

0606820145

Sum ~~Johannis Ulrici Schmerin. Argent. 1676.~~

Sum
hæredis Haenutbergeriani
Joh: Christiani d'Autelij Argent.
J.U.Cti et Illustrissimi Rhingravij de
Rhingraffenstein Cubicularij
1731.

BIU Cujas

Lambeth A. XIII.
187

BIU Cujas

BIU Cujas

183

DIGESTVM NOVVM,

SEV

PANDECTARVM IVRIS CIVILIS TOMVS TERTIVS,

Ex Pandectis Florentinis nuper in lucem emissis, quoadeius fieri potuit, repræsentatus:

Commentariis Accursii, & multorum insuper aliorum doctorum virorum scholiis atque obseruationibus illustratus.

Bibliotheque de l'Ecole de Droit

Ex bonis viri Nobilissimi prudentissimi viri, Dni Johannis Wabraffij Brüchmanni Equ. Brunsuicensis argentinæ me

Caspari Bitschii I. U. D. dicti dni tutoris obseruantissimi.

Argentinæ. M. Col. Julij. Ao 1608.

PARISIIS,

Apud Gulielmum Merlin in ponte Numulariorum: & Gulielmum Desboys sub Sole aureo, ac Sebastianum Nuellium sub Ciconiis, in via Iacobæa.

+

An. Domini M. D. LIX.

BIU Cujas

Io. Tilius Engolismensis lib. rationum quotidianarum primo. Qua nota Digestorum libros antiqui citarent.

QVa nota digestum ab antiquis pingeretur cum aliquem locum Pandectarum illi allegarent, non pœnituit summos viros rem eam, quæ multis parua videatur, perquisisse. atque illi variè inter se sentiunt. Nam primùm fuit visum Lau. Vallæ, vt maiusculum Δ Græcum esset ad differentiam minoris d. pro distinctione, quemadmodum fit in C. grandiuscula litera, qua Codex significatur, cum c. paruula sit caput vel capitulum. Sed ad quid illi potius Græco grammate maiusculo Δ fuissent vsi, quàm D Latino, cum & Digestum sit Latina dictio? Præterea quid cogitabant de nostris canonum distinctionibus, cum illi essent longe ante canonum tempora? Codicem etiam per c. paruulam literam scriptum sæpenumero in vetustis codicibus reperi. Neque mihi magis placet quod Alciatus commentus est, Græcam notam π̂ esse cum circumflexo accentu descriptam, vnde postea sit factum librariorum inscitia, vt cum duplicem. ff. esse crederent, adiecto vnco Græcam figuram facilè deprauauerint. Sed primum cum in Aurelianensis Academiæ communem bibliothecam venissem, libróque, vt sit, euoluerem, incidi in fragmenta quædam digesti veteris manu scripta, ita antiqua, vt & vetustate & scriptoris librarij elegantia plurimum delectarer. In eo libro vbicunque aliquid ex Iuliani aut Celsi aut Scævolæ libris digestorum refertur, ita erat hac abbreuiatione Dig̃. aut illa nota ℔. vt nihil sit præter δ Longobardica litera scriptum hoc modo leni linea traductum atque transfixum: quemadmodum etiam † ad ed̃. pro libro ad edictum, & † q̃. pro libro quæstionum, & † r̃. pro libro responsorum, & sic in multis aliis. Vnde postea euenit, vt librarij negligentius scriberent infra subducta virgula in hunc modum ℔. quam figuram scripturæ D. Grego. Haloander diligens antiquitatis obseruator, vir ad bonas literas vsúque publico natus, indicauit se in antiquis codicibus legisse, & eam putat fuisse notam qua vterentur. Neque ille, quòd fortasse rem suspicari non posset, eam scribendi notam est interpretatus. Nos etiam quod ille dicit, in exemplaribus manu scriptis legimus, sed arbitramur factum librariorum imperitia, quòd pro ℔. scripserint ℔. quod alij postea etiam magis ignari duo. ff. esse existimauerunt: vnde hic malus scribendi modus inoleuit. Qua de re vt meis condiscipulis facerem fidem, scidi & disrupi ex eo volumine quod erat in bibliotheca, aliquot membranas, quas eis commonstrarem. In vna erãt. l. ei qui. & l. euicta. & l. filius. ff. de petiti. hæred. in altera l. promissor. ex Iulia. †. xi. ℔. & l. Lucius Titius. ex Scævolæ. †. v. dig̃. ff. nostris titulo de constituta pecunia. Multos porrò ab illo tempore antiquiss. codices nactus sum, qui omnes & illud distincte elegantérque depictum habent. Cæterum Græci παραδείγματος notant τ̃ superinducta pro suo more linea. illa enim eiusmodi abbreuiationes suas onerant, quemadmodum Latini transfixas facere consueuerunt. Alij superimpositum circumflexum accentum esse putant. Præterea admonet Alciatus paragraphum hac nota signari ⁊. ego ita legi in manu scriptis codicibus depictum, & his etiam aliis modis ¶ ℣ ☞ § ℂ, aut paruulo tantum derelicto interuallo. Hæc sunt quæ ex obseruatione vetustatis collegimus.

BIU Cujas

Rubricæ Digesti noui.

DIGESTI NOVI RVBRICAE.

Lib.1. PRima nouum dat opus pars. infectum quoque damnum.
Hinc arcetur aqua pluuialis. de publicanis.
Donatis. causa mortis donatio subsit.

De operis noui nunciatione. De dãno infecto, & de suggrũdis & ptectis. De aqua pluuia arcẽda. De publicanis & vectigalib⁹ & cõmissis. De donatiõib⁹. De mortis causa donatiõib⁹, & capiõibus.

2 Parte manumissi sunt. & vindicta secunda.
Vrbica mancipia. per testamenta relaxas.
Perlege commissas libertates. & ademptas.
Inde statuliber. veniens. non liberat. aurum.
Natali. causa. non proclamare licebit.
Ingenuus. defunctus erit. collusio tecta.

De manumissionibus. De manumissis vindicta. De manumissionibus quæ seruis ad vniuersitatem pertinentibus imponũtur. De manumissis testamento. De fideicõmissariis libertatibus. De ademptione libertatis. De statuliberis. Qui sine manumissione ad libertatem perueniunt. Qui & à quibus manumissi liberi non fiunt. De iure aureorum anulorum. De natalibus restituẽdis. De liberali causa. Quibus ad libertatem proclamare non licet. Si libertus ingenuus esse dicatur. Ne de statu defunctorũ post quinquennium quæratur. De collusione detegenda.

3 Tertia res quærit. possessa. vsucapiendo.
Soluit. emens. hæres tribuit. donata. relicta.
His pro legato. pro dote. suo superaddes.

De acquirendo rerum dominio. De acquirenda vel amittenda possessione. De vsucapionibus seu vsurpationibus. Pro soluto. Pro emptore. Pro hęrede. Pro donato. Pro derelicto. Pro legato. Pro dote. Pro suo.

4 Iudicat & quarta. confessis. cedit. catur.
Iudex est auctor. cum priuilegia credit.
Separo. curator. in fraudem facta resoluo.

De re iudicata. De confessis. De cessione bonorũ. Quibus ex causis in possessionẽ eatur. De bonis auctoritate iudicis possidẽdis. De priuilegiis creditorũ. De separationibus. De curatore bonis dando. Quæ in fraudẽ creditorũ facta sunt, vt restituantur.

5 Interdicta. bona. legatáque quinta notabit.
Ne vis. de tabulis. facer. & loca. publicus hic sunt.
Pòst fruitur. reficit. de fluminibus. prior æstas.
Nauigat. & ripa. de vi. sic possideatis.
Estque superficies. iter actus. quotidiana.
Istis de riuis addas. de fonte. cloacis.
Quod vi clámve. remitto. precaria. cæditur arbor.
Glans. & liber homo. satus exhibeatur. vtrubi.
Cum de migrando. iungatur Saluia dictum.

De interdictis, seu extraordinariis actionib⁹ quæ ꝓ his cõpetũt. Quorũ bonorũ. Quorũ legatorũ. Ne vis fiat ei qui in possessionẽ missus est. De tabulis exhibẽdis. Ne quid in loco sacro fiat. De locis & itinerib⁹ publicis. Ne quid in loco publico vel itinere fiat. De loco publico fruẽdo. De via publica, & itinere publico reficiẽdo. De fluminib⁹: & ne quid in flumine publico ripáve ei⁹ fiat quò peius nauigeꝛ. Ne quid in flumine publico ripáve ei⁹ fiat quò aliter aqua fluat, q̃ priore æstate fluxerit. Vt ī flumine publico nauigare liceat. De ripa muniẽda. De vi & vi armata. Vti possidetis. De superficieb⁹. De itinere actúq; priuato. De aqua quotidiana & æstiua. De riuis. De fonte. De cloacis. Quod vi aut clam. De remissionibus. De precario. De arboribus cędẽdis. De glande legenda. De libero homine exhibendo. De liberis exhibendis vel deducendis. Vtrubi. De migrando. De Saluiano interdicto.

6 Excipio sexta. res iudico. tempora scribens.
Sunt dolus. & iurans. lites. ac actio iuncta.

De exceptionibus seu pscriptionib⁹ & iudiciis. De exceptione rei iudicatæ. De diuersis & tẽporalibus prescriptionibus, & de accessionib⁹ possessionũ. De doli mali & metus exceptiõe. Quatũ rerũ actio nõ dat. De litigiosis. De actionib⁹ & obligatiõibus.

7 Septima verba. duo. tradit seruo stipulanti.

De verborum obligationibus. De duobus reis constituendis stipulandi & promittendi. De stipulatione seruorum.

8 Parte fideiussor patet octaua. nouo. soluo.
Acceptat. prætor. saluam. solui. ratam haberi.

De fideiussorib⁹ & mãdatoribus. De nouationibus & delegationibus. De solutionibus & liberationib⁹. De acceptilationib⁹. De prętoriis stipulationibus. Rẽ pupilli vel adolescentis saluam fore. Iudicatum solui. Rem ratam haberi. & de ratihabitione.

Delictum. furtum. tignum pars nona tenebit. 9
Liber erit. caupo. si furta familia fecit.
Furtim cæsa. rapis bona. tunc incendo. libellos.
Criminibus. violant. & concutiunt. abigei.
Dum præuaricor. atque recepto. balnea. frangis.
Expilat hæredes. quos crimine stellio fallit.
Terminus. illicita collegia. dat popularis.

De priuatis delictis. De furtis. De tigno iniũcto. Si quis testamẽto liber esse iussus fuerit, & post mortẽ domini ante aditã hæreditatem surripuisse aut corrupisse quid dicatur. Furti aduersus nautas, caupones, stabularios. Si familia furtum fecisse dicatur. Arborum furtim cæsarũ. Vi bonorũ raptorũ. De incendio, ruina, naufragio. De iniuriis & famosis libellis. De extraordinariis criminibus. De sepulchro violato. De cõcussionibus. De abigeis. De præuaricatoribus De receptatoribus. De furibus balneariis. De effractoribus & expilatoribus. De crimine expilatæ hæreditatis. De crimine stellionatus. De termino moto. De collegiis & corporibus illicitis. De popularibus actionibus.

Publica iudicia decima sunt parte notata. 10
Accusans. custos. est maiestatis amator.
Punit adulterium. vis publica. priuáque. sica.
Pompeia. de falsis. lex Iulia de repetundis.
Carior annona fiet. si sacra peculor.
Ambitus admittit. plagiaria. Turpilianum.
Sæpe requiro reos. quos quęstio. pœnáque mulctãt.
Damnabo. mortem. deportatis. dabo passos.
His punitorum coniũgo cadauera tandem.

De publicis iudiciis. De accusationibus & inscriptionib⁹. De custodia & exhibitione reorũ. Ad legẽ Iuliã maiestatis. Ad legẽ Iuliã de adulteriis & stupro. Ad legem Iuliã de vi publica. Ad legem Iuliã de vi priuata. Ad legem Corneliam de sicariis. Ad legem Põpeiam de parricidiis. Ad legem Corneliam de falsis, & de senatusc̃õsulto Liboniano. Ad legem Iuliam repetundarum. Ad legem Iuliam de annona. Ad legem Iuliam peculatus, & de sacrilegiis, & de residuis. Ad legem Iuliam de ambitu. Ad legem Fabiam de plagiariis. Ad senatusconsultum Turpilianum, & de abolitionibus criminum. De requirendis reis, & absentibus damnandis. De quæstionibus. De pœnis. De bonis damnatorum. De bonis eorum qui ante sententiam mortem sibi consciuerunt. De interdictis & relegatis & deportatis. De sententiam passis, & restitutis. De cadaueribus punitorum.

Vndecima appellat. quod nõ licet. est quis & à quo. 11
Quando. suscipiam. dimittam. nílque nouabo.
Rescindit causas. tutor. prouincia. cogit.
Mors interueniat. de fisci iure. reuersis.
Militat. in castris quærit bona. de veteranis.

De appellationibus & relationibus. A quibus appellare nõ licet. Quis & à quo appelletur. Quando appellãdũ sit, & intra quæ tẽpora. De appellationibus recipiẽdis vel nõ. De libellis dimissoriis. Nil nouari appellatione interposita. Quæ sententiæ sine appellatione rescindãtur. An per alium causæ appellationis reddi possint. Si tutor vel curator vel magistratus creatus appellauerit. Eũ qui appellauerit in prouincia, defendi. Apud eum à quo appellatur, aliã causam agere cõpellendũ. Si pendẽte appellatiõe mors ĩteruenerit. De iure fisci. De captiuis, & postliminio reuersis. De re militari. De castrẽsi peculio. De priuilegiis veteranorũ.

Municipales. éstque decurio parte suprema. 12
Albis. muneribus. vaco. ius immune tenendo.
Legatus. ciuis. decernit. opus populare.
Nundina. pollicita. varias dat cognitiones.
Sunt proxenetæ cauti. de censibus aucti.
Significata subit verborum. regula iuris.

Ad municipalẽ, & de incolis. De decurionibus, & eorũ filiis. De albo scribẽdo. De muneribus & honoribus. De vacatione & excusatione munerũ. De iure ĩmunitatis. De legatiõibus. De administratione rerũ ad ciuitatẽ pertinẽtiũ. De decretis ab ordine faciẽdis. De operibus publicis. De nũdinis. De pollicitationib⁹. De variis & extraordinariis cognitionibus. De proxeneticis. De cẽsibus. De verborum & rerum significatione. De regulis iuris.

FINIS.

BIU Cujas

Index titulorum Digesti noui.

TABVLA RVBRICARVM Digesti noui secundum ordinem alphabeti.

A

Abigeis.columna.1397.A
Acceptilationibus. 1205.C
Accusationib⁹ & inscriptionibus. 1418.A
Acquiréda vel amittéda possessione. 400.B
Acquirendo rerum dominio. 359.B
Actionibus & obligationibus. 883.A
Ademptione libertatis. 282.D
Ad legem Corneliam de falsis. 1490.A
Ad legem Corneliam de sicariis. 1481.C
Ad legem Fabiam de plagiariis. 1518.C
Ad legem Pópeiam de parricidiis. 1487.A
Ad legem Iuliam maiestatis. 1437.C
Ad legem Iuliam de adulteriis coércendis, & stupro. 1441.C
Ad legem Iuliam de vi publica. 1476.A
Ad legem Iuliam de vi priuata. 1479.C
Ad legem Iuliam repetundarum. 1508.B
Ad legem Iuliam de annona. 1511.A
Ad legem Iuliam peculatus. 1512.A
Ad legem Iuliam de ambitu. 1518.A
Administratione rerum ad ciuitates pertinentium. 1766.D
Ad municipalem,& de incolis. 1708.A
Ad senatusconsultum Turpillianũ. 1521.A
Albo scribendo. 1736.C
An per aliũ causæ appellationis reddi possint. 1618.B
Appellationibus & relationibus. 1586.B
Appellationibus recipiendis vel nó. 1611.B
Apud eũ à quo appellatur,aliã causam &c. 1620.C
Aqua,& aquæ pluuiæ arcendæ. 103.A
Aqua quotidiana & æstiua. 715.A
A quibus appellare non licet. 1603.B
A quo appellet quis. 1604.B
Arboribus cædendis. 771.A
Arborum furtim cæsarum. 1335.A

B

Bonis (aliàs rebus) auctoritate iudicis possidendis. 573.A
Bonis damnatorum. 1573 B
Bonis eorum qui ante sententiam mortem sibi consciuerunt. 1577.A

C

Cadaueribus punitorum. 1585.B
Captiuis,& postliminio reuersis. 1658.A
Castrensi peculio. 1693.A
Censibus. 1793.C
Cessione bonorum. 559.B
Cloacis. 733.A
Collegiis & corporibus illicitis. 1407.A
Collusione detegenda. 357.C
Concussione. 1396.C
Confessis. 554.B
Crimine expilatæ hæreditatis. 1403.A
Crimine stellionatus. 1404.B
Curatore bonis dando. 602.A
Custodia & exhibitione reorum. 1431.A

D

Damno infecto. 34.C
Decretis ab ordine faciédis. 1733.D
Decurionibus,& eorum filiis. 1728.B
Diuersis & temporalibus præscriptionib⁹, & de accessionibus possessionum. 841.A
De diuersis regulis iuris antiqui. 1864.C
Doli mali & metus exceptione. 850.B
Donationibus. 150.C
Donationibus mortis causa & capionib. 174.A
Duob⁹ reis stipulãdi & ꝓmittẽdi. 1036.A

E

Effractoribus & expilatoribus. 1401.D
Eũ qui appellauerit,in prouincia defendi. 1620.B
Exceptione rei iudicatæ. 815.C
Exceptionibus, præscriptionibus, & præiudiciis. 807.A
Extraordinariis criminibus. 1387.C

F

Fideicõmissariis libertatibus. 235.A
Fideiussoribus & mãdatoribus. 1068.B
Fluminibus,& ne qd in flumine &c. 663.A
Fonte. 731.B
Furibus balneariis. 1401.C
Furtis. 1265.C
Furti aduersus nautas,caupones &c. 1329.A

G

Glande legenda. 772.b

I

Incendio,ruina,naufragio. 1348.A
Iniuriis,& famosis libellis. 1354.B
Interdictis & relegatis. 1579.D
Interdictis, seu extraordinariis actionibus quæ pro his competunt. 626.C
Itinere actúque priuato. 705.A
Iudicatum solui. 1230.A
Iure aureorum anulorum. 318.A
Iure fisci. 1622.B
Iure immunitatis. 1757.C

L

Legationibus. 1762.C
Libellis dimissoriis 1614.B
Liberali causa. 331.A
Liberis exhibendis,ité ducendis. 776.B
Libero homine exhibendo. 772.C
Litigiosis. 881.B
Locis & itineribus publicis. 648.B
Loco publico fruendo. 659.B

M

Manumissionibus. 194.A
Manumissionibus quę seruis ad vniuersitaté pertinétib⁹ imponũtur. 210.D
Manumissis testamento. 211.B
Manumissis vindicta. 204.A
Migrando. 780.C
Muneribus & honoribus. 1737.B

N

Natalibus restituendis. 329.B
Ne de statu defunctorum post quinquennium quæratur. 355.C
Ne quid in flumine publico, ripáve eius fiat, quò aliter aqua fluat quàm priore æstate fluxit. 667.A
Ne quid in loco publico vel itinere fiat. 649.B
Ne quid in loco sacro fiat. 647.B
Ne vis fiat ei qui in possessionem missus erit. 638.B
Nihil nouari appellatione interposita. 1614.D
Nouationibus & delegationibus. 1112.B
Nundinis. 1778.B

O

Obligationibus & actionibus. 883.A
Operis noui nunciatione. 1.A
Operibus publicis. 1775.A

P

Pœnis. 1547.C
Pollicitationibus. 1779.B
Popularibus actionibus. 1409.B
Portionibus quę liberis dãnatorũ cõcedũtur. 1575.D. in inscriptione.l.cum ratio.
Precario. 761.B
Prætoriis stipulationibus. 1215.C
Præuaricatoribus. 1399.A
Priuatis delictis. 1263.C
Priuilegiis creditorum. 583.B
Priuilegiis veteranorum. 1705.C
Pro derelicto. 507.C
Pro donato. 505.C
Pro dote. 512.B
Pro emptore 489.B
Pro hærede. 503.C
Pro legato. 510.B
Pro soluto. 487.B
Pro suo. 514.B
Proxenetis. 1792.B
Publicanis & vectigalibus. 134.C
Publicis iudiciis. 1410.C

Q

Quæ in fraudem creditorũ facta sunt. 605.C
Quæ sententiæ sine appellatione rescinduntur. 1616.A
Quæstionibus. 1534.C
Quando appellandum sit. 1605.B
Quarum rerum actio non datur. 877.A
Quibus ad libertaté proclamare non licet. 351.A
Quib⁹ ex causis in possessionẽ eatur. 561.C
Qui & à quibus manumissi &c. 315.B
Quis & à quo appelletur. 1604.B
Qui sine manumissione &c. 313.A
Quod vi aut clam. 735.A
Quorum bonorum. 631.B
Quorum legatorum. 632.B

R

Rebus auctoritate iudicis possidendis seu vendundis. 573.A
Receptatoribus. 1401.A
Regulis iuris 1864.C
Re iudicata 517.C
Remissionibus. 760.B
Rem pupilli vel adulescentis saluam fore. 1224.B
Ré ratã haberi:& de ratihabitióe. 1244.C
Re militari. 1679.B
Requirendis reis. 1532.C
Ripa munienda. 671.A
Riuis. 725.A

S

Saluiano interdicto. 782.A
Sententiam passis,& restitutis. 1584.C
Separationibus. 595.A
Sepulchro violato. 1391.A
Si familia furtum fecisse dicatur. 1330.C
Si libertus ingenuus esse dicatur. 353.B
Si pendente appellatione mors interuenerit. 1621.B
Si is qui testamento liber esse iussus erit &c. 1325.A
Si tutor,vel curator,vel magistratus creatus appellauerit. 1619.C
Solutionibus & liberationibus. 1129.A
Statuliberis. 283.A
Stipulatione seruorum. 1047.A
Superficiebus. 701.B

T

Tabulis exhibendis. 643.A
Termino moto. 1405.D
Tigno iuncto. 1323.B

V

Vacatione & excusatione munerum. 1751.A
Variis & extraordinariis cognitionibus. 1786.B
Verborum obligationibus. 913.A
Verborũ significatione. 1798.C
Via publica,& siquid in ea factum esse dicetur. 659.D
Via publica, & itinere publico reficiendo. 661.D
Vi bonorum raptorum. 1339.A
Vi & vi armata. 672.B
Vsurpationibus & vsucapionibus. 451.C
Vt in flumine publico nauigare liceat. 670.A
Vti possidetis. 693.A
Vtrubi. 780.C

FINIS.

LEGES

BIU Cujas

Leges Digesti noui.

LEGES OMNES DIGESTI noui hic ordine alphabetico imprimuntur, vt siquando ineptus aut mendosus sit titulus, legem quam quæris, promptam habeas.

A

AB accusatione destitit. ad senatusc. Turpil. 1527.A
Ab executore sententiæ. de appel. & rela. 1590.A
Ab hærede. de separa. 599.A
Abigeatus crimen. de abigeis. 1398.B
Ab imperatore. de præuaricato. 1400.C
Abolitio. ad senatusconsul. Turpil. 1528.B
Ab omni militia. de re militari. 1689.C
Absentia. de regu. iur. 1917.B
Absenti. de dona. 158.A
Absentem. de verb. & re. sig. 1850.B
Absentem in criminibus. de pœnis. 1550.B
Acceptilatio est. de acceptila. 1206.A
Acceptilatio sub conditione. de acceptila. ibidem.B
Accessio. de diuer. & temp. præscip. 850.B
Acciolam. vide. l. Cum tibi visum. j.
Accusator de præuaricatione. de præua. 1400.B
Accusatore defuncto. de publ. iudi. 1417.A
Accusatorũ. ad senatusc. on. Turpil. 1521.A
Accusatur⁹. ad leg. Iul. de adulte. & stupro. 1470.B
Acquiritur nobis. de acq. re. do. 369.A
Acta apud. de re iudi. 545.A
Actio in personam. de act. & oblig. 898.A
Actio stellionatus. de cri. stelliona. 1404.C
Actionis verbo. de act. & obli. 902.B
Actionis verbo. de verb. signifi. 1809.B
Actiones aduersus. de act. & obli. 890.B
Actionum genera. de act. & oblig. 897.B
Actor à tutore datus. rem ra. habe. 1250.B
Actorum verba. de re iudi. 545.B
Actus legitimi. de reg. iur. 1892.B
Ad bestias. de pœnis. 1568.B
Ad cognitionem. qui. ex cau. in posses. ea. 572.B
Ad curatoris. de dam. infec. 100.B
A decurionatu. de vaca. & excu. mune. 1754.A
Ad diem. de verb. oblig. 972.C
Ad ea quæ non habent. de reg. iur. 1923.A
Adeò quidem. de acqui. re. do. 362.C
Ad excusationem munerum. de vaca. & excusa. mu. 1757.B
Ad eum quem. de dona. 1785.A
A diuo Pio. de re iudi. 527.A
Ad imperatorem. de appel. & rela. 1602.B
Ad principem. de appel. & rela. 1599.C
Ad rempublicã. de mune. & hono. 1744.A
Ad successionẽ. de sen. pas. & resti. 1584.C
Adsumptio originis. ad municip. 1769.C
Ad tempus ordine. de decur. & eorum fi. 1732.B
Adquiritur. vide. ĩ. Acquiritur.
Adsignare libertum. vide Assignare.
Aduersus exceptionem. de except. 813.B
Aduersus extraneos. de acqui. vel amit. pos. 451.B
Adulter diẽ. ad leg. Iul. de adulter. & stu. 1458.D
Aedibus cõmunibus. de op. no. nun. 27.A
Aediles curules. de via publica, & siquid. 661.A
Aedificia Romæ. de ver. sig. 1837.C
Aelian⁹ debitor. de manumissionib. 199.B
Affectionis gratia. de dona. 154.C
Agere. de excep. 807.B
Ager est locus. de verb. & rerum signifi. 1807.B
Agraria lege. de termi. moto. 1406.C
Ait diuus Traianus. de iure fisci. 1638.A
Ait prætor. de re iudi. 522.A
Ait prætor. ne quid in flu. publi. 667.A
Ait prætor. ne quid in lo. sa. fi. 647.B
Ait prætor. de flumi. 663.A
Ait prætor. quorum bonorum. 632.A
Ait prætor. de libe. exhi. 776.C
Ait prætor. de libe. ho. exhi. 772.C
Ait prætor. ne vis fiat ei qui in pos. missus erit. 638.C
Ait prætor. de arbor. cæden. 771.A
Ait prætor. de precario. 761.B
Ait prætor. de aqua quoti. & æsti. 715.A
Ait prætor. de remissio. 760.B
Ait prætor. de superficie. 702.A
Ait prætor. de glande legenda. 772.C
Ait prætor. vti posside. 693.A
Ait prætor. de priuile. credi. 587.A
Ait prætor. j. quæ in frau. credi. 606.A
Ait prætor. ij. quæ in frau. credi. 612.A
Aliam causam esse. de noua. & dele. 1125.A
Alienam aream. pro emptore. 503.A
Alienationis verbum. de verbo. significa. 1807.C
Alienatum. de verbo. sig. 1818.C
Alieno seruo. de fideicõ. liber. 262.A
Alij propter suspicionem. de accu. & inscrip. 1424.B
Aliud est iure. de solu. & libe. 1204.C
Aliud est capere. de verb. signifi. 1819.B
Aliud fraus est. de verbo. signi. 1835.A
Aliud est promittere. de verbo. signifi. 1844.C
Aliud est vendere. de reg. iur. 1903.A
Alterius circumuentio. de regulis iur. 1884.B
Alterius prouinciæ. de accu. & inscriptio. 1430.C
Alumnos magis. de manumiss. vin. 207.B
Ambitiosa decreta. de decre. ab or. fa. 1774.B
Amissi ruina. de fideiuss. & manda. 1099.A
Amplius non peti. rem ra. habe. 1253.A
Amplius puto. de libera. cau. 331.C
A muneribus. de vaca. & excu. mu. 1754.B
Ancilla fugitiua. de furtis. 1308.C
An inutilis acceptila. de acceptila. 1207.B
An apud se. de manumiss. vindi. 205.A
Anniculus amittitur. de verbo. signifi. 1839.A
Anniculus non statim. de verbo. significa. ibidem.B
Anni spacium. de requiren. reis. 1533.C
Annonam attentare. de extraordi. crimi. 1389.A
Annus exinde. de requirend. reis. 1533.D
An pars. pro derelicto. 508.C
Antequam damnum detur. de dam. infec. 67.A
Ante quinquennium. ne de stat. defunct. 355.B
Ante restitutam. de solu. & libera. 1204.B
Ante sententiam. de ap. recipi. vel non. 1612.B
Antiochensium. de priuile. credi. 594.A
Antoninus Pius Augustus. de fideicom. liber. 274.A
An vitium. de diuer. & tempo. præscrip. 843.B
Apparet ergo. de iti. actúque priua. 714.A
Appellandi vsus. de appel. & rela. 1586.C
Appellanti nihil obest. de appel. & rela. 1595.A
Appellari à legato. quis & à quo appel. 1605.A
Appellatione. nihil noua. ap. interpo. 1614.D
Appellatione parentis. de verbo. signifi. 1813.B
Appellatione rei. de verbo. significa. 1819.C
Appellatore defuncto. si penden. appella. mors interue. 1621.B
A principe. de natali. resti. 329.C
Apud Celsum. de doli mali & met. exceptio. 854.D
Apud eum. de manumissio. 200.B
Apud filiumfamilias. de manumiss. vin. 208.C
Apud hostes. de cap. & post. reuer. 1660.C
Apud Iulianum. de fideicom. lib. 245.D
Apud Iulianum. qui. ex cau. in pos. ea. 563.A
Apud Iulianum scriptum est. de iure fisci. 1645.B
Apud Labeonem. de verborum signifi. 1864.B
Apud præfectum Aegypti. de manumiss. vin. 209.D
Apud prætorem. de manumiss. vin. 204.B
Apud proconsulem. de manumiss. vind. 208.C
Apud Trebatiũ. de aqua plu. arcen. 115.A
A quo & fundus petitur. de dam. infec. 100.A
Aristo ait. de dona. 161.A
Aristo Neratio. de manumiss. testa. 228.B
Armatos non vtique. ad leg. Iul. de vi pu. 1478.C
Armorum appellatio. de verborum signi. 1811.A
Arrianus ait. de act. & obli. 907.B
Arrianus Seuerus præfectus. de iure fis. 1647.B
A sententia. de appel. & rela. 1591.C
Assignare libertum. de verborum & rerum signi. 1828.C
Assumptio originis. ad municip. ĩ. Adsumptio.
A te hominem. de noua. & delega. 1127.C
Athaletus seruus. ad leg. Corne. de sal. 1505.A
A Titio hærede. de furtis. 1312.B
A Titio ita stipulatus sum. de ver. obliga. 996.A
Attentari pudicitia. de iniuriis & famo. libel. 1364.D
Atteius ait. de aqua plu. ar. 127.B
Attilius (aliàs Aquilius) Regulus. de dona. 167.B
Aufertur ei. de iure fisci. 1561.B
Aufidius. de priuile. credi. 589.C
Auunculo suo. de mor. cau. dona. 183.B
Aut damnum. de pœnis. 1552.B
Aut dare aliquem. rem pupil. sal. fo. 1225.A
Aut ætate. de mort. cau. doua. 175.B
Aut facta. de pœnis. 1559.B
Aut in qua vsusfructus. de furtis. 1315.C
Aut per insidiosa. de mort. cau. dona. 175.B
Aut priuatim. ad senatus. Turpil. 1528.B
Aut qui. quod vi aut clam. 739.C
Aut vbi quisq;. de bo. aucto. iudi. pos. 573.B
Αὐτοκράτωρ. de appella. & relat. 1601.B

B

BEnignius. de liber. cau. 332.B
Bona eorum. de capti. & postli. reuer. 1675.B
Bona ciuitatis. de verbo. signifi. 1804.A
Bona fides. de regu. iur. 1916.B
Bona fisco. de iure fisci. 1646.B
Bonæ fidei. de ver. signifi. 1829.A
Bonæ fidei. de acqui. re. do. 388.D
Bonis cedi. de cessio. bo. 561.B
Bonis venditis. de priuile. credi. 594.A
Bonorum. de verb. signi. 1812.C
Bonorum. de verb. signifi. 1852.D
Bonorum fisco. de iure fisci. 1632.B
Bonorum possessionem. rem rat. haberi. 1262.B

BIU Cujas

Index legum

Bono publico. de vſucapio. ſeu vſurpa. 452.A
Boues.de verb.& rerum ſig. 1823.B

C

CAedere arbo.fur.cæſa. 1336.B
Cæſar.de publica.& vectiga. 146.B
Cætera quoque.de verbo.ſigni. 1811.C
Cæterorum & reliquorum.de verb.ſignifi. 1841.C
Cæterum.de ſolu.& libera. 1131.A
Caij Caſsij.de fideicom.liber. 265.C
Caius Seius.de manumiſsio. 203.B
Calculi. de adminiſtra. re. ad ciui. perti. 1772.B
Capienda.de reg iur. 1905.A
Capitalium pœnarum.de pœnis. 1565.A
Capite quinto.ad leg. Iul. de adul. & ſtu. 1462.B
Capitis poſtulati. de fideiuſſo. & manda. 1100.A
Capitis reus.de accuſa.& inſcrip. 1430.B
Capitulum.de interdic.& relega. 1579.D
Caput(quod vulgo Capitulum legitur) de interd. & releg. 1579.D
Carbonum.de verb.ſigni. 1843.B
Carceri præpoſitus. de cuſto.& exhi. reo. 1435.A
Caſsius ait.de ſolu.& libe. 1139.A
Caſsius.quæ in frau.credi. 617.C
Caſtrenſe.de caſtrenſi peculio. 1696.C
Cauſam minor viginti annis.de manumiſſionibus. 202.A
Cedere diem.de ver.ſigni. 1853.C
Celſus lib. xij. qui.& à qui. manu. lib. 315.C
Celſus lib. xxxiiij. de vſucap. ſeu vſurp. 470.B
Cenſere. de verb.ſigni. 1829.B
Centeſimis kalendis. de verbo. obliga. 951.B
Cepiſſe quis.de verbo.ſignifi. 1837.C
Certè nõ dubitatur.arbo.fur.cæſa. 1336.B
Certè ſi interim.de precario. 763.B
Certis ex cauſis. de accuſa. & inſcript. 1418.B
Certo precio.de quæſtionibus. 1543.D
Certum. de confeſsis. 1556.A
Ceſſat ignominia.de act. & oblig. 902.A
Charidemo. de pollicitationibus. 1782.A
Cicero in oratione. de pœnis. 1572.A
Circuncidere. ad leg. Corne. de ſicariis. 1485.C
Ciuilis.de priua.delic. 1263.D
Clam poſsidere. de acquir. vel amit. poſ. 417.C
Cœptam.de vſucap.ſeu vſurpa. 482.B
Cogitationis pœnam.de pœ. 1562.A
Cognitio.de liber.cau. 333.D
Cognitionum numerus.de va. & extraordi.cogni. 1791.B
Cognoſcere.de verb.ſignifi. 1815.A
Collegarum.de verb.ſignifi. 1844.B
Collegia ſiqua fuerint. de colle. & corpo. illici. 1408.A
Colluſionem.de collu.deteg. 358.B
Colonia. de cenſibus. 1797.C
Colonus.de vi & vi armata. 689.B
Commendare.de verbo.ſignifi. 1846.C
Commiſſa vectigalium.de publica. & vecti. 146.A
Commodis.de re iudi. 542.A
Communis ſeruus.de acquir.re.do. 388.B
Communis ſeruus.de acquir.vel amit.poſ. 444.B
Competit.quod vi aut clàm. 756.C
Concedi.de loco.pub.fruen. 659.D
Concuſsionis.de concuſsione. 1396.C
Conditio.de verb.oblig. 993.B
Conditionales.de verb.ſign. 1815.A
Confeſſus.de confeſsis. 554.C
Coniunctionem. de verbo. ſignifi. 1808.B
Conſenſu.de actio.& oblig. 886.A
Conſilij non fraudulenti. de regu. iur. 1883.B
Conſtante matrimonio.ad le.Iul. de adulter.& ſtupro. 1463.A
Conſtat eum.pro hærede. 505.B
Conſticit inter. 1511.B
Conſtituitur inter ſeruum.ad.l.Iul. de anno. 1511.B
Conſtitutione imperatoris noſtri.de quæſtionibus. 1540.C
Conſtitutiones.de appella.& rela. 1596.B
Conſtitutionibus. de act.& oblig. 899.B
Conſtitutionibus principalibus. de iniur. & famo.libel. 1386.A
Conſtitutionibus principum. ad municip. 1720.B
Continuus actus.de verb.obli. 1027.A
Contra pupillum.de re iudi. 548.B
Contractus imaginarij. de act.& obliga. 910.B
Contractus quidam.de regu.iur. 1875.A
Contraxiſſe.de act.& obli. 894.C
Contumacia eorum.de re iudi. 548.A
Conuentio priuata.de libe.cau. 347.B
Coram Titio.de verb.ſignifi. 1852.D
Corpora eorum. de cadaueribus punito. 1585.C
Corpora animaduerſorum.de cadaue. puni. 1586.B
Cotem ferro.de publi.& vectiga. 143.B
Creditor autem.de verb.ſignifi. 1815.B
Creditor cum fideiuſſoribus. de appella. & rela. 1602.B
Creditor oblatam.de ſolu.& libe. 1202.C
Creditor. de diuer.& tempo. præſcrip. 847.A
Creditor qui permittit,de reg.iur. 1902.B
Creditoris cui.de furtis. 1275.A
Creditori actio.de furtis. 1321.D
Creditori cui pignoris. de ope. no. nun. 23.A
Creditori. de ceſ. bo. 559.C
Creditore. de bonis auctor. iudi. poſſ. 582.A
Creditores. ad legem Iul. de vi priuata. 1480.D
Creditores.de verbo.ſignifi. 1801.B
Creditorum.de verb.ſignifi. 1802.A
Creditoribus.de ſepara. 600.B
Crimen paternum.de pœnis. 1563.B
Cui bonis.de noua.& deleg. 1113.B
Cui ius eſt donandi.de reg. iur. 1903.C
Cuilibet enim.de ope.no.nun. 23.B
Cuilibet in publicum. de lo.& iti. pub. 648.B
Cui muneris publici. de muneri. & hon. 1745.B
Cui neceſsitas.de libe.cau. 438.B
Cui opus nouum. de operis noui nuncia. 34.A
Cui per fundum. de aqua quoti. & æſti. 727.A
Cui præcipua.vide.ĩ.Quibus præcipua.de verbo.ſigni. 1816.A
Cui rectè ſoluitur. de nouat.& delegat. 1118.B
Cuius effectus omnibus prodeſt. de regu. iur. 1919.B
Cuius interfuit. de furtis. 1269.A
Cuius per errorem.de reg.iur. 1885.A
Cuiuſque dolo malo. ad legem Iuliam ma. 1439.B
Culpa caret qui ſcit. de regu.iur. 1884.B
Culpa eſt.de reg.iur. 1880.B
Cum amplius ſolutum eſt. de regu. iur. 1894.B
Cum æs pignori datur.de furtis. 1278.B
Cum apud Sempronĩũ.iudica.ſol. 1243.C
Cum à te.de vi & vi armata 687.B
Cum biſextus.de verb.ſignifi. 1825.A
Cum bona.de priuile.credi. 583.C
Cum conſtet.de aqua quoti.& æſti. 725.C
Cum creditor.de furtis. 1306.B
Cum debitore.rem.rat.habe. 1254.B
Cum decem mihi.de ſolu.& libe. 1169.A
Cum de donatione.de dona. 158.B
Cum de hoc.de except.rei iudi. 836.A
Cum duæ.de capti.& poſtli.reuer. 1670.C
Cum duo eandem pecuniam.j. de duo.re. ſtipu. 1036.B
Cum duo eandem pecuniam.ij.de duo. re. ſtipu. 1046.B
Cum duo rei. de fideiuſſo. & mandato. 1090.D
Cum emptor ædium.de dam.infec. 90.C
Cum enim pecunia. de noua. & delega. 1115.A
Cum enim ſtipulatur.de ſtipu.ſer. 1054.B
Cum eo autem.ad le. Iul.pecula.§.eſt in.l. 9.eo.tit. 1516.B
Cum ex cauſa.de re iudi. 537.C
Cum ex cauſa duplæ. de verbo. obliga. 1031.A
Cũ ex cauſa iudicati.de ap.& rela. 1594.C
Cum ex falſis.de manumiſ.teſta. 228.C
Cum ex pluribus. de manumiſ. teſta. 223.B
Cum ex pluribus cauſis.j.de ſolu.& libera. 1195.C
Cum ex pluribus cauſis.ij. de ſolu. & libe. 1195.C
Cum ex vno delicto. de act. & obliga. 899.A
Cum falſi re⁹.ad leg.Corne.de fal. 1496.C
Cum fidei hęredis.de fideicõ.liber. 241.C
Cum fideicommiſſum.de confeſ. 558.C
Cum fideiubeat.de fideiuſ.& mãda. 1089.B
Cum filiusfa.de verbo.obli. 953.A
Cum fundum.de vi & vi armata. 691.A
Cum hæreditas.qui & à qui. manumiſ. lib. 316.A
Cum hæres.de ſtatulibe. 289.A
Cum hęres.de diuer.& tẽp.præſcrip. 846.B
Cum hæredes inſtituti.de acqui. vel amit. poſ. 431.B
Cum in corpus.de acqui. rerum do. 382.B
Cum in re agenda.de ſolu.& libe. 1130.B
Cum in teſtamento. de fideicommiſ. liber. 278.A
Cum in teſtamento. de verbo.ſigni. 1851.A
Cum in vetus.quæ in frau.cre. 621.B
Cum in vna cauſa.de appel.& rela. 1596.C
Cum is.qui & à quib.manumiſ.lib. 317.C
Cum is qui.de fideiuſ.& manda. 1089.B
Cum iuſſu meo. de ſolu.& libe. 1166.A
Cum legati.qui.ex cau.in poſ.ea. 571.C
Cum lex venditionibus.de fideiuſ. & man. 1093.B
Cum libertas. de ademptione libertatis. 282.D
Cum lite mortua.iudica.ſol. 1230.B
Cum minor.xxv.annis.rẽ ra.habe. 1245.B
Cum mortem.de iure fiſci. 1642.B
Cum non iuſto.de collu.detegen. 358.C
Cum pacto.de libe.cau. 349.A
Cum par delictum eſt.de reg.iur. 1921.A
Cum pater & mater.ad leg.Pompe.de parrici. 1488.B
Cum plures.de bo.aucto.iudi.poſ. 582.C
Cum poſſeſſor vnius.de cenſibus. 1797.A
Clm poſsit propter filij.de iniur. & famo. libel. 1384.C
Cum poſtulaſſem.de dam.infec. 98.C
Cum precario.j.de precario. 767.B
Cum precario.ij.de precario. 770.A
Cum prægnans.de acqui.re.domi. 400.B
Cum prætor dicat.de verb.ſignifi. 1821.C
Cum prętor in hęredem.de reg.iur. 1914.B

Cum prin-

BIU Cujas

Digesti noui.

Cum principalis causa.de reg.iur. 1907.C
Cum procurator.de ope.no.nun. 24.A
Cum procurator. de fideiuss. & manda. 1112.A
Cum prolatis.de re iudi. 539.A
Cum pupillus à tutore. rem pupil. fal. fo. 1228.A
Cum pupillo.rem pupil.fal.fo. 1224.B
Cum quasi.de fideicō.liber. 259.C
Cum quærebatur.de re iudi. 552.A
Cum quærebatur.iudicatum solui. 1239.B
Cum quærebatur. de verborum significa. 1861.C
Cum quæritur.de excep.rei iudi. 826.C
Cum quæritur.de legationibus. 1763.A
Cum quid vt fiat.de verbo.oblig. 965.C
Cum quidam capitis reus. de iure fisci. 1642.B
Cum quidam sua manu. ad le. Cor.de fal. 1501.B
Cum quidam.de appel.& rela. 1592.D
Cum quis.de actio.& obliga. 895.A
Cum quis sibi.de verbo.obli. 956.C
Cum quis sibi aut Titio. de solu.& libe. 1152.B
Cum quis.rem ra.habe. 1244.C
Cum quis possit alienare. de regu. iur. 1904.A
Cum ratio naturalis.de bo.dam. 1575.D
Cum res damni.de damno infe. 35.A
Cum res inter alios. de except. rei iudi. 816.A
Cum rem saluam fore. rem pupil. fal. fo. 1228.C
Cum reus promittendi. de fideiuss.& mandato. 1076.B
Cum sæpius datur. de manumiss. testa. 211.C
Cum seruus purè.de manumis.testa. 216.D
Cum seruo nulla actio est. de regu. iur. 1898.C
Cum seruus pecuniam. de verbo. obliga. 994.C
Cum seruus in quo.de stipu.ser. 1067.B
Cum seruus stipulatur.de stipu.ser. 1047.B
Cum si exhibuissent. de publi. & vectiga. 137.B
Cum solus.de vsucap.seu vsurpa. 471.B
Cum stipulamur.de verbo.oblig. 1013.C
Cum stipulamur.de verbo.signifi. 1824.C
Cum stipulati sumus.de verb.obli. 985.A
Cum stipulatus sim.de verb.obli. 999.A
Cum Stichus & Pamphilus.de solu.& libe. 1144.B
Cum tacitum fideicommissum.de iure fisci 1655.B
Cum tempus.de reg.iur. 1871.A
Cum tibi visum.de fideicō.liber. 245.A
Cum Titia testamentum. vide Titia cum testamentum. 1429.A
Cum verò.de fideicom.liber. 255.B
Cum vir.de vsucap.seu vsurpa. 482.C
Cum vir.de doli mali & me.excep. 872.C
Cum vnus.de bo.auct.iudi.pos. 580.D
Cura extruendi.de mune.& hono. 1741.B
Curator.qui & à qui.manumiss.lib. 324.A
Curator.de operibus publicis. 1775.A
Curatores.de admi.re.ad ciui.pti. 1770.A
Custodias.de publi.iudi. 1415.B

D

DAbimusque.de priui.credi. 585.A
Damnum infectum.j.de dā.infe. 35.B
Damnum.ij.de dam.infec. 36.A
Damni infecti.j.de dam. infec. 68.B
Damni infecti.ij.de damno infec. 86.B
Damni infecti.iij.de dam.infec. 97.A
Dato iudice.quis & à quo appel. 1605.B
Datiuus.rem pupil.fal.fo. 1227.C
Datur.ad legem Iul.repetun. 1508.C
De abigeis puniendis.de abigeis. 1397.B
De accessionibus. de diuer. & temporalt. præscript. 847.C
Debitor.de separatio. 599.B
Debitor.quæ in frau.credi. 621.A
Debitor.de verbo.& rerum signi. 1828.C
Debitorem.quæ in frau.credi. 620.C
Debitores.de solutio.& libera. 1144.B
Debitoribus.de re iudi. 538.B
De bonis eorum.de liber.cau. 246.A
Decem legata.de fideicom.libe. 240.B
Decem stipulatus.de verbo.obliga. 1005.B
Decreta.de re iudi. 546.A
De curatore.de curato.bo.dan. 603.A
Decurio.de decur.& eorum fil. 1732.B
De decurione.de decur.& corū fil. 1736.C
Decuriones.de albo scribendo. 1736.C
Decuriones. de admini. re. ad ciui. perti. 1772.A
Decuriones quos. de decur. & eorum fi. 1728.B
Decurionibus.de decur.& corū fil. 1734.B
De custodia.de custo.& exhi.reo. 1431.A
Dedisse.de verbo.signifi. 1820.B
De eadem.de excep.rei iudi. 817.B
De eo delatore.de iure fisci. 1641.C
De eo qui.ad leg.Cor.de fal. 1495.C
Deferre non possunt.de iure fisci. 1638.B
Defuncta.ad le.Iul.de adul.& stu. 1476.A
Defuncto.de publi.iudi. 1413.B
De iis qui.de liber.cau. 350.A
De iis qui.de effracto.& expilato. 1402.A
De incestu.de quæstionibus. 1540.C
Deinde ait..de lib.exhi. 777.C
De iniuria.de iniur.& famo.libel. 1387.B
De interdicto. de aqua quoti. & æstiua. 726.A
De iure omnium. ad municipalem. 1726.B
Delata.de verborum signi. 1840.B
Delator non est.de iure fisci. 1648.B
Delegare est.de noua.& delega. 1118.B
Delegare scriptura. de noua. & delega. 1121.B
De libertate.de fideicom.liber. 274.C
De militibus.de custo.& exhi.reo. 1435.B
De minore. xiiij. annis. de quæstionibus. 1542.C
Denique non esse.de iure fisci. 1639.D
Deniq; si arbores.quod vi aut clàm. 752.B
Denunciasse.ad leg.Iul. de adulte. & stup. 1457.C
De operibus.de operibus publicis. 1777.B
De periurio.de cri.stelliona. 1405.C
De pollicitationibus. de pollicitationi. 1783.A
De proxenetico.de proxeneticis. 1793.A
De pupillo.de ope.no.nuncia. 11.A
De riuis reficiendis.de riuis. 731.B
Derogatur legi.de verbo.& rerum signifi. 1828.A
De sepulchro violato actio. de sepulchro violato. 1395.C
Desertorem. de re militari. 1680.A
De statu defunctorū. ne de statu defuncto. 355.C
Destitisse eum. ad senatusconsul. Turpil. 1529.C
De tabulis.de tabu.exhi. 647.B
Detestatio est denunciatio. de verbo. sig. 1810.C
De vi priuata.ad le.Iul.de vi priua. 1479.C
De vnoquoque.de re iudi. 545.C
De vsu aquæ. de va. & extraordi. cogni. 1790.A
Dicitur ex asse.de iure fisci. 1636.B
Dies cautioni.de dam.infec. 36.B
Dimissoriæ literæ. de verbo. & rerum sig. 1828.B
Dispensatori.de solu.& libe. 1161.B
Dispensatorem meum. de solu. & libera. 1164.C
Diuersum est.quorum lega. 637.C
Diuus Antoninus. de va. & extraor. cog. 1790.C
Diuus Claudius. ad leg. Cornel.de falsis. 1499.B
Diuus Cōmodus.de iur.aure.anulo. 328.C
Diuus Commodus rescripsit. de iur. fisc. 1644.B
Diuus Hadrianus.de re iudi. 539.B
Diuus Hadrianus. ad leg. Cornel. de sica. 1486.B
Diuus Hadrianus. ad leg. Pompe. de parrici. 1488.B
Diuus Hadrianus.de termi.moto. 1406.A
Diuus Hadrianus. de custo. & exhib. re. 1433.C
Diuus Hadrianus. ad senatusconsul. Turpil. 1530.A
Diuus Hadrianus.de pœnis. 1559.B
Diuus Hadrianus.de bo.damna. 1574.C
Diuus Hadrianus rescripsit. de castren. pec. 1696.D
Diuus Marcus.de manumis.quæ ser. 211.A
Diuus Pius rescripsit.de reg.iur. 1877.B
Diuus Pius.ad leg.Cor.de fal. 1507.B
Diuus Pius.de custo.& exhi.reo. 1432.C
Diuus Pius rescripsit. de quæstionibus. 1542.A
Diuus Pius.de manumis.testa. 221.D
Diuus Seuerus & Antoninus. de extraor. cri. 1388.C
Diuus Seuerus & Anto. de cap. & postli. reuer. 1677.B
Diuus Seuerus.de iniu.& famo.lib. 1386.C
Diuus Seuerus & Antoninus. de cri. expi. hære. 1403.C
Diuus Seuerus.ad munici. 1716.C
Diui fratres.de libe.cau. 343.B
Diui Seuerus & Anton. ad leg. Iul. pecul. 1513.C
Diui Seueri & Antonini. de requir. reis. 1532.D
Diui fratres rescripserunt. de accu. & inscrip. 1429.B
Diui fratres.de pœnis. 1564.A
Dolo facit.de doli mali & me.exce. 872.A
Dolóve malo.de vi & vi arma. 682.D
Doli clausula.de verb.oblig. 1005.C
Doli mali exceptio.de noua.& dele. 1121.B
Domicilium.ad municipalem. 1717.A
Dominus qui.de libe.cau. 347.A
Dominus seruo stipulando. de verb.oblig. 948.C
Domitianus rescripsit.ad senatuscon. Turpil. 1531.C
Domum suam reficere.de reg.iur. 1887.A
Donari videtur.de reg.iur. 1894.B
Donari videtur.de dona. 168.B
Donationis causa.pro donato. 507.C
Donationes.de dona. 151.A
Donationes in concubinā.de dona. 169.C
Dotem filiofam. datam. de castren. pecu. 1699.A
Dubitari nō debet. de noua.& dele. 1128.B
Duæ filiæ.pro dote. 513.C
Duo ex tribus.de re iudi. 541.C
Duo filiifamilias.de manumis. 198.B
Duo in solidum.de precario. 769.C
Duo iudices.de re iudi. 537.B
Duo rei promittēdi.de duo.re.stip. 1037.B
Duos reos promittendi. de duo. re. stip. 1038.B
Duobus diuersis temporibus. de excep. rei iu. 830.B
Duobus negatiuis. de verbo. & rerum signifi. 1960.A
Duobus petentibus.de li.cau. 345.B

E

EAdem dicemus. de verbo. obligatio. 921.B

BIU Cujas

Index legum

Eadem de eo dicenda. de stipul. fer. 1066. B
Eadem lege tenétur. ad le. Iul. repe. 1509. B
Ea est natura cauillationis. de re. iu. 1888. A
Eandem rem apud duos. de duo. re. stip. 1040. B
Ea quæ dari. de regu. iur. 1916. B
Ea quæ ciuiliter. de acqui. re. domi. 391. A
Ea quæ desponsa est. ad municip. 1723. B
Ea quæ distracta sunt. de precario. 769. D
Ea quæ in partes. de reg. iur. 1910. B
Ea quæ magis. ad municipalem. 1721. A
Ea quæ raro accidunt. de regu. iur. 1888. A
Ea res. pro legato. 511. B
Ea sola deportationis. de reg. iur. 1897. B
Edictum diui Augusti. de quæstionibus. 1541. C
Edicto diui Traiani. de iure fisci. 1634. B
Ego cùm in villa. de manumis. vin. 206. B
Egisti de peculio. de solu. & libe. 1178. A
Egi tecum. de excep. rei iudi. 835. B
Ei à quo fundum. de vsucap. seu vsurpa. 467. B
Εἰσένεγκ. ad municip. 1724. A
Ei qui furti. de furtis. 1268. B
Ei qui non amplius. de mor. cau. dona. 180. C
Ei qui mandatu meo. de solut. & libera. 1205. B
Ei qui interdicto. ne quid in lo. publi. 659. A
Ei cuius appellatio. de appel. recipi. vel non. 1613. A
Ei cui mortis. de mor. cau. do. 176. B
Eius qui ideo. de app. recip. vel nó. 1612. C
Eius qui delatorem. de iure fisci. 1643. A
Eius qui iustum. ad municipalem. 1711. A
Eius est nolle. de reg. iur. 1866. B
Eius qui manumisit. ad municipalé. 1721. B
Eiusdem legis Corneliæ. ad. l. Cornel. de sica. 1482. D
Emptor cum dele. de noua. & dele. 1124. B
Emptor nisi. de aqua plu. arcen. 126. D
Emptor fundi. pro emptore. 496. C
Eos apud quos. de receptato. 1401. B
Eos qui ab hostibus. de cap. & postli. re. 1658. A
Eos qui diuersa inter se. ad leg. Corne. de fal. 1506. A
Eos qui vtensilia. de decu. & eorum fil. 1735. B
Eos qui Romæ. de vacat. & excusa. mune. 1755. C
Eorum qui bona fide. de dam. infec. 75. A
Eorum qui maiestatis. ad leg. Iul. maiesta. 1440. D
Eorum qui relegati. de pœnis. 1562. D
Eorum qui parricidij. ad. l. Pompe. de parri. 1490. A
Ergo quandiu. de fideicom. liber. 236. A
Ergo si insula. de acquirendo rerum dominio. 379. A
Est & decretum. de iure fisci. 1642. A
Est species. pro suo. 515. A
Et an eadem. de excep. rei iudi. 827. A
Et cætera quibus. vide supra Cætera quoque. 1811. C
Et commodati. de fideiussoribus & mandatoribus. 1069. B
Et ei contra. (al. & qui nominauerit) ad municip. 1712 A
Et eum qui puerum. ad leg. Iul. de vi publi. 1477. C
Et generaliter. de dona. 154. B
Et habet. de precario. 768. B
Et ideo neque. de ope. no. nun. 20. B
Et ideo hæsitatur. de verbo. obli. 930. B
Et ideo si omnino. de verbo. obli. 950. B
Et in priuatis. ad senatusc̃. Turpil. 1526. B
Et loco. de incen. rui. naufra. 1349. B
Et magis. de solu. & libe. 1131. B
Et omnes omnino. de bo. dam. 1574. A
Et per iusiurandum. de acceptila. 1210. A
Et ei qui contra. ad muni. 1712. B
Et qui originem. de mune. & hono. 1738. D
Et si ad species. rem pup. sal. fo. 1227. C
Et si amicis. ad leg. Iul. de adulte. & stu. 1447. B
Et si debitor. de mor. cau. don. 178. B
Et si duorum vsusfructus. de stipula. ser. 1060. B
Et si fideiussor. de re iudi. 536. B
Et si filium. de mune. & hono. 1747. A
Et si nihil facilè. de reg. iur. 1908. B
Et si satisdationem. de ope. no. nun. 20. B
Et stipulationum. de duo. re. stipu. 1044. B
Et vno ex pluribus. de acceptila. 1013. C
Etiam aureos nummos. de verbo. significa. 1841. B
Etiam circa. de sol. & libera. 1143. D
Etiam conditionis causa. de manumis. vin. 207. C
Etiam ea mulier. de verb. signifi. 1837. C
Etiam fœminæ. de iure aureo. anulo. 329. A
Etiam furtiuus de adqui. re. do. 384. D
Etiam hæredibus eius. si fa. fur. fe. di. 1333. A
Etiam inuitis. de acqui. re. do. 380. D
Etiam per interpositam. de dona. 154. C
Etiam si redhibitus fuerit. de quęstionibus. 1543. C
Euenit. de dam. infec. 41. A
Euidenter enim. de excep. rei iud. 830. C
Eum cui mille nummi. de fideicom. liber. 241. B
Eum qui. eum qui appel. in prouincia defen. 1620. B
Eũ qui bona vacantia. de iure fisci. 1647. B
Eum qui certarum. de verb. oblig. 1030. C
Eum qui ciuitatem. de interdi. & releg. 1580. C
Eum qui circa columnas. de priuile. credi. 593. A
Eum qui donationis. de dona. 165. C
Eũ qui debitoris fisci. de iure fisci. 1644. C
Eum qui ędes. de vsucap. seu vsurpa. 468. B
Eum qui emit. de furtis. 1270. C
Eum qui fugitiuum. ad leg. Fauiam de plagi. 1520. A
Eum qui ita stipulatur. de verb. obli. 957. A
Eum qui kalendis. de verb. oblig. 948. C
Eum qui nocentem. de iniur. & famo. libel. 1381. B
Eum qui. de priuile. credi. 592. C
Eum qui vectigal. de verbo. signi. 1804. B
Eum qui. qui sine manumis. ad lib. perue. 313. C
Eum qui venierit. de manumissio. 201. B
Eum qui. de mor. cau. dona. 181. A
Eundem plures. de lega. 1765. D
Ex castrensi. de castrensi peculio. 1701. A
Ex causa. de fideicom. lib. 243. B
Ex causa. de re militari. 1692. D
Exceptio dicta est. de excep. 807. B
Exceptio est contradictio. de excep. 815. B
Exceptio rei. de excep. rei iud. 836. B
Exceptione. de fideiusso. & manda. 1105. C
Exceptiones. j. de exceptio. 808. B
Exceptiones. ij. de exceptio. 809. C
Exceptiones. iij. de excep. 814. C
Excipiuntur. ad leg. Iul. de vi pu. 1476. B
Ex clausula rei iudicatæ. iudi. solui. 1242. B
Ex consensu. de appella. & rela. 1600. A
Ex contractu. de re iudi. 544. D
Ex contractibus. de actio. & obliga. 908. B
Ex damni infecti. de dam. infec. 94. B
Ex depositi. de actio. & oblig. 891. B
Ex duobus. j. de duo. re. stip. 1039. C
Ex duobus. ij. de duo. re. stip. 1045. B
Ex duobus. iij. de duobus reis stip. 1046. B
Ex ea parte. de verb. oblig. 1006. B
Ex hac scriptura. de dona. 160. B
Exhæredatum. de re iudi. 546. B
Ex his. quæ in frau. credi. 610. D
Exilium. de interdic. & relega. 1580. D
Existimo. de verbo. obliga. 991. A
Ex illa parte. de verbo. & rerum signific. 1857. C
Exitus. de acqui. vel amit. pos. 440. B
Ex iudicatum solui. iudica. sol. 1242. A
Ex iudiciorũ. de accusa. & inscrip. 1430. A
Ex lege. ad leg. Iul. de adul. & stu. 1442. A
Ex libero. de quæstionibus. 1544. B
Ex maleficiis. de actio. & obli. 887. A
Ex nota Marcelli cõstat. de castrensi pecu. 1695. B
Ex operis. de ope. no. nun. 23. B
Ex parte. de solutio. & libera. 1143. A
Ex pœnalibus. de re. iur. 1886. B
Ex persona. de fideiussoribus & mandatoribus. 1087. C
Ex pollicitatione. de pollicitationibus. 1783. C
Expressa nocent. de reg. iur. 1911. B
Ex promissione. de actio. & obli. 893. C
Expugnatur. de incendio rui. naufra. 1352. B
Ex qua persona. de reg. iur. 1919. B
Ex quibus causis. de interdic. seu extraordi. act. 631. A
Ex quibusdam. de iure fisci. 1625. A
Ex senatusconsulto. ad leg. Corne. de sica. 1486. B
Ex senatusconsulto. ad leg. Iul. de vi pri. 1480. C
Ex sextante. de excep. rei iudi. 838. B
Extat decretum. de iure fisci. vide. s. Est & decretum.
Extraneo quoque. de quæstionibus. 1545. A

F

FAcere oportere. de verbo. & rerum signifi. 1843. A
Facienda æstimatione. arborum fur. cæsa. 1338. A
Faciendi. de verb. signi. 1844. C
Factum à iudice. de reg. iur. 1905. B
Factum cuique. de reg. iur. 1921. B
Falsus creditor. de furtis. 1290. B
Falsi nominis. ad leg. Corne. de fal. 1496. C
Falsi pœna. ad leg. Cornel. de fal. 1502. B
Familiæ. de verbo. signi. 1849. C
Famosi. ad legem Iul. maie. 1440. B
Fauorabiliores. de reg. iur. 1914. B
Ferè in omnibus. de reg. iur. 1898. C
Ferè quibuscunque. de reg. iur. 1920. B
Ferri propriè. de verbo. & rerum signific. 1859. B
Fideicommissaria. j. de fideicom. lib. 274. C
Fideicommissaria. ij. de fideicommiss. lib. 275. C
Fideicõmissaria. iij. de fideicom. lib. 275. C
Fideiubere. de fideiussoribus & mandatoribus. 1087. B
Fideiussor. j. de fideiusso. & manda. 1077. C
Fideiussor. ij. de fideiussoribus & mandatoribus. 1092. C
Fideiussor. iij. de fideiussoribus & mandatoribus. 1102. B
Fideiussor. iiij. de fideiusso. & mandato. 1104. C
Fideiussor euictionis. de doli mali & me. excep. 874. B
Fideiussori eius. de dona. 166. B
Fideiussores. j. de fideiuss. & manda. 1074. B
Fideiussores. ij. de fideiuss. & manda. 1105. C
Fideiussoribus. de fideiuss. & mand. 1079. C
Filius decurio pro patre. de legationibus. 1764. B
Filius dum in ciuitate est. de verbo. obliga. 929. A
Filius emancipatus. ad legẽ Cornel. de sal. 1497. B
Filiꝰ patris actionẽ. de noua. & dele. 1122. D

BIU Cujas

Filius qui administrabat. de solu. & libe. 1181.B
Filiusfamilias.de dona. 155.C
Filiusfami.exceptionem.de excep. 815.C
Filiusfami.ex omnib⁹.de act.& obl. 903.A
Filiusfami.miles.de castren.pecu. 1697.A
Filiusfami.neq; retinere.de reg.iur.1896.B
Filiusfamil. patre inuito. de solu. & libe. 1142.A
Filiusfami.peculiarem.de excep. 813.A
Filiusfami. suo nomine.de actio. & oblig. 890.C
Filiusfami.volente.de admi.re.ad ci. perti. 1772.B
Filiusfa.militis.de castren.pec. 1693.B
Filij appellatione.de verb.& rerum signifi. 1822.B
Filij libertorum.ad municipalem. 1719.A
Filio.de legationibus. 1764.A
Filiumfami.publico iudicio. ad leg. Iul.de adulte.& stu. 1470.C
Filium ob hoc.de libe.cau. 436.A
Filiæ intestato patri.de solu.& libe.1179.B
Fiscus cum.de iure fisci. 1631.C
Fiscus in quæstione falsi. de iure fisci. 1646.A
Flumina publica de flumi. 666.D
Fluminum publicorũ.de dam.infec. 79.A
Fœminæ.de regu.iur. 1866.A
Forma censuali.de censi. 1795.B
Frater autem eius.ad leg. Pompe. de parri. 1487.C
Fratres imperatores.de pœnis. 1569.A
Fraudati vectigalis.de publ.& vecti.140.B
Fraudis interpretatio.de reg.iur. 1893.B
Fructuario hæreditas.de acq.re.do. 388.C
Fructus rei est.de reg.iur. 1890.B
Frugem pro reditu.de verb.sig. 1820.B
Fugitiuus seruus.de sol.& libera. 1140.B
Fugitiuus est.de ver.& rerum sig. 1857.A
Fulcinius existimat. qui. ex cau. in posi. ea. 566.C
Fulcinius.de vi & vi armata. 687.B
Fulcinius.de mor.cau.dona. 193.B
Fullo si actione locati.de furtis. 1322.B
Fullo & sarcinator.de furtis. 1320.C
Fundi appellatione. de ver.& rerum signi. 1853.B
Fundi quem.de excep. 814.A
Fundi venditor.de acquiren.vel amit. posi. 438.B
Fundum Cornelianum. de noua. & dele. 1124.B
Fundum Titianum.de excep. 813.C
Fur est manifestus.de furtis. 1266.C
Furem nocturnum.ad leg. Corne. de sica. 1485.B
Fures nocturni.de furibus balnea. 1401.C
Furiosus & pupillus. de actio. & obliga. 907.B
Furiosi vel eius.de regu.iur. 1881.A
Furioso.de re iudi. 524.B
Furtim cæsæ.arbor.fur.cæsa. 1337.B
Furtum à furuo.de furtis. 1266.A
Furtum.de vsucap. 481.A
Furtum non committit.de furtis. 1312.A
Furtiuam ancillam.de furtis. 1316.D
Furtorum genera.de furtis. 1266.C

G

Gaius Seius.de manumis. 203.B
Gaij Cassij.de fideicom.lib. 265.C
Generaliter quisquis.de acquiré. vel amit. posi. 419.B
Generaliter cum de fraude. de regu. iur. 1893.B
Generaliter dicemus. de fideicom. liber. 250.A
Generaliter in omnibus. de præto. stipu. 1221.A
Generaliter.de decur.& eorum fil. 1731.A
Generaliter nouimus.de verb.obli. 934.B
Generaliter.de fideiuss.& manda. 1070.B
Generaliter.de excep. 812.B
Generaliter. qui & à qui. manumis. liberi. 326.A
Generi appellatione.de verb.signi. 1837.B
Generi seruis.de publi.iudi. 1417.C
Græcè.de fideiuss.& manda. 1072.B

H

Habere.de verb.significa. 1847.A
Hac in factũ.quæ in frau.credi.618.B
Hac lege tenetur.ad leg.Iul.pecul. 1516.C
Hac lege tenet.ad leg.Iul.de vi pri.1480.A
Hæc adiectio.de verbo.signi. 1847.C
Hæc autem.qui.ex cau.in posi.ea. 564.C
Hæc enim omnia.de mor.cau.dona. 175.B
Hæc enũciatio.de verb.& rerũ sig. 1858.B
Hæc lex.ad leg.Iul.de adulte. 1442.A
Hæc lex in vrbe. ad legem Iul. de ambitu. 1518.A
Hæc oratio.si liber.inge.esse dic. 354.C
Hæc stipulatio.iudicatum solui. 1241.C
Hæc stipulatio.de verb.signi. 1850.C
Hæc verba ille.de verb.signi. 1832.C
Hæc verba in stipulatione posita. de verbo.signi. 1820.A
Hæc verba legis.ad leg.Iul.de adul.& stup. 1450.D
Hæc verba quanti. de verbo. & rerum signifi. 1847.C
Hæc verba cui. de verbo.signi. 1818.C
Hæreditas enim.de acqui.re.do. 382.A
Hæreditas in multis. de acqui.re.do.396.A
Hæreditas nihil aliud est.de reg.iu.1887.B
Hæreditatis appellatio. de verbo. signifi. 1831.A
Hæreditatis appellatione. de verb. signifi. 1837.B
Hæreditatem.de dona. 168.B
Hæreditate ab agnato.de castren. 1702.C
Hæreditarium. de bonis aucto.iudi. posi. 576.B
Hæreditariæ rei furtum.de furtis. 1315.C
Hæreditariarum actionum.de acti. & obl. 903.B
Hæreditarij serui.de quæstionibus.1540.C
Hæres à debitore. de fideiuss. & manda. 1081.A
Hæres eius.de vsucap.seu vsurpa. 483.B
Hæres.de vsucap.seu vsurpa. 468.A
Hæres seruum. qui & à qui. manumis. lib. 325.C
Hæredis appellatio.de verbo.signi.1818.A
Hæredis appellatione.de verb.sig.1844.A
Hæredi autem. de bo.auctorita. iudi. posi. 580.C
Hærede instituto de fideicom.liber.245.B
Hæredem.de regu.iur. 1886.B
Herennius Modestinus. de decu.& eorum fi. 1734.C
Ἡ τῶν τέκνων. de verbo. & rerum significa. 1828.B
Hi qui accessionis.de fideiuss.& mã.1088.C
Hi qui(aliàs si qui)ad munera.si tut.vel cura.vel magis.crea.appel. 1619.C
Hi qui ædes.ad leg.Iul.de vi pub. 1479.B
Hi qui certa conditione. de iure immu. 1758.A
Hi q muneris.de vaca.& excu.mu. 1754.B
Hi quoque.ad leg.Cor.de sica. 1484.C
Hi tamen.de accu.& inscript. 1424.C
His enim casibus.de furtis. 1315.C
His oneribus.de va.& excu.mu. 1755.C
His qui naues.de va.& excu.mu. 1753.B
His qui pignori.de dam.infec. 48.C
His qui se. qui. ad liber. procla. non lic. 351.D
His verbis.de duo.re.stipu. 1040.A
Hoc amplius.de dam.infec. 45.A
Hoc amplius.de furtis. 1282.B
Hoc edicto efficitur. de publi. & vectig. 138.C
Hoc edicto.de ope.no.nun. 2.A
Hoc enim.cum qui appel.in prouin.defen. 1620.C
Hoc interdictum.de migrando. 781.C
Hoc interdictum.quorum lega. 633.A
Hoc iure.de aqua quoti.& æsti. 725.B
Hoc iure vtimur.de dona. 162.B
Hoc iure vtimur.de verbo.oblig. 928.B
Hoc iure vtimur.de solu.& libe. 1178.B
Hoc jure vtimur.de reg.iur. 1920.A
Hoc sermone.si libert.inge.esse dic. 354.B
Hodie licet.de pœnis. 1558.C
Hodie qui.ad leg.Cor.de fal. 1507.C
Homo liber.de acqui.re.do. 391.B
Hominis appellatione. de verbo. & rerum signifi. 1840.B
Hominem quem.pro suo. 515.B
Honestè sacramento.de priuile. 1706.A
Honor municipalis est. de mune. & hono. 1745.D
Honorem sustinenti. de mune. & hono. 1744.C
Honores & munera.de decu. & eorum fil. 1733.C
Hos accusare.de accu.& inscrip. 1425.B
Hostes hi sunt. de verbo. & rerum signific. 1830.C
Hostes sunt. de capti. & postlimi.reuersis. 1676.D
Huiusmodi stipulationes. de verb. oblig. 932.A
Huiusmodi stipulatio. de verbo. obliga. 963.A

I

Iam tamen.iudicatum solui. 1233.A
Id apud se.de verbo. & rerum significa. 1839.A
Idem erit.de verb.obli. 962.A
Idem erit probandum. quæ in frau. credi. 606.C
Idem est.de vi & vi armata. 683.A
Idem iuris est.de verb.obli. 921.A
Idem priuilegium.de priuile.cre. 585.C
Ideoque si ita.de manumis.testa. 223.C
Ideoque.de vsucap.seu vsurpa. 460.B
Id est.de libe.cau. 337.C
Id est vbi.de bo.aucto.iudi.posi. 573.B
Id est & pœnæ.si fa.fur.fe.di. 1332.A
Id quod nostrum.de regu.iur. 1868.B
Id quod pœnæ.de solutio.& libe. 1172.C
Id quod.pro derelicto. 509.A
Id tempus.de vsucap.seu vsurpa. 463.A
Igitur sciendum.de liber.cau. 336.A
Illa decreta. de decretis ab ordine faciendis. 1774.A
Illa stipulatio.de verbo.obliga. 964.B
Illa verba.j. de verbo. & rerum significa. 1818.C
Illa verba.ij. de verbo. & rerum significa. 1842.B
Ille seruus. qui & à quibus manumissi lib. 318.A
Illud certum.de liber.cau. 336.D
Illud constat.quæ in frau.credi. 618.B
Illud.de manumis.vin. 208.B
Illud generaliter. de mortis cau. donat. 189.B
Illud meminerimus. quæ sen. sine appel. rescin. 1616.A
Illud non.de solutio.& libera. 1133.D
Illud relatum.de iniur.& fame.libel.1357.A
Illud sciendum est.j. de appel. & relatio. 1593.A
Illud sciendum est.ij. de appella & rela. ibidem.B
Illud videamus.quando appel.sit. 1611.A
Imaginaria venditio.de regu.iur. 1871.A
Immo eum.de libe.cau. 337.C

Immo ma-

BIU Cujas

Index legum

Immo magis.de libe.exhi. 777.C
Immunitates.de iure immunitatis. 1758.C
Impensæ.de verbo.& rerum signi. 1821.A
Imperator Alexander. de appel. & rela. 1061.D
Imperator Antoninus.de liber.cau.346.C
Imperator Antoninus.de pœnis. 1572.D
Imperator Antoninus. de fideicom. liber. 243.C
Imperator noster.de iure fisc. 1648.B
Imperator noster. qui sine manu. ad lib. perue. 314.B
Imperator Titus Antonin. ad municipa. 1711.B
Imperatores.de decur.& eorum fil.1736.A
Imperatores.de admini. rerum ad ci.perti. 1772.C
Imperatores.ad leg.Iul.de anno. 1511.C
Imperatores.ad municipalem. 1727.A
Imperatores.de iure fisci. 1645.A
Imperatores.ad senatusconsultum Turpil. 1532.B
Imperatores. de bon. eo. qui ante senten. 1577.C
Imperatores.de manumis.testa. 230.B
Imperatores.de curato.bo.dan. 605.A
Imperatores.de re iudi. 540.B
Imperatores.de priuilegiis credi. 590.A
Imperatores.de appella.& rela. 1598.B
Imperatores.de publica.& vectiga. 139.C
Imperatores.de pollicitationibus. 1785.A
Imperitia culpæ.de regu.iur. 1915.B
Impossibilis.de verbo. obli. 927.B
Impossibilium.de reg.iur. 1908.C
Impuberem.ad leg.Corne.de fal. 1503.A
Impuberem.de furtis. 1281.D
In accessione temporis.de diuer.& temporali.præscri. 845.B
In actione furti.de furtis. 1277.B
In ædibus alienis.de dona. 157.A
In Aegypto.de extraor.cri. 1390.C
In agris. de acqui.re.do. 372.B
In albo decurionũ.de albo scribẽ. 1737.A
In ambiguis.de reg.iur. 1894.C
In ambiguis.de reg.iur. 1897.A
Inauditum.ad leg.Corne.de sica. 1482.C
In bello.de capti.& postli.reuer. 1663.A
In capitalibus criminibus. de bonis eorum qui ante senten. 1577.B
In causæ cognitione.de dam.infec. 54.B
In circulatores.de extraordi.crimi. 1391.A
Incola.ad municipalem. 1722.C
Incola iam muneribus. ad municipalem. 1723.C
In comites.ad leg.Iul.repetun. 1509.B
In concedendo.de aqua plu.ar. 121.B
In condemnatione.de regu.iur. 1906.A
In conuentionibus. de verbo. & rerum signifi. 1855.A
In contrahenda venditione. de regu. iur. 1906.A
In conuentionalibus.de verb.obli. 954.C
In crimine adulterij. ad leg. Iul. de adulte. & stup. 1475.B
In criminibus eruendis. de quæstionibus. 1535.A
In dardanarios.de pœnis. 1570.B
In depositi.de re iudi. 525.A
Inde tabernacula.de verb.signifi. 1846.C
Indicasse.de verbo.signifi. 1849.D
In diem acceptilatio.de acceptila. 1206.B
In diem addicto.de aqua plu.arcen. 121.C
In diem obligatio.de noua.& dele. 1114.B
In duobus reis.de duo.re.stipulã. 1036.C
In eadem causa. ad legem Iul. de vi pub. 1476.C
In effractores.de effra.& expila. 1402.D
In eiusmodi stipulationibus. de præto. stipu. 1224.A
In eo quod.de reg.iur. 1879.B
In eo quod plus sit.de regu.iur. 1899.A
In eo quòd.de acquir.re.do. 381.A
In eos qui naues. furti aduer. nau. cau. sta. 1329.A
In eos.de custo.& exhi.reo. 1436.C
In eum cuius dolo. de accusa. & inscript. 1428.B
In eum cuius instinctu. de extraordi.crim. 1388.D
In executione.de verbo.obliga. 981.B
In factum actiones.de act.& obli. 891.C
Infans vel furiosus. ad legem Cornel. de sica. 1486.A
Infamem.de publi.iudi. 1414.A
Inficiando depositum.de furtis. 1314.A
In fideicommissariis.de fideicommis.liber. 240.A
In fisci causis.de iure fisci. 1631.B
In fraudem. qui & à qui. manumis. liberi. 318.B.C
In fraudé.qui & à qui.manumis.lib. 324.C
In fraudem fisci.de iure fisci. 1648.C
In fraudem.quæ in frau.credi. 607.B
In furti actione.de furtis. 1298.C
In generali petitione. de verbo. & rerum signifi. 1821.C
In hanc stipulationem.de dam.infec. 85.B
In his officiis.de reg.iur. 1907.A
In his vero quæ.de solu.& libe. 1131.B
In honorariis.de actio.& obliga. 901.A
In honoribus.de vaca.& excu.mu. 1754.B
In huiusmodi stipulationibus. de præto. stipu. 1224.A
In illa stipulatione.de verb.oblig. 954.B
In illa stipulatione.de verb.oblig. 927.C
In insulam.de sen.pas.& restitu. 1585.A
In interdicto.de vi & vi arma. 687.A
In interdictis.de interdi.seu extraor.actio. 630.C
In iudicati.de re iudi. 552.A
In iure ciuili receptum est. de regu. iur. 1903.A
Iniuria.de iniur.& famo.libel. 1354.C
Iniuriarum.j.de iniu.& famo.libel.1382.C
Iniuriarũ.ij.de iniur.& famo.libel.1384.A
Iniuriarum. iij. de iniuriis & famo. libel. 1367.B
In laqueum.de acqui.re.do. 393.A
In lege censoria.de verbo.signi. 1851.B
In lege Cornelia. ad legem Corne.de sica. 1484.D
In libertatibus.de manumis.testa. 212.C
In liberto.de solutio.& libera. 1175.A
In littore.ne quid in lo.pu. 658.C
In loco.ne quid in lo.pu.vel iti.fi. 650.A
In Lusitania.de censibus. 1797.D
In metallum.de sen.pas.& restitu. 1585.B
In metallum.de pœnis. 1562.C.&.1570.B
In metallum.de iure fisci. 1634.A
In mortis causa.de mor.cau.dona. 181.B
In numerationibus.de solu.& libe. 1157.C
In muris.ne quid in lo.sa.fiat. 648.A
In negotiis.de reg.iur. 1867.A
In obscuris inspici solet.de reg.iur.1901.A
In obscura voluntate.de reg.iur. 1908.A
In omnibus obligationibus. de regu. iur. 1870.A
In omnibus causis.de regu.iur. 1889.A
In omnibus causis.de regu.iur. 1881.A
In omnibus causis.de prçuaricato.1400.C
In omnibus negotiis. de actio.& obliga. 911.B
In omnibus officiis (al. in his officiis.) de reg.iur. 1907.A
In omnibus.de acqui.re.do. 376.C
In omnibus.de diuer.& tempo. præscript. 847.B
In omnibus partib' iuris.de capti.& postl. reuer. 1671.C
In omnibus prætoriis.j. de præto.stipula. 1221.B
In omnibus prætoriis.ij.de præto.stipula. 1222.A
In omnibus quidem,maximè. de regu. iur. 1896.A
In omnibus rebus.de acti & obli. 910.B
In omnibus speciebus.de sol.& lib. 1157.B
In omnibus temporalibus.de actio.& obli. 890.B
In pari causa possessor.de reg.iur. 1915.A
In parietis communis.de dam.infec. 89.B
In personalibus actionibus. de ces. bo. 560.A
In personam seruilem.de reg.iur. 1874.A
In possessionem. quib. ex cau. in poss. ea. 566.B
In prætoriis stipulationibus. de præto.stipula. 1223.B
In priuatis operibus. de pollicitationibus. 1784.D
In prouinciali.de ope.no.nuntia. 9.B
In pupillo.de excep. 809.A
In pupillo cui.de solu.& libera. 1159.B
In quem etiam.de fideicommis.lib. 236.A
In quæstionibus. ad legem Iul. maiesta. 1440.C
In quibuscunque negotiis. de act.& oblig. 908.A
Inquilino non datur.de dam.infec. 89.A
In rebus.de precario. 762.C
In reficiendo.de dam.infec. 96.B
In rutis cæsis. de verbo. & rerum signific. 1862.A
In Saluiano interdicto. de Saluia. interdi. 782.C
In senatusconsultum Turpillianum. ad senatusconsul.Turpil. 1530.B
In seruo.de libe.cau. 338.A
In seruorum.de pœnis. 1556.A
In stipulatione.de dam.infect. 78.B
In stipulatione.iudica.sol. 1230.A
In stipulatione.j.rem ra.habe. 1245.A
In stipulatione.ij.rem ra.habe. 1256.A
In stipulationibus.de verb.oblig. 955.C
In stratum omne.de verb.signi. 1811.C
Instructam autem.de verb.signi. 1846.C
Insula est.de acquir.re.do. 393.C
Insulam intra biennium.de verbo.obliga. 1013.A
In summa.de aqua plu.arcen. 110.B
In summa.de re iudi. 550.B
In summa sciendum est.de iur.fisci. 1638.B
In summa.vti posside. 701.B
In tabulis.de statulibe. 308.C
In tantum ergo.de libera.cau. 338.B
Intelligendus est.de verbo.& rerum signi. 1840.B
In tempore constituto. de diuer. & temp. præscrip. 842.B
In testamento quidam. de fideicom. liber. 267.C
Inter accusatorem.de publi.iudi. 1415.C
Inter artifices.de solu.& libe. 1145.A
Inter cæteros.de iure aure.anulo. 328.B
Inter conuenientes.ad municipalẽ. 1722.C
Inter creditorem & debitorem. de fideiuss. & mand. 1104.A
Inter diuortium. de verbo.& rerum signi. 1847.B
Inter donum & munus. de verbo.& rerum signifi. 1847.D
Inter eos.de re iudi. 534.A
Inter eos qui.de acquiren.re.do. 378.C
Inter eos.de fideiuss.& manda. 1097.B
Inter fideiussores. de fideiusso. & mandat. 1085.A
Inter fructuarium.de dam.infec. 75.B
Inter hæc verba.de verbo.& rerum signifi. 1845.C
Inter illam.de verbo.& rerum si. 1854.C
Inter liberos.de pollicitationibus. 1786.B

Inter

BIU Cujas

Inter liberas tantum.ad leg. Iul.de adul.& ſtup. 1445.B
Inter mortis cauſa.de mor.cau.don. 190.A
Inter omnes conſtat.de furtis. 1293.B
Inter pares.de re iudi. 541.B
Inter pœnas.de interdi.& rele. 1580.D
Inter publica.de verb.ſignifi. 1804.B
Inter quos.de dam.infect. 92.B
Inter ſtipulantem.de verb.obliga. 976.A
Inter ſtuprum.de verb.ſignifi. 1827.B
Interdum accidit.de furtis. 1297.C
Interdū ex cōuentione.rē ra.habe. 1250.C
Interdum. de publi.& vectigal. 147.A
Interdum euenit.de publi.iudic. 1412.A
Interdum eius rei. de adquiren. vel amit. poſ. 430.B
Interdum fur.de furtis. 1306.B
Interdum proprietatem. de verb. & rerum ſignifi. 1821.A
Interdū pura ſtipulatio.de ver.obli. 967.C
Interdum.de natalib.reſtitu. 329.C
Interdictū de precariis.de precario. 768.A
Interdictum quod vi. quod vi aut clàm. 757.A
Interdicto.quorum bonorum. 632.B
Interdicto.de vi & vi armata. 690.C
Iuterdicta. de interdi. ſeu extraor. actio. 631.A
Interdictorum. de interdi. ſeu extraor. actio. 629.A
Intereſſe de acqui. vel amit.poſ. 441.B
Intereſt enim.de priuileg.credi. 584.C
Intereſt enim noſtra.de libe.cau. 332.A
Interpretatione legum.de pœnis. 1572.D
In teſtamentis.de regu.iur. 1869.A
Inteſtatæ ſororis.pro emptore. 503.B
Inteſtatus eſt.de verb.ſignifi. 1818.A
In totum.de reg.iur. 1892.A
In toto & pars.de reg.iur. 1901.A
In toto iure generi.de regu.iur. 1893.C
Intra quinq; annos.de iure aure.an. 328.C
Intra dies conſtitutos.de re iudi. 523.C
Intra quatuor annos.de diuer. & temporali.præſcrip. 845.C
Intra triduum. de appell. recipi. vel non. 1612.B
In venditione.de bo.auct.iudi.poſ. 576.B
Inuitus.de fideicommiſſ.liber. 265.A
Inuitus.de reg.iur. 1922.A
Inuito.de reg.iur. 1889.B
In vſu.de verb.ſignifi. 1841.A
In vſucapione. de diuer.& temporali.præſcrip. 849.A
In vſucapionibus. de vſucap. ſeu vſurpa. 460.B
In vulgari.de verb.ſignifi. 1841.C
Is autem.iudicat.ſol. 1232.A
Is cuius.de aqua plu.ar. 134.B
Is cuius.j.de furtis. 1269.A
Is cuius.ij.de furtis. 1321.B
Is cuius ope.ad legem Iul. de adul.& ſtup. 1453.B
Is cui bonis.de verb.oblig. 927.A
Is cui ex ſtipulatu.de furtis. 1270.B
Is cui fideicōmiſſa.de quæſtionib⁹. 1546.C
Is cui opus.de ope.noui nunc. 34.B
Is cui.de actio.& obli. 904.A
Is cum quo.de aqua plu.arc. 120.C
Is damnum.de reg.iur. 1905.A
Is qui alienum.de ſolutio.& libera. 1164.B
Is qui alienum.de verb.oblig. 954.B
Is qui bonis ceſsit.j.de ceſsio.bo. 560.A
Is qui bonis ceſsit.ij.de ceſsio.bo. ibidē.B
Is qui dicit.de exceptio. 809.B
Is qui ex ſtipulatu.de actio.& obl. 907.A
Is qui ex cauſa.de fideicom.lib. 244.C
Is qui in domum. de iniur. & famo. libel. 1383.A
Is qui in puteum.quod vi aut clàm. 1075.B
Is qui in reatu.ad leg.Iul.maie. 1441.B
Is qui iudicio.vide,Qui iudicio. 1420.C
Is qui legatione.de leg. 1765.D
Is qui natus.de verb.& rerum ſigni. 1853.A
Is qui opem.de furtis. 1286.A
Is qui prædam.ad legem Iul.pecu. 1517.B
Is qui rem.qui.ex cau.in poſ.ea. 572.C
Is qui reus.de publi.iudi. 1411.C
Is qui ſeruum caſtrandum. ad leg. Cornel. de ſica. 1484.D
Is qui ſuis.de manumiſsio. 195.A
Ita fidei.de iure fiſci. 1646.C
Ita liber.de ſtatulibe. 293.A
Itaque fullo.de furtis. 1269.B
Itaque hoc caſu.de fideicom.lib. 258.B
Ita ſtipulatus.de verb.oblig. 1000.C
Item apud.de iniur.& famo.libel. 1370.B
Item miles.de re iudi. 533.B
Item parte.de except.rei iudi. 820.C
Item quæ ex animalibus. de acquir.re. do. 362.B
Item ſi alter.de ſtipula.ſer. 1052.C
Item ſi ob id. de doli mali & met. excep. 854.C
Item ſi ſeruus.de ſtipula.ſer. 1052.C
Item ſi victus.de except.rei iudi. 822.B
Item veſtis. de capti. & poſtlimi. reuer. 1657.C
Itinere faciendo.de verbo.ſignifi. 1799.A
Iudex poſteaquam.de re iudi. 549.A
Iudici ab appellatoribus.de iniur.& famo. libel. 1387.A
Iudicatæ quidem.de excep.rei iudi. 836.C
Iudicatum ſolui.j.iudicat.ſol. 1236.B
Iudicatum ſolui.ij.iudicat.ſol. 1237.B
Iulianus ait.de manumiſ.teſta. 225.B
Iulianus ait. de doli mali & me. except. 871.B
Iulianus ait.de confeſ. 555.A
Iulianus(aliàs Aelianus)debitor.de manumiſsio. 199.B
Iulianus lib.iij.de except.rei iudi. 816.C
Iulianus.qui & à qui.manumiſ.libe. 317.A
Iulianus.de mor.cau.dona. 174.C
Iulianus ſcripſit.de verbo.oblig. 1018.C
Ius noſtrum nō patitur.de reg.iur. 1868.A
Iuris Italici.de cenſibus. 1797.C
Iuris ratio.de manumiſsio. 203.D
Iure naturæ ęquum eſt.de regu.iur. 1925.A
Iura ſanguinis.de reg.iur. 1868.A
Iuſiurandum. quarum re. actio non da. 877.A
Iuſta cauſa.de manumiſ.vin. 206.B
Iuſta enim.vti poſſide. 696.A
Iuſta interpretatione.de verb.ſign. 1850.C
Iuſtè poſsidet. de acquiren. vel amit. poſ. 420.C
Iuſto errore.de vſuca.ſeu vſurpa. 483.C

L

LAbeo ait.de aqua plu.arcen. 131.B
Labeo & Sabinus. de verbo. ſignific. 1803.B
Labeo putat.ſi fa.fur.feciſ.dica. 1334.B
Labeo putauit. ſi is qui teſta. lib. eſſe iuſ. erit. 1328.D
Labeo.de riuis. 729.A
Labeo.de vſucap.ſeu vſurpa. 460.C
Labeo lib. ij. poſteriorum. de ſtatulibe. 300.D
Labeo indicat.ad municipalem. 1709.C
Labeo lib.j.de verbo. ſignifi. 1805.B
Lacus & ſtagna.de acqui.re.do. 371.A
Latæ culpæ finis.de verbo. & rerum ſigni. 1856.C
Latinus Largus.qui ſine manu. ad lib.perue. 314.D
Latrones.de capti.& poſtli.reuer. 1677.C
Legatam.de admi.re.ad ciui.perti. 1771.B
Legatus antequā.de legationibus. 1764.D
Legatus contra rempub. de legationibus. 1762.D
Legatus creatus.de legationibus. 1765.B
Legatus municipalis. de legationibus. 1762.D
Legato tempus.de legationibus. 1763.D
Legato qui publicum. de vaca. & excuſa. mu. 1756.B
Legatorum nomine.pro legato. 510.B
Lege autem.de decre.ab ordi.ſa. 1774.B
Lege Cornelia. j. ad leg. Cornel. de ſal. 1495.B
Lege Cornelia. ij. ad leg. Cornel. de ſal. 1507.A
Lege Cornelia. j. ad leg. Cornel. de ſica. 1481.C
Lege Cornelia.ij. ad leg. Cornel. de ſica. 1483.D
Lege Flauia.de manumiſsio. 199.D
Lege Fauia.ad leg.Fauiā de plagia. 1519.D
Lege Iulia peculatus.j.ad leg. Iul. pecula. 1512.A
Lege Iulia peculatus.ij. ad leg. Iul. pecula. ibidem.B
Lege Iul.de reſiduis.ad leg.Iul.pecu. ibid.
Lege Iulia.j.ad leg.Iul.repetun. 1509.A
Lege Iulia.j.ad leg.Iul.de vi pub. 1476.A
Lege Iulia.ij ad leg.Iul.de vi pub. 1478.A
Lege Iulia.iij.ad leg.Iul.de vi pub. ibid.B
Lege Iul. de annona. ad leg. Iul. de anno. 1511.B
Lege Iunia.de manumiſsio. 203.C
Lege Pompeia. ad leg. Pompę. de parri. 1487.B
Lege obuenire.de verb.ſignifi. 834.C
Legis Fauiæ crimine. ad leg. Fauiā de pla. 1519.B
Legis Iuliæ.ad leg.Iul.de vi priua. 1480.B
Leuia crimina.de accuſ.& inſcrip. 1421.C
Lex Cornel.de iniur.& famo.libel. 1358.A
Lex.xij.tabularū.ad le.Iul.maieſt. 1438.D
Lex. xij. tabularum. de tigno iuncto. 1323.B
Lex Iulia de repetundis. ad leg. Iul. repe. 1508.B
Lex Iulia de repetundis. ad leg.Iul. de repetun. 1509.C
Libellorum inſcriptionis. de accuſa.& inſcript. 1419.B
Liberalis cauſa.de lib.cau. 349.B. olim ſic incipiebat,nunc ex Pandectis Flo. incipit,Si in obſcuro.
Liberationis verbum.de ver.ſigni. 1812.B
Liber homo. de acquir.rerum domi. 373.A
Liber homo in ſtipulatum. de verbo.obli. 994.B
Liber homo qui.de verbo.oblig. 1004.B
Liber homo.de ſtipulatio.ſeruorū. 1058.C
Liberorum appellatione.de verb.& rerum ſignifi. 1855.C
Liberis etiā hominibus.de libe.cau. 332.B
Liberis exhæredatis.de doli mali & me.excep. 874.A
Libertas ad tēpus.de manumiſ.teſta. 223.C
Libertas,inæſtimabilis res eſt. de regu.iur. 1898.C
Libertas omnibus rebus.de reg.iur. 1913.B
Libertas quæ.de manumiſ.teſta. 217.C
Libertas teſtamento. de manumiſ. teſta. 224.C
Libertate.de manumiſ.teſta. 234.C
Libertate ſeruo.de ſtatulibe. 302.D
Libertates directæ.de manumiſ.teſt. 227.B
Libertates etiam.de fideicom.liber. 244.D
Liberti appellatione.de verb.ſign. 1844.B
Libertinus.de iure aureo.anulo. 329.B
Libertus propter.ad municipalem. 1715.A
Libro memorialium.de verb.ſignifi. 1839. A.in.l.Maſurius ſcribit.
Licere vnicuique. de incen. rui. naufra. 1354.B
Licet capitalis.de verbo.ſignifi. 1828.A

BIU Cujas

Index legum

Licet dubitatum.de libe.cau. 350.B
Licet fugæ tempore.de libe.cau. 335.D
Licet inter gesta.de verbo.signi. 1816.B
Licet neque. de acquiren. vel amit. poss. 447.C
Licinius Rufinus. qui ad liber. procla. 352.B
Litigiosam rem.de litigiosis. 881.B
Litis æstimatio.pro emptore. 496.B
Litis nomen.de verbo.signifi. 1809.C
Littora.ne quid in lo.publi. 658.C
Littus est quousque.de verbo.& rerum signifi. 1824.B
Littus publicum est.de verb.signi. 1829.B
Locatio vectigalium.de publica.& vectig. 141.A
Locus certus.de acquiren.vel amit.possess. 434.A
Locus est non fundus. de verbo. significa. 1817.A
Locum habet.de tabu.exhi. 645.B
Longæ possessionis.de diuer.& temp. præscrip. 842.C
Lucius Titius.de dona. 171.B
Lucius Titius.de manumiss.testa. 230.C.
Lucius Titius.j.de fideicom.liber. 244.A
Lucius Titius.ij.de fideicom.liber. 268.C
Lucius Tius.iij.de fideicom.liber. 282.A
Lucius Titius.de fideiuss.& manda. 1084.B
Luci⁹ Titius.ad senatusco. Turpil. 1531.D
Lucius Titius.de ap.& relatio. 1597.A
Lucius Titius.de iure fisci. 1632.C
Lucius Titius.ad municipalem. 1717.B
Lucio Titio.de aqua quoti.& æsti, 725.A
Lucio Titio.de actionibus.& obli. 898.B

M

MAeuia decedens. de manumiss. testa. 227.B
Magistratus municipales.ad municipalem. 1720.C
Magistratus reipublicæ. de administra. re. ad ciui.perti. 1772.B
Magna negligentia.de verbo. & rerum signifi. 1857.B
Maiestatis crimine.ad legem Iul. maiesta. 1441.A
Maiore parte anni.de verb.signi. 1840.C
Maiores.lxx.annis.de iur.immuni. 1758.B
Maiores.xx.annis.qui.ad liber.procla.non lic. 351.A
Malum, nauis. de verb. & rerum significa. 1862.A
Mancipia. qui sine manumiss. ad lib. perue. 314.C
Mandatis cauetur.de requiren.reis. 1534.B
Mandatis principalibus.de pœnis. 1570.A
Mandatis.de colle.& corpo.illici. 1407.A
Manumissio.de mauu.vin. 210.B
Manumittere.de interdi.& rele. 1580.A
Marcellus ait.de reg.iur. 1888.B
Marcellus notat.de mor.cau.dona. 178.A
Marcellus scribit. de fideiuss. & manda. 1084.C
Marcellus apud Iul.de verb.sign. 1801.B
Maritus quidam.de quæstionibus. 1546.D
Mariti lenocinium. ad leg. Iul. de adul. & stu. 1466.B
Marito quoque adul.ad leg.Iul.de adul. & stu. 1461.C
Maritus.de acqui.re.do. 384.B
Masurius scribit.de verbo.signi. 1839.A
Mater autem famil. ad leg. Iul. de adul. & stu. 1447.B
Mater filij furrepti.de furtis. 1288.A
Matrimonij cau.qui & à qui.manumiss. lib. 323.C
Medicus cui.de va.& extraor. 1790.B
Medicorum.de decre.ab ordi.fa. 1773.D
Melior conditio nostra.de reg.iur. 1915.C
Meminisse oportebit.de fur. 1323.A
Meorum & tutorum appellatione. de verbo.& rerum signifi. 1823.C
Mercis appellatio.de verb.signifi. 1818.B
Mercis appellatione.de verb.signi. 1852.D
Merito.de vi & vi armata. 692.B
Metrodorum.de pœnis. 1572.B
Miles filiusfami.de castren.pecu. 1694.B
Miles præcipua.de castren.pecul. 1693.D
Miles qui cum adul.ad leg. Iul. de adul. & stu. 1447.C
Miles qui in furto.de furibus baln. 1401.D
Miles qui.de re iudi. 523.A
Miles qui in commeatu. de re militari. 1679.B
Milites agrum.de re militari. 1690.C
Milites prohibentur.de re militari. 1689A
Milites si amiserint. de cu. & exhi. reo. 1436.A
Militum delicta.de re militari. 1679.B
Mille passus.de verbo.signifi. 1840.C
Minus est actionem.de regu.iur. 1924.B
Minus solutum.de verbo.signifi. 1809.B
Misso legatario.pro emptore. 502.D
Modestinus respondit.de donat. 166.A
Modestinus respondit. de solu. & libera. 1174.B
Modestinus respondit.de except. 811.A
Modestinus respondit.de verb.& rerum signifi. 1828.B
Mora rei fideiussori.de verbo.obli. 984.A
Morbus sonticus.de verbo.signifi. 1829.C
Moris est.de pœnis. 1554.D
Mortis causa j.de mor.cau.dona. 174.B
Mortis causa.ij.de mor.cau.dona. 175.A
Mortis causa.iij.de mor.cau.donat. 176.C
Mortis causa.iiij.de mor.cau.donat. 178.B
Mortis causa.v.de mor.cau.dona. ibidē.C
Mortis causa.vj.de mor.cau.dona. 184.B
Mortis causa.vij.de mor.cau.dona. 186.B
Mortis causa seruū.de manumissio. 200.C
Mortuo hærede.de statulibe. 297.A
Mortuo reo.de fideiusso. 1083.C
Moschis.de iure fisci. 1653.A
Mouentium. de verbo. & rerum significa. 1824.A
Mulier in opus. de capti. & postli. re. 1659.A
Mulier quæ dotem.de verb.obli. 965.B
Mulier quæ.ad senatuscon. Turpil. 1526.B
Mulieris.de verbo.signifi. 1802.C
Mulieri.de popula.actio. 1410.A
Mulierem.de accusa.& inscrip. 1427.B
Multum interest.de verbo.oblig. 938.A
Munerum.de mune.& hono. 1737.C
Munerum.de mune.& hono. 1747.C
Municeps.ad municipalem. 1720.A
Municipes. de verbo. & rerum significa. 1887.C
Municipes.ad municipalem. 1713.A
Municipem.ad municipalem. 1707.B
Municipali.de decre.ab ordi.fa. 1774.D
Munus.j.de verb.& rerum signifi. 1805.A
Munus.ij.de verb.& rerum signifi. 1853.D

N

NAm cùm vterque.de stipu.ser. 1054.B
Nam ei.de dona. 169.B
Nam & si.de furtis. 1299.B
Nam & si.quod vi aut clam. 746.C
Nam & si seruus.quod vi aut clàm. 754.A
Nam origo.quod vi aut clàm. 746.B
Nam quem.de verbo.signifi. 1839.D
Nam reipublicæ.de ope.no.nunc. 11.A
Nam si non fuit.de dam.infec. 90.A
Natorum appellatio. de verbo. significa. 1828.B.in.l. ἡ τῶν τέκνων.
Natura.de verbo.signifi. 1845.A
Naturaliter.de vsuca.seu vsurpa. 452.C
Naturalem.de acqui.re.do. 360.C
Naturales.de actio.& obli. 891.A
Naturaliter.de acqui.vel amit.pos. 421.A
Nauibus.de capti.& postlimi.re. 1657.C
Nauicularij.de mune.& ho. 1741.D
Ne cum filiofamilias.de furtis. 1275.C
Ne in aliena.quod vi aut clàm. 737.B
Ne liberalitate.de re iudi. 546.C
Ne piscatores.de incen.rui.naufra. 1353.C
Ne præsidis.vide,Nec præsidis.j.
Ne ꝓcuratores.Cæsaris.de iur.fis.1644.A
Ne quid.de incen.rui.naufra. 1352.C
Ne quis receptā.de cu.& exhi.reo. 1435.B
Ne quorundam.de collu.detegen. 357.C
Ne satisdatio.rem ra.habe. 1256.C
Nec enim.de iti.actuque priua. 760.B
Nec enim ordo.de solu.& libera. 1133.C
Nec ex prætorio.de reg.iur. 1877.A
Nec filio.de nata.resti. 330.B
Nec in ea.ad leg.Iul.de adul.& stu.1459.C
Nec interest liberos.ad leg. Iul. de vi pri. 1480.B
Nec licebit.de publica.& vectiga. 137.B
Nec magistratibus.de iniur. & famo.libel. 1384.C
Nec manifestum.de furtis. 1268.B
Nec militi.de manumiss.testa. 212.A
Nec minus.de furtis. 1281.B
Nec præsidis quidem nomen. de operibus publicis. 1776.C
Negociorum gestorum.de re iudi. 554.A
Negociorum gestor. de appella.& relatio. 1600.C
Nemo alieno.de reg.iur. 1913.B
Nemo damnum.de reg.iur. 1920.A
Nemo de domo.de reg.iur. 1898.A
Nemo dubitat.de reg.iur. 1897.A
Nemo enim in persequendo.de reg. iur. 1895.B
Nemo est qui nesciat.de duo. reis stipulā. 1037.C
Nemo ex his qui negant.de reg.iur.1882.B
Nemo ideo obligatur.de reg.iur. 1905.B
Nemo plus iuris.de regu.iur. 1885.A
Nemo plus commodi.de reg.iur. 1913.A
Nemo potest.pro legato. 511.C
Nemo potest.pro derelicto. 509.B
Nemo potest gladij.de reg.iur. 1892.B
Nemo potest mutare.de reg.iur. 1829.A
Memo prædo est.de regu.iur. 1914.B
Nemo prohibetur.de exceptio. 810.C
Nemo qui condēnare.de regu.iur. 1880.B
Nemo rem suam.de verbo.obli. 983.B
Nemo rem suam.de verbo.oblig. 975.A
Nemo seruum.de acqui.re.do. 375.A
Nemo videtur fraudare.de reg.iur. 1918.B
Nemini licet.de lo.& itine.publi. 648.C
Nepos ex filio.de manumissio. 203.B
Nepos Proculo.de verbo.signi. 1833.B
Ne præsidis.de op.pub. 1776.C
Neque infantes.de fideicom.liber. 266.A
Neque in interdicto.de reg.iur. 1812.B
Neque muri.ne quid in lo.sa.si. 648.B
Neque pignus neque depositum. de reg. iur. 1883.B
Neque seru⁹.de vsucap.seu vsurpa. 462.A
Neque vnde vi.de vi & vi arma. 690.A
Neratius consultus.de reg.iur. 1910.A
Neratius priscus.de verb.& rer.sig.1822.B
Neratius scribit.de manumiss.testa. 212.D
Nesennius.de re iudi. 542.B
Nihil aliud est.de actio.& obli. 908.C
Nihil est aliud.de verbo.signifi. 1806.B
Nihil consensui tam contrarium. de reg. iur. 1901.B
Nihil dolo.de reg.iur. 1915.A
Nihil enim multum.de lib.ho.exhi.773.A
Nihil est impedimento.ad munici. 1723.B
Nihil interest. ad leg. Iul.de adul. & stu, 1468.C
Nihil interest.ad leg.Cor.de sica. 1486.B
Nihil interest ipso iure.de reg,iur. 1901.A
Nihil interest.de capti.& postli.re.1677.B

Nihil peti

BIU Cujas

Nihil peti potest.de reg.iur. 1909.A
Nihil tam naturale.de regu.iur. 1880.A
Nisi consentiat.de acceptila. 1212.C
Nisi igitur. ad legem Iul. de adul. & stu. 1444.A
Nisi priores.quæ in frau.cre. 619.B
Nisi quatenus.de bo.auct.iudi.pos. 580.C
Nisi si mansuefactæ. de acqui. re. domi. 360.C
Nisi voluntate.de acqui.re.domi. 376.C
Nominatim.de manumis.test. 221.B
Nominati codicillis. de manu.test.224.C
Nomen filiarum.de verbo. & rerum signi. 1842.B
Nominis appellatione (ex Flo. lectione) 1800.A.in.l.pecuniæ.
Nominis & rei.de verbo.signi. 1800.B
Non alienat.de reg.iur. 1913.A
Non contrahit.ad leg.Iul.maiesta.1439.D
Non debere cogi.ad munici. 1710.C
Non debet actori licere.de reg.iur.1881.B
Non debet alteri per alterum.de regu.iur. 1892.A
Non debet cui.de reg.iur. 1874.A
Non defendere.de reg.iur. 1885.A
Nõ dubito.de cap.& postli.reuer. 1659.C
Non esse. ne de sta.defun. 355.C
Non est dubium.de custo. & exhi. reo. 1435.C
Nõ est facile. de custo.& exhi.reo.1437.A
Non est nouum. de acqui.re.do. 388.C
Non est omnino. de manumis.vin. 206.A
Non est permissum. de accu. & inscript. 1418.B
Non est pupillus. de verbo.signi. 1841.C
Non est sine liberis. de verb.signi. 1839.C
Non est singulis.de reg.iur. 1927.B
Non fatetur.de confes. 555.A
Non figura. de actio. & obliga. 903.A
Non fraudantur. de regu.iur. 1916.A
Non ideo. de noua.& deleg. 1123.B
Non intelligitur. de iure fisci. 1627.A
Non magis. pro legato. 510.C
Nonnulli. de accusa. & inscript. 1424.B
Non omnimodo.de confes. 559.B
Non omne. de statulibe. 308.D
Non omne quod licet. de reg.iur. 1918.B
Non omnes desertores. de re militari. 1685.C
Non omnia iudicia. de publi.iudi.1410.C
Non possunt vlla bona. de iur.fis. 1633.B
Non poterit præses prouinciæ. de furtis. 1312.A
Non potest dolo carere.de reg.iur. 1912.B
Non potest videri.de verb.signifi. 1830.C
Non potest improbus videri.de reg.iur. 1897.B
Nõ potest videri desisse.de re. iur. 1926.A
Non prodest ei.vi bono.rap. 1347.D
Non puto delinquere.de iure fis. 1633.B
Non quasi ipso iure.rem pupil.sal. 1225.A
Non solent.de appel.recipi.vel nõ.1611.C
Non solent quæ abundant. de regu.iur. 1896.C
Non solet deterior.de regu.iur. 1895.A
Non solùm autem. de iniur.& famo. libel. 1365.A
Non solùm autem. de liber cau. 339.C
Non solũ bonę fidei.de vsucap.seu vsurpa. 476.B
Non solùm.de actio.& obliga. 898.C
Non solùm in actionibus. rem ra. habe. 1256.B
Non solùm proximo.de ope.no.nun.21.A
Non statim.ad leg.Fabiã de plag. 1520.A
Non tantùm.de fideicom.liber. 279.A
Non tantùm.de re iudica. 535.A
Non tantùm.de decur.& eorum fil.1735.A
Nõ tantùm ei qui.de appel.& rela. 1592.B
Non tantùm delator.de iure fisci. 1641.D
Non tantùm verbis.rem ra.ha. 1248.A
Non tantùm.de verbo.signifi. 1843.D
Non videbitur.de statulibe. 308.B
Non videntur data.de regu.iur. 1904.B
Non videtur cepisse.de regu.iur. 1869.A
Nõ videtur.de acqui.vel omit.pos. 431.A
Non videtur.de mor.cau.dona. 186.B
Non videtur.de libe.cau. 344.C
Non videtur quisquam id capere.de regu. iur. 1884.B
Non videtur rem amittere. de regu.iur. 1894.B
Nõ vt à patre.de capti.& postli.re.1660.C
Non vt ex pluribus causis. de reg. iur. 1902.B
Non vt quis.de bo.dam. 1573.C
Non vtique.de excep. 810.C
Non vtique. ad municipalem. 1709.B
Nõ vtique.de admi.re.ad ci.perti. 1767.A
Non vult hæres esse.de regu.iur. 1867.B
Notionẽ accipere. de verb. signifi.1826.A
Nouare possum⁹.de nona.& deleg. 1122.B
Nouatio autem.de noua.& deleg. 1123.A
Nouatio est.de noua.& dele. 1112.B
Nouatione legitimè. de noua. & deleg. 1121.B
Nouissima. iudicatum solui. 1243.A
Nuda ratio.de dona. 167.A
Nullus videtur. de reg.iur. 1885.B
Nullo modo. ad le.Corne.de fal. 1494.C
Nulla competit.qui & à qui.ma.lib. 323.A
Nulla intelligitur mora.de reg.iur.1895.B
Nullum crimen patitur.de reg.iur.1899.A
Nundinis impetratis.de nundinis. 1778.A
Nunquam actiones.de reg.iur. 1915.B
Nunquam actiones.de act.& obl. 912.A
Nunquam in vsucapionibus.de vsucap.seu vsur. 473.B
Nunquam nuda traditio. de acqui. re. do. 380.B
Nunquam plura delicta. de priua. delic. 1264.C
Nũquam superficies.de vsucap.seu vsurpa. 476.B
Nuptias nõ concubitus.de reg.iur.1878.A
Nuptam mihi.ad leg.Iul.de adul.& stup. 1445.A
Nurus appel.de verbo.signifi. 1813.B

O

OB casum quem.de pollici. 1782.C
Obligamur.de acti.& obli. 909.A
Obligari potest paterfamilias. de act. & obliga. 904.B
Obligationes.j.de act.& obliga. 883.B
Obligationes.ij.de act.& obliga. 898.A
Obligationum ferè.de act.& obl. 905.A
Obligationum substãtia.de actio.& oblig. 886.B
Ob pecuniam.de furtis. 1320.B
Ob triginta nũmos. de solu.& libe.1173.A
Officium regentis.de re militari. 1689.C
Ofilius rectè dicebat. de stip.ser. 1051.B
Οἱ ἀστυνομικοί. de via publ. & siquid &c. 660.A
Omnis definitio in iure.de reg.iur. 1924.B
Ois excusatio.de vaca.& excu.mu. 1751.A
Omnis hæreditas.de regu.iur. 1916.C
Omni obligationi. de fideiuf.& manda. 1069.A
Omne delictum est.de re militari. 1687.A
Omnes actiones.de reg.iur. 1917.A
Omnes debitores.quæ in frau.credi.619.C
Omnes debitores.de actio.& obl. 893.A
Omnes exceptiones.de exceptio. 814.B
Omnes pœnales.de actio.& obli. 897.D
Omnes populares.de popula.actio.1410.B
Omnes res.de noua.& dele. 1113.A
Omnia ferè iura.de reg.iur. 1911.A
Omnia quæ ex testamento. de regu. iur. 1924.A
Omnia quæcunque.de reg.iur. 1890.A
Omnia quæ iure contrahũtur.de reg. iur. 1897.C
Omnibus mortis.de mor.cau.dona. 176.B
Operis noui.de ope.no.nunc. 23.B
Opus nouum.de operibus publicis.1776.B
Ordinata.de liberali causa. 341.A
Ordo exercendorum.de publ.iudi.1415.A
Ordine decurionum. ad municipalem. 1713.B
Ostentum Labeo.de verbo.signi. 1810.A
Oues pro numero.de abigeis. 1398.C

P

PActum est.de pollicitationib. 1781.B
Palam est.de verbo.signifi. 1809.B
Palam est autem.de doli mali & me.excep. 851.A
Pali & perticæ.de verbo.signifi. 1843.C
Parem esse.de reg.iur. 1919.B
Paries est.de verbo.signifi. 1840.D
Parricidij.ad leg.Pompe.de parri. 1489.B
Pars stipulationis.de acceptila. 1208.C
Partũ nõ esse.deverb.& rerũ signi.1807.B
Pater cuius filio. de iniuriis & famo. libel. 1386.C
Pater dotem.rem rat.habe. 1262.C
Pater ex prouincia.de manumis.vin.210.A
Pater instituto. de capt. & postli. reuer. 1661.A
Pater militi.de castrensi peculio. 1697.C
Pater pro filia. de doli mali & me. excep. 875.B
Pater qui castrense. de castrensi peculio. 1699.B
Pater qui dat.de castren.pec. 1696.C
Pater sine. ad leg. Iul. de adul. & stup. 1468.B
Paterfa. liber peculium. de verbo. signifi. 1846.B
Paterfa.impuberi.de priuile.credi. 587.C
Patri datur. ad leg. Iul. de adul. & stup. 1459.C
Patrem qui.quæ in frau.credi. 620.C
Patre vel marito.de quæstionibus. 1541.A
Patronus.de re iudi. 533.B
Patroni appellatione. de verbo. signifi. 1813.C
Patronum post.si liber.inge.esse di. 355.A
Patrono cõsentiente.de natali.resti.330.C
Paulus ait.de exceptio. 815.B
Paulus notat.de præto.stipula. 1222.C
Paulus respondit.de fideicom.lib. 267.D
Paulus respondit.de libe.cau. 347.B
Paulus respondit.j.de re iudica. 543.C
Paulus respondit.ij.de re iudica. 544.B
Paulus respõdit.de doli mali & me. excep. 874.B
Paulus respõdit.de except.rei iudi. 840.C
Paulus respondit.j. de solutio. & libera. 1201.B
Paulus respondit.ij. de solutio. & libera. 1202.B
Paulus respondit.de noua.& deleg. 1125.B
Paulus respõdit.de fideiuf.& mãda.1102.C
Paulus respõdit.rem rat.habe. (nũc ex Pãdect. Flo.incipit,Non tantum verbis.) 1248.A
Paulus respondit.j. quæ senten. sine appel. rescin. 1617.C
Paulus respondit.ij. quę senten. sine appel. rescin. 1618.A
Paulus respondit. ad leg. Corne. de fal. 1501.A
Paulus respõdit.j.de legationibus.1764.B
Paulus respondit.ij.de legationibus.ibi.D
Paulus respondit.de verb.& rerum signifi. 1856.B
Peculatus crimen.ad legem Iul. peculatus. 1515.A
Peculatus nequaquam.ad leg.Iul.pecula. 1517.B

BIU Cujas

Index legum

1517.B
Peculatus pœna.ad leg.Iul.pecula. 1512.C
Pecuniæ appellatione.de verb.& rerum signifi. 1800.A
Pecuniæ nomine.de verb.& rerum signifi. 1856.C
Pecuniæ verbum.de verbo.signifi.1845.A
Pecuniam quâ.de solutio.& libera. 1175.C
Pecuniâ quæ.de operibus publicis.1777.C
Pedius posse.de incêdio rui.naufra.1351.A
Penes te.de verbo.signifi. 1817.C
Peregrè.de acqui.vel amit.pos. 445.C
Per eum quem iuste. de acqui. vel amit. pos. 449.C
Per hæreditarium seruum.de acqui.re. do. 372.C
Per interdictum.nevis fi.ei qui in pos.missus est. 642.A
Per procuratorem.de acceptila. 1206.B
Per seruum.de acquiren.re.domi. 382.C
Per seruum.de acqui.re.do. 394.C
Permisceri.de acq.vel amit.pos. 451.A
Peruenisse ad te.de verbo.signifi. 1844.B
Pessimum genus est.de receptato. 1401.A
Pignori obligatum. qui & à qui.manu.lib. 324.C
Pignori rem acceptam.de vsucap. seu vsurpa.462.B
Placet etiam filiosfa.ad municip. 1709.B
Placuit eum.de manumissio. 194.A
Planè eius actionis. de fideiuss. & manda. 1075.C
Plebs est.de verbo.& rerum signi. 1860.B
Plerique putauerunt.pro hærede. 505.B
Plerunq; fit vt etiam ea.de reg.iur. 1925.A
Plura delicta.de actio.& obliga. 910.A
Plures earundem ædium. de dam. infect. 84.C
Pluribus rebus præpositis. de ver. oblig. 1032.A
Pluribus stipulationibus. de acceptila. 1206.C
Plus cautionis.de reg.iur. 1876.B
Plus est in restitutione.de ver.sig. 1806.A
Pœna legis.ad legem Corn.de fal.1490.B
Pœna parricidij.ad legé.Pompe. de parri. 1489.B
Pœna pecuniaria.ad legem Fabiam de plagia. 1520.D
Pœnalia iudicia.de reg.iur. 1904.A
Pomponius refert.de acqui.vel amit.pos. 422.A
Pomponius tractat.de acqui.re.do. 387.B
Pomponius lib.xxxvij.de re iudi. 540.C
Popularis actio.de popu.act. 1409.C
Popularem actionem.de popu.act.1409.B
Populares actiones.de popu.act. 1410.B
Portus appellatus est.de verb.signi.1816.C
Possessio appellata est.de acqui. vel amit. pos. 400.C
Possessio quoque.de acqui.vel amit. pos. 449.B
Possessio testatoris.de vsucap.seu vsurpa. 467.A
Possessionem.de acqui.vel amit.pos.435.B
Possideri autem. de acqui. vel amit. pos. 409.A
Possessor qui litis.pro emptore. 490.A
Posteaquam à creditore. de fideicom.lib. 280.C
Post appellationem.de lib.dimis. 1614.B
Post contractum.de dona. 160.A
Post rem iudicatam.de re iudi. 549.B
Postliminium est ius. de capti. & postli. reuer. 1671.C
Postliminij ius.de capti.& postl.re.1658.B
Postliminio carent. de capti. & postli. re. 1671.B
Post venditionem.de aqua plu.ar. 128.B
Potest.de vsucap.& vsurpa. 480.C
Potest præses.de interdic.& rele. 1584.C
Potest accipi.de fideiuss.& manda. 1070.B
Potest reliquorum.de verb.&rerum signi. 1824.B
Potestatis verbo.de verbo.& rerum signi. 1854.B
Prædia cum seruis. de acqui. vel amit.pos. 448.C
Prędiis à fisco distractis.de iure fis.1645.C
Prægnantis mulieris.de pœnis. 1549.B
Præscriptio.de vsucap.seu vsurpa. 486.C
Præses prouinciæ.de re iudica. 536.D
Præses prouinciæ. de va. & extraor. cog. 1787.A
Prætor ait.de ope.no.nun. 28.A
Prætor ait.de dam.infec. 42.A
Prætor ait.de publica.& vectiga. 135.A
Prætor ait.qui.ex cau.in pos.ea. 562.B
Prætor ait.de bo.auct.iudi.pos. 578.B
Prætor ait.vt in flumi.pub.naui.lic.670.A
Prætor ait. ne quid in lo. pub. vel iti. fiat. 650.A
Prætor ait.de lo.publi.fruen. 659.B
Prætor ait. de via publi. & iti. publi. resi. 662.A
Prætor ait.vtrubi. 780.B
Prætor ait.de vi & vi armata. 672.B
Prætor ait.quod vi aut clàm. 735.A
Prætor ait.de incen.rui.naufra 1348.B
Prætor ait.de ripa munienda. 671.A
Prætor ait.de iti.actuque priua. 705.B
Prætor ait.de cloacis. 733.A
Prætor ait.de migrando. 780.C
Prætor ait.de fonte. 731.C
Prætor ait.de riuis. 727.B
Prætor ait.de tabu.exhi. 643.A
Prætor ait.j.vi bo.rap. 1339.B
Prætor ait.ij.vi bo.rap. 1345.B
Prætor ait.de sepul.vio. 1391.C
Prætor bonorum possessorem. de re. iur. 1902.A
Prætor edixit. de iniur.& famo.lib. 1361.A
Prætor eos.de vaca.& excusa.mu. 1756.C
Prætoris officium.de dam.infec. 40.A
Prætoriæ stipulationes.j. de præto. stipu. 1219. A
Prætoriæ stipulationes. ij. de præto.stipu. 1221.A
Prætoriæ stipulationes.iij. de præto.stipu. 1222.B
Prætorium stipulationum.de præto.stip. 1216.A
Præuaricator est.de præuarica. 1399.A
Præuaricationis iudiciũ.de præuari.1399.C
Præuaricatores. de verbo. & rerum signi. 1853.B
Pratum est.de verb.signi. 1809.A
Precaria possessio.de precario. 766.D
Precarium est.de precario. 761.B
Primus omnium. ne de sta.defun. 357.B
Primo gradu.quæ in frau.cred. 621.C
Princeps bona.de verb.signi. 1806.A
Prior tamen. (nunc ex pandectis Floren. est velut versic.in.l.curatores.)de admi. re.ad ci.perti. 1770.A
Priuilegia quædam.de regu.iur. 1911.B
Priuilegia.de priuile.cre. 591.B
Pro derelicto.pro derelicto. 508.B
Pro donato.pro donato. 505.C
Pro emptore possidet.pro emptore.490.B
Pro hærede.pro hærede. 504.A
Pro legato potest.pro legato. 511.A
Pro legato vsucapit.pro legato. 512.A
Pro regione.de acquiren.re.domi. 366.C
Pro soluto.pro soluto. 487.B
Pro suo.pro suo. 514.B
Probrum.de verb.signifi. 1811.B
Proculus ait.de dam.infec. 84.A
Procurator ad exhibendum. rem ra. ha. 1248.C
Procurator cùm peteret.rem ra.ha.1261.C
Procurator quinquaginta.ré ra.ha.1247.B
Procurator Seij.de actio.& obli. 912.B
Proditores vel transfugæ. de re milita. 1688.B
Prohibere autem.quod vi aut clàm. 737.C
Proinde & si quatuor. de stipu.ser. 1051.C
Pronunciatio.de verbo.sign. 1848.A
Pronuntiatum.de verb.signifi. 1812.A
Propemodum tantum.de verbo.& re.sign. 1823.A
Proponebatur.de castren.pecu. 1695.B
Propriè bona. de verbo. & rerum signifi. 1822.A
Propter incendium.de pollicita. 1781.C
Prosperit.qui & à qui.manumis.lib. 319.A
Prouinciales.de verbo.signi. 1847.B
Prout quisque contractus. de solu. & libe. 1175.C
Proxenetica.de proxe. 1792.B
Proximus est.de verbo.signifi. 1824.A
Proximi appellatione. de verbo. significa. 1840.C
Proximum sacrilegio. ad leg. Iul. maiesta. 1437.D
Puberes sine curatoribus. de verbo. oblig. 993.B
Publica accusatio.de publi.iudi. 1412.A
Publica iudicia.ad leg.Iul.pecul. 1517.C
Publicorum iudiciorum. de publi. iudi. 1411.B
Pueri appellatio.de verbo.signifi. 1852.A
Pupillus est.de verbo.signifi. 1860.C
Pupillus mutuam.de actio.& obli. 911.C
Pupillus nec velle nec nolle. de re. iuris. 1909.B.
Pupillus patri hęres.quæ in frau.cre.622.B
Pupillus quantum.de acqui.re.do. 370.C
Pupillus qui.de manumis.vin. 210.C
Pupillus si.de priuile.credi. 594.B
Pupilli debitor.de solu.& libera. 1193.A
Pupillo solui.de solu.& libera. 1138.B
Pupillum per acceptilationem. de accep. 1206.B
Pupillum qui proximus pubertati. de reg. iur. 1900.A
Purè.de doli mali & me.excep. 868.D

Q

Qva ratione.de acqui.re.domi.366.C
Quæ ab initio inutilis fuit. de reg. iur. 1926.A
Quæ dubitationis tollendæ. de reg. iur. 1894.A
Quæ extrinsecus.de verbo.obli. 963.B
Quæ legata mortuis.de regu.iur. 1871.B
Quæ propter necessitatem. de reg. iur. 1903.B
Quæ quisque.de acqui.re.domi. 398.C
Quæcunque actiones. de actio. & obliga. 911.A
Quæcunque gerimus. de actio. & obliga. 891.B
Quæcunque res.de acqui.re.do. 395.A
Quædam delicta.de pœnis. 1559.A
Quædam sunt.de acqui.re.do. 396.B
Quærebatur.ad senatusco. Turpil. 1529.B
Quæro an curatoribus. de solu. & libe. 1201.C
Quæris.de natali.resti. 330.B
Quæri solet.an per alium causæ appel.reddi pos. 1618.B
Quæret aliquis.de verbo.signifi. 1839.C
Quæsitũ est.ad senatusco. Turpil.1526.C
Quæsitum est.de priuile.credi. 584.A
Quæsitum est.de precario. 764.C
Quæsitum est.de acqui.re.domi. 385.A
Quæsitum est.de re iudi. 551.A
Quæsitum est.j. qui & à quibus manumis. lib. 321.A
Quæsitum est.ij. qui & à quib. manumis. lib.327.B

BIU Cujas

lib. 327.B
Quæsitum est.de flumi. 666.D
Quæsitum est. ad leg. Iul. de adul. & stup. 1474.C.
Quæsitum est.de sepulchro viola. 1396.A
Quæsitum est in arbitros. à quibus appel. non licet. 1604.B
Quæ statuliberi.de dona. 156.C
Quæstio est fundus.de verb.signi. 1829.C
Quæstionis habẽdæ.de qstionibus.1547.B
Quæstionis modũ.de quæstionibus.1541.B
Quamcunque enim quæstionem.de requir. reis. 1533.C
Quandiu possit valere.de regu.iur. 1895.B
Quanquam autem.de aqua plu.ar. 116.B
Quanquam autem.quod vi aut clàm.752.A
Quanquam.de cloacis. 734.D
Quantæ audaciæ.de publi.& vecti. 144.C
Quantitas eadem.de excep.rei iudi. 827.A
Quantum ad iuris pertinet. de verb. & rerum signifi.1840.D. vide.l.Paries est.
Quanuis aduersus. de vsucap. seu vsurpa. 466.B
Quanuis alienus.de dam.infec. 47.C
Quanuis ancillam.de precario. 767.A
Quanuis enim.de furtis. 1267.C
Quanuis pupillus. de acquiren. vel amit. poss. 437.B
Quanuis res furtiua.de furtis. 1321.B
Quanuis saltus. de acquiren. vel amit. pos. 447.C
Quanuis stipulanti.de solu.& libe. 1158.B
Quanuis.de acqui.re.domi. 390.B
Quanuis.de bo.auctor.iudi.poss. 581.C
Quare hi quoque.de manumissio. quæ ser. 219.A
Quare ipse.de vsucap.seu vsurpa. 481.C
Quarundam rerum. de acquiren. vel amit. pos. 450.B
Quarundam.de acqui.re.domi. 359.C
Quatenus cuiusque interst. de regu. iur. 1876.A
Quemadmodum. de acquir. vel amit. pos. 419.B
Quem pœnitet.de cessio.bo. 560.B
Qui absenti.de acqui.vel amit. pos. 441.B
Qui accusare possunt. de accu. & inscrip. 1423.C
Quia aceruus.quod vi aut clàm. 747.A
Qui actionem habet.de reg.iur. 1870.A
Qui à debitore.quæ in frau.credi. 611.A
Qui ad tempus.de decur.& eo.fil. 1728.C
Qui ædes.de incen.rui.naufra. 1353.B
Qui æquitate. de dol. ma. & me. exceptio. 873.C
Qui adgnitis.de excep. 811.B
Qui agrum vendidit.arbo.fur.cæsa.1338.C
Qui alienam rem.de mor.cau.dona. 186.B
Qui alienum fundum.de dona. 159.B
Qui ante kalendas.de verb.obli. 929.C
Qui à seruo.de actio.& oblig. 893.A
Quia tractatus.de diuer.& temporali.præscrip. 841.B
Qui auctore iudice.de reg.iur. 1916.B
Qui autem in ripa.de acquir.re.do. 372.B
Qui autem.quæ in frau.credi. 607.C
Qui bis idem promittit. de verbo. obliga. 931.B
Qui bona fide. de acquiren. vel amit. poss. 429.B
Qui bona fide.de dam.infec. 49.A
Qui bona fide.de acqui.re.do. 375.B
Qui bonis.de cessio.bo. 560.C
Quibus præcipua.de verb.signifi. 1816.A
Quibusdam aliquã.de iur.immuni. 1816.A
Qui cædem admiserint. ad legem Cornel. de sic. 1486.C
Qui cedit bonis.de cessio.bo. 561.C
Qui cœtu. ad legem Iuliam de vi publica. 1477.A
Qui commeatus.de re militari. 1692.B
Qui condemnare.de re iudi. 518.C
Qui contra senatusconsul. de fideiusso. & manda. 1075.B
Quicquid calore.de reg.iur. 1884.A
Quicquid adstringendæ. de verbo.obliga. 992.B
Quicquid contraxit seruus. de stipu. ser. 1068.A
Quicquid filius.de acquiren. vel amit. pos. 417.A
Quicquid infecto.de acqu.re.domi. 377.C
Quicunque nummos. ad legem Cornel.de fal. 1495.A
Qui cum alio contrahit.de reg.iur.1872.B
Qui cum hærede.de actio.& obli. 892.B
Qui cum hærede.de excep.rei iudi. 816.B
Qui cum.pro emptore. 497.B
Qui cum se.de re iudi. 524.C
Qui cum vno testiculo. de re militari. 1682.C
Qui aliud. de verborum & rerum significa. 1822.B
Quidam consulebant.de re iudi. 549.C
Quidam cùm filium.de verb.obli. 1019.B
Quidam hæredem. de manumiss. testa. 219.B
Quidam in iure.de dona.aliàs est.§. 169.A
Quidam in testamento. de fideicom. lib. 242.B
Quidam sunt serui.de pœnis. 1561.C
Quidam tabularum.de furtis. 1285.A
Qui damnare.de re iudica. 518.C
Qui debitorem. de fideiusso. & mandato. 1079.C
Qui decem debet.de solu.& libe. 1170.B
Qui de libertate.de libera.cau. 345.A
Qui destiterit. ad senatusconsul. Turpil. 1526.B
Qui dolo malo.ad legem Iul. de vi publi. 1478.C
Qui dolo desierit.de reg.iur. 1915.B
Qui domum.ad legem Iul.de adul. & stup. 1446.C
Qui duobus.ad leg.Corn.de fal. 1502.C
Qui duos.de manumiss.testa. 218.C
Quid de creditore.de dam.infect. 48.B
Quid ergo si alter.ad municipalem. 1712.B
Quid sit falsum. ad legem Cornel. de fal. 1504.C
Qui ea mente.de furtis. 1312.C
Qui ædes.de incendio,rui.naufra. 1353.B
Qui æquitate. de doli mali & me. excep. 873.C
Qui excubias.de re militari. 1689.B
Qui ex donatione.de dona. 158.B
Qui ex libertate.de liber.cau. 343.A
Qui ex pluribus.de verb.oblig. 995.B
Qui ex vico.ad municipalem. 1723.A
Qui falsam monetam. ad legem Corne. de fal. 1502.A
Qui filium.de manumiss.testa. 220.B
Qui fundum pro emptore. pro emptore. 498.A
Qui fundum.de verb.signifi. 1852.B
Qui habebat seruum. de manumiss. testa. 231.B
Qui hoc anno.de verb.oblig. 949.C
Qui hominem aut decem. de acceptila. 1213.C
Qui hominem.de solu.& libera. 1147.B
Qui id quod.de dona. 171.C
Qui ignorans. ad leg.Corn.de fal.1492.C
Qui illicitum. de colle. & corpo. illici. 1407.C
Qui in alterius locum.de reg.iur. 1881.B
Qui in continentibus. de verbo. & rerum signifi. 1839.C
Qui in domum. vide. l. Is qui in domum. 1383.A
Qui in fraudem.qui & à qui.manumiss. lib. 325.A
Qui iniuriæ causa.de furtis. 1304.B
Qui iniuriarum.de iniur.& fa.libel.1387.A
Qui insulam.de verb.oblig. 989.C
Qui in ius dominiúmve.de reg.iur.1907.B
Qui in nauem.de priuile.credi. 587.A
Qui in seruitute est.de reg.iur. 1912.B
Qui iumenta.de furtis. 1288.C
Qui iure.de acqui. vel amit. poss. 444.A
Qui iudicium.de separatio. 602.A
Qui iudicio.de accusa.& inscrip. 1420.C
Qui ius.de iur.aur.anulo. 329.B
Qui legatorum.pro hærede. 504.B
Qui libera.de legationibus. 1765.C
Qui liberalitate.de operibus pu. 1775.C
Qui mandat.de solu.& libe. 1162.B
Qui metu criminis.de re militari. 1693.A
Qui mihi.de dona. 156.A
Qui mortis causa. de mor. causa do.184.B
Qui mortui.de verbo.signifi. 1834.C
Qui munus.ad legem Iul.repetun. 1511.A
Qui neque.de verbo.signifi. 1505.C
Qui nomine.ad leg.Corne.de fal. 1505.C
Qui non facit.de reg.iur. 1913.B
Quinque legibus.de bonis damna.1574.A
Quinquennium. ad legem Iul. de adul. & stup. 1468.B
Qui noua.ad leg.Iul.de vi pub. 1479.C
Qui ob hoc.de iure immunitatis. 1757.C
Qui ob necem. qui sine manu. ad lib. perue. 314.A
Qui ob pactionem.pro emptore. 502.A
Qui pecuniam.de statulib. 301.C
Qui pœnæ serui.de manu. 198.D
Qui perforauerit. ad legem Iul. pecula. 1517.B
Qui per successionem.de reg.iur. 1911.B
Qui pignoris. de acquiren. vel amit. poss. 440.B
Qui populari.de popula.act. 1410.A
Qui possessionem.de vi & vi arma. 690.C
Qui potest facere.de reg.iur. 1906.B
Qui potest inuitis.de reg.iur. 1876.B
Qui potuerint.de manumiss.testa. 222.A
Qui precario.de precario. 769.B
Qui precio.de mor.cau.dona. 175.C
Qui pro donato.pro donato. 507.B
Qui pro tribunali.de re iudi. 518.B
Qui pupillam.ad legem Iul.de adul. & stu. 1446.B
Qui res suas.de solu.& libe. 1197.A
Qui rei.de bo.eo.qui ante.sen. 1578.A
Qui rem alienam.de reg.iur. 1904.B
Qui rem rapuit.vi bo.rap. 1339.A
Qui re sibi.de furtis. 1317.B
Qui Romæ.de verbo.obli. 1007.A
Qui saccum.de furtis. 1317.B
Qui satisdare.de fideiuss.& manda.1069.C
Quis saxum.de dona. 158.A
Qui sciens liberum.de libe.cau. 346.C
Qui seruo.de furtis. 1286.B
Qui seruum.de actio.& obli. 899.C
Qui seruum.de verb.oblig. 990.A
Qui se venire.si liber.inge.esse di. 354.A
Qui sibi.de solu.& libe. 1146.B
Qui sic soluit.de sol.& libe. 1162.B
Qui sic stipulatur.de verb.oblig. 952.B
Qui sine accusatoribus. de quæstionibus. 1547.B
Qui sine dolo.de reg.iur. 1887.B
Quisquis mihi.de verb.signi. 1830.B
Qui statuas.ad leg.Iul.maiesta. 1440.A
Qui status.de re militari. 1688.C
Qui statuliberi.de statulibe. 283.C
Qui Stichum.de confes. 556.A
Qui stipulatur.de duo.re.stipu. 1036.A
Qui suspectum.de appel. 1598.A
Qui tabulas. de furtis. 1283.A
Qui tabulam.ad leg.Iul.pe. 1515.A

BIU Cujas

Index legum

Qui tacet.de reg.iur. 1918.A
Qui teſtamentũ.ad leg.Cor.de fal.1492.B
Qui vas argenteum.de furtis. 1295.B
Qui ve de prouincia.ad legem Iul. maieſt. 1438.C
Qui venenum.de verb.& reg.ſigni. 1859.B
Qui vetante prætore.de re.iur. 1898.A
Qui viam.de operis noui nunci. 25.B
Qui vias publicas.de dam.infec. 87.B
Qui vltimo ſupplicio.de pœnis. 1567.C
Qui vniuerſas.de acquiren. vel amit. poſſ. 435.C
Qui vſumfructum.de verbo.obli. 961.A
Qui vti optimę.de verbo.& rerum ſignifi. 1823.C
Qui vxori.ad le.Iul.de adul.& ſtu. 1457.B
Quò lucidius. de doli mali & met. excep. 850.C
Quò deſtinauerit.de furtis. 1267.B
Quod ab initio.de reg.iur. 1878.A
Quod ad certam ſpeciem.de admi.re.ad ciui.perti. 1766.D
Quod ad honores.de mune.& ho. 1738.C
Quod ad ſtatum.de pœnis. 1558.B
Quod ait lex. ad leg. Iul. de adulte. & ſtu. 1460.B
Quod à quoquam.de reg.iur. 1883.B
Quod attinet.de reg.iur. 1879.A
Quod autem diximus.de liber.cau. 335.B
Quod conclaue.de dam.infec. 101.A
Quod cõditionis.de mor.cau.dona. 188.C
Quod contra legem. ad legem Iul. repe. 1510.C
Quod contra rationem iuris. de reg. iur. 1917.B
Quodcunque ſtipulatur. de verbo. oblig. 950.C
Quod debitori.de mor.cau.dona. 182.A
Quod dicimus. de verbo. & rerum ſignifi. 1858.A
Quod dicimus in eo.de ſolu.& libe.1204.B
Quod dicitur.quis & à quo appel.1604.C
Quod dicitur.de verbo.obliga. 983.B
Quod dicitur.de verbo.oblig. 1018.A
Quod dicitur.de furtis. 1277.B
Quod diuo.de manumiſ.teſta. 229.B
Quod enim ſolutum. de fideiuſ. & manda. 1072.B
Quod enim.de acqui.re.do. 360.B
Quod & lex Fauia.de libe.ho.exhi 773.A
Quod euincitur.de regul.iur. 1910.A
Quod ex his.ad legem Iul.de adulte.& ſtu. 1466.A
Quod forte.de dam.infec. 44.C
Quod fructuarius.de acqui.re.do. 390.A
Quod in diem.de ſolu.& libe. 1168.C
Quod in diem.de acceptila. 1209.C
Quod in litore.de acqui.re.do. 371.C
Quod ipſis qui.de reg.iur. 1918.A
Quod iuſsit.de re iudi. 526.B
Quod iuſſu alterius.de reg.iur. 1908.A
Quodlibet debitum.de ſolu.& libe.1178.C
Quod maior pars.ad municipalem.1716.D
Quod meo nomine.de acqui.vel amit.poſ. 427.B
Quod nullius.de reg.iur. 1908.B
Quod placuit fiſco.de iure fiſci. 1645.C
Quod principis.de aqua plu.arcẽ. 132.C
Quod quis.de priuile.credi. 592.B
Quod quis.de actio.& oblig. 908.B
Quod quis dum ſeruus.de reg.iur. 1919.A
Quod quis ex culpa.de re.iu. 1924.B
Quod reipublicæ. de iniur. & famo.libel. 1385.A
Quod ſemel.de decre.ab or.ſa. 1774.C
Quod ſenatuſconſultum.de iniur.& famo. libel. 1360.C
Quod ſeruus.de capti.& poſtli.re. 1657.B
Quod ſeruus.de ſolu.& libe. 1150.B
Quod ſeruus. de acquiren. vel amit. poſſ. 432.B
Quod ſeruus.de ſtipu.ſer. 1065.C
Quod ſi filius.de capti.& poſtli.re. 1662.B
Quod ſi forte.de ſolu.& libe. 1136.A
Quod ſi viro. de iniur. & famo. libel. 1357.A
Quod ſi vltra. qui & à quibus manu. lib. 320.B
Quod ſtatuliber.de mor.cau.dona. 191.A
Quod ſtipulatus.de ſolu.& libe. 1134.C
Quod vi poſſeſſum.vi bo.rap. 1348.A
Quod vulgo dicitur. de manumiſ. teſta. 227.D
Quod vulgo.pro emptore. 502.C
Quod vxor.de acqui.vel amit.poſ. 426.C
Quo enim.rem ra.habe. 1251.A
Quo minus.de flumini. 666.C
Quo naufragium.de incen.rui.nau.1349.B
Quo tutela.de reg.iur. 1890.B
Quoniam ſeruitus.de libe.cau. 331.C
Quos nos.de verborum & rerum ſignifi. 1859.A
Quotiens de delicto.de pœnis. 1547.C
Quotiens de hoc.ſi liber inge. 355.B
Quotiens dubia.de reg.iur. 1873.A
Quotiens duplici.de reg.iur. 1896.A
Quotiens filiusfa.ad munici. 1708.B
Quotiens id quod.de ſolu.& libe. 1164.B
Quotiens idem.de reg.iur. 1888.B
Quotiens in diem.de verbo.obli. 961.C
Quotiens in ſtipulationibus.de verb.obli. 973.B
Quotiens lex.de act.& obli. 903.B
Quotiens nihil.de reg.iur. 1924.A
Quotiens quis alium.de verbo.obl.974.A
Quotiens quis.de ſolu.& libe. 1129.B
Quotiés de hoc.ſi liber.inge.eſſe di. 355.B
Quotiens quod.de noua.& delega. 1119.C
Quotiens tantum.ſi fa.fur.fe.di. 1332.B
Quotiens.de ſeparatio. 601.B
Quotiens vnus.de ſol.& libe. 1152.A
Quotiens vtriuſque.de re.iur. 1897.B

R

RAtis vi fluminis. de incen. rui. nau. 1353.A
Ratum autem.de ſolu.& libe. 1135.C
Rectè dicimus.de verbo.ſigni. 1806.C
Rectiſsimè.de libe.cau. 337.B
Regula eſt.de reg.iur. 1865.A
Rei appellatio. de verbo. & rerum ſignifi. 1800.A
Rei appellatione.de verbo.ſigni. 1806.B
Rei capitalis.de pœnis. 1548.B
Rei iudicatæ.de excep.rei iudi. 817.A
Rei maioris.de excep. 815.A
Rei ſepulchrorum.de ſepul.viola. 1396.B
Relegati.de interdi.& rele. 1580.C
Relegati.de pœnis. 1549.B
Relegatorum.de interdi.& rele. 1581.C
Rem de qua.de litigioſis. 882.C
Rem in bonis.de acqui.re.domi. 391.A
Rem inſpiciendam.de furtis. 1317.B
Rẽ quæ nobis.de acq.vel amit.poſ. 426.B
Reo criminis.de ſol.& libe. 1157.A
Reos promittendi. de duobus reis ſtipu. 1042.A
Repeti.de quæſtionibus. 1544.D
Re pignoris.de acq.vel amit.poſ. 440.C
Rerum mixtura. de vſucap. ſeu vſurpa. 472.A
Reſpiciendum eſt.de pœnis. 1557.B
Res ex mandatu.de acqui.re.do. 395.A
Res hæreditarias. de crimi. expil. hæredi. 1404.A
Res iudicata.de re iudi. 518.A
Res iudicata.de regu.iur. 1925.B
Res quæ in cõtrouerſia.de iure fiſ.1604.C
Reſcripto.de mune.& hono. 1742.B
Reſcriptis.de diuer.& temporali.preſcrip. 845.B
Reſtituere autem. de verborum & rerũ ſignifi. 1809.B
Reſtituere videtur.de verb.ſigni. 1820.B
Retro.de capti.& poſtli.reuer. 1671.B
Reus delatus.de mune.& hono. 1743.C
Rogo.de fideicom.lib. 246.C
Roma.ad municipalem. 1723.B

S

SAccularij.de extraordi.crimi. 1389.C
Sacrilegij pœnam.ad legem Iul. pecul. 1514.A
Sacrilegi capite.ad leg.Iul.pecul. 1515.B
Sæpe conſtitutum.de re iudi. 552.B
Sæpe ita.de verbo.ſigni. 1814.A
Sanctio legum.de pœnis. 1572.C
Sæpe ita conſtitutũ.de verb.ſigni. 1814.A
Sanè & ſic.de acceptila. 1207.A
Sanè ſi.de iniur.& famo.libel. 1370.A
Satisfactio.de ſolu.& libe. 1161.C
Satiſdationis.de verborum ſig. 1817.C
Scæuola.de aqua plu.ar. 134.B
Scæuola: aliàs Acciolam. de fideicommiſ. lib. 245.A.in glo.a.
Scæuola.de verborum ſigni. 1863.A
Sciendum eſt.de manumiſ.teſta. 223.C
Sciendum eſt.de legationibus. 1763.B
Sciendum eſt.de re iudi. 536.C
Sciendum eſt.de act.& oblig. 911.C
Sciendum eſt.de cenſibus. 1793.C
Sciendum eſt.de operis noui nunci. 27.C
Sciendum eſt.arbor.fur.cæſa. 1335.B
Sciendum eſt.de verborum ſigni. 1818.D
Sciendum eſt.de publi.iudi. 1415.B
Sciendum eſt.de ſeparatio. 595.A
Sciendum eſt.de verbo.obli. 936.C
Sciendum eſt.de præuaricato. 1399.B
Sciendũ eſt.ad leg.Fabiam de plag. 1519.A
Sciendum eſt. de appella. recip. vel non. 1613.C
Scio quæſitum.de appel.& rela. 1589.A
Scio quoſdam.de manumiſ.teſta. 234.B
Scire debemus.de verborum obliga. 935.A
Scire oportet.ad municipalem.1724.A.ſub l. ἀδύνατ.
Secundum naturam.de reg.iur. 1868.B
Sed eſt quæſtionis. de iniur. 1364.B
Sed & hi.de publica.& vectiga. 145.B
Sed & is qui. qui.ex cau.in poſ.ea. 564.B
Sed & ſi conducere.de dam.infec. 86.A
Sed & ſi eam rem.de precario. 764.C
Sed & ſi imaginem.de furtis. 1284.C
Sed & ſi manente.de precario. 763.B
Sed & ſi non data. de fideicom.liber. 281.B
Sed & ſi non numerata. de acceptilatio. 1208.C
Sed & ſi rem.quæ in frau.credi. 607.C
Sed & ſi ſerui.de fideiuſ. 1080.C
Sed hoc ita.de aqua plu.ar. 131.B
Sed hoc ita.de re iudi. 535.C
Sed hoc iure. de acquiren.vel amit. poſ. 408.B
Sed honore.de interdi.& releg. 1584.B
Sed ita.de dam.infec. 89.C
Sed interdum.de aqua plu.ar. 128.B
Sed nec illud.de ſolu.& libe. 1157.B
Sed non eſſe.de iniur.& fa.libel. 1376.C
Sed reuocata.de iure fiſci. 1604.A
Sed ſciendum.ad legem Pompeiã de parri. 1487.A
Sed ſi accepto.de iure fiſci. 1644.B
Sed ſi alia.de bonis damna. 1574.B
Sed ſi alienare.de fideicom.lib. 263.A
Sed ſi ante viam.de excep. 814.A
Sed ſi apud.de appella.& rela. 1588.C
Sed ſi de arboribus.arbor.fur.cæſa. 1338.C
Sed ſi ex eadem.de popula.act. 1409.C
Sed ſi ex meis.de acqui.re.do. 377.A
Sed ſi ex ſtipulatu.de verbo.oblig. 933.C
Sed ſi interdiu.de furibus balnea. 1401.C
Sed ſi is emancipatur.ad municip. 1714.B

Sed ſi ita

BIU Cujas

Digesti noui.

Sed si ita stipuletur.de stipu.ser. 1053.B
Sed si maritus. qui & à quibus manumis. lib. 320.B
Sed si nolit.de acqui.vel amit.pos. 419.A
Sed si ponas.de castrensi peculio. 1705.B
Sed si proponas.de tigno iuncto. 1324.B
Sed si serui.de fideius.& manda. 1080.C
Sed si sibi.de stipula.ser. 1053.C
Sed si subripuit.de furtis. 1284.B
Sed si vi.de vi & vi arma. 690.A
Sed si vnius.de iniuriis & famosis libellis. 1376.C
Sed tunc patrono.de liber.cau. 331.D
Sed venditor.de aqua plu.ar. 127.A
Seia cum bonis.de mor.cau.do. 191.B
Semper aduersus.quod vi aut clam. 754.B
Semper specialia generalibus.de regu.iur. 1919.A
Sęper in ciuitate.de iure immunita. 1759.A
Sęper in cõiunctionibus. de re. iur. 1912.A
Semper in dubiis.de reg.iur. 1886.A
Semper in fraudem.qui & à quibus manumis.libe. 324.A
Semper in obscuris.de reg.iur. 1868.B
Sęper in stipulationibus.de reg.iur. 1879.B
Semper qui.de reg.iur. 1887.A
Sempronius.pro derelicto. 509.C
Sempronia.de furtis. 1316.B
Senatus.de mor.cau.dona. 186.C
Senatus.de accusa.& inscrip. 1428.A
Senatus.de iure fisci. 1636.C
Senatus.ad le.Corne.de fal. 1493.B
Senatusconsulto.de iniur.& fa.libel. 1386.B
Sententia.de collu.deteg. 359.A
Septitia.de pollicitationibus. 1783.D
Sepulchri deteriorem.de sepulchro viola. 1395.B
Sepulchri violati.j.de sepulchro viola. 1391.B
Sepulchri violati. ij.de sepulchro violato. 1391.A
Sepulchri violati.iij.de sepul viola. 1395.C
Sepulchra hostium.de sepul.viola. 1394.C
Sequester dicitur.de verborum & rerũ significa. 1829.B
Sequitur.de vsuca.seu vsurpa. 453.A
Seruitutem.de reg.iur. 1926.A
Seruius ait.de verborum signifi. 1831.C
Seruius autem.de riuis. 729.A
Seruius etiam.quod vi aut clam. 734.B
Seruius.de manumis.testa. 224.A
Seruus alienus.de stipula.ser. 1063.B
Seruus ciuitatis.de manu.quæ ser. 211.B
Seruus communis.de manumis.vin. 205.D
Seruus communis.j.de stipula.ser. 1050.B
Seruus communis.ij.de stipula.ser. 1051.A
Seruus communis.iij.de stipu.ser. 1061.B
Seruus domino.pro emptore. 502.B
Seruus effectus.de act.& obli. 898.C
Seruus etiam.de publi.iudi. 1416.A
Seruus furiosi.de manumis. 200.A
Seruus hac lege.de manumis. 199.B
Seruus hæreditarius.j.de stip.ser. 1055.A
Seruus hæreditarius.ij.de stip.ser. 1065.B
Seruus in ópus.de pœnis. 1569.C
Seruus inscio.de fideius.& manda. 1080.B
Seruus meus.de stipu.ser. 1054.C
Seruus nec iussu.de acceptila. 1215.B
Seruus nec peculiarẽ.de no.& dele. 1121.A
Seruº nõ in omnibº.de actio.& obli. 894.B
Seruus pecuniam.de manumis. 197.D
Seruus pignori.de manumis. 194.C
Seruus qui.de acqui.re.do. 386.B
Seruus qui.de statulibe. 296.B
Seruus reipublicæ.de reg.iur. 1926.B
Seruus si.de statulibe. 306.C
Seruus vetante.de ver.oblig. 962.B
Serui & filij.de furtis. 1275.D
Serui nomine.de vsucap.seu vsurpa. 465.C
Serui appellare.de appel.& rela. 1596.A
Serui ex delictis.de actio.& obliga. 892.A
Serui quos.de manumis. 201.B
Seruo autẽ.de iniur.& famo.libel. 1384.B
Seruo competere. qui & à quibus manumis.libe. 315.C
Seruo quẽ.qui sine manu.ad lib.pue. 313.B
Seruum dotalem.de manumis. 203.A
Seruum fructuarium.de stip.ser. 1060.A
Seruum furiosum.de manumis. 204.A
Seruum pignori.qui & à quibus manumis. lib. 316.A
Seruum pupilli.rem pup.sal.fo. 1227.B
Seruum qui.de manumis. 199.C
Seruum quis.qui.ad lib.procla.nõ li. 351.C
Seruum testamento.de manu.test. 224.B
Seruos ad templi.de liber.cau. 347.A
Seruos legauit.de manumis.testa. 219.C
Seruos quoqꝫ.de accusa.& inscrip. 1421.B
Seuerus Augustus.de decur.& eorum fil. 1734.B
Sextumdecimum ætatis.de vaca. & excusa. mu. 1752.B
Si ab eo.de vsuca.seu vsurpa. 462.B
Si absenti.de legationibus. 1765.A
Si acceptolatum.de acceptila. 1214.C
Si accepto fuerit lata.de acceptila. 1214.C
Si à colono.de verb.oblig. 984.B
Si à colono.de fideiusso.& manda. 1102.B
Si à debitore.ad leg.Corne.de fal. 1506.C
Si à furioso.de actio.& obli. 896.B
Si ad defendendum.iudicat.sol. 1238.A
Si ad dominũ ignorantem.de furtis. 1321.C
Si adoptauero.de precario. 769.B
Si adulterium.ad leg.Iul. de adult. & stu. 1471.B
Si ædibus meis.de damno infec. 87.B
Si alieni de solutio.& libera. 1175.A
Si aliena res.de vsuca.seu vsurpa. 461.A
Si alienam rem.de mor.cau.don. 177.A
Si alienus seruus.de stipul.ser. 1058.B
Si aliquam rem.de acqui. vel amit. poss. 434.C
Si aliquis.de mor.cau.dona. 175.B
Si alius.quod vi aut clam. 743.A
Si ancillam.pro suo. 516.A
Si ante acceptũ iudiciũ.iudica.sol. 1236.C
Si apes.de furtis. 1282.C
Si arbor.de arbo.cæden. 772.B
Si à reo.de fideiusso.& manda. 1107.B
Si à te.de excep.rei iudi. 820.C
Si à Titio.de fideius.& manda. 1092.A
Si autem domino.de ope.no.nun. 8.C
Si autem plures.de aqua plu.ar. 122.b
Si calendis.de re iudi. 524.C
Si calumnietur. de verborum significa. 1858.B
Si captiuus.de capti.& postli.reuer. 1673.C
Si castrense.de castrensi peculio. 1694.D
Si centum homines.de ver.oblig. 1004.A
Sic eueniet.ad le.Iul.de adul.& stu. 1459.C
Si certos.de verb.oblig. 940.A
Si collactaneus.de manumis.vin. 206.D
Si colonus.de Saluia.interdic. 782.A
Si colonus.de acqui.vel amit.pos. 437.B
Si colonus.de aqua plu.ar. 118.A
Si colonus sit.ar.fur.cæsa. 133.B
Si colonus tuus.de vi & vi ar. 692.C
Si commissa.rem ra.habe. 1252.B
Si communis seruus.de stipu.ser. 1055.B
Si communis seruus.de stipu.ser. 1066.B
Si confessus.de custo.& exhi.reo. 1433.B
Si consentiente.de manumis. 201.B
Si constat.de appel.& rela. 1594.C
Si contendat.de fideius. & manda. 1087.A
Si conuenerit.de re iudi. 536.C
Si creditor.ad.l.Iul.de vi priua. 1481.C
Si creditor.de solu.& libera. 1143.C
Si creditor meus.de iniur. & famo.libel. 1382.C
Si creditor pœnã.de noua.& deleg. 1120.C
Si creditores.de prlui.credi. 590.B
Si creditores.de separatio. 600.C
Si cretæ.de furtis. 1307.C
Si cui aqua.de aqua plu.ar. 103.B
Si cui crimen.de accusa.& inscrip. 1422.A
Si cui de libertate.de libera.cau. 342.B
Si cui ex empto.de verborum signi. 1802.B
Si cui legata.de fideicom.lib. 241.A
Si cum argentum.de excep.rei iudi. 831.B
Si cùm aurum.de solutio.& libera. 1161.A
Si cùm Cornelius.de solu.& libera. 1177.A
Si cùm duorum.de stipu.ser. 1064.A
Si cùm fideicommissa. qui & à quibus manumis.lib. 321.B
Si cùm filiusfa.de dona. 152.B
Si cùm fundum.de verb.signifi. 1834.A
Si cùm nulla.de re iudi. 550.A
Si cum procuratore.de re iudi. 536.A
Si cùm quis.de furtis. 1288.C
Si cùm seruo.de iniur.& famo.lib. 1358.A
Si cùm testamento(al. si cum argentũ.) de excep.rei iudi. 831.B
Si cũ vno hæredũ.de excep.rei iudi. 833.B
Sicut acceptilatio.de solu.& libe. 1174.A
Sicut autem.de re iudi. 535.B
Sicut enim.de iti.actuque pri. 714.B
Sicut is.ne quid in loco pub. 659.A
Sicut reus principalis.de fideiusso.& manda. 1105.A
Sicuti pœna.de reg.iur. 1880.B
Si dari stipuler.de verb.obli. 934.A
Si debitor.de curato.bo.dan. 605.B
Si debitor.de doli ma.& me.excep. 875.A
Si debitor.quæ in frau.cre. 610.C
Si debitor.de solu.& lib. 1144.D
Si debitor pignus.de furtis. 1317.C
Si debitor rem.de precario. 767.A
Si debitor rogatus.de fideicom.lib. 274.C
Si debitor sit serui.de solu.& libe. 1165.C
Si debitor tuus.de solu.& libe. 1181.C
Si debitoris bona.de cessio.bo. 561.B
Si debitori.de fideius.& manda. 1093.B
Si debitori creditor.de fideiusso.& manda. 1097.A
Si debitorẽ meũ.de noua.& delega. 1122.C
Si decem.de verb.oblig. 952.C
Si decem dare.de statulibe. 294.C
Si decem hæredi.de statulibe. 297.C
Si decem stipulatus.de solu.& libe. 1141.B
Si de eo fundo.de acq.vel amit.pos. 441.B
Si de fundo.de vi & vi armata. 688.B
Si deportatus.de sentẽ.pas.& resti. 1584.D
Si de via.de aqua quoti.& æsti. 726.C
Si diu.qui.ex cau.in pos.ea. 571.A
Si diu incertum.quib.ex cau. 571.A
Si diuortio.de verb.oblig. 932.B
Si diurnarum.de aqua quoti.& æsti. 723.B
Si diutino.de pœnis. 1564.A
Si dolo malo.si quis testa. lib. esse ius. fue. 1325.A
Si dominium rei.de furtis. 1295.A
Si dubitet.de fideiusso.& manda. 1074.C
Si duo.qui.ad lib.procla.non li. 353.B
Si duo domini.de acqui.re.do. 372.C
Si duo rei.de verb.obli. 1017.A
Si duo rei sint.de solu.& libera. 1182.C
Si duo rei.de duo.reis stipu. 1041.B
Si duo.vti posside. 696.B
Si duobus hæredibus.de statuli. 306.B
Si duobus.de diuer.& temporali.præscrip. 844.B
Si ædibus meis.de dam.infec. 87.B
Si ego tibi.de acceptila. 1215.B
Si ego.quod vi aut clàm. 742.C
Si emptam.pro soluto. 488.A
Si epistolam.de acqui.re.do. 399.A
Si æstimata.pro dote. 513.C
Si eum hominẽ. de fideiuss.& man. 1088.A
Si eum qui.de liber.exhi. 779.D
Si eum seruum.de fideicom.lib. 258.B

BIU Cujas

Index legum

Si ex duobus.iudica.fol. 1241.A
Si ex duobus.de duo.re.ſtipu. 1043.A
Si exiſtimans.pro ſoluto. 488.B
Si ex legati.de verbo.obliga. 933.B
Si ex lege.ad leg.Iul.de adul.& ſtu. 1475.C
Si expilatæ.de cri.expila.hæredi. 1403.A
Si ex pluribus.de ſolu.& libe. 1180.A
Si ex pluribus obligatis.de accep. 1213.B
Si expreſsim.de appella.& rela. 1597.B
Si ex re domini.de ſtipu.ſer. 1061.B
Si ex ſtipulatione.de acqui.vel amit.poſſeſ. 417.B
Si ex teſtamento.de excep.rei iudi. 831.A
Si familia communis.ſi fa.fur.fe.di. 1333.B
Si fideiuſſor.de fideiuſ.& manda. 1087.C
Si fideiuſſores.de fideiuſ.& manda. 1091.A
Si fideiuſſor creditori.de fideiuſſo.& manda. 1103.C
Si fideiuſſori.de fideiuſſo.& manda. 1111.B
Si filia.de ſolu.& libera. 1166.B
Si filius.de reg.iur. 1872.A
Si filius meus.de verb.obli. 948.C
Si filius defuncti.de fideicom.lib. 264.A
Si filius.de liber.exhi. 780.A
Si filius qui in poteſtate.rem pupil.ſal.fo. 1227.B
Si filiusfamilias.de dam.infec. 75.B
Si filiusfami.de caſtrenſi peculio. 1693.C
Si filiusfa.de furtis. 1287.C
Si filiusfa.de reg.iur. 1872.A
Si filiusfa.de verb.oblig. 973.A
Si filij.de iniur.& fa.libel. 1385.C
Si filioſa.de mor.cau.dona. 180.B
Si filioſa.de mor.cau.dona. 181.B
Si filiofami.quarū re.actio non da. 880.C
Si filioſa.qui.ex cau.in poſ.ea. 571.C
Si filiofami.de furtis. 1308.A
Si filia furioſi.de ſolu.& libera. 1166.B
Si finita.de dam.infec. 54.C
Si fiſcus.de iure fiſci. 1632.B
Si fortuito.de incendio rui.nau. 1354.A
Si fortè vxor.de caſtren.pecu. 1695.A
Si fraudator.quæ in frau.credi. 623 A
Si fructuarium.de manumiſ.teſt. 212.C
Si fur rem.de vſucap.ſeu vſurpa. 475.B
Si furtim.arbo.fur.cæſa. 1335.A
Si fundum.de verb.oblig. 1000.B
Si gemina.arbo.fur.cæſa. 1338.B
Signatorius.de verb.ſignifi. 1820.A
Si hæreditariæ.de furtis. 1284.C
Si hæreditas.de ſtatulibe. 303.B
Si hæres.de manumiſ. 194.B
Si hæres.de fideicom.lib. 255.A
Si hæres.de ſtatulibe. 294.C
Si hæres.de manumiſ.vin. 204.B
Si hi qui.de mor.cau.dona. 182.C
Si homo.de re iudi. 524.B
Si homo.de vſuca.ſeu vſurpa. 480.A
Si homo.de verb.obli. 965.A
Si hominem.de vſuca.ſeu vſurpa. 466.C
Si hominem.de ſolu.& libera. 1168.B
Si id quod.de verb.oblig. 933.A
Si id quod.de duo.re.ſtipul. 1044.B
Si id quod.de capti.& poſtlimi.re. 1678.D
Si id quod.pro derelicto. 509.A
Si id quod.de acqui.vel amit.poſ. 431.A
Si immaturam.quod vi aut clàm. 757.A
Si in agrū.devia pub.& iti.pub.refi. 662.C
Si indebitum.rem rat.habe. 1253.C
Si in duabus actionibus.de reg.iur. 1898.B
Si inferiorū.de iniur.& famo.libel. 1387.B
Si in iudicio.de excep.rei iudi. 833.C
Si iuriæ.de iniuriis & famoſis libel. 1382.C
Si in meo.de aqua plu.ar. 131.B
Si in nomine.de verb. oblig. 937.B
Si in obſcuro ſit.de libe.cau. 349.B
Si in pignore.& fideiuſſo.& māda. 1100.B
Si in publico.de aqua plu.ar. 130.C
Si in rixa.ad leg.Cor.de ſica. 1487.A
Si in ſtipulatum.de donat. 160.B
Si inſulam.de verb.oblig. 981.A
Si inter me.de excep.rei iudi. 829.A
Si interueniēte.ad ſenatuſ.Turpil. 1529.B
Si intra.de ſtatulibe. 302.B
Si is cui commodata.de furtis. 1315 D
Si is cui dare.de ſtatulibe. 303.A
Si is cui decem.de noua.& deleg. 1123.C
Si is cui ignoranti.rem rat.habe. 1248.B
Si is cui mortis.de mor.cau.dona. 190.B
Si is cui nummos.de ſolu.& libe. 1183.C
Si is cui.pro legato. 511.B
Si is cui ſeruus.de fideicommiſ.lib. 278.B
Si is cum quo.de confeſ. 555.B
Si is de cuius.de præuaricato. 1400.B
Si is qui.ad leg.Iul.de adul.& ſtu. 1475.B
Si is qui.de acqui.vel amit. 434.B
Si is qui hæres.de excep.rei iudi. 834.C
Si is qui in.de acqui.re.do. 397.A
Si is qui alienam.pro donato. 506.C
Si quis integris.qui & à quib.ma. 317.B
Si is qui mihi.de iure fiſci. 1642.C
Si is qui pignori.de furtis. 1315.C
Si is qui pro.de vſuca.ſeu vſurpa. 463.B
Si is qui pro.de precario. 770.B
Si is qui rem.de furtis. 1313.A
Si is qui rem.de furtis. 1308.B
Si is qui ſimulabat.de furtis. 1317.A
Si is qui Stichum.de acti.& obli. 893.C
Si is qui Stichum.de acceptila. 1213.A
Si ita à te.de verborum.ſigni. 1840.A
Si ita fideiuſſorē.de fideiuſ.& mā. 1991.C
Si ita fuerit.de manumiſ.teſta. 215.B
Si ita fuerit.de manumiſ.teſta. 226.B
Si ita fuero.de nouat.& delega. 114.B
Si ita liber.de ſtatulibe. 305.A
Si ita quis.de verb.obliga. 962.C
Si ita quis.de verb.obliga. 1024.B
Si ita ſit ſcriptum.de manumiſ.teſta. 213.B
Si ita ſcriptum.de ſtatulibe. 308.D
Si ita ſcriptum.de manumiſ.teſta. 217.B
Si ita ſtipulatio.de ver.obli. 931.B
Si ita ſtipulatus.j.de verb.obli. 929.B
Si ita ſtipulatus.ij.de verb.obli. 930.A
Si ita ſtipulatus.iij.de verb.oblig. 996.B
Si ita ſtipulatus.iiij.de verb.oblig. 990.C
Si ita ſtipulatus.iiij.de verb.obli. 996.C
Si ita ſtipulatus.v.de verbo.obli. 1005.C
Si ita ſtipulatus.vj.de verb.oblig. 1014.A
Si ita ſtipulatus.de fideiuſ.& man. 1100.C
Si ita ſtipulatus.de ſolu.& libe. 1163.D
Si ita ſtipuler.de verb.oblig. 989.A
Si iudex.de va.& extraor.cogni. 1792.B
Si iuſſu.de furtis. 1292.D
Si kalendis.de re iiudi. 524.C
Si legatario.de fideicom.lib. 247.A
Si legatum.de oper.publicis. 1776.C
Si legato ſeruo.de manumiſ.teſta. 214.B
Si liber homo.de ſtipu.ſer. 1064.B
Si liber pro.de iniur.& fa.lib. 1383.A
Si libertinus.de collu.deteg. 358.D
Si libertus patrono.de furtis. 1322.B
Si libertus.ſi liber.inge.eſſe di. 353.C
Si liberum . ad legem Fabiam de plag. 1518.C
Si librarius.de reg.iur. 1896.B
Silua cædua.de verborum ſig. 1808.B
Si magiſtratus.de priuile.credi. 587.B
Si mandatu.de fideiuſſo.& manda. 1076.A
Si maritus.ad le.Iul.de adul.& ſtu. 1455.A
Si maritus.ad le.Iul.de adul.& ſtu. 1444.B
Si mater.de fideicom.lib. 281.A
Si mater filij.de except.rei iudi. 823.A
Si me in vacuam.de ac.vel amit.poſ. 439.A
Si me tibi.de capti.& poſtlimi.re. 1670.C
Si mihi alienum.de ſolu.& libe. 1182.B
Si mihi aut.de fideiuſ.& manda. 1084.B
Si mihi & Titio.de verb.oblig. 996.D
Simile priuilegium.ad municipa. 1711.B
Si militi filiofami.de caſtren.pecu. 1694.C
Si minor ſit an.xx.de manumiſ.vin. 204.B
Si minor.de verbo.obli. 964.A
Si minor.j.de manumiſ.vin. 204.B
Si minor.ij.de manumiſ.vin. 206.C
Si minor.iij.de manu.vin. 208.D
Si minor.ad le.Iul.de adul.& ſtu. 1470.C
Si minor.de bo.aucto.iudi.poſ. 574.B
Si mortis.j.de mor.cau.dona. 177.C
Si mortis.ij.de mor.cau.dona. 181.C
Si mortis.iij.de mor.cau.do. 183.C
Si mortis.iiij.de mor.cau.do. 190.C
Si mortis.qui & à qui.manu.libe. 322.C
Si mulier.de caſtrenſi peculio. 1693.C
Si mulier.de mor.cau.dona. 176.C
Si mulierem.ad leg.Cor.de ſica. 1485.B
Si multi.de publica.& vectiga. 139.B
Si negotium.de priuile.credi. 585.C
Si nemo.de reg.iur. 1908.B
Sine poſſeſsione.de vſucap.ſeu vſurpa. 470.A
Sine præfinito.de pœnis. 1562.C
Singulis.de excep.rei iudi. 818.A
Si non debitorem.de noua.& deleg. 1119.B
Si non defendantur.de pœnis. 1562.A
Si non expedierit.de bonis aucto.iudi.poſ. 575.A
Si non traditam.pro legato. 511.C
Si nō volūtate.qui & à qui.manu.lib. 327.B
Si optio.qui & à qui.manumiſ.lib. 315.D
Si opera.de doli mali & me.excep. 871.B
Si opus nouum.de ope.no.nunci. 26.B
Si opus.quod vi aut clàm. 758.B
Si pariter.de liber.cau. 334.B
Si pater.de dona. 172.C
Si pater.quæ in frau.credi. 617.C
Si pater.pro donato. 607.B
Si pater.de fideicom.lib. 276.C
Si pater.de ſolu.& lib. 1150.B
Si pater.ad leg.Cor.de ſal. 1496.B
Si pater.de manumiſ.vin. 204.C
Si pater.de capti.& poſtli.re. 1671.A
Si patronus.de dona. 164.B
Si paulo.ſi is qui teſta.lib.eſſe iuſ. 1327.C
Si pauonem.de furtis. 1287.C
Si peculium.de manumiſ.teſta. 213.C
Si peculium.de ſtatulib. 298.C
Si per fundum.de iti.actuque pri. 714.C
Si per errorem.de vſuca.ſeu vſurpa. 466.B
Si per publicum.ne quid in lo.publ. 658.D
Si petitor poſt ſatiſdationem.iudica.ſol. 1237.B
Si pignus.quæ in frau.credi. 620.B
Si pignore.de furtis. 1305.B
Si plagij.de verb.obliga. 1013.A
Si plures.arbo.fur.cæſa. 1336.C
Si plures.de accuſa.& inſcrip. 1428.B
Si plures.rem pupil.ſal.fo. 1229.A
Si plures.de popula.acti. 1409.C
Si plures.de fideiuſſo.& manda. 1085.B
Si plures.de iniur.& fa.libel. 1385.A
Si plures.de cura.bo.dan. 604.C
Si plures.de vi & vi arma. 687.C
Si pœna.de pœnis. 1562.B
Si pœnam.de verbo.obli. 964.C
Si pollicitus.de pollicitationibus. 1779.B
Si poſsideam.pro legato. 510.C
Si poſtea.rem pupil.ſal fo. 1228.B
Si poſtliminio.de capti.& poſtli.re. 1678.B
Si poſt litem.de exceptio. 812.B
Si poſtulauerit.ad leg.Iul. de adul. & ſtup. 1463.B
Si prægnans.de fideicom.lib. 243.D
Si præſes.de pœnis. 1568.B
Si præſes.de præto.ſtip. 1223.B
Si priuatus.qui & à quibus manumiſ.libe. 321.B
Si prius.de aqua plu.ar. 129.B
Si priuſquam.de ope.no.nunci. 25.B
Si procurator.an per alium cau.appel.reddi poſ. 1619.B
Si procurator.de doli ma.& me.exce. 872.B

Si procu-

Digesti noui.

Si procurator. de doli ma. & me. except. 873.A
Si procurator.de iure fisci. 1631.B
Si procurator.de acquir.re.do. 371.B
Si procurator.de acquir.re.do. 382.A
Si procurator.rem ra.habe. 1255.A
Si procurator.de ope.no.nuntia. 26.C
Si procuratori.de verb.oblig. 973.B
Si procuratorio.quando appel.sit. 1610.B
Si proluforio.de appella.& rela. 1595.B
Si pro me.de solu.& libe. 1156.C
Si proprietarius.de dam.infec. 77.A
Si proxeneta.de proxene. 1792.C
Si publicanus.de publica.& vectiga.138.A
Si pupillus.rem pupil.sal.fo. 1224.C
Si pupillus.de priuile.credi. 591.C
Si pupillus.qui.ex cau.in pos.ea. 571.B
Si pupillus.de verb.oblig. 1016.C
Si pupillus.de noua.& deleg. 1117.B
Si pupilli.de solu.& libe. 1166.B
Si purè.de fideicom.lib. 266.D
Si qua pœna.de verb.signifi. 1863.B
Si quem in insulam.quan.appel. 1606.A
Si quem.quando appel.sit. 1606.A
Si quem seruum.de statulibe. 312.D
Si qui ad munera.si tut.vel cura. 1619.C
Si quidam.de fideicom.lib. 235.A
Si quid bello.de capti.& postli.re. 1678.B
Si quid est.pro soluto. 489.A
Si quid fur.de furtis. 1281.A
Si quid ex.de solu.& libe. 1133.C
Si quidem.de liber.cau. 331.A
Si quis ab alio.de re iudi. 525.B
Si quis ab alio.de manumis. 201.C
Si quis absente.de noua.& deleg. 1122.D
Si quis actionem.de priua.delic. 1265.C
Si quis ad aliquem.iudica.sol. 1230.C
Si quis ad demoliẽdũ.de dam.infec. 102.B
Si quis ad exhibendum. de except.rei iudi. 830.B
Si quis adulterium. ad leg. Iul. de adult. & stup. 1469.B
Si quis aliam rem.de solu.& libe. 1158.C
Si quis alienam.de cri.expi.hære. 1403.A
Si quis aliquẽ.ad leg.Iul.de vi pri. 1480.C
Si quis aliquid.de pœnis. 1570.B
Si quis aliquid.de pœnis. 1568.B
Si quis antè.de acquir.vel amit.pos. 419.C
Si quis à pluribus.ad municipalem. 1710.B
Si quis apud.(al.ad)iudica.sol. 1230.C
Si quis arbitratu.de verb.obli. 950.A
Si quis creditorem. qui. ex cau. in pos. ea. 572.B
Si quis cum.de verb.oblig. 939.B
Si quis cum.quæ in frau.credi. 619.A
Si quis cum falso. ad legem Corne. de fal. 1493.A
Si quis eum totum.de excep.rei iudi.818.B
Si quis cùm sciret.de furtis. 1322.C
Si quis cùm sciret.pro emptore. 501.C
Si quis delegauerit. de noua. & delega. 1119.A
Si quis de libertate. de iniur.& famo.libel. 1367.A
Si quis dicat.de manumis. 197.B
Si quis dolo.ad leg.Corne.de sica. 1485.B
Si quis dolo.de re iudi. 547.A
Si quis duos.de solu.& libe. 1167.A
Si quis egerit.de furtis. 1322.A
Si quis eundem.de statulibe. 312.D
Si quis ex alia.apud eũ à quo appel. 1621.A
Si quis ex bonis.de furtis. 1321.A
Si quis ex domo.de furtis. 1304.A
Si quis ex.de incen.rui.naufra. 1351.D
Si quis falsis.ad leg.Corne.de fal. 1508.B
Si quis fortè.de pœnis. 1551.B
Si quis fundum.de acquir. vel amit. posses. 445.A
Si quis habens. qui & à quibus manumis. lib. 424.B
Si quis hac.qui & à quib⁹ manu.lib. 326.B
Si quis hac. qui sine manu. ad liber. perue. 313.D
Si quis ingenuam. de cap. & postli. reuer. 1674.B
Si quis iniuriam.de iniu.& sa.libel. 1385.C
Si quis in seruitute.de furtis. 1267.C
Si quis in insulam. de cadaue. punitorum. 1586.A
Si quis integris. qui & à quibus manu. lib. 317.B
Si quis inteſtatus.de fideicom.lib. 235.B
Si quis ipsos.de nundinis. 1778.B
Si quis ita.de statulibe. 295.B
Si quis ita.j.de manumis.testa. 211.C
Si quis ita.ij.de manumis.test. 212.A
Si quis ita.iij.de manumis.test. 213.B
Si quis ita.iiij.de manumis.test. 227.A
Si quis ita.de verb.obliga. 1017.B
Si quis legatum.de legationibus. 1766.B
Si quis legatum.ad leg.Cor.de fal. 1493.C
Si quis libertatem.de manumis.test. 214.C
Si quis liberum.de lib.ho.exhi. 776.A
Si quis locuples.de manumis.testa. 232.B
Si quis magistratus.de mun.& ho. 1744.C
Si quis merces.pro derelicto. 509.C
Si quis missus. ne vis fi.ei qui in posses.mis. est. 641.A
Si quis missum.de dam.infec. 809.B
Si quis ne quæstio.de quæstioni. 1543.C
Si quis ob.de pollicitationibus. 1784.C
Si quis obligatum.qui sine manu. ad liber. perue. 314.A
Si quis obligatione.de reg.iur. 1901.B
Si quis obrepserit.ad legem Corne. de fal. 1506.C
Si quis offerenti.de solu.& libe. 1163.A
Si quis patris.ad legem Cor.de fal. 1505.C
Si quis postea.de fideicom.lib. 686.C.D
Si quis postquã.de fideius.& mand.1089.C
Si quis prægnantem.de reg.iur. 1909.B
Si quis prægnante. de capti. & postlim.re. 1675.C
Si quis pro eo.de fideius.& manda. 1101.A
Si quis proprium. de iniur. & famo. libel. 1383.B
Si quis quid.de furtis. 1286.B
Si quis rẽ.de acqui. vel amit.posses. 429.C
Si quis rem.de excep.rei iudi. 834.B
Si quis rem.de pollicitationibus. 1780.C
Si quis repetere. ad sena. consul. Turpil. 1527.C
Si quis reum.de custo.& exhi.reo. 1433.A
Si quis rogatus.de fideicommis.lib. 280.C
Si quis separatim.de appel.& rela. 1593.C
Si quis seruus.de custo.& exhi.reo. 1431.C
Si quis seruo.de manumis.testa. 232.B
Si quis seruo.de solu.& libe. 1139.B
Si quis seruũ.de iniur.& famo.libel.1383.C
Si quis si Titius.de verb.obliga. 960.C
Si quisquam. de diuer. & temp. præscript. 845.B
Si quis sic. de verborum & rerum signific. 1836.B
Si quis stipulatus.de solu.& libe. 1162.B
Si quis stipulatus.de verb.oblig. 996.A
Si quis sui.de pollicitationibus. 1785.B
Si quis testamento.de statulibe. 295.A
Si quis viduam.de quæstionibus. 1540.D
Si quis vi. de acquiren. vel amit. posses. 427.A
Si quis vni.rem rat.habe. 1252.C
Si quis vxori.de furtis. 1299.B
Si res dilationem.de appel.recipi. vel non. 1614.A
Si res.pro derelicto. 508.A
Si rem.de noua.& delega. 1126.A
Si rem.de cri.expila.hæredi. 1404.B
Si rem legatam.de excep. 809.B
Si rem meam.de solu.& lib. 1141.A
Si rem meam.de verb.oblig. 937.A
Si rem meam.de excep.rei iud. 830.A
Si rem subreptam mihi.de vsuca.seu vsurp. 482.C
Si rẽ mobilẽ.de acqu.vel amit.pos. 448.A
Si rem.pro emptore. 497.A
Si rem tradi.de verb.oblig. 934.C
Si rerum amotarum.de re iudi. 547.B
Si rerum.de vi & vi armata. 686.C.D
Si reus post iudicatum.iudicat.sol. 1238.C
Si reus promittẽdi.de duo.re.stip. 1044.A
Si reus stipulandi.de fideius.& man.(nunc ex Pandectis Flor.§. est in.l. generaliter eo.tit.Item si reus stipulandi.) 1071.B
Si rogatus sit.de manumis.vin. 208.B
Si sciente creditore. ad legem Pompe. de parri. 1488.C
Si se non obtulit.de re iudi. 519.A
Si sepulchrum.de sepulchro viola. 1391.B
Si seruus alienus.de fideius.& mand.1105.B
Si seruus aut filiussa.de verb.oblig. 1033.A
Si seruus communis.de dam.infec. 96.C
Si seruus communis.de furtis. 1308.D
Si seruus communis.j.de stipu.ser. 1050.C
Si seruus communis.ij.de stipu.ser. 1055.C
Si seruus communis.iij.de stip.ser. 1059.C
Si seruus communis. iiij. de stipula. ser. 1063.B
Si seruus decem.de solu.& libe. 1167.C
Si seruus hæreditarius. de diuer. & tempo. præscrip. 843.A
Si seruus hæreditarius.de stip.ser. 1060.B
Si seruus insciente. de vsucap. seu vsurpa. 480.A
Si seruus legatus.de fideicom.lib. 278.C
Si seruus liber.de statulibe. 298.C
Si seruus meus.de stipula.ser. 1067.A
Si seruus meus.de acquir.re.do. 374.C
Si seruus nauem.de furtis. 1289.C
Si seruus peculiari.de solu.& lib. 1145.C
Si seruus quem.de liber.cau. 349.C
Si seruus qui.iudica.sol. 1238.B
Si seruus quid rapuerit.vi bon.rap. 1345.A
Si seruus reipublicæ.de stipu.ser. 1050.B
Si seruus testamento.de stipu.ser. 1065.A
Si seruus.de bo.aucto.iudi.pos. 573.C
Si seruus tuus.de precario. 767.C
Si seruus.de litigiosis. 882.A
Si seruus meus vel filiussam. de acquir. vel amit. posses. 426.A
Si seruus venditus. qui sine manumis. ad lib. 313.A
Si serui qui.de manumis.testa. 223.B
Si seruo furiosi.de vsuca.seu vsurpa.471.A
Si seruo alieno. qui & à quibus manumis. lib. 323.B
Si seruo.de mor.cau.dona. 193.B
Si seruo sub conditione.de statulib. 305.B
Si seruum cuius nomine.de iniur. & famo. libel. 1384.B
Si seruum dominus. de accusa. & inscrip. 1428.C
Si seruum Stichum.de verbo.oblig. 985.B
Si sic stipulatus.j.de verb.obliga. 989.A
Si sic stipulatus.ij.de verbo.obliga. 1021.B
Si simulato.de concussione. 1396.C
Si sine iudice.rem ratam habe. 1257.B
Si sint tabulæ.de tabu.exhi. 647.A
Si socius communis rei.de furtis. 1293.A
Si socius testamento.de manu.testa. 228.D
Si solum.de vsuca.seu vsurpa. 482.B
Si soluturus.de solutio.& libera. 1156.A
Si statua.de iniur.& fa.libel. 1384.A
Si statulibera.de statulibe. 291.B
Si Stichus certo die. de verborum obliga. 937.B
Si Stichum aut Pamphilum. de fideiusso.& manda. 1090.A
Si Stichum.de verb.obliga. 930.C
Si Stichum.de noua.& delega. 1115.B

BIU Cujas

Index materiarum

Si ſtipulatus.de fideiuſſo.& mãda. 1076.D.
Si ſtipulatus fuerim. de verborum obliga. 972.A
Si ſtipulatus.de verb.obli. 997.B
Si ſtipulatus.j.de ſolu.& libe. 1134.A
Si ſtipulatus.ij.de ſolutio.& libera. 1134.C
Si ſtipulatus.iij.de ſolutio.& libera. 1176.B
Si ſtipulor.de verb.obli. 938.B
Si ſtuprum.de iniur.& famo.libel. 1383.B
Si ſub conditione.de cura.bo.dan. 602.B
Si ſub conditione legatum. de acceptila. 1215.A
Si ſub impoſsibili. de fideiuſſo. & manda. 1087.B
Si ſub vna ſignificatione.de verbo. obliga. 1026.B
Si ſupra.de acqui.re.do. 378.B
Si tertius.de aqua plu.ar. 118.C
Si teſtaméto.de fideiuſſo.& manda. 1095.A
Si tibi dederim.de dona. 166.C
Si Titius.de fideiuſ.& manda. 1094.A
Si Titius.de noua.& delega. 1128.A
Si Titius & Seius.de verbo.oblig. 928.B
Si triennio.de ſtatuli. 298.B
Si tuo ſeruo.de ſolu.& libe. 1177.C
Si tutoris.de manumiſ.vin. 210.C
Siue à certis.de duo.re.ſtipu. 1046.A
Siue igitur.de furtis. 1267.B
Siue mihi.de ſtipula.ſer. 1055.A
Si vendidero.de furtis. 1317.C
Si ventri.de priuile.credi. 586.A
Si victum.de re iudi. 540.A
Si vi me deiecerit.de vi &vi armata. 686.C
Si vi me deieceris.de vi &vi armata. 690.B
Si vir vxori.pro donato. 507.A
Si vitem.quod vi aut clàm. 758.C
Si vnus ex fideiuſſo.iudica.ſol. 1244.A
Si vſusfructus.de noua.& delega. 1113.C
Si vſusfructus.de aqua plu.ar. 132.A
Si vſufructuarij.de ſtipul.ſer. 1063.B
Si vſumfructum.de liber.cau. 340.B
Si vt proponitur.de fideiuſ.& mãda. 1103.B
Si vxor.ad leg.Iul.de adul.& ſtu. 1451.A
Soceri.de verb.ſigni. 1839.C
Sodales.de colle.illici.& corpo. 1408.C
Solent.de cuſto.& exhi.reo. 1434.A
Solidum.de ſolut.& libera. 1178.B
Solicitatores.de extraor.cri. 1387.C
Soluere.de ſolutio.& libera. 1161.C
Soluendo eſſe.de verborum ſign. 1829.C
Solutionis.de verborum ſigni. 1844.D
Solutionis verbũ.de ſolu.& libera. 1162.A
Solutionem.de ſolu.& libera. 1142.B
Solutam pecuniã.de ſolu.& libera. 1160.C
Solutum.de verb.ſigni. 1812.C
Spadonum.de verborum ſignifi. 1834.C
Species acquirendi.de acceptila. 1209.A
Specioſas.de verborum ſigni. 1827.B
Sponſio.de verborum ſignifi. 1801.A
Sponte.de mune.& hono. 1747.C
Spurij.de decur.& eorum fil. 1732.C
Statius.de iure fiſci. 1654.A
Statuas.de acqui.re.do. 386.A
Statuæ.de verb.ſigni. 1864.A
Statuliber.j.de ſtatulibe. 283.A
Statuliber.ij.de ſtatulibe. 291.A
Statuliber.de quæſtionibus. 1544.A
Statuliberi.de ſtatulibe. 303.D
Statuliberum.de ſtatulibe. 293.B
Statuliberos.j.de ſtatulibe. 284.C
Statuliberos.ij.de ſtatulibe. 302.C
Statuliberorum.de ſtatulibe. 306.B
Statulibera.de ſtatulibe. 297.C
Stellionatus.de cri.ſtelliona. 1404.C.bis.
Stellionatus.de extraor.crimi. 1388.C
Stichus.j.de manumiſ.teſta. 220.A
Stichus.ij.de manumiſ.teſta. 222.B
Stichus.iij.de manumiſ.teſta. 224.C
Stichus.de ſtatulibe. 302.B
Sticho.de ſtatulibe. 310.B
Stichum aut Pamphilum.de ſolutio. & libera. 1185.B
Stichũ Sépronio.de manumiſ.teſta. 217.A
Stichum Attio.de ſtatulibe. 308.D
Stipulatio.de ope.no.nunc. 31.B
Stipulatio hoc modo.de verb.obl. 962.B
Stipulatio iſta.de verborum obli. 940.B
Stipulatio non valet.de verborum obliga. 931.A
Stipulatio non poteſt. de verborum oblig. 913.B
Stipulationes.j.de verborum obli. 955.B
Stipulationes.ij.de verborum obl. 966.B
Stipulationum.j.de verb.oblig. 916.C
Stipulationum.ij.de verborum obli. 924.B
Stipulationum.iij.de verbo.obli. 968.C
Stipulatus es opus. de fideiuſſo. & manda. 1092.B
Stipulatus.de verb.oblig. 994.C
Stipulatus.de fideiuſſo.& manda. 1071.C
Stuprum.ad leg. Iul.de adul.& ſtu. 1470.B
Sub hac conditione.de actio.& obl. 890.B
Sub conditione.de ſolu.& libe. 1138.B
Sub prætextu.de extraor.cri. 1388.B
Subſignatum.de verbo.ſignifi. 1810.B
Subſtitutio.de acqui.re.do. 386.B
Sunt munera.de vac.& excu.mu. 1756.A
Sunt præterea.de extraor.cri. 1390.A
Sunt quædam. ibidem.
Sunt qui.de re iudi. 533.A
Suo qs.ne vis fi.ei q.ũ poſ.miſ.erit. 640.C
Superficiarias.de ſuperficie. 704.C
Supplicij.de bonis damnatorum. 1573.B
Supra iter.de aqua plu.ar. 123.A
Surdi vel.de manumiſ.vin. 206.C

T

TAbernæ appellatio. de verbo. ſignifi. 1846.B
Tam is qui.de mor.cau.dona. 182.B
Tempus quod.de re iudi. 537.B
Tempus.de vaca & excu.mu. 1753.C
Ter enixa.de verborum ſigni. 1837.B
Terminorum.de termi.moto. 1405.D
Teſtaméto Centurio. de manu.teſt. 229.C
Teſtamento ita.de fideicom.liber. 245.A
Teſtamento ita.de manumiſ.teſta. 234.A
Teſtamento liber.de manu.teſta. 221.C
Teſtaméto manumiſſus.de manumiſ.teſta. 221.A
Teſtaméto militis.de manu.teſta. 229.A
Thais ancilla.de fideicom.lib. 269.A
Tigni appellatione.de verb.ſig. 1817.C
Titius.de acqui.re.do. 395.B
Titius qui.de iure fiſci. 1604.A
Titio cùm eſſet.ad municip. 1724.B
Titia cùm propter.de ſolu.& libe. 1160.A
Titia cum teſtamentum.de acc.& inſcript. 1429.A
Titia quæ.de verb.obli. 1022.B
Titia ſeruis.de manumiſ.teſta. 233.B
Titulus eſt.pro dote. 512.B
Totiens in hæredem.de regu.iur. 1883.A
Totiens locũ.de pollicitationibus. 1782.B
Tractandum.à qui.appel.nõ licet. 1603.C
Traditio.de acqui.re.do. 373.C
Traiectitiæ.de act.& obli. 895.A
Tranſacta.de verbo.& rerum ſig. 1857.D
Tranſfugam.de acqui.re.do. 390.C
Trebatius ait.de dam.infec. 83.C
Tres ferè.quib.ex cau.in poſ.ea. 562.A
Triplici.de verb.ſigni. 1838.A
Triticum.de verb.oblig. 989.B
Tugurij.de verb.ſigni. 1845.D
Tunc autem.de re iudi. 541.A
Tutor adminiſtrationem.de furtis. 1285.C
Tutor datus.de fideiuſ.& manda. 1106.C
Tutor ſi in negotio.de app.& rela. 1602.B
Tutor vel curator. ſi tu. vel cura. vel magiſ.crea.app. 1620.B
Tutore ſuſpecto.rem rat.habe. 1248.B

V

VAcatio.de mune.& ho. 1745.C
Valerius.de iure fiſci. 1656.A
Valerianus. (nunc ex Pande. Flo. incipit Si præſes qui ante.) de pto.ſtip. 1223.B.
Vani timoris.de reg.iur. 1908.B
Variæ cauſæ ſunt.de iure fiſci. 1622.B
Vbi autem.de verb.oblig. 969.A
Vbi fideiuſſor.de ſolu.& libe. 1142.B
Vbi ita.de mor.cau.dona. 183.A
Vbi lex duorum.de reg.iur. 1897.C
Vbi lex.de vſuca.ſeu vſurpa. 469.B
Vbi non voce.de reg.iur. 1914.A
Vbi repugnantia.de reg.iur. 1909.B
Vbicunque cauſæ.de reg.iur. 1898.B
Vbicunque reus. de fideiuſſ. & mandato. 1103.B
Vectigalia.de publi.& vectiga. 142.C
Vel antequam.ad leg.Iul. de adul. & ſtup. 1458.D
Vel ea quæ.de acq.re.do. 360.B
Vel ei præbuit.quæ in frau.credi. 607.A
Vel fatuo.de priui.cre. 585.B
Vel ob rem.ad ſenatuſcon. Turpil. 1528.B
Vel obligatus.de liber.cau. 338.C
Vel permutauit.de liber.cau. 338.C
Vel quo magis.ad leg.Iul.repe. 1509.A
Vel ſi paciſcatur.rem rat.habe. 1250.C
Vel ſi ſanguine.de manumiſ.vin. 206.D
Vel ſurdo.de priuileg.credi. 585.B
Vel totum.de tabu.exhi. 645.A
Velle non creditur.de reg.iur. 1867.A
Veluti fuſtium.de pœnis. 1552.B
Veluti ſi me.de precario. 762.B
Veluti ſi quis.de verborum oblig. 934.B
Venditores.de verb.obli. 993.C
Venire.de bo.aucto.iudi.poſ. 573.B
Veniſſe ad.de verb.ſigni. 1842.C
Verbum amplius.de verbo.& rerum ſigni. 1822.A
Verbum erit.de verborum ſig. 1832.A
Verbum exactæ.de verborum.ſig. 1846.D
Verbum facere. de verborum & rerum ſignifica. 1855.A
Verbum hoc.de verborum ſig. 1898.C
Verbum illud.de verborum ſigni. 1846.A
Verbũ oportere.de verbo.ſignifi. 1810.A
Verbum oportebit.de verbo.ſig. 1801.B
Verbum reddendi. de verborum & rerum ſignifi. 1824.B
Verbo victus.de verborum ſign. 1811.B
Verba.de verbo.ſig. 1806.A
Verborũ obligatio.de ſolu.& libe. 1204.C
Verbis legis.de verb.ſig. 1831.A
Verum eſt.de reg.iur. 1878.B
Verum eſt.de verb.& re.ſig. 1854.C
Verum eſt.de manumiſ.teſta. 233.A
Verum eſt.de furtis. 1282.B.& 1288.B
Vero procuratori.de ſolu.& libe. 1897.C
Veſtis.de verb.ſignifi. 1834.B
Veſtem.de iniur.& famo.libel. 1386.B
Veteres.de iti.actuque pri. 713.B
Veteranorum.de priuile.vetera. 1705.C
Veteranos.de priui.vetera. 1706.B
Veteranis.de priui.vetera. 1706.B
Viam publicam.de via publi.& iti. pu.reſi. 662.C
Vicarius.de legationibus. 1765.C
Vicinus.de aqua plu.ar. 133.B
Videam°.de interdi.ſeu extraor.ac. 627.A
Viæ ſternendæ.de priui.vetera. 1706.B
Viæ vicinales.de lo.& itine.pub. 648.C
Vim facit.de vi & vi ar. 689.A
Vim facit.quod vi aut clàm. 757.C
Vim paſſam.ad leg. Iul. de adulte. & ſtup. 1473.D
Vinaria.de verb.ſignifi. 1852.C
Vinculorum.de verborum & rerum ſignſi. 1856.D
Virilis.de verb.& rerum ſigni. 1839.B

BIU Cujas

Vir bonus.iudica.sol. 1242.C
Vitem arboris.arbor.fur.cæsa. 1335.B
Vitia priorum.de censibus. 1794.D
Vltimum.de pœnis. 1562.B
Vnde etiam.de iti.actuque priua. 700.B
Vnius facinoris.de quæstionibus. 1545.C
Vnus ex.qui.ex cau.in pos.ea. 571.B
Vnusquisque.de precario. 769.B
Vranius.de fideiuss.& manda. 1109.C
Vrbana.de verb.signifi. 1842.D.& 1850.A
Vrbis.de ver.signi. 1799.A.
Vsucapio.de vsucap. 452.B
Vsucapio rerum.pro suo. 517.A
Vsucapionem.de vsucap. 460.C
Vsura pecuniæ.de verborum signifi.1831.B
Vsurpatio.de vsucap. 452.B
Vsusfructus.de statulib. 293.A
Vsusfructus.de stipula.ser. 1061.A
Vt Alphenus.de verbo.signifi. 1822.C
Vt fideiussor.de fideiuss.& manda. 1090.C
Vt gradatim.de mune.& hono. 1745.A
Vt mihi.de dona. 165.A
Vt si ex empto.vide.l. si cui ex empto. de verbo.signifi. 1802.B
Vt sunt.de verbo.signifi. 1857.D
Vtilissimum.si fa.fur.fe.di. 331.A
Vtimur.de sepul.vio. 1394.C
Vtique eius.de libe.cau. 339.A
Vtique si pro.de dam.infec. 89.A
Vtíve id.ad leg. Iuliam de vi publi.1477.A
Vtrum qui.ad legem Pópe.de parri.1488.C
Vtrum turpem.de verb.oblig.995.C.
Vulgaris est.de furtis. 1279.B
Vulneris.de iniur. & fa.libel. 1364.B
Vxor expilatæ.de cri.expila.hære. 1404.B
Vxori legatum. ad legem Corne. de fal. 1501.C
Vxorem.de manumiss.testa. 222.C

FINIS INDICIS LEGVM Digesti noui.

INDEX MATERIARVM DIGESTI NOVI tam textus quàm glossarum.

A

Abducere, quid.1372.B.§. abduxisse.
Abest, qui in iure non est.l. dies.§.prætor.de dam. infec.38.A.
Abesse dicitur, qui à tribunali abest. 279.C.§.abesse.
Abesse iusta causa.l.si eum.in fi.de fideicõ. liber.
Abigei.1397.§.abigei.
Abigere partum.1388.l.diuus.de extra. cri. &.1485.l.si mulierem.&.1572.l.Cicero.
Abolitio.1639.l.senatus.
Abolitio vbi fit.l. abolitio. ad senatusco. Turpil.
Abolitio vnde petenda.1523.§.abolitio.
Abortionis poculum dans, qualiter punitur.1571.§.qui abortionis.
Abortum procurãs post.40. diem à conceptione,tenetur de homicidio.1388.D. in marg.
Absens.280.A.§.siue.
Absens dãari nemo debet.l.j. de requi.re.
Absens variè dicitur.l.absentem.de verbo. signi.1850.B
Absentis bonis datur curator, nisi sit breui rediturus.585.B. in mar.
Absenti non fit donatio causa mortis.190. A.in marg.
Sententia contra absentẽ,an valeat. 551.D. in marg.
Abstinere ordine.1615.B.§.ergo.
Acceptilatio.l.j.de accepti.
Acceptilatio, & apocha, differunt.l. si acceptolatum.de acceptila.
Acceptilatio verborum obligationem tollit.1208.§.acceptum.
Acceptilatio inutilis an habeat vim pacti. 1207.D.in glo.b.
Accepto rogare.1206.C.l.plurib⁹.&.1207. §.seruus.
Accepto ferre non potest seruus creditoris.in verbo,Seruus.
Acceptor quatenus tenetur.617.B
Acceptum fieri.1208.A.§.acceptum.
Accessio.905.C.in glo.d. &.906.B.§. accessio.
Qui ex persona auctoris vtitur accessione, eius dolũ patitur.l.iiij.§. de auctoris. de do.ma.excep.
Accessor, id est fideiussor.988.A.in glo.a. &.i.
Accessor,id est mandator.988.in glo.l.
Accessorium præscribitur eum principali, si ab initio inerat illi,aliàs secus. in verbo, Principalis.
Accessorium sine principali esse non potest.1090.D.in mar.
Accipere permittitur ratione doni. 1510. C.in glo.o.
Accipiũtur quędã honestè,quę honestè nõ petũtur.l.j.§.proíde.de va. & extra.cog.
Accipere sententiam cõtrariam. in verbo, Contraria.
Accrescendi ius an habeat locum in contractibus.997.A.in mar.
Accusat quandoque fœmina. 1511. C.l.iij. ad leg.Iul.de anno.
Accusare plures prohibẽtur.1423.D.i mar.
Accusetur maiori dãnatus capitaliter,vt eius executio differat.in verbo,Executio.
Accusans criminaliter qualiter libellare debet.1422.D.in marg.
Accusatus quando debet incarcerari. in verbo,Reus quando.
Accusatoris subscriptio quibus verbis fiat. 1420.in glo.l.
Accusatio quandoque contra hæredes inchoari debet.1517.D.in marg.
Accusationem deserere dicitur, qui ab accusationis cõminatione desistit.1448.B. in marg.
Acerbus esse non debet pater in liberos.l. j.in fi.de lib.exhi.
Acquiescere sententiæ.1615.B.§.propter.
Acquirit ne domino ignoráti seruus. 446. D.in mar.
Quibus ex causis ignorantibus nobis acquiritur,ex iisdem & furioso.l.si à furioso.de ac.& obli.
Acquiritur nobis per seruum putatiuũ, nõ per filium,aut liberum hominem.l.iusto errore.de vsuca.483.C.in mar.
Actio,quid.908.C.in.l.nihil.& in glo.o.
Actio, id est accusatio. 1362. in glo.m. & 1387.in glo.c.
Actionis nomẽ tripliciter sumitur. 898.A. in glo.r.
Actio duplex ex edicto. nau. cau.sta. 889. C.in glo.l.
Actio ad exhibendum est arbitraria. 365.B
Actio ciuilis prætoria dici potest. 402.B
Actio de peculio & tributoria, an tollantur electione.900.A.in glo.l.
Actio directa & vtilis.902.D.in glo.o.
Actio ex testamento quandoque datur in duplum.888.C.in glo.o.
Actio in factũ & ad interesse simul possunt intentari.920.D.in mar.sub lit.l.
Actio in factũ quare dicitur extraordinaria.626.D.in glo. b.
Actio iniuriarũ an sit pœnalis.901.D.i gl.f.
Actio pœnalis vna an aliam tollat. in verbo,Pœnalis.
Actio personalis & realis possunt simul intentari.1883.A.in mar.
Actio personalis quandoque rei successorem sequitur.636.D.in glo.t.
Actio personalis quare sic dicta.897.i mar.
Actio prætoria,& interdictum,conueniũt. 627.A.in glo.extraordinariis.circa fi.
Actio quandoque nõ perpetuatur litis cõtesta.536.C.in glo.n.& in marg.
Actio quãdoque pro replicatione.1801.C. in glo.f.
Actio quæritur furioso multis casib⁹. 896. D.in glo.z.
Actio rescissoria.165.in glo.h.
Actio vtilis,id est efficax.in verbo, Vtilis.
Actionis in factum genera quatuor.891.D. in glo.k.
Actionem pati.1702.A.§.siquando.
Actione & exceptione tueri se quis potest.386.A.in glo.p.
Actiones an sint cedendæ contra correum à creditore.1174.in glo.t.
Actiones confundi & misceri. 900.C. in glo.q.&.r.
Actiones famosæ pœnales sunt. 902. C. in glo.m.
Actiones in rem, & in personam, differũt. 828.A.in tex.
Actiones plures an simul proponere liceat.818.A.in glo.vers.5.
Actiones prætoriæ rei persecutoriæ, sunt perpetuæ:pœnales vero,annales.901.A. in glo.a.
Actiones sunt annales, licet obligationes sint de iure gen.in verbo,Obligationes.
Actiones sunt arma actoris.807.A. in glo. versu.13.
Actor,id est administrator. 870. B. in glo. actoris.& 698.B.in gl.h.
Actor,id est creditor.604.D.in glo.s.
Actor est Castaldio.245.C.in glo.g.
Actor in actione pluuiæ arcendæ quæ probare debet.113.in glo.k.
Actor sequitur forum rei.in verbo Forũ.
Actor si petat partem debiti,potest debitor opponere quòd petat totum. 856.B. in marg.
Actor vendens bona sui debitoris de licẽtia iudicis, non incidit in aliquam pœnam.523.D.in mar.sub lit.c.
Actoris officium.807.in glo.b.
Actoris forum quãdoque sequitur reus. in verbo,Reus.
Actorem vincere,quid.697.C.
Actuariæ naues.1657.C.l.nauibus.
Actus legitimi sex.l.actus legitimi. de reg. iur.in tex.& glo.1692.B.
Acta res inter alios, aliis non præiudicat. l.si cui.§.j.de accusationibus.
Actum agere.272.D.§.ab hæredibus.
Actum non notant verba legis. in verbo, Legis.

BIU Cujas

Index legum

Acta non possunt destrui sine cõsensu partium.l.acta.de re iudi.
Actis per iudicẽ factis videt cõsentire pars, si non contradicat.in verbo, Cõsentire.
Addicere,id est vendere.500.D.in glo.fi
Addicere in diem,quid.121.in glo.l.
Addici, id est dari in solutũ. 529.A.in gl.d.
Addictio in diem,quid.492.C. in textu in prin.& in glo.i.
Adiectio.1718.C.§.idem.
Adiectus solutioni non potest agere nomine proprio,sed alieno sic.1177.B.in mar.
Adiecto si non quæratur, nec etiã non adiecto.1063.C.in mar.
Adimere arborem.771.B.in text.
Adire extraneorum est,immiscere suorum. 564.D.in glo.b.
Adeundi se facultatem quis dicitur præstare.1608.D.in textu.
Adita hæreditas.) Iussus aliquid dare intra certum tempus à die mortis,non tenetur dare nisi à die aditæ hæreditatis. 287.B. in marg.
Adlegere quid.1742.C.in mar.
Admittere, quid.1302.B.in margine.sub asteriſco.
Admittere,id est delinquere.1510.D. i gl.ſ.
Admissum,id est cõmissum.1515.A. in gl.a.
Admissa, id est maleficia.1187.A.§.tametsi.
Admonitio.l.si decem.de verb. obli.&.l.ij. §.pen.ſ.de iudi.
Admouere reum probationi,quid. 1535.D. in mar.vlt.not.
Adnotare, id est reprehendere.1498.C.in glo.ſ.
Aduersus edictũ, id est prætore prohibẽte. 659.A.in glo.d.
Adulterium an committatur cum concubina.1470.B.in marg.
Adulterium, & stuprum, differunt.l. inter liberas.de adul.& stu.&.l.stuprum.ee.ti.
Adulterinum signum. 1507.A.l. lege Cornelia.
Aduocatus continetur nomine procuratoris.1630.D.in fi.glo.t.
Aduocatus, patronus, procurator, cognitor.1555.B.in marg.
Aduocati non tenentur nisi in quantum facere possunt.523.A.in mar.
Aduocati,qui.l.j.§.aduocatos. de variis & extra.cogni.
Aedes,id est cœnaculum.699.D. in glo.k.
Aedes, id est prædium vrbanum. 771.D. in glo.b.
Aedes dicuntur incidere in vitium, cum incipiunt esse vitiosæ.l. qui bona.§. de illo.de dam.infec.51.B.
Aedes & domus differunt.76.B.in mar.
in Aede sacra olim fiebant cõsignationes. in verbo,Consignatio.
Aedium appellatio,opus, & solũ & parietem continet.76.A.in glo.r.
Aedium appellatione quid cõtinetur.1353. B.§.appellatione.
Aedicula quid.1515.B.in mar.
Aedificium ædes & domus differunt.76.B. in marg.
Aedificium quando cedit solo. 365. A. in glo.a.
Aedificia diruta, instauranda.l.ad curatorem.de dam.infe.100.B.
Aedificia non derelinqui, pertinet ad decus vrbium.30.C.§.hoc interdictum.
Aedificia priuata possunt destrui, vt vrbs pulchrior fiat.102.C.in mar.
Aeditui.1748.D.in mar.
Aequinoctium duplex.721.C.in tex.
Aequipollens)non refert quid de equipollentibus dicatur.970.D.in glo.l.
Aequitas an præferatur rigori. 112. D. in glo.C.& in margine.&.900.D. in gl.u. & 1310.C.in mar.
Aequum & bonum differunt. 451. D. in glo.n.
Aes alienum non est in bonis, in verbo Bona.
Aestas quid continet. 669.A. in margi. & 721.C.in glo.o.
Aestimatio nulla timoris vani.l.si quis ab. de re iudi.525.B.
Aestimationem litis offerre.1331.B. in tex.
Aestimationem quandoq; recipit liber homo.in verbo Liber.
Aestiua aqua. de aqua quoti. & æsti.l.j.§. æstiua.715.C.
Aetas iusta.in.l.sextumdecimum.§. de minoribus.1752.B.&.l.ait diuus Traianus. 1638.B.
Aetas permittens,id est nubilis.l.iij.de priuile.credi.584.C.
Aetati minus fauetur quàm libertati.in verbo,Libertati.
qua Aetate iudex esse debet.l. quidam. de re iudicata.549.C.
Aetates quatuor.549.D.in fi.glo.h.
Affectasse tutelam quis dicatur.l. vxori. ad leg.Corne.de fal.
Affectus punitur.1503.D.in glo.m.
Affectu iniuriantis fit iniuria.l.illud.§.j.de iniur.
Affectionis gratia donatio facta valet.l.v. de dona.
Affinitas an sit constante matrimonio inter parentes viri & vxoris,& quid soluto co.535.D.in glo.g.
Agere,id est actu vti.726.D.in glo.y.
Agere,id est accusare.1458.A.in glo.m.
Agere,id est administrare.605.A.in glo.a.
Agere,id est ducere.728.B.in glo.n.
Non magis cum his quos in potestate habemus,quàm nobiscũ agere possumus.l. ne cum.de fur.
Agere quandoque,id est succumbere. 920. B.in glo,ſ.
Agere quis an compellatur.655.D.in mar.
Agi ad duplum ob mendacium, an possit. 294.D.in glo.z.
Agminales æqui.1749.D.in margine versuantepe.
Agnoscere iudicium.1757.A.§.si post.
Agnoscere munus.l. si quis. de mune. & hono.
Agnoscere periculum. ad municip.l. quid ergo.§. talis.
Agnoscere periculum nominis.ad munici. l.Titio.§.Titius.
Agonothetæ.1749.B.in mar.
Agri limitati.in verbo,Limitati.
Agrorum populatores capite plectendi. in verbo,Vinearum.
Agros constituere.132.C. in.l. quod principis.
Album.1736.D.in mar.
Aliàs,id est quandoque.956.B.in glo.n.
Alienare.)Si dono tibi ne alienes, & tu alienas, à quo possim vindicare.441. D. in glo.m.
Alienari à fisco non possunt res controuersæ.1604.C.l.res.de iure fis.
Alienans bona in fraudem creditorum, si non reperiantur,repellitur à cessione,& incarceratur.626.C.in mar.
Alienatum non videtur quod transit cum vniuersitate.396.B.in glo.r.
Alienatio rerum suarum non venit mandato generaliter à repub.facto.738.B.in marg.
Alienatio rei sacræ quandoque permittitur.in verbo,Rei.
Alienum factũ rectè promittit nemo.l.stipulatio ista,habere.de verbo.obliga.
Alimenta decerni debent facultatibus lapsis.l.decurionibus.de decur.
Alimenta negãtis,pœna.509.C.D.in mar.
Alimentorũ denegatio non facit quem haberi pro derelicto.510.C.in glo.x.
Alimentis quotidianis fraudandus nemo.l. qui bonis.de cess.bo.
Aliud pro alio quãdoque soluitur. 147.D. in glo.e.
Alius non semper implicat. 824.B. in gl.ſ.
Alternatio facit incertitudinẽ. 1363. i gl.h.
Alternis diebus.719.B.in glo.h.
Amare vxorem.) Neque soli Atridæ vxores amant.1451.B.l.si vxor.de adulter.
Amatorium poculum dans, qualiter punitur.l.si quis aliquid. de pœnis.§. qui abortionis.
Amicitia,quid.1856.D.in glo.e.
Amorem auget societas.l. hæreditatem. de castren.pecu.
Ambasiatores non debent offendi, etiam missi ab hostibus.1437.D.in mar.
Ambiguitas quam interpretationem recipit.l.quotiens.de verbo.obli.
Amittere,id est remittere.907.C.in glo.i.
Amissa.vi bo.rap.l.4.§.loquitur.
Amphibolia.1114.D.in glo.ſ.& in mar.
Ἀνάκρισις.1434.B.in tex.
Angariari.1706.C.in mar.
Angariæ.1748.B. in tex. &.1755.C.in tex. & in.l.sunt numera.1756. A
Angustiæ temporis quando nocent.45.D. in glo.i.
Animalia fera cuius sunt.1865.D.in mar.
Annonam attẽtare.l. annonã.de extra.cri.
Anonam onerant stateræ adulterinæ.l.annonam.de extra.cri.
Annonæ curatores,in verbo,Curatores.
Annotatus.1683.C.in tex.
Annotati.1624.A.§.præscriptio.
Anulorum aureorum iuri vt videatur renuntiari.328.D.in glo.a.
Annua bima trima die redditur dos.619.D in glo.o.
Annua promissio licet aliàs non debeatur nisi in fine anni,949.l.qui hoc anno.tamen secus fauore libertatis & piæ causæ.226.C.in mar.sub nota†Roma.
Annua stipulatio an sit vna vel plures. in verbo,Stipulatio.
Annus an cõtinuatis diebus trecentis sexagintaquinque constet.l. iiij.§. Stichus. de stat.lib.
Annus cœptus habetur pro cõpleto. 226. D.in glo.l.& vide in verbo,Plenus.
Anni tempora quatuor.721.C.in glo.o.
Anno duodecimo, & post annum duodecimum,differunt.226.B.l.si ita. in prin.
Antiquior.l.postliminium.§.filius. de cap. & postli.re.in fi.
Aperire viam.in verbo,Viam aperire.
Apocha,quid.1284.A.in mar.
Apocha,& acceptilatio, differunt,in verbo,Acceptilatio.
Ἀπόλιδες.1561.C.in tex.
Apotheca.1280.C.in tex.
Apparere.) Punitur quis licet nõ appareat ad cuius iniuriã fecerit.1360.C. in gl.k.
Appellare,quid.1372.C.in textu.
Appellare ab interlocutoria licet.1429.D. in mar.
Appellare an liceat à principis sententia. 1587.A.in mar.& glo.a.
Appellare potest quilibet à sententia etiam contra se non lata, si eius interest. 1591. C.in mar.
Appellare potest reus post decẽ dies, quãdo procurator non appellauit tempore debito.1610.B.in mar.

Appellare non

Appellare non est necesse quando iudicatur contra sacras cõstitutiones. quæ sententi. si. ap. re. l. 1. §. item cum.
Appellari est accusari. 1441. B. in glo. b
Appellari potest coram vicinis, si iudex nõ vult recipere appellationem. 1592. D. in margine.
Appellans à sententia lata contra falsum procuratorem, ratificat gesta per eum. 1247. A. in marg.
Appellans pro damnato inuito, rem suam facit. 1880. C. in fi. glo. e
Iudex non potest exequi sententiam intra tempus ad appellandum datum. in verbo, Iudex non potest.
Appellatio ab interlocutoria an debeat fieri in scriptis. 1588. D. in glo. q.
Appellatio non dicitur remota, quãdo sententia est euidẽter nulla. 1604. A. in mar.
Appellatio nulli condẽnato negãda. 1247. A. in marg.
Appellatio, triste auxiliũ. l. serui. de appel.
Fideiussor datus in prima causa nõ tenetur in causa appel. in verbo, Fideiussor.
Appellationi æquipollet protestatio, in verbo, Protestatio.
Appellationem peragere. 1621. C. in textu.
Appel. pendente iudex faciens executionem corpo. capite punitur. in verbo, Iudex faciens.
Appel. recepta nil innouandum. l. vna. nihil no. appel. interpo.
Appellatiuo nomine grauatur hæreditas. in verbo, Hæreditas.
Appellere pecus. 670. D. §. si quis.
Appetere militiam minus delictũ est quàm detrectare. in verbo, Militiam.
Apprehensio.) Sine apprehẽsione transeũt omnia bona arrogati in arrogatorem. 769. B. in mar.
Approbat qui nõ improbat. l. vnica. in fin. furti aduer. nau. 1330. B.
Approbare dicitur quis facta ab alio, si cũ primũ scit, nó cõtradicit. 1251. B. in mar.
Approbatum opus quod dicitur. 1510. B. in margine.
Approbatum semel, amodo reprobari non potest. 1453. B. in marg.
Appromissores. i. fideiussores. 115. in glo. f.
Apud. 1505. A. in glo. b.
Aqua æstiua. in verbo, Aestiua.
Aqua imbre crescere quando dicitur. 107. B. §. imbre.
Aqua pluuia, quid. l. j. de aqua plu. §. j.
Aqua quotidiana, & æstiua, differunt. 715. B. §. duo.
Aqua quotidiana. 715. B. §. quotidiana.
Aqua sudoribus terræ manat. 717. §. plane si aqua.
Aquæ caput. 717. B. §. caput.
Aquæ plu. ar. actio cum cõmuni diui. concurrit. 124. C. in glo. f.
Aquam coërcere. in verbo, Coërcere.
Aquis calidis agri quibusdam in locis irrigantur. 717. D. quibusdam frigidis. ibidẽ.
Aquagium. 1724. C. in textu.
Aquilices. 1762. B. in mar.
Aquiliæ legis vbi actio est, ibi criminaliter agi potest. 1266. A. in mar.
Arbiter, id est curator bonis datus. 587. D. in glo. h.
Arbiter. i. iudex delegatus. 559. B. in glo. f.
Arbiter esse nõ potest seruꝰ. 1818. C. in gl. a.
Arboris appel. & vites cõtinentur. l. j. §. arboris. de arbo. cæden.
Arboris nomine radices continentur. 906. A. in glo. versu. 4.
Arcæ frumentariæ. l. munerum. in tex. circa prin. de mune. & ho.
Archeotæ. 1748. D. in mar.
Archiuum. 1555. B. in marg.
Area est domus pars. 979. D. in glo. r.
Argẽtarij ꝓponebãt à fisco. 586. B. in gl. p.
Argentum infectum. l. in actione. §. quod si argentum. de pœnis.
Arguere, id est accusare. 1434. C. in glo. s.
Argumentum sumptum à speciali, est validum. 1707. C. in mar.
Arma quæ sunt. 683. B. & 1303. D. §. armis. in marg.
Arma actoris, sunt actiones: rei, exceptiones. 807. A. in glo. versu. 13.
Arma domi habere, vis est. ĩ verbo, Vis est.
Arma scholasticorum, libri. 1833. C. in mar.
Armorũ app. quid continet. 683. A. in mar.
Armis deiectus. 683. B. §. armis.
Armis recuperare potest quis rem suam, si desit iudex. 1676. D. in mar.
Armata vis nisi armis repelli non potest. 678. B. in glo. n.
Arrogati bonorum dominium in arrogatorem transit, etiam sine apprehensione. in verbo, Apprehensio.
Artifices.) Inter artifices longa differẽtia. l. inter. de solu.
Ascarij, id est ædiles. 1735. in casu. l. eos qui.
Assectari, & appellare, differũt. l. item apud Labeonem. §. aliud de iniur.
Assignare insulam. 1606. B. in text.
Assignatio operis perfecti liberat ipsum redemptorem. 1780. B. in mar.
Attentare annonam. in verbo, Annona.
Attentare pudicitiam. l. attentari. de iniur.
Atrox iniuria. 673. C. in marg. & 1363. D. §. atrocem.
Atrox vis. in verbo, Vis.
Auctor, id est venditor. 339. B. in glo. k. 659. D. in glo. o. 866. A. in glo. a. & 982. D. in glo. x.
Auctoris dolus quandoque repellit successorem singularem. in verbo, Successor.
de Auditu alieno testimonium an valeat. 113. D. in glo. Audierint.
Auferre, id est accipere. 1296. B. in glo. g.
Auferre, id est capere. 393. C. in glo. b.
Auferre, id est portare. 772. C. in glo. r.
Auocari militia. i. cassari. 1682. B. in mar.
Auricularius. 1787. B. in mar.
Aut, pro aliquando. 912. B. in gl. u. & glo. x.
Aut, id est &. 1128. A. in glo. u.
Aut, pro &. 61. in glo. f. &. 602. D. in glo. o. &. 749. A. in glo. c.
Autẽ dictio aduersatiuè ponit. 45. D. ĩ mar.
Auctoritas propria.) Facultas capiẽdi propria auctoritate quãdo potest per alium exerceri. 691. C. in mar.
Auctoritate propria qui licentiã habet ingrediendi rem, potest eam in aliũ transferre. in verbo, Licentia.
Auxilium extraordinarium adiuuandi causa introductum, non tollitur per ordinarium. l. j. §. ij. in fum. de pub.
Auxilium extraordinarium per ordinariũ tollitur. 52. C. in mar. sub litera. a. &. 69. B. in mar.

B

BAlani qui sint. 1843. C. in mar.
Balnearij vapores. 730. B. in textu.
Baptizatus in parte, censetur baptizatus in toto. 410. B. in mar. sub littera. c.
Barbam alicuius trahens, qualiter punitur. 38. in marg. in littera. b.
Basis structilis. 1864. A. in mar.
Beneficium) Citatio facta in loco beneficij in causa nouitatis, an valeat. in verbo, Citatio ad locum.
Beneficia personalia ad defensores transeunt. 54. A. in glo. n.
Beneficiorum fructus possunt capi in causam iudicati. in verbo, Fructus.
Beneficiarij, qui. 1805. B. in mar.
Bestiis datus. l. Lucius. de appel.
Bestiis subiici. l. eiusdem. §. legis Corn. ad. l. cor. de sic.
Bestiis obiici, & damnari ad bestias, differunt. 1568. C. in mar.
Bestiis subiici, & obiici, differunt. 1489. C. in marg.
Ad bestias damnari. in verbo, Damnari.
Bissextus an debeat cõprehendi in anno. l. iiij. §. Stichus si hæredi. de sta. lib.
Bladum est omne quod in terra seritur. 989. D. in mar. sub litera. a.
Bona fides in venditione debet esse tẽpore cõtractꝰ & traditiõis. 488. B. ĩ gl. & mar.
Similitudo est inter liberum hominẽ bona fide possessum, & seruũ alienũ. 1059. in glo. & mar.
Bonæ fidei possessor cauet, & non cauetur ei. 52. A. in glo. in prin.
Bonæ fi. poss. tenetur in quantum factus est locupletior. 1646. in glo. p.
Bonũ, & æquum, differunt. 451. D. in gl. n.
Boni appellatio nõ est certæ rei significatiua. l. vbi autẽ. §. j. de verbo oblig. 969. B. in textu.
Bono melius inueniri potest. l. vbi autẽ. §. j. de verbo. obli.
Bona dicuntur quæ in dominio sunt habentis. 1325. B. in marg.
Bona. i. dñium. 68. D. ĩ gl. f. &. 509. B. ĩ gl. f.
Bona nostra, quæ. de acquir. re. do. l. rem.
Bonus quisque præsumitur, nisi probetur malus. 219. in glo. h.
Bona sua an recuperet suscitatus à morte. in verbo, Morte.
In bonis esse, & ex bonis esse, differũt. 1343. D. in textu.
Bonorum omnium emptor est loco hæredis. in verbo, Emptor.
Bonorũ possessio, an sit actio. 909. A. ĩ mar.
Bonorum verbum denotat possessionem. 632. B. C. in mar.
Bucularum structores. ex Pande. Flo. 1762. B. in textu.

C

CAetera dictio quid importet. 37. D. in mar. sub litera. a.
Calcularij. 1772. C. in mar.
Calculator. 1788. C. in glo. d.
Calculi. l. calculi. de admi. re.
Calendarium. 1748. B. in glo. n.
Calẽdæ vnde. 1825. A. in gl. a. circa mediũ.
Calendis stipulans intelligitur de primis. l. eum qui. in prin. de ver. obli.
Caligatꝰ miles. 1687. C. ĩ tex. &. 1435. ĩ gl. d.
Calumniari, præuaricari, & tergiuersari, differunt. l. j. in prin. ad senatusco. Turpi.
Calumnians non semper de calumnia accusatur. 1400. C. in mar. & in glo. q.
Calumniæ iuramentum tacitè omitti potest. 18. C. in mar.
Camelelasia. 1749. h. in mar.
Cancellatum instrumentum probat debitum. in verbo, Debitum.
Cancellus varia significat. 746. D. in gl. h.
Capio mortis causa, & donatio, differunt. 185. B. in glo. a. & mar.
Capere, id est acquirere. 74. D. in glo. m.
Capere, id est præscribere. 389. A. in glo. c.
Capiẽdi auctoritate ꝓpria facultas, quãdo potest per alium exerceri. 691. C. in mar.
Capi in domo ex causa ciuili quis non potest, ex criminali sic. 1267. C. in mar.
Capi mortis causa, & donari, differũt. l. inter. de dona mor. cau.
Captio, id est damnum. 962. in glo. q.
Capillos alicuius expilans, qua pœna punitur. 38. C. in marg. sub litera b
Capitatio. 1750. in glo. d. & in text.

BIU Cujas

Index materiarum

Caponũ par peto, quia maiores tui promiſerũt, an valeat talis petitio. 853. C ĩ gl. a.
Capſarius quis. l. ſi collactaneus. de manu. vindi.
Capital quid. 1406. D. in marg.
Caput. de cuſto. & exhibitio. l. diuus. §. j.
Caput aquæ. in verbo, Aquæ.
Capitis pœna. §. capitis. l. reſpiciendum. de pœnis.
Captio eſt vitanda. 482. D. in glo. b.
Carceris cuſtos non tenetur de facto ſui ſocij. in verbo, Cuſtos.
Carcere continendi. in verbo, Continẽdi.
Carceratum eximens condemnatur. in verbo, Condemnatur.
Caſtaldio eſt actor. 245. C. in glo. g.
Caſtaldio. 1652. D. in glo. z.
Caſtellum eſt receptaculũ quo aqua publica ſuſcipitur. 722. B. §. hoc interdictum.
Caſtrum.) Priuilegiũ cõceſſum ciuitati, an habeat locum in caſtro. in verbo, Priuilegium.
Caſtrabantur olim pueri libidinis cauſa. l. eiuſdẽ legis. ad. l. cor. de ſicar. §. q hominẽ.
Caſus fortuitus eſt furtum. in verbo, Furtũ.
Catilinæ coniuratio detecta. l. in quæſtionibus. ad. l. Iul. maie.
Cauea publica. l. iniuriarum. §. ſiquis me. de iniur.
Cauere ab aliquo, quid. 1489. A. in marg.
Cauere de ſolido. 238. D. §. illud.
Cauere idoneè. 237. D. §. addici.
Cauere. id eſt confiteri. 1602. C. in glo. o
Cauere eſt quandoque per ſtipulationem promittere. 1024. in gl. p.
Cauillatio, quid. 1887. D. in glo. i.
Cauſa. 828. C. in glo. n.
Cauſa ſiue modus imponitur per vt, vel quia. 202. D. in glo. t.
Cauſa, id eſt voluntas. 1287. D. in glo. o.
Cauſa, id eſt vtilitas. 296. A. in glo. g. & 679. B. in glo. a.
Cauſæ acquirendæ poſſeſſionis tot ſunt, quot dominij acquirendi. 428. A. in gl. f.
Cauſa an debeat exprimi in ſtétia. 247. D. in glo. o.
Cauſa eadem. 534. B. in glo. k.
Cauſa tenetur pro derelicta, quando expectatur ſecundũ decretum. 40. C. in mar.
Cauſa in dubio videtur impulſiua non finalis. 154. C. in mar.
Cauſa priſtina, id eſt detétio. 690. D. ĩ gl. o.
Cauſa priſtina, id eſt vtilitas. 679. B. in gl. a.
Cauſa propria, eſt cuius emolumentum & damnum ad nos pertinet. l. j. §. in propria. quando app. ſit.
Cauſa, res, actio, ſunt in libello ponenda, niſi ſit generalis. 18. D. in mar. ĩ litera. b.
Cauſa bonorum, id eſt vtilitas. vide in verbo, Cauſa. 1327. B. in tex.
Cauſam ex vinculis dicere. l. ſi quis ſeruus. in tex. in prin. de cuſto. & exhib. reo.
In cauſam ſuã recidit. id eſt pœnam. l. mulier. de cap. & poſtl. re.
Cauſam ſuſtinere. 1547. C. in textu.
Cauſa cadere. 1650. B. in tex.
Cauſa deficiente, deficit effectus. in verbo, Deficiente.
In ea cauſa eſſe. 1588. B. in tex.
Obligationes ex variis figuris cauſarum. in verbo, Obligationes.
Cauſatiua neceſſitas. 601. C. in glo. h.
Cautela ad euitandã infamiã iuris aut facti &c. 138. C. ſub. †.
Cautio dãni ĩfecti qualiter petẽda. 658. D. in glo. z.
Cædere. l. cædere. arbo. fur. cæſa.
Cædere furtim. in verbo, Furtim.
Cedat, id eſt currat. 1060. D. in glo. z.
Cedere diem. l. aut priuatim. §. triginta. ad S. C. Turpil.
Cedere actiones an debeat creditor contra correum. in verbo, Actiones.
Cedere bonis non poteſt, qui bona alienauit in fraudẽ creditorum ſi nõ reperiãtur. in verbo, Alienans.
Cedens bonis nil debet retinere. 561. D. in fi. glo. f.
Cedere volens non auditur, niſi fateatur debitum. l. pe. de ceſ. bo.
Cedẽdo rei non liberatur cõuentus ex ſuo facto. l. is cum quo. de aqua plu. arcen.
Cedens bonis antequã ea vendantur poteſt ſe defendere. l. quem pœnitet. de ceſ. bo.
Cenſorum munus. 1851. B. in marg.
Ceſſio poteſt fieri p nũciũ. 561. C. i. l. bonis
Ceſſione ſolenniter facta non licet pœnitere. 561. D. in glo. f
Cœlum. id eſt aër. 360. in glo. m.
Cæmentitium. 730. C. in glo. m.
Cenſere. l. iij. de cenſi.
Cenſitor. l. iiij. de cenſi.
Cenſitores. 379. D. in glo. n.
Cenſualis profeſsio. l. munerum. §. ſi autẽ. de muner. & hono.
Cenſus quis dicatur. 136. A. verſu. 6
Cœpiſſe quis dicitur, & quando. l. j. §. cœpiſſe. de pollicita.
Cœptꝰ dies habeť p cõpleto. l. j. de manu.
Certioratus. 784. C. in tex.
Ceſſare. 978. C. in tex. & 1395. A. in. l. ſepulchri violati. & l. ei cuius. §. plane. de appel. reci. 1613. b.
Ceſsio vide. ſ. poſt verbum, cenſorũ.
Cæterum. i. certe. 1342. A. in glo. r.
Chomata 1390. C. in gl. & in textu.
Cicero. tit. de pœnis. l. Cicero.
Cicero definit quid ſit latitare. in verbo Latitare.
Cingere. l. cædere. arbo. fur. cæ.
Circunducere. l. ad principem. de app.
Circunduci. i. cancellari. 344. in glo. o.
Circunuenire. 1481. C. in mar.
Circunuenire legẽ. 1647. verſu. 4. in tex.
Citare.) Vbi quis citatur ad aliquẽ actũ, ſi ille actus aliter agitur quàm in citatione ſit dictum, non valet. 739. C. in mar.
Citari debet vniuerſitas in cõcilio. 1912. D
Citari tribus edictis debet quis prius quàm fiat contumax. l. cõtumax. §. j. de re iudi.
Citandi modus. 16. D. in mar.
Citatus. l. ſenatus. §. diuus. de iure fiſci.
Citatus priuilegiatus non tenetur comparere. 569. C. in mar.
Citatio ad tria edicta. l. Arrianus. §. quia autẽ. de iure fiſci.
Citatio facta de tutoribus vel curatoribus non eſt ſufficiens ad hoc vt poſsit ferri ſententia contra pupillos &c. 545. C. in mar. ſub lit. c.
Citatio ad locũ beneficij in cauſa nouitatis facta, videtur valere ſi aduerſarius nõ habet habitationẽ, argu. l. dies. §. prætor ait. ibi, quòd ſi nec. de dam. infec. Tutius tamen eſt vt actor faciat validare dictã citatoinẽ per literas rñ. quibus mãdetur iudici &c. Si conſtet ei de prædictis &c.
Citatio contra eum qui non poteſt venire, eſt nulla. 571. B. in mar.
Cito ſoluens, bis ſoluit. in verbo, Soluens.
Ciuilis actio prætoria dici poteſt. 402. B in mar. & in glo. d.
Eſt ſanctiſsima res ciuilis ſapientia, ſed quę precio nummario non ſit æſtimanda. l. j. §. proinde. de var. & extraor. cogni.
Ciuiliter. id eſt iuſte. 673. D. in glo. o.
Ciuis dicitur ex origine, non priuilegio. 1644. B. in mar.
Ciuitas quælibet publicum habet. 650. D. in glo. m. & 651. B. in glo. c.
Ciuitas.) Cui ꝓpria ciuitas interdicta eſt, etiam Roma cenſetur interdicta. 360. A in marg.
Ciuitas vt fiat pulchrior, priuata ædificia poſſunt deſtrui. 102. D. in mar.
Ciuitati conceſſum priuilegium, an habeat locum in caſtro, vel villa. in verbo, Priuilegium.
Claua. 1482. §. diuus Hadrianus.
Clauium traditione transfertur dominiũ. 368. C. §. item ſi quis.
Clementior ſententia in verbo, Sententia.
Clerici contumacia damnatur. 1688. A. in glo. o.
Clientes. 1660. A. in glo. u.
Cliuoſa via. in verbo, Via.
Cloaca quid. 733. B. in tex.
Cloacæ. 733. C. in textu. §. cloacæ.
Cluſa. vide Scluſa.
Codali. 728. C. in glo. a.
Codicilli fiunt quandoque ſine ſcriptura. 522. C. in glo. q.
Coërcere. 646. A. in glo. q.
Coërcere aquam. 732. C. §. coërcere aquã.
Coacta voluntas, voluntas eſt. 1867. B. in glo. b.
Coacti homines. in verbo, Homines.
Codicilli quandoque ſiue ſcriptura fiunt. 522. D. in mar.
Cogi præciſe ad factum an quis poſsit. 168. D. in mar.
Cogere. id eſt habere. 1476. in glo. x.
Cogere fructus. 307. C. §. Imperator.
Cogitatio ſola quãdoque punitur. 1857. A. in glo. c.
Coire. 1397. B. in mar.
Coire dolo malo. 1495 C. in textu.
Coire in alienam litem. 1486. E. l. ex ſenatuſconſulto.
Coire ſocietatem. l. lege Iulia. in textu. ad leg. Iul. de anno.
Coire, verbum eſt criminoſum. 1397. B. & 1490. B. in tex.
Collata. id eſt dilata. 963. A. in glo. f.
Collatio prædiorum. l. ſunt munera. de vaca. & excu. mune.
Collegium, id eſt familia. 1733. C. in glo. ſ.
Collegia omnia illicita, niſi probentur licita. 1408. D. in glo. n.
Colligare, id eſt retinere. 1390. D. in glo. f.
Collocare. l. aſſumptio. §. iuris. ad municip.
Colluſione vnius nõ debet alteriꝰ ius corrumpi. l. ſi pariter. de libe. cau.
Colonia. 1721. D. in glo. g.
Colonus in villa, inquilinus in ciuitate. 441. A. in glo. b.
Colonus eſt qui agrum conducit: inquilinus, q domũ. l. qui pignoris. de acq. poſ.
Comes quis. 1372. A. §. comitem.
Comites. 1478. B. in glo. z. & 1552. in glo. i.
Comites iudicum. 1509. B. l. in comites. & in mar.
Commata, quæ. 1390. C. in mar.
Commeatus. l. quoties. §. is qui. ad munici.
Commeatus, & commeare. 655. in glo. h. & 656. B. §. deteriorem.
Commeatus, & remeatus. 1550. A. in tex.
Commeatus exemptus. 655. B. in tex.
Commendare quandoque id eſt accuſare. 590. D. in glo. u.
Cõmentarienſis. 1575. C. & 1650. A. §. quotiens apud.
Commentitium. 1562. B. in mar.
Cõmerciũ.) Re nõ exiſtẽte in cõmercio, ad quid tenetur promiſſor. 938. in glo. g.
Commilitium, quid. 1703. D.
Comminatio de accuſando, ſi deſiſtatur ab ea: ita repellit quem ab accuſando, ac ſi accuſaſſet, & poſtea deſtitiſſet. 1448. B in mar.

BIU Cujas

Commissi pœna. in verbo, Pœna cõmissi.
Committat. i. faciat vt cõmittatur. 962. D. in glo. a.
Committere. i. delinquere. 1583. A. in glo. b.
Committi pœnæ stipulationem, in verbo Pœnæ.
Commodatum & precarium differũt. 761. in glo. l. & 766. A. in glo. p.
Commodatum prius liberalitatis est: post necessitatis: precarium, contra. 766. A. in glo. p.
Commune & publicum. in verbo Publicũ.
Communia nulla sunt publica. 651. D. in glo. k.
Comparatio quid, & vnde. 583. D. in glo. g.
Compellí ne possit quis vt agat. in verbo Agere.
Compendiaria via. 713. D. in glos. q.
Compendium. 1575. C. in tex.
Compensatio, est petitio. 1253. A. in mar.
Compẽsatio potest opponi etiam post sententiam latam, etiam si transit in rem iudicatam. 1617. D. in mar.
Concedere.) Princeps & senatus æquipollent in cõcedẽdo. in verbo Princeps.
Concesso maiore, & minus conceditur. 775. C. in glo. i.
Concessio. i. remissio. 738. in glo. x.
Conclaue. 101. A. in glo. B.
Concordes si sunt partes, iudex debet sequi earum voluntatem. l. si conuenerit. de re iudi.
Concubina excipitur venditis bonis. l. pen. de priui. credi.
Concubina quæ dicatur. 1839. A. in mar.
Condemnatur de carcere captum eximens. 1439. C. in mar.
Condemnato nulli negatur appellatio. in verbo, Appellatio.
Condictio furti, rei vindicatione non tollitur. 1305. D. in marg.
Condictio indebiti quanto tempore tollatur. 1195. B. in glo. h.
Conditionale quid si deducitur in iudiciũ, ante omnia debet liquidari. in verbo, Liquidari.
Cõditio apponitur per si, & per cũ. 202. D. in glo. t.
Conditio casualis. 601. D. versu. 6. à fine.
Conditio cum voluero, an sit temporalis. 890. D.
Conditio, & modus, differunt. l. causam. §. tempore. de manumiss. vindi.
Conditio ex persona serui pendens, triplex. 292. D.
Conditio habetur pro impleta, quando stat per eum cui debet impleri, etiam si postea pœniteat. 288. C. in glo. f.
Conditio impossibilis. 289. B. in marg.
Conditio impossibilis in matrimonio quid operetur. 898. C. in marg.
Conditio impossibilis vitiat omnem contractum. l. non solum. de act. & obliga. 897. C.
Conditio potestatiua. 601. D. ver. 12. à fine. in glo.
Conditio potestatiua, & puritas, idem sunt. 353. A. in glo. d.
Conditionis implendæ causa datum, an sit in Falcid. imputandum. 188. D. in mar. & glos.
Conditionis implendæ facultas transit ad hæredem. 237. C. §. si sub. in summario.
Conditionem non semper implet numeratio. 296. D. in glos. o.
Conditionem implere de facto non sufficit, quando de iure impleri non potest. 1029. C. in mar.
Conducens rem propriam, an eius perdat possessionem. 435. B. in glo. f.
Conducere.) Recõducere res fiscales quandoque tenentur publicani. l. cotem. in fi. de publi. & vect.
Conducere numo. 420. B. in mar.
Conductor potest expelli à domo conficienda, sed postea debet reponi. in verbo, Conficere.
Confessio erronea quando valet in cõtractibus, & delictis. 1472. C. in mar.
Confessio extraiudicialis an & quando obligat. 1186. D. in glo. t.
Confessio extra iudicium sufficit ad torturam. 1462. D. in mar.
Confessio in iudicio parte absente, an valeat. l. certum. §. si quis. de confes. 557. B. in mar.
Confessio in iure facta, infirmari non potest. l. quidam. de donat.
Confessio in vno iudicio facta præiudicat in alio, si est vera, non ficta. 1623. B.
Confessio prælati & syndici in collegio nocet. 557. versu. 2. ad literam. D.
Confessio potest fieri per nuncium. 561. C. in marg.
Confessio quæ generat sententiam, debet esse certa. 556. C. in glo. f.
Confessus certum, pro iudicato est: incertum, non est. l. certum. de confes.
Confessus occidisse hominem, non est dãnandus, nisi constet de corpore occisi. 1592. C. in mar.
Confirmatur postmodum, quod ab initio non tenuit. 122. in glo. z.
Cõfitenti sponte parcitur. in verbo, Spõte.
Confrumentales. 1469. B. in glo. o.
Confundi actiones. i. tolli. 900. C. in glo. q.
Congiarium. 1689. C. in marg.
Coniectio causæ. 1865. B. in mar.
Coniunctiua compellit ad vtrũque implẽdum, non disiunctiua. l. quod vulgo. in fum. de ma. testa.
Coniuncto magis subueniendum. 1418. B. in glos. k.
Iniuriandi animus non præsumitur inter coniunctos. in verbo, Iniuriandi.
Cõnexitas si reperitur respectu eiusdẽ delicti, sententia contra vnũ lata, non præiudicat alteri. 1458. C. in marg.
Conscius delicti an & quando delinquat. 1488. D. in mar.
Consentiunt haud facile plures. l. j. §. fi. de acqui. pos.
Consentire quando dicitur tacens. in verbo, Tacens.
Consentire videtur pars actis per iudicem factis, si non contradicat. 1611. B. in mar.
Consensisse semel sufficit. 1736. C. in marg.
Consensus consensui quãdoque contrarius est. 1901. D. in glo. f.
Consensus omnium requirendus est, quorũ iuri in aliquo detrahitur. 121. in mar.
Consensus plurium quando requiritur, ab omnibus simul & vnice prestari debet. 122. in marg.
Consensu nudo contrahit. in verbo, Nudo.
Consequẽtia.) Tantũ fit per consequentiã, quantum directo. in verbo, Directo.
Consilium testatorũ fraudulentũ. in verbo, Testatoris.
Constare rationem. 1693. in prin. tex.
Constituere. §. & magis. l. i. quando appellãdum sit. & 1667. C. in textu.
Constituere domicilium. l. non vtique. ad munici. & l. iij. in prin. de mune. & ho.
Constituere & constitutio, quid est. 1267. C. in mar.
Constitutum. 724. B. §. ductus. & 1617. A. in marg.
Consuetudo, cuius non est memoria, habet vim legis. 109. B. in mar.
Consuetudo & priuilegium æquiparãtur. 724. C. in marg.
Consuetudo longa, quæ. 109. D. in mar. sub litera. b.
Consuetudo loquẽdi vulgaris obseruanda. 1839. A. in textu & in mar.
Tolerabilia sunt, quæ vetus consuetudo comprobat. in verbo, Vetus.
Consuetudo specialis legi derogat. 738. D. in marg.
Cõtractus factꝰ in dubio debet intelligi secundum consuetudinem. l. si prius. §. j. de aqua plu.
Consuetudine iniusta vtens scienter, iniuriarum tenetur. in verbo, Iniuriarum.
Consulere prædiis. 668. C. §. plerosque.
Consulto, id est ex consilio. 740. B. in gl. g.
Contestatio. i. protestatio. 1717. B. in glo. b.
Contignatio, id est cõclaue. 101. C. ĩ glo. f.
Continendi in carcere. l. aut damnum. §. solent. de pœ.
Continens.) Ex continenti. in verbo, Ex continenti.
Continentia. l. j. §. j. de iniur.
Continuari facere non debent causas suas procuratores diu absentes. in verbo, Dilatio datur.
Continuatis diebus an seruire debeat seruus. l. iiij. §. Stichus. de stat. libe.
Continuus. i. contiguus. 1027. D. in glo. a.
Continuum tempus significat etiam interpolatim. 348. B. in mar.
Continuo anno seruire dicitur etiam qui interpolatim seruit. ibidem.
Contra & præter, differunt. 946. C. in gl. d.
Contractus donationis non est bonæ fidei. 165. in casu. l. eum qui.
Contractus innominatus, est pactum nudum. in verbo Pactum.
Contractus nomine non venit appellatio pacti. in verbo, Pacti.
Mos regionis in qua contractum est, debet attendi. in verbo, Regionis.
In contractibus an ius accrescendi habeat locum. 997. A. in mar.
Contrahere quandoque, id est quasi cõtrahere. 601. C. in glo. i.
Contrahere videtur impubes cum adit hereditatem. in verbo, Impubes.
Contrariam sententiam accipere. i. condẽnari. 838. A. in. i. versu tex.
Contrariæ sententiæ diuersorum iudicum, an teneant. 537. C. in glo. diuersas.
Contraria duo faciunt bonum temperamentum. 300. B. in glo. c.
Contrefaire. in verbo, Imitari.
Contributiones. l. viæ sternendæ. de priui. vetera.
Controuersia. i. impetus. 81. b. in glo. k.
Cõtumacia cõmissa in vna re nõ extẽditur ad aliã. l. dãni. §. si vicinas. de dam. infec.
Contumacia nimia facit vt missus in possessionem ex primo decreto, faciat fructus suos. 570. D. in mar. & textu.
Cõtumacia clerici punicda. 1688. A. ĩ gl. o.
Cõtumacia varie attẽditur. 548. A. in gl. l.
Contumaciam impedit aduersa valetudo, & maioris causę occupatio. l. contumax. §. ij. de re iudi.
Contumax quis dicatur. l. contumacia. §. j. de re iudi.
Contumax non dicitur, nisi qui cum obedire debet, non obsequitur. l. contumax. §. iij. de re iudi.
Contumelia crescit ex persona eam faciẽtis. l. sed si vnius. §. quædam. de iniur.
Conuenire. i. reconciliari. 1006. D. in gl. y.
Conuenire in manum. in verbo Manum.
Conueniuntur multi in quantum facere possunt. l. sunt qui. de re iudi.

BIU Cujas

Index materiarum

Conuentio tacita quandoque valet.1884. A.in fi.glo.d.
Conuentionale pignus.in verbo,Pignus.
Conuentus,quid.1479.A.in mar.
Conuentus ex ſuo facto,non liberatur cedendo rei.120.C.l.is cum.de aqua plu.
Conuicium, quid,& vnde.l. item apud.§. ait prætor.de iniur.
Coram.l.coram.de verbo.ſig.
Corporalis poſſeſsio.i. naturalis. 433.D. in glo.i.
Corporis error impedit acquiſitionem poſſeſsionis.l.ſi me.de acqui.poſſeſ.
Corporũ genera tria.l.rerũ.de vſuc.in prĩ.
Corraſa pecunia.de bo.damna.l.diuus Hadrianus.§.plerumque.
Corraſi nummi.287.A.in glo.e.
Correo an cedendæ actiones cõtra correũ à creditore.in verbo,Actiones.
Corriuales qui.724.D.in glo.c.
Cotoria,eſt locus vnde extrahuntur cotes. 146.in glo.b.
Creare.i.eligere.237.C.in glo.p.
Creditor accipiens pignus in ſolutum,in dubio videtur capere pro toto debito. 529.C.ſub.†
Creditor non dicitur,cui ſub conditione debetur.1655.A.in glo.d.
Creditor poteſt partẽ debiti petere à reo, & partem à fideiuſſore.1036.C.in mar.
Creditor poſsidet pignus.440.D.in gl.d.
Creditor quandoque nõ tenetur ſtatim recipere debitum.946.A.in mar.
Creditor ſi eſt in mora recipiendi, vſuræ non currunt.in verbo,Vſuræ.
Creditor ſi nolit accipere debitum,debitor non tenetur,ſi poſtea amittat.in verbo,Debitor.
Creditor ſi recuſat debitum,quid agendũ. 1007.A.in marg.
Creditor vendens bona debitoris auctoritate iudicis,non incidit in pœnam.523. D.in marg.
Solutio alteri quàm creditori vel adiecto, an liberet.in verbo,Solutio.
Creditores qui.l.ſi cum fideicom. qui & à qui.ma.
Creditoribus captioſa eſſe non debet pupilli ignorantia.in verbo,Pupilli.
Credulitatis teſtimonium quandoque recipitur.113.D.in glo.Audierint.
Creſcere imbre aqua quando dicitur.l.j.§. imbre.de aqua plu.107.B.
Crimen publicum quando dicitur.1397.A. in marg.
Crimen eruendũ.1535.A.in textu.& in glo.
Criminalis inuitus in domo capi poteſt.in verbo,Capi.
Criminalis ſententia non poteſt retractari. 1564.A.in mar.
Criminali in cauſa ſententia fertur lite nõ conteſt.in verbo,Sententia.
Criminaliter accuſans qualiter debet libellare.in verbo,Accuſans.
Criminaliter agi poteſt,vbi eſt actio legis Aquil.1266.A.in mar.
Criminor.l.prætor.§.ſi quis.vi bo.ra.
Criminoſo mortuo quandoque de crimine quæritur.1633.C.in ſi.gl.c.
Crudelis hominis metus iuſtus.l.mortis.de don.mor.cau.
Cruſta eſt tenue fragmentum terræ.l. hoc amplius.§.Alphenus.de damno infec.
Cryptæ,quid.699.in glo.l.
Cucuma.1482.B.in tex.
Culpa grauior.392.D.in glo.n.
Sæpe accidit vt in ſuis culpa ſit,in alienis non.986.D.in glo.r.
Culpa non intelligitur quam conſuetudo admittit.
Culpa lata & dolus,quando æquiparantur. 1845.A.in mar.
Culpa quandoque.i.mora.1124.D.in glo.ſ.
Culpæ appel.an lata contineatur. 577.C. in glo.i.
Cultura diligenti vt precia prędiorum ampliari, ita negligentius habita minui ſolent.l.3.diui.de iu.fiſ.
Cum & ſi,interdum non differunt. in verbo,Si & cum.
Cum.i.poſtquam.86.A.in glo.f.
Cumulare pœnam.1550.A.in textu.
Cuniculus quid.84.in glo.p.&.124.in glo. e.verſu.2.&.730.D.in glo.t.
Curari.996.in glo.t.
Curator dari poteſt filius patri. in verbo Filius.
Curator datur prodigo & furioſo, etiam nemine petente,cauſa tamen cognita. 565.A.in marg.
Curator datus bonis viuentis, & mortui, differunt.603.C.in glo.c.
Curator olim frumento coemendo dabatur.l.Lucius.in prin.ad muni.
Curator quandoque.i.actor.603.D.in gl.g.
Curator reipub.curat vt domus diutæ extruantur.l.ad curatores.de dam.infe.
Curator annonæ.l.imperatores.§.in locum autem.de appellat.
Curatores operum.l. quotiens.§. ſed & ſi. ad municip.
Curioſus.l.doli.in fi.de noua.
Curſus vehicularis.l.munerum.circa prin. de mune. & hono.
Cuſtodes ędium,ęditui.1748.D.
Cuſtodia quid. 1435.in glo.f.1436. in gloſ. o.1437.in glo.f.& glo.k.
Cuſtodit & non poſsidet miſſus in poſſeſ. legatorum ſeruã. cauſa.l.1.§. quæſitum. quo.lega.
Cuſtos carceris non tenetur de facto ſui ſocij.1437.B. in marg.

D

DAmnari ad beſtias. 1568.A. ver.5. in tex.&.1568.A.in mar.
Damnatus ad mortẽ,ſtatim ſit ſeruus.1567. D.in glo.i.
Damnati ſententia vt differatur executio, cautela eſt qui de nouo accuſetur maiori crimine.in verbo Executio.
Damnato ad mortem parcitur,ſi eſt bonus artifex,& vtilis reipub.1568.C.in marg.
Damnati in ludum venatorium.1554.B.in marg.
Damnum vnde dicitur.l.iij.de dam infec.
Damnoſa hæreditas,hæreditas dicitur.168. in gloſ.o.
Damnum etiam minimum reſarciendum.l. ſi proprietarius.ver.ergo.de dam. infec.
Damnum ex culpa,eſt iniuria ex affectu. in verbo Iniuria.
Damnũ infectũ,quid.l.ij.de dãno infecto.
Damnúm ne ſit luminibus offici.l.Trebatius.de dam.infec.
Damni infecti cautio an in re cõmuni interponatur.97.D.
Damni infecti cautio in ſubſidium datur. 51.C.in mar.& glo.
Damni infecti cautionem tria ceſſare faciunt.82.C.in glo.d.
Damni infecti cautio qua in re interponatur.97.D.in glo.p.
Damni infecti cautio poteſt præſtari pro parte domus.78.B.in mar.
Damni infecti cautio an petatur per actionẽ,an per officium iudicis.658.D.
Damnum afferre nõ debet animi languor. l.iuſto.§.eum qui.de vſuca.
Principalis qui homines coëgit,tenetur de damno quod ipſe & alius fecit.in verbo,Homines coadunans.
Dardanarij.l.annonam.de extra.cri.
Dare.i.mutuare.1057.D.in glo.m.
Dare.i.ſoluere.1203.in glo.h.
Dare.i.tranſigere.1334.B.in glo.z.
Dare quandoque.i.relinquere in teſtamẽto.212.A.in glo.x.
Dari.i.reddi.1015.A.in glo.C.
Dari alicui rem ſuam,& nihil ei dari,paria ſunt.298.C.in glo.m.
Datũ cõditionis implendæ cauſa,an ſit in Fal.imputandũ.in verbo Conditionis.
De dictio notat rationem remotam. 55.E. in gl.o.
De libertate.i.pro libertate.1249.D.ĩ gl.r.
De te.i.à te.1313.d.in glo.h.
Debet.)Multa verba reſoluuntur in hoc verbum, debet: vt fiat.i.fieri debeat.& velit.i.velle debet.1130.d.in glo.k.& in glo.p.
Debitæ ciuiliter & naturaliter. 1132.D. in glo.p.
Debitor eſſe deſinit quis,cum ſit non ſoluendo.932.in glo.l.
Debitor non tenetur ad vſuram,ſi nõ ſtetit per eum quo minus ſolueret. in verbo Vſuræ.
Debitor vendens pignus obligatum,committit furtum.1278.a.in mar.
Debitore filio ſi legetur quid cum his verbis,plus tibi reliquiſſem,ſi pater tu⁹ mihi ſoluiſſet,inducitur ſolutio debiti paterni.in verbo Legatum.
Debitorem dicens non debitorem in iure, tenetur.l.item apud.§.idem ait.de iniur.
Debitum non debet peti ab altero duorum reorum qui vergit ad inopiam, ſi alter eſt diues.1086.B.in mar.
Debitum probatur per inſtrumentum cãcellatum.1320.D.
Debitum purum,& in diem,æquiparantur. 1116.in glo.h.
Debitum ſolidum ex perſona teſtatoris poteſt quis petere,& illud idem ex perſona hæredis.1044.C.in glo.t.
Debiti partem an actor petere poteſt. in verbo Actor.
Decaproti.1740.B.§.decaprotos.&. 1749. C.in marg.
Decemprimatus.l.j.de mu.& ho.
Decemprimi.1749.C.in mar.
Decennalis pœna quando dicatur.in verbo.Pœna.
Decidere.i.emendare.1310.C.in glo.n.
Decima quando in bonis eſſe definat.1781. A.in textu.verſu.5.
Decimas agrorum non ſtatim tenetur recipere ſacerdos,ſed nouem diebus debent eſſe in ſpica.945.D.in glo.n.
Decimatio.1682.B.in mar.
Decretum primum quid.57.D.in glo.u.
Decreto primo an quis fiat verus poſſeſſor.37.C.in mar.
Decretum ſecundum.57.D.in glo.u.
Decretum ſecundum an in omni perſonali actione interponatur.58.C.in glo.u.
Decretum ſecundum in aliqua re expectãs, videtur eã habere pro derelicto.40.C. in mar.in litera.b.
Decreti ſecundi effectus.58.D.
Decreti ſecundi interpoſitio quo iure petitur.ibidem.
Iuſſus iudicis in ſecundo decreto habetur loco tituli.74.B.in mar.
Decreti gratiam facere.1540.A.in textu.
Decreta,id eſt edicta citatoria. 546.B. in glo.r.
Deducere.i.extrahere.1335.B.in glo.c.
Deducere litem ſeu rem in iudicium.1825. C.§.hoc iure.

BIU Cujas

Digesti noui.

Defendere,id est allegare.1203.C.in glo.k.
Defendere ꝑ agere nonunq̃.553.B.in gl.d.
Defendere aliũ an qs teneat.1922.C.i gl.f.
Defendi.l.ij.qui.ex cau.in pos.ea.
Defendi recte, quid.l.hæc autem.§. recte. qui.ex cau.in pos.ea.
Defensio rerum & personæ est permissa.§. eũ igit.l.iij.de vi & vi ar.684.C.D.
Defensor.535.D.in glo.l.
Defensor debet esse æquè legalis ac defensus.562.D.in glo.q.
Defensor ex necessitate qs.1249.B.in mar.
Deferre.1464.A.in glo.a.
Deferre,id est accusare.1428.A.in glo.p.
Deferens,id est accusans.1440. A.in gl.y.
Deficere facultatibus.l.cura extruẽdi.§.deficientium.de mu.& ho.
Definire,id est breuiter & cõpendiose tractare.16.A.in glo.t.
Definitio quid.1924.C.in glo.i.
Definitio,id est assignatio.736.C.in glo.x.
Defunctus.l.iij.de proxe.
Defuncti ex contractibus an teneatur hæres.1920.C.in glo.in contractibus.
Defuncti volũtas necessitatem decreti cessare facit.279.C.in glo.p.
Defuncti voluntas non semper seruanda. 1785.C.in glo.f.
Defuncto facta iniuria, dicitur facta hæredi.1384.A.in marg.
Defuncto quod licuit,non licet hæredi. in verbo,Hæredi.
Deglubere.l.cædere.arb.fur.cæ.
Deiici quis dicatur.678.A.in tex.versu.3.
Deiectus armis.in verbo,Armis.
Delatio,id est accusatio.1457.C.in glo.i.
Delator.846.A.in gl.m.&.1400.D.i gl.y.
Delator non est qui protegẽdæ causæ causa aliquid ad fiscum denuntiat.l.delator. de iure fisc.
Delegare quid.l.delegare.de nouatio.
Delegatus an possit restituere in integrũ. 559.C.in glo.i.
Delegatus an possit sententiam exequi.454. D.in glo.a.
Delictum,id est actus.808.C.in glo.l.
Delictum aggrauat tempus.1485.D.in glo. & in marg.
Delictum dicitur atrox ob cõcursum multorum delinquentium.1363.D.in mar.
Delictum nemini immunitatẽ præstat.136. D.in glo.d.
Delictum sine pœna quandoque est.1393. B.in glo.e.
Delictum vnum variis æstimationibus nõ coërcetur.l.antepe.de pœnis.
Delicto superueniente corrumpi aut mutari non potest, quod recte transactum est,id est completum.l.ij.de itinere actúque priuato.
Suo quisque tenetur delicto, non alius.l. si sint.de tab.exhi.
Delicta plura concurrentia an pœnam minuant.1264.C.l.nunq̃ plura.& in glo.p.
Delinquit quis multipliter. 1557.D.i gl. m.
Delinquens dolo non semper punitur. in verbo,Dolo.
Demolire.l.fluminũ.§. itẽ apud.de dã.infe.
Dena,id est decem.1013.D.in glo.g.
Denariũ in neutro. 1015.A.in tex.versu.4.
Denegata iustitia.) An & quando de ea non teneatur iudex.in verbo,Iudex non tenetur.
Denuntiare,id est dicere. 1397.B.in glo.c.
Denuntiare.l.denuntiasse.ad.l.Iul.de adul. & stup.
Denuntiare testimonium.l.j.ad prin.ad legem Corne.de fal.& in prin. ad leg. Iul. de annona.l.eadem.
Denuntiari domum.in verbo,Domum.
Denuntiatio. 736. D. in gloss.a. &.1526.l. mulier.
Denuntiatio est ius prohibendi ædificare. 22.D.in glo.u.
Denuntiatio an inducat malam fidem. 881. C.in glo.e.
Denuntiatio quandoq; sine causa admittitur.1458.in glo.o.
De plano,quid importet.1421.D.in gl.n.& in marg.
Deportati & relegati differunt. 1581.D.§. hæc est.
Deportatio succesit loco interdictionis aquæ & ignis.l.iij.ad.l.Iul.pecul.
Depositarius quandoque, id est deponens. 586.in glo.u.
Depositio, id est pecunia deposita. 380.C. in glo.x.
Depositio, est quæ in foro laico consignatio:in ecclesiastico, manus munitio dicitur.647.B.l.de tabulis.&.l.iiij. de statulibe.289.A.
Depresseris,id est detraxeris. 758.in glo.q.
Derelictũ.)Quando dicit res haberi ꝑ derelicto. 41.B. in mar.&.369.A.in mar.
Quando res habeatur pro derelicto. 41.B. in marg.
Derelicta habetur causa, cũ expectatur secundũ decretũ.in verbo,Causa habetur.
Desertor. de re milita.l. desertorem.§. desertor.
Desinit esse debitor quis cùm sit non soluendo.in verbo,Debitor.
Desistens à cõminatione accusationis instar est eius qui desistit ab accusando. 1448.B.in mar.
Destinato animo.l. eius qui.§. Celsus. ad municip.
Destrui possunt priuata ædificia, vt ciuitas fiat pulchriõr.102.D.in mar.sub.†
Detentatione sola retinetur possessio, sicut & animo.66.B.in mar.
Deus.)Per deum te rogo.l.iij.§.j.de iur.fis.
Diacopi,qui.1390.D.in mar.& tex.
Ex his quæ quis ante Dixerit, probatur ei⁹ animus, & quo animo quid fecerit. 856. B.in marg.
Dies cœptus habetur pro completo.l.j. de manu.in fi.
Diei pars maior.1799.A.in textu.
Ad diem obligatio.905.C.in glo.g.
Diem differre.l.quæsitum.de re iudi.
Dié fungi.l.proponebatur.de castré.pecu.
Addictio in diem.in verbo, Addictio.
Ex die obligatio.905.C.in glo.g.
Die præsenti.1675.C.§.quod si nemo.
Die præsenti debetur,si dies nõ adiicitur.l. eum qui kalen.§.j.de verbo.oblig.
Differre diem.l.quæsitum.de re iudi.
Differre & proferre. l. vnius facinoris.§. cogniturum.de quæstionibus.
Definitiua non potest corrigi, potest tamé declarari.l.iudex.de re iudi.
Dignior præferendus.1737.A.in mar.
Dignitas.ibidem in mar. &.1833.C. in tex.
Dilatio damni parens.l.Fulcinius.§. planè. quib.ex cau.in poss.ea.
Dilatio datur ob absentiã aduocati nõ diu moraturi:aliàs nõ danda. 685.A.in mar.
Dilatio temporalis quando habet vtilitatẽ creditoris, nõ tenetur creditor recipere debitum sibi oblatum ante tempus.946. A.in marg.
Dilationé primã habuisse iuranti se ignorare datur secunda.in verbo,Iuranti.
Diligenti cultura vt pretia prædiorum augentur, ita negligenti minuuntur.l.iij.§. diui.de iure fisc.
Diploma,q.d. 1028.i gl.k.&.1506.B.i mar.
Directa actio.902.D.in glo.o.
Directo quantum sit,tantum ex consequẽtia.1355.C.in glo.k.
Directum dominium significatur cùm simpliciter profertur.in verbo,Dominij.
Disiuncta pro coniuncta.1123.D.in glo.l.
Dispensator.1164.D.in glo.r.
Dispositio personalis cum persona extinguitur.536.C.in marg.
Disputatio multũ prodest. 1750.B.in mar.
Dispunctio,est datorum & acceptorum in scripturam collatio.583.A.in glo.b.
Distare nihil videtur quod parum distat. 352.B.l.Licinius.in fum.
Diu,id est tempore decennij.l.si cum fideicommissa.qui & à qui.ma.
Diuersitas stip. an vitiet obligationem. in verbo,Stipulationis.
Diuina vis.in verbo, Vis.
Diuisa quælibet res melius intelligitur. 850.D.in glo.p.
Doctor an possit legere per substitutum. in verbo,Legere.
Doctor esse non potest illegitimus. 1746. B.in marg.
Dolus auctoris quandoque repellit successorem singularis rei.in verbo,Successor.
Dol⁹ cuiq; suus nocet.l.j.de do.ma.excep.
Dolus malus si promittitur abesse, agitur ad interesse.1256.A.in mar.
Dolus præteritus dicitur ante litis cõtest. commissus.862.C.in glo.s.
Dolus præteritus quis.l. sed & si.§. si ante litem.supra de pe.hær.
Dolus qualiter probatur.851.A.in mar.
Dolus testatoris an noceat hæredi. 852.C. in glo.m.
Dolus tutoris an noceat pupillo. 863. D. in glo.q.
Doli clausula in stip. posita refertur ad incognita & omissa.1260.B.in mar.
Doli exceptio cum actione ex stipulatu cõ currit.859.D.
Doli exceptionem tollunt reuerentia, & ignorantia.in verbo,Reuerentia.
Dolum auctoris patitur, qui ex eius persona accessione vtitur.in verbo,Accessio.
Dolum repræsentat culpa dolo proxima. in verbo,Culpa.
Dolo facit,qui petit quod est restituturus. Hæc regula non habet locum, cùm quis petit nomine alterius. 1110.C.in mar.
Dolo delinquens nõ semper punitur.1899. A.in glo.
Regula.)Dolo facit,qui petit quod est restituturus: quandoque nõ habet locum. 736.A.in marg.
Dominium an ex pluribus causis queri possit.1902.D.in glo.l.circa fi.
Dominium capere possidendo quis nõ potest.l.si finita.§.si de vectig.de dam.in.
Dominiũ directum,& vtile,differunt.427. B.in marg.
Dominium,& possessio, differunt. 427.B. §.differentia.
Dominiũ,& possessio,idẽ. 1477.C.in gl.i.
Dominium rei furtiuæ quandoque transfert furtum.in verbo,Fur.
Dominium sine poss.quandoque quęritur. 393.A.versu.2.
Dominium transfertur clauium traditione.368.C.§.Item si quis.
Dominij nomen simpliciter prolatum, ad directum refertur.825.B.in glo.d.
Dominij prioris memoria seruus ab eo distractus in eum torqueri non potest. in verbo,Seruus.
Dominus.i.hæres.l si quis.de manumis.
Dominus.i.tutor.1248.B.in glo.x.
Dominus an possideat fugitiuum seruum. in verbo,Fugitiuus.

Dominus

BIU Cujas

Dominus conuenitur ex facto pluriũm.l. iij.§.fi.de publica.
Dominus dicitur variis modis.576.C.in margine.
Dominus ex vna tãtum causa quis est. 828. D.in glo.ſ.
Dominus quandoque.i.poſſeſſor. 60.A.in glo.g.
Dominus qui fuit,debet dicere in libello ſe eſſe dominum.556.D.in mar.
Dominus quomodo probatur quis.1160. A.in margine.
Dominus vice emptoris eſt. 494.D.in gloſ.e.
Domini appell. etiam vtilis continetur.l. quod principis.§.j.de aqua plu.
Domini appel.continetur ſocius.l.iij.§.j. de publi.
Contra dominum datur publiciana.in verbo Publiciana.
Sine domino ſeruus eſſe poteſt. 340.C. in gloſ.b.
Dominis poteſtas ſeruos ad beſtias oppugnandas tradere ablata eſt. 1486.A. in prin.textus.
Domeſtica furta actionem non pariunt.in verbo Furta do.
Domeſtica furta.1557.C.§.furta.
Domus priuati an demoliri poſsit,vt ciuitas pulchrior fiat.102.C.in margi.ſub.†
Domus,ædes,& ædificium differunt.76.B. in marg.
Domus appel. quid continetur.l. qui domum.de adul.
Domi habere arma, vis eſt. in verbo Vis eſt.
Domum denunciari.l.dies.§.prætor ait.de dam.infe.
Domum reficiens poteſt expellere conductorem,ſed debet eum poſtea reponere. in verbo Reficere.
Domum ſignificare.l.ſi iniuriæ.de iniur.
Domo extrahi quis poteſt ex cauſa cri. nõ ciuili.1267.C.in mar.
Donat qui remittit.in verbo Inſinuatio.
Donat quis quandoque inuitus. in verbo Inuitus.
Donare an poſsit filiusfami.l.ij. in prin. & l.filiusfa.de dona.
Donare meretrici licet.l.v.de don.
Donatio expreſſe permiſſa,non intelligitur donatio cauſa mortis.156.C.in margine ſub.†
Donare poteſt reus ante ſententiam.l. poſt contractum.de dona.
Donari mortis cauſa, & capi, differunt.l. inter.de do.mor.cau.
Donarium,donatiuum,& congiariũ.1689. C.in mar.
Donator tenetur in quantum facere poteſt.l.qui ex.de dona.
Donatio à dono dicitur.l. ſenatuſcon. de dona.mor.cau.
Donatio,liberalitas vocata.163.C.in gl.d.
Donatio cauſa mortis abſenti non fit. 190. A.in mar.ſub.†
Donatio cauſa mortis,& capio,differunt. 185.k.in glo.i.&.190.l.inter.
Donatio cauſa mortis reuocatur ex donatoris pœnitentia.184.B.in mar.ſub.†
Donatio facta ab infirmo reputatur inter viuos,niſi de morte fiat mentio. 192.C. in mar.ſub.†
Donatio facta in articulo mortis,dicitur fieri inter viuos, niſi aliud dicatur. 175. B.in mar.
Donatto mortis cauſa,& legatum differunt & conueniũt.178.B.C.in gloſ.x.& in marg.
Donatio mortis cauſa, quid.l. qui precio. ibi, nam quicquid. de dona. mor. cauſa.
Donatio multiplex.l.j.de dona.
Donatio non eſt ſi ob cauſam datur.l. hoc iure.§.j.de dona.
Donatio ob cauſam non requirit inſinuationem.167.D.in mar.
Donatio omnium bonorum præſentium & futurorum,an valeat.962.B.in margine.
Donatio pura ſub conditione reſoluenda, eſt proprie donatio.151.C. in margine ſub litera.a.
Donatio reipu.ſine cauſa fieri nõ poteſt.l. hoc iure.in princip.de dona.
Donatiuum,donarium,& congiariũ.1689. C.in marg.
Δωρεὰ.l.Senatus.de do.cau.mor.
Dos putatiua habet priuilegia veræ dotis.584.C.in marg.
Dos quando dicatur peruenisſe ex cauſa lucratiua,& quando ex oneroſa. 623. in marg.
Dos redditur annua bima trima die. 619. D.in gloſ.o.
Dubium.)In dubio quandoque fauorabilior ſenſus non præfertur.223.B. in gl.c.
Publicum inſtrumentum in dubio videtur factum de partium voluntate. in verbo Inſtrumentum.
Duæ actiones poſſunt ſimul proponi. in verbo Actiones.
Duæ cauſæ lucratiuæ an in eundem ſeruũ concurrant.in verbo.lucratiuæ.1167.A. in glo.c.
Duo dicuntur plures. 218.B. in ſumma.§. poſt annos.
cum Duo vel plura ſunt neceſſaria,alterũ adeſſe non ſufficit.712.D.circa fi.gloſ.x.
Duo ſimul & ſemel & vno ĩſtanti an poſſint naturaliter & ciuiliter poſsidere. 419.C.in glo.d.
Duumuiri,qui.902.B.in glo.k.
Duumuiri ſunt magiſtratus municipales. 38.b.in glo.t.
Agi ad duplum ob mendacium an poſsit. 294.in glo.z.
Durari.i.differri.38.A.in glo.q.
Durior quis fieri non debet militię obtentu.in verbo Militiæ.

E

EAdem cauſa vt intelligatur. 534.b. in gloſ.k.
Eatenus,& quaten⁹, varie ſumũtur.3. C.in gl.d.Eatenus.
Eccleſia,procurator,minor vendens rem, non poteſt habere fidem de precio.1631. D.in marg.
Edera.1335.D.in margine.
Edictum de tab.exhibendis quando locum habet.644.B.in gl.m.
Aduerſus edictum.i. prætore prohibente, in verbo Aduerſus.
Edi interdicta dicuntur,cum lis ex eis cõteſtatur.630.D.in glo.g.
Edi interdictum,quid.637.D.in glo.p.
Editio actorum debet fieri per grapharių. 1650.B.
Effectus.) Fraus cum effectu accipitur.in verbo Fraus.
Efformare.ad le.Cor.de fal.l.qui falſam.
Effundere totum vinum,non partem, permittitur.in verbo Vinum.
Eiicere.) Qui non reiicit,eligit.in verbo Approbat.
Iecta nauis.l.quo naufragium.§. qui iecta.de incen.rui.nau.
Eirenarchæ.1434.A.in glo.n.
Ελαφῶναι.1748.B.
Elæmporia.1749.C.in marg.
Eleemoſynam facere cogitur quis inuitus. 1407.D.in mar.
Electio in dubiis eſt promiſſoris.995.C.in marg.ſub lit.c.
Electio mala in culpa eſt. 1156.C.in glo.n.
Electionem habens,an & quando mutare poteſt.997.C.in ſumma.l.ſi quis.
Electione an tollatur actio de peculio,& tributoria.in verbo, Actio de peculio.
Electione ſua quis contentus eſſe debet. 598.C.in glo.z.
Eligit qui non reiicit.in verbo Approbat.
Eligendi poteſtatem habens poteſt variare.in verbo Interpretandi.
Eligens in ſtipulatione,an & quando poteſt variare.1031. in gl.b.& in mar.
Eligibilis fit perſona per conſuetudinem, quæ aliàs eſt ineligibilis.1735.B.in mar.
Ἑλικὶς.106.B.in textu.
Elogium.1434.A.in gl.o.
Emanſor.l. deſertorem .§. emanſor. de re milita.
Emere dicitur qui per alium emit.339.C.l. non ſolum.de libe.cau.
Emere ſuum quis poteſt.l.cotem.§.pen. de publica.
Emergens cauſa, & incidẽs,differunt.526. A.in glo.m. verſu.11.& dein verſu. 40.
Emerito priuari,id eſt ſtipeudio. 1681. A. in gl.b.
Emerita accipere.ibi.B.in tex.§.is qui.
Emolumentum capiens,ſentiat & damnũ. 112. B. in gloſ.r. vicinum. &. 1114. B. in glo.m.
Emptionis verbũ largè & ſtrictè capitur. 304.D.in glo.x.
Emptionis verbum,omnem alienationem continet.l.ſtatuliberi.in fi.de ſta.libe.
Emptioni ſimilis eſt litis æſtimatio.in verbo Litis.
Emptor etiam malæ fidei recuperat expẽſas.99.C.in marg.
Emptor,id eſt venditor. pro empt.500.c. in glo.y.
Emptor omnium bonorum eſt loco hæredis.493.D.in glo.f.&.494.in mar.
Emptoris vice domin⁹ eſt.494.D.in gl.C.
ἐν πλατει.884.B.l.ratum.
Eunnciatiua verba.884.B.in glo.d.
ἐπεσφραμένον.879.A.in textu.
ἔφηνος.1202.C.in marg.
Ergaſteria.661.C.§.quicunque.
Errare in iure naturali non licet. 148.D.in glo.t.
Erronea confeſsio in contractibus & delictis,an & quando valet.1472.C.in mar.
Error an impediat locationem. in verbo Locatio.
Error,facti dicitur: imperitia,iuris. 131. in glo.h.
Error communis facit ius.131.C.in glo.i.
Error in nomine,nõ impedit acquiſitionẽ poſſeſsionis.l.ſi me in.de acq.poſſ.
Error in nomine appellatiuo quando vitiat diſpoſitionem.963.D.in mar.
Error in perſonæ ſubſtantia, an impediat dominij tranſlationem.1302.A.in glo.a.
Error iuris in damnis nocet, ſecus extra. 555.C.in glo.b.
Error iuris nocet,facti non.513.B.in glo.k.
Error iuſtus an inducat vſucapionem.506. A.in glo.l.
Error iuſtus habetur pro titulo ad præſcribendum.485.B.in margi.§.filiusfa.l.iuſto.de vſucap.
Error non impedit tranſlationem dominij ſi non eſt diſſenſus in cauſa.1080.D.in margine.
Error notarij non vitiat inſtrumentum. 1896.D.in margine.

BIU Cujas

Error procuratoris nō semper nocet.446. A.in margine.
Errore solutum, an repetatur. 1887.B. in glos.b.
Errore solutum repetitur.l.fi.in fi.de publ.
Erit,id est esse posset.962.A.in glo.r.
Esse,& mox futurum esse,paria sunt.352.A. in sum.l.iij.
Euerriculum.1368.B.§.si quis me.
Euersus.i.amissus.1611.D.in glo.m.
Euictio.)Si vendidi tibi rem quam tu emptor donasti Titio:si Titius euincatur, non teneor de euictione Titio.1018.C. in margi.
Examinatio ciuilis.l.j.§. qui pecora. de abigeis.
Exauctorari.1682.B.in margine.
Excedere,id est recedere.1583.C.in glo.k.
Exceptio,quid.l.exceptio.de excep.
Exceptio.i.replicatio.857.D.in glo.e.
Exceptio an & quando potest opponi post sententiam.830.D.in mar.
Exceptio dominij non obstat semper publiciana agenti.834.A.
Exceptio falsi contra sententiam, quando competit.811.D.in mar.
Exceptio non numeratæ pe. potest opponi confessioni,non acceptilationi. 1214. C.in margi.
Exceptio peremptoria potest opponi post sententiam vbi agitur de quæstione antiqua.830.D.in mar.
Exceptio vt conueniatur quis i quantū facere potest,an sit dilatoria,an peremptoria.534.D.in glo.t.
Si super falso deducto per viam exceptionis iudex iudicat,non potest punire,nisi fiat noua accusatio.1443.C.in mar.
Exceptione & actione tueri se quis potest. 386.A.in glo.p.
Exceptione qui se tueri non potest, obligatus dicitur.338.C.§. obligatum.
Exceptiones peremptoriæ semper locum habent.l.iij.in princi.de excep.
Excipere.i.subire.1094.C.in glo.q.
Ex continenti.1114.D.in glo.x.
Excusat maioris auctoritas. in verbo Maioris.
Excusatio à tutela non datur nisi causa cognita,& in illa libellus offeratur.1890. A.in glo.e.
Executio iuris iniuriam non habet.in verbo Iuris.
Executio sententiæ cri.differtur donec cōdēnatus qui gessit negotia alicuius,reddat rationem.147.in mar.
Executio in causa criminali vt differatur, cautela est,quòd quis damnatus,accusetur de nouo maiore crimine.1615.C.in margine.
Executor datus testamento,non potest soluere debitum naturale tantùm. 1184.B. in margine.
Exequitur delegati sententiam ordinarius, non contra.518.A.in glo.p.
Exhæredando filium pater reuocat donationem ei factam.in verbo,Pater exhæredando.
Exhibere,quid.775.A. in versu.j.textus.& 1806.A.in.l.plus est.in tex.& glo.
Exhiberi debet ciuis,monachus,vasallus,& multi id genus.629.C.in mar.
propter Exhortationem quis tenetur.765. B.in glo.h.
Exigere.272.A.in mar.sub †.
Exiguior.665.C.§.proinde.
Exilium triplex.1552.B.in glos.o.
Exilium voluntarium.1561.A.in margi.
Eximere pœnæ aliquem.1503.C. in margine.
Eximere reum.1529.C.in tex.
Eximi origini.1719.C.in text.
Existimatio est illæsæ dignitatis status &c. l.v.de var.& extra.cogni.
Existimatio,id est opinio.664.B.in glo.c.
Plus est quod in re est,quàm quod in existimatione.in verbo Plus est.
Exitus variè sumitur.1629.B.in mar.
Expellere violentum ex interuallo non licet,sed inquietare.696.A.in marg.
Expensum ferre hæreditati,id est imputare hæreditati,deducere super hæreditatem.l.sed & si.§.Quod autem quis.supra de pet. hære.
Expensum negligentiæ suæ ferre quisque debet.l.pupillus.quæ in frau.credi.
Experiri quid significet.553.B.in glo.d.
Expilatores.1402.B.§.expilatores.
Expirare,id est deficere.961.D.in glo.k.
Exploratus,id est probatus.1537.C.in gl.q.
Expromissor & promissor,differunt.in verbo Promissor.
Expungi stipendiis.1693.A.in.j.versu gl.
Extenditur lex si est eadē ratio.l.j.§. quod vulgo.de vi & vi ar.
Extincta semel obligatio, non reuiuiscit. in verbo Obligatio.
Extraiudicialis confessio sufficit ad torturam.1462.D.in margine.
Extraiudicialis confessio quando obligat. in verbo Confessio.
Extraordinarium auxilium excluditur ab ordinario, nisi sit plenius eo. 69.B. in margine.
Extraordinarium auxilium per ordinariū tollitur.69.B.in margi.sub.†
Extraordinarium auxilium quandoque nō tollitur per ordinarium.in verbo Auxilium.
Exuri viuos sacrilegos. in verbo Viuos.

F

Facit quis per alium,quod per se nō potest.in verbo Alius.
Facere & gerere differunt.1816.D. in gl.a.
Facere & reficere, differunt.513.A.&.728. A.in margine.vide in verbo Reficere.
Quæ in faciendo sunt, per alium fieri nō possunt.l. Stichum. §. si seruus. de statulibe.
Factum alienum promitti nō debet.in verbo Promittere.
Factum alienum rectè promittit nemo. in verbo Alienum.
Factum quandoque diuisioné recipit,quādoque contra.922.D.in glo.d.
Factum suum ignorare nemo debet. 499. B.in glo.c.
Factum tenet,quod aliàs fieri non debet. 1608.A.in mar.
In factum actio quadruplex.in verbo Actionis.
Quod semel factum est,amplius fieri non potest.216.in glo.h.
Testes debēt interrogari & deponere de his quæ sunt facti.i verbo Testes debēt.
Falcidia quando non detrahitur de legato. 240.D.in margi.
Falcidia qualiter ipso iure resecat. 635.A. in margine.
Falsare mensuras.l.pen.ad.l.Cor.de fal.
Falsus procurator fit legitimus per cautionem de rato.94.A.in mar.
Falsi conuicti pœna.1492.B.in mar.
Falsi non tenetur omnis mendax. in verbo Mendax.
Falsi procuratoris gesta ratificantur,cū appellatur à sententia lata contra eum. in verbo Appellans.
Falso cum procuratore iudicium est nullum.in verbo Iudicium.
Falsis ex actis sententia lata,est ipso iure nulla.in verbo Sententia.
Familia mea si furtum fecerit communi cō silio,teneor pro vnico furto:si proprio motu quisque sit furatus, pro pluribus teneor.754.C.in mar.
Familiæ appellatio.675.C.§.familiæ.
Familiæ appel.quid continetur.l.j.§.familiæ.de publica.&.l.quantæ.co.ti.
Familiam constituit vnus tantum. 676.A. in marg.
Famosus,id est infamis.1440.A.in glo.r.
Fatua opinio non tenenda. 1616.D. in glos.r.
Fatum.1846.B.in glos.q.
Fauiá ne lex,an Flauia,vel aliàs legi debeat, in.l.lege.de manumissionibus.
Fauor quandoque non producitur,sed odium.1752.D.in glo.b.
Febris,quæ.l.quæsitum.de re iudi.
Fera animalia cuius sunt. 1865.D. in mar.
Ferre expensum hæreditati. in verbo Expensum.
Ferre in acceptum,ferre acceptum, & accepto ferre,idem.1510.B.in mar.
Ferus,id est syluaticus,non mansuetus.361. A.in glo.C.
Festina lentè.l.vt gradatim. in summa. de mu.& ho.
Fœtus pecorum vsucapi possunt.454.B. in glo.i.
Feudum.) In feudum potest succedere qui per alium potest seruire. 1029.D. in glo.s.
Feudorū inuestitura facilè impetrāda est. in verbo Vassalli.
Fiat verbum,notat futurum tempus. 664. A.in mar.Vide infra Fieri.
Fictionis materia.463.B.in mar.
Fideiussor,& mandator,differunt.1068.D. in margine.
Fideiussor & principalis parificantur. 953. C.in glo.h.
Fideiussor hæres debitoris,iuuatur beneficio restitutionis,quo debitor sperabat se iuuare.1189.A.in glo.c.
Fideiussor nō potest prius conueniri,quàm reo principali discusso.1096.B. in mar.
Fideiussor non tenetur, quando principalis obligatio non valet.1075.C. in margine.
Fideiussor potest conueniri pro parte, & reus pro parte. in verbo,Creditor potest.
Fideiussor potest conueniri,si constat reū principalem non esse soluendo.1005.C. in margine.
Fideiussor potest promittere pœnam, ad quam non tenetur reus principalis.1105. C.in margine.
Fideiussor pro reo mortis sistendo,nō punitur morte &c.1433.B.in marg.
Fideiussor acceptus in prima causa,non tenetur de eo quod est iudicatum in causa appellationis.l.cum apud.iudica. fol. 1243.C.
Fides bona hodie etiam de iure ci. requiritur in præscriptione.717.D.in mar.
Fiducia magistratus nulli inferenda est iniuria.ff.de iniur.l.nec magistrat⁹.in prin.
Fieri,id est perfici.4.D.in glo.m.Vide supra Fiat.
Figuris ex variis causarum obligationes.in verbo Obligationes.
Filia patre inuito non ignorante nubere potest.1877.A.in mar.
Filiam etiam inuito se nuptam pater dotare tenetur.909.D.in mar.
Filius à patre,seruus à domino non stipulatur.1101.in glo.b.

Filius decu-

BIU Cujas

Index materiarum

Filius decurionis an dicatur natus ante eius decurionatum. in verbo Natus.
Filius patri curator dari potest. 1227. B. in glo. c.
Filius putatiuus non quærit nobis, seruus sic. in verbo, Acquiritur nobis.
Filios retinet mater ob patris iniquitatem. in verbo, Mater.
Si promisi aliquem tractare vt filium, teneor illũ instituere, vel exhæredare, vel emancipare. 1019. B. in mar.
Filij pro iniuria qualiter agit pater. in verbo, Patri.
Filiusfamilias an & quãdo donare potest. l. filiusfamilias. de dona.
Filiusfamilias non tenetur si intercedat pro mutuo in rem suam, nec eius pater. 1069. D. in glo. m.
Filiusfamilias patris voluntate donare potest. l. ij. in princip. de dona.
Fingere quandoque furorem. in verbo, Furioso.
Fiscales res, id est ciuitatis Romanæ. 651. A. in glo. b.
Fiscus argentarios proponebat. in verbo, Argentarij.
Fiscus & resp. idem. 1650. A. in glo. p.
Fiscus fauorabilior pupillo. 1492. A. in fin. glo. s.
Fiscus non habet tacitam hypothecam in bonis delinquentium. 1652. B.
Fiscus non potest alienare res controuersas. 1604. l. res quæ. de iure fisc. in mar.
Fiscus pignoris causam præuenit. l. si is qui. de iure fisc.
Fistula. 733. D. in glo. f.
Flagitare quid sit. 1265. B. in mar.
Flauiá ne lex, an Fauia sit legendũ. in rubr. ad. l. Fla. de pla. 1518. in mar.
Flumen, & riuus, differunt. 663. B. l. ait.
Flumen perenne, & torrés, differunt. ibidẽ. §. item fluminum.
Flumen priuatum. ibidem. §. fluminum.
Flumen publicum. ibidem.
Piscatus longo tempore in publico fluuio, non præscribit. l. præscriptio. de vsuca.
In flumine publico factum, quid. 664. D. §. in flumine.
Fœderati qui dicerentur. 1659. D. in mar.
Forenses ignorare nõ debent statuta de gabellis soluẽdis. §. licet. l. interdũ. de publ.
Forensis. 1348. D. in glo. q.
Forma.) Quando verba requirũtur de substantia & forma, non sufficit actũ adimpleri per æquipollens. in verbo, Verba.
Fortuita incendia. l. capitaliũ. §. incendiarij. de pœnis.
Fortuitus casus. 81. B. in glo. c.
Fortuitus casus est furtum. in verbo, Furtũ.
Fortuitus casus non nocet. l. fluminum. §. vitium. de dam. infec.
Fortunam hominis aduersam expectare inciuile est. l. inter stip. §. sacram. versi. homo liber. de verb. oblig.
Foro cedere. l. fi. de cura. bo. dan.
Fossa, qd. 111. C. §. apud. &. 670. C. §. fossa.
Fraudator quis. 605. a. in glo. c.
Fraudator. i. fraudatus. ibi. versu. 28. a. fine.
Fraudatorium interdictum. 1193. A. in. l. pupilli. paulò post prin.
Fraudulentum testatoris consilium. in verbo, Testatoris.
Fructuarius est legis procurator. in verbo, Procurator.
Fructus coacti. 309. C. §. Dama. in text.
Fructus industriales cõsumpti an restituãtur. 385. C. in marg.
Frumentales. 1409. B. in glo. d.
Frumentatio. 1690. B. in glo. x.
Frumẽtatores. l. numerum. in prin. de mun. & hon. vide in verbo, Sitonæ.
Frumentaria pecunia. l. non vtique. §. frumentariæ. de admi. re. ad ci. per.
Frumento emendo olim curator dabatur. in verbo, Curator.
Frustrator quis. 692. c. in glo. c.
Fuga lata. in verbo, Lata.
Fugitiuus seruus an à domino possideatur. 465. §. si seruus quem.
Fullonica. 115. B. in margi.
Fundus & locus quid differant. 1817. A. in textu.
Fundus si possidetur, vniuersitas, nõ singulę partes possidentur. 493. B. §. cum Stichũ.
Furandi finum, aliàs signum prębere. l. sacrilegij. §. si quis. ad. l. Iul. pecula.
Furcæ.) Corpus rei mortuum pendente lite criminis &c. an debeat mitti ad furcas. 1441. B. in mar.
Furiosus an possit obligari. 1016. D. in gl. s.
Furiosus & pupillus affectu carẽt. l. j. §. hoc edicto. ne vis fiat ei.
Furiosus non desinit possidere. 434. B. in. l. si is qui animo.
Furioso datur curator etiam nemine petẽpte, causa tamen cognita, & habito medicorum cõsilio ne furorem fingat. 565. A. in marg.
Furioso quibus casib⁹ acquiritur actio. 896. D. in glo. z.
Furnarius, Galicè *fournier*. l. fluminum. §. præterea. de dam. infect.
Furorem quandoque fingere. vide hic supra in verbo, Furioso.
Fur & morosus æquiparantur. 980. D. in glo. s.
Fur manifestus vt quis dicatur. 1286. B. in margine.
Furem capere licet, & eum ducere ad iudicem. 1306. C. in mar.
Fur quandoque rei furtiuæ dominium trãsfert. 1175. C. in glo. h.
Furtim cædere. l. facienda. §. furtim. arb. fur. cęsa.
Furtiua res an possit vsucapi. 1300. D. ĩ gl. l.
Furtiuè. i. clam. 418. A. in glos. o.
Furtum, vnde. l. j. de fur.
Furtum animo solo non contrahitur. l. iij. §. si rem. de acqui. poss.
Furtum est si pecuniam à te recepi creditori tuo soluendam, & ego eidem nomine meo (cum etiam meus esset creditor) solui. 1301. D. §. Iulianus. &. ibi. A. §. apud Labeonem.
Furtum faciens non semper furti tenętur. 1899. A. in mar.
Furtum fit quãuis fur habeat animum reddendi. 501. B. in mar.
Furtum magnum committens, suspendi potest. 1559. C. in marg.
Furtum manifestum quando dicatur. 1286. B. in margine.
Furtúm ne vnicum sit, an plura, quod à familia factum sit. in verbo, Familia.
Furtum sine contrectatione non committitur. l. iij. §. si rem. de acqui. poss.
Furtum non est personalis iniuria. 1269. B. in margine.
Furtum vnum est pluriũ rerum simul subtractarum. 1272. D. in mar.
Furta domestica. 1557. C. §. furta.
Furta domestica actionem non pariunt, si modica sunt. l. si libertus. de fur. 1322. B.
Furta plura committit contrectans ré alienã per diuersa territoria. 1279. D. in mar.
Futurum pro præterito quandoque ponitur. 37. A. in glo. b.

G

Gabellarum impositionem etiam forenses ignorare non debent. l. interdum. §. licet. de publi.
Gabellarius non restituens per seruos suos vi vel furtim ablata, si conueniatur, an sit puniendus. 145. A. in mar.
Generale verbum non respicit ea de quib⁹ nominatim nó cauetur. 1005. D. in gl. m.
Generalis promissio refertur ad specialem postea secutam. 1050. C. in marg.
Gentium quinque genera. 1676. D. in gl. b.
Genus à digniori parte sui nomen habet. 914. A. in glo. a.
Gestatio. 756. D. in. l. competit. in glo. z.
Gestum in republi. l. quoties. §. gestum. ad municip.
Gestus. 1136. C. in tex.
Gladiatores. 1762. D. in mar.
Glarea. 661. D. in glos. o.
Glaream iniicere. ibi. in text. §. si quis in.
Graphiarius debet edere acta causæ. in verbo, Editio.
Grassator. 1560. C. in glossa. u.
Grassatores. 1566. C. §. grassatores.
Grassatura. 1560. A. in margine.
Gratiam decreti facere. 1540. A. in tex.
Gratiosè. l. calculi. de admi. re. ad ci. perti.

H

Habitus. 1683. A. versu. 2. ĩ tex. &. 1372. A. in margine.
Hedera. 1335. D. in margine.
Hæres an ex defuncti contractibus teneatur. 1920. C. in glo. i.
Hæres an teneatur ad pœnã quam promisit defunctus, si non solueret. in verbo, Pœnam.
Hæres debitoris iuuatur beneficio restitutionis, quo debitor sperabat se iuuare. in verbo, Fideiussor.
Hæres potest purgare innocentiam defuncti. in verbo, Purgare.
Hæres suspectus, & tutor, differunt. in verbo, Suspectum.
Hæredi an noceat testatoris dolus. in verbo, Dolus.
Hæredis loco est omnium bonorum emptor. in verbo, Emptor.
Hæredi nocet mala fides auctoris. in verbo, Mala.
Facultas conditionis implendæ transfertur ad hæredem. 237. C. §. si sub conditione.
Hæreditarium & familiare. 1392. versu vltimo in glo.
Hæreditas aufertur nepoti propter factum aui. 1505. D. in glos. o.
Hæreditas videtur grauari, quando hæres grauatur sub nomine appellatiuo. 903. B. in margine.
Hæreditas vt per liberum hominem quæratur, plura requiruntur. 392. A. ĩ glo. g.
Hæreditas vt per seruum domino quæratur, tria requiruntur. 369. D. in glo. h.
Iussus dare quid intra certum tempus à die mortis, non tenetur dare nisi à die aditæ hæreditatis. 287. B. sub † in mar.
Hæreditatem cum adit impubes, contrahere videtur. in verbo, Impubes.
In hæreditate quot tempora spectẽtur. 181. C. in glo. c.
Nemo debet solicitus esse de hæreditate viuentis. 1655. B. in gl. g.
Hierapolitani agros suos aqua calida irrigãt. 718. A. in. 2. versu text.
Hoc, dictio. 4. B. in margi. sub lit. i.
Homo liber scienter à quouis possideri nó potest. 436. C. in glo. n.
Homo non ęstimatur. 172. in glo. a.
Hominis appel. continetur mas & fœmina. 1840. B. in marg.
Homines coadunans tenetur de dãno quod ipse & alius fecit. 1342. B. in mar.
Homines coacti. 1346. c. §. homines.

BIU Cujas

Honor municipalis, quid.l. honor. de mu. & ho.
Honor nō est cōtinuādus. 1716.D.in gl.g.
Honorariæ obligationes, id est prætoriæ. 1208.B.in tex.
Honorarium.1789.B.in glo.d
propter Hortationem quis tenetur. 765. B.in glo.h.
Hospitium,quid.1658.D.in mar.
Hostes,qui.1676.D.l.hostes.
Hostilius Mancinus.l.vlt.de lega.
Humanior interpretatio tenēda. 272.C.in fin.§.libertatem.
Humilis,id est vilis.778.D.in glo.d.

I

IAbolenus fuit præceptor Pauli. l. v. de manu.vindi.
Icosaproti.1749.C in marg.
Idem corpus quod intelligatur.827.B.
Idem,id est similis.1400.D.in glo.t.
Identitas personarū,& idētitas originis petitionis facit eādē causam.824.B.in gl.o.
Id est,pro scilicet ponitur. 533.D.in glo.b.
Idoneè cauere.237.C.§.addici.
Idoneus defensor.in verbo,Minor.
Idus,id est diuisio.146.C.in glo.e.
Ignominia,id est infamia.902.C.in glo.l.
Ignorare qñ p̄sumitur quis. 434.D.in gl.f.
Ignorans quando perdit possessionem rei suæ.ibidem.
Ignorans tenetur.148.B.in.§.licet.
Ignorāti domino an acquirat seruus. 446. D.in glo.c.
Ignorātia an prosit.363.D.in gl.n.vers.pe.
Ignorantia facti prodest,non iuris. in verbo,Iuris.
Ignorantia iusta doli excep. tollit. in verbo,Reuerentia.
Ignorantia iusta excusat.l.pen.si quis testa. liber.
Ignorantia non excusat.l.interdum.§.licet. de publi.
Ignorantia paupertate an excusetur. 1627. A.in marg.
Ignorantia vnius an scienti prosit.333.A.in versu.j.glo.
Ignoscitur quandoq; seruis.§.si tutoris.l.is qui.quod vi aut clàm.
Illegitimus non potest esse doctor. 1746. B.in marg.
Imitari chirographum, Gallicè *contrefaire*. 1504.D.in mar.
Immiscere est suorum,adire extraneorum. 564.D.in glo.c.
Immissum.699.A.in glo.b.
Immittere & proiicere.l.v.§.sed & si. &.§. meminisse.de no.ope.nunc.
Immobilia propriè possidētur.780.A.versu.3.in glo.
Immobilium possessor quandoque satisdat. 1353.A.in glo.a.
Immunitas.) Personalis immunitas cum persona extinguitur, realis nunquam. in verbo,Personis.
Immundæ cloacæ pestem cient & ruinam. in verbo,Pestem.
Immo,dictio sumitur correctiuè.l.Stichus. de ma.testa.
Impedimentum iuris & naturæ differunt. 1029.A.in glo.c.
Impendium.748.C.in textu.
Imperitia culpę annumeratur.l.iiij.§.si iudex.de ac.& obl.889.A.
Imperitia in medicō & iudice differenter punitur.887.C.in glo.b.
Impetrabile dicitur beneficium à principe impetrari solitum.in verbo,Beneficium.
Impetratio quandoque facilis, quandoque contrà.in verbo,Beneficium.
Implicita.1002.D.in glo.a.
Imposibilis conditio in matrimonio quid operetur.in verbo,Conditio.
Impossibilis conditio quotuplex. 289.B.in margine.
Impossibilis conditio vitiat omnem contractum.in verbo,Conditio.
Impossibile quando potest deduci in obligationem.1034.A.in mar.
Impossibilitas iuris & naturæ æquiparantur.in verbo,Iuris.
Impostura quid sit.405.C.
Imprudentia.i.ignorantia. 1637.A.in gl.a.
Impubes potest esse procurator ad negotia.l.j.§.pupillus.de acquir.pos.
Impubes videtur contrahere cùm adit hæreditatē.l.iij.in fi.qui.ex cau. in pos.ea.
In,dictio ponitur p̄ valde.107.C.in mar.
In,id est cum.1462.C.in glo.i.
In,id est vsque ad.767.B.in glo.f.
In omnes,id est inter.1009.A.in glo.c.
In,pro non:& pro valde.1516.A.in fi.gl.h.
In quantum facere potest, vt intelligatur. 534.A.in glo.h.
Incarcerari qñ debet reus.1415.B.in glo.b.
Incendia fortuita.in verbo,Fortuita.
Incerta pars nō possidetur. 475.D.in mar.
Incertæ personæ non fit iniuria. 1381.D.in glo.g.
Incertitudinis ratione neutrū valet. 1053. B.in glo.h.
Incertitudo vitiat stipulationem. 989.B. in margine.
Incerti condictio cur dicatur. 153.in glo.d.
Incertus,id est infinitus.955.D.in glo.k.
Incertus libellus quandoque datur. in verbo,Libellus.
Inchoatū opus qñ dicatur. 13.C.in glo.k.
Incidens, & emergens quæstio, differunt. 526.B.in glo.o.
Pronuntiatur super incidenti quādo aliter in iudicio p̄cedi nō potest.333.C.in gl.d.
Incile,quid. 668.C.in gl.m.&.715.B.§.caput.&.727.C.§.incile.
Incola,quis.1583.C.in glo.s.
Incontinenti.273.D.in marg.
Incōtinēti fit,quod fit vno impetu.1461.B.
Indebitæ ciuiliter, sed debitæ naturaliter. 1132.D.in glo.q.
Indere.1512.B.in.l.lege Iulia peculatus.
Indicere mulctam.quis & à quo appel.l.ap pellari.
Indicia falsa professus.1483.C.§.itē qui auctor.& in glo.l.
Indicia notoria.1527.B.§.nuntiatores.
Indicium profiteri.1482.A.in mar.
Indici ad honores.1741.C.§.deficientium.
Indici ad munera. ibidem.
Indictio munerum.l.iij.§.j.de re mili.
Indiuiduum officium.§.nec iustè.l. quid ergo.ad municip.
Inducere.ad.l.Iul.peculatus.l.qui tabulā.
Indulgētia deteriores sum⁹.l.j. de coll.det.
Inertia alterius non debet alterius ius corrumpi.l.si pariter.de lib.cau.
Infamant quædam interdicta. in verbo, Interdicta.
Infamia vt vitet, cautio est, vt quis offerat rem ante sententiam.138.B.in mar.sub †.
Infamis non accusat.1400.D.in glo.s.
Infans quis.210.C.in glo.r.
Infantis iudicium supplet auctoritas tutoris.l.quanuis.de acq.poss.
Infectum argentum.§.quòd si quis. de fur. l.in actione.
Inferior maiori reuerentiam debet. 118. D.in marg.
Infinitum.)In infinitū,id est semper. 862. A.in glo.m.
Infirmus etiā inter viuos donare videtur, si de morte nō fiat mētio. 192.C.in mar.
Infrequens,id est valde frequens. 781.A. in glo.c.
Ingenui,non serui,natales habent. 354.D. in glo.q.
Ingratitudo sequens non obstat quo minus valeat donatio facta cōtemplatione salutis.l.si pater.§.fi.de dona.
Iniicere manum.202.C.in mar.
Inimicorum quæstioni fides non habenda. l.j.§.præterea.de quæstio.
Initium possessionis inspicitur.l. clam. de acq.poss.
Initium spectandum.116.D.in glo.y.
Initio quid fieri, & ex postfacto, differunt. 498.C.in mar.
Initio quod non valuit, ex postfacto confirmatur.1705.B.in glo.g.
Iniuriandi animus non præsumitur inter coniunctos.1386.C.in mar.
Iniuria.l.j.de iniur.
Iniuria,id est culpa.135.D.in glo.h.
Iniuria,id est damnum. 652.A.in glo.o.& 662. A.in glo.e.&.668.A. in glo.c.
Iniuria,id est iniustè,non iure.2.D.in gl.c.
Iniuria,id est ius iniquum.121.in glo.n.
Iniuria,id est vitium.81.A.in glo.c.
Iniuria an competat iniuriato,si illico non reuocauit ad animum.1357.in glo.d.
Iniuria atrox.673.C.in marg.
Iniuria est ex affectu, damnum ex culpa.l. qui seruum.de act.& obl.
Iniuria ex affectu iniuriantis fit.l. illud.§.j. de iniur.
Iniuria non fit volenti.in verbo,Volenti.
Iniuriam alteri illatam persequi quis non potest, si iniuriam passus persequi non posset.1366.A.in mar.
Iniuriā filij remittit pater.in verbo, Pater.
Iniuriæ tot sunt,quot personę iniuriam facientium.l.si plures.de iniur.
Iniuriarum actio an sit pœnalis. 901.D. in gloss.f.
Iniuriarum actionem habet is cōtra quem manus leuata est, licet non sit verberatus.in verbo,Manus.
Iniuriarum actione pro filio qualiter pater agit.in verbo,Patri.
Iniuriarum tenetur,qui nō debitorē, quasi debitorem dixit.in verbo,Debitorem.
Innocentia probatur eo ipso quòd contrarium non ostenditur.1579.A.in glo.f.
Innocentiam defuncti purgare hæres potest.1604.C.in text.
Ἡωμένον. id est vnitum.472.B.in tex.
Inops si est alter reorū, non potest agi cōtra eum.in verbo,Debitum.
Inopes quę munera subeant.l.cura extruēdi.§.inopes.de munerib.& hono.
In quantum facere possunt, conueniuntur multi.in verbo,Conueniuntur.
Inquilinus est quasi superficiarius.l. iij.§.j. de no.ope.nun.10.B.
Inquilinus an petat cautionem de damno infecto.89.A.in mar.
Inquilinus,& colonus, differunt.l. qui pignoris.de acquir.poss.
Inquilino non cauet dominus de dāno infecto.l.qui bona.§.de illo.de dam.infec.
Insinuare tenet qui remittit. 1901.C.i mar.
Instar quoddā operis.l. stipulatio.§. opus. de no.ope.nun.
Instituere,id est incipere.734.B.in glo.i.
Institutionis iure licet,quòd aliàs nō. 222. B.in glo.t.
Instruere.1344.C.§.si fugitiuus.
Instruere aduocationem. 1490.B.l.pœna. &.1502.B.l.falsi.
Instrumentum cācellatum probat debitū. in verbo,Debitum.
Instrumentum litis.1571.D.§.si quis.

BIU Cujas

Index materiarum

Instrumentū non probat nisi ea de quibus notarius fuit rogatus.448.D.in mar.
Instrumentum non vitiat error notarij. in verbo,Error.
Instrumentum publicum in dubio præsumitur factum de partium voluntate.937.B.in marg.
Instrumentum si est apud monachū,agitur contra monasterium.645.B.in mar.
Instrumento nō probatur possessionis traditio.l.prædia.in sum.de acq.pos.
Instrumentorum redditio facta domino à curatore,facit expirare mādatum.1600.C.in marg.
In instrumētis priuatis obligationis realis non requiritur dies & consul.113.C.in marg.in lit.a
Insula adiacens domui est pars domus.l.si finita.§.ex hoc.de dam.infec.
Insula fit tribus modis.379.B.§.tribus.
Insula mobilis seu natans.l.pe.§.fi.&.§.videamus.de acquir.re.domi.
Insulam assignare.in verbo,Assignare.
Integra re fiunt quædam, quæ non postea.1757.A.in glo.d.
Intendit, verbum, id est asserit:& extenditur ad actionem & exceptionem.812.A.in gloss.o.
Intercalaris dies.l. in tempore.de diuer. & tempo.præscrip.
Intercedere.i.contradicere.242.D.in gl.s.
Interdicitur, id est interdictum redditur.648.D.in glo.p.
Interdicere,id est interdictū reddere.722.A.in glo.z.
Interdicere,id est interdictum proponere.721.B.in glo.g.&.722.A.in gl.z.&.743.D.in glo.f.
Interdicere,id est denūtiare.738.D.in gl.c.
Interdicti, relegati, & deportati differunt.1579.D.in mar.
Interdictionis aquæ & ignis loco succesit deportatio.in verbo,Deportatio.
Interdictióne munerum, an indictio, legi debeat.in.l.iij.§.j.de re mili.
Interdictum de libero homine exhibēdo, intelligit & de vassallo, ciue,monacho, pupillo,vxore, & alia persona in qua ius habemus.629.B.in mar.
Interdictum edi,quid.637.D.in glo.p.
Interdictum & actio prętoria conueniunt, & pro ea sæpe ponitur,& cōtrà.627.A.in.2.versu glo.
Interdictum fraudatorium.in verbo,Fraudatorium.
Interdictum perpetuum.695.A.in glo.a.
Interdictum quorum legatorū cōtra quos datur.634.C.in glo.e.
Interdictum vti possidetis,quid.694.B.§.est igitur.
Interdicta habent sex regulas affirmatiuas, & quatuor negatiuas.631.A.in gl.vers.3.
Interdicta propria ciuitate, interdicitur & Roma.360.A.in marg.
Interdicta quædā infamant.690.A.in gl.g.
Interdicta quasi inter duas partes dicta.902.D.in glo.t.
Interdicta quædam perpetua, alia annalia.628.C.in glo.q.
Interdicta tunc edi dicuntur,cùm ex his lis contestatur.in verbo,Edi.
Interdum,id est antequam.1123.D.in gl.f.
Interesse,quid.1252.B.in marg.
Interesse haud facilè probatur.l.in eiusmodi.de præto.stipula.
Interesse petitur si dolus malus abesse promittitur.in verbo,Dolus.
Interesse quandoque consideratur ratione lucri aduersarij.1393.C.in mar.
Interesse qñ venit tacitè. 966.D.in marg.
Interesse sua qui dicit, propriā causam defendit.in verbo,Propriam.
Actio in factum,& ad interesse,simul intētari potest.in verbo,Actio in factum.
Libellus procedit, quo petitur vnum vel aliud, etsi non fiat interesse. in verbo, Libellus.
Interitus periculum spectat ad debitorem morosum.in verbo,Periculum.
Interlocutoria an possit mutari.1218.C.in margine.
Interlocutoria reuocari potest,non definitiua.l.quod iussit.de re iudi.
Interlocutoriæ verba, sunt iubere & vetare.in verbo,Iubere.
Interuertere.1278.C.in tex.l.cùm æs.&.l.si quis.de sol.
Interpellare.1388.A.§.qui puerum.
Interpellatus est qui fecit ne interpellaretur.736.in marg.
Interpretari debemus vt res valeat potius quàm pereat.943.in glo.y.
Interpretari, illius est, cuius est constituere.1223.B.in tex.& mar.
Interpretandi potestatē habens semel tantum potest interpretari, nec variare licet:secus in habente potestatem eligendi.992.B.in mar.
Interpretatio ī obscuris qualiter fiat.1924.B.in mar.
Interpretatio vulgaris sequenda.1739.A.in margine.
Interpretes linguæ græcæ non sunt testes, sed expositores.916.B.in margi.sub.†
Interuallum.) Ex interuallo non licet expellere violentum.in verbo,Expellere.
Interuenire.i.defendere.553.D.in glo.p.
Interuenire.i.fideiubere.l. Lucius. de fideiussoribus.
Interuertere.1292.B.in text.
Intributiones.1706.B.l. viæ sternendæ.&1719.C.§.qui fœnus.&.1743.B.&.C.in textu.
Intrinseca solennitas præsumitur. in verbo,Solennitas.
Inuentor rei alienę debet proponere libellum continentem se inuenisse,& redditurum ei cuius est.1291.D.§.qui alienū.
Inuentrales,aliàs in ventrali.1575.A.versu 9.in text.
Inuestitura feudorum facilè impetratur.in verbo,Vassalli.
Inuitus quis liberatur.in verbo,Liberatur.
Inuit⁹ qs quādoq; donat.1894.A.in gl.m.
Inuolucrum.1280.D.§.item si quis.
Inuolui.1352.B.in margine.
Inutile cedit vtili.353.C.in glo.o.
Iracundia minuit culpam.1884.C.in glo.i.
Irrogatur pœna. 1522.B.§.calūniatoribus.
Iubere & fideiubere differūt.152.D.in gl.s.
Iubere & vetare verba sunt interlocutoriæ.l.quod iussit.de re iudi.
Iudaica superstitio.l.generaliter.§. eos qui iudaicam.de decurionibus.
Iudaicè interpretari.71.C.in glo.d.
Iudex debet iudicare secundum.ll. fallit in iudice qui est supra leges.1490.D.in gl.b.& in margine.
Iudex debet sequi volūtatē partium si sunt concordes. in verbo,Concordes.
Iudex est cui defertur iuramentum.l.j.qua.re.actio non da.
Iudex est vir bonus.l. continuus.§. cum ita stipulatus.de verb.oblig.
Iudex faciēs executionē corporalē in eum qui appellauit, pendente appellatione: punitur pœna capitis.1510.C.in mar.
Iudex minus quàm potest condemnare debet.1224.C.in glo.m.
Iudex non potest morituro dare electionē pœnæ.1552.C.in marg.
Iudex non potest exequi sententiam intra tempus ad appellandum datum.1615.A.in mar.Consuetudo est in contrarium.
Iudex quando non tenetur de negata iustitia,si noluit se intromittere etiam requisitus.39.D.in mar.
Iudex originis potest punire subditum ratione delicti perpetrati extra territoriū suum.glo.ad rescripti.§. sed & eos.l. relegatorum.de interdi.& rele.
Iudex pœnas leuiores lenitate, grauiores temperamento irrogare debet.in verbo,Pœnas.
Iudex per imperitiam male iudicās tenetur ex quasi maleficio.887.C.in glo.b.
Iudex postquam semel dixit sententiam,iudex esse desinit.l.iudex.de re iudi.
Iudex potest interpretari.851.B.in glo.d.
Iudex pro arbitro.926.D.in glo.c.
Si super falso deducto per viam exceptionis iudex pronunciat,non potest punire nisi fiat noua accusatio.1443.C.in mar.
Iudex quādo potest recusari.334.D.in gl.i.
Iudex qua ætate esse debet.l. quidam.de re iudi.
Iudex sententiam definitiuam non potest reuocare, sed declarare & interpretari potest.1590.B.in mar.
Iudex si haberi non potest,propria auctoritate & manu rem meā auferre possim.616.A.in mar.
Iudex si desit,potest quis suam rem recuperare manu armata.1670.D.in mar.
Iudex si nequit partes concordare,res dirimitur sorte.14.B.in mar.
Iudicis iussus in secundo decreto habetur loco tituli.74.B.in mar.
Iudicis officio imposita pœna si non est limitata à iure.in verbo,Pœna.
Iudicis simplex præceptum vltra eius territorium non extenditur.581.B.in sum.§.is qui.
Vis est quando quis quod sibi deberi putat, nō per iudicē reposcit.in verbo,Vis est.
Iudices inferiores non coguntur habere equum.in verbo,Iustitiæ.
Iudicem percutiens capite punitur.1687.C.in mar.
Iudicatur quādoque sorte.in verbo,Sorte.
Iudicari debent qui malefactores occultant.1572.B.in tex.& in mar.
Iudicatus.i.condemnatus.520.C.in glo.i.
Iudicatum.)Fructus beneficiorum possunt capi in causam iudicati.l. commodis. de re iudi.
Iudicati tempus.518.B.in glo.q.
Iudiciales & prætoriæ stipulationes,differunt.924.B.in textu & in glo.
Iudicium,id est actio.135.D.in glo.g.
Iudicium.i.instantia.341.D.in gl.o.
Iudicium.i.sententia.1482.A.in glo.h.
Iudicium,id est voluntas. 209. in glo.d.&271.in glo.k.
Iudicium cum falso procuratore nullū est.1258.D.in glo.s.
Iudicium dictare alicui.l.fi.de separa.
Extra iudicium an cōfessio obligat.in verbo,Confessio.
Interpellatio extra iudicium facta,an constituat quem in mora. in verbo, Interpellatio.
Rem seu litem in iudiciū deducere.in verbo,Deducere.
Quādo deducitur aliquid in iudiciū quod est fundamentum nostræ intentionis, ante omnia debet liquidari.in verbo,Liquidari.
Iuramentum calumniæ tacitè omittitur, 18.C.in mar.sub lit.a.

BIU Cujas

Iuramentum iudiciale retractatur prętextu testaméti de nouo reperti. 823. A. í mar.
Iuramentum superiori datum de obediendo, intelligitur í licitis & honestis. 1905. B. in mar.
Iuramento non astringitur pupillus etiam doli capax. 350. in margine.
Iuranti se ignorare habuisse primam dilationem, datur secunda. 1423. A. in mar.
Iurisdictio, & notio, differunt. l. iiij. in fin. de re iudi.
Ius ciuile vigilantibus scriptũ est. 622. D. in textu.
Ius ciuile cuiuslibet ciuitatis dicitur. 650. D. in glo. m.
Ius gentium cum ipso genere humano ꝓditum. l. j. de acquiren. re. do.
Ius gentium naturali ratione apud omnes seruatur. l. j. de acquiren. rerum do.
Ius in re, & pro re. 634. C. in glo.
Ius non facit probatio, si sententia non facit ius. in verbo, Probatio.
Ius nostrum. i. Romanum. 862. A. in glo. k.
Ius subtile. 1666. A. §. codicilli.
Iuris & naturæ impossibilitas æquiparantur. 1618. B. in glo. l.
Iuris ignorantia non prodest, facti sic. §. planè. l. j. de aqua quoti.
Iuris præceptores. l. paterfa. §. me illud. de priui. cre.
Iure hoc vtimur. l. Stichum. §. si Stichus. de sta. lib.
Iure suo vtens, dolo malo non videtur habere. in verbo, Dolo.
Iussus maioris excusat. 132. in gl. d.
Iussus iudicis in secundo decreto, habetur loco tituli. 74. B. in mar.
Iusta ętas. de iure fisc. l. ait diuus Traianus. &. 1752. B. §. de minoribus.
Iusta & iniusta possessio. 413. B. in glo. g.
Iusta possessio. 332. B. in. l. quod seruus.
Iusta vxor & iniusta, quæ. 1451. B. in mar.
Iustè. i. non malignè. 622. A. in glo. m.
Iusti parentes. 1677. B. in tex.
Iustius, id est minus iniustè. 872. D. in gl. r.
Iustũ testamentũ. i. solenne. 816. C. in gl. p.
Iustus error & iustissimus. 485. B. in mar.
Iustus pater. l. eius qui. ad municip.
Iustitia.) De ea denegata quandoquo non tenetur iudex. in verbo, Iudex nõ tenet.
Iustitiæ consul equũ habere debet, alij iudices non coguntur. 1746. C. in glo. i.
Iussus, & rogatus, differunt. 65. D. in glo. n.
Iuuenes.) Senes quàm iuuenes manumittere potius debent. 244. C. l. is qui.

L

Labi facultatib⁹. 1734. B. l. decurionib⁹.
Lacus, quid. 670. B. §. lacus.
Lapis nascitur & crescit. l. pro regione. de acqui. re. do. 366. C.
Larrest des ribaultz mariez fundatur in. l. cõstante. de adul. 1463. A.
Lasciuia. 1484. A. in gl. u.
Lasciuia & vino lapsus mitius punitur. in verbo, Vino.
Lata fuga. l. exilium. de interdic. & releg.
Latè. i. apertè. 992. D. in glo. s.
Latere. 1004. C. in tex.
Latitare est cum tractu aliquo latere. 568. C. §. latitare.
Latitare quid secundum Ciceronẽ. l. Fulcinius. §. quid sit. qui. ex cau. in poss. ea.
Latronum pœna. 1335. C. in glo. e.
Lecticarij. l. scire. §. ij. de verb. obl. 1683. A.
Lectus. i. electus. 1683. A. in glo. c.
Legatio libera. 1765. C. in mar.
Legari etiã sine testaméto potest. 182. ĩ gl. n.
Legata in testaméto relinquũtur. 182. ĩ gl. n.
Legatarius vnde consequitur æstimationẽ. 610. D. in glo. y.
Legatus imperatoris, id est præses prouinciæ. l. hos. de accusa.
Legatum conditionale quando transmittitur ad hæredes. 904. C. in mar.
Legatum, & donatio, regulariter conueniunt. 635. A. in fi. glo. a. quandoque differunt, vt ibi.
Legatum, & mortis causa donatio, conueniunt, & differunt. 178. B. C. in mar.
Legatum non potest repudiari ante aditam hæreditatem. 608. D. in mar.
Legatum si factum est filio debitoris cum his verbis, plus tibi reliquissem, si pater mihi soluisset: per hoc inducitur solutio debiti paterni. 875. C. in mar.
Quando non detrahitur Falcidia de legato 240. d. in mar.
Legati non debent offendi. in verbo, Ambassatores.
Legati sancti. l. fi. de lega.
Legere, id est colligere. 772. C. in glo. q.
Legere an possit qs per aliũ. 1145. A. í mar.
Legere militem. 1509. B. §. lege.
Legere militem, & mittere, differũt. ibidẽ.
Legio. 1682. A. in mar. & in glo. u.
Legio Thebanorum decimata. 1682. C. in margine.
Legitimatio an sit facienda non vocatis his quorum interest. 329. A. in glo. a.
Legitimè comparere dicitur minor cũ curatore. in verbo, Minor.
Legitimè factum quid. 89. C. in mar.
Legitimè factum pœnam non meretur. 89. C. in glo. h. & 117. A. in glo. versu. 6.
Legitimus. i. ordinarius. 1405. C. in glo. i.
Legitimus dicitur meretricis partus, si maritum habet. 1449. B. in mar.
Leuamentum. l. iij. in fi. si fa. fur. fe. di.
Lex, id est pactio. 109. A. in glo. g.
Lex, id est pactum. 146. C. in glo. c.
Lex, id est priuilegium. 593. B. in glo. d. & 1718. D. in glo. a.
Lex cedit vetustati. 111. A. in glo. c.
Lex generaliter loquens an restringatur. l. prospexit. in sum. qui & à qui.
Lex quando imponit pœnam per verbum futuri tẽporis, nisi addatur aliquod istorum verborũ, mox, omnino, ipso facto, &c. non incurritur pœna ipso iure. 145. in marg. sub †
Lex supplet quod homo omittit. 521. B. in mar.
Legis commissoriæ pactum quid. 492. D. in glo. d.
Legis procurator fructuarius est. in verbo, Procurator.
Legem. id est pacta. 660. A. in glo. m.
Legem prodere. l. j. §. j. de adulte.
Vltra legem, id est statutum tempus. 660. A. in glo. l.
Leges Romæ docens, non alibi, est immunis. 1755. B. in glo. e.
Libellus, id est, *passeport ou passeporte*. Gallicè. l. iiij. §. j. de publi.
Libellus in excusatis à tutela offerendus. 1890. A. in mar. & in glo. e.
Libellus procedit, quo petitur vnum vel aliud: & si non fiat, petitur interesse. 920. D. in marg.
Libellum ad ædes proponere. l. dies. §. toties. de dam. infec.
In libello an causa sit exprimenda. 3. versu 22. in glo. &. 853. C. in mar. in glo. a.
Liberare rem vẽditam, id est *deliurer*. 1000. versu. 8. in tex. §. cum venderet.
Libera legatio. in verbo, Legatio.
Libri, scholasticorũ arma. in verbo, Arma.
Liber & serui bona fi. pos. qualiter nobis quærunt. 1004. D. in glo. a.
Liber homo bona fide possessus, & seruus alienus ęquiparant. in verbo, Bona fides.
Liber homo possessus & seruus paria sunt quo ad aliquid. 501. B. in glo. i.
Liber homo quando quærit alteri hæreditatem. 392. A. in glo. g.
Liber homo quandoque recipit ęstimationem. 1898. C. in glo. q.
Liber homo scienter non possidetur. 436. in glo. n.
Liber populus. l. nõ dubito. §. liber. de cap.
Liberæ personæ. l. mater filij. de fur.
Liberi populi qui. 1659. D. in mar.
Liberi tres. in verbo, Tres.
Liberalitas. 151. in glo. c.
Liberalitas, id est donatio. 163. C. in glo. d.
Liberalitas non est donatio, sed virtus animi. l. hoc iure. §. ij. de dona.
Libertas an rescindatur testaméto rescisso. in verbo, Testamento.
Libertas directa & fideicom. differunt. 225. D. in glo. i.
Libertas non delitiis, sed iustis affectionibus danda. l. illud. de ma. vindic.
Libertatis conditio quandoque deterior. 223. C. in glo. e.
Libertatis fauor. l. si hæreditas. de sta. libe.
Libertatis fauore debetur in prin. anni, qđ aliàs nõ deberet nisi in fi. 226. C. in mar.
Libertati contraria seruitus. l. rogo. de fideicom. liber.
Libertinitas, l. si procuratorio. §. si is qui. quando appel. sit.
Libertus honoré exhibere debet patrono tam viuo quàm mortuo. 861. C. in textu.
Libidinis causa pueri castrati. l. eiusdem. §. qui hominum. ad. l. Cor. de si.
Libramentum. 661. C. in glo. h.
Licétia de ĩgrediẽdo rẽ auctoritate ꝓpria, potest in aliũ trãsferri. 8. B. in mar. sub. †
Licitatio, id est emptio. 1656. B. in glo. u.
Lictor, homo qui magistratus insignia portabat. 206. in glo. k.
Lictores, qui. 210. B. in mar.
Limenarchæ. 1749. A. in mar.
Limitati agri. 372. B. l. in agris. & in mar. & 664. D. in glo. p.
Liquidari debet ante omnia, id quod cõditionale deducit in iudiciũ. 928. C. in mar.
Literarũ figura nõ obligamur, sed oratione quã exprimũt literæ. in verbo, Obligari.
Lis mortua. i. perẽpta instantia. l. ij. iudi. sol.
Lis ordinata. l. qui status. de re militari.
Litis ęstimatio similis est emptioni. l. litis. pro empto.
Litis æstimationem offerre. in verbo, Aestimationem.
Litis ęstimationẽ sufferre. l. quod & lex. §. si tñ. de lib. ho. exhi. &. 1395. B. í. l. sepulchri.
Liti se offerre. l. iiij. de re iudi. 520. A.
Litem in alienam coire. l. ex senatusco. ad leg. Iul. de vi priua.
Litẽ in iudiciũ deducere. í verb. Deducere.
Litem mori pati. 607. B. l. vel ei.
Litis contestatione quasi contractus inducitur. 841. C. in mar.
Lite non contestata in criminali causa sententia fertur. in verbo, Sententia.
Lite contestata potest accipi fideiussor de iudicio sisti &c. 1072. C. in mar.
Lites sunt dirimendæ & celeriter expediẽdæ. 111. A. in mar.
Litigiosam rem vendi. 1623. A. in textu.
Litigiosi vitium rem non afficit. 881. D.
Locatióne an licitatio legi debeat in prin. l. ix. de publica.
Locatio an valeat, si interueniat error. 911. D. in glo. f.
Locus publicus. 651. A. §. publici.
Locus publicus & via publica differũt. 10. B. in marg.

BIU Cujas

Locus & fundus q̃d differãt.1817.A.in tex.
Locus vacuus.in verbo,Vacuus.
Locus vitiosus. l. fluminum. §. vitium. de dam.infec.
Logographi. 1748.D.in mar.
Longobardi sagaces.453.in glo.d.
Longius quod est,in stipulationibus seruatur.in verbo,Minus.
Longum tempus, id est decem annorum. 110.A.in mar.&.1223.C.in glo.f.
Lucratiuæ duæ causæ an in toto in vnum concurrant.1171.D.in glo.p.
Lucratiuæ duę causæ an possint in eundem seruum concurrere.1167.A.in glo.c.
Lucrum non facere, & damnum pati,differunt.84.C.in mar.
Ludus.) Venditio facta in ludo an valeat. 880.C.in mar.
Luere se.l.qui status.de re milita.
Luitio.l.si patre.de capt.
Lumé,& prospectus,differũt.12.D.in gl.g.
Luxuria.94.D.in glo.t.
Luxuria est lata culpa.l. si fortuito. de incendio.

M

MAgistratus minor, maiorem præcedere debet.in verbo,Maiorem.
Magistratus fiducia iniuriari non licet. in verbo,Fiducia.
Magistratus quando non teneatur de iustitia denegata.39.D.in mar.
Magna pœna ꝓ re modica.1514.A.in gl.o.
Magnus,scilicet imperator.1532.D.in gl.y.
Maior pars qualiter consideratur. 1717.A. in marg.
Maleficium meo nomine factum qualiter possum ratificare.675.C.in mar.
Maleficium quatuor modis committitur. 887.D.in glo.d.
Specialia tria in vero maleficio locum nõ habent.889.in glo.i.
Maleficia distinguunt voluntas & propositum delinquentis.l. qui iniuriæ.de fur.
In maleficiis dicitur incõtinenti fieri,quod fit vno impetu.1461.B.in mar.
Malus semel præsumitur postea malus. in verbo,Semel.
Malorum hominum opera vtens,aliquatenus culpæ reus est. 890.A.in text.
Mala fides auctoris nocet hæredi. 843.C. in margine.
Mala mansio. 1374.D.§.quæstionis verbo.
Maleficia punienda sunt. 142.A.in marg. sub.†
Malum minus de duobus est eligendum. 872.D.
Mancipia venalia & vsualia:& veterana & nouitia.147.C.§.quotiens.
Mandare.) Si mandaui tibi vt hominé occideres,& tu alteri mandasti, omnes tenemur.742.C.in mar.
Mandans cui quid illicitum, tenetur si ille mandat alteri.1525.B.in mar.
Mandans delictum,& mandatarius,possunt accusari eodem libello.1505.B.in mar.
Mandatarius & mandãs in delicto, possunt accusari in eodẽ libello. 1505.B.in mar.
Mãdatum expirat per redditionem instrumentorum.1600.C.in mar.
Mandatum speciale plerunque plus operatur.159.in glo.i.
Mandato generali illicitum non continetur.674.D.
Mandato æquiparatur ratihabitio. 675.B. §.sed & si quod alius.
Mandato generaliter facto à repub. nõ venit alienatio rerũ suarum. 738.B.in mar.
Mandata prælati exequi nolens,punitur vt desertor.in verbo,Prælato.
Magister nauis. 144.in glo.o.
Manumissio quo ad aliqua similis est morti.1182.B.in glo.b.
Manumissio similis morti est quo ad seruũ subtrahendum.1293.B.in textu.
Manus leuatio, non solùm verberatio, facit quem teneri iniuriarum.l.Itẽ apud.§. j.de iniur.
Manus militaris.l.iij.in prin.ne vis fi.ei.
Manus munitio olim fiebat in æde sacra. in verbo,Consignatio.
In manum conuenire. 1006.B.in mar.
Manum iniicere. 202.C. in mar.
Per manum prohibere. 16.B.§.meminisse.
Manu facta templa.l.vj.ad.l.Iul.pecul.
Manu longa.de solu.& lib.l.pecuniam.
Manu militari.in verbo,Militari.
Manu prohiberi.390.B.l.quamuis.
Maritus in accusando plura præcipua habet.1453.C.in glo.l.
Maritus notarius potest facere instrumentum pro vxore,nõ pro seipso. in verbo, Notarius.
Mariti affectio dicitur in vxorem, vxoris verò in virum animus.l.pe. de bo.dam.
Mariti lenocinium ipsum onerat, nõ vxorem excusat.in verbo,Lenocinium.
Marito operas an debeat vxor. in verbo, Vxor.
Mansio mala.in verbo,Mala.
Mastigophori. 1749.B.in mar.
Mater filium vindicat, quod speciale est. 281.in glo.k.
Materfamilias,quæ.l.mater.de adult.
Materfami.est notę auctoritatis fœmina.l. iij.in fi.de libe.exhi.
Materna origo an censeatur. ad municipalem.l.j.§.qui ex duobus.
Matrimonium consensu redintegratur. de capt.l.eum duæ.§.non vt pater.
Matrimonium non faciunt solæ tabulæ.l. donationes.ad prin.de dona.
Matrimonio adiecta conditio impossibilis an vitiet.in verbo,Conditio.
Matrimonia debent esse libera. 1023. B. in margi.
Matruelis.ad.l.Pomp.de par.l.j.
Mea res amplius quàm semel esse non potest, sæpius deberi potest.l. & an.de excep.rei iudi.828.B.in text.
Medicus ob imperitiam ex maleficio tenetur.887.C.in glo.b.
Melius,id est tutius.16.in glo.l.
Memoriam excedere refertur ad homines viuentes.724.D.in glo.a.
Menander. 1659.A.in mar.
Mendacium.) Agi ad duplum ob mendacium an possit.294.D.in glo.z.
Mendax non omnis tenetur falsi. 1504.D. in gloss.l.
Menianum. 651.D.in mar.
Mensa.1283.D.in glo.i.
Mense hoc aliquid dare aut facere pollicitus, nisi finito mense cogi non potest. 949.C.in.l.qui hoc anno.
Mensores. 1762.A.in mar.
Mensularius.i.nummularius.586.in glo.m.
Mercedem sibi adscribere potest notarius. in verbo,Notarius non potest.
Merere. 1720.B.in marg.
Meretricis partus cẽsetur legitimus,si maritum habet.1449.B.in mar.
Meretrici donare licet.l.v.de dona.
Metus hominis crudelis est iustus.l. mortis.de dona.mor.cau.
Meum magis est, quod per meam probitatem quæro,quàm ex hæreditate.1678.B. in glo.p.
Migrare dicitur inquilinus, quando recedit è domo conducticia cum bonis suis. 781.A.in glo.a.
Miles,id est nuntius.1415.C.in glo.d.
Miles armatus, & cœlestis, æquiparantur. 523.in mar.
Miles esse potest teste altero carens.l. qui cum vno.de re milit.
Milites caligati.in verbo,Caligati.
Militibus arma sunt necessaria. 1833.C. in margine.
Militaris via,id est publica.649.A.in gl.b.
Militari manu: hæc clausula quid importet.489.C.in mar.
Militaris manus.in verbo,Manus.
Militariter.l. qui cum vno.§. qui post. de re milita.
Militiæ statum mutare. ibidem.
Militiam mutare.l.non est facile. 1437.A. &.1681.C.§.miles.
Miniculator. 350.in glo.vers.vlt.
Minimum etiam damnum resarciẽdum.l.si proprietarius. versi.ergo.de dam. infec.
Minimum in obscuris sequendum est. 151. D.in mar.
Minor citatus debet legitimè comparere, scilicet cum curatore. 574.D.in mar.
Minor magistratus maioré præcedere debet.in verbo,Maiorem.
Minor vendens non habet fidem de pretio. in verbo, Ecclesia.
Minor viginti annis nõ est, qui supremum diem anni vicesimi agit.l.j.de manumiss.
Minore restituto ad rem, non restituitur aduersarius eius ad pecuniam &c. l. qui res suas.§.huic applicatur.de solu.& lib.
Minus conceditur si maius concessum est. glo.pe.§.si tamen.l.iij.de libe.ho. exhib.
Minus quàm potest debet condemnare iudex.1224.C.in glo.m.
Minus quandoque, id est magis. 440. in gloss.b.
In stipulationibus id seruatur quod minus quódque longius est.l. si ita stipulatus fuero.de verb.obli.
Misceri actiones, id est vnam per alteram tolli. 900.C.in glo.r.
Misilia.368.§.Item si quis.
Missio triplex.1509.C.in mar.
Missionum genera.l. milites agrum.§.missionum.de re militari.
Missus in possessionem non facit fructus suos.l.Fulcinius.in princ.qui. ex caus.in poss.ea.
Mittere militem,& legere,differũt. in verbo,Legere.
Mixtus,id est adiectus. 935.D. in glo.c.
Mobilis rei abiecta possessio. l. si rem. de acqui.poss.
Mobilia abusiue dicuntur possideri. 780. A.vers.8.in glo.
Modica pro re,pœna magna.in verbo,Pœna magna.
Modicum,id est non totum. 275. in glo.a.
Modicum tépus. 703.D.in gl.p.&.775.D. in glo.o.
Moduli seu modioli,qui.86.in mar.
Referre in modulos dicitur nũtiator, cùm accepta chorda & baculo mẽsurat op⁹.l. non solum.§.sciendum.de no.ope.nun.
Modus,id est qualitas.668.B.in glo.f.
Moliri,id est ædificare. 8.in glo.u.&.736. A.in glo.i.
Molitio,id est ædificatio.22.in glo.q.
Momentum.)In præscriptione.xxx. vel.xl. annorum requiritur tempus de mométo ad momentum.in verbo,Præscriptio.
Monachus si fuit notarius ante ingressum religionis, & instrumentum sit apud eũ: agitur contra monasterium. in verbo, Instrumentum.
Mora an & quãdo potest purgari. 1120.C. in glo.p.

BIU Cujas

Mora non committitur eum effectu per litis contestationem.138.in glo.h.
Mora nulla intelligitur, vbi nulla petitio est.l.si pupillus.de verb.oblig.
Mora purgatur quandoque post litis contest.1233.A.in prin.glo.
Mora rei nocet fideiussori.l. mora. de ver. obli.& in mar.984.A.
Mora socij socio nocet. 1906.C.in glo.k.
Moræ purgatio quandoq; admittitur,quãque contrà.895.A.
Moram non parit interpellatio extraiudicialis.98.C.in mar.
Morari,id est differre. 986.D.in glo.f.
Moratoria cautio.§.pro pecunia.l. cũ possessor.de censibus.
Morbus sonticus.l.quæsitum.de re iudi.
Morientium actus suspensi. 174.in glo.q.
Mortis causa donatio & mortis causa capio differunt.175.D.in mar.
Mortis causa donatur,qđ prẽsens præsenti datur.l.inter mortis.de do.mor.causa.
Pœna post mortẽ durat. 1585.D.in casu.l. si quis.
Morte damnatus statim fit seruus. 1567.D. in glo.i.
Morte dãnatus si bonus est artifex, & reip. vtilis,absoluitur. 1568.C.in mar.
à Morte suscitatus an recuperet bona.898. D.in fi.glo.y.
Mortuus non dicitur debere,sed debuisse. 1011.C.in mar.
Sententia valet in mortuum.in verbo,Sententia.
Mouentia,id est mobilia. 1534.D.in glo.d.
Mox,id est postea.1148.C.in glo.g.
Mulctam dicere,quid. 1435.C.in mar.
Mulier non tenetur scire iura. 1472.D.in gloss.g.
Mulier quando postulat,& fideiubet.1866. C.in glo.h.
Mulier quandoque accusat.l.iij.ad.l. Iuli. de anno.
Mulier suffocans infantem in vtero, qualiter punitur. 1388.D.in mar.
Mulier variè sumit.1802.C.D.in tex.& gl.
Mulier visceribus suis vim infert dũ partũ abigit.l.si mulierem.ad leg.Cor.de sica.
Mulieris vulua potest habere quinque loculamenta.in verbo,Vulua.
Mulsum fit ex vino & melle, hodie ex sacaro:Gallicè,*hippocras*.364. vers.8.i tex.
Multi delinquentes, delictum atrox faciũt. in verbo,Delictum.
Multitudo,quid. 1346.C.in glo.i.
Municipalis honor,quid.in verbo,Honor.
Municipes. 1707.B.in mar.
Munifices,qui. 1805.B.in mar.
Munire ripam petens, quid facit.in verbo, Ripam.
Munus personale, & patrimoniale.l.j. ad muncip.§.illud.
Munera corporalia nõ præstant fœminę.l. iij.§.corporalia.de muner.& hono.
in Muro factæ scripturæ creditur. in verb. Scripturis.
Mutare militiam.l.non est facile.§.quòd si leuis. 1437.B. &. 1691.D.in text.vide in verbo,Militiam.
Mutare sibi causam poss. nemo potest.l.iij. §.illud.de acqui.pos.
Mutari delicto nõ potest, quod rectè trãsactum est.in verbo,Delicto.

N

NAm,id est certè. 807.D.in glo.c.
Natales non habent serui. 354.D. in gloss.q.
Natalibus restituere. 329.B.in mar.
Natura.i.patria potestas. 1275.C.in glo.g.
Natura cedit vetustati. 111.A.in glo.c.
Naturalis,id est cõsuetus. 664.C.in gl.m.
Naturalis possessio est corporalis. 433. D. in glo.i.
Naturaliter,id est iniustè. 673.D.in glo.o.
Naturaliter tantum debitum executor testamentarius soluere non potest.in verbo,Executor.
Natus ante decurionatũ patris, an dicatur filius decurionis.§.in filiis.l.ij. de decuri.
Nauem ædificare senatores non poterant. 1753.C.in text.& mar.
Naufragæ res,quæ.l.j.in fi.de incen.rui.
Naufragium.1352.C.in glo.u.& glo.y.
Naufragium supprimere.l. eiusdem legis. 1483.C.§.item qui auctor.
Naues actuariæ.de capti.l.nauibus.
Nauicularij.l.j.de mu.& ho.
Nauigium,quid.665.C.§.ait prætor.
Naupegi. 1762.C.in mar.
Nec,id est non. 1268.B.in mar.
Ne non,id est quòd non.389.in glo.n.
Necessarius, id est consanguineus. 154.in gloss.c.
Necessarium quandoque id est vtile, non damnosum. 17.in glo.a.&. 331.in glo.z.
Necessitas causatiua.601.in glo.h.
Necessitudo,id est parentela.565.in glo.d.
Negatio quandoq; abundat. 603.in glo.h.
Negationis vsus. 914.C.in mar.
Negationes duæ quandoque negant. 80. in glo.h.
Negligenti tempus non currit. 1444.C. in glo.k.
Negligentiæ suæ expensum ferre quisque debet.l.pupillus.quæ in ftau.credi.
Negotiales,pragmatici.1555.C.in mar.
Negotiari an damnetur quis. l. moris. de pœnis.§.sed damnari.
Negotium habere,id est contractum.l.qui liberalitate.§.curatores.de operib.pub.
Nepos proprie.1261.D.in mar.
Nepos à patre nõ ab auo alendus est. 1380. B.in mar.
Nepoti aufertur hæreditas propter factum aui.1505.D.in glo.o.
Nihilo magis quandoque,id est nihilo minus.625.D.in glo.p.
Nocet,id est nocere potest.658.D.in gl.y.
Nocere.)Quandoq; magis inspicitur quid nocet,quàm contrà.353.in glo.e.
Noceát ne, an prosit scientia vel ignorantia.363.in glo.n.
Nomen.l.fiscus. de iure fisci.
Nomen emere.l.apud Celsum.§.quòd si is. de dol.ma.excep.
Nomen facere.l.j.de proxe.
Nomen facere,id est debitorem. 273.D.§. Stichum rationibus.
Nomen monstrare.l.j.de proxe.
Nomen rei aboleri.in verbo,Rei.
Nominis error nõ impedit acquisitionem possessionis.l.si me.de acq.possess.
Nominis periculum agnoscere.l. Titio cũ esset.§.Titius.ad municipa.
Sub nomine appellatiuo quãdo hæres grauatur,hæreditas videtur grauari. in verbo,Hæreditas.
Nomina continentur appel.rerum.1228.B. in margi.
Nomina debitorum.in verbo,Referri.
Nominum venditor. l. cum possessor. in prin.de censib.
Summam in nominibus ex kalendario dare.l.pater pro filia.§. ex quadrãte. de do. ma.excep.
Nomenclator.350.in glo.vers.vlt.
Normani sagaces. 453.in glo.d.
Nostrum dicitur factum alienum. in verbo,Factum.
Nostrũ ius.i.Romanũ.in verb.Ius nostrũ.
Notare.i.reprehẽdere.in verbo,Adnotare.
Notare,id est scribere, reprehẽdere. 1003. C.in glo.k.
Notarius,id est scriptor.270.in glo.i.
Notarius maritus potest facere instrumẽtũ pro vxore,nõ pro seipso.1501.C.in mar.
Notarius non potest sibi adscribere in testamento alterius,nec esse rogatus.1493. C.in mar.
Notarius quando probatur quis. 1734.C. in margi.
Notarius si fuit monachus, agitur contra monasterium si instrumentum sit apud eum.in verbo,Instrumentum.
Notarij error non vitiat instrumentum. in verbo,Error.
Notio,& iurisdictio, differunt.l.v.in fi. de re iudi.
Notionem principis facere.l.si qui separatim.§.si quis.de appel.& relat.
Notorium tollit ignorantiæ præsumptionem.1401.C.in mar.
Nouare. 597.in glo.f.
Nouare potest seruus faciendo domini cõditionem meliorem.1122.D.in glo.y.
Nouatio quid,& vnde.l.j.de noua.
Nouatio an fiat per stip. conditionalẽ &c. 1126.D.in glo.l.
Nouatio per sententiam. 829.C.in glo.g.
Nouum dictio,variè sumitur. 1.A.
Noui operis nuntiationis edictum tria capita habet.17.B.in glo.e.& in mar.
Noui operis nuntiatio sex modis fieri potest.29.in glo.e.
Noxa caput sequitur.l.sed si vnius.§. si iussu.de iniur.
Noxa caput sequitur, id est noxia.l. quod dicitur.de fur. &.l.si cũ.§.ij.&.iij. eo tit.
Noxam sarcire.l.qui ædes.de incen.rui.
Nubere potest filia patre inuito, nõ ignorante.in verbo,Filia.
Nudo consensu cõtrahitur.l.prout. de fur.
Nullum quod est testamentum, quãdoque reconualescit.in verbo,Testamentum.
Numo vno conducere.420.B.in mar.
Numi corrasi.in verbo,Corrasi.
Nunciare,id est dominum certificare.740. C.in glo.n.
Nunciare causas.l. res quæ.§. sicut. de iure fisci.
Nunciare quandoque,id est accusare. 1511. D.in glo.n.
Nunciandi nouum opus edictum tria capita habet.17.m.in glo.e.
Nunciatio,id est stipulatio. 20.in glo.t.
Nunciatio noui operis variè fit. in verbo, Noui operis.
Nunciatio qualiter fit post opus factum. 21.in mar.sub.ij.†
Nunciatio vera & sola vnica est, scilicet verbalis.5.D.in mar.ad lit.c.
Nunciatio triplex.7.D.in glo.p.&.l.v.§.& bellè Sextus.de no.ope.nun.
Nuntiationes tres.5.D.in mar.
Nunciatores,qui.1527.B.in mar.
per Nuncium cessio fieri potest. 561.C.l. bonis cedi.
Nuptiæ quandoque,id est spes nuptiarum, seu sponsalia.584.in glo.u.
Nuptui danda puella nubilis.l. interest. de priui.credi.
Nutricia,nutricum sunt mercedes.l.j.§. ad nutricia.de var.& extraor.cog.
Nyctostrategi.1749.A.in mar.

O

OAsis insula.1581.B.in mar.
Obedientiæ iuramentum intelligitur in licitis & cõcernentibus officium. in verbo,Iuramentum.
Obedientiæ virtus magna.1681.D.in gl.p.

BIU Cujas

Index materiarum

Obiici beſtiis,& ſubiici,differunt.1489.C. in margine.
Obligatur nemo alienum factum promittens.in verbo,Alienum.
Obligatus dicitur, qui exceptione ſe tueri nõ poteſt.338.l.vel obligat⁹.§. obligatũ.
Obligati in ſolidũ an viriliter plures ſunt quando in inſtrumento obligatorio ſcribuntur.1042.D.in glo.ſ.
Obligatio an alteri per alterum quæratur. 891.C.in glo.c.
Obligatio ex die,& ad diẽ. in verbo,Dies.
Obligatio naturalis donationem impedit. 163.in gl.o.
Obligatio naturalis impedit repetitionem indebiti ſoluti.1095.B.in mar.
Obligatio q̃que.i.cõuentio. 905.B.ĩ gl.a.
Obligatio quandoque naſcitur extra id quod agitur.336.in glo.q.
Obligatio ſoluitur eo vinculo quo quæritur.l.quamuis ſaltus.de acqui.poſ.
Obligatio tranſit ad hæredem etiam lite non conteſt.1088.B.in mar.
Obligationem an vitiet diuerſitas ſtipulationis.in verbo,Stipulationis.
Oligationes ex variis figuris cauſarum orientes quæ.883.C.in glo.b.
Obligationes licet ſint de iure gen. actiones tamen ſunt ciuiles.897.D. in ſi.gl.n.
Obligationibus duabus exiſtentibus inuicẽ,vtra illarũ tollatur. 1044.A.in gl.m.
Obrepere iudici.1506.D. in mar.circa ſi.
Obſignare.1534.C.in gl.z.
Obſtetrix.l.præſes prouinciæ.§.ſed & obſtetrices.de va.& extra.cog.
Obtinere.i.retinere.417.D.in glo.k.
Occidiſſe confeſſus non auditur,niſi conſtet de corpore.in verb.Confeſſus.
Occidens fœtum in vtero,qualiter punitur.in verbo,Mulier.
Occiſus cenſetur quis à tempore illati vulneris.555.D.in mar.
Occupari.955.D.in glo.i.
Occupare quis dicitur.534.in glo.l.
Occupantis cõditio melior.782.C.in gl.q.
Ocioſum. 1460.B.i mar.ad.l.quod ait lex.
Odor,id eſt fœtor.656.in glo.z.
Offerenti ſe ſpõte,parcitur.1686.C.in mar.
Offerre ſe liti l.iiij.i prin.de re iudi.519.A.
Officium indiuiduum.l.quid ego.§.nec iuſtè.ad municipa.
Officium quid.1575.D.in mar.
Officium ſuum nemini debet eſſe damnoſum.l.ſi ſeruus.§.quod verò.de fur.1309. C.in mar.&.1310.D.in mar.
Ex officio.i.ex officina grapharij. 1650.B. §.quotiens.
Olim, duo tempora ſignificat.4.D.in glo. r.& in marg.in litera.n.
Omnis,dictio vniuerſalis.1653.B.in mar.
Omnes,id eſt ſinguli.1333.C.in glo.g.
Omnimodo.1073.in glo.g.
Omnimodo dictio,quid importet. 126.B. in mar.ſub.†
Omiſſa quando comprehenſa intelligantur in ſtipu.in verbo,Doli.
Omittere,id eſt repudiare.185.in glo.g.
Onerare.l j.quando appellan.ſit.§.ruurſus.
Operæ non poſſunt deberi,niſi iure patronatus.1067.D.in glo.d.
Operæ pars.956.D.in glo.c.
Operæ ſiue certæ ſiue incertę non poſſunt per ſeruum deberi niſi iure patronatus. 1067.D.in mar.
Operæ ſiue certæ ſiue incertæ repeti non poſſunt &c.1038.C.in mar.
Opera malorum hominum vtens,aliquatenus culpæ reus eſt.890.A.in textu.
Operas an & quas debet marito vxor. in verbo,Vxor.
Opinio fatua non tenenda.1616.D.in gl.r.
Opem ferre.l.in furti actione.§.opẽ fert.
Optio.1762.B.in mar.
Optio à teſtatore,& à lege,differũt. 316.in glo.a.
Optiones,qui.1575.C.in mar.
Opus facere promittens,ex cauſa per alium faciet.1783.B.in mar.
Opera noua ſex modis nunciari poſſunt. 29.D.in gl.e.in ſi.col.
Opus nouum facere,quid.§.opus.l.j.de no. ope.nun.
Opus formatum,& opus informe. 759.A. in glo.f.
Opus perfectum quomodo nunciari poſſit.21.B.in.mar.ſub.ij.†
Opus quando dicitur inchoatũ.13.C.ĩ gl.k.
In ipſo opere.14.A.verſu.3.in tex.
Operis effectus in partes diuidi non poteſt l.in executione.§.ſecunda.de verb.obli.
Operum curatores.l.quotiens filiusfa.§.ſed & ſi curatores.ad municipa.
Oratores. 1478.B.
Orcinus libertus.261.in glo.c.
Ordinare quid eſt.1733.C.in mar.
Ordinarius,delegati ſententiam exequi poteſt,non contra.518.in glo.p.
Origo materna an cenſeatur.l.j.ad municipa.§. qui ex duobus.
Oriundus.1592.D.in glo.t.
Oſprionia.1749.C.in mar.
Oſſuaria.1391.C.in glo.n.

P

Pactum,quid.l.pactum.de pollici.
Pactum legis cõmiſſoriæ,quid. 492. D.in glo.d.
Pactum nõ valet per quod immutatur natura precarij.767.B.in mar.
Pactum nudum eſt contractus innominatus.884.A.in mar.
Pacti appel.non venit contractus nominatus.ibidem.
Nullo pacto.i.nulla ratione. 622.in glo.n.
Paſmarium.1789.D.in glo.h.
Pannicularia.de bo.damnat.l.diuus.§.pannicularia.1575.B.
Pannum nigrum fugare pecus.l.in furti. ad ſi.de fur.
Par caponum.in verbo,Promittere.
παρεκτικῶς.id eſt fuſius & cum extẽſione. 562.§.hęc verba.
Parcitur damnato ad mortem,ſi eſt vtilis reipu.1568.B.in mar.
Parcitur offerenti ſe ſpõte.1686.B.in mar.
Parcitur ſpontè cõfitenti. in verbo,Spõtè.
Parentes iuſti.1677.B.in text.
Parentes quatenus dicũtur.534.A. in gl.g.
Partis ad totum debet eſſe proportio. 295. in glo.a.
Partis appel.an dimidia cõtineatur. 84.D. in glo.x.
Partem debiti an actor petere poteſt. in verbo,Actor.
Partes ſingulæ fundi non poſſidentur, ſed vniuerſitas.in verbo,Fundus.
Partes ſi ſunt concordes,iudex debet ſequi earum voluntatem.in verbo,Cõcordes.
Partum abigere.in verbo,Abigere.
Partu vno quinos edi,non ſeptenos poſſe Ariſtoteles auctor eſt.l.ſi pater.de ſolu.
Paſtinare.754.B. in glo.n.
Pater exhæredando filium mala mente,videtur reuocare donationem aliàs ei factam.507.D.in mar.
Pater iniuriam filij remittere poteſt. 1382. C.in mar.
Pater & filius vna perſona cẽſentur.826.B.
Pater olim filium occidere poterat, hodie non.1482.C.in mar.
Pater tenetur dotare filiam.909.C.in mar.
Pater vilis, filij honeſti contumeliã ad ſuã vilitatem metiri non debet.l. ſed ſi vnius.§.filiofami. de iniur.
Patris iniquitate filios retinet mater. in verbo,Mater.
Patris,qui naſcuntur,non matris familiam ſequũtur.l.familiæ.de verbo.ſig.
Patris voluntate donare poteſt filius.l.ij.in prin.de dona.
Patri agenti actione iniuriarũ pro iniuria filio illata,q̃ actio cõpetat.1261.B.ĩ gl.c.
Patientia inducit conſenſum. 131.in glo.g.
Pati eſt facere.917.A.in glo.c.
Patria.)Honores petere in ſua patria licere.l.eos qui.de decur.
Patria poteſtas in pietate eſſe debet,non in atrocitate.l.diuus.ad.l.Pom.de par.
Patrimoniale munus.de munerib. & ho.l. j.§.illud.
Patrimonij appel.quid cõtinetur. 1228.A. in margine.
Patronus.i.aduocatus.vide in verbo, Aduocatus.
Pauliana actio quę,& vnde.606.D.in gl.r.
Pauper dominus.1416.B.in text.
Pauperi quàm diuiti magis ſubuenitur. 1407.C.in glo.d.
Peccatum eſt,quod ex fide non eſt.l.j.§.vſque adeo.de iniur.
Pecunia præſenti vendi debent pignora.in verbo,Pignora.
Pecunia ſepeliri prohibetur. 446.in gl.m.
Pecuniæ nõ numeratę exceptio opponitur &c. in verbo,Exceptio.
Peculiũ caſtréſe.in.l.caſtréſe.de caſt.pecu.
Pecus appellere.670.C.§.ſi quis.
Pedanei iudices.i.l.ſi qs aliquid.de pœnis. §.iudices.
Pelliones.1762.C.in tex.
Péndere quid eſt.894.D.in glo.q.
in Pendenti eſſe,id eſt incertum eſſe.1058. A.aliàs in pendenti,id eſt ſub conditione.l.non quemadmodum.ſupra de iudi.
Penes dictio,qualiter ſumit.643.B. in mar.
Peragere appellationem.ſi pendente appel. l.appellatore.
Peragere reũ.1442.A.§.peregiſſe.&. 1530. B.in tex.& 1417.A.in mar.l. accuſatore.
Peragere reum.in verbo,Reum.
Perdere.) Neceſſaria ad acquirendũ, ſunt neceſſaria ad perdendum.l. quemadmodum.de acqui.poſ.
Perduellionis crimen.171.in glo.a.&.1859. A.in glo.c.
Perduellionis crimen contra quos cõmittitur.1859.A.in glo.g.
Peremptorium.l. contumax.§.j. de re iudi.
Peremptoria poſt ſententiam opponitur. 171.in glo.l.
Perenne.664.C.in glo.k.
Perenne flumen.663.B.in tex.
Perficere.i.reficere.979.D.in glo.l.
Perfunctoriè.740.D.in mar.
Periculum agnoſcere.1712.C.§.talis.
Periculum inſtans variè dicitur.l. mortis. &.l.iij.ſeq.de mor.cau.do.
Periculum multiplex.18.A.verſu.2.in mar.
Perire volens non auditur.1592.B.in mar.
Peritus debet eſſe melioris conditionis quàm ſtultus.in verbo,Stultus.
Permiſſum dicitur omne quod non prohibetur.1721.A.
Permittitur ratione ſtudij,quod aliàs non. in verbo,Studij.
Permittere.i.ſtatuere.2.in glo.c.
Permittens ætas,id eſt nubilis.l.iij. de priuileg.credit.
Perpetu⁹.i.naturalis.663.C.ĩ tex.& ĩ gl.n.
Perpetuus,id eſt non ad modicum tempus. 1330.A.in glo.q.

BIU Cujas

Perpetuò, id est vsque ad triginta annos. 29.in glo.s.
Perpetuum,id est sine fine. 775.D.in gl.m.
Perpetuum interdictum. 656.C.§. hoc interdictum perpetuum. Vide in verbo, Interdictum.
Perpetuo competit.683.A.§.hæc actio.
Persona.1611.A.§.Paulus.
Persona iniuriam facientis, facit crescere contumeliam.in verbo,Contumelia.
Persona sæpe mutatur in iure. 673.A. in glos.a.
Persona sæpe mutatur. 824.A.in glo.m.
Causæ magis quàm personæ beneficiũ datur.l.tempus.de re iudi.
Personis data immunitas,eum personis extinguitur,rebus nunquam.l.iij.de cens.
Personalis actio quandoque rei successorẽ sequitur.636.in glo.t.
Personalis actio quare sic dicta. in verbo, Actio personalis.
Personalis dispositio cum persona extinguitur.536.C.in mar.
Personale munus. de mune. & hono. l.j.§. illud.
Personalia beneficia ad defensores transeunt.54.in glo.n.
Pertinere verbum,latè patet. 8.in glo.k.& 734.A.in textu.§.quod ait prætor.
Peruenire.l. si ventri.§. peruenisse. de priuil.credi.
Peto,id est volo.275.in glo.n.
Petuntur inhonestè, quæ honestè accipiũtur.in verbo,Accipiuntur.
Petitor,id est creditor.1203.C.in glo.i.
Petitio,id est repetitio.1184.D.in glo.r.
Philanthropia.l.j.de proxe.
Philanthropiæ nomine accipere. 1793.A. in marg.
Philosophia non est irreligiosa.l.j.§. an & philosophi.de var.& extra.cogni.
Philosophi opera non debet esse mercenaria.in verbo,Philosophia.
Philosophantes verè,pecuniam conténunt. l.in honoribus.de vaca.mu.
Piarda.665.B.in glo.c.
Pietas duplex.774.C.in glo.o.
Pietas genuina. ibi.in text.§.si eum quis.
Pigmentarius. 1483.A.in glo.f.
Pignus accipiens creditor in solutum, videtur capere pro toto debito. in verbo, Creditor accipiens.
Pignus dando nõ liberatur quis, si tenetur satisdare.in verbo,Satisdare.
Pignus possidet creditor. 440.in glo.d.
Pignus prætorium & conuentionale. 579. in glo.o.&.700.B.in glo.s.
Pignus prætorium non possidetur. 383. in glos.b.
Pignoris causam præuenit fiscus.l. si is qui. de iure fisc.
Pignoris distrahẽdi quæstio summaria est. l.à diuo.§.si super.de re iudi.
Pignora addici creditori.529.in glo.d.
Pigris & negligẽtibus iura non subueniũt. in verbo,Expensum.
Pinguare agrum. 745.D.
Piscatio diuturna in publico flumine non præscribitur.l.præscriptio.de vsuca.
Piscatus longo tempore in publico flum. aliũ prohibere non potest.l.præscriptio. de vsuca.
Piscina.751.D.in glo.i.
Planum.) De plano,id est iudice non sedẽte pro tribunali.1449.A.in glo.c.
De plano discutere.l.leuia.de accu.
De plano,& pro tribunali, differunt. 1523. B.§.si quis autem.
A plano vergere ad aquam. 666.D. in.l. flumina.
Plectola patria Virgilij. 1723.A.
Plenus annus.de decurio.l.ad rempublicã.
Pluralis locutio duorum numero contenta.1854.D.in mar.& in glo.h.
Plures furantes quandoque pro vnico furto,quandoque pro pluribus tenentur. in verbo,Familia.
Plures non facilè consentiunt.l.j.§. fin. de acqui.poss.
Pluris taxatio quid contineat. 1847.C. in textu.
Plurium ex facto seruorum agitur contra dominũ.l.ij.§.fi.de publi.
Plures res simul subtractæ vnum faciunt furtum.in verbo,Furtum.
Poculum abortionis vel amatorium dans, qualiter punitur.in verbo,Abortionis.
Pœna cómissi,id est delicti, quod quis cómisit non soluendo vectigal in tẽpore.l. imperatores. de publ.& vect.
Pœna imposita per verbũ futuri temporis, non intelligitur ipso iure.145.B.in mar.
Pœna imposita sine determinatione temporis, intelligitur vsque ad decem annos.1562.D.in mar.
Pœna magna p̃ re modica.1514.A.in gl.o.
Pœna non limitata in iure,imponitur officio iudicis.1402.C.
Pœna pecuniaria si applicatur fisco,dicitur criminalis.1392.D.in mar.
Pœna post mortem durat. 1585.D. in casu.l.si quis.
Pœnæ definitio. 1548.A.in glo.& in mar.
Pœnæ electioné morituro iudex dare non potest.1552.C.in mar.
Pœnæ stipulationem committi. 860.C.§. Labeo.
Pœnam cumulare. 1550.A.vers.3.in textu.
Pœnam & præmium ex eodem facto non consequitur quis. glo. in.l.pe. de inter. & rele.
Pœnám ne minuant delicta concurrentia. in verbo,Delicta.
Pœnam non meretur legitimè factum. 89. C.in glo.h.
Dãnato ad pœnã mortis parcitur,si est bonus artifex,& vtilis reip. 1568.B.in mar.
Pœnam promittens nisi soluat, si moritur ante solutionem, an hæres eius teneatur ad pœnam.1079.B.in glo.g.
Ad pœnam seruus reddi potest. I. interdum.§.j.de publi.
Pœnalis actio an vna aliam tollat. 1915.C. in glo.Nunquam.
Pœnales actiones sunt annales: prætoriæ, perpetuæ.in verbo, Actiones prætoriæ.
Pœnitere non licet cessione solenniter facta.561.in glo.f.
Pœnitere quandoque licet.636.D.in gl.y. &.1312.C.in glo.q.
Pollicitatio,quid.l.iij.de pollici.
Pons fieri nõ debet supra viam publi. 656. C.in glo.g.
Populus liber. 1660.A.§.liber.
Portare & vehere differunt. in verbo, Vehere.
Portio.661.C.in glo.g.
Portionis appellatione quid veniat.l. nomen filiarum.§. portionis. de verbo.sig.
Positus,id est redditus. 1180.C. in glo.r.& 780.A.versu.4.in glo.
Possessio,quid.l.j.de acq.poss.
Possessio an per generalem procu. acquiri possit.482.in glo.s.
Possessio ciuilis & naturalis, an duæ vel vna.402.A.versu.6.in glo.
Possessio corporalis, id est naturalis. 433. D.in glo.i.
Possessio,& dominium,differunt.427.B.§. differentia.
Possessio, & dominium, idem. 1477.C.in fi.glo.i.
Possessio & proprietas an simul intentari possint.in verbo,Proprietas.
Possessio in vna parte fundi extenditur ad totum fundum.l.iij.in prin.de acq.poss.
Possessio iusta.429.l.si quis rem.
Possessio iusta & iniusta. 413.B.in glo.g.
Possessio naturalis retinetur solo animo. 402.B.in mar.sub lit.l.
Possessio precaria non est vitiosa. 424.in glos.r.
Possessio præsens non inspicitur. 707.A. in glo.a.
Possessio rei mobilis abiecta.l. si rem. de acquir.poss.
Possessio sola detentatione retinetur. 66. B.in mar.
Possessio trãsfertur ex contractu inutili.l. j.§.si vir.in sum.de acq.poss.
Possessio vacua.458.C.in glo.y.
Possessio vitiosa an possit adiungi non vitiosæ.866.A.
Possessionis acquirẽdę tot sunt causę,quot & dominij acquirendi.428.in glo.f.
Possessionis causam mutare sibi nemo potest.l.iij.§.illud.de acq.poss.
Possessionis & vsuca. causa separata.l.ij.§. separata.pro emptore.
Possessionis verbum simpliciter, quid importet.632.in glo.h.
Possessionis interemptio an & quando auferat vtilitatem tituli.471.B.in mar.
Possessionis traditio non probatur per instrumentũ.l.prædia.in sum. de acq.poss.
Possessioni naturali quod deest, supplet animus.l.iij.§.Neratius.de acq.poss.
Possessionem si amittat qui prius habebat titulum,& recuperet eam,seruit ei prior titulus.465.in mar.
Possessionem an perdat conducens rẽ propriam.435.in glo.f.
Missus in possessioné an faciat fructꝰ suos. in verbo,Missus.&.569.D.in mar.& tex.
Possessionem domino quærit procurator habens mandatum.445.in glo.c.
Possessionem non impedit nominis error, sed corporis.l.si me.de acq.poss.
Possessioné qñ perdit ignorãs. 434.in gl.s.
In possessioné quot modis inducatur quis à prætore.451.in glo.h.
Possessionem rei mobilis amittit ignorãs, nisi in homine.l.si rẽ.cũ glo. de acq.poss.
In possessione esse,& possidere, differũt.l. si quis.de acq.poss.
Dominium sine possessione quãdoq; quæritur.393.A.in.2.vers.glo.
Possessio ciuilis & naturalis an duę sint vel vna.402.A.vers.6.in glo.
Possessione retenta dominiũ animo perdi non potest.l.si quis vi.§.j.de acq.poss.
Possessor verus an fiat quis primo decreto. in verbo,Decreto.
Possideát ne mulier. 403.D.i mar.ad lit.g.
Possideát ne seruum fugitiuum dominus. in verbo,Fugitiuus.
Possidet quis tripliciter.677.in glo.b.
Potior est qui tenet,quàm qui persequitur. in verbo,Potior.
Possidere an possint duo in solidũ. 60.C. in glo.q.&.697.C.
Possidere an possint duo simul & semel naturaliter & ciuiliter. 422.vers.32.in glo.
Possidere ciuiliter multis modis quis potest.943 C.in glo.x.
Possidere clàm.l.clàm.de acquir.poss.
Possidere eandem rem an plures in solidũ possint.60.C.in glo.q.
Possidere, & in possessione esse, differũt.l. si quis.de acquir.poss.

BIU Cujas

Index materiarum

Posſidere naturaliter credens tantùm poſſeſsionem naturalé retinet ſolo animo. 402.B.in mar.ſub lit.l.

Posſidere non desinit furiosus. 434. B.l. si is qui.

Posſidere non dicitur, ſed cuſtodire miſſus in poſſ. legatorum ſer.cauſa. in verbo,Cuſtodit.

Posſidere præſumitur quis quod aliquando poſſedit.829.D.in glo.h.

Posſidetur vniuerſitas fundi, non ſingulæ partes.in verbo,Fundus.

Paria ſunt,non poſſe reperiri, & non poſſe poſsideri.581.C.§.ſi propter.

Posſideri proprie dicũtur immobilia.780. A.verſ.3.in glo.

Posſideri non poteſt pars incerta. in verbo,Incerta.

Posſideri non dicitur vſuſſruct. ſed teneri. in verbo,Tenetur.

Posſidendo capere dominium quis nõ poteſt.in verbo,Dominium.

Sententia lata contra non posſidentem, ſi poſtea posſideat, datur executioni contra eum.in verbo,Sententia.

Posſidentis conditio non ſemper melior. 367.in glo.l.

Posſum per alium,quod non per me. 176. D.in glo.b.

Posſum per me,quod non per alium. ibid.

Posſum per me,quod per alium.ibidem.

Posſidet vir,non vxor.424.in glo.o.

Posſe cenſetur, qui dolo fecit quò minus poſſet.§. eum qui.l. ſemper. quod vi aut clàm.

Posſe dicimur quod cõmode & conueniẽter poſſumus.1833.D.in vlt.verſ.mar.

Posſe quandoq;,id eſt debere.39.C.in gl.z.

Posſe,id eſt debere,& contra.51.A.in gl.d.

Multa verba reſoluuntur in verbum, Poſſe. 1141.C.in glo.c.

Potentia magnorum virorum nimium augeri non ſinenda.1077.A.

Potentiam important quandoque verba, non actum:vt,nocebit,id eſt nocere poterit.658.D.in glo.y.

Potentiam notant verba legis, non actum. in verbo,Legis.

Poteſtas,id eſt officium.641.B.in glo.c.

Poteſtatem ſui facere,quid.l.ij. qui. ex cau. in poſſ.ea.

Poteſtatiua conditio,& puritas,idem. 353. A.in glo.d.vide in verbo,Conditio.

Poſthumus rumpit teſtamentum. 276. D. in glo.ſ.& in marg.

Poſtliminium,quid.l. poſtliminiũ. in prin. de cap.& poſtlim.

Poſtulat quãdoq; mulier.in verbo,Mulier.

Poſtulare eſt pro tribunali petere.l.dies.§. hoc autem.de dam.infec.

Poſtulare,id eſt accuſare. 1458.C.in glo.t. &.1484.C.in glo.y.

Poſtulare prohibitus apud ſuperiorem,poteſt poſtulare apud inferiorem iudicẽ.l. moris eſt.de pœ.cir.prin. legis.

Poſtulatus,id eſt accuſatus.1578.D. in glo. p.&.1683.D.in glo.p.

Præciſior.1648. A.§.non omnis.

Præfecti.681.B.in glo.d.

Præferendi digniores.in verbo,Dignior.

Præferendi ſunt,qui magis idoneè agunt.l. in reficiendo.de dam.infec.

Præiudicare.)Res inter alios iudicata,aliis non præiudicat.in verbo,Acta.

Præiudicium, id eſt actio præiudicialis. 902.D.in glo.q.

Prælato non obediens qua pœna punitur. 1680.D.in glo.u

Præmia poſſunt capi in cauſam iudicati.l. commodis.de re iudi.

Præpoſitus belli,id eſt capitaneus.in.l.omne.in prin.de re milita.

Prærogatiua.de quæſtio.l.ſtatuliber.

Præſcribere.1399.C.in marg.

Præſcriptio,id eſt exceptio.811.D.in glo.l. &.1589.A.in glo.a.

Præſcriptio an & quando poſsit in fiſcum per priuatum ſeu priuilegiatum obiici. 847.C.in glo.f.

Præſcriptio in principali trahitur ad acceſſoria.498.B.in mar. quando illa inerant principali ab initio.

Præſcriptio non currit ſine bo.fi. etiam de iure ciui.hodie.717.D.in mar.

Præſcriptionis exceptione tutus, ſi ſoluit, poteſt repetere.1263.B.in mar.

In præſcriptione triginta vel quadraginta annorum requiritur completum tempus de momento ad momentum. 849. D.in marg.

Præſens contra abſentem quandoque reſtituitur.1154.D.in glo.f.

Præſens nõ extenditur ad futurum.l. ſi ſtipulatus fuerim.in.§.j.de verb.oblig.

Præſens poſſeſsio inſpicitur.in verbo, Poſſeſsio.

Præſenti die, id eſt purè.l. bona eorum.§. quòd ſi ex lege.

Præſenti nõ nocet abſens.l.j.de fide. liber.

Præſenti pecunia vendi pignora debent.in verbo,Pignora.

In re præſenti.13.A.§.nuntiationem.

Præſes an & quãdo poſsit recuſari,& cauſa recuſationis an debeat inſeri. 334. D. in glo.t.

Præſidium,quid.1686.D.in mar.

Præſtatio.920.A.in glo.p.

Præſtitutus.1529.C.in textu.

Præſumitur quis,malus,bonus, dies, pauper, ex præterito ad præſens. in verbo, Semel.

Preſumitur voluiſſe ſcribere qs qđ ſcriptũ inuenitur.in verbo,Scriptum.

Præſumptio in reum onus probandi tranſfert.26.B.in fi.glo.u.

Præſumptio trahitur de præterito ad præſens.1423.A.in glo.a.

Præſumptione ſola quis nõ grauatur.1550. C.in glo.n.

Præteritus dolus quando dicitur.in verbo, Dolus præteritus.

Præteritum,id eſt perfectum.4.in glo.k.

Præteritum trahitur ad præſens. in verbo, Præſumptio.

Præteritum participij verificatur de præſenti.1352.B.in mar.

Præteritum tempus pro futuro ſæpe ponitur.129.in glo.c.

Præteritum pro futuro.181.in glo.h.

Prætextati.779.B.in glo.prætextati.

Prætor, pro principe vel ſenatu ponitur. 122.D.in glo.z.

Prætoris auxilium cum alio competit. 52. in glo.t.

Prætoria actio,& interdictum, cõueniunt. 627.A.in.2.verſ.glo.

Prætoria dici poteſt actio ciuilis. 402.B. verſu.24.in glo.

Prętorię & iudiciales ſtipulationes.925.A. in glo.b.

Prætorium pignus, & conuentionale, differunt.579.D.in glo.o.

Prætorium pignus.in verbo,Pignus.

Præuaricari.in verbo,Calumniari.

Præuaricator.l.j.de præua.

Pragmatici.1555.C.in marg.

Precaria poſſeſsio non eſt vitioſa. 424.in gloſſ.z.

Precarium & commodatum differunt.761. C.in glo.l.&.766.A.in glo.p.

Precarij tempus in voluntate concedentis eſt.765.in glo.k.

Precium rei aliud:aliud poſſeſsionis. 700. C.in textu.

Precarium eſt, quod ex voluntate durat & reuocatur.171.in glo.e.

Primæ kalendæ intelliguntur,ſi non exprimantur.in verbo,Kalendis.

Primum decretum quandoque facit poſſeſſorem.37.C.in marg.

Princeps & ſenatus æquipollẽt in opere faciẽdo.132.in gl.c.in cõcedẽdo.666.i gl.q.

Principalis præſcriptio trahit ad acceſſoria.498.B.in mar. quod verum, quando illa inerant principali ab initio.

Principale præiudicat acceſſorio. 1013.A. in.3.verſu glo.

Principium inſpicitur quando finis habet neceſſariam conſequentiam ad principiũ.l.dãni.§. Sabini.in ſum.de dã.infec.

Principia in caſtris.1690.C.in mar.

Priuatus hypothecam habens,an fiſco prę-feratur.1642.B.in glo.c.

Priuata vtilitas publicæ ne præiudicet.l. ſi autem.§.fi.de aqua plu.

Priuilegium conceſſum ciuitati, an habeat locum in caſtro vel villa.63.A. in mar.

Priuilegium & conſuetudo æquiparantur. 724.C.in mar.

Priuilegium pro defuncto impetratum nõ valet.1910.D.in glo.Neratius.

Priuilegiatus an præferatur nõ priuilegiato in ſoluendo & repetendo, & quid ſi vterque ſit priuilegiatus.591.in glo.e.

Priuilegiatus citatus quando non tenetur cõparere.548.C.in mar.ſub lit.l.&.569. C.in mar.

Priuilegiatus non præfertur priuato habẽti hypothecam. l. Antiochenſium. de pri.credi.

Probatur animus.in verbo,Animus.

Probandi onus in reum tranſfert præſumptio.26.in glo.u.

Probatio non facit ius,vbi ſententia nõ facit ius.1404.A.in mar.

Probationi reum admouere quid. 1535.D. in marg.

contra Probationes falſas quando opponatur exceptio.811.D.in mar.

Procurator, id eſt Caſtaldio ſeruus. 1652. D.in glo.z.

Procurator,id eſt nuncius.763.D.in glo.i.

Procurator,id eſt procurans negotia extra ius.207.A.in glo.a.

Procurator, id eſt procurans ſine mandato.1249.A.in glo.f.

Procurator abſens quando poteſt cedere actiones.75.A.in mar.ſub lit.a.

Procurator ad promittẽdum, poteſt pœnã apponere in promittẽdo. 869.C.in mar.

Procurator an & quãdo debet iurare de calumnia in perſonã domini.53.C.in mar.

Procurator conſtitui poteſt ad articulum probationum tantùm.207.D.in mar.

Procurator dicitur aduocatus. 1630. D.in fi.glo.t.vide in verbo,Aduocatus.

Procurator falſus,ſi eſt admiſſus in iudicio cũ cautione de rato, non poteſt amplius repelli,& per illam fit legitimus. 94.A. in marg.

Procurator habens mandatum quærit domino poſſeſsionem.445.A.in glo.c.

Procurator legis eſt vſufructuarius. 711.B. in marg.

Procurator poſt litis conteſt. eſt dominus litis.l.iiij.in fi.de appel.

Procurator poteſt eſſe impubes ad negotia.l.j.§.pupillus.de acq.poſſ.

Procurator poteſt ſubſtituere procuratorem ad appellandum. 1591.B.in mar.

Procu-

BIU Cujas

Procurator quando admittitur in crimine publico.1417.B.in mar.ad.2.†
Procurator rem domini vendés,non habet fidem de precio.in verb.Ecclesia.
Procurator si est absens, ita vt non possit cedere actiones,statim in subsidium trãseunt vtiles.75.B.in mar.
Procuratoris error nõ semper nocet. 440. A.versu.4.in glo.
Procuratorum diu absentium causæ non debẽt cõtinuari.in verbo,Dilatio datur.
Prodigo datur curator, etiam nemine petente.in verbo,Curator.
Professio.1538.B.in glo.x.&.1648.A. in.3. versu text.
Professio censualis.1749.C.§.si aliquis.
Professiones.l.iiij.in fi.de censi.
Profiteri. 147. D. in glos. & margi. sub lit.a.
Profiteri,id est proferre.1482.A.in glo.i.
Prohibere posse, variè sumitur.4.C. in fi. glo.d.
Prohibere verbum, latè patet.4. C. in fi. glo.d.
Prohibitus est, qui fecit ne prohiberetur. 736.B.in tex.& glo.& mar.
Prohibitus postulare apud superiorem,potest postulare apud inferiorem iudicem. in verbo,Postulare.
Proiectum.698.C. in glo. q. &.699. A. in glo.b.
Proiiciens aliquid an & quãdo habeat pro derelicto.369.A.in glo.b.& in mar.
Proludere,quid.1595.B.in mar.
Promissio nuda nõ obligat.853.C. in mar. & in glo.a.
Promissio ex causa lucrativa,an & quando valeat.991.A.in mar.
Promissor & adpromissor: ille principalis reus,hic fideiussor dicitur.926.C. in gl. p.&.q.
Promissor in stipul. quæ continet factum, ad duo tenetur.1145.C.in glo.h.
Promittens aliquem tractare vt filium sub certa pœna,quid præstare debeat. 1019. B.in mar.
Promittere.)Peto par caponum, quia maiores promiserunt.in verbo, Caponum.
Promittitur inutiliter alienum factum. in verbo,Factum.
Promptus.) In promptu est dicere.l. pater instituto.§.si mortuo.de capti.
Propè est.1526.A.§. reus. &.1687.A. in.j. versu text.
Prophetizat Vlpianus.2.in glo.b.
Proponere,id est dare.712.A.in glo.q.
Propria causa quæ dicitur.l.j.quãdo appel. sit.§.in propria.
Propriam causam defendit, qui sua interesse dicit.l.2.in fi.quando appel.sit.
Proprietas,id est qualitas.885.B.in glo.s.
Proprietas & fructus faciunt dominiũ plenum.1806.D.in fi.glo.d.
Proprietas & possessio an simul intentari possint.694.C.in glo.h.
Proreta.144.A.in mar.
Prorogatio termini quid operetur.999.A. in mar.
Prosit ne an noceat ignorantia vel scientia.363.D.in glo.n.
Prodesse sibi cuique,dum alij non noceat, licet.l.j.§.iidem.de aqua plu.
Prospicere qui debuit,si non prospexit,tenetur.l.qui bona.§.cũ inter. de dã.infec.
Protestatio appellationi æquipollet. 1881. B.in mar.
Prothyrum quid.1864.C.in mar.
Proxeneta quando tenetur ad restitutionem vsurarum.1488.C.in mar.
Proxeneticum.l.iij.de proxe.
Publicanus quis.l.j.§.j.de publica.&.l.quãtæ.in fi.co.titu.
Publicani reconducere res fiscales quandoque tenẽtur.l.cotem.in fi.de publ.
Publiciana cõtra dominum datur. 867.D. in glo.m.
Publica via.) Pons non debet fieri supra viam pub.in verbo,Pons.
Publica vtilitas præfertur priuatæ.17. D. in glo.m.
Publicæ disciplinæ fauor dictat vt maleficia puniantur.in verbo,Fauor.
Publicè.56.in glo.c.
Publicè,id est corã vicinis.1592.D.in gl.z.
Publicus locus.in verbo,Locus.
Publicum,id est commune. 390.C.in gl.z.
Publicum)ciuitas quælibet habet publicũ. 650.D.in glo.m.&.651.in glo.e.
Publicum,id est criminale.1362.A.in gl.p.
Publicũ,&cõmune differũt.651.D.in gl.k.
Publicum crimen quando dicitur. in verbo,Crimen.
Publicum flumen.in verbo,Flumen pub.
Publico in flumine factum,quid.664.D.§. in flumine.
Pudicitiam attentari.l.attentari.de iniur.
Puella nubilis nuptui danda.l. iij. de pri. credi.
Pueri stuprati pœna.l.j.de extra.cri.
Pulsare.l.prætor ait.§.si cum.vi bo.rap.
Pulsare,& verberare, differunt.l. lex Cor. de iniur.§.ij.
Punitur leuius senex,quàm iuuenis.in verbo,Senex.
Punitur quis, licet non appareat ad cuius iniuriam fecerit.1360.C.in glo.k.
Dolo delinquens non semper punitur. in verbo,Dolo.
Puniri debet quis in eo in quo deliquit.53. in glo.d.
Pupillus accipiendo vsuras sortis principalis, reliquorum non perdit priuilegium.586.D.in glo.s.
Pupillus an & quãdo potest obligari.1016. D.in glo.s.&.1910.A.in mar.
Pupillus animo non desinit possidere. l. possessionem.de acq.pos.
Pupillus & infans stipulando sibi acquirit. 1227.B.in mar.& textu.l.6.
Pupillus quãdoq; obligatur.350.D.in gl.x.
Pupillus quandoque potest adire hæreditatem propria auctoritate.15.C. in mar.
Pupillus etiã doli capax, iuraméto non astringitur.350.D.in mar.
Pupillum etiam fidem fallere graue est. in verbo,Fidem fallere.
Iniquum est eũ qui nihil cum pupillo contraxit,expectare pubertatẽ.l.iij. ad prin. qui.ex cau.in pos.ea.
Purgare.l.j.§.purgandi.de riuis.
Purgare innocentiam defuncti hæres potest.de iure fisci.l.res quæ.in prin.
Purgare viam.in verbo,Viam purgare.
Purgatio morę quãdo daĩ.in verbo,Morę.
Purè,id est sine conditione.266.D.in gl.b.
Purum debitum,& in diem, æquiparantur. in verbo,Debitum.
Putealis aqua nõ ducitur.l.j.§. quanquam. de aqua quot.& æsti.
Pyrrhicarij.1553.D.in mar.

Q

QVandóque. que pro &.i. & quando. 722.B.in glo.c.
Quanti ea res erit.l.j.§. hæc verba.ne vis fiat ei.
Quanti res est,qualiter sumitur. 700.B. in textu.§.quanti.
Quartana febris.l.quæsitum.de re iudi.
Quasi,est expressiuũ veritatis.899.C.ĩ gl.e.
Quatenus,id est quia.903.B.in gl.c.&.953. A.in glo.c.
Quæstio,quid.l.item apud.§. quæstionem. de iniur.
Quæstio repeti an & quando potest.l. repeti.de quæstio.
Quæstionis summa.in verbo,Summa.
Quæstioni inimicorum fides non habenda.l.j.§.præterea.de quæstio.
Quæstionẽ referre.ad le.Fla. de pla.l.eũ q.
Qui per alium facit,quando proprie per se facere videatur.763.C.in mar.
Qui, comprehendit masculinum & fœmininum.de iu.fis.1638.A
Quia dictio,variè sumitur.434.B.in mar.
Quilibet dictio,licet sit vniuersalis, tamen restrictiuè sumit.7.D.in mar.sub lit.d.
Quinquennium triplex.358.D.in glo.p.
Quòd,id est sed.1002.D.in glo.b.
Quotidiana aqua,quę.715.B.§.quotidiana.
Quoties.1031.A.in mar.

R

RAdices continentur arboris nomine. in verbo,Arboris.
Rapere & auferre, differunt. 1350. B. in glo.n.&.o.
Rapere possum rem meam sine iudicis auctoritate,si deest eius copia in promptu. in verbo,Auferre.
Raptor est fur manifestus.l. si vẽdidero.§. cùm raptor.de fur.1319.C
Raptor quandoque furti non manifesti nõ tenetur.1303.in glo.n.
Ratam habere solutionem videtur mandati agens.in verbo,Mandati.
Ratificare possum sententiam latam cum eo qui me defẽdit sine mãdato.826.A.ĩ mar.
Ratum habere qualiter possum maleficium meo nomine gestũ.in verbo, Maleficiũ.
Ratihabitio nõ semper retrotrahitur.1263. A.in glo.d.
Ratio à condemnato vt reddatur,quandoque executio sententiæ cri. differtur. in verbo,Executio.
Ratio si est eadem, lex extendi debet. in verbo,Lex extenditur.
Rationem constare.l.ex causa.de re milita.
Rationem ponere.l.si quis testamento.§.& est sæpissime.si quis testamento.
Rationem reddere.267.A.in glo.e.
Reatus.1386.B.in mar.
Reatus quid.1563.A.in mar.
In Reatu decedere.l.fi.ad leg. Iul. ma.&.l. qui rei postulati.§.de illo.de bo. damna.
Recensio.1748.A.in mar.
Receptatores malefactorum qualiter puniuntur.1572.B.in.2.no.mar.
Recidere,id est accidere.938.D.in glo.s.
Recuperát ne bona suscitatus à morte. in verbo,Morte.
Recuperare possum rem meam sine iudicis auctoritate si deest iudicis copia.in verbo,Auferre.
Recusari quãdo potest iudex.334. D.ĩ gl.t.
Reddere.)Qui nõ habet quod reddat,eius periculo nihil est.l.itaque.de furtis.
Reddendi animum licet fur habeat, non desinit esse furtum.501.B.in mar.
Redéptor. 1769.B. in tex.1772.C.&.l. imperatores.de admi.re.
Redemptor quis.586.A.in glo.J.
Redéptor,id est cõductor.146.C.in gl.d.
Redhibitus.845.A.in glo.e.
Reducere,reficere.661.D.in glo.i.
Refectio castri permittitur aliquãdo, licet constructio prohibeatur.712.C. in mar.
Referre in modulos.in verbo,Moduli.
Referre in testationé.in verbo, Testatio.
Referre nomen inter nomina debitorũ.l. fiscus.de iure fisci.
Referre quæstioné.ad le.Fla.de pla.l.eũ q.

BIU Cujas

Index legum

Reficere.662.B.l. prætor.&.l.iij.§. reficere.de iti.actuque pri.713.A.&.728.§.reficere.
Reficere aliud,aliud facere.l.iij.§. reficere. de itine.actuque pri.713.A
Reficere,& facere differunt. in verbo, Facere.
Reficere ripam,& munire.671.B.§.ripas.
Reficere volens domum, potest expellere conductorem, sed debet eum postea reponere.697.A.in mar.
Refigere.ad legem Iul.pecu.l.qui tabulam.
Refigere,id est remouere.759.B.in glo.g.
Refixæ,id est dissolutæ.979.D.in glo.n.
Refugæ.l.aut damnum.§. inter eos. de pœ.
Regionis in qua contractum est,mos attendendus.1879.D.in mar.
Regredi,id est remanere.1465.B. in glo.g.
Regula Catoniana quando locum habet. 181.B.in glo.c.
Regula,Dolo facit, qui petit quod est restituturus:non habet locum quando petit nomine alterius.1110.D.in mar.
Regula, Dolo facit, qui petit quod est restituturus: an semper habeat locum. in verbo,Dolus.
Regulus.1659.A.in mar.
Relatio criminis.1412.C.in marg.
Relegatio æquiparatur suspensioni.1581.A in mar.
Religio,id est sacramentú.266.B.in glo.n.
Religione adstrictus,id est iuramento.350. B.l.licet.
Reliquari.1720.B.in mar.
Reliqua.l.Lucius Titius.cir.princi.ad municip.
In reliquis reddendis, etiam ipsa volumina reddantur.216.B.in textu.
Reliqua trahere.307.B.§.imperator.
Reliquatio.231.A.in glo.a.
Reliquator.1203.D.in mar.
Remissio duobus modis fit. 744.A. in glo.t.
Remissio est donatio. In verbo, Insinuare.
Remissius nihil aut durius agendum. in verbo,Durius.
Remissum quod est,restitui non potest. in verbo,Restitui.
Remittitur nunciatio quando spernitur, & ea non obstante ædificatur. 19.D. in glo.l.
Remittere, id est mandare.l. pater. de min.aliàs ibi legitur,permittere.
Remmia lex.1522.A.versu.3.in textu.
Remota appellatio.l.j. §. fi. à qui. appel. non lic.
Renunciator cõsiliorum.l.si quis.§. transfugæ.de pœnis.
Repetatúr ne errore solutum. in verbo, Errore.
Repetere potest qui soluit,si tutus erat excep.præscrip.1263.B.in mar.
Repetens quod sibi deberi putat, non per iudicem,vim facit.in verbo,Vis est.
Repetita die.l.si finita.§.item videamus.de dam.infec.id est ad tépus præteritú relata cautione.q. per antidora. vide Bud. in.l.Iulianus.§. quantum. supra ad exhibendum.
Repetitionẽ indebiti soluti impedit obligatio naturalis.1095.B.in mar.
Replicatio.l. exceptio.§. replicationes. de exceptionibus.
Replicatio,quid.l.exceptio.de excep.
Replicatio falsi quando competat.811. D. in mar.
Reponere,id est replantare.1335.D. in vlt. not.mar.
Reponere, id est restituere. 112. C. in glo.t.
Reponere & tollere.658.A.§.restituas.
Repræsentanda, id est statim determinanda.
Repræsentare reum qui tenetur,non tenetur pœna mortis.1433.B.in mar.
Repræsentari, & repræsentare cognitionem.778.D.in glo.y.& ibidem in gl.e.
Reputare, id est computare. 1160.D. in glo.q.
Res eadem an possit in solidum à pluribus possideri.60.C.in glo.q.
Res pro causa.778.D.in glo.x.
Res,id est instantia.873.D.in glo.f.
Res & actio.536.A.in glo.o.
Res in bonis nostris quæ esse dicitur. 391. A.l.rem.
Res strictè nostra dicitur,quæ est in dominio nostro.68.C.in mar.
Res in multiplici sunt differentia. 391. A. in glo.a.
Res inter alios acta an aliis noceat. 552.B. in tex.& in mar.
Res quælibet diuisa melius intelligitur. 850.D.in glo.p.
Res variè dicitur.391.A.in glo.a.
Rei sacræ alienatio quandoque permittitur.1903.D.in glo.e.
In re,& pro re.634.C.in glo.e.
Respubli. propriè Romana. 1804. B. in marg.
Restara.665.B.in glo.e.
Residui qui tenentur.l.iiij.ad.l.Iul.pecu.
Restituitur præsens quandoque contra absentem.1554.D.in glo.f.
Restituere.de priui.cred.l.si ventri.in prin.
Restituere,id est cognoscere de restituendo.558.D.in glo.u.
Restituere,id est destruere.4.D.i gl.f.&.5. A.in gl.b.734. D. in glo.m. & in priorẽ statum ponere.735.D. in glo. h. Immo verius est, *remettre en son premier estat & deu*,vt vulgò dicitur,vt.32.C.in gl.p. & 658.A. in mar.&.1219.C.in mar.
Restituere ædificia, id est reficere.l.j. de cess.bo.
Restituere largè,quid.694.C.in glo.p.
Restituere natalibus. in verbo,Natalibus.
Restituere verbum, dandi significationem habet.632.C.in glo.m.
Restitutorium interdictum, quod. 716.C. in glo.e.
Restitutorium interdictum.l.j.de aq.quot. & æsti.
Restitutio,id est destructio. 755.C. in glo. l.&.923.D.in glo.p.
Resuscitatus à morte an recuperet bona. in verbo,Morte.
Retinet qui non concedit.424.D.in glo.s.
Retro,id est econtrario.443.D.in glo.g.
Reuelari debent malefactores.1572.B.in.2. not.mar.
Reuerentia, & iusta ignorantia doli exceptionem tollunt.861.D.in glo.a.
Reuerentia nimia & metus æquiparantur. 879.C.in mar.
Reuersurus, id est remansurus. 1465.B. in glo.i.
Reuocare ad animum an oporteat iniuriã. in verbo,Iniuriam.
Reuocatur interlocutoria non defini. in verbo,Interlocutoria.
Reus, id est accusatus.1411.D. in glos.i.& 1428.C.in glos.r.circa me.
Reus vnde.1035.C.in glo.k.
Reus an possit donare post sententiam intra.x.dies.160.A.in mar.sub.†
Reus donare potest ante sententiam.l.post contractum.de donatio.
Reus promittendi.l.j.de duo.re.
Reus quandoque actorem sequitur.1352.D in glo.d.
Reus quando debet incarcerari. de custo. & exhib.reo.l. diuus.
Reus stipulandi.l.j.de duo.re.
Rei duo promittendi videntur fideiubere, si sunt socij.1042.A.in glo.i.
Rei nomen aboleri.l. libellorú. de accusa. &.§. si accusator.l. rei postulati. de bo. eo.qui an.senten.
Reum facere.l.j. de accusat. & inscript. in princip.
Reum peragere.1527.B.in tex. vide in verbo,Peragere.
Ridicæ sunt pali aut pedamenta vinearú. 748.A.in mar.
Reum vincere,quid.697.C.
Rigor cursus aquæ.l.j.§. quod autem. ne quid in flu.pub.
Rigori quando præfertur æquitas. in verbo,Aquitas non.
Libertatis causa multa fiunt cõtra iuris rigorem.l. generaliter. §. si quis tutorem. de fideicom.liber.
Ripam munire petens quid facere debet. 671.C.in glo.e.
Riuales q.721. A.§.si inter riuales &.724. D.in glo.c.
Riuus, & flumen, differunt. in verbo,Flumen.
Ripa.663.C.§.ripa.
Rixa,quid.l.prætor.vi bo.rap.
Rogatus & iussus differunt. 65. D. in glo.n.
Roma caput auaritiæ.452.C.in gl.d.
Roma communis patria.l. Roma. ad municip.
Romæ leges docens non alibi est immunis.in verbo,Leges.
Romanus orbis olim agris diuisus. 132.D. in glo.c.
Romphęæ.683.C.in glo.c.
Rudera sunt fragmenta domus ruinosæ, seu materia fracta, & ruinosa. glo. pe.l. euenit.de dam.infect.&.43.D.in gl.z.
Rursus,id est econtra.992.D.in glo.t.
Rustici non debent auocari ab opere rustico.de nundi.l.ij.

S

SAccus.) Debitor nõ debet venire cum sacco paratus.in verbo,Debitor.
Saccularij.de extraor.cri.l.saccularij.
Sacramenta puberum non habẽt locum in pupillo doli capace.350.C.in mar.
Sacramentales.1409.A.in glo.c.
Sacrilegi, qui.l.sacrilegi.ad.l.Iul.pecul.
Sacrilegij pœna.l.vj. ad legem Iuliam peculatus.
Sacrum & sacrarium.l. j. ne quid in lo. sa.fi.
Sæpius agi, id est sæpe posse agi.755. B. in glo.d.
Sagaces Romani,Longobardi,& Normani.453.C.in glo.d.
σαγήνη.l.iniuriarum.§.si quis me prohibeat. de iniuriis.
Salarium.653.in glos.b.&.271.in glos.l.
Saligna virga.l. vitem.§. sed si quis salignas.ar.fur.cæs.
Salutis causa datum non æstimatur. 172.D. in glo.a.
Sancti legati.in verbo,Legati.
Sanguis.1400.D.in glo. g.
Sanguinis causa multa fiunt. 1401. C. in glo.d.
Sanguineæ virgæ.in verbo,Virgæ.
Sarcire noxam.in verbo,Noxam.
Satisacceptio est cum fideiussoribus.l. stipulationum.§. satis acceptio. de verbo. oblig.

BIU Cujas

Satisdat quãdoque immobilium possessor. in verbo, Immobilium.
Satisdare, & promittere differunt. l. non solum. §. ij. de no. ope. nun. &. l. qui bona. in prin. de dam. infec.
Satisdare qui tenetur, non liberatur dando pignus. 1899. D. in marg.
Satisdatio legitima. 1232. D. in mar.
Satisdatione iniuria remittitur. l. sed si vnus. §. si cum ante. de iniur.
Satisdatò aduerbium, id est datis fideiussoribus. 1131. D. in glo. k.
Satisfacere, id est satisdare. 520. C. in glo. k.
Satisfactio. 1161. B. in glo. c.
Scandularij. 1762. D. in marg.
Scandulæ. ibidem.
Scelere quod quæritur, hæredi non relinquitur. in verbo, Hæredi.
Scholaris remittendus est ad rectorem suũ. 1435. B. in marg.
Scholasticorum arma, libri. 1833. C. in mar.
Scindi. l. prætoriæ. §. incertam. de præto. stipu.
Scindi sententiam. l. si qui separatim. §. quoties. de appel. & rela.
Scientia superueniens quandoque nocet. 516. C. in glo. s.
Scire, & debere scire, par culpa. 1837. C. in fin. glo. l.
Scire, & scire debere, idem. 499. B. in text. & glo. e.
Scientia inducit patientiã. 131. in gl. g.
quod Scitur, obliuioni ne tradatur. 489. B. in gloss. c.
Scientia vel ignorãtia vnius an alteri prosit. 339. D. in glo. p.
Scientia an noceat, & ignorãtia prosit. 363. D. in glo. n.
Scire, nescire, & dubitare, tria sunt. 774. D.
Scire, est proprie veritatem visu perceptã in mente tenere. 113. in glo. Sciat.
Sclusa. 728. B. in glo. m.
Σκοπελίζειν. 1390. B. in tex. & in marg.
Σκοπελισμὸς. ibidem.
Scopulos ponere. 1390. l. sunt quædam. in text. B.
Scriptum quod inuenitur, præsumitur voluisse scribens. 937. C. in fi. glo. y.
Scripturæ factæ in muro credendum. 1736. D. in vlt. no. mar.
Secundum, id est iuxta. 379. D. in glo. d.
Secundum sententiam. l. reus delatus. §. eũ. de mun. & hon.
Securitas. 1438. C. in marg.
Sedere non tenetur iudex quando de plano expedit. 1449. A. in glo. c.
Semel malus præsumitur postea malus: idẽ de diuite, paupere, domino. 1423. A. in glo. a.
Semper. 664. B. in glo. f.
Senatus, & princeps, æquipollent in concedendo. 666. A. in glo. q.
Senectus apud maiores semper venerabilis fuit. l. semper. de iure immu.
Senex dicitur qui habet. 60. annos. 1759. A.
Senex leuius punitur, quàm iuuenis. 1898. D. in marg.
Senes potius quàm iuuenes manumittere debent. l. is qui. de fideicommiss. liber.
Sensus corporis quinque. 429. A. versu. 1. in glo.
Sententia an valeat si sint plures, & vnus non iudicat. l. Pomponius. cum. iij. seq. de re iudi.
Sententiæ appellatione venit definitiua. 526. D. in marg. in lit. d
Sententia clemẽtior. l. generaliter. in prin. de decur.
Sententia contra absentem an valeat. 551. D. in marg.
Sententia criminalis retractari non potest. 1564. A. in marg.
Sententia incerta non valet. l. in summa. §. qui sortis. de re iudi.
Sententia in parte lata an valeat. 857. A.
Sententia interlocutoria reuocari potest, non definitiua. l. quod iussit. de re iudi. 526. B.
Sententia lata contra non possidentem, si postea possideat, mandatur executioni contra eum. 821. B. in marg.
Sententia lata cõtra tenoré constitutionis an valeat. l. cum prolatis. de re iudi.
Sententia lata contra vnum delinquentem an præiudicet alteri cõdelinquẽti. 1458. B. in marg.
Sentẽtia lata ex falsis actis est ipso iure nulla. 1506. C. in marg.
Sententia licet non possit regulariter ferri nisi lit. contest. tamen fallit in causis criminalibus. 1550. D. in mar.
Sententia pro libertate præualet. l. lege. de manumissio.
Sententia retractatur prætextu testamenti de nouo reperti. 823. A. in mar.
Sententia si lata est per falsas probationes, qualiter excipitur contra eius executionem. in verbo, Exceptio falsi.
Sentẽtia sola an infamiam irroget. 1311. D. in glo. n.
Sententia simpliciter lata intelligitur secũdum originẽ libelli, & petitionis: & potest declarari per iudicem qui eam tulit. 1568. D. in mar.
Sententia valet in mortuũ. 1617. D. in gl. i.
Sententiæ criminalis excutio differri potest, si cõdemnatus gesserit alicuius negocia cui non reddiderit rationem. 147. B. in mar.
Sententiam contrariam accipere. in verbo, Contrariam.
Sententiam delegati exequitur ordinarius, non contra. 518. A. in glo. p.
Sententiã exequi non debet iudex inrra tẽpus ad appellandũ datũ. in verbo, Iudex nõ potest. Cõsuetudo est in cõtrarium.
Sententiam latam cum eo qui me defendit, sine mandato ratificare possum. in verbo, Ratificare.
Sententiam postquã semel dixit iudex, desinit iudex esse. l. iudex. de re iudi.
Pecunia ob sententiam in senatu dicendã non accipienda. l. pe. ad leg. Iul. repe.
Exceptiõ an & quando potest opponi post sententiam. in verbo, Exceptio.
Sententiæ contrariæ à diuersis latæ, an sit standum. 537. C. in glo. f.
Separari an possit causa successoris vniuersalis & singularis. 496. A. in. 2. versu glo.
Septa. l. j. de riuis. §. septa.
Sepultura.) Si quis reliquit ecclesiæ centũ vt in ea sepeliatur, & postea ille sit suspensus, ecclesia habebit illa cẽtũ. 1450. C. in margine.
Sequester. 442. B. in glo. r.
Seruitꝰ nulla est corporea. 813. D. in glo. n.
Seruitutum natura non est vt cogatur aliquis aliquid facere. 111. C. in gl. Aut te.
Seruitutes iura appellantur. 121. B. in glo. f.
Seruitutes ductus aquæ, & haustus aquæ discretę sunt. 731. C. in textu.
Seruituti contraria libertas. in verbo, Libertati.
Seruus an domino ignorãti acquirat. 446. D. in glo. c.
Seruus an, quãdo, qualiter & quo iure possideat, & dominium transferat. 343. A. in glo. b.
Seruus arbiter esse non potest. 1818. C. in glo. a.
Seruus creditoris accepto ferre nõ potest. 1206. A. in glo. l.
Seruus æquiparatur libero homini possesso. in verbo, Liber homo.
Seruus fit, qui ad mortẽ damnatus est. 1567. D. in glo. i.
Seruus in caput eius cui seruiit aliquando, in memoriam prioris dominij torqueri non potest. l. vnius facinoris. §. seruus. de quæstionib.
Seruus in quo plures habent vsumfructũ, an cuilibet ex re sua quærat. 1062. A. in glo. k.
Seruus nõ in omnibus parere domino debet. 894. B. in. l. seruus.
Seruus fugitiuus an simpliciter à domino possideatur. 1277. A. in mar.
Seruus partim esse nemo potest. 837. C. in glo. f.
Seruus pecuniariter non punitur. 147. D. in margine.
Seruus potest conditionem domini facere meliorem, non deteriorem. 1060. C. in fine glo. u.
Seruus potest nouare faciendo rem domini meliorem. in verbo, Nouare.
Seruus quandoque dicitur dominus. 767. C. in glo. h.
Seruus sine domino esse potest. 340. C. in glo. b.
Seruus vt hæreditatem domino quærat, tria requiruntur. 369. D. in glo. z.
Seruo libero facto an prosit contractus in seruitute factus. 1919. A.
Serui non habent natales. 354. D. in glo. q.
Seruorum indicia contra dominos admittenda. in verbo, Indicia.
Seruoũm ne differentia aliqua sit. 148. in glo. r.
Seruorum qualitates variæ. l. item apud. §. etenim multum. de iniur.
Seruis quandoque ignoscitur. §. si tutoris. l. is qui. quod vi aut clam.
Sextarium frumenti. l. vulgaris. §. sed & si de naui. de fur.
Si, dictio. 493. A. in glo. a.
Si, id est quanuis. 1013. C. in glo. e.
Si non, id est quia non. 1124. C. in glo. p.
Si & cum, quãdoque non differũt. l. quodcunque. §. non solùm. de verbo. obli.
Signare domum. l. si iniuriæ. de iniuriis.
Signa, id est sigilla. 646. A. in glo. p.
Signinum. 728. c.
Silentium propter patris reuerentiã interueniens, cẽsetur traditio. 879. B. in mar.
Simile.) Nihil est id, cui idipsum simile est. in verbo, Nihil est.
Simpliciter, id est purè. 914. D. in glo. z.
Simul, id est postquam. 1241. D. in glos. o.
Simũlata venditio quæ dicatur. 126. D. in glo. n.
Singularis numerus pluralem cõcipit. 774. B. in glo. h.
Sistere, id est sisti facere. 948. A. in glo. r.
Sitonæ. 1748. B. in textu.
Sitonæ qui. 1752. B. in mar.
Sitonæ sunt frumentatores. ibidem.
Sitoniæ munus. 1752. B. in tex. l. sextumdecimum. in prin.
Societas amorem auget. in verbo, Amorem.
Ius fraternitatis habet Societas. 622. B. in glo. n.
Socius quis. l. sunt qui. de re iudi.
Socij mora socio nocet. in verbo, Mora.
Sol.) Fundus quandoque conceditur vt quis calefaciat se ad Solem. 708. C. in glo. e.
Solarium (aliàs salarium) à solo dictũ. 653. A. in glo. b.

BIU Cujas

Index materiarum

Solennitas intrinseca præsumitur.l. sciendum. de verb.obli.
Solénitas stipulationis remitti potest. 210. B.in mar.
Solidum.)De solido cauere.l.ergo.§.illud. de fideicom.liber.
Soluitur quandoque aliud pro alio.in verbo,Aliud.
Soluere,id est dissoluere.l.j.de tigno iniuncto.in prin.
Soluere, & liberare, differunt.l.fi. de duo. reis.
Soluere statim, id est cum aliquo temperamento téporis.l.quod dicimus.de solu.
Soluens censum pro fundo alieno nó facit eum suum.l.quę quisque.de acqui.re.do.
Soluens nomine suo pecuniam quam alieno susceperat soluendam,fur est.in verbo,Furtum est.
Soluens,potestatem habet commemorare in quā causam soluit.in verbo, Debitor.
Soluíne possit idem pluribus. 919. D. in glo.o.
Solutus,id est expiditus,liberat' &c. 1003. C.in glo.k.
Solutum errore an repetatur. 1885.B. in glo.b.
Pro soluto vsucapere,quid.l.j.pro solu.
Solutio alteri facta,quàm creditori vel adiecto,an liberet.1190.D.in glo.q.
Solutio debiti paterni inducitur ex his testatoris verbis filiis debitoris legantis: plus vobis legassem, si pater vester mihi soluisset.in verbo,Debitore.
Solutio & liberatio differunt. 1129.B. in expositione rubricæ.
Solutionis verbum.l.solutionis.de solu.
Solutioni adiectus an possit agere. in verbo,Adiectus.
Solutionem videtur habere ratam mandati agens.in verbo,Mandati.
Solo quando cedit ædificium, planta, satum.365.A.in glo.a.
Sordes.1386.B.in mar.
Sordes eximere.ibidem.
Sordidatus.ibidem.
Sordidus.ibidem.
Sorte res quando dirimitur.14.B.in mar.
Speciale,id est expressum.1313.C. in glo.a.
Locus à speciali validus.1707.C.in mar.
Specialis consuetudo quando derogat legi.in verbo,Consuetudo.
Specialiter si non notentur quæ notabiliter fiunt,videntur negligi.in verbo,Negligi.
Species pertinétes ad vectigal.l. interdū.§. diui quoque Marcus.de publica.
Specificatum vt specificantis fiat, tria requiruntur.363.D.in glo.n.
Specus,quid.123.D. in glo.e. &.1307.D. in glo.m.
Specus variè sumitur. 728.A.inglo.i.&.§. specus autem.727.in glo.i.
Spiculatores.l.diuus.§.pannicularia.de bo. dam.
Spiritus,id est elementatio.472.B.in gl.ſ.
Spontè confitenti parcendum.l. edicto. de iure fis.
Spontè veniens non puniendus.l. res quæ. de iur.fis.
Sportulæ,quid. 1733.A
Spurcare. 1388.in glo.m.
Spureum. 115.C.in gl.d.
Spurius quid,& vnde. 1677.C.in mar.
Spurius decurio fieri potest.l.spurij. de decur.
Stagnum,quid. 670.B.§.stagnum.
Sterit per me. id est, sum in mora. 1126.D. in glo.o.
Statuti sumptus, id est impensa ordinaria.l. sed & si.§.quod autem.supra de peti. hære.nam statuit quisque bonus paterfami. quid quoquo die,mense,vel anno sit expensurus,id est constituit,ordinat.
Statio.l.j.§.stationem.de fluminib.
Statuæ qualiter & vbi ponendæ.748.C. in glo.i.
Statuliber quis.l.j.de sta.lib.
Statuliber, id est sub conditione manumissus.353.A.in glo.b.
Statum expési facere,*faire estat de sa despése.* l.sed & si.§.quod autem.de peti.hære.
Stellionatus.1404.D. in glo.r. &.1405.A in tex.
Stilus & cōsuetudo pro lege haberi debēt. 1788.C.in marg.
Stipendia impleta dicuntur quando miles militauit.xx. annis.l. milites prohibentur.de re mili.
Stipendiis expungi.l.ex causa.de re milit.
Stipulari quandoque promittere. 1116.C. in glo.k.
Stipulatio,quid.914.A.in glo.a.
Stipulatio ad hæredē transit.919.C. in gl.i.
Stipulatio, id est ius exigendi stipulationem.68.D.in glo.r.
Stipulatio annua an sit vna vel plures.188. A.versu.9.in glo.
Stipulatio habere licere, siue interponatur super contractu emptionis,siue super alio,non commttitur nisi lata sententia. 942.C.in mar.
Stipulatio cōtra legē facta,nullaest.964.A
Stipulatio cautionalis quæ sit.1216.C
Stipulatio non valet nisi interfit stipulantis.1048.B.in mar.
Stipulatio præsens ad futura non trahitur. 70.D.in glo.c.
Stipulatio turpis nulla.l. generaliter. de verbo.obli.
Stipulatio vtriusque partis consensu perficitur.l.continuus.§.j.de verb.obli.
Stipulationis diuersitas an vitiet obligationem.915.B.in glo.h.
Stipulationis solennitas remitti potest.210. B.in mar.sub.†.
Stipulationem pœnæ committi. in verbo, Pœnæ.
Stipulationes prætoriæ & iudiciales. 925. A.in glo.b.
Stipulationes tot,quot summæ,vel species. l.scire.de verbo.obli.
Stragula vestis.1812.A.in.j.versu tex.
Stragularum genera.1859.B.in glo.i.
Structilis.730.D.in glo.o.
Structores.1762.C.in mar.
Studij ratione permittitur quod aliàs non 1890.C.in glo.g.
Studia liberalia.l.j.de var. & extra. cog. 1787.A
Stuprati pueri pœna.in verbo Pueri.
Stuprum, & adulterium, differunt.l. inter. &.l.stuprum.de adul.
Subiicere delatorem.l. senatus censuit.§.si quis delatorem.de iure fis.
Subiicere æs.1278.C.vers.j.in tex.
Subiici bestiis,& obiici,differunt.1489.C. in mar.
Subrogatum sapit naturam eius cui subrogatur.1327.C.in mar.
Subscriptio accusatoris quibus verbis fiat. 1420.A.in glo.l.
Subsignare.iij. modis capitur. 1810. C. in glo.f.
Substantia.) Quando verba requiruntur de substantia & forma, non sufficit actū adimpleri per æquipollens. in verbo, Verba.
Substantia, id est esse & natura.886.C. in glo.y.
Substitutus.)An possit per substitutum legere quis.in verbo,Legere.
Substitutus pupillo se immiscēti in hæreditate paterna, si pupillus postea moritur in pupillari ætate,nó potest postea petere resti.in integ.&c.989.A.in mar.
Substituere.728.B.in glo.q.
Subtile ius, id est rigorosum.§. codicilli.l. in bello.de capti.
Subuenitur magis coniuncto quàm non coniuncto.in verbo,Coniuncto.
Successor rei singularis quandoque propter dolum auctoris repellitur. 867. in glo.h.
Successoris appellatione quid continetur. 80.C.in glo.f.& in mar.
Successoris vniuersalis & singularis an causa separari possit.496.A.in glo.n. & in mar.
Successorem rei quandoque sequitur actio personalis.in verbo,Personalis.
Sudoribus aquam manare.in verbo,Aqua.
Sulphur dicitur fructus.1300.D.in glo.n.
Summa minor inest in maiori. in verbo, Minor. quandoque contra, quando its volunt partes.916.A.in mar.
Summa quæstionis.909.C.in textu.
Summaria quæstio est pignoris distrahendi.in verbo,Pignoris.
Summum supplicium. in verbo,Suppliciū.
Summissus.1525.C.in tex.
Sumptus,id est assumptus.758.C.in glo.m.
Sumptus statuti.in verbo,Statuti.
Superficiariæ ædes.de superfi.l.ij.
Superficiarius quis.47.A.in mar.
Superficiarius est quasi inquilinus.l.iij.§.j. de no.ope.nun.
Superficies. 699.A.in glo.a.
Superficies, id est solum in quo inest superficies.702.in glo.i.& in fi. glo.k. superficies dicitur solum,& domus.
Superstitio Iudaica.in verbo,Iudaica.
Superuacuo.l. si quis ingenuam.§. qui in alterutras.de capt.
Suppliciū summum.l.j.de extraor.cri. in fi.
Supplicia minuenda potius quàm exasperanda.1572.D.in mar.
Suppressor.l. non statim.§. idem princeps. ad.l.fa.de plag.
Supprimere naufragium.l. eiusdem legis. ad.l.Cor.de fic.§.item qui auctor.
Susceptores.1749.B.in glo.i.
Suspectus.i.non idoneus.590. D. inglo.q.
Suspectum hæredem solæ facultates reddunt, tutorem fraudulenta administratio.l.si creditores.de pri.cre.
A suspecto incipiendū,& à quo facilè posse verū sciri iudex crediderit.l.j.§. idem diuus.de quæstio.
Suspenditur furtum magnum committens. 1559.C.in mar.
Suspendí ne debeat corpus mortuum pendente lite criminis.in verbo,Corpus.
Suspensi sunt morientium actus.174. D. in glo.q.
Suspensioni æquiparatur relegatio.in verbo,Relegatio.
Sustinere honoré.l.honorem.de mu.& ho.
Sustinere pœnā.i.differre.l.si qs.de pœ.
Suus,id est sibi obligatus.624.A.in glo.a.
Suus non est,id est sanæ mētis, vel apud se. 568.D.in glo.u.
Suam rem emere quandoque quis potest.l. cotem.§.pe.de publica.
Syndici. 1749.B.in mar.
συνημμένον.l.rerum.de vsucap.

T

TAbellarius,quid. 399.A.in glo.b.
Tabularij. 1788.C.in glo.e.
Tabulæ,quid. 1851.C.in mar.

Tacens

BIU Cujas

Tacens quando dicitur consentire. 1708. B.l.quoties.§.consensisse.
Tacita conuentio quandoque valet.in ver. Conuentio.
Tangere,id est colligere.745.D. in glo.n.
Tantisper ,id est solùmodo.712.D.in gl.y.
Taxatiua dictio non excludit similes casus. 405.D. in mar. sub lit.f.&. 466. A.in mar.sub.*
Tecton,id est faber.662.A.in mar.
Tectorium.94.in.l.ex damni.versu.4.
Temere.)Non temere.1363.A.in glo.c.
Temperamentum optimum fit ex duobus contrariis.300.B.in glo.c
Tempestatis vis ferri non potest.l. fluminum.§.vitium.de dam.infec.
Temporarium.657.D.in glo.o.
Temporarium exilium.l. falsi nominis.§. ordine.ad.l.cor.de fal.
Tempus delictum aggrauat.1485.D.
Tempus præteritum pro futuro.in verbo, Præteritum.
Tempus pro tempore.546.D. in glo.b. & 1006.D.in glo.x.
Tẽporis estimatio.l.idẽ erit.de verbo.obli.
Tenetur vsusfructus,non possidetur.l.j.§. quod ait.quo.lega.
Tenere.i. obligare,astringere.l.j.§.hæc actio.ne vis fiat ei.
Tenere,id est possidere.449.C.in glo.g.
Tergiuersari.in verbo,Calumniari.
Termini prorogatio quid operetur.in verbo,Prorogatio.
Testamentarius.i.tabellio.1504.C.ĩ glo.d.
Testamentum interlinere, subiicere, resignare &c.l.qui testamentum ad.le.Cor. de fal.
Testamentum nullum quandoque reconualescit.816.D.in mar.
Testamentum rumpit posthumus. 276.D. in glo.f.& in mar.
Testamenti tabulæ quando sint exhibendæ.644.C.in glo.t.
Testamento rescisso an libertas rescindatur.305.B.in glo.a.
Testari.15.A.§.si quis.&.1352.D.in glos.c. &.1462.in glo.x.
Testatio.l.j.quod vi aut clã.§. sed & si qs.
Testatio,id est nunciatio coram testibus. 21.C.in glo.i.
Testatio & testimonium.l. pœna. in prin. ad.l.Cor.de sic.&.l.lege Cornelia.§.pœna legis.ad.l.Corn.de fal.
Testationem cõsignare.l. moris.§.solet de pœnis.
In testationem referre.l.non solum.§.1. de no.ope.nun.
In testationem redigere.510.C.in glo.t.
Testato,id est corã testibus.1008.B.in gl.e.
Testato conuenire.1011.A.in gl.c.
Testatoris dolus an noceat hæredi.in verbo,Dolus.
Testatoris fraudulentum consiliũ.l. si quis. qui & à qui.ma.
Testimoniũ de auditu auditus an valeat. 113.D.in glo.Audierint.
Testimonium & testatio.l. pœna. in prin. ad.l.Cor.de fal.
Testimonio vnius non credendum.l.maritus quidam.de quæstio.
Testis deponens dolo malo in causa capitali contra innocentem, punitur vt homicida. 1481.C.in mar.
Testis non potest iurare per nunciũ. 1543. C. in margine.
Testis dictũ valet dicentis,videtur mihi q̃ hic possedit decẽ annis.344.B.in mar.
Teste altero carẽs miles esse potest.in verbo,Miles.
Testes debẽt deponere & interrogari sup his q̃ sunt facti.943.D.in mar.sub lit.c.
Testes falsi qualiter puniẽdi.539.B.in mar. sub ij.†
Testes non tenẽtur dicere diem & consulem.113.D.in glo.s.
Testes prolati.l.patre vel marito.de q̃stio.
Thesaurus.410.A.in mar.sub.†
Thesaurus,quid.l.nunquã.de acqui. re.do.
Thesaurus impropriè dicitur pecunia cõdita.446.C.in gl.o.
Thlibiæ.1484.C.in glo.h.
Tignum,quid.l.j.de tigno iuncto.
Tigni appel.quid continetur. 365.B.§. appellatione.
Titulum an auferat interemptio possessionis.471.B.in mar.
Toga,quid.1644.B.in mar.
Tolerare,quid.1851.D.in mar.
Tollere & reponere.658.A.§.restituas.
Torrens.663.B.§.Item.
Torqueri seruus quando potest in dominum.in verbo,Seruus.
Tortura.)Confessio extraiudicialis sufficit ad torturam.1462.D.in mar.
Confessio facta in tortura etiam perseuerata sine indiciis,nõ nocet confesso.1535. B.in mar.
Tortus semel,secundo torqueri potest ex causa.l.repeti.de quæstio.
Totius & partis debet esse proportio.295. A.in glo.a.
Totum vinum non partem fundere permittitur.in verbo,Vinum.
In totum.l. sed & si.§.consuluit. supra de pet.hære.
Quod iuris est in toto quo ad totum,& in parte quo ad partem.l.an pars.p dereli.
Tractare aliquem vt filium,quid cõtineat. 1019.B.in mar.
Trahere.i.protrahere.287.C.in glo.k.
Trahere reliqua.307.B.§. imperator.
Transferre possum in alium licentiam quã habeo de ingrediendo rem auctoritate propria.in verbo,Licentia.
Transactio super re aliena fieri potest.941. D.in glo.m.
Transactum,id est cõpletũ.709.C. in gl.e.
Transducere.698.C.in glo.p.
Tres liberi.de vaca.mune.l j.§.quãuis.
Tribunorum officium.l.officiũ.§.officium de re mili.
Tributa sunt nerui reip.1538.B.in textu.
Tributoria an tollatur electione. in verbo,Actio de peculio.
Tributũ,& vectigal,differũt.136. A.ĩ gl.r.
Triste auxiliũ,appellatio.l.serui.de appel.
Triticum,quid.989.C.in glo.e.
Trochus,id est rota.661.A.in glo.f.
Tubus.733.D.in glo.e.
Tunc dictio.963.B.in mar.
Turba,quid.l.prætor.vi bo.rap.
Turpitudinis in pari causa potior est conditio possidentis.in verbo,Possidentis.
Tutelæ excusatio non datur nisi causa cognita.in verbo,Excusatio.
Tutor suspectus,& hæres,differunt.in verbo.Suspectum.
Tutoris auctoritas supplet infantis iudicium.l.quanuis.de acqui.pos.
Tutoris dolus an noceat pupillo.in verbo Dolus.
Tutorem habenti tutor non datur,curator sic.1226.D.in glo.z.
Tyrones.1437.C.in glo.a.

V

Vacare. 1750.D.in margine.
Vacans mulier.i. vidua. 1477.D. in glo.m.
Vacua possessio,quæ. 458.C.in glo.y.
Vacuus locus,id est sine ædificio.l. prætor ait.§.siue autẽ.de no.ope.nun.
Valet ex postfacto,quod ab initio non valuit.in verbo,Initio.
Valetudinarij.1762.B.in tex.& mar.
Vani timoris nulla æstimatio est.l. si quis ab.de re iudi.
Vapor.i.aqua calida.730.D.in glo.u.
Vapores balnearij.in verbo,Balnearia.
Variis ex figuris causarum obligationes. in verbo,Obligationes.
Vasalli filius facilè impetrat inuestituram. 722.D.in glo.k.
Vassallus vassalli non est primi vassallus. 1828.D.in glo.b.
Vectigal an de qualibet re præstandum sit. 138.B.in glo.d.
Vectigal,& tributum,differunt.136.A.in glo.in prin.col.
Vectigalia prædia quæ.62.D.in glo.t.
Vectores sunt qui vehuntur.144.B.in gl.n.
Vehere & portare differunt.728.B. in glo. t.&.u.&.731.A. in glo.a.&.b.
Vehicularis cursus.in verbo,Cursus.
Vel,id est etiam.1428.A.in gl.o.
Vel pro id est.1437.D.in glo.e.
Vel,id est saltem.736.D. in glo.y.1005.A. in glo.c.&.1109.D. in glo.y.
Velle semel,sufficit,& non potest pœnitere.121.D.in gl.o.
Venatorium in ludum damnare reos quid. 1554.A.in mar.
Vendere alteri promittens sub pœna &c. 1011.A.in mar.
Vẽdere rẽ litigiosam.1623. A.versu.6.ĩ tex.
Vendi possunt debitoris bona auctoritate iudicis.in verbo,Creditor.
Venditis bonis concubina excipitur.l.pe. de priui.credi.
Venditio in ludo facta an valeat.88.D.in margine.
Venditio simulata,quæ.in verbo,Simulata.
Venditioné transferri quid. 750.B.in gl.x.
In venditione bona fides debet esse tempore contractus & traditionis. 488.B. in mar.& in glo.
Venditor variè sumitur.547.C.in glo.e.
Vindico quandoque quod possideo. 586. D.in glo.u.
Venenarij.1566.C.§.venerarij.
Veneris res.1460.D.in glo.z.
Ventilata quæstio.864.A.§.illa etiam.
Ventrale.in verbo,Inuentrales.
Venustas.1736.B.in mar.
Verberare quid.1374.C.in textu.
Verberare & pulsare differunt. in verbo, Pulsare.
Verbum generale non pertinet ad ea de quibus nominatim cauetur.1005.D.
Verba de substantia & forma quando requiruntur,non sufficit actum adimpleri per æquipollens.914.B.in mar.
Verbis verba soluuntur.i.obligatio verbis contracta,acceptilatione,quę verbis cõstat,soluitur.l.nisi. de acceptilationib⁹.
Verecundia,id est reuerentia.164.D.ĩ gl.c.
Veredi.1749.C.in mar.
Veritas quàm opinio magis spectãda.1280. B.in glo.n.
Vespertilio.quis.1684.C.in gl.o.
Vespillo.1172.D.in glo.b.
Vetandi ius habens,non continuò & concedendi ius habet.722.D.in gl.g.
Vetare & iubere,verba sunt interlocutoriæ.in verbo,Iubere.
Veteranus & veterator.148.in glo.r.
Veterinarij.1762.C.in margine.
Vetus consuetudo quæ cõprobat,tolerabilia sunt.l.imperatores.de pollici.
Vetustas,id est inueterata cõsuetudo. 109. B.in glo.l.

BIU Cujas

Index materiarum

Vetuſtas eſt tempus decem annorum. 134. B.in glo.h.
Vetuſtas dat iuriſdictionẽ.l.fi. de aqua plu.
Vetuſtas vicem legis obtinet.l.j. in fin. de aqua plu.
Vetuſtati cedunt lex & natura. 111. A. in gloſſ.c.
Vi bonorum raptorum edictum tria capita habet.1340.D.in mar.
Via agraria.654.D.in glo.l.
Via cliuoſa.656.C.§.deteriorem.
Via & iter differunt.648.D.in glo.o.
Via militaris,id eſt publica.649.A.in gl.b.
Via prætoria,conſularis,militaris. 654.D. in gloſſ.k.
Via publica.653.B.§.viam.
Via quandoque, id eſt ſeruitus viæ. 25.B. in gloſſ.f.
Via ruſtica.655.A.§.hoc interdictum.
Via triplex.649.A.in glo.a.in fi.
Via vicinalis.in verbo,Vicinalis.
Viam aperire.662.A.in.l.prætor.
Viam purgare.l.j.de via publi.& iti.pub.
Viarum quædam publicæ, quædam priuatæ,aliæ vicinales.654.A.§.Viarum.
Vicinalis via.l.fina.de lo.& iti.publi. vide in verbo,Viarum.
Vicinus locus quis dicatur.39.C.in glo.p.
Viciſsim recõueniendo an vnum per aliud tollatur.in verbo,Tollere.
Victimarij.1762.D.in mar.in fi.
Videri,id eſt præſumi.940.D.in glo.ſ.
Vigilantibus ius ciuile ſcriptum eſt.l. pupillus.in fi.quæ in frau.credi.
Vigintiprimi.1749.D.in mar.
Vincula publica.l.ſenatuſcõſulto.de iniur.
Ex vĩculis cauſam dicere.ĩ verbo, Cauſam.
Vindicare rempub.l.quod reipub.de iniur.
Vindictam ſumẽdi auctoritate propria facultas quando poteſt per alium exerceri.691.C.in mar.
Vinearum populatores capite plectuntur. 1335.A.in mar.
Vinum totum nõ partẽ effundere permittitur.1874.C.in glo.c.
Violenter cognoſcens fœminam qualiter probatur.1473.D.in mar.
Violentum ex interuallo non pellendum. in verbo,Expellere.
Virgæ ſanguineæ.l.pe.ad.l.Pomp.de par.
Virgilij patria.1723.A.
Virgines nondum viripotentes corrumpens qualiter punitur.l.ſi quis aliquid.de pœnis.§.qui nondum.
Vis atrox.673.B.§. ad ſolam.
Vis diuina, id eſt vis maior.l. fluminum.§. vitium.de dam.infec.
Vi factũ,quid.l.j.quod vi aut clã.§.quid ſit.
Viſceribus vim inferre.l. Cicero. de pœn. vide in verbo,Mulier.
Viſitationem ſolués pro beneficio litigioſo, non facit ius ſuum melius, argu.in.l. quæ quiſque.de acqui.re.domi.
Vitiare.)Quod vitiat,non debet ſubintelligi.in verbo,Subaudiri.
Vitio naturali parcendum eſt.81.A.in gl.a.
Vitioſus locus dicitur paluſtris. 128.B. in glo.n.vide in verbo,Locus.
Vitioſæ ædes, id eſt ruinoſæ.l. qui bona.§. ſi quis.de dam.infec.
Vitium ædium,loci,& operis differunt. 83. A.in glo.d e.f.
Vitium litigioſi rem non afficit. in verbo, Litigioſi.
Vitium operis. 714.B.§.qui hoc.
Vitis geſtamen erat Cẽturionum. 1691.C. in margine.
Vite à Centurionibus cædebantur milites. ibidem.
Viuos exuri ſacrilegos.l.vj.ad.l.Iul.pecu.
Vix eſt,id eſt nullo modo eſt.363.B.in gl.l.
Vlpianus prophetiſat.2.in glo.b.
Vlpiani origo.l.j.in prin.de cenſi.
Vniuerſitas.) Cum ea quædam alienantur. 396.B.in glo.r.
Vniuerſitas citari debet in cõcilio.1912.D. in margine.
Vniuerſitas fundi, non ſingulæ partes poſſidentur.in verbo,Fundus.
Vnus tantùm familiam conſtituit. in verbo,Familiam.
Vnum non ſufficit, ſi plura requiruntur. in verbo,Duo.
Vnius teſtimonio non credendum.l. maritus.§.Surus.de quæſtionibus.
Voluiſſe præſumitur ſcribens quod ſcriptũ inuenitur.in verbo,Scriptum.
Voluntas coacta,voluntas eſt.1318.A.
Voluntas defuncti ſtudioſè exequi debet. in verbo,Defuncti.
Voluntas non ſemper ſeruanda. in verbo, Defuncti.
Voluntatis expreſſæ, & eius quæ ineſt, diuerſa cauſa eſt. l. eum qui certarum. de verbo.oblig.
Voluntatem important verba quædam: vt, ſi ædificauero, id eſt ædificare voluero. 652.B.in glo.r.
Voluntarius nemo videtur vt bona diſsipentur.604.B.in glo.l.
Voluntarium exilium.1561.A.in mar.
Vrbs,id eſt Roma.1438.C.in glo.ſ.
Pertinet ad decus vrbium, ædificia nõ derelinqui.30.C.§.hoc interdictum.
Viſitatum.l.imperatores.§.Iidem reſcripſerunt.de appellat.
Vſualia mancipia.148.B.in glo.p.
Vſucapere pro hęrede quis dicitur.504.A.
Vſucapi poſſunt pecorum fœtus. 454.B.in glo.& marg.
Vſucapio an habeat locũ in emptione conditionali, in qua pendente conditione traditio fit.514.D.in glo.u.
Vſucapio & præſcriptio differunt. 452.C. in glo.& mar.
Vſucapio pro hærede vt locũ habeat, quid requiratur.503.D. in glo.h.& in mar.
Vſucapio quare inducta. 517.B. in textu. &.C.in glo.f.
Vſucapionis & poſſeſsionis cauſa ſeparata.l.j.§.ſeparata.pro empto.
Vſuræ non currunt, ſi non ſtetit per debitorem quò minus ſolueret. 101.D. in marg.ad.†
Vſuræ ſemiſſes.i.maiores.1203.D.in glo.r.
Vſurarum curſus odioſus.963.B.
Vſuſfructus eſt indiuiſibilis, licet vtilitas eius diuidi poſsit.1064.B.in gl.q.cir.me.
Vſuſfructus non poſsidetur,ſed tenetur. in verbo,Tenetur.
Vſuſfructus non poteſt cõſtitui duobus in ſolidũ in eadẽ re.1044.D. in glo.b.&.c.
Vt,dictio variè ſumitur.629.C.in glo.f.
Vtenſilia.l.eos qui.de decurion.
Vti,id eſt poſtquam.109.B.in glo.k.
Vti poſsidetis interdictum duplex eſt. 721. A.in glo.c.
Vtilis,id eſt efficax.947.D.in glo.o.
Vtilis actio.902.D.in glo.p.
Vtilis actio qũque.i.efficax.641.D.in gl.i.
Vtile,id eſt efficax. 74.D.in glo.n.&.720. D.in gl.f.&.781.D.in gl.n.&.690.D.in glo.q.&.750.C.in glo.b.
Vtile per inutile an & quando vitiatur. 1053.D.in mar.
Vtile per inutile non vitiatur.l.j.§.ſed ſi.de verbo.obliga.
Vtilitas publica priuatę pferẽ.17.D.ĩ gl.m.
Vtilitas ſi eſt eadem, idem ius ſtatuitur. in verbo,Ratio.
Vtimur hoc iure.l.Stichum.§.ſi Stichus.de ſta.lib.
Vuæ multiplices.1852.B.in textu.
Vulgaris interpretatio ſequenda. 1839.A. in margine.
Vulgaris vxor.1451.B.in mar.
Vulneratus cenſetur mortuus à die illati vulneris,ſi moriatur.555.D.in mar.
Vulua mulieris habere poteſt quinque loculamenta.l.ſi pater.de ſolut.
Vxor iuſta & iniuſta,quæ.1451.B.in mar.
Vxor quas operas debet marito. 287.A.in marg.ſub lit.a.
Vxor vacans,in verbo,Vacans.
Xenoparochi.1748.D.in mar.
Ὑπαίθριον. 1862.B. in marg.

FINIS.

INDEX PRAECIPVARUM materiarum, quæ ſemper menti inhærere debent, in ſingularem ſtudioſorum omnium vtilitatem collectus.

Abolitio pœnæ eſt temporaria coërcitio.l. fratres. de pœ.in prin.
Abſens non nocet preſenti.l. j.de fideic. liber.
Abſoluere poteſt, qui cõdemnare poteſt.l. iij.de re iudi.
Acceſſorium ſine principali eſſe non poteſt.1090.D.in glo.ſ.
Accidens non mutat materiam.l.v.§. apiũ. de acqui.re.domi.in ſum.
Acquirere.) Iiſdem modis res deſinunt eſſe noſtræ, quibus acquiruntur. l.j. pro derelicto.
Acquirere negligés creditores nõ fraudat. l.qui autem.in prin.quæ in frau.credi.
Acquirendi ſpecies eſt obligatione alium liberare.l.ſpecies.de accepti.
Neceſſaria ad acquirendum, ſunt neceſſaria ad perdendum.l. quemadmodum. de acqui.poſſ.
Acta inter alios, aliis non nocent.l. ſæpe. de re iudi.
Actio ſemel extincta reuiuiſcere non poteſt.in verbo,Obligatio.
Actio ſi cui dat, multo magis & exceptio. l.j.§.quod autem.de ſuperfi.
Actiones duæ poſſunt ſimul proponi.634. D.in glo.i.
Adminiſtrare honor eſt.l.teſtamento.in fi. de manumiſ.teſta.
Adulterum occidere cur patri non marito liceat.l.nec in ea.de adul.
Aduocare,cõſilium petere. 1255.D.in mar.
Aduocatus eſt miles. 523.A.in glo.b.
in Aede ſacra olim cõſignabatur pecunia. l.iiij.de ſtatulib.
Aedes conſtant ex ſolo & ſuperficie.l. eum qui.de vſucap.
Aedificia non derelinqui,pertinet ad decus vrbis.in verbo,Pertinet.
Aequitas iuri ſtricto præfertur. 167.A.in gloſſ.& marg.
Aequitas rigori ꝑualet.in glo.pe.l.qui ſeruum.de act.& obliga.
Affectare tutelam non dicitur, qui eſt idoneus.l.vxori.ad leg.Cor.de fal.
Affectioni parentum parcitur.l.iiij.in fi.de re mili.
Affectione caret pupillus & furioſus.l.j.§. ſi furioſus.de acqui.poſſ.
Affectus.) Furtum non fit ſine affectu furandi.l.furtum.de vſucap.

Affectu

Digesti noui.

Affectu non luxuria libertas danda.l.illud. de ma.vindic.
Affectu carent pupillus & furiosus.l.j.§. hoc edicto.ne vis fi.ci.
Agri portio videtur aqua viua.l. is qui. in prin.quod vi aut clam.
Ali de alieno quandoque quis potest.1734. B.in glo.c.
Alienantur quædam non sola.l. quædam sunt.de acqui.re.do.
Alienatione prohibita,prohibetur vsucapio.469.D.in mar.
Alienum factum inutiliter promittitur.l. sicut. de fideiuss.
Alienum factum nostrum dicitur. in verbo,Factum.
Alienum largiri species lucri est.in verbo, Lucri.
Alieni facti ignorantia tolerabilis.l. fin. pro suo.
Alieno admisso grauior pœna non luenda.l.cum ratio.in prin.de portio.quæ libe.dam.conced.
Alius.) Qui per alium facit,facere videtur. l.nō solum.de liberali causa.in argumē.
Quærit quis per alium,quod per se nō potest.1132.C.in gl.o.
Aliis non nocet res inter alios acta.l.sæpe. de re iudi.
Res inter alios iudicata,aliis non obest. in verbo,Res inter.
Alternatiuæ verificatio,alterius partis veritate contenta est.1808.C.in mar.
Alternatiuorum vtraque pars quandoque est in obligatione.316.D.in glo.t.
Ambiguus iudicis sermo ab eo interpretatur.l.in prætoriis.de præto.stipu.
Amico parum diligenti qui rem custodiēdam tradit,de se queri debet. in verbo, Negligenti.
Amissum,turpiter amissum postliminio caret.l.ij.in fi.de cap.& postli.
Amisso debito quandoque debitor non tenetur.in verbo,Debitor.
Amittit errās nemo.l.si procurator.de acqui.re.do.
Ampliari imperium hominum adiectione quàm pecuniarum præstat.l. cum ratio. §.si plures.de bo.dam.
Animus cuiusque ex eo quod quisque antè dixerit,probatur.856.C.in mar.
Animi languor damnum afferre nō debet. in verbo,Damnum.
Animo & corpore quæritur,& perditur animo & corpore.l. quemadmodum. de acqui.pos.
Antecedentia probant sequentia.in verbo, Animus.
Appellantem occidens iudex ante tempora appel.est puniēdus pœna mortis.1510. C.in mar.
Appellans nondum damnatus est.l.ij. §.j. de pœ.
Appellationis remedio,condēnationis extinguitur pronunciatum.l.j.in fi. ad senatusco.Turpil.
Approbatum semel,amplius non reprobatur.l.si vxor.§.sed & si. ad.l.Iul.de adul.
Aqua calida in Asia terræ irrigantur.§.cōstat.l.j.de aqua quoti.
Aqua viua videt agri portio.i verbo,Agri.
Arma postliminio non reuertuntur.l.ij.in fi.de cap.& post.
Assidua frequentia quasi nonnullam præbet infamiā.l.itē apud.§. aliud. de iniur.
Auaritiæ caput,Roma. 453.C.in glo.d.
Auditus.) Testimonium de auditu quandoque admittitur.l.ij.§.idem Labeo. de aqua plu.
Auferre rem meam possum auctoritate propria,quando non habeo copiam iudicis. 616.A.in mar.
Auscultatores debent esse minores.l. ad rēpub.de mune.& ho.
Auctoritas publica excusat.l.quod principis.de aqua plu.

B

Beneficium amittitur propter delictum. 1331.B.in glo.h.
Beneficium consuetum concedi à principe,dicitur impetrabile.722.C.D.in mar.
Beneficium iuris nemini auferendum.520. C.in mar.
Beneficium suum nemini debet esse damnosum.l.Paulus.de præto.stipu.
Benignior interpretatio capienda.l. quid vos.§.j.de ma.testa.fallit quandoque in dubio.223.C.in glo.e.
Benignitas laudatur.l. si ventri.in fin. de priui.credi.
Benignitas rigori præferenda.l. iij.§. Stichus annua. de sta.libe.&.l. si statu. ad prin.eo.ti.
Bis idem qui promittit,amplius quàm semel non tenetur.l.qui bis.de verbo.obl.
Bonos seruos habere debent publicani.l. iij.de publi.
Bona dicuntur cuiusque, quæ æri alieno supersunt.l.non possunt.de iure fisci.
Bona non sunt facilè dissipanda.l.ij.de cura.bo.dan.

C

Calendæ vide dicātur.de verbo. 1825. B.in glo.a.
Calida aqua irrigari quandoque agros. in verbo,Aqua.
Calliditas reprobatur.l.j.§. quæsitum. de separa.
Calor inconsultus calumniæ vitio caret.l. j.§.quæri.ad senatusco.Turpil.
Calumnia caret inconsultus calor.ibidem.
Captio vitanda.l.si rem mihi.de vsucap.
Captiosa non debet esse creditoribus pupilli ignorantia.in verbo,Pupilli.
Castrari vel spōtè nemo debet.l.iiij.§. planè.ad leg.Corn.de sic.
Castrorum disciplina antiquior fuit Romanis quàm charitas liberorum.l.postliminium.§.filius.de capti.
Causæ continentia non debet diuidi. 691. D.in glo.z.
Causæ magis quàm personæ beneficiū datur.l.tempus.de re iudi.
Cœlū supra ædes meas liberum est vsq; ad cœlū.gl. antep.l.si opus. quod vi aut clā.
Census.) Quæ quisque aliena in cēsum deducit,nihilo magis eius fiunt.l.quæ quisque.de acqui.re.domi.
Cœptus dies habetur pro completo. l. in vsucapionibus.de vsuca.
Certo certius est.l.ait prætor.§.si cum.quæ in frau.credi.
Cessio bonorum nō liberat fideiussorem.l. hæres à debitore.§. quod si. de fideiuss.& ibi. in marg.
Charitas liberorum non fuit potior Romanis,quàm castrorū disciplina. in verbo,Castrorum.
Charitatem auget commilitium. in verbo,Commilitium.
Citatio si est notorie nulla, priuilegiatus nō tenet cōparere.548.D.i mar.sub lit.l.
Ciues omnes rempub.defendere possunt.l. iiij.de ope.no.nun.
Cloacæ immundæ pestem cient,& ruinā.l. j.ad prin.de cloa.
Cloacarum immundities pestem generat. 17.D.in glo.m.
Cogitatio delicti nocet.in verbo, Delicti.
Cogitationis pœnam nemo meretur.l.cogitationis.de pœ.
Cogitatione animi nocens quis dicatur.l. impuberem.§.sed & si.ad leg.Cor.de fal.
Cognationis ratio habetur.l. vel si. de ma. vindic.
Cognitio militaris prodest.1694.B.in mar.
Colonus retinet possessionē domini eiecti. in verbo,Dominus.
Commilitium charitatem auget.l.hæreditatem.de castren.pec.
Commodum debet esse vbi est onus. 1114. B.in glo.m.
Concedere.) Non concedere est retinere. 424.D.in glo.l.
Conceptio medicamētis non est impediēda.l.iij.in fi.de statulibe.
Concordia matrimonia pater turbare non debet.in verbo,Matrimonia.
Condemnare qui potest, & absoluere.l.iij. de re iudi.
Condēnato dantur quatuor menses ad soluendum.in verbo,Debitori.
Conditio personæ inspicienda.l. iiij. ad fi. de incen.rui.nau.
Cōditio semel expleta, expleri amplius nō potest.l.si ita.ad prin.de ma.testa.
Conditio suspendit libertatem. 202.C. in marg.sub secunda.†
Cōditionis peioris nō debet esse dominus quàm non dominus.1667.A.in glo.c.
Conductio est in numo vno.l. si quis.in fi. de acquir.poss.
Confessio facta in tortura etiam perseuerata sine indiciis nō nocet cōfessō. 1533. B.in marg.
Confessus in iure, pro iudicato habetur.l. post rem.de re iudi.
Confessus pro iudicato.l.j. de confes. &.l. iij.eo.tit.
Confessus sua dānatur sentētia.l.j.de cōfes.
Cōfessus se occidisse hominem, tenetur de occiso.l.iiij.de confes.
Coniecturæ locus est in incertis,nō in certis.1028.D.in glo.y.
Consanguinitas excusat.1685.C.in glo.n.
Conscientia delicti nocet.l. quæsitum. qui & à qui.ma.
Conscientia sceleris instar est.l. aut facta. in prin.de pœ.
Consentire alij potest, qui per se facere nō potest.204.A.in glo.l.
Consentientem fraudat nemo. in verbo, Scientes.
Consensus eorum requiritur quorum iuri aliquid detrahitur.121.B.
Consensus plurium quando requiritur,debet simul præstari.122.B.in mar.
Consignatio olim fiebat in æde sacra.l. fin. de tabu.exhi.
Cōsignationes olim fiebant in æde sacra.l. iiij.de statulibe.289.A.
Consilium alij nemo præstare potest, qui furti faciendi consilium capere non potest.in verbo,Opem.
Constare oportet prius de crimine,& pronuntiari.l.eius qui.de iure fisci.
Consuetudo dat iurisdictionem. l. fin. de aqua plu.
Consuetudō facit personā eligibilem, quæ aliàs est ineligibilis.in verbo,Eligibilis.
Consuetudo specialis derogat legi, si est rationalis & legitima. 738.D.in gl.z.& in marg.§.sed & si.l.iij.quod vi aut clàm.
Continentia causæ non diuiditur. in verbo,Causæ.
Contumax non est, qui litem inchoatā deserit vocatus ad maius tribunal.l. contra.de re iudi.
Contumax quàm obsequens durius tractatur.l.ij.de re iudi.

Contu-

Index posterior materiarum

Contumacia est delictum.l.contumacia.de re iudi.
Contumacia militis capitalis.l. omne.§.ij. de re mili.
Conuenire.) Beneficium dolo perditur ne quis conueniatur nisi in quantum facere potest.in verbo,Dolo.
Conueniri quē nondum posse, & debitorē eū nō esse,nihil refert.in verbo,Debitor.
Corporalia munera non præstant fœminę. in verbo,Fœminæ.
Corpore & animo quæriī & perditur possessio.l.quemadmodum.de acqui.poss.
Creditor improbus est,qui vult iterū consequi quod accepit.in verbo, Improbus.
Creditores non fraudat negligens acquirere.l. qui autem. quæ in frau. credi. in prin.legis.
Crimen enorme non habet remissionem vltionis.l.Gaij.de fideicom.lib.
Crimen si graue est, ibi puniri debet quis, vbi illud admisit.in verbo,Puniri.
Constare oportet prius de crimine,& pronuntiare.l.eius qui.de iu.fis.
Culpa dolo proxima dolū repræsentat.l.j. si quis testa.liber.
Culturæ studiū à militia auocat.l. milites. in prin.de re mili.

D

DAmnari eum qui non deliquit,iniquū est.14.C.in glo.d.
Damnum dat, qui damni occasionem præbet.l.iiij.circa fi.vi bo.rap.
Damnosum nemini debet esse suum beneficium.in verbo,Beneficium.
Dare non semper est accipientis facere. 296.B.in glo.l.
Dari rem suam,& non dari,paria sunt.ibid. in glo.m.
Datum contemplatione salutis est irreuocabile.l.si pater.§.fi.de dona.
Debetur præsenti die,si dies non adiicitur. in verbo,Die.
Debitor.) Non est æquum teneri eum pecunia amissa,qui non teneretur si creditor accipere voluisset. l. qui decem. in prin.de solu.
Debitor cum soluit,potestatē habet commemorare in quā causam soluit.l. Paulus.de solu.
Debitor morosus tenetur de interitu. in verbo,Periculum.
Debitor nō debet venire cum sacco paratus.l.quod dicimus.de solu.
Debitor quis non sit, an nondum cōueniri possit,nihil refert.l.Fulcinius.§.si in diē. qui.ex cau.in posses.ea.
Debitori datur terminus ad soluēdū, & ex causa prorogatur.l.debitorib⁹.de re iud.
Decipit qui non instruit.337.C.in glo.f.
Deceptus nō dicitur iure communi vsus.l. inter eos.§.penul.de fideiuss.
Decepto quàm decipienti magis subuenitur.l.si procurator.de do.ma.excep.
Defendere ducem debet miles.l.iij. in fi.de re mili.
Defendi vxores à viris, non contrà,æquū. in verbo,Vxores.
Defensionibus pluribus vti licet.l. is qui. de excep.
Defensor sui idoneus nō est minor.in verbo,Minor.
Deficiente causa deficit effectus. 1459.B. in marg.
Defuncti voluntas studiosē exequi debet. 1002.B.in glo.s.
Deliciæ.) Nō deliciis,sed iustis affectionibus libertas dāda.l.illud.de manu.vindi.
Delictum grauius est militiam detrectare, quàm appetere.in verbo,Militiam.
Delictum patris filio non nocet. in verbo, Patris.
Propter delictum amittitur beneficium. in verbo,Beneficium.
Delicti cogitatio nocet.l. quæsitum. qui & à qui.ma.
Delicta non debent remanere impunita.l. Stichum.§.ij.de solu.
Delinquunt minus exemplo deterriti. in verbo,Exemplo.
Damnari non debet, qui non deliquit. in verbo,Damnari eum.
Delinquēs iterato,punitur grauius.in verbo,Iterato.
Desinunt res nostrę esse iisdem modis quibus acquiruntur.l.j.pro derelic.
Deterior quandoque est pupilli conditio quàm aliorum.609.D.in glo.o.
Dicere.)Ex eo quod quis antè dixerit,probatur animus.856.C.in mar.
Dicere ius sibi nemo potest.l.j.quo.lega.
Diei adiectio pro reo est.l.eum qui cal.§.j. de verbo.obliga.
Dignitas eius qui nihil admisit, nō est impedienda.l.spurij.de decu.
Dignior est prę ferendus inferiori.1737.A. in marg.
Dignitatum ordines seruandi sunt. ibid.B.
Dilatio si periculum sit allatura,cessant iuris regulæ.l.v.§.si quis riuos. de ope.no. nun.&.l.j.de dam.infe.
Diligere.)Si diligo te,tu illū:non sequitur quòd diligā illum. glo.debet.l.de accessionibus.de diuer.& tempo. præscrip.
Diligēs debet esse ꝓceptor.l.Attili⁹. de do.
Discere semper bonum est. 246.B.in mar.
Discere cupiebat Iul. vel alterum pedem in tumulo habens.l. apud Iulianum. de fideicom.liber.
Discere cupiebat Pomponius iurisconsultus anno ætatis.lxxviij.in.l. apud Iulianum.de fidei.liber.
Discendi cupiditas morte sola terminanda.l.Iulianus.de fideicom.liber.
Discipuli erga præceptores ingrati esse nō debent.l.Attilius.de donatio.
Ditiores se putant homines quàm sint.in verbo,Facultas.
Diuidere.) Nec mihi,nec tibi, sed diuidatur.1049.D.in gl.l.
Diuisa res melius intelligitur.850.D.in gl. p.l.quo dilucidius.de dol.ma.excep.
Docere maligne,decipere est.arg.l.rectissime.in fi.de libe.cau.
Dolorem iustum temperare, difficile.l. si adulterium.§.Imperatores.de adulte.
Dolosus nil dolosō.l.ij.§.idem ait.ne quid in lo.publi.
Dolus cū dolo compēsatur.859. C. in gl.i.
Dolus doloso nociuus, non alteri.l. qui à debitore.quæ in frau.credi.
Dolus tutoris an & quando noceat pupillo.863.D.
Doli capax pupillus nō censetur.l.j.§. hoc edicto.ne vis fiat ei.
Dolo ex suo furti actio nemini quæritur.l. eum qui.§.j.de fur.
Dolo facit,qui petit quod est redditurus.l. dolo.de do.ma.excep.
Dolo malo non videtur habere, qui iure suo vtitur.l.iij.§. is tamen. de libe. ho. exhib.
Dolo perditur beneficium ne quis conueniatur nisi in quantum facere potest.l. qui cum.de re iudi.
Dolo suo quando lucratur quis. 725.A. in glo.b.
Domesticum malum seruus improbus.l.j. §.serui.furti aduer.nau.
Domiciliū potest habere & relegatus.l.ei⁹ qui.in fi.ad municip.
Dominium animo perdi non potest possessione retenta.l. si quis vi.§.j. de acquir. possess.
Dominium non quæritur possidendo.l. finita.§.si de.de dam.infe.
Dominium præbet quandoque non habēs dominiū.l.nō est nouū.de acqui.re.do.
Dominia auferunt flumina.§.flumina.l. ergo.de acqui.re.domi.
Dominus eiectus retinet pos.per colonū. 681.C.in mar.
Dominus non debet esse peioris conditionis,quàm non dominus.1667.A.in gl.c.
Dominus sui nemo est. 1050.A. in primo versu glo.
Domini appellatione fructuarius continetur.l.in vēditione.de bo.aucto. iud.pos.
Dominum habet,qui socium habet. 137.B. in mar.
Domus cuique tutissimū refugiū. 1765.C.
Domus dicitur in qua quis degit,etiam si aliena sit.l.dies.§.prætor.de dam.infe.
Domus diruta reficiendę.l.ad curatoris.de dam.infe.
De domo extrahi quis non debet.l. dies.§. prætor.de dam infe.
Donare est perdere.l.filiusfa.in prin.ibi,vt perdat.de dona.
Donari videtur,quod nullo iure cogente conceditur.l.donari.de don.
Donatori pinguius succurritur quàm alteri debitori.l.& exhæredatum.de re iudi.
Dubium.)In dubio fauorabilis sensus præferendus.218.C.in glo.q.
Dubia verba in stipulationibus qualiter interpretantur.l.in cōuentionalibus. de verbo.obli.
Dulcedo vsurarum magna. in verbo,Vsurarum.
Duo vel plura si requiruntur,non sufficit alterum adesse.712.D.in glo.x.
Duplex solutio ex eodem debito recipi nō debet.in verbo,Improbus.
Durius nihil aut remissius constituendū.l. iiij.in fi.de incen.rui.nau.

E

EGere.)Ratio habenda est ne egeat qui conuenitur quaten⁹ facere potest.l. inter eos.de re iudi.
Eligendum est de duobus remediis melius. in verbo,Remedia.
Eligens semel mutare volūtatem nō potest l.si quis stipu.ad prin.de verbo.obliga.
Emptio nominis non semper facilis,quia numeratio non semper est in expedito.l. si dubiter.ad prin.de fideius.
Enormitas criminis,vltionis remissionem non meretur.l.Caij.de fideicom.liber.
Enunciatiua verba in modum causæ prolata,exceptionem inducunt.l.pater.§. au⁹. de do.ma.excep.
Episcopi reuerentia & metus æquiparantur.in verbo,Reuerentia episcopi.
Errans nemo rem suam amittit.l. si procurator.de acqui.re.do.
Errans non fatetur, nisi ius ignoret.l. non fatetur.de confes.
Errātis nulla volūtas.l.sed hoc.de aqua plu.
Erranti ignoscendum.l.interdum.§. diuus. de publica.
Error & imperitia excusat.l.sed hoc.de aqua plu.
Error in syllaba non nocet.l.qui habebat. de manu.testa.
Error iuris quando nocet.555.B.in glo.b.
Erroris fideiussio nulla.l.si quis. de fideiusso.
Errore veritas originis non amittitur.l.assumptio.ad munici.

Euenire

BIU Cujas

Digesti noui.

Euenire quod potest, inspicitur. 361. in glo. b. l. qui bona. §. cum inter. de dam. infe.
Exceptionibus pluribus vti licet. l. nemo. de excep.
Excipiuntur quædam tacite in sermone. gl. fina. l. fi. de aqua quoti.
Excusat publica auctoritas, & maioris iussus. l. quod principis. de aqua plu. ar.
Executionis sententiæ tempus potest iudex prorogare vel arctare. l. ij. de re iudi.
Exemplo deterriti minus delinquunt. l. si quis. de pœ.
Expectare non teneor me primo percuti. 683. C. in glo. armorum. §. qui armati. l. iij. de vi & vi ar.
Expressa sæpe nocent. gl. fi. l. ij. de di. & tẽpo. præscrip. 1458. B. in glo. r.
Expressæ voluntatis, & eius quæ inest. i. tacitę, diuersa est causa. l. eum qui cer. de verbo. obliga.
Exprimi quædam verbis minus possunt, quàm intellectu percipi. l. ratum. de solu.
Extraordinarium subsidium cessat, vbi datur ordinarium. l. iij. in princi. de no. ope. nun.

F

FAcere.) Qui non facit quod facere debet, punitur. 1686. D. in glo. b
Facit, qui non facit. l. in fraudem. quæ in frau. credi.
Facere per se qui nequit, consentire potest. in verbo, Consentire.
Facere per se videtur, qui per alium facit, cum agitur de lucro. in verbo, Lucrum.
Beneficium dolo perditur ne quis conueniatur, nisi in quantum facere potest. in verbo, Dolo.
Facere quantum potest, soluit miles. l. miles. de re iudi.
Factum alienum inutiliter promittitur. l. sicut. de fideiuss.
Factum alienum quandoque nostrum dicitur. 391. C. in mar. ad. l. ea q̃. de acq. re. do.
Factum alterius non debet nocere ei qui nihil fecit. l. de pupillo. §. si plurium. de noui ope. nun. Vide in verbo, Nocere.
Factum, infectum fieri non potest. l. in bello. §. factæ. de cap.
Factum nouissime præualet. l. si quis ante. de ac. pos.
Factum pro infecto haberi non potest. 216. B. in glo. h.
Factum semel, amplius fieri non potest. ibi.
Facti alieni ignorantia tolerabilis est. l. si. pro suo.
Facti quæstio, in iudicis arbitrio est: pœnæ persecutio, non eius voluntati, sed legis auctoritati mandatur. l. j. §. ij. ad senatusconsul. Turpil.
Facti quod est, facile amittitur: vt pupillus possessionem corporalem. l. possessionẽ. de ac. pos.
Cogi præcise ad factum an & quando quis posit. 168. C. in glo. r.
Factum tenet, quod aliàs non teneret. 390. C. in mar. l. quamuis. de acqui. re. dom.
Facilitas.) Sua cuique facilitas imputanda. l. j. §. item sciendum. de separ.
Facultas.) Sæpe de facultatibus suis amplius sperãt homines, quàm in eis sit. l. in fraudem. qui & à quibus ma.
Falsa demonstratio non vitiat legatum. l. testamento. de ma. testa.
Famę cuius parcitur, multo magis & vitę. l. si adulterium. in fi. de adul.
Familiaritas militaris & scholaris prodest. 1694. B. in mar.
Fari qui non potest, nec stipulari. l. mulier. de ver. obli.
Fauor publicę disciplinę dictat vt maleficia puniantur. l. Stichum. §. ij. de solu.
Fauorabilis sensus in dubio præferendus. 218. C. in glo. q.
Fœmina impune ius ignorat. in verbo, Rusticus.
Fœminæ corporalia munera non obeũt. l. iij. §. corporalia. de mu. & hono.
Fideiubendo pro se obligatur nemo. l. hæres à deb. §. seruo. de fideiuss.
Fideiussio erroris nulla. in verbo, Erroris.
Fideiussio maleficiorum esse non potest. l. si à reo. de fide.
Fideiussor in causis criminalibus admittitur. 1109. A. in mar.
Fideiussor obligari non potest in aliã rem, quàm quæ credita est. l. si ita. de fide. qđ fallit quandoque, vt ibi not in mar.
Fidem fallere adeò graue, vt etiã procedat in pupil. l. iiij. §. sed & si. de manumiss.
Fidem non seruanti, nec seruanda. l. j. de loco pub. fru.
Plerique non tam patrimonio, quàm fide quoque æstimantur. l. si quis. in fi. de verbo. obliga.
Fiducia magistratus iniuriari non licet. l. nec magistratibus. de iniur.
Fieri debet aliquid in totum, aut in nihilũ. 345. D. in glo. h.
Filius regis potest dici rex patre viuente. 255. D. in mar. l. cum vero. §. cum quidã. de fideicom. liber.
Filius vendi an potest. 1273. D. cit. fi. glo. m. & in mar.
Filij ignominia est pater seruiens. l. j. de libe. cau.
Filiorum charitas non fuit antiquior Romanis quàm castrorum disciplina. in verbo, Castrorum.
Filiorum seruitus ad dolorem nostrũ porrigitur. l. quoniam. de libe. cau.
Firmum adeò nil est, quod maris, tempestatis, aut ruinæ vim ferre queat. l. fluminum. §. vitium. de dam infe.
Fiscus principis proprius est. l. j. ne quid in lo. pub.
Flagitiosæ rei societas coita nullam vim habet. l. si à reo. in fi. de fide.
Flumina censitorum (aliàs, censorum) vice funguntur, & ex priuato in publicũ addicũt. §. flumina. l. ergo. de acqui. re. do.
Fortuitos casus præuidere nullum hominum consilium potest. l. ij. §. si eo. de admi. re. ad ciui. perti.
Fortunæ donum thesaurus. l. si is qui. §. si communis. de acqui. re. do.
Forum rei sequi debet actor. 839. C. in glo. y.
Fraternitatis ius habet societas. 622. B. in glo. n.
Fraudat scientem & consentientem nemo. in verbo, Scientes.
Non fraudat creditores acquirere negligens. in verbo, Creditores.
Fraus cum effectu accipitur. l. j. in fi. de statulibe.
Fraus legi fieri non debet. l. si quis. in fi. qui & à qui. ma.
Fraus lucrum non habet. in verbo, Lucrũ.
Fraus sua cuique nocet. l. j. §. quæsitum. de separa.
Fraudem facere videtur, qui nõ facit quod facere debet. l. iiij. quæ in frau. credi.
Frequentia infamiam præbet. in verbo, Assidua.
Fructuarius continetur appel. domini. in verbo, Domini.
Fundi furtum non fit. l. quare. de vsucap.
Fundum hostium qui nũquam fuit noster, neque promittere neque legare possumus. 994. B. in mar.
Fur furti quãdoque agit. l. qui vas. §. si ego. de fur.
Furem capere licet, & ad iudicem ducere. l. interdum. §. j. de fur.
Furem non facit sola cogitatio furti faciẽdi. l. j. de fur.
Furem statuere non omnis qui potest, agere contra eum potest: nam possum dicere filium, at contra eum agere non possum. l. serui. de fur.
Furtum est casus fortuitus. 1099. D. in mar.
Furtum non fit hæreditati. l. in eo. de acqui. re. do.
Furtum non fit nisi sit cui fiat. l. falsus. §. quã alienum. de fur.
Furtum non fit sine affectu furandi. l. fur. de vsucap.
Furtum quandoque sine affectu committitur. 1318. A. in glo. m.
Abolita est eorum sententia qui fundi locíve furtũ fieri putãt. l. quare. de vsucap.
Furtiuæ rei pars nõ est partus. l. si aliena. §. Scæuola. de vsuca.

G

GEneralitas nimia reprobatur. 1647. A. in mar.
Generalitas vitanda. 1144. D. in mar.
Genus à digniori sui parte nominatur. glo. j. l. j. de verbo. obli.
Grani precium non statuendum. l. fi. ad leg. Iul. de annona.
Gratificationi quandoque locus est. 928. D. in glos. o.

H

HAbere.) Per se quod quis non habet, nec per alium. 598. B. in glo. t.
Hæres non succedit in pœnam. l. pe. de no. ope. nun.
Hæredi non licet, quod defuncto. 595. D. in glo. m.
Hæredi non relinquitur, quod scelere quęsitum est. l. cum falsi. ad leg. Cor. de fal.
Hæredem fraudari, inuidiosum. l. si peculium. de statulibe.
Hæreditas damnosa, hæreditas est. 574. B. in glo. r.
Hæreditas personæ defuncti vice fungitur. l. mortuo. de fideiuss.
Hæreditas vice personæ fungitur. l. si is qui. §. j. de vsuca.
Hæreditati furtum non fit. l. in eo. de acqui. re. domi.
de Hæreditate viuentis nemo solicitus esse debet. 1655. B. in glo. g.
Homo homini officium debet. in verbo, Officium.
Hominum adiectione potius quàm pecuniarũ imperium ampliandum. in verbo, Ampliari.
Honestiores mitius puniũtur. l. vj. ad prin. ad leg. Iul. pecul.
Honor est administrare. l. testamento cẽtario. in fi. de manu. testa.
Hostium seruũ fieri ciuem Romanũ, indignum. in verbo, Romanum.

I

IDem.) Nil est idẽ ei cui simile est. 1037. A. in glo. c.
Idoneè.) Qui magis idoneè quid agit, præferendus est. l. in reficiendo. de dã. infe.
Idoneus affectans tutelam, approbatur. in verbo, Affectare.
Ignominia filij est pater seruiens. l. j. de libe. cau.
Ignorans amittit possessionem rei mobilis. l. si rem. de acqui. pos.
Ignorans non obligatur nec delinquit. l. iiij. §. longè. de actio. & oblig.
Ignorantis & inuiti conditio fieri melior potest. l. soluere. de solu.

BIU Cujas

Index posterior materiarum

Ignoranti non tollitur possessio.l.quamuis saltus.de acqui.pos.
Ignorantia facti alieni tolerabilis.l. fi. pro suo.
Ignorátia iuris excusatur in rustico,& fœmina.in verbo,Rusticus.
Ignorantia iuris toleratur.1070.B. in gl.r.
Ignorantia pupilli, creditoribus captiosa esse non debet.in verbo,Pupilli.
Ignorantia vnius an prosit scienti.331.A.in prin.glo.
Ignorantia vnius alteri non prodest, nec scientia nocet.l.non solum.de libe.cau.
Ignoscendũ est ei, qui sanguiné suũ qualitercunque redemptum voluit.l.j.de bonis eorum qui ante sententiam.
Illicite qui fecit quid, alium in simili actu impedire non potest.§.idem.l.j. ne quid in lo.pub.
Illicitum non continetur mandato generali.in verbo,Mandato.
Immoderata cuiusque luxuria vitanda.l.ex damni.de dam.infe.
Immunitatem pœna non tribuit.l. relegatorum.in fi.de inter.& rele.
Impendere.)Satius est nõ impẽdere, quàm impensam repetere.126.D.in glo.o.
Imperitia excusat.l.sed hoc.de aqua plu.
Imperium ampliandum potius hominum quàm pecuniarum adiectione.in verbo, Ampliari.
In perpetuum operam dare quis non potest.in verbo,Operam.
Impossibilia censentur,quæ ex sola principis voluntate pendent. 236. B. in marg. &.1029.D. in glo.y.
Improbitas.)Nemo ex improbitate sua cõsequitur actionem.l.itaque.de fur.
Improbus est qui vult iterũ cõsequi quod accepit.l.si quis dolõ. in fi. de re iudi. &.640.B.in glo.u.
Impunita non debent esse admissa, id est maleficia.l.Stichum.§.tametsi.de solu.
Imputatur illi qui malum defensorem elegit.l.iam tamen.§. nunc videamus. iudi. solui.
Iuaudita causa quemquam damnari ratio non patitur.l j.de requi.reis.
Incertam partem possidere nemo potest.l. si fur.§.incertãm.de vsucap.
Inconsultus calor,calumniæ vitio caret.l.j. §.quæri.ad senatusco.Turpil.
Indicia seruorũ cõtra dominos admittẽda nõ sunt.l.j.de quæst.§.diuus Antoninus.
Indignus habere seruos, libertos habere non potest.in verbo,Seruos.
Indulgentia nimia reprobatur.l.j.de collu. dere.
Inesse debet quod magis,si inest quod minus.630.C.in glo.u.
Infamia,vitæ periculo comparatur.206.B. in glo.l.
Infamiam præbet frequentia. in verbo, Assidua.
Infamem non omne crimen facit.l.infamẽ. de publi.iudi.
Inferior locus superiori seruit.l.ij. de aqua plu.arcen.
Infinitas vitanda.54.B.in glo.p.
Initium spectandũ.l.j.de pœ.& ibi in mar.
Iniuria defuncto facta, censetur facta hæredi.l.j.de iniur.§.& fi.& in mar.1384.A
Iniuriam comminisci debet nemo. in verbo,Tueri.
Iniuriam non facit qui se tueri vult, cum aliàs non possit.l.iij.§. quod ait. de incẽ. rui.nau.
Iniuriam non habet iuris executio,in verbo,Iuris.
Iniuriam non videtur accipere, qui semel voluit.l.in diem.de aqua plu.
Iniuriarum tenetur scienter vtens iniusta consuetudine.1369.A.in glo.b.
Innocens.) Satius est impunitum relinqui facinus nocentis, quàm innocentem dãnari.l.absentem.de pœnis.
Innocens nocentem excusat.333. A. versu 18.in glo.
Innocentem occidere,& nocentem iustam defensionis causam habenté, paria sunt. 1510.C.in mar.
Innocẽtes egere non debent.l.reo.de solu.
Innocentia reus purgatur, non criminum relatione.in verbo,Reus.
Inops ne quis fiat sua liberalitate, ratio habenda.l.ne liberalitate.de re iudi.
Inquantum facere potest à milite exigitur. l.miles.de re iudi.idem de aduocato.523. A.in glo.b.& in mar.
Instruere.) Qui non instruit, decipit. 337. C.in glo.f.
Instrumentum non vitiatur errore syllabę. 231.B.in mar.
Intellectu magis percipi quædã,quàm elocutione exprimi possunt.l.ratũ.de solu.
Interesse non testibus probatur, sed iuramento declaratur. l. semper.§. si quis. quod vi aut clam.
Interpellatio extraiudicialis non cõstituit in mora eum qui solum per iudicis officium potest conueniri.l. cum postulassem.de dam.infe.
Interpretari eius est,cuius constituere.l.in prætoriis.de præto.stipu.
Interpretatio benignior sequẽda.l.q duos. §.j.de manumis.vindic.fallit quandoque in dubio.223.C.in glo.e.
Inuitus liber fit nemo.l. sed si alienare. de fideicom.liber.
Inuiti conditio melior fieri potest, in verbo,Ignorantis.
Irrigantur agri in Asia aqua calida.in verbo,Aqua.
Iterato delinquẽs, punitur grauius.in verbo,Tironibus.
Iubere.vide infra,Iussus.
Iudex ab omni sorde abstinere debet.l. pe. ad leg.Iul.repe.
Iudex interpretatur sermonem suũ ambiguum.in verbo,Ambiguus.
Iudex minus quàm potest,condemnare debet.1224.C.in glo.m.
Iudex mitius agit cum obsequioso, quàm cum contumace.l.ij.de re iudi.
Iudex non potest vltra facere quàm ei cõcessum est à lege vel consuetudine. in verbo,Officiarius.
Iudex potest prorogare vel arctare tẽpus executionis sententiæ.l.ij.de re iudi.
Iudicis auctoritas præstat iustam causam possidendi.l.iuste.de acqui.posses.
Iudicis copia si deest, mea auctoritate rem meam possum auferre ab alio ablatam.in verbo,Auferre.
Iudicis iussus & auctoritas excusat.609.A. in glo.a.
Iudicis partes nullæ sunt in consentientes. l.j.§.inde.de ope.no.nun.
Iudici respiciendum ne quid durius aut remissius constituat.l.respiciendũ. de pœ.
Iudicata res inter alios, aliis non obest. in verbo,Res inter.
Iudicatæ rei tempus spectatur.l. Fulcinius. §.si quis actione.qui.ex cau.in pos.ea.
Iudicium cum falso procuratore nullum. 1258.D.in glo.s.
Iudicium soluitur morte rei.in verbo,Rei.
Error iuris nocet in iudicio,non extra.555. B.in glo.b.
Iulianus alterum pedem in tumulo habẽs, adhuc discere volebat.l.apud Iulianum. de fideicom.liber.
Ius alterius corrumpi non debet alterius collusione,aut inertia.l. si pariter. de libe.cau.
Ius sibi dicere nemo potest.l.j. quorũ lega.
Ius superueniens confirmat priuilegiũ cõcessum per non habentem potestatem. 327.B.in mar.
Iuris beneficium nulli auferendum.in verbo,Beneficium.
Iuris error nocet in iudicio &c. in verbo, Iudicium.
Iuris executio iniuriam non habet.l. iniuriarum.§.j.de iniur.
Iuris rigor non seruatur gratia libertatis. in verbo,Rigor.
Iuri publico nõ derogat priuatorũ pactio. in verbo,Priuatorum.
Iure communi quod datur, à principe non est impetrandum.l. imperatores. de priuilegi.
Confessus in iure, suam confessionem infirmare non potest.l.quidam.de dona.
Iura cessant, vbi dilatio periculum sit allatura.in verbo,Dilatio.
Iusiurandum vicem rei iudicatæ obtinet.l. j.qua.re.ac. non datur.
Iurisdictionem dat cõsuetudo.l.fi. de aqua plu.
Iussus iudicis valet.609.A.in glo.a.
Iussus maioris excusat.l.quod principis. de aqua plu.
Iussus patris nõ sẽp excusat. 1577.A.ĩ gl.b.

L

Labor eximius est captum à latronibus eripere.l.si pater.§.fi.de dona.
Languor animi damnum afferre non debet.l.iusto.§.eum qui.de vsuca.
Lapsi facultatibus ali debent.l. decurionibus.de decur.
Largiri de alieno, species lucri est. in verbo,Lucri.
Latens & absens non nocent præsenti.l.j. de fideicom.liber.
Latrones.) Datum alicui ob ereptionem à latronibus,non reuocatur.l.si pater.§. fi. de dona.
Legatum non vitiat falsa demonstratio.l. testamento.de ma.testa.
Lenocinium mariti ipsum onerat, nõ vxorem excusat.l.j.§.si publico.de adulte.
Lex extenditur vbi est eadem ratio.l.j.§. quod vulgo.de vi & vi ar.
Lex supplet quod homo omittit.521.B. in glo.d.
Legis verba notant potentiam,non actum. l.Labeo.ibi, nocet, id est nocere potest. de statulibe.
Legis verba offendere non licet. 320.A. in glo.f.
Legi fraus fieri non debet.in verbo, Fraus.
Libellus incertus quandoque datur.l.j. §. quia.in sum.quo.lega.
Liber inuitus fit nemo.l.sed si.de fideicom. liber.
Liberos plures habẽs,alios præcellit.l.spurij.in fi.de decur.
Liberatur quis inuitus. 1116.C. in marg. & 1142.in mar.
Liberare alium obligatione,species acquirendi est.l.species.de accep.
Promptiores esse debemus ad liberandum, quàm obligandum.l.Arrianus.de actio. & oblig.
Liberalitas nolenti non acquiritur. l. hoc iure.§.ij.de dona.
Liberalitate lapso consulitur.l. decurionibus.de decur.
Liberalitate mea tamdiu te vti, quamdiu velim,

BIU Cujas

velim,natura æquum est,& vt possim reuocare & mutare volũtatem meam.l.ij. de preca.

Liberalitate sua ne quis fiat inops, ratio habenda.l.ne liberalitate.de re iudi.

Libertas pecunia lui non potest.l. statuliberum.ad fi.de statulibe.

Libertatis causa multa fiunt cõtra iuris rigorem.l. generaliter.§. si quis tutorem. de fideicom.liber.

Libertatis fauor magnus.l.generaliter.§. si quis tutorem.de fideicom. liber. vide in verbo,Obscura.

Libertatis fauore permittitur quod facilius est.215.A.in glo.a.

Libertati quàm ætati magis fauetur.l. cùm vero.§.apparet. in glo. multo. de fideicommiss.liber.

Libertatem petit,qui ne seruiat petit.l.generaliter.§.si petitum.de fideicõ.liber.

Libertos habere non potest, qui seruos nõ potest.in verbo,Seruos.

Licentia de ingrediendo rem auctoritate propria, potest per habentem eam in alium transferri.8.C.in mar.sub.†

Linguæ lubricum ad pœnam nõ trahitur. in verbo,Lubricum.

Lis duobus instruitur.1502.B.in glo.u.

Lites sunt minuendæ.l.ij.de aqua plu.

Locupletatur,qui non fit pauperior.in verbo,Pauperior.

Lubricum linguæ ad pœnam trahi non debet.l.famosi.ad legem Iul.maie.

Lucrum in fraude non est.l.ait prætor. in fi.quæ in frau.credi.

Lucrum non facere,& damnum pati,differunt.l.Proculus.in fi.de dam.infe.

Lucri species est ex alieno largiri,& beneficij debitorem sibi acquirere.l.si pignore.de fur.

Vbi agitur de lucro,qui per aliũ facit, per seipsum facere videtur.763.C.D.in mar.

Iniquum putauit prætor,in lucro esse eum qui sentit lucrum ex fraude.l.ait prætor. in fi.quæ in frau.credi.

Ludus noxius non debet esse impunitus.l. in furti.in fi.de fur.

Luxuria immoderata vitanda.l. ex damni. de dam.infe.

Non ex luxuria, sed affectu libertas danda. l.illud.de ma.vin.

M

MAior causa impedit contumaciam.l. contumacia §.ij.de re iudi.

Maior pars vnde consideretur. 1717.A. in marg.

Maioris auctoritas excusat.1368.A.in gl.g. Propter prætoris.

Maioris iussus excusat.l.quod principis. de aqua plu.

Maioré magistratum minor præcedere debet.l.honor.de mune.& hono.

Maius auditorium impedit cõtumaciam.l. contra.de re iudi.

Maleficia vt puniantur,disciplinæ publicæ vigor postulat.in verbo,Publicæ.

Maleficiorum fideiusio accipi nequit.l.si à reo.§.id quod.de fideiuss.

In maleficiis voluntas spectatur,nõ exitus. l.diuus.ad leg.Corne.de sica.

Malum domesticum seruus improbus. in verbo,Domesticum.

Malum minus è duobus eligendũ.l.si procurator.j.in glo.r.de doli ma.excep.

Mãdati qui agit, ratam habere solutionem videtur.l.si seruus.de fideiuss.

Mandato generali non continetur illicitum.674.D.in glo.q.

Manumissus amplius seruire non potest.l. iij.§.si ita.de statulibe.

Mare,omnium commune.l. iniuriarum. ad fi.de iniur.

Maritus non debet exigere pudicitiam ab vxore,quam ipse nõ exhibeat.l. si vxor. §.iudex.de adul.

Marito cur nõ liceat adulterum occidere. l.nec in ea.de adulte.

Marito difficile est iustum temperare dolorem, adultero cum vxore reperto. in verbo,Dolorem.

Mater filios retinet ob nequitiam patris. l.iij.§.etiam.de libe.exhi.

Masculinum cõcipit fœmininum.1798.D. in glo.p.

Materiam mutat accidens.l.v.§. apium.de acqui.re.do.

Matrimonium quiescens non debet alius turbare.l.constante.de adulte.

In matrimonio indignè assumitur,quæ duci prohibetur.209.D.in glo.c.

Matrimonia bene concordia iure patriæ potestatis turbari non debent.l.j. in fi. de libe.exhi.

Matrimonia vinculo pœnę nõ sunt astringenda.l. Titia.ad prin.de verbo.obliga.

Medicamentis conceptio nõ est impediendа.l.iij.in fi.de statulibe.

Melius eligendum est ex duobus remediis. in verbo,Remedia.

Memoriæ infirmitas damnũ non affert possessionis.l.peregre.ad prĩ. de acqui. pos.

Mendaciũ nocet.l.si dubitet.§.j.de fideiuss.

Mendacium punitur.1074.D.in glo.e.

Mensura cuiusque delicti pẽsanda.l. diuus. ad.l.Cor.de fal.

Mentiés in eo quod est causa beneficij,perdit beneficium.l.sed hoc.§.j.de re iudi.

Merces eximij laboris est eripere aliquem à latronibus.l.si pater.§.fi.de donat.

Metus & reuerentia æquiparantur. in verbo,Reuerentia.

Miles nõ soluit nisi in quantum facere potest.l.miles.de re iudi.

Militaris cognitio prodest.1694.B.in mar.

Militaris disciplina potior fuit Romanis quàm filiorum charitas. in verbo, Castrorum.

Militiæ causa meritũ hæreditatis non præstat, sed sanguinis ratio.l.dotem.in fi.de castren.pecu.

Militiæ obtentu durior fieri quis non debet.l.iiij.§.non omnis.de re mili.

Militiam detrectare, grauius est delictum, q̃ appetere.l.iiij.§.qui post.de re mili.

Minimum in obscuris sequendum.151. D. cir.fi.glo.h.

Minor debet inuenire sibi curatorem. 574. D.in glo.a.

Minor grauius punitur, quàm maior. in verbo,Conditio.

Minor nõ est idoneus sui defensor.l. si minor.de bo.auct.iudi.pos.

Minor quandoque est deterioris conditionis,quàm maior.574.D.in glo.b.

Minor summa inest in maiori.l.j.§.si stipulanti.de verb.oblig. quandoque contra: vt ibi in margine.

Minores,honorũ sunt incapaces.l.ad rẽpu. de mu.& ho.

Minus quod videtur inesse,si inest,& quod magis.in verbo,Inesse.

Modus honestus seruandus.l. ex damni. de dam.infec.

Mora vltima nocet.308.B.in marg. vide in verbo,Vltima.

Morosus debitor tenetur de periculo interitus.in verbo,Periculum.

Morosus, & fur, æquiparantur. 980.D. in glo.f.

Morte nõ finit volũtas.in verbo, Volũtas.

Morte rei iudicium soluitur.in verbo,Rei.

Contra bonos mores fieri nil debet.l.si stipuler.de verb.oblig.

Mos regionis in qua fit contractus, debet attendi.1879.D.in mar.

Munificentia lapso succurritur.l. decurionibus.de decur.

Mutare possum voluntatem meam in precario.l.ij.de preca.

Quod non mutatur,stet. glo. pe.l.j.de diuer.& tempo.præscrip.

N

NAturale vitium ferendum. in verbo, Vitio.

Negligenti amico qui rem custodiendam cõmittit, de se queri debet.l.j.§.is quoque.de ac.& obli.

Negligentiæ non parcitur.l.carceri.de custo.reo.1373.A.in tex.

Negligi videntur quæ notabiliter fiũt, nisi specialiter notentur. l. item apud.§. ait prætor.de iniu.

Nemo plus iuris in aliũ &c. 388.C. in mar. l.non est nouum.de acqui.re.do.

Nihil est,cui idipsum simile est.in glo.obtinent.l.actionis.de acti.& obli.

In totum quid fieri debet, aut in nihilum. 345.D.in glo.h.

Nocens à peccato pœnitẽtia sua nemo esse desinit.in verbo, Peccatum.

Nocentem occidere habẽtem iustam causam defensionis, & innocentem occidere,paria sunt.1510.C.in mar.

Nocentium peccata nota esse debent. in verbo,Peccata.

Nocet quandoque res inter alios acta. in verbo,Res inter.

Scientia vnius alteri non nocet.l. non solum.de libe.cau.

Sua quisque ita curare debet, ne alteri noceat.l.j.§. Neratius. &.§. de eo. de aqua plu.

Nocere non debet factum alterius ei qui nihil fecit.l.v.§. si plurium. de no. ope. nun.vide in verbo,Factum.

Nocere vicino debet nemo, & prodesse non potest cogi.l.ij.§.Item Varus. de aqua plu.

Nouissimè factũ potius procedere debet.l. si quis ante.de acq.pos.

Nullius quod est,occupantis fit.l.iij.de acqui.re.do.

Numeratio non semper implet conditionem.296.D.in glo.o.

Numo vno conductio,nulla.l. si quis.in fi. de acqui.pos.

O

OBediens quàm contumax mitius tractatur.l.ij.de re iudi.

Obedientia contumaciam tollit.l. contumacia.de re iudi.

Obligari pro seipso apud eundẽ potest nemo.l.hæres à deb.§.quòd si.de fideiuss.

Obligatio sublata reuiuiscere nõ potest.l. qui res.§.aream.de solu.

Obscura locutio, fauore libertatis pro ea debet interpretari.l. si peculium.§.j. in fin.de manu.testa.

In obscuris minimum sequendum.151. D. cir.fi.glo.h.

Obsequiosus quàm contumax mitius tractandus.l.ij.de re iudi.

Occidisse se hominem confessus, tenetur. l.iiij.de confes.

Occupantis causa potior.l. inter eos. de re iudi.

Occupatio maioris causæ impedit contumaciam.l.contumacia.§ ij.de re iudic.

Offerenti se sponte, parcendum.l. edicto. de iure fis.

Officiarius

BIU Cujas

Index posterior materiarum

Officiarius publicus non potest vltra permittere, quàm ei cõcessum est à lege vel consuetudine. §. planè. l. iij. quod vi aut clàm.

Officium debet homo homini. 629. D. in glo. o.

Officium habere, honor est. l. testamento. de manu. testa. in tex. & glo.

Officium trium subire quis potest. 205. C. in glo. g.

Officij ratione subuenitur cui. in verbo, Subuenitur.

Omissum ab homine supplet lex. in verbo, Supplet.

Omnes quod publicè interest, defendere possunt. l. iiij. de ope. no. nun.

Onus legendi qui assumpsit, an per alium legere possit. 1145. A. in mar.

Onus vbi est, ibi & commodum esse debet. 1114. B. in glo. m.

Operam dare in perpetuum quis non potest. l. prætor. de vaca. mu.

Opinari non sufficit, nisi &c. l. j. pro dona.

Opem aut consilium nemo alij præstare potest, qui ipse furti faciendi cõsilium capere non potest. l. si fullo. de fur.

Ordinariũ subsidium si datur, cessat extraordinarium. in verbo, Extraordinarium.

Ordo non curatur. 1133. C. in glo. i.

Ordo scripturę seruãd⁹. in verb. Scripturę.

P

PAri in causa turpitudinis potior est cõditio possidentis. in verbo, Possidentis.

Parcit nemini, qui nec sibi parcit. l. fi. §. videri. de bo. eo. qui ante senten.

Parentis interest filium non seruire. l. j. de libe. causa.

Parentum affectioni parcitur. l. iiij. in fi. de re mili.

Parẽtũ filiorũq; seruitus ad doloré nostrũ porrigitur. l. quoniam. de liber. cau.

Partus, rei furtiuæ pars nõ est. l. si aliena. §. Scæuola. de vsucap.

Pater & filius parificantur. 953. C. in glo. h.

Pater & filius vna persona censentur. 826. C. in glo. l.

Potest, qui per ꝛlium potest. 1029. D. in glo. f.

Patris delictũ filio nõ nocet. 1433. C. ĩ gl. b.

Patris iussus non semper excusat. 1577. A. in glo. b.

Patri cur liceat adulterum occidere, non marito. l. nec in ea. de adulte.

Patientia pro traditione est. 917. A. in gl. c.

Patriæ potestatis iure matrimonia concordia turbari non debent. l. j. in fi. de libe. exhi.

Patriam potestatem acerbè exercere pater non debet. l. j. in fi. de libe. exhi.

Pauli præceptor, Iauolenus. l. v. de manu. vindict.

Pauperior qui non fit, locupletatur. l. in pupillo. de solu.

Paupertas prodest. in verbo, Debitum.

Paupertas, quibus prodest. 324. D. in glo. z. & in mar.

Peccata nocentium nota esse oportet. l. eũ qui. in prin. de iniur.

Pecunia libertas non potest. l. statuliberũ. de statulibe.

Pecunia ob sententiam in senatu dicendam non accipienda. l. antepe. ad legem Iuliam repe.

Pecunia olim in ædem sacram consignabatur. l. iiij. in prin. de sta. libe.

Pecunia turpiter accepta, iustius penes eũ est qui deceptus est, quàm qui decepit. in verbo, Turpiter.

Per se quod quis non habet, nec per alium. in verbo, Habere.

Percipere.) Intellectu magis percipi quædã possunt, quàm elocutione exprimi. l. ratum. de solu.

Percuti se primo expectare nemo tenetur. in verbo, Expectare.

Periculum interitus spectat ad debitorem morosum. l. nemo. §. j. de verb. oblig.

Periculum si allatura sit dilatio, cessant iuris statuta. in verbo, Dilatio.

Periculo eius nihil est qui non habet quod reddat. l. itaque. de fur.

Perire volens non auditur. 1592. B. in mar. &. C. in textu.

Permissum dicitur omne quod non prohibetur. 1721. A. in glo. a.

Perpensum debet esse iudicium. l. respiciẽdum. in prin. de pœ.

Personæ conditio inspicienda. in verbo, Conditio.

Pestem cient & ruinam immundæ cloacæ. l. j. ad prin. de cloa.

Pestem generant cloacæ immundæ. in verbo, Cloacæ.

Petens munire ripã suo nomine, debet repromittere. si alieno, tenetur satisdare. 671. C

Pignus suæ rei nemo contrahit. l. non solum. §. si rem. de vsuca.

Pignora præsenti pecunia distrahi debent. l. à diuo. §. si emptor. de re iudi.

Pluralis locutio duorum numero contenta. in sum. §. post annos. l. libertas. de manu. testa.

Plus est quod in re est, quàm quod in existimatione. l. si pater. §. j. de manu. vindic.

Plus iuris nemo transfert &c. 388. C. in mar. l. non est. de acqui. re. do.

Pluribus exceptionibus etiam diuersis vti licet. l. nemo. de excep.

Pœna grauior alieno admisso non luenda. in verbo, Alieno.

Pœna immunitatem non tribuit. l. relegatorum. de inter. & rele.

Pœnas leuiores lenitate, grauiores temperamento irrogare debet iudex. l. respiciendum. §. planè. de pœ.

Pœna non ex iudicis voluntate, sed legis auctoritate pendet. l. j. §. ij. ad senatusc̃. Turpil.

Pœna præteriti facti præstanda. in verbo, Præteriti.

Pœna subleuanda est eius qui diu sordidatus fuit. l. si diutino. de pœ.

Pœna vitatur, si ante sententiam soluatur. 138. B. in margi. sub †

Lubricum linguæ ad pœnam non trahitur. in verbo, Lubricum.

In pœnam non succedit hæres. in verbo, Hæres.

Pœnis legibus comprehensis contenti esse debemus. l. si ita. de verbo. oblig.

Pœnitentia sua nemo nocens à peccato esse desiit. in verbo, Peccatum.

Pœnitere an & quando liceat. 1312. C. in glo. q.

Pœnitere quandoque non prodest. 288. C. in margine sub lit. b.

Põponius Iurecõsult⁹ anno ætatis. lxxviij. discere volebat. l. apud Iul. de fideicom. liber.

Posse illud dicimur, quod commodè possumus. 1834. A. in mar.

Possessio non tollitur ignoranti. l. quamuis saltus. de acqui. pos.

Possessio nulla quæritꝰ vel perditꝰ sine animo & corpore. l. quẽadmodũ. de ac. pos.

Possessio retinetur per colonum à domino ejecto. in verbo, Dominus.

Possessio vitiosa non releuat quem à probatione. 333. D. in fi. gl. f.

Possessionis causam mutare nemo potest. l. non solum. §. quod vulgo. de vsucap. id est qualitatem, titulum.

Possessionis damnum, memoriæ infirmitas non affert. l. peregrè. ad princi. de acqui. poss.

Possidere eandẽ rem in solidũ plures nequeunt. l. iij. §. ex contrario. de acq. pos.

Possidere incertam partem nemo potest. l. si fur. §. incertam. de vsucap.

Possidet iuste, qui auctore prætore possidet. l. iuste. de acqui. poss.

Possidere melius quàm in personam experiri. l. j. §. j. de superfi.

Possidere non intelligitur possessus. l. homo liber. §. quicquid. de acqui. re. do.

Possidentis conditio potior in pari causa turpitudinis. l. si procurator. de do. excep.

Possidenti quandoque dat non possidens. 430. D. in fi. glo. z.

Possum.) Quod per me non possum, nec per alium. 1767. D. in glo. b.

Postliminio caret turpiter amissum. l. ij. in fi. de cap. & postli.

Potestas.) Priuilegium concessum per non habentem potestatem, confirmatur ex iure superueniente. 323. B. in margine.

Potior est qui tenet, quàm qui persequitur. l. si seruum. §. sequitur. de verb. oblig.

Præcedentis vitæ actus considerandus. in verbo, Vitæ.

Præceptor debet esse & eloquens. & diligens. in. l. Attilius. de dona.

Præceptor malignè instruens, in dolo est. arg. l. rectissimè. in fi. de lib. cau.

Præceptoris officium est sua eloquentia & diligẽtia discipulos meliores reddere. l. Attilius. de dona.

Præceptoris officium remunerandũ. l. Attilius. de dona.

Præceptores iuris. l. paterfa. §. me illud. de pri. credi.

Præsentia personę facit valere stip. l. si procuratori. de verbo. oblig.

Præsumptio transfert onus probandi in reum. 26. B. in fi. glo. u.

Præteriti facti pœna præstãda. l. fi. de libe. ho. exhi.

Precium grani non est statuendum. l. fi. ad l. Iuliam. de annona.

Precium loco rei succedit. l. qui à debitore. quæ in frau. credi. &. 1618. C. in glo. l.

Primus sententiam dicit, qui plures liberos habet. l. spurij. in fi. de decur.

Principis proprium est fiscus. in verbo, Fiscus.

Principis ex sola voluntate quæ pendent, censentur impossibilia. 236. B. in mar.

Non debet impetrari à principe, quod iure communi conceditur. l. Imperatores. de pri. credi.

Priuatio præsupponit habitum. l. decem. de verb. oblig.

Priuatus administrator quandoque maiorem habet potestatem, quàm publicus. §. planè. l. iij. quod vi aut clàm.

Priuatorum pactio iuri publico non derogat. l. j. §. inde. de no. ope. nun.

Priuilegium concessum alicui per non habentem potestatem, confirmatur per ius superueniens. 323. B. in mar.

Mentiens in eo quod est causa priuilegij, perdit priuilegium. in verbo, Mentiens.

Probatur animus ex his quæ quis ante dixerit. in verbo, Animus.

Probandi onus in reum transfert præsumptio. in verbo, Præsumptio.

Probatio) Possessio vitiosa non releuat quem à probatione. 333. C. in fi. glo. f.

BIU Cujas

Digesti noui.

Probationum initium non debet ex domo rei sumi.l.de minore.§.j.de quæstio.
Procurator.)Iudicium cum falso procuratore,nullum.in verbo,Iudicium.
Prodesse.)Ignorantia vnius alteri nõ prodest.l.non solùm.de libe.cau.
Prodesse vicino cogitur nemo,sed nõ nocere.l.ij.§.item Varus.de aqua plu.
Prohibitum quod nõ est,permittitur.1721. A.in glo.a.
Prohibitum vna via,prohibetur & alia.l.si quis integris.§.j.in sum.qui & à qui. ma.
Promittens bis idem, semel tantum tenetur.in verbo,Bis idem.
Promittere de se quemque oportet.l. interstip.de verbo.obliga.
Pronunciare.)Cõstare oportet prius de crimine & pronũciare.l.eiº qui.de iure fisc.
Prouinciales olim non erant domini. glo. ij.l.iij.de ope.no.nun.
Publicani debent habere bonos seruos.l. iij.de publi.
Publica auctoritas excusat.l. quod principis.de aqua plu.
Publica functione abstineto.l.moris.§. solet.& in mar.de pœ.
Publica vtilitas præfertur priuatæ. in verbo,Vtilitas.
Publicę rei interest à pluribus eam defendi.l.iiij.de ope.no.nun.
Publicæ disciplinę vigor postulat vt malefici puniantur.l.locatio.§.quod illicitè. de publi.
Publicum,quod in publico nascitur.l.pen. in fi.de acq.re.do.
Publico iuri non derogat priuatorum pactio.in verbo,Priuatorum.
Pudicitiam ab vxore virum exigere,quam ipse non exhibet,iniquum est.l.si vxor. §.iudex.de adult.
Punitur grauius minor quàm maior.in verbo,Conditio.
Puniri ibi debet quis vbi facinus est admissum,si graue est.l.iij.in prin.de re mili.
Pupillus affectiõe caret.l.j.§. si furiosus. de acqui.pos.&.l.j.§.hoc edicto.ne vis fi.ei.
Pupillus ex quolibet delicto tenetur præter carnis.639.D.in gl.o.
Pupillus non censetur qui doli est capax.l. j.§.hoc edicto.ne vis fi.ei.
Pupilli conditio quandoque deterior est quàm aliorum.609.D.in gl.o.
Pupilli ignorantia non debet esse creditoribus captiosa.l.qui autem.§.si quid.quæ in fraud.credi.
Purgatur reus nõ criminum relatione, sed innocentia.in verbo,Reus.

Q

QVæstioni fides nõ habenda.l.j.§.quæstioni.de quæstio.
Quæstionem habiturus non debet generaliter quærere an Titius hominem occiderit,sed quis occiderit:quia alterũ suggerentis est magis quàm quærentis.l.j.§. in causa.de quæstio.
A quæstionibus non incipiendum nisi præcedẽtibº indiciis.gl.fi.l.ij.de appel. reci.

R

RAtio & vtilitas si est eadem,idem ius statuit.l.j.§.hoc interdictũ. de fõte.
Ratihabitio mandato comparatur. 675.A. §.sed & si quod.&.l.vero.de solut.
Realia vitia ad quoscunque hæredes, personalia transeunt ad hęredes vniuersales.480.in margi.l.si homo.de vsucap.
Recuperare potest quis suum manu armata,si desit iudex.1676. D.in mar.
Reficere, est noui aliquid facere.l.iij.§. enimuerò.de itine.actúque priu.quãdoque contra:vt ibi.in margi.
Remedia duo si competant,melius est eligendum.l.iij.in sum.ne vis fi.ei.
Remotus ab officio non potest amplius ad illud assumi.230.B.in mar.
Repeti non intelligitur,quod repetitũ vitiaret.l.Lucius.de fide.liber.
Repeti potest,quod non vitiat. in verbo, Repetitum.
Repetitum non intelligitur,quod vitiat.l. Lucius.in sum.de fideicom.liber.
Reprobari non potest semel approbatum. 1453.A.in mar.
Res inter alios acta quandoque aliis nocet, quandoque non.346.in mar.
Res inter alios acta an aliis noceat.l. sæpe. de re iudi.
Res inter alios iudicata, aliis non obest.l. Modestinus.de excep.
Rei morte iudicium soluitur.l. in senatuscon.ad senatus.Turpil.
Reipu.interest à multis defendi.l.iiij.de ope.no.nun.
Reip.nerui, tributa.in verbo,Tributa.
Restitui nõ potest quod remissum est.688. in glo.t.
Reuerentia episcopi,& metus,æquiparantur.879.B.in glo.c.
Reuerentia nimia,& metus,æquiparantur. ibidem in margi.
Reus.) Non relatione criminum,sed innocentia reus purgatur.l.v.de pub.iudi.
Præsumptio transfert onus probandi in reum.in verbo,Præsumptio.
Pro reo est diei adiectio.in verbo,Diei.
Rex.)Filius regis potest dici rex patre viuente.l.cum verò.§.cũ quidam.ibi,Imperator noster.de fideicom.liber.256.B. & in mar.prẽce.colum.
Roma est communis patria.360.in mar.
Romanum ciuem hostium fieri seruum,indignum.l.generaliter.§. hostium. de fideic.liber.
Romani antiquiorem duxerunt castrorum disciplinam,quàm liberorum charitatẽ. in verbo,Castrorum.
Ruinam minantur immundæ cloacæ. in verbo,Pestem.
Rusticus & fœmina ius ignorare impune possunt.l.ij.de iur.fisc.in fi.legis.

S

SAccus.) *Lon ne doibt auoir dung sac double moulture.*arg.l.si quis dolo.in fi. de re iudi.
Salutis causa facta donatio non reuocatur l.si pater.§.fi.de donat.
Sanguinitas(seu potius consanguinitas)excusat.1685.C.in glo.n.
Sanguinis affectio toleranda.in verbo, Ignoscendum.
Sanguinis ratio magis quàm militiæ meritum attenditur.l.dotem.in fin.de pecul. castren.
Sanguinis ratio suspicionem tollit.in verbo,Suspicionem.
Satisfacit qui satisdat.l.j.§.penul.quo.lega.
Scandali causa fiunt quę aliàs non fierẽt.l. qui cędẽ.ad.l.Corne.de sic.
Sceleris instar est conscientia.in verbo, Conscientia.
Scholaris cognitio prodest.1694.B.i mar.
Scienti an prosit vnius ignorantia. 333.A. in.j.versu glo.
Scientes & consentientes fraudat nemo.l. qui autem.§.præterea.quę in frau.credi.
Scientia alterius alteri nõ nocet,nec ignorãtia prodest.l.non solùm.de liber. cau. 339.D.in glo.p.
Scientia quando nocet,& quando non.l. sæpe.de re iudi.
Scripturæ ordo seruandus.l. generaliter.§. quis ergo.de fideicom.liber.
Sententia data prætextu falsorum testium, reuocatur.l.diuus.in prin.de re iudi.
Sententia inter alios lata,aliis non nocet.l. sæpe.de re iudi.
Sententia mutari potest inter pronunciandum,post non,sed potest suppleri & declarari.l.actorum.de re iudi.
Sententiæ executionis tempus potest prorogari à iudice,vel arctari.l.ij.de re iudi.
Sententiæ vim habet iuramentum. in verbo,Iusiurandum.
Ante sentẽtiam soluens,pœnam euitat.138. C.in mar.sub.†
Seruire amplius non potest manumissus.l. iij.§.si ita.de statulibe.
Seruire nobis dicuntur & hi,quos ægros curamus,qui cupientes nobis seruire ob aduersam valetudinem impediuntur.l. iiij.§.Stichus.de statulibe.
Seruire qui non vult,libertatem petit.l.generaliter.de fideicom.liber.
Valetudo & alia iusta causa imputatur anno quo seruire quis debet.l.iiij.§.Stichº. de statulib.
Seruus improbus malum domesticum. in verbo,Domesticum.
Seruum hostium fieri ciuem Ro. indignũ. in verbo,Romanum.
Seruorum opera thesaurum quęrit nemo.l. si is qui.§.nemo.de acqui.re.do.
Seruos bonos habere debent publicani.l. iij.de publi.
Seruos habere qui est indignº,& libertos.l. si quis rogatus.de fideicom.liber.
Simile non est idem.in verbo,Idem.
Simulata venditio non valet.126.D.i gl.ri.
Societas flagitiosæ rei nulla.l.si à reo.de fideiuss.& man.
Societas ius fraternitatis habet.l. pupillus. quæ in frau.credi.
Socium qui habet, dominum habet.137.B. in margine.
Sola non alienantur quædam.l.quędam.de acqui.re.do.
Soluere, est omni obligatione liberare.l. iiij.§.soluisse.de re iudi.
Multum interest vtrum res ipsa soluatur, an persona liberetur.l.fi.de dũo.reis.
Soluitur iudiciũ morte rei. in verbo,Rei.
Solui antè potest quod in diem debetur,licet ante peti non possit.l.continuus.§.j. de verb.obli.
Soluens tardius,minus soluit:soluens citò, bis soluit.1178.in glo.a.& in margi.
Debitori dantur quatuor menses ad soluẽdum.in verbo,Debitori.
Sorde ab omni abstinendum est magistratibus.l.pe.ad.l.Iuliam repe.
Sorde abstineant iudices.l. eadem.in fi. ad l.Iul.repetun.
Sorte quãdo res dirimitur. 14. B.in margi.
Sorte quandoque iudicatur.l. generaliter. §.quis ergo.de fideicom.liber.
Species eximitur de genere.l. si peculium. de ma.testa.
Species generi derogat.l.sanctio.ad fi.titu. de pœ.
Spes sæpe maior euentu.l. in fraudem.ibi, sæpe.qui & à quib.ma.
Sponsus nondum maritus est.l.j. pro dote.
Spontè se offerenti, parcitur. 1686.B. in glo.s.
Stabile nihil.l.fluminũ.§.vitiũ.de dã.infec.
Statim soluere,est cum aliquo temperamẽto tẽporis soluere.l.quod dicimº.de sol.
Stet quod non mutatur. in verbo,Mutari.
Statuæ ad honoré alicuius in publico positæ,bonis eius venditis non sunt distractæ.l.Ausidius.de priui.cre.

Stipulari

BIU Cujas

Index posterior materiarum. ff. noui.

Stipulari alteri potest nemo. l. stipulatio ista. §. alteri. de verbo. obli.

Stipulatio contra legem facta, non valet. 946. C. in glo. b.

Stipulationes tot sunt, quot res. l. vbi autem. §. qui sortem. &. l. pluribus. de verbo obli.

Stultus quàm peritus melioris conditionis esse non debet. l. Seruius. in fi. quod vi aut clam.

Substitutus.) Quando dubitatur de mandato substituti, quid agendum. 603. in margine.

Subuenitur alicui ratione officij. 1367. D. in glo. e.

Successionis ius plenius quàm emptionis. l. Pompo. §. quæsitum. de acqui. possi.

Successor vtitur iure antecessoris. 422. in margine. l. Pompo. de acqui. possi.

Summa.) In summis quod minimũ est, promittitur. 1098. B. in gl. g.

Semper in summis quod minus est spondetur. l. inter stipulantem. §. si stipulanté. de verbo. obli.

Superficie & solo constant ædes. l. eum qui. de vsucap.

Superficies sine solo non vsucapitur. l. nũquam. de vsucap.

Supplet lex quod homo omittit. 521. B. in glo. d. l. iiij. §. si quis. de re iudi.

Suspicionem tollit sanguinis ratio. in margine. l. j. ad. l. Iul. repe. 1508. D.

Syllaba.) Error in syllaba non vitiat etiam instrumentum. 231. B. in margine.

T

TAcitè non subauditur intellectus vitiosus. 1023. C. in glo. e.

Tacitè quædam excipiuntur. in verbo, Excipiuntur.

Tardius solués, minus soluit. in verbo, Soluens.

Temporaria coërcitio, pœnæ est abolitio. l. fratres. de pœ.

Tempus, delictum aggrauat. 1485. D. in fin. glo. f.

Tempore fit, quod non pacto. glo. fi. l. iij. de di. & temp. præscrip.

Testamẽtum in quo filius fa. præteritus est, licet sit nullum, si tamen ille nihil vult petere, conualescit de æquitate. 816. d.

Testimonium credulitatis quandoque recipitur. 113. D. in glo. r.

Testimonium de auditu quando admittitur. in verbo, Auditus.

Thesaurus, fortunę donum est. l. si is qui. §. si communis. de acq. rerum do.

Timoris vani nulla æstimatio est. l. si quis ab. de re iudi.

Tonsura.) Mentiens se esse non tonsuratũ, debet perdere priuilegium tonsuræ, ar. l. sed hoc. §. j. de re iudicata.

Totius ad partem debet esse proportio. 295. A. in glo. a.

In totum aliquid fieri debet, aut in nihilũ. 345. D. in glo. h.

Traditio non amplius confert quàm erat tradentis. l. traditio. de acqui. re. do.

Patiétia ꝑ traditione est. in verb. Patiétia.

Trium officium subire quis potest. 205. C. in glo. g.

Tributa reip. nerui. l. j. §. i causa. de quæstio.

Tueri ius suum quisque debet, non iniuriã committere. l. j. §. j. quod vi aut clam.

Tumultus causa fit, quod aliàs non fieret. l. qui cedé. ad. l. Cor. de sica. 1486. C. i mar.

Turpis stipulatio nulla. l. generaliter. de verb. oblig.

Turpiter accepta pecunia, iustius penes eũ est qui deceptus est, quàm qui decepit. l. si procurator. de do. ma. excep.

Tyronibus parcendum si iteratò non deliquerint. l. iij. §. si plures. de re mili.

V

VAlere.) Quod ante iure valuit, ad irritum redire non potest. l. donationes. de dona. ad prin. l.

Valetudo imputatur anno quo seruire quis debet. l. iiij. §. Stichus. de stat. lib.

Variatio admittitur. 328. D. in glo. q.

Velle semel sufficit, & non posse pœnitere. 121. D. in glo. o.

Voluisse semel sat est. l. in diẽ. de aqua plu. & glo. fi. l. xiiij. de di. & tempo. præ. &. l. j. §. prodest autem. in fi. quorum lega.

Venditis alicuius bonis, eius statuæ non sunt venditæ. l. Ausidius. de pri. credi.

Véditio simulata nõ valet. 126. D. in glo. n.

Verba legis offendere non licet. 320. A. in fi. glo. f.

Verbis tolli non potest, quod verbis contractum non est. §. seruus. l. an inutilis. de acceptil.

Veritas originis errore non amittitur. l. assumptio. ad municip.

Vetustati lex & natura cedunt. 111. A. in glo. minuendarum.

Vicino non nocere cogitur quilibet, non prodesse. l. ij. §. item Varus. de aqua plu.

Viduitas perpetua fœminæ non debet iniungi. l. pen. qui & à qui.

Vigilat sibi quisque non temere. l. qui autem. quæ in frau. credi.

Vino & lasciuia lapsus mitiꝰ punitur. l. omne. §. per vinum. de re mili.

Vir posidet, non mulier. 424. A. in glo. o.

Viros ab vxoribus defendi non est æquum. in verbo, Vxores.

Vis est habere arma domi. l. j. ad leg. Iul. de vi publi.

Vis est quoties quis quod deberi sibi putat, non per iudicem repoſcit. l. fi. ad. l. Iul. de vi. pri.

Vim vi repellere licet. l. j. §. eum qui. de vi & vi ar.

Prius de vi quàm de iure dominij cognoscitur. l. qui cœtu. in fi. ad. l. Iul. de vi pu.

Vitæ periculo comparatur infamia. 206. B. in glo. l.

Vitæ præcedentis actus considerãdus. l. iij. §. is qui. de re mili.

Cuius famæ, multo magis vitæ parcẽdum. in verbo, Famæ.

Vitio naturali parcendum. l. fluminum. §. vitium. de dam. infec.

Vitiosus intellectus tacitè non subauditur. in verbo, Tacitè.

Vitia realia transeunt ad hæredes, non personalia. 480. B. in mar. l. si homo. de vsuc.

Viuentis de hæreditate solicitus esse nemo debet. 1655. B. in glo. g.

Viuentis loco ponitur nemo, de iure canonico. 1729. A. in glo. f.

Vltima mora nocet. l. prætor ait. §. si alí. quando. de no. ope. nun.

Vltio non remittitur in crimine enormi. l. Gaij. de fideicom. liber.

Volenti non fit iniuria. l. j. §. vsque adeo. de iniur.

Volũtas coacta, volũtas est. 1867. B. in gl. b.

Voluntas errantis nulla est. l. sed hoc. de aqua plu.

Voluntas & propositum, maleficia distinguunt. l. qui iniuriæ. de fur.

Voluntas non finitur morte fauore libertatis. 264. D. in mar.

Nihil tam conueniens naturali æquitati, quàm voluntatem domini volentis rem suam in alterum transferri, ratam haberi. l. qua ratione. §. hæ quoque. de acquir. rerum domi.

Vrbs.) Pertinet ad decus vrbis, ædificia nõ derelinqui imperfecta. l. prętor ait. §. hoc autem. de no. op. nun.

Vniuersi consentire nequeũt. l. j. §. fi. de acquir. possi.

Vsura vsuram non parit. 1130. A. vers. 2. glosſ.

Vsurarum nomen dulce. l. ait prætor. §. si fraudator. quæ in frau. credi.

Vsucapio.) In vsucapionibus non à momẽto ad momentum, sed totum diem postremum computamus. l. in vsucapionibus. de vsuca.

Vtile per inutile quandoque vitiatur. 1073. B. in prin. glo. g.

Vtili cedit inutile. 353. C. in glo. e

Vtilitas publica priuatæ præfertur. 17. D. in glo. m.

Vxorem à marito probatam alius turbare non debet. l. constante. de adul.

Pudicitiam ab vxore virum exigere, quam ipse non exhibeat, iniquũ est. l. si vxor. §. iudex. de adul.

Non soli Atridæ vxores amant. l. si vxor. ad. l. Iul. de adul. in prin.

Vxores à viris defendi, non contrà, æquum est. l. quòd si. de iniur.

FINIS.

BIU Cujas

DE OPERIS NOVI NVNTIATIONE.

SEd cum septem sint partes digestorum, &.6.incipiat.ſ.de bono.poſſeſſ.7.ĵ.de verbo.oblig.vnde est hoc quòd incipit hic hoc volumẽ, & non in princi.alicuius partis: vt.C.de vete.iur.enu.l.2.§.sed cum omnia? Reſpon.quia bono.poſ.attinent ſupradictis titulis, ante bonorum poſſeſſiones.ſ.vſiſ; ad titu.de legatis: ideo melius cũ præcedentibus ſunt coniunctæ. Infra de ver.obli.non incipit: quia nimis parũ remaneret de hoc volumine. ſed hic iam diſcreta eſt materia à prædictis. in hoc tamẽ eſt affinis, quia ſicut ſuperius tractatur de iure prætorio: ita hic.ſ.eodem modo: ſed non in eũdem modũ. Accur. ADDITIO. Quærit hic Bartolus, quare hic liber dicatur & denominetur Digeſtum nouum? Reſpon. quòd dictio, nouum, variis modis capitur. Quãdoque enim appellatur nouum. i. vltimum: vt. l. vnica. §. in nouiſſimo. C. de cadu. tol. & l. nouiſſima. ĵ. iudi. ſol. & l. nouiſſime. ſ. quod fal. tuto. auctо. & ſic tria ſunt volumina, & iſtud eſt vltimum. Quandoque appellatur nouum ea ratione, quia interdicta denominantur à prima ꝑte ſui: vt in interdicto quod vi aut clam. ita hic quia tractatur de nouo opere, apellatur Digeſtum nouum. Quandoque appellatur iniquum: vt. l. 1. in princi. ſ. quod quiſque iur. & ideo hic dicit, nouum. i. iniquum, puniens iniqua. Vltimo dic, & melius ſecundum Ray. & Rapha. hic, quòd iſta ſunt nomina magiſtralia inuenta ab auctoribus, quæ imponuntur ad placitum: quorum diſputatio relinquitur pertinacibus. l. 2. C. de conſti. pe. & in glo. in rubri. ſ. ſoluma. Vltra prædicta de dictione nouus, vide bonã glo. in. c. generali. in verbo, de nouo. de ele. lib. 6. quæ ponit multas ſignificationes de dictione, nouus. item aliquid in. l. admonendi. in verbo noua inſtrumenta. ſ. de iureiu. vbi noua inſtrumenta dicuntur quæ ſunt antiqua, dummodo ſint de nouo reperta. ita etiam dicit tex. in. l. ſub ſpecie. C. de re iudi. vide etiam in. l. vetus. ſ. de vi. triti. & oleo leg. vbi habetur quod dicatur vinum nouum & vetus, ſecundum Alex. de Imo. hic.

Nouũ, dictio, variis modis ſumitur.

Digeſtorũ
ſeu Pandectarum Liber trigeſimuſnonus.
DE OPERIS NOVI nuntiatione.
TITVLVS I.

Nuntiatio noui operis, poteſt fieri etiam ei qui iure ædificat: hoc tamen reperto, debet nũtiatio remitti quatenus iure ædificat: quia eatenus nuntiator ius nuntiandi non habet. Paulus.

I. VLPIANVS libro quinquageſimoſecundo ad Edictum.

HOc edicto.]C ASVS. Vlpianus iuriſconſultus expoſiturus edictum prætoris quod habes.ĵ.e.l.prętor ait.in prin.nunc de effectu illius edicti aliqua dicit: & caſum in hoc prin.ſic ponamus: Cum viderem Titium in aliquo ſolo ædificare domũ, vel aliud opus nouum: & ego credebam me in illo ſolo ius habere, vt quia fortè meus, vel aliquod aliud ius, per quod nõ poſſet me inuito ædificare: denuntiaui ei ne in illo opere procederet. dicitur, quòd denuntiatio tenet: & hoc eſt permiſſum ex prætoris edicto: quod edictum habes.ĵ.eo.titu.l.prætor ait.in princi. Secundò cõſulitur Titio. nã ſi vult in opere procedere, vadat corã iudice: & ſatisfet de opere deſtruendo, ſi apparebit iniuſtè ædificaſſe. ſic poſtea in opere procedere poterit abſque damno. *[HOC AVTEM EDICTVM.]* Nunc incipit dicere quãdo habeat locum nuntiatio. & certe habet locum aduerſus opera quæ incipiunt fieri, & nondum ſunt facta. nam ſi iam eſſent facta, non hoc edictum haberet locum, ſed poſſent habere locũ interdicta ad deſtruendũ, vt quod vi aut clã: vel interdictum ne quid in loco ſacro, ſi ſacro loco eſſet facta. *[NVNTIATIO.]* Hic. §. vij. habet partes. nã primo dicit, quòd ſi aliquis vult nũtiare nouum opus: nõ habet neceſſe quòd propter hoc adeat iudicem. Secundo dicit quòd nuntiatio poteſt fieri etiam per procuratorem. Tertio dicit, ꝙ nuntiatio poteſt fieri tempore feriato, & non feriato. Quarto dicit, ꝙ nuntiatio poteſt fieri etiam aduerſus abſentes & inuitos. Quinto dicit, ꝙ ſi ædificabas ĩ fundo quem poſsidebam: & ego veni ad te: & nuntiaui tibi nouum opus: amitto per hoc poſſeſsionem fundi: & tu incipis poſsidere. Sexto dicit, ꝙ ſi nuntiaui tibi nouũ opus, & tu ſpernẽs nũtiationé proceſsiſti in opere: certe quicquid operis feciſti poſt nũtiationem, debet deſtrui: licet tuum fuerit ſolum in quo ædificaueras. Septimo dicit, ꝙ ſi ædificabas in ſolo: licet ignorem quod opus facere velis: tamen nuntiare tibi poſſum opus nouũ. *[ET POST OPERIS.]* Nuntiaui tibi nouum opus. ſi poſtea cõcordemº noſmet quod procedas in opere, vel iudex hoc ſtatuit, in quem compromiſeramus vt in bonum virum: certe ammodo ſecure potes in opere procedere. *[OPVS.]* Siue ædificas de nouo: ſiue detrahis de terra, puta foſſam faciendo in ſolo aliquo: poſſum nuntiare tibi nouum opus. *[HOC AVTEN EDICTVM.]* Nuntiatio locum habet, quando aliquod opus facis in ſolo. Sed quid ſi arborem fundi mei ſuccidas, vel ſimilia facias? certe non habet locum nuntiatio. *[SI QVIS AEDIFICIVM.]* Domum aliquam ruinoſam reficiebas: volo denun-

A tiare tibi nouum opus: quæritur an poſsim? Dicitur, quòd non: quia non diceris facere nouum opus, ſed vetus reficere. *[SIVE AVTEM.]* Dicitur, quòd ſi aliquod opus nouum facis, ſiue intra ciuitatẽ, ſiue extra facias: poſſum nuntiare nouũ opus: nec eſt vis ſiue fiat in publico loco, ſiue in priuato. *[NVNC VIDEAMVS.]* Dicit Vlpianus, quòd expedit videre quibus ex cauſis fiat nũtiatio. Itẽ quæ perſonæ poſſunt nuntiare. Item quibus nuntiandum ſit, ad hoc vt nuntiatio teneat. Itẽ in quo loco habeat fieri nuntiatio, ad hoc vt valeat nuntiatio. Item quid conſequitur per nuntiationẽ nuntians. de primo in. §. nuntia-

B tio. vſque ad. §. vſufructuarius. & in. §. illo incipit dicere de ſecunda parte vſque ad fi. l. & in. l. ſeq. & l. prouinciali. §. fi. cum. l. ſequen. & in. l. de pupillo. in princi. aliquid tractat. de tertio dicit. ĵ. eod. l. operis. & l. cuilibet. & in aliis legibus. de quarto dicit. ĵ. eo. de pupillo. §. nuntiationem. de quinto dicit. ĵ. e. prætor ait. circa prin. & in aliis legibus huius tit. *[NVNTIATIO.]* Dicitur, quòd ad hoc vt nuntiatio valeat, oportet ꝙ fiat vna de tribus cauſis: nam aut nuntio cauſa iuris mei cõſeruandi, aut cauſa damni depellendi, aut cauſa publici iuris tuendi. de primo dicit in. §. nuntiamus. vſque ad verſi. vel vt damni. & poſſunt dari duo exempla: vt quia ædificas in ſolo meo: vel ſi in tuo, debebas ſeruitutem altius non tollendi. nam ſi in aliquo iſtorum caſuum nuntio nouum opus: dicor nuntiare cauſa iuris mei conſeruandi. in verſi. vel vt damni &c. ponit exempla de ſecundo: vt ſi ædificabatur in ſolo publico vel priuato: ex quo ædficio timebã ruinam in quadam mea domo ibi vicina. nam poſſum tibi nuntiare nouum opus, donec caueas de damno infecto. nã modo dicor nuntiare cauſa damni quod timeo, depellẽdi. de tertio incipit dicere in verſi. aut ſi quid &c. vſque ad. §. ꝙ ſi quis. & ponit quatuor exempla. Primum, quando fit opus contra leges. Secun-

C dum, quãdo contra edicta principũ. Tertiũ, quando opus fit in loco religioſo, vel ſacro, vel publico: & da exẽpla vt ibi eſt notatum. *[QVOD SI QVIS IN MARI.]* In hoc. §. dicitur, ſi quis ædificet nouũ opus in litore maris: & ego velim ei nuntiare nouũ opus: quæritur an poſsim. Et dicitur ꝙ non, niſi in caſu, vt ſi timeam in aliqua mea domo ibi facta ruinã. nam tũc nũtiare poſſum. *[IVRIS NOSTRI.]* Nũc dicit quæ perſonæ poſſunt nũtiare. & certe ſi opus fiat in publico, nuntiat quilibet de populo. ſi in priuato, ille ſolus cuius ĩtereſt: vt ille qui credit habere ius in ſolo in quo ædificatur: vt quia ſuũ, vel aliud ius ſimile: quo inuito non poſsit ædificari. *[VSVFRVCTVARIVS AVTEM.]* Cum haberem vſumfructum in fundo Titij: quidam extraneus puta Cornelius in illo fundo cœpit ędificare. volo ſibi nuntiare nouũ opus. quæritur an poſsim. Et rñ. ꝙ tanquam dominus nuntiare non poſſum: quia dominus non ſum: ſed quia vertitur intereſſe meum, tanquam procu. nuntiare potero. datur mihi & alia via. nam potero agere rei vindicatione pro vſufructu contra te ædificantem, & conſequar quicquid intereſt mea opus illud non eſſe factum. Fran. Accurſius.

D

a *Hoc.* Titius ædificabat in quodam ſolo. ego dicebam eũ non iure ædificare. ipſe econtra dicebat ꝙ de iure ædificabat. quærebatur ab Vlpiano, an ego poſsim ei contradicere nuntiando? Et reſpon. quòd ſiue iure ſiue iniuria ædificetur, quòd poſsim ei nuntiare: & hoc per quoddam edictum prætoris: ſed tamen debeo poſtea remittere nuntiationem quatenus non habeo ius ꝓhibendi. Accurſius.

b *Edicto.* ſ. de operis noui nuntiatione. i. hoc interdicto, cuius duo ſunt capita: vt. ĵ. e. prætor. in prin. &. §. deinde. & prophetizat hic Vlpia. qui prius facit expoſitionem edicti, quam ponat ipſum. ſic & aliàs. ſ. de capi. de. l. ij. in prin. & aliàs ſæpiſsime: vt. ſ. quod quiſque iur. l. j. in prin. &. ſ. de pac. l. j. in princi.

b *Edicto.* quod eſt. ĵ. e. l. prætor. j. rñ. quod interdictum appellatur: vt in. l. prætor. §. j. &. §. hoc interdictum. Sed certè ibi non permittitur nuntiari. Sed dic, [a] eo ipſo quòd mandat deſtrui factum poſt nuntiationem, videtur permittere nuntiari.

c *Permittitur.* id eſt, ſtatuitur. in Floren. cod. promittitur.

d *Iure.* i. iuſte: quia ſit ei ius ædificandi.

e *Iniuria.* i. non iure: vt inſti. de iniur. in prin.

e *Iniuria.* i. iniuſte.

f *Opus.* quod ex poſtfacto apparebit. ſ. cognita veritate. Ac.

g *Fieret.* nouum. nam aliquid iure permittitur in veteri opere,

† *Quæ ſue-rit ratio ad iſtud edi-ctum: vide tex. in. l. 1. ad pri. ver. paruirefert. qui verſi. ſignatur pro ſecũdũ Lucil. ĵ. eod. l. operis. & l. cuilibet. & in aliis legibus. de quarto dicit. ĵ. eo. de pupillo. §. nuntiationem. de quinto dicit. ĵ. e. prætor ait. circa prin. & in aliis legibus huius tit. [NVNTIATIO.] Dicitur, quòd ad hoc vt nuntiatio valeat, oportet ꝙ fiat vna de tribus cauſis: nam aut nuntio cauſa iuris mei cõſeruandi, aut cauſa damni depellendi, aut cauſa publici iuris tuendi. de primo dicit in. §. nuntiamus. vſque ad verſi. vel vt damni. & poſſunt dari duo exempla: vt quia ædificas in ſolo meo: vel ſi in tuo, debebas ſeruitutem altius non tollendi. nam ſi in aliquo iſtorum caſuum nuntio nouum opus: dicor nuntiare cauſa iuris mei conſeruandi. in verſi. vel vt damni &c. ponit exempla de ſecundo: vt ſi ædificabatur in ſolo publico vel priuato: ex quo ædficio timebã ruinam in quadam mea domo ibi vicina. nam poſſum tibi nuntiare nouum opus, donec caueas de damno infecto. nã modo dicor nuntiare cauſa damni quod timeo, depellẽdi. de tertio incipit dicere in verſi. aut ſi quid &c. vſque ad. §. ꝙ ſi quis. & ponit quatuor exempla. Primum, quando fit opus contra leges. Secundum, quãdo contra edicta principũ. Tertiũ, quando opus fit in loco religioſo, vel ſacro, vel publico: & da exẽpla vt ibi eſt notatum. [QVOD SI QVIS IN MARI.] In hoc. §. dicitur, ſi quis ædificet nouũ opus in litore maris: & ego velim ei nuntiare nouũ opus: quæritur an poſsim. Et dicitur ꝙ non, niſi in caſu, vt ſi timeam in aliqua mea domo ibi facta ruinã. nam tũc nũtiare poſſum. [IVRIS NOSTRI.] Nũc dicit quæ perſonæ poſſunt nũtiare. & certe ſi opus fiat in publico, nuntiat quilibet de populo. ſi in priuato, ille ſolus cuius ĩtereſt: vt ille qui credit habere ius in ſolo in quo ædificatur: vt quia ſuũ, vel aliud ius ſimile: quo inuito non poſsit ædificari. [VSVFRVCTVARIVS AVTEM.] Cum haberem vſumfructum in fundo Titij: quidam extraneus puta Cornelius in illo fundo cœpit ędificare. volo ſibi nuntiare nouũ opus. quæritur an poſsim. Et rñ. ꝙ tanquam dominus nuntiare non poſſum: quia dominus non ſum: ſed quia vertitur intereſſe meum, tanquam procu. nuntiare potero. datur mihi & alia via. nam potero agere rei vindicatione pro vſufructu contra te ædificantem, & conſequar quicquid intereſt mea opus illud non eſſe factum. Fran. Accurſius.*

[a] *iſta glo. approbatur ꝑ Bar. Bal. P. Ale. & Iaſ.*

BIU Cujas

quòd non in nouo:vt.C.de Iudeis.l.fi.ibi, illud etiam &c. alioquin contra:vt.j.ea.l.§.si quis ædificium.aliud est enim &c.vt.j. de iti.actúque pri.l.iij.§.penul.

† *Aliqui habent sine non. Et sic ista litera legitur affirmatiue & negatiue: ppterea scribêtes hic cõmuniter varii fuere in intellectu litera: & diuersimode ad ea quæ dicuntur hic in nouis primis interp. Bolog. a Idẽ Bartolus.*

a *Per nuntiationem.* legitimam, quæ teneat ipso iure: nam quãdoque ratione personæ nuntiantis nõ tenet: vt quia pupillus vel seruꝰ: vt.j.e.l.de pupillo.in prin.&.§.j.quandoque ratione rei: vt.j.e.de pupillo.§.si quis rituos.&.§.preterea.&.§. totiens.&.l. qui viam. quibus casibus potest sperni nuntiatio. at vbi hæc non impediũt, tenet nuntiatio, licet nũtiator ius nũtiandi nõ habeat. [a] Potest tamen ille qui facit opꝰ, quærere quare nuntiet. & si causam non exprimat, potest ædificare impune: sicut dicimus in libello causam exprimendam: vt arg. C. de edi. diui Hadri. tol. l. fi. §. finautem. &. ẽ. de transac. l. cum hi. §. in causa. &. j. eo. de pupillo. §. totiens. &. §. qui nuntiat. & in teste: vt in authen. de testi. §. sancimus. Sed ar. contra. ẽ. ad Trebel. l. quia poterat.

b *Solue istã cõtra secun T 10.* [b] *ADDI.* Tu dic, hoc dictum non esse indistincte verum: quia in libello personalis actionis debet inseri causa, nõ in libello realis. ita no. Bar. in. l. an eandem. §. actiones. ẽ. de excep. rei iu. & in. l. j. de eden. glo. & doc. in. l. generaliter. de nu. pec. Ang. & Pe. de su. in. l. si fideicommissum. ẽ. de iudi. glo. & Alexã. post Bar. in alle. l. j. col. iij. versi. sed quæro qualiter. ẽ. de edẽ. Ang. in. §. illud. in vlti. colũ. in authẽ. de exhi. & intro. reis colla. v. Panor. post Io. And. in. c. significantibus. extra de libel. obla. & Lãfran. de Oria. in. c. quoniam cõtra falsam. §. petitiones. nu. ij. versi. causa remota. & sequen. extra de proba.

Bar. hic. post Dy. hic quòd ibi reputãdo nemo de testa. tu. at ibi non grauat inferẽdo dã nũ: sed non concedendo lucrum. c Gl. displi cet hic Bar. d Reproba tur p Bar. e Reproba tur etiã per Barto. f Et male sẽm. Bart. g Displicet B. h Approba tur p Bart. vsq; ad fi.

b *Deinde.* repete, permittitur hoc edicto vt remittereẽ &c. Sed certe hæc remisio non fit ex eodem edicto, sed alio quod est. j.e. prætor. §. deinde. vnde male videtur sic repeti. Rũ. eoipso q̃ hoc videtur: vt.l. si edictum quod est in prin. l. j. eo. prætor dicit destrui quod fit ante remisionem: videtur permittere [c] fieri remisionem: vt ar. j. de testa. tu. at ibi ma. test. si quis locuples. in fi. &. ẽ. de eden. si quis ex. §. prohibet. Vel dic, remitteretur. s. alio edicto quod non habemus.

c *Remitteretur.* si iure opus fiat, ex hoc edicto, vel ab eo data satisdatione nuntianti.

d *Etenus.* immo & in eo quod iuste nuntiat, præstita satisdatione fit remisio: vt.j.e. prætor. §. hoc interdictũ. &. j. eo. de pupillo. §. si is cui. &. j. de remi. l. j. Vel expone, etenus, pro ideo: & quatenus, pro quia. & supple, & hoc palam patebat: quia nullam causam nuntiandi corã iudice dicebat: vel quæ pro nulla habeꝰ: & ideo fit remisio [d] etiam sine satisdatione. Vel dic, secundo etenus. i. vsq; ad tempus: quatenus. i. vsquequo iudex cognouerit & pronũtiauerit, liceat ædificare vel non: & potuit nuntiare vel non: & hoc præstita satisdatione de demoliẽdo in principio cognitionis: & sic statim pendẽte cognitione ædificat. [e] Ex quo aũt pronũtiauerit: aut destruetur quod est factũ, aut libere faciet q̃d volet. Vel dic tertio, cũ deberes seruitutem altius nõ tollendi vltra. x. pedes, & tu iã circa. viij. feciſſes: nuntiaui ne vltra procederes: veniſti coram iudice. cum viderit iudex q̃ nondum feceris vltra id quod tibi licet, nec me habere causam vllam nuntiãdi, nisi in eo quod vltra fieret: etiã sine satisdatione faciet remitti, cum videat me calumniari. [f] Vel dic quarto, non haberet. i. oblata satisdatione & non recepta. nil dicit: secus si diceret, hodie constat &c. vt.ẽ. in posse. l. si is à quo. quia tũc non remitteretur [g] phibitio: licet satisdare vellet [g]. Vel dic quinto, nõ haberet quatenus, id est, in totum. nam præstita satisdatione, in nullo videtur habere ius nuntiandi: & sic in totum remittitur. Vel sexto potest ponere [h] exemplum in seruitute vrbana: & sic in rebus incorporalibus. nam cum deberem seruitutem altius nõ tollendi vltra. x. pedes, ædificaui vsque ad. viij. postea denuntiaſti calumnioſe. potero quærere per iudicem nũquid ædificauerim vltra. viij. cũ tibi debeam seruitutem altius non tollendi vltra. x. & si dixeris, quòd non: permittetur quòd ego ædificem vsque ad. x. vltra nõ. In corporalibus hoc modo: cum denuntiasses mihi nouũ opus in loco qui erat. xx. pedum per longum, potero quærere per iudicem. nunquid habeas ius in. xij. & si inueniet quòd non: permittes quòd ædificem in. xij. & in. viij. non dicit pro ea parte q̃ qua veritate inspecta tenuit nuntiatio: remisio non fit omnino, cum ex stipulatu teneatur ad demoliendum, sed pro ea pro qua non tenuit, omnino tenet præstita satisdatione. licet enim ad totum

per nũtiationem [a] inhiberetur: deinde [b] remitteretur [c] prohibitio hactenus [d] quatenus prohibendi ius [e] is, qui nuntiasset, non haberet [f]. †

Per hoc edictum, quatenus est prohibitorium, subuenitur aduersus futura opera: pro præteritis non: sed per interdictum quod vi aut clam, aut aliis remediis succurritur. h. d. Bartolus.

¶ Hoc autem edictum [g] remediúmque [h] operis noui nuntiatiõis aduersus futura opera interponatur stipulatio: ad eam tamen partem in qua nuntiatio fieri non debuit, non committetur. Potest agi & aliis modis ad demoliẽdũ: quos dic, vt not. j. e. prætor. §. nonnulli. & hoc prout habes in litera non. sine eo plana esset, & dices, haberet ex persona sua: quia liber & maior est: vt.j.e. de pupillo. in prin. &. §. j. & ductum [i] est, non aduersus præterita: [h] hoc est aduersus ea quę nõdum facta sunt, [l] ne fiant. [m] nam si quid [n] operis fuerit factum, quod fieri non debuit: cessat edictum [o] de operis noui nuntiatione: & erit transeundum [p] ad interdictum [q] *Quod vi aut clam*: [quod olim [r]] *factũ erit, vt restituatur*: [f] &, *Quod in loco sacro*, [t] *religioſove*: &, *Quod in flumine publico, ripáve publica factũ erit*: Nã ratione rei: vt.j.e. qui viam. Sed videtur huic rñ. prout habes non, contra. j. de remis. l. j. §. j. hic enim dicit remissionem nuntiationis fieri, quatenus ius prohibẽdi non habuit nuntiator: ergo nuntiatio nulla. sic ergo debet esse remisio nulla, vt in cõtrario? Respõ. æquiuocatio est seu duplex expositio in hac oratione: iste nõ habet ius prohibendi. nam si dicas, non habet: quia aduersarius habet ius ædificandi: sic hic loquitur. nam licet inspecta veritate non habeat ius prohibendi, tamen ius permittit ei nuntiare si est maior & liber, & res habilis super qua nuntietur: & sic aliud est nuntiare posse, & aliud prohibere cum effectu finaliter. quo facto si satisdetur, remittitur nuntiatio, quatenꝰ ius prohibendi non habuit, veritate inspecta. Si non satisdedit, destruetur quod postea fit: vt.j.eo.l. prætor. Secundo modo accipitur dicta oratio, non habet ius prohibendi, quia non valet ratione personæ nuntiantis: quia seruus vel pupillus: vt.j.e. de pupillo. §. nuntiatione. in princ. &. §. seruo. vel ratione ipsius nuntiationis ineptæ factæ, quia non fit in re præsenti: vt.j.e. de pupil. §. nuntiationem. vel ratione rei: vt.j.e. de pupil. §. si quis ruos. &. §. seq. &. l. qui viam. quibus casibus nec nuntiatio tenet: & per consequens nec remisio: vt in contrario: & sic non habere ius prohibendi, accipitur duobus modis. sic affirmatiua. i. habere ius prohibendi, duobus modis dicitur: vt ecce si ædifices altius: siue habeam ibi seruitutem, possum nuntiare inspecta veritate: siue non, possum inspecta permisione iuris: & vtroque casu tenet nuntiatio, & tenet remisio: & sic hic loquitur. si nõ habeas, non (vt quidam libri habent) tunc nullum est contrarium. Sed pone te ædificare in prædio rustico: siue possum te prohibere inspecta veritate, quia seruitutẽ ibi habeo: siue nullã ibi habeo: nullo casu potero denuntiare de iure. & sic possum in seruitute vrbana inspecta veritate. Item inspecto iure permittente: vt j.e. de pupillo. §. sextꝰ. in rustica possum veritate inspecta, sed nõ iure: quod prævalet: vt.j.e.l. qui viam. & hoc casu loquitur contra. & sic posse prohibere, diuersis modis accipitur.

e *Prohibendi ius.* ergo patet quòd quidam habent ius nuntiandi, qui prohibere non possunt: vt.j.eo. de pupillo. §. si plurium.

f *Non haberet.* & non quod haberet, remittitur.

g *Hoc [i] autem edictum.* quo opus nouum inhibetur.

h *Remedium.* illud idem, vel aliud quod non habemus, quo remittitur prohibitio, præstita satisdatione.

i *Inductum.* accipe. j. hoc est aduersus ea.

k *Præterita.* i. perfecta: vt.j.ea.l. §. si quis ædificiũ. nisi ĩ casu: vt.j. eo.l. de pupillo. §. si quis ipsi. Vel dic, ibi [k] præcesserit nũtiatio. Ac.

l *Facta sunt.* ad superius, non ad proxi: vt.ẽ. dictum est.

m *Ne fiant.* i. ne perficiantur.

n *Si quid.* i. si quod opus. nam de perfecto dicit.

o *Edictum.* quia præteritum est.

p *Transeundum.* non ergo cõcurrit hoc interdictũ cũ illo. Sed contra. j. eo. prætor. §. nõnulli. Sed dic, [l] pro eo q̃ datur illud q̃d vi aut clam pro factis operibus denũtiatione facta, nulla tamen secuta remisione: datur & istud. s. post prohibitionẽ. sic concurrit vnũ cum altero: vt in contrario: vt.j. quod vi aut clam. l. si alius. §. ij. est tamen hoc perpetuũ, illud annale: vt.j.eo.l. prætor. §. hoc interdictum. &. j. quod vi aut clam. semper. §. hoc interdictum. Item hic exigitur vt in opere præsenti fiat nuntiatio: vt.j. eo. l. de pupillo. §. nuntiationem. ibi non: vt.j. quod vi aut clã. l. j. §. sed si quis. Item illud quando fieret clam, hoc non. Item hoc ad futura opera, illud ad præterita: [m] vt hic.

q *Ad interdictum.* scilicet illud quod est inuentũ pro eo quod &c. Azo.

r *Olim factum.* aliàs deficit olim, & bene. nam, olim, præteritum & futurum tempus significat: [n] sed si habes, olim erit. i. factum [o] fuisse dicetur.

s *Vt restituatur.* i. destruatur.

t *Et, quod in loco sacro.* repete, & erit transeundũ ad interdictũ,

quod

BIU Cujas

quod est ne quid in loco &c. de hoc & de sequẽtib⁹ dic agi ex se-cũdo capite: vt. j. de interdi. l. ij. §. interdicta. & infra, ne quid in flu. pu. l. j. §. pen.

a *His interdictis.* quolibet in suo casu locum habente. sed quod vi aut clam in quolibet: vt infra, quod vi aut clam. l. vim facit. §. fi. & hoc si denuntiatio non præcessit. si autem denuntiatio præcessisset: tũc & hoc interdicto agitur actione in factum, vt destruatur.

b *Restituetur.* id est destruetur.

c *Nuntiatio.* quatuor dicit vsq; ad. §. i opis. vbi, & cui possit denũtiari, & per qué, & aduersus quos.

d *Aditionem.* quia iactu lapilli [a] vel voce fieri potest: vt. j. e. de pupillo. §. meminisse. Sed contra. j. e. de pupillo. §. qui op⁹. sed ibi solues. & fa. ſ. de condi. insti. l. quæ sub conditione. §. fi. & de eden. l. j. §. edere.

e *Dic quod hoc est verũ in ipso ope: vt cõclu. hic doc. sed qualiter fiat: vi de Bar. ſ. l. de pupillo. §. meminisse. j. eod. & spec. ſ. tit. de instru. edi. §. 10. vers. 32.*

d *Aditionem.* ſ. cũ ipsa fit, sed ex postfacto sic: vt. j. eo. l. de pupillo. §. qui op⁹. & sic soluitur contrarium.

e *Etsi.* i. quamuis.

f *Eum.* ſ. prætorem.

g *Nuntiationẽ.* ex hoc edicto.

h *Alieno.* ſ. procuratorio, etiam sine mãdato: dummodo de rato caueat, vel domin⁹ ratũ habuerit: vt. j. quod vi aut clam. l. prohibere. in princi. vt dices. j. eo. l. de pupillo. §. qui procuratorio. vel dic cũ mandato. vnde negotiator non nuntiat, cũ hoc edictũ habeat instar actionis.

i *Omnibus diebus.* etiã feriatis. de aliis enim quis dubitat. q. d. nullus. & hoc ideo, quia non est necesse prætorem adiri. ſ. in duabus. sed in tertia quando per prætoré, sic: vt. j. de adul. l. miles. §. sexagita. Sed ar. contra [b] ſ. si quis ſ ius voca. l. ij. §. fi.

b *Approbatur per Bar. hic.*

k *Absentes.* quorum nomine ædificatur, secundum Io. & etiam sensũ carentes: cum fiat in rem: non in personam: vt. j. e. l. de pupillo. §. nuntiationem. & l. operis. & l. sequen.

l *Ignorantes.* Sed nunquid minor poterit restitui, si ædificauerit? Respon. non: cum non expediat sibi in eo statu rem esse, in quo erat cum ei denũtiabatur: sed impensa sic, vt præstet patiẽtiam. *ADDITIO.* Dic q̃ istud dictum glo. est verum, secũdum Bar. quando non contra iustitiam ædificauit. sed si veritate inspecta iuste ędificauit: tunc potest restitui, secundum Dy.

c *Doc. hic: & maxime Bar. vbiq; in discursu istius ti. dicit tres esse nũtiatiões: sed dic quod eũ possessorem: vt. j. eo. de pupillo. §. mimininisse. Sed quare amitsola & vmica vera est nuntiatio. ſ.* rẽ: vt. j. de acqui. pos. l. iij. §. in admittenda. & l. ſi id quod. §. fi. *verbalis. Bolog. d Glo. ista reprehẽditur cõmuniter: quia nõ cõgruit litera ſecũdum Alexan.*

m *In operis nuntiatione.* simplici verbo facta.[c]

n *Aduersarium facimus.* si nos possidemus: vt. j. quod vi aut clã. si alius. §. ait Iulianus. & est verũ, si verbis facta fuit nuntiatio. sed si per prætoré, vel per iactum lapilli, contra erit: quia facim⁹ to, cũ per verba nuntio? Rñ. quia meticulosus videor, & quasi ſica bi deferere. secus vbi audacter per iactum lapilli vel per prætonuntiatio. ſ. rẽ: vt. j. de acqui. pos. l. iij. §. in admittenda. & l. ſi id quod. §. fi.

o *Ante remiſſionem.* tacite eo, quòd ſatisdatio recipitur vel expresse facta. Azo.

p *Agere.* interdicto. ne vis fiat ei.

q *Aedificatum habere.* interdicto vti possidetis. d vel illo, ne vis fiat ei. de quo habes. j. eo. prætor. §. deinde.

r *Actionem.* redditã ex illo interdicto, ne vis fiat ei &c. vel vti possidetis: hoc ideo, quia spernit edictũ & nuntiationem. Azo.

ſ *Interdictũ.* quod est. j. eo. prætor. in prin. & quod vi aut clã: vt infra, e. prætor. §. nõnulli. &. j. quod vi aut clã. l. j. §. quid sit vis.

his interdictis [a] restituetur [b] ſi quid illicitè factum est.

Ex hoc edicto absque prætoris aditione alieno nomine diebus omnibus nuntiamus aduersus absentes, inuitos, & ignorantes. Bartolus.

¶ Nuntiatio [c] ex hoc edicto nõ habet necessariam prętoris aditionem. [d] potest enim nuntiare quis, & ſi [e] eum [f] non adierit. Itẽ nuntiationem, [g] & nostro & alieno [h] nomine facere possum⁹. Item nuntiatio omnibus die-b⁹ [i] fieri potest. Et aduersus absentes [k] etiam & inuitos: & ignorantes, [l] operis noui nuntiatio procedit.

Per nuntiationem noui operis factã ſolo verbo, perdit nuntiator possessiones: & transfert in aduersarium. Paulus.

¶ In operis autem noui nuntiatione [m] possessorem aduersarium [n] facimus.

Omnis actio præiudicialis ad istud edictum interim debet silere, & istud agitari. Bartolus.

¶ Sed ſi is cui opus nouum nũtiatum est, ante remissionem [o] ædificauerit: deinde cœperit agere, [p] ius sibi esse ita ædificatum [q] habere: prætor actionẽ [r] ei negare debet: & interdictũ [ſ] in eum de opere restituendo [t] reddere. ¶ potest autẽ quis nũtiare etiam ignorans [u] quòd opus fieret. [x]

t *Restituendo.* i. destruendo.

u *Ignorans.* dũmodo habeat instar quoddã operis: vt. j. eo. l. ſtipulatio. §. opus. quæ est cõtra. *ADDITIO.* Solue, secundũ Bar. & dic q̃ istud interdictũ habet plura remedia. vnum est demolitoriũ, & tũc oportet q̃ habeat ſtar alicui⁹ operis. & sic loquit. d. l. ſtipulatio. §. opus. sed quantũ ad edictũ prohibitoriũ, tunc ſufficit q̃ ſit opus incohatũ: vt l. de pupillo. §. nuntiatio. ibi, ſi inchoet. & l. prætor. §. ſiue autẽ. j. e.

x *Quod opus fieret.* ſicut forte turris, vel eccleſia, vel aliquod op⁹, cum aduersarius paret ſe ad ædificandum.

Pro nuntiationis executione itur ad iudicem: vel de voluntate partium ſit remiſſio. Bartolus.

¶ Et post operis noui nuntiationem committunt [y] ſe litigatores prætoriæ iurisdictioni. [z]

Hoc edictum noui operis nuntiationis, est inductum principaliter in fauorem priuatorum. ideo ſuper ipſo potest paciſci, abſque derogando iuri publico. h. d.

¶ Inde quæritur apud Celſum libro duodecimo digestorum, ſi post opus nouum nuntiatum conueniat tibi cũ aduersario, [a] vt opus [b] faceret: * an danda ſit conuentionis [c] exceptio? [d] Et ait Celſus, dandã: [e] nec esse periculum, [f] ne pactio [g] priuatorum [h] iuſſu [i] prętoris [k] ante posita videatur. Quid enim aliud agebat prætor, q̃ hoc vt cõtrouersias eorũ dirimeret? [l] à quibus [m] ſi ſponte receſſerunt, debebit id ratum habere. ¶ Opus nouum facere videtur, qui aut ædificando, [n] aut detrahendo [o] aliquid priſtinam faciem operis mutat [p].

Hoc edictum ſolum ad opera quæ cohærent ſolo, pertinet: non ad alia. Bartolus.

¶ Hoc autem edictum nõ omnia opera cõplectitur, sed ea ſola q̃ ſolo cõiuncta [q] ſunt: quorũ ædificatio vel demolitio [r] videtur opus nouum continere. Idcirco placuit, ſi quis meſſem

y *Cõmittunt.* i. cõmittere possunt. nec enim cogũtur: vt ſubiicit. Item & cõmittunt vt in arbitratoré, vt ſuo ar-* bitratu fiat vel nõ fiat op⁹, destruatur vel nõ. non vt in arbitrũ. hoc enim fieri nõ posset: vt ſ. de arb. l. fi. & l. sed ſi in ſeruum. §. ſi quis iudex. sic in authẽ. vt diſſe. iudi. §. ſi tamen. col. iv. &. C. de iud. apertiſſimi. & in authen. ſi vero contigerit.

** Flo. fabriceres:*

z *Iuriſdictioni.* vt ſi arbitratoré: vel dic, in iudicé, ſi incõtinẽti petat cognoſci: quod ſit hodie vſq; ad tres mẽſes.

Concor. tex. in. c. 2. extra eo. ti. Est tamen dabilis cautela, quòd nihilominꝰ quòd ſpreta denũtiatiõe ædificatio opus publico. Accurſius. post noui operis nũtiatiõnẽ factã: quam ponit Bal. cõſilio 33. incipit. quæ proponit q̃ fuit duplex nuntiatio. vel. i. quam refert & ſequitur do. & ꝓceptor meus in. ll. do. Iaſon. Mayn⁹ hic. i. 2. col. ver. notabili. ter limita. & Tho. Ferretius ꝓ tracta. cautelarũ, cau. 58. inci. text⁹ ſũt expreſsi. & notaui i acus ſi facies nõ mutatur: vt. j. eo. l. ſi quis. & fa. j. eo. l. ꝓtor. §. ſiue. poſtil. ad Panor. noũe quo. ſ. in. c. intellexi. mus. nu. 9. in verſi. venit deſtruẽdum. extra eo. ti.

a *Cum aduersario.* ſine prætore.

b *Op⁹.* ſupple & fecit.

c *Conuentionis.* i. pacti, ſit exceptio pro opere q̃d ædificatum. nõ demolitur opus post noui operis nũtiationẽ factã.

d *Exceptio.* ſi ille ędificauit, & tu agis vt destruatur.

e *Dandã.* vt &. j. quod vi aut clã. l. iij. §. ſed & ſi permiſit. &. §. nõ tantũ. &. l. vim facit. §. tandiu. & hoc niſi nuntiatum ſuper rep. ſit: vt. ſ. de pac. l. iuriſgẽtium. §. ſi paciſcar. &. j. quod vi aut clam. l. iij. §. plane.

f *Periculum.* quòd fecit opus post remiſsionem.

g *Pactio.* i. remiſsio nuntiationis.

h *Priuatorum.* de opere faciendo post prohibitionẽ prætoris.

i *Iuſſu.* i. quod est vt non fiat pòſt nuntiationem: aliàs, destruatur: [c] vt. j. eo. prætor. in princi.

k *Prætoris.* quod est vt destruatur factum post denuntiationẽ.

l *Dirimeret.* ſic. ſ. ſi cer. peta. l. quidã. & ſi quis cau. l. ij. in prin. & ſ. de adi. leg. legata inutiliter. &. ſ. de vſufru. l. ſi vſusfructus. §. de-ni q;. ibi, ſed ſi inter duos. Et no. q̃ ſecus eſſet vbi ali⁹ ageret, vt in 4. notabili-criminibus vbi agit prætor vt reo pœnã imponat quãdo nõ ingeritur pœna ſanguinis: vt. C. de tranſac. l. tranſigere.

m *A quibus.* i. à qua controuerſia, & sic fit relatio de plurali ad ſingulare. sic &. C. de ſer. reipu. manumi. l. titulo. &. C. de in ius vo. l. fin. & in authen. de ſan. epiſcopo. §. nulli verò. & facit argu. ſ. man. l. ſi procuratorem. §. mandati.

n *Aut ædificando.* de nouo.

o *Detrahendo.* aliàs, detrahendo: vt foſſam fodiendo. aliàs, deſtruendo. & est sic. ſ. de vſufru. hactenus. §. finali. &. l. quamuis. ſe-cus ſi facies nõ mutatur: vt. j. eo. l. ſi quis. & fa. j. eo. l. ꝓtor. §. ſiue.

o *Detrahendo.* ſcilicet veteri operi eminenti in quo repercutiebat ſol, ex cuius repercuſsione lumen recipiebam: & mihi ſeruitutem debebat.

p *Mutat.* ſcilicet in melius, vel in deterius: & non est vis.

q *Coniuncta ſunt.* id est, coniungenda ſunt. nam ad futura pertinet: vt ſupra, eo. §. j.

r *Demolitio.* da exemplum, vt ſupra, de ſer. vrba. præd. l. ſi arborem. §. interdum.

BIU Cujas

faciat, [a] arborem succidat, vineam [ve]putet: quanquam opus faciat, tamen ad hoc edictū non ptinere: quia ad ea opera [b] quæ in solo [c] fiunt, pertinet hoc edictum.

Reficiēti vetus ædificium, nouum opus non nuntiatur. Bartolus.

¶ Si quis ędificiū[vet°]fulciat: [d] an opus nouū nuntiare ei possim°, videamus. Et magis est, ne possimus. [e] hic enim non opus nouum facit, sed veteri sustinēdo remedium adhibet.

Siue in ciuitate, siue extra, fiat opus: habet locum noui operis nuntiatio. Bar.

¶ Siue aūt intra oppida, siue extra oppida in villis vel agris opus nouū fiat, nuntiatio ex hoc edicto locum habet: siue in priuato, siue in publico [f] opus fiat.

¶ Nūc videamus quib° ex causis [g] fiat nūtiatio: & quæ personę [h] nūtient: quibúsq; [i] nūtiet: [k] & in quibus locis [l] fiat nūtiatio: & quis effectus [m] sit nūtiatiōis.

Nuntiatio potest fieri ex triplici causa hic contenta. Paul. de Castro.

¶ Nuntiatio fit, aut iuris [n] nostri cōseruandi causa: aut dāni [o] depellēdi: aut publici iuris [p] tuēdi gratia. ¶ Nuntiamus [q] autē, quia ius aliquod prohibēdi habem°: vel vt [r] dāni infecti caueatur nobis ab eo qui fortè in publico [f] vel [t] in priuato quid molitur: [u] aut [x] si quid contra leges edictáve principū [y] quæ ad modū [z] ędificiorum facta sunt, fiet: vel in sacro, [a] vel in loco religioso, vel ī publico, ripá ve fluminis: quibus ex causis & interdicta [b] proponuntur. Quòd si quis in mari vel in litore ædificet: licet in suo nō ædificet, iure tamē gentiū suū [c] facit. Si quis [d] igitur velit ibi ædificantē prohibere, nullo iure [e] ꝓhibet: neque opus nouum nnuntiare nisi ex vna causa [f] potest, [g] si fortè dāni infecti velit sibi caueri.

Hic incipit tractare de secundo membro distinctiōis. s. quæ ꝑsonæ possint nūtiare. P.

¶ Iuris [h] nostri conseruandi, aut damni depellendi causa, opus nouum nuntiare potest [i] is ad quem ea res pertinet. [k]

Vsufructuarius extraneo procuratorio nomine domini nuntiat nouū opus: domino non, sed poterit cōfessoriam intētare. Bar.

¶ Vsufructuarius† autē op° nouū nuntiare suo nomine nō potest: [l] sed procuratorio [m] nomine nūtiare poterit, aut vindicare [n] vsumfructū [o] ab eo qui op° nouum faciat: quæ vindicatio [p] præstabit ei [q] quod ei° ĩterfuit [r] opus nouum factum non esse [s].

II. IVLIANVS libro quadragesimonono Digestorum.

SI autem [t] domino [u] prædij nuntiauerit: inutilis erit nūtiatio deterior fiat, non aliàs: vt. j. de acqui. re. do. quāuis. & de flu. l. j. §. si in mari. & j. ne quid in loco publi. l. littora. & l. in littore.

---

a *Faciat.* i. aliquid operetur: vt large hic accipiatur.

b *Ad ea opera.* scilicet sola, sed non omnia. nam non, vt. j. ea. l. §. si quis ædificium vetus. nec. ff. ea. l. §. j. nec si non habeat instar operis: vt. j. eo. l. stipulatio. in. §. opus.

c *In solo.* ad hoc vt in eodē solo permaneāt. supradicta autē & si circa solū fiunt, in solo tamē non ꝑmanēt. Sed videt contra. j. quod vi aut clā. l. si alius. §. notauim°. Sol. non est cō tra. sed illud interdictū datur: hoc nō datur: & sic quo ad illud dicunt cohęrere solo hęc opera, quo ad hoc non.

a Approbatur per Bar. hic. Nā in multis aliis differūt, cū hoc non cōpetat nūtiatiōe nō facta: vt. ff. e. l. j. §. j. illud sic: vt. j. quod vi aut clā. l. iij. §. fi. & l. Seruius. Ité hoc datur aduersus [b] eū qui emit ab eo cui nūtiatū est, etiā si ipse nil fecit: vt. j. e. l. fin. illud nō: vt. j. qđ vi aut clā. l. vim facit. §. tādiu. Item sunt & alię duę differētiæ, quas no. ff. e. §. j. Alij dicunt, ꝙ ibi à stipite: hic in ramis incidebat. Tertij, ꝙ causa damni infecti nuntio: vt quia ruat arbor ī domū meam, vt ibi: aliàs nō: ar. j. e. §. pe. in fi. §. secundū Azo. [c] vel hic directā negat: ibi vtilē concedit. prima placet.

b Ista secūda differētia displicet Bartolo.

c Et male, secūdū Bar to. hic.

d *Fulciat.* aliàs, fulciat: aliàs, reficiat: aliàs, sartiat.

e *Ne possim°.* quia fulcire nō continet ædificationē vel destructionē, quæ sola faciūt locū huic edicto: vt. ff. eo. §. opus. & ad idem. j. de iti. actúque priua. l. iij. §. reficere. & C. de Iudęis. l. fina. Ité nec fit species noui operis, quando est opus. i. necesse: vt. j. eo. l. stipulatio. §. op°. & facit. j. de acquirē. re do. adeo. §. cū quis. in fi. §. & hoc nisi forte ideo, quia timemus de dāno infecto: vt. j. e. §. nūtiatio. sic & potest intelligi. j. eo. de pupillo. §. si quis riuos. vel illud erit speciale: vt ibi dices. Accursius.

f *Siue in publico.* túc omnes: vt. j. e. in prouinciali. §. fi. & l. sequē.

g *Ex causis.* ex tribus fit: vt. j. proxi. §. & j. l. de pupillo. §. sext°.

h *Quæ personæ.* in publico oēs: vt. j. e. in prouinciali. §. fi. & l. fi. in priuato autē illi quorum interest: vt. j. eo. §. fin. & l. seq. & etiā ille cuius nō interest, dūmodo asserat suā ītereſſe: vt. ff. eo. in prin.

i *Quibúsque.* de hoc agitur. j. eo. proxi. §.

k *Nuntietur.* omnibus in opere existētibus. j. e. operis. & l. cuilibet. & j. proxi. §.

l *Locis.* in ipso opere: vt. j. eo. tit. l. de pupillo. §. nuntiationem.

m *Effectus.* est enim effectus vt destruatur quod est factū post nuntiationem: vt. j. eo. l. prætor. in prin. & est alius: vt. j. eo. l. de pupillo. §. meminisse.

n *Aut iuris.* id est, seruitutis: vt si debes seruitutem luminibus.

o *Aut damni.* quia facis opus quod ruinam minatur.

Nuntiatio triplex est.

p *Publici iuris.* Prima dicitur impositiua. Secunda, naturalis. Tertia, publica: vt. j. eo. l. de pupillo. §. sextus. & secundum Io. statim. per ordinem ponit exempla.

d Aduerte ad hāc glo. ꝑpter dict. hanc, quilibet, quæ quāuis videatur esse ꝛminus ſalis, vt no.

q *Nuntiamus.* hoc est exemplum primi, quādo iuris cōseruādi.

r *Vel vt.* alij habēt vel ut. sed tu habeas secūdū Io. vel vt. & sunt duæ partes: & est exemplum ad secundum dictum. & sic fit nuntiatio ne procedas nisi de damno infecto caueas: vt &. j. in fi. huius. §. &. j. quod vi aut clam. l. iij. §. penul.

s *In publico.* ſ. sui iuris tuendi causa, vel damni depellēdi. nā publici iuris tuendi causa quilibet [d] potest nuntiare: vt. j. eo. l. in ꝑ uinciali. §. fi. & l. sequen.

t *Vel.* hoc est exemplum secundi, quando damni depellendi.

u *Molitur.* i. ædificat. econtra demolitur. i. destruit.

x *Aut.* hoc est exēplū tertij, quādo publi. iuris. tuēdi gratia. Ac.

y *Principū.* ſ. fieret. qđ est. j. & cōtra legē da exēplum. ff. fi. reg. l. fin. de edictis imperatorum da. vt. C. de ędifi. priua. l. j. & l. sic vi. & l. Mœniana.

z *Quēadmodū.* aliàs, quæ ad modū. & tunc dic, q̄ edicta facta sunt ad modū ædificiorū. ī. quemadmodū modera te fiant, secundū Ia. sic tenet nūtiatio nomine prædictorū, sicut tenet pro his operib° quę facta sunt ad modū &c. quasi superiora nō essent ædificia. & secūdū hoc, aut, quod est in litera in prin. ver. pro sicut ponit. Alij habent, quēadmodū ędificia facta sunt. & tunc dic, tenet nuntiatio nomine prædictorū, quēadmodū tenet aduersus ædificia q̄ fiunt in priuato.

a *Sacro.* Ponit exēplū quādo causa publi. iuris. ꝓ his em̄ omnibus potest nuntiari: vt &. j. quando vi aut clam. l. vim facit. §. fin.

b *Interdicta.* ſ. ne quid ī loco sacro, & ne quid in loco religioso, & ne quid ī loco publico. de fluminibus. & ne quid in flumi. publi. ripáve eius fiat.

c *Suū facit.* vt &. ff. de re. diui. in tantū. cū fine præcedentis legis.

d *Si quis.* quia solū cedit ędificio. quod aliàs non est.

e *Nullo iure.* ſ. priuato, publi. tamē sic, si naūigātiū portus vel statio deterior fiat, non aliàs: vt. j. de acqui. re. do. quāuis. & de flu. l. j. §. si in mari. & j. ne quid in loco publi. l. littora. & l. in littore.

f *Ex vna causa.* priuata. publica sic quandoque, vt modo dixi.

g *Potest.* quia causa damni depellendi: vt subiicit.

h *Iuris.* nunc quæ personæ possunt nūtiare aliis. Ir. & ponit de impositiua, & de naturali. Accursius.

i *Is.* de causa publi. iuris illi ad quem res non pertinet, vt omnes ciues, vt. j. eo. in prouinciali. §. fi. & l. seq.

k *Pertinet.* vt iure dñij, vel bo. fi. pos. vel qa ius habet ī re: vt. j. de ver. sig. l. verbū illud, ptinere. &. j. e. l. ī ꝓ. §. si ego. & l. creditori. idē si nullū habeat ius: si tū contēdat se habere: vt. ff. ea. l. in prin.

l *Non potest.* nec vicino, nec domino.

m *Procuratorio.* ſ. quasi ꝓcurator in rem suā à domino constitutus: vt. ff. vsufr. quēad. ca. l. j. in fi. & l. seq. sed videt ꝙ quilibet hoc posset: vt. ff. e. §. itē nuntiationē. sed nō sic quasi pro sua re: vt iste.

n *Vindicare.* per confessoriam.

o *Vsumfructum.* etiam à vicino.

p *Vindicatio.* per confessoriam.

q *Ei.* scilicet fructuario.

r *Interfuit.* qa ī eo venit ītereſſe: vt. ſ. si ser. vi. l. loci corp°. §. ī cōſ.

f *Non esse.* nam in primo statu id ei reponi debet: vt. ff. si vsusfr. pe. l. fructuario. aliàs in. l. vti frui. §. dominus.

SI autem.] CASVS. Hæc. l. continuatur cum superiori: & dicit. Pone quòd ipse Titius proprietarius fundi ædificabat: nunquid potero ei nuntiare? Et dicitur, ꝙ non: quia dominus est fundi in quo ædificat: veruntamen agam confessoria: & consequar interesse meum quod habeo ratione operis facti. Fran. Ac.

t *Si autem.* ff. quando vicino extraneo ædificanti nuntiat: hic quando domino.

u *Domino.* scilicet ædificanti.

Bart. in l. hoc articulo. colum. 2. ver. vt igitur ista materia. ff. de hæred. inſt. debet tamē intelligi restrictiue. ſ. quilibet ha bilis. ita no. Bal. in l. ſū virū. in vl. col. C. de ſi deicō. & ple nius in rub. C. qui accu non poſ. & omnino per Alex. in l. ſi filius. ſi cer. peta.

Bartolus, Ang. Ima. & Ro. & vbique ſcri bētes repu tāt iſtū tex. ſing. & no re. diui. de u re ad hoc, quòd licē tia de inte gro dendo rem auctoritate propria poſſit ꝓhibi tē ea in a liū transfiri. Bo. Et ratio eſt: quia talis licētia operatur traſlationē poſſeſſionis. ita ſing. not. Bal. ff. l. qui neceſſarius. ff. de pig. ac. & in. c. i. col. 2. in fi. quid ſit in ueſtr. an fen.

BIU Cujas

tiatio[a]. Neque enim sicut[b] aduersus vicinũ, [c]ita aduersus dominum agere potest, [d] ius ei[e] non esse inuito se altius ædificare. sed si hoc facto[f] vsusfructꝰ deterior fiat: petere[g] vsumfructum[h] debebit.

Beneficium huius edicti est extraordinarium & in subsidium introductum: ideo cessat vbi habet locum ordinarium. Barto.

III. VLPIANVS libro quinquagesimosecundo ad Edictum.

IN prouinciali[i] etiã prædio[k] si quid fiat, operis noui nuntiatio locũ habebit. ℣ Si in loco[l] cõmuni quid fiat: nuntiatio locũ habebit aduersus vicinũ[m]. Planè si vnus nostrum in communi[n] loco faciat, nõ possũ ego socius opus nouum ei nuntiare: sed eum prohibebo communi diuidundo iudicio, [o] vel ꝓ prętorem. ℣ Quòd si socius meus in communi insula[p] opus nouum faciat, & ego propriam[q] habeam cui nocetur[r]: an opus nouum nuntiare ei possim? Et putat Labeo non posse nuntiare: [f]quia possum[t] eum alia ratione prohibere ædificare: hoc est, vel per prætorẽ, vel per arbitrum cõmuni diuidũdo. quæ sententia vera est.

Superficiarius qui habet vtile dominiũ: potest nuntiare nouum opus. Bartolus.

℣ Si ego superficiarius sim, & opus nouum fiat à vicino: an possim nuntiare? Mouet[u] ꝙ quasi inquilin[o][x] sum. Sed prætor mihi vtilem in rẽ actionem dat:[y] & ideo & seruitutum[z] causa actio mihi dabitur: & operis noui nuntiatio debet mihi cõcedi.

Publici iuris tuendi causa denuntiare omnes ciues possunt, excepto pupillo, & seruo proprio: sed pro proprio damno potest nũtiare pupillus cum tutoris auctoritate. Bar.

℣ Si in publico[a] aliquid fiat, omnes ciues[b] † opus nouum nuntiare possunt.

IIII. PAVLVS libro quadragesimooctauo ad Edictum.

IN prouinciali.] CASVS. Siue opus fiat in fundo Italico, siue in prouinciali: potest nuntiari nouũ opus: nec de Italico erat dubium: quia nos Italici dicimur plene domini rerum nostrarum. at in prouincialibus dubitatur, cum non dicantur domini rerum suarum, propter tributa quæ præstant pro prædiis possessis ab eis: sed non est dubitandũ: vt dicit. [SI IN LOCO COMMVNI.] Ego & Titius habemus fundum communem. quidam tertius, puta Cornelius, ædificat in illo fundo. quæritur an ego solus possim nuntiare nouũ opus? Et dicitur, quòd sic. Sed pone quòd Titius ædificat. certe tunc non possum nuntiare: sed tunc si neget me consocium, prohibebo eum per act. communi diuidundo. si autem confitetur, tunc per prætorem. i. per officiũ iudicis prohibebo eum ædificare. [QVOD SI SOCIVS.] Item pone quòd habeo domum propriam ibi prope. vnde ex ædificio quod facit Titius in solo communi, timeo ruinã in mea vicina. nunquid possum sibi nuntiare nouum opus? Rñ. ꝙ non: sed per act. communi diuidundo, si negat me consortem: vel per prætorem. i. officium iudicis, si confitetur: possum eum prohibere. [SI EGO.] Si habeo superficiẽ tantũ: & aliquis faciat in ea opus: an possim ei nuntiare? Et videtur ꝙ nõ: quia nõ sum dominus: sed quasi inquilinus: sed tamen dicitur quòd bene possim ei nuntiare. nam quasi dominus sum, & datur mihi vtilis in rem contra possessorem, si desinerem possidere per prætorem. Secundo dicit: si debeas mihi seruit. altius non tollendi domum tuam: si tu eam eleues altius cõtra debitam seruit. possum tibi nuntiare nouum opus. [SI IN PVBLICO.] Si ædificas in loco publico: puta in curia communis Boñ. vel simili loco: dicitur, quòd omnis homo de populo potest nouũ opus nuntiare: cum cuiusque videatur interesse. reddit & aliam rationem. nam reipublicæ. &c. quę est casus. l. seq. Fran. Ac.

a *Nuntiatio.* procuratorio nomine.
b *Neque enim sicut.* scilicet omnino. quia pluribus modis dominum coget: vt. ſ. quibus mo. vſusfruct. amit. l. repeti. §. fi. & l. sequen. & ideo est bona ratio. ï. l. proxi. §. quòd si socius. Azo.
c *Vicinum.* quia non potest. ſ. procuratorio.
d *Potest.* ſ. procuratorio. quia non potest.
e *Ius ei non esse.* quasi per nuntiationẽ ex hoc edicto, sed per confessoriam bene agitur cõtra vtrũq; : vt subiicit.
f *Facto.* i. opere facto à domino.
g *Petere.* à domino.
h *Vſumfructũ.* per cõfessoriam in rem, si nõ fuerit interęptus vſusfruc. mutatione rei. tũe enim conueniret dominum actione de dolo, vel ex testamento: vt. ſ. qui. mo. vſusfruc. amit. l. repeti. §. fi. Azo. & ſ. si ſer. vin. l. si eo loco. §. j. Sed in eo quod hic dicitur, &. ſ. l. proxi. §. fina. in princ. vſufructuarium non posse nuntiare: est cõtra. ï. de remiſ. l. j. §. item Iuliano. Sol. ibi dicit posse nuntiari, vt habeat vtile interdictũ de operis no. nun. hic non posse vt habeat directum interdictum. Vel ibi cœperat vti frui: hic non, sicut in interdicto vnde vi: vt. ï. de vi & vi arma. l. iij. §. vnde vi. &. §. penult. Vel intellige illam secundum istam, secundum Io. vt possit nuntiare vicino: vt ibi, non domino: vt hic. & ei vt procurator in rem suam: non vt dominus: vt. ſ. l. proxi. in fi. Alij dicunt sic distingui, vt hic in litera dicitur, si in vicino loco fit opus: tunc nuntiare possit fructuarius: vt ibi. si autẽ in ipso loco in quo est vſusfru. tunc nec domino nec extraneo nuntiat. & hæc in personali seruitute sic distinguuntur: vt hic, &. ſ. l. proxi. In reali si est rustica, nec contra aliquem: vt. ï. eo. l. qui viam. si vrbana, etiam contra dominum: vt. ï. eo. de pupillo. §. impositiam. &. ſ. de ſer. vrba. præd. l. inter seruitutes. §. fi. & quæ sit ratio, quærit Io. licet non soluat. sed Hug. dicit, si habeat quis vſumfruct. vel proprietatem vrbani prædij: nuntiare potest alteri ędificanti contra seruitutem vrba. prædio. debitam: vt dicit. l. illa, inter seruitutes. si in rustico personalem vel realem seruitutem habeat, non potest: vt. ï. eo. qui viam. sed hæc quæ distinguebat hic rusticam ab vrbana, antiqua est, & reprobatur in. l. illa inter seruitutes. per. l. ſ. fami. erciſcũ. in iudicio. posset dici, quòd etiam in reali posset vicino nuntiari: vt. d. l. in iudicio. vbi indistincte dicit non domino. & sic loquitur illa, qui viam.

a *Ista est vera secũdum Alex. de Immo.*
b *Oĩa ista quæ sequũtur in glos. vſq; ad fi. re probat Bal. hic. & in. l. qui viam. alle. in glo.*

a *Si in publico.* hic de publico. Hugo.
b *Omnes ciues.* idonei. Io. vt. ï. de mune. & ho. l. vt gradatim. §. & si lege. & hoc propter pupillum & mulierem, qui non nuntiant nisi ad eorum commodum pertineat: vt. ï. eo. de pupillo. in princi.

† *Ampliabis hũc text. vt nõ procedat i ciuib. tãtũ: sed etiã quòd fẽses hoc casu admittãtur. ita not. Ang. & Alex. in. l. ff. nequid i loc. publi. Lu. tamen Ro. videtur hic facere differẽtiam inter locum publicũ, vt tũc forensis nõ admittatur. & viã publicã: & quod tunc posit. & ista videtur esse veritas limitata prius: secũdũ Pau. de Caſt. & Ale. hic illo dicto: nisi talis forensis subiret onera: quia (cũ pro ciue habeatur) posset indiſtincte nouũ opꝰ nuntiare.*

c *Ista differẽtia cõmuniter reprehenditur secũdum Mi lex. hic.*

d *Nouum.* ſ. Nouum.

BIU Cujas

princi. & de popu. act. l. mulieri. Item propter eum cui ex edicto postulare non licet: vt. j. de popul. actio. l. popularis. ex pluribus tamen vnus idoneior eligitur: vt. j. eo. titu. l. si plures. Accur.

a *Nam rei.* sic. ff. de procura. l. seruũ. §. publice. Sed argu. cõtra in eo. titu. de procura. l. non tamẽ. & de exer. l. j. in fi. & l. sequen. & de admini. tuto. l. iij. §. fina. *ADDITIO.* Dic, secundum Barto. quòd eligitur idoneior. & hoc secundum Dy. si omnes prætendunt publicum interesse: secus si omnes priuatum: quia tunc omnes admitterẽtur: vt. l. ij. §. si ad plures. de sepul. vio. Nec ob. l. non tamen. ff. alleg. & j. iudi. solu. l. iam tamẽ. §. si tamẽ plures. quia fuit vna persona in quã principaliter ius obligationis cadebat, non autem plures.

NAm reipublicæ [a] interest, quàm plurimos ad defendendam suam causam admittere.

V. VLPIANVS libro quinquagesimo secundo ad Edictum.

DE pupillo [b] quæsitum est. & Iulianus libro duodecimo Digestorum scripsit, [c] pupillo non esse operis noui nuntiationis executionem [d] dãdam [e], nisi ad ipsius priuatum commodũ res pertineat: [f] velut si luminib' [g] eius officiatur [h], aut prospectui obsit. Nõ aliter autẽ [i] pupilli rata habebitur [k] sine lapide, scilicet dicendo sic: cõtradico tibi ædificare. Itẽ consuluit, q̃ si tu ædificas in solo meo quod possidebam: melius est mihi q̃ denuntiẽ vno de duobus primis modis, quàm tertio. nã si denuntiem vno de primis duobus modis: retineo possessionem. si tertio modo: ego amitterem. si autẽ ædificas in solo tuo, quod debet mihi seruitu. altius non tollendi: tũc nõ est vis quocunque modo denuntiẽ. Vltimo dicit, si tu ædificas in meo. & cũ nuntiarem tibi, tu non desistis: certe potero agere interdicto vti possidetis vt desinas: vel interdicto quod vi aut clam, vt tollatur quicquid erit factũ. [*SI QVIS RIVOS.*] Ponit duos casus in quibus non habet locũ nuntiatio. Primus est, si tu vis cloacam reficere, vel purgare. Secundus est: si vis reficere riuum, vel riuos. nam non possum tibi nuntiare nouum opus. & reddit rationem. Tertio dicit, quòd ea opera non possunt impediri per operis noui nuntiationem, nec nuntiatio in eis facta tenet quorum operũ duratio esset periculum allatura vicinis: vt quia si non fierent, cito aliquid incommodi consequerentur vicini. [*QVI OPVS.*] Omnis nuntians nouum opus, debet iurare nõ calumniæ causa se nuntiare. & hoc iuramentũ debet præstare coram prętore, ad postulationẽ aduersarij. [*QVI NVNTIAT.*] Si facias opus in fundo: & ego nuntiem nouum opus, dicendo te non iuste facere in parte operis: debeo demonstrare in qua parte. si dico in totum: tunc nihil debeo demonstrare, sed sufficit q̃ nuntiem. [*SI IN PLVRIBVS.*] Duo opera faciebas diuersis locis: puta in vno loco domum: & in alio turrim. & ego credo te nõ iuste ædificare in vtroque. si volo nuntiare, possum: dũ tamen duas nuntiationes faciam: & etiam si vis vt remittantur tibi istæ nuntiationes, sunt necessariæ duæ remissiones. [*SI IS CVI.*] Si nuntiaui tibi nouum opus, & tu vis satisdare de opere destruendo si appareat non iuste fieri: siue recipiam, siue non, secure poteris in opere procedere, ac si tibi expressè remisissem nuntiationem. [*QVI PROCVRATORIO.*] Tanquã procurator Titij nuntiaui tibi ædificanti nouum opus. certe ad hoc vt nuntiatio teneat, debeo satisdare Titium ratum habiturum. alioquin nuntiatio non valet. [*QVI REMISSIONEM.*] Nuntiaui Sempronio nouum opus: deinde Seius nomine Sempronij petit remitti istam nuntiationem. dicitur, quòd iste Seius debet satisdare de opere destruendo, non autem de rato: cum sit procura. rei: qui de rato non præstat satisdationem. [*SI PROCVRATOR.*] Seius procurator Titij nuntiauit nomine prædicti Titij mihi nouum opus. satisdedi. & sic possum libere ædificare. deinde dictus procura. adhuc contradicit, & impedit me ædificare. certe possum agere interdicto cõtra eum vt non impediat me ædificare ex quo satisdedi: quia in hoc interdicto sum actor, prædictus procurator & Seius est reus. vnde debet satisdare de iudicato soluendo, non de rato: & si hanc satisdationem, iudicatum solui, non præstat: non auditur in sua prohibitione. Vltimo dicit, si pupillus ædificat in solo, debeo nuntiare tutori eius. & hoc si habes in litera, tutori: & in fine, nuntiatur. alias est, nuntiat: &, tutor: & tunc dic, si in solo pupilli extraneus faciat opus: tutor debet nuntiare nouum opus. & hoc dicit hic. §. cum duabus. ll. seq. Franciscus Accursius.

De pupillo. dictum est supra, quòd quilibet admittitur ad opus noui nuntia. sed quæsitum est de pupillo, an possit nuntiare si in publico fiat aliquid.

c *Scripsit.* & bene.

d *Executionem.* id est potestatem nuntiandi. & hoc cum ad publicam causam respicit: vt ex prædictis patet. &. j. de popu. actio. l. mulieri. & arg. ff. de procura. l. licet. in princi. secus si ad priuatam: vt subiicit. Sed quid de adulto? Respon. idem si non sit maior. xvij. an. vt supra, de postu. l. j. §. pueritiam. & institu. qui manumittere non possunt. §. fi. Accursius.

e *Dandam.* pro opere quod fit in publico.

f *Pertineat.* scilicet nuntiatio, vel causa nuntiandi: vt. C. de eden. l. is apud quem. & tunc cum tutore: vt subiicit.

g *Luminibus.* lumen de proximo: prospectus, de longe est. Item lumen, de super: prospectus, de subtus: vt. ff. de seruit. vrb. prædi. l. lumen. &. l. inter seruitutes. *Lumen & prospectus differunt.*

h *Officiatur.* contra debitam seruitutem.

i *Autem.* referunt quidam ad princi. & male.

k *Rata habebitur.* de rigore, sed de æquitate valet, quando non est ei tutor

BIU Cujas

est ei tutor neque iudex[a] à quo petat scilicet tutorem: cum etiam quilibet seruus denuntiando faciat locum interdicto quod vi aut clam, secundum M.vt.j.quod vi aut clam.l.iij.in princi.& pro hoc.C. qui admit.ad bon.poss.l.bonorum.Sed cur non potest sine tutore, cum ei vtile sit: vt instit.de auct.tuto.in princ? Respō. nō potest simpliciter: id est, verbis simplicibus: quia tunc perdere possessionem potest: vt.j.§. meminisse. &.ff. eodem.l.j.§.in operis.sed per iactū lapilli vel per prætorem potest: cum sibi sit vtile. sic &.ff. de cuictionibus.l. si dictum.§. fi. Alij hoc referūt ad primum casum, quādo in pupillo. quod Io. non placet. Alij hoc[b] esse ideo, quia & damnum posset habere: vt & insti. de auct.tut.§. neq;.

a Ista glo. reputatur sing.p Alex.hic.

b Ista cōmuniter tenetur, secūdum Ale.

a *Nuntiatio.* quantū ad executionem, non quantum ad effectum vel nuntiationem.

b *Tutore auctore.* i. tutoris authoritate, si aduersarius resistat.

c *Seruo.* ff. de pupillo, nunc de seruo.

d *Nuntiari.* quia valet tanquā rei facta, cū pro mortuo habeatur: vt.j.§.proxi.ibi, neque refert &c.&.j. eo.l.operis.&.l.seq.

e *Nuntiare.* cum fiat à persona rei, & ipse nō sit persona.

f *Non potest.* cum ad publicam causam pertinet: vt ar.ff. de testa.l. qui testamēto.§. seruo. secus si ad priuatā: quia tunc potest: vt.j.quod vi aut clā.l.iij.i princ.[c] vel nomine domini potest, vt ibi: suo non, vt hic.

e Dic, quòd aliud est in interdicto quod vi aut clam: & aliud in isto secundum Bart. & Alexan.

g *Nuntiatio.* scilicet à seruo.

h *Nuntiationem.* dictum est quibus ex causis fiat nuntiatio, & quæ personæ nuntient, & quibus nuntietur: nunc vbi.

i *Præsenti.* si autem alibi, habes.j.proxi.§.

k *Inchoet.* & nondum ædificat: puta locum purgat. nam & sic incepisse dicitur: vt.j.de pollici.l.j.§.cœpisse. Azo. Tu dic, illud speciale. Sed tunc dic inchoatum, quando opus super quo fit nūtiatio, habet instar operis: non si vnum cæmentum sit appositum: vt.j.e.l.stipu.§.opus.

Opus quādo inchoatū dicitur.

l *Domino.* scilicet tantum.

m *In præsenti.* scilicet re.

n *Refert.* cui fiat res.

o *Fuit.* liber vel seruus: vt hic subiicit.

p *Nam & si seruo.* vt supra, proxi.§.

q *Nuntiationem factā.* hoc si fabri ibi sint. Quid si nemo ibi sit, & nuntiet ad locū? Respō. tenet: vt.j.titu.j.l.iiij.§.totiens.& arg. j.e.l.fi.&.j.quod vi aut clam.aut qui.§.si forte.&.C.de anna.exce.l.ij.in fi.&.j.eo.l.operis. vt per hoc imputet domino, si postea quàm sciret, ibi aliquid plus operetur. nō autem destruitur qđ medio tēpore fieret: vt ar.ff. de peti.hære.l.itē veniunt.§.petitā.ſ. vt quod factū est post scientiam domini, destruatur. quod ante, nō: vt.ff. quis or.in bo.poss.ser.l.fi. Idē dicas etiā si fabri ibi sint, ar. prædictarum legū. Sed hoc casu cū fabri erāt, vel alij, præsentes: etiā ignorante domino factū, dicunt quidā (vt Ot.) destrui, ar.j.e.l.operis. quod nō placet.& quod ibi dicit, tenet mero iure. vel dic, tenet omnino, si tutor vel curator potuit fabros prohibere,& est soluendo. nam sic pupillus vel furiosus tenetur.

r *Sic.* id est, eo modo. Accursius.

s *Si quis forte in foro.* ante iudicem. Azo. Vel dic, foro rerum venalium. Idem si alibi vbicunque, non in opere.

t *Nuntiat.* absente domino ab opere.

nūtiatio,[a] quàm ītercedēte tutore auctore.[b] ℣ Seruo[c] autē opus nouū nūtiari[d] potest: ipse verò nūtiare[e] nō potest:[f] neq; nūtiatio[g] vllum effectū habet.

Nuntiatio noui operis debet fieri in re præsenti, nec requiritur præsentia domini. alibi enim facta non facit locum huic interdicto. Bartolus.

℣ Nuntiationem[h] autem in re præsenti[i] faciendam, meminisse oportebit: id est eò loci, vbi opus [nouum] fiat: siue quis ædificet, siue inchoēt[k] ædificare.

℣ Nuntiari autē non vtique domino[l] oportet. sufficit enim in re præsenti nuntiari ei qui in* prę̄senti[m] fuerit: vsqueadeo, vt etiam fabris, vel opificibus qui eò loci operātur, opus nouum nuntiari posit. Et generaliter ei nuntiari opus nouum potest qui in re præsenti fuerit, domini, operisve nomine. Neque refert[n] quis sit iste, vel cuius cōditionis qui in re prę̄sēti fuit.[o] Nam & si seruo[p] nuntietur, vel mulieri, vel puero, vel puellæ: tenet nuntiatio. sufficit enim in re prę̄sēti operis noui nūtiationem[q] factā, sic[r] vt domino possit renūtiari. ℣ Si quis fortè in foro[s] domino op⁹ nouū nūtiat:[t] hanc nūtiationem nullius[u] esse momenti exploratissimū est. In re enim præsenti, & (pene dixerim)[x] [in] ipso opere, hoc est in re ipsa nuntiatio facienda est. quod idcirco receptū est, vt cō festim per nūtiationē ab opere discedatur. Cæterū si alibi[y] fiat nūtiatio: illud incōmodi sequitur,[z] ꝙ dum venitur ad opus,[a] si quid fuerit operis per ignorā tiam[b] factū: euenit vt cōtra edictum[c] prætoris sit factum.[d]

Nuntiatio noui operis, ex parte eius cui nuntiatur, est in rem. & ideo sufficit si vni de sociis fiat nuntiatio. ex parte vero eius qui nuntiat, est in personam: & ideo debēt omnes socii nuntiare. Bartolus.

℣ Si pluriū res sit in qua op⁹ nouū fiat,[e] & vni nuntietur:[f] rectè[g] facta nūtiatio est: omnibus q; dominis videt denūtiatū. Sed si vn⁹ ædificauerit post operis noui nūtiationē: alij qui nō ędificauerīt,[h] nō tenebūtur[i] †. neq; enim debet nocere[k] factū alterius ei qui nihil fecit. ℣ Si pluriū dominorū rei op⁹ noceat: vtrū sufficiet vnius[l] ex sociis nūtiatio: an verò omnes nūtiare[m] debeant? Et est verius vnius nuntiationem omnibus[n] nō sufficere, sed esse singulis nūtiare necesse: quia[o] & fieri potest, vt nūtiatorū alter habeat[p], alter nō

† Tu dic, quòd hoc casu locus erit iudicio sortis si iudex nō possit eos concordare. ita not. Alex. post Iac. de Are. in.l. stipulatio. §. quæsitū. j. eo. titu.

u *Nullius.* quantum ad hoc vt statim dominum constringat: sed ex eo tempore ex quo prohibere potuit opificibus ne ædificarent: vt dixi.ff. proxi.§. sed secundū hoc quare dicit hic nūtiationem nō tenere, & superiori casu tenet domino absente: cum idē sit vtrobique: vt postquā dominus sciuit, teneat? Respon. ideo quia sæpe opifices amici domini vel vicini cōsueuerunt ab opere desistere, bonum consilium pro domino sumētes. & ad ea quæ frequentius accidunt, iura aptātur: vt.ff. de le.& senatusco.l. nam ad ea. Sed R. videtur voluisse, vt & post domini scientiam hoc casu nō teneat. *ADDITIO.* Ista vltima opinio cōmuniter tenetur. ſ. ꝙ si nuntiatio facta nō est in opere, nō nocet domino, etiā à tempore scientiæ. & hoc maxime per istum tex. in.§. si quis forte. iuncto.§. præcedēti: qui ostendunt debere esse differentiam inter nuntiationē quæ fit in opere vbi nō aderat domin⁹, & nuntiationem quæ fit extra opus, secundum Alex. hic.

x *Prædiximus.* aliàs, prædixi. & dic, vt.ff. proxi.§. aliàs, & pene dixerim: & est Pisa. litera: & bona. Hug.

y *Alibi.* quam in ipso opere.

z *Sequitur.* i. sequeretur si in foro valeret.

a *Ad opus.* quod forte etiam iure fiebat.

b *Per ignorantiam.* fabrorum nūtiationis.

c *Edictum.* forte sic conceptum, post denuntiationem ne quid noui fiat. H.

d *Sit factum.* & sic tollendum: quod esset iniquū vt qui nō deliquit, damnetur: vt.j.de act.& obli.l.ex maleficiis.§.j. Sed quid si dolum adhibuit in reuertendo? Respon. est quod sibi imputetur: vt supra, ex qui.cau.maio.l.si cui.§.j.

e *Fiat.* ab eis.

f *Nuntietur.* à vicino.

g *Rectè.* quia in re præsenti.

h *Non ædificauerint.* nec eorum voluntate factum est: vt infra, e.l. ædibus. Azo.

i *Non tenebuntur.* demoliri suis sumptibus.

i *Non tenebuntur.* ad impensas. sed ad patientiam: vt.j.quod vi aut clam. competit.§.fin.

k *Nocere.* vt infra, de regulis iuris.l. non debet.& supra, ad Syllan.l.fina. & supra, si quis ali. test, prohi.l.si quis.§.fratris. & supra, de ali.iudi.l.j.&. C. vnde vi.l. meminerint. ex hac causa tamen damnatus non iniuria iudicis, quia credebat nuntiatum fore illi qui damnauit, partem feret à cæteris communi diui. si interfuerit omnium fieri quod factum est plus quàm non fieri, secundum Ir.& Mar.vt.ff. communi diui.l.si quis putans.§.fi. quę est contra.& facit.j. quorum leg.l.j.§.si alter.

l *Vnius.* quia quod fit à persona nuntiantis, pro se tantum videtur fecisse: nisi nuntiasset procura. nomine.

m *Nuntiare.* vt omnibus prosit sociis.

n *Omnibus.* scilicet scientibus.

o *Quia.* ecce ratio.

p *Alter habeat.* vt &.ff. de ser.rust.præd.l. per fundum. sic & infra, de ap. scio.&.ff. fa.er.l.in hoc iudicio. Quid autem si omnes habeant ius prohibēdi? tūc dic idē: secundū Io.& hic subdaudi, maxime. Sed quæ est ratio inter hūc & superiorē casū? Rñ. quia ibi fieri dicitur ipsi rei,& sic omnib⁹: licet vnus tantū adsit: vt.ff. §. nuntiationē.&.j.l.operis.&.l.seq. Item collige hic, ꝙ aliquis

BIU Cujas

nuntiat qui prohibere non potest: vt dixi supra,eo.l.j.§. j.

a *Habeat.* veritate inspecta:vt quia remisit.ar.supra,de ser.vr. prædio.l.si ædes.vel non habeat: quia forte fecit pactum de nō nuntiando.vel ipse solus cōstituit seruitutem altius nō tollēdi.

Casum ponit

b *Si quis.* Casus huius.§. potest poni in eo qui nuntiat nouum opus ipsi prætori ædificāti.nuntio autem ei vel coram vicinis, me non posse nuntiare,eo quòd durāte magistratu conueniri non potest: vt infra,de iniur. l.nec magistratibus.& supra,de iudi.l.pars literarum.aliàs incipit, magistratus.& tūc est sic. C. de his qui per metum iu.non ap.l.ij. in fi.Vel secundo,cum video vicinum ædificantem, cui volo nuntiare nouum opus non per verba,quia possessionem amitterem: vt infra. §. meminisse. & supra.l.j.§.ī operis.nec per lapillum,quia ideo non desisteret, sed per prætorem cuius auctōritate terrebitur. vt au tē destruatur quod est factum:ex quo opus vidi, debeo ei dicere: frater mi: non possum nūtiare nouum op⁹ sicut volo: sed statim videbis quòd prætoré adibo.& ideo veniet, vel mittet.Vel tertio,opus fiebat in absentia: & si illuc iret ad nuntiandū, tūc opus esset perfectum, nec habet quem mittat.& dic ipsi prætori id est per prętorem hic existentem. Vel quarto, quia nullus est in loco operis quo præsente nuntietur,& qui domino renuntiet: & tunc est protestatio necessaria.hanc tamen protestationem faciam coram prætore.sed his duobus non destruitur quod medio tempore fieret antequàm dominus posset venire ad locum. Accur.

habeat[a],ius prohibendi.

Ei qui in magistratu est,non potest fieri nuntiatio: sicut non potest in iudicio conueniri:sed debet sibi fieri protestatio de nūtiando finito magistratu: & secuta postea nuntiatio tenet retro ad diem protestationis, vt opus factum post protestationem destruatur.Pau.

¶ Si quis[b] †ipsi prætori[c] velit opus nouum nuntiare: debet[d] [sic nuntiare,]vt interim testetur[e] non posse[f] se nuntiare: & si[g] nuntiauit postea, [h]& quod retro[i] ædificatū[k] erit,destruendum erit, quasi[l] repetito[m] die nuntiatione facta.

Nedum pro ædificatione competit hoc edictum: sed etiam pro immissione.h.d.

¶ Sed & si in ędes nostras quis[n] immittit, [o]aut ī loco nostro ędificet:[p] æquum est,[q] nos operis noui nuntiatione[r] ius nostrum nobis conseruare.

Ex causa triplici nuntiatur:scilicet aut naturali, aut publica, aut imposititia.Bar.

¶ Et bellè Sextus[s] Pedius definiit, [t]noui operis nuntiationis triplicem esse causam: aut naturalem,[u] aut publicam,aut imposititiam.[x] Naturalem,[y] cum in nostras ædes quid immittitur,[z] aut ædificatur in nostro. Publicam causam, quotiens[a] leges,[b] aut[c] senatus consulta,[d] constitutionésque[e] principū per noui operis nūtiationē tuemur.[f] Imposititiam,cùm quis postea, quàm ius suum[g] deminuit,alterius auxit, hoc est postea quàm seruitutem ædibus[h] suis imposuit, contra seruitutem fecit.[i]

B

Qui nuntiat simplici verbo: perdit possessionem, si eam habet. secus si per prætorem vel iactum lapilli: & contra eum qui ædificat spreta nuntiatione,interdicto quod vi aut clam, vel vti possidetis, poterit experiri. Bartolus.

¶ Meminisse[k] autem oportebit, quotiens quis in nostro ædificare, vel in nostrum immittere, vel proiicere vult: melius[l] esse, eum[m] per prætorem, [n]vel per manum, [o]id est[per]lapilli iactum prohibere, quàm* per operis noui nuntiationē[p]. Cæterum[q] operis noui nūtiatione possessorem[r] eum faciem⁹, [s]cui nūtiauerim⁹. [t]Aut si ī suo quid faciat,quod nobis noceat:[u] tūc

C

*Flo.quam op.noui nuntiatione

Ludo.Ro. hic in suis nouis addi. & Ale. in l. bonorum. in.2. co. C. qui admit. istā glo.extollunt pro sin.ad hoc, quòd pupil lus carēs tutore,& etiā nō valēs habere copiā iudicis, potest hæreditatem adire.Bo.

a *Lex.* id est prætore auctore.

b *Debet.* scilicet sic nuntiare, vt interim &c.

c *Testetur.* diuersis modis apta ad protestationem, secundum diuersas positiones casus.

d *Posse.* & habetur perinde ac si fuisset nuntiatum.

e *Et si.* quia superior eius est, vel secundum secundum casum non habet eius copiam.[a]

f *Postea finito officio.* M.secundum primum casum: vel postea quàm fuerit protestatus prædicto modo, secundum omnes casus, qui scilicet primo nuntiauerat prædicto modo.& sic non est contra supra,e.l.j.§. j.

g *Retro.* à die protestationis.

h *Aedificatum.* vel ab hora protestationis qua ventum est ad prætorem.

i *Quasi.* id est quasi fuisset facta ab initio, quando facta fuit protestatio id est referenda erit nuntiatio ad tempus quo protestatus fuerit.

k *Repetita.* sic supra,de fi.instr.l.repetita.& infra,ti.j.l.si finitore,& etiā ta.§. item videamus.& de iti.actuque pri.l.j.§.si quis autem propter inundationem.&.§. præterea.

l *Quis.* volens sibi quærere seruitutem talem, cum nō habeat.

m *Immittat.* puta tignum.

n *Aedificet.* prætor vel alius.

o *Aequum est.* ideo ipsi prætori in hoc casu protestando nuntiabit: vt supra,proxi.§. secundum quosdam.

p *Nuntiatione.* tutius est per lapillum, ne possessionem perdamus: vt infra,e.§.meminisse.

q *Sextus.* habuimus supra,quib.ex cau.& quæ personæ &c. Itē denuntiatio fit vel iuris nostri conseruandi &c.nunc compendiosè dicit quòd triplex & cætera.dic breuiter: quia aut auctoritate iuris naturalis, aut publici, aut imposititi quis nuntiat. & hoc dicit iste.§.

r *Naturalem.* id est auctoritate iurisgentium, quod est inductum naturali ratione.

s *Imposititicia.* aliàs,iposititicā.& aliàs,ipositiuā.& subiicit exēpla.

t *Naturalem.* sic ideo quia à iure gentium, quod naturale dicitur,habet causam scilicet iure gentiū, quo hoc meum, illud tuum dicitur: vt.ī.de iust.& iur.l.ex hoc.& istit.de rerum di.§. singulorū.

u *Immittitur.* puta tignum.

x *Quotiens.* vt si aliquis ædificat inter se & vicinum, & non dimittat pedem: tunc potero nuntiare causa defendendi leges.

y *Leges.* veluti si prohibui aliquid in publico ædificari: vt infra, eodem.l.non solum. §. sed cum. Item da exempla de lege & constitutione ea quæ dixi supra,eodem.l.j. §. nuntiatio. *ADDITIO.* Tu dic,secundum Bartolum, quòd ibi dicit, quòd tribus modis fit nuntiatio.hic subdiuiditur vnum de illis mēbris,scilicet causa tuēdi iuris mei: & tueor rem meam ex causa naturali, & ex causa publica: vt hic dicit tex. Item imposititia, quia imposuisti seruitutem in rem meam.& sic potest intelligi ista lex.

z *Aut senatusconsulta.* vt si aliquis ædificat destruēdo ędificia aliena.

a *Consulta.* da exempla supra,de lega .j.l.cætera.

b *Constitutiones.* vt si facio mœnianum iuxta publicum,vel etiā dimitto spacium.

c *Tuentur.* prohibentes in publico,vel aliàs cōtra ius ædificari.

d *Ius suum.* id est ædibus suis imponendo seruitutem.

e *Aedibus.* sicque vrbana est seruitus pro qua nuntiatur:vt & supra,de ser.vrba.prædio.inter. §. fin.& sic non est contra infra,eo.l.qui viam.

f *Fecit.* ergo etiam contra eum qui dominus est prædij debentis seruitutem, fit nuntiatio.& ita est contra supra,eo.l.ij. Sed forte magis subuenitur habenti prædialem vel vrbanam,quàm personalem: quia ille fructuarius possidet saltem naturaliter rem, non seruitutem: vt infra,de acqui.pos.l. naturaliter. hic nullo modo,scilicet possidet rem nec seruitutem:Item no.quòd quādoque nullā istarum causarū habet nuntiatio: quarū,scilicet triū hic fit mētio:& tamē tenet: puta cū post nuntiationem iure

D

ædificatur:non iure nuntio:quo casu in dubio parendū est nuntiationi:vt ī.e.l.j.ī prīc. ibi tamē allegabat aliquā ex istis causis.

g *Meminisse.* nunc quis sit effectus nuntiationis.

h *Melius.* id est tutius.

i *Eū.* vt si dico,domine prętor,quidā ædificat ī meo:precor vos q̄ mittatis nūtiū vestrū vt nō ędificet,vel veniat respōsur⁹.

k *Per prætorem.* assumit prætor personam nuntiantis : vt aliàs personam tutoris:vt.C.qui admit.ad bo.poss.l.bonorum.

l *Manum.* sic & infra,de acqui.re.do.l.quāuis.& hic dicūt qui dam verba non fore necessaria, sed saltem nutus deberet interuenire.Io.dicit verba apta ad contradicendum interuenire debere, quæcunque sint.sic infra,de re iudi.l.in summa.in prin.

m *Nuntiationem.* scilicet simplici verbo factam.

n *Caterum.* pro certe.

o *Possessorem.* vt si dico, ædificas in meo, male facis : prohibeo ne ædifices.

p *Faciemus.* si non erat, scilicet quando possidemus.

q *Nuntiauerimus.* vt supra,eo.l.j. §. in operis.& ibi rationem diuersitatis reddidi.

r *Noceat.* pro quo quandoque agimus:vt.ī.de ser.vrba.prędio. l.fistulam.in prin.&.§.j.&.ij.& supra,ī ser.vin.l.sicuti.§.Aristo.

b Ang. hic & alii ibi gl.sing.reputant pro modo cum di:& seruitur in curia Romana sed melius & socialiter ex parte prima.in.§.fi. de ver.sig. extra. Bo.

BIU Cujas

operis noui denũtiatio [a] erit ne cessaria. [b] Et si fortè in nostro [c] aliquid facere quis ꝑseueret: [d] æquissimum erit aduersus eum *quod vi aut clam*, vel *vti possidetis* [e] interdicto vti. [f]

In riuis & cloacis, & vbicunque dilatio est periculum allatura: spernitur nuntiatio. Bartolus.

¶ Si quis riuos vel cloacas [g] *ve lit reficere, [h] vel purgare: operis noui* nũtiatione [i] merito nõ prohibetur: [k] cum publicæ salutis [l] & securitatis [m] interſit, & cloacas & riuos purgari. ¶ Præterea [n] generaliter prætor cætera [o] quoq; opera excepit, [p] quorum mora periculum [q] aliquod allatura est. Nam in his quoque contemnendam [r] putauit noui operis nũtiationem. Quis enim dubitat, multò melius esse omitti operis [f] noui nuntiationem, quàm impediri operis necessarij vrgentẽ extructionẽ? Totiens [s] autem hęc pars [u] locum [x] habet, quotiens dilatio periculũ allatura est. Proïde si quis, cùm opus hoc mora [y] periculũ allaturũ esset, nuntiauerit opus nouum, veluti* si in cloacis vel riuis [z] *reficiendis [a] aliquid fieret: dicemus apud iudicẽ quæri debere, an talia opera fuerint vt contẽni [b] nuntiatio deberet. nã si apparuerit, [c] vel in cloaca, riuóve, eóve [loco] cuius mora periculum allatura esset: dicendum est, non esse verendum ne hæc nuntiatio noceret. [d]

Nuntians debet de calumnia iurare coram prætore, parte petente. Bartolus.

¶ Qui opus nouum nuntiat: [e] iurare debet non calumniæ causa opus nouum nuntiare. [f] Hoc iusiurandum [g] auctore [h] prætore [i] defertur. Idcirco non exigitur [k] vt* iuret [l] is qui nuntiat, [m] antequam iusiurandum prætore auctore exigatur.

Qui nuntiat in certa parte operis, eam debet demonstrare: si nuntiat in toto opere, sufficit in toto demonstrare. Bartolus.

¶ Qui nuntiat, [m] necesse habet demonstrare in quo [n] loco [o] opus nouũ nũtiet: scituro eo, [p] cui nuntiatũ est vbi posit ædificare, [&] vbi interim abstinendum est. Totiens [q] autem demonstratio facienda est, quotiens in partem fit nuntiatio. cæterùm si in totum opus fiat: nõ est necesse demõstrare, sed hoc ipsum dicere. [r]

Si plura sunt loca: requiruntur plures denuntiationes, & plures remissiones.

¶ Si in pluribus locis opus fiat: vtrùm vna nuntiatio sufficiat: an verò plures sint necessariæ? Et ait Iulianus libro quadragesimonono Digestorũ, quia ĩ re† præsenti [f] fit nũtiatio, plures nũtiationes esse necessarias, & cõ-

Edictũ noui operis nũtiationis, tria capita habet.

**Flo. cloaces*

**Flo. nuntiatio merito prohibetur*

**Flo. vel si *vtja. Flo.*

Vtilitas publica priuatæ præfertur.

a *Denuntiatio.* simplici verbo.
b *Necessaria.* id est vtilis, siue non damnosa. nec enim amittit possessionem qui non habet.
c *In nostro.* scilicet solo. aliàs sequentia interdicta locum non habent: vt infra, quod vi aut clam. l. si alius. §. notauimus. & infra, vti possi. l. j. §. hoc interdictum de soli.
d *Perseueret.* nulla nũtiatione facta. vel etiã facta per prętorem. vel iactum lapilli. si autem simpliciter: si postea vti possi. ageret, succumberet. sed quod vi aut clam bene habet locum: vt infra, quod vi aut clam. l. si alius. §. j.
e *Vti possidetis.* No. ꝙ hoc edictũ tria habet capita: prohibitorium, ꝓmissorium, demolitorium siue restitutorium.
e *Vti possidetis.* item iniuriarũ: vt supra, de ac. em. l. qui pendentẽ. & etiam manu, siue auctoritate sua, quando possessionem non amiserat: vt ĩfra, de acqui. re. domi. l. quãuis. & supra, ad. l. Aquil. l. quẽadmodum. circa princ.
ADDITIO. Ista gl. est nota. quæ allegatur ad hoc iuncto isto tex. quòd quando remediũ extraordinarium consistit *in facto*: puta ꝙ possit expellere ꝓpria auctoritate vel deiicere: potest concurrere cum ordinario: vt hic in tex. quia non interdicto vti possi. quod est ordinarium, secundum Pau. de Cas. hic, & idẽ Pau. in. l. in prouinciali. §. j. supra, e.
f *Vti.* aut operis noui nuntiatione ex tertio capite experiri.
g *Cloacas.* publicas, vel priuatas: periculum tamen erat pub. vel in communi.
h *Reficere.* singula singulis: vel vtrũq; ad singula. quod est veri⁹.
i *Nuntiatione.* aliàs, nũtiatione: aliàs, nũtiatio nõ immerito prohibetur &c. & est ad primũ. j. de riuis. l. pe. §. pe. sed ad secundũ. j. de cloacis. l. j. §. si quis purgãti. Sed quid si de nouo facere velit? videtur ꝙ possit nũtiare: vt ar. j. e. l. stipulatio. §. opus. nec hic vetat: sed H. dicit nõ posse. aliàs nihil esset hic speciale: & illud est speciale, cuius contrarium est ius commune. j. ad muni. l. j. in fi. cum nulli reficienti possit nuntiari: vt supra, e. l. j. §. si quis ædificium. nisi dicas in refectione causa damni infecti aliàs posse nũtiari, hic nuntiationem prohiberi: vt supra, eo. l. j. §. nuntiatio. hic vero non. in purgatione autem constat hoc esse speciale: alię tamen actiones remanent: vt infra, eo. l. sciendum.
k *Prohibetur.* reficere, vel purgare.
l *Salutis.* rationem assignat.
m *Securitatis.* nam & cœlum pestilẽs, & ruinas minãtur cloacarum immunditiæ &c. vt infra, de cloacis. l. j. §. j. Idem de riuo, ne homines siti moriantur. Et nota, quòd publica vtilitas prętfertur priuatæ: sic. C. de cadu. tol. l. j. §. fin. & in auth. de non alie. §. quia vero verisimile. & supra, pro soc. l. actione. §. Labeo.
n *Præterea.* habuisti dictum speciale vnde cessat nuntiatio: nũc annectit dictum generale.
o *Catera.* à nuntiatione noui operis.
p *Excepit.* vt non inhibeatur per nuntiationem noui operis.
q *Periculum.* in commune: non priuatum ædificantis, si imminet periculum: vt si vis facere aggeres, ne flumen inundet prędia tua & aliorum multorum: & volo prohibere, ne facias: nõ possum, cum sit allaturum periculum in communi illorum qui habebant ibi prædia. *ADDITIO.* Quæritur hic de quo periculo intelligat ista gl. Circa quam dic, quòd triplex est periculum: quoddam est periculum vniuersale totius ciuitatis: quoddam est vicinię: & pro istis potest sperni. Item est periculum speciale eius cui fit nuntiatio. & pro isto non potest sperni. ita dicit ista gl. Posset tamen esse tãtum periculũ eius cui fit nuntiatio, quòd posset sperni: vt in casibus in quibus nõ potest appellari: vt infra, de appel. re. l. fin. secundum Iaco. de Are. & Barto.
r *Contemnendam.* saluæ tamen erunt confessoriæ & negatoriæ: vt infra, e. sciendum. H.
s *Operis.* quia mora est periculum allatura.
t *Totiens.* repetit idẽ.
u *Hæc pars.* id est vt nuntiatio omittatur.
x *Locum.* quia cautũ est cessare nũtiationẽ.
y *Mora.* id est, ꝓpter moram.
z *Riuis.* aliàs, riuis: aliàs, ripis.
a *Reficiẽdis.* vel de nouo faciendis.
b *Contemni.* publica vtilitate inspecta.
c *Apparuerit.* nuntiationem esse factam.
d *Noceret.* quia est sperꝛ nenda, non admittẽda.
e *Nuntiat.* id est nuntiauit per prætorẽ, vel aliis modis.
f *Nuntiare.* id est nuntiasse: vel in nuntiatio ne persistere. nam in re præsenti non iuratur. An ergo dabitur libellus super quo iuretur? Respon. sic, arg. C. de ca. l. & ibi lit. conte, auth. offera- tur. Sed quę erit actio? Respõ. sic supra, de interro. ac. l. si defenfor. §. j. & hoc si sit vnitum: secus in pluribus locis: vt infra, prox. §. Quia in re præsenti. vt & supra, ea. l. §. nuntiationem. & habent hic quidam prin. l.

**Flo. vt iuret is antè, qui iusiurãdũ exigat.*

†*al. est hic inuenta, sed non in re. a Calũniæ iuramẽtum tacitè omittitur. ex tra de iur. calũ. in an propter naturalem causam, vel publicã, vel impositiam: & in- quantum: vt infra, proxi. §. & sic de facto vidi. Vltimo remittur nũtiatio, quatenus &c. vel cõfirmabitur: vt. ĩ. e. l. j. ij. respõ. b Causa, ꝛes, & anó: vt ibi. Itẽ cõtra. ĩ. e. l. j. §. ij. Sol. ad hoc vt nũtiare liceat, non est opus adiri: vt ibi: sed post: vt in iuramento calũnię sic: vt hic. Itẽ facit. j. ti. j. l. qui bona, §. pe. &. ĩ. de edẽ. l. si quis ex argẽtariis. §. j. &. ĩ. de iureiurã. l. iusiurãdũ & ad pecunias. §. qui iusiurãdum. l Iuret. scilicet is qui nuntiat nouum opus. m Qui nuntiat. non toto loco, sed aliqua parte. Accursius. n In quo. publico, vel priuato. o Loco. sic supra, de rei vin. l. si in rem. & facit pro nobis: quòd res, causa, & actio, sint in libello ponenda. [b] p Scituro eo. sic supra, de eden. l. j. in prin. q Totiens. fiat scilicet nuntiatio. r Dicere. ne opus fiat. sic & supra, de interro. ac. l. si defenfor. §. cep. cui con- cor. c. abba te. extra de re indica.*

Remissiones.

BIU Cujas

a *Remissiones.* Argu. pro nobis cõtra B. qui dicimus in annuo legato plura esse legata,& plures pscriptiões:vt no.C.de præsc. xxx.an.l.cum notissimi.§.in his. & facit.ĭ.de fideiuss.l. hæres.§. quod si hic seruus. Sed arg.cõtra.ĭ.de duo.reis.l.ij.&.j.ad Turpil.l.j.§.accusationẽ. *ADDITIO.* Dic,secundũ Bar.post Dy. quòd hic sunt plures nuntiationes,prætextu diuersorũ operũ, ideo plures requiruntur remissiones, sed ibi plures sunt obligationes prętextu eiusdẽ rei cõtractæ: & ideo vna solutione tolluntur, secundum Dy.

a *Remissiones.*vel gratis, vel præstita satisdatione.

* *satisfietur repromittatúrve.*

b *Nuntiatione.* aliàs, nuntiationem. & subaudi tunc propter.

c *Satisfecerit.* cum in priuato fit opus.

d *Repromiserítve.* cũ in publico: vt.ĭ.e.l.nó solum.§.ij.&.ĭ.de prętor.stipu.l.j.§.pe.

e *Nõ fiet.* quia offert: non si non offerat: vt ĭ.eo.l.stipulatio.§.j.

f *Operis.*s.faciendi.

g *Omissa.* id est,nõ facta:hic tamen in publico non poterit ædificari etiam post satisdationem: nisi appareat quo iure ædificet:vt.ĭ. eo.l.prætor.§.hoc autem.in fi. Vel dic,omissa.i.remissa.

† *Adde glo. in.l.1.& ibi Bart.*ŝ. *de libe. ag. & in.l. ita stipulatus. §.Chrysogonus. de ver.oblig.*

h *Hoc remediũ.*s.posse offerri satisdationẽ.

i *Veniẽdi.*venit enim ad prætorem vt remittatur nuntiatio: quòd fit satisdatione præstita,vel repromissione de opere demoliendo,si iuste fiat nuntiatio:vel etiã nulla interposita satisdatione cognoscente prætore iniuste nuntiari. sic ergo patet quòd sicut in nuntiatione, ita nec in remisione est opus aditione prætoris:vt.ŝ.e.l.j.§.nuntiatio.& dic, idem vt nõ sit opus adiri prætorem pro ac.habenda in omni edicto vel interdicto prætoris,quod sine restitutione indulget actionem, vel etiam cum restitutione quę iure actionis detur:vt actio de dolo: & quod metus cau.vt supra,quod me.cau.l.metum.§.licet. &.§. ex hoc edicto.Si vero restitutionem contineat specialem: vt minorum,& maiorum propter absentiam:necesse est vt adeatur,& detur actio, secũdum quosdam:vt.ŝ.de mino.l.quod si minor.§. fi.vel vt efficacem cõstituat actionem vt.C.ex qui. cau. maio.l. fin.Idem in bo.poss.edictali:sed in decretali necesse est adiri: vt habes de his.ŝ.de bo.pos.l.iij.§.inuito.&.§.à municipibus.Item ad hunc.§.& ad plures alios huius ti. est contra.C.de ædifi. pri. l.fin. vbi dicitur, quòd etiam satisdationem offerendo ante tres menses non auditur.sed solue.ĭ.e.l.prætor.§.si quis.

k *Satisdabit.* si hoc exigatur: vt ar.ŝ.e.l.de pupillo.§.qui opus. &.ĭ.quo.lega.l.ij.§.j.

l *Remittitur.* id est,spernitur.

m *Verus.*si tamen dubitetur habere eum mandatum.nam potest esse quis procurator,& tamen dubitabitur de mandato,secundũ Bul.& P.vt.C.de procu.l.j.&.ŝ.de admini.tuto.l.vulgo.& vt in poss.leg.si is à quo.§.si procurator.& quod cuiusq; vniuer.l.itẽ. §.actor.& de eden.l.si quis.§.procuratori. Sed Io.Azo,& Hug. dicũt hoc speciale:vt & aliàs.ŝ.ad Trebel.l.qui ita.§.j.de iure autem cõmuni constat,quòd nõ satisdaret:vt.C.de satisda.l.j.&.ĭ. rem ra.ha.l.ne satisdatio. vel dic, verum,id est, generalem:vt.ĭ. de solu.l.vero procuratori.& sic speciale mandatum exigitur:vt &.ŝ.de mino.l.illud.in fin.&.l.quòd si de speciali.

n *Qui.* Supra dictũ est de procuratore eius cuius nomine nuntiatur:nunc de procuratore eius cui nuntiatum est.

o *Remissionem.* scilicet nuntiationis sibi vel domino factæ.

p *Satisdare.* de opere demoliendo, vt subiicit.& ideo vtroque casu satisdat,quia alieno nomine petit.

sequẽter plures remissiones[a].

Post satisdationem præstitam, vel oblatam, censetur nuntiatio remissa ipso iure.nec expedit adire iudicem pro remissione fienda.P.

¶ Si is cui renuntiatum erit, ex operis noui nuntiatione[b] satisdederit,[c] repromiserítve:[d] aut per eũ non fiet[e] quò minus boni viri arbitratu satisdet,repromittátve:* perinde est,ac si operis[f] noui nũtiatio omissa[g] esset. Habet autẽ hoc remediũ[h] vtilitatẽ: nã remittit vexationẽ ad prętorem veniendi,[i] & desiderandi vt missa fieret nuntiatio.

Procurator nuntians nõ auditur si dubitatur de mandato,nisi de rato caueat.Bar.

¶ Qui ꝓcuratorio nomine nũtiauerit, si non satisdabit[k] eam rem dominum ratam habiturum: nuntiatio omnimodo remittitur,[l] etiã si verus[m] sit procurator.†

Qui remissionem petit, sustinet partes rei: & sufficit quòd caueat de opere demoliendo.Bartolus.

¶ Qui[n] remisionem[o] absentis nomine desiderat: siue ad priuatum, siue ad publicum ius ea remisio pertinet, satisdare[p] cogitur. sustinet enim partes defensoris.[q] sed hæc satisdatio[r] nõ pertinet ad ratihabitionẽ,[f] sed ad operis noui nũtiationẽ[r].

Qui defendit conuentum ex hoc interdicto,ex ea parte ne vis fiat ei, præstat satisdationem rei: aliàs sibi denegãtur actiones.Bartolus.

¶ Si procurator[u] autem[x] opus nouum mihi nuntiauerit, & satisfacceperit,[y] deinde interdicto[z] aduersus eum vtar, ne vim mihi faciat quò minus ædificẽ: ex interdicto eum oportet iudicatũ solui satisdare:quia partes sustinet defensoris:[a]

VI. IVLIANVS libro quadragesimoprimo Digestorum.

ET ideo neque exceptiones ꝓcuratorię[b] opponi ei debent: nec satisdare cogẽdus est, ratam rẽ dominum habiturũ:[c]

VII. VLPIANVS libro quinquagesimo secundo ad Edictum.

ET si satisdationẽ[d] non dabit, summouendus erit ab executione[e] operis noui: & actiones[f] quas domini nomine intendit, debent ei denegari. Et * tutor,& curator,opus nouum rectè nuntiant.[g]

q *Defensoris.*non actoris.& ideo etiam sine mandato recipitur: & de rato non satisdat: quod procuratores actorum faciunt: vt subiicit.&.C.de procu.l.exigendi.

r *Satisdatio.* de demoliendo:quam dixi præstandam.

f *Ratihabitionem.* quia non satisdat de rato, scilicet tantum.nã & de rato & de demoliendo satisdat: vt arg. ŝ.de procu.l. Pomponius. §. j.

a *Ille.§.pe* *rũ facit,secundũ P.au. de Cast.hic.*

[a] secundum quosdam: quod nõ placet vt de rato satisdet: quia non posset committi, cum intersit stipulantis magis nõ haberi ratam remisionẽ, cũ sic deberet destrui quod est etiam factum post nũtiationem: vnde nõ præstatur: vt ar. ŝ.de procu. l. non cogendum.§.fina.

t *Nuntiationem.*id est stipulationẽ de demoliẽdo interpositã, propter operis noui nuntiationem.

u *Si procurator.*sine satisdatione: quia habet mandatum. vel cum satisdatione: quia dubitatur de mandato.

x *Autem.* aliàs, ante: & aliàs,autem.

y *Acceperit.* à me de opere demoliendo. & supple, & nihilominus me inquietet dicens satisdationẽ[b] non exvolũtate domini receptã: & sic ipso iure nõ prę[c] iudicare domino.

b *Ista gl. muniter reprehẽditur secundũ P. quia alias allegaret suam turpitudinem.*

z *Interdicto.*secundo: vt.ĭ.e.l. prætor. §. deinde.&.§.seq.

* *Vulg. Et tutori & curatori &c. no.recte nũ tiatur.*

c *Ista gl. vera,secundum P. de Cast.*

a *Defensoris.* id est, rei.ergo ego sum actor qui hoc interdicto ago:quod verum est. Sed contra.ŝ.de procu. non cogendum.§. fin.vbi dicit agentem hoc interdicto procuratorio nomine,esse reum. Sol.illud quo ad euitandã satisdationem de rato,cum nec committi posset.Vel dic,[c] quòd actoris & rei partes tenet:actoris,quia hoc interdicto agit:vt hic.rei, quia dominũ defendit in eo opere.ne re sua vti prohibeatur:sicut in interdicto vti possidetis,& pluribus aliis contingit, quòd idẽ sit actor & reus.in tertio obtinet partes defensoris : vt ibi dicit:cũ dominus suus erat in possessione.partes actoris,cum aduersarius:vt hic. sed in quo hæc satisdatio,iudicatũ solui,committetur? Respõ,ad interesse, ex duabus clausulis:ex tertia.s.quod verbum sonat vt post condemnationem non prohibeat.& si prohibeat,interesse præstet.

b ET *ideo.Procuratoriæ.* quasi nõ habeat mandatũ,cum sit procurator rei:vt insti.de satisda.§.pen. &.C.de procura.exigẽdi.hæc enim est procuratoria exceptio:vt.ĭ.ti.j.l.inter.§.alieno.aliàs dicitur procuratoria quia miles,vel mulier. & sic nõ potest esse procurator: vt.ŝ.manda.l.si fideiussor.§.quædam.&.ŝ.de proba.l.in exceptionibus.§.sed & si procuratori. Sed Ro. dicit, neque excep. procura.s.tantum.q.d.nõ solum possunt ei obiici: sed etiam satisda.iud.solu.exigitur:vt.ŝ.l.proxi.in fin.

c *Dominum habiturum.* quia procurator est rei, nõ actoris. Alij dicunt:quia videtur habere manndatum, cum habuit mandatum de denuntiando:argu.ŝ.de procura.l.ad rem. &.l.ad legatũ. Sed videtur quòd sic:vt.ŝ.de procu.l.vel in operis.in fin. d Sol.ibi satisdat ideo, quia patiebatur aduersarium venire in possessionem ad destructionem operis: vnde satisdat ne dominus veniat contra, sicut in rei vindica. vt.ŝ.de procu.l.Pomponius.§. sed & is. secus vbi defendit respondendo,vt hic.vel dic vt ibi.

d *Lex ista nihil facit, secundũ P. de Cast.*

d ET *si satisdationem.* scilicet de iudicato.

e *Ab executione.* inhibenda.vel,secundum P.dic facienda.

f *Actiones.* si quas intentat : vt.ŝ.de procu.l.mutus.§. pœna.& C.de procura.l.actionem.

g *Nuntiatur.* facit.ĭ.l.operis.aliàs nuntiat.& tunc habeas tutor. & facit.ĭ.de fur.l.interdum.§.qui tutelã. *ADDITIO.*Pandect. Flo.habent,nuntiant.

BIU Cujas

Non solum vicino proximo, sed etiã vlterioribus potest quis nuntiare nouũ opus.

VIII. PAVLVS. libro quadragesimo octauo ad Edictum.

NOn solum[a] proximo vicino,[b]† sed etiam superioribus*[c] facientibus nouum opus nũtiare potero. nam & seruitutes[d] quædam[e], interuenientibus mediis locis vel publicis vel priuatis, esse possunt.[f]

Nuntiator cautè facit si tempore quo nuntiat, testes adducat quãtum erat factũ: vt sic si postea fiat, sciatur quantum sit destruendum. Paul. de cast.

¶ Qui opus nouum nuntiat: si quid operis iam† factum[g] erit,[h] in testationẽ[i] referre debet,[k] vt appareat quid postea factum[l] sit.

Pro priuata nuntiatione requiritur satisdatio: pro publica, sufficit sola promissio. Bartolus.

¶ Si cũ possem te iure[m] prohibere, nuntiauero tibi opus nouum: non aliàs ædificãdi ius habebis quàm si satisdederis.[n]

¶ Quòd si nũtiauero tibi, ne q̃d cõtra leges in loco publico[o] facias: promittere[p] debebis: quoniã de eo opere[q] alieno iure cõtendo, nõ meo:[r] & tãquã alieni iuris petitor repromissione contentus esse debeo.[s]

Post nuntiationẽ nõ debet ædificari, nisi priꝰ obtineatur remissio: aliàs destruitur. P.

¶ Sciendum est, facta operis nouui nuntiatione, [eum] cui nuntiatum est abstinere oportere,[t] donec caueat,[u] vel donec remissio[x] nũtiationis fiat. tunc enim, si ius ædificandi habet, rectè[y] ędificabit. ¶ Sed vt probari possit q̃d postea[z] ędificatũ sit: modulos[a] sumere debet is qui nũtiat: qui vt sumantur, conferanturq;, b prętor decernere solet.

Nuntiatio, ex parte nuntiantis, est in personam: ideo eius morte & alienatione extinguitur. ex parte eius cui nuntiatur, est in rem: ideo eius morte & alienatione non extinguitur. Bar.

¶ Morte eius qui nuntiauit, extinguitur[c] nuntiatio, sicut alienatione: [d] quia his modis finitur ius prohibendi.[e] Quòd si is cui opus nouum nuntiatum erat, decesserit: vel ædes[f] aliena uerit:[g] non extinguitur operis noui nũtiatio. idq́ue[h] ex eo apparet, quòd in stipulatiõe quæ ex hac causa interponitur,[i] etiam hæredis[k] mentio fit.

Non solum vicino proximo, sed etiã vlterioribus potest quis nuntiare nouũ opus. VIII. PAVLVS. libro quadragesimo octauo ad Edictum.

NOn solum[a] proximo vicino,[b]† sed etiam superioribus*[c] facientibus nouum opus nũtiare potero. nam & seruitutes[d] quædam[e], interuenientibus mediis locis vel publicis vel priuatis, esse possunt.[f]

Nuntiator cautè facit si tempore quo nuntiat, testes adducat quãtum erat factũ: vt sic si postea fiat, sciatur quantum sit destruendum. Paul. de cast.

¶ Qui opus nouum nuntiat: si quid operis iam† factum[g] erit,[h] in testationẽ[i] referre debet,[k] vt appareat quid postea factum[l] sit.

Pro priuata nuntiatione requiritur satisdatio: pro publica, sufficit sola promissio. Bartolus.

¶ Si cũ possem te iure[m] prohibere, nuntiauero tibi opus nouum: non aliàs ædificãdi ius habebis quàm si satisdederis.[n]

¶ Quòd si nũtiauero tibi, ne q̃d cõtra leges in loco publico[o] facias: promittere[p] debebis: quoniã de eo opere[q] alieno iure cõtendo, nõ meo:[r] & tãquã alieni iuris petitor repromissione contentus esse debeo.[s]

Post nuntiationẽ nõ debet ædificari, nisi priꝰ obtineatur remissio: aliàs destruitur. P.

¶ Sciendum est, facta operis nouui nuntiatione, [eum] cui nuntiatum est abstinere oportere,[t] donec caueat,[u] vel donec remissio[x] nũtiationis fiat. tunc enim, si ius ædificandi habet, rectè[y] ędificabit. ¶ Sed vt probari possit q̃d postea[z] ędificatũ sit: modulos[a] sumere debet is qui nũtiat: qui vt sumantur, conferanturq;, b prętor decernere solet.

Nuntiatio, ex parte nuntiantis, est in personam: ideo eius morte & alienatione extinguitur. ex parte eius cui nuntiatur, est in rem: ideo eius morte & alienatione non extinguitur. Bar.

¶ Morte eius qui nuntiauit, extinguitur[c] nuntiatio, sicut alienatione: [d] quia his modis finitur ius prohibendi.[e] Quòd si is cui opus nouum nuntiatum erat, decesserit: vel ædes[f] aliena uerit:[g] non extinguitur operis noui nũtiatio. idq́ue[h] ex eo apparet, quòd in stipulatiõe quæ ex hac causa interponitur,[i] etiam hæredis[k] mentio fit.

†*Tu vide de hoc q̃ſ no. in l. de pupillo. §. si quis ipſi prætori. ſ. eo. titu.*

**Flo. superiori opus facienti nõ tiare opus nouum pot.*

†*Iſtũ text. Bart. in l. de pupillo. §. ſi quis ipſi. ſ. e. induc. ad ppoſitũ de denũtiante opus iã pfectũ: qui ꝓpter metũ vel aliàs ante nõ potuit denunciare, quæ denuntiatio ſi fieri: Cũ tali tpe nõ potui nũ tiare ne ædificaretur: ideo nunc ſtat extunc nuntio nouum opus.*

a *Non ſolum.* nam quod iſta lex dicit, iam totum habuimus.

b *Vicino.* immediato.

c *Superioribus.* id eſt, remotioribus.

d *Et ſeruitutes.* exemplificat de ea quæ magis eſt dubia, hoc eſt de impoſititia: cum tres ſint cauſæ nuntiandi: vt. ſ. e. l. de pupillo. §. ſextus. Accurſius.

a *Niſi ſeruitus ti gni immittendi. ſ. de ſer. l. ſi. quæ vrbana eſt vt inſti. de ſeruitu. §. i. ſecun. Bar.*

e *Quædam.* quæ vrbanæ[a] non ruſticæ: [b] vt. ſ. de ſer. vr. præ. l. qui ſella. §. fi.

f *Poſſunt.* vt &. ſ. ſi ſerui. vin. l. loci. §. fi. &. l. ſeq. & de ſer. l. ſeruitutes. §. penul. &. ſ. communia præ. l. in tradendis. §. interpoſitis. &. j. de aqua plu. arcen. l. ſi prius. §. via. &. §. fi.

g *Factum.* cum nuntiat.

h *Erit.* non enim perfectum: vt. ſ. e. l. j. §. j.

i *In teſtationem.* id eſt nuntiationem coram teſtibus factam.

k *Debet.* id eſt, expedit. ſic. ſ. de iuſti. & iur. l. j. in principio. & de

b *Excepta ſeruitute hauſtus aquæ: vt. l. ſeruitutes. §. publicæ. ſ. de ſeru. Bar.*

rei vin. l. is qui deſtinauit. nam aliàs grauabitur in probatione quantum poſtea fiet. ſic &. j. e. §. ſed vt probari.

l *Poſtea factum.* ſpreta nuntiatione.

m *Iure.* ſcilicet priuato: quod eſt ſemper, ſiue iure, ſiue nõ iure ædificetur: vt. ſ. eo. l. j. in prin. niſi vt. ſ. eo. l. de pupillo. §. ſi quis riuos. &. §. ſeq. &. §. fi.

n *Satisdederis.* cum fideiuſſore: vt. ſ. qui ſatisd. cog. l. j. vel gratis remiſionem impetraueris: vt. ſ. e. l. j. §. inde quæritur.

o *In loco publico.* ex hoc apparet quòd is qui nuntiat, debeat dicere cauſam quare nuntiat.

p *Repromittere.* ſine fideiuſſore: vt argu. C. de ver. ſig. l. ſancimꝰ.

q *Eo opere.* ſcilicet, publico. Accurſius.

r *Non meo.* ſcilicet priuato.

ſ *Debeo.* vt &. j. de prętor. ſtip. l. j. §. pe. nec tamẽ ædificabit in publico, niſi conſtet quo iure: vt. j. e. l. prætor. §. hoc autem. econtra eſt in damno infect. quia pro eo quod fit in priuato, repromittitur: pro eo quod in publico fit, ſatisdatur, ſi damnũ timeat: vt. j. titu. j. l. prętor. in princ. &. §. de eo opere. quę eſt argu. cõtra. Sed ibi in priuato cauẽtis: hic in priuato loco vel iure nuntiãtis: ni ſatisdet, ſecundum qualitatem perſonæ. ſed certè ripa non eſt publica, ſed priuata eorũ qui prope prędia poſident: vt inſti. de rerum diui. §. riparum. prætera expreſſè dicitur idẽ in aliis publicis locis. j. tit. j. l. ſi finita. §. ſi quid. &. §. ſiue. quare dic, quòd ibi maius periculum timetur: & ideo maior ſecuritas exigitur, cũ habitare poſsit etiam in ædibus obſcuratis: vt ſupra, de ſer. vrb. præbinas. & ſic ſunt cõtra de priuato ad priuatũ, & de publico ad publicũ. *ADDITIO.* Aduerte quòd hęc glo. ponit vnum contrariũ de l. prætor. in prin. &. §. de eo opere. j. titu. j. & ſoluit multis modis: ſed nulla ſol. eſt bona, ſecundum Paul. de caſt. ideo dic aliter, ſecundum Iaco. de Are. q̃ ibi ille qui petit ſibi caueri de dam. infec. ꝓſequitur ſuum intereſſe: & ideo ſi aduerſarius ædificat in publico, teneſ ſatisdare de dã. infec. ſi vero in ſuo priuato: ſufficit, q̃ repromittat. Rationem diuerſitatis vide plene per Paul. de caſt. hic.

t *Oportere.* niſi velit deſtrui quod fieret: vt &. j. e. prætor. & ſic oportere, pro expedire ponitur: vt &. ſ. de iuſti. & iur. l. j. in prin.

u *Caueat.* de opere demoliendo. M. & facit. ſ. eo. de pupil. §. ſi is cui. item facit. ſ. vſufruc. quẽadmodum ca. l. j. §. cauere. ſed nõ ſtatim poteſt cauere: vt videtur hic dici: vt. C. de ædi. priuat. l. fin. quæ eſt contra. ſed plene dices. j. e. l. prætor.

x *Remiſſio.* expreſsim: quia calumnioſè nũtiauit: vt. ſ. e. l. j. ij. reſponſo. Accurſius.

y *Rectè ædificabit.* niſi in publico: vt. j. eo. l. prætor. §. hoc autẽ.

z *Poſtea.* ſcilicet, poſt nuntiationem.

a *Modulos.* per chordulam vel baculum, quæ apud vtrunque erunt, hoc diſponente iudice.

b *Cõferãturq;.* ſed ĩter ſe ſi nõ ſũpſerũt, tenet nũtiatio: nõ autem deſtruetur opus, niſi ꝓbauerit quãtũ poſtea ſit factũ, ſecũdũ Io.

c *Extinguitur.* imò videt q̃ nõ: vt. j. eo. l. ꝓtor. §. hoc ĩterdictũ. ſed hic nihil de opere erat factũ: & ſic res erat integra. ibi nõ erat integra: vt arg. inſti. mã. §. itẽ ſi adhuc. &. ſ. de iuriſdi. om. iudi. l. & quia. vel hic nõ fuerat ſatiſdatum, vel repromiſſum. j. ſic.

d *Alienatione.* loci cuiꝰ cõtẽplatiõe facta eſt nũtiatio, cui forte ſeruitꝰ debebat. & ſic nõ ob. j. e. l. ſi. & hoc niſi eſſet neceſſaria alienatio, vt ꝓ iudiciũ fami. ercíſ. vt. ſ. fami. ercíſc. l. ĩ hoc iudicio. Vel dicas, c etiã rei in qua ſit nũtiatio. nec ob. l. ſi. j. eo. quia hic à nuntiante eſt alienata: cum erat ſua. & ſic nuntiatio continebat naturalem cauſam. ibi ab eo cui facta fuerat nuntiatio. Ir.

e *Ius prohibendi.* id eſt, nuntiatio, quæ à iure eſt permiſſa: vt. ſ. e. l. j. in prin. de nouo tamen nuntiare poteſt.

f *Aedes.* quibus nuntiatum eſt.

g *Alienauerit.* etiam nihil facto de opere, vel nulla ſatiſdatione præſtita. & ad primum facit. j. eo. l. penul. ad ſecundum quãdo alienatione. j. eodem. l. ſi. Item ad ſecundum contra. ſ. de alie. iudi. l. iij. §. opus. So. vt infra, eo. l. ſi.

h *Id quod.* quòd hæres, ſcilicet teneatur.

i *Interponitur.* q̃ hic interpoſita nõ erat. ſ. de opere demoliẽdo.

k *Etiam hæredis.* eius cui fit nũtiatio. & qualiter cõcipiatur, di-

c Iſta eſt vera ſol. ſecundũ Alex. de Imol.

d Et illa ſecũda nũtiatio prima tollet: vt no. Bar. in l. cũ procurator. §. ſi domin⁹. infra, eo.

ces. j. eo.

BIU Cujas

ces.j.eo.l.stipulatio.similis ratio si per pactum fieri cõsueuit, & per.l.fiat,est.C.de fideiuss.l.fin. Sed quare secus morte nuntiantis, quàm morte eius cui nuntiatur? Respon. personalis est ex ea parte.ex hac enim nuntiatur in rem:vt.ff.eo.l.de pupillo.§.si plurium.&.§.seq.&.j.eo.operis. vbi ergo est cautũ ex stipulatione, cum sit ex contractu.s. stipulatio:agitur cõtra hæredem, & insolidũ: cum & defunctus senserit commodum ex ea stipulatione: quia fuit ea præstita satisdatione remissa ei nũtiatio. at vbi non fuerit promissum,tenetur:vt hic scilicet inquãtũ ad eũ puenit, vel dolo fecit quo min[9] peruenerit: vt.j.e.l.prætor. §. hoc interdictum.&.l.pe.

Creditor pro re pignorata potest nuntiare nouum opus:& nuntiatio potest fieri etiã contra furiosum vel infantem: & stipulatio de demoliendo continet etiam interesse. Paul.de Cast.

IX. GAIVS ad Edictum vrbicum titulo de Operis Noui Nuntiatione.

CReditori, cui pignoris nomine prędiũ[a] tenetur:permittendum est de iure,id est de seruitute[b], opus nouum nuntiare. nam ei[c] vindicatio[d] seruitutis datur[e].

X. VLPIANVS libro quadragesimoquinto ad Sabinum.

OPeris[f] noui nũtiatio in rẽ fit[g], non in personam: & ideo furioso[h], & infanti[i] fieri potest:nec tutoris auctoritas in ea nuntiatione exigitur[k].

XI. PAVLVS libro vndecimo ad Sabinum.

CVilibet enim intelligenti, veluti fabro nũtiatum, infantem & furiosum[l] tenet.

XII. IDEM libro tertiodecimo ad Sabinum.

EX operis[m] noui nũtiatione si caueatur[n], tanti stipulatio committitur, quanti iudicatum sit[o].

Qui habet mandatum ad denuntiandũ: censetur etiam habere ad remittendum, recepta satisdatione de demoliendo. Paul.

XIII. IVLIANVS libro quadragesimoprimo Digestorum.

CVm procurator[p] opus nouũ nuntiat,& satisdat rẽ ratã[q] dominũ habiturũ, & remissio[r] in domini personam cõfertur.

Durante satisdatione de demoliendo, nõ potest iterum nuntiari: ne tollatur commodum remissionis:& si procurator illam satisdationem receperit, & dominus ea durante iterum nuntiat: facit committi stipulationem de rato ad interesse:illa vero finita bene potest iterum nũtiari. Paul. de Cast.

FSi dominus opus nouum nũtiauerit[s] intra diem quæ stipulatione ex operis noui nuntiatione interposita[t] comprehensa esset,cõmittitur stipulatio[u]. Sed si post[x] eam diem[y] dominus nuntiauerit[z],non committitur. Nam & ipsi domino,cum semel nuntiauerit,non permittitur iterum nuntiare, quãdiu[a] stipulatio ex operis noui nuntiatione teneret.

Remissio facta per falsum procuratorem, non nocet domino. Paul. de Cast.

FSi in remissione[b] à parte eius quanti interest nõ esse ędificatũ,& hoc si malit actor.nam potest præcisè ad destructionẽ operis agere:vt.j.e.l.stipulatio.§.habet. &.§.siue.&.§.fi.&.j.de aqua plu.arc.l.si tertius.§.officiũ. Item & alio modo cõmittitur, si res nõ defendatur:vt.d.§.habet.

Vm procurator.]*CASVS.* Si procurator meus nomine meo nuntiauerit tibi nouũ opus:certe debet satisdare de rato.& si tu vis satisdare de opere destruendo,si appareat te iniuste ædificasse,sufficit si facias ,pcuratori meo nomine meo recipienti:& si procurator meus habita satisdatione de destruẽdo remiserit, & ipse permiserit ædificare vsq; ad tẽpus,& te impediã ędificare: tenetur procurator meus tibi ex stipulatione de rato. si autẽ post tẽpus te impediã; tunc nõ tenetur procurator: quẽadmodum si egomet remisissem vsque ad tempus: & post illud prohibeam: tunc non tenear. [*SI IN RÆMISSIONE.*] Si nũtiaui tibi nouum opus: deinde procurator meus vult tibi remittere nũtiationem: non valet, nisi caueat de rato.Fran.Accur.

** Flo.§. terita die da minus nuntiare.&c.*

p *Cum procurator.* scilicet actoris.Accur.

q *Rem ratam.* Quod facere debet quãdo dubitatur de mandato:vt ff.e.de pupil.§.qui procuratorio.& dic,secũdum M.quòd cauit de rato : scilicet quòd dominus hac nuntiatione contentus aliam non faciet intra.x.dies. & secundum hoc prosequere literam. Sed alij sic quòd procurator qui nuntiauerat,remisit habita tali satisdatione, quòd nisi ædificator probaret vsq; ad.x.dies se iure ædificasse,quòd destruet: qui procurator & de rato cauerat. Vel tertio,secundum R.quia procurator remisit satisdationẽ de opere demoliendo interpositã, si intra.x. dies se ædificasse ostẽdat,secundũ Azo.sic promisit ædificator se destructurũ si apparuerit vsq; ad annũ non iure factũ:ne in infinitum teneatur:vt.j.tit.j.l.qui bona.§.fi.satisdederat etiã de rato procurator similiter. & secundum totam istam glo.nõ est hic.§.

r *Remissio.* aliàs,remisio:& aliàs,repromisio, id est,satisdatio de opere demoliendo:quia remissionem inducit,secundũ Ot.q.d.non solum nuntiatio est ad cõmodum & incõmodum domini,& eius nomine:sed etiã remissio. Azo. ad quod facit.ff.si quis cau.l.pe.vel voluit hoc dicere, secundum R. quia licet sit cautũ procuratori:non tamen ipso iure intelligitur facta remissio,nisi domino,vel procuratori domini voluntate sit cautum. pro quo est.ff.e.de pup.§. fi. nam ibi inquietabatur post satisdationẽ procuratori factam,secundũ H. Alij sic,id est, nõ solum procurator potest remittere,sed etiam dominus:vel econtra non solum dominus,sed etiã procurator:licet hoc secundum nõ sit in tex. hic: vt tamen ad domini vtilitatẽ referatur:& videtur hoc pẽdere ex primo mandato de denuntiando,arg.ff.de procu.l.ad legatũ.Vel dic,secundum Ot.i.non solum si dominus nuntiauerit, cõfertur in personam domini:sed etiam procu.prima placet:& secundum istam glo.est hic.§.si dominus. & sic potest legi cum.§.& sine.§.

s *Nuntiauerit.* ex quo ipse nõ videtur habere ratã procuratoris nuntiationẽ,cum eã non exequatur aliã faciẽdo nuntiationẽ. R.

t *Interposita.* aliquo de prædictis modis.

u *Stipulatio.* de rato ad interesse contra procuratorem.

x *Post eam diem.* aliàs præterita ea,diem. aliàs post eam diem.

y *Diem.* comprehensam in stipulatione.

z *Nuntiauerit.* scilicet dominus.

a *Quàm diu stipulatio.* de opere restituẽdo.M.& de dãno infecto si ea occasione cõtigerit.Azo.vt.j.ti.j.l.qui bona.§.si quis opus.

b *Si in remissione.* facienda.Accur. *ADDITIO.* Infero ex hac

glo.

a *Adde no. in.l.1. §. opus. & ibi omnino Ale. ff. eo. & Spe. in titu. de resti.spo. §.1.versi. ceterum.*

EX operis.]*CASVS.* Si nuntiaui tibi nouum opus, & satisdedisti:quæritur inquantum stipulatio committatur.& certe dicitur, quòd per sententiam postea super hoc ferendam aparebit.Fran.Accursius.

m *Ex operis.* id est,ex actione noui operis.

n *Caueatur.* nuntianti de opere demoliendo.

o *Iudicatum sit.* Facto ergo opere post stipulationem,agitur vt pronuntietur opus non iure factum, vel demoliendum in certa causa: quare & post pronuntiationem committitur stipulatio, quæ fuit de opere demoliendo: vt.j.e.stipulatio.§.habet.& committitur tanti quanti est iudicatũ:vt hic,id est,quanti potest æstimari à viro bono. & est idem quod iudicatum. nam æstimatur

BIU Cujas

glō.cum ſuo text. nuntiationem noui operis poſſe remitti,& illi renuntiari poſſe. de qua vide plene Bar. in.l. pater.§. hoc interdictum.ff.e.

a *Prætorem.*cōuenietur ad deſtruēdū:quia faciet deſtrui nō obſtāte remiſsione falſi procuratoris exigētis ſtipulationē de rato.

b *Abſenti.* id eſt, domino qui nuntiauit.nā ſatiſdabit de rato: vt arg.ſ.eo. de pupillo.§. qui procuratorio.

c *Noceat.* faciēdo remiſsionem.

d *Quolibet.* id eſt, in vero procuratore.

e *Beneficium.*nuntiationis.

Qui viam.] CASVS. Habeo ſeruitutē viæ per fundum tuū: deinde tu vis ædificare in via: & ego volo nūtiare.quęritur an poſsim. Dicitur,quòd nō:ſed agam confeſsoria,vt præſtes eā mihi ſecundū quod debes.Fran.Accur.

*†iſta lex in ſui materia eſt ſumme no.& ſing. ſecūdū Bol. hic: quę vidēdis omnino in ſuis interpre. * In ſcriptis,qui viā ædificat. qualiter & legiſſe vide tur Accur.*

f *Quę viam.* id eſt,ſeruitutem viæ.

g *Nuntiauerit.* domino prædij ſeruientis.

h *Aedificat.*reficiendo,B.vel. i. reformat. vel,i.in via ædificat.

i *Agit.* aliud in perſonali:vt.ſ.eo.l.j.in fi. &.l.ſeq.ſed in reali videſ cōtra.ſ.de ſer.vrb. præ.l. inter.§. fin. & ſi ſer.vin.l.& ſi forte.§.j. &.§.fina.&.ff.de remiſ. l.j.in fi.&.ſ.e.de pupillo.§. impoſititiam. ſed prædicta in vrbanis ſeruitutibus:hæc in ruſtica.Io.contra quam ſolutionem eſt.ſ.fami. ercīſc.l.in iudicio.vbi indiſtincte dicit,poſſe. Vel dic,quòd hic ædificans viam deberi negabat:ſed hoc probato poterit nūtiari, vt in contrariis:prius non,vt hic: & arg.ſ.ſi ſer.vin.ſi eo.vel domino non poteſt,extraneo ſic:vt arg.ſ.l.j.in fi.&.l.ij.Alij,vt M. quòd ſpeciale ſit in ſeruitute luminum:vt.l.inter.quę eſt vna de contrariis,& oneris ferendi:vt in.l.& ſi forte.prima placet. Sed quæ eſt ratio?Reſpō.fauore agrorū:ar.ff.tit.ij.l.j.§.de eo opere.

k *Agit.* denuntiando:quia denuntiatio valet.Accurſius.

l *Seruitutem.* ſcilicet,viæ.

m *Vindicare.* per confeſsoriam.

n *Prohibetur.*i.ſi forte non patiatur quis eum ire,ſecundum B.

Si priuſquā.] CASVS. Titius volebat ædificare in ſolo quod erat iuxta domum meam.& ego dico ei quòd nō poteſt eleuare:quia debet mihi ſeruitu.altius non leuandi. ipſe cum audiuit hoc,fugit: nec vult ſe defendere.certe iudex debet eum cogere,vt caueat eum non procedere in opere,niſi probet libertatem:& ſic efficietur de poſſeſſore petitor. & econtra ſi ipſe agit contra me negatoria, dicens ſibi liberum ædificare, cum ſim in poſſeſsione ſeruitutis: & ego latitem: nec velim me defendere: iudex debet mihi præcipere ne prohibeam eum ædificare, niſi probem de iure meo: id eſt,quòd mihi debeatur ſeruitus: & ſic efficiar de poſſeſſore petitor.Fran.Accurſius.

n *Si priuſquam ædificatum.* cœptum erat: vt infra,eo.l.ſtipulatio.§.opus.non conſummatum:vt.ſ.e.l.j.§.j.

o *Ageretur.* per confeſsoriam quæ verbis negatiuis hic proponitur.nuntiauerat etiam hic nouum opus,licet hic non dicat: vt ſic faciat ad titulum: & cum vellet ſatiſdare ædificator nuntiās: dicit,hodie conſtat &c.& ſic confeſsoria agitur.arg.ſ.vt in poſ. leg.ſi is à quo. vel etiā ſi ſola confeſsoria proponeretur ſine nūtiatione,facit ad titulum: quia concurrit quandoque confeſsoria cum denuntiatione:vt ſupra,ſi ſer.vin.l.& ſi forte.§.j.

p *Defenderetur.*qa latitat,ne appareat ꝙ nō habeat ius ędificādi.

q *Iudicis.* qui cognoſcit de confeſsoria.

r *Non aliàs.* abſimiles:ſed ſi ſimiles, ſic:vt ſtatim dices:ſimiliter inquit &c.Accurſius.

qui opus nouū nūtiauerat,procurator interueniat: id agere ꝓtorem[a] oportet,ne falſus procurator abſenti[b] noceat[c]: cum ſit indignū quolibet[d] interueniēte beneficiū[e] prætoris amitti.

Qui habet ſeruitutem viæ reficiendæ, nō nuntiat nouum opus: ſed poterit confeſsoriā intentare.Bartolus.

XIIII. IDEM libro quadrageſimonono Digeſtorum.

QVi viam[f] † habet, ſi opus nouū nuntiauerit[g] aduerſus eū qui in via ædificat[h]:nihil agit[i], ſed ſeruitutē[k] vindicare[l] non prohibetur[m].

In actione confeſsoria,& negatoria,cōtra reum ſe non defendentem officium iudicis eſt,vt cogat eum cauere ſe nullam nouitatem facturum donec de iure ſuo doceat, & partes actoris ſuſtineat. Pau de Caſt.

XV. AFRICANVS libro nono Quæſtionum.

SI priuſquam ædificatum[n] eſſet, ageretur[o] ius vicino nō eſſe ædes altius tollere: nec res ab eo defenderetur[p]:partes iudicis[q] non alias[r] futuras fuiſſe ait,quàm vt eum cum quo ageretur cauere iuberet[f], nō prius ſe ædificaturum quàm vltro[t] egiſſet[u] ius ſibi eſſe [inuito aduerſario] altius tollere. Idémq; econtrario, ſi cùm quis agere[x] vellet ius ſibi eſſe inuito aduerſario altius tollere: eo non defendente[y],ſimiliter(inquit)officio iudicis continebitur, vt cauere aduerſarium[z] iuberet nec opus nouum ſe nuntiaturum[a], nec ædificanti[b] vim facturum. Eáque ratione hactenus is qui rem non defenderet punietur, vt[de]iure ſuo probare neceſſe haberet. id enim eſſe petitoris partes ſuſtinere[c].

Per ſecūdam interlocutoriam contrariā primæ,cenſetur à prima receſſum.Pau.

XVI. VLPIANVS libro tertiodecimo ad Edictum.

SI opus nouum prætor iuſſerit nuntiari[d],deinde prohibuerit[e]: ex priore nūtiatione* agi non poteſt†,quaſi aduerſus edictum*eius factum ſit[f].

Nuntiatione procuratoris adquiritur domino ius agendi ad demoliendum.Pau.

XVII. PAVLVS libro quinquageſimoſeptimo ad Edictum.

SI procurator opus nouū facientem prohibuerit[g]: domino competit[h], quod vi aut clam,interdictum[i].

† *Iuberet.* captis pignoribus,ſi poteſt.arg.inſti. de ſatiſ.tu.§.pe. vel mulctam indicendo:vt.ſ.de ven.inſpi.l.j.§.quid ergo. ſed ſi ſic non poteſt cogi: fiet miſsio in quaſi poſſeſsionē rei, vel iuris quod petitur:vt.ff.tit.j.l.à quo.&.ſ.de procu.ſed & hæ.in fi.&.l. ſeq.ad inſtar.poſ.rei corporalis:vt.C.de præſcri.xxx.vel.xl.annorū.l.ſi quis emptionis.§.ſed & ſi quis. vel etiā aliarū rerū: vt.ſ.ſi ſer.vin.is cuius.Acc. *Vltro.*intra tres mēſes forte: vt.C.de ædi. priv.l.de operis.§.j.

† *àliàs non habetur,inuito aduerſario.*

u *Egiſſet.* id eſt,probaſſet: & hoc ꝓpoſita negatoria verbis affir. Sed quis in ea ꝓbabit? reſpō.quidam, ꝙ reus qui ſibi aſſerit ſeruitutem deberi:non actor, cū neget:vt.C.de proba.l. actor. ſed Io. ꝙ actor probare tenetur ſuam,& liberam:quod probat eo ipſo ꝙ contrarium non probatur: vt.C. de ſer. & aqua.l. altius.&.l.ſi in ædibus. in fi. nam cū ſeruitutes ex pacto, vel ex teſtamēto cōſtituantur,cōſtat aliquando fuiſſe liberū:ergo & nūc:vt arguꝰ.C. de proba. l. ſiue poſ.& ſic præſumptio transfert onus probādi in reū qui aſſerit. ſic &.C.de in integ. reſti. l.iiij.In confeſsoria cō †cōcor.tex. ſtat quòd actor probat:vt.d.l.actor.

**Flo.renū. tiatione Præſūptio in reū onus probandi transfert. †Cōcor.tex. in.c. quod ad conſulta u Egiſſet. inuito ad-*

x *Agere.*negatoria.

y *Defendente.*aliàs,æ-

*tionē.extra de re iudi. & facit. c. ſignificāti- b⁹. extra de offic. deleg. *l. o. dictū*

z *Aduerſarium.* qui ſe non defenderet.

a *Nuntiaturum.* priuſquam probet ſe habere ius.

b *Nec ædificanti.* aliàs,ædificatori offecturum: aliàs, nec ædificium facturum:quòd ſcilicet impediat illum ædificare. aliàs Py. nec ædificanti nociturum.Accurſius.

c *Suſtinere.* pœna ergo non defendentis, eſt tranſlatio probationis,ſicut aliàs pœna negantis:vt.ſ.de proba.l.cum de indebito.§.j.& facit ad.l.ſ.ſi ſer.vin.l.harum.

c *Suſtinere.* ex hac.l. nota qualiter fit miſsio in interdicto vti poſsid.alio non defendente.

Si opus nouum.] CASVS. Per prætorem nuntiaui alicui nouū opus:deinde idem prætor permiſit. certe nuntiatio prima eſt ſublata:& ideo ſecure poteſt ædificare.Fran.Accur.

d *Nuntiari* per executorē:& ſic per prætorē facta eſt nūtiatio.

d *Nuntiari.* vel nuntiatum tenere.

e *Deinde prohibuerit.* quia potuit contemni: vt quia in riuo pu. vel cloaca:vel quia ſatiſdatum fuit.

f *Sit.*quia nō eſt factum aduerſus edictum. M. ſic &.ff.quod vi aut clam.l.iij.§.non tantum.&.ſ.de iur.om.iudi. ſi quis id.§.doli.& de arb.l.diem.§.fin. & de adi leg.l.legata vtiliter. & de reg. iur.qui vetante.& de re iudi.l.quod iuſſit.Accur.

Si procurator.] CASVS. Tu ædificabas in ſolo meo: ꝓcurator meus nūtiauit tibi nouū opus. certe ſi ammodo in opere contra prohibitionē ꝓcedas:cōpetit mihi domino interdictū qđ vi aut clā,vt deſtruatur quicquid poſt nūtiationē eſt factū.Frā.Ac.

g *Prohibuerit.* ſecus ſi nuntiauerit nouum opus:quia tunc tantū hoc edictum: vt ſupra,eo.l.j.§.j.R.quod non placet: quia idem eſt prohibere & nuntiare.Accurſius.

h *Competit.*vt.ff.quod vi aut clam.l.iij.in prin.&.ſ.de procura.l. per procuratorem.item & actio ex hoc edicto:vt.ff.eo.prętor.§. nonnulli.ADDITIO.Tu dic,ſecundum Bar.quòd hic prohibuit ſolum ædificantem:& ſic prohibitio fuit in perſonam, quæ parit ſolū interdictum quod vi aut clam.& hoc voluit hæc lex.

i *Interdictum.* ſi poſt denūtiationem ædificauit: hoc eſt ſi ſpreta nuntiatione,& non præhabita remiſsione ædificatum eſt.

BIU Cujas

Aedibus communibus.]*CASVS.* Si cum opus fieret in solo communi duorum, nuntietur vni ex his: & alter nihilominus in opere procedit: an ambo teneantur ad destruendū? quęritur. distinguitur: aut ambo ædificant: & tunc ambo tenentur. aut vnus altero ignorante: & tūc ille solus tenetur ad destruēdum suis ipēsis. Quod autem dixi commune solum: intellige etiam si communiter possideant, licet non sit corū ꝓprietas soli. Fran. Accursius.

a *Aedibus communibus.* quo ad possessionem: quod satis est quo ad hoc edictū: vt. j. ſi. l. & dic, existentibus.

b *Fiat.* quod sufficit: vt supra, e. de pupillo. §. si plurium res.

c *Tenebit.* ad patiētiā & expensam qui fecit: sed alij ad patiētiam tā tū: vt. j. quod vi aut clā. l. cōpetit. §. fi. & j. e. l. fi. & ſ. cōmuni diui. si quis putans. §. fin.

d *Fiat.* hoc primis cō uenire non videtur. nā in proposita quæstione dixit ædes fuisse cō munes: modo dicit, nō interesse cuius sit solū. sed videtur interesse: quia si solū est vnius, eius ædes nō sunt communes. quid ergo dicemus? Respon. facilis est quæstio, & in litera soluitur. sufficit enim, quòd omnes sunt possessores.

d *Fiat.* & ipse ratum habeat: vt infra, e. l. prętor. §. hoc interdictū.

e *Fiat.* nam ille tenebitur demolire.

Qui scienter facit contra nuntiationem, vel etiam consentit vt fiat: tenetur ad demoliendum expensis suis. si vero nec fecit, nec consentit vt fieret, vel etiam ignoranter consentit: non tenetur ad expensas, licet teneatur ad patientiam. Pau.

XVIII. PAPINIANVS libro tertio Quæstionum.

AEdibus cōmunibus[a], si ob opus nouum nuntiatio vni fiat: si quidem ex voluntate omnium opus fiat[b], omnes nuntiatio tenebit[c]. Si verò quidā ignorent: ſolidū obligabitur qui cō tra edictū prætoris fecerit. Nec ad rem pertinet cuius solum sit, in quo opus fiat[d]: sed quis eius soli possessor inueniatur: modò si eius nomine opus fiat[e].

Licet nuntiator succumbat in prosecutione nuntiationis noui operis, non tamen denegantur sibi ordinariæ actiones: puta confessoria, vel negatoria, vel interdictum vti possidetis: per quas potest agere vt demoliatur. Pau. de Cast.

XIX. PAVLVS libro *Quæstionū.

SCiendum est, denegata[f] exe cutione operis noui, nihilo minus integras legitimas actiones[g] manere[h]: ſicut[i] in his quoque causis manent, in quibus[k] ab initio operis noui denuntiationem prætor denegat[l].

Per hanc l. no. hic formam denuntiationis noui operis fieri: quia debet concipi in rem, non in personam: scilicet, ne aliquid fiat: quod intelligitur, scilicet ab aliquo: nō autem ne facias: quia tunc non afficeret nisi personam. Pau. de Cast.

XX. VLPIANVS libro septuagesimoprimo ad Edictum.

PRætor[m] ait†: *Quem cū nūtiatum[n] est, ne quid[o] operis noui fieret[p]: qua de re agitur, quod in eo loco[q], antequam nuntiatio missa fieret, aut in ea causa esset vt remitti[r] deberet, factum est: id restituas[s].*

Ex hoc edicto (si fiat contra nuntiationem) oritur interdictū, per quod agitur ad demoliendum, etiam si aduersarius habuerit ius faciēdi, vel ædificādi. Pau. de Cast.

VInterdictū[t] hoc ꝓponitur[u] ex huiusmodi causa[x]. *Edicto [enim] expressum[y] est, ne post operis noui nūtiationē quicquā operis fiat, antequā vel nūtiatio missa fiat, vel vice nuntiationis missæ satisdatio[z] de opere restituendo fuerit interposita. qui igitur facit[a]: etsi ius faciendi habuit[b], tamen contra interdictū prętoris[c] facere videtur: & ideo hoc destruere[d] cogitur†.

Interdictum demolitorium locum habet, siue totum sit ædificatum post denuntiationem (quod contingit quando tempore nuntiationis locus erat vacuus) siue pro parte, quod contingit quando tunc erat aliquid ædificatum: sed postea compelletur vt illud destruatur quod factum est postea. Pau.

Sciendum.]*CASVS.* Aliquando contingit nō impediri ædificāté per nūtiationé: vt quia satisdedit: vel quia nūtiatio non tenet, vt quia facit in fundo in quo habebam ius eundi. tamen datur mihi auxilium de iure ciuili, scilicet negatoria. Fran. Ac.

f *Sciendum est, denegata.* quia cauet ædificator. Accursius.

g *Actiones.* confessorias & negatorias, quando in meo ædificat: sed habet naturalem causam.

h *Manere.* ei in cuius læsionem opus fit.

i *Sicut in his.* ecce secundum dictum.

k *In quibus.* actionibus.

l *Denegat.* vt supra, eo. l. qui viam. & l. j. §. fi. & l. ij. & iij. §. j. & l. de pupillo. §. si quis riuos. Accursius.

Prætor ait.]*CASVS.* Nullus post nuntiationē sibi factā debet in opere procedere, nisi satisdet, vel sibi remittatur. & si cōtra fecerit: quidquid facit nō iure, debet destruere suis ipēsis. & hoc prætor dixit. & etiā Vlpia. hic idē tractat illud idē dicēs. [*SIVE AVTEM.*] Siue vis ædificiū facere in solo meo: siue ędificiū quod erat ibi, vis destruere: possum tibi nūtiare. [*AIT PRAETOR.*] Exponit nūc Vlpia. verba prætoris. nam dixit prætor: quod factū est, restituas. vnde Vlpia. dicit, ꝙ siue iure, siue nō iure opus sit factū post nuntiationē ante remissionē: debet destrui. & est ideo, quia est contemptus iussus prætoris. [*SI QVIS PARATVS.*] Si nūtiaui tibi nouū opus, & tu vis satisdare, & ego nolo recipere: nuntiatio pro non facta habetur. [*HOC INTERDICTVM.*] Actio in factū quæ datur pro destructione operis facti post nūtiationē ante remissionē, datur hęredi: sed nō contra hęredē opus faciētis: nisi inquantū ad eum peruenit: id est, vt præstet patientiā destruendi operis. [*NONNVLLI.*] Dātur in hoc. §. duo auxilia ad opus destruēdū quod est post nuntiationē ante remissionē factū: scilicet actio in factū ex edicto prætoris. ſ. in prin. l. posito, & interdictū quod vi aut clā. [*DEINDE AIT PRAETOR.*] In hoc. §. cōsiliū datur reo cui nuntiatū est. nā si vult in opere procedere, satisdet: si velim recipere. si autē nolim: sufficit ꝙ offerat, vt sic secure possit in opere ꝓcedere. [*HOC INTERDICTVM.*] Dicitur, ꝙ siue iure, siue nō iure, opus fiat: si ego nuntiem, & tu satisdare velis: tutus es vt possis in opere procedere. & redditur ratio in litera. [*HOC AVTEM INTERDICTVM.*] Si cū ædificarem, nūtiasti nouum opus: & ego satisfeci: si tu ammodo me ꝓhibeas, possum vti hoc interdicto ne vis fiat mihi &c. Sed pone ꝙ ędificabā ī loco publico, vel priuato: & satisfeci, vel repromisi tibi nūtiāti: & alius me impediat: nō habeo hoc interdictum, ne vis fiat &c. Vltimo dicit: si satisdatio facta est vsque ad tēpus: tēpore finito cessat interdictū, ne vis fiat &c. [*SI ALIQVANDO.*] Si nundum tibi nouum opus: & te volente satisdare non recepi satisdationē, postea cū vellē recipere eā, tu nō vis præstare: certe non potes ammodo in opere ꝓcedere. & sic cessat interdictum, ne vis fiat. supra, proxime positū. [*HOC INTERDICTVM.*] Pone casum secundū Bul. hoc modo: Nuntiaui nouum opus: certe si intra annū satisdas, poteris secure ædificare: & habebis interdictū, ne vis fiat. quod transmittes etiā ad hæredē tuum. Vel dic aliter, vt in secunda parte glossæ. Fran. Accursius.

† *Not. hic.*

† *Cōcor. text.*

Flo. cum.

m *Prætor.* De prima parte huius edicti, quę est prohibitoria, quæ fit tribus modis, plenè & diffusè dictū est vsque huc: sequitur videre de secūda, quæ est demolitoria, siue restitutoria: circa quam quia prætor fecit edictū suum, ponūtur eius verba, quæ talia sunt: Prætor ait &c.

n *Nuntiatum.* ab eo qui iure potest nuntiare.

o *Ne quid.* verba nuntiantis ponit prætor.

p *Fieret.* scilicet super ea re de qua &c. Azo.

q *Quod in eo loco.* modo respon. prætor. Accursius.

r *Remitti.* veluti si est satisdatum, vel per eum qui ædificauit non stetit quo minus satisdaret: vt infra, e. l. proxi. & supra, eo. de pupil. §. si is cui. & infra, e. §. si quis paratus. Accursius.

s *Restituas.* id est, destruas.

t *Interdictum.* restitutorium: vt. ſ. e. l. j. in prin. & hoc idem appellatur edictum. sed dic ꝙ edictū parit interdictū: sicut obligatio actionem. Vel dic quòd edictum est genus: quia quælibet generalis lex sic dicitur: vt. C. de le. & constitu. l. leges. sed interdictum prætoris, lex. Vel supra ponitur, edictum: id est, interdictum: sic dictum quia prohibet: vt hic dicit statim. aliàs dicitur, quia inter duos redditur: vt institu. de interdi. §. sunt tamen.

u *Proponitur.* loquitur Vlpianus.

x *Causa.* qualem vidisti.

y *Expressum.* tacite. s. eo ꝙ mādat destrui, videt vetare ne fiat. sic. ſ. de edē. l. si qs. §. phibet. & ar. j. de manu. test. l. si qs locuples.

z *Satisdatio.* datis fideiussoribus, non pignoribus: vt infra, de præto. stipu. l. prætoriæ. M.

a *Facit.* contra prædictam formam, vel nuntiationem.

b *Habuerit.* veritate inspecta, non reuerentia prætoris.

c *Prætoris.* sed cum non fiat ex aliqua de tribus causis quæ sunt supra, eo. de pupil. §. sextus. nō videtur tenere nūtiatio, & sic nec contra prætorem factum: vt infra, de remiſ. l. j. §. j. quæ est contra. Respon. asserebat saltem: vel aliud erat ibi in. l. illa de remissionibus impedimentum: vt supra, eo. l. j. in prin. dixi. Accur.

d *Destruere.* si post primam denuntiationem facit.

Sine

BIU Cujas

a *Siue autem locus.* quo parabat se ad ædificandum. Azo.
b *Vacuus.* habet tamen formam: vt infra, eo. ſtipulatio. §. opus.
c *Aedificatus.* quia vult deponere: vt. ſ. eo. l. j. §. opus. Vel dic, ædificatus, non tamen perfecit: aliàs ſecus: vt ſupra, eo. l. j. §. j.
c *Aedificatus.* id eſt, inchoatus ædificari.
d *Ait prætor: Quod factũ eſt.* materialiter ponuntur hæc verba.
e *Factũ eſt.* modo ſcipit expoſitio Vlpiani.
f *Interdictum.* de operis noui nunti. in cuius locum datur actio in factum.
g *Habebit.* Nota de pœna nõ parétis. ſic. j. de re mili. l. iij. §. in bello. ſed in caſibus fallit: vt. ſ. eo. l. de pupil. §. ſi quis riuos. &. l. j. §. ſi quis ædi. ſic &. j. quod vi aut clã. l. ſi alius. §. belliſsime. &. §. eſt & alia. Accurſius.
h *Loco habetur.* vt ſatiſdatio. M.
i *Nullo.* cõtradicẽte.
k *Si quis.* ædificans.
l *Satiſdare.* cum eſſet ei nuntiatum. Idem putat Placé. ſi ſit paratus ſuſcipere iudicium: dicendo, hodie conſtat, hodie agatur. Accurſius Florentinus.
m *Stipulari.* de opere demoliendo.
n *Debeat.* id eſt pro remiſſa haberi, niſi modo velit recipere: vt infra. §. ſi aliquando.
o *Per actorem.* id eſt, nuntiatorem.
p *Remitti.* id eſt, pro remiſſa habeatur. ſic in auth. vt exac. in do. §. fina. ſic ergo ſi ſtatí poſt nuntiationem offerat: obtinet quòd hic dicit. Sed cõtra. C. de ędifi. priua. l. fin. vbi ante tres menſes non auditur volens ædificare, etiã ſi milies vellet ſatiſdare. Sol. hæc ſecundum illam. Azo. Alij, quòd ibi per prætoré: hic per ſe. Vel ſol. vt ibi.
q *Debeat.* nuntiatio.
r *Hoc interdictum.* ſcilicet reſtitutoriũ: qđ eſt in prin. huius. l.

*Flo. hoc

*Flo. fiet

Siue autẽ locus[a] vacuus[b] ſit, vbi nũtiatũ eſt, ſiue ędificat[c]: ędificat[c]: ęquè huic* interdicto loc[o] erit.

Quando lex indiſtincte loquitur, indiſtincte debet intelligi: & id quod eſt factũ ſpreta nũtiatione, nõ poteſt dici iure factũ vbi ius contradicat, licet faciens haberet ius faciendi ſi nũtiatio nõ eſſet facta. Pau.

Ait prętor: *Quod factũ[d] eſt, reſtituas.* Quod factũ eſt[e], iubet reſtituí: neque intereſt, iure factũ ſit, an nõ. Siue [igitur] iure factũ ß eſt, ſiue nõ iure factũ eſt: interdictũ[f] locum habebit[g]. Quidquid autẽ ante remiſsionem fit, vel illud quod loco remiſsionis habetur[h], pro eo habendũ eſt atque ſi nullo[i] iure factũ eſſet.

Si oblata fuit ſatiſdatio de demoliendo, & per nuntiantem ſtetit quo minus præſtaretur: habetur nuntiatio pro remiſſa. Pau. de Caſt.

Si quis[k] paratus fuerit ſatiſdare[l]. deinde actor ſtipulari[m] nolit: in ea cauſa eſt, vt remitti debeat[n] [nuntiatio.] nam cum per actorẽ[o] ſtet*: apparet in ea cauſa eſſe, vt remitti[p] debeat[q].

Interdictum demolitorium eſt perpetuum ex parte temporis, & ex parte tranſmiſſionis: quia tranſmittitur ad hæredes, & datur contra facientem, vel ratum habentem factum poſt nuntiationem: ſed contra hæredem eius non datur, niſi quatenus ad eũ peruenit. Pau. de Caſt.

Hoc interdictũ[r] perpetuò[ſ] datur: & hæredi[t], cæteriſq; ſucceſſoribus[u] cõpetit. Aduerſus ipſum quoque qui opus fecit, vel factum ratum habuit[x]: interdicto[y] loc[o] erit. Planè ſi quęratur, an in hæredem eius qui opus fecit, interdictum hoc cõpetat[z]: ſciendum eſt, Labeonẽ exiſtimaſſe in id quod ad eum peruenit, dumtaxat dari oportere: vel ſi quid[a] dolo malo ipſius factum ſit quo minus peueniret.

Succurritur contra molientem nouum opus, nedum hoc interdicto, ſed etiam in factum actione. h. d.

Nõnulli[b] putãt[c], [tam] actionem[d] in factum eſſe dandam, quàm interdictum[e]: quod verum eſt.

Præſtita ſatiſdatione de demoliendo: vel oblata, & non recepta: competit ædificare volenti interdictum ex ſecundo capite edicti, ne prohibeatur volens ædificare. Pau. de Caſt.

Deinde[f] ait prætor: *Quem[g] in locum nuntiatum eſt, ne quid operis noui fieret[h]: qua de re[i] agitur, ſi de ea re ſatiſdatum eſt: quod[k] eius[l] [nomine] cautum[m] ſit, aut per te[n] ſtat quo minus ſatiſdetur: quo minus illi in eo loco opus facere liceat, vim fieri veto.*

In iſto. §. ponuntur caſus in quibus non competit volenti ædificare hoc interdictum, ne vis fiat ei. Primus eſt, quando ipſe debebat ſatiſdare cum fideiuſſoribus. ſed compromiſit ſine fideiuſſoribus. vſque ibi, neque enim &c. Pau. de Caſt.

Hoc interdictum[o] prohibitorium eſt, ne quis prohibeat facere[p] volentem eum qui ſatiſdedit[q]. Etenim pertinet ad decus[r] vrbium, ædificia[ſ] non derelinqui. Nec quicquã intereſt, iure[t] quis ædificet, an non iure ædificet: cùm ſit ſecurus[u] is qui opus nouum nuntiauerit, poſtea quàm ei cautũ eſt. Hoc autem interdictum[x] cõpetit ei qui ſatiſdedit[y]. Adiicitur[z] & illud[a]: *Aut per te ſtat[b] quo minus[c] ſatiſdetur.* proinde ſi ſatiſdatum non eſt, ſed repromiſſum: ĩterdicto[d] huic loc[o] nõ erit[e]. Neque enim permittẽdũ fuit ĩ publico ædificare, priuſquam appareat quo iure quis ædificet. Et ſi ſa-

A Duo ſunt hic. Tertius. ſ. e. de pupillo. §. qui op[s]. ſed ibi nõ ademoliẽdũ, ſed ad ædificandum: quod in idem recidit. Quartus. ĵ. l. pxi. §. j. Quintus & ſextus, vt colligitur. ĵ. eo. ſtipulatio. §. habet. *ſex modis nũtiari poſſunt.*
f *Deinde.* dictum eſt de primo & ſecundo capite huius edicti, qualiter prohibeatur actori: dicitur nunc qualiter reo.
g *Quẽ.* ponit prætor modo verba nũtiatis.
h *Fieret.* ſcilicet ſuper ea re &c. Accurſius.
i *Re.* modo ſcipit ponere ſua verba.
k *Quòd.* id eſt, quia.
l *Eius.* aliàs eius, ſcilicet operis nomine: & aliàs eis, ſcilicet nuntiãtibus.
m *Cautum.* aliàs, cautum: & aliàs, actum, id eſt, factum quod fieri debet: & idé ſit ſenſus.
n *Per te ſtat.* ſcilicet nuntiãté. & ſupple quo minus ſatiſdetur, ſi nõ habes in textu: vt. ĵ. §. hoc autem. ſcilicet de opere demoliendo. & eſt ſic. ſ. eo. quia in ré. §. j. Et poteſt eſſe contra. C. de ædi. pri. l. fin. Sol. vt dixi ſupra. §. ſi quis paratus.
o *Hoc interdictũ.* pxi.
p *Facere.* id eſt, qui vult procedere in opere iam incepto.
q *Satiſdedit.* vel fuit paratus.
r *Decus.* ſic. ĵ. ne quid in loco publico. l. ſi.
ſ *Aedificia.* imperfecta.
t *Iure.* veritate inſpecta.
u *Securus.* de iure: vt &. ĵ. e. ſtipulatio. §. j.
x *Hoc autem interdictũ.* quod eſt ĩ. §. deide.
x *Hoc autem interdictum.* prohibitorium.
y *Satiſdedit.* de opere demoliendo.
z *Adiicitur.* partí expreſſe, quia remiſiſti ex preſſe nuntiationé. & partim tacite: quia cũ vellet ſatiſdare, tu nihil dicebas: ná habebitur ammodo pro remiſſa.
a *Illud.* in verbis prætoris.
b *Per te ſtat.* ſcilicet, nuntiantem.
c *Quo minus.* ſubaudi hoc interdictum competat.
d *Interdicto.* prohibitorio, ne vis fiat ſibi ædificanti.
e *Nõ erit.* ſi totũ hoc reſpõſum ĩtelligas in ędificãte in publico, vt ſtatim innuit: neq; enim &c. videtur male dicere. ná tũc bene ſufficit repromiſsio: vt. ſ. e. l. nõ ſolũ. §. ſi cũ iure. &. ĵ. de prętor. ſtipu. l. j. §. ſtipulationũ. ad hoc R. dixit qꝑ prĩ. in priuato, vbi nõ ſufficit repromiſsio: ſecꝰ ſi in publico. ſ. opꝰ fiat & hoc ſubiicit: neq; enim &c. & quod ſubiicit, quo iure, ſupple patet eum ædificare poſtquã repromiſit: & ſic ſcutũ ſuum albo & nigro variauit. Alij totũ in publico legũt, & dicũt qꝑ alieno nomine volebat cauere: ſecꝰ ſi ſuo: vt patet in. d. §. de prętor. ſtipu. ĩ fi. Tertij, qꝑ ſufficit repromittere vt poſsit ędificare, & nõ cogatur ad prętoré venire: vt. ſ. e. ti. l. de pupillo. §. ſi is cui. & nõ deſtruatur quod fecit: nõ tamẽ hoc interdicto ſcilicet ſecũdo aget: ſed vt agat ſatiſdet, ſecũdũ M. ĩmo & ſi ſatiſdet, nõ aget, niſi ꝓbet qꝑ iure: puta permittẽte prĩcipe, vel ſenatu. & hoc placet: & eſt plana ſi aliꝰ vetet: & ſecũdũ hoc tota ĩ publico loquitur. Quid ſi primo nũtiator vetet? Reſpõ. ad hoc, licet nõ debeat vetare, & exceptione repellat: iudex

Opera noua ibi. & differẽtias ibi no. Item no. ſex modis agi pro his operib[ꝰ].

BIU Cujas

dex tamen ex officio non permittet eũ ædificare, nisi cõstet quo iure &c.vt &.j.ne quid in lo.pub.l.ij.§.si quis nemine. Quarti dicunt,quòd fiebat in publico: sed nuntiatio fiebat ratione priuati commodi.vt.ŝ.e.l.j.§.nuntiatio. *ADDITIO.* Ista glo. est notabi.secundum Pau. de Cast. hic ad hoc q̃ quando ædificatur in publico,sufficit nũtiãti repromittere. nã illud est verũ si sequit dũtaxat interesse publicũ: secus si suũ propriũ priuatũ: sicut in cautione dãni infecti: vt.j.ti.j.l. prætor.in prin.&.§.j.

a *Cautum.* i.satisdatũ.

b *Non perseueret.* vt quia dies sit finit[o]: vt.j. titu.j.qui bona.§. fi. & l.seq.in princ. vel facti sunt fideiussores inopes: vt.ŝ.vt in posse.si is à quo.§.fi.&.l.seq.& ad hoc.j.quorũ leg.l.j. §.antep. quod ait.&.§. pe.&.ŝ. de in rẽ verso. l.si p̃ patre.§. versum.

Flo.etiam post ann. &c.

c *Interdictũ.* quod datur reo.

d *Stetit per nuntiatorẽ.* & ita cõpetebat interdictũ ædificare volẽti.

e *Non stat.* per nũtiatorem,quo minus satisfiat accipiat.

f *Interdictum.* ne vis fiat ei:& sic licet variare, secundũ Io. sic &.j. quo.le.l.fi.&.ŝ.de arbi. l.Celsus.in fi.&.l.seq.

g *Cessat.* id est,sibi nõ datur nisi satisdet.

h *Hoc interdictum.* ne vis fiat ei: quod est in.§.deinde. secus in alio quod est in prin.l.vt.ŝ.ea.l.§.hoc interdictũ. quę est cõtra[a]. *a Solue vt ibi,secundũ Bar.*

i *Cessat.* aliàs,cesset:aliàs,cessat.& dic,secundum H.quòd si nõ satisdat intra annum, non admittitur postea satisdare volens, vt ei competat interdictum.sed si intra annum satisdat,tunc hæredi datur:vt subiicit:& perpetuo,secundum H.sic ergo cessat, id est, non nascitur de nouo. vel lege plane,vt duret intra annum,non plus:licet exceptio sibi sit perpetua : vt.C.de except.licet.& nascetur, scilicet hoc interdictum non ex die nuntiationis, sed ex die satisdationis.nec tamẽ tunc,scilicet cum est satisdatum, currit annus,cũ nec agi possit : sed ex die inquietationis:sicut in pi. act.[b] & in quibusdam aliis dicimus:vt.ŝ.de pig.act.l.si rem alienam prin. quia ibi dicit denuntiationem ab initio posse fieri post annum à die inchoati operis. hoc interdictum, ne vis fiat ei cui nuntiatum est,datur vsque ad annum. *b Istud non placet Bar. quia nõ oritur ex contractu vt il læ actiones:*

k *Post annum.* si intra annum satisdatum non fuit.

Stipulatio.] *CASVS.* Dicitur in hoc prin.quando habet locum cum satisdatio quæ præstatur de opere destruendo &c. & certe habet locum cum tibi ædificanti nouum opus nuntio, dicens te nõ habere ius ædificãdi me inuito. nam si tu vis in opere pcedere,debes satisdare.[*SI QVIS AVTEM.*] Si tibi ædificanti nuntiaui nouum opus: quæritur quale consiliũ tibi detur vt posis in opere procedere?& dicitur, quòd debes satisdare de destruẽdo opere si apparebit te iniuste ædificasse. nã ea præstita, consultum est vtrique parti:& mihi nuntianti,& tibi cui est nũtiatum:quod dic vt in litera.si autẽ absque satisdatione in opere processisti:quicquid est factũ,debet destrui.[*HABET AVTEM.*] Si nuntiaui tibi ædificar.ti nouum opus , & satisfecisti de opere destruendo si apparebit te iniuste ædificasse : quæritur quando hæc stipulatio cõmittatur? Et respon. quòd tunc quãdo egi confessoria vel rei vin. dicens opus non iure factum,& obtinui:nam tunc destruere debebis. Idem si stat per te quo minus iudicetur:quia nolebas te defendere in hac parte.[*OPVS AVTEM.*] Si aliquos lapides portaueris ad ædificandum:nunquid possum nuntiare nouum opus?certe nõ,nisi inceperim opus iam facere.[*SIVE AVTEM.*] Cum ædificares,nũtiaui tibi nouum opus : tu satisfecisti. certe si iudicatur te debere destruere opus,siue per te stet quo minus iudicetur:debet destrui arbitrio boni viri.sed si non patiaris destrui : tunc agam ad interesse act. *sed oritur ex delicto, scilicet inquietationis propter contractũ: ideo tempore inquietationis oriri puto. quod est verum, secundum eundẽ. Bar.*

tisdatum sit, cautũ[a] tamen non perseueret[b]: interdictũ[c] cessat.

Vltima morã nocet. Pau. de Cast.

¶ Si aliquãdo stetit per nuntiatorẽ[d] quo minus satisdetur,nũc nõ stat[e]:interdictum[f] cessat[g].

Interdictum ne vis fiat ei,competens post satisdationem,durat anno. Pau.

¶ Hoc interdictũ[h] cessat[i]*post annum[k]:& hæredi, cæterisque successoribus competit.

Primo loquitur quãdo ista stipulatio interponitur:vsque ibi, si quis autẽ. ibi secundo,ponitur stipulationis effectus ex vtraque parte, vsque ad.§.habet autem.ibi ponitur tertio, quãdo committitur vsque ad.§.opus. ibi quarto , pro quo opere cõmittatur vsque ad.§.siue.ibi quinto, ad quid committatur. vsque ad.§.quæsitum. Pau.

XXI. IDEM libro octogesimo ad Edictum.

STipulatio[l] de operis noui nuntiatione[m] interponi solet[n],quotiens vicinus dicit, ius sibi esse prohibere vicinũ opus nouum inuito se facere.

In hoc.§. ponitur , quis sit effectus huius stipulationis,seu satisdationis : quia per eam consulitur vtrique parti: & ædificanti,vt possit persequi ædificium:& nuntianti, quia sibi est cautum de demoliendo : dat etiam consilium ædificare volenti , quòd eam offerat post nuntiationem, si vult ædificare secure. Pau.

¶ Si quis autem vult post opus nouum nuntiatum impune ædificare:offerre[o] debet satisdationem* nuntiatori. quod si fecerit:vtrique cõsultum est: tam ei qui nuntiauit,quoniam cautum habet de opere restituendo[p]: quàm ei,cui nũtiatum est : quia molitio[q] eius non impeditur. antequã enim caueat, quicquid ædificauerit:interdicto restitutorio[r] destruere compellitur[f].

Flo.satisdet nuntiari

Stipulatio de domoliendo committitur, postquam fuit iudicatum nõ iure fuisse ædificatum: vel per ædificantem steterit quo minus iudicetur. Pau. de Cast.

¶ Habet autem[t] ista stipulatio conditionẽ[u], vt ita demum cõmittatur[x], si iudicatum[y] fuerit: siue ante rem iudicatam causa quæ[z] acciderit,neq; [a]res defendatur. Et de dolo malo subiicitur[b] clausula.

A ex stipulatu.[*QVAESITVM.*] Plures ædificabãt in quodam solo:puta domũ faciẽtes.nuntiaui eis nouũ opus. volunt satisdare.quæritur an omnes debeãt satisdare:an sufficit si vnus nomine omniũ satisdet? Et dicitur,q̃ omnes debent satisdare,& quilibet insolidum.& reddit rationẽ.Secundo dicit:cũ ædificares in solo quodã, nuntiauimus tibi nouũ opus.tu vis satisdare.quæritur an sufficiat si satisdes vni nostrum nomine omniũ, an cuiq; separatim? Et dicitur, q̃ si inter nos cõueniat cui nostrum nomine omnium satisdes:seruabitur cõuentio.si autẽ non conueniat,tũc cuique nostrũ erit satisdandũ. Tertio dicit:q̃ in satisdatione quã præstat ædificans: non solum debet cõtineri de destruẽdo si apparebit iniuste ædificasse : sed etiam de interesse præstando,quãtum cuiusque interfit, si hoc maluerit. Quarto dicit:si vni nostrum nomine omniũ est cautũ per hæc verba:quãti ea res erit:sufficit perinde ac si dixisset,quãtum cuiusque interfit. Fran. Accursius.

l *Stipulatio.* quæ aliquando est satisdatio, aliquando cautio.

m *Nuntiatione.* remittenda,& opere demoliẽdo:& fit sic: p̃mittis

B

C te hæredémve tuũ(vt.ŝ.e.non solũ.§.fi.)restituturũ tuis sumptibus quod post denũtiationẽ feceris.sic &.C.de ædi.priua.l.fi.in fi.l.& dolũ malum abesse:vt.j.§.habet.& damnũ quod ob id inflictum fuerit, refarciturũ:vt.j.ti.j.l.qui bona.§.si quis opus.aut si hoc non feceris,quanti ea res erit:vt.j.e.§.siue autẽ.&.§.idẽ dixit.illa autem clausula,si iudicatum fuerit non iure factũ,vel per te steterit quo minus iudicetur,tacite intelligitur : vt.j.§.habet.

n *Solet.* respondet hic iurisconsultus tacitæ oppositioni.

o *Offerre.* nota.sic.C.de contrahen.stipul. magnam. Sed argu. contra.j.quo.lega.l.fina.§.j. *ADDITIO.* Dic,secundum Bar. quòd hic erat opus offerri ad excludẽdum ius nuntianti ex nuntiatione quæsitum . in contrario legatarius non habebat ius remittendi, aliàs retinendi , cum illicite occupasset : ideo non est opus ei offerri:sed satis est petenti moram non fieri.

p *Restituendo.* in pristinum statum.

q *Molitio.* id est,constructio:sed demolitio contrarium significat:& est cõtra.C.de ædi.pri.l.fi.Sol.ŝ.l.proxi.§.si quis paratus.

r *Restitutorio.* quod est in prin.l.prætor.

f *Compellitur.* quod vi aut clam. vel act.in factũ ex hoc edicto.

t *Habet autem stipulatio.* de opere demoliendo: de qua dixi supra,proxi. Accursius.

u *Conditionem.* scilicet tacitam.sic.j.titu.j.l.iiij.§.hoc autem.& j.de solu.cum quis.in prin.Sed arg.cõtra.j.de adqui.pos.l.quod meo.§.si furioso.& de duo.reis.duos.in prin. Accur.

x *Committatur.* ad interesse,vel ad operis demolitionem.

y *Si iudicatum.* scilicet opus non iure factum.ex tunc ergo demum poterit agi ex stipulatione. Sed qua actione agetur vt hoc pronuntietur? Respon.confessoria, vel negatoria,vel rei vindicatione:per quas non consequitur vt suis impensis destruat ædificatum:sed tantum consequitur destructionem:& ita necesse est agi ex stipulatione secundo iudicio , vt suis impensis. & sic duo sunt iudicia:vt not.ŝ.l.proxi.§.nõnulli.sed & si ex eo quod fit in publico,interposita esset stipulatio:ad hoc vt cõmittatur:agetur prius actione populari in factũ:petendo id in publicũ,& dicẽdo non iure factum:& sic committitur stipulatio lata sententia.

z *Quæ.* id est,aliqua. Accursius.

a *Neque.* id est , quòd res non defendatur &c. & sic.ŝ.e.ti.l.fi prius. &.j.quod vi aut clam.l.j. §. sed & si quis contra testationem.&.l.vim facit.in prin.

b *Subiicitur.* in stipulatione:vt dixi.ŝ.in prin.hui[9].l.hoc modo, promittis

promittis quòd dolo malo non fiet aliquid quo minus sententiæ pareatur, secundum Guil. vel quo minus iudicetur: & si committitur sic, absentet se. sic & infra, iud. sol. l. iudicatum.

a *Factum.* inceptum, sed non perfectum.
b *Accipimus.* vt possit denuntiare, vel demoliri. Accur.
c *Instar.* vt sic possit

Hic declarat iurisconsultus ad quid cõmittitur ista stipulatio: & dicit, quòd committitur vt demoliatur opus si factum est post nuntiationem taliter quòd habeat instar operis. committitur etiam ad interesse, si non demoliatur: seu per ædificantem steterit quo minus iudicetur: vel dolus in causa committatur. Pau. de Cast.

†Opus autem [nouum] factũ [a] [sic] accipimus [b], non si vnum vel alterum cæmentum† fuit positũ: sed si proponatur instar [c] quoddam, & quasi facies quædam facti* operis [d]. ¶ Siue [e] autẽ res iudicetur, [f] siue res non defendatur: stipulatio [g] in id committitur, vt res viri boni arbitratu restituatur [h]. Quòd si ita restitutum nõ erit: quãti ea res erit, tãtam pecuniam dabit [i] [is,] si hoc petitori [k] placuerit [l].

Si pluribus nuntiatur: omnes debent satisdare. si plures nuntiant, debet omnibus vel vni pro omnibus satisdari: & tunc stipulatio simpliciter cõcepta, ad omnium interesse refertur. Pau. de Cast.

¶ Quæsitum est, si plures domini ędificent, an omnes cauere [m] debeant [n]? Et ait Labeo, vnum [quemque] cauere debere: quia restitutio [o] operis fieri pro parte nõ possit [p]. Idẽ ait, & si plures nuntient [q]: curandũ esse vt vni caueatur, si inter eos cõueniat [r]. Planè si non conueniat: & singulis erit cauendum. Idem dicit adiiciendum esse in stipulatione [s], vt tantum præstetur quanti vniuscuiusq; interfit, si hoc maluerint [t]. Cæterùm si ita fuerit (inquit) cautũ [u], *Quãti ea* [x] *res erit*: dubitabitur, vtrum ad totius operis* æstimationem hæc verba referãtur: an verò ad [id] quod eius [y] interest qui stipulatur. [z] Ego puto, & si sic fuerit vni cautũ, *Quanti ea res erit*: defendi posse stipulationem [a] sufficere. [b] ad operis [c] enim quantitatem [d] ea refertur.

Hoc edictum datur contra hæredem ad patientiam, non ad impensam. Pau.

XXII. MARCELLVS libro quintodecimo Digestorum.

CVi opus nouum nuntiatũ est, [si] ante remissam nuntiationem opere facto decesit: debet hæres eius patientiam [e] destruendi operis aduersario præstare. [f] Nam & in restituendo [g] huiusmodi opere, eus qui contra edictũ fecit, pœna versatur: [h] porro autem in pœnam [i] hæres non succedit. [k]

Istud interdictũ est in rem scriptũ: ideo transit in singularem successorem. Bar.

XXIII. IAVOLENVS libro septimo Epistolarum.

IS cui opus nouum nũtiatum erat, vendidit prædium [l]. emptor ædificauit. emptorem, an vẽditorẽ teneri putas, quòd [m] aduersus edictum factum [n] sit? Respondit. Cùm operis noui nuntiatio facta est: si quid ædificatum [o] est, emptor, id est dominus [p] prædiorũ tenetur: [q] quia nũtiatio operis [noui], nó personæ [r] fit: & is demum obligatus est, qui eum locum possidet, in quem opus nouum nũtiatum est.

DE DAMNO INFECTO, & de suggrundis & protectis.*†

TITVLVS II.

Iubere de cauẽdo, potest fieri p magistratus municipales, licet sit de mixto imperio: & talibus magistratibus non competunt ea quæ sunt imperii, sed duntaxat ea quæ sunt simplicis iurisdictionis: tamen fallit hoc casu, propter periculũ quod est in mora. Pau.

a *Stipulatur.* scilicet tantum.
b *Stipulationẽ.* quia nõ dicit cuius: & sic nõ ad totũ videbatur.
c *Sufficere.* stipulanti & sociis: vt. ff. si quis cau. l. pe. & de pcu. in causæ. §. fi. & facit. j. ti. j. plures. & l. in hac stipulatione.
c *Ad operis.* s. totius.
d *Ea.* s. stipulatio. sed aliàs nõ est in nro casu.

*Infrebat Dy. in prin. l. 1. §. si quis adificiũ. ff. e. tit. quòd nũtiatio nõ poterat fieri & reparãti & reficienti opus: quẽ ibi Bar. & benè reprehẽdit post eũ omitto tamẽ, quòd nõ potest fieri fulciẽti opus antiquum: vt Alexã. no. Alexã. & doc. vbi supra. *Fl. facta. *Fl. corpis. a Nota quòd licet quis ad fa- ciũ præcise teneatur, non tamen præstan- do interesse liberetur: ta- mẽ scriptor qui prmisit libũ præci- se, potest co- gi vt scri- bat & effi- ciat. de qua doctrina hic in secũ- dis intẽpta- tio. Bolog. p quo vide bo. in gl. l. stipu- lationes cõ- modissimæ. in ver. spe- cialiter. de verb. oblig. & ibi om- nino Alex. in. 1. col. ciũ cõcor. ibidẽ per eum si- gnatis. & v l. stipulatio- nes nõ diui- duntur. col. pe. eo. ti. qđ tamẽ limi- tabis nisi ꝙ mouearur ad dignita- tem: vt not. Bald. in. l. nec patro- nus. in. 4. oppo. C. de ope. liber. & vid. vni-*

Infrebat nuntiari. & sic est contra. s. eo. l. j. §. potest. Sol. vt ibi. Vel factum non dicitur ad hoc vt possit ex stipulatione agi: vel ad hoc vt contempta nuntiatione possit peti destrui: & sic sunt argu. contraria. ĭ. de polli. l. j. §. cœpisse. & supra de aur. & arg. leg. & si non sint. §. quid ergo. &. §. si cui.

d *Operis.* scilicet noui.
e *Siue* [a]. Ex hac litera collige argumentum, quòd scriptor potest antiqui: vt cogi præcise ad scribẽ dum, & poni in com- & doc. vbi pedib [o]: vel tenetur ad supra. interesse si hoc placerit. at scholari: ar. s. quod metus cau. si cũ except. §. perinde. & ita concordant omnes doct. Bono. residentes. & est ratio, ne turbetur publica vtilitas, id est, stu- dium: sicut & hic, ne contemnatur edictum prætoris.

f *Iudicetur.* iniuste æmẽ scriptor dificatum esse.
g *Stipulatio.* de opere demoliẽdo: vt in prin. huius. l.
h *Restituatur.* id est, destruatur. Accur.
i *Pecuniã dabit.* quia hæc est vna de clausulis in stipulatione cõuẽdi. prehẽsis: vt. ĭ. eo. §. idẽ dicit. sed etsi tantum contineretur ibi opus destrui, tamẽ ad interesse agi potest: vt & infra de verb. obliga. l. quotiẽs quis aliũ. & de re iudi. si quis ab alio. §. fi. & s. eo. ex operis. Petitori. id est, nuntiatori. Accur.
l *Placuerit.* sic. s. de pac. rescriptum. §. j. & sic vel præcise ad factũvel ad interesse potest agi: & de hoc est electio actoris; vt hic, & s. de procu. l. sed & hæ. §. fi. Sed arg. contra in eo. tit. l. non cogendum. §. Sabinus. & facit. s. § habet.
m *Cauere in solidum.* quia &c. sed nuntiatio vni facta sufficit: vt l. stipulatio- supra. e. de pupillo. §. si plurium.
n *Debeant.* de opere demoliendo.
o *Restitutio.* id est, destructio.
p *Fieri non possit.* vt cõtingat liberatio: vt. ĭ. de verb. obli. l. eadem. §. fi. Sed contra in eo. tit. l. in stipulationibus. sed solue vt ibi. Accursius.
q *Nuntient.* quod est necesse: vt. &. s. l. de pupillo. §. si plurium.
r *Conueniat.* qui nomine omnium stipuletur. sic supra de admisi- ni. tu. l. ij.
ſ *Stipulatione.* quando vni cauetur.
t *Maluerint.* scilicet ad interesse agere: vt. s. eo. §. siue autem. vel maluerint hanc clausulam stipulationi inserere.
u *Cautum.* nomine suo, & aliorum.
x *Quanti ea.* quæ verba continent veram æstimationem: vt. ĭ. de verb. signi. l. inter hæc verba.

y *Eius.* scilicet stipulantis.
z *Stipulatur.* scilicet tantum.
a *Stipulationẽ.* quia nõ dicit cuius: & sic nõ ad totũ videbatur.
b *Sufficere.* stipulanti & sociis: vt. s. si quis cau. l. pe. & de pcu. in causæ. §. fi. & facit. j. ti. j. plures. & l. in hac stipulatione.
c *Ad operis.* s. totius.
d *Ea.* s. stipulatio. sed aliàs nõ est in nro casu.

ca. colũ. pe. vers. 3. propter publicã vtilitatem. C. de sen. quæ pro eo quod interest.

CVi opus.] CASVS. Cũ tu ædificares, nũtiaui tibi nouũ op⁹: tu spreta nũtiatione in opere pcesisti: tandẽ postea decesisti. certe hæres tuus debet tantũ patientiã pstare ad op⁹ destruẽdũ: nõ autẽ suis expẽsis. secus si tu adhuc viueres. nam tuis expensis debet destrui. Fran. Accur.

e *Patientiã.* vt &. s. eo. nõ solũ. §. morte. non impẽsã: vt. ĭ. qđ vi aut clam. l. vim facit. §. tãdiu. &. l. cõpetit. §. fi. &. l. semper. in prin. & hoc subiicit, nã &c.
f *Præstare.* nõ impẽsã.
g *Restituẽdo.* i. destruẽdo in pristinũ statum.
h *Versatur.* vt sumptibus suis tollat. Accur.
i *Pœnam.* impensarũ.
k *Non succedit.* vt & C. ex delic. defun. l. j. nisi lite contesta. vt. ĭ. tit. ij. l. si tertius. §. officium. &. §. fin. Itẽ arg. cõtra. C. de fruc. & lit. expen. l. ij. §. hæredis quoq;. ADDITIO. Dic secundum Barto. hic, ꝙ ibi fuit lis cõtestata: vel si non erat contestata, cõuenitur hæres ex suo dolo, secundum Dy.

IS cui.] CASVS. Titius volebat facere domũ in quodã solo: nũtiaui sibi: & ipse destitit ab opere, & vẽdidit solum illud Sẽpronio. tandẽ Sempron⁹ sciens nuntiationẽ factam vẽditori, nõ curat: ędificauit in solo illo. quæriẽ an istud op⁹ destruatur? Et dicitur quòd sic. & redditur ratio in litera: quia nuntiatio &c. & Sempronius tenetur tantum ad patientiam. Fran. Accur.

*vel * protectiõibus. Flo- †De suggrũ dis & pro- tectis pul- chre Bu. s. de iis qui deiecerũt. l. si vero. §. prætor ait.*

l *Prædium.* in quo opus faciendum erat.
m *Quòd.* id est, quia.
n *Factum.* subaudi quæro.
o *Ædificatum.* postea.
p *Dominus.* nouus. sed contra. ĭ. quod vi aut clam. l. vim facit. §. tam diu. sed ibi denegat illud dictũ: hic hoc cõcedit. vel ibi fuit ignorans emptor nuntiationem factã: hic non. Vel verius ibi ad impensas non tenetur, sed ad patientiã sic: vt hic. & hoc eodem modo solue aliud contra. s. de alie. iudic. l. iij. §. opus. Vel solue vt ibi. Accursius.
q *Tenetur.* ad patientiam, non ad impensam.
r *Non personæ.* sed rei: vt. s. eo. l. de pupillo. §. nũtiationẽ. sic creditur. i. mutuatur: vt &. s. de tribu. l. procuratoris. §. si plures. sic & sententia prædio datur. s. de nego. gest. qui aliena. §. fina. Et prædia conueniuntur. ĭ. de pub. l. imperatores.

DE DAMNO infecto, & de suggrũdis & protectis.

Qualiter aduersus futura opera caueatur, dixit: nunc aduersus præterita ruinã minantia. Et quia in suggrundis & protectis plerunq; hæc

BIU Cujas

fiunt:de his specialiter dicit:vt &.ff.de his qui deiec.l.si vero.§.prator.& quæ sint hæc,habes.ff.de verb.signi.malum.§.1.

Cvm res.] *CASVS.* Dicitur in hac.l. quis est ille iudex qui potest iubere cauere de damno infecto. Et certe nō solum prætores & alij magistratus maximi,sed etiā magistratus municipales ex delegatione sibi à prętore facta.& reddit rationē i primo cū res dāni infecti desiderat celeritatē.Fran.Acc.

† *Iste text. est valde notabilis, secūdum Alex.in.l.iubere.ff.si.* *ff.de iurisd.om.iudi.ad hoc quòd cautum sit dāni infecti, & alia celeritatem desiderantes, possint per municipales expediri & delegari.* * *Flo.si ex hac cau.sibi iurisd. reser naret: magistratibus &c.*

1. VLPIANVS libro primo ad Edictum.

CVm res[a] damni infecti celeritatem[b] desiderat,† & periculosa dilatio prętori videtur,*ex hac causa[c] sibi iurisdictionē[d] reseruare:[e] ideo magistratibus municipalib⁹ delegandum[f] hoc rectè putauit.

Cum.l.seq.primo exponit quid est dictū, infectum: sequens exponit quid est dictum, damnum.Bart.

II. GAIVS libro vicesimooctauo ad Edictum Prouinciale.

DAmnum[g] infectum est,dānum nondum factū, quod futurum veremur.[h]

III. PAVLVS libro quadragesimoseptimo ad Edictum.

DAmnum,[i] & damnatio,ab ademptione,[k] & quasi deminutione[l] patrimonij dicta sunt.

Si dies appositus finiatur, & damnum adhuc timetur: tunc post diem debet prorogari: & si est iā finitus,debet stipulatio seu cautio renouari, causa tamen cognita: & hoc fiet per iudicem qui primam cautionem fecit interponi: qui etiam potest committere aliquem articulum necessarium inferiori ab eo.Pau.de Cast.

IIII. VLPIANVS libro primo ad Edictum.

DIes cautioni[m] præstitut⁹[n] si finiatur: † prætoris vel præsidis officiū erit, ex causa[o] vel renouare,[p] *vel protelare[q] eum:[r] & si hoc localem[s] exigit inquisitionem, ad magistratus ius super act.in factū,qua cōsequitur interesse.cæteraverō.ſ.mittere ex secūdo decreto,& similia,nō potest magistrat⁹:sed tantū prætor.*[*SI FORTE.*] Si postquā missus sim in pos.ex primo decreto,tu adhuc differas cauere:ego sum mittēdus in pos.ex secundo decreto.quòd fiet per prætorē,vel prędicē:non per magistratus.Secūdo dicit:quòd ad hoc vt desinat verus dominus possidere:cū omni cognitione fieri debet per prætorē, vel præsidē. [*PRAETOR AIT.*] Si aliquis habet domū ruinosam,& abnuntiandum est ad domū in qua habitat:& si sit intra domū,non ipsam domū ruinosam est nuntiandum,vel procuratori domini, vel inquilinis ibi morantibus.[*TOTIENS.*] Quod dictum est quòd debet nuntiari domino domus ruinosæ antequā mittatur in poss.est verum,si appareat quis sit dominus.si autē non appareat,vt quia domus est hæreditaria, nec adhuc est adita hæreditas,tunc non videtur cui nuntiandū sit:tamen tutius est ad ipsam domum ruinosam mitti libellum,in quo cōtineatur qualiter petit sibi caueri. & si sic fiat: forte apparebit aliquis qui vellet cauere.& si nō appareat, tunc mittēdus ero in pos.[*IN EVM.*] Cum haberes domū ruinosam,& iuissem ad magistratum,& postulassem ab eo vt faceret te mihi cauere: vel aliquid aliud circa hoc petij,quæ poterat facere,& non fecit fieri: tenetur ipse mihi act.in factū ad interesse meū.ſ.quāti probabo ꝙ intersit mea:nō autē iurabo in litē. Secundo dicit:prædicta vera sunt.ſ.ꝙ teneaſ magistratus si postulaui ab eo vt hoc faceret fieri. nā si nō postulassem:nō tenetur.& intellige si postulaui ab eo sedēte pro tribunali.[*SITAM VICINVM.*] Cū esset municipiū siue castrū prope Romā, & tu haberes in illo castro domū ruinosam iuxta meam domum: iui ad magistratum illius, & petij quòd faceret te mihi cauere: nec facit me mitti in possess. certe debeo ire Romam ad prętorem,& ipse faciēt mihi caueri.si hoc non feci:mihi imputetur.nec possum conqueri de magistratu,cum mihi imputem quare non iui Romam,cum essem ibi prope. Vltimo dicit:quòd hæc actio quę datur aduersus magistratum,est rei persecutoria: & hæredi & in hæredem & perpetuò datur.Fran.Ac.

† *Alber.Ista tra.arg.* *expressum,* *quòd si tenere mitti in pos.Item minus parti aduersarius nō patiatur me intrare: reddit* *vt præcipiatur* *ri in iudi* *cio compe* *tere ex secūdo decreto,& similia,nō potest magistrat⁹:sed tantū* *reat, si prę* *dex etiā te* *altera ab* *sente possi* *dere:cū omni cognitione fieri debet per prætorē, vel præsidē.* *diem prorogare.si qui* *dem nō sta* *tuere nouā* *sed statuā* *progare vi* *deatur.vt.l.* *sed si man* *de precario.* * *Florens notare*

a *Cū res.*i.cautio.R.
b *Celeritatem.* id est, vt cito fiat: vt &.ff. de eo.si finita.§.si forte.
c *Ex hac causa.* ſ.sudeiurisd.om. per interponenda cautiōe,vel nō: & in quā tum tēpus,& qualis:cū fideiusione,vel nō: & repete periculosum videtur:quia dum Romā iretur,vel dū mora fieret in satisdatione: interim damnū daretur: & sic lege hūc versum cum prædecentibus:& dices sibi.ſ.tantum,vel contra legem cum seq.
d *Iurisdictionem.* id est,stipulationem : quia vult sibi reseruare, & aliis delegare.
e *Reseruare.* qui ergo alij delegat,nihilominus sibi seruat.ſic.ff. cōmo.l.rei.& de procu.l.Paulus.& pro so.l.cū duobus. in prin. licet alibi dicit,trāsferat: vt.ff.de off.ei⁹ cui mā.est iurisd.l.j.in fi.
f *Delegandum.* an hæc delegatio est facta à prætore mortuo, & sic competat iure magistratus: an fieri debeat à viuo,an non:dices.j.l.iiij.§.duas. Sed quomodocunque dicas : est contra.ff.de iurisd.om.iudi.l.iubere.in prin. Solu.speciale hoc casu, licet sit mixti imperij: vt ibi.nec enim expresse ibi dicit non posse delegari: sed eo ꝙ est mixti imperij, hoc colligitur: vt.ff.de offi.eius cui man.est iurisdi.l.j.j.respon.&.§.fi.sicut in causa in inte.resti. quæ potest delegari,licet sit mixti imperij,fauore pupillorum:vt C.vbi & apud quem.l.fin.in fi. &.ff.de tut.l.muto.§.tutoris. Vel potest delegari habēti aliàs iurisdictionem: vt hic:non autē non habenti:vt ibi,& insti. de Attil.tut.§.sed hoc iure. Vel solue vt ibi.alia vero quæ sunt mixti imperij,nulli demandantur.

Damnum.] *CASVS.* Dicitur in hac.l.quid sit dicere damnum infectum:& dicit quòd damnum infectum, est damnū nondum factum:timetur tamen ne fiat.Fran.Accursius.
g *Damnum.* modo exponit quid sit dicere,infectum.
h *Veremur.* ideoque cautionem desideramus interponi.
h *Veremur.* immo magis debet dici infectum id quod non veremur, cum hic non sit spes : sed hoc dicit vt hæc cautio locum habeat: vt &.ff.eo.l.in hanc stipulationem.Pro lucro autē quòd timetur amitti,non cauetur:vt &.ff.eo.Proculus.sed aliud quandoque in interdi. ne quid in lo.pub.vt arg. contra.ff.ne quid in lo.pu.l.ij.§.merito.&.§.damnum.

Damnum.] *CASVS.* In hac.l.dicitur vnde dicatur damnū. & certe damnum, siue damnatio (quod idem est) dicitur ab ademptione & quasi deminutione patrimonij : nam pro damno quod quis timet in re patrimonij sui,& sic per consequens timet deminui patrimonium suum,petit sibi caueri.Fran.Accursius.
i *Damnum.* aliàs incipit lex:aliàs nec est lex,nec.§.
i *Damnum.* Quæsiuit aliquis à iurisc on.vnde dicatur damnum. ad quod dicit : vnde inuenies dici etymologiā de deminutione, inde dicitur damnum.dicitur ergo damnum,id est,deminutio.
k *Ademptione.* id est,ablatione.
l *Deminutione.* melius dixisset,à perditione: vt argu. contra.ff. de peti.hære.l.deperditum. non ergo pro lucro cauetur : vt dixi.ff.l.proxi. *ADDITIO.* Dic, secundum Bart.quòd licet illa sit propria significatio quæ ibi ponitur, tamen assumitur vnum pro alio:sicut in.l.veteres.ff.de actio.empti.

Dies.] *CASVS.* Tu habes domum ruinosam iuxta meā domum. cauisti mihi de damno infecto intra certum tempus: puta vsque ad annum.si cum sumus prope finem anni, & domus nondum cecidit,vel aliquod damnū dedit,ego reuertor ad prętorē,& peto vt prolonget tempus illud: certe debet prolongare causa cognita.sed si scire non possit nisi vadat ad ipsam domum ruinosam,& inspiciat intra quantum tempus possit cadere: tunc

m *Cautioni.* damni infecti præstandæ,vel præstitæ.
n *Præstitutus.* prætoris vel iudicis arbitrio:vt.j.eo.l.ptor.in fi.j. respō.&.l.qui bona.§.fi.nisi qñ in flu.pu.vel ripa eius:quia tunc est certum tēpus decem annorū:vt.j.eo.l.prætor.§.de eo opere.
o *Causa.* scilicet cognita : in qua multa inspiciuntur: vt.j.eo.l. qui bona.§.fin.&.l.seq.
p *Renouare.* si finitus sit dies.
q *Protelare.* scilicet si adhuc duret.ſic.j.de preca.l.sed & si manente.&.ff.de arbi.l.si cum dies.in prin.
r *Eum.* scilicet diem.
s *Localem.* ſic.ff.finium regun.si irruptione.§.fi.

Remittere.

BIU Cujas

a *Remittere.* id est, prætor, vel præses debet hoc significare magistratibus municipalibus, qui proximi sunt loco ruinoso: & ipsi faciunt renouare, vel protelare, cautionem.

b *Constituendum.* id est, cõstitutum. sic enim dicit prætor domino domus ruinosæ: caueas vsque ad tres dies. vel econtra dicit: caueas vt tenearis intra annum. Accur.

c *Caueatur.* nomine rei cuius timet dãnum.

d *Eius rei.* nõ omniũ rerũ: vt. j. qui. ex cau. l. j.

e *Mittendus.* ex primo decreto, & hoc à prætore vel à magistratu: vt. j. §. duas.

f *Pars.* vt &. j. eo. si finita. §. ex hoc edicto.

g *Admittet.* à magistratu mittendum.

h *Non puto.* sic &. C. de pign. l. nominatori. sed ipse prætor posset, secundum Py. & Azo. vt in arg. contra. insti. de satisda. tu. §. pe.

i *In factum.* in qua venit quantũ interest aduersarij in pos. venire. R. vt. j. eod. l. prætor. §. in eum. & de hac loquitur. j. e. si finita. §. pe. &. §. fin. &. l. si quis missum. in prin. &. §. actio. & ad idẽ. j. ne vis fiat ei. l. j. &. l. fi.

k *Nam & si.* & quidẽ in factum actio hic sufficit: nam & hæc alio casu sufficeret.

† *Pau. de Cast. hic, & alii docentes, maxime Alexã. reputãt glo. hic positam super verbo, discedatur. sin. & vbiq; per alios, ad hoc quod licet ex primo decreto quis non efficiatur veri⁹ possessor, tamẽ potest fieri aliquando ex causa. per istũ tex. cũ glo. Bol. *Flo. cautionem*

l *Prætore.* & sic per locum à maiori ostenditur, quod magistratus non potest cõpellere: quia prætor non posset: immo eadẽ actione agendũ est: vt hic dicit R. & sic dicit, q hic. §. nam & si. ab illo. §. an tamen &c. differt: quia ibi iussu magistratus: hic iussu prætoris.

m *Missus.* id est, mitti iussus.

n *Actionem.* aliàs, cautioné: vt. ſ. iubeat eã interponi: vt. ſ. e. l. j. & aliàs, actionem. ſ. vt ex contẽptu cum effectu nascatur, & de ea cognoscat. sed certe immo quatuor. primũ. ſ. eo. l. j. secũdũ. ſ. ea. l. in prin. Alia duo. ſ. de posſeſ. & actio. in hoc. §. sed R. hunc tantũ præsenté. §. respiciebat. an ergo hæc quatuor cõpetãt iure magistratus, quasi à prætore mortuo cõmissa sint? Quidã sic: ergo & ipsi possent alij delegare: vt &. ſ. de offi. eius cui mand. est iu. l. j. §. qui vero. potest dici cõtra: quia iubere cauere, ité mittere in poſſ. (quæ sunt duo) habẽt à mero imperio quod nõ delegentur, saltẽ cuilibet: vt. ſ. de iurisd. om. iudi. l. iubere. ergo nõ cõpetit iure magistratus: vt. j. ad muni. ea. §. j. Ité quia fiunt cũ causę cognitione. sic & tertiũ. ſ. protelare diẽ, fit cum causę cognitione: vt. ſ. ea. l. in prin. vnde per delegatũ quélibet nõ possunt expediri: vt. ſ. de off. procon. l. nec quicquam. §. vbi. super act. vero in fac. potest dici, quod cõpetat cognitio iure magistratus. à prętore ergo viuo tãtum cõmittẽte, potest habere cognitioné magistratus in primis tribus casibus. Vel dic, licet à prætore mortuo sine delegatione viuentis cõpetat cognitio magistratui: nõ tamen delegabit, cũ ei specialiter sit cõmissum, tãquã iurisdictioné aliàs habẽti: vt. ſ. de offi. eius cui man. est. iu. l. j. in prin. & sic cõpetit magistratui: sed nõ iure magistratus omnino. Item quod hic dicit, posſeſsionem dandã posse cõmitti, est cõtra. ſ. de iurisd. om. iu. l. iubere. So. ibi.

a De hac dictione, ca tera quãdo abbreuiate & quando extense est scripta, quid denotet: vide

o *Possessionem.* quatuor dantur remedia ex hoc edicto. ſ. vt careat mihi. Secundo, quod si non caueatur, mittar in posſeſsionem ex primo decreto. Tertio, quod si non admittor: datur mihi actio in factum ad interesse. Quarto, quod si domus ruinosa salutat domum meam mala salutatione, & vicinus perseverat in contumacia: quod adeam prætorem: & faciam ipsum solenniter

munícipales hoc remittere. [2]

Contra non cauentem, fit missio in possessionem ex primo decreto, vel ruinosæ, vel partis quæ minatur ruinam: etiam per magistratus municipales. & si ille nõ recipiat missum, datur contra eum actio in factum ad interesse: quæ etiam poterit intentari coram magistratu municipali. non autem potest magistratus illum præcisè compellere captis pignoribus, vel mulcta indicta. Item si perseueret in cõtumacia post primum decretum, proceditur ad secundum: per quod missus efficitur verus possessor: & aduersarius contumax de possessione expellitur. ista tamen quia sunt magni præiudicii, per magistratus municipales non possunt expediri, etiam si prima fuerint per ipsum expedita: sed debet adiri prætor, vel præses. Pau. de Cast.

¶ Si intra diem à prætore constituendum [b] non caueatur: [c] in possessionem eius rei [d] mittendus [e] est. Eius rei, sic accipe, siue tota res sit, siue pars [f] sit rei. An tamen is qui nõ admittit, [g] etiã [captis] pignoribus à magistratibus coërceatur? Non puto: [h] sed in factum [i] actione tenebitur. Nam & si [k] à prætore [l] missus [m] nõ admittatur, eadẽ actione vtendum est. Duas† ergo res magistratib⁹ municipalib⁹ prętor vel præses iniunxit, actionẽ, [n]*& possessionẽ: [o] cætera [p] suę iurisdictioni reseruauit. ¶ Si fortè duretur [q] non caueri: [r] vt possidere [s] liceat, quod causa cognita fieri solet: non duumuiros, [t] sed prætores vel præsides permissuros: item vt ex causa [u] decedatur [x] de possessione. [y]

Non fit missio cõtra absentem, nisi prius denuntietur ad domum inquilini vel procuratoris: vel nullo habitante libellus ipse domibus applicetur. Bar.

¶ Prætor [z] ait: [a] *dum ei qui aberit, prius domum denũtiari iubeã.* Abesse [b] autẽ videtur, & qui in iure non est: quod & Pomponius probat. Verecundè [c] autẽ prætorem denuntiari [d] iubere, non extrahi [e] de domo sua. Sed *domum* [f] *in qua*degit, denuntiari*: sic accipere debemus, vt & si in aliena domo habitet, ibi ei denũtietur. [g] Quod si nec habitationem [h] habeat: ad ipsum prædiũ [i] erit denuntiandũ, vel procuratori eius, vel certè inquilinis. [k]

Vbi deficiunt verba legis, deficit legis dispositio. Pau.

¶ Totiens [l] autem prætorẽ exigere denuntiationem [m] intelligendum est, si sit cui denuntietur. [n] Cæterùm si non sit, veluti quod hæreditaria insula est, necdum hæreditas adita [est:] vel si hæres [o] non extet, nec inhabitetur: cessat hæc pars edicti. [p] est tamẽ tutius libellum [q] ad ipsas ædes proponere. fieri enim potest, vt ita monitus [r] defensor [s] existat.

In magistratum, qui prædicta non fecerit, datur actio in factum: quæ verum continet interesse. Bartolus.

A citari: & si nõ venerit, mittar in poſ. ex secundo decreto. & istud prætor sibi reseruauit, quia imperij est. & hoc est quod dicit, cætera &c. & hoc est quod glossatores Azo, & Io. multa impropria varietate & obscuritate insufficientia hic dicunt.

Bart. in. l. Gall⁹. §. idẽ credendum. versic. vltimo. iste. §. col. 1. & ibi omnino do. Alex. cum concor. ibi per eũ sign. in. 1. col. cũ §. sequẽ. ff. de lib. & posthu. Re buffi. in. l. inuitis nu. 2. & ibi nõ taui in a poſtil. in ver. de ver. &c. de decre. decu. li. 10. Gemi. in. c. 1. §. in cæteris de cle. cõiuga. lib. 6. Lã fran. in. c. quoniã con tra. in prin. nu. 12. vbi notaui etiã in apoſtil. in ver. definita. §. si quis autẽ. vel etiã &c. ex tra de progi ba. & Phi lip. Frã. in prælle. §.

p *Cætera.* [a] scilicet mittere ex secũdo decreto. Ité cogere captis pignoribus. ité q posſit supradictis quatuor casibus delegare. nõ autem magistratus delegat: cũ ipse ex delegatione cognoscat: vt. C. de iud. l. à iudice. Item vt recedatur de possessione. vt. j. proxi. §.

q *Si forte duretur.* id est differatur.

r *Non caueri.* post primum decretum.

ſ *Possidere.* ex secundo decreto: vt. j. eod. ſi finita. §. Iul. ſcribit.

t *Duumuiros.* id est, magistratus municipales: vt. C. de iudi. l. ſi.

u *Causa.* vt si ille in cius domũ facta est missio, sit reuersus, qui fuit absens causa reipubli cæ. nã hoc est imperij.

x *Decedatur.* i. exeat de posſeſsione qui primo posſidebat: quod post secundum decretum demũ fit: vt. j. e. ſi finita. §. ſi quis autẽ. vel etiã potest hoc intelligi: ſi missus ex iusta causa de beat exire: vt. ſ. qui ſatisda. cogan. l. de die. §. diuersum. & infra, qui. ex cau. l. hoc autem. §. ait prætor.

y *Possessione.* data ex secundo decreto.

*Bal. cõ sf. 63. vol. 5. *Fl. in quã b Quæro in propoſito de extractione capillorũ: quæ pœna sit aliquem capil. expilare, vel barbã alicui extrahere: nõ tamẽ sanguis exiuerit: & dico, addẽdo pro nouo. quod pœna est. 40. librarũ pti applicãdarũ. &. 20. fiſco. iſte est text. aureus in. c. 1. §. ſi quis aliquẽ. de pace tenenda. in vſi. feud. quẽ ſolitaviũ dicit, & per conſequens vnicũ in iure. Rom. ſing. 563. fo. 20.*

z *Prætor.* quia circa tractatum de damno infecto prætor fecit suum edictum. ponit eius verba.

a *Ait.* in posſeſsionem mittendum, dum ei &c.

b *Abeſſe.* in iure multis modis dicitur quis absens: vt nota. ſ. de procur. l. absens.

c *Verecundè.* i. honestè, & bene. non autem dixit: vade, extrahe eum per capillos [b]. & sic. C. de procur. l. qui ſtipendia. Accur.

d *Denuntiari.* quod veniat ad cauendum de damno infect.

e *Non extrahi de domo.* sic. ſ. de in ius vocan. l. plerique. &. j. de reg. iur. nemo de domo. Accurſius.

f *Sed domum.* hæc verba materialiter ponuntur. Accurſius.

g *Denuntietur.* vt nomine eius domus caueat, vel nomine alterius suæ quam non habitat.

h *Habitationem habeat.* sed est vagabundus.

i *Prædium.* scilicet ruinosum: vt. j. proxi. §.

k *Inquilinis.* habitantibus domum ruinosam.

l *Totiens.* id est, semper.

m *Denuntiationem.* ad domum.

n *Cui denuntietur.* sic. j. ex quib. cau. in posſeſ. ea. l. hæc autem. &. ſ. ex qui. cau. ma. l. item.

o *Hæres.* quia non adiuit, vel mortuus est.

p *Edicti.* id est, denuntiatio ad domum. Hug.

q *Libellum.* ſcribet enim qualiter petit sibi caueri, & leget hoc coram ædę, vel etiam figet ibi: vt alij videntes se defensioni offerant: vt subiicit. Et nota hic domui posse denũtiari. sic. j. quod vi aut clam. l. aut qui aliter. §. j. &. ſ. de li. ag. l. j. §. j. &. C. de an. excep. l. ij. in fi. &. ſ. titu. j. de pupillo. §. nuntiationem. &. l. fina.

r *Monitus.* dominus domus ruinosæ.

ſ *Defensor.* alius quidam.

BIU Cujas

a *In eum.* mutat materiã vsq; in fi.l.& dicit in eũ.ſ.magiſtratũ.
b *Eorum.*ſcilicet quatuor,quæ ipſe facere poteſt:vt.ſ.§.duas.
c *Cuius.* id eſt,cuius nomine non erat cautum.
d *Damni.*id eſt,propter dam.infect.i.dicere,quanti intererit illius cui præſtãda erat cautio. aliàs eſt litera:cui dãni infecti &c. & tũc plana eſt litera.
e *Iudiciũ.* in factũ:cũ non exprimatur quod: vt.ſ.nau. cau. ſta. l. & ita.§.ij.ſed hoc in caſu iſto fallit: vt ſtatim.j. §.ſi tam vicinum.
f *Ad quantitatem.* vt detur intãtum quantũ in litem iuratur. Azo. vel dic:ſcilicet,certam dupli vel quadrupli.ſic ſ.qui ſatiſ.cog.l.ij.§.fi.
g *Intereſt.*ſ.vere.& facit.j. de verbo. ſignifi. l.inter hæc verba.
h *Ad vtilitatem venit.* i.quod ſua intereſt.
i *Non ad pœnam.*ſcilicet reſpectu agentis: ſed eſt pœna reſpectu ſoluẽtis.ſic.ſ.de eo per quem factũ erit.l.j.§.ſi plures. vel dic ad pœnam. i. quanti in litem iuretur:vt dixi.
k *Hoc autẽ iudiciũ.*i. hæc actio q̃ datur aduerſus magiſtratũ.Az.
l *Conditionem.* tacitã: ſic.ſ.titu. proxi.ſtipulatio.§.habet.
m *Poſtulatũ.*ſ.caueri.
n *Non poteſt.* ſic.ſ.de magi. conue.l.j.§. magiſtratibus.Sed arg.cõ tra.C.de contrahen.& com.ſtip.l.magnam.
o *Non alibi.* ſcilicet in domo vel balneo.ſic j.rem ratam ha. l. amplius. &.ſ.de poſtu.l.j. §.poſtulare.
p *Si tam vicinum.* vt per cẽtũ miliaria: vt.ſ. de offi. præfec. vrbi.l. j.§.in initio. *ADDITIO.* Bar. hic quærit quis dicatur locus vicinus.adde vltra eum glo.no.in ca.fœlicis. in verbo,vicinarum. de pœnis.in.vj.quæ tenet quòd hoc committitur iudicis arbitrio: vt etiam hic tenet Bart. & no. per Innocen.in ca. calumnia.extra de pœ. per Bal. & Cy.in.l.ſi vicinis.C.de nup.ſecundum Alexan.de Imo.hic.
q *Vrbi.*Romanæ,per excellẽtiam:vt inſti.de iu.natu.§.ſed ius.
r *Potuerit.* id eſt,debuerit.q.d.cum locus vicinus ſit vrbi, non debet ſe interponere magiſtratus[a] eius loci.
a *Et ideo infertur, qđ magiſtratus non tenetur de iuſtitia negata, ſi noluit ſe intromittere etiã requiſitus:quia iam putet quare prætorẽ non adierit, cũ potuerit. Bolo.*
s *Nihil interſit.* ſic.ſ.ſi quis in ius voca.non ie.l.ij.§.fi.
t *Hæc autem actio.* in factum, quæ in magiſtratum datur : vt in ſuperioribus.§.§.patet.
u *Perſecutionem.* Ex parte agentis:vt.ſ.ea.l.§.in eum.
x *Dabitur.*vt.j.eod.ſi quis miſſum.§.actio.& not.quod hæc ratio,quia reipu.&c. optima eſt:vt detur hæredi. Itẽ vt perpetuo: vt.ſ.de alie.iu.l.non ſolũ.§.fin.& infra,de actio.& obli.l.in honorariis . ſed non eſt bona ratio quare in hæredẽ:immo videtur quod non,cum ex maleficio,vel quaſi,detur:vt.d.l.ſ.de alie.iu.l. non ſolum.§.fi.&.l.ſeq.& inſti. de perpe.act.§.non autẽ omnes.

Prætoris officium.] ÇASVS. Tu poſſidebas domum ruinoſam,non tamẽ erat tua.petij caueri de damno infecto,& noluiſti cauere.vnde miſſus ſum in poſſeſſionẽ.certe ego incipio vſucapere.[SI PLVRES.] Plures erant domini domus ruinoſæ.petij caueri de damno infecto.quidã volunt cauere:quidã non.mittar in poſſeſſionem partis non cauentis.Secũdo dicit: tu habebas domũ ruinoſam : plures eramus qui habebamus domos ibi prope : in quibus timebamus damnum. vna domus erat melior altera.certe ſi non caues de damno infecto, omnes mittemur in poſſeſſionem domus ruinoſæ æqualiter : non inſpecta magnitudine,vel valentia, domus cuiuſque noſtrum. idem eſt ſi habebamus domum cõmunem,in qua timeamus damnũ:& vnus noſtrum habeat maiorem partem quàm alter. nam ſi non caues, omnes mittẽdi erimus æqualiter. [ET SI DOMINVS.]Habebas domum ruinoſam iuxta meã : in qua Titius habebat vſumfru. ego proprietatẽ : peto caueri mihi de damno infecto : & Titius etiã petit ſibi caueri . quæritur an debeas nobis ambobus cauere? & dicitur quod ſic : & reddit rationẽ.Fran.Acc.

Secundum decretum dat cauſam præſcribendi:ſi ille contra quem fuit interpoſitum, non erat dominus.Pau.de Caſt.

V. PAVLVS libro primo ad Edictum.

PRætoris[y] officiũ eſt,vt miſſus[z] in poſſeſſionem, etiam eam[a] per longi temporis ſpatium in ſuum dominium capere[b] poſſit.

Contra vnum ex pluribus non cauẽtem, fit miſsio in poſſeſſionem : & ſi plures petunt mitti, omnes ex primo decreto æqualiter admittuntur.Bar.

ꝟSi plures ſint domini qui cauere debent, & aliquis non caueat:in portionem[c] eius mittetur. Et cõtra, ſi aliquot ſint qui caueri ſibi deſiderent : & alius pretioſiores, alius viliores habeat ędes: [d] ſiue vnius dom⁹ plures habeãt diſpares partes: tamẽ non [pro] magnitudine dominij quiſque, ſed æqualiter mittentur omnes in poſſeſſionẽ[e].

Tam proprietario quàm vſufructuario debet caueri de damno infecto:nec in plus tenetur quàm ſi cauiſſet ſoli proprietario, habenti proprietatẽ & vſumfructum : quia cuilibet pro ſuo intereſt.Paulus de Caſtro.

ꝟEt ſi*dominus ꝓprietatis, & fructuarius deſiderant* ſibi caueri damni[f] infecti : vterq; audiendus eſt.Nec enim iniuriam ſentiet promiſſor, [g] non plus cuiquam* præſtaturus, quàm quod eius interſit.

Si damnum contingit ante petitam cautionem : dominus non tenetur ſi omnia quæ iacent,pro derelicto habet.Bar.

Rãtoris officiũ eſt,vt miſſus in poſſeſſionem,etiam eam per longi temporis ſpatium in ſuum dominium capere poſſit.

ꝟIn eum[a] qui quid eorũ[b] quæ ſupra ſcripta ſunt, non curauerit:quãti ea res eſt, cuius[c] damni[d] infecti nomine cautum nõ erit iudicium[e] datur.quod non ad quãtitatem[f] refertur, ſed ad id quod intereſt[g] : & ad vtilitatem[h] venit,non ad pœnam.[i]

Cautio damni infecti,debet poſtulari iudice ſedente pro tribunali.Bar.

ꝟHoc autẽ[k] iudiciũ certam cõditionẽ[l] habet, ſi poſtulatũ[m] eſt. Cæterũ qui nõ poſtulauit, experiri nõ poteſt.[n] Poſtulare [autem] propriè hoc dicimus, pro tribunali petere,nõ alibi.[o]

Magiſtratus municipii exiſtentis prope vrbem, vel prope locum vbi eſt præſes, non poteſt ſe intromittere de hac cauſa : ſed debet recurri ad prætorem vel præſidem : & ideo ſi requiſitus non facit,nõ tenetur actione in factum ad intereſſe.Pau.

ꝟSi tam vicinum[p] vrbi[q] municipium ſit,vt magiſtratus*ſe nõ interponere potuerit,[r] prætor tamen vel præſes adiri potuerit : poteſt dici, ceſſare hanc actionem aduerſus magiſtratũ, quaſi nihil interſit[s], cum in tua poteſtate fuerit, à prætore, vel [à]præſide deſiderare in poſſeſſionem mitti.

Hæc actio in factum ad intereſſe datur hæredi, & contra hæredem : & eſt perpetua.Pau.

ꝟHæc autẽ actio, [t] cum rei habeat perſecutionem : [u] & hæredi, & in hæredem, & perpetuò dabitur.[x]

Fl.vt magiſtratu ſe non interponente potuerit prætor vel præſes adiri: poteſt &c.

Flo.Si

Flo. deſideret

Fl.cuique

b *Iſta glo. ſing. reputatur ad hoc, qđ ille qui expectat ſecundũ decretũ in re aliqua: videtur eã pro derelicto habere.Bolo.*

c *Iſta glo. eſt vera & communiter approbata per Bartol. & alios ſecũdũ Ale. de Imo.hic.*

d *In portionem.* non autem in partem cauentis:vt &.ſ.communi diui.l.ſi quis putans.§.ſi damni infecti. ſed ſi nullus caueat, in poſſeſſionem omnium ſit miſsio:licet quorũdam partes ſint maiores:vt.j.eo.in ſtipulatione damni infecti.
e *Ædes.*quas timet caſuras propter ruinam vicinarum.Azo.
f *Poſſeſſionem.* hoc ex decreto primo.ex ſecundo autẽ hoc foret iniquum.& ſic intelligo in primo decreto.j.eo.ſi finita.§.nõ autem.licet ſit contra.§.ſi ante.in eadem.l.ibi,ſed ſi expones. nã ſi ad damnum agatur ex ſtipulatione:pro rata fiet damni reſtitutio:[c] vt.j.proxi.§. & argu.C.de bo.auct.iu.poſſ.l.fi.§.j.ibi, quia & ſecundum debita &c.& eſt argu.ſ.titu.j.ſtipulatio.§.fi.&.j.de ſolu.in his.§.imperator.verſi.ſi vero. &.j.de oper.liber.l.vt iuriſiurandi.§.fin. Sed ſi æqualiter ſint miſsi, & poſtea expulſi : an æqualiter agant actione in factum? Reſpon.H.ſic.Sed Io.& Py. contra:ſed pro rata damni.
g *Damni.*ab extraneo.ſi autem inuicem,dic vt.j.eo.l.inter fructuarium.Accurſius.
h *Promiſſor.*ſi vtrique promittat.& ſic eſt.ſ.vt le.no.ca.l.ſed & ipſis.&.l.ſi duo.Accurſius.

Venit.] ÇASVS.Aliquando euenit vt damnum mihi detur, & tamen non habeam actionem: vt in hoc exemplo:cum domus tua minaretur meæ domui ruinam : & ego tanquam negligens non petij mihi caueri , cum poſſem : & tandem domus tua cecidit ſupra meam:non teneris mihi damnum emandare: immo nec rudera quæ ceciderunt ſupra meam,cogeris tollere,ſi vis ea habere pro derelicto.Fran.Accur.

Nonnunquam.

BIU Cujas

a *Nonnunquam.* sed multotiens.
b *Cautione.* scilicet per negligentiam, non interposita, vel non petita: alioquin datur actio: vt. j. l. proxi. in fi. &. l. seq. secūdū Yr. vbi plene dices. Sed nec stipulatione interposita pro omni dāno dato agi potest: quia non pro fortuito, vel soli naturali vitio: vt. j. eo. l. fluminum. §. vitium. &. §. hæc stipulatio. Accursius.
c *Rudera.* i. fragmēta quæ cadunt.
d *Omnia.* secus si partem tātum: vt. j. l. proxi. §. pe.

VI. GAIVS libro primo ad Edictum Prouinciale.

EVenit nonnunquā, [a] vt dāno dato, nulla nobis cōpetat actio, non interposita antea cautione: [b] veluti si vicini ædes ruinosæ in meas ædes ceciderīt: adeo, vt pleriſq; placuerit, nec cogi quidē eū posse vt rudera [c] tollat, si modò omnia [d] quæ iaceant, pro derelicto habeat.†

Ista sic. Missus in possessionem ex primo decreto debet alteri petenti cauere de damno infecto, aliàs mitteretur dominus in possessionem cum primo. h. d. vsque ad. §. hoc edictū.

VII. VLPIANVS libro quinquagesimotertio ad Edictum.

PRætor ait: [e] *Damni infecti suo nomine* [f] *promitti*, [g] *alieno* [h] *satisdari iubebo ei, qui iurauerit, non calumniæ causa id se* [i] *postulare: eúmve* [k] *cuius* [l] *nomine aget, postulaturū fuisse,* [m] *in eam diem, quā causa cognita statuero.* [n] *Si cōtrouersia erit, dominus sit:* [o] *nécne qui cauebit:* [p] *sub exceptione* [q] *satisdare iubebo.*

Missus ex eo non possidet: sed simul cum possessore possessionem detinet. Paulus de Castro.

De eo opere, [r] *quod in flumine publico ripáve eius fiet, in annos decē* [s] *satisdari iubebo. Eum, cui ita nō cauebitur:* [t] *in possessionem eius rei, cuius nomine vt caueatur postulabitur,* [u] *rectè ire eū, cuius causa iusta esse videbitur, ctiā possidere* [x] *iubebo. In eū, qui neque cauerit, neque in possessione esse, neque possidere passus erit: iudiciū* [y] *dabo: vt tantum præstet quantum præstare eum oporteret si de ea re* [z] *ex decreto meo, ciúsve* [a] *cuius de ea re* [b] *iurisdictio fuit,* [c] *quæ* * *in ea re* [d] *est, cautum fuisset. Eius* [e] *rei*

Aldē quā do dicatur res haberi p derelicto. Ia. Rcb. in l. si ratio. mume. 4. & ibi notaui in. apostil. ad eum, in ver. de fur- & omnino per Alexā. in. l. inter- dū. §. quod ex naufra- gio. ff. dead- quir. pos.

[a] Nonnunquam. sed multotiens.
[b] Cautione. scilicet per negligentiam, non interposita, vel non petita: alioquin datur actio: vt. j. l. proxi. in fi. &. l. seq. secūdū Yr. vbi plene dices. Sed nec stipulatione interposita pro omni dāno dato agi potest: quia non pro fortuito, vel soli naturali vitio: vt. j. eo. l. fluminum. §. vitium. &. §. hæc stipulatio. Accursius.
[c] Rudera. i. fragmēta quæ cadunt.
[d] Omnia. secus si partem tātum: vt. j. l. proxi. §. pe.

PRætor ait.] CASVS. Si aliquis velit p- mittere de damno infecto: si suo nomine hoc facit: debet cauere absque fideiussore. si alieno: debet satisdare. Secundo dicit, quod il le qui petit caueri, si suo nomine, debet iurare non animo calumniandi se petere satisdationem. si alieno petat, debet iurare nō calumniandi animo postulaturum fuisse eū cuius nomine petit. Tertio dicit, pone quod dutio dicit, pone quod dubio debet satisdare hoc modo: vt si appareat dominus, fideiussores dati nō teneantur.

[e] Prætor ait. tractatum est supra de primo capitē huius edicti: scilicet coram quo petēda sit cautio damni infecti, & à quo: quia à domino si est præsens: alioquin denuntiandum est domui. modo sequitur de secundo capite, circa quod quia prætor fecit suū edictum, ponuntur eius verba.
[f] Suo nomine. siue sit sua res, siue nō: dūmodo p suo iure caueat: vt. j. e. q bona. §. j. Acc.
[g] Promitti. scilicet à possidente.
[h] Alieno. vt procuratorio: vel quia fructuarius vel similis est, qui quasi alieno nomine caueat: vt. j. l. hoc amplio. §. quæsitū. &. §. seq. & hæc expediūtur. j. vsq; ad. l. qui bona. §. qui damni. Sed cōtra. ŝ. tit. j. non solum. §. si cū iure. Solu. vt ibi. Accur.
[i] Id se. cum suo nomine postulat.
[k] Eúmve. pcuratorē.
[l] Cuius. domini.
[m] Fuisse. cum alieno. & hoc expeditur vsq; ad. §. fin. in. l. qui bona. Sed in hoc est contra. C. de iuramen. calum. l. ij. §. fin autem. vbi dicit procuratorem non iurare. Sol. secundum Ioā. & Py. speciale est hic. Vel verius hic cor rigitur. Iteū opponitur hic cōpellitur anceps periurium subire pro alio: & sic est cōtra. ŝ. de in litē iurā. l. videamus. Iteū de alieno fa- cto iurare cōpellitur: & sic est contra. ŝ. rerū amo. Marcellus. Solut. hic de credulitate: ibi affectionis & veritatis est iuramentum. ADDITIO. Dic secundum Pau. de Castro. & Iaco. de Rauen. quod non obstant ista iura: quia sicut ibi non cōpellitur iurare, ita nec hic: sed si non iurat, sibi non cauebitur.
[n] Statuero. Hoc expeditur in. l. qui bona. §. fin. &. l. seq. in prin. Sed an magistratus municipales possunt statuere? Py. non alij quod sic: vt. ŝ. eo. l. j. &. l. iiij. in prin. & dixi plene in. §. duas.
[o] Dominus sit. à quo exigo mihi caueri: vt infra, eod. si proprietarius. §. fi. alij dicunt: ego qui exigo caueri. quod non placet.
[p] Cauebit. nomine ruinosæ domus.
[q] Sub exceptione. vt si dominus est qui satisdat: fideiussores habent except. vt infra, eod. qui vias. §. j.
[r] De eo opere. Hoc expeditur infra, eo. si finita. §. deinde ait prętor. vsque ad. §. ex hoc edicto. & dic opere: id est, damno quod ex opere fiat: vt infra, eod. titu. si finita. §. notādum. in fin. vt quia minatur ruinam nauigantibus, vel his qui iuxta flumen suas habent ædes. & facit infra, de præto. stipula. l. j. §. stipulatio. versi. item ex causa. & de rebus dub. l. verum est.
[s] In annos decē. & sic hic specificatur tēpus à prætore mortuo. sed cur nó tollitur omnino opus? Respon. quia principe, vel senatu, permittente factum est: vel non impediebatur tempore extructionis nauigium: vt infra, de flu. l. j. j. respon. &. §. pe. &. l. ij.
[t] Non cauebitur. de damno infecto.
[u] Postulabitur. subaudi in litera, scilicet ex decreto primo: & expeditur hæc pars. j. eo. l. si finita. §. ex hoc edicto. vsque ad. §. fi.
[x] Possidere. ex secundo decreto.
[y] Iudicium. scilicet in factum: & exponitur hæc pars, infra, eo. l. si finita. §. fi. &. l. sequen. & seq. vsque ad. §. fin. sed abinde leges iurisconsultorum mixtim respiciunt prædicta.
[z] Eare. id est damno.
[a] Eiúsve. scilicet magistratus.
[b] De ea re. id est, super ea re ex qua timetur damnum.
[c] Quæ. scilicet iurisdictio.
[d] In ea re. id est in ea causa vt caueri debeat.
[e] Eius. adhuc sunt prætoris verba.

Aldē de hac. q. not. in. l. 2. ff. de iurisd. om. iu. & in. l. magistrat. eod. titu. de quo ple. per Rapha. Paul. & Alex. in. l. i. ŝ. si quis ius di. non obtem.

*Flo. pbsiu- labitur ire, & cùm iusta causa

*Flo. quæ mea est, cautum

nomine, in cuius possessionē misero [a]: *si ab eo* [b], *qui in possessione* [c] *erit, dāni infecti nomine [non] satisdabitur: eum* [d] *cui non satisdabitur,* [e] *simul* [f] *in possessione esse iubebo* [g].

Hoc edictum pertinet ad futura damna, nō ad præsentia: & habet causam quasi noxalem. pro damno præterito actione in factum, vel interdicto de tollendis ruderibus succurritur. b. d. Bar.

¶ Hoc edictum [h] prospicit dāno nondum facto: [i] cum cæteræ actiones [k] ad dāna quæ contigerunt, sarcienda pertineant: [l] vt in legis Aquiliæ [m] actione, & aliis. [n] De dāno verò facto [o] nihil hoc edicto cauetur. [p] Cū enim animalia [q] quæ noxam cō miserunt, non vltrà nos soleant onerare, † quàm vt noxæ ea dedamus: [r] multo magis [s] ea quæ anima carent, vltrà nos non debent onerare: [t] præsertim cum res quidem animales [u] quę damnum dederint ipsæ extent: [x] ædes autem, si ruina sua damnum dederunt, desierint extare.

Si ille cuius domus ruit, & damnum vicino dedit, ante præstitam cautionem, vel habitam pro præstita, velit rudera tollere inuito eo cui damnum datum est: potest hoc facere dummodo tria faciat: scilicet quod omnia tollat etiā inutilia: & quod caueat de damno futuro, quod potest contingere ex ablatis: & etiam de præterito iam facto ex ruina. sed si non curat ea tollere: & ille qui damnum recepit, vellet vt tollantur: agere potest interdicto de ruderibus tollendis, vt tollantur, vel pro derelictis habeantur: & hoc secundo casu si vult dimittere, cogitur etiam dimittere totas ædes, etiam in parte quæ non cecidit, si aduersarius non fuit negligens cautionem petere, sed fuit impeditus. in primo vero casu si vult tollere, cogitur etiam damnum iam factum emendare. hoc dicit. Paulus de Cast.

¶ Vnde [y] quæritur, † si antequā caueretur, ædes deciderint: neque dominus rudera [z] velit egerere, [a] eáque derelinquat: an sit aliqua aduersus eum actio [b]? Et Iulianus consultus [c] si prius quā dāni infecti stipulatio interponeretur, ædes vitiosæ corruissent, quid facere deberet is in cuius ædes rudera decidissent, vt damnum sarciretur: respondit, si dominus ædium quę ruerunt, vellet tollere: nō aliter permittendū quàm vt omnia [d], id est, & quæ inutilia essent, auferret. Nec solùm de futuro, [e] sed & de præterito damno, cauere eum debere [f]. Quòd si dominus ædium quæ deciderunt, nihil facit: [g] interdictum [h] reddendum ei in cuius ædes [i] rudera decidissent: per quod vicinus cōpelletur aut tollere, aut totas ædes pro derelicto habere. [k]

† *Idē Exodi cap. 21. vbi de bone cornupeta agitur.*

a *Misero.* ex primo decreto.
b *Ab eo.* scilicet domino.
c *Possessione.* quia nondum erat repulsus.
d *Eum.* petentem secundo caueri. Accursius.
e *Non satisdabitur.* cuidam secundo petenti.
f *Simul.* Vt. j. eo. l. si finita. §. si plures. &. §. si ante. Si autē ex secundo decreto primo esset missus: sed missus primo ex primo & secundo decreto, secūdo nō caueat: solus secundus missus ex primo & ex secundo decreto, erit dominus: vt. j. eod. si finita. §. si plures. versi. quod si iā prior. &. §. si autem. versi. si vero iā.
g *Iubebo.* cum primo in possessionem misso.
h *Hoc edictum.* nunc incipit. Vlpianus.
i *Nondum facto.* sicut & actio aquę plu. arcē. vt. j. titu. j. l. Atteius. §. in hoc iudicium.
k *Actiones.* quæ pro damno cōpetāt: sed & quælibet pro eo quod iā debetur cōpetit, nō
p futuro: vt. ŝ. de iudi. l. non quemadmodum.
l *Pertineant.* in hoc differt ab aliis actionibus. Accursius.
m *Aquiliæ actione.* nisi in casu vbi agitur pro futuro: vt. ŝ. ad. l. Aqui. l. in lege Aquilia. si deletum. aliàs, delictum. quæ est contra. vel ibi deletio erat præsens, sed futurum damnum.
n *Et aliis.* vt in actur. sed ibi impropriè damnū: quia spectat ad pœnā: & de pauperie, & in factum: & de dolo, & omnibus quæ ex delictis dantur. Accur.
o *Facto.* ſ. resarciēdo.
p *Cauetur.* vt ammodo caueatur: cum liceat habere pro derelicto: & hoc probat, cum enim &c. officio enim iudicis quandoque cauetur: vt. j. ea. l. §. nec solum. &. l. hoc amplius. j. respon. &. §. Alphenus. versi. ita demum. in fi.
q *Animalia.* rationabilia, & irrationabilia.
ſ *Dedamus.* vt &. ŝ. si quadrupes pau. fe. di. l. j. in prin. & institu. de noxa. in prin. non tamen noxa est in obligatione, sed in solutione: vt infra, de re iudi. l. miles. §. decem.
ſ *Multo magis.* & in hoc conuenit cum noxalibus.
t *Onerare.* sic. ŝ. de nego. gest. sed an vltro. §. is autem. &. ŝ. de vsufru. l. cum vsufructuarius.
u *Animales.* vt serui.
x *Ipsæ extent.* per quod videbatur quod insolidum teneretur: & ideo dixit. ŝ. multo magis.
y *Vnde.* cum istud edictum respiciat damna futura, si damnum datum est, vnde quæritur &c.
z *Rudera.* vocat rudera materiam fractam, vel dissolutam.
a *Egerere.* aliàs, legere: & aliàs, eiicere.
b *Aduersus eū actio.* vt ei caueat, cū cautioni nō sit locus: vt dixi.
c *Consultus.* id est, interrogatus.
d *Quam vt omnia.* sic infra, hoc amplius. §. Alphenus. in fin. §. & supra, de procura. l. in causæ. Accursius.
e *Nec solū de futuro.* quod posset cōtingere in ruderū oblatione.
f *Debere.* non per edictum, sed officio iudicis: vt. ŝ. §. hoc edictum. Accursius.
g *Nihil facit.* i. neque rudera tollit, nec de dāno cauet infecto.
h *Interdictum.* cuius nomen non habemus secundum B. & Io. & ideo appellatur interdictū de tollēdis ruderibus, vel act. in factū: vt inst. de interdic. §. fi. sed R. dicit interdictū de damno infecto licet de præterito caueatur: maxime quādo dominus vult tollere rudera, siue ratem: vt. j. de incen. l. ratis. &. j. l. hoc amplius. §. Neratius. & facit ad hoc infra, ne quid in loco publi. l. ij. §. si ex fundo. & supra, ad exhiben. l. Celsus. §. sed & si ratis. & infra, ne vis fiat ei. l. fina.
i *Aedes.* id est ædium rudera: & immo ipsas ædes destructas.
k *Habere.* Sed hoc. j. corrigitur vel determinatur.
l Quod. quod. ŝ. dictum est. † *Circa hanc. §. intellectum seruantes hic plenam nō habuerunt intelligentiam: videlicet ea quæ hic dicuntur in nouisi. interpre. Bal.*
m *Dicetur.* vt cogatur omnia tollere, vel ædes pro derelicto habere.
n *Ipsius.* scilicet qui passus est damnū propter ruinā aduersæ domus, cum fuit negligēs in petēdo cautionem.
o *Negligentia.* si autē fuit negligens, nō agit. Sed ille tollens nō permittitur nisi omnia tollat, & de damno (etiam præterito) caueat: vt. ŝ. eo. l. proxi. §. pe. & sa. j. e. l. si finita. §. elegāter. &. l. cū postulassem. ij. respon.
p *Impedimentum.* temporis, præsens vel absens causa reipub. fuit.

VIII. GAIVS ad Edictum Prætoris vrbani Titulo de Damno Infecto.

QVod [l] fortè tunc rectè dicetur, [m] cum non ipsius [n] negligentia, [o] sed propter aliquod impedimentum [p] sibi non prospexit.

Hoc amplius. CASVS huius prin. fuit continuatus casui præcedē. [DE HIS AVTEM.] Si flumē apportauit rem meā in domū vel agrum tuū, habeo interdictum ne vis fiat mihi exportare voléti rem meam: dum tamen prius caueā de damno infecto. Secundo dicit, si flumen crustam fundi tui in meū fundum portauerit: tu potes petere vt liceat tibi tollere: dū tamen caueas de dāno infecto. & hæc vera quando omnia tollere vis. Item hoc est verum si crusta tui fundi non coaluit: nā si coaluit, & sic est facta vna cum mea: tunc nō posses petere vt liceat tibi tollere. Idem de arbore fundi tui si flumen portauerit in meū. nam si non coaluit, petere potes: alioquin nō. Vltimo reuertitur ad id quod dictum est de crusta. nam dixit, si coaluit, non potest petere. Sed nunquid ego potero agere cōtra te vt non sit tibi licitum sic habere crustam tuā supra meam eo casu quando coaluit? certe non: quia mea facta est. [NERATIVS.] Nauis tua quę erat in flumine, delata est in meū agrum. tu vis agere interdicto ne vis fiat tibi exportare volenti. certe potes, dum tamen prius caueas de damno si quod habui, emendando. Et sic secūdum hoc videtur cōtra in eo quod dixit supra Alfenus contra. sed solue vt ibi in glossa. [QVAESITVM.] Titius habet superficiem. Sempronius habet proprietatem soli, & minatur ruinam. quæritur an superficiarius debet satisdare, an promittere. & certe dicitur quòd si à domino soli petatur promissio, ipse debet promittere absque fideiussore de vitio & soli ædificij. Si verò petatur à superficiario nomine iuris sui: tūc ipse debet satisdare de vtroque. nā si superficiarius nolit promittere pro domino soli, cum ab eo petatur, satisdare: eóq; nomine alieno promittere: tunc aduersarius qui petebat caueri, est mittendus in possessionem. Idem dicit in fructuario & proprietario. nam proprietarius debet promittere absque fideiussore, si ab eo petatur cautio. si autem à fructuario petatur, ipse debet satisdare. si autē nolit cauere: tunc postulans erit mittendus in possessionē iuris vtriusq;. si verò nō reficit domū in qua habet vsumfructū, cum ad eū pertineret refectio, vt quia parua erat, dominus proprietatis

BIU Cujas

prietatis potest eum repellere ab vtendo fruendo. sic & fructuarius si non caueat de damno infecto, cum ab eo peteretur, & ita proprietarius compulsus cauit: potest proprietarius eum repellere ab vsufructu. Fran. Accursius.

a *Hoc amplius.* eo quod dictum est in. l. prætor. in fi. & l. quod & ita. vel corrigit vt prima parte glossæ. vel addit vt secunda parte huius glos. non solum. ibi, potest tamen &c.

b *Compellendum.* per officium iudicis: vel actio. in factū subsidiaria. nam quotiens &c. vt. ff. de præscript. ver. l. quotiens.

c *De præterito.* nō solum vt tollat rudera. nam non loquitur ad differentiā futuri: quia hoc non est futurum, quod iam factum est: potest tamē dici quòd etiam ad differentiam futuri loquatur: quia adhuc dari potest in rebus quibusdam quæ adhuc læsæ non sunt: vt. ff. l. prætor. §. vnde quæritur. versi. nec solum de futuro. Azo. patet ergo quòd non liberatur tollendo rudera: & sic secundū primam expositionē corrigit Iulianus quod est supra, eo. l. prætor. in fi.

d *Re integra.* id est, si domus non ruisset.

a *Præstabitur.* in casu impedimenti: quia nō fuit negligens, sed impeditus: arg. contra. C. de act. & oblig. sicut.

ADDITIO. Dic secundū Alex. de Imo. quòd ibi loquitur de obligatione quæ spōte veniebat contrahēda à princi. ideo tunc succedit, quòd re integra nō cogitur quis se obligare: sed si se obligauit, & si res desiit esse integra, cogitur obseruare: hic vero loquitur in obligatiōe quæ oritur citra voluntatem ex legis dispositione ideo debet idem statui ex postfacto prout re integra quando aliquid imputandū non est: vt quia interuenit impedimentum necessarium.

f *Integra.* quia adhuc restat aliquid de ædificio: alia pars cecidit: vt saluetur glo. R. fortasis &c. vel aliter salua R. quòd re integra &c. scilicet vt caueatur de futuro, hic post ruinam præstabitur scilicet, vt caueatur de futuro. Sed quare non de præterito: vt in princ. j. respon? R. fortasis &c. sed secundum primā expositionem dic post ruinam. i. partem.

g *Damno infecto.* fortasis quando talis est iudex qui non habet se intromittere de præterito damno. sed si haberet, fieret cautio de vtroque. vel non spectat ad eum, nisi vt iuri seruiat. ff. edicti, quod de futuro tantū dicit. sed sine hac glo. R. planus est textus.

h *Quas non defendit.* hic igitur vbi damnum est factum, & de dāno facto cauebit, & rudera tollet, aut carebit ædibus. Azo.

i *Angustias.* quæ debent forte ei nocere si se angustiauerit: vt supra, si quis cau. l. j. §. si quis tamē. Et quia circa hoc sunt diuersa iura, distingue: aut fuit ante postulationem, aut post. si ante: aut fuit negligens: & tunc serua quod est. ff. eo. cuenit. aut non, & tunc quod est. ff. eo. l. prætor. in fi. & l. seq. & hic. Si post, aut ante decretum: & tunc serua quod est. j. eo. l. si finita. §. eleganter. aut post decretum, & tunc serua quod est. j. e. l. cum postulassem. & l.

a *Nō ponitur aduersa* si finita. §. illud. & §. si iam ruerint.

k *De his.* supra dictum est de damnis quæ dantur ab ædibus vicinis, hic de aliis damnis quæ alio modo dantur.

Bar. ff. l. ma tibi. §. fin. j. l

Autem. hæc dictio innuit aliud iuris, quod est verum: quia

IX. VLPIANVS libro quinquagesimotertio ad Edictum.

HOc amplius[a] Iulianus [ait] posse dici compellēdum[b] eum, vt etiam de preterito[c] dāno caueret. Quod enim re integra[d] custoditur: hoc nō iniquè etiam post ruinam ædium præstabitur[e]. Integra[f] autem re vnusquisque cogitur aut de dāno infecto[g] cauere, aut ædibus carere, quas[h] non defendit. Deniq; inquit, si quis propter angustias[i] temporis, aut quia* reipublicæ causa aberat, non potuerit dāni infecti stipulari, non iniquè prætorem curaturum, vt dominus vitiosarum ædiū aut damnum sarciat, aut ædibus careat. Sententiam Iuliani vtilitas comprobat.

Exportata in fundum alienū ex vi fluminis, non potest quis tollere, nisi de damno futuro caueat, & etiam de præterito. Bart.

¶ De his[k] autem, [l] quę vi fluminis importata sunt, an interdictum[m] dari possit, [n] quæritur. [Et] Trebatius refert, cùm Tiberis inundasset, * & res multas multorum in aliena ędificia detulisset, interdictum[o] à prætore datū, ne vis fieret dominis quo minus sua tollerent, [&] auferrēt, si modò damni infecti[p] repromitterēt. ¶ Alfenus quoque scribit, si ex fundo tuo crusta lapsa sit in meum fundū, eámq; petas: dādum in te iudicium[q] de damno infecto[r]. * ídq; Labeo probat: nam arbitrio iudicis, apud quem res prolapsæ petentur, [s] damnū quod antè sensi, [t] non contineri: [u] nec aliter dandam actionem, [x] quàm vt omnia[y] tollātur quę sunt prolapsa. Ita demum autem crustam vindicari posse, idem Alfenus ait, si non coaluerit, nec vnitatē cū terra mea fecerit. Nec arbor potest vindicari[z] à te, quæ trānslata in agrum meum, cum terra mea coaluerit. Sed nec ego potero tecum agere, ius tibi * non esse ita crustam habere, si iam cū terra mea coaluit: quia mea facta est. ¶ Neratius autē[a] scribit, [b] si ratis in agrum meum vi fluminis delata sit: non aliter tibi[c] potestatem tollendi faciendam, quam si de præterito quoque damno mihi caueris[d].*

Superficiarius tenetur satisdare: dominus vero promittere. Bartolus.

¶ Quæsitum est, [e] si solum sit alterius, [&] superficies alterius: superficiarius vtrum repromittere damni infecti, an satisdare debeat? Et Iulian⁹ scribit, quotiens superficiaria insula vitiosa est: dominum[f] [eius,] & de soli & de ædificij vitio[g] repromittere: aut eum, ad quē superficies pertinet, de vtroq; [h] satisfore: dādum in te iudicium[q] de damno infecto[r]. * ídq; Labeo probat: nam arbitrio iudicis, apud quem res prolapsæ petentur, [s] damnū quod antè sensi, [t] non contineri: [u] nec aliter dandam actionem, [x] quàm vt omnia[y] tollātur quę sunt prolapsa. Ita demum autem crustam vindicari posse, idem Alfenus ait, si non coaluerit, nec vnitatē cū terra mea fecerit. Nec arbor potest vindicari[z] à te, quæ trānslata in agrum meum, cum terra mea coaluerit. Sed nec ego potero tecum agere, ius tibi * non esse ita crustam habere, si iam cū terra mea coaluit: quia mea facta est. ¶ Neratius autē[a] scribit, [b] si ratis in agrum meum vi fluminis delata sit: non aliter tibi[c] potestatem tollendi faciendam, quam si de præterito quoque damno mihi caueris[d].*

Superficiarius tenetur satisdare: dominus vero promittere. Bartolus.

¶ Quæsitum est, [e] si solum sit alterius, [&] superficies alterius: superficiarius vtrum repromittere damni infecti, an satisdare debeat? Et Iulian⁹ scribit, quotiens superficiaria insula vitiosa est: dominum[f] [eius,] & de soli & de ædificij vitio[g] repromittere: aut eum, ad quē superficies pertinet, de vtroq; [h] satisfore officiū: vt. ff. de ædil. edi. l. ædiles. j. §. item sciendum. Accursius.

u *Non contineri.* secundum Alfenum, sed male: vt. j. e. l. §. Neratius. Azo. vel illud intellige vt dixi. ff. §. proxi. Vel dic non contineri vt damnum æstimetur: sed debet iubere de eo caueri: & sic non obstat Neratius, secundum Io. Alex. & V.

x *Actionem.* id est, interdictum ne vis fiat.

y *Omnia.* vt &. ff. l. prætor. §. vnde quæritur.

z *Vindicari à te.* aliàs, ea: aliàs, à te. & facit. j. de acqui. rerū do. sed si ex meis tabulis. §. arbor. & l. adeo. §. j. & insti. de rerū diui. §. præterea quod per alluuionē. & dixi. ff. de rei vindi. si frumentum. aliàs, Idem Pompo. scribit si frumentum. §. de arbore.

a *Neratius autem.* habuimus. ff. de duplici damno, scilicet ædiū, & de dāno facto per vim fluminis, & de tertio, scilicet dato per crustam: sequitur de quarto modo dandi damnum. Accursius.

b *Scribit.* contradicens Alfeno, secundum Azo. Vel aliter vt dixi in. §. de his. versi. Alfenus. Accursius.

c *Tibi.* agenti interdicto ne vis fiat tibi.

d *Caueris.* per officium solum, nō ex edicto: vt. ff. eo. l. prætor. §. hoc edictum. & facit. j. de incen. l. ratis. & ff. ad exhiben. l. Celsus. §. sed si ratis. & argu. j. titu. j. l. quāquam. §. j.

e *Quæsitum est.* Supra dictum est quòd si ille à quo petitur cautio, sit dominus: tenetur promittere. si non sit dominus, satisdare. Circa prædicta formatur talis quæstio: si solum &c.

f *Dominum.* scilicet soli.

g *De soli & de ædificii vitio.* simul. sed & de singulis per se tenetur, nisi in casu: vt. j. eo. fluminum. §. fi. & §. vitium. & §. seq. Azo. & facit. l. fluminum. in prin. & l. si finita. §. notandum.

h *De vtroque.* si nomine domini absentis à quo petitur cautio,

A supra cauetur de præterito: sed fallit in isto. *ad. l. Iu. de adul. & l. transigere.*

m *Interdictum.* de damno infecto: vel actio in factum.

n *Dari posit.* reposcenti delata.

o *Interdictum.* quod est. ff. l. prætor. in fi. quod non placet: quia illud datur damnum passo: sed est ne vis fiat ei exportare voleti: vt hic, & ff. ad exhiben. thesaurus. non autem vti possidetis, cum possessionem amiserit: vt *facto* infra, de acquiren. pos. l. qui vniuersas. §. j. ver. item quod à mari. *C. de trāsa.*

p *Dāni infecti.* de infecto ideo dicit, quia de præterito non tenentur domini prolapsarum rerum, secundum Trebatiū, & Labeonem, & Alfenum; vt hic, & j. proxi. §. licet secus sit in ædibus quæ ceciderunt: vt. ff. ea. l. in prin. & ideo ponitur. ff. coniunctio aduersatiua, de his autem &c. & est ratio: quia domino vitiosæ domus imputat quòd sua diligentia casum nō præuidebat, quem immine re videbat: impetū verò fluminis quis præuidere non potest. Neratius autem idē in vtrisque statuit: vt. j. ea. l. §. Neratius. vel loquitur Neratius in speciali casu quādo dominus potuit præuidere ligādo nauē funibus & aliis modis. & fa. ff. si certa. peta. si quis nec. §. fi.

* *Flo. iam*

* *Flo. mihi*

* *Flo. casuiſ ses*

q *Iudicium.* per officiū iudicis. Accursius.

r *Infecto.* aliàs, infecto: aliàs, iam facto: & prima bona.

f *Petentur.* iterdicto ne vis fiat ei: vt. ff. proxi. §.

t *Ante sensi.* ante. ff. iudicium acceptū: nam nō pertinet ad iudicis

BIU Cujas

velit cauere. si vero à superficiario peteretur quòd suo nomine cõueniretur, repromitteret: vt.j.eo.l.qui bona.§.j. Azo.&.l.dãni infecti.§.vtrum.quæ sunt contra. vel solue secũdum R. vt dicam in dicta.l.qui bona.§.j. Azo.

a *Vicinum.* qui postulat sibi caueri.

† *Et ratio est quia superficiarius dicitur naturaliter possidere. ita no.glo.in.l.2.ĩ versicu. non ambigitur.C. de rei vi. Bar. l.si duo.§. cæterũ.ff.vti poss. & Spe.in ti.de loca.§.6. versi.46.*

b *Mittendum esse.* ex primo decreto: ex secundo vero non iubetur possidere ex contumacia superficiarij, sicut nec ex fructuarij vel creditoris cõtumacia vel emphyteutę: sed suo iure carebit: vt.j. eod.l. si finita.§. item quæritur.&.§.si de vectigalibus.&.j.proxi.

c *Celsus.* in isto.§.cũ.l. seq. ponitur casus similis superiori. Idẽ enim in fructuario dicit qđ in superficiario dixit: & ideo cõtraria ibi signata.j.e.l.quibona.§. j.&.l.damni.ij.§. vtrũ. signa hic eodẽ modo: & solue vt modo dixi.

d *Cauendum.* Titia nõ satisdante.

e *Vti frui prohibebit.* j. l.pxi.&.j.e.si finita.§. item quæritur.&.ff. de nox.si ex duobus.§. si plures.&.j.e.l. si proprietarius. Accursius.

f *Non reficit.* cũ ad eũ ptinet refectio: qa modica erat. nã si ad eum nõ pertineret,& dominꝰ refecisset: nõ posset fructuarium prohibere vti: vt ff.de vsufr.l. vsufructu legato. §. fi. &.l. hactenus. &.j.e.l. si finita.ff. si quis dãni. C.de vsufru.l.eum.

g *Ergo.* locus à pari. nã sicut onus refectionis, ita & onus cautionis ad eũ pertinet. Ac.

h *Debet.* i. potest: sic.j. an per alium causa appella.l.fina.

Vamuis.] *CASVS.* Titius habet proprietatẽ: Seius vsumfructum domus. si domus ista minatur ruinam: & vicinus postulet sibi caueri: si petat à proprietario, debet insolidum cauere. Idem si petat à fructuario. nam debet insolidum satisdare: & nisi sic fiat, mittetur vicinus in possessionem. Secundo dicit, pone quòd proprietarius promisit de damno infecto: debet fructuarius cauere ei: & nisi faciat, debet ei denegari vsusfructus. Tertio dicit, quòd fructuarius satisdedit vicino: & cum domus decidisset dãnum, emẽdauit fructuarius insolidum. si proprietarius ei non conferat: debet fructuarius mitti in possessionem proprietatis: & ex decreto secundo erit dominus. Fran. Accursius.

i *Mitti oportet.* in totum vtroque contumace existente. sed si altero, tunc in eius iure: vt not.ff.l.proxi.§.quæsitum.

k *Denegandam.* qui non laborat, non manducet: vt.ff.de noxa.l. si ex duobus.§.finali.

l *Præstiterit.* ex satisdatione præstita conuentus.

m *Ad eum.* scilicet fructuarium. Accursius.

n *Oportet.* ex secundo decreto: primum tamen præcedere oportet, & hoc si dominus ei non conferat: vt.j.e.si proprietarius. Sed quomodo confert, cum sit finitus vsusfructus. interitu rei: vt insti.de vsufr.§.pen. Respon. non tota perit, vel ruit, sed pars.

Qvid de creditore.] *CASVS.* Si Titius habet domum sibi obligatam: & illa domus minatur ruinam, & petat vicinus à Titio sibi caueri de damno infecto: quæritur an Titius debeat satisdare & promittere absque fideiussoribus? & non respondet: tu tamen respõdeas & dicas, quòd debet satisdare. Secundo dicit econtra: pone quòd Titius petat à vicino, qui habet domum ruinosam, sibi caueri, cum timeat damnum in domo quã habet pignori: nunquid auditur? & certe Marcellus dixit quòd non auditur: & si caueretur, inutiliter caueretur. Idem dicebat & in eo qui emit domum à non domino, vt non sit ei cauẽdum: attamẽ Vlpianus corrigit dicẽs quòd creditori est cauendum. Fran. Acc.

o *Debebit.* huic quæstioni nõ respõdet hic: * sed dic quòd debet satisdare: vt infra, eo. si finita.§. si qua.&.§.seq. illud tamen intellige vt no.ff. eo.l.hoc amplius.§. quæsitum. * *Flo. de mini.*

p *Latere.* aliàs, genere: & aliàs, latere.

q *Ait Marcellꝰ.* & male.

r *Cauendum.* id est, dicendum.

s *Committi stipulationem.* ait Marcellus, & male.

t *Creditori.* etiam resibi non tradita: quia ex nudo pacto habet ac. hypo. vt.ff. de pac. si tibi.§. de pignore. & ar. ff. de fur. l. si is qui rem. in prĩ. sed secus in emptore ante traditionẽ: ar.j. de fur.l. eum qui. in princ. sed post cauetur ei, secundum Azo. licet videatur cõtra. j. eo.l.qui bona.§. sed ei qui. sed ibi expones. * *Hal. pignoratitia.*

u *Per stipulationem.* s. cum satisda. vel sine, ex parte promittentis: vt distinguitur.ff.eo.l.prætor.j. respon.

His.] *CASVS.* Si domus est Titio obligata: & illa domus minatur ruinam: & ego vicinus petij caueri de damno infecto: & nemine volente cauere missus sum in possessionem: ammodo sum potior in possessione quàm Titius: & reddit rationem: si. i. quia possidere. Fran. Accursius.

x *His.* al. his: aliàs, eis. casus ablatiuus.

y *Qui,* ista. l. habet duplicem literam: aliàs eo. qui pignori &c. & tunc est plana. aliàs his: & tunc est ablat. pluralis: & dic tunc, acceperint. i. acceperunt.

z *Acceperunt.* ex conuentione.

a *Si possidere.* si. i. quia. M.

b *Permissum fuerit.* hoc verum si aliquid potest creditori imputari: vt.ff. de noxa. act. l. si noxale. in princi. &.j. eod. si finita.§. si qua.&.§. item quæritur. aliàs secus: vt.j. eo. eorum. in princi. &.ff. si ex noxa. cau. ag. l. ij.§. fi. secundum Azo. vel secundum Hug. licet nil possit imputari: tamen ipse erit potior: vt. C. si aduer. cre. l.j.& dices.j. eo. cum postulassem.§.j. Azo. *ADDITIO.* Quærit hic Barto. de veritate istarum duarum opinionum: & respõde, quòd aut loqueris ante præscriptionem completam: & tunc est vera opinio Azo. aut post præscriptionem completam: & tunc opinio Hug. est vera.

Qvi bona fide.] *CASVS.* Titiꝰ emit domũ à te, nõ domino, bona fide. hæc domus minatur ruinã. peto mihi satisdari à Titio. quæritur an debeat satisdare vel cauere? dicitur ꝙ Titius debet cauere absque fideiussore. suo enim nomine tũc præstat. [*SIVE CORPORIS.*] Dicitur ꝙ si petatur cautio damni

BIU Cujas

damni infecti à domino domus ruinosæ, debet cauere absq; fideiussore. idé si petatur ab eo qui habet seruit. in illa domo. nã debet cauere absque fideiussore, quia suo nomine facit. [CVM INTER.] Inter domũ ruinosam, & meã, erat domus Titij in medio. quærit quis debeat mihi cauere de dãno infecto? & certe tã dominus domus ruinosæ, q̃ etiã Titius. & reddit rationé. [QVI DAMNI.] Si aliquis petit sibi caueri de dãno infecto: debet prius iurare q̃ nõ animo calũniandi petat. item licet verba prætoris nõ dicant sit inspiciendũ an interfit sua, an nõ: & cui cauendũ sit, cui nõ: tamen hoc totũ debet inspicere iudex coram quo petit caueri. [DE ILLO.] Locaui tibi domũ: illa minatur ruinã. quæritur an debeã tibi cauere? Et dicitur q̃ non: & reddit rationé. [SI QVIS.] Duo dicit. Primo si quis ædificauit domũ iuxta monumentum, & illicite: quia non dimisit spatiũ inter domũ & monumentum lege cõprehẽsum. non debet sibi caueri de dãno infecto. Secũdo dicit, si aliquis passus est iuxta domũ suam fieri monumentum, non seruato spatio lege comprehenso: & tandem postea petat sibi caueri: nõ auditur. Tertio dicit, quidam habet monumentum: prope illud monumentũ Titius habet domũ, & licite: domus minatur ruinã, núquid cauendum est dãno monumenti? Dicit q̃ sic. [ET SVPERFICIARIVM.] Dicitur q̃ superficiarius & fructuarius possunt stipulari de dãno infecto. Secũdo dicit: Titius emit domũ à non domino: petit sibi caueri de dãno infecto: an audiatur, quæritur. Et dicitur q̃ sic. [SI QVIS OPVS.] Cum ædificarẽ domũ, nuntiasti mihi nouum opus: tandé cum timeres ne domus ista caderet supra tuam: petebas tibi caueri de dãno infecto. an audiaris? quæritur. Et dicitur q̃ sic: & hoc probat p̃ duo similia. [SI QVIS QVIA.] Titius habebat domũ ruinosam iuxta meã: & quia non cauit mihi, missus sum in possessionẽ. tandem cũ ipse Titius haberet aliã domum sanã iuxta istã: petiit à me vt sibi cauerem de dãno infecto nomine istius domus ruinosæ, in cuius possess. missus erã: quæritur an debeã cauere. Et dicitur quòd nõ. & reddit rationé. [SI QVIS STIPVLATVRVS.] Cum velles mihi promittere de dãno infecto: iuraui me animo calumniandi non petere istam caut. tandé distulisti promittere: postea ex interuallo peto caueri: an iterũ debeo iurare? & dicitur q̃ sic. & reddit rationem. [SI ALIENO.] Si peto nomine alieno, puta Titij, mihi caueri de dãno infecto: debeo iurare non calũniæ causa postulaturum fuisse eũ cuius nomine peto, prædicta sunt vera quãdo ille cuius nomine peto, debet iurare si & ipse peteret. si autẽ non: vt quia erat patron⁹ vel parẽs: tũc nec ego q̃ eius nomine postulo. [HVIC STIPVLATIONI.] In promissione quam quis facit de dãno infecto, debet contineri dies certa intra quã si damnũ detur, debeat emẽdari: & ea dies debet statui arbitrio iudicis corã quo petitur caueri; & iudex debebit videre an istud opus quod minatur ruinã, sit antiquũ, & sit magnum, vt sic sit credibile quòd cito cadat: & sic paucos dies faciat apponi: & si intra istos dies positos in stipulatione non ceciderit, poterit iudex de nouo iterum facere caueri, si autẽ stipulatio fuit facta sine die: tunc si voluntate partium hoc factum est, valet: & quãdocũque domus cadet, tenebitur promissor. si vero per errorem, tunc valebit stipulatio vsque ad eam diem intra quam solitum erat caueri. & hoc dicit hic

Possessor bonæ fidei cauet: non satisdat. Bartolus.

XIII. VLPIANVS libro quinquagesimotertio ad Edictum.

QVi bona fide à nõ domino emit: videndum est, nũquid repromittat, nõ etiã satisdet. Quod quibusdã videtur. [a] habet autẽ rationẽ, vt magis repromittat quàm satisdet. suo enim nomine id facit.

Etiam habẽs seruitutem vel aliud ius in re: pro illo iure sufficit quòd repromittat. Paul. de Castro.

B ¶ Siue corporis [b] dominus, siue is qui ius habet, vt puta seruitutem, de damno infecto caueat: puto eum repromittere debere, non satisdare: [c] quia suo nomine [d] id facit, non alieno.

Si præsens status rei tendit ad aliud: inspicitur quod euenire potest. h. d. Bar. Vel clarius secundũ Imo. Etiã dominus domus ruinosæ cauere tenetur si mediãtibus ruinosis potest domus sua damnum inferre.

¶ Cùm iter ædes meas [e] & tuas [f] sint aliæ [g] ædes non vitiosæ: vi-

A situm. &. §. Celsus. &. l. quamuis. quæ sunt contra. Solu. secundum R. largiter refert seruitutem vel ius rei an personæ quis habeat: sicut & in oper. no. nun. nam fructuarius suo nomine non nuntiat: quod non negatur ei qui prædij vrbani seruitutem habet: vt supra, de ope. no. nun. l. j. §. fi. & . l. in prouinciali. §. pe. &. l. de pupillo. §. sextus. & sic creditor satisdat: quia personalem seruitutem habet: & ideo satisdat secundum R. vt supra, eod. l. quid de creditore. & est ratio: quia reales perpetuæ, personales parum duraturæ: vt argu. infra, eod. damni. ij. §. vtrum. sed solue vt dixi in. l. hoc amplius. §. quæsitum.

dendum est, vtrùm tu solus [h] mihi cauere [i] debeas: an verò & is cuius ædes vitiosę nõ sunt: an ille solus: an ambo? Et magis est, vt ambo cauere debeãt: quia fieri potest, vt ædes vitiosæ in ædes non vitiosas incidẽtes, damnum mihi dent: [k] quamuis possit quis dicere, [l] nõ vitio incolumium ædium hoc factum, si aliæ [m] in eas [ædes [n]] incidentes, damni causam præbuerint. Sed [si] cùm prospicere sibi potuerit damni infecti cautione, * nõ prospexerit: meritò conuenietur [o].

Vbi damnum timetur de re ad rem, petitur cautio damni infecti: secus si de re ad personam. Bartolus.

¶ Qui damni [p] infecti caueri sibi postulat, prius [q] de calumnia iurare debet [r]. Quisquis igitur [s] iurauerit de calumnia, admittitur ad stipulationem: & non inquiretur, [t] vtrùm interfit ei, an nõ: [an] vicinas ædes habeat,

d *Suo nomine.* id est, ad suam commoditatem. sic infra, quando ap. fit. l. j. §. in propria. * *Flo. can-* potest tamen etiam is *tionem,* qui suo commodo aliquid facit, dici facere alieno, id est propter alterius contractum vel delictum: vt supra, de his qui not. in fa. l. furti. §. si quis alieno. e contra qui suo nomine facit, fingitur facere alieno: vt supra, de procurato. l. non solum. §. sed interdum.

e *Cum inter ædes meas.* non vitiosas.

f *Et tuas.* vitiosas.

C g *Aliæ.* cuiusdam tertij.

h *Solus.* aliquid superfluit: nisi repetas. item videndũ vtrum ille solus cuius ædes mihi proximæ non vitiosæ sunt, cauere debeat, an ipse cum alio, secundum R.

i *Cauere.* scilicet mihi.

k *Dent.* scilicet mediæ: & sic est ratio ad medias: & hoc respicit quamuis &c. vel dic dent scilicet vitiosæ per obliquum.

l *Quamuis possit quis dicere.* quid ad rombum? respon. iurisc on. & si dormientes non intelligant, vigilantes tamen intelligent: quia sibi prospicere &c.

m *Aliæ.* eiusdem tertij.

n *Aedes.* scilicet incolumes.

o *Conuenietur.* dominus mediarum. q. d. quia culpa præcesserit casum, ideo tenetur: vt supra, commo. l. si vt certo. §. sed interdum. aliàs non tenetur: vt infra, eod. l. fuminum. §. hæc stipulatio. & supra, loca. sed de damno. vel quia etiam suæ ædes videntur dare damnum: quia propter sui debilitatem aliàs non potuerunt sustinere. quæ ratio secunda non placet. Sed in quo conuenitur quando fuit in culpa? Respon. ex cautione si eam præstiterat, vel ad eam præstandam si non est præstita: vt hic dicit. Vel secundum alios, id est, quia medius conuenitur per except. oppositam ab eo cuius ædes fuere vitiosæ: quia non tenetur: vt supra, eod. cuerit. & est simile conuenitur supra, de pact. l. tale. vel a vicino conuenitur id est, ab eo qui damnum passus est, cum eius damni causam præstat. quæ duæ non placent. & facit supra, ad. l. Aquil. l. idem iuris. §. mulionem. Sed argu. contra infra, ne quid in loco publi. l. ij. §. idem Labeo. &. §. plane. & supra, ad. l. Aquil. l. si ex plagis. §. in cliuo. *ADDITIO.* Dic secundum Bar. post Dy. quòd ibi in illis non deprehenditur culpa: quia non potuit prouidere: ideo denegatur actio. hic secus: ideo conceditur: vt no. in. d. §. in cliuo.

p *Qui damni.* quicquid ab illo. §. quæsitum, vsque huc dictum est: dictum est ad expositionem illorum verborum, prætor ait damni infecti suo nomine promitti, alienóve satisdari: modo incipit exponere sequentem clausulam. Accursius.

q *Prius.* quàm vicinus cogatur cauere de damno infecto.

r *Iurare debet.* sic. ff. titu. j. l. de pupillo. §. qui opus. &. ff. de eden. l. si quis. §. exigitur. &. C. de iura. calum. l. j. & infra, de act. & oblig. l. actionis verbo. Accursius.

s *Igitur.* infert à genere in speciem.

t *Et non inquiretur.* scilicet verbis prætoris inspectis: vt supra,

c. l.

a Cõcor. tex. ff. c. grauis. extra de rest. spo. & in l. qui scit. §. ff. de vsu. Bal. ff. l. fi. col. 1. ver. §. cum. l. seq. & prin. seq. Fran. Accursius.

sed Bar. dicit quòd etiã C. de

b *Siue corporis.* id est soli.

c *Non satisdare.* immo satisdat: vt supra, c. l. hoc amplius. §. quæ-

BIU Cujas

c.l.prætoris.in prin.prætoris tamen officium supplet quod in eis minus plene dictum est:vt subiicit,totum tamen hoc &c.

a *Cæterum.* pro certe.

b *Eorum.* scilicet vicinorum.

c *Vxoribus.* quę habent ibi res in quibus possunt damnum pati.

d *Possit.* id est debeat. sic supra,de mino.l.eũ qui.§.fin.& econtra debet,pro potest, ponitur quandoque: vt supra,tit.j.l. non solum. §.j.& dixi supra,de offi.proconsul.l.obserua re.§.fi.& dic quòd hic

Flo.deuer tat: domus conducta minabatur ruinam: vnde cõductor timebat damnum,quia non poterat habitare:& ĩ rebus quę intus erant: vt infra,e. titu.l.in inquilino. Si autem in aliis ædibus suis vicinis timeat conductor, cauetur ei: vt infra,eo.l.damni.j.§.ei cuius.in fin.§.item si timeat ab alia domo locatoris in domum cõductam ruinam minaturam, nunquid cauetur? forte sic: argu. ŝ. proxi.§.sed contra dicas: vt supra,eo.l. inquilino.&.l. sequen. à vicinis autem constat inquilino cauere: vt supra,proxi.& infra,eo. l.si filius.

e *Inciderunt.* postquã conduxerunt.

f *Ex conducto.* vt liceat migrare remissa pẽsione pro rata:vt infra,e.l. inquilino.&. l. sequen. & supra,locati.l.habitatores. §. fin. &.l.sequen. vel ad hoc vt reficiat supra,loca. & conduc.l.ex conducto.& no. hic in subsidium hanc cautionem interponi:vt hic,& infra,eo.damni. j.§. ei qui in conducto.&.l.si ædibus.in fi.sic & in ope.noui nun.vt supra,tit.j.l.in prouinciali.§. plane.Sed arg.cõtra infra,e.l.§. si quis opus.sed ibi solues: vel solues vt in.d.l. inquilino.infra,eo.& facit ad totum infra,vt in possess.lega.l.si is à quo.§. fin.&.l.sequen.Accursius.

Dãni infecti cautio in subsidiũ interponitur.

g *Aedificauerit.* domum puta: & dic illicite non seruando spatium lege comprehensum: vt supra,fi.regun.l.fina.&.C.de ędifi.pri.l.mœniana. Alij dicunt quòd iuxta alterius domum fiebat sepulchrum. & dicunt, si quis iuxta scilicet ædificium alterius &c.& sic non cauebitur domino monumenti.Sed secundum primum dominus monumenti non cauet.sed prima placet.

h *Non erit.* vel ædificanti illicite, vel patienti alium illicite ędificare sepulchrum.quia per hoc suam actionem tacite remittere videtur:vnde non agit: vt &.ŝ.de ædil.edi.l.quæritur.§. penul.

i *Admisit.* vnde lex ei non subuenit: vt & supra,de mi.l.auxilium.in fi.&.C.de epis.audi.l.iij.& ad idem infra,ne quid in lo. publi.l.ij.§. si quid in loco publico.&.§. idem. Sed quid si velit destrui quod factum est, cum contra.l.factum sit, scilicet in secundo casu? non audietur.argu. infra,tit.j. Labeo.nisi forte ad interesse,actione in factum: vt supra,communi diui.l.Sabinus. vel quod vi aut clam : vt supra,de mor.infe.l.si propius.

k *Et superficiarium.* ad primum concor.infra,e.l.inter.§.damni.ad secundum supra,de vsufru.l.vsufru.legato. §. j. & infra, eo.damni.j.§. ei cuius.&.l.inter fructuarium.

l *Non competere.* de rigore iuris, sed de æquitate sic: vt supra, eo.titu.l.quid de creditore.in fi.secundum quosdam.Alij dicunt nullo modo : ar.supra,de reli.l.ij.in prin.§. sed hic sermo. & ad Sylla.l. j.§. j.tu dic secundum Io.non dari aduersus dominum, an non habeat: totũ tamen hoc iurisdictioni prætorię subiiciẽdum[est,]cui cauendum sit, cui non. Cæterùm [a] neque ei qui in meo deambulet,neque ei qui in meo lauet,vel[qui]in mea taberna diuertat:*caueri debet. Vicinis planè, inquilinísque eorũ, [b] & inquilinorum vxoribus [c] cauendum esse Labeo ait:item his qui cum his morentur.

Hoc auxilium est extraordinariũ: ideo cessat vbi habet locum ordinariũ. Bartolus.

¶ De illo quæritur, an inquilinis suis dominus ædium cauere possit [d]. Et Sabinus ait inquilinis non esse cauendũ. aut enim ab initio vitiosas ædes conduxerunt:& habent quod sibi imputent. aut in vitium ædes inciderunt: [e] & possunt ex conducto [f] experiri. quę sententia verior est.

Iste.§. habet vnum casum quomodo ei qui sui culpa damnum timet: hæc cautio non præstatur. Bartolus. Et hoc dicit. Cui imputari potest culpa ædificii iam constructi:non præstatur cautio dãni infecti. Imo.

¶ Si quis iuxta monumentũ ędificauerit, [g] vel iuxta ædificium suum monumentum fieri passus sit, de damno infecto ei postea cauendum non erit: [h] quia rem illicitam admisit. [i] aliàs autem, si monumento ædificium noceat,in quo nihil sit quod imputari possit ei ad quem ius monumenti pertinet : cauendum est ei ad quem ius monumenti pertinet.

Superficiarius & vsufructuarius possunt petere sibi caueri.sed bonæ fidei possessor, etiam cum titulo, non potest petere à domino : sed ab alio sic. Pau.

¶ [Et] superficiarium, [k] & fructuarium,damni infecti vtiliter stipulari hodie constat: sed ei qui bona fide à non domino emit, damni infecti stipulationem non competere [l] Marcellus ait [m].

Hoc remedium non tollitur per aliud auxilium extraordinarium,vel etiam ordinarium,quod competit ad diuersa. Bartolus.

¶ Si quis opus nouum nuntiauerit: an nihilominus ei damni infecti caueri debeat, [n] Iulianus tractat:& magis probat,caueri oportere. [o] nam & ei [p] qui egerit, [q] ius aduersario non esse altius tollere ædificium, caueri debere. Item eum [r] aduersus quem interdictum quod vi aut clam competit, [s] cauere [t] debere Iulianus ait: [u] quia non est cautum neque de vitio ædiũ, [x] neque de damno operis.

Ei contra quem est facta missio in possessionem, tanquam contra non cauentem: hæc cautio ipsarum ædium nomine non præstatur. Bartolus.

¶ Si quis quia sibi nõ cauebat, in possessionẽ ædiũ [y] missus fuerit:deinde is cuius ędes [z] fuerũt, cùm præter eas, [a]*alias ædes [b] vtpote cum causam à domino non habeat: & ideo contra eum non defenditur.sed contra alios sic:vt supra,de Publi.l.pe.& fi. &.l.j.sed secus in alius id est fructuario & superficiario: vt supra,si ager vec.l.j.&.l.seq.& sic est soluta quæstio cur cauet bo. fid.possessor : vt supra,e.l.j.in prin.& non ei cauetur. Item potest respõderi:quia qui libet possessor cauet: sed non cuilibet petenti cauetur: vt multis patet exemplis.ŝ.& ĩra.

Bonæ fidei possessor ea uet, & ei non cauetur.

m *Marcellus ait.* de rigore.

n *Debeat.* Ab eo cui opus nouum nuntiatũ est.M.videbatur enim cautio superflua, cum nũtiationis supersit auxilium.R.

o *Oportere.* hoc autem ꝓbat à simili per duo argu.& hoc dicit,nam ei &c. Accursius.

p *Nam & ei.* scilicet caueri debet subaudi si non habes in tex.de damno infecto.

q *Qui egit.* scilicet confessoria.& ad aliud vnum,& ad aliud aliud datur auxilium. sed R. dixit subaudi pro opere demoliendo.

r *Item eum.* si habes item eum &c.bene est, aliàs subaudi.

s *Competit.* quia fecit opus sciens se prohibẽdum.nam de ꝓhibito dixit primo respon.

t *Cauere.* scilicet de dã no ifecto: & sic vnum prætoris auxilium cũ alio cõpetit: sicut vnũ extraordinariũ nõ excludit aliud extraordinarium:vt patet in pecore incluso,vbi datur vtilis Aquil. vt.C. ad l.Aquil.de pecoribus. & in factum:vt supra, ad.l.Aquil. quẽadmodum.§.magistratus.sed ordinarium vel ciuile tollit extraordinarium: [a] vt supra,eo.§.de illo.quę est contra.& supra,de mino.in causæ.sed R.dixit hic caueri de destruendo opere. his verbis non exigitur hęc cautio ne altius ædificetur : quia timeatur ruina ædium altius sublatarum: vel quia prohibitor loci dominium suum(in quo ædificatur)asserat . Sed ista exigitur cautio, vt opus quod factum erit restituatur : vt sic luminum seu prospectus seruitus ab ipsis domibus altius ædificatis debita non impediatur.sed prima expositio planior est. Accursius.

Flo.prætorea alias Prætoris auxiliũ cũ alio competit. Auxiliũ extraordinarium per ordinarium est plenius consul tum:secus si nõ ita plene per vtrũque.ita no. Bart. in l. Aemilius. vt.l.col.ver. alia lectura de ope. mino. plenius in.l.in prouinciali. no.nun.per tra diuersos: vt not. Bar.in.d.§ set aduersꝰ extraneũ:vt.j.e.l.si finita.§.si plures.ver.ꝙ si iã prior. minoris.habet locũ.ŝ. de admini. tuto.

u *Iulianus ait.* quærendo & soluendo.

x *De vitio ædium.* q.d.licet habeat interdictum de ope.no.nun. vel quod vi aut clam, vel confessoriam , non tamen est cautum de damno : quia illa auxilia ad demoliendum competunt,vel vt patiatur seruitute vti.hæc autem cautio ad damnum farciẽdum, si opus factum à vicino vitio totarum ædium vel etiam vitio operis cadat in domum meam.& per hoc apparet quòd superior.§.de illo. non est contra : quia ibi satis vicino est cautum de damno per actionem ex conducto: sed hic per alia auxilia nõ est ei cautum : & ideo ad hanc cautionem decurritur: licet & aliter modo notaui. Sed R.hic exponit id est neque ædium vicini, neque ædium domini nomine : sed potius seruitutis causa eũdẽ. & cõ prima dicta.infra,de reg.iur.l.non solet deterior.

y *In possessionẽ ædiũ.* ex primo vel ex secũdo decreto,licet sec⁹ est

z *Aedes.* vitiosæ.M.

a *Præter eas.* al.præter eas : aliàs,præterea.

b *Alias ædes.* non vitiosas. Accursius.

BIU Cujas

haberet, desideret ab eo qui in possessionem missus est, vt sibi damni infecti harũ ędium [a] nomine quarum in possessionem missus est, caueret: an sit audiendus, videamus. Et Iulianus scribit, [b] is qui vitiosis ædibus cessserit, si integras retinuerit, numquid improbè [c] ab eo qui vitiosas ædes cœpit possidere, cautionem exigit, cùm ideo possessionem amiserit, quia ipse damni infecti satis non dederat? Et sanè parum probè postulat ab eo caueri sibi earum ædium nomine, quarum ipse [d] cauere supersedit. quæ sententia vera est.

Qui petit sibi caueri, debet iterum iurare de calumnia: licet primo iurauit in alia instantia, quæ apparet finita. Bartolus.

℣ Si quis stipulaturus [e] iurauerit, [f] nec fuerit stipulatus: an postea ei stipulari volẽti iurãdũ [g] sit, videamus. Et puto, iterum iurandũ: quia possit fieri, vt aut tunc, aut modò [h] calumnietur.

Qui alieno nomine petit caueri, debet iurare de calumnia: nisi is cuius nomine petit, iurare non deberet. Bartolus.

℣ Si alieno [i] †nomine caueri mihi damni infecti postulem, [k] iurare debeo [l] non calumnię causa id eum cuius nomine cautum postulo, fuisse postulaturum. Sed si eius nomine postulem, qui si ipse postularet, iurare nõ compelleretur: veluti patronus, vel parens: [m] dicendum est, locum iuri iurando non esse. De quo enim ille non iuraret: nec qui vice [n] eius postulat, in hac stipulatione debet iurare [o].

In hac stipulatione debet dies inseri, causa cognita. h.d. cum. l. sequen. Bartolus.

℣ Huic stipulationi debet [p] dies esse insertus: intra quem si quid damni contigerit, cautio locum habet. neque enim in infinitum obligatus esse debet stipulatione. Ipse igitur prætor diem dabit stipulationi, [q] æstimatione habita ex causa, [r] & ex qualitate eius damni quod contingere speratur.

XIIII. PAVLVS libro quadragesimo octauo ad Edictum.

IN causæ cognitione etiam lõginquitas [s] soli, * & operis magnitudo spectanda est.

Die finita, iterum stipulatio interponetur: & si dies omittatur ex certa scientia, perpetuo committetur: si per errorem, consuetudo inspicietur. Bartolus.

XV. VLPIANVS libro quinquagesimotertio ad Edictum.

SI finita sit dies statuta [t] ĩ cautione: iterũ [u] arbitratu prætoris ex integro erit cauendum.

---

a *Aedium.* vitiosarum.

b *Scribit.* scilicet quærendo & soluendo. Azo.

c *Improbe.* aliàs, improbe: & aliàs, impune. & ĩprobe id est, male.

d *Quarum ipse.* scilicet aliarum potest: vt infra, e.l. damni infecti. j. §. si vicinas. quæ est contra. & est ratio: quia in eo in quo deliquit, puniri debet: vt supra, de his qui. vt indig. l. rescriptum. & supra, pro soc. l. actione. §. diximus. & sic potest intelligi supra, de compen. l. si ambo. §. instip. & est sic infra, ne quid in loco publi. fiat. l. ij. §. idem ait.

e *Si quis stipulaturus.* de damno infecto. Accursius.

f *Iurauerit.* de calumnia: vt supra, e.l. §. qui damni. Accursius.

g *Iurandum.* scilicet iterum: quia &c. secus ergo ĩ sacramẽto quod est de re, siue de veritate: quia sacramentum quod semel est verum, semper erit verum: vnde non iuratur plus: vt supra, de iureiur. l. nam postea. §. j. Item not. hic arg. quòd in causa appel. sit de calum. iurandum, contra Py. vt plene dixi. C. de iura. calum. l. ij. §. quòd si actor. Ité quod hic dicit, pluries iurari &c. corrigitur per authen. C. de iura. calũ. in isto. vel hic est speciale.

†*Bal. hic di citi ſiũ tex. ſing. ad hoc quòd procurator debet in rare de calũnĩa perſonã domini, niſi eſſemus in cauſis in quibus procedit de iuramento de calũ. quo. adde Inno. in ca. fi. extra de iureiur. & Bal. in ſua marg. ĩ ver. bo, procu. Bo. Tu ad-de gl. in. c. ĩ. de elec. & gl. & Archi. ĩ. c. metuentes. 15. q. 4. & de-cĩ. 39. in-cip. quidã.*

a *Ædium.* vitiosarum.

b *Scribit.* scilicet quærendo & soluendo. Azo.

c *Improbe.* aliàs, improbe: & aliàs, impune. & ĩprobe id est, male.

d *Quarum ipse.* scilicet aliarum potest: vt infra, e.l. damni infecti. j. §. si vicinas. quæ est contra. & est ratio: quia in eo in quo deliquit, puniri debet: vt supra, de his qui. vt indig. l. rescriptum. & supra, pro soc. l. actione. §. diximus. & sic potest intelligi supra, de compen. l. si ambo. §. instip. & est sic infra, ne quid in loco publi. fiat. l. ij. §. idem ait.

e *Si quis stipulaturus.* de damno infecto. Accursius.

f *Iurauerit.* de calumnia: vt supra, e.l. §. qui damni. Accursius.

g *Iurandum.* scilicet iterum: quia &c. secus ergo ĩ sacramẽto quod est de re, siue de veritate: quia sacramentum quod semel est verum, semper erit verum: vnde non iuratur plus: vt supra, de iureiur. l. nam postea. §. j. Item not. hic arg. quòd in causa appel. sit de calum. iurandum, contra Py. vt plene dixi. C. de iura. calum. l. ij. §. quòd si actor. Ité quod hic dicit, pluries iurari &c. corrigitur per authen. C. de iura. calũ. in isto. vel hic est speciale.

†*Bal. hic di citi ſiũ tex. ſing. ad hoc quòd procurator debet in rare de calũnĩa perſonã domini, niſi eſſemus in cauſis in quibus procedit de iuramento de calũ. quo. adde Inno. in ca. fi. extra de iureiur. & Bal. in ſua marg. ĩ ver. bo, procu. Bo. Tu ad-de gl. in. c. ĩ. de elec. & gl. & Archi. ĩ. c. metuentes. 15. q. 4. & de-cĩ. 39. in-cip. quidã.* praestatur vniuersali-ter, & de futuro: hic de iuramento praestito de praesenti. Vel aliter: ideo hic iterum iuratur, quia instantia est finita. Sed si eadem esset instantia: tunc iterum non esset iurandum: nisi aliquid appareret iudici quod mutationẽ animi faceret praesumere: quia hic tantum de praesenti iuratur, & magis ad probationem quàm ad ordinem iudicij: vt per eundem Bar. infra. §. proxi.

h *Vel modo.* sic ergo no. propositum hominis mutari: vt qui heri fuit bonus, hodie sit malus. Sed ar. contra supra, de transact. l. dat partem iurantem.

i *Si alieno.* id est procuratorio.

k *Postulem.* vt superficiarius.

l *Debeo.* Primo obstat. C. de iura. calum. l. ij. §. sin autem absit rit. & authen. principales. vbi dicitur: principales, non procuratores, iurare debent. Sol. dicunt quidam hoc in tutoribus & curatoribus & similib⁹ legitimis administratoribus loquitur. quod non placet: quia illi ad suam æstimationem referunt iusiurandum: vt. C. de iura. calum. l. ij. §. quod obseruari oportet & si tu tores. sed hoc ad domini æstimationem refertur, cuius nomine iuratur: vt hic subiicit. Alij dicunt, quòd de procuratore in rem suam dicit. quod non placet eadem ratione. Alij, quòd hic satisdedit. Tu dic, hic esse speciale vt simplex procurator iuret secundum Ioan. & Py. quia non fit in forma iudicij: & in speciali casu est hoc. Vel dic quòd hæc corrigitur per illas. Secundo obstat supra, rerum amotarum. l. Marcellus. §. j. vbi dicitur vnum pro alio iurare non compelli. Sed nec hic cõpellitur. prętorem, de-terea de iuramẽto alio ibi dicit. s. de veritate. Tertio obstat. ff. de in litem iuran. l. videamus: sed ibi de alio iuramento. prętera (vt dixi) nec hic corrigitur, sed aliter nõ admittitur eius petitio. Ac.

m *Vel parẽs.* his enim remittitur: vt. ff. de iureiur. l. iusiurãdũ &

A ad pecunias. §. qui iusiurãdũ. & qui satisda. cog. l. de die. §. iubet.

n *Qui vice.* Not. hic beneficia personalia transire ad defensores vel procuratores. Accursius.

o *Debet iurare.* vt. ff. de obse. l. honori. &. ff. de procu. l. minor. §. j. & argu. j. de re iudi. l. si cũ procuratore. Sed cõtra. ff. de obse. l. §. fi. vbi interuentoribus nõ habetur hõnor. sed illud verũ est cũ ex suo dolo cõueniatur, secus si de dolo patroni, vel calũ. vt hic. Ité cõtra. ff. de ĩ ius vo. sed si hac. §. fi. vbi sine venia cõuenitur tutor patroni. Sed ibi ex suo facto, nõ patroni, agebatur. vel illud erat statutum odio liberti: scilicet vt non vocet in ius sine venia patronum. hoc fauore patroni. vnde primum restrĩgitur, secundũ ampliatur: vt supra, de lib. & posthu. l. cum quidam.

procurator in no. Beneficia personalia ad defensores trãsent.

p *Debet.* qui cauet. & sic not. vitandam infinitatẽ: vt. ff. de lega. iij. fideicom. §. si quis decem. & solu. ma. l. si mora. Sed argu. cõtra. ff. de in litẽ iur. l. videamus. §. iurare. &. j. de fideiuss. l. si ita. *ADDITIO.* Dic secũdũ Bar. quòd ibi verba disponentium fuerunt apta ad infinitatem: hic nõ.

Infinitas vitanda est.

q *Stipulationi.* in superioribus dictum est quòd suo nomine quis promittere, alieno satisdare debet: & quod non cal. &c. sic igitur quia in hac stipulatione dies apponitur: videamus quomodo laxior vel breuior &c.

**aliàs, loci*

r *Ex causa.* quia minor: & ideo sibi cauendum in laxiorẽ vel remotioré dic: si maior, leuioré: vt arg. ff. de trãsact. l. cũ hi. §. mod⁹.

s *IN causæ. Longinquitas.* id est antiquitas soli maxima, & operis magnitudo: vt quia vetustissimum est ædificium: quare cito ruina speratur.

t *Si finita.*] Casus in hoc prin. cõtinuatur casui prędeden. [*DEINDE.*] Prætor dixit: si opus fiat in flumine publico, vel ripa eius: & timeant vicini ex eo opere damnum: debet satisdari de damno, si contingat intra. x. annos. Secundo loquitur Vlpianus, & dicit: ideo hic exigitur stipulatio, & certum tempus adiicitur: quia opus fiebat in publico. [*CVM AVTEM.*] Hic est. §. & non ibi, notandum &c. & tunc sic pone casum: Si opus fiat in publico, & timeatur: non est satisdandum de vitio loci: secus si in priuato opus fiat. nam tunc cauendum est & de loci vitio, & operis. Alij non habent. §. hic: sed ibi, notandũ. & tũc sic pone casum: Si opus fiat in priuato, satisdandũ est, secũdus nõ mutatur. [*SI QVID ICITVR.*] Apparet ex verbis prętoris, si damnum contingat intra. x. annos ex opere quod fit in publico, & vult quòd promittatur emẽdari. [*SI QVID IN VIA PVBLICA.*] Si aliquis ędificet, vel aliquod opus faciat in via publica, & timeam ex eo opere damnum: satisdandum est. [*DE CAETERIS LOCIS.*] Apparet ex verbis prætoris, & tantum loquitur de opere quod fit in flumine & ripa. quid autem si in alio loco publico? nil dicitur. tamen dicendum est ex generali edicto, quòd sit satisdandum, quasi in loco alieno ædificet. Secundo dicit, si locus publicus reficiatur voluntate potestatis, vel præsidis: non est cauendum de damno infecto. [*SI QVID.*] Si opus fiat in priuato, cauendum est de vitio soli & operis. hoc dicit vsque ad. §. ex hoc edicto. Fran.

u *Iterum.* id est, quotiens opus erit. sic supra, de eden. l. veluti. §. hæc vox. &. j. de præto. stipula. l. prætoriæ stipulationes sæpius.

Conditione.

BIU Cujas

a *Conditione.* id est adiectione diei ex certa scientia.
b *Couentione.* scilicet partiũ fuerit iterposita stipulatio sine die.
c *Quandoque.* id est, quandocunque, R. scilicet quandocunque damnum fuerit datum.
d *Per errorem.* scilicet facta fuit stipulatio sine diei adiectione.
e *Solet.* id est, debet.

* *adiectione.Flo* Si verò sine conditione a*diei stipulatio fuerit interposita: si quidem ex conuentione b quandoque c fuerit commissa, ex stipulatu agitur. si verò per errorem: d magis est illud dicẽdum, finito die, in quem alioquin caueri solet, e desiderandum esse à prætore vt liberetur f.

De eo quod fit in flumine publico, vel eius ripa: satisdatur intra decem annos. si in via, vel in alio publico loco: tempore iudicis arbitrio statuendo: nisi opus fiat ad publicam vtilitatem: tunc enim non satisdatur: sed iudex pro indemnitate conseruanda aditur. Bartolus.

¶ Deinde ait prætor: g *De eo opere* h *quod in flumine publico ripáve eius fiet, in annos decem satisdari iubebo.* Hic exigitur i satisdatio, & tempus stipulationi præstituit, idcirco quia in publico k fit l.

Cum autem in alieno m fiat, [hanc] satisdationem prętor iniungit. Notandum n quòd nõ etiam de loci o vitio, sed de operis p tantum cauetur: quamuis si in priuato fiat, & de loci & de operis vitio q caueatur. Sed cùm locus publicus sit: non erit necesse ibidẽ opus facienti de alio vitio, quàm operis satisdare, r dãni infecti. Si quid igitur dãni intra decem annos acciderit, id [in] stipulatione continetur. Et quod ait prætor, *de eo opere:* sic accipe, de eo damno quod ex opere fiet. ¶ Si quid in via publica fiat: s quia in alieno t fit, satisdandum est: sed prætor causa cognita tempus pro conditione operis determinabit u. Si ue autem quis muniat viam, siue quid aliud in via publica faciat, debebit cautio x locum habere: ne per hoc damno priuati contingantur. De cæteris y locis publicis nihil specialiter cauetur: z verùm ex generali a sermone, b quasi in alieno fiat, satisdari debebit damni infecti.

Si publicus locus publicè c reficiatur: rectissimè Labeo scribit (eóque iure vtimur) de damno infecto non esse cauendũ. d

¶ Si quid e vitio loci aut operis fiat: certè legem dandam operis talem, ne quid noceat vicinis, damnive detur.

Si est ruinosa pars substantialis, fit missio in totam: secus si pars artificialis: nisi occasione contignationis. vel, alia pars vitiata, aliam ad se trahit. hoc dicit. Bartolus. Dic clarius, secũdum Alexan. de Imo. Si pars domus est ruinosa, & non cauetur: fit missio in possessionem non solum illius partis: sed etiam alterius non ruinosæ, sine qua non posset ruinosa possideri, vel quæ cum illa est coniuncta: intantum quòd illa ruente etiam alia rueret: vt quia sunt sub vna contignatione: alias secus. Alex.

¶ Ex hoc edicto, si non caueatur, mittitur in possessionem à habebit locum hæc cautio de damno infecto, cum aliud supersit auxilium: vt argu. supra, eo. titu. l. qui bona. §. de illo. sed hæc non placet. vnde dic, quòd illicite fecerit id est non fecit auctoritate principis vel senatus: aliàs non habet locum hæc cautio: vt infra, ea. l. §. si publicus. nec obstat dictus. §. de illo. quia ad aliud dãtur interdicta, scilicet vt opera destruantur: ad aliud hæc cautio: vt dixim' supra, e. l. qui bona. §. si quis opus.

ş. de exer. facit tex. in c. 1. & ibi Archi. 13. q. 1. & in c. si propter. de rescrip. lib. 6.

f *Vt liberetur.* promissor scilicet: cum futurum timeri non expediat. cæterum si timeatur, quare peteret liberari eum: cum si esset liberatus, oporteret eũ denuo promittere? Sed quod dicit ad consuetudinem recurrẽdum, videtur secus: quia lex statuit de. x. an. vt infra, de ripa mu. sed dic vt ibi. Item videtur secũdo, quòd non ad consuetudinem, sed ad arbitrium stipulantis: vt supra, qui satisda. cogã. l. de die. in princi. sed ibi de discordia quæ erat tempore interpositę stipulationis: vt ibi plene dixi. Item tertio videtur quòd nulla sit: vt infra, de verb. obli. l. ita stipulatus. in prin. Solu. vt ibi. Item quarto videtur quòd partiũ consensus nihil possit hic facere, cũ sit prętoria: vt. j. de præto. stipu. l. j. §. fi. &. j. de verbo. obli. l. in cõuẽtionibus. Sed dic quòd lex, vel prętor, non statuit hic diẽ: vnde partes vel iudex possunt statuere: vt. ş. e. l. qui bona. §. fin. & facit. ş. l. si quis cau. sed & si quis. §. fi. & ş. eo. l. prætor. in prin.

g *Deinde ait prætor.* vt & supra, e. l. prætor. §. de eo opere.
h *De eo opere.* id est, dãno quod ex opere fit: vt í ver. & quod ait.
i *Hic exigitur.* nunc incipit Vlpianus.
k *In publico.* nam si in alieno priuato fiat, non satisdatur. & hoc subiicit, cum autem &c. Accursius.
l *Fit.* & sic ripa est locus publicus. Sed contra institu. de rerum diui. §. riparum. in fin. §. sed hic quo ad vsum.
m *In alieno.* id est in publico: & dic, cum prætor hoc concedit: & secundum hoc dic hanc satisdationem scilicet in. x. an. & secundum hoc est. §. cum autem. & non ibi, notandum. secundum Io. Alij, vt Azo, non habent hic. §. cùm autem. sed ibi, notandum &c. & tũc expone in aliena re, id est in priuato alicuius. & quod subiicit satisdationem, supple vel repromissionẽ quãdo suo nomine: vt supra, e. l. prætor. Item quod subiicit, iniungit scilicet prætor: non autem definit tempus: vt hic, & supra. l. qui bona. §. fin. tertij nec hic nec ibi habent. §. Accursius.
n *Notandum.* hic assignat secundam differentiam, inter locum priuatum & publicum. Azo.
o *De loci.* vt infra, eo. §. fin. Azo. Nota. quòd dictio de, denotat remotam rationem.
p *De operis.* scilicet vitio.
q *Vitio.* vt infra, eo. l. fluminum. §. fin. Azo.
r *Satisdare.* quia alio modo in solo sibi consulitur: vt infra, e. l. fluminum. §. cæterùm si ex. &. §. quid ergo. Azo. & facit infra, *cum emã. li* de ripa. mu. l. j.
s *Fiat.* Dicunt quidam, principe vel senatu permittente: vt infra, ne quid in loco pu. l. ij. §. si quis à prin. & de fluminibus. l. quo minus. Si autem illicite, cum habeat locum interdictum, ne quid fiat in loco vel via publica: & quòd si fiat, tollatur: non de operis vitio satisdatur: p eo quod fit í publico, de opere tãtũ.
t *In alieno.* id est í publico: vt dixi in. §. deinde. supra, ea. l. Itẽ no. quòd meliorem rationem assignaret si diceret: quia ius in eo non habet: posset enim esse aliena, & tamen nõ teneretur ad satisdationem si ius in ea habeat: vt. ş. eo. l. qui bona. §. j.
u *Determinabit.* vt qa fit in via, secus si in flumine vel ripa: quia tũc in decem an. & melius stat in futuro, quàm si diceret in prẽterito: vt quidam habent. nã prętor non dixit: vnde prętor viuus statuet: vt ar. supra, de iure delib. l. j. §. fin. Sed si in prẽterito, tunc diceres. x. an. ad similitudinem aliorum publicorum: vt supra, eo. §. deinde. & facit infra, eo. qui vias. Accursius.
u *Determinabit.* Habuimus supra, vnã differentiam inter opus quod fit in publico, & id quod fit in priuato: quia non satisdatur in decem an. cum pro eo quod fit in publico, satisdetur in. x. ann. modo ponitur alia: quia si fit in priuato: de soli &
x *Cautio.* improprie: vt. C. de verb. signi. l. sancimus. ponitur enim hic pro satisdatione: vt supra, proxi. §. Azo.
y *De cæteris.* præter flumen, & ripam fluminis.
z *Cauetur.* in edicto.
a *Ex generali.* qui non pertinet ad speciales clausulas & expressas scilicet flumen & ripam fluminis: vt infra, de verbo. obliga. l. doli. Azo. & facit infra, titu. j. l. apud Trebatium. §. penul.
b *Sermone.* scilicet verbis edicti: vt. ş. e. l. prætor. ibi, alienáve.
c *Publice.* id est, sine vicinorum damno, secundum R. vel, id est, publica auctoritate principis, vel senatus. vel, id est per prẽceptum præsidis.
d *Cauendum.* potest tamẽ dici, & debet, quòd princeps sit adeũ dus pro vtroque opere: vel præses, si in prouincia fiat: vt infra, e. l. fluminum. §. quid ergo.
e *Si quid.* ex eo quod dicit loci, vel operis: dicunt quidam q loquitur quando in priuato fit: alias non cauetur pro solo: vt supra, ea. l. §. notandum. & secundum hoc dices legem dandam id est, cautionem interponendam. Vel dic secundo, quòd quando conceditur alicui in publico facere: debet concedens prædicere, vt sic faciat, ne vicinis noceat: & ita talem legem, id est prẽceptum dare: vt hic, & infra, eo. l. qui vias. argu. infra, ne quid in loco publi. l. ij. §. merito. alioquin solitæ actiones locum habebunt contra magistratus: vt argu. supra, ad legem Aquiliã. l. quẽadmodũ. §. magistratus. & secundũ hoc dic, loci vel operis, id est operis quod fit in loco publi. & hoc placet: & bene cõcordat cũ proxi. respõ. Alij dicunt, poni exempla per. l. C. de ædi. pri. si cui.

Ex hoc edicto.]CASVS. Si aliquis habens domum ruinosam non caueat vicino petenti: mittitur vicinus in possessionem domus ruinosæ in totum, & non pro parte: etiã si sola pars sit ruinosa.

a Habes simile glo. in l. 1. §. emancipatus. & ibi Bar. ş. de coniung. cum emã. li be. & in l. §. si plures. & ibi Bar. col. 4.

BIU Cujas

nosa.& hoc etiam dixit Sabinus.Secundo dicit:pone quòd quę-
dam domus est longa & ampla: & pars domus minatur ruinam:
an mittitur vicinus in possessionem tantum partis? Et certe di-
citur,si adeo est longa, quòd spatium sit inter partem domus rui
nosæ & aliam: tunc mittitur vicinus tantum in partem ruino-
sam.si vero pars ruino
sa est coniuncta parti
non ruinosæ,vna con-
tignatione, quod sæpis
sime cõtingit in parua
domo:tunc mittitur vi
cinus in totam.si autẽ
nõ sunt cõnexæ,quod
sæpius contingit in lõ
ga & ampla domo: tũc
non nisi in partem. Vl-
timo dicit:pone ꝙ ha-
beo insulã,id est,paruã
domũ iuxta domũ meã
magnã.insula illa mina
tur ruinã: & nõ caueo.
certe mittitur vicinus
in possessionẽ insulæ:
nõ autẽ magnæ dom⁹.
hoc dicit vsque ad.§.si
plures. Franc. Accur.

prætore in eam partem quæ rui
nosa[a] esse videtur. An verò in
totas [b] ædes missio locum ha-
beat, videamus. Et extat Sabi-
ni sententia, in totas ædes mit-
tendum.alioquin [c] si ex superfi-
cie, inquit, damnum timeatur:
non habebit res exitũ:nec pro-
futurum [erit] in possessionem
eius rei [d] mitti quam quis posi-
dere non possit, [e] aut ei nõ ex-
pediat.& verior est Sabini sen-
tentia. Sed si in plures partes
diuisa domus [f] sit:vtrùm in par-
tem, an in totam domum posi-
dendam mitti quis debeat, vi-
deamus.[Et]si tam [g] ampla do-
mus sit, vt & spatia [h] inter vitio-
sam partem [i] intercedãt, & eam
quæ vitium non facit: dicendũ
[est]in eam solam partem mitti.
Si verò vnita [k] sit contextu [l] ędi
ficiorum:in totam. Itaque [m] &
in spatiosis domibus [n] melius di

cetur,in eam partem domus mit
tendum, quæ vitiosæ parti vni-
ta sit. Cęterùm si modica [o] por-
tiuncula ędium ampliſsimarum
vitium faceret: quale erat dice-
re, totas ædes iubendum posi-
dere eum, cui damni infecti nõ
cauereẽ, cùm sint ampliſsimę? [p]
Item quid dicemus, si insula [q]
adiacens domui vitium faciat?
vtrum in insulę possessionem,
an verò in totius domus posses
sionem mittẽdum sit? Et magis
est, vt nõ in[totius]domus [r] pos
sessionẽ,sed in insulę [s] mittatur.

Si plures ex primo decreto, siue simul, siue seperatim mittantur: omnes sunt pares in iure: sed si vnus in secundo decreto præuenerit: loco domini habetur. Bartolus.

¶Si plures sunt qui postulẽt vt
caueatur:omnes[simul]mitti in
possessionẽ solẽt [t]. Idemq; La-
beo ꝓbat & si prius [u] quis ĩ pos-
sessionẽ missus sit, & alius mitti

a *Ruinosa.* & hoc in-
dubitatum est.
b *In totas.* secus in ru
stico prędio: vt.ſ.eo.l.
dies.§.j.versi. eius rei.
& infra,eo.l.cum em-
ptor.§. si agri.
c *Alioquin.* id est, si
non mitteretur ĩ totas.
d *Eius rei.* id est, su-
perficiei.
e *Non possit.* sine solo. Azo.vt infra,de actio.& obliga.l.obli-
gationum fere.§. placet.in fi.§.
f *Diuisa domus.* non eo animo vt ex vna fierent duæ, pariete
in medio ædificato: quia tunc non vna, sed plures domus dice-
rentur: vt supra,communia prædio.l.si quis duas.§.j.in fine.li-
cet quidam hoc casu, scilicet quando non fiunt duæ per diuisio-
nem, dicant contra: scilicet quòd in totam fit missio.
g *Et si tam.* hic subaudi, & respon.si tam.
h *Spatia.* scilicet magna Io.
i *Partem.* quæ vitiosa est.
k *Vnita.* aliàs, vnita: & aliàs, iuncta:& aliàs, mixta.tunc enim
pars non vitiosa est mixta vitiosæ: vnde vitium ab ea contra-
here videtur:& ideo cauetur pro ea.sic & aliàs modicum fermẽ-
ti &c.& aliàs,cum sancto sanctus eris &c. Itẽ facit ad hoc quod
dicitur de contagione pecoris.ſ.de ac.emp.l.Iulianus.in prin.
l *Contextu.* id est parua domus: vt dixit Sabi.
m *Itaque.* quia connexitas contignationis facit vt caueatur
etiam pro non ruinosa,propter ruinosam.itaque vbi cessat con-
tignatio(quod frequenter accidit in ampla domo)ergo cessat
cautio pro parte non ruinosa.
n *Domibus.* scilicet vnitis.q.d.non solum superiore casu,quan-
do est partita.
o *Modica.* scilicet cũ vna cõtignatione totę ędes nõ cõtinẽtur.
p *Ampliſsimæ.* q.d.esset absurdum.prouideat ergo iudex:vt in-
fra,eo.l.cum emptor.§. si agri.
q *Insula.* id est, parua domus. [a]
r *Totius domus.* vt dicit Sabi.
s *Insulæ.* id est, domui adiacentis.

a Insula quid dicatur pulchrè Budæus.ſ. locati.l. sed illud addes.

§. si inquilinus.

t *Solẽt.* s.simul:si non habes in textu: vt.ſ.e.l.prætoris.§.j.in fi.
u *Prius.* Quæritur quid dicatur primum decretum:quid secun
dum: qualiter perueniatur ad primum:qualiter ad secundũ: quis
sit effectus primi:quis secundi? Et dicitur primum decretum pri-
mus iussus iudicis, siue prima missio in possessionem. Secundum
est secundus iussus, siue secunda missio iudice iubente. simile po-
test videri supra,de vulg.& pup.substi.l.j.& licet aliàs primum
dicatur respectu secundi: vt supra,de reb.du.l.qui duos.non ta-
men hic ita:quia aliquando primum decretum interponitur, nõ
secũdum:vt.j.dicam. Ad primum peruenitur sic: Citatur aliquis
peremptoriè.non venit,
nec mittit.tunc mitte-
tur aduersarius in pos-
sess. bono. licet aliter
olim, aliter hodie: &
fit hæc missio vt ille af
fectus tædio, veniat re
spõsurus.j.qui.ex cau.
in possess.ea.l.cum le-
gati.&.ſ. vt in possess.
leg.l.is cui.in princi-
pio. Ad secũdum per-
uenitur ita: missisti me
in poss.ex primo decre
to. vellem mitti ex se-
cundo.iudex debet il-
lum adhuc citare.C.de
iud.auth.iubemus. Vel
si non inuenitur domi
suæ, debet denuntiari
vel vicino suo præco-
nizari an aliquis velit
eũ defendere.j.ex qui-
bus cau.in possess.ea.
hæc autẽ.& si veniat,
restituat expẽsas & dã-
na aduersario, & reci-
piat possess. Si nullo
modo venerit,interpo
nitur secundum decre
tum: vt hic. Sed intra
quod tempus? Respõ.
secundum Pi.post decem dies:vt.ſ.de const.pe.l.promissor Sti-
chi. Alij dicunt, quòd post annum.sic.C.de iure do.impe.l.fin.
Alij dicunt, quòd post quinquennium interponitur. C. de præ-
scrip.xxx.vel.xl.an.si quis emptionis. Alij dicunt,quòd post biẽ-
nium:vt.C.de iure do.impe.l.fin. Alij dicunt,quòd post tempus
quod datur iudicatis:quod est aliud hodie: aliud olim: vt.ſ.de
iu.si debitori.&.j.de re iudi.l.debitoribus. Vel dic, quòd arbi-
trio iudicis committitur:vt.ſ.de iure delib.l.j. Sed quo iure pe-
titur interponi secundum decretum? Dicunt quidam, actione in
factum:potest dici,iudicis officio:quòd datur loco actionis de-
ficientis:argu.ſ.de iurisdi.om.iudi.l.j. In quibus actionibus? Re-
spon.in omnibus regulariter personalibus ad instar noxa.ac.in
qua interponitur secundum decretum:vt.ſ.si ex noxa.cau.aga.l.
ij.in fine.& ad instar damni infecti, in quo interponitur secun-
dum decretum. Item & quia leges vidẽtur velle ꝙ in omni per-
sonali actione interponatur secũdũ decretũ:vt.C.de iudi.l.pro-
perandũ.§.finautem.&.j.de re iud.l.à diuo Pio.§.j. fallit.ſ.vt in
poss.leg.l.is cui.Itẽ fallit.ſ.de ven.in poss.mit.l.j.§.mulier.&.§.
fi.&.l.seq. Sed quid in actione ex empto? variauit Ia.& videtur
quòd non: quia secundo missus est dominus:sed venditor non
tenetur facere dominum emptorem: vt supra,de actio.empti.l.
ex empto.sed posset dici,quòd potest interponi. Et quod oppo-
nitur, non tenetur facere dominum:verũ est, scilicet iure actio-
nis ex empto.sed hoc ex sua contumacia contingit vt interpo-
natur secundum decretum. Est autem effectus secundi decreti,
vt si dominus erat ille in cuius possessionem mittitur,dominus
fiat effectus.si non erat dominus,paretur causa vsucapiendi:vt su-
pra,si ex noxa.causa aga.l.ij.in fine.& de nox.electio.& l.gene-
raliter.in fine.& supra,eo.l.prætoris.& hic. Alij dicunt, quòd
interponitur tantum in causa noxa.& in causa dãni infecti:quod
non approbat Ia.Sed nunquid in realibus actionibus, vt in rei
vin.iudicio interponitur secundum decretum? Respon. non:
quia lex videtur velle expresim, quòd in realibus act.non in-
terponatur: quia lapsus anni in realibus facit eum possessorem
verum:sed dominus auditur perpetuo de proprietate id est,vsq;
ad.xxx.an.si auditur perpetuo:ergo secũdũ decretũ nõ interponi
tur:vt.C.vbi in rem act.l.ij.in fi.&.C.de prescrip.xxx.an.si quis
emptionis.in fine. Sed quę est ratio diuersitatis quare ĩterponitur
secũdũ decretũ in actionib⁹ personalib⁹, nõ autẽ in realibus? Re-
spõ.ille qui agit ꝑsonali actione, petit dari sibi quod suũ nõ est:
vt insti.de act.§.appellamus.& dare,est accipiẽtis facere:vt.j.de
verb.obli.l.vbi autẽ nõ apparet.§.fi. vnde si non dat: vtile est ꝙ
ĩterponatur secũdũ decretũ, per quod cõstituit domin⁹. Sed qui

Decretum primũ quid sit.

Decretum secundũ an in omni personali interponatur.

Decreti secundi interpositio quo iure petitur.

Decreti secundi effectus.

agit

agit rei vin.nō petit rē sibi dari,sed eam sibi restitui: vt.ś.de rei vin.l.officium.&.l.qui restituere. Vnde dicit se dominum: sed petit sibi poss.restitui:vt.C.de alie.iu.mu. cau.fac.l.j.vnde cum per primi decreti interpositionem nanciscatur possessionem, & non petat nisi sibi possessionem restitui, & modo possessionem habeat per primū decretum: adimpletū est desiderium suum:& habet quod petebat: vnde secundum non interponit, quasi superfluum esset: vt.ś. vt in pos.le.l.hęc stipulatio. §.diuus. Item alia ratione probat: quia qui petit interponi secundum decretum,petit se fieri dominū: vnde tā quam cōtrarius est repellendus:vt.C.de fur. l.j.Item per secundum decretum datur dominium: vt dicit hæc lex.sed si ante erat dominus,per secundū decretum non datur dominiū:quia quod meū est,amplius meum fieri non potest: vt.j. de verbo. obliga.l. nemo rem suam.& quia verba prætoris generalia sunt.Et fiebat missio aliter olim, aliter hodie.olim si agebat personali, missio fiebat in omnibus bonis: nisi in causa damni infecti, vbi fiebat tantum missio in possessionem illius rei de qua timebatur damnum: vt.j.ex quib.cau.in pos.ea. l.j.&.C.de bo.auct.iud.pos.l.cum proponas.Si reali, in pos.rei petitæ:vt.j.qui.ex cau.in pos.ea.l.Fulcinius.§.Celsus.Hodie aliter:vt in auth.de exhi.& intro.reis.§.si vero quidam.col.v. Effectus primi decreti nihil aliud facit quàm quod missum in pos. constituit detentatorem: [a] vt.j. ex quib.cau.in pos.ea.l. cum legati.vnde nec ille lucrat fructus:vt in.l.Fulcinius.fallit in duobus casibus:vt.ś.de vē.in pos.mit.l.j.in fi.&.l.seq.&.ś. vt in pos. leg.l.pen.& est forte ibi speciale: quia nec ibi interponitur secundum decretum,ne illud esset superfluum:quod non debet esse:& hoc in personalibus.in realibus autē fuit opi.& dicunt quidam,quòd facit suos.ś.de pet.hære.sed & si.l.commissoria.§.petitio.&.d.l.Fulcinius.in fi.& erit ratio similiter,quia non interponitur secundum decretum.Vel potest dici,quòd illud est propter nimiam contumaciam aduersarij:vt videtur innuere.l. illa,Fulcinius.

desideret. nā non spectabimus ordinem, [a] sed habebūt [b] ambo possessionem. Quòd si iā prior possidere iussus sit, [c] & alius dāni infecti caueri[sibi]desideret: tunc nisi cauerit, [d]* mittetur in possessionem posterior. [e]

Missus ex primo decreto, non præscribit antequam interponatur secundum. Bar.

℣Iulianus scribit † eum qui in possessionem dāni infecti nomine mittitur, non prius incipere per longum tempus domi niū [f] capere,quàm secundo decreto à prætore dominus [g] constituatur.

Si pro pluribus eodem tempore secundum decretū interponitur:quilibet pro rata damni admittitur. si pro vno,primo ille domini loco habetur: sed ex primo decreto omnes mittuntur in totum: sed partes faciunt sibi per concursum. Bar.to.cum.§.sequen.

℣Si ante hoc decretum [h] alius quoque in possessionē missus fuerit: [i] æqualiter ambo ædium fiunt domini.scilicet cum iussi fuerint possidere [k]. Si verò iam constituto domino [l] eo qui primus in possessionē missus est, Titius damni infecti sibi caueri desiderabit: cessante primo cauere, [m] solus Titius erit in possessione. [n] ℣Cùm autem plures mittuntur in possessionem: [o] æqualiter mittuntur,non pro rata damni quod vnumquēque contigerit. [p]* & meritò. nam & cùm vnus mittitur[in possessionem:]non pro portione dāni mittitur,sed in totum. [q] Cum igitur plures [in possessionem] mittunt:æqualiter omnes quasi in totum missi, concursu partes habebunt. [r] Sed si quis eorū missus in possessionē sumptum fecerit, deinde iubeatur possidere:an sumptū cōsequi possit is qui fecit, [s] & quo iudicio? Et placet,cōmuni diuidundo [t] iudo eiusdem ti.aliàs secus:vt.C.qui po.l.ij.quæ est contra.

* *Flo.cauetur*

† *Bart.hic & alii scribētes cōmuniter post eum,dicunt istū textum fore subtilē,& quotidianum:& habere materiam subtilē,& malē explicatā & digestam. super quo.§.Bolo.hic refert repetitionē fecisse & dedicasse S. D.N.A.6. pōtifi.max. & ad dicta p eum ibi se remittit.*

* *Flo.tenuiter*

Res eadem an possit pluribus solidum a pluribus possideri.

a *Concor. tex.in.c. sine possessione.extra de re.iur.li. 6. & vtrum possessionē interrūpat: hæc glo. videtur facere p dictis. Bald. in l. cōsentaneū. co.8.versi. caue tamen si eni esset. C.quomodo & quādo iudex quòd sic cōtra Ludo. Ro.in sing. suis in ver. decretum. ver. dicit lex.*

a *Ordinem.*hoc cum sint eiusdem titu.in hoc pignore prætorio:vt hic,&.ś.vt in pos.le.l.is cui.§.quo prior.ar.C.de bo.auct. iud.poss.l.fi.&.j.de bo.auct.iudi.poss.l.cum vnus.§.j.secus si diuersorum: vt.C.qui po. in pig.ha.l.ij.quæ est contra. Item no. non attendi ordinem.sic in auth.de mo.§.pe.col.j.&.j.de solu.l. nec enim.&.ś.de pecu.le.l. quidam. Sed argu.contra.C.de offi. præ.vr.l.fi.&.C.de offic.rec.prouin.l.potioris.& in auth.de hęre.& Fal.§.inordinatum.col.j.

b *Habebunt.*vt &.ś.e.l.prætor.§.eius rei.&.j.§.proxi.

c *Iussus sit.*ex decreto secundo.

d *Nisi cauerit.*s.missus ex secundo decreto.

e *Posterior.*vt.j.proxi.§.

Iulianus scribit.] CASVS. Cum tu possideres domū non tuā: & hæc domus minaretur ruinam: petij vt caueres mihi.te non cauente missus sum in possessionem ex primo decreto.certe nōdum incipio vsucapere,donec ero missus in possessionem ex secundo decreto.Secundo dicit:Si aliquis est missus in possessionem ex primo decreto,& alius missus postea fuit: dicuntur ambo æqualiter possidere. Tertio dicit:Pone quòd missus in possessionem ex secundo decreto, vsucepit. si alius ammodo petat caueri:iste dominus factus debebit cauere: alioquin petens caueri mittetur in possessionem. [CVM AVTEM PLVRES.] Si plures petunt mitti in possessionem: domino domus non cauente,æqualiter sunt mittendi.& hoc probat ratione aperta.Sed pone quòd vnus de istis qui missi sunt in possessionē, fecit expensas in domo ruinosa:& tandem isti missi sunt ex secundo decreto:nūquid poterit repetere sumptus pro parte aliorum qui missi erant secū? Dicitur,quòd sic actiōe communi diuidundo vtili.h.d.vsque ad.§.si quis autem.Fran.Accursius.

f *Domnium.* vtile, secundum Guli.& Io. vel secundum M.directum:vt no.C.de bo.ma.l.j.& in auth.nisi.

g *Dominus.*id est,possessor,cum dicat supra eum dominium vsucapere ex tempore secūdi decreti. sic &.j. de verbo.signi.l. interdū. &.C.de rei vin.l.quotiens. & de præscrip. long. tem.l.j. item caue:quia nō erat res ei⁹ cuius credebatur, aliàs statim fieret dominus missus:vt no.ś.e.l.prætoris.in prin.

h *Si ante decretum.*scilicet secundum.

i *Missus fuerit.* desiit ergo primus possidere pro parte quota, scilicēt dimidia:vt.j.e.l. ex damni.§.fi.&.ś.e.l.prętoris.§.si plures.& arg. ś.de pig.act.l.aliena.§. j.&.ś.ea.l.§.si plures.& quod subiicit æqualiter,dic scilicet pro rata damni: vt dices statim.§.cum autem.Ac.

k *Possidere.*ex secundo decreto: & dic domini: vt modo no.superiori.§.Itē hoc quā-

l *Domino.* subaudi quasi, scilicet per præscriptionem. Io. vt modo dixi.

m *Primo cauere.*aliàs,cessante primo cauere: & aliàs, cessante primo,& non cauente.

n *In possessione.*ex secundo decreto: vt.ś.ea.l.§.si plures. versi. quòd si iam prior.& arg.ś.eo.l.prætor.§.eius.ne quod primo est datum,posteriori denegetur:vt.C.qui po.in pig.ha.l.fi.§.pen. si autem ex primo,non deiicitur prior:vt.j.ea.l.§.si quis autem.

o *In possessionem.*ex primo decreto:vt.ś.eo.l.prætoris.§.j.

p *Contigerit.*i.contingere poterit.nam nil prodesset.s.mitti pro damno dato,cum nihil sit datum,& ad interesse detur hæc actio: & adhuc non interfit: vt supra.e.dies.§.in eum. Azo. sed secus aliàs:vt.C.de bo.auct.iud. pos.l.fi.§.vt autem. non in perpetuū, vbi fit missio pro iam debito,non futuro:vt hic fit.

q *Sed in totum.*quia pluribus potest esse eadem res obligata insolidum:vt.ś.eo.l.prætoris.§.j.&.ś.de pig.act.l.aliena.§.si pluribus.Sed contra.j.de precario.l.duo.vbi dicit duos nō posse possidere eandem rem insolidum.Sol.vt.j.ea.l.§.vbi autē.Item nūquid tantum habebit ex secundo decreto qui minimum damnū timet, quantum & qui maximum?quod videtur, vt hic,&.ś.ea.l. §.si ante.& pro hoc est quod dicit,concursu: quod est quando æqualiter cōcurrunt:vt.C.de cadu.tollē.§.sin vero nō omnes.& supra,de vsufru.accre.l.j.§.interdum.&.l.iij. sed hoc nō placet: quia hæc missio est loco cautionis:& ex cautione quilibet agit p rata dāni:vt.j.eo.l.ex dāni.§.ij.expone ergo hic partes ex primo decreto: & quod dicit.ś.§. si ante.dic æqualiter.s.pro rata damni.& de hoc dixi.ś.eo.prætoris.§.j.

r *Habebunt.*totiens enim concursu fit diuisio, quotiens plures simul in rem eandem missi ad æquales mittuntur portiones.hoc enim est concursu & per partes habere: vt.ś. de vsufru.accre.l.j. §.interdum.&.l.iiij.&.C.de cadu.tol.§.sin vero non omnes.

s *Is qui fecit.*ante secundum decretum.

t *Cōmuni diuidundo.*cōtra.ś.cōmuni diui.l.iiij.§.fi.&.l.se.So.ibi cessat directū:sed hic dicit habere locum vtile,secundū M.ar.ś. de noxa.l.si seruus cōmunis.in fi. *ADDITIO.* Dic aliter, secūdū Bar.q hic loquitur quando fuit interpositū secundū decretū, quo casu propter sumptū factum quādoque secundū decretū sic interpositū non datur directū,sed vtile: ibi vero loquitur quādo secundū decretū nō erat interpositū. [SI QVIS AVTEM.] Casus.Si aliquis missus est in possessionem ex primo decreto:an dns domus desiit possidere p hoc?dicitur q nō.adducit simile in legatariis & creditorib⁹.Secūdo dicit,q missus ex primo decreto non

BIU Cujas

creto nō est statim mittēdus ex secūdo: sed cū causæ cognitiōe. nā si dominus domus steterit per longa tępora, & nō cauit, & sic videatur eam habere pro derelicto: tunc mitteretur ex secundo. Idē est & si missus ex primo decreto stet aliquo tempore: nec dominus nec alius voluit cauere. nā & tunc mittetur iste ex secūdo decreto. Sed quid si dominus domus ruinosæ erat absens reipub. causa: vel erat minor. xxv. annis? tunc iudex non debet festinare ad secūdum decretum: & si fecerit, restitui in integrū poterit dominus. Vltimo dicit, quòd si aliquis est missus ex secūdo decreto: tunc dominus deiiciendus erit de pos. hoc dicit vsque ad. §. siqua sint. Fran. Accursius.

a *Missus.* ex primo decreto. Accursius.

b *Iussus.* ex secundo decreto.

c *Mittuntur.* de creditoribus non habes expresse nisi hic, &. ĭ. de acqui. pos. l. iij. §. ij. sed certe imò. ĭ. vti pos. l. si duo. §. creditores. de legatariis habes hic, &. s̆. vt in poss. lega. l. is cui. in princ.

d *Misit.* ex primo decreto.

e *Possidere.* ex secundo decreto.

f *Misso.* dic aut pro &. sic. ĭ. de verb. sig. sępe. sed quod erit silentium hoc? nunquid decennium, vel vicennium: vt instit. de vsuca. §. & cum hoc placitum? Respon. non: sed recurritur ad iudicis arbitrium: vt. s̆. de iu. delib. l. j. §. fi. & arg. supra de nego. gest. l. diuortio. & sic etiam intelligimus. C. de bonis auct. iudi. pos. l. pe.

† *Concor. tex. in. c. cū Bertholdus. de re iu. extra.*

g *Possidere.* ex secūdo decreto: sed in primo sic: vt supra eo. l. j. quæ est contra.

h *Indulturū.* sed ea non data nō auditur: vt. ĭ. ea. l. §. postea aūt. &. s̆. ex qui. cau. ma. l. ab hostibus. §. si dāni. item facit. C. quib⁹ ex cau. in integ. rest nō est ne. l. fi. Item hic no. tria arg. Primū quia iudex nō debet festinare: vt. C. de senten. ex breui. reci. l. ij. Secūdum, quod fieri non debuit, factum tamen tenet: vt. ĭ. quādo ap. sit. l. j. §. biduū. Tertium, q̄ iudex ignorantē priuat possessione.

i *Iussus est.* ex secundo decreto.

k *De possessione.* vt &. j. de acquir. poss. l. qui vniuersas. §. item cū prætor. &. s̆. de inter. ac. l. non alienum. & hoc ideo dicit, quia nō possunt possidere plures insolidum: vt. ĭ. de preca. l. duo. sicut nec dominiū habere: vt. s̆. commo. l. si vt certo. §. fi. nec obstat. s̆. e. l. §. si quis autem. vbi prior nō deiicitur: quia ibi de primo decreto dicit. Item nec ob. s̆. ea. l. §. cum autē plures. vbi innuit plures insolidum possidere: quia de primo decreto dicit. secus in secūdo: quia tunc viriliter. i. pro rata damni: vt. s̆. e. §. si ante. secus autem in creditoribus. illi enim p rata debiti mitttuntur: vt. C. de bo. auct. iudi. poss. l. fin. §. vt autem. Vel dic idem vtrobiq;: vt ibi no.

Siqua sint.] *CASVS.* Si aliquis habet seruitutē in domo ruinosa, & non satisdederit de dam. infect. & sic vicinus missus est in poss. ex primo & secundo decreto: nūquid vti poterit seruitute amodo? Dicitur, non. Idem in creditore cui erat obligata ista domus. idem in eo qui habebat vsumfructū: nam amittit tūc ius suum. Fran. Accursius.

dicio [vtili] consequi eū posse.

Per missionem ex primo decreto ille contra quem facta est missio, non compellitur de possessione decedere. Bartolus.

Si quis autem in possessionem missus, [a] nondum possidere ius sus [b] sit: an dominus decedere possessione debeat, videamus. Et ait Labeo, non decedere: sicut nec cum creditores vel legatarij mittunt. [c] idq; est verius.

Missio ex secundo decreto non debet fieri statim post missionem ex primo: sed interueniente temporis interuallo, per quod aduersarius videatur negligere. Pau. B

¶ Non autem statim, vbi misit [d] prætor in possessionem, etiam possidere [e] iubet: sed tunc demū, cùm iusta causa videbitur. Ergo interuallum aliquod debebit intercedere, quo* aut pro derelicto ædes lōgo silētio dominus videatur habuisse: aut misso [f] [aduersario] in possessionem, & aliquandiu immorato, nemo caueat.

* *Fla. & vulg. quòd*

Ex causa damni infecti & contra non latitantem proceditur ad secundum decretum, saluo iure restitutionis in integrum. Bartolus. C

¶ Si fortè † dominus reipublicę causa abest, aut ex alia iusta causa, aut in ea sit ætate, cui subueniri solet: probandum est, non debere prætorem festinare ad decernendum, vt iubeat possidere. [g] Sed & si decreuerit: nemo dubitat, in integrum restitutionem indulturum. [h]

Per secundum decretū prior possessor de possessione eiicitur. Pau. D

¶ Vbi autē quis possidere iussus est: [i] domin⁹ deiiciēdus erit [de] possessione. [k]

Habentibus ius intra dominiū, & cauere negligentibus sine iusta causa, denegatur eius iuris persecutio. h. d. Pau. de Cast.

¶ Siqua sint iura [l] debita [m] his qui potuerunt de damno infecto satisdare: [n] denegāda erit [o] eorum persecutio aduersus eū qui in possessionē missus [p] est. & ita Labeo probat. Item quęritur in pigneratitio creditore, an pignoris persecutio denegetur aduersus eum qui iussus sit possidere? Et magis est, vt si neque debitor repromisit, neque creditor satisdedit, [q] pignoris psecutio denegetur. quod & in fructuario [r] rectè Cels⁹ scribit.

Contumacia eius qui fundum vectigalem habet: non præiudicat domino quo ad secundum decretum: sed ipsius domini contumacia requiritur. h. d. Bar. Vel dic plenius, secundum Imo. Si fiat missio contra illum qui habet vtile dominium vel quasi: id tantum transfertur per secundum decretum: non autem transfertur directum dominium vel quasi: quod bene transfertur si secundum decretum interponeretur contra ipsum habentem directum dominium vel quasi. h. d.

¶ Si de [f] † vectigalibus [t] ædibus non caueatur, [u] mittendum in possessionem dicemus, nec iubendum [x] possidere. Nec enim dominium capere [quis] possidendo potest: sed decernēdū [y] [est à prætore] vt eodē iure sit, quo foret is qui non cauerat. post quod decretū vectigali [z] actiōe vti poterit. Sed in vectigali pdio, si municipes [a] nō cauerint: dominus ædibus conductis ab aliquo municipio non cauet conductor de damno infecto: ius solum quod habet conductor, habebit missus. Si vero municipes qui locauerint, non cauerant: vsucapitur: vt subiicit. & pro hoc supra eo. l. hoc amplius. §. Celsus. &. l. is qui. Vel secundum M. principium loquitur cum conduxit à fisco: finis cum à municipio. Tertij, vt Pi. & Pla. dicunt principium intelligi vt non iubeatur possidere scilicet statim: sed ex interuallo sic: vt in fi. pro quo est supra. e. §. non autem. &. §. si forte. quod non placet. Quarti dicunt quòd principium dicat in ædibus, finis in rustico prædio. nec hæc positio placet: vnde secundum primum & secundum prosequere literam.

† *Vide in hunc. §. Ad cia. li. dis. pū. 3. c. 10.*

t *Vectigalibus.* sunt vectigalia prædia quæ conducit quis à fisco in perpetuum. i. quādiu soluatur pensio: vt. s̆. si ager vectigalis. l. j. *Vectigalia prædia quæ dicantur.*

u *Non caueatur.* à conductore municipij secundum primum casum: vel dic ædibus à fisco conductis, secundum alium.

x *Nec iubendum.* ex secundo decreto vt habeat missus dominiū: cum nec ille qui non cauet, habeat secundum primum. vel fauore fisci, non solum ratione prædicta, secundum alium: vt institu. de vsucap. §. res fisci. Accursius.

y *Sed decernendum.* per secundum decretum.

z *Vectigali.* s. vtili in rem: vt. s̆. si ager vec. l. j. &. ij.

a *Municipes.* postulata ab eis cautione. Azo. secūdū vtrūq; casū.

BIU Cujas

a *Per longum tempus.* scilicet.x.annis: & stricte accipe municipium pro castro, vel villa. Secus si ciuitatis a esset prædium, sicundum quosdam: quia opus esset præscrip.centum an.vt.C.de *reputāt istā* sacrosan.eccle.l.fi.Sed fisci.xx.an.vt.j.de diuer.& tēp.præscrip. *gl.singu.ad* l.in omnibus.& plene dixi in.d.l.C.de sacrosan.ec.l.fi. Ité in eo *hoc quòd* quod dicit prædiū ve- *priuilegiū* ctigale posse vsucapi, *cōcessum ci* est contra.ŝ.de Publi- *uitati circa* cia.cum spōsus.§.in ve- *præscriptio-* ctigalibus. Sed dic hic *nē in qua-* esse speciale vt vecti- *tuor casibus* galia prædia possint *positis in.l.* vsucapi quādo pro dā- *fin.C.de sa-* no infecto non caue- *crosan.ecc.* tur:sicut & illud, vt e- *nō habet lo* tiam sciens rem alienā *cū in castro* præscribat: vt dixi.ŝ.e. *vel villa.* prætoris. in princ. & *Bolo. Ad-* de noxa.l. generaliter. *de Bald.in* Vel dic vectigalia prę- *ca. 1. colū.* dia non posse præscri- *8. in tit.de* bi à conductore: quia *ca. qui cu.* non omnino pro suo *vēdi.in vsi.* possidebat, vt ibi: sed *feu. & in* ab alio sic,vt hic.vel il *addi. ad* lud verbum ibi positū, *Specu.in ti.* non possunt vsucapi, *de rest.in* non refertur ad vecti- *inte.versi.* galia.vel solue aliter vt *Castrū &* ibi notaui.Vltimo quę *villa. Io.* ro an idē quod in vecti *And.in. c.* galib^b sit in feudatariis *si ciuitas.de* libellariis & precariis? *sen.excom.* quod satis dici potest. *li.6.in no-* *Elegāter.*]C A S V S. *uel.& Bar.* Cum tu haberes domū *in.l.sed &* ruinosam: iui ad iudi- *reprobari.* cem, & petij vt coge- *§.fi.colū.2.* ret te mihi cauere.& *ver.nota ex* cum iudex deliberaret *ista glo.de* esset cauēdum mihi an *excu.tuto.* non,cecidit domus, & dedit mihi damnum: dicitur q̄ iudex debet facere te mihi cauere etiā de damno præteri- *Flo.eāmque* to:vel si sibi videbitur, dabit mihi act.ex stipu.ac si interceſsisset. Fran. Accursius.

b *Possit.* id est,debeat.

c *Cessabit.* tribus modis expone. Primo cessabit,nisi iusta causa interueniat: vt quia impeditus:vt supra.e.l.hoc amplius.&.l. prætor.§.fin.&.l.seq.Sed nonne hæc est iusta causa:quia iam instanter erat coram prætore: & sic non erat negligens?Respon. potest esse quòd nimium fuerat negligens in veniendo coram prætore:vt supra,si quis cau.l.ij.§. si quis tamen cum posset.& hoc casu hic loquitur. Secundo missio cessabit scilicet meo cōsilio, secundum H.quia melius est quòd habeat resartionem dāni,cum non fuerit negligens, & iam erat coram prætore.aliud si tantum primum interuenisset: quia non fuisset negligens: non tamen venit coram prætore:tunc enim haberet locum quod dicitur supra.e.l.quod forte tunc. Tertio missio cessabit : quia res interiit: & sic non potest habere locum missio in ædes: fiet tamen in rudera & solum : vt sequitur & supra.e.l. hoc amplius. Item quod dicit cessare missionem, est contra infra.e.§. si iam. sed ibi ruit post decretum : hic ante : vt plene no.supra.e.l.hoc amplius.in prin.vel hic ideo cessat,quia potest agi ac si esset cautio interposita.

d *Contigerit.* interim.

e *Cauetur.* sic etiam de præterito.

f *Aut.* pro &.vt eo.hoc amplius.in prin.sic.C.de verb.sign.l. pe.& supra.e.l.§. non autem.vel dicas, propriè:& erit in sua potestate quod velit facere: vt patet ex ordine literæ.

g *Actionem.* in factum.M.vel interdictum vt tollat rudera:vt supra.e.l.prætor.in fi.&.l.seq.in prin.&.§. j.vel dic, pro damno etiam sine stip.agi quasi tacite intellecta : vt supra,de adop.l.his verbis.&.C.de rei vxo.actio.§. j.& supra de fin.tu.l.cum ostendimus.

h *Missio.* sit ergo cū nō legitime defenditur:vt hic,&.j.quib.ex *quā tamen*

Ale.in.l. dim^o.§.fi.&.j.ad muni.l.ij.Sed nūquid pręcisè cogatur cauere, b *1.qui satis-* vel damnum restituere etiā si velit ædibus carere quæ dānum secerunt?Respō.sic.nec ob.ŝ.e.l.hoc amplius.in prī.vt ibi distinxi. *da.cog.ma-* *uet hanc.c.*

Si pupillus.]C A S V S. Pupillus nō habēs tutorē, habebat domū ruinosam:& timebā ne caderet supra meā: peto mihi caueri. & cōclu- dicitur quòd sum mittendus in poss.quasi nō defendatur. Fran. *sicut ista gl.*

Missio. sit ergo cū nō legitime defenditur:vt hic,&.j.quib.ex *quā tamen* cau.in poss.ea.hæc au- *nō allegā.* tem.&.ŝ.ex quib^y cau. *tra P. de* ma.item ait prætor. §. *Cast.ibi.&* hæc autē. Sed cōtra.ŝ. *in.l.iubere.* de euic.l.si dictū.§.fin.ŝ.de *imis.* vbi etiā sine tutore ei *om.iud.* legitime nūtiatur: sed illud est eius fauore,vt ibi no.Item arg.contra.j.de diuer. & tēp. præ.l.si seruus. Sed nō multum ad rem. item accipe de missione ex primo vel etiam secūdo decreto:vt supra.e. l.§. si forte.

Si quis damni.]C A S V S. Si aliquis est missus in possessionem dom^o ruinosæ: an debeat fulcire & reficere: & si non fecerit teneatur? quæritur. & dicitur,& non tenetur : & reddit rationē. Secūdo dicit: pone q̄ postquàm missus est aliquis ī poss.ex primo decreto, velit domin^o offerre:& vult q̄ ille recedat de poss. quæritur,an possit? Et dicitur q̄ sic,dū tamen caueat nō tantū de dāno futuro, sed etiā de præterito: & etiam caueat de expēsis si quas fecit iste missus. [*ILLVD QVÆRITVR.*]Nunc dicit à quo tēpore retro cōputatur damnū : vt sic de eo caueatur. & certe quādoq; à tēpore quo missus fuit: quandoq; à tēpore quo iussus fuit mitti . Vltimo dicit, si aliquis est missus in pos.ex secundo decreto: amodo dominus volēs cauere & recuperare pos.nō auditur:nisi esset domin^o minor,vel alia iusta causa.h.d.vsque ad.§.si iam.Franc. Accursius.

i *Culpam.* etiam in omittendo.

k *Accepit.* ex cōuētione:vt.ŝ.de pig.act.l.si seru^y.nō dico ex auctoritate iudicis.tūc enī de solo dolo & lata culpa tenet: vt.j. de bo.auct.iudi.posi.l.prætor.§.his verbis.&.§. est præterea.Ac.

l *Si non refecerit.* aliàs,cauerit:aliàs,pręcauerit:aliàs,fulserit: & aliàs,refecerit.Sed quid si ille qui missus est in possessionē,depo suerit domū sine iussu iudicis,quę parua mora ruitura erat:an teneat ?Rñ.nō:vt.j.quod vi aut clā.l.si alius.§.est & alia.&.ŝ.ad.l. Aquil.si quis summo.§.j.cū prīc.huius.§. cū cōcor.ŝ.e.l.hoc amplius.§.fin.& supra de vsufru.hactenus.§.fin.sed ad fi.est contra infra.e.§. si quis metu.Solu.ibi in modica impensa:vel non imputatur si non reficit, scilicet culpa : vt hic : sed si dolo, sic: vt ibi. Vel dic, verius ibi Cassius corrigit Labeonem.

m *Offerat.* ī eodē nō ī alieno loco:vt.ŝ.q satisf.co.de die.§.plane.

n *Missus.* ex primo decreto :secus si ex secundo: quia tunc habet locum : vt infra.e.§. postea.

o *Magis.* scilicet quàm contrarium.

p *Repetita.* id est referenda erit cautio ad tempus præteritum, quo caueri debuit,id est ad eam diem qua nōdum fuerat damnū datum:& sic ea cautio de omni futuro damno peti potuit.sic infra de itinc.actuq̄ priua.l.j.§.si quis propter.&.§. præterea.

q *Si quas.* necessarias non tamen ei incumbebat necessitas faciendi: vt supra ea.l.§. si quis damni.

r *Illud quæri.* Hic distīgue vt plene dixi.ŝ.e.l.hoc amplī^o.in prīc.

s *Habeatur.* cum modo cauere velit:vt supra proxi.§.

t *Missus.* id est mitti iussus.& plerunque in hoc ti. sic ponitur.

Venit.

BIU Cujas

sa aut non venit, [a] aut tardius venit in possessionem. [b]

Post missionem ex secundo decreto non est locus cautioni, nisi mediante restitutione in integrum, ex causa absentiæ, vel ætatis. Pau.

¶ Postea quàm autem quis possidere iure dominij [c] à prætore iussus est: nequaquam locus erit cautionis oblationi. [d] & ita ait Labeo. Cæterum nullus, inquit, finis rei inuenietur. [e] & est hoc verissimum: sepositò [f] eo, quòd quibusdam vel ætate, vel qua alia iusta causa subuenit. †

Si post iussum de mittendo in possessionẽ ex primo decreto, & ante realẽ missionem ruat: potest fieri missio in ipsam ruinam. nec tenetur missus dimittere, nisi sibi emendetur damnum præteritum, & etiam caueatur de futuro, & refundantur expẽsæ factæ in refectione: pro quibus etiam competit actio in factum, dummodo sint rationabiles: siue sint factæ per eum, siue per alium eius nomine. h. d. Pau. de Cast.

¶ Si iã ruerũt ædes: an in possessionem ruinæ vel areæ mittendus sit nihilominus is cui cautũ non est, videamus. Et magis est, vt mitti debeat. & ita Labeo [ait:] sed adiicit, [g] si postea quàm decreuerit [h] prætor eum in possessionem mittendũ, tũc ædes deciderint. [i] & puto Labeonis sententiam veram. Proinde & si refecit aliquid: erit ꝑbandum, non prius eum discessurum, quàm si ei sarciatur, [k] & de pretio [l] caueatur. Potest autem & in factum [m] actione recuperare hoc quod impendit, sed nõ amplius quàm quod boni viri arbitratu factum sit. Idẽ est & si alius iussu [n] rogatúve meo eorum quid sine dolo malo fecerit, & eo nomine condẽnatus [o] sim, aut dederim [p] sine dolo malo.

Quando quis recedit de possessione de necessitate, vel animo retinendi: prætoris beneficium non perdit, secus si animo deserendi. Bartolus.

¶ Si quis† [q] metu ruinæ decesserit [r] possessione: si quidẽ cum adiuuare rem non posset, id fecit: Labeo scribit integrum ius eũ habere, perinde ac si in possessione perseuerasset. Quòd si cum posset succurrere, maluerit [eam] relinquere: amisisse eũ prætoris [s] beneficium: [t] neque si postea succurri sibi velit, audiendum eum. Cassius [u] autem ait: si metu ruinæ recesserit, nõ hoc animo, [x] vt ædificia derelinqueret: restituendum [eum] in possessionem.

Qui post decretum de mittendo in possessionem ex primo decreto, negligens sit facere se immitti: si interim domus ruat, perdit ius quod sibi quæsitũ erat ex illo decreto. secus si non neglexit. Pau.

¶ Eum tamẽ qui missus [y] in possessionem, non accesserit, si ædificia ruerint, beneficiũ [z] prætoris amisisse scribit. Hoc ita accipendũ erit, si venire in possessionem neglexerit: non si dũ venit, [a] ruerunt.

Contra eum qui non admittit missum ex primo decreto, secuto postea damno datur actio in factũ: sed antequã dãnum detur, agi nõ potest: & si antequam detur, purget morã cauẽdo, vel possessione cedẽdo: etiam si postea detur, agi nõ potuit. Pau. de Cast.

¶ Si quis ex hoc edicto à prætore in possessionem missus, [b] nõ est admissus: in factũ actione vti poterit, vt tantũ præstetur ei, quantũ præstari ei oporteret, si de ea re cautũ fuisset. [c] Extẽditur enim actio [d] in id tẽpus, quo damnum cõmittitur.

XVI. PAVLVS libro sexagesimo *ad Edictum.

[a] *Venit.* quia iam damnum datum erat.
[b] *Possessionem.* aut forte veniens non fuit admissus.
[c] *Dominii.* quod fit cum quis mittitur ex secundo decreto.
[d] *Oblationi.* secus si quis impetrauerit vt possideat pignus iure dominij: vt. C. de iure do. impe. l. fi. §. sin autem in tempore.
[e] *Finis rei inuenietur.* immo inueniret si semel præstaretur. sed hoc nõ ita intelligitur vt prima facie sonat: sed ita, id est cautionis offerẽdæ. q. d. si nõ finitur modo ius offerẽdæ cautionis: ergo per omnia tẽpora poterit offerri: quod esset absurdum: nam quę ratio est in hoc tempore: eadem & in sequẽtibus. Azo. & est sic. C. de transac. fratris. Itẽ est hic ar. ꝑ sententia. B. s. quòd ius offerendi tempore tollatur. sic. C. de præscri. xxx. an. l. cum notissimi. §. eodem.
† *Potes assignare rationem ad istũ. §. quia iussus iudicis in secũdo decreto habetur loco tit. gl. est in. l. damni §. pe. vers. nõ solũ autem. & ibi Alexã. & doc. j. eo. & per Bald. in auth. ei qui. colum. antepe. C. de bo. auth. iudi. poss.*
[f] *Sepositò.* q. d. seorsum posito & separato, seu segregato ab eo quod ante dixerat: vt. ff. ea. l. §. si forte.
Si iam ruerunt.] CASVS. Cum non caueres mihi de damno infecto: iudex decreuit me mitti in poss. & cũ irem ad intrandum in poss. antequã intrarẽ, domus tua cecidit supra me am. an in poss. istius ruinæ siue areæ intrabo? & dicitur ꝙ sic. Sed pone quòd ego feci expensas in ista area, reficiendo eam: & ille dominus vult cauere: & vult quòd recedam de possessione. auditur: dũ tamen mihi caueat de expẽsis quas feci: & de damno quod habeo ex illa ruina. possem etiam agere acti. in factum ad recuperandas expẽsas quas boni viri arbitratu fecissem. Idem est & si alius meo iussu vel rogatu expensas istas feciss et: & ei essem condemnatus ad reddẽdũ: vel spõte soluerem: nã istas expensas consequar vel ope exceptionis, vel act. prædicta. Franc. Accursius.
[g] *Adiicit.* scilicet ita mittendum.
[h] *Decreuerit.* antequam esset in possessione.
[i] *Deciderint.* aliàs non, nisi ille fuerit temporis angustia, vel alia iusta causa impeditus stipulari: vt plene dixi. ff. e. l. §. eleganter. & l. hoc amplius. in prin.
[k] *Sarciatur.* impensa.
[l] *De pretio.* id est, damno rei suæ.
[m] *In factum.* actione ex edicto quod est. j. de bo. auth. iudi. possid. l. prætor. non solum iudicis officio. Sed quare non actione neg. gest? Respon. quia potius suo nomine facit respiciendo quod potest contingere, vt ex secundo decreto iubeatur possidere: & ita fiat dominus. vnde non aget nego. gest. vt. j. de bo. auth. iudi. poss. l. prætor. §. his verbis.
Iussus à rogatu differt [n] *Iussu.* differt iussus à rogatu: vt. C. quod cum eo. l. etiam. & ff. quod iussu. l. j. §. sed ego quæro. & ibi notaui.
[o] *Condemnatus.* nec aliquid adhuc solui, & subaudi maximè cõ-

[A] dẽnatus. nã idẽ si non sum cõdẽnatus: vt. ff. de hære. ven. l. ij. §. fi.
[p] *Aut dederim.* non condemnatus ei qui iussu meo refecit. Sed quid si dedi ei qui non refecit: & etiam sine dolo? forte non agor quia indebitum solui: vt. ff. de peti. hære. l. si possessor. §. bonæ fi.
Si quis metu.] CASVS. Cum esses missus in possessionẽ domus ruinosæ, eo quia mihi non cauebatur: timore ruinę, ne caderet supra me, recessi: nunquid amitto ius meum? Labeo distinxit, an possum eam reficere, & nõ † *Ioan. de feci: & tunc amitto ius Imol. & meum: an non, & tunc Alexã. hic non amitto. Cassius au in apost. ad tem corrigit Labeo- Bart. istum nem, dicens quòd si re- tex. exclacessi de possessione ti- mant sing. more ruinę, nõ animo ad hoc quod deserendi poss. non a- sicut possess mittam possessionẽ si- sio retinetur ue ius meũ: quod sem- solo animo: per præsumitur. [EVM ita & solã TAMEN.] Cum haberes domum ruino- detentatio- sam, & non caueres de ne. aduertẽ damno infecto: iudex dũ est tamẽ decreuit me intrare in vt hic in no possessionem, & ego uis interpre negligens non intraui, tatio. Bolo. Tu adde & ruit domus. dicitur Inno. in. c. quòd postea intrare nõ cũ olim. ex- possum: secus autem si tra de pri- non fui negligens. [SI ui. Gemi. in QVIS EX.] Cum c. pontifices. nolles cauere de dam- 6. q. 1. & nõ infecto: iudex iussit Panor. ff. c. me intrare in poss. do- cũ ad sedẽ. mus ruinosæ. & cum & quod ibi vellem intrare: tu do- notaui in minus me non admisi- apost. ad ip sti. Dicitur quòd ha- sum i. vers. beo act. in factum, in dicẽdũ est qua veniet omne id quòd sic. qđ veniret si cauisses. nu. 21. ex- ante ergo non agam tra de vest. hac actio. Secundo di- spol. cit, si antequam damnum detur, tu cauisti mihi, vel dimisisti me intrare: non puniris ex prohibitione quam fecisti mihi. & hoc dicit hic. §. cum. l. seq. Fran. Accursius.
q *Si quis.* scilicet missus in possessionẽ ruinosarum ædium ex primo decreto, quia sibi non cauebatur. Azo.
r *Decesserit.* id est recesserit. *quadragesimo octauo.*
[s] *Prætoris beneficium.* quod habebat ex prima missione.
[t] *Beneficium.* cogitur ergo reficere. & sic est contra supra ea. l. §. si quis damni. Sol. vt ibi.
[u] *Cassius.* corrigens Labeonem.
[x] *Animo.* quod in dubio semper præsumitur: vt insti. de re. dui. §. fin. & ff. ad. l. Rho. de iac. l. qui leuandæ. Sed arg. contra. j. de fur. l. fallus. §. si iactum.
[y] *Missus.* id est, mitti iussus ex primo decreto.
[z] *Beneficium.* quod habet ex missione prætoris: vt intret in pos. vnde à capite, vel hic de superiori casu oportet eũ petere caueri.
[a] *Si dum venit.* nõ præcedẽte negligentia: quia tunc non amisit: vt ff. j. eo. cum postulassem. in prin. & ff. ea. l. §. illud quæritur.
[b] *Missus.* id est, mitti iussus ex primo decreto.
[c] *Fuisset.* id est, interesset: vt ff. e. l. dies. §. in eum. & j. ne vis fiat ei. l. fi. §. prætor.
[d] *Extenditur enim actio.* prædicta in factum, id est, eius condemnatio, siue effectus eius vel exercitium. ipsa enim nascitur ex ipsa ꝓhibitione: sicut est in actione iniuriarũ: vt insti. de iniu. §.

BIU Cujas

pœna.sicut & aliàs.ſ.de etiic.l.ij.&.ſ.ad.l.Aquil.in lege.ſic extẽditur infamia:vt.ſ.de his qui no. infa.l.athletas.§.Póp. Sed arg. cõtra.ſ.de act.emp.ſi ſterilis.§.cũ per vẽditorẽ.aliàs incipit.l.cũ per venditorẽ.&.j.eo.l.damni.§.ſi is.j. *ADDITIO.* Dic ſecundum Bar.poſt Dy.quòd in illis non extẽditur actio,nec obligatio:præterea ibi eſt extenſio circa rẽ quæ ꝓhibetur,hic circa tẽpꝰ.

a *Antequam.*expoſitio ſuperioris §.Azo.

b *Impunitum.*ratione effectus,vel ſubaudi ꝓpetuo. ſi tamen &c.ſic mora ſola non inducit hanc obligationem.ſ. quãtũ ad effectum, ſed damnum poſtea contingens.

c *Si tamen.* ſubaudi maxime:quia idẽ eſt & ſi nullũ iſtorum intercueniat: vt.ſ.l.ꝓxi.§.fi.

ANtequam [a] damnum detur, impunitũ [b] eſt factum eius qui neq; promiſit,neque admiſit in poſſeſſionem:ſi tamẽ [c] ante damnum datum vel cauit, vel[ei] poſſeſſione ceſſit.

Hæc actio in factũ oritur ex delicto non admittentis,& ideo ex facto ſerui datur cõtra dominũ noxaliter.Item ex facto procuratoris generalis vel legitimi adminiſtratoris,non datur cõtra dominũ, ſed cõtra ipſum tantum procuratorem vel adminiſtratorem.Pau.

XVII. PAVLVS libro quinquageſimotertio ad Edictum.

SI quis miſſum [d] in poſſeſſionem, cũ eſſet [e] in aliena poteſtate,nõ admiſerit:pleriq; putant,noxalem actionem eo nomine cõpetere. Quid deinde ſi procurator prohibuerit:vtrum in [f] ipſum , an in dominũ dabim⁹?Sed verius eſt, in ipſum dãdam. [g] Sed & in actore municipũ,[& in]tutore,cęteríſque qui pro aliis interuenerint: idẽ erit dicendum. [h] ℣ Actio iſta quæ in factũ eſt,perpetuò [i] dabitur,& hæredi,& in hęredẽ, [k] cæteróſque, [l]*itemq; cæteris [m] ꝓſonis.

Si agitur ex cautione dãni infecti poſt damnum datum: fit condemnatio de cauẽte,licet prædium quod damnum dedit, per ipſum alienatum fuerit.Pau.

℣ Iudex qui de dãno infecto [n] cognoſcit:etiam alienato [o] prædio ab eo cũ quo actũ fuerit,dãnũ ęſtimare [p] ſolet omne quodcũque ante iudiciũ [q] contigit.

Etiam ei qui ius habet in re, competit ius agendi ex ſtipulatione de dãno infecto: quæ ſtipulatio non trahitur ad eũ caſum,de quo non eſt veriſimiliter cogitatũ.Barto.

XVIII. PAVLVS libro quadrageſimooctauo ad Edictum.

DAmni infecti ſtipulatio [r] competit non tantum ei cuius in bonis [ſ] res eſt, ſed etiã [ei] cuius periculo [t] res eſt.

Quod quis perdit ſua culpa,vel iure publico,in hac actione non venit.P.

℣ Sed quòd [u] * opere [x] facto poſtea domus ceciderit,& tũc agitur ex ſtip.& iudex cognoſcit: o *Alienato.*vel lite pendente,vel ante:quia actione in rem non tenetur huic, ſed perſonali in factum , quæ rem non comitatur: vt.C. de hære.inſti.quotiens.&.C.de ac.& oblig. eum. Azo. & ſupra ad Treb.l.j.§.ſi hæres.

p *Aeſtimare.*cõtra alienantem.Itẽ cõtra eũ in quem eſt alienatũ,ſi tamen pignus fuerit ei conſtitutũ per miſſionẽ in poſſeſſionẽ. immo & ſi non ſit cõſtitutũ: vt.j.e. fluminũ.§. adiicitur.vel dic vt ibi. ſic ecõtra æſtimatur ꝓ eo qui fuit ſtipulatus, & pro eo qui eius loco ſucceſsit, etiã in rem: vt.d.§.adiicitur.ſic etiã eſt in ſuperiori & ſeq. interdicto : vt.ſ.tit.j.l. fi.&.j. tit.j. is cũ quo. videtur tamen cõtra.j. l.proxi.§.emptor.&.§. ſed ſi vẽditor.&.§. ſi is qui.verſi.ſiue ergo.ibi, nõ augeri &c. ſed non eſt ſi bene intelligatur: vt ibi dices. Apparet ergo quòd ſi fuerit miſſus in poſſeſſionẽ,aget hypothecaria : vt.ſ.de pig. actio.l.nõ eſt mirũ. ſi nõ fuit miſſus,ſed ſtipulat⁹:ex ſtipulatione agetur: vt.d.§.adiicitur.

q *Ante iudicium.*verùm poſt cautionem interpoſitam.item bene dicit ante.nam poſtea validius ſpectat ad iudicis officiũ: quia etiam non petitum,ſed prius bene petitum: vt.ſ. de ædil. edic.l. ædiles.j.§.item ſciendum.

D *Amni.*] *CASVS.* Si habes domum ruinoſam : non ſolum debes cauere vicino habenti domum in plena proprietate, ſed etiam ei qui habet vſumfruc. in aliqua domo ibi vicina. Secundo dicit:timebam ne domus tua caderet ſupra meam.promiſiſti mihi de damno infec.tandem poſtea incepiſti poſsidere domum meam,& eam præſcripſiſti.volo agere cõtra te ex tua promiſsione de damno iſto præſcriptionis. certe non poſſum , quia hoc damnum quod habeo, non cõtingit ratione vitij operis vel loci,ſed iure communi,id eſt,præſcrip.paſſus ſum hoc damnum. [*EI CVIVS.*] Si habes vſumfruc.in domo,& ego proprietatem:& hæc domus minatur ruinam, & tu fructuarius petas à me tibi caueri : non teneor. & hoc in prima. Idem eſt & ſi fructuarius habeat domum propriam,etiam vicinã, in qua timeat damnum ex iſta in qua habet vſumfruc. nam nec ſibi cauere debeo, & reddit rationem vtriuſque dicti. Tertio dicit:pone quòd fructuarius habeat domum ibi propriam , quæ minatur ruinã huic domui in qua habet vſumfruct.& ego proprietatem.peto vt mihi caueat de damno infecto.Dicitur quòd non audiar.& reddit rationem . Vltimo dicit : Quidam conduxit domum meam . iuxta hanc domum habebat ſuam propriam : hæc domus conducta minatur ruinam ſuæ propriæ : petit vt caueam ſibi. quæritur quid iuris . & certe dicitur quòd cauere debeo . [*EI QVI IN CONDVCTO.*]Conduxiſti ſolum , in eo poſuiſti ſuperficiẽ:non debeo cauere tibi de vitio ſoli:nec tu mihi de vitio ſuperficiei. & reddit rationem.h.d.vſque ad.§.ſi is qui.Fran.

r *Stipulatio.*id eſt,ius exigendi ſtipulationem.

ſ *In bonis.* id eſt , dominio. & ſic ſtricte : vt infra de verb.ſignì.l. bonorum.§. in bonis. & inſtit.vi bo. rap.§. fi. & infra de acqui.re.do.rem in bonis. Et ſic ſtricte [a] propter id quod ſequitur,ſed etiam &c.

t *Periculo.*vt fructuarius & ſuperficiarius:vt.ſ.e.l.hoc amplius. §.pe.&.§.fi.ſed fallit in bonæ fidei poſſeſſore: vt.ſ. eo.l. qui bona.§.& ſuperficiariũ.verſi.ſed ei.nã multis modis dicitur res eſſe alicuius periculo : nam & res mihi debita eſt periculo meo ante moram vel culpam debitoris:vt.j.de verb.oblig.ſi ex legati.

u *Sed quod.*ſub.illud &c.vel dic quòd,id eſt,quia poſt opus factum,& ſic mutat hic caſum.

x *Opere.*cuius operis nomine timebatur ruina quando fiebat,& ideo fuerat cautum.

Dominium.

BIU Cujas

a *Dominiū.* ei⁹ rei quæ minabaꝫ ruinā, & cui⁹ nomine cauebaꝫ; quæ in veritate erat stipulatoris, sed tamē ipse ignorabat forte.
b *Eo nomine.* id est, quia vsucepit, & sic volebat hoc damnum; scilicet quod vsucapione est datum, venire in stipulationem dāni infecti: quod non permittitur.
c *Publico.* puta vsucapione, quæ dicitur inducta de bono publico, ne dominia rerum sint in incerto: vt. j. de vsucap. l. j. & instit. de vsuca. circa prin. Item not. nō cōmitti stipulationē in casum non cogitatum: vt arg. ē. de condic. inde. si procurator. §. quòd si indebitū. &. ē. loca. quæro. §. inter locatorē. &. j. eo. l. dāni infecti. ī fi. Azo.
d *Id.* scilicet damnū.
e *Consecutus sit.* in hoc secundo dicto, quod valde obscure dicit iurisco. talis cadebat fallacia. Quidam titu. & bona fide possidebat dom⁹ meas. nomine illarū stipu. fui de dam. infec. prescripti. cōpleta didici domus esse meas. quæro à iurisco. nunquid possim petere ex stipu. dam. infecti? quidā præsumptuosus, qui ibi stabat, respon. q⁹ sic, tali ratione: quia qui sic stipulabatur de dā. infec. stipulabatur de damno futuro. sed tēpore interpositæ stipu. istud damnum erat futurū. ergo potest ex ea stipulatione agere ad damnū quod habet per prescrip. cui respō. iuriscon. verbis breuibus ridendo, tamen dicendo: frater, quando ipse stipulabatur: nō stipulabatur nisi de damno futuro, quod sibi contingeret vitio loci vel operis.
f *Aedium.* vitio sarum.
g *Aedium.* totalium, sed de vitio soli sic: vt infra eo. l. inter fructuarium.
h *Etsi alias.* quidā habent, sed si alias vicinas habeat. & tunc subaudi, caueri oportet. & quod subiicit: quia &c. ratio est non proximi, sed superioris dicti: & sic est idē quod in inquilino: vt in fi. huius. §. alij habent, & si aliàs: & tūc subaudi caueri non oportet. & quod subiicit, quia &c. est ratio vtriusque dicti, & erit secundum hoc, secus in inquilino. *ADDITIO.* Dic secūdum Pau. de Cast. quòd ista est melior litera, & melior sensus, qui cōtrariatur sensui precedenti. nam etiam isto casu vindicat sibi locum ratio: quia potest reficere domum fructuariam, ne ruat supra aliam suam vicinam.
i *Quia reficiendi.* itaque cum ipse aduersus damnum sibi præcauere possit, ab alio sibi caueri frustra desiderabit. R. & sic not. in subsidiū hanc cautionem interponi: vt &. ē. proxi. §. &. §. emptor. ibi, quia actionem non habet ex empto &c. &. l. si ædibus. & dixi. ē. e. qui bona. §. de illo. ar. ē. tit. j. in prouinciali. §. plane. Item quod de refectione dicit, ad modicas expensas quidam referunt, quas facere debet suo sumptu. secus in magnis: vt ar. j. eo. l. inter. & dixi supra eo. l. hoc amplius. §. fi. Alij dicunt etiam magnas ad fructuarium pertinere: vt infra eo. l. inter. in fi. sed repetit actione nego. gest. vt. C. de vsufruc. l. eum. aliàs si non faciat, scilicet expensas quæ ad eum pertinent, a repellatur ab vsufru. quasi non bene vtatur: vt supra de vsufru. cum fructuarius. &. l. seq. & sic semper cesset hæc cautio.
k *Ergo.* à simili: cum sibi similiter suo iure prospicere possit. R.
l *Aedium.* id est, soli: licet pro opere sic: vt. j. eo. l. inter. Accur.
m *Fructuarius habeat.* scilicet suas proprias. idem in illis quæ vsumfru. habet.
n *Cum fructuario.* quia eum suo iure cōgere potest vt reficiat si vsumfruct. amittere nolit. sed hæc ratio fallit in casu. j. e. inter fructuarium.
o *Si vicinas.* sed pro conductis à me ædibus ruinam minantibus, cauere non compellor. R. vt. ē. eo. l. qui bona. §. de illo.
p *Aedes.* scilicet ipsius inquilini proprias, quibus conductæ ædes minantur ruinam.
q *Non debebit.* quod statim corrigitur secūdum. R. per literā seq. plus autem &c. sed tu dic aliter, vt ibi nota.
r *Superficiarius.* de vitio superficiei.
s *Inuicem.* vt supra. p. xi. §.
t *Actiones.* scilicet locati, & similes.
u *Vltra culpam.* latam & leuem: vt infra de reg. iur. contractus. casum nō, nisi culpa præcederet: vt supra commo. si vt certo. §. sed interdum.
x *Plus autē.* immo nō plus: quia cum verum sit culpam venire in acti. loca. ergo & vitiū veniet propter præcedentem culpam, scilicet quia non restituit vel nō reficit proprietarius solum, vel superficiarius opus, vt non possit ruere. hoc enim est generale, vt vbicūque de casu non tenetur quis, præcedente ibidem culpa teneatur: vt. ē. commo. si vt certo. §. sed interdū. quod ergo hic dicitur plus venire in stipu. intellige non inspecta culpa precedente. vel dic secundo causa disputandi dictum: & ita dices non caueri: vt in princip. §. dicitur: quia culpa aliter coērceri potest: vt infra eo. l. fluminum. §. præterea si furni. Vel tertio si nulla culpa possit obiici eis, præstabitur cautio: & ita quod in fine legitur, determinabit principium. Azo.
y *Quod.* subaudi id. Accursius.

Si is qui.] *CASVS.* Habebas domum iuxta meam: mea minabatur ruinam. caui tibi de damno infecto. postea alias domos iuxta ruinosam emisti. nunquid si datur damnum in istis aliis tuis ædibus, teneor tibi ex stipul. prædicta, quæritur. & dicit Iul. quòd videtur quòd non tenear. & adducit simile: si duobus habentibus domum communem caui de damno infec. teneor cuique pro parte quam habet: & si vnus eorū emit partem alterius, vel vni adiudicetur tota: non propter hoc magis sum obligatus. Secundo loquitur Pompo. & approbat sententiam Iul. Tertio dicit: cum tu haberes domum iuxta meam: & mea esset ruinosa: caui tibi de damno infec. & tunc temporis paucas res habebas in domo: tandem postea cœpisti habere plures res, vt quia emisti equū forte, vel libros: & postea cecidit domus mea supra tuam: & sic damnum est tibi datum in his rebus: an tenear ex stipula. pro damno dato in his rebus post cautionem acquisitis, quæritur. Dicitur quòd sic: licet tunc tēporis quando stipulatus fuisti, hæ res nō essent in domo. Hoc dicit vsq; ad. §. emptor. Frā. Acc.
z *Si is qui vnas.* aliàs, vicinas: non eas quarum nomine stipulatus fuerat. M.
a *Actum fuerit.* quod magis est. M. Io. & R. vt patet. j. ibi, Pompo. relata &c.
b *Ex his.* scilicet sociis.
c *Adiudicata.* scilicet domus. Accursius.
d *Augeri.* Not. hic, quòd præsens stipu. nō trahitur ad futura. & sic est

*Dominii captione. Flo.

*Flo. fructuario.

†Per hunc tex. limitabis. l. in causa. ē. de mino. dū dicit quòd ordinariū auxiliū facit extraordinariū cessare: quod est verū, nisi plenius esset p extraordinarium consultū, secūdū Bart. hic. de quo vide quod notaui ī a. postil. ad gl. in. l. qui bona fide. §. si quis eius. in apostil. in vers. tollit extraordinariū. ē. e.

*Sed ad quas expensas tenetur? tu conclude post Bar. in l. hactenus.

Ordinarium auxiliū excludit extraordinarium, nisi esset plenius per extraordinariū consultū, quàm per ordinariū. Bar.

¶ Ei, cuius vsusfruct⁹ ædiū f est: de vitio earūdē ædium g caueri non oportet, etsi alias h vicinas habeat: quia reficiēdi i habet facultatem. Nā qui viri boni arbitratu vti debet, reficiendi quoque potestatē consequitur. Ergo k nec ꝓprietarius audiri debet, si velit sibi caueri à fructuario ædium l nomine, quas vicinas fructuarius m *habeat: quia habet cum fructuario n [ædiū] actionem, †vt viri boni arbitratu is fruatur.

Locator tenetur cauere inquilino de vitio aliarum suarum ædium. Pau.

¶ Sed inquilino meo, si vicinas o ædes habeat, cauere debebo damni infecti, propter eas ædes. p

Proprietarius nō petit sibi caueri à superficiario, nec ecōuerso: cū habeant actionem adinuicē ex contractu celebrato inter eos: nisi cautio dāni infecti esset pinguior, quia in actione ex cōtractu non venit nisi leuis culpa: & non reficere caderet in leuissimā culpā, quæ venit in stipulatione dāni infec. tunc enim bene posset peti. Pau.

¶ Ei, qui in conducto solo superficiē imposuit, dominus soli, quod vitio soli dānum futurū sit, cauere nō debebit: q nec soli domino superficiarius: r quia inuicē f ex cōducto & locato habēt actiones: in quas tamen actiones t vltra culpam u nihil venit: plus autē x in stipulationē venit dāni infecti, qđ y quidem vitiū eius esse dicitur.

Stipulatio de damno infecto, simpliciter interposita, nō refertur ad aliam domū, vel aliam domus partem post stipulationē quæsitam: sed ad alias res postea in domum inductas bene porrigitur. Bartolus.

¶ Si is, qui vnas z ædes habebat, stipulatus fuerit: deinde vicinas cōparauerit: an earū quoque nomine quas post interpositā stipulationē cōparasset, ꝓmissorē obligaret, quæsitū est. Iulianus scribit, videndū ne earum dūtaxat nomine cautū habeat, de quibus inter eum & ꝓmissorem initio actum fuerit. a Cui cōsequens videri posse [etiam putamus,] vt & cum ædiū cōmuniū nomine duo socij stipulentur: de eo dumtaxat dāno caueri videatur, quod in parte ædiū cuique socio datum fuerit. Siue ergo redemerit alterā partem quis ex his, b siue adiudicata c fuerit: non augeri d

BIU Cujas

sic est arg.quòd si promisi tibi fructus istius arboris,& est incisa, vel vi ventorũ deiecta:vel si rusticus promisit militi aquã frigidã in æstate in mansione quam habebat,dare per aliquot dies:& sic arbor renascatur, quòd ego nõ teneor ad fructus nouellæ arboris:vel si domus cõburatur, quòd ego nõ teneor,si postea ædificetur : vt.ff. de neg. gest. nã & Seruius.§. si viuo. & de contrahen. emp.l.in lege.Itẽ si ꝓcurator ꝓmittat de domino defendendo, ꝙ teneatur ipsum defendere tantũ in quæstionibus ꝓsentibus,non quę postea emerserit: vt.ff.de ꝓcur.l.nõ solũ.

promissionis[a] obligationẽ,Põponius[b] relatã* Iuliani sententiã dicit nõ se improbare. Si autem res[c] aliquas[d] post stipulationẽ interpositã in domo habere cœperit stipulator,quę ex ruina vicinarũ ædiũ perierint: agere ex stipulatu[e] potest: licet tũ cũ stipularetur, hæ res[eius] non fuerint.

Stipulatio emptoris simpliciter interposita,porrigitur ad dãnum tantũ post traditionem contingens,nõ ad id quod ante contigerat: nisi contra venditorem non daretur regressus : sed stipulatio venditoris ad omne tempus porrigitur. quod si vterque stipuletur:stipulatio venditoris tempore traditionis fruitur : stipulatio vero emptoris abinde in antea habet effectum.Bar.

Emptor[f] prædij si ante traditionẽ stipulatus[g] sit : cautũ habebit de eo damno quod post traditionẽ factũ erit. Venditorem autẽ ædiũ prius quàm possessionẽ tradat, stipulari oportet:quia huius quoq; rei[h] culpã præstat. Sed quid fiet, si venditor sine culpa stipulari non potuerit,& ob hoc emptor[i] stipulatus fuerit? [k] nónne dãnũ patitur?[l] an [&] hoc dãnũ in aliena re[m] acciderit, reuoluitur[n] autẽ ad emptorẽ, quia actionem ex empto non habet? [o] Sed nihil[p] in hac causa ꝓficit stipulatio, [q] nisi in id[r] quod post traditionem accidit: quia dum[in] venditoris custodia est:is stipulari[s] debet,omnémq; diligentiã emptori præstare : & quod alia[t] actione quæri potest,id in stipulationẽ damni[u] infecti omnino non deducitur.[x] Sed si venditor[y] interposuerit stipulationẽ: etiã id dãnum continebitur,[z*] quod post traditionem emptori contigerit.quod esse iniquissimum Aristo ait:quoniã si emptor[a] quoq; dãni infecti stipulatus esset,duobus promissor eiusdem [rei] nomine obligaretur : nisi fortè[b] id contra se habeat : quia in hoc fit stipulatio quanti ea res erit:vt possit videri, nihil interesse iam venditoris[c] stipulationem* damni infecti interpositam.

Flo.relata Iuliani scriptura dicit.&c.

a Contra hanc gl. est do.Dy.in.l. 3.§. fin. & Barto.ff. de tute.& Bar to.in.l. omniũ. de procu. Car. in cle.1.q.5. de procu. Alexan. in.l. more. ff. de iurisd.om.iudi. & deci. Rotæ, deci. 417.inci. fuit dubitatũ. in no ta. Sed potes saluare glo. vt intel ligantur di cta in contrariũ ꝓcedere, quãdo verba non repugnant : vel quando sunt connexa futura præsentib[v] : vt per Dy. vbi.ff.

*Stipulatus.*de damno infecto à domino domus ruinosæ.

*Rei.*scilicet omissæ stipu.vt.ff.de act.empt.l.vẽditor.& si stipulatus est venditor,hanc cedet:vt.ff.de contrahen. emp.l.quod sæpe.§.si res.

*i Ob hoc emptor.*s.quia venditor nõ potuit stipulari. Accursius.

k Stipulatus fuerit. de damno infecto,vel sim pliciter,vel expresse ꝓ vtroque tempore.

*l Patitur.*emptor, quia non habet cautionem nisi de dãno quod post traditionẽ illatum est: vt.ff.proxi.dixi.

*m In aliena re.*i. quæ erat venditoris, cum damnum datum est.

n Reuoluitur autem ad emptorẽ. & sic emptor sentiet dãnũ datũ ante traditionẽ nulla interueniente culpa venditoris,cum ex sua stipulatione agere nõ possit, nec cõtra venditorem aget eius cessante culpa.Ir.

o Non habet. contra vẽditorem qui in culpa non est.

p Sed nihil. nõ refert se ad proximum dictũ soluendũ,scilicet quãdo vẽditor non fuit in culpa, sed ad primũ:vt patet ꝓ illa verba.ff.& qđ alia actione &c. & sic in dubio dimittit.

tum de dãno contingẽte ante traditionẽ tantum, & ad id solũ extendi stipulationẽ. Ita quæ fiet si de vtroque sit stipulatus,scilicet ante& post contingẽte. Nam tũ ad vtrũque extendi traditur in.l.di. ni. §. cum pariete.ff. eo. Aut simpliciter stipulationis nulla facta cõmoratione, ac tũ venire dammum post traditionem cõtingens: hic in glos. atque ve ciliies glos. quæ est.ff. l. cum emptor.qua hobet vtrique dãnũ contingens ante traditionẽ alia viam ptor ri ponit tum est: quia venditor in culpa fuit, &c negligẽs in ꝓtendæ stipulatione. Alegis, cũ emptor.gl. procedit,quando in culpa vẽditor non fuerat, secus de dãno contingẽte antetraditionẽ emptoris consulto non fuerat.qui notabis ad ad multa ra.

Flo.contrahit.

Flo.stipulatione dãnifec.interpositã.

Quid ergo dices in hoc casu quãdo nõ fuit in culpa? Rñ.dicunt quidã,vt Azo,aliquẽ nõ cogi ꝓmittere:sed si spõte promittat aliquis.s.dominus domus ruinosæ,ꝓ vtroq; tẽpore bene tenetur: vt.ff.eo.cũ emptor.in prin.& l.dãni.ij.§.cũ parietẽ.in fi.§.sed secundũ H.dici potest etiã cogi ꝓmittere emptori eo casu cũ vẽditor nõ est in culpa ꝓ vtroq; tẽpore,quia forte res est in precario apud emptorẽ,per.d.l.cũ emptor.& pro hoc quia mercenariis cauetur,& cuilibet cuius interest:vt.ff.e.l.qui bona.§.qui dãni.&.§.& nõ inquiretur.*&.§.qui totũ.&.§.de illo.Itẽ pro hoc facit superior litera,reuoluitur autẽ. & dicas quòd ibi incipiat respõsio dictæ quæstionis. illud autẽ constat,ꝙ simpliciter emptor stipulando de damno,post traditionem illam tantũ videtur stipulari:vt in prin.huius.§.&.ff.e.l.damni.ij.§.cum parietem.

q *Stipulatio.*emptoris.

r *In id.* scilicet damnum.

s *Is stipulari.*aliàs is,scilicet venditor.M.aliàs idem,stipu.scilicet dãnum, id est, damni æstimationẽ debet vẽditor stipulari.

t *Alia actione.*ex empto.M.si vẽditor negligẽs fuit in stipulãdo.

u *Damni.*ab emptore interposita.

x *Nõ deducitur.*si ergo nõ habet aliud auxiliũ,deducit,& ita nõ rñ.huic quæstioni ꝓpositę secũdũ Azo.sed dic vt modo notaui.

y *Venditor.*scilicet tantum.

z *Continebitur.*cessione facta.

a *Quoniam si emptor.*si ergo nõ sit stipulatus emptor,etiã secũdum Aristo. non est iniquũ, & transit stipulatio ad emptorẽ:vt dixi.ff.eo.si quis missum.§.fi.sed secundũ Paulum, qui fecit hanc lẽgẽ,in nullo casu est iniquũ,vt subiicit:nisi fortè &c.emptor tamen nõ vetatur experiri ex stipulatione vẽditoris.Azo. Itẽ not. quòd hæc iniquitas toleratur.ff.de duo.reis.per totum titulum.

b *Nisi id forte.*s.quod dictum est damnum post traditionẽ eueniens in venditoris stipu.venire:vt.ff.proxi.§. sed si vẽditor &c.

c *Venditoris.*scilicet post traditionem.R. cum ergo vẽditor & emptor stipulatus est,tenebitur vẽditor emptori actione ex empto,in qua veniet vt cedat actionẽ ex stipulatu: vt.ff.de cõtrahẽ. emp.quod sæpe.§.si res. sed nõ veniet in ea nisi dãnũ prioris tẽporis.Sed si tantum venditor esset stipulatus, vtriusq; temporis damnum veniret.Item not.hic secũdum R.post domus vẽditionem ante traditionem, aut alter,id est,emptor vel venditor, aut vterque,

Caſum ponit.

Est versi. in dicto. §. qui damni. In hanc gl. quoniam in multis aliis locis varia est atq; inconsũs, Dy nus addit, emptorẽ nẽ pe expres sim stipula-

f *Emptor.* vendidisti mihi domum, & eius nomine promisisti mihi de dam.infec. post vẽditionem si domus ruinosa ceciderit, potero experiri de dãno quod mihi dãtum est post traditionem. si vero non tradidisti,& modo domo vendita mihi damnum dat sit : non proderit mihi mea stipulatio. sed si tu vere fuisti in negligentia:quia culpam mihi debes,teneberis ex empto. si vero in negligentia non fuisti,quia abfuisti causa reipub. & ideo stip. nõ paruisti:id damnum reuoluitur ad me emptorem:cessat enim ex empto actio in hoc casu.Sed pone quòd tu vẽditor stipulatus es,& damnum post traditionem datũ : vis postea agere aduersus vicinum de damno infec.dicit vicinus: frater, videamus de subtilitatibus iuris.stipulatio ista non competit nisi ad interesse:sed ergo tibi non cõmittitur, sed mihi emptori:facta tamẽ cessione. Sed Aristo contra,qui dicebat quòd in illa stipu.non cõtinebatur damnum post datum,quia iam venditor & emptor essent stipulati,& cõmitteretur duobus stipulatio.

BIU Cujas

vterque, aut neuter à possessore domus ruinosæ stipulationem damni infecti extorquet. vbi venditor tantum stipulatus est, rem emptori tradet: actionē quoque natā ex stipulatione damni infecti cedet: vt. ff. de contrahen. empt. quod sæpe. §. j. & §. si res. per quā actionē emptor dānum ante traditionem rei posteaque cōtingens cōsequitur:

vt ibi, sed si venditor &c. vbi vero emptor tantū stipulatus est: de eo solo damno quod post traditionem cōtigerit, cautum habebit: vt in prin. §. siue de eo tantū, siue simpliciter sit stipulat⁹. secus si expresse pro vtroque: vt modo plene dixi: ibi, sed nihil &c. Si vero vterque stipulationem interposuit: stipulatio venditoris ad præcedens tempus, emptoris ad sequēs tempus post traditionem porrigi- *Fl. recipi. tur: vt ibi, quod esset iniquissimum &c. sed vēditor cedet emptori pro primo tempore, vt modò dixi per l. supra de contrahen. empt. quod sæpe. §. si res. Si vero neuter stipulatur, emptor in dāno versatur, nisi venditor stipulari potuit, & non fecit. nam huius culpæ nomine cōuenitur: vt ibi, venditorem autem &c. & supra de actio. empt. l. venditor. & facit infra titu. j. post venditionem. Item no. ex hoc. §. in subsidium hanc cautionem interponi: vt &. ff. e. l. §. j. plene dixi.

Sabini.] CASVS. Cum ædificares domum, cauisti mihi de dāno si quod contingeret intra annū. tandem intra annū cecidit domus supra parietem domus meę: ita ꝙ totus est friquassatus, & vitiosus factus. Dicitur, ꝙ si paries iste meus cadat ante annū, siue post annum, teneris ad omne meum damnū. immo quod plus est, & antequā paries meus cadat, possum agere ex stipulatione ista ad damnum meū. Dānum autē aliquādo æstimabitur perinde ac si paries iste cecidisset. quod est si iste paries ita sit cōquassatus, vt nulla ratiōe refici possit. certe tunc non minoris est lis æstimanda, quàm si cecidisset. Frāc. Ac.

a *Domus.* ruinosa: de qua cautum fuerat tunc.

b *Acceperim.* vt arg. ff. ad. l. Aquil. huic scripturæ. §. j. & l. ait lex. & l. ita vulnerat⁹. in princ. & j. de verb. obli. cum stipulatus. & l. hoc iure. Sed arg. contra in eo. titu. l. in illa.

c *Posit.* vt supra titu. proxi.

Si vicinas] CASVS. Ego habeo domū ruinosam iuxta tuas ædes, & tu domū ruinosam habes iuxta meas. dicitur quòd ego tibi, & tu mihi cauere debes. alioquin & ego in tuam, & tu in meam intrabis possessionem. Franc. Accur.

d *Tu in meam.* nā hæc est pœna nō cauentis: vt. j. ne vis fiat ei. l. fi. in prin. Sed cōtra huic. §. ff. eo. qui bona. §. si quis quia. Sol. vt ibi. Itē op. si exactus à te vt caueā, incōtinenti exigo à te: si tu nō mihi, nec ego tibi: vt arg. C. de pac. cū proponas. &. C. de sent. & interlo. om. iudi. auth. & cōsequenter? Respō. satis diceris mihi satisfacere, vel satisdare, patiēdo me venire in possessionē: vt. ff. de procu. sed & hæ. §. fi. &. l. seq. & facit supra ea. l. §. ei cuius.

Si pupillus.] CASVS. Cum pupillus doli capax, non caueret de damno infecto: iudex iussit me intrare possessio. cum intrare vellem, pupillus prohibuit. certe tenetur mihi actio. in factū, ad interesse meū. [SI MANDATV.] Cum non cauerem tibi de dāno infecto, iudex iussit te intrare possess. & cum intrare velles, mādato meo quidā te prohibuit. dicitur, quòd ego teneor act.

ff. Nouum.

Quando finis habet necessariam consequētiam ad principium, inspicimus principium. Bartolus.

¶ Sabini sententia vera est, existimantis vt si dum ædificatur intra diem stipulatione comprehēsum, supra parietem meū domus [a] deciderit, eumq; vitiauerit: licet post diē stipulatiōis paries decidat, possim agere: qa dānum iam tūc acceperim [b] cū paries vitiosus factus sit: nec B quicquā obstare, quo minus etiam antequā decidat, agi possit [c]. & si ita cōcussus sit paries, vt nulla ratiōe refici* possit, ideoque deponendus sit: non minoris litem æstimandam, quàm si decidisset.

Contumacia commissa in vna re, non extenditur ad aliam rem. Pau.

¶ Si vicinas ædes habeamus: & inuicem desideremus damni infecti caueri: nihil obstabit, quo minus & ego in tuarum ædium possessionem mittar, & tu in mearum [d].

Actio in factum, quæ oritur ex prohibitione, datur etiam contra pupillum: si ipse prohibuit immissum, & erat doli capax. Item ex facto procuratoris habentis speciale mandatum, datur contra dominum. Item datur non solum si prohibuit missum ex primo decreto venire in possessionē, sed etiam si missum ex secundo: licet illi succurratur etiam alio remedio: scilicet per Publicianam: vel per interdictū vnde vi. ista tamen remedia, cum sint omnia rei persecutoria, si actum fuit vno, & obtentum: non potest agi ex altero. Pau. de Cast.

¶ Si pupillus [e] prohibuit iri in possessionē dāni infecti [nomine:] placet in eū nō iniustè cōpetere hāc in factum [e] actionē. Si mandatu meo alius [e] prohibuerit: in me [f] hæc actio cōpetit. ¶ Nō solū autē eū punit [g] prætor qui in possessiōe esse [h], sed etiā eum qui possidere [i] passus nō fuerit: cū alioquin [k] si is qui iussu prætoris cœperat possidere [l], & possidendo dominiū capere [m]: aut non admissus, aut eiectus inde fuerit: vtile [n] interdictum, vnde vi, vel Publicianam [o] actionem habere† possit. Sed si in factum actione [p] egerit, his actionibus experiri nō potest: cum prætor id agat, ne damnū faciat actor: non vt in lucro versetur [q].

Ex stipulatione prætoria interposita per procuratorem procuratorio nomine, acquiritur domino vtilis actio sine cessione. Pau. de Cast.

¶ Si procurator meus damni infecti stipulatus sit: causa cognita mihi ex ea stipulatione actio competit [r].

Ex processu agitato contra vnum, non fit præiudicium alteri absenti, & non citato. Pau. de Cast.

XIX. GAIVS ad Edictum prætoris vrbani titulo de dāno infecto.

A in factum ad interesse tuum. [NON SOLVM.] Cum haberem domū ruinosam, nolui cauere tibi de damno infecto: & sic iudex iussit te intrare possessio. cum intrare velles, prohibui. teneor act. in factum. Secundo dicit: cum velles intrare in pos. ex secundo decreto, prohibui. teneor. Tertio dicit, cum tu missus esses ex secundo decreto, & vna die exires de possess. & cū velles redire, non admisi te, vel te deieci de possess. teneor tibi non solum act. in factum prędicta, sed etiam vtili interdicto vnde vi, quādo te deieci: & Publiciana: & si egeris contra me act. ī factū, aliis actio. agere non poteris. nā postquam consecutus es interesse per act. in factum, sufficit: & contentus esse debes. prætor enim vult vt damnum tibi emendetur: non vt lucrum habeas inde. [SI PROCVRATOR.] Cum tu haberes domum ruinosam iuxta meam: procurator meus fuit à te stipulat⁹ de dam. infe. quòd iussus dicitur quòd ex stipu. procur. acquiritur mihi actio. Fran. Accur.

† *Infero ex hoc text. quòd iussus iudicis i secūdo decreto, habetur*

e *In factum.* de qua *loco tituli.* habes. ff. eo. si finita. §. *de quo nopen.* &. §. fi. &. l. sequē. *taui in. l.* vsque ad. §. fi. & intel- *finita.* §. *si* lige de pupillo doli ca *postea. in a-* pace, nō alio: vt infra *postil. ff. ver.* de regu. iur. l. pupillū. *subuenitur.* & infra, ne vis fiat ei. l. ff. *eo.* j. §. hoc edicto. & supra de rei vin. l. qđ infans.

f *In me.* & in illum similiter: vt supra quod quisque iur. l. iij. §. j. & infra de vi & vi arma. l. j. §. deieciſſe. &. §. quotieus. &. C. de accu. l. non ideo. &. ff. e. l. si quis missum. ij. respon. vbi de hoc plene dixi.

g *Eum punit.* actione in factum.

h *In possessione esse.* ex primo scilicet decreto. aliàs est in textu, est: & tunc supponit pro domino rei, qui non admittit iussum mitti ex primo decreto. aliàs, esse: & est melior: & tunc suppouit pro iusso mitti. & accipe, passus non fuerit: & semper dic ex primo decreto. Accur.

i *Possidere.* ex secundo decreto.

k *Cum alioquin.* bene dico æquum esse dari in factum: quia & D aliæ quandoque dantur: & hoc subiicit.

l *Possidere.* ex secundo decreto: & sic nō admissus cum recessisset & rediret, vel expulsus, habet vnde vi: vt subiicit: vt. j. de vi & arma. l. j. §. deiicitur. &. §. interdictū. sed missus ex primo decreto, non possidet, & sic nō habet vnde vi: vt. j. de acquir. possess. l. iij. §. fi. & facit supra eo. l. prætoris. in prin.

m *Capere.* aliàs, acquirere.

n *Vtile.* id est, efficax. cum enim ciuiliter & naturaliter missus ex secundo decreto possideat, debet habere directum: vt. j. de vi & vi ar. l. j. §. deiicitur.

o *Publicianam.* cum non erat dominus prior possessor: vt supra de Publiciana. item si seruum. & est hic loco ti. iussus iudicis: siue secundum decretum: vt supra de Publicia. l. sed & si res. j. respon. &. j. de acquir. pos. l. iuste.

p *Actione.* scilicet primo dicta. & facit in hoc. j. de re iudic. l. si quis dolo. §. j Accursius.

q *Versetur.* quod esset, si aliis actionibus ageret.

r *Actio cōpetit.* cōtra. j. de verb. obli. stipulatio ista. §. alteri. vbi dicitur nō posse aliū alij stipulari? Rñ. hic nō alteri, sed sibi stipulatus est, ex quo vtilis datur domino act. secundū M. Sed tūc obstat ꝙ per liberā personā nō potest obligatio cri: vt. C. per quas

C iij perso-

personas no. acqui.l.j.&.j.de verb.obli.si ita stipulatus.§.Chrysogonus.Sed respon.illud regulare:hoc speciale in prætoriis stipul.vt hic, &.j.de præto.stipu.l.in omnibus.& plene dixi instit. de inuti.stipu.§.ei.&.C. ad exhibendum. si res. Vel dic secundum R.datur mihi actio ex stipulatione procuratoris, si procurator in iudicio vel etiam extra, me tamen presente, stipuletur: vt supra, si quis cau.l. penul.de procura.in causæ.§.fina. &.j.de verb. oblig. si procuratori præsentis. vel in subsidium, quia ipsum procuratorem [a] ad cedendum cõuenire nõ possum: vtpote absentem: vt.ŝ. de instit.l.j. in fi. &.l.ij.& in hoc vertitur causæ cognitio, si habes hic in litera cautabilissimã sa cognita, vt quidam habent.

Flo.si reuersis. *Flo. aliquid.* *a Ista glo. est ita not. sicut alia quæ sit v iure: & eã no tabilissimã dicit Bald.* *adhoc quòd si procurator est absens ita vt non possit cedere actiones: siati in subsidiũ transeunt in me vtiles. Bolog.* † *Angelus his trib⁹ addit emphyteutã atque feudatariũ, ac feudatariũ habẽtes secundũ interponatur decretũ: vt ŝ.eo. l.si finita.§. si de uectigali. iuncta glo. mag. ad fi. tu hic eum video, ac potissimum Ludo.Pota. qui eũ clarè declarat ac aduersus alios tuetur.*

EOrum [a] qui bona [b] fide absunt, in stipulatione damni infecti ius non corrumpitur: [c] sed* reuersis ex cauẽdi bono & æquo potestas dat: [d] siue domini sint, [e] siue aliqd* in ea re ius habeant: qualis est creditor, [f] & fructuari⁹, & superficiarius.†

Hoc edictum locum habet in ædibus & in operibus vitiosis, in quouis loco situata sint.hoc dicit.

¶ Siue ædium [g] vitio, siue operis [h] quod [i] vel in ædibus, [k] vel in loco vrbano, aut rustico, priuato publicóve [l] fiat, damni aliquid futurum sit: curat prætor vt timẽti damnum, caueatur. [m]

Summata est.ŝ.eo.damni.§.ei cuius.

XX. IDEM libro nonodecimo ad Edictum Prouinciale.

INter fructuarium & dominũ proprietatis ita damni infecti cautio locũ habet, [n] si fructuarius quidem de soli vitio caueri sibi [o] desideret, dominus verò proprietatis de operis vitio [p] si quid fructuarius ædificet. [q] Nã de ruina ædium neuter ab altero cautionẽ desiderare [r] potest. fructuarius ideo, [s] quia refectio ædium ad ipsius onus pertinet: [t] * proprietarius ideo, [u] quia vsitata [x] stipulatio qua de restituenda re fructuarius cauet, ad hunc quoque casum [y] porrigitur.

Si filiusfamiliàs est inquilinus, sibi & patri cauebitur pro periculo rerum peculiarium: pro periculo ædium soli filio: si actum est vt ad eum solum periculum spectet. Bartolus.

XXI. PAVLVS libro octauo ad Plautium.

SI filiusfamiliàs inquilinus [z] sit, videamus an damni infecti nomine in possessionem ædium vicinarum mittendus sit. quæritur enim [a] an filiusfamiliàs non videatur damnum pati, si res peculiares [b] sint: & [an] pater possit stipulari si quid ei damni fiat? Et placet vtrũque [c] eorum in possessionem mitti: nisi sic filius conduxerat, vt eius periculo ædes essent. tunc enim quia solus tenetur ex locato: rectè dicetur, ipsum mittendum in possessionem nisi ei caueatur.

*Eorum.*dominorum domus ruinosæ.

*Qui bona.*immo & aliud exigitur, scilicet quòd sit absens ex necessaria causa vel probabili: vt no.ŝ.de in integ.resti.l.fi.Azo.

*Non corrumpitur.*cum effectu.

*Datur.*petita restitutione: vt supra eo.l. si finita.§. si forte. & §.postea.& ad idem.ŝ.si ex noxa.causa aga.l.ij.§.fi. & de noxa.l. electio.§.fi.

*Siue domini sint.*s.illius rei in qua facta erat missio.

*Creditor.*facit.ŝ.e.l.qd de creditore.&.l.hoc ãpli⁹.§.pe.&.§.fi.

*Siue ædium.*priuatarũ: de quibus repromittitur de vitio operis & loci: vt.j.l. fluminum. §.fi. & faciebat hic ventrem scilicet ista domus.H.

*Operis.*in publico vel priuato facti: vt quia machina est imposita superficiei ad proiiciendum.

*Quod.*scilicet opus.

Ædibus. ædibus dico vel loco vrbano vel rustico positis: vt j.de verbo.signific.l.vrbana. vel sub.in loco vrbano: scilicet alio, vt in turri, & simili ædificio. Accursius.

*Publico.*hoc est contra.ŝ.si finita.§. si publicus. sed expone vt ibi. Item in eo quòd hic miscet in publico & priuato facta opera: tamen cum distinctione intellige: vt altero pro solo & ædificio, & altero ꝓ opere siue ædificio tãtũ: vt supra eo. si finita.§.j. & infra.l.fluminum.§.pe.

*Caueatur.*aliter & aliter: vt.ŝ.eo.prætor.i pri.&.§.de eo opere.

Inter fructuarium.]*CASVS.* Titius habet proprietatem, Seius vsumfructum, in quadã domo. hæc domus in qua habet vsumfructum Seius, minatur ruinã domibus aliis Seij. vnde Seius petit à Titio sibi caueri. quæritur an audiatur? & dicitur quòd si solum minatur ruinam: tunc Titius bene debet cauere. Quid erit econtra si Titius habeat alias domos ibi vicinas: & petat à Seio sibi caueri? dicitur quòd si Seius faciebat aliquod opus in hac domo in qua habebat vsumfr. & ratione huius operis timebat Titius ruinam: tunc Seius cauere debebit. Quid autẽ erit si ipsa domus minatur ruinã, & fructuarius petat sibi caueri? Nó auditur, cum ad eum spectet refectio. Idẽ si Titius postulauit sibi caueri à Scio nomine huius domus. nam non auditur, cum ipse habeat aliud auxilium, scilicet stipu. de vtendo fruendo, quam præstitit Seius: in qua veniet & istud damnum, cum ad eum Seium pertineat refectio. & sic si non facit, & propter hoc domus cecidit, tenetur ex prædicta promissio ne. Fran. Accur.

Locum habet. si vicinas habent ædes, vt.ŝ.l.damni.§.j.

*Caueri sibi.*nõ ita in superficiario: vt supra eod.l.damni.§.ei qui.

*Vitio.*s.potest petere sibi caueri à fructuario.

*Ædificet.*no. quòd nõ pro ædificio cauet, sed pro opere quod de nouo facit. & hic est casus quem excepi. ŝ. eo.l.damni.§.j.

*Desiderare potest.*videtur cõtradicere principio: sed non est verũ: quia ædiũ appellatio, & opus & solũ & parietẽ cõtinet: [b] vt.j. de vsuca. eũ qui. pro quo totali vni ab altero nõ cauetur: cũ ꝓ eo quod suum est, iam sibi caueretur: vt hic: sed vbi solũ tantũ vel opus tantum quod à fructuario fit, facit vitiũ, cauetur: vt.ŝ.Itẽ not.ꝙ in subsidiũ interponitur hæc cautio: vt not.ŝ.l.dãni. §.j. Itẽ dictus.§.est cõtra. ad princ. huius.l.cũ ibi dicat neutrũ alteri cauere: sed hæc.l.dicit quòd sic: sed intellige illã secundum istã. Ac.

*Ideo.*s. nõ potest postulare sibi caueri à ꝓprietario pro domo vsufr. quæ minat ruinã.

Pertinet. videtur hic quòd magna impendia ad fructuarium spectent: & sic est contra .ŝ.de vsufru.l.vsufr.leg.§.fi.&.l.hactenus.&.l.cum fructuarius. Sed dic quòd ad modica hic restringatur: vel aliter vt dixi supra eo.damni.§.j.

*Ideo.*scilicet non potest postulare sibi caueri à fructuario.

*Vsitata.*se vsurum & fruiturum arbitrio boni viri, & finito vsufr. restituturum: vt.ŝ.vsufru.quemadmo.ca.l.j.

*Casum.*scilicet vt reficiat.

SI filiusfamiliàs.]*CASVS.* Filiusfamiliàs cõduxit domũ, & in ea moratur. cũ esset ibi quædam domus quæ minabatur ruinam huic domui quã filius iste cõduxerat, petiit filius sibi caueri: & cum sibi non caueretur, petebat se mitti in possess. quæritur an sit mittendus? & videtur ꝙ non, sed pater eius: quasi filius nõ videatur damnũ posse pati in rebus peculiaribus quas secum habebat in domo conducta, sed tantum pater. sed tamẽ dicit ꝙ pater & filius ambo mittendi sunt in possess. cum vtriusque videatur interesse. Hoc tamen fallit in casu. nam si filius cõduxerat domũ hoc pacto, vt suo periculo esset domus, tunc quia ipse tantũ esset obligatus acti. ex locato: ipse erit mittendus in pos. nõ pater. Frã.

*Inquilinus.*quia alienam domum conduxit: super qua & rebus in ea positis vicina domus ruinam minatur.

*Quæritur enim.*à iudice: quia iudex hoc inquirit an filiꝰ &c. nõ ex verbis edicti: vt supra eo.l.qui bona.§.qui damni. Accur.

*Peculiares.*hic distinguẽdũ est ad quod peculiũ res istæ respiciant. nã si ad castrẽse vel quasi, solus filius stipulatur: cũ in eis vt paterfami. cẽseatur: vt.ŝ.ad Macedo.l.ij.&.j.de fur. si quis vxori. §.sed si Titi⁹. versic. an autẽ. in aduẽtitio vterq; potest. pater: qa eius. s. patris interest ratiõe vsusfr. filij, ratione proprietatis. Itẽ in ꝓfectitio vterq;: qa & filij interest, nõ solũ patris: vt.ŝ.de minori. l.iij.§.sed vtrũ.i fi.§.& sic hoc itellige in aduẽtitio vel ꝓfectitio.

*Vtrũque.*filiũ & patrẽ: quia vtriusq; interest, vt dixi: & sic ꝓsequere vsq; ad finẽ. Vnde quod subiicit, vt eius periculo &c. expone. s. filij tantũ, vel patris tantũ. paciscí enim potest filius ne à patre suo petatur: & sic forte pactus est, ne pater teneatur ex cõducto, licet fuerit negligẽs in nõ petẽdo caueri. Itẽ & paciscí potest filius ne à se petatur tãtũ: vt.ŝ.de pac.l.si tibi decẽ.§.fi.&.l.acquirẽt.&.l.& heredi. in pri. Et quod subiicit, qa solus &c. scilicet

filius

Flo. ad ius ipsius onus nõ pertinet.

b Potes per hãc glo. colligere differentiã inter ædes & domũ: quia nõ omne ædificium cũ dicitur domus: sed ædes dicuntur omne ædificium. Ita no. Bar. in.l.1.§. deinde.ŝ.de cloacis. vbi vide quid ædium veniat appella. & quid domus. Idẽ tenet Fl. in l. quidã Fi berus. ŝ. de serui. vrba. prædi. vbi dicit quod etiam veniat porticus. & Paulus de Cast. cons. 41. Aduerte tamen quòd iurisconsultus in l. si domus. in princ. de leg.1. promiscue his verbis vtitur.

BIU Cujas

filius vel ſolus pater, ille ſolus in poſſeſsionē mittetur ſi ei nō caueatur, ſiue ſit filius ſiue pater qui teneatur ex cōducto: vt hic, & j. qui. ex cau. in poſſeſ. ea. ſi filio. Alij, vt R. aliter exponūt hoc, & dicunt vtrūque. ſ. patrem ſiue filiū & locatorem. nā duos primos pro vno ponunt: & quod ſubiicit, eius periculo. ſ. filij vel patris, non locatoris: quia tūc qū nō eſſet periculū locatoris, ſolus filius ſiue pater, nō autē locator mittitur in poſſeſsionē ſi nō caueatur: & ſecūdum hoc ſolus nō excludit patrē, ſed locatorē. Cum primo intelectu, q̄ teneatur ex cōducto ſi furt negligens in ſtipulādo, fa. ſ. c. dāni. §. éptor. Itē ad vtrūque facit. ſ. vt le. no. ca. l. j. §. fi. & l. ij. & l. iij.

Si proprietarius cauit vel ſoluit aliquid, niſi fructuarius conferat ſibi pro rata vſusfructus, poteſt illum prohibere frui: & econuerſo ſi fructuarius cauit & ſoluit: niſi ſibi cōferatur à proprietario pro rata proprietatis, poteſt mitti in poſſeſsionē proprietatis ex primo & ſecundo decreto. Paulus.

XXII. IDEM libro decimo ad Plautium.

SI proprietarius de dāno infecto repromiſiſſet, [a] vel forte aliquid prēſtitiſſet, [b] aut contrà fructuarius aliquid prēſtiterit: iniquū eſt, alterū ſine dāno vti ædibus, [c] aut ædes habere. [d] & ſi obtulerit [e] aliquid proprietarius, nō eſt fructuario permittēdum vti, niſi cōtulerit. Idēmque fructuario prēſtandū eſt, vt proprietarius cogatur ei cōferre [f]. Ergo & ſolum retinebit [g] fructuarius, ſi ædes ceciderint, donec præſtetur ei damnum: vt quod haberet vicinus miſſus in poſſeſsionē, [h] id fructuarius habeat qui[id] dānum vicino ſarciit. Eadem erunt [i] & ſi minimum damnum detur.

Stipulatio vel cautio de damno infecto, quo ad repromiſsionē vel ſatisdationē debet eſſe certa, & non cōditionalis. hoc dicit.

Plautius. [k] Si ab eo quē dominum eſſe negarē, vellē ſub hac exceptione, *ſi dominus nō eſſet*, ſatisdari: ab eo verò quē dominū eſſe dicerem, purè repromitti: [l] conſtitit non debere me impetrare, ſed debere me eligere [m] à quo velim mihi caueri.

XXIII. VLPIANVS libro ſexagēſimotertio ad Edictum.

IN ſtipulatione damni infecti quæ ædium nomine interponitur, niſi inſolidū [n] fuerit cautum, mittetur* in poſſeſsionē. [o]

De eo opere quod fit in publico ad priuatam vtilitatem: debet ſatisdari de vitio operis: ſed de eo quod ad publicam vtilitatem, non ſatisdatur: ſed competēs iudex pro indemnitate aditur. Bar.

Itē opus in publico factū priuatus auctoritate principis deſtruere poteſt. & quod dixi q̄ poteſt ædificari in publico: eſt verum ſi ſine incōmodo cuiuſq; id fiat. Subſequēter dicit quòd hic ædificans debet cauere de vitio operis, ſi opus minetur ruinā: nō autē de vitio ſoli. & reddit rationē. ſic apparet q̄ quādo priuatus ædificat, eſt ſatisdandū. & hoc faciet iudex fieri. Quid autē ſi ipſe iudex iuſsit opus publicū fieri: & timent de vitio eius vicini: quid facient? & certe adeant principē vel prēſidē prouinciæ, ſi in prouincia fiat opus: qui prohibebūt id opus fieri. vel ſi iā erat factū, tolli iubebunt. Vltimo reuertitur ad principiū. l. dicēs: quod dictum eſt fore cauendū ab ædificante in publico de vitio operis: & damnū quod inde cōtingeret, eſſe prēſtandū: eſt verū ſiue cōtingat damnū cum ædificatur, ſiue poſt. [ADIICITVR.] Cū quis promittit de dāno infecto, debet promittere per ſe & per hæredes ſuos ſeu ſucceſſores emēdatum iri damnū. qui autē cōtineantur ſub hoc vocabulo ſucceſſores: ſubſequēter dicit. [SED VT NE OPERIS.] Si timeo dānū ex vitio operis tui vel loci: debes mihi promittere de damno infecto: nō autē ſatisdare. Secundo dicit quòd hoc eſt intelligendū de vitio operis cōtingente ex vetuſtate. Idē de vitio loci. Quid enim ſi habeo ſolum arenoſum vel paluſtre quod minatur ruinā: nunquid debeo cauere? cette nō: quia naturale vitiū eſt. [HAEC STIPVLATIO.] Nomine domus tuæ promiſiſti mihi de dāno infect. nunquid teneris quocunq; modo mihi damnū datum fuerit occaſione domus tuę? certe ſi damnū mihi datur ex vitio operis, teneris. ſed ſi datur caſu, vt ſi terræmotu vel vi fluminis cecidit domus tua, vel pars eius ſupra meā: non teneris. Sed pone quòd tegulæ ſiue cupi domus tuæ ceciderunt ſupra meam, & ſic damnum habeo: nunquid teneris ac ſi caſu, vt per violētiam? & certe ſi vitio ædificij id contingit, teneris: ſi vi ventorum ceciderunt, non teneris. & hoc dixit Seruius. & Labeo etiam iſtud dictum confirmat: & rationem ſubdit, quod enim &c. Item pone quòd ex multitudine aquæ ſuperuenientis domus tua cecidit ſupra meam: & ſic mea oppreſſa incontinenti cecidit. nunquid teneris ex ſtipu. damni infecti? vt fuit de facto. nam quædā aqua quæ appellatur Aueſea, ita vna die creuit quòd multę domus ceciderunt. & certe non: quia nō vitio ſoli nec operis datū eſt mihi damnum. Sed pone quòd aqua vitiauit fundamentum domus tuæ: tandem aliquo tēpore elapſo, intra quod bene poteras iuuare domum tuā ne caderet, cecidit domus tua ſupra meam. nunquid teneris? & reſpōdet quòd ſic. nam ex vitio domus tuæ paſſus ſum damnum multum. nec refert an incontinenti cecidit: an poſtquam vitiata ſunt fundamenta. & adducit ſimile de Aquilia. [QVANQVAM.] Promiſiſti de dāno īfecto. ſi vitio operis datur dānū, teneris.

---

a *Repromiſiſſet.* propter domum in qua habet proprietatē, quæ minatur ruinam ædibus vicinis.

b *Præſtitiſſet.* damno dato cōuētus ex ſtipulatione dāni infecti.

c *Aedibus.* ſcilicet fructuarij.

d *Habere.* ſcilicet proprietarium.

e *Obtulerit.* id eſt, ſoluerit conuentus ex cautione.

f *Conferre.* conferunt ergo ambo pro æſtimatione proprietatis & vſufru. vt argu. ſ. de noxa. ſi ex duobus. §. fi. Actur.

g *Retinebit.* loco pignoris. ſed certe immo videtur ius dominij ad eum tranſire: vt. ſ. eo. l. quamuis. in fi. quæ eſt contra. Solu. ibi in ſecundo decreto: hic in primo dicit. Item nunquid habere poteſt proprietarius pro derelicto? Reſpon. ſic: vt. ſ. eo. prætor. §. fi. & l. hoc amplius. licet quidā contra: vt arg. ſ. pro ſoc. l. cū duobus *. §. idem reſpondit. ADDITIO. Dic ſecundum Bar. quòd ibi loquitur in obligatione perſonali ex contractu: hic in obligatione ex quaſi noxali: vt. l. prætor. §. hoc edictum. ſ. eo.

* *ſi fratres.*

h *Miſſus in poſſeſsionem.* haberet autem poſ. ex primo decreto, & poſtmodum ex ſecundo decreto: & hoc nemine cauente. hic verò habeat fruct. ſcilicet nudam ſiue plenam proprietatem ex primo & poſtmodum ex ſecūdo decre. ſi ipſe ſolus cauit, & proprietarius ei non confert: vt hic, & ſ. eo quamuis. in fi. Accur.

i *Eadem erūt.* quaſi diceret, prædicta ſunt vera quando magnū fuit damnum: ſed idem ſi paruum ſit pro quo ſit cōferendum. ſic inſti. de rerum diui. §. gallinarum. Sed argu. contra. ſ. de dolo. ſi oleum. §. fi. & l. ſeq. & de in integ. reſti. l. ſcio. Item facit verſus:

Verſus.

Nam de mille fabæ modiis cum ſurripis vnam:
Eſt leuius damnum: tibi non facinus minus eſto.

k *Plautius.* ſcilicet reſpondet ea quæ ſequuntur.

l *Repromitti.* repete vellé, & ſimul vtrūq; fieri: ſed ab vno pure repromitti: ab alio pure ſatisdari petere poſſum: vt. ſ. e. quāuis. itē ad id qđ dicit nō poſſe peti ſub exceptiōe ſatisdari, eſt cōtra. j. e. l. q vias. §. j. & ſ. eo. ptor. circa prin. ſed ibi ab vno: hic à diuerſis.

m *Eligere.* facit. C. de cōdi. l. fi. & ſ. de tributoria. quod in hæredem *. §. eligere. & ſ. vt leg. no. ca. l. iij.

* *hæredē.*

n *Niſi inſolidum.* quia diuiſionē hæc res non recipit. R. vt arg. j. iud. ſol. l. ex clauſula.

o *In poſſeſsionē.* totarum ædiū, cū vnus eſt dominus, & tota minat ruinam: vt hic, & ſ. e. ſi finita. §. ex hoc edicto. ſi autē plures ſint dñi, fit miſsio in partē cauētis: [a] vt. ſ. communi diui. ſi quis putans. §. ſi damni. & de neg. geſt. ſi cōmunes. & ſ. eo. ptoris. §. j. & j. cō. l. plures. in fi. & ſ. vt in poſ. leg. l. is cui. §. ſi ex duobus. quæ ſunt contra.

a Infero ex hac gloſ. q̄ cautio dāni infecti poteſt præſtari pro parte domus. de quo in. l. ſi communes. & ibi Bar. in. l. not. ſ. de neg. geſt. quod limitabis ſi domus eſt pluriū. ſecus ſi vnius, ſecūdum Bart. ibi. ſ. per iſtum text.

FLuminū. [CASVS.] Vſus fluminū publicorum eſt communis, ſicut vſus viæ publicæ: & litorū fluminis cōmunis eſt vſus. Secūdo quæritur, an in his publicis poſsit quis ædificare? & certe auctoritate principis poteſt.

* *mittet.*

BIU Cujas

teneris. & hoc est verum quãdo tu vel alius nomine tuo fecerit opus.sed si opus factũ est te nolente,& te prohibere non valẽte: tũc si vitio operis talis datur mihi damnũ:nõ teneris.[PRAETEREA.] Si habebas furnum, & nomine eius promisisti de damno infecto,& culpa furnarij dedit mihi damnũ:non teneris. Secundo dicit, vbicũque est promissum de damno infecto, & dãnum sit datum casu fortuito, cui nulla ope potest occurri:promissor non tenetur. & de hoc habuimus plura exempla.ff.ea.l.§.hęc stipulatio.[ITEM APVD VIVIANVM.]Nomine agri & arborũ in eo existentium promisisti mihi de damno infecto. tãdem postea vi tẽpestatis vel venti arbores agri tui ceciderunt in meum agrum, & damnum mihi dederũt in vitibus meis vel segetibus. nunquid teneris?quęritur.& dicitur quòd non, & reddit rationem. Sed pone quòd arbores fundi tui ex vetustate ceciderũt in meũ agrum,& dãnũ mihi tulerũt. tũc teneris.[IDEM AIT.] Nomine mearũ ędium tibi promisi de damno infe. postea ædes meæ vi tempestatis ceciderunt in domos tuas, & sic domus tuę oppressę ceciderũt. quæritur an tenear tibi emendare dãnum? dicitur quòd non:quia nullum damnum &c.nisi in casu:vt si ædes meę erant adeo debiles quòd per minimam tempestatem ceciderunt.nam tunc teneor.postea loquitur Labeo, & reuertitur ad primũ casum huius.§.nam quod dictum est ibi, quòd ego dominus non teneor si vi tempestatis ceciderunt domus meæ in tuas:verum est si incontinenti ceciderunt. Quid enim si vitiosæ factæ sunt propter tempestatem, & postea ex interuallo ceciderunt in tuas? certe tunc teneor quasi ex vitio operis nunc sit datum damnum.[ITEM VIDEAMVS.] Nunc vult dicere quãdo cõmittatur stipulatio dãni infecti. & certe tunc cõmittitur,quãdo datur damnũ vitio ædiũ,loci,vel operis. Quid autem erit si puteũ foderem in domo mea,& caui tibi de dãno infecto: nũc aũt cũ fodi,venæ putei tui præciſæ sunt:quęritur an tenear? & certe nõ teneor.Sed pone quòd intãtũ fodi vt paries tuus stare nõ possit:quia totus destructus est.certe nõ teneor.Frãciscus.

a *Vsus.* non proprietas nisi litorũ maris.nam flumina sunt publica : vt institu.de re.diui.§.flumina. rerum enim quædam sunt communes, quædam publicæ : vt instit.de re.diui.§.j.&.ff.de re. diui.l.ij.iij.iiij.&. v.vbi plenę dixi. Accursius.

b *Litorum.* semper repete, communis est vsus. & dic, litorum fluminis. nam de litore maris non est dubium : quia etiam proprietas est communis.

c *In his.*scilicet publicis prædictis:& quod dicit publice,expone.i.publica auctoritate habita à principe vel à senatu : vt.j.ne quid in loco publi.l.ij.§.si quis à principe.&.j. de fluminibus.l. quo minus.& tunc ædificatum eius est cuius est solum,id est,publicum. ipse tamen tantum vtetur si hoc actum fuerit in concedẽdo:licet secus esset in communibus: vt infra de adquir.re.do. quod in litore.&.l.seq.vel dic publice,id est, ad publicam vtilitatem. aliàs nõ licet:immo cogeretur demoliri per specialia interdicta:vt.j.de fluminib⁹.& ne quid in flum.pub.& his similib⁹.

d *Destruere.* quod nocet.R.

e *Propter quod.* quia communis est vsus,non cauet de vitio soli:& quia sine incommodo debet facere,cauet de operis vitio:& sic propter hæc duo de vitio operis tantum cauet : & hoc dic propter quod.i.propter vtrunque.

XXIIII. IDEM libro octogesimoprimo ad Edictum.

FLuminum publicorum cõmunis est vsus,[a] sicuti viarum publicarum, & litorum[b]. In his[c] igitur publicè licet cuilibet ædificare, & destruere:[d] dum tamẽ hoc sine incõmodo cuiusquam fiat. propter quod[e] operis dumtaxat nomine cum satisdatione cauetur, de vitio loci nihil cauetur: hoc est, operis[f] quod quis facit. Cæterum si ex loci vitio damnum timeatur:minimè dicẽdum est, damni infecti stipulationem interponi oportere. Quis enim dubitat neminem esse à quo stipuletur,[g] cum nemine[h] nihil faciẽte locus ipse publicus dãnũ inferat suĩ natura? Ad ea igitur[i] opera stipulatio pertinet,[k] quæcunque priuatim fiant. Quid ergo si publicè opus fiat? de vitio eius[l] quid faciemus? Et planè vel princeps adeundus est: vel si in prouincia fiat, præses prouinciæ.[m] Sed quod dictum est [de] operis vitio :[n] sic accipiẽdum est,etiam si proponas[o] non tantum tempore quo opus fit, sed etiam si postea contingat.[p] Quid enim si ideo quia malè ędificatum erat,corruit?[q]

In hac stipulatione dicitur fieri mentio de hæredibus vniuersalibus successoribus, & etiam singularibus ex vtraque parte: & debet caueri de vitio operis, & de vitio loci.Paulus.

ℱ Adiicitur in hac stipulatione,[r] & hæredum nomẽ,vel successorum, eorũmq; ad quos ea res pertinet. Successores autem non solum qui in vniuersa bona succedũt, sed & hi qui in rei tãtùm dominium[f] successerint, his verbis cõtinentur. Sed* vt ne[t] operis, loci, ædiũmve vitio id damnum factum sit, stipulatio interponitur : de eo sine satisdatione : quæ non solum ad totas ædes, sed etiam ad partem ædium pertinet.

Stipulatio damni infecti simpliciter interposita, non porrigitur ad damnum quod vitio naturali contingit:vel casu, aduersus quẽ nõ potuit prouideri: secus si potuit prouideri. item non porrigitur ad dãnum culpa tali cõmissum, quod venit in actione.l. Aquil.Bar.

ℱ Vitium[u] autem ædium & loci[x] esse Labeo ait, quod accidens extrinsecus[y] infirmiores eas[z] facit. Deniq;[a] nemo dixit

f *Operis.* hoc non ad proxi.sed ad superius refertur.

g *Stipuletur.* id est stipulari possit ille qui damnum veretur.

h *Nemine.* abundat vna negatio. sic.j.de adquiren.pos.qui pignoris.& in auth.de his qui ingre.ad ap.§.si vero neuter.col.v. &.j.de verb.obli.l.j.§.si quis ita.& in auth.de hære. & Fal.§.inordinatum.col.j.&.C. de ser.fug.l.j. Sed arg. contra.j. de verb.sig.l. duobus.

i *Igitur.*suppletiue lege:vel etiã illatiue,ita: satisdatio interponitur ex hoc edicto, ergo p iudicẽ:ergo cum iudex iusserit opus fieri, nõ est per quẽ interponatur: & hoc est, ad ea igitur opera q̃ priuatim, non quæ publice. Azo.

k *Stipulatio pertinet.*soli & ædificij, prout leges,igiũ,illatiue:vel lege suppletiue:vt dixi.

l *De vitio eius.*ff.soli.

m *Prouinciæ.*vt ibi fieri prohibeat, vel tolli iubeat: cum etiam si id in his locis fiat quod alicui noceat, de loco publi. sit interdictum propositũ:vt.j.ne quid in loco pub.l.j. &.ij.& ff.tit.j.l.j.§.j. & facit.ff. eo.si finita. §. si publicus.Sed contra in ea l. §.siue autem. sed illud de vitio operis accipe quòd debet satisdari.

n *Vitio.* esse cauendum.R.

o *Si proponas.* damnũ timeri,vel dari.R.

p *Contingat.* quia retro datũ videtur: vt.ff. eo. damni.§. Sabini.&

q *Corruit.* postea in ædes vicinas.Accur.

r *Adiicitur in hac stipulatione.* quæ pro vitio operis interponitur.& fa.ff.tit.j.l.non solum.§.fin.

f *Dominiũ.* No.successoris appellatione etiã in rẽ successor intelligitur:[a] vt.ff.de iureiu.l.etiã si in rẽ.&.j.quorũ leg.l.j.§.illud. Sed arg.cõtra.ff.de eden.quædã.§.is autẽ.&.ff.vsufru.quẽad.ca.l. omnes.§.fi.Sed nunquid si hi successores ædificauerũt, & vitio illius operis damnũ sit illatũ,tenebuntur? Respon.quidã quòd sic: vt ar.ff.tit.j.l.fi. & sic secundũ eos ambulat actio & obligatio de 6. vno in aliũ:vt & pro eis.ff.de vsufr.l.adhuc.§.si operas.&.j.ti.j.si terti⁹.§.si quos. &.ff.famil.er.l.in iudicio. Sed tu dic secũdũ Ot. non teneri successorẽ in rem: sed propter opus ab eo factum tenebitur qui primo promisit : vt.ff.de ser.expor.l. Titius.&.ff.eo. damni.§.emptor.& de hoc etiam dixi.ff.eo.si quis missum.§.fi.

a Concur. tex. in.c. pater. in. de test. l. fi. bio intelligi. tur de ve. uersali, ve. esset in d. spositiõe ad. rectũ verbi. quibuscũq. lex.plenu. l. quadã.

t *Sed vt ne.* aliàs,nec:aliàs,ne.pro nõ.& quod dicit operis,subaudi tantum,& loci tantum & ędium:quod vtrunque prædictorum continet:vt.ff.eo.inter fructuarium. & sic loquitur quando *vt not.* in priuato fit:quia tũc pro his omnibus satisdatur:vt.j.ea.l.§.pe. & quod subiicit factũ, sic expone.i.remaneat apud illum cui datum est.sic.ff.de iudi.l.Iulianus. Itẽ quod dicit, sine satisdatione: intellige cũ in proprio suo priuato loco fit. nã si in alieno, licet priuato, satisdatur:vt.ff.e.prætor.& hoc secũdũ Io.& sic amodo de priuato dicit hic & seq.§. sed Azo facit loqui de publico : & qđ dicit in prin.loci,exponit.i.vitio illato ex opere in loco.& nõ habet.j.fine. quia bene debet satisdatio interponi:vt.ff.e.l.in pri.

nihil. col. ff. de edẽ.

u *Vitium.* pro quo hæc cautio interponitur.

x *Et loci.* non veniens ex opere.

y *Extrinsecus.*i.non ex natura loci, vt quia palustris vel arenosus:sed ex defectu, & plerunque vetustate : vt.j.e.l.§.itẽ apud Viuianum.in fi.

z *Eas.* ædes.

a *Denique.* nunc de solo tantum. Sed quid si quis fecit opus in loco arenoso,ex quo opere vel solo iam damnũ timetur? Respõ. forte locum habebit hæc cautio:vt.j.proxi.§.no.&.§.Seruius.

Quia

Vitio naturali parendum est.

a *Quia naturale.* no. parci vitio naturali. sic. ff. tit. j. l. j. §. hæc autem cautio. in fi. §. &. §. idem aiunt si aqua. &. §. ité sciendum. Sed ar. cõtra. ff. ad. l. Aquil. si seruus seruum. §. si fornacarius. & in authen. de restitu. & ea quæ parit in. xj. §. vnum. col. iiij.

b *Committetur.* sic supra de leg. j. si legati.

c *Iniuria.* i. vitio. sic ponitur instit. si quadr. pau. fe. di. §. pauperies. vel dic secũdũ R. iniuria. i. nõ iure vel culpa. culpa autem tua ruinã factam dico, si cũ præuideres, vel præuidere posses domum ruiturã, non curasti quo minus ruina stipulatori noceret.

d *Dato.* scilicet casu fortuito, vt subiicit.

e *Fortuito.* qui nõ potuit præuideri: aliàs secus: vt. ff. e. tit. l. qui bona. §. cũ inter. & facit ff. proxi. §. & quod ibi dixi. &. j. eo. sequẽti. §.

f *Violentia.* sola. R.

g *Et rationem.* nõ solum superioré sententiam cõfirmat: sed etiã rationem subdit.

h *Nõ admittatur.* s. nõ teneri promissorem de casuali damno. R.

*Flo. quo

i *Posit.* ita quod nõ lædatur, & lædat: vt. ff. eo. damni. in prin. &. ff. loca. & condu. l. ex cõducto. §. si vis.

*Flo. 2no.

k *Cõtrouersia.* i. ipetus.

l *Insulam.* cuius nomine dãni infecti erat promissum. R.

m *Deinde.* s. subito.

n *Ceciderint.* propter ruinã aliarũ, quarũ nomine erat promissum.

o *Fundamenta.* paulatim. Azo.

p *Ruisset.* scilicet post ex interuallo, vt præuideri ruina posset, & aduersus eam prospici.

q *Alioquin.* i. aliàs.

r *Protinus.* hic nihil potest promissori imputari: quia ruinã euitare non potuit. Ro.

s *Antè sit.* ita q̃ poterat iuuari, & ad hoc. ff. de neg. gest. diuortio. circa prin. Accursius.

t *Sanum.* qui tenetur quanti valuit in anno proximo retro.

u *Factum imbecilliorẽ.* qui præstabit quãti plurimi fuerit à die quo vita excesit in anno retro. & ita si duo mortifere diuersis temporibus vulnerauerint aliquem: cuilibet fit cõputatio ex die vulneris sui: vnde plus in vnius æstimatione poterit esse, quàm alterius: vt. ff. ad. l. Aquil. l. ita vulneratus. §. æstimatio. & ad idẽ. l. qua actione. §. sed & si quis. eo. tit. ad. l. Aquil. sed caue tibi: quia non est per omnia bonum simile, cum. s. nullo modo teneatur si protinus cadat: hic. i. in. l. Aquil. sic, licet diuersimode: vt. d. ll. ff. ad. l. Aquil. quæ vt contrariæ ponuntur. Ité hic habetur respectus retro. j. certum tempus. ff. tempus dati damni.

x *Non potuit.* de iure, vel de facto: vt. ff. de noxa. in delictis. in prin. &. ff. loca. si fundus. &. l. seq. &. l. sed & de damno. &. j. de re iud. sæpe. §. cur autem.

paluſtris loci vel arenoſi nomine quaſi vitioſi committi ſtipulationẽ: quia naturale[a] vitium eſt: & ideo nec ea ſtipulatio interponitur: neque interpoſita committetur.[b] ¶ Hæc ſtipulatio vtrum id ſolum dãnum contineat quod iniuria[c] fit: an verò omne damnum quod extrinſecus cõtingat? Et Labeo quidem ſcribit, de dãno dato[d] non poſſe agi, ſi quid fortè terræmotu aut vi fluminis alióve quo caſu fortuito[e] acciderit. ¶ Seruius quoque putat, ſi ex ędibus promiſſoris vento tegulæ deiectæ damnum vicino dederint: ita eũ teneri, ſi ædificij vitio id acciderit: non ſi violentia[f] ventorum, vel qua alia ratione quæ vim habeat diuinam. Labeo & rationem[g] adiicit, quod * ſi hoc non admittatur,[h] iniquum eſt. Quod * enim tam firmum ædificium eſt, vt fluminis, aut maris, aut tẽpeſtatis, aut ruinæ, aut incendij, aut terræmotus vim ſuſtinere poſſit[i]? ¶ Idẽ Seruius putat, ſi controuerſia[k] aquæ inſulam[l] ſubuerterit, deinde[m] ſtipulatoris ædificia ceciderint:[n] nihil eum ex ſtipulatu cõſecuturum: quia id nec operis, nec loci vitio factum eſt. Si autem aqua vitiaſſet fundamenta[o], & ſic ędificium ruiſſet:[p] committi ſtipulationem ait. multũ enim intereſſe, quod erat alioquin[q] firmum, vi fluminis lapſum ſit protinus,[r] an verò antè ſit[s] vitiatum, deinde ſic deciderit: & ita Labeo probat. etenim multum intereſſe (quod ad Aquiliam pertinet) ſanum[t] quis hominem occidat: an verò factũ[u] imbecilliorem.

Supra expoſuit quid eſt dictum vitium ſoli. nunc quid eſt dictum vitium operis, hoc eſt à quo dicitur eſſe factum opus, vt ſtipulatio committatur. Bar.

¶ Quamquam autem ſtipulatio committitur, cùm vitio operis damnũ factum ſit: tamẽ ſi opus factum eſt ab eo quem promiſſor prohibere non potuit,[x] ſtipulatio nõ committetur. Planè ſi prohibere potuit, committetur. Sed ſi quis promiſſoris nomine fecerit,[y] vel eius pro quo promiſſum[z] eſt, aut alius qui prohiberi potuerit: ſtipulatio iſta committetur. ¶ Præterea ſi furni[a] nomine dãni infecti fuerit cautũ, deinde furnarij[b] culpa[c] dãnum datum fuerit: non venire[d] in hanc ſtipulationẽ pleriſque videt. ¶ Caſius quoq; ſcribit, quod contra ea[e] dãnũ datũ eſt, cui[f] nulla ope occurri poterit: ſtipulationẽ nõ tenere[g].

Hic reuertitur ad declarationem iſtius verbi, vitium loci. h. d. Bart. Et hoc intendit: Hæc ſtipulatio damni infecti habet locum, quando res ſuo vitio damnum dat: ſecus eſt ſi aliqua vi exteriori illa res deiecta damnum dederit. h. d.

¶ Item apud Viuianum relatũ eſt, ſi ex agro[h] vicini arbores vi tempeſtatis confractæ in meum agrum[i] deciderint, eóque facto vitibus meis vel ſegetibus nocent,[k] vel ædificia demoliuntur: * ſtipulationẽ iſtam, in qua hæc omnia comprehenduntur, *ſi quid arborum locíve vitio acciderit*, non eſſe vtilẽ:[l] quia non arborum vitio, ſed vi ventorum dãnum mihi datum eſt. Planè ſi vetuſtate arborũ hoc fiebat:[m] poſſumus dicere vitio arborum damnum mihi dari. ¶ Idem ait ſi damni infecti ędium mearum nomine tibi promiſero, deinde hæ ædes vi tempeſtatis in tua ædificia ceciderint, eáq; diruerint:[n] nihil ex ea ſtipulatione præſtari: quia nullum damnum vitio mearũ ædium tibi cõtigerit: niſi fortè ita vitioſæ[o] meę ędes fuerint, vt qualibet vel minima tempeſtate ruerint. Hæc oĩa vera ſunt. ¶ Sed & quod Labeo

A *y Nomine fecerit.* & ratum ſit habitum, non aliter. Azo.

z Promiſſum eſt. ab aliquibus ſuis amicis.

a *Præterea ſi furni.* id eſt pro damno contingenti vitio furni: & ſub. tantum nomine furni, ſecundum Io.

b *Furnarii.* quando aliquis aliquid operatur in ſuo, & inde dãnum datur vicino: diſtingue: aut facit non animo nocendi: & tũc non tenetur, nec committitur ſtipulatio: nec non interpoſita interponet. Aut animo nocẽdi: & tunc ſic. vel aliter an operaris in tuo aliquid, immittendo in prędium vicini: vt furnum: quod non licet: vt. l. ſicuti. §. Ariſto. ff. ſi ſerui. vind. an non immittendo: & tunc non tenetur, bono animo faciat vel non: vt hic. Nec ob. j. de aqua plu. ar. l. j. §. deniq;. quia illud eſt verũ quantũ ad illũ tractatũ: & in multis differt ille ab iſto. fallit hoc vbi fodis iuxta parietem meũ magis quàm poſſis: quod non licet. Vel breuius verum eſt q̃ quicquid feceris in tuo, nõ teneberis mihi per hoc edi ctum: nec committitur ſtipulatio: nec non interpoſita iterponetur: ſed teneris de dolo: vt ff. de dolo. l. rem quandam venalem.

c *Culpa.* tantum, non operis vitio. R. nam ſi furni & furnarij: bene veniẽt in hac ſtip. vt. ff. ad. l. Aquil. ſi ſeruus ſer uum. §. ſi furnum. in fi. §. quæ eſt cõtra. vel ibi cauit noſe ignis, & ſic gñalius. hic noſe furni. * *Flo. demõ liu*

d *Non venire.* ſed in Aquiliam: vt. ff. ad. l. Aquil. ſi ſeruus ſeruũ. §. ſi furnũ. in prin. Tria ergo ſunt quæ faciũt hãc cautionẽ ceſſare. vitiũ naturale: vt. ff. §. vitiũ. caſus fortuitus: vt. §. hæc ſtip. & ſequẽ. &. j. proxi. ité culpa: vt hic. *Cautionem dãni infecti tria ceſſare faciũt.*

e *Cõtra ea.* quæ deuenerũt in ſtipulatione.

f *Cui.* ſcilicet dãno.

g *Non tenere.* etiã interpoſitam: vt. ff. eo. §. vitium. &. §. hæc ſtipulatio. &. §. Seruiº. &. §. idẽ Seruius. &. §. quãquã. &. j. §. proxi. &. j. eo. l. damni.

h *Agro.* pro quo damni infecti fuerat cautum mihi. Ro.

i *Meum agrum.* cuius nomine fuerat cautum mihi. Ro.

k *Nocent.* protinus: vt. ff. ead. l. §. idem Seruius. &. j. proxi. §. & facit. ff. §. proxi. cum ſuis concor.

l *Vtilem.* id eſt, efficacẽ hoc caſu: quia ex ea nõ poterit agi. M.

m *Fiebat.* ſcilicet damnum.

n *Diruerint.* ſcilicet ædificia tua.

o *Vitioſæ.* No. quòd hic caſus. s. fortuitus, eſt pro reo: quia exceptio fit de eo ſolo quod eſt dictũ, ſed debilitas ædificij contra eum: & tamẽ potius eligitur quod contra eũ facit: vt. ff. ad Sylla. l. iij. §. fi. Sed ar, cõtra. j. de reg. iur. l. fauorabiliores. & inſt. de interdi. §.

BIU Cujas

terdi.§.cõmodum.&.C.de condit.inser.l.fi.quæ sunt ar.contra.

a *Referre.* vt.ſ.eo.§.idem Seruius.

b *Ruit.* subito.

c *Ceciderit.* ex interuallo:quia in hoc tenebitur.

d *Ædiũ.* i.ſoli & ędificij:vt.ſ.eo.inter ſiu.&.ſ.ea.l.§.ſed vt ne.

e *Loci.* ſcilicet tãtùm id eſt,ſoli tantum.

f *Operis.* i.ædificij tãtum:pro his enim caue tur,cum fiunt in priuato:vt hic,&.ſ.eo. ſi finita.§. notandum.&.j. e.damni.§.fi.

g *Vt puta.* ponit exẽplum quãdo damnum dari videtur ex opere.

h *Non teneri me.* niſi animo nocẽdi feci.tũc enim de dolo: vt.j.tit. j.l.j.§. denique. quod ſemper præſumitur,ſcilicet q̃ non faciam animo nocendi: vt arg. ſ.pro ſoc.l.merito.Sed op.quia licet in ſuo facere,dũ tamen nõ noceat in alieno : vt.j.de reg.iur.l.domum?Reſpon. non videtur officere ſi lucem auferat, quam ex priuato conſueuit habere: vt.j.eo. l.Proculus. vel aquam auferat,vt hic.Item ſecũdo op.j.l. proxi. ſed ibi ſeruitus debebatur ab ædificante: vt &.j. titu.j.l.ſi in meo. Item tertio op.ſ. ſi ſer. vin. ſicuti.§. Ariſto. &.l. ſi quando.§.fi.&.l. fiſtulas.ſed in illis in alienum immittebam : hic in meo operabar,nihil in alienum immittens. & facit.j.de iniu.ſi cum ſeruo.&.j. de reg.iur.l. nemo damnum.

i *Committetur.* ſi dicas quando facerem animo nocendi,planum eſſet:vt.j.tit.j.l.j.§.denique.& ſic eſſet idem quod in ſuperiori reſpõ.quod non placet:quia aliquid aliud vult dicere hic: quod patet,quia dicit,ſi tamen &c.vnde dic,etiam non animo nocendi,ſed ſponte fuit ſtipulatio interpoſita ſi damnum fieret occaſione huius foſſionis. non enim cogẽdus erat,ex quo animo nocendi non fiebat.& ſic.j.eo.damni.§.cum parietem.& de hoc dices.j.l.Proculus.Sed quid ſi in ſuperiori caſu totam aquam auferam? Reſpon.idem quod ſi partem:vt arg.j.titu.j.l.ſi in meo.

Trebatius.] CASVS. In hac.l. & ſequen. pluribus modis poſſet poni caſus.tu autẽ ponas ſecũdum q̃ dominus meus ponit,& gloſſæ tangunt hoc modo, & in hac.l.ſic pone caſum: Debebas ſerui.domui meæ altius non tollendi, ne obſtet luminibus meæ domus. cum velles altius domum tuam ſeruientem ædificare:promiſiſti de damno infecto.nunc adeo ædificaſti altius q̃ luminib meis nocet.certe teneris ex ſtipulatiõe dãni infecti ad omne dãnũ quod habeo ex obſcuratione luminũ. Fran.

k *Accipere.* id eſt pati.

l *Officiatur.* nõ tamẽ vt actio naſcatur:vt.j.l.proxi.vel dic Trebatium male dixiſſe,& per Proculum corrigi ſi intellexerit etiã ſeruitute non debita. Tu dic Trebatium intellexiſſe quãdo ſeruitus debebatur:& ſic bene dixit.agitur ergo ſecundum eum ex ſtipulatione damni infecti,cum ſeruitus debetur.Sed nonne habet locum confeſſoria:ergo hæc ceſſat:vt.ſ.eo.l.inter.&.l.damni.§.j.&.l.qui bona.§.de illo.quæ omnes ſunt contra Trebatiũ? Sed reſpon.non obſtant:quia ad aliud datur confeſſoria.ſ.ad ſeruitutem præſtandam:& ad aliud hæc ſtipulatio : quia ad damnũ propter lumen amiſſum : vt.ſ.eo.l.qui bona.§.ſi quis opus.ſic & in ope.no.nun.quia in ſubſidium datur auxilium illud: vt.ſ.titu. j.in prouinciali.§.j.& tamen ibi concurrit confeſſoria:vt.ſ.ti.j. l.j.§.fi.&.l.de pupillo.§.ſextus.verſi.impoſititiam.

Proculus.] CASVS. Habebas domum iuxta meam,nec aliquã ſerui.mihi debebas.cum velles op aliquod facere in tua domo,puta eleuare eam:& timerem damnum ex hoc opere:promiſiſti mihi de damno infecto:nunc eleuata domo tua habeo damnũ:vt quia obſcurata ſunt lumina domus meæ.quæritur an cõmittatur ſtipulatio?Et dicitur quòd non.Idem eſt & ſi in fundo tuo feciſti cuniculum,id eſt riuum coopertum vel foſſam : & ſic aquam quæ veniebat ad fundum meum,abſtuliſti.nam licet promiſeris mihi de damno infecto: tamẽ nõ teneris ob hoc. & reddit rationem.Franciſcus.

m *Proculus ait.* & male, ſecũdum quoſdam: qñ.ſ. ſeruitus deberetur.vel dic,bene:& nõ debetur ſeruit: vt ſtatim patet.H.

n *Ædificia.* ſ.tua.

o *Iure tuo.* vt quia nullam ſeruitutem debes: aliàs ſecus : vt.ſ.l.proxi.dixi.

p *Cuniculo.* riuus coopertus dicitur.

q *Aquam meam.* etiã totam & totum lumen ſuperiori reſpon. vt.ſ. l.fluminum. penul.reſpon.&.j.tit.j.l.j.§.denique.&.l.ſi in meo.& ſ.de ſer. vr. prædio.l. cum eo.Alij vt Pi.dicunt aquam non totã, nec totum lumen:vt.ſ. l.fluminũ.in fi.ſed ibi damnum ſentiebat in pariete ruente, ſecundum H.& ſic in damno vtitur iſta diſtinctiõe, an ſit modicũ,vel maximũ : vel aliter vt ibi dixi. Item pro Pi.ſ.de ſerui.vrb. prædi.l. binas.in fi.ij.reſpon.ſed ibi ædes non auferuntur totũ lumen domui legatæ,ne inutile legatũ ſit.Item nũquid hoc dices vt ſtipu.non committatur etiam ſi fiat animo nocendi?Reſpon.Pi.vtique quantum ad hanc ſtipulationem in qua agitur dum cauit de damno:verùm ageret ibi de dolo vel in factum actione:vt.j.titu.j.l.j.§.denique.

r *Abducas.* ſ.priuatã.aggeres enim in publico facti ſi trans flumen etiã noceant, demoliẽdi ſunt:vt.j.tit.j.quod principis.§.fi.

ſ *Facere.* id eſt pati,vel non videtur damnum facere ei qui &c.

t *Faciat.* i.ſentiat.& ſic no.non eſſe eandem rationem damnũ ſentire,& lucrum non facere:vt.C. de codi.l. fin.&.j.titu.j.l.ij. §.item Varus.in.fi.&.l.j.§.ſicut.&.j.de fur.l.ſi is cui commodata.& arg.ſ.de cẽdi.& demon.Titio.§.j.ibi,aliud eſt enim &c. Sed arg.contra.ſ. de eo quod certo loco.l.iij.§.fi. &.j. rem ra. ha.ſi commiſſa.& dixi.C.de ſen.quæ pro eo.l.j.in fi. Item contra diſtinctionem huius.l.eſt.j.ne quid in loco publi.l.ij.§. merito.Sol.ibi in publico,hic in ſuo priuato quis facit.

u *Vera eſſe.* non Trebatij,ſecundũ quoſdã:ſed tu expone Treba.vt dixi.ſ.l.proxi.item facit ad hanc.l.quòd quis in ſuo faciat quod vult.ſ.de ſer.vrb.prędi.l.fiſtulã.& ſi ſer.vin.l.ſecuti.§.pen.

Pluresne.] CASVS. Plures habebamus domũ communẽ iuxta tuam:tua minabatur ruinam: petimus vt promittas nobis de damno infecto:vis promittere.quæritur an debeat quilibet noſtrum ſtipulari ſine adiectione partis ſuæ:ſic dicendo:cuilibet promittis de damno infecto ? & dicitur quòd ſic.ſed ſi dicam: Ctio, promittis partem mei damni?non totum meũ damnum, ſed eius partem ſtipulor.ſecus autem eſt e contra:vt ſi plures ſint domini vitioſarum ædium.nam pro ſua quiſque parte promittere debet: ne ſinguli inſolidum obligentur.nam quilibet debet promittere pro ſua parte qua dominus eſt.Franciſcus.

x *Adiectione partis.* qua ſignificatur dimidia : a vt infra de verb. ſigni.nomen filiarum.§.j.ſic ergo dicet,promittis de damno infecto.

y *Stipulatur.* i.ſtipulari intelligitur : vt & ſupra titu.j. ſtipulatio.§.fi.Accurſius.

z *Adiecta.* puta partem mei damni ſiue partem dãni contingẽtis in mea dimidia domus pro indiuiſo promittis, cum ſim domi-

nus

Si plures ſtipulantur, debent ſimpliciter ſtipulari: ſed ſi plures promittunt, debent pro parte promittere. Bartolus.

XXVII. PAVLVS libro ſeptuageſimooctauo ad Edictum.

PLures earũdem ædiũ domini ſinguli ſtipulari debẽt ſine adiectione x partis:q̃a de ſuo quiſq; dãno ſtipulatur. y quinimo pars adiecta z partis partẽ

BIU Cujas

qui cog. cõsan. vxo. fue. de quo vide Cur. de cung. in l. si vi allegas. nu. 2. & ibi addidi ad eũ ver. dimidiũ cõtinetur. C. de nouis dona.

nus dimidiæ pro indiuiso, secundum Ir. vel dic partem dãni cõtingentis in mea dimidia domo, quæ mea est à meridie. nã cum sit mihi cum alio domus tota communis pro indiuiso: in qualibet particula habeo dimidiam tantum: & sic mediam partem dãni contingentis in meridiali dimidia videor stipulatus. & secundum hoc primũ exemplum est quando pro indiuiso partis domus fit stipulatio damni: secundum M. quãdo pro diuiso. si autem dixissem partem meã dãni, totã meam partẽ secũdũ R. videor stipulat[9].

a *Faciet.* dicta adiectio, partẽ partis, quã habebam in domo. vel faciet partem totius si in rebus meis propriis quę erãt in domo, fuerit damnum datum, secundum Azo. Ité not. quòd aliàs aliter accipitur hæc oratio, facere partẽ: vt. ff. de leg. j. huiusmodi. §. si Titio.

b *Promittere debet.* si tamen vnus promittat pro parte sua, cũ aliter nõ ꝓmittat similiter ꝓ sua pte: in possessionẽ totarũ ædiũ ruinã minantium mittitur. promissio enim dam. infe. diuisionem recipit: [a] sed in possessionẽ missio non, cum pignori assimiletur: & ideo nõ nisi insolidum sit: vt. ff. eo. in stipulatione. secundum R. & est sic. j. de ver. ob. in executione. & ff. vt in pos. leg. is cui. §. si ex duobus hæredibus. quod nõ placet: sed dic vt dixi in dicta l. in stipulatione.

[a] *Tu dic hoc esse verũ in re cõmuni: vt non tam in l. in stipulatione. in gl. in ver. in possessionẽ. in apostil. in ver. in parte. ff. eo.*

c *Insolidum.* nam simpliciter promitttendo insolidum tenerentur iure isto: vt & C. de duo. reis. l. j. hodie non obligantur insolidum, licet quilibet promitteret de damno infecto simpliciter, non facta adiectione pro parte sua, nisi hoc exprimatur: vt in authẽ. de duo. re. col. vij. & concor. cum vtroque respon. huius. l. ff. tit. j. stipulatio. §. fi. & j. eo. ex damni. §. quotiens. & j. titu. j. si tertius. §. j. & §. officium. & l. seq.

IN hanc.] CASVS. Ponit regulam, & eam probat per quatuor exempla. regula est talis, quòd in stip. damni infecti venit quanti interest stipulantis. Primum exemplum est tale: cum haberes domum ruinosam iuxta meam: promisisti mihi de damno infecto. Item propter metum ruinæ domum meam fulsi, forte ligna grossa ponendo supra meam: ita quòd si caderet tua, non posset mihi vel domui meæ facere multum damnum. certe has expensas recuperabo: quia hoc saltem videtur interesse quod impendi. Secundum exemplum est tale: ego & tu habebamus communem domum: paries huius domus minabatur ruinam domui meæ propriæ. feci expensas in reficiendo huiusmodi pariete. certe has expensas recuperabo. vide hic glo. Tertium exemplum est: domus tua minabatur ruinam domui meæ: promisisti mihi de damno infecto. nunc inquilini qui morabantur in domo mea, recesserunt timore domus tuæ ruinosæ: & iustum habebant timorem: & sic non soluunt mihi pensionem totius anni, prout aliàs fecissent. certe hoc damnum totum debes mihi emendare. postea loquitur Aristo iurisconsultus, & dicit: sicut iustum timorem debent habere inquilini propter quem recedant, vt damnũ quod inde habeo, mihi emendes: vt. ff. proxi. dictum est: ita primo exemplo nostræ. l. quando fulsi domum meam, oportet me habere iustum metum quòd domus tua ruinam minetur meæ: vt sic expensas quas feci fulciendo domum meã, mihi resarcias. Quartum exemplum est in. l. seq. quæ continuatur cum ista. & est tale: cum domus tua minaretur ruinam: cauisti mihi de damno infecto. nullus autem scholaris vult conducere domum meam propter ruinam, quam videtur minari domus tua supra meam: & sic amitto pensionem. certè hoc totum damnum debes mihi emendare. & ad hæc omnia damna competit actio ex stipulatu. Fran.

A d *Ea ædificia.* f. sua: non dico ruinosa, quia hoc dicit. j. proxi. respon. secundum primam expositionem: vel dic aliter vt ibi.

e *Posse.* damno post secuto. R. & hoc ideo, quia sint hæ promissæ, sed velut interesse: quia hoc saltem interest quod impendit: vt. j. eo. l. inter quos. §. fi.

f *Cum.* i. postquam.

g *Cauit.* i. caueri fecit à socio. Accursius.

h *In parietem.* proprium.

i *Ædificia sua.* f. cõmunia: quorum paries vitium faciebat: vt differat à præcedenti respon. sed videtur socio à socio non caueri: vt infra. e. si ædibus. & l. ex damni. §. j. quæ sunt contra. Sol. Illa corrigit istam: vel dic cauetur, vt hic, in duobus. f. casibus quos dices. j. e. inter quos. aliàs non: vt ibi. Alij dicunt ꝙ hic non ędes sed paries est communis. & secũdum hoc dices postea ædificia sua, f. propria, non communia. Alij dixerunt quòd hic loquitur cũ culpa socij contingit damnum, ibi non: vt &. j. e. ex damni. §. j. vel hoc non venit in iudicio communi diui. vt indiuiduum: quia diuidi non potest: quia erat istud damnum vnius ex sociis, vel quia non reficit communẽ parietem. & sic habet locum hæc cautio. vel hic potuit reficere socius, ibi non. & facit. j. eo. cũ emptor. §. fi. & l. ex damni. in prin. & l. inter quos. §. fin. & j. eo. in parietis. & l. seq. & seq.

B

C

D

** modiolõrũ forsitã: vt de iis modiolis intelligas, quorũ hi erogatorii sunt, hi vero acceptatorii: de quibus alibi Vitruui[9] & Frõtinus de aquæductibus.*

k *Emigrationẽ.* i. recessum de domibus q̃ timebãt aliarũ ruinã.

l *Sicuti hic.* i. proxi. superiori respon.

m *Præbuerit.* vt teneatur tunc damni infecti qui promisit.

n *Iusto metu.* immo non: quia vtiliter facta impensa repetitur: vt supra de nego. gest. sed an vltro. §. j. sed hic respectu stipulationis de dã. infect. tractat, non respectu tractatus de neg. gest. & fa. ff. loca. habitatores. §. fi.

o *SEd & si. Hospitium.* meum.

p *Aedium.* vicini, quæ meo hospitio minantur ruinam.

DAmni infecti.] CASVS. Cõcessisti mihi ius aquæ ducendæ per fundũ tuũ. nunc volo facere opus in fundo tuo ꝙ quod possim ducere aquã. vis ꝙ caueã tibi de dãno infecto si hoc op[9] daret tibi dãnum. certe debeo cauere. Secũdo queritur, nunquid debeã cauere. i. promittere sine fideiussore: an satisdare? & certe videtur ꝙ satisdare debeã. nã in alieno facio opus: & sic tanquã de alieno debeo sarisdare. & hoc etiã voluit dicere Labeo: & posuit exẽplum in eo qui facit riuũ vel modulũ in fundo alieno, q. debet satisdare de vitio hui[9] opis. postea loquitur author. l. corrigẽs prædictã responsionẽ, dicens ꝙ ego debeo ꝓmittere absq; fideiussore. & subdit rationẽ. In fine dicit: quod dictũ est in opere quod faciebã gratia aquæ ducendæ: idem est in quolibet alio opere quod facerem in tuo fundo iure seruitutis. Franciscus.

q *Operis.* non soli. & hoc dixit R. si ad ipsius soli vitium non pertineret. f. hoc opus.

r *Seruitutis.* vt aquæductus.

s *Alieno.* verbi gratia ius aquæ ducendæ per agrum tuum habeo: opus facio vt ducere possim: sed cauere debeo si hoc opus tibi damnum daret. Io.

t *De hoc opere.* de quo dixi proxime.

u *Repromittere.* vt supra eo. l. prætor. & j. de prẽto. stip. l. j. §. stipulatio. versi. item ex causa.

x *Putabat.* & male: sed dic, nomine soli: & tunc bene.

y *Modulorum.* opera sunt per quæ ducitur aqua, sic dicta: quia

ad

BIU Cujas

ad modum aliquem fiunt. Quid autem sit riuus, dic vt infra de riuis.l.j.§.ait ergo.versi.riuus.

a *De re sua.* id est, de opere quod ad ipsum pertinet, licet solum sit alienũ.& bene dicit,sua: quia pro parte est suũ, scilicet opus: & quod pro parte meũ est,meum dicitur.Vel ergo dices corrigi Labeonẽ secundũ H. vel distingues an propter vitiũ soli, an propter vitiũ operis petã satisdari,secundũ Azo. & sic nó ob.ſ.e.qui bona.§. j. quæ superiori respon. signatur contra. Item est contra.ſ. eo.hoc amplius.§. pe. &.§.fin. sed dic vt ibi.

ADDITIO. Dic secundũ Bart.quòd quãdo ſ alieno publico ædificatur: dictũ fuit in l.si finita.§.si in alieno. si vero ædificatur in alieno priuato: tunc siquidem ædificatur ab eo qui nullum ius habet in re, indistincte debet satisdare:vt.l.ptor.in prin.ſ.eo. Si vero habet ius in re,tunc siquidem interponitur inter dominum & ipsum, tũc est semper nuda promissio: vt hic. si vero petitur ab extraneo, aut petitur respectu iuris ędificantis tãtum, & debet cauere: vt.l. q bona.§.j. supra eo.Intellige autem ipsum respectu totius cauere,quando suo & procuratorio nomine domini cõuenitur:vt ibi. sed si suo nomine tantum, tunc pro suo iure conuenitur:vt.d.l.hoc amplius. §. quæsitum. & ibi Bar.

b *Cæterùm.* pro certe.

alieno solo faceret.Sed cum de opere quod faciet,exigatur stipulatio:consequens erit dicere, sufficere repromissionẽ. quodãmodo enim de re sua[a] cauet. Quod dictũ est aquæ ducendæ causa, exẽpli gratia scriptũ est: cæterùm[b] ad omnia[c] opera stipulatio accommodabitur.

Qui vias publicas muniunt ad priuatam vtilitatem, satisdare tenentur: secus si ad publicam.h.d.Pau.

XXXI. PAVLVS libro septuagesimo octauo ad Edictum.

QVi vias publicas muniũt:[d] sine dãno vicinorum id facere debent.[e] Si cõtrouersia sit, dominus sit nécne is à quo cautio exigitur:sub exceptione[f] satisdare iubetur.

Qui habet ius reficiendi, non habet ius repetendi hanc cautionem. item ista cautio non committitur ad id quod per aliã cautionem ordinariam peti potest.Bar.

XXXII. GAIVS libro vicesimo octauo ad Edictũ Prouinciale.

SI ędibus meis[g] proximę sint ædes meæ & tuæ:[h] quæritur an si hæ vitium mihi faciant, cauere mihi debeas pro damno propriarum mearũ ædium: scilicet p qua parte dominus existes?[i] Et hoc plerisque placet.[k] sed mouet me,[l] quòd ipse[m] meas[n] ædes reficere possim, & impensas[o] pro socio, aut communi diuidundo iudicio pro parte consequi. Nam & si vnas ædes cõmunes tecum habui, [p] eæque vitium faciant, & circa refectionem earum cessare videaris: nostri præceptores negant cauere te debere:[q] quia ipse[r] reficere possim, [s] recepturus pro parte [t] quod impenderim, societatis aut communi diuidundo iudicio: [u] ideo & interpositam cautionem[x] minus vtilem futuram, quia[y] alia ratione damnum mihi posset sarciri.[z] Et est planè nostrorum præceptorum hæc sententia,[a] vt credamus inutilem esse damni infecti stipulationem. quo[b] casu damnũ alia actione sarciri possit.quod[c] & in superiore[d] casu[e] intelligendum est

Qui potest damnum euitare per alium modum: non potest hanc cautionem petere. item inquilinus si dubitat ruinam domus conductæ, potest inde recedere: dummodo soluat pensionem temporis præteriti. & vt locator hoc fieri patiatur, habet actionem ex conducto. si autem non solueret, potest locator retinere propria auctoritate inuecta & illata in domum conductam, tanquam pignora: debet tamen circa ipsa diligentiam adhibere. & si pereunt propter negligentiam non habitam, tenetur actio.pigno.h.d.Pau.cum.l.sequen.

XXXIII. VLPIANVS libro quadragesimo secundo ad Sabinum.

c *Ad omnia opera.* quæ fiunt etiam in alieno iure seruitutis. & est sic.ſ.man.si procuratorem.§.dolo. Sed arg.contra.ſ. de iudi. cum prætor.in prin.

QVi vias.] *CASVS.* Aliqui viam publicam muniunt propria auctoritate. vicini timent damnum occasione huius munitionis. debent eis cauere de damno infecto. [*SI CONTROVERSIA.*] cum ædificarem in quodam solo,vicini timebant damnum ex hoc opere.ego volebam cauere absque fideiussore.cum dicerem me dominum huius soli,vicini negabant me dominum:vnde petebant satisdari.quæritur quid iuris sit. & dicitur quòd debeo satisdare sub hac excep. scilicet si appareat me non dominum.Fran.

d *Muniunt.* propria auctoritate.

e *Debent.* & ideo de damno infecto cauere debent, si propter priuatum commodum faciant: secus si publice reficiatur: vt.ſ.e. si finita.§.siue.&.§.si publicus.H.&.l.fluminum.in prin. Accur.

f *Sub exceptione.* sed ipse pure repromittere debet:quia si sit dominus, repromittere debet: vt.ſ.e. prætor. in prin.sed contra.ſ. eo.si proprietarius.§.fin.Solu.vt ibi.

SI ædibus meis.] *CASVS.* Ego & tu habebamus domũ communem: iuxta istam ego habebam quandam domum meam propriam. hæc domus communis minatur ruinam meæ propriæ.peto à te vt caueas mihi de damno infecto pro parte quam habes in domo ruinosa. quæritur,an debeas cauere? dicitur quòd non.nam aliam viam habeo. possum enim reficere domũ istam, & partem expensarum petere à te act. pro socio, vel cõmuni diuidundo. Et adducit simile.ego & tu habebamus domum cõmunem:nec vllam aliã propriam ego habebam. hęc domus videtur cadere: tu autẽ nó vis reficere: si peto à te vt caueas mihi de dãno infecto,quod sustinebo pro parte mea si tota domus cadat: non debes cauere. nam aliud auxilium habeo. possum enim reficere hanc domum communem, & expensas pro parte tua à te petere act.pro socio,vel communi diuidundo. nam scire debemus,quòd cautio damni infecti nunquam præstatur, si alia via damnum potest sarciri.Fran.

g *Si ædibus meis.* propriis.

h *Et tuæ.* scilicet ædes.M.

i *Existes.*ſ.coram.

k *Placet.* sed perperã, secundum P.

l *Mouet me.* scilicet ad dicendũ quòd non possit sibi facere caueri.

m *Ipse.* scilicet ego. Accursius.

n *Meas.* scilicet communes. sic.j. de verb. sig. pupillus.§. fi. &.ſ. de leg.j.l.v.§.fin. & de cõdit.instit.l.ij.

o *Impensas.* scilicet quas feci in cõmunes ædes reficiendas. Ac.

p *Habui.* & nullo nostrum habet domum propriam.

q *Debere.*ſ. pro vitio ipsarum ædium communium.

r *Ipse.* scilicet ego.

ſ *Possim.* & huic superiori dicto est contra.ſ.commu.diui. Sabinus. sed hic de reficiendo:ibi de nouo faciendo:vt arg.ſ.eo.titu.l.si ædes.

t *Pro parte.*ſ.sua.

u *Iudicio* spreto auxilio oratiõis diui Marci: quæ dominiũ socio reficienti assignauit, nisi intra quatuor menses impensas offerat cum centesimis vsuris:vt.ſ. pro soc.l.cũ duobus*.§.idẽ respon. *ſi fratres, &.C.de ædi.pri.l.si vt proponis. Accursius.

x *Cautionem.* à socio meo pro parte sua mihi.

y *Quia.* scilicet alio modo potest mihi prouideri.

z *Sarcini.* vt dictum est.ſ.proximè.

a *Sententia.* & aliorum: vt.ſ.eod.l.damni.§.j.&.ij.& l.qui bona.§.de illo.

b *Quo casu.* subaudi eo casu.

c *Quod.* q.d. non solùm in isto vltimo.

d *Et in superiore.* nisi in casibus duob⁹:vt infra eo.l.inter quos. j. respon. item videtur huic.l.contra. ſ.e.l. in hanc. sed ibi loquitur cum ille socius forte volebat reficere: & aliquid poterat ei imputari quòd non reficiebat: hic bene volebat ipse reficere: & sic nó tenetur satisdare de dam.infe. vel verius dic vt ibi. Itẽ contra.j.tit.j.l.si tertius.§.inde quæritur. ver. versa quoque vice.&.l.seq.§. item. sed aliud in illa actione quæ concurrit cum alia.hæc autem non.Item contra.j. eo.l. nam si non sit. &.ſ.e.l. damni.§.j.sed solues in.d.l.nam si non sit.

e *Casu.* scilicet primo huius.l.

INquilino.] *CASVS.* Locaui tibi domum: hæc domus minatur ruinam, vel alia domus mea ibi vicina minatur ruinam super istam conductam. vnde tu times damnum in rebus tuis quas in domo conducta habes:& sic petis vt caueam tibi de damno infecto. certe non audiris: sed tu poteris recedere cum rebus tuis: dum tamen soluas pensionem pro tempore quo stetisti. & si prohibeam te recedere cum rebus tuis, poteris agere ex conducto contra me, vt libere dimittam te exire. si autem pensionem pro tempore præterito non vis soluere, tunc possum retinere res tuas, cum sint mihi tacitè obligatæ. & si ista pignora quæ retinui, interierint ex ruina vicinarum ædium: teneor etiam act. pigno. non solum ex conducto tibi emendare, si poteram istas res in tutiori loco posuisse.hoc dicit hæc lex cum.l.sequen.Fran.

BIU Cujas

Inquilinus an cautionē de dāno infecto petere posſit.

INquilino non datur[a] damni infecti actio:[b] quia posſit ex conducto[c] agere, si dominus eum migrare prohiberet:[d]

XXXIIII. PAVLVS libro decimo ad Sabinum.

VTique[e] si pro præterita[f] pensione[etiam] satisfacere paratus fuit:alioquin[g] iusta retētio pignoris domino fieri videretur.[h] Sed & si quasi pignora[i] retinuerit, & ea interierint ruina vicinarum ædium:[k] potest dici etiam pigneratitia[l] actione locatorē teneri, si poterat eas res in locum tutiorem[m] transferre.

Si paries idoneus destruatur, vel nō idoneus, sed vitiose restituitur: stipulatio cōmittetur ad interesse totale. hoc dicit. B. cum duabus. ll. sequen.

XXXV. VLPIANVS libro quadragesimosecundo ad Sabinum.

IN parietis cōmunis[n] demolitione, ea quæri oportet [si] satis aptus[o] fuerit oneribus ferendis,[p] an non fuerit aptus.

XXXVI. PAVLVS libro decimo ad Sabinum.

SEd ita idoneum esse plerique dixerunt, si* vtrarūque ædium ouera, quæ modò[q] iure imponantur, communis paries sustinere posſit.

XXXVII. VLPIANVS libro quadragesimosecundo ad Sabinum.

NAm si nō fuit[r] [idone⁹, ſ] vtique demoliri eum [te] oportuit: nec debet[t] si quid dāni ex hac causa contigerit, * is qui demolitus est, teneri: nisi sumptuosus,[u] * aut parum bonus[x] nouus paries sit restitutus. Quòd si fuerit idoneus paries qui demolitus[y] est, in actionem damni infecti venit id, quanti interfuit actoris[z] eum parietem stare: [&]merito. nam si nō debuit demoliri: [a] restituere eum debet proprio sumptu. Sed & si quis reditus ob demolitionē amissus est: consequenter restitui eum Sabinus voluit. Si fortè habitatores migrauerunt, aut non tam commodè habitare possunt: imputari id ædificatori potest.

De damno contingente ante traditionē, emptori non cauetur: nisi cum ad eum custodia pertinet. Bartolus.

XXXVIII. PAVLVS libro decimo ad Sabinum.

CVm [emptor ędiū ante traditā sibi possessionē ideo inutiliter] emptor ędiū ante traditā sibi possessionē ideo

a *Inquilino non datur.* contra eum à quo conduxit, cum ipsa domus conducta vel alia domus locatoris vicina minetur ruinam super conductam: vt &. ĭ. l. proxi. vnde inquilinus veretur damnum tā in eo q̄ non poterit vti domo conducta: q̄ in rebus quas intus habet: & dic non caueri: vt hic, &. s̄. e. l. qui bona. §. de illo.

b *Actio.* ad petendā cautionem istam. nūquid ergo pro ea scilicet cautione petenda actio cōpetit? Respon. non: secundum R. sed officium iudicis. quod p ea. s. cautione habēda iploratur, actio hic appellat: vt. ĭ. de actio. & obli. l. actiōis verbo.

c *Ex conducto.* & interdicto de migrādo: vt. ĭ. de migrando. l. j.

d *Prohiberet.* quia iustam causam habet migrandi: vt. s̄. eo. l. in hanc. §. pe. &. s̄. loca. l. habitatores. §. fi.

e *VTique.* s. poterit agere ex conducto.

f *Pro præterita.* i. pro præterito tempore.

g *Alioquin.* i. si non fuerit paratus satisfacere.

h *Fieri domino videretur.* vt. s̄. in qui. cau. pign. ta. cōtra. l. est differentia. & argu. C. de pi. l. ij. & ex quo ius permittit, non incidit in edi. di. Mar. neque in constitutionem, si quis in tantā. quæ includit: quia quod legitime fit, non meretur pœnam: vt. C. de dicatur esse his qui ve. ætatis impetra. l. j. & de admini. tu. l. sancimus. H. factū legiti me, tex. i. c. fi. & ibi no. & doc. extra de li bel. obla. & s̄. c. cōsāgui nei. & ibi Panor. de re iudi. & in. c. eaque. e. tit. & melius in. c. dilecto. de rescrip.

i *Quasi pignora.* nam tacite sunt obligata inuecta & illata: vt. s̄. in qui. cau. pignus tacite contra. l. licet.

k *Aedium.* scilicet domini.

l *Pigneratitia.* non solū ex conducto: vel dic, non solū prędicta.

m *Tutiorem.* & sic fuit in culpa: vt &. C. de peri. tu. l. si res pupil. sed si non fuit in culpa, non tenetur creditor: vt. C. de pigno. actio. l. pignus. &. l. si nulla. item expone, tutiorem. i. tutū: & sic nō est participatio positiui: quia locus in quo erat, tutus non erat.

n *IN parietis communis.* i. in cautione præstita propter communis parietis demolitionem, si quæstio fiat an committatur. Azo. Et dic secundū Azo. casum in his tribus. ll. sic: Aedes meas proprias iuxta tuas habeo, & cōmuni pariete meo & tuo sustentātur. tu vis demoliri cōmunem parieté, & meliorem substituere: & ideo mihi petenti caues de damno infecto. facta demolitione contingit mihi damnum. ago ex cautione. quæritur, an posſim? Respon. cum distinctione: quia aut fuisti in culpa demoliendi: aut non fuisti: quod ex eo probatur, si paries demolitus mea & tua onera sustinere poterat: tu tamen sine causa es demolitus: & præstabis mihi omne interesſe meum: quod dic vt. ĭ. eo. l. nam si. §. quòd si fuerit. Si verò in culpa non fuisti: puta quia vitiosus erat, & minabatur ruinam, & ædium onera sustinere non poterat: non teneris mihi quia restituisti alium demoliendo veterem: sed quia male restituisti. quod in duobus casibus continA git: scilicet si paries restitutus sit sumptuosus. i. plenus sumptibus propter grositudinem & spisitudinem & longitudinem, & quantitatem expensarum factarum: vnde ipsum cadere oportuit forte propter soli debilitatem, quod tantum parietem sustinere non potuit: vel aliquam similem causam. Item & si paries adeo sit debilis & subtilis vt necessarium sit cadere. nam his duobus casib⁹ teneris. Item & in primo omne damnum mihi præstabitur ex cautione, nō act. communi diui. quia in re communi nō cōtingit mihi damnū: sed in propriis ædibus meis. vn- * *Flo. attigit* de cessat communi diui. act. vt. s̄. cōmuni di- * *Flo. sumptuose.* ui. l. arbor. §. si per eū- dē. & ita soluit cōtrariū supra eo. l. si ædib⁹.

o *Aptus.* s. paries.

p *Ferendis.* scilicet meis & tuis.

q *Sed ita. Quę modo.* aliàs, in eo: & aliàs, mero.

r *Nam si non fuit.* s. ita idoneus vt vtraq; onera sustinere posſit.

s *Idoneus.* s. prim⁹. R.

t *Nec debet.* ita construe: & si quid contigerit, non debet teneri ex causa damni infecti is qui demolitus &c. Vel dic, & idé est sensus, non debet teneri dam. infe. i. ex stipulatione de dā. ĭfe. si quid contigerit ex causa. i. si aliquod damnū cōtingit ex demolitione. & secūdū hoc dic, ex causa. i. ex demolitione.

u *Sumptuosus.* q. d. nisi culpa demolientis dānū cōtingat. nā propter dānū operis quod ita erat ædificatū vt sustineri nō posſet, nō tenetur is qui demolitus est. aliàs autē. s. cū erat bonus, est cōtra: quia cōmittit. Bene dico, cū nō est idone⁹, nō cōmitti ex demolitione: cū nō ꝓpter demolitionē quis cauet: quia demolitio fit ꝓpter fortuitū casum vt ādū: vt. s̄. e. fluminū. §. hæc stipulatio.

x *Parum bonus.* i. subtilis & debilis: & ita male in vtroque casu vt cadere oportuerit.

y *Qui demolitus.* i. destructus.

z *Interfuit actoris.* hoc est cōtra. s̄. e. l. si ædib⁹. vbi cū detur cōmu. di. hæc cautio nō tenet. So. hæc illā corrigit: vel aliud est cū destruitur, vt hic: aliud cū vitiū facit: vt ibi. vel dic vt dixi modo in. l. in parietis. in fi. glo. & facit vt omne ĭteresſe veniat: vt. ĭ. eo. in reficiēdo. &. l. dāni. §. fi. &. l. ex damni. §. j. &. s̄. eo. l. in hāc. §. fi. D

a *Demoliri.* s. paries, & demolitus est.

CVm emptor.] *CASVS.* Vēdidi tibi domū, & nondū tradidi. quædā domus vicina huic vēditæ minatur ruinā. tu petis tibi caueri de dāno infecto à domino domus ruinosæ. certe nō audiris. nā ad me venditoré hoc spectat: & si nō faciā, tenebor tibi ad dānum tuū: nisi in casu: vt si ego venditor cū vellé abesſe, istā domū dedi tibi precario, & cōmisi tibi in custodiā. nā ad te amodo spectat cauere. [*SIMILE.*] Pars agri mei est vitiosa. si non caueo tibi de dāno infe. es mittēdus in pos. tantū partis ruinosæ. Sed quare secus est in domo? nā si pars domus meæ minat ruinā, & non caueo vicino de dāno infecto, est mittēdus in possess. totius domus. ratio est, quia in domo pars ruinosa trahit aliā, & sic de tota domo timetur damnū. At pars agri ruinosa nō sic trahit aliam partem agri. Quod autem de domo dictum est, fallit in casu. nam si domus mea ampliſsima est, & vna particula eius minetur ruinam, ita quòd si caderet, non sit verisimile quòd aliam domum traheret secum, & petatur à me cautio, & nolo cauere: tunc aduersarius meus est tantū mittendus in pos. partis ruinosæ. [*DEDVCTO.*] Pone casum vt in glo. Fran. Accursius.

BIU Cujas

a *Inutiliter.* pro damno contingente ante traditionem. Ot. sed pro damno contingente post traditionem, bene potest stipulari antequam sibi tradatur res: vt supra eo. titu. damni infecti stipu. competit. §. emptor.

b *Diligentiam.* vt &. ſ. de peri. & commo. rei venditæ. l. custodiam. & supra de act. empti. l. venditor.

c *Vtiliter stipulatur.* siue expresse comprehendo damnú ante traditionem contingentis, siue simpliciter stipuletur: vt no. ſ. eo. dãni. j. §. emptor.

d *Permisit.* ſ. vẽditor.

e *Ei.* ſ. emptori.

f *Abfuturus.* vẽditor: vel econtra ei emptori qui erat ab futurus. sed prima placet. & facit vt precario data videatur quo ad quid: vt supra de actio. empti. l. Iulianus. §. ex vendito. ibi, possess. autem.

g *Si agri.* pro quo est cauendum propter timorem ruinæ aggerũ vel arborum cadentiũ cũ ruina in vineas vel segetes vel domũ meã: vt. ſ. eo. l. fluminum. §. item apud Viuianum.

h *Periculum.* scilicet ruinæ.

i *Rei.* scilicet quòd pro parte ædis ruinosæ si non caueatur, fit missio in totam: vt. ſ. e. si finita. §. si verò. Si verò pars agri minetur ruinam: fit missio in partem tantum minantem, si non caueatur: vt supra proxi.

k *Vitiosa.* vt & plene habes. ſ. e. l. si finita. §. ex hoc.

l *Deducto.* Ego & tu habebamus domum vitiosam: timebã mihi damnum dari: refeci ipsam: potero à te repetere si quid impendi: hac consideratione habita, vt primo detrahatur quod posui de veteri pariete: & quod apud me de veteri remansit: & de reliqua impensa feram partem meam vel per actio. pro socio, vel communi diui. Vel pone casum secundum R. Petebam à te cauari de damno infecto pro pariete tuo vitioso. te non cauente fui missus in possessionem ex primo decreto: refeci eum parietem ex eadem materia quæ ante erat, addens de meo: & aliquid retinui de veteri quod non reposui. nunc repeto expensas, quod possum: vt supra eo. l. in hanc. & l. si finita. §. si iam ruerint. Tria cõsiderabuntur. Primo, quod remansit apud me ex veteri. Secũdo, quod de meo ibi reposui. Tertio, quod de veteri materia ibi reposui. & sic omnib⁹ inspectis habebo quod mea interest. Et secundum Ir. dic secundo, Cauisti mihi de dãno infecto, & postea cecidit domus tua in parietem meum: quẽ refeci. emẽdabis mihi eo pretio quo erat prius: & non computabitur quod modo valet plus: nec id quod de veteri in eundẽ est repositũ: ar. j. l. prox. §. fi. & secundũ istam expone semper æstimari ad hoc vt non veniat.

m *Pretio.* id est materia primi parietis quæ apud me remansit: vel eius æstimatione: vt ipsa. ſ. mihi non restituatur. vel secundũ alium, deducto pretio. i. facta computatione pretij veteris parietis vt ipsa restituatur.

n *Amplius sit.* scilicet expensum pro nouo ædificando, secundum vtranque expositionem.

o *Ex veteri.* scilicet materia.

Inter quos.] CASVS. Ego habeo domum propriam iuxta tuã. in medio est quidam paries siue murus communis. hic paries minatur ruinam domui meæ. vnde peto à te mihi caueri. quæritur an debeas cauere? & respondet quòd sic in duobus casibus. Primus est, quando tu solus ædificabas super communi pariete: & ex illo opere timeo damnum in domum meam propriam. nã in hoc casu debes mihi cauere. Secundus est, quando ego & tu ædificamus super communi pariete: & timeo damnum in domũ meam, quæ est multo pretiosior & melior tua. nam & hoc casu debes mihi cauere. [*SI DOMINVS.*] Possidebas domũ ruinosam, de qua tibi mouebatur controuersia à quodam qui se dicebat dominũ. nunc ego peto vt mihi caueas de damno infecto. inutiliter[a] stipulatur, quia vẽditor omnem diligentiam[b] ei præstare debet: tunc certè vtiliter stipulatur,[c] cùm omnis culpa à venditore aberit: veluti si precariò emptori in his ædibus esse permisit,[d] custodiámque ei[e] ab futurus[f] tradidit.

In prædio rustico fit missio in partẽ tantum: in prædio vrbano quandoque in totum, quandoque in partem, causa cognita. Bartolus. B

¶ Si agri[g] nomine nõ caueatur: in eam partem agri mittendus* est, ex qua periculum[h] timeatur: ciúsque rei[i] ratio hæc est, quòd in ædificiis partes quoque reliquæ à vitiosa[k] parte traherentur. at in agris non idẽ est. Sed dicendum est, vt in domibus quoque maiorib⁹ interdum causa cognita prætor statuere debeat, in cuius partis possessionem is cui non caueatur, mitti debeat.

Pone casum, quando vnus ex sociis cõmunis parietis ipsum reficit ex causa necessaria. Paulus.

¶ Deducto[l] veteris parietis ptio,[m] si quid amplius[n] sit, æstimari debet: † & si quid ex veteri[o] in nouum cõiectum sit, deduci æstimationem* oportet. †

Si in pariete communi vnus ædificat vel vterque, & alter habet pretiosiora ædificia: cautio ab initio exigitur. Bar.

XXIX. POMPONIVS libro vicesimoprimo ad Sabinum.

INter quos[p] paries communis est: ædificiorum nomine quę quisque propria habet, stipulari damni infecti solet: sed tunc ea cautio necessaria est, cũ aut alter solus ædificat,[q] & vitium ex opere futurum[r] est: aut alter[s] pretiosiora ædificia habet, & plus damni sensurus[t] est decidente pariete. alioquin si æquale periculum est: quãtum quis vicino[u] præstat, tantum ab eo[x] consequitur.

quæritur an debeas cauere? & dicitur quòd sic. & si quid præstares mihi occasione huius cautionis: hoc imputabis aduersario tuo si apparebit eum dominũ: & si nolis cauere, mittar in possess. [*DAMNI.*] Quæritur an is qui habet superficiem in solo alterius, puta Titij si timeat ruinam ex domo vicinaian possit stipulari de damno infecto? & dicitur q̃ sic: & etiam ipse Titius qui est dominus soli, poterit stipulari. [*ALIENO.*] Quæritur an p̃curator nomine domini possit stipulari de † damno infecto? & dicitur q̃ sic. & debebit promittere de rato. ſ. quòd dominus habebit ratam promissionẽ facta procuratori suo. & iste qui promittit, & debebit adiicere in p̃missione, si nolle teneri si stipulator apparet falsus procurator, vel dominũ non habere ratum: sicut contingit in stipulatione legatorum. nam procurator legatarij, qui stipulatur de legato dãdo ipsi legatario, debet cauere de rato: & hæres qui p̃mittit, debet promittere sub ea forma: vt dixi. ſ. in eo qui promittit de dãno infecto. Vltimo dicit, q̃ si dãs domus ruinosæ nolit cauere: ille procurator postquã cauit de rato, est mittẽdus in possess. domus ruinosæ, etiam si opponatur q̃ non sit procurator. [*IN AESTIMANDO.*] In hoc. §. potest pluribus modis poni casus: vno tamen contentus ero. Habebas domũ ruinosam iuxta meã. promisisti mihi de dãno infecto. tandẽ postea cecidit domus tua supra parietem domus meę: & sic paries meus oppressus cecidit: vnde refeci nouum parietem. teneris mihi in quantum expendi in nouo pariete. & hoc intellige, si nõ excedat æstimationem veteris parietis: nec etiam inspicietur in totum. nam picturæ si quę erant in veteri pariete, non æstimantur: quia hæc aggrauarent nimis promissorem. Franciscus.

Ponit casum.

p *Inter quos.* id est, hi inter quos &c. solet stipulari de dãno infecto nomine ædificiorum: scilicet ruinam minantium, & timẽtium scilicet occasione parietis communis. hoc tamen statim ad duos casus restringit. aliàs regulariter contra. ſ. eo. l. si ædibus.

p *Inter quos.* in princi. huius legis ponitur dictum generale: & illud postea restringitur ad duos casus.

q *Aedificat.* super cõmuni pariete, vel iuxtà eum: vel. i. reædificat communem parietem, vel erigit eum altius, vel onerat solus.

r *Futurum est.* opinione hominum inspecta.

s *Aut alter.* retento quòd alter socius ædificabat solus: & præterea dico damnum aliquod non timetur vitio operis iam facti vel soli. Vel dic q̃ hoc casu vterq; vel neuter ædificat, primum tamen magis quibusdã placet, cùm neutro ædificante denegatur cautio: quia vtriq; potestas est reficiendi: vt. ſ. eo. l. si ædibus. nec vtroque ædificante: vt. j. eo. l. ex damni. §. quotiens. in fin. §. quæ est contra. Alij dicunt hunc casum corrigi per id quod ibi dicitur. Alij, vt Io. legũt aut, pro &: quasi hæc duo sint necessaria, & vnum non sufficiat: vt. d. §. quotiens. Vel aliter vt ibi dices.

t *Sensurus sit.* quam pateretur is qui ædificat super cõmuni pariete: & tunc licet adhuc nõ timeatur ex opinione hominũ damnum: tamen quia facilè posset contingere propter extructionem operis alterius: & quia hic qui timet nec ædificat, habet pretiosiora ædificia quibus imminere possit dãnum: præstatur ei cautio. Si autem vterque ædificaret, non præstaretur cautio, licet præstita posset cõmitti: vt. j. e. l. damni. §. cum parietem. hoc non placet. Vel melius, secundum Azo. distingue, vt primus sit casus cum alter solus ædificat: secundus autem, quando vterque: & tũc caueretur si vnus est maius damnum passurus quàm alter: vt hic. sed an possit agere, dices. j. eo. l. ex damni. §. quotiens.

u *Vicino.* id est socio. ſ. communi diui. iudicio inter se intentato, secundum

x *Ab eo.* socio. ſ. communi diui. iudicio inter se intentato, secundum

BIU Cujas

cundum quosdam: quod non placet: quia in re communi dānum non contingit: vt. ſ. cōmu. di. arbor. §. ſi per eundem. &. ſ. vſufru. quemad. ca. l. antep. dic ergo, cōſequitur. i. conſequi poſsit vtrūque ex interpoſita cautione: quod tamen fieri non debet vt. ſ. eo. l. ſi ædibus. &. j. eo. l. ex damni. §. quotiens. niſi in duobus caſibus: vt modo dixi: in quib[9] etiā loquitur lex. ſ. eo. l. in hanc. & eſt ratio, ſecundū quoſdam, quia indiuiduus erat paries, & ſic ceſſat communi diui. Item nec communis eſt ex ſocietate, & *Flo. dom[9] ſic ceſſat pro ſocio: vnde hæc cautio in ſubſidiū præſtatur. vel ratio eſt ad inſtar veſtibuli: vt. ſ. cōmuni di. l. arbor. §. de veſtibulo. Alij exponunt hunc finem, vt quantum alter ſociorum præſtat vicino vel ſocio occaſione *Flo. transferant. ſocij cuius culpa damnum datur ex communi pariete: tantum ab *Halo. trāſferendam. eo ſocio conſequatur per communi diuidūdo iudicium: quod nō placet.

Si duo contendant de dominio domus ruinoſæ, onus cauendi pertinet ad poſſeſſorem: qui ſi aliquid præſtiterit ex cautione, & poſtea ſuccumbit in quæſtione dominii: repetit à vero domino: & ſi cauere detrectat, poſſeßio eius transfertur in petentem cautionem. Paulus.

¶ Si dominus [a]** in controuerſia ſit, dicendum eſt damni infecti onus poſſeſſoris eſſe: cùm id quod præſtiterit, imputare domino prædij poſit. [b] Quòd ſi nō caueat: poſſeſſionē ad petitorem, qui cauere damni infecti ſibi [c] velit, tranſferat.* Nam iniquum eſt, ſtipulatorem compelli relicto prædio ex quo dānum vereatur, dominum quærere [d].

Iſta ſtipulatio præſtatur pluribus, & ad plurium intereſſe committitur. Bartolus.

¶ Damni infecti ſtipulatio latius [e] patet: & ideo & ei qui ſuperficiariam inſulā habet, vtilis eſt ea ſtipulatio, ſi quod* in ſuperficie damnum [f] datū fuerit: & nihilominus etiā ſoli domino vtilis eſt, ſi ſolo damnū [g] datum fuerit, vt* tota ſuperficies tolleretur. fraudabitur enim dominus ſoli in penſione percipienda [h].

Qui petit cautionem alieno nomine, debet habere reſpectum ad intereſſe illius cuius nomine petit. & ſi dubitatur de eius mandato, debet cauere de rato. & in cautione debet apponi clauſula, quòd ita detur qui nouum opus nunciat: vt. ſ. titu. j. l. de pupillo. §. qui procuratorio.

n *Non cauebitur.* poſtquam cauerit de rato. R.

o *Procuratoria.* id eſt quòd non ſit procur. vel aliter accipitur vt modo nota.

p *In æſtimādo.* ſi totus paries vetus ruat occaſione vicinarum ædiū de quibus promiſſum eſt damni infecti: æſtimabitur impenſa noui parietis facti. ſi verò vi † *Scribentes* tioſus factus eſt, eſtima *reputāt iſtū* biē impēſa refectionis, *tex. ſing. ad* vtrobique tamē mode- *hoc quòd p* rata: quia illud eſt attē- *curator fal* dendum, quòd melio- *ſus poſtquā* ré habet modo pariē- *eſt admiſſus* tem: & quia ſi in veteri *i iudicio cū* erat voluptaria impen- *cautione de* ſa, non debet æſtimari. *rato, nō po-*

q *In veterē.* id eſt, ſe- *teſt amplius* cundum veterem eius *repelli: quia* cultum. R. *per illam eſt*

r *Adgrauet.* q. d. non *effectus legi* omnino vet[9] cultus æ- *timus, quod* ſtimatur: quia non pi- *intellige vt* cturæ vel ſimilia: quia *hic in ſecū* hęc adgrauarent nimis *dis interpret.* promiſſoré: vt. ſ. l. pro- *Bolog.* xi. in fi. ſecundū. R. vel dic, qui cultus. i. quæ refectio, vel ſuſtentatio facta ab vno ex ſociis adgrauaret alium nimis voluptariis. ſ. factis impēſis. & ſic facit loqui in communi pariete, de quo loquit. ſ. eo. l. in parietis cōmunis. &. l. ſeq. &. l. inter. &. j. e. l. in reficiendo. Item fa. ad. §. ſ. l. prox. §. fin.

Flo. inveteret eius cultus, non qui non adgrauet.

EX dāni.] CASVS. Stipulatus fui à te damni infecti: & poſtea ruit domus tua ſupra meam, & eam deſtruxit: & cruſtam ſiue picturā quæ erat in domo deſtruxit. non æſtimatur hoc dānum incruſtationis, ſiue picturæ. [QVOTIENS.] Ego & tu habebamus parietē communē: & ibi iuxta habebā domum propriam. paries cōmunis videbatur cadere. petij à te cautionē dāni infecti, & eā præſtitiſti. tandē cecidit, & dedit mihi damnū. quæritur an tenearis mihi emendare? dicitur q̄ non. Sed pone q̄ tu parietem cōmunem ita preſiſti ſiue oneraſti, q̄ ob hoc cecidit: tunc teneberis. Sed pone q̄ ego & tu ſimul onerauerimus, & ob hoc cecidit domus: & dedit damnū in tuis rebus & etiā in meis. tunc nō teneberis: ſiue æquale damnum ego & tu habuimus: ſiue ego maius quàm tu. & eſt ratio, quia culpa mea ſicut tua in hoc fuit. [QVOTIENS.] Plures habebant domū cōmunem, & timebant ex domo vicina ruinā: vnde ſtipulati fuerunt à dño domus ruinoſæ de dāno infecto. tandem poſtea datū eſt damnum in domo eorū: vnde quilibet vult agere ex ſtipulatione. quæritur pro qua parte quilibet agat? & dicitur q̄ quilibet aget pro parte ſua dāni. Secundo dicit: Pone econtra q̄ domus pluriū minatur domui meæ ruinā: & promiſerunt mihi de dāno infecto: & poſtea cecidit domus eorū ſupra meā: & ſic datū eſt mihi damnū. quæritur qualiter agam contra eos ex ſtipulatione. & dicitur q̄ quilibet eorū tenetur pro parte dominica. [SI PLVRES.] Plures habebant domū cōmunem ex diſparibus partibus: & timebāt ex vicina domo ruinā: vnde petebant ſibi caueri. dominus domus ruinoſæ noluit cauere. hic dicitur q̄ omnes iſti ſunt mittēdi in poſſeſſionem domus ruinoſæ, & æqualiter. Franc.

[a] *Tu vide de hoc Lan ſiā. de oria. in. c. quemā contra. in prin. nu. ii. Gribi nota- ui i apoſtil. ad eū. i ver. tu nō es pro- curator. ex- tra de pba. & gemi. poſt glo. ſ. c. ſ. de ele. li. vi.*

[b] *Si domin[9].* id eſt qui dicit ſe dominum eſſe, & agit rei vind. ad domum contra poſſidentem: & à poſſidente petit cautio ab extraneo. Azo. aliàs, domus.

[c] *Poſsit.* vt & arg. C. de peti. hęre. l. fi. & hoc *Hal. vt ſi.* eſt verum, etiam ſi malæ fidei poſſeſſor ſit.

[d] *Sibi.* ſcilicet petēti.

[e] *Quærere.* ſic &. C. vbi in rem act. l. ij.

[f] *Latius.* ponit cōparatiuum pro poſitiuo.

[g] *Damnū datum.* i. dari vetitum: vt &. ſ. eo. l. qui bona. §. & ſuperficiarium.

[h] *Damnum datum fuerit.* quo ad ſuſpicionem eorum qui damnū verentur. R. qualiter autem damnum datur ſolo, ſubiicit.

[i] *Percipienda.* remittitur ergo ſuperficiario penſio propter metum ruinæ, vel propter ruinam: ſicut & penſio emphyteutæ: vt. C. de iure emphy. l. j. & merces cōductoris: vt &. ſ. eo. l. in hāc. &. l. nam ſi non ſit. &. ſ. loca. habitatores. §. fi. &. l. ex conducto. §. *l. ſi vno. §. Papi.* ſi quis. &. §. cum quidam. &. §. Papi.* & ſic ſunt hic argumen. pro ſacerdotibus Vltramontanis, qui facta excommunicatione nil percipiūt: vnde ad cenſum teneri non debent. ADDITIO. Pro iſta gloſſa facit ca. quia diuerſitatem. extra de conceſsio. prēben.

[l] *Licet.* ſtipulatur ergo procurator: vt hic, &. ſ. e. prætor. in prin. &. l. qui bona. §. ſi alieno. & domini inſpicitur vtilitas, vel intereſſe: vt hic, &. ſ. ſi quis cau. l. pe.

[k] *Debebit.* vt. j. rem ra. ha. l. amplius. aliàs, non ſolū. &. ſ. de pro- cu. l. Pompo. §. ſi ſtipuletur. & quære vt ibi.

[l] *Inſerenda.* ab eo qui promittit de damno infecto, vt dicat ſe non teneri ſi apparuerit falſus procurator, vel dominus non haberet ratum. vel econtra dic inſerenda à procura. vt non teneatur ex ſtip. de rato ſi apparuerit eum eſſe verum procura. vel dominum habere ratum. & ſic dicitur exceptio procuratoria, cum non ſit procurator, vel ſit [a] vt dictum eſt: aliàs dicitur procuratoria exceptio, quando non poteſt eſſe procurator: vt. ſ. man. ſi fideiuſſor. §. quædā. & de proba. in exceptionibus. §. ſed & ſi procuratoria. Item not. hic argu. pro opinione noſtra, qui dicimus eſſe in electione procuratoris, vel probare mandatum, vel ſatiſdare: vt no. C. de proc. l. j.

[m] *Legatorum.* nā & in ea ſtipulatur procurator legatarij, & ſatiſdat de rato: vt hic, &. ſ. de procura. l. Pomponius. §. ſi ſtipuletur. & vt le. no. ca. l. j. §. ſed & procuratoribus. & inſeritur hæc exceptio: vt hic, & argu. ſ. vt leg. no. ca. l. j. §. fina. &. l. ij. Item ca-

[n] *Non cauebitur.* poſtquam cauerit de rato. R.

[o] *Procuratoria.* id eſt quòd non ſit procur. vel aliter accipitur vt modo nota.

[p] *In æſtimādo.* ſi totus paries vetus ruat occaſione vicinarum ædiū de quibus promiſſum eſt damni infecti: æſtimabitur impenſa noui parietis facti. ſi verò vi † *Scribentes* tioſus factus eſt, eſtima *reputāt iſtū* biē impēſa refectionis, *tex. ſing. ad* vtrobique tamē mode- *hoc quòd p* rata: quia illud eſt attē- *curator fal* dendum, quòd melio- *ſus poſtquā* ré habet modo pariē- *eſt admiſſus* tem: & quia ſi in veteri *i iudicio cū* erat voluptaria impen- *cautione de* ſa, non debet æſtimari. *rato, nō po-*

[q] *In veterē.* id eſt, ſe- *teſt amplius* cundum veterem eius *repelli: quia* cultum. R. *per illam eſt*

[r] *Adgrauet.* q. d. non *effectus legi* omnino vet[9] cultus æ- *timus, quod* ſtimatur: quia non pi- *intellige vt* cturæ vel ſimilia: quia *hic in ſecū* hęc adgrauarent nimis *dis interpret.* promiſſoré: vt. ſ. l. pro- *Bolog.* xi. in fi. ſecundū. R. vel dic, qui cultus. i. quæ refectio, vel ſuſtentatio facta ab vno ex ſociis adgrauaret alium nimis voluptariis. ſ. factis impēſis. & ſic facit loqui in communi pariete, de quo loquit. ſ. eo. l. in parietis cōmunis. &. l. ſeq. &. l. inter. &. j. e. l. in reficiendo. Item fa. ad. §. ſ. l. prox. §. fin.

Flo. inveteret eius cultus, non qui non adgrauet.

[s] *Luxuria.* id eſt prodigalitas. ſic ponitur. ſ. de dolo. l. non debet. & facit. ſ. de pigno. act. l. ſi ſeruos. & de cura. furi. l. & mulieri quæ luxurioſe.

BIU Cujas

Si communis paries sine alicuius vitio damnum inferat: stipulatio non committitur. idem si culpa vnius committeretur: secus si culpa communi vtriusque. Bartolus.

¶ Quotiens communis parietis vitio quid acciderit, [a] socius socio nihil præstare debet: [b] cum communis rei vitio contigerit. Quòd si quia alter eum [c] pressit, vel onerauerat, idcirco damnum contigit: consequens est dicere, detrimẽtũ hoc quod beneficio [d] eius contigit, ipsum sarcire debere. Quòd si æqualiter vtriusque oneribus pressus [e] decidit, rectissimè Sabinus scripsit, parem* vtriusque causam esse. [f] Sed si alter plures, vel pretiosiores res amiserit: [g] melius est dicere, quia ambo onera [h] imposuerunt, neutri aduersus alterum cõpetere actionẽ.

Si plures recipiunt damnum ex ruina, quilibet agit pro parte sua: & si contra plures agitur, quilibet conuenitur pro parte sua. Pau.

¶ Quotiens ex dãni infecti [stipulatione] plures agunt, quia in eadem re damnum passi sunt, id est in ædibus: non debet vnusquisque eorum in solidum agere, sed in partem [i] experiri. Neque enim damnũ quod pluribus datum est, vnicuique insolidum datum est, sed in partem datum esse videtur: & ideo vnicuique in partem cõpetere actionem Iulianus scripsit. Itẽ si plurium sint ædes quæ damnosæ imminent: vtrum aduersus vnũquemque dominorum insolidum competit [actio,] an in partem? Et scripsit Iulianus (quod & Sabinus probat) pro dominicis [k] partibus conueniri eos oportere.

Licet plures prætendant interesse inæquale, si tamen eis non caueatur, æqualiter in possessionem mittuntur. Paulus.

¶ Si plures domini [l] sint ędium, qui damni infecti sibi prospicere volunt, nec quisquam eis dãni infecti caueat, mittendi omnes in possessionẽ erunt: & quidem [pro] æqualibus partibus: quamuis diuersas portiones dominij habuerint. & ita Pomponius scribit.

Ille est præferendus in melioratione rei communis, qui magis idonee rem restaurat. Item seruus communis potest pro dominis suis stipulari damni infecti. h.d. cum. l. seq.

XLI. POMPONIVS libro vicesimoprimo ad Sabinum.

IN reficiendo [m] communi pariete, ei potiꝰ facultas ædificãdi præstat, qui magis idoneè [n] reficere parietem velit. Idémque dicendum est & si de eodẽ itinere riuóve reficiendo inter duos vel plures quæratur.

XLII. IVLIANVS libro quinquagesimooctauo Digestorum.

SI seruus communis damni infecti stipulatus fuisset: perinde habetur, ac si ipsi [o] domini sua voce pro partibus [p] stipularentur.

a *Quid acciderit.* socio circa refectionem nõ cessante: alioquin communi diuidundo sarciri poterit damnum, vel pro socio: vt supra eo. l. si ædibus.

b *Debet.* etiam si cautio præstita fuerit per errorem. Accursius.

c *Eum.* parietem.

d *Beneficio.* i. maleficio. ironice enim loquitur. sic. C. de inoffi. testa. l. fratres.

e *Pressus.* paries.

f *Causã esse.* hoc quãdo neuter habet pretiosiora: vt differat à seq. respon.

g *Amiserit.* quàm alius, retento casu superiori. s. q̃ vterq; ex sociis onerauerat parietẽ cõmunem. Accursius.

h *Onera.* cum enim in pari sunt causa siue culpa, quia ãbo vltra modum imponunt, neuter alteri quicquã obiicere potest. sic. C. de libe. cau. l. si filium. &. ẽ. de dolo. si duo. & .j. quod vi aut clã. l. si ahoc est parẽ lius. §. belliſsime. &. l. redditam ãã fina. §. si ad ianuam. Itẽ verbo paria non ob. huic respon. ẽ. re. an paẽ. l. iter quos. circa prĩrietẽ vtriusque cip. ibi, aut aliter præcausam &c. quia ibi semper vesse, id est nus solus ædificabat: ad vtrũque hic ambo, secundum causam paquosdã. Alij aliter solrietis spevuunt: vt ibi diximus. ctare. Et sic Tu dic secundum Ain culpis cõ zo. & Hug. quòd in dipensatio est, uersis casibus loquunvt in dolo. l. tur. lex enim superior si duos. ẽ. de loquitur quãdo cautio dolo. vbi de fit alicui ex his qui habac re. j. sobent cõmunem parieluto matritem: quod in duob[9] camonio. l. cũ sibus dicit contingere, mulier. scilicet quãdo vnus solus super cõmuni vel in communi pariẽte aliquid facit vnde damnũ ab altero timetur: cui ob hoc debet cau-

*Hoc communiter teneri non solet secundũ Ioan. de Imola.

ueri. Item quando * vterque vel neuter in communi vel super communi pariete quid faciat, cum alter habet pretiosiora ædificia, vbi cautio est alteri ab altero præstanda: quia maius damnum potest subire vel sentire ex parietis casu. si autẽ neuter maius damnum erat passurus per casum: neutri ab altero debet cauueri: sed in prædictis casibus tantum alteri ab altero caueri diximus. hic autem tradit quando ex cautione possit agi: distinguendo vtrum alterius culpa tantum deciderit paries: nihilominus & sui vitio. alioquin non committeretur stipulatio: vt. ẽ. eo. l. fluminum. §. præterea. & tunc ille solus conueniatur: non autem agat. an vtriusque culpa: & tunc neuter contra alterum experitur. Cæterum si fortuito casu cecidisset, non committeretur: vt. ẽ. e. fluminum. §. hæc stipulatio. Item contra. ẽ. eo. l. in hãc. sed ibi culpa socij contingit damnum.

i *In partem.* suam damni. i. totum suum damnum petet, nisi stipulando partem stipulatus esset. ẽ. eod. l. plures. in princi.

k *Pro dominicis.* vt &. j. titu. j. l. supra iter. §. officium. & argu. j. titu. j. l. si tertius. §. si ex plurium. &. §. inde quæritur.

l *Si plures domini.* in his domibus quæ timent ruinam aliarum: vt &. ẽ. eo. l. si finita. §. cum autem. &. l. prætoris. §. j. & sic apparet quòd alio modo se habet missio, quàm stipulatio. Accursius.

IN reficiendo.] CASVS. Duo habebant communem parietem siue murum. hic paries videbatur cadere, & sic quilibet istorũ solus volebat reficere. Dicitur quòd ille præfertur qui magis idonee vult reficere. idem est si duo habebant communem riuũ vel iter: & quilibet contendit quòd vult reficere. nam ille præfertur, qui melius vult reficere. Franciscus.

m *In reficiendo.* quod est necesse quandoque: vt supra eod. l. in parietis communis. &. l. sequen. licet sit contra. ẽ. communi diui. l. Sabinus. sed soluitur. ẽ. eo. l. si ædibus. Accursius.

n *Idonee.* similis inspectio habetur cum plures agere volunt de sepulchro violato: vt infra de sepul. vio. l. prætor. §. si plures. vel accusare de aliquo crimine: vt infra de accusa. l. si plures. vel interdict. de libe. homi. exhi. vt infra de libe. homi. exhi. l. iij. §. hoc autem interdictũ. vel bona petere causa libertatum conseruandarum: vt. C. de testa. manu. l. fi. §. pen.

SI seruus communis] CASVS. Plures habebant domum communem iuxta tuã ruinosam. habebãt etiam seruum cõmunem. hic seruus nomine duorũ stipulatus est de damno infecto. Dicitur q̃ acquiritur dominis pinde acsi ipsimet essent stipulati. Fran.

o *Ipsi domini.* vox serui, vox domini est: vt hic: &. isti. de inuti. stip. §. ei. Sed hoc fallit in duobus casibus: vt. j. de stipu. ser. l. ij. &. l. antepe. Accursius.

p *Pro partibus.* sed tũc quilibet videtur stipulari pro dimidia sui dãni. ẽ. eod. l. plures. nunquid ita erit & hic? Respõ. non. sed sic intelligo: pro partibus: scilicet quilibet p̃ tota parte sua. Item nũquid acquiritur dominis p̃ portionibꝰ quas habent in seruo, an verò quas habent in re cuius nomine stipulatur? videtur pro his quas habent in seruo: vt. j. de stipu. seruo. l. seruꝰ cõmunis. sic omnium est. sed contradico, vt scilicet pro partibus quas habent in re. nec obstat dicta. l. seruus cõmunis. quia illa loquitur quando omnibus potest acquiri: at hic non potest acquiri plus alicui domino q̃ habeat in re, licet in seruo forte habeat duas partes: vbi & totum alteri quæritur, si alter nullam habeat ibi partem: vt. j. de stipu. ser. l. proinde. §. fina.

Amni.] CASVS. Titius promisit mihi de damno infecto. tandem tegulæ siue cupi domus suæ vento percussi ceciderunt super cupos domus meæ, & eos fregerunt. quæritur an Titius teneatur? & distinguitur. nam aut vetustate & infirmitate ædificij ceciderunt cupi, & tunc tenetur: aut vento arduo: & tunc non tenetur. nec est vis etiam si in stipulatione expresse sit dictum quòd si quid ruat de domo sua in meam, quòd teneatur. [CVM PARIETEM.] Ego & Titius habebamus parietem communem. iuxta istum parietem ego habebam domos proprias: & Titius domos proprias ibi similiter habebat. volebamus destruere istum antiquum parietem, & reficere nouum meliorem: sed quia ego timebam ne hoc opus daret damnum domibus meis & aliis meis rebus: & Titius etiam timebat de suis: ipse promisit mihi de damno infecto si caderet hic paries supra meas domos, vel aliquod aliud damnum daret in rebus meis: & ego sibi. destructo pariete dum nouus reficiebatur, inquilini Titij timore iusto ex hoc opere moti recesserunt, & soluerunt pensionem pro tempore quo steterant, & non pro toto anno. nunc Titius agit contra me ex stipulatione, & petit quòd emendem sibi damnum pensionis amissæ. quæritur an possit petere? Et dicitur quòd nul-

Ius

BIU Cujas

lus noſtrum debebat prõmittere, nec aliquis noſtrum cogebatur promittere: vnde male feci. nam nec extraneo petenti ſibi caueri à me promiſiſſem, niſi pro parte mea. ergo etiam male in hoc feci quòd Titio promiſi in ſolidum. veruntamen ſi hoc feci ſcienter: teneor. & ſi ſoluam Titio, & velim repetere ab eo quaſi hoc dãnum paſſus fuerim occaſiõe huius operis, & ſic ago ex ſtipulatione: non audior. nam hoc damnum paſſus ſum quia promiſi, non ex occaſione operis. Franc.

a *Eius.* ſcilicet promittentis.

b *Eáſque.* tegulas vicini.

c *Vitio.* nũc reſpõdet.

d *Si venti.* vt. ſ. eo. l. fluminum. §. hæc ſtipulatio. & ſequen. §. vſque in finẽ. l. & ar. ſ. cõmod. ad eos. Accurſi⁹.

e *Non debere.* id eſt, non tenetur, quãuis ſtipulatio fuit interpoſita.

f *Et quod.* reſpondet tacitæ obiectioni.

* *Flo. ſibi* g *Siue quid.* verba ſtipula. vt &. j. rẽ rat. habe. l. ſi procurator.

h *Ruet.* quo ad hoc vt teneatur promiſſor.

i *Admota.* i. adhibita. Azo. & eſt huic ſimile ar. contra. j. titu. j. l. j. §. j. &. ſ. ad le. Aquil. l. ita vulneratus. §. fi.

k *Aedificaret.* id eſt ædificare vellet: quod patet ex eo quia veterem nõdum demoliebat. Azo. & conſtrue, cum parietem commu-

* *Flo. aedificare vellet*

* *Flo. demoliret*

* *Flo. adeo q; reſtipul.*

nem cum vicino. & ſic vnus tantum ædificare volebat: vt. ſ. e. l. inter quos. ſecundum Io. vel verius ambo, vt hic dicit, cum vicino: ſcilicet ſocio. & probatur. j. ibi, nõ oportuiſſe &c.

l *Repromiſit.* ſi forte eius ędes propter vitiũ cõmunis parietis ruerint: vel in reb⁹ ſuis dãnũ ſenſerit. & ecõuerſo ſimiliter ſtipulatus eſt: vt ſubiicit, &. d. l. iter. &. l. i parietis cõmunis. &. l. ſeq. & ſeq.

m *Idémque.* quia damnum timebatur.

n *Poſteaquam.* repete: & cum poſtea &c. Accurſius.

o *Cœnaculis.* alias, ex illis cœnaculis.

p *Cogi potuiſſe.* vt de aliquo caueret: niſi in duobus caſibus: vt ſupra eod. l. inter. & diligenter hic diſtingue de communi pariete: quia aut de eius damno timetur nemine ibi operante: quo caſu non caueatur: & interpoſita non committitur: ſed agitur pro ſocio, vel communi diuidundo: vt. ſ. eo. l. ſi ædibus. in prin. &. l. nam ſi. &. l. ex damni. §. j. j. reſpon. aut propter operam alicuius: & tũc aut vnus ædificat, & caueatur: vt. ſ. eo. l. inter quos. j. reſpõ. &. l. in parietis communis. &. l. ſed ita. &. l. nam & ſi. &. l. ex damni. §. j. ij. reſpon. &. l. in hanc. aut ambo: & tunc aut ambo vltra modum: aut vnus tantum. primo caſu non committitur cautio, etiam interpoſita: vt. ſ. eo. l. ex damni. §. quotiens. pen. & vlti. reſpon. ſecundò committitur: vt. ſ. eod. l. inter. ij. reſpon. aut nullus vltra modum: & tunc non cauetur. ſed ſi cautum fuerit, committitur: vt hic.

Dãni infecti cautio an in re cõmuni interponatur.

q *Quo.* i. quoniam.

r *Aedificaret.* ſolus. M.

ſ *Deberet.* vt &. ſ. eo. l. ex damni. §. item ſi plurium. & caue tibi: quia non dicit ſocio cauendũ pro dimidia. ſed hic dicit, q; ſi etiã extraneo aſſimiletur, qđ tamẽ nõ eſt faciendũ, ne caueret in plus.

t *Vicinus.* id eſt ſocius.

u *Feciſſet.* id eſt ſenſiſſet.

x *Præſtaturum.* ſed non per errorem iuris, vel facti: ſed ex conuentione facta fuit ꝓmiſſio: non errore iuris, ſed ex certa ſciẽtia: vt. ſ. ſi quis cau. l. ſed & ſi quis. §. fi.

y *Ob eam.* i. dãni infecti ſtipu.

z *Dediſſet.* ſocius ſocio. Accurſius.

a *Repetere.* quaſi ſoluiſſet indebitum.

b *Quoniam.* aliàs, qa.

c *A vicino.* ſ. ſocio cui ſimiliter promiſe-

* *Flo. rerat. R.* promiſiſſ-

d *Daret.* emendando *ſet: omne qđ* ſocio damnum. Ac. *detrimẽti*

e *Propter illud opus.* ex *ex &c.* ſtipulatu conuentus. Accurſius.

f *Non operis.* communis. Accurſius.

* *Flo. quid*

g *Amitteret.* vt & argu. ſ. eo. l. fluminum. §. fi. j. reſpon. &. l. damni. in princ. ibi; ſed quod opere &c. Azo.

Alterum ab altero cogi potuiſſe. [p] Sed ſi maximè repromitterent, tamen non oportuiſſe ampli⁹ quàm partis dimidiæ: quo [q] amplius ne extrario quidẽ quiſquam, eum parietem communem ædificaret, [r] repromittere deberet. [f] ſed quoniam iam in totũ repromiſiſſet, * omne detrimentum quod ex mercede vicinus [t] feciſſet, [u] preſtaturũ. [x] B Idẽ conſulebat, poſſẽt ne quod ob eam [y] rem dediſſet, [z] rurſus repetere, [a] quoniam [b] reſtipulatus eſſet à vicino, [c] ſi quod * ob eam rem, quòd ibi ædificatum eſſet, ſibi damnum datum eſſet, id reddi: cum & ipſam hanc pecuniam quam daret, [d] propter illud opus [e] perderet? Reſpondit, non poſſe: propterea, quia non operis [f] vitio, ſed ex ſtipulatione id amitteret. [g]

Interpellatio extra iudicium non conſtituit in mora eum qui ſolum per iudicis officium poteſt conueniri. Bartolus.

Ex damno contingente non vitio rei, ſed caſu fortuito, non agitur iſtâ ſtipulatione. Paulus.

XLIII. ALFENVS VARVS libro ſecundo Digeſtorum.

DAmni infecti quidam vicino repromiſerat, [&] ex eius [a] ædificio tegulæ vento deiectę ceciderant in vicini tegulas, eáſque [b] fregerãt. quæſitum eſt, an aliquid pſtari oporteret? Reſpondit: ſi vitio [c] ædificij & infirmitate factum eſſet, debere præſtari. ſed ſi tanta vis venti [d] fuiſſet, vt quamuis firmâ ædificia conuelleret, non debere: [e] & quod [f] in ſtipulatione eſt, *Siue quid* [g] *ibi ruet*: [h] non videri ibi * ruere quod aut vento, aut omnino aliqua vi extrinſecus admota [i] caderet, ſed quod ipſum per ſe concideret.

Vtroque ædificante in pariete cõmuni, ſtipulatio non debet interponi: ſed interpoſita ex certa ſcientia ſimpliciter ad dimidium committetur: vel ad totum, ſi hoc ſit dictum: in qua non venit quod alter ſocius ſocio ex ſtipulatione præſtiterit. Bar.

C Cum parietem communem ædificaret [k] * quis cum vicino: priuſquam veterem demoliretur, * damni infecti vicino repromiſit, [l] idémque [m] * ſtipulatus eſt. Poſteaquam [n] paries ſublatus eſſet, & habitatores ex vicinis cœnaculis [o] emigraſſẽt, vicinus ab eo mercedem quam habitatores non redderẽt, petere vult. quæſitum eſt, an rectè peteret? Reſpondit, non oportuiſſe eos cùm communem parietem ædificarent, inter ſe repromittere: neque vllo modo alterum ab altero cogi potuiſſe. [p] Sed ſi maximè repromitterent, tamen non oportuiſſe ampli⁹ quàm partis dimidiæ: quo [q] amplius ne extrario quidẽ quiſquam, eum parietem communem ædificaret, [r] repromittere deberet. [f] ſed quoniam iam in totũ repromiſiſſet, * omne detrimentum quod ex mercede vicinus [t] feciſſet, [u] preſtaturũ. [x] B Idẽ conſulebat, poſſẽt ne quod ob eam [y] rem dediſſet, [z] rurſus repetere, [a] quoniam [b] reſtipulatus eſſet à vicino, [c] ſi quod * ob eam rem, quòd ibi ædificatum eſſet, ſibi damnum datum eſſet, id reddi: cum & ipſam hanc pecuniam quam daret, [d] propter illud opus [e] perderet? Reſpondit, non poſſe: propterea, quia non operis [f] vitio, ſed ex ſtipulatione id amitteret. [g]

Interpellatio extra iudicium non conſtituit in mora eum qui ſolum per iudicis officium poteſt conueniri. Bartolus.

XLIIII. AFRICANVS libro nono Quæſtionum.

CVm† poſtulaſſem [h] vt mihi damni infecti promitteres, [i] noluiſti: [k] & priuſquã prętor adiretur, ædes tuæ corruerunt, & damnum mihi dederũt. Pedius * eſſe ait, vt nihil noui prætor conſtituere debeat, & mea culpa damnũ ſim paſſus, [l] quia * tardius experiri cœperim. At ſi cùm prætor vt promitteres decreuiſſet: & te non promittente, ire me in poſſeſſionem iuſiſſet: & priuſquam eò veniſſem, [m] corruerunt: D eſſet. [DAMNI.] Cũ poſſideres domũ ruinoſam, nec velles mi hi cauere de dãno infecto: miſſus ſum iuſſu iudicis in poſſ. & primo ex primo decreto: & poſtea ex ſecũdo. dicitur q; ſi teneo iſtã poſſeſſionẽ per decenniũ: quaſi dominus factus ſum. & ſi ille cui primo obligaueras iſtã domum ruinoſam, velit contra me agere hypothecaria: nõ auditur niſi velit mihi reſarcire expenſas quas in refectione huius domus fecerim: ſed ſecus eſt in emptore. nã ille qui emit rem alij obligatam, ſi creditor velit auocare rem ab emptore per hypothecariam, auditur, nec tenetur reſarcire precium quo iſte emit. & ſic non emendat damnũ eius. ſed hoc ideo contingit, quia emptor ſibi ꝑputet eur talem rem emerit. & nam ex arbitrio habebat à princ. emere vel non. ſed hoc non contingit in miſſo ex cauſa damni infecti: quia ex neceſſitate ſi volebat damnum euitare, habuit ire in poſſeſſionem. Franc.

h *Cum poſtulaſſem.* non pro tribunali. M. id eſt, non à iudice ſedente ꝓ tribunali. ſed ſimpliciter à vicino meo. & hoc eſt quod ſequitur in litera, & priuſquam prætor adiretur &c. Azo.

i *Promitteres.* amicabiliter.

k *Noluiſti.* ſcilicet promittere de dam. infe.

l *Paſſus.* vt &. ſ. eo. l. euenit.

m *Veniſſem.* ſec⁹ ſi neglexiſſem venire: vt. ſ. eo. l. ſi finita. §. ſi quis metu. & facit ſupra eo. l. prætor. in fi. &. l. ſeq. & ſequen. & quod

† *Bar. Bal. & An. hic reputãt iſtiuſmodi iuxta meam: petij tex. ſin. & à te extra ius vt mihi nõ alibi, ad hoc quòd caueres. tu noluiſti cadere: & poſtea antequã quis nõ cõpone quòd adiui ſuper hoc iudicem antequã do, quòd iudicaret & iudex præſum text. cepit tibi vt caueres: & ſing. dicit te cauere nolẽte iudex in. §. iuſsit me in poſſ. domus tuę ire. & cũ irem ad intrandum in poſ. antequam intrarẽ, domus tua cecidit ſupra meam. quid iuris erit? & dicitur q; peride eſt ac ſi ante ĩtraſſem poſ. & damnũ poſt datum eſſet. [DAMNI.] Cũ poſſideres domũ ruinoſam, nec velles mi hi cauere de dãno infecto: miſſus ſum iuſſu iudicis in poſ. & primo ex primo decreto: & poſtea ex ſecũdo. dicitur q; ſi teneo iſtã poſſeſſionẽ per decenniũ: quaſi dominus factus ſum. & ſi ille cui primo obligaueras iſtã domum ruinoſam, velit contra me agere hypothecaria: nõ auditur niſi velit mihi reſarcire expenſas quas in refectione huius domus fecerim: ſed ſecus eſt in emptore. nã ille qui emit rem alij obligatam, ſi creditor velit auocare rem ab emptore per hypothecariam, auditur, nec tenetur reſarcire precium quo iſte emit. & ſic non emendat damnũ eius. ſed hoc ideo contingit, quia emptor ſibi ꝑputet eur talem rem emerit. & nam ex arbitrio habebat à princ. emere vel non. ſed hoc non contingit in miſſo ex cauſa damni infecti: quia ex neceſſitate ſi volebat damnum euitare, habuit ire in poſſeſſionem. Franc.*

Flo. Quid ibi

Dãni infecti cautio an in re cõmuni interponatur.

Flo. Poſſum. C. de eden.

Flo. quã

Flo. ſibi

Flo. aedificare vellet

Flo. demoliret

Flo. adeo q; reſtipul.

Flo. aedificare vellet

Flo. demoliret

Flo. adeo q; reſtipul.

Flo. Poſſum. C. de eden.

Flo. quã

Flo. ſibi

Flo. Quid ibi

*Dãni infecti cautio an in re cõmuni interponatur

ibi dixi.&.l.si finita.§.illud.&.§.eleganter.&.§.si iam ruerint.

a *Missus.* ex secundo decreto.

b *Dominium.*i.quasi dominium,puta decennio inter ꝑsentes.

c *Creditor.*absens.

d *Vult.* sed videtur non admitti : vt.ſ.e.l. is qui.&.l. si finita. §. siqua sint iura. ver. item quæritur. sed ibi ꝑsens, hic absens fuit: vt supra eo.l.eorum.in princ.&.l.si finita.§. si forte. ité op. quia diuturnum silentium cõstituit creditori inefficacem acti.hypothecariam: vt.C.si aduer. credito.l.j. Solu. quidam dicunt hoc speciale contra missum: vt sicut vnum speciale est pro eo vt præscribat etiam sciens ré alienã: vt supra de noxa.l.& generaliter. sic & aliud contra eum, vt post decennium teneatur hypothecaria. Alij dicũt hoc esse intelligẽdũ eo casu quãdo beneficio restitutionis creditor iuuatur cõtra præscriptionem iusta causa intercueniente: vt.d.§.si forte.&.§.postea.&.l.eorum. vel intellige prosequi velit intra.xx.an. auditur ergo,& cauet: vt.d.l.eorum.in prin.

* *Flo. dominium cepit.*

e *Paratus.* sic.ſ.e.l. si finita.§. si quis damni. §. item videamus.&.§. si iam deciderint.

f *Tribuẽdum est.* quod tribuitur possessori: vt scilicet retineat ꝓ expensis : sed certe imò idem emptori conceditur : vt supra de pign.l.Paulus.§.pen.quæ est contra. Solu. ibi de bonæ fid. hic de malæ fid.[a] emptore dicit. hoc non placet : quia hic aliam, quàm faciat, rationis diuersitatem assignasset. Alij dicunt [b] quòd hic non erat res facta melior : ibi sic.vel ibi quasi ex necessitate fecit: vt domum exustam reædificando : hic ex voluntate . vel hic de stricto iure : ibi de æquitate. vel dic hic loqui quo ad precium, non quo ad impensas : hæc placet. vel dic esse dissimilitudinem quãtum ad rationem quam assignat : sed in iure retentionis impensarum sunt similia.sic.ſ.de condict. inde.l.Iulianus. & est ar.ſ. fami.erc.l.si pignori. & de mino.l.quod si minor.§. restitutio.&.ſ.de exerci.act.l.j.in princi.

a *Ista solu. reprobatur: quia etiam malæ fidei recupat expẽsas : vt.l. plane. ſ. de peti. hæred. secundum Barto. hic.*

b *Oẽs ista solu.glo.reprobantur ꝑ Bar.hic.*

g *Non rectè.* nunc respondet.

h *Quod.* id est,quia.

i *Non promittatur.*cum ex quadam necessitate hoc faciat.

perinde omnia seruanda esse existimauit, atque si postea q̃ in possessionem venissem, dãnum datum esset.

Ab eo qui est missus ex secundo decreto, creditor non potest rem auocare,nisi expensas reficiat:& de damno infecto caueat : secus si auocat ab emptore.B.

¶ Damni infecti nomine in possessionem missus, [a] possidendo dominiũ [b] habere cœpi,*deinde creditor [c] eas ædes pignori sibi obligatas persequi vult: [d] nõ sine ratione dicetur,nisi impensas quas in refectionem fecerim, mihi præstare sit paratus : [e] inhibendam aduersus me persecutionem. Cur ergo non emptori qnoque id tribuẽdũ [f] est:si fortè quis insulam pigneratam emerit? Non rectè [g] hæc inter se comparabuntur : quando is qui emit, sua volũtate negotium gerat: ideóque diligentius à venditore sibi caueri & possit,& debeat.quod [h] non æquè & de eo cui damni infecti non promittatur, [i] dici potest.

Quando agitur confessoria, si pro constituenda quasi possessione seruitutis debet aliquid fieri contra contumacem, ex primo decreto fit missio in loco seruiente : ex secundo decreto statuimus certum tempus

A & quod dicit ad me,id est ad eum. vel dic econtra retinendo eundẽ casum. sed econtra ad expositionem literæ petitur.i.a me qui peto. &c.ſ.ego qui seruitutem peto.& sic de tertia transit ad primam.sic ſ.manda.l.præterea.

l *Habere.* sed si non haberet ædificatum,alia pœna non defendenti ponetur: vt.ſ. de no.ope.nũ.l.si priꝰ.

m *Defendis.*scilicet tibi ius esse ædificatum habere.aliàs, defendaris,pasiuum.

* *Pulch. in hanc. Alci.lib.*

n *Transferenda.* vt &. ſ.si ser.vin.l.is cuius.

Para.n.

o *Id fiat.*ſ.demolitio.

cap.9.

p *Certum tempus.*à iudice statuendum. Ot. Sed nũquid intra annum veniẽs recuperat possessionem? videtur quòd sic:vt.C.de præscrip.xxx.an.si quis em ptionis.§.sed & si quis. Sed contra dico, quia lis erat hic cõtestata vel quasi. [c] ar.C. quomodo & quãdo iudex. consentaneũ.&.C.vbi in ré actio.l.ij. Vel speciale est in hoc casu vt non audiatur vsque ad annum:vt &.ſ.titu.j.l. si prius. sed iudex [d] ad suum arbitriũ statuat tẽpus:vt.ſ.de iure delib.l.j.§.fi. & facit. C. de iud. properandum. Item ad hoc quòd cogit agere, speciale est: vel causatiuè,non etiã præciſè dicitur: vt.C. vt nemo inuitus agere vel accuſ.cog. Item fa cit.j.de aqua quoti. & æstiua.l.si de via.

† *Istad.* * *multũ fa in ista ma via, secu aduersus quia alie & diuſa mode us lis ellexio aliis Bal hic in no suis inter pret.* c *Ista est non audiatur ra inſe annum:vt &.ſ.titu.j.l. nõ est nec* d *Ista, sen dum Ba* *Ista, sen dum Ba* *est verum nec rep tur iure tum sec dum Ba hic.* * *l.ſi fr tres.* * *si frat*

p *Bar.hic.* Quo.] CASVS. Debebas mihi seruitutem altius non tollendi domum tuam. postea eam eleuasti altius.ago contra te, & dico te non iustè ædificasse : quia contra seruit. mihi debitam. tu dicebas quòd feceras voluntate & ex concessione mea : non autem te volebas defendere in hac causa. Dicitur quòd ego sum mittendus in possess. domus tuæ. nec destruetur incontinenti hoc opus quod feceras : imò dabitur tibi à iudice dilatio intra quam tu probes de iure tuo. & si intra illam dilationem non probaueris, tunc iudex præcipiet destrui illud opus.

k *A quo.* in quibusdam libris incipit ibi lex, si ædificatum habes. & prima linea est cancellata : & ita dicitur esse Pisis. Alij habent, à quo fundus petitur, si ædificatum &c. & tunc est ordo literæ. si habes ædificatum, id est dicis te habere : ab illo,id est eius authoritate, siue eius concessione, cum prius debebas illi seruitutem altius non tollendi : à quo fundus petitur, actiuè,id est,quam ipse dominans petit,id est fundi seruitus,scilicet ne altius tollat. licet quidam dicant fundus, id est fundi possessor. & ago, id est agit ille. mutat enim personas.

intra quod agatur.Bartolus.

XLV. SCAEVOLA libro duodecimo Quæstionum.

A [Quo * [k] fund[o] † petitur,ab illo] ędificatum habes:ago, tibi ius non esse[ædificatum]habere. [l] nõ defendis. [m] ad me possessio transferẽda [n] est:non quidem vt protinus destruatur opus(iniquum enim est, demolitionem protinus fieri) sed vt id fiat, [o] nisi intra certum tẽpus [p] egeris, ius tibi esse ædificatum habere.

XLVI. PAVLVS libro primo Sententiarum.

AD curatoris [q] reipublicæ officiũ spectat, vt dirutæ domus à dominis [r] extruãtur. Domum [s] sumptu publico extructam, [t] si dominus ad tempus [u] pecuniam impensam cum vsuris [x] restituere noluerit:iure [y] eã respublica distrahit.

Conclaue & porticus cedit illi domui ad cuius vsum est deputatum, vel destinatum, & per quam habet accessum: licet in totum sustentetur in parietibus alterius domus:cœnaculum vero cedit illi domui super qua sustentatur,& per quam habet accessum,cum ad vsum alterius non sit destinatum. Pau. de Ca.

XLVII. NERATIVS libro sexto Membranarum.

q *Ad curatoris.*] Potes sic ponere casum. Domus alicuius erat destructa. curator reipubli. debet curare quòd ista domus reficiatur. quòd si dominus noluerit ipsam reficere, ipse reficiat,& non reddat nisi ipse restituat sibi impensas.& sic facit ad quæstionem notatam.ſ.eo.l.qui bona.§.qui damni infecti.

r *A dominis.* quando sunt communes, & alter vult reædificare, alij compelluntur : vt hic, & supra pro socio.l.cum duobus *.§.idem respon.&.C.de ædifi. pri. si vt proponis. Si vero non sunt socij : idem, si tamen sint curiales, vt reficiant, & plus vt de nouo faciant : aliàs non constructio sed restructio præcipitur, & destructio inhibetur : vt.C.de ædi. pri.singularum.& supra de leg.j.l.cætera.& infra.e.l.fi.& faeit.ſ.de officio præſi.l.præſes.

s *Domum.* domus alicuius erat destructa : debet ipsam reficere. si non refecerit,sed refecta fuerit sumptu publico : tunc si non reddat impensas,poterit distrahi.Vel pone casum.duo erant socij habentes ædem communem destructam : vnus nolebat ipsum reædificare:alter volebat reædificare cum socio,sed non solus.si curator reficit,poterit ille recuperare domum intra.iiij.menses, soluendo impensas cum centesimis vsuris : si non recuperauerit,iure vendetur.

t *Extructam.*id est refectam, cum deformaret forte plateam communem.

u *Ad tempus.*quadrimestre,secundum M.quod non placet.

x *Cum vsuris.*centesimis.M.quod non placet : imò semissibus: vt.ſ.de vsur.l.cum quidam.§.si debitores.

y *Iure.* ex oratione diui Marci:vt.ſ.ꝓ soc.l.cũ duobus *.§.idẽ respon.secundum M.quod non placet:quia hic non proponitur ꝙ fuerit socius alicuius reipu.sed dic ꝙ ex sumptu publico domus refecta tacite fuit obligata:vt.C.in quib.cau.pig.ta.cõ.l.ij. vnde post tẽpus vendet:quod.ſ.statuitur.C.de iure do.impe.l.fi.

Quod conclaue.] CASVS. Casum huius princ.dic vt in glo. domini mei:quæ incipit,quidam duas domos,&c. [SED ET LABEO.] Iste.§.planus est.Franci.

Quod.

BIU Cujas

QVod [a] conclaue † [b] binarum [c] ædium dominus ex aliis ædibus in aliarū [ædium] vsum conuertit: nō solum si contignatio, qua id [d] sustinebitur, orietur ex parte earum ædium, in quarum vsum cōuersum erit, earum fiet: [e] sed etiam si transuersa cōtignatio [f] tota in aliarum ædium parietibus sedebit. Sed & Labeo in libris posteriorum scribit, [g] binarum ædium dominum vtrisque [h] porticum superposuisse, [i] inque eam [k] aditu ex alteris ædibus [l] dato, alteras [m] ædes seruitute oneris porticus seruandæ [n] impositæ [o] vendidisse. totam [p] porticum earum ædium esse quas retinuisset, cùm [q] per longitudinem vtriusque dom° extensa [r] esset transuersa * contignatione quæ ab vtraque parte [f] parietibus domus [t] quæ veniſſet [u] sustineretur. Nec tamen consequēs est, vt superior pars ædificij, quæ nulli [x] coniuncta sit, neque aditum aliunde habeat, [y] alterius sit quàm cuius est id cui superposita [z] est.

Domus non potest demoliri causa negotiandi, sed causa concedendi ad opus publicum. Bartolus.

B XLVIII. MARCIANVS libro singulari de Delatoribus.

SI quis ad demoliendum negotiandi causa vēdidisse domum, partémve domus, fuerit conuictus: vt emptor & venditor singuli pretium quo domus distracta est, præstent, constitutum est. [a] ad opus autem publicum si transferat [b] marmora, vel columnas, licito [c] iure facit. †

Casus ponit a *Quod.* subaudi, illud.
b *Conclaue.* Quidam duas domos habebat separatas ita quòd aliquod interstitium siue interuallum erat inter vtramque domum, & in eo spatio conclaue erat: & de vtraque domo iter erat ad conclaue. postea dominus clausit vnum ostium conclauis: & totum conclaue conuertit ad vsum alterius domus. conclaue totū erit illius domus ad cuius vsum cōuersum est. R. Et dicitur conclaue locus quidam secretior in domo, vel extra domum: [a] vt hic hic erat cōstructus: ad quem non nisi per plures claues peruenitur. & ideo conclaue dicitur ædium, quia de eo cōclaui iter erat ad vtramque domum.

† *Ad idem dicisto verbo, conclaue, concor. tex. in ca. no. 1. 12. q. 1. text. in. c. 1. de sta. re. li. 6. tex. in e. vbi pergulum. §. in cōclaui. de electio. li. 6.*

a *Adde gl. in cle. 1. §. sane. & ibi Car. extra de hære. & Bar. Cepo. in tit. de ser. vrba. c. 144.*

c *Binarum.* Quidam habebat duas ædes, in medio quarū erat curia cuius vsus erat cōmunis vtriusq; domus, dominus vertit vsum cōclauis ad vnā domū tantum, & recluſit ita, quòd nō potest ex alia habere aditum. postea fortè vendidit vnam domum. quæritur cuius debeat esse conclaue? Respondetur, quòd est illius domus ad cuius vsum est conuersum conclaue. i. camera. & hoc est verum, siue sustineatur ab ea domo in cuius vsum est cōuersum, siue totum ab alia: siue pro parte ab vna, & pro parte ab alia. hoc autem probatur tali simili quod inducit Labeo in libro posteriorum. Ecce. Quidam duas domos habebat quæ aliquantulum distabant: vtrisque superimposuit porticum: ita quòd erat in confinio illarum. post incluſit aditionem illius domus: ita quòd non poterat ire ad porticum ex ea. vendidit domum quæ non habebat aditum ad porticum, & imposuit seruitutem venditę domui vt deberet sustinere onus porticus prædictæ. quæritur cuius sit porticus? Respon. quòd est illius domus quam retinuit, scilicet quæ habet aditum ad porticum. hæc autem porticus extensa erat per longitudinem vtriusque, & sustinebatur ab vtraque etiam in parietibus domus quæ veniſſet: si tamen domus vendita habeat superiorem partem à porticu, scilicet quæ non est connexa cum porticu, est illius cuius & solum, id est emptoris: & hoc verum est si non habeat ex aliqua parte aditum. Si autem quæratur ad quid posita fuerit hæc lex: respon. quia expedit scire quis esset dominus.

* *Flo. trāsuersa cōtignationi.*

d *Id.* scilicet conclaue.
e *Earum fiet.* in quarum vsum specialiter est conuersum.
f *Contignatio.* i. conclaue. quæ ideo dicitur transuersa: quia licet conclaue porrigatur in longum, tamen tigna ponuntur ex transuerso, non in directum, licet secus sit in quibusdam subtilibus lignis, sicut quotidie in domibus fieri videmus quas appellant lābricas. Sed quid ad hunc titulum? Respon. quia hic ti. tractat de suggrundis. vnde ad vltimam partem rubricæ spectat. Vel melius quia ille per cuius domum camera inferior habet aditum, nomine camerę id est, conclauis ruentis, de damno infecto cauere debet vicino: eidemque emptori alterius domus cuius ostium est clausum. & facit. ff. de serui. vr. prædi. l. olympico. & ff. de leg. iij. l. prædiis. §. pe. in fi.
g *Scribit.* narrando factum, & soluendo quæstionem.
h *Vtrisque.* ædibus.
i *Superposuisse.* i. supra terram extra domum construxisse ex vna parte: quæ porticus dicitur Menianum.
k *Eam.* porticum.
l *Aedibus.* f. quas retinebat: & subaudi tantum.
m *Alteras.* quas vendebat.
n *Seruandæ.* i. sustinendæ.
o *Impositæ.* eis ædibus quas hic vendebat.
p *Totam.* nunc respondet.
q *Cùm.* id est quamuis.
r *Extensa.* scilicet porticus.
s *Parte.* f. suæ porticus, hoc est superiori & inferiori. hoc est de vno capite ad aliud.

t *Domus.* illius tantum.
u *Veniſſet.* scilicet porticus.
x *Nulli.* * id est, neque domui non venditæ, neque porticui. est tamen connexa domui venditæ, & superposita: vt in fine legis dicitur. nec enim in aëre stare posset hoc superpositum.
y *Habeat.* hic constituitur seruitus.
z *Superposita.* ex hoc apparet q̄ alicui connexa erat. Sed quid si aditum habeat aliūde? Respon. adhuc idem, si modò sit connexū domui venditę. & facit. ff. vti possid. l. si duo. §. Labeo. & §. sed & si. & supra ad legem Aquiliam. l. quemadmodū. & Ar. contra. ff. de acquiren. re. do. l. adeo. §. insula. & l. iter eos. *ADDITIO.* Dic secundum Bart. post. Dy. q̄ id operatur hic cōuersio vsus in vnam domum facta per partem: arg. l. quod in rerum. §. ff. ſ. de lega. j. & l. prędiis. §. balneas. supra de lega. iij. & l. Seię. §. Tyrandę. de fun. instru. Et ista lex potest induci ad istam quæstionem. Habebā domū Parisius in qua ex vna parte erat de parœcia sancti Benedicti: & ab alia de parœcia sancti Seuerini: & habito in illa domo: quæritur cuius parœcianus sum? Docto. dicunt quòd ego dicor esse de illa parœcia ex qua aditum habeo, per hanc. l. & l. si cui ædes. ff. de lega. iij. & dicto. §. balneas.

* *Nulli, partim. f. ex vtrisque partibus. vel Nulli.* scilicet parieti domus quæ erat duo, vtpote ab vtraque parte conti gnationis. vel nulli scilicet domui neque ædificiæ, etiā secundum glossā, quæ dicit nulli, id est, neque portici, neque ædificio vel parieti absolutè dici nō potest, cū in aere stare nō posset: vt gloss. dicit, & ostendit textus, dum dicit cui est id. f. ædificium. † *Lud. Ro.* singulo suo pretium accipiē. quero p illū text. quærit quia p mitti tur hic primo demoliri domum causa cōcedēdi ad opus publicū: vtrū officiales stratarū authoritate & à quibus & qualiter sit concedenda: quod dic vt. j. eodem. l. si prius. mū priuati, ad hoc vt ci uitas fiat pulchrior.

C SI quis ad demoliendum.] CASVS. Si quis vendat domum cuiusdam causa destruendi eam, & reuendendi singulas eius partes: & vendens hoc sciebat: vterque punitur. sed si destruat causa vendendi marmora quæ ibi sunt vel columnas ad opus publicū faciendum: & vendat: bene potest. Fran. Accursius.

a *Constitutum est.* vt. C. de ædi. pri. l. iij. &. ff. de leg. j. l. cætera. Sed contra. ff. de contrahen. emp. l. senatus. vbi dicit emptorem teneri in duplum: hic in simplum tantum. Sol. ibi præstat emptor duplum ærario, & à venditore exigitur simplum, scilicet pretium quod dedit. & sic singuli pretium quo domus distracta est, præstant, secundum Ro. Vel hic vterque sciebat illicitum contractum: ibi emptor tantum. vel hic emptor ideo emit, vt his lapidibus emptis negotiaretur: & venditor ideo vendidit, vt de pretio quod suscepit, similiter negotiaretur: quod quidem facere non licet. & vterque pœnam patitur. supra vero tantum emptor in delicto deprehenditur. M. vel verius hic nō erat res tradita emptori adhuc.

b *Transferat.* i. vendat.
c *Licito.* vt &. ff. de leg. j. l. cætera. §. si duobus.

DE AQVA, ET AQVAE PLV. &c.

D *Id est aqua pluuiali arcenda. Et nota quòd quidam ita habent rubricam: De aqua, & aqua pluuia arcenda. sic enim Ro. scripsit. j. si posit priùs. in prin. &. §. placuit. vbi tractatur de alia aqua quàm de pluuiali. & tractatur ibi de aqua non pluuiali arcenda, quando & quibus & à quibus & qualiter sit concedenda: quod dic vt. j. eodem. l. si prius. & l. in concedendo. & l. in diem. & l. si autem. vsque in finem legis. Item qui possunt experiri hac actione aquæ pluuiæ arcendæ: & contra quos. Item quod sit iudicis officium. quod dic vt. j. e. l. 2. §. Cassius. vsque in finem legis. &c.*

SI cui.] CASVS. Si opus in fundo tuo feciſti, propter quod aqua pluuialis det in rebus meis damnum, agere possum ego contra te actione aquæ pluuiæ arcendæ vt auertatur aqua. Secundo dicit quid sit aqua pluuia. Tertio dicit quòd hæc actio locum habet damno nondum dato, opere tamen iam facto ex quo timeo damnum. [TOTIENS.] Tunc habet locum hæc actio, quando feciſti opus in fundo tuo, per quod aqua pluuialis aliter fluit q̄ ex natura soleret: & dat mihi damnū quod ante non faciebat. & ponit exempla qualiter dat dānum. si enim & ante hoc opus idem damnū habebā, non habet locū hęc actio. [NERATIVS.] Inter meum & tuū prædiū erat palus, veniebat aqua in meū agrū: & sic longiſsimis tēporibus sustinui.

Casus Feli. in. c. nōnul-

BIU Cujas

li. in verb. ad euitandos.co.25. ver. similiter. Lud. Ro. extra de rescrip.

tandem ego feci fortem ripam meo prædio, & sic palude crescente ex aqua pluuiali, aqua non poterat intrare meum prædiũ vt solebat. intrauit prædium tuum & aliorum vicinorum. Dicitur quòd tu & vicini possunt agere contra me act. aquæ pluuiæ arcendę per quam compellar destruere opus quod feceram. [*DE EO OPERE.*] Vicinus me⁹ fecit opus in fundo suo causa colendi sui fundi: per quod opus aqua ex pluuia mihi nocet. quæritur an possim agere contra vicinũ pdictum, vt destruat illud opus. & Quintus Muci⁹ iurisc̃onsultus respondet dicens quòd pro opere aratro facto causa fundi colẽdi, nõ competit hæc actio. Trebatius autem dixit quòd pro opere facto causa frumenti quærẽdi, non competit hæc actio. sed si aliud agitur vt fiat opus, bene competet. Sed certe Trebatius nimis stricte locutus est. nam si opus fossorium fiat gratia agrorum siccandorum, quod opus mihi nocet: bene possum agere vt destruat, secundum eum: quod tamen falsum est. nam non possum agere nisi illud opus fiat animo nocendi. Item in eo quod dixit Trebatius. s. si fiat opus causa frumenti tantum quærendi, non posse agi: nimis stricte locutus fuit: nam idem est in quolibet terrę fructu. & istum casum habes. ĩ. eodem. §. Labeo etiam &c. Mucius in duobus corrigitur. dixit enim de opere facto aratro causa fundi colendi, non habere locum hanc act. nam & si non aratro fiat opus, sed alio quocũque instrumento, dummodo fiat gratia colendi agri, non habere locum hanc actionem: vt patet in fossa, & infra proxi. dicit in salictis: vt. j. §. sed & apud. Item in alio corrigitur. nam dixit omne opus aratro factum gratia fundi colendi, non venire in hanc actionem. nan hic restringitur ad eũ casum quando sine his operibus non posset serere. nam si posset serere sine sulcis aquariis, bene venirent in hanc actionem, vt destruantur: vt in. §. sed & si quis. [*IIDEM AIVNT.*] Si aqua ex fundo meo naturaliter decurrat in tuum fundum, non teneor hac acti. sed si opere facto currat aliter quàm de natura solet, teneor hac actiõe. [*IIDEM AIVNT.*] Aquam pluuiã in fundo meo cadentem possum eam retinere: dum tñ opus propter hoc non faciam in alieno. Secundo dicit, aquam superabundantem in fundo tuo, possum facere deriuari in meum fundum: dũmodo non faciam opus in tuo fundo. [*DENIQVE.*] Faciebam puteum in fundo meo: & venas fontis vicini præcidi. quæritur an tenear? Et dicitur quòd si hoc faciebam causa meliorandi fundum meum, non animo nocendi, non teneor. [*ITEM SCIENDVM.*] Ex fundo meo superiori naturaliter aqua decurrebat in tuum fundum inferiorem. nunc tu fecisti opus in fundo tuo, ita ꝙ aqua non potest decurrere in tuum fundum. Dicitur ꝙ agam contra te act. aquæ pluuiæ arcendæ, vt illud opus remoueas. & econtra si feci opus in meo fundo per quod aqua ex meo fundo magis repente veniat in tuum fundum: teneor vt remoueam illud opus. si autem ex fundo meo superiori aqua naturaliter in tuum fundum venit, & det tibi damnum: tibi non teneor. nam non aqua, sed loci natura dicitur tibi nocere. Et vt breuiter dicã, tunc habet locum aquæ pluuiæ arcendæ actio, quando aqua pluuia potest tibi nocere non naturaliter, sed opere à me facto: nisi opus fieret gratia agri colendi. Vltimo exponit quædã verba quę dixerat circa prin. l. [*ITEM SCIENDVM.*] Hæc actio habet locum quando aqua pluuia opere facto nocet agro alicuius. si autem noceret ædificio, vel domui alicuius, non haberet hæc actio locum, sed illa. s. negatoria, per quam dicet ius non esse stillicidia vel flumina ita immittere. Plus etiam dicit Labeo, quòd actio aquæ pluuiæ competit agris, at actio de fluminibus & stillicidiis est generalis, & habet locum in agris & ædificiis. puta dicit quòd ex quo datur damnũ agris per aquã pluuiã opere facto: non est vis ex quo loco veniat damnum, siue ex alio agro, siue domo, siue loco sacro, siue nõ. Item si aqua veniat ex ædificio, & noceat ædificio vel agro:

DE AQVA, ET AQVAE pluuiæ arcendæ.

TITVLVS III.

Si vicinus aquam decurrentem ad fundum suum opere manu facto diuertat ad fundum vicini, ita vt sibi noceat: per actionem aquæ pluuiæ arcendæ cogitur opus destruere: & ad pristinum statum aquam reducere: nisi opus illud principaliter fiat causa colendi agrum, & colligendorũ fructuum. P.

1. VLPIANVS libro quinquagesimo tertio ad Edictum.

SI cui aqua pluuia damnum[a] dabit:[b] aquæ pluuiæ arcẽdę [actione[c]] auertetur aqua. ℣ Aquam pluuiam dicim⁹, quæ de cœlo[d] cadit, atque imbre excrescit:[e] siue per se hæc aqua cœlestis noceat,[f] vt Tubero ait: siue cum alia mixta sit.

Quando timetur damnũ ex aliquo opere manu facto, ista actio locum habet. secus si naturaliter noceat.

℣ Hæc autem actio locum habet in damno nondum facto,[g] opere tamen iam facto: hoc est, de eo opere, ex quo damnum timetur. Totiẽsque locum habet, quotiẽs manu facto opere agro aqua nocitura est: id est, cùm quis[h] manu fecerit quo aliter flueret quàm natura soleret: si fortè immittẽdo eam aut maiorem[i] fecerit, aut citatiorem,[k] aut vehementiorem[l]: aut si comprimendo[m] redundare fecerit. Quòd si natura[n] aqua quòd aqua non currat in inferiorem fundum. si autem hoc pactum non apponatur: tunc debet & cogitur fuscipere aquã superioris fundi: & sic sicut pinguedo ex superiori fundo vadit & decurrit in inferiorem fundum, ita & hoc incommodum sustineat. si autem non inuenitur pactio aliqua facta inter eos: tũc seruatur vetustas tanquam lex. & hoc idem contingit in seruitute: vt qui est vsus seruitute non vi, nec clam, nec precario: perinde habeatur ac si haberet ex pacto. Franc. Accursius.

Si cui aqua pluuia. id est aqua quæ est pluuia, vel resolue substantiuum in adiectiuum: vt dicas pluuia. i. pluuialis. Azo.

a *Damnum.* quandoque etiam pro lucro: vt. ĩ. l. ij. §. item Varus. Sed regulariter contra: vt. ĩ. eadem. l. §. sicut autem. secundum quosdam. Accursius.

b *Dabit.* i. dare poterit: vt. ĩ. ea. l. §. hæc autẽ actio. &. ĩ. de statulibe. l. Labeo. si enim damnum datum est ante litis contestationem: hęc actio non proponitur pro tali damno. sed secus post litis contestationem: vt. ĩ. eo. l. si tertius. §. officium. &. l. Atteius. §. in hoc. vsque in fi. &. l. seq. Item dic, dabit opere manu facto: vt ĩ. ea. l. §. hæc autem actio. ibi, totiensque locum &c.

c *Actione.* hæc actio non nisi dominum loci tenet, prout dominus est: siue in solidum, siue in partem. & quidem si fecit. s. dominus opus ꝓpter quod nõ possum fundũ meũ superiorẽ desiccare ab aqua: ipse restituere. i. destruere cogit, si alius patientiã præstat. Competit autem domino. sed & cũ domino qui emerat ambulat: non tamen est in rem, sed in personam. Roge.

d *De cœlo.* quandocũque, in hyeme, vel in æstate.

e *Excrescit.* i. valde crescit, adeo ꝙ coloré mutet: vt. ĩ. ea. l. §. illud in summa. & quod dicit imbre, exponunt quidam. i. hyeme, quasi in æstate non possit locũ habere hæc actio, cum magis ꝓsit quàm noceat. Sed tu dic imbre, id est ea quæ solet cadere in hyeme. idem tamen & si in æstate. & dicitur imber imbris. inde ibernus iberna ibernum. & inde September, October. Nouẽber, December, testante Prisciano. & facit. ĩ. e. l. apud Trebatium. §. j.

f *Noceat.* i. nocere possit. & argu. contra. ĩ. titu. j. l. damni infecti. quidam. in prin.

g *Nondum facto.* cum iudicium inchoatur. R. & plene dixi. s. in prin. Sed arg. contra. ĩ. de iudi. l. non quemadmodum.

h *Cum quis.* soli dominus, non alius: vt. ĩ. e. l. apud. §. pen. &. §. fi. Azo. & quod dicit manu, idem quãdoque si non manu, sed alio modo fiat: vt. ĩ. l. ij. §. apud Namusam. quæ est contra.

i *Maiorem.* i. latiorem.

k *Citatiorem.* i. rapidiorem. Io.

l *Vehementiorem.* i. profundiorem.

m *Comprimendo.* cursum aquæ, id est reprimendo fecit redundare: id est, vndas retro eiicere: ex qua refluxione damnum contingit vicinis: vt. ĩ. ea. l. §. sed apud Seruij auditores &c. &. §. item sciendum est. Accursius.

n *Natura.* hic concor. s. ea. l. §. sed & si vicinus. &. §. denique. & §. iidem aiunt. & supra titu. j. l. fluminum. §. vitium.

BIU Cujas

a *Actione.* scilicet ista aquæ pluuiæ arcendæ.
b *Continetur.* licet opus sit factum ex quo non magis noceat.
c *Solet.* ante exclusionem prædictam.
d *Opere.* i. propter opus quod fecit.
e *Noceat.* semper expone, id est nocere possit. Accursius.
f *Tollere.* hoc est contra. j. eod. l. ij. §. pen. sed hoc fecit animo nocēdi, vt ibi dicitur: &. j. §. denique. vel hic tanto tēpore sic cōcurrerat, q̄ memoria nunc non extabat. & sic quasi iure seruitutis ad hoc tenetur. ibi non sic. Argu. j. e. §. fi. & l. seq. & facit. s. proxi. §.

* *Flo. nocere: ea actione non continuatur.*

f *Tollere.* i. destruere illud opus.
g *De eo opere.* Mucius nimis large locut⁹ est. Io. & diligenter diuide sequentia responsa.
h *Non quod.* subaudi opus.
i *Agri.* vt dicebat Mucius, & subaudi tantū.
k *Frumenti.* cuius est larga significatio: frugum vero largior: vt. j. de verb. sig. l. frugem. non tamen fœnū continet, vel talia quibus homo non fruitur ad vescendum.
l *Quærendi.* vt in arādo & serēdo & similibus: vt. s. de fundo instruc. l. instrumenta. & s. solu. ma. l. diuortio. §. impēdia. Azo. & no. quòd nimis stricte locut⁹ est Trebatius: vnde corrigitur in duobus. primo, quia si op⁹ fossorium esset, secūdū eum agi posset actione aquæ plu. ar. quod statim vetat, nisi fiat animo nocendi. Iteē in eo q̄ appellationem frumenti stricte accipiebat Trebatius. nam in quolibet terræ fructu idē est: vt. j. §. Labeo etiam &c. Itē Mucius in aliis duobus: quia & si non aratro, sed alio instrumento, dūmodo fiat agri colendi causa:

* *Flo. auctores*

non tenetur: vt patet in fossa. j. proxi. & in salictis, vt in contrario: vt infra. §. sed & apud. & patet. §. Labeo. &. §. item Sabinus. Item in eo quòd omne opus aratro factum causa colendi agri excepit: quia hoc restringitur ad eum casum quando sine his non potest serere: vt. j. e. §. sed & si quis.

m *Factum sit.* manu, non aratro.
n *Corriuandæ.* de fossa in agrum vicini. s. animo nocendi.
o *Deteriorem.* ex proposito. & facit supra si ser. vindi. l. sicuti. §. Aristo. &. j. de regu. iu. l. non debet alteri. &. j. de iur. fis. l. fi. in prin. &. s. de ser. vrba. prædio. l. quidam Hiberus.
p *Teneri eum.* in Trebatij sententiam hic declinat Vlpia. author huius. l.
q *Ex his.* scilicet sulcis, ex quibus secundum Trebatium timeatur damnum.
r *Fecerit.* & damnum dari speratur.
s *Ofilius ait.* Trebatij sententiam probans.
t *Partem.* non vt in plures: quia & sine his potest frumentum quæri. Io. qui sententiam Trebatij probat: quia & id non fieret gratia quærendi frumenti. Azo.
u *Aqua restagnet.* in superiorem agrum.

ff. Nouum.

nocet:* ea actione[a] non continetur.[b]

Nemo debet nimis curiosus esse rerum suarum tuendarum, vt per hoc alii iniuste noceat. h. d.

¶ Neratius scribit: Opus quod quis fecit vt aquam excluderet, quæ exundante palude in agrū eius refluere solet: [c] si ea palus aqua pluuia ampliatur, eáque aqua repulsa eo opere [d] agris vicini noceat: [e] aquę pluuię [arcendæ] actiōe cogetur tollere. [f]

Opus quod fit agri colendi causa, siue fiat aratro, siue alio modo: si ager aliter coli non poterat, in hac actione nō venit. Bar.

¶ De eo opere, [g] quod agri colendi causa aratro factum sit, Quintus Mucius ait non competere hanc actionem. Trebatius autem, non quod [h] agri, [i] sed quod frumenti [k] dumtaxat quęrendi [l] causa aratro factū [m] [sit,] solū excepit. ¶ Sed & fossas agrorum siccandorum causa factas, Mucius ait fundi colendi causa fieri, non tamen oportere corriuādæ [n] aquæ causa fieri. sic enim debere quem meliorem agrum suum facere, ne vicini deteriorem [o] faciat.

¶ Sed & si quis arare & serere possit etiam sine sulcis aquariis: teneri eum, [p] si quid ex his [q] [fecerit,] licet agri colendi causa videatur feciſſe. Quòd si aliter serere non possit, nisi sulcos aquarios fecerit, [r] non teneri. Ofilius autem ait, [s] sulcos agri colendi causa directos, ita vt in vnam pergant partem: [t] ius esse facere. ¶ Sed apud Seruij auditores * relatum est, si quis salicta posuerit, & ob hoc aqua restagnet: [u] aquæ pluuiæ arcendæ agi posse, si ea aqua vicino noceret. [x] ¶ Labeo [y] etiam scribit ea quęcūque frugū fructuúmque [z] recipiendorū causa fiunt, extra hanc esse causam: [a] neque referre, quarum * frugum fructuúmque percipiendorū causa id op⁹ fiat. Item Sabinus [&] Cassius opus manufactum in hanc actionem venire aiunt: nisi si quid agri colendi [b] causa fiat. Sulcos tamen aquarios, qui Græcè ἔλικες † appellātur, si quis faciat: aquæ pluuiæ [arcendæ] actione eum teneri [c] aiūt.*

Hæc actio datur vicino inferiori contra superiorem, & econuerso si opere manufacto noceat: secus si naturaliter. Item secus si non nocet, sed sibi prosit: licet opere manufacto in suo: quo casu etiam si auferat lucrum vicino quod ex suo percipiebat, hac actione non tenetur. Pau.

¶ Idem aiunt, si aqua naturaliter decurrat: aquæ pluuiæ arcendæ actionē cessare. [d] Quòd si opere facto aqua aut in superiorem partem repellitur, aut in inferiorem deriuatur: aquæ pluuiæ arcendæ actionem cōpetere. [e] ¶ Idem aiunt aquam pluuiam in suo retinere, vel superfluentem [f] * ex vicini [fundo] in suum deriuare, dum opus in alieno non fiat, [g] omnibus ius esse: (prodesse enim sibi vnusquisque, dum alij non nocet, non prohibetur) nec quēquam hoc nomine teneri. Denique Marcellus scribit, cum eo qui in suo [fundo] fodiens, vicini fontē auerterit, nihil posse agi, nec de dolo [h] actione.* Et sanè nō debet habere, [i] si nō

A

B

C

D

* *Flo. quorū solo isto casu Mucius: fructuum vt supra in glo. vt. in percip.*

† *i. aquarii*

* *Flo. ait*

* *Flo. supplicientem*

* *actio est. Flo. actionem.*

x *Noceret.* quidam habent sine non: & tunc est plana. & dic vicino. s. qui habet superiorem fundum: & dic, noceret. i. nocere posset. Alij habent, non noceret: & tunc dic duobus modis. Primo: si, pro quamuis. & vicino, qui habet superiorem fundum: & non noceret, scilicet nunc: nocere tamen posset. nam pro dāno non illato agitur: vt supra e. l. j. §. ij. Vel dic vicino, qui posuit salicta. aliās id est si noceret aqua propter destructionem operis, licet ei restagnare. & sic nō tenetur hac actio. sic ergo corrigitur hic in solo isto casu Mucius: vt supra in glo. vt. in percip. arādo. & hoc est quod modo dixi in proxi. glo. ergo si non noceret &c. vt. j. l. ij. §. pen. & secundum hoc sup. e. l. j. §. denique. vel si noceret, ex consuetudine tamē: vt supra e. §. Neratius. & &. j. e. l. §. sed & si vicinus. sed quomodo agitur ad arcendam, cū ad non arcendam deberet agi? Respon. eadem actio competit, siue ad arcendam, siue ad non arcendam agatur: licet nomen non conueniat. nam & rei vindi. & ad exhi. dantur quandoque non ad rem vel eius exhibitionem, sed ad æstimationem quanti in litem fuerit iuratum: vt contra eum qui dolo desiit possidere, vel qui tignum alienū suis inuinxit ædibus: vt supra de rei vindi. l. qui restituere. & infra de tig. iuncto. l. j. §. fi. licet nomē actionis ad hoc non conueniat. sic & actio communi diui. datur pro fructibus & sumptibus, non pro diuisione facienda: vt. s. communi diui. l. iij. §. sicut. cōtrouersiā ergo nominis ptinacib⁹ relinquam⁹: vt. C. de cōsti. pecu. l. ij. §. penul.

y *Labeo.* mediam viam eligens, nec Trebatij, nec Mucij: quam scilicet mediam viam tenuere beati. [a]

z *Fructuumq;.* pro eodem ponitur: vt. j. de ver. sig. l. frugē.

a *Causam.* i. non pertinet ad hanc actionem. hoc tamen verum puto, si non animo nocendi fuit factum: vt. j. e. l. §. denique.

b *Agri colendi.* speciale ergo aliquid statuitur propter agriculturam: vt. C. de serui. & aqua. l. fin. §. fi.

c *Actione eum teneri.* si serere & arare possit sine sulcis aquariis: vt. s. dicit. ergo à contrario si non potest, non tenetur. & in hoc secundo corrigitur Mucius. & facit. j. eo. l. vicinus.

d *Cessare.* vt &. j. §. item sciendum. ver. huic. &. §. sed & si vicinus. &. §. denique.

e *Competere.* vt &. s. e. §. Neratius.

f *Superfluentem.* i. superabundantem.

g *Non fiat.* vt & infra proxi. §. cum multis concor. quæ & huic concordant.

h *De dolo.* nec alia: vt &. j. e. l. si in meo. &. s. tit. j. Proculus.

i *Habere.* s. vicinus actionem contra istum qui in suo suffodit, si nō animo nocēdi &c. quia tunc tenetur de dolo: vt hic dicit. &

a *Clo. est in l. Nesennius. s. de ne. gest. glo. in l. solent. §. fi. de offi. pcō. & leg. & in §. cū in aliena. inst. de re. diui. & in auth. de cō. su. §. 1. col. 4.*

BIU Cujas

not.ex hoc.§.in suo licere facere quod vult. Item quod alij noceat, & sibi non prosit, non licet.& ad hoc concordant.ĭ. ne quid in loco pub.l.ij.§.aduersus. & infra de itine. actuque prius.l.veteres.&.ĭ.de aqua quotidia.& æsti.l.j.§.si quis.& infra de iniuriis.l.fi.&.l.si quis de libertate. &.ĭ.e.l.in summa.§.pe.&.s. titu.j.l. fluminum.§.fi. &.l. Proculus.&.j.e.l. si in meo.&.ĭ.de furtis. qui iniuriæ.in prin.& l.verum est.&.ĭ. ad le. Cor.de sic. diuus.&.s. de neg.gest.l.at qui natura.§. cũ me. & si ser. vin.fistulas.&.l. sicuti. §.pe.& fin. & de pign. act.l. fi.j.respon. & de lega.ij.l. cum pater.§. Titio.& de bo.lib.l. si quis libertũ.& de leg. præstan. l. virilis.§. si adierit.&.C. de relig. statuas.&.s. de ser.vrb. prędi.l.quidam Hiberus.&ad le. Aquil.quẽ admodum.§.j. &.ij. & C.de sica.l.j. & infra de regu.iur.l.nullus.

a *Natura.* facit infra proxi.§.&.ĭ.l.proxi.in prin.&.l.apud.§. si vicinus.

b *Facto.*s.ab inferiore. Accursius.

c *Inhibeat.* scilicet inferior per opus quod fecit.

animo vicino nocendi, sed suũ agrum meliorem faciendi, id fecit. ¶ Item sciendum est hanc actionem vel superiori aduersus inferiorem competere, ne aquam quæ natura[a] fluat, opere facto[b] inhibeat[c] per suum agrum decurrere:& inferiori aduersus superiorem, ne aliter aquam mittat[d] quàm fluere natura[e] solet. Huic illud etiã applicandum [est,] nũquam competere hanc actionem, cum ipsius loci natura nocet[f]. Nam vt verius quis dixerit,nõ aqua, sed loci natura nocet. ¶ In summa puto ita demũ aquæ pluuiæ arcendæ locũ actionẽ habere, si aqua pluuia,[g] vel quæ pluuia crescit, noceat,non naturaliter, sed opere facto:nisi si agri colendi[h] causa id[i] factũ sit.

Imbre autem crescere eam aquam [dicimus,] quæ colorẽ[k] mutat,vel †increscit.[l]

Hæc actio tunc competit, cum per aquã nocetur prædio rustico : & nihilominus cõpetit negatoria. secus si prædio vrba. quia est necesse ad negatoriam recurrere. Item non quærimus vnde aqua oriatur, ex rustico, vel vrbano, sed cui noceat. Paul. de Cast.

¶ Item sciendum est, hanc actionem non aliàs locum habere,quàm si aqua pluuia agro noceat. Cæterũ si ædificio vel oppido noceat, cessat[m] actio ista. Agi autem ita poterit, ius non esse[n] stillicidia,[vel]flumina immittere:& ideo Labeo & Cascellius aiunt,aquæ quidem pluuiæ arcendæ actionem specialem[o] esse: de fluminibus & stillicidiis[p] generalem: & vbique agi ea licere. itaque aqua quæ agro nocet, per aquæ pluuiæ arcendæ actionem coërcebitur. [q] Nec illud quæramus, vnde oriatur. [r] nam & si [ex] publico[loco]oriens,vel ex loco[aliquo]sacro per fundũ vicini descendat, isque opere facto in meum fundũ eam auertat: aquæ pluuiæ arcendæ teneri eũ Labeo ait. Casi[s] quoque scribit, si aqua ex ædificio vrbano noceat vel agro, vel ædificio rustico:[f] agendum[t] de fluminib[p] & stillicidiis. ¶ Apud Labeonem autem inuenio relatum, si ex agro meo aqua fluens noceat loco[u] qui est intra continentia, hoc est ædificio: non posse me aquæ pluuiæ arcendæ conueniri. Quòd si ex continentibus[x] profluens, in meum agrum defluat, eiq; noceat:[y] aquæ pluuiæ arcẽdæ esse actionem.

Hæc actio non habet locum, cum opere manufacto non infertur damnum, sed aufertur lucrum : nec etiam quando res reducitur ad pristinos terminos naturales. secus si vltra terminos. Paul. de Cast.

¶ Sicut autem opus factum vt aqua pluuia mihi noceat,in hãc actionem venit:[z] ita per contrarium quæritur an possit aquæ pluuiæ arcendæ agi, si vicinus opus fecerit ne aqua quæ alioquin[a] decurrens agro meo proderat,huic prosit. Ofilius igitur & Labeo putant,agi non posse,etiã si interfit mea ad me aquam peruenire.hanc enim actionem[b] locũ habere, si aqua pluuia noceat:[c] non si nõ prosit. ¶ Sed & si vicinus[d] opus[e] tollat,& sublato eo aqua naturaliter ad inferiorem agrũ perueniens noceat, Labeo existimat aquę pluuiæ arcendę agi non posse. semper enim hanc esse seruitutem[f] inferiorũ prædiorum, vt natura profluentem aquam excipiant. Planè si propter id opus sublatum vehemẽtior[g] aqua profluat,vel corriuetur: aquæ pluuiæ arcendæ actione agi posse etiam Labeo confitetur.

In cursu aquæ primo debet inspici conuentio. secundo loci natura. tertio vetustas. Item qui debet seruitutem, potest cogi vt patiatur, non vt quid faciat. Bartolus.

¶ Denique ait [de] conditioni-

†*Habes cũ gl. in verb. increscit. quòd istud verbum in, ponitur pro valde. concor. text. & ibi glos. in cle. pastoralis. in prin. de re iu. tex. & ibi glo. in. c.1. in prin. de cau. in pragma. san.*

d *Mittat.* superior.

e *Natura.* sic &.s. de serui.rustico.prędio.l. si mihi.§.seruitus. &.s. titu.j.l.fluminum.§.vitium. Accursius.

f *Nocet.* id est, nocere possit.

g *Pluuia.* i. p pluuiã.

h *Nisi agri colendi.* vt &.s.§.de eo.

i *Id.*s.opus.

k *Colorem.* eius aquæ cui iungitur: nec enim si gutta pluuię cadat in aquam non pluuiã, habet locum actio aquæ pluuiæ arcendæ. Azo.

l *Vel increscit.* i. valde crescit.sic.s. de libe. & posthu.l.Gallus.§.ille. &.s. de fun. instru.leg. l.quæsitum.§.sed si fundus. Azo.

m *Cessat.* contra.s. titu.j.l. eorũ.§. fi.sed aliud est in cautione dãni infecti,quę interponitur pro damno quod timetur futurũ in rustico vel vrba.prædio, quàm in hac actione quæ rustico prędio tãtum prouidet. nam & aliàs ex cautione dãni infecti culpa alicuius dãno dato nõ agitur:vt.s. titu.ĭ.l.fluminum.§.præterea si furni.hæc actio tantum opere manufacto competit:vt.s.e.l.§.hæc autem actio. Azo.

n *Ius non esse.* scilicet negatoria.M. quæ habet locum vbicũque & qualitercũque in alieno facis, quod iure seruitutis quam habeas facere non potes:vt.s. si ser. vin.l.ij.j. respon.&.§.j. licet P.dixerit eam non competere nisi præcesserit seruitus, quæ fuit amissa,vel remissa:arg.s. si ser.vin.l.sicuti.§.Aristo.

o *Specialem esse.* agri: quia tantum de agro ista competit actio specialiter. Azo.

p *Stillicidiis.* sed negatoriam generalem esse, siue agro, siue ædificio timeatur noceri.

q *Coercebitur.* nec min' & negatoria,cũ generalis sit:vt hic dicit.

r *Oriatur.* scilicet aqua. Accursius.

s *Rustico.* id est,quod in rure est.

t *Agendum de fluminibus.* negatoria: vt.s. dixi proxi.§.nihilominus tamen hac actione agatur vbi ex agro vel ędificio nocetur agro: secus si ex agro vel ædificio nocetur ædificio:vt.ĭ.§.proxi.

u *Loco.* i. fundo toti vel eius parti: vt infra de ver.sig.l.locus.&.l. fundi. §. locus. & dic, nisi is locus rustici prędij appellatione contineatur, quod esse potest:vt infra de ver.sig. l.vrbana.& tunc idem in eo quod in cæteris agris obseruabitur: vt dictum est.s.§.ité sciẽdum. Azo.

x *Ex continentibus.* ędificiis.quæ ergo prędia dicãtur vrbana,vel rustica,habes.ĭ.de ver. signi.l. vrbana prædia. Et not.quòd sicut hic inspicitur prędium cui nocet aqua, sit rusticũ vel vrbanum, ad hoc vt habeat locum hæc actio vel non:sic & inspicitur prędiũ cui debetur seruitus, ad sciẽdum sit rustica,vel vrbana: vt.s.de ser.vrb. prædi.l.j.&.l. seruitutes quę in superficie.§. j. licet sit ar. contra.s. de ser.rust.prædi.l.ij.

y *Noceat.* id est,nocere posit.

z *Venit.* scilicet vt destruatur.

a *Alioquin.* i. aliàs nullo opere facto.

b *Actionẽ.* scilicet directam:agitur tamẽ vtili:vt.ĭ.l.proxi.§.item Varus.& pro hoc.ĭ.ne quid i lo.pu.l.ij.§.merito.ibi,dãnum &c. & s.de eden.l.si quis.§.si initiũ. Alij dicunt nec vtilem cõpetere nisi in casu.l.proxi.§. ité Varus.& pro eis.s. tit.j.l. Proculus.&.ĭ.de fur.l. si is cui.§.fi.&.s.de cõdi. & demon.l. Titio §.ij.

c *Noceat.* id est, nocere possit per op[s] quod ille facit.

d *Sed & si vicinus.* superior. Accursius.

e *Opus.* cuiusnõ extat memoria:vt.ĭ.l.proxi.ité Varus. *ADDIT IO.* Glo.reprehẽdit hic Bar.nã si memoria extaret:qui tolleret illud opus,teneretur:vt.§.proxi.& dicto.§.ité Varus.ideo intellige opus cuius extat memoria : & istud non, positum in hac glo. fuit per errorem positum.

f *Seruitutem.* i. quasi seruitutẽ:vt in fi.huius.l. & facit.s.e.§.item sciẽdũ.à simili ergo & homo inferioris dignitatis,maiori psonę debet exhibere reuerentiã: vt.s.de ali.iud.mu.cau.fac.l.iij.j.rũ.

g *Vehementior.* quàm naturaliter solebat fluere.

Quasdam.

a Inferiorem.

Noceat. id est, nocere *maiorem* re posit per op[s] quod *etiam de-* ille facit. *bet. Concur.* *text. in cle.*

Agendum de fluminibus. negatoria: vt.s. dixi proxi.§.nihilominus tamen hac actione agatur vbi ex agro vel ędificio nocetur agro: secus si ex agro vel ædificio nocetur ædificio:vt.ĭ.§.proxi.

Loco. i. fundo toti vel eius parti: vt infra de ver.sig.l.locus.&.l. fundi. §. locus. & dic, nisi is locus rustici prędij appellatione contineatur, quod esse potest:vt infra de ver.sig. l.vrbana.& tunc idem in eo quod in cæteris agris obseruabitur: vt dictum est.s.§.ité sciẽdum. Azo.

Ex continentibus. ędificiis.quæ ergo prędia dicãtur vrbana,vel rustica,habes.ĭ.de ver. signi.l. vrbana prædia. Et not.quòd sicut hic inspicitur prędium cui nocet aqua, sit rusticũ vel vrbanum, ad hoc vt habeat locum hæc actio vel non:sic & inspicitur prędiũ cui debetur seruitus, ad sciẽdum sit rustica,vel vrbana: vt.s.de ser.vrb. prædi.l.j.&.l. seruitutes quę in superficie.§. j. licet sit ar. contra.s. de ser.rust.prædi.l.ij.

Noceat. id est,nocere possit.

Venit. scilicet vt destruatur.

Alioquin. i. aliàs nullo opere facto.

Actionẽ. scilicet directam:agitur tamẽ vtili:vt.ĭ.l.proxi.§.item Varus.& pro hoc.ĭ.ne quid i lo.pu.l.ij.§.merito.ibi,dãnum &c. & s.de eden.l.si quis.§.si initiũ. Alij dicunt nec vtilem cõpetere nisi in casu.l.proxi.§. ité Varus.& pro eis.s. tit.j.l. Proculus.&.ĭ.de fur.l. si is cui.§.fi.&.s.de cõdi. & demon.l. Titio §.ij.

BIU Cujas

bus agrorum quasdam [a] leges esse dictas: [b] vt quibus in agris [c] magna sint flumina, [d] liceat [e] mihi scilicet in agro tuo aggeres [f] vel fossas habere. Si tamen lex [g] non sit agro dicta, agri naturam esse seruãdam, & semper inferiorem superiori seruire: atque hoc incommodum naturaliter pati inferiorem agrũ à superiore: compensareque debere cum alio commodo. [h] Sicut enim omnis pinguitudo terræ ad eum decurrat, ita etiam aquę incommodum ad eum defluere. Si tamen lex agri [i] non inueniatur: [k] vetustatem, [l] vicem legis tenere. † Sanè enim & in seruitutibus [m] hoc idẽ sequimur, vt vbi seruitus non inuenitur [n] imposita: qui diu [o] vsus est seruitute, neque [p] vi, neque clàm, neque precariò: habuisse longa cõsuetudine [q] velut ex iure impositam seruitutẽ videatur. Nõ ergo cogemus [r] vicinum aggeres munire, [f] sed nos in eius agro muniemus: eritq; ista quasi seruitus: [t] in quam rem vtilem actionem [u] habemus, vel interdictum. [x]

Si vicinus tenetur recipere aquã de fundo vicini, vel propter seruitutem impositã, vel propter præscriptam, vel propter naturam loci: cessat hæc actio. Paul. de Cast.

II. PAVLVS libro quadragesimonono ad Edictum.

IN summa tria sunt per quæ [y] inferior loc⁹ superiori seruit: aut conuentione, aut lege, aut vetustate: vt exempla habuimus. ff. l. proxi. circa finem. [APVD

A LABEONEM.] In fundo inferiori erat quædam fossa gratia agrorum siccandorum, & non extabat memoria quando facta esset: in illã fossam decurrebat aqua ex superioribus fundis. nunc dominus in cuius prędio erat fossa, non vult purgare, nec patitur purgari illã foueam, cum esset plena lapidibus vel terra: & sic aqua restagnat in superiores fundos. dicitur B quòd domini superiorũ possunt agere act. aquæ pluu. arc. contra inferiorẽ vt vel ipse purget, vel patiatur ab eis purgari illã foueã. Idem multo magis seruandũ est in hoc casu. nã si inter meum & tuum fundũ & tuum erat fouea quæ erat communis. s. mea & tua: & in eã decurrebat aqua ex meo fundo & tuo: & cum esset plena lapidibus vel terra, & vellem purgare eam partẽ quę mihi accedit, tu. non permittis: agam contra te act. aquæ pluu. arc. quòd tamẽ C limita, nisi aliquod opus causa aquæ mittendæ: licet occasione illius operis habeam damnum, non tamen habeo hanc ac. Idem est & si operis ex quo timeo damnum, memoria non extat quando sit factũ. [APVD ATTEIVM.] Pone casum vt ex glo. colligitur quæ incipit, in cuius prædio &c. [ITEM VARVS.] Aggerẽ qui erat in fundo tuo, vis aquæ deiecit: & ita aqua pluu. quæ mihi prius nõ nocebat, modo nocet. nunc volo agere contra te act. aquæ pluu. ar. vt tu reficias aggerẽ. quæritur an possim? & dicit Varus fore distinguendum. nã si naturalis erat agger, non possum agere. idem si manu factus, sed eius memoria non extabat. si autem extet, tunc possum agere. Labeo autẽ dicit quòd si manu factus sit agger, & si memoria eius non extet, agere possum vt reponatur. nam hac act. neminem cogi posse &c. Sed in naturali aggere destructo habebo saltem vtilem act. vel interdictum vt me permittat reficere. hoc enim æquitas suggerit, etsi iure stricto deficiamur. [APVD NAMVSAM.] Aqua ex superiori agro ibat in inferiorẽ per quandam foueã naturaliter factam. vna die aqua crescens per nimiũ, totam illam foueã repleuit lapidibus & terra, ita quòd aqua amplius intrare nõ potest: & sic aqua remanebat in superiori agro: & sic superior ex hoc damnum habebat. nunc superior vult agere contra inferiorem vt sinat purgari illam foueam. quæritur an possit. Et dixit Namusa quòd sic. Labeo autem cõtrarium dixit hac ratione. nam sicut ex natura seruiebat inferior fundus superiori: sic cum per se natura agri fuerit mutata, æquo animo vnũquẽque ferre debere. postea iurisc. sententiam Namusæ approbat æquitate plenam. [IDEM LABEO AIT.] Ex agro meo aqua decurrebat in tuum inferiorem: & sic sæpe currẽdo excauauit in fundo tuo. i. fossam fecit, & sic aqua in illã fossam decurrit. nunc fossa repleta terra vel lapidibus, aqua restagnat in superiorem agrum. Dicitur quòd non possum agere tecum vt purges, vel purgari sinas. & hoc dixit Labeo. Si autẽ iure seruitutis illa fossa facta sit, cuius memoria non extat: tunc bene possum agere vt reficias. [IDEM LABEO.] Nunc dicit: quando quæritur an extet memoria facti operis vel non: non est necesse quòd dicatur dies & cõsul sub quo factum fuit opus, sed sufficit si sciatur factum esse, id est, factum esse non ambigatur. & vt breuiter dicam, non est necesse quòd testes dicant se vidisse quando id opus factum sit: sed sufficit si dicãt se audiuisse eos qui memoria tenuerint, id est, dicãt quòd audierint quosdam dicere quòd viderunt quando illud opus factum fuit. [IDEM LABEO.] Si vicin⁹ fecit aliquod opus in fundo suo per quod aqua fluminis quæ inde ibat, nõ iuit, & sic aqua iuit ad fundos aliorũ, & dabat eis damnũ: quæritur an vicini possint agere contra istũ act. aquæ pluu. arcendę. Dicitur quòd non, si iste fecit causa vitãdi damni: non vt vicinis noceret. Secundo dicit. si fundus tuus debet meo fundo seruit. recipiendi aquam ex meo fundo: & sic aquã recipias, & nunc velis agere act. aquæ pluu. arcen. ne immittam aquam: dicitur quòd non potes. & hoc etiam dixit Labeo. Fran.

a *Quasdam leges.* i. pactiones solere apponi: vt insti. de ser. §. fi.
b *Dictas.* id est, consuetas dici.
c *Agris.* inferioribus.
d *Flumina.* scilicet peruenientia de superiori agro. Vel dic flumina, id est, superabundantia aquæ.
e *Liceat mihi.* cuius agri sunt illi qui sunt pleni aqua venięte ex fundo superiori.
f *Aggeres.* vt aqua versus aliquã partem vadat, vt ager meus ea enacuetur.
g *Lex.* id est, pactio. fic. ff. depositi. l. j. §. si cõueniat.
h *Cõmodo.* vt. j. de re. iu. secundum naturam. & C. de ca. tol. l. j. §. fi. secundo.
i *Si tamen lex agri.* id est, pactio.
k *Non inueniatur.* nec natura loci hoc declarat: qa plana sunt loca.
l *Vetustatem.* cuius nõ extat memoria, secundum. M. vel. x. an. secũdum nos, vt statim dices: & hoc in pluuia. nã & in non pluuia idem est: vt hic subiicit, sane enim &c. Accursius.
† *Not. quòd consuetudo cuius memoria non extat, habet vim constitutionis, & iuri derogat. concor. tex. i. cano. hæc quippe. 3. q. 6. gl. in. c. sup quibusdam. §. 1. de verbo. & re. signifi.*
m *In seruitutibus.* aquæ, & aliis.
n *Nõ inuenitur imposita.* i. nõ probatur per testes qui interfuerint cõstitutioni seruitutis: sed solo legitimo tępore eã sibi defendat.
o *Diu.* i. tanto tępore cuius nõ extat memoria. sic ponitur diutius. j. de itine. actuq; priua. l. apparet. §. pe. minori enim tępore quæri nõ posset: vt. l. proxi. §. idẽ Labeo ait si in agro. &. §. idem Labeo ait cum quæritur. &. ff. de serui. l. seruitutes. & secũdũ hoc quod subiicit longã, expone. i. longissimam. tu dic diu pro. x. an. poni: vt. j. qui & à qui. l. si cũ fideicõ. §. Aristo. & lógã similiter. x. an. vt insti. de vsucap. in rub. & in prin. & loquitur de ser. aquæ quæ perpetuã habet causam vel quasi: vt. ff. de ser. vrb. præ. l. fo- ramen. §. fi: sic ergo loquitur, vt si vsus est longo tępore, & ex so- lo tępore nitatur, dicatur acquisisse longa cõsuetudine. i. per lõ- gam consuetudinem etiã sine titu. vt. ff. si ser. vin. l. si quis diuturno. si vero non ex tempore nitatur, sed dicat aliquo modo cõstitutã sibi vel prædecessori suo fuisse seruituté: idq; longa cõsuetudine dicat pręsumendũ: audit. & hoc est, vel iure impositã &c. Arg. ff. de vsur. l. cũ de in rẽ verso. & sic habeas ibi, vel iure &c. Alii habent hic velut: & tunc primum, scilicet si vsus est longo tempore, comprehendat ambos prædictos casus quibus cõstituitur seruitus: velut si esset iure imposita per pactionẽ, vel testamẽtum: subaudies tamen quasi impositam: vt statim dices.
a Istud nõ est verũ, secũdũ Bart. quia dictio diu verificatur. i. 10. anus: vt. j. qui & à qui. l. si cum fideicomissa. §. Aristo.
p *Neque.* hæc verba expone vt. j. quod vi aut clam. l. j. §. quid si vi. & l. iij. §. fi. & de vi & vi ar. l. vim facit. & vti pos. si duo. §. hoc interdictum.
q *Consuetudine.* id est, per longam consuetudinem.
r *Cogemus.* aliter cũ quis impositã seruituté habet. tunc enim eũ cogemus: vt. ff. de ser. vrb. præd. l. eum. Ir. Imò generaliter idẽ in seruitutibus, vt non cogatur: vt. ff. de ser. l. quotiés. §. seruitutum. Azo. & speciale est in seruitute oneris ferendi. per. d. l. eum.
s *Munire.* refert se quando pacto, vel vetustate.
t *Quasi seruitus.* Nota quasi, quia sicut præscriptione quæritur vtile dominiũ: ita vtilis seruit⁹, nõ directa quæritur tępore. hinc est q̃ vtilis actio pro ea datur: vt subiicit. Alij dicunt, quasi esse expressiuum veritatis. & quod subiicit vtilem, dicũt. i. efficacem.
u *Actionẽ.* cõfessoriã. M. vt. ff. si ser. vin. l. si qs diuturno. in pri.
x *Interdictum.* vtile vti pos. vt. ff. si ser. vin. l. secuti. §. Aristo. in fi.
b Adde tu & ff. de ser. l. pe. Item no. hic longam consuetudinem pro lege quæ dicatur longa consuetudo: & dic quòd tã &. j. e. l. si. &. C. de iure cinili quam canonico dicitur decem annorũ. q̃ fic ꝓbo. ad
y *Per quæ.* id est, propter quæ.

BIU Cujas

lex, [a] natura loci, vetustas, [b] quæ semper pro lege habetur: minuendarum [c] scilicet litium† causa.

Qui impedit me vti seruitute mihi debita vel præscripta: tenetur hac actione. secus si opus fiat publica auctoritate, vel facti memoria non existente. Bartolus.

℣ Apud Labeonẽ proponitur fossa vetus [d] esse agrorum siccãdorum causa: nec memoriã [e] extare quãdo facta est. hanc inferior vicinus [f] non purgabat. sic fiebat, vt ex restagnatione eius aqua fundo nostro [g] noceret. Dicit igitur Labeo aquæ pluuiæ arcendæ cum inferiore agi posse, [h] vt aut ipse purgaret, aut te [i] pateretur in pristinũ statum eam [k] redigere. Præterea si in confinio [l] fossa sit, neq; purgari vicinus patiatur eã partem quæ tibi accedat: posse te magis [m] [agere] aquæ pluuiæ arcẽdæ actione, Labeo ait.

Nota duos casus in quibus cessat hæc actio, scilicet opere manu facto, vt quando fuit factum auctoritate publica, & quando non extat memoria. Paulus.

℣ Cassius autem scribit, siqua opera† aquæ mittendæ causa publica auctoritate [n] facta sint, in aquę pluuiæ arcendæ actionem non venire: in eademque causa esse ea quorum memoriã vetustas [o] excedit.

Vicinus qui habet fossam iure seruitutis in fundo vicini: si illa fossa repleta dat dãnum ei in cuius fundo est, cogitur eam reficere. Pau. de Cast.

℣ Apud Atteium verò relatum est, eam fossam, [p] ex qua [q] ad inferiorem fundũ aqua descendit, cogendũ esse vicinum [r] purgare: siue extet fossæ memoria, siue nõ extet. quod & ipse puto probandum.

Qui nõ patitur opus naturale vel quasi in pristinum statum reduci: hac actione vtili conuenitur. Bartolus.

℣ Item Varus ait: Aggerem qui in fundo vicini erat, vis aquæ [f] deiecit: per quod effectum est, vt aqua pluuia mihi noceret. Varus ait, si naturalis agger fuit, non posse me vicinum cogere aquæ pluuiæ arcendæ actione, vt eum reponat, [t] vel reponi [u] sinat. Idemque putat & si manu factus fuit, neque memoria eius extaret. quòd si extet: putat aquæ pluuiæ arcẽdæ actione eum teneri: Labeo autẽ [putat] si manu factus sit agger: etiã si memoria eius non extat, agi posse, vt reponatur. [x] nam hac actione neminẽ cogi posse, vt vicino prosit, sed ne noceat, [y] aut interpellet [id] faciẽtẽ quod iure facere possit. ℣ Quãquam [z] tamen deficiat aquæ pluuiæ arcendæ actio [directa:] attamen opinor vtilem [a] actionem vel interdictũ [b] mihi cõpetere aduersus vicinum, si velim aggerem restituere in agro eius: qui factus quidẽ mihi prodesse potest: ipsi verò nihil nociturus est. [c] hæc æquitas suggerit, & si iure [stricto [d]] deficiamur. ℣ Apud Namusam relatum est, si aqua fluens [e] iter suum stercore obstruxerit, & ex restagnatione superiori agro noceat, posse cum inferiore [f] agi vt sinat purgari. hanc enim actionem non tantũ de operibus esse vtilem [g] manu factis, verũ etiam in om-

a *Lex.* id est, pactum. M. ideo dictum, quia vt lex seruatur: vt. ff. depo. l. j. §. si conueniat. Azo.

b *Vetustas.* cuius non extat memoria, secundum quosdam. tu dic aliter: vt. ff. l. proxi. §. fi. diximus.

c *Minuendarum.* sic. ff. si cer. peta. l. quidam. &. C. de transac. fratris. & de agri. & censi. litibus. in prin. li. xj. Et no. quòd natura & loci vetustas cedunt legi† lites sunt dirimẽdæ, & tamen lex &c. Item lex & natura cedunt vetustati: vt. C. de præscrip. lon. tẽpo. l. fi. in fi. &. j. §. itẽ verbo ea. l. §. Cassius. in fi. & concor. positæ in superiori. l. in fin. hic dici possunt. Accursius.

† *Nota quòd superuenienti* : vt. ff. l. *celeriter expediẽdæ. cõcor. text. in verbo rũ. instit. de inuti. stipu. tex. in. l. æquissimũ. ff. de vsufru.*

d *Vetus esse.* id est, fossa vetus est, &c.

e *Memoriã.* fossę factę.

f *Vicinus.* i. cuius erat prædium. Azo.

g *Nostro.* qui tertij eramus ab eo de cuius prædio aqua currebat, & in cuius prædiũ decurrebat pro siccando nostro prædio & aliorum.

h *Agi posse.* Quo modo hoc, cũ nihil faciat: & hæc actio ex opere facto datur: vt. ff. eo. l. j. §. hæc autem actio? Respon. ius interpretatur eum facere.

i *Aut te.* qui es vnus de his quibus nocetur. & hoc vltimum est verius: cum ea non sit natura seruitutum vt cogatur aliquis aliquid facere: vt. ff. de serui. l. quotiens. §. seruitutũ. &. ff. l. proxi. §. fi. Vel dic quòd solitus erat purgare: nec memoria extabat quo tempore nõ esset solit[9] purgare: vt &. j. ea. l. §. idem Labeo ait si in agro. &. ff. de proba. l. si arbiter. Acc.

† *De operibus aquæ mittẽdæ causa publica auctoritate faciendis, Plat. dial. 6 de legib.*

ADDITIO. Dic q̃ prima solu. destruit tex. & secunda cõtinet diuinationẽ. quare dicas aliter, secundũ Bar. hic, quòd quoddam est opus quod affert commodum facienti, vt in purgãdo fossam vbi est recollectio pinguedinis: & tũc debet agi alternatiue. & quoddã est opus quod debet fieri iure seruitutis, quod nõ præbet cõmodũ faciẽti: & tũc ille qui debet seruitutẽ, nõ debet facere: vt. ff. l. proxi. in fine. quod tene menti, secundum eundem Bartolum.

k *Eam.* scilicet fossam.

l *Si in confinio.* ad hoc quod de confinio dicit, facit. ff. pro socio. l. illud. & communi diui. l. arbor. &. j. de acqui. re. do. l. adeo. §. fi. &. l. seq. Accursius.

l *Confinio.* scilicet duorũ fundorum: & sic erit communis fouea.

m *Magis.* magis ideo dicit, quia iure dominij quod habes in ea. at in superiori casu agitur actione aquæ plu. arcen. iure seruitutis competentis: & ita vtilis superiori casu, hic directa: vt. j. eo. l. pen. dices. in hoc ergo differt hic casus à superiori.

n *Publica auctoritate.* sic habes in causa damni infecti: vt. ff. titu. j. l. si finita. §. si publicus.

o *Vetustas.* quãdo dicatur extare memoria, & quãdo nõ: dicit. j. ea. l. §. idẽ Labeo ait cũ quęritur. &. ff. de pba. l. si arbiter. sed quidam dicũt hoc de vetustate corrigi per sequẽ. §. quod nõ placet.

p *Fossam.* quæ est in superiori fundo.

q *Ex qua.* scilicet fossa.

r *Vicinũ.* in cuius prædio erat fossa quæ debebat seruitutẽ. nec ob. ff. de serui. l. quotiés. §. seruitutũ. quoniã cũ fuit imposita seruitus, hoc fuit expressum in pacto, vt vicinus in cuius prædio siue fossa imponebatur seruitus, deberet purgare fossam: & sic subaudiebat hic Io. aliàs regulariter est cõtra. vt ff. de fer. vrb. prę. l. seruitutes. §. si sublatũ. & ff. de ser. l. quotiés. §. fi. nisi in seruitute oneris ferẽdi: vt. ff. si seruũ. vindi. & si forte. §. etiã. & l. sicuti. in prin. &. §. j. nõ ergo ob. ff. pxi. §. & j. §. idẽ Labeo. in eo q̃ hic subiicit nõ interesse extet memoria vel nõ: quia frustra quæritur memoria vbi ex pacto debetur, vel ex loci natura. Alij dicũt vicinũ purgare. i. pati purgare. Tertij dicũt, hic speciale, vt etiam ipse purget: quia cũ habeat emolumẽtum vt aqua sua recipiatur, sentiat & onus. & in eo quod subiicit, extet memoria &c. dicũt corrigere superioré. §. & ab illo. j. ea. l. §. idẽ Labeo. notãt differentiã, quasi illic in opere loquatur: hic autẽ in fossa. vel aliter cogitur vicinus in cuius agro est fossa, non ab inferiori, sed à superiori vel collaterali cui nocet aqua ex restagnatione. Accur.

s *Vis aquæ.* i. violẽtia aquæ, vel cõtrouersia. sic. ff. de dam. infe. l. fluminum. §. idẽ Seruius.

t *Reponat.* i. restituat.

u *Reponi.* i. restitui.

x *Vt reponatur.* i. reponi sinatur. R. & hoc p. bat. nã hac &c. Vel dic proprie vt ipse reponat. quod verò sequitur, nã hac actione, ad naturalẽ pertinet, vbi est secus. prima placet.

y *Ne noceat.* nocet aut. mihi si non patiĩ me cl̃o, nisi reponere naturalẽ, vel quasi naturalem: à quo naturaliter debeo sentire cõmodũ: sed vbi extaret memoria, diceretur mihi, pficere si dicat eũ cõpelli pati: ideoq; nõ cõpelliť. pficere si dicat eũ cõpelli pati: ideoq; nõ cõpelliť.

z *Quanquam.* videtur ad vtrũque referri, ad naturalem, & quasi naturalẽ aggerẽ. s. quãdo nõ extat memoria. Alij referũt ad naturalẽ tantũ, vt addat prædictis. nã statim dixerat de quasi naturali.

a *Vtilẽ.* aquæ plu. arcẽ. sed cõtra. ff. e. l. j. §. sicut. Sol. ibi denegat directã: hic concedit vtilem. Itẽ argu. contra. ff. titu. j. l. Proculus.

b *Interdictum.* vtile vti poss. R. vt dixi. ff. l. j. §. fina. vel ne vis fiat mihi: sicut de arboribus cædendis: vt. j. de arbo. cæ. l. prima. j. respon. &. §. deinde. vel quod vi aut clam: vt. j. quod vi aut clam. l. competit. §. fi. secundum Azo.

c *Nociturus est.* vel parũ, est argu. ff. de euic. l. in creditore. &. C. de preci. impe. offe. l. quotiens. &. l. rescripta. &. j. ne quid in loco publ. fi. l. ij. §. si quis à principe. & ne quid in flu. pub. l. j. §. sunt autem qui putant. &. ff. de relig. l. si quis sepulchrum. in prin.

d *Etiã si iure stricto.* pferẽ ergo æquitas rigori: [a] vt &. C. de iud. l. placuit. &. ff. si cer. peta. l. si tibi. &. C. si ali. res pi. da. sit. l. cũ res. M.

e *Fluens.* natura per prædium inferioris vicini. Azo.

f *Inferiore.* naturaliter seruiente superiori: vt. ff. ca. l. in prin.

g *Vtilem.* id est, efficacem.

BIU Cujas

nibus quæ non secundum voluntatem sint. Labeo cõtra Namusam probat. [a] ait enim, naturam agri ipsam à se mutari posse: & ideo cũ per se natura agri fuerit mutata, ęquo animo vnũquemq; ferre debere, siue melior, siue deterior eius conditio facta sit. idcirco & si terræmotu, aut tempestatis magnitudine soli causa mutata sit, neminem cogi posse [b] vt sinat in pristinã loci conditionẽ redigi. Sed nos etiam in hunc [c] casum æquitatem [d] admisimus. ¶ Idẽ Labeo ait, si in agro [e] tuo aquarum cõcursus locum excauauit: [f] aquæ pluuiæ arcendæ actione agi nõ posse tecum à vicinis. [g] Planè si fossa iure [h] facta sit, aut cuius memoria non extat: agi tecum posse aquæ pluuiæ arcendæ, vt reficias. [i]

Ad probandum operis facti memoriam extare, admittitur probatio de auditu auditus. Paulus de Castro.

¶ Idem Labeo [k] ait, cùm quæritur an memoria extet [ex] facto opere, nõ diem & cõsulem [l] ad liquidum exquirendum: [m] sed sufficere si quis [n] sciat [o] factum [esse: p] hoc est, si factum esse non ambigatur: nec vtique necesse esse supereſſe qui memine rint: [q] verũ esse* qui audierit [r] eos qui memoria [s] tenuerint.

Si vicinus opere manu facto excludit aquam ne sibi noceat, quam non tenebatur recipere natura loci, vel iure seruitutis: licet ex hoc alteri noceat, non tenetur hac actione. Paulus.

¶ Idem Labeo ait, si vicinus flumen [vel] torrentẽ [t] auerterit, [u] ne aqua ad eũ perueniat, & hoc modo sit effectũ vt vicino noceatur: agi cum eo aquæ pluuię arcendæ non posse. aquã enim arcere [x] hoc esse, curare ne influat. [y] quæ sentẽtia verior est, si modò nõ hoc animo fecit, vt tibi noceat, [z] sed ne sibi noceat.

Qui tenetur aquam recipere iure seruitutis, non habet hanc actionem, nisi immoderate lædat. Paulus.

¶ Illud etiã verum puto (quod Ofilius scribit) si fundus tuus vicino seruiat, [a] & propterea aquam recipiat, cessare aquæ pluuiæ arcẽdæ actionem: sic tamen si non vltra modum [b] noceat.

Cui consequens est, quod Labeo putat, [c] si quis vicino cesserit, [d] ius ei esse aquam immittere: aquæ pluuię arcendæ eum agere non posse. [e]

a *Probat.* iuris rigorem inspiciens.
b *Cogi posse.* de rigore: vt hic, &. j. eo. l. Atteius. §. cũ igitur. &. ſ. de ſer. ruſti. prædi. l. ſi mihi. §. ſeruitus. &. ſ. e. l. j. §. ij. in fi. &. §. in ſumma. &. §. item ſciendum. &. ſ. tit. j. l. flum inũ. §. vitiũ. &. §. hæc. quæ omnes ſunt contrariæ ſuper hoc quod ſequitur. ſecus de æquitate, quæ præualet: vt ſubiicit. &. ſ. e. §. itẽ Varus. &. j. e. l. fi. §. fin. in fi.
c *In hunc.* non ſolum in ſuperiori.
d *Æquitatẽ.* Namuſæ: quæ purgare mihi permittit ſi mea interſit, nec vicino noceat.
e *In agro.* inferiori.
f *Excauauit.* & ſic in locũ cõcauum aqua ex vicinis prædiis decurrebat: nũc autẽ locum nõ purgat: & ſic aqua reſtagnat in prędia vicinorũ: & damnum eis dat, ſiue dare poteſt.
g *A vicinis.* vt patiaris locum purgari, vel purges: & eſt ratio, qa ſeruituté aquæ recipiẽdæ nõ debes: alioquin cõtra: vt ſtatim ſubiicit: vt. ſ. e. l. §. apud Atteium. &. j. de iti. actúque priua. vnde. §. ait prætor. &. §. vtilitas. & §. hoc autẽ. cũ ſuperiori. §. ſecus forte de æquitate: vt. ſ. pxi. §. Ac.
h *Iure.* ſeruitutis vicinis debitæ. Azo. vel iure, id eſt, cõuẽtione: vt &. ſ. e. l. j. §. fi. in prin.
i *Reficias.* vel refici ſinas: vt. ſ. e. l. j. §. j. & fac. j. eo. l. qđ principis. §. fi.
k *Idem Labeo.* No. qꝫ
Actor in actione aquæ plu. arcen. tria probare debet.
tria debet actor ꝓbare in hac actione ad hoc vt opus deſtruatur. ſ. opus manu factum: & quòd poteſt nocere: & eius memoriã extare. E contra reus ad ſui defenſionem alia tria: vel alterum eorum. ſ. pactum factum, vel loci naturam, vel memoriam facti operis non extare. & probantur hæc. ſ. eo. l. j. §. j. &. ij. &. §. fi. &. l. in ſumma. in prin. &. j. de ſtatulibe. l. Labeo. de tertio dicit hic qualiter probet actor. & idem dicit. ſ. de proba. l. ſi arbiter. item in fine illius. l. dicit de tertio qualiter ſit probandum ab eo.
a iſta gl. eſt mẽti tenenda ſecundũ Bar. ad hoc quòd in inſtrumentis priuatis obligationis realis non requiritur dies & cõſul.
l *Et conſulem.* idem in obligatione pignorum. [a] vt. ſ. de pigno. l. penult. §. idem quęſit. aliter obſeruatur in libellis accuſatoriis: vt. j. de accuſa. libel. in prin.
m *Exquirendum.* quia teſtes non habent neceſſe dicere hæc.
n *Si quis.* ſcilicet teſtis.
o *Sciat.* i. vehementer opinetur, vt ſtatim probat. ſcire enim, ꝓprie eſt veritatem viſu perceptam in mẽte tenere. hoc autẽ de illo dici non poteſt, qui ex aliorum recitatione quid credit. Azo.
p *Factum eſſe.* ab homine. R.
q *Meminerint.* quando factum ſit.
r *Audierint.* ſic ergo dixerunt quidam hoc eſſe ſpeciale vt recipiatur teſtimonium de auditu: quod non placet: immo vbilibet recipitur. quid enim ſi paries vel cortina media eſt inter teſtes & cõtrahentes, vel teſtatorẽ? ſed in hoc eſt ſpeciale, quòd de auditu auditus, ſiue de auditu alieno recipitur. Hug. aliàs regulariter contra: vt. C. de teſti. l. teſtium. & in authẽ. de hære. & Fal. §. hinc nobis. cõl. j. Item no. quòd quandoque credulitatis teſtimonium recipitur: [b] vt in authẽ. vt hi qui ob. ſe habere perhi. res mi. col. vi. & de hære. & fal. §. ſi verò abſunt. & in authẽ. de ſan. epiſ. §. j. col. ix. ſed improprie teſtes dicuntur in dictis caſibus. idem & in cauſa matrimonij ſecundum antiquos canones: vt teſtimoniũ de auditu alieno recipiatur: vt. xiiij. quæſtio. ij. c. ſuper. ſed hodie illud per concilium Lateran. corrigitur.
b Adde Pa nor. in c. ſir miter. nu. i. & quod ibi no. remiſſi. ue apoſtil. ad ipſũ poſt alios ī ver. ſ firmiter. extra de ſum.
ſ *Memoria.* à quo tempore opus ſit factum. item nota ex hoc. §. quòd teſtes non tenentur dicere conſulem & diem: licet quandoque interrogẽtur, cum habentur ſuſpecti: vt. ſ. de teſti. l. iij. §. j.
A ſecus in inſtrumentis: vt in authen. vt præpo. no. impera. §. vnde ſancimus. col. v. & ſic eſt arg. cõtra. C. de fi. inſtru. l. in exercẽdis.
ADDITIO. Tu ſolue ſecundũ Bart. hic quòd in effectu probationis tantum valent teſtes, quantum inſtrumenta: vt in contrario. ſed in modo probandi differunt: vt hic.
t *Torrentem.* aliàs, torrens. aliàs, torrentem. & dicitur torrens, id quod hyeme tantum fluit. nam ille proprie dicitur torrens: vt. j. de flumi. l. j. §. j. ſed hic nõ curo ſit torrens vel perenne: priuatum vel publicum: vt. C. de al-lu. l. j. in prin.
u *Auerterit.* faciendo in ſuo opus non ita indiſtincte, ſed ita, in flumine ripáve eius: vt. j. de ne quid in flu. pu. l. j. in princ. &. §. ſunt autem qui putant.
x *Arcere.* ſcilicet iſtũ dicimus.
y *Influat.* ſcilicet in ſuum agrum: quod ei licet.
z *Noceat.* tunc de dolo tenebitur, cum non ſit aqua plu. vt. ſ. eo. l. j. §. denique. &. §. in ſumma. & hoc caſu facit. j. eo. quod principis. §. fi. ſed cõtra. huic §. ad primam partem. ſ. eo. l. j. §. Neratius. Sol. vt ibi. & eodem modo ſolue aliud. j. proxi. §.
a *Seruiat.* hoc tollit cõtra. ſ. proxi. §. & dic vicino, id eſt, fundo vicini.
b *Modum.* in ſeruitute conſtituenda ſtatutum. R. vt ſupra de ſer.
*tri. & ī. c inquiſitionis. §. quæſtioniſti. nu. 3. vbi etiã addidi ad eũ in verſi. per credulitatẽ. deaccu. Lãfran. de Ovia. ī. c. quoniam cõtra falſã. §. teſtiũ depoſitiones. verſ. præterea. & ibi no. in apoſtil. poſt Bene. vadũ. extra de ꝓba. Bart. So. in ſuo tract. fallẽ. re. 409. & do. & præceptorẽ meũ do. Philip. Deciũ cõſi. 166. colũ. 6. vol. 2. & Feli. in. c. quoties. col. 3. ver. glo. fi. poſt Papor. ibi. co. 2. verſi. ſed quæro. extra de teſti. & in alle. §. quæſiti. co. 1. ī. 1. no. de accu. * verũ etiã ſi. Flo.*
c *Putat.* dicens idem per alia verba.
d *Ceſſerit.* id eſt, conceſſerit.
e *Non poſſe.* nihil enim proficit ceſsio ſi ſtatim collata ſequatur prohibitio. R. & facit ad tuendam ſeruitutem pacto conuentã. ſ. eo. l. j. §. fi. &. l. ij. in principio legis.

Apud Trebatium.] CASVS. Pone caſum huius princi. vt in glo. & literam expone vt in glo. [IDEMQVE TREBATIVS.] Ex balneo vicini aqua calida decurrebat in locum alterius, & nocet ei. dicitur quòd non habet hanc actio. intelligas tamen quòd habet negatoriam, prout dicitur in glo. [SI VICINVS.] Hortum habebam quem certo tempore anni irrigabam: & aqua de qua irrigabam, recidebat in fundum inferiorem. nunc de horto feci pratum: & ſic cœpi ſæpius irrigare. & ſic ſæpius quàm conſueuerat ibat aqua in fundum inferiorem: & cœpit ei nocere, quæritur an inferior poſsit agere cõtra me act. aquæ plu. arcen. vel de damno infecto? dicitur quòd nõ, niſi ego complanauerim locum, ſiue fundum meum, vt ſic citius aqua iret in inferiorem. nam tunc teneor hac act. aquæ plu. [AQVAE PLVVIAE.] Dicitur quòd act. aquę plu. ar. datur contra eum qui in ſuo opus fecit. ſi autem feciſſet in publico, non tenetur: & mihi eſt imputandum quare nõ feci mihi caueri de damno infe. ſed ſi fecit in priuato opus iuxta quod erat pu. locus: & poſtea meus fundus ex illo opere damnum habet, bene habeo hanc act. [NEQVE.] Dicitur quòd fructuario non datur hæc act. directa, nec contra eum. Fran. [APVD TREBATIVM.] In fundo meo oritur fons: & per riuulos eum deriuo in fundũ vicini de natura ſeruientẽ. quod licet: vt hic, &. ſ. e. l. j. §. fi. &. l. ij. in princ. & ſecundum hoc dicit fullonicas. i. riuos ſubterraneos: à folle: eo quòd per follem ſiue burſam vel quãdã quaſi manicam aqua mittitur, nõ à fullone, vt accipitur ſecundũ vnã expoſitionẽ. ſ. de vſufru. l. ſi cuius. §. fi. vel etiam à fullone: quia & fullones in diuerticulis aquarum lauãt telam. Alij dicunt, quòd veniebat de fundo vicini ad meũ, & ex fonte ibi in meo facto remittebam

in fundum

BIU Cujas

in fundum vicini.quod licet:vt hic dicit. Tertij dicũt,quòd per subterraneos meatus ex fundo vicini in meum veniebat: & fontem faciebat. ego fodiebam vt facerem ei aquæ fullonicas, siue diuerticula,vt vitaré eius abundantiã:& tũc inueni locum vnde intrabat ad fundũ meũ:& ideo accepto consilio obstaculũ posui ne flueret:& sic aqua in fundũ vicini rediit per immissionẽ. & secundum hoc ex his legitur vt notetur causa remota,non efficiens. & instituisse.s. inspecto primo proposito: vel etiã instituerat,licet consilium mutauerat. Et si quęras:cur ergo potuit immittere aquã in fundum vicinũ: vt.ẽ.si ser. vin. l. sicuti.§. Aristo? Respondeo, in primo casu natura: licet in aliis non tã mitto q̃ remitto siue me munio: quod licet: vt.ẽ.l.proquis xi.§.pen. Accursius.

Flo. aquã coꝛiuat, vel si spurcam quis immit.

Nota quòd vicinus inferior tenetur recipere aquam pluuiam naturaliter decurrentem de fundo superiori. plus dicitur hic, quòd etiam opere manu facto secũdũ quod requirit natura aquæ,puta per fullonicas.i. per riuulos, non tamen debet vicinus superior illam aquam in riuulis corrumpere vel spurcare: quia tunc contra eum agi posset.Pau.de Cast.

III. VLPIANVS libro quinquagesimotertio ad Edictum.

APud Trebatium relatũ est, eum in cuius fundo aqua oritur,fullonicas[a] circa fontem instituisse : & ex his aquam in fundum vicini immittere[b] cœpisse. ait ergo, non teneri eũ aquæ pluuiæ arcendæ actione. Si tamen aquam* quis contineat,[c] vel spurcum[d] quid immittat: posse eũ impediri[e] plerisque placuit. ℣Idem Trebatius putat, eum cui aquæ fluentes[f] calidæ noceant: aquæ pluuiæ arcendæ cum vicino agere posse. quod verum non est.[g] neque enim aquæ calidæ, aquæ pluuiæ sunt.[h]

Ex opere quod facit vicinus in suo gratia culturæ, licet damnum inferatur inferiori:nõ potest agi hac actione, nisi aliquid sit factum vltra necessitatem culturæ.Pau.

℣Si vicinus qui aruum solebat certo tempore anni irrigare[i], pratum illic fecerit:cœperitque adsidua irrigatione vicino nocere:[k] ait Ofilius,neq; dãni infecti,[l] neq; aquæ[m] pluuię arcẽdę actiõe eũ teneri,nisi locũ cõplanauerit, eóq; facto citatior[n] aqua ad vicinũ puenire cœperit.

Hæc actio non datur pro opere quod fit in publico : sed solùm pro eo quod fit in priuato.Paulus.

℣Aquæ pluuiæ arcendæ nõ nisi eũ teneri qui in suo opus faciat,[o] receptum est: eóque iure vtimur . quare si quis in publico opus faciat, hæc actio cessat:[p] sibíque imputare debet is qui damni infecti cautione sibi non prospexerit.[q] Si tamen in priuato opus factum sit, & publicũ interueniat:[r] de toto agi[f] posse aquæ pluuię arcendę,Labeo ait. ℣Neq; fructuarius,neque cum eo aquæ pluuiæ arcẽdæ agi potest[t].

Sufficit ad hanc actionem,quem esse dominum loci tempore quo ædificat.Bart.

IIII. IDEM libro quinquagesimotertio ad Edictum.

QVamquam autem cum domino operis tantùm aquæ pluuiæ arcendæ actio sit:[u] tamẽ Labeo scribit, si quis sepulchrũ[x] ędificauerit,ex quo aqua noceat:etiam si operis dominus esse desierit loco facto religioso, attamen magis probandum est, inquit, aquæ pluuiæ arcendæ eum teneri(fuit enim dominus[y] cùm opus faceret) & si iussu iudicis cõpulsus, opus restituerit,non esse sepulchri violati actionem.[z]

Possessor directa actione conuentus,si alienauit iudicio pendente:ex prima instantia condemnatur.Paulus.

a *Fullonicas.*id est riuulos.[a]

b *Immittere.*aliàs,immittere:& aliàs, remittere.

c *Contineat.* si habeas contineat,dic,id est,in vnum locum totam includat. Alia litera dicit corriuat. quæ apertius hoc innuit: sicuti corriuales dicũtur qui per eundem riuũ & ductũ aquam ducunt: vt ĵ.de aqua quoti. & æsti.l.j.§.si iter corriuales.magis enim lædit cũ tota simul immittitur aqua, q̃ si per diuersoria. i. diuersas partes: vt.ẽ.de ser.vrb.prę.seruitutes. §.stillicidium.

d *Spurcum.* i. aliquid turpe, per quod aqua turbatur . Dicitur enĩ spurca, qđ ex ore porci cadit.

e *Impediri.*per act.aquæ pluuiæ arcendæ,si cum alia mixta colorem mutat.vel actione iniuriarum : vel vti possi. vt.ẽ.de act.emp. l. qui pendentem. &.ĵ.vti possi.per totum titu. vel etiam, secundum Hug. per negatoriam si faciat iure seruitutis.

f *Fluentes.* ex balneo vicini.

g *Non est.* cogetur ergo negatoria , si contendat se facere iure seruitutis:aliàs iniuriarum,vel vti possi.vt not.ẽ.proxi.respon.

h *Pluuiæ sunt.* & ideo non habet locum hæc actio:vt.ẽ.eo.l.j.in prin.&.§.in summa.

i *Irrigare.* & in fundum vicini illam aquam immittebat iure seruitutis debitæ sibi.

k *Nocere.* per aquam.

l *Infecti.* quia non vitio loci timetur damnum , sed culpa hominis:vt.ẽ.tit.j.l.fluminum.§.præterea. Azo.Sed contra.ẽ.si ser. vin.l.siquando. in fine. Sed ibi in alieno faciebat sterquilinium: hic in suo proiiciebat aquam.Vel solue vt ibi.

m *Neque aquæ.* quia tanto tẽpore hoc fecerat,q̃ memoria non extabat:vel quia natura loci debebatur hæc seruitus.aliàs posset agi:vt.ẽ.l.proxi.§.fi.&.ẽ.l.j.§.item sciendum.in fin.vel ideo non agitur hic,quia non plus immittitur per vicem quàm antea : sed sæpius immittitur.

n *Citatior.* quàm antea.sic.ẽ.eo.l.j.§.ij.Accursius.

o *Faciat.* quo aliter aqua fluat , quàm natura fluere debet. vel eam non recipit naturaliter fluentẽ: vt.ẽ.e.l.j.§.item sciendũ.R. & intellige hic de directa qua solus dominus tenetur:vt hic,&.ĵ. proxi.§.&.l.proxi.in prin. &.§.idem Iulianus.&.l.si in publico. in fine.j.respon.vtili sic:vt.ĵ.eod.l.si vsusfructus.

p *Cessat.* vt &.ĵ.eo.l.si in publico.in prin.Accursius.

q *Nõ prospexerit.* quod potuit:vt.&.ẽ.si ser.vin.l. siquãdo.§.fin. &.ẽ.tit.j.l.si finita.§.j.&.§.de cęteris.itẽ & alio modo potest sibi cõsulere:vt dicam in.l. siquando.& hoc si nõ publice reficiatur. tunc enim alia via consulitur:vt.ẽ.tit.j.l.si finita.§.si publicus.& l.fluminum.§.j.& facit ẽ.tit.ij.l.iij.§.fi.

r *Interueniat.* in medio inter priuatũ locũ in quo opus fit: & eum locum cui nocet.

f *Agi.*vt &.ĵ.eod.l.si in publico.sic.ẽ.e.l.j.§. j.& est sic vbi pro altero non agitur : sed eo iuncto cũ altero sic: vt patet in nominibus:vt ẽ.fa.ercis.l. hæredes.§. j.&.l.ij.§.fina. Itẽ.ẽ.de ser.cor.l.si quis.§. fina. &.l.sequen.

t *Agi potest.*s.directo: sed vtili sic in vtroque casu: vt.ĵ.e.l.si vsusfructus.§. j. & facit. ẽ. de seruit.l.fi.in fi.& si vsusfructus petatur.l.j.Ac.

QVamquam.]CASVS. Licet contra dominum operis tãtũ detur actio aquæ plu. ar. tamen in casu etiã contra nõ dominum datur: vt si aliquis monumẽtũ fecit: tandẽ est ibi aliquis sepultus:& sic loc⁹ est fact⁹ religiosus:& ex hoc sepulchro aqua plu.nocet alicui:agetur cõtra illum qui fecit monumẽtũ,hac act.quia fuit dominus cũ opus fiebat, licẽt nunc non sit dñs:& ille si iussu iudicis destruat,nõ per hoc tenet act . sepul. viola. *[IVLIANVS QVOQVE.]* Fecisti op⁹ in fundo tuo,per quod aqua plu. mihi nocet. nũc cœpi agere cõtra te act. aquæ plu.ar.pẽdente hac causa alienasti fundum in quo feceras opus. dicitur q̃ nihilominus cõtra te proceda,& de præterito dãno, & de opere restituendo : & etiã de futuro damno.s.quod post alienationem cõtingit,habetur ratio. *[IDEM IVLIANVS.]* Dicitur q̃ actio aquæ plu. ar. datur contra dominũ faciẽtẽ opus in fundo suo. Sed quid si colonus tuus fecit opus in fundo tuo te ignorãte, per quod opus aqua plu. mihi nocet? nunquid tu teneris hac act? Et dicitur quòd non teneris, nisi vt præstes patientiam:colonus tamen tenetur interdicto quod vi aut clam, ad præstãdam impensam quę fit in destruendo opere,& ad emendandum damnum si quod ex hoc opere contingit. postea dicit quòd quando destruo illud opus in tuo fundo factum à colono tuo: si tu dominus petas cauerì à me de damno infe. debeo cauere. Vltimo dicit:ea quæ dixi in colono faciente opus in fundo domini domino ignorante,habent locũ in procuratore faciente opus in fundo domini domino ignorante.

u *Actio sit.* scilicet directa : vtilis tamen etiam cum alio est: vt supra.l.proxi.§.penul.dixi.

x *Sepulchrum.* nunc factum illatione mortui: ædificauit quippe monumentum:vt.C.de reli.l.si sepulchrum.

y *Fuit enim dominus.* vt &.ĵ.proxi.§.& sic no.initiũ spectandũ. sic.ẽ.man.l.si procuratorem.&.ẽ.de cõsti.pecu. item illa.§.quod adiicitur.& de edẽ.l.vbi.§.fi.ar.cõtra.ẽ.de pigno.& quæ nondũ. §.quod dicitur. *ADDITIO.* Dic secũdum Bar.hic,quòd illud contingit propter generalem obligationem præcedentem.

z *Actionem.*quoniã non dolo fecit.iuris enim executio nõ habet iniuriam:vt.ĵ.de iniur.l.iniuriarum.j.§.j.Azo & no.etiã hic

iussum

BIU Cujas

iussum iudicis excusare. [a] sic.ff.de iurisdict.om. iudi.si quis id.§.doli. & de his qui notan.infa.l.furti.§.qui iussu.&.j.quod vi aut clã.l. iij.§.sed si. ver.nõ tantum.&.ff.quod fal.tuto. aucto.l.interdum. & de rebus eorum.l.sed si pecunia.§.j.&.j.de solu.l.si lancem.& de admini.tuto.l.tutor qui.§.tutores. Arg. contra.C.de appel.l. quoniã. Ité not.quod legitime factũ est,non meretur pœnã. sic. C. de admi. tuto.l. sancimus. j. & de adulte. l. Gracchus.Accursius.

a *Cõcur.te. ff. c. qñ quis mãdato. & ibi Dy. & do.extra de reg. iur. lib. vi. Quod tamen fallit vbi apparet aperte iudicẽ procedere contra legem: vt per Dy. & Paul. de regu. Pe. & Bal. c. quã do. de offic. dele. Guido pape dec. ccxxiii. & in dec. cap. Tholo. dec. clxxvii. & Flo. quod alienationẽ contingit.*

[a] Iulianus quoq; scribit, si *post iudicium* [a] aquæ pluuiæ arcendæ susceptum, fundum alienauerit is cum quo actũ [b] esset de præterito [c] damno, & de opere restituendo: id statuere iudicem debere, quod iudicaret, si nulla alienatio facta esset. nam & fundo alienato nihilominus iudicium [d] manere, & damni rationem venire etiam eius quod* post alienationem contigerit. B

Dominus qui non fecit, nec nomine suo vtiliter factum est: tenetur hac actione ad patientiam: & tenetur qui fecit, ad interesse interdicto quod vi aut clam. B.

a *Post iudicium.* secus si ante: quia tunc plene dic vt.j.e.l.emptor. & l.seq. &.l. post vendi-tionem.in fi.

b *Actum.* sed nõ pernon actum.

c *Præterito.* quod tamen accidit post litem cõtestatam.de eo enim quod ante cõtingit,nõ tenetur: vt.j.eo.l.si tertius.§.officium.

d *Iudicium.* acceptũ. Sed nunquid litigiosa res est? sed nõ videtur: sed hæc actio est personalis: vt.j.eo. si tertius.§.aquæ.& litigiosa res est cum de dominio quæritur: vt in authen. de litig. in prin. col.viij.econtra videtur quòd sic: quia domino & contra dominum demum datur hęc actio, vnde quæritur de dominio: vt.ff.e.l.j. in prin. &.ff.l. proxi.§. pe. prima, placet: non quia sit psonalis: vt.C. de litig.l.ij.sed quia de re alienata non quæritur reali vel personali actione, sed opere facto.& fa.ad.§.ff.de alie. iud, l.iij. §. opus. &.§. ex quib⁹. &.j.de actio. & obli.quecũque.&.ff. de ser.cor.l.doli.§.hęc actio.&.l.præteritæ.

[I]dem Iulianus scribit, aquæ pluuiæ arcendæ actionem non nisi cum domino [e] esse, idcircõque si colonus ignorante [f] domino opus fecerit, dominum fundi nihil amplius quàm patientiam [g] præstare debere: colonum autem interdicto quod vi aut clam, impensam quoque restituendi [h] operis, & damnum (si quod ex eo datum fuerit) præstare cogendum. Si tamen C dominus desideret caueri sibi damni infecti ab eo, [i] ex cuius prædio nocet: * æquissimum erit, caueri[ei]oportere. [I]tem si non ego, [k] sed procurator meus tale opus fecerit, vt aqua pluuia noceat vicino: aduersus me hactenus erit actio, [l] quatenus aduersus colonum: ipse autem procurator interdicto quod vi aut clam, conueniri poterit, secundum Iuliani sentẽtiam, etiã post opus restitutum. [m]

* *Hal. notatur*

e *Cum domino.* de directa accipe: vt.ff.l.proxi.§.pe.dixi.

f *Ignorante.* secus si eo iubente: vt.j.l.proxi.§.fina.

g *Patientiã.* facit.j.l.proxi.&.j.e.emptor.& quod vi aut clam. competit.§.fi.

h *Restituendi.* id est, destruendi.

i *Ab eo.* sic construe: si dominus ex cuius prædio nocet: id est nocere potest.ff.aqua: desideret sibi caueri ab eo cui nocet aqua, & qui demolitur opus pro damno, quod posset contingere ex D demolitione.ff.de dam.infe.l.prætor.in fi.&.l.hoc amplius.§. de his.& sic etiam intellige.j.l.proxi.aliter autẽ nullus esset sensus legis: quia neque dominus ex cuius prædio nocet opus, sibi-ipsi cauere potest: nec dominus cui nocet, potest petere sibi cauere: quia non vitio loci, sed hominis culpa damnũ timetur: vt.ff. titu.j.l.fluminum.§.præterea.aliàs est in textu, cuius prædio nocetur:& tunc non est necessaria glo. Accur.

b *Tu vide Spe. (quia hoc non est indistincte verũ) in ti. de rest. spo. §.1.ver.ceterũ. vsq; ad fi. & in tit. de ope. noui nun. in prin. & vide pa tiatur ex cept. no. idẽ in tit. de re. mun. vers. pone ergo.*

k *Ego.* scilicet dominus.

l *Erit actio.* cum sine mandato meo fecit, secundũ quosdã. sed non placet: quia tũc dominus nõ tenetur sicut colonus: quia nõ ad impensas, sed ad solã patiẽtiam: nisi dicas colonum.i.locantẽ. Arg.ff.de acti.empt.l.veteres. planius ergo dicas: quia cũ mandato fecit vel ratũ me habente: quãdo debeo teneri: vt superiori casu colonus: vt.ff.patientiam & impensam præstem: vt.j.l.prox. in fi.&.j.quod vi aut clam.l.denique.§.penul.& fina.

m *Restitutum.* ab auctore, & suis sumptibus. si autẽ sumptibus domini, non ageret amodo contra procuratorẽ, cum sua nõ interfit. & hoc interdictum quod vi aut clam ad interesse datur: b vt.j.quod vi aut clam.l.semper.§.in hoc interdicto.

A *Si colonus.*] CASVS. Idem dicit quod dictum est.ff.proxi.ante.§.idem Iulianus. vnum tamen addit, quòd si colonus fecit opus domino sciente: quòd dominus tenetur etiam interdicto quod vi aut clam.

n *Noceat.* id est nocere possit.

o *Caueatur.* à demolitẽte: vt.ff.l.proxi.pe.rñ.

p *Fecerit.* dominus.

p *Fecerit.* sponte. non enim cogi potest: quia colono hoc onus incumbebat. Azo.

q *Non putet.* & male. licet enim nõ cogatur restituere, si tamen fecerit, poterit repetere impensam non solum actione locati, sed etiã nego.gest.vt.ff.de negg.gest.l.si communes. & arg.C.de actio. emp.l. ij.in fi.Azo.

r *Restituere.* sed tantũ patientiam præstare.

s *Fecisset.* colonus opus. idẽ si ratũ habuit: vt.j. quod vi aut clã.l. denique.§.pen. &.§.fi.

t *Interdicto.* quod vi aut clam: vt.ff.in prin.l. & facit.ff.ad.l.Aquil.l. liber homo. &.j. si fa. fur.fe.di.l.si familia.

Si tertius.] CASVS. Tertius vicin⁹ me⁹ fecit opus per quod aqua veniebat in fundũ vicini mei: & postea in meũ fundum, & dabat meo fundo damnũ. Dicitur q̃ possum agere acti.aquæ plu.arcẽ.vel cum tertio vicino, vel cum proxi. [SI EX PLVRIVM.] Si ex fundo pluriũ aqua mihi nocet: agam contra quemlibet dominorũ: & pro sua parte quilibet condẽnatur. si autẽ ex fundo cuiusdã noceat aqua fundo pluriũ: quilibet aget pro parte sua. [INDE QVAERITVR.] Si ego & tu habemus fundum cõmunem,& tu habeas alium fundũ proprium: & ex tuo fundo proprio aqua noceat cõmuni fundo: agam contra te act. aquæ plu.arcen. ita tamen, vt tantum pars damni præstetur. ecõtra si communis fundus noceat tuo proprio: ages contra me: sed tantũ partẽ dãni cõsequeris. [SI QVIS PRIVS QVAM.] Fecisti opus in fundo tuo per quod aqua plu. meo fundo nocet. antequam agã contra te, istum meum fundũ alienaui. Dicitur q̃ hæc actio transit ad emptorem. [AQVAE PLVVIAE.] Dicitur quòd actio aquæ plu.ar.est in personã. nam qui ea tenetur, est personaliter obligat⁹. [OFFICIVM.] Núc dicit quod sit officium iudicis cognoscentis super hac act. & est tale, quòd si ago cõtra eum qui fecit opus in fundo suo per quod aqua plu. mihi nocet: iudex iubeat illum destruere illud,& damnum faciat sarcire, quod post lit.contest.detur. damnum autẽ quod ante litẽ contesta.contigerit: non veniet in hac act. sed alia act. petetur: vt in glo. dicitur. [CELSVS SCRIBIT.] Si feci opus per quod aqua pluuia tibi noceat: teneor destruere mea impensa. si autem aliùs me ignorante in fundo meo, vt colonus vel similis: teneor tantum præstare patiẽtiam. Sed si seruus meus fecit opus in fundo meo: liberor dando pro noxa. si autẽ is fecit cui postea successi: teneor emendare damnum perinde ac si ego fecissem.

u *Si tertius.* respectu mei, qui dicor primus. Azo.

x *Vicinus.* primus. Azo.

y *Noceat.* id est, nocere possit.

z *Primo.* id est proximo.

a *Omisso.* quidam habent, cum tertio remisso primo. Alij, cum tertio

BIU Cujas

tertio missore. & est ad hanc.l.ſ.de dam. infe.l.qui bona.§.cum inter. &.ſ.de eo per quem fac.erit.l.j.§. ſi plures .& de tu. & ra. diſt.ſi ex duobus. Sed arg.cõtra in authen.de fideiuſ.§.j.& ad le. Aquil. ſi ex plagis.§. in cliuo. Item caute intellige hoc reſpon. quando proximus mihi vicinus aquam fluentem in ſuum fundũ, deriuet in meum. Si autem nihil faciat proximus meus vicinus: tũc diſtigue, aut habet neceſſe recipere iſte medius aquam vicini tertij: aut non. primo caſu cũ eo nullatenus ſit agendũ. in ſecundo tamen cum eo medio: vt j. ne quid in loco publi. l.ij. §. idem Labeo ſcribit, ſi quis in ſuo. circa fin.

℣ Si ex plurium fundo decurrens aqua noceat, [a] vel ſi plurium fundo noceatur: placuit (eóque iure vtimur) vt ſiue pluriũ fundus ſit, [b] ſinguli in partem experiantur, & condemnatio [c] in partem fiat: ſiue cum pluribus agatur, ſinguli in partem conueniantur, & in partem fiat condemnatio. ℣ Inde quæritur, ſi communi agro meo & proprio agro tuo aqua noceat, an agi poſsit aquæ pluuiæ arcendæ? Et putem agendum: [d] ſic tamen, vt pars damni præſtetur. Verſa quoque vice ſi communis ager ſit, qui nocet proprio: poterit aquæ pluuiæ arcendæ agi, vt quis damnum conſequatur: ſed in partem.

Hæc actio eſt perſonalis ſcripta in rem: & ideo pro damno futuro ad ſingularem ſucceſſorem tranſit. Bartolus.

℣ Si quis priuſquam [e] aquę pluuiæ arcendæ agat, dominium [f] ad alium tranſtulerit fundi: deſinit [g] habere aquæ pluuiæ arcendæ actionem: eáque ad eum trãſibit, [h] cuius ager eſſe cœpit. Cùm enim damnum [i] [datum] futurum cõtineat: [k] ad eum qui domin⁹ erit, incipiet actio pertinere: quãuis cùm alterius [l] dominiũ eſſet, opus [m] à vicino factum ſit. Aquæ pluuiæ arcendæ actionem ſciendum eſt nõ in rem, ſed * in perſonam [n] eſſe.

Hæc actio principaliter datur vt opus manufactum tollatur: & per officium iudicis mercenarium ei deſeruiens fit etiam condemnatio de damno contingente poſt litem conteſtatam, non de eo quod prius contigerat. Paulus.

℣ Officium autẽ iudicis hoc erit, vt ſi quidem à vicino opus factum ſit: eum [o] iubeat [p] reſtituere, [q] damnúmque ſarcire ſi quod * poſt litem conteſtatam [r] contigit. Quòd ſi ante litẽ conteſtatam damnum contigit: tantùm opus reſtituere [s] debebit, damnum non ſarcire [t]. *

Si agitur contra illum qui fecit opus, vel hæredem eius: fit condemnatio vt deſtruatur ſuis impenſis. ſed ſi contra alium qui nõ fecit, ſed opus poſſidet, nec ſit hæres eius qui fecit: fit vt patiatur deſtrui expenſis petentis: niſi ſit dominus eius qui fecit: quia tunc tenetur vel deſtruere ſuis expenſis, vel dare ſeruum pro noxa. & contra non deſtruentẽ fit condemnatio ad verum intereſſe. Paulus.

℣ Celſus ſcribit, ſi quid ipſe [u] feci quo tibi aqua pluuia noceat: mea impẽſa tollere me cogendum. [x] ſi quis * alius qui ad me non pertinet, [y] ſufficere vt patiar [z] te tollere. Sed ſi ſeruus meus, aut is cui hæres ſum, hoc fecerit: ſeruum quidẽ noxæ dedere debeo. [a] quod autem is cui hæres ſum, fecit: perinde [b] eſt atq; ſi ipſe feciſſem. æſtimationem autem iudex faciet ex rei veritate: [c] hoc eſt eius damni, quod apparuerit datum [d].

Qui conuenitur ex ſuo facto, non liberatur cedendo rei: ſecus ſi ex qualitate rei conueniatur. Bar.

VII. PAVLVS libro octauodecimo ad Edictum.

IS cum quo aquę pluuię arcẽdæ agitur quòd [e] opus [f] fecit,

a *Noceat.* vni⁹ fundo.
b *Fundus ſit.* cui nocetur.
c *Condemnatio.* vt & infra eo.l.ſupra iter.§. officium. Sed contra.j. eo.l. ſupra iter.§. Caſſius. Solu. illam intelligo ſecundum iſtam: vt etiã ibi fiat exactio pro parte. vel refert agatur ad damnũ datũ: & tunc obtinet quod hic dicit. an vt opus tollatur: & tunc quod ibi.ſ. in ſolidum: vt.j.e.l.ſupra.§. officium. cũ ſeq. §.&.j. de verb. ob. l.ſtipulationes nõ diuidũtur. in prin.&.l. in executione. §. ij. & ſupra de no. ope. nun. ſtipulatio.§.fi. Ar. contra. j. de verbo. oblig. in ſtipulationibus. aliàs, ſpecies. in fi. & eſt ſic.ſ. de dam. infe. l. plures. &. l. ex damni.§. pe.&.§. fi.
d *Agendum.* licet cõmu. di. locus ſit. fic. ſ. de ſer. vr. præ. l. ſed ſi inter. in prin. cõcurrit ergo hæc actio cũ illa. & ſic eſt arg. contra. ſ. tit. j. l. ſi ædib⁹. &. ſ. tit. ij. l. in prouinciali. §. j.
Flo. ſed perſonalẽ eſſe.
e *Si quis priuſquam.* ſecus ſi poſt: vt infra. e. l. poſt venditionem. in prin. Accurſius.
f *Dominium.* fundi cui nocetur: ſed cum alienatur fundus ex quo noceat aqua, loquitur. ſ. e. quãquam. §. j.&.j. e. poſt vẽditionem. in fi.&.ſ. de ali. iu. l. iij. §. item ſi locum.
g *Deſinit.* quia alterius aqua ei nocitura non ſit, etiam fundo alienato.
h *Tranſibit.* hoc mirabile videtur, vt ſit ambulatoria, cũ actiones perſonales alicui competentes etiam re alienata cuius nomine competunt, apud eundem remanent. j. de acti. & obli. quæcunque. &.j. de fur. l. inter omnes.&. l. eum qui. at hæc actio eſt perſonalis: vt infra proxi. §. ergo ad ſingularem nõ debet tranſire ſucceſſorem: vt. ſ. vſufruct. quemadmodum caueat. l. iij. §. fina. & de eden. l. quædam. §. is autem. quæ ſunt contra. ſed reſpondeo hoc ſpeciale: ſicut & aliàs. ſ. de vſufru. l. ſed & ſi quis. * §. ſi operas.&.ſ. tit. j. l. fluminum. §. adiicitur. &.j. quo. lega. l. j. §. in locũ. &. C. de rei vxo. act. l. j. §. videamus.&.ſ. ſi ſer. vindi. l. ij. §. fi.&. l. ſeq.&.ſ. fami. erci. l. in hoc iudicio.&.ſ. tit. ij. l. non ſolum. §. fin. &. l. ſeq. & eſt ratio, quia in rem ſcripta eſt ex vtraque parte: vt ſupra ad exhiben. l. iij. §. eſt autem.
adhuc.
i *Damnum.* poſt litem conteſt. datum: vt. j. hac. l. §. officium. vel ſi habes in litera datum: dic. i. dandum: & ſic tempus pro tempore: vt. C. de legi. & con. l. j.
k *Contineat.* ſcilicet hæc ſtipulatio. Accurſius.
l *Alterius.* puta venditoris.
m *Opus.* propter quod timetur vitium aquæ.
n *In perſonam.* [a] quia qui ea tenetur, eſt perſonaliter obligatus ad id quod in ea venit. ſecus in eo qui rei vin. conuenitur: vt inſtitu. de act. §. j.&. §. ſic itaque. quia tamen ſequitur poſſeſſorem: vt not. ſ. eo. l. quanquam. §. Iulianus. dicitur in rem ſcripta: vt & quædã aliæ: vt nota. ſ. ad exhibend. l. iij. §. eſt autem.
a Iſta gl. not. & tenet. da mẽte ſ. cũdũ Bar.
o *Eum.* ſcilicet vicinum. Accurſius.
p *Iubeat.* ſ. iudex.
q *Reſtituere.* i. deſtruere: ſcilicet opus.
q *Reſtituere.* ita quòd aquam coerceat: vt. j. eod. l. ſi vſusfructus. §. non aliter.
Flo. quid.
r *Poſt litem conteſtatã.* quoniã ea quæ poſt litem conteſtatã accidunt, potiſsimum ad iudicis officium pertinent: vt ſupra de ædil. edict. l. ædiles. j. §. item ſciendum.
Fl. ſecus.
ſ *Reſtituere.* id eſt, deſtruere.
t *Non ſarciet.* ſcilicet iudex. i. non faciet ſarciri. ſic ſupra de his q notan. infa. l. furti. §. mandati. & hoc eſt verum ex natura huius actionis: vt. ſ. eo. l. j. §. j. ſed petitur per interdictum quod vi aut clã: vt. j. eo. l. Atteius. §. in hoc.&. §. de eo.
Flo. quid.
u *Ipſe.* ſcilicet ego.
x *Cogendum.* talis diſtinctio ſit. j. quod vi aut clam. l. competit. §. finali. &. l. denique. §. penul. & fina. &. l. nam & ſi ſeruus. &. l. ſemper. &. ſ. de alie. iud. l. iij. §. item. & infra eo. l. emptor.
y *Non pertinet.* pertinet autẽ ſeruus ex cuius facto perſonaliter obligor: vt ſubiicit.
z *Patiar.* & tu caueas: vt ſupra eod. l. ſi colonus.

a *Debeo.* quidam habent, debeo: & tunc ſubaudi, ſi nolim mea impenſa tollere: & ſic concordat. j. quod vi aut clam. l. ſi alius. circa prin. Alij habent, non debeo. & tunc eſt contraria dicta. l. ſi alius. Sed erit ſol. non debeo. i. non cogor debere: quia noxæ deditio non eſt in obligatione, ſed in ſolutione vſque ad quadrimeſtre tempus: vt. j. de re iudi. l. miles. §. decem. &. ſ. de peti. hære. l. item veniunt. §. idem recte. Accurſius.
b *Perinde.* vt infra de regu. iur. l. ex qua perſona. & ſupra de eden. quædam. §. nihil. & in authen. de iureiur. à mo. §. j. colum. v. Sed contra ſupra de ope. no. nun. l. penult. Solu. hic ſucceſſit poſt litis conteſtationem contra defunctum: ibi ante: vt & ibi diximus.
c *Ex rei veritate.* non quanti iuretur in litem, ſic verum intereſſe inſpicitur: vt ſupra, qui ſatiſda. cog. l. ij. §. fin.&. j. ne vis fiat ei. l. j. §. hæc verba. quandoque iuratur in litem: & tunc exceditur verum intereſſe: vt ſupra ne quis eum qui in ius vo. l. ſi per alium. ij. reſpon.
d *Datum.* poſt lit. conteſt. non ante.&.ſ. e. l. §. officium.

IS cum quo.] CASVS. Si feciſti opus in fundo tuo per quod aqua pluuia mihi nocet: & agam contra te hac actio. non liberaris ſi cedere velis loco. nam perſonaliter teneris. ſecus autem eſſet in eo qui emit ab iſto faciente. nã ſi agã contra emptorẽ, & velit cedere loco: liberatur, cum non teneretur niſi ad patientiã.
e *Quòd.* id eſt, quia.
f *Opus.* propter quod timetur damnum.

Follat.

BIU Cujas

licet cedere loco paratus sit: cogitur accipere iudicium: quoniam ex* suo nomine conuenitur, vt opus tollat. [a] Aliud est in bonę fidei [b] emptore. Hic enim tantum patientiã præstat. [c] Igitur si & fundo cedat: audiẽdus [d] est. plus enim præstat. [e]

In seruitute irreuocabiliter constituenda, requiritur consensus omnium qui habent ius in re vel in seruitute: vel habere sperant ex causa de præterito. h.d. vsque ad §. si flumen. Bartolus.

VIII. VLPIANVS libro quinquagesimotertio ad Edictum.

IN concedendo † iure [f] aquæ ducendæ, non tantum eorum in quorũ loco aqua oritur, verum eorum etiam ad quos eius aquæ [g] vsus pertinet, voluntas exquiritur: id est, eorũ quibus seruitus aquæ debebatur. nec immerito. cũ enim minuatur [h] ius eorũ: cõsequens fuit exquiri, an cõsentiant. Et generaliter siue in corpore, [i] siue in iure loci, vbi aqua oritur, vel in ipsa aqua [k] habeat quis ius: voluntatẽ eius esse spectandam placet.

IX. PAVLVS libro quadragesimonono ad Edictum.

IN diem [l] addicto prædio, & emptoris & venditoris volũtas exquirenda est: [m] vt siue remãserit penes emptorẽ, siue recesserit, certum sit volũtate domini factã aquæ cesionẽ. Ideo autem voluntas exigitur: ne dominus ignorans iniuriam [n] accipiat. Nullam enim potest videri iniuriam accipere, qui semel voluit. [o] Non autẽ solius eius ad quem ius aquæ [p] pertinebit, voluntas exigitur in aquæ cessione: sed etiam domini locorũ, [q] etsi [r] dominus [f] vti ea aqua non posit: [t] quia recidere ius solidum ad eum potest. [u]

X. VLPIANVS libro quinquagesimotertio ad Edictum.

SI autem plures sint eiusdem loci domini, vnde aqua ducitur: omnium [x] voluntatem esse sequendam, non ambigitur. † Iniquum enim visum est, volũtatem vnius ex modica [y] fortè portiuncula domini, præiudicium sociis facere. An tamen subsequi volũtas possit, videamus. Et placet nihil interesse [z] vtrum præcedat voluntas aquę ductionẽ, an subsequatur: quia & posteriorem [a] voluntatẽ prętor tueri debet.

Propter priuatorum commodum nõ debet communi vtilitati præiudicari. Pau.

SI flumen nauigabile sit, non oportere prætorem [b] concedere ductionem [aquæ] ex eo fieri, Labeo ait, quæ flumen minus nauigabile [c] efficiat. Idémque est & si per hoc aliud flumẽ fiat nauigabile.

---

a *Tollat.* suis sumptibus quos præstat possideat vel non: vt. j. quod vi aut clam. l. cõpetit. §. fi. & est sic. j. nec quid in loco publi. l. ij. §. hoc interdicto. &. C. ad le. Cor. de fal. si falsos. &. ś. de pec. summa. in fin. & de vsufru. l. sed cum fructuarius.

b *Bonæ fidei.* secus in simulato: vt. j. e. l. emptor.

c *Præstat.* vt. d. l. emptor.

d *Audiendus.* sic. ś. de alie. iud. l. item. §. potest. & de tribu. l. illud. §. j. & de vsufru. l. cum fructuarius. &. ś. commu. di. l. sed postquam. §. fin.

e *Præstat.* scilicet q̃ debeat.

IN concedendo.] CASVS. Si in tuo fundo oritur aqua, & vis cõcedere ius aquæ ducendæ mihi: debet requiri etiam consensus eorum ad quos eius aquæ vsus pertinet: vt quia habẽt vsumfru. in eo fundo, vel aliquod ius simile: vel seruitutẽ aquæ habebant.

f *Iure.* id est, seruitute. nam seruitutes iura appellantur: vt insti. de rebus corpo. & incor. §. fi. Accursius.

g *Eius aquæ.* argu. qđ omnes tãgit &c. vt. C. de aucto. præstã. l. fi. & de serui. & aqua. l. aquã. &. j. de na. rest. l. fi. & ar. j. quorum leg. l. j. §. quod ait prætor.

h *Minuatur.* hoc est quod soluit contra. j. de aqua quoti. & æsti. Lucio. [a] vbi irrequisita primo, concedit secundo. sed hic nó erat aqua sufficiens: ibi sic. & probatur hæc solutio. ś. de seru. rusti. prę. l. ij. §. j. &. ij. &. l. per quem locum. & cõmunia prædio. l. qui per certum locum. quidam tamen dixerunt de sequentibus, pensio à concedente præstanda constituatur loco seruitutis aquæ quam ei præstare non potest sine aliorum priorum consensu: arg. C. de manci. & co. l. j. li. xj.

i *In corpore.* vt dominium.

k *In ipsa aqua.* vt seruitute aquæ. & continua duas seq. leges.

IN diem.] CASVS. In fundo meo oritur aqua. vendidi istum fundum Titio sub pacto addic. in diem: tu vis impetrare ius aquæ ducendæ. Dicitur quòd debes impetrare & à me, & ab emptore. & reddit rationẽ. [NON AVTEM.] Habebas ius ducendi aquam ex fundo meo. nunc quidam alius vellet habere simile ius. Dicitur quòd debet impetrare & à me, & à te istud ius. & reddit rationem.

l *In diem.* vt vendo tibi prædium pro. x. nisi alius intra mẽsem attulerit meliorem conditionem: vt. ś. de in diem addic. l. j.

m *Exquirenda est.* in cessione aquæ. & hoc antequam afferatur melior conditio. postea non exquiritur emptoris voluntas, cum dominus esse desiit: vt. ś. de rei vindi. l. si quis hac. &. ś. de in diẽ addic. l. iij. aliàs. l. si ex duobus. §. sed & Marcellus.

n *Iniuriam.* i. ius iniquum. sic ponitur insti. de iniur. circa prin. in alienis enim rebus contra domini voluntatem aliquid fieri vel pacisci &c. vt. C. de pac. l. fin. in fin. &. ś. de his qui sunt sui vel alie. iur. l. ij.

o *Voluit.* No. sufficere semel velle, & nõ posse pœnitere. sic. C. de condi. inser. l. fi. &. ś. depositi. l. ei apud. §. fin. &. j. quorum leg. l. j. §. prodest. &. ś. quod metus cau. l. videamus. &. C. de remis. pi. l. fin. &. j. de diuer. & tem. præscrip. l. de accessionibus. in fi. & de leg. iij. l. fideicom. §. si quis decem. sic &. ś. eo. l. quamquam. j. respon. & supra de diuor. l. fin. §. ait lex. Sed arg. contra. j. quorum

A leg. l. j. §. quod ait prætor. &. C. de pac. l. fi. pe. respon. &. ś. de minori. l. si iudex. Item est simile ad hoc. C. de actio. & ob. sicut. & ś. commoda. l. in commodato. §. sicut. &. C. de transac. quamuis. Fallit autem hoc in legatis: vt. ś. de adi. leg. l. iij. §. fi. &. l. seq. & in dona. cau. mor. vt instit. de dona. §. j. & in dona. inter vir. & vxo. vt. ś. de dona. inter vi. & vxo. l. cum hic status. §. ait oratio. Iteé fallit in dato ob cau. & mandato, & societate, & depósito, & precario: vt no. C. de actio. & obl. sicut.

p *Ius aquæ.* i. seruitus.

q *Domini locorum.* vt &. ś. l. proxi.

r *Etsi.* id est, quãuis.

f *Dominus.* scilicet loci vnde aqua oritur.

t *Posit.* puta quia alius habet vsumfru. & subaudias hic, tamen eius volũtas exigitur.

u *Potest.* inspicitur ergo quod potest euenire. sic. ś. vsufr. quemad. ca. l. si vsusfructus nomine. in prin. &. C. de pactis. l. j. &. C. cõmunia de leg. l. fi. §. finautem. sed & si non recedat, similiter potest illum dominus phibere: quia quantum ad illum nullã debet seruitutẽ. arg. ś. si serui. vindi. l. loci. §. competit.

SI autem.] CASVS. Plures erant domini fundi in quo aqua oriebatur. si tu vis habere ius aquã ducendi ex fundo isto: debes habere ius aquæ ducendæ in mine nauigabili non potest prætor nec aliquis alius concedere alicui ius aquæ ducendæ: quia flumen &c. Idem est & si flumen istud decurrens in aliud flumen faciat illud nauigabile.

x *Omnium.* No. quia quod omnes &c. vt no. ś. eod. l. in concedendo. Sed argu. contra. j. de reg. iur. l. aliud. §. refertur. &. j. ad municip. l. quod maior. ADDITIO. Pro solutione huius contrarij vide per Dy. in. c. quod omnes. de regu. iur. lib. vj. & extra de consti. ca. cum accessissent. & ibi glo. & Inno.

y *Modica.* idé & si maximã parté habet. & ideo dicit, forte &c.

z *Interesse.* sic. C. de pac. l. petés. &. ś. de iurisdi. om. iud. l. si quis id. §. quod si dum proponitur. Sed argu. cõtra. ś. de adqui. hære. l. si quis mihi bona. §. iussum. & instit. de auctorita. tuto. §. tutor. Item not. quod ab initio non tenet, postmodum confirmatur. & sic est argu. contra. j. de re. iur. l. quod ab initio. ADDITIO. Pro sol. huius contrarij vide per Dy. in. c. non firmatur. de reg. iur. lib. vj.

a *Posteriorem.* vt valeat ex tempore vltimæ cõfirmationis: vt. ś. communia prædio. l. fi. &. ś. de serui. rusti. prædio. l. per fundum. & argu. ś. de offi. procon. l. obseruare. §. fina.

b *Prætorem.* quare dicit de prætore, cum solus princeps vel senatus concedat: vt. j. eo. l. quod principis. &. j. de flumi. l. quo minus? Respon. large ponitur prætor pro principe, vel senatu, ex eo quòd præfertur aliis, vel ex eo quòd præter alios sibi vindicat priuilegium. sic. ś. de offi. præ. l. j. vel dic proprie. nec enim ibi dicit quòd teneat concessio.

c *Nauigabile.* huius adiunctione.

SVpra iter.] CASVS. Habebam ius itineris per fundum tuũ. Tu vis in itinere ducere aquam: & supra iter vis facere arcum

per

*Flo. &

†No. ex ista l. quod omnium cõsensus est requirendus quotiens ius in aliquo detrahitur. Cõcor. in can. nullus. & ibi glos. 54. di. & cõcor. te. & hoc vult exposse in l. si autẽ j. eo. Adde tu ad hanc materiam, quod notaui in al. l. si quando. in apost. in vers. nõ ambigitur. Bar. hic.

† Adde tu ad hoc dictum, quòd quãdo pluvium cõsensus requiritur, quòd semp debet simul & vnice ꝓstari maximè si potest ꝓiudicari tertio.

per quem vadam. Dicitur quòd non potes me inuito: nec etiam ego possum. Sed pone quòd ego volo facere pontem in illo itinere: quia erat ibi malus transitus forte in hyeme. Dicitur quòd possum. Sed pone quòd habeo ius ducẽdi aquam per riuũ tuum. nunc in illo riuo volo facere specum. i. fossam. Dicitur quòd nõ possum. & reddit rationẽ in textu & in gl. [CASSIVS.] Si ex communi fundo aqua mihi noceat: possum agere vel cum vno, vel cum singulis. idem est si ex fundo tuo aqua noceat fundo pluriũ. nam vel vnus eorum, vel omnes poterunt agere contra te: & vno agente, aliorum actio euanescit. Item si agam cum vno plurium dominorũ fundi ex quo aqua mihi nocet, & destruxerit opus: cæteri liberantur. iste tamen qui destruxit, expensas quas fecit in destruendo, recuperabit act. cõmuni diui. à sociis.

Ille qui habet ius ducendi aquam, non potest facere arcũ causa ducendi super iter alienum. nec is qui seruitutem habet itineris vel actus, potest facere arcum super alienum aquæductum. Bartolus.

XI. PAVLVS libro quadragesimonono ad Edictum.

SVpra iter alienum [a] arcus aquæ ducẽdæ causa non iure fiet: [b] nec is cui iter [vel] actus [iure] debeẽ [faciet [c], sed] põtẽ quà possit ire agere, iure extruet. [d] At si specũ, [e] nõ cuniculũ sub riuo [f] agat, [g] aqua corrũpetur: [h] quia suffosso [i] eo aqua [k] manabit, [l] & riuus siccabitur. [m]

Hac actione potest vnus ex pluribus agere cum vno vel cum singulis separatim, vel singuli cum singulis: & econuerso. & vnius solutione, aliorum actio perimitur: licet soluenti cõtra cæteros succurratur. Bar.

CAsius ait, siue ex communi fundo, siue communi aqua [n] noceatur: * vel vnum [o] cum vno [p] agere posse, vel vnum separatim cum singulis, [q] vel separatim [r] singulos cum vno, vel singulos [f] cũ singulis. Si vnus [t] egerit, & restitutio [u] operis, [x] litisque æstimatio [y] facta sit: cæterorum [z] actionem euanescere. Item si cum vno actum sit, & is * præstiterit: [a] cæteros liberari: [b] idque quod sociorũ nomine datum sit, [c] per arbitrum aqua: vt. ĩ. de riuis. l. j. §. specus. hic autem ponitur pro fossa quia colligitur aqua, & est ampla & rotunda. cuniculus vero est riuus directus coopertus. dic ergo quòd ille cui debetur seruitus aquæ ducendæ per riuum, potest facere cuniculum, id est, de aperto riuo coopertum: & econtra: nisi si quam maiorem vtilitatem suam aduersarius ostẽdat &c. vt. ĩ. de riuis. l. j. in fin. &. l. Labeo. sed specum non: quia in tali fouea facta in riuo aqua corrumpitur, & manet ibi, & siccat riuum. aliàs, manabit: & tunc subaudi, * Fle. ma- & per aliquod tempus manebit ibi, & postea manabit, & sic corrũpetur & putrefiet: & ideo specum facere nõ licet, secundum Hug. tu dic, nec cuniculum licet facere, id est, ex aperto coopertum, vel econtra: nisi in constituẽda seruitute hoc esset dictum. & sic intellige dictas leges. ĩ. de riuis. l. j. §. fi. &. l. Labeo. Item quòd dicit, manabit: expone quia fossa repletur aqua, & manat aqua vndique, id est, circa ipsam fossam: & labitur in terram, & non per riuum, vt olim. corrumpitur tamen aqua ex ea quæ est in fossa, & riuus siccatur: sed per cuniculum non siccatur: nec tamen illum licet facere: vt dixi. In hoc ergo est differentia inter specum & cuniculum: quia alterum. s. cuniculus, non siccat aquam: alterum. s. specus, sic. neutrum tamen licet facere: vt dictum est. & facit. ĩ. ne quid in loco publico. l. ij. §. tractatum.

ceat. * Fle. & si

[NON VTIQVE.] Ille qui facit opus, tenetur aquæ plu. arcẽdi. Item ille qui mãdauit opus fieri: de quo dic vt. s. l. quamuis. in fi. & l. si colonus. in fi. [APVD FEROCEM.] Plures domini fundi erãt. vnus fecit opus in fundo aliis ignorantibus, vel non auctorãtibus. propter quod opus aqua plu. mihi nocet. quæritur si agam contra eum qui opus non fecit, act. aquæ plu. arc. ad quid teneatur? & certe dicit Proculus quòd tenetur sua impensa destruere opus: & recuperabit has impẽsas ab eo qui fecit opus, act. communi diui. sed Ferox iurisconsultus dixit quòd ille qui nõ fecit opus, nec fieri fecit: teneatur tantũ præstare patientiam. ille autem qui fecit, tenetur suis impensis destruere. & reddit rationem. [OFFICIVM.] Nunc dicit quod sit officiũ iudicis cognoscentis super hac act. in hoc casu. Pone quòd plures erant domini fundi: fundo quorum aqua nocet ex fundo vicini: vel ex fundo quorũ propter opus quod est ibi factum, aqua nocet vicino. nũc agitur contra vnum dominorum acti. aquæ plu. arcen. nũquid tenebitur in solidum etiam eius damni quod post litem contest. accidit? Et videtur quòd sic: sicut vnus ex dominis tenetur in solidum noxali ex delicto serui cõmunis. & quicquid præstabit, recuperabit à sociis ac. communi diui. Item videtur quòd teneatur tãtum pro parte sua: sicut video in act. damni infecti. nam si plures erant domini fundi vel domus ex quo vel ex qua timeo damnum: si agam contra vnum, non tenetur nisi pro parte sua. Vltimo soluit, & dicit quòd idẽ est seruandum in quæstione prædicta quod dictum est in act. damni infecti. s. quòd teneatur pro parte. Sed quid erit in alio casu: vt si fundo plurium aqua noceat ex fundo vicini: an vnus ex dominis aget in solidũ? Et dicitur quòd sic: dum tamen damni quod post litem contest. accidit, condemnatio pro parte fiat. [SI EX PRIVATO.] Ego & tu habebamus fundum communem. Item tu habes fundũ proprinm ibi iuxta, ex quo fundo tuo proprio aqua nocet fundo communi. quæritur an possim agere pro parte mea. Trebatius autem dicit, quòd si propter opus manu factum à te in fundo tuo proprio, aqua nocet communi: tũc agam vt destruas illud opus. si autẽ vi fluminis aqua aliter fluat ex fundo tuo proprio in cõmunem: tunc ad patientiam tantum præstandam teneris. Francis.

a *Supra iter alienum.* id est, supra locum vbi quis habet itineris seruitutem.

b *Non iure fiet.* à domino proprietatis, inuito illo cui debetur seruitus itineris. sic. ĩ. de vsufru. sed & si quid inædificauerit. §. fi. &. ĩ. e. l. in cõcedẽdo. vel verius ab eo cui debetur seruit' itineris.

c *Faciet.* quia nec iure fieri, nec factus retineri iuste potest. R.

d *Extruet.* id est, ille cui debetur seruitus itineris, faciet põtem, sicubi destruatur via, ita quòd aliter ea vti non possit: vt. &. ĩ. de

* *vnde.* iti. actuque pri. l. inde*. §. fi. &. ĩ. de ser. vrb. prædio. l. seruitutes. §. si domo. &. ĩ. si ser. vin. l. loci. §. si quis. &. l. si forte. in princ. Alij exponunt principium, supra iter alienum. s. constitutũ causa ducendi aquã. q. d. super aquæductum alienum nõ potest facere arcum, cũ turbaret aquam: ar. ĩ. de aqua quoti. & æsti. l. hoc iure. §. fi. &. ĩ. de ser. rusti. prædio. l. Quintus. Sed pontem quà is possit

Specus quid dicitur. ire, facere poterit: & hoc subiicit hic, sed pontem &c.

e *Specum.* Specus dicitur altus locus super terram per quem dicitur aqua: vt. ĩ. de riuis. l. j. §. specus. hic autem ponitur pro fossa quia colligitur aqua, & est ampla & rotunda. cuniculus vero est riuus directus coopertus. dic ergo quòd ille cui debetur seruitus aquæ ducendæ per riuum, potest facere cuniculum, id est, de aperto riuo coopertum: & econtra: nisi si quam maiorem vtilitatem suam aduersarius ostẽdat &c. vt. ĩ. de riuis. l. j. in fin. &. l. Labeo. sed specum non: quia in tali fouea facta in riuo aqua corrumpitur, & manet ibi, & siccat riuum. aliàs, manabit: & tunc subaudi, * Fle. ma- & per aliquod tempus manebit ibi, & postea manabit, & sic corrũpetur & putrefiet: & ideo specum facere nõ licet, secundum Hug. tu dic, nec cuniculum licet facere, id est, ex aperto coopertum, vel econtra: nisi in constituẽda seruitute hoc esset dictum. & sic intellige dictas leges. ĩ. de riuis. l. j. §. fi. &. l. Labeo. Item quòd dicit, manabit: expone quia fossa repletur aqua, & manat aqua vndique, id est, circa ipsam fossam: & labitur in terram, & non per riuum, vt olim. corrumpitur tamen aqua ex ea quæ est in fossa, & riuus siccatur: sed per cuniculum non siccatur: nec tamen illum licet facere: vt dixi. In hoc ergo est differentia inter specum & cuniculum: quia alterum. s. cuniculus, non siccat aquam: alterum. s. specus, sic. neutrum tamen licet facere: vt dictum est. & facit. ĩ. ne quid in loco publico. l. ij. §. tractatum.

Specus & cuniculus differunt.

f *Sub riuo.* id est in riuo.

g *Agat.* id est, faciat ille cui seruitus debetur.

h *Corrumpetur.* in loco seruiẽti: vel dic, in loco cui seruitur. Ac.

i *Suffosso.* id est fossa huiusmodi facta, quam supra appellauit specum. Accursius.

k *Aqua.* quæ ducitur per riuum.

l *Manabit.* aliàs, manebit.

m *Siccabitur.* à fouea in terra.

n *Siue ex communi.* s. fundo aqua noceat &c. Alij habent. siue ex communi aqua noceatur: & tunc subaudi, fundo plurium.

o *Vel vnum.* s. eorum quorum fundo nocetur.

p *Cum vno.* s. eorum quorum fundo aqua nocet.

q *Cum singulis.* nocentis fundi. s. dominis. R.

r *Separatim.* scilicet quorum fundo aqua nocet. R.

f *Vel singulos.* cum plurium sit vterque fundus. R. nunquid ergo separatim potest fieri operis restitutio? Respon. non: vt subiicit. & semper accipe hic agi in solidum. Item nota actionem hanc concurrere cum communi diui. vt. ŝ. e. l. si tertius. §. versa vice. secus in damno infecto: vt. ŝ. tit. j. l. si ædibus.

Aqua pluuiæ arcendæ actio cõmuni diuidundo concurrit.

t *Si vnus.* ex sociis communis fundi cui nocetur.

u *Restitutio.* id est, destructio.

x *Operis.* scilicet totius.

y *Aestimatio.* i. damni pro sua parte. ad plus enim non potest: vt. ŝ. e. l. si tertius. §. j. &. ĩ. ea. l. §. quòd si is fundus. Sed cur ergo tollitur actio cæteris? Respon. pro opere ideo, quia iam destructum est pro damno præterito. i. pro eo quod contigit antequã ille socius qui nunc agit, litem contestaretur, non agit: quia non venit in hanc actionem: vt. ŝ. e. l. j. §. hæc autem actio. &. l. si tertius. §. officium. &. ĩ. e. l. Atteius. §. in hoc. pro futuro non aget, quia lis contestari non potest principali actione sublata, quę datur pro destructione operis. nam per iudicis præstatur officium, scilicet damnum: quod. s. officium cessat sublata actione principali: vt. C. depositi. l. si deposita. cum vero opus non restituitur: agente vno æstimatur quod sua interest: vt. ŝ. e. l. si tertius. in fi. de interesse sociorum non fit æstimatio: ideoque non impedietur postea eorum actio: vt. ĩ. §. officium. &. ŝ. si seruitus vin. l. loci. §. si fundus. ad interdictũ ergo quod vi aut clam, recurritur pro illo damno præterito: vt. ĩ. e. l. Atteius. §. in hoc. versi. de eo. Acc.

z *Cæterorum.* scilicet sociorum.

a *Præstiterit.* id est, opus restituerit.

b *Liberari.* huic & superiori dicto est contra. ŝ. e. l. si tertius. §. j. &. ĩ. e. l. §. officium. sed in vtraque est sol. Accursius.

c *Datum sit.* i. opus destructum, & in eo destruendo impensum, hoc quidem non potuit pro parte expediri, & ideo cõmuni diui. repetitur;

BIU Cujas

repetitur:vt subiicit.aliàs si de damno diceret:ad id quilibet pro parte teneretur:vt dicta.l.si tertius.§.j.& ideo neg.gest. actione repeteret,qui totum soluisset: vt.ff.communi diuid.l. si quis putás.§.siue autem.& econtra,quod vnus accepit, puta ipsum opus destruendum in quo impendit, cum forte reus tenebatur ad patiétiam tantum,vel æstimationé damni neg.gesto. vel communicabitur cómuni diui. iudicio:vt.ff.de noxa.l. si in re communi.&.d. l.si quis putans.§. siue. Alij dicunt, etiam dánum totum hic vni restitutum, sed ex volũtate. nec enim potuit cogi reus : vt in hac.l. §.officium.& cómunicabit neg.gest.iudicio.

a *Ex sociis.* aliàs,à sociis.
b *Cũ eo.* subaudi,tãtũ.
c *Nec.* subaudi,quia.
d *Auctor.* da exẽplũ ff.e.l. quamquam. in fi. &.l.si colonus.in fi.
e *Non fecerit.* nec auctor fuerit.
f *Restituere.* id est,destruere.
g *Actionem habet.* scilicet ad repetendũ qđ eo nomine fuerit præstitum.
h *Sibi.* Feroci.
i *Placere.* scilicet ait.
k *Actor id patiatur.* vt patientia ei tantũ præstetur ab illo qui conuenitur,& non fecit opus, nec auctor fuit. Accursius.
l *Fecit.* scilicet opus.
m *Restituere.* id est, destruere, scilicet sua impensa.
n *Quoniam communi diuidundo.* q. d. hac ratione allegata. nec enim sufficiens est: vt subiicit.&.j. de re.iur. l. nemo ideo obligatur. Sed argu. contra. ff. de pecu. l. quod debetur. in fi. vbi dicitur: etiam in omnibus quos idcirco teneri dicimus quia habent actionem: delegatio ꝓ iusta prestatiõe est, & .l.& antillarũ.§. fi. ff. de pec. & ff. de noxa. l. si seruus. & ff. tit. j. l. si ædibus. sed in illa. l. si ædibus. impropriè redarguebatur ex facto.

ADDITIO. Solue aliter secundum Bart. quòd imò non cõuenitur propterea quia actionẽ habeat: sed repellitur à cautione postulanda, quia habet actionẽ ordinariam.

o *Officium.* super hac actione.
p *Accepti.* lité corã eo cõtestãdo. vel dic accepti, id est delegati.
q *Vnius fundus.* quidã habẽt vni⁹ fundus: alij, vnius fundi. & tũc subaudi ius: alij ius fundi &c. & est bona. & dic ius. i. dominium.
r *In solidum fieri.* vt &. ff. de noxa. l. si seruus communis. &. ff. si ex noxali cau. agatur. l. si cum vno. Accursius.
s *Quoniam.* hæc ratio in hac actione locũ nõ habet: vt. ff. ꝓxi. §. vt. j.
t *Vt in actione.* siue dicas de stipulatione damni infecti, verum est quod hic dicitur: vt. ff. tit. j. l. plures. siue de actione quæ ex ea oritur: vt. ff. tit. j. l. ex damni infecti. §. antepen. &. §. pe.

communi diuidundo recuperari posse: & ex sociis [a] nõ vtique cum eo [b] agẽdum, qui opus fecerit: nec [c] minus eum quoq; damnum restituere debere, qui auctor [d] operis fuerit.

Ille socius qui non facit opus: conuenitur ad patientiam tantum, non ad impensam.

℣ Apud Ferocem Proculus ait, si cum vno dominorum actum sit, qui opus non fecerit, [e] debere eum opus restituere [f] sua impensa: quia communi diuidundo actionem habet. [g] sed sibi [h] magis placere, [i] patientiam dũtaxat eum præstare oportere: quia sua culpa actor id patiatur, [k] qui non agit cũ eo, à quo opus factũ sit. Et est iniquum, eum qui non fecit, [l] id restituere [m] oportere, quoniam cõmuni diuidundo [n] agere potest. Quid enim fiet, si socius eius soluendo non fuerit? [i]

Vnus ex pluribus dominis siue agat siue conueniatur hac actione, pro parte sua tãtum condemnatur, si ei condemnatio fiat. Bartolus.

℣ Officium [o] autem iudicis inter duos accepti, [p] quale futurum sit, dubitare se Iulianus ait: [vt] si fortè vnius fundus [q] fuerit, cui aqua noceat: si verò in quo opus factũ sit, plurium: & cum vno eorum agatur: vtrum & eius dãni nomine, quod post litem contestatam datum sit, & operis nõ restituti in solidum [r] condemnatio fieri debeat, quẽadmodum cum serui cõmunis nomine noxali iudicio cum vno agitur, condemnatio in solidum fiet: quoniam [s] quod præstiterit, potest à socio recipere: an verò is cum quo agitur, pro parte sua & damni dati & operis non restituti nomine damnãdus sit: vt in actione [t] damni infecti fit, cùm eius prædij ex quo damnum metuatur, plures domini sint, & cum vno eorum agatur: licet opus ex quo damnum futurum sit, indiuiduum [u] sit: & ipsæ [x] ædes, solumque earum nõ possit pro parte [y] dumtaxat damnum dare: nihilo minus eum cum quo agitur, pro sua parte condemnari? Magisq; existimat, id seruãdum in aquæ pluuiæ arcendæ actione, quod in actione damni infecti: [z] quia vtrubique nõ de præterito, sed de futuro [a] dãno agitur. Quòd si is fundus, cui aqua pluuia nocet, plurium sit: agere quidem vel [b] singulos [c] posse: sed damni quod post litem contestatã datum sit, non amplius parte sua cõsecuturum: * item si opus restitutum [d] non fuerit: non amplius quàm quod ꝓ parte [e] eorũ interfuerit opus restitui, cõdemnationem fieri oportere.

Pro opere manu facto agitur vt destruatur: sed pro facto à natura, agitur vt patientiam reficiendi præstet. Paul. de Cast.

℣ Si ex priuato agro [f] in agrum communẽ aqua immittatur: [g] Ofilius ait, socium cum eo agere posse. [h]

Cogitur quis præcisè ad demoliendum: quod patet ex dictione, omnimodo. Bar.

℣ Trebatius existimat, si de eo opere agatur quod manu factũ sit: omnimodo † restituendum [i] id esse ab eo cum quo agitur. Si verò vi fluminis agger [k] dissectus* sit, aut glarea iniecta, aut fossa limo repleta: [l] tũc patientiam dumtaxat præstandam. [m]

Vbi hæc actio est in rem scripta, datur contra singularem successorem non simulatum. Bartolus.

XII. IDEM libro sextodecimo ad Sabinum.

EMptor, † nisi simulata [n] vẽditio est, cæteriq́ue successores, vel restituere, si velint, opus factum, vel patientiã præstare debent. nã actori moram suã nocere [o] debere manifestũ est quod imò non cõuenitur propterea quia actionẽ habeat: sed repellitur à cautione postulanda, quia habet actionẽ ordinariam.

a *Indiuiduum.* vt. ff. ti. ij. l. stipulatio. §. fi.
x *Et ipsæ.* repete: & licet. Azo.
y *Pro parte.* scilicet suã: assume ar. quod est. j. magisque &c. & sic soluit. & dic existimat, Iulianus.
z *Damni infecti.* sic ergo pro parte. & sic est arg. cõtra. ff. ea. l. §. Cassius. &. j. de verb. obl. l. stipulationes nõ di. in princ. sed solui. ff. eo. l. si tertius. §. j.
a *De futuro.* vt &. j. e. l. Atteius. §. & hoc. & ff. de dam. infec. l. ij. & caute hoc accipe in dãno infec. quo ad stipulationẽ, sed in hoc etiã quo ad actionẽ: quia agitur ꝓ dãno futuro. i. post litem cõtestatam contingente.
b *Vel.* pro etiam.
c *Singulos.* vt opus in solidum tollatur. R.
d *Restitutum.* id est, destructum.
e *Pro parte.* licet ipsum opus non nisi in solidũ restitui possit. R. & facit. ff. si ser. vin. l. loci corpus. §. si fundus.
f *Si ex priuato agro.* vnius sociorum.
g *Immittatur.* vnde timet socius ne det dãnũ huic prædio cõmuni.
h *Posse.* ꝓ parte: vt. ff. e. l. si tertius. § inde q̃rit.
i *Restituendum.* id est, destruendum.
k *Agger.* vt sic aqua fluat aliter quàm fluere consueuerit.
l *Repleta.* vt sic aqua non fluat vt consueuerit. R.
m *Præstãdã.* ex æquitate: vt &. ff. e. l. ij. §. j. & §. ité Varus. &. §. apud Namusã. Ité hoc quãdo nihil fecit, aliàs tenetur in totũ: vt. ff. eo. l. si tertius. in prin. quæ est contra.

EMptor.] CASVS. Si feciſti op⁹ in fũdo tuo propter quod aqua plu. mihi nocet: postea vendidisti istũ fundũ: dicit ꝙ emptor nõ tenetur nisi ad patiétiã. & hęc sunt vera, nisi emptio fuerit simulata. idé est si duo habebant fundũ cõmunẽ, & vnus eorũ fecit in eo opus. nã nõ tenetur alter nisi ad patientiam. postea dicit ꝙ qui fecit op⁹ in fundo suo: si donet fundũ postea alij, donatari⁹ debet tantũ patiétiã præstare. idé est si legaret. vẽditor autẽ vel donator tenetur interdicto qđ vi aut clã, vt impẽsas ĩ destruẽdo sarciat. &. h. d. hęc. l. cũ seq. Frã.

n *Simulata.* nam tunc pro nulla debet haberi. * & tenetur venditor ac si non alienasset: vt. ff. de contrahen. emp. l. nuda.
o *Nocere.* cur non egit cum eo qui fecit antequam venderet: & habuisset totum, scilicet patientiã & impensam: quam modo habet necesse petere à diuersis? & sic grauatur: vt argu. ff. de exerci. l. ij. & de procur. l. non tamen. & de pecul. l. & ancillarum. §. fina. Item magis interest sua non impendere, quàm impendere in destruendo, & postea impensam repetere: vt. ff. de compẽsa. l. ideo. & facit. ff. eodem. l. quamquam. §. idem Iulianus. &. l. si colonus.

singulos cõsecuturum dixit ea forma, qua apud Gellium li. 1. c. 7. Cracchus, credo ego inimicos meos hoc dicturũ. nisi malis cõsecuturos legere.

†*Nota ex isto textu post. Bar. põderãdo hac dictionem omnimodo, quæ est præcisa: in. c. cũ ex eo. & ibi notaui in apostil. ad Gemi. sub ea. di. de elec. li. 6. & ca. quãquis. de pac. e. li. quòd quis in casu pari hui⁹. §. tenetur præcisè ad demoliendum.*

**ager delectus. Flo.*

†*Ang. in l. si donatione. C. de collat. Itẽ Ange. & Ale. in l. 1. §. si vir. ff. de act. qui. hære. re putant istũ tex sing. de hoc in nouis interpretat. Bolog.*

**Adde gl. ff. l. filios. & ibi Bar. C. de reuo. his quæ in frau. cre. & in l. si non verum. C. de dona. inter*

Auctor.

BIU Cujas

vir.& vxo. a *Auctor.* vt &.ſ.l.proxi.§.apud Ferocem.
& quæ di- b *Legato.* ſcilicet vt reſtituat opus ſi velit,vel patientiam præ-
cat ſimula ſtet.& facit infra,quod vi aut clam.l.competit.§.fi.
ta venditio c *Ed venditor. Quod vi aut clam.* concor. quod.ſ.l.proxi.dixi.
& quando, SItem actio.in factum tenetur:vt.ſ.de alie.iud.l.iij.§.j.Acc.
not. Bal.in d *Impēſis.* factis in de-
l.1.C.ſi ſer- moliendo opere: vt &
uus extero. j.l.proxi.
q.10.& ite
rum in.l.1. ATteius ait.] CAVSA. Ille qui fe-
q.etiã. 10. cit opus in fundo ſuo,
C.mãd.A- per qđ aqua plu. meo
lex.ſ.l.Lu- fundo nocet: ſi vendat
cius.2.ſ.de- fundum ſuum in potē-
poſi. Bar. tiorem,intra annũ vti-
cõſi.32.in- lem act. quod vi aut
ci. Petrus clam:poſt annũ de do-
Nicole. lo cum eo agere po-
Paul.de Ca. tero. [CVM AGI-
conſi. 107. TVR.]Si i fundo tuo
inci.viſo pũ vitio loci, vt quia pa-
cto ſupra- luſtris,pars aliqua fun-
ſcripto.& di tui ſubſederit, & ſic
P. de an- aqua incepit ibi creſce
cha.conſi. re, & dat mihi damnũ:
228.incip. nõ teneris.Idem eſt &
ad corrobo- ſi opus in fundo tuo fe
rationem ceras, quod poſtea ꝓ-
prædictorũ. fundauit. nam ſi aqua
Fl.Ante creſcẽs in eo loco dat
mihi damnum:non te-
neris.quæ dic vt in gl.
[IN HOC IVDI-
CIVM.] In act.aquæ
plu. ar. venit damnum
quod ſperatur venire,
ſicut in act. damni in-
fecti: licet in cæteris
acti. veniat tantũ prę-
teritum. ſi autem aqua
plu.ex opere à te facto
det mihi damnum: tũc
agam acti. quod vi aut
clam. ſi autem timeo
damnum poſt ſenten-
tiam iudicis euenire,
tunc petam mihi cą-
ueri de dãno infecto:
vel vt deſtruas opus abſque meo periculo.ſi autem poſt litẽ con
teſt.opus aliquod factum eſt ex quo timeam, tunc agendũ eſt de
nouo.aliquando autem non agetur de nouo,imò deſtruetur ſci-
licet opus quod eſt factum poſt litem conteſt. ſi coniunctũ ſiue
cõnexum cum primo ſit,ita ꝙ primum ſine hoc tolli ſiue remo-
ueri non poteſt.& hoc dicit hæc lex cum.l.ſequenti.Fran.Acc.

e *Potentiori.* vel non potentiori,ſecundum quoſdam.
f *Vendiderit.* ante lit. conteſta.vt.ſ.eo.l.quãquam.§. Iulianus.
g *Quatenus.* id eſt,quia.
h *Quod ſi annus.* intra quem datur hoc interdictum: vt.j.quod
vi aut clam.l.ſemper.§.hoc interdictum.
i *De dolo.* Duo obſtant. Primo, quia alia actio competit: ergo
de dolo non datur: vt.ſ.de dolo.l.ij.§.& ſi alia.Secũdo ob. quia
& hæc de dolo finiebatur anno:licet hodie duret biennio:vt.C.
de dolo.l.fin.Ad primum reſpondet:quia venditor & hic com-
miſit dolum, vt annus interdicti laberetur: vnde actio de dolo
competit, licet lapſum ſit tempus interdicti, cum forte circa fi-
nem anni interdicti committatur dolus.ſed hoc nõ placet: quia
ſic daretur reſti.in integ.vt.ſ.ex qui.cau. ma.l.ait prætor.§.fina.
vnde ceſſat de dolo:vt.ſ.de dol.l.j.§.idem Pomponius.niſi for-
te diceres quòd fuit negligens in agendo,vnde denegatur reſti-
tutio: vt.ſ. ex qui.cau.ma.l.non enim.Alij dicunt quòd hic ni-
hil potuit imputari quare intra annum nõ egit:ibi ſic potuit im-
putari.Ad ſecundum reſpõdet, quòd à compoſitoribus additum
eſt quòd actio de dolo duret biennio, non à Paulo auctore hu-
ius. l. ſecundum P. vel dic quòd de dolo adhibito circa finem
anni, dicit in hoc vt labatur annus interdicti.quod non placet:
cum reſtitutio tunc daretur,niſi defendas: vt & modo in alio cõ
trario dixi. Tu vero communiter ad vtrũque reſpondeas, & dic
quòd datur de dolo.i.in integrum reſtitutio propter dolum cõ-
miſſum,vt annus labatur: vt.ſ.ex qui.cau.ma.l.ait prætor.§.fin.
&.l.ſeq.Vel melius dic,in factum nomine doli ex edicto de alie-
nis infecti,futurum f damnum ve
nit:cum [in] reliquis ferè g om-
nibus iudiciis præteritum præ-
ſtetur. ℣De eo h quod ante da-
tum eſt,quod vi i aut clam agẽ-
dum eſt: de eo k quod poſt ſen-
tentiam iudicis futurum eſt,
damni infecti caueri oportet:
vel ita opus reſtituendum l eſt,
vt nullum periculum m damni
ſupersit. ℣De eo opere quod
poſt litem cõteſtatam factum n
eſt,nouo iudicio agẽdum eſt. o

XV. IDEM libro ſextodecimo ad Sabinum.

SEd interdum opus & quod poſt litem conteſtatam factum eſt, tolletur: ſi id quod anteceſſit, tolli ſine eo non poteſt. p

Damnum contingens poſt litem conteſtatam ex fundo vendito, venit in hoc iudicio. Item hoc iudicium contra eum qui do minus eſt, proponitur. Bartolus.

XVI. POMPONIVS libro vicęſimo ad Sabinum.

POſt venditionem q & traditionem quod nocitum ſit ei fundo de quo r ante s iudicium acceptum ſit aquæ pluuiæ arcendæ, nihilo minus eo iudicio venditorem poſſe conſequi:nõ quia venditori, ſed quòd rei damnum datum ſit:ídque t eũ u

A iudi.mu. eau. fac. vt.ſ.de alie.iud. mu.cau. fac.l.iij.§.j. &.j.e.l. poſt venditionem.in fin.nec ob.quòd & illa datur vſque ad annum,ſicut de dolo actio: vt.ſ.de alien.iudi.l.vel poſt annũ.quia in interdicto computatur annus à tẽpore facti operis: vt.j.quod vi aut clam.l.ſemper.§.hoc interdictum. in hac autem actione à tẽpore alienationis:ho die vero vſque ad biẽnium datur de dolo:vt d. l. fin. C. de dolo. & poſt datur in factũ perpetuò : vt.ſ.de dolo.l. itaque.

k *De eo facto.* i.de cau ſa damni.
l *Nocet.* id eſt,nocere poſſit.
m *Quæritur.* i. inquiritur per iudicem.nam non pro omni damno agitur: & hoc ſubiicit.
n *Loci.* quia paluſtris.
o *Subſedit.* i. ruit in terra, valle quadam facta: & ſic per id aqua nocet inferiori fundo.
p *Actio.* de ſtricto iure,ſecus de æquitate vt permittas vicinum replere:vt.ſ.e.l.ij.§.item Varus. &.§.item dãna. &.ſ.eo.l.ſupra.§.fi.
q *Manu factum.* ſupra ergo de non manu factis dixit. & expone hic ſubſederit vt.ſ.
r *In hoc.* id eſt, in actione aquæ pluuiæ arcendæ. Accurſius.
ſ *Futurum.* vt &.ſ.e.l. ſupra.§.officium.& expone vt ibi.
t *Fere.* hoc propter act.l.Aquil. cum deletur inſtrumẽtũ ex quo ſub conditione pecunia debebatur: vt.ſ.ad l. Aquil. l. in lege Aquilia ſi deletum. Itẽ ſi ſurripiatur huiuſmodi inſtrumentum:vt.j.de fur.l.quidam.in fi. Item ſi tabulæ in quibus legatum ſub condi. relictum eſt, dolo non exhibeantur:vt.j.de tab.exhi.l.locum.§.cõdemnatio. Idem in nuntiatione noui operis:vt.ſ.tit.ij.l.j.§.hoc autẽ.& concor.ſ. de iudi.l. non quemadmodum.

u *De eo quod ante.* ſcilicet litem conteſtatam.
x *Quod vi.* non hac actione:vt.ſ.eo.l.j.§.ij.
y *De eo.* ſcilicet damno.
z *Reſtituendum.* per hanc actionem: vt &.ſ.e.l.ſi tertius.§.officium.&.j.e.l.ſi vſusfru.§.non aliter.
a *Periculum.* id eſt ſuſpicio periculi. Accurſius.
b *Factum.* ſuper alia re.ſecus ſi ſuper eadem:vt.j.l.proxi.
c *Agendum eſt.* vt.j.de excep. rei iudi.l.ſi mater.§.pen. &.ſ. de iudi.l.non poteſt. nec ob.ſ. eod.l.ſi tertius.§. officium. quia ibi venit damnum contingens poſt lit. conteſta. ſed tamen ex præterito opere.

d *Sed interdum. Non poteſt.* ſic.j.quod vi aut clam.l.nam origo. & ſupra de iur.om.iudi.l.ij. & in auth. de non alie.§.ſi minus.col.ij.

Poſt venditionem.] CASVS. Feciſti opus in fundo tuo,ex quo timeo damnum meo fundo.egi contra te act.aquæ plu.arcẽ. pendẽte iudicio alienaui fundum meum. poſtea datum eſt damnum. Dicitur quòd mihi condemnaris : & quicquid conſequar, reddam emptori. Sed pone quòd tu alienaſti tuum fundum antequam agerem contra te.tunc agam contra emptorem, vel cõtra te intra annum,ſi cauſa euitandi iudicij alienaſti. Fran.

e *Poſt venditionem.* eius fundi cui aqua nocere poteſt.
f *De quo.* id eſt,pro cuius vtilitate.
g *Ante.* ſcilicet venditionẽ. nam ſecus ſi poſtea:vt ſupra.e.l.ſi tertius.§.ſi quis prius.
h *Idẽ.* ſcilicet damnum.
i *Eum.* ſcilicet venditorem.

BIU Cujas

a *Restituere debere.* vt &.ſ. de act. emp. l. Iulianus. §. ſi fructibus. & ad idem de contrahen. emp. quod ſæpe. §. ſi res. & hoc ſi damnum poſt venditionẽ contigit, de præcedẽti nihil cedit: vt dictis legibus. &. j. quod vi aut clã. l. is qui in puteũ. §. ſi poſtea. &. ſ. de pericu. & cõmo. rei vẽd. l. id quod poſt. & facit. ſ. ti. j. l. dãni. j. §. emptor. & fami. ercis. l. ſi iudicio. &. j. de fur. l. eum qui.

*Plo. nocetur.

b *Noceat.* opus in vicino prædio factum.

c *Actum ſit.* i. agẽdũ. ſic. C. de legi. & cõſti. l. j. Vel dic actum, poſt vẽditionem tamen. nã ſi antea, & poſt alienaſſet: tenetur perinde ac ſi non vendidiſſet: vt. ſ. e. l. quamquam. §. j.

d *Vendat.* fundum in quo opus eſt nocens. ſed in primo caſu legis fuit vẽditus fundus cui nocetur.

e *Cum emptore.* hac actione aquę pluuiæ arcẽdæ, vt præſtet patiẽtiam: vt. ſ. e. l. emptor.

f *Cum eo.* actione in factum ex illo edicto de ali. iud. vt. ſ. de ali. iud. l. iij. §. item. &. l. vel poſt annum. Item & habet locum interdictum quod vi aut clã vſque ad annũ. poſtea agitur de dolo: quod expone vt plene dixi ſ. e. l. Atteius.

*Fl. Reſtõ placuit.

*Fl. ſtatum

Si prius.] *CASVS.* Cõceſſiſti mihi ius aquæ ducendæ ex fundo tuo de nocte. poſtea conceſſiſti vt de die ducerem: poſtea ſteti per. x. ann. vel. xx. q tãtum duxi aquã de nocte, & non de die. Dicitur q amiſi ius ducendi de die, cum duæ eſſent ſeruitutes. Cætera dic vt in gl. vſque ad. §. licet. [*LICET.*] Habebam duos fundos vicinos: vnus fundus erat iuxta tuum. conceſſiſti mihi ius aquæ ducendæ per fundum tuum ad meum fundum vlteriorem. Dicitur q tenet ſeruitus: quemadmodum ſi in medio inter tuum fundum & meũ eſſet via publica, vel flumen publicum, quod vado tranſiri poteſt, conſtitui ſeruitus aquæ hauriendæ poteſt. Si autem interueniat locus ſacer vel religioſus: tunc nec aquæ ductus, nec hauſtus ſeruitus conſtitui poterit. Sed pone quòd inter meum fundum & tuum ſeruientem eſt in medio fundus Titij: dicitur quòd ſeruitus poteſt tenere. & ſi hic fundus medius mihi debeat ſeruitutem, idem eſt. ſi inter fundum meum & flumen publicum ſit fundus Titij: ſi volo hauſtu ducere aquam ex flumine publico: nõ poſſum, niſi Titius concedat mihi ſeruitutem itineris. Fran.

g *Si prius.* hoc reſponſum ad primam partem tit. pertinet, quæ eſt de aqua ſimpliciter. R.

h *Per conſtitutum tempus.* decennij inter præſentes: vicennij inter abſentes: vt. C. de ſerui. l. pe.

i *Plures ſunt.* vt &. ſ. quemad. ſer. amit. l. ſi cõmunem. §. fi. ſecus ſi vna conceſsio fuiſſet, & ſic vna ſeruitus: vt. ſ. de ſer. l. iiij. §. fin. & de ſerui. ruſti. prædi. l. vna eſt. & quemadmo. ſer. amit. l. ij. &. l. nam ſatis. §. j. &. l. ſi ſtillicidij. §. fi. & quibus modis vſusfru. amit. is qui. Nec ob. huic. l. infra de aqua quoti. & æſti. l. cum conſtet. §. fi. quia ibi licet non ſit vſus aliquis ſua ſeruitute: alius tamẽ eſt vſus pro eo, vel voluntate domini ſic ſunt ibi vſi. Accur.

k *Per lapidem.* i. nõ debet ille cui debetur ſeruitus aquæductus, lapidibus ſed fiſtulis ordinare ſuũ aquæductũ: vt hic, &. ſ. ſi ſer. vind. l. loci. §. ſi quis. & hoc quia domini vſus plus incõmodatur:

emptori reſtituere debere.* [Sed] ſi antequam noceat,b* is cum quo actum ſit,c vendat:d ſtatim agendum cum emptore:e vel intra annum cum eof qui vendiderit, ſi iudicij euitãdi cauſa id fecerit.

Per vſum ſeruitutis vnius, alia non retinetur. Bartolus.

XVII. PAVLVS libro quintodecimo ad Plautium.

SI prius g nocturnę aquæ ſeruitus mihi ceſſa fuerit, deinde poſtea alia ceſsione diurnæ quoque ductus aquæ conceſſus mihi fuerit: & per conſtitutum tempus h nocturna dumtaxat aqua vſus fuerim, amitto ſeruitutem aquæ diurnæ: quia hoc caſu plures ſunt i ſeruitutes diuerſarum cauſarum [factæ.]

Contractus factus in dubio, poteſt intelligi ſecundum conſuetudinem. Bart.

Placuit,* non aliàs per lapidem k aquã duci poſſe, niſi hoc in ſeruitute conſtituenda comprehenſum ſit. Non enim conſuetudinis eſt, vt qui aquam habeat, l per lapidẽ ſtratũ m* ducat. Illa autem quæ ferè n in cõſuetudine eſſe ſolent, vt per fiſtulas aqua ducatur: etiam ſi nihil ſit comprehenſum, in ſeruitute conſtituenda fieri poſſunt: ita tamen, o vt nullum damnũ p domino fundi ex his detur.

Locus publicus medius interueniens non impedit ſeruitutem hauſtus imponi. Bart.

Via publica intercedẽte hauſtus q ſeruitutem cõſtitui poſſe placuit: & eſt verũ. Sed non ſolum ſi via publica interueniat, r ſed & ſi flumẽ f publicum: eodẽ caſu quo interueniẽte flumine publico, viæ, itineris, actus ſeruitus imponi poteſt: id eſt, ſi nõ ſit impedimẽto tranſeunti magnitudo fluminis t. Licet u* non proximo meo prædio ſeruitutem vicinus debeat, ſed vlteriori: agere potero ius eſſe mihi ire agere ad illũ fundum ſuperiorem, quãuis ſeruitutẽ ipſe per fundum meũ nõ habeam: x ſicut interueniente via publica vel flumine quod vado y tranſiri poteſt.

Locus ſacer medius impedit ſeruitutem conſtitui. Bartolus.

Sed loco ſacro, vel religioſo, vel ſancto interueniente, quo fas z nõ ſit vti: nulla a eorum* b ſeruitus imponi poterit. Sed ſi fundus medius alterius inter me & te intercedit, hauſtus ſeruitutẽ fundo tuo imponere potero, ſi mihi medius dominus iter ad tranſeundum ceſſerit: c quemadmodum ſi ex flumine publico perenni hauſtu velim vti, cui flumini ager tuus proximus ſit, iter mihi ad flumen cedi poteſt. d

XVIII. IAVOLENVS libro decimo ex Caſsio.

SI in publico e opus factũ eſt quo* aqua pluuia noceret: f

a *Concor. tex. in. c. cũ M. & ibi Panor. col. 1. de conſti. & c. 2. & ibi Inno. in gloſſ. ſua in ver. ſigillũ. verſi. nos tamẽ dicim⁹. de fide inſtru. & c. licet ex ſuſcepto. de foro compe.*

*Fl. Sic & ſi non proxi.

*eorum

*Flo. quã.

ſupra de ſer. ruſti. præ. l. fin. &. j. l. proxi. licet & illa poſsit intelligi aliter, ſcilicet vt nulla ſit differẽtia, poſsit tranſiri ponte vel vado, vel pontonibus. Accurſius.

u *Licet.* aliàs incipit. §. licet. aliàs & melius, ſi non proximo. Accurſius.

x *Non habeam.* quia res ſua nemini ſeruit: vt. ſ. de ſer. vrb. prædi. l. in re communi.

y *Vado.* vt ſupra proxi. §. dixi.

z *Fas.* id eſt licitum. Accurſius.

a *Nulla.* vt ſupra de ſerui. l. ſeruitutes. §. fin.

b *Earum.* ſcilicet ſupradictarum. Accurſius.

c *Ceſſerit.* non autem aliter: vt &. ſ. commu. prædi. l. in tradendis. §. interpoſitis. & de ſerui. ruſti. prædi. l. qui ſella. §. fi.

d *Poteſt.* vt &. ſ. de ſer. vrb. prædi. l. item. §. fi. & facit ad hũc. §. ſ. de ſer. ruſti. prædi. l. tria. &. l. ſi mihi. §. pen. Accurſius.

Si in publico.] *CASVS.* Si opus eſt factũ in loco publico, per quod aqua plu. mihi nocet: non poſſum agere hac act. ſecus autem eſt ſi inter meũ fundum & tuum ſit locus publicus in medio. nã ſi tu facis opus in fundo tuo per quod aqua plu. mihi nocet, teneris. & reddit rationem diuerſitatis. [*SINE.*] Per te videas. nam leuis eſt cum duabus. ll. ſeq. Franciſcus.

e *Si in publico.* ſ. ſolo vſu & proprietate. ſecus ſi proprietate tãtum: vt. ſ. quod cuiuſque vni. l. pe. quæ eſt contra. vel ibi in loco municipij: hic in pub. differunt enim publica à rebus vniuerſitatum: vt inſti. de re. di. §. flumina. &. §. vniuerſitatis.

f *Noceret.* ei qui vicinum habet prædium.

BIU Cujas

2 *Non potest.* hac actione: vt.ſ.e.l.apud.§.aquæ.ſed quòd vi aut clam: vt.j.quod vi aut clam.l.vim facit.§.fin.& aliis remediis: vt dixi in.d.§.aquæ.

b *Interueniente.* ſ.in medio inter locũ vbi eſt opus: & locum cui nocetur: vt &.ſ.eo.l. apud.§.aquæ.&.j.eo. quod principis.§.fin. &.ſ.l.proxi.§.via.

c *Niſi dominus.* vt & d.§. aquæ. locus autem publicus nõ eſt in bonis alicuius, ſiue de vero publico dicas, ſiue vniuerſitatis. Item intellige de directa. vtilis quandoque ſic: vt.j. eo.l. ſi vſusfructus. eſt etiam & alia ratio: quia publici loci opus publica auctoritate fulcitur: vt.ſ.eo.l.ij.§. Caſſius. Accurſius.

d *Non poteſt.* vt. j. de aqua quoti. & æſti. l.j. §. permittitur. ſecus in hauſtu: vt.ſ.eo.l.proxi. §. via. &. ſ. de ſerui.l. ſeruitutes.iiij.§.publico. Accurſius.

e *Labeo.* alias incipit, Labeo: & aliàs Sabinus.

f *Noceat.* ſ.vicino.

g *Nõ teneri.* ad patiẽtiam operis demoliendi: ad damnum tamen agere poteſt: vt arg.ſ. communi diui.l. Sabinus. ibi, ſi autẽ facienti conſenſerit.& concor. ſ. titu.j.l. qui bona.§.ſi quis iuxta. Itẽ nota q̃ quidam habent, patiẽte: alij, ſapiente. i. ſciẽte. ſcientia enim inducit patientiam: patientia conſenſum ad aliquid: vt.C.de remiſ.pi. l.ij.&.ſ. quib⁹ mo.pig. vel hypo. ſol.l.ſicut.§. non videtur. & de dona. inter vi. & vxo.l.ſi ſeruus communis.

*.Flo. vi.

agi nõ poteſt. [a] interueniente [b] loco publico, agi poterit. cauſa eius rei hæc eſt, quòd ea actione non tenetur, niſi dominus [c] ſolus. ¶ Sine permiſſu principis aqua per viam publicam duci non poteſt. [d]

Iſta lex limitat totum iſtum titulum, & multas.ll.titu.de operis noui nuntia. Paulus.

XIX. POMPONIVS libro quartodecimo ad Quintum Mucium.

B LAbeo [e] ait, ſi patiẽte vicino opus faciã, ex quo ei aqua pluuia noceat, [f] non teneri [g] me actione aquæ pluuiæ arcendæ:

XX. IDEM libro trigeſimoquarto ad Sabinum.

SEd hoc ita, ſi non per errorem [h] aut imperitiam deceptus fuerit. Nulla enim voluntas errantis [i] eſt.

De caſu huius.l.dic vt ſupra tit. 1.l.fluminum.§.fi. Pau.

XXI. IDEM libro trigeſimoſecundo ad Quintum Mucium.

SI in meo [fundo] aqua erũpat, [k] quæ ex tuo fundo venas habeat: ſi eas venas incideris, & ob id deſierit ad me aqua C peruenire: tu nõ videris vim [l] ✶ feciſſe, ſi nulla ſeruitus mihi eo nomine debita fuerit: nec interdicto quod vi aut clam teneris. [m]

Hæc actio non datur vſufructuario, nec in vſufructuarium, directa: ſed vtilis. Bar.

XXII. IDEM libro decimo ex variis lectionibus.

SI vſusfructus fundi legatus fuerit: aquæ pluuiæ arcendæ actio [n] hæredi [o] & cum hærede eſt cuius prædium fuerit. Quòd ſi ex [eo] opere [p] incommodũ [q] aliquod patitur fructuarius: poterit quidem interdum vel interdicto experiri quod vi aut clam. [r] quod ſi ei non cõpetet, [s] quærendum eſt, an vtilis ei quaſi domino [t] actio aquę pluuiæ arcendæ dari debeat: an verò etiam contendat [u] ius ſibi eſſe vti frui? ſed magis eſt vtilẽ [x] aquæ pluuiæ arcendæ ei actionem accommodare. ¶ Non aliter reſtituiſſe [y] rem videtur [z] is qui opus fecit, quàm ſi aquam coërceat. Sed & ſi fructuarius opus fecerit, per quod aqua pluuia alicui noceat: erit quidem actio legitima [a] cũ domino ꝓprietatis: an verò etiam vtilis in fructuarium actio aquæ pluuiæ arcẽdæ danda ſit, quæſitum eſt. & magis eſt vt [b] detur.

Pro opere facto auctoritate publica, non competit hac actio. Pau.

XXIII. PAVLVS libro ſextodecimo ad Sabinum.

QVod principis aut ſenatus [c] iuſſu, [d] aut ab his qui primi agros cõſtituerunt, [e] opus factũ fuerit: in hoc iudicium non venit.

Nota hic, quòd appellatione domini cõprehenditur etiam dominus vtilis, quia hac actio non datur niſi domino. Paulus.

h *Sed hoc ita. Per errorem.* facti. imperitia, iuris dicitur: vt.ſ.de iuriſ.om.iud.l.ſi per errorem. Accurſius.

i *Errantis eſt.* vt &.ſ.de iur. & fac.igno.l.error. & de iuriſ.om. iud.l.ſi per errorem. &.C.de iur.& fac.ign.l.cum teſtamentum. &.l.non idcirco.&.j.de adqui.re.do.l.ſi procurator.&.ſ.de iud. l.ij.in prin.& de cõtrahen.emp.& ſi conſenſum.§.fi.& de cõdic. cauſa da.dedi.j.§.ſubtilius.nec ob.ſ.ſi cer.peta.l.eius.vt ibi dixi. &.ſ.ad leg. Fal.l.j.§. ſi legatarius. quia ibi in vno errabat hæres, in alio bene conſentiebat. Sed argu. contra. duo poſſunt notari.ſ.de ſup.le.l.iij.§.fi.in fin.&.j.de confeſsis.l.non fatetur.in eo quòd dicit differre vnam ignorãtiam ab alia. *ADDITIO.* Dic ſecũdum Barto. quòd in.d.§.fi. loquitur de errore communi, qui facit ius: hic de errore ſingulari.

Si in meo.] *CASVS.* In meo fundo fons oritur: venæ cuius veniunt ex fundo tuo. tu incidiſti venas, ita quòd meus fons ſiccatus eſt. non teneris. Fran.

k *Aqua erumpat.* id eſt fons oriatur. Accurſius.

l *Vim feciſſe.* id eſt iniuſtitiam. Oth.& ſic nec hac actione, nec quod vi aut clã teneris: vt ſubiicit. vel ſimpliciter expone vim. ſ. vt tenearis quod vi aut clam.& facit.ſ.titu.j.l. Proculus.& quod ibi not. & contrarium.j.ne quid in loco pu.l.ij.§. merito. Solu. vt dixi.d.l. Proculus. Item nec ob.C.de ſerui.ſi manifeſtè. quia ibi præſcripta erat ſeruitus. Accurſius.

m *Teneris.* ſ.de dolo, ſi animo nocendi feceris, non aliàs: vt.ſ.e. l.j.§.denique. Accurſius.

Si vſusfructus.] *CASVS.* Titius legauit Sempronio vſumfru. fundi. Dicitur quòd hæres Titij habet acti. aquæ plu. arcen. cõtra illum qui facit opus in fundo ſuo ex quo timeat damnum: A & ipſe ea act. tenetur ſi facit opus. Secũdo dicit. pone q̃ hic hæres facit opus ex quo timet dãnũ fructuarius: an aget hac actione fructuarius? Dicitur q̃ aget interdicto quod vi aut clam, ſi fecit opus clam. alioquin aget vtili actione aquæ plu. ar. [*NON ALITER.*] Ille qui tenetur hac actione, debet deſtruere opus, ita q̃ aqua pluuia mihi non noceat. Vltimo dicit: Si fructuari[a] facit opus per quod aqua plu. mihi nocet, tenetur ꝓprietarius directa actione aquę plu. arcẽdę, fructuarius vero vtili. Fran.

n *Actio.* directa. Accurſius.

o *Hæredi.* cõtra ædificãtem in vicino prædio: & contra ipſum ſi ipſe facit in eo fundo opus. q.d. ipſe habetur domin⁹: vt &.ſ.ad Syl. l.j.§. domini. cum domino & in dominum tantũ detur hæc actio: vt.ſ.e.l. apud. §. aquæ. Alij exponũt quaſi hic fructuarius ſit dominus, vt ei cõpetat actio contra facientes opus in prædiis vicinis, & econtra vicinis contra eum. quod non placet: quia cũ textu non conſonat.

p *Ex eo opere.* facto à proprietario in fundo in quo eſt legatus vſuſ fructus.

q *Incommodum.* circa vſumfructum.

r *Quod vi aut clam.* ſi prohibitus hęres fecit, vel ſciẽs ſe prohibẽdũ.

ſ *Non competet.* quia non prohibuit: nec ille timuit ſe ꝓhiberi poſſe: nec timere debuit. nam aliquod iſtorum debuit interuenire vt habeat locum hõc interdictũ: vt.j. quod vi aut clam.l.iij.§.fin.&.l.ſequen.

t *Quaſi domino.* nam pars dominij eſt vſusfructus, vt ſupra de vſufruct.l.iiij.

u *Contendat.* i. contendere debeat per confeſſoriam actionem.

x *Vtilem.* nam directã non, cum illa domino & contra dominũ detur: vt.ſ.e.l.apud Trebatium.§.pe.&.§.fin. &.j.ar.fur.cæ.l.v. §.fin. vel ibi de alia actione dicit fructuario non danda. ſ.de illa arborum furtim cæſa. ſed & confeſſoriam hic poterat intentare D pro vſufructu: vt.ſ.ſi vſuſfru.peta.l.vti frui.§.vtrum.

y *Non aliter reſtituiſſe.* id eſt deſtruxiſſe.

z *Videtur.* quod facere debet: vt ſupra eodem. l. ſi tertius.§. officium.

a *Legitima.* id eſt aquæ pluuiæ arcendæ actio, quæ eſt ex lege duodecim tabu. vt.j.de ſtatulib.l.Labeo. Accurſius.

b *Vt detur.* vtilis, non directa: vt.ſ.e.l.apud.§.fi. Accurſius.

c *Quod principis. Senatus.* parificat principem & ſenatum in hoc. ſic.ſ. de legi.& ſenatuſcon.l.non ambigitur. &.j.de flu. l. quo minus.&.j.à quibus appel. non licet.l.j.§.j. &.ſ.de poſtu.l.j.§.cum qui.ver.de qua autem reſtitutione.

d *Iuſſu.* Not. iuſſum maioris excuſare. [a] ſic.ſ.eo.quamquam.ij. reſpon.

e *Conſtituerunt.* quorum non extat memoria. & pro hoc.ſ.e.l. in prin. vnde antiquis temporibus orbis Romanus agris diuiſus eſt, vt poſſeſsio ſua nulli habeatur incognita, quam per tributorum qualitatem ſuſceperat ſoluendam. Vel dic, conſtituerunt, vt quia dominus vtriuſque prædij opus fecit: vt argu.ſ.de lega.j.l. quod in rerum.§.ſi quis.& hoc niſi per ſucceſſores facta fuit immutatio: vt.C.ſi.reg.l.ſucceſsionum.

a Adde ſ. in l. nihil. ſ. de nup. Phil. Fri. i regula q̃ quas. Ina. & doc. ſic. ſiquando. extra de iſ fic. dele. & no. aliquid i alle. l. quã quã gl. actione. in apoſtil. ſi verſi. iudicis iuſſu. ſ. eo.

BIU Cujas

a *Locum habet.* siue in eo fiat opus, siue in alio, & ei noceat, & forte directa: vt. j. arbo. fur. cæ. l. v. §. fin. vel dic, vtilis: vt ar. ff. eo. si vsusfruct.

b *In priuato.* puta ripa, quæ est priuata iure proprietatis: vt. ff. de rerum diui. l. riparum: secus si in publico factum sit opus: vt. ff. eo. l. apud. §. aquæ. &. l. si in publico.

c *In arbitrium.* i. iudicium. & aliàs arbitriũ tutelæ. Accursius.

d *Veniunt.* vt ille qui fecit, suis sumptib⁹ tollere compellatur.

e *Noceant.* id est nocere possint.

f *Non debuerunt.* iure pacti, vel naturæ, vel etiã nimiæ vetustatis: vt modo ꝓdixi: vt. ff. eo. l. j. in fi. & l. ij. in prin.

VIcinus.] CASVS. Potest quis arare fundũ suũ, & facere ibi sulcos causa frumenti querendi: licet per hoc aqua pluuia mihi noceat. Si autẽ facit quis fossas in fundo suo, ita ꝙ aqua pluuia mihi noceat: tũc tenet. Frã. Ac.

† *Vide in hunc locum Pium Antoninũ Bar. ff. anno. ad. ll. cap. 16. & Ioan. Ba. Pium anno. priorum. c. 10. in fin.*

g *Vicinus loci superioris.* i. vicinus superior.

h *Porcas.* aliàs porcas: quia purgãt agrũ. aliàs portas: quia portant aquam in agrũ inferiorem. & sic semper sunt quædam opera ad purgationem fundi.

i *Inferiorem.* s. fundũ.

k *In eius agrum.* scilicet vicini inferioris.

l *Non posse.* ex ordine. i. de iure cõmuni.

m *Sed si quos.* aliã formam quæstionẽ, quando vicini fundus est ex latere: sed in principio cum inferius est.

n *Aquarios.* & non querendi frumẽti causa: vt. ff. eodem. l. j. §. sed & fossas. &. §. sed & si quis. Azo.

o *Agrum.* id est ex latere in quo etiam aqua vadit æqualiter.

p *Aqua.* id est ex latere in quo aqua vadit æqualiter.

q *Operiret.* id est repleret.

r *Cogere posse.* aliàs agere hoc posse. & accipe hoc (vt dixi) quãdo non indigebat ager his sulcis: & sic animo nocendi.

s *Noceret.* id est nocere posset.

t *Explere.* id est replere.

u *Condemnare.* ad interesse: vel iubere cauere de damno infec. vt. ff. eo. l. Atteius. §. fi. sed etiam manu militari poterit compelli ad demoliendum & ad deplantandum opus: vt. ff. de rei vindi. l. qui restituere. & de ope. noui nun. l. stipulatio. §. siue.

x *Adiudicaret.* aliàs iudicaret.

y *Fluxisset.* nam in hac actione venit damnum futurum, non præteritum: vt. ff. eod. l. supra iter. §. officium. &. l. Atteius. §. pen. nec inspicitur si nocuit aqua: sed si nocere potuit: vt dixi. ff. eo. l. j. §. ij. j. respon.

z *Lacus.* quidam habent. §. & quidam nõ. & habeas, lacus enim &c. & potest legi, lacus. i. fossæ supradictæ quandoque crescunt & decrescunt. & hoc est damnum vicinorum, quòd nõ licet facere tales fossas. Vel cum est. §. dic lacum poni proprie. i. locum qui perpetuam habet aquam: stagnum, qui temporalẽ: fossam, receptaculũ aquæ manu factũ: vt. j. vt in flu. pu. na. lic. l. j. §. stagnũ. &. §. lacus. &. §. fossa. & secundum hoc non crescit lacus, nec decrescit: licet aqua quandoque crescat & decrescat: vt &. ff. de cõtrahen. emp. l. Rutilia. &. j. de adqui. re. do. l. lacus.

a *Decrescerẽt.* quo ad aquam, secundum secundum.

b *Decessionem.* quo ad solum, secundum secundum.

c *Vicinus.* i. dominis prædij in quo fit fossa, secundum vtrãque.

Hæc actio etiam in vectigalibus agris locum habet.[z]

Opponitur isti. §. de lege. 2. §. penul. supra eo. solue vt hic per Paul. de Cast.

Aggeres iuxta flumina in priuato[b] facti, in arbitrium[c] aquæ pluuiæ arcendæ veniũt,[d] etiam si trans flumen noceant:[e] ita, si memoria eorum extet, & si fieri non debuerunt.[f]

Si arando aliquis opus faciat ex quo aqua possit nocere vicino: si aliter fundus coli non poterit, hac actione non tenetur. Bartolus.

XXIIII. ALFENVS libro quarto Digestorũ à Paulo Epitomatorũ.

VIcin⁹ loci superioris[g] pratum ita arabat, vt per sulcos itémq; porcas[h] †aqua ad inferiorem[i] veniret. quæsitum est an per arbitrum aquæ pluuiæ arcendæ posit cogi, vt in alteram partem araret, ne sulci in eius agrũ[k] spectarent. Respondit, non posse[l] eum facere, quo minus agrum vicinus quemadmodum vellet araret. Sed si quos[m] sulcos trãsuersos aquarios[n] faceret, per quos in eius agrum[o] aqua[p] defluere: hosce vt operiret,[q] per arbitrũ aquæ pluuiæ arcendæ posse cogere.[r] Sed & si fossas fecisset, ex quibus aqua pluuia posset nocere, arbitrum, si appareat futurũ vt aqua pluuia noceret,[s] cogere oportere fossas eũ explere:[t] & nisi faceret, condemnare:[u] tametsi antequam adiudicaret,[x] aqua per fossas nunquã fluxisset.[y]

Licet aqua lacus crescat & decrescat, lacus tamen non dicitur crescere. Paulus.

Lacus[z] [enim] cũ aut crescerent, aut decrescerent:[a] numquam neque * decessionem[b] in eo vicinis,[c] neque accessionem facere licet.

Si aliquid noceret viæ per quam itur ad fundum, noceret fundo. Bar.

XXV. IVLIANVS libro quinto ex Minicio.

IScuius fundo via debetur, aquæ pluuiæ arcendæ[d] agere potest fundi[e] sui nomine: quoniam deteriore via facta, fundo nocetur.

Consuetudo dat iurisdictionem contentiosam. Bartolus.

XXVI. SCAEVOLA libro quarto Responsorum.

SCæuola respõdit, solere eos qui iuri dicundo præsunt,[f] tueri[g] ductus aquæ quibus auctoritatẽ vetustas[h] daret, tametsi ius non probaretur.[i]

DE PVBLICANIS, † ET vectigalibus & commissis.

TITVLVS IIII.

Pro exactis illicite à publicano vel eius familia, datur actio ex hoc edicto in factũ ad duplum intra annum, nisi exactum restituatur: post annum vero in simplum. & pro hoc facto familiæ si non exhibetur, cõpetit hæc actio sine noxæ deditione. Paul.

IScuius.] CASVS. Debebatur fundo meo via per fundũ tuũ. feci sti opus tu vel alter per quod aqua pluuia nocet viæ meæ. teneberis hac actio. Et aquæductus qui perpetuo sic fuerũt: tueri debent iudices. h. d. cum. l. sequen. Fran.

d *Arcendæ.* vtili: vt argu. ff. eo. si vsusfru. & ff. eo. l. apud. §. fi. vel aliud in personali seruitute, vt tunc cõpetat vtilis. nã realis magis perpetua est: & magis terrę affixa. sic. ff. eod. l. quod principis. §. hæc actio. Accursius.

e *Fundi.* s. dominãtis.

f *Scæuola. Præsunt.* vt sunt iudices.

g *Tueri.* dãdo actionem & exceptionem: vt. j. de adquir. re. do. l. statuas. Accursius.

h *Vetustas.* decem annorum, quãdo habent perpetuam causam, vel quasi: vt plene dixi. ff. eo. l. j. §. fi.

i *Probaretur.* i. titulus vel constitutio: sed tẽporis diuturnitate præsumitur: vt argu. ff. de vsur. l. cum de in rem verso. & facit. j. de itine. actúque priua. l. apparet. §. penult. &. j. de aqua quoti. & æsti. l. hoc iure. §. ductus.

* *Fl. neque accessionẽ neq; decessionẽ in eos vicinis facere licere.*

DE PVBLICANIS, & vectigalibus, & commissis.

Qualiter aduersus futura dãna prouidetur, dictũ est in duobus præcedẽtibus titulis: nunc qualiter aduersus damna & illicitas extorsiones factas à publicanis. Et not. quòd de tribus tractat hic titulus: de publica. & hoc vsq; ad. §. de rebus. j. eodẽ. l. si publicanus. & etiam postea in quibusdã legibus. In. 2. & 3. de vectigalib⁹ & cõmissis permixte tractatur.

† *De publicanis & vectigalib⁹ vide Beroal. ff. commẽ. ad Cæsarẽ Trãquil. De cõmissis autẽ vide Bud. ff. de euic. l. Herennius.*

PRætor ait.] CASVS. Si publicanus vel alius eius nomine siue familia publicanorum vi ademerint aliquas res: si intra annũ conuentus nõ restituat, tenetur post annũ in duplum. si autẽ post annum conueniatur, tunc in simplũ tenetur actione in factũ ex hoc edicto. & hæc est prima pars edicti. Si serui qui ibant eũ publicanis, ademerint: si publicani nõ exhibeant seruos, domini tenentur in solidũ absq; noxę deditione. & hæc est secunda pars. Si damnũ aliquod iniuria vel furtũ fecerit publicanus, vel eius familia: tenetur publicanus actione in factũ. & hæc est tertia pars. [*HIC TITVLVS.*] Apparet ꝙ hic tit. spectabat ad publicanos. Sed dic, qui sunt publicani? Certe illi qui fruuntur publico: & inde vocantur publicani: vt quia cõduxerunt ab imperatore vel aliqua ciuitate portũ Lufolini, vel aliũ similẽ, & pro eo præstãt aliquod tributũ fisco vel alicui ciuitati. & vt breuiter dicam, omnes qui cõducunt aliquid à fisco, appellantur publicani. Secundo dicit. videtur ꝙ superflue hic prætor tractat de furtis & dãnis datis & factis à publicano, vel eius familia: nã & alibi prouisum est circa dantes damna, vel inferẽtes iniuriam, siue raptores. sed certe quia prauitas eorum erat nimis magna: & ne videatur negligere ea quæ ipsi faciebãt, posuit edictum speciale de his. Tertio dicit, hoc edictum de publicanis mitius punit rapientem vel furem, quàm faciat actio vi bo. rap. vel actio furti. permittit enim rapiẽtem vel furem restituere vsque ad sententiam: & si restituat, liberatur. Quarto dicit, ꝙ possum agere cũ publicano actio. vi bo. ra. vel leg. Aquil. vel furti. & reddit rationẽ. [*FAMILIAE NOMEN.*] Nunc lex ponit hoc verbũ, familiæ, quod habuimus in principio edicti. nam cõprehẽdit seruos publicani vel alterius, & liberas personas stãtes eũ publicanis. seruus tamẽ publicani non cõstitutus ad offi-

BIU Cujas

cium vectigalis,non cõtinetur.Postea exponit vltimam partem hanc.ſ.ſi serui publicani qui fecerunt rapinam, non exhibeãtur: in dominum sine noxæ deditione iudicium dabo: & dicit hoc proprium. Hic debemus intelligere, siue eos habẽt in potestate: id est, possibilitate dandi, siue non: vt quia serui fugerunt. nam semper publicani tenẽtur in solidũ.& est speciale ideo, quia bonos seruos habere debẽt ad tale ministeriũ.Postea exponit illa verba, in dominos: quia hoc ita accipiendũ est,vt socij ipsius vectigalis, quãuis domini nõ sint, teneantur.& ille qui petit exhiberi, debet dicere quos.& si ignorat nomina, petat omnes seruos exhiberi: vt sic cognoscere possit delinquentes: & auditur. & si plures sunt serui qui hoc damnum vel furtum fecerunt: tantũ præstando, quantum si vnus liber fecisset,libe ratio contingit.& hoc dicit hic. §. & sequens cum duabus.ll.sequen. Fran.Accursius.

Flo. publicanus, eius publicani nomine.

†*Concor.& bene facit quod voluit gl. in.c.1.§. si vero cõfirmatores. de elec.ī prag. San. in ver. ea vice.circa me. Addo aliam in c.1.§. volẽs itaq;. de colla. in prag. super ver. familiæ. Tu vide melius gl. in.c.nouit. & ibi Pan. post Ioan. And. extra de iudi. & plenius ꝑ Spec. tit. de causa pos. & ꝓprie. in prin. vers. decimo loco. & in ti. de eẽs. §.2.*

Flo. Si id.

Flo. exhibebitur.

† *Vide Bu. ſ. ex qui. cau. ma. ad l. miles cõmeatu. §. qui operas.*

sed ẽ re putauit.

1. VLPIANVS libro quinquagesimoquinto ad Edictum.

PRætor ait. *Quod publicanus,* a* *seu ali*9 † *publicani noĩe* b *vi* c *ademerit, quódue familia publicanorum:* d *si id restitutũ non erit* e *, in duplum:* f *aut si post annum agetur, in simplũ iudiciũ* g *dabo. Item si damnum iniuria,* h *furtúmve factum esse dicetur: iudiciũ* i *dabo. Si ij* k** *ad quos ea res pertinebit,* l *nõ exhibebũtur:* m *in dominos sine noxæ* n *deditione iudiciũ* o *dabo.*

Publicanus dicitur qui est positus ad exigendum publicos reditus: siue exigat immediate pro fisco: siue immediate pro se, sed aliquid soluit fisco à quo conduxit vel emit. Paulus.

℣ Hic titul9 ad publicanos pertinet. Publicani autem † sunt, qui publico p fruuntur(nam inde nomen q habent) siue fisco vectigal pendant, r vel [etiam] tributum consequantur. Et omnes qui quid à fisco s conducũt, rectè appellantur publicani.

Actio ex hoc edicto mitior est, quàm vi bo. rap. in duobus. Pau. de Cast.

℣ Dixerit aliquis, [ad] quid t vtique hoc edictum propositum est? quasi non & alibi prætor prouiderit furtis, damnis, vi raptis. Sed bene putauit u ,* & specialiter aduersus publicanos [hoc] edictum proponere: quod quidem edictũ in aliqua parte x mitius y est: quippe id z** in duplum datur, cùm vi bonorum raptorum in quadruplum sit: & furti manifesti æquè in quadruplum. a ℣ Et restituendi facultas publicano vi abreptum b datur: quod si fecerit,omni onere exuitur, & pœnali actione ex hac parte edicti liberatur.

Auxilium extraordinarium adiuuandi causa introductum,non tollitur per ordinarium. Bartolus.

℣ Vnde quæritur, si quis velit cum publicano nõ ex hoc edicto, sed ex generali, vi bonorum raptorum, damni iniuriæ, vel furti agere:an possit? Et placet posse. c ídque Pomponius quoque scribit. est enim absurdum, d meliorem esse publicanorum causam, quàm cæterorum e effectam opinari.

Nomẽ familiæ porrigitur ad seruos & liberos qui in eodẽ ministerio habentur. Bar.

℣ Familiæ nomen † hic nõ tantùm ad seruos publicanorum referemus:verùm &[ad eos]qui in numero familiarum sunt publicanorum.* Siue igitur liberi sint, siue serui alieni, qui publicanis in eo vectigali ministrãt, hoc edicto continebuntur. f Proinde & si seruus publicani rapuit, non tamen in ea familia constitutus, quæ publico vectigali ministrat: hoc edictum cessabit. g

Vectigal & tributũ differunt.

nõ est.§.

Flo. quippe cùm non.

& ita.

† *Adde quòd subaudiendum sine noxæ deditione iudicium dabo. Bolo. Ang. quid verum. appel. sed mil. pertes. arrestorũ de iure. l. addes. ff. de dil. edict. adde tamen quãtũ Bolo. log. in. apost. nãt dicerendũ. appellatione familiæ, ut scitum cõsentiũt. quod hoc est verum. si eum. fuerit. sed solum nudum. fuerit. sed & ita. & ita. in l. fin. fun. min. & ind. gregge. de legat. 1. Cepolla. de ser. rus. 1. Ioan. de Ana. s. quid to. de cens. & Paul. Cast. cons. 17. e Reprobatur secundo Ludo. Rom. *publicani. *& ita.*

a *Publicanus.* quidam habent, seu publicani nomine &c. Alij hoc plũs, quod publicanus eiúsve familia &c. Sed tũc videtur superfluere, eiúsve familia, propter id quod subiicit, quódve familia &c. secundum Hug. Sed dic cõtra.& dicas hic quãdo iubente publicano vel ratum habente, & sic suo & familiæ nomine tenetur: vt. ĭ. de vi & vi arma.l.j.§. deieciſſe.&.§.quotiẽs. & si fa.fur.fc.di.l.j.§.hæc autem.ver.cęterum. Si verò non iubente, vel ratũ habente,tunc nomine familię tenetur,& hoc subiicit,quódve &c.vt.ĭ.de vi & vi arma.l.j.§.cum autem.&.§.sed & si cum.Accur.

b *Nomine.* quidam alter.

c *Vi.* adde ablatiua,vel compulsiua: vt.ĭ.eo. vnde quæritur.& ĭ.e.l.locatio.§.quod illicite.

d *Publicanorum.* scilicet ademerit.

e *Non erit.* quandocunque petente actore intra annum.Acc.

f *In duplum.* in casu agitur in quadruplum contra publicanum, sed illud est ex edicto de calum.vt.ſ.de calum.l.antepe.§.fi.

g *Iudicium.* id est actio in factum. sic exponitur.ſ.nau. cau.ſta. l.item ait.* §.j.

h *Iniuria.* id est culpa.sic insti.de iniur.in prin.

i *Iudicium.* scilicet in factum.

k *Si ii.* scilicet serui.

l *Pertinebit.* id est qui ea commisisse dicuntur.

m *Non exhibebuntur.* scilicet à publicanis.

n *Sine noxæ.* licet domino ignorante deliquerint. & est ratio vt.ĭ.eo.l.cum si exhibuissent.Accursius.

o *Iudicium.* id est prædictam actionem in factum.

p *Publico.* eo quod publicum est, vt portus & salina: vt.ĭ.de verb.sig.l.eum qui vectigal.&.l.inter publica.§.fi.

Publicanus quis dicitur.

q *Nomen habent.* vnde Matthæus fuit hinc dictus publicanus. aliàs dicitur publicanus.i.publice peccans:vt in euangelio.

r *Pendant.* tanquam procuratores colligẽdo pro fisco.& quod subiicitur, vel etiam tributa consequantur.ſ.iure suo,

a Ista placet Bar.

s *Vel à ciuitate.* vt.ĭ.co.sed & hi.§. præterea.

b Displicet Bar.

t *Ad quid.* i.cur.

u *Bene putauit.* vt cõprimeret eorũ prauitatem: vt.ĭ.eo.l.quantæ. & argu.ſ.nau. cau.ſta. l.idem.* §.j. & vt non videretur negligere: vt ĭ.de iniur.l.ité apud.§. hoc edictũ.& ad idẽ.ſ. de pac.iurisgẽ.§.dolo.

x *In aliqua parte.* i.in aliquo.Accursius.

y *Mitius.* ſ. quàm vi bono.rapto.&furti manifesti: vt subiicit.

z *Id.* i. hoc edictũ de publicanis.

a *In quadruplum.*i.nõ per omnia æquẽ: vt insti.vi bono.rap.in prĩ.

b *Vi abreptum.* vsque ad sentẽtiam. vnde videtur arbitraria, secũdum quosdam: vt dices.ĭ.eo.l. hoc edicto. Idem in actione quod metus causa: vt.ſ.quod me. cau.l.ſi cũ exceptione.§.ſatis.quod nõ est in furti & vi bono. rapto.vt.ĭ.de fur.l.qui ea mente.&.ĭ.vi bono.rapto.l.penul.

c *Posse.* vt &.C.de fur.l.etiam.sed op.ꝙ extraordinarium non deberet dari,vbi locum habet ordinariũ: vt.ſ.de mino.l.in causæ.sed illud quãdo extraordinarium est contra ius cõmune. hoc secundum ius cõmune.Sed ſi prius egit hoc iudicio:nunquid poterit agi vi bono.rap.vel furti in id quod excedit? Respõ.ſic, vt insti.ſi qua.pau.fe.di.§.fi.&.ſ. de exerci.l.ſi eum.§.pe. &.§.fi.&.ĭ. de act. & obliga.l.cum ex vno delicto.&.ĭ.vi bono. rap.l.j.arg. cõtra.ſ.nau.cau.ſta.l.idem ait.*§.fin.&.ſ.quod me. cau.l.ſi cum exceptione.§.eũ qui. *ADDITIO.* Dic secũdũ Bar.ꝙ hic vtraque act.est de iure cõmuni: ibi altera est contra ius commune.

d *Absurdum.* nam delinquendo nemo facit suam conditionem meliorem: & delictum nemini immunitatem præstat:vt.ĭ.de interdict.& relega.l.relegatorũ. in fi.&.ſ.ex quib. cau.ma.l.ſi cui. in prin.&.ſ.de neg.gest. siue hæreditaria.&.C.de re.cre.l.fin.ar. contra.ſ.de suspec.tu.l.decreto. Item not.quòd specialis via generalem non excludit.& sic est arg.cõtra.C.de procu.l.maritus. &.C.de pac.conuen.l.fin. *ADDITIO.* Dic secundũ Bar.ꝙ illud generale potest intelligi primo, an specialis prouisio legis tollat generalem prouisionẽ legis?& certe non.sic loquitur hic. secundo an per specialem prouisionem hominis recedatur à generali prouisione legis:& sic loquuntur leges contrariæ.

e *Cæterorum.* id est furum,vel raptorum.

f *Continebuntur.* vt &.ĭ.eo.l.quãtæ.§.j.& argu.ĭ. vi bono.rapt. l.ij.§.familiæ.& facit.ĭ.de ver.sig.l. detestatio.§.familia.&.l.ꝓnuntiatio.§.j.&.ĭ.de vi & vi ar.l.j.§.merito.&.§.familiæ.

g *Cessabit.* hoc est ar.contra.ĭ.qui & à qui.l.prospexit.

Quod

BIU Cujas

Si famulus delinquẽs à publicano nõ exhibeatur, ſine noxæ deditione tenetur. Bar.

¶ Quod nouiſſimè [a] prætor ait, *Si hi [b] non exhibebuntur, in dominos ſine noxæ deditione iudicium [c] dabo*: hoc proprium eſt huius edicti, quòd ſi non exhibeantur ſerui, cõpetit iudicium ſine noxæ deditione: ſiue habeãt [d] eos in poteſtate, ſiue non: ſiue poſſint exhibere, ſiue nõ poſſint [e]:

II. GAIVS libro viceſimoprimo ad Edictum Prouinciale.

NEc licebit domino abſentem [f] defendere:

III. VLPIANVS libro quinquageſimoquinto ad Edictum.

CVm ſi exhibuiſſent, noxali iudicio cõuenirentur. [g] Idcirco autem tam dura conditio eorum [h] effecta eſt, quia debent bonos ſeruos [i] ad hoc miniſterium eligere.

Ex facto familiæ datur actio cõtra omnes ſocios publicanos, licet illa familia ſit in dominio vnius tantum eorum. Pau.

¶ Quod ait, [k] *in dominos*, ſic accipiẽdum eſt, in ſocios † vectigales, [l]* licet domini nõ ſint. [m]

¶ Antè autem actorem dicere oportet, quẽ vel quos deſideret [n] exhiberi: vt ſi nõ exhibeãtur, hinc agat. [o] Sed ſi dicat [p]: * *Exhibe omnes, vt poſſim dinoſcere quis ſit*: puto audiendum.

Ex facto plurium agitur contra dominum, ac ſi vnus feciſſet. Paulus.

¶ Si plures ſerui id furtum vel damnum admiſerint: hoc debet ſeruari, vt ſi tantum præſtetur, quantum ſi vnus liber feciſſet, abolitio [q]* fiat.†

Hæc actio datur contra hæredem publicani, eatenus quatenus ad eũ peruenit. Bar.

IIII. PAVLVS libro quinquageſimoſecundo ad Edictum.

SI publicanus qui vi [r] ademit, deceſſerit: Labeo ait in hæredem eius qui * locupletior factus ſit, [s] dandam actionem.

De rebus quas rectores ſui & ſuorum vſus gratia portant, non debet ſolui vectigal. Bartolus.

¶ De rebus [t] quas in vſus aduehendas ſibi mandant præſides, diuus Hadrianus præſidibus reſcripſit, [u] vt quotiens quis in vſus [x] aut eorum qui prouinciis exercitibúſve præſunt, aut procuratorum ſuorum [y], [aut] vſus ſui [z] cauſa mittet quẽdã emptum: [a] ſignificet [b] libello [c] manu ſua ſubſcripto, eúmque ad publicanum mittat, vt ſi quid amplius quàm mandatum eſt tranſferret, id munificum [d]* ſit.

Conſuetudo ſeruatur in vectigalibus. Bartolus.

¶ In omnibus vectigalibus ferè conſuetudo [e] ſpectari ſolet: ídque etiam principalibus conſtitutionibus cauetur.

Si publicanus ſoluit ante ſententiam: liberatur à pœna. Bartolus.

V. GAIVS ad Edictum prætoris vrbani titulo de publicanis.

HOc edicto [f] efficitur, vt ante acceptum quidem iudicium † reſtituta re, actio euaneſcat, poſt acceptum verò iudicium nihilo minus pœna duret. [g] ſed tamẽ abſoluẽdus eſt [h] etiam qui poſt acceptum iudicium reſtituere paratus eſt.

---

a *Quod nouiſſime.* id eſt, in vltima parte edicti. ſic. ſ. de inſtitu. nouiſſime.

b *Si hi.* ſcilicet ſerui publicani qui fecerunt rapinam.

c *Iudicium.* id eſt, actionem in factum ex hoc edicto. & dic proprium. i. ſpeciale. nam aliàs non tenetur defendere eum quem nõ habet in poteſtate: vt ſ. de noxa. l. quotiens. j. reſpon. &. §. j.

d *Habeãt.* ſcilicet publicani.

e *Non poſſint.* per accidens: puta quia ſint abſentes. & eſt ratio: vt j. eo. l. cum ſi exhibuiſſent. ij. reſpon. ſecus ſi per naturam: vt quia mortui ſunt: [a] vt &. j. eodẽ. l. ſed & hi. §. penul. Accurſius.

a *Iſta opinio glo. plac. et Bar.*

f *Nec licebit. Abſentẽ.* qui teneatur ſine noxæ deditione. & hoc eſt ſpeciale, aliàs licet: & eſt. ſ. de noxa. l. quoties. §. eos quorum.

g *Cvm ſi exhibuiſſent. Conuenirẽtur.* ſi fuiſſent ignorantes.

h *Eorum.* ſcilicet publicanorum.

i *Bonos ſeruos.* conueniuntur igitur ex ſuo quaſi maleficio: vt inſtitu. de oblig. quæ ex quaſi delict. §. item is cuius. &. §. cui. verſi. de eo. &. §. ité exercitor. & eſt ſimile. ſ. nau. cau. ſta. l. fina. §. hac autem actione. &. j. furti adu. uer. nau. cau. ſta. l. j. nõ tamẽ diſtinguas hic ſeruos publicani ab alienis: licet ibi inter eos faciat differentiã. Item facit. j. eo. l. quantæ. §. j. &. l. ſed & hi. §. ſiue.

† *Albe. al. iſtũ tex. ad hoc, quòd qui habet ſocium, habet dominum.*

k *Quod ait.* ſ. prætor in edicto circa fi. Acc.

Fl. vectigalis.

l *Vectigales.* publicanos. Accur.

m *Domini non ſint.* vt ſ. e. l. j. §. familiæ. Azo.

n *Quos deſideret.* vt certi hominis factũ arguat: vt &. ſ. nau. cau. l. licet. §. poſſumus. & eſt arg. ſ. de do. l. ſed ſi ex dolo. §. fi. &. l. j. ſed ſecus in act. quod me. cau. vt. ſ. quod me. cau. l. ſi cũ excep. §. in hac. quæ eſt cõtra. & eſt ratio: vt ibi. Ité eſt ſec⁹ in actione vi bo. rapto. vt. j. vi bo. rapto. l. ij. §. hæc actio. Vel dic q⁹ ibi conſtabat quis de familia deliquiſſet: hic non. vt robi- que tamẽ puto familiam exhibendam: vt poſſit dinoſci quis cõmiſerit delictum: vt hic ſubiicit, &. ſ. de noxa. l. ij. §. ſi quis.

Flo. abſolutio.

Cocor. tex. ſ. c. i. & ibi Panor. extra de reſti. ſpol. & in c. in litera. ver. ſicut. de reſtã. li. 6. & in cle. i. §. porro. vbi eardi. de ſta. mo.

o *Agatur.* ſcilicet ex edicto de publicanis. Accurſius.

p *Dicat.* ſcilicet actor.

q *Abolitio.* aliàs abolitio: & aliàs abſolutio: & eſt idem ſenſus. & eſt idem. j. ſi fa. fur. fe. di. l. j. &. ſ. ad leg. Aquil. l. illud. &. ſ. de noxa. l. quod ait prætor. ſecus in albo prætoris: vt. ſ. de iuriſ. om. iud. l. ſi familia. & dic plene vt ibi. Accurſius.

Si publicanus.] CASVS. Si publicanus abſtulit aliquid alicui, & antequam conueniatur, deceſſit, tenentur eius hæredes in quantum ſunt facti locupletiores. [DE REBVS.] Dicitur quòd ſi præſes mandat aliquem pro frumento emendo Ferrariã: debet mittere literam ad publicanum qui ſtat in portu Luſolini, continentem quantitatem frumenti pro quo mittit: & quòd pro iſto non accipiat pedagium publicanus. ſi autem plus frumenti ille duceret quàm contineatur in litera: pro illo præſtabitur bene pedagium. [IN OMNIBVS.] De quibus debeat præſtari pedagium: inſpicitur conſuetudo. Fran.

r *Qui vi.* ablatiua, vel compulſiua: vt dixi. ſ. eo. in prin. & idem

A dicas ſi familia eius ademit, cum tunc teneatur ex quaſi maleficio: vt ſupra nau. cau. ſta. l. fi. §. fin. & inſtitu. de obli. quæ ex qua. delic. naſc. §. fin.

Flo. quo.

s *Factus ſit.* ſ. hæres, vel lis à defuncto cõteſtata: vt. j. eo. l. fin. §. penult. &. C. ex deli. de. l. j. &. ſ. de cal. l. in hæredem. & quod me. cau. l. quod diximus. in fin. ſic. ſ. de dolo. l. ſi plures. in fin. Azo.

t *De rebus.* hoc ad ſecũdam partẽ rub. pertinet.

u *Reſcripſit.* hoc qđ ſequitur.

x *In vſus.* ſuos.

y *Suorum.* repete, in vſus.

z *Sui.* id eſt, procuratorum prædictorum.

a *Emturum.* ſ. res aliquas: vt frumentum. Accurſius.

b *Significet.* ſ. quantitatem rerum pro quibus mittit.

c *Libello.* i. epiſtola. [a] ſic. C. de man. prin. l. j.

a *Quid ſit libellus: pulchre Bud. ũ. l. nequic-quã. ſ. de of. ſic. pconſul.*

d *Munificũ.* aliàs municipum: ſcilicet ſi nõ præſtetur vectigal. aliàs munificiũ. i. ex eo quod muneris ſiue vectigalis præſtatio. ſ. octaua portio: vt. C. eo. de vecti. l. ex præſtatione. & duas partes habet fiſcus, & tertiam ciuitas vel municipiũ: vt col- ligitur. C. eo. l. finali. Et not. regulariter eſſe præſtãdũ vectigal pro qualibet re quæ vehitur de vna ciuitate in aliam cauſa commercij: nec per reſcriptũ, nec per militiam quis excuſatur: vt. C. eo. de vecti. l. omnium. &. l. ex præſtatione. excipiũtur [b] tamẽ illæ quæ feruntur ad vſum præſidum. ſ. iure eorũ, vel ſuorum procuratorũ: vt hic. Idem ſi ad vſum cuiuſque priuati: vt. C. eo. de vecti. l. vniuerſi. in princi. &. j. de verb. ſig. l. in lege cenſoria. Idem ſi ad vſum ſuorum: vt arg. ſ. de vſu & habi. l. ij. §. j. &. l. plenum. §. præter. Idem de his quæ feruntur ad fiſcum, vel gratia exercendi iuris: vt. C. eo. l. vniuerſi. Idem in rebus fiſcalibus: vt. j. eo. l. locatio. §. fiſcus. Item nauicularij excuſantur: vt. C. eo. de vectiga. l. omniũ. in fin. Item legati hoſtiũ à legatis. Item excuſatur qui præſcripſit nõ ſoluere: vt. j. §. prox. &. l. locatio. §. earum. Item res paratæ exercitui, excuſantur: vt. j. eod. l. locatio. §. res exercitui. Accurſius.

Flo. dicatur.

Fl. vectigalis.

Albe. al. iſtũ tex. ad hoc, quòd qui habet ſocium, habet dominum.

Flo. abſolutio.

Cocor. tex. ſ. c. i. & ibi Panor. extra de reſti. ſpol. & in c. in litera. ver. ſicut. de reſtã. li. 6. & in cle. i. §. porro. vbi eardi. de ſta. mo.

Quid ſit libellus: pulchre Bud. ũ. l. nequicquã. ſ. de of. ſic. pconſul.

Flo. municipium.

† *Iſta. l. eſt opti. arg. ꝑ diclo Bar. in. l. ſi reus para⁹. ſ. de vecti. l. ex præſtatione. ꝑcu. vbi dicit quòd ad euitãdũ inuel familiã iuris ligitur. C. eo. l. finali. vel facti, vel aliã pœnam, quam quis per ſententiam pro delicto eſſet cõſecuturus: cautela eſt excuſatur: vt. C. eo. de quòd ante vecti. l. omnium. &. l. cõdẽnatione offeratur ſtatutã, dicẽdo ſe nõ ſidum. ſ. iure eorũ, vel egiſſe, ſed malle ſoluere hic. Idem ſi ad vſum re id quàm cuiuſque priuati: vt. C. ſtare dubio eo. de vecti. l. vniuerſi. euẽtui litis. refert & ſe quit Matt. & habi. l. ij. §. j. &. l. plenum. §. præter. Idem de his quæ feruntur mathe. ſing. ad fiſcum, vel gratia exercendi iuris: vt. C. eo. l. vniuerſi. Idem in 84. inci. no rebus fiſcalibus: vt. j. eo. l. locatio. §. fiſcus. Item nauicularij ex- ta practicã. cuſantur: vt. C. eo. de vectiga. l. omniũ. in fin. Item legati hoſtiũ do. meus do. pro rebus quas de nobis ad ſuos licite portant: vt. C. e. de vecti. l. Iaſon May. à legatis. Item excuſatur qui præſcripſit nõ ſoluere: vt. j. §. prox. in. l. iuſiurã. &. l. locatio. §. earum. Item res paratæ exercitui, excuſantur: vt. j. dum & ad eod. l. locatio. §. res exercitui. Accurſius.*

e *Conſuetudo.* No. de conſuetudine: vt. j. eo. l. locatio. §. earum. &. C. eo. l. fina. ſed fallit quando princeps de nouo ex cauſa permittit ſolui minus quàm ex conſuetudine fit. ſic. C. e. l. j. &. l. iij. & eſt ſic. ſ. de aqua plu. arcen. l. ſi prius. §. placuit.

Flo. quo.

Hoc edicto.] CASVS. Reſtituta re ſubrepta, actio ex hoc edicto ceſſat, etiam ſi iam erat mota lis ſuper hac actione. Secundo dicit: in duplo quod petitur per hanc actionem, continetur ipſa res. Fran. Accurſius.

Vl. ver. & ibi cõcor. ad nauſeam. ſ. de iureiu.

b *Iſta gl. eſt magiſtral. & ſin. ſecũdum Ludo.*

f *Hoc edicto.* quod habes ſupra. e. l. j. in prin. in eo quod dicit, ſi id reſtitutum.

Ro. in hoc quòd ponit caſus ĩ quibus quis excuſatur à ſolutione veſtigalis.

g *Duret.* de ſtricto iure.

h *Abſoluendus eſt.* de æquitate. vnde not. quòd non committitur cum effectu mora per lit. conte. & eſt ar. cõtra. j. de ver. ob. l. ſi inſulam. &. ſ. de noxa. ſi ſeruus communis. Item quòd dicit reſtituere paratus. ſ. non per ſententiam iudicis, & ſic non eſt arbi- traria.

BIU Cujas

traria hæc actio. nam in arbitraria duæ feruntur sententiæ definitiuæ: vt.ff.quod me. cau.si cum. §. satis. quidam tamen dicunt eam arbitrariam.

a *Præterea.* id est, extra duplum.

b *In duplo.* vt.ff.eo.l. locatio.§.quod illicite. &.C.de iure fis.l. facultas. & in hoc est minus quàm in actione furti. Accursius.

Quotiens lex vel statutum dicit aliquem puniri pœna dupli, tripli, vel quadrupli, in dubio in illo computatur semper simplum, & sic non est in totum pœna, nisi expresse hoc dicatur. Bartolus.

¶ Quærentibus autẽ nobis vtrũ duplum totum pœna sit, & prẽterea[a] rei sit persecutio, an in duplo sit & rei persecutio, vt pœna simpli sit: magis placuit vt res in duplo[b] sit.

Plures officiales ex eodem edicto tenentur in solidum: sed exactio fit pro parte, nisi aliter essent non soluendo. Bartolus.

VI. MODESTINVS libro secundo de Pœnis.

SI multi † publicani sint, qui illicitè quid[c] exegerunt, nõ multiplicatur dupli actio:[d] sed omnes partes pstabũt: & quod ab alio præstari non potest, ab altero exigetur: sicuti diuus Seuerus & Antoninus rescripserunt. Nam inter criminis reos,[e] & fraudis participes, multũ interesse * constituerunt.[f]

Onus dandi vectigal incumbit possessori. Bartolus.

VII. PAPIRIVS IVSTVS libro secundo de Constitutionibus.

IMperatores Antoninꝰ & Verus rescripserunt in vectigalibus[g] ipsa prædia, non personas[h] conueniri: & ideo possessores etiam præteriti temporis vectigal soluere debere:[i] eóq; exemplo actionem, si ignorauerint, habituros.[k]

Pupillus euadit pœnam cõmissi ipso iure, si intra triginta dies soluat. Paulus.

¶ Item rescripserũt pupillo remittere se pœnam commissi[l] si intra diem trigesimum vectigal intulisset.[m]

Pœna fraudati vectigalis nõ transmittitur ad hæredem ante litem contestatã. Pau.

VIII. PAPINIANVS libro tertiodecimo Responsorum.

FRaudati[n] vectigalis crimen ad hæredem eius qui fraudẽ cõtraxit, cõmissi ratione transmittitur.[o]

Si vnus ex dominis fraudat vectigal, portio tantũ sua confiscatur, non socii ignorantis. Paulus.

¶ Sed si vnus ex pluribus hæredibus[p] rem communem causa vectigalis[q] subripiat: portiones[r] cæteris non auferuntur.

In locatione vectigalis non admittitur plus offerens, nisi præstet fideiussores idoneos. Paulus.

IX. PAVLVS libro quinto Sententiarum.

Quoniam.] CASVS. Plures publicani ac ceperunt aliquid illicite. non tenetur quilibet in solidum cum effectu, sed quilibet præstabit partem: & quod vnus non poterit, supplebitur per alios. Frã.

c *Quid.* i. aliquid. Ac.

d *Dupli actio.* aliàs, duplicatio: & aliàs, dupli actio. nõ ergo quilibet in duplum tenetur hac actione, scilicet soluere. veruntamen quilibet est in solidum obligatus, quod patet in casu quãdo alter non est soluendo: quia alter totũ soluit. Alij dicunt ad partem tantum esse obligatũ: vt argu. ff. de iure fis.l. aufertur.§.fi. Sed quicquid dicas, est argu. cõ tra.ff.ad leg.Aquil.l.itẽ Mela.§.si plures. &.C. de condic. fur. l.j sed mitius agitur ex hoc edicto, q̃ illis actionibus.ff.l. Aquil. & furti. argu.ff. eod.l.j.§. quod quidem.

† *Secundum Bar. ista.l. est singu. & mẽti tenenda ad id qđ in summa. dicitur: tamen si bene & recte põderetur, non ꝓbat id ad quod eã põderat Bart. ideo attẽde ad ea quæ hic dicũtur in nouis interpret. Bol. Flo. esse.*

e *Reos.* id est, inter eos qui soli & sine socio delinquunt, & alios qui cum aliis delinquunt. q.d. refert, solus, an cum alio delinquas. & facit.ff.de iurisdi.om.iudi.l.si familia. &.ff.quod vi aut clam.l.semper.§.si in sepulchro. Sed videtur huic legi contra.ff.de iure fis.l. aufertur.§.fi. in eo quod ibi dicit de quadruplo, hic de duplo. sed hic priuato, ibi fisco fuit iniuste aliquid ablatum. & hoc secundo casu refert an in quæsitis, & tũc in quadruplum: an in quærẽdis: & tunc in duplum tenetur ablator: vt.C.de iure fis.l.facultas.&.C. de adquir. pos.l.fi.vel in.l. aufertur.ff.de iur.fis.priuatus fecit fisco fraudem: hic publicanus. Accursius.

f *Constituerunt.* quantum ex parte delinquentium, quia solus in solidum. si cum alio, quilibet pro parte. sed ex parte damnũ passi semper solidum consequitur. Accursius.

IMperatores. CASVS. Quando debetur tributum ratione prædiorum: ipsa prædia sunt obligata, non personæ. hinc est quòd si prædium tributarium emisti, pro quo multi anni erant elapsi quòd non erat solutum tributum à vendente: dicitur quòd tu emptor debebis soluere tributa etiam præteriti temporis. habebis tamen tuam actionem contra venditorem tuum, si tu ignorans hoc emisti. Secundo dicit quòd si pupillus habet prædium ex quo tributum debet fisco, licet non soluerit tempore quo debet tributũ, & sic debet puniri: tamen remittitur sibi fauore minoris ætatis si intra diem.xxx. post soluat. Fran.

g *In vectigalibus.* i. pro vectigalibus. & improprie ponit. i. pro tributis: vt not.ff.eo.l.j.§.j. Accursius.

h *Non personas.* scilicet tantum. aut dicas quòd persona non obligetur. & erit speciale quòd suppetit hypotheca sine personali obligatione. Ot.& est sic.ff.de iure fis.l.denique.

i *Debere.* vt.C.sine censu vel reli.l.fin.&.ff.de pact.l. inter debitorem.&.ff.de censi.l.cum possessor. in prin.&.§.fina.&.l.forma.&.C.de prescrip.xxx.anno.competit.&.ff.de vsufru.l.hactenus. Sed contra.ff. de leg.j. l. apud Iulianum.* §.hæres. Solu. ibi cogitur hęres soluere prẽterita tributa à legatario, & nõ à fisco. & eodem modo respondeo ad aliam supra de pactis.l.epistola.§. pactum. quæ est similiter contraria. Item sunt hæc vera, nisi forte publica auctoritate vendantur prædia propter tributa non soluta: vt.C.de fun.reipub.l.ij.in fine. Accursius.

** Idẽ Iulianus.*

k *Habituros.* scilicet possessores contra auctores eorum secundum qualitates contractus & fidei: vt.C.communia vtriusque iu.l.si fratres. &.C.de euic.l. si fundum.&.ff.de act.emp.l. Iulianus. in princi. Accursius.

l *Commissi.* id est, delicti ex eo quòd nõ soluit vectigal. vel dic cõmissi, scilicet in fiscũ. nam non soluto vectigali vel tributo, committitur res in fiscum: vt hic. Item si omisit professionem, nisi sit miles: vt.C.de vectig. & commis.l. omnibus. vel quia illicita transuehebat: vt.ff.eo.l. cotem.§. dominus. Item quod dicit remitteres: dic ipso iure. sed videtur cꝓ per restitutionẽ: vt.ff.de mino.l.si ex causa.§. pen. quæ est contra. sed ibi in adultor: hic in pupillo. vel dic vt ibi.

m *Intulisset.* aliàs, intulisset.s.pupillꝰ: aliàs, intulissent.s.tutores. & facit.d.l.omnibus.&.ff. l.proxi.

Raudati.] CASVS. Duobus modis pone casum, vt in glo. Primo sic. Publicanꝰ fraudauit censum, exigẽdo plusquã debebat. si antequã conueniatur decedat: trãsmittit in hæredes eius hæc actio, inquãtum ex hoc sunt locupletati. potes & alio modo ponere: vt in glo. [*SED SI VNVS.*] Dic casum vt in glo. quæ incipit. rem subripuit. Fran.

n *Fraudati.* à publicano. vel secundo ab eo qui soluere debet.

o *Transmittitur.* cum non: & aliàs, transmittitur sine non. & secundum primam dic, non transmittitur nisi inquantum ad eum peruenit: vt.ff.e.l.si publicanus. in prin. secũdum aliam transmittitur. s. inquantum peruenit, vt ibi dicit: & sic in publicano decedente. sed & potest intelligi sine non, & cum non, de eo qui debet soluere vectigal nomine alicuius rei, & eam supprimit vt non exigatur vectigal. & secundum hoc semper dic ratione cõmissi. i. delicti. vel defert illicitas merces: & sic fit commissio in fiscum ipso iure: & tenetur hæres si rem illam possideat: vt.ff.e.l. cotem.§. illicitarũ. &.l. cõmissa. &.C.eo.de vecti.l.ij.& secundũ hoc ratione commissi expone. i. rei quæ commissa est in fiscum.

p *Hæredibus.* ipsius publicani qui fraudem fecit superiori casu. sed hoc casu nõ fecit: vt supra dixi. vel ipsius priuati qui debuit præstare vectigal: vt dixi.

q *Causa vectigalis.* i. rẽ subripuit hæres quæ erat cõmunis causa vectigalis. i. quia ex ea debebat præstari vectigal. subripuit dico, vt sibi soli haberet. & in hoc differt à sequẽti, vbi subripuit solũ vectigal non soluendum, & nõ soluit. vel dic, subripuit rem cõmunem cum hæredibus causa vectigalis subuertendi & nõ præstandi: & hoc expressum apparet. aliàs præsumeretur causa suæ partis fecisse: vt.ff.pro socio.l.rei communis.&.l.merito.

r *Portiones.* quas habent in re, sed socium etiam furti possunt conuenire: vt.ff.pro socio.l.rei communis. & facit.C. de pœ.l. sancimus.&.ff.de reg.iur.l.non debet alteri. Accur.

Locatio.] CASVS. Cum potestas vult locare transam Lusolini, vel aliquod aliud pedagium, debet dare plus offerẽti, & recipiat bonam securitatem: aliàs non det ei. [*AD CONDVCENDVM.*] Nemo compellitur conducere vectigal. & siqui sponte cõduxerint: finito tempore conductionis si volũt iterum conducere, audiuntur, dum tamen soluerint mercedem primi tẽporis. Item debitores fisci ex alia qualibet causa non conducunt vectigalia, nisi velint dare fideiussores idoneos ꝓ primis debitis.

[*QVOD ILLICITE.*] Quòd si publicanus exigit per vim compulsuam,

BIU Cujas

compulſiuam, tenetur in duplum cõputata re quã abſtulit: ſi autem per vim ablatiuam: tunc poteſt conueniri act. vi bo. rap. in triplum præter rem quã abſtulit: punietur etiam extra ordinem. [*EARVM.*] De rebus de quibus non eſt conſuetum præſtari vectigal, nõ præſtabitur: ſi autem eſt conſuetum, & vna vice publicanus remiſit: non iudicat quin alia vice poſſit & debeat prętari. [*RES.*] De rebus quæ mittuntur ad exercitum, non ſoluitur pedagium, nec tributa pro his fundis. [*FISCVS.*] Fiſcus nõ præſtat vectigal. [*MERCATORES.*] Mercatores qui emunt de fundis fiſcalibus, ſoluent. Fran.

† *Vide in hanc l. Petrum Crini. li. de hõeſta diſci. xv. c. iii. & Alt. li. diſſũ. i. x. xii.*

Locatio[a] † vectigaliũ, quæ calor licitantis vltra modum[b] ſolitæ conductionis inflauit, ita demũ admittenda eſt, ſi fideiuſſores idoneos, & cautionem is qui licitatione vicerit, offerre paratus ſit.[c]

Licet nullus offerat aliquid tempore quo ponuntur reditus publici ad inquantum, nullus debet compelli offerre: etiam qui pro tempore prætorito habuit. Pau.

¶ Ad conducendũ vectigal inuitus nemo compellitur:[d] & ideo impleto tempore[e] conductionis, [ea aliis] elocanda ſunt. ¶ Reliquatores[f] vectigaliũ ad iterandam conductionem antequam ſuperiori[g] conductioni ſatisfaciant, admittendi non ſunt. ¶ Debitores fiſci, itémque reipublicę, vectigalia cõducere prohibentur: ne ex alia cauſa eorum debita onerentur:[h] niſi fortè tales fideiuſſores obtulerint, qui debitis[i] eorum ſatisfacere parati ſint.

Si duo vel tres emerunt gabellas portarum, & poſtea diuidunt inter ſe emolumẽta, quòd talis habeat emolumentum talis portæ, & talis, talis: non poteſt ſocius petere ſibi communicari illud plus. Pau.

¶ Socij vectigalium ſi ſeparatim[k] partes adminiſtrẽt: alter ab altero minus idoneo in ſe portionẽ[l] transferre iure deſiderat.

Qui extorſit illicite: ciuiliter & criminaliter punitur. Pau.

¶ Quod illicitè publicè[m] priuatimq́;[n] exactum eſt[o]: cũ altero tanto[p] paſsis iniuriã exoluitur. Per vim[q] verò extortũ, cum pœna tripli reſtituitur.[r]

Amplius, [etiam] extra ordinẽ plectuntur.[f] Alterũ enim vtilitas priuatorũ, [t] alterum[u] vigor † publicæ diſciplinę poſtulat.

Licet exactio vectigalis non poſsit præſcribi, niſi tanto tempore cuius contrarii memoria non exiſtat, ab eo cui non eſt conceſſum per habentem poteſtatem: liberatio tamen à vectigalibus bene poteſt præſcribi. Paulus.

¶ Earum rerum vectigal, quarum nũquam præſtitum eſt,[x] præſtari non poteſt. Quòd ſi præſtari conſuetum,[y] *ex indulgentia[z] publicanus omiſerat: alius[a] exercere[b] non prohibetur. ¶ Res exercitui[c] paratas, præſtationi vectigalium ſubiici non placuit.

Dy. notat quòd ſi communitas vel aliquis dominus vendit gabellam ſalis vel vini, poſtea emit ſal vel vinum, de qua emptione deberet ſolui gabella ſi fieret per priuatum, quòd ipſa communitas vel dominus non teneatur ſoluere illis gabellariis. Paulus.

¶ Fiſcus[d] ab omnium vectigalium præſtationibus immunis eſt. Mercatores autem qui de fundis fiſcalibus mercari conſuerunt:[e] nullam immunitatẽ[f] ſoluendi publici vectigalis vſurpare poſſunt.

Dicit Bar. quòd qui fraudat gabellam, non tenetur deo, neq; mundo: quia exactio gabellarum quæ fit ab iſtis communitatibus, eſt à iure reprobata, ſi non interuenit conſenſus principis. Paulus.

X. HERMOGENIANVS libro quinto Epitomarum.

VEctigalia ſine imperatorũ præcepto neq; præſidi, neque curatori,[g] neque curiæ[h] † *Not. quòd fauor publicæ diſciplinæ ſuadet vimaleficia puniantur. cõcor. text. ĩ l. ita vulneratus. ĩ. ad le. Aquil. ĩ §. quod ſi quis. ver. cũ neque impunita. & c. cõcor. text. in cano. eſt inſta. xxiii. q. iii. text. & ibi gl. in c. i. §. ordinariis. de colla. in prag. ſanc. in verbo ex tex. in c. vt famæ. extra de ſent. excom.* * *Flo. contuetũ indili gẽtia publicani omiſerat.*

a *Locatio.* aliàs, locatio. & aliàs, licitatio.

b *Modum.* cum modus eſſet quadraginta: hic quinquaginta inflauit.

c *Paratus ſit.* ſic enim videtur perſeuerare: vt. j. de reg. iur. l. quicquid. Accurſius.

d *Cõpellitur.* ab initio. ex poſtfacto ſic quandoque: vt. j. e. l. cotẽ. §. fi. ſed & illud videtur corrigi: vt ibi dices.

e *Impleto tẽpore.* quod eſt triẽnium ad minus: vt. C. de vecti. & commiſ. l. iiij.

f *Reliquatores.* aliàs, litigatores: & aliàs, reliquatores: & aliàs, licitatores: & aliàs, locatores. & expone, id eſt, conductores: vt &. ſ. de act. emp. l. veteres. & l. idem eſt. & ſic omnes literæ ad idem tendũt. Accurſius.

g *Superiori.* i. ſuperioris temporis. & eſt ratio, quia ſemel malus &c.[a] vt. j. de accuſa. l. ſi cui. §. iiſdem crimibus. verſi. ſi tamen. & facit. C. de ſuſcep. & arca. l. neminem. li. x. & j. l. proxi. in fi.

h *Onerentur.* facit. ſ. proxi. §. &. j. de fal. l. j. §. tutores. & de mune. & hono. l. reſcripto. §. debitores. &. C. ne tuto. vel cura. vectigal conducant. l. j.

i *Debitis.* primis.

k *Separatim.* duo contraria videtur ponere. ſi enim ſocij erant, non erat inter eos ſeparatio adminiſtrationis: vel ſi erat, nihilo minus quilibet alteri tenetur cõmunicare: & ita portiones trãſferuntur: vt. ſ. pro ſocio. l. actione. §. ſi communis. verſi. nonnũquam? Reſpon. ſocij quidem erant, quia ob commune lucrũ vno conſilio vectigalia conduxerunt. poſtea tamen eis placuit vt diuiderent inter ſe vectigalia, & ſibi quiſque lucraretur, & ſeparatim adminiſtrarent, ideoque quaſi finita ſocietate neuter portionem eius quod quærit, dare tenetur. & fa. C. de di. tut. l. ij. §. j. & ſecundum hoc ſi habes, minus idonee: non habeas. j. non iure. ſi autem habes, idoneo: tunc habeas. j. non iure &c. Alij autem habẽt, idoneo. &. j. ſine non, & tũc dices diuiſiſſe adminiſtrationẽ, nõ vt ſocietas eſſet finita. & tũc eſt ſic. C. de diui. tu. l. ij. in prĩ.

l *Portionem.* lucri.

m *Publice.* i. à publicano, qui publica auctoritate vtitur. & hoc dico publice vel priuatim. Vel dic publice, puta rapiendo.

n *Priuatimq́;.* furripiendo.

o *Exactum eſt.* per vim compulſiuam. Azo. vt differat à lege ſequen. Accurſius.

p *Tanto.* & ſic in duplum, cõputata re: vt. ſ. eo. l. j. in prin. &. l. hoc edicto. §. fi. &. ſ. l. proxi. Accurſius.

q *Per vim.* ſ. ablatiuam. nihilo minus ex hoc edicto agi poteſt: vt. ſ. eo. l. j. §. vnde quæritur.

r *Reſtituitur.* per actionẽ vi bo. rapt. Vel dic, reſtituitur. ſ. in primo caſu legis qñ publicanus, vel qui debet ſoluere tributa: hic qñ vnus ex hęredibus.

ſ *Plectuntur.* ſ. in fiſcũ. vel corporaliter. ſ. per actionẽ vi bo. rap. Ac.

t *Priuatorum.* quibus eſt ablatũ. Vel dic priuatorũ. ſ. pœna tripli.

u *Alterum.* ſ. extraordinaria pœna. Et no. publice dicit, ne maleficia ſint impunita: vt &. ſ. ad leg. Aquil. l. ita vulneratus.

x *Præſtitum eſt.* vel qa nõ debuit præſtari: vel quia præſcripta eſt nõ præſtatio: vt dixi. ſ. eo. l. ſi publican⁹. §. de rebus. eſt tamẽ ar. cõtra. C. de præſcrip. xxx. an. cõpetit. Accur. *ADDITIO.* Dic ſecundũ Bar. q́ ibi loquitur de præſcriptiõe priuata, hic de publica. Vel dic q́ ibi loquitur de tributo quod ſoluitur in recognitione vniuerſalis dominij: ideo non poteſt præſcribi.

y *Conſuetũ.* aliàs, cõſuetũ: & aliàs, conſtitutũ.

z *Indulgẽtia.* i. gratia.

a *Alius.* ſ. publican⁹, ſcilicet ſucceſſor primi cõducentis: vel etiã ipſe ſi nõ ſit tẽpus ſuę cõductionis finitũ. ar. C. de agrico. & cenſi. l. quẽadmodũ. li. xj. Sed ar. contra. C. de vſur. l. aduerſus. pœna tamen ceſſat ꝓpter indulgẽtiã: vt. j. eo. l. fi. §. ſi quis profeſſus. Accur. *ADDITIO.* Dic ſecũdum Bart. quòd prodeſt ei⁹ remiſsio quo ad hoc vt nõ incidat in pœnã.

b *Exercere.* pro tempore futuro. Accurſius.

c *Res exercitui.* plene dixi. ſ. eo. l. ſi publicanus. §. j.

d *Fiſcus.* facit quod dixi. ſ. eo. l. ſi publicanus. §. j.

e *Conſuerunt.* puta fructus prædiorum fiſci quos emunt.

f *Immunitatem.* nam bene ſoluunt vectigal.

VEctigalia.] *CASVS.* Si aliquis pons vel portus principis erat, pro quo nõ ſoluebatur pedagiũ ſiue vectigal, & poteſtas ciuitatis alicui⁹, vel curator reipub. vel fiſci, vel aliqua curia decurionũ velit de nouo cõſtituere: dicitur q́ non poteſt. Vel ſi conſuetũ erat de ipſis mercibus ſolui vectigal, & vult reformare vt ſoluatur in pecunia, vel vult augere pedagium. nam vbi conſuetum erat præſtari pro equo tranſeunte. vj. denarios, nunc vult quòd præſtetur ſolidus, & ſic addere: vel q́ præſtentur. iiij. denarij, & ſic deminuere, non poteſt ſine licentia & conſenſu principis. [*NON SOLVTIS.*] Publicanus qui conduxerat à fiſco portum Luſolini, locauit eum alij pro certo reditu, ſiue penſione ſoluenda certo tempore. ille conductor nõ ſoluit publicano penſionem tempore ſtatuto. Dicitur quòd publicanus poteſt eum expellere de conductis, vel ſi hoc non vult facere, poteſt exigere vſuras temporis præteriti. Franc.

g *Curatori.* reip. vel fiſci, vel Cæſaris.

h *Curiæ.* decurionum vel curialium, & facit. C. noua vectigalia. per totum. Accurſius.

BIU Cujas

a *Constituere.* scilicet de nouo: vt cum esset aliquis pós vel portus principis, pro quo non soluebatur vectigal: si nũc aliquis de supradictis velit constituere certum vectigal, non poterit sine voluntate principis.

b *Præcedentia.* scilicet vectigalia. Accursius.

c *Reformare.* vt cum prius accipiebat octauam de ipsis mercibus, nunc vult in pecunia: vel econtra. & sic reformare. i. in aliam formam ponere.

d *Addere.* vt cum soluebantur de equo sex denarij: nũc vult quòd solidus. & quod subiicit, vel deminuere, dic econtra.

e *Non solutis.* s. publicano secundum primũ casum: vel secundũ secũdũ dic scilicet fisco.

f *Pensionibus.* ab illis quibus locauit publicanus, vel ab illis qui conduxerunt à fisco.

* *Flo. sales* g *Repellere.* statim ex quo cessatum est in solutione. at in ecclesia expectatur biẽnium: vt in authen. de ali. & emphy. §. si verò quis. col. ix. vel forte hic idem quod in ecclesia: vt ar. C. de sacrosan. eccle. l. fina. & hoc siue sit cõductor simplex, siue ius habeat in re, puta emphyteuta. secus autẽ in eo qui à priuato habet: quia tunc per trienniũ si habet ius in re: puta quia sit emphyteuta. aliàs biẽnium expectatur: vt. j. de iur. emphy. l. ij. i fi. & §. loca. l. quẽro. §. inter. *ADDITIO.* Dic clarius secũdum Barto. hic, quòd aut loquimur in simplici conductore: aut in eo qui habet ius in re. Primo casu simplex conductor qui nõ habet ius in te, potest statim expelli. argu. l. idem. C. loca. Fallit si est conuentum vt non expellatur: quia tunc expectatur biennium: vt dicto. §. inter. Secundo casu quando loqueris de eo qui habet ius in re: tunc in emphyteuta priuati triẽnium, in emphyteuta ecclesiæ biennium expectatur: vt. l. ij. C. de iure emphy. & auth. qui rem. C. de sacrosan. eccle.

h *Permittitur.* publicano. & sic secundum hoc publicanus locauit. Sed potest & aliter in hoc. §. poni casus. s. quòd publicanus qui conduxit aliquid à fisco, non soluit pensiones fisco: vnde fiscus poterit eum expellere. sed secundum hoc exponas permittitur quod est hic in litera. s. fisco.

h *Permittitur.* publicano. Accursius.

Cotem.] *CASVS.* Dicitur quòd nullus debet ausus esse vendere cotem cum qua acuuntur cultelli: nec ferrum, nec frumentũ, nec salem hostibus. qui vendit, capite punitur. [*AGRI.*] Agri publici in perpetuum locati, non reuocantur per procuratorem Cæsaris, nisi auctoritate principis: & intellige sine iusta causa. [*DOMINVS NAVIS.*] Si dominus nauis aliquã rem illicitam imposuit in naui vt portetur, vel consensit conductori nauis q̃ imponat: amittit nauem. si autem eo ignorãte magister nauis imposuit vel conductor, tunc ipse magister vel conductor capite puniuntur: nauis autem domino restituitur. [*ILLICITARVM.*] Si autem aliquis portat illicitas merces, merces confiscantur: & fiscus petet eas ab ipso portante, vel eius hærede. portans autem eas res, emere poterit per se, vel per aliũ à fisco cui sic affectæ fuerint. & hoc dicit. §. iste cum sequenti. [*QVI MAXIMOS.*] Si conductores vectigalium fuerunt multum lucrati ex illa conductione, finito tempore conductionis tenẽtur iterum conducere, si non inueniãtur alij qui velint tantum dare quantum est prius datum. Fran. Accursius.

constituere, [a] nec præcedẽtia [b] reformare, [c] & his vel addere, [d] vel deminuere licet.

Si emptores gabellarum deficiunt soluere in aliquo termino, statim potest sibi auferri gabella, si ita placet cõmunitati. Pau. de Cast.

¶ Non solutis [e] vectigaliũ pensionibus, [f] repellere [g] * conductores necdum etiam tempore conductionis completo, vel ab his vsuras ex mora exigere permittitur. [h]

XI. PAVLVS libro quinto Sententiarum.

COtem ferro subigẽdo [i] necessariam, hostibus quoque venundari, vt ferrum & frumentum, & salem, *nõ sine periculo capitis licet.

Contractus facti per officiales publicos, sunt seruandi per sequentes officiales: nec possunt per eos retractari sine auctoritate superioris. Pau.

¶ Agri publici, qui in perpetuũ [k] locantur, à curatore [l] [reipublicæ] sine auctoritate principali reuocari non possunt. [m]

Pro illicitis mercibus, bona transferentis, non alterius publicantur. Bartolus.

¶ Dominus nauis si illicitè aliquid in nauem, vel ipse, vel vectores [n] imposuerit: nauis quoque fisco vindicatur. quòd si absẽte domino id à magistro, [o] vel gubernatore, [p] [vel conductore,] aut proreta † nautáve aliquo factum sit: ipsi quidẽ capite puniuntur, cõmissis [q] mercibus: nauis autem domino restituitur. [r] ¶ Illicitarum merciũ persecutio, hæredem [s] quoque adficit: *

Quando venditur res mea, quæ fuit vel etiam durat mea, & venditur me inuito: admittor ad emendum. Bartolus.

B ¶ Eam rem quæ cõmisso [t] vindicanda * est, dominus [u] emere non prohibetur, vel per se, vel per alios quib⁹ hoc mãdauerit.

Tribus concurrentibus compellitur quis emere reditus fiscales: si per tempus præteritum emerat, & maximos fructus receperit, & pro futuro nõ reperitur emptor. Bar.

¶ Qui maximos fructus † ex redemptione vectigalium consequuntur: si postea tanti [x] * locari nõ possunt, [y] ipsi [z] ea prioribus pẽsionibus suscipere cõpelluntur. [a]

Mali officiarii & praui homines sunt edictis principum vel magistratuum coercendi. Et contra non exhibentem familiã quæ in hoc edictum commisit, datur iudicium sine noxæ deditione. deinde ponit qui sunt familiares: & qui publicani. Pau.

C XII. VLPIANVS libro trigesimo octauo ad Edictum.

QVantæ audaciæ, quãtæque temeritatis sint publicanorum ausus, ex his facile cognoscere possumus, quòd nullus debet ausus esse vendere cotem cum qua acuuntur cultelli: nec ferrum, nec frumentũ, nec salem hostibus. qui vendit, capite punitur. [*AGRI.*] Agri publici in perpetuum locati, non reuocantur per procuratorem Cæsaris, nisi auctoritate principis: & intellige sine iusta causa. [*DOMINVS NAVIS.*] Si dominus nauis aliquã rem illicitam imposuit in naui vt portetur, vel consensit conductori nauis q̃ imponat: amittit nauem. si autem eo ignorãte magister nauis imposuit vel conductor, tunc ipse magister vel conductor capite puniuntur: nauis autem domino restituitur. [*ILLICITARVM.*] Si autem aliquis portat illicitas merces, merces confiscantur: & fiscus petet eas ab ipso portante, vel eius hærede. portans autem eas res, emere poterit per se, vel per aliũ à fisco cui sic affectæ fuerint. & hoc dicit. §. iste cum sequenti. [*QVI MAXIMOS.*] Si conductores vectigalium fuerunt multum lucrati ex illa conductione, finito tempore conductionis tenẽtur iterum conducere, si non inueniãtur alij qui velint tantum dare quantum est prius datum. Fran. Accursius.

i *Subigendo.* aliàs subigendam, & aliàs subiiciendam. & sunt cotes lapides ad acuendum ferrum necessarij: & quandoque subiiciuntur ferro: quandoque ferrum coti subiicitur. has non debet quis vẽdere hostibus, sicut nec frumentum, vel similia: vt. C. quæ res expor. l. j. &. ij. &. C. quæ res ven. non poss. l. pe. &. l. fi.

k *In perpetuum.* i. quãdiu soluatur vectigal &c. & hi dicuntur ve- † *Prorcta* ctigales: vt. §. si ager *cuſtes dicu-* vecti. l. j. *tur & gu-*

l *A curatore.* aliàs ab *bernator n* auctore. aliàs ab acto- *nauis gu-* re. aliàs à curatore. & *id est pri-* semper ponitur pro p- *more para-* curatore Cæsaris. *Bud. §. nu-*

m *Non possunt.* sine *te, cau-* causa, sed cum causa: vt *nes &c. l.* ppter aliquod tumul- * *Flo. ab* tuosum possunt: vt. §. *fugit* de off. procu. Cæsa. l. fi. * *Flo. vin.* & facit. l. j. §. j. Azo. *dicata*

n *Vel vectores.* i. qui vehuntur. & dic domino sciente. Accursius.

o *A magistro.* i. ab eo cui totius nauis anchora est mãdata: vt. §. de exerci. l. j. §. j. Acc.

p *Gubernatore.* qui par- † *Doc. li-* tẽ nauis gubernat: pro- *communiter* reta, qui sedet in pro- & *Ale. n* ra. i. in prima parte na- *l. si merca-* uis. nauta qui naué gu- §. *vis na-* bernat: vt. §. nau. cau. l. *ius. §. lit.* j. §. nautam. *reputatur*

q *Commissis.* in fiscũ: *ipsa fung a* quæ ad eum pertine- *hoc quod* bant: vt. C. de nau. fœ. *cõmissi* l. iij. & §. loca. l. ex cõ- *tenetur* ducto. §. pe. Accursius. *ducere*

r *Restituitur.* quia nõ *pter ma-* potest dici ignorãs de- *lucris p* liquisse: vt. j. de act. & *habitator* oblig. l. ex maleficiis, *quãdo ali* §. si quis. & est simile *nõ reperti* huic. §. in auth. de ec- *qui redit* cle. ti. §. si quis in sua. *conducere,* col. ix. Sed ar. cõtra. C. *nisi p mino* de fal. mo. l. j. §. domo. Sed ibi speciale, vt sola negligẽtia puniat. *n pcio. Ba.*

s *Hæredem.* sic. j. e. l. cõmissa. & pone hic casum vt ibi not. Sed * *Flo. sed* contra. j. c. l. fi. §. pe. Sol. vt ibi.

t *Commisso.* i. propter commissum.

u *Dominus.* quondam. nam quod commissum est, statim desinit esse eius qui crimen contraxit: vt. j. c. l. commissa. & sic bene potest postea emere per se vel per alium: vt &. §. man. l. si mandauero tibi. ij. §. is cuius. & sic non ob. §. de contrahẽ. emp. l. fuæ rei. & supra man. l. si mandauero. ij. §. si hi quorum. argu. contra. C. de ser. fu. l. mancipia. in fin.

x *Tanti.* sicut prius.

y *Non possunt.* s. vectigalia. Accursius.

z *Ipsi.* s. vt emant rem commissam in fiscum.

a *Compelluntur.* contra. j. de iure fisc. l. iij. §. cum quinquẽnium. Sol. illa hanc corrigit. vel hic de rigore, illa de æquitate: quod in idem recidit. vel licet sit inhumanũ, vt ibi: sustinetur tamẽ, vt hic. vel hoc speciale ppter fructus maximos quos perceperat: aliàs secꝰ: vt in cõtra. §. eo. l. locatio. §. j. &. C. loca. inuitos. & facit pro hoc. §. loca. l. si vno. in prin. Itẽ videtur semper inuitus detineri: vt. C. loc. si cũ Hermes. sed ibi sponte remãsit in cõductiõe.

QVantæ.] *CASVS.* Propter malitias & fraudes publicanorum est inductum hoc edictum, in quo est dictum quòd tenetur publicanus in duplum pro damno dato à familia, si non exhibeantur. & continentur appellatione familiæ serui & liberi qui stant cum publicano. tandem exponit qui sint publicani: & certe siue conducant aliqui publica vectigalia, siue salinas vel metalla à fisco vel à ciuitate, publicani appellantur: & habet locum hoc edictum. postea dicit: bene dixi publicanum teneri nomine seruorum. hoc est verum, etiam si eos vendiderit, vel manumiserit. secus si decesserint serui. Vltimo dicit quòd hæc actio est perpetua, & hæredi datur. hoc dicit hæc lex cum seq. Fran.

Factiones.

BIU Cujas

rum factiones, [a] nemo est qui nesciat: idcirco prætor ad compescendam eorum audaciã hoc edictum proposuit. [b] *Quòd [si] familia publicanorum furtum fecisse dicetur, item si damnum iniuria fecerit, & ij* ad quos ea res pertineat, non exhibebuntur,* [c] *in dominum sine noxæ deditione* [d] *iudicium dabo.*† Familiæ autẽ appellatione hic seruilem familiã contineri sciendum est. Sed & si bona fide publicano alienus seruus seruit, æquè continebitur: fortasis [e] & [si] mala fide. plerumque enim vagi serui & fugitiui in huiusmodi operis [f] etiam à scientibus habẽtur. Ergo & si homo liber seruiat: hoc edictum locum habet. Publicani [g] autem dicuntur, qui publicavectigalia habẽt cõducta.

XIII. GAIVS libro tertiodecimo ad Edictum Prouinciale.

SEd & hi qui salinas, & [aretas, h*] & cretifodinas & metalla [conducta] habent: publicanorum loco sunt. Præterea & si quis vectigal conductũ à republica cuiusdã municipij habet: hoc edictũ locũ habet. [i]

Dominus serui delinquentis, non liberatur ab hoc edicto licet seruum alienauerit. secus si mortuus sit, si appareat dominum non fuisse in dolo. h. d.

¶ Siue autem vendidit [k] seruum [proprium,] vel manumisit, vel etiam fugit seruꝰ: tenebitur seruui nomine qui tam factiosam [l] familiam habuit. Quid tamen si seruus decesserit? videndum [est,] an publicanus teneatur quasi facti sui nomine. Sed puto, quia facultatem non habet exhibendi, nec dolus eius intercesit, debere eũ liberari. [m]

¶ Hanc actionem [n] perpetuã [o] dabimus, & hæredi, cæteriscque successoribus. [p]

Res quæ incidit in commissum: vindicatur ab hærede, prout à quolibet possessore. Bartolus.

XIIII. VLPIANVS libro octauo Disputationum.

COmmissa [q] vectigaliũ nõmine, etiam ad hæredem [r] trãsmittuntur. [s] Nam quod cõmissum est, statim [t] desinit eius esse qui crimen contraxit: dominiúmque rei vectigali [u] * adquiritur. [x] ea propter commissi persecutio, [y] sicut aduersus quẽlibet possessorem, sic & aduersus hæredem competit. [z]

Inspicitur tempus quo quis possederit, non tempus quo quis repulsus per vim recessit. Bartolus.

XV. ALFENVS VARVS libro septimo Digestorum.

CAesar cum insulæ Cretæ [a] cotorias [b] locaret, legem [c] ita dixerat: *Ne quis præter redẽptorem* [d] *post idus Martias* [e] *cotem ex insula Creta fodito, néve eximito, néve auellito.* cuiusdam nauis onusta cotibus ante idus Martias ex portu [f] Cretæ profecta, vẽto relata in portum erat. deinde iterum post idus Martias profecta erat. cõsulebatur [g] nũ contra legem post idus Martias ex insula Creta cotes exisse viderentur? [h] Respondit, tametsi portus quoque, qui in insula * essent, omnes eius insulæ esse viderentur: tamen eum [i] qui ante idus Martias profectus ex portu esset, & relatus [k] tempestate in insulam [l] deductus esset: si inde exisset, [m] non videri contra legem fecisse: propterea * quòd iam initio [n] euectæ [o] cotes viderentur, cũ & ex portu nauis profecta esset. [p]

---

a *Factiones.* i. conspirationes in malum. Accursius.
b *Proposuit.* sic. ff. eo. l. j. §. dixerit. & sequentia verba ponuntur materialiter: cum quibus facit. ff. e. l. j. §. penul. & fin.
c *Non exhibebuntur.* s. serui qui fecerunt damnum.
d *Deditione.* speciale: vt. ff. eo. l. nec licebit.
e *Fortasis.* tempera- mentum philosophicũ est. sic supra de arbi. l. si duo. nam idẽ in vtroque est: vt arg. ff. de noxa. l. non solum.
f *Operis.* s. ministerio.
g *Publicani.* facit. ff. e. l. j. §. hic titulus.
h *Sed & hi. Arenas.* loca in quib⁹ fodi- ditur arena. & sic expone sequentia. Ac.
i *Locum habet.* vtile, non directum: vt. j. de verb. sign. l. eũ qui vectigal. & dixi. ff. e. l. j. §. j. & est sic. ff. ex qui. cau. ma. l. legatis. & l. sed & si per prętorem. §. fi. & C. de sacrosan. eccl. l. fi.
k *Vẽdidit.* publican⁹.
l *Factiosam.* i. malam. Accursius.
m *Liberari.* ff. de noxa. electio. §. si is. Sed contra. ff. e. l. j. §. fi. Solu. vt ibi. Accursius.
n *Hanc actionem.* in factum ex hoc edicto, quæ datur contra publicanum.
o *Perpetuam.* ratione simpli: sed pro pœna est annalis: vt supra eo. l. j. in prin.
p *Successoribus.* vniuersalibus, sed in heredem inquantum locupletior est: vt. ff. e. l. si publicanus. in prin.
q *Commissa.* Ponecasum per. l. ff. e. cotẽ. in princi. &. §. domin⁹. &. §. illicitarũ. vel pone in vectigali prædio. & hoc dico vectigali nõ soluto: vt. ff. e. l. vectigalia. §. fi. & C. de admi. tu. si tutori. secũdum Ir. vel etiam tertio vt loquatur de ea commisione quæ ideo sit in fiscũ, quòd quis non prętat vectigal vti debet: imò supprimit & occultat merces quarum est vectigal præstandum: & sic statim fit cõmisio in fiscum octauæ portionis: & ipso iure ille amittit dominium illius octauæ: & ipso iure quæritur fisco: pro quo est. C. de vecti. & cõ. l. j. Vel dic q̃ hic in totum cõmittatur res: quia omissa fuit profesio. ibi vero facta profesio, sed omissa solutio: vt ibi diximus. *ADDITIO.* Pro veritate huius gl. dic secundum Bart. post Dy. q̃ aut quis omittit scienter: & tunc glo. nostra verũ dicit. aut ignoranter, & tunc aut deceptus à publicano: & subuenitur: vt. j. eo. l. fin. §. diui quoque fratres. sed licet non à publicano decipitur, sed errore ductus: & tunc non publicatur: vt dicta. l. fi. §. diui.
r *Ad hæredem.* i. contra hæredem eius qui deliquit.
s *Transmittuntur.* s. vt emant rem commissam in fiscum.
t *Statim.* ipso iure. sic. j. de iure fis. l. j. §. an bona. & l. imperator. & in auth. de incest. nu. §. j. & ij. col. ij.
u *Vectigalis.* i. mercis illicitæ vectæ, vel prædij ex quo soluitur census. Vel. i. ipsius octauæ quæ est vectigal, secundum
A quod diuersis modis posui casum.
x *Adquiritur.* fisco, & ordini ciuitatis: vt dixi. ff. e. l. si publicanus. §. j.
y *Persecutio.* quam habet fiscus.
z *Competit.* vt &. ff. eo. l. cotẽ. §. illicitarũ. & sic cõpetit vt in hęredẽ tanquã in quemlibet possessorẽ, si res extat. aliàs si non extat: qui vẽdidit, tenetur vt hæres: vt. ff. e. l. si publicanus. sic. ff. ad exhi. de eo. §. fi. & sic non obstat. ff. e. l. si publican⁹. in prin. & l. fraudati.

CAesar.] CASVS. Imperator Cæsar locauit certo ptio Titio ius cauãdi cotes de tali insula: & tale pactũ apposuit, q̃ nullus extrahat cotes de ista insula à medio mẽsis Martij vltra, nisi iste cõductor. accidit q̃ Cornelius ante prædictũ tẽpus extraxerat de illa insula nauim plenã de cotibus. tandẽ nauis à vẽto percussa, reuersa est in illam insulã: & post medium mensem Martij extraxit eã nauẽ ita onustã de illa insula. nũc queritur an vi deatur hoc fieri cõtra pactũ? Dicitur q̃ nõ: & reddit rationẽ. Fran.
a *Cretæ.* est nomẽ insulæ. Accursius.
b *Cotorias.* i. loca vnde cotes extrahuntur.
c *Legem.* i. pactum.
d *Redemptorem.* i. cõductorem.
e *Post idus Martias.* i. post. xv. diẽ mẽsis Martij. Io. & dicitur idus. i. diuisio: quia ibi diuiditur mensis per mediũ: & sequentes dies mensis denominantur à kalendis sequentibus.
f *Ex portu.* i. ex illo loco vnde cotes colligebantur.
g *Consulebatur.* i. interrogabatur.
h *Viderẽtur.* & sic qui de portu exit post id⁹, de insula exire videt: & sic cõtra legẽ. i. pactũ.
i *Eum.* repetit breuiter quæstionem.
k *Relatus.* i. reportat⁹.
l *Insulam.* id est portum.
m *Si inde exisset.* post idus Martij. Accursius.
n *Initio.* id est ante idus Martij. M. sic. ff. de excu. tu. l. tutor petitus. Et argu. ff. de alie. iud. l. ex hoc. §. finali. & l. j. Item no. quòd casus nautam excusat. sic. j. l. proxi. §. si propter.
o *Euectæ.* i. deportatæ.
p *Profecta esset.* ante idus Martij. Accursius.

INterdum.] CASVS. Si dominus habens seruum quem duxit secum, pro eo non soluit pedagium, confiscatur hic seruus. si tamen dominus vult dare æstimationem eius fisco, & recuperare seruum, auditur in casibus, vt si ille seruus fuerat castaldio domini: vel iacuerat cum vxore domini, & dominus vult eum habere vt imponat ei pœnam. Secundo dicit: quando seruus confiscatur, vt quia non erat solutum pedagium pro eo, non per hoc peculium eius confiscabitur. [QVOTIENS.] Mercator Bonon⁹. iuerat Venetias pro seruis emendis,

---

* *Flo. id ad:* * *Flo. exhibetur* † *Adde an Rebellarius non restituens p seruos sues vi vel furtim ablata, si cõe miatur, sit puniendus? & die quòd non, quod patet p istũ tex. ponderando istud verbũ dabo: quia quoties lex imponit pœnam per verbũ futuri tẽporis: nisi addatur aliquod istorũ verborũ, mox, omino, ipso facto, & similia, tũc nõ incurritur pœna ipso iure: vt no. Matthe. Matthes. sing. suo. 112. inci. not. quòd vbicũque. & sing. 115. inci. not. quòd vbi lex. Lu. Ro. singu. 1. & 2. & Eyã. de Cre. sing. 7. inci. not. quòd verbũ. de quo per Feli. in. c. Rodulphus. col. 16. & seq. de rescrip. de quo p Panor. c. in quibusdã. nu. 7. & ibi nota. in apostil. in vers. verbũ futuri tẽporis. extra de pa. & Phi. Frac. in. c. 1. nu. 5. vbi etiã addidit ad eum in ver. verbũ ipso iure. de vita & ho. cler. lib. 6. & p prine.* * *avenarias*

emendis,& emit,& eos ducit Boñ. cum est in portu Lusolini, debet profiteri publicano quot seruos secum ducit, & soluere pro his pedagium. & hæc sunt vera, si isti serui sunt nouitij: secus si veterani. [SERVI.] Serui fugitiui transeuntes fines quos non debebant transire: non per hoc confiscantur: & reddit rationem.

Secundo dicit. si quis ignorãs se debere soluere debita vel pedagia, non soluit, nihilominus confiscãtur res. Tertio dicit: cum videret publicanus trãseuntem debere soluere pedagiũ, nihil ei dixit, cum non soluebat. dicitur quòd nihilominus res confiscantur. [SPECIES.] Nunc numerat quasdã res ex quib⁹ prestatur pedagiũ. [SI PROPTER.] Si cùm nauis esset onusta mercibus, timore tẽpestatis venientis deposuerunt res de naui in loco prohibito: non puniuntur. Idẽ est si ipsa tempestas duxit naues in loco prohibito. [DIVVS.] Si minor vigintiquinq; ann. dudecens seruos causa vsus sui, omisit professionẽ tributi soluendi p ipsis seruis: ei parcitur propter ætatem. [DIVI.] Pone casum vt in glo. quæ incipit, Duobus modis, &c. [SED ET MAGNVS.] Si cõductor fundi ex quo præstabatur vectigal, vel seruus domini fundi in ipso fundo p furtum vel vim rem alicuius, cui non quam alicui acceperit ignorante domino, do minus nõ tenetur. [SI QVIS.] Debẽs soluere vectigal, professus est se debere: remisit tamẽ ei publican⁹. bene potuit. [POENAE.] Si publicanus delinquerit faciendo iniuriã vel rapinam, & sic tenebatur in duplum, non trãsit hæc pœna ad hæredes: nisi esset lis contestata cum defuncto. si autem aliquis iam soluerat publicano pedagium, & iterum eidem soluit per errorem: repetet per condictionem indebiti. Francis.

†Facit ad gl. in l. 1. in verb. rationem. & ibi Bal. & docto. C. vbi de ratioci. agi oportet. & in l. 1. & ibi. Nico. de Neapo. in lect. Bar. de tu. & ra. distra. fa. melius quod no. Bar. Cepo. in suo trac. caute. cau. 15. dum dicit executionẽ sententiæ criminalis posse differri, si condẽnatus gesserit alicuius negocia, cui non vedderit rationẽ: de qua plene p Ro. singu. 441. incip. suscipe cautelam.

†Ad istud facit. l. 1. & ibi Alexã. post Bar. ff. si fami. fur. fecis. dicatur. dum dicunt quòd seruus peculiariter nõ punitur: quia nihil habet.

Propter rationes reddendas debet seruus reuendi domino. Bartolus.

XVI. MARCIANVS libro singulari de Delatoribus.

INterdum nec vendẽdus [a] est is seruus qui in cõmissum cecidit, [b] sed p eo æstimatio à domino dãda est. [c] Diui enim Seuerus & Antoninus rescripserunt, [d] cum is seruus qui actum domini gessisse † diceretur, in cõmissum cecidisset, venire nõ debuisse: sed pro eo viri boni arbitratu æstimationem oportuisse dari. [e]

Propter pœnam inferendam seruus debet reddi domino, iusta æstimatione recepta. Bartolus.

¶ Iidem autem eadem epistola rescripserunt, si quis improfessus [f] seruus fuerit, & probabitur in commissum cecidisse: & aut vxorem corrupisse domini dicatur, [g] aut aliud quid grauius admisisse: vt cognoscat procurator: [h] & si in his causis [i] esse compertus [k] sit, æstimetur, [l] & ad pœnã domino tradatur. [m]

Ad publicationem serui non sequitur publicatio peculii. Bartolus.

¶ Iidem diui Seuerus & Antoninus rescripserunt, mancipiis commissis res peculiares non† esse [n] in eadem causa, nisi hoc quòd proprio nomine in causam commissi incidit.

Pro nouitiis mancipiis debet solui vectigal: non pro veteranis. Bartolus.

¶ Quotiens quis mancipia inuecta professus non fuerit, [o] sine venalia, siue vsualia: [p] pœna commissi est: si tamen nouitia mancipia fuerint, nõ etiam veterana. Sunt autem veterana, [q] quę anno continuo in vrbe seruierint. nouitia autem mãcipia intelliguntur, quæ anno [r] nondum seruierint.

Serui fugitiui non incidunt in commissum. Bartolus.

¶ Serui [s] qui in fuga sunt, in cõmissum non cadunt: cum sine volũtate domini fines [t] egressi sunt. & [hoc] ita principalibus constitutionibus cauetur, sicut diuus quoque Pius sæpissime rescripsit: ne, inquit, in potestate seruorũ sit, inuitis vel ignorantibus dominis fugæ se tradẽdo, potestati dominorum se subtrahere.

Nota hic casum in quo non licet forensibus ignorare statutum consuetudinis loci de gabellis soluendis. secus regulariter. Paulus de Cast.

¶ Licet quis se ignorasse dicat, [u] nihilo minus eum in pœnam vectigalis incidere, diuus Hadrianus constituit.

Licet aliquis forẽsis vel alius intret portam cum salma videntibus gabellariis, & nihil sibi dicẽtibus: possunt ire post eum, & capere salmam, & auferre pœnam: nec ille potest dicere, quare à me nõ petebas gabellã, quia libenter soluissem? Paul. de Cast.

¶ Diui quoque Marcus & Cõmodus rescripserunt, nõ imputari publicano quòd nõ instruxit transgredientem: [x] sed illud custodiendum, [y] ne decipiat profiteri volentem. [z] *

Aliud pro alio quadoque soluit.

[a] Vide Bud. ad l. de proba. l. cũ de ætate.

quid sit pfiteri, quid pfessa vel improfessa merces.

k *Compertus.* id est adinuentus.

l *Æstimetur.* vt æstimatio detur fisco: vt &. ff. proxi. respon.

m *Tradatur.* nam ex hac causa morti eũ dare poterit dominus: vt. j. de verbo. obl. l. qui seruum. & de leg. j. quid ergo. j. §. si hæres. & de pig. ac. elegãter. §. fi. Item poterit eum torquere, vt veritatem eruat, cum per familiam res melius aperiãtur quæ domi geruntur: vt. C. de diuor. & re. l. consensu. §. seruis. & de admi. tu. lex quæ. & de iu. delib. l. fi. §. licentia.

n *Nõ esse.* sic supra de contrahen. emp. l. quotiens. & de euict. l. iij.

o *Non fuerit.* i. nõ fuerit confessus quantum pro seruis nomine vectigalis debeat. ob hoc enim committuntur in fiscum: vt. C. e. l. iij.

p *Vsualia.* quibus vteretur ad prædia colenda. secus si ad ipsius corpus tuẽdum, & seruiendũ: vt ff. j. de verbo. signifi. l. in lege. & not. j. secus est in aliis rebus ad vsum deputatis sui vel agrorũ, pro quibus non præstatur vectigal: vt. C. eo. de vectiga. l. vniuersi. & ff. eo. l. si publican⁹. §. j.

q *Veterana.* p quibus ne nimis grauẽtur subiecti sæpius præstando vectigal pro eisdẽ sæpius emptis, forte noluit præstari vectigal.

r *Anno.* imò aliter dicitur veteranus, qui in vili ministerio sit: vt. ff. de ædil. edicto. præcipiũt. & l. fi. §. fi. quæ est cõtra. sed dic ibi veterator, quod est aliud q veteranus. Itẽ nõ videtur esse faciẽda differẽtia inter seruos: vt instit. de iu. per. §. fi. sed hæc differẽtia fit super accidẽs, sicut si diceret, *Flaui alius albus, alius niger. sed super substantia nõ fit: quia nullus est plus seruus quàm alius, ex quo seruus est. Item contra. j. c. l. §. diuus Solu. vt ibi. Accur.

s *Serui.* pone exẽplum vt. C. si ser. expor. ve. l. j. & ij. & ff. de ser. expor. l. Titius. & cũ hac ratione cõcor. ff. ad leg. Aquil. si seruus seruũ. §. j. & ff. man. cũ seruus. & j. de acqui. poss. l. Pomponius. Ac.

t *Fines.* intra quos tantùm stare debebant.

u *Dicat.* fraudulẽter: & sic sunt plana omnia. vel dicit, ius ignorauit quo dicitur vectigalia fisco soluenda. sed videtur nõ nocere in damno: vt. ff. de iur. & fac. igno. l. error. in fi. Sol. hic fuit supina. sic. ff. de institoria. l. sed & si pupillus. §. de quo. versi. proscribere. & de iur. & fac. igno. regula. §. sed facti. Vel dic hoc speciale propter rigorẽ iuris obseruandũ. Vel verius hic est ius naturale vel quasi, in quo nõ permittit errare: vt. C. de in ius voc. l. venia. & p hoc facit insti. vi bo. rap. §. ij. & C. de præscript. xxx. an. sicut. in fi. arg. cõtra. j. de decre. ab or. fac. l. fi. sed potest loqui ibi de ignorantibus. sed & hic propter ignorãtiam mitius punitur: vt. j. eodem. §. diui quoque fratres. & j. ad legem Iuliam de adul. l. si adulterium. §. iidem imperatores. Accursius.

Errorem iuris naturalem vel quasi non licet.

x *Transgredientem.* i. contra legem facientẽ. vel dic. i. trãseuntẽ.

y *Custodiendum.* aliàs, constituendum. Accursius.

z *Volentem.* i. eum qui vult facere professionem censualẽ quid & quantum, & nomine cuius rei debeat præstari vectigal: de qua loquitur. C. e. l. iij. & de dona. censualis. & in authẽ. de man. prin. §. coges. & §. non permittas. col. iij. & j. de censi. forma. & facit. j. de noua. doli. circa fin.

BIU Cujas

¶ Species pertinentes ad vectigal, [a] cinnamomum, piper longum, piper album, folium pentaspherum, folium [b] barbaricũ, costum, costamomũ, nardi stachys, casia turiana, xylocasia, smyrna, amomum, zyngiberi, malabathrum, aroma Indicum, chalbane, [c] laser, alchelucia, * sargogalla, onyx Arabicus, cardamomum, xylocinnamomũ, opus bysicum, pelles Babylonicæ, pelles Parthicæ, ebur, ferrum Indicum, carpasum, lapis vniuersus, margarita, sardonyx, ceraunium, hyacinthus, smaragdus, adamas, saffirinus, callainus, beryllus, chelyniæ, hopia Indica, [d] vel adserta, metaxa, vestis serica vel subserica, vela tincta, carbasea, nema sericum, spadones, Indici leones, leænæ, pardi, leopardi, pantheræ, purpura, item marocorum, lana*, fucus, capilli Indici.

Si aliquis vecturalis transiuit cum salmis per vnum territorium, & audito quòd in illo itinere erant latrones, intrauit aliud territorium vbi erat soluenda gabella, & non soluit: non tamen debet salma confiscari. Pau.

¶ Si propter necessitatem aduersæ tempestatis expositum [e] onus fuerit: nõ debere hoc cõmisso vindicari † diui fratres rescripserunt.

Licet de rebus quæ portantur, nõ debeat solui gabella, debet tamen annunciari gabellariis, & recipi apodissa: aliàs confiscãtur, sicut si solui debuisset. Pau.

¶ Diuus quoque Pius rescripsit, cùm quidã intra legitimã ætatem [f] esse dicebatur, * & vsus sui causa mancipia duxisset, & in sola professione errasset: [g] ignoscendum [h] esse ei.

Declaratur hic qualiter puniatur publicanus qui decipit transeuntem. Pau.

¶ Diui quoque [i] fratres rescripserunt, cum quidam non per fraudem, sed per errorẽ in causam commissi incidisset, vt duplo vectigali contenti publicani seruos restituerent. [k] *

Ex delicto seruir non positi ad exigendum vectigal, publicanus non tenetur pœna huius edicti. Pau. de Cast.

¶ [Sed &] Magnus Antoninus rescripsit, si colonus, vel seruus [l] * domini prædij [m] furtum illic fecerit ignorante domino: nulla pœna dominũ [n] teneri. [o]

Remissio publicani excusat quem à pœna. Bartolus.

¶ Si quis professus apud publicanum fuerit, non tamen vectigal soluerit, hoc concedente [p] publicano, vt solent facere: diui Seuerus & Antonin[q] rescripserunt, res in commissum non cadere. Cum enim, inquiunt, professiones recitantur, [q] commissum [r] cessat, cum poterit satisfieri fisco ex bonis publicanorum, vel fideiussorum. ¶ Pœnæ ab hæredibus [s] peti nõ possunt, si nõ est quæstio mota viuo eo qui deliquit. & hoc, sicut in cæteris pœnis, [t] ita & in vectigalibus [u] est. ¶ Si quid autẽ indebitum per errorem [x] soluentis publicanus accepit, retro eum restituere [y] oportere, diui Seuerus & Antoninus rescripserũt.

DE DONATIONIBVS.

TITVLVS V.

Donatio propria est quæ fit ex liberalitate, & irreuocabiliter: sed quæ fit sub conditione: vel pure, soluenda sub conditione, donatio impropria appellatur. Bartolus.

Donationes. CASVS. Pluribus modis fieri possunt donationes. & ponit exempla per totam legem. nam cum dono tibi rem hoc animo vt statim fiat tua, nec vnquã ad me reuertatur: hæc est vera donatio. si autem dono vt tunc fiat tua cũ aliquid erit factum: nõ est propriè donatio, sed sub cõditione donatio est. si autẽ dono causa mortis, nõ propriè est donatio. vel si dono vt si Titius non erit cõsul intra quinquẽnium, res reuertatur ad me: nõ est propriè donatio. Vltimo dicit, si donat sponsus sponsæ: si quidem pure, vera est donatio: nec reuocatur, etiam si non sequatur matrimoniũ. si vero hac mẽte donat, vt si matrimonium non sequatur, repetatur: reuocatur donatio condit. non secuta. nec est contrarium priori: quia ibi pura, & eo animo.

a *Ad vectigal.* scilicet sunt hæ. & non habent quidam hic. §. sed cum prædictis continuatur. Item & caue tibi, quia nõ tantum de his præstatur cum deferuntur, sed ex omnibus: vt. C. de vectiga. vniuersi. sed gratia exempli de his dicit: sic infra de vi & vi arma. l. j. §. quod vulgo.

b *Folium.* flos gariophylli. Accursius.

c *Chalbane.* vnguentum ad equos.

d *Indica.* quæ faciunt homines dormire. & nota quia de diuersis mobilibus dicit.

e *Expositum.* in loco prohibito. & facit. ff. eo. l. Cæsar.

f *Aetatem.* xxv. ann. vt. C. de his qui ve. ætate. impe. l. fi.

g *Errasset.* dicens se nolle præstare vectigal: cum non deberet: cum vsus fui causa duceret: vt. j. de verb. sig. l. in lege. & dixi. ff. ea. l. §. quotiens.

h *Ignoscendum.* per integrum restitutionẽ, cum gestũ sit cum minore: vt & ff. de minor. l. ait prætor. & l. si ex causa. §. penultimo. vel ipso iure in pupillo: vt supra eodem. l. imperatores. maiori autem nõ succurritur: vt. ff. eadẽ l. §. licet. & §. diui quoque. nisi esset miles: vt C. eo. de vectigal. l. omnibus. argu. contra. j. proxi. §. Accursius.

i *Diui quoque.* Duob[9] modis potest intelligi hic. §. vel quòd publicanus reddat in duplũ, vel quòd habeat duplum. Primo ergo dic, cum quidam vellet pfiteri seruum: publicanus innuit ei quòd nõ teneretur: & postea ademit propter omissam professionẽ. reddet enim seruũ in duplum: vt argu. ff. ead. l. §. diui quoq; Marcus. in fi. §. & ff. e. l. locatio. §. quod illicite. & j. eadem. l. §. fina. & secundum hoc quod dicit, per errorẽ à publicano inductus, & quod subiicit, vt duplo & c. habeat mercator duplum vectigalis contempti, publicanus seruos vel seruum restituat. expone. i. cum duplo contempti vectigalis. à conténo conténis. nam publicanus cõtempsit habere prima facie. Sed quare non computatur res in duplo? Respon. quia duas fraudes cõmisit publicanus. primã innuẽdo, secundã adimẽdo eã rẽ: aliàs esset secus: vt. ff. eo. l. hoc edicto. §. fi. Secũdo ponescasum quòd non fuit inductus ad omittendã professionem à publicano, sed suo errore. certe non excusatur, nisi quia cum aliàs tota res erat confiscanda, nunc non confiscabitur, sed duplicabitur vectigal, quod erat octaua rei. nunc ergo erit quarta rei. & hoc secũdum quod subiicit, in duplo & c. habeas vt duplo. i. duplicato vectigali cõtenti publicani seruum restituant. & non dicitur contẽpti à contemno. suus ergo error non in totum, vt. ff. ea. l. §. licet. sed in aliquo excusat, vt hic. vel ctiam si habeas seruo, dic seruo publicani. publicani dico contenti, & c. Accursius.

k *Restituerent.* scilicet debitor vectigalis prædictum duplum, id est soluat. & dic, secũdum tertium casum, tali seruo qui ministrat ei in illo officio ad exigendum: vt. ff. e. l. j. §. familiæ. Accur.

l *Vel seruus.* scilicet publicani, non seruiens ei in eo vectigali: alioquin teneretur publicanus in duplum si eum non exhiberet: vt. ff. e. l. j. §. pe.

m *Prædii.* pro quo pendendum erat vectigal.

n *Dominum.* ignorantem: vt. ff. e. l. cotem. §. dominus. in fin.

o *Teneri.* ex hoc edicto. Accursius.

p *Concedẽte.* id est remittẽte. sic. C. de iura. calum. l. ij. in fin.

q *Recitantur.* & postea remittũtur à publicano.

r *Cõmissum.* id est pœna amissionis. aliud tamen exercere nõ prohibetur pro futuro tẽpore: vt. ff. e. l. licitatio. §. eorũ. sed pro præterito tẽpore ipse publicanꝰ & eiꝰ fideiussores tenent: vt subiicit. & ad hoc. C. de fun. pa. l. ij. li. xj. sed & forte ille cui est remissum, tenetur *Flo. vestituant in subsidium: vt ar. ff. de eo per quẽ fac. erit. l. fi. *Flo. vestirito tẽpore ipse publicanꝰ & eiꝰ fideiussores tenentiꝰ vt subiicit. & ad hoc. C. de fun. pa. l. ij. li. xj. sed & forte ille cui est remissum, tenetur *Flo. serui in subsidium: vt ar. ff. de *domini præ* eo per quẽ fac. erit. l. fi. *dii ferrum*

s *Ab hæredibus.* delinquentis publicani, qui *illicite in prædio fe-* tenebantur in duplum: *cerint ign.* vt. ff. eo. l. licitatio. §. quod illicite. & sic etiam loquitur. ff. e. l. si publicanus. in princ. & l. fraudati. prout est ibi not. secus in re cõmissa in fiscum ob non solutum vectigal: vt. ff. eo. l. commissa. & l. cotem. §. illicitarum.

t *Pœnis.* nam sic regulariter est in omnibus, vt non teneantur hæredes, nisi lite contestata: vel inquantum ad eos peruenit: vt. C. ex delic. de. l. j. & C. de fur. l. furti. & j. de act. & obliga. l. omnes pœnales. & l. constitutionibus. Accursius.

u *In vectigalibus.* i. in illicita exactióe vectigalium, ob quam tenetur publicanus in duplum: vt dixi.

x *Per errorẽ.* facti, vel iuris. secus si sciens: vt supra de condic. indebiti. l. j. & l. quod quis. & facit. ff. ead. l. §. diui quoq; fratres. Sed arg. cõtra. ff. eo. §. licet. Sed ibi fuit in nõ soluẽdo, hic in soluẽdo. Ac.

y *Restituere.* per condictionem indebiti. Accursius.

DE DONATIONIBVS.

De vectigalibus non solutis concedente publicano (vt assolet donando) explicatum est: & ea occasione generaliter de donationibus subiicit. Vel dictum est de relictis: scilicet supra de lega. I. & sequentibus, inter quæ est donatio causa mortis, quæ comparatur legatis: & ideo de ea, & alia quæ fit inter viuos, videamus. Azo.

BIU Cujas

animo.hic non eo animo. Franc. Accursius.

a *Donationes.* in genere dicit. sicut enim donantium voluntates diuersæ sunt, ita donationes inter se differunt.

b *Reuerti.* C. de reuo. dona. l. fi. contra. sed illud fit ex potestate legis, non contrahentium. Item cõtra. ff. si cer. peta. l. si tibi. in fi. sed ibi de æquitate.

ADDITIO. Dic melius, secundũ Bar. quòd ibi fuit datio ob causam, quæ est impropria donatio: vt. l. Attili[9]. j. e. hæc propria.

c *Liberalitatem.* i. animi voluntatem ab auaritia & aliis vitiis liberam: vt. j. eo. l. donari. & laus inest donanti: vt. j. de verb. signi. l. munus propriè. §. j. & hæc propriè dicitur donatio: vt subiicit. & simplex: vt. C. de dona. ante nup. l. fi. §. j. in fi. & ff. fami. erc. l. si filia. §. si pater. Item absoluta: vt j. titu. j. l. senatus. §. j. & inter viuos: vt isti. eo. §. aliæ. & omnia hæc verba ponũt quandoque notarij in contractu talis donationis. quandoque tamen quæ non habet liberam cõcessionẽ, dicitur donatio: sed impropriè: vt. ff. ad le. Aquil. l. si seruus seruum. §. si oliuã. &. j. de re. iur. l. cuius per errorem.

† *Simplicis huius donationis festinam & elegantem descriptionem vide apud Martialẽ li. 1. epigrã. in Gargilianum.*

d *Exerceat.* f. donator. Accursius.

e *Secutum.* cuius intuitu donat. M. hoc est ad vtilitatem vel affectionem donãtis. & da exemplũ quãdo expressè hoc dicitur: vt. j. e. l. hoc iure. §. fi. Item in dote: vt. ff. de iur. do. l. sed nisi. Itẽ quando tacite: vt in dona. propter nup. vt insti. eo. §. est & aliud. Sed quid [a] si non ad effectum seu proficuum dantis, sed aliquam apposuit cõditionem: vt si nauis ex Asia venerit? Respon. secundum Azo. & Hug. illã esse simplicem & liberam: cum possit fieri donatio pure, & in diem, & sub conditione: vt. C. eo. l. donatio.

a *Bar. hic in. 2. col. versi. venio ad tertiam particulã: reputat istã glos. valde no. & sing. ad hoc, q̃ donatio pura, quæ sub conditione est resoluẽda, est propriè dona. quæ glo. Bar. & sequaces in hoc errarũt: quia est de directo contra tex. Bolo. addo quòd Bar. est hic vitiatus: nam dicit, non est propriè donatio. Minimũ in obscuris sequẽdũ est.*

f *Fuerit.* vt in exemplo. j. statim in fi. huius ver. posito.

g *Non fuerit.* vt si Titius non erit consul intra quinquennium, reddes mihi.

h *Mortis causa donatio.* vt &. j. ti. j. l. senatus. §. j. est & aliud exemplum. ff. de condic. ob cau. l. si donaturus. j. &. ij. respon. item aliud. j. ea. l. §. fi. & ex his pactis tacitis vel expressis oritur actio personalis, aliàs condictio, scilicet ob causam: & actio ex stipulatu, si stipulatio interces sit. vel præscriptis verbis, si solum pactũ, non rei vindi. vt. j. titu. j. l. senatus. §. j. in fi. §. & d. l. si donaturus. &. C. de pac. inter emp. & vendi. qui ea. & de iure do. l. etiã. &. C. eo. l. legem. nisi in casu, fauore alimentorum: vt. C. de dona. quæ sub modo. l. j. Item nota quòd ad id quod hic & superiori respõ. dicitur facit quod dicitur de pacto addictionis in diem, quod quandoque facit venditionem conditionalẽ resolui sub conditione: vt. ff. de in diem addictione. l. ij. sic & pactum legis commissoriæ facit resolutionem cõditionalẽ: vt. ff. de le. com. l. j. & in illis casibus datur quãdoque in rem. nam si dico, sit inempta, datur rei vindi. vt. C. de pac. inter emp. & vend. l. commissoriæ. Si dicam dominium rei ad me venditorem pertinere: nõ potest agi rei vin. sed actione ex eo contractu: quia verbum pertinere, latissime patet: vt. j. de verb. signi. l. verbum pertinere. Et semper in obscuris quod minimum est sequimur: vt. j. de reg. iur. l. semper in ob. & ar. C. de iure do. etiam. & de dona. ante nup. l. sicut. Idẽ si dicã, res me sequatur: vel mihi restituat: vel ad me reuertatur: vt. C. de pac. inter emp. & vend. l. j. &. iij. Ar. contra. j. de dona. cau. mor. l. si mortis causa res.

i *Propria.* id est mera.

k *Factum.* id est liberalitatem.

1. IVLIANVS libro septimodecimo Digestorum.

DOnationes[a] complures sunt. Dat aliquis ea mente, vt statim velit accipiẽtis fieri, nec vllo casu ad se reuerti: [b] & propter nullã aliã causam facit, quàm vt liberalitatẽ[c] & munificentiã exerceat.[d] hæc propriè donatio † appellatur. Dat aliquis, vt tunc demum accipientis fiat, cùm aliquid secutum[e] fuerit. [Hæc] non propriè donatio appellabitur: sed totũ hoc donatio sub cõditione est. Item cum quis ea mente dat, vt statim quidem faciat accipientis: si tamen aliquid factum fuerit, [f] aut non fuerit, [g] [id] velit ad se reuerti: [hæc] non propriè donatio dicitur, sed totum hoc donatio est, quæ sub conditione soluatur: qualis est mortis causa donatio.[h] Igitur cùm dicimus inter spõsum & sponsam donationẽ valere, propria[i] appellatione vtimur: & factum[k] demõstramus, quod ab eo proficiscitur, qui liberalitatis gratia aliquid dat vt confestim faciat accipientis, nec vnquam [l] vllo facto ad se reuerti velit. Cùm verò dicimus, si hac mente donat sponsus sponsæ, vt nuptiis non secutis, species [m] *auferatur, posse repeti: non contrariũ priori[n] dicimus, sed cõcedimus inter eas personas [o] fieri donationem eam, quæ sub conditione soluatur.[p]

Filius potest voluntate patris donare. & pater delegando filium suum debitorem, vel extraneum qui sibi donare velit, donare potest: & exceptio quæ obstat deleganti, obstat ei cui facta est delegatio ex causa lucrativa, vel ex onerosa putativa. Bartolus.

II. IDEM libro sexagesimo Digestorum.

SI cum filiusfamilias pecuniam[q] donare vellet, patris iussu eam promisit: valet donatio[r] perinde, ac si fideiussorem dedisset. [s] Si verò pater donaturus Titio pecuniã, iusserit filium suum eam promittere: poterit dici interesse, [an] debitor filius patri suo fuerit, nécne. Nã si tantundẽ filius patri debuit, [t] quantum promisit: valere donatio intelligitur perinde, ac si quẽlibet aliũ debitorem [u] pater iussisset pecuniã promittere.[x]

l *Nec vnquam.* nam non habet tacitam cõditionem si sequatur matrimoniũ, nisi fuerit expressa: vt hic subiicit: &. C. de dona. ante nup. si filiq. &. l. si tibi. &. l. si ante. &. l. si mater. &. l. præsidi. &. l. cum veterũ. in prin. hodie habet, si modò per alterum remaneat: vt in. l. cum veterũ. & hoc non interueniente osculo. aliàs seruat quod dicitur in eo. tit. C. de dona. ante nup. l. si à sponso.

m *Species.* i. res data.

n *Priori.* vbi diximus eam nõ reuocari: vt. ff. proxi. respon.

o *Eas personas.* f. inter sponsum & sponsam.

p *Soluatur.* nam statim fuit res facta accipientis: vt &. ff. §. item.

SI cum filiusfamilias.] CASVS. Si filiusfamilias, permisit animo donandi Titio. x. iussu patris: valet promissio perinde ac si fideiussores dedisset. quæ verba expone vt in gl. Si autem pater volens donare Titio, iubeat filium suum promittere Titio. x. ex causa dona. dicitur quòd tenetur filius si ipse debeat tantum patri quantum pro eo promisit: aliàs non. quod expone vt in glo. [CVM VERO.] Volebam Titio donare. x. & tu mihi. x. mandato meo promisisti Titio pro me. dicitur quòd donatio vtraque est perfecta, scilicet mea & tua. sed si tu credẽs te debere mihi. x. cum non debeas, promisisti ea permissione Titio cui donare volebã: dicitur q̃ tu habes exceptionẽ contra Titium petentem, & etiã condictionẽ sine causa: vt ab ista promissione libereris. Item credo me tibi debere. x. cum nõ debeam, & promisi ea cuidam quem credebã creditorem tuum pro te, cum non esset. habeo excep. si petat: & condictionem sine causa: vt liberet me à promissione. [SI PECVNIAM.] Donasti mihi. x. eo pacto vt tunc hæc pecunia fieret mea, cum Seius cõsul fieret. dicitur quòd si Seius efficitur cõsul quãdocũq;, siue te viuo, siue post: pecunia prædicta mea fiet. secus autẽ erit si cũ tu volẽs donare mihi. x. mihi ea per quendã mandabas: & antequã daret decessisti. nam reuocatur donatio. [TITIO.] Titio. x. donaui, vt inde emeret sibi Stichum. antequam eum emat, decessit Stichus. an repetam pecuniam, quæritur. Certe si hæc causa siue conditio fuit finalis, quia aliter non erã daturus, nisi emeret: tũc repetam. si autem & aliàs habebam voluntatem donandi, sed citius dedi, quia videbam quòd volebat emere Stichum: in hoc casu non repetam: quia fuit impulsiua. h. d. hæc. l. & seq. Franc. Accursius.

q *Si cum filiusfamilias pecuniam.* patris vel filij.

r *Donatio.* & tenetur pater quod iussu, & etiam filius tenetur in solidum: licet aliàs, id est sine consensu patris donando non posset deminuere peculium: vt. j. eo. l. fi. Accursius.

s *Dedisset.* cum donasset sine voluntate patris, tenetur scilicet fideiussor: vel repete, patris iussu. vel dic verius, ipsum patrẽ: primo tamen casu quod iussu: secundo, ex stipulatione conuenitur pater: vt. C. quod cum eo. l. si mandator. &. j. de verb. obl. l. cum filius. circa prin. nam aliud est iubere, & aliud fideiubere: vt. ff. quod iussu. l. j. §. quid ergo. Accursius.

t *Debuit.* naturaliter.

u *Debitorem.* scilicet suum.

x *Promittere.* nam tũc valet, & videtur pater donare. secus si nil debuit patri: vt hic innuit. & probatur ex aduersatiua supra posita, si vero &c. & ex inferiori, cũ vero. nec ob. j. e. l. in ædibus. §. pe. quia ibi tradidit: hic promisit tantũ filius. vel ibi filius donat: hic pater donare voluit: quod sic non potuit, cum filius patri donare non potuit. sed si potuisset, tunc secus: vt. j. eod. proxi. §. Alij dicunt

BIU Cujas

dicunt hoc etiam casu valere. & quod dicit interesse, exponunt quo ad hoc vt quis donet. & in expresso casu pater, in subaudito filius donet. pro quibus est. ff. e. l. in ædibus. §. pe.

a *Perfecta est.* nam breui manu tu videris mihi donasse, & ego Titio: vel longa manu: vt. ff. de dona. inter vir. & vxo. l. iij. §. fi. & de iure do. licet. §. quotiens. & ff. si cer. peta. l. singularia.

b *Existimabam.* cum non debebam.

c *Iussu tuo.* & sic fuit delegatus à te donante donatario, scilicet creditori putatiuo. secus si esset tuus creditor. ff. de noua. l. si quis delegauerit. & l. si nó debitore. & l. doli. & l. si Titius. & de exce. doli. l. pure. §. si eum. & l. Iul. & ff. de cõdict. cau. da. l. si donaturus. §. j. & l. qui se. & de iur. do. cũ in fundo. §. fi. & ff. de re iudi. l. Nesenni⁹. in prí. ar. C. de iure delibe. l. fin. §. sed si legatarij. in fin. §.

*Flo. acceptum

d *Incerti.* i. cõdictiõe sine causa: quæ dicitur incerti: quia ad incertũ cõpetit. s. ad factũ: qđ si nó fiat, fit cõdemnatio ad interesse: vt. ff. de cõdic. sine cau. l. j. & l. pe. & ff. de verb. obli. l. vbi autẽ. §. qui id. & de re iudi. l. si quis ab alio. in fi. & facit. ff. l. proxi. & C. de cõdic. indebi. l. cum & soluta. Acc.

*Flo. acceptum

e *Putabas.* cum non esset. Azo.

f *Existimabam.* cum vere non debebam.

g *Incerti.* i. sine causa: vt. ff. proxi. §. & cõcordatiæ ibi positæ, & hic possunt poni. Accur.

*Flo. siue fuerit

h *Vlla stipulatiõe.* reddendi.

i *Conditione.* expressa.

k *Mortuo.* scilicet donatore. Accursius.

*Flo. perferat.

l *Mea fiet.* potest ergo dominiũ sub cõditione trãsferri, sicut & possessio: vt hic, & ff. de acqui. poss. l. qui absentis. §. si quis. licet sit arg. contra. ff. de solu. l. si sub conditione. sed dic vt ibi. Facit ad hoc responsum. ff. rem ra. habe. l. pe. & ff. de manu. vin. l. si pater. j. respõ. Sed arg. cõtra. ff. si cer. pe. l. eius qui. §. quas vero. Sed videtur nõ fieri mea, nisi hęres de nouo velit, vt. ff. de iur. do. l. si ego. §. si res. cum speciale sit in dote: vt ibi dicitur. Sed sol. vt ibi.

m *Pecuniam dederit.* simplici procuratori. secus si in eum trãstulisset dominium: vt in contrario: vt. ff. e. l. hoc iure. §. si quis dederit. Itẽ & donatoris fuerit procurator. secus si donatarij: vel etiã si donatoris: sed donatarius habuit ratum ante mortẽ donatoris: vt. ff. de don. inter vi. & vxo. l. sed interim. §. idẽ Marcellus. & §. si vxor. & l. si spõsus. in prí. & ff. de neg. ge. l. si ego. *ADDITIO.* Dic secundũ Bar. q̃ quãdoq; datio & donatio est simplex: & tũc sufficit cõditionem existere post mortem donatoris: vt hic. quãdoque non est donatio simplex, sed donatio ob causam: & tunc loquitur. l. si ego. §. si res. ff. de iure do. cum enim tunc sit contractus innominatus: sicut pœnitentia reuocatur, ita morte: fallit fauore dotis: vt hic patet.

n *Perferret.* scilicet nuncius ille.

o *Erit.* scilicet donator.

Cùm verò ego Titio pecuniã donaturus, te, qui mihi tantundẽ donare volebas, iussero Titio ꝓmittere: inter omnes personas donatio perfecta est. [a]

Exceptio quæ obstat deleganti: obstat ei cui facta est delegatio ex causa lucratiua: & etiam ei cui ex causa onerosa, putatiua tamen, & non vera. Paul. de Cast.

℣ Aliud iuris erit, si pecuniam, quam me tibi [dare] debere existimabam, [b] iussu tuo [c] spoponderim ei, cui donare volebas. exceptione enim doli mali tueri me potero: & prẽterea incerti [d] cõdictione stipulatorẽ cõpellã, vt mihi acceptam * faciat stipulationem. ℣ Itẽ si ei quem creditorem tuũ putabas, [e] iussu tuo pecuniã, quam me tibi debere existimabam, [f] promisero: petentem doli mali exceptione summouebo: & ampli⁹ incerti [g] agendo cum stipulatore, cõsequar, vt mihi acceptam * faciat stipulationem.

Donatio simplex cõditionalis, valet cõditione existẽte post mortẽ donatoris. Bar.

℣ Si pecuniam mihi Titius dederit absq; vlla stipulatione, [h] ea tamen conditione, [i] vt tunc demũ mea fieret, cum Seius cõsul factus esset: siue viuẽte * eo, siue mortuo [k] Seius cõsulatum adeptus fuerit, mea fiet. [l]

Mandatum de soluendo ex causa donationis, morte mandantis finitur. Bartolus.

℣ Sed si quis donaturus mihi pecuniam, dederit [m] alicui, vt ad me perferret, [n] & antè mortuus erit, [o] quàm ad me perferatur: * non fieri pecuniam dominij [p] mei constat. [q]

Defectus causæ finalis parat donatori condictionem ob causam. secus in defectu causæ impulsiuæ. Bartolus.

℣ Titio decem donaui ea cõditione, vt inde Stichũ sibi emeret. quæro, cũ homo antequam emeretur, mortuus sit, an aliqua actione decem recipiã: Respõdit, Facti [r] magis quàm iuris quęstio est. nam si decem Titio in hoc dedi vt Stichum emeret, aliter non daturus: mortuo Sticho condictione [s] repetam. Si verò aliàs quoq; donaturus Titio decem, quia interim Stichũ emere proposuerat, dixerim in hoc me dare, vt Stichũ emeret: causa magis donationis, [t] quàm conditio dãdæ pecuniæ existimari debebit, & mortuo Sticho pecunia apud Titiũ remanebit.

III. VLPIANVS libro septuagesimosexto ad Edictum.

ET generaliter [u] hoc ĩ [his] donationibus definiẽdum est, multum interesse, causa donãdi fuerit, an conditio. [x] si causa [y] fuerit, cessare repetitionẽ. si conditio, repetitioni locũ fore.

IIII. PAVLVS * libro septimodecimo ad Sabinum.

ETiam per interpositã personam [z] donatio consummari [a] potest.

Si repetitur in instrumento quòd Titius motus affectione quam habebat ad Seium, quia erat suus consanguineus, vel amicus, vel propter eius benemerita, donauit sibi centum, ista est donatio simplex: & ideo requiritur insinuatio, si est vltra quingentos aureos. Paul. de Cast.

V. VLPIANVS libro trigesimosecundo ad Sabinum.

AFfectionis gratia neq; honestæ neque inhonestę donationes sunt prohibitæ. honestæ, erga benemerẽtes amicos [b] vel necessarios: [c] inhonestæ, circa meretrices. [d]

A *Dominii.* quamuis mihi dictam pecuniam postea tradat.

B *Constat.* hoc etiam casu loquitur. ff. si cer. pe. l. eius. §. quasi vero. & est ratio, quia ius dandi non habuit procurator, cum mandatum morte finitum est: vt hic, & ff. de leg. j. l. cum pater. §. Mæuio. Sed cõtra. C. de dona. illam. Solue plene vt dixi. C. de act. & ob. si quidẽ. Si autẽ nõ esset reuocatum mãdatũ, vt quia viueret donator: qui accepit, tenetur donatario actione nego. gest. vt. ff. de neg. gest. l. si pupilli. §. j. Item furti: vt. C. de fur. si is. Itẽ videtur nõ finiri morte: vt. ff. de acqui. pos. l. fundi. circa fi. Sol. refert an mãdatum consistat circa id quod mandator necesse habet facere, [a] & nõ finitur morte, vt ibi: aliàs sic: vt hic, & ff. si cer. peta. l. eius. §. quas vero. & de do. inter vi. & vxo. sed interim. §. idem Marcellus. vel in l. fundi. fuit interpositus ab vtraq; parte: hic à mandante tantum.

a Concor. text. in. c. gratum. & in. c. licet. extra de offic. dele. & in cle. fi. & ibi Cardi. in 3. oppo. de pcu. & ibi gl. & in. c. dilecti. de offic. dele. & c. fin. de fo. compe.

r *Facti.* id est voluntatis. M.

s *Condictione.* ob causam. ff. de cõdic. ob cau. l. fi. & l. si donaturus. ij. respon. & de iure do. l. si ego. in prin. & C. de condic. ob cau. l. cũ ancillã. & l. datam. & de iure do. l. si mulier. & ff. de manu. test. l. libertas. §. ij.

t *Causa ma. do* [b] i. modus liberalitatis: & sic fuit impulsiua, nõ finalis causa. aliàs haberet locũ repetitio, sicut & pro cõdic. ob causam: vt C. de cõdic. ob cau. l. si repetendi. & ff. de cõdic. ob cau. l. dedi. §. si quis quasi statuliber. & ff. titu. j. l. vbi. & ff. de condic. inde. l. damus. & l. in summa. §. j. & ij. & iij. In dubio autem præsumam nõ finalem, arg. ff. de dona. inter vi. & vxo. sed si mors. §. fi. & ff. de cõdit. & demõ. l. si Titio. j. respõ. & §. sed cum ante nuptias. circa fi. l. vbi dicitur quòd purum legatum est: vt. C. de iu. do. l. si mulier. Sed ar. contra. C. de dona. l. pen. §. fi. ibi, nulla eis licentia danda. sed illud est speciale. vel ibi expressum fuit in dona. vt nõ in aliam causam nisi in illam erogaret.

b Hãc glo. dicit do. Nico. Boerii ẽ additi. ad Dy. in reg. nõ decet. in addi. fi. esse ad hoc sing. quòd in dubio præsumitur causa esse impulsiua, & non finalis.

*Põponius

u ET generaliter. coniunge cum superiori. & potes hic dicere quæ ibi in. §. fina. dixi.

x *Conditio.* scilicet finalis. & ita causa fuit finalis.

y *Causa.* scilicet impulsiua.

z ETiam per interpositam personã. ex vtraque parte: vt per nũciũ. & ita inter absentes: vt &. C. eo. nec ãbigi. & l. si aliq̃d. Ac.

a *Consummari.* id est perfici, siue fieri.

b AFfectionis. *Amicos.* dic quis sit amicus. ff. de ver. signi. l. late. §. amicos. & quod dicit, merentes: idem si non mereantur: vel etiam si sint incogniti: vt. C. eo. l. in extraneos.

c *Necessarios.* id est cõsanguineos. sic. ff. de iusti. & iur. l. fi. & ad hoc. ff. de tute. & ra. dist. l. sed nonnullos. Accursius.

d *Meretrices.* Hæc donatio valet ad exceptionẽ, non ad actionem: [c] vt hic, & ff. de condic. ob tur. cau. l. idem. §. sed quod meretrici. & de condic. ob turpẽ cau. l. cum te. & l. mercalem. Item concubinæ

c Istã glo. comuniter reprehẽdũt do. in. l. 3. C. de condic. ob tur. cau.

BIU Cujas

concubinæ potest donari:vt.ff.e.l.donationes.in prin.nisi à milite,qui talibus donare non potest:vt.C.de donat.inter vi.& vxo.l.ij.Ité quod dicit hic,donationes affectionis causa nó esse prohibitas,fallit in minore:vt.ff.mandati.l.si verò non remunerandi.§.si adolescens.Item fallit hæc lex propter matrimoniũ:vt.ff.de dona.inter vi.& vxo.l.hæc oratio.

Qui volente domino de fundo ipsius aliquid eximit, ex causa habili ad transferendum dominium, statim efficitur dominus:nec ex pœnitentia domini revocatur dominium, vel asportare prohibetur. sed si pœnitentia superveniat antequam eximat, non efficitur dominus postea eximendo:nec asportare potest.Paul.de Cast.

VI. IDEM libro quadragesimo secundo ad Sabinum.

QVis saxum mihi eximere de suo permisit donationis[a] causa.statim cum lapis exemptus[b] est, meus fit, neque prohibendo[c] me euehere,[d] efficit vt meus esse desinat: quia quodammodo traditione meus factus est.Planè si mercenarius meus exemit: mihi[e] exemit.* Sed si antequam is qui à me[f] emerat,siue mercede conduxerat[g] vt paterer eũ sibi iure eximere, eximat, me pœnituerit:me[o] lapis durat.[h] si postea,[i] ipsius factũ reuocare* non possum.quasi traditio enim facta videtur, cum eximitur domini volũtate.[k] Quod in saxo est:idem erit etiã si arbore cæsa[l] vel adempta[id]acciderit.

Filiusfamilias qui habet liberam peculii administrationem, non potest donare nisi ex iusta causa,vel patris permissione, vel ex qualitate personæ aliud præsumatur. Item causa mortis donare non potest sine expressa patris concessione, nisi in castrensi vel quasi castrensi.Bartolus.

VII. IDEM libro quadragesimoquarto ad Sabinum.

FIliusfamilias donare nõ potest,neque si liberam peculij administrationẽ habeat. Nõ enim ad hoc ei conceditur libera peculij administratio,vt perdat.[m] Quid ergo si iusta ratione[n] motus donet?nũquid possit dici locum esse donationi? Quod magis[o] probabitur. Ité videamus, si quis filiofamilias liberã peculij administrationẽ concesserit,vt[etiam] nominatim adiiceret sic se ei cõcedere, vt donare quoque possit:an loco habeat donatio?Et non dubito donare quoque[p] eum posse.Nonnũquam[q] etiã ex persona[r] poterit hoc colligi. [f]pone enim filiũ esse senatoris, [t] * vel cuius alterius dignitatis. quare non dicas,videri patrem(nisi ei specialiter donandi facultatem ademit) hoc quoque[u] concessisse, dum liberã[ei] dat peculij administrationem? [x] Pari autẽ ratione,qua donare filiusfamilias prohibetur,[y] etiam mortis causa donare prohibebitur.[z] Quãuis enim ex patris volũtate[a] mortis quoque causa donare possit:[b] attamẽ vbi cessat voluntas,[c] inhibebitur hæc quoque donatio.[d] Sed enim memi nisse oportebit, si cui[e] donare quoq; permissum est:nisi specialiter † etiã mortis causa donare fuerit permissum,nõ posse mortis causa donare.[f] Hæc omnia locũ habebũt in paganis.[g] Cęterum qui habent castrense peculium,vel quasi castrẽse: in ea conditione sunt, vt donare & mortis causa,& non mortis causa possint: cùm testamenti factionem[h] habeant.

VIII. PAVLVS libro quintodecimo ad Sabinum.

QVæ statuliberi*[i] imposita libertatis causa præstãt, ea

Flo. Sed & si is qui à me emerat, siue mercẽdux. vt pate. eũ sibi iure exi mere: si antequã eximat &c.

Flo.auocare

† *Flo.* ista est additio Cicilis ad hoc vbi exponit se cõcedere alicui domum, nõ tamen donationis causa mortis, si nominatim fuerit ei facta mentio.

* *Flo.* quæ liberis

a *Donationis causa.*vel alio titulo.M.
b *Exemptus est.* hoc ipso mihi possessus.Ir.
c *Prohibendo.*s. is qui permisit.
d *Euehere.*i.exportare.Accursius.
e *Mihi eximit.*vt perinde sit ac si ego exemissem.Azo.Vtroque ergo casu meus factus est: vt hic, &.ff.proxi. ibi,si postea &c.&.ff.de præscrip.ver.l.promisisti.§.quòd si post.
f *A me.*mutat personam.Accursius.
g *Conduxerat.*s. prædiũ,vt tamen suus esset lapis.si autem lapidem locatum intelligeres,non fieret domini conductoris: vt ff.loca.l. non solet. vel dic,locatum opus fodiendum, hoc acto vt lapis esset suus.
h *Durat.* & hoc casu teneor de dolo:vt.ff.de dolo.l.si cum.quæ signatur contra in eo q̃ ibi de dolo, hic in rẽ datur.sed certe hoc casu non datur in rem.& plene dic vt ibi. Item contra.ff.de Publiciana.l.si quis.Solu.vt ibi.
i *Postea.*i.post emptionem.Accursius.
k *Voluntate.*& etiam iniuriarum tenetur qui nõ patitur exportari:vt.ff.de act.emp.l.qui pendentem.Accursi⁹.
l *Cæsa.*si sic fuit facta promissio.Accursius.

Filiusfamilias.]CASVS.Filiusfamilias non potest donare,etiã si liberam peculij administra.habeat:nisi iusta ratione motus donet:vt matri, vel similibus coniunctis personis. Secundo dicit.pone,filiofamilias concessit pater liberam peculij administra. & permisit expresse vt possit donare.dicitur quòd poterit donare. idem si tacite permittat:quod est eo ipso si pater est senator, & concedit filio admini.peculij. Tertio dicit. sicut regulariter filiusfamilias nõ potest donare simpliciter:ita nec causa mortis nisi consentiente patre. Quarto.si pater concedit filio vt donet:intelligitur de simplici dona.non de ea quæ fit causa mortis.Quinto dicit q̃ hoc habet locũ in pagani bonis.at illi filiifamil.qui habẽt peculiũ castrẽse vel quasi,bene possũt donare simpliciter,& causa mortis:cũ & possint de his testari.Frãc.Ac.

m *Vt perdat.*vt.ff.de pac.l.cõtra iuris.§.si filius.& ad Mac.l.si filiusfamilias.& quæ res pig.ob.pos.l.j.§.j.& qui.mo.pig.vel hypo. sol.l.sicut.§. an paciſci.&.ff.de his quæ in frau.cre.l.si pater. & argu.ff.de fur.l.si quis vxori.§. si seruus meus.& quod vi aut clam.l.iij.§.plane.&.ff.de pecu.l.qui peculij.& de procu.l. procurator cui generaliter.

n *Iusta ratione.*vt matri vel similibus cõiunctis p̃sonis donare possit:vt.ff.de tu.& ra.di. l.j.§.sed nõnullos.&.ff. de admi.tu.l.cum plures.versi.in primis.
o *Quod magis.*s.quàm contrarium.
p *Donare quoque.*non solum administrare:vt intelligas de donatiõe inter viuos:vt.ff.ea.l.§. pen.Accursius.
q *Nonnũquam.*i. aliquando.
r *Ex persona.* nõ solum ex permissione.
s *Hoc colligi.*vt possit donare.
t *Senatoris.*cui cõcessa est peculij administratio libera.M.
u *Hoc quoque.*vt possit donare &c. & ad hoc.ff.de iudi.l.si longius.circa fin.& de iudic.l.sed & si susceperit.§.pen.& de le.j.l.si seruus pluriũ.§.fi. arg. cõtra.ff.ad Mace.l.j.§. fi. *ADDITIO.* Dic secũdum Dy.q̃ ibi est odio fœneratorum.
x *Administrationẽ.* q. d.non video cõtrariũ.
y *Prohibetur.*inter viuos.Accursius.
z *Prohibetur.*q̃ simpliciter ꝓhibit⁹, de quolibet videtur ꝓhibit⁹: vt.ff.de verbo.sign.l.alienatũ.§. donationis.
a *Volũtate.* exp̃ssa.Ac.
b *Possit.*vt &.ff.ti.j.l. tam is.§.filiusfami. sed legare nó:q̃a is demũ legat qui testat:vt.ff.de le.j.l.iij.sed nõ testatur etiã patre volẽte filiusfamilias,ergo nõ legat: vt ifti.qui.nó est permis.face.testa.in pri & d.l.tam is.§.j.

c *Voluntas.* patris.
d *Donatio.* causa mortis.
e *Si cui.*scilicet filiofamilias.
f *Donare.*sic.ff.tit.j.l.Seia.in fi.Sed cõtra.ff.de ver.sig.l. alienatũ.§.donatiõis.vbi cõtinetur vtraq; donatio sub cõditione.Sol. hic ab homine,ibi à lege simpliciter verbũ donationis ꝓfertur: cum qua lege benignius proceditur: vt.ff.de arbit.l. Celsus. Alij dicunt ibi loqui de illis qui habent castrense vel quasi peculium.hic de aliis, quod nihil est.Accursius.
g *In paganis.* filiisfamilias.
h *Cum testamenti factionẽ.*i.quia.& accipe in passiua & actiua significatiõe:vt insti.qui.nó est permis.fa.testa.in prin.&.ff.ti.j.l. Marcellus.&.C.de inoffi.testa.l.fi.&.l.testamentum militis.ff.de do.inter vi.& vxo.cũ hic status.§.si miles.Sed quid in aduẽtitio peculio?Dixit P.q̃ possit donari, cũ patri nõ paretur præiudiciũ in peculio quo ad vsumfructũ.sed lex expresse dicit q̃ nõ potest,nisi pater ꝑmittat:vt.C.de bo.q̃ lib.l.fi.§.filij autẽ familias.

Quæ statuliberi.]CASVS. Si seruus iussus est esse liber fidet.x.ista.x.si dat, non dicitur donare simpliciter, sed dare ob causam.Franc.Accursius.

i *Quæ statuliberi.*Quidam habent,quæ statuliberi imposita &c.

Alij

Alij,quæ liberis ſtatuliberi &c.& tunc dic,liberis teſtatoris. itẽ ſi aliis ſint iuſsi aliquid dare cauſa implendę conditionis.

a *Non donantur.* proprie,ſed ob cauſam:& hoc ſubiicit,res.ſ.libertas &c.& ſic eſt ob cauſam datio:vt.ſ.eo.l.j.§.j.&.ij. eſt tamẽ mortis cauſa capio:vt.j.tit.j.l.mortis cauſa capitur.§.ſine.

In ædibus.]*CASVS.* Si cõcedo tibi gratis habita.domus meæ:tibi videor donare mercedẽ:& ſic donatio valet etiã ſine tradi. rei. ſic & aliàs cũ paciſcor animo donãdi ne petã à debitore meo vſq; ad annum. [*EX REBVS.*]Pone caſũ vt in gl. Ac.[*QVOD FILIVSFAMILIAS.*]Filiusfamilias iuſſu patris donat. pater videtur donare: & tenet donatio, perinde ac ſi mea volũtate rem meã tuo nomine dones. [*DONARI.*] Res ſacra non poteſt donari, quia non fit.i. nõ poteſt fieri eius cui donatur.Fran.Ac.

b *Donatio videtur.* vſus vel mercedis: res autẽ dicitur cõmodari:vt.ſ. cõmo.l.j.§.j.in fin. vel precario cõcedi: vt.ſ. de præſcript.verb.l. ſi gratuitam.in prin.quæ ſunt cõtra.vel in.l.cõmodati.de ſeruitute habitandi dicit: aliàs nihil ibi adderet Iulia. præcedentibus.

ç *Capere videtur.* cauſa donationis. & facit ad hoc vt ſciamus an ſit facienda inſinuatio, vel non.& facit.j.eo.l. à quibus.

d *Corporis.*i.corporalis rei.Accurſius.

e *Donatio.* vt ſuperiori reſpõ.& ſtatim probat per aliud exemplũ.

f *Ex rebus.* dic caſum duobus modis.Primo, *Caſũ ponit.* q̃ ſi tradidi ex cauſa donationis fundũ ſine inſinuatione,ex quo poſtea p̃ plures annos percepiſti fructus,ita q̃ excedant legitimã ſummã:nõ cõputantur vt vitiẽt donationẽ.ſic.C.e.l.ſancim⁹.§.fi.& arg.C.de vſu.l. ſi ea lege poſſeſsionẽ.Secundo,ſecundũ Ir.& M.ſi p̃miſi ex cauſa donationis fundũ:& fui in mora tradẽdi:non tenebor ad fructus,ſiue agatur ex ſtipulatiõe vt olim,ſiue hodie cõdic.ex.l.qua agitur etiã nudo pacto:vt.C.e.ſi quis argentũ.§.pe. & eſt ratio: quia ſtricti iuris ſunt.vnde niſi petã quod eſt vel fuit meũ, non veniunt fructus añ lit.cõteſt.ſed poſt ſic: vt &.ſ.de vſu.l.videamus.§.ſi actionẽ.&.ſ.ſi cer.pe.cũ fund⁹.& his duobus modis intellige.j.e.l.cũ de donatione. Sed H.dicit hic q̃ cũ hodie pactũ donationis ſit cõtractus nominatus:vt no.ſ.de pac.iuriſgẽ.circa prin.q̃ ſit bonæ fidei cõdictio ex lege hoc caſu:& veniũt fruct⁹ tam percepti ante lit.cõte.q̃ poſt:quod nõ placet.ſed ſecundum poſitionẽ ſecundam eſt cõtra.j.de re iudi.l.Neſennius.§.j.ſed & ibi erat lis cõte.vel tradiderat donator:ſed cũ res ad eam rediiſſet,cõueniebatur rei vindi.vnde veniunt fructus: vt ibi dicitur.

g *Fundum.* vt ſuperiori caſu.

h *Perceptionem.* præſentem puta meſſem vel vindemiã.idem tamen & ſi dixit meſſem,vel vuam decem an. Accurſius.

i *In computationẽ.* ita vt ſi excedãt legitimam ſummam,non valeat quo ad ſuperfluum:niſi ſcriptura interueniat.Ir.& erat ſumma olim ducentorum,hodie quingentorum ſolidorum: vt.C. eo.l.ſi quis pro redemptione.§.fin.Accurſius.

k *Voluntate.* id eſt mandante vel ratum habente. nam differt non donãtur. a res enim pro his interceſsit.

Qui donat habitationem: videtur donare mercedem. Bartolus.

IX. POMPONIVS libro trigeſimotertio ad Sabinum.

IN ædib⁹ alienis habitare gratis,donatio videtur. b id enim ipſum capere videtur c qui habitat, quòd mercedem pro habitatione non ſoluit. Poteſt enim & citra corporis d donationem valere donatio: e veluti ſi donationis cauſa cum debitore meo paciſcar ne ante certũ tempus ab eo petam.

Cum donatur fundus: quantum ad effectũ inſinuationis inſpicitur æſtimatio fundi, non fructuum qui poſtea recipiuntur: ſed ſi donantur fructus, fit æſtimatio ipſorum fructuum. Paulus.

¶ Ex rebus f donatis fructus p̃ceptus, in rationem donationis non computatur. Si verò non fundum, g ſed fructus perceptionem h tibi donem: fructus percepti venient in computationem i donationis.

Si filius donat nomine patris: ipſe pater videtur donare. Bartolus.

¶ Quod filiusfamilias patris iuſſu aut voluntate k donauit:perinde eſt,ac ſi pater ipſe donauerit: l aut ſi mea volũtate rẽ meã, tu nomine tuo m Titio dones.

Donatio non dicitur, niſi cum transfertur dominium actu, vel habitu. Paulus.

¶ Donari[autem] non poteſt, n niſi id quod ei⁹ fit cui donatur.

Res donata non quæritur abſenti per ſeipſum: ſed p̃ ſeruum ſuũ, ſi tradens hoc agat. Bartolus.

A iuſſus à mandato:vt.ſ. quod iuſſu.l.j.

l *Donauerit.* qui enim per alium &c.vt &.ſ.de admi.tu.l.ita autem.§.geſsiſſe.Sed videtur contra.ſ.e.l.ij.ij.reſpon.vbi dicit innuendo non valere.Sol.vt ibi.

m *Nomine tuo.* hic tamen duæ donationes ſunt: ſuperiori caſu vna:vt.ſ.eo.l.ij.§.cùm vero.Accurſius.

n *Non poteſt.* directo, ſed per obliquũ ſic: vt inſti.qui.mo.tol.ob.in prin.&.j.de ſol.l.ſi debitor tu⁹.Et dic caſum hui⁹.§.trib⁹ modis.Primo,vt ea res quæ non fit.i.non poteſt fieri in bonis donatari j,nõ poſſit donari: vt ſacra vel religioſa: ſicut nec in ſtipulationẽ deduci:vt inſti.de inu.ſtip. circa prĩ. Secũdo fit &c.quo ad opinionẽ ſaltẽ & affectionẽ tradẽtis:vt.ſ. de Publi.l. quæcũq;.§. j.in fi.§.&.ſ.de cõtrah. emp.l.pe.§.fi.& erit locus titu.p dona. Tertio,ſecundũ literã vt alienę res nõ poſsint donari.ſed ſecũdũ hoc nõ habet locũ a titu.p dona. Sed rñ. dupliciter dicit donatio:ſtricte & large. Stricte,vt datio doni:vt.j.ti.j.ſenat⁹.§. j.& ſecũdũ hoc aliena res nõ poterit donari: vt hic,& inſti.de ac.§. ſic itaq;.Secũdo large: vt etiã aliena res poſsit donari.& habet locum ti.p dona.ſed an de euictione agatur euicta re donata,dices.j.e.Ariſto.§.fi.Accurſius.

Caſũ ponit.

** Flo.Cùm de modo donationis quær.*

a Alex.hic ĩ apoſtil.ad Bar.iſtam gl.dicit ſine ad hoc quòd donatio rei alienæ non requirit inſinuationẽ: ſed aduertis quia gl. hoc nõ dicit vt dicitur hic in nouis interpretã. Bolo.

Abſenti.]*CA.* Abſenti poſſum donare: puta per nuntiũ. Itẽ ſi rem meã quæ eſt apud eũ doné ei:nõ tñ efficit ſua,ſi nolit eã accipere à nũtio quẽ mittebã,aut ignoret rẽ illã ſibi donatã, etiã ſi per ſeruũ ſuũ ei mittebã: niſi hoc animo dederim ſeruo eius,vt ſtatim fieret ſua.Frã. Ac.

o *Abſenti ſiue mittas.* ſubaudi,aliquem.

p *Recte poteſt.* vt &.ſ.e.l.etiã p.&.C.e.l.nec ambigi.&.l.ſi aliq.d.

q *Per ſeruum.* quod magis videbatur.& facit.ſ. de condic. ob cau.l.ſi procuratori.

r *Fiat.* quo caſu domino ſtatim quæritur: vt &.j.l. qui mihi donatum.Accurſius.

Cum de donatione.]*CASVS.* Cũ quæritur an donatio ſit facta vltra modũ,an nõ:non inſpicitur ſi ancilla donata pariat, vel fructus rei donatæ,vel mercedes:vt per hoc videatur maioris quantitatis.Fran.Accurſius.

ſ *Cum de donatione.* hanc expone vt paulo ante not.in.l.in ædibus.§.ex rebus.& facit.j.e.l.eum qui.

Qui ex donatione.]*CA.* Donator qui ex dona.cõueniẽ,debet cõdẽnari in quãtũ facere poteſt:deducto quod creditorib⁹ debetur.nõ aũt deducetur quod debet aliis ex ſimili cauſa.Fran.

t *Conuenitur.* vt &.j.de reg.iur.l.diuus.&.ſ.de iure do.l.ſi extraneus.deducto ſcilicet ne egeat:vt in eo.titu.de reg.iu.l. in condemnatione.&.j.de re iudi.l.cum ex cauſa.

u *Detrahendum.* vt &.j.de re iudi.inter eos.in princ.&.ſ. ſolu. matrimo.l.maritus facere.

x *Cauſa.* large accipe hic ex eadẽ cauſa.vere enim eſt alia propter rem,& propter perſonam.ſic.ſ.de inofficio.teſta.l.circa. aliter ponitur.ſ.de excep.rei iudi.l.cum quæritur.

y *Debebit.* ſ.occupãtis eſt melior cõdi. b vt.j.de re iud.l.iter eos.

b Cõcor.te. in cle.i.§. abbates.& ibi Card. poſt gloſ.de exceſ.præla.& in ca. olim.1. extra de reſti. ſpo.

x. PAVLVS libro quintodecimo ad Sabinum.

ABſenti ſiue mittas o qui ferat,ſiue quod ipſe [apud ſe] habeat, ſibi habere eum iubeas: donari rectè poteſt. p Sed ſi neſcit rem quæ apud ſe eſt, ſibi eſſe donatam, vel miſſam ſibi nõ acceperit: donatæ rei dominus non fit,etiã ſi per ſeruum q eius cui donabatur,miſſa fuerit: niſi B ea mente ſeruo eius data fuerit, vt ſtatim eius fiat. r

In æſtimatione donationis, fructus non computantur. Bartolus.

XI. GAIVS libro tertio de legatis ad Edictum Prætoris vrbani.

CVm* de donatione ſ quæritur:neque part⁹ nomine, neque fructuum, neque pẽſionum, neque mercedũ vlla donatio facta eſſe videtur.

Donator tenetur in quantum facere poteſt, deducto ære alieno. Bartolus.

XII. VLPIANVS libro tertio Diſputationum.

QVi ex donatione ſe obligauit:ex reſcripto diui Pij in quãtum facere poteſt, conuenitur: t ſed enim id quod creditoribus debetur,erit detrahendum: u hæc verò, de quibus ex eadem cauſa x quis obſtrictus eſt, non debebit y detrahere.

Rei donatæ nobis dominium quæritur per ſeruum, & per procuratorem noſtrum, ſi tradens hoc agat, licet recipiens machinetur. Bartolus.

XIII. IDEM libro ſeptimo Diſputationum.

Qui

BIU Cujas

Vi mihi.] CASVS. Volebas mihi.x.donare: dedisti ea seruo cõmuni meo & Titij, hoc animo vt statim fierent mea: seruus autẽ habuit animũ adquirendi Titio tantum, vel vtrique. i. mihi & Titio. Dicitur quòd non nocet opinio serui quin mihi totum adquiratur. Secundo dicit: quod dixi in seruo, idẽ in ꝓcuratore meo. Franc. Accursius.

a *Donatum volebat.* id est donare.

b *Rem tradidit.* vt statim res mea fieret: vt. ff. e. l. absenti. in fi. aliàs secus: vt. j. eo. l. si tibi dederim rem.

*Fl. agere. c *Socio.* tantum, & nõ mihi. M.

d *Ageretur.* id est quid iuris esset.

e *Meo.* tantum.

*tamẽ. Fl. f *Adquiri.* pualet enim donatoris voluntas.

g *Mihi.* s. domino.

h *Ille.* s. procurator.

*agit. Flo. i *Adquiritur.* imò nõ statim: vt. j. de fur. falsus. § j. Sed ibi erat falsus procurator, hic verus. Itẽ contra. j. de solu. l. cũ quis. § j. sed ibi reuocatum erat mãdatũ. Itẽ cõtra. ff. de neg. gest. l. si ego. Sol. secũdum quosdã ibi loquitur in procuratore debitoris: argu. ff. de dona. inter vi. & vxo. l. si sponsus. in prin. sed nõ placet: quia ibi dicitur creditorem inuito debitore posse habere ratũ. Alij dicũt ibi loqui in generali ꝓcuratore: hic in speciali. tu dic in gestore loqui. & sic dicitur ꝓcurator. i. ꝓcurãs negotia creditoris. sic ponitur. ff. de procu. l. Plautius. vel erat procurator ad alia: non ad illam pecuniam accipiendam. Item contra. j. de adquiren. re. do. l. res ex mandato. &. C. de his qui à non do. manu. l. ij. quibus dicitur non statim fieri domini. Solu. secundum Azo. ibi in generali procuratore: hic in speciali. nam plerũque plus operatur speciale mandatum: vt. ff. de procu. l. Pomponius. Sed certe tantũ operatur regulariter generale mandatum quo ad omnia, quantum speciale quo ad specié: vt. ff. de admi. tu. l. si duo. Tu dic ergo, aut vterque gessit tradens & accipiens: seruus. s. vel procurator meus vt mihi quæratur: aut alter tantũ: aut neuter. Primo & secũdo casu mihi quæritur statim: vt hic, &. j. de adqui. re. do. l. per seruũ. § fi. &. l. si procuratorem. &. C. si quis alteri vel sibi. l. fi. Tertio. s. quando neuter: non statim nisi quando mihi domino tradetur: vt in contrariis, &. j. de adqui. pos. l. j. § hæc quæ de seruis. &. C. e. l. per ꝓcuratorem. quæ sunt eodẽ modo contrariæ. & hoc siue ex donatione, siue ex alio cõtractu fiat traditio seruo meo vel ꝓcuratori.

QVi mihi donatum [a] volebat, seruo communi meo & Titij rem tradidit: [b] seru[us] [verò] vel sic accepit, quasi socio [c] [id] adquisiturus: vel sic, quasi mihi & socio. quærebatur, quid ageretur: *[d] Et placet, quamuis seruus hac mente acceperit, vt socio meo, [e] vel mihi & socio [meo] adquirat: mihi tantum *adquiri. [f] Nam & si procuratori meo hoc animo rem tradiderit, vt mihi [g] adquirat, ille [h] quasi sibi adquisiturus acceperit: nihil agitur * in sua persona: sed mihi adquiritur. *[i]

Expensæ culturæ factæ causa donationis, non repetuntur. Bartolus.

XIIII. IVLIANVS libro septimodecimo Digestorum.

QVi alienum fundũ donationis [k] causa excolit, nullã retentionẽ propter impẽsas [l] faciet: quia domini [m] res ab eo iniectas continuo efficit.

Reus potest donare post crimen contractum, & ante sententiam condẽnatoriam: post non. Bartolus.

Vi alienum.] CASVS. Qui animo donandi colit fundum meum: non habet retentionem propter impensas: cum eas donauerit. Francis. Accursius.

k *Donationis.* veræ vel interpretatiuæ: puta cum malæ fidei possessor est qui excolit: vt institu. de re. diui. § ex diuerso. &. ff. ad leg. Aquil. l. si seruus seruum. § si oliuã. & facit ad hoc. C. de nego. gest. l. alimenta. Accursius.

l *Impensas.* necessarias.

m *Domini.* scilicet fundi. Accursius.

Post contractum.] CASVS. Si fecisti delictum, & postea donasti de bonis tuis alicui: valet donatio. sed postquam esses cõdemnatus: donare non posses. Fran. Accursius.

n *Crimen.* nisi sit læsæ maiestatis: vt. j. eo. l. donationes. § perfectæ. &. C. ad l. Iul. maie. l. pe. & fi. & de bo. ꝓscri. l. si qs posthac.

o *Valẽt.* nã & soluere & solui ei potest: vt &. j. de sol. reo. &. l. se.

p *Secuta sit.* scilicet crimen antequam fieret donatio: quia tunc nõ valet: vt hic dicitur. & distingue inter donationem inter viuos, & inter coniuges, & causa mortis: vt plene not. C. de do. inter vi. & vxo. l. res. & fa. j. tit. j. l. si aliquis. in fi. Accursius.

Ex hac.] CASVS. Testator in testamento dixit. sciant hæredes mei me vestem vniuersam ac res cæteras quascunque in die mortis meæ mecum habuero, libertis meis donasse. dicitur quòd per hæc verba videtur donare libertis. Fran. Accursius.

q *Ex hac scriptura.* scilicet quæ sequitur.

r *Pertinere.* nam per talem scripturã videtur donare causa mortis: vt plus videatur dictũ, & minus scriptum: vt. ff. de hære. instit. l. j. § pe. &. § fi. &. C. de testa. l. errore. & supra de leg. ij. vnũ ex famil. § fi. & sic valet vt donatio causa mortis, vel legatum. sic &. C. e. l. si donatio. & C. de fal. cau. adie. le. l. j. vel quia cõfitetur ex certa causa se debere. preiudicat enim talis confessio: vt ff. de procur. l. cũ de indebito. § fi. &. C. de nõ nu. pec. l. generaliter. &. ff. depos. l. Publia. § fi. & sic valet donatio inter viuos. Sed contra videtur. ff. de hære. instit. ex facto etiam agitatum. prout est ibi in litera, quem instituerã. Sol. hic de benignitate, ibi de rigore. Vel aliud est in institutione hæredis, vbi maior solẽnitas exigitur, quàm in donatione. Alij habent ibi, quem non instituerat: secũdũ quos non est contra. Itẽ est huic. l. contra. ff. de leg. ij. l. Titia. circa princ. Solu. hic testator vsus est verbo præteriti tẽporis: ibi futuri. s. legauero. pro qua solutione est. ff. de hære. inst. qui volebat. & de testa. mil. l. testamẽto militis. in vtraque enim verbum est præteriti temporis. at vbi est verbum futuri temporis, obtinet vim conditionis: vt. ff. de leg. j. l. vj. & de condic. indebi. qui promisit. Vel dic secũdo. hic de benignitate: ibi de rigore iuris. Vel ibi nõ fuit expressa species vel quantitas, hic sic. & est arg. l. j. rem ra. ha. l. ne satisdatio. &. C. de arbi. l. ne in arbitris. Item contra. ff. de condit. & demon. cum tale. § fi. sed ibi demonstrando dixit, ex centum quæ tibi legaui, da illi decẽ. & magis animo deminuẽdi. hic volẽdo dare dixit. Item contra. ff. de leg. ij. Titia. § Gaius. Solu. non debentur illata in prætorium vxoris ipsi vxori: quia adhuc erant penes testatorem, & ciuiliter & naturaliter possidebat. prꝛterea non expressit certam speciem vel quantitatẽ. Item mens testatoris erat ibi exonerare vxorem de illis rebus de quibus hæredes eam suspectam habebant. vnde ad ea tãtum se retulisse videtur. Itẽ arg. contra. C. de testa. l. verba. sed ibi est casus ecõtrario: quia dixit se non donasse. Item arg. contra. huic. l. j. e. l. nuda. Accursius.

XV. MARCIANVS libro tertio Institutionum.

POst contractũ capitale crimen [n] donationes factæ valent [o] * ex constitutione diuorum Seueri & Antonini: nisi * condemnatio secuta sit [p] †

Verba enunciatiua in vltimis voluntatibus dispositionem inducunt. Bartolus.

XVI. VLPIANVS libro secundo Responsorum.

EX hac scriptura, [q] *Sciant hæredes mei me vestem [meam] vniuersam, ac res cæteras, quascũque in diem mortis meæ mecum habui, illi & illi libertis meis viuum donasse:* dominium ad libertos benigna interpretatione pertinere [r] [dicimus.]

Donatio potest fieri liberando debitorem. Bartolus.

XVII. IDEM libro quinquagesimo ad Edictum.

SI in stipulatum, iudicatum [s] nouationis causa deductum fit, & stipulatio donationis causa accepto lata: dicẽdum est locum liberationem [t] habere.

Contractus innominatus quatenus conueniat.

Si in stipulatum.] CASVS. Si quod debebas ex causa iudicati, promisisti mihi per stipu. animo nouãdi factam: & postea accepto fero tibi stipulationẽ animo nouãdi factam, fuisse factam animo donandi: dicitur quòd liberatus es. Fran. Accursius.

s *Iudicatum.* id est quod debetur ex causa iudicati. Accursius.

t *Liberationem.* & per liberationem donationẽ. Sed quid si non animo nouandi stipulor iudicatum: & accepto fero stipulationẽ? Respon. remanet actio ex sententia: *vt arg. j. de re iud. l. iiij. § si ex conuentione. &. ff. de pact. l. postquam. &. ff. de iureiu. l. si actor deferat. Sed arg. cõtra. ff. si quis cau. l. ij. in prin. & de pac. l. Labeo. & de iureiur. duobus. § exceptio.

Aristo.] CASVS. Si dono tibi seruum non simpliciter, sed cum causa: dicitur quòd non es mihi obligatus prout refertur ad donationem. vnde si dono tibi seruum vt post quinquennium manumittas: ante quinquennium est donatio: & nõ possum agere contra te. secus autem esset si tibi donaui hoc pacto vt incontinenti manumittas. nam tunc statim possum agere, cum non dicatur donatio. hoc autem quod dixi in prima parte, est verum nisi ego retinuissem vsumfru. Secundo dicit: pone quòd donaui tibi seruum alienum hoc pacto vt eum manumittas post quinquennium. nunquid interim poteris vsucapere? dicitur quòd sic, si donarem tibi causa mortis. [LABEO.] Donaui tibi fundum alienum

BIU Cujas

alienum. in eo feciſti expenſas. nunc euictus eſt à te: an habeas regreſſum cõtra me, quæritur. Dicitur quòd nõ, niſi ſciẽs alienũ donaui. nã tunc teneor act. de dolo ad expenſas quas feciſti. Frã.

a *Cum mixtum.* quia non eſt ſimplex donatio, ſed cum cauſa: vt ſupra eodem. l. j. §. j. & .ij.

b *Non contrahi.* i. non obligo eum cui dono, in eo in quo eſt donatio, niſi ſecundum M. naturaliter. quod non placet, niſi intelligatur de illa naturali quæ ad antidora obligat: vt. ſ. de peti. hære. ſed & ſi lege. §. conſuluit.

c *Denique.* ecce exemplum.

d *Quia donatio.* ſ. miniſterij quinquennalis. & ideo ante quinquẽniũ nec pœnitere nec agere poſſum. & ſic nõ eſt contra. ſ. manda. l. ſi quis alicui. §. j. & de condic. ob cau. l. iij. §. j. quia ibi nõ fuit mixtũ negocium, ſed ſimplex datio ob cauſam, non habens animũ liberalitatis, & ideo pœnitere & agere ante tempus poſſũ. hic vero aliquatenus eſt liberalitas: & ideo ceſſat pœnitẽtia: vt &. C. e. l. ſiue emãcipatus. vel refert cuius gratia tempus ſit appoſitum: argu. ſ. de leg. ij. l. ſi ita. §. Pegaſus. & de annu. leg. l. eum qui. aliàs, Iaulenus. Acc.

e *Tradidiſſem.* ſcilicet ſeruum. Accurſius.

f *Continuo.* i. ſtatim.

g *Obligationẽ.* ſed quomodo agitur ſi non manumittatur, cum iam liber ſit ex conſtitutione poſt moram: vt. C. ſi manci. ita fue. ali. vt manu. l. ij. &. ſ. de condic. ob cau. l. ſi pecuniam. §. j. &. j. qui ſine manu. ad liber. perue. l. Latinus. Econtra ſi non fuit in mora: agere non poſſum? Reſpon. non dicitur hic quòd agatur, ſed contractam eſſe obligationem quæ fuit per conſtitutionẽ ſublata. & ſic per momentum durauit hæc obligatio. vel dic quòd hic fuit actum vt manumiſsio fieret per vindictam. & ſic non ſuccedit conſtitutio: vt. j. de ver. obli. l. qui Romæ. §. Flauius Hermes. & ſic poteſt intelligi. ſ. ſi cer. pe. l. nõ omnis. circa prin. & de cõdic. ob cau. dedi. iij. reſpon. & de ſẽr. ex. l. ſeruus. & de præſcrip. verb. l. naturalis. §. at cum do. & ſecundũ hoc expone ſuperiorem literam non poſſe agi ante quinquennium. ſ. vt fiat manumiſsio: & quod hic dicit eſſe obligationẽ: dic. ſ. vt fiat manumiſsio. Vel dic tertio quòd hic erat talis ſeruus qui non poterat ad libertatem peruenire; & ideo non poteſt ſuccedere conſtitutio, & tunc expone ſuperiorem literam non poſſe agi ante quinquenniũ &c. ſcilicet ad repetẽdum. & hic eſſe obligationem, ſcilicet ad repetendum condic. ob cauſam.

h *Vt aliquid.* puta ſi ſibi retinuit vſum ſiue miniſteriũ quinquẽnale, vel voluit vt illo quinquẽnio eſſet in pœna. & ita hoc caſu poterit agi ãte quĩquẽniũ: cũ gratia dãtis, nõ accipiẽtis, ſit poſitũ.

i *Alienus.* id eſt non tradentis.

k *Vſucapiatur.* ante quinquennium. quod olim anno, hodie triennio fit: vt inſti. de vſuca. in princip.

l *Quia.* quod videtur, quia &c. quaſi dicat, videtur vſucapi, quia titulus donationis adeſt, ſcilicet donatio.

m *Interuenit.* idẽ vbi nil donationis interuenit, vt in ſuperiori reſpon. quia animum habuerit trãſferendi dominium: vt dixi. ſ. eo. l. in ædibus. §. fi.

n *Pomponius ait.* ſcilicet an vſucapi poſsit antequam donator conualuerit. Azo. & quòd vſucapi poteſt, patet. j. tit. j. l. qui alienam. & l. ſi alienam. in princip.

o *Vſucapionem.* antequam conualeſcat.

p *Sequi.* pro donato. ſic. j. pro dona. l. j. in fi. j. reſpon.

q *Competere.* ſed per retentionẽ ſeruabo ſumptus: vt. j. de fur. l. qui iniuriæ. §. fina. &. ſ. de rei vindi. l. ſumptus. etiam à donatore, ſi is fuit qui donationem potuit reuocare: vt. j. de excep. doli. l. apud Celſum. §. ſi minor.

r *Eum.* donantem.

s *Si dolo fecit.* ſcienter donando rem alienam: vt &. j. de verbo. obli. l. ſi id quod. ſed videtur de dolo nõ poſſe agi: quia aut ſciuit donatarius rem alienã: & tunc eſt quod ſibi imputetur. aut ignorauit: & tũc quia potuit expenſas cõſeruare: deneganda eſt de dolo. Reſpõ. pone non potuit; quia nõ poſsidebat: ſed alio poſsidente res ei euicta eſt: vt &. ſ. de euic. l. euicta. §. j. vel qa tales ſunt ſumptꝰ quos euincens nõ habet neceſſe reddere: vt quia laribus auitis careret: vt. ſ. de rei vindi. l. in fundo. Vlt imo ſi quæras, an donator de euic. teneatur: dic ſecũdũ Azo. quòd ſic. a hodie: cũ aſsimilet vẽditioni: vt inſti. de dona. §. alię. tu dic, aut fuit de ea ꝓmiſſum, & tenet donator: vt. C. de euic. l. ij. nã ꝓ qualibet cauſa de euic. ꝓmitti poteſt: vt &. ſ. de ædil. edic. l. ſciendũ. aut nõ fuit promiſſum: & tunc aut cœpit à datione, ſiue traditione: & nõ tenetur de euic. ſed de dolo, ſi interceſſit. aut à ꝓmiſsione vel pactione: & tũc agi poteſt: vt hic, &. C. de iudo. l. j. &. ſ. de ædil. edict. l. ad res. &. j. de verb. obli. l. vbi autẽ. §. fi.

*Flo. interueniret

*Flo. & ſic euincatur,

a *Tu vide glo. in. l. 2. & ibi Bal. C. de euic. & in. l. ſi p re. §. 1. vbi per Bar. ff. e. tit. & in l. Iulianus. §. 1. j. de verbo. obliga.*

† *De exercẽda liberalitate in rẽp. & quibus de cauſis pulchre Cic. lib. 2. offic.*

Hoc iure.] CASVS. Si promitto cauſa dona. alicui ciuitati centum: ita demum teneor, ſi ob cauſam iuſtam promiſi, puta ob honorem. [LABEO AIT.] Conueniſti mihi dare. x. ſi ero aduocatus tuus, vel procurator tuus, vel ſi ſatisdo pro te. dicitur quòd nullus iſtorũ contractuũ eſt donatio: ſed dicas quòd eſt contractus innominatus, [NON POTEST.] Donatio facta inuito non tenet. [SI QVIS DEDERIT.] Mutuaui tibi. x, vt redderes Seio, cui donare volebam prædicta. x. dicitur quòd ſi ſoluas Seio mortuo me, effecta eſt Seij pecunia ſiue ſciebas, ſiue ignorabas me mortuum, & tu ibi demum liberaris à me, vel ab hæredibus meis, ſi ignorabas me mortuum, & ſoluiſti. ſed ſi mandaui tibi vt de pecunia tua, x. des Seio nomine meo, quia volebam ſibi donare: ſi tu ignorans me mortuum dediſti: habes obligatos hæredes meos act. mandati. ſi ſciebas & ſoluiſti, tibi imputes. [SI QVIS SERVO.] Seruus mutuum quod acceperat in ſerui. liber factus promiſit. dicitur quòd nõ eſt donatio, ſed debiti promiſsio. idem in pupillo: ſi quod ipſe mutuo acceperat auctore tutore, promiſit: non eſt donatio. Vltimo dicit: donatio quæ fit cũ cauſa, non eſt vera donatio. vnde ſi dono tibi. x. ſi iures te nomen meum laturum. i. exaltaturum: non dicitur pura donatio: ſed ob cauſam. Fran. Accurſius.

t *Hoc iure vtimur.* conſtrue: vt cum quæritur de donatione. ſ. facta in rebuspublicis. i. in ipſas reſpubli. aliquarum ciuitatum.

u *Promittat.* per ſtipulationem. Accurſius.

x *Polliceatur.* nuda promiſsione: vt. j. de polli. l. pactum.

y *Ob honorẽ.* vel aliã iuſtã cauſam: vt prędixit. &. j. de polli. l. j. in prin. & eſt ſic in authẽ. de ſan. epiſc. §. ſi quis autẽ epiſcoporũ. &. §. ꝓ cõſuetudinib⁹. Sed nõnne cadit in. l. Iuliã de ambitu: vt. j. ad. l. Iul. de ambi. l. j. in prin. quę eſt cõtra? Reſpõ. hic palã: ibi clã. arg. ſ. de admini. tu. l. nõ exiſtimo. &. ſ. de ri. nu. l. fi. in fi. & ad hoc. ſ. de offi. præto. l. Barbari⁹. vbi de hoc dixi. & de neg. ge. quæ vtiliter. in prĩ. &. j. de polli. l. j. &. l. totiẽs. &. l. ex pollicitatiõe. &. l. ſi quis ob honorẽ. & de mu. & hono. l. exiſtimationẽ. §. qui ꝓ honore.

z *Teneat.* nõ tñ eſt ſimplex donatio, ſed ob cauſã: vt. j. e. §. fi. Ac.

a *Sin minus, non.* niſi facere cœperit; vt. j. de polli. l. j. §. item ſine cauſa.

Cum mixtum ſolutionem ambæ obligationes tollũtur: vt. d. l. qui rem. §. fi. & per acceptilationẽ: vt l. nõ ſolũ. §. 1. de libe. le. ſecundũ Io. de Imo.

Non contrahi tenet donationem: non poteſt ex pœnitentia reuocari.

XVIII. IDEM libro ſeptuageſimoprimo ad Edictum.

ARiſto ait, cùm mixtũ [a] ſit negotium cum donatione, obligationem non contrahi [b] eo caſu, quo donatio eſt. & ita & Pomponius eum exiſtimare refert. Denique [c] refert Ariſtonem putare, ſi ſeruum tibi tradidero ad hoc, vt eũ poſt quinquenniũ manumittas: nõ poſſe ante quinquenniũ agi: quia donatio [d] aliqua ineſſe videtur: aliter atque, inquit, ſi ob hoc tibi tradidiſſem, [e] vt continuo [f] manumitteres. hic etenim nec donationi locum eſſe: & ideo eſſe obligationẽ. [g] ſed ſuperiore caſu, quid acti *ſit, inſpiciẽdum Põponius ait, poteſt enim quinquennium nõ ad hoc eſſe poſitum, vt aliquid [h] donetur.

*aſſum

Ex traditione etiam reuocabili tranſfertur vſucapiendi conditio, ſi tradens non erat dominus: ſed eo caſu quo fuiſſet dominus, fuiſſet tranſlatũ dominiũ. Paul. de Ca.

FIdem Ariſto ait, ſi donationis cauſa in hoc tradatur ſeruus, vt poſt quinquennium manumitatur: ſit autẽ alien⁹: [i] poſſe dubitari an vſucapiatur: [k] quia [l] aliquid donationis interuenit. [m] *& hoc genus quęſtionis in mortis cauſa donationibus verſari, Pomponius ait: [n] & magis putat, vt ſi ita donetur, vt poſt quĩquẽniũ manumittatur: poſſe dici vſucapionẽ [o] ſequi. [p]

*Flo. interueniret

Donator non tenetur de euictione: ſed de dolo, ſi interceſſerit.

B FLabeo ait, ſi quis mihi rem alienã donauerit, inque eã ſumptus magnos fecero: ſi ea* mihi euincatur, nullã mihi actionem cõtra donatorem competere: [q] planè de dolo poſſe me aduerſus eum [r] habere actionẽ, ſi dolo fecit. [s]

*Flo. & ſic euincatur,

Donatio reipublicæ ſine cauſa facta non poteſt. Bartolus.

XIX. IDEM libro ſeptuageſimoſexto ad Edictum.

HOc iure vtimur, [t] vt in rebuspublicis, † cum de donatione quæritur, illud ſolum ſpectetur, vtrũ ob cauſam aliquã iuſtã reipublicæ ꝓmittat [u] C quis, vel polliceatur, [x] an nõ: vt ſi ob honorẽ [y] aliquẽ promittat, teneatur. [z] ſin minus, non. [a]

a *Tu vide glo. in. l. 2. & ibi Bal. C. de euic. & in. l. ſi p re. §. 1. vbi per Bar. ff. e. tit. & in l. Iulianus. §. 1. j. de verbo. obliga.*

† *De exercẽda liberalitate in rẽp. & quibus de cauſis pulchre Cic. lib. 2. offic.*

BIU Cujas

causa. sed quare non potest fieri donatio sine causa in repub. cū possit fieri in priuatā: & satis est causa ipsa liberalitas. Respon. vt C. de cadu. tol. l. j. in fin. & in auth. vt iudi. sine quoquo suffra. §. cogitatio.

a *Adfuero.* puta aduocatus vel procurator pro te.

b *Dedero.* fideiubēdo pro te. Accursius.

c *Fueris.* supple dabis mihi decem. prædicta quidem nō faciunt donationē: sed contractū innominatū do vt des, vel facio vt des: vt hic, &. ff. de præscrip. ver. l. naturalis. §. at cum do. &. §. quòd si faciā. &. j. ea. l. §. fi. &. ff. e. l. Aristo. & facit. ff. eo. l. j. §. j. &. ij. &. j. titu. j. l. mortis causa capitur. §. sine donatione. alij sic pōnūt, vt nec iure donationis nec alio iure valeat: vt si erā miles qui talia tibi facere debebā: quod nō poteram: vt. C. loca. l. miles. & C. de condic. ob cau. l. si militē. vel clericus: vt in authē. de san. epi. §. aliū. vel procurator fisci: vt. C. ne fiscus vel respub. per totū: vel potentior ratione officij: vt. C. ne lice. po. l. j. & ij. & sic est secūdū istos extra donationē, & extra aliā obligationē. s. huiusmodi pactum de quo dicitur in litera.

Quod ob causam datur: non est donatio. Bartolus.

¶ Labeo scribit, extra causam donationum esse taliū officiorū mercedes, vtputa si tibi adfuero: [a] si satis pro te dedero: [b] si qualibet in re opera vel gratia mea vsus fueris. [c]

Causa interdum ponitur pro causato: nā liberalitas non est donatio, sed virtus animi. Paulus.

¶ Non potest liberalitas [d] nolenti adquiri. [e]

Mandatum morte finitur: sed propter ignorantiam eius effectus durat quo ad liberationem, & quo ad actionem. Bar.

¶ Si quis dederit pecuniā mutuam Titio, reddēdam Seio, cui donatum volebat: deinde Titius mortuo donatore, Seio dedisse proponatur: erit cōsequēs dicere, pecuniam Seij fieri: siue mortuum [f] sciuit, siue ignorauit is qui dabat: [g] quia pecunia fuit dantis. [h] sed si quidem ignorauit mortuum: erit liberatus [i] si sic mutuam pecuniam accepit soluendam Seio. Sin autem mādauero tibi, vt [tuam] pecuniā [k] Titio des, cui donare volebā: & tu ignorans me mortuū, hoc feceris: habebis aduersus hæredes meos mandati actionem: [l] si sciens, [m] non habebis. [n]

Solutio naturalis debiti non est donatio. Bartolus.

¶ Si quis seruo pecuniam crediderit, deinde is liber factus eā expromiserit: non erit donatio, [o] sed debiti solutio. Idem

d *Nō potest liberalitas.* id est donatio: sic dicta quia libere fit: vt. ff. eo. l. j. ſ. priū. necessitate remota: vt. j. eo. l. donari. alij etiā hoc de priuilegio intelligunt: quod non placet: sed tunc loquitur. j. de regu. iur. l. inuito. vbi plene dices.

e *Adquiri.* directo, sed per obliquum sic: vt. j. de so. si debitor tuus. & j. de acqui. re. do. etiā. & de ver. ob. seruus vetāte domino. quæ sunt contra. & fa. C. de iu. delibe. l. nec emere. &. ff. de bo. pos. l. iij. §. inuito. &. j. de regu. iur. inuitus. §. fi.

f *Mortuum.* scilicet donantem. Accursius.

g *Dabat.* Seio. nec tamen ex hoc pacto Seio adquiritur actio: quia alteri stipulari vel pacisci &c. vt. C. de contrahen. stipu. l. iij. quæ est contra.

h *Fuit dātis.* hæc est solutio contrarij: vt. ff. e. l. ij. §. pe. &. ff. si certum pet. l. eius qui. §. quas verò. in quibusdā tamen cōcordat lex illa.

i *Liberatus.* secus si sciuit, quia mandatum morte finitū fuit. Ir.

k *Vt pecuniam tuam.* non mihi debitam.

l *Actionem.* propter iustā ignorantiam: licet mandatū sit morte finitū. &. fa. j. pro emp. l. qui fundū. §. seruus me⁹. &. ff. de le. ij. l. cū pater. §. Mæuio. & insti. manda. §. recte. &. §. seq. &. ff. manda. l. inter causas. §. j. & de sol. l. cum quis. §. j. &. l. si seruus. Accursius.

m *Si sciens.* scilicet me mortuum, soluisti Titio.

n *Non habebis.* scilicet aliquam actionem cōtra hæredes meos.

o *Non erit donatio.* Naturalis obligatio impedit donationē: vt hic, &. j. eo. l. donari. nā dicit, nullo iure &c. sic ergo seruus naturaliter obligatur etiā in seruitute: vt hic, & insti. de fideiuſ. §. j. & ff. de condic. inde. l. si id quod. & de pec. l. nec seruus. &. ff. de neg. gest. eum actū. &. l. Proculus. &. l. at qui natura. Idē in pupillo, vt naturaliter obligetur etiā sine tutore: licet nō sit locupletior: vt hic subiicit. &. j. de noua. l. j. &. j. de so. in numerationib⁹. §. j. &. ff. de rescin. ven. l. si id qđ. §. j. &. ff. ad. l. Fal. si pupillus. & quādo di. le. ce. l. cū illud. §. fi. Sed cōtra. j. de act. & obl. l. pupillus. vbi nec

Obligatio naturalis donationē impedit.

naturaliter dicit teneri: sed hic ꝓximus pubertati, ibi proximus infantiæ: vel ibi cū tutore cōtraxit, hic cū alio: vnde tenetur naturaliter, licet nō sit locupletior, nec interuenerit tutor: vt dixi.

p *Idem & in pupillo.* vt debitū videatur soluere. & sic. f. quia videtur soluere debitū: nō quæritur vtrū excedat legitimā summā, vel non: quod in donatione quēritur. nā semper tenebitur.

[&] in pupillo, [p] qui sine tutoris auctoritate debuerit, dicendum est, si postea tutore auctore promittat.

Stipulatio ob causam, nō est donatio. B.

¶ Sed & hæ [q] stipulationes quæ ob causam fiunt, nō habent donationem. [r] Deniq; Pegasus putabat, si tibi centum spopōdero hac conditione, si iurasses te nomen meum laturum, [s] non esse donationem: quia ob rem [t] facta est, [&] res secuta est.

q *Sed & hæ.* nō solum superiores.

r *Donationem.* simplicē, sed ob causam: vt. ff. e. l. j. §. ij. &. l. Aristo. & ff. eo. l. j. §. j.

s *Laturū.* i. exaltaturū: vel diuulgaturū. Vel aliter. i. si velles decētero meo nomine appellari: de qua vocatione fit mētio. ff. ad Trebel. sed sciēdū. &. l. facta. §. si verò nominis. Ac.

t *Ob rē.* s. futurā: tamē in præteritum respicit: vt. ff. de condic. indebi. l. damus. Accursius.

Promissio facta per errorem non præiudicat patrono in portione sibi debita: sed hæredi bene præiudicat in Falcidia. Bar.

XX. MARCELLVS libro vicesimosecundo Digestorum.

SI patronus. CASVS. Si patronus ex debita parte instituatur hæres à liberto: & grauatus sit vt aliquid ex hac parte daret Titio cuidā extraneo: & patronus etiā promisit illi fideicōmissario dare: dicitur quòd nō teneat. [DE ILLO.] Id qđ hæres poterat per Falcidiā retinere, volens adimplere voluntatem defuncti ꝓmisit legatariis in solidū. dicitur ꝙ tenet: qa & si soluisset, nō repeteret. Frā.

SI patronus ex debita [u] parte hæres instituatur, [x] & libertus fidei eius [y] cōmisit, vt quid daret, [z] & hoc stipulanti fideicommissario promiserit: [a] non erit cogendus soluere: [b] ne pars ex legibus verecundiæ [c] patronali debita minuatur. [d] ¶ De illo dubitari potest, qui qđ per Falcidiam [e] retinere poterat, voluntatem testatoris secutus spopondit [f] †se daturum. Sed magis est, vt non possit suæ confessioni obuiare. [g] quemadmodum enim si soluisset, fidem testatori suo adimplesse videbatur, & nulla ei repetitio concessa fuerat: [h] ita & stipulatiō precedente, *contra fidem testatoris, quam adgnouit, [i] venienti ei merito occurretur. [k]

u *Si patronus ex debita.* olim dimidia, hodie tertia: vt insti. de suc. lib. in prin. &. §. sed nostra con.

x *Instituatur.* à liberto.

y *Eius.* s. patroni.

z *Daret.* s. patronus ex portione sua cuidam extraneo.

† Cōtra. si contra quod libertus extra fiduciam liquid. in manus. de vsu. de per Alex. post l. de Titio. & Imo. in l. Titio. & vertitur.

* Fa. vt cōtra

a *Promiserit.* patronus errans in iure, vel facto: vt ar. ff. vt in pos. leg. l. j. in princip. &. j. de fideiuſ. l. si quis postquam. &. ff. ad Trebel. l. patronus. &. l. si eius. §. fina. &. l. ita. §. si patronus. &. ff. de inoffic. testa. l. mater. Sed argu. contra. ff. si quid in frau. pa. l. si patron⁹. in prin. ité. j. proxi. §. Sed hic magis est debitū patrono. habetur enim vt æs alienū: arg. ff. de inoffi. test. l. Papinianus. §. si quis impubes. &. ff. ad. l. Fal. in ratione. §. quod vulgo. Sed huic. l. videtur cōtra. ff. fami. ercis. l. qui erat hęres. §. si autē. Sed hic precedebat aliud debitum. s. bonorum poss. debita patrono. Ac.

b *Soluere.* quia vt dixi, habetur vt æs alienum, quia promisit liberto viuente hic patronus. s. fideicom. vt. ff. ad. l. Fal. quod de bonis. §. j. & de acqui. hær. l. qui superstitis.

c *Verecundiæ.* id est reuerentiæ. Accursius.

d *Minuatur.* quod esset si deberet præstare hoc fideicōmissum.

e *Per Falcidiam.* iure institutionis, non etiā iure naturæ. R. Ac.

f *Spopondit.* sciens vel errans in iure: quia non certat de damno vitando: vt. ff. proxi. respon. secus si in facto: vt. C. ad. l. Falc. l. error. Item post mortem testatoris, non ante: vt. ff. ad. l. Falci. l. quod de bonis. §. j.

g *Obuiare.* sic. C. de pac. l. pen. & de nō nume. pec. l. generaliter.

h *Concessa fuerat.* vt &. C. ad. l. Falc. l. j. &. l. fi. & de fideicommiſ. l. j. &. ij. &. C. de testa. l. nō dubium. §. illud. &. ff. de condic. indeb. l. fideicommissum.

i *Adgnouit.* id est agnouisse videtur.

k *Occurretur.* id est cōtradicetur. aliter accipitur vel etiam sic. j. de verb. oblig. vbi autem non apparet. §. qui vero.

Vt mihi.

BIU Cujas

Vt mihi.] *CASVS.* Si quod volebas mihi donare, creditori meo delegante me promisisti: dicitur quòd valet donatio. Secundo dicit: si habeo debitorem qui debet mihi vltra quingẽta, & eum animo donandi tibi delego: nec interuenit scriptura: si tu agas contra eum: an poterit opponere excep. quasi donatio non teneat in eo quod est vltra quingẽtos solidos? Et dicitur quòd non. & reddit rationẽ. ego autem contra debitorem meum quondam agam si nondum soluit tibi id quod est vltra quingentos solidos: vel si iam tibi soluit, agam contra te ad illud superfluũ cõdic. sine causa. Fran. Acc.

Potest quis donare patiendo se delegari. Item verus debitor delegatus non habet exceptionẽ donationis immodicæ, nisi rescissoria sit conuentus. Bartolus.

XXI. CELSVS libro vicesimo octauo Digestorum.

VT mihi donares, creditori meo delegãte[a] me promisisti. factum valet.[b] ille enim suũ[c] recepit. Sed si debitorem meũ tibi donationis immodicæ[d] causa promittere iussi: an summouearis donationis immodicę exceptione, nẽcne, tractabitur. Et meus quidẽ debitor exceptione te agentem repellere non potest: quia perinde est* quasi exactã[e] à debitore meo summam tibi donauerim, & tu illam ei credideris.[f] Sed ego, si quidem pecuniæ à debitore meo nõdum solutæ sint,[g] habeo aduersus debitorẽ meũ rescissoriam[h] in id, quod supra legitimum modum tibi promisit: ita vt in reliquum tantũmodo[i] tibi maneat obligatus. Sin autem pecunias à debitore meo exegisti, in hoc quod modũ legis excedit, habeo contra te cõdictionem.[k]

Sum. Flo.

Donatio est contractus stricti iuris: ideo non veniunt vsuræ ex mora. Bartolus.

XXII. MODESTINVS libro octauo Differentiarum.

EVm qui donationis causa pecuniã vel quid aliud promisit: de mora solutionis pecuniæ vsuras non debere, summæ æquitatis est,[l] maximè[m] cũ in bonæ fidei cõtractib⁹ donationis *species* non deputetur.[n]

Vsuræ possunt ex causa donationis remitti sine insinuatione. Bartolus.

XXIII. IDEM libro quintodecimo Responsorum.

MOdestinus respondit creditorem futuri tẽporis[o] vsuras & remittere, & minuere pacto posse: nec in ea donatione ex summa quantitatis aliquid vitij[p] incurrere. Modestinus respondit mente captum donare non posse.[q]

Exceptio donationis immodicæ competit fideiussori inuito reo. Bartolus.

XXIIII. IAVOLENVS libro quartodecimo ex Cassio.

FIdeiussori[r] eius qui donationis causa pecuniã supra modũ legis promisit, exceptio dari debet[s] etiam inuito reo:[t] ne si fortè reus soluẽdo nõ fuerit, pecuniã fideiussor amittat.[u]

Qui suo nomine donauit quod alieno debetur: nõ facit accipientis pecuniã de rigore: & furti tenetur: secus de æquitate. Bar.

XXV. IDEM libro sexto Epistolarum.

SI tibi dederim[x] rem vt Titio meo nomine donares, & tu tuo nomine eam ei dederis: an factam eius putes? Respondit, Si rem tibi dederim vt Titio meo nomine donares, eãq; tu tuo nomine ei dederis: quantum ad iuris subtilitatem, accipientis† facta non est, & tu furti obligaris.[y] Sed benignius est, si agam[z] contra eum qui rem accepit, exceptione[a] doli mali me summoueri.

a *Delegãte.* scilicet te.
b *Valet.* scilicet donatio. & aliàs est in litera donatio.
c *Suum.* id est sibi debitũ. & ideo exceptio non repellitur etiam si excedat legitimũ modum: vt. ĭ. de excep. do. pure. §. si eũ. & de noua. l. si Titius. &. ĭ. de re iudi. l. Nesenni⁹. in prĩ.
d *Immodicæ.* id est vltra quingẽtos solidos: & non interuenit scriptura. Accursius.
e *Exactam.* ſ. à me.
f *Credideris.* breui manu: quo casu nõ posset repetentem repellere: vt &. s̃. eo. l. ij. &. iij. ĭ. respon. & sic est in cõtrario casu: vt. s̃. proxi. respon. notaui.
g *Sint.* illi cui promiserat ex volũtate mea.
h *Rescissoriam.* id est veterem actionem quę prius cõpetebat. & datur ei à lege. & sic erit perpetua: vt in Vell. vt s̃. ad Velle. hę actiones. &. l. debitrix. §. fin. vel datur in integ. restitu. offic. iudi. ex clausula generali, si qua iusta causa &c. vt. s̃. ex qui. cau. maio. l. j. §. fi. &. l. sed & si per prætorem. §. fin. ad hoc scilicet vt ei restituatur actio vetus, quæ dicitur rescissoria, eo quòd rescissa liberatione quæ contigerat per delegationem, datur.
i *Tantummodo tibi.* cui promisit.
k *Condictionem.* sine causa. Et not. quòd tantũ quod vltra legem est vitiatur: vt &. C. e. sancimus. in princ. &. §. sinautẽ. & facit ad hãc. l. s̃. e. l. ij. vsque ad. §. si pecuniam. &. ĭ. de excep. do. Iulianus. &. s̃. de iure do. l. si mulier. §. ex asse. &. l. licet. §. fin. &. C. de iu. do. l. fin. in princ.
l *Summæ æquitatis est.* vt &. s̃. de vsur. l. videamus. §. si actionem. &. s̃. e. in ędibus. §. ex rebus. &. l. cum de donatione. etiam lit. cõte. vt. C. de condic. indebi. l. j. licet quidam vt Roge. in hoc casu cõtra: vt. s̃. de vsur. l. lite. Sed videtur ex sola mora: vt. s̃. de vsur. l. cum quidã. §. fin. &. ĭ. de polli. l. j. in prin. Solu. speciale ibi fauore reipu. vt post moram debeantur, etiam ante lit. conte. non ante. ſ. moram: vt. s̃. de vsur. l. liberalitatis. in prin. Accursius.
m *Maximè.* abundat. sic. C. de manu. testa. l. fina. §. j. nam secus si bonæ fidei esset: vt &. s̃. de vsur. l. mora. §. in bonæ fidei.
n *Non deputetur.* etiam hodie, licet solo consensu contrahatur: vt hypotheca. Azo. licet quidam contra: vt not. s̃. eo. l. in ædibus. §. ex rebus. Accursius.
o *Futuri temporis.* idẽ forte præteriti. arg. C. de vsur. l. vsuræ. Ac.
p *Vitii.* vt dicatur immodica donatio. spectantur enim singulæ summæ singulorũ tẽporum: vt &. C. eod. l. sancimus. §. fi. & facit. s̃. eo. l. in ædibus. §. ex rebus.
q *Non posse.* consentire enim non potest: & ideo nil alienat: vt. ĭ. de verbo. obl. l. is cui. Accursius.
r *Fideiussori.*] *CASVS.* Conueni tibi dare pecuniam vltra legitimum modum ex causa dona. & dedi fideiussorẽ. in eo quod est vltra modum, habeo excep. & etiam fideiussor meus etiã me inuito, me existẽte nõ soluendo. Fran. Acc.
s *Fideiussori.* secus in delegato: vt. s̃. eo. l. vt mihi.
t *Debet.* in eo quod excedit legitimam summam. Accursius.
t *Inuito reo.* vt &. ĭ. de excep. l. exceptiones. §. rei. & l. omnes exceptiones. &. C. de excep. defensiones. &. ĭ. de fideiuſ. ex persona. &. l. si quis postquã. &. C. de non nume. pecu. l. fi. & s̃. vt in poſſ. leg. l. j. in princip.
u *Amittat* arg. cõtra. huic rationi. s̃. quod quisque iur. l. iij. §. si is. est & alia ratio, quia interest nostra potius non soluere &c. vt. s̃. de compen. l. ideo. Sed quid si animo donandi fideiusit? Respõ. forte secus: vt. s̃. de pac. l. quod dictum.
x *Si tibi dederim.* id est tradiderim. si autem esset facta huius, in alium dominiũ transtulisset: vt. s̃. eo. l. hoc iure. §. ĩ quis. in fin. §. quod. ĭ. negat.
y *Obligaris.* per hoc patet quòd non feci rem tuam. nam sue rei non facit quis furtum, vt patet in definitione furti: vt. ĭ. de fur. l. j. §. fi. Item quod dicit teneri furti, de rigore intellige, secũdũ B. de æquitate secus: vt subiicit. & sic nec furti, nec mandati, nec condic. furti. vel rei vindi. agi potest. Vel dic qualibet istarum agi cum effectu, etiam si habet ratum ille cui est datum. vel dic verius, si habet ratum: vt. ĭ. de fur. l. si quis vxori. §. Iulianus. &. l. falsus. in prin. &. §. j. &. C. de fur. si is cui. &. s̃. manda. l. si vero nõ remunerandi. §. dedi. nulla istarum agetur, nisi forte furti: quæ competit etiam si interesse desinat: vt. ĭ. de fur. inter omnes. Sed argu. contra. ĭ. e. tit. is cuius. Accursius.
z *Agam.* rei vind.
a *Exceptione.* eo ratum habente & volente habere meo nomine: aliàs non habet excep. & sic incipit posſidere ex alia causa: quod fieri potest: vt. ĭ. de acqui. poſſ. l. iij. §. ex pluribus. & de vſuc.

† *Adde tu, ne erres, quòd istud dictũ debet itelligi quo ad dominium: nam quo ad titulum secus, per. l. post mortẽ. in fi. & quod ibi no. Bal. C. de fideiuſſ. pro quo facit. c. quod autẽ. & qđ ibi not. Panor. extra de iure pa.*

BIU Cujas

non solum.§.j.&.ſ.de euic.l.ſi vendideris mihi.&.l. non tamen. facit.ſ.de neg.geſt.l.ſi ego.&.j.de ſolu.Caſsius.Sed contra.j. de acqui.re.domi.l.per ſeruum.§.fi.ſed ibi accipiens erat interpoſitus ab eo cui debebat fieri traditio.vnde ſtatim queſiuit ei dominium.hic à me:vnde licet ego tradẽs hoc in animo geſtiam: non tamen ſtatim quæritur illi dominiũ: vt dixi.ſ. eo.l.qui mihi. Iteꝝ not. æquitatem prævalere ſtricto iuri.ſic.C.de iudi.l. placuit. &. C. ad exhi. ſi res. &.ſ. ſi cer. pe.l.ſi ego.

Æquitas iuri ſtricto præfertur.

NVda ratio.] CASVS.Si in animo meo concipiã me velle tibi donare. x. non obligor per hoc etiam ſi ſcriberem in libro meo rationum. Franc. Accurſius.

a *Nuda ratio.* quia nõ interuenit cõſenſus duorum vel pactio vel contractus: ſicut aliàs reſpectiue dicitur nudum aliquid: vt.C. de pac.traditionibus.&.ſ. de contrahen. empt.l. nuda.&.j. de acqui.re. domi.l.nunquam.

**Vulg. Atilius *Flo.rhetorem*

b *Libero.* idem eſt in ſeruo:vt.ſ. de pecu.lega.l.vj.§. pen. &.ſ. de pecu.l. non ſolum.§.fi. Accurſius.

c *In rationes.* id eſt in librum rationum.Ac.

d *Intelligitur.*ergo nõ obligor.Sed arg. contra.ſ.de edẽ.l. ſi quis.§. rationem.&.C.de edẽ. l.j.&.ſ. de neg. geſt.l. Neſennius.ſed illæ erant cum cauſa: hic ſine cauſa. Item facit.j. de excep.doli.l.ij.§.j.

Ex ratione ſine partis cõſenſu confecta donatio non perficitur.Bartolus.

XXVI. POMPONIVS libro quarto ad Quintum Mucium.

NVda ratio [a] non facit aliquem debitorem: vtputa quod donare libero [b] homini volum[c], licet referam[c] in rationes [c] noſtras,debere nos,tamen nulla donatio intelligitur. [d]

Ab eo cui facultas inhabitandi ex cauſa remunerationis confertur, non debet reuocari: & ſibi expulſo, iudicio ſubuenitur.Bartolus. B

XXVII. PAPINIANVS libro viceſimonono Quæſtionum.

AQuilius* Regulus iuuenis ad Nicoſtratum præceptorem [e]* ita ſcripſit: *Quoniam & cũ patre meo ſemper fuiſti: & me eloquẽtia & diligentiã tua meliorem reddidiſti: dono & permitto tibi habitare in illo cœnaculo, eoq; vti.* defuncto Regulo controuerſiam habitationis patiebatur [f] Nicoſtratus: & cum de ea re mecum contuliſſet, dixi, poſſe defendi non meram [g] donationem eſſe, verùm officium magiſtri quadã mercede [h] remuneratũ Regulum: ideoque non videri donationem ſequentis temporis [i] irritam eſſe. Quòd ſi expulſus Nicoſtratus veniat ad iudicem: ad exemplum interdicti quod fructuario proponitur, [k] defendendus erit, quaſi loco poſſeſſoris conſtitutus, [l] qui vſum cœnaculi accepit. C

Pater ad obſeruandum promiſſa tempore donationis tacitæ vel expreſſæ cogitur actione præſcri.ver.Bartolus. D

XXVIII. IDEM libro tertio Reſponſorum.

HAereditatẽ pater ſibi relictam, filiæ [m] ſui iuris effectæ [n] donauit. Creditoribus hæreditariis filia ſatisfacere debet: [o] vel ſi hoc [p] minimè faciat, [q] & creditores cõtra patrẽ veniant:cogendam [r] eam per actionem præſcriptis verbis,patrem aduerſus eos [ſ] defendere.

XXIX. IDEM libro duodecimo* Reſponſorum. *decimo

DOnari videtur, quod nullo iure [t] cogẽte cõceditur.

Per reſponſionem factam in iudicio inducitur confeſſio: & qui confitetur debitorem ſuum ſibi non teneri, videtur ipſum liberare ex cauſa donationis.Bartolus.

---

a Glo. iſta eſt ſingu. ad hoc quòd donatio ob cauſam non requirit inſinuationẽ: pro qua eſt textus expreſſus & ſing. in l. ſi pater.§.fi.j. eo. Bolog. Tu limitabis hoc dictum,& gl. & Bolo.per ea quæ not. Paul.de Ca. conſi. mihi. 104. niſi in donatione ob cauſam de futuro: quia tunc inſinuatione eſt opus.

k *Proponitur.*ſ.vnde vi vtile: vt.j.de vi & vi ar.l.iij.§. vnde vi.

l *Conſtitutus.*habet enim naturalẽ poſ.fructuarius.M.vt.j.de acqui.poſſ.l.naturaliter. Alij dicunt quòd nec naturalẽ habet poſſeſsionem.& ſecundũ hoc per officium iudicis defendetur in ſuo vſu.nã rei eſt commodatũ: donatio eſt vſus: vt.ſ.e.l.in ædibus.

HAereditatẽ.] CASVS.Pater heredi. ſibi delatã donauit filiæ ſuæ emancipatæ, hoc pacto,vt ipſa ſatisfaciat creditoribus hereditariis.dicitur quòd ipſa debet ſatisfacere. & niſi ſatisfaciat,& creditores veniãt cõtra patrẽ: pater agere poteſt cõtra filiã act.præſcriptis verbis,vt defendat eum cõtra creditores. Et donare dicor quod nullo iure cogẽte tibi do.h.d. cum.l.ſeq. Ac.

m *Filiæ.*ſ.ſuæ. Acc.

n *Effectæ.* alioquin nulla fuiſſet donatio:vt C. de don.ſiue.& facit ad.l.ſ. de pcura.l. ſeruum.§.fin.

o *Debet.*Nec ob.j.quę in frau.cre.l. omnes.§. j.vbi donator tenetur quaſi in fraudem credi. donauerit: ſed ibi omnia bona, hic hæreditaté quandam quæ ſibi obuenerat dedit. Item ob.ſ. de iur. do.l. mulier.vbi dicit nõ teneri virum cui mulier omnia in dotem dedit. ſed & ibi dedit mulier omnia bona ſua,& ea intelliguntur deducto ære alieno:vt.j.de ver.ſig.l. ſubſignatum.§. bona. ſed hæreditas habet in ſe debita & credita:& etiam damnoſa hæreditas,hæreditas dicitur:vt.j.de ver.ſigni.l.hæreditatis appellatione.

p *Vel ſi hoc.*ſ.creditoribus huiuſmodi ſatisfacere.

q *Faciat.*ſcilicet filia.

r *Cogendã eam.*hic eſt contra.C.de pac.l.ij.&.C.de hære. ven. l.ij.in fi.vbi dicitur accipientem nõ cogi. Solu.hic cõuenerũt inter ſe pater & filia vt ipſa ſatisfaciat,ex quo agit pater præſcri. ver.ad hoc vt eam defendat:vt.C.eo.l.cum res. Item condic.ob cauſam pro ipſa hæreditate, cauſa ceſſante:vt.C. de condic. ob cau.l.ij.ſed à creditoribus nõ poteſt agi:vt in contrariis.& ſic etiam poteſt ſolui dicta lex.ſ.de iure do.l.mulier. Vel dic ſpeciale in donatione,vt in fiſco:vt.C.de hære.ven.l.j. Vel nõ cogitur à creditoribus præciſè:vt in contrariis,ſed alternatiue ſic,vt vel actionẽ ſuſcipiat,vel intereſſe præſtet:vt hic.an autẽ à patre præciſè poſsit cogi,quidam dicũt quòd ſic:vt.ſ.de ope. no.nun.ſtipulatio.§.ſiue.&.ſ.de pcur.ſed & hæ.§.præter.vel fortè nõ præciſè,niſi eatenus vt præſtet intereſſe per act.præſcrip.ver.vt.ſ.de præſcrip. ver.l.naturalis.§.at cum do.nam tũc poteſt quis alium præciſè cogere ad factũ,cum ſibi vult fieri,non cum alij.Vel poteſt cogi præciſè, quando eſt actum vt reſpõdeat.ſ.creditoribus hæreditariis.aliàs non, ſed ex tacito pacto ad intereſſe cõuenietur per act.præſcrip.ver.nam ſecundum Azo. tacite videtur paciſci filia de oneribus ſubeundis:ar.ſ. communia prædio.l. ſi ei. & facit.ſ.de leg.j.l.apud Iulianum.§.hæres.

b iſta ſic vulg. quod quis tenetur præcise facto non facto ad hoc actum ita qua materia non dicitur ſtipulationes non diuidũtur.j. de verb. obl. Bolog. Cogi præciſe ad ſolu. an quis poſſit.

ſ *Eos.*ſcilicet creditores hæreditarios.

t *Donari. iure.* ciuili, ſecundum quoſdam. quod non placet: vt.ſ.e.l.hoc iure.§.ſi quis ſeruo.& plene dic vt.j.de regu. iur.l.donari.item facit.ſ.loca.l.ſi vno.§.ſed ſi verbo.

Quidã.] CASVS.Quidã maior factus egit cõtra heredes tutoris ſui.lite cõteſtata cõfeſſus eſt animo donãdi nihil ſibi debere tutoris hæredes.dicit q; præiudicat ſibi. [DONATIONEM.] Cõueni tibi dare animo donãdi partẽ bonorum talis meæ cognatæ viuæ,cui ſpero ſuccedere.dicitur q; ſi decedat cognata,& debeo ſuccedere de iure:tamẽ mihi aufertur hæc hæreditas vt indigno: & pactum donationis non valuit.& hoc dicit cũ.l.ſeq.Fran.Ac.

Quidam.

BIU Cujas

a *Quidam.* aliàs est. §. aliàs lex.
b *Hæredes.* scilicet animo donandi eis.
c *Non posse.* nisi prætendat facti errorem: vt. j. de confes. l. non fatetur. & hoc vsque ad sententiam: nõ post regulariter: vt. C. de iur. & fac. igno. l. error facti. & hoc si confiteatur post lit. contesta. si autem ante, non potest infirmari: siue prætendat facti vel iuris errorem: vt. ſ. de interro. act. l. de ætate. §. qui iusta. &. §. seq. & facit. C. de pact. postquã. & de non numera. pecu. generaliter. & de re pu. hære. l. iiij. &. ſ. de pact. l. tale. in prin.
d *Cõstabat.* vt &. C. de pact. l. fi. & de inut. stipu. l. ex eo. Sed contra. C. de act. empt. l. si quis seruũ. vbi valet pactũ super bonis viuentis. Sed solu. vt ibi. Itẽ cõtra. ſ. de hære. ven. l. ij. §. illud. sed ibi abũdat, maxime. vel aliter vt ibi notaui.
e *Donauit.* quãtum ad propositum. Accur.
f *Successit.* scilicet cognatæ. Accursius.
g *Cẽtium.* quo prohibitũ erat donari quod superstitis erat.
h *Festinasset.* ſ. donare. sic. ſ. de vulga. substitutio. l. ij. §. interdũ. Accursius.
i *Denegandas.* vt &. j. l. proxi. Sed contra. C. de capti. & postli. re. l. nec nos. vbi videtur non nocere quod sic gesserit. Sed solue vt ibi: & iũge seq. l. cũ ista.
k *Nam ei vt indigno.* vt. ſ. de his qb⁹ vt indig. l. ij. in fi. & sic fisco applicabitur: vt. ſ. de inoffi. testamẽ. l. Papinianus. §. meminisse. &. C. de his qui. vt indig. l. j.

Donationes.] *CASVS.* Dicitur q̃ scholaris vel aliquis alius potest donare amasiæ suæ. & licet matrimonium post sequatur inter eosdem: nõ vitiatur donatio. si autem dubitatur fuerit vxor eius ante donationem factam, vel nõ: tunc inspiciendũ est &c. [*SPECIES.*] Mater filiam suã cum Titio matrimonio collocauit, & dedit dotem. Item dedit viro filiæ suæ, & nomine eius filiæ quasdam res extra dotem in præsentia filiæ suæ. & ipsa filia videtur cõmisisse viro custodiam earum rerum. postea vir cauit se habere eas res extra dotem vsibus filiæ deputatas. nunc mater aliquantulum irata cum filia, vult reuocare has res. non potest, nec obest filiæ id quod vir fuit confessus se habere illas res ad vsum filiæ siue vxoris suæ, quasi proprietas remanserit penes matrem, quia non hoc portãt hæc verba, sed peculium filiæ à dote discernunt, siue separant. si autem filia magnam offensam fecisset matri, tunc mater bene potest reuocare. [*PATER QVI FILIAE.*] Pater donauit filiæ suæ existenti in potestate mancipia. postea pater emancipauit filiam. videtur cõfirmasse donationem, ex quo nihil in emancipatione dixit. [*EIVSMODI LEGE DEPOSITA.*] Deposui penes te mille, hoc acto, vt reddas ea tantum mihi: aut Aelio post mortem meam. nõ videtur donatio facta in Aelium. [*PERFECTAE DONATIONES ESSE.*] Ille qui commisit crimen læsæ maiestatis, non potest decætero donare de suis bonis. Fran. Accursius.
l *Conuenit.* vt &. ſ. eo. l. affectionis. nisi à milite: vt. C. de donat. Nouum.

*præfatio nis.

¶ Quidam [a] in iure interrogatus, nihil sibi debere tutoris hæredes [b] respondit. Eum actionẽ iure amisisse respondi. Licet enim nõ transactionem,* sed donationis hęc verba esse quis accipiat: attamen eum qui in iure confessus est, suam confessionẽ infirmare non posse. [c]

Qui donat bona viuentis: eius hæreditate est indignus. Bartolus.

¶ Donationem quidem partis bonorũ proximæ cognatæ viuentis nullam fuisse cõstabat: [d] verùm ei qui donauit, [e] ac postea iure prætorio successit, [f] quoniam aduersus bonos mores & ius gẽtium [g] festinasset, [h] actiones hæreditarias in totum denegandas [i] respondit:

XXX. MARCIANVS libro singulari de Delatoribus.

NAm ei vt indigno [k] aufertur hæreditas.

Donatio facta in concubinam, non reuocatur secuto matrimonio. cum dubitatur, personæ conditio inspicitur. Bartolus.

XXXI. PAPINIANVS libro duodecimo Responsorum.

DOnationes in cõcubinam collatas non posse reuocari conuenit: [l] nec si matrimonium inter eosdem postea fuerit contractum, ad irritum recidere, quod ante iure [m] valuit. An autem maritalis honor & affectio pridem præcesserit: [n] personis cõparatis, [o] vitæ [q;] coniunctione considerata, perpendendum [p] esse respõdi: neque enim tabulas [q] facere matrimonium.

Si res donatur ad vsum, videtur donari proprietas: nec reuocatur, nisi ex magna offensa. h. d.

¶ Species† extra dotem à matre filiæ nomine [r] viro traditas: filiæ quæ præsens fuit, donatas, & ab ea viro traditas videri respõdi: nec matrem offensam [f] repetitionem habere, vel eas [res] rectè vindicare, [eo] quòd vir [t] cauisset extra dotẽ vsibus puellæ [u] sibi traditas: cùm ea significatione nõ modus [x] donationis declaretur, nec ab vsu proprietas separetur, [y] sed peculiũ [z] à dote puellæ distinguatur. iudicem tamen æstimaturũ, si mater iure contra filiam offensa [a] eas reuocare velit: & verecundiæ maternæ congruam, boniq̃ viri arbitrio competentem ferre sententiam.

Sicut donatio facta filio in potestate, cõfirmatur post mortem donantis si moriatur ante filium: ita confirmatur si filium emãcipat, & donationem non reuocat. Pau.

¶ Pater, qui filiæ quam habuit in potestate, mancipia donauit, & peculium emancipatæ non ademit: [b] ex postfacto donationem videbatur perfecisse. [c]

Pactum quòd depositum restituatur alteri quàm deponenti, non inducit donationem in personam illius. Pau.

¶ Eiusmodi lege [d] deposita in æde arca,* vt eam ipse solus qui deposuit, tolleret, aut post mortem domini [e] Aelius Speratus: nõ videri celebratam donationem [f] respondi.

Reus criminis læsæ maiestatis non potest donare, etiam si non sit de crimine accusatus. Pau.

*Ad hanc glo. vide plenè in. c. illud. extra de præsump. vbi traditur quibus indiciis vxor præsumi queat.

† *Bal. in. l. cũ virũ. in 3. co. C. de sideicõ. versi. quæro nunquid donatũ. & Ale. in. l. si donatione. C. de col. ſ. 10. col. reputãt istũ tex. singu. ad hoc, quòd si mater det filio dotalia bona in peculiũ: dicitur donatio inter viuos. tã mẽ iste tex. nihil facit ad ꝓpositũ, prout videre poteris hic in nouis interpretationib⁹ Bo.*

*vulg. mitte de arca

a *Quæ vxor esse nõ poterat: vt. ſ. de dona. inter vi. & vxo. l. hæc oratio. §. ij.*
m *Iure.* sic. C. de administra. tuto. l. sancim⁹. &. j. de regu. iuris. l. in ambiguis. §. j. &. j. de itine. actuque priua. l. ij.
n *Præcesserit.* ante perfectas donationes. Accursius.
o *Comparatis.* nam* in liberæ mulieris &c. vt ſ. de ritu nup. in libere. & in dubiis quod verisimilius est, inspicitur: vt infra de regulis iuris. l. in obscuris. nisi aliqua indicia ostendãt eam concubinã: vt apparet per hoc quod hic subiicit: vt. ſ. de concubi. in concubinatu. secus autem est iure canonum: vt. xxxi. q. v. c. j. in fin.
p *Perpendẽdum.* id est inspiciendum.
q *Tabulas.* scilicet tãtum, vel solas: vt. C. de nup. l. si vicinus. & l. neque. &. j. de regulis iuris. l. nuptias. Acc.
r *Nomine.* sic. j. e. l. si pater. &. l. fi. §. fi. &. C. fa. ercis. l. filiæ cuius. & ad hoc operatur præsentia, de qua subiicit: vt &. j. de solu. l. qui decem. §. j. in fi. §. & de fur. falsus. §. si is qui. & ſ. de dona. inter vi. & vxo. l. si seruus cõmunis. & ſ. de positi. l. in diem. in princ. &. ſ. de nego. gest. l. fideiussor. §. fina.
s *Offensam.* leui offensa, secus in graui: vt in fine huius. §. Accur.
t *Quòd vir.* ideo quòd vir &c.
u *Puellæ.* per quę verba videbatur vsus tantum, vel vsusfructus filiæ datus: vt sic posset reuocare per pœnitẽtiam, sed aliud est. nã appellatione vsus quãdoq; plena proprietas significatur: & per precedentia verba, sequẽtia intelliguntur: vt. ſ. de aur. & argen. le. species. & de vsufru. earum rerum quæ vsu con. l. fin. &. ſ. de vsufru. l. Proculus. &. ſ. de serui. rusti. prędio. l. qui duo. & de le. j. si seruus plurium. §. fi.
x *Modus.* talis ex quo facile possit fieri reuocatio.
y *Separetur.* quæ videbatur penes matrem remansisse vsufructu marito competente.
z *Sed peculiũ.* i. res paraphernales: vt. ſ. de iur. do. l. si ego. §. dotis. aliàs aliter hæc dictio ponitur: vt. ſ. de pecu. in ipsa rubri. no.
a *Offensa.* aliàs, offensa. & aliàs offensam. i. offendentem. reuocat ergo, vt subiicit. &. C. de reuocan. do. his solis. sed hodie ex tribus tantum causis: vt in auth. de nup. §. matertera.
b *Non ademit.* cum emanciparet. Azo.
c *Perfecisse.* vt &. C. eo. siue emancipatis. ij. respon. & facit. C. de pecu. eius qui me. li. l. j. & insti. de le. §. peculium. &. C. de eman. li. l. fina. Sed argu. cõtra. C. de bo. quæ lib. l. cum oportet. §. pe. sed ibi in præmium emancipationis, scilicet vsusfruc.
d *Eiusmodi lege.* id est pacto: vt. ſ. de positi. l. j. §. si conueniat.
e *Domini.* id est deponentis.
f *Donationem.* in Aelium, vel depositariũ: & sic Aelius non agit vtili depositi, vel alia actione: vt insti. de inuti. stip. §. alteri. nec ob. ſ. depositi. l. Publia. in prin. vt ibi dixi. nam ibi filio: hic extraneo. Item nec ob. C. ad exhi. si res. in fi. quia ibi speciale: vt &. ſ. solu. ma. l. Gaius. vel hic de rigore, ibi de æquitate. sed certe nil

BIU Cujas

impedit agere Aelium vtili depositi: vt.d.l.cum res.& tamẽ non est sibi donatum, quia id reddit hæredi deponentis.& facit.ff.depo.l.j.§.pe.&.ff.proxi.§.Accursius.

a *Perduellionis.* id est maiestatis: vt.j.de verbo.signi.l.quos nos. idem in similibus casibus, quos notaui.j. de act.l.ex iudiciorum. nec ob.ff.eo.l. post cõtractũ. qa hic speciale.

b *Teneat.* vt bona paterna eis auferantur: vt insti.de hære. ab intesta.§. per contrariũ. & C.ad.l. Iul. ma.l.pe. & l.fi. Accursius.

c *Postulatus.* id est accusatus. Accursius.

L*Vcius.*] *CASVS.* Concessi tibi precario, vt quãdiu volueris vtaris domo mea. hoc possunt reuocare hæredes mei. Fran.

d *Vtaris.* precario.

e *Ex voluntate.* hic declarat esse precarium, quod ex voluntate durat, & reuocatur: vt.j. de precario.l.j.§.j.&.l. ij. Accursius.

f *Mutare.* sic &.j. de acquiren. poss.l.fundi. §.j.nam & ipse defunctus posset. Item est cõtra. ff. eo. l. Aquilius. Solu. vt ibi.

Q*Vi id quod.*] *CASVS.* Quod ex causa donationis tibi dare promisi, nunc constitui hoc idẽ me soluturum: dicitur quòd si conuenior de constituta, non teneor in solidum: quia inspicitur origo cõtractus. Secundo dicit, ex causa dona. condemnatus in solidũ, si conuenior iudicati: nõ fiet exactio nisi in quantum facere possim. [*EA LEGE*] Numerauí tibi.x. ex causa dona. hoc acto vt incontinẽti mihi eadem mutues. dicitur qp donatio est, & tu mihi mutuando mutuum facis. [*MVTVS.*] Mutus potest donare. Itẽ surdus. [*SI CVM PRIMVS.*] Cũ velles mihi donare decẽ, & ego Titio: dixi vt promitteres illa decem Titio. promisisti. dicitur quòd teneris in solidum. idem si promisisti creditori meo. Francis.

g *Cõuenitur.* sic & in dote: vt.ff.de cõsti.pec.l. qp si marit⁹. in prĩ.

h *Non iudicii.* id est actionis de cõstituta in iudicium deductæ. & est sic. C.ad Ma.l.si filius.j.de fideiuss.l.tutor. circa prin.&.ff.de iur.doti.l.si ex lapidicinis. &.C. si cer.pe.l. si ex precio. &.j. de priuileg.cre.l.ij.§.paruíque. Sed argu.contra.ff. de pec.l.iij.§.sed & si filius. in fi.§. &.j. de noua.l.pe. & de re iu.l. Nesennius. in prin.&.ff.de neg.gest.l. diuortio. sed in hac vltima ex culpa vel dolo sequenti nascitur hæc actio nego.gest. in solidum. Accur.

i *Donationis.* in solidum.

k *Iudicati.* quæ dicitur in factum: vt.C.de rebus cre.l.actori.

l *Conueniri.* vt.j.de re iudi.l.Nesennius.§.fi.& no. post sententiam opponi peremptoriam. & sic est contra.C.sen. rescin. non poss. peremptorias. sed hic speciale, vt & in aliis casibus quos notaui.C.de iur.& fac.ign.l.j. & est ratio huius specialitatis, ne ex libera.&c.vt.j.de re iudi.ne ex liberalitate.&.ff. de ædil.edict.l. ad res.ij.respon. Accursius.

¶ Ratę donationes esse nõ possunt post crimẽ perduellionis[a] contractum: cũ hæredem quoque teneat, [b] etsi nondũ postulatus [c] vita decesserit.

Concessio ad vsum indeterminatum dicitur precarium, non donatio: & transit ad hæredes concedentis, & potest per eos reuocari. Pau.

XXXII. SCAEVOLA libro quinto Responsorum.

LVcius Titius epistolã talem misit: *Ille illi salutẽ. Hospitio illo, quãdiu volueris, vtaris* [d] *superioribus diætis omnibus gratuitò: idq; te ex voluntate* [e] *mea facere, hac epistola notũ tibi facio.* quæro, an hæredes eius habitationẽ ꝑ hibere possint? Respondit secundũ ea quæ proponerentur, hæredes eius posse mutare [f] voluntatem.

Ex causa donationis obstat priuilegiũ, ne quis condemnetur nisi in quantum facere potest: & post constitutam, & post rem iudicatam. Bartolus.

XXXIII. HERMOGENIANVS libro sexto Iuris epitomarum.

QVi id quod ex causa donationis stipulãti spopõderat, solui constituit: actione constitutæ pecuniæ nõ in solidum, sed in quãtum facere potest, cõuenitur. [g] Causam enim & originem cõstitutæ pecuniæ, non iudicij [h] potestatem prævalere placuit. Sed & condẽnatus ex causa donationis, [i] in actione iudicati [k] nõ frustra desiderat, in quãtum facere potest, conueniri. [l]

Si tibi do vt statim mihi restituas, non impeditur dominii translatio, si ex restitutione remaneo tibi obligatus. Pau.

¶ Ea lege donationis causa pecunia Titio numerata, vt statim donatori mutuò detur, non impeditur dominij translatio: [m] ac propterea iisdẽ nummis donatori creditis, nouũ dominiũ in his quæritur.

Distinctio. l. discretis. C. qui testa. face. poss. habet locum in contractibus inter viuos. Bartolus.

¶ Mutus & surdus donare non prohibentur. [n]

Exceptio mere personalis, quæ obstat deleganti, non obstat ei cui facta est delegatio. Bartolus.

¶ Si cum primus [o] tibi donare vellet, & tu donãdi secundo voluntatem haberes, primus secũdo ex voluntate tua stipulanti promiserit, perficitur [p] donatio: & quia nihil primus secundo, à quo conuenitur, [q] donauit, & quidem in solidum, non in id quod facere potest, condemnatur. Idque custoditur [r] & si delegante eo qui donationẽ erat acceptur⁹, creditori ei⁹ donator ꝑmiserit. & hoc enim casu creditor suũ negociũ gerit.

Patre patiente stipulari filium, perficitur donatio. Bartolus.

XXXIIII. PAVLVS libro quinto Sententiarum.

SI pater emancipati filij nomine donationis animo pecuniam [s] fœnerauit, eamque stipulat⁹ est [t] filius: ipso iure perfectam [esse] donationem, ambigi non potest. [u]

Quando sit ex causa remunerationis donatio, non eget insinuatione. Bartolus.

¶ Si quis aliquem à latrunculis vel hostibus [x] eripuit, & aliquid ꝑ eo [y] ab ipso accipiat: hæc donatio irreuocabilis [z] † est. nam merces eximij laboris appellanda est, quod contemplatione salutis certo modo [a] æstimari non placuit.

m *Translatio.* à donatore in donatarium, sed certe imò impeditur: vt.j.de solu.l.qui sic. quæ est cõtra. Solu. ibi de rigore: hic de æquitate: vt.ff.si cer.pe.l.si tibi.& facit.ff.e.l.j.§.item cum ipse.

n *Donare non prohibentur.* nec pacisci: vt.ff. de pact.l.item quia conuentiones. & intellige hoc cum infortunium est discretum: vel concurrit, casu tamen: quia si à natura sit simul & surdus & mutus, inter viuos donare non potest: [a] vt arg.C. qui testa. fa. poss.l.discretis.& facit.j.de act. & obli.l. in quibuscũque. Accursius.

o *Si cum primus.* propria nomina sunt primus & secũdus, vel appellatiua.

p *Perficitur donatio.* inter omnes personas: vt &.ff. eo.l.ij.§. cũ vero.

q *Conuenitur.* ex stipulatu. Accursius.

r *Custoditur.* vt in solidum teneatur delegatus. & facit.j. de re iudi.l. Nesennius. in prĩ. &.ff. de doli excep. pure.§. si eum. & de noua. si quis dele. & J. pen. & ff. eo.l.ij. circa prin. & l. in ædibus.§. pe.

SI *pater.*] *CASVS.* Pater suam propriã pecuniam nomine filij emancipati mutauit: & animo donãdi eundem filiũ passus est stipulari illam pecuniam sibi reddi. dicitur quòd donatio hæc tenet. [*SI QVIS.*] Dedisti mihi x. vt te captum ab hostibus extraheré, & extraxi. dicitur quòd hęc donatio irreuocabilis est, & quasi merces laboris mei videtur. Frã.

s *Pecuniam.* etiã suã.

t *Stipulatus est.* idem si nõ fuit stipulatus: vt.ff. si cer.pe.l. certi condictio.§. si nummos. Ac.

u *Non potest.* vt &.j. e.l.fi.§.fi.& ar.ff.e.l. donationes. §. species. & C. de iure do.l.ij.

x *A la. vel ho.* differunt enim: vt.j. de cap. l. hõstes. Accursius.

y *Pro eo.* id est quia eripuit.

z *Irreuocabilis.* etiã ingratitudine secuta. M. cum nec prætextu metus rescinditur: vt.ff. quod metus causa. l. metũ.§. sed licet. nisi ipsemet fraudem participauit: vt. C. quod metus causa. l. non interest. quæ est contra. & facit. ff. de neg. gest. l. nam & Seruius.

a *Certo modo.* à legibus taxato aliàs. s. vsque ad quingentos solidos. Mar. sicut enim homo non æstimatur: vt.ff. de ædil. edic. iustissime. sic nec quod salutis eius causa datur: vt hic.

A*Deum.*] *CASVS.* Manumisi Stichum. eidem epistolam mãdaui, in qua inter cætera hoc continebatur: cũ hoc sit quòd te manumisi: concedo tibi omne tuum peculium quicquid habes tam in nominibus quàm in rebus mouentibus: siue in numerato, id est in pecunia. tandem lapsu temporis eundem Stichum hæredem instituí in besse; Sempronium ex triente: nec de peculio Stichi aliquid dixi in testamẽto: nec iussi act. peculiares cedi Sticho. quæritur an actiones peculiares Stichus possit in solidum intentare contra debitores peculiares, an pro parte hæreditaria? & dicitur quòd pro parte hæreditaria tantum. & de hoc dic plene vt in glos. Accur. [*LVCIVS.*] Ego Sempronius proponens * in corde

BIU Cujas

in corde meo fundum donare Mæuiæ: antequam donem & tradam eum, obligaui pro cẽtum cuidam fœneratori, puta Lozolo Florentino: tandem eum fundum tradidi Mæuiæ ex causa dona. & in vacuam possess. fundi eam induxi. dicitur quòd donatio est perfecta, aut quòd Lozolus habet illum fundum obligatũ. Fran.

a *In nominibus.* id est actionibus.

b *In numerato.* in pecunia. Accursius.

c *An vtrisque.* id est vtrique.

d *Portionibus.* s. in nominibus. non enim per talem epistolã aliquid fuit quæsitũ liberto in nominibus. & est ratio: quia huius mandatum per epistolã mortẽ finitur: vt. C. de act. & obli. l. si quidẽ. &. ſ. de pecu. l. si Sticho. secus si fuissent cessæ, & sic facta procuratio in rem suam: vt. C. de dona. illam. vnde caute dicit concedere, non cedere. & sic no. cõcedo, sed non cedo, secundũ Bul. vel si diceres hic fuisse cessionem: dices nõ finiri morte. & quod dicit in fi. dic stricto iure, secus de æquitate, secundũ Ir. per. d. l. illam. & quia non est traditio, sed cessio esset loco traditionis: nõ dicitur nulla, quasi nudo pacto facta. Iteẽ est secũda ratio: quia tempore huius legis nõ fiebat donatio nudo pacto, sed ita, si interueniret stipulatio, vel traditio: quæ traditio in nominibus fieri nõ poterat: vt. j. de adquir. post. possideri. in prin. sed corporaliũ sic: quæ videtur fieri etiamsi apud libertum erant res tẽpore emissæ epistolę: vt. j. de adqui. re. do. qua ratione. §. interdũ. &. ſ. e. l. absenti. quod non sic esse potest in corporalibus. hodie autem hæc secunda ratio non obesset: vt. C. e. si qs argẽtũ. §. pe. Iteẽ nõ ob. contra quod signatur. C. de iur. dot. l. ij. quia ibi donatarius est stipulatus à nomine id est à debitore. Accursius.

e *Donauit.* quantum ad destinationem.

f *Obligauit.* quod vtpote dominus facere potuit iste donans.

g *Perfectam.* maxime ea ratione quia postea in vacuam possessionem induxit. sed & idem dicam & si hoc nõ fecisset. nam donatione facta, licet postea obliget, non reuocat eam per hoc: vt arg. C. de lega. l. iij. & insti. de lega. §. si rem suam. sed personaliter tantũ ageretur: vt. C. de dona. si quis argẽtũ. §. pe. &. C. de rei vin. l. seruum. sed videtur reuocari per obligationem: vt. ſ. de dona. inter virum & vxorem. l. cum hic status. §. si maritus. &. C. de do. inter virũ & vxo. l. si maritus. quæ sunt contra. Sol. illa odiosa, hæc fauorabilis. quod non placet, quòd illa sit odiosa: vt. ſ. de do. inter virum & vxo. l. si id quod. §. si quas. sed illa est sol. quia hæc tenuit ab initio, illa nõ. vnde facilius illa reuocatur q̃ hæc. sic potest notari ex duabus legibus. Nã præterito nato. i. illo qui iam est natus: ipso iure nõ tenet testamẽtũ: & etiã si decedat viuo patre, nõ cõfirmatur. Sed prẽterito posthumo valet testamentũ: & licet eius natiuitate rũpatur: si viuo patre decederet, recõuaff. Nouum.

Mandatum in rem suam ex causa donationis, morte finitur secundum hæc tempora. Bartolus.

XXXV. SCAEVOLA libro trigesimoprimo Digestorum.

AD eum quem manumiserat, epistolam misit in hæc verba: *Titius Sticho liberto suo salutem. Cum te manumiserim: peculiũ quoque tuum omne, quicquid habes tam in nominibus*[a] *quàm in rebus mouentibus, siue in numerato,*[b] *me tibi cõcedere, hac epistola manu mea scripta notum tibi facio.* eũdem libertũ testamento ex besse scripsit hæredem, Sempronium ex triente: nec peculiũ Sticho legauit, nec actiones præstari iussit. quęsitum est, vtrum in assem Sticho actio detur eorundem nominum, quæ in peculio habuit: an vtrisq;[c] hæredibus pro portionibus hæreditariis? Respondit, secundum ea quę proponerẽtur, vtrisque hæredibus pro hæreditariis portionibus[d] competere.

Per ignorantiam non reuocatur donatio: sed res transit cum sua causa. Bart.

VLucius Titius fundũ Mæuiæ donauit,[e] & ante traditionem eundem fundum post dies paucos Seio pignori obligauit,[f] & intra dies triginta Mæuiam in vacuam possessionem eiusdem fundi induxit. quæro an donatio perfecta sit? Respondit, secundum ea quæ proponerentur, perfectam[g] esse: verùm creditorem firmam pignoris obligationem habere.[h]

Conuentio per quam absenti quæritur actio: perficit donationẽ sicut traditio. Bart.

VAuia sub nomine Labeonis nepotis sui mutuã pecuniã dedit:[i] & vsuras semper cepit: & instrumenta debitorum ad Labeonem[k]** recepit: quæ in hæreditate eius[l] inuẽta sunt. quæro, an donatio perfecta esse videatur? Respõdit, cùm debitor Labeoni obligatus esset, perfectam[m] donationem esse.

DE MORTIS CAVSA donationibus, & capionibus.

TITVLVS VI.

Nota quòd ille qui donat causa mortis, vult quòd donatio non habeat effectum se viuente, sed demum eo mortuo viuente donatario. Paul. de Cast.

I. MARCIANVS libro nono Institutionum.

MOrtis causa donatio est cum quis habere se maulit,* q̃ eum cui donat: magísque eũ cui donat, quàm hæredem suũ.[n] Sic & apud Homerũ Telemachus donat Pereo.*

Licet ista lex ponat tres species donationis: possunt tamen reduci ad duas principales. Paul. de Cast.

II. VLPIANVS libro trigesimosecundo ad Sabinum.

IVlianus libro septimodecimo digestorũ tres esse species mortis causa donationum ait. Vnam, cũ quis nullo præsentis periculi metu cõterritus, sed sola cogitatione mortalitatis donat.[o] Aliam esse specié mortis causa donationum ait, cum quis imminẽte periculo commotus ita donat, vt statim fiat accipiẽtis.[p] Tertium genus esse donationis ait, si quis periculo mortis* non sic det, vt statim faciat accipientis: sed tunc demum,[q] cum mors fuerit insecuta.

Ista lex cum sequentibus declarat secundam speciem donationis, de qua in. l. præcedenti. Paul. de Cast.

a leſcit: vt instituidè exhæ. libe. in prin. & supra de iniusto testa. l. posthumus.

h *Habere.* quia transiuit cum sua causa: vt &. ſ. de pigno. ac. l. si conuenerit. §. si fundus. &. C. de distra. pig. l. si debitor. &. C. de don. inter vir. & vxo. l. si quidem. Accursius.

i *Pecuniam dedit.* s. nomine eius: & sic quæsiuit certi cõdic. directã: vt. ſ. si cer. peta. l. certi condictio. §. si nũmos.

k *Ad Labeonem.* i. ad Labeonis vtilitaté, & eius nomine, vt dixi, animo donandi.

l *Eius.* auiæ vel Labeonis.

m *Perfectam.* vt. ſ. eo. l. si pater. in prin. &. l. donationes. §. species. & argu. j. titu. j. l. mortis causa. §. Titia chirographa. &. ſ. de neg. gest. l. Nesennius. circa fin. vbi dicit, maxime si etiam in ratione &c. Sed argu. contra. ſ. e. nuda. sed hic non est nuda. Accursius.

DE MORTIS causa donationib⁹ & capionibus.

Dixit de donatione inter viuos, nunc de ea quæ fit causa mortis.

Mortis causa.] CASVS. Donatio causa mortis dicitur, quãdo id quod dono, volo magis habere pro me quàm eum cui dono: & magis eũ, quàm hæredem meum. Fran. Acc.

n *Quàm hæredem suũ.* vt &. j. e. l. senatus. §. j. & instit. de don. §. j. sed nonne hoc idem est in legato? Certe sic: vt. ſ. de condit. & demon. l. si quis eũ. vnde vt hic differat à legato, dic tradendo in vita, vel obligãdo se legatario. nam tunc est donatio causa mortis. at quando nullum istorũ est, dicitur legatum: ne attenta ratione huius. l. non differat à legato: vt plene no. infra eodem. l. Marcellus. §. Paulus.

o IVlianus. *Mortalitatis donat.* & hæc secundũ P. non reuocatur.

p I *Accipientis.* sed reuocatur eo conualescente: vt &. ſ. tit. j. l. j. §. item cum ipse.

q *Tunc demum.* Sic ergo actus morientis pendet. & sic est contra. ſ. communia prædi. l. fin. in fin. Solu. nec hic pendet. nam statim tenet donatio, sed dominij translatio suspenditur: vt & supra titu. j. l. ij. §. si pecuniam. at ibi non pendet teneat vel non. ex quo enim cedit dies legatæ seruitutis, statim certũ est cedat vtiliter, vel non: vtile sit legatum, vel non: quod non est si vnus socius imponat inter viuos seruitutem rei communi: vt in prin. l. receptum. & ideo ibi dicit actum viuentium suspendi, & non actum defunctorum.

Mortis causa.] CASVS. Ille dicitur donare causa mortis, qui timore infirmitatis & per consequens mortis donat: vel qui timet occidi ab hostibus, aut iturus per loca dubia timet mortem, & propter hoc donat. vel ætate confectus donat: vt quia adeo senex est vt quotidie expectet mortem. hæc enim omnia instans periculum demonstrant. &. h. d. hæc. l. cum tribus sequen. Fran. Accursius.

F iiij Valetudinẽ.

Moriẽtium actus an suspendi possint.

Flo. à Labeone.

Flo. vult.

Odysseæ sicut. 17. circa principiũ, cũ inquit, πείρατ' ἐπὶ τοῖσι φόνον καὶ κῆρα φυγόντα &c. vsque ibi, εἰδ' ἐκ ἐγὼ τούτοισι φόνον καὶ κῆρα φυγόντα &c.

Fl. motus.

BIU Cujas

a *Valetudinis.* præsentis.
b *Propinquæ mortis.* sperate subaudi ab hosti.&c.nō autem per valetudinem. & coniunge tres sequentes leges cum ista. Ad hoc autem pertinet attendere: quia statim cum est liberatus eo periculo cuius metu donauit, reuocata est donatio: vt ar.ff.si cer.pe. l.non omnis. &.j.e.l.si mortis causa.
c *Vt ætate cōfectus.* Acum sit adeo senex, quòd quotidie credat mori. Accursius.
d *Hæc enim. Periculū demonstrāt.* licet valetudo cessēt. Rogerius.
Si aliquis.] *CASVS.* Si aliquis commisit delictū, propter quod timet mori: & causa mortis donauit aliquid alicui, & postea fuit decapitatus: dicitur quòd reuocatur dona. prædicta: licet secus sit in donatióe simplici sine suspicione pœnę facta. Fran.
e *Donauerit.* timore pœnæ à iudice inferēdæ, vel alia ratione: vt supra de iniust.test.l.si quis filio ex.§.irritum. Accursius.
f *Vt imperfecta.* quia extrema cōfirmatio deficit. secus in ea quæ fit à viro in vxorē: vt.C. de donat. inter virum & vxo.l.res vxori.
g *Donationes.* inter vivos. Accursius.
h *Suspicione.* maxime subaudi: vt.ff. titu.j.l. post cōtractum. in fin. quę est contra: vel hoc determinat, vt si fiat in fraudem, non teneat. & plene dic vt ibi.
i *Pœnæ.* nisi sit crimē perduellionis.
Qui pretio.] *CASVS.* Hæres instituitus habitis.c. repudiauit hæredi. & sic peruenerunt bona ad substitutū vel agnatum defuncti. dicitur quòd hæres repudians illa.c.quæ habuit ob hoc, videtur causa mortis capere. Item seruus in testamēto domini iussus esse liber si dederit mihi.x.& dedit: videor illa.x.causa mortis capere. Item si relictū est tibi legatum puta fundus à testatore, si dederis.x.mihi,& dedisti: videor illa.x.capere causa mortis. & intellige in omnibus supradictis exemplis quòd videor capere illud lucrum causa mortis testatoris. Item si pater causa mortis filij sui donauit mihi. x. vel causa mortis cognati: videor causa mortis capere. sed si donauit pater causa mortis filij sui mihi.x. hoc pacto, vt si conualescat filius, ei donanti reddā: tunc demum dicitur quòd hæc donatio tenet. Fran.
k *Hæreditatem.* scilicet sibi delatam.
l *Prætermisit.* id est repudiauit
m *Videtur.* aliud est mortis causa donatio, quæ à defuncto quādoq; traditur, vel permittitur: vt.ff.l.j. aliud mortis causa capio, quæ ab alio datur: vt patet per hæc exēpla.&.j.eo.l.mortis causa capitur.&.l.mortis causa capimus. Item prima semper ex voluntate: hæc quandoque etiam sine voluntate: vt hic patet:&.j.e.l.si mulier.& tunc nō habet locum Fal. aliàs quando ab hærede, sic: vt.C.ad.l.Fal.l.pe. Accursius.
n *Statulibero.* qui pro libertate præstat: vt supra tit.j.l.quæ statuliberi. &.j.eo. quod conditionis.&.l. quod statuliber. & ad.l. Fal.l.id quod.

IIII. PAVLVS libro septimo ad Sabinum.

MOrtis causa donare licet, non tātum infirmæ valetudinis [a] causa: sed periculi etiā propinquæ mortis, [b] vel ab hoste, vel à prædonibus, vel ab hominis potentis crudelitate, aut odio, aut nauigationis ineūdæ,

IIII. GAIVS libro primo rerum cottidianarum siue aureorum.

AVt per insidiosa loca iturus,

V. VLPIANVS libro secundo Institutionum.

AVt ætate confectus. [c*]

VI. PAVLVS libro septimo ad Sabinum.

HAec enim omnia instās periculum † demonstrant. [d]

Donatio causa mortis, etiam facta ante crimen commissum, & non cogitatione crimini: secuto crimine, & etiam condemnatione, rescinditur. Pau.

VII. VLPIANVS libro trigesimo secundo ad Sabinum.

SI aliquis mortis causa donauerit, [e] & pœna fuerit capitis affectus: remouetur donatio, vt imperfecta: [f] quamuis cæterę donationes [g] sine suspicione [h] pœnæ [i] factæ valeant.

Quicquid occasione mortis alterius capitur: causa mortis capio nuncupatur. Bar.

VIII. IDEM libro septimo ad Sabinum.

QVi pretio accepto hereditatem [k] prætermisit [l]: siue hæreditas ad substitutum peruentura sit * ab eo, siue ab intestato successurum: mortis causa capere videtur. [m] Nā quidquid propter alicuius mortem obuenit: mortis causa capitur. quam sententiam & Iulianus probat: & hoc iure vtimur. Nā & quod à statulibero [n] conditionis implendæ causa capitur, vel à legatario mortis causa accipitur, & quod pater dedit propter mortem filij [o] vel cognati: mortis causa capi [p] Iulianus scripsit. Denique & sic posse donari ait, vt si conualuerit, [q] recipiat. [r*]

In hac.l. in glossa ibi, vel hic iunge ambas istas: & dic quòd aut loquitur in donatione causa mortis: & illa non potest fieri ei qui est capax legati. Pau.

IX. PAVLVS libro tertio ad Sabinum.

OMnibus [s] mortis causa capere permittitur, qui scilicet & legata accipere possunt.

Donatio causa mortis potest substitui. Bar.

X. VLPIANVS libro vicesimoquarto ad Sabinum.

EI cui [t] mortis causa donatū est, posse substitui constat in hunc modum, [u] vt promittat alicui, si ipse capere non possit, vel sub alia conditione. [x]

XI. IDEM libro trigesimotertio ad Sabinum.

MOrtis causa filij sui pater rectè donare [y] * poterit etiā constāte matrimonio filij.

Mortis causa capi dicitur id quod capitur occasione mortis alterius, etiam si illicite & per calumniam, & prater voluntatem defuncti. Pau. de Cast.

XII. IDEM libro quadragesimoquarto ad Sabinum.

SI mulier ventris nomine per calumniam, vt in possessionem mitti desideret, pecuniam accepit, [z] fortè dum substituto patrocinatur, vt institutum alia condit. puta si nauis ex Asia venerit. Fran. Accursius.
t *Ei cui.* aliàs incipit, ei cui.& aliàs, si cui. Accursius.
u *In hunc modum.* per stipulationem ergo fit substitutio. sed an aliter, dixi. C.eo.l.j. Accursius.
x *Conditione.* præterquam illa, si donatarius substitutus voluerit, quæ legatario imponitur: vt.ff.de leg.j.l.si ita.§.j.& de cōdit. & demōstra.l.si ita expressum. Ex quo enim stipulatur: iā agnoscit. sed in legato secus: in quo non oportet quòd stipuletur.
Mortis causa.] *CASVS.* Pater potest donare nurui, id est, vxori filij sui, causa mortis filij. Fran. Accursius.
y *Donare.* nurui: vt bene cōueniat sequentibus. & facit.ff.eo.l. qui pretio. in fi.& quod ibi not.
Si mulier.] *CASVS.* Quidam erat institutus,& datus erat substitutus. nunc substitutus dedit pecuniam vxori testatoris: vt illa diceret se prægnātem, & peteret se mitti in possess. bonorum defuncti nomine ventris: vt sic interim institutus forte decederet: & sic substitutus haberet bona. postea illa non apparet prægnans. pecuniam quam accepit à substituto, dicitur capere causa mortis defuncti. Fran. Accursius.
z *Acceperit.* à substituto. Io. Et quando dicitur facere per calum. habes.ff.si mu. ven.no.l.j.§.per calumniam. & efficitur infamis, si pronuncietur per calum. in possessionem missa: vt.ff.de his qui no.infa.l.notatur.&.l.seq.

o *Filii.* ad hoc facit.j.e.l. mortis causa filij.&.C.e.l.nec fratris.
p *Mortis causa capi.* quo etiam casu ad confirmationem donationis vtriusque mortem exigamar.ff.de dona.inter vi.& vxo.l. cum hic status. §. oratio non solum.&.§.in hac.&.l. mortis suæ causa. &.l.si eum.§.ex quibus. &.C. de don.inter vi. & vxo.l.si vt ponis. vel hic sufficit solius filij vel cognati mors: cum donator nō possit solus reuocare: vt. C.e.l. nec fratris.
q *Si conualuerit.* scilicet filius.
r *Recipiat.* scilicet is qui donat, tūc demum, subaudi. ad quod facit infra.j.e.l. si alienā.§. Marcellus.
Omnibus.] *CASVS.* Ei cui potest legari, ita q̄ capiat legatum: potest & mortis causa donari. Fran. Ac,
s *Omnibus.* & his demum: vt & infra eo.l. senatus.& insti.eo.§.j. vbi dicit quòd assimilantur legatis. Sed cōtra.ff.de condit. & demonstr.l. Mæuius. vbi non capaci debet dari, sed ibi de mortis causa capione, hic de mortis causa donatione. Vel hic etiā de mortis causa capione. Sed ibi accipit non capax, hic vero non capit: quod aliud est: vt infra de verborū significatione.l. aliud est. hoc autem, an sit capax, tempore mortis inspicitur: vt infra eo.l. in mortis. Accursius.
Ei cui.] *CASVS.* Si dono alicui aliquid causa mortis: an possim ei substituere, quęritur? dicitur quòd sic hoc modo quòd illum quem volo substituere, faciā stipulari à donatario sibi illud donum donari, si contingat donatariū nō posse capere: vel sub aliqua

Mortis causa donatio, & mortis causa capio differunt.

BIU Cujas

a *Ratione.* vt moriatur antequã adeat, vel efficiatur nõ capax.
b *Mortis causa.* id est occasione mortis: non autem est donatio causa mortis: & non poterit hoc casu Fal. detrahi: vt no. ff. eo. l. qui pretio. facit. j. eo. l. eum qui.

Si alienam rem.] *CASVS.* Donaui tibi rem alienam causa mortis: & eã tu vsucepisti. dicitur quòd si conualescо, reuocabo illã rem à te cõdict. ob causam, vel sine causa.

[*MARCELLVS.*] Dicitur quòd in dona. causa mortis possunt apponi pacta quæ sunt extra naturam donationum: vt si dicatur vt valeat donatio morte donantis: siue decedat ante eũ ille cui donatur, siue post: seruabitur quod dictum est. Item si est dictum vt reddatur quandocunque donantem pœniteat: tenet quod dictũ est. Item si est dictum, quòd nõ aliter reddatur, nisi eum cui donatur, cõtingat prius mori: & hoc seruabitur. Vltimo dicit: pone q donatũ est causa mortis: & hoc pacto, quòd nullo modo reuocetur quod factum est: dicitur quòd valet hæc donatio. Fran. Accur.

*Flo. iam.

c *Conualuero.* condic. ob causam, vel sine causa condicam: vt & infra eod. l. senatus. §. j. & l. quod mortis. & supra de condict. indeb. l. indebiti. §. j. & vtar accessione sui temporis cõtra dominum si à me petat. argu. infra de adquir. possess. l. Pomponius. §. in dote. & facit infra eod. l. qui alienam.

*Flo. repetitio, id est, nec si conualuerit qui dẽ donator. nec habetur vex, reuocabitur.

d *Marcellus notat.* esse verum quod sequitur.
e *Quæstiones.* quia aliquid potest agi extra naturã donationis per pactum. & facit supra tit. j. l. Aristo. Accursius.
f *Omnimodo.* etiam donatario præmoriente.
g *Voluntate.* id est hoc actum fuit, quòd si mutaret voluntatem, esset res restituenda, & non aliter. Accursius.
h *Prior.* quàm ille qui donat. Accursius.
i *Qui acceperit.* Sed an tunc potest pœnitere? innuit quòd nõ. ar. ff. de le. j. si mihi & tibi. §. j. sed dic contra, si modò totius primæ voluntatis pœniteat: vt arg. ff. de leg. iij. si quis. in prin. & de codicil. l. diui. §. licet. Accursius.
k *Nullo casu.* sed tunc non erit mortis causa donatio, sed inter viuos: vt. j. eo. l. vbi ita. & facit. j. eo. l. senatus. §. mortis.
l *Reuocabitur.* alias deest istud reuocabitur.

Si mortis.] *CASVS.* Donatus est fundus Titio causa mortis, & traditus: tandem Titius in hoc fundo fecit expensas necessarias, vel vtiles: postea reuocata fuit donatio, forte donatore pœnitente, vel alio iusto modo: & sic donans petit fundum à Titio sibi restitui rei vindi. dicitur q Titius nõ cogitur reddere fundum, nisi expensæ quas fecit in fundo, ei reddantur. Fran.
m *Vindicãtes.* donator & eius hæredes: cũ donatio sit reuocata.
n *Earum.* impensarum. Sed nunquid fiet cõpensatio cum fructibus? respon. sic: vt. ff. de rei vin. l. emptor. & l. sumptus. & ar. j. de reg. iur. in eo quod.

Marcellus notat.] *CASVS.* Sicut filiusfamil. miles potest testari: ita & donare causa mortis. Vltimo dicit, quòd donatio causa mortis est redacta ad similitudinem legatorũ. Fran. Accursius.
o *Marcellus notat.* esse verum quod sequitur.
p *Liberam.* qualitercunque velit, etiam omissa solennitate iuris: vt. C. de testa. mili. l. milites.

XV. IDEM libro vicesimoseptimo Digestorum.

MArcellus notat. o Cum testamento relinquendi cui velint, adepti sint filiifamilias milites liberam p facultatem: q credi potest ea etiam r remissa, s quæ t ** in donatione mortis causa fieri debent.

Donata, & legata, æquiparantur. Bart.

Paulus notat: u hoc & constitutum est: & ad exemplum legatorum, mortis causa donationes reuocatæ sunt. x

B

XVI. IDEM libro vicesimonono Digestorum.

MOrtis causa y donatio etiã dum pendet an conualescere possit donator, reuocari potest. z

Non valet donatio causa mortis vltra vires hæreditatis. Bartolus.

XVII. IDEM libro quadragesimoseptimo Digestorum.

ET si debitor consiliũ a creditorum fraudandorũ non habuisset: b auelli c [tamen] res mortis causa ab eo donata debet. Nã cũ legata ex testamento C eius qui soluẽdo non fuit, omnimodo inutilia d sint: possunt videri etiam donationes mortis causa factæ rescidi debere: quia legatorum instar obtinent. e

Potest quis donare causa mortis suæ & alterius. Bartolus.

XVIII. IDEM libro sexagesimo Digestorum.

MOrtis causa capimus non tunc solùm, cùm quis suæ mortis causa nobis donat: sed & si propter alterius mortem

q *Facultatem.* de castrensi, vel quasi.
r *Etiam.* quæ de solennitate aliàs exiguntur in filiosa. puta de consensu patris. Item quòd possit capere donatarius, licet tempore mortis inueniatur non capax. Item de quinq; testium præsentia: qui aliàs exigũtur: vt. j. eo. l. tam is. §. j. & l. in mortis. & C. eodem. l. fina. & facit. ff. eo. titu. l. filius. in fin. ité. j. de reg. iur. l. nõ debet cui qd plus est &c.

*Flo. quæ donationes mortis causa fieri prohibent.

s *Remissa.* i. permissa sine solennitate fieri.
t *Quæ.* aliàs, quæ etiã in donatione. Accur.
u *Paulus notat.* esse verũ quod sequitur. Acc.
x *Reuocatæ sunt.* id est redactæ: vt &. j. e. l. si debitor. & l. illud. & ff. eo. l. omnib⁹. & C. eo. l. fin. Differunt tamen in quibusdam: a vt ecce filiusfa. causa mortis donat, nõ legat etiã cõsentiente patre: vt. j. eo. l. tam is. Ité hę quãdoq; à defuncto, quandoque ab hęrede: legatum semper ab hærede: vt institu. de le. §. j. sunt & aliæ differentiæ quas no. vt insti. e. §. j. Ité in donatione obligat donatarius ad reddendum rationem possessionis: nõ in legato.

a Legatum & mortis causa donat. conueniunt & differũt. Tu vide meliõ quàm alibi in. l. seniũ. §. fi. C. qui test. fa. pos. & in. l. Stichũ qui meus erit. ff. de le. 1. & ff. l. cum hi. in prin. & ibi B. de transact.

MOrtis causa.] *CASVS.* Si aliquis donauit causa mortis suæ: potest reuocare. Fran. Accursius.
y *Mortis causa.* aliàs §. idem Paulus. & aliàs incipit lex, mortis causa.
z *Potest.* per pœnitentiam. Item & per hoc quòd præmoriatur donatarius: vt &. ff. si cer. pe. l. non omnis. in prin. Sed argu. contra. ff. de redhibitoria. l. bouem. §. fin.

D

ET si debitor.] *CASVS.* Debitor multorum donauit Titio causa mortis fundum. dicitur quòd creditores reuocabunt istum fundum sicut & si legasset. & hæc sunt vera, etiam si non in fraudem creditorum hoc fecit: dum tamen hoc eis noceat. Fran. Accursius.
a *Et si debitor consilium.* quod est ex animo: vt. j. de regu. iur. l. fraudis.
b *Non habuisset.* cum donaret causa mortis.
c *Auelli.* à donatario.
d *Inutilia.* vt &. C. de leg. l. si vniuersæ. &. ff. de hære. instit. l. ex facto. §. vnde scio. &. ff. ad le. Fal. l. in ratione. §. quod vulgo. & ad Trebel. l. j. §. si is qui quadraginta. &. ff. si cui plusquam per. l. Fal. l. j. §. in quibus. & C. de testa. mili. l. in testamento. & idem ergo in donatione causa mortis: vt hic, &. ff. si quid in frau. pa. l. j. §. j. nam & aliàs in titu. lucratiuo etiã inter viuos sufficit solus euentus: vt. j. quæ in frau. cre. l. qui autem. §. hoc edicto. &. §. similique modo. & facit ad hoc. j. quæ in frau. cre. l. omnes. §. Lucius. & C. qui manu. non poss. l. j. & l. fi. & quando exigatur fraus vel euentus, plene dic vt no. instit. de act. §. item si quis.
e *Obtinent.* vt &. ff. eo. l. Marcellus. §. Paulus.

Mortis

BIU Cujas

Mortis causa.] CASVS. Mortis causa videor capere, siue mihi dones causa mortis tuæ: siue causa mortis alteri⁹: puta, si donasti mihi fundum causa mortis filij, vel fratris tui, vel similis: hoc acto vt si conualescat ille ob cuius mortem erat donatum: reuocetur donatio. aliàs non reuocetur. [*SI DONATVRVS.*] Tu volens mihi donare decē causa mortis, debitorē tuū in decem delegasti pro me creditori meo me volente. dicitur quòd tantū videtur mihi donatū inquātū sum liberatus à creditore meo, etiam si delegatus non sit soluēdo. si autē ego fui stipulatus à debitore tuo quod tibi deberet, mihi dari te patiēte hoc fieri animo donādi: mortis causa mihi tantum videtur donatum, inquantum est soluendo iste debitor. vnde si tu donans consensisti: & sic vis reuocare donati. à me: intātum teneor, vt cedam act. quā habeo contra istum debitorem. [*TITIA.*] Titia habens debitores & instrumēta de eis, existens infirma dedit instrumenta Ageriæ hoc pacto, vt si conualescēret Titia, reddat sibi instrumenta: si verò contingat eā mori, instrumenta det causa mortis debitoribꝰ. dicitur ꝙ hæc talis donatio tenet: & Mæuia filia hęres Titię nō potest reuocare. [*QVI HOMINEM.*] Donasti mihi causa mortis seruū tuum, qui fecerat alicui delictum: vel quem alicui obligaueras. dicitur quòd tantum videris donasse, quantum talis seruꝰ possit vēdi. idē in fundo obligato quem mihi donas causa mortis. Fran. Accursius.

† *Iuxta huius. l. dictū, quæro, an donatio facta vt post mortem habeat, dicatur de futura successione: Bal. in l. licet. C. de pac. hoc late ꝓsequitur & Oldra. consilio cxxxix.*

* *Flo. conditione*

a *Alteruter eorum.* cuius intuitu donatur. & facit. ff. eo. l. qui pretio. in fi. & quod ibi no. & quod etiam in prin. eiusdem. l. dixi.

b *Delegaueris.* iussu meo. Accursius.

c *Liberatus.* etiam si non sit soluendo delegatus: quia bonū fecit nomen qui accepit: vt. ff. man. l. inter. §. abesse. &. ff. de fideiuss. l. qui debitorem. &. ff. eo. l. mortis causa. §. Iulianus. &. §. fin. in fi. &. ff. ad leg. Falcid. l. Nesennius. §. fina. &. l. quærebatur.

d *Ab eodem.* debitore tuo: vt. ff. Accursius.

e *Stipulatus fuero.* cum eum mihi delegares, volens mihi mortis tuæ causa donare: vt &. ff. e. l. mortis causa. §. fi. in prin. Accursiꝰ.

f *Conditione.* ob causam, vel sine causa: vt. ff. eo. l. qui mortis. &. l. senatus. §. j. &. ff. si cert. peta. l. non omnis. in prin. Accursius.

g *In factum.* generali, quæ datur alia deficiente: de qua dicitur C. de sac. san. eccl. l. sancimus. & hoc si dicatur non competere sine causa. Accursius.

h *Donatura illis.* causa mortis: quia mortis statim fecit mentionem: alioquin præsumetur donatio inter viuos: vt. ff. e. l. Seia. §. fi. &. ff. de dote præle. l. Seia. Accursius.

i *Decessisset.* Titia. Accursius.

k *Illis.* debitoribus. Accursius.

l *Petat.* cum sit hæres. Accursius.

m *Pacti.* vt &. ff. de pactis. l. Labeo. &. C. de remiss. pig. l. creditorem. & argu. ff. de leg. j. l. seruum. §. eum. &. C. de dona. l. j. &. j. eodem. l. auunculo. &. C. de Lati. liber. tol. §. ille.

n *Doli mali.* quæ generalis est: vt. j. de do. excep. l. ij. §. generaliter. &. ff. de lib. leg. l. iij. ij. respō. sed videt finiri morte huiusmodi mandatum: & sic eos non liberari: & sic est contra. j. de solu. l. fina. ij. respon. Solu. hic donauit post tempus: ibi mandauit: vel hic iam erat in possess. cui dare debuit: ibi non. vel verius dic, hic fuit collatum mandatum post mortē: quo casu non finitur morte: vt &. ff. man. l. si verò non. §. fina. ibi mandauit vt solueret in vita: & mādatarius soluit post mortē meā: & sic verba post mortem determinant ibi verbū soluitur &c. vt & ibi nota. & facit. ff. titu. j. l. hoc iure. §. si quis dederit. Accursius.

o *Potuisset.* homini scienti eius conditionē. & sic. ff. ad le. Fal. l. in quantitate. §. magis. & l. quærebat. circa prin. &. ff. de condic. fur. l. si seruus. Accursius.

p *Vt pretium.* quanti posset vendi sic obligatus: & hoc quando luitio non pertinet ad hæredem. quod qū fit, dic vt dicit in legato: vt supra de leg. j. si res obligata.

Si filiofami.] CASVS. Si filio Titij donauit rē causa mortis meę: & conualescam: repetā quod donauit ab ipso Titio, act. de peculio. Sed pone quòd ipsi Titio donauit causa mortis meę: & ipse dedit se postea in arrogationē. dicitur ꝙ si conualescā, repetam ipsam rē: secus autē esset si Titius rem sibi donatam causa mortis alij dedit. nam ego petam à Titio non rem, sed eius pretium. Fran. Ac.

q *De peculio.* id est cō dictione sine causa in peculio. sed & si proponat vtilem in rem, quod potest: vt. j. eo. l. si mortis. &. l. quæ mortis. conuenit patrem, vt quemlibet possidentem. & facit ad ista. ff. de peti. hæredi. l. si à domino vel à patre. in princi. &. §. j.

r *Repetitur.* i. rē ipsam donator repetit. non tñ ideo dico ꝙ arrogator teneat de peculio ex ante gesto: vt. ff. de pecu. l. in arrogatorē. & insti. de acqui. per arro. §. fi. nā res ipa non videtur esse in peculio: vt supra de pecul. l. deposui. in princi. &. §. j. item facit bene. ff. de capi. demi. l. tutelas. §. pen.

s *Sed pretiū.* imò videtur ꝙ rē: quia ea est in obligatiōe, nō pretiū: vt. j. de ver. oblig. l. si seruū stipulatus fuero. §. fin. &. l. eū. §. fi. sed certe bene cōdicet pretiū: quia illud necesse habet dare, cū ia rem dare nō possit: licet ipsa res sit in obligatione: vt. ff. de cōstitu. pe. l. ꝓmissor. &. ff. de cōdi. fur. in re furtiua. &. C. de cōpē. l. fi. in prin. idē erit in seruo manumisso: vt. j. eo. l. si is cui. vel forte fauore libertatis nō erit seruꝰ in obligatiōe: sed pretiū tm: vt argu. C. de his qui à nō do. l. j. Item ad hoc ꝙ dicit rē nō posse cōdici, sed pretiū: est cōtra. j. eo. l. illud. §. Iul. scribit si quis. solu. vt ibi. Item quare hic secus, quàm in superiori proxi. rñ. vbi repetitur res? Respon. quia supra rem potest præstare: & ideo ad eam præcise tenetur: hic non: vt. ff. de rei vin. l. qui restituere.

Ei qui.] CASVS. Legaui tibi fundum, si decem dedisses hæredi meo: nunc non potes capere, nisi dimidiam fundi forte ꝓpter Falci. vel quia eras filius naturalis defuncti. dicitur quòd ex quo non potes habere nisi dimidiam fundi: & dimidium grauaminis sustinebis: & sic dabis tantùm quinque. Fran. Ac.

t *Poterat.* puta filio naturali: qui quantum capere possit, habes C. de na. li. authen. nunc liberi. & authen. licet. vel in eo cui per Falci. subtrahitur, potes ponere vt. C. eo. l. ij. & facit bene ad. l. istam

Mandatum quod confertur post mortē, non finitur morte. Bar.

Titia chirographa debitorū suorum Septitij & Męuij donatura illis, h Ageriæ dedit: & rogauit eā, vt ea si decessisset, i illis k daret: si cōualuisset, sibi redderet. morte secuta, Mæuia Titiæ filia hęres extitit: Ageria autem vt rogata erat, chirographa Septitio & Mæuio suprascriptis dedit. quæritur, si Mæuia hæres summam quæ debebatur ex chirographis suprascriptis, petat, l vel ipsa chirographa: an exceptione excludi possit? Respondit, Mæuiam vel pacti m conuenti, vel doli n mali exceptione summoueri posse.

Res tantum valet, quantum vendi potest scienti eius conditionem, & recipienti in se periculum rei. Bartolus.

Qui hominē noxæ nomine, vel aliàs obligatū, mortis causa acceperit: tantū accepisse intelligēdus est, quanti is homo venire potuisset. o Idē in fundo qui obligatus est, obseruari poterit, vt pretium p excutiatur.

Contra patrē naturalē datur actio de peculio: cōtra arrogatorē, vtilis vindicatio: & cū res nō potest restitui, ꝑtiū cōdicitur. Bar.

XIX. IDEM libro octogesimo Digestorum.

SI filiofamilias res mortis causa fuerit donata, & conualuisset donator: actionē de peculio q cū patre habet. At si paterfamilias cū mortis causa donationē accepisset, in adoptionem se dederit, res ipsa à donatore repetitur. r Nec huic similis est is, qui rē quā mortis causa acceperat, alij porrò dederit. nam donator huic non rem, sed pretium s eius condiceret.

Dandum causa conditionis implendæ, minuitur legato. Bartolus.

XX. IDEM libro primo ad Vrseium Ferocem.

EI qui nō amplius parte capere poterat, t legatus est fundus, si decem dedisset hæredi. non totam summam is dare debet vt partem fundi haberet,

a *Intelligi ista secunda illa, secunda Bal. hic.*

BIU Cujas

istam.ſ.de condit.& demon.l.qui hæredi.§.pe.&.§.fi.&.l. Plautius.§.item reſcinditur.&.l. ſed & ſi hoc.&.ſ. ad Trebel.l. Lucius.§.hæres.& ad.l.Fal.l.in ratione.§.ij.

Evm qui.]*CASVS.* Hæres inſtitutus nolens adire hæreditatem,accepit decem à legatariis,vel à creditoribus hæreditariis,ad hoc vt adiret:& adiuit. dicitur ꝙ hæc decem videtur habere cauſa mortis,& ſubaudi,teſtatoris.Fran.

a *Accepiſſet.* à creditoribus, vel legatariis: cum legata non valerẽt hæreditate nõ aditaivt inſti.ad le. Falci. §.ex diuerſo.

b *Capere.* latius patet mortis cauſa capio, q̈ mortis cauſa donatio. Ir. vt dixi.ſ. eo.l. qui pretio.Accurſius.

In mortis.]*CASVS.* In donatione cauſa mortis inſpicitur tempus mortis donatoris: vt ſi tũc donatarius ſit capax, ſatis ſit:licet tẽpore donationis nõ eſſet capax:vt quia forte tunc captus ab hoſtib⁹ erat: vel alia de cauſa. Fran.Accurſius.

c *Sed mortis.* vt quia in poteſtate hoſtiũ erat,qui tempore mortis redierit, ſecundum Azo. Idem in legato: ar.j.de iu.fiſ.l. non intelligitur.§.quando.& ſ.de le.preſtan.l.interuenit. & de le.iij.l. ſi deportati ſeruo. Alij dixerunt,& tẽpore facti teſtamenti:arg.ſ.de reg.Cato.l.j.& de reb. du.l.ſi cognatis.ſed nõ placet:quia reg. Cato. locum non habet quãdo ex perſona legatarij tantum deficit legatum: ſed cum propter rem ipſam, vel perſonam legantis,vel legantis & legatarij mixtim.in hæreditate autem quãdoque tria tempora,quãdoque etiam vnum ſpectatur:vt not.inſti.de hære.quali.& dif.§.in extraneis.Item no.hic R.idẽ eſſe ecõtra an quis poſsit donare:arg.ſ.de leg.iij.l.j.§.ſi fili⁹.Ac.

Regula Catomana quãdo locũ habeat.

Si filiofamilias.]*CASVS.* Donaui filiofamilias fundum cauſa mortis.tandem deceſsit hic filius me viuo.dicitur quòd donatio eſt extincta:niſi contemplatione tui patris eſſet facta.tunc enim mors patris,non filij,ſpectatur ad hoc vt extinguatur donatio. Vltimo dicit, ea quæ dixi in filio donatario: habent locũ in ſeruo donatario. Fran.Accurſius.

d *Competere.* aliter in vſufru.vt.C.de vſufru.l.fina. vel ibidem etiam hoc diſtingui poteſt: ſed loquitur ibi cum incertum eſt cuius contemplatione relinquit.licet huic ſolutioni videtur repugnare finis illius.l.vbi dicit:cum plerũque veriſimile ſit &c.

e *Miniſterio.* ſic.ſ.quod iuſſu.l.fina.in prin.& inſtitu.quod cum eo.in fine.Accurſius.

f *Eius.* ſcilicet filij.

g *Quæratur.* nam eodem modo diſtinguitur cuius contemplatione.& ſic intellige.j.eo.l.ſi.Accurſius.

Qvod debitori.]*CASVS.* Tenebaris mihi act.temporali,puta redhibitoria.exiſtẽs infirmus liberaui te per accep. cauſa mortis.dicitur ꝙ ſi conualeſcã: condicã à te quod mihi debes.nec inſpicitur quantum tempus interim cucurrerit. Fran.Accurſius.

h *Liberato.* id eſt liberando, ſi acceptilatio non interueniſſet: vt quia redhibitoria tenebatur. nunc autem, cum ſit acceptilatione ſublata:non poteſt actio plus tempore tolli.

i *Abitum.* id eſt receſſum.

ſed partem dumtaxat pro rata qua legatum conſequitur.

XXI. IDEM libro ſecundo ad Vrſeium Ferocem.

EVm qui vt adiret hæreditatem,pecuniã accepiſſet:[a] plerique(in quib⁹ Priſcus quoque)reſponderunt,mortis cauſa eum capere.[b]

Capacitas vel incapacitas donatarii inſpicitur tempore mortis: non tempore donationis.Pau.de Caſt.

XXII. AFRICANVS libro primo Quæſtionum.

IN mortis cauſa donationibus non tempus donationis, ſed mortis[c] intuendum eſt, an quis capere poſsit.

In donatione facta filiofamilias inſpicitur cuius cõtẽplatiõe ſit facta donatio. B.

XXIII. IDEM libro ſecundo Quæſtionum.

SI filiofamilias mortis cauſa donatum ſit, & viuo donatore moriatur filius, pater viuat:quæſitum eſt,quid iuris ſit? Reſpondit, morte filij conditionem competere,[d] ſi modò ipſe potius filio,quàm patri donatur⁹ dederit.alioquin ſi quaſi miniſterio[e] eius pater vſus ſit: eius[f] patris mortem ſpectandã eſſe. Idq; iuris fore & ſi de perſona ſerui quæratur[g].

Qui eſt liberatus acceptilatione: non poteſt vti præſcriptione, qua vteretur ſi liberatus non eſſet.Bartolus.

XXIIII. IDEM libro nono Quæſtionum.

A k *Eãmque.* ſcilicet priſtinam obligationem.Accurſius.

l *Dicimus.* quæ erit perpetua: argu.ſ. de conſtitu. pecu.l.item illa.§. quod adiicitur. & facit ad iſtam tranſlationem ſupra de condic.ob cau.l.ſi quis accepto tulerit.& de condi.fur.l.parui. & ſupra manda.l.qui negotia.

QVod debitori acceptũ factum eſſet mortis cauſa: ſi conualuerit donator, etiam tempore liberato[h] ei poteſt condici. nãque acceptilatione interueniente, abitum[i] [eſt]ab iure priſtinæ obligationis:eamque[k]*in huiuſmodi cõ dictionẽ trãſfuſam[dicimus.][l]

Sicut poſſunt fieri codicilli ex teſtamento.i.facto teſtamento, & etiam ab inteſtato.i.non facto teſtamento, ita & donatio cauſa mortis.Pau.

B

XXV. MARCIANVS libro nono Inſtitutionum.

TAm is qui teſtamentum facit,quàm qui non facit,[m] mortis cauſa donare poteſt.

Filius poteſt donare cauſa mortis patre volente.Bartolus.

FIliusfamilias qui non poteſt facere teſtamentum, nec volũtate patris:[n]tamen mortis cauſa donare patre ꝑmittẽte poteſt.

Ad confirmationẽ huius donationis ſufficit donatorem non ſuperuiuere donatario. Bartolus.

XXVI. IDEM libro ſecundo Regularum.

C

SI hi qui inuicem ſibi mortis cauſa donauerũt,pariter deceſſerunt,neutrius hæres repetet: quia neuter alteri ſuperuixit.[o] Idẽ iuris eſt ſi pariter maritus & vxor ſibi donauerũt.[p]

Conuentio contra ſubſtantiam cõtractus facit conuentionẽ in alium contractũ tranſire, ſi verborum ſignificatio patitur. Bart.

TAm is.]*CASVS.* Dicitur ꝙ donare poteſt qs cauſa mortis,ſiue faciat teſtamẽtum,ſiue non.[*FILIVSFAMILIAS.*] Filiusfa.non poteſt teſtari etiam patre volẽte:donare tamen cauſa mortis poteſt patre volente.Fran.Ac.

m *Non facit.* de facto. de iure autẽ facere poteſt.ſic.ſ.de iu.codi.cõficiuntur.§.j. ſi autẽ de iure non poſſet teſtari, nec donare cauſa mortis poteſt:argu.ſ.de iu. codi.l. diu⁹ Seuerus.§. pe.niſi eſſet filiusfami. vt ſtatim ſubiicit.

n *Patris.* vt & inſtit. qui. non eſt permiſ.fa. teſt.in prin.&.ſ.de teſta.l. qui in poteſtate. &.C.qui teſta.fa.poſ.l. iij.in fin.&.l. ſi tamen &c.vt ſubiicit.&.ſ.tit. j.l.fili⁹.§. pari ratione. ſed non legare,etiã patre permittẽte: vt.ſ.de lega.j.l.ij.& eſt ratio, quia legata in teſtamẽto relinquuntur:quod nõ debet ex alieno pẽdere arbitrio:vt inſtit. de fideicom.hære.§.ꝑterea.&.ſ.de hęre.inſt. l.illa.Sed an erit codicillus hæc volũtas qua filiusfami.donat patre conſentiente? Videtur quòd ſic:cum quinque teſtes ibi ſint:vt.C.eo. l.fi.ſed dic ꝙ nõ: vt.ſ. de codi.l.diui.§.pe.ſed dicetur vltima voluntas:vt.C.de eodi.l.fi.§.fin. Itẽ nunquid poterit hodie filiusfami. legare conſentiente patre,cũ etiam ſine teſtamento poſsit legari:vt inſti.de le.§.noſtra autẽ? Reſpõ.non:quia licet ſit deminuta ſolẽnitas quo ad numerum teſtium,& voluntatis ſolennitatẽ: non tamen in ſolennitate perſonæ condentis vltimam voluntatem inuenimus aliquid deminutum: vnde ſtamus veteri iuri: vt C.de ap.l.præcipimus.in fin. Item qua actione petetur donatio cauſa mortis? Reſpon.vt dixi.C.eo.l.j.

* *Flo. eãq; in huius cõ dictionis transf.*

D

Si hi.]*CASVS.* Si duo donauerunt inter ſe cauſa mortis, & vterque ſimul deceſsit:donationes confirmantur.idem eſt in marito & vxore,ſi inter ſe donent cauſa mortis.Fran.Ac.

o *Superuixerit.* & eſt ratio,vt magis valeat quàm pereat: vt ar. ſupra de rebus dubiis.l.quotiens.

p *Donauerunt.* cauſa mortis,vel inter viuos:vt &.ſ.de re. dub.l. ſi inter virum.&.ſ.de dona.inter vi.& vxo.l.cum hic ſtatus.§.ſi maritus.& eſt hic etiam illa ratio præter ſuperiorem, quia non amare &c.vt.ſ.de dona.inter vi.& vxo.ſi id quod.§. ſi quis ſerui operas.& caue tibi:quia ſpeciale eſt in his duabus donationibus: ſcilicet cauſa mortis,& inter coniuges:ſecus in aliis contractibus:vt ſi ſtipuletur vxor doté à viro,ſi prędecedat vir:vt in contrario:vt.ſ.de reb.dub.l.qui duos.§.ſi maritus. Illud autem conſtat,ꝙ ex qualitate perſonæ vel ex aliquo alio lex præſumit alterum primo deceſsiſſe: vt in illo.§.ſi maritus.& .§.fin.&.ſ.de pact. do.l.integre.in prin.&.ſ.de relig.l.ſi poſſeſſor.§.j.

VBi ita.]*CASVS.* Donaui tibi fundũ cauſa mortis,& tradidi,hoc acto,ꝙ nulla de cauſa poſsit reuocari donatio.dicitur ꝙ ratio donandi magis videt inter viuos quàm cauſa mortis:& ſic hæc donatio æquiparatur donationi inter viuos. Vnde

inter

BIU Cujas

inter virum & vxorem talis donatio facta non tenet. Item de tali donatione non detrahit hæres donantis Falcidiam: quod faceret si esset donatio causa mortis. Fran. Accursius.

a *Reuocetur.* quod potest fieri: vt &.ſ.eo.l. ſi alienum. in fi.&.j. eo.l.ſenatus.§.mortis cauſa.in fi.

b *Cauſa.* id eſt ratio, ſiue occaſio.

c *Magis.* ſ. inter viuos. Accurſius.

† *Iſte tex. eſt ſin. ſecundũ Imo. in. l. ſi ſocer. §. Lucius. in. iii. co. ſ. ſolu. ma. ad vnũ qđ ibi vult & poſt eũ, ſecũdũ Alexã. hic in addit. ad Bar.*

d *Cauſa.* ſ. quædã impulſiua: nõ finalis. ſic. ſ. titu. j. l. & generaliter.

e *Ideoque.* ſ. quia eſt donatio iter viuos. Ac.

f *Non valet.* vt tunc tranſeat dominiũ, ſed poterit morte confirmari: vt. j. e. l. ſi mortis.

g *Et ideo.* ſ. quia non eſt huiuſmodi donatio cauſa mortis, ſed inter viuos.

h *Donatione.* in mortis cauſa donatione locum habet Fal. & in illa quæ fit inter coniuges, qñ morte confirmatur: vt. C. ad. l. Fal. l. pe. &. l. i donationib⁹.

* *Flo. chirographum tot, vbicũq; ſunt, inan.*

Vunculo.]*CA.* Tabulę & chirographa eorum quæ debet mihi auunculus meus, volo ꝙ ſint inanes: & id quod ipſe mihi debet, nolo eũ ſoluere: & hoc dixi animo volẽdi illa debita donare ei cauſa mortis. dicitur ꝙ donatio tenet. vnde ſi hæredes mei petãt hęc debita ab auũculo: ipſe habet excep. doli. Frã.

i *Donaturus.* nepos.

k *Debebat.* auũculus.

l *Hæredes.* ſcilicet iſti⁹ nepotis.

* *Vulg. poſsit?*

m *Poſsit.* ſcilicet auunculus.

n *Poſſe.* aliàs eſt poſſe. aliàs deficit poſſe: & debet deficere enim.

o *Ab eo.* auũculo. & facit. ſ. e. l. mortis cauſa. §. Titia. & qđ ibi no.

Si mortis.]*CASVS.* Si donaui tibi fundum cauſa mortis: ſi poſtea conualeſcã, quæ actio mihi dabitur, quæritur. Et diſtinguit. nã ſi donaui, vt tũc demũ fieret tuus cũ morerer: in hoc caſu ſi conualeſcã, habeo act. in rẽ. ſi non cõualeſcã, tunc tu eris dominus. & ſi deſinas poſsidere, habebis rei vind. ſi autẽ ſic donaui, vt ſtatim fieret tu⁹, redeat autẽ ad me ſi conualeſcã: tũc dominiũ ſtatim eſt tuũ, & interim habes rei vindi. ſi deſinas poſsidere, & ſi conualeſcã: datur mihi vtilis in rem. idẽ eſt & ſi tu prẽmoriaris antequam ego. nam habeo vtilem. Fran. Accurſius.

a Sẽtit hæc gl. quòd donatio cauſa mortis reuocatur ꝑ donatoris cõualeſcẽtiã. iſta eſt veritas, pro quo allego bonũ te. ſ. l. nõois. ſi cer. pet. quẽ ad hoc allegat Bar. in. l. i. in. iii. q. prĩ. C. deſa. ſan. ec. & pleni⁹ ꝑ Alex. poſt Bal. in. l. fi. C. de poſth. hære. inſtit. & conſi. lxxxi. volumi. i.

p *Habeat in rem actionem.* ſ. directam.

q *Contigiſſet.* ſ. donanti. Accurſius.

r *Tunc haberet.* ſ. demum: ſi accipitur tunc vt extremum tempus capiat: vt &.ſ. de condit. & de. l. iiij. §. fi.

ſ *Donator.* conualeſcens. a

t *Vindicare.* directa in rẽ, cum dominiũ ab eo nõ deceſsit. Ac.

u *Mortuo.* ſ. qui donauit. Accurſius.

x *Donatum eſt.* ſ. poterit vindicare, ſi à poſſeſsione cadat. nam mortuo donatore tranſiuit in eum dominium.

y *Sic.* ſcilicet donauit. Accurſius.

z *Iam nunc.* i. ſtatim fieret donatarius dominus: ſed reẽderet in defectum conditionis: vt ſubiicit. Quid autem in dubio? Reſpõ. dominium transfertur ſtatim: vt argu. ſ. de iure do. l. dotis fructus. §. fi. & l. ſequen. Accurſius.

a *Conualuiſſet.* ſcilicet qui donauit.

b *Actionem.* ſ. vtilẽ: vt. j. l. proxi. no. & ex vi pacti. nec ob. C. de pac. l. traditionibus. quia aliud eſt in vltimis volũtatib⁹, vt poſsit redire dominiũ. & ideo nõ obſtat ſimiliter. C. de pac. inter emp. & ven. l. j. &. ij. & iij. verũetiam in pactis inter viuos poteſt diſtingui: vt no. ſ. ti. j. l. j. §. itẽ cum ipſe. & fa. ſ. de do. inter. vi & vxo. l. ſi interim. in prin. &. §. j. &. j. eo. l. ſenatus. §. mortis.

c *Si quid horum.* ſ. ſupradictorũ: quia ſi donauit cauſa infirmitatis quã habebat, ex qua ſi moreretur, fieret res donata donatarij, & fact⁹ eſt ſanus: vel ſi donauit cauſa prælij ad quod ibat, in quo timebat mori: & ſi moreret, fieret res donata donatarij: & nõ eſt mortu⁹, & reuerſus eſt ſanus: vel ſi donauit cũ volebat ire vltra mare: & antequã reuerteret credebat mori: & tunc fieret donatarij: & reuerſus eſt: in omnibus ſupradictis caſib⁹ poterit vĩdicare rẽ donatã.

d *Interim.* i. antequã veniret cõditio in qua debebat reddere.

e *Donatũ.* ſ. cõpetit in rẽ ſi à poſſeſsiõe cadat.

f *Adhuc quis.* ſ. iuriſcõſultus. & lege interrogatiue, & habeas ſic: quis dubitẽt in rẽ donatori competere? q. d. null⁹. aliàs deeſt cõpetere: & tũc habeas, quis dubit. in rem. &c. & dic quis. i. aliquis iuriſconſultus: vt. ſ. Accurſius.

† *Iſte tex. eſt ſin. ſecundũ Imo. in. l. ſi ſocer. §. Lucius. in. iii. co. ſ. ſolu. ma. ad vnũ qđ ibi vult & poſt eũ, ſecũdũ Alexã. hic in addit. ad Bar.*

Qui mortis.]*CA.* Si donaui tibi rem cauſa mortis, & poſtea pœnitẽã: repetã quod donaui, per cõdictionem vel vtilem in rem act. Fran.

g *Ex pœnitentia.* vt. j. eo. l. ſenat⁹. §. donatio. in fi. §. & inſt. eo. §. j. & ſ. ſi cer. pe. l. nõ omnis.

h *Cõdictionẽ.* ſine cauſa vel ob cauſam, vt ꝑbatur legib⁹ ꝑfatis. & hoc ratione poſſeſsionis. ſed quidã dicũt tantum ſine cauſa, nec ob cauſam: & vtilẽ in rẽ. i. efficacẽ ratione proprietatis: quia transfertur ipſo iure dominiũ in donatorẽ: vt. ſ. l. ꝓxi. vel proprie dicit vtilem in rẽ: & ſic poterit intelligi condictionẽ dari ratione ꝓprietatis. & hoc ideo dico, quia nemo rẽ ſuam condicere poteſt præterquã à fure: vt. ſ. vſufru. quẽadmo. ca. l. fi. vel dic tertio dari condictionem, cum in quantitate: in rem, quando in ſpecie conſiſtit donatio. & facit. C. de dona. ante nup. l. cum veterum.

Mortis.]*CASVS.* Dicitur ꝙ mortis cauſa capere dicor, quicquid occaſiõe mortis alicuius capio: nõ tñ iure legati vel hæredi. quia cũ habeãt propria nomina, non continẽi hoc vocabulo. [*IVLIANO.*] Debitori meo qui nõ erat ſoluendo: remiſi debitũ animo donandi cauſa mortis. dicit ꝙ hæc donatio tenet: & quantũ eſt debitũ, intantũ videtur ſibi donatũ. [*SINE DONATIONE.*] Dicitur ꝙ aliqñ lucrat quis cauſa mortis, & nõ ex dona. vt ſi ſtatuliber debet hæredi vel alij aliquã pecuniã cauſa habẽdæ libertatis, vel legatarius cauſa habendi legatũ. idẽ eſt ſi hæres inſtitut⁹ accipiat pecuniã cauſa adeũdæ hęre. vel nõ adeũdæ. idẽ de legatario ꝙ accipit pecuniã vt omittat legatũ. idẽ eſt de eo qui ſtipulat à viro Bertę doté Bertæ ſibi dari, ſi Berta decedat ĩ matrimonio. nã hæc capiunt cauſa mortis: nõ tñ tit. dona. Vltimo dicit ꝙ dona. cauſa mortis fit ſiue cauſa mortis ꝑſentis & ĩminẽtis: ſiue cogitatiõe futuræ mortis. [*SI IVSSERIS.*] Volẽs mihi cauſa mortis donare. x. debitorẽ tuũ in. x. qui nõ erat ſoluendo, iuſsiſti mihi aut creditori meo ꝓmittere. x. & ꝓmiſit. qritur, quantũ videat mihi donatũ? & diſtinguit. nam aut mihi ꝓmiſit illa. x. aut creditori meo. ſi mihi: tunc videt tñ mihi donatũ inquãtũ eſt ſoluẽdo. & ſi cõualeſcat caſu donator: teneor tantùm cedere obliga. mihi quæſitam: & non vltra. ſi creditori meo promiſit: tunc tantũ videtur mihi donatũ, inquantũ à creditore meo nũc ꝑ hoc factũ ſum liberat⁹. [*PER ACCEPTILAT.*] Dic caſum vt. ſ. ea. l. §. Iuliano. vel aliter vt in glo. Acc.

i *Occaſio.* vt &.ſ. eo. qui pretio. plene de ea capione dixi. Ac.

XXVII. IDEM libro quinto Regularum.

VBi ita† donat mortis cauſa, vt nullo caſu reuocetur: [a] cauſa [b] donandi magis [c] eſt ꝙ mortis cauſa [d] donatio: & ideo perinde haberi debet, atque alia quæuis inter viuos donatio: ideoque [e] inter viros & vxores non valet, [f] & ideo [g] nec Falcidia locum habet, quaſi in mortis cauſa donatione. [h]

Qui contra voluntatem defuncti petit, exceptione doli repellitur. Bartolus.

XXVIII. MARCELLVS libro ſingulari Reſponſorum.

AVunculo ſuo debitori mortis cauſa donatur⁹ [i] quę debebat, [k] ita ſcripſit: Tabulæ vel chirographum* vbicũque ſint, inanes eſſe [volo:] neque eũ ſoluere debere. quæro, an hæredes [l] ſi pecuniã ab auũculo defuncti petant, exceptione doli mali ſe tueri poſsint? [m] * Marcellus reſpondit, poſſe. [n] nimirum enim cõtra voluntatẽ defuncti hæres petit ab eo. [o]

Si dominium non eſt tranſlatum, donator reuocat rei vindicatione directa: aliàs vtili, vel condictione Bartolus.

XXIX. VLPIANVS libro ſeptimodecimo ad Edictum.

SI mortis cauſa res donata eſt, & cõualuit qui donauit, videndũ an habeat in rẽ actionem. [p] Et ſi quidẽ ſic [quis] donauit, vt ſi mors cõtigiſſet, [q] tũc haberet [r] cui donatum eſt: ſine dubio donator [ſ] poterit rẽ vindicare. [t] mortuo [u] eo, tunc is cui donatũ eſt. [x] Si verò ſic, [y] vt iã nunc [z] haberet, [ſed] redderet ſi cõualuiſſet, [a] vel de prælio vel peregre rediiſſet: poteſt defendi in rem competere donatori [actionẽ, [b]] ſi quid horum [c] cõtigiſſet: interim [d] autẽ ei, cui donatum [e] eſt. Sed & ſi morte prẽuentus ſit is cui donatum eſt, adhuc quis [f] dubitabit* in rem donatori [competere?]

XXX. IDEM libro viceſimoprimo ad Edictum.

QVi mortis cauſa donauit: ipſe ex pœnitentia [g] † condictionem, [h] vel vtilem [in rem] actionem habet.

Vbi ſpeciale nomen non cadit: cauſa mortis capio nuncupatur. Bartolus.

XXXI. GAIVS libro octauo ad Edictum Prouinciale.

MOrtis cauſa capitur, cum propter mortẽ alicuius capiendi occaſio [i] obuenit: exceptis his capiẽdi figuris, quæ ꝓprio nomine appellantur. Certè enim & qui hæreditario, aut legati, aut fideicommiſsi iure capit, ex morte alterius nanciſcitur capiendi occaſionem: ſed

BIU Cujas

a *Definitione.* mortis causa. & fac. j. de ver. obl. doli clausula. & supra de pac. l. iurisgētium. in prin. Item facit. ff. si quis omis. cau. l. si quis sub conditione.

b *Donatum.* in totum: vt in hac. l. in fi. quia ipse pauper sibi soluēdo est: vt & ff. ad. l. Falci. l. Nesennius. §. fin. & l. quærebatur. §. j. Sed secus si debitorē meum non soluendo constitutum tibi mortis meæ causa delego: vt j. ea. l. §. si iusseris. & ff. eo. l. mortis causa. §. si donaturus. Ac.

c *Capitur.* mortis causa. Azo.

d *Siue hæres.* non tamen est mortis causa donatio: aliàs capitur siue, & habes hunc casum. ff. de relig. l. Neratius. §. qui tamen. Accursius.

e *Eodem numero.* scilicet vt dicatur mortis causa capio.

f *Legatum.* sibi relictum.

g *Omittat.* i. repudiet. Accursius.

h *Rursus.* scilicet capitur mortis causa. est tamē & donatio in casibus qui sequuntur. & sic no. q̄ omnis mortis causa donatio est mortis causa capio: sed nō conuertitur. & facit ad §. ff. e. qui ptio. & quod ibi no. & j. eo. l. inter. Accursius.

i *Intelligimus.* si est donatio causa mortis.

k *Dumtaxat.* cum nō sit adhuc solutum, aliàs repetet à me quod est mihi solutum.

l *Liberatus essem.* vt & ff. eo. l. mortis causa. §. j. & de iure dot. l. cum vir. Accursius.

m *Lationem.* Dic casum vt. ff. e. l. §. Iuliano. vel iunge ad præcedētia: & dic liberatus à me cui feci fti expromittere. nam totam videtur accipere: & sic ego: & ita ad totā reddendā tenebor: vt argu. ff. de dona. inter virū & vxo. l. quod autē. §. elegāter. & §. si vxor.

n *Non videtur perfecta.* irreuocabiliter: perfecta tamen est quo ad obligationem: vt. ff. de his qui. vt indig. l. post legatum. §. qui mortis. idem quo ad dominij translationem, licet quandoque secus agatur: vt. ff. eo. l. si mortis causa res. Sed argu. contra in hoc j. de sol. l. qui sic. *ADDITIO.* Dic secundum Bart. quòd ibi debebat incontinenti, hic erat dubium.

o *Mors.* scilicet donatoris.

p *Qui alienam.* sed ab eo & ei datur condictio: vt plene dixi. ff. eo. l. si alienam. & facit. ff. de iu. do. l. iure succursum. §. si pater. & de condic. inde. l. indebiti. §. ij. in fi. & ff. man. l. Iul. sed certe imò ille cuius erat, videtur alienare: vt. j. de verbo. signifi. l. alienationis. sed dic. i. transit ab eo dominium: non tamen vt accipiens dicatur habere ab eo causam vsucapionis.

q *Quoad viueret.* stipulator. & est vna stipulatio: vt. j. l. pxi. §. fi.

r *Exactio.* nisi etiam actū est vt in vita accipiat, vtī dominio, arg. ff. eo. l. si mortis causa.

s *Senatus.* *CASVS.* Donatio causa mortis facta in psonas non capaces, perinde habetur sicut in legatis relictis his psonis quæ capere nō possunt. & hoc dixit senatuscō. Postea dicit q̄ multæ quæstiones de facto descēdunt ex illo senatuscō. & aliquas de his vult dicere. Tertio dicit vnde dicatur donatio, & quæ sit differētia inter donationem simplicē, & eam quæ fit causa mortis. & si cōualescat donans, habet condic. ob causam ad repetendam donat. sicut quando do vt aliquid facias, & non facis: aut vt Lucius Titi⁹ faciat, & nō facit: & in similibus habet locum condict. ob causam. [*MORTIS.*] Donatio causa mortis fit multis modis. Quędam enim fit ab homine sano, & cogitāte q̄ debet mori, & donat causa mortis. Quædā fit ab homine infirmo, & in periculo mortis existente. Quædam fit ratione metus mortis propter præsens periculū, vt quia est in naui quę timetur submergi. Quædā propter futurum periculū mortis, vt quia debet ire p mare, vel ad sanctū Iacobum: vnde timens mori in via, donat causa mortis. Item vt omnimodo donante moriente ex ea infirmitate, donatio non reuocetur, etiam si pœniteat donantem. Item sic, vt reuocetur donatio, si me pœniteat, etiam si prius decedam. Item sic, vt donatio non reuocetur, nisi in vno casu, scilicet si donatarius prius decedat. Item sic, vt nullo casu reuocetur donatio, etiam si pœniteat donantem, vel si conualescat. [*SI QVIS SOCIETATEM.*] Per donationem causa mortis tecum societatem contraxi, vt puta. c. lib. tecum communicaui, volens tibi donare dimidiam. ff. l. causa mortis te nihil ponente in societate. dicitur quòd nulla est societas. [*SI DVOBVS.*] Duo debebant mihi. x. in solidum. volens eis donare mortis causa, liberaui vnum per acceptila. & sic vterque est liberatus. tandem conualui. dicitur quòd potero agere contra quem voluero de debitoribus. [*SI QVIS.*] Si stipuler à te promittente causa mortis decem in annos singulos, vna est stipulatio, & semel inspicitur cōditio eius qui stipulatur. sed in legato annis singulis relicto sec⁹ est: quia quot ānī, tot legata. Frā.

t *Non liceret.* quia æquiparantur legatis: vt & ff. eo. l. omnibus. & l. Marcellus. §. Paulus. Accursius.

Mortis causa donatio, mortis causa capio dicitur: non e contra.

† *Dos receptitia quæ mā dicatur, vide Cellii lib. xvii. Cap. vi.*

* *Flo. quātum*

* *Flo. quātum*

* *Flo. quid*

* *Flo. quasi donū datū, vapta à*

† *Id est, donū, & donare.*

Quia pprio nomine hæ species capiendi appellantur, ideo ab hac definitione a separantur.

Si debebas mihi centū, & nō eras soluēdo, & ego liberaui te per acceptilationē: ex donatione causa mortis videris totam quātitatem à me recepisse. Paul. de Cast.

¶ Iuliano placet, licet soluendo non sit debitor cui acceptū latū sit: videri ei mortis causa donatum. b ¶ Sine donatione autē capitur c veluti pecunia quam statuliber aut legatarius alicui conditionis implendæ gratia numerat: siue extraneus sit qui accipit, siue hæres. d [In] eodem numero e est pecunia, quā quis in hoc accipit, vt vel adeat hæreditatē, vel non adeat: quíq; in hoc accipit pecuniā, vt legatum f omittat. g Sed & dos quā quis in mortem mulieris à marito stipulatur, capitur sanè mortis causa: cuius generis dotes receptitiæ † vocantur. Rursus h id quod mortis causa donatur: aut in periculum mortis datur, aut cogitationē mortalitatis, quòd nos quandoque morituros intelligimus. i

Ex donatione causa mortis tantū quis capit, quantum exigit, vel inquantum liberatur. Bartolus.

¶ Si iusseris mortis causa debitorem tuum mihi aut creditori meo expromittere decem: quid iuris sit, quæritur, si iste debitor soluendo non sit? Et ait Iulianus, si ego stipulatus fuerim, tātam pecuniam videri me cepisse, in quantam * debitor soluēdo fuisset. Nam & si conualuisset, inquit, donator: obligationem dumtaxat k debitoris recipere deberet. Si verò creditor meus stipulatus fuerit, tantā videri me pecuniam accepisse, in quantam * à creditore meo liberat⁹ essem. l Per accepti quoque latione m egens debitor liberatus, totam eam pecuniā, qua liberatus est, cepisse videt.

XXXII. VLPIANVS libro septuagesimosexto ad Edictum.

NOn videtur perfecta n donatio mortis causa facta, antequam mors o insequatur.

XXXIII. PAVLVS libro quarto ad Plautium.

QVi alienam p rem mortis causa traditā vsucepit, nō ab eo videtur cepisse, cui⁹ res fuisset: sed ab eo qui occasionē vsucapionis prestitisset.

XXXIIII. MARCELLVS libro vicesimooctauo Digestorum.

MOrtis causa donatio etiam sic cōstitui potest, vt quis * stipuletur in annos singulos quoad viueret, q scilicet vt post mortem promissoris incipiat exactio. r

Ei potest mortis causa donari, cui potest legari. Bartolus.

XXXV. PAVLVS libro sexto ad legem Iuliam & Papiam.

SEnatus s cēsuit placere mortis causa donationes factas in eos quos lex prohibet capere, in eadem causa haberi, in qua essent quæ testamento his legata essent, quibus capere per legem non liceret. t Ex hoc senatusconsulto multæ variæq; quæstiones agitātur, de quibus pauca referamus. ¶ Donatio dicta est à dono, quasi doni datio, tracta * à Græco. nam hi dicunt δῶρον καὶ δωρεῖσθαι. † Sed

NOn videtur.] *CASVS.* Donatio causa mortis non videtur perfecta nisi decedat donans: quia prius posset reuocare: & postea non potest reuocare. Fran.

QVi alienam.] *CASVS.* Equum alienum tibi donaui causa mortis, & tradidi: tu vsucepisti. dicitur quòd hanc rem videris habuisse à me: vnde si conualesco, mihi reddes p condic. sine causa: non autem videris habere à quondam domino eius rei. Fran.

MOrtis.] *CASVS.* Donatio causa mortis potest fieri & hoc modo, vt causa mortis patiar te stipulari à me omni anno dari tibi decē donec viues, & sic incipiat cōpetere exactio post mortē meā. Fran. Ac.

ENatus.] *CASVS.* Donatio causa mortis facta in psonas non capaces, perinde habetur sicut in legatis relictis his psonis quæ capere nō possunt. & hoc dixit senatuscō. Postea dicit q̄ multæ quæstiones de facto descēdunt ex illo senatuscō. & aliquas de his vult dicere. Tertio dicit vnde dicatur donatio, & quæ sit differētia inter donationem simplicē, & eam quæ fit causa mortis. & si cōualescat donans, habet condic. ob causam ad repetendam donat. sicut quando do vt aliquid facias, & non facis: aut vt Lucius Titi⁹ faciat, & nō facit: & in similibus habet locum condict. ob causam. [*MORTIS.*] Donatio causa mortis fit multis modis. Quędam enim fit ab homine sano, & cogitāte q̄ debet mori, & donat causa mortis. Quædā fit ab homine infirmo, & in periculo mortis existente. Quædam fit ratione metus mortis propter præsens periculū, vt quia est in naui quę timetur submergi. Quædā propter futurum periculū mortis, vt quia debet ire p mare, vel ad sanctū Iacobum: vnde timens mori in via, donat causa mortis. Item vt omnimodo donante moriente ex ea infirmitate, donatio non reuocetur, etiam si pœniteat donantem. Item sic, vt reuocetur donatio, si me pœniteat, etiam si prius decedam. Item sic, vt donatio non reuocetur, nisi in vno casu, scilicet si donatarius prius decedat. Item sic, vt nullo casu reuocetur donatio, etiam si pœniteat donantem, vel si conualescat. [*SI QVIS SOCIETATEM.*] Per donationem causa mortis tecum societatem contraxi, vt puta. c. lib. tecum communicaui, volens tibi donare dimidiam. ff. l. causa mortis te nihil ponente in societate. dicitur quòd nulla est societas. [*SI DVOBVS.*] Duo debebant mihi. x. in solidum. volens eis donare mortis causa, liberaui vnum per acceptila. & sic vterque est liberatus. tandem conualui. dicitur quòd potero agere contra quem voluero de debitoribus. [*SI QVIS.*] Si stipuler à te promittente causa mortis decem in annos singulos, vna est stipulatio, & semel inspicitur cōditio eius qui stipulatur. sed in legato annis singulis relicto sec⁹ est: quia quot ānī, tot legata. Frā.

BIU Cujas

a Cocor.te. in ca. si diligẽti.extra de fo. cõpe. *Et huic beneficio renũciari nõ potest: vt ibi p Feli. plene co.7. versi. quintum corollarium.* *Quod tamẽ fallit in donatione remuneratoria: vt not. idẽ Feli. in c.nouit. co. 1.12.ver.limita tertio extra de iudi.& ibi cõtra de ratione diuersitatis, quod tamẽ dictũ Feli.puto intelligẽdũ secũdũ ea quæ notaui in.l. si pater.§.si quis aliquẽ. in apostil. post Bol. in ver.text.ibi irrevocabilis.ff.eo.* *Fl.& ibi.* *Flo.quare vulgo dicatur.* *Fl.obtingat.* †*Tu dic hoc esse verum dũmodo in ea fiat expressim mẽtio mortis.* *aliàs nõ, vt in.l.Seia.ff. e.glos. Bal. & doctо.in l. qui dotis. solu. matri. Alex. cõsi. 14. &. 81. vol.1. & cõsil. 59. vol. 4.*

mortis cãusa donatio longè differt ab illa vera & absoluta donatione, quę ita proficiscitur, vt nullo casu [a] reuocetur. Etenim ibi [b]*qui donat, illum potius quàm se habere mauult. at is qui mortis causa donat, se cogitat: atque amore vitę recepisse [c] potius, quàm dedisse mauult. & hoc est quod* vulgo dicitur, [d] se potius habere vult, quã eum cui donat: illum deinde potius, quàm hęredem suum. Ergo qui mortis causa donat, qua parte se cogitat, negotium gerit: [e] scilicet vt cùm conualuerit, reddatur sibi. Nec dubitauerunt Cassiani, quin condictione [f] repeti possit, quasi re non secuta, propter hanc rationẽ, quòd ea quæ dantur, aut ita dãtur, vt aliquid facias, [g] aut vt ego aliquid faciam, [h] aut vt Lucius Titius [aliquid faciat,] aut vt aliquid contingat. [i]* & in istis condictio [k] sequitur. ℣ Mortis causa donatio fit multis modis. aliàs extra suspicionẽ vllius periculi [l] à sano, & in bona valetudine posito, † & cui ex humana sorte mortis cogitatio est. Aliàs ex metu mortis, [m] aut ex præsenti periculo, [n] aut ex futuro. siquidẽ [o] terra marique, tam in pace quàm in bello, tam domi, quàm militiæ multis generibus mortis periculum metui potest. Nam & sic potest donari, vt omnimodo ex ea valetudine donatore mortuo, res non reddatur, [p] & vt reddatur, etiam si prior ex eadẽ valetudine decesserit, [q] si tamen mutata volũtate restitui

a *Nullo casu.* nisi ex ingratitudine: [a] vt.C.de reuo.dona.per totum titulum.Accursius.

b *Ibi.* scilicet in vera donatione: de qua habuit supra proxi.§. mentionem.

c *Recepisse.* id est recepturum esse.Accursius.

d *Vulgo dicitur.* vt & supra eo.l.j. & institu. eo.§.j.& secũdum hoc non videtur differre à legato, sed dic vt.d.l. j.ff.eo.Accursius.

e *Negotiũ gerit.* id est obligationem.sic.ff.tit. j.Aristo.

f *Cõdictione.* sine causa, vel ob causam: vt.ff. eo.l. qui mortis. &.l.si alienam. in prin. &.ff. de condict.cau.da.l.cũ quis. &.ff. si cer. pet. l. non omnis.in prin.

g *Vt aliquid facias.* primum vt, ponitur causatiue, & postea ponitur consecutiue: vt & aliàs. C. de obse. l.iiij. &.C. de iudi.l. properãdum.§.j.& ibi: Vt iustificeris &c .i psalmo, Miserere mei Deus.

h *Aliquid faciam.* puta vt adeam hæreditatem, vel adimpleã aliquam cõditionẽ, quoniam hoc non secuto datur repetitio: vt.ff.de condi. causa da.l.j.§. si parenti.Accursius.

i *Contingat.* veluti Stycho libertas. Azo.

k *Cõdictio.* ob causam. & facit.ff. tit.j.l.j.§. itẽ cũ ipse.&.ff.de condic. indebi. l. in summa. & insti.eo.in prin.

l *Periculi.* psentis. Ac.

m *Metu mortis.* s.præsentis. Accursius.

n *Periculo.* s.alio: vt.ff. e.l. iij. &. iiij. &. v. & vj. si quidem &c. & vt Paulus, Periculũ in mari, & periculũ in falsis fratrib⁹: vt.C.de insti. & substi.l.iiij. Accur.

o *Siquidem.* refert ad id qđ dicit de futuro.

p *Nõ reddatur.* etiam si dantem pœnituerit: vel conualuerit.

q *Decesserit.* donator. Accursius.

r *Decesserit.* & tunc per pœnitentiam, vel conualescentiam nõ reuocatur. R.

f *Donator.* & tunc magis est inter viuos: vt.ff.eo.l.vbi. Accur.

t *Inierit.* vt si te nihil ponentem, nec rem, nec operam, in societatem admittam volens causa mortis donare. & idem si inter viuos: vt.ff.pro socio.l.v.§.fi.&.ff.de mino.in causę.circa prin.&.ff. de dona.inter virum & vxo.l.cum hic.§.si inter.

u *Si duobus debitoribus.* iisdémque reis debendi.

x *Acceptum.* quo casu & alter liberatus est.

y *Tulerit.* scilicet creditor.

z *Eorum.* id est à quo vult eorum, sicut & ante poterat: vt &.ff. de duobus reis.l.ij.& hoc accipe, cum vterq; est capax, quia vno liberato, & alter liberatur: aliàs secus: vt.ff.de dona.inter vir.& vxo.l.si sponsus sponsæ.§.j. nisi sint socij: vt.ff.de libe.le.l.antepenul. quo casu locum habet electio, sicut quãdo sunt ambo capaces: vt dicitur hic.

a *Multa essent legata.* primi anni purum: sequentium conditionale: vt &.ff.de annu. lega.l.si in singulos. &.l. cum in annos.& quando dies leg.ced.l.nec semel. in prin.&.l.cum in annos.&.ff. quando dies vsusfru.leg.ced.l.j.in prin. Sed videtur huic.l.contra.ff. de verb.oblig.l.pluribus.in prin. sed illud quando fuerunt plures res expressæ in stipu.vt in eo.titu.l.quod dicitur. &.l.scire debemus.vel cum intelliguntur expressæ vi repetitionis: vt.ff. de verb.obl.l.Titia.§.fina.vt ibi innuit. dicit enim lex illa pluribus ꝓpositis. vel solue vt ibi. Item adhuc cõtra in ea.l.pluribus.§.j. Solu. secũdum M. vna est quo ad vnam conceptionem: vt hic: sed veritate inspecta plures sunt: vt ibi propter plures solutiones & actiones. hoc non placet: quia in legatis est vna conceptio verborum: sed secũdum Ioã. vna est, vt semel inspiciatur an adquiratur: vt hic, &. ff. de verb. obli.l.si filius.&.l.si Stichum. §.j. sed veritate inspecta plures sunt vt ibi, &.ff. de vsur. Seia. in fin. sed in legato spectantur singuli anni an sit capax: vel in stipulationib⁹ vna nascitur actio: in legato plures. vel solue vt ibi. Item contra. videtur prædictis solutionibus. ff. de fideiusso. l. si à colono. in prin. vbi dicitur vna stipulatio plurium annorum, & plurium rerum, etiam veritate inspecta: sed ibi promisit fideiussor, quod colonus in quinquennium promiserat. & sic est vna. Item est arg. contra. huic.l.C. de dona. l. sancimus.§.fin. sed illud dicitur, vt donatio non pereat propter omissam insinuationem: vt arg. ff. de re. dub. l. quotiens.

b *Semel.* scilicet tempore mortis, vt in donatione causa mortis, ex qua causa fit hęc stipulatio: vt.ff.e.l. in mortis. &.ff. si quis cau.l.si eum.§.fina.sed in stipulatione habetur aliud tempus, scilicet cõceptionis: vt.d.l.ff. filius.

c *Quod conditionis.* Dic casum. Cum quid datur alicui causa implendæ conditionis à statulibero, vel ab alio quocũque: nunquam capiat vltra modum lege statutum: vt in filio naturali, cui licet habere vnciam extantibus legitimis: vt.C.de natura. li.l.ij. & authen. nunc autem. & auth. licet. Sed vtrum debeat imputari in Falci. vel non, si detur hæredi causa implendæ conditionis? distinguitur cum dat statuliber: an erat tempore mortis in peculio, an non: vt hic, &.ff. ad legem Falc.l. id autem. si alius à statulibero det, non distinguitur: quia nunquam imputatur in Falc. debitã iure institutionis: secus in Trebel. quarta, in qua talia computantur: vt hac.l.&.ff. ad.l.Falc.l.in quarta. in prin. &.§. sed & quod implendæ. &.§. si quid vero. & dicta.l. id autem. & ad Trebel. deducta.§. nummis. Potest secũdo intelligi hæc lex, vt quod datur causa implendæ conditionis à statulibero, possit capi vltra modum concessum à lege, si nõ fuit ex peculio quod habuit tempore mortis: alioquin non possit. Quod autem ab aliis non à statulibero datur, vel eius nomine ab alio, possit capere vltra modum: sed an sit in Falcid. imputandum, dic vt modo dixi. Accursius.

d *Non poterit.* imò contra: vt.ff. de vulga. substi.l.si is qui. Solu.

BIU Cujas

hic à nemine poterat capere vltra modum: ibi ab aliis poterat: licet à quodam non: vel hoc quod daretur causa implendæ conditionis, esset loco eius quod ei relinquitur: & ita ab ipso testatore procederet, aliàs fraus fieret legi: quia testator omnia bona sua alicui relinqueret, vt filio naturali tantùdem præstaret: quod non licet: vt. ff. de proba. l. quidam. & de leg. & senatusconsul. l. cõtra legem. & l. fraus. quod autem ex substitutione obuenit, vt in cõtrario, alio iure procedit: non ex donatione testatoris.

a *Causa datur.* hęredi.
b *Concesso.* i. in Falcidiã quæ moderatur legata: & hoc si vnus hęres est: si sunt plures, ℔ parte cohæredis est extra quartam: vt in. d. l. in quartam.
c *Id habuerit.* statuliber: vt. d. l. id aũt. & ar. ff. de bo. lib. l. iij. §. fina.
d *Dedit.* s. absente.
e *Dantur.* causa implendę cõditionis, quę non imputantur: sed in eo quod dicit non imputari, quia alius ℔ eo dedit, est cõtra. j. eo. l. quod statu. in fine. Sol. hic absens erat is pro quo dabatur: ibi præsens: argu. j. de verbo. obliga. l. si procuratori præsentis. Solu. ibi. H.

Datum hæredi gratia conditionis implendæ: si erat hæreditarium, imputatur in Falcidiam. Pau. de Cast.

¶ Certè quod à statulibero cõditionis implẽdæ causa datur, [a] indubitatè modo legati concesso [b] imputatur: sic tamen, si mortis tẽpore in peculio id habuerit. [c] cæterùm si post mortem, vel etiam si alius pro eo dedit: [d] quia non fuit ex his bonis, quæ mortis tẽpore testator habuit, in eadẽ erunt causa, in qua sunt quæ à legatariis dantur. [e]

Mortis causa donatio legatis assimilatur. Bartolus.

XXXVII. IDEM libro quintodecimo ad legem Iuliam & Papiam.

ILlud generaliter meminisse oportebit, donationes mortis causa factas, legatis cõparatas. [f] Quodcũq; igitur in legatis iuris est, id in mortis causa donationibus erit accipiendum.

Perempta re donata facto donatarii, potest condici, vel vtili in rem peti. Bart.

¶ Iulianus ait, Si quis seruum mortis causa sibi donatum vẽdiderit, & hoc viuo donatore fecerit: pretij [g] condictionẽ donator habebit, si conualuisset, & hoc donator elegerit: alioquĩ [h] & ipsum [i] seruum restituere cõpellitur.

Mortis causa donatio est, quãdo præsens præsenti dat causa mortis: sed mortis causa capio est, quæ in speciale nomen non cadit. Bartolus.

XXXVIII. MARCELLVS libro primo ad legem Iuliam & Papiam.

f *Comparatas.* regulariter. sed fallit quandoque: vt not. ff. e. l. Marcellus. §. Paulus. [a]
g *Pretii.* accepti.
h *Alioquin.* id est si non eligat pretium acceptum.
i *Ipsum seruum.* i. iustam æstimationem. & sic soluitur contra. ff. eo. l. si filio. & ff. de pet. hæred. l. si possessor. §. j. & l. in æstimationem. vel intellige illã secundũ istam. Electio ergo datur donãti: quia donatarius fuit in culpa vendẽdi eũ debebat cogitare posse eum reuocari: vt. j. e. l. si is cui. & arg. ff. depositi. l. j. §. fi. & l. iij.

a Tu vide quod no. ibi in apo. in versi. differunt.

INter.] CASVS. Facit differentiam inter donatio. causa mortis, & mortis causa capionem: nam mortis causa donatio fit à præsenti: & hoc expone vt in glo. at mortis causa capere quis dicitur, etiam si nõ donat: vt si seruus iussus est esse liber si det mihi. x. nam ista. x. dicor capere causa mortis. idem in eo qui hæres est institutus si det mihi. x. nam ista. x. capio causa mortis. Fran.

k *Inter.* Quidam habent talem literam, inter mor. causa dona. & ea omnia sunt quæ mortis quis causa ceperit, quod præsens præsenti dat &c. & est sensus, ℔ omnia quæ mortis causa capiũtur, possunt dici donatio causa mortis, large accepto vocabulo. & econtra omnis mortis causa donatio, potest dici capio mortis causa. & hoc subiicit, quod præsens &c. & sic sint communia ad confirmationem: sed in Pis. litera est plus, sic scilicet: inter mortis causa do. & ea quæ mor. causa quis ceperit, est earum rerum differentia. nã causa mortis donatur, quod præsens pręsenti dat. mortis causa capi intelligitur, quod non &c. & de hoc subiicit duo exempla. & sic facit. ff. eo. l. mortis causa capitur. in prin. Est & alia differentia: quia qui ex testamento capere nõ potest legati vel fideicommissi nomine, vel donatione causa mortis: capit tamen hoc modo: vt. ff. de condit. & demon. l. Mæuius cui. Est & alia: vt. ff. ad legem Falci. acceptis. Item alia, quia non reuocatur forte per pœnitentiam: vt. C. de iure do. l. ij.

INter [k] mortis causa donationem, & omnia quæ mortis causa quis ceperit, est earum rerum differentia. Nã mortis causa donatur, quod *præsens pręsenti [l] dat. † Mortis * causa capi intelligitur, & quod non cadit in speciem donationis. [m] Etenim cùm testamento quis suo Pamphilum seruum suum liberum esse iussit, si mihi decem dederit: nihil mihi donasse [n] vidĕbitur: & tamen si accepero à seruo decem, mortis causa accepisse me conuenit. Idémque* accidit in eo qui sic hæres institutus est, si mihi decem dederit. nam accipiẽdo ab eo, qui hæres institutus est, conditionis explendæ eius causa mortis causa capio.

XXXIX. PAVLVS libro septimodecimo ad Plautium.

SI is cui mortis causa seruus donatus est, eum manumisit: tenetur condictione in pretium [o] serui: quoniam [p] scit [id] posse sibi condici, si conualuerit donator.

Donatio causa mortis facta vxori, si confirmatur morte donantis, trahitur retro ad diem donationis. Pau.

XL. PAPINIANVS libro vicesimonono Quæstionum.

SI mortis causa inter virum & vxorẽ donatio facta sit: [q] morte secuta [r] reducitur ad id tempus donatio, [s] quo interposita fuisset.

l *Præsenti.* ipsa re, vel promissione, vel quia sic dimittit, vt actio cõpetat: vt. C. e. l. j. sed ℔ mortis causa capione nõ cõpetit actio: vt patet in eius exemplis: vt hic, & ff. eod. l. qui pretio. & l. mortis causa capitur. in prin. & §. sine. & l. q. cõditionis.
m *Donationis.* supple mortis causa capi intelligitur, secundũ primã literam: vt subiicit exẽplum. secundũ aliã nil subaudies: & dic species donationum esse causa mortis donationem, legatum, fideicõmissum: vt. ff. e. l. mortis causa capi.
n *Nihil mihi donasse.* vt. ff. titu. j. l. quæ statuliberi.

**Flo. quo. † Aduerte tu, quòd licet donatio causa mortis absenti fieri nõ possit: vt hic: & ff. l. quod mortis. & ff. l. i. & ibi glo. Cy. & docto. C. eo. sustinetur tamen in vim fideicõmiss. l. cũ pater. §. eorum. ff. de leg. 2. & l. miles ad sororẽ. eo. ti. Et confirmatur talis donatio ad tionem: vt no. Bal. in alle. l. i. C. eo. tit. *Fl. A mortis. *Fl. Idẽ accidit, quòd quis sit hæres institit. si.*

SI is cui.] CASVS. Donaui tibi seruũ causa mortis: tu eũ manumisisti. tandem ego conualui, vel pœnituit: & sic volo reuocare quod donaui. dicitur quòd ego condicã à te pretium serui. debebas enim scire à te posse reuocari seruum: puta si cõualuerit donator: ideo eum manumittere non debebas. Fran. Accursius.

o *In prætium.* vt & ff. eo. l. si filio. in fin. & l. illud. in fin. & dic vt ibi. & facit. C. de his qui à non do. l. ij.
p *Quoniã scit.* maxime. nam scire debet: vt supra, si cer. pe. l. quod te. & ff. j. de fideiuss. l. si Titius. in prin. & quod vi aut clam. l. Seruius. vnde aliud in indebito, quod non cogitabat vt à se repeteretur: vt. ff. de condic. inde. l. in summa. §. si seruum. Accursius.

I mortis.] CASVS. Donaui vxori meæ Stichum seruum meũ causa mortis, hoc acto quòd nunquam reuocari possit hæc donatio: interim plura adquisiuit hic seruus. tandem ego donans decessi. dicitur quòd confirmata est donatio, & trahitur retro tempus donationis, vt sic quæsita interim per seruum sint nunc mulieris, perinde ac si seruus semper fuisset eius. Fran. Accur.

q *Donatio facta sit.* sic vt nullo casu reuocetur: sic enim trahitur retro, vt hic dicit: cũ æquiparetur donationi inter viuos: vt. ff. e. l. vbi. & C. de do. inter vir. & vxo. l. donationes. & dabo exẽplũ in seruo sic donato, qui interim stipulatur, cui adquirit: vt. ff. de do. inter vi. & vxo. l. si is seruus. aliàs si esset mera donatio causa mortis, nõ traheretur retro: nisi ad tempus mortis: vt. ff. de dona. inter virum & vxo. l. sed interim. §. j. & ibi plene dixi.
r *Secuta.* scilicet donantis.
s *Donatio.* vt iam res fiat eius. Accursius.

QVod statuliber.] CASVS. Reliqui libertatem seruo meo si dederit. x. vni de heredibus meis, puta Ciceroni. hic seruus dedit de peculio suo ista. x. Ciceroni. dicitur quòd Cicero ista decem computabit sibi in Falcidiam. Item si hæreditas petatur à Cicerone per legitimum, poterit & hæc pecunia peti per peti. hæred. Item si hic Cicero erat grauatus restituere partem suam alij: & coactus adiuit: cogetur restituere & hæc. x. non solum alia bona. idem est si non viuente isti seruo donata

sunt

BIU Cujas

sunt à quodã extraneo ista.x.quæ nunc dedit Ciceroni ob præ-
dictã causam.Idé est etiam si me mortuo alius amore istius serui
dedit.x.hæredi meo pro seruo præsente:nam ab ipso seruo mihi
datum intelligitur.Franci.Accursius.

a *Dedit.* scilicet causa implendæ conditionis.

b *Venit.* pro parte sua,
non pro parte cohæredis:ex quo de Fal. iure
institutionis dic vt .ſ.
ad.l.Falci.l. id autẽ.&
ſ.e.l. quod cõditionis.
§.certe.sed contra.ſ.ad
l.Fal.l.j.§.itẽ si ita. vbi
dicit hæredẽ non pos-
se imputare in Falcid.
penũ in quo erat mor-
tis causa capio:sed ex-
pone, nõ potest ibi ad
suũ cõmodum: potest
& debet ad suum incõ-
modum: vt hic, & ibi
plenius patet solu. Itẽ
facit.ſ.de inoffi.testa.l.
Papinianus.§.si condi-
tioni.

c *Petitionem.* vt &.ſ.
de pe.hære.l. nec vllã.
§.quòd si quis.ibi, sed
Sabinus &c.

d *Restituitur.* si eã hæ-
res vt suspectã adit: &
hoc quod à statulibero
habet,cum aliis bonis
restituit:vt hic,&.ſ.ad
Trebel.l. ita tamen.§.
qui suspectam.

e *Accepit.* ab aliquo,
viuente domino.

f *Dedit.* ſ.postea.

g *Ab alio.* puta amico serui.

h *Ipsius.* serui.

i *Eo.* seruo. & sic operatur præsentia aliquid, vt quasi de peculio esse videatur: secus si non esset præsens: vt in cõtrario.ſ.eo. quod conditionis.in fi.& est pro hoc.ĵ. de verborũ obliga.l.si procuratori præsentis. & de fur.l. falsus.§.sed si is qui.& supra de dona. inter virũ & vxorem.l.iij.§.fina.vel hic aliàs erat donaturus seruo,etiam si nõ manumitteretur: ibi nõ:argu,ĵ.de castren.pecu.l.castrense.vel hæc lex loquitur in quarta Trebellianica.& in ea imputatur quod donatur causa implendæ cõditionis à quocũque;vt.ſ.ad.l.Fal.in quartam.sed in quarta debita iure institutionis:non in qua ibi loquitur;vt.ſ.ad legẽ Falcid.id autẽ.cui solu.est cõtra.quod.ſ.dixi venire in pe.hære. nam cõtra diceret:vt.ſ.de peti.hære.l.nec vllam.§.plane si acceptã. dices ergo vt in prin.l.loquatur in quarta iure institutionis.id autem quod sequitur,ex peculio &c.loquitur in quarta Trebelliani.& facit ad.l.ſ.de acquiren.hære.l.pro hærede.§.Papinianus.

Datum à statulibero de bonis defuncti causa implendæ conditionis, imputatur in Falcidiam, & venit in hæreditatis petitione, & Trebellianica restitutione: & in Trebellianica computatur, vndecũque esset datum. Bartolus.

XLI. IDEM libro secundo Responsorum.

QVod statuliber vni ex hæredib[9] de peculio dedit: [a] ei qui accepit, in Falcidiæ rationem venit, [b] & in hæreditatis petitionem: [c] item ex Trebelliano restituitur. [d] Ex peculio autẽ videtur dari, quod statuliber donatum accepit [e] & dedit. [f] Et quod ab alio [g] nomine ipsius [h] eo [i] præsente datur: prope est vt ab ipso datum intelligatur.

Mortis causa donatio extinguitur, si donatarius prædecedat: & viuo donatore nõ potest peti: nec pro ea cautio postulari: post mortẽ donatoris potest peti: sed ex ea Falcidia detrahitur. Bartolus.

XLII. IDEM libro tertiodecimo Responsorum.

SEia cùm bonis suis, traditionibus [k] factis, Titio cognato donatiõis causa cessisset, vsumfructum sibi recepit: & conuenit, vt si Titius ante ipsam vita decessisset, proprietas ad eã rediret: [&] si postea superstitibus liberis Titij mortua fuisset, tũc ad eos bona pertinerent. [l] Igitur si res singulas hæredes Lucij Titij vindicent: doli non inutiliter opponetur exceptio. [m] Bonæ fidei autem iudicio conſtituto, [n] quærebatur, an mulier promittere debeat, se bona cũ morereꝛ, filiis Titij restituturã? Incurrebat hæsitatio non extorquẽdę [o] donationis, quæ nõdum in persona filiorum initiũ [p] acceperat, sed nũquid interposita [q] cautione prior donatio, quæ dominio translato [r] pridẽ perfecta est, propter legem [s] in exordio datam * perimeretur, dum secunda permittitur? [t] vtrũ ergo certæ conditionis donatio fuit, an quæ mortis consilium ac titulum haberet? Sed negari * nõ potest mortis causa factam videri. [u] Sequitur [x] [ergo,] vt soluta [y] priore donatione, quoniam Seia Titio superstes fuit, sequens [z] extorqueri [a] videat. Mulière denique postea diem functa, liberi Titij si cautionem ex cõsensu mulieris acceperint: * ad cõtributionem propter Falcidiã [b] ex persona sua tenebuntur.

Infirmus non præsumitur causa mortis donare, nisi de reddendo conueniat, vel fiat mentio mortis. Bartolus.

PCùm pater † in extremis vitæ cõstitutus, emãcipato filio quẽdam sine vlla cõditione redhibendi donasset, ac fratres & cohæredes eius bonis [c] contribui donationes Falcidiæ causa vellent: [d] ius antiquum seruandum esse [e] respõdi: nõ enim ad alia [f]

k *Traditionibus.* Quod non fuit necesse, cum retinebat vsumfru. vt.C.de dona.quisquis.

l *Pertinerent.* hucusque de conuentione fuit secundum Azo.

m *Exceptio.* a Seia: quia nondum dies venit restituendorum bonorum. Accursius.

n *Constituto.* est enim hoc iudicium, quo petitur aliquid ex donatione causa mortis, simile bonæ fidei iud. vt C.in qui.cau.in integ. resti.l. in minorum. & ar.ſ.eo.l.illud. alij appellant hic pet. hære. quo petuntur illa bona: vt de hęre. Titiana.

o *Non extorquendæ.* aliàs cautionis: & aliàs donationis. i. cautionis propter donationem.

p *Initiũ.* viuẽte Seia. melior est ratio, quia cũ fuerit donatio causa mortis, potest eã reuocare per pœnitẽtiã: vt.ſ.si cer.pe.l.nõ omnis. Itẽ & alia ratio: qa non debet quis esse solicit[9] de hæreditate viuẽtis: vt supra de vulg. substi.l.ij.§.interdũ. p quas rationes tollũtur cõtraria.ſ.de iudi.l.in omnib[9].& de peti. hære.cp si in diẽ.in fi.jn.

q *Interposita cautione.* sponte. naim ad hoc nõ potest mulier cogi; vt dictum est.

r *Translato.* in Titiũ.

s *Legem.* i. pactũ: scilicet vt si Titius ante ipsam vita decederet, proprietas ad eam rediret. Accursius.

t *Permittitur.* certè sic permittitur prima: sed tamen adhuc reuocat in dubium dicens, vtrũ &c. ac si dicat, an est donatio ĩter viuos habens certam conditionem vel pactionẽ. Ac.

u *Videri.* primam de qua dicit: & hoc propter illa verba, vt si Titius ante ipsam &c.quæ in tali donatione poni cõsueruerũt: vt argu.C.de testa.l.nõ. codicillum. alioquin in dubio esset donatio inter viuos: vt.ĵ.proxi.§.&.ſ.titu.j.l.filiusfa.§.sed enim. Et no.quòd duæ fuerunt hic donationes causa mortis. prima collata in Titium, alia in eius filios: quia pactus est ipse Titius filiis suis: ex cuius pacto habent vtilem actionem: vt.ĵ.de verbo. oblig.l.quodcũque.prima resoluitur præmoriente Titio, secũdà remanet: sed cum postea mulier exponit cautionem sponte: nũquid fit nouatio, an confirmatur prima? Videtur prima tolli: & ex secunda agi; argu.institu. quibus mo. testa.infr.§. sed & si quis priore.

x *Sequitur.* vere sequitur: quia si esset inter viuos, non resolueretur ipso iure: sed per traditionẽ: vt.C. de condic.ob causam.l. ea.& de pactis.l.traditionibus. Itẽ nõ minueretur per Falc.vt.ſ. e.l.vbi.quod hic fit: vt statim subiicit. Accursius.

y *Soluta.* id est resoluta morte Titij. Accursius.

z *Sequens cautio.* vel donatio. Accursius.

a *Extorqueri.* sponte. vel dic, mortua Seia: vel dic, etiam viua: & dic, videtur extorqueri: non tamen potest fieri cum effectu.

b *Falcidiam.* quam hæres retinebat ex hac donatione: vt.C.eo. l.ij.in fi.& ad.l.Fal.in donationibus.&.l.penul. Accursius.

c *Bonis.* hæreditariis, siue testatoris &c.

d *Vellent.* vt fuit factum.ſ.proxi respon.

e *Seruandum esse.* quod dicit debere contribui, quando est donatio causa mortis: non autem cum est inter viuos: vt.ſ.eo.vbi.

f *Alia.* aliàs, aliam: scilicet donationem. aliàs, alia. f. donata.

Consti-

a *Constitutionem.*scilicet cuius auctoritate locus est Falci.in dona.causa mortis.

b *Auferrentur.*etiam in vita.

c *Perempta.*& sic fuit.ff.e.l.iij.in prin.&.ff.de dote præle.l.Seia. & sic non est contra:sed concordat.

d *Absolutè.* vt in hoc casu fuit.Accursius.

e *Morientem.*electiuè ponitur:vnde dicenda est donatio inter viuos Falcidia locum nō habente.& facit.ff.titu.j.l. filius.§. sed enim meminisse. & non posset hoc per pœnitentiam reuocari:vt.ff.de pactis do.l.cum maritus.§.j.

F*Vlcinius.*]*CASVS.* Tunc potest vir vxori,vel ecōtra donare causa mortis,cū donans habet iustum metū mortis: vt quia forte grauiter infirm⁹ est donans.& hoc casu donatio tenet, non aliàs: & hoc dixit Fulcinius. Neratius autem dixit sufficere quòd donans existimet se moritutū: & ob hoc scilicet causa mortis donet:sit nūc infirmus vel nō:& hoc vltimum scilicet dictū Neratij est verius.Frā. Accursius.

f *Fulcinius.*cōstat inter virum & vxorē valere dona.causa mortis:vt.ff. de dona. inter vi.& vxo.l.si eum qui. §.fin.&.l. quia.&.l. sed interim:quod qualiter sit intelligendum, exponit hæc lex.

g *Susceperit.* aliàs susceperit,scilicet prædictā æstimationem:aliàs successerit. & tunc dic iuste.i. bene succedit, cū non sequitur mors: nō iuste cum sequitur.

h *Quærendum.*subaudi sit.Accursius.

i *Quod magis.*dictū Fulcinij secūdū quosdā:p quibus.ff.loc.habitatores.§.fi.tu dic,Neratij.pro quo est.ff.eo.l.senat⁹.§.mortis.

Si seruo.]*CASVS.* Donaui seruo tuo.x.causa mortis.quæritur mors cuius sit inspicienda.s.serui,an domini? Ad hoc respon. & dicitur quòd serui.Secundo dicit:hic seruus fuit à te manumissus ante apertas meas tabulas,& post mortem meam. dicitur quòd hæc donatio non sequitur manumissum:& hoc si habes in fi.non.si autem non est:tunc eodē casu retento dicas quòd hæc donatio sequitur manumissum:& hoc secundum iura noua,secundum quæ à morte donantis cedunt legata & donationes.sed secundum superiorem casum loquitur secundum iura vetera:secundum quæ erat secus. & dicas quòd hanc donationem feci in testamento meo.Fran.Accursius.

k *Cui donatum est.* scilicet serui:cum non contemplatione domini fuit facta:vt dixi.ff.eo.l.si filio.Accursius.

l *Mortem eius.*duobus modis expone.primo eius.s.domini serui:& dices quòd mortuo domino serui hæres hunc manumisit ante apertas tabulas:& sic non tenuit manumissio,cū hęres non erat dominus,cum adire non poterat ante apertas tabulas:& sic non erat in solidum institutus:sed hodie potest adire etiam clausis tabulis:& sic teneret libertas,& donatio eum libertum sequeretur:vt.C.de cadu.tol.§.cū igitur.Secūdo die quòd post mortem donantis ante apertas tabulas,& sic antequam cederet dies legati vel donationis,fuit factus liber à domino.sed & hoc corrigitur hodie:quia à morte testatoris cedunt dies talium relictorum:vt.d.§.cū igitur.&.§.in nouissimo.& hoc si habeas in fine,

constitutionē[a] pertinere,quàm quę lege certa donarent,& mortę insecuta quodāmodo[à]bonis auferrentur, [b] spe retinendi perempta. [c] eum autem qui absolutè [d] donaret,non tam mortis causa, quàm morientem [e] donare.

Ad donationem causa mortis inter virū & vxorem, sufficit mortis cogitatio.Bar.

XLIII. NERATIVS libro primo Responsorum.

B F*Vlcinius* [f] inter virū & vxorem mortis causa donationē ita fieri[putabat,]si donator iustissimū mortis metum habeat. Neratius sufficere existimationem donantis hanc esse,vt moriturum se putet:quā iuste nécne susceperit, [g] non esse quærēdū. [h] quod magis [i] intuēdū est.

In donatione causa mortis,quantum ad executionē inspicitur tēpus mortis.Bar.

XLIIII. PAVLVS libo primo Manualium.

C S*I* seruo mortis causa donatum sit, videamus cui⁹ mors inspici debeat,vt sit locus condictiōi: domini,an ipsius serui. Sed magis eius inspicienda est cui donatū est [k] : sed tamē post mortē[eius [l]] ante apertas tabulas testamenti manumissum hęc donatio non sequitur.

Digestorū

seu Pandectarum Liber quadragesimus.

A non sequitur manumissum.nam secundum primum nullo modo: secundum alium interim ante apertas tabu. Si vero habeas sine non:loquitur secundum iura noua.sic ergo tempore mortis donantis inspicitur sit liber,& eum donatio sequitur:vel seruus, & tunc dominum:vel mortuus,& tunc est extincta:vt in princ.huius.l.& ad hoc.ff. quādo dies leg. cedit.l. si post mortem.§.fi.secus in cōtractibus,vbi cōtractus tempus inspicitur:vt supra de verb. oblig.l.si filius.&.j. de regu.iur.l. quæ legata. Item facit.ff. de dona. iter vi.& vxo.l.sed interim.§.marit⁹.&.§.cō sequēter.&.ff. de euict. l.minor.§.denuntiare.

DE MANVMISSIONIBVS.

TITVLVS I.

Qui est in vltima die viginti annorum: non est minor viginti annis, neque maior. Bartolus.

I. VLPIANVS libro sexto ad Sabinum.

P*Lacuit* [m] eum qui kalendis Ianuariis[est] nat⁹,post [horā] sextā noctis [n] pridie kalendas, quasi annum [†] vicesimum compleuerit,posse manumittere. Nō enim maiori viginti annis permitti [o] manumittere,sed minorem manumittere vetari. Iam autem minor non est [p] qui diem supremū agit anni vicesimi. [q]

II. IDEM libro septimodecimo ad Sabinum.

S*I* hæres deliberante legatario seruum legatum manumiserit,mox legatarius repudiauerit:manumissum liberum fore placet. [r]

III. PAVLVS libro trigesimonono ad Edictum.

S*E*ruus pignori datus, [s] etiam si debitor locuples[sit,]manumitti non potest. [t]

Qui suis nummis emitur, nanciscitur liberum:& dicitur seruus improprie suis nummis emi,cum nummos habere non possit.hoc dicit.

IIII. VLPIANVS libro sexto Disputationum.

de manumissionibus. *Dixit de relictis pecuniariis,à libro de testamētis vsque ad librum superiorem:nunc de libertatibus,præmittens titulū generalem.*

m *Lacuit.* Lex Aelia Sentia prohibuit minorē viginti annis manumittere: vt inst.qui manu.nō poss. §.eadē.quis dicitur minor,hæc lex dicit.

n *Noctis.* quasi dicat inchoata vigesimi anni die vltima.R.quę in media nocte incipit:vt ff.de fer.more Romano.Accursius.

o *Permitti.*scilicet tātum per.l. Aeliam Sētiam.i. lex Aelia Sētia non dixit quòd maior viginti annis manumittat:verū est tamen sine dubio q⁹ potest. sic .j. tit.j.si collactanē⁹.Ac.

p *Non est.*vt.j.de ver. obli.l.si minor.Sed cōtra.ff. de mino. l.iij.§. minorem. Solu. plene vt ibi. Item hodie videtur innouari quod hic de tempore dicit. quod dic vt inst.i.qui manu.non poss.§.eadem.vbi plene dixi.

q *Anni vicesimi.*concludit ergo q⁹ manumittere potest.

Si hæres.]*CASVS.* Seruum tibi legatum ego hæres legantis manumisi:tandem tu legatarius repudiasti hoc legatum.dicitur quòd manumissio confirmatur.Franciscus Accursius.

r *Placet.*vt &.j.titu.j.l.iij.&.ff.de op. leg.l.si cum optio. &.ff.si cer.pet.proinde.& ad legem Aquiliam.l.nam sicut.Accursius.

Seruus.]*CASVS.* Seruum tibi pro decem obligaui:eum volo manumittere.non possum,etiam si aliàs sim tibi soluendo. Franciscus Accursius.

s *Datus.*specialiter:vt.C.de ser.pig.da.l.ab eo.

t *Non potest.*vt &.j.qui & à qui.l.seruum.Sed contra.j.de fideicommiss.lib.l.generaliter.§. si quis seruo.Sol. vt ibi.& facit.C. de necess.ser.hære.l.j.Accursius.

Is qui.]*CASVS.* Seruum Titii ab ipso Titio emi nummis ipsius serui.epistola diuorum fratrum dicit me compellendū fore vt manumittam istū seruum. Secundo respondet ei quod posset opponi,quòd seruus nihil habet,nec habere potest:sed clausis oculis debemus dicere seruum suis nummis emptum eo ipso quòd non est emptus nummis emptoris,sed aliunde quæsitis.[*SI AB IGNOTO.*] Si emi seruum meis nūmis:postea seruus offert mihi tantos nummos quot eum emi, & vult vt eum manumittam:non cogor eum manumittere,nisi hoc actum fuisset à principio quando eum emi.Secundo dicit,inter me & seruū Titium conuenit,quòd emerem eum de suis nummis:& cum emissem, festinaui soluere de mea pecunia venditori: postea seruus

† *Concor. text.in.c.in ſſentia.extra de proba.& in.c. cū in cunctis. & ibi glo.inver. 25.de elec. & in Cle.fi. de ata. & quali.*

BIU Cujas

dedit mihi pecuniã,& vult ꝙ eum manumittam.dicitur ꝙ eum debeo manumittere.Idẽ est si cum seruus vellet mihi dare pecuniã,ego remisi sibi eam,quia mihi multum seruierat.nam & hoc casu debeo eum manumittere. [NIHIL.] Dictum est supra quòd si seruum emi nummis serui: cogar eum manumittere. Si autem emi te hoc acto inter me & te, vt te debeam manumittere: dicitur ꝙ debeo te manumittere:siue hoc cõuenerit inter venditorem & me,siue nõ:siue contrarium inter venditorẽ & me conuenit, puta ꝙ non debeam te manumittere,nunc autẽ dicit, nõ est vis quis sit emptor:siue fiscus.i. ꝓcurator fisci:siue ciuitas,siue priuatus homo sit:siue minor.xx. an.sit:siue pupillus sit. nõ etiã inspicitur ætas vendentis: siue seruus sit iste emptor:nã semper cogitur eum manumittere:nisi iste seruus sit exportandus ratione delicti:vel sit in testamento domini ꝓhibitum ne manumittatur:vel si hac lege.i. pacto fuerit venditus huic emptori,ne ad libertatẽ ꝓueniat. in his enim casibus non manumittetur. Postea dicit quis dicatur suis nũmis emptº. & certe nõ solum iste qui totum pretium dedit emptori de quo emeretur:sed& si partẽ pretij dedit emptori:& ex operis serui tantum lucratus est emptor,vel aliàs merito serui est lucratº,ita quòd pretium est emptum. Sed pone quòd partem habebã in seruo:aliã partẽ emi nũmis eius.non habet locum constitutio: & sic non cogor eum manumittere.idẽ si habebam proprietatem nudã in seruo:& emi à fructuario vsumfructum eiusdem serui.nã non cogor eum manumittere.secus erit si habebam vsumfructum tantum:& emi proprietatem nummis eius:nã habet locum constitutio,vt eum manumittam.intelligas tamen ꝙ ipse seruiet mihi fructuario donec durat vsusfructus.sed si ego & tu emamus seruum,ego meis nũmis,tu nummis eius serui,nõ habet locum hoc casu constitutio:nisi ego vellem eum manumittere. sed si partẽ serui emi suis nummis,& pars altera ex causa lucratiua effecta est mea:hoc casu constitutio locum habet.Fran.Accursius.

† id est amico pecuniã proferente.

† Iste text. est sing. secũdũ Bar. hic,& secũ dũ modernos,& Frãci. Are. in l.qui in aliena.ś.de acqui. her.

* Fl.& ꝑsium numerauit.

a Vide Piũ Anto.Bartolinum in adnota.ad ll.cap. 58.

a *Diuorum fratrum.* Seueri [a] & Anto.secundum quosdã.& dic plene de his constitutionibus.C.si manci.ita fuerit alie.ne prostitu.l.j.vbi diximus.Accursius.

b *Adipiscatur.* à lege,secundum P.quod non placet:sed ab homine:vt.ś.de iudi.l.qui se.

c *Nummis suis.* scilicet serui.Accursius.

d *Non possit.* nec aliquid aliud:vt institu.per quas perso.no.acquiri.§.item vobis acquiritur.Accursius.

e *Conniuentibus oculis.* id est clausis,vt non inspiciamus iuris ciuilis strictam rationem.

f *Comparetur.* sed si nummis eius comparatur:si tamen conuenit seruus de pecunia emptori restituẽda:idem est:vt statim subiicit,&.ś.de iudi.l.vix.in fine.

IS qui suis nũmis emitur:epistola diuorum [a] fratrũ ad Vrbium Maximum in eam conditionem redigitur,vt libertatem adipiscatur. [b] Et primo quidẽ nummis suis [c] non propriè videtur emptus dici,cùm suos nũmos seruus habere nõ possit. [d] Verùm conniuentibus [e] oculis credendum est suis nummis eũ [esse]redemptum,cùm non nũmis eius qui eum redemit,comparetur. [f] Proinde siue ex peculio,quod ad venditorem pertinet,siue ex aduentitio lucro,siue etiam amici beneficio,vel liberalitate,vel prorogante † eo, vel repromittente,vel se delegante,vel in se recipiente debitum,redemptus sit:credendum est suis nummis eũ[esse] redẽptum. Satis [g] est enim,ꝙ is qui emptioni suũ nomen accõmodauerit, [h] nihil de suo ĩpendit. [i]

Non potest sequentibus actibus robur accipere cuius principium ad alium finẽ cœptum fuit:secus si initium cum mediis & fine concordat.h.d.

℣ Si ab ignoro [k] emptº †sit,postea autem pretium suum obtulerit:dicendum erit non esse audiẽdum.ab initio enim hoc agi debet, [l] vt imaginaria [m] fiat emptio:& per fidem cõtractus inter emptorem & seruũ agatur. Siue igitur non hoc ab initio esset actum,vt suis nummis redimeretur:siue hoc acto nũmos seruus non dedit:cessabit libertas. Vnde quæri poterit,si cùm hoc ab initio esset actũ,emptor festinauit vt* pretium numeraret: [n] an postea ei satisfacto seruus constitutione vti possit? Et puto [vti] posse. [o] Proinde & si ei nummos prorogauerit emptor:cùm ei pariauerit†, [p] poterit ad libertatẽ peruenire. ℣ Siue autem exprimatur in cõtractu, velut in emptione,hoc, vt manumittatur, [q] siue non exprimatur: [r] verius est libertatẽ cõpetere. Ergo & si fortè quis sic [seruum]comparauerit suis nũmis,ne eum manumittat: [f] benigna est opinio dicentium hunc ad libertatem peruenire: [t] cum & nomen emptionis imaginarius iste emptor accommodet: & prẽterea nihil ei absit.℣ Nihil autem † interest,à quo quis suis nũmis ematur,à fisco,vel[à]ciuitate,vel à priuato : cuiusq; sit sexus is qui emit. [u] Sed & si minor sit viginti annis,qui vendidit: ĩterueniet cõstitutio. [x] Nec cõparantis quidem ætas spectatur.Nam & si pupillus emat, æquũ est eum fidem adimplere: cum sine damno eius hoc sit futurũ.Idẽ & si seruus [y] est. ℣ In illis sanè seruis nõ interuenit cõstitutio,qui in totũ perduci ad libertatẽ non possunt: vtputa si exportandus [est,]vel hac lege venierit, [z] vel testamento hanc cõditionẽ acceperat,ne vnquã manumitteretur.℣ Suis autẽ nũmis redẽptus etsi totũ pretium non numerauit,ex operis tamẽ ipsi [a] accesserit aliquid,vt repleri pretiũ possit, vel si quid suo merito adquisierit:dicẽdũ est libertatem competere. [a] Quòd si partẽ suis nũmis [b] redemerit,cũ noua lege post imaginarium contractum serui:ibi de præcedente imaginarium contractum in alia emptione prima,qua vẽditor eum emerat.

g *Satis.* ad hoc vt dicatur suis nummis emptus.

h *Accommodauit.* scilicet emptor.

i *Impendit.* scilicet interim:præstaturus tamen eo casu cũ fuerint peculiares:cum eos dando non liberetur emptor:vt.C.de act.emp. si seruos.&.C. si ser. extero se emi manda.l.j.quæ sunt contra. & facit. C. de ope.lib.si cui.& de bo. lib.l.j.

k *Si ab ignoto.* id est non paciscente cũ seruo vt liber fiat.Ac.

l *Debet.* vt emptor eũ liberum faciat. Subaudi,cũ obtulerit ei pretium solutum pro se.

m *Imaginaria.* imò nõ est imaginaria pretio accedente: vt infra de regu. iur. imaginaria. sed hic ponitur,id est per momentum duratura. sic & in authen. quomodo oporteat epis.§.j.& in Psalmo,Et in imagine pertransibit homo. ibi vero.j. de regu.iur. imaginaria,id est simulata:vt & supra de cõtrahẽ.emp. l.nuda.

n *Pretium numeraret.* de suo emptori.

o *Posse.* idem si paratus sit soluere: vt.ś. de iudi.l.vix.in fi.

p *Pariauerit.* aliàs paruerit, id est seruierit per aliquod tempus:& sic cum pretio cõpenset. aliàs,apparuerit:& idem est sensus.Ac.

q *Manumittatur.* cum non esset actum inter seruum & emptorem, quòd eum manumitteret emptor.

r *Siue non exprimatur.* cũ tamen inter emptorem & seruum hoc actum est : & sic non est contra supra proxi.§.

f *Manumittat.* hoc dixit venditor.

t *Peruenire.* hic est cõtra.j.proximè ibi:in illis sane. &. C. si manita.fu. aliena. ne ma.l. ea quidem. Sed hic de

† Quid parauerit de Anto. Aut.lib. capitu.

† Iste text. est not. hoc,quia seu,cum tas,& uatus, paratus in his no sunt tura ex dana.ibi Addit co. Ro ji. in C. de fis.nu ibi no positã Rom vum.ibi & no in.l.vna nu.; etiã ad apoc. facit ji.in aquipu tur.ibi semi.ad sus fisci tis rati. eo.ibi.

a Vide Piũ Anto.Bartolinum in adnota.ad ll.cap. 58.

b Hodie hic tex. acquirit not.ad quòd tũ est gra fidei fallu l.i.ś.de fi stitu.pecu quod ex proceda pupilli Q seruit. ibi

Rede-

a *Redemerit.* emptor. Accursius.
b *Pertineat.* scilicet quòd efficiatur liber, seruiet tamen fructuario donec durat vsusfructus: vt. C. communia de manu. l. j. §. sin autem. Accursius.
c *Locum habere.* exoluto pretio alterius partis. Accursius.

Si quis.] CASVS. Seruũ emi. hic seruus petit vt eũ manumittã, dicens quòd suis nummis emi: ego nego. dicit quòd de hac causa, si est Romæ, debet cognoscere præfectus vrbis: in prouinciis, præses prouinciæ: & debet iste q cognoscit de hac causa, denũtiare seruo quòd si nó probauerit se suis nũmis emptum, quòd dabitur in opus metalli: nisi ego vellẽ mihi reddi, nolẽs imponere maiorem pœnam. Vltimo dicit, si testator reliquit libertatem suo seruo castaldioni, si redderet rationes: & seruꝰ velit reddere rationes: dicitur quòd debet dari arbiter qui videat an rationes bene reddantur. Frãciscus Ac.

d *Si quis.* seruus. Ac.
e *Consistere.* in iudicio. & sic est de specialibus casibus: vt &. ẽ. de iud. vix. §. sed & si quis. &. l. qui se. & de in ius voc. sed si hac. ij. respó. Accursius.
f *Queri.* id est conqueri.
g *Denũtiatione.* scilicet faciẽda à iudice ipsi seruo.
h *Qui hoc.* scilicet redẽptum se suis nũmis.
i *Non maiorem.* quàm metalli. nam in vinculis poterit eum ponere: vt. j. de pœ. si quis aliquid. §. qui se.
k *Sed & si.* ad hoc facit. ẽ. de iudi. vix. §. liber etiam. &. j. de fideicom. l. si pure. &. C. de testa. ma. l. iiij. & ibi nota.

Seruus.] CASVS. Seruus accepit decem mutuo ab amico suo, & ea dedit domino vt manumitteretur: tãdem dominus, antequã eum manumitteret decesit: & in testamento libertatem reliquit seruo: & peculium suũ ei legauit. quæsitũ est an seruus posit hanc pecuniam repetere ab hæredibus patroni sui. Et dicitur quòd si dominus hanc pecuniam posuit in rationibus suis propriis, desiit esse peculij: nec debebitur, nisi postea dominus istam pecuniam reddiderit seruo vt haberet in peculio suo: quia hoc casu debebit reddi hæc pecunia seruo. Fran. Accursius.

l *Acceperat.* aliàs acceperat. ſ. ab amico vt domino daret pro libertate. aliàs pactus erat. ſ. de danda domino ꝓ libertate: cuius pacto dominus nõ astringitur: vt. C. de trãsac. l. interpositas. in fi.
m *Retulisset.* id est reddidisset vt esset in peculio. & ad hoc. ẽ. de

* *Flo. Sed quid cùm fructua. esset, prop. vt redemit?*
* *pertineret*

partẽ serui haberet: ad cõstitutionẽ non pertinebit: nõ magis quàm qui cùm proprietatẽ haberet, vsumfructũ redemit. Sed qui * cùm fructuarius esset, ꝓprietatẽ redemerit: [a] in ea cõditione est, vt ad constitutionem pertineat. [b] * ℣ Sed & si duo seruum redemerint, alter propriis nũmis, alter nũmis serui: dicendum erit constitutionẽ cessare: nisi fortè is qui propriis nũmis redemit, manumittere fuerit paratus. Sed & si partẽ quis redemerit, pars altera ex causa lucratiua accesserit: dicẽdum erit constitutionẽ locum habere. [c]

In casu libertatis adipiscendæ seruus potest contra dominum in iudicio consistere: hoc tamẽ seruus nõ facit sine periculo. h. d.

V. MARCIANVS libro secundo Institutionum.

SI quis [d] dicat se suis nummis emptum: potest consistere [e] cũ domino suo, cuius in fidem confugit: & queri [f] quòd ab eo non manumittatur: Romæ quidem apud præfectũ vrbi: in ꝓuinciis verò apud præsides, ex sacris constitutionib⁹ diuorum fratrũ: sub ea tamen denuntiatione, [g] vt is seruꝰ qui hoc [h] intẽderit, nec impleuerit, in opus metalli detur: nisi fortè dominꝰ reddi eum sibi maluerit, vtique non maiorem [i] ex ea causa pœnã constituturus. Sed & si [k] rationibus redditis liber esse iussus fuerit: arbiter inter * seruũ & dominum, id est hæredẽ, datur de rationibus excutiendis.

Si dominus seruum qui pecuniã dederat pro libertate, manumittat in testamento: debet pecunia seruo reddi ab hærede, si dominus voluit eam esse in peculio: secus si suis rationibus applicuit. h. d.

VI. ALFENVS VARVS libro quarto Digestorum.

SEruus * pecuniã acceperat [l] ob libertatem, & eã domino dederat. dominꝰ priusquã eum manumitteret, mortuus erat: testamentoq; [eum] liberum esse iusserat: & ei peculium suũ legauerat. cõsulebat, quã pecuniã domino dedisset ob libertatẽ, an eã sibi hæredes patroni reddere deberent, nécne? Respondit, si eã pecuniã dominus postea quàm accepisset, in suę pecunię rationẽ habuisset: statim desiisse eius peculij esse. sed si interea dũ eum manumitteret, acceptã * seruo retulisset, [m] videri peculij fuisse: & debere hæredes eam pecuniam manumisso reddere.

Flo. Sed quid cùm fructua. esset, prop. vt redemit?
pertineret
Flo. pecu. ob liber. patius erat, & eã, &c.

In manumissionibus habet locum præuentio inter testamentum & donationem libertatis inter viuos: vt sciatur cuius libertus fiat ꝙn manumittitur.

VII. IDEM libro septimo Digestorum.

DVo filiifamilias peculiares seruos separatim vterq; habebant. [n] ex his alter seruulum suũ peculiarem viuo patre manumisit. [o] pater vtriq; testamẽto peculium prælegauerat. quę rebatur, seruus iste [p] vtrum amborũ, an eius à quo manumissus erat, libertus esset? Respõdit, si prius testamentũ pater fecisset, quàm filius eũ liberum esse iussisset: vnius esse libertum: ideo quòd eũ quoque in peculio legasse videretur. [q] Sed si postea testamentum pater fecisset: non videri eã mentem eius fuisse, vt eum qui manumissus esset, legaret: eumq; seruũ, [r] quoniã prælegatus non esset, mortuo patre amborum seruum [s] fuisse.

Si alienatio est reuocabilis: reus criminis capitalis non potest reuocare. Bartolus.

VIII. MARCELLVS libro tertiodecimo Institutionum.

QVi pœnæ serui efficiũtur, dubitatè manumittere nõ possunt: quia & ipsi serui sunt. [t] Sed nec rei [u] capitalium criminũ manumittere seruos suos possunt: vt & senatus censuit. ℣ Diuus quoque Pius Calpurnio rescripsit, libertates ab eo qui iam lege Cornelia [x] damnatus esset, vel cùm futurũ

Flo. acceptum

n *Habebant.* puta vnꝰ vnum: alius alium. Ac.
o *Viuo patre manumisit.* sed & eius voluntate: aliàs manumissio esset irrita: vt. ẽ. de iure patro. l. filius. R. &. j. eo. l. si consentiente. & infra qui & à quibus. l. quæsitum. potest etiam intelligi, qñ pater non cõsensit: vt statí dices.
p *Seruus iste.* à filio manumissus. Accursius.
q *Videretur.* nam cum prælegat ei seruum, videtur reliquisse quicquid fieret de seruo.
r *Eúmque seruũ.* quódam, nunc libertum.
s *Seruum.* id est libertum. erat enim patris iste libertus: vt. d. l. de iure patro. filiꝰ. & hoc si ex voluntate patris. Potest secundo intelligi sine voluntate: & sic proprie ponitur hic in textu, seruũ. Et quod. ẽ. dicit libertũ: ideo est, quia licet non tenuit manumissio, quia tamẽ fuerat prælegatꝰ ei qui postea manumisit, non potest eã reuocare: argu. C. de lib. cau. l. si ab eo. & de ser. pig. da. l. si creditoribus. argu. cõtra. j. qui & à q. l. si seruo alieno.

Qui pœnæ.] CASVS. Hic dicit quosdam non posse manumittere seruos suos: & declarat in litera. Fran. Accursius.

t *Serui sunt.* pœnę, nõ fisci: vt. ẽ. de his quæ pro non scrip. l. in metallum.
u *Rei.* id est accusati & condemnati: vel accusati tantum, vt nó possint manumittere scilicet in vltima voluntate: sed inter viuos possunt nisi in exceptis criminibus: vt. j. de accu. l. ex iudiciorũ. & C. ad. l. Iul. ma. l. fin. &. ẽ. de dona. l. post contractum. & de dona. cau. mor. l. si aliquis. &. l. donationes. §. fi. vel secus in alienatione earũ rerum q̃ in libertate: accusato tamen potest solui pro se & pro alio: vt. j. de solu. l. reo. &. l. quamuis. §. j. Accursius.
x *Lege Cornelia.* de sicariis, vel de falsis.

a *Crimini.*i.quæstioni criminũ: vt.j.qui & à qui.l. pspexit.vel crimini.i.cõfiscationi ppter crimẽ dñi:vt.j.de accu.l.ex iudiciorũ.vel crimini.i.accusatiõi factę de seruo:vt.ſ.ſi ex nox.cau.l.pe.

b *Seruus. Non potest.* vt.ſ.eo.l.is qui.§. in illis. &.C. de testa. ma.l.contra voluntatem.& qui ad liber.non pos.perue.l.j. &.ij.&.j.qui & à qui.l. ille.§.fina. &.ſ. de ser. expor.l. ſi venditor.§. ſed ratio. excipe duos casus.primus.ſ. eodem l.is qui.§. ſiue. in fine. ſecũdus.ſ.ad Syll.l.iij. §.hi quoque.

Elianus.]C ASVS. Titius emit Euemeriã ancillã hoc pacto appoſito,vt manumitteret eam:poſtea Titius factus eſt debitor fiſcalis,& manumiſit Euemeriam.tunc fiſcus videns Titium nõ ſoluendo,vult reuocare Euemeriam in ſeruit. dicitur quòd non poteſt:imò & ſi nõ eſſet adhuc manumiſſa, debet venire ad libertatem ex conſtitutione diui Marci.Fran.

c *Ante annos.* quàm contraheret cum fiſco.

d *Procurator.* fiſci.

e *Quæreretur.*aliàs, q̃reret,id eſt videret,ſeu inſpiceret.Ac.

f *Omnia.*ſcilicet iuris fiſcalis.Accurſius.

g *Ea lege.* idem & ſi nõ ea lege:niſi in fraudẽ fiſci:vt. C. de ſeruo pig. da.l.ij. ſed tunc.j. decem annos reuocatur,non vltra:vt.j. qui & à quibus.l. ſi cum.§. Ariſto. Acc.

h *Marci.* & Cõmodi ad Auſi. Vict. vt.C. ſi man. ita fue.aliena. vt ma.l.ij.&.iij.Ac.

i *Seruum. Interim.* Ante conditionẽ. Accurſius.

k *Non facit.* vt &.j.q & à quibus.l. ſi optio. & ſtellige in ſeruo hæreditario:ſecus in ſeruo hęredis:vt.ſ.de leg. j.l.ſi quis inquilinos.§. j.quæ eſt contra. &.j. qui & à quibus.l.hæres ſeruũ.in prin.Item cõtra.ſ.ad Trebel.l.quidã ita.§.ſi quis. ſed ibi in vltima volũtate manumiſit:hic inter viuos.vel hic ſpecialiter:ibi cũ vniuerſitate relictus erat:hodie tamẽ nullo modo:vt.C.cõmu.de leg.l.fi.§. ſed quia.Itẽ cõtra.ſ.de ac.& oblig.l.is qui.ſed ibi ex cõtractu debitũ ſub cõditione manumiſit:hic ex vltima voluntate. præterea nec ibi dicit teneat vel nõ manumiſſio:ſed ꝑmiſſorẽ nõ teneri ſi deceſſit manumiſſus ante morã:vt & aliàs.ſ.de hęre.vẽdi.l.vẽditor ex.& facit.ſ.de relig.l.ſi locus.& de leg.j.l.ſeruo.§.j.Ac.

L Ege.]CASVS. Seruus Titij cõmiſit plagium. Titius pœnam ſoluit pro eo.dicitur quòd talis ſeruus non poteſt manumitti ante.x.an.Fran.

l *Pœnam.*pecuniariam olim ſtatutam:quæ hodie ceſſat:vt.j. de plagia.l.fin.&.C.ad.l.Fla.de plag.l.ſi furti.tamen & ſerui corrupti poſſet & hodie habere locum:vt &.j.de plagia.l.pen.

m *In hoc.*ſ.decem annis.

n *Mortis.* vt ſatis ſit ſi completum eſt decennium,ſaltem motẽpus,ſed mortis, n intuebimur.

Curator furioſi non poteſt ſeruum furioſi manumittere:debet tamen curare vt manumittatur ſi furioſus libertatẽ ſeruo debeat.

XIII. POMPONIVS libro primo ex Plautio.

SEruus furioſi ab adgnato cũ ratore manumitti nõ poteſt: quia in adminiſtratione o patrimonij manumiſſio non eſt. Si autem ex fideicommiſſi cauſa deberet libertatẽ furioſus: dubitationis tollẽdæ cauſa ab adgnato p tradendum q ſeruum,vt ab eo cui traditus eſſet manumittatur,Octauenus ait.

Minor magiſtratus poteſt apud maiorem manumittere,non autem apud parem:& imperator poteſt manumittere abſque vlla ſolennitate, ſed ſola voluntate.

XIIII. PAVLVS libro ſextodecimo ad Plautium.

APud eum cui par imperiũ r eſt,manumittere non poſſumus. Sed prętor apud conſulem manumittere poteſt. ſ Imperator cum ſeruum manumittit,non vindictam imponit: ſed cum voluerit,ſit liber is q manumittitur, t ex lege Auguſti.

Mortis cauſa poteſt manumitti ſeruus,nõ vt deſinat eſſe liber ſi conualeſcat manumittens: ſed ſicut ſi manumitteret vindicta cauſa mortis ſ. quia moriturum ſe putet, mors eius expectabitur:ita & ſi alio modo manumittat cauſa mortis,expectatur mors eius, ſicut expectatur in alio caſu:vt ſi quis tradat rem cauſa mortis: nam expectatur mors eius:vt tunc fiat accipientis.Fran.Ac.

XV. MARCELLVS libro vicesimotertio Digestorum.

MOrtis cauſa ſeruũ manumitti poſſe non eſt dubitandum.quod nõ ita tibi intelligẽdum eſt,vt ita liber eſſe iubeatur,vt ſi cõualuerit domin o, nõ fiat liber: u ſed quẽadmodũ ſi vindicta x eũ liberaret,abſolutè ſcilicet,quia moriturũ ſe putet,mors ei o expectabit: ſimiliter & in hac ſpecie in extremũ

proſpiceret vt damnaretur,ſeruis datas non cõpetere.Sed nec quidem illos ad iuſtam libertatem peruenire diuus Hadrianus reſcripſit, qui ideo manumiſſi ſunt,vt crimini a ſubtraherẽtur.

Libertas impeditur caſibus hac lege expreſſis:& hoc intendit dicere, quòd prohibitio iudicis teſtatoris & contrahẽtis æquiparantur.

IX. PAVLVS libro ſingulari Regularum.

SEruus hac lege venditus,ne manumittatur: vel teſtamẽto ꝓhibitus manumitti:vel a ꝑfecto vel à prę ſide prohibit o ob aliquod delictũ manumitti: ad libertatẽ perduci non poteſt b.

Illud quod non eſt in bonis debitorũ ſimpliciter:non tranſit in obligationem creditorum ſimpliciter.Bartolus.

X. IDEM Imperialium ſententiarum in cognitionibus prolatarum ex libris ſex libro ſecundo.

AElian o debitor fiſcalis Euemeriam ancillam ante annos c multos emerat hac lege,vt manumitteret:eámq; manumiſerat. ꝑcurator d cùm bona debitoris non ſufficientia quereretur, e* etiam Euemerię ſtatus quæſtionem faciebat. Placuit, non eſſe iuri fiſcali locum,quo omnia f bona debitorũ iure pignoris tenerẽtur:quia ea lege g eſſet* empta, vt ſi non manumitteretur,ex conſtitutione diui Marci h ad libertatẽ pueniret.

XI. IDEM libro ſexageſimoquarto ad Edictum.

SEruum qui ſub conditione legat o eſt:interim i hęres manumittendo liberum nõ facit. k

XII. IDEM libro quinquageſimo ad Edictum.

LEge Fauia † prohibetur ſeruus qui plagium admiſit, ꝑ quo dominus pœnã l intulit,intra decem annos manumitti:in hoc m tamẽ non teſtamẽti facti

Flo.quæreret
Flo.empta eſt, & ſi non.
† *Lex Fla. uia,inquit Pomponius Lætus li. de Roma.magiſtra.& legib.ea eſt quã Flauꝰ tulit de plagiariis,cum quis dolo ſeruum, aut pecus domino, & filiũ patri ſubtrahit. Porro Catellianus Cotta in.c. plagiarii noie, Fannia legẽdũ putat, id quod & Sypõtinus ſentire videtur quo loco quid ſit plagiarius ediſſerit. Ambroſius autẽ Calepinus videtur legere Phania.Tu nũc tibi arbiter eſto.*

Seruus.]CASVS. Agnatus furioſi exiſtẽs ei o curator nõ poteſt manumittere ſeruũ furioſi,niſi furioſus ex cauſa fideicõ. eſſet grauatus eũ manumittere.nã tũc curator eius dabit iſtũ ſeruũ alij agnato pupilli hoc acto vt ille eũ manumittat.Fran.Ac.

o *Quia in adminiſtratione.* bona ratio: vt.ſ. de cu.fu.l. ab agnato. &.l.fi.&.j.qui & à quibus.l.curator.

p *Ab adgnato.*curatore.nã furioſi i curatiõe ſunt agnatorum ex lege.xij.tabu. vt inſti.de cura.furio.§.furioſi.

q *Tradendũ.*alij forte agnato,faciendo eũ ꝑcuratorẽ in rem ſuã:vt ar.C.de dolo.l.cũ proponas.vel hęredi ſecũdũ P.cum hic furioſus erat legatari o huius ſerui.& ſecũdum hoc poteſt intelligi.C. q manu.nõ poſſunt.l. pe.& ſic nõ quęrit à quo manumittat:vt.j.de verb. oblig.l.cũ ſeruus.aliud in pupillo videtur:vt.j. eo.l. cauſam.&.j.de fideicõmiſ.lib.l.ex cauſa. Vel dic & ibi fieri eodẽ modo manumiſſionem.

Pud eũ.]CASVS. ANon poſſum manumittere ſeruũ meum corã eo qui habet idẽ imperium quod habeo ego:ſed ptor apud procõſulẽ poteſt manumittere.Itẽ ip erator ſi vult manumittere ſeruũ ſuum,non eſt opus q eũ manumittat vindicta: ſed prout vult, poteſt manumittere. Frã.Ac.

r *Imperium.* cũ nobis manumittẽtib o:ſed cõtra.j.titu.j.l.apud filiũ §.j.prout nõ eſt ibi nõ. &.ſ.de de offi.cõſu.l.j. in fi.in quibus dicit apud collegã poſſe manumitti:ſed collega non eſt par,ſed idẽ habet ip eriũ:vt.C.de conſu.lib. xij.l.j.vel ſol.vt ibi in dicta.l.de offi.cõſu.Itẽ cõtra.ſ.de iuriſ.om.iu. l.eſt receptũ.ſol.vt ibi.

f *Poteſt.* vt &.C.de ma.vin.l.fi.Sed nõne ambo ſunt ſpectabiles:vt in authen. de appella.§.ſimili quoque modo? Reſpon. ſunt:ſed quilibet in territorio ſuo maior altero erat:ergo hic proconſul extra Romã in ſua forte prouincia:vt &.j.titu.j.l.apud proconſulem.Ac.

t *Manumittitur.*abſque vlla ſolennitate.

Mortis cauſa.]CASVS. Dicitur q mortis cauſa poteſt manumitti ſeruꝰ:quod non intelligas vt deſinat eſſe liber ſi cõualeſcat manumittẽs:ſed ſicut ſi manumitteret vindicta cauſa mortis.ſ.quia moriturũ ſe putet,mors eius expectabitur:ita & ſi alio modo manumittat cauſa mortis,expectatur mors eius:ſicut expectatur & in hoc alio caſu,vt ſi tradat quis rẽ cauſa mortis: nã expectatur mors eius,vt tũc efficiatur accipientis. Fran.

u *Non fiat liber.*id eſt deſinat eſſe liber.R.

x *Vindicta.* ſupra ergo alio modo quàm vindicta manumittebat cauſa mortis.

BIU Cujas

a *Conditionē.* si quid humanitus contigerit. & facit. ſ. titu. j. l. ij. in fi. & l. ſi mortis cauſa res. in prin.

b *Permanſerit.* ſic. ſ. titu. j. l. qui mortis.

Si conſentiente.]*CASVS.* Filius minor viginti annis ſeruū patris manumiſit de conſenſu patris ſui. dicitur q valet manumiſsio, & erit iſte manumiſſus libertus patris: nec requiritur qua de cauſa manumiſit hic minor: cū non ipſe ſed pater videatur manumittere. Fran.

c *Et vacat.* i. non eſt neceſſe probare cauſam. & facit. j. l. pxi. & l. nepos. & j. titu. j. l. ſi pater. & l. pater. & j. qui & à quib⁹. l. ſi quis hac. §. j. & ſ. de bo. li. l. ſi filiusfam. & ſ. de iure pat. l. filius. & C. communia de ma. l. j. §. fi. & ſ. eo. l. duo.

* Fl. vacat

Serui.]*CASVS.* Filiusfami. miles ſeruos in caſtris quæſiuit. dicitur quòd ſui ſunt, & non patris: vnde pater eos non poteſt manumittere. F.

d *Poterit.* cum nō ſint ſui: vt. C. de his q à nō do. ma. l. ſi nō proprietatem. Et no. q quidā habēt, talis filij ſeruos: & alij, tales filij ſeruos. & in idem redit. & facit. ſ. l. proxi.

* Flo. patrisfamilie

Eum qui.]*CASVS.* Vēditor ſerui & pmiſſor ſerui antequam eū tradant poſſunt manumittere. Fran.

e *Poſſunt.* ante traditionem: vt. C. de actio. emp. l. ſi ancillam. & de his qui à non do. ma. l. ij. & iij. & de hære. vēdi. l. qui tibi.

Si quis ab alio.]*CASVS.* Dediſti mihi decem, vt ſeruū meum manumittā. dicitur q compellor manumittere, etiam ſi illa decē mihi data fuerint de peculio ſerui. maxime hæc ſunt vera, ſi pater aut frater ſerui mei pecuniam iſtam dederint, & nunc petant vt eū manumittam: nam cōpellor manumittere perinde ac ſi ſuis nummis emiſſem. Fran. Ac.

f *Si quis ab alio.* ſec⁹ ſi à ſeruo. C. de cōdi. ob cau. l. ſi liber. in fi.

+ mal. caſus in lg.

g *Nummos.* vt pretium: nam ſi vt ſpeciem, vel repetet per condic. ob cau. vel præſcriptis verbis aget ad intereſſe: vt. ſ. de præſcri. ver. l. naturalis. §. at cum do.

h *Poteſt.* ipſo iure per conſtitutionem: vt. C. ſi man. ita fu. ali. vt ma. l. ſi is.

i *Eius.* domini ſcilicet, de peculio: non tamen talis pecunia liberat dantem: vt. C. ſi ſeruus ext. l. j.

k *Dedit.* qui ratione affectionis hoc petūt: vt. ſ. man. l. cū ſeruus.

l *Similis.* quo ad effectū: ſed primo caſu locum habet conſtitutio miſſa ad Aufidium Victorinum: vt dicta. l. ſi is. ſecundo alia ad Vrbium Maximum. ſ. eo. l. is qui.

Cauſam.]*CASVS.* Donaui ſeruū cuidā minori viginti annis hoc pacto, vt cum manumittat. dicitur q manumittere poteſt etiā ſine cauſæ probatione: & ſi non manumitteret, perueniet ad libertatē: ſed ſecus ſi minor rogatus ſit per fideicōmiſſum vt ſeruū ſuum propriū manumittat. nā cauſam pbare debet anteā eū manumittat. [*PVELLAM.*] Vendidi tibi ancillā hoc pacto vt poſt annū manumittas: & ſi nō manumitteres, ſic cōuenit, vt decē aureos mihi dares. dicitur q anno elapſo ſi non manumiſiſti, ex ſententia cōſtitutionis peruenit ad libertatē: ſicut aliàs manus iniectio apponitur, vt quādo vendo ancillā hoc pacto ne proſtituas, non autē petā decē aureos. [*TEMPORE.*] Tēpore quo emebam ſeruū à te, conuenit inter nos vt poſt quinq; annos manumittā eū. Itē conuenit vt certā mercedem menſtruā præſtet hic ſeruꝰ mihi intra quinquenniū. Dicitur q hoc quod dictū eſt de mercede, eſt modus qualiter debeat ſeruire & præſtare obſequiū donec durat ſeruitus: nō autem in modū cōdit. videtur dictū, vt propter hoc ſuſpendatur libertas ſiue differatur: quia non differtur, licet hoc nō præſtet. Fran. Accurſius.

m *Victorinum.* quæ literæ in donatis etiā ſeruis hac lege locum habēt: vt. C. ſi mā. ita fue. alie. vt ma. l. j. & facit. j. titu. j. l. illud. §. j.

n *Libertate.* rogatꝰ enim erat proprium ſeruū manumittere. ſi verò legatum ſibi ſeruū à teſtatore rogetur manumittere, idē reſponderi oportet quod in donatione dictum eſt. R. vt. j. titu. j. l. ſi rogatus. Accurſius.

† *De manꝰ iniectione, & quid ſit iniicere manus, pulchre Bud. ſ. de ſena. l. vlt.*

o *Niſi ita.* i. cauſa pbata priꝰ: vt. j. de fideicōmiſ. lib. l. ex cauſa. de hoc dixi. ſ. eo. l. ſeruus furioſi.

p *Puellam.* ancillam.

q *Vendidit.* ſ. domin⁹.

r *Plerūque.* quandoq; enim vt vere abducat: vt quādo apponitur in cauſam pſtitutionis: vt ſ. de ſer. expor. ſi vēditor. in pri. & C. ſi man. ita ve. ne pro. l. j. in pri.

† *Innuit iſte tex. quòd cōditio ſuſpēdit libertatē: quod eſt adeo verū vt pēdente conditione habeatur p ſeruo. Ita no. Spec. in titu. de act. verſi. item quòd eſt libertus. & in tit. de accuſa. verſi. q̄ eſt. & verſi. ſed pone.*

s *Petetur.* vt &. C. ſi man. ita fue. ali. vt ma. l. ea quidē. &. l. fin. Sed cōtra. ſ. de ſer. expor. l. ſeruus ea lege. §. quòd ſi vt. Solu. ibi non fuit appoſitum tempus: ſed ex mora petitur pœna: hic ſic fuit appoſitum: vel etiā vindicta erat faciēda manumiſsio: vt ibi dixi: & ſic etiam ſoluitur aliud contra. j. de verbo. obliga. l. qui Romæ. §. Flauius.

t *Comparari.* comparatur in hoc, quia vtriuſque libertas habet tempus iniectum: ſed ſtatuliber in vim condit. hic non, cum cōditio apponatur per ſi, & per cum: vt ſupra de condic. inde. l. qui promiſit. & infra de verbo. obliga. l. huius. ſed cauſa ſiue modus per vt, vel quia: vt hic fuit: vt inſtitu. de leg. §. hinc. &. §. longe. item facit ad. §. C. de oper. liberto. l. Titius. &. C. ſi man. ita fue. alie. l. cum iuſta. & ex illa conſtitu. dico competere libertatem.

Tempus manumiſſoris vitæ cōfertur libertas, durante ſcilicet propter mortis cauſæ tacitā cōditionem [a] *voluntate manumiſſoris: quemadmodum cū rem ita tradiderit, vt moriēte eo fieret accipientis: quæ ita demum alienatur, ſi donator in eadem permanſerit* [b] *voluntate.*

XVI. MODESTINVS libro primo Regularum.

SI conſentiente patre filius minor annis viginti ſeruum eius manumiſerit, patris faciet libertū: & vacabit [c]*cauſæ probatio [& valet manumiſsio] ob patris conſenſum.

XVII. IDEM libro ſexto Regularum.

SErui quos filiusfamilias in caſtris quæſiuit, non in patris familia* computabūtur. nec enim pater tales filij ſeruos manumittere poterit. [d]

* Flo. patrisfamilie

XVIII. GAIVS libro duodecimo ad legem Iuliam & Papiam.

EVm, qui venierit, vēditor: & pmiſſor [eum] quē promiſerit, manumittere poſſunt. [e]

Licet ex peculio ſerui ſit profecta pecunia quæ data eſt domino pro libertate eius: tamen compellitur ſeruum manumittere.

XIX. PAPINIANVS libro trigeſimo Quæſtionum.

SI quis ab alio [f] nummos [g] acceperit, vt ſeruum ſuum manumittat, etiā ab inuito libertas extorqueri poteſt: [h] licet plerūq; pecunia eius [i] numerata ſit: maximè ſi frater, vel pater naturalis pecuniam dedit. [k] videbitur enim ſimilis [l] ei qui ſuis nummis redemptus eſt.

Minor donatum ſibi ſeruum vt manumittat, cogitur manumittere non probata cauſa: ſecus eſt in libertate relicta per fideicommiſ. quia tunc minor debet cauſam manumiſsionis probare. Bartolus.

XX. IDEM libro decimo Reſponſorum.

CAuſam minor viginti annis, qui ſeruum donatū manumittendi gratia accepit; ex abūdanti pbat poſt diui Marci literas ad Aufidium Victorinū [m] [miſſas:] etenim ſi nō manumiſerit, ad libertatem ſeruus perueniet. non [etiam] idem in fideicōmiſſaria libertate [n] iuris eſt, cuius cauſā minor debet pbare. nam libertas niſi ita [o] manumiſſo non competit.

Sufficit ad euitandam pœnam, ſi de facto ſit actum. Bartolus.

PPuellam [p] ea lege vendidit, [q] vt poſt annum ab emptore manumitteretur. quòd ſi non manumiſiſſet, conuēnit vt manum iniiceret, aut decem aureos emptor daret. Nō ſeruata fide, nihilo minus ex ſententia conſtitutionis liberam fieri reſpōdit, quoniam manus † iniectio plerūque [r] auxilij ferendi cauſa interuenit. itaque nec pecunia petetur: [s] cùm emolumentum legis voluntatem venditoris ſecutum ſit.

Licet conditio ſuſpendat libertatem: non tamen modus.

PTempore alienationis cōuēnit, vt homo libertatis cauſa traditus, poſt quintum annum impletū manumitteret, & vt certam mercedem interea mēſtruā præberet. Cōditionem libertati † mercedes nō facere, ſed obſequio tēporariæ ſeruitutis modum præſtitutum eſſe reſpondi: neque enim in omnibus [ſeruum] libertatis cauſa traditum comparari [t] ſtatulibero.

a *Potest.*vt &.C.de ser.pig.da.ma.l.j.& de iure do.l.& si dotis. &.ẅ.de suis & legi.l.intestato.§.j.&.ẅ.solu.matri.l.dotalem.

b *Intelligatur.*vt possit peti:vt.C.de iure do.l.vbi.

Nepos.]*CASVS.* Nepos voluntate aui potest manumittere seruum aui:& manumissus erit libertus aui. Ité si filius potest manumittere seruum patris volente patre, manumissus erit libertus patris, non filij.Fran.

c *Nepos.* facit.ẅ.e.l. si consentiente. & quod ibi not. & est speciale: regulariter contra: vt C.de ma.vin.l.nec mulierem.

Gaius.]*CASVS.* Gaius emit ancillã hoc pacto, quòd manumittat eam intra annum:tandem Gaius ꝓnuntiatus est seruꝰ Titij.dicitur ꝙ hæc ancilla erit penes Titiũ dominum Gaij ea conditione qua erat penes Gaiũ.ſ. vt Titius manumittat eam intra annum.si non faciet, erit libera ex constitutiõe. Fran. Accursius.

d *Domino.* Gaij Seij.

e *Proponeretur.* Aut ergo à domĩo Gaij manumittetur intra annũ: aut ex cõstitutiõe erit libera:vt.C.si man. ita ve.ne ꝓsti.l.ij.& iij.

e *Proponeretur.* ergo finito anno libertatem consecuta videtur.

Lege Iunia.]*CASVS.* Quatuor erãt iudices qui cognoscebãt de libertate cuiusdam.duo ex his volebant iudicare eum liberum:alij contra. dicitur ꝙ prævalet sententia eorum qui pro libertate dicunt. Idem in testibus: si quatuor sunt testes in causa ꝓducti:duo pro libertate dicunt:duo contra: statur dicto illorũ qui pro libertate dicunt. Fran.Accursius.

f *Iussum est.* vt &.j.de re iudi.l. Pompo. &.l. inter pares.& arg.ẅ. de inoffi.testa.l.si pars.

g *Non dispari.*sed pari.& ad hoc.ẅ. de testi. l.ob carmen.§. si testes.

Vtis.]*CASVS.* Manumitti potest etiam infans,& libertas relinqui ei in testamento.Fran.

h *Libertas.*si eis prætita fuerit vel relicta:vt insti. de liber.§.fi. &.C.communia de ma.l.pe.& ar.C. de emã.li.l. pe.&.ẅ. de adop. etiam infantes.& etiã non nato:vt.C.de fideicõ.liber.l.cũ inter.

Seruũ furiosum.]*CASVS.* Seruus furiosus potest manumitti quolibet modo,apto tamen ad manumittendum.Fran.

i *Omni genere.*i.quolibet ex omnibus:qui multi sunt:vt insti.de liber.§.multũ.& facit ad hoc.ẅ.l.pxi.& quod ibi dixi.nã nec hic nec ibi est discretio in manumisso.Accursius.

DE MANVMISSIS VINDICTA.

Per species incipit dicere de manumissionibus.

Apud prætorem.]*CASVS.* Pupillꝰ potest manumittere seruũ suũ corã tutore existẽte & præstãte auctoritatẽ.Frã.

Vir potest seruum dotalem manumittere, si est soluendo: secus si soluendo nõ est.h.d. lex sequens breuis est:ideo non summatur.

XXI. IDEM libro tertiodecimo Responsorum.

SEruũ dotalem vir qui soluẽdo est,constãte matrimonio manumittere potest.[a] si autem soluendo nõ est,licet alios creditores non habeat:libertas seruui impedietur,vt cõstãte matrimonio deberi dos intelligat.[b]

XXII. IDEM libro secundo Definitionum.

NEpos [c] ex filio voluntate aui,vt filiꝰ volũtate patris, potest manumittere:sed manumissus, patris vel aui libertꝰ est.

Qui ancillã emit vt manumittatur: si ipse seruus pronuntietur Titii,Titius tenetur ancillam emptam manumittere.

XXIII. IDEM libro quintodecimõ Responsorum.

GAius Seius Pamphilam hac lege emit,vt intra annũ manumitteretur: deinde intra annum Seius seruus pronuntiatus est.quæro,an ex lege venditionis finito anno Pamphila libertatem consecuta sit? Paulus respondit,cum ea conditione ancillam emptã domino [d] adquisitam,cum qua conditione veniſſe proponeretur.[e]

Sentẽtia quæ pro libertate fertur,prævalet quàm quæ cõtra.ſ.iudicibus æquali numero discordantibus.

XXIIII. HERMOGENIANVS libro primo iuris Epitomarum.

LEge Iunia †Patronia si dissonantes pares iudicũ existant sententiæ,pro libertate ꝓnũtiari iussum [f] est. Sed & si testes non dispari [g] numero tam pro libertate, quàm contra libertatem dixerint: [tamen] pro libertate pronuntiandũ esse,sæpe constitutum est.

XXV. GAIVS libro primo de Manumissionibus.

IVris ratio efficit vt infantibꝰ quoque competat libertas.[h]

XXVI. IAVOLENVS libro quarto ex Posterioribꝰ Labeonis.

SEruum furiosum omni genere[i] manumissum,ad libertatẽ ꝓduci posse Labeo putat.

DE MANVMISSIS vindicta.†

TITVLVS II.

I. POMPONIVS libro primo ad Sabinum.

APud prætorẽ,eundẽque tutorẽ,posse pupillũ ipso auctore [k] manumittere,constat.

II. VLPIANVS libro octauodecimo ad Sabinum.

SI minor sit annis viginti fructuarius:an libertati [l] cõsentire possit?Et puto cõsentiẽdo posse ad libertatem perducere.

III. IDEM libro quarto Disputationum.

SI hæres [m] seruum legatum manumittat,mox[legatũ]repudiet legatarius:retro competit [n] libertas. Idẽq; est & si duobus purè seruus legetur: & post alterius manumissionẽ alter repudiauerit.nam & huic* retro libertas competit.

Voluntas non finitur morte,libertatis fauore. Item reuocatio non debet peruenire in notitiam mandatarii, si ex reuocatione nõ læditur.Bartolus.

IIII. IVLIANVS libro quadragesimosecundo Digestorum.

SI pater filio permiserit [o] seruũ manumittere: & interim decesserit intestatò: deinde filius ignorans patrem suũ mortuum,libertatem imposuerit:libertas seruo fauore [p] libertatis cõtigit, cũ nõ appareat mutata esse domini [q] volũtas.† Sin autẽ ignorãte filio vetuisset pater ꝓnuntiũ,& antequã filius certior fieret,seruũ manumisisset:liber non fit.[r] nam vt filio manumittẽte seruus ad libertatẽ peruenõ potest etiã seruum cõmunem manumittere sine consilio siue vindicta:seruũ tamẽ sibi obligatũ cõsentire potest manumitti.F.

k *Auctore.*vicem ergo duorũ sustinet,iudicis & tutoris.sic.ẅ.de adop.l.magistratum.&.j.eo.l.apud filium. &.l. an apud.&.ẅ. de offi.præsi.l.j.&.ij.Argu.contra.ẅ.de pact.l.si plures.triplici non: vt.ẅ.ad Trebel.l.ille à quo.§.tempestiuum.

Si minor.]*CASVS.* Minor.xx.annis habẽs vsumfru. in seruo, potest cõsentire proprietario manumitti illum seruum.Fran.

l *Libertati.*à proprietario præstandę. & sic not.ꝙ potest alij consentire in eo quod ipse per se facere nõ potest. sic.j.eo.l.si pater.§.fin.

Si hæres.]*CASVS.* Hęres manumisit seruũ legatum:postea legatariꝰ repudiat legatũ.dicitur ꝙ manumissio confirmatur. Secũdo dicit,duobus pure legatus est seruus:vnus legatariorũ manumisit istũ:postea alter legatarius repudiauit partẽ suam.certe accrescit alteri cõlegatario: & sic libertas tenet.Fran.

m *Si hæres.* vt &.ẅ.tit. j.l. ij.& si certum petatur.proinde.&.ẅ.ad le. Aquil.l.nam sicut.Ac.

n *Competit.*quia alteri accrescet: vt.ẅ.ad le. Aquil.l. si dominꝰ.§.j. &.l.Titio.&.l.sequen. &.ẅ.si quid in frau. pa. l.j.§.vtrũ.& de reb.du. l.quædam.Accursius.

Si pater.]*CASVS.* Quidã habens seruũ,permisit filio suo vt manumitteret istũ seruum:& postea decessit ab intestato hic pater: filius nesciẽs de morte patris,libertatẽ imposuit seruo.dicitur ꝙ libertas tenet,cũ nõ appareat mutatã esse voluntatẽ patris:sed secus est si pater adhuc viuẽs reuocauit mandatũ: & antequã filius sciret reuocatũ fore mandatũ, manumisit seruũ. nam nõ tenet manumissio. [*QVOTIENS.*]Manumitto seruũ, quẽ nõ credo meũ: vel ecõtra ipse nõ credit se meum seruũ,vel ambo sumus in hac credulitate,cum in veritate esset meus seruꝰ. dicitur quòd tenet manumissio.[*MINOR.*] Minor.xx.an.

o *Permiserit.* quod potest: vt.C. communia de ma.l.j. §.fi.&.ẅ. titu.j.l.si consentiente.&.l.nepos.

p *Fauore.*nam regulariter mandatum aliàs morte finitur,etiam ignorante mãdatario:vt.ẅ.man.l.præcedẽte.&.l.si mandassem.& si cer.pet.l.eius qui.§. quas vero.&.C.mandati.l.si mãdatũ. Sed cõtra.huic respon.j.qui & à quibus.l.quæsitum.§.fi.Solu. vt ibi.

q *Domini.*hæredis mutatio non nocet:vt.ẅ.de ser.expor.l.iij.& de iure do.l.si ego.§.j.

r *Nõ fit.*ergo oportet certiorari.sic &.ẅ.de acquir.hær.l.si quis mihi bo.§.pe.&.ẅ.de iu.l.cũ furiosus.in fi.j.rũ.&.ẅ.de diuor.l. si pœnituit.Sed argu.contra.ẅ.pro socio.l.sed & si socius.§.j. & de excep-

† *Bal.in.c. i.§.ad hæc. in.1.col.t.it. hinc finit.l. Contra.& incipit cõstit. in vsi. feu. & Ale.in l. de die. in princ. in.2. co.& hic in apostil. ad Bart.allegat istũ te.prosing.ad id quod dicitur i summario.*

BIU Cujas

excep.rei iu.l.j.§.j.&.ſ.quod iuſſu.l.j.§.ſed ego. &.ſ.ſolu. ma.l. ij.in fi.Ité contra.ſ.de cōdic.ob cau.l.ſi pecuniam.§.j. vbi etiam poſt pœnitentiam manumittit:& ad æſtimationem datur condictio.Solu.ibi vt in rem ſuam fuit procurator, hic filius vt miniſter:vnde paternus hic erit libertus:vt.ſ.de iure patro.l.filius.

a *Durare.* ſic.ſ. de in

niat, durare[a] oportet patris voluntatem. nam ſi mutata fuerit voluntas: non erit verum, volente patre filium manumiſiſſe.

Error domini nō credētis ſeruū quē manumittit, ſuū eſſe:nō impedit libertatē:ſimiliter nec error ſerui putātis ſe eſſe alterius. B.

¶ Quotiens ſeruū dominus manumittit, quāuis exiſtimet alienum eſſe eum, nihilo minus verum eſt, voluntate domini ſeruum manumiſſum[eſſe:]& ideo liber erit:&ex cōtrario ſi ſe Stichus non putaret manumittentis[b] eſſe, nihilo minus libertatē contingere.Plus enim eſt, quod in re[c] eſt, * quàm qđ in exiſtimatione eſt: & vtroq; caſu verum eſt, Stichum voluntate domini manumiſſum eſſe. Idemq; iuris eſt & ſi dominus & ſeruus in eo errore eſſent, vt neque ille ſe dominum, nec hic ſe ſeruū eius [eſſe] putaret. ¶ Minor viginti annis dominus nec communem[d] quidem ſeruum ſine cōſilio[e] rectè manumittit.Paulus notat. Sed ſi pignori obligatum ſibi minor viginti annis manumitti patiatur, rectè manumittitur: quia nō tam manumittere is, quàm non impedire manumittentem intelligitur.[f]

Prætor poteſt ſeruum proprium apud ſe manumittere.

V. IVLIANVS eodem libro.

AN apud ſe manumittere poſsit is, qui cōſilium præbeat, ſæpe quæſitum eſt. Ego cùm meminiſſem Iauolenū prę ceptorem meum & in Africa & in Syria ſeruos ſuos manumiſiſſe, cùm conſilium præberet: exēplū eius ſecutus, & in prætura & cōſulatu meo quoſdam ex ſeruis meis vindicta liberaui:&[aliis] quibuſdā prętoribus conſulentibus me, idem ſuaſi.[g]

Non impeditur libertas duobus minoribus. xx. annis manumittentibus, licet vnus eorum cauſam non probauerit. h.d. ſequentia plana ſunt.

VI. IDEM libro ſecundo ad Vrſeium Ferocem.

SEruus cōmunis quin à minoribus viginti annis dominis poſsit apud conſilium manumitti, quamuis vnus[h] ex ſociis cauſam adprobauerit:† dubium non eſt.

VII. GAIVS libro primo rerum cottidianarum ſiue aureorum.

NOn eſt omnino neceſſe ꝑ tribunali[i] manumittere. itaque plerūque in trāſitu ſerui manumitti ſolent: cū aut lauandi, aut geſtandi, aut ludorū gratia prodierit prætor, aut procōſul, legatúſve Cæſaris.

VIII. VLPIANVS libro quinto ad Edictum.

EGo cùm in villa cum prætore fuiſſem: paſſus ſum apud eum manumitti, etſi lictoris* præſentia non eſſet.

IX. MARCIANVS libro tertiodecimo Inſtitutionum.

IVſta cauſa manumiſsionis eſt, ſi periculo vitæ infamięve[l] dominum ſeruus liberauerit. ¶ Sciendum eſt, qualiſcunq; cauſa probata ſit & recepta, libertatem tribui[m] * oportere.nā diuus Pius reſcripſit, cauſas ꝑbatas* non eſſe permittendū reuocare: prohibendūque[n] ne alienum ſeruum poſsit quis manumittere. nā cauſæ probationis contradicendum, non etiam cauſa iā probata retractāda eſt.

X. IDEM libro tertio Regularum.

SVrdi vel muti patris filius iuſſu eius[o] manumittere poteſt: furioſi verò filius non poteſt manumittere.[p]

XI. VLPIANVS libro ſexto de Officio Proconſulis.

SI minor annis viginti manumittit: huiuſmodi ſolent cauſæ manumiſsionis recipi, ſi filius[q] filiáve, frater ſorórve naturalis ſit,

XII. IDEM libro ſecundo ad legem Aeliam Sentiam.

VEl ſi ſanguine eum cōtingit:[r] habetur enim ratio cognationis:

XIII. IDEM libro * de officio Proconſulis.

SI collactaneus,[s] ſi educator, ſi pædagog° ipſius, ſi nutrix, vel filius filiáve cuius eorum, vel alumnus,[t] vel capſarius,[u] id eſt qui portat libros: vel ſi in quoquo modo.

A i *Pro tribunali.* hoc in volūtaria iuriſdictione: vt inſti. de lib.§. ſerui. ſecus in cōtentioſa: vt. C. de dila. l. à procedēte. Ac.

k *Co. Lictoris.* i. eius qui magiſtratus inſignia defert. Azo.

Iuſta cauſa.] CASVS. Iuſta cauſa eſt propter quam poteſt minor. xx. an. manumittere ſeruum, ſi ſeruus liberauit dominum à periculo mortis, cum quidā occidiſſet eū niſi ſeruus fuiſſet, qui adiuuit dominū: vel ab infamia quam aliàs ſuſtinuiſſet dominus, niſi fuiſſet ſeruus. Secundo dicit: minor manumiſit ſeruū cauſa approbata corā iudice: nunc vult reuocare dicens qꝺ non fuit iuſta cauſa manumittendi. dicitur quòd nō auditur. Frā.

† *Quid ſit cauſam adprobare, vide apud Anto. Aug. li. 1. cap. 2.*

l *Infamiæve.* quod ſimile eſt periculo vitæ: vt &.ſ.quod met° cauſa.iſti.§. fin. & facit.j. eo.etiam.§.j.

Infamia vitæ periculo cōparatur.

m *Tribui.* id eſt tributam conſeruari.

n *Prohibendūq;.* Not. quòd extraneū interſerit caſum.& facit. C. de his qui à nō do. ma. per totū. & quod ſubiicit, nā cauſę &c. redit ad ſuperiora. & facit inſti. qui ma. nō poſ.§. ſemel. & quod ibi dixi. &. C. de præ. mi. l. v. & de manu. vin. l. j. Ac.

*tribuere, Flo.

SVrdi.] CASVS. Filius ſurdi vel muti poteſt manumittere ſeruum patris patre volente: quæ volūtas declaratur per nūciū vel ſcripturā: ſecus autem eſt in filio furioſi: cū furioſus nullo modo poſſit conſentire. Fran.

* *Flo. probatas reuocari non oportere, ne alienū &c.*

o *Iuſſu eius.* nutu vel literis.

p *Manumittere.* ſeruū patris, ſed fiet vt.ſ.tit. j. ſeruus furioſi. ſed ſuū ſic. & ſic non obſtat.ſ. de acqui. hęr. cū hęres.

SI minor.] CASVS. Propter quamlibet iſtarum cauſarum poteſt minor manumittere ſeruū ſuū: & hoc dicit hæc lex cū quatuor ſeq. vſq; ad.§. plures. [PLVRES.] Plures domini. xx. an. poſſunt ſimul manumittere ſeruum ſuū cómuné vindicta. Ité plures ſerui poſſunt pariter vindicta manumitti. [QVI IN ITALIA.] Prouincialis poteſt manumittere ſeruū in Italia, ſi vult. Fran. Accur.

q *Filiꝰ.* manumittētis:

r *Vel ſi. Contingit.* & ſic de cęteris.

ſ *Si collactaneus.* id eſt ex eodem lacte ſimul lactatus, quem Bononienſes fratrem appellant. Accurſius.

a vide gl. ſimilē in l. 1. C. quæres pig. ob. poſ.

t *Alumnus.* qui alit,& qui alitur.[a]

u *Capſarius.* à capſa in qua quādoque libri portantur. aliter quā-

BIU Cujas

doque ponitur pro eo qui pro mercede custodit pannos: vt.ff.de offi.præ.vi.l.pe.in fin.de quo hic non dicit. Accursius.

a *Procurator.* i. procuras, s. negocia extra ius, aliàs cõtra.ff.de procur.si minor.& plene de hoc dixi insti.qui ma. non poss.§.eadẽ.

b *Decem & octo.* scilicet qui manumittitur.

c *Seruum.* scilicet tãtũ, sed plures. aliàs est in textu tantum.

d *Mulier.* scilicet corrupta: vt dixi.j. de ver. signi.l.mulieris.in prĩ. & facit.j. qui & à quibus.l. matrimonij.&.j. l.proxi.§.j.

e *Oporteat.* nisi iusta causa impediat: vt inst. qui ma.non possunt.§. eadem. Accursius.

f *Lũnos magis.* quã maribꝰ: licet maribus hoc cõueniat. R. vel magis quàm nõ, secundum. M.

g *In hoc.* vt eum manumittat. Accur.

h *In castrato.* hoc quia primꝰ potest cõtrahere matrimoniũ, secundus nõ: vt.ff. de iure do. si serua.§.fi.similis differentia fit in adoptione: vt instit. de adop. §.sed & illud.& in substitutiõe posthumi: vt ff. de lib.& posthu.l.sed est quæsitum. Accur.

i *Etiã. Seruum.* testãtis, vel etiã suum: & est iusta causa, quia lucratur hæreditatem: vt.ff.titu.j.causam.

k *Ex præterito.* & plures quàm ex futuro. de quibus quæ pendẽt ex futuro, dixi.ff. pxi.respõ.&.l.proxi.§.j.&.ij.

l *Tuitus.* sic.ff. ad Syllal.iij.§.fi cum omnes.

m *Per procuratorẽ.* licet manumittere non possit per procuratorẽ: vt.C.eo.l.neque.

* *Flo. adiuuauerit.*

n *Non debet.* quia cũ debeat iurari, vt &.ff. eo.l.si collactaneꝰ. necesse esset alterũ periurare: cũ duobus nupta esse non possit: vt instit. de nup.§.affinitatis.

o *Possunt.* hoc in voluntaria iurisdictione: vt.ff. de adop.l. emãcipari.§.j. &.ff. de offic. procõ.l.j.&.ij.in princ. secus in contẽtiosa: vt in argu. cõtrario: vt.ff. de iurisdi.om.iudi.l.fi.

† *Iste tex. est valde notãdus ad hoc propositum, quòd procu. potest cõstitui ad articulũ probationũ tãtũ. & text. hoc optime probat, & non eget aliqua alia interpretatione. pro quo fa. l.3.§.2.ff. iudi.solui. Bolog.*

p *Illud. Luxuria.* vt ff. concubina habeat. Accursius.

q *Affectionibus.* argu. ff. de don.l. affectionis.

r *Si quis minori.* Minor emit à domino seruũ, & soluit precium: sed venditor reddidit ei preciũ postea ex causa donationis. Vel dic accepto à seruo, & hoc facit dominus animo donandi id precium minori. Accursius.

s *Ad libertatẽ.* s. poterit. Ir. sed cõtra.ff. de ser. expor.l. si minor. Sol. euidẽter refert, à minore, an à maiore in serui donatione lex

hoc manumittatur, vt procuratorª sit, dummodo non minor annis decem & octo ᵇ sit. Præterea & illud exigitur, vt nõ vtique vnũ seruum ᶜ habeat qui manumittit. Item si matrimonij causa virgo vel mulier ᵈ manumittatur, exacto prius iureiurãdo, vt intra sex menses vxorem eam duci oporteat. ᵉ ita enim senatus censuit.

XIIII. MARCIANVS libro quarto Regularum.

ALumnos magis ᶠ mulieribꝰ conueniens est manumittere: sed & in viris receptum est: satisque est permitti eũ manumitti, in quo nutriẽdo propensiorem animũ fecerint. ℣ Sunt qui putant etiam fœminas posse matrimonij causa manumittere: sed ita, si fortè conseruus suus in hoc ᵍ ei legatus est. Et si spado velit matrimonij causa manumittere, potest. Nõ idem est in castrato. ʰ

XV. PAVLVS libro primo ad legem Aeliam Sentiam.

ETiam conditionis implendę causa minori viginti annis manumittere permittẽdum est: veluti si quis ita hæres institutus sit, si seruum ⁱ ad libertatẽ perduxerit. ℣ Ex præterito ᵏ tẽpore plures causæ esse possunt: veluti quòd dominum in prælio adiuuerit: *[quòd] cõtra latrones tuitus ˡ sit: quòd ægrum sanauerit: quòd insidias detexerit: & lõgũ est, si exequi voluerimus: quia multa merita incidere possunt quibꝰ honestũ sit libertatem cum decreto prẽstare: quas æstimare debebit is apud quem de ea re agatur.

Plures domini minores viginti an. possũt seruo libertatem dare simul, & plures serui possũt pariter vindicta manumitti. Frã. Ac.

℣ Plures vindicta pariter manumitti possunt: & sufficit præsentia seruorum, vt vel plures manumitti possint. Absens † quoq; causam ꝓbare per procuratorem ᵐ poterit. ℣ Si duo matrimonij causa manumittẽt: recipi causa non debet. ⁿ ℣ Hi qui in Italia, vel in alia prouincia domiciliũ habent: apud alterius prouinciæ præsidem, cõsilio adhibito, manumittere possunt. ᵒ

Si minor vult manumittere ancillam, vt eã habeat concubinã: non est audiẽdus. h.d. Fran. Glo. ponit casum. § sequen.

XVI. VLPIANVS libro secundo ad legem Aeliam Sentiam.

ILlud in causis probãdis meminisse iudices oportet, vt nõ ex luxuria, ᵖ † sed ex affectu descendentes causas probent. neque enim deliciis, sed iustis affectionibus ᵠ dedisse iustam libertatem legem Aeliam Sentiã credendum [est.] ℣ Si quis ʳ minori viginti annis hac lege seruum dederit, aut pretio accepto vel donationis causa, vt eum liberum faciat: potest ille causam manumissionis istius probare, [in] hoc ipsum allegans legem datam: & perducere ad libertatem. ˢ ergo hic debet ostẽdere, hoc inter ipsos actum, vt proinde vel ex lege donationis, vel ex affectione eius qui dedit, res æstimetur.

XVII. PAVLVS libro quinquagesimo ad Edictum.

APud † procõsulem, postquã vrbem egressus est, vindicta manumittere possumus. ᵗ Sed & apud legatũ eius manumittere possumus, ᵘ [ex quo ꝓuinciam ingressus est.]

XVIII. IDEM libro sextodecimo ad Plautium.

APud filiũfamilias magistratum pater eius manumittere potest, *etiam si ipse filiusfamilias ˣ manumittere non potest. ℣ Apud collegã suum prætor manumittere non potest. ʸ Filius quoque voluntate patris apud patrem ᶻ manumittere potest. †

Libertas est in pendenti, si minor ancillam prægnantem manumisit causa habendi eam in vxorẽ: quia si eam ducat, nascitur partus liber, aliàs secus. Franciscus.

XIX. CELSVS libro vicesimo nono Digestorum.

SI minor annis ª [viginti] apud consilium matrimonij causa prægnantẽ manumiserit,

A dicatur de eo manumittẽdo. R. vt hic & ibi,&.ff.titu.j.l.is qui.§. nihil.&.§.sequen.& facit.ff.titu.j.l.causam.in prin. Accursius.

Apud proconsulem. CASVS. Apud proconsulem postquam exiuit vrbem Romanam, potest minor manumittere. Item apud legatum eius. Franciscus.

t *Possumus.* vt &.ff. de offic. procon. l.ij. in princip. Accursius.

u *Possumus.* Hic est contra.ff. de offic.pcõ. l.ij.in fine. sed vindicta potest: vt hic, aliter non: vt ibi. vel procõsule præsente, vt hic: sed nõ eo absẽte, vt ibi vel solue vt ibi. Ac.

Apud filiũfamilias. CASVS. Tria dicit. In prima parte pone casum vt in glo. & diuersis modis secundum quòd sunt diuersæ literæ. Secũdo prætor non potest manumittere apud collegã suũ: & hoc si habes in litera, nõ. aliàs deest, & dic de hoc vt ĩ gl. Tertio, filius seruum patris apud ipsum patrẽ prætorẽ potest manumittere volente patre. Frã.

x *Filiusfamilias.* Quidam habent manumittere: & habẽt, vel subaudiunt, pater eius. & secũdum hoc dic: licet filius non possit, scilicet manumittere seruum patris apud patrẽ: quod non placet: vt in fine huius legis. vel nõ possit filius, scilicet minor causa nõ probata, sed pater sic apud filiũ, cum sit maior, etiã nõ probata. Vel tertio potest pater apud filium: sed filius non potest apud semetipsum, cũ sit minor: vt.ff. de offic. consul.l.j.§. fina. secus si esset maior: vt ibidẽ. &.ff.eod.l. an apud se. &.ff.eod.l.si rogatus.§. fina. quæ videntur cõtra. aliàs est talis litera, manumitti: & non est ibi pater eius: & secũdum hoc dices manumitti à quolibet, licet sit minor. Sed quomodo minor in magistratu est: vt.ff. de mune. & hono.l.ad rẽ? Rñ. libri supplẽt: vt.ff. de min. l.ij. vel ex certa sciẽtia prĩcipis: vt.ff. de re iud. l. quidã cõsulebãt. Ac.

† *In hoc cũ vide Ioan. Lup. cap.*

* *Flo. ad. gistrũ manumitti. tes.*

† *Vide hũc Ant. Eme. 4. cap.*

y *Potest.* quidã habẽt nõ potest: & tũc concor.ff.titu.j.l.apud. Sed cõtra.ff. de offi.cõsul.l. j.in fi. sed solue vt ibi. alij sine non, & tunc illa concor. sed hoc est contra.ff.tit.j.l.apud. & ibi fol.

z *Apud patrem.* quid miri? cum & apud seipsum pater possit manumittere: vt.ff.eo.l. an apud se manumittere. & facit.ff. de ritu nup.l.matrimonij. Accursius.

a *Si minor an.* scilicet viginti, aliàs est in textu.

Interim.

BIU Cujas

a *Interim.* antequam ducatur. Accursius.
b *In pendenti.* quia si cõtrahatur matrimoniũ, liber erit, aliàs nõ: sed inspecto statu præsenti cõstat eã ancillã: & sic filiũ seruum. sed respectu futuri hoc est: nã si ducatur olim, creditur esse liber.

I rogatus.] CASVS. Si minori viginti annis legẽ seruum hoc pacto vt manumittat: dicitur q̃ eum debet manumittere indubitanter. sed si ei legassem decem: & rogaui eum vt manumittat seruum suum propriũ: tunc est inspiciendũ, si tãtũ vel plus est in legato quãtum valet seruus: vt tunc permittatur manumitti: aliàs nõ. Vltimo dicit: quod dixi in seruo legato minori, idem in donato hoc modo vt manumittat. nã manumittere debet: & si non manumittat, cõstitutio facit eum liberũ, nec decurretur vel ibitur ad consulẽ. [MATRIMONII.] Si minor vult manumittere ancillã causa habẽdi eam in vxorem, potest: dum tamen sit talis quã possit iustè habere, vt non sit filia vel soror domini, vel simili modo ei cognata. Itẽ dominus minor. xx. annis potest manumittere seruũ suũ, si erat suꝰ filiꝰ, vel simili de causa qua posset minor masculus manumittere. [CONSVL.] Minor xx. annis existens consul, potest prębere auctoritatẽ manumittere volentibus. Vel aliter, minor existens consul, habens seruũ: causa approbata coram collega, potest ipse manumittere. Frã.

c *Quãtitas.* vt &. ff. de mi. l. si minor. & arg. ff. de fideicõ. li. generaliter. §. si alienum. &. C. ad. l. Falcidiã. si ea. &. ff. tit. j. l. causam. ij. respõ.

d *Iudicio.* id est volũtate.

e *Eorum.* scilicet seruorum.

f *Cunctationem.* id est moram. Azo. cũ enim constitutio facit liberum: non est recurrendum ad consulem.

g *Matrimonii.* indignè assumũtur quę duci prohibentur: vt no. instit. de nup. §. si aduersus.

h *Naturalem.* eũdem seruum.

i *Supradictis.* ff. eo. l. si minor ann. xx. &. l. seq. &. l. fi. &. l. alumnos.

k *Minor.* xx. an. sit. hic est contra. ff. de offic. con. l. j. §. consules. Solu. expone hic, id est auctoritatem manumittenti præstare: vel solue vt ibi. qualiter minor possit consul esse, dixi supra eod. l. apud filium.

Pater.] CASVS. Habebam filium qui Romæ degebat forte in studio: & cum eo miseram quosdam seruos, qui ei seruirent: tandem epistolam mandaui ad filium, in qua continebatur quòd posset manumittere quem vult de illis seruis meis qui secum sunt. ipse filius manumisit coram prætore. Dicitur quòd hæc manumissio tenet, & pater videtur manumittere, & filius quasi ministerium præbet. Franciscus.

l *Ei.* scilicet filio.
m *Habebat.* filius.
n *Post quam.* scilicet epistolam.
o *Remittere.* id est mandare.
p *Ipse.* scilicet pater: vt. ff. titu. j. l. si consentiente. qui enim per alium facit &c. vt. ff. de administra. tu. l. ita autem. §. gesisse.

Anumissio.] CASVS. Manumissio potest fieri coram lictoribus: & quædam solennitas quę erat necessaria, licet non fiat, pro facta habetur. Frã. Accursius.

q *Per lictores.* [a] id est per eos qui deferunt insignia magistratus: vel expone vt dixi. ff. eo. l. ego.

Pupillus.] CASVS. Pupillus, maior tamen infante, potest manumittere seruum coram iudice, & præsente tutore: nec manumissum sequitur peculium. Franciscus.

r *Infans.* id est minor. vij. annis: vt. C. de iure delibe. l. si infanti. si autem esset infans: etiam cum tutore non posset, sicut nec iudicium subire: vt. ff. de administra. tuto. l. j. §. ita tamen.

s *Paulus.* addẽdo, nõ corrigendo.

t *Eum.* scilicet manumissum. & hoc est speciale in pupillo: secus in maiore manumittẽte: vt. C. de pecu. eius qui li. me. l. j. & supra de pec. l. si Sticho. & infra titu. j. l. iij. quæ sunt contra.

Si tutoris.] CASVS. Pupillus vult manumittere seruum suũ causa habendi eum in tutorem. quæritur an hæc sit iusta causa manumittẽdi: & Aufidius dixit q̃ sic: sed Nerua filius dixit quòd non est iusta causa. quomodo enim pupilli dicto staretur ad tutorẽ eligendum: cum propter infirmitatem eius animi detur pupillo tutor, vt nihil præsumatur rite, siue bene gerere, absque tutore propter animi infirmitatem? Francis.

u *Perabsurdum.* argu. contra. ff. eo. l. si collactaneus. vbi secus in procuratore dicit. Item arg. contra. ff. qui petant tu. l. ij. §. fi. & de tute. l. qui habet. §. si pupillus.

Si quis minori legat seruum vt manumittat, debet indubitanter eum manumittere: sed si quis legat. x. minori. xx. ann. vt seruum proprium manumittat: tunc debet inspici, si tantum sit in legato quantum valet seruus, vt tunc manumittat: aliàs secus. Idem in seruo donatn: vt eum indubitanter manumittat. Francis.

XX. VLPIANVS libro secundo de officio Consulis.

SI rogatus sit minor annis viginti quinq; manumittere p fideicõmissũ: incũctãter debet ei permitti, nisi si propriũ seruum rogatus fuit manumittere. hic enim conferenda erit quantitas [c] emolumenti quæ ad eum peruenit ex iudicio [d] eiꝰ qui rogauit, cum pretio eorum [e] quos rogatus est manumittere. Sed & si hac lege ei seruus fuerit donatus, vt manumittatur: permittendũ erit manumittere: ne cõstitutio diui Marci superueniẽs cunctationẽ [f] consulis dirimat.

Minor manumittẽs ancillam causa habendi eam in vxorem, debet talem ducere, qualem iuste habere potest. Franciscus.

℣ Matrimonij [g] causa manumittere si quis velit, & is sit, qui nõ indignè huiusmodi cõditionis vxorẽ sortiturus sit: erit ei concedendũ. ℣ Mulieri quoq; volenti suum filiũ naturalem, [h] vel quem ex supradictis [i] manumittere, permittendum esse, Marcellus scribit.

Consul minor. xx. annis potest præbere auctoritatem manumittere volentibus. Vel sic: Consul minor potest seruum proprium causa approbata coram collega manumittere. Franciscus.

℣ Cõsul apud se potest manumittere, etiam si euenerit vt minor annis viginti sit. [k]

XXI. MODESTINVS libro primo Pandectarum.

APud præfectũ Aegypti possum seruũ manumittere ex constitutione diui Augusti.

Si filius mandato vel permissione patris manumittit seruum, liber erit: & pater videtur manumittere.

XXII. PAVLVS libro duodecimo Quæstionum.

PAter ex prouincia ad filiũ [suum,] sciens Romæ agentem, epistolã fecit, qua* permisit ei [l] quẽ vellet ex seruis quos in ministerio secum hic habebat, [m] vindicta liberare: post quam [n] filius Stichũ manumisit apud prætorem. quæro, an fecerit liberũ? Respondi, Quare nõ hoc concessum credamus patri, vt remittere [o] * possit filio, ex his quos in ministerio haberet, manumittere? Solam enim electionem filio cõcessit: cæterum ipse [p] manumittit.

Quædam solennitas, quæ olim erat necessaria in manumissionibus, hodie remittitur. h. d.

XXIII. HERMOGENIANVS libro primo Iuris Epitomarum.

MAnumissio † per lictores [q] hodie domino tacẽte expediri solet: & verba solennia licet non dicantur, vt dicta accipiuntur.

XXIIII. PAVLVS libro secundo ad Neratium.

PVpillus, qui infans [r] non est: apud cõsilium rectè manumittit. Paulus: [s] Scilicet tutore auctore: ita tamen, vt peculium eum [t] non sequatur.

Pupillus non potest seruum suum manumittere, vt eum habeat tutorem: quia hoc esset sibi tutorem eligere, quod tamen pupillo non permittitur, propter infirmitatem iudicii sui. hoc dicit.

XXV. GAIVS libro primo de Manumissionibus.

SI tutoris habendi causa pupillus manumittat: probandam* esse causam Aufidius* ait. Nerua filius contra sentit. quod verius est: nãque perabsurdũ [u] est, in eligendo tutore firmum videri esse iudicium pupilli, * cuius in omnibus rebus, vt infirmũ, iudicium tutore auctore regitur.

DE MANVMISSIONIbus quæ seruis ad vniuersitatem pertinentibus imponuntur.

TITVLVS III.

Omne collegium licitũ potest seruos manumittere, & succedent isti de collegio in bonis manumissi, prout patroni libertis. Franciscus.

DE MANVMISSIONIBVS QVAE SERVIS ad vniuersitatem pertinentibus imponuntur.

[a] *Lictores qui dicantur, pulchrè Beroaldus in Cæsare dictatore. circa prin.*

† *Ar. huius tex. colligebat Are. in l. i. de ver. oblig. ff. quẽ sequitur Bar. Soci. in. d. l. i. in secundo no. quòd ipsius stipulationis solennitas potest remitti per consuetudinẽ. & dicũt ita voluisse in. l. præsenti Benedictũ de Plũ.*

* *probationis. Flo.*
* *Flo. Fusidius*
* *Hal. ei pupillo.*
* *Flo. quæ*
* *Flo. permittere.*

BIU Cujas

a Diuus Marcus. *Ius est.* omne collegium generaliter prohibetur, [a] nisi approbetur lege, vel senatusconsulto vel constitutione: vt.j.de col.illi.l.j.&.iij.&.ſ. quod cuiusque vniuer.l.j.in prin. Accursius.

b Quare *hi.* collegiati. Azo.

c *Vindicabūt.* vt ſ.de li.vni.l.j.& dic vt.ſ.de re.diui.l.intantum.§.j.& de ius vocan. ſed ſi hac.§. qui manumittitur.

d Æruus. *Iure.* consentiente ordine decurionum, & præſide prouinciæ, & dato vicario: vt.C.de seruis reipu.ma.l.j.

e *Peculium.* nominatim, & ſic priuato æquiualet: vt.C.de pecu.eius qui li.l.j.Acc.

f *Debitor.* peculiaris.

g *Liberabitur.* idem & ſi eſt ademptum: ſi tamen hoc ignoret, ſcilicet eum manumiſſum. & ad hoc.j. de ſol.l.ſi quis ſeruo. &.l.ſi ſeruus. &.l. quod ſeruus. & inſti.māda.§.recte.

DE MANVMISSIS teſtamento.

h Cvm ſæpius da*tur.* id eſt, relinquitur.

i *Eam.* dationē, vel libertatem.

k *Fauorē habere.* aliàs fauore valere.

l *Peruenit.* vel leuius, vel maturius: vt dices infra eo.l. in libertatibus. Accurſius.

*Flo. fauore valere.

SI quis.] CASVS. Titium inſtitui hęredem: & ſi hæres non erit, Stichum ſeruum meum inſtitui hæredē & liberum. Dicitur ꝙ ſiue Titius hæres erit, ſiue non: Stichus ſemper erit liber: quaſi vtroque gradu videatur relinqui libertas Sticho. Fran. Accurſius.

m *Non eſſe.* quia non eſt adita ab eo gradu hæreditas, à quo accepit libertatem: vt ſupra de vulga. ſubſtit.l. ſi.§.j. Accurſius.

n *Alio.* ſecundo tantum.

o *Dupliciter.* id eſt vtroque gradu. Azo. & facit infra eo.l.diuus.

NEc militi.] CASVS. Minor viginti ann. etiam miles, non poteſt manumittere ſeruum ſuum in teſtamento. & dic de hoc vt in glo. Frā. Accurſius.

p *Nec militi.* vt &.C.de teſta. mili.l.ſi Rufinus. niſi poſsit cauſam, ſcilicet iuſtam, probare quare fuit manumiſſus: vt dicta.l.ſi Rufinus. in fine. & infra de fideicommiſſ.lib.l.ergo.§.item ſi minor. &.C.de fideicommiſſ li.l.minor. Accurſius.

SI quis.] CASVS. In teſtamento reliqui libertatem ſeruo, & dixi: hæres meus.x.ei dato. Dicitur quòd valet hoc legatum de.x. & hæc ſunt vera, ſiue in teſtamento hoc dixi, ſiue in codicillis. Vltimo dicit, in teſtamento reliqui libertatem ſeruo meo: item dixi, grauo hæredem meum vt det decem illi ſeruo, ſi eum manumittam vindicta. Dicitur quòd hoc legatum debetur ſeruo meo, ſi eum manumittam vindicta. Franciſcus Accurſius.

q *Debeantur ei.* decem. Accurſius.

r *Manumiſerit.* poſt teſtamentum factum. Accurſius.

ſ *Et ſi ſic.* ſcripſit teſtator, repete.

t *Siue ſtatim.* id eſt ſiue in teſtamento dicit, Stichus liber eſto: ſiue poſtea ex interuallo: in tali tamen volū- † *At hoc ex quo ſtari poſſ libertatem* tate quæ valeat. Acc.

u *Idem.* ſcilicet quòd dentur decem.

x *Data.* id eſt relicta in teſtamento iā facto.

y *Separatū.* id eſt receſſum, quantum ad libertatem pertinet. R. vel ſecundum M. ſeparatum, id eſt legatum.

z *Manumiſerit.* vindicta. & facit ſupra de leg. ij. Lucius Titius. in princip.

IN libertatibus.] CASVS. Si libertatem relinquo ſeruo meo in pluribus ſcripturis, & alio modo in vna ſcriptura quàm in alia: ei ſtabit, quæ facilius imponit libertatē. & hæc ſunt vera, quando directò relinquit libertas. at quādo per fideicom. tunc ei ſtabitur quæ poſterior eſt. Frā.

a *In libertatibus.* ſcilicet directis: in fideicōmiſ. ſecus: vt in ſi. huius. l. Accurſius.

b *Plures.* ſcilicet ſcripturæ de libertate. Ité hoc, ſi ſeparatim conditiones ſunt datæ. ꝙ ſi cōiunctim: tunc omnibus parendum eſt, aliàs non erit liber: vt infra eo.l. quod vulgo. Quòd ſi non coniunctim, ſcilicet conditiones ſint appoſitæ, ſed ſeparatim: alteri obtēperare ſufficit: vt ſupra de condit. inſtit. ſi hæredi. & ſupra eo.l.j. Accurſius. *Hodie manumiſſio.

c *Intelligatur.* etſi non ſit leuiſſima: M. vt ſupra de condit. & demōſt. ſub diuerſis. &.l. quod traditum. &.l. leuiſſima. & infra eo.l.ſi quis ſeruo. & arg. inſti. de act.§. hinc.

d *Nouiſſima.* Sic in legatis ſemper: vt.d.l. quod traditū eſt. ſic.ſ. de codicillis. diui.§. licet. Accurſius.

SI fructuarium.] CASVS. Quidam habens proprietatem in ſeruo, fecit teſtamentum: & eum qui habebat vſumfruct. in eodem ſeruo, inſtituit hæredem: & iſti ſeruo reliquit libertatem ſub condit. dicitur quòd aduenientе condit. iſte erit liber. Fran. Accurſius.

e *Dominus.* proprietatis. Alij econtra, ſi fructuarius dominum proprietatis.

f *Scripſerit.* aliàs ſi non feciſſet hæredem, ſed tantum libertatem reliquiſſet, ſerua quod dicitur. C. communia de ma.l.j. Accur.

g *Seruo.* in quo habes vſumfructum.

h *Confuſione.* aditione hæreditatis. Accurſius.

i *Peruenet.* directò, ſecundum primam literam: per fideicom. ſecundum aliam: vt.C.e.l.ſeruo.

Neratius.

I. VLPIANVS libro quinto ad Sabinum.

DIuus Marcus omnib⁹ collegiis, quib⁹ coëūdi ius eſt, [a] manumittendi poteſtatem dedit.

II. IDEM libro quartodecimo ad Sabinum.

QVare [b] hi quoque legitimam hæreditatem liberti vindicabunt. [c]

Ciuitas dans libertatem ſeruo ſuo, videtur ei concedere peculium, niſi expreſsè adimat. Bartolus.

III. PAPINIANVS libro quartodecimo Reſponſorum.

SEruus [d] ciuitatis iure manumiſſus nō ademptum peculium [e] retinet: ideóque debitor [f] ei ſoluendo liberabitur. [g]

DE MANVMISSIS teſtamento.

TITVLVS IIII.

Si teſtator ſæpius in teſtamento reliquit libertatem ſeruo: ea voluntas valebit, quæ leuius relinquit libertatem. Franciſcus.

I. VLPIANVS libro quarto ad Sabinum.

CVm ſæpius datur [h] ſeruo libertas: placet eam [i] fauorem [k] habere,* ex qua ꝑuenit [l] ad libertatem.

Fauore libertatis ſeruus ſubſtitutus cum libertate, ſit liber: licet hæres non efficiatur. Bartolus.

II. IDEM libro quinto ad Sabinum.

SI quis ita hæredem inſtituerit, *Titius hæres eſto: ſi Titius hæres non erit, Stichus hæres eſto: Stichus liber eſto*: non eſſe [m] Stichum liberum Ariſto ait, Titio hærede exiſtente. Mihi videtur poſſe dici liberum fore: quaſi nō vtique alio [n] gradu acceperit libertatem, ſed dupliciter. [o] quo iure vtimur.

III. POMPONIVS libro primo ad Sabinum.

NEc militi [p] † minori annis viginti permittitur poſſe teſtamento ſuo ſeruum manumittere.

IIII. IDEM libro ſecundo ad Sabinum.

SI quis ita ſcripſerit, *Stichus liber eſto, eíque [hæres] meus decē dato*: nulla dubitatio eſt, quin debeantur ei, [q] etiam ſi eum paterfamilias viu⁹ manumiſerit. [r] Sed & ſi ſic, [ſ] *Stichus liber eſto, ſiue ſtatim*, [t] *ſiue poſt tempus: eíque cùm liber erit, hæres meus decem dato*: idem [u] dicendum eſt. Illud conſtabit, ſi libertate data [x] ſic, fuerit legatum, *Eíque, ſi eum vindicta liberauero, hæres meus decem dato*: licet ex nimia ſubtilitate ſeparatum [y] eſt à teſtamento: attamen humanitatis intuitu valebit legatū, ſi viuus eum manumiſerit. [z]

V. IDEM libro tertio ad Sabinum.

IN libertatibus [a] leuiſſima ſcriptura ſpectanda eſt: vt ſi plures [b] ſint, quæ manumiſſo * facilior ſit, ea leuiſſima intelligatur. [c] Sed in fideicommiſſariis libertatib⁹ nouiſſima [d] ſcriptura ſpectatur.

Quando teſtator legat rem ſuam, tranſit dominium recta via in legatarium: ſed quando ſit hæredis, non tranſit recta via. Bartolus.

VI. VLPIANVS libro octauodecimo ad Sabinum.

SI fructuariū dominus [e] proprietatis hæredem ſcripſerit, [f] & ſeruo [g] ſub conditione ſit libertas data: quoniam interim fit hæredis, confuſione [h] facta, vſusfructus: ſi extiterit conditio, perueniet [i] ad libertatem.

VII. IDEM libro nonodecimo ad Sabinum.

NEratius ſcribit, eius cui libertas ſic data eſt, *ſi mihi nullus filius erit cum moriar, Stichus liber eſto*: ſiue poſtea ex interuallo: in tali tamen volūtate quæ valeat. Acc.

BIU Cujas

NEratius.] CASVS. Reliqui libertatem Sticho seruo meo, si nullus mihi filius erit cum moriar. Dicitur quòd nato mihi posthumo impeditur libertas. Sed pone quòd nondum est natus: speratur tamē nasci. erit ne interim seruus, an liber? & certe si nullus postea nascatur: liber fingitur fuisse retro. Fran. Acc.

a *Quod magis.* id est, retro liberū dico. Ac.

SI ita sit scriptū.] CASVS. Seruo meo qui fuerat meus Castaldio, reliqui libertatem, si appareat ratiões meas diligenter tractasse. dicitur quòd erit liber, si appareat quòd ad vtilitatem domini bene gesit, & bona fide: & reliqua, si qua sint, reddidit. Francis. Accursius.

b *Si ita sit scriptū.* hoc dic vt dicitur. C. eo. l. iiij. & infra eo. qui filium. §. fin. & de statu lib. Labeo.

*Halo. diligentia cōsiderandā.

SI quis ita.] CASVS. Legaui tibi seruum sub cōditione vt eum manumittas: & si non manumiseris, iussi eum esse liberum, & legatum hoc casu ei reliqui. Dicitur quòd si non manumittas eum, erit liber ex testamento, & habebit legatum. [QVOD CONSTITVTVM.] Quod dictum est. ff. de manu. l. seruus hac lege. seruū vetitum in testamento domini ad libertatem perduci, non posse manumitti: est verū, quādo hic seruus erat testatoris, vel hæredis eius: secus si esset hic seruus alienus. Franciscus Accursius.

c *Legatus sit.* alicui. Accursius.

d *Legetur.* aliquid.

e *Responsum est.* vt & infra. e. l. quidam. & l. Stichum. & de fideicō. lib. l. inuitus. §. fi. & C. si man. ita fue. ali. vt manu. l. ij. & iij. Acc.

f *Quod constitutum.* vt supra de manu. l. seruus. Accursius.

g *Alieno.* arg. ff. de leg. ij. l. vnum. §. si rem. Accursius.

SI peculium.] CASVS. Peculium cuiusdam serui mei legaui forte ipsi seruo iusso esse libero, vel alij extraneo. postea vicario, qui erat de isto peculio, reliqui libertatem. dicitur quòd vtrumque tenet: & legatum peculij, tanquam cuiusdam generis, tenet. [SI SERVVS.] Legaui tibi seruum: eidem postea reliqui libertatem. dicitur quòd liber est, & sic extinguitur legatum. Sed pone quòd primò reliqui libertatem seruo: tādem eum tibi lego. quod istorum valebit? & si quidem apparet quòd habui animum reuocandi libertatem: tunc tenet legatum. si autem dubitetur de hoc, tunc fauore libertatis dicimus libertatem deberi: nec videri reuocatum per hoc legatum. Fran.

h *Prælegatum est.* vel seruo libero esse iusso, vel alicui extraneo.

i *Placet.* vt & ff. de re. iu. l. in toto. & supra de le. iij. l. seruis vrbanis. §. finali. & de pec. l. si Sticho. & de triti. & oleo leg. l. ij. in prin. & de aur. & argen. le. l. j. in prin. nec est cōtra. ff. de pecu. le. l. seruo manumisso. imò concordat. Accursius.

k *In peculio.* quod est genus.

l *Et vicario.* quod est species peculij.

chus liber esto: impediri libertatem posthumo nato. Sed dum speratur nasci, vtrum in seruitute remanere dicimus, an verò ex postfacto respondemus retro liberum fuisse, nullo filio nato? quod magis[a] arbitror ꝓbandum [esse.]

Si fauore certæ rei verba trahuntur ad impropriam significationem: talis fauor ad dispositionem sibi coniunctam non trahitur. Bartolus.

VIII. POMPONIVS libro quinto ad Sabinum.

SI ita sit scriptū: [b] *Stichus, si rationes diligenter tractasse videbitur, liber esto*: diligentiam desiderandam, *quæ domino, nō quæ seruo erit vtilis, coniuncta fidei bonæ & in reliquis quoque reddendis.

IX. VLPIANVS libro vicesimoquarto ad Sabinum.

SI quis ita legatus[c] sit, vt manumittatur: [&] si manumissus non fuerit, liber esse iussus sit, eique legetur[d]: & libertatem competere, & legatum deberi, sæpe responsum est.[e]

Testator non potest alieno seruo prohibere libertatem dari nisi suo, & hæredis sui. hoc dicit.

Quod constitutum[f] est, vetitum in testamento ad libertatem perduci, non posse manumitti: hoc ad eos pertinere puto, qui testatoris fuerūt, vel hæredis. Seruo enim alieno[g] id irrogari non poterit.

X. PAVLVS libro quarto ad Sabinum.

SI peculium prælegatū est,[h] & vicarius liber esse iussus sit: liberum eum esse constat. Multum enim interest inter genus & speciem. Speciem enim eximi de genere placet:[i] quod est in peculio[k] legato, & vicario[l] manumisso.

Obscura locutio, fauore libertatis est interpretanda pro libertate. hoc dicit.

Si seruus legatus liber esse iussus est, liber est. Sed si prius liber esse iussus, postea legatus sit: si quidem euidens voluntas sit testatoris, ꝙ ademit libertatem: cum placeat hodie etiā libertatem adimi posse, legato eū cedere puto. Quod si in obscuro sit: tunc fauorabilius respondetur, [eum] liberum fore.[m]

Fideicommiss. libertas, relicta seruo quē prius testator legauerat, perducit eum ad libertatem. h. d.

XI. POMPONIVS libro septimo ad Sabinum.

SI legato seruo fideicommissa libertas relicta est: vel hęres vel legatarius[n] eum cogitur manumittere.

Vno seruo implente conditionem relictæ libertatis, efficitur ipse liber: licet alter cessset implere. h. d.

Si Stichus & Pamphilus decem dederint, liberi sunto. Potest alter quinq; dando[o] liber esse: quāuis [quinque] alter non dederit.

Cùm testamento seruus liber esse iussus est:[p] vel[q] vno ex pluribus hęredibus institutis adeūte hæreditatē, statim liber est.[r]

Conditio sub qua relicta est libertas, est implenda cupienti ad libertatem peruenire, licet dura videatur.

XII. VLPIANVS libro quinquagesimo ad Edictum.

SI quis libertatem sub iurisiurandi cōditione[s] reliquerit, edicto[t] prætoris locus non erit, vt iurisiurandi conditio[u] remittatur: & meritò: nā si quis remiserit conditionem libertatis. [a] Adde gl. in. c. cū omnes. extra de cōsti. & in ca. decet. de immu. eccl. lib. 6. & in. c. eos. 31. dist. & glo. in. l. 2. C. de transf. actio.

m *Fore.* vt infra tit. j. l. si seruus. & ar. C. de fideicom. lib. l. cum inter. &. ff. de re. iur. l. quotiens. & facit ad. §. ff. de leg. j. l. si post mortem. §. fin. & de leg. ij. l. si idem. &. C. de necess. ser. hær. instit. l. quidam. in prin. &. §. fin.

SI legato.] CASVS. Tria dicit hæc. l. Primo, legaui tibi seruum, & rogaui per fideicō. eum manumitti. Dicitur quòd hæres vel legatarius cogitur eum manumittere: & dicas quòd est in electione legatarij, vt si vellet eū manumittere, bene est: alioquin hæres manumittit. Secundo, reliqui libertatem duobus seruis, si darent. x. hæredi meo. Dicitur quòd si vnus dat. v. erit liber: licet alter sua. v. nondū det. Tertio, reliqui in testamento libertatē seruo meo, pluribus hæredibus institutis. Dicitur quòd sufficit vnum hæredū adire hęreditatem ad hoc vt libertas debeatur, & sit statim liber. Frāciscus Accursius.

n *Vel legatarius.* prout vltimo rogauit: nam post legatū potuit hæredē rogare, per quod videtur reuocare legatum: arg. supra. l. proxi. §. fina. vel dic simpliciter vt dicit: & est in arbitrio legatarij vt sal tem habeat eū libertū.

o *Dando.* quia est diuidua, aliàs secus: vt & supra de condit. & demonstra. qui hæredi. §. finali. &. l. si quis. &. l. cum fundus. & dixi. C. de condit. inser. l. pen.

p *Iussus est.* directò.

q *Vel.* pro saltem: [a] nā multo magis si omnes adierint.

r *Liber est.* sic infra eodem. l. testamento manumissus. §. j. &. l. testamento liber. &. j. si quis te. lib. esse iuss. l. j. §. ante. &. C. de cadu. tollen. §. in nouissimo. & ar. ff. de tu. l. si nemo. & de contra tabu. illud. in prin. & de bo. lib. etiam. §. fin. &. C. eo. l. iij.

SI quis libertatem.] CASVS. Titius reliquit libertatem seruo suo, si iurauerit se daturum. x. operas. Dicitur quòd hoc iuramentum nunquam debet sibi remitti. Idem etiam est si reliquit legatum & libertatem simul sub condit. puta si iurauerit se daturum decem operas. nam nec legatum poterit consequi absque iuramento: sed secus si libertatem pure, legatum sub condit. iurandi reliquit. nam tunc remittitur sibi hæc conditio iuramenti. Idem, si libertatem sub condit. iurisiurandi reliquit, & postea idem testator viuus manumisit. nam hæc conditio remittitur. Fran.

s *Conditione.* Puta, liber esto, si iuraueris te. x. operas daturum: vt infra. e. l. seruum. & supra de oper. lib. l. vt iurisiurandi. §. j. vel Capitolium ascensurum: vt infra de statulib. l. si quis ita. §. qui ita. Accursius.

t *Edicto prætoris.* mortui, quo remittitur talis conditio iniecta legatis, vel institutionib⁹: & ideo nō est opus adire pro hoc prętorē viuū: vt. ff. de cōdit. insti. l. quę sub cōditione. in prin. &. §. fi.

u *Conditio.* id est conditio iurisiurandi, appositа libertati. Acc.

BIU Cujas

a *Non potest.* nam sic est in legato sic relicto, quòd licet remittatur iuramentum: debet tamen facere quod iurare debebat: & aliàs non habet relictum: vt.ſ.de condit.inſti.l.quæ ſub conditione.§.quotiens. ſed in libertate ſufficit ſi iuret ſe facturum,& ſi non faciat:vt.j.de cõdi.& demon.l.hæc ſcriptura.in prin.& ſic

Libertatis fauore permittitur qđ facilius eſt.

fauore libertatis permittitur fieri quod facilius eſt.& facit ad hoc quod no. C. communia vtriuſque iu.l.ſi cũ patruo.

b *Acceperit.*ſub condit.præfati iuriſiurandi.& fa.C.de cad. tollen.§.in nouiſsimo.

c *Idem puto.* ſcilicet quòd remittatur iuramentum.

d *Legati.* ſcilicet ſi iuraverit ſe daturum decem operas.

SI ita fuerit.] CASVS. Titius duobus ſuis ſeruis reliquit libertatem, ſi inſulam ædificarent. Dicitur ꝙ hæc conditio non poteſt diuidi. vnde ſi vnus

** Flo. hic condi. leg. remittetur.*

ſeruorum vellet facere dimidium inſulæ,& libertatem habere: nõ auditur. Sed pone ꝙ vnus eorum vult ædificare totam inſulam, & alter nihil: an ille qui facit, videtur implere condit. ꝙritur.& dicitur quòd ſic:& ipſe erit liber: niſi teſtator aliud ſenſerit: nõ alius qui nihil facit. Secundo quæritur: Quidam duobus fabris, vel pictoribus, reliquit centum,ſi templum depinxiſſent,vel ſi nauim fabricaſſent. & vnus illorum vult facere: & alter non. modo quæritur,an ſi vnus depingat templum,vel ſi nauim totam fabricet: habeat tota cẽtum? Et dicitur quòd ſi appareat teſtatorẽ ſenſiſſe & voluiſſe quòd vterque ſimul faceret: tunc vnus

** Flo. membrum.*

faciendo nihil dicitur facere: nec habebit legatum. ſi autem appareat contrarium: tunc

** Flo. cõdi. iunxerit:*

vnus ſolus faciendo opus, habebit legatum, vel ipſe totum,vel partem ipſe,& partem ſocius, ſecundum quòd voluit teſtator. Tertio quæritur: Si quis reliquit libertatẽ duobus ſuis ſeruis caſtakdionibus ſub cõdit.ſi reddiderint rationes: & vnus vult reddere rationes,alter nõ:an volens reddere auditur? & diſtinguitur.nam aut geſſerant ſeparatim: & tunc vnus reddendo ſuas proprias rationes, auditur: & erit liber.ſi vero ſimul geſſerunt,tunc ille qui vult reddere,debet reddere omnes, & reliqua omnia ſoluere:& etiam ipſa volumina rationũ, ſiue libros, reddere debet.Quarto quęritur: Titius manumiſit ancillam cũ filiis ſuis.inuenitur quòd nullum habet filiũ: vel ſi habet,ſunt tales ꝙ nõ poſſunt peruenire ad libertatem.Dicitur quòd nihilo minus ipſa erit libera.idẽ eſt & ſi ipſa non poteſt effici libera, filij tamẽ ſui ſic:nam filij erunt liberi,non ipſa: & ſic apparet ꝙ hæc conditiõ,cum filiis, non facit condit.niſi aliter ſenſiſſe teſtatorẽ appareat.Et quòd non faciat condit.probo tali argumento:nam in edicto prętoris cauetur, Ventrem cum liberis in poſſeſsionẽ eſſe iubebo: tamen ſi nulli de liberis exiſtãt,vẽter nihilo minus mittetur. Fran.Accurſius.

tis, ipſam libertatem impedit: dum competere aliter non poteſt, [a] quàm ſi paritum fuerit cõditioni. ℣ Proinde & ſi legatum quis cum libertate acceperit: [b] non aliter legatum habebit,niſi conditioni iuriſiurandi paruerit. Sed ſi purè libertatẽ acceperit,legatum ſub iuriſiurandi conditione: putat Iulianus libro trigeſimoſeptimo Digeſtorum,remitti ei conditionem iuriſiurandi. Idem puto [c] dicẽdum & ſi libertati quoque iniecta conditio ſit, ſed teſtator eum viuus manumiſerit.nam & hæc*cõditio legati [d] remittitur.

Licet conditio ſit indiuidua: poteſt tamẽ ab vno ſeruorum impleri vt liber fiat altero ceſſante: cui ceſſanti extinguitur conditio ſemel ab alio impleta.

XIII. IDEM libro quinto Diſputationum.

SI ita fuerit ſeruis duobus libertas data, ſi inſulam ædificauerint,vel ſi ſtatuam poſuerint: diuidi hæc conditio non poterit. [e] ſolummodo illud habebit dubitationem, an altero faciente, [f] ſatisfactum voluntati [g] videatur, ideóque ad libertatẽ perueniat. quod magis eſt, niſi aliud expreſsit teſtator: faciendo tamen, ſibi conditionem impleuit, alteri non:quinimmo extinguitur ei conditio. Nec enim amplius parêre conditioni poteſt, cùm ſemel expleta ſit. [h] ℣ Idem quæri poteſt & ſi fabris duobus vel pictoribus, ſi templum* depinxiſſent, vel ſi fabri caſſent nauem, quid [i] adſcriptum ſit. nam voluntatis erit quæſtio, num alteri alterius facti conditionem [teſtator] iniunxerit: [k]** quæ res efficit, vt quoad alter ceſſat, alteri quoque qui facere paratus eſt,conditio deficiat. [l] Quòd ſi ex his quæ ſcripſit vel dixit, oſtenditur contentus eſſe teſtator vel alterum facere: res erit expedita. nam alter faciendo, aut & ſibi & ſocio proderit, aut ſibi tantùm: prout voluiſſe teſtatorem apparuerit.

Relicta libertate duobus ſeruis, ſi rationes reddiderint: poteſt vnus rationes reddendo liber fieri, ſi ſeparata fuerit eorum geſtio: ſin autẽ ſimul geſſerunt, debent ambo rationes reddere, ſi volunt ad libertatem peruenire.h.d.

℣ Hæc [m] quæſtio & in eo tractatur, ſi quis libertatem dederit ſeruis duob', ſi rationes reddiderint. [n] Iulianus enim tractat, ſi alter reddere ſit paratus, alter nõ ſit: an alter per alterum impediatur? Et rectiſsimè ait,ſi quidem ſeparatim rationes geſſerunt, ſufficere ad libertatem adipiſcendam ei qui ſuas rationes reddit.ſi verò ſimul:non aliàs videri alterum paruiſſe, niſi vtriuſque reliqua exoluerit. [o] In reliquis accipere debemus, vt & ipſa volumina rationum reddantur.

Coniunctum vitioſum, ſiue nullum, non impedit libertatem.

℣ Sed & ſi ancilla cum filiis libera eſſe iuſſa ſit: etſi nullos habeat, erit libera: vel ſi habeat quidem, filij autem eius ad libertatem peruenire * non poſſint. [p] Idem erit dicendum & ſi ipſa libera eſſe non poſsit, filij tamẽ eius peruenient ad libertatem. Nam hæc adiectio, *cum filiis*, non facit conditionem: niſi mihi proponas aliam ſententiam teſtatoris fuiſſe. tunc enim pro conditione erunt hęc verba accipienda. Conditionem autem non facere, argumento eſt & edictum prætoris, quo ita cauetur: [q] *Ventrem cum liberis in poſſeſsionẽ eſſe iubebo.* Placet enim, etſi nulli liberi ſint, ventrem tamẽ ex edicto in poſſeſsionem[eſſe]mittendum.

XIIII. IDEM libro octauo Diſputationum.

CVm ſeruus purè liber ſcribitur, & hæres ſub conditione: placet, deficiente conditione habere eum libertatem. [r]

CVm ſeruus.] CASVS. Inſtitui duos hæredes: vnum pure, alium ſub conditione. ſeruo meo reliqui libertatem pure: tandem defecit conditio vnius hæredum: & ſic non eſt hæres. dicitur quòd ſi alter adeat: fatis eſt vt libertas ſeruo relicto debeatur:& ſic erit liber.Fran.Accurſius.

a *Non poteſt.* vt vnus faciendo mediã inſulã.

e *Poterit.* cùm ſit in facto.ſic.j.de ver.obli. l.ſtipulationes non diuidũtur. &.l.in executione. §. fecunda & ſ. ſi quis cau.l.ſi duo.

f *Faciente.* totum,cũ ſit indiuiduum: vt dixi.C.de condit.inſer.l. pe. & facit.ſ. e.l. ſi legato.§.j.Accur.

g *Voluntati.* ſcilicet defuncti.

h *Expleta ſit.*nã quod ſemel factum eſt, amplius fieri non poteſt: cum non poſsit poſtea factum haberi pro infecto: vt in auth.de æquali.do.§.j.

i *Quid.* pecuniariũ: vt differat à primo caſu huius.l.

k *Iniunxerit.*ita quòd teſtator noluit vnũ facere ſine altero. Vel dic, iniũxerit teſtator: vt ſic ſit indiuidua.

l *Deficiat.* aliàs deficiat,& hæc bona. aliàs fiat: & tunc dices hoc voluiſſe teſtatorem,vt ſubiicit.Accur. *Fl. non

m *Hæc quæſtio.*id eſt mens huius quęſtionis in ſimili caſu tractatur, vt ſubiicit.

n *Reddiderint.* quod duo continet: vt.ſ.de condit. & demõſt.l.cũ ſeruus.§.j.Ac.

o *Exoluerit.* ſic ergo ſequens ſit indiuiſibilis propter primam: quæ ſequens eſt diuiſibilis ſua natura, cum ſit in dando: vt.j.de ſtatulibe.l.ſi ſtatulibera.in fi. &.l.ſi quis teſtamento. & facit ad.§. in eo.tit. de ſtatuli. l. ſi quis ita. §.ſi duo.

p *Nõ poſsint.*quoquo modo. ſic & in legato: vt.ſ.de leg.j.l. ſi ancilla. & facit. C. quando dies lega.ce.l.ij.

q *Cauetur.* vt &.ſ. de ven. in poſſ. mit. vbicunque.§.fin.& de leg. j.l.ſi quis legauerit Titio. & facit eo.tit.ſi ancillas.&.l.ſi quis inquilinos.§.ſi ita.

r *Libertatem.*adita à cohærede hæreditate:aliàs nõ:vt.ſ.de hæred.inſtit.l. Trebatius.§.fi.& l.ſeq. licet ibi aliter exponi poſsit. *Stichm.*

BIU Cujas

a *Stichum.* facit.ff.e.l.si quis ita.& quod ibi dixi.

Si ita scriptū.] CASVS. Sempronius seruo suo Sticho reliquit libertatem cum Titius annorum.xxx. erit. & grauauit hæredem suum vt ei Sticho daret fundum, tunc temporis scilicet. decessit Titius antequam compleret. xxx. annos. dicitur quòd adhuc stabitur per tantum tempus, quo si Titius fuisset viuus, compleuisset.xxx.an. & tūc Stichus erit liber. & hoc est fauore libertatis. secus in legato qđ erat relictum eidē Sticho sub eodem tēpore.nā extinguitur. Frā. Accursius.

b *Eiq;* manumisso. & sic prima dilatio intelligitur repetita: vt supra de cōdit. & demō. l.auia.in prin.

c *Impleto.* quod est si de vltimo anno est tactum: vt.j. eo. l. si ita fuerit libertas. secus in pecuniariis relictis: vt ff.de condit.& demon. non putabam.& de his dixi.ff. de mino. l.iij.§. minorem. Accursius.

d *Defeciſſe.* quia in eo nullus est fauor, sed in libertate sic: vt hic, & C. de fideicom. lib. l. fideicommissaria. &. j. de statulib. l. si seruus. Sed contra. C. quando dies leg.ce. ex his. vbi etiam in legato dicit idem. Sed solu. vt ibi. ex qua etiam soluitur supra de ali. le.l.libertis.§.ab hęredibus.quę est contra. Item contra. ff. ad Trebellia. l. Seius Saturninus. ibi non perit relictum pecuniarium: imò quod plus est, statim mortuo onerato datur: sed ibi facta erat dilatio fauore eius cui relinquebatur.arg. supra de vsur. l. in fideicommissi. §. cum Pollidius. hic hæredis fauore. Item in libertate videtur contra, vt amodo scilicet non debeatur: vt. C. eodem. l. cum testamento. sed ibi incertum tempus alicuius: hic certum fuit positum. Accursius.

XV. IVLIANVS libro trigesimosecundo Digestorum.

STichum[a] Sempronio do lego. *si Sempronius Stichum intra annum non manumiserit, idem Stichus liber esto.* quæsitum est, quid iuris sit? Respondit, hoc modo libertate data, *si Sempronius nō manumiserit, Stichus liber esto:* Sempronio, nisi manumiserit, nihil iuris in Stichum habiturum, sed liberum eum futurum.

B *Si fauore certæ rei verba trahuntur ad impropriam significationem, talis fauor ad dispositionem sibi coniunctam non trahitur. Bartolus.*

XVI. IDEM libro trigesimosexto Digestorum.

SI ita scriptum fuerit: *Cum Titius annorum triginta erit, Stichus liber esto, eique*[b] *hæres meus fundum dato:* & Titius antequā ad annum trigesimum peruenire, decesserit, Sticho libertas competet: sed legatum non debebitur. Nam fauore libertatis [id]receptū est, vt mortuo Titio tempus superesse videretur, quo impleto[c] libertas contingeret. circa legatum defeciſſe[d] C conditio visa est.

XVII. IDEM libro quadragesimosecundo Digestorum.

LIbertas quę in vltimum vitæ [serui[e]] tempus confertur, veluti, *Stichus cum morietur, liber esto:* nullius momenti existimanda est. Hæc autem scriptura, *Stichus si Capitolium non ascenderit*[f], *liber esto:* ita accipienda[g] est, si cum primum[h] potuerit, Capitolium[i] non ascendeA rit. isto enim modo perueniet Stichus ad libertatem,[k] si facultate data ascendēdi Capitoliū, abstinuerit.

Hæc verba, ita vt, faciunt modum, & potest quis compelli ad modum implendum. Bartolus.

VHac scriptura testamēti, *Pamphilus liber esto, ita*[l] *vt filiis meis rationes reddat:* an sub conditione data libertas videretur, quæsitum est. Respondi, purè quidem datam libertatem: & illam adiectionem, *ita vt rationes reddat,* conditionē[m] libertati non iniicere: [sed]tamen quia manifesta voluntas testantis exprimeretur, cogendum [esse]eum ad rationes reddendas.[n]

Pluralis locutio duorum numero est contenta. Bartolus.

VPost annos[o] indistinctè[p] liber esse iussus, post biēnium liber erit. ídq; & fauor libertatis exigit: & verba patiūtur:[q] nisi si aliud sensisse patrēfamilias manifestissimis rationibus is à quo libertas relicta est, probauerit.

XVIII. IDEM libro secundo ad Vrseium Ferocem.

QVi duos hæredes instituebat, post alterius mortem seruum liberum[r] esse iusserat. is ex cuius morte libertas pēdebat, viuo testatore decesserat. Sabinus respondit, liberum futurum.

Si tempus apponitur substantiæ legati: in dubio tēpus incipit à morte testatoris. Bar.

VHæc conditio, *Cum moriar, liber esto:* vitę tempus[s] complectitur: & idcirco inutilis esse videD tur. Libertatem tibi reliqui cum moriar. videtur tempore vitæ meæ tibi deberi libertatem, scilicet tunc cum sim in articulo mortis: & sic esset inutilis: cum hoc ego nolui: sed tamen de æquitate dicitur post mortem meam tibi deberi libertatem. Secundo reliqui libertatem seruo ad annum. sensus verborum est, quòd vsq; ad annum sit liber, quod esse non potest de iure: tamen ex æquitate interpretantur hæc verba, vt post annum sit liber. Tertio post annum quo hoc testamentum erit factum, sis liber: dicitur quòd hæc conditio non est inutilis, si cōtingat testatorem intra annum mori, quia ille erit liber completo anno incepto à tempore testamenti conditi. Fran. Accursius.

Libertas.] CASVS. Quatuor habet partes hæc.l. prima est: reliqui libertatem seruo hoc modo: cum morietur seruus, sit liber. dicitur quòd nullius momenti est hæc libertas. Secundo reliqui libertatem seruo, si non ascenderit Capitolium. dicitur quòd valet: & tunc erit liber cum potuerit ascendere Capitolium, & non ascenderit. Tertio reliqui libertatem seruo meo, ita vt filiis meis rationem reddat. dicitur quòd pure est relicta libertas: non sub conditione reddendarum rationum: cogitur tamen reddere rationes. Quarto reliqui libertatem seruo post annos dandam ab hærede meo, non dixi post quot annos. dicitur quòd post biennium debebitur libertas ab hærede: nisi appareat testatorem aliud sensisse, & hoc probetur per hæredem. Franciscus.

e *Vitæ serui.* vt & infra eodem.l.fina.&.C. de Lati.li. tol. circa princip. & infra de statulib.l.cum hæres.§.j. & supra de conditio.& demonst.l.hæres meus.§.quamuis. non dantis libertatem: vt infra eodem.l. qui duos.§.j. item non hæredis, nec extranei: vt.d.l. hæres meus.j.&.ij. respon. Sed contra.ff. quando dies le. ce.l.si cum hęres. sed ibi in pecuniario relicto. Item cōtra. C. de hære.insti.l.extraneum. fol. vt ibi.

f *Non ascenderit.* si dixit nō ascenderit: accipitur cum primum, & cætera, vt.ff.de condit. & demonst.l.hæc conditio. item secus si dixit, si non ascendam: vt.j.eo.l. Stichus si codicillis.

g *Accipienda.* fauore libertatis. Accursius.

h *Primum.* non idem in stipu. hoc modo cōcepta: vt.j. de verb. oblig.l.ita stipulatus. q̄ est contra. & plene dixi. ff. si quis cau. l. & si post tres.

i *Capitolium.* scilicet ascendere. Accur.

k *Ad libertatem.* Nisi voluntas defuncti alia sit: vt infra eo.l.fin.ij. respon.

l *Ita vt.* hoc est quod facit modum.

m *Conditionem.* aliàs cōditioni libertatis nō nocere, & aliàs conditionē libertati non iniicere. Accur.

n *Reddēdas.* sic enim est in modo: vt not. C. de his q̄ sub modo.l.j.

o *Post annos.* aliàs post annos: & tunc plana. & sic facit supra de testi. vbi. & infra de verborum significa.l. inter illam.§.ita. aliàs post annum. & tunc plurale pro singulari pone, vel subaudi, vel biēnium. & sic facit. ff. de leg.ij.l. si ita relictum.§.fi.

p *Indistinctè.* id est nō determinando numerum annorum. alij dicunt, non determinando incipiat currere ex die testamēti, vel mortis. sed hoc soluitur in l. proxi.§.fina.

q *Verba patiūtur.* pluralis enim &c. vt.d. l. vbi. & not. in dubio fauorabiliorē sensum accipi: vt. ff. de iure do. l. nuptura.

Fauorabilis sensus in dubio accipiendus est.

Qvi duos.] CASVS. Instituit Titiū & Sempronium meos hæredes: & si Titius qui erat vnus de hæredibus decederet, reliqui seruo meo libertatem. dicitur quòd si Titius decedat etiam me testatore viuo, debebitur libertas seruo: & intelligas post aditam hæreditatem ab alio hærede meo. [*HAEC CONDITIO.*]

r *Liberum.* nam in vim conditionis fuit relicta, quæ viuo testatore potuit impleri: vt hic, &.C. de insti. & sub.l.si quis. & ibi dixi. Quid autem si ab hærede foret danda? Respon. idem: vt.j. de fideicom.li.l. cum verò. &.l.si pro non scripta. &.C. de cadu. tol.§. in primo. item accipe hæreditatem aditam ab alio, vt diximus. ff. eo.l. cum seruus.

s *Tempus.* nam viuus moritur: non mortuus. vnde ex vi verborum viuente testatore esset liber: & hoc testator noluit, & sic inutilis videtur: vel etiam saltem tempore mortis statim ex vi verborum

BIU Cujas

verborum debet esse liber, sed hoc nō vult ius, sed demum adita hæreditate: vt.j.eo.l.testamento. Accursius.

a *Mortem.* quia morte demum relicta confirmatur. R.

b *Ad annum.* vis verborū est, vt interim hinc ad annum sit liber: non post. sed hoc non vult ius, quia ad diem dari nō potest: vt.j.eodē.l.libertas. &

ideo fit hæc interpretatio, vt intelligantur verba ex die: quod esse potest: vt.j.eo.l. testamēto manumissus. §.j.

c *Accipiatur.* huic verbo supponit inferior conditio, quæ à testatore posita, si accipiatur hoc modo quo superior, & sic post mortem: non tamē erit inutilis, quin anno transacto à die testamenti conditi consequatur libertatē: & sic tria sunt similia: ad annum liber esto. itē postquā moriar liber esto. itē post annū quàm hoc testamentum factū erit. licet hæc vltima parum plus habeat vtilitatis, si cōtingat testatorem decedere dudum post testamentum intra annum, vel etiam post, cū cōputetur ex die testamenti. Alij econtra dāt suppositum verbo, accipiatur, per superiorē primam conditionem, ad annū liber esto: quę superior si accipiatur hoc modo quo inferior, nō tamen erit inutilis, quin à die mortis anno cōputato cōpetat libertas: & hoc ex interpretatione, nō ex vi verborū. facit. j. eo.l.si ita. Accursius.

*Flo. hæres eum manumisit. pleriq.

Quidam hæredem.] *CASVS.* Rogaui hæredē meū vt seruum meum manumittat: & si nō manumiserit, iussi eū esse liberum: eidēque legatum reliqui. dicitur q̄ licet hæres non manumittat, tamen hic seruus erit liber ex testamento, & legatum habebit. Francis.

d *Quidam hæredem.* aliàs, quidam hæredem: & aliàs, quædam hæredem: & aliàs, qui fratrem hæredem. Acc.

e *Libertatē.* directā. & sic fuit seruus testatoris: vt. C. eo.l. seruo.

f *Debetur.* vt &.s.eo.l.si quis ita sit legatus. in prin.

Seruos legauit.] *CASVS.* Legaui tibi seruos, & dixi, si de te promeruerint: rogo vt eos dignos libertate existimes, id est vt eos manumittas. dicitur quòd prætor coget te vt eos manumittas: quasi semper præsumantur digni, nisi hi serui cōmiserint aliquod delictum contra te propter quod videantur indigni. Secundo pone quòd dixi: quocūque tempore vis manumitte quem vis de istis seruis. dicitur quòd si tu viuus non manumisisti: hæres tuus cogetur manumittere. Franciscus.

g *Existimes.* id est liberos eos facias. R. vel subaudi hic, manumitte eos. Accursius.

h *Officia.* id est seruitia: vt. C. de nego. gest. officio. & no. quēlibet præsumi bonū, nisi probetur malus. sic. j. eo.l.testamēto centurio. in prin. &.§.fin. &.j.titu. j.l.talis. §.sororem. &.s. de le.ij.l. cum quidam. &. C. de inoffic. testa. l. omnimodo. Item argu. s. de tur. Sed melius est [hæc] verba benignius interpretari, vt post mortem [a] suam videatur testator ei libertatem reliquisse. Sed multo magis hæc, *Ad annum* [b] *liber esto*: vel ita accipi potest, *Post annum quàm moriar, liber esto.* & licet hoc modo accipiatur, [c] *Post annum quàm hoc testamentum factum erit, liber esto*: si euenerit, vt intra annum testator decedat, inutilis non erit.

XIX. IDEM libro tertio ad Vrseium Ferocem.

QVidam hæredem [d] suū rogauerat, vt seruum manumitteret: deinde si hęres eum non manumiserit, liberum eum [esse] iusserat: eiq́ue legauerat. Licet* eum hæres nō manumiserit: pleriq; existimant hūc ex testamento libertatem [e] cōsequi. secundum hoc legatum quoque ei debetur. [f]

Meminisse videtur, qui non apparet dememinisse. Bartolus.

XX. AFRICANVS libro primo Quæstionum.

SEruos legauit, & cauit ita: *Rogo, si promeruerunt, dignos eos libertate existimes.* [g] Prætoris hæ partes sunt, vt cogat libertatem præstari: nisi si quid tale hi serui admiserint, vt indigni sint quò libertatem consequantur: non etiā vt talia officia [h] ab his exigantur, pro quibus libertatem mereri debēt. arbitrium tamen eius erit, qui rogatus sit, quo tēpore quēque velit manumittere: ita vt si viuus non manumisisset, hæres eius statim libertatem præstare cogatur.

Dictio immo, ponitur correctiuè. Barto.

XXI. IDEM libro quarto Quæstionum.

A lega. ij.l.cum pater. §.rogo. & de reb. dub. vtrum. §.j.

Stichus.] *CASVS.* Ego testator in testamento reliqui libertatem seruo hoc modo, Stichus, immo Pāphilus, esto liber. quasi ego testator emēdare videar errorem circa Stichum. idem erit & si dixi, Stichus liber esto: immo Pāphilus liber esto. nā & hoc casu Pamphilus erit liber prædicta ratione. Fran.

Stichus, [i] † *immo Pāphilus, liber esto.* Pamphilum liberum futurum respōdit. quod ammodo enim emendasse errorem suū [k] testatorem. idemq́ue iuris fore etiam si ita scriptum fuerit: *Stiber esto: immo Pamphilus liber esto.*

Quitatio tutoris valet, nisi inter ipsum & eum cui est facta, sit collusum. hoc dicit. Bar. Lex sequens plana est.

XXII. IDEM libro nono Quæstionum.

QVi filium impuberem hæredem instituit: Stichū ratione argēti quod sub cura eius esset, reddita, liberum esse iusserat. is seruus partē * argenti subtractā cum tutore diuisit: atque ita tutor parē [l] ei rationem adscripsit. Cōsultus, [m] an Stichus liber esset, respōdit non esse liberum. Nam quod alioquin placet, [n] si statuliber pecuniam dare iussus, tutori det, vel per tutorem stet quo minus conditioni pareatur, peruenire eum ad libertatem: ita accipiendum [est,] vt bona fide, & citra fraudem [o] statuliberi & tutoris id fiat: sicut & in alienationib⁹ rerum pupillarium seruatur. [p] Itaq; & si offerente statulibero pecuniā tutor in fraudem pupilli accipere nolit, [q] non aliter libertatem contingere, quàm si seruus fraude careat. Eademq́; & de curatore [sunt] dicenda.

Item quæsitum est, rationem argenti reddere iussus, in quem modum intelligendus sit cōditioni paruisse: id est, an si quędā vasa sine culpa [r] eius perierint, atq; ita reliqua vasa hæredi bona fide adsignauerit, peruenerit ad libertatem? Respondit, peruenturum. nam sufficere, si ex quædam vasa argentea amisisset sine dolo & culpa, non tenetur ad ea: sufficit enim si ex bono & æquo rationem reddat. Francis. Accursius.

† *Ipse te... est net... hoc quo... Clio, sim... correctiu... præcell... licet d... do ad... vel co... vt in... de libe... Bo... tu tex... i notari... ibi P... num... ibi not... in apo... ad ipsu... in verb... Clio nu... extra... lec. &... accedu... ibi... no. in... stil. ad... sum. in... si. in... tra vi... non cō... de qu... nino... Bal... col. 8... fur. C... in ra... arbi... *Flo. ... arg. ... Cla...*

i *Stichus.* facit hoc ad quæstionem quā scripsi in auth. de testi. §. quia vero. ibi in glos. sed quid si illē.

k *Errorem suum.* ait Africanus. & no. immo correctiuè poni in libertatibus. sic & in institutionibus: vt. s. de hære. instit. l. si ita scriptum. quandoque nō: vt. C. de no. Co. cōpo. ibi, imo & mutatā &c.

Qui filium.] *CASVS.* Titius habēs filium impuberem, eum hæredē instituit: & Sticho seruo libertatem reliquit, si redderet rationes argenti quod sub cura eius fuit. tandem ille Stichus seruus partem argenti quod subripuerat, cum tutore pupilli diuisit: & tutor scripsit qualiter erāt bene redditæ rationes ab isto seruo Sticho. quęritur an iste seruus Stichus sit liber: & dicitur q̄ non. nam sicut in aliena. rerum pupillarium: ita hic exigitur bona fides. Itē statuliber gratuitus dare pupillo, si det eius tutori, ita demum liberatur & efficitur liber, si seruus & tutor fraude careāt. ita & in nostro casu debebant cauere in reddēdis rationib⁹, quòd nō fuerint vsi fraude: & ideo ratio pro nō reddita habetur. Vltimo dicit qualiter debet iste seruus Stichus reddere rationē argēti vt efficiatur liber: & certe illud argentū quod habet de bonis pupilli, debet ei reddere. & si quædam vasa argentea

l *Parem.* id est recte eum reddidisse rationem significauit, vt sic eum liberum quasi conditione impleta ostenderet. R.

m *Consultus.* Africanus. Accursius.

n *Placet.* vt.j.de sol. si seruus. x. &.l. Stichū aut Pamphilum. §. vsumfru. in fine. Accursius.

o *Fraudem.* sic.s.loca. l. sed addes. in princip. & infra pro empt. l. qui fundum. §. si tutor.

p *Seruatur.* & tunc demum à tutore facta valida fit alienatio, cū ipse fraude caret: vt supra de mino. & si sine. §.j. &.l. penul. &. C. si aduer. ven. l.ij. &. C. de prædi. mi. l.ij.

q *Nolit.* scilicet tutor.

r *Culpa.* etiam leuissima, si cum mandato gerebat: vt. C. man. l. à procuratore. aliàs leui regulariter: vt. C. de neg. gest. tutori. nā ita in seruo debet esse, vt si liber gereret: vt supra de pecu. nō solum. §.j. secus in libero homine bona fide possesso, qui de lata tā-

tum te-

BIU Cujas

tum tenetur: vt infra de acqui. re. do. l. homo liber. in prin.

a *Paterfamilias.* sic supra eo. l. si ita sit scriptum.

Testamento.] CASVS. Manumissus in testamento tunc fit liber, quando adita est hæreditas ex testamento, & testamentum tenet: vel si institutus omisit ex testamento, & ab intestato adiuit: & hoc est verũ quãdo libertas erat relicta pure: & sufficit q̃ ab vno adeatur hæreditas. Si autem in diẽ vel sub cõditione relicta est libertas: tũc cõpetet libertas, cũ dies venerit, vel conditio. Francis.

b *Hæreditas.* vt. C. eod. l. ij.

c *Omissa.* in fraudẽ. aliàs secus: vt. C. si omis. sit causa test. l. j. in prĩ. & in fine.

d *Vel.* pro saltẽ. Ac.

e *Ab vno.* vt &. j. e. l. testamento. &. ff. eo. si legato seruo. §. fi. sic in tutela: vt. ff. de testamẽtaria tutela. l. si nemo.

f *In diẽ.* id est ex die, non ad diem: vt. j. e. l. libertas.

g *Extiterit.* sic. j. de verb. sig. cedere. &. C. de cadu. tol. §. sin autẽ.

Nominatim.] CASVS. Serui nominatim videntur manumitti, etiã quando non nomen eorũ ponitur, sed nomẽ officij quod habebant: vt si dicam, seruum meum pictorẽ liberum esse volo: vel sic, seruum meũ dispẽsatorẽ liberũ esse volo: vel simile per quod cognoscitur. Francis.

h *Nominatim.* facit. j. eo. l. nominatim.

i *Officio.* hæc differũt inter se: vt. ff. de leg. iij. l. legatis. §. j. Accur.

k *Denotati.* vt ea demõstratio fungatur vice nominis. R. vt. ff. si cer. pet. l. certũ est. Ac.

l *Filius.* cũ vnum solum filium habet: vt supra de lib. & posthu. l. ij. & semper subaudi, liber esto. si autẽ non apparet de quo senserit, obtinet quod dicitur. j. eo. cũ ex plurib⁹.

Testamento.] CASVS. Libertas testamento relicta tunc valet, cum hæreditas aditur etiam ab vno, & in eo gradu erat relicta, & pure erat relicta. Franciscus Accursius.

m *Gradu.* institutionis, vel substitutionis. sic. ff. de lega. præstan. sed & si pro dote. §. nõ omnia. Sed quid si ab instituto libertas, à substituto hæreditas relinquatur eidẽ? videtur nõ deberi libertas, cũ institutus nõ adeat, per. l. istã. Sed arg. cõtra. ff. de leg. ij. cũ pater. §. ab instituto. sed respõd. vt not. C. si quis omis. cau. testa. l. j.

n *Pure.* alioquin secus: vt supra eo. l. testamento.

o *Manumissus.* i. manumitti iussus. ar. cõtra. huic. l. C. eo. l. iij.

Iuus.] CASVS. Titius in testamento suo scripsit Sépronĩ hæredẽ: & si hæres nõ esset, substituit seruũ suũ Stichũ cum libertate. Ité si Sépron⁹ erit hæres, reliquit legatũ Sticho. dicitur q̃ videtur & ei libertatẽ relinquere etiam in hoc casu. Fran.

æquo & bono rationem reddat. denique quam rationẽ bonus paterfamilias [a] reciperet: ea hęredi reddita impletam cõditionem videri.

XXIII. MARCIANVS libro primo Institutionum.

TEstamento manumissus ita demum fit liber, si testamẽtum valeat, & ex eo adita sit hęreditas: [b] vel si quis omissa [c] causa testamẽti, ab intestato possideat hæreditatem. Testamẽto data libertas competit, purè quidem data, statim quàm adita fuerit hæreditas vel [d] ab vno [e] ex hæredibus. si in diem [f] autem vel sub cõditione libertas data est: tũc cõpetit libertas, cũ dies venerit, vel cõditio extiterit. [g]

Serui nominatim videntur manumitti, etiam quando non nomen eorum ponitur: sed nomen officii quod habebant, veluti pictorem aut pistorem. Francis.

XXIIII. GAIVS libro primo Rerum cottidianarum siue aureorum.

NOminatim [h] vidẽtur liberi esse iussi, qui vel ex artificio, vel officio, [i] vel quolibet alio modo euidenter denotati [k] essent, veluti dispensator meus, cellarius meus, cocus meus, Pãphili serui mei filius. [l]

Libertas testamẽto relicta tunc valet, cũ hæreditas aditur etiã ab vno, & in eo gradu erat relicta, & purè erat relicta. Fran.

XXV. VLPIANVS libro quarto Regularum.

TEstamento liber esse iussus, tũc fit liber, cum adita fuerit hæreditas qualibet ex parte: si modò ab eo gradu [m] quo liber esse iussus est, adita fuerit, & purè [n] quis manumissus [o] sit.

Si quis instituit aliquem, & substituit seruum cum libertate, & si primus hæres erit, legatum reliquit seruo non expressa libertate. seruus iste liber erit etiã isto casu.

XXVI. MARCIANVS libro primo Regularum.

DIuus Pius & diui fratres fauorabiliter rescripserunt, cùm seruo cũ libertate substituto legatum erat [p] si hæres nõ esset, non adscripta libertate: [q] perinde haberi, atq; si adscripta esset & libertas. [r]

XXVII. PAVLVS libro primo ad legem Aeliam Sentiam.

QVi potuerint apud consilium manumittendo ad libertatem perducere, [s] possunt etiam necessarium hæredem facere: vt hæc ipsa necessitas probabilem faciat manumissionem. [t]

Seruus cui libertas relicta est his duabus conditionibus hac. l. expressis: vtroque casu liber erit. h. d.

XXVIII. IDEM libro singulari de Iure codicillorum.

STichus, si codicillis eum non vetuero liberũ esse, liber esto: sic est atque si diceret: *Stichus, si in Capitolium non ascendero, [u] liber esto.* nã & hæres sic instituí potest.

Licet testamẽtum rumpatur propter præteritionem liberorum: serui tamẽ quibus est data libertas in illo testamento, si per quinquennium fuerint in libertate, liberi remanebunt.

XXIX. SCAEVOLA libro vicesimotertio Digestorum.

VXorem prægnantem repudiauerat, & aliam duxerat. prior enixa filium exposuit. hic sublatus, [x] ab alio educatus est, nomine patris vocitatus. vsq; [y] ad vitæ tẽpus patris, tã ab eo, [z] quàm à matre, an[in]viuorum [a] numero esset, ignorabatur. mortuo patre, testamẽtoq; eius, quo filius neq; exhæredatus neque hæres institutus sit, recitato, filius & à matre, & ab auia paterna adgnitus, hæreditatem patris ab intestato quasi legitimus possidet. quæsitum est, hi qui testamento libertatem acceperunt, vtrum liberi, an serui sint. Respondit, filium quidem nihil præiudicij passum fuisse, si pater eum ignorauit: & ideo

p *Legatum erat.* hoc modo, si hæres &c.

q *Libertate.* id est non habita mentione libertatis in legando.

r *Libertas.* habebit ergo legatũ & libertatem, si hæres non erit: quod erit adeũte instituto: sed videtur neutrum habere: vt. C. de necess. ser. hẽr. insti. l. pe. §. illo. quæ est cõtra. Sol. hic videt repetita cõditio libertatis, quæ erat apposita in substitutione: vt. ff. de condit. & demonst. a. uia. & de condit. instit. l. cum seruus. Accur.

Vi potuerint.] CASVS. Sicut minor. xx. an. potest dare libertatẽ seruo suo certis de causis: ita potest eũ instituere sibi hæredẽ necessariũ, & per hoc liberũ efficere, quasi & hæc sit causa iusta habere eum in hæredẽ. Fran. Acc.

s *Perducere.* qui numerãtur instit. qui ma. nõ pos. §. eadẽ. &. ff. tit. ij. l. si minor an. xx. &. l. seq.

t *Manumissionẽ.* id est causã manumissionis. Azo. etiã si non subsit aliqua de prædictis. sic ff. ti. ij. l. illud. §. j. sic iure institutionis licet, quod aliàs nõ liceret: vt insti. qui ma. nõ pos. in prin. &. §. licet.

Institutionis iure licet quod aliàs non liceret.

STichus.] CASVS. Ego testator dixi in testamento, Stichus sit liber, si codicillis eum non vetuero esse liberum. dicitur quòd perinde est ac si dixissem, si in Capitolium non ascendero, sit liber. nã vtroque casu me mortuo erit liber, si nõ reuocaui in codicillis: vt in primo casu: vel si nõ ascẽdi Capitolium, vt in secundo. Vltimo dicit quòd hæres potest institui sub aliqua de prædictis conditionibus. Fran. Accursius.

u *Non ascendero.* quæ conditio locum habet me mortuo: vt arg. j. de verbo. obli. quicquid. §. fi. & de his dixi ff. eo. libertas. §. j.

Vxorem.] CASVS. Quidam habẽs vxorem prægnantẽ, eiecit eam de domo, accepit aliam: expulsa in aliqua domo voluit stare, & peperit. postea partũ eiecit forte ad aliquod hospitale. aliquis recollegit eum, & tenuit eũ, & nutriuit. pater istius pueri veniens ad mortẽ, nesciebat de isto filio quid esset, an esset viuus vel nõ. instituit quẽdam aliũ hæredẽ: & de isto puero nihil dixit: reliquit seruis libertates. ille institut⁹ adiuit hæreditatẽ. nũc hic puer venit & probat se filium defuncti: & sic testamentũ ruptum dicit per præteritionem: obtinuit: & sic habet bona. modo quæritur, quid erit de libertatibus. & dicitur quòd postquam serui steterunt vt liberi per spatium quinquennij, amodo non debent reuocari in seruitutẽ. Frã.

x *Sublatus.* id est natus.

y *Vsque.* cum sequentibus iunge.

z *Ab eo.* scilicet patre.

a *Viuorum.* id est an esset viuus. Accursius.

Non valere.

BIU Cujas

a *Non valere.* in quo præteritus est: vt insti. de exhære. lib. in princ. Sed contra. ff. de inoffic. testa. si instituta. §. fin. Sed ibi fuit matris præteritio, quæ habetur pro exhæredatione: vt insti. de exhære. lib. §. mater. hic patris.

b *Studium.* dabunt tamen. xx. aureos: vt arg. ff. de inoffi. testa. Papinianus. & est hic speciale. aliàs cõtra: vt. C. de fideicó. l. eam quã. sed per auth. videtur esse ius commune: vt. C. de lib. præ. auth. ex causa. & facit. C. de inoffi. testa. cum ex causa.

cùm in potestate & ignorantis patris esset, testamentum non valere. [a] Serui autem manumissi si per quinquennium in libertate morati sunt: semel datam libertatem infirmari, contrarium studium [b] fauori* libertatis est.

Fl. fauore

Si serui.] *CASVS.* Seruo meo, licet ab hostib⁹ capto, possum relinquere libertatem: & reuersus ab hostibus habebit eam: licet neque mortis meæ tempore neque testamenti fuerit meus, sed hostium. Fran. Accur.

c *Perueniunt.* scilicet iure postliminij, si reuersi fuerint. R. sic & legati: vt supra de leg. j. id quod. & ad hoc infra eo. titu. ab omnibus. §. etiã. & infra tit. j. generaliter. §. hostiũ seruo. & supra fa. ercisc. l. propter.

†*In hũc locum Quintil. lib. 7. instit. ora. cap. de ambiguo seu amphibolia.*

d *Tempore.* infra eo. l. seruus. contra. solue vt ibi.

e *Cum ex pluribus. Nullus.* vt infra de reb. dub. si fuerit. & hoc in directis, secundum quosdam. secus in fideicómissariis: vt infra de statulib. Labeo. in fi. & C. de fideicom. li. l. cum inter. & l. pe. quæ sunt contra. quod non placet: imò idem in fideicó. vt supra de reb⁹ dub. si quis de pluribus. & dictæ leges in certis casibus loquuntur. secus si legetur Stichus: nec apparet de quo: vt supra de leg. j. si quis à filio. §. si quis. & sic est deterior conditio libertatis: quod est speciale. Item non ob. C. de verb. sign. l. cum quidam. quia ibi alternatiue: & sic ponitur vel pro &. Item nec obstat. C. communia de leg. l. fin. in princip. quia & ibi alio casu dicit. Item not. hic, in dubio esse neutrum. sic supra de testa. tute. duo. & d. l. de reb. dub. si fuerit. & supra de rei vindi. si frumentum. §. fin. & de in diem addi. cum duo. in fi. & supra de hære. insti. in tempus. §. j. sed videtur hodie hæc lex corrigi: vt insti. de lega. §. libertas. &. §. sed nec. sed ibi de tali incertitudine dicit, quæ ad certitudinem reduci potest. * Item argum. contra. huic. l. ff. de his quæ in testa. delen. l. ij. in fi. sed alio modo erat ibi dubium. Accursius.

Libertatis quandoque deterior est conditio.

** Imò speciale nõ est, quoniã illic rerũ est incertitudo, hic verò rerũ & personarũ. Et no. per Dy. in c. in obscuris. extra de reg. iur. secundum Bart. hic.*

Ciendum est.] *CASVS.* Filius institutus licet abstineat ab hæreditate, libertates tamen tenent, nisi sint relictæ in fraudem creditorum. Fran. Accursius.

f *Necessario.* scilicet filio, qui est suus & necessarius. hic quidem potest abstinere. seruus autem qui est tantum necessarius, non potest: vt insti. de hære. qua. & dif. in prin. &. §. sui. &. §. sed & his.

g *Competere.* quia remanet hæres nomine: vt infra tit. j. cum quasi. §. sed & si quis. & supra de bo. lib. l. vj. §. si filius non re. vt supra de interro. act. si filius. nec obstat. C. eo. si hæreditas. quia in extraneo hærede ibi dicit. & de hoc dixi. C. si minor se ab hæred. absti. l. j.

Intertitudo rerum & personarum, vitiat legatum. Bartolus.

XXXI. PAVLVS libro vicesimo-sexto ad Edictum.

CVm † ex pluribus eodem nomine seruis, vnus liber [esse] iussus, non appareat qui sit: nullus [c] liber est.

Existentia sui hæredis, confirmat libertates. Bartolus.

XXXII. VLPIANVS libro sexagesimoquinto ad Edictum.

SCiendũ est, necessario [f] hærede existente, quamuis se abstineat, tamen libertates competere, [g] si modò non in fraudem [h] legis Aeliæ Sentiæ datæ fuerint.

XXXIII. PAVLVS libro duodecimo Quæstionum.

LIbertas ad tempus dari nõ potest. [i]

XXXIIII. IDEM libro septuagesimoquarto ad Edictum.

IDéoque [k] si ita scriptum sit, *Stichus vsque ad annos decem liber esto*: tẽporis adiectio superuacua est. [l]

h *Nõ in fraudem.* puta in fraudem creditorum: vt insti. qui ma. non pos. in princip.

Libertas.] *CASVS.* Libertas nõ potest dari ad tempus: vt sic, sis liber vsque ad. x. an. & si tale tempus apponitur, tollitur: & erit perpetua. & h. d. hæc. l. cum. l. ideoque. quę est infra prox. quam continua cũ ista. Franc.

i *Non potest.* vt sic relicta valeat: sed adiecto tẽpore valet libertas: vt infra eo. ideoq; quæ potest huic continuari. sic supra de serui. l. iiij. &. ff. de hæred. instit. hæreditas. & de adop. quæsitum. sed ex eo die potest dari: vt. ff. eo. qui duos. §. fin. &. l. testamento manumissus. §. fi. & infra eo. l. si ita. arg. cõtra. j. de reg. iur. l. actus.

k *Ideóque.* hæc iungitur superiori. l. libertas. & dic vt ibi.

l *Superuacua est.* libertate cum effectu procedente. ** Fl. vacua*

XXXV. IDEM libro quinquagesimo ad Edictum.

SEruius existimabat, his posse seruis dari testamento directam libertatem, qui vtroque tempore, & quo testamentum fit, & quo moritur, [in] testatoris fuerunt [m] [potestate.] quæ sententia vera est.

Cui relicta est libertas, si iuret decẽ operas se daturum filio meo: si iurat, erit liber: non tamen tenetur ex iuramento, nisi iuret factus liber: id est post manumissionem. Bart.

XXXVI. IDEM libro septimo ad Plautium.

SEruum testamento ita manumisi: *Si iurauerit se Cornelio filio meo decem operas * daturum, liber esto.* quæritur quid iuris sit. Et sciendum est iurãdo seruum conditionem implere, [n] sed nõ teneri operarum nomine: quia nisi post manumissionem iuret, non obligatur. [o]

** Fl. daturum*

XXXVII. IDEM libro nono ad Plautium.

NOminatim codicillis manumissus videtur seruus, cuius nomen testamento continetur. [p]

XXXVIII. IDEM libro duodecimo ad Plautium.

LIbertas testamẽto seruo ita dari potest, *Cum per leges licebit, [q] liber esto.*

Datio libertatis in id tempus quo seruus alienus futurus est, non valet: licet statuliber post alienationem fiat liber ex testamento. Item legatum & libertas conueniũt in hoc, quia neutrum eorum debetur ante euentum conditionis.

XXXIX. IDEM libro sextodecimo ad Plautium.

STichus seruus meus, si eum hæres alienauerit, liber esto. inutili-

m *Fuerunt.* re vel spe: vt. ff. eo. l. si serui. quæ est contra. Item hoc in directa: secus in fideicó. vt. C. eo. tit. seruo. & facit infra eo. libertates. &. l. verum est. & insti. de hæred. qua. & diffe. §. in extraneis.

Eruum.] *CASVS.* Reliqui libertatem seruo meo, si iuret se daturum decem operas Cornelio meo filio. dicitur quòd si iurat, erit liber: non tamen tenetur nec obligatur ex iuramento, nisi iuret fact⁹ liber: scilicet post manumissionem. Frãc.

n *Implere.* sic infra de statuli. l. Stichus si hęredi. & ad Treb. hæredibus. in fi. & supra de condit. & demon. Mæuius. & dixi supra eo. l. si quis libertatem.

o *Non obligatur.* vt. ff. de op. liber. vt iurisiu. &. j. de libe. cau. l. fi. & quarum re. ac. non da. l. j. §. quæ onerandæ. sed fallit. C. an ser. ex suo fac. l. promissæ.

p *Nominatim. Continetur.* puta dixi in codicillis, ille quem in testamento nominabo, vel nominaui, liber esto. ad quod supra de condit. insti. l. in testamẽto. in prin. &. ff. si cer. peta. certum est. &. ff. eo. l. nominatim.

Libertas.] *CASVS.* Relinquo tali libertatem cum per. ll. licebit. tenet hæc datio: & erit liber, nisi leges prohibeãt eum posse manumitti, quod quandoque faciunt. Fran.

q *Licebit.* licebit autem, si leges non prohibeant: vt. ff. ex quib. cau. necnon. §. j. prohibent enim quandoque: vt. ff. de manu. l. lege Flauia. statim ergo erit liber, si lex non prohibet.

Stichus.] *CASVS.* Stichus seruus meus, cum eum hæres alienauerit, liber esto. hæc datio libertatis nõ tenet: & reddit rationem, quia libertas in id tẽpus confertur quo alienus esset, nec videtur aliud in statulibero. nam hæres vendendo interim statuliberum: adueniente condit. bene fit liber, licet reperiatur alienus. & hoc est ideo, quia factum hæredis non potest perimere

factum

factum defuncti. Postea dicit: libertas & legatum similia sunt in hoc, quòd vtrumque relictum sub condit. non debetur ante cõdit. Vltimo dicit: quidam in testamento reliquit libertatem seruis suis, hoc modo: relinquo libertatem talibus seruis, cum hæredis esse desierint. non valet talis donatio libertatis. Fran.

ter libertas [a] datur: quia in id tempus confertur, quo alienus futurus sit. nec contrarium est, quòd statuliber etiam si venierit, ex testamento libertatẽ consequitur. Certè * vtiliter libertas data, facto hęredis non perimitur. [b] At * quid in legato eo modo [c] dato dicemus? Diuersum enim nulla ratione dicetur. nam inter libertatem & legatũ (quantum ad hãc causam) nihil distat. Igitur nec si directò dabitur libertas, *Si hæredis mei esse desierit, liber esto*: quia nullum casum vtilem habet. [d]

a *Libertas.* directa: vt &. C. eo. seruo. secus si dicat, nolo q̃ alterius seruitutem patiatur: vt infra tit. proxi. cum fidei. sed hæc ratio quæ sequitur, non videtur bona: vt. C. si man. ita fu. al. ne ma. l. ij. sed hic aderat solius relinquẽtis voluntas: ibi vtriusque pacisc̃tis fuit. vnde succedit consti. etiã eo tẽpore quo iã desiit esse tradentis. Accur.

b *Perimitur.* vt. C. eo. statuliberis.

c *Eo modo.* Tribus modis expone. Primo si hęres meus Stichum alienauerit, lego. x. eidem seruo. nam nõ valet quantum ad seruũ: sed quãtum ad emptorem cui adquiritur, sic: vt. C. de eadu. tol. §. in nouissimo. Secũdo sic, si hæres meus Stichum alienauerit, eundẽ Stichum Titio lego. nam non valet, vt directò transeat dominium in Titium. & secundum hos duos fit similitudo inter hunc & primum casum. l. Tertio, secundum R. quia siue libertas, siue legatũ sub conditione, puta si nauis ex Asia venerit, relinquatur, est idem, quia interim pendet vtrumque: aduenientẽ cõditione valet vtrumque: ea deficiẽte vtrumque deficit: & secundũ hoc dico eo modo, id est sub conditione. & non respicit primum casum l. sed illud, q̃ vtiliter est data libertas. & hoc dixit hic Io. his verbis, dato. s. ipsi seruo, vel data. s. sub conditione, vel non, transit directo ad legatarium.

d *Vtilem habet.* facit. §. de vsufru. Titio. ad primum casum legis & vltimum. & caue: quia non vetuit alienare: aliàs si vetuisset alienare, non teneret: vt. §. de leg. j. filiusfamiliàs. §. diuus.

XL. POMPONIVS libro quinto ex Plautio.

IVlianus ait, cum idem homo & per fideicommissum detur alicui, & liber esse iubeatur: [e] hæredem libertatem præstare. non enim cogetur, inquit, ex causa fideicommissi æstimationem sufferre, * cum debitam libertatem reddiderit. Sed & cũ sub conditione seruo [f] libertas per fideicommissum detur, & ipse præsenti die daretur: [g] non aliter tradere eũ cogetur, quàm vt caueatur, existente conditione libertati eum restitutũ iri. * nam in omnibus [h] fere causis fideicommissas libertates pro directò datis [i] habendas. Sed Ofilius aiebat, si adimendi legati causa fideicommissam libertatem testator dedisset, eam veram [k] * esse. si verò onerari hæredem à testatore legatariũs õstenderit, æstimationem nihilo minus legatario præstandam.

e *Iubeatur.* per fideicom. vt infra patet, nam &c.

f *Seruo.* pure legato. & habes etiam hunc casum. j. titu. j. §. pater. §. cum sub conditione.

g *Daretur.* ab hærede legatario.

h *In omnibus.* libertatem fideicom. legato præferri diximus. & merito, nam &c. R.

i *Datis.* quare constat præferri tali legato: vt supra. e. l. §. pecu- lium. §. fi. Fere autem dicit, quia directa proprio, fideicom. etiam alieno seruo relinquitur: vt. C. e. seruo. & de fideicom. liber. de-

Differentia est inter has duas locutiones: relinquo libertatem seruo meo. 12. anno post mortem meam: & relinquo post. 12. annos. Nam primo casu statim illucescente prima die. 12. anni, competit libertas. secundo vero non nisi transacto toto. 12. anno.

XLI. IDEM libro septimo ex Plautio.

SI ita fuerit libertas relicta, *Stichus Seruus meus anno duodecimo postquam ego mortuus ero, liber esto*: verisimile est, [in] principio [l] duodecimi anni eum liberum esse. [m] nã hoc mortuum sensisse. & inter hos sermones, *duodecimo anno, & post duodecim annos*: multum [n] interest. & ita loqui solemus: *Duodecimus annus est*, cum quantumlibet ex duodecimo anno veniisset, aut præteriisset. & qui duodecimo anno liber esse iubetur, omnibus anni diebus liber esse iussus est. Sed si ita [o] sit scriptũ in testamento, *Stichus Seruus meus hæredi meo mille nummos anno, biennio, triennio postquam ego mortuus ero, si soluerit, satisve fecerit, liber esto*: nõ potest is seruus nisi triennio prẽterito liber esse: nisi præsentem eam pecuniam soluat, aut satisfaciat. compensanda [p] etenim est hæredi libertatis celeritas præmaturæ pecuniarum solutioni. Labeo scribit: † si sic libertas relicta sit, *Stichus intra annum postquam mortuus ero, liber* tate quæ datur. Tertio reliqui libertatem seruo Sticho intra annum postquam mortuus fuero. dicitur quòd statim me mortuo erit liber. & adduceit simile. ego testator sic dixi: tu Stiche sis liber si intra annũ dederis hæredi meo. x. Dicitur quòd me mortuo si statim soluas hæredi meo, eris liber. Fran. Accur.

k *Eam veram.* libertatem præstare hæredẽ debere: æstimationem nõ sufferre: vt in prin. l. dixit Iulia. & facit. §. de leg. ij. §. pluribus. & de. l. iij. l. iij. §. Iulian⁹.

Sita.] CASVS. In testamento reliqui libertatem seruo meo hoc modo: Stichus seruus meus. xij. an. postquã mortuus fuero, liber esto. dicitur q̃ incepto duodecimo anno erit liber. secus si dixissem: post. xij. an. sit liber. tandẽ reuertitur ad primum casum, & dicit, duodecimus annus dicitur statim cum incepit: & quantumcũque trãsierit ex eo, semper est siue vocatur annus duodecimus. qui ergo iussus est esse liber duodecimo anno: omnibus diebꝰ anni liber esse iussus est. Secũdo ego testator sic dixi: Stichus seruus meus hæredi meo mille nũmos anno biẽnio triẽnio postquã mortuus fuero si soluerit, liber esto. Dicitur quòd Stichus non erit liber nisi lapsu triennij, & tunc soluerit prædictã pecuniam. si autem soluat prius: statim cũ soluerit, erit liber. quasi celeritas solutionis quæ fit hęredibus, cõpensetur cum matura liber-

l *In principio.* annus ergo cœptus pro completo habetur: [a] vt dixi. §. eo. l. si scriptum. Sed cõtra. j. de verb. oblig. qui hoc anno. Sol. vt diximus. C. quando di. lega. ce. l. j.

m *Liberum esse.* quod est fauore libertatis, aliàs secus: vt supra de leg. j. l. si cui legetur. quæ est contra.

n *Multum.* vt & infra de verb. sig. l. inter illam.

o *Sed si ita.* scilicet dies tantum: hic etiam conditio pecuniæ dandæ fuit apposita.

p *Compensanda.* aliàs compensanda: aliàs componenda. & dic. i. exequenda. sicut enim soluẽdo totum ante triennium cõpletum libertatem consequi nõ potest: vt. j. de sta. libe. cum hæres. §. seruire. & l. si triennio. ita nisi statim cõpleto triennio soluat, liber non erit, secundum quosdam. Sed certe immo videtur q̃ etiam ante cõpletum triennũ soluendo totum, libertatẽ petere possit: vt hic innuit, nisi præsentem &c. & j. de sta. lib. l. statuliberos. §. Stichus. & l. si peculium. §. quædam. dic ergo sicut hæres nõ poterit eum cogere vt præmaturè soluat. j. de statulib. si seruus. §. imperator. ita seruus faciendo seram solutionem non cogit hæredem ad prestãdam libertatem. Vel retento hoc sensu q̃ potest ante soluendo cõsequi libertatem: dic quòd hæres cõpenset maturam

† *Roma. & Alex. in. l. qui bona. §. fi. in pe. colum. supra de dã. infe. dicũt istum text. singu. ad hoc quòd licet aliàs ꝓmissio annua vel in singulis annis, debeatur in fine anni: fallit tamẽ fauore libertatis, vel alteriꝰ piæ causæ: quia tũc statim debetur. Bolog. à. Adde quod not. in apostil. in. l. placuit. in apostil. in vers. quasi annũ vigesimũ cõpleuerit. §. de manumiss. quibus adde glo. ordi. in. c. subdiaconus. in ver. non minor annis vigiti. 77. dist. & i cle. eos. de regula.*

BIU Cujas

turam solutionem pecuniæ quæ sibi sit, maturæ libertati quam dat.& sic est plana. & pro hoc est dictus.§.Stichus.in fi.sed ad.l. de sta.lib.si triennio, respondebis vt ibi. & ad aliam cum hæres. dic quòd in faciendo erat:vt prædi.§.quædam.

a *Statim.* adita tamen hæreditate:vt supra eo.l.testamento.Ac.

Si quis.]*CASVS.* Ego testator sic dixi: Stichum seruum meũ, Sempronij libertũ esse volo. Dicitur q̃ per hæc verba Stichus potest petere libertatem. Itẽ Sempronius potest petere vt habeat eum in libertum. quod fiet si tradatur ei ad manumittendum.Fran.

b *Illum.* seruum meũ vel alienum.

c *Illius.* extranei.

d *Habeat.* quod fit si ei ad manumittendum detur.

Libertates.]*CASVS.* Directa libertas potest dari ĩ testamento, & in codicillis testamento confirmatis. fidei autẽ cõmissaria relinquitur ab intest.Item in codicillis non confirmatis in testamẽto: vt hoc modo: Rogo eos qui mihi succedent ab intest. vt Stichum seruũ manumittant. vel per similia verba.Fran.

e *Testamẽto confirmatis.* quod fit expresse:vt C.de codi.siue.& tacite quãdo fiunt post testamentũ:vt.ŝ.de codi. l.si quis cum nullum.§. testamẽto. sed ante facti nõ intelligũtur cõfirmari testamento,secũdum has.ll.Item nec tunc quando nullũ esset factum testamentũ: vt.ŝ.de codi.l. ante. & hic subiicit. sed hodie semper videtur cõfirmare: vt insti.de codi. §.non tantum.& est sic supra de testa. tu.l. iij. &.C.eo.l.ij.

Maeuia.]*CASVS.* Quedam mulier reliquit libertatem tribus suis seruis sub modo, vt ipsi tres deberẽt apponere lucernam ad sepulturam eius alternis mensibus,& ibi vigilent. Dicitur quòd isti serui liberi erũt statim adita hæredi.& cõpellentur officio iudicis stare & obedire dicto testatricis.Fran.

f *Vt monumento.* improprie dicit conditionem,cum modus fiat per vt: non cõditio: vt.j.subiicit.& dixi.ŝ.e.libertas.§.ij.Accursius.

g *Officio.* sic supra de peti.hær.hæreditas.§.fi.&.C.de reli.l.militis. & supra de reli.l. si quis sepulchrum.§. sumptus funeris. & supra de annuis leg.Quintus.

Quod vulgo.]*CASVS.* Si libertas relinquitur seruo sub pluribus cõditionibus, inspicitur leuior:vt si ei pareatur, satis sit.& hoc verum quando disiunctæ sunt.si autẽ sunt cõiunctę:tũc omnibus parẽdũ est,ad hoc vt libertas debeatur.Frã.

h *Leuissimam.* quæ sit hæc,dixi.ŝ.e.in libertatibus.

i *Omnibus.* secus in disiunctis:vt habes hæc omnia.ŝ.de condi. insti.l.v.& instit.de hære. instit.§.si plures.& supra de condit.& demon.cum pupillus.§.disiuncto.

* *Flo.decimum* * *Flo.soluendo eo*

esto: statim[a] eum liberum esse.nã & si ita sit [scriptum] *si intra annum decem* hæredi meo dederit, liber esto:* statim soluẽdo,eum* liberum esse sine mora futurum.

XLII. MARCELLVS libro sextodecimo Digestorum.

SI quis ita scripserit: *Illum,*[b] *illius*[c] *libertum esse volo*: & seruus libertatem petere potest, & ille vt habeat[d] libertum.

XLIII. MODESTINVS libro singulari de Manumissionibus.

LIbertates directæ, & testamento & codicillis testamento confirmatis[e] rectè dantur: fideicommissæ & ab intestato,& codicillis non cõfirmatis relinqui possunt.

Si quis sub modo relinquit libertatem, statim adita hæreditate competit libertas: sed iudicis officio compellitur factus liber implere modum appositum in testamento. Bartolus.

XLIIII. IDEM libro decimo Responsorum.

MAeuia decedẽs seruis suis nomine Sacco, & Eutychiæ, & Hirenæ sub conditione libertatem reliquit, his verbis: *Saccus seruus meus, & Eutychia, & Hirene ancillæ meæ, omnes sub hac conditione liberi sunto, vt monumento*[f] *meo alternis mensibus lucernã accendant, & solennia mortis peragant.* quæro,cum adsiduò monumento Mæuiæ Saccus & Eutychia & Hirene non adsint,an liberi esse possunt? Modestinus respondit, neque contextum verborũ totius scripturæ,neque mentem testatricis eã esse, vt libertas sub conditione suspensa sit: cũ liberos eos monumento adesse voluerit: officio[g] tamen iudicis eos esse compellendos, testatricis iussioni parêre.

Locutio coniunctiua cõpellit ad vtrũque implendum: secus in disiunctiua.hoc dicit.

XLV. IDEM libro*Pandectarum.

QVod vulgo dicit, sub pluribus conditionibus data libertate, leuissimam[h] conditionem spectandam esse: ita verum est, si separatim conditiones sint datæ.quòd si coniunctim datæ sunt: nisi omnibus[i] paruerit,† liber non erit.

Pœna inflicta post mortem testatoris, qui seruo libertatem in certum tempus reliquerat: intra tempus illud non vitiat dationem libertatis si antequam tempus libertatis venerit, restitutus sit & liberatus ab illa pœna.Idem est si hæres necessarius sit institutus seruus.h.d.

B XLVI. POMPONIVS libro septimo ex variis lectionibus.

ARisto Neratio Appiano rescripsit,testamento liber esse iussus cùm annorum triginta esset, si antequã ad eam ætatem peruenirẽt, in metallum damnatus sit, ac postea reuocetur:[k] sine dubitatione cum libertate legatum[l] ad eum pertinere, neque metallorum pœna ius eius mutari: nec aliud si hæres esset sub cõditione institutus.futurũ enim eum etiam necessarium.

Consecutus libertatem ex falsis codicillis,tenetur hæredi dare.xx.solidos.idem dic de testamento falso vel inofficioso pronuntiato.hoc dicit.

C XLVII. PAPINIANVS libro sexto Quæstionum.

CVm ex falsis codicillis per errorem libertas,licet non debita, præstita tamen ab hærede[m] fuisset:viginti solidos[n] à singulis hominibus inferendos esse hęredi,princeps constituit.

Sed & si conditionis implendæ gratia seruum[o] institutus[p] manumiserit,ac postea filius de ĩofficioso agẽdo obtinuerit,q* vel testamentum falsum fuerit pronuntiatum:consequens erit idẽ[r] in hac specie fieri, quod in falsis codicillis cõstitutum est.

D *Seruus efficitur communis libertus familiæ illius qui eum in testamento voluit à socio manumitti, & eius qui eum manumisit.hoc dicit.*

XLVIII. IDEM libro decimo Quæstionum.

SI socius testamento libertatem ita dederit, *Pamphilus, si eum socius manumiserit, liber esto:* Seruius respondit,socio manumittente cõmunem fieri liber-

ARisto.]*CASVS.* Seruo relicta est libertas cum erit.xxx. an. interim ꝓpter delictũ quod fecerat,dãnatus est in metallum, & tandẽ restitutus.Dicitur quòd pœna imposita non nocet quin statim cũ erit.xxx.an. cõsequatur libertatem & legatũ si quod erat ei relictum.Idem si est institutus hęres sub cõdit.& interim hãc pœnam habuit,& tãdẽ restitutus fuit.nã veniẽte cõdit.erit liber & hæres necessarius.Fran.

k *Reuocetur.* restitutione à principe impetrata.

l *Legatum.* libertatis: vel alia res ei erat legata. & facit instit. de hære.quali.& differen. §. in extraneis. & .C. qui nõ poss. ad libert. perue.l.j.

Cum ex falsis.]*CASVS.* In codicillis relicta est libertas seruis danda ab hærede vel legatario, & præstita est.postea apparẽt codicilli falsi.Dicitur ꝙ non reuocat libertas, sed quilibet manumissorum dabit.xx. aureos huic hęredi vel legatario. Sed si fuerit extraneus hæres institutus sub condit.si manumiserit seruum meũ proprium:& manumisit:& sic fuit hæres: tãdem autem euicta est hæreditas per filiũ defuncti, & ruptũ testamẽtum per querelam, vel aliàs apparet testamẽtum falsum: dicitur quòd non reuocabitur libertas data seruo. & sic quo ad hoc est similis hic casus superiori. tamen in alio discordant: quia in superiori dãtur.xx. solidi à quolibet manumissorum: sed hic verum pretium manumissi præstatur. Franciscus.

* *Fl.* *ri*

m *Ab hærede.* vel etiã à legatario:vt.C.de fideicom.lib.l.ij.&.ŝ.de iure pa.l.pe.§.j.Accur.

n *Solidos.* supra de mino.l.si mulier. contra. Solu. alio casu ibi loquitur.Accursius.

o *Seruum.* suum proprium.Azo.

p *Institutus.* hæres.Azo.

q *Obtinuerit.* aliàs tenuerit,id est obtinuerit.Azo.

r *Idem.* quo ad hoc vt non reuocetur libertas:sed.xx.aurei hoc casu non præstantur: sed verum pretium serui condictione ex lege à manumisso soluitur:vt supra de inoffi.test. si sub hac conditione.

BIU Cujas

ditione. item ad primum casum & ad secundum quibus dicitur ex falsis codicillis & falso testamento libertate datam non reuocari, est cõtra. C. de pe. here. l. fi. §. pen. Sol. vt ibi. & fa. s. de in off. test. Papinianus. §. fi. & l. seq. & C. de inoffi. test. l. cum ex causa.

Si socius.] CASVS. Duo socij habebant seruum communem. Vnus eorum in testamento suo reliquit libertatem huic seruo communi sub tali cõdi. puta, si manumittatur à consocio meo, ille sit liber ex testamẽto vnius partim. dicitur quòd si alter socius manumittat, erit liber: & sic partim erit liber ex testamento: partim inter viuos ex manumissione facta ab illo. Franciscus.

a *Familiæ.* scilicet testatoris: si non habeas in tex. Accursius.

b *Vario iure.* ex vltima voluntate inter viuos, vt hic fuit, & C. de seruo cõmuni manu. l. j. §. his itaque.

Testamento.] CASVS. Testamento militis inuenitur manumisio facta hoc modo: Samiam liberã esse iusi. quæritur an sit directa libertas relicta huic Samiæ: an per fideicõ. & dicitur quòd fauore militis est directa. Fran.

c *Samiam.* proprium nomen. Accursius.

d *Iure militari.* vt & C. de test. mil. l. ex his. sed in priuato esset fideicom. arg. s. de dona. ex hac.

Quod diuo.] CASVS. Causa libertatum cõseruandarum relictarũ in testamento, constitutio diui Marci admittit eũ qui petit bona sibi addici. & hoc est verum, quando testamentum est irritum pronuntiatũ, & sic hæres instit. non vult adire, & creditores volunt vendere hæc bona. secus autem esset si hæreditas vacaret, hærede aliquo non existente, vt quia nullus instit. fuerit: nec aliquis alius veniat ab intest. nam tunc defertur fisco. Secundo dicit quòd serui quibus relicta est libertas in testamento, debebunt cauere illi qui hæc bona accipit. quod autem in fi. dicit, expone vt in glo. Fran.

e *Placuit.* bona addici debere: vt insti. de eo cui liber. cau. bo. addi. §. j.

f *Irrito.* me nũc hærede existẽte ex eo: vt. s. de iniusto test. l. j. ĩ fi.

g *Vendita.* id est, vendenda à creditoribus. Accursius.

h *Non habere.* vt & infra tit. j. l. ergo. §. si bona.

i *Suscipiant.* & aliàs suscipiantur, id est suscipi possint. Accur.

k *Declarauit.* dicta constitutio. Accursius.

l *Beneficium.* scilicet aditionis: & dic casum vt. j. tit. j. l. ergo. §. j. in prin. & secundum hoc desiderant hæredes restitui, vt abstineant, vel repudient. Vel pone secundo vt. j. tit. j. l. ergo. §. j. in fi. & secundum hoc dices hoc beneficium, scilicet libertatis. sed secundũ hoc desiderãt hæredes restitui ad adeundũ. & quod subiicit minoribus &c. sunt ablatiui absoluti secundum vtrumque casum. & facit. C. e. l. fi.

Testamento suo.] CASVS. Centurio in testamento suo prohibuit seruos suos vendi, & dixit: prout quisq; meruit, massæ tum familiæ a [testatoris] atque manumissoris. Neque enim nouum aut incognitum est, vario iure b cõmuni mancipio libertatem obtingere.

XLIX. IDEM libro sexto Responsorum.

TEstamẽto militis ita manumissam, *Samiam c in libertate esse iussi*: directam libertatẽ iure militari d * accepisse placuit.

L. IDEM libro nono Responsorum.

QVod diuo Marco pro libertatibus cõseruãdis placuit, e locũ habet irrito f testamẽto facto, si bona vẽdita g * sint: alioquin vacantibus [bonis] fisco vindicatis, nõ habere h cõstitutionẽ locũ, apertè cauetur. Seruos autem testamẽto manumissos, vt bona suscipiãt, i iure cautionem idoneam offerre, non minus quàm cæteros defuncti libertos, aut extrarios, declarauit. k quod beneficium l minoribus annis hæredibus scriptis auxiliũ bonis præstitum * more solito desiderantibus non auferetur.

LI. IDEM libro quartodecimo Responsorum.

TEstamento cẽturio seruos suos venire prohibuit: ac petiit, m prout quisq; meruisset, eos manumitti. Libertates vtiliter datas respõdit: cum si nemo seruorũ offenderit, n omnes ad libertatem peruenire possunt: quibusdã [autem] per offensam exclusis, residui in libertatẽ perueniãt. ℣ Cũ ita o [in] testamẽto adscriptũ esset, *Serui, qui sine offensa fuerunt, liberi sunto*, conditionẽ adscriptã videri placuit: eiusq; * interpretationẽ talem faciendã, vt de his in libertate danda cogitasse non videatur, quos pœna coërcuit, aut ab honore administrandi, vel administrandæ rei negotio p remouit.

LII. PAVLVS libro duodecimo Quæstionum.

IMperatores [Seuerus & Antoninus] Missenio Frontoni. Testamento militis his verbis adscripta libertate, *Stephanũ seruum meum liberum esse volo* vel *iubeo*: adita hereditate libertas cõpetit: & ideo ea quæ postea adiecta sunt, q *Sic tamen, vt cum hærede meo sit quoadusque iuuenis sit: quod si noluerit, aut contẽpserit, iure seruitutis teneatur*: ad reuocãdam libertatẽ quæ cõpetit, non sunt efficacia. r Idem f & in paganorum testamentis obseruatur.

Ius consistens in dando, non potest impleri per personam curatoris adulti. Bart.

LIII. IDEM libro quintodecimo Responsorum.

LVcius Titius seruo libertatem dedit, si rationẽ actus sui ex fide t dedisset Gaio Seio filio suo. cum annos pubertatis egressus u fuisset Gaius Seius, à curatoribus eiusdem x conuentus seruus, etiã apud iudicẽ omnibus satisfecit. exacta cautione y à curatoribus, pronunciatũ est liberum eũ esse. nunc Gaius Seius filius testatoris negat curatoribus suis rectè pecuniam illatam [esse.] quæro an iure solutam? Respondit: cum ad tempus dari non possit: vt. s. eo. l. libertas.

Idem. vt nõ reuocetur: sed in milite fuit directa: licet per verbum volo. in pagano fideicom. vt insti. de sin. re. per fideicom. §. fi. vel verius vt robique fuit fideicom. vnde quod. s. dicit competit, scilicet per fideicom.

Lvcius.] CASVS. Relinquo libertatem seruo meo si rationem actus sui reddiderit Gaio Seio filio meo. cũ annos pubertatis egressus fuisset Gaius Seius, tunc curatores Gaij conuenerunt seruum, & coram iudice seruus omnia reliqua soluit curatoribus Gaij, & seruus pronũtiatus est liber. Gaius autem negat pecuniam recte solutam curatoribus suis. quæritur quid iuris. & dicitur quòd si non est soluta secundum quod testator dixit: sic non erit ille liber. secus autem si iuuene præsente esset soluta: quia tunc recte esset impleta. F.

t *Ex fide.* hoc expone vt supra eo. l. si ita scriptum. & l. qui filium. §. fin. Accursius.

u *Egressus.* hoc est quod facit infra, non sufficere curatori solui. & sic non est contra. s. eo. l. qui filium. in princip. & supra de condit. & demon. si fundus.

x *Eiusdem.* Gaij Seij.

y *Cautione.* cõfessionis: vel quodãmodo non petetur plus. Acc.

* *Flo. militia.*

* *Flo. remittere.*

* *Flo. præstitum.*

* *Flo. cuius interpr.*

a *Et inde est quòd privat aut remotus ab aliquo officio, non potest iterũ ad illud assumi: vt est tex. in. l. 2. C. de diuer. offi. li. 12. & in si. no. Bal. in. l. 2. per illũ tex. cũ glo. C. de manu. vid. de quo in. c. officii. in fi. de elect. & in ca. post trãslationẽ. & ibi Panor. in vlt. no. extra de renun.*

BIU Cujas

a *Reliquationem.* id est rationem reliquorum: vel ideo quia partem iam reddiderat.

b *Præsente.* operatur præsentia consensum. sic. ſ. de euic. l. ſi dictum. §. antepe. &. j. de confessis. certum. §. pe. Accursius.

Qui habebat.] CASVS. Habebã seruum nomine Cratinũ. Dixi in testamento, Cratistus seruus meus sit liber. Dicitur ꝙ iste Cratinus erit liber, licet eũ nominauerim Cratistũ, & in syllaba erraui. [SCRIPTI.] Institueram quosdã hæredes in testamento: & libertatem seruis reliqueram. nunc hæredes antequã adeãt hæredi. fecerunt pactũ cũ creditoribus hæreditariis vt certa parte debiti essent cõtenti: & sic adierũt hęredit. Dicitur ꝙ libertates relictæ in testamẽto tenent, si testator non habuit consilium fraudãdi creditores. Fran.

** Flo. reliquã rationem.*

† *Adde ad tex. bene facere, quia etiam error huiusmodi de quo in tex. non vitiat instrumentũ. in. c. ex parte. de fide instru. extra. Bol.*

c *In syllaba.* sic. C. de testa. quoniã. & insti. de lega. §. si quis in nomine. &. C. de formu. l. j. &. ij. &. ſ. de statu ho. imperator. Sed arg. cõtra. ſ. de lega. j. l. iiij. Accursius.

d *Cõtenti essent.* quod pactum valet: vt. ſ. de pac. l. iurisgẽ. §. si ante.

e *Consilium.* quod sufficit in fideicommissis: sed in directis necessarius est etiam euentus: vt. C. qui ma. nõ pos. l. j. & fi. sed quis hoc petet? creditores nõ, quia pepigerũt. hęredes nõ: vt. C. de ser. pig. da. ma. l. si creditoribus. & ita erit mirum ꝙ non tenẽt libertates: vt insti. qui ma. non pos. in prin. & tamẽ nemo potest hoc allegare. Acc.

† *Et si per eum staret: statim & vno momẽto haberetur pro impleta: ita quòd si post pœniteret, & vellet eã impleri, nõ audiretur: vt no. Bal. in. l. i. in fi. C. de instit. & substit. & in. l. exe cutione. in fi. & ibi omnino Alex. infra de verb. obli.*

Libertate.] CASVS. Titius reliquit libertatem directam seruo suo si daret Stichũ absentem in vicarium. Dicitur quòd si seruus non potest dare vicarium: tamen erit liber. idem esset si per fideicommissum dedisset ei libertatẽ. & hoc quod dixi in seruo testatoris: idem etiam dicas si esset seruus hęredis. secus autem esset si hæres esset grauatus emere seruũ, & manumittere si daret. x. seruus ille hæredi, de quib⁹. x. eum emeret. nam si ille seruus nõ potest dare. x. hæredi: nunquam hæres compellitur ad emendum, & postea manumittendum. Fran.

f *Libertate sub conditione.* mixta, puta si det vicarium absentem: vt. C. de cõdit. inser. l. fin. & facit. l. iij. & de instit. & substitu. l. ij. de necess. ser. hære. insti. l. fin.

g *Peruenias.* nisi appareat quòd testator noluit eum esse liberum nisi conditio impleta sit: vt infra. e. l. fina. Accursius.

h *Per fideicommissum.* primo ergo casu directò fuit relicta.

i *Redimendos.* rogo te hæredẽ vt Stichũ & Pamphilum emas: & manumittas si dederint tibi. x. cum quibus eos emas. Accur.

k *Non iniuste.* aliàs non iuste. Accursius.

luta sit quãtitas? Paulus respondit, curatoribus quidẽ adolescẽtis reliquationem, a* vt cõditio testamẽto adscripta impleatur, non iure exsolutam videri: sed si præsente b adolescente pecunia illata est, vel in rationibus eius relata, impletã cõditionem videri, ac si ipsi soluta fuisset.

Error in syllaba non nocet. Bartolus.

LIIII. SCAEVOLA libro quarto Responsorum.

QVi habebat † seruum Cratistũ, testamento ita cauit: *Seruus meus Cratinus liber esto.* quæro, an seruus Cratistus ad libertatẽ peruenire possit, cum testator seruũ Cratinũ non habebat, sed hunc solum Cratistum. Respõdit, nihil obesse quòd in syllaba c errasset. ℣ Scripti testamento hæredes, ante aditam hæreditatem pacti sunt cum creditoribus, vt parte dimidia contenti essent: d & ita decreto à prætore interposito hæreditatẽ adierũt. quęro, an libertates in eo testamento datæ competierunt? Respondi, si testator fraudandi consilium e nõ habuisset, cõpetere libertates.

Conditio non impedit competere libertatem, si non stat per seruum cui relicta est libertas, quin conditionem adimpleat.

LV. MAECIANVS libro secundo Fideicommissorum.

LIbertate sub conditione f data huc iam decursum est, vt si per statuliberum non stet quo minus conditioni pareat: quãuis ne per hęredem quidem stet, † tamen ad libertatem perueniat. g Quod credo respõderi oportere & si per fideicommissum h vtiq; hæreditariis seruis libertas data fuerit. Non absurdè & de hæredis seruis idem dicetur.

Si hæres grauatus est emere seruum, & manumittere, si seruus ille. x. daret: seruo. x. non dante, non peruenit ad libertatem. & considera differentiam inter istum casum & superiorem: quia non sunt contrarii.

℣ De his autem quos redimendos i habebit, non iniustè k dubitamus: siquidem eo casu iniquum erit hæredẽ perinde cõpelli debere redimere eos, atq; si conditio impleta esset, quod fortè dominus prohiberet conditioni parêre, l vt & pretium perciperet, m & in cõditionem non erogaret. n*

Est in electione serui postquam conditio extiterit: vtrum velit esse libertus Orcinus: vel libertus hæredis.

LVI. PAVLVS libro primo Fideicommissorum.

B SI quis seruo testamento dederit libertatem & directò, & per fideicommissum: in potestate serui est, vtrum velit ex directo, an ex fideicommisso ad libertatem peruenire. o & ita Marcus imperator rescripsit.

Licet dies succedat pauperi, nõ propter hoc libertates testamento datæ magis valent: licet quidam dicerent contra, & male. Secundo dicit: si quis relinquit libertatem seruo cum æs alienum solutum fuerit, valet talis datio: cum non habeat animum fraudandi creditoris.

LVII. GAIVS libro tertio de Manumissionibus.

SI [quis] locuples egenti hæres extiterit: videamus an ea C res testamẽto datis libertatibus proficiat, vt creditores fraudari [nõ] videãtur? Et sanè sunt quidã, qui cùm hæres locuples existeret, tale esse crediderũt, quale si ipse testator adauctis postea facultatibus decessisset. Sed mihi traditũ est, p hoc iure nos vti, vt ad rem non pertineat, locuples, an egens hæres extiterit, sed quarum facultatum testator decesserit. q quam sententiã Iulianus adeò sequitur, vt existimet ne eum quidem libertatẽ cõsecuturum, quem is qui soluendo nõ esset, ita liberum esse iussisset, *Cum æs alienum solutum erit, Stichus liber esto.* Sed non hoc D est consequens Sabini & Cassij sententiæ, quã & ipse sequi videtur, qui existimant, * consilium r quemque manumittentis spectare debere. Nam qui sub ea conditione seruũ suum liberũ esse iubet: adeò sine fraudis consilio liberum esse iubet, vt apertissimè curare f videatur ne creditores sui fraudarentur.

l *Parêre.* i. dari. x. ad redemptionem.

m *Perciperet.* de bursa hæredis.

n *Non erogaret.* id est conditioni parêre nõ sineret. M. & facit supra de condic. ob causam. l. iij. §. fi. * *Fl. rogo.*

Si quis.] CASVS. Dixi in testamento meo, si nauis ex Asia venerit, sis liber. ité postea sic dixi, si nauis ex Asia venerit: rogo hæredem meum vt te manumittat. Dicitur ꝙ iã veniẽte cõditione, est in electione serui an directo, an per fideicõmissum velit esse liber. Fran. Accur.

o *Peruenire.* facit infra tit. j. generaliter. §. fina. & supra eo. l. j. & altero casu est Orcinus, altero hæredis libertus: vt insti. de singu. reb. per fideicom. reli. §. qui autem.

Si quis.] CASVS. Licet dies succedat pauperi, non propter hoc libertates datæ testamẽto valẽt ampliùs licet quidam dicerent contra, & male. Secundo dicit: quidam non soluendo existens reliquit libertatem seruo suo, cum ęs alienum sit exolutum. Dicũt quidam non effici liberũ. Alij dicunt quòd hoc valet, cum non in fraudem creditorũ sit manumissus. Fran.

p *Traditum est.* & bene: vt &. C. eo. l. in fraudem. &. j. qui & à qui. l. cum hæreditas. &. l. si mortis. §. fina.

q *Decesserit.* non tamẽ respiciuntur tempore mortis, sed aditæ hæreditatis: vt dicta. l. si mortis. in prin.

r *Consilium.* de directa ergo dicit: quia in fideicom. sufficit solus euentus: vt. C. qui ma. non pos. l. j. &. l. fina. * *Fl. sim.*

f *Curare.* sic ergo qui apponit conditionem, videtur velle eã adimpleri. sic. C. de condit. inser. l. cũ patrem. Sed arg. cõtra. ſ. de condit. insti. l. verba. & no. hac l. mirũ, quòd hic nõ erit liber nisi conditione impleta: nec tamẽ poterit à creditoribus in seruitutem reuocari, nec ab hęrede domini: vt no. ſ. eo. l. qui habebat. §. fi. vel verius vt in alio seruo hęt in isto: quia nõ videtur ei fuisse data libertas: vt. j. e. l. Titia. §. fi.

Verum est.] CASVS. In testamento reliqui libertatẽ seruo: tandẽ eũ vendidi. quæritur an libertas extincta videatur. & dicitur

BIU Cujas

dicitur quòd si antequam adeatur hæreditas mea, reuertatur in bonis meis: libertas tenebit. Franciscus.

a *Liber esse.* scilicet directo.

b *Peruenire.* contra. ff. e. Seruius. & insti. de sin. re. per fideicom. reli. §. qui autem. quibus dicitur, à tempore mortis debere esse defuncti. Sol. Satis esse videtur defuncto si hæreditarius fiat: cum hereditas sustineat vicē personæ defuncti: vt insti. de hære. insti. §. seruus autē. & ff. de hære. insti. l. non minus. §. j. & facit. ff. e. l. serui. fic. ff. de hær. instit. quotiens. §. seruus cū libertate. vbi dicit idem in instituto. sed arg. cōtra supra de adimē. lega. cū seruus.

Seruus liber esse iussus, & à testatore ante mortem alienatus: si rursus ante aditam hæreditatem reuertitur in bonis testatoris, aditâ hæreditate efficitur liber. h. d. lex sequens ponit casum longum.

LVIII. MAECIANVS libro tertio Fideicommissorum.

VErum est, eū qui liber esse [a] iussus esset, alienatum à testatore, si ante aditā eius hæreditatē rursus hereditarius fieret, mox adiretur hæreditas, ad libertatem peruenire. [b] B

LIX. SCAEVOLA libro vicesimotertio Digestorum.

TItia seruis quibusdā & ancillis nominatim directas libertates dedit. deinde ita scripsit: *Et pedisequas omnes, quarum nomina in rationibus meis scripta sunt, liberas esse volo.* quæsitū est, an Eutychia quæ testamēti facti tēpore inter pedisequas libertatē acceperat, mortis autē tēpore inueniatur actori [c] in cō tubernium [d] tradita: ex generali capite pedisequarū libertatem cōsequi posit? Respōdit, nihil impediri libertatē pedisequæ, q̄ mortis demum tēpore pedisequa esse desiit. ¶ Puram & directam domini sui testamēto libertatē Stichus acceperat: & ex hæreditate multa per fraudē amouisse dicitur. quæsitū est, an non antè in libertatem proclamare debeat, q̄ ea quæ ex [ea] hereditate amouisse probari poterit, hæredibus restituerit? Respōdit, secundū ea quæ proponerentur, eum de quo quereretur, liberum esse. Claudius: videtur absoluisse & id de quo quæritur. nam hæredibus satis cōsultum est edicto de furtis. [e] C

¶ Lucius Titius testamento suo D ita cauit: *Onesiphore, † nisi diligenter rationes excusseris, liber ne esto.* quæro, an Onesiphorus ex his verbis libertatem sibi vindicare posit? Respondit, [his] verbis quæ proponerētur, libertatem adimi potius, quàm dari. [f]

Falsa demonstratio non vitiat legatum. hoc dicit.

LX. IDEM libro vicesimoquarto Digestorum.

TEstamēto ita cauit, ἐὰν δοθῇ ἐὰν βούλομαι δοθῆναι νομίσματα χιλία, ἐπεὶ ἐφθασεν γενηθῆναι μετὰ τὸν μητέρα αὐτοῦ γενέσθαι ἐλεύθερον. [id est: volo vt Eudoni dentur mille solidi, eo q̄ primo sit genitus [h] postea q̄ mater eius ad libertatem peruenit.] quæro an si Eudo nō probet se post manumissionē matris suæ natū, posit his verbis testamēti libertatem consequi? Respondit, nō oportere eiusmodi consultationem [i] præiudicium parere. *

LXI. POMPONIVS libro vndecimo Epistolarum.

SCio quosdam [testatores] efficere volentes ne serui sui vnquam ad libertatē perueniāt, hactenus scribere solitos: *Stichus, cum morietur, liber esto.* sed & Iulianus ait, libertatē quę in vltimum vitę tempus conferatur, nullius momenti esse: cū testator impediendę magis q̄ dandę libertatis gratia ita scripsisse intelligatur. [k] & ideo etiā si ita sit scriptum: *Stichus, si in Capitolium nō ascenderit, liber esto:* nullius momēti hoc esse, si apparet [l] in vltimum * vitæ tempus cōferri libertatem testatorē voluisse: nec Mucianæ cautioni [m] locū esse. & si ita in testamento scriptum fuerit, *Stichus si Capuam ierit, liber esto:* non aliter liberū esse, quàm si Capuā ierit. [n] ¶ Hoc amplius Octauenus aiebat, si quis in testamento sub qualibet conditione libertate seruo data, ita scripsisset, *Ante conditionem nolo eum ab hærede liberum fieri:* nihil valere [o] hanc adiectionem.

g *Testamento ita cauit.* sequitur Græcū, cuius interpretatio per Bul. est talis, Eudoni &c. Accursius.

h *Primo sit genitus.* id est primogenitus fuit post manumissionem matris. Ot. P.

i *Consultationem.* i. id quod dixisti in consultatione: quia prœuenit &c. nā valet legatum etiā si non sit primogenita, non obstāte falsa causa: vt. ff. de cōdit. & demō. l. demonstratio. dummodo post manumissionē matris sit nata, & sic libera. Sed quid si erat ancilla, quia prius nata: an per hæc verba testātis erit libera? quidam sic: licet sit ar. cōtra. C. de lega. l. seruus. &. C. de testa. mili. l. ex his.

Adde melius glo. in l. si quis in fundo. & in l. quidā testamento. ff. de leg. 1.

Cio.] CASVS. Si dico: Stichus cum morietur, liber esto. dicitur q̄ non valet. idē est si dicā, Stichus si nō ascēderit Capitolium, liber esto. nā nō valet: cum donec viuit posit ascendere: nec in hoc casu præstabitur Mutiana cautio, puta q̄ non ascender. sed si sic dico: Stichus si Capuā ierit, liber esto: aliàs nō: hęc adiectio est superflua. idem si sub aliqua alia condit. liberū esse iussi: aliàs nolo eū manumitti. nā hæc adiectio est superflua. neutro enim casu cogitur hęres manumittere ante euentū condi. Fran.

**Fl. parare*

k *Intelligatur.* vt. ff. eo. l. libertas. in prin.

l *Apparet.* quod si nō apparet: serua quod dicitur supra eo. l. libertas. §. j.

m *Cautioni.* vt caueat se Capitolium non ascendere: & sic fit liber. M. hæc est enim cautio Mutiana: vt supra de condit. & demon. l. Mutianæ.

**Flo. vltima.*

n *Ierit.* nisi fortuito casu impediatur: vt. ff. eo. l. libertate in prin.

o *Nihil valere.* i. pro superuacua est habenda: cum neutro casu cōpellatur hæres ante manumittere: sed certe immo vtilis: cum prohibitus non posit interim manumitti: vt. ff. de manu. seruus. aliās sic: vt. C. de Latina liber. tol. §. sed & si sub condi. Respon. hic loqui quando fuit ironice prohibitus, non propter aliquam causam, scilicet suum delictum, vel heredis cōmodum: quo casu prohibitio non valet: vt. ff. de lega. j. l. filiusfa. §. diui. & de leg. iij. l. Lucius. in prin.

† vide in hoc. §. Accu. l. Pa. vide. v. 2. 4.

c *Actori.* f. seruo.

d *In contubernium.* ergo non pedisequa. M. & fa. supra de leg. iij. l. legatis. §. j.

e *De furtis.* per actio. in factum: vt infra si quis testa. lib. esse iuss. l. j. in princip.

f *Quàm dari.* vnde & si primo fuisset data, nunc reuocaretur: vt. ff. de adimen. leg. l. legata inutiliter. & de condit. & demon. cū tale. §. fin. & ff. e. l. si quis locuples. sic ergo, nisi, positum in hac. l. non ponit: de quo plene dixi. ff. si quis cau. si eum. in fi.

TEstamento.] CASVS. Testamento meo ita dixi. Eudoni, quia primogenitus est matris suæ postquam libertatem accepit, centum dari volo. quæritur an Eudoni necesse sit probare eum fuisse primogenitum matris iam factæ liberæ, vt legatum consequatur. Respon. quòd non. Fran.

DE FIDEICOMMISSARIIS libertatibus.

Si quidam.] CASVS. Titius instituerat per fideicom. vt hæredes manumitterent seruos suos postquā adiuerint hæredi. duo ex hæredibus incipiūt absentare se iusta de causa. alij duo latitant nolentes præstare libertatem. alij duo sunt præsentes. Dicitur quòd serui efficiuntur liberi per senatusc. & erunt liberti istorū præsentium & absentiū iusta de causa. Fran.

a *Absint.* qui isti sint,habes.ff.eo. si eum.§.fi.&.l.neque infantes.&.l.non tantum.§.senatusco.Accursius.
b *Latitent.* De hoc dic vt.ff.quibus ex cau.in possessio.ea. Fulcinius.§.quid sit latitare.&.§.latitare.&.§.illud sciendum.Acc.
c *Liber erit.* ex Rubriano senatusco. vt.ff.eo.cum vero.§.subuentum.
d *His.* ſ. præsentibus & ex iusta causa absentibus.
e *Proficit.* vt eorũ tãtum sit libertus:vt.ff.e. si eum.§.eorũ.&.l. neque.& facit.ff.e.si legatario.§.fi.

DE FIDEICOMMISSARIIS LIBERTATIBUS.

TITVLVS V.

Absentia vel dolus latitantium fideicommissariorum non obstat quin præsentes fideicommissarii possint seruo fideicommissario dare libertatem.h.d.

I. VLPIANVS libro quartodecimo ad Edictum.

SI quidã ex his qui fideicõmissam libertatem debeãt, præsentes sint,alij ex iusta causa absint, [a] alij latitent: [b] perinde* is cui fideicommissaria libertas relicta est, liber erit, [c] atque si soli qui adessent, & qui ex iusta causa abessent,rogati essent. Pars ergo latitantium* his [d] proficit. [e]

Ad confirmationem eorum quæ in testamento relinquuntur,requiritur aditio ab intestato. Bartolus.

II. IDEM libro sexagesimo ad Edictum.

SI quis intestatus decedens, codicillis dedit libertates, [f] neque adita sit ab intestato hæreditas: fauor [g] cõstitutionis diui Marci debet locum habere & hoc casu,quæ [h] iubet libertatem competere seruo, & bona ei addici si idoneè creditoribus quòd bene vnus de seruis poterit petere bona,& habebit,& erit liber,& omnes alij serui quibus testator reliquerat libertatẽ.nec reuocãtur libertates,licet minor restituatur,& habeat bona.Itẽ dicit quòd quãdo vnus de seruis petit, siue petat præsentib⁹ aliis conseruis omnibus,siue non,siue etiam inuitis : non est vis.nam omnes erunt amodo liberi : & quibus pure relicta erat libertas, statim erunt liberi. quibus ex die,die veniente. quibus ex cõdit. condi.veniẽte. & etiã si omnibus relicta erat libertas sub cõdit. prædicta habebũt locũ,vt vnus de seruis posit interim accipere bona defuncti domini. & si aliquibus relicta erat libertas, si dederint.x.hæredi:dari debebunt ei seruo qui accipit bona defuncti.Postea dicit:serui quibus per fideicõmissum erat libertas relicta, erunt manumittendi ab isto seruo qui acceperat bona defuncti domini,tanquã libertatũ conseruandarũ causa.[*ADDICI.*] Ita demum auditur seruus petens bona domini sibi addici causa libertatũ conseruandarũ,si idoneè cauet creditoribus domini de toto debito soluendo. Idoneè autẽ dicitur cauere,si dat fideiussores, vel pignora, vel aliter eis satisfacit ad eorũ voluntatem. & debẽt cogi creditores omnes vnũ ordinare cui caueatur nomine omniũ. & debet hæc cautio præstari priusquã accipiat bona.& continet hæc cautio omne debitũ.ſ. sortem & vsuras. sed alij serui quibus erat relicta libertas in testamento pure, cuius erunt liberti?& certe testatoris,non istius cui addicta sunt bona:nisi sub hac cõdi. acceperit bona,vt illi sint eius liberti:& illi cõsenserunt:& iste qui efficitur patronus eorũ,erit tutor eorum,vel alicuius eorũ,si inueniatur aliquis eorũ impubes.postea dicit : pone quòd testator rogauerat seruos alienos manumitti. iste qui accipit bona causa libertatũ conseruandarum, cogetur eos emere,& manumittere. Quid si legauerat seruũ suũ, & eum rogauerat de manumittendo:nunc aliquis accipit bona causa libertatum conseruandarum? Dicitur quòd legatũ tenebit,& cogetur legatarius præstare libertatẽ.& hæc eadem quæ dicta sunt de seruo:locum habent in fisco accipiẽte bona alicuius defuncti causa libertatum conseruandarum.secus si ex alia causa accipiat: vt quia caduca vel simili de causa.Sed quid si hic testator qui reliquerat libertatem, erat minor.xx.an.& bona eius sunt addicta? Respon.libertates quas per fideicom. reliquerat,debebũtur,si ex tali causa reliquerat ex qua etiã viués poterat manumittere. Sed quid si in fraudẽ credito.reliquerat libertates,nunquid debebũtur ab eo cui bona sunt addicta? & certe si vn⁹ de seruis cui sunt addicta bona, cauerit creditoribus de omnib⁹ debitis soluẽdis,bene debebũtur omnes libertates: nec nocet creditoribus,cũ eis sit cautũ ab isto qui habet bona,de omnibus debitis soluendis.si autẽ fiscus accepit bona causa libertatũ conseruandarum:adhuc idem videtur, quòd nõ debeãtur libertates:cũ & si adita esset hæreditas à vero hærede, directæ libertates nõ valerent, si in odiũ creditorũ sint relictæ,& ex hoc habent damnum. Item fideicõ missariæ non valerent, si euentu fraudarentur creditores:licet nõ fuerit animus fraudãdi.sic ergo & in nostro casu debet esse,cũ fiscus habuerit bona.& hoc est verũ. [*SI BONA.*] Testator decedens reliquerat libertatẽ seruis : & dum nemo vult succedere, venit de seruis eius vnus:& ei sunt addicta bona causa libertatum cõseruandarum procuratore fisci sciente & volẽte.bona amodo si habere vult, non auditur. si autem eo nesciente sunt data bona vni de seruis, & nunc procura. fisci vult habere bona: auditur si lucrosa sunt bona:alioquin non. Postea dicit quòd ille cui addicta sunt bona,est loco bo.possessoris. vnde & iura sepulchrorum habet: & tenebitur ex stipulatione creditorib⁹ hęredit.si eis cauerit:alioquin non.& si pluribus,puta duobus,sunt addicta bona : amodo habebunt hæc bona communia,& communes libertos, & fam. ercisc. inter se agere poterunt ad diuidenda hæc bona.h.d. cum duabus.ll.sequentibus.Franciscus.

III. IDEM libro sexagesimoquinto ad Edictum.

IN quem [i] etiam vtiles actiones plerumque [k] creditoribus competunt.

IIII. IDEM libro sexagesimo ad Edictum.

ERgo [l] quãdiu incertum sit vtrum existat successor, an non, cessabit cõstitutio:cũ certum esse cœperit, [m] tunc erit cõstitutioni locus. ⁋Si is qui † in integrũ restitui potest, [n] abstinuerit se hæreditate : an quãdiu potest in integrũ restitui, [o] existimamus cõstitutionẽ cessare, quia nõ est certum ab intestato neminem successorẽ extare? [p] Est tamen [q] verius,admittẽdam constitutionem. [r] Quid ergo si post addictionem libertatũ cõseruandarũ causa factam, in integrũ sit restitutus? Vtique non erit dicendum reuocari libertates, quæ semel [s] competierũt. ⁋Illud videamus, vtrũ præsentes [t] esse debeãt, qui libertatem acceperunt: [u] an verò non. Et cùm inuitis [x] illis possint bona propter libertatem addici : vticauerit de solido quod cuique debetur,soluendo:

† *Not.* ea quæ pendent sola prius vsucapio, ſ. cultura dicẽtur impossibilia. ad l. ii. dicit text. Bal. l. vel. do ver. gnit. finit. prin. cul. mẽs. re qua. text. probat. videtur teri in. nouat. prætor. Adde mei de. sonẽ. in ad. Chri. Par. quod cipi. de im. tu. Cen. c. cũ ci. 9. q. 3. Car. in fi. de excu.

a *Absint.* qui isti sint,habes.ff.eo. si eum.§.fi.&.l.neque infantes.&.l.non tantum.§.senatusco.Accursius.
b *Latitent.* De hoc dic vt.ff.quibus ex cau.in possessio.ea. Fulcinius.§.quid sit latitare.&.§.latitare.&.§.illud sciendum.Acc.
c *Liber erit.* ex Rubriano senatusco. vt.ff.eo.cum vero.§.subuentum.
d *His.* ſ. præsentibus & ex iusta causa absentibus.
e *Proficit.* vt eorũ tãtum sit libertus:vt.ff.e. si eum.§.eorũ.&.l. neque.& facit.ff.e.si legatario.§.fi.
f *Libertates.* per fideicom.vt.ff.tit.j.libertates.Accursius.
g *Fauor.* non verba quæ testamento facto demum locum habent:vt institu.de eo cui lib.cau.bona addicũ.§.j.&.§.in primis. & fa.ff.tit.j.quod diuo. &.C.de testa.manu.l.fin. in prin.& continua sequen.ll.ad istam.
h *Quæ.* constitutio.Accursius.
i *In quem.* scilicet eum cui bona addicuntur.
k *Plerumque.* scilicet quando non intercessit stipulatio:aliàs datur directa ex stipulatu:vt.ff.l.proxi.§.penul.
l *Ergo.* id est quia dictum est.ff. proxi. in.l. si quis. quòd non adita hæreditate seruus potest accipere bona causa libertatum conseruandarum.
m *Cœperit.*successorem non extare:vt institu.de eo cui lib.causa.§.tunc constitutionis.&.ff.proxi.§.
n *Potest.* vt quia minor.xxv.an.
o *Restitui.* scilicet ad hoc vt adeat.
p *Extare.* quod videtur hac ratione: vt &.ff.proxi.respon.
q *Tamen.* quamuis in ea causa sit vt restitui possit.Accur.
r *Constitutionem.* vt institu. de eo cui liber. causa.§.si is.& supra tit.j.quod diuo.
s *Semel.* sic insti.qui ma. nõ possunt.§.semel.&.ff.de mino.l.& si sine.§.sed quod Papi.& insti.d.§.si is.&.C.de testa. manu.l.iij.
t *Præsentes.* quando bona addicuntur alicui.
u *Acceperunt.* in testamento. Accursius.
x *Inuitis.* vt &.C.de test.ma.l.fin.§.si vero quidam. sic infra de re.iur.

BIU Cujas

que etiam absentibus [quibusdã possunt addici.] Quid ergo si quidã p̃sentes sint, quidã absentes? videamus an etiã absentibus competat libertas. Et potest dici, exemplo aditæ [a] hæreditatis competere libertatem etiam absentibus. ℣ Si ex die data sit libertas: an dies expectandus sit? Et puto expectandũ. [b] antè ergo non addicentur. [c] Quid deinde si sub conditione data sit libertas? Et si quidem aliquæ purè, aliquæ sub conditione: vtique addici statim possunt. Si omnes sub conditione: quid consequens erit dicere? vtrum expectandum vt conditio existat, an verò statim addicimus? * Et dicimus tunc demũ competiturã libertatem, cũ extiterit libertatis conditio. quod magis erat probandum. Addictis itaque bonis, directæ libertates purè datæ, statim [d] competunt: ex die, cũ dies venerit: cõditionales, cum conditio extiterit. Nec erit ab re, existimare etiam pendente conditione libertatum, licet omnes sub conditione datæ sint, constitutionem locum habere. Vbi enim libertatis spes est: ibi dicendum est vel modica data occasione [e] (quod sine damno creditorum futurum est) addictionẽ admittendam.

Facultas implendi conditionem, ad hæredem transfertur. Bartolus.

℣ Si sub conditione † dandorũ decem libertas data sit: siue hæredi dare iussus sit qui libertatem accepit, [f] siue non sit dictũ cui: [g] an dando ei cui bona addicenda sunt, perueniat ad libertatem, quæri potest. Et magis est vt ei dari debeat, cui bona addicta sunt, quasi translata [h] conditio videatur. Certè si alij quàm hæredi dare iussus sit: ipsi cui [dare] iussus est, dabit. ℣ Hi qui * fideicommissam libertatẽ acceperunt, [i] nõ statim vbi bona addicta sunt, [k] liberi sunt: sed fideicommissam libertatẽ possunt consequi: hoc est, manumittendi sunt ab eo cui addicta bona sunt. ℣ Addici ita demũ bona voluit, [l] si idoneè creditoribus cautũ fuerit de solido quod cuiq; debetur. Ergo cauendum est idoneè. Quid est idoneè? satisdato vtique, aut pignoribus datis. Sed si ei fides [m] habita fuerit promittẽti sine satisdatione: idoneè cautũ videbitur. Creditoribus [tamen] caueri quemadmodum debet? vtrum singulis? an verò omnium nomine [n] vni ab ipsis [o] creato? [p] Et oportet officio iudicis constitui, conuenire creditores, vnumque [q] creare, cui caueatur omnium nomine. Illud videndum [est, an] antè caueri debet creditoribus, & sic addici bona: an verò sub cõditione hac sunt addicenda, si fuerit cautum. Et puto sic comprehendendũ decreto, [r] si omnia [s] ex cõstitutione diui Marci facta sint. De solido vtique sic accipiemus, de sorte & vsuris [t] debitis. ℣ Hi qui ad libertatem peruenerũt: quorum liberti fiant, constitutio ostẽdit: [u] vt qui directã libertatẽ [acceperũt,] Orcini [x] † erũt liberti: nisi fortè is qui addici sibi bona desiderat, ita velit addici, vt etiam hi qui directam libertatem acceperunt, ipsius liberti fiant. [y] Qui autem volunt ipsius liberti fieri: vtrũ manumittendi sint ab eo, an verò ipsa addictione hoc comprehendẽdum [est, z] hac conditione sibi addici bona, vt hi etiam qui directam libertatem acceperunt, ipsius fiant liberti? Et puto hoc esse probandum, vt ipsa addictione hoc cõprehẽdatur: idq; verba quoque cõstitutionis admittunt. ℣ Cùm autem seruo [o] libertatem nactus est: vtique etiã tutelã eius habebit [a] is cui bona addicta sunt. ℣ Si alienos seruos rogauerit [testator] hæredẽ manumittere: vtrum dicimus cõstitutionem locum habere, an verò cessabit constitutio? [b] Magisque est vt locus sit constitutioni. addictis enim bonis, verò quidam.

z *Comprehendendũ est.* hoc scilicet ea conditione.

a *Habebit.* sub. is cui bona addicta sunt, si non est in text. &c. sic institu. de legi. pa. tut. vel sic: testator reliquit libertaté Sticho, & tutorem filij esse iussit, qui Stichus postea habuit bona ex addictione. prima placet.

b *Constitutio.* quod videtur.

c *Quòd.* i. quia.

d *Voluit.* constitutio.

e *Admiserit.* ex constitutione. Ac.

f *Adgnouerit.* causa cõseruãdarum libertatũ: vt infra ea. l. §. si bona. Accursius.

g *Alia ratione.* vt debitoris fisci, vel damnati: vel caduca, vel etiam vacantia: cũ etiã nullę sint libertates inter viuos: vt institu. de eo cui. §. pe. &. §. hæc cõstitutio. sicut & ante p̃dictam cõstitutionem poterat facere: vt etiam subiicit.

† *De his Alex. ab Ale. lib. 3. Gen. ca. 25.*

h *Caducis.* quidã habẽt, ducis legionis bona delata sunt, scilicet fisco, scilicet aliaratiõe quàm ex hac constitutione. alij habent, caducis legionis &c. & tunc secundum P. est figurata locutio. i. per caduca legionis. i. per caducitatẽ alicuius qui erat in legione.

i *Idem erit probandũ.* scilicet vt cesset constitutio. & fa. ẽ. titu. j. quod diuo.

k *Fideicõmissam.* quã ab alio præstare fuerat rogatus, secundũ quosdam: ar. ẽ. de manu. te. l. causam. ij. respõ. tu dic quòd etiam potest suis redimere, & præstare libertatem cogitur à prætore. ℣ Si non hæres, sed legatarius rogatus fuerit manumittere: numquid cessat constitutio, quòd [c] legatis non debitis nec libertates possunt deberi? Magisque est vt idem fauor sit. Omnibus enim generaliter voluit [d] libertatem præstari, quibus competeret si hæreditas adita fuisset. ℣ Eadem constitutio ꝓspexit, vt si fisc⁹ bona admiserit, [e] equè libertates cõpetant. Ergo siue iacent bona fisco spernente, siue adgnouerit, [f] constitutio locum habet. Cæterùm si si alia ratione [g] adgnoscat, apparet cessare debere cõstitutionem. Quare & si caducis [h] * legionis bona delata sint, idem erit probandum. [i] ℣ Item si minor viginti annis dedit libertatem, dicemus non competere, nisi fideicommissam. [k] hæc enim competeret, si modò potuerit causam probare minor viginti annis, si viuus manumitteret. ℣ Si in fraudem creditorum libertas data sit ab eo qui mortis tempore solu-

* *alii legũt, siqua ducis*

re. iur. qui potest inuitis. Sed ar. contra. ẽ. de arb. si in tres.

a *Aditæ.* vt sicut adita hæreditate competũt libertates etiã ignorantibus: ita bonis addictis. Accursius.

b *Expectãdum,* sic vt non addicantur bona antequam dies veniat, secundũ quosdã. quod nõ placet, vt statim dicet: sed dic libertatis dandæ. Accursius.

c *Addicentur.* ei seruo cui ex die data est libertas.

d *Statim.* scilicet adita hæreditate.

e *Occasione.* Not. bonum verbum.

f *Accepit.* in testamento.

g *Dictum cui.* quo etiã casu hæredi dandũ est: vt. j. de statuli. l. qui pecuniam.

h *Translata.* ab hærede ad eũ cui bona sunt addicta. M. & est sic. ẽ. de leg. j. l. is qui in pos. §. fi. &. ẽ. si quis omiss. cau. test. l. qui autem. in fi.

i *Acceperunt.* ſ. in testamento.

k *Sunt.* vt insti. de eo cui lib. §. j. nam est in loco bo. pos. vt. j. eo. §. is autem cui. Ac.

l *Voluit.* constitutio: vt insti. de eo cui liber. causa. §. j. Accursius.

m *Fides.* sic. ẽ. de pig. act. si rem. §. omnis. & qui. mo. pig. vel hypo. solui. item liberatur. §. j. & institut. de re. diui. §. venditæ.

n *Nomine.* ad hoc vt ei caueatur. Ac.

o *Ab ipsis.* ſ. omnibus creditoribus.

p *Creato.* id est electo.

q *Vnumque.* i. vnum quem voluerint.

q *Vnumque.* quasi curatoré. sic. j. de cur. bo. l. j. &. ẽ. de admi. tuto. l. ij. §. sed non erit.

r *Decreto.* quo bona addicuntur.

s *Si omnia.* i. sub hac cõditione generali, si omnia &c. in qua continetur & cautio.

t *Vsuris.* sic. ẽ. de pac. si plures. in fi. Item dic quæ possunt peti.

u *Ostendit.* dicẽs quod statim recitat: vt insti. de eo cui. lib. cau. bo. §. j. ibi, & hi &c. Ac.

x *Orcini.* i. testatoris.

y *Liberti fiant.* nã tũc aut cõsentiunt, & hoc statim dicit. aut nõ: & tunc remanẽt serui: vt C. de testa. ma. l. fi. §. fi

z *Comprehendendũ est.* hoc scilicet ea conditione.

a *Habebit.* sub. is cui bona addicta sunt, si non est in text. &c. sic institu. de legi. pa. tut. vel sic: testator reliquit libertaté Sticho, & tutorem filij esse iussit, qui Stichus postea habuit bona ex addictione. prima placet.

b *Constitutio.* quod videtur.

c *Quòd.* i. quia.

d *Voluit.* constitutio.

e *Admiserit.* ex constitutione. Ac.

f *Adgnouerit.* causa cõseruãdarum libertatũ: vt infra ea. l. §. si bona. Accursius.

g *Alia ratione.* vt debitoris fisci, vel damnati: vel caduca, vel etiam vacantia: cũ etiã nullę sint libertates inter viuos: vt institu. de eo cui. §. pe. &. §. hæc cõstitutio. sicut & ante p̃dictam cõstitutionem poterat facere: vt etiam subiicit.

† *De his Alex. ab Ale. lib. 3. Gen. ca. 25.*

h *Caducis.* quidã habẽt, ducis legionis bona delata sunt, scilicet fisco, scilicet aliaratiõe quàm ex hac constitutione. alij habent, caducis legionis &c. & tunc secundum P. est figurata locutio. i. per caduca legionis. i. per caducitatẽ alicuius qui erat in legione.

i *Idem erit probandũ.* scilicet vt cesset constitutio. & fa. ẽ. titu. j. quod diuo.

k *Fideicõmissam.* quã ab alio præstare fuerat rogatus, secundũ quosdam: ar. ẽ. de manu. te. l. causam. ij. respõ. tu dic quòd etiam potest suis

* *Fla. addi. erimus, tunc demũ competiturã libertatem, si extiterit conditio? quod magis erat probandũ*

† *Colligit Bar. hic ex ijs. §. quod facultas cõ ditionis impleda transit ad hæred.*

Sed tu ne fallaris, hoc nõ ſimile re- rũ vt not. idem m. l. ſi dedit ꝓpetuo. col. i. vers. ſolet eſſe quæſtio. j. de ver. ob. & vbi omnes Ac. in l. à teſtatore. col. i. ver. dices tu. & ſequen. de cõdi. & demonſt.

Fla. ẽ. qui

BIU Cujas

relinquere per fideicõmissum si subsit causa:vt hic, &.C.eo.minor.& de te.mili.si Rufinus. Si ergo omnes libertates directo dedit,cessat constitutio.si per fideicom.fiet bonorum addictio.

a *An competat.* bonis addictis.Accursius.

b *Atquin.* oppositio.

c *Adita.* ex testaméto.

d *Nõ competeret.* vt.ſ. de manu.testa.l.si quis locuples.Accursius.

e *Ipsum.* ſ.fiscum.

f *Et euentus.* vt insti. qui ma. non pos.§. in fraudẽ.&.j. quæ ĩ frau. cre.si quis cum haberet. &.j. de statulib.l.j. in fi. &.C. qui manu. non possunt.l.j.Ac.

g *Euentus.* etiam solo. Io. vt.C. qui ma. non pos.l.fi.quid ergo erit? quidam dicunt fiscum non teneri, sed priuatũ sic,per verba superiora,certe si &c.alij dicũt ĩdistincte quẽlibet teneri.prima placet.

h *Fisco.* id est à fisco.

i *Addicta sint.* alij:& hoc certiorato fisco & præfecto ærarij, secũdum Io. vt ex sequentibus patet.

* *Flo.Si bona fuerint à fisco non adgnita.*

k *Præfectis ærario.* aliàs prefectis:& aliàs præfecto. & dic.i. procuratore fisci: vt.j.ne qd in loco pub.l.ij.§. hoc interdictum.

l *Deberent.* qa lucrosa.

m *Addictio.* facta.

n *Cessat.* i. non valet.

o *Non fuerũt.* scilicet lucrosa.Accursius.

p *Locus est.* i. remanet firma quæ facta est. & ad hoc.j. de iu.fis.l.j.§. an bona. &.ſ. de offi. procu. Cæsa.l.j.§.fi.& l.seq.secundum hãc ergo videtur dici q̃ primo debeat fisc⁹ admitti quàm extraneus, si bona soluendo sint, etiam si bona essent alicui iam addicta.quod immutat hodie:vt insti.de eo cui liber.cau. bona addicunt.§.ne huius. secundum Ir. quæ est contra. & facit ad hunc.§.ſ.ea.l.§. eadem constitutione.&.§.si in fraudem.&.ſ.ti.j.quod diuo.Accursius.

q *Adsimilari.* vt ei & in eum actiones vtiles dentur: vt infra proxi. dices.

r *Sepulchrorum.* quia hęc bonorum possessoribus competunt:vt supra de relig.l. vel quæ pater.§. sed in vtroque. secus in eo cui ex Treb.est restituta hæreditas: vt supra ad Treb.l.quia perinde.§.j.Accursius.

s *Quam interposuerit.* id est actione ex stipula.si intercesserit: aliàs datur vtilis,scilicet ex stipulatu, tacite ficta interuenire: vt arg.ſ.de adop.his verbis.vel verius vtilis,quæ hæredi & in hæredem daretur directa:vt.ſ.eo.l.in quem.Accursius.

t *Libertos.* Non sic transeunt in Trebellianicum successorem: vt.ſ.ad Treb.l.si patroni filius.in prin.

u *Erciscundæ.* vtile,cum directũ soli hæredi de iure ciuili detur:vt supra fa.ercis.l.ij.§.j.& facit.l.sed & eius.§.j.&.l.si ex asse. in eo.titu.Accursius.

uendo non est, an competat? [a] Et si quidem fiscus bona non adgnouerit,fortè competet libertas:quia solidum creditoribus offertur. Atquin [b] si adita [c] hæreditas fuisset:non competeret. [d] Certè si fiscus adgnouit hæreditatem, facilius probabitur cessare libertatẽ:nisi si quis verba cõstitutionis secutus,dixerit ipsum [e] sibi imputare debere, qui addici sibi hac conditione bona voluit, vt libertates competant. ℣ Si quis autẽ exemplũ aditæ hæreditatis fuerit secutus,directæ libertates nõ cõpetent,si consilium & euentus [f] fuerit fraudandorum creditorum: nec fideicõmissæ præstabuntur, si euentu [g] fraudentur creditores. ℣ Si bona* fisco [h] nõdum adgnita fuerint, eaque addicta[sint [i]]libertatis conseruandæ gratia, an possit fiscus postea adgnoscere? Et magis est ne possit. Planè si non certioratis præfectis ærario, [k] bona fuerunt libertatis conseruandæ causa addicta,videndum est an cõstitutioni locus sit. Et si quidem talia fuerunt vt adgnosci deberent, [l] addictio [m] cessat. [n] si verò non fuerunt, [o] additioni locus est. [p] ℣ Is autem cui bona addicta sunt,bonorum possessori adsimilari [q] debet: & secundum hoc & iura sepulchrorum [r] poterit habere. ℣ Item videamus an conueniri à creditorib⁹ possit hæreditariis actionibus,an verò non nisi ex cautione,quam interposuit. Magísque est vt non aliter conueniatur,quàm ex ea cautione quam interposuerit. [s] ℣ Si duob⁹ pluribúsve addicta fuerint bona:& communem rem,& communes libertos [t] habebunt, & secũ familiæ erciscundæ [u] iudicio [x] experientur.

Iudex absente hærede potest pronuntiare seruum cui debetur fideicom.libertas, liberum esse. quòd si fuit seruus testatoris, erit eius libertus.si vero fuit seruus hæredis, erit libertus ipsius hæredis.

V. PAVLVS libro quinquagesimoseptimo ad Edictum.

IN fideicommissariis libertatibus si absente hærede prætor pronuntiasset libertatẽ deberi: [y] est & liber,& defuncti libertus,si & seruus eius [z] fuit:aut hæredis, [a] si seruus hæredis sit. Immo & si sine successore hæres [b] decesserit:conseruandã esse libertatem,senatus Hadriani temporibus censuit.

Hæres nõ detrahit Falcidiam de legato, si id quod legatum fuit pro emendo seruo ad eum liberandum,non sufficit ad pretium serui detracta Falcidia, sed debet solidum legatum soluere vt seruus ematur.

VI. IDEM libro sexagesimo ad Edictum.

DEcem legata sunt, & rogatus est legatarius Stichum emere, & manumittere. Falcidia *ĩteruenit, [c] & minoris [d] emi seruus non potest. Quidã putant [e] dodrantem accipere debere legatarium,nec emere cõpellendum. Iidem putant, [f] etiã si suum seruum [g] rogatus sit manumittere, & dodrãtem ex legato acceperit, non esse compellendum manumittere. Videam⁹ ne vtique in hac specie [h] aliud dicendum sit. [i] Sed in superiore [k] sunt qui putant cogendum legatariũ redimere seruum,& se oneri subiecisse,dum accipit vel [l] dodrantem. Sed si parat⁹ sit retro restituere quod accepit,an audiendus sit, videndum. Sed cogendus[est] hæres tota decem [m] præstare,† perinde atque si adiecisset testator, vt integra præstarentur. [n]

x *Iudicio.* vtili,sicut bonorum possessores. soli enim hæredes experiuntur directò:vt.ſ.fa.ercis.l.j.

IN fideicommissariis.]CASVS. Hæres rogatus de manumittẽdo,non manumittebat.hærede absente iudex pronuntiauit libertatem deberi seruo. Dicitur quòd hic seruus erit liber. & si fuerat defuncti seruus, eiusdem erit libertus. si vero hęredis erat seruus,eiusdẽ hæredis erit libertus:immo & si hęres decesit absq; successore,tamẽ huic seruo debebitur libertas. Franciscus.

y *Deberi.* quod facere debet: vt.ſ.C.e. si seruus.&.l.ancillam. Ac.

z *Eius.* scilicet defuncti.

a *Hæredis.* fit libert⁹, nisi ex iusta causa absit:vt.j.eo.si cum.§.pe. &.§.fin. Accursius.

b *Hæres.* qui libertatem præstare debebat.

DEcem.]CASVS. Legata sunt Titio.x. & rogatus est vt de his.x. emat seruum Stichum, & manumittat.de isto legato detraxit hęres Falcidiam: & ita id quod est datũ Titio,non sufficit ad emendum Stichum.dicebãt quidam istã pec. lucrari Titium.idẽ dicunt & si hic Stichus erat ipsius Titij,vt lucretur pe.& non compellatur manumittere. * Fa. sed tamen in isto casu quando esset Titij Stichus:sine dubio compellitur manumittere. at in superiori casu licet opiniones essent olim super hoc, tamen dicit quòd hæres non debet detrahere Fal. Franciscus.

c *Interuenit.* vt min⁹ decem legatarius consequatur.

d *Et minoris.* quàm sint decem.

e *Putant.* & male. Accursius.

f *Iidem putant.* similiter, & male. † Pa. ten. ci.

g *Seruum.* legatarij.

h *Specie.* id est quando de suo est rogatus. Accursius.

i *Dicendum sit.* & vere aliud dicendum, vt quantumcũque acceperit, omnino manumittat:vt.C.ad.l.Falci. si ea.&.j.eo.si debitor.§.j.

k *Superiore.* casu quando est rogatus emere seruum, & manumittere.

l *Vel.* pro saltem.Accursius.

m *Tota decem.* Falcidia nõ deducta:vt.C.ad.l.Falci.in.d.l. si ea. & sic est contra.j.eo.si legatario.j.respon. Sed ibi de suo seruo, hic de alieno. Item contra.j.ad.l.Falci.si seruus.cum tribus seq. vbi dicit Fal. detrahi etiam de eo quod relinquitur vt alienum redimat & manumittat. Solu. ibi tantum erat in dodrãte,quòd seruus emi poterat,hic non: vt.j.eo generaliter.§.si quis alienum.&.j.l.proxi.

n *Præstarentur.* vt in hoc legato cesset Falcidia,quẽadmodum si nominatim testator dixisset ne Falcidia locũ haberet:vt in auth. de hæ-

BIU Cujas

de hæredi. & Falci.§. si vero expressim. Sed argu. contra.ff. ad l. Falci. quod de bonis.§.j. sed ibi alio modo occurrebatur Falcidiæ:vt loquitur hic,secundum nouum ius ex dicta auth. & fa.ff.de inoffic.testa. Papinia.§.quarta. *ADDITIO.* Scribentes vbique (quos hic refert Bolog. in nouis suis interpreta.) hic reputant istã glo. sing. ad hoc, quòd testator videtur prohibere Falcidiam,iubendo hæredem integra legata solue re:vel totam & integram hæreditatẽ restitui:vel omnia bona &c. & sic per talia æquipollẽtia verba Bolog. adde quia est cogitandũ super ista glo. cuius decisio videtur mihi non vera,sequentibus mediis. primo p text.in.l.fin.§.omnem. C. de admi.tut.iunctis ibi dictis per Bart. & vbique.vbi vult ille.§. quòd vbicũque lex specialiter & expresse aliquid requirit,illud debet specialiter & expressim adimpleri, & in forma specifica: nõ autem in genere per æquipollens vel consimile. ita ponderat illum textum Ange. in princ. institu. de vulga.substi.in.ij.co.versi. de prima expressa &c. sed sic est q̃ lex vult testatorẽ expressim debere ꝓhibere ne Falcidia detrahatur,p tex. in authen. sed cum testator.C.ad.l.Falci.iũcta ibidem glo.& tex. in auth. de hæredi. & Falc.§. si vero expressim. ergo non sufficit per simile. Præterea & secundo quando aliquid à.l.requiritur pro forma:non sufficit per æquipollens adimplere, per theoricam traditam à Bal. Ang.& moder.in.l.j.&.ij.ff.de libe.& posth.quare &c. Ego tibi explicarem istud & alia media:& prosequerer amplioribus verbis:sed occuparem chartam:pro modo cogitabis.

* Flo.commisit

Bonis testatoris venditis propter æs alienum,ita vt non possit solui totum illud quod legatum est,ad emendum seruum:pro eo liberando potest legatarius partem legati petere si de illa parte potest seruum emere, & caueat se empturum seruum,& manumissurum.aliàs secus.

VII. VLPIANVS libro sexagesimotertio ad Edictum.

SI cui legata sint centum ita, vt seruum alienum redimat, & manumittat: & bonis hæredis venditis,partem,non totum B persequatur: [a] non aliàs debet consequi legatum,quàm si cauerit se manumissurũ: sed hoc tunc demũ,si largiatur [b] portio quã accepit ad serui pretiũ:paratúsque sit dominus tãti eum vendere:alioquin [c] exceptione doli debebit legatari[9] repelli. [d]

Legatarius non cogitur subire onus iniunctum à testatore,nisi soluto legato.

VIII. POMPONIVS libro septimo ex Plautio.

EVm cui mille nummi legati fuissent,si rogatus fuisset viginti seruũ manumittere:non cogi fideicommissam libertatẽ C præstare, si legatum non caperet,constat. [e]

Alienatio necessaria quandoque excusat,vbi voluntaria non excusaret.

IX. MARCELLVS libro quintodecimo Digestorum.

CVm fidei hæredis commissum [f] sit,*ne seruus alienam seruitutẽ patiatur:experiri po-

A tem ex necessitate ex facto testatoris veniente eum vendidit sub condit.quæ conditio extitit in persona hæredis:hoc casu nõ poterit petere libertatem.Franciscus.

f *Commissum sit.* à testatore.

g *Potest.* seruus.

test [g] cõfestim vt fuerit alienatus,& petere libertatem. Sed vbi alienatio non est voluntaria, sed necessitas alienandi ex causa testatoris pendet: [h] prope est vt nondum debeat præstari fideicõmissum,quòd [i] potest videri defunctũ nihil sensisse de huiusmodi casu alienationis.

Si ideo testator prohibuit seruum vendi, vt si vendatur,fiat liber:ei vendito competit libertas.

X. IDEM libro sextodecimo Digestorum.

QVidam in testamento scripserat:*illum & illum seruos meos venire* [k] *nolo.* Si ideo eos noluit venundari, [l] vt si veneant, [m] ad libertatem perueniant:præstanda erit libertas. [n] Nam & illi videtur libertas relicta, [o] de quo ita scriptum est: *nolo alij,quàm tibi seruiat.* Secundum hæc igitur si quoquo modo [p] vendere tẽtauerit seruum, confestim peti poterit libertas: nec quo min[9] præstet libertatẽ, proderit hæredi,si eum redemerit: [q] quia semel extitit cõditio.

Si hæres grauatus seruum manumittere, eum vendat:potest seruus etiam absente emptore petere se ab hærede manumitti.F.

FIs cui libertas debebatur,veniit. [r] Si vult ab hærede manumitti,nõ erit intercedendum [f] * ei cui hæres ꝑsens erit,emptor latitauit: [t] quoniam poterit vti

* Fl.interueniendum.

quàm tibi hæredi. nam statim cum hæres eos vendere tentauerit, erunt liberi: nec auditur hæres si eos redimeret quo minus sint liberi. [*IS CVI.*] Hæres grauatus de manumittendo seruum, eum vendidit. potest seruus etiam absente emptore petere ab hærede se manumitti. [*IS CVI.*] Hæres erat rogatus de seruo Sticho manumittendo. passus est Stichus se vendi tanquam seruum ab isto hærede.qui hæres promisit de euict. non tamen erat soluendo. hic seruus petit se manumitti, & est manumissus. quæritur an emptor habeat regressum contra Stichum: sicut si liber homo pateretur se vendi tanquam seruum.& dicit quòd emptor habet regressum contra venditorem sicut si statuliberum vendidisset.Fran.

Si cui.] *CASVS.* Legaui tibi.c.& rogaui te vt Stichum emas & manumittas. bona hæredis mei vendita sunt propter debita, ita quòd partem legati tibi dare potest. nunquid possis illam partem petere, quæritur. & dicitur quòd si de illa parte potes emere seruum,habebis eam,dum tamen caueas te empturum seruum & manumissurum. & si nolis cauere:non audieris.Franciscus

a *Persequatur.* id est consequatur.Accursius.

b *Largiatur.* id est si tantum consecutus sit quantum pretium serui postulabat.M.s.alieni redimendi.secus in seruo:vt.j.e.si legatario.in prin.quæ est contra.

c *Alioquin.* id est si non caueat. non autem dicas.i.si noluerit vendere dominus.nam licet non venderet,debet tamen iste habere legatum : vt supra de leg.j. si fundum.§. Iulianus. & facit C.co. deberi.

d *Repelli.* petens legatum.

Evm cui.] *CASVS.* Legaui tibi mille nummos, & rogaui te vt seruum tuum valentem.xx.manumittas. Dicitur quòd non cogeris manumittere nisi habeas legatum.Fran.

e *Constat.*vt.ff.de minor.si minor.xxv.an.&.C.de fideicommiss. l.ab eo.& ad.l.Falci.si ea.Accursius.

Cvm fidei.] *CASVS.* Rogaui hæredem meum ne Stichus seruus meus alienam seruit. quàm suam patiatur. si hæres meus eum alienat,statim poterit Stichus petere libertatem. & hæc sunt vera quando voluntariè hæres alienauit.si au-

h *Pendet.* veluti si testator necesse habuerit eũ alienare sub cõditione,& cõditio extiterit in persona hæredis: vt arg. infra de verbo.obligationib. si seruum.§. item si homo. Et sic nota quædam permitti ex necessitate,quæ ex voluntate non permittuntur: vt supra de fundo dotali.l.j. & supra de legatis. j. filiusfami. miles.§. diui. in fine.& de lega. ij.l. peto.§. prædium. & de leg.iij.pater filium.ij. responso. & supra de petitio.hereditа. diuus. & famil. erciscun.qui erat.

i *Quòd.* id est quia. sed contra infra eo .l. rogo ne stichus.in fi. Solu. ibi cogitauit testator quocunque modo alienaretur: hic nõ quod in dubio præsumitur. vel ibi ex persona hæredis aduenit necessitas alienãdi:hic testatoris. & facit .j.l. proxima.

Qvidam in testamento.] *CASVS.* Testator prohibuit quosdam seruos vendi. si ideo eos noluit vendi, vt si vendãtur,fiãt liberi (quod voluisse præsumitur) efficiuntur liberi si vendãtur. idem est si testator dixerit,nolo quòd tales serui alij seruiant

k *Venire.* id est vendi.

l *Venundari.* quod præsumitur : vt infra eo.l. generaliter.§. si petitum.

m *Si veneant.* id est vendantur.

n *Libertas.* illis venundatis.

o *Relicta.* vtpote per fideicom. relicta si contingat eam alienari:vt &.j.e.l.rogo.Accursius.

p *Quoquo modo.* etiam ex necessitate ex persona hæredis interueniente:vt.d.l.rogo.

q *Redemerit.* no.sic.ff.depo.l.j.§. si rem.&.j.rem ratam habe.quo enim.§.j.& arg.ff.de mino.l. verum.§. item quæri.&.j.quo.le.l. j.§.prodest autẽ.item facit.ff.de ser.expor.l.fin.&.ff.l. proxi.&.j. l.imperator.in prin.

r *Veniit.* id est venditus est.

f *Intercedendum.* i.contradicendum.

t *Latitaut* . maxime:quia etiam si præsens esset,eandem habet electionem:vt.j.eo.l.generaliter.§.vlti.

BIU Cujas

a *Senatusconsulto.* Rubriano, quod ei electionem dat: vt. ĭ. eo. l. si eum. & facit. s̆. de act. emp. l. Titius.
b *Non erat.* vnde inefficax est act. de euict. l. contra eum.
c *Existimas.* tu iurisconsulte quispiam.
d *Actionem.* emptori in factum in duplum eius quod dedit, vel obligatus est emptor. nam sic est in libero empto: vt subiicit. &. ĭ. de lib. cau. l. rectissime. &. l. in tantum.
e *Adducor.* id est moueor.
f *Venditorē.* aliàs venditorem: & hæc bona. & aliàs véditos, & hæc mala.
g *Magis.* quàm manumissus teneatur: & sic corrigitur quod proxime dixit.
h *Statulibero.* qui si ad pretium participādum passus est se vendi, nō peruenit ad libertatē. aliàs cum pure nō cōpetebat libertas, tempore venditionis proclamauit in libertatē. secus si competebat: vt ĭ. qui. ad liber. pro. non licet. l. Licinius. emptor verò potest agere de euictione. sed si vēditor non sit soluēdo, datur aduersus manumissum de dolo: argu. s̆. de dolo. l. & eleganter. §. seruus patroni.

Flo. venditos

EX causa.] CASVS. Pupillo legatū relictum est, & est grauatus de seruo suo manumittendo. Dicitur quòd nō potest manumittere absque tutore.
i *Non potest.* de proprio dicit, non de relicto sibi ad hoc: quia etiam sine tutore manumitteret eum. arg. s̆. de ma. vin. l. si rogatus. in prin. vbi dicit incūctanter. & argu. ĭ. eo. l. cum quasi. §. ĭ. & die vt s̆. de manu. l. seruus furiosi. Accursius.

Flo. quoniam

IMperator.] CASVS. Firmi⁹ Titiano tres seruos legauit, & eum rogauit ne alicui alij seruiant. si propter aliquod delictum Titiani bona sunt publicata, hi serui manumittētur à republica. Secūdo dicit: sicut hęres, ita legatari⁹ potest rogari de seruo manumittendo. & si quis rogat⁹ de manumittēdo decedat prius quàm manumittat, hæres eius cogetur manumittere. Tertio dicit: hæres institutus hæredit. amisit, eò quia accōmodauerat fidem testatori de aliquo dando non capaci, & sic fiscus bona habuit. Dicitur quòd nihilo minus libertates relictæ in testamento siue directæ sint, siue fideicommissariæ, tenebunt. Francis.
k *Tres.* scilicet seruos.
l *Publicè.* id est à repub. & fa. s̆. eo. l. cum fidei. &. l. quidam.
m *Debent.* vt. s̆. de le. ij. l. cum ita. §. ĭ.

Flo. pręgnas.

senatusconsulto, [a] vt quasi ex testamento ad libertatem perueniat.

Qui seruum cui data est fideicommissi. libertas, vendit: tenetur emptori de euictione.

¶ Is cui ex fideicommisso libertas debebatur: ab eo qui soluendo non [b] erat, passus est se bonæ fidei emptori tradi. Existimas [c] in manumissum cōstituendam actionem, [d] exemplo eius qui liberi hominis emptorem simulata seruitute decepit. Ego quoque adducor, [e] vt putem rectè aduersus venditorem* [f] actionē competere: & magis [g] similē videri statulibero, [h] qui pridie quàm ex testamento ad libertatem peruenisset, idem fieri passus est.

XI. MODESTINVS libro primo Differentiarum.

EX causa fideicommissi seruo libertatem dare sine tutoris auctoritate pupillus non potest. [i]

XII. IDEM libro singulari de Manumissionibus.

IMperator Antoninus, cū Firmus Titiano tragœdos tres [k] legasset, & adiecisset, *quos tibi commendo, ne cui alij seruiant:* publicatis bonis Titiani rescripsit, debere eos publicè [l] manumitti. ¶ Et legatarius nō minus quàm hæres rogari potest seruum manumittere. Et si ante manumissionem decesserit, successores eius debēt [m] manumittere. ¶ Diuus Antoninus & Pertinax rescripserunt, hæreditate fisco vindicata, quam* tacitè [n] quis rogatus erat ei qui capere non poterat, restituere hæreditatem: & directò, & per fideicōmissum datas [o] libertates deberi. [p]

XIII. IDEM libro nono Regularum.

SI prægnās* ancilla moram nō studio manumissoris, sed fortuitò patiatur, ne manumittatur: liberum quidem non pariet, sed cogetur qui manumittere debuit, natum matri [q] tradere, vt per eam perueniat ad libertatem.

Non intelligitur repetitum, quod repetitum vitiaret. Bartolus.

XIIII. IDEM libro decimo Responsorum.

LVcius Titius testamēto facto Seiam vxorem suam, item Titiam filiam cōmunem æquis portionibus scripsit hæredes: [r] item alio capite, [s] *Erotem seruum meum, qui & Psyllus vocatur, liberum esse volo, si vxori meæ placeat.* Cum itaque Seia vxor Lucij Titij abstinuerit ab eadē hæreditate, & ex substitutione portio eius ad Titiam filiā peruenerit: quæro, an Eroti qui & Psyllus vocatur, ex his verbis suprascriptis libertas competat? Modestinus, Eroti, quòd vxor testatoris hæreditate se abstinuit, non obesse respondi. Itē quæro, an Seia vxor, quæ se hęreditate abstinuit, petēti Eroti libertatem, iustè contradicere possit? Modestinus respondit, Seiæ dissensum nullius esse momenti. [t]

XV. IDEM libro tertio Pandectarum.

IS qui* ex causa fideicommissi manumissurus est, nullo modo deteriorem eius serui cōditionem facere potest, ideoque nec vendere eum interdum alij potest, vt ab eo cui traditus est, manumittatur: & si tradiderit, redimere illum cogitur, & manumittere. Interest enim nonnunquam, [u] à sene potius manumitti quàm à iuuene.

XVI. LICINNIVS RVFINVS libro quinto Regularum.

LIbertates etiā per fideicōmissum dari possunt: & quidem largius, quàm directò. nā non tantū propriis, sed & alienis seruis per fideicōmissum libertas dari potest: [x] ita tamē, vt vulgaribus [y] verbis, & quibus euidenter volūtas testatoris exprimi possit.

XVII. Ex libro vicesimoprimo Digestorum Scæuolæ Claudius.

*SI prægnans.] CASVS. Hæres vel legatarius rogatus manumittere ancillā, fuit in mora manumittēdi: non sua culpa sed fortuito casu impeditus: interī ancilla prægnās peperit. Dicitur quòd cogitur eam manumittere, & ei tradere partū ad manumittēdum.
q *Matri.* de hoc distīgue vt dixi. C. eo. l. iij. & facit. ĭ. titu. iiij. l. iij.

LVcius.] CASVS. Instituit vxorē meā & filiam meam hæredes æqualiter: & Eroti seruo meo reliqui libertatem si placebit vxori meę. tandem vxor mea abstinuit se ab hęreditate. & sic omnia bona veniunt ad filiam meam. Dicitur quòd libertas debebitur Eroti: nec requiritur cōsensus vxoris meæ, ex quo mihi nō successit. Fran. Accursius.
r *Hæredes.* & inuicem substituit.
s *Capite.* testamenti scilicet scripsit Eroté.
t *Momenti.* quia non videtur libertas collata in eius arbitriū, nisi sit hæres. sed cōtra. C. eo. l. cū proponas. Sol. ibi subauditur maxime, vt ibi dixi.

*Fl. §.

IS qui.] CASVS. Qui ex causa fideicōmissi manumittere debet seruum: non potest facere deteriorem eius cōdi. hinc est quòd nec eum vendere potest vt ab emptore manumittatur. & si vendat, cogitur eum redimere & manumittere. Fran.
u *Nōnunquā.* sed multotiés à sene, q̄a senex citius moritur q̄ iuuenis, præsumptiōe iuris: vt. s̆. ad le. Fal. l. hęreditatū. licet secus quādoque contingat: vt. s̆. de inoffic. testa. l. nā & si. sic ergo nō tot operas prēstabit, quot iuueni secundum Fr. & facit. ĭ. eo. l. generaliter. §. fi.

LIbertates.] CASVS. Libertas potest relinqui directò, ité per fideicōmissū. & quādoq; melius est si per fideicōmissum detur, vt seruis alienis: dum tamen idoneis verbis relinquatur. Fran. Ac.
x *Potest.* sed directo tantū suis: vt. C. de manumis. testa. l. seruo.
y *Vulgaribus.* id est aptis, qualia sunt instit. de sing. re. per fideicom. re. §. fina. Accursius.

CVm.] CASVS. Dixit testator hæredi: cum tibi videbitur manumittere Stichum seruum meum, manumittas. per hæc verba

BIU Cujas

verba fideicommissaria videtur relicta libertas. Francis.

*alias hæc lex incipiebat, Acciolam Claudiã &c. ad quod respicit glos. † Vide Alcia. lib. disput. 1. ca. 14.

a *Acciolam.* aliàs l. & aliàs §. & dic Claudium esse nomen instituti. & facit. j. eo. l. fideicommissaria.

b *Visum fuerit.* scilicet opportunum.

Testamento.] CASVS. Reliqui libertatẽ seruo meo in testamẽto hoc modo: Pamphilus sit liber si bene se gesserit in rationibus meis. tandem adhuc aliquo tempore vixit: postea decessit: nec vlla querimonia est facta de Pamphilo quòd male se gesserit. dicitur quòd erit liber.

c *Querelæ.* sic .ff. ad Syll. l. j. §. fina. & facit C. de manu. testa. l. iiij.

*Flo. ville

Hæredẽ.] CASVS. Vxor instituit virum suum hæredem, & per fideicõ. reliquit libertates quibusdã seruis. castaldio viri cum vir abesset, & ex iusta causa: petiit à præside sibi dari libertatem: & data fuit. nũc vir reuersus petit ab isto liberto facto rationem eius quod gessit in seruitute. Dicitur quòd non auditur.

*Flo. iffi. *adierint

[VXORI.] Maritus legauit vxori suæ dotem, & plures alias res: & rogauit eam per fideicom. quòd ipsa manumitteret apud cõsiliũ seruũ suũ nomine Aquilinũ. mulier non vult manumittere. Dicitur q̃ cõpellitur manumittere: & si aliqua legata erũt relicta Aquilino poterit petere. Francis.

d *Marito.* ab vxore. Accursius.

e *Dedit.* scilicet in testamento.

f *In quibus.* ſ. seruis manumissis in testamẽto per fideicõmissum. Ac.

g *Actori.* id est castaldioni.

h *Mariti.* ſ. dedit libertatem per fideicõ.

i *Iste.* scilicet seruus castaldio.

k *Deberi.* quod facere debet: vt. j. eo. l. si legatario. §. fi.

l *Nõ posse.* vt. C. an seruus ex suo facto. l. pen.

m *Legauit.* ſ. maritus.

n *Negauit.* ſ. mulier.

o *Quòd.* id est quia.

p *Sibi.* scilicet vxori.

q *Vellet.* scilicet vxor.

r *Compellendã.* sic. C. ad. l. Falcid. l. si ea. & .C. eo. l. deberi. & .ff. de leg. ij. l. cum pater. §. qui dotale. Accursius.

f *Eúmque.* scilicet Aquilinum.

t *Legata sunt.* siqua sunt. Accursius.

Apud Iulianum.] CASVS. Titius hæres institutus erat rogatus manumittere seruum hæreditariũ. erat etiã grauatus restituere hæreditatem Seio. hic Titius restituit hæreditatẽ Seio, retento isto seruo quem debebat manumittere. nũc nõ vult manumittere, & sic latitat: vel forte est absens ex iusta causa. dicitur

Vnã a †*tibi visum fuerit* b *manumittere,* vtiliter datur fideicommissa libertas.

XVIII. SCAEVOLA libro vicesimotertio Digestorum.

TEstamento ita cauit: *Pamphilus, si bene se gesserit [in] rationibus meis, liber esto.* Quæsitum est, cũ manente eodẽ testamento, post aliquot annos decesserit, nec vlli * querelæ c locus de Pãphilo circa rationes patroni sit: an ex testamẽto libertatẽ sit consecutus? Respõdit, nihil ꝓponi cur non sit consecutus.

XIX. IDEM libro vicesimoquarto Digestorum.

HAerede instituto 'marito, d per fideicõmissum libertatem seruis dedit: e in quibus f & Sticho actori g mariti. h quæsitũ est, cum absente domino, iste* i præsidem prouinciæ adierit, * vt libertas sibi prẽstare tur, quasi ex iusta causa hæres abesset, & præses prouinciæ ꝓnũciauerit libertatem deberi: k an agi cũ Sticho possit, vt rationem act⁹ à se administrati reddere cõpellatur? Respondit, nõ posse. l [Vxori dotem & alias res plures legauit: m & eius fidei cõmisit, vt Aquilinũ seruum proprium mulieris apud consilium manumitteret. id negauit n se facere debere, quòd o ipsius proprius esset. quæro, an libertas ei debeatur? Respõdit, vxorem, si ex testamento nõ solum dotẽ, sed etiã cætera legata prẽstari sibi p vellet q, cõpellendã r ex causa fideicommissi Aquilinum manumittere: eumque f cũ liber erit, petiturum ea quæ sibi legata sunt. t

XX. POMPONIVS libro septimo Epistolarum.

APud Iulianum ita scriptum est: si hęres rogatus seruũ u manumittere, ex Trebelliano senatusconsulto hæreditatem restituerit: cogi debebit x manumittere: & si latitabit, vel si iusta ex causa aberit, prętor causa cognita secundum senatusconsulta ad eas causas pertinẽtia pronũciare debebit. y Si verò seruum susceperit is cui hęreditas restituta fuerit, ipsum cõuenit z * manumittere: & eadem in persona eius obseruari conueniet, quæ circa emptores a custodiri solent. An hæc b vera putes? Nam ego c discẽdi cupiditate, † quam solã viuendi rationem optimã, in octauum & septuagesimum annum ætatis duxi: memor sum eius sentẽtiæ, qui dixisse fertur: Κἂμ† τὸν ἕτερον πόδα ἐν τῇ σωρῷ ἔχω, προσμαθεῖν τι βουλοίμην. [i. Et si alterum pedem in tumulo habere, non pigeret aliquid addiscere.] [Et] bellissimè d Aristo & Octauenus putabãt hunc seruũ de quo quęreret, fideicõmissæ hęreditatis nõ esse: e quia testator rogando hæredem vt eum manumitteret, nõ videretur de eo restituẽdo sensisse. Si tamen per errorem ab hærede datus fuerit: ea dicẽda sunt, quæ Iulianus scribit. f

XXI. PAPINIANVS libro nonodecimo Quæstionum.

ROgo, *ne Stichus alterius seruitutẽ experiatur.* Intelligi datam fideicõmissam libertatem placuit principi. g Quid enim tam cõtrariũ est seruituti, quàm libertas? h Nec tamẽ quasi post mortem hæredis data videbitur. qd̃ eò pertinet, vt si viuus eũ alienauerit, confestim libertas petatur: nec prosit ad impediendam libertatis petitionem, si redemerit eum, cuius semel i conditio extitit. Idem probãdum est & si non voluntaria k alienatio ab hærede facta est: nec refragabitur, quòd non per ipsum l alienatio facta est. fuit enim quasi statuliber, & quacumque ratione m cõditio impleta est.

*Fl. cõpetit

† Nat. quòd bonũ est ſeper discere. concor. tex. & ibi glos. in cano. nullus episcop⁹ xxxviii. distin. tex. & cano. si habes. 24. q. 3. † Vide Eras. ad hũc locũ Chil. 2. cent. 1. ꝓu. 52. Iuxtaq; hanc sentẽtiã est quod M. Cicero de Senectute inducit Solonem in versibus gloriãtem quòd se quotidie aliquid addiscentẽ senem fieri dicebat.

& hæc sunt vera, siue voluntaria sit alienatio, siue non. Fran.

g *Placuit principi.* per prædicta verba.

h *Libertas.* q.d. nihil: vt institu. de iu. perso. §. j.

i *Semel.* non sufficit semel. sic. ff. de aqua plu. arcen. l. in diem.

k *Si non voluntaria.* sed necessaria. & sic est contra. ff. eo. l. cum fideicõ. Sol. plene dic vt ibi. & facit. ff. eo. l. quidã. & qd̃ ibi dixi.

l *Per ipsum.* id est voluntate eius.

m *Ratione.* dic vt. j. de verbo. obliga. l. cum seruus. & .ff. de condic. inde. l. si.

Si legatario.

BIU Cujas

Si legatario.[CASVS.] Testator legauit Titio decem, itē fundum, & grauauit eum vt manumitteret seruum suū Stichum: legatarius cœpit petere.x. detracta est inde Falcidia, & sic legatarius nō vult hoc legatū pecunię habere, nec manumittere seruum. dicitur quòd cōpellitur legatū pecuniæ accipere detracta Falcidia, & manumittere seruū.[ADVOBVS.] Duo erant hæredes, & grauati sunt manumittere duos de seruis eorum quos vellent: cum tres tantum seruos haberent. vnus hæredum latitat, nec vult eligere qui duo sint manumittēdi. Dicitur quòd stabitur electioni alterius hæredis tantum qui prēsens est. sed si vnus de seruis decedit antequā eligātur: tunc tantum duo qui supersunt, veniunt manumittendi.[CVMIS.] Hęres rogatus manumittere seruū, abest iusta de causa, siue non iusta, & sic latitat: vel si erant plures hæredes, & grauati manumittere seruum: quidā eorū absentes sūt iusta de causa, quidam non iusta de causa: & quidam sunt præsentes: vel si hæres grauatus decedat, nec aliquis ei succedat: vel si hæres rogatus abstineat se ab hæredi. dicitur quòd iudex debet pronunciare hūc liberum velut ex testamēto illius qui reliquerat per fideicom. libertatē. Itē debebit iudex pronūciare qui fuerint absentes iusta de causa, vt illi sint patroni: & qui non iusta, & illi non erunt patroni. Fran.

*Flo. libertos

*Flo. frustrandi

a *Si legatario fūdi.* cui fundus &.x. ideo relicta erant, vt seruū suū manumittat. Accur.

b *Decem.* præter fundum.

c *Legis Falcidiæ.* contra. ſ. eo. l. decem. in fi. & l. seq. Sol. vt in. l. illa, decem.

d *Fūdi.* vt &. ſ. de lega. ij. l. v. & facit. C. eo. ti. l. ſi te. & l. deberi.

e *Petiit.* testator.

f *Potuisset.* quasi totum arbitrium in eum à testatore collatum sit. Accursius.

g *Quòd si ex seruis vnus decesserit.* vnde amodo non est in eorum arbitrio, vt subiicit: & arg. ſ. de contrahen. empt. l. ſi in emptione. §. ſi emptio.

h *Iusta ex causa.* quod est eo ipso quòd non est ex iniusta: vt. j. eo. l. ſi eum. §. ex iusta.

i *Quidam.* cum sint plures. Accursius.

k *Fraudandi.* aliàs frustrandi. Accursius.

l *Aut ei.* scilicet hæredi rogato. Accursius.

m *Pronūtiare.* in omnibus suprascriptis.

n *Competere.* in omnibus prædictis casibus ac si libertas directa testamento data esset: vt &. C. eo. l. ancillam. &. l. ſi seruus. in fi.

o *Absit.* vt prēsentibus & iusta causa absentibus ius patronatus seruetur: detrectantibus modis omnibus denegetur: vt. ſ. eo. l. j. &. j. eo. l. ſi eum. §. eorum. & no. de causa in sententia exprimenda. a sic. ſ. de suſpe. tut. l. hæ. &. C. de iudi. l. properandum. §. pen.

a *Limitabis hoc dictū gl. & l. hæ. in glo.*

Fideicommissaria.[CASVS.] Hæres rogatus de manumittendo seruum, non potest differre manumissionē ob hoc quòd dicat seruum expilasse res hæreditarias, vel male gessisse rationes domini.[FIDEICOMMISSARIAM.] Titius hæres institutus & rogatus manumittere seruum hæreditarium, grauatus etiā fuit restituere hæreditatem Seio. decessit Titius antequam restitueret. Dicitur quòd hæres Titij debet hāc hæreditatē Seio restituere, & etiā libertatem præstare seruo debet, si ab eo petat seruū.[SERVVM.] Pater habens plures filios, vnum ex his habebat militē. ei donauit Stichū, & quædā alia bona. postea credēs iste pater dominiū serui & aliarum rerū quas donauerat filio, adhuc remansisse penes se, ab intestato decedens rogauit filios omnes vt istum Stichum seruum manumitterent. Dicitur quòd filius miles si succedat patri, cōpellitur manumittere, nec aliquid fratres ob hoc dabunt militi: alias autem res donatas militi à patre non cōpellitur miles conferre siue cōmunicare cū fratrib⁹. [ETIAM.] Grauati filium meum, vt cū habebit. xx. an. manumittat seruum Stichum. filius antequam haberet hanc ætatem, decesit. Dicitur quòd hæres Ilij præstabit tunc temporis libertatē, quo si filius viueret, hanc ętatem cōpleret: licet ſ. eus sit in fideicommiſ. [SERVVM.] Testator rogauit filiū suum hæredē, vt post. v. ann. manumittat seruū Stichū, si ille seruus præſtiterit omni die vſque ad finem quinquennij certā mercedem. postea seruus fugit ab isto filio hærede, & per biennium nihil prēstitit. Dicitur quòd deficit conditio: nec iste debebit ob hoc amodo manumitti, nisi filius hæres accipiat per biēnium ministerium eius serui loco mercedis: nam tūc videtur paritum cōditioni, & sic libertatem dari: vel nisi steterit per hæredem quo minus accipiat istam mercedem. Francis.

*Flo. libertos

*Flo. frustrandi

XXII. IDEM libro vicesimo secundo Quæstionum.

SI legatario fundi [a] decem [b] pretij nomine relicta sunt in hoc, vt seruum suum manumittat: quamuis fundi legatum adgnouerit, si tamen pecuniæ [legatum] propter interuentū Falcidiæ nō adgnouerit, cogendus est & pecuniam accipere habita legis Falcidiæ [c] ratione, & seruo fideicōmissariam libertatem præstare, cùm semel fundi [d] legatum adgnouerit. ¶ A duobus hæredib⁹, qui tres seruos habebat, petiit, [e] vt duos ex his, quos voluissent, manumitterent. altero hæredum latitante, alter declarat quos velit manumittere. Potest dici fieri liberos: vt perinde libertas cōpetat, ac si præsens solus manumittere potuisset. [f] Quòd si ex seruis vnus decesserit: [g] siue iusta ex causa absit hæres, siue fari non possit, à quo petitū est: decernente prætore, duos, qui supersunt, fieri liberos* cōuenit. ¶ Cùm is qui fideicōmissam libertatem præstare debet, iusta ex causa [h] abest, aut latitat: aut quidam [i] præsentes sūt, alij ex iusta causa absunt: nonnulli fraudandi [k] gratia fideicōmissi, copiam sui non faciunt: aut ei [l] qui libertatē debuit, hæres non extitit: aut suus hæres hæreditate se abstinuit: prætor pronuntiare [m] debet, ex testamento Lucij Titij fideicōmissam libertatem cōpetere. [n]

XXIII. IDEM libro nono Responsorum.

FIdeicōmissaria libertas prętextu expilatæ [p] * hæreditatis, aut rationis gestę, [q] nō differtur. ¶ Fideicommissariam libertatem ab hærede nō præstitam cogēdus est hæredis hæres, qui restituit ex Trebelliano senatusconsulto hæreditatem, præstare, [r] si eius personam [s] eligat, qui manumittendus est.

Onus manumittendi seruum, transit ad hæredem fideicommissarii qui rogatus fuit manumittere.

¶ Seruū peculij castrēsis, quem pater fideicommissi verbis à legitimis filiis hæredibus [t] liberari voluit, filium militem, vel qui militauit, si patris hæres extitit, manumittere cogendum [u] respōdi, quoniam proprium [x] manumisisse defunctus post donationem in filium [y] collatam existimauit. portionem enim à fratre [z] domino fratrem eundemque [a] cohæredem citra dānum [b] voluntatis [c] redimere nō cogendum: nec ob eundem idque senatusconsulto demonstratum est, quo senatusconsulto cōprehensum est, ne dubiū & obscurum esset cuius libertus fieret, prætorem pronūtiare debere, qui ex iusta causa, & qui detractandæ libertatis gratia absit. [o]

Hæres rogatus de manumittendo seruo, non potest differre manumissionem ob hoc quòd dicat seruum expilasse res hæreditarias, vel male gessisse res domini. Fran.

a *Si legatario fūdi.* cui fundus &. x. ideo relicta erant, vt seruū suū manumittat. Accur.

b *Decem.* præter fundum.

c *Legis Falcidiæ.* contra. ſ. eo. l. decem. in fi. & l. seq. Sol. vt in. l. illa, decem.

d *Fūdi.* vt &. ſ. de lega. ij. l. v. & facit. C. eo. ti. l. ſi te. & l. deberi.

e *Petiit.* testator.

f *Potuisset.* quasi totum arbitrium in eum à testatore collatum sit. Accursius.

g *Quòd si ex seruis vnus decesserit.* vnde amodo non est in eorum arbitrio, vt subiicit: & arg. ſ. de contrahen. empt. l. ſi in emptione. §. ſi emptio.

h *Iusta ex causa.* quod est eo ipso quòd non est ex iniusta: vt. j. eo. l. ſi eum. §. ex iusta.

i *Quidam.* cum sint plures. Accursius.

k *Fraudandi.* aliàs frustrandi. Accursius.

l *Aut ei.* scilicet hæredi rogato. Accursius.

m *Pronūtiare.* in omnibus suprascriptis.

n *Competere.* in omnibus prædictis casibus ac si libertas directa testamento data esset: vt &. C. eo. l. ancillam. &. l. ſi seruus. in fi.

o *Absit.* vt prēsentibus & iusta causa absentibus ius patronatus seruetur: detrectantibus modis omnibus denegetur: vt. ſ. eo. l. j. &. j. eo. l. ſi eum. §. eorum. & no. de causa in sententia exprimenda. a sic. ſ. de suſpe. tut. l. hæ. &. C. de iudi. l. properandum. §. pen.

p *Expilatæ.* aliàs expilatæ: aliàs compilatæ. & concordat infra ſi quis testa. liber esse iuſſus. l. j. §. ſi seruus. & arg. C. de cri. expi. hære. l. obtentu. Sed contra. C. de lega. non est. Solu. hic ab alio, ibi à seruo fuit expilata. Vel verius hic speciale in libertate: vt. d. §. ſi seruus.

q *Gestæ.* aliàs, iustæ: & tunc sequenti: aliàs, gestæ: & tunc præcedenti literæ iungitur. Et no. quòd post libertatem rationem debet reddere: vt. j. eo. l. ſi pure.

r *Præstare.* scilicet libertatem. Accursius.

ſ *Personam.* quod potest: vt. ſ. eo. l. apud Iulianum.

t *Hæredibus.* ab intestato. Accursius.

u *Cogendum.* eum solum, nec per hoc videtur adire: vt. ſ. de acquiren. hære. l. Iulianus. §. fi. Accursius.

x *Proprium.* id est credidit apud se pater remansisse dominium etiam post donationem in filium factam, licet erraret. & sic volebat alios filios grauare in redimendo.

y *In filium.* militem.

z *A fratre.* domino milite.

a *Eundémque.* militem: cōseruata in totū voluntate testatoris.

b *Damnum.* scilicet de voluntate.

c *Voluntatis.* id est salua voluntate.

a *Errorem.* quo putauit pater suum, & alias res donatas filio in suo dominio remansisse. M. & facit. C. famil. ercis. l. si filius. Acc.
b *Legitimos.* non tantum inter testamentarios.
c *Non placuit.* vt &. s. de manu. testa. l. si ita. Sed cõtra. C. quãdo dies leg. ce. l. ex his Sol. vt ibi. & fa. s. quã. dies leg. ce. l. si Titio.
d *Eo tempore.* scilicet totius quinquennij.
e *Voluit.* s. testator.
f *Proximo.* post mortem testatoris.
g *Vagatus.* seruus.
h *Elegissent.* contẽpta mercede: & accipe excepto quòd &c. q. d. videtur paritum conditioni, siue accipiat hęres ministerium pro mercede, siue per hæredem stet vt neutrum fiat.
i *Eam rem.* id est vagationem biennij.

errorem [a] cætera quæ pater in militiam profecturo filio donauit, fratri qui mansit in potestate, conferenda: cum peculium castrense filius etiam inter legitimos [b] hæredes præcipuum retineat. ¶ Etiam fideicommissaria libertas à filio post certam ætatem eius data, si ad eam puer nõ peruenit, ab hęrede filij præstituta die reddatur: quã sentẽtiam iure singulari receptam, ad cętera fideicõmissa relicta porrigi nõ placuit. [c] ¶ Seruum à filio post quinq; annos, si eo tẽpore [d] mercedem diurnam filio præstitisset, manumitti voluit. [e] biennio proximo [f] vagatus [g] nõ præstiterat. cõditione defectus videbatur: si tamen hæres filius, aut tutores eius ministeriũ serui per biennium elegissent, [h] * eam rem, [i] excepto, * quòd per hæredem stetisset, impedimento residuæ conditioni non esse constitit.

Generaliter.] CASVS. Illi possunt fideicõmissarias libertates relinquere, qui aliquod fideicom. pecuniarium possunt relinquere: vt sunt illi qui possunt testari: & cuiusque seruo potest fideicom. libertas relinqui, siue principis seruo, siue ciuit. siue seruo hostium, & tũc debebitur cum seruus hostium ad nos peruenerit. Item libero homini potest relinqui libertas per fideicom. & tunc tenebit, si tempore mortis testatoris inueniatur seruus, vel tempore existẽtis conditionis sub qua relicta erat libertas. Item seruo alicuius qui sit in ventre, potest relinqui libertas per fideicommiss. Item seruo damnato in metallum potest fideicommissaria libertas relinqui, & tunc debebitur, cum à pœna erit liberatus indulgentia principis. tunc enim seruus fisci efficietur, & nũquam reuertetur sub priore domino. Item nato & concepto ex damnata in metallum, potest fideicommissaria relinqui libertas, cum etiam talis seruus possit vendi à fisco. [*SI PETITVM.*] Testator dixit in testamẽto, nolo quòd Stichus seruus meus seruiat. Dicitur quòd per hæc verba videtur hæres rogatus de manumittẽdo. sed si testator dicat, nolo quòd hæres meus Stichum seruum meum vendat: videtur relinquere libertatem per fideicommiss. si contingat eum vendi: nisi appareat quòd alia de causa hæc verba dixerat, vt animo cruciãdi seruũ: & sic ih eius odium possit habere: vel quia dixit hæc verba animo consulendi hæredi ne eum vendat, cum bonus sit seruus. & hoc debebit probare hæres. nam præsumitur quòd animo relinquendi libertatẽ hæc verba dixerat testator. [*SI QVIS TVTOREM.*] In testamento meo Stichum reliqui tutorem filiis meis, credens eum liberum, cum esset seruus. non propter hoc putet sibi libertatem deberi. [*SI QVIS.*] Ego Franciscus obligaui seruum Stichum Bozolo. tandem Bozolus illi seruo reliquit libertatem directò in testamento. de rigore iuris non valet, sed tamen de æquitate valet: vt videatur hæres Bozoli rogatus per fideicommiss. manumittere, & sic eũ emet à me, & manumittet: & hoc præualet, cum non est ignotum multa induci cõtra rigorem iuris fauore libertatis. [*EX TESTAMENTO.*] Testamento rupto per natiuitatem posthumæ, omnes libertates tam directæ quàm fideicommissariæ in eo relictæ cassantur: nisi testator dixerit eas dandas etiam à legitimis. & iste est casus. hodie autẽ secus seruatur: vt. C. de lib. præte. authen. ex causa. [*SI QVIS ALIENVM.*] Ego Franciscus legaui Titio. x. eundem rogaui vt manumittat seruum suum Stichum: vel forte nõ suum, sed alienum. Tandẽ Titius accepit hæc. x. nunc videt Titius quòd valet seruus Stichus vltra. x. non vult manumittere Stichum. quæritur an cogatur? & distinguitur. nam aut hic Stichus erat seruus Titij: & tunc cogitur eum manumittere: licet minus sit legatũ quàm valeat Stichus. si autem sit seruus alienus, non cogitur Titius eum emere pro maiori quãtitate quàm habuerit nomine legati: & sic nec manumittere. Sed pone quòd Titium hæredẽ mihi institui, & eum rogaui de seruo Sticho manumittendo. Dicitur quòd si aliquid licet modicum supersit penes eum de hæreditate, deducto ære alieno: cogitur eum manumittere. si autem nihil supersit, non cogitur. Postea dicit: legaui Titio. x. eundem rogaui de Sticho seruo alieno manumittendo, qui vltra. x. valet. tandem hoc legatum creuit, puta mora hæredis, & sic Titius habuit forte vsuras legati, & sic vltra decem. dicitur quòd hoc totum est de legato: & si hoc totum simul legatum collectum sufficiat ad emẽdum Stichum, cogitur eum emere & manumittere. Idem est & si serui Stichi pretiũ decrescat, ita quòd bene potest emi pro tanto quantum est legatum. nam Titius cogitur eũ emere & manumittere Sed pone quòd fundum legaui Titio: eũdem rogaui de seruo Sticho manumittẽdo, & bene tũc valebat legatum tantum, quantũ seruus Stichus. tandem decreuit legatum, fundus puta chasmate, ita quòd valet minus q̃ Stichus. an nunc cogetur manumittere Stichum? & dicitur quòd non, si legatum quod habet vult reddere. sed si hoc quod remansit, valet tantum quantum Stichus: tũc bene cogitur manumittere. Sed pone quòd erat rogatus plures seruos manumittere, & fundus legatus minutus, vt dixi prius, adhuc valet tantum quantum aliqui ex seruis, non quantum omnes: & accepit legatum: hoc casu cogitur manumittere quosdam ex his qui sufficiant ad pretium legati, & primo illos qui primo sunt nominati. Si hoc nõ apparet: tunc forte vel meritis decernetur, qui primo manumittantur. Vltimo dicit: ea quæ dixi quando Titius erat rogatus de seruis suis manumittendis, habent locum & si de alienis seruis manumittendis erat rogatus: cum legatum sibi relictum non sufficiat ad omnes emendos. nam emet quos poterit ex tanto quantum est legatum, & manumittet. [*SI CVI LEGATVM.*] Titius legauit mihi centum, & rogauit me vt manumitterem seruum meum Stichum, & ei facto libero ista centum darem. dicitur quòd tali seruo non compellor dare libertatem: & adducit simile quod leue est. [*SI ROGATVS QVIS SIT*] Legatus est mihi fundus, & rogatus sum vt istum fundum post mortem meam restituam Titio, & cẽtum dem Sempronio. dicitur quòd ita demum teneor ad ista centum, si interim tantum lucri habeam ex hoc fundo. sic ergo pendet hic fideicommissum, prout supra dicitur de libertate. [*QVOTIENS.*] Seruo relicta est libertas per fideicommissum. amodo si hæres eum vendat, vel vsucapiatur hic seruus ab aliquo: non extinguitur hoc fideicommissum, quin hic seruus possit petere manumitti. poterit autem petere manumitti ab eo à quo maluerit, scilicet ab hærede, vel ab emptore. & similiter si erat relicta libertas sub conditione, & interim hæres eum vendat. nam existente conditione, poterit petere manumitti: vel vult ab emptore, vel ab hærede. & si ante conditionem emptor eum manumiserit: & tunc existente conditione petat se esse libertum hæredis, non manumittentis, cum durior sit patronus: auditur. idem si ex alia causa hoc idem petat. & hoc si fuerit talis voluntas testatoris. si autem testator non curauit à quo manumittatur, sed hoc tantum quòd manumittatur: tunc hoc non poterit allegare siue petere hic seruus libertus factus. Franciscus Accursius.

Generaliter.] CASVS. Illi possunt fideicõmissarias libertates relinquere, qui aliquod fideicom. pecuniarium possunt relinquere: vt sunt illi qui possunt testari: & cuiusque seruo potest fideicom. libertas relinqui, siue principis seruo, siue ciuit. siue seruo hostium, & tũc debebitur cum seruus hostium ad nos peruenerit. Item libero homini potest relinqui libertas per fideicom. & tunc tenebit, si tempore mortis testatoris inueniatur seruus, vel tempore existẽtis conditionis sub qua relicta erat libertas. Item seruo alicuius qui sit in ventre, potest relinqui libertas per fideicommiss. Item seruo damnato in metallum potest fideicommissaria libertas relinqui, & tunc debebitur, cum à pœna erit liberatus indulgentia principis. tunc enim seruus fisci efficietur, & nũquam reuertetur sub priore domino. Item nato & concepto ex damnata in metallum, potest fideicommissaria relinqui libertas, cum etiam talis seruus possit vendi à fisco. [*SI PETITVM.*] Testator dixit in testamẽto, nolo quòd Stichus seruus meus seruiat. Dicitur quòd per hæc verba videtur hæres rogatus de manumittẽdo. sed si testator dicat, nolo quòd hæres meus Stichum seruum meum vendat: videtur relinquere libertatem per fideicommiss. si contingat eum vendi: nisi appareat quòd alia de causa hæc verba dixerat, vt animo cruciãdi seruũ: & sic ih eius odium possit habere: vel quia dixit hæc verba animo consulendi hæredi ne eum vendat, cum bonus sit seruus. & hoc debebit probare hæres. nam præsumitur quòd animo relinquendi libertatẽ hæc verba dixerat testator. [*SI QVIS TVTOREM.*] In testamento meo Stichum reliqui tutorem filiis meis, credens eum liberum, cum esset seruus. non propter hoc putet sibi libertatem deberi. [*SI QVIS.*] Ego Franciscus obligaui seruum Stichum Bozolo. tandem Bozolus illi seruo reliquit libertatem directò in testamento. de rigore iuris non valet, sed tamen de æquitate valet: vt videatur hæres Bozoli rogatus per fideicommiss. manumittere, & sic eũ emet à me, & manumittet: & hoc præualet, cum non est ignotum multa induci cõtra rigorem iuris fauore libertatis. [*EX TESTAMENTO.*] Testamento rupto per natiuitatem posthumæ, omnes libertates tam directæ quàm fideicommissariæ in eo relictæ cassantur: nisi testator dixerit eas dandas etiam à legitimis. & iste est casus. hodie autẽ secus seruatur: vt. C. de lib. præte. authen. ex causa. [*SI QVIS ALIENVM.*] Ego Franciscus legaui Titio. x. eundem rogaui vt manumittat seruum suum Stichum: vel forte nõ suum, sed alienum. Tandẽ Titius accepit hæc. x. nunc videt Titius quòd valet seruus Stichus vltra. x. non vult manumittere Stichum. quæritur an cogatur? & distinguitur. nam aut hic Stichus erat seruus Titij: & tunc cogitur eum manumittere: licet minus sit legatũ quàm valeat Stichus. si autem sit seruus alienus, non cogitur Titius eum emere pro maiori quãtitate quàm habuerit nomine legati: & sic nec manumittere. Sed pone quòd Titium hæredẽ mihi institui, & eum rogaui de seruo Sticho manumittendo. Dicitur quòd si aliquid licet modicum supersit penes eum de hæreditate, deducto ære alieno: cogitur eum manumittere. si autem nihil supersit, non cogitur. Postea dicit: legaui Titio. x. eundem rogaui de Sticho seruo alieno manumittendo, qui vltra. x. valet. tandem hoc legatum creuit, puta mora hæredis, & sic Titius habuit forte vsuras legati, & sic vltra decem. dicitur quòd hoc totum est de legato: & si hoc totum simul legatum collectum sufficiat ad emẽdum Stichum, cogitur eum emere & manumittere. Idem est & si serui Stichi pretiũ decrescat, ita quòd bene potest emi pro tanto quantum est legatum. nam Titius cogitur eũ emere & manumittere Sed pone quòd fundum legaui Titio: eũdem rogaui de seruo Sticho manumittẽdo, & bene tũc valebat legatum tantum, quantũ seruus Stichus. tandem decreuit legatum, fundus puta chasmate, ita quòd valet minus q̃ Stichus. an nunc cogetur manumittere Stichum? & dicitur quòd non, si legatum quod habet vult reddere. sed si hoc quod remansit, valet tantum quantum Stichus: tũc bene cogitur manumittere. Sed pone quòd erat rogatus plures seruos manumittere, & fundus legatus minutus, vt dixi prius, adhuc valet tantum quantum aliqui ex seruis, non quantum omnes: & accepit legatum: hoc casu cogitur manumittere quosdam ex his qui sufficiant ad pretium legati, & primo illos qui primo sunt nominati. Si hoc nõ apparet: tunc forte vel meritis decernetur, qui primo manumittantur. Vltimo dicit: ea quæ dixi quando Titius erat rogatus de seruis suis manumittendis, habent locum & si de alienis seruis manumittendis erat rogatus: cum legatum sibi relictum non sufficiat ad omnes emendos. nam emet quos poterit ex tanto quantum est legatum, & manumittet. [*SI CVI LEGATVM.*] Titius legauit mihi centum, & rogauit me vt manumitterem seruum meum Stichum, & ei facto libero ista centum darem. dicitur quòd tali seruo non compellor dare libertatem: & adducit simile quod leue est. [*SI ROGATVS QVIS SIT*] Legatus est mihi fundus, & rogatus sum vt istum fundum post mortem meam restituam Titio, & cẽtum dem Sempronio. dicitur quòd ita demum teneor ad ista centum, si interim tantum lucri habeam ex hoc fundo. sic ergo pendet hic fideicommissum, prout supra dicitur de libertate. [*QVOTIENS.*] Seruo relicta est libertas per fideicommissum. amodo si hæres eum vendat, vel vsucapiatur hic seruus ab aliquo: non extinguitur hoc fideicommissum, quin hic seruus possit petere manumitti. poterit autem petere manumitti ab eo à quo maluerit, scilicet ab hærede, vel ab emptore. & similiter si erat relicta libertas sub conditione, & interim hæres eum vendat. nam existente conditione, poterit petere manumitti: vel vult ab emptore, vel ab hærede. & si ante conditionem emptor eum manumiserit: & tunc existente conditione petat se esse libertum hæredis, non manumittentis, cum durior sit patronus: auditur. idem si ex alia causa hoc idem petat. & hoc si fuerit talis voluntas testatoris. si autem testator non curauit à quo manumittatur, sed hoc tantum quòd manumittatur: tunc hoc non poterit allegare siue petere hic seruus libertus factus. Franciscus Accursius.

k *Fideicommissum.* scilicet sibi deberi ab hærede rogato manumittere.
l *Possunt.* & illi sunt qui testandi habent ius: vt. s. de leg. j. l. ij.
m *Valet.* vt &. s. eo. l. libertatis. Accursius.
n *Indignum.* accipe, seruum hostium fieri &c. q. d. quòd seruus hostium consequatur libertatem. Accursius.
o *Relinquatur.* fideicommissaria libertas.
p *Quid prohibet.* nihil. sic &. s. de leg. j. l. ab omnibus. §. etiam. sed in stipu.

BIU Cujas

in stipu. non venit: vt j. de verbo. oblig. l. liber homo in stipu.

a *Mortis tempore.* eius qui libertatē reliquit.

b *Existentis.* sub qua hæreditas est relicta. Azo. vel verius libertas. Et est argu. contra j. de verbo oblig. l. inter stipulātem. §. sacrā. ibi, & casum &c. Item contra institut. de leg. §. an seruo. sed in multis fallit Catonis regula: vt &. ſ. de reg. Cato. l. j.

c *Seruo eius.* facit. C. eo. l. cum inter.

d *Nō poterit.* interim: vt &. C. qui non pos. ad liber. perue. l. j.

e *Non restitui.* vt &. j. de pœ. aut facta. §. fin. amisit ergo dominiū: vt ibi dicitur.

f *Non adiicitur.* in rescriptione.

g *Fisci.* vt &. C. de senten. pas. l. frustra. in fin.

h *Potest.* scilicet sibi deberi ab hærede rogato manumittere.

i *Ex damnata.* scilicet seruo fisci. secus si ante fuisset conceptus: vt. C. de pœ. l. si ante. Accursius.

k *Seruum.* scilicet sibi deberi ab hærede rogato manumittere.

l *Ei præstetur.* quid enim &c. vt. ſ. e. l. rogo.

m *Alienes.* quæ prohibitio valet: vt. C. de reb. alie. non alie. l. fi.

n *Dicendum.* scilicet quòd alienando eum postea efficiatur liber.

o *Consilium dabat.* ad hoc. C. qui non pos. ad liber. l. ij.

p *Videtur.* cum dubitabatur quid testator senserit. & facit ad. §. ſ. eo. l. cum fidei. &. l. quidam. &. l. rogo. Ité ad fi. hic facit. ſ. de pba. l. iij. &. l. quinquaginta. &. l. quidam. & C. de dona. inter vi. & vxo. l. etiam. &. ſ. de iudo. l. nuptura. Ac.

q *Patrocinari.* vt supra de testamē. tute. l. si quis tutorem. Sed cō tra in eo. titu. l. si hæreditas. §. fin. &. C. eo. l. & si non adscripta. Solu. hic credebat suū: nō daturus si alienum nosset: ibi alienū sciebat. & facit institu. qui testa. da. tuto. pos. §. j.

r *Si quis.* puta creditor: vt infra eo. l. si debitor. & tunc dic vt not. C. de manu. testamē. l. seruo. Alij, id est

libertatem, si modò mortis tē- A
pore [a] vel conditionis existentis [b] inueniatur seruus. ¶ Seruo eius [c] qui nondum in rebus humanis est, libertas rectè per fideicōmissum relinquitur. ¶ Si seruus in metallum fuerit damnatus, libertatē sperare non poterit [d]. Quid ergo si fideicommissaria libertas ei *relicta sit, & pœna metalli indulgētia principis sit liberatus? Et est rescriptū ab imperatore nostro, hunc in dominium prioris domini non restitui: [e] cuius tamen sit, non adiicitur. [f] Certè cùm fisci [g] efficiatur, sperare potest [h] B
fideicommissariam libertatem. ¶ Ex damnata [i] in metallū concepto & nato fideicommissaria libertas dari poterit. Quid mirum, cùm etiam venundari eū posse quasi seruū, [k] diuus Pius rescripserit? ¶ Si petitum à testatore fuerit, ne postea Stichus seruiret, placuit fideicommissariam libertatem datam videri. Nam qui hoc petit, ne postea seruiat: videtur petere vt libertas ei præstetur. [l] Sed & si ita scripsit, *Ne eum alienes,* [m] *ne eum vendas*: idem erit dicendum, [n]
si modò hoc animo fuerit ad- C
scriptum, quòd voluerit eū testator ad libertatem perduci. Cæterum si alia mente id scripsit, vt puta quia consilium dabat [o] hæredi retinere talem seruum, vel quia coërcere voluit seruum, & cruciare, ne meliorē dominum experiatur: vel aliqua mente, non tribuendæ libertatis animo: dicendum est cessare libertatis præstationem. & ita Celsus libro vicesimotertio Digestorū scribit. Non tantùm enim verba fideicommissi, sed & mens testatoris tribuere solet libertatem fideicommissariam. Sed cùm ex præsumptione libertas præstita esse videtur, [p] hæredis est contrariam voluntatem testatoris probare.

Datus tutor, quem testator putauit esse liberum, non propter hoc efficitur liber.

¶ Si quis tutorem ideo scripserit, quia liberum putauit: certissimum est neque libertatem peti posse, neque tutelam libertatis præstationi patrocinari. [q] & ita & Marcellus libro quintodecimo Digestorum, & imperator noster cum patre rescripsit. ¶ Si quis [r] seruo pignerato directam libertatem de- A
derit: licet videtur iure subtili inutiliter reliquisse, attamen quasi & fideicōmissaria libertate relicta seruus petere potest vt ex fideicommisso liber fiat. Fauor enim libertatis suadet, vt interpretemur & ad libertatis præstationem accedere * testamenti verba, quasi ex fideicommisso fuerit seruus liber esse iussus. Nec enim ignotum est quòd multa contra iuris rigorem [f] pro libertate sint cōstituta. ¶ Ex testamēto, quod adgnatione posthumæ ruptum esse constitit, [t] neque directas B
libertates competere, neque fideicommissarias deberi, si quas non à legitimis quoque hæredibus paterfamilias reliquerit, satis constat. [u]

Legatarius agnoscens legatum sibi relictum vt seruum proprium manumittat: licet minus sit in legato quàm seruus valeat, cogitur tamen eum manumittere. secus est si fuit rogatus seruum alienum manumittere: quia non cogitur si pluris est seruus emendus, quàm legatum valeat.

¶ Si quis alienum vel suum seruum rogat [v] sit manumittere, [x] & minus sit in eo quod accepit iudicio testatoris, plus sit in pretio serui: an cogatur vel a- C
lienum redimere, vel suū manumittere, videndum est. Et Marcellus scripsit, cùm ceperit legatum, cogendum omnimodo suum manumittere. Et sanè hoc iure vtimur, [y] vt multum interfit, suum quisque rogatus sit manumittere, an alienum. Si suum: cogetur manumittere, etiam si modicum [z] accepit. Quòd si alienum, non aliàs erit cogendus, quàm si tāti possit redimere, quantum ex iudicio testatoris cōsecutus sit.

Hæres institut⁹ & rogatus seruū suū manumittere, tenetur manumittere: licet apud eum de illa libertate remaneat, deducto ære alieno. sec⁹ si nihil apud eū remāsit. h. d. & cōtinua tex. per te: quia planus & prolixus. D

¶ Proinde cōsequēter Marcellus ait, eū quoque qui hęres institutus est: si quidē aliquid [a] ad eū deducto ære alieno puenit, cogendū esse suū [b] manumittere. si verò nihil peruenit, non esse cogendū. Planè si fortè minus relictū est [c] alicui, verū creuit legatum ex aliqua causa: [d] æquissimū erit, tanti eū cōgi redimere, quantum ad eum peruenit: nec causari debere q minus illi relictū sit, cum creuerit eius legatū per testamēti occasionē. Nā & si ex mora [e] fructus

debitor. quod est falsum: vt supra de manumiss. l. seruus. &. j. qui & à qui. l. iiij. §. j. &. l. pignori. &. l. sequen. §. pignori. &. C. de ser. pigno. da. ma. ab eo. &. l. fina. sed defendūt quasi in vltima volūtate, sed non inter viuos: vt dictis. ll. sed non possunt: vt. ſ. de leg. j. l. seruum filij. §. fundi. &. C. de necess. ser. hære. instit. l. j. nisi diceres soluta pecunia: vt. j. qui & à qui. l. pignori. in fi.

f *Rigorem.* vt & institu. de dona. §. fi. & argu. supra ad leg. Aquil. l. ita vulneratus. in fine.

t *Constitit.* vt. C. de posthu. hæredib. institu. l. j.

u *Satis constat.* vt & C. eo. l. j. & de fideicōmiss. l. eam. &. l. ex testamento. si tamen præstentur, ratæ sunt. vt. j. eo. l. in testamēto. quidoque etiam interpretamur legitimos rogatos, licet non sint: vt. j. eo. l. si pater. §. fina. sed hodie hic. §. corrigitur: [a] vt. C. de lib. præ. & exhære. authen. ex causa.

x *Manumittere.* ſ. seruum suum.

y *Vtimur.* vt in prædictis. ll. continetur. Item fallit hoc in minore: vt. ſ. de manu. vin. l. si rogatus. in princi. & de mino. l. si minor xxv. an. l. feruum.

z *Modicum.* vt &. C. ad. l. Falci. l. si ea. &. ff. eo. l. si debitor. in prin. & §. j. & supra eo. l. de cem. Sed contra institu. de sin. re. per fideicommiss. reli. §. hoc solum. vbi non in plus tenetur quàm ad eum peruenerit. Sol. hic speciale fauore libertatis. Item no. acceperit. aliàs secus: vt. ſ. eo. l. eum cui.

a *Aliquid.* etiam modicum.

b *Suum.* scilicet seruum.

c *Relictum est.* quoniā scit pretium serui.

d *Ex aliqua causa.* fructibus forte vel re accrescēdi. & sic est contra. C. de inof. testa. l. scimus. §. j. &. ſ. de do. inter vi. & vxo. de fructibus. nam fructus non augent rem donatam, vt cum ea reuocentur.

e *Nam & si ex mora.* ab hærede facta.

Legatum.

BIU Cujas

vsuræve fideicommisso accessissent: dicendum est libertatē præstandam. Proinde & si serui pretium decreuit, dicendū est redimere cogendum. Quòd si legatum [a] sit imminutum, [b] videndum est an cogatur [c] seruū manumittere, qui sperauit legatum[se] vberius [d] consecuturū. Et putem, si legatum refundere sit paratus, non esse cogendum, idcirco, quia alia cōtemplatione adgnouit legatum, quod ex inopinato deminutum est. Parato igitur ei à legato recedere, concedēdum erit: nisi fortè residuum, [quod apud eum remanet] legatum ad pretiū sufficit. ℣ Quid ergo si plures seruos [e] rogatus sit manumittere, & ad quorumdam pretiū sufficiat id quod relictum [f] est, ad omnium [verò] non sufficiat? an cogēdus sit quosdā manumittere? Et putem debere eum cogi vel [g] eos quorum pretiū patiatur, manumittere. Quis ergo statuet qui [h] poti⁹ manumittantur? * vtrúmne ipse legatari⁹ eligat quos manumittat, an hæres? * Et fortassis quis rectè dixerit ordinem scripturæ [i] sequendum. Quòd si ordo nō pareat: [k] aut sortiri [l] eos oportebit, ne aliquam ambitionis vel gratiæ suspicionē † prętor subeat: [m] aut meritis cuiusq; allegatis, [n] arbitrari [o] eos [p] oportet. ℣ Simili modo dicendū est & si redimere iussus sit, libertatémq; præstare, nec pecunia quæ legata est, sufficiat ad redemptionē omnium quibus libertas data est. nā & hic idē [q] erit, quod supra probauimus.

Nemo cogitur seruum proprium manumittere rogatus, repudiato legato quod propter id ei fuit relictū. h.d. cæteraqui de re te.

℣ Si cui legatum sit relictū, ísq; rogatus sit seruum propriū manumittere, * eíque [r] quod legatum est præstare: an fideicommissaria libertas præstanda sit? Quosdam mouet, [s] quia si fuerit coactus ad libertatem præstādam, ex necessitate ad fideicommissi quoque præstationē erit cogendus. [t] Et sunt qui putant non esse cogendum. [u] Nam & si [x] mihi legatum fuisset relictum, & id rogatus essem Titio restituere confestim, [y] & præterea fideicommissam libertatē seruo meo præstare: sine dubio diceremus non esse me cogendum ad libertatis præstationē: quia nihil pretij nomine videor accepisse. [z] Planè si fortè post tempus fuerit rogatus restituere sibi legatum relictū: dici potest propter medij tēporis fructum * cogendum eum manumittere. ℣ Si rogatus quis[sit] alij fundum, [b] cùm morietur, alij centum præstare: si tantum ex fructib⁹ fundi perceperit, quātum est in fideicommisso, cogēdum eum præstare. Sic fit, vt sit in pendenti [c] fideicōmissum pecuniarium, & fideicommissæ libertatis [d] præstatio. ℣ Quotiens autem fideicōmissa libertas relinquitur efficaciter: in ea causa est, vt neque alienatione, neque vsucapione extingui possit. Ad quemcumque enim peruenerit is seruus cui fideicommissa libertas relicta est, cogi eum manumittere. & ita est sæpissimè constitutum. Cogetur igitur is ad quem seruus peruenerit, fideicommissam libertatem præstare, si hoc maluit is qui rogatus [e] est. † Latius enim acceptum est, vt etsi sub conditione fuit ei libertas relicta, & pendente conditione alienatus [f] sit: attamen cum sua causa alienetur. Quòd si nolit ab eo manumitti, sed potius ab eo velit ad libertatem perduci, qui erat rogatus eum manumittere: audiri eum oportere [g] diuus Hadrianus & Diuus Pius rescripserūt. Quinimmo & si iam manumissus est, [h] velit tamen potius eius libertus fieri, qui erat rogatus eum manumittere: audiendum eum diuus Pius rescripsit. Sed & si ex persona manumissoris, vel ex quacumque causa manumissus ostendere potest ius suum lædi manumissione, vel etiam læsum: succurri ei ex his constitutionibus [i] oportet: ne contra voluntatē defuncti dūrior eius conditio [k] constituatur. Planè si ea sit defuncti voluntas, vt vel à quocūq; * manumitti voluerit: dicēdū est cōstitutiones suprascriptas cessare. [l]

Seruus cui relicta est libertas, quem hæres defuncti vendidit, cum peruenerit ad libertatem, erit libertus emptoris, non hæredis: ne emptor damno afficiatur duplici. Si autem hæres decessit relicto hærede, vel delictum fecit propter quod bona eius fuerunt publicata: tunc est in electione serui cuius velit esse libertus, secundum constitutionem diui Pii. h.d. vsque ad §. apparet.

XXV. PAVLVS libro tertio Fideicommissorum.

a *Legatum.* quamuis ab initio plus fuerit in serui pretio quàm in fideicommisso.

b *Imminutum.* s. in tātum vt non possit emi seruus. Accursius.

c *Cogatur.* qui legatum agnouit. & caue tibi: quia de prio seruo legatarij dicit commodum vsque illuc, simili modo &c.

d *Vberius.* aliàs veri⁹, sed Pis. vberius.

e *Seruos.* suos prios.

f *Relictum.* quod ex post facto apparet imminutum: vt. s.

g *Vel.* pro saltem.

h *Qui.* s. de seruis.

i *Scripturæ.* No. sic est in authen. de hære. & Falci. §. inordinatum. &. s. de vulga. substi. l. fi. §. prius. & de lega. ij. l. cum pater. §. penulti. & de hære. instit. l. qui soluendo. & de vsuf. l. quotiens. Sed arg. cōtra. j. de solu. l. nec enim. & instit. de leg. §. ante hæredis. Ac.

k *Non pareat.* quia forte compendiosè dixit, omnes illos seruos manumitti volo. Azo.

l *Sortiri.* id est per sortis iudiciū eligere, scilicet proprios seruos. sic & supra de iudi. l. si eum. & institu. de leg. §. optionis. &. C. communia de lega. l. fina. in princi.

m *Subeat.* in eligendo.

n *Allegatis.* ideo quia melius meruerant vt manumittantur.

o *Arbitrari.* i. eligere. Accursius.

p *Eos.* s. seruos.

q *Idem.* vt ordo scripturę seruetur: vel sors vel merita allegentur. & sic patet quòd. s. in suis dixit, hic & in. §. simili. in alienis.

r *Eíque.* scilicet facto libero.

s *Mouet.* ad dubitandū hoc. s. quod sequitur, quia &c.

t *Cogendus.* sic. s. ad Trebel. l. cogi. §. sed si seruo. Accursius.

u *Non esse cogendum.* ad legatum: sed ad libertatem sici vt. s. ad Trebel. l. ita tamen. §. fina. & ad leg. Falci. l. sed & si non. &. C. ad leg. Falci. l. si ea. secundum Ot. Sed certe de libertate fuit quæstū: & simile subsequés est de libertate. & sic de ea hic respondere videtur. & pro hoc. j. pti. §. in fi.

x *Nam & si.* à simili.

y *Confestim.* & sic nulla erit vtilitas medii temporis.

z *Accepisse.* idem ergo ius in superiori casu videtur: quia pretiū non videbitur accepisse, & sic nō posset grauari: vt. s. de leg. j. l. plane. ij. §. fi. &. l. se. & ad Trebell. si patroni. §. secundum quæ.

a *Fructum.* qui sufficiat ad pretium: vt. j. §. proxi. & arg. s. de inoffi. testa. l. Papinian⁹. §. si cōditioni. Sed arg. contra supra ad Trebel. l. si patroni. §. sed & si sine fructibus. & de lega. ij. cum pater. §. Titio. & facit ad. §. s. e. decem. & l. si legatario. in prin. & etiam. s. de dona. l. Aristo.

b *Fundum.* sibi relictum.

c *In pendenti.* vt si per tanta tempora vixerit quòd tantum ex fructibus capiat, valeat fideicommissum pecuniarium.

d *Libertatis.* s. in superiori. §. Accursius.

e *Rogatus.* scilicet seruus qui libertatem cōsequi debet. potest enim eligere alienantem.

f *Alienatus.* sic. s. e. l. is qui. &. C. de manumis. te. statuliberis. & arg. s. quemad. serui. amit. is cui. §. hæres. &. s. de hære. instit. sed & si. §. seruus. sed videtur q̄ non tenuerit alienatio etiam medio tempore: vt. C. cōmunia de leg. l. fi. §. finautem sub cōditione. quæ est contra. Sol. vt ibi.

g *Oportere.* vt &. s. de actio. emp. l. Titius.

h *Manumissus est.* ante conditionem. sed hoc casu aget ex empto emptor, quòd liberum eū habere non licet: vt. s. de euictio. l. sed hoc nomine. & s. de act. emp. l. Titius. &. l. idéque. §. supereſt.

i *Constitutionibus.* quas appellauit. s. proxi. rescripta.

k *Conditio.* quod fieri videtur si durioré habet patronum.

l *Cessare.* quia non videtur eius conditio fieri durior contra volūtatem defuncti.

† *Vide in hunc locum Alci. lib. disp̄u. i. ca. 14.*

* *Flo. quæ. cumque*

* *Flo. manumittitur?*

* *Flo. hæres est?*

* *Sic. M. ic. lib. i. e. ff. ad. Q. Vatré. Centania, in quæ est adhibenda & grauatus, quæ resistat cui solu gra Titio, verum ná suspi tionis.*

* *Fl. manumittere Et id quod leg.*

Si hæres.] CASVS.

SI hæres rogat⁹ seruū manumittere, vēdidit eū. postea decessit hic hæres, nec habet successorem.

BIU Cujas

sorem.seruus autē venditus vult esse libertus hæredis qui vendidit eum.Dicitur quòd non auditur: immo erit libert⁹ emptoris.& reddit rationem.Francis.

a *Pretium.*nō enim est persona quę de pretio teneatur.& facit.ff. de act.emp.l.cū & forte.& no.ex hac & superiori.l.in fi.duos casus vbi nō eligit cuius sit libertus.

Cvm vero.] CASVS.Hæres rogatus manumittere seruum, decessit relicto hærede:vel delictū fecit propter quod eius bona sūt publicata. Dicitur quòd est in electione serui cuius velit esse libertus. & sic habet locum constitutio diui Pij,quę hoc dicit. & ad istum casum adducit alium similem. [APPARET.]Dic vt in summario hui⁹.§. [CVM QVIDAM.] Ego Fraciscus obligaui Bozolo ancillā:tandem in testaméto meo grauaui hæredem meū vt ancillam luat,& manumittat eā.hæres non luebat: & sic ancilla stās penes creditorem peperit plures filios:& creditor eos vendidit. Dicitur q̄ hæres meus cogitur tantū pretium dare emptori puerorū quantū ei constiterūt: & recuperare eos, & manumittere. idē si in testaméto pure reliquit libertatē ancillæ meæ: tandem bene per.v.annos testamentum fuit clausum:& interim ancilla peperit plures partus.nam isti partus tradentur matri eorum vt manumittantur. sic ergo mora libertati facta siue sponte siue fortuito casu non debet obesse partui.secus autē si hoc testator voluisse videtur: vt si reliquit libertatē dandā ancillæ à substituto impuberi, & interim viuēte impubere ancilla peperit. nam partus erit seruus.idē si sub cōdit. vel post tēpus reliquit libertatem ancillæ: & ipsa interim peperit.nā partus erit seruus. & hoc voluisse testatorē apparet. [SI PRO NON SCRIPTO.] Si legem tibi Stichum: rogēq; te vt eū manumittas: si legatū efficiatur pro nō scripto, & sic non valeat: huic tamē seruo debebit hæres meus præstare libertatē.[SVBVENTVM.]Dic vt in summario.Franciscus.

*Flo. non est.sed non, verū transfigitur.

*Fl. Potest enim eo testamēto dari libertatem, vtique directā. sic fit,vt quotiens &c.

† *Ar. istius literæ colligitur, quòd filius regis patre viuēte potest dici rex. concor.text. cū glo.expressa in cano.*

b *Cum vero.*continua ad præcedentia.

SI hæres qui vēdidit seruum, sine successore decesserit, emptor autē extet, & velit seruus defuncti libertus esse, non emptoris:non esse eum audiendum Valens scripsit:ne emptor & pretium[a] & libertū perdat.

XXVI. VLPIANVS libro quinto Fideicommissorum.

CVm verò[b] is qui rogatus est*alienum seruū manumittere, mortalitatis necessitate,[c] vel bonorum publicatione ad alterum seruum perduxit: magis opinor cōstitutionibus[d] esse locum: ne deterior conditio fideicōmissæ libertatis fiat. Nam & cum quidam rogatus esset,cum moreretur,seruū manumittere, isque decessisset libertate seruo non data: perinde eum habendum cōstitutum est,atque si ad libertatem ab eo perductus[e] esset.Potest[f] enim* ex testamento dare libertatem: vtique cum dictū sit,[g] vt quotiens quis libertatem accepit fideicommissariā,si ab alio quàm qui erat rogatus manumittatur, auxilium constitutionum habeat, perindeque habeatur atque si ab eo manumissus fuisset: quoniam fideicommissis libertatibus fauor exhibetur:nec intercidere solet destinata fideicommissa libertas.Qui enim ea donatus est,in possessionem libertatis interim esse videtur.[h]

Hæres rogatus de manumittendo ancillam, dicitur esse in mora sine aliqua interpellatione: & extunc pueri qui nascuntur ex ancilla, dabuntur ipsi ancillæ factæ liberæ vt ipsa eos manumittat. Si autem interpellatus fuit hæres vt manumitteret istā ancillam,& non fecit:est in vera mora:& extūc ex ancilla nascūtur ingenui,sine ancillæ sint maiores.xx.an.sine non.Fran.

Apparet[i] igitur subuētum fideicommissis libertatibus,vt in re[k] mora facta esse his videatur. Et ex die quidē quo libertas peti potuit, matri tradentur manumittendi causa: ex die verò quo petita est, [l] ingenui nascentur. Plerumque enim per ignauiam vel per timiditatem eorū quibus relinquitur libertas fideicōmissa, vel[per]ignorantiam iuris sui,vel per auctoritatem & dignitatem eorum à quibus relicta est:vel serius petitur, vel in totum non petitur fideicommissa libertas: quæ res obesse libertati non debet. Q̄d igitur defendimus, ita determinandum est,vt ingenui quidem ex* eo die nascantur, ex quo mora libertati facta est: manumitti autem partū dici debeat, ex quo peti libertas potuit, quamuis non sit petita. Certè minoribus[m] vigintiquinq; annis & in hoc tribuendum est auxilium,vt videatur in re mora [facta] esse. nam qua ratione decretum, & à Diuo Seuero constitutum[n] est, in re moram esse circa pecuniaria fideicommissa, quæ minoribus relicta sunt:multo magis[o] debet etiam in libertatibus hoc idem admitti. Cùm quidam Cæcilius ancillam quam pignori obligauerat, dimisso[p] creditore per fideicommissum manumitti voluisset:& hęredibus creditorem non liberantibus,[q] infantes qui postea erant editi, venissent à creditore: imperator noster cū patre rescripsit, secundum ea quæ Diuo Pio placuerint, ne pueri ingenuitate destinata fraudarentur, pretio[r] emptori[f] restituto[t] perinde eos ingenuos fore, ac si mater eorū suo tempore manumissa fuisset. Idem Imperator noster cū patre rescripsit, si post quinquennium mortis testatoris tabulæ testamēti apertę essent, vel codicilli: & partus medio tēpore[u] editus sit:ne fortuita mora seruitutem partui irrogaret, matri partum tradendum[esse,]vt ab ea ad libertatem perducatur. Apparet igitur ex hoc rescripto, itē [ex] eo quod à Diuo Pio rescriptū diximus,[x] noluisse eos[y] moram libertatis* fortuitam nocere editis* ex ea cui fideicommissa libertas [relicta] data est. Non tamen si à substituto impuberis fideicommissa libertas data sit ancillæ, quæ viuo impubere partum ediderit: vel si post tempus vel sub conditione libertatem acceperit,[z] & ante diem vel conditionem partum ediderit: ad libertatē partus perducetur: quia horum alia conditio est.[a] nō enim moram fortuitam,[b] sed ex volun-

a *Necessitate.*trāsmissa hæreditate.

d *Constitutionibus.*diui Pij: de quibus dixit supra eod.l.generaliter.in fin.

e *Ab eo perductus.*qui rogatus erat.M.

f *Potest.* id est debet.

g *Dictum sit.*ff.e.l.generaliter.§.fi.

h *Videtur.*propter spē. sic.ff. si ex noxa. causa aga.l.fi.

i *Apparet.* hoc superius videtur dicere, ad quod refertur hoc,igitur.

k *In re.*id est sine interpellatione: vt.ff. de in re vsu.l.mora.

l *Petita est.* quod dic & vt not.ff. de leg.ij.l.si quis seruo. Item not. quòd hodie videntur liberi etsi non sit petita libertas: cum quilibet fideicommissarius habeat vtilem in rem actionem: vt.C.communia de lega.l.j. vel dic vt ibi not. item & dic hic distinctionem quam not.C.eo.l.cum libertatem. in qua sunt concor.huius.§.

m *Minoribus.*Idem in maioribus. sed de his exēplificat, quia minus de his poterat dubitari. Sed ar. contra.ff. de minor.l.si tamē. sed die vt ibi not.

n *Cōstitutum est.* vt.C. in qui. cau. in integ. restit. nō est necessa.l. in minorum.

o *Multo magis.* quia plus fauetur libertati, quàm ætati. Azo.Item ad.§.istum facit.C.eo.l.ancillam.

p *Dimisso creditore.* id est præcepit hęredi luere à creditore, & manumittere.

q *Nō liberātibus.*ff.e à creditore.sic.ff.de neg. gest.l.si pupilli.§.j.

r *Pretio.*quod ipse creditori dederat.

f *Pretio emptori.*quod pretium emptor dederat.sic supra de rei vin. l.emptor prædium. & C. si ven.pign.aga.l.j. &.iij.

t *Restituto.* ab hæredibus.

u *Medio tempore.* post testamentum factum, ante aperturā tabularum.M.

x *Diximus.*in alio superiori proxi.

y *Eos.*scilicet imperatores.

z *Acceperit.* scilicet aliqua ancilla in testamento.

a *Conditio est.*quàm superior.

b *Fortuitam.* vt superiores.M.

Pasi sunt.

BIU Cujas

tate testantis passi sunt. [a]

Seruus alicui legatus vt manumittatur: si sit habitus pro non scripto, debet ei hæres dare libertatem.

¶ Si pro non scripto [b] habitus sit seruus alicui legatus, cui seruo per fideicõmissum libertas adscripta est, quæstionis est, nũ fideicõmissa libertas debeat intercidere: & an si seruus petat fideicommissam libertatẽ ab eo penes quem [c] remansisset pro non scripto habitum legatum,* quod erat relictum [d] ei qui eum rogatus fuerat manumittere: vel si ipse seruus (vt suprà dictum est) fuit legatus: an libertas nõ debeat intercidere? Et putem debere dici fideicommissam libertatem saluam esse, [e] licet ad eum nihil peruenerit, [f] qui eum rogatus erat manumittere. Cogetur igitur libertatem præstare is ad quem peruenit legatũ: quia libertas fideicõmissa nullum impedimentũ pati debet. [g]

Factum est quoddam senatusconsultum quod appellatur Rubrianum: in quo pronuntiatur libertatibus. & tenor eius talis est: Si hi qui erant rogati manumittere seruos: citati a iudice vt veniant & manumittat, nolint venire, & iudex pronuntiet libertatem his deberi: amodo erunt liberi: & vocantur Orcini. postea ratiocinatur super hoc senatuscon. per totam l. & se. & prin. tertiæ vsque ad. §. si quis.

¶ Subuentum libertatibus est senatusconsulto, quod factum est temporibus diui Traiani* Rubrio [h] Gallo, & Cælio Hispone cõsulibus, in hæc verba: *Si hi à quibus libertatem præstari oportet, [i] euocati à prætore adesse noluissent, si causa cognita prætor pronuntiasset libertatem his deberi: eodem iure statum seruari, ac si directò [k] manumissi essent.* Hoc senatusconsultum ad eos pertinet, quibus ex causa fideicommissi libertas debetur. Proinde si libertas non debetur, obreptum [l] tamen prætori est de libertate, pronuntiatumque: [m] ex hoc senatusconsulto libertas non competit. [n] & ita imperator noster cum patre suo rescripsit. ¶ Euocari autem à prætore oportet eos qui fideicommissam libertatem debent. cæterũ nisi fuerint euocati, [o] cessat Rubrianum senatusconsultum. proinde denuntiationibus & edictis literisque euocãdi sunt. ¶ Hoc senatusconsultum [p] ad omnes pertinet latitantes, [q] quos fideicommissam libertatem præstare oportet.

A Proinde siue hæres rogatus sit, siue quis alius: senatusconsulto locus est. omnes enim omnino qui debent fideicommissam libertatem præstare, in ea causa sunt, vt ad senatusconsultum pertineant. Quare si hæres quidem latitet, legatarius autem vel fideicommissarius qui rogatus sit libertatem præstare, præsens sit: senatusconsultum efficiet* vt nihilo minus impediatur [r] libertas. proponamus enim legatarium [vel fideicommissarium] nondum dominium serui nactum esse: [f]

B XXVII. PAVLVS libro tertio Fideicommissorum.

ITaque hoc casu princeps adeundus est: vt & in hoc casu [t] libertati prospiciatur.

XXVIII. VLPIANVS libro quinto Fideicommissorum.

SI eum seruum cui erat fideicommissa libertas relicta, distraxerit is qui erat rogatus: [u] & emptor quidem latitet: is autem qui rogatus erat, præsens sit: an Rubriano senatusconsulto locus sit? Et ait Marcellus Rubrianum locum habere: quia abest[is] quem manumittere oportet. [x] ¶ Hæc autem verba, [y] *adesse noluissent*, non vtique exigunt vt latitet is qui libertatem præstare debebit. nam & si non latitet, contemnat [z] autem venire: senatusconsultum locum habebit. Idem obseruatur etiam si plures hæredes constituti fideicommissam libertatem præstare rogati, non iusta ex causa abesse pronuntiati fuerint.* ¶ Eorum qui ex iusta causa abessent, & eorum qui præsentes fideicommissæ libertati moram non facient: perinde libertus erit, atque si soli [a] [qui] rogati [b] [essent,] ad iustam libertatem perduxissent.

Nunc ponit aliud senatusconsultum per quod subuenitur libertatibus: vt si aliquis est rogatus manumittere seruum suum proprium, & iste est absens: iudex debet cognoscere de hoc fideicommisso: & si videbit seruum in ea causa esse vt si præsens esset rogatus, iuberet eum manumittere: pronuntiabit etiam eo absente liberum esse. postea quod sequitur per totam hanc l. & seq. & per totam tertiam, leue est. Francis.

¶ Si quis [c] seruum [suum] non hæreditarium manumittere rogatus latitet: factum est senatusconsultum Aemilio Iunco & Iulio Seuero consulibus, in hæc verba: *Placere,* [d] *si quis ex his qui fideicommissam libertatem ex quacumque causa deberent seruo, qui mortis tempore eius qui rogauit, non fuerit, isque adesse negabitur, prætor cognoscat: & si in ea causa esse videbitur, vt si præsens esset, manumittere cogi deberet: id ita esse pronuntiet. cumque ita pronuntiasset: idem iuris erit, quod esset, si ita vt ex fideicommisso manumitti debuisset, manumissus esset.*

¶ Ex iusta [e] causa abesse eos demum dicendum est, qui non habent [f] iniustam causam absentiæ:

a *Passi sunt.* scilicet isti serui: vt &. C. eo. l. ij. &. iij.

b *Si pro non scripto.* quid hoc sit, habes. C. de cadu. tol. §. & cum triplici.

c *Penes quem.* hæredem forte. Azo.

d *Relictum ei.* in qualibet alia re: vt ita interserat alium casum.

e *Saluam esse.* & propter hoc dicitur quod habes. C. de cadu. tol. §. in primo. &. §. pro non scripto.

f *Peruenerit.* siue hæres sit, siue alius.

g *Pati debet.* legato habito pro non scripto.

h *Rubrio.* propter hoc appellatur Rubrianũ. & not. quòd continuatur hæc materia vsque ad. §. si quis seruum. in l. si eum.

i *Oportet.* seruis hæreditariis.

k *Directò.* vt fiãt Orcini: vt &. ẽ. de leg. j. l. j. §. pe. & not. quatuor esse senatusconsul. vel v. vt not. C. eo. l. si seruus. & fa. l. ancillam. & de iudi. qui se.

l *Obreptum.* & per obreptionem ab eo impetratum vt male iudicaret.

m *Pronuntiatum.* scilicet esse liberum.

n *Non competit.* sic. C. de præ. mi. & si præses. & de reb. eo. l. magis. §. pe. &. C. si contra ius vel vtili. pu. l. ij. &. j. de nata. re. l. j. &. C. de his qui à non do. l. fi.

o *Euocati.* sic. j. quæsen. sine app. rescin. l. j. §. item cum. &. j. de nata. resti. l. ij. in fi. &. l. patrono.

p *Hoc senatusconsultũ.* Rubrianum.

q *Latitantes.* sed si iusta causa absint, succedit Dasumianum: vt. j. eo. neque infantes.

r *Impediatur.* quia legatarius nõ posset manumittere, nisi ab hærede sibi traderetur.

s *Nactũ esse.* sed quomodo potest hoc esse, cum recta via transeat in legatarium mortuo testatore: vt. j. de fur. à Titio. &. ẽ. de pecu. peculium autem. §. sed & creditor. & quemad. ser. amitt. si partem. §. j. quę sunt cõtra? Respõ. hic non erat adita hæreditas: vt. ẽ. de leg. j. l. seruum filij. §. j. vel nõ extiterat conditio legati serui.

t *Itaque. In hoc casu* verbis se. con. locũ non habentibus: quia non stat per eos qui libertatem præstare debent. & est sic. C. de veteri iur. enu. l. ij. §. sed quia diuinæ. & ẽ. de legi. & cõ. l. & ideo. &. C. de episc. audien. l. iij. &. C. de legi. & consti. cum de nouo.

u *Seruum. Rogatus.* scilicet eum manumittere.

x *Oportet.* scilicet emptorem: vt infra. l. proxi. &. ẽ. eod. generaliter. §. finali. Accursius.

y *Hæc autem verba.* posita. ẽ. e. l. cum vero. §. subuentum.

z *Contemnat.* vt &. ẽ. eo. l. si legatario. §. fina.

a *Soli.* scilicet isti præsentes, vel etiam ex iusta causa absentes.

b *Rogati.* vt &. ẽ. eo. l. j. &. l. si legatario. §. fi. non autem latitantiũ: vt. ẽ. eo. l. cum vero. §. subuentum. Ac.

c *Si quis.* superius senatuscon. scilicet Rubrianũ loquitur de hęreditariis seruis: hic de propriis seruis rogati: & appellatur Aemilianum, & etiam Mutianum: vt hic &. j. l. non tantum. §. sed & si non hæreditarium.

d *Placere.* senatorib⁹ visum est, vt si qs &c.

e *Ex iusta.* expone quòd tacite inerat verbis senatuscon. scilicet vt si iusta causa absit, seruetur ei ius patronatus: aliàs non.

f *Qui non habent.* sic ergo qui dicit eos in-

Habito legato. Flo.

Flo. Traiani

Flo. senatusconsti. desicit, & nihilom. impedietur

Flo. pronuntiatum fuerit.

BIU Cujas

iuste abfuisse: probet. & p hoc.ſ. de proba.l. in exceptionibus. & l. quotiés. §. qui dolo. ité ſic. ſ. de peti. hęre. l. ité veniũt. §. eos autẽ.

a *Cum ſufficiat* ad ius patronatus conſeruandum. aliàs contra. ſ. de legi. tut. l. j. §. pe. & ſ. eo. l. j.

b *Vocari.* immo contra: vt. ſ. l. cum vero. §. hoc ſenatuſcõ. ibi; euocati &c. Solu. ibi eſt contra doloſum: quia libertum perdit: hic contra non doloſum qui non perdit. item cõtra. C. quomodo & quando iu. l. ea. ſed illud in pecuniariis habet locum.

c *Abeſſe.* à loco vbi petitur libertas. & facit ſupra de in ius vo. l. plerique. &. l. ſeq.

d *Si quis. Cogetur.* vt & ſupra. l. proxi. in princip.

e *Non diſtinguitur.* quantum ad hoc quòd erit liber: ſed quantum ad ius patronatus ſic: vt ſupra. l. proxi. §. fin. niſi eligat vẽditorem: vt ſupra eo. l. generaliter. §. fi.

* *Flo. ſedes*

f *Abſit.* ſ. iſte emptor.

g *Ei.* qui erit manumittendus. Accurſius.

h *Cum quaſi. Ex iuſta cauſa.* per decretum pronuntiatum eſt, cum ex iuſta cauſa abeſſet.

i *Eum abeſſe.* vt ſic ſit ſaluum ei ius patronatus: vt ſupra eo. l. j. &. l. ſi legatario. §. fina. Ac.

k *Ius.* ſcilicet patronatus. & ſic ſententia vel decretum vna parte mortua tenet. & ſic eſt contra ſupra qui ſatiſda. cog. l. ſi deceſſerit. §. quòd ſi ignorãs. & infra quæ ſen. ſi. ap. l. pen. & infra de reg. iur. l. Neratius. & ibi plene dices.

l *Hunc.* ſ. hęredem.

m *Eadẽ.* ſcilicet iuſta.

n *Impedierit.* de iure communi.

o *Ex cauſa.* ſub. dicamus, ex cauſa &c.

p *Tutore auctore.* à ſenatuſc. factus liber, nõ à pupillo ſine tutore: vt. ſ. eo. l. ex cauſa. quæ eſt cõtra. & iũge literã, auctor eſſe ex cauſa fideicom. lib. præſtare debet ſeruo perinde &c. adeo nõ debet &c. Item cum loquitur de ſeruo infantis hoc ſenatuſcon. vt ſupra. l. ſi eum. §. ſi quis. intellige ſecundũ quòd habes. ſ. de ma. vin. l. ſi rogatus. in princip.

q *Subiectus eſt.* præſtãdæ ab eo.

r *Quę.* mens.

ſ *Rogatum.* non tantum ſi iure legati vel alio modo capiat alicum ſufficiat [a] quòd nõ in fraudem libertatis abſint, quò magis videantur ex iuſta cauſa abeſſe. Cæterùm non eſt neceſſe vt reipublicę cauſa abſint. Proinde ſi alibi domicilium quis habeat, alibi petatur fideicommiſſaria libertas: dicendum eſt non eſſe neceſſe, vocari [b] eum qui fideicommiſſariam libertatem debere dicitur, quia etiam abſente eo, ſi conſtiterit libertatem deberi, pronuntiari poteſt iuſta de cauſa eum abeſſe: [c] nec libertum perdit. namque eos qui apud ædes* ſuas & domicilium ſuum ſunt, nemo dubitabit ex iuſta cauſa abeſſe.

* *Flo. ædes*

XXIX. PAVLVS libro tertio Fideicommiſſorum.

SI quis poſteaquã in ea cauſa eſſe cœperit, vt ex fideicommiſſo manumitti deberet, alienatus ſit: is quidem cuius interim ſeru[s] erit, manumittere cogetur. [d] ſed hic non diſtinguitur, [e] iuſta, an non iuſta cauſa abſit. [f] omnimodo enim libertas ei [g] ſeruatur.

XXX. VLPIANVS libro quinto Fideicommiſſorum.

CVm quaſi abſente quodã decretum fuiſſet interpoſitum, ex iuſta cauſa [h] eum abeſſe, [i] is autem mortuus iam eſſet: imperator noſter reſcripſit, in hæredis perſonã transferendum decretum: eoq; loco ius [k] eius eſſe, quaſi hunc [l] ipſum ex eadem [m] cauſa abeſſe pronuntiaſſet. ⁋ Si infans ſit inter eos qui manumittere debent: ſenatus cenſuit, cum vnius ætas impedierit, [n] vt liberi liberæque ſint hi, quib[s] libertates ex cauſa [o] fideicommiſſi præſtari oportet. Hoc idem erit dicendũ & ſi ſolus ſit hæres inſtitutus, qui fari non poteſt. Si verò pupillus tutorem habeat, iſq; nolit ad libertatem præſtandam auctor eſſe: adeò non debet impedimento eſſe neque pupillo, vt libertos non habeat, neque libertati, vt diui fratres reſcripſerint, ex cauſa fideicommiſſi libertatem præſtari debere ſeruo, perinde atque ſi ab ipſo pupillo tutore auctore [p] manumiſſus eſſet. Quicumque igitur caſus inciderit, quo is qui fari non poteſt, fideicommiſſæ libertati ſubiectus eſt, [q] accommodabimus mentem ſenatuſconſulti: quæ [r] etiam ad hæredem infantem rogatum [ſ] * trahenda eſt. ⁋ Adeundus eſt autem etiam ex hac cauſa prætor, præſertim cum reſcripto diui Pij effectum ſit, vt ſi quidam ex rogatis præſentes ſint, alij latitent, alij ex [iuſta] cauſa abſint: intercedente infantis perſona, non omnium libertus efficiatur, ſed tantum infantis, [t] & eorum qui iuſta ex cauſa abſunt, vel etiam præſentium. ⁋ Si plures hæredes ſint inſtituti, & inter eos is qui fari nõ poteſt, ſed non ipſe rogatus ſit ſeruũ manumittere: non oportere intercidere libertatẽ ob hoc, quòd cohæredibus ſuis vendere eum infans non poſſit. Et extat quidem ſenatuſconſultum Vitraſianum: [u] ſed & diuus Pius Caſſio Dextro reſcripſit, ita rẽ explicari, vt partes ſeruorum quibus per fideicommiſſum libertas data eſt, iuſto pretio æſtimentur: [x] atque ita ſeruus ab his qui rogati ſunt manumittatur. [y] Hi autem qui eos manumiſerunt, pretij nomine perinde fratribus [z] & cohæredibus ſuis obligati [a] erunt, atque ſi ob eam rem ex iudicati [b] cauſa cum his agi poſſit. ⁋ In furioſi [c] perſona diuus Pius reſcripſit fideicõmiſſam libertatẽ nõ impediri ſub conditione [d] ſcripti hæredis quem compotẽ mentis non eſſe adfirmatur. Igitur ſi conſtiterit ei rectè datam per fideicommiſſum libertatem: decretum interponetur, quod*idipſum complectatur. Ad exemplum ergo infantis, & muto*& ſurdo ſubuenietur. ⁋ Sed & ſi quis ſine hærede [e] vel alio ſucceſſore [f] deceſſerit, qui fideicõmiſſam [g] libertatẽ præſtare debebat: adito prętore libertatem præſtandam eſſe cenſuit ſenatus. Sed & ſi ſuus hæres abſtinuerit, libertati fideicõmiſſæ p ſenatuſcõſultũ ſubuentũ eſt: tãetſi nõ eſt [h] ſine hærede, qui ſuũ hæredẽ habet, licet abſtinẽtẽ ſe.

* *Flo. muto & ſurdo*

a *Cum ſufficiat* quid, ſcilicet infans ex bonis defuncti. M.

t *Infantis.* facit. ſ. e. l. ſi legatario. §. fi. &. l. ſi eum. §. eorum. &. l. j.

u *Senatuſconſultum Vitraſianum.* vt infra proxi. §.

x *Æſtimentur.* ſic. C. de communi ſer. ma. l. j. §. ne autem.

y *Manumittatur.* ſcilicet in totum.

z *Fratribus.* infantibus non rogatis.

a *Obligati.* actione in factum: vt ſubiicit. vel dic condic. ex hac. l.

b *Iudicati.* vt quod facit ſentẽtia, hoc faciat legis poteſtas.

c *In furioſi.* ſ. rogati.

d *Sub conditione.* rogati. i. ſub condi. ſcripti qui eſt furioſus. & quod ſubiicit, ei recte, id eſt ab eo. & hoc ad exemplum infantis: vt ſupra ea. l. §. ſi infans. Alij dicunt furioſi cohæredem rogari: ar. ſ. proxi. §. & tũc dic ei. ſ. ſeruo. vel ei. i. ab eo. ſ. à cohærede furioſi. Itẽ quod dicunt ſub cõditione, dicũt eũ ſub cõditione inſtitutũ de facto. Idẽ ſi pure, vel ſaltẽ tacitã dicũt ineſſe cõditionẽ ſi reſipuerit: vt C. de cura. fu. l. fi. §. pe.

* *Fl.*

e *Sine hærede.* extraneo. Accurſius.

f *Succeſſore.* bonorum poſſeſſore.

g *Qui fideicõ.* qui. ſ. defunctus per hoc debebat ex alteri[s] teſtamẽto. vnde ſubuenitur libertati, licet extraneus filius abſtineat: vt. C. q manu. nõ poſſ. l. j. & de bo auctо. iu. poſ. l. j. & optime hoc ꝓbatur. j. §. idẽ dicendum &c. & §. ſi alter. ſecus autẽ ſi defunctus reliquiſſet q non habet hæredẽ: vt C. c. l. j. Sed Azo & Hu. dicunt, qui. ſ. hæredes aſſerentes deberi fideicom. libertatẽ relictam ab eo qui ſine hærede deceſſerit. nam niſi ſic des libertati priuilegium: ſuperiori caſu. i. primæ poſitioni nó da bis, cũ cõmune ius cũ aliis creditoribus ſerui pro ſuis habeant libertatibus, vt teneantur. ſ. ſe immiſcẽtes hæredes,

* *Fl.*

& aliàs nõ: vt. ſ. de acqui. hære. l. quæſitũ. ité pro hoc. ſ. de leg. j. l. ſi

* *Flo.*

poſt mortẽ. j. reſpõ. &

* *furda*

ad. l. C. eo. l. j. & ſimiles dic quòd fuit ibi adita ab inteſtato: hic nõ: vt arg. j. §. ſi alter. in fi.

h *Tãetſi nõ eſt.* vnde nõ videtur eſſe neceſſariũ priuilegiũ. Azo. Et no. qđ hic dicit, & intellige de nomine: vt. ſ. de bo. li. l. & ſi ex modica. §. fin. &. ſ. de ma. teſta. l. ſciẽdũ. Sed ar. cõtra. ſ.

de iure

BIU Cujas

de iure pa. l. siue patronus. §. fi. &. ff. ad Tertul. l. ij. §. sed si non sit. & de hoc dixi. ff. de inoffi. test. l. Papi. §. quarta. &. C. si vt se ab hęre. abstì. l. j.

a *Idem dicendum est.* libertati debere subueniri. M. vt &. ff. de minor. l. & si sine. §. sed quod Papi. &. l. si mulier.

b *Qui.* scilicet minor, secundum Azo.

c *Libertus Orcinus.* id est non directo manumissus: vt instit. de sin. re. per fideicom. reli. §. libertas.

d *Si alter.* cũ duo essent rogati. M.

e *Non posse.* vt &. C. de lega. l. seruus.

f *Aetate.* infantis: vt ff. eo. l. j. §. j. &. ij.

g *Conditione.* furiosi, muti, surdi: vt. ff. §. in furiosi. Accursius.

h *Non præstantium.* vt quia latitant vel contemnunt: vt. ff. eo. l. si eum. §. j.

i *Non debeãtur.* vt argu. C. de codi. l. j. Ac.

k *Ratos.* quasi iure sciens irritos.

l *Præstitit.* relicta in eis, approbãdo eos. sic C. de fideic. li. l. ij. &. l. si veritas. &. C. de testa. non dubium. §. j.

m *Voluit.* sic. C. eo. si voluntate. Accursius.

n *Declaratur.* xx. annis præstandis hæredi ab vnoquoque. Io. vt C. e. l. ij. &. ff. de manu. test. l. cum ex falsis. Ac.

Hal. quæri potest, si is a quo seruum ad libertatem oportuit perduci, sine iuc. &c.

extatuũ. Flo.

Flo. extaturum

A *Lieno.* Casus est planus vsq; ad. §. si patronus. [*SI PATRONVS.*] Libertus instituit extraneum hæredem, & nihil patrono reliquit. Titio autem reliquit. c. & eũdem Titiũ rogauit vt emat Stichum seruum patroni & manumittat. tandẽ patronus per cõtra tabulas succesit liberto. nũc Titius habens legatum vult emere seruum à patrono, & manumittere. & patronus non vult vẽdere. dicitur quòd patronus non cogitur, cũ nil lucri videatur habere à liberto. idem si hic esset seruꝰ alicuius alteriꝰ extranei hominis: & ille non vult vẽdere, vel si vult, vult nimis magno pretio. si autem vult iusto pretio vendere, & Titius nimis modicum vult dare, tunc iudex coget Titum iusto pretio emere seruum, & manumittere. si autem Titius non vult emere, dominus autem serui vult vendere: tunc poterit cogi Titius vt emat & manumittat. sed si seruus vult quòd ipse dominus manumittat, & dominus in hoc consentiat: tũc dominus manumittat eum, & pretium eius petat à Titio. Idẽ si hæres rogatus est emere seruum alicuius, & manumittere, & hæres latitat nolẽs hoc facere. sed si dominus non vult eum manumittere nisi prius sibi soluatur pretiũ, auditur. Postea dicit: hęc sunt vera quòd vel dominus potest manumittere seruum, & petere pretiũ ab hærede.

De Orcino liberto vide Alci. li. prater. I. hac ipsa de re.

Vulg. fauor libertatis. Hal. fauore libertas

Idem dicẽdum [est a] & si minor vigintiquinque annis adierit hæreditatem eius qui b libertatem fideicõmissam debebat, & in integrum sit restitutus abstinendi causa. Quærendum est autem, cuius libertus iste fit. Ex constitutione enim seruo libertas* perinde competit, atque si ex testamento libertatem cõsecutus esset. Erit igitur libertus Orcinus, c non eius qui fideicommissam libertatẽ debebat. Si alter d sine successore decesserit, alter ex iusta causa absit: extat rescriptum diuorum Marci & Veri, dicẽtium perindẽ eum ad libertatem peruenturũ, ac si ab eo qui sine successore decessit, & ab eo qui ex iusta causa abesset, ad libertatem vt oportuit perductus esset. Eleganter quæri potest,* cum hæres sine successore decedit, vtrum expectari debeat donec certum sit hæredem vel bonorum possessorem non extiturum: * an verò etiã dum incertum est, fortè deliberãte hærede scripto possit ad libertatẽ peruenire? Et melius est expectari oportere quoad certũ esse cœperit successorem non extiturũ.* Imperator noster Antoninus rescripsit, eũ cui fideicommissa libertas debetur, sine libertate aliquid ex testamento hæredis accipere [non] posse. e Diuus etiam Marcus rescripsit fideicommissas libertates neque ætate, f neque conditione, g neque mora nõ præstantium h tardiúsve reddentiũ corrũpi, aut in deteriorem statum perduci. Quamquam ex irritis codicillis libertates non debeãtur: i attamen si hæres hos codicillos ratos k habuit, & ex his quædam prẽstitit, l & seruos præstãdæ fideicommissæ libertatis gratia in libertate morari

Flo. præstandum

Flo. volẽti domino

A vel potest cogi hæres vt seruũ emat & manumittat quando seruus hoc patiatur: quia vult manumitti. si autem non vult: nõ cogitur, nec potest dominus in hoc compellere seruum: nisi debebat habere vltra verum pretium serui, vt quia hoc dixerat testator. nam & tunc potest dominus etiam seruum inuitum vendere

B voluit: m ad iustam libertatem eos peruenisse, rescripto imperatoris nostri & diui patris eius declaratur. n

Potest alieno seruo relinqui libertas, dũtamen seruus ille sit capax ex alieno testamento. Franciscus.

XXXI. PAVLVS libro tertio Fideicommissorum.

ALieno seruo dari potest p fideicommissum o libertas: si tamẽ eius P sit cum quo testamenti factio est q.

Filius grauatus de manumittendo, licet post mortem patris ei supernascitur illius frater, tamen vterque cogitur manumittere. Franciscus.

C Cum intestatò moriturus, fidei filij r cõmisisset, vt seruum manumitteret, & posthumꝰ ei f natus fuisset: diui fratres rescripserũt, quia diuidi nõ potest, t ab vtroque præstandam. u *

Minor potest dare fideicom. libertatem, licet alienare non posit. h. d.

D Qui fideicõmissariam libertatem debet: etiam eo tempore quo alienare prohibitus erit, x manumittere poterit. Si patronus cõtra tabulas bonorum possessionem acceperit, y quia eum præterierit libertus: non cogetur vendere z seruum proprium, quem rogatus erat a à liberto suo b manumittere. Si is cuius seruus est, nolit eum vendere vt manumitteretur: nullæ prætoris partes sunt. c Idem est & si pluris iusto d vendere velit. Sin autem certo quidẽ pretio, quod nõ prima facie videtur esse iniquum, dominus seruum vendere paratus est: is verò qui rogatus est [eum] manumittere, [vt] immodicum, [minuendum] id esse nititur: prętoris partes erunt interponendæ, vt iusto pretio vẽdenti* domino dato, libertas ab emptore præstetur. Quòd si & dominꝰ e vẽdere paratus sit, & seruus velit manumitti: f cogẽdus est hæres redimere, & manumittere: g

a *Erat.* aliquis: & est ratio, quia nihil ex iudicio eius accepisse videtur: vt. ff. de don. l. si patronus.

b *Suo.* id est à liberto huius patroni.

c *Prætoris partes sunt.* vt rogatum cogat manumittere, cum nihil accepit ex iudicio defũcti. aliàs cõtra. sed differt: vt instì. de sing. re. per fideicom. relic. §. libertas. &. C. eo. l. deberi. &. l. si te.

d *Idem est & si pluris iusto.* quia perinde est ac si nollet vendere: vt &. ff. de leg. iij. l. non dubium. §. fin.

e *Quod si & dominus.* ff. volebat emere qui manumittere debebat: hic non volebat emere hæres, & sic non manumittere.

f *Manumitti.* ſ. ab hærede rogato eum emere & manumittere.

g *Manumittere.* & hoc seruus consentiat. nam in electione sua

BIU Cujas

est à quo velit manumitti: vt.ſ.eo.titu.l.generaliter.§.quotiens. &.j.eo.l.inuitus.in princip.

a *Manumittere.*cum hæres rogatus nolebat emere,& sic nō manumittere, & hoc casu non erit libertus hæredis, sed manumittentis.& idem est in inferiori proxi.respō.&.ſ.eo.l.cum vero.§. ſubuentum.&.l.ſi eū.§. eorum.

b *Sibi.*domino serui.

c *Hæredē.*qui erat rogatus eū manumittere.

d *Faciendū est.*vt seruus ad libertatem perducat, & actio de pretio detur.M. vtilis ex vendito forte.

e *Ed si alienare. Et interdum.* non est æquum vtroque carere.ſic.ſ.de condic.cau. da.ſi pecuniam.§.quòd ſi diſtracturus.&.ſ. de actio. empt.l. ex empto.§. fina.ibi, neq; enim bonæ fidei &c. & j.quarum re.ac.nō da. l.fina.§.ſi seruus. &.C. ad Velleia.l. pe. sic e contra habere vtrumque non est æquum:vt C. de La. lib. tol.l.j.§. illud etiam.

f *Alii.*ſcemptori.

g *Concedēdum.*ſic ergo nō fit liber inuitus. & sic est regula cōtraria quæ dicit, nemini seruorum licet recusare ciuitatem Ro.vt.C. de ma.teſt.l. fi.§. ſi vero quidam. Sol.vt ibi.

h *Fideicommiſſum.* id est ad libertatē perducere.M.

i *Adquiratur.* non enim aliquid quæsitum videtur cū seruo abſit: licet pretiū adſit. Azo.

k *Alioquin.* id est ſi quid acquiratur domino.

l *Ipſi.*ſ.domino.

m *Contingere.* vt ipſi domino datū videatur.

n *Iuſſus.*idem est & ſi æquo pretio: ſi tamen interest domini: vt.ſ. de leg.j.l. & ſi æquo. Ioannes.

o *Et ei.* domino cuius interest præter verum pretium.M.

p *Pluris.*vel etiā eq pretij,ſi domini interest:vt modo dixi.Ac.

Si filius.] CASVS. Pater instituit filiū suum hæredem:& eum grauauit quòd manumittat Stichum seruum sui patris. filius manumisit.Dicitur quòd erit iustus patronus hic filius:& habere poterit cōtra tabulas in bonis manumiſsi.Item poterit ei imponere operas, & hoc etiam posset facere ſi pater ipse manumiſisset hunc seruum.[ERIT.]Titius instituit filium suum hæredem,& rogauit eum ſub conditione,vt manumitteret seruū Stichum hæreditarium, puta ſic:ille Stichus ſi fecerit domum,vel ſi det.x.rogo te vt manumittas eum. Dicitur quòd ſi non ſtat quo minus pareatur conditioni,per seruum, licet non impleatur cōditio,habebit locum senatuſconſultum Rubrianum. Secūdo dicit:ſi hæres afferat impedimentum quòd non impleatur cōditio: non habebit eum in libertum tanquā filius vel hæres manumiſſoris.& sic per hoc minus iuris habebit. quod dic vt in glo. [SI IS CVI.]Legaui tibi seruum, & te rogaui vt eum manumittas: non vis accipere legatum seruum,& sic non manumittere. Dicitur quòd cogeris iura tua ſiue act.cedere huic seruo,vt ſic libertas non deficiat. Secundo dicit: rogatus est hæres vel legatarius manumittere seruum.debet eum manumittere, non tradere eum nisi dominus velit seruum manumittere, a vt actio ſibi b pretij in hęredem c detur. Idque faciendum est d etiam ſi hæres latitet. & ita imperator Antoninus reſcripſit.

XXXII. MAECIANVS libro quintodecimo Fideicōmiſſorū.

SEd ſi alienare quidem ſit paratus,non ante tamen id velit facere, quàm ſibi in pretium ſatisfiat: non erit manumittere compellēdus:ne & seruum manumittat, & interdum e * nihil aut minus consequatur. Si fortè is qui rogatus est manumittere, ſoluendo non ſit: inuito tamen seruo neque alij f neque domino eam rem perſequi cōcedendum g est: quia nō tale ſit hoc fideicommiſſum, h ex quo domino quid adquiratur. i alioquin k ipſi l datum videretur. quod poteſt contingere, m ſi teſtator pluris eum seruū,quàm quanti est,redimi ac manumitti voluerit. nam tunc & domino erit fideicommiſſi perſecutio: cuius intereſt,præter verū pretium,id quod plus ei iuſſus n est dare, conſequi: &*seruo vt ad libertatem perueniat. Quod eueniet & ſi rem alienam certa pecunia redimere, atque alij præstare hæres vel legatarius [rogatus]intelligeretur.*namq; tunc & domino rei, & [ei o] cui eadē præstari deberet, perſecutionē esse. vtriusque enim intereſſe, & domini, vt præter pretium accipiat, quo pluris p eam teſtator redimi iuſsit: & eius cui relicta est,vti eā habeat.

Si hæres manumittit seruum patris ſui quem fuit grauatus manumittere, erit manumiſſi iuſtus patronus: & poteſt habere contra tabulas in bonis manumiſſi, & ei operas imponere h.d.

XXXIII. PAVLVS libro tertio Fideicommiſſorum.

SI filius defuncti rogat q fuerit seruum ſui patris manumittere: dicendum est posse eū etiam contra tabulas q habere, & operas imponere.hoc enim r potuiſſet etiam ſi directam libertatem accepiſſet, s quaſi patroni filius.

Seruus cui competit fideicom.libertas ſub conditione: ſi non ſtat per eum quo minus cōditionem impleat,debet manumitti. Item ſi hæres impediat conditionem impleri: non habebit hunc seruum libertum poſtquam liber erit.h.d.

¶Erit Rubriano t senatuſconſulto locus, etiam ſi ſub conditione libertas data ſit: ſi modò per ipſum seruum non fiet u quò minus conditioni pareat. nec refert,in dando,an in faciēdo, an in aliquo casu conditio conſiſtat. Immo etiam amittit libertum x hæres, ſi conditioni impedimentum fecerit, etſi filius defuncti ſit: quamuis alio iure y habiturus ſit libertū. nonnullam z enim & hic pœnam a patitur. nam & ſi in seruitutem petierit, b aut capitis accuſauerit:perdit bonorum poſſeſsionem c contra tabulas.

Qui non vult seruum ſibi legatū vt manumittatur accipere:cogitur illi seruo actiones ſuas cedere.cætera quæ ſequuntur, breuia ſunt:ideo non ſummantur.

¶Si is cui seruus legatus est,rogatus fuerit vt eum manumitteret,& nolit eum accipere:* cōpellendus est, vt actiones ſuas oſtendit pœnam ibi cum dicit,nonnullā &c.quæ est talis.nam in libertum quem quis habet iure ſuæ manumiſsionis: non amittit cōtra tabu.licet eum capitis accuſet,vel in seruitutem petat: ſed eum quem iure alieno ſiue hæreditario, quem paternū dicimus, ſic amittit:& sic intelligūtur hæc.ſ.de iure pa.eum. & de bo.lib. l.qui cum maior.&.l. in seruitute. Cum ergo hic filius amiserit contra tabulas propter impedimentum quod præſtitit:quam iure ſuæ manumiſsionis haberet, niſi impedimentum præſtitiſſet: patet quòd ſi amodo accuſet,vel in seruitutem petat,quòd amittit:quia non habet amodo,niſi iure alieno.

Liber nemo fit inuitus.

*Hal.interim

*Fl.& serui,vt ad

*Flo.intelligerentur.

z *Nonnullam.*id est aliquam.

a *Pœnam.*ſ.filius qui præſtitit impedimentū quo minus manumitteret seruū patris ſui qui rogat a patre erat vt manumitteret.

b *Petierit.*deinceps.

c *Perdit bono.poſ.* quā nō perderet ſi vt patronus libertū haberet:non vt patroni filius:vt hic optime colligitur.Sed quidā dicunt,etiam patronum manumittentem,ſi accuſat,perdere: vt argu.ſ.de iure pa.l.eum.ſed illā in liberto paterno intellige. & facit ad hoc quod not.ſ.de in ius vo.l.ſed ſi huius.§. ſed ſi liberti. & facit optime.ſ.de bo.lib.l.ſi filius.§.j.

BIU Cujas

a *Ei.* seruo. Accursius.

b *Velit.* non aliàs: vt supra. l. proxi. §. inuito. & contrarium signa vt ibi. & facit supra de leg. ij. l. imperator. in princip. & de leg. iij. si legatarius.

c *Nuitus. Non est.* vt. §. cod. l. generaliter. §. fina. & de ac. empt. l. Titius. & sic est ar. quòd dominus nō potest in alium alienare ius vasalli vel feudi inuito vasallo. *ADDITIO.* Limitabis hanc glos. cum suo tex. per. l. j. & quod ibi not. Bal. C. de ser. fugi. & tex. in c. præterea ducatus. §. insuper etiã. & ibi per eũdem Bal. in ver. nota quòd dominus. in titu. de prohi. feu. alie. per Frederi.

d *Vt proprium.* ipsius hæredis. secus si ipsius minoris: vt. C. eod. l. minor. Accursius.

e *Seruus.* facit. §. de manu. testa. l. si quis ita. & l. Stichum.

f *Is.* scilicet Titius.

g *Aequè.* sicut primus.

h *Continuo.* absurdum enim erat moram fieri occasione legati nullum emolumentum afferentis.

Gaii.] *CASVS.* Hæres siue legatarius rogatus de manumittendo seruũ suũ, an semper compellatur? & Cassius dixit quòd non in casibus istis: vt si vsus hui⁹ seruii sit valde necessarius hæredi vel legatario: veluti si seruus sit dispensator domini, vel pædagogus: vel grauiter deliquit contra dominum. sed tamen dictũ Cassij corrigitur. Et dicitur ꝙ ex quo habuit lucrum à testatore, debet & hoc onus sentire, vt sic semper cõpellatur manumittere, ex quo accepit hereditatẽ vel legatum. Franciscus.

i *Delictum.* id est cùm seruus magnum delictum fecit: puta quia iacuit seruus iste cum vxore eius.

k *Habuisse.* manumittere, vel non, his casibus. & sic est dictum Cassij. Vel dic econtra habuisse, scilicet accipere relictum, vel non: cum si receperit, omnino cogetur manumittere. Accursius.

l *Potius.* ratio Cassij: sed cassa. Io. quia hoc inconueniẽs sequeretur, quia melius esset non parere voluntati defuncti, quàm parere. Vel dic esse verba Modestini: sic scilicet, merito sententia Cassij non est recepta. nam potius esset &c. scilicet secundum Cassium: quod esset absurdum. & semper in idem recidit.

Neque infantes.] *CASVS.* Rubriano senatusconsulto est cautum, quòd si hæres vel legatarius est grauatus manumittere seruum testatoris, & non manumittat: & vocatus coram iudice non veniat: iudex debet pronunciare istum seruũ liberuũ: & erit libertus testatoris, non hæredis vel legatarij. hoc senatusconsultum non spectat ad infantem, vel furiosum, vel ab hostibus captum, vel ad militem, vel ad magistratum vel ad pupillum qui non habet tutorem: vel si habet, habet aliquem de prædictis, vel habet illos qui studiose in odium pupilli non curant manumittere. nam si aliquis istorum est grauatus seruum testatoris manumittere cuius est hæres, vel legatarius, & non manumittat: & iudex pronunciat illum seruum esse liberum: erit bene libertus eius, licet ab eo nõ sit manumissus: perinde ac si esset absens ex iusta causa. & hoc est inductum ex Dasumiano senatusconsulto. Idem est si aliquis rogatus manumittere, est absens: per procuratorẽ tamen respondet coram iudice ob hoc citatus: quia nõ eripitur ei libertus. Vltimo dicit: hæres vel legatarius rogatus de manumittẽdo seruum hæreditarium: coram iudice competenti citatus, ex priuilegio alicuius dignitatis non vult coram eo respondere. Dicitur quòd nõ auditur priuilegiũ ad hoc allegans quicunque sit, siue priuatus, siue ciuitas.

Fl. maiores

Fl. earum quæ causa.

Flo. pupillum damno adfici. & senatusconsulto nõ cõtinetur alius quis, quàm qui ex cau. fideicõ. debet.

m *Quos.* s. milites.

n *Religio.* sacramenti: vt milites.

o *Honestior.* veluti si magistratum gerant.

p *Continẽtur.* vt ex eo ius patronatus amittatur.

q *Detinet.* scilicet aliqua prædictarum.

r *Si hi.* tutores. Ac.

s *Iniquum.* non solum absurdum.

t *Qui.* scilicet tutor.

u *Non sit.* scilicet pupillus ad emendandum damnũ quod ei ex culpa eorũ cõtingit. Azo.

x *Debent.* scilicet tutores non debent præstare, sed pupilli. & facit. §. eo. l. cum quasi. §. j. & §. imperator.

y *Subuenitur his.* vt. j. eo. nõ tantũ. §. senatus.

z *Dicitur.* facit instit. per quas personas age. pos. §. j.

a *Interpellandã.* id est impediendam.

Si purè.] *CASVS.* Rogaui hæredem meum vt seruum meum qui fuerat meus castaldio, manumittat. hæres non vult manumittere, nisi reddat rationem. certe hæres non auditur: immo cogitur manumittere: & factus liber reddet rationem eius quod gessit, hoc modo. nam computabit cum hærede: & si quid habet de bonis domini, hæredi reddet. non autem si quid male gessit, tenebitur hæredi emendare: cum liber factus non teneatur de eo quod gessit in seruitute. Franciscus.

b *Si purè.* id est non conditionaliter: puta quòd sit liber si rationes reddiderit.

c *Faciendam.* vt &. j. si quis testa. liber esse iussus fuerit. l. j. §. si seruus. Sed videtur differri post redditam rationem: vt. j. de lib. cau. l. imperator. Solu. ibi erat liber, vel nõ erat pure relicta. Item contra. j.

quàm qui. Flo.

Flo. nam potuissent discedere à causa testamenti &c.

ei a præstet, si seruus velit: b ne intercidat libertas.

XXXIIII. POMPONIVS libro tertio Fideicommissorum.

INuitus is cui fideicommissa libertas relicta est, non est c tradendus alij vt ab eo manumittatur, & fiat alterius libertus, quàm ei qui *rogatus est manumittere. ℣ Campanus ait, si minor annis viginti rogauerit hæredẽ, vt proprium d seruum manumittat, præstandam ei libertatem: quia hic lex Aelia Sentia locum non habet. ℣ Seruus e legatus erat Calpurnio Flacco: isque rogatus erat eum manumittere: & si non manumisisset, idem seruus Titio legatus erat: & is f æquè g rogatus erat vt eum manumitteret: [&] si non manumisisset, liber esse iussus erat. Sabinus dicit, inutiliter legatum fore: & ex testamento eum continuo h liberum futurum.

Hæres post acceptam hæreditatem, vel legatarius agnoscens legatum, tenetur seruum proprium, de quo rogatus est, manumittere: licet ei valde sit necessarius, vel dominũ dictus seruus grauiter offenderit. h. d.

XXXV. MAECIANVS libro quintodecimo Fideicommissorum.

GAij Cassij non est recepta sententia, existimãtis & hęredi & legatario remittendam interdum proprij serui manumittendi necessitatem, si vel vsus [serui eius] tam necessarius esset, vt eo carere non expediret, veluti dispensatoris, pædagogíve liberorum: vel tantum delictum i est, vt vltio remittenda non esset. Visum est enim, ipsos in sua potestate habuisse, k * num potius l esset, discedere à causa testamẽti: qua non omissa, debere voluntati defuncti obsequi.

Senatusconsultum Rubrianum non cõprehendit personas hac lege enumeratas.

XXXVI. IDEM libro sextodecimo Fideicommissorum.

NEque infantes, neque furiosi, neque ab hostibus capti, neque hi quos m religio, n aut honestior o causa, vel calamitas aliqua, vel maioris rei *familiaris aut capitis famæve periculum, aut similis causa moretur, Rubriano senatusconsulto continentur: P ac ne pupilli quidem, qui tutores nõ habent, aut eos habeant quos eorũ quoque * causa detinet. q Sed nec si hi r data opera sui potestatem non faciunt, puto pupillis libertos eripi: quia & iniquum s est facto tutoris, qui t forsitan soluendo non sit, u pupillos dãno adfici: * & senatusconsulto non continẽtur, quàm qui ex causa fideicommissi debẽt x præstare libertatem. Quid ergo est? Dasumiano senatusconsulto subuenitur y his: quo cautum est de his qui iusta ex causa abessent, vt nec libertas impediatur, nec libertus eripiatur his, qui fraude careant. ℣ Si per procuratorem quis defendatur: semper iusta ex causa abesse dicitur: z nec libertus ei eripitur. ℣ Nihil facit ad interpellandam a iurisdictionem eius qui de fideicommissa libertate cognoscit, priuilegium cuiusque vel ciuitatis, vel corporis, vel officij in quo quisq; est, vel conditio personarum.

Hæres non potest denegare quin det libertatẽ seruo de quo rogatus est vt eum manumittat, sub prætextu rationum non redditarum eorum quæ gessit in rebus testatoris. h. d.

XXXVII. VLPIANVS libro sexto Fideicommissorum.

SI purè b data sit fideicõmissa libertas, & is seruus rationes administrasse dicatur: diuus Marcus rescripsit, morã libertati nõ esse faciẽdam: c ex con-

contra.ĩ.e.tit.de his.sed ibi nõ erat pure:hic sic. ad quod est.ŝ.de condit.& demon.l.sicut libertas.

a *Sine conditione.* tunc enim differretur: vt.C. de te. manu.l. cum testamento.quæ est contra.

b *Qua.*scilicet libertate.

c *Arbiter.*i.iudex.

d *Reddat.*qualiter reddere debeat: exponit statim.Accursius.

e *Rationem.* id est cõputare.& quæ habet apud se,reddere.

f *Reliqua.* quæ non habet.

g *Adiicitur.* scilicet in verbis rescripti.

h *Nõ potest.*C. de peti.hære.l.fi.§.pe.cõtra. Sol.ibi speciale: vt ibi patet. Item cõtra.ŝ.de nego.gest.l. eum actũ. &.l.seq.§. Scæuola. & C. de neg. gest. si cognati.sed ĩ illis.ll. aliena non domini gesit negocia: vbi serua qđ in illis legibus dicitur.

i *Instruere.* id est docere qualiter gesta sũt: vt.ŝ. de condit. & demon.l.cum seruo.

Flo. dicitur

IN testamento.] CASVS. Pater in testamento alumnæ suæ reliquit libertatem,& eidem per fideicommissum aliqua reliquit.tãdem filij ab intestato succedentes patri, manumiserunt istam.Dicitur quòd bene fecerunt,& ei debebunt fideicommissa.Fran.

k *Non erat.*de iure.

l *Cum omnia.*quæ cõtinebantur in testamẽto.Azo.

† *Iste text. reputatur sing.ad hoc quòd hæres soluens vnũ legatũ piũ in testamẽto minus solenni relictũ: cogitur soluere aliud legatũ veniens in consequentiam illius. Bolog.*

m *Veluti.* id est sicut.

n *Cessissent.* eamque manumisissent.

o *Debuisse.*plus respõdet quàm quærat. nam ad quæstionẽ erat respõsum.ŝ. eo.l. cũ quasi.§. fi. & postea sic respõdet.sed huic respon. & quod dicit in fin.l. est contra.C.de manu.testa.l.ex testamẽto.&.l. si iure.&.C.de fideicõ. l.eã quam. &.l. si veritas.&.l.ex testamento. &.C. eo.l.j.&.ij. Solu. speciale in persona sic dilecta,ar.eius quod dicit, pios &c. & ar.ŝ.de leg.ij. cum pater.§. filius matrẽ.&.C.de leg.at. cum rem alienã.

Fl.omnia vt ab intestato egissent.

Item ex quo libertatem dederunt: per consequẽs & pecuniariũ fideicõ. præstare debẽt:arg.C de testa.nõ dubiũ.&.C.de fideicõ.etsi inutiliter.&.C.ad.l.Fal.auth.sed cũ testator.nõ autẽ placet q fuerũt hic repetita ab intestato : quia hoc est diuinare.nec q est de relictis in testamẽto filij:quia hoc est cõtra literam.immo patris.

PAulus.] CASVS. Vnũ ex hæredibus meis rogaui vt Stichũ, quem credebã seruum meum,manumittat. Dicitur quòd licet Stichus appareat alienus : tamen hæres rogatus cogetur eum emere & manumittere.sed secus si alienã rem, quã credo meam, tenenti tamen arbitrum dandũ esse,qui computationem ineat. verba rescripti ita se habent. Aequius videtur Triphimo ex causa fideicommissi prẽstari libertatem, quam sine conditione a reddẽdarum rationum datam esse constat. neque [enim] humanum fuerit, ob rei pecuniariæ quæstionẽ libertati moram fieri.qua b tamen repræsentata, confestim arbiter c à prætore erit dandus: apud quem, rationem, quam administrasse eum apparuit, ex fide reddat. d Tantum igitur rationem c reddere cogetur.Sed an & reliqua f restituere debeat, nihil adiicitur. g *nec puto cogẽdum. nam de eo quod in seruitute gesit, post libertatem conueniri non potest. h Corpora planè rationum,& si quas res vel pecunias ex his detinet:cogendus est per prætorem restituere, itẽ de singulis instruere. i

Hæredes rectè & pie dant libertatem alumno cui pater in testamẽto suo reliquit fideicom. libertatem, licet ipsi hæredes ab intestato succedant: quinimmo debent dictæ alumnæ soluere fideicommissa.h.d.

XXXVIII. PAVLVS libro tertio Decretorum.

IN testamento†[quidã,]quod perfectum non erat, k alumnę suæ libertatem & fideicommissa dedit.cum omnia l * filij veluti m ab intestato gessissent, n quæsiit imperator,an vt ex causa fideicõmisi manumissa fuisset? & interlocutus est, etiam si nihil ab intestato pater petiisset, pios tamen filios debuisse o manumittere eam quam pater dilexisset. pronuntiauit igitur rectè eam manumissam: & ideo fideicõmissa etiam ei præstãda.

Error testatoris putantis seruum esse suum, cui reliquit fideicommiss. libertatem, non officit libertati eiusdem serui. secus est in alia re legata.h.d.

XXXIX. IDEM libro tertiodecimo Responsorum.

PAulus respondit, etsi alienus inueniatur seruus,quem vt suum testator ab vno ex hæredibus voluerit manumitti,tamen cogendum eum qui rogatus est,redimere eum, & manumittere:quoniam non putauit p similem esse causam libertatis, & fideicommissi pecuniarij. q ℣ Paulus respondit,his verbis, r Ρίσθυσον δέμοι Ζώϊλε, ὅτι τὰς χάριτάς σοι ἀποδώσει ὁ υἱός μου Μαρτίαλος, *ἡδέως γὰρ τοῖς σοῖς παισίν. [i. Crede mihi Zoile, gratias tibi referet filius s meus Martialis: immo non tibi solum, sed & filiis tuis.]*in plena voluntate defuncti contineri, t circa beneficium u coniunctis x personis, & Zoilũ. y qui si serui sint*, nihil gratius z his præstari posse,quàm libertatem: ideoq; præsidem debere sequi voluntatem defuncti.

Testator qui inter viuos seruum vel ancillam donauit,non potest in suo testamento illum seruum vel ancillam iubere manumitti per donatarium : nisi talis donatarius legatum aliud sibi relictum agnouerit.hoc dicit.

XL. IDEM libro quintodecimo Responsonum.

LVcius Titius Septitiæ filiæ suæ naturali a Concordiam ancillam suam donauit. b idem postea testamẽto filiæ suæ cũ aliis quibusdã ancillã suprascriptã legauit, vt manumitteretur. Quæro,an Septitia filia naturalis ãcillã suprascriptã manumittere cogi possit? Paulus respondit,si viuo patre naturali donatio ancillæ suæ fuit, neque patris naturalis iudicium in cæteris legatis filia adgnouit: c non posse eam cõpelli ancillã propriam d ex causa fideicommissi manumittere. ℣ Lucius Titius Stichum seruum Mæuio legauit:& petiit,vt neque ab eo,neque ab hærede eius vnquã manumitteretur. Paulus respõdit, testatorẽ e potuisse postea hunc seruum ad libertatem perducere:quia nõ sibi legem dixisset, f sed legatario.

q *Pecuniarii.* si enim alienam rem vt suã per fideicom. reliquit,non valet : vt instit.de leg. §.non solum.

r *Paulus respondit, his verbis.*hęc est interpretatio Greci:Crede mihi Zoile, quoniã gratias reddet filius meus Martialis tibi, & tuis filiis iure, id est, quod iuste vel de iure erit. Alij non habent hanc expositionem : sed dicunt quòd hac lege testator alicui de suis seruis gratũ reliquit. sed nil gratij libertate.ergo ea relicta videtur.

*Fl.

*Fl.

f *Filius.* quod iuste erit.

t *Contineri.* dixit Paulus.Accursius.

u *Beneficium.* scilicet præstandum . aliàs benefaciendum.

x *Coniunctis.* qui sunt serui,& Zoilus.

y *Zoilum.*subaudi, & in Zoilum, siue circa Zoilum.

*H

z *Gratius.*sic insti.qui ma.nõ pos.§.cũ ergo.

LVcius.] CASVS. Filiam ex cõcubina habui , & ei donaui ancillam meam nomine Concordiam: & ita tenuit donatio. postea feci testamẽtum,& eidem filiæ eandem ancillam cũ quibusdã rebus legaui: & eam rogaui de ea ancilla manumittenda. quæritur an hæc filia compellatur manumittere hanc ancillam? & dicitur q non,si non accipiat legata alia sibi relicta. nam hãc ancillam habuit iure dona.&pure. [LVCIVS.] Legaui seruum meum Stichũ Mæuio : & rogaui ne ipse vel hęres eius eum manumittat. Dicitur quòd ego adhuc viuẽs potero eum manumittere, quasi hanc legem Mæuio & suis imposuerim:non mihi.Fra

a *Naturali.* quæ erat nata ex concubina : & sic non erat in potestate patris.

b *Donauit.*& tenuit donatio,cum non esset in potestate: vt supra de donat.l.hæreditatem.

c *Adgnouit.*quod si esset,cogeretur:vt.C.eo.l.deberi.&.l.site.

d *Propriam.*scilicet factam olim per donationem.

e *Testatorem.*qui legem dixit.

f *Dixisset.* non enim potuit: vt.ŝ.de leg.iij.si quis.in princip.& argu.ŝ.de do.inter virũ & vxo.quod autem.§.pe.& de leg.j.cum filio.§.ipsi.& de arbi.l.pe.

Thait.

BIU Cujas

Thais ancilla.] CASVS. Reliqui libertatem Thaidi ancillę meę hoc modo: Cum Thais ancilla mea seruierit per.x. annos hæredi meo, extunc volo quòd sit mea liberta. videtur quòd esse non possit: cum directam libertatem testator non reliquerit. vnde & si hæres manumittat, non efficietur liberta testatoris. & sic videtur quòd debeat remanere seruа etiam post decem annos. & hoc de rigore: sed tamen de æquitate dicitur quòd hęres debeat eam post decē annos manumittere. [LVCIVS.] Quosdam seruos obligaueram: rogaui hæredem meū vt si serui prædicti eū promeruerint, eos liberet ære alieno: nolens q alterius quàm suā seruit. experiantur. hæres noluit. & sic creditor forte eos vēdidit. quæritur an eis debeatur libertas ex causa fideicommissi. & distinguitur. nam si hæres necessitate rei familiaris impeditur quo minus nunc luat: non debebitur per hoc libertas. si autem studiosè differat: tunc debebitur libertas fideicōmissaria. [TVTORIS.] In testamento quendam reliqui tutorē filiis meis: & eum grauaui de seruis suis manumittēdis. tandem hic tutor excusauit se à tutela: & alij sunt dati loco eius. quæritur an isti alij tutores debeant prę-stare libertates seruis istis. Et dicitur quòd sic. emēt ergo eos & manumittent. [SEIO.] Reliqui in tutorem Seium filiis meis, & eidem legaui tres libras, & Stichum scriptorem: & eum rogaui quòd Stichum manumittat. tandem Seius excusauit se à tutela. Dicitur q nihilo minus debebitur libertas per fideicommissum Sticho: sed nō aperit per quem. Sed tu dic quòd aut Seius amisit legatum: quod est verum si contempla. tutelæ erat ei relictum: & tūc debebitur libertas per hæredes testatoris. si autē non amisit: vt quia non hac contempla. erat ei relictum: tunc ipse Seius debebit libertatem. [SORORE.] Sororem meā hæredē instituī, & rogaui eā de seruis meis manumittendis, hoc modo: volo dulcissima mea soror, vt tales meos seruos castaldiones meos habeas cōmendatos: quos nolui manumittere donec rationes meas reddiderint. si autem tibi placebit eos manumittere: scias mentē meā, in qua bene mihi placet. quæritur an per hæc verba videatur rogata de manumittendo, etiā si ei displicere videbitur? Respon. q sic. non enim spectandū est &c. [LVCIA TITIA.] Grauaui hæredem meū vt Pamphilam ancillam Titij emat cum filiis suis, & eos omnes manumittat. nunc emit, & nondum sunt sibi traditi, eo q non soluebat pretium: & sic nūc Pamphila cōcepit & peperit filiū. Dicitur quòd hic partus est eius cuius erat & mater tunc temporis cum peperit, scilicet venditoris. si hæres tamē fuit in mora, cogitur hunc etiā partū emere. [LVCIVS.] Tales meos seruos medicos cōmendo tibi hæredi meo. Dicitur q per hæc verba non videtur relicta fideicommissaria libertas, sed erit in arbitrio hæredis an velit eos manumittere, vel non. [TITIVS.] Seruo meo castaldioni reliqui libertatem, si rationes reddiderit hæredi meo. nō debet reddere ea quæ casu pericrunt. Itē si iussus est reddere peculiū: non deducet quod domino debet. Item si id quod debet ex reliquis, versum est in peculiū: & peculium debebat reddere, & reddat: satis est. [LIBERTATEM.] Reliqui libertatem Cupito seruo meo castaldioni, cum filius meus cōpleuerit. xvj. an. & ipse seruus reddiderit rationes. post mortem meam tutores filij mei commiserunt Cupito seruo administra. de debitis huius pueri exigendis: & cū exegerat seruus, tutoribus assignabat. tandem hic iuuenis antequam compleret. xvj. annos decessit, & ei successit mater: cui matri tutores fuerunt condēnati propter malam administrationē. nūc lapsum est tantum tēpus quo si iuuenis viueret complesset. xvj. an. petit Cupitus libertatem, & vult reddere rationes eius quod gesit in vita mei testatoris, non eius quod post gesit. Dicitur quòd de omni gestione debet reddere rationē, tam eius quam gesit ante morte testatoris, quàm post. [STICHVS ET DAMAS.] Testator suo testamēto sic dixit: Stichus & Damas sint liberi si rationes reddiderint. Dicitur q per hæc verba non solum debent cōputare, sed etiam reliqua reddere debēt. Sed pone quòd erat eis relicta libertas si redderēt rationes intra certum tempus: puta intra annum: & nō reddiderunt intra illud tēpus. post annū volunt reddere: & volunt esse liberi. non audiuntur si per eos stetit quo minus intra præscriptum tēpus rationes redderent. [AB HAEREDIBVS.] Grauo hæredes meos vt manumittāt seruum meū Stichum cū filius meus compleuerit. xvj. an. & cum reddiderit rationes. dicitur quòd debet reddere rationes eius quod gesit in vita mei testatoris in bonis meis, & etiam eius quod gesit post mortē meā. [STICHVS SERVVS.] Seruo meo reliqui libertatē per fideicommissum si det decem vxori meæ & hæredibus meis. nunc vxor mea abstinuit se ab hæreditate mea: & filia sola mihi successit. dicitur quòd huic filiæ tota decem sunt danda, & ipsa manumittat hunc seruum. [HAEREDE.] Titius instituit filium hæredem: & libertatem dedit quibusdam seruis hoc modo: December & Seuerus & Victorina post annos octo liberi sint. & commendauit eos filio. post hoc testamentum Titius vixit per plures annos. quæritur, quādo incipient currere isti octo anni? Et dicitur quòd à tempore testamenti facti. [SPENDOFORVS.] Reliqui libertatem Spendoforo seruo meo sub cōdi. hoc modo: Cum filia mea in familia mea nupserit: si rationes idoneè filiæ meæ administratas reddiderit Spendoforus, liber esto. hæc filia existens impubes decesit viuo me patre eius: & sic Spendoforus non administrauit rationes eius. nunc quæritur an Spendoforus sit liber elapso tanto tēpore post mortem filię quo si viueret illa complesset. xij. annos, & sic facta fuisset nubilis. Et dicitur quòd sic. [STICHVM.] Stichum rationibus redditis manumitti volo. nunc Stichus adducit ea quæ gesit: & qualiter ego dominus approbaui omnia quæ fecerat Stichus. Dicitur q debebit manumitti hic Stichus. Franciscus.

XLI. SCAEVOLA libro quarto Responsorum.

THais [a] ancilla mea cùm hæredi meo seruierit annos [b] decem, volo [vt] sit mea liberta. quæritur cū libertam suā esse voluerit, nec id hæres facere potuerit, nec directa pure data sit libertas: an etiam post decem annos in seruitutē remaneret? Respōdit nihil proponi cur non Thaidi libertas debeatur. [c] Lucius Titius ita cauit: *Mæui fili charissime te rogo, vt si Stichus & Damas & Pamphilus te promeruerint, [d] ære alieno [e] liberato, ne alterius quàm tuam seruitutē experiantur.* Quæro an si per hæredem steterit quo minus æs alienum exolueretur: ex causa fideicōmissi libertatē consequi possint? [f] Respondit, non quidē imputandum hęredi si pro cōmoditatib' rei suæ administrandę æs alienum tardius exoluerit: verū si manifestè stu diū non soluentis ei rei paratū, vt libertatibus mora fieret, probaretur: repræsentandas libertates. [g] Tutoris, quē & ipsum testamento liberis dederat, fidei cōmisit de manumittēdis seruis ipsius tutoris: sed is à tutela excusatus fuerat. Quæro an eisdē seruis libertatē præstare debeāt tutores, qui in locum excusati dati tutelam administrarēt? Respondit, secundum ea quę proponerētur, libertates & ab hæredibus scriptis videri datas. [h]

Seio auri libras tres, & Stichum notarium, [i] quem peto [k] manumittas. Seius eodē testamēto tutor datus, à tutela se excusauit. [l] quæritur an nihilo minus fideicommissa libertas debeatur? Respō dit, nihil proponi cur non debeatur. [f] Sorore sua hærede instituta, de seruis ita cauit: [m] † Βούλομαι τὴν παρακαλῶ γλυκυτάτην μου ἀδελφήν, εἰ παραμεταθήκην σε ἔχειν Στίχον καὶ Δάμαν τοὺς πραγματευτάς μου, οὓς ἐγὼ ἐκ ἠλευθέρωσα ἄχρις ἂν τὰς φήφους ἀποκατασήσωσιν. ἐὰν δὲ ἡ

† *Vide Alcia. lib. disp. 1. c. 27.*

a *Thais.* scilicet liberta testatoris.
b *Annos.* id est per decem annos.
c *Debeatur.* fideicom. nam directa non dicitur deberi: sed competere adita hæreditate: vt. ff. de manu. testa. l. testamēto. sed quidam ex interpretatione directam dicunt.
d *Promeruerint.* suis seruitiis.
e *Ære alieno.* pro quo pignori tenentur creditori. M.
f *Consequi possint.* à creditore forte venditi.
g *Libertates.* fideicommissarias: vt & C. eo. l. ancillam. non directas: vt supra de manu. l. iij. & facit supra eo. l. rogo.
h *Datas.* vt. C. de reb. cre. l. cum etiam à pupillorum tutoribus. ergo noui præstare debent.
i *Notarium.* i. scriptorem: ne sit contra. C. de tabula. l. genera-
k *Peto.* id est deprecor. (li lege. lib. x.
l *Excusauit.* per quod amisit legatum, cum distinctione tamen: vt. ff. de testa. tut. qui tutelam. & de excu. tut. l. tutor petitus. & loquitur hic forte quando non amittit. sed H. indistincte facit hic loqui.
m *Cauit.* sequitur interpretatio Græci vsque illuc, quæro &c.

σοι ἀρέσασοῖμ, ἐμοὶ γὰρ σοι πλὴ γνώμη μου.† [id est, Volo,& à te peto soror suauissima,Stichũ & Damam actores meos, quos eo, quoad rationes retulerint, nõ manumisi, tibi esse cõmẽdatissimos. Quòd si ipsi tibi quoque probentur, [a] exposui tibi meã sentẽtiã.] [b] Quæro, si paratis actoribus rationes reddere, hæres libertatẽ non præstet,dicendo eos non placere sibi: an audienda esset? [c] Respondit nõ spectandũ quod hęredibus displiceret: sed id quod viro bono [d] posset placere, vt libertatẽ cõsequantur. ℣ Lucia Titia hęredum fidei cõmisit, vti Pãphilam ancillã Seiæ cum filiis [e] eius redimerent,& manumitterẽt.& iuridicus, [f] quanti singuli essent redimendi, æstimauit. [g] medio tempore Pamphila, antequã pecunia solueretur,peperit.Quæro,id quod natũ est ex Pãphila, vtrum ad hæredes Titiæ, an ad hæredem [h] Seiæ pertineat. Respondit, id quod matum est ex Pãphila, eius quidem esse,cuius ea fuerat tũc, cùm pareret:verũ hæredem, si morã fideicõmissæ libertati fecit, cõpellẽdum partum quoque ad libertatem perducere. ℣ Lucius Titius ita testamento cauit: *Medicos tibi [i] cõmẽdo illum & illum.in tuo iudicio [k] erit, vt habeas bonos libertos & medicos.quòd si ego libertatẽ eis dedissem: veritus sum,quod sorori meæ charissimæ fecerũt medici serui eius manumissi ab ea: qui salario [l] expleto reliquerunt eam.* quæro an fideicommissa libertas suprascriptis cõpetere potest? Respondit,secundum ea quæ proponerẽtur, nõ necessitatem hæredibus impositã, sed arbitriũ remissum.* ℣ Titius Sticho seruo suo libertatem sic dedit, si rationes reddiderit. [m]* quæro an ratio per eum gesta ita computari [n]* debeat, vt damna quæ casu contigerunt, ad onus reliquorum non pertineant? Respondi, in negotio quod voluntate domini administrasse proponatur,ea damna quæ casu ita acciderint, vt seruo nihil possit imputari, non pertinere [o] ad reliquorum onus. ℣ Item quæro,cum omne peculium reddere iussus sit: an ita peculium computari debeat, vt id solum peculij esse videatur, quod quacumque ex causa domino debeat superesse? Respondit, in ea specie de qua quæreretur, nõ debere deduci ex peculio, quod domino debeatur. ℣ Item quęro an si ex reliquis in peculium aliquid cõuerterit: deduci [p] hoc ex peculio reddẽdo debeat? Respõdit, si id quod ex causa quę proponeretur, in peculiũ versum est, reliquorũ nomine solutum [q]* est: fieri satis conditioni, si id quod reliquum est peculij, soluatur. ℣ Libertatẽ ita testamento dedit: *Cupitum seruum meum, cum Marcianus filius meus sedecim annos impleuerit, rationibus redditis liberum esse volo.* post mortem testatoris tutores Cupito exactionem [r] † commiserunt, ísque nummos redactos expensauit [s] eisdem tutoribus: deinde filius impubes decesit: cui mater hęres extitit, & tutorem* filij tutelæ iudicio condemnatum habuit. [t] Cupitus ad libertatem proclamabat eo tempore, quo si viueret Marcianus, annos sedecim ætatis habiturus esset: oferens rationes [u] vnius anni in diẽ mortis testatoris, quo*[x] cæteræ subscriptæ fuerunt. [y] quæsitum est an eas quoque rationes, quas tutores periculo suo egerunt, [z] Cupitus reddere cõpelli debeat? Respondit, eum de quo quæritur, cõditioni rationis reddẽdæ ita videri paruisse, si omne[quod]ex eo quod gesit,[&]rectè desiderari potest, reddiderit. nam alteram [a] conditionem humaniore interpretatione ita accipi posse, vt defuncto pupillo, tempus, quo si viueret, sedecim annos impleret, expectare satis fuerit. [b] ℣ *Stichus & Damas serui mei, si rationes [c] reddideritis, liberi estote.* quæsitum est an non solùm rationes,verum siqua alia consilio & fraude eorum amota sunt, præstari ab his debeãt,vt ad libertatem perueniant? Respondit, rationum reddendarum conditione contineri omne quod quoquo genere [d] serui actum fidémque respiceret. ℣ Intra certa tempora [e] conditioni reddendarum rationum non paruerunt. [f] postea parati erant. [g] quæsitum est, an perueniant ad libertatem? Respondit, si per ipsos stetisset quo minus intra tempora præscripta conditioni parerent: non idcirco [h] liberos fore, quòd postea rationes velint reddere. ℣ *Ab hæredibus meis peto, fideíque eorum committo, cum filius meus sedecim annos impleuerit, Stichum rationibus redditis manumittant.* quæro an eundem seruum testator in diem [i] vsque pubertatis filij sui actum agere [k] voluerit? Respondit, manifestum [l] esse, testatorem huius quoque actus rationem à Sticho reddi voluisse. ℣ *Stichus seruus meus iubeo vt det præstet filiæ & vxori meæ hæredibus meis sine vlla controuersia*

a *Probẽtur.* scilicet vt manumittas.
†id est,Volo, & obsecro dulcissima mea soror, vt Stichũ & Damã actores meos tibi cõmẽdatos habeas, quos ego tãtisper manumissos esse nolo, donec rationes reddiderit. Sane si tibi quoque placẽt, significauit tibi mẽtem meam.
b *Meam sentẽtiam.* id est quid mihi placet.
c *Esset.* soror prædicta hæres.
d *Bono.*sic infra ti.ij. Labeo.&.ẽ, de leg.iij. fideicõmissa.§.sic fid.
e *Filiis.* iam natis.
f *Iuridicus.* id est iudex: vt instit.de excu. tu.§.pe.
g *Aestimauit.* cũ discordia esset de pretio: nunc autem perfectus fuit contractus, & sic dominiũ remansit primi domini.
h *Ad hæredem.* ab eo redimendum: vt &.C. eo.cum libertatem.
i *Tibi.* hæredi.
k *Iudicio.* id est voluntate. facit. C. eo. l. ex verbo.
l *Salario.* salariũ vocat operas eis ipositas.
m *Reddiderit.* sequitur Græcũ cuius interpretatio est, vt detrahatur pri⁹ quicquid ex quacũque causa debet: scilicet creditorib⁹ peculiaribus.nó dico domino: vt patet per inferiora.& quod supereſt:peculium sit,& debeat restitui domino.
n *Cõputari.* id est deputari.
o *Non pertinere.* vt & supra de manu. testa.l. qui filium.§.fi.
p *Deduci.*creditorib⁹.
q *Solutum.*scilicet creditoribus.
r *Exactionem.* debitorum: vt ab eis.i.debitorib⁹ debita exigat.
s *Expensauit.* i. designauit:quod non sufficit: vt hic,&.ẽ.de mate.l.qui filium.
t *Habuit.* mater.
u *Rationes.*quas tempore testatoris gesit. Azo.
x *Quo,* anno. Accur.
y *Fuerũt.*sic, isti sunt introitus & expẽsæ talis anni.
z *Egerunt.* per capitulum.
a *Nam alteram.*ſ.cum Martianus. xvj.an.impleuerit.Accur.
b *Satis fuerit.* vt.ẽ. de manu. testa. si ita scriptum fuerit.&.C.eo.l. fideicommissaria.
c *Rationes.* computando.
d *Quoquo genere.*i.quoquo modo. & facit.ẽ. de testa. ma. l. si ita sit scriptũ.&.l.qui filiũ.& C.de test.ma.l.ij.
e *Tempora.* à testatore definita.
f *Non paruerunt.*serui quibus erat relicta libertas sub conditione reddendarum rationũ.
g *Parati erant.*reddere rationes.
h *Non idcirco.* sic supra de arbi. Celsus.in prin. &.C. de contrahen. stipu. l. magnam. Sed cõtra infra de verbo.obli. qui Romæ.§. Flauius. ij. respon. sed illud permittitur,vt eũ uitetur pœna cõuẽtionalis. hic autẽ non sufficit postea velle.i.post diem adimplere cõditionẽ:vt ideo dominus cogatur manumittere. Quid posset tamẽ si vellet.& eodẽ modo respon.ad illam.j.de verb.ob.interdũ.§.fi. &.l.si seruũ. §.sequitur. Pręterea in illis nõ fuit dies apposita:hic sic.quod multũ facit: vt dixi.C.eo.d.l. magnã. Itẽ in omnibus illis erat obligatus qui morã purgat: hic seruus nõ. Itẽ non ob.ẽ.si quis cau.& si post tres.quia illud est speciale circa iudicia. Itẽm contra.j. de lib. cau. Paulus.§. Gaius. sed ibi decesserat ille in cuius fauorẽ adimplẽda erat conditio: & ideo post morã potest adhuc adimpleri,& mora purgari.Itẽ cõtra.j.tit.ij. Stichũ.§. Damas.sed ibi fortuito casu fuit impeditus.vel ibi in faciendo, hic in dando erat conditio.
i *Vsque in diem.* post mortem testatoris.
k *Agere.* id est actus totius si sponte gesit, reddere.
l *Manifestum.*vt &.ẽ. eo.§.libertatem.

*Flo. permissum
*Flo.dedevit
*Fl.putari

BIU Cujas

tot aureos: [a] *& vt ipsum manumittant, fidei eorum committo.* quæsitum est, cum vxor ab hæreditate abstinuerit, vtrũ duabus, [b]* an filiæ præstare debeat? Respondit, filiæ quæ hæres ex asse extitisse proponeretur, pro solido dandum. [c] ℣ Hærede filio suo ex asse instituto, [d] libertatem dedit in hæc verba: *December dispensator meus, Seuerus villicus, & Victorina villica Seueri cõtubernalis, in annos octo liberi sunto: quos [e] in ministerio [f] filij mei esse volo. te autem Seuere fili charissime peto, vti Decembrem & Seuerum commendatos habeas: quibus præsentem libertatem non dedi, vt idonea ministeria haberes: quos spero te & libertos idoneos habiturum.* quæro, cum eo tẽpore quo Titius testamentum faciebat, filius natus annorum fuerit nouem: & Titius post bienniũ & sex mẽses decesserit: anni octo in quos libertas erat dilata, ex testamẽti facti [g] tempore, an vero ex mortis, numerari debeant? Respondit, posse videri testatorẽ eos annos octo dilatæ libertatis comprehendisse, qui computandi sunt à die testamenti facti: nisi aliud voluisse testatorem probaretur. ℣ *Spendoforus, cum filia mea in familia [h] nupserit, si rationes idoneè [i] filiæ meæ administratas reddiderit: liber esto.* filia cùm adhuc impubes esset, vi uo patre decesit, & ex substitutione Seius hæres extitit. quæro, cùm Spendoforus rationes pupillæ non administrauerit, & viuo patrefamilias defierit ipsi [a] rationes administrare, & si viueret Titia, annos haberet amplius duodecim [k]: an ex testamẽto liber sit? Respondit, secundum ea quę proponerentur, liberũ esse, si nullas rationes administrasset, quas reddere hæredi deberet. ℣ *Stichum rationibus redditis manumitti volo.* Stichus arcarius [l] probante domino nomina fecit, & rationes à domino scriptas [m] exhibet: [n] nec postea nomẽ [o] vllum fecit. quæro an si qui minus soluẽdo fuerint debitores, quibus alij exactores erant applicati: [p] nõdum videatur conditioni satisfactum? Respondit, secundum ea quę proponerentur, nõ pertinere ad onus reddẽdarum rationum, quòd soluendo non essent debitores. [q]

Si miles post institutum & substitutum, alium, scilicet seruum substituit cum libertate: licet institutus & substitutus decedant ante aditam hæreditatem: tamẽ seruus habebit hæreditatem cum libertate. secus esset in pagano: quia tunc seruus talis solam cõsequeretur libertatem. h. d.

XLII. MAECIANVS libro septimo Fideicommissorum.

ANtoninus Pius Augustus noster, quò [r] militum suorũ per omnia rata esset voluntas suprema, cum & institutus & substitutus incontinenti [s] priusquam adirent hæreditatem, decessissent: [t] eos [u] quib⁹ ab his [x] & libertas & hæreditas à milite per fideicommissum data esset, perinde liberos & hæredes esse iussit, ac si vtrumque [y] directò accepissent. Eorum autem qui à pagano & libertatem & hæreditatem per fideicõmissum acceperant: cũ æquè incontinenti & institutus & substitutus decessissent, satis habuit libertatẽ confirmare.

XLIII. PAVLVS libro quarto ad Sabinum.

FIdeicõmissaria libertas non debetur ei, quẽ postea vinxit [z] dominus.

XLIIII. POMPONIVS libro septimo ad Sabinum.

DE libertate fideicommissaria præstanda seruus cum domino rectè contendit. [a]

Si creditor legat aliquid debitori, & rogat eum vt manumittat ancillam quam ipse creditor pignori habebat: debitor agnoscens legatum, cogitur ancillam manumittere. hoc dicit.

XLV. VLPIANVS libro quinto Disputationum.

SI debitor [b] rogatus sit à creditore ancillam suam pigneratam manumittere: dicẽdum* est fideicommissariam libertatẽ vtiliter [esse] relictã à debitore [c] Quid enim interest, certa quantitas ab eo relinquatur, an fideicommissaria libertas? [Et] siue plus sit in pretio, [d] siue min⁹, cogitur libertatẽ præstare: si modò semel adgnouit voluntatem creditoris. Adgnouisse autẽ sic accipimus, si fortè cùm conueniretur [e] ab hærede, vsus est exceptione, vel aliàs voluntatem suam ostendit. [f] nam si conueniatur debitor ab hærede creditoris: doli exceptione vti potest in id, quod interierit debitoris ancillam [g] suam habere.

℣ *Ideicõmissaria.*] CASVS. Rogaui hæredẽ meum vt Stichũ seruum meum manumittat. postea seruus ille me dominum offendit: vnde feci illum ligari: & sic stare: & decessi. videtur hęc fideicom. libertas reuocata. Franciscus.

z *Vinxit.* quia hoc ipso q̃ postea ligauit, videtur mutasse volũtatem: vt. ff. de ma. test. l. testaméto Cẽturio. §. j. & facit. C. qui non pos. ad li. perue. l. j. & C. de pœ. l. seruus. Itẽ facit. j. de adimen. le. l. diuus. in fi. & l. seq.

℣ *E libertate.*] CASVS. Seruo Titij libertas est relicta per fideicõmissum dãda ab hærede testatoris. potest facere cogi hæredẽ vt eum manumittat.

a *Contendit.* vt & supra de iudi. l. vix.

℣ *Si debitor.*] CASVS. Debebas mihi. x. & p̃ his obligaueras ancillã mihi. tandẽ in testaméto meo légaui tibi liberationem huius debiti: & te rogaui de hac ancilla manumittenda. tu agnouisti hoc legatũ liberationis, op ponẽdo excep. liberationis hæredi meo cũ hæc. x. à te peteret, vel alio modo. dicit q̃ cogeris manumittere ancillam etiã si plus valet ancilla q̃ sint. x. Postea dicit: lego Titio. x. & rogo vt seruum suum manumittat. ex quo accepit legatum, cogitur manumittere: licet seruus pl⁹ valeat: nec hoc legatum potest minui. Tertio dicit, q̃ cũ aliquis est rogatus de manumittendo seruo vel ancilla: antequam eum manumittat, seruus remanet: nisi esset in mora manumittẽdi: & interim poterit eam vẽdere cum sua causa.

Fl. defendendum.

b *Si debitor.* cui legata est liberatio.

c *Debitore.* quod fieri potest: vt instit. de sing. re. per fideicom. reli. §. j.

d *In pretio.* ancillæ.

e *Conueniretur.* nomine debiti q̃ quo ancilla obligata erat. Azo.

f *Ostendit.* agés ex volũtate creditoris vt liberetur. Accur.

g *Ancillam.* quã cogitur

a *Tot aureos.* puta decem.
b *Duabus.* filiæ & vxori.
c *Dandum.* x. aureos.
d *Instituto.* à domino puta.
e *Quos.* aliàs si quis. sed si, videtur abũdare.
f *Ministerio.* id est dominio: vt patet. j. statim. Accursius.
g *Testaméti facti.* dic vt dixi. ff. de testa. ma. qui duos. §. fin. & facit supra de iure do. l. j.
h *In familia.* quod licet iure fori: vt. C. de nup. l. celebrandis.
i *Idoneè.* aduerbium qualitatis.
k *Amplius. xii.* sic ergo inspicitur tẽpus cõtrahẽdarum nuptiarũ. & facit supra ad. §. C. de testa. ma. cum in testamento.
l *Arcarius.* Tenebat enim arcam domini.
m *Scriptas.* id est approbatas.
n *Exhibet.* ad hoc vt manumittatur.
o *Nomen.* id est debitorem.
p *Applicati.* vt ab eis exigeret.
q *Debitores.* à quibus non ille sed alij exigere debẽt. Idẽ dicit H. si ipse erat exactor: quia sufficit dominum instruere, & reliqua si qua habet reddere, nõ autem ea quæ non habet: cum ex ante gesto nõ teneatur: vt. ff. eo. si pure. & ff. de ma. te. qui filium. §. fin. & de neg. ge. l. eum actum. & l. at qui natura. §. Scæuola.

a Adde de hac dictione glo. in c. 1. de mutuis per. in c. ve. nientes. col. 2. de test. & in c. præterea. de testi. cog. & plenius per gl. in c. apud miseri cordẽ. 32. q. 1. de quo notatu in apostil. ad Cæmi. in c. cordi. §. his quibus. nume. 1. & qã ibi no. in a. postil. ad eũ ver. intelligitur ilico. extra de sep. lib. 6.

ANtoninus.] CASVS. Miles instituit aliquem: & si non esset hæres, substitutũ dedit: & rogauit eos per fideicommissum vt manumitterent quosdam de seruis: puta Stichum & Pamphilum: & darẽt eis hæc bona. nunc instítutus & substitutus decesserunt simul vno impetu: puta per naufragiũ. quæritur an serui habeãt libertatẽ & bona? & dicitur quòd sic. sed secus esset si sic fecisset patronus. nam libertas tãtum teneret. Fran.

r *Quò.* pro vt. Acc.
s *Incontinenti.* id est simul.
t *Decessissent.* forte naufragio. Azo.
u *Eos.* s. seruos.
x *Ab his.* instituto & substituto.
y *Vtrumque.* id est libertatem & hæreditatem: & est contra. C.

BIU Cujas

gitur manumittere, postquam agnouit voluntatem creditoris eiusdémque testatoris. & facit .ſ.e.l.decem. &.j. proxi.§.

a *Modicum.* id est non totum, id quod ei legatum est.

b *Necesse.* vt &.ſ.proxi.respon.&.C.ad leg.Fal.si ea.

c *Diuisum.* per leg.Fal.Accursius.

d *Libertati.* libertati fieret iniuria: quia aliàs non cogetur manumittere: aut si cogetur, nó deberet cogi, nisi pro rata quam habet ex legato: quod esset inconueniens, vt pro parte libertatem daret: vt.j. de lib.cau.l.duobus. fideicommissario fit iniuria: quia intelligitur hoc pretium serui manumissi. quod certe nó oportet minui: vt hic. igitur si nó detrahitur Falcidia, & sic habet commodum: merito & hoc onus sentiat, vt manumittat quantumcũque sit legatum: vt hic, & supra de ma. test.l. decem. adhibita distinctione suorum & alienorum: vt supra eo. generaliter.§.si quis seruum alienum.

* *Hal. sanè*

e *Mutatur.* vt.C.eo.l. iij.&. iiij.

f *Causa.* vt.ſ.eo.l. generaliter.§.fi.

Quamuis modicum sit legatum: tamen si quis agnouit illud, cogitur ancillam manumittere de qua rogatus fuit vt eam manumitteret.h.d.

¶ In fideicommissaria libertate quamuis quis modicum [a] legatum fuerit consecutus: necesse [b] habet seruum suum manumittere. Pecuniarium enim fideicommissum si diuisum [c] fuerit, satis * iniuriam facit [tam] libertati [d] quàm fideicommissario. Satius est igitur eũ qui adgnouit legatũ, onerari, quàm libertatem intercidere.

Cui fideicõmissaria libertas debetur: interim est seruus, donec manumittatur.h.d.

¶ Quotiens seruo vel ancillę fideicommissaria libertas relinquitur: in ea conditione est, vt quoad manumittaẽ, seruilis cõditionis sit. Et quidem si nullã moram prędandæ libertati, qui præstare debet, fecit: nihil de statu eorum mutatur: [e] ideoq; eos interim legari posse, sed cũ sua causa, [f] constat.

XLVI. IDEM libro sexto Disputationum.

FIdeicommissaria libertas ita potest dari: [g] *hæres si volueris, fidei tuæ committo, vt Stichum manumittas.* quamuis nihil aliud in testamẽto [sit,] potest valere ex nutu hæredis. [h] Planè & si ita: *si Stichus voluerit,* potest ei libertas [i] adscribi. Sed & si ita adscriptum sit: *si Seius voluerit, Stichum liberum esse volo:* mihi videtur posse dici valere libertatem [k]: quia conditio potius est: quemadmodum si mihi legatum esset, si Titius Capitolium ascenderit. ¶ Quòd si ita [l] scriptum sit: *si hæres voluerit:* nõ valebit: sed ita demum, [m] si totum in volũtate fecit hæredis, si ei libuerit. Cæterùm si arbitrium illi quasi viro bono dedit: non dubitabim [o] quin libertas debeatur. Nam & eam libertatem deberi placuit: *si tibi videbitur, peto,* [n] [vt] *manumittas.* ita enim hoc accipiendũ [est,] si tibi quasi viro bono [o] videbitur. Nam & ita relictum, *Si voluntatem meam probaueris:* [p] puto deberi: quemadmodum, *Si te meruerit quasi virum bonum:* vel, *Si te non offenderit, quasi virum bonum:* vel, *Si comprobaueris:* vel, *Si non reprobaueris:* vel, *Si dignum putaueris.* nam & cum quidam Græcis verbis ita fideicõmissum reliquisset: ὃν δεῖνα ἐὰν δοκιμάσῃς, ἐλευθερίαν δοθῆναι βούλομαι. [id est, illi, si probaueris, libertatẽ dari volo:] à diuo Seuero rescriptum est, fideicommissum peti posse. ¶ Quãquã [q] autem in hæredis arbitriũ conferri an debeatur, non possit: quando tamen debeatur, conferri potest. ¶ Quidam [r] cũ tres seruos legasset, fidei hæredis sui commisit, vt ex his duos quos vellet manumitteret. Fideicommissa libertas valebit: & quos ex his volet hæres manumittet. Quare si eos vindicaret legatarius, quos hæres vult manumittere: exceptione doli [mali] repelletur.

XLVII. IVLIANVS libro quadragesimosecundo Digestorum.

SI pater duos filios hæredes ſstituerit, & adgnatiõe posthumi ruptum testamentũ fuerit: quamuis hæreditas pro duabus partibus [f] ad eos [t] pertineat, tamen fideicommissæ libertates præstari non debent: [u] sicut ne

g *Dari potest.* sed an data valeat? Rñ. hoc aperit.j.e.§.quod si ita.

h *Hæredis.* vt &.ſ.de leg.j.senatus.§.legatum.

i *Libertas.* sed & legata possunt conferri in voluntatem legatarij: & conditionalia sunt: nec ad hæredem transmittit legatarius, nisi voluntatem expresserit: vt supra de leg.j. si ita legatum. §.j. nec est contra. huic respon.j.C.de contrahen.emp. in vendẽtis. quia illud in contractibus.

k *Libertatem.* quod fauore libertatis fit: vt supra de cõdi.& demonstra.l.nonnunquam.

l *Quod si ita.* nunc aperit primum dictum legis: licet ibi in secunda persona, hic in tertia loquatur: sed non est vis.

m *Ita demum.* non valebit, si &c. Accursius.

n *Peto.* id est volo.

o *Bono.* qui arbitratur libertatem præstari.

p *Probaueris.* scilicet tu hæres Gual. Accursius.

q *Quanquam.* sic.ſ.de eo quod certo lo.l.ij.§.qui Stichum.&.ſ. de contrahen.emp. hæc venditio.&.l. si in emptione.§.pe.& facit.j. de act.& obli. sub hac conditione.&.C. de do.promiſ.l.iij. & supra de leg.ij.l.j. & de leg.iij. fideicommissa.§. sic fidei. & de leg.j.l.si sic.in princip.

r *Quidam.* Concor.ſ. de manumiſ.test.si peculium.§.fi.&.C.eo. si quis in testaméto. &.j. eo.l.si seruus. Ac.

SI pater.] CASVS. Quidam duos filios habẽs, eos hæredes instituit, & eos rogauit ꝙ manumittant quosdã seruos. postea natus est posthum⁹ illi testatori, & sic ruptũ est testamẽtũ. dicitur ꝙ hæc fideicõmissaria libertas extinguitur: licet penes istos duos filios debeãt remanere duę partes bonorũ: & sic legata in eo testaméto relicta extincta sunt. [*SICVM ALIENVM.*] Hæres rogat⁹ vt seruũ alienũ manumittat, latitat: propter hoc dicit ꝙ habet locũ senatusconsultũ de quo habes ſ.e.alieno.§.fi.&.l.fi. in quo cauetur ꝙ hæres compellitur emere & manumittere: vel dominus serui poterit eũ manumittere, & petere ꝑtium ab hærede. [*SIA STICHO.*] Grauaui hærede meũ vt manumittat seruũ Stichũ, si reddiderit ratiões. nũc hærede absente Stich⁹ vult reddere rationes, & venire ad libertatẽ. quæritur quid iuris? & distinguitur. nã aut hic hæres est absens iusta de causa: & tunc iudex eliget quẽdã bonũ virũ qui excutiat rationes à seruo, & reliqua accipiat & deponat: & postea iudex dabit libertatẽ illi seruo. si aũt hæres abest mala fide: satis est ꝙ seruus dicat corã iudice se paratum reddere rationẽ: & sic pronũciet iudex libertatẽ huic seruo. [*CVM SVB CONDITIONE.*] Seruum tibi pure legaui vt eum manumittas si nauis venerit ex Asia. dicitur quòd tibi non aliter dabitur hic seruus nisi caueas hæredi meo quòd eum manumittes veniente condi. [*QVAEDAM.*] Quædam existens infirma nolens decedere ab intestato, præsentibus. v. viris & matre sua ita dixit. Mæuiam & Seiã liberas esse volo. Dicitur quòd siue mater ei succedat, siue matre repudiante alius legitimus ei succesit: videtur grauatus per fideicommissum vt has seruas manumittat.

s *Pro duabus partibus.* pro tertia ad posthumum.& sic no. testamentum rumpi in totum [a] etiam propter vnum posthumum. sic infra de iniu. testa.l.pen. aliud de inoffi. testa. vt supra de inoffi. testa.l.circa. Azo.

t *Ad eos.* scilicet filios institutos in testamento in quo erant relictæ libertates: quod testamentum est ruptum per natiuitatem posthumi.

u *Non debẽt.* nisi ab intestato rogauit: vt.ſ.eo.l.aliena.§.j.&.ſ.de iur.codi.l.qui graui.& seq.&.l.pe.&.C.de fideicõmiſ.l.eã quã.

legata quidem aut fideicõmissa [a] præstare coguntur. ℣ Si cùm alienum seruum hæres rogatus sit manumittere, item communem, vel eũ in quo vsusfructus alienus est, [is [b]] latitet: non iniquè [c] senatusconsulto [d] libertatibus succurretur. ℣ Si Sticho [e] libertas per fideicõmissum data fuerit sub conditione, si ratiões reddidisset: & is absente [f] hærede paratus sit reliqua soluere: prætoris officio continetur, vt virum bonum eligat, cuius arbitrio rationes computẽtur: & [vt] pecuniam quæ ex cõputatione colligitur, deponat: atque ita pronuntiet libertatem [eorum] ex causa fideicommissi deberi. Hæc autem fieri conueniet, si hæres ex iusta causa aberit. nam si latitauerit, satis erit liquere prætori, per seruum non stare quo minus conditioni pareat: atque ita pronuntiare de libertate oportebit. ℣ Cum sub conditione legato [g] seruo libertas datur: non aliter fideicommissario tradi debet, quàm vt caueatur, existente cõditione traditum [h] iri * eum. ℣ Quædam cum in extrema esset valetudine, præsentibus honestis viris compluribus, [i] & matre sua ad quam legitima [k] eius hæreditas ptinebat, ita locuta est: *Ancillas meas Mæuiam & Seiam liberas esse volo*: & intestata decesit. quæro, si mater ex senatusconsulto [l] legitimam hæreditatem eius non vindicasset, & hæreditas ad proximum cognatũ pertinuisset, an fideicõmissa libertas deberetur? Respõdi deberi. nam eam quæ in extremis dixisset, *ancillas meas illam & illam liberas esse volo*: videri [m] ab omnibus qui legitimi hæredes, aut bonorũ possessores futuri essẽt, petisse vt hoc fieri possit.

Legatarius si petat seruum qui ei legatus est vt eum manumittat: debet cauere de eo manumittendo antequam ei tradatur.

XLVIII. IDEM libro sexagesimo secundo Digestorum.

CVm in testamento scriptũ esset, *Stichum Titio lego*: vel, *hæres meus dato, ita vt eum Titius manumittat*: [n] dixi petenti legatario Stichum, exceptionẽ doli mali obstaturam, nisi cauerit se libertatem secundum voluntatem defuncti præstaturum.

Hæres & legatarius si rogati sunt seruum manumittere, & latitant: seruus efficitur libertus Orcinus.

XLIX. AFRICANVS libro nono Quæstionum.

SI is cui seruus legatus est, rogatus manumittere, latitet: Orcinum [o] fieri libertũ respondit. Idem fore & si non legatarij, sed hæredis fidei commissum esset. Sed & si non omniũ, sed quorũdam hæredum fidei commissum sit, æquè [p] dicendũ [erit] Orcinum fieri. In eos autem qui latitauerint, [q] cohæredibus [r] à quibus redimẽdæ partes essent, vtilem [s] actionem [t] eo nomine dari debere: vel etiã familiæ erciscundæ iudicio rectè eos acturos.

L. MARCIANVS libro septimo Institutionum.

SI seruus legatus, & per fideicõmissum manumissus [u] sit: Ceruidius Scæuola consultus [x] putabat nouissimam scripturã valere: siue libertas sit, siue legatum: quia cùm libertatẽ datam postea placeat adimi, [y] & legatum * constat posse admi. Sed si in obscuro sit, qua mente post libertatẽ legauerit eundẽ seruũ: in obscuro libertatẽ præualere. quę sententia mihi quoque verior esse videtur. [z]

SI seruus legatus.] CASVS. Seruum tibi legaui. postea grauaui hæredem meum vt eum manumittat. dicitur quòd legatum extinguitur. sic vltimum dictum seruatur. Sed pone quòd primo hæredem meum rogaui de manumittendo Sticho, postea eum Stichum legaui. Dicitur quòd primum grauamen libertatis dandæ extinguitur per hoc legatum, quasi videar pœnituisse de libertate. Si autem est in obscuro, siue in dubio, qua mente legauerim: non extinguitur libertas.

u *Manumissus*. i. manumitti iussus.

x *Consultus*. i. interrogatus.

y *Adimi*. s. posse. *bodiè olim in publicis, si precibus ei à manumissore [illegible] iussit cessare in nullo.*

z *Verior esse videtur*. vt. ẽ. titu. j. si peculiũ. §. fin. & infra de re. iur. l. quoties. & ad hoc. ẽ. titu. j. Stichus Sempronio. & supra de vulga. substi. l. fin. §. j. ibi, nos dominis &c. & de libe. & posthu. si ita. §. regula. & de lega. ij. si idẽ. in princip. j. tit. j. l. Stichum. in prin. &. C. de nec. ser. l. quidam. §. fi.

NON tantum.] CASVS. Rogaui hęredem meũ quòd seruum manumittat. siue ipse hæres, siue hæres eius eum manumittat: bene est. idẽ si emptor qui emit ab hærede, eũ voluerit manumittere: & fiscus ei succesit antequam manumittat. Dicitur quòd fiscus cogitur eum manumittere. Vltimo dicit, quòd rogatus manumittere, poterit manumittere, etiam si eius sit ætatis qua rem suam alienare non posset, vt quia minor est. [SI ALIENVM.] Decẽ tibi lego, & rogo te vt seruũ Stichum emas & manumittas. domino Stichi nolente vendere: tamen retinebis legatum. [CVI PER FIDEICOMMISSVM.] Seruus cui est relicta libertas per fideicommissum, est loco liberi, & obtinet vicem statuliberi: immo melioris est condi. cũ non possit in aliũ trãsferri: nec cogitur aliũ patronũ habere quàm rogatũ. [SENATVSCONSVLTO.] Hęres grauatus de manumittendo seruũ abest: & ex iusta causa: & hoc est, pnunciatũ. Dicitur quòd amodo erit liber perinde ac si esset manumissus ab hærede. Secundo dicit quando dicitur abesse: & certe tunc cum à tribunali abest. & quod dixi in hærede, idem in alio grauato per fideicommissum de manumittendo. qui si abest ex iusta causa, & hoc pronũtiatum fuerit: seruus erit liber, perinde ac si esset à rogato manumissus: & sic eius libertus erit. & de hoc, an scilicet absint ex iusta causa, vel non: debent præsides prouinciæ in prouinciis cognoscere: licet rogatus non sit eius prouinciæ. & hoc vltimum Articuleianum senatusconsultum induxit. Si autem quis est rogatus seruum proprium manumittere: & hic absit: & iudex cognouit eum abesse: & libertatem huic seruo deberi: pronuntiet

*Fl. & per legatum

a *Aut fideicommiss.* Ex rupto enim testamento nihil debetur: vt C. de posthu. hære. l. j. & argu. ẽ. eo. cùm quæsitum. §. fi. sed hodie secus: vt. C. de lib. præ. authẽ. ex causa.

b *Is.* scilicet hæres.

c *Non iniquè.* sed æquè.

d *Senatusconsulto.* aliquo: arg. ẽ. eo. l. alieno. §. fin. &. l. seq. non Rubriano, quod in seruo rogantis: nec Aemiliano, quod in seruo legati locum habet: vt. ẽ. e. l. cum vero. §. subuentum. &. l. si eũ. §. si quis seruũ. Vel dic senatusconsul. i. ex mente prędictorum senatusconsultorum.

e *Si Sticho.* facit. ẽ. eo. si pure. Accursius.

f *Absente.* ex iusta causa, vt statim patet.

g *Legato.* pure, sed libertas sub condi.

h *Traditũ.* id est quod reddet hæredi ad manumittendum: vt supra eo. titu. j. l. Iulia. ij. responso. & facit. j. l. proxi. &. ẽ. titu. j. si peculium. §. fina. Ac.

i *Compluribus.* vt. v. ad minus: vt. C. de codic. l. fi. §. in omni.

k *Legitima.* ex Tertul. vt instit. ad Tertul. in prí. & facit ad. §. ẽ. e. l. in testamento.

l *Senatuscon.* Tertulliano.

m *Videri.* vt fuit in nostro casu.

Fla. tradituri

CVm in testamento.] CASVS. Titio seruum legaui, & eum rogaui vt seruum istũ manumittat. non dabitur Titio seruꝰ, nisi caueat hæredi de eo manumittendo. Fran.

n *Manumittat.* Idem si vt quoduis aliud faciat: licet non interfit hæredis: vt & supra de lega. iij. si tibi legatũ. & facit. ẽ. titu. j. Iul. & ẽ. l. proxi. §. penul.

SI is.] CASVS. Tibi erat legatus Stichus, & rogatus eras vt eum manumitteres. tu latitas, nec vis manumittere. erit Orcinus libertus. idem est si hæres testatoris rogatus sit Stichum manumittere. nam si latitet, erit libertus Orcinus iste Stichus. Sed quid si cum plures essent hæredes, quidam ex eis sunt rogati manumittere Stichum seruum hæreditarium, & latitant? Respon. ille seruus efficitur libertus Orcinus. Alij tamen hæredes qui non erant rogati, agent contra rogatos ad pretium partium quas habebant in illo seruo.

o *Orcinum.* ex Rubriano: vt. ẽ. eo. cum vero. §. subuentum.

p *Aequè.* id est, sicut in superiori casu efficitur Orcinus, si non manumittatur: ita hic.

q *Latitauerint.* qui soli sunt rogati.

r *Cohæredibus.* qui non sunt.

s *Vtilem actionem.* Ad pretium suæ partis: vt supra eo. cũ quasi. §. si plures.

t *Actionem.* forte in factum.

BIU Cujas

nuntiet eum esse liberum: & erit amodo liber. & hoc est inductum à senatusconsulto Iunciano. Vltimo dicit: Si hæres rogatus de manumittendo seruum hæreditarium, absens sit: iudex iudicabit seruum esse liberum, & erit liber. absens autem dicitur, siue abest ex iusta causa: siue latitet: siue præsens est, & non vult manumittere. Sed pone quòd hic hęres vendat hunc seruum, quem erat rogat⁹ manumittere. hoc casu emptor cogit manumittere. Sed pone quòd duo erant hæredes, & vnus eorum rogatus est de manumittendo seruum hæreditarium. Dicitur quòd rogatus manumittet etiam altero cohærede absente. intellige tamen quòd pretium serui dabit. & hæc etiam vera sunt, si cohęres sit ipubes. Sed pone quòd hæres rogatus est manumittere ancillam, & vt cum ea contrahatur matrimoniũ. Dicitur quòd cogitur eam manumittere. non autem eam ducere in vxorem cogitur. Fran.

a *Emptione.* à quo eorum, eligit seruus: vt supra eo. l. generaliter. §. fi. M.

b *Transit.* seruus cum hæreditate.

c *Ab eo.* scilicet fisco.

d *Prohibetur.* vt supra eo. alieno. §. ij. &. l. neque infantes. §. fi. & sic voluntas defuncti facit cessare necessitatẽ decreti: vt. C. quando decre. opus non est. l. j. ij. &. iij. & facit supra de manu. vindi. l. si rogatus. in princip. Sed argu. cõtra. C. de reb. ali. non alienandis. l. fi.

Defuncti voluntas necessitatem decreti cessare facit.

e *Retinet.* vt supra de le. j. l. si fundũ sub cõ. §. Iulia. & facit. C. eo. l. deberi.

f *Obtinet.* sicut enim statuliber conditionẽ expectat: ita iste manumissionem. M.

g *Magis.* s. est plus liber quàm statuliber.

h *Experiatur.* facit. ff. eo. l. generaliter. §. fi. &. l. is qui ex causa. & C. qui. ad liber. procla. nõ licet. l. j. Accursius.

i *Cautum est.* vt &. ff. eo. neque infantes.

k *Cognoscant.* de supradictis.

l *Eius prouinciæ.* cuius testator forte fuerat. vel dic, speciale: vt &. l. neque infantes. §. fi. aliàs contra: vt. ff. de iurisdi. om. iud. l. fi. &. C. de interdi. l. ij.

m *Iunciano.* idem dicitur Aemilianũ: vt. ff. e. si eũ. §. si quis seruũ.

n *Pronuntiationem.* i. post decretum interpositum eo absente.

o *Rescripsit.* facit. ff. eo. l. neque infantes. &. l. si cum. in prin.

p *Quoque.* facit. ff. ea. l. in prin. Accursius.

q *Cohæres.* qui est rogatus.

r *Accepisset.* Sed reddet ei pretium: vt. ff. e. l. si is. §. fina.

s *Manumittere.* Sed hæres rogatus erat: vt supra eo. l. cũ quasi. §. si plures. Accursius.

t *Manumittere.* s. ancillã vt cõtrahat matrimoniũ cũ rogato. Ac.

LI. IDEM libro nono Institutionum.

NOn tãtũ ipse qui rogat⁹ est manumittere, ad libertatẽ perducere potest: sed & successores eius, siue emptione, [a] siue quo alio modo successerint. Sed & si nemo successor extiterit: ad fiscum ita transit, [b] vt libertas ab eo præstetur. Is autem qui rogatus est manumittere: etiam eo [c] tempore quo alienare prohibetur, [d] potest manumittere. ¶ Si alienum seruum quis rogatus fuerit manumittere, cum ei pecunia certa legata esset vt emat eum, & manumittat, & dominus nolit eum vendere: legatum retinet [e] ex voluntate defuncti. ¶ Cui per fideicommissum libertas debetur, liberi quodammodo loco est, & statuliberi locum obtinet, [f] vel eo magis, [g] quòd nec in alium transferendus est, [ita] vt aut libertas eius impediatur, aut iura patronorum grauiora experiatur. [h] ¶ Senatusconsulto Dasumiano cautum est, [i] vt si ex iusta causa absit qui fideicommissam libertatem debet, & hoc pronuntiatum fuerit: perinde libertas competat, atque si vt oportet, ex causa fideicommissi manumissus esset. Abesse autem is intelligitur, qui à tribunali abest. ¶ Et quia [de] hęredibus tantum cautum erat: adiectum est eodem senatusconsulto, vt quicumque fideicommissam libertatem [debet:] ex quacumque causa [iusta] pronuntiatum fuerit eũ eósve abesse: perinde habeatur, atque si vt oportet ex causa fideicommissi manumissus esset. ¶ Sed Articuleiano senatusconsulto cautum est, vt in prouinciis præsides prouinciarum cognoscãt, [k] licet hæres non sit eius prouinciæ. [l] ¶ Sed si non hæreditarium seruũ quis rogatus fuerit manumittere, sed proprium: ex senatusconsulto Iunciano [m] post pronuntiationem [n] peruenit ad libertatem. ¶ Siue iusta ex causa abest, siue latitet, siue præsens non vult manumittere: pro absente eum haberi diuus Piùs rescripsit. [o] ¶ Emptor quoque [p] vt manumittat, eodẽ senatusconsulto expressum est: & præsens cohæres [q] perinde manumittat, atque si traditum à cohærede accepisset. [r] quod & in impuberis persona cohæredis, qui non erat rogatus manumittere, [s] eundem principem rescripsisse relatum est. Sed si matrimonij causa quis manumittere [t] rogatus est, non est cogendus eam vxorem ducere: sed sufficit fideicommissa libertas.

A

B

C

D

LII. VLPIANVS libro primo Responsorum.

POsteaquã à creditore [u] alienati sunt serui quibus fideicommissa libertas adscripta est: non nisi ex iusta causa aduersus hæredẽ subueniri eis posse.

LIII. MARCIANVS libro quarto Regularum.

SI quis rogatus ancillam manumittere, moram fecerit: [x] si interea enixa fuerit, constitutum est huiusmodi partum liberum nasci, & quidem ingenuum: sed sunt cõstitutiones, [y] quibus cauetur, statim ex quo libertas deberi cœperit, ingenuum nasci: & hoc magis est sine dubio sequendum: quatenus [z] libertas non priuata, [a] † sed publica res est: vt vltro is qui eam debet, offerre [b]

Posteaquã. CASVS. Testator quosdam suos seruos obligauerat alicui, puta Bozolo Florentino. hic testator rogauit hæredem suum de his seruis manumittendis. antequam hæres eos luat & manumittat, Bozolus eos vendidit iure creditoris. quæritur, an hic hæres cogatur eos redimere ab emptore, & manumittere. Dicitur quòd nõ, nisi fuerit in mora luendi eos. Fran.

u *A creditore.* vt ab emptore cogatur redimere & manumittere, & ex iusta causa si hæres facit morã luendo à creditore: vt. ff. eo. l. Thais. §. j.

Si quis rogatus. CASVS. Hæres rogat⁹ est manumittere ancillam hæreditariã. hic hæres adita hæredi. fecit moram in manumittendo, & sic ancilla peperit. Dicit quòd hic partus est liber ingenuus. cum enim libertas sit res publica, is hæres qui eam debet, debuit eam offerre, aliàs lex dat libertatem. Sed pone quòd hic hęres non adiuit hæredi. in odium huius ancillę, ad hoc vt ei⁹ partum haberet seruũ. tũc hic partus natus est seruus. tradetur tamẽ matri ad manumittendũ. sed si mater vel eius hęres nõ vult manumittere: coguntur ad hoc. Sed pone quòd hæc mater nolit sibi hunc filium tradi. tunc hæres testatoris ad hoc compellit. Sed pone quòd hæres non studiosè distulit adire. adhuc idẽ. Sed pone quòd ancilla peperit antequã hæres cognoscat se hæredẽ. adhuc idem. tamen hoc casu ipse hæres manumittet hunc partum. Sed pone quòd directo relicta erat libertas huic ancillæ: & antequã adiret hæredi. ancilla peperit. hoc casu mater manumissa petet hunc partũ. Sed pone quòd directò libertas fuit relicta seruis. sed † antequã hęreditas adeatur, hi serui ab aliquo sunt vsucapti. Dicitur quòd hæreditate postea adita, per prętorem subuenitur his seruis vt efficiantur liberi: licet eis possit imputari, quare passi sunt se vsucapi. & hoc si erant hi serui magni. si autem paruuli: hoc non esset eis imputandũ. hoc dicit cum duabus. ll. seq. Franciscus Accursius.

x *Fecerit.* post aditam hæreditatem, aliàs secus: vt infra. §. j. & quod hic dicit moram, intellige per interpellationẽ. Item nota moram: aliàs seruus nascitur, sed matri traditur ad manumittendum: vt supra eo. l. si prægnans. &. l. cum vero. §. apparet. in princip.

y *Constitutiones.* imperatorum, non solum alia iura.

z *Quatenus.* id est quia.

a *Non priuata.* id est non indiget quòd à priuato detur talis libertas: cum per legem detur.

b *Offerre.* Ex hoc videtur in aliquo corrigi quod dixi. ff. eo. cũ vero

BIU Cujas

vero.§. apparet. & sic est.C. de contrahen. & commit. stipula. l.magnã.& de emphyteutico iure.l.ij.§.penul.Sed argumentum contra.ẽ. quorum lega.l.ij.§.j. quod non placet: quia & infra eo.l.sed si non data. habes idẽ.ſ. quòd debeat peti.dic ergo quòd vltro debet offerre ſi velit eum habere libertum.

a *Debeat.* timens ne eo differente lex præſtet.

b *Tardius adierit.* ſic ſupra de vſufru. lega. l. ſi vſusfructus leg.in princip.

c *Matris.* non tamen imponet operas,cũ ex neceſsitate manumittat:vt &.C.de ope.lib. l.ij.& adiũge duas ſeq. ll.cum iſta.

d *Mater. Accepiſſet.* vt manumitteret.quod fit quandoque: vt ſupra .l. proxi. in fi.

e *Eius.* ſcilicet matris.

f *Ed & ſi non. Idem dicẽdũ.* quod ĩ.l.ſi quis rogatus.in fine cõtinetur, vel quòd etiã in vtraque ſuperiori. Accurſius.

g *Eſſe.* libertati.

h *Debebit.* quia nihil eſt quod poſsit ei imputari, iuſta ignorantia eum excuſante. Ir. & adde diſtin.vt.C.e. l.iij.

i *Nam ibi.*ſ.in ſuperioribus caſibus.

k *In rem matri.* No. ſpeciale,vt mater vindicet filium:argu.contra.j. de fur. mater. In patre conſtat quòd po teſt:vt.ſ. de rei vin.l.j.

l *Subueniendum eſſe.*vt infra tit.ij.l.ij.in.j. reſpõ.&.l. ſtatuliberum. §.fin.

Vcius.] CASVS. Teſtator in prima parte teſtamenti inſtituit poſthumos & Seium.& libertatẽ ſeruis reliquit quando poſthumi eſſent puberes. In ſecunda vero parte ſubſtituit poſthumis hoc modo.ſ.ſi poſthumi non naſcentur, vel nati ante pubertatẽ decedant:ſubſtituo illos. Tertio fecit codicillos,in quibus dixit velle ſeruari tã à primis q̃ à ſecũdis hæredibus ſiue ſubſtitutis ea q̃ in teſtamẽto cauerat. poſtea euẽnit q̃ poſthumi non ſunt nati:& ſic Seius & ſubſtituti habẽt bona. quæritur,an debeant dare libertatem his ſeruis ſtatim,an expectata condi. ſub qua danda erat ſi poſthumi eſſent nati? Et dicitur quòd ſtatim danda eſt libertas, nec conditio debeat.[a] Sed ſi nondum debita libertate fideicommiſſa ancilla peperit, ſtudio tamen hæredis fuerit effectum vt nondũ libertas deberetur, vtiq; quòd tardius adierit[b] hereditatem,vt qui nati ſint ex ancilla, ſerui ei[c] fiant:placet manumittẽdos: ſed tradi matri oportere, vt ab ea manumittantur,vt * liberti potius matris[c] fiant.Nam quos indignus eſt hęres ſeruos habere, ne libertos quidem habebit.

LIIII. MAECIANVS libro ſextodecimo Fideicommiſſorum.

SI mater poſtquam filiũ[ſuũ] accepiſſet,[d] vel qui in eius[e] locum ſucceſsit, præſtare noluit libertatẽ: compellẽdi ſunt. Amplius,ſi mater aut nollet ſibi filium tradi,aut in rerum natura eſſe deſiiſſet: non ab re eſt dicere,nihilo min[o] ita natis ab hærede libertatem præſtari.

LV. MARCIANVS libro quarto Regularum.

SEd & ſi non data opera tardius adierit,ſed dum de adeũda hæreditate deliberat:idẽ dicendum*[f] eſt.& ſi poſtea cognouit ſe hæredem inſtitutum, quàm ãcilla peperit:placet hoc quoque caſu ſubueniẽdum eſſe.[g] hoc tamen caſu ipſe manumittere debebit,[h] non matri tradere. Sed ſi directò libertas data fuerit ancillæ,& horum aliquid euenerit:quemadmodũ natis ſubuenietur?nam ibi[i] quidem petitur fideicommiſſa libertas, & prætor paruulis ſubuenit. cum verò directò libertas datur, non petitur. Sed etiam hoc caſu puto nato ſubueniendum eſſe:[ita] vt aditus prætor in rem matri[k] decernat actionem, exemplo fideicommiſſariæ libertatis. Sic denique & Marcell[o] libro ſextodecimo digeſtorum ſcripſit,& ante aditam hæreditatem vſucaptis qui teſtamẽto manumiſsi ſunt, ſubueniendum eſſe,[l] vt eis libertas conſeruetur, vtique per prætorem: quamuis & his imputari poſsit quare vſucapti ſunt. In paruulis autem nulla deprehenditur culpa.

Non intelligitur repetitum, quod repetitum vitiaret Bartolus.

LVI. MARCELLVS libro ſingulari Reſponſorum.

A expectanda eſt,cum non poſsit euenire in perſona horum ſubſtitutorum:ſecus ſi eſſet alia conditio.Franciſcus.

m *Vt cum ad pubertatem.* hæc eſt conditio de qua eſt quæſtio an à ſubſtitutis ſit repetita.

n *Priore teſtamento.* id eſt prima parte teſtamenti.

LVcius † Titius teſtamento ita cauit: *ſi quos codicillos reliquero, valere volo. ſi quis mihi ex Paula, quæ vxor mea fuit, intra decem menſes natus natáve erit: ex ſemiſſe hæredes ſunto. Gaius Seius ex ſemiſſe hæres eſto. Stichum & Pamphilum ſeruos meos & Erotem & Diphilum peto, & fidei hæredum committo, vt cùm ad pubertatem[m] liberi mei peruenerint, manumittant.* deinde nouiſsima parte ita cauit: *quòd ſi mihi liberi nati non erunt, aut intra pubertatem deceſſerint, tunc hæredes ex paribus partibus ſunto Mucius & Mæuius. legata, quæ priore teſtamento,[n] quo filios & Seium[inſtituí,] reliqui, præſtari volo, hoc eſt & à ſequentibus hæredibus.* Deinde codicillis ita cauit: *Lucius Titius hæredibus primis & ſubſtitutis ſalutem. peto, vt ea quæ teſtamẽto caui, legaui, & ea quæ codicillis cauero legauero, præſtetis.* quæro, cũ liberi Lucio Titio nati non ſint: an Sticho & Pamphilo & Eroti & Diphilo ſeruis confeſtim fideicõmiſſa libertas præſtari debeat?[o] Marcellus reſpõdit, conditionem quæ libertati eorum de quibus quæreretur,[p] ſi filij hæredes extitiſſent, adpoſita eſſet,[q] repetitam non videri:[r] ideoque cõfeſtim libertatem præſtandam eſſe & à primis[ſ] & à ſubſtitutis hęredibus. nam vt ſupra ſcriptum[t] eſt,petiit, vt quæ teſtamento cauiſſet, præſtarentur. cauit autem de libertate eorum ſeruorum. atquin ſub conditione cauit:& ſi alterius generis conditio eſſet, expectanda eſſet. ſed non eſt veriſimile,[u] vt hoc in iſta cõditione cogitauerit, cùm fidei ſubſtitutorum cõmitteret: qui admitti ad hæreditatem nõ poſſent,ſi adimpleretur conditio.

DE ADEMPTIONE libertatis.

TITVLVS VI.

I. TERENTIVS CLEMENS libro octauodecimo ad legem Iuliam & Papiam.

CVm libertas lege adimitur:[x] aut pro nõ data haberi debet, aut certe perinde obſeruari, ac ſi [poſtea] à teſtatore adempta eſſet.

o *Debeat.* ſcilicet à ſubſtitutis.

P *Quæreretur.* Accipe appoſita eſſet, quæ eſt ſi ad pubertatem peruenerint.

q *Eſſet.* in prima parte teſtamenti.

r *Non videri.* nec in codicillis:nec in ſecũda parte teſtamenti: vt & ſupra de leg.j. ſeruo alieno.§.ab impubere. &.l.ſi quis à filio.ij.reſpon.argu.contra.j.de verb. oblig.l. Titia.§. idem reſpõdit. &.ſ. de condi. inſtitut .l. cum ſeruus.

ſ *A primis.* ex vi codicillorum.

t *Scriptum.* in codicillis.

u *Veriſimile.* Not.nõ ſubintelligi intellectũ qui vitiet.lic.C.de cõdi.inſer.l.cum patrẽ.& d.l.ſeruo alieno.§.ſi ab impubere.Accurſius.

DE ADEMPTIONE libertatis.

Cum libertas.] CA. Quotiẽs libertas in teſtamento data eſt lege inhibente: perinde eſt ac ſi non eſſet relicta, vel ac ſi à teſtatore eſſet adempta.& da exẽpla in ſeruo accuſato de adulterio cum domina cõmiſſo,qui non poteſt manumitti. Idẽ in ſeruo de plagio dãnato,pro quo domin[o] pœnã ſoluit pecuniariam. ſunt & alia exẽpla vt habes in glo. Franciſcus Accurſius.

x *Lege adimitur.* quod fit in ſeruo de adulterio cum domina cõmiſſo accuſato: vt inſtitu. de hæredibus inſtituen.§. ſeruum.&.ſ. de hæredibus inſtituẽ. l. his verbis .§. interdum.& de leg.ij. cum filius .§. ſeruus. Item pone in ſeruo qui ſeruatur intra.lx. dies ob quæſtionem adulterij: vt. j. qui & à qui.l. ꝓſpexit. &.C. ad .l. Iuliam de adulte.l. verba. item pone vt ſupra de manu.l.lege Flauia. &.l. ſeruus. & hoc ex perſona ſerui. Ex perſona etiã domini quãdoque prohibet lex:& tunc idem:vt infra qui & à qui .l. quæſitum. & de manumiſſ.l.qui pœnæ.

† *Colligit Bart.ex iſta.l.quòd ita demum intelligatur aliquid eſſe repetitũ, ſi nõ vitiat. cui concor. Do. in .l. ſi ex falſa. in gloſ. antepe.C.de trãſactio.*

DE

BIU Cujas

DE STATVLIBERIS.

Dictum est generaliter de libertatibus: nunc specialiter de his scilicet libertatibus quæ in tempus sub conditione differuntur.

Statuliber.] CASVS. Statuliber dicitur seruus cui relicta est libertas ex die vel sub conditione. Secundo dicit quòd conditio quãdoque est expressa, vt hic: si nauis ex Asia venerit, talis seruus sit liber. quandoque fit conditio vi ipsa, quæ facit seruum statuliberum: vt si in fraudẽ creditorum relicta sit libertas, & nescitur an ex hoc fraudentur ipsi creditores: an non, nã interim seruus talis dicitur liber. Franciscus.

a *Manifestum est.* puta si sit relicta libertas si nauis ex Asia venerit: vel sub qualibet alia simili. Accursius.

b *Cum effectu.* nõ solũ consilium: vt &. j. de fideicom. lib. l. iij. §. si in fraudem. & facit. ff. ne quis eũ qui i ius voca. l. penultima. §. ij. Acc.

Qui statuliberi.] CASVS. Quatuor partes habet huius. l. principium. Prima est, quòd statuliber interim siue vendatur ab hęrede, siue vsucapiatur ab aliquo, siue interim manumittatur: non perdit spẽ libertatis Orcinæ, quin veniente condit. sub qua erat relicta libertas, sit Orcinus libertus, scilicet testatoris. Secunda est: statuliberi causam non prius seruus nanciscitur, nisi adita hæreditate, saltẽ ab vno hæredum. ante enim quàm adeatur, si vsucapiatur hic seruus ab aliquo: spes libertatis extinguitur. Tertia est: seruus substitutus est filio impuberi, si cõtingat eũ mori in pupillari ætate. & in hoc casu est relicta libertas seruo sub cõditione aliqua. nunc impubes adiuit hæredi. an nũc ille seruus dicatur statuliber, quæritur. & dicitur quòd sic: licet quidam cõtra: & male. Quarta est: legatus est seruus dandus ab impubere hærede. huic impuberi datus est substitutus. & hoc casu relicta est libertas huic seruo. dicitur quòd prævalet libertatis datio, vt sic dicatur statuliber, & legatum non teneat. [*SI IN PRIMIS.*] Stichum seruũ meum cum libertate hæredem ex parte institui sub condit. puta si nauis ex Asia venerit. dicitur quòd interim nõ est statuliber: cum à seipso accipiat libertatem, & adeũte cohærede non est liber: & possessus ab aliquo vsucapiatur non spe libertatis. Secundo dicit: pone quòd deficiat conditio. hoc casu est liber tantum, non hæres, sed statuliber. Tertio dicit: substitui seruum meũ cum libertate pupillo meo hæredi instituto. siue primo gradu substituo, puta si pupillus hæres non erit: sit seruus liber & hæres. siue secundo, puta si pupillus hęres non erit: talis sit hæres. & si ille non sit, tunc seruus hæres erit. & eodem modo in inferiori gradu substitutionis. & in omnibus his casibus dicitur hæres necessarius. & interim est statuliber. Franciscus.

c *Qui.* scilicet seruus. Accursius.

DE STATVLIBERIS.

TITVLVS VII.

Hæc lex seipsam summat.

I. PAVLVS libro quinto ad Sabinum.

STatuliber est, qui statutã & destinatam in tempus vel [in] cõditionem libertatem habet. Fiunt autẽ statuliberi vel cõditione expressa, vel vi ipsa. Cõditione expressa quid sit, manifestũ[a] est: vi ipsa, cum creditoris fraudandi causa manumittuntur. Nam dũ incertum est an creditor iure suo vtatur, interim statuliberi sunt: quoniam fraus cum effectu[b] in lege Aelia Sentia accipitur.

Statuliber quocumque transeat, cum sua causa transit: & statuliberi causam non prius nanciscitur seruus, quàm adita sit hæreditas. si vero ante aditionem tradatur, siue vsucapiatur: spes libertatis perit. Itẽ seruus substitutus substitutione pupillari, licet pupillus adeat hæreditatem: nihilo minus seruus efficitur statuliber.

II. VLPIANVS libro quarto ad Sabinum.

QVi[c] statuliberi causam adprehenderit:[d] in ea conditione est, vt siue tradatur, salua spe libertatis alienetur: siue vsucapiatur, cum sua causa vsucapiatur: siue manumittatur, non perdat spem Orcini liberti. Sed statuliberi causam non prius seruus nanciscitur, nisi adita vel ab vno ex institutis hæreditate. Cæterùm ante aditionem, siue tradatur, siue vsucapiatur, siue manumittatur: spes statutæ *libertatis intercidit.[e] ℣ Sed si in impuberis tabulis seruo ita libertas assc-

*Flo. statæ

A d *Apprehenderit.* id est qui est statuliber.

e *Intercidit.* sed adita hæreditate redintegratur: vt. j. eo. statuliberum. §. fin. & supra tit. ij. l. pe. in fin.

f *Adscripta est.* ita vt dictum est. Accursius.

g *Habetur.* quòd sit statuliber. & ad hoc. j. ea. l. §. fi. & l. in tabulis. &. ff. de hæredi. institu. l. sed & si in cõditione. §. fi.

h *Si in primis.* respõdet scilicet Iulianus.

i *Sub conditione.* si nauis ex Asia venerit.

k *A semetipso.* facit. ff. de adquiren. hæredi. ex parte. & dicta. l. sed & si in conditione. §. fin. & supra de nego. gest. at qui natura. in prin. &. §. cum me.

l *Secundum Iulianum.* vt. ff. proxi. §. in fine.

ptaf est: an viuo pupillo, post aditionem videlicet hęreditatis patris, statuliber sit? Cassius negat: Iulianus cõtra existimat. q̃ sententia verior habetur.[g] Plus scripsit Iulianus, & si legatus sit seruus ab hærede patris, liber esse iussus in pupillarib⁹ tabulis: prævalere libertatis dationem.

Sub conditione seruus institutus, non est statuliber conditione pendente. & reddit rationẽ. Si conditio deficiat, erit statuliber tantum: non etiam hæres. Item seruus substitutus pupillo cum libertate, siue primo gradu, siue secundo, aut vlteriori, efficitur statuliber. hoc dicit vsque ad. l. seq. quam vide per te.

℣ Si[in] primis[h] tabulis sub conditione[i] seruus cũ libertate ex parte dimidia hæres sit institutus: an statuliberi causam obtineat, vt adeunte cohærede, cum sua causa vsucapiatur? [Et] cùm à semetipso[k] acceperit libertatem: non potest statuliberi causam obtinere. Planè si conditio hæreditatis deficiat (quo casu secundum Iulianum[l] vel libertatem adipiscitur*) dicendũ est C stauliberi causam obtinere: eo quòd nõ à semetipso, sed à cohærede accepisse libertatẽ creditur. ℣ Quocumque gradu pupillo seruus cũ libertate substitutus sit: necessarij causam obtinet. quæ sententia vtilitatis causa recepta est: & à nobis ꝓbatur. Celsus quoque putat libro quintodecimo cum libertate substitutũ statuliberi causam obtinere.

III. IDEM libro vicesimoseptimo ad Sabinum.

STatuliberos cõditioni parẽ re oportet, si nemo eos im- D minus seruus vadat. nam liber erit seruus. Sed pone quòd seruo est relicta libertas, si det decem vni hæredum, puta Titio. & per alterum hæredẽ stat quo minus det. certe liber est hic seruus: & cohæres cui hæc. x. erant danda, aget familiæ erciscundæ cõtra hæredem impedientẽ adista. x. [*SI DECEM IVSSVS.*] Seruus esse liber iussus si det. x. hęredi, accepit quinque ab extraneo, & ea dedit hæredi. dicitur quòd nõ est liber, nisi omnia decem det: & extraneus qui ad hoc dederat nũmos, eos vindicabit. sed si seruus det alia. v. erit liber: & extunc dominiũ nummorum erit accipientis. [*SI PLVS QVAM.*] Iussus dare. x. & esse liber, dedit. xx. dicitur quòd erit liber, & alia. x. repetentur. [*SI QVIS.*] Seruus erat iussus esse liber, si det. x. hæredi. hæres eum vendidit sine peculio: an statim sit liber, quæritur? & videtur ꝙ sic, quasi prohibitus videatur de peculio dare. sed tamen dicit quòd nõ est liber, nisi cũ vellet accipere de peculio & soluere, prohibitus est. [*SI QVIS SERVVM.*] Seruo relicta est libertas, si det. x. hæredi. hæres prohibet eum operari, vel aufert ei quod ex operis suis quæsierat: vel sponte dedit ei seruus. an efficiatur liber hic seruus quæritur, & dicitur ꝙ si id quod quæsierat

BIU Cujas

rat seruus, hæredi dedit sponte, vel abstulit ei hæres, erit liber. si auté prohibeatur operari, nó erit per hoc liber: nisi testator voluerit ꝙ hæc. x. possit seruus colligere ex operis suis. si auté surripuit hæredi argentũ, vel aliã rem, & eã vendidit: & de hac pecunia soluit heredi: erit liber. secus si ipsam pecuniã surripuit heredi vel alij, & soluit hæredi: nã donec extat pecunia, nó erit liber. si auté est cõsumpta in primo casu. s. qũ hæredi surripuit, idé. si auté alij, tunc liber efficiet. [NON SOLVM.] Siue hæres fecit morã in manumittẽdo seruũ de quo erat rogatus: siue eius tutor, vel curator, vel similis: est idé semper. s. vt seruus efficiatur liber. sufficit enim quòd per statuliberum nõ stet quo minus conditioni pareatur. [SI QVIS.] Seruus iussus est liber esse, si det. x. hæredi intra. xxx. dies proximos post mortẽ testatoris. hic hæres distulit adire: postea adiuit. dicitur quòd seruꝰ si det. x. intra. xxx. dies post aditã hæreditaté, satis est vt sit liber: & hoc, si hęres dolose distulit adire: & seruꝰ pecuniã quã propter hoc habebat paratã, interim amisit: hoc casu statim adita hęredi. seruꝰ fit liber. [SI QVIS SIC.] Libertas relicta est seruo cum. x. dare poterit hæredi. dicitur ꝙ tũc erit liber cum dederit: vel per eũ nõ stet quo minꝰ prius det: licet seruus habuerit decé, vel sit idoneus ad decé soluẽda. [STICHVS.] Sticho relicta est libertas, si annua bima trima die. x. aureos det hęredi. cũ vellet ꝓ primo anno dare. x. hæres noluit recipere. non per hoc erit liber, sed tunc demũ cum lapsum erit trienniũ, & seruus soluerit ꝓ omni anno. x. vel per eũ non steterit. vnde & si eadé. x. secũdo anno obtulit, satisfit: vel tertio, & hæres noluit, seruus fit liber, nec hæres poterit pœnitere. Sed pone ꝙ hic seruꝰ tota. xxx. obtulit primo anno pro omnibus tribus? satis fit vt hic seruus fit liber. [SIT A.] Relicta est libertas seruo, si quinquẽnio seruierit hæredi. hæres interim eum manumittit. Dicitur ꝙ statim sit liber ex testaméto: quasi per hęredem steterit quo minus cõditio impleatur. secus auté si hæres eius seruitio non vult vti. nam hoc casu seruus non fit liber, nisi lapsu quinquennij. & est ratio diuersitatis inter hos duos casus: quia in primo casu, ex quo est manumissus, nõ potest amodo seruire iure seruitutis. secũdo casu potest, cũ adhuc sit seruus, & hęres potest manumittere, & vti eius seruitio, licet non per totum quinquenniũ, cũ aliquid de eo sit lapsum. [IDEM IVLIANVS.] Arethusæ relicta fuit libertas, si tres seruos pepererit. ꝓ hæredé stetit quo minus pareret, dãdo ei medicamenta ne cõciperet, vel vt abortũ faciat. dicitur ꝙ statim est libera. idem est si seruo relicta est libertas, si seruierit hæredi: & hæres cum vẽdat & tradat. nã statim seruus fit liber. Fran. Accur.

Flo. offert &c.

pediat, & sit conditio possibilis. [a] Sed si in hæredis persona iussus sit parêre cõditioni: quid dici debeat? [Et] si quidẽ paruit conditioni, statim liber est, etiã inuito hærede. Quod si nõ patitur hæres pareri, puta offerri * sibi decẽ, [b] q̃ dare iussus erat: [c] proculdubio liber est: quia per hęredem stare videtur quo minus cõditioné impleat. & parui refert, de peculio ei offerat, an ab alio accepta. Receptũ [d] est enim, vt seruus peculiares quoque nũmos dãdo perueniat ad libertatem: siue ipsi hæredi, siue alij dare iussus est. ℣ Inde quæritur, si fortè debeatur pecunia huic seruo vel ab hęrede, quòd in domini rationẽ plꝰ erogauerit [e], vel ab extraneo: nec velit hæres debitorem cõuenire, vel statulibero soluere pecuniã: an debeat ad libertatem peruenire, quasi moram per hæredem patiatur? Et aut [f] legatum huic statulibero fuit peculium: aut non. si legatum peculium fuit, Seruius scribit moram eum libertatis passum ob hoc ipsum, quòd ei aliquid ex ratione dominica deberetur, nec ei ab hęrede præstaretur. quã sententiã & Labeo probat. ℣ Idé Seruius probat & si in eo moram faciat hæres, quòd nolit exigere à debitoribus. [g] nam peruenturum ad libertatem ait. mihi quoque videtur verum quod Seruius ait. Cùm igitur verã putemus sententiam Seruij: videamus an & si non fuerit prælegatum peculium seruo, idem debeat dici. constat enim [h] statuliberum de peculio posse dare, vel ipsi hæredi iussum [i], vel alij: & si eum dare impediat, perueniet statuliber ad libertatem. Denique etiã remedij loco hoc monstratur domino statuliberi, vt eum extraneo iussum dare ꝓhibeat: ne & nũmos perdat [k] cum statulibero. proinde defendi potest, & si non vult exigere, vel ipse soluere, vt hic habeat vnde cõditioni pareat, libertatem competere. & ita Casius quoque scribit. ℣ Non solùm autem si dare iussum dare prohibeat, statuliber ad libertatem peruenit: verum etiam si ascendere Capitolium iussum, ascendere vetet: item si Capuæ dare iussum, Capuam ire prohibeat. nam qui prohibet seruum proficisci: intelligendus est impedire magis velle libertatẽ, quàm operis serui vti. [l] Sed & si iussum cohæredi dare, non patiatur vnus ex hæredibus dare: æquè liber erit. sed is cui iussus erat dare, & liber esse: familiæ erciscũdę iudicio ab eo qui impedierit, consequetur quod sua intererat prohibitum statuliberum non esse. ℣ Si decem iussus dare & liber esse, quinque det: nõ peruenit ad libertatem, nisi totum det [m]. interim igitur vindicare quinq; nummos dominus [n] eorum potest. sed si residuum [o] fuerit solutum, tunc etiam id alienatum [est,] cuius ante dominium non erat translatum. [p] ita pendebit prędecessoris summæ alienatio: sic tamen, vt non retro [q] nummi fiant accipientis: sed tunc cum residua summa fuerit exsoluta. ℣ Si plꝰ quàm iussus erat, dederit statuliber: [r] puta decem iussus dare, viginti dederit, siue numerauerit, siue in sacculo dederit: peruenit ad libertatem, & superfluũ potest repetere. [f] ℣ Si quis seruum iussum decẽ dare, & liberum esse, vendiderit sine peculio: [t] vtrum statim [u] liber sit, quasi prohibitus videatur de peculio dare, hoc ipso quòd sine peculio distractus sit: an verò cum fuerit prohibitus peculium tangere? Et puto tunc demum liberum fore, cum volens dare prohibeatur: non statim vbi venit. ** Si quis seruum iussum decẽ dare, & liberum esse, operari prohibeat: vel si quod

a *Posśibilis*. aliàs dic vt. j. eo. cum hæres. §. ij. Accursius.

b *Decem*. scilicet non patitur.

c *Erat*. scilicet ad hoc vt fieret liber.

d *Receptum est*. vt & ff. de condic. cau. da. l. iij. §. fin. deducto quod domino debetur: vt. j. eo. si decem. Accur.

e *Plus erogauerit*. quã inde accepisset.

f *Et aut*. nunc respõdet.

g *Debitoribus*. scilicet istius serui.

h *Constat enim*. vt supra in prin.

i *Iussum*. scilicet dare.

k *Perdat*. interim sub. perdet tamen: quia cõuenitur actione in factum, ab eo qui habere debuit: vt. ff. de cõdic. cau. da. l. iij. §. fin. Item contra. ff. eo. si peculiũ. §. de illo. sed solue vt ff. de condic. ob cau. l. iij. §. fi. vbi plene dixi. & facit. ff. de fideicom. lib. l. si filius. §. erit. & infra de fur. l. si seruus communis. §. fi.

l *Serui vti*. aliàs serui vti: & hæc bona: & dic operis in eũdo Capuã. & sic facit. j. si quis seruum. aliàs seruituti. & hæc mala.

m *Totũ det*. sic. C. de distra. pig. l. quãdiu. Arg. contra. j. de sol. si quis stipulatus. §. qui decé.

n *Dominus*. extraneꝰ, qui ad hoc dederat seruo, vel domino serui.

o *Residuum*. id est alia quinque. Accur.

p *Translatum*. sic. ff. de cõdic. indeb. si nõ fortem. §. si decem. & j. de verb. obli. l. ij. in prin.

q *Non retro*. sic. ff. de offi. procon. l. obseruare. §. fi. Argu. cõtra. C. ad Mace. l. fi. Item facit ad. §. ff. de vsufru. l. sed & si quis stipulet. §. interdum. *Fl. venit

r *Statuliber*. extraneo, non hęredi, vt habeant locum sequentia.

f *Repetere*. dominus quondã. sic. ff. de condic. indeb. si pœnæ. §. fin. & l. cum duo.

t *Sine peculio*. quod semper intelligitur, nisi cõtra. dicatur: vt. ff. de contrahen. empt. quotiens.

u *Statim*. facit. j. e. non videbitur. & ff. ea. l. in prin.

x *Venit*. id est venditur sine peculio.

BIU Cujas

ex operis suis meret, abstulerit ei hæres: vel si quod ex mercedibus suis coëgit, hæredi dederit: an ad libertatem [a] perueniat? Et puto, si quidem ex operis dederit, vel vndecumque dederit: ad libertatem peruenturũ. quod si prohibeatur operari, nõ fore liberum [arbitror:] quia operari domino [b] debet. Planè si ei ablata fuerit pecunia ex operis collecta, liberum fore arbitror: quia de peculio [c] dare prohibeatur. Sanè si testator vel ex operis vt det, iussit: prohibitum operari, ad libertatem peruenturum nõ dubito. Sed & si argento subtracto, [d] vel rebus aliis distractis nummos corrasos [e] dederit, pueniet ad libertatem: quamuis si nummos subtractos dedisset, ad libertatem non perueniret. Nec enim videtur dedisse, [f] sed magis reddidisse. Sed nec si aliis subripuerit nummos, [g] & hæredi dederit, ad libertatem perueniet: quia auelli nummi ei qui accepit, possunt. Planè si sic consumpti fuerint, vt nullo casu auelli possint: competet libertas. ℣ Non solùm autem si hæres moram facit libertati, sed & si tutor, vel curator, vel procurator, vel alius quiuis in cuius persona conditioni parendum est: libertatem competere dicemus. Et sanè hoc iure vtimur in statulibero, vt sufficiat per eum non stare [h] quo minus conditioni pareat. ℣ Si quis hęredi † in diebus triginta proximis mortis testatoris dare iussus fuerit, deinde hæres tardius adierit: [i] Trebatius & Labeo, si sine dolo malo tardius adierit, dantem eum intra dies triginta aditæ hæreditatis, ad libertatẽ peruenire [aiunt.] quæ sententia vera est. Sed quid si data opera traxerit: [k] an ob id statim vt adita est hæreditas, ad libertatem perueniat? Quid enim si tunc habuit, [l] post aditam [hæreditatem] habere desiit? Sed & hic expleta videtur cõditio, [m] quoniam per eum non steterit quo minus impleatur. ℣ Si quis sic acceperit libertatem, † *Cùm decem dare poterit, liber esto*: Trebatius ait, licet habuerit decem, vel idoneus fuerit ad adquirendum & conseruandum peculium: tamen non aliàs ad libertatem peruenturum, nisi dederit, aut per eum nõ steterit quo minus det. quæ sententia vera est. [n] ℣ Stichus annua bima trima die denos aureos hæredi si dederit, liber esse iussus est. Si prima pensione steterit per hæredem quo min⁹ acciperet decem, expectandam esse secundam [o] * pensionem placet: quia tempus adiectum est, [p] & adhuc supersunt duæ pensiones. Sed si eadem decem sola habeat quæ obtulit [q] ad primam pensionem: an etiam ad sequẽtem quoq; prosit, si offerat [decem:] an & ad tertiam, si sequẽs pensio non sit accepta? Et puto sufficere hæc eadem: & pœnitentiæ hæredi locum non esse. [r] quod & Pomponius probat. ℣ Quid si seruus qui annua bima trima die iussus est dena dare, tota simul offerat hęredi, [f] nõ expectata die? vel decẽ primo anno datis, secundo anno viginti obtulit? benigni⁹ est eũ in libertatem peruenire: [t] cùm vtriusque prouidentia infertur, & serui quatenus maturius in libertatem perueniat: & hæredis, quatenus dilatione interempta illico accipiat, quod post tempus consequi poterat. * ℣ Si ita sit libertas seruo data, *si quinquennium hæredi [meo] seruierit*: deinde eum hæres manumiserit, statim liber [u] sit: quasi per eum [x] sit effectum quo minus [y] ei seruiat: quamuis si non pateretur eum sibi seruire, non statim pueniret [ad libertatem [z],] quasi quinquennium præteriisset. ratio huius rei euidens est. manumissus enim amplius seruire non potest. [a] at is quẽ quis non patitur sibi seruire, postea pati potest intra quinquennij tẽpus. Atquin [b] iam quinquennio ei seruire non potest. sed vel [c] minus potest. ℣ Item Iulianus libro sextodecimo Digestorum scripsit, si Arethusæ [d] libertas ita sit data, si tres seruos pepererit: & per hæredem steterit quo minus pepererit, puta quòd ei medicamentum [e] dedisset ne conciperet: statim liberam futuram esse. Quid enim expectamus? [f] Idémque [g] & si egisset hæres, vt abortum faceret: [h] quia & vno vtero potuit tres edere. ℣ Item si hæredi seruire iussum statuliberum hęres vendidit, & tradidit: credo statim ad libertatem [i] peruenire.

a *Ad libertatem.* nisi ipsemet operas ab hærede conduxerat, quarum mercedem soluendo nõ sit liber: vt. j. eo.

b *Operari domino.* & vxor viro: [a] vt. ff. de operis lib. l. sicut.

c *De peculio.* ex peculio enim intelligitur quod ex operis suis quęsiuit.

d *Subtracto.* hæredi. Accursius.

e *Corrasos.* id est collectos ex venditionibus prædictarum rerũ. sic ponitur. ff. de admitut. ita autem. in princ. & pro hoc. j. de fur. qui vas. §. vlti. Alij dicũt: id est non argenteos. quod nihil est.

f *Dedisse.* sic. j. eo. l. Stichum. §. si hæres.

g *Nummos.* vnde habere non videtur: vt. j. de reg. iur. l. non videtur data. Et argu. ff. de pig. act. elegãter. §. qui reprobos. & facit. j. eo. si hæreditas. & l. non omne. & l. non videbitur.

h *Non stare.* vt. j. e. si hæreditas. in prin. & facit. ff. de manumiss. testa. qui filium. & in ponetur testatiua hunc. §. intelligę, non casuali.

i *Adierit.* hæreditatẽ: & sic non potuit dare. aliàs contra: vt infra. e. l. si intra.

k *Traxerit.* id est protraxerit. sic supra titu. ij. si quis rogatus. §. j.

l *Habuit.* quod dando potuit ad libertatẽ peruenire. & ad hoc. j. eo. si hęreditas. in prin.

m *Conditio.* & sic adita hęreditate erit liber.

n *Vera est.* oportet ꝙ factum sequatur potẽtiam.

o *Secundam.* aliàs primam, & tunc dic primam post primam. sic in authen. de hære. & Falc. §. inordinatum. aliàs trinam.

p *Adiectum est.* sic. j. de verbo. obligat. l. in illa stipulatione.

q *Quę obtulit.* ex hoc, quia eadem decem offert: patet secundum Azo. quòd non est necessaria cõsignatio vel depositio, sed sufficit sola oblatio, nisi quando esset absens qui recipere deberet: vt hic, & infra eo. l. cum hæres. in princi. & §. si duobus. quod non est aliàs: vt. C. de vsur. l. acceptam.

r *Non esse.* sic. ff. de ędil. edic. l. quis sit fugitiuus. in princi. Argu. cõtra. C. de appel. l. si qs libellos. Accursius.

s *Offerat hęredi.* & sic xxx. pro tribus annis, in quolibet quorum tenebatur soluere decem & postea esse liber.

t *Peruenire.* sic. ff. de manumiss. testamen. l. si * Flia ita fuerit. §. si. Sed contra. j. eo. l. si tricnio. sed ibi solues.

u *Statim liber.* sic. j. e. l. seruus si hæredi. in prin. & dic ex testamẽto, non ex huius manumissione. Accursius.

x *Per eum.* scilicet hæredem.

y *Quo minus.* i. non.

z *Peruenire ad libertatem.* & est sic. j. eodẽ. l. Stichus. §. Dama.

a *Non potest.* iure seruitutis: vt & j. l. proxi. §. Stich⁹ Titio. quæ est contra. sed ibi solues.

b *Atquin.* opponit.

c *Sed vel.* nunc respõ. & dic vel pro saltem.

d *Arethusæ.* aliàs. §. idem. & aliàs. l. Arethusæ. H.

e *Medicamentum.* ad quòd facit in authen. de nupt. §. sic itaque. & infra ad le. Cor. de sic. l. iij.

f *Expectamus.* Nota ergo conditionem pro impleta haberi, ex quo stat per eum cui debet impleri: b vt & ff. de fideicommiss. liber. l. si filiꝰ. §. erit. & j. de verbo. obliga. l. in executione. §. fi. Arg. contra ff. ea. l. §. si quis seruum. vbi prohibet eum operari: & nõ nocet domino.

g *Idémque.* scilicet ꝙd statim efficiatur libera.

h *Faceret.* scilicet Arethusa.

i *Ad libertatem.* conditione habita pro impleta: quia per hæredẽ stetit quo minus ei seruiret.

CVm hæres.] CASVS. Seruus iussus est esse liber, si decem hæredi. hæres abest causa reipublicę, dicitur quòd hic seruus vel expectet hæredem, & ei det. x. & erit liber. vel si nõ vult expectare: deponat pecuniam in ecclesia, & erit liber. [NON EST STATVLIBER.] Reliqui libertatẽ cuidã seruo, q nihil habebat, si det mille libras hæredi. vel sic: cũ morietur, sit liber. non est iste

BIU Cujas

iste talis statuliber, cum nec animus dandæ libertatis sit. [SERVIRE.] Seruo relicta est libertas, si anno seruierit Titio. Titio intra annum mortuo seruus nondum est liber, nisi annus finiatur. & redditur ratio. [SI DVOBVS.] Seruus liber esse iussus si det. x. Titio & Sempronio. v. obtulit Titio, & Titius noluit. eadem quinque obtulit Sempronio, & noluit. dicitur quòd sit liber. [STICHVS.] Seruo relicta est libertas, si seruierit Titio extraneo per triennium. vel sic: si tot operas puta. x. ei dederit: dicitur quòd interim est statuliber, & seruire debebit per triennium Titio: licet non domino. & si hæres prohibet Titio seruire: statim seruus fit liber. & hęc sunt vera, quando per hæc verba non habuit testator animum relinquendi Titio dominium seruitutis. tunc enim secus esset in hoc vltimo casu: quod dic vt in glo. [STICHVS.] Titio reliqui libertatem, si hæredi meo seruierit per annum. dicitur quòd hic annus cōstat ex. cccl xv. diebus, nō ex pluribus propter bissextum. & dicitur quòd impleta conditio est, si per aliquam partem anni fuit infirmus, ita quòd non potuit seruire. Secundo dicit: seruus liber esse iussus est, si det. x. hæredi. hæres cogitur recipere etiam particularem solutionem. & hoc speciale fauore libertatis. Tertio dicit: relicta est libertas seruo, si Titius Capitolium ascendat. vel sic: si Titius det. x. fratribus prædicatoribus: Titius nō cōpellitur hoc adimplere: & eo non adimplente, seruus non fiet liber. Vltimo dicit, seruus liber esse iussus, si seruiat hæredi per annum: illi dies non computantur in anno quibus seruus extitit in fuga, vel in quibus contendit pro libertate contra hæredem. Fran. Accursius.

Deposita pecunia quam statuliber debet pro sua liberatione, efficitur liber.

IIII. PAVLVS libro quinto ad Sabinum.

CVm hæres reipublicæ causa abesset, [a] & pecuniā statuliber haberet: vel expectare eum debere donec redeat is cui dare debet, vel deponere in ædem pecuniam consignatam oportet: quo subsecuto statim ad libertatem peruenit. [b]

Libertas collata in nimis longū tempus, vel in cōditionem impossibilē, declarat voluntatē domini contrariam esse libertati.

¶ Non est statuliber, cùm libertas in tam longum tempus collata [c] est, vt eo tēpore is qui manumissus est, viuere nō possit: [d] aut si tā difficilem, immo penè impossibilem conditionē † adiecerit, vt aliūde ea libertas obtingere non possit: veluti si hæredi milies* dedisset: aut cū moreretur, liberum esse iussisset. sic enim libertas inutiliter datur. & ita Iulianus scribit: quia nec animus dādæ [e] libertatis est. ¶ Seruire Titio anno, & liber esse iussus, Titio mortuo nō statim liber fiet, sed cùm annus transierit: [f] quòd [g] videtur nō tantum sub cōditione, sed etiam ex tēpore data libertas. etenim absurdum est, maturius eum liberum fieri cùm conditionem nō impleuit, quàm futurus foret si eam expleret. ¶ Si duobus decē datis, liber esse iussus sit: & vnus quinque accipere noluerit: melius est dicere posse eum eadem quinque [h] alteri offerētem [i], ad libertatem peruenire. ¶ *Stichus si Titio* [k] *per triennium seruierit, vel si illi* [l] *centum operas dederit: liber esto.* constat hoc modo libertatem vtiliter dari posse. nam & alienus seruus seruire nobis potest sicuti liber, [m] & multo magis [nobis] operas dare: nisi testator seruitutis appellatione [n] dominium magis quàm operā intellexit. ideoque si prohibet hęres Titio seruire, peruenit ad libertatē. [o] ¶ *Stichus, si hæredi meo anno seruierit, liber esto.* quærendū est, annus quomodo accipi debeat: an qui ex cōtinuis diebus trecentis sexagintaquinque cōstet: an quibuslibet? [p] Sed superius [q] magis intelligendum Pōponius scribit. Sed si quibusdam diebus aut valetudo, aut alia iusta causa impedimento fuerit quo minus seruiat: & hi anno imputandi sunt. [r] Seruire enim nobis intelliguntur etiam hi quos curamus ægros: qui cupientes [nobis] seruire, propter aduersam [f] valetudinem impediuntur. ¶ Item si decem hæredi dare iussus fuerit, hęres etiam per partes [t] accipere fauore libertatis cogēdus est. ¶ Ita liber esse iussus, *si Titius Capitolium ascenderit*: si Titius nolit ascendere, impedietur libertas. Idémq; iuris est in similibus causis [u] & conditionibus. [x] ¶ Item Cassius ait, ei qui seruire iussus est anno: illud tēpus quo in fuga [y] sit, vel in controuersia, [z] pro libertate non procedere.

a *Abesset.* secus si præsens accipere recusat: vt supra. l. proxi. §. Stichus annua.

b *Peruenit.* sic. C. de vsu. l. acceptā. & qui po. in pigno. ha. l. j. & ſ. depo. l. j. §. si pecuniam in sacculo. Accursius.

c *Collata.* id est relicta.

d *Possit.* nisi conditione impleta.

e *Dandæ.* quòd præsumitur ex eo quòd tam longum tempus vel conditionem impossibilem adiecit. Azo. vt. ſ. de manu. testa. l. antepen. §. fi. & l. fi. in prin. & argu. ſ. de vsufru. l. Titio. Sed cōtra. instit. de hære. instit. §. impossibilis. sed finis huius §. videtur soluere. vel hæc per illam corrigitur: vel ibi de natura est impossibilis: hic de facto.

f *Annus transierit.* vt &. ſ. de testamen. manu. l. si ita scriptū fuerit. & j. eo. l. si peculium. §. quædam. & l. si seruus liber. Sed contra. j. ea. l. §. Stichus. & l. si hæredi. in fi. Solu. ibi in persona serui contingit impedimentum: hic in persona domini.

g *Quòd.* i. quia. & hoc soluit etiam dictum contrarium.

h *Eadem quinque.* & facit. ſ. eo. l. proxi. &. §. Stichus annua. &. §. si decem iussus. Accursius.

i *Offerentem.* i. quia alteri offerebat. Accursius.

k *Titio.* ſ. extraneo, qui non erat hæres.

l *Vel si illi.* disiunctio est legis, non testantis.

m *Sicuti liber.* accepto verbo seruire, non pro dominio. aliàs secus: vt supra. l. proxi. §. pen. Accursius.

n *Appellatione.* vt per hoc qđ dixit seruire, voluerit vt per triennium dominium foret Titij. Accursius.

o *Peruenit ad libertatem.* quia nō stat per seruum quo minus adimpleat conditionem, sed per hæredē. & hoc intellige, cum testator seruitutis appellatione non dominium, sed operam intellexit. quod in dubio est præsumēdum: vt infra eo. l. pe. in prin. &. ſ. de vsufru. leg. l. vxori. §. fina. Si verò dicas loqui quādo intellexit de dominio, non statim peruenire ad libertatē, argu. ſ. l. proxi. §. penult. & ideo leges interrogatiue peruenit ad liber? Respon. non peruenit, secundum Ioan. Item arg. contra. huic §. j. eo. l. si triennio. & l. si peculium. §. quædā. & l. seruus si hæredi. §. imperator.

p *Quibuslibet.* aliàs q̄buslibet, & aliàs bissexto. & hæc bona. & de hoc plene habes. j. de verbo. signi. l. cum bissext⁹. *ADDITIO.* Florentiæ legitur, quibuslibet, id est non cōtinuis.

q *Superius.* qui constat ex. cccl xv. diebus: vt & supra ad leg. Aquil. ita vulneratus. Accursius.

r *Imputādi sunt.* quasi conditione ipleta. sufficit enim si per eū non stat quo minus seruiat. Azo. & ad hoc. ſ. ad le. Rho. de iac. l. fin. vbi dicit, puta morbo impeditū. &. ſ. de vsufru. l. arboribus. §. de illo. &. j. eo. l. fi. &. ſ. de cōdit. & demon. l. si pecuniā. in prin. &. j. de re iudi. l. cōtumacia. §. pœnam. &. ſ. loc. l. qui operas. &. j. de variis cog. l. j. §. pen. Ac.

s *Aduersam.* secus si propter publicum iudicium impediatur: vt. j. eo. l. Stichum. §. Dama. vel per casum in persona eius cui est seruiendum: vt. ſ. ea. l. §. seruire. & facit. j. e. l. in fi. Accursius.

t *Per partes.* fauore libertatis. aliàs contra. ſ. de vsur. l. tutor. §. Lucius. & hoc plene notaui. ſ. si cer. peta. l. quidam.

u *Similibus causis.* vt in pecuniariis relictis: vt. ſ. de condi. & demonſt. l. nonnunquam.

x *Conditionibus.* ſ. similibus, si Titius Romā ierit, vel vltra mare.

y *In fuga.* sic. j. e. l. seruus qui testamento. §. seruus. &. ſ. de ser. expor. l. Titius. in prin. Ar. contra. ſ. de vsufru. l. arboribus. §. Iulianus. &. j. de acqui. poſſ. l. j. §. per seruum qui. Accursius.

z *In controuersia.* cum in libertatem proclamat: non si ei ab alio fiat controuersia sine dolo serui.

STatuliber.] CASVS. Seruus iussus est esse liber, si reddiderit rationes hæredi. hic seruus reliqua quæ nunc apparēt, vult reddere, & vult satisdare pro aliis reliquis, si apparebūt. satis est, & sic fit liber. Vltimo dicit: seruus liber esse iussus, si det decem, debet decem dare ad hoc vt sit liber. non autem prodest si vult satisdare. Franciscus.

a *Liberum fore.* & bene. Arg.ſ.de col.bo.l.j.§. ſed cum poſsint. & ar.ſ.ſi cer.peta.l.quidam.

b *Incerta cauſa.* ſi habes, incerta cauſa: ſubaudi, impediéte rationem huius. Accurſius.

c *Et genere.* ſcilicet impediente rationem huius. Accurſius.

d *Statuliber, qui nõ rationes.* tunc enim in obſcuris fideiuſſores admitterentur. Ir. vt.ſ. di xi. ſic.ſ. quibus mo. pig. vel hypo. ſol. l. item liberatur. §. j. & de conſtit. pecu. l. promiſſor. §. conſtituto. Ac.

Obſcuritas rationum non impedit libertatem competere, ſi ſtatuliber paratus eſt probis ſatiſdare.

V. POMPONIVS libro octauo ad Sabinum.

STatuliber rationem reddere iuſſus, reliquum quod apparet ſoluit: de eo quod obſcurius eſt, ſatiſdare paratꝰ eſt. Neratius & Ariſto rectè putant liberum fore: [a] ne multi ad libertatem peruenire nõ poſsint, incerta* cauſa [b] ratione* & genere [c] negotij huiuſmodi. ℣ Statuliber qui non rationes [d] reddere, ſed pecuniam iuſſus eſt dare: numerare debet, non fideiuſſorem dare.

VI. VLPIANVS libro viceſimo ſeptimo ad Sabinum.

SI ſtatulibera ſerua pœnæ facta ſit, [e] & poſt damnationẽ ſtatutæ libertatis conditio extiterit: quãuis ipſi ſtatuliberæ nihil proficiat, [f] partui [g] tamẽ ꝓficere oportet, vt perinde liber naſcatur, atque ſi mater damnata non eſſet. Quid tamẽ ſiqua conceperit in ſeruitute, deinde ab hoſtibus capta, peperit ibi poſt exiſtentem conditionem? an liberum pariat? Et interim [h] quidem, quin ſeruus hoſtiũ ſit, nequaquã dubium eſt: ſed veriꝰ eſt poſtliminio eum liberũ fieri: quia ſi mater in ciuitate eſſet, liber naſceretur. Planè ſi [hæc] apud hoſtes eum concepiſſet, & poſt exiſtentem conditionẽ edidiſſet: benignius [i] dicetur cõ petere ei poſtliminium, & liberum eum eſſe. ℣ Statuliber parẽdo cõditioni in perſona emptoris peruenit ad libertatem. & ſciendum [eſt] hoc ad ſtatuliberos omnis ſexus pertinere. Non ſolum autẽ ſi euenerit hęc conditio, ad eum tranſit qui emit, verumetiam ad omnes quicumque quoquo iure dominiũ in ſtatulibero nacti ſunt. Siue igitur legatus ſit tibi ab hærede ſtatuliber, ſiue adiudicatus, [k] ſiue vſucaptus à te, ſiue traditus, vel aliquo iure tuus factus [eſt:] ſine dubio dicimꝰ [iure] parere cõditiõi ĩ ꝑſona tua poſſe. Sed & in hærede emptoris idem dicitur [l]. ℣ Si filiusfamilias hæres ſit inſtitutus, [m] & ſtatuliber filio dare iuſſus eſt, & liber eſſe: ſiue filio [familias,] ſiue patri dãdo peruenit ab libertatẽ: quia & ad patrem [n] hæreditatis emolumentum peruenit. Sed & ſi poſt mortem filij patri dederit, quaſi hæredis hæredi: liber erit. Nã & ſi quis extraneo dare iuſſus ſit, & liber eſſe: deinde hic hæredi hæres extiterit: nõ quaſi in extranei perſona, ſed quaſi iu hæredis, cõditioni parebit. [o] ℣ Statuliber [p] decem dare iuſſus & liber eſſe, ſi quinque datis diſtractus ſit: reſidua quinq; emptori dabit. ℣ Si ſeruus tuus ſtatuliberum emerit: tibi [q] datur quod hęredibus dare iuſſus eſt. Sed & ſi tuo ſeruo dederit: ſi modò is [r] eum peculiari nomine emit, neque ei tu peculium ademiſti: puto liberum fore, ſcilicet vt eo modo tibi dediſſe intelligatur, perinde atq; ſi tua voluntate cuiuis alij tuorum ſeruorũ dediſſet. ℣ Si quis non dare decem, ſed rationibus redditis liber eſſe iuſſus ſit: an ad emptorem hæc conditio tranſeat, videamus. Et aliàs ſciendũ eſt, eas demum conditiones ad emptorẽ tranſire, quæ ſunt in dando: cæterum ſi quæ ſunt in faciendo, non tranſeunt: vtputa ſi filium eius literas edocuerit. hæ enim perſonis eorum cohęrent, [s] quibus adſcribuntur. Rationum autem reddendarũ conditio, quod ad reliqua quidem attinet, in danda pecunia conſiſtit: quod* autem ad ipſa volumina rationum tradenda percontandáſque & examinandas rationes, & diſpũgendas [t] atque excutiendas, factum habet. Nũquid ergo reliqua quidem & emptori dando perueniat ad libertatem: cætera in perſona hęredis conſiſtant? Puto igitur & ad emptorem reliquorum ſolutionem tranſmitti. ſic fiet, vt diuidatur [u] conditio. & ita Pomponius libro octauo ex Sabino ſcripſit.

* *Hal. inſerta*
* *Flo. rationis*

a *Liberum fore.* & bene. Arg.ſ.de col.bo.l.j.§. ſed cum poſsint. & ar.ſ.ſi cer.peta.l.quidam.

b *Incerta cauſa.* ſi habes, incerta cauſa: ſubaudi, impediéte rationem huius. Accurſius.

c *Et genere.* ſcilicet impediente rationem huius. Accurſius.

d *Statuliber, qui nõ rationes.* tunc enim in obſcuris fideiuſſores admitterentur. Ir. vt.ſ. di xi. ſic.ſ. quibus mo. pig. vel hypo. ſol. l. item liberatur. §. j. & de conſtit. pecu. l. promiſſor. §. conſtituto. Ac.

SI ſtatulibera.] *CAVS.* Statulibera propter aliquod delictum eſt ſerua pœnæ effecta. nunc extitit cõditio ſub qua relicta erat ei libertas. dicitur quòd hoc prodeſt partui eius, licet non ei, vt partus tunc conceptus & natus ſit liber. Sed quid ſi hæc ſtatulibera exiſtens in ſeruitute concepit: poſtea capta ab hoſtibus pariat poſt euentũ cõditionis? certe interim donec partus eſt apud hoſtes, eſt ſeruus: liberatus ab hoſtibꝰ, fit liber iure poſtliminij. idẽ ſi apud hoſtes concepit: & pariat ibidem poſt euentum conditionis. [*STATVLIBER.*] Seruus iuſſus eſt liber eſſe ſi det. x. hęredi. hunc ſeruum hæres interim vẽdit, vel legat, vel donat alicui, vel vſucapitur ab aliquo. dicitur quòd hic ſeruus ſi paret conditioni in perſona emptoris, vel alterius noui domini dando ei iſta. x. efficitur liber. idem in emptoris hærede. idem ſi det patri hęredis: poſito ꝙ filius ſit inſtitutus ab extraneo. & hæc ſunt vera, ſiue filius nunc viuit ſiue non, cum ſeruus dat. x. patri hæredis. Sed pone quòd iuſſus eſt ſeruus dare decem extraneo, & liber eſſe: nunc hæres teſtatoris ſucceſsit illi extraneo. huic hęredi dabuntur. x. nõ quaſi extraneo. Franc. [*STATVLIBER.*] Iuſſus ſeruus dare. x. hæredi, & eſſe liber. v. dedit hæredi: nunc hæres eum vendidit. ſi alia quinque det hic ſeruꝰ, dabit emptori. [*SI SERVVS.*] Seruus iuſſus eſt eſſe liber, ſi det decem hæredi. hæres hũc ſeruum vendidit ſeruo meo. dicitur ꝙ ſi hic ſtatuliber det mihi hæc decẽ, erit liber. ſed & ſi ſeruo meo det, erit idẽ, ſi emerat de peculio eum, nec ei peculiũ ademi. [*SI QVIS.*] Seruꝰ liber eſſe iuſſus eſt ſi reddiderit cum ſeruus ita. §. j. & l. qui ſub conditione. Accurſius.

u *Diuidatur.* ſimilis diuiſio inſtit. per quas perſo. no. acqui. §. j. Et not. quia conditio quæ pendet ex perſona ſerui, aut conſiſtit in *Conditio perſonæ*

BIU Cujas

in dando, aut in faciendo, aut mixta est. vbi in dando: hæredi est dandũ & emptori, & hæredibus emptoris: nisi esset dictũ vt alij detur: vt. j. eo. l. Labeo. &. j. eo. l. qui pecuniã. &. l. si quis testamẽto. &. l. ita liber. &. ſ. de euic. l. qui alienam. §. fi. & hic. Si verò est dictũ vt alij detur: ei dabitur non alij, nisi in casu: vt hoc. §. &. ſ. de euict. l. qui alienam. in fin. &. j. eo. l. si is cui. & de condit. & demõ. l. sub diuersis. §. fin. Secundo casu, quãdo scilicet in faciendo: si sit dictum in cuius persona, ei impleri debet: vt ſ. de cõdit. & demon. l. quæsitum. aliàs hæredi. nec ad emptorẽ trãsit: vt hic. Si autẽ sit mixta, tunc serua quod hic dicit, vt factũ fiat personæ designatæ, datio verò etiam emptori: vt hic, &. ſ. de euict. l. q libertatis. §. seruũ. Quod in emptore dixit: in accipiente quoquo titu. accipe: vt. ſ. §. statuliber. &. j. eo. l. statuliber. §. Quintus. circa fin. Item est huic fini arg. contra. ſ. de iurisdi. om. iudi. l. si idem. §. si vna. Accursius.

a *Vsusfructus. Conditionẽ.* licet sit in dando. Accursius.

b *Non trahit.* vt detur fructuario, sed proprietate alienata datur proprietario: vt. ſ. l. proxi. §. fin.

Ita liber.]CASVS. Testator reliquit libertatem seruo, si det decem, & nõ dixit cui. dicitur quòd debet dare hæredi. Secũdo dicit: testator reliquit libertatem seruo, si det decẽ hæredibus: & hæredes vendiderunt hũc seruum. dicitur quòd eas portiones quas dedisset hæredibus, si pœnes eos remãsisset: easdem dabit emptoribꝰ. & quas dedisset hæredibus, declarat. nam aut expressit nomina propria hæredum: & tunc viriles darẽtur hæredibꝰ, & sic emptoribus: aut dixisset simpliciter hæredibus: & tunc hæreditariæ. Fran.

c *Ita liber.* sic. j. eo. l. qui pecuniam. & quod. not. ſ. l. si statulibera pœnæ. §. fina.

d *Nomina.* propria. & est similis distinctio. ſ. de leg. j. l. turpia. §. fin. & l. si hæredes nominatim. &. ſ. ad Trebel. l. quotiens. &. l. sequen. Sed cõtra. j. eo. l. si quis testamẽto. Solu. vt ibi. Item quid si dixerit propria & appellatiua? Respon. distingue quod præposuit. Argu. j. de stipu. ser. l. seruus communis ita.

e *Viriles.* id est pro numero personarum: vt. ſ. de leg. præ. l. viriles. in prin. Accursius.

Statuliberum.]CASVS. Statuliber antequam impleatur cõditio, dicitur seruus hæredis. & si interim delinquat, poterit hæres dare eum pro noxa. adueniente autem conditione erit liber. sed si hæres eum vendat, adhuc durat spes libertatis: & si vendiderit eum tanquam merum seruum, non tanquam statuliberum, tenebitur emptori act. ex emp. item crimine stellionatus si sciẽs dissimulauit eius condit. Vltimo dicit: hæres dans pro noxa statuliberum liberatur. item & si antequam det, existat condit. liberatur. [STATV LIBER. 1.] Ille cui relicta est in testamẽto libertas sub conditione, ita demum tenet hoc relictũ, si adeatur hæreditas, & extunc habet spem libertatis. antequam adeatur, vsucapi potest talis seruus. & si postea adeatur: extunc in-

VII. PAVLVS libro quinto ad Sabinum.

VSusfructus alienatio conditionem[a] statuliberi secũ non trahit.[b]

VIII. POMPONIVS libro octauo ad Sabinum.

ITa liber[c] esse iussus, *si decem dederit, liber esto*: hæredi dare debet. nam qui non habet cui det, hæredi dando ad libertatẽ peruenit. ℣ Si partes suas quisque hæredum diuersis ementibus vendiderit: quas portiones hæredibus dare statuliber debuit, easdem dabit emptoribus. Labeo autem ait: si nomina[d] dumtaxat hæredum in testamẽto posita sint, viriles[e] partes eis dãdas: si verò ita, *si hæredibus dederit*, hæreditarias.

IX. VLPIANVS libro vicesimo octauo ad Sabinum.

STatuliberum medio tẽpore seruum hæredis esse, nemo est qui ignorare debeat:[f] eapropter noxæ dedi poterit:[g] sed dedit[o] sperare adhuc libertatem poterit. nec enim deditio spem illi adimit[h] libertatis. ℣ Si statuliberum non eadem conditione[i] hæres vendat, causa eius immutabilis est:[k] & luere se ab eo potest simili modo vt ab hærede, si tamen suppresserit [hæres] conditionem statuliberi: & ex empto[l] quidem tenetur: grauiores[m] autem etiam stellionatus crimẽ imponũt[n] * ei qui sciens[o] dissimulata cõditione statutæ libertatis simpliciter eum vendiderit. ℣ Illud tractatum est, an liberatio contingat ei qui noxę dediderit statuliberum. Et Octauenus putabat liberari.[p] & idem dicebat & si ex stipulatu Stichũ deberet,[q] eúmque statuliberũ[r] soluisset. nam & si ante solutionẽ ad libertatẽ peruenisset: extingueret obligatio. * tota enim[f] ea in obligatione cõsistere, quę pecunia lui præstarique possunt. * libertas autẽ pecunia lui non potest, nec reparari. *[t] quę sententia mihi videtur vera. ℣ Statuliberi conditio ita demũ immutabilis est, si adita hæreditas fuerit.[u] cæterum ante aditam hæreditatem in propriam vsucapitur[x] seruitutem, libertatísq; spes infringitur: sed adita postea hæreditate spes libertatis fauore sui redintegrabitur.

X. PAVLVS libro quinto ad Sabinum.

SI decem dare iussum hæres vendiderit & tradiderit, dixerítque adscriptum libertati, si viginti dedisset:[y] ex empto erit actio cum venditore. aut si dupla promissa est ob euictionem dumtaxat, duplæ repetitio erit: [&] ex empto ob mendacium.[z]

XI. POMPONIVS libro quartodecimo ad Sabinum.

SI hæres[a] pecuniam donasset statulibero, vt sibi eam daret, & liber esset: non fieri liberũ[b] Aristo ait: sed si in plenũ[c] infra de vsucap. l. sequitur. §. lana? Respon. hic alienus erat. vel verius quo ad ius parendi conditioni: vt. j. de capt. & postli. re. l. in bello. §. si quis. & sic etiam expone. ſ. eo. l. ij. in prin. &. §. j. &. ſ. titu. ij. l. pen. in fin. Accursius.

Sed decem.]CASVS. Liber esse iussus, si det decem hæredi: hęres eum vẽdidit, & dixit emptori quòd hic seruus debebat esse liber si det. xx. nunc apparet quòd dando. x. est liber. tenebitur hæres emptori act. ex empto. si autem promisit hæres de dupla nomine euictionis, & euincatur emptori hic seruus per extraneum: tunc hæres tenebitur de dupla. Fran.

y *Dedisset.* hæredi: secus si ãlij: vt. ſ. de euict. l. qui alienam. §. j.

z *Ob mendacium.* hic est sensus: vt ob mendacium agatur ex empto, & non ad duplum: sed re euicta ab aliquo extraneo ad duplum agitur, si promissa est: & sic non est contra. C. de euic. l. qui libertatis. §. j. vbi dicitur non agi ad duplũ propter mendacium

Si hæres.]CASVS. Liber esse iussus si det. x. hæredi: hæres donauit seruo decẽ, vt ea ei redderet, & liber esset. licet reddat, non est liber. & hoc de rigore: de æquitate secus. si autem simpliciter donauit, & seruus hæc. x. reddat hæredi, liber est Fran.

a *Si hæres.* aliàs lex si hæres, aliàs. §. Pomponius.

b *Liberum.* de rigore iuris. sic & infra de solu. l. qui sic. sed de æquitate secus: vt supra si cer. peta. l. si tibi. & de dona. l. qui id. §. j. quæ sunt contra. Accursius.

c *In plenum.* i. nõ adiecta hac cõditione. quandoq; ergo plene

Flo. impendens triplex est.

Flo. important

Flo. obligatio tota. ea enĩ ℣ obl.
Fl. deest, possunt
Flo. reparari potest. a Cõcor. te. ℣ ca. apostolicæ. & ibi no. Panor. nu. 3. vbi post in apostil. ad ipsũ in versi. nõ curauit. extra de cle. excõ. mini. & ℣ ca. nouit. de sent. excõmuni.

Agi ad duplũ ob mẽdacium an possit.

BIU Cujas

dat,quandoque nõ.sic infra de adquirẽ.re.domi.l.per seruũ.§.j.

Si quis testamento.] CASVS. Liber esse iussus, si reddiderit rationes hæredibus:reddere debet & reliqua,& pro hæreditaria parte omnibus:licet quorũdam hæredum nomina sint expressa.Franciscus.

a *Posita.*sed certe immo virilis tunc: vt .ſ. eo.l. ita liber.§.j. quæ est contra solutionem datam pro hæreditaria his quorum nomina non sunt expressa: nominatis verò ꝓ virili: vt sit ꝓportio totius & partis. vel aliud cum omnia nomina,aliud cũ pars tãtũ exprimitur:vt.j.eo.l.qui pecuniam.& hoc placet. vel.ſ.sunt exposita ꝓpria:hic appellatiua.& facit.ſ.de manumiſ.testa.l.ſi ita fuerit.Acc.

**Flo.dedevit Totius & partis debet esse proportio.*

Si quis ita.] CASVS. Reliqui libertatem seruo meo, si hæres eũ nõ manumittat in suo testamento. dicitur ꝙ expectabitur mors hæredis,si hæres eum manumittat in testamento suo,vel nõ.[SERVVS COMMVNIS.] Vnus ex dominis reliquit libertatem seruo communi si det .x. dicitur quòd dare poterit ex peculio hæc.x. siue hoc peculium spectet ad hæredem relinquentis libertatẽ, siue ad alium dominũ: nec est vis cui debeat dare. [SI DVO.] Duobus seruis relicta est libertas,si reddiderit rationes. quæritur an vnus reddendo sine alio ꝓueniat ad libertatem? & distinguitur. nã aut gesserunt seperatim rationes:& tũc vnus reddendo sine alio erit liber. aut communiter gesserunt,& tunc vnus sine alio non potest ꝓuenire ad libertatem. [QVI ITA.]Libertas relicta est seruo,si iurabit se ascẽdere Capitolium.dicitur ꝙ statim cũ iurat, est liber. [SERVVS.] Reliqui libertatẽ seruo hæredis mei, si quandã rẽ quæ est hæredis mei,ei donasset,fieri liberum.

** Flo. applicantur*

XII. IVLIANVS libro septimo Digestorum.

SI quis testamento libertatẽ acceperit sub conditione,si rationem reddiderit:* debet ꝓ hæreditaria parte hęredibus reliqua soluere:etiam si nomina quorundam hæredum sint in conditione posita.[a]

XIII. IDEM libro quadragesimotertio Digestorum. B

SI quis ita libertatem dedisset: *Stichus,si eum hæres meus testamento suo non manumiserit,liber esto*: secundum voluntatem defuncti hoc significari videtur,[b] si testamento suo hæres non adscripserit ei libertatem. quare si quidem hæres libertatem seruo testamento suo dederit,defectus[c] conditione videbitur.si non dederim:impleta conditione vltimo vitæ tempore hæredis ad libertatẽ perueniet. ℣Seruus communis liber esse iussus[d] ita,si decẽ dederit:ex peculio dare potest,quod quocũque modo adquisitũ habuerit:nec refert apud hæredẽ[e] id,an apud sociũ[f] fuerit: & hæredi,an extraneo dare iussus sit. nam per omnia causæ[g] statuliberi applicabitur,[h]* quòd cõditionis implendæ gratia alienare peculiares nũmos potest. ℣Si duo serui rationibus redditis liberi esse iussi fuerint, & separatim rationes gesserint:nõ dubiè separatim quoque conditioni parêre poterunt. Sed si actus eorum communiter gestus,ita immixtus fuerit,vt separi nõ possit:necessariò alter cessando alterius libertatẽ impediet:nec videbitur conditio in alterius persona impleta,nisi id quod computatione rationum habita reliquũ fuerit,aut vterque,aut alter totum[i] soluerit. ℣Qui ita liber [esse] iussus est, *si iurauerit se Capitolium ascensurũ*: confestim vt iurauerit, quãuis Capitolium non ascenderit,[k] liber erit. ℣Seruus hæredis rem ipsius hæredis dare iussus,& liber esse,ad libertatẽ ꝓueniet:[l] quia potest[m] testator & sine vlla dandi cõditione hæredis seruum manumitti iubere. ℣Hæc scriptura, *Stichus cùm erit annorum triginta,liber esto: Stichus si decem non dederit, liber ne esto*: hanc vim habet:Stichus si decẽ dederit, & ad annos triginta peruenerit,liber esto.nãque ademptio libertatis vel legati sub cõditione facta incipit cõtrariam conditionem legato vel libertati quæ prius data erat, iniecisse.[n]

XIIII. ALFENVSVARVS libro quarto Digestorum. C

SEruus qui testamẽto domini,cùm decem hęredi dedisset,liber esse iussus erat:hæredi mercedem referre pro operis suis solebat.cũ ex mercede hæres amplius decẽ recepisset,seruus liberum [se] esse aiebat.de ea re consulebatur. Respondit non videri liberum esse.non enim pro libertate,[o] sed pro operis eam pecuniã dedisse:nec magis ob eam rem liberum esse quàm si fundũ à domino conduxisset,& pro fructu fundi pecuniam dedisset. ℣Seruus cum hæredi annorum septem operas dedisset,liber esse iussus erat. is seruus fugerat, & annum in fuga fecerat. cum septem anni præteriissent, respondit non esse liberum: non enim fugitiuum operas domino dedisse. quare nisi totidẽ dies[p] quot D

a *Posita.* eius testatoris qui reliquit libertatem.

b *Significari videtur.*ſ.vt sit liber,si &c.

c *Defectus.* Sed cur manumittente hærede non fit liber ex testamento priore:vt.ſ.eo.l.ſtatuliberos.§.ſi ita?Respon.ſ.conditio,ſi seruierit, habetur pro impleta, cum hæres manumiserit: quia per eum fit quo minus impleri possit.at hæc cõditio,ſi hæres non manumiserit,deficit cum hæres manumittit,secundum Ioan.Item quid ſi dixerit testator,Stichus liber esto,ſi testamento suo hæres eum manumiserit:& hæres ei postmodum reliquit libertatem.ex cuius testamento erit liber?ar. quòd ex primo.ſ. de leg.iij.vnum ex familia.in prin.&.ſ.de hære.instit.l.iij.§.ij.& l.asse.&.j.eo.l.ſi peculium.§.fi.

d *Iussus.*ab vno ex dominis.

e *Hæredem.* eius testatoris qui reliquit libertatem.

f *Socium.*nã potest ab alio domino habere,ab alio non:vt.ſ. de pecu.l.quis ergo.

g *Causæ.*i.vtilitati.Io. vt.ſ. cuicunque, & de quocũque suo peculio posſit dare.Ioan.

h *Applicatur.* hoc.ſ. quòd potest &c. Sed contra.j.eo.l. non videtur.Solu.vt ibi.

i *Totum.*cõcordat.ſ. de manu. testa.l. ſi ita fuerit.&.C. de condit. inser.l.pen.

k *Non ascenderit.*non enim ascensio, sed iusiurandũ in conditione fuit. Azo. Sed quid ſi ascendit,& nõ iurauit? Rñ.nõ videtur implesse conditioné,cũ iuramentũ nõ remittatur: vt &.ſ.de manu.testa. l.ſi quis libertatẽ.&.l. seruum testamento.

l *Perueniet.* tradẽdo: vel ſi per eũ non stet: Et sic no.ꝙ non semper est idem dare quod facere accipiẽtis.sic & potest nouare.ſ. de vsur.l.ſi ſtipulatus.§.verum ſi emptor.& instit. qui. mo. re cõ.obli.§. itẽ is cui.& inst.de leg. §.incertis. Sed alias cõtra:vt instit.de act.§.sic itaque.&.j.de ver.obl. l.vbi aũt non.§.fi. Ac.

m *Quia potest.*bona ratio,quia suã rẽ ei dari, & nihil dari, paria sũt: vt ſupra. de lega.§. ſed ſi rem legatam.

n *Iniecisse.*vt.ſ.de admen.lega.l.ſi legatum. in prin.&.ſ.ſi cer. pet. l.pecuniam.

Seruus.] CASVS. Liber esse iussus est seruo,ſi det.x. hæredi. hic seruo cõducebat operas suas ab hærede, & dedit nomine mercedis vltra.x.dicitur ꝙ non est per hoc liber. [SERVVS.]Relicta est libertas seruo, cum dedisset hæredi operas per septẽ annos.dicitur quòd dies quibus fuit in fuga, non computantur in septem annis.vnde nisi per totidem dies seruiat post septem annos quot fuit in fuga,non erit liber.secus autem est ſi fuit dictum,cum septem annis seruierit:tunc sit liber. nam erit liber,ſi post tempus fugæ reuersus seruierit.Fran. Accursius.

o *Non enim pro libertate.*non omnis ergo numeratio implet cõditionem:licet sit arg.cõtra.ſ.eo.l.ſtatuliberos.§.ſi quis seruũ.& facit.ſ.ſi cer.peta.l.non omnis.&.j.eo.l.ſi decem.Accursius.

p *Totidem dies.*quod facere potest,& sic moram purgare:vt.ſ. eo.l.cum hæres.§.fi.Sed contra.j.eo.l.ſi in tra quinquẽniũ.Solu. vt ibi.Item facit quod no.ſ.de fideicõmiſ.lib.l.Thais.§.intra.

Mortuo.] CASVS.Relicta est libertas seruo,ſi det decẽ hęredi.hic seruus fecit locupletioré hæreditẽ.in.x.liber ſit,vt ſi de suo soluit creditoribus hęreditẽ.vel pauit familiam hæredis, ita ꝙ decem expendit.[HAERES CVM.]Seruus iussus esse liber

BIU Cujas

liber si det.x.hęredi.cum hæres venderet hunc statuliberum,dixit in pretio inter se & emptorem facto.x. quæ iussus est seruus dare,& esse liber:volo quòd mihi debeant dari.dicitur quòd seruus hæc.x. dabit hæredi,& erit liber.idem si hæres dixit in pacto:volo q̃ hæc.x.det seruus cuidam extraneo, puta Titio.nam ei Titio dando.x. seruus erit liber.Fran.

a *Hæreditatem.* hæredis cui iussus erat dare.

b *Existimaui.* ego Aphricanus. Accursius.

c *Valere.* quantum ad hoc vt emptori nõ cogatur dare,& vt dando extraneo liber fiat.R. & facit.ĵ.de sol.l. vero procuratori.&.l. solutam.Accursius.

d *Statuliberæ. Hæredis est.* cũ ipsa seruia sit:vt.s̃.eo.l.statuliberum.in prin.&.C.de fideicom.lib.l.cum libertãte.quandoque tamen fallit:quod plene dixi.s̃.tit.ij.l.pen.in fi.

Si decem.] CASVS. Dominus reliquit seruo suo libertatem,si x.daret hęredi.hic seruus debebat ex aliqua causa dare.x. domino: & sic debet hæredi. si seruꝰ.x.dat hæredi,nõ erit per hoc liber. & quod aliàs dicitur q̃ seruus iussus dare,& liber esse,potest dare ex peculio: hoc intellige vt non etiam ex eo dare possit quod extra peculium est.Fran.

e *Tantũdem.*ſ.decem. Accursius.

f *Debet.* scilicet ex alia causa.

g *Posse dici.* vt. &.s̃. de pecu.l.peculium.§. si hæres.

h *Nullum.* vt &.s̃. de pec.l.sed si damnum.§. præterea.

i *Constituentium.* vt ex peculio dare possit.

k *Progrediatur.* dicẽdo contra prędicta.

l *Surripuerit.* pro eo enim fere haberi potest,siue nummos quos in peculio habet,& mihi debet,mihi soluat:siue nummos mihi surripiat,& eos mihi postea reddat:quo casu eum non peruenire ad libertatem supra dictum est.Ro.in.l.statuliberos.§.si quis seruũ. & facit supra de pecu. l.peculium.§. ex aliis.ibi,alioquin & quod surripuit seruus &c. sed videtur contra primum dictum.ĵ.eo.l. Sticho.§.j. sed ibi solues.Accursius.

Si triennio.] CASVS. Relicta est libertas seruo,si det.x.omni anno vsque ad trienniũ hæredi.nunc seruus primo anno obtulit.xx.hæredi:& hæres noluit.non est liber per hoc: cum & si hæres accepisset hęc viginti, non esset seruus liber.subaudi, nisi alia decem offerret.Franciscus.

m *Liber esset.* nisi iterum.x.hæredi obtulerit.& sic non ob.s̃.eo. l.statuliberos.§.Stichus.in fin.&.s̃.de manumiſ.testa.l.si ita fuerit.in fin.Accursius.

Si seruus.] CASVS. Relicta est libertas seruo,præterea & legatum,si filius testatoris compleuerit quatuordecim annos. ille filius ante decesit.dicitur quòd cum transierit tantum temporis quo filius si vixisset compleuisset.xiiij.an.erit hic seruus liber:non autem legatum habebit.Fran.

n *Si seruus.* facit.s̃.de manumiſ.testamen.l.si ita scriptũ.& quod ibi not.Accursius.

Si peculium.] CASVS. Seruo relicta est libertas & peculium, aufugisset, * seruisset, non fore liberum. Sed si ita scriptum esset, vt tum liber esset,cùm septẽ annis seruiisset: potuisse liberũ esse,si[post]tempus fugæ reuersus seruisset.

* Fl. absisse

XV. AFRICANVS libro nono Quæstionum.

MOrtuo hærede si statuliber locupletiorem hæreditatem[a] tanta pecunia, quantã dare sit iussus,fecerit,veluti creditoribus soluendo,cibaria familię dando,statim eũ ad libertatẽ esse vẽturum existimaui.[b] ¶Hęres cũ statuliberũ decẽ dare iussum venderet, conditionẽ pronuntiauit,& traditioni legẽ dixit, vt sibi potius quàm emptori eadem decem darentur. quærebatur,vtri eorum statuliber pecuniam dando libertatẽ consequeretur?Respondit[eũ] dare debere hęredi. Sed si talẽ legem dixisset, vt extraneo alicui statuliber pecuniã daret: respondit & hoc casu conuentionẽ valere:[c] quia hęredi videtur soluere,qui volũtate eius alij soluit.

XVI. VLPIANVS libro quarto Regularum.

STatulibera quidquid pepererit,hoc seruum hęredis est.[d]

XVII. NERATIVS libro tertio Membranarum.

SI decem hęredi dedisset,iussus est liber esse.decẽ habet, & tantũdem[e] domino debet.[f] dando hęc decem non liberabitur. nam quod statulibero ex peculio suo dare explendę cõditionis causa cõcessum est: ita interpretari debemus,vt non etiã ex eo dare possit,quòd extra peculium est.Nec me prętererit hos nummos peculiares posse dici:[g] quãuis si nihil prętercea seruꝰ habeat, peculium nullum[h] sit.sed dubitari nõ oportet,quin hęc mens fuerit id cõstituentium,[i] vt quasi ex patrimonio suo dãdi eo nomine seruo potestas esset:quia id maximè sine iniuria dominorũ concedi videbat.quòd si vltra quis progrediatur:[k] non multũ aberit,quin etiam eos nũmos quos domino surripuerit,[l] dãdo,statuliberum cõditioni satisfacturum existimet.

XVIII. PAVLVS libro singulari de libertatibus dandis.

SI triennio dena dare iussus, primo anno viginti obtulerit:non accipiente hærede,non statim liber est: quia etsi accepisset hęres,nõdũ liber esset.[m]

XIX. VLPIANVS libro quartodecimo ad Edictum.

SI seruus[n] liber esse iussus sit, & legatum ei datum si filius quartumdecimum annum cõpleuerit: & filius ante decesserit:libertas fauore competet die veniente: legati autem conditio deficit.

Cum non stat per seruum quin conditio libertatis impleatur:perinde est ac si impleta esset,vt competat seruo libertas.

XX. PAVLVS libro sextodecimo ad Plautium.

SI peculium seruo legatũ sit, qui iussus est alij dare decẽ, extraneo: hæredi eius extranei dando liber est, si hæc fuit voluntas defuncti.[QVAEDAM CONDITIONES.] Quandoque libertas relinquitur seruo sub conditione, quæ conditio sui natura vno eodẽmque tempore non potest impleri:vt si decem operas dederit hæredi. nam per decem dies debet operas dare. à simili,si ad decem annos,decem aureos dare iussus est hæredi,& esse liber:omni die potest dare vnum aureum:& cum omnes compleuerit ad soluẽdum,erit liber.in vno tamen discordãt hæ cõditiones: quia conditio operarũ non potest simul impleri.vnde si hæredi seruꝰ offerat.x.operas vna die, accipiat hæres vel non,non fit liber. nisi.x.dies transeãt.idem si iussus est ire Capuam,& esse liber,& hæres prohibeat eum ire. nam non statim fit liber:sed lapso tanto tempore quo potuisset iuisse Capuam.sed secus in secunda condit.puta si det.x.sit liber. nam poterit simul.x.dare,& erit statim liber.[SI ITA QVIS ACCEPERIT.] In testamento meo dixi:si hæres meus Stichum non manumiserit, Stichus sit liber. expectabitur aliquod tempus,nec nimium,nec modicum,intra quod poterit hæres sine suo magno incõmodo eum manumittere.& si manumiserit, tunc fit liber ex testamento meo.si autem tempus est appositum intra quod hæres eum manumittat si vult,alioquin sit liber:illud tempus expectabitur.quo elapso & seruo non manumisso,seruus erit liber ex testamento meo.Fran.Accursius.

A si det.x. alicui extraneo, puta Titio. cum seruus vellet dare hæc decem de peculio illi Titio,& liber esse, hæres nõ permisit: certe hic seruus liber est.& si peculium petat tanquam sibi legatum ab hærede hic liber factus,& hæres vult retinere decẽ quæ iussus erat seruus dare, & liber esse:auditur. intelligas tamen quòd hic hæres tenetur illi Titio act.in factũ ad illa decẽ. [DE ILLO.] Seruus liber esse iussus si det decẽ alicui extraneo,puta Titio: poterit hic seruus iuito vel ignorante hærede decẽ de peculio detrahere, & soluere Titio,& faciet pecuniam accipientis. si autem hic seruꝰ iussus est esse liber si det decem hæredi, & hæres decẽ debebat huic seruo:poterit seruꝰ cõpensare cũ hærede, & erit liber. [IS CVI.] Seruus liber esse iussus est si det decem cuidam extraneo: puta Titio. antequam det,decessit Titius. quæritur an hic seruus sit liber? Et respon. quòd si hic seruus habuit.x. parata in vita Titij,& per eum non stetit quo minus solueret: seruꝰ est liber. & hoc dixit Sabi. Iul. autem plus dicit, quòd si nunc seruus habet parata.x. & tunc non habuit: satis sit vt sit liber. & hoc est non testatoris voluntate,sed iure supplente eam fauore libertatis,adeo quòd nec legatum hoc casu relictũ habebit. si autem per hæredem stetisset quo minus daret seruus decẽ Titio: tũc sit liber iure testamenti. Vltimo dicit. seruus liber esse iussus si det decem hæredi:hæredi hæredis dando liber est.si autem est iussus dare decem Titio

B

C

D

a *Prohibuerit dare.* & sic est liber conditione habita pro impleta: vt.ſ.e.l.iij.in prin.&.C.de condi. inſer.l.ſi.

b *Manumiſſus.* id est factus liber ipso iure conditione habita ℞ impleta, cum per eum non remanſit, ſed per hæredem.

c *Et cum ſeruo.* nunc ſoluit.

d *Inuidioſum.* ſic.ſ.de diſtra. pig.l. ſcriptum. §.ſi aliena.j.reſpon.

e *Fraudari.* tenetur tamen actione in factum ei in cuius perſona erat adimplenda cõditio: vt.ſ.de condict.ob cau.l.iij.§.fin.

f *Inuito.* immo videtur ℞ dominium non tranſeat inuitis hæredibus: vt.ſ. de condit. & demõ.l.ſi inuitus. & ſ.eo.l.ſtatuliberos. circa prin.ibi, cum igitur veram &c.&.ſ.de condic.ob cau.l.iij.§.fi.ſed ibi.ſ. in titu. de cõdic. cau.da.l.iij.§.fina. plene dixi. Accurſius.

g *Eam.* ſ. tantùm.

h *Debeat.* ſ. naturaliter: vt ſupra de pecu l. nec ſeruus.

i *Compenſare.* vt.ſ.de pec.leg.l.ſi peculiũ.§. ſicut aũt.&.ſ. de cõpẽ. l.etiam quod natura.

k *Non ſtaret.* quia offerebat: vt.C. de condit. inſer.l.ſi.& facit.ſ. de condit.& demõſt.l. cũ ita datur libertas.ij. &.iij.rñ.&.j.eo.l. Stichum Titio.§.pen.

l *Conſtituto.* q.d. non teſtatoris volũtate, ſed iure ſupplente eam.

m *Potius iure.* non ex volũtate teſtatoris, ſed ex iure ſupplente eam.

n *Eidem legatum ſit.* præter libertatem.

o *Habiturus eſt.* conditionis defectu: vt.ſ. de condit.& demon.l. in teſtamento. nam ſic eſt & in aliis pecuniariis relictis, vt deficiant deficiente conditione ſub qua relicta ſunt: vt ſubiicit,&.C. de condit. inſer.l.legatum.

p *Ex teſtamento.* i. ex volũtate defuncti ſola, non iure conſtituo. M.

q *Hæredis hæredi.* quia hæres hæredis &c. vt C.de hære.inſti.l.fina. & de vſufru.l.antiquitas.&.j. de verb. ſigni. l.hæredes.&.ſ.e.l.ſi ſtatulibera.§.ſi filiusfa.& l.mortuo.& infra eo.l. ſeruꝰ ſi hęredi.in princip. &.C.de lega.l. in annalibus.

r *Dicendum eſt.* vt & eius hæredi poſsit dari: aliàs ſecus: vt.ſ. de condit. & demonſt.l. ſub diuerſis.§.fi. vel etiam aliter, vt ibi notauimus.

ſ *Dantur.* vt.ſ.de ope.liber.l.j.

t *Igitur.* à ſimili: & dic iuſſum vſque ad.x.annos.x.aureos dare, & liberum eſſe: & ipſe quolibet anno dedit vnum.

u *Neceſſario.* ſed aurei ex voluntate ſic diuiſim ſoluuntur. nam & ſic liber eſſe: & hæres eũ prohibuerit dare [a]: deinde manumiſſus [b] peculium petat ex cauſa legati: an per doli exceptionem eam ſummam quam daturus eſſet, deducere hęres poſsit, vt ipſi proſit non manumiſſo, quòd ea pecunia data non eſt: an verò indignus ſit hæres, qui contra voluntatem defuncti fecit, eam pecuniam lucrari? Et cũ ſeruo [c] nihil abſit, & libertas ei competat: inuidioſum [d] eſt hæredẽ fraudari. [e] ℣ De illo quæritur, ſi inuito [f] hærede det, aut neſciente: an faciat nummos accipientis. Et Iulianus verè exiſtimat ex hac cauſa conceſſam videri ſtatuliberis alienationẽ nummorum etiam inuito hęrede: & ideo facere eos accipientis pecuniam. Quòd ſi hæredi dare iuſſus eſt decem, & eam [g] ſummam hæres debeat [h] ſeruo: ſi velit ſeruus eã pecuniam cõpenſare, [i] erit liber. ℣ Is cui ſeruus pecuniam dare iuſſus eſt, vt liber eſſet: deceſsit. Sabinus [ait] ſi decem habuiſſet parata, liberum fore: quia non ſtaret [k] per eum quò minus daret. Iulianus autem ait, fauore libertatis cõſtituto [l] iure hunc ad libertatẽ peruẽturum, etiam ſi poſtea habere cœperit decem. Adeo autem [ex] conſtituto potius iure, [m] quàm ex teſtamẽto ad libertatem peruenit: vt ſi eidem & legatum ſit, [n] mortuo eo cui dare iuſſus eſt, ad libertatẽ quidem peruenietnõ autem & legatum habiturus eſt. [o] Idque & Iulianus putat: vt in hoc cæteris legatariis ſimilis ſit. Diuerſa cauſa eſt eius quem hæres ℞ phibet conditioni parẽre. hic enim ex teſtamento [p] ad libertatem peruenit. ℣ Hæredi autem iuſſum dare, etiam hæredis hæredi [q] dare poſſe diuus Hadrianꝰ reſcripſit. [Sed] & ſi hoc ſenſit teſtator: etiam in legatario idem dicendum eſt. [r] ℣ Quædam cõditiones natura ſua nec poſſunt eodem tẽpore impleri, ſed neceſſariam habent temporis diuiſionem: velut cum decẽ operas * [ſeruus] iuſſus eſt dare: quia operæ per ſingulos dies dantur. [f] Igitur [t] & ſi ſingulos aureos det ſtatuliber: poteſt dici eum impleſſe conditionem. Alia cauſa eſt operarũ: quia hæ neceſſariò [u] ſingulę edẽdę ſunt. B Sed & ſi hæres accipere noluerit, [x] non ſtatim liber erit: ſed cùm tempus trãſierit per quod operarum quantitas cõſummatur. * Idem [y] dicendum eſt ſi iuſſus Capuam ire, [z] & liberum eſſe, hæres prohibeat ire. tunc enim erit liber cum peruenire Capuam potuerit. [a] ineſſe enim videtur tempus tam operarum præſtationi quàm itineri. ℣ Si ita quis acceperit libertatẽ, *Stichus, ſi hæres eum non manumiſerit, liber eſto:* poterit ab hærede manumitti. non [enim] contra [b] voluntatem teſtatoris adimitur ei libertas. Sed non tam continuum tempus exigẽdum eſt, vt C præcipitare* cogatur hęres, vel ex peregrinatione celerius reuerti ad manumittendũ, vel adminiſtrationem rerum neceſſariam intermittere. Nec rurſus tam longum [tempus exigendum eſt,] vt quandiu viuat ℞ trahatur manumiſsio: ſed modicũ: [ſcilicet] quo primũ poſſit ſine magno incommodo ſuo hæres manumittere. [c] Quòd ſi tempus [d] adiectum fuerit, illud ſpectabitur.

A etiam primo anno poſſunt omnes ſolui: & erit liber: vt hic innuit per hoc quod dicit, alia.&.ſ.de manu.teſt.l.ſi ita fuerit.in fi. &.ſ.eo.l.ſtatuliberos.§.Stichus.

x *Noluerit.* ſcilicet vnam operam, vel omnes ei ante tempus oblatas. Accurſius.

y *Idem.* vt tacitum tẽpus intelligatur.

z *Ire.* eodẽ tempore.

a *Potuerit.* vt infra eodem.l. ſeruus ſi hæredi.§. imperator. ſic & in ſtip.tempus ſcilicet tacite intelligitur propter locum: vt inſti. de verborum oblig.§.locati.& infra de verborum obliga.l. eum qui kalendis.§.quotiens.& l.continuus.§.cum ita. & niſi in caſu: vt infra eodem titu.l. fina.§. ſi inter eos.

b *Non enim contra.* id eſt contra voluntatem defuncti eſſet, ſi nõ p- * Fla mitteremus eum manumittere & habere libertum.& facit.ſ.eo.l. ſi quis ita. in princip. Accurſius.

c *Manumittere.* No. optimũ ex duobus cõtrariis temperamentũ: & ſic facit.ſ. de interrog.actio.l. & quia. & j.de verb.oblig.l.eum qui kalen. &.l. continuus.in prin.&.§. cum ita.&.§.illud. & de ſolu.ratum.&.l.quod dicimus. & rem ra. ha.l. quo enim.§. Iulianus. &.ſ.de nego.geſt.l.diuortio.&.ſ.de condic. ob cau.l. ſi pecuniã.§. finali. & ſi quis cau.l. ij.§.penulti.

d *Tempus adiectũ.* puta annũ. ad quod facit ſ.de condic.ob cauſam l.iij.§.j. Accurſius.

In redditione rationum continentur reliqua. Item cum teſtator fecerit mentionem de aliquo dando: ſi non expreſſit cui velit dari, debet dari hæredi.h.d. D

XXI. POMPONIVS libro ſeptimo ex Plautio.

LAbeo libro [ſecũdo] Poſteriorum ita refert: *Calenus* [e] *diſpenſator meus ſi rationes diligenter tractaſſe videbitur, liber eſto: ſuáque omnia* [f] *& centum habeto.* diligentiam eam deſiderare debemꝰ, quæ domino, nõ quæ ſeruo intelligitur quòd hæredi. [PACVVIVS.] Legaui tibi centum: & grauaui te per fideicommiſſum vt dares iſta centum cui velles de liberis meis. ſi antequam eligeres deceſsiſti, extunc dabitur omnibus libertis. Fran.

e *Calenus.* verba teſtatoris. Accurſius.

f *Suaque omnia.* Py. eſt, habeto &c.

BIU Cujas

a *Vtilis.* ad hoc supra de manumiss. testa. l. si ita scriptum sit. & l. qui filium. §. j.

b *Reddendo.* vt &. ſ. eod. l. si statulibera. §. penulti. & §. finali.

c *Videbitur.* materialiter ponitur.

d *Poterit.* nam competit nõdum damno dato: vt. ſ. de aqua pluuia arcenda. l. j. §. hæc actio. similis expositio supra ad Velleia. l. hæ actiones. & supra de capi. deminu. l. ij. §. hoc iudicium.

e *Cui.* id est cuius arbitrio. Accursius.

f *Agentium.* id est secundum morem in similibus obtentum ab agentibus, scilicet hominibus in causis, veluti si is &c. ex quo exemplo apparet quòd si non sit dictum cui eã diligẽtiam probari oporteat, hæredi probãda sit, secundũ. M. Argu. contra. ſ. titu. ij. l. Thais. §. sorore. & supra de cõtrahẽda emp. l. hæc venditio. sed aliis loquuntur casibus. Vel verius, & hic in subsidium ad arbitriũ boni viri recurrat hærede male reprobante, per dictam. l. & supra pro socio. l. si societatem. & de oper. lib. l. si libertus. Accursius.

g *Dedisset.* sic supra. l. proxi. &. ſ. eodem. l. ita liber.

h *Cui eorũ voles.* quibusdam nominatis, puta libertis: vt supra de leg. ij. l. cum quidam. & l. vnum ex familia. in principio.

Qui pecuniã.] CASVS. Seruo reliqui in testamẽto meo libertatẽ, si det decem: nec dixi, cui. dicitur quòd dare debet hæredibus meis, & pro hæreditariis partibus. sed si quosdam ex hæredibus nominaui, illis tantum dabitur: & pro hæreditariis portionibus. si autem adieci extraneũ, vel extraneos, quib⁹ volui dari, & hęredibus meis etiã: tunc extraneo vel extraneis dabitur virilis, hæredibus autem pro hæreditaria portione. Frãciscus Accursius.

i *Dare debet.* vt supra l. pxi. §. veluti &c. &. l. ita liber. &. ſ. de acquiren. hæredita. l. pro hærede. §. Papinianus. &. §. seq. Argu. contra. ſ. si vsusfruct. pet. l. fundum. Accursius.

k *Quibus.* scilicet tantum, puta duobus iussit dari, & non aliis duobus, cum essent quatuor.

l *His.* scilicet tantum: aliis nihil.

m *Hos.* scilicet extraneos.

n *Hæreditarias.* sic supra de vulga. substi. l. qui plures. Et not. quia aut omnia nomina propria hæredum dicta sunt: aut nullius: & tunc serua quod dicitur. ſ. eo. l. ita liber. §. fina. aut quorundam, & tunc quod hic: vel etiam dic vt dixi. ſ. eo. l. si quis testamento. Accursius.

fuerit vtilis. [a] erit autem ei diligẽtiæ coniuncta fides bona, nõ solum in rationibus ordinãdis, sed etiã in reliquo reddendo. [b] & quod ita scriptum est, *videbitur*, [c] pro hoc accipi debet, videri poterit. [d] sic & verba legis duodecim tabularũ veteres interpretati sunt, *si aqua pluuia nocet*, id est si nocere poterit. Et si quæreretur cui [e] eam diligentiam probari oporteat, hæredũ arbitratum viri boni more agentium [f] sequi debebimus: veluti si is qui certam pecuniam dedisset, liber esse iussus est, nõ adscripto eo, cui: si dedisset, eo modo poterit liber esse, quo posset si ita fuisset scriptum, *si hæredi dedisset.* [g]

Si testator posuit in electione mea vt dem centum certis nominatim cui velim: si decedo antequam eligam, debetur hæc summa omnibus pro portione. h. d.

¶ Pactumeius Clemens aiebat, si ita sit fideicommissum relictum, *cui eorum* [h] *voles rogo restituas*: si nullũ elegisset cui restitueret, omnib⁹ deberi, imperatorem Antoninum cõstituisse.

Qui præcipit in testamento aliquid dari: si non exprimat cui vel quibus debet dari, hæredi vel hæredibus pro hæreditariis portionibus: si quosdã nominauit hæredum, his tantum dabitur. si hæredibus vel extraneo dari iussit, extraneus habebit portionem virilem tantum: hæredes vero pro hæreditariis portionibus. h. d.

XXII. PAVLVS libro tertio ad Vitellium.

QVi pecuniam dare iussus est: nisi adiectũ sit, cui det, hæredib⁹ dare debet [i] pro partibus hæreditariis. pro ea enim parte quisque accipere debet, pro qua dominus est. Si quidam ex hæredibus quib⁹ [k] dare debeat, nominati sint: dabit his [l] pro hæreditariis portionibus. Si hęredibus nominatis etiam extraneus iunctus sit: extraneo virilis, cæteris [portiones] hæreditariæ dari debẽt. Et si non solum Titium, sed etiam alios adiecisset: hos [m] virilem partem habituros, cohæredes autem hæreditarias, [n] Iulianus scribit.

Transacto tempore intra quod conditioni quis parere debet, post tempus non admittetur. hoc dicit. In. §. seq. pone casum vt supra eo. l. si peculium.

XXIII. CELSVS libro vicesimo secundo Digestorum.

SI intra quinquennium Stichus centum dederit, liber esto: nec Titio [o] vel hæredi vel emptori post quinquennium dabit. [p] ¶ Si rationes reddidisset, liberũ esse iussum, non patitur hæres rebus peculiaribus venditis reliqua soluere. perinde liber est, quasi conditioni paruerit. [q]

Qui grauatus est aliquid promittere, sufficit ad conditionem implendam, si tantum promittat, licet non soluerit adhuc. h. d.

XXIIII. MARCELLVS libro sextodecimo Digestorum.

STichus si hæredi meo decem promiserit, vel operas daturum se iurauerit, liber esto. Potest expleri conditio, si promiserit. Nam spopõdisse aliqua significatione dici potest, etiam si non sit secuta obligatio. [r]

XXV. MODESTINVS libro nono Differentiarum.

STatuliberos venũdari posse, leges duodecim tabularum putauerunt. Duris autem conditionibus [s] in venditione minimè onerandi sunt: veluti ne intra loca [certa] seruiant, néve vnquam manumittantur.

Nomine rationum continentur rationes in scriptis redactæ, & non scriptæ. h. d.

XXVI. IDEM libro nono Regularum.

LIbertate seruo sub conditione rationis redditæ testamento data, hæres non solum scriptam rationem exigit, verumetiam quæ sine scriptura ab eo administrata est. Seruus iussus reddita ratione ad liberta certa loca eũ teneat emptor, vel quòd nõ possit eum manumittere: hæc pacta non tenent. Franciscus.

SI intra.] CASVS. Reliqui libertatem seruo meo, si det centum hæredibus meis intra quinquennium. post quinquennium dando non erit liber. Secundo dicit: reliqui libertatem seruo, si reddat rationes & reliqua. cũ seruus vellet reddere & soluere reliqua hæredi, hæres non patitur. dicitur quòd seruus fit liber, ac si conditioni paruisset. Franciscus.

o *Nec Titio.* extraneo cui dare iussus erat. M.

p *Dabit.* vt ad libertatem veniat: vt & supra titu. ij. l. Thais. §. inter. Sed contra supra eo. l. seruus qui. §. seruus. Solu. hic in dãdo, ibi in faciendo. Itẽ ibi ante tempus saltem incipit, hic non: sed ante quinquennium soluere potest, & esse liber: vt supra de ma. testa. l. si ita fuerit. §. j.

q *Paruerit.* facit supra eod. l. statuliberos. in principio. & . §. si quis seruum.

STichus.] CASVS. Seruꝰ liber esse iussus, si hæredi decẽ promiserit, vel operas daturum se iurauerit: si promittat decem hæredi, efficitur liber, licet non sit obligatus, vt quia inter seruum & dominum, & cętera. Franciscus.

r *Obligatio.* inter hæredẽ qui dominus est, & seruum: vt infra eodem. l. penulti. §. Paulus. &. j. de lib. cau. l. fi. §. fin. sed forte in subsidiũ tenebitur actione in factum post manumissionem: arg. C. an ser. ex suo fac. l. promissæ. Argu. tamẽ cõtra. ſ. si quis omis. cau. testa. l. si quis sub conditione dari. in fin. Itẽ nota quòd de facto sufficit conditionem impleri. sic. ſ. eodem. l. si quis. in principio. &. §. qui ita. & de manu. testa. l. seruum testamento. & de condit. instit. l. mulier. §. si quis. Item facit. ſ. de oper. liber. l. cerdonem. Accursius.

STatuliberos.] CASVS. Statuliber interim antequã impleatur conditio sub qua relicta erat libertas, potest vendi. & si in venditione apponatur pactum, puta quòd intra

s *Conditionibus.* conditio, id est pactio, aliàs dura, aliàs bona: vt hic, & supra de his qui sui vel alie. iur. sunt. l. dominorum. & supra de ædil. edicto. l. actionem. & facit. C. de testa. manumiss. l. statuliberis.

Libertate.] CASVS. Reliqui libertatẽ seruo, si reddiderit rationes hæredi. dicitur quòd debet reddere rationem quam redegit, & eam quam non redegit in scriptis. Secundo dicit: Seruo relicta est libertas, si reddiderit rationem. hic seruus nullam rationem administrauit. dicitur quòd erit liber. Fran. Accur.

a *Nihilo minus.* non ergo nocet falsa demonstratio: vt &.ff. de condit.& demonstr.l.demõstratio.Item facit.j.eo.l.seruus si hęredi.in prin.&.C.de manumiss.testa.l.cum testamento.

Si is.] *CASVS.* Seruus si daret decem hæredi,debebat esse liber.hæres alienauit hunc seruum, puta Sempronium: postea redemit: interim eum vendidit Titio.dicitur quòd dando decẽ Titio,erit liber.Francis.

b *Placuit.* dum viuit venditor: vt.j.eodẽ.l. seruus si hæredi.in prĩcipio. quæ est contra, secũdum quosdam. vel ibi ideo est:quia hæres cui erat dandus,manumisit eum statuliberũ: hic redemit, & alienauit.magis autẽ est contra de conditio. & demõstratio.sub diuersis. §.fi. sed qualiter intelligitur, expone vt ibi. & ad hoc facit quod no.ff.eodem.l. si statulibera pœnæ.§.fina.

**Flo. apud*

Si hæreditas.] *CASVS.* Testator reliquit libertatem seruo castaldioni, si redderet rationes intra.xxx.dies post mortem testatoris. hæres distulit hæreditatem adire bene per.xxx.dies,& sic seruus non potuit intra tempus prædictũ reddere rationes. dicitur quòd si adhuc vult reddere rationes, erit liber. [*STATVLIBER.*] Testator reliquit libertatem seruo suo sub condit. & legauit ei peculiũ. hic seruus antequam veniret conditio, emit aliquã rem. dicitur quòd hæc res, sicut & peculium,attinet ad seruum factum liberum: licet quidam dicerent contra.Fran.Accursius.

c *Ita.*scilicet vt.ff.dictum est.

d *Expleretur.*idẽ habes.ff. eod.l. statuliberos. §. si quis hæredi. Accursius.

e *Statuliber.* aliàs lex: aliàs.§.Accursius.

f *Legato.* illi statulibero.Accursius.

g *Scriptum est.* & male:vt subiicit.Accur.

h *Collatum esset.*veluti,cum libertate peculium tibi do lego.

i *Habeat.*vt &.ff.de pecu.l.peculium.

k *Non sit.*ante euentum conditionis.

l *Vtimur.*hoc cum ipsi seruo manumisso legatur: aliàs si extraneo,tempus mortis testantis inspicitur:vt institu.de leg.§.peculium.& supra de pecu.leg.l.denique.§.fi.& de pecu.l.pe.

Statuliberi.] *CASVS.* Statuliberi nihil pene(id est fere)differunt à seruis & quo ad cõtractus,& quo ad actiones,& quo ad delicta. [*QVINTVS MVCIVS.*] Testator exhæredauit filium, & instituit Titium hæredem, & reliquit libertatem seruo si daret.x.hæredi.nũc mota est quæstio inter filium & hæredem scriptum: qui filius dicebat se non iuste exhæredatum, & sic debebat habere bona. scriptus obtinuit: seruus dedit.x. istitatem peruenire: licet nullam administrauerit rationẽ, nihilo minus[a] erit liber.

Statuliber transit cũ sua conditione.h.d. Duas.ll.seq.vide per te.

XXVII. IDEM libro primo Pandectarum.

SI is cui dare iussus est, rede- merit statuliberum,eumque rursus alij vendiderit: nouissimo emptori dabit.iã enim cùm ad*eum cui dare iussus est, dominium quoque serui peruenerit:si eum alienet, conditionem quoq; ab eo ad emptorẽ trãsire,Iuliano placuit.[b]

XXVIII. IAVOLENVS libro sexto ex Cassio.

SI hæreditas eius qui seruum intra dies trigĩta mortis suæ, si rationes reddidisset, liberum esse iusserat,[fortè] post dies triginta adita est:iure quidem stricto ita[c] manumissus liber esse non potest:quoniam conditione deficitur:sed fauor libertatis eò rem perduxit,vt respondeatur expletam[esse]cõditionem, si per eum cui data esset, non staret quò minus expleretur.[d] ℣ Statuliber[e] antequam conditio libertatis obtigerit, si quid cõparasset:peculio legato[f] non cessurum, in libris Gaij Cassij scriptum est: [g] nisi id legatũ in tẽpus libertatis collatũ esset.[h] Videamus ne cũ peculiũ & accessionẽ & decessionẽ habeat,[i] augmentum quoque peculij[eius] si modò ab hærede ei ablatum non sit,[k] legato cessurum sit. Et magis hoc iure vtimur.[l]

XXIX. POMPONIVS libro octauodecimo ad Quintum Mucium.

STatuliberi à cæteris seruis nostris nihilo penè[m] differunt: & ideo quod ad actiones vel ex delicto venientes,vel ex negotio gesto,[n] [vel ex] contractu pertinet:eiusdem conditionis sunt statuliberi,cuius cęteri [serui:] & ideo in publicis quoq; iudiciis easdem pœnas[o] patiuntur, quas cæteri serui.

℣ Quintus Mucius scribit: paterfamilias in testamento scripserat, *si Andronicus seruus meus hæredi meo dederit decem, liber esto:* deinde de his bonis cœperat controuersia[p] esse. qui se lege hæredem aiebat esse,is eam hæreditatem ad se pertinere dicebat. alter qui hæreditatem possidebat, aiebat testamẽto se hæredem esse.secundum eum sententia dicta erat qui [ex] testamento aiebat se hæredem esse. deinde Andronicus quærebat, si ipsi [hæredi scripto] decem* dedisset,quoniam secundũ eum sententia dicta est,futurúsne esset liber: an nihil videatur sententia qua vicit,ad eam rem valere? [q] quapropter[r] si viginti hæredi scripto dedisset, & res contra possessorem iudicata esset,illum[f] in seruitute fore. Labeo hoc quod Quintus Mucius scribit,ita putat verũ esse,[t] si re uera lege ab intestato hæres fuit is qui vicit. nam si iniuria iudicis victꝰ esset scriptus verus hęres ex testamento,nihilo minus eum paruisse conditioni ei dando,& liberum fore.sed verissimum est (quod & Aristo Celso rescripsit) posse dari[u] pecuniam hæredi ab intestato,secũdum quem sententia dicta est. quoniam lex duodecim tabularum emptionis[x] verbo omnem alienationẽ complexa videretur:non interesset quo genere quisque dominus eius fieret: & ideo hunc quoque ea lege contineri, secundum quem sententia dicta est: & liberũ futurum eum qui ei dedisset pecuniam:hunc autem,id est postea scripto.quæritur,an sit liber? & antequam respõdeat,dicit alium casum.Si hic seruus dat decem scripto, & postea scriptus amisit bona,vt quia filius obtinuit contra eum:dicitur quòd hic seruus non erit liber.Labeo autem confirmat proximum casum ita demum si iuste iudicauerit iudex. postea loquitur Aristo,corrigẽs dicta:& dicit quòd hic seruus debet dare ei qui vicit : siue scriptus vicerit:siue filius. nam sicut verbo emptionis continetur omnis alienatio: sic hæc dictio hæres, comprehendit scriptum. & sic est respõsum quæstioni primæ. postea dicit quòd si seruus dedit decem scripto possidenti hæredi, quòd ista decem scriptus debebit dare vincenti.Franciscus.

m *Nihil pene.*vt supra eo.l.statuliberum. pene dicit, propter id qđ statim dicam.

n *Gesto.* veluti negotiorum,tutelæ.

o *Pœnas.*hoc est cõtra. infra de pœ.l.moris.§. finali. & de quæstio.l.statuliberi.& supra si ex noxa.cau.l finali. quibus dicitur vt liberum puniendum. Solu. hic deliquit antequã esset statuliber: in illis legibus postea: ar.infra de pœ.l.j.j.respon. & propter hoc dixit.ff.penè. **Flo.*

p *Controuersia.* inter legitimum hęredem & scriptum.M.

q *Valere.* ad hanc nõ respondet.

r *Quapropter.* scilicet scribit Quintus Mucius soluendo quãdam aliam quęstionem propter quam videbatur idem in superiori esse si sententia nihil facit pro scripto: sed in vtroque contra erit per Aristonem.

s *Illum.*scilicet seruũ. Accursius.

t *Verum esse.*illũ dantem scripto, & postea victo, in seruitute remanere: sed & hic Labeo corrigitur per Aristonem.

u *Posse dari.* Sed cur cum scriptus nõ desit hæres esse per hãc sententiam? Respon.immo quãtum ad effectum & vtilibus actionibus conuenitur & agit legitimus: vt & supra de transac.l.controuersia.& instit.de fideicom. hære.§.restituta. & de condic.indebi.l.iij.

x *Emptionis.*dixit enim,licet hoc non habeamus,statuliber decem dare iussus si venditus fuerit,decem det emptori.& sic trãslatio à scripto in legitimum,est venditio: secundum.H. Alij dicũt,vt Ir.quòd loquitur per simile.sicut enim lex duodecim tab. prædicto verbo emptionis omnem alienationem singularem est complexa:ita cum dixit,des hæredi:videtur omnem hæredẽ cõplexa.vnde si dedit legitimo,paruit cõditioni.Item not.hic large accipi hoc vocabulum, emptionis.aliàs stricte: vt.C. de iur. emphy.l.j.item in eo.tit.l.fin.&.C. de fun.patrimonia.l.j.itẽ.C. de præ. *Emptionis verbo fallacia sumitur.*

BIU Cujas

de præ.curi.l.fin.item.ſ.de pign.in quorum.ſic alienationis verbum eſt generale: vt in authen. de non ali. aut permu.§. alienationi.quandoque tamen ſtrictè ponitur: vt.ſ. de ali. iu.l. ex hoc edicto.§.alienare. Item no.nihil intereſſe quid ex æquipollentibus fiat.ſic.C.de inſt.& ſub.l.ſi mater.&.ſ.ad Treb.l-mulier.§.j.

a *Pecuniam.* habitam à ſtatulibero: vt & ſupra de don.cauſa mor. l. quod ſtatuliberi. & ſupra de pet.hær.l.nec vllam.§. ſed Sabinus. Remanet ergo ille liber etiam eo caſu quo eſt data ſententia contra ſcriptum cui fuerunt data decem, multo magis ſi pro ſcripto. & ſic corrigitur hic quod ſupra dixit Quintus Mucius & Labeo. Sed opponitur. Nonne reſciſſo teſtaméto reſcinditur & liberras: vt.C.de ma. teſta. ſi mater.&.ff.de pi. l.ſi ſuperatus? Reſpon. non: vt.j.de excep. rei iudi.l.j. Vel dic quòd loquitur in caſib⁹ quos habes.ſ. de inoffic. teſta.l.Papi.§.fi.&.l.ſeq. vel in eo quem habes C. de inoffic. teſt.l. cũ duobus. vel in illo qui eſt in ea.l.cum ex cauſa.vel vt.C. de pe. hære.l.fi. vel vt.C. de fideicom.liber.l. quamuis. Vel aliter tunc vitiatur libertas quando de viribus teſtamenti fuit quęſitum & diſputatum: at hic non fuit quęſitum: quia nec fuit oſtenſum: & ſic nó obſtant prædicta iura.*

Arg.j. excep. Accurſius.

ſ.ſi ita.] CASVS. Reliqui libertatem ſeruo, ſi hæres eum nó alienauerit. dicitur q̃ hæres poteſt alienare: & eum alienando deficit conditio libertatis. Franciſcus Accur.

b *Poterit.* & ſic deficit conditio libertatis: quod aliàs non contingit: vt.C.de manumiſ.teſta.l.ſtatuliberis.

ſ.ſi ſeruo.] CASVS. Relicta eſt libertas Sticho,& quoddã legatum,ſi reddiderit rationes. ita demum dicitur reddere,ſi reliqua reddat. Secundo dicit: Teſtator ſic dixit,ſi Stichus reddiderit rationes,liber eſto cum contubernali ſua. antequam redderet rationes, deceſſit. nunquid contubernalis erit libera,quæritur.& antequã ſoluat,adducit caſum ſimilem. Si teſtator dicat, illi cum illo lego fundum.ſi vnus ex eis decedat,valebit legatum in alium ſuperſtitem. poſtea reuertitur ad quæſtionem quam fecit, & dicit: ſi conditio illa fuit in contubernali: ſi nulla reliqua appareat Stichum debere: ipſa erit libera. ſi vero appareat debere: ita ſoluet,& non de peculio:& erit libera. Franciſcus.

c *Reddendarum.* aliàs non eſt in textu.

d *Legatum ſit.* ſ.aliquid præter etiã libertatem. & facit ad hunc caſum.ſ.de pecu.leg.l.denique.§.interdũ.&.C.de ma.teſta.l.iiij.

e *Quæſitum eſt.*ſ.in genere: nunc in ſpecie.

f *Stichus.* verba teſtatoris. Azo.

g *Cum contubernali.* teſtatoris.

h *Conditionem.* antequam reddat rationes.

i *Sibi placere.* ait Iulianus.

k *Illi & illi.* vt.ſ.de vſufruc.accreſcendo.l.Titio.in fi.Sed arg. contra.ſ.de fun.inſtru.l.ſi cui.in fin.

l *Magis eſſe.* ſcilicet ait. ſed hoc de rigore: ſed de æquitate non eſt onus conditionis ei in omni caſu: vt.ſ.de condit.& demon.l. Iulius Paulus.quæ eſt contra.

m *Largituram.* contubernalem. Accurſius.

n *Suo.* ſcilicet contubernali.

o *Dare.* ſcilicet contubernalem.

p *Id.* ſ.dare de peculio.

q *Principaliter.* hæc autem non fuit principaliter iuſſa.

ſ.I duobus.] CASVS. Teſtator duos hæredes inſtituit, & reliquit libertatẽ ſeruo ſi det.x.hæredibus. vnus hæredum vẽdidit partem quam habebat in hoc ſeruo. dicit q̃ iſte ſeruꝰ dabit.v.alteri hæredi, &.v. emptori,& erit liber. Frã. Accur.

r *Pecuniam.* & aliam partẽ emptori: vt.ſ.eo. l.ſi ſtatulibera.§.iij.

ſ *Statuliberorum.* ſic C.de teſt. manu.l. ſtatuliberis.&.ſ.e. ſtatuliberos venundari. Accurſius.

Eruus.] CASVS. Seruꝰ iuſſus eſt eſſe liber ſi det.x. hæredi. hæres eum vẽdidit, & poſtea deceſſit. quæritur cui ſeruus debeat, an emptori? & certe emptori. & quod aliàs dicitur hæredi hęredis dãdũ: eſt verũ, ſi hæres hunc ſeruũ nó alienaſſet. [IMPERATOR.] Seruꝰ iuſſus eſt eſſe liber, ſi reddiderit rationes hæredi. parato ſeruo reddere: hæres noluit audire. dicitur q̃ ſeruus eſt liber. & hoc reſcripſit ſperator. q̃d eſt intelligendũ ſi nulla reliqua debebat hic ſeruus: vel ſiqua debebat, ea offerat. ſic etiam debet eſſe liber cum ea facit propter quę eſſet, ſi hæres audiret rationẽ, liber. & adducit ſimile. relicta eſt libertas ſeruo ſi in Hiſpaniã vadat,& colligat fructus anni proximi fundorũ domini. hæres tũc tenet ſeruum Romæ, nec dimittit eum in Hiſpaniã ire. certe hic ſeruus nó ſtatim fit liber, niſi cũ tranſierit tẽpus quo poſſint illi fructus colligi. ſic & in ſtipula. tacitũ tempus intelligitur: vt ſi Romæ exiſtens promittat mihi dare cẽtum in Hiſpania. nam non ante tenebitur, quàm tranſierit tantũ temporis quo in Hiſpaniam promiſſor ire potuiſſet. Poſtea reuertitur ad primum caſum. Pone quòd hæres audit rationem: & cum ſeruꝰ multa reliqua debet, nec habet vnde ſoluat: hæres ei illa reliqua remittit animo donãdi. dicitur q̃ ſeruus ſit liber. Tãdẽ dicit: cũ ſeruꝰ vellet reddere rationẽ, hęres noluit audire: & ſic ſeruus dicẽs ſe nulla reliqua debere, eſt factꝰ liber, quaſi impleta ſit cõditio. hæres autẽ nũc petit eũ in ſeruitutẽ, dicẽs q̃ non fuit in mora audiẽdi rationes: & q̃ ſeruꝰ reliqua debet. dicitur q̃ iudex corã quo hęc cauſa vertit, de his inquiret,& etiã rationẽ cõputabit iudex. & ſi viderit eũ debere reliqua: pnũtiabit eũ nõ eſſe liberũ. ſi autẽ à prĩ. cũ ſeruꝰ vellet reddere rationẽ,& hęres nolebat audire: ſeruꝰ paratꝰ erat ſoluere ſi q̃d nomine reliquorũ appareret eũ debere,& de hoc volebat dare bonũ ꝓmiſſorem,& hęres noluit: iſte erit liber: & ſentẽtia pro eo dabitur q̃ ſit liber. Fran. Ac.

t *Defunctus eſt.* ſcilicet hæres.

u *Oportere.* vt &.ſ.eo.l.ſi peculium.§.hæredi. Accurſius.

x *Fuit.* quod hic non fuit, cum manumiſerit. ſic ergo extinguitur conditio manumiſſione: non ſic redemptione & alienatione: vt.ſ.eo.l.

Si duobus.] CASVS. Teſtator duos hæredes inſtituit, & reliquit libertatẽ ſeruo ſi det.x.hæredibus. vnus hæredum vẽdidit partem quam habebat in hoc ſeruo. dicit q̃ iſte ſeruꝰ dabit.v.alteri hæredi, &.v. emptori,& erit liber. Frã. Accur.

Flo. eum liciturum Flo.

ab altero ex hære .venierit & trad. Flo.

BIU Cujas

vt supra.e.l.si is cui.quæ est contra.

a *Demonstratus est.* at in nostro casu nec dominium habet hæres hæredis: nec fuit demonstratus: ergo ei dandum non est. Accursius.

b *Non trahat.* quia nulla sunt: vel si sunt, incontinenti vult reddere.

c *Si in Hispaniã.* verba testatoris.

d *Coactos.* id est antequam posset colligere. & legas interrogatiuè. & subaudi, non: vt.ſ. eo.l.si peculiũ.§. quædam. vbi plene dixi.

e *Constabit.* id est cõstare debebit. Accur.

f *Obtulerit.* sic supra eo. l. statuliber rationem.

NOn videbitur.] CASVS. Seruo relicta est libertas ſi. x. dederit hæredi. hæres eum vendit retẽto peculio, cum seruus vellet de hoc peculio soluere.x.emptori ad hoc vt sit liber. idẽ & si hęres eum vendiderat cũ peculio, & non tradat peculium, & sic seruus non habet vnde soluat hæc.x. nam erit liber. Fran. Accursius.

g *Non videbitur per statuliberum stare.* aliàs deest non. & tunc concor. vt supra.e.l.iij.§.ſi quis seruum iussum. aliàs cum non. & tunc est contra. sed intellige hanc secundum illam: quia debet probare tãgere. Accursius.

h *Ad alienum.* hic est cõtra.ſ.eo.l.ſi quis ita. §.j.&.l.iij.§.ſi quis seruum iussum. sed ibi dominus bene sciebat seruum habere peculium apud duos: hic de emptore non cogitauit.

i *Defuncti.* quæ talis esse videtur, vt liceat seruo ex suo peculio dare pecuniam.

IN tabulis.] CASVS. Testator instituit filium suum impuberem hæredem: & si decederet in pupillari ætate, substituit ei seruum cũ libertate. hic filius adiuit hæreditatem, & alienauit istum seruum. dicitur quòd est alienatus cũ sua causa. vnde si hic filius decedat in pupillari ætate: ille seruus erit liber & hæres. & hoc habet locum siue sit primo substitutus, siue secundo, siue tertio. Franciscus Accursius.

* *Flo. quòd pos. in His. peruenire*

* *Flo. eas*

k *Rescindat.* alienando. Accursius.

l *Delectum.* id est distinctũ: sic.ſ.de ri.nup. l. palam. & facit.ſ. e.l. ambulatoriam (vt ita dixerim) conditionem. Duæ sunt enim causæ, per quas in primi hæredis persona conditio impletur: dominij ratio, item personę demonstratio. prior causa transit in omnem successorem, ad quẽ peruenerit statuliber per dominij translati cõtinuationem: sequẽs personæ dumtaxat eius qui demõstratus est, [a] adhæret.

Si seruus iussus sit esse liber si rationes reddiderit: non sufficit per hæredem stare quo minus seruum volentem rationes reddere audiat: sed oportet quòd seruus si reliqua debeat, ea offerat: quia non sufficit sola hæredis mora ad libertatem: & probat per exempla: quæ vide. hoc dicit.

¶ Imperator Antoninus rescripsit, iussum rationes reddere, & liberum esse: si hæres causabitur accipere rationes, nihilo minus liberum fore. quod rescriptum ita accipi debet, vt si reliqua non trahat, [b] liber sit. quòd si trahat, ita demum, si obtulerit eam quantitatem, quæ refundi debuit ex fide veritatis. Non enim libertati sufficit hæredem in mora fuisse, si non id fiat per statuliberum, quod remota [hæredis] mora libertati aditum daret. Quid enim si ita manumissum, *Dama, si in Hispaniam [c] profectus, anno proximo fructus coegerit, liber esto*: Romæ retineat hæres, neque proficisci patiatur? numquid dicturi sumus, statim ante fructus coactos [d] liberũ fore? Nam & cùm Romę stipulatio cõcipitur ita, *centum in Hispania dare spondes?* inesse stipulationi tempus, quo possit in Hispaniã peruenire, * nec antè iure agi, placuit. Sed si hæres, acceptis rationibus, & reliquis computatis, donare se ea * statulibero non habenti quod inferat, proscribat, aut etiam literis ad eum missis palam faciat: conditio libertatis impleta videbitur. Quid ergo si neget se reliqua traxisse, atque ideo, quia per hæredem steterit vt accipiat rationes, liberum factum: hæres autem neque se feciſſe moram, & reliqua debere statuliberum contendat? Apud eum qui de libertate cognoscit, an conditio sit impleta, constabit: [e] cuius officio cõtinebitur de mora considerare: nec minus computare rationes: & si reliqua trahi compererit, non esse liberum pronuntiare. Sed si numquam negauit reliqua debere: cum autem conueniret hæredem, & rationes offerre professus sit, refusurum quidquid in reliquis esse constiterit, & eius pecuniæ reum numerare paratum idoneum obtulerit, [f] & hæres in mora fuerit: † sententia pro libertate dicetur.

A ij.§.sed si tabulis. vsque in fin. & supra de euic.l.qui à pupillo.

SI ita scriptum.] CASVS. Legaui Stichum Titio vt eum manumittat: & si non manumiserit, sit liber. dicitur quòd nõ est opus tradi Titio: immo statim est liber. Fran. Accursius.

m *Statim.* causa vitandi circuitus: vt.ſ. de condic. indeb. l. dominus. vel si voluerit Stichus: vt. ſ. de manu. test. l. si quis testamento. vel cum Titius est in mora manumittẽdi: vt supra de manu. testa. l. Stichum Sempronio. &.l. Iul. &.l. ſi quis ita legatus. &. l. quidam. & de fideicõ. liber. l. inuitus. §. fi.

NOn omne.] CASVS. Impedit hęres expleri condi. à statulibero. si facit causa impediendæ libertatis, vt quia non vult accipere pecuniã ei oblatam: seruus efficitur liber. si autẽ alia de causa, vt quia eũ prohibet operari extraneo pro mercede: non ideo efficitur liber, quia operari domino debet. & hæc exẽpla habes.ſ.eo. tit.l.iij.in prin. &.§. ſi quis seruũ. Fran. Acc.

n *Factum est.* sic.ſ. de fideicõ. lib.l. ſi eum.§. ex iusta. &. ſ. l. iij. in princi. &.§. ſi quis.

STichum.] CASVS. Stichũ seruum meũ legaui Titio. eidem Stiche reliqui libertatem ſi.c. dederit Titio. Stichus.c. dedit Titio. dicitur quòd liber est: & interim antequam det, est statuliber. licet quidam contra, & male. & est seruus hæredis, non Titij, cum legatũ extinctũ sit per libertatem relictam. [STICHVS.] In testamento reliqui libertatem Sticho cum creditoribus meis satisfactum erit. quãuis hæres meus locuples sit, non tamen Stichus sit liber nisi eis satisfactum erit, vel soluendo, vel aliter ad eorum voluntatem cauendo. [SI HAERES.] Relicta est libertas Sticho ſi det.x. hæredi. hic hęres dedit. x. huic seruo vt de his negotietur. seruus hic. x. dat hęredi. quæritur an sit liber? Et dicitur quòd nõ: quia videtur illa.x. reddere, non dare. secus si dediſſet seruo vt haberet in peculio illa.x. [DAMA SERVVS.] Seruum Stichũ iussi esse liberũ ſi hæredi meo seruiret per vij. annos. hic seruus seruiens hæredi meo commiſit

---

xxxv. IDEM libro nono Responsorum.

NOn videbitur per statuliberum stare [g] quòd minus conditio libertatis existat, ſi de peculio quod apud vẽditorem seruus habuit, pecuniã cõditionis offerre non posit. Ad alienum [h] enim peculium voluntas defuncti [i] porrigi nõ potuit. Idẽ erit [dicendum] & ſi cum peculio seruus venierit, & venditor fide rupta peculium retinuerit. quamquam enim ex empto sit actio: tamen apud emptorẽ peculium seruus non habuit.

xxxvi. IDEM libro secundo Definitionum.

IN tabulis secundis filio seruum data libertate substitutum, iure statuliberi prudentes munierũt. quod vtilitas recipit: scilicet vt cum sua causa alienaretur, ne patris testamentũ puer filius rescindat. [k] quæ iuris auctoritas citra delectum [l] ordinis ad secũdum quoque vel tertiũ substitutum porrecta est.

xxxvii. GAIVS libro singulari de Casibus.

SI ita scriptum sit: *Stichum Titio do, vt eum manumittat: si nõ manumiserit, liber esto*: statim [m] Stichum liberum esse.

xxxviii. PAVLVS libro primo ad Neratium.

NOn omne ab hæredis persona interueniẽs impedimentum statulibero pro expleta cõditione cedit: sed id dumtaxat, quod impediendæ libertatis [causa] factum est. [n]

xxxix. IAVOLENVS libro quarto ex Posterioribus Labeonis.

STichum Attio do lego: & ſi is ei nummos centum dederit, li-

BIU Cujas

commisit alicui extraneo aliquod delictum, propter quod accusatus est. & sic interim non potuit seruire hæredi, & lapsum est septennium. dicitur ꝙ hic Stichus non erit liber: nisi prius compleat dies quibus non seruiuit hæredi per septenniũ. [*SI STICHVS.*] Sticho reliqui libertatem si mille dederit Titię. Titia núc inuenitur mortua. quęritur an sit liber Stichus. Labeo & Ofilius dixerunt ꝙ non: Trebatius contrarium. sed dictũ Labeonis & Ofilij verius est de rigore: sed de æquitate dicemus istum Stichũ fieri liberum ex testaméto. [*SI SERVVS.*] Stichus iussus est esse liber si det. x. operas extraneo. dicitur ꝙ seruꝰ per aliũ has operas nõ potest pstare, sed ipsemet debet has operas præstare. secus si iussus erat dare. x. ná per aliũ poterit soluere, & erit liber. Fran. Accursius.

a *Labeo existimat.* & in hoc bene.

b *Quia Attius.* in hac ratione male, & sic corrigitur. sic. ff. si ex noxa. causa aga. l. j. in fin. & l. sequen.

c *Ita tamen.* i. eatenus est corrigenda.

d *Tollatur.* & sic seruus nõ fuit Titij: vt. ff. de manu. test. l. si peculium. §. fi. & de fideicõ. liber. l. si seruus legatus. Accursius.

e *Ve.* pro vel.

f *Responderunt.* sic. C. de nup. sancimus.

g *Si peculiares.* i. si ideo eos dedit, vt in peculio essent. & facit. ff. l. iij. §. si quis seruum. Accur.

h *Publico.* vel quia accusatur, vel quia pro alio torquetur. accusare autẽ non potest nisi in casib⁹ exceptis: vt. j. de accu. l. hos accusare. §. omnibus. Accur.

i *Non liberari.* immo videtur haberi pro impleta: cum per eum nõ maner: vt. ff. eo. l. iij. in prin. Respon. illud de potestatiua intelligitur, quæ facilè potest impleri: vt. ff. de hære. insti. l. seruus. hic de mixta. vel hic nõ fuit impeditus studio differendæ libertatis: vt. ff. l. proxi. Itẽ quæritur aliud, si valetudine sit impeditus: vt. ff. eo. l. cum hæres. §. Stichus? Respon. ibi apud dominum, licet æger, stabat: & eum quasi ægrũ curabat: & ideo quadam benigna interpretatione seruire intelligitur: hic seorsum: vel culpa sua incidit in hunc casum.

k *Futurum.* vt & ff. eo. l. seruus qui. §. fi. Sed cõtra. ff. de fideicom. liber. l. Thais. §. intra. Solu. vt ibi.

l *Rationem quidem habet.* cum sit defectus conditionis: vt. C. de condit. inser. l. legatum. & facit. ff. eod. l. si peculium. §. is cui. item facit de condict. inde. l. iij.

m *Dare iussus.* ad hoc vt sit liber.

n *Seruum potest.* quia ea quæ in faciendo sunt, generaliter per alium non possunt fieri. a sic & ff. de leg. iij. l. fideicommissa. §. fin. & j. de sol. inter artifices. & ff. eo. l. si statulibera. §. fina. Argu. contra. in quibusdam, vt. C. de cadu. tollen. §. ne autem. & ff. de in ius vo. neque. §. j. in dando secus: vt hic subiicit, & ff. de sta. homi. Arethusa. in fin. l. Accursius.

Sticho.] *CASVS.* Grauaui hæredes meos vt Stichum manumittant, si reddiderit eis rationes. dicitur ꝙ tenetur reddere rationem de his quæ gessit in vita testatoris, & de his quæ post gessit. vnde si post mortem testatoris aliqua de hæreditate surripuit: omnia debet reddere ad hoc vt ei libertas sit danda ab hæredibus. [*PAMPHILVS.*] Pãphilo seruo meo reliqui libertaté, cum peculium suũ totum dederit hæredi meo. hic Pãphilus plus mihi debebat, ꝙ habet in peculio. dicit ꝙ Pamphilus peculiũ totũ, tale quale habet, dando hęredi meo erit liber. [*PAMPHILO.*] Pamphilũ libertũ meũ hæredẽ instituerã ex parte, & aliũ ex alia. Tandem seruũ Stichum prælegaui Pãphilo, & rogaui eum vt eũ manumittat, si præstiterit ei omni mense. lx. denarios vsq; ad quinquénium. hic Pãphilus decessit, & instituit sibi hæredes filium suũ & vxoré suam, & eos grauauit vt manumittãt seruum Stichum, si præstet eis omni mése quod eis præstare debebat vsq; ad finé quinquennij. dicitur: si non præstat, non erit liber. [*SERVVS.*] Reliqui libertaté Sticho si reddiderit omnem rationé actus sui, & reliqua: & tunc cum liber erit, volo ei dari. xx. & peculiũ suum. testator aliquas rationes serui approbauit, se eis subscribendo. aliquas approbauit in testaméto. dicit ꝙ sit liber. Reliqua plana sunt vsq; ad §. Titius. [*TITIVS.*] Stichũ legaui Titio, & Cornelio Seio sub hac códi. si reddiderint rationes hæredibꝰ meis. postea dixi in testaméto: seruos quos legaui, & quos manumittam, volo intra quartũ mensem post mortem meã reddere rationes, & postea dari legatariis. postea in testaméto eodem reliqui libertatem duobus meis seruis castaldionibus si reddiderint rationé hęredibus meis. cũ vellent hi serui tam legati ꝙ liberti esse, iussi reddere rationem: hęredes mei noluerũt audire: & sic lapsi sunt quatuor menses. quæritur, an sint liberi, & an debeantur legatariis. & respondet ꝙ legata & libertates non aliter valent nisi reddiderint rationes: vel per hæredes steterit quo minus redderentur. tandem dicit: nunquid hęc conditio, si reddiderint rationes intra quatuor menses, videtur appositа tam legatis seruis ꝙ liberis esse iusis: vt si per eos stet intra quatuor menses quo minus reddant rationem, non teneat legatum, nec libertas: an tantum legatis, vt sic liberi esse iussi si reddant rationem etiam post quatuor menses, sint liberi? & dicitur quòd tantum legatis seruis videtur appositа conditio. [*ARGENTARIVS.*] Reliqui in testaméto libertaté seruis meis castaldionibus hoc modo: si Dama seruus meus reddiderit hæredi meo rationé actus sui quem gessit cum Pãphilo, & paria fecerit intra. vj. mẽses post mortẽ meam: tunc ipse cũ Pamphilo sit liber. dicitur ꝙ per hęc verba debet omnia nomina quę fecerat exigere, & reddere pecuniã hæredi meo. & si hoc facere cesset intra sex menses, nõ fit liber, nec etiam Pamphilus. Fran. Acc.

o *Fideicommissa.* secus in directa: quia tunc tenetur actione in factum: arg. supra de ma. testa. l. Titia. §. j. Et not. etiam ad futurũ

ber esto: Si seruus ex testamento nummos Attio dedisset, eos repetere hæredem non posse, Labeo [a] existimat: quia Atti[b] eos à seruo suo acceperit, nõ ab hęredis seruo. eum autem statuliberum esse, Quintus Mucius, Gallus & ipse Labeo putãt: Seruius [&] Ofilius non esse. Superiorem sentẽtiam probo: ita tamen, [c] vt is seruus hæredis, non legatarij sit, vtpote cum legatũ statulibertate tollatur. [d] ℣ *Stichus liber esto, quando æs alienum meum solutum, creditoribúsve* [e] *meis satisfactum erit.* Quamuis hæres locuples extitisset: tamen non prius Stichum liberum futurũ, quàm creditores pecuniam, aut satis accepissent, alióve quo modo sibi cauissent, Labeo [&] Ofilius responderunt. [f] ℣ Si hęres seruo pecuniam ad negotiandũ dedisset: statuliberum eã ipsam numerãdo liberari ex testamẽto non posse, Labeo [&] Trebatius responderunt: quia reddere eã magis, quàm dare videretur. ego puto si peculiares [g] nummi fuerunt, ex testamento eum liberum futurum. ℣ *Dama seruus* [*meus,*] *cùm hæredi meo annorum septem operas soluerit: liber esto.* Cum * is seruus intra septẽ annos in iudicio publico [h] esset, [&] septimus annus pręteriisset: Seruius ait eum non liberari [i] debere: Labeo, & si postea soluisset annorum septem operas, liberum futurum. [k] quod verũ est. ℣ *Si Stichus Attiæ mille nũmos dederit, liber esto.* Attia viuo testatore decesit. Non posse Stichum liberum esse, Labeo [&] Ofilius responderunt: Trebatius, si ante testamẽtum factum Attia decessisset, eundem postea * liberum futurum. Labeonis & Ofilij sententia rationem quidem habet: [l] sed hoc iure vtimur, vt is seruus ex testamento liber sit. ℣ Si seruus operas extraneo dare iussus [m] esset: nullus nomine serui suas operas dãdo liberare seruum potest. [n] quod in pecunia aliter obseruatur, vtpote cũ extraneus pro eo seruo dando pecuniam, seruum liberaret.

XL. SCAEVOLA libro vicesimoquarto Digestorum.

STicho libertas data est [hoc modo:] *Ab hæredibus meis peto, fideíque eorum committo, vt rationibus redditis Stichũ manumittant.* Quæsitum est, cùm ampla pecunia exacta post mortẽ testatoris, sibi commissa reliquetur: & quasdã summas à colonis exactas, * rationibus non intulerit: hæreditatémque spoliauerit, apertis clam horreis, sublatísque supellectili & veste, [& vasis] & apothecis exhaustis: an non prius ei fideicommissa [o] libertas debeatur, quàm ea quæ mala ratione reliquatus est, [&] quæ furatus est, reposuerit? Respondit, non prius ei fideicommissam libertatem pręstandam, quàm & reliqua, & omnia quæ per eum abessent, restituisset. ℣ *Pãphilus liber esto, peculio suo hæredibus verè dato.* quæsitum est,

Feli. colũ. 20. vers. vltrũ doctor. post Panor. ibi: ad quem addidi post alios ꝙ ver. per substitutum. extra de sum. trin. & fide catho. & ioã. de Pla. ff. l. nullus qui. & ibi notaui ꝙ apostil. ad 1a. Rebuffi in eo. vers. C. de decurio. lib. 10.

Fl. decess. idẽ si postea, eum lib. fu.

Flo. exactis rationibus

BIU Cujas

tempus post mortē referri dictum testatoris: vt.ſ.de fideicom. lib.l. Thais.§. libertatem.& §.ab hęredib⁹.& est ar. cōtra.* ſ. de ſer. vrba. prædio.l.ſi ſeruit⁹.Sed ar.contra.ſ.de contrahen.emp.l.in lege.

*Flo.dederat

*Quod Iac. ex temporū differētia diuimit, nimirū quòd in superiori respon. verbum sit ſpeciale pſentiſq; temporis, hic verò generale tē poriſque futuri. quod ſi non placet, dic vt hic per Alberi.

a *Non cōpeteret.* immo contra: vt.ſ.eo.l.ſi decem. ſed ibi certā quātitatem dari iuſsit: quæ cum ſit de peculio dāda, debet ante deduci quod domino debetur. hic totū peculiū, qualequale eſt, dari debet: & ſic nō eſt eadem ratio totius ad partē: vel generis ad ſpeciem: vel certi ad incertum.

b *Controuerſia.* quam mihi præſtabat.

c *Non deberi.* facit.ſ. e.l.ſi peculiū.§.hęredi.

d *Subſcripſerit.* & ſic apparet eius approbatio. Accurſius.

e *Ex fide.* quod eſt in ea parte quā dominus approbādo ſubſcripſit in rationibus vel teſtamento.

f *Exegerit.* cum exigere debuerit.

g *Reſponſum eſt.* ex ſuperioribus duobus reſpōſis habes huiuſmodi ſolutionē: quòd ſcilicet teneatur, cum diligentiam non habuit: vt.ſ.eo.l.Labeo.

h *Adiectione.* ſ.hac.

i *Proprio capite.* id eſt proprio capitulo teſtamenti poſt prædicta.

k *Reddi.* ſcilicet volo poſtea. Accur.

l *Deinde.* id eſt proſequenti capitulo.

m *Quo minus reddātur.* intra quatuor menſes.

n *Deſinant.* & ſic ſerui remaneant: & dicit in tertio caſu: ſed ſtatim reſpondebit de vtroque. Accurſius.

o *Videatur.* ſ. in modū cōditionis: vt ſi intra quatuor méſes poſt mortem meā rationes reddiderint: quo caſu ſi ſtet per hæredē, etiā poſtea audientur: vt.ſ. eo.l.iij.§. ſi quis hæredi.&.l. ſi hæreditas. aliàs nō: ſed deſinūt eſſe ſtatuliberi: vt.ſ.eo.l.ſi triennio.&.ſ. de fideicom. liber. l. Thais.§.

*Flo. etiam promutuum

intra. Accurſius.

p *Libero tempore.* ſcilicet quandocunque reddatur ratio, perueniāt ad libertatem.

q *Cunctationē.* i. procraſtinationem. Acc.

r *Eorū.* ſtatuliberorum. vel dic, hæredum

cùm plus domino debeat, q̄ in peculio habeat: & omnes res quas in peculio habebat, bona fide hæredibus dederit:* an[ei] libertas ex teſtamento cōpetat? Reſpondit, nihil proponi cur non cōpeteret.[a] ℣ Pamphilo liberto [ſuo,] quem hæredem ex parte inſtituerat, Stichū ſeruum prælegauerat: & ei libertatē his verbis dederat: *Ita, vt ſi tibi ex die mortis meæ per annos continuos quinque, menſtruos [nūmos] ſexagenos dederit, tunc eū manumittàs.* Pamphilus ante quinquenniū moriens, hæredib⁹ inſtitutis filio & vxore, de eodem Sticho ita cauit: *Stichus ſeruus [meus,] qui mihi teſtamento patroni mei certa cōditione [liber] relictus eſt: iubeo det præſtet filio & vxori meæ ſine vlla controuerſia:*[b] *& cum tempore peracto manumittant.* Quæſitum eſt, ſi Stichus ſexagenos nummos menſtruos nō præſtiterit: an impleto quinquennio fideicommiſſa libertas ei debeatur? Reſpōdit, niſi præſtitiſſet, fideicōmiſſam libertatem non deberi.[c] ℣ Seruus teſtamento ita manumiſſus eſt: *Stichus ſeruus meus actor, ſi rationem omnem actus ſui hæredi meo reddiderit, cóque nomine ſatisfecerit, liber eſto, eiq; cū liber erit, dari volo viginti, & peculiū ſuum.* quæſitum eſt, an ſi rationes quas egit per multos annos, ſine ſubſcriptione teſtatoris hæredi reddere paratus ſit, liber ex teſtamēto fiat: cum propter grauem valetudinem teſtator nō potuerit rationibus ſubſcribere, teſtamento tamen ſubſcripſerit?[d] Reſpondit, ſi ex fide[e] ratio redderetur, reliquáq; inferrentur: liberū fore. Itē quæro, an ea quæ exacta ſunt per adiutores eius, neque kalendario illata ſunt, aut fraudulenter acta, huic adſcribi poſſint, cū eſſet his præpoſitus? Reſpondit, ſi id eſſet, quod culpæ eius deberet imputari, ſpectare ad rationis reddendę neceſsitatem. Itē quęro, an eorum quoq; nomine ratio haberi debeat, q̄ neque à cōductoribus prædiorum, neque à villicis penſiones exegerit,[f] & inſuper etiā quòd mutuū* eis dederit? Reſpondit, [vt] ſupra reſponſum eſt.[g] Item quæro, an eo nomine teneatur, quòd omnem rem ſuā, id eſt peculium [ſuum] exportauerit antequam rationes redderet? Reſpōdit, nihil eam rem impedire

A

B

C

D

cōditionem, ſi modō ratio redderetur. ℣ Titius teſtamēto ſeruos actores* ſingulos diuerſis perſonis legauit cum adiectione,[h] *ſi rationes hæredi reddiderint.* deinde proprio capite[i] ita ſcripſit: *omnes actores quos legaui, vel manumiſero: intra quartum menſem mortis meæ rationes reddere volo: & dominis quibus à me legati ſint, reddi.*[k] infra deinde[l] alios actores liberos eſſe iuſsit ęquè cum hac adiectione, ſi rationes hæredi reddiderint. quæro cū per hæredem fiat quo minus[m] reddātur, vtrum ſtatuliberi eſſe deſinant,[n] an nihilo minus quādoque poſsint, reddita ratione & reliquis illatis, libertatē ex teſtamento conſequi? Reſpōdit, legata quidē & libertates nō aliàs cōpetere, quàm [ſi] rationes redditæ eſſent, aut per hæredē ſtaret quo minus redderētur. Verùm iudicaturo æſtimandum, vtrum tempus conditioni legatorum libertatúmque additum videatur:[o] an libero tempore[p] reddere volentibus reliqua hæredibus, quatuor menſes appoſiti ſint, ſolicito teſtatore cunctationem[q]* & morā eorum[r] proſcribente. Melius[ſ] autē eſt, præſumptionem pro ſtatuliberis eſſe. ℣ Argentarius coactor[t] cum penè totā fortunam in nominibus haberet, ſeruis actoribus libertatem ita dedit: *quiſquis mihi hæres erit, ſi Dama ſeruus meus actus ſui, qui agitur nomine eius & Pamphili cōſerui ſui, hæredi meo rationes reddiderit, pariaq;*[u] *fecerit: à die mortis meæ intra menſem ſextū, liber eſto.*[x] Quæſitum eſt, an hæc verba, *pariáque fecerit,* ad omnia nomina pertineāt, perinde[y]* vt hoc ſignificēt, ſi omnem pecuniam ab omnibus exegerit,* & hæredi ſoluerit,* vel eo nomine ſatisfecerit*: & ſi in exactione nominum ceſſauerit,* intra ſex menſes libertas illi non competat? Reſpondit, manifeſtū eſſe conditionem verbis teſtamenti ſuprāſcriptis poſitam: igitur ita demum liberum* fore, ſi aut ei pareat,* aut per hæredem ſtet quo minus pareat.*

qui plerunque ſunt in mora recipiendi: vt.ſ. eo.l.ſeruus ſi hæredi.§. imperator. Accur.

*Flo.

ſ *Melius autem eſt.* in dubio: vt ſcilicet etiā poſtea audiantur. Acc.

t *Argētarius coactor.* i. collector nominū: nec enī relinquit niſi vni.

u *Pariáque.* i. computauerit & ſoluerit; ſic q̄ hinc inde nihil debeatur. ſic ponit.ſ. de cōdic. indebi.l.ſi.§. pe.

x *Liber eſto.* aliàs cum Pamphilo ſocio: vt cōueniant ſequētia: vt & ſupra de condit. & demon. Iulius Paulus.

y *Perinde.* hic eſt pl⁹, aliàs exceptis perditis & aliàs non eſt. Accur.

XLI. LABEO libro primo Pithanôn à Paulo epitomatorum.

SI quem ſeruum tuum ad certum tempus ſtatuliberum relinquere vis, nihil intereſt, vtro modo caueas, *ſi ſeruierit:*[z] an, *ſi triennio operas dederit, liber eſto.* Paulus. Si quis liber eſſe iuſſus fuerit ſi decem hæredi [meo] promiſiſſet: quamquam ea promiſsio nullam rē habitura eſt, tamē promittendo liberabitur.[a]

I quem ſeruū.] CASVS. Si volo relinquere libertatē ſeruo meo poſt tēpus dandā, poſſum: vt ſi dicā: Stichus ſit liber ſi triēnio ſeruierit hæredi meo. vel ſic, ſi triēnio dederit operas hęredi meo. Secūdo dicit: Reliqui libertatē Sticho ſi promiſerit ſe.x. daturū hęredi meo. dicitur quòd promittendo liber fit, licet promiſsio nō habeat effectum. Accur.

z *Seruierit.* ſ. triēnio, & ſic eſt.ſ.eo.l. ſeruus qui teſtamento.§.fin.

a *Liber abitur.* vt & ſupra eo.l. Stichus ſi hæredi. vbi plene dixi.

I quis.] CASVS. Legauit Stichū vxori meæ: & eidem Sticho legauit libertatem cum vxor mea nupſerit, dicitur q̄ ipſa nubēte legitime hic ſeruus fit liber. Fran. Accurſius.

b *Ea ex lege.* id eſt ſe-

XLII. IDEM libro tertio Pithanôn.

SI quis eundem hominem vxori ſuæ legauerit: & cum ea nupſiſſet, liberum eſſe iuſſerit: & ea ex lege[b] nupſerit: liber fiet is homo.

QVI

BIU Cujas

cundum legem. ad quod est. ſ. de condit. & demon. l. hæc conditio filiæ &c. & C. de infami. l. decreto. Accursius.

QVI SINE MANVMISSIONE ad libertatem perueniunt.

Si seruus.] *CASVS.* Vendidi tibi seruum hoc pacto vt intra certum tépus puta intra annum manumittas. decesisti sine hærede antequam manumittas: & ego decesi. dicitur ꝙ seruus fit liber lapſu anni. idé & ſi ego véditor adhuc viuo, & pœniteo: nã adhuc fit liber. Fran. Ac.

a *Competit.* ſtatuto tépore veniente. Accur.

b *Libertas competit.* nõ ergo poteſt mutare. & ſic eſt contra. ſ. de ſeruis expor. l. iij. &. C. ſi man. ita fue. alie. vt ma. l. j. &. l. ſi. in fi. &. j. e. l. eum. Sol. hic mutauit: & poſtea ſine hærede deceſsit vterque: quod non fuit in contrariis: vel mutauit hic poſt iã præſtitam libertatem. Alij dicunt quòd licet nõ debeat manumittere poſt pœnitentiam, ſi tamẽ manumiſit: tenet: vt hic. vel ſolue vt ibi. & facit ſupra de ſer. expor. l. quæſitum.

Seruo.] *CASVS.* Dominus seruũ ſuũ ægrotãtem deiecit extra domum. seruus fit liber. Franciſcus.

c *Competit libertas.* vt C. de Lati. lib. tollẽ. §. ſed ſcimus. Sed cõtra. j. pro dereli. l. fina. & de ſtip. ſer. quod ſeruus. quibus dicitur cõcedi occupanti. Sol. hic languens: ibi non. & facit in authen. de nup. §. & multo potius. &. C. de epiſ. audi. l. nemini.

Evm qui.] *CASVS.* Vẽdidi tibi Stichũ hoc pacto vt eũ intra annũ manumittas: venit annus, & non manumiſiſti: & ego venditor in eadẽ voluntate perſeuero. dicitur ꝙ ſeruus fit liber, ac ſi eũ manumiſiſſes. Sed ſi ego véditor deceſsi, nõ requiritur voluntas hæredis mei. Franciſcus Accurſius.

d *In eadem voluntate.* ſic ſupra de ſer. expor. l. iij. Sed contra. ſ. è. l. j. Solu. vt ibi.

e *Manumitti.* ſcilicet ab emptore.

Si quis hac lege.] *CASVS.* Emiſti ſeruum hoc pacto vt antequam moriaris, eum manumittas. te mortuo, & non manumiſſo ſeruo, efficitur liber ex lege. Fran. Accurſius.

f *Mortuo eo.* facit. ſ. ti. j. ſi quis ita. in prin.

Qui ob necem.] *CASVS.* Seruus qui factus eſt liber, eo quòd accuſauit occiſores domini ſui, eſt libertus Orcinus: id eſt defuncti. Fran. Accurſius.

g *Orcinus.* id eſt directo manumiſſus: vt inſti. de ſin. re. per fideicom. reli. §. libertas. & ſic defuncti. Sed contra. ſ. de bo. liber. l. ſi necem. ſed ibi ſit nullius hominis, ſcilicet viuentis, ſed defuncti: vt hic &. ſ. de ſuis & legiti. l. inteſtato. §. quòd ſi necem. & facit. C. pro quibus cau. ſer. pro præmi. acci. lib. l. j.

QVI SINE MANVMISSIONE ad libertatem perueniunt.

TITVLVS VIII.

Si seruus venditus est hoc pacto vt intra annũ fiat liber: & venditor & emptor decesserit: seruus iste intra annũ liber erit. h. d.

I. PAVLVS libro quinto ad Plautium.

SI seruus vẽditus eſt, vt intra certum tempus manumitteret: etiam ſi ſine hærede deceſsiſſent & venditor & emptor, ſeruo libertas competit.[a] & hoc diuus Marcus reſcripſit. Sed & ſi mutauerit vẽditor voluntatem, nihilo minus libertas competit.[b]

II. MODESTINVS libro ſexto Regularum.

SEruo quem pro derelicto dominus ob grauẽ infirmitatem habuerit: ex edicto diui Claudij competit libertas.[c]

Transacto tempore post quod seruus venditus est hac lege vt manumittatur: seruus efficitur liber. hoc dicit. ll. seq. non summantur, quia breues.

III. CALLISTRATVS libro tertio de Cognitionibus.

EVm qui ita veniit, vt intra [certum] tempus manumitteretur: cùm dies præſtandæ libertatis venerit: viuente venditore, & perſeuerante in eadem voluntate,[d] perinde haberi, ac ſi ab eo à quo debuit manumitti,[e] manumiſſus eſſet: mortuo autem venditore, non eſſe hæredum eius voluntatem explorandam, diuus Marcus cum filio ſuo reſcripſit.

IIII. VLPIANVS libro tertio ad Sabinum.

SI quis * hac lege emptus ſit, vt à viuo emptore manumittatur: ſtatim mortuo eo[f] competit libertas.

Si quis obligatum.] *CASVS.* Seruum quem alicui obligaueram generaliter, cum aliis meis bonis tibi vendidi hoc pacto vt eum manumittas. ſi tu non manumittas, tamen efficitur liber ex conſti. diui Marci, licet hic ſeruus ſit obligatus. Idem & ſi emiſti ancillam hoc pacto ne eam proſtituas. nam ſi proſtitueris: efficitur libera. Frã. Accur.

h *Si quis obligatum.* generaliter inter cætera, aliàs ſecus: vt. C. de ſer. pig. da. manu. l. ab eo.

i *Diui Marci.* ad Auſidium. dic vt &. C. ſi man. ita fu. al. vt ma. l. j. &. ij. & erit emptoris libertus: vt. ſ. de in ius vo. l. ſed ſi hac. in prin.

k *Tantundẽ.* vt ex cõſtitutione diui Hadri. perueniat ad libertatẽ: vt. C. ſi man. ita fu. alie. ne proſti. l. j. nõ autem vt ſit libertus emptoris: vt. d. l. ſed ſi hac. §. j. &. C. de Lati. li. tollẽ. §. ſimiliſque modo.

Imperator.] *CASVS.* Vendidi ancillã hoc pacto ne eã proſtituas: alioquin liceat eã mihi abducere. dediſti mihi aliquam pecuniam ne eam abducam. dicitur quòd illa ancilla efficitur libera perinde ac ſi eam abduxiſſem & proſtituiſſem. Fran. Accurſius.

l *Conſtituit.* ſcilicet vt libera eſſet, quod eſt. j. Accurſius.

m *Abducere.* id eſt manus iniicere: quod ſic pepigerat. Accur.

n *Proſtituas.* quo caſu cõſtat eſſe liberã. Azo. vt. ſ. de in ius vocan. l. ſed ſi hac. §. j. &. C. ſi manci. ita fue. alie. ne proſti. l. j.

V. MARCIANVS libro quinto Regularum.

QVi ob necem domini detectam præmium libertatis conſequitur: Orcinus[g] ſit libertus.

VI. IDEM libro ſingulari ad formulam hypothecariam.

SI quis obligatum[h] ſeruum hac lege emerit, vt manumittat: competit libertas ex conſtitutione diui Marci:[i] licet bona omnia quis obligauerit, quæ habet, habiturúſve eſſet. Tantundem[k] dicendum eſt & ſi lege hac emerit, ne proſtituatur, & proſtituerit.

VII. PAVLVS libro ſingulari de libertatibus dandis.

IMperator noſter cum patre ſuo conſtituit[l] in eo, qui cum poſſet abducere[m] proſtitutam ancillã, pecunia accepta manus iniectionẽ vendiderat: vt libera eſſet. Nihil enim intereſſe, ipſe abducas & proſtituas:[n] an patiaris proſtitutã eſſe pretio accepto, cum poſsis eximere.

Quæ dicta sunt in venditione serui vt liber fiat, habent etiam locum in donatione. hoc dicit.

VIII. PAPINIANVS libro nono Reſponſorum.

MAncipia mater filię donauerat, vt filia curaret ea poſt mortem ſuam[o] eſſe libera. Cùm donationis legi non eſſet obtemperatum: ex ſententia[p] cõſtitutionis diui Marci libertatem [eis] obtingere matre cõſentiente[q] reſpondi. Quòd ſi ante filiam mater vita deceſſerit: omnimodo.[r]

Lex præsens ponit casum.

IX. PAVLVS libro quinto Quæſtionum.

LAtinus Largus vẽdidit ancillam ita, vt manumitteret-

p *Ex ſententia.* nã verba locũ habẽt in vẽditis tm̃: vt. C. ſi mãci. ita fue. alie. vt ma. l. j. Sed videt cõtra. j. de verb. ob. qui Romę. §. Flauius. ibi, itẽ quęro &c. vbi non cõtingit libertas. Sol. vt ibi. & eodẽ modo ſolue vt. j. de ſer. expor. l. ſeruo ea. q̃ eſt cõtra. §. ꝙ ſi.

q *Conſentiente.* id eſt in eadem voluntate durante. An autẽ poſſit mutare, dixi plene. ſ. eodem. l. j.

r *Omnimodo.* id eſt non exquiſita voluntate hæredum: vt. ſ. e. l. iij. in fi. Vel dic, nõ habita differentia an mater voluntatem mutauerit. arg. ſupra eo. l. j. in fi.

Latinus.] *CASVS.* Vendidi tibi ancillam hoc pacto, vt eam manumittas: nec dixi intra quod tépus. quæritur per quãtum tempus expectetur emptor, vt ſi manumittat, bene ſit: ſi non manumittat, efficiatur libera. & certe diſtinguitur. nã aut eſt dictũ, cum primũ potueris eã manumittes: & tunc modicũ tépus expectatur.

BIU Cujas

ctatur.Si autem est dictum, quando voles: hoc casu inspicitur mors emptoris:vt si emptor viuens non manumiserit, tunc post mortem emptoris ancilla sit libera. si autem non apparet quid sit actum:hoc casu si ancilla & emptor sunt præsentes,expectabitur mensium tempus duorum.si autem seruus est absens:tunc tempus quatuor mẽsium: intra quos si emptor nõ manumiserit, ancilla efficietur libera.Fran.Ac.

a *Ex constitutione.* diui Marci.Accur.

b *Moriente emptore.* sic ff. loca.l. locatio. Sed arg. contra.ff. de verb. oblig.centesimis.§.fi.

c *Priorem.* id est primam: vt & ff. de præscri.ver.naturalis.§. at cum do.quæ statim recipit interpretationẽ. Ioan. dicit primam, id est meliorem. quæ illa sit,dicit.

QVI ET A QVIbus manumissi,liberi non fiunt:& ad legem Aeliam Sentiam.

Hic titulus quandam cõtrarietatem respicit ad superiorem: & ideo hic ponitur.

d *Celsus.* aliàs incipit,vtilitatis: & aliàs, Celsus.

e *Surdum.* Quidã habẽt mutus:scilicet Celsus.& sic de surdo tantum dicit. alij habent mutum surdum &c. & sic est cõtra.C. qui testamen.fa.post.l.discretis.j. respon. Solu. hic seperatum erat vitium: ibi non:vel hic à principe impetrauit : vt.ff. de testa.l.si mutus.& facit.ff.de testa.mili.l.iij.

Vide de hac. l. Aelia Sentia Angelum Politia. misc.ca.84. & Alc. lib. disput. 2.ca.21.

Flo.motus

Seruo.] *CASVS.* Si Iudex relegauit seruum propter delictum ipsius serui. dominus istum seruũ manumittit. non tenet libertas. Fran.Accur.

f *Libertas.* post sentẽtiam seruum relegatum per sentẽtiam iudicis dominus manumisit. non tenet libertas : immo est ei pœna augẽda:vt infra de pœ. l.capitalium.§.in exulibus. & facit infra de pœ.fratres.sed hęc pœna non videtur seruo conuenire: vt.ff.de accusa.hos accusare.§.omnib⁹.quę est cõtra.Sol.de facto hic iudex fecit.Vel dic tenet quo ad corporis cruciatũ:nõ quo ad ciuitatẽ, cum non sit ciuis.Vel solue vt ibi.Itẽ videtur liber eoipso quòd Romę stat:vt.ff.de sta.homi.l.in vrbe.quæ est cõtra.Solu.vt ibi.

Si optio.]*CASVS.* Legaueras mihi Francisco vnum de seruis tuis quem vellem. Vel sic:Simpliciter vnum de seruis tuis mihi legaueras, non exprimendo quem. interim antequam eligam, hæres tuus non potest aliquem de illis seruis manumittere, cum singuli videantur mihi legati sub conditione.Fran.Accur.

g *Indistincte.* id est in genere, quo etiam casu habet electionem legatarius:vt insti.de leg.§.si generaliter.

h *Euertere.* manumittendo omnes.

i *Minuere.* manumittendo omnes,vel quosdam.

tur,non addito tempore.Quæro, quando ex constitutione[a] incipiat ei libertas competere, cessante emptore in manumittendo? Respondi,Inspiciẽdum est quid actum sit: vtrum cum primum potuisset,vt manumitteret: an vt in potestate esset emptoris,quando vellet manumittere. Priore casu facilè tempus deprehendi poterit: posteriore vtique moriente emptore[b] competit libertas . [Sed] si non appareat quid conuenerit, fauor priorẽ[c] inducet opinionem: id est vt intra duos menses,si ambo prẽsto sunt,tam seruus, quàm emptor eius . Seruo enim absente, nisi emptor intra quatuor menses imposuerit libertatem:ex cõstitutionibus ad libertatem eripitur.

QVI ET A QVIBVS MAnumissi liberi non fiunt:& ad legem Aeliam Sentiam.†

TITVLVS IX.

I. VLPIANVS libro primo ad Sabinum.

Celsus[d] libro duodecimo digestorũ vtilitatis gratia mutum*surdũ[e] ita natum manumittere posse ait.

II. IDEM libro tertio ad Sabinum.

Seruo competere nõ potest libertas,[f] si relegatus moratus sit in vrbe.

Electio data in testamento legata viis impedit libertatem dari seruis.hoc dicit.

III. GAIVS libro secundo de legatis ad Edictum vrbicum.

Si optio hominis data sit, vel indistinctè[g] homo legatus sit:non potest hæres quosdam seruos vel omnes manumittendo, aut euertere[h] aut minuere[i] ius electionis.Nam optione siue electione serui data,quodã modo singuli sub conditione[k] legati videntur.

IIII. VLPIANVS libro tertio Disputationum.

Seruum[l] pignori datum manumittere non possumus.

V. IVLIANVS libro sexagesimoquarto Digestorum.

Cvm hæreditas soluẽdo nõ est: quamuis hæres locuples[m] existat,libertas[n] ex testamento [non] cõpetit. Si autem is qui soluendo nõ est,hoc modo libertatem dederit: *si creditoribus meis solidum solutum fuerit, Stichus liber esto*: non potest videri fraudandorum creditorũ[o] [gratia] liberum* esse iussisse. ℣ Si Titius nihil amplius in bonis quàm Stichum & Pamphilum habeat, eosque stipulanti Męuio ita promiserit, [p] *Stichum aut Phamphilum dare spondes?* deinde cum alium[q] creditorẽ non haberet, Stichum manumiserit: libertas per legem Aeliam Sentiam rescinditur.[r] Quamuis enim fuit in potestate Titij, vt Pamphilum daret: tamẽ quamdiu eum non dederit: quia interim mori possit,[f] non sine fraude stipulatoris[t] Stichũ manumisit. Quòd si solum Pamphilum dari promisisset, non dubitarem quin Stichus ad libertatem perueniret: quamuis similiter Pamphilus mori possit. Multum enim interest [an] contineatur ipsa stipulatione is qui manumittitur:an extra obligationem sit.Nam & qui ob aureos quinque Stichum & Pamphilum pignori dederit,cum vterque eorum quinũm aureorum sit: neuter manumitti[u] potest. At si Stichũ solum pignori dederit, Pamphilum non videtur in fraudem creditoris manumittere.

k *Sub conditione.* vnusquisque enim ita videtur mihi legatus, si velim:& sic nõ possunt manumitti:vt.ff.eo.cũ is.&.ff. de manu.l. seruum. Item no.differentiam[a] inter eum qui habet optionem à testante,& eũ qui habet à lege:licet hæc.l.parificet:vt notatur.ff. de optio.lega.l.ij.in prin.Accursius.

a *Tu.* de de bo differen

l *Seruum.* Adempta est nobis licentia manumittendi aliàs lege,vt in minore : aliàs nostra volũtate efficiẽte:vt hic. Azo. &.ff.de manu.l.iij.&.C.de ser. pig.da.l.iij.&.ff.de pœ. l.fratres.in fi.

in cle circa Card lec. si cõp serui lib.6

Vm hæreditas.]*CASVS.* Debitor pluriũ existens nõ soluẽdo, in fraudẽ creditorũ nõ potest relinquere libertatẽ seruis suis: licet quendã diuitẽ heredem sibi faciat. sed si sic relinquat, serui mei sint liberi cũ creditoribus meis erit satisfactum : bene tenet. [*SITITIVS.*] Promisisti mihi Stichũ aut Pãphilũ. aliquẽ eorũ non potes interim manumittere : licet si solueris vnũ, aliũ bene poteris manumittere. secus si vnũ tãtùm promiseris, puta Pãphilũ. nã Stichũ bene poteris manumittere. sic & si obligasses mihi Stichũ & Pãphilũ pro quinque quę mihi debebas. nã interim nullũ eorũ poteris manumittere. & hęc sunt vera de debitore q nihil aliud in bonis habebat. si autẽ alia bona præter istos seruos habebat:tũc vnũ de his poterit manumittere:cum & vno de seruis mortuo vel manumisso soluendo sit. nec aduẽtitij casus spectãdi sunt.nã si spectares:iã qui de seruis suis vnũ incertũ ꝓmisisset, nõ posset manumittere aliquẽ de seruis. qđ est falsum. & hoc dicit hic.§.cũ.l.seq.Frã.Ac.

Flo.

m *Locuples.* ex aliis ꝓpriis suis bonis.

n *Libertas.* in fraudẽ creditorũ relicta.& facit.C.de te.ma.l.i fraudẽ.&.ff. eo.l. si mortis. in prin.&.§.j.

o *Creditorum.* vt.ff. de manumissis testamen.l.si quis locuples.in fi.vbi plene dixi.

p *Promiserit.* stipulanti Stichum &c.

q *Alium.* scilicet quàm istum stipulatorem.

r *Rescinditur.* speciale: quia ambo sunt in obligatione: & quia alter facile potest mori:aliàs contra:cum nec prius nec post manumissionem intercenerit re ipsa fraus:vt.ff.eo.l.in fraudem.

s *Possit.* Nota debere ispici qđ est ex prẽsẽti,nõ qđ ex futuro. b sic.ff.quod met⁹ causa.l.metũ autẽ præsenté.&.ff.quod vi aut clã. l.si ali⁹.§.est autẽ.& de re iudicata.si qs ab alio.&.ff.l.proxima.Ac.

b Cu tex.in ad cõ tionẽ no.ad re ind in ca resti lib.6.

t *Stipulatoris.* No.vtrũque alternatiuorum esse in obligatione. sic.ff.de fideiuss. græce.§. si quis Stichum. &.ff.de mino. & si fine. in prin.& dixi.ff.de consti.pecu.l.illud.

u *Neuter manumitti.* sic infra de fur. eum qui.§. Papinianus. &

continua

continua.l.ſequen.cum iſta.

a *Vlianus de eo.* ſcilicet promiſſore in ſuperiori.l.§.finali.Ac.

b *Nihil aliud.* præter Stichum & Pamphilum.

c *Soluendo eſt.* ſunt hæc duo ſimilia quo ad hoc vt de bonis eat: vt.ĵ.de ſol.l.ſi mihi alienum.

d *Aduenticii.* Not. ſic infra de re iudica. ſi qs ab alio. & ſupra de in lit.iur.l.j. Sed arg. cõtra ſupra de neg.geſt.l. diuortio.§. ſed & ſi facere &c.

e *Neminẽ manumittet.* quod eſt falſũ. ſed cur ſecus in legato in genere: vt ſupra eo.l. ſi optio? Reſpõ. quia ibi habet vindicationẽ legatarius, quam hic habet promiſſor.

Si quis.] CASVS. Titius exiſtens debitor multorũ, & ſoluendo, fecit teſtamentum: & in eo teſtamento cõfirmauit codicillos quos faceret. antequam faceret codicillos, effectus eſt nõ ſoluendo, & in his codicillis reliquit libertatẽ ſeruis ſuis ſciens ſe nõ ſoluẽdo, & ſic in frau. cre. an hæ libertates valeãt, quæritur. Et dicitur quòd non. rationẽ dubitationis habes in litera. [MINOR.] Minor. xx. an. cum nõ haberet iuſtam cauſam manumittẽdi ſeruum, vẽdidit eum mihi hoc pacto vt eũ manumittã. dicitur quòd nõ valet hoc pactũ, cum in fraudẽ legis Aeliæ Sẽtiæ ſit factum. Fran.

f *Facultatibus.* exiſtẽtibus.

g *Cõfirmauit.* teſtamẽto. quod non erat neceſſe, cum poſtea fiant: ſecus ſi ante, ſecundum hęc iura: vt.ſ. de iu.co. l. ſi quis cũ.§. teſtamẽto. & l. ante tabulas.

h *Datur.* ſic.ſ. de teſt. manu. l.j.

i *Minor.* facit. ſ. de ſer. expor. ſi minor. Sed cõtra. ſ. de manu. l. iiij.§. ſed & ſi minor. Sol. vt ibi. Item facit ſupra de ma. vin. illud. §.j. ſed ibi ſol.

Cum is qui. CASVS. Hæres ſeruũ ſub conditione legatũ interim manumiſit. dicitur quòd libertas non tenet. Secũdo dicit: Miles iure militari fecit teſtamentum, in eo in fraudem creditorum reliquit libertatem ſeruis ſuis: & non erat ſoluendo. non tenet libertas. Franciſ. Accurſius.

k *Debet.* ſeruum, & ex teſtamento. ſi autem ex contractu inter viuos: poſſet interim manumitti. & ad æſtimationem tenetur: vt ĵ. de verbo. obli. ſi ſeruum. §. ſed ſi ſit.

l *Manumittat.* pendente conditione.

m *Fideicommiſſi cauſa.* hoc determinat vel verbum debet, vel verbum manumittat: vt quia ab alio fuit rogatus.

n *Locum non habet.* conditione exiſtente, ſecundũ quoſdam. Tu dic ſimpliciter nõ tenere libertatẽ: vt.ſ. e.l. iij. &. j. eo. l. generali-

Teſtator ſi teſtamento ſuo confirmat codicillos poſtea ab eo conficiendos: & efficitur non ſoluendo teſtamento facto: libertates datæ in codicillis non valent, ne fraudentur creditores. hoc dicit.

VI. SCAEVOLA libro ſexto-decimo Quæſtionum.

IVlianus de eo [a] loquitur, qui in ſubſtantia nihil aliud [b] habeat. Nam ſi habeat, quare non dicetur vnum poſſe manumitti? quia & vno mortuo ſoluendo eſt, [c] & vno manumiſſo ſoluendo eſt: nec aduẽticij [d] caſus computandi ſunt: alioquin & qui vnum incertum * ex ſeruis ſuis promiſit, neminem [e] manumittet.

VII. IVLIANVS libro ſecundo ad Vrſeium Ferocem.

SI quis integris facultatibus [f] codicillos cõfirmauit: [g] deinde cum cõſilium creditorum fraudandorum cepiſſet, libertates codicillis dederit: obtineri nõ poteſt quo minus lege [Aelia Sentia] libertates interpellẽtur. Nã conſiliũ teſtatoris fraudulentum non eo tempore obſeruatur, quo * codicilli confirmantur, ſed quo * libertas codicillis datur. [h]

Quod vna via prohibetur: prohibetur & alia. h.d.

Minor [i] annis viginti cum ſeruum manumittere vellet, nec iuſtam cauſam apud * cõſilium manumittendi haberet: tibi eũ vt manumitteres dedit. Negauit eum Proculus liberũ eſſe: quoniam fraus legi facta eſſet.

VIII. AFRICANVS libro tertio Quæſtionum.

CVm is qui ſub conditione debet, [k] manumittat [l] fideicõmiſſi cauſa, [m] lex Aelia Sentia locum [non] habet. [n]

Nec milites poſſunt in fraudem creditorum libertatem relinquere. h.d.

Si miles iure militari teſtamẽto facto libertates dederit in fraudẽ creditorum, & non ſoluendo moriatur: impediuntur libertates.

IX. MARCIANVS libro primo Inſtitutionum.

ILle ſeruus liber non erit [o] qui coëgerit vt eũ dominus manumittat, & ille perterritus ſcripſit liberum eum eſſe. Item nec ille liber fieri poteſt, [p] qui à domino non eſt defenſus in capitali crimine, poſteaq́ abſolutus eſt. Qui hac lege [q] venierint, ne manumittantur: vel qui teſtamento prohibiti ſint manumitti, vel iuſſu præſidis, p. uincię, licet manumittantur, tamen ad libertatẽ nõ perueniũt.

X. GAIVS libro primo Rerum cottidianarum ſiue aureorum.

IN fraudem creditorum manumittere videtur qui vel iã eo tempore quo manumittit, ſoluẽdo non eſt: vel datis libertatibus deſiturus eſt ſoluendo eſſe. [r] Sæpe enim de facultatibus ſuis amplius quàm in his eſt, ſperant homines: quod frequenter accidit his qui trãſmarinas negotiationes, & aliis regionibus quàm in quibus ipſi morantur, per ſeruos atque libertos [s] exercent: quòd ſæpe attriti iſtis negotiationibus longo tempore id ignorant, & manumittendo ſine fraudis conſilio indulgent ſeruis ſuis libertatem.

XI. MARCIANVS libro tertiodecimo Inſtitutionum.

IN fraudem ciuitatum manumiſſi, ad libertatẽ nõ veniũt, vt ſenat° cẽſuit. Sed nec in fraudem fiſci datas libertates procedere, principalibus conſtitutionibus cauetur. [t] Sed diui fratres reſcripſerunt: Nõ vtique ſi debitor fiſci manumiſerit, [u] libertates impediuntur: ſed ita, ſi cùm non erat ſoluendo, in fraudem manumiſit.

A

B

C

D

o *Ille ſeruus liber non erit.* ſic.ĵ. eo. ſi priuatus. Sed contra.ſ. quod me. cau. l. metum. §. idẽ. Solue vt ibi.

p *Fieri poteſt.* hac ratione, quòd nõ defenditur: vt ſupra de ſta. homi. ſeruus. vbi plene no. Item no. quòd poteſt eum defendere do minus: vt hic, & infra de accu. ſi cui. §. idem imperator. quod intellige vt ibi pro eo faciat: vt. C. de accu. ſi cuiuſdam. Item videtur quòd de capitali non poſſit accuſari: vt infra de accu. hos accuſare. §. fina. quæ eſt contra. ſed hæc ſecundum illam.

q *Qui hac lege.* facit ſupra de manu. l. ſeruus hac lege. &. C. qui non poſ. ad l'ber. perue. l.j. &. ij. &. C. ſi manci. ita fue. ali. l. ea quidẽ. Sed contra. C. de condic. ob cau. l. ea quidem. Sol. plene vt ibi no.

IN fraudem creditorũ.] CASVS. Qui manumittit in frau. cre. nõ tenet manumiſsio. & ille dicitur manumittere in fraudem qui vel tempore quo manumittit, non ſit ſoluendo: licet non habuerit animũ fraudãdi creditores: vel quia ſperabat pl° habere in bonis quàm habeat. Itẽ debitor ciuitatis ĩ fraudem eius manumittere nõ poteſt. idem de debitore fiſci. & hoc eſt verum ſi nõ ſit ſoluendo: aliàs autẽ debitor fiſci bene poteſt manumittere. & hoc dicit hæc. l. cum ſeq. Franciſ. Accurſius.

r *Soluendo eſſe.* vt inſti. qui. ma. nõ licet. §. in fraudẽ. exigitur etiã quandoque fraus: vt no. C. qui ma. non poſ. l.j. & facit. ĵ. l. proxi. Sed ar. contra. C. de reſcin. ven. quiſquis. ADDITIO. Solue ſecundũ Bart. hic q́ ibi patrimoniũ erat de propinquo in rebus immobilibus: hic ſecus. Quãdo autẽ quis præſumatur ſuũ patrimoniũ ſcire, vide per Bart. in auth. ſed cũ teſtator. C. ad. l. Falci.

s *Libertos.* aliàs liberos, & aliàs libertos.

t *IN fraudem. Cauetur.* vt infra de iur. fiſ. l. in fraudem. §. à debitore. Accurſius.

u *Manumiſerit.* vt &. C. de ſer. pign. da. ma. l. ij. & non ſit lapſum decenniums

BIU Cujas

decennium: vt infra.e.l.si cum fideicom.lib.§.Aristo.&.§.sicut.

Prospexit.] CASVS. Cum maritus inueniret vxorē suam cū scholari, diuertit ab ea, & accusat eam de adulterio. dicitur q̄ in quadam lege cauetur ne vxor possit manumittere vel alienare seruos intra certū diem.s.sexagesimum. & hoc statutū ideo fuit, ne serui quæstioni subducātur. & hoc intelligas etiā de illis seruis mulieris qui stabāt in villis, & etiā de his quos post repudiū acquisiuit bono vel malo modo. [PATER, VER.] Item pater, ité mater huius vxoris prohibetur seruos vēdere vel manumittere quos cōcesserat ei filię in vsum eiusdē. De seruis aui vel auiæ tandē dicit quod tempus sit istud intra quod prohibeī alienatio vel manumissio. & certe est tēpus duorum mensiū. duobus ergo mensibus elapsis possunt manumitti, licet nōdū finita sit causa adulterij: exceptis seruis qui iā erāt destinati tanquā cōscij vel quasi nocētes huius criminis: qui nō debēt manumitti nisi finita causa adulterij. Postea dicit: hæc quæ dixi de patre vel de matre, habent locū etiam si hæc filia decessit intra duos menses. vel dic, etiam si ipse pater vel mater decedat intra duos mēses: vt serui eius nō possint interī alienari, vel legari. si autē intra hoc tēpus manumittat: tenet post lapsum tēpus. Sed pone quòd maritus decesit intra duos menses. adhuc serui nō possūt manumitti. nec est vis siue ipsa repudiauit virū, siue econtra. si autē morte mariti vel bona gratia solutum sit matrimoniū: manumissio vel alienatio non impedietur. Sed pone q̄ constante matrimonio mulier dum diuortiū cogitat, vēdidit vel manumisit seruos, & postea repudiauit virū: & nūc vir eam accusat de adulterio. reuocabitur iam

Lex quæ generaliter loquitur: ex defectu rationis non restringitur, vt lucri amissio euitetur. Bartolus.

XII. VLPIANVS libro quinto* de Adulteriis.

PRospexit[a] † legislator, [b] ne mancipia per manumissionem quæstioni subducātur: idcircóque prohibuit ea manumitti: certúmque diem [c] præstituit, intra quē manumittere nō liceat. Ipsa igitur quæ diuertit, omnes omnimodo seruos suos manumittere vel alienare [d] ꝓhibetur: quia ita verba faciunt, vt ne eum quidem seruum, qui extra ministerium eius mulieris fuit, vel in agro, [e] vel in prouincia, possit manumittere vel alienare: quod quidem perquam durū est: sed ita lex scripta est. [f] ℣ Sed & si post diuortium seruū mulier* rapuit, [g] aut emit, aut alia ratione adquisiuit: æquè, quod ad verba attinet, manumittere nō poterit. & ita Sextus quoque Cæcilius annotat. ℣ Pater verò in cuius potestate filia fuerit, ea tantum mancipia prohibetur manumittere, alienarēve, quæ in vsum filiæ [h] [suę] fuerunt tributa. ℣ Matrē quoque ꝓhibuit manumittere [i] alienarēve ea mancipia quæ in ministerium filię concesserat. Sed & auum & auiam prohibuit manumittere, cùm horum quoque mancipia quæstioni* postulari posse lex voluerit. ℣ Sextus Cęcilius rectè ait, angustissimū [k] tēpus legem præstituisse* alienandis manumittēdisve seruis. Finge, inquit, ream adulterij intra sexagesimum diē postulatā: quæ adulterij cognitio tam facilè expediri poterit, vt intra sexagesimum diem finiatur? [l] Et tamen licere mulieri, quamuis postulatæ adulterij, seruum suspectū [m] in adulterio, vel quæstioni [n]** necessarium, quod ad verba legis attinet, manumittere. Sanè in hunc casum subueniendum est, vt destinati serui quasi conscij vel quasi nocentes [o] non debeant manumitti ante litem* finitā. [p] [Quin] pater mulieris vel mater si intra sexagesimum diē decedat, [q]* ex his seruis quos in ministeriū filiæ dederint, neq; manumittere, neque alienare [r] poterunt.

XIII. PAVLVS libro tertio de Adulteriis.

QVod si vltra [f]* diē sexagesimum manumiserint: erit seruus [statim] liber.

XIIII. VLPIANVS libro quarto de Adulteriis.

SEd si maritus intra sexagesimū diem decesserit: an manumittere vel alienare iā possit suprascriptas personas, videamus. Et nō puto posse, quāuis* accusari mulier desinat à marito: cùm pater accusare [t] possit. ℣ Et simpliciter quidē lex mulierem prohibuit intra sexagesimū diē diuortij manumittere. Siue autē diuertit, siue repudio dimissa [u] sit, manumissio impedietur. Sed si morte mariti solutū sit matrimoniū, vel aliqua pœna: [x] eius manumissio nō impedietur. Sed & si bona gratia [y] finierit matrimoniū: dicetur manumissionē vel alienationē nō impediri. ℣ Sed & si cōstāte matrimonio mulier dum diuortiū cogitat, manumittat [z] vel alienet, & hoc dilucidis probationibus fuerit approbatū: quasi in fraudē legis hoc factum sit, non debet alienatio valere vel manumissio. Alienationē [a] omnē omnino accipere debemus.

Quæsitum est.] CASVS. Quæritur an accusatus de crimine læsæ maiestatis possit manumittere seruū suū? Et dicitur q̄ non.

---

* *aliàs quarto*

† *Bal.ī.l.1. col.1. istum tex. reputat sin. ad hoc, quòd ex tacita. l. ratione nō possumus perimere formā ipsius legis in casibus formaliter dispositis. & Bald.ibi istam l. dicit vulgatā Bol. adde tamē quòd Bol. Bald. allegat vitiose: quia est in. l. 1. vbi.ī. & al leg. in. l. 2.*

* *Flo. paraui, aut alia vati. &c.*

* *Flo. quæstione*

* *Flo. præstitisse*

a *Prospexit.* statuendo. Accursius.

b *Legislator.* scilicet legis Iuliæ de adulte. vt. C. ad legem Iul. de adult. l. verba. quis autē fuit hic lator, habes. j. de adulte. in prin. titu. Et sic not. prohibitionē alienationis alicuius rei posse fieri ex causa à iudice. sic. j. de polli. l. de pollicitationib⁹. &. ī. de cura. furi. l. Iulianus. &. j. pro emp. l. qui fundum. §. qui sciens.

c *Diem.* sexagesimum vt infra ea. l. §. sextus.

d *Alienare.* large accipe, vt. j. eo. sed si maritus. in fi. Accur.

e *In agro.* id est in villa. sic. ī. qui satisda. cog. sciendum. circa prin. l. Et est contra. C. de adulte. l. in adulterij. Sol. vt ibi. Item contra in patre, vel matre, & auo mulieris: vt infra. §. pater.

f *Lex scripta est.* prędicta de adult. sic ergo no. stari verbis legis. sic. ī. de le. iij. non aliter. & de exer. l. j. §. si is qui. & de hoc plene dixi. ī. de le. & sena. con. l. non possunt. Ité vbi lex nō distinguit, nec nos: vt hic, & no. ī. de pub. l. de pretio. & hoc nisi alia lex distinguat: vt ex duabus legibus patet: vt insti. de vul. sub. §. sed insticuto. &. ī. de hæred. instit. si pater. Item ex aliis duabus: vt. ī. de postu. imperator. & infra ad munici. l. ordine. Item no. quòd non licet alicui verba legis offendere. & sic facit pro Placé. quod no. C. de leg. & senatusc̄ōsul. l. non dubium.

Verba legis offendere non licet.

* *Flo. situm*

g *Rapuit.* aliàs rapuit, aliàs parauit, id est per solutionem recepit: vt &. ī. de statulib. l. Sticho. §. argentarius. & aliàs vsucepit. & omnia tēdūt ad hoc quòd habere cœperit. & facit ad. l. ī. de le. ij. l. cum filius. §. seruus.

* *Flo. cognitionem*

* *Flo. dam*

h *Filiæ.* & sic possunt scire. sic &. C. de repu. l. cōsensu. §. sup plagis.

i *Prohibuit manumittere.* seruū in vsum filiæ datū: vt patet ex superiorib⁹ duobus dictis.

* *Flo.*

k *Angustissimū.* scilicet sexaginta dierū: vt hic subiicit. &. C. de adulte. l. verba. Accur.

l *Finiatur.* interrogatiue. & rñ. q. d. nulla.

m *Suspectum.* q̄ ipse seruū fecerit adulteriū.

* *Flo. nō*

n *Quæstioni.* hoc expone vt infra de iniur. item apud. §. quæstionem. &. §. quæstionis. &. ī. ad Syl. l. j. §. quæstionem. & facit. j. de adul. l. si postulauerit.

tex. de. de. ma. Gl.

o *Nocentes.* ipsimet.

p *Litem finitam.* aliàs litem, aliàs quæstionē, & aliàs cognitionem.

q *Decedat.* scilicet filia. & facit. C. de adul. l. si. vel dic ipsi pater & mater: & tunc poterūt alienare: puta libertatem relinquendo, vel legando. Accur.

r *Alienare.* large accipe: vt infra eo. l. sed si maritus. in fi.

f *Quod si vltra.* si habes vltra, plenum est. sed si intra: tunc corrigit proximū superioris. l. respon. vel in totū, vel saltē in manumissione: de qua sola hic repetit, non de alienatione. vel dic statim. s. lapso tempore: vt infra. l. si priuatus. §. fi. Vel tertio nō debet fieri: vt. ī. factum tamen tenet: vt hic. sic. j. quando ap. sit. l. j. §. biduum.

a Con. text. sangu. extra. indi. per tex. l. in. §.

t *Sed si maritus intra. Pater accusare.* adulterum vel etiam filiam: & sic pater filiam accusat. [2] vt &. C. qui accu. non pos. l. propter.

u *Dimissa.* id est siue virum ipsa, siue vir eam reiiciat.

x *Pœna.* vt deportatione: nec illa seruat in eum affectionem: vt. C. de rep. l. j.

y *Gratia.* vtroque volente: vt in auth. de nup. §. distrahuntur.

z *Manumittat.* sic supra de manu. l. qui pœnæ. in fine.

a *Alienationem.* sic. C. de re. ali. non alie. l. fin.

Spon. de mat. ver. sim. adulte. blica. comu. genitu.

BIU Cujas

non: immo quod plus eſt, ſtatim ex quo commiſit hoc delictum, non poterit manumittere. [IVLIANVS.] Pater meus mihi filio permiſit vt Stichum ſeruum eius manumittam. poſt mortẽ eius ignorans eum mortuũ manumiſi. non tenet manumiſsio. idẽ ſi pater meus adhuc viuens pœniteat, & poſtea manumiſi. nã non valet manumiſsio. Frã. Accurſius.

a *Reus.* id eſt accuſatus. Accurſius.

b *Plus.* aliàs plus. aliàs pri⁹. & facit. C. ad leg. Iul. maie. l. fin. &. j. de accu. l. ex iudiciorũ. & ſ. de manu. qui pœnæ.

c *Liberum.* immo cõtra: vt. ſ. de ma. vin. ſi pater. So. hic ſubducebatur quæſtioni adulterij. Vel hic mutauit voluntatem: ibi non. Vel hic minor erat filius: ibi non.

*Flo. prius

*Flo. data

Si cum fideicommiſſa libertas.] CASVS. Minor. xx. an. debebat libertatem ſeruo dare ex cauſa fideicõmiſsi, vel quia hoc pacto emerat. vendit minor hunc ſeruũ hoc pacto vt manumittatur. valet hoc pactum. ſi autẽ minor habens partẽ in aliquo ſeruo partẽ ſuam vẽdat hoc pacto vt manumittatur: non valet hoc pactum niſi talem cauſam haberet hic minor, quòd ipſemet potuiſſet eum manumiſiſſe. [NE QVIS.] Lege Aelia Sentia cauetur ne quis in fraudẽ creditorum ſeruũ manumittat. ſed qui dicuntur creditores? Reſpon. illi qui habent actionem ex quacũque cauſa contra hunc manumittentem. [ARISTO.] Manumiſſus à debitore fiſci, & i fraudem fiſci, reuocatur in ſeruit. niſi diu. i. x. an. ſteterit in libertate. Item ea quæ erogãtur in funus debitoris fiſci in ei⁹ fiſci fraudẽ: reuocãtur. [SI SVB CONDITIONE.] Qui debebat alicui pecuniã, puta. c. ſub cõditione, interim manumiſit ſeruum. Dicitur q̃ hic ſeruus ſtatuliber interim eſt. nam aut extat conditio debiti, & ſic fit debitor non ſoluendo: & hoc caſu reuocatur libertas. aut non extat: & tunc tenet. [SI VOLVNTATE.] Filius voluntate patris ſeruum paternum manumiſit. ſiue filius ſiue pater ſciat nõ ſoluendo patrem: non tenet manumiſsio. Fran. Accur.

d *Debeatur.* ſeruo minoris à ſe minore.

e *Alienatio.* facta ea lege. & facit. ſ. de manu. cauſam. ĩ prin. & de manu. vin. l. ſi rogatus. in prin. ſecus ſi non deberetur: vt. ſ. e. l. ſi quis integris. §. minor. Item facit. C. de fideicom. lib. l. minor.

f *Intelligetur.* & facit. ſ. eo. ſi quis. §. minor. Accurſius.

g *Lege.* Aelia Sẽtia: vt inſtit. qui manumit. nõ poſſ. in prin. Ac.

h *Ex cauſa.* & ſic largiſsime: vt &. ſ. ſi cer. petatur. l. j. & in authen. de fideiuſ. §. etiam abſolute. &. j. de verbo. ſigni. l. creditor.

i *Debere.* quod licet: vt ſupra eo. l. in fraudem.

k *Diu.* a diu pro decẽnio. ſic infra de adquir. poſſ. l. iij. §. ſi ſeruus. ſic etiam dicimus diuturni mores, & diuturna conſuetudo. quandoque pro quinquennio ponitur: vt. j. de ſepara. l. j. §. quod dictum. quandoque pro anno: vt. ſ. de ſuc. edic. l. j. §. largius. quãdoque pro biennio: vt. ſ. loca. l. cum domini. & facit. ſ. de conſtituta pecu. promiſſor. vbi de decem diebus dicit. &. ſ. quod eũ eo. l. ſed & ſi. §. pe.

l *Eius.* ſcilicet debitoris.

m *Alicui.* creditori.

n *Cõditione.* ſ. indebiti.

o *Manumiſerit.* quod poteſt: vt. ſ. de manumiſ. vindic. l. ſi pater.

*Flo. id eſt non minus

*Flo. ſinus

Si priuatus.] CASVS. Dominus ſerui coactus à populo ſeruum manumiſit. non tenet manumiſsio. Itẽ ſi dominus vna die coram iudice dixit, hic eſt liber: nolẽs quòd iudex eum caſtigaret: quod feciſſet ſi ſciuiſſet eũ ſeruũ: nõ propter hoc efficitur liber. Itẽ ſi teſtator reliquit libertatem tali ſeruo cui non poterat dari vſq; ad quinquenniũ: vt quia tali pacto eum emerat: debebitur tamen veniente quinquennio libertas. Frã.

† Concor. in c. licet. 8. q. 1. in glo. in ca. 2. §. item nec. de elec. in pragma. ſane. in verbo, precib⁹.

p *A populo.* aliàs appellans: & tũc facit. C. qui manu. nõ poſſunt. l. diuorum. & de pœ. l. decurionũ. &. j. de appel. ſi cõſtat. aliàs eſt à villico. ſ. populi: & tũc idem. vel dic quòd ab ipſo ſeruo qui villicus erat. & tunc facit. ſ. e. l. ille. ſed ſemper eſt cõtra. ſ. quod metus cau. l. metum. §. idem Pomponius. Sol. ibi ab extraneo priuato fuit coactus: vt ibi not.

*Flo. liberum, ſi non fuit voluntatis manumittentis.

q *Caſtigaretur.* ſcilicet ſeruus.

r *Voluntas.* diſpoſitiua: ſed enuntiatiua fuit per quam non datur libertas: vt hic, &. C. de teſtamen. mili. ex his. & de teſta. l. verba. Sed argu. contra. ſ. de conſtitu. pecu. l. Titius. Itẽ argu. contra inſtitu. de adopt. in fin. ſed expone vt ibi. Item dicunt hic quidam, quòd hic ſeruus ſit detegẽtis huiuſmodi colluſionem, per. l. j. de collu. detegen. l. j. ſed ibi fuit lata etiam ſententia.

† *Iſta lex eſt ſing. & nõ alibi inuenitur, ſecũdũ Bart. in proœ. ff. in 3. col.*

s *Teſtamenti.* vt ſi non poteſt tunc manumitti, de libertate deſperet per hoc. Accurſius.

t *Competentis.* quod eſt à die aditæ hæreditatis: vt. C. de ca. tol. l. j. §. in nouiſsimo. ſi ergo tunc ceſſet tempus prohibitionis, erit liber: aliàs non erit. vel dic ſeruo competentis. i. in quo tranſierit tempus prohibitionis, vt quandocunque illud ſit, fiat liber: vt. ſ. eo. l. quod ſi intra. ſecundum vnam expoſitionem. & facit. ſ. de hære. inſti. ſeruus alienus. §. qui fideicommiſſariam.

Si mortis.] CASVS. Teſtator reliquit libertatem, & deceſsit: & hoc tempore erat ſoluendo creditoribus: tempore autem aditæ hæreditatis eſt facta hæreditas nõ ſoluendo. dicitur quòd impeditur libertas. Secundo dicit: ſeruo relicta eſt libertas ſi det hæredi tantum quantum ſeruus valet. an creditores domini per hoc videantur fraudari? & dicitur quòd ſic, cum hoc quod accipiet hæres hac de cauſa, dicatur capere cauſa mortis: & ſic non prodeſſet creditoribus. Fran. Accurſius.

u *Deminuta.* Argu. contra inſti. ad. l. Falci. §. quantitas. &. §. ex diuerſo.

XV. PAVLVS libro primo ad legem Iuliam.

QVæſitũ eſt, an is qui maieſtatis crimine reus a factus ſit, manumittere poſſit: quoniã ante damnationẽ dominus eſt. Et imperator Antonin⁹ Calpurnio Critoni reſcripſit, ex eo tẽpore quo quis propter facinorũ ſuorũ cogitationem iã de pœna ſua certus eſſe poterat: multo plus *b [cogitatione &] conſcientia delictorũ, q̃ damnatione ius dãdæ *libertatis eũ amiſiſſe. ℣ Iulianus ait: ſi poſtea q̃ filio permiſit pater manumittere, filius ignorans patrẽ deceſsiſſe, manumiſit vindicta: non fieri eum liberum. c Sed & ſi viuit pater, & voluntas [eius] mutata erit: non videri volente patre filium manumiſiſſe.

XVI. IDEM libro tertio ad legem Aeliam Sentiam.

SI cùm fideicommiſſa libertas debeatur, d minor viginti annis ſeruum vendat vt manumittatur, vel quia hac lege emerat: non impedietur alienatio. e ℣ Si partem quam in communi ſeruo habet minor viginti annis, manumittẽdi cauſa tradat: nihil aget. Sed ſi cùm ipſe cauſam probare poſſet, tradiderit: nulla fraus intelligetur. f ℣ Ne quis creditorum fraudandorum cauſa ſeruum manumittat, hac lege g cauetur. Creditores autem appellantur, quibus quacũque ex cauſa h actio cum fraudatore competit. ℣ Ariſto reſpondit, à debitore fiſci, qui ſoluendo non erat, manumiſſum, ita reuocari in ſeruitutem debere, i ſi nõ diu k in libertate fuiſſet; id eſt minus * decennio. Planè ea quæ in fraudem fiſci in funus * eius l collata ſunt, reuocanda [ſunt.] ℣ Si ſub conditione alicui m pecunia debeatur: quaſi ſtatuliber erit à debitore manumiſſus, vt pendeat libertas ex conditione. n ℣ Si voluntate patris filius manumiſerit: o ſiue pater, ſiue filius ſciat ſoluendo patrem non eſſe, libertas impedietur.

XVII. IDEM libro ſingulari de Libertatibus.

SI priuatus coactus à populo p † manumiſerit: quamuis voluntatem accõmodauerit, tamen nõ erit liber. Nam & diuus Marcus prohibuit ex adclamatione populi manumittere. Itẽ non fit liber, ſi mentitus dominus, ne à magiſtratibus caſtigaretur, q dixit eſſe liberum. * non enim fuit voluntas r manumittendi. ℣ In his quos intra certa tempora non licet manumittere: ſi teſtamento acceperint libertatem: non teſtamenti s facti, ſed competẽtis t libertatis tempus inſpiciendum eſt.

XVIII. IDEM libro ſextodecimo ad Plautium.

SI mortis tempore † ſoluẽdo ſit hereditas: ſi tamen cũ aditur, deſierit eſſe ſoluẽdo: libertas à teſtatore in fraudem creditorum relicta non competet. Nam ſicut aucta hæreditas prodeſt libertatibus: ita nocet deminuta. u ℣ Si is cui libertas relicta eſt, iuſſus ſit hæredi dare tantum quanti eſt, & liber eſſe: videamus an adhuc fraus ſit

a *Mortis causa.* hæc appellatur mor. causa capio. & pro hoc.ff. de dona.causa mortis.l.qui pretio.§.fin.
b *Accepturus est.* q.d.non pro pretio serui.Accursius.
c *Non proficit.* vt supra eo.l.cum hæreditas.in prin.

NVlla.]*CASVS.* Manumisi seruum meum : postea ego efficior seruus alicui[9],vt quia passus sum me vendi : nõ impeditur per hoc libertas à me data.Fran.*ADDITIO.* hic casus nũc nõ congruit huic legi modò correctæ.

d *Postea seruus.* factus ex aliqua noua causa: non aliter, secundum Io.sic enim non teneret manumisio, vt in contrariis:vt.C.de his qui à non dominis. si non proprietatẽ.&.C. ne de statu defun. l. j. & facit.C.de sen.& interlo. l. ij. sed quidam in seruo manumittente hanc intelligunt: vt licet ipse seruus pronuntietur, non noceat manumisio,nisi & ipsi fiat quæstio. sed econtra absolutio manumittentis proficeret manumisso: vt argu.infra ad.l. Iuliam de adul.l. denuntiasse.§.fi.

† *Iste text. est sin. secũdũ Bal. ad hoc quòd priuilegiũ cõcessum alicui per nõ habentẽ potestatem seu ius cõcedẽdi:cõfirmatur ex iure superueniẽte ipsi concedenti. qui tex. si bene ponderetur, vult totum contrarium Bolog.*

SI seruo alieno.]CASVS. Seruum tuũ manumisi te non consentiente : postea successi tibi. dicitur quòd non valet hæc manumisio: nec cõfirmatur per hoc quòd successi tibi.Fran.Accur.

e *Non potest.* vt &.C. de his qui à non dominis.l.si nõ proprietatẽ.

f *Ei.* domino serui.

g *Confirmatur.* immo videtur quòd sic:vt.C. de lib.cau.si ab eo.cõtra. solu.vt ibi.& eodẽ modo solue cõtra.j.de li.cau.filium.Item cõtra.ff.de cõdi.insti. mulier. §. j. Sed quod ibi tenet: ex voluntate domini.s.testatoris fuit.Item est contra in eo qui rem alienã obligat,& domino succedit : quia confirmat pignus : vt.ff.de pigno. ac.rem alienam.&.ff.ad Maced.l.itẽ si filius.§.sed & si filius. Item in eo qui fundum dotalem vel rem furtiuam vendidit,& successit vxori vel domino:vt.j.de vsucap.l.cum vir. Item est cõtra.ff. de condic. inde.si non sortem.§.si filius. Item contra.ff.de euic. l.vindicantem.cum concord.suis.Solu.ad omnia prædicta,quòd hæc secundum illas : vt licet non confirmetur libertas, si tamen velit reuocare qui dedit, per except. repellatur. sed quidam dixerunt hoc speciale in libertate. argu.C.de euic.si tibi.quod nõ placet: quia non pro eo sed contra libertatis fauorem esset. Et facit infra de regu.iur.l.penul.

**Flo. liberam eã fieri*

MAtrimonii.]CASVS. Minor potest manumittere ancillã causa eã habẽdi in vxorem:& eã manumissam ob hoc debet ducere:aliàs si ipse nõ ducat,sed alius accipiat eã in vxorem, non tenet manumisio:& licet postquã eam alius duxit,& postea repudiauit,hic minor eam ducat: non confirmatur manumisio.

h *A nullo alio.* de minore ergo dic.xx. an. qui non potest manumittere nisi causa cognita , inter quas hæc est vna, vt eam in vxorem habeat:vt.ff.de ma.vindi.si collactaneus.in fine.& insti. qui ma.non pos.§.eadem. si autem esset maior , posset alij nubere isto manumissore consentiente: vt.ff.de ri.nup.l.matrimonij. vel etiam in minore habeat locum illa lex.

creditorum : quia hæres mortis causa[a] accepturus est: [b] an verò si alius pro eo , vel ipse non de peculio det, nulla sit fraus. Sed si hæres locuples non proficit[c] ad libertatem : nec qui dat pecuniam,prodesse potest.

XIX. MODESTINVS libro primo Regularum.

NVlla competit libertas data ab eo, qui postea seruus[d] ipse pronuntiatus est. B

Non cõfirmatur libertas additione hæreditatis si prius non fuerit à domino relicta.

XX. IDEM libro singulari de Enucleatis casibus.

SI seruo† alieno libertas non consentiente domino data est, valere ex auctoritate iuris non potest,[e] quamuis postea manumissor domino hæres extiterit. nam licet ei[f] *iure cognationis,[ille]qui manumisit, hæres extiterit : non ideo additione hæreditatis, libertatis datio confirmatur.[g]

XXI. IDEM libro primo Pandectarum.

MAtrimonij causa manumitti ancilla à nullo alio[h] potest, quàm qui eã vxorẽ ducturus est.Quod si alter[i] [eam] manumiserit matrimonij causa, alter eam[k] vxorem ducat: non erit libera :[l] adeò vt nec si intra sex quidẽ menses eam repudiatam postea manumissor[m] vxorem duxerit,liberam non* fieri Iulianus responderit : quasi de his nuptiis senatus senserit,quæ post manumisionẽ, nullis aliis interpositis,secutæ fuerunt.[n] C

XXII. POMPONIVS libro vicesimoquinto ad Quintum Mucium.

CVrator[o] furiosi seruũ eius manumittere non potest.

XXIII. IDEM libro quarto ex variis lectionibus.

SEmper[p] in fraudem creditorũ libertas dat̃ ab eo qui sciret se soluẽdo non esse: quãuis bene merenti hoc dedisset.

XXIIII. TERENTIVS CLEMENS libro nono ad legem Iuliam & Papiam.

SI quis habens creditores,[q] plures[r] manumiserit,nõ omnium libertas impedietur: sed qui primi sunt,[s] liberi erunt, donec creditoribus suum soluatur.[t] qua* ratione Iulianus solet dicere,vt vel duobus manumissis si vni[9] libertas defraudetur :[u] non vtriusque, sed alterutrius[x] impediri libertatem, & plerumque postea scripti:[y] nisi siquando maioris pretij sit is qui antè nominatus sit : nec sufficiat posteriorem retrahi in seruitutem : priorem* [autem] sufficiat. nam hoc casu, sequẽti loco scriptum[z] solum ad libertatem peruenturum.

XXV. PAPINIANVS libro quinto Responsorum.

IN fraudem creditorum testamento datæ libertates, prioribus creditorib[9] dimissis, propter residuos[a] alios creditores* irritæ sunt.

XXVI. SCAEVOLA libro quarto Responsorum.

PIgnori obligatũ[b] seruũ debitoris hæres manumisit.q-

i *Si alter.* scilicet minor.
k *Eam.* manumissam à minore:sit maior vel minor ille ducẽs.
l *Libera.* numquid ergo partus erit in pendenti?
m *Manumissor.* idémque minor.
n *Fuerunt.* sic supra de pac. dota.l. inter.§. fin. & de condi. & de.l. cum vir. & infra de verb . signifi. plene habes in. l. boues. §. j. argu . contra supra de iureiur. l. qui per salutem.

o *Curator.* facit supra de manu. l. seruus furiosi.

Semper.]CASVS. Qui scit se non soluẽdo creditorib[9] suis: si manumittat seruũ,licet bene meritũ:nõ tenet manumisio, quia in fraudem creditorũ videtur manumittere. Franciscus.

p *Semper.* facit.ff. de iure pa.l. si libertus minorẽ.&.ff.eo.l.in fraudem.Accursius.

SI quis.]CASVS. Debitor multorum seruos duos manumisit:& sic est effectus nõ soluẽdo . per vnum tamen eorum manumissum tantum nõ desisset esse soluendo. dicitur quòd non reuocabitur libertas omnũ: sed vnius tantum.s. vltimi.i. cui vltimo erat libertas relicta: nisi ptiũ primi sit maius pretio secundi, ita vt si secundi reuocaretur libertas , adhuc esset nõ soluendo. si primi, tũc secus . hoc enim casu reuocatur libertas primi.Fran. Accursius.

q *Si quis habens creditores.* puncta.

r *Plures.* f. seruos.

s *Primi sunt.* scilicet manumissi.

t *Soluatur.* id est adhuc solui possit.

u *Defraudetur.* id est depereat.Azo.

x *Sed alterutrius.* Pi. est litera:& videtur abundare.

y *Scripti.* scilicet serui non impediri libertatem dicimus: vt.ff. de hære.insti.l. qui soluendo. Et sic no. de ordine vt diximus.ff. de fideicom.lib.generaliter.§.si quis alienum.

z *Scriptum liberum.* Et sic no. quòd paupertas prodest : [a] vt no. C.de episco.& cle.l.si quis ad declinandum.§.pe.

IN fraudem.]CASVS. Volens fraudare creditores meos primos reliqui libertatem seruis meis . postea illis primis creditoribus solui. dicitur quòd libertas non tenet ratione sequentium creditorum.Fran.Accursius.

a *Propter residuos.* aliàs propter nouos. & aliàs ppter assiduos. Sed contra huic.l. infra quæ in frau. cred. si quis cum haberet. Solu. distingue : an primi ex pecunia seq. sint dimissi : vt hic.an non : vt ibi in eo.titu.ait prætor.§. ita demum.&.l. Papinianus. vel hic omnes proposuit fraudare,licet primo illos quibus postea soluit : ibi non. vel hic in fideicom. libertate , ibi in directa: vt.C.qui manu.non pos.l.j.& fi.

PIgnori.]CASVS. Seruum meum tibi specialiter obligaui. me postea mortuo hæres meus manumisit. non tenet manumisio.sed si postea hæres soluat debitum creditori:libertas cõfirmatur.Fran.Accursius.

b *Pignori obligatum.* specialiter : vt. C. de ser. pign. dato.l. ab eo.Accursius.

BIU Cujas

a *Si pecuniæ etiam.* Hic verſus eſt Pi. litera.
b *Ex voluntate.* vt &. C. de ſer. pign. dato. l. ſi creditoribus. & ſupra de heredi. inſtitu. pignori. ſic etiam poteſt intelligi. ſ. de fideicommiſ. liber. l. generaliter. §. ſi quis ſeruo. &. j. l. proxi. §. fin. Et not. quod ab initio non tenet, firmatur. Argu. contra. ſ. eod. ſi ſeruo. & facit ſupra eo. l. ſeruum.

SITUM eſt an liber eſſet. Reſpõdit, ſecũdum ea quæ proponerentur, ſi pecunia etiam[a] nunc deberetur, non eſſe manumiſſione liberum factum. Paulus. Soluta ergo pecunia, ex * illius voluntate[b] liber fit.

XXVII. HERMOGENIANVS libro primo Iuris epitomarum.

QVi in fraudẽ creditorũ manumittitur, liber eſſe prohibetur: ſiue dies ſoluendæ pecuniæ iam ceſſit, ſiue in diem vel ſub conditione ſit debitum. Diuerſa cauſa eſt legati ſub cõditione relicti. nam antequam cõditio extiterit, inter creditores legatarius iſte nõ habetur. [c] Ex omni autem cauſa creditoribus in hac parte lex Aelia Sentia proſpexit: inter quos [quidem] fideicommiſſarium [d] etiam eſſe placuit. ℣ Pignori [e] datus ſeruus, antequam debiti nomine fiat ſatis, ſine cõſenſu [f] creditorũ manumitti nõ poteſt. Sed pupilli creditoris citra tutoris auctoritatem conſenſus nihil libertati [g] prodeſt: ſicuti nõ prodeſt ſi fructuarius pupillus manumiſſioni ſimiliter conſentiat.

XXVIII. PAVLVS libro tertio Sententiarum.

HAeres ſeruum propriũ, [h] quem teſtator legauerat, manumittendo, nihil agit: quia ſcientiæ vel ignorãtiæ eius nullam placuit admitti rationem. [i]

XXIX. GAIVS libro primo de manumiſsionibus.

GEneraliter pignori dat' ſeruus, ſine dubio pleno iure debitoris [k] eſt: & iuſtã libertatẽ † ab eo conſequi poteſt, [l] ſi lex Aelia Sentia nõ impediat libertatem, id eſt ſi ſoluendo ſit: nec ob id creditores videãtur fraudari. ℣ Sub cõditione ſeruus legatus, pendẽte cõditione pleno iure [m] hæredis eſt: ſed nullã † libertatẽ ab eo cõſequi poteſt: [n] ne legatario iniuria [o] fieret.

XXX. VLPIANVS libro quarto ad legem Aeliam Sentiam.

SI quis hac lege ſeruum emerit, vt manumittat: & nõ manumittente eo ſeruus ad libertatem peruenerit ex conſtitutione [p] diui Marci: an poſsit vt ingratum [eum q] accuſare, videamus. Et dici poteſt, cum nõ ſit manumiſſor, hoc ius [r] eum non habere. ℣ Si filius meus ex voluntate mea manumiſerit: an vt ingratum eum accuſandi ius habeam, dubitari poterit: idcirco, quia non manumiſi. Sed pro eo habendus ſum, ac ſi manumiſiſſem. [ſ] Sed ſi caſtrenſem ſeruum filius meus manumittat, dubio procul hoc ius non habebo: quia non ipſe manumiſi. Ipſe planè filius accuſare poterit. [t] Tamdiu autem accuſare quis poterit, quamdiu perſeuerat [u] patronus. ℣ Quotiens autem patroni libertum volunt accuſare, vtrum omniũ conſenſus neceſſarius ſit, an verò & vnus poſsit, videamus. Et eſt verius, ſi ſaltem in vnum

A legatum ſub conditione hæres manumittere non poteſt: licet interim pendente conditione ſit ſuus: & redditur ratio in litera. Franciſcus Accurſius.
k *Eſt debitoris.* idem de ſpeciali: vt. C. de pig. act. l. pignus.
l *Conſequi poteſt.* in hoc differũt: vt hic, &. ſ. eo. l. pignori. &. C. de ſer. pigno. da. l. ab eo. Accurſius.
m *Pleno iure.* vt &. ſ. de rei vindi. l. nõ ideo. 66.
Sed arg. contra. C. cõmunia de leg. l. fi. §. ſed quia.
n *Conſequi poteſt.* vt & ſupra eo. cum is. &. l. ſi optio.
o *Iniuria.* quia exiſtente conditione non poſſet vindicare liberum factum: & eſt hæc ratio, quòd poteſt alienari pendente conditione iure iſto: vt. ſ. de lega. j. ſeruo legato. §. j. &. d. l. cõmunia de leg. ſed non manumitti: vt hic dicitur. Idem & ſi hæres pendente conditione faciat locũ religioſum. nam non poteſt: vt. ſ. de relig. l. ſi loc⁹. ſed videtur quòd poſsit interim manumitti: vt. j. de act. & ob. l. is qui. &. ſ. ad Trebel. l. quidam. §. ſi quis filiũ. ſed plene ſolui. ſ. de manumiſ. l. ſeruum.

I quis.] CASVS. Titius emit ſeruũ hoc pacto vt eum manumittat. eo non manumittente ſeruus debet eſſe liber ex cõſti. diui Marci. nec Titius dicitur patronus huius liberti. & ideo Titius hunc libertum vt ingratũ accuſare non poteſt. [SI FILIVS.] Filius ex voluntate patris manumiſit ſeruum paternum. ipſe pater dicitur patronus, & ipſe eum poterit accuſare vt ingratum. Si autem hic filius manumiſit ſeruum ſuũ caſtrenſis peculij: hoc caſu ipſe filius dicitur patronus, & non pater: & ipſe filius poterit accuſare hunc libertum vt ingratum. Vltimo dicit: quamdiu durat ius patronatus, accuſare libertum vt ingratum poteſt: [QVOTIENS.] Plures ſunt patroni vnius liberti. libertus exiſtit ingratus cõtra vnum de patronis. ille poterit eum accuſare vt ingratũ. & ſi plures offendit, omnium offenſorũ conſenſus requiritur ad eum reuocandum in ſeruitutem. [SI PATER.] Pater libertum ſuum vni ex filiis aſsignauit. ille ſolus filius dicitur patronus. Fran. Accurſius.

Si pecuniæ etiam. Hic verſus eſt Pi. litera.
a *Ex voluntate.* vt &. C. de ſer. pign. dato. l. ſi creditoribus. & ſupra de heredi. inſtitu. pignori. ſic etiam poteſt intelligi. ſ. de fideicommiſ. liber. l. generaliter. §. ſi quis ſeruo. &. j. l. proxi. §. fin. Et not. quod ab initio non tenet, firmatur. Argu. contra. ſ. eod. ſi ſeruo. & facit ſupra eo. l. ſeruum.

Qui in fraudem.] CASVS. Debitor multorum manumiſit in fraudem creditorum. non tenet manumiſsio, ſiue in diẽ ſiue ſub condi. debeat. non autem connumeratur inter creditores legatarius conditionalis: ſed purus legatarius, vel fideicommiſſarius purus, id eſt cui pure relictum eſt legatum vel fideicommiſſum, computatur inter creditores. [PIGNORI.] Seruum obligaui alicui ſpecialiter: eundem manumittere non poſſum, niſi ſoluã debitum: vel niſi conſentiat creditor: vel ſi minor ſit creditor, tunc cum auctoritate tutoris cõſentire debet pupillus. idem ſi pupillus habeat vſumfru. in ſeruo, & ego proprietatem: non prodeſt conſenſus pupilli in manumiſsione ſerui: niſi tutore auctore cõſentiat. Fran. Accurſius.
c *Non habetur.* vt & infra de act. & obli. is cui. ſecus ſi eſt purum: quia tunc eſt creditor cui debetur: vt infra proxi. not. &. C. qui manu. nõ poſſ. l. j. Item hoc accipe ſi non ſit legatus qui manumittitur: tunc enim impeditur: vt infra eo. generaliter. §. j.
d *Fideicommiſſarium.* purũ: vt no. ſ. proxi. §.
e *Pignori.* ſpecialiter: vt &. ſ. l. proxi.
f *Sine conſenſu.* ſed cum conſenſu ſic: vt. C. de ſer. pig. da. l. ſi vt proponis.
g *Libertati.* ſecus hic & in ſequenti caſu ſi eſſet adultus: vt. ſ. de manumiſ. vindi. l. ij. &. l. iiij. §. fin. quæ ſunt contra.

Hæres.] CASVS. Teſtator legauit ſeruum proprium: hæres eum manumiſit. non valet libertas. Vel aliter: teſtator legauit ſeruum hæredis: hæres hunc ſeruum manumittit. nihil agitur quo minus valeat legatum: & tenebitur hæres ad æſtimationem legati: libertas tamen data tenet. Fran. Accur.
h *Hæres ſeruum proprium.* ſcilicet ipſius teſtatoris, aut etiam hęredis: ſed tunc dices, nihil egit, ſcilicet quo minus legatum teneat. Io. vt detur æſtimatio: & libertas valeat: vt in contrariis: vt inſtit. de lega. §. ſi res. in fin. &. ſ. de lega. j. ſi quis inquilinos. §. cum ſeruum. & in arg. contra. l. ſi hæres generaliter. &. ſ. de lega. ij. ſi hæres rem. Item videtur contra. ſ. ad Treb. quidam. §. ſi quis filium. ſed ibi ſub conditione erat legatus: hic pure. quod non placet: vt. j. l. proxi. §. fin. & ibi ſolues.
i *Rationem.* vt arg. infra de verbo. oblig. l. ſi ſeruum. §. de illo. Sed argu. contra ſupra de condic. inde. l. in ſumma. §. ſi ſeruum. Sed dic vt ibi. Accurſius.

Generaliter.] CASVS. Debitor ſeruum generaliter obligatum manumittere poteſt: dum tamen ſit ſoluendo creditoribus ſuis, aliàs non. [SVB CONDITIONE.] Seruum

Iuſtam libertatẽ, hic interpretatur, ciuitatis Romanæ, Ant. Aug. lib. 3. c. 7.
nullam, id eſt neq; Latinam, neq; Romanam neq; deditiam. Idem, ibidem.

a *Commiserit.* scilicet ingratitudinem.
b *Eum.* libertum.
c *Consensum.* immo videtur quòd non exigatur aliorum consensus: cum quilibet insolidum sit patronus: vt supra de ri. nup. l. filio. & l. illud. & de assigna. lib. l. si ex duobus. quæ sunt contra. sed dic omniũ scilicet offensorum: secũdum P. Sed quid si aliquis de inoffensis non vult consentire? Item an reuocatur in seruitutem etiam aliorum quos nõ offendit, propter vnum offensum? Item assume hic argu. in causis feudorum.
d *Eum.* libertum.
e *Posse.* possunt enim esse non eiusdem gradus patronus & alterius patroni filius: vt supra de legi. tuto. l. iij. verùm hoc ius reuocandi in seruitutem vltra filium non procedit: vt & infra de verbo. signifi. l. sciendum. licet tutela sic: vt dicta. l. iij. de legitimis tutoribus. Accursius.
f *Solum enim.* vt not. supra de ritu nupt. l. filio. §. fin. & institu. de assigna. lib. §. fin.

hoc commiserit, [a] eum [b] vt ingratum accusari: sed omniũ cõsensum [c] necessarium [esse vt in seruitutẽ redigatur,] si sint eiusdem gradus. ¶ Si pater libertum vni ex filiis assignauerit: solum eum [d] accusare posse. [e] Iulianus scripsit. solum enim [f] patronum [eum] esse.

XXXI. TERENTIVS CLEMENS libro quinto ad legem Iuliam & Papiam.

QVæsitũ est si libertam patronus iureiurando adegisset, ne ea liberos impuberes habens nuberet: quid iuris esset. Iulianus dicit non videri contra legem Aeliã Sentiam feciſſe eum, qui non perpetuam [g] viduitatem libertę iniunxisset.

XXXII. IDEM libro octauo ad legem Iuliam & Papiam.

SI non voluntate patroni, is qui in eius [h] potestate sit, iureiurando * adegerit, vel stipulatus fuerit ne nubat: nisi id patronus remittat, aut liberauerit libertam: * incidet in legem. videbitur enim id ipsum [i] dolo malo facere. ¶ Non prohibentur [hac] lege Aelia Sentia patroni à libertis mercedes capere, sed obligare eos. [k] Itaque si sponte sua libertus mercedem patrono prẽstiterit: nullum huius legis præmium consequetur. [l] ¶ Is qui operas, aut in singulas eas certam summam promisit, [m] ad hanc legem nõ pertinet: [n] quoniã operas præstando potest liberari. Idem Octauenus probat: & adiicit: Obligare sibi libertum, vt mercedem [o] operarũ capiat, [&] is intelligitur, qui hoc solum agit, vt vtique mercedem capiat, etiam si sub titulo operarum eã [p] stipulatus fuerit.

*Flo. iusiurandum

*Fl. libertũ

QVæsitum.] CASVS. Manumisi ancillam, & feci eam iurare ne nubat donec filios impuberes habebit. dicitur quòd per hoc iura patronatus non amitto: cum perpetuam viduitatẽ huic fœminæ non imposui. Fran. Accur.
g *Non perpetuam.* secus si perpetuam: vt supra de in ius voc. adoptiuum. §. sed si ad. sed idem videtur & si ad tẽpus: vt supra de suis & legi. l. intestato. §. si quis. quæ est contra. Solu. hic ꝓpterea leuiter toleratur: quia gratia liberorum libertæ nuptias prohibuit eis impuberibus existentibus. Azo. & facit supra de iure patro. l. adigere. §. quamuis. & j. l. proxima.

SI non voluntate.] CASVS. Manumisi ancillam. filius meus ab ea exegit iusiurandum, vel stipulatus est ne nubat. dicitur quòd ego patronus debeo ei remittere hoc quod iurauit vel promisit. & si hoc non facio: perinde punior ac si illud feciſſem. [NON PROHIBENTVR.] Manumisi seruum. promisit mihi operas. postea mercedem siue æstimationem dat. non amitto per hoc aliquod ius patronatus. idem est si promisit mihi operas. x. aut. x. libras. secus autem si tantum stipulatus fui ab eo mercedem certam, puta. x. libras loco operarum quas promiserat. idem si ab alio nomine eius. quod dic vt in glo. Franciscus Accursius.
h *Eius.* scilicet patroni.
i *Id ipsum.* quod non remittit: sed ex eo quod se ignorante est exactum, non incidit: vt in contrario. j. de iure patro. l. quãuis. §. sed si ignorante. vnde remittendo non incidit: vt hic.
k *Obligare eos.* scilicet prohibentur inuitos: nisi propter inopiã: vt. C. de ope. liber. l. j. Accursius.
l *Consequetur.* libertus, vt perdat patronus contra tabu. quam perderet si ab initio exigeret mercedem: vt. ſ. de oper. lib. quæ onerandæ. & hoc si habes præmium. aliàs pretium. & tunc dic,
A huius operæ nõ consequetur patronus vllum pretiũ, scilicet deinceps: sed quod est ei sponte solutũ, non reuocatur. & facit. ſ. mandata. l. si remunerandi. in prin. §. fina.
m *Promisit.* alternatiue.
n *Non pertinet.* quoniam non præcisè ad summam tenetur: & subiicit: vt supra de iure pa. adigere. §. qui stipulatus est. Sed argu. contra. ſ. de cõdi. insti. quæ sub conditione. §. sed si sub iurisiurandi. Accursius.
o *Vt mercedem.* quod est prohibitum.
p *Eam.* scilicet mercedem. q. d. etiam si esset stipulatus ab alio nomine liberti eã mercedem operarum, perinde habetur ac si à liberto: vt perdat contra tab. vt. d. l. ſ. de ope. lib. l. quæ onerandæ. & C. de ope. lib. si quam. vbi plene de hoc dixi. & facit. ſ. proxi. §.

†DE IVRE AVREORum anulorum.

TITVLVS X.

B *Non tollitur ius alimentorum liberto relictorum propter meliorem eius conditionem factam.*

I. PAPINIANVS libro primo Responsorum.

CEnter cæteros alimenta liberto relicta nõ idcirco nõ debentur, quia ius aureorum anulorum ab imperatore libertus acceperit. [q] Diuersum [r] in eo probatur, qui iudicatus [s] ingenuus, collusione per alium patronũ detecta, cõditioni suæ redditus, alimenta sibi, quæ tertius [t] patronus reliquerat, prẽberi desiderat. Hunc C enim etiã beneficium [u] anulorũ amittere placuit.

II. IDEM libro quintodecimo Responsorum.

INtra quinque annos [x] pro ingenuitate sententia dicta, [y] rescissa fuerat. victum, aureorum anulorum beneficiũ, quod ante sententiam pro ingenuitate dictam acceperat, ac deposuit, [z] non retinuisse [a] respondi.

III. MARCIANVS libro primo Institutionum.

DIuus Commodus etiã ius anulorũ [aureorum] datũ aureorum. & hoc dicit hæc lex cum seq. Fran. Accursius. D

q *Libertus acceperit.* quia honor ei augetur, non conditio mutatur: vt supra de condit. & demon. l. falsa. §. sed si cui. & no. variationem admitti. [a] nam quo ad quid est libertus: quo ad quid non. sic supra de excu. tu. l. cum ex ordinatione. & supra de col. bo. l. nonnumquam. in princip.
r *Diuersum.* vt ei alimenta non debeantur.
s *Iudicatus.* colludente illo patrono cum quo litigabat.
t *Tertius.* erant enim tres patroni: vnus qui collusit: alius qui collusionem detexit: alius qui alimenta reliquit.
u *Beneficium.* quod ante quæsierat: & habes idem. j. l. proxi.
x *INtra quinque annos.* nam postea non auditur: vt. j. de collusio. dete. l. ij. & de libe. cau. l. qui de libertate. §. fi. Accur.
y *Dicta.* per collusionem.
z *Deposuit.* per hoc quòd fecit se iudicari ingenuum.
a *Non retinuisse.* Sic ergo sententia pro se data sibi nocet. & sic est contra. j. de except. rei iudi. l. euidenter. Solu. magis sua voluntas quàm sententia ei nocuit. cum enim petiit ingenuitatem, & habuit, videtur renuntiasse iuri anulorum aureorum: vt & supra. l. proxi. & argu. supra de condic. indeb. l. seruo. & C. de ingenu. manu. l. j. in fin. & eodem modo potest solui. C. de leg. & con. l.

BIU Cujas

con.l.quod fauore.vt & ibi no.Item argu.contra supra de inoffic.testa.l.nihil.§.si cum filius.

Iuus.]*CASVS.* Inuitis aut ignorantibus patronis,liberti ius anulorum impetrarunt.dicitur quòd non valet hęc impetratio.Franciscus.

a *Acceperant.* sic infra tit.j.l.pe.§.fi. &.C. de auctoritate præstã. l.fi.&.C.ad leg.Viscel. l.j.Accursius.*ADDITIO.* Ista lex est valde nota.secũdum Bar.hic ad hoc quòd comites qui possunt ex rescripto principis legitimare, an possint spurium legitimare non vocatis his quorum interest. de quo vide eundem Bar. in.l. ij.C. de temp.appella.

Etiam fœminæ.]*CASVS.* Non solum libet masculi,sed etiã libertæ fœminæ ius anulorũ impetrare possunt,& iura ingenuitatis: & natalibus restitui possunt.Fran.

b *Possunt.* quod valet ad matrimonia : licet non ad honores.

Qui ius.]*CASVS.* Libertus qui impetrauit ius anulorum aureorũ, habetur ingenuus quo ad multa, vt quo ad honores habendos. Item quo ad matrimonia, & quo ad similia quæ dicuntur in glo. magna hic posita : non tamen iudicat patrono quin patronus ei succedat: nam ei bene succedet. &.h.d. hæc lex & seq. quæ incipit, libertinus.Fran.

De natalibus restituendis vide ff. ſ. de ritoribus ſolima.

c *Habetur.* quo ad multa.Primo vt habeat tutorem ingenuũ : quod aliàs nõ haberet : vt.ſ. de excu.tu.l.cũ ex oratione. Item quo ad honores : vt.C.ad le.Viscel.l.j.in prin.Iteé contrahit matrimonia cũ nobilibus:quod patet:quia viuit vt ingenuus : vt.ſ.de ope.lib.l. iij.in prin. Econtra in multis vt libertus. Primo in contra tabu. vt subiicit.&.d.l.de ope.lib.l.iij.Item vt participet legato libertis relicto:vt.ſ.eo.l.j.Item vt non vocet in ius sine venia: vt supra de in ius voc.sed & ſi.§.patronum.Item torquetur pro cæde domini vt alij liberti : vt.ſ.ad Syl. l. idémque erit. & de talibus dicit.l. seq. sed hodie omnes sunt fere ingenui : vt in authen. vt lib. decæte.§.j.

d *Libertinus.* dic vt supra.l.proxi.

DE NATALIBVS RESTITVENDIS.

Hoc plenam ingenuitatem inducit:vt infra.l.interdum.in fi.

Principe.]*CASVS.* Quidam seruus iuit ad principem, & dixit ei se fuisse natũ ex ingenua matre:tamen postea effectus erat seruus aliqua ex causa iusta : & impetrauit à principe se restitui natalibus. dicitur quòd cum appareat eum natum ex ancilla:non tenere hoc rescriptum.Fran.Accur.

e *Adfirmauit.* & postea aliquo iure seruum factum manumissum.aliàs si esset ingenuus,quid peteret?

f *Natus est.* & ita seruus est.& facit.C.si contra ius vel vti.pub. l.ij.&.l. & si legibus. & de his qui à non dominis.l.fin. & de diuer.re.l.fin. Quid autem si dixit se natum ingenuum , & seruum postea factum manumissum ? videtur tenere concessio : cum sit princeps idem concessurus si verum dixisset: vt arg.contra.C.si contra ius vel vtil.publi.l.j.

ademit illis, qui inuitis aut ignorantibus patronis acceperant.[a]

IIII. VLPIANVS libro tertio ad legem Iuliam & Papiam.

ETiam fœminæ † ius aureorũ anulorũ impetrare possunt:[b] & iura ingenuitatis impetrare, & natalibus restitui poterunt.

V. PAVLVS libro nono ad legem Iuliam & Papiam.

QVi ius anulorum aureorum impetrauit, vt ingenuus habetur:[c] quamuis ab hæreditate eius patronus non excludatur.

VI. VLPIANVS libro primo ad legem Iuliam & Papiam.

LIbertinus[d] si ius anulorum [aureorũ]impetrauit: quãuis iura ingenuitatis saluo iure patroni nactus sit, tamen ingenuus intelligitur. & hoc diuus Hadrianus rescripsit.

DE NATALIBVS restituendis.†

TITVLVS XI.

I. VLPIANVS libro secundo Responsorum.

APrincipe natalib⁹ suis restitutũ eũ, qui se ingenuum natũ principi adfirmauit:[e] si ex ancilla nat⁹ est[f], nihil videri impetrasse.

II. MARCIANVS libro primo Institutionum.

INterdum & serui nati,[g] ex post facto iuris interuẽtu ingenui fiunt: vt ecce si libertinus à principe natalibus suis restitutus fuerit. Illis enim vtique natalibus restituitur, in quibus initiò[h] omnes homines fuerũt: nõ in quibus ipse nascitur:cùm seruus natus esset.hic enĩ quantum ad totum ius pertinet, perinde habetur,atque si ingenuus natus esset: nec patronus eius potest ad successionẽ [eius]venire.[i] ideóque imperatores nõ facilè solent quemquam natalibus restituere, nisi consentiente[k] patrono.

III. SCAEVOLA libro sexto Responsorum respondit:

QVæris, an ingenuitatis iure vtatur[l] is quem sanctissimus & nobilissimus imperator natalibus suis restituit. Sed ea res nec dubitationem habet , nec vnquam habuit, quin exploratum sit ad omnem ingenuitatis statum restitui eum, qui isto beneficio principis vtatur.

IIII. PAVLVS libro quarto Sententiarum.

NEc filio[m] patroni inuito libertus natalibus suis restitui potest. Quid enim interest, ipsi patrono , an filio * eius fiat iniuria?

V. MODESTINVS libro septimo Regularum.

PAtrono cõsentiẽte debet[n] libertus ab imperatore natalibus restitui. Ius enim patroni hoc impetrato amittitur. Libertinus qui natalibus restitutus est : perinde habetur, atque si ingenuus natus medio tempore maculam seruitutis non sustinuisset.[o]

A

B

C

D

Inuerdum.]*CASVS.* Aliquando euenit quòd qui nascitur seruus, efficitur ingenuus : vt si libertinus meus natus ex ancilla mea,& postea manumissus à me , impetret à principe natalitũ restitui. nam efficitur ingenuus: & videtur restitui natalibus in quibus omnes nascebantur liberi inspecto iure naturali: non illis in quibus est nat⁹. & hoc priuilegium princeps nõ solet cõcedere,nisi cõsentiat huic petitioni patron⁹:& erit iste per priuilegium hoc plene ingenuus quo ad omnia. & hoc dicit hæc lex & seq. quæ incipit, quæris &c.Fran.

g *Nati.* Nota contra Py. qui dixit in eo qui nascitur ingenuus, & postea fact⁹ seruus manumittitur, habere locum hunc tit. per. l.j. huius titu.& quia dicitur , natalibus restitui. sed Io.& nos cõtra: vt etiam natus seruus & postea manumissus impetret : vt hic.sed existens seruus non:vt.C. de preci. ĩpera.offe.l.j.

h *Initiò.* de iure naturali:vt insti.de iure natura.§.ius autẽ gentiũ.

i *Venire.* vt &.ſ. de bo. lib.l. etiã.§.j.&.C. de bo.lib.l.fina.

k *Consentiente.* vt infra eo.l.penul. *Flo.filiis*

l *Varis.Vtatur.* vt &. C. de nup. imperialis.§. itaque cum.& argu.C. de crimi. sacrileg.l.sacrilegij.

Nec filio.]*CASVS.* Libertus non debet impetrare restitutionem natalitũ inuito patrono,si patron⁹ viuat: vel filio patroni inuito , si iam decesserit patronus . patrono autem cõsentiente potest impetrare restitutionem natalium: & hoc impetrato ius patronatus tollitur , & libertus plene erit ingenuus perinde ac si nunquam fuerit seruus.& hoc dicit hæc.l.& seq.Fran.

m *Nec filio.* patre mortuo.& facit.j.l.proxi. &.ſ.eo.l. interdũ. in fin.&.ſ.tit.j.l.diuus.Accursius.

n *Patrono. Debet.* non ergo potest princeps rem priuati vendere eo inuito : vt &.ſ.l.proxi. &.ſ.titu.j.l.diuus. &.C.de contra.iudi.l.j.in medio.nisi ob publicã vtilitatem : vt.ſ.de offi. præto.l.Barbarius.in fi.&.j.de iure fi.l.diuus.Sed argu.cõtra.C. de quadri.præscrip.l.fi.in prin.sed eam expone vt ibi.

o *Non sustinuisset.* vt & supra eod.l.interdum.in fine.Accur.

DE LIBERALI CAVSA.

Supra dictum est de libertate præstanda: nunc de ea tuenda : quod fit per causam liberalem , siue quis in libertatem proclamet , siue in seruitutem petatur.

Si quidem.]*CASVS.* Aliquis cum esset ingenuus,stabat vt seruus Titij : nec volebat se petere in libertaté cum posset: & hoc faciebat in iniuriã parẽtũ suorũ & totius generis.dicitur quòd parentes sui possunt eũ etiam inuitũ petere in libertaté.Iteé & econtra hoc etiã permissum est cognatis eius: & redditur ratio:qm̃ seruitus eorũ &c. & hoc etiã permittit parẽti naturali tãtũ:vt patri qui existẽs in seruit.hũc filiũ quæsiuit:

& vterq; postea manumissus est. hoc etiã permittitur militi pro persona sibi coniuncta. & si aliquis supradictorum non existat: tunc etiam matri & sorori & similibus fœminis quæ isti cognatione iungũtur, hoc permittitur: & etiam patrono huius qui stat sponte tanquam seruus apud alium. Postea dicit: si plures de prędictis existant, & quilibet vult petere istũ in libertatem: iudex quę credet ad hoc meliorẽ, eligat. Vltimo dicit: si furiosus trahit in serui. admittũtur & cõiuncti & etiam extranei ad eũ defendendũ. & hoc dicit hæc lex cum sequẽtibus vsque ad. l. liberis. Fran.

*Flo. Si quando ñ.

a *In possessione seruitutis*. Idem econtra si de libertate trahitur ad seruitutem: vt. j. eo. benignius.

*Flo. vellet

b *Parẽti*. id est patri.

c *Inuitorum*. not. sic. j. quando ap. sit. l. ij. §. si is qui. & de appel. l. nõ tantum. &. j. de separa. l. j. §. sed & si quis suspectum. in fine. §. & ñ. de mino. l. patri pro filio. in princ. Regulariter cõtra. ñ. de procur. l. Pomponius. in fine.

d *Modica*. sed magna.

e *Quoniam seruitus eorũ*. ad omnes refertur superiores: & iunge superioribus & inferioribus.

f *Amplius puto naturalibus*. parẽtibꝰ.

g *Militi*. speciale. regulariter contra: vt. C. de procu. l. qui stipendia.

h *Necessarium*. id est vtile. & facit. ñ. de procura. l. fœminis.

i *Sed & si libertum*. vt &. C. eo. l. principaliter.

k *Sed tunc. Eo*. scilicet patrono.

l *Ignorante*. secus si consensit.

m *Passus est*. ad pretium participandum.

n *Interest. Partes*. sic & institu. de excu. tut. §. j. &. ñ. de pac. l. iurisgentium. in fi. &. l. fi.

o *Potissimum*. sic. j. de accu. l. si plures. & infra de lib. ho. exhi. l. iij. §. hoc interdictum. &. ñ. de dam. infec. in reficiendo. Accursius.

P *Benignius. Extraneis*. sic in superioribus non dicit de extraneis quòd admittantur. Accursius.

Liberis.] CASVS. Liber homo maior viginti annis passus est se vendi vt seruum. poterit proclamare in libertatem, nisi pretium participatus

DE LIBERALI CAVSA.

TITVLVS XII.

I. VLPIANVS libro quinquagesimoquarto ad Edictum.

SI quidem is* qui in possessione seruitutis [a] constitutus est, litigare de cõditione sua non patitur (quod fortè sibi suóque generi velit* aliquã iniuriam inferri) in hoc casu æquum est quibusdam personis dari licentiam pro eo litigare, vtputa parenti, [b] qui dicat filium in sua potestate esse. Nam etiam si nolit filius, pro eo litigabit. Sed & si in potestate non sit, parenti dabitur hoc ius: quia semper parentis interest filium seruitutem non subire. Versa etiam vice dicemus liberis parentum etiam inuitorum [c] eandem facultatem dari. Neq; enim modica [d] filij ignominia est, si parẽtem seruum habeat. Idcirco visum est, cognatis etiã hoc [ius] dari debere:

II. GAIVS ad Edictum prætoris vrbani, titulo de liberali causa.

QVoniam seruitus eorum [e] ad dolorem nostrũ iniuriãq; nostrã porrigitur.

III. VLPIANVS libro quinquagesimoquarto ad Edictum.

AMplius puto naturalibus [f] quoque hoc idem prẽstandum, vt parens filiũ in seruitute quæsitũ & manumissum possit in libertatẽ vindicare. ℣ Militi [g] etiã pro necessariis sibi personis de libertate litigare permittitur. Cùm verò talis alius nemo est, qui pro eo litiget: tũc necessarium [h] est dari facultatem etiam matri, vel filiabus, vel sororibus eius, cæterísque mulierib⁹ quę de cognatione sunt, vel etiam vxori, adire prætorem, & hoc indicare: vt causa cognita & inuito ei succurratur. Sed & si libertum [i] meum vel libertam dicam: idem erit dicendum.

IIII. GAIVS ad Edictum prætoris vrbani, titulo de liberali causa.

SEd tunc patrono concedi-tur pro libertate liberti litigare, si eo [k] ignorante [l] libertus venire se passus est: [m]

V. VLPIANVS libro quinquagesimoquarto ad Edictum.

A sit. [*SI QVIS MINOR*.] Minor viginti annis passus est se vendi ad pretium participandum. non nocet hoc ei etiam effecto maiori. xx. an. Sed pone quòd ante. xx. an. passus est se vendi. post. xx. annos participatus est pretium. hoc casu nocet ei vt non possit proclamare in libertatem. [*SI QVIS*.] Sciens liberum hominem emi. hic emptus poterit petere se in libertatẽ, quasi sciẽtia mea mihi noceat. sed si aliquis eum emat bona fide à me: non poterit amodo se petere i libertatẽ. [*SI DVO*.] Duo emerunt liberum hominem: vnus sciens, alter ignorans. quo ad ignorantem tenet: & per consequens quo ad scientẽ: adeo quòd seruus nõ possit se petere in libertatẽ. [*SVNT ET ALIAE*.] Aliquando seruus cui est relicta libertas in testamẽto: non potest petere libertatem. quid enim si dicatur testatorem necatum à familia? interim donec hæc causa agitur, pendebit libertas huius serui. & si apparebit hic seruus culpabilis: morte erit dignus. si non: tunc manumittet. [*SI QVIS EX SERVITVTE*.] Aut quis existens in pos. serui. petit se in libertatem: & tunc obtinet partem actoris, & imminet ei onus probandi. aut econtra quis existẽs tãquam liber, petitur ab aliquo in seruituté, & tunc petenti incumbit onus probandi. si autem hoc est dubium: tunc ante omnia iudex hoc inquirat, & super hoc pronuntiabit. Frã. Accursius.

*Flo. Si

*Flo. Si

*Flo. Si

Ignorantia rogatiue secundum Azo.q.d.non.& dic q̃ vnius ignorãtia sciẽ-*tibus aũ sciẽ. gñt.*

tinon prodest:& sic totum habebit ignorans:vt.j.tit.j.l.j.& ar. ff.de contrahen.emp.l.si fundus.sed Ir.&.M.& alij legebant plane:& sic sciens habet partem propter ignorantiam:sed tunc est cõtra.j.tit.j.l.fi.Sed soluũt q̃ hic partes, vt quilibet dimidiam: ibi quilibet in solidũ.

Item secundum hoc similiter contra.j.e.l.nõ solũ.§.j.Sol. vt ibi. Itẽ & ob.ff. de iur. & fact. igno.l.iniquissimũ.sed soluũt q̃ ignorãtia vnius alteri prosit,propter delictum eius qui se vẽdit.ar.ff. de mino. si ex causa.§. Papinianus.& secũdũ hoc not. q̃ innocens nocentem excusat.sic.j. de pœnis l.prægnãtis. & de leg. j.l.cum ei qui.& de vẽ tre in possess.mittẽd.l.j. §.toties.&.j.de fur.l.is qui rẽ.§.pe. Ar.cõtra. ff.ad Macedo.l.sed Iulian⁹.§.sed si alteruter.

Innocẽs nocentem excusat.

** Flo.data*

a *Sunt & aliæ.*nõ solum quando venditus est ad pretium participandum, interuenientibus qui debent interuenire.

b *Dubitatur.* ratio sequentis,non præmissi. Io.ideo enim differũt: quia dubitatur:nã ideo fuit datum,quia dubitatur,secundum.M.

c *Iudicium.* quod per actionẽ in rẽ & præiudiciales agitur, & domino agenti directa & prouocãti ad libertatẽ vtilis dat:cũ nemo sit sui domin⁹:vt.ff.ad leg. Aquil.l.liber homo.

d *Pronuntiatũ fuerit.* in incidenti ergo pronuntiatur : quia aliter in iudicio procedi nõ potest:vt not.C.de ordi.iudi.l.j.

e *In libertate.*i.in possessione libertatis:vt.j. eo.l. quod autem.&.l. igitur.§.potest.

f *Dolo malo.*quod pro eo est ac si non esset:vt C.de proba.l. vis eius. &.C.eo.l.non ideo. in fin.&.l.ea quæ.& fa.ff. de proba.l. circa. Ac. *ADDITIO.* Ista gl. iuncto tex.solet allegari secundum Bar.hic ad hoc q̃ possessio vitiosa nõ releuat quẽ à probatione:vt.C.de proba.l.siue possidetis.

g *Liberum.*alio possessore constituto.

Cognitio.] *CASVS.* Vsufructuarius potest petere in serui. seruum in quo dicit se habere vsumfr.siue cum proprietario simul agat,siue ipse tantum.[*SI PLVRES.*] Plures petũt eundem seruum,dicentes eum esse communem eorum.dicitur q̃ coram eodem iudice litigare debebunt: & hoc censuit senatus. si autem quilibet dicat seruum esse suum,& in solidum:hoc casu etiam coram diuersis poterunt litigare. Sed si vnus petat vsumfru.serui,alter proprietatem: vel si vnus petat dominium in seruo,alter dicat eum obligatum:idem debet esse iudex. Fran. Ac.

h *Vsufructuario datur.*vt aduersus ipsum seruum de libertate litiget,siue solus,siue cum proprietario:vt hic,&.j.proxi.

i *Ad eundem.*vt &.j.l.proxi.

k *Dicat.*seruo contendente se liberum contra vtrunque.

vt ei prosit, qui eum comparauit sciẽs,quod alius ignorauit. ℣ Sunt & aliæ [a] causæ,ex quibus in libertatem proclamatio denegatur:veluti si quis ex eo testamẽto liber esse dicatur,quod testamentum aperiri prętor vetat,quia testator à familia necatus esse dicatur. Cùm enim in eo sit iste,vt supplicio fortè sit adficiendus:non debet liberale iudicium ei concedi. Sed & si datum* fuerit:quia dubitatur [b] vtrum nocens sit,an innocens: differtur liberale iudicium, donec constet de morte eius qui necatus est. apparebit enim vtrum supplicio sit adficiendus, an non. ℣ Si quis ex seruitute in libertatem proclamat:petitoris partes sustinet.Si verò ex libertate in seruitutẽ petatur:is partes actoris sustinet,qui seruum suum dicit. Igitur cùm de hoc incertum est:vt possit iudiciũ [c] ordinem accipere,hoc antè apud eum qui de libertate cognitur⁹ est, disceptatur,vtrum ex libertate in seruitutem, aut contra agatur. Et si fortè apparuerit eum qui de libertate sua litigat,in libertate sine dolo malo fuisse:is qui se dominum dicit, actoris partes sustinebit:& necesse habebit seruum suum p̃bare. Quòd si pronuntiatũ fuerit, [d] eo tempore quo lis pręparabatur,in libertate [e] eum non fuisse,aut dolo malo [f] fuisse:ipse qui de sua libertate litigat, debet se liberum [g] probare.

VIII. IDEM libro quinquagesimoquinto ad Edictum.

COgnitio de liberali causa vsufructuario [h] datur, etiã si dominus quoque,hoc est qui se dominum dicit,velit mouere status controuersiam. ℣ Si plures sibi dominium serui vindicent,dicentes esse cõmunem:ad eundẽ [i] iudicem mittendi erũt. & ita senatus censuit. Cæterum si vnusquisque suũ esse in solidum,non in partẽ dicat: [k] cessat senatusconsultum. Neque enim timor est,ne variè [l] [in iudicio] iudicetur:cum vnusquisque solidum dominium sibi vindicet. ℣ Sed & si alter vsumfructũ tãtum,* alter proprietatem serui vindicet:item si alter dominiũ, alter pigneratum sibi dicit:idẽ iudex erit: & parui refert, ab eodem [m] an ab alio ei pignori datus sit. [n]

IX. GAIVS ad Edictum prætoris vrbani,titulo de liberali causa.

SI pariter aduersus eum qui de libertate litigat,cõsistãt [o] fructuarius & proprietari⁹:fieri potest,vt alteruter absit.quo casu an præsenti soli permissurus sit prætor aduersus eum agere, dubitari potest:quia non debet alterius [p] collusione aut inertia alterius [q] *ius corrũpi. Sed rectius dicitur etiam alterutri eorum permittendum agere,vt alterius ius incorruptũ maneat. Quòd si adhuc nondum finito iudicio superuenerit: [r] ad eundem iudicem [f] mittetur,nisi si iustã causam [t] adferat,quare ad eum mitti nõ debeat,fortè si eũ iudicem inimicum sibi esse adfirmet. Idem dicemus & si duo plurésve domini esse dicãtur, [u] & quidam præsto sint,quidam absint. vnde in vtroque [x] casu dispiciamus, an si is qui prior egerit,vict⁹ sit:prosit ei [y] quòd

A l *Ne varie.*hoc plane est verum,si primo pro libertate pronũtiatur:quia præiudicat petitioni alterius:vt.ff.de dolo.l. si dolo. &.j.eo.l.diui.si autẽ contra seruũ pro vno pronũtietur:quid p̃hibet etiam alterũ dominum agere,cum non faciat ius sententia p̃prietatis,sicut sententia libertatis?sed adhuc potest dici idem: quia cũ in solidũ pronũtiatus est alteri⁹ seruus,iã non potest se dicere liberũ:sec⁹ si partẽ tantũ alter obtinuisset:quia ahuc posset dicere se liberũ:vt.ff.pxi. rñ.ar.j.e.l.duob⁹.in fi.

m *Ab eodẽ.* qui nunc dominium vindicat.

n *Datus sit.* ei qui pignori sibi datum dicit.

I pariter.] *CASVS.* Si Titi⁹ dicat se habere proprietatẽ in seruo,& Sępronius vsumfru.ille dicat se liberũ: postea vn⁹ eorũ abest: nũquid præsens poterit agere?& dicitur q̃ sic.& si ille absens reuertatur,& velit agere cõtra seruũ:auditur:tũ corã eodẽ iudice corã quo agit præsens : nisi dicat eũ sibi suspectũ. Idẽ est si duo petãt cõmuniter seruũ in seruit.ille autem neget se fore seruũ. Postea dicit: Pone q̃ vnus eorũ egit & succubuit:alter egit & obtinuit:nunquid vnus proderit alteri:sicut aliàs factũ patroni reuocãtis seruos manumissos à liberto in fraudẽ patroni,prodest hæredibus liberti. & si dicas prodesse:nõne ille qui succubuit,si agat ampli⁹,repelletur excep.rei iudi?Itẽ si dicas nõ prodesse:an ille qui obtinuit, habebit totũ seruũ:an verò tãtũ partẽ?& licet nõ plene respõdeat:tu tamen dicas,q̃ ex quo seruus obtinuit cõtra vnũ,liber esse debet : & aliis cũ quib⁹ succũbit seru⁹,dat æstimationẽ sui pro illa parte.Fran.

* *Flo.totũ*

* *Fl. alteri*

o *Consistant.*lite nondum cõtestata.aliàs nõ posset recusari,quod.j. dicit: vt.C.de iur. omiu.nemo.Accursius.

p *Alterius.*scilicet absentis.

q *Alterius.*scilicet præsentis.

r *Superuenerit.*qui absens erat.

f *Ad eundem iudicem.*vt &.ff.eo.l.cognitio.in fin.& ar.ff.de quibus rebus ad eũdem iu.ea.l.j.&.C.arbi.tut.omnes.& simul & separati ergo possunt agere.sic.j.de vi & vi arma.l. si de fundo.& j.de fur.l.inter omnes.§.si seruus.&.l.furtiuam.&.l.fullo.§.frugibus.&.ff.e.l.cognitio.in prin.

t *Nisi si iustam causam.*sic &.ff.de arbi.l.non distinguemus.§.cũ quidam.&.l.licet.Et no.hic duo ar.Primo ordinarium.ff.præsidẽ recusari.Item q̃ causa recusationis debeat exprimi.sed in vtroque dic contra:vt no.C.de iudic.apertissimi.

Præses an & quando possit recusari,& causa recusatio nis an debeat inseri.

u *Dicantur.*pro parte,non in solidum:vt.ff.l.proxi.§.j.

x *In vtroque casu.*ff.quando fructuarius cũ proprietario:& quãdo duo de proprietate.

y *Prosit ei.*scilicet dicto.

BIU Cujas

posterior vicerit: vel contra:[a] id est, vt cum omnino alteruter vicerit, prosit etiam alteri: sicut prodest hæredi liberti,[b] quòd in fraudem patroni serui manumissi sint. Si cui placeat prodesse: consequens est, vt cùm idem [victus] petat,[c] exceptione rei iudicatæ obiiciat replicatio.[d] Si cui verò placeat nō prodesse: is habebit sequentem dubitationem, vtrum is * in quo[e] quis victus est, nullius erit: an eius esse debeat, cū quo actū sit: an potius eius qui vicerit:[f] scilicet vt vtilis actio detur ei qui vicerit. Minimè autē ptor pati debet, vt ꝑ parte quis seruꝰ sit.

x. VLPIANVS libro quinquagesimoquinto ad Edictum.

QVod autem diximꝰ[g] *in libertate fuisse*, sic est accipiendum, non vt se liberū do ceat is qui liberale iudicium patitur: sed in possessione libertatis sine dolo malo fuisse. Quid sit autē sine dolo malo [in libertate fuisse] videamus. Nam Iulianus ait, omnes qui se liberos putant, sine dolo malo in libertate fuisse: si modò se ꝑ liberis gerant, quāuis serui sint. Varus autem[h] scribit, eum qui se liberum sciat, dum in fuga sit: nō videri sine dolo malo in libertate esse: sed simul atq; desierit quasi fugitiuus se celare, & pro libero agere: tunc incipere[i] sine dolo malo in libertate esse. etenim ait eum qui scit se liberum, deinde pro fugitiuo agit: hoc ipso, quòd in fuga[k] sit, pro seruo agere:

xi. GAIVS ad Edictum prætoris vrbani, titulo de liberali causa.

LIcet fugæ tempore pro libero se gesserit. dicemus enim eum in eadem causa esse.

xii. VLPIANVS libro quinquagesimoquinto ad Edictum.

IGitur sciendum est & liberū posse dolo malo in libertate esse, & seruum posse sine dolo[l] malo ī libertate esse. ⁋ Infans[m] subreptus, bona fide in seruitute fuit, cū liber esset: deinde cū de statu ignarus esset, recessit, & clam in libertate morari cœpit. Hic non sine dolo malo in libertate moratur. ⁋ Potest[n] & seruus sine dolo malo in libertate morari, vtputa testamento accepit libertatē, quod nullius momenti esse ignorat: vel vindicta ei imposita est ab eo quē dominum esse putauit, cùm nō esset: vel educatus est quasi liber, cùm seruus esset. Et generaliter quotiens quis iustis rationibus ductus, vel non iustis, sine calliditate tamē putauit se liberum, & in libertate moratus est: dicendū est hunc in ea causa esse, vt sine dolo malo in libertate fuerit, atque ideo possessoris cōmodo fruatur. Probatio autem ad id tempus referetur, cū sine dolo malo in libertate fuerit, quo primùm in ius aditum est. ⁋ Si operæ[o] alicui debeantur: is quoq; liberali iudicio experiri potest. Si quod damnū mihi dederit, qui ad libertatem proclamat, illo tēpore quo bona fide mihi seruiebat, veluti si ego bona fide dominus,[p] noxali iudicio cōuentus, & condemnatus, litis æstimationem pro eo obtuli: in id mihi condemnabitur.[q]

xiii. GAIVS ad Edictū prætoris vrbani, titulo de liberali causa.

ILlud certum est, damnum hoc[r] solum in hac in factum actiōe deduci, quod dolo, non etiam quod culpa factum sit: ideoque licet absolutus hoc iudicio[s] fuerit, adhuc tamē postea

a *Vel contra.* scilicet si succubuit post alterius victoriā: & quod subiicit. ī. vt cùm omnino &c. totum comprehendit.

b *Liberti.* in fraudē patroni libertus manumissit, reuocat patronus. prodest hæredibus in ea parte quæ vltra tertiā patroni est.

c *Idem victus petat.* ab eodem seruo qui vicit. Vel dic, etiam ab alio petente qui obtinuit. Accursius.

d *Replicatio.* doli. Sed hæc oppositio nō placet: maxime eo casu cū primo agēs succubuit: quo casu nocet secundo agenti: cum fiat ius ex sententia: vt dixi. ff. l. proxi. §. j.

e *Is in quo.* pro parte ergo quilibet agebat: non in solidum: vt dixi cum ponis in duobus petentibus in seruitutē iure dominij.

* Flo. id

f *Eius qui vicerit.* etiā in eo quo altero petēte est absolutus seruꝰ, & non soluit ad plenū: quare dic quòd ex toto liber erit, etiam si vnum tantum vicit seruū: sed æstimatio partis dabit alteri victori: vt ar. ī. eo. l. duobus. & ī. de except. rei iudi. l. iudicatæ.

Quod autē diximus. Hæc lex continuatur ad finem. l. liberū. ff. e. nam quod ibi dicit, si seruꝰ est in pos. libertatis, ꝙ ei nō incūbit onus ꝑbandi: est verū si sine dolo malo est in possessione libertatis: nō cogitur autē probare se liberū. nā sufficit ꝙ credat se liberum: & ꝙ pro libero se gerat: licet seruꝰ sit. & hoc dicit Iul. Varus autem corrigit Iulianū in parte. nam non eoipso ꝙ credat se liberum, est semper in pos. libertatis, vt sic non incūbat ei onus probandi. quid enim si in fuga est tanquā fugitiuus? licet enim sciat se liberū: non est tamē ꝙ hoc in pos. libertatis. sed statim cū desiit tanquā fugitiuus se celare, erit in pos. libertatis. Postea dicit: sciendum est posse liberum hominem stare dolo malo ī pos. libertatis, & econtra seruū stare in pos. libertatis sine dolo malo: & de primo dat exemplū in infante, hoc modo: Infans liber surreptus est: & stabat tanquā seruus. deinde credens se seruum recessit: & clam stabat tanquā liber. hic enim dolo malo stat in possess. libertatis. postea dat exēplum de secundo: ecce enim seruus testamento accepit libertatem, quod testamentum nullius est momenti. hic stat tanquam liber sine dolo malo, cum seruus sit. ponuntur & alia exempla in litera, quæ per te videas: & inspicitur tempus quo in ius vocatur, vt tunc bona fide sit in pos. libertatis: vt sic onus probandi incumbat aduersario. & hoc dicit hæc. l. & seq. cum prin. seq. Fran. Accursius.

g *Quod autem diximus.* supra eo. l. liberis. §. fina. & facit. ī. eo. l. igitur. §. potest. Accursius.

h *Varus autem.* corrigens Iulianum in parte, qui nimis large dixerat. Accursius.

i *Tunc incipere.* immò diuturnitas etiam tēporis debet trānsire: vt infra de acquiren. posses. l. iij. §. si seruus. Solu. ibi mala fide gerebat se pro libero: hic bona. vel hic est in possessione libertatis, quantum ad cōmodū liberalis causæ: quātū verò ad cętera nō, vt ibi. vel subaudi hic, maxime si diu.

k *In fuga.* Not. vt &. C. de præscript. lon. tempo. quæ pro lib. l. j. &. C. vbi causa sta. l. j. & infra de vsuca. l. si is. §. si seruus. &. C. de ꝑba. l. vis eius. & ī. l. igitur. cōtra. Item ex hac l. videtur quòd aliquis mutat sibi causam possessionis: sed respon. nō mutat aliquo de modis prohibitis vel permissis: sed tantum fidem bonam in malam: vel econtra: & de hoc dic vt. C. de acquiren. pos. l. cū nemo. vel hic in possessione sui ipsius, secus in aliarum rerum.

Igitur. Planus est in princ. [*SI OPERA.*] Pone casū duobus modis vt in glo. domini mei Accur. [*SI QVOD DAMNVM.*] Si possidebam liberum hominē tanquam seruum, & ipse commisit delictum Titio: Titius agit cōtra me tanquam contra dominum serui Aquilia: & ego emendaui damnum: postea hic seruus prouocauit in libertatem: dicitur quòd agam act. in factum cōtra eum vt restituat mihi hoc quod solui pro delicto quod ipse fecerat: & omne aliud damnum si quod mihi dederat, emendabit per hāc act. & hoc dicit hic. §. cum. l. seq. Fran. Accursius.

l *Sine dolo.* vt infra. §. potest.

m *Infans.* supra proxi. respon.

n *Potest.* facit. C. de præscript. lon. tempo. quæ pro liber. l. ij. Sed arg. contra. ī. si libertus ingenuus esse di. l. fina. sed ibi expone. Accursius.

o *Si operæ.* dic operas mihi in seruo legatas, qui nunc se liberū dicit. argu. ff. eo. l. cognitio. in prin. Vel dic quòd de liberto dicit à quo mihi patrono debentur operę: vt. ī. si liber. ingenuus esse dicatur. l. fi. in prin. & dicitur hoc libertinitatis iudiciū, liberale.

p *Dominus.* vt credebam.

q *Condemnabitur.* actione in factū: vt. ī. l. proxi. & not. ꝙ extra id quod agit, nascit obligatio: vt hic, &. ff. cōmo. l. si is. §. si libero. &. C. de nego. gest. l. at qui. §. si liberto. & cōtinua sequentē legē.

r *Illud. Damnum hoc.* eo tempore datum quo bona fide possidebam: vt. ff. l. proxi.

s *Hoc iudicio.* id est hac actione in factum: quia fuit actum ex causa doli tantum, non culpæ etiam latæ.

Aliter.

BIU Cujas

a *Aliter.* quàm de dolo ſolo: quia etiam leuiſſima culpa venit: vt.ſ.ad leg. Aquil.l.i lege.ſed hoc caſu ſola lata:vt.j.de acquirē. re.do.l.homo liber.§.j.pro qua hoc ſecundo agitur iudicio.& ſic in actione in factum veniret dolus & culpa ſi actor vellet: ſed hic ſolum dolum venire voluit. Alij dicunt quòd per in factum tātum dolus:per Aquiliam etiam culpa. & quod dicit.ſ. ſed etiam quod culpa:dicūt quæ in aliam actionem venit.& facit.j.eo.l.de bonis.&.l. libera. &.l. imperator. & .C. qui. ad liber. procla. nō licet.l.ſi.Accurſius.

b *Commodatas.* vt has res ab eo detentas per hanc actionem conſequamur:vel vt damnū nobis in eis datum reſarciatur.Accurſius.

c *Non ſunt.* niſi in caſibus:vt.ſ. depoſiti.l.j. §.ſæpe. Accurſius.

Ff.lege etiam culpa.

Rectiſſime.] CAVS. Si aliquis ſciens ſe liberum,paſſus eſt dolo malo ſe vēdi vt ſeruum:& aliquid de his defecit quæ erāt neceſſaria ad hoc vt ſeruus fieret:& prouocet ſe in libertatē: dicitur quòd habeo ego emptor act.in factum cōtra eum quanti intereſt mea. Poſtea dicit qualiter dolo malo videatur facere.h.d.cū.l. ſeq.& prin.ſe. Cætera ſunt plana:& ideo amplius non ponā caſum vſque ad.l.ſi vſumfructum.Fran.Acc.

d *Actionem.* in factū: vt.j.e.non ſolū.in pri. &.ſ.de fideicommiſ.liber.l.quidam.§.fi.

e *In ea cauſa.* quia illa quæ ſunt neceſſaria, iteruenerūt:aliàs quomodo contra ſuū ſeruum ageret? & facit.C. qui.ad liber.procla.nō licet.l.j. & infra eo.l. cum pacto.

f *Decepit.* aſſeuerando ſe ſeruum.& ſic no. quòd decipit qui non inſtruit. ſic.ſ. de act. emp.l.j.§.j. & de periculo & cōmo.rei vendi.l.ſi vni. & de offi. præfec.vigi.l.j.§. ſciēdum.&.j.de fur.l.ſi ſeruus communis.§.quòd ſi ſciens.& infra.l.immo. & de adminiſt.tuto.l.ita autem.§.fina.

Decipere dicitur qui nō inſtruit.

g *Deſt.* aliàs,idem eſt:& aliàs,quod eſt. Accurſius.

h *Mmo. Et ſic venit.* i.venditus eſt.

i *Circunuenit.* & eſt arg.ſ. de act.emp.l.j.§.j.& de contrahē. emp.l.& liberi.&.l.ſed Celſus.in prin.

k *Non adquiſiuit.* quia ſcientia contrahentis inſpicitur:vt.j. de liti.l.ſi ſeruus.in prin.

l *Mandante.* ſuo nomine emi, & incertum: ſecus ſi certum:vt j.l.in ſeruo.§.contra autem.

m *Procuratoris.* cui de incerto fuit mandatum:ipſe tamen domino tenetur actione mandati:vt.ſ.de ædil.edic.l.cum mancipiū.§. circa.ſecundum Azo.licet hic quidam pro contraria ponant:vt dices.j.eo.l.non ſolū.§.pen.in fi.& ſic nō obſtat contra.ſ.de iur. & fact.ignor.l.iniquiſſimum. Vel dic quòd non eſt prorſus alius ꝓcurator à domino,vel filius vel ſeruus à patre vel domino.

n *Si peculiari.* non ſolū ſi nomine dominico emit incertū:ſecus ſi certū cum mādato:vt.j.eo.l.proxi.ſed cū peculiari, tūc nō refert certū vel incertū: vt.ſ. de ædil. edic.l.cū mādato.in prin.Ac.

o *Potuítque.* ſecꝰ ſi nō potuit:quia tūc preſentia ſua ei non nocet:vt ſ.de cōtrahē.empt.l.in huiuſmodi.quæ eſt cōtra. argu.ſ. de nox.l.in delictis.& facit.j.de vſucapio.l.hæres eiꝰ. §. patrem.

p *In ſeruo.* qui emit.

q *Tale eſt.* & nō perſonarum,ſed factorum diuerſitatē facit. Ac.

r *Idē ſit.* quod.ſ. ꝓxi. in fi.dixi:ſed non omnino idē:quia hic ſemper ſciētia & ignorātia ſpectatur: ibi non,niſi in caſu ibi poſito.

s *Cōpetet ei.* ꝓcuratori: vel.i.mihi domino.

t *Denegāda.* in procuratore:ſed in venditore non datur, ſecundū quoſdam:vt.ſ. de ædil. edic.l. cū mancipiū.§. circa.q̄ eſt contra. Sed certe ibi loquitur cum mandaui de incerto.nā imputatur procuratori cum talē emit:hic autē mandaui de certo emēdo:vt hic dicitur:non ergo tenetur ꝓcurator, licet ſciat liberū, vel vitioſum.dicit ergo nō denegari domino vel directā ex empto cōtra venditorem vbi emerit ſeruus, vel vtilē cum emit procurator. Azo. & facit.j. de litig.l.ſi ſeruus.in fi. & quæ in frau. credito .l. fina.§.ſi procurator. &.ſ. de iureiur .l. iniquiſſimum. & adde diſtinctionem quā habes in illa.l.cum mancipium.

u *In tantum. Tenetur.* in libertatem proclamans.

x *Dedit.* emptor. Ac.

y *Vel permutauit. Intelligēdus eſt.* vt &.ſ. de calū.l.ij. &.iij. &.ſ.de ædil.edic.l.debet autem. & argu.de leg.j.l.nō quocūque.§. fundus.&.ſ.de hære.vendi.l.q̄ ſi vlla.&.j.de verb.ſig.l. dediſſe.

z *Vel obligatus.* Iunge illi.l.in tantum.in fi.

a *Duplari.* aliàs,duplicari:& aliàs,in duplum.

b *Ob hanc actionem,* i.ob hunc actum.

c *Licito.* forte mediatori.

d *Non poteſt.* veluti ſi creditor venditoris ſit delegatus:vt.j.de nouatio.l.ſi quis delegauit.nam aduerſus venditorem poteſt ſe tueri except.cum enim contra eum habeat actionem:vt.j.proxi.§.multo magis except.vt.j.de ſuperficie.l.j.§.quod ait prætor. & ſic non habet actionem contra proclamantem in libertatē: vt ſubiicit.&.j.de ver.ſig.l.creditores. &.l.creditorū. &.l.debitor.

e *Actionem.* de qua vſque modo dixi.

cū eo poterit lege Aquilia agi: cum ea lege * aliter [a] etiam culpa teneatur. Item certum eſt,tā res noſtras q̄ res alienas,quæ tamē periculo noſtro ſunt,in hāc actionem deduci,veluti cōmodatas [b] & locatas. Certè depoſitæ apud nos res,quia noſtro periculo non ſunt, [c] ad hanc actionem non pertinent.

XIIII. VLPIANVS libro quinquageſimoquinto ad Edictum.

B

REctiſſimè prętor callidita-ti eorum,qui cū ſe liberos ſcirent,dolo malo paſſi ſunt ſe pro ſeruis venundari,occurrit. dedit enim in eos actionem: [d] quæ actio totiens locum habet, quotiens non eſt in ea cauſa [e] is qui ſe venire paſſus eſt,vt ei ad libertatem proclamatio denegetur.Dolo autem non eum feciſſe accipimus, qui non vltro inſtruxit emptorem:ſed qui decepit: [f]

XV. PAVLVS libro quinquageſimoprimo ad Edictum.

ID eſt [g] ſiue virilis ſexus,ſiue C fœminini ſit:dummodo eius ætatis ſit,vt dolum capiat:

XVI. VLPIANVS libro quinquageſimoquinto ad Edictum.

IMmo eum qui finxit ſe ſeruū & ſic veniit, [h] decipiendi emptoris cauſa. Si tamen vi metúque compulſus fuit hic qui diſtractus eſt:dicemus eum dolo carere. ℣ Tunc habet emptor hanc actionē,cum liberum eum eſſe neſciret.Nam ſi ſciuit liberum,& ſic emit,ipſe ſe circumuenit: [i] quare ſi filiusfamilias emit:ſi quidem ipſe ſciuit, pater autem ignorauit,non adquiſiuit [k] patri actionem:[&]hoc ſi D peculiari nomine egerit.Cæterum ſi patre mādante, [l] hic quęritur,an filij ſcientia noceat. Et puto adhuc nocere, quemadmodum procuratoris [m] nocet. Planè ſi filius ignorauit, pater ſciuit:adhuc dico repellendum patrem;etiam ſi peculiari [n] nomine filius emit, ſi modò pater præſens fuit,potuítque [o] filium emere prohibere.

XVII. PAVLVS libro quinquageſimoprimo ad Edictum.

IN ſeruo[emente,]& in eo qui mandato noſtro emit, [p] tale eſt, [q] vt ſi certum hominē mandauero emi,ſciens liberum[eū] eſſe:licet is cui mandatum eſt, ignoret:idem ſit: [r] & non competet [s] ei actio. Contra autem ſi ego ignoraui, ꝓcurator ſciuit: non eſt mihi deneganda. [t]

XVIII. VLPIANVS libro quinquageſimoquinto ad Edictum.

IN tantū ergo tenetur, [u] quā-tum dedit, [x] vel in quātū obligatus eſt,ſcilicet in duplum. Sed vtrum pretium tantum,an etiam id quod pretio acceſsit, duplicetur,videamus. Et putē omne omnino quod propter emptionem vel dedit,

XIX. PAVLVS libro quinquageſimoprimo ad Edictum.

VEl permutauit,vel compē-ſauit eo nomine(nam & is dediſſe intelligendus eſt [y])

XX. VLPIANVS libro quinquageſimoquinto ad Edictum.

VEl obligatus [z] eſt: duplari [a] debere. Proīde ſi quid cuidam ob hāc actionem [b] licito [c] iure dedit:dicendum eſt in hoc edictū cadere,duplarive. ℣ Obligatum,vel ipſi venditori accipere debemus, vel alij obligatum. Nam quod dedit,ſiue ipſi venditori,ſiue alij ex iuſſu eius: ſiue ipſe,ſiue alius [pro eo]dederit,æquè continebitur. Obligatum accipere debemus,ſi exceptione ſe tueri non poteſt. [d] cæterū ſi poteſt, dicendū [eſt] nō eſſe obligatū. ℣ Interdū euenit,vt is qui cōparauit, habeat in quadruplū actionē. [e] Nam in

BIU Cujas

ipsum quidem qui sciens [a] pro seruo veniit, [b] hanc* habet in duplum actionem: & præterea in venditorem, vel eum qui duplã promisit, in duplũ actio est:

XXI. MODESTINVS libro primo de pœnis.

VTique eius duplũ, [c] quod [quis] propter emptionem vel dedit, vel obligatus est. secundum quæ, id quod alter eorum [d] soluerit, nihil ad exonerandum alterũ pertinebit: quia placuit hanc actionẽ pœnalem esse: & ideo [e] post annum non datur: nec cum successoribus, [f] cùm sit pœnalis, agetur. Igitur actionem quę ex hoc edicto oritur, [g] manumissione [h] non extĩgui, [i] rectissimè dicẽt: quia verum est auctorem [k] cõueniri nõ posse, [l] postquam [m] *ad eũ qui ad libertatẽ proclamauit, perueniatur.*

XXII. VLPIANVS libro quinquagesimoquinto ad Edictum.

NOn solum* autẽ emptor, sed & successores eius hac in factum actione agere poterunt. Emere sic accipiemus, etiam si per alium quis emerit, vt puta [per] procuratorẽ. [n] Sed & si plures emerint, omnes habebunt hanc actionem: sic tamen, vt si quidem pro partibus emerint, pro parte pretij habeãt actionem. Enimuero si vnusquisque [o] in solidũ [emit,] quisque in solidum habeat actionẽ: nec alterius scientia alteri nocebit, vel ignorãtia proderit. [p]

tum emi: quare per procuratorem sua conditio deterior fieri potest: ipse tamen mandati domino tenetur: sed ibi certum: vbi mãdãtis conditio per procuratoris scientiam deterior fieri non debet. non enim hic mandati dominus ageret aduersus procuratorem, cum emerit quem mandauerat: sed certe lex contraria secũdum Azo. eo modo dicit, cum de incerto fuit mandatum: vnde concordat: non autem est contra. & expone literam illam vt ibi. Item hęc ab illa. ff. eo. l. in seruo. differt: quia ibi de certo fuit mandatum.

[¶] Si eum liberum esse emptor nesciit, postea autem scire cœpit: hoc ei non nocebit, [q] quia tũc [r] ignorauit. Sed si tũc sciit, [s] postea [autem] dubitare cœpit: nihilum proderit. [t] [¶] Hæredi & cæteris successoribus scientia sua [u] nihil nocet, ignorantia nihil prodest. Sed si per procuratorem scientem quis emerit, ei nocet: [x] sicuti tutoris quoque [scientiam] nocere Labeo putat. [¶] Hæc actio post annũ non datur: cum sit honoraria. est autem & pœnalis. [y]

XXIII. PAVLVS libro quinquagesimo ad Edictum.

SI vsumfructum tibi vendidero liberi hominis, & cessero: seruum effici eum dicebat Quintus Mucius: sed dominiũ [z] ita demum fieri meum, si bona fide vendidissem: [a] alioquin sine domino fore. [b] [¶] In summa sciendum est, quæ de venditis seruis, quibus denegatur ad libertatẽ proclamatio, dicta sunt: [c] etiã ad donatos & in dotẽ datos referri posse: itẽ ad eos qui pignori se dari passi sunt. [d] [¶] Si mater & filius [e] de libertate litigant: aut cõiungẽda sunt vtrorumque iudicia, [f] aut differẽda est causa filij donec de matre cõstet: sicut diuus quoque Hadrianus decreuit. Nã cùm apud alium iudicem mater litigabat, apud alium autẽ filius: [diuus] Augustus dixit, antè de matre cõstare oportere: sic deinde de filio cognosci. [g]

*Flo. hinc

*Flo. post quem

*Flo. perueniebatur

*Flo. solus

Sciẽtia vel ignorantia alterius an alteri prosit.

a *Sciens.* scilicet liberum.
b *Pro seruo veniit.* id est venditus est.
c *Vtique eius duplũ.* hæc actio nulla est alia, quàm illa quæ pro euict. in duplum datur: & ideo nõ duplatur in ea omne interesse: sed tantum precium: vt hic, & ff. de euict. l. ex mille. secus in superiori, vbi omnia duplicantur: & etiam damnorum: vt ff. l. illud. & l. igitur. Ac.
d *Alter eorũ.* siue vẽditor, siue ille qui passus est se vendi. & facit ff. ad l. Aquil. l. item Mela. §. si plures. & j. l. proxi. §. fina.
e *Et ideo.* bona ratio: vt j. de act. & obliga. l. in honorariis. & j. l. proxi. §. fina.
f *Successoribus.* id est contra successores.
g *Oritur.* contra proclamantem in libertatem.
h *Manumissione.* quæ de facto tantum fit, cũ sit liber. Accursius.
i *Non extingui.* quin detur in ipsum de facto manumissum.
k *Auctorẽ.* id est vẽditorem.
l *Non posse.* per manumissionẽ emptoris liberatum, etiã si dupla sit promissa: & etiam si de facto tantum tenuit manumissio. sed ex empto potest agi ad id quđ interest habere eum libertum: vt ff. de euict. l. si seruum eius. & l. seq. & de ædil. edic. l. si hominem. licet quidam dixerint hic non fuisse duplam promissam. ante manumissionẽ ergo tenetur vterq; : postea alter tantum. Ac.
m *Postquã.* id est post manumissionem.
n *Non solũ. Per procuratorem.* sic. ff. de vi & vi arm. l. j. §. deiecisse.
o *Si vnusquisque.* scilicet emerit in solidũ: quod fieri potest: vt. j. de duo. re. l. eandem. Accursius.
p *Proderit.* hic est contra. j. titu. j. l. fin. sed non est, si bene attendas. Nam nec alterius ignorantia prodest alij, nec alterius scientia nocet: magis autem ibi proderit: sed verius est contra. ff. eo. liberis. §. si duo. in fin. Solu. hic refertur ad eos qui in solidũ emerunt: ibi partes. Vel aliter ibi ignorantia facit cessare actionem istam, cum venditus fuit seruus ignorantis: ad quam parandã negat hic alterius prodesse ignorãtiam alteri. Vel dic quòd hic nõ interuenerunt omnia quę sunt necessaria vt fiat seruus in aliquo tempore quicũque ad libertatem prouocat: & opus est de actione in factum tractare: vt. ff. eo. l. rectissime. §. quæ actio. ibi interuenerunt saltẽ in eo qui fuit ignorans: & hoc prout legis ibi plane literam: sed prout interrogatiue, non est contra.
q *Non nocebit.* facit. j. pro emptore. l. ij. §. si seruus.
r *Quia tunc.* scilicet cum emit.
s *Sciit.* cùm emit.
t *Proderit.* scilicet dubitatio quo ad hoc vt possit agere contra proclamantem in libertatem, nam non poterit.
u *Scientia sua.* scilicet hæredis.
x *Ei nocet.* scilicet domino. & est sic. ff. eo. l. immo. §. cæterũ. & contra vtrãque signant quidam contra. ff. de ædil. edic. l. cũ mancipiũ. §. circa. & soluunt, quia hic & d. l. immo. mãdauerat incertum emi: quare per procuratorem sua conditio deterior fieri potest: ipse tamen mandati domino tenetur: sed ibi certum: vbi mãdãtis conditio per procuratoris scientiam deterior fieri non debet. non enim hic mandati dominus ageret aduersus procuratorem, cum emerit quem mandauerat: sed certe lex contraria secũdum Azo. eo modo dicit, cum de incerto fuit mandatum: vnde concordat: non autem est contra. & expone literam illam vt ibi. Item hęc ab illa. ff. eo. l. in seruo. differt: quia ibi de certo fuit mandatum.
y *Pœnalis.* vt & ff. eo. l. proxi.

I vsumfructum. [C] ASVS. Vsumfructus liberi hominis tibi venditi, & cessi. dicitur ęp hic liber homo efficitur seruus. Sed cuius, quæritur. & certe si bona fide vendidi vsumfructum eius, meus seruus erit: alioquin nullius erit, seruus tamen erit. [IN SVMMA.] Quę habent locum vt liber venditus efficiatur seruus, eadẽ in libero homine donato, vel in dotem dato, vel pignori dato, si interueniat, habebunt eũdem effectũ. [SI MATER.] Petebam quãdam fœminam in seruit. & eius filium corã diuersis iudicibus. primo agitãda est causa matris: postea filij: & de hoc etiam dixit diuus Augustus: aut coram iudice vno ambæ sunt agitandę: & sic coniungendæ. Frã.
z *Sed dominium.* id est proprietatem.
a *Vendidissem.* scilicet vsumfructum. Azo. & intellige ęp aliquod cõmodum habuit seruus, secundum Azo.
b *Fore.* not. seruũ esse etiam sine domino. & sic & j. de stipu. ser. l. quod seruus. regulariter contra: vt. C. communia de manumiss. l. j. in princip.
c *Dicta sunt.* vt & ff. eo. l. rectissime. §. quæ actio. & j. eo. l. cum pacto. & institu. de iure perso. §. pen. Accursius.
d *Passi sunt.* si tamẽ semper aliquid percipiant, & hoc in se sciẽter fieri patiãtur, & alia interuenerint quæ in vẽditione sunt necessaria: vt & C. eo. l. si ministeriũ. Sed dicitur contra in eo. tit. l. liberos. Sed ibi de pacto inter liberũ & seruũ, quod nõ facit seruum: sed inter dantẽ & accipiẽtẽ factũ facit seruũ: vt hic dicitur.
e *Si mater & filius.* ante litem contesta. in causa liberali natus: aliàs sufficit super matre iudicari: vt. C. eo. l. fi.
f *Iudicia.* sic. ff. eo. l. cognitio. §. j. & l. si pariter.
g *Cognosci.* si ergo mater pronuntietur serua, non per hoc videtur filius seruus pronũtiari: vt hic & C. de probat. l. ad probationem. in fi. sed si econtra mater libera pronũtietur: licet adhuc quæstio possit filio fieri: vt & C. eo. l. iiij. in fin. tamen onus probãdi videtur imminere ei qui se dominum dicit, etiam si possideat: vt in hoc sentẽtia pro matre prosit filio: arg. C. de inge. manu. l. iij. & ar. j. ad. l. Iul. de adul. l. denuntiasse. §. fi. & de crimi. expila. hære. l. res hæreditarias. & ff. de inoffic. testa. l. posthumus. §. si quis ex his. & si ser. vin. l. loci. §. si fundus.

Ordinata. [C] ASVS. Potest loqui hoc princi. vsque ibi: sed si cum aliis &c. siue de seruit. quis se petat in libertatẽ: siue econtra.

BIU Cujas

econtra. nam pendente causa liberali habetur loco liberi. vnde iste qui dicit se dominum: si habet aliquas act. temporales intentare contra eum: bene potest. idem & in act. annuis. sed si aliquis existens in poss. libertatis vocetur ad seruitutem: iste talis si act. aliqua velit interim experiri, auditur: ex euentu tamen iudicij liberalis apparebit an be
ne egerit, vel nó. item & si ille qui petat eum in seruitu. moueat ei alias act. nó auditur vsque ad litem contesta. [SI IS QVI.] Quidam existens in poss. seruit. petit se in libertatem. interim quidam alius vult agere furti vel iniuria. cótra eum. dicitur quòd debet iudicio sisti: & interim differri hæc causa furti, vel iniuriarú. Secúdo dicit: Possidebas aliquem tanquam seruú. hic fecit mihi damnũ. cœpi agere contra te act. leg. Aquil. noxali. nunc ille possessus petit se in libertatem. dicitur quòd interim debet differri iudiciũ noxale. Fran. Accursius.

a *Ordinata.* per lit. cõtesta. vel etiam per libelli porrectionem & satisdationem: vt probat. C. qui pe. tut. l. j. & intellige vsq; illuc: sed si cũ aliis &c. etiã quãdo ex seruitute in libertatẽ prouo. per. l. s. de proc. seruum. §. ei qui.

b *Liberi loco.* quo ad multa: vt not. C. eod. l. lite. & est sic. j. de colluſi. deteg. l. si libertinus. §. j. & s. ex qui. cau. ma. l. is autem. Sed argu. contra. s. ad Mace. l. j. §. si pendeat. Acc.

c *Non denegentur.* nisi per calum. vel iniuriã liberalis causæ: vt. C. eo. l. si tibi seruitutis. quæ est contra: & plene dic vt ibi.

d *Quascũque.* hoc statim restringitur ad perituras morte, vel tẽpore: & sic non est cótra: vt. C. de ordi. cog. l. si status. in prin. vbi dicit contra dominum interim agere eum non posse. alij non restringunt, & illam secundum istam intelligunt. Accursius.

e *Morte.* vt quia in hæredes, vel hæredibus non dantur.

f *Redigere.* scilicet in hoc vt perpetuentur.

g *Cedere.* quasi ante non videantur habuisse potestatem agendi. Azo. vt. C. de anna. excep. l. j. §. fi.

h *Velit.* in libertatis possessione constitutis: vt patet ex inferioribus.

i *Sit.* id est vt si sit ordinata: non possit agere. aliàs sic.

k *Aliquo.* à debitore: & est sic. s. de transac. l. cum hi. §. si cũ lis.

l *Ex euentu.* id est mora fiet. Accursius.

m *Inanis.* scilicet tempore finita: vel debitore facto non soluẽdo, secundum quosdam. vel dic ex euentu: quia si obtineat in liberali, apparebit tenere hoc iudicium: aliàs non: vt. j. proxi. §.

n *Dominus.* contra eum de cuius statu agitur.

o *Iudicium.* id est instantiam: vt & arg. s. de fer. l. j. in fin. & de offic. præsi. senatusc. Alij dicunt sententiam quasi causam, & tunc possit agi. arg. j. proxi.

p *Libertati.* per hoc quia hic alia causa differtur.

q *Voluntate domini.* inferentis aliam actionem.

r *Ipse agere.* aliis actionibus.

XXIIII. IDEM libro quinquagesimoprimo ad Edictum.

ORdinata [a] liberali causa, liberi loco [b] habet is qui de statu suo litigat, ita vt aduersus eum quoque qui se dominũ esse dicit, actiones ei non denegentur, [c] quascunque [d] intẽdere velit. Quid enim si quæ tales sint, vt tempore aut morte [e] intereant? quare non concedatur ei litem contestando in tutum eas redigere? [f] Quinetiam Seruius ait, in actionibus annuis ex eo tempore annum cedere, [g] ex quo lis ordinata sit. Sed si cum aliis experiri velit: [h] nõ est quærendum an lis ordinata sit: [i] ne inueniatur ratio, quemadmodũ subiecto aliquo, [k] qui libertati controuersiam moueat, interim actiones excludantur. Aequè enim ex euentu [l] iudicij liberalis, aut vtilis aut inanis [m] actio ei [n] efficietur. ℣ Sed si quas actiones inferat domin[o]: [n] quæritur an compellendus sit suscipere iudicium. [o] Et plerique existimant, si in personam agat, suscipere ipsum ad litis contestationem, sed sustinendum iudicium, donec de libertate iudicetur: nec videri præiudiciũ libertati [p] fieri, aut volũtate domini [q] in libertate eum morari. Nam ordinato liberali iudicio, interim pro libero habetur: & sicut ipse agere, [r] ita cum ipso quoque agi potest. Cæterum ex euentu aut vtile iudicium [s] erit, aut nullum, si contra libertatem pronuntiatum fuerit. ℣ Si is qui in libertatem proclamat, furti aut damni iniuria ab aliquo arguatur: Mela ait, interim eum cauere [t] debere iudicio se sisti: ne melioris conditionis sit, qui dubiæ libertatis est, quàm qui certæ: [u] sed sustinendum iudicium, [x] ne præiudicium [y] libertati fiat. Aequè si cum possessore hominis, furti agi [noxali] cœperit: deinde is cuius nomine agebatur, in libertatem proclamauerit: sustinendum iudicium: [z] vt si liber iudicatus sit, in ipsum transferatur iudicium: & si damnatio facta sit, iudicati actionẽ potius [a] in eum [b] dandam.

A

B

C

D

XXV. GAIVS ad Edictum Prætoris vrbani, titulo de liberali causa.

SI cui de libertate sua litigãti optio [c] legata sit: quæcũque [de]hereditate ei relicta dicuntur, eadem & de optione tractari [d] possunt. Interdum ex integro [e] datur ad libertatẽ proclamatio: veluti ei * qui adfirmat ideo se primo iudicio victum [esse,] quòd statuta libertas nõdum ei obtigerat, quam nũc dicit sibi obtigisse. ℣ Licet vulgo dicatur, [f] post ordinatum liberale iudicium hominem cuius de statu controuersia est, liberi loco esse: tamẽ si seruus sit, certum est nihilo minus eum quod ei tradatur vel stipuletur, perinde domino adquirere, [g] atq; si non de libertate eius quæreretur. Tantùm de possessione [eius h] videbimus: cum ipsum post litem ordinatã desinat docũ aliquis. [LICET VVLGO.] Licet dictum sit. s. l. proxima, hominem de cuius statu quæritur, interim esse loco liberi: si tamen seruus sit: quod interim acquisiuit vel per stipula. vel per traditionẽ, domino videtur acquisisse, perinde ac si de eius statu nulla esset mota quæstio, & sic semper stetisset tanquam seruus. Idem si possess. alicuius rei acquisiuit: licet ipse idem interim à nullo dicatur possideri: hoc idem euenit: vt per eum quæratur domino. Franciscus.

f *Iudicium.* fuit ergo intentatum, sed sola sententia retardata secundum quosdã. nam ex prædictis patet & ex proxi. §. j. quòd in liberali causa ordinata, siue per directam, quam dominus mouet: siue per vtilem in rem præiudicialem quam ille qui prouocat ad libertatem, mouet: cum nemo sit dominus sui: vt. s. ad. l. Aquil. liber homo. quòd seruus est in iudicio cum eo, qui etiam de libertate litigat, & cũ aliis agẽdo & defendendo. Quare ergo dicuntur præiudiciales actiones prædictæ: vt institu. de act. §. præiudiciales actiones? Respõ. quo ad sententiam quæ differtur: sed causæ examinantur cum extraneis & cum domino, nisi in casu: vt dixi per. l. C. e. si tibi. vel verius dic in domino generaliter differendũ nisi sint perituræ. Accursius.

t *Cauere.* sic. s. de iudi. l. ij. §. sed si dubitetur.

u *Qui certæ.* hoc enim esse non debet: vt. j. tit. j. l. pen. &. C. si seruus extero. l. j. Accursius.

x *Iudiciũ.* scilicet furti, vel similium: vt. s. dictũ est. & expone hanc dictionem iudiciũ vt s. proxi. §. dictum est.

y *Præiudicium.* sic. C. de peti. hæred. l. fin. & facit. C. de iure delibe- *Flo. eius
ran. l. cum aliquis.

z *Iudicium.* noxale.

a *Potius.* scilicet quàm in possessoré quondã.

b *In eum.* qui liber iudicatus est.

SI cui.] CASVS. Relicta est electio alicuius rei cuidã, cui nunc mouetur quæstio status: tandem in hoc legato locum habent quæ in hære. ei relicta locum habẽt, vt expectetur euentus iudicij. nam si liber iudicabitur, sibi habebit: alioquin non. hoc enim in hæredi. dicitur: vt. C. de iure deliberandi. l.

c *Optio.* alicuius rei.

d *Tractari.* scilicet vt expectetur euẽtus iudicij. nam si liber iudicetur, sibi habebit: alioquin non. sic enim de hæreditate ei relicta dicitur: vt. C. de iure delibe. l. cum aliquis.

e *Ex integro.* cum semel prouocauit & amisit. & facit. C. eo. l. ij. &. j. de excep. rei iudi. l. si mater. §. eandem.

f *Licet vulgo dicatur.* vt. s. eo. l. proxi.

g *Adquirere.* non ergo quo ad omnia habetur loco liberi: vt ecce quo ad adquirendum: vt hic. item quo ad onus probandi, si ex seruitute in libertatem prouocet: vt supra eo. l. liberis. in fi. & no. hoc. C. eo. l. lite.

h *Eius.* scilicet rei per eum quæsitę de qua plus dubitatur, cum ipsum &c. & sic tria soluit hic. De proprietate. Itẽ de possessione aliarum rerum. Item de possessione sui ipsius. Accursius.

BIU Cujas

Seruus an quãdo qualiter & quo iure possideat, & quo iure dominium trãsferat.

a *Possidere.* corpore, non animo: vt statim dicit. Accursius.
b *Vt adquirat.* scilicet possessionem, quam quærit. possessus ergo quærit proprietatem & possessionem: & sic est contra ad primum. j. de adqui. re. do. l. si seruus. ad secundum. j. de adqui. pos. l. j. §. sed & per eum. Sol. ibi nullo modo possidetur: hic animo, licet non corpore: vt. j. de adqui. pos. l. iij. §. si seruus. sed H. dixit q̃ illa. l. si seruus. de dominio dicebat: hic de possessione: quod nihil est: quia & de dominio dicit hic. M. dixit: q̃ ibi in. l. si seruus. dicit non fieri domini, quia non possidet: verũ est secũdum peculium, & non secundum aliã rationem. Vel dicemus: ipsi cui seruit, naturaliter & dominium quærere, & possidere possit: verum seruũ postea vindicando ipsa res ad me transibit. M. primã probat.

c *Nõ possideatur.* corpore, sed animo sic: vt d. l. j. de adqui. possess. l. iij. §. si seruus. quæ est contra: quod patet per sequens exemplum de fugitiuo, in quo possessionem retinemus animo. vel nõ possidetur: vt hic dixit inspecta causa liberali in qua litigat vt liber: & quærim⁹ per eũ: vt subiicit.

d *Possessionem.* quia & eum possidemus: vt & j. de adquiren. possess. l. j. §. per seruum. &. ſ. de vsufru. l. arboribus. §. de illo. &. §. Iulianus.

Qui ex libertate.] CASVS. Peto quendam liberum in seruit. sciens eũ liberum: & hoc facio causa habendi regressum de euic. cõtra vẽditorẽ eius. dicitur q̃ nõ teneor propter hoc iniuriarũ actione. Frã. Accursius.

minus possidere. [a] Sed magis est vt adquirat, [b] licet ab eo nõ possideatur. [c] Et cùm placuit per fugitiuum quoque nos possessionẽ [d] adquirere posse: quid mirum, etiam per hunc de quo quærimus, adquiri?

XXVI. IDEM libro vicesimo ad Edictum Prouinciale.

QVi ex libertate in seruitutem petit: si iudicij de euictione seruãdi causa cõtra libertatem agit, iniuriarum actione non conuenitur. [e]

XXVII. VLPIANVS libro secundo de Officio consulis.

DIui fratres Proculo & Munatio rescripserunt. Cùm Romulus, de cuius statu quæritur, pupillaris ætatis sit, an exigente Varia Hedone matre, & consentiẽte Vario Hermete tutore, ad tempus pubertatis causa differenda sit: vestræ grauitatis est, ex fide personarũ, quod vtile est pupillo, constituere. [f] ⁋ Si ea persona desit cognitioni, [g] quæ alicui [h] status controuersiam faciebat: in eadem causa est qui de libertate sua litigat, qua [i] fuit prius quàm de libertate cõtrouersiam patiatur. Sanè hoc lucratur, quòd is qui eam status cõtrouersiam faciebat, amittit suam causam. [k] Nec ea res ingenuum facit eum qui nõ fuit. Nec enim penuria [l] aduersarij ingenuitatem solet tribuere. Rectè [m] atque ordine iudices puto facturos, si hanc formam fuerint cõsecuti, vt vbi deest is qui in seruitutem petit, electionem aduersario [n] deferant, vtrum malit cognitionem circũduci, [o] an audita causa sententiam proferri. & si cognouerint, [p] pronũtiare debebunt seruum illius nõ videri. [q] † Neque hæc res [r] captionem vllam habet, cum non ingenuus pronũtietur, sed seruus non videri. Quòd si ex seruitute in ingenuitatem [quis] se allegat: [s] melius fecerint, [t] si cognitionẽ circunduxerint, ne sine aduersario pronuntient ingenuum videri: nisi magna causa suadeat, & euidentes probationes suggerãt secundum libertatem pronuntiãdum: vt etiam rescripto Hadriani continetur. Quòd si is qui pro sua libertate litigat, [u] desit: cõtradictor verò præsens sit: melius erit agi* causam eius, sentẽtiamque proferri. Si enim liquebit, contra libertatem dabit. [x] Euenire autem potest, vt etiam absens vincat. [y] nam potest sententia etiam secundum libertatem ferri.

XXVIII. POMPONIVS libro duodecimo ad Quintum Mucium.

NOn videtur [z] domini voluntate seruus in libertate esse, quem dominus ignorasset suum esse. & est hoc verum. Is enim demum voluntate domini in libertate est, qui possessionem libertatis ex voluntate domini consequitur.

** Glossa certè in hoc notab. vnà cũ litera ipsa ad euictionis materiã, quòd is iustam litigandi causam habere videatur, qui ob id agit etiam si sciat se malam fouere causam, vt interim sibi de euictione prouideat.*

e *Non conuenitur.* etiam si sciebat* liberũ: vt &. j. de iniur. l. si quis de libertate. & non agit: vt. ſ. de euic. l. euicta. §. j.

Diui fratres.] CASVS. Cum moueretur quæstio status cuidam pupillo: mater eius & tutor petebant hanc causam differri in tempus pubertatis. diui fratres de hoc interrogati à quibusdam iudicibus, rescripserunt debere differri, vel expediri statim, secũdũ quod expediat pupillo. [SI EA PERSONA.] Petebam quendam in seruit. lit. contesta. desisto à causa. dicitur quòd conuentus in eo statu est quo erat antequam ei moueretur quæstio status: & erit in elect. eius an velit destrui & cancellari acta causæ: an procedi velit in causa: & si videbitur me nihil probasse, absolui eum: & pronuntiari eum non esse meum seruũ. si autem econtra aliquis existens in poss. seruitutis prouocet se in ingenuitatem: & contradictor eius cœpit se absentare: hoc casu acta debent cancellari: nisi plene fuerit probatum eum esse ingenuũ: & tunc super hoc pronuntiabitur. Sed pone quòd hic super cuius statu quæritur, cœpit se absentare, contradictor vero eius est præsens. hoc casu pronuntiabitur super hac causa: & si apparebit contra eum probatum, pronuntiabitur eum esse seruum. si autem apparebit eum esse liberum: pro eo pronuntiabitur. Franciscus.

f *Constituere.* festinare, vel differre: vt &. ſ. de Car. edic. l. iij. §. duæ. & sic differt quandoque ex edicto: quandoque ex constitutionibus: vt in ea. l. iij. §. quamuis. &. l. de bonis. §. ita.

g *Cognitioni.* erat ergo lis contestata. aliàs frustra daretur definitio quam. j. dicit dãdam: vt. C. de tempo. appel. l. fi. §. illud. Acc.

h *Alicui.* existenti in possessione libertatis.

i *Qua.* scilicet causa.

k *Suam causam.* sic &. j. de re iudica. l. contumacia: quod non faceret si lité ante absentiam cõtestatus nõ esset. sed quidam dicũt hoc. j. corrigi.

l *Penuria.* vt &. C. de inge. manu. l. si te. Ac.

m *Recte.* ecce quatenus amittat: & sic determinat prædicta: nõ corrigit omnino.

n *Aduersario.* scilicet vocato ad seruitutem.

o *Circunduci.* id est cancellari quæ de causa acta sunt. sic ponitur supra de iudi. l. & post. §. j. Accursius.

p *Cognouerint.* id est quia sit electa illa via.

q *Non videri.* & non poterit amodo ille ad seruitutem vocare eũ: vt hic, &. C. de inge. manu. l. diffamari. & C. eod. l. si is. & de asser. tol. l. j. in fin. & supra de dol. l. si dolo. & sic contrahitur eremodicium absente actore in causa liberali pro præsente: vt &. C. eo. l. iusta. & .d. l. si is. Sed quid econtra si probatum sit eũ seruum? nũquid & pronũtiabitur pro absente? quidam q̃ non: & sic non contrahitur eremodicium eo casu. Sed contra videtur. d. l. iusta. in aliis autem absente actore olim non, hodie sic: sed absente reo olim & hodie sic: vt. C. de iud. perandum. §. & si quidem. &. §. seq.

r *Neque hæc res.* aliàs, hæres: aliàs, neque absens: & tunc supple, quin ea dign⁹ sit. aliàs, neq; hæres. prima bona, cum non &c. probatur ergo aperte sententiam ingenuitatis omnibus præiudicare, vt hic, &. ſ. de stat. ho. l. ingenuũ. nisi collusio detegatur: vt. j. de collu. detegen. per totum. si enim soli actori præiudicaret: ergo idem esset quod in illa quando pronuntiatur seruum illius non esse: quod aperte hic falsum ostenditur. Sed contra. j. si libert. inge. esse dica. l. j. Solu. vt ibi. item contra. j. eo. l. si seruus. sed expone vt ibi.

s *Se allegat.* & sic prouocat ad libertatem: & contradictor est absens: vt & superiori casu.

t *Fecerint.* scilicet iudices. si ergo cõtrafecerint, iterum ad seruitutem vocarentur.

u *Litigat.* vel quia prouocat ad libertatem, vel quia vocatur ad seruitutẽ. vtroque enim casu contrahitur eremodicium. sed tantum ad primum referunt, scilicet quando prouocat ad libertatem. quod non placet: vt. C. eo. l. iusta.

x *Dabit.* scilicet sententiam. Accursius.

y *Vincat.* immo contra. C. de asser. tol. l. j. vbi dicit quòd seruus est ex quo non venit. solu. lex illa hanc corrigit: vel hic per annum non stetit. Accursius.

Non videtur.] CASVS. Aliquis seruus meus stat tanquam liber me vidente, quẽ ignoro meũ seruum esse. dicitur quòd non videtur iste mea voluntate in poss. libertatis esse. Fran. Ac.

z *Nõ videtur.* facit. C. de fideicom. lib. l. si volũtate. &. j. de vsucap. l. sequitur. §. tũc conuenit. &. j. de adquirẽ. pos. l. qui absenti.

BIU Cujas

Qui de libertate.] CASVS. Qui litigat de statu suo, scilicet an sit liber, an seruus: non potest effici miles interim. & sic quo ad hoc nó differt à seruis. & si efficiatur miles de facto: etiam si postea pronuntietur liber, tamen remouebitur à militia: nisi per calumniam peteretur in seruitutem. [*QVI INCENVVS.*] Quidã seruus fecit se pronũtiari ingenuũ per collusionem: & sic effectus est miles. tandem intra quinquenniũ hæc sententia retractata est: & sic seruus est pronuntiatus. dicitur quòd nouo domino erit hic seruus tradendus. Fran.

a *Cum cæteris.* vt nec isti, nec illi possint aspirare ad militiã: vt &. j. de re mili. l. qui status. & l. ab omni. Accur.

b *In quibusdam.* vt. ff. eo. l. ordinata. quia nó in omnibus: vt hic, & no. ff. eo. l. si cui. §. licet.

c *Calumniam.* secus si non per calumniam: vt d. l. qui status. vel licet non debeant eligi, vt ibi: tamen electi retinentur: vt hic, & arg. j. quãdo app. sit. l. j. §. biduum. & facit. C. eo. l. non mutantur. & l. nó idcirco. & supra de iur. aur. anulo. l. ij.

d *Quinquennium.* vt & infra de collu. detegen. l. ij.

e *Nouo domino.* detegenti collusionem: siue sit dominus quãdo hic fuerat seruus, siue patronus quãdo hic fuerat libertus: & tũc improprie dicitur dominus: vt. j. de collu. detegen. l. j. & l. si libertinus.

Vobus.] CASVS. Petebam quendã in seruitutem, dicens eum esse meum seruũ pro dimidia. Item quidam alius petebat eundem in serui. pro dimidia coram alio iudice.

XXIX. ACCIVS MENANDER libro primo de Re militari.

QVi de libertate sua litigãs, necdum sententia data militiæ se dedit, in pari causa[cum] cæteris [a] seruis habendus est: nec exonerat eum, quòd pro libero habeatur in quibusdam. [b] Et licet liber apparuerit: exauctorat⁹, id est militia remotus, castris reiicietur, vtiq; qui ex seruitute in libertatem petitus sit, vel qui non sine dolo malo in libertate moratus est. Qui verò per calumniam [c] petitus in seruitutem est: in militia retinebitur. Qui ingenuus pronũtiatus est, si se militiæ dedit: intra quinquenniũ [d] retractata sententia, nouo domino [e] reddendus est.

XXX. IVLIANVS libro quinto ex Minicio.

DVobus petentibus hominem in seruitutẽ pro parte dimidia separatim: si vno iudicio liber, [f] altero seruus iudicatus est: cõmodissimum est, eousque cogi iudices, donec consentiant. Si id non continget: [g] Sabinum refertur existimasse, duci seruum debere ab eo qui vicisset. cuius sententiæ Casius quoque est, & ego sum. Et sanè ridiculum est, arbitrari eũ pro parte dimidia duci, pro parte [dimidia] libertatem [h] eius tueri. Commodius [i] autem est, fauore libertatis liberum quidem eum esse: compelli autem pretij sui partem viri boni arbitratu vnus iudicum volebat pronuntiare eum liberum. dicitur quòd bonum est eos cogi vt cõsentiant in vnam sententiam: & si non possunt consentire, tunc quidam dixerunt debere duci ab eo qui vicisset, vt sic sit in totum seruus: sed verius est quòd sit in totum liber, & compellatur partem pretij sui, quæ æstimabitur arbitrio boni viri, dare victori. Francis.

f *Liber.* id est libertinus: quia si ingenuus pronuntietur, præiudicaret omnibus sententia, vt nec habeat necesse soluere pretium seruti: vt. ff. eodem. l. diui fratres. Vel dic idem in vtroque casu si ingenuus vel libertinus pronuntietur: & dic iudicatus, id est iudicandus: vel iudicatus quantum ad mentem & propositum iudicum. sic & supra de iureiuran. admonendi. Nam si iam protulissent sententias, non sunt cogendi consentire: quia semel functi sunt officio suo, vt infra de re iudi. l. iudex.

g *Non continget.* quòd consentiant.

h *Libertatem.* no. in totum aliquid debere fieri, aut in nihilum. sic & supra eo. l. si pariter. in fin. & C. de inoffic. testa. l. cum duobus. & argu. supra si ex noxa. cau. l. si cum vno. & de arbi. si cum dies. §. pen. in fin. & l. item si vnus. §. item communi diui. & l. communi diuidundo. §. fin. & de ser. rust. prædi. l. vna est. & ad Trebel. l. si pupillus. & de testa. mili. l. si certarũ. §. Iulianus. & de bono. lib. l. nam absurdum. & de ope. lib. l. libertus qui. & supra ad legem Falcidiam. l. qui quadringenta. in principio. & C. qui accu. non possunt. l. qui crimẽ. & C. de iure delib. l. quidam. & de hoc no. etiam. ff. de procu. l. in causæ. in principio.

i *Commodius.* de æquitate. nam supradicta de rigore sunt: vt &. j. de re iudi. l. inter pares.

k *Præstare.* vt & infra de excep. rei iudi. l. iudicatæ. in princip. & supra de vulga. sub. l. si seru⁹. in principio. & C. de ser. com. manu. l. j. Item not. quòd res inter alios acta nocet aliis quandoque. [a] ad quod facit infra de re iudi. l. sæpe. Item facit infra de re iudi. l. duo ex tribus. & l. duo iudices. Accursius.

a *Tu facre gulã affirmatiuam, quòd res inter alios acta, aliis non noceat. l. sæpe. de re iudi. c. quãuis. & c. super eo. extra eod. tit. quod limitabis, nisi tertius ageret nomine suo proprio de iure pertinente ad me, sed nesciẽte: vt in c. suborta. & ibi de hoc per Panor. col. 4. versi. Inno. dicit. extra de re iu. & Feli. c. pe. col. 2. versi. limita secũdo. dũmodo tertius sciret. vbi alias fallẽt. ponit eo. tit. *Flo. libertate*

victori suo præstare. [k]

XXXI. VLPIANVS libro primo Responsorum.

FIlium ob hoc, [l] quòd patri hæres extitit, prohiberi à patre suum [m] seruũ manumissum in seruitutem petere.

XXXII. PAVLVS libro sexto Regularum.

DE bonis eorum qui ex seruitute aut libertinitate* in ingenuitatẽ vindicati sunt: senatusco̅sultum factum est, quo cauetur de his quidem qui ex seruitute defensi essent, vt id dumtaxat ferrent, quod in domum cuiusque intulissent: [n] in eorum autẽ bonis, qui post manumissionẽ repetere originem suam voluissent, [o] hoc amplius, vt quod post manumissionem quoque adquisissent, non ex re manumissoris, [p] secum ferrent: cætera bona relinquerent illi ex cuius familia exissent.

XXXIII. IDEM libro singulari de liberali causa.

QVi sciens liberum emit: quamuis & ille se pateretur venire, tamẽ nõ potest [q] contradicere ei qui ad libertatẽ proclamat. sed si alij eũ ignoranti vẽdiderit: denegabitur ei proclamatio.

XXXIIII. VLPIANVS libro singulari Pandectarum.

IMperator Antoninus constituit, non aliàs ad libertatem proclamationem cuiquam permittendam, nisi prius administrationũ rationes reddiderit, [r]

Filium ob hoc.] CASVS. Pater manumisit seruum filij: tandem pater decessit, & filius ei successit. dicitur quòd filius nõ potest reuocare in seruitutem illum seruum à patre manumissum. Frã ciscus.

l *Filium ob hoc.* ratio quare prohibetur, est bona: vt. C. eod. l. si ab eo. & de re. ali. non alii. l. vẽditrici. & de reg. iu. l. ex qua persona. Sed cõtra supra qui & à quibus. l. si seruo. solue vt ibi. Accursius.

m *Suum.* scilicet filij. Accursius.

De bonis.] CASVS. Circa bona eorum qui in seruitutis possessione existentes, vel in libertinitatis possess. existentes vindicant se in ingenuitatem: est factum quoddam senatusconsultum, in quo est dictum quòd illi qui ex possess. seruitutis vindicant se in ingenuitatẽ: bona quæ intulerũt in domum possidentis, ea demum secum reportent. illi autem qui ex libertinitate vindicant se in ingenuitatem: ea demũ bona secum ferant, quæ post manumissionem de facto acquisierunt, non ex re manumissoris. Francis. Accursius.

n *Intulissent.* nõ ex re vel opera sua quęsita: quia hæc paria sunt: vt. j. de acqui. re. do. l. quæsitum. & statim hic potest colligi. Alij dicunt quòd quæsita ex opera sua poterant: quod non placet.

o *Voluissent.* vt ex libertinitate in ingenuitatem. Accursius.

p *Non ex re manumissoris.* scilicet de facto. in eodem statu sunt ea quæ sunt ei legata vt liberto: vt. C. de inge. ma. l. j. & ad hoc. j. si lib. ingen. esse di. l. iij. in fin. & ff. de iur. anu. aur. l. j. & ff. de condic. inde. l. seruo manumisso. & j. eod. l. imperator. & l. de his. & C. qui. ad liber. procla. non lic. l. fina.

Qui sciens.] CASVS. Quendam liberum, eum sciens liberum, emi. quamuis pateretur se vendi, bene poterit prouocare in libertatem etiam me inuito. secus si eum vendidi bona fide ementi. nam non poterit amodo prouocare in libertatem. Francis. Accursius.

q *Non potest.* vt & infra tit. j. l. penul. & supra eodem. l. liberis. §. si quis sciens.

Imperator.] CASVS. Liber homo existens in possess. serui. Titij, administrauit bona eius. nunc vult prouocare in libertatem. non auditur nisi prius reddiderit rationes administrationis. Franciscus Accursius.

r *Reddiderit.* vt &. C. qui. ad lib. procla. non lic. l. fin. & ff. eod. l. illud.

BIU Cujas

illud.& ad hoc.C. de pet.hære.l. finali. in fine.&.ſ. eodem.l.de bonis.ſed in libertate pure relicta aliter eſt: vt in contra .C. de ma.teſta.l.iiij.&.ſ.de fideicõmiſſ.lib.l.ſi pure. Accurſius.

a *In ſeruitute.* id eſt ſeruitutis poſſeſſione.

SEruos.] *CASVS.* Titia in teſtamẽto ſuo iuſsit hæredib⁹ ſuis vt facerent quoddam templum,ſiue hoſpitale:& per quoſdam de ſuis ſeruis quos nominauit,voluit cuſtodiri templum:non autẽ eos manumiſit. dicitur quòd iſti non ſunt ſerui hæredis:ſed templi. & hoc ſi habeas in fine.l.in litera,neq; hæredis. & ſic ſecundum hoc dicas ſpeciale in vltima volũtate:vt ex ſola voluntate vltima fiant templi:at ſecus in alia voluntate,puta inter viuos:vt.j.de pollicita.l.ij.in princ.&.C. de furtis.l. ſi nondum. ſi autem in fine nõ habeas neque:tũc dic caſum vt dixi:niſi quòd in fine dicas, quòd hi ſerui ſunt hæredis: & ad hoc concordant leges prædictæ.Fran.

b *Deſtinatos.* ab ea viuente. Accurſius.

c *Neque hæredis.* ſi habeas ſine neque, planũ eſt.& concor.j.de polli.l.ij. in princip.&.C. de fur.l.ſi nondũ.ſi habeas neque, tunc dic, ſed templi.ſed dices ꝓceſſum fuiſſe hic ad actũ dedicandi: vel ſpeciale in vltima voluntate, vt ex ſola voluntate ſint templi: vt hic dicit: ne ſint contrariæ.d.ll.

quas eum in ſeruitute[a] eſſet, geſsiſſet.

XXXV. PAPINIANVS libro nono Reſponſorum.

SEruos ad templi cuſtodiam quod ædificari Titia voluit, deſtinatos:[b] neq; manumiſſos, neq;* hæredis[c] eſſe conſtiſtit.

XXXVI. IDEM libro duodecimo Reſponſorum.

DOminus qui obtinuit:[d] ſi velit ſeruum ſuum abducere,litis æſtimationẽ pro eo accipere non cogetur.

XXXVII. CALLISTRATVS libro ſecundo Quæſtionum.

COnuentio priuata[e] neque ſeruũ quemquã,neque libertum alicuius facere poteſt.

XXXVIII. PAVLVS libro quintodecimo Reſponſorum.

PAulus[f] reſpõdit,ſi,vt ꝓponitur,poſt perfectã ſine vlla cõditione emptionem, poſtea emptor ex voluntate ſua literas emiſit, quibus profiteretur ſe poſt certum tempus manumiſſurum eum quem emerat:non videri eas literas ad cõſtitutionem diui Marci pertinere.[g] ℣ Idem reſpondit cõſtitutionem quidem diui Marci ad eorum libertatem mãcipiorum pertinere,quę hac lege veniſſent,vt poſt tempus[h] manumitterentur:ſed eundem fauorem[i] libertatis cõſequendæ cauſa etiam eam mereri,[k] pro qua dominus pretium accepiſſet,vt ancillã ſuam manumitteret,cũ idem etiam libertam habiturus eſſet. ℣ Quæſitũ eſt,an emptor ſeruo rectè libertatem derit nondum pretio ſoluto. Paulus reſpondit, ſeruum quẽ venditor emptori tradidit:ſi ei pro pretio ſatisfactum[l] eſt,etiã nondum pretio ſoluto in bonis emptoris eſſe cœpiſſe.[m] ℣ Gaius † Seius Stichum[ſuum] Lucio Titio vẽdidit ita,vt Titius Stichum poſt trienniũ manumitteret,ſi continuo triẽnio ſeruiſſet. ſed nondũ exacto tẽpore triẽnij Stich⁹ fugit:& poſt aliquantulum temporis defuncto Titio reuerſus eſt. quæro an obſtet Sticho ad conſequẽdam ex venditione libertatem, quòd ante triennium deceſſerit?[n]* Paulus reſpõdit ſecundũ ea quæ proponerentur, expleto tempore[o] poſt quod Stichus manumitti debuit,libertatem ei competiſſe.

XXXIX. IDEM libro quinto Sententiarum.

CVi neceſsitas probandi de ingenuitate ſua non incũbit:vltro ſi ipſe probare deſideret, audiẽdus[p] eſt. ℣ Qui de ingenuitate cognoſcunt:de calũnia eius qui temerè controuerſiam mouit,ad modũ exilij poſſunt ferre ſententiã.[q] ℣ Tutores vel curatores pupillis* quorum tutelam & res adminiſtrauerunt, poſtea ſtatus quæſtionem facere non poſſunt.[r] Maritus vxori,eidemque libertæ, ſtatus quęſtionem[ſ] inferre non prohibetur.

Se vendens ad pretium participandum, non efficitur ingenuus.h.d.

XL. HERMOGENIANVS libro quinto iuris Epitomarum.

Cum

* *Flo. non eſt neque*

d *Qui, obtinuit.* in liberali cauſa. & facit.ſ. de rei vindi.l qui reſtituere. Accurſius.

Conuentio priuata.] *CASVS.* Quidam liber homo confeſſus eſt ſe eſſe meum ſeruum.hoc ſibi non nocet.idem ſi libertum: & de hoc dic vt .C. eo.l. liberos priuatis . Franciſcus Accurſius.

e *Conuentio priuata.* hoc dic vt.C.eo.l.liberos priuatis.

PAulus.] *CASVS.* Vẽdidi ego Franciſcus tibi ſeruũ meum pure. poſtea perfecta emptione miſiſti mihi literas in quibus continebatur quòd manumitteres iſtum ſeruum poſt certum tempus. ſi non manumittas, non efficitur per hoc liber. non enim locum habet prædicta conſtitutio quando vendidi tibi ſeruum ſub hac condi. vt manumittas eum poſt certum tempus.nam te non manumittente ſeruus fit liber ex prædicta conſtitutione:ſed in noſtro caſu venditio fuit pura. Item prædicta conſtitutio extendit fauorem ſuum etiam ad alium caſum:vt quando accepi pretium ob manumittendum ancillã in certum tẽpus.nã me nõ manumittente,ipſa fit libera.[QVAESITVM.] Emptor ſeruum quem emit,& ſibi traditum,manumiſit antequam ſoluat pretium venditori. quæritur, an teneat manumiſsio? Et dicitur quòd ſic,ſi ſatisfecit emptor venditori pro pretio,vt dando fideiuſſores, vel aliter ſatisfecit ad voluntatem venditoris. [*CAIVS SEIVS.*] Vendidi tibi Stichum ſeruum meum hoc pacto,vt eum poſt triennium manumittas ſi triennio continuo tibi ſeruierit. nondum completo triennio ſeruus à te fugit,& tu interim deceſsiſti:nunc ſeruus reuertitur,& finito triennio vult libertatem. quæritur an audiatur? Et dicit quòd ſic,ſi nunc reuerſus ſeruiat tanto tempore,quãto fuit in fuga.Fran.Accurſius.

f *Paulus.* aliàs incipit,Si vt proponitur.

g *Pertinere.* vt ſit liber poſt tempus ſi non manumittatur:quæ cõſtitutio quãdo habeat locum, ſubiicit ſtatim.

h *Poſt tempus.* vt.C.ſi manci.ita fue.aliena.l. j.ij.&.iij. Accurſius.

i *Eundem fauorem.* aliàs ſeruorem, & tunc plana: aliàs fauore,& tunc dic eundem, ſcilicet diuum Marcũ cõſtituiſſe certum eſt &c.

k *Mereri.* libertatem: vt &.C.ſi mãci.ita fue. aliena.l.ſi is.

l *Satisfactum eſt.* fideiuſſore,vel alio modo: vt inſtitu. de re. diui. §.venditæ.&.ſ. de cõtrahen.emp.l.qđ vẽdidi.&.l.vt res.&.ſ.qui. mo.pig. vel hypo.ſol. l.item liber.§. qui paratus.

m *Cœpiſſe.* & ſic eſt liber. Accurſius.

n *Deceſſerit.* Titius ſcilicet.

o *Tempore.* id eſt ſeruitio tanti tẽporis præſtito, quantum fuit tẽpus fugæ, vt ſupra de ſtatu lib.l.ſeruus qui.§. ſeruus.&.l.cum hęres. §.fina. Item contra.ſ. de fideicõmiſſa. liberta.l.Thais.§. ítra. Sol. vt ibi. Accurſius.

p *Audiendus.* vt & ſupra de proba.l.circa.&.C. de inoffic. teſta.l.liberi.

q *Sententiam.* vt &.C.eo.l.ſi tibi.

r *Non poſſunt.* non ſic econtra: vt.C.eo.non idcirco.& not. hic officium ſuum eſſe alicui damnoſum.argu.contra.j.de fur.l. ſi ſeruus.§.quod vero.

ſ *Status quæſtionem.* reuocando in ſeruitutem ex ingratitudine. vel dic libertæ de facto.ſed quomodo hoc,cum famoſa & pœnalis videatur: nam ex toto fama conſumitur mulieris? Reſpon.per hoc ſoluetur matrimonium:ſed in caſu quo duraret, non poteſt pœnalis vel famoſa inſtitui: vt.C.re.amo.l.ij. & facit.C.de ope.lib.l.libertæ.

Cvm pacto.] *CASVS.* Maior.xx.annis vendidit ſe ad pretiũ participandum:& omnia interuenerunt quę requiruntur ad hoc vt liber efficiatur ſeruus. emptor eum poſtea manumiſit. dicitur quòd libertus nunc efficitur,nec poteſt ſe petere in ingenuitatem.Franciſcus.

Cvi neceſsitas.] *CASVS.* Aliquẽ exiſtentem in poſſeſſ.ingenuitatis peto in ſeruitut. mihi,non ei incũbit onus probandi: ſi ſponte offerat ſe ad probandum de ingenuitate ſua. & ſi iudex viderit quòd calumnioſe petam te in ſeruitutem:puniet me de calumnia pœna exilij. [*TVTORES.*] Tutor non poteſt petere in ſeruitutem pupillum ſuum:maritus autem vxorem ſuam poteſt petere in ſeruitutem.Fran.Accurſius.

BIU Cujas

a *Cum pacto.* interuenientibus quæ debẽt interuenire: vt not. ff. de sta. homi. l. & seruorum. §. j. Accursius.

b *Ad libertatem.* i. ingenuitatem: vt. ff. de statu homi. l. homo liber. vbi de hoc dixi. & facit. C. qui. ad liber. procla. non licet. l. j.

Sī im.] CASVS. Si dubitatur an quis sit in possess. seruitut. an libertatis: & ipse velit probare se esse in possess. libertatis: volẽs hoc probare prior audiendus est, quàm causa liberalis procedat. Secundo dicit: quando cognoscitur de causa liberali: puta an sis seruus meus, an liber sis: debebit iudex cognoscere de rapina, & furto si quod mihi fecisti, vel de aliquo alio dãno magno. Fran.

c *In obscuro sit.* ideo scilicet quia dubitatur in quo &c.

d *Litigat.* id est vtrũ sit in possessione seruitutis, vel libertatis: & sic incipit respõdere, prior &c.

e *Audiendus est.* scilicet prædictus de cuius statu quæritur: & hoc etiam si sibi non imminebat onus: vt argu. ff. eo. l. cui. & secundum hoc dic prior, q̃ causa liberalis procedat: vt supra eo. l. liberis. §. fi.

f *Iudex.* mutat casum. ff. de poss. hic de proprietate agit. facit. ff. e. l. illud. & l. de bonis. & l. imperator. & infra l. de his.

g *Damnóve magno.* ad ad hoc. j. de acquiren. re. domi. l. homo liber §. j.

Sī seruus.] CASVS. Seruum emeras à non domino, & traditus tibi fuit: tãdem apparuit non tuus: & sic fuit iudicatum non esse tuum seruum: postea eius dominus seruite hęredẽ fecerat: nunc vis petere adhuc illum seruum. certe audieris: nec obstat tibi exceptio rei iudicatæ: quia alio iure agis. Franciscus.

h *Quem emeras.* à non domino. Accursius.

i *Perperam.* quia iudicauit eum non esse seruum tuum: quia non probasti tuum: & ita perperam: quia cum tu possideres: si ipse liberum se non probaret, vincere debebas. Item nec fuit iudicatum eum liberum: quia tunc sententia inter omnes faceret ius: vt. ff. de sta. ho. l. ingenuum. &. ff. eo. diui. §. j. quæ sunt contra, secundum Azo. vel dic perperam, secundum Hug. quia cum debuit iudicare eum liberum, non iudicauit eum liberum, sed non esse seruum tuum. Accursius.

k *Is tuus.* aliàs, is tuus. & aliàs, istius: & tunc dic. i. tuus. & aliàs, is huius: & tunc eodem modo.

l *Præscriptio.* cũ noua causa, siue dominiũ accesit: vt &. j. de except. rei iudi. l. sinauté. §. eandem. & facit. ff. eo. l. si cui. §. j. &. C. res inter alios actas. l. j. &. ij. &. C. eo. l. si is. Accursius.

De his.] CASVS. Hęres grauat[9] erat manumittere seruũ: hic seru[9] surripuit aliqua hæredi: & petit se ab eo manumitti. dicit q̃ pri[9] debet reddere ea quę surripuit: postea manumitti. F.

m *Dare debet.* scilicet præses prouinciæ. Accursius.

n *Antequam.* contra. C. de manu. test. l. iiij. §. j. Sol. ibi sub cõditione, hic pure fuit relicta libertas. hoc non placet: quia tunc esset contra. ff. de fideicommiss. liber. l. si pure. quare dic quòd hic sub conditione fuit relicta. & sic concor. cum dicta. l. C. & non discordat ab illa, si pure. cum ibi non fuerit conditio reddendæ rationis. & facit. ff. de manu. l. si quis dicat. in fi. &. ff. eo. l. illud. & l. imperator. &. l. liberalis. &. l. de bonis. Accursius.

Licet.] CASVS. Libertus iurando se daturum decem operas patrono, tenetur: & hoc est verũ quãdo manumissus iam iurat. secus si existẽs seruus iuret. nam non tenetur. sed seruus adhuc existens, potest iurare quòd liber factus iurabit se decẽ operas daturum. & hoc casu statim cum erit manumissus, debebit iurare vel ꝓmittere. impubes autem iurare poterit se daturum operas patrono, & tenebitur operas dare cũ erit factus pubes: poterit autem & impubes existens operas aliquas prẽstare: vt puta si histrio sit. Fran.

o *Imponuntur.* licite. Accursius.

p *Liberum.* vt &. ff. de ope. lib. l. vt iurisiurãdi. &. C. de ope. lib. l. j. &. ff. de manu. test. l. seruum testamento.

q *Religione.* scilicet sacramenti.

r *Necessitatem.* Iurãt enim se iuraturos cum erũt liberi: quod si nõ faciunt, datur in eos actio de dolo: vt. ff. de dolo. l. elegãter. §. seruus pactionis. aut si ꝓmissa est pecunia: datur actio in factum: vt C. an seruus ex suo facto. l. promissæ. secundum Azo.

s *Incontinenti.* immo etiam videtur ex interuallo: vt. j. de ope. lib. l. vt iurisiurandi. §. & sic ue. Solu. hic loquitur quãdo primo in seruitute iurauerat: ibi non. Vel ibi post tẽpus modicum quod videbatur inesse, quod incontinẽti dicitur: vt argu. ff. si certum peta. l. lecta. & ad hoc. ff. de dam. infect. l. fluminum. §. sed quod dictum est. vel ibi fuit actum in manumissione vt etiam postea ex interuallo fieret: vt. j. de solu. l. Modestinus. vel ibi sponte & sciens se non teneri: argu. ff. de ope. lib. l. Campan[9]. Item ex hoc q̃ incontinẽti iurat, vel promittit, patet quòd causa libertatis, id est quia nõ aliter esset manumissurus, operas promittit, & dominus exigit: & ideo tenetur: vt hic, &. d. l. vt iurisiurandi. si autem ex interuallo: si quidem spõte, sciens se non teneri: tenebitur, vt dixi. si metu, vel nimia reuerentia patroni, contra: vt. j. quarum re. actio non datur. l. j. §. quæ onerandæ. &. l. fina. §. si seruus. Item no. ex iuramento hic aliquem obligari, & actione in factum ex eo agetur: vt arg. C. de re. cre. l. actori.

t *Donum.* differunt hæc inter se: vt. j. de verb. signi. l. inter donũ. &. l. munus. &. ff. de offi. procon. l. solent. §. fina. Accursius.

u *Vxorum.* facit. C. de in ius voc. l. venia. item facit. ff. de dã. infecto. l. fluminũ. §. adiicitur. & facit quod no. C. de ope. lib. l. si quã.

x *Potuerit.* cum sit doli capax. secus in eo iuramento quod super contractibus præstatur: quod tantum[a] à pubere factum valet: vt in authen. sacramenta. Item not. pupillum obligari. & est sic supra de acquirenda hæreditate. l. pupillus. & supra de iureiuran. l. qui iurasse. Sed argumen. contra supra de jur. & fac. igno. l. fina.

y *Vtilis actio.* secus in filio emancipato: vt. ff. de obsequi. l. pen.

z *Nomenculator.* aliàs, nummi calculator: & aliàs, minicul-

& fa.

[a] *Ista gl. est sing. secũdũ Bal. ad hoc quòd auth. sacramẽta puberũ. non habet locũ in pupillo etiã doli cũ pace: sed solũ in adulto. Bolog. Tu dic contra per no. eiusdẽ Bal. in l. fi. §. filiis. C. de bo. quæ lib. & ĩ. l. 2. C. de rest. in integ. & Spe. in ti. de pac. §. 2. versi. & no. & pce.*

† *Ad hunc locum vide Ant. Aug. lib. singulari ad Modestinũ.*

BIU Cujas

& fa. supra de ope. lib. l. vt iurisiurãdi. §. dabitur. & supra de rei vin. l. certum. Sed argu. contra supra de vsufru. l. arboribus. §. de illo. & supra de ope. ser. l. fin. §. j.

QVIBVS AD LIBERTATEM PROclamare non licet.

QVIBVS AD LIBERTAtem proclamare non licet.

TITVLVS XIII.

Maior. xx. an. si se vendidit, & precium recepit: non potest proclamare in libertatẽ: secus est in minore. xx. an. h. d.

I. VLPIANVS libro secundo de officio Proconsulis.

MAiores viginti annis ita demũ ad libertatẽ proclamare non possunt, si pretium ad ipsum qui veniit, [a] peruenerit: [b] ex cæteris [c] autem causis, quamuis maior viginti annis se venũ dari passus sit, ad libertatem ei proclamare licet. Minori autem viginti annis ne quidem ex causa supra scripta [d] debet denegari libertatis proclamatio: nisi maior annis viginti factus durauit in seruitute. tunc enim si pretium participatus *sit: dicendum [e] erit denegari ei debere libertatis proclamationem.

II. MARCELLVS libro vicesimoquarto Digestorum.

SEruum quis per vim [f] à Titio accepit, & testamento liberum esse iusit. Quamquam soluendo decesserit, non erit ille [g] liber: alioquin fraudabitur Titius, qui nõ procedente quidem libertate cum hærede eius agere [h] potest. At si ad libertatem seruus peruenerit, [i] nullam actionẽ habiturus est: quia nihil videbitur hæres ex defuncti dolo consecutus. [k]

Sicut masculi qui se vendũt, & precium participant, non possunt proclamare in libertatem: ita nec mulieres: nec hi qui nati sunt eis tempore seruitutis. h. d.

III. POMPONIVS libro vndecimo Epistolarum & variarũ Lectionũ.

HIs qui se passi sunt venire, [l] ad libertatem proclamãdi licentiã denegari. [m] Quæro an & ad eos qui ex mulieribus quæ se passæ sunt venire, di interuenientibus his quæ debent interuenire? an qui nunc nascuntur ex ea, erunt serui? Dicitur quòd sic, cum & mater sit serua: nec possit prouocare in libertatem. Francis.

l *Venire.* interuenientibus quæ debent interuenire.

m *Denegari.* dicit Pompo. vel cauetur senatusconsulto.

n *Dubitari.* nunc respon. & sub. sed cum du. &c.

o *Danda.* licentia proclamandi ad libertatem.

LIcinnius.] CASVS. Hæres volebat vendere seruum, quem erat per fideicõmissum rogatus manumittere: & ipse maior xx. an. existens passus est se vendi. quæritur an possit prouocare in libertatem? & videtur quòd non. nam si iam esset manumissus, & sic esset liber, & esset passus se vendi: non posset prouocare in libertatem. Sed econtra videtur quòd sic. nam libero homine vendito, nihil ei obest q vendatur: sed secus in hoc casu, cum seruus sit qui venditur. quid ergo erit? & certe dicit quòd & liber homo & seruus potest vendi: & stipulatio de euic. poterit committi. & intelligas de eo qui ignorãs liberum hominem emit. si enim sciens liberum emeret, tunc bene posset prouocare in libertatem. In nostro autem casu etiam inuitus potuit vendi: licet possit ei imputari, cum ad libertatem nõ prouocat petendo iudicis officium vt manumittatur: quod non posset imputari statulibero cui relicta est libertas sub condit. nam interim potuit petere libertatem. sed veniente condit. poterit se prouocare in libertatem. in nostro autẽ casu dicendum est non posse prouocare in libertatem, cum maluit vendi cũ posset petere libertatem. Francis.

p *Paulo.* salutem & quæstionem talem.

q *Debebatur.* pure. Ac.

IIII. PAVLVS libro duodecimo Quæstionum.

LIcinnius Rufinꝰ Iulio Paulo. [p] Is cui fideicõmissa libertas debebatur, [q] post vicesimum annum [r] venire *se passus est. quæro [an] denegandum sit ei ad libertatem [s] proclamare? Mouet me exemplum cuiusuis liberi hominis. nã & si cũ cõsecutus esset libertatem, se vendidisset: [t] denegaretur [u] ei ad libertatem proclamare: nec debet meliori [x] loco intelligi, q in seruitute constitutus passus est se venũ dari, quàm si esset libertatem consecutus. Sed ecõtrario mouet me, quòd in hoc de quo quæritur, vẽditio consistit, *& est qui veneat: in libero autem homine neque vẽditio cõsistit, *& nihil est quod* veneat. Peto itaque plenissimè [me] instruas. Respondit, Venditio quidem tam serui quàm liberi contrahi potest: [y] & stipulatio de euictione contrahitur. Non enim de eo loquimur, qui sciens liberum emit. nã aduersus hunc nec ad libertatem proclamatio denegatur. [z] Sed is qui [a] adhuc seruus est, etiam inuitus venire [b] *potest: quamuis & ipse in eo malus sit, quòd de conditione sua dissimulat: cum in sua potestate habeat vt statim ad libertatẽ perueniat. [c] Quod quidem [d] non potest ei imputari, cui nondum libertas nascuntur: ista *senatusconsulta pertineant. Dubitari [n] non potest, quin ei quoque quæ maior annis viginti venire se passa est, ad libertatem proclamandi licẽtia fuerit denegãda. His quoque dãda [o] nõ est qui ex ea nati tempore seruitutis eius erunt.

Paria sũt aliquid in esse cõsistere, vel ẽ eo statu qui de proximo rẽ pducit in esse. Bar.

*partitus. Flo.

*Flo.

*Flo.

*

debetur. [a] Pone statuliberum [b] passum se vnum dari. nemo dicturus est, superueniente cõditione, quæ non fuit in eius potestate, libertatis petitionem ei denegandã. [c] Idem pũto etiam si in ipsius potestate fuit conditio. Sed in proposito [d] magis pbandum est, vt denegetur ei libertatis petitio, qui potuit petere libertatem, & maluit se venũ dari: quia indignus est auxilio prętoris fideicommissarij.

V. IDEM libro singulari ad Senatusconsultum Claudianum.

SI duo liberum hominẽ maiorẽ annis viginti emerimus, vnus sciens eius conditionem, alter ignorans: non* propter eũ qui scit, ad libertatẽ ei proclamare permittitur: sed propter eum qui ignorat, seruus efficietur: * sed non etiã eius qui scit, sed tantum alterius. [e]

SI [LIBERTVS] INGENVVS esse dicetur.

TITVLVS XIIII.

Res iudicata contra eũ qui se patronũ dicebat: non præiudicat vero patrono. h. d.

I. MARCELLVS libro septimo Digestorum.

SI libertus alterius alio agente [f] ingenuus pronũtiatus esse dicetur: sine vlla exceptione tẽporis patronus eius cognitionem solet exercere. [g]

II. SATVRNINVS libro primo de Officio Proconsulis.

QVi se venire passus esset maiorem, scilicet vt pretiũ ad ipsum perueniret: prohibendum de libertate contendere, diuus Hadrianus constituit: [h] sed interdum ita contendendũ permisit, [i] si pretium suum reddidisset. ¶ Qui se ex libertinitate [k] ingenuitati adseruerant: non vltra [l] quinquennium quàm manumissi [m] fuissent, audientur. ¶ Qui post quinquennium reperisse [se] instrumẽta† ingenuitatis suæ adseuerant: de ea re ipsos principes adire oportet cognituros. [n]

III. POMPONIVS libro quinto Senatusconsultorum.

HOc sermone, [o] *adgnitis natalibus*, [p] de nullis aliis intelligendum est senatum sensisse, quàm ingenuis. [q] Verbo autem *relinquerent*, etiam hoc intelligẽdum est, vt quæcumque ex re eius à quo manumissi erant, adquisita habeãt, restituãt. Sed id quemadmodum accipiẽdum sit, videndum est: vtrúmne quæ ignorantibus dominis abstulissent, item* quæ ex rebus eorum adquisissent, reddere debeant: [r] an verò etiam [quæ] concessa & donata à manumissoribus amplexi sint. [s] Quod magis est.

IIII. PAPINIANVS libro vicesimosecundo Quæstionum.

HAec] oratio, [t] quæ prohibet apud consules aut prẽsides prouinciarum post quin-

a *Debetur.* scilicet in sequenti casu. Accursius.

b *Statuliberum.* id est sub conditione manumissum. Accursius.

c *Denegandam.* nec enim tacite vel expressè potuit renuntiare iuri futuro: vt & infra quorum leg. l. quod ait prætor. & de leg. ij. l. si ita. §. j. & dixi. C. de pact. l. j.

d *In proposito.* ad primũ tantum videtur se referre: licet eadẽ equitas in potestatiua conditione sit: cum potestatiua conditio & puritas paria sunt: vt &. ſ. de hær. instit. l. suus. per quod dicũt quidam ad vtrũque casum referri quod hic dicitur. & facit. C. eo. l. j. in fin. &. ſ. de fideicom. lib. l. quidam. §. fi.

Si duo.] CASVS. Duo emerunt liberum hominem tanquã seruum: & vnus eorum sciebat eum liberũ: alter ignorabat: quæritur quid iuris? Dicitur: scientia vnius, ignoranti non nocebit: & fiet hic seruus totus ignorantis. Fran. Accursius.

e *Sed tantum alterius.* contra. ſ. tit. j. l. non solum. §. j. sol. vt ibi. Item contra. ſ. tit. j. l. liberis. §. si duo. Solu. vt ibi. Item no. in persona huius vẽditi magis inspici quod nocet, quàm quod prodest. sic. ſ. ad Syll. l. si quis in graui. §. fi. Sed arg. contra. ſ. de sena. l. emancipatũ. §. fi. &. j. de iure fis. l. nõ intelligitur. §. si quis palam. & ſ. ad Macedo. sed Iulianus. §. non solum. Item not. inutile cedit vtili. sic. ſ. de le. j. l. plane. §. si duobus. &. ſ. cõmunia prædio. l. proprium solũ. &. C. de hære. l. cognoui[m]. &. ſ. de bonis lib. l. cum liberũ. &. j. de stipula. ser. l. j. §. communis. & l. proinde. §. fin. &. l, seq. Item arg. contra. sunt ad hanc. l. ſ. de leg. j. l. si res. &. l. si duobus. in princi. &. l. plane. §. si coniunctim. &. l. huiusmodi. §. si Titio. & de leg. ij. l. si Titio. &. l. Proculo. & infra de verb. oblig. l. si mihi & Titio. & supra de iureiuran. l. si duo patroni. in princip.

Flo. cas nõ

Flo. effectus impugnatur.

SI LIBERTVS INGENVVS esse dicetur.

Si libertus.] CASVS. Petiisti quendã in libertum tuum: & quia non probasti, est absolutus. dicitur quòd non præiudicat illa sententia, nec cursus temporis mihi vero patrono qui hunc peto in libertinitatem. Franciscus.

f *Alio agente.* qui eum ad libertinitatem vocat. Accursius.

g *Exercere.* vocando eum in suum libertum: vt. j. eo. l. patronum. sed videtur nullo tempore audiri: vt. ſ. de statu homi. l. ingenuum. &. ſ. titu. ij. l. diui fratres. §. j. Solu. in illis fuit acta causa seruitutis & ingenuitatis: & sic præiudicat inter omnes: hic autẽ libertinitatis & ingenuitatis, quæ non est adeo fauorabilis: & ideo non præiudicat aliis. Alij dicunt quòd hic & infra eo. l. patronum. non fuit pronũtiatus ingenuus, sed libertum illius non esse: in contrariis vero ingenuus. & quòd hic dicit, ingenuus, id est pro eo qui ingenuum se dicebat, & sic expone illam. l. patronum. Vel dic quòd hic non fuit iustus contradictor: in. ll. cõtrariis sic: vt. j. de collu. dete. l. cum nõ iusto. & arg. ſ. de inoffi. testa. l. qui repudiãtis. in fine. Item cõtra. huic. l. j. de collu. dete. l. ij. in prin. vbi intra quinquennium tantum auditur. Solu. vt ibi. Ac.

A

Qui se venire.] CASVS. Liber maior. xx. ann. passus est se vendi ad pretium participandum, & pretium peruenit ad eum. non potest prouocare in libertatem nisi in casu, vt cum pretium reddit emptori sponte recipiẽti. [*QVI SE EX LIBERTINITATE.*] Quidam ingenuus tanquam seruus alicuius existẽs, ab eodem manumissus est: sic nunc stat tanquam libertus. hic vult prouocare in ingenuitatem. potest vsque ad quinquennium, nõ vltra: nisi in casu, vt si post quinquẽnium dicat se de nouo inuenisse instrumenta suæ ingenuitatis: & hæc causa coram principe fit. Franciscus.

h *Constituit.* vt &. ſ. ti. j. l. j. in princip.

i *Permisit.* scilicet ex speciali beneficio, secundũ Io. Alij dicunt: semper si pretium reddunt, id est parati sunt reddere, poterunt de libertate contendere. argu. instit. de noxa. §. dominus. aliàs offerat & deponat: vt. C. de vsur. l. acceptã. sed hoc quando quis vult ab obligatione qua tenetur, liberari: sed hic nõ tenetur. Tertij dicunt, vt Azo, quòd hic spõte recipit. Et dic, reddidisset, scilicet iã emptori sponte recipienti. est enim præteritum pluſquã perfectũ. Ac.

k *Qui se ex libertinitate.* scilicet de facto.

l *Non vltra.* etiam lite contesta. vt infra de collu. detegen. l. ij. §. aliter. Accursius.

m *Manumissi.* scilicet de facto: vt instit. de inge. §. fin. & facit infra proxi. §. &. l. hæc oratio. sed hodie secus: vt. C. vbi causa status. l. fina.

n *Cognituros.* facit. ſ. de in lit. iuran. l. videamus. §. fi. & de iureiuran. l. admonendi. & quod no. ſ. proxi. §.

Hoc sermone.] CASVS. Erant quædam verba cuiusdam senatusconsulti. quæ nunc vult exponere: & erant forte talia: agnitis natalibus prouocent in ingenuitatem: sed relinquant manumissori omnia quæ habẽt ex eius re. Et dicitur quòd hæc verba habent locum in eo qui apparet ingenuus: & debet reddere manumissori ea quæ adquisierit ex eius re, siue eo sciente, siue ignorante: & etiam ea quæ donauerat manumittens huic manumisso. Franciscus.

o *Hoc sermone.* Forte talia erant verba senatusconsulti. cuius mentionem facit. ſ. titu. ij. l. de bonis. &. C. eo. l. j.

p *Adgnitis natalibus.* prouocent in ingenuitatem, sed relinquãt manumissori omnia quæ habent ex eius re.

q *Quàm ingenuis.* quia ingenui habent natales: non serui, vel liberti, per quos probatur ingenuitas: vt &. C. de libe. cau. l. parẽtes. & de proba. l. non epistolis.

r *Debeant.* scilicet tantum, an vero &c.

s *Amplexi sint.* scilicet senatores. vel dic, hi de quorum statu est quæstio.

Hæc oratio.] CASVS. Hæc prohibitio qua dicitur manumissum non posse post quinquennium in ingenuitate proclamare: nõ excipit aliquam personam, nec causam aliquam, nisi vnam: vt. ſ. l. ij. in fi. Franciscus.

t *Hæc oratio.* scilicet diui Marci, quam non habemus. & de ea fit

Quibꝰ instrumentis probaretur ingenuitas, quibuſq; liberales causæ se munirẽtur, refert Iulius Capitolinus in M. Antonino Philosopho.

**Flo. item quod ex his adquisitũ, red.*

BIU Cujas

mentio.ff.titu.j.l.j.§.sed interdum.Accursius.

a *Nullam causam.* nisi vt.ff.eo.l.ij.§.fi.& hoc corrigitur per.l.C. vbi causa status.l.fina.

b *Patronum. Non esse.* vt &.ff.eo.l.j.plene dixi.Sed arg.cõtra.C. de præscrip.long.temp.l.fi.in fi.

Quotiens.] CASVS. Quotiens quærit an quis sit libertus meus, quod cõtingit multis de causis: siue petam operas, siue obsequiũ: siue petam ne me vocet in ius sine venia: vel simili de causa: est mihi danda actio in rem præiudicialis. & hæc sunt vera siue ille dicat se ingenuum, siue dicat se libertum: sed non meũ. tũc si ille est in possess. ingenuitatis: mihi incumbit onus probandi eum esse libertum meum. & si hoc non probo: ille vincet. Frã.

c *Præiudicium.* id est actionem in rem præiudicialem: vt instit. de ac.§.præiudiciales.

d *Idem præiudicium.* id est prædicta actio.

* *Hal. liber tum*

e *Fungitur.* quia hic libertus nõ erat in possessione libertinitatis apud eum qui se dicit patronum. aliàs contra.ff. de proba.l.circa. sed in quæstione operarũ semper patronus probat: nisi sit naturaliter opera debita: vt ff.de proba.l.quotiens. facit.ff.de libe. causa.l. igitur sciendum.§.si opera. & .j. de excep.l. generaliter.& supra de lib.agn. si quis à liberis.§.solent. Accur.

† *Marcus Antoninus Philosophus huius constitutionis auctor fuit, vt refert Iulius Capitolinus in eodem.*

NE DE STATV defunctorum post quinquennium quæratur.

Dictum est de statu viuorum: nunc de statu defunctorum.

De statu defunctorum.] CASVS. Quidã stans bona fide in pos. libertatis, decessit institutis hæredibus. dicitur quòd post quinquenniũ à tẽpore mortis nõ est quærendũ de eius statu: nec est quærendũ de statu eius qui decessit intra quinquẽnium, vel etiã eius qui viuit, si per hoc fieret prẽiudiciũ mortuo ante quinquennium. Item aliquando nec intra quinquẽnium de statu defuncti quæritur, vt cum iudicatus est quis ingenuus: decessit postea: non amodo debet quæri de statu eius: nec retractari sententia lata pro ingenuitate etiam intra quinquennium. [*SI QVIDEM.*] Apparet ex princi.l. quòd præscribitur spatio quinquennij volenti retractare statum defuncti in deteriorẽ. Sed quid si in meliorem vult producere? etiã vltra quinquẽnium potest. nam si aliquis dicitur seruus, quasi ex ancilla natus, quæ erat mortua iam elapso quinquennio: ille autem vult probare matrem fuisse liberam: auditur. Franciscus.

f *De statu defunctorum.* qui tempore mortis erant bona fide in possessione libertatis. quòd si varietas interuenit, posteriora spectantur tempora: vt C.eo.l.si mater.&.l.fi. & ad emancipationem nõ pertinet: vt in eo.tit.l.quod est. Sed quid est quod dicit post quinquẽniũ, cũ nec ante: vt. C.de lib.cau.l.principaliter? Respõ. nõ propter carnem & ossa, sed propter posteros: & peculiũ quæritur intra quinquenniũ, nõ vltra: vt &.j.eo.l.ij.&.C.eo.l.j.&.l. si is. & hoc si non fuerat ingenuus pronunciatus: aliàs nec intra quinquennium: vt.j.§. sed interdum. Accur.

g *Fisci.* vt &.C.eo.l. si mater.

h *Viui.* q.d. nõ solum de mortui statu, sed nec etiã de statu viuẽtis quæri potest, si præiudicetur ei qui ante quinquenniũ decessit. Azo. vt &.C.eo.l.j. & ij. Accursius.

i *Fuerit.* per collusionem.

k *Liceat.* cuilibet de populo. Accursius.

l *Retractare.* j. quantum, dixi.ff.tit.j.l.j.

m *Post mortẽ.* sic.j. de re iudi.l.si cum procurator.&.j.ad.l. Cor. de fal.l.j.§.tutores.&.j. de verbo.obli.l.hoc iure.

n *Cæpta.* speciale, vt contestatione nõ perpetuetur actio, [a] nec fiat transitoria contra hæredes: vt &.j.l.pxi. in fi.sic.C. de dolo.l.fi. regulariter contra: vt C. de præscrip.xxx.anno.l.finali.

o *Si quidẽ.* dixi.ff. eo. in princip. Accur.

p *Nõ admittatur.* certe immo admittitur, vt subiicit.&.j.eo.l.pe.

q *Ante quinquennii.* & in seruitutis possessione ea existente: vnde præscriptio quinque annorum non potest allegari: & ideo potest & necessarium est probari de libertate huius qui dicitur seruus. Azo.

r *Pro mortua.* id est p eius statu tuendo.

s *Et Marcellus.* nunc respondet. Accursius.

t *Secutus sum.* id est ad eam sententiam peruenit. Accursius.

Non esse.] CASVS. Mouebam quæstionem status filiis alicuius de cuius statu non egi: & iam lapsum erat quinquenniũ à morte eius. dicitur quòd non audior: & hæc præscriptio quinquennij currit etiam pupillo tutorem non habenti, nec poterit restitui. [*PRAESCRIPTIO.*] Litis contestatione in quæstione status ante mortem defuncti illata, non facit præscriptionem. v. an. quæ statum defunctorum tuetur, iritã: si is qui mouet quæstionem status defuncto, à sua lite triennio desistat. nam tunc liti renunciasse videtur. Franciscus.

u *Retractatam.* aliàs recitatam: & aliàs retractatam, scilicet intra quinquennium: & semper dic, & finitam.

x *Pub. tutelã.* i. tutelã, qđ est publicũ munꝰ: vt inst. de exc.tu.§.j.

y *Tribuendum est.* immo videtur ipso iure non carere: vt. C. in quibus causis restit. in integ. non est necess.l.fi. solu. vt ibi. not. in concor. C.eo.l.si mater.

Quotiens de hoc contenditur, an quis libertus sit: siue operæ petantur, siue obsequium desideretur, siue etiam famosa actio intẽdatur, siue in ius vocetur, qui se patronum dicit, siue nulla causa interueniat: redditur præiudiciũ. [c] Sed & quotiens quis libertinũ quidem se confitetur, libertum autẽ Gaij Seij se negat: idẽ præiudicium [d] datur. redditur autẽ alterutro desiderante: sed actoris partibus, semper qui se patronum dicit, fungitur, [e] probareque libertum suum [esse] necesse habet: aut si non probet, vincitur.

NE DE STATV defunctorum post quinquennium quæratur.†

TITVLVS XV.

Existens in possessione libertatis, si decedit, post quinquennium nõ quæretur amplius de statu suo.h.d.

I. MARCIANVS libro singulari de Delatoribus.

*De statu defunctorum [f] post quinquennium quærere nõ licet, neque priuati neq; fisci [g] nomine. Sed nec eius status retractandus est, qui intra quinquennium decessit, si per huiusmodi * quæstionem præiudicium futurum est ante quinquenniũ mortuo. Immo nec de viui [h] statu quærendum est, si quęstio huiusmodi* præiudicium faciat ei qui ante quinquennium decesit. & ita diuus Hadrianꝰ cõstituit. ℣ Sed interdum & intra quinquenniũ nõ licet de statu defuncti dicere. Nã oratione diui Marci cauetur, vt si quis ingenuus pronuntiatus fuerit, [i] liceat [k] ingenuitatis sentẽtiam retractare: [l] sed viuo eo qui ingenuus pronuntiatus est, non etiam post mortem: [m] in tãtum, vt etiam si cœpta [n] quęstio fuit retractationis, morte eius extinguatur: vt eadem oratione cauetur.*

Licet non possit quæri de statu alicuius post quinquennium in deterius mutãdo: tamen potest quæri post quinquenniũ de mutando in melius.h.d.

℣ *Si quidem [o] * deteriorem cõditionem defuncti faceret, qui statum retractaret: secũdum ea quæ dixi, præscribendum est. Quid ergo si * meliorem, veluti si pro seruo libertus dicatur? quare non admittatur? [p] Quid enim si seruꝰ quis dicatur, quasi ex ancilla natus quæ ante quinquennium [q] mortua est? Quare nõ liceat probare liberã fuisse? hæc * enim pro mortua [r] est. Et Marcellus [s] libro quinto de officio cõsulis, scripsit posse. Ego quoque in auditorio publico idem secutus sum. [t]*

Etiam pupillis tutores non habentibus currit hæc præscriptio quinquennii.h.d.

II. PAPINIANVS libro quartodecimo Responsorum.

NOn esse libertatis quęstionem filiis inferẽdam propter patris vel matris memoriã post quinquenniũ à morte nõ retractatam, [u] conuenit. nec in ea re, quæ publicam tutelam [x] meruit, pupillis agentibus restitutionis auxilium tribuendum est: [y] quòd quinque annorum

BIU Cujas

a *Præscriptio.* quæ sine possessione procedit. Accursius.
b *Tuetur.* vt &. C. eo. l. j in prin. vel secundum quosdã eius qui nitebatur statum defuncti retractare. Accursius.
c *Longo.* scilicet triennio. & no. quòd contestatione nõ perpetuatur actio: vt &. ſ. l. proxi. §. sed interdum. vel secundũ Placen. & Azo. ideo cõtingit, quia actor destitit à lite triennio: & sic renũtiasse videtur: vt. ſ. de iudi. l. destitisse. &. C. de pac. l. postquam. & C. qui accusa. nõ pos. l. accusationẽ. aliàs contra: vt. C. eo. l. iij. &. l. pe. Accursius.

d *Ante quinquennium. In seruitute.* id est in possessione seruitutis. & facit. ſ. l. j. §. si quidem. Accursius.

e *Primus. Nunmaria.* principaliter enim de statu defuncti agi nõ potest: vt. C. de lib. cau. l. prĩcipaliter. Accursius.

DE COLLVSIONE detegenda.

Quoniã in iudicio liberalis causa fit collusio, ideo de ea ponit. Accur.

NE quorũdam.] CASVS. Quia domini colludebant cum seruis, & efficiebant eos pronũtiari ingenuos, & sic admittebãtur ad senatoriã dignitatẽ: & hoc erat turpissimũ dignitati senatorũ: est factũ quoddam senatusconsultum quo cautum est vt quicũque probauerit hanc collusionem, habeat istũ iudicatum ingenuũ, in seruũ suũ, si seruus fuerat colludentis: vel in libertũ, si eius libertus fuerat. & hanc collusionẽ detegere vsq; ad quinquẽnium post sentẽtiã latã permissũ est: & hoc quinquenniũ cõtinuũ est, nisi hic iudicat[o] ingenuus sit impubes. nã tũc expectabitur tẽpus pubertatis: nec interim currit quinquẽniũ. idẽ ex simili causa iusta vbi etiã post quinquẽniũ agitatur hęc causa: vt exẽplũ habuisti. ſ. si libertus ingenuus esse di. l. ij. in fi. Postea dicit: hoc quinquẽnio sufficit cõtestari litem. Sed secus in eo qui ex libertinitate prouocat se in ingenuitatẽ. nam intra quinquenniũ à tempore manumissionis numerãdũ debet tota causa expediri. Vltimo dicit: ille admittitur ad hãc collusionem detegendam, qui pro alio est habilis ad postulandum. & hoc dicit hæc. l. & seq. Francis.

Hac de causa Alexander Seuerus libertos nummã in lecũ quæstorem delegit, vt refert Aelius Lapridius in eodẽ.

f *Amplissimum ordinem.* scilicet senatorum, qui centũ erant numero: vt. C. de peti. hære. l. fi. in princ. Accursius.
g *Iudicari.* vt quasi ingenui creentur quandoque senatores.
h *Iste.* de cuius conditione est collusum.
i *Detexisset.* vt & supra de lib. cau. l. qui de libertate. §. fina. Si vero libertus, fieret libertus eius qui detexit collusionem: vt. C. eo. l. ij. & supra de in ius voc. l. adoptiuum. §. patronum.
k *Collusionem. Ingenuitatis.* id est sententiarum latarum pro ingenuitate. Accursius.
l *Quinquennium.* viuente tamen eo qui ingenuus pronuntiatus

tempus cum tutores non haberent, excesserit. ℣ Præscriptio[a] quinque annorum, quæ statum defunctorũ tuetur, [b] specie litis ante mortem illatæ non fit irrita, si veterem causam, desistente [eo] qui mouit, longo [c] silentio finitam probetur.

Ingenuus in possessione seruitutis decessit. dicitur quòd & ante quinquenniũ & post quinquennium potest cognosci de ingenuitate eius. Franciscus.

III. HERMOGENIANVS libro sexto Iuris Epitomarum.

ANte quinquennium defunctorum * status honestior, quàm mortis tẽpore fuisse existimabatur, vindicari * non prohibetur. Idcirco & si quis in seruitute [d] moriatur: post quinquennium liber decessisse probari potest. *Del. defuncto*

De statu defuncti post quinquenniũ post mortem eius non quæritur: nec si petam peculium eius tanquam mei serui: post quinquennium admittar. Franciscus. *Hal. iudicaris*

IIII. CALLISTRATVS libro primo de iure fisci.

PRimus omnium diuus Nerua edicto vetuit, post quinquennium mortis cuiusque de statu quæri. Sed & diuus Claudius Claudiano rescripsit, si per quæstionem nummariam [e] prẽiudicium statui videbitur fieri, cessare quæstionem.

DE COLLVSIONE detegenda.

TITVLVS XVI.

Qui collusionem detegit, nanciscitur dominium serui qui per collusionem effectus est ingenuus.

I. GAIVS lib. secũdo ad Edictũ prætoris vrbani titulo de liberali causa.

NE quorũdam dominorũ erga seruos nimia indulgentia inquinaret amplissmũ ordinẽ: [f] † eo quòd

A est: vt. ſ. tit. ij. l. j. §. sed interdum. Sed videtur perpetua: vt supra si lib. inge. esse dicatur. l. j. & pe. Solu. ibi non iustus fuit contradictor: vt. j. l. proxi. vel ibi de liberto ingenuus, hic de seruo ingenuus. vel ibi detegit verus patronus: hic extraneus: arg. infra in fi. huius. l. Item contra. ſ. de libe. cau. l. diui fratres. in princ. vbi nullo modo auditur. sed illa secundũ hanc, scilicet nisi sit collusum. & eodem modo respõde ad. l. ſ. de stato. l. ingenuum.

m *Aetas eius.* quia impubes est: vt. ſ. de lib. cau. l. diui fratres. in princip.

n *Alterius rei.* scilicet ratio: vt exemplum habes. ſ. si lib. inge. esse di. l. ij. §. fin. &. l. pe. & infra de adult. l. quinquennium. Accursius.

o *Inchoandam.* ar. cõtra. C. de dolo. l. fin. & supra titu. j. l. j. §. sed inter. &. C. de tem. in integ. resti. l. fina.

p *Aliter atque.* quia tunc contestatione nõ perpetuatur: vt & supra si lib. inge. esse di. l. ij. §. j. & .l. hæc oratio. & est ratio: quia agens in superiori respon. conuenitur. arg. ff. de excep. doli. l. pure. §. fin. & supra de Car. edic. l. iij. §. quòd si ille. & secũdum hoc hodie contra: vt. C. vbi cau. sta. l. fi. Alij dicunt ℔ perpetuo auditur, nõ intra quinquẽnium tãtũ: & est ratio differẽtiæ inter hũc casum & superiorẽ: quia hic in meliorem, ibi in deteriorẽ statum trahitur: vt supra titu. j. l. j. §. fi. & .l. ante. sed tunc erit contra. ſ. si li. inge. esse dic. l. ij. §. j. & .l. pe. & ideo non placet. Tertij dicunt hic aliter exponi, scilicet cũ libertus pronũtiatus est ingenuus per collusionẽ, vt perpetuò possit reuocari. sed vbi seruus pronũtiatur ingenuus, tunc intra quinquenniũ. pro quo est quod notaui in solu. contra. ſ. in prin. huius. l. & secundum hoc dic, petit, scilicet per collusionẽ. prima placet. Not. ergo hic triplex quinquennium. primum quod defuncti statum tuetur: quod contestatione inutili non perpetuatur: sed vtili sic, nisi fuerit remissa lis tacite, vel expresse: vt. ſ. tit. j. l. j. in prin. &. l. ij. §. fi. &. C. ne de stato. defun. l. pe. Secundũ, quod datur ad retractãdã collusionẽ. & hoc potest perpetuari: vt. ſ. proxi. respon. Tertiũ quod datur ad prouocandum in ingenuitatem: & hoc non perpetuatur: vt hic dicitur: quod hodie tollitur: vt. C. vbi cau. sta. l. fi. Accursius. *Quinquennium triplex.*

q *Extraneis.* in vero ergo domino vel patrono non quæruntur hæc. qui autem habeant ius postulandi vel non, habes supra de postu. l. j.

Cum non iusto.] CASVS. Quidã est iudicatus ingenuus, vero patrono non existente contradictore, sed aliquo alio. dicitur quòd non præiudicat vero patrono. Franciscus.

r *Cũ nõ iusto.* omnẽ dic iniustũ, nisi domin[o] sit, vel patron[o]. Ac.

f *Interuenisset.* & ita in perpetuum admittitur. tunc ergo locum

paterentur seruos suos in ingenuitatem proclamare, liberósque iudicari: [g] senatusconsultum factum est Domitiani temporibus, quo cautum est, vt si quis probasset per collusionẽ quidquam factum: si iste [h] homo seruus sit, fieret eius seruus qui detexisset [i] collusionem.

II. VLPIANVS libro secundo de officio Consulis.

COllusionem detegere ingenuitatis [k] post sentẽtiam intra quinquennium [l] posse diuus Marcus constituit. Quinquennium autem continuũ vtique accipiemus. Sicubi planè ętas eius [m] cuius retractatur collusio, differendam retractationem in tempus pubertatis, vel alterius rei [n] suadeat: quinquennium non currere dicendũ est. Quinquennium autem non ad perficiendam retractationẽ, sed ad inchoandam [o] puto præfinitum: aliter atque [p] circa eũ qui ex libertinitate se in ingenuitatem petit. ℣ Oratione diui Marci cauetur, vt etiam extraneis [q] qui pro altero postulandi ius haberent, liceret detegere collusionem.

Non præiudicat vero patrono si quis iudicatus fuit ingenuus, non vero patrono agente vel nolente defendere. hoc dicit.

III. CALLISTRATVS libro quarto de Cognitionibus.

CVm non iusto [r] contradictore quis ingenuus pronuntiatus est: perinde inefficax est decretũ, atq; si nulla iudicata res interuenisset. [f] idq; prĩcipalibus cõstitutionib[o] cauetur.

IIII. VLPIANVS libro primo ad legem Iuliam & Papiam.

SI libertinus per collusionẽ fuerit pronũtiatus ingenuus:

habet huius tituli præscriptio tantum, cum iustus fuit contradictor: [a] vt in.l.j.patet: aliàs occurreret iniquitas, si te colludente cum meo seruo vel liberto Titius detegat, & efficiatur suus. & facit.C.de tu.& cura. qui satis non de.l. in dubium. & supra de inoffic.testa.l. qui repudiantis.in fi.arg.contra.ſ. man.l. si fideiussor.§.in omnibus.& supra qui.mo. pig. vel hypo.sol.l. antepenul. in fin.

a Contradictor iustus quis sit: Tu dic quòd ille dicitur esse iustus & legitimꝰ cõtradictor, qui allegat dominiũ. l. 1.C.si de momenta.possfue.app.& c.filius. extra de test. Item qui est in possessione: vt.l.fin. C. de edicto diui Hadria.tollen.

Si libertinus.] CASVS. Quidam libertus est pronuntiatus ingenuus: aliquis detexit collusionem: amodo iste erit iudicatus libertus eius qui detexit collusioné: licet prius à tépore sententiæ datæ pro ingenuitate esset ingenuus. Franciscus.

a *Causis.* scilicet in quibus non admittuntur liberti ingenui: & erit detegétis: vt dixi.ſ.eo. l.proxi.in fi.Accur.

Sententiam.] CASVS. Aliquis iudicatus est ingenuus. nũc extitit aliquis qui volebat collusionem ostendere: sed non potuit, & sic succubuit: amodo alius volens ad illud idem venire, non auditur. Secundo dicit, si plures existunt, & qulibet vult collusionem ostendere: ille præfertur quem viderit iudex magis idoneum, & cuius magis interest. Franciscus.

b *Semel.* q.d. si semel actum fuerit, & fuit absolutus seruus vel libertus, non conuenitur plus ab alio. nam sic est in popularibus: vt.j. de popu. ac.l. iij. Accursius.

c *Interest.* præfertur ergo dominus vel patronus cuius plus interest. & ad hoc.j. de popu. ac.l.ij. &.iij.§.j. &.l. seq. & .l. mulieri. &.l.fi. & infra de libe. homi.exhi.l.iij.§.si tamen.& supra de his qui deie. vel effu.l. si vero.§. hoc autem. & infra de sepul.vio.l.prætor.§. si plures. & infra de accu.si plures. & supra eo.l.ij.in fi.& arg.C. de verborum signi.l.fi. & supra de leg.ij.peto.§.fratre.&.xxxv.q.vj.ca.j.& supra de libe.cau.l.v.Sed qualiter fiet libellus? Respó.ex officio iudicis petet eum adiudicari sibi in seruũ vel libertũ: quia dicit per collusionê iudicatũ.

† Quibus re bꝰ dominiũ legitimum perficitur, Varro libro 2.de re rust. vbi de pastoribus loquitur.

DE ADQVIRENDO RErum dominio.

De bonorum possessionibus, & de relictis tractatu exposito, in quo & de adquirẽ. re. dominio est habita mẽtio: nũ & ille modus est quærẽdi dominii: generalem de adquirendo re.do. ti. posuit. Bul. vel dixit de personis, scilicet in superiori libro: nũc de rebus: vt insti. de iure natura.§. fi.

d *Varundam rerum.* Quarũ quinque genera sunt: vt institu.de re.diui.in prin. & quintum membrũ hic prosequitur, scilicet quæ sunt vel fiunt singulorum: vt in eo tit.§.singulorum.& ita nõ rerum, sed factorum notat hic differentiam.

e *Peræquè.* id est intra imperium & extra.

f *Seruantur.* vt institu.de iure natu.§. quod vero.&.ſ. de iustitia & iu.l.ex hoc. Accursius.

b Ista glo.

g *Ciuitatis nostræ.* [b] Romanæ, per excellentiam: vt institu.de iure natu.§. sed ius. Et est exemplum, vt vsucapione, præscriptione, arrogatione, monachatione, deportatione, testaméto, successioné, bonorum possessione, aditione.

h *Proditum est.* quod dic vt insti.de re.di.§. singulorum.

i *Opus est.* id est necesse est. Accursius.

k *Referendum.* post- ea dicet de iure ciuili. j.de vsucap. & in seq. titu. argu. ex dicto.§. singulorum. & institu. de vsu & habi.§. fina. & de vsucap. in princ. Accursius.

l *Omnia igitur.* quia à iure gentium, quod est vetustius iure ciuili, est incipiendũ: igitur &c.

m *Cœlóque.* id est aëre.

n *Fiunt.* vt institu. eo.§. feræ. &.j.titu.j.l. j.in princip.

o *Vel ea quæ. Edita.* vt & infra eod. item quæ.& institeo.§. item ea. &.C. de rei vindicatio. l. partum. Accursius.

p *Quod enim nullius est.* neque dei, neque hominis, re vel spe, hominum censura, quod sit occupabile: & sic non recipit instantiam.

q *Conceditur.* fallit in liberо homine: & est ratio, quia hæc regula loquitur de his quæ possunt subiici nostro dominio: quod in libero homine non est: vt institu. de inuti. stipu. in princip.&.§.j. Item fallit in seruo ægrotante eiecto à domino, qui fit liber: vt.C. de Lati.liber. tol.l.vnica. §. sed scimus. & quia in multis aliis videtur fallere hæc regula: ideo dic quot modis dicitur res in bonis nullius: vt not. supra de re.diui.l.j. Item not.quòd quę aliis dicuntur communia in diuisione: vt instit.eo. in prin.hic sub genere nullius appellãtur, sed occupando efficiuntur alicuius.

r *Alieno.* nam vtroque casu efficiuntur occupantis.

s *Prohiberi.* licet enim principaliter prohiberi non possit occupare quod nullius sit, tamen per consequentiam cum prohibetur ingredi, prohibetur & capere. Item not.quòd possum prohibere intrantem in meum, vel etiam manu resistere: vt.ſ.ad leg.Aquil. quemadmodum. circa prin.& etiã iniuriarũ agere possum: vt.j. de iniu.l.iniuriarum.§.si quis me. sed fallit in casibus: vt infra de glan.le.l.j.& supra ad exhi.l.thesaurus.&.C.de ser. fugi.l.ij.&.ſ. de actio.emp. qui pendentem. Item quid si post prohibitionem capiat? Respon.vt diximus supra de ser.rusti.prædio.l.diuus.

t *Ceperimus.* not. secus si tantum vulnerauerimus: vt infra eo.l. naturalem.§.j. Accursius.

u *Libertatem.* id est laxitatem. Accursius.

x *Desimt.* idem in possessione rei inanimatæ: sed non sic in dominio: vt infra tit.j.l.iij.§. Nerua.&.l. Pomponius. & facit insti. eo.§. feræ. Accursius.

y *Nisi si. Solita.* dic vt infra.l.proxi.§. in his.

z *Naturalem autem. Intelligitur.* quo ad hoc vt occupanti post- ea concedatur. Accursius.

a *Effugerit.* in aëre libero, non sub cappa. Accursius.

Diffcilis.

Digestorũ

seu Pandectarum Liber quadragesimusprimus.

DE ADQVIRENDO RErum dominio.†

TITVLVS I.

Cum quinque sint genera rerum: vt insti. de re.diui.in princ. hoc quintum hic prosequitur, & dicit quòd singulorum res fiunt vel iure gentium, vel ciuili: & quia ius gẽtium antiquius est, de eo prius videndũ est. h.d. Et iste titulus est planior totius iuris: ideo non multa indiget casus declaratione.

I. GAIVS libro secundo rerum cottidianarum siue aureorum.

QVarundam [d] rerum dominiũ nanciscimur iure gẽtium: quod ratione naturali inter omnes homines peræquè [e] seruatur. [f] Quarundã iure ciuili: id est iure proprio ciuitatis nostræ. [g] Et quia antiquũ* ius gentium cũ ipso genere humano proditũ est: [h] opus est [i] vt de hoc prius referẽdum [k] sit. ſ Omnia igitur [l] animalia quæ terra, mari, cœló[que [m]] capiũtur, id est feræ bestiæ, & volucres, pisces, capientium fiunt: [n]

II. FLORENTINVS libro sexto Institutionum.

VEl[ea] quæ ex his apud nos sunt edita. [o]

III. GAIVS libro secundo Rerum cottidianarum siue aureorum.

QVod enim nullius est, [p] id ratione naturali occupanti conceditur: [q] nec interest quod ad feras bestias & volucres, vtrum in suo fundo quisque capiat, an in alieno. [r] Planè qui in alienum fundũ ingreditur venandi aucupandíve gratia: potest à domino, si is prouiderit, iure prohiberi [s] ne ingrediatur. Quidquid autẽ eorum ceperimus, [t] eousque nostrũ esse intelligitur, donec nostra custodia coërcetur. Cùm verò euaserit custodiã nostrã, & in naturalem libertatem [u] se receperit: nostrũ esse desinit, [x] & rursus occupantis fit:

IIII. FLORENTINVS libro sexto Institutionum.

NIsi si mãsuefacta emitti ac reuerti solita [y] sint.

V. GAIVS libro secundo Rerum cottidianarum siue aureorum.

NAturalem autẽ libertatem recipere intelligitur, [z] cũ vel oculos nostros effugerit, [a] vel ita sit in conspectu nostro,

BIU Cujas

a *Difficilis.* secus si facilis: vt arg. j. titu. j. l. quod meo. §. fin. in fi.

b *Quod verius est.* etiam si alienus erat laqueus: vt infra eo. l. in laqueum. sed secundum legem Longobardam expectatur vulnerans vsque ad. xxiiij. horas, & postea occupantis fit: vt in Longobarda de venatoribus. l. penul. [a] Item facit institu. eo. §. illud. sed vt difficilis [a] sit eius persecutio.

Quod nullius est, non fit meum nisi possessionem eius nactus sim: intellige quantum ad casum præsentis legis. hoc dicit.

℣ Illud quæsitũ est, an fera bestia, quæ ita vulnerata sit, vt capi possit, statim nostra esse intelligatur. Trebatio placuit statim nostram esse, & eousq; nostrã videri, donec eã persequamur. Quòd si desierimus eam persequi, desinere nostrã esse: & rursus fieri occupantis. Itaq; si per hoc tẽpus quo eam persequimur, alius eam ceperit eo animo, vt ipse [eam] lucrifaceret: furtum videri nobis eũ cõmisisse. Plerique non aliter putauerunt eam nostrã esse, quàm si eã ceperimus: quia multa accidere possunt vt eam non capiamus. quod verius est. [b]

Accidens non mutat materiam. ad hoc allegatur secundum Bartolum.

℣ Àpium quoque natura fera [c] est. Itaq; quæ in arbore nostra consederint: antequam à nobis alueo concludantur, nõ magis nostræ esse intelliguntur, quàm volucres quæ in arbore nostra nidum fecerint. Ideo si alius eas incluserit: earum dominus erit. ℣ Fauos quoq; si quos hæ fecerint: sine furto [d] quilibet possidere potest. Sed vt supra quoq; diximus, [e] qui in alienũ fundũ ingreditur: potest à domino, si is prouiderit, [f] iure prohiberi ne ingrediatur. ℣ Examẽ [g] quod ex alueo nostro euolauerit: eousque nostrum esse intelligitur, donec in conspectu nostro est, nec difficilis [h] ei⁹ persecutio est: alioquin occupãtis fit. ℣ Pauonum & columbarum fera [i] natura est: nec ad rem pertinet, quòd ex consuetudine auolare & reuolare solent. nam & apes idem faciunt, quarum [k] constat ferã esse naturam. [l] ℣ Ceruos [m] quoque ita quidam mansuetos habent, vt in syluas eant, & redeant: quorum & ipsorum ferã esse naturã nemo negat. In his autem animalibus, quæ [ex] cõsuetudine abire & redire solẽt: talis regula comprobata est, vt eousque nostra [n] esse intelligãtur, donec reuertendi animum habeãt: quòd si desierint reuertendi animum habere, desinant nostra esse, & fiant occupantiũ. Intelliguntur autem desiisse reuertendi animum habere tunc, cum reuertendi cõsuetudinem deseruerint. ℣ Gallinarũ & anserum nõ est fera natura. Palam est enim alias esse feras gallinas, [o] & alios feros anseres. Itaque si quolibet modo anseres mei & gallinæ meæ turbati turbãtq;ve adeo lõge *euolauerint, vt ignoremus vbi sint: tamẽ nihilo min⁹ in nostro dominio [p] tenẽtur. qua de causa furti nobis [q] tenebitur, qui quid eorũ lucrãdi animo adprehẽderit. ℣ Itẽ quę ex hostibus [r] capiũtur: iure gẽtiũ statim capientium fiunt. [s]

VI. FLORENTINVS libro sexto Institutionum.

ITem quæ [t] ex animalibus dominio nostro subiectis nata sunt, eodem iure nostra sunt:

VII. GAIVS libro secundo Rerum cottidianarum siue aureorum.

ADeo quidẽ, vt & liberi homines in seruitutem deducantur: [u] qui [tamen] si euaserint [x] hostium potestatem, recipiunt pristinam libertatem.

Per alluuionem quæritur nobis rei dominium. hoc dicit.

℣ Præterea [y] quod per alluuionem agro nostro flumẽ adiicit: iure gentiũ nobis [z] adquiritur. Per alluuionẽ autem id videtur adiici, quod ita paulatim adiicitur, vt intelligere nõ possim⁹ quantũ quoquo momento tẽporis [a] adiiciatur. ℣ Quòd si vis fluminis partẽ aliquam ex tuo prædio detraxerit, & meo prædio attulerit: palã est eã tuã permanere. Planè si lõgiore tẽpore [b] fundo meo hęserit: arboréſque quas secũ traxerit, in meũ fundũ radices egerint: ex eo tẽpore videntur* meo fundo adquisitæ [c] esse. ℣ Insula [d] quæ in mari nascitur (qđ raro accidit) occupãtis fit. nullius enim [e] esse creditur. [At] in flumine nata (quod frequẽter accidit) si quidẽ mediã [f] partẽ fluminis tenet: cõmunis est eorũ qui ab vtraque parte fluminis prope ripã prædia possidẽt, pro modo [g] latitudinis. existẽtis ab vna parte, cum plures sint ex vna parte: & vnius fundus latior est quàm fundus alterius: & in hoc cõsidero tantum frontem agrorum: vt infra eo. l. insula. in princip. quod hic tamen dicit, fallit quãdoque: vt in. d. l. insula. j. respon.

a *Die secũ dum Bart. quid aliud efficit iure il lectio aliud de iure ſtor: quid de cõſuetudine comprobatur per Tre-*

Collige ded inſpi- tur eues⁹. concor. tex. cano. ſi nis obſcu- rit. ſſ. concor. ca. ſi. de ſem. in. 6. ca. i. de ſpõ ordi.

b *Difficilis.* ſic. ſ. ea. l. in prin. & inſti. e. §. examen. & nec iſte nec ſuperior. §. de conſuetudine ſeruatur. Ac.

i *Fera.* id eſt ſyluatica.

k *Quarum.* ſ. apium: vt. ſ. ea. l. §. apiũ. Azo.

l *Naturam.* vt & ſupra proxi. §. & facit inſti. eo. §. pauonum. Ac.

m *Ceruos.* facit inſtit. eo. §. ceruos.

n *Noſtra.* & interim poſsidemus: vt. j. titu. j. l. iij. §. aues. & fieret nobis furtum: vt. j. de fur. l. ſi pauonem. Ac.

o *Feras gallinas.* vt phaſianus: ſic & gallus ferus poteſt dici.

p *Dominio.* de poſſeſſione habes. j. tit. j. l. iij. §. Nerua. &. l. Pomponius. in prin.

q *Furti nobis.* Sed quare pro tam modica re datur actio furti, [c] nõ de dolo? Reſpõ. quòd magis odioſa & ſubſidiaria eſt de dolo. Itẽ quia furta frequentius in paruis fiunt. ar. j. de pœ. l. aut facta. in fin. Tertio qa eſt reſtitutoria. arg. ſ. de in integ. reſt. ſcio. Item not. hic tria genera animaliũ: vt no. inſti. e. §. ceruos. Accurſius.

Concor. ex. in. c. ſi. ibi ple- ne per glo. 17. q. 6.

r *Item quæ ex hoſtibus.* quæ ſunt, dic vt. j. de cap. l. hoſtes.

ſ *Fiunt.* vt &. j. eo. l. transfuga. &. j. tit. j. l. j. in pri. & inſtit. eo. §. itẽ ea. Et no. q; quidã dicunt aliter hic accipi ius gẽtiũ quàm. ſ. l. j. accepimus, cũ inducat hic ſeruitutẽ, quæ eſt eõtra ius naturale: vt inſti. de iure na. §. ius autem. ſed nil prohibet bellũ licitũ à iure gẽtium induci: quod dicitur naturale: ex quo fit ſeruitus: vt. ſ. de iuſti. & iure. l. ex hoc. & ſic in. l. j. ſ. eo. naturale, & gentiũ ius idẽ eſt. & adiunge hic. l. adeo. vt colligitur inſti. eo. §. item ea quæ ab. Accurſius.

t *Item quæ.* hucusque per occupationem: nũc per acceſsionem. & eſt hæc diſcreta acceſsio: vt inſti. eo. §. itẽ ea quæ. & facit. ſ. eo. l. ij. &. C. de rei vindica. l. partũ. &. ſ. de rei vin. l. ſi frumentum. §. ſi equam.

u *Deo quidem. Deducãtur.* vt ſupra de ſta. ho. l. & ſeruorũ. Accurſius.

x *Euaſerint.* animo & corpore: vt & infra de cap. l. nihil. & eſt ſic. ſ. de religio. l. cum loca. & de re. diui. l. intantum. Sed arg. cõtra inſti. e. §. locus autem. & j. de verb. obli. l. inter ſtipulantem. §. ſacram. *Flo. longius*

y *Præterea.* nunc de diſcreto ſiue latẽti incremento. Accur.

z *Nobis.* vt &. C. de allu. l. j. in fi. & ſ. de vſufru. l. item ſi fundi. §. huic. ſed fallit. j. eo. l. in agris. Accurſius.

a *Momẽto temporis.* nã & ſi tota die figas intuitũ: imbecillitas viſus tam ſubtilia incrementa perpendere non poteſt, vt in cucurbita oſtẽdi poteſt. vnde dicitur latens incrementum: vt inſtit. e. §. præterea.

b *Longiore tẽpore.* ſcilicet tãto, vt coaluerit in terra mea: vt. ſ. de dam. infec. l. hoc amplius. §. Alphen⁹. Azo. Alij dicũt de. x. vel. xx. an. arg. j. pro emp. l. ij. §. ſed & ſi fundus.

c *Adquiſitæ.* dictę arbores & terra. potes tamẽ vtili in rẽ vindicare, ſecũdũ. M. arg. ſ. de rei vindi. l. ſi frumẽtũ. §. de arbore. ſed tu dic in factum tibi dari: vt ibidem diximus. *Flo. videtur fun. meo adquiſita.*

d *Inſula.* dicitur tribus modis: vt inſtitu. eo. §. inſula.

e *Nullius enim.* bona ratio: vt. ſ. eo. l. quod enim. idem in nata in flumine, ſi agri vndiq; ſint limitati: vt. j. de flu. l. j. §. ſi inſula.

f *Mediam partem.* id eſt in medio fluminis.

g *Pro modo latitudinis.* exiſtẽtis ab vna parte, cum plures ſint ex vna parte: & vnius fundus latior eſt quàm fundus alterius: & in hoc cõſidero tantum frontem agrorum: vt infra eo. l. inſula. in princip. quod hic tamen dicit, fallit quãdoque: vt in. d. l. inſula. j. reſpon.

BIU Cujas

titudinis cuiusq; prædij, quę latitudo prope ripam sit. Quòd si alteri parti proximior sit: [a] eorum est tantum qui ab ea parte prope ripam prædia possident. ℣ Quòd si [ex] vno latere perruperit flumen, [b] & alia parte nouo riuo fluere cœperit, [c] deinde infra nou⁹ iste riuus in veterem [d] se cõuerterit: ager qui à duobus riuis comprehensus, in formã insulæ [e] redactus est, eius est scilicet cuius & fuit. Quòd si toto [f] naturali alueo relicto flumẽ aliàs fluere cœperit: priòr quidẽ alueus eorũ est, qui prope ripam prædia possident: pro modo scilicet latitudinis cuiusque prædij, quæ latitudo prope ripã sit. nouus autẽ alueus eius incipit iuris [g] esse, cui⁹ & ipsum flumẽ est, id est publici iuris gẽtiũ. Quòd si post aliquod tempus ad priorem alueum reuersum fuerit flumen: rursus nouus alueus eorũ esse incipit, qui prope ripam eius prædia possidẽt. Si cuius tamen totum agrũ nouus alueus occupauerit: licet ad priorem alueum reuersum fuerit flumen: nõ tamen is cuius ager fuerat, [h] stricta ratiõe quidquã in eo alueo habere potest: quia & ager ille, q̃ fuerat, desiit esse, amissa propria forma: [i] & qui vicinũ prędium nullum habet, [k] nõ potest ratione vicinitatis vllã partem in eo alueo habere. sed vix est [l] vt id obtineat. Aliud sanè est si cui⁹ ager totus inundatus fuerit. nãque inundatio speciem [m] fundi non mutat: & ob id cùm recesserit aqua, palam est eiusdẽ esse cuius & fuit. ℣ Cùm quis ex aliena materia speciem aliquã suo nomine [n] fecerit: Nerua & Proculus putant hunc dominũ esse qui fecerit: [o] quia quod factũ est, antea nullius fuerat. Sabinus & Cassius magis naturalem rationem efficere putãt, vt qui materię dominus fuerit, idẽ ei⁹ quoque quod ex eadem materia factum sit, dominus esset: quia sine materia nulla species effici possit: veluti si ex auro, vel argento, vel ære [tuo]vas aliquod fecero: vel ex tabulis [p] tuis nauẽ, aut armariũ, aut subsellia fecero: vel ex lana tua vestimentum: vel ex vino & melle tuo mulsum: [q] vel ex medicamẽtis tuis emplastrum, aut collyrium: [r] vel ex vuis, aut oliuis, aut spicis [s] tuis vinum vel oleum vel frumentũ. Est tamen etiã media [t] sententia rectè existimantiũ, si species ad[eãdem] materiam reuerti possit, verius esse quod & Sabinus & Cassius senserunt. [u] [quòd] si nõ possit reuerti: verius esse quod Neruę & Proculo placuit: [x] vt eccevas cõflatum, ad rudem massam auri, vel argẽti, vel ęris reuerti potest: vinum verò, vel oleum, vel frumentum, ad vuas, vel oliuas, & spicas, reuerti non potest: ac ne mulsum quidẽ ad mel & vinum, vel emplastrũ aut collyria ad medicamẽta reuerti possunt. Videtur tamẽ mihi [y] rectè quidam dixisse, [z] nõ debere dubitari, quin [ex] alienis spicis excussum frumentũ, eius sit, cuius & spicæ fuerũt. Cum enim grana quæ spicis continentur, perfectã habeãt suam speciem: qui excussit spicas, nõ nouam speciem facit, [a] sed eam quę est detegit. ℣ Voluntas duorũ dominorum miscentium [b] materias, commune totum [c] corpus efficit: siue eiusdẽ generis sint materiæ: veluti [si] vina miscuerũt, vel argentum conflauerũt. siue diuersæ: veluti si alius vinũ cõtulerit, alius mel: vel alius aurũ, alius argẽtum: quamuis & mulsi & electri, noui corporis sit species. [d] Sed & si sine voluntate dominorum casu confusæ sunt duorum materiæ, vel eiusdem generis, vel diuersæ: idem iuris est. [e] † ℣ Cum in suo solo* aliquis [ex] aliena materia ædificauerit, [f] ipse dominus intelligitur esse ædificij: quia omne

a *Proximior sit.* quod poterit sciri accepta chorda: & puncto in medio posito inter vtrunque agrum: & tunc si punctus est tãtum ex vna parte, aliis cedatur secundum quod punctus extenditur: vt .j. eo.l. inter eos. &.l.fin. Sed arg. contra supra de dam. infe. l. quod conclaue. sed alio casu loquitur. & ex his patet quòd pro diuiso possident insulam, arg. j.e.l.§.fi. &.l. sequen.

b *Perruperit flumen.* id est pars fluminis.

c *Cœperit.* scilicet illa pars.

d *In veterem.* scilicet alueum.

e *Insulæ.* non tamen est insula: vt hic, &.j. eo.l. ergo.§. tribus. & C. de allu.l.ij.

f *Quòd si toto.* alia accessio à superiori: quia alueus vetus qui accedit, nec est alluuio, nec insula. Accursius.

g *Iuris.* nam flumina vicem tenent censitorum: vt.j.eo.l.ergo.§. alluuio. & facit. j. de flu.l.j. §. si insulam. & §. ripa.

h *Ager fuerat.* scilicet totus occupatus. Ac.

i *Forma.* id est esse rei. M. vt supra ad exhi.l.Iul.§.si quis rem.

k *Nullum habet.* prior dominus.

l *Sed vix est.* id est nullo modo de æquitate: sed de stricto iure sic: vt insti.e.§.alia. secundũ Azo. Alij dicunt, vt si quoquo modo qualitas primi appareat, restituatur primo domino, aliàs non. arg. j.eo.l. quod in littore.§. fi. Tertij dicũt, an recessit aqua cũ impetu: an non. argu. j. eo.l.ergo. §. alluuio.

m *Speciem.* quantũ ad proprietatem: vt.j.de flu.l.j.§. si fossa. &.j.e.l. ergo. §. alluuio. sed possessio amittitur: vt j. titu.j.l. iij.§. Labeo. sed in dominio signatur contra.ſ. qui. mo. vsusfru. amit.l. si ager. sol. ibi fecit alueũ: hic nõ. Vel ibi quo ad cõmodũ: nõ pro vero. Itẽ in vsufru. videtur cõtra, scilicet q̃ amittatur: vt.j.eo.l.si ager. & l.cũ vsusfr. in prin. sed per hoc nõ est contra, sed dic amittitur, scilicet quãtũ ad cõmodũ fruẽdi: & post restituitur quatenus de facto interim periit.

n *Suo nomine.* Tria sunt necessaria vt fiat specificãtis. Bona fides: vt.ſ. ad exhi.l. de eo. §. si quis. Itẽ quòd suo nomine: vt hic, &.j.eo. quicquid. §. vbi. Itẽ quòd nõ possit redire ad priorẽ materiã: vt hic subiicit. Sed quid si duo specificaverint, vnus bona, alter mala fide? videtur vnius sciẽtiã alteri nocere, vt nulli quæratur: vt.ſ. ad Mace. itẽ si filiꝰ. §. nõ solũ. [a] Ecõtra q̃ vtrique: vt alterius ignorantia alteri prosit. arg. supra de li.cau.l. liberis. §. si duo. [b] Tertio videtur quòd totũm ignoranti: vt supra qui. ad li. procla. nõ li. l. fina. sed Azo dicit mediam specificanti bona fide, & mediam domino. Item adde quæstiones quos no. insti. eo. §. cum quis ex aliena. in prin.

o *Fecerit.* vel per se, vel per alium mandato præcedente, vel ratihabitione sequente: ar. j. de vi & vi ar. l.j. §. deieciſſe. Itẽ factam accipe etiam infectam, dũ tamen in rudis materiæ nomẽ exierit. ar. supra de aui. & ar. le. l. & si non sint. §. argẽto.

p *Ex tabulis tuis nauem.* de hoc dic vt.j.e.l. sed si ex meis. in prin.

q *Mulsum.* i. nectar.

r *Collyrium.* vnguentum ad oculos.

s *Ex spicis.* hoc.j. corrigitur, secũdũ quosdã.

t *Media.* No.ſ. de peti. hære. l. sed & si lege. §. adeo. Sed ar. contra ſ. de nego. gest. l. Nesennius. in fi.

u *Senserunt.* vt sic species domini materiæ: vt infra eo.l. in omnibus. &.l. seq.

x *Proculo placuit.* vt ad specificantẽ dominium perueniat: vt & ſ. de rei vin. si frumentum. §. idem scribit. & sic not. quòd hic deficit regula quæ est. ſ. de rei vin. l. nõ solum. sed est ratio, quia videtur extincta, cum nouam formã receperit: vt. ſ. ad exhi. Iul. §. si quis. sed actionem in factũ habet dominus materiæ: vt in ferruminatis: vt. ſ. de rei vind. l. in rem. §. intem si quæcũque. licet quidam dent vtilem in rem. arg. supra de rei vind. l. si frumentum. §. de arbore.

y *Videtur tamen mihi.* Caio. Accursius.

z *Dixisse.* ſ. quosdam secundum quos corrigit quod. ſ. de spicis dixerat: & refertur insti. eo. §. cum quis. sed Azo dicit hanc per illam insti. corrigi, quod hic de spicis dicit. Ac.

a *Facit.* sic. C. de nego. gest. l. j.

b *Miscentium.* scilicet per specificationẽ, nõ per confusionem.

c *Commune totum.* vt &. ſ. de rei vin. l. si frumẽtum. §. quod si voluntate. & instit. e. §. si duorum. &. ſ. communi diui. l. arbor. circa princip.

d *Sit species.* id est nõ permaneat in eadem materia. Accur.

e *Idem iuris est.* vt sit commune: & hoc si separari non possunt: vt. ſ. de rei vin. l. qui gregem. §. fina. &.l. seq. secus si possint: vt.j. eo. lacus. §. si ex ære. & supra de rei vindi. l. si frumentum. §. sed si plumbum. quæ sunt contra. quod ergo supra facit voluntas, hic inseparabilis confusio.

f *Ædificauerit.* bona fide: aliàs statim vindicat, vt iuretur in litem: vt & supra de rei vindi. l. in rem. §. tignum. Accursius.

Specificatũ vt specificãtis fiat, tria requirũtur. a Dic secũdũ Bart. quòd ibi ratione socio-

In ædificatio-

BIU Cujas

a *Inædificatur.* id est in ipsa terra affigitur: secus in ædificio non affixo solo: vt infra eo. Titius. & facit ad regulã istam. C. de ædi. priua. l. ij. Idem in satis & plantatis, quod hic dicitur in ædificatis: vt infra eo. §. fi. & l. seq. vnde versus, Quicquid plantatur, seritur, vel inædificatur: Omne solo cedit, radices si tamé egit. Sed contra regulam hanc est. ſ. de rerum diui. l. in tantũ. Solu. ſpeciale ibi. Accurſius.

b *Deſiit ei⁹ dominus.* ex causa ædificationis: ſed alia causa poteſt facere deſinere: vt. j. titu. ij. l. rerũ mixtura. §. Labeo. q̃ huic regulę ſignatur contra. Accurſius.

c *Neq; ad exhibẽdum.* niſi ſciens adiunxerit. quo caſu aget non vt eximatur, ſed vt pretiũ p̃ſtetur per iuramẽtum in lite: vt. j. de ſol. l. qui res. §. fin. & j. de tigno iniũc. l. j. i. fi. & l. ſeq. nam arbitraria eſt. ſ. actio ad exhi. vt. ſ. de in lit. iurã. l. in actionib⁹.

d *Sed duplũ.* hic facit q̃ſtiones quíq;: vt not. ſ. de rei vin. l. in rem. §. tignũ. vt in no. hic &c. & no. §. vt &. j. eo. &c.

e *Fiũt.* vt & infra de verb. ſignifi. tigni. &. j. de tig. iniun. l. j. & ſ. ad exhi. l. tigni.

f *Ad exhibendum.* niſi duplum ſit perſecutus iam: vt inſt. eo. §. appellatione. & facit infra de vſuca. l. eum qui. §. ſi autẽ. &. j. de excep. rei iudi. ſi quis eum. §. ſed in cæmentis. &. C. de rei vin. l. ij.

g *Illud rectè.* vindicare igitur domin⁹ poterit.

h *Non placuit.* quòd ſingula ſint vſucapta: & ſic prior dominus vindicat: vt. j. titu. ij. eum qui. ſingulæ enim res per ſe non cenſentur: ſicq; nec poſsidẽtur: vt &. j. tit. j. qui vniuerſas.

i *Illius fit.* vt &. C. de rei vĩdi. l. ij. in prí. & inſt. eo. §. ex diuerſo.

k *Sua voluntate.* videtur enim donari quod nullo iure cogẽte conceditur. Ro. vt infra de reg. iur. l. donari. & facit. C. de ædi. priu. l. ſi is contra quem.

l *Competit.* quia alienata eſt: ideo non poteſt vindicari. Sed contra. C. de rei vindi. l. ij. in fi. Sed ibi ex aliena materia & in alieno ædificauit, hic de ſua in alieno. quare dic aut de mea materia in meo ædificio: & tunc planum eſt. aut de aliena in meo: vt ſupra proxi. aut de mea in alieno: vt hic. aut de aliena in alieno: & ſic loquitur lex contraria. ſed M. ſubaudiuit hic, & donãdi animum habuit: vt non ſit contraria, ſecundum eum.

m *Petat.* ab illo qui ædificauit poſsidente.

n *Exceptionem doli.* vt. ſ. de rei vin. ſin autem. §. in re petita.

o *Bona fide.* ab initio & ex poſtfacto: aliàs eligeretur media via: vt. ſ. de rei vin. l. Iul. & dic vt ibi. Ité & dicas hic diſtinctionem de impenſis: vt no. inſti. eo. §. ex diuerſo.

p *Poſuero.* bona vel mala fide.

q *In alieno ſolo poſuero.* bona vel mala fide ſi poſsideo: aliàs ſtatim videor donare antequam immitterentur radices: vel verius licet perderem dominiũ, tamen nõ ſtatim acquiritur dño fundi.

r *Arborem.* hic tamen & ſuperiori caſu datur in factum priori domino arboris: vt diximus. ſ. ea. l. §. præterea.

ſ *Radices.* pro parte.

t *Egerit.* vt &. j. quod vi aut clã. ſi inter. & inſtit. eo. §. ſi Titius.

u *Communis eſt.* hoc tamen & ſuperius reſpon. intellige quãdo non poterat ſuſtentari ex prima terra: aliàs eſt illius tãtum: vt. j. arbo. fur. cæ. l. ſi plures. in fi. quę eſt contra. ſed agetur nõ eſſe ei ius ita habere: vt in ea. l. §. j. &. j. de arbo. cæ. l. j. vel ſol. vt ibi.

x *Pro regione. In confinio.* duorum prædiorum.

y *Naſcatur.* No. lapidẽ naſci & creſcere: vt. ſ. de fundo do. l. vir in fundo. in fine. Accurſius. *Lapis naſcitur & creſcit.*

z *Pro indiuiſo communis.* R. dixit hunc verſum falſum, & vitio ſcriptorũ poſitũ. Alij quòd duo habent prędium Titianũ pro indiuiſo, & alij duo habent Seianum pro indiuiſo, & ſic quilibet eſt communis duorum pro indiuiſo. Tertij q̃ ſi ego & tu emimus Titianũ à Titio, & Seianum à Seio pro indiuiſo: lapis ibi natus & ante diuiſionẽ fundorum & poſt erit p̃ indiuiſo cõmunis: facta ſic diuiſione, vt vnus vni, alter alteri cedat: & inter vtrũque eſt lapis. Alij quòd confinium erat quo ad culturam, ſed proprietas pro indiuiſo erat communis vtriuſq; prædij. & facit. ſ. communi diui. l. arbor. & pro ſoci. illud. & de ſer. ruſti. prædi. l. binas. Accur. *Fl. agere* *Flo. cuius fundo rad.*

Qua ratione.] CAIVS. Sicut plãta aliena quæ in meo fundo duxit radices, mea fit: ita frumenta aliena in meo fundo ſata fiũt mea: & ſicut qui ædificauit in meo ſolo, ſi petam ſcilicet ab eo ſolum cum ædificio, habet excep. niſi reddã expẽſas ædificij: ita ſi petam fundũ ab eo qui in meo ſolo ſeuit, habet excep. doli ma. niſi reddã ei eſtima. ſeminis. [*LITERÆ.*] Si in charta vel membrana tua ſcripſi: licet litera ſit aurea, tamé litera cedit chartæ, ſicut ædificiũ domino ſoli. ſi tamé petas à me chartã: habeo excep. doli mali niſi reddas mihi expẽſas literæ. & hæc ſunt vera ſi bona fide ſcripſi. Sed quid erit ſi in tabula tua pinxi? certe tabula picturæ cedit: & ſi dominus tabulæ eã petat à pictore, habet vtilẽ act. in rem: dum tamẽ offerat ei pretiũ picturę: & eõtra ſi dominus tabulæ eã tabulã poſsideat, & pictor velit petere tabulam: auditur, & habet act. in rem directã, dũ tamẽ offerat pretium tabulæ. [*HAEC QVOQVE RES.*] Per traditionem quoque nobis acquirũtur res iure gentiũ: vt ſi ex causa vẽdi. vel ſimili tradantur nobis res. & redditur notabilis ratio: nec eſt vis ſiue ipſe dominus tradat: ſiue alius volũtate dñi. hinc eſt quòd ſi procurator domini habens liberã adminiſtra. rerum dñi, vnã de rebus dñi ſui vẽdat & tradat mihi: acquiritur mihi. Ité aliquãdo euenit quòd ſine tradit. res nobis acquirũtur, vt ſi rem apud me depoſuiſti vel cõmodaſti: & eandẽ nunc mihi vendis. nam ſtatim mihi acquirit dominiũ. idẽ ſi merces quas in horreo habes, mihi vẽdis, & claues horrei tradis. nã mihi acquiritur ſtatim dominiũ merciũ. Vltimo dicit, aliquando in incertã perſonam collata voluntas domini trãsfert dominiũ rerum: vt quando miſsilia iactãtur in vulgus: vt quicũq; occupet de illa pecunia iactata, ſua ſit. ſecus eſt ſi cauſa leuandæ nauis aliquæ res eiiciũtur extra nauim. nam non fiunt occupantium: immo qui eas accipit animo lucrãdi, fur eſt, & furti tenetur. de hoc dic vt in glo. Fran.

z *Cedunt.* vt. ſ. eo. l. adeo. §. fi. Accurſius.

quod inædificatur, [a] ſolo cedit: nec tamen ideo is qui materiæ dominus fuit, deſiit eius dominus [b] eſſe: ſed tantiſper neq; vindicare eam poteſt, neque ad exhibẽdum [c] de ea agere, propter legẽ duodecim tabularum, qua cauetur ne quis tignum alienũ ædibus ſuis iunctũ eximere cogatur: ſed duplum [d] pro eo prę-ſtet. Appellatione autem tigni omnes materiæ ſignificantur ex quibus ædificia fiunt. [e] Ergo ſi ex aliqua cauſa dirutum ſit ædificiũ: poterit materiæ dominus tunc * eam vindicare, & ad exhibendũ [f] agere. ℣ Illud rectè [g] quæritur, an ſi id ædificium vẽdiderit is qui ædificauerit, & ab emptore longo tempore [vſu] captum, poſtea dirutũ ſit: adhuc dominus materiæ vindicationẽ eius habeat. Cauſa dubitationis eſt, an eoipſo quòd vniuerſitas ædificij longo tẽpore capta eſt: ſingulæ quoque res ex quibus cõſtabat, captæ * eſſent. qđ non placuit. [h] ℣ Ex diuerſo, ſi quis in alieno ſolo [ex] ſua materia ædificauerit: illius fit [i] ædificiũ, cuius & ſolum eſt. Et ſi ſcit alienum ſolum eſſe: ſua voluntate [k] amiſiſſe proprietatem materiæ intelligitur. Itaq; ne diruto quidẽ ædificio vindicatio eius materię cõpetit. [l] Certè ſi dominus ſoli petat [m] ædificiũ, nec ſoluat pretiũ materiæ, & mercedes fabrorum: poterit per exceptionẽ doli [n] mali repelli: vtique ſi neſcit qui ædificauit, alienum eſſe ſolum, & tanquam in ſuo bona fide [o] ædificauit. nam ſi ſcit, culpa ei obiici poteſt, quòd temerè ædificauit in eo ſolo quod intelligeret alienũ eſſe. ℣ Si alienam plantam in meo ſolo poſuero [p]: mea erit. Et ex diuerſo ſi meam plantam in alieno ſolo poſuero, [q] illius erit: ſi modò vtroque caſu radices egerit. ante quàm enim radices egerit, * illius permanet cuius & fuit. His conueniens eſt, quòd ſi vicini arborem ita terra mea preſſerim, vt in meum fundum radices egerit, meam effici arborem. [r] rationem enim non permittere, vt alterius arbor intelligatur, quàm cuius * in fundum radices [ſ] egiſſet: & ideo prope confinium arbor poſita, ſi etiam in vicinum fundum radices egerit, [t] communis eſt [u]

VIII. MARCIANVS libro tertio Inſtitutionum.

PRo regione cuiuſque prædij. Sed & ſi in confinio [x] lapis naſcatur, [y] & ſint pro indiuiſo communia prædia: tunc erit lapis pro indiuiſo [z] communis, ſi terra exemptus ſit.

IX. GAIVS libro ſecundo Rerum cottidianarum ſiue aureorum.

QVa ratione autem plantæ quæ terra coaleſcunt, ſolo cedunt: [a] eadem ratione frumenta quoque quæ ſata

BIU Cujas

a *Intelliguntur.* vt institu. eo. §. qua ratione. vt supra de vsu. l. qui scit. in principio. &. §. j.

b *Per exceptionem doli.* vt &. ff. eo. adeo. §. ex diuerso. Accursius.

c *Consenit.* bona fide: vt institu. eo. §. cæterũ. & est hæc accessio diuina & humana natura cooperante. Idẽ si diuina tãtum planta vel frumentũ coaluit: vt. ff. e. adeo. §. j. ibi, plane si ideo. &. ff. de cõtrahen. emp. l. qui fundum. §. fundi.

d *Aureæ.* hoc raro cõtingit: & ideo hic non consideratur. Accur.

e *Chartis.* de bõbyce.

f *Membranisque.* quæ de membris animaliũ eripiuntur.

g *Cedere solent.* vt. ff. e. l. adeo. §. cum in suo.

h *Vtique si bona fide.* si autẽ mala, laborem donasse videtur: vt. ff. l. adeo. §. certe. sed si à possessione cecidit scriptor, an habeat actionẽ cõtra dominũ? Respõ. sic in factũ: vt. ff. de rei vin. l. in rem. §. item si quæcũque. si malã: nõ, quia nec exceptionem habet: vt hic. & facit insti. eo. §. literæ. Acc.

i *Placuit.* vt & insti. eo. §. si quis in aliena. Idem si in charta pictũ sit, secundum Azo. sed contra. huic respõ. ff. de rei vin. l. in rem. §. si id quod. Solu. vt ibi.

k *Vtilem.* in rem. sed actionem furti habet cõtra eũ qui surripuit, quicũq; fuerit: vt insti. eo. §. si quis in aliena. Sed quid si ambo cõtra eundẽ agant? Respon. præfertur pictor, qui habet directã. Accur.

l *Directam vindicationem.* si bona fide pinxit. licet P. dixit siue bona, siue mala. sed cũ nõ datur exceptio possidenti: vt. ff. proxi. ergo

* *Flo. qui soluerit* nec actio. Itẽ quis erit dñs si tabula sit abrasa?

* *Flo. rectũ* Respon. idem: vt. ff. de rei vind. l. in rem. §. & quod semel. Itẽ no. hic casum secundum. M.

Possidentis quandoque deterior est conditio. quòd deterior est cõditio possidentis. Item quòd alicui dat actio, cui nõ datur exceptio. Itẽ & quòd non potest obiici, dolo facis &c. & pro eo. ff. si ex noxa. cau. aga. l. j. in prin. & de noxa. si quis à multis. &. ff. de petit. here. l. cum idẽ. Et sic sunt arg. cõtra. C. de rei vin. l. res alienas. &. j. de superfi. l. j. §. quod ait prætor. &. j. de excep. doli. l. dolo. Sed Bul. & Io. &. R. cõtra. vnde si dominus tabulæ vindicet à pictore possidente, poterit pictor possidens eũ repellere offerendo ei pretiũ tabulæ: etiã si vellet ille ei offerre pretium picturæ. & sic in aliis dicas. Itẽ quæ est ratio diuersitatis in pictis & in scriptis? Respõ. forte quia scriptores antiqui tẽporis nõ erãt adeo cari sicut sunt hodie. vnde cũ parui pretij esset scriptura, cedebat chartę: quę. s. charta carior erat. e contrario pictores & fuerunt & sunt cari, & tabula vilis pretij est & fuit: vnde cedit picturæ secundum Io. sed cum hodie sit scriptura pretiosior quàm charta: idem potest quod in pictura dici secundum Azo. Item quid si pictura fiat in marmore? forte secus: sed argu. quòd idem, insti. de testa. §. nihil.

m *Traditione.* non nuda: vt. j. eo. nunquam. Accursius.

n *Iure gentium.* quod & naturale dicitur: quia instinctu naturæ est inductum: vt insti. eo. §. per traditionem.

o *Nihil enim est tam.* hyperbolice loquitur. sic. ff. de pac. l. j. in prin. & de iurisdom. iudi. l. si per errorem.

p *Ratam haberi.* si est legitima: aliàs contra: vt. C. de agri. & censi. l. quemadmodũ. lib. xj. &. C. de admi. tut. l. lex quæ. Accursius.

q *Voluntate.* quia qui per aliũ &c. vt &. j. de vi & vi ar. l. j. §. deiecisse. quandoque tamẽ interest: vt. j. de solu. fugitiuus. Itẽ quandoque ctiã sine voluntate domini, vt creditor: vt insti. qui. ali. licet. §. j. & argu. j. eo. l. ergo. §. alluuio.

* *Flo.*

r *Libera.* & generalis: secus si generalis tãtũ: vt. ff. de procur. l. procurator cui. &. l. procurator totorum. Sed M. distinxit inter procuratoré totorũ & vniuersorũ bonorũ: vt primo casu possit, secũdo non. ar. insti. e. §. nihil.

s *Et tradiderit.* nisi tradere sit prohibitus: vt. ff. de pub. l. si quis pro.

t *Nuda.* sic. C. de pac. traditionibus. Item in aliis casibus dominium sine possessione transfertur: vt not. insti. eo. §. interdum.

u *Tuam efficio.* si res præsens est: aliàs cũ apprehẽsa fuerit: vt. ff. de rei vindi. l. ei. &. l. seq.

* *Flo.* sec. in pecunia: vt not. *cau* ff. si cer. pe. l. certi condictio. §. fi. &. l. seq. vel forte hic nõ est necessaria præsentria: quia ab initio habuit dñi volũtatem, sed in. l. illa eius. non. vnde hic est vera venditio: ibi ficta. & facit. j. eo. si seruus. in fi. &. j. titu. j. l. iij. §. illud. &. ff. de euict. si rem. in prí. &. ff. de pub. siue. §. j. & supra de rei vin. l. quædam.

x *Proprietatem.* & possessionẽ si dominus est tradens. aliàs causam vsucapiendi si hæc fiant coram horreo: & hoc propter visionẽ rei: vt. ff. de contrahen. emp. l. claubus. &. j. tit. j. l. j. §. si iusserim. & facit. ff. proxi. §. & quod ibi no.

y *In incertam.* sic. ff. de rebus dub. si fuerit. Sed argu. contra institu. de lega. §. tutor. *ADDITIO.* Dic secundũ Bar. hic quòd hic certificata est persona ab euentu: ibi non.

z *Missilia.* aurum quod proiicitur. sic dicta, quia mittuntur in vulgus: vt facit papa vel imperator quando coronantur. Sed hodie deleta est illa constitutio per desuetudinem quę permittebat prætores vel consules vel magistratus aurum proiicere: vt. C. de consul. l. ij. soli enim principi licet aurum spargere, & sic iactare, sed consulibus licet de argento hoc facere: non tamen cogũtur: vt in authen. de cõsul. §. sin autem etiam vxoré. & facit insti. eod. §. hoc amplius. & infra pro derelicto. l. si id. in fi.

Fluctibus.

Scriptura cedit chartæ: tabula vero cedit picturæ quo ad dominium directum. secus quo ad vtile. Bartolus.

sunt, solo cedere intelligũtur.* Cęterũ sicut is qui ĩ alieno solo ędificauit, si ab eo dominus soli petat ædificiũ, defendi potest per exceptionem[b] doli mali: ita eiusdẽ exceptionis auxilio tutus esse poterit, qui in alienum fundum sua impensa cõsecuit.[c]

A

Literæ quoque licet aureæ[d] sint, perinde chartis[e] membraníque[f] cedunt, ac solo cedere[g] solent ea quæ inædificantur aut seruntur. Ideóque si in chartis membraníve tuis carmen, vel historiam, vel orationem scripsero: huius corporis non ego, sed tu dominus esse intelligeris. Sed si à me petas tuos libros, tuáve membranas, nec impẽsas scripturæ soluere velis: potero me defendere per exceptionem doli mali: vtique si bona fide[h] eorum possessionem nactus sim. Sed non vti literæ chartis membraníve cedũt, ita solent picturæ tabulis cedere: sed ex diuerso placuit[i] tabulas picturæ cedere. Vtique tamen conueniens est, domino tabularum, aduersus eum qui pinxerit, si is tabulas possideat, vtile[k] actionem dari: qua ita efficaciter experiri poterit, si picturæ impensam exsoluat: alioquin nocebit ei doli mali exceptio: vtiq; si bona fide possessor fuerit qui pinxerit.* Aduersus dominum verò tabularum, ei qui pinxerit, directam* vindicationem[l] competere dicimus: vt tamen pretium tabularum inferat: alioquin nocebit ei doli mali exceptio. Hæ quoque res quæ traditione[m] nostræ fiunt: iure gentium[n] nobis adquiruntur. Nihil enim est tam[o] conueniens naturali æquitati, quàm volũtatem domini volẽtis rem suam in alium transferre, ratam haberi.[p] Nihil autem interest, vtrum ipse dominus per se tradat alicui rem, an voluntate[q] eius alius.* Qua ratione sicut libera[r] negotiorum administratio ab eo qui peregre proficiscitur, permissa fuerit, & is ex [his] negotiis rem vendiderit, & tradiderit: [s] facit eam accipientis.

B

Res quæ apud me est ex contractu: voluntate domini fit mea sine traditione.

Interdum etiam sine traditione, nuda[t] voluntas domini sufficit ad rem transferẽdam: veluti si rem quam commodaui, aut locaui tibi, aut apud te deposui, vendidero tibi. licet enim ex ea causa tibi eam non tradiderim: eo tamen ipso quòd patior eam ex causa emptionis apud te esse, tuam efficio.[u]

Per traditionẽ clauium transit possessio.

Item si quis merces in horreo repositas vendiderit: simul atque claues horrei tradiderit emptori, transfert proprietatẽ[x] mercium ad emptorem. Hoc [autem] amplius, interdum & in incertam[y] personã collata* voluntas domini transfert rei proprietatem: vt ecce qui missilia[z] iactat in vulgus. ignorat enim quid eorum quisque excepturus sit: & tamen quia vult, quod quisque exceperit, eius esse: statim eum dominum efficit.

C

Merces iactatæ in mare causa vitandi periculi, dominorum permanent.

Alia causa est earum rerum quæ in tempestate maris leuandæ nauis causa eiiciuntur. hæ enim dominorũ permanẽt: quia non eo animo eiiciuntur, quòd quis eas habere non velit: sed

D

a *Fluctibus.* id est vndis.
b *Committit.* immo non: vt. ff. de fur. l. falsus. §. si iactum. quæ est contra. solu. distingue animum proiicientis, quod patet: vt si librum apertum proiiciat [a] secundum Io. vt hic. & ideo colligitur argu. ff. de dam. infe. si finita. §. si quis metu. In dubio autem præsumitur non velle perdere: vt argu. ff. de proba. cum de indebito. & facit institu. eo. §. fi. & quod ibi not. & ff. ad. l. Rho. de iact. l. j. §. fin. & l. qui leuandæ. & j. eo. l. quicunque. & j. tit. j. l. interdum.

quòd magis cum ipsa naue periculum maris effugiat. Qua de causa si quis eas fluctibus [a] expulsas, vel etiam in ipso mari nactus, lucrandi animo abstulerit: furtum committit. [b]

I. IDEM libro secundo Institutionum.

Dquiritur.] CASVS. Dictum est. ff. qualiter adquirátur dominia rerũ de iure gẽtium: nunc vult dicere per quos acquirantur, & dicit quòd per nosmetipsos adquirit nobis. Item per eos quos habemus in nostra potestate, vt per filios nostros & seruos. Itẽ per eos seruos in quib [b] habemus vsumfru. Item per liberos homines, & per seruos alienos quos bona fi. possidemus. & de his singulis videamus. & certe serui mei quidquid adquirunt per traditionem, vel per stipulationem, vel simili de causa: nobis adquiritur. nihil enim seruus habere potest. hinc est quòd si hæres instituatur, hæreditate adire non potest sine mea voluntate: & si mea voluntate adeat, mihi quæritur. Item legatũ seruo meo relictum, mihi quæritur. & non solum dominium mihi queritur per seruum: sed etiam possessio: per quã possessetiã vsucapio ignorãs postea dicit de seruo in quo habeo vsumfru. quòd quidquid ille quærit ex re mea vel ex opera sua, mihi quærit. Si autem ex alia causa aliquam rem adquisiuit, puta legatum vel hæreditatem ei relictam: proprietario quærit. Idem dicendum est de seruo alieno, vel libero homine quẽ bona fi. possidemus. si autem bonæ fidei possessor serui alieni eum vsucapiat, amodo plene erit dominus: & quidquid quærot, domino quæret. vsufructuarius autem non potest vsucapere seruum in quo habet vsumfru. tum quia non dicitur eum possidere: tum quia scit eum seruum alienum. Franciscus.

c *Adquiritur.* supra dixit qualiter adquiratur: nunc per quos.
d *In potestate.* vt filij vel serui.
e *Vsumfructum.* Quid si nudum vsum? Respon. ex re nostra adquiritur: non autem ex opera: vt no. instit. per quas perso. no. adquir. in prin. & ff. de vsu & habi. l. per seruum. in prin.
f *Nobis.* etiam inuitis: vt. j. eo. l. etiam. Argu. contra. ff. de dona. hoc iure. §. non potest. & dic hic vt not. supra de his qui sunt sui vel alie. iur. l. j.
g *Ideóque.* quia non sibi, sed nobis. ne ergo nobis inuitis onerosa quæratur hæreditas: ideo nisi &c.
h *Et si iubentibus nobis.* In hæreditate quærẽda tria sunt necessaria. s. iussus: item quòd præcedat: vt. ff. de adqui. hære. l. si quis mihi bo. §. iussum. & quòd serui consensus adsit: vt. C. de hære. insti. cum proponas. In bo. pos. puta secundum tab. nó exigitur vt domini iussus præcedat: sed sufficit eius ratihabitio ante vel postea, sed exigitur serui consensus. in Treb. sufficit si primo vel postea ratum habeat dominus: nec exigitur serui consensus: vt. ff. ad Treb. l. seruo inuito. & j. rem ra. habe. l. pe. in legato non est opus iussione, cum emolumentum tantum contineat: vt supra mand. l. si hæreditatem. §. j.
i *Perinde.* quandoq; tamen refert per se an per alium sit hæres: vt. ff. de inter. act. l. si defensor. §. illud. & ff. de leg. ꝓstan. l. iij. §. hoc autẽ. & de vulg. substi. q liberis. §. hæc verba. & j. de verbo. signifi. l. sciendum. & ff. de ope. lib. l. cũ patronus. §. j.
k *Et his.* præceptis. s. secundũ R. vel his quę dicta sunt.
l *Couenieter.* quia sicut hereditas est relictum, sic legatũ. Item legatũ sicut hæreditas nobis per seruum adquiritur, si die cedẽtis legati nõ inueniatur liber: vt. ff. de do. causa mor. l. fin. & ff. quãdo dies leg. ce. l. si post. §. pe. & §. fi. & facit ad. l. supra de leg. ij. l. Titia. §. Lucia. & instit. per quas perso. no. adquir. §. itẽ nobis.
m *Per eũdem.* s. seruũ.
n *Nobis.* vt. ff. proxi.
o *Possessio.* s. iusta: vt infra tit. j. l. quod seruus. Accursius.
p *Adepti fuerint.* siue nostro nomine possideant: siue sibi. secus si alij: vt. j. ti. j. l. si me in vacuam. §. fi.
q *Videmur.* etiã ignorantes: vt infra tit. j. l. iij. §. saltus.
r *Dominiũ.* i. effectus dominij. sic &. j. ti. ij. l. eũ qui. & dic in peculiaribus etiam domino ignorante vsucapi: in dominicis demũ cũ dominus scit: vt. j. ꝓ soc. l. ij. & de vsuca. l. Labeo. & facit. j. ti. j. l. j. §. item adquirimus. &. §. sed per eum. &. C. per quas perso. no. adqui. l. j. & insti. e. §. non solũ. Accursius.
s *Dominum proprietatis.* nisi contẽplatione fructuarij sit institutus, vel aliud ei datũ fuerit: quo casu ex re eius esse videtur: vt. ff. de vsufr. l. sed & si quid. non tamen fructuarij iussus sufficit ad adeundam hæreditatem: vt. ff. de adquir. hære. aditio. §. præterea.
t *Idem probatur.* quo ad adquisitionem. nam in alio differunt: vt. j. ea. l. §. bonæ fidei. Accursius.
u *Ad ipsum pertinet.* præter possessionem: vt. j. e. homo liber. in fi. & præter vsucapionem, quę sine possessione nõ procedit: vt. j. de vsuca. l. sine pos. sed in hære. per liberum hominem querenda multa sunt necessaria: vt. j. e. l. liber homo. & facit insti. per quas perso. no. adquir. §. de his. &. C. de rei vindi. l. j. &. j. tit. j. l. j. §. sed & per eum. &. ff. de vsufr. l. si seruo. &. l. sed & si quid. &. l. donaturus. &. l. sed & si quis. §. interdum.
x *Bonæ fidei possessor.* serui alieni.
y *Seruum.* in quo habet vsumfructum. Accursius.
z *Non possidet.* scilicet ciuiliter: vt. j. tit. j. l. j. §. per eum. sed naturaliter sic: vt. j. tit. j. l. naturaliter. &. ff. qui satisda. cogan. l. sciẽdum. &. j. de preca. certe. §. is qui rogauit. & facit instit. eo. §. sed bonæ fidei. &. j. e. l. liber homo. §. quidquid. Accur.
a *Alienum esse.* id est in quo vsumfru. habet.

Dquiritur.] CASVS. Dictũ est. ff. qualiter adquirátur dominia rerũ de iure gẽtium: nunc vult dicere per quos acquirantur, & dicit quòd per nosmetipsos adquirit nobis. Item per eos quos habemus in nostra potestate, vt per filios nostros & seruos. Itẽ per eos seruos in quib [b] habemus vsumfru. Item per liberos homines, & per seruos alienos quos bona fi. possidemus. & de his singulis videamus. & certe serui mei quidquid adquirunt per traditionem, vel per stipulationem, vel simili de causa: nobis adquiritur. nihil enim seruus habere potest. hinc est quòd si hæres instituatur, hæreditate adire non potest sine mea voluntate: & si mea voluntate adeat, mihi quæritur. Item legatũ seruo meo relictum, mihi quæritur. & non solum dominium mihi queritur per seruum: sed etiam possessio: per quã possessetiã vsucapio ignorãs postea dicit de seruo in quo habeo vsumfru. quòd quidquid ille quærit ex re mea vel ex opera sua, mihi quærit. Si autem ex alia causa aliquam rem adquisiuit, puta legatum vel hæreditatem ei relictam: proprietario quærit. Idem dicendum est de seruo alieno, vel libero homine quẽ bona fi. possidemus. si autem bonæ fidei possessor serui alieni eum vsucapiat, amodo plene erit dominus: & quidquid quærot, domino quæret. vsufructuarius autem non potest vsucapere seruum in quo habet vsumfru. tum quia non dicitur eum possidere: tum quia scit eum seruum alienum. Franciscus.

sidere videmur. [q] vnde etiã per eorum longam possessionẽ dominiũ [r] nobis adquiritur. ¶ De his autem seruis in quibus tantùm vsumfructum habemus, ita placuit, vt quidquid ex re nostra, vel ex operis suis adquirãt, id nobis adquiratur. si quid verò extra eas causas persecuti sint: id ad dominum proprietatis [s] pertineat. Itaque si is seruus hæres institutus sit, legatúmve quid, aut ei donatum fuerit: non mihi, sed domino proprietatis adquiritur. ¶ Idem placet de eo, qui [à] nobis bona fide possidetur: siue liber sit, siue alienus seruus. Quod enim placuit de vsufructuario: idem probatur [t] etiam de bonæ fidei possessore. Itaque quod extra duas [istas] causas adquirítur: id vel ad ipsum [u] pertinet, si liber est: vel ad dominum eius, si seruus est. Bonæ fidei * possessor [x] cùm vsuceperit seruũ: [y] quia eo modo dominus fit, ex omnibus causis per eũ sibi adquirere potest: vsufructuarius verò vsucapere seruum nõ potest: primum [quidem] quia nõ possidet, [z] sed habet ius vtendi fruendi: deinde quoniam scit seruum alienum esse. [a]

XI. MARCIANVS libro tertio Institutionum.

PVpillus quantum ad adquirendum [b] non indiget tutoris auctoritate. fallit in hæredi. eidem relicta, vt habes in glo. Alienare autem rem suam non potest, nec etiam poss. in alium transferre potest. Fran.
b *Ad adquirendum.* secus in hæreditate, quia ibi est dubium: vt instit. de aucto. tut. §. neque.

PVpillus.] CASVS. Pupillus potest adquirere dominium rei etiam sine tutoris auctoritate. fallit in hæredi. eidem relicta, vt habes in glo. Alienare autem rem suam non potest, nec etiam poss. in alium transferre potest. Fran.

BIU Cujas

a *Ne quidem poss.*contra.ĵ.ti.j.l.possessioné.Solu.de poss. facti siue detentione ibi dicit. Item quomodo præbet causam vsucapiendi:vt.ĵ.pro emp.l.ij.§.si à pupillo?Respon. vt dixi ibi.& facit insti.qui.alie.lic.§.nunc admonendi.

Lacus.]CASVS. In lacu & stagno priuato cessat ius alluuionis:licet interdum crescat,& interdũ decrescat. Secundo dicit:quidã fecit cãpanã ex ære meo & ex argẽto tuo,sine nostra voluntate. dicitur quòd hęc cãpana non est cõmunis nobis:sed ab artificib[b] separabitur argentũ ab ære: & cuiq; nostrum dabitur quod suum est.Francis.

b *Lacus.*qui habet ꝑpetuam aquam: vt.ĵ.vt in flu. pub.naui.lic.l.j.§.lacus.

c *Stagna.*quę habent temporalem aquam:vt eo.tit.§. stagnũ. & dic hic loqui de lacu & stagno priuato.secus si in publico:vt.j.de verbo. sig.litus publicum est. & facit.s.de aqua pluarcen.l.vicinus.in fi.& s.de contrahen. emp.l. Rutilia. Accursius.

* *Hal.ea materia cõmunis*
* *Flo.artificibus*

d *Species.* vt cãpana. & dic,sine nostra voluntate. Accursius.

† *Facit ad hunc text. quod not. Gerar. de petra sancta, sin. suo iure si mãdam.*

e *Communis.* cõtra .s. eo.l.adeo.§.volũtas.in fi.sed ibi nõ poterat separari, hic autẽ sic. Itẽ videtur cedere specificanti: vt.s.eo. adeo .§. cũ quis.sed illud quando nõ potest reduci ad materiã pristinã.& facit.s.de rei vin.l.si frumentũ.§.sed si plũbũ.

† *Quæ publica vel cõmunia sint, Arist.lib. 2. Politi. ca.1. & 2.*

Si procurator.]CASVS. Procurator meus emit mihi equũ meo mandato,& ei est traditus. dicitur quòd per eũ est mihi quęsitũ dominium equi,etiam ignoranti. idẽ iuris est in tutore nomine pupilli aliquam rem emẽte.Fran.

f *Dominiũ.*plenum.

g *Proprietas.* nuda:vt & supra de vsufru.l.vsusfru.in multis.

h *Etiam ignoranti.*contra.j.eo.l.res ex mandato.Item cõtra.s. de neg.gest.l.si ego.Sol.vt no.s.de dona.l.qui mihi.&.j.de acq. pos.l.j.§.per procuratorem.

i *Ignorantibus.*quod.s.mandatum,hoc facit hic publica auctoritas.& facit ad.l.j.titu.j.l.j.§.per procuratorem.&.l.cõmunis.§. j.&.C. per quas pers.no. acquir.l.j. de acquir. pos.l.j.&.l. per procuratorem.

Quod in litore.]CASVS. Qui ædificat in litore maris:suum facit ædificium.idem si capit pisces vel feras.nam suę sunt: & destructo ædificio locus reuertitur in pristinum statum.qui autem in ripa fluminis ædificat,non facit suum ædificium.& hoc dicit hæc lex cum.l.qui autem. quæ est.j. quæ continuari debet ad istam.Fran.Accursius.

k *Quod in litore.*maris.

l *Eius erit.*vt.s.de rerum diui.l.intantum.

m *Non ita.*immo sunt communia:vt insti.de re.diui.§.j.

n *Populi sunt.*de quibus dicitur insti.de rerum diui.§. vniuersitatis.&.j.ne quid in loco pub.l.ij.§. publici.&.§.si quis nemine. &.s.de contrahen.emp.l.sed Celsus.

o *Dominii sunt.* vt insti.de re.diui.§.feræ.

toris auctoritate: alienare verò nullam rem potest nisi præsente tutore auctore: & ne quidẽ possessionẽ[a] quæ est naturalis: vt Sabinianis visum est.quę sententia vera est.

XII. CALLISTRATVS libro secundo Institutionum.

LAcus[b] & stagna[c] licet interdum crescant,interdum exarescant,suos tamẽ terminos retinẽt: ideóque in his ius alluuionis nõ adgnoscitur. ⸢Si[ex] ære meo & argento tuo conflato aliqua species[d] facta sit,non erit ea nostra* cõmunis: [e] quia cum diuersæ materiæ æs atque argentum sit:ab aurificibus* separari,& in pristinam materiam reduci solet.

XIII. NERATIVS libro sexto Regularum.

SI procurator † rẽ mihi emerit ex mãdato meo,eique sit tradita meo nomine:dominiũ[f] mihi & proprietas[g] adquiritur etiam ignoranti. [h] Et tutor pupilli pupillæ similiter vt procurator[rem]emẽdo nomine pupilli pupillæ,proprietatem eis adquirit etiam ignorantibus.[i]

XIIII. IDEM libro quinto Membranarum.

QVod in litore[k] quis ædificauerit:eius[l] erit.nam litora publica † non ita[m] sunt, vt ea quæ in patrimonio populi sunt:[n] sed vt ea quę primùm natura prodita sunt,& in nullius adhuc dominium peruenerunt.nec dissimilis conditio eorum est, atque piscium, & ferarũ: quæ simul atque adprehẽsæ sunt,sine dubio eius in cuius potestatem peruenerũt, dominij fiunt. [o] Illud videdũ est, sublato[eo]ędificio quod in litore positum erat,cuius conditionis is locus sit:hoc est,vtrum maneat eius cuius ædificiũ fuit: an rursus in pristinã causam recidat,perindeque publicus sit[p], ac si nũquam in eo ædificatum fuisset.quod propius est vt existimari debeat:[q] si modò recipit pristinam litoris speciem:[r]

XV. IDEM libro quinto Regularum.

QVi autem in ripa fluminis ædificat:non suum facit.[s]

XVI. FLORENTINVS libro sexto Institutionum.

IN agris limitatis † [t] ius alluuionis locũ[u] non habere constat. Idque & diuus Pius constituit.Et Trebatius ait: agrum qui hostibus deuictis ea conditione concessus sit,[x] vt in ciuitatem veniret,[y] habere alluuionem, neque esse limitatum: [z] agrum autem manucaptum,[a] limitatũ fuisse,[b] vt sciretur[c] quid cuique datũ esset,quidque venisset,[d] & quid in publico relictum[e] esset.

XVII. VLPIANVS libro primo ad Sabinum.

SI duo domini seruo cõmuni rem tradiderint: [f] adquiritur* alteri ab altero.[g]

XVIII. IDEM libro quarto ad Sabinum.

PEr hæreditariũ seruũ,quod est eiusdem hæreditatis,hæredi adquiri nõ potest,[h] & maximè ipsa hæreditas.

p *Publicus sit.*i.communis.

q *Vt existimari debeat.*vt.d.l. intantum. & facit.s.de reli.l. cum loca. Sed argu.contra.s.e.l.adeo.§.cum in suo.ibi,ex diuerso:vt institu.eo.§.locus autem.Item facit.j.de vsuca.l.fi.in prin.

r *Speciẽ.*sic.s.e.l.adeo.§.qđ si post.& hic cõtinua.l. qui autem.

s *Qui autem suum. Non facit.* quia hæc sunt eorum qui possidẽt prope ibi prædia:vt instit. eo.§.riparum.sed tamẽ potest prohiberi per interdictã:vt.j. de flumi.l.j.§. non autẽ omne.&.§.pe.&.j.ne quid in flumi.pub.l.j. in prin. nisi ædificet causa muniendæ ripæ: vt infra de ripa muni.Io.

IN agris.]CASVS. Ius alluuionis nõ habet locum in agris militib[y] assignatis:& reddit rationem in fi. Secundo dicit:hostes deuicti à Romanis,agrũ vt esset ciuitatis Romanæ, dederunt. dicitur quòd in isto agro habet locum ius alluuionis. At si ager hostiũ sit captus à militibus,& is militib[y] sit assignatus:iste ager dicitur limitatus:& ideo in eo nõ habet locum ius alluuionis.Fran.

† *Vide hanc lex.*

t *In agris limitatis.*i. militib[y] assignatis:vel id est inter veteranos diuisis secundum R.sic enim fiebat post emerita stipẽdia veteranis.

u *Locum.* nec insula ratione vicinitatis eis cedit:vt.j. ne quid in flu.publi.l.j §.si insula.

x *Concessus sit.*i.quem ipsi hostes deuicti Romanę ciuitati dederũt.

y *Veniret.*i.ager esset ciuitatis Romanæ.

z *Limitatum.*id est nõ esse militibus adsignatum.

a *Manucaptum.*à militibus,& eis adsignatum.

b *Limitatum fuisse.*& ideo cessat ius alluuionis.

c *Vt sciretur.*ratio quare non habet locum ius alluuionis.

d *Venisset.*si necesse esset vt aliqua pars venderetur.

e *Relictum.*s.neque assignatum,neque venditum.

SI duo.]CASVS. Duo habebant seruum communem:eidem seruo donauerunt aliquam rem.dicitur quòd tenet donatio: & acquirit quilibet nostrum partem alterius.nam pars quam habebat socius in re donata,mihi quæritur:& mea sibi.Fran.

f *Tradiderint.* quilibet donare volens:vt distinguitur infra eo. l.per seruum.§.j.

g *Ab altero.*i.quãtũ ad partẽ socij,mihi quæritur:quãtũ ad meã sibi.qđ autẽ est alteri[y],mihi tãtũ quærit:vt insti.de stipu.ser.§.fi.

PEr hæreditarium.]CASVS. Seruus hæreditatis iacentis nihil potest interim acquirere hæredi futuro:maxime nec ipsam hæreditatem.Francis.

h *Non potest.*s.aliquid,& maxime &c. vt &.s.de acqui. hæred.l. hæres per seruum.& est ratio:quia hæreditarius dicitur ante aditam hæreditatem; & sic non est suus:postea autem est suus,& sic non est hæreditarius:vt plene dicã.j.ti.j.l.j.§. veteres. Est etiam ratio hęc,quia per aliũ non potest hæreditas quæri hæredi:vt.s. de acqui.hæ.Paul[y].licet sec[y] sit in ea in qua est istitut[y] seru[y].Ac.

BIU Cujas

Liber.]*CASVS.* Liber homo bona fide possessus quicquid acquirit ex re sua vel ex opera, acquirit possidenti, quod aliunde quærit: vtputa sibi donatum, vel legatum, vel si hæres institutus sit ab aliquo: sibi quærit: licet in hæreditate aliqua opera eius sit: & licet testator instituerit cum contemplatione possidentis: sed hoc casu possessus tenebitur cõdic. sine causa possidẽti ad restituẽdã hæreditatẽ. Vltimo dicit: liber homo à me bona fide possessus: iussu meo adiuit hæreditatem in qua ipse erat institut[o]. dicitur quòd sibi quærit: & hoc dixit Trebatius: sed Labeo distinguit. nã aut necessitate ductus à me adiuit: & tunc mihi quærit, non sibi. aut sponte adiuit, & tunc sibi quærit. Fran.

a *Ipsum pertinere.* quantum ad dominiũ, & obligationem, & actionem: non quo ad possessionem: vt. j. eo. l. homo liber. §. quidquid.

b *In legato.* hoc cum eius contẽplatione est relictum: secus si bonæ fidei possessoris: vt. ff. de vsufr. sed & si quid. Accursius.

c *Aliquatenus.* s. esse operæ dixit Aristo. sed non est, vt subiicit. & j. eo. fructuario. in stipu. est opera: vt & ff. de vsu & habi. l. per seruum. j. respon.

d *Ait.* Aristo.

e *Non adquiri.* hoc in hæreditate intellige: & in eo casu vbi nõ vult hic possessus mihi quærere. secus est in legato vbi meo respectu est relictum. Azo. sed in hæreditate est cõtra. ff. de pecu. l. hinc quæritur. §. potest. vbi marito quæritur per seruum dotalem hæreditas. sed nihil ad rhombum, quia dominus est secundum nos de iure naturali & ciuili: vel etiam secundũ alios saltem de iure ciuili est dominus. Ac.

f *Sed licet ei.* possessori. & sic mutat personas. Accursius.

g *Esse ei.* possessori per condictionem sine causa. arg. j. de stipu. seruo. l. pe. cogetur ergo adire possessus, & sic restituere. & sic est contra. j. eo. l. homo liber. in prin. quæ est contra. solu. vt ibi plene dicam. Item in eo quòd hic inspicitur cuius contẽplatione sit institutus: est contra. ff. de act. empt. l. Iul. §. si quid seruo. Solu. ibi non distinguitur cuius contemplatione. s. serui, vel emptoris: secus si contemplatione venditoris: vt. ff. de vulga. substi. l. sed si plures. §. in arrogato. & ff. de acquir. hære. aditio.

h *Hæredem ipsum.* possessum.

i *Quid senserit.* possessus.

k *Necessitate.* quia tunc non esset hæres possessus.

l *Ipsum fieri.* liberum hominem possessum. & faciunt ad. l. istam insti. per quas perso. no. acquir. §. de his. & ff. de rei vin. l. præterea. & C. de rei vindi. l. j. & j. de verbo. oblig. liber homo qui. in pri. & de nego. gest. l. at qui. §. si libero. & j. eo. l. in fructuario. & C. de iure delib. cũ aliquis. & ff. de hære. insti. liber homo. in pri.

Traditio.]*CASVS.* Si ex causa vendi. vel simili tradatur tibi res, id iuris in re habes quod habebat tradens: & cum sua causa transiuit res: vt si prius erat serua, & nunc erit: & si seruitutes ei rei debebantur, & nũc debebuntur. sed si tradidit tibi fundum tanquam liberum, cum esset seruus: non liberatur per hoc fundus: tenebitur tamen tradens. Vltimo dicit: ego Titius

XIX. POMPONIVS libro tertio ad Sabinum.

LIber homo qui seruit mihi bona fide, id quod ex operis suis, aut ex re mea pararet, ad me pertinere sine dubio Aristo ait. Quod verò quis ei donauerit, aut ex negotio gesto adquisierit: [id] ad ipsum pertinere. [a] Sed hereditatem legatúmve nõ adquiri mihi per eum: quia neque ex re mea neque ex operis suis id sit: nec vlla eus opera esset in legato: [b] in hæreditate aliquatenus, [c] quia per ipsum adiretur. quod & Variũ Lucullum aliquando dubitasse [ait. [d]] Sed verius esse non adquiri, [e] etiam si testator ad me voluisset pertinere. Sed licet ei [f] minimè adquiratur: * attamen si voluntas [eiusdem] testatoris euidens appareat, restituendam esse ei [g] hæreditatem. Sed Trebatius [ait,] si liber homo bona fide seruiẽs, iussu eius cui seruit, hæreditatem adiisset, hæredem ipsum [h] fieri: nec interesse quid senserit, [i] sed quid fecerit. Labeo contrà, si ex necessitate [k] id fecisset. Quod si ita, vt & ipse vellet: ipsum fieri [l] hæredem.

XX. VLPIANVS libro vicesimo nono ad Sabinum.

TRaditio † nihil amplius trãsferre debet vel potest ad eum qui accipit, quàm est apud eum qui tradit. [m] Si igitur quis dominium in fundo habuit: id tradendo transfert. [n] Si non habuit: ad eum qui accipit, nihil transfert. [o] ℣ Quotiens autem dominium transfertur ad eum qui accipit: tale trãsfertur, quale fuit apud eũ qui tradit. [p] si seruus fuit fundus, cum seruitutibus transit. si liber, vti fuit. Et si fortè seruitutes debeantur fundo qui traditus est: cũ iure seruitutum debitarum transfertur. Si quis igitur fundum dixerit liberum, [q] cùm traderet eũ, qui seruus sit: [r] nihil iuris seruituti * fundi detrahit: veruntamen obligat se, debebitque præstare quod dixit.

Si duo rem aliquam emerint, & vni eorum tanquam procuratori alterius tradita sit, ambobus acquiritur.

℣ Si ego & Titius rẽ emerim[s], [t] eáque [t] Titio & quasi meo procuratori tradita [u] sit: puto mihi quoque quæsitum dominium: quia placet per liberã personã omnium rerum possessionem quæri posse, & per hanc [x] dominium.

XXI. POMPONIVS libro vndecimo ad Sabinum.

SI seruus meus [cùm] tibi bona fide seruiret, * rem emisset, traditaque ei esset: Proculus [ait] nec meam fieri, [y] quia seruum non possidebam: nec tuam, si non ex re tua [z] sit parata. sed si [homo] liber bona fide tibi seruiens emerit, [a] contrahen. empt. l. cùm venderes.

A & Seius emimus rem: & Titio fuit tradita tanquam meo procura. pro mea parte. dicitur quòd in parte acquiritur mihi dominium & etiam possessio per hunc Titium. Fran. Accursius.

m *Qui tradit.* fallit. ff. de vsufru. l. quod nostrum. Item in creditore & aliis quos no. instit. qui. alie. lic. §. j. Item in debitore alienante pignus: nam minori spatio se tuetur emptor quàm posset venditor se tueri: vt. C. de præscript. xxx. an. l. cum notissimi. in princip. & C. si aduer. cre. l. diuturnum. Item fallit secundũ hæc iura in eo qui à malæ fidei possessore emit, qui vsucapit. quod non faceret ipse tradens: sed hodie secus: vt in authen. vt sponsa. lar. §. rursus.

n *Transfert.* nisi iuris ratio resistat: vt in minore & fundo dotali: * *Flo. seruis tutis* vt instit. qui. alie. licet. in princ. & §. nunc admonendi.

o *Nihil transfert.* dominij, sed causam vsucapiendi, vel vtile dominium: vt supra de cõtrahen. empt. l. clauibus. & facit. j. de regu. iur. nemo plus. & C. de dona. l. si filius. Accursius.

p *Qui tradit.* fallit. j. pro emptore. l. ij. §. si à pupillo. & §. si à furioso. & §. seq. sed cõcor. ff. in princ. huius. l. & supra de ser. rustic. prædio. l. via. §. pen. & §. fi. & supra de contrahen. empt. l. alienatio. & C. de distra. pig. * *Flo. & rẽ* si debitor. & C. de seruit. l. & in prouinciali. Argu. contra. C. loca. l. emptorem.

q *Dixerit liberum.* secus si non dixit, secundum quosdã: quod non placet: vt not. supra de

r *Seruus sit.* i. seruitutem debeat. Accursius.

s *Si ego & Titius rem emerimus.* à domino. Accursius.

t *Eaq;.* scilicet res.

u *Tradita sit.* ratione meæ partis.

x *Et per hanc.* s. possessionem, secundum quosdam. tu dic, per hanc liberam personam: vt no. C. de acqui. poss. l. per procuratorem. & insti. per quas perso. no. acqui. §. ex his. & j. de vsuca. l. si rem sub conditione. & C. pro socio. l. ij. Accursius.

SI seruus.]*CASVS.* Quatuor partes habet hæc. l. Prima: possidebas seruum meum bona fide: hic seruus emit rem ex re tua. dicitur quòd tibi acquiritur, non mihi, cum eum non possideã. Secunda: pone quòd emit rem nõ ex re tua, nec ex opera sua. hoc casu mihi quæritur. Tertia: liber homo bona fide à te possessus emit rem extra rem tuam, & operam suam: dicitur quòd sibi quæritur. Quarta: rem meam possidebas. volo quòd fiat tua: possum sola voluntate facere quòd fiat tua: quãuis possessio rei apud me non fuerit. Fran. Accursius.

y *Nec meam fieri.* cum emit ex re bonæ fidei possessoris, vel ex opera sua.

z *Si non ex re tua.* vel ex opera sua. & sic duobus casibus loquitur hæc lex. & sic non est contra. ff. si cer. pe. l. cum fundum. § j. & j. eo. l. homo liber. §. fin. & infra de sol. l. fugitiuus. & supra de pecu. l. eo. tempore. §. fin. & de lib. leg. l. si cui. §. fin. & supra de vsufr. l. sed & si quis.

a *Emerit.* non ex re, vel ex opera.

BIU Cujas

a *Ipsius fieri.* ratione proprietatis, nō possessionis: vt.j.eo.l. homo liber.§.fina.&.j.titu.j.l.j.§.sed & per eum.

b *Fiet tua.* si eras prēsens. si absens, cum possessionem apprehēderis: vt.ſ.de rei vindi.l.eius rei.&.l.seq.

c *Possessio.* ciuilis & naturalis: vel naturalis tantum.

d *Emo. Per hunc.* scilicet tanquā possessum: acquiret tamen per eum tanquam p procuratorē: vt &.j. ti.j.l.si me ī vacuā.§.fi.

Qui bona fide.] CASVS. Bona fide possessus siue sit liber, siue seruꝰ alienus: quærit possidenti ex re eius, & opera sua tandiu quērit ei, quādiu possidēs habet bonam fidem: & superueniens mala fides nocet. quod autem ei non potest acquirere: vt si stipuletur partum ancillæ bonæ fidei possessoris, tunc sibiipsi q̄rit. quod autē sibiipsi acquirere non potest: vt quod lucratur ex opera sua: tunc acquirit possidenti. & secundū hoc habeas in fine, nō potest. aliàs sine nō: & tunc aliter dic, vt hæc omnia habes in glo. [SI QVIS.] Aliquis bona fide seruiebat duobus: acquiret cuique ex re eius. Sed pone q̄ stipulatur aliquid ex re vnius eorū: an acquiret ei in totū? & dicitur q̄ totum acquirit ei ex cuius re stipulatur. Sed quid si ex re vniꝰ ex dominis stipuletur alteri domino? dicitur q̄ acquirit nominato: secundū quosdam. vel dic quòd acquiret ei ex cuiꝰ re stipulatur. primum casum repetit, & adducit simile de seruo cōmuni. F.

e *Suis.* ſ. possessi. Ac.

f *Simili modo.* facit. j. p emptore. qui fundū. §.fi.&.ſ.de condic. indebi. l.fi.&.j.eo. quæsitū.&.j.tit.j.l.j.§. sed & per eū.&.l.cū hæres.§. fi.&.ſ.de dona. ſter vi. & vxo. si vxor. &.j. de stipu. ser. l. liber homo.

g *Spectemus.* hoc in libero, in seruo secꝰ: vt.ſ.de vsur. l.q scit.§.fi.

h *Ei.* possessori.

i *Nō potest.* vt stipuletur partū ancillæ bona fide pos. vt insti. de inuti. stip.§.ité nemo. vel emat ré bonę fidei pos. vel stipuleť. nec enim potest amplius sua fieri: vt.j.de stip. ser. l. liber homo. in prī.

k *Sibi.* scilicet seruienti. Accursius.

l *Sibi adquirere nō potest.* aliàs est potest, sine non: & tunc plana, & dic sibi possidenti. aliàs non potest: & tunc dic, sibi pos. & da exemplū de opera quæ non quæritur possesso, sed possidenti. Vel verius. x. ex opera est lucratus: ex quibus. x. suam propriā ré emit possessus: & sic ex re eius, scilicet possidentis, sibi possesso. hęc tamē regula secūda fallit in possessione quæ nō quæritur possesso, nec tamē possidēti, si est extra ré vel operā: vt.j.eo.l.homo liber. §.quicq̄d. & facit insti. de stip. ser. §. fi.&.j. de stip. ser. l. j. §. cōmunis.&.l. pinde. §. fi.&.l.se.&.l.si seruꝰ cōmunis. §. si seruus Titij.

m *Sed singulis.* possessoribus singulis ex re sua sicut dominis in commune quæritur, sed præcipitur fructuariis sicut possessoribus. Ir. primum probatur hoc, &.j. de stipu. ser. l. si alienus seruus. secūdū. ſ. quòd dominis. j. de stipu. ser. l. si ex re. §. j. tertiū. si de vsufru. si seruo. §. pe. in fi. &.j. eo. l. per seruum. §. j. in fi.

n *Ex re sua.* sed an in totum, hic subiicit. Accursius.

o *Seruit.* ex cuius re quæsiuit. Accursius.

p *Seruit.* ex cuius re non quæsiuit. Ac.

q *In solidū.* immo partem domino, & partē ei ex cuius re quęrit: vt ſ. de vsufr. l. si seruo. §. si duos. Sol. hic īdiuiduā rē fuit stipulatus: ibi diuiduā. vel solue vt ibi.

r *Si ex re ipsius.* scilicet vnius domini.

s *Ei adquirit.* scilicet domino ex cuiꝰ re stipulatus est: non ex stipulatione, sed ex alia causa: vt.ſ. si cer. pet. l. certi condictio. quoniā. vel dic nominato, & ita apta quasi sola nominatio faciat acquiri: vt hic. ergo quod ex re mea quęritur, mihi nominato quæritur: vt.ſ.proxi.

t *Et in inferioribus.* duobus casibus.

u *Probat.* Scæuola.

x *Mea.* qui sum vnus de bonæ fidei pos.

y *Mihi soli.* hic &.ſ. habuisti. & ideo hic est contra .ſ. de vsufru. si seruo. §. si duos. & solue vt.ſ.proxi.

z *Non potest.* quod frequenter euenit: vt.j. de stip. ser. l. proinde. §. fi. &. l. se. & facit ad hoc C. per quas perso. nobis acqui. l. si duo. &.ſ. de author. præto. si seruus communis. &.ſ. proxi. §. &.j. de stipu. ser. l. si alienus.

In omnibus.] CASVS. Ex meo ære fecisti statuam: vel ex meo argento fecisti scyphū. dicitur quòd sum dominus huius statuę vel scyphi, nisi de mea voluntate fecisses: & tuo nomine. nā tunc esses dominus, & nō ego. & hoc dicit hæc lex cum seq. Fran.

a *Ex ære meo.* in specie consistenti, vt campana, vel lance. & facit.ſ.eo.adeo.§. cum quis &.§. voluntas.&.l.lacus.§.fi.& supra de leg.iij.l. quæsitū.§. illud. Accursius.

b *Nisi voluntate. Alterius.* specificantis. Accursius.

Sed si ex meis.] CASVS. Continuatur cum superiori: & dic, de mea cupressu fecisti tabulas, & de eis fecisti nauim. dicitur quòd tua nauis sit. idem si ex mea lana fecisti vestimenta. Postea dicit: pedem meæ statuæ apposuisti, aut fundum scypho meo apposuisti. dicitur quòd mea dicitur statua, item scyphus. idem in similibus. [ARBOR.] Arbor mea cum radicibus eruta in tuo fundo est posita. adhuc durat mea, nisi in tuo fundo radices imposuit. nam tunc tua fit, & durat tua, etiam si diruatur amodo de tuo fundo. Secundo dicit: lanam meam intinxisti, aut purpurā meam alio colore intinxisti, adhuc durat mea, quemadmodum si cecidisset in lutum, & sic mutasset colorem. nam adhuc mea duraret. Franciscus Accursius.

Qui bona fide seruit, ° pro parte domino, si seruus sit: aut si liber sit [sibi, vel] ei cui bona fide seruit: ᵖ an verò ei debeat adquirere totum, ex cuiꝰ re est, videamus. quam speciem Scæuola quoque tractat libro secundo quæstionum. ait enim, si alienus seruus duobus bona fide seruiat, & ex vnius eorum re adquirat: rationem facere, vt ei dūtaxat in solidum ᵠ adquirat. Sed si adiiciat eius nomen, ex cuius re stipulatur, nec dubitādum esse ait, quin ei soli adquiratur: quia & si ex re ipsius ʳ stipuletur, alteri ex dominis nominatim stipulādo, solidū ei adquirit. ˢ Et in inferioribus ᵗ probat, ᵘ vt quāuis nō nominatim, nec iussu meo, ex re tamē mea ˣ stipulatus sit, [etiam] cū pluribꝰ bona fide seruiret, mihi soli ʸ adquirat. nam & illud receptū est, vt quotiens communis seruus omnibus adquirere nō potest, ᶻ ei soli eum adquirere, cui potest. & hoc Iulianum quoq; scribere, sæpe retuli: eoque iure vtimur.

XXIIII. PAVLVS libro quartodecimo ad Sabinum.

In omnibus quæ ad eandem speciē reuerti * possunt, dicēdum est, si materia manēte species dumtaxat fortè mutata sit, veluti si [ex] ære meo ª statuam, aut [ex] argento scyphum fecisses: me eorum dominū manere:

XXV. CALLISTRATVS libro secundo Institutionum.

Nisi voluntate domini, alterius ᵇ nomine id factū sit. propter consensum enim domini tota res eius fit, cuius nomine facta est.

a *Sed si ex meis.* i. mea cupressu factis à te, & sic factæ fuerũt tuæ per specificationem. secus si iam tabulæ factæ à me ad hoc paratę erant: vt. ff. de rei vin. l. Mutius. & de pig. ac. l. si conuenerit. §. si quis. quæ sunt contra. vbi plene dixi.

b *Tuam nauem.* teneris tamen actione in factũ ad pretiũ: vt. ff. de rei vind. l. in re. §. item quęcũque. ibi: nõ idem in eo &c.

c *Laneũ corpus.* facit. ff. de leg. iij. sicuti lana. & ff. de dona. inter virum & vxo. l. si mulier. §. j. & de auro & argẽ. leg. l. Seia. in fi. & l. cũ aurũ. & inst. de re. diui. §. cũ ex aliena. &. §. ꝙ si partis. &. §. si tamẽ alienã. arg. cõtra. ff. de leg. j. l. seruũ filij. §. si Proculа.

d *Tota.* nõ intelligas ita ꝙ quelibet eius pars, sed ita totaliter: sic ponitur. ff. de rei vin. l. in re. §. si quis rei. &. l. ij. & hoc si per applũbaturam adiũgatur: & sic nõ ob. ff. ad exhi. l. tigni. §. j. secus si per ferruminationem: vt. ff. de rei vind. l. in re. §. item quæcũq;. &. j. e. l. quidquid. in prin. Ac.

e *Radicitus.* id est cũ radicibus.

f *Vbi.* i. postquam.

g *Cedit.* sed in factum agit prior dominus ad æstimationem: vt. ff. de rei vind. l. in re. §. item quæcũq;. sed Marc. dabat vtilẽ in rem: vt. ff. de rei vind. si frumentũ. §. de arbore. & facit institu. eo. §. si Titius. & ff. de dã. infect. hoc amplius. §. Alphenus. & ff. eo. adeo. §. præterea. &. §. cum quis. &. §. fi. & l. seq.

h *Aliam factã.* sic. j. de solu. qui res. §. areã.

i *Aut purpura.* s. in aliũ colorem. aliàs deest aut, & tunc dic lanã purpuream tinxeris. i. in purpureum colorem. Accursius.

k *Meam esse.* secus si tuo vestimento intexuisti: vt institu. de re. diui. §. si tamen aliena. & ff. ea. l. §. Proculus. Sed arg. contra. ff. de leg. iij. sicut lana. in princip. Accursius.

Flo. quas exsistere queat.

Flo. lanã veris purpurã nihilo minus &c.

Flo. in actis.

XXVI. PAVLVS libro quartodecimo ad Sabinum.

SEd si [ex] meis[a] tabulis nauem feciſſes, tuam nauem[b] esse: quia cupressus non maneret, sicuti nec lana vestimento facto: sed cupresseũ aut laneum corp⁹[c] fieret. Proculus indicat hoc iure nos vti, quod Seruio & Labeoni placuisset: In quibus propria qualitas * rei spectaretur, si quid additum esset, B toto cedit: vt statuę pes aut manus, scypho fundus aut ansa, lecto fulcrum, naui tabula, ædificio cæmẽtum. tota[d] enim eius sunt cuius antè fuerant. ℣ Arbor radicitus[e] eruta, & in alio [loco] posita, priusquã coaluerit, prioris domini est: vbi[f] coaluerit, agro cedit:[g] & si rursus eruta sit, non ad priorem dominum reuertitur. nam credibile est, alio terræ alimento aliã factam[h] [arborẽ esse.] ℣ Si meã * lanam infeceris, aut purpura[i] intinxeris: nihilo minus meam esse[k] Labeo ait: quia nihil interest inter purpuram, & eam lanam quæ in lutum aut cœnum cecidisset, atque ita pristinũ colorem perdidisset.

XXVII. POMPONIVS libro trigesimo ad Sabinum.

QVidquid[l] infecto * argẽto[m] alieni argẽti addideris: non esse tuum totũ[n] argentum fatendum est. at contrà si tuũ scyphum alieno plũbo plumbaueris, alienóve argẽto ferruminaueris: non dubitatur scyphum tuum esse,[o] & à te rectè vindicari. ℣ Vbi simul plura contribuuntur, ex quibus vnum medicamẽtum fit, aut coctis[p] odoribus vnguenta facimus: nihil hic [horum] suum verè dicere potest prior domin⁹. quare potissimum [est] existimari, cuius nomine factum sit, eius esse.[q] ℣ Cùm partes[r] duorum dominorum ferrumine[f] cohærerẽt, hæc; cùm quæreretur vtri cederẽt: Cassius ait pro portione[t] rei æstimandum, vel pro pretio[u] cuiusq; partis. Sed si neutra alteri accessio * [x] est: videamus, ne aut vtriusque esse dicenda sit, sicuti massa confusa:[y] aut eius cuius nomine ferruminata est. Sed Proculus & Pegasus existimant suam cuiusq; rem manere.[z]

XXVIII. IDEM libro trigesimotertio ad Sabinum.

SI supra tuum parietem vicinus [tuus] ædificauerit: propriũ eius id quod ædificauerit, fieri Labeo & Sabin⁹ aiũt:[a] sed Proculus tuũ proprium:[b] quẽadmodum tuum fieret, quod in solo tuo[c] ali⁹ ædificasset. quod verius est.

XXIX. PAVLVS libro sextodecimo ad Sabinum.

INter eos qui secundum[d] vnã ripã prædia habent, insula in flumine nata, nõ ꝓ indiuiso cõmunis fit, sed regionib⁹[e] quoq; eodẽ. & hoc secũdũ R. cũ neq; specificãdi iure alicui⁹ sunt facta, & separatio nõ sit impossibilis, nec dominorũ volũtate sit facta.

Flo. accessionis

a Adde gl. in l. si. de cõdi. inde. c. si laic⁹. 31. di. & in reg. accessorium. lib. 6.

m *Argento.* scilicet tuo.

n *Non esse tuum totum.* non enim fit inde aliqua species, sed est quędã massa: & ideo distingue: posit separari, & tũc quilibet suũ vindicet. aut non: & tunc sit communis: vt supra de rei vind. l. ij. §. fin. & l. seq. & l. j. in princip. &. §. j. &. ij. & supra eo. l. lac⁹. §. fi. & l. adeò. §. voluntas. Accursius.

o *Tuũ esse.* ita ꝙ quælibet eius pars, cũ per ferruminationẽ est A coniunctio facta: cũ per applũbaturã, non, sed totaliter: vt dixi. ff. eo. l. pxi. §. j. &. ff. de rei vind. l. in rẽ. §. si quis. &. §. itẽ q̃cũq;. Ac.

p *Coctis.* aliàs coactis.

q *Esse.* s. tribus interuenientibus: vt not. ff. eo. l. adeo. §. cũ quis.

r *Cũ partes.* loquitur hic. §. quãdo per ferruminationẽ meæ statuæ, vel alij speciei factæ, tuã speciem factã adiungo: non dico mẽbrũ: vt differat ab illo §. Argu. cõtra, quia in duobus casibus primis huius. §. fit accessio, sed agitur in factũ: in tertio vtrique suũ redditur, cum possit separari: vt hic. &. ff. eo. l. lacus. §. si ex ære. vel secundũ R. mea media statua & tua media iunctæ sunt: nec tũ ita ꝙ iure specificatiõis altera cedat alteri.

s *Ferrumine.* i. mediãte eadẽ materia: vt. ff. de rei vin. l. in rẽ. §. si quis.

t *Pro portione.* Sed quid si tuæ portioni maiori addã meam portionem minorẽ? Respon. tua in totũ fiet: & si quidẽ bonam fidẽ habeo, ad æstimationem meæ partis habeo actionem in factũ: vel quod tuti⁹ est, doli exceptionẽ. si malam fidẽ habeo, videor donasse: vt. ff. eo. l. adeo §. ex diuersis. & facit. ff. de testamẽ. l. repetũdarũ. §. hermaphroditus.

u *Vel pro pretio.* cum partes sint æquales. & exẽplificat. R. vt in tabula & pictura: quod non placet, cum nõ sit ibi ferruminatio.

x *Accessio.* quia & in parte & in pretiositate est æqualitas,[a] sed nec specificandi iure alicui cederet.

y *Confusa.* vt. ff. eo. adeo. §. voluntas. Ac.

z *Rẽ manere.* propter incertitudinẽ. arg. ff. de vsufru. l. adhuc. &. ff. de fũ. instr. l. q̃stitũ. §. si quis

SI *supra.*] *CASVS.* Supra tuum parietem ego Sempronius ædificaui. dicunt quidam ꝙ ædificium meum est: sed male dicunt, immo est sicut si in tuo solo ædificassem. Fran.

a *Aiunt.* & male.

b *Proprium.* vt &. C. de rei vind. l. ij. &. ff. de rei vind. l. redẽptores. &. ff. de vsufr. sed & si quid inæd. Itẽ si hoc superædificatum sustentatur pariete: aliàs secus: vt. j. eo. l. Titius. &. ff. ad. l. Aquil. l. quemadmodum. §. j. &. ij. & in possessione dic: aut habet superædificatũ cœnaculum ex publico aditu: aut non: vt. j. vti posi. l. si duo. §. Labeo. &. §. sequen. Accursius.

c *Tuo.* vt ff. eo. l. adeo. §. ex diuerso.

INter eos.] *CASVS.* Plures habent prædia iuxta vnã ripam fluminis: in quo flumine nata est insula: nõ fit cõmunis illorũ qui habẽt ibi prædia, sed fit cuiusque ꝓ diuiso qui habet prędia ante frontẽ insulæ: vt inquantũ insula respicit de agro meo, tantũdem insulæ sit meũ. Si ergo fundus meus sit tã longus versus ripã inferius ꝙ insula non est tam longa, & sic insula non respicit nisi primam partẽ agri mei, & ego vẽdam inferiorem: nihil sequitur emptorẽ de insula: & hoc dicit hæc. l. cum prin. seq. Fran.

d *Secundũ.* i. iuxta: vt. ff. de seruit. vrb. prædio. l. quidã Hiberus.

e *Regionibus.* sic. ff. eo. l. pro regione. & facit hic. l. adeo. §. insula. & infra de flumi. l. j. §. si insula.

Ergo.

BIU Cujas

ERgo.[CASVS huius prin.continuatur.l.superiori.[CELSVS FILIVS.] Arbor nata in ripa fluminis,sit illius qui habet prædium ante illum locum, cum ripa sit eius inquantum respicit agrum suũ:licet vsus sit publicus.flumen autẽ est publicũ etiam ratione proprietatis:& eo exsiccato fit proximior.[TRIBVS MODIS.] Insula fit in flumine tribus modis. Vno modo,cũ flumen vadit circũquaque agrũ meum. Alio modo,cũ aliquid de alueo siccum relinquit,& circũquaque illum locũ vadit flumẽ. Tertio modo, cũ paulatim colluendo de terra facit quendam locũ eminentẽ supra alueũ, vt aliquẽ montem.istis vltimis duobus fit insula illorũ qui habent prædia ante frontẽ insulæ: primo modo remanet illius cuius & prius fuerat.[ALLVVIO.] Flumẽ occupauit agrũ meum qui erat inter viam publicã & flumen, faciẽdo ibi alueum: & statim recessit flumẽ. dicitur quòd ager iste ad me antiquum dominũ reuertitur. & habes hoc notabile verbũ in textu. in fin. dicens,si pilas in mare iactaui, & super eas feci magnã domũ: mea efficitur. idem si paruam. Fran.

†De ratione insularũ enascẽtium, Plin. lib.2. nat. hist. cap. 88. & sequen.

a *Ergo.* quia tantũ in ea insula mihi quęritur quæ frontem agri mei respicit.ergo &c.

b *Ad emptorem.* secus in seruitute quę singulas partes respicit fundi:vt supra de ser.rusti. præ. via.§.fi. & quemadmodum ser. amit. l. non satis.§.j.

c *Quæ.* scilicet ripa. Accursius.

d *Secundum.* i. iuxta: vt.ff.eo.l.inter eos.

e *Priuatum est.* contra.j.de flumi.l. flumina. vbi dicit publicam ripam. sed die quo ad vsum.& facit instit. de re.diui.§.riparum.

*Fl.solo & terræ sit

f *Et ideo.* supple, licet ripa priuata, flumẽ est publicum:etiam ratione proprietatis.& ideo &c.

g *Tribus.* & facit ad.§ supra eo.l.adeo.§.insula.

h *Amnis.* id est flumen.

i *Circumfluit.* id est circumuadit.

k *Circumfluere.* id est circumire.

l *Alluuio.* improprie ponitur:vt infra eo.l.Martius.

m *Pristinum dominum pertinet.* hic est contra.ff. eo.l. adeo.§.ꝙ si post.sed hoc facit hic via:ibi nõ erat via:quod nõ placet: vt.j.e. l.Martius.vel hic de æquitate:& sic secundũ illã.vel aliter vt ibi, & eodẽ modo solu.ff.quibus mo.vsusfru.amit.l.cum vsumfru.sed concor.l.si ager.in eo.tit.& quemadmo.ser amit.l.si locus.

Censitores qui sint.

n *Censitorum.* Censitores sunt qui signant prædia militantibus assignanda:vt.ff.e.l.in agris.vel illi qui prædia auferunt non soluentibus tributa:& aliis dant: vt.C.si propter pu.pen.l.j.&.ij.& supra de rescin.ven.l.pe.vel censitores vocat iudices qui vni auferunt,& alij dant dominium:vt insti.de offi.iud.§.fi.

diuisis. quantum enim ante cuiusque eorum ripam est, tãtum, veluti linea in directum per insulam transducta,quisque eorũ in ea habebit certis regionibus.

XXX. POMPONIVS libro trigesimoquarto ad Sabinum.

ERgo[a] si insula nata adcreuerit fundo meo, & inferiorem partẽ fundi vendidero, ad cuius frontem insula nõ respicit: nihil ex ea insula pertinebit ad emptorem[b], eadẽ ex causa, qua nec ab initio quidem eius fieret, si iam tũc cùm insula nasceretur, eiusdẽ partis dominus fuisset. ℣ Celsus filius, si in ripa fluminis,quę[c] secundum[d] agrũ meum est, arbor nata sit, meam esse ait: quia solum ipsum meũ priuatum est:[e] vsus autem eius publicus intelligitur: & ideo[f] cũ exsiccatus esset alueus, proximorum fit: quia iam populus eo non vtitur. ℣ Tribus[g] modis insula † in flumine fit.vno,cùm agrum qui aluei nõ fuit,amnis[h] circũfluit. [i]altero, cùm locum qui aluei esset, siccum reliquit, & circunfluere[k] cœpit. tertio, cùm paulatim colluẽdo locum eminentem supra alueum fecit, & eum alluendo auxit. Duobus posterioribus modis priuata insula fit eius, cuius ager propior fuerat cùm primùm extitit.nam & natura fluminis hæc est, vt cursu suo mutato, aluei causam mutet: nec quicquam interfit, vtrum de aluei dumtaxat solo mutato, an de eo quod supersusum solo veteri sit,* quæratur. vtrũque enim eiusdem generis est. Primo autem illo modo causa proprietatis non mutatur. ℣ Alluuio[l] agrum restituit eum, quem impetus fluminis totũ abstulit. Itaque si ager qui inter viam publicam & flumen fuit, inundatione fluminis occupatus esset: siue paulatim occupatus est, siue non paulatim, sed eodem impetu: recessu fluminis restitutus, ad pristinum[m] dominum pertinet. Flumina enim censitorũ[n] vice funguntur: vt ex priuato in publicum[o] addicant, & ex publico[p] in priuatum. Itaque sicuti hic fundus,cum alueus fluminis factus esset, fuisset publicus: ita nũc priuatus eius esse debet,cuius antea fuit. ℣ Si pilas in mare iactauerim,[q] & supra eas inędificauero: continuò ædificium meum fit. Item si insulam [vel villam[r]] in mari ædificauerim, continuo mea fit: quoniam id quod nullius sit,occupãtis[s] fit.

XXXI. PAVLVS libro trigesimoprimo ad Edictum.

NVnquã nuda traditio trãsfert dominium: sed ita,[t] si venditio aut aliqua iusta causa[u] præcesserit, propter quam traditio sequeretur. ℣ Thesaurus † est vetus quædam depositio[x] pecuniæ, cuius[y] non extat memoria, vt iam dominum non habeat.sic enim fit eius qui inuenerit,[z] quòd[a] nõ alterius[b] sit: alioquin si quis aliquid vel lucri causa, vel metus, vel custodiæ condiderit sub terra, nõ est thesaurus:[c] cuius etiam furtum fit.[d]

Per seruum adquiritur domino etiã inuito.fallit in hæreditate. Accursius.

XXXII. GAIVS libro vndecimo ad Edictum prouinciale.

ETiã inuitis[e] nobis per seruos[nostros]adquiritur penè[f] ex omnibus causis.

o *In publicum.* alluuione superueniente.

p *Et ex publico.* alluuione recedente.

q *Iactauerim.* quod non erat concedendum si vsus maris deterior efficiatur:vt argu.j.ne quid in flumi.publi.l.ij.

r *Villam.* id est paruam domum. Accursius.

s *Occupãtis.* vt &.ff.eo. l.iij.in princ.& fa.ff.de acti.emp.l. creditor.in fi.&.j.ne quid in lo.pu. littora. &.ff.eo.l. quod in littore.&.ff.de re.diui.l.in tantum. Accur.

NVnquam.[CASVS.] Nuda traditio nõ transfert dominium, sed ea quæ fit eũ causa: vt si tradatur res ex causa vẽditionis: vel simili. Secundo dicit quid sit thesaurus, & tradit eius definitionem:quã nota. Fran.

t *Sed ita.* ff. transfertur dominiũ traditione.

u *Iusta causa* vera vel putatiua. alioquin.i. si dicas ex putatiua non transferri dominiũ:etus titu.de cõdic.inde. repugnaret:qui titulus habet locũ quãdo trãsfertur dominiũ alicuius rei ex putatiua causa. idẽ in promissione per stipulationẽ: vt.j. de do. excep.l.ij.§.circa.ibi, si quis sine causa &c.& in cõfessione: vt.ff. de proba.l. cũ de indebito.§.fin.& fa.C. de pac. l. traditionib. &.ff. de dona. l. nuda.

ADDITIO. Dic secundum Bar.hic,quòd † nõ trãsfertur sine causa vera vel putatiua.& idem dicas in stipulatione:vt.l.ij.§.circa.fi. de doli excep.

x *Depositio.* id est pecunia depositra.& facit C.de thesau.l.j.

y *Cuius.* ff. depositionis pecuniæ factæ.

z *Qui inuenerit* licet nõ occupauerit. aliud in gẽmis in litore maris inuẽtis:vt subtiliter not.inst.eo.§.itẽ lapilli.Itẽ accipe hic quãdo in suo.aliàs dic vt dicit instit. eo. §. thesauros. & C.de thesau.l.j.

a *Quòd.* id est quia.

b *Non alterius sit.* C. vnde vi.l. conquerebatur.in fin.

c *Non est thesaurus.* scilicet proprie,sed abusiue quandoq;vt ar. ff.ad exhi.l.thesaurus.&.ff.famil.erciscun.l.item Labeo.in prin.

d *Furtum fit.* quia proprietas & possessio est eius qui recondit: vt supra de rei vin. l. à tutore. & infra titu.j.l. iij.§. Nerua. &.l. peregre.in prin.

e *Etiam inuitis.* vt infra de verbo. obli. l. seruus vetante. Sed argu.cõtra.ff.de dona.l.hoc iure.§.nõ potest. sed ibi finaliter.sic econtra nos inuitos de peculio obligat: vt.ff.de pecu.l.si quis seruum.§.etiam.

f *Penè.* hoc dicit propter hæreditatem, in qua debet præcedere iussus domini vt adquiratur: vt.ff.de adquir.hær.l. si quis mihi bona.§.iussum.& dixi.ff.e.l.adquiritur.§.j.

IN eo.[CASVS. Filiusfamilias miles habens castrense peculium fecit testamentum: in quo instituit sibi quendam hæredem. seruus castrensis peculij aliquid stipulatur nunc, vel aliquid adquirit:

adquirit: vel vsusfructus alicuius rei ei relinquitur. Dicitur q̃ est in pendenti cui adquirat. nam aut institutus adiit: & tunc ei quæritur. aut non adiit: & tunc quæritur patri testatoris qui occupat omnia iure peculij. Ité si res huius castrẽsis peculij interim surripiatur: est in pẽdenti an nascatur actio furti. quod erit si nõ adeat institutus. Vltimo dicit, seruus hereditarius si aliquid stipulet, vel per tradi. aliquid adquirit: valet ex persona defuncti, non hæredis futuri. hæreditas enim personam defuncti repræsentat. & hoc dicit hæc. l. & seq. Fran.

a *Militis.* qui testatus decesit.

b *Stipulatur seruus.* scilicet talis.

c *Ex cuius.* i. vtrũ patris ad quẽ bona pertinẽt iure peculij sublata institutione: an etiã ex persona heredis ad quẽ iure institutionis pertinent.

d *Adeatur.* ex testamento. Accursius.

e *Spectanda.* ergo interim. i. antequã adeatur hereditas, est in pẽdẽti: vt ff. de castren. pecu. l. filiusfam. & hoc cum seruus proprius erat. s. filij. sec⁹ si cũ alio cõmunis erat: quo casu totũ socio interĩ quæritur: vt. j. de stipul. ser. l. si seruus cõmunis. in prin. quæ est contra.

f *Relictus.* secus si stipuletur vsumfructum: quia non valet: vt. j. de stip. ser. l. vsusfru.

g *Delatum.* s. eo casu quo hæres repudiauit hæreditatem. s. filij.

h *Hæredi.* scilicet cũ ipse adiuit.

i *In personam.* puta patris in hæredẽ: quia ab initio fingitur ei adquisitum qui postea adiit. vt. j. de stipu. ser. l. si ex re. §. fin.

k *Distinctione.* vt in suspenso maneat.

l *Si ex testamento.* supple cessabit si est ex testamento &c. Acc.

m *Non fit.* nisi in casibus: vt. j. de fur. l. hæreditariæ. Accur.

n *Nam & condictio.* scilicet furtiua. sed hodie nõ habet locum distinctio huius. l. quia pater tanquam hæres filio succedit: vt in authen. de hære. ab intesta. §. j. sed olim tempore huius. l. iure peculij omnia occupabat pater: vt. j. de castren. pecu. l. ij. & facit. j. de verbo. obliga. l. interdum. §. si seruus. Accursius.

o *Sententia.* scilicet opinantis &c. quod est in fi. huius. l. & iunge cum. l. sequen.

p *Testantis.* id est mortui. Accursius.

q *Opinantis.* id est dicentis.

r *Hæreditas. Argumentis.* vt insti. de hær. insti. §. seruus alienus. & de stipu. ser. in prin. & C. depos. l. cum hæreditas. & infra eo. l. hæreditas in multis. & j. de noua. l. nouatio. in fi. & supra de leg. ij. l. si mihi & tibi ea. §. fin. & l. debitor. §. fi. & de inter. ac. l. si ante.

Si procurator.] *CASVS.* Procurator vel tutor meus rem suam quasi meam, hoc credens, vendidit. Dicitur quòd non transfert dominium: quia nemo errans &c. Franciscus.

s *Amittit.* scilicet sic. nam per vsucap. & per alios modos amittit quis errans: sed cõtra. huic. l. s. si cer. pet. l. eius qui. §. quas verò. Solu. hic alij quãm tradenti poterat geri negotium: ibi non alij pro parte. s. tradentis: vt ibi. vel solu. vt ibi. Item contra. s. man. l. seruum Titij. j. respon. Solu. vt ibi. Item contra. s. de cura. fur. l. Iul. §. j. Solu. hic errauit: ibi non. & distingue circa hoc vt not. s. de offi. procu. Cæsa. l. j. §. j. & facit. s. de iurisdi. om. iud. l. si conuenerit. Item contra. instit. de lega. §. si quis rem suam. Solu. ibi fauor vltimæ voluntatis. Accursius.

XXXIII. VLPIANVS libro quarto Disputationum.

IN eo quod seruo castrẽsi ante aditam hæreditatem filiifamilias militis [a] legatur, vel eo quod stipulatur seruus, [b] tractatur apud Marcellum libro viceſimo, ex cuius [c] persona vel stipulatio vires habeat, vel legatũ. Et puto veri⁹ [esse] (quod & Scæuolę videtur, & ipse Marcellus tractat) si quidem adeatur [d] hæreditas, omnia vt in hæreditario seruo: si [verò] adita non sit, vt in proprio patris esse spectanda: [e] & si vsusfructus fuerit huic seruo relictus, [f] modò patri videri delatũ, [g] modò hæredi: [h] nec à persona in personam [i] creditur transisse. Eadem distinctione [k] quis vtetur etiam si res fuerit subtracta: aut cessare, aut non, furti actionem dicet. si ex testamento [l] adierit, quoniam hæreditati furtũ non fit [m]. aut si non adierit: patri dabitur furti actio: nam & condictio. [n] ¶ Quotiens seruus hæreditarius stipulatur, vel per traditionẽ accipit: ex persona defuncti vires assumit, * vt Iuliano placet: cuius & valuit sententia, [o] testãtis [p] personam spectãdam esse, opinantis. [q]

Vm in corpus.] *CASVS.* Error causæ ex qua traditur res, cũ consensum sit in corpore, nõ impedit translationẽ dominij: vt si credo me teneri tibi tradere ex testamẽto: tu credis tibi deberi ex stipulatu. idé si trado tibi pecuniã causa donãdi, cum donare tibi promiserã. nã vtroq; casu dominiũ ad te trãsfertur. Frã.

t *Dissentiamus.* in tradendo: quia nos cõsensimus in dominio trãsferẽdo. sed videtur nõ trãsferri: vt. s. si cer. peta. l. si ego. in prin. Sol. hic debebam tibi. x. ex causa mutui: sed nõ recolens decem tibi tradidi ex causa donationis: tu tamen vt debitũ recepisti: & sic putabas tibi numeratã: sed in. l. contraria nõ eram debitor. hic ergo in causam debiti assumemus, quia promptiores &c. vt. j. de actio. & obli. l. Arrianus. vel dic quòd etiã ex alia causa quàm mutui hic debebã. Alij dicunt quòd hic primo ex causa donationis tibi. x. promiseram, & postea ex ea causa soluo: sed tu quasi mutuam accipis. vnde in grauiorem cedit vt liberer à ꝓmissione. sed in. l. cõtra. non promiseram, sed à donatione volebam incipere donationem. & secũdum hoc quod. s. dixit donandi gratia, expone. i. ex causa donationis imperfectæ. donauerã enim, sed nõ tradideram. vel solue vt ibi. & fa. j. de actio. & oblig. l. in omnibus. & j. titu. j. l. si me in vacuam. Accur.

Per seruũ.] *CASVS.* Per seruũ obligatum nihil quæritur creditori: vt si hic seruus aliquid adquisiuit per stipulationem vel similem modũ: licet creditor habeat pos. serui. [*SI VNVS EX DOMINIS.*] Seruo communi. s. meo & tuo pecuniam dedi. si hoc animo, vt teneat eam separatã à suis rationibus, & habeat in peculio, non animo donandi: hoc casu manet hæc pecunia adhuc mea. Si autem ei dedi animo donandi: tunc adquiritur omnibus sociis pro parte quam habent in seruo. Postea retertitur ad primum casum. pone quòd de illa pecunia quam ei dedi, vt eam teneat separatam à rationibus suis, emit hic seruus aliquam rem. cuius erit res? & dicitur quòd erit cõmunis omnium dominorum: perinde ac si ex pecunia quę surrepta esset, emisset. secus in seruo fructuario q̃ emit ex re fructuarij rem aliquam. nam nõ quærit proprietario. eadem diuersitas est si aliunde emerit. nam seruus communis vndecũque habens pecuniam, si de ea emat rem: adquiritur res illa dominis. sed seruus fructuarius vndecũque habens pecuniã, si emit de ea rem aliquã: adquirit eã ꝓprietario: nisi emeret de pecunia fructuarij. nam tunc ei tantũ quæreret, vel per tradi. accipiẽdo vni ex dñis. [*SICVT SERVVS.*] Sicut seruus cõmunis stipulãdo vni ex dñis ei tantũ quærit, sic per traditionẽ accipiendo soli ei adquirit. sed si seruus à Sempronio accepit rem aliquã nomine dñi sui, & Titij cuiusdã extranei partẽ adquirit dño: pro alia parte nihil valet quod fecit. postea dicit: seruus fructuarius ex re fructuarij adquisiuit rẽ, & dixit eã adquirere ꝓprietario. dicitur q̃ ꝓprietario q̃ritur. nã stipulando ei ex re fructuarij, ꝓprietario q̃ritur. [*SI CVM MIHI.*] Cũ mihi velles donare rẽ & tradere, dixi q̃ seruo cõmuni meo & Titij traderes: & tradidisti: seruus accepit animo adquirẽdi Titio tãtũ: vel mihi & ei: dicitur q̃ mihi tm. adquirit: nec nocet mihi voluntas vel opinio huius serui. Quod dixi in seruo, idẽ in procuratore meo: vt si ei rẽ tradidi vt meam faceret, mea fieret: licet alia mente acceperit, puta vt sua fieret. Frã.

XXXIIII. IDEM libro quarto de censibus.

HAereditas enim non hęredis personã, sed defuncti sustinet: vt multis argumentis [r] iuris ciuilis comprobatum est.

XXXV. IDEM libro septimo Disputationum.

SI procurator meus, vel tutor pupilli, rem suam quasi meã vel pupilli alij tradiderint: non recesit ab eis dominium: & nulla est alienatio: quia nemo errans rem suam amittit. [s]*

XXXVI. IVLIANVS libro tertiodecimo Digestorum.

CVm in corpus quidẽ quod traditur, consentiamus, in causis verò dissentiamus: [t] non animaduerto cur inefficax sit traditio: veluti si ego credam me ex testamento tibi obligatum esse vt fundum tradam: tu existimes ex stipulatu tibi eum deberi. nam & si pecuniam numeratam tibi tradam donandi gratia, tu eam quasi creditã accipias: constat proprietatem ad te trãsire, nec impedimẽto esse quòd circa causam dandi atque accipiendi dissenserimus.

XXXVII. IDEM libro quadragesimoquarto Digestorum.

PEr seruũ qui pignori datus est, creditori nec possesio

*Fl. emittit

*Fl. consu mit

Quicquam

Pignus ꝓtorio nō posſidetur.

* *Flo.mādatione*

adquiritur:quia nec ſtipulatione,nec traditione,* nec vllo alio modo per eū ſeruum quicquā ei[a] adquiritur,quāuis poſſeſsio[b] penes eū ſit. ℣Si vnus ex dominis ſeruo cōmuni pecuniā donauit: in poteſtate domini eſt,quemadmodū ſeruo cōmuni pecuniam donet. nam ſi hoc ſolū egerit,vt ea ſeparetur à ſuis rationibus, & in peculio ſerui ſit:manebit eiuſdē domini proprietas.[c] Si verò eo modo pecuniam ſeruo cōmuni donauerit, quomodo alienis ſeruis donare ſolemus:fiet ſociorum cōmunis pro portione[d] quā in ſeruo[cōmuni] habebūt. ℣Sed vt ſequēs quæſtio locū habeat, cōſtituamus ſociū ita ſeruo cōmuni pecuniā donaſſe, vt proprietatē ſuā manere vellet.[e] Si ex hac pecunia ſeruus fundum cōparauerit, erit is fundus communis ſociorū pro portione dominij. Nam & ſi furtiuis[f] nūmis cōmunis ſeruus cōparauit fundū:ſociorū erit pro portiōe dominij. Neq; enim vt fructuarius ſeru⁹ ex re fructuarij nō adquirit ꝓprietario:[g] ita & cōmunis ſeru⁹ ex re alterius domini non adquirit[h] alteri dño. Sed quemadmodū in his quæ aliūde[i] adquiruntur,diuerſa conditio eſt fructuarij,& ſerui cōmunis,veluti cū alter fructuario non adquirat,[k] alter dominis adquirat: ita quod ex re quidē fructuarij adquiſitū fuerit,ad eū ſolū pertinebit.quod ex re alterius domini ſeru⁹ cōmunis adquiſierit, ad vtrūq; dominū pertinebit.[l] ℣Sicut ſeruus cōmunis ſtipulādo nominatim alteri ex dominis,ita ꝓ traditionē accipiēdo, ſoli ei adquirit.[m] ℣Quod[n] vnius ſeruus per traditionē accipiendo,ſe accipere dixerit domino & Titio:[o] partem domino adquirit,ī parte nihil agit.[p]

a *Quicquam ei.*ſ.creditori.Accurſius.

b *Poſſeſſio.*ſ.ciuilis & naturalis,ſecundū nos.ſecūdū alios naturalis tantū:vt dices.j.titu.j.l.j.§. per ſeruū corporaliter. ſecus in poſſi.l.ſi duo.§.creditores.& fa.ſ.qui ſatisda.cog.l. ſciendum.§. creditor.& de pig.act. l.cū ſortis.§.fin.&.j.de vſuca.l. ſerui nomine. &.C. de præſcrip.xxx. an.l. cū notiſsimi.§.j.

c *Proprietas.* vt &.ſ. de pec.l.quis ergo caſus.Accurſius.

d *Pro protione.* quā in ſeruo haberet: ad quā cōſequendā ageret pro ſocio:& ſic videtur ꝙ etiam donator habeat partē.& ſic eſt cōtra.ſ. pro ſoc.l.verū.§.ſi ſeruo cōmuni.Sol.vt ibi, & eodē modo ſolue aliud cōtrariū.ſ.ad leg. Fal.l.Plautius.§. Paulus.Itē facit.j.de ſtipu. ſer.l.proīde.§. ſi ſeru⁹.

e *Manere vellet.*vt fuit in primo caſu. nā ſi vt extraneo ſeruo:tūc nō eſſet q̄ſtio dubitabilis.

f *Furtiuis.* vel domino,vel extraneo ſurripuerat:vt.j.eo. cōmunis.Accurſius.

g *Proprietario.*vt.j.de ſtipu.ſer.l.ſeruū fru.& ſ.de vſufru.l.adhuc.§. quæſtionis.in fine.

h *Nō adquirit.*q.d.nō eſt ꝓhibitū hoc ſicut illud,ſed ꝓmiſſum: vt hic,&.j.de ſtipu. ſer.ſi ex re.§.j. &.ſ.cōi diui. cōmunis ſeruus.Acc.

i *Aliūde.*nō ex re fructuarij,vel opera ſerui. Itē extra res dñorum.

k *Non adquirat.* vt.j. eo.cōmunis.in fi.Ac.

l *Pertinebit.*ſed ille ex cuiꝰ re eſt adquiſitū,iudicio cōmuni diui.ꝓcipiet:vt.j.eo.l.cōmunis.j.rñ.& fa.j. de ſtip. ſer.l.ſeruus cōmunis.

m *Ei adquirit.*cuivult. ſic &.j. de ſtipu. ſer.l. ſeruꝰ cōmunis omniū. &.l. ſequen. &.C. per quas perſo. nobis adqui.l.ſi duo.Acc.

n *Quod.*aliàs quid.

o *Titio.*extraneo.

p *Nihil agit.* ſic inſti. de inuti. ſtip.l.§.quod ſi quis.ſecus in venditione:vt.ſ. de cōtrahē. emp.l.fundus.& eſt ratio,quia hic nihil intereſt tradētis vel promittētis: magis autem eſt gaudendū:ſed intereſt vendentis,qui non niſi totam vendidiſſet:arg.ſ.de in diem addic.l.quod ſi vno. & fa.j.de ſtipu.ſer.l.ſeruus alienus.Accurſius.

q *Stipulando.*ſ.proprietario.Accurſius.

r *Adquiret.* ſed ꝓ conditionē ſine cauſa tenebitur fructuario: vt.j.de ſtipu.ſer.l.penul.&.l.ſi ex re.§.j.ſecus in conuerſo caſu: vt.j.eodē tit.l.ſeruū fructuariū.&.ſ.de vſufr.l.adhuc.§.q̄ſtionis.

s *Nihil agetur.*in perſona:Titij.ſed totum mihi acquiritur.

t *Nihil agetur.*in eius perſona,ſed mea.

u *Nihil agetur.* ſed in illius in quem voluit donator. & ad-

A de vt not.ſ.de dona.l.qui mihi.

Martius.]*CASVS.*Martiꝰ habebat fundū.ibi iuxtà publica via erat.tertio ager Lucij Titij.quarto flumē erat.quinto fundꝰ cuiuſdā innominati.creuit flumē,& inundauit & occupauit agrū Lucij Titij,& etiā viam publicā: & ſic accreuit innominato.tādē poſtea receſsit aqua, & rediit in antiquū alueū. dicitur ꝙ ager quondā Lucij Titij accreſcit Martio: non obſtante ꝙ via ſit in medio.via autē cum ſit publica,nemini accredit.Franciſcus.

x *Martius.*ordo: quia primo ager Martij, ſecundo via publica,tertio ager Lucij,quarto flumen, quinto innominatus.

y *Secundum.*i. iuxta. ſic.ſ.eo.l. inter eos. & l.ſeq.in prin.

z *Erat,& ager Lucij.* ita quòd ager prius: vt ſtatim patet.

a *Agrum.*ſcilicet Lucij Titij.Io.

b *Ambedit.* remouēdo ſuperficiē, & alueū conſtituendo.

c *Alluuione.* improprie hic ponitur alluuio: vt.ſ.eo.l. ergo.§. alluuio. quia paulatim & minutatim receſsit.

d *Agrū.*ſ.Lucij Titij.

e *Eius factū.*ſ.innominati tertij:nō Titij. Titiꝰ enim circa flumē habebat,& vltra viā.

f *Ademiſſe ei.*ſ. innominato.

g *Addidiſſe ei.*ſcilicet Martio.

h *Publicū fuiſſet.*ſ.antea,puta locus viæ.

i *Quo minus ager.*Lucij Titij.

k *Trās viā alluuionī.*i. vltra viā in qua etiam fuit alluuio.i. aduentus & receſſus paulatim contingens.

l *Martii fieret.* flumine redeunte ad ſuū alueū.

m *Fundi.* & per hoc Martij:quod eſt verū quantū ad emolumentū,non ad proprietatē. Itē quo ad incōmodū: quia ſi quandoque deſtruitur,ex eodē fundo iuxta quē eſt, reparat: vt.ſ.quemadmo.ſer.amit.l.ſi locus.§.fi.Item cedit.ſ.via in modū agri,ſi actum ſit:vt.ſ.de peri. & cō. rei ven.id quod.§.fi. ſecus autē ſi locus viæ eſſet alicuius priuati:vt.ſ.eo.l.ergo.in prin.ſic & aliàs mediū prædiū priuati quod nō ſeruit,impedit ſeruitutē:vt.ſ.de ſer.ruſti.ꝓdio.l.qui ſella.§.fi.ſed via publica nō: vt.ſ. de ſeruit.l. ſeruitutes.§.publico.Itē huic dicto eſt cōtra.ſ.e.l.adeo.§.inſula. in fi.&.l.ergo.§.alluuio.vbi dicit primo dño reſtitui.ſed illud de ęquitate,q̄ pualet:vel ibi eodē ipetu receſsit,hic alueū fecit. Ac.

Etiam.]*CASVS.*Surripuiſti ſeruum:& vendidiſti alicui bona fide ementi.quicquid acquirit ſeruus,vel ſtipulatur ex re bonæ fidei emptoris,emptori quærit.Franciſcus.

n *Emptori.*licet vſucapi non poſsit:vt.j.eo.l.bonæ fidei.§.ſi enim

℣Fructuarius ſeruꝰ ſi dixerit ſe domino proprietatis per traditionem accipere ex re fructuarij:[id] totū domino adquiret. nam & ſic* ſtipulando[q] ex re fructuarij,domino proprietatis adquiret.[r]* ℣Si cùm mihi donare velles,iuſſerim te ſeruo cōmuni meo & Titij rem tradere:iſque hac mēte acceperit, vt rem Titij faceret,nihil agetur.[s] B nā & ſi procuratori meo rē tradideris,vt meam faceres,[&] is hac mente acceperit, vt ſuam faceret: nihil agetur.[t] quòd ſi ſeruus communis hac mēte acceperit[rem,] vt duorū dominorum faceret:in parte alterius domini nihil agetur.[u]

XXXVIII. ALFENVS VARVS libro quarto Digeſtorum à Paulo epitomatorum.

MArtius[x] * fundū habebat ſecundum[y] viā publicā. vltra viā publicā flumē erat, & ager Lucij[z] Titij.fluit flumen paulatim:primū omniū agrū[a] qui inter viam & flumen eſſet, ambedit,[b] & viā ſuſtulit.poſtea rurſus minutatim receſsit: & alluuione[c] in antiquum locum rediit. Reſpondit,cùm flumen agrum[d] & viam publicā ſuſtuliſſet:eum agrum eius[e] factū eſſe,qui trans flumen fundū habuiſſet.poſtea cùm paulatim retro rediſſet,ademiſſe ei[f] cuius factus eſſet,& addidiſſe ei[g] cuius trans viā[ager] eſſet:quoniā eius fundus ꝓximus flumini eſſet:id autē quod publicū fuiſſet,[h] nemini acceſsiſſet. nec tamen impedimēto viam eſſe ait quo minus[i] ager qui trās viam alluuioni[k] [fluminis]relict⁹ eſt, Martij fieret.[l] nā ipſa quoque via fundi[m] eſſet.

XXXIX. IVLIANVS libro tertio ex Minicio.

ETiā furtiuꝰ ſeruus bonæ fidei ēptori[n] adquirit quod

enim

enim esset malæ fidei, non adquireret fructus: vt. C. de rei vindi. l. j. §. fi. fallit tamen in viro & vxore: vt. ff. de do. inter vi. & vxo. l. si vxor filio. Accursius.

a *Eius.* s. bonæ fidei emptoris.

Quæsitum.] *CASVS.* Bonæ fidei possessor liberi hominis decessit. hæres eius scit istũ possessum esse liberum: & sic habet malã fidẽ. dicitur q̃ hic hęres nihil per eũ quærit. Itẽ nec hęres potest facere fructus suos fundi quẽ testator legauit: cũ hoc sciret hæres: siue fundus fuerat testatoris, siue non, sed bona fide eũ possideat. hoc idem est in seruis. vnde si testator suo testamento legauit seruos, siue suos proprios, siue alienos: aut eos manumisit: & eius hæres hoc sciens possidebat eos: nil ei p eos acquiritur. nã quo casu bonæ fidei possessor fundi suos facit fructus: eodẽ casu per seruũ alienum quẽ possidet, adquirit ex re sua vel opera eius. Fran.

b *Possidere cœperit.* i. detinere: & sic per eũ non quærit: vt. j. titu. j. l. cũ hæredes. §. itẽ quęro. si putat suum seruũ: cum possidet. sed si alienum seruũ, tũc possidet, sed mala fide. & facit. j. de stipu. ser. l. si seruus testamento.

c *Suos non faciet.* quia incipit scire alienũ esse. i. illi⁹ qui habet causam ab eo à quo ipse. i. à testatore. secus si non ab eo, siue ab alio quàm à quo iste: vt instituta. de vsuca. §. diutina. & ff. de vsur. l. qui scit. §. fi. quæ sunt cõtra. Itẽ in illa de vsur. ab initio fuit bonæ fidei: sed hic hæres nullo tẽpore fuit bonæ fidei possessor. Ac.

d *Et multo magis.* scilicet non adquirit.

e *Eum.* scilicet fundum.

f *Vel manumissi.* hoc refertur & ad ꝓprios, & ad alienos, id est dicere, siue proprij siue alieni sint legati: siue proprij siue alieni sint manumissi.

g *Eorum.* neutraliter.

h *Ignorarent.* id est legatos, vel manumissos.

i *Recidere.* i. in vera hypothetica, vel cõsequentia cõditionali, quodlibet eorũ ad aliud sequitur: quia si alterũ est: & reliquũ: & ideo dicit simul, secundum Io. Accursius.

k *Cõsumptos.* vel ꝓceptos: sed ideo dicit cõsumptos, quia illos nõ tenetur restituere, a sed ꝓceptos sic: licet perceptiõe suos fecerit: vt. C. de rei vin. l. certũ. & sic de industrialib⁹ dicit. sed R. dixit de naturalib⁹ loqui. & ideo de cõsumptis dixit: quia tunc demũ fiũt possessoris, nõ prius: vt. ff. de vsur. l. fructus. Itẽ habẽt hic quidam, fere recidere. nã fallit hæc regula. ff. de vsu & habi. l. per seruũ. in prin. & de pecu. le. l. denique. §. fin. itẽ & alios duos assignãt quidã: vt. ff. de petit. hæredi. l. nisi. in prin. & ff. de ędil. edic. l. cũ aũt. §. fi. & l. sequẽ. sed ibi etiã ex opera ei adquirit vt ex re: sed tenetur restituere adquisita ex opera: vnde nõ sunt assignãdi. Itẽ videtur adhuc fallere hæc regula. ff. de peri. & cõ. rei ven. l. serui emptor. & de act. emp. l. Iulian⁹. §. possessionẽ. verũ hic loquit in possessore qui habet possessionẽ ciuilẽ & naturalem: ibi de eo qui solã naturalem habebat. & adde hic quæ no. ff. eo. l. qui bona. in prin.

l *Adquiratur.* propositionum alia est categorica: vt Socrates est homo. alia hypothetica: vt si Socrates est homo, Socrates est animal. Itẽ si bonæ fidei possessor fundi facit fructus suos, ergo bonæ fidei possessor serui quærit ex re & ex opera: & ecõtra.

Statuas.] *CASVS.* Statuæ in ciuitate positę in honorẽ ciuitatis, non sunt singulorũ ciuiũ, sed totius ciuitatis: nec aliquis ciuis poterit eas tollere, etiam ille qui eas posuerat. & si aliquis

ff. Nouum.

ex re eius a stipulatur, aut per traditionem accipit.

XL. AFRICANVS libro septimo Quæstionum.

Quæsitum est, si is cui liber homo bona fide seruiret, decesserit: eique is hęres extiterit, qui liberum eũ esse sciat: an aliquid per eum adquirat? Non esse ait vt hic bona fide possessor videatur, quãdò sciens liberũ possidere cœperit: b quia & si fundum suum quis legauerit: hæres qui eũ legatum esse sciat, proculdubio fructus ex eo suos non faciet: c & multo magis, d si testator eũ e alienum bona fide emptum possederit. Et circa seruorũ igitur operam ac ministerium eandẽ rationem sequendã, vt siue proprij, siue alieni, vel legati, vel manumissi f testamento fuerint, nihil per eos hæredibus, qui modò eorum g id nõ ignorarent, h adquiratur. etenim simul hoc * recidere, i vt quo casu fructus prædiorum consumptos k suos faciat bona fide possessor, eodẽ per seruũ ex opera & ex re ipsius ei adquiratur. l

A eas incipiat possidere, ciuitas eas vindicabit. Franciscus.

m *Ciuium.* s. singulorũ, sed publicas, si in honorẽ ciuitatis positę sunt: alioquin nõ: vt. j. de pri. cre. l. Aufidius. & j. de excep. l. Paulus. & quod vi aut clam. l. is qui in puteum. §. j. H.

n *Ea mente.* s. supradicta, puta in honorem ciuitatis.

XLI. VLPIANVS libro nono ad Edictum.

STatuas in ciuitate positas ciuium m non esse: idq; Trebatius & Pegasus [aiunt:] dare tamen operam prętorẽ oportere, vt quod ea mente n in publico positum est, ne liceret priuato auferre, nec ei qui posuerit. tuendi ergo ciues erunt & aduersus petentem exceptione, & B actione o aduersus possidẽtem iuuandi. p

XLII. PAVLVS libro vndecimo ad Edictum.

SVbstitutio q quæ nondũ cõpetit, extra bona nostra r est.

XLIII. GAIVS libro septimo ad Edictum Prouinciale.

SEruus qui bona fide possidetur: id quod ex re alterius est, possessori non adquirit. s

Incorporales t res traditionem u & vsucapionem x non recipere, manifestum est.

Pecunia post emptionem soluta, declarat cui res empta adquiratur.

C *Cùm* seruo in quo alterius vsusfructus est, hominem emerit, & ei traditus sit: antequam pretium soluat, in pẽdenti y est cui licet nondũ adierit: puta si institutus repudiauerit. quod nõ placet: quia non potest dici eã esse in bonis substituti: vnde est q̃ si repudiet, nõ videtur aliquid alienasse: vt. j. quæ in frau. cre. l. qui aũt. circa prin. verũtamẽ quo ad quædã nõ potest negari quin sit in eius bonis: puta quantũ ad actionẽ. l. Aquil. quę ei cõpetit pro seruo qui erat institut⁹, si sit occisus: vt. ff. ad. l. Aquil. l. inde Neratius. in prin. & quantũ ad ius deliberãdi, quod transmittit suis hæredibus: vt. C. de iu. deli. l. cũ antiquioribus. & de his qui ante aper. ta. Dico ergo q̃ tũc cõpetit cũ iam adiuit. Et no. aliud esse in stipu. quàm in legato, vel hæreditate: quia ea stipu. transmittitur ad hæredes pẽdente cõditione: quod secus est in istis: vt. j. de actio. & obliga. l. is cui. & insti. de verbo. obli. §. ex conditionali.

r *Nostra est.* & ideo vindicare non possumus.

D *Seruus.*] *CASVS.* Seruũ alienum possideo bona fide. hic acquisiuit aliquid ex re alterius. nõ mihi q̃rit, sed dño suo. Secũdo dicit, incorporales res nõ possunt tradi, nec vsucapi. Tertio. seruo fructuarius emit Stichũ, & ei est traditus. Dicitur q̃ est in pendenti cui adquirat donec soluat pretiũ. nam si soluat de pecunia quę spectat ad fructuariũ, fructuarij fiet: aliàs proprietarij.

s *Non adquirit.* sed domino: vt. j. eo. l. homo liber. §. fi. Sed quid si sint duo bonæ fidei pos. & ex vnius re adquirat: an vtriq; quærat? Rñ. vt dixi. ff. eo. l. qui bona. §. si quis duobus. Accursius.

t *Incorporales.* vt actiones, & iura. s. seruitutes: vt instituta. de re. corpo. & incorpo. §. incorporales. Accursius.

u *Traditionem.* sed quasi, vt per patientiã: vt. ff. de Publi. l. si ego. §. j. & ff. de vsufru. l. iij. §. dare. & ff. de ser. rusti prædio. l. j. in fin. & supra de ser. vrba. prædio. l. si ædes. §. fin. Hug.

x *Vsucapionẽ.* & est ratio, quia possideri non possunt: vt dixi. & dicitur. j. tit. j. l. possideri. in prin. & vsucapio nõ ꝓcedit sine possessione: vt. j. titu. ij. l. sine possessione. Itẽ hoc verũ, q̃ non possunt vsucapi, per se. s. sed cũ aliis sic: vt. j. de vsuca. l. si aliena. §. j. Item excipe illas quæ habent perpetuam, vel quasi perpetuam causam. Item & nisi tanto tempore cuius non extet memoria: vt dixi. ff. de ser. l. seruitutes. iiij.

y *In pendenti est.* inspecto futuro, non præsenti tempore: vt not.

XLIV. PAVLVS libro vicensimo ad Edictum.

Actione & exceptione quis tueri potest.

Actione. vtili in rẽ: quod dic vt. j. quod vi aut clã. l. is qui in puteum. §. j.

Iuuandi. No. act. & exce. quis tuet. i. defendit: vt & ff. fami. ercis. l. inter. §. j. & facit. j. eo. l. rẽ in bonis. & ff. de leg. j. l. ciuitatib⁹. in prin. & ff. de auro & argen. leg. Lucius. & C. de sta. & imagi. l. j. & fi. & de poli. l. iij. & ff. de Publi. l. Publiciana. & aliàs icipit. l. si ego. §. si de vsu.

Substitutio.] *CASVS.* STestator instituit Titiũ: & si hæres nõ erit, substituit Semproniũ. Dicitur q̃ substitutus non dicitur esse domin⁹ huius hæreditatis in qua substitutus est, antequã adeat. Frã.

q *Substitutio.* idẽ in institutione: sed de hac ideo dixit, quia ea semper fit sub cõdit. puta si ille nõ erit hæres, vel si ille morietur &c. vnde recte dicit, quæ nõdũ cõpetit: cũ non est pura: sed istitutio quãdoque statim cõpetit: vt cum est pura. sed de substitutiõe quãdo dices eã competere? Rñ. quidã cũ substitut⁹ potest adire hæreditatẽ, licet nondũ adierit: puta si institutus repudiauerit. quod nõ placet: quia non potest dici eã esse in bonis substituti: vnde est q̃ si repudiet, nõ videtur aliquid alienasse: vt. j. quæ in frau. cre. l. qui aũt. circa prin. verũtamẽ quo ad quædã nõ potest negari quin sit in eius bonis: puta quantũ ad actionẽ. l. Aquil. quę ei cõpetit pro seruo qui erat institut⁹, si sit occisus: vt. ff. ad. l. Aquil. l. inde Neratius. in prin. & quantũ ad ius deliberãdi, quod transmittit suis hæredibus: vt. C. de iu. deli. l. cũ antiquioribus. & de his qui ante aper. ta. Dico ergo q̃ tũc cõpetit cũ iam adiuit. Et no. aliud esse in stipu. quàm in legato, vel hæreditate: quia ea stipu. transmittitur ad hæredes pẽdente cõditione: quod secus est in istis: vt. j. de actio. & obliga. l. is cui. & insti. de verbo. obli. §. ex conditionali.

in similibus,institu.quibus mo.ius pa.po.sol.§. si ab hostibus.

a *Cui proprietatem.* proprietario,an fructuario.

b *Soluerit.* hoc intellige siue adhuc duret vsusfru.siue extinctus sit: dummodo nō delicto vsufructuarij:vt.ſ. de vsufru.l. sed & si quis.§.interdū.&.l.adhuc.aliàs nō est ibi lex.& fa.ſ.de act.emp. l.si seruus. & de ædil. edic.l. bouē. & de castren.pe.l.pater.§.hæreditatē. Item dic fuisse habitā fidē de pretio.

POmponius.] CASVS. Ego Frāciscus dedi porcos meos pastori vt eos ducat ad pascēdū:& cum duceret,lupi ceperunt porcos,& eos portabant.quidam rusticus ibi prope existens psecut⁹ est lupos cū suis canib⁹,& recuperauit porcos de ore luporum. quæritur an fiāt sui,an verò remaneant mei: & sic mihi debeant reddi.& videtur ꝙ fiant sui, sicut & si ferā cepissem,& illa postea euaserit, occupantis fiet.sed certe dicit quòd mihi debent reddi.secus sit in feris. idē est dicendū & si rē meam amisi naufragio, & aliquis eā occupat. nam occupās debet eā mihi reddere:alioquin tenebitur in quadruplū. sed in nostro casu quid si recuperās porcos nolit reddere? certe tenebitur furti,& ad exhibendū rei vindicatione.Fran.Acc.

c *Quos.* ſ.canes.Ac.

d *Eripuit.* dictus colonus. Accursius.

e *Nostri.* cuius erant primo.

f *Cogitabat.* ſ.colonus vicinæ villæ. Accur. immo Pompon.Blau.

* Flo.trāſſimilis

g *Qui cepissent.* vt.ſ. eo.l.naturalem.Ac.

h *Si igitur desinit.* ſ.nostrum esse.Azo.

* Flo.qui

i *Recuperari possit.* i. quādiu nō fuerit consumptū: vt.ſ.fami. ercis.l.Pomponius.in fi. & facit.j. titu.j.l. iij.§. item feras.

k *Idem ait.* probat Pōponius per simile.

l *Non statim.* vt.ſ.eo. l.qua ratione.§.fi. &.j. titu.j.l.interdum.§.j.

m *Quadruplo.* ex edicto posito.j. de incē.l. j.quod est in quadruplum intra annū:sed post annū in simplum.

n *Recipi possit.* quia non fuit consumptum.Accursius.

o *Manet nostrum.* scilicet quod à lupo eripitur.

p *Videtur.* facit.j.de doli exceptio.l.ij.§.& generaliter.in fin.& quarum rerū actio non datur.l.j.§.& in summa.&.ſ.depositi.l.j.§. est autem.Sed contra.j.de fur.l.inficiando.in princ.&.ſ. man.l. procurator.quibus dicitur sola inficiatione nō fieri furtum,nisi sit ibi contrectatio.sed dic ꝙ hic cōtrectat. Alij dicunt ꝙ hic inficiatur,& negat restituit:ibi tantum inficiatur. Accursius.

Communis seruus.] CASVS. Quod ex re vnius dominorum seru⁹ adquisiuit,cōmune fit omnium.tenebitur tamen alter act.cōmuni diui.vt reddat isti cuius ex re quæsitum est. Sed proprietatem [a] adquisierit. Et cùm ex peculio quod ad fructuarium pertinet,soluerit: [b] intelligitur vsufructuarij homo fuisse. Cùm verò ex eo peculio quod proprietarium sequitur, soluerit:proprietarij ex postfacto fuisse videtur.

Quod fera bestia nobis rapit:nostrū manet quandiu illud ꝑsequi possumus.h.d. & nota legem elegantem.

XLIIII. VLPIANVS libro nonodecimo ad Edictum. B

POmponius tractat: cum pastori meo lupi porcos eriperent,hos vicinæ villæ colonus cum robustis canibus & fortibus,quos [c] pecoris sui gratia pascebat,cōsecut⁹,lupis eripuit, [d] aut caues extorserunt.& cū pastor me⁹ peteret porcos,quęrebatur vtrū eius facti sint porci, qui eripuit: an nostri [e] maneāt. nam genere quodam venādi id erant nacti.cogitabat [f] tamen, quemadmodum terra mariq́ue capta,cū in suam naturalem laxitatem peruenerant, desinerēt C eorū esse qui cepissent: [g] ita ex bonis quoque nostris capta à bestiis marinis & terrestribus, desinant nostra esse,cùm effugerunt bestię nostram persecutionem. Quis denique manere nostrum dicat,quod auis transuolans ex area aut ex agro nostro sustulit, * aut quod nobis [miluus] eripuit? Si igitur desinit: [h] si fuerit ore bestiæ liberatum,occupantis erit:quēadmodū piscis,vel aper,vel auis,cū * protestatem nostram euaserit,si ab alio capiatur,ipsi⁹ fit. Sed putat potius nostrum manere tādiu,quādiu recuperari possit: [i] licet in auibus, & piscibus, & feris verum sit quod scribit. Idem ait [k] & si naufragio quid [nostrum] amissum sit,non statim [l] nostrum esse desinere:de- A nę quòd hic seruus aliunde adquirat.certe adquiritur omnibus dominis pro parte dominica.Franciscus.

q *Percipere potest.* si summā quæ soluta est,nō patiatur socius percipere de cōmuni.Azo.& facit ad hoc.ſ.cōmuni diui.l.cōmunis seru⁹.&.ſ.eo.per seruū.§.j.&.j.de stipu.ser.l. seru⁹ cōmunis.&.l. si ex re.§.j. Accursius.

r *Sed si aliūde.* aduersatur in eo quòd hic non redditur per communi diui.vt.ſ.

f NOn est nouū. Dominiū. sic & in poss.vt.j.ti.j.l.interdū.

t *Causam dominii præstat.* vt instit. qui.alie.§. j.&.ſ. de pig. ac.l. iiij. Sed cōtra.j.eo.l.traditio.&.ſ.de contrahen. emp.l.alienatio.sed speciale vt dixi in.l.traditio.Item hoc accipe si vacuā possessionē tradidit creditor:vt C.de distr.pig.l.qui prædiū.

u *Fructuario. Nō potest.* vt.ſ.e.l. liber homo.&.ſ.de adquirē. hæred.aditio.in princ. Sed quid si cōtēplatione fructuarij sit institutus? dic idē:cū dominꝰ habeat iubere: vt.j. de adqui.hære.si quis mihi bona.in prin.sed tenetur dñs per cōdic.sine causa restituere fructuario: vt.j. de stipu. ser.l.pe.quasi ex re fructuarij sit quæsitū:vt.ſ. de vul.sub.l.sed si plures.§.in arrogato.& secundū hoc intellige.ſ. de vsufr.l.si serui vsusfru.ꝙ effectum siue finem ibi consideret.

BOnæ fidei.] CASVS. Bonę fidei emptor etiā ex aliena re suos fructus facit,siue alterius diligētia prouenerūt,etiā eo ipso ꝙ à solo sunt separati.nec est vis,possit eā vsucapere,vel non,vt quia vi possessa. Sed pone ꝙ quādo emit,habet bonā fidē: postea incipit habere malā. nunquid faciet fructꝰ suos? & videt ꝙ sic.nā & in vsucapione ꝓcedit & nō ꝓpeditur vsucapio ꝓpter venientē scientiā, sed hoc nō videt obstare,cum vsucapio respiciat ius:at ꝓcipere fructꝰ respicit factū.vnde de rigore videt nō facere fructus suos amodo ex quo cœpit habere malam fidem: & sic secus erit in vsuca.quàm in perceptiōe fructuū.sic & in alio casu differunt.nam & qui non potest vsucapere propter rei vitium,tñ fructus suos facit:vt dictū est supra. [ÆT OVIVM.] Fœtus ouium in fructu dicitur: vnde bonæ fi. possessoris fiunt: licet prægnantes venditæ sint.& licet surreptæ fuerint oues.idē in lacte & lana,vt bonæ fi.possessoris fiant.Franciscus.

x *Bonæ fidei.* quis hic sit,habes infra de verbo.sig.l. bonæ fidei.& infra eo.§.j.

y *Interim.* & etiam postquam diu euincatur:vt.ſ.de vsur.l.qui scit.§.bonæ fidei.Accursius.

y *Interim.* id est donec duret bonæ fidei.

nique quadruplo [m] teneri eum qui rapuerit.Et sanè melius est dicere,& quod à lupo eripitur, nostrum manere, quādiu recipi possit [n] id quod ereptū est. Si igitur manet [nostrum: o] ego arbitror etiam furti competere actionem. Licet enim non animo furandi fuerit colonus persecutus, quāuis & hoc animo potuerit esse, sed & si non hoc animo persecutus sit:tamē cum reposcenti non reddit, supprimere & intercipere videtur: P quare & furti,& ad exhibēdum teneri eū arbitror, & vindicari exhibitos ab eo porcos posse.

XLV. GAIVS libro septimo ad Edictum Prouinciale.

COmmunis seruus si ex re alterius dominorū adquisierit,nihilo minus cōmune id erit:sed is ex cuius re adquisitū fuerit,cōmuni diuidundo iudicio eā summā percipere * potest. [q] nā fidei bonæ cōuenit,vt vnusquisq; præcipuum habeat, quod ex re eius seru⁹ adquisierit. Sed si aliūde [r] cōmunis seru⁹ adquisierit:omnib⁹ sociis ꝓ parte dominij hoc adquiritur.

XLVI. VLPIANVS libro sexagesimoquinto ad Edictum.

NOn est nouū,† vt qui dominium [t] non habeat, alij dominium prębeat.nam & creditor pignus vendēdo,causam dominij pręstat, [t] quam ipse nō habuit.

XLVII. PAVLVS libro quinquagesimo ad Edictum.

FRuctuario hęreditas adquiri non potest, [u] [eo] quòd in operis serui hæreditas non est.

XLVIII. IDEM libro septimo ad Plautium. D

BOnæ fidei [x] emptor nō dubiè percipiendo fructus etiam ex aliena re,suos interim [y] facit:nō tātū eos qui diligētia &

opera eius prouenerunt, * sed omnes: [a] quia quod ad fructus attinet, loco domini penè est: [b] denique etiam priusquam percipiat, statim vbi à solo separati sunt, bonę fidei emptoris fiũt: [c] nec interest, [d] ea res quam bona fide emi, longo tempore capi [e] possit, nécne: veluti si pupilli [f] sit, aut vi possessa, [g] aut præsidi contra legẽ repetundarũ [h] donata, ab eoque [postea] abalienata sit bonæ fidei emptori. ¶ In contrarium [i] quęritur, si eo tempore quo mihi res traditur, putem vẽdentis esse, deinde cognouero alienam esse: quia perseuerat per longum [k] tempus * vsucapio, an ante [l] fructus meos faciam. Puto [m] verendum, ne non [n] sit bonæ fidei possessor, quãuis capiat. hoc enim [o] ad ius id est capionem: illud [p] ad factũ pertinere, vt quis bona aut mala fide possideat. [q] nec contrarium est, quòd longum tempus currit. nam ecõtrario is qui nõ potest capere propter rei vitiũ, fructus suos facit. [r] ¶ Et ouium fœtus † in fructu sunt: & ideo ad bonæ fidei emptorem pertinẽt, etiam si prægnates venierint, [s] vel subreptæ sint. Et sanè quin lac suum faciat, quamuis plenis vberibus venierint, dubitari nõ

a *Sed omnes.* id est etiam qui diligentia alterius venerunt: vt. ſ. de vſur. l. qui ſcit. §. præterea. alioquin falſum eſſet quod dicit: quia fructus naturales non facit ſuos: vt ſtatim dicam. Hu.

b *Penè eſt.* hoc dic propter naturales: vt. ſ. de vſur. l. fruct⁹. quæ eſt. l. contra. ſignata. Item & quantum ad quæſtionem de ſeruo habẽdam: vt. ſ. ad Syll.

* Fl. per-neuerunt

l. j. §. j. & poteſt hic interſeri illa diſtinctio q̃ eſt. ſ. de rei vind. l. fructus.

c *Emptoris fiunt.* vt. d. l. qui ſcit. §. præterea. & fa. j. de fur. l. ſi apes. in fine.

d *Intereſt.* cũ bona fide poſideat: vt. C. ſi q̃s ignorãs rem mi. eſſe. l. ij.

e *Capi.* i. præſcribi.

f *Pupilli.* nam cũ prohibetur alienari: vt. C. de admi. tu. l. lex quæ. ergo vſucapi: vt. j. de verb. ſign. l. alienationis. in prin. ſed cõtra. ſ. de mino. l. etiam ei. vbi dicitur rẽ pupilli poſſe vſucapi. Sol. vt ibi. Item contra. j. de exce. do. l. apud Celſum. §. ſi quis nõ tutor. in fi. ſed ibi non erat res pupilli, niſi quo ad opinionem. & eodẽ modo ad illam. j. pro emp. l. ij. §. ſi à pupillo. quę eſt cõtra. & ad illam. ſ. de eo qui pro tu. l. ſi is. quæ eſt cõtra. ſed Al. & Ir. dicunt eas in re mobili, ſed hanc in immobili loqui. Accurſius.

* Fl. per long. tẽpus capio, an fructꝰ meos faciã. Pomponius ve-rendum, ne

g *Vi poſſeſſa.* violentia ablatiua, vel expulſiua: vt inſtit. de vſuca. §. furtiuæ. &. C. de vſuca. pro emp. l. ſi partem. non compulſiua: vt. C. qđ me. cau. ſi cui.

Hoc dicendum videtur eſſe diſſi Bal. in ancilla. Bal. §. ver. ſi dubita-tur quæreſ ſi Rapello. C. de furt.

h *Repetundarum.* vt &. j. ad legem Iuliam repetundarum. l. quod contra. & diſtingue hic vt no. C. de adqui. poſſ. l. vitia. Accurſius.

i *In contrarium.* ſ. non vſucapiebam: hic ſic.

k *Perſeuerat per longum.* vt &. j. pro emptore. l. alienam. &. C. de vſucapio. tranſfor. §. hoc tantummodo. Accurſius.

l *An ante.* ſcilicet vſucapionem completam: & lege interrogatiuè. Accurſius.

m *Puto.* ſcilicet ego. Accurſius.

n *Ne non.* id eſt quòd non.

o *Hoc enim.* quod de vſucapione dicitur.

p *Illud.* quod de fructibus dicitur.

q *Poſſideat.* habere ergo bonam vel malam fidem, facti eſt: & ſic aliud factum, ſcilicet perceptionem fructuum poteſt impedire: ſed non impedit mala fides ſuperueniens vſucapionem quæ iuris eſt. Sed in quo eſt vſucapio iuris, & fides facti? Reſpõ. quia vſucapio à iure inducitur: vt inſti. de vſuca. in princ. ſed fides nõ à iure, ſed ab hominis conſcientia deſcendit. Alij etiam dicunt, quòd poſſeſsio ex qua prouenit vſucapio, habet plurimum iuris in adquirendo: vt infra titu. j. l. iij. in princip. ſed in retinendo plurimum facti: & ſic quæ facti ſunt, vt mala fides, plurimum ibi operantur: quod non verum videtur: immo plurimum habet iuris in retinendo, & multum in adquirendo: cum animo retineatur: vt. C. de adquir. poſſ. l. licet. Ex prædictis ergo collige quòd non faciat fructus ſuos: quod & adhuc innuit reſpondendo obiectioni quæ poſſet opponi: & pro hoc argu. ſupra eo. l. qui bona fide. §. j. &. l. quæſitum. & ſupra de peti. hæredi. l. ſed & ſi lege. §. de eo. Sed contra. ſ. de vſur. qui ſcit. §. præterea. &. §. bonæ fidei. Solu. hoc de rigore: & illud de æquitate, ſecundum Ir. Vel dic hic opponendo, non ponendo dicit. Accurſius.

A r *Suos facit.* vt &. ſ. ea. l. circa prin.

ſ *Venierint.* non à fure: vt. j. de fur. qui vas. §. ſi ancilla. & facit. j. de vſuca. l. ſequitur. §. lana. &. §. ſequen.

Quod fructuarius.] CASVS. Si ſeruo in quo habeo vſumfruct. donem rem ſuam, vel aliquid ex re mea, mihi adquiret tanquam ex re mea quæſitum: niſi eo animo donauerim, vt proprietario quærat. nã tunc ei quæret. ſin autem extraneus ei donet: proprietario quærit, non mihi. & ea quę dixi in prima parte. i. in ſeruo: habent locũ & in bona fide poſſeſſ. Franciſcus.

t *Donat.* ſeruo in quẽ habet vſumfructum: vt &. ſ. de vſufr. l. ex re. & de vſu & habi. l. ſi ita. §. fi. Accurſius.

u *Adquiri.* & facit ſupra eo. l. per ſeruum. §. j.

x *Indiſtinctè.* i. nulla habita diſtinctione an contemplatione ſerui vel proprietarij: ſecus ſi contemplatione fructuarij: vt ſupra de vſufr. l. ſed ſi quid donetur. contra. &. l. ſi quis donaturus.

y *Eadẽ dicemus.* quæ in primo caſu huius legis dicta ſunt. & facit ad legem iſtam. C. de iure delibe. l. cum aliquis.

poteſt. Idemq; in lana iuris eſt.

XLIX. IDEM libro nono ad Plautium.

QVod fructuarius ex re ſua donat, [t] ex re eius eſt. Sed ſi eo animo id fecerit, vt ad proprietatis dominũ pertineat: dicendum eſt illi adquiri. [u] Sin autem extraneus ei donet: indiſtinctè [x] ſoli proprietario adquiritur. Eadem dicem⁹ [y] in homine libero qui bona fide mihi ſeruit: vt ſi ei aliquid donauerim, meum ſit. Et ideo Põponius ſcribit, quamuis donauerim ei operas ſuas: tamẽ quidquid ex operis ſuis adquiret, mihi adquiri.

L. POMPONIVS libro ſexto ex Plautio.

QVãuis quod in litore publico, [z] vel in mari extruxerimus, noſtrũ fiat: tamen decretum prætoris adhibendum eſt, vt id facere liceat. Immo etiam manu [a] prohibendus eſt, ſi cum incommodo cæterorum id faciat. Nam ciuilem eũm actionem de faciẽdo [b] nullam habere, non dubito.

LI. CELSVS libro ſecundo Digeſtorum.

TRansfugam [c] iure belli recipimus. [d] & quæ res hoſtiles [e] apud nos ſunt: nõ publicę [f] ſed occupantium fiunt.

Quamuis.] CASVS. In litore publico vel in mari ita demũ poſſum ædificare, & ædificatum tenere, ſi hoc fiat ſine incõmodo vicinorum. ſi autem fieret cum incommodo, nõ potero ædificare, immo prohibeor: niſi hoc fiat ex decreto prætoris. Fran.

z *Publico.* i. communi, vt maris: vt &. ſ. eo. l. quod in litore. &. ſ. de rerum diui. l. in tantum. in princi.

a *Manu.* id eſt per lapilli iactum: vt ſupra de ope. no. nunci. l. de pupillo. §. meminiſſe. Item no. hic quidam: quod fieri non debet, factum [a] tamen tenet. nam ſemper debet interuenire decretum. ſi tamen non interueniat: quando ſine incommodo alicuius fit, remanet. & pro hoc. ſ. de ſer. l. j. & quod ibi no. ſed non placet. nam quod alij nõ nocet, valet ſine decreto: aliàs nullo modo quin deſtruatur. ita hic verſus, ſicut incommodum &c. determinat vtrumque ſuperius dictum. ſic concor. ſ. de dam. infe. l. fluminum. in princi. &. j. ne quid in loco publi. l. ij. §. ſi quis à principe. & ar. j. titu. j. l. ſi quis fundum.

a Factum tenet, quod aliàs tenere no deberet. Tu dic hoc eſſe verum, ſi lex vltrà confirmet. p. l. non dubium. C. de leg. & l. 2. §. dubium. j. quãdo appellan. ſit.

b *De faciendo.* aliquid in litore, vel in mari.

Transfugam.] CASVS. Si Romani capiant transfugam: efficitur ſeruus. Secundo dicit: ſi Romanus rem hoſtium capiat, efficitur eius: non autem efficitur communis ſiue publica. Franciſcus.

c *Transfugam.* quis ſit, habes infra de capti. l. poſtliminium. §. transfuga.

d *Recipimus.* id eſt noſter fit ſeruus, ſi prius fuerit liber: & etiam interficere licet: vt infra de ſica. l. iij. §. fi. ſeruus vero iure poſtliminij domino redditur: vt infra de ca. l. poſtliminium. §. trãsfuge. ſed & liber habet poſtliminiũ ſi multos latrones apprehendit, & transfugas demonſtrauit: vt infra de re mili. l. non omnes. §. finali.

e *Hoſtiles.* ſecus de noſtris agris recuperatis, quia dominis reſtituuntur: vt. j. de capti. l. ſi captiuus. §. expulſis.

f *Non publicæ.* nam res publicæ non ſunt occupantium: vt inſt. de rerum di. §. flumina. &. ſ. de rerum di. l. ij.

BIU Cujas

[a] *Em.*scilicet corporalem.secus in incorporali:vt.C.de v- A sufru.leg.l.j immo dicit etiã pro seruitute dari act. & excep.& sic est in bonis:sed dicitur non esse in bonis:quia non per se censetur,sed cum adiunctis:vt & possessio tigni in domo positi:vt infra titu.ij.l.eum qui.vel ideo, quia non videntur in rerum natura,sed extinctæ: vt institu.eo.§. si tamen aliena. dic ergo quædam in bonis pro quibus hæc duo concurrunt,actio & exceptio:vt&.ſ.e.l.ſtatuas. quædam extra bona,vt res sacræ & similes: vt insti.eo.in prin.quædã nec ĩ bonis, nec extra, vt seruitutes:quod expone vt dixi. quædam ex bonis,vt illæ quę in nostro periculo sunt: vt insti.vi bo.ra.§.saue in hac. & facit ad legẽ istam.j. de re.iu.l. qui actionem. & de verb. sig.l.bonorũ.§.in bonis.&.l. quod euincit. & de verb. oblig.l.ſtipulatio ista.§.habere.

Res in multiplici sunt differentia.

LII. MODESTINVS libro septimo Regularum.

REm [a] in bonis nostris habere intelligimur, quotiẽs possidentes, exceptionem: aut amittentes,ad recuperandam eã actionem habemus.

LIII. IDEM libro quartodecimo ad Quintum Mucium.

EA quæ ciuiliter adquiruntur:per eos qui in potestate nostra sunt, adquirimus: veluti [per] stipulationẽ. [b] Quod naturaliter [c] adquiritur, sicuti est possessio:per quẽlibet, [d] volentibus [e] nobis possidere,adquirimus. B

LIIII. IDEM libro trigesimoprimo ad Quintum Mucium.

HOmo liber [f] hæreditatem nobis adquirere non potest. [sed] qui bona fide nobis seruit,adquiret: si tamen sponte sua,sciens [g] conditionem suã, adierit.nam si iussu [h] nostro adierit:neque sibi,neq; nobis adquiret, si non [i] habuerit animũ sibi adquirendi.quòd si eã mẽtem habuit: [k] sibi adquirit.Item promittẽdo nobis liber homo, C qui bona fide nobis seruit, & emendo, vel vendundo,vel locando, vel conducendo, obligari ipso iure poterit. [l] sed & damnũ dãdo,damni iniuriæ [m] tenebitur: vt tamen culpam in damno dando exigere debeamus grauiorem, [n] nec tam leuem quàm ab extraneo. ℣ At si iussu nostro quid in re nostra gerãt,vel absentib⁹ nobis quasi procuratores aliquid agant:dãda erit in eos actio. [o] Non solũ si eos emerimus,sed etiam si donati fuerint nobis, aut ex dotis nomine,aut ex legati pertinere ad nos cœperũt, aut ex hęreditate,idem præstabunt: [p] nec solùm [q] si nostros putauerim⁹,sed & si cõmunes, aut fructuarios: vt tamen quod adquisituri non essent, [r] si re vera cõmunes aut vsuarij essent,id hodie * quoq; non adquirant. ℣ Quidquid tamen liber homo, vel alienus [seruus,] quíve bona fide nobis seruit,non adquirit nobis: [s] id vel sibi liber,vel alienus seruus domino suo adquiret: excepto eo, quòd vix est [t] vt liber homo possidendo vsucapere possit: quia nec possidere [u] intelligitur, qui ipse possideretur.Sed nec p seruũ alienũ, quẽ nos bona fide possidemus, D

[a] *Factũ alienum aliquando nostrũ videtur.Concor. rex.in.c.is cui. & ibi gl.extra de pbẽ.lib.6. ad quod fa. auth.eo de cursum .C. de dona.ante nup.*

[a] *Naturaliter.*puta per apprehensionem naturalem de facto.

[b] *Per stipulationẽ.* itẽ hæreditatem: vt.ſ. de adqui.hære.l.placet.&.l.ſi quis mihi bona.§.iussum.

[c] *Naturaliter.*puta per apprehensionem naturalem de facto.

[d] *Per quemlibet.*etiam nó suppositum potestati.& ꝙ dicit possessio,dic in ea verti factum: vt.j.titu.j.l.iij. in princip.idem in interruptione vsucapionis,vel præscriptionis:vt.j.titu.ij.l.naturaliter.item & aliud: vt.ſ.de vſu.l. ſi quis solutioni.in fi.& infra quod vi aut clam.l.iij.in princi.Item pecuniæ numeratione: vt supra ſi cer.pe.l.certi condictio.§.ſi nummos.nam his casibus alienum factum nostrum videtur. [a]

[e] *Volentibus.*.ablatiui absoluti:& puncta ibi,possidere.

HOmo liber.]CASVS. Per liberum hominem,puta per procuratorem meum,hæreditas non potest mihi quæri.per liberum tamen hominem quem bona fi. possideo,adquiri potest: dum tamen sciat condit.suam,& sponte adeat.secus si iussu meo adiuit.nam hoc casu nec mihi quærit,nec sibi:nisi habeat animũ sibi quærendi. nam tunc sibi quærit. Secundo dicit:liber homo quem bona fide possideo,potest mihi obligari:vt si mihi promittat per stipulationem aliquid,vel à me emat,vel aliter mecũ cõtrahat.idem si damnum mihi det,dum tamen lata culpa interuenerit.Item si iussu meo aliquid gesserit in re mea, vel me absente:& male gesserit:tenebitur mihi act.mandati,vel ne.gest.nec est vis qua de causa eum cœpi possidere:siue ex causa emptionis,siue dona.siue dotis,siue simili.Item non est vis siue meum seruũ credam, siue me habere vsumfru. vt tamen nihil mihi quærat quod non adquireret etiam si seruus non esset vt credebam. Vltimo dicit,si hic liber homo vel seruus alienus quem possideo bo.fi.adquisiuit aliquid extra rem vel operam suam: sibi quærit si est liber:vel vero domino,si erat seruus alienus,excepta poss. quam non potest facere rei possessæ ab isto seruo stante penes alium,sicut nec per fugitiuum.Franciscus.

[f] *Homo liber.*qui non possidetur ab alio: puta procurator noster:vt.ſ.de adqui.hære.l.procurator.aliàs est.l. Paulus respondit,per procuratorem.Franciscus.

[g] *Sciens.* vt mihi per liberum hominem quæratur hæreditas: quinque interuenire oportet.Vt bona fide possideam:vt hic.Itẽ quòd mea contemplatione instituatur:vt.ſ.eo.l. liber homo.§. sed licet.Item vt sciat conditionem suam.Item vt volens adeat: vt hic.Item vt iussu meo:vt.ſ.eo.l.liber homo.§.fi.Item ſextum, ꝙ mihi velit quærere. Si tria prima interueniunt,quæritur ei hæreditas:sed restituit mihi per condictio. sine causa. Si quartum interuenit cum duobus primis tantũ: si voluerit domino quærere, non quærit. nam non potuit mihi:nec sibi qa noluit sibi quæri.sed ſi voluit sibi quærere,sibi quærit quidem: sed reddit per condic. sine causa.ſi secundũ deest, neutri quærit:ſi primũ deest,tantũ sibi quærit, nec alij reddit. dic ergo breuius. Ignar⁹ nulli quærit:sciens volens sibi quærere,quærit sibi sine distinctiõe: sed cum distinctione restituit ſi ſit institutus cõ- * templatione mea vel non, & iussu meo vel non. Volens quærere possessori, quærit ei ſi eius iussu spõte adeat, secundum Azo. at Io. sic scripsit.Ignar⁹ nulli.nam sibi non:vt.ſ.de adqui. hære.l. qui putat.§.qui bona.&.l.qui aliena. quia se noluit obligare.possessori nó ſi iussus non interuenit:vt in primo lex dixit: vt supra de adqui. hære.l.ſi quis mihi bona.§.iussum.ſi interuenit quoque iussus,idem est:vt.ſ.de adqui.hære.l.vj.§.j.&.§.Celsus.nam & seruili necessitate feciſſe videtur:vt.ſ. de neg.gest.l. at qui natura.§.ſi libero.quia non potest adquirere:vt.ſ. de hære.institu.l.liber homo. in princip. volens sibi adquirere, adquirit sibi: sed restituit per condic. sine causa, ſi contemplatione possessoris institutus fuit: aliàs non. volens quærere sibi,quærit possessori cuius contemplatione institutus est, iussu eius adeundo. ſi non eius contemplatione, nihil agitur: vt hic in princip.l.& supra eo.l.liber homo. Item potest dici ꝙ ignarus quærit sibi,cum non contemplatione possessoris fuit institutus:vt.ſ.de adqui.hære.l.qui in aliena.§.fi.

[h] *Nam si iussu.*imponente necessitatem.

[i] *Si non.*id est niſi.

[k] *Habuit.*vt sibi adquirat.

[l] *Poterit.*vt.j.de verbo.oblig.l.liber homo.

[m] *Dãni iniuriæ.*id est.l.Aquil.vt &.ſ.de lib. cau.l. igitur.§. fi.& supra ad legem Aquil.l.liber homo.§.ſi homo.

[n] *Grauiorem.* id est latam: quamuis aliàs leuiſſima veniat in Aquil.vt supra ad leg. Aquil.l. in lege.&.ſ.de lib.cau.illud.§.j.& hoc subiicit.sed seruus proprius extraneo parificatur:vt.ſ.de pecu.non solum.§.j.sed videtur hunc etiam de lata culpa non teneri:vt.ſ.de fur.l.ſi libertus.sed illud in modicis:vt.j.de pœnis. l.respiciendum.

[o] *In eos actio.*neg.gest.vel mandati:vt.ſ. manda.l. ſi is cui.§.fi. & de nego.gest.at qui natura.§.ſi libero.

[p] *Præstabunt.*actione mandati.

[q] *Nec solum.*tenentur mandati:vel dic adquirent nobis.Ac.

[r] *Non essent.*nobis.Accursius.

[s] *Non adquirit nobis.*puta extra rem & operam.

[t] *Quòd vix est.* aliàs,ius est. & tunc habeas infra non possit.aliàs, vix, id est nullo modo. & habeas sine non:& in idem recidit.Accursius.

[u] *Quia nec possidere.* sic & infra de adul.l. sic euenit. adquirit ergo

BIU Cujas

ergo sibi dominium extra rem & operam: sed non poss. & sic facit pro Io. qui dixit dominium sine pos. quĕri. sic &. ſ. de fun. do. l. ſi fundum. &. ſ. de pecu. l. eo tempore. arg. contra. C. de distra. pig. l. qui prædium. Accursius.

a *Quem non possidet.* vt quia nō ab alio possidetur: vel diu sit in libertate moratus: aliàs dominus possidet fugitiuum, & per eum etiã adquirit possessionem ciuilẽ, non naturalem: vt. j. titu. j. l. j. §. sed per eũ. &. §. p seruũ qui. & l. iij. §. si seru⁹. &. l. per eũ. §. p seruum. &. ſ. de pu. l. ſi seru⁹. &. ſ. de libe. cau. l. ſi tibi. §. fi. & ſ. de vſufru. l. arboribꝰ. §. Iul. &. §. idẽ tractat. Itẽ facit. j. titu. j. l. eum hæredes. in fin. &. j. de fur. serui & filij. Ac.

In laqueum.]C A S V S. Fecisti laqueum causa capiẽdi aliquam ferã. aper incidit in laqueum, & non poterat se mouere: ego trãsiens inde vidi aprum captũ in laqueo. exemi eum inde, & accepi: an tenear tibi aprum reddere? & dicitur q̃ non: cum non fuerit factus tu⁹: quia nõ apprehenderas eum de laqueo. si autẽ apprehẽdisti eum de laqueo, & sic factus esset tu⁹, & ego accepi eũ, & dimisi eum fugere: desinit esse tu⁹, & teneor act. in fact. & adducit simile de poculo alterius quod alius deiecit de naui. nã tenetur act. in fa. Fran.

b *Abstuli.* i. accepi. sic j. de fur. qui vas.

c *Abstulisse.* Rñ. non, secundum Ioan. & V. nisi cepisset & apprehendisset qui laqueum posuisset. Accursius.

d *Videamus.* mutat p̃sonas.

e *Posuerim.* vt aliàs distinguitur: vt &. ſ. ad. l. Aquil. l. qui foueas.

f *In meo, an in alieno.* quod non videtur referre: vt. ſ. eo. l. iij.

g *Summam.* huius q̃stionis, vel meæ opinionis in hac quæstione: & sic hic dico reprobari superiores distinctiones, secũdũ R. Alij dicunt non fore huic q̃stioni respõsum.

h *Meam potestatem.* i. mei apprehẽdentis de laqueo, secundũ B. vnde ait: timeo scandalum, nõ futurum iudiciũ: cum die quadã ferã sic apprehẽdere posset. sed secundũ Azo. meã. i. mei qui apposui laqueum, cum ipse aper per se expedire se nõ posset. Sed qualiter posset in eius ignorantis potestatem venire: vt infra de vsuca. l. sequitur. §. tunc in potestate. &. j. de verb. sig. l. potestatis verbo. & infra pro emptore. l. qui fundum. §. furtiua res. arg. contra. ſ. de leg. ij. l. cum pater. §. surdo. H. & no. quòd sicut dixi, non est fera tui apponentis laqueum, nisi demum cum apprehenderis, vel apprehendendi potestatem habeas per oculorum inspectionem, & affectionem possidendi, secundum Io. & B. & R. arg. j. titu. j. l. j. §. pen. at M. & H. quòd statim, cum diu luctando se expedire non potest. Quid autem si à remotis oculis insipicio? Rñ. secundum Vin. non fit meus: cum multa accidere &c. vt. ſ. eo. l. naturalem. §. illud. licet sit argu. contra. j. titu. j. l. quod meo. §. si venditorem. Acc.

i *Meũ.* id est mei apprehẽdentis in laqueo: puta q̃ eum iã apprehendi. H.

k *In factum.* subsidiariam Aquiliã. vt insti. ad. l. Aqui. in fi.

l *Veluti.* id est sicut. Accursius.

m *Responsum est.* vt supra de præscrip. ver. l. qui seruandarum. in princip. & fã. infra titu. j. l. iij. §. item feras. Accursius.

Insula.]C A S V S. Insula nata est in flumine ante faciem agri mei: & durat tantum in longitudine, quantum ager meꝰ: & sic tota mea est facta. Postea hæc insula creuit ita quòd vadit ante faciẽ agrorum vicini. dicitur quòd tota mea est etiam illa pars quæ respicit agros vicini, cũ istud augmentum cedat insulę iam meæ effectæ, secus si à principio sic tota creuisset: nam tunc pars quæ respiceret agrum meum: mea est. illa autem pars quæ respiceret agros vicini: ei cedit. Sed pone quòd flumen cœpit fluere inter agrũ meũ & insulã derelicto antiquo alueo. dicitur q̃ insula remanet mea. alueus derelictꝰ cedit tã mihi quàm vicino. Fr.

n *Quoniam meo adiunctum est.* id est insulæ factæ meæ ratione vicinitatis. Accursius.

o *Id tuum est.* sic &. j. eo. l. pen. §. Paulus. Sed quid si sine alluuione aliquid accesit: sed insula quæ primùm patuit supra aquam, mihi vicinior erat: deinde aqua cedente vel in hanc vel in illam partem, quædam pars insulæ tibi vicinior est: & insula multo maior apparet? Respon. potest aliud dici: quia q̃d mihi vicinius est, mihi cedere debet: vt supra eo. l. adeo. §. ij. hic tamen innuit contra. sed in seq. §. bene videtur probare quod dixi, secundum Azo.

p *Inter eam.* scilicet ripam. Azo.

q *Quo.* scilicet alueo. Accursius.

r *Tua sit.* sic &. j. eo. l. pen. §. Paulus.

Per seruum.]C A S V S. Donauit vir seruum vxori scienti donat. nõ tenere: & tradidit eidem. nũquid talis seruꝰ adquiret vxori possidenti ex re eius vxoris? & dicitur quòd non. Fran.

s *A marito.* scilicet vxori.

domin⁹ peculiari nomine ignorans vsucapere poterit: sicuti ne per fugitiuum quidem quẽ non possidet.[a]

Quod in laqueum meum incidit: non est meum nisi manualiter capiatur. Bartolus.

LV. PROCVLVS libro secundo Epistolarum.

IN laqueum quẽ venãdi causa posueras, aper incidit. cum [in]eo hæreret, exemptum eum abstuli. [b] num tibi videor tuum aprum abstulisse? [c] & si tuũ putas fuisse: si solutum eum in syluam dimisissem, eo casu tuus esse desiisset, an [tuus] maneret? & quam actionem mecum haberes, si desiisset tuus esse? num in factum dari oporteret, quæro. Respondit: videamus, [d] ne interfit, laqueum in publico, an in priuato posuerim. Et si in priuato posuerim, [e] vtrum in meo, an in alieno: [f] & si in alieno, vtrum permissu eius cuius fund⁹ erat, an non permissu eius posuerim. Præterea vtrum in eo ita hæserit aper, vt expedire se nõ posset ipse: an diutius luctãdo expediturus se fuerit. Summam [g] tamen hanc puto esse, vt si in meam [h] potestatem peruenerit: meus factus sit. Sin autem aprum meũ [i] factum, * in suam naturalem laxitatem dimisisses, & eo facto meus esse desiisset, actionẽ mihi in factum [k] dari oportere: veluti [l] respõsum est [m] cùm quidam poculum alterius ex naue eiecisset.

LVI. IDEM libro octauo Epistolarum.

INsula est enata in flumine cõtra frontem agri mei, ita vt nihil excederet longitudo regionem prædij mei: postea aucta est paulatim, & processit contra frontem * agri superioris vicini, & inferioris. quæro, quod adcreuit, vtrum meum sit, quoniam meo adiunctum [n] est: an eius iuris sit, cuius esset si initio enata * eius longitudinis fuisset. Proculus respõdit: Flumẽ istud in quo insulam contra frontem agri tui enatã * esse scripsisti, ita vt non excederet lõgitudinem agri tui: si alluuionis ius habeat, & insula initio propior fundo tuo fuit, quàm eius qui trãs flumen habebat, tota tua facta est: & quod postea ei insulæ alluuione accesit, id tuum [o] est: etiã si ita accesit, vt procederet insula contra frontes vicinorum superioris atque inferioris, vel etiã vt propior esset fundo eius qui trans flumen habet. Item quæro, si cũ propior ripæ meæ enata est insula, & postea totum flumẽ fluere inter eam [p] & * insulã cœperit relicto suo alueo, quo [q] maior amnis fluxerat: * nũquid dubites, quin etiam insula mea maneat: & nihilo min⁹ eius soli quod flumen reliquit, pars fiat mea? rogo [te,] quid sentias scribas mihi. Proculus respondit, Si cùm propior fundo tuo initio fuisset insula, flumen relicto alueo maiore qui inter eam insulam fuerat, & eum fundum vicini qui trans flumen erat, fluere cœperit inter eam insulam & fundum tuum, nihilo minus insula tua manet: sed alueus qui fuit inter eam insulam & fundum vicini medius, diuidi debet ita, vt pars propior insulæ tuæ, tua [r] [sit:] pars autem propior agro vicini, eius esse intelligatur. Intelligo vt & cùm ex altera parte insulę alueus fluminis exaruerit, desiisse insulam esse. sed quo facilius res intelligeretur: agrum qui insula fuerat, insulam appellant.

Si vir donat vxori seruum, & ipsa scit donationem non valere: seruus ille nihil potest adquirere vxori illi, nec etiam ex re vxoris.

LVII. PAVLVS libro sexto ad Plautium.

PEr seruũ donatum [vxori] à marito, [s] nec ex re quidem

a *Quicquam posse.* sed tamen si id adquisitum possideat, mulier habet except. vt.ſ.de dona.inter virum & vxo.l.ſi vxor filio. & l.de fructibus.& ad idem.ſ.de peti.hære.l.nec vllam.§.omnibus. & hoc si mala fide vxor possidet.ſi autem bona:tunc ex re sua & operis serui adquirit:arg.ſ.de do.inter vi.& vxorē.l.ſi id quod.§. ſi quas.& de vſu.l. fructus.& l.vſuræ. & hæc lex innuit in fine.

b *Bona fide.* vt &.C. de rei vēdi.l.j.& j.tit. j.l.j.§.sed & per eum.

Quæcũque.] *CASVS.* Rem eiectam in mare, accepi. dicitur ꝙ non efficior dominus, nisi dominus eius habuerit eā pro derelicto.Fran.

c *Quæcũque.*& facit.ſ. eo.l. qua ratione. in fi. & quod ibi no.&.ſ.eo. l.Pomponius.

d *Res. Mea.* fa. j. titu.j.l. possessio.§. si possessio.&.j. de fur.l. falsus.§.j. sed contra.ſ.e.ſi procurator.&.ſ.de dona.l. qui mihi.sed dic vt ibi. Itē contra.j.titu.j.l. communis.§.j.solue vt ibi. Accursius.

Titius.] *CASVS.* Titius fecit horreum de asseribus,& erat mobile. Istud posuit in fundo Seij.dicitur ꝙ adhuc durat horreum Titij.Fran.

e *Mobile.*secus si terræ esset affixum:vt.ſ.e. l. si supra. &.ſ. de act. empt.l.fundi.&.l.granaria. &.j. de vi& vi ar.l.j.§.si quis de naue.in fi.& infra arb.fur.cæ.l.ſi gemma. Item facit ad.l.istam.ſ.de serui.vrba.prædio.l.fistulā.§.pe.&.§.fi. Ac.

Hæreditas.] *CASVS.* Hæreditas in multis repræsentat personam defuncti. vnde seruus hæreditarius stipulando adquirit hæreditati. non autem si instituatur hic seruus ab aliquo hæres,adquiret interim hæredi,cum iussus domini debeat interuenire. Item si stipulatur interim vsumfru.non adquiret hæreditati.Franciscus Accursius.

f *Pro domino.* defuncto,non hærede:vt.ſ.eo.l. in eo.&.l.seq. & instītu.de hære.insti.§.seruus alienus.

g *Hæreditarium.*idem si non sit hæreditarius,sed bona fide à testatore possessus:vt.ſ.ſi cer.peta.l.eius qui in prouincia.

h *Sanè.*pro sed. Accursius.

i *Personæ.*in hoc facit.ſ.de adqui.hære.aditio.&.l. qui seruum. & dic personæ.ſ.domini vt iubeat. Accursius.

k *Operæue substantia.*i.iussu præcedēte seruꝰ adeat. Alij referunt ista etiā ad casum de vsufru.vt in fi.huius.l.dicunt enim personę factū desiderari,& substantiā operæ:quia debet pstare cautionē. dicūt enim cautionē esse de substātia vsufru.quod nō placet,vt no.ſ.de vsufru.l.j.sed exigitur in vsufru.personam designari cui constituatur.facit.j.de verbo.ob.l.interdum.§.j.& institu.de stipula.ser.in principio.Accursius.

l *Institui possit.*vt &.ſ.de hæredi.instit.l.non minus.§.j.

m *Expectandus est.* sic ergo valet relictum. sed contra.ſ.de leg. j.l.ſi mihi.§.regula.sed illa regula habet locum cum deficit legatum ratione personæ:puta quia non est capax dominus serui.secus si alia ratione,puta quia non est persona cuius iussu adquiratur & adeatur hæreditas.

n *Non adquiritur.*vt &.j.de stipu.ser.l.vsusfru.&.ſ. quibus mo. vsusfru.amit.l.ſi seruo hæreditario.Accursius.

Quædam.] *CASVS.* Quædam res nō possunt alienari solæ: generaliter autem sic,vt fundus dotalis,vel res cuius commercium non habetur:vt res sacra & similis:qui fundus dotalis non potest specialiter alienari: ad hæredem tamen viri trahit.Franciscus.

o *Non possunt.*vt quia lex prohibet,vt subiicit.si autē testator:

eius cui donatus est, adquiri quicquam posse[a] Iulianus scribit:hoc enim in eorum persona concessum est, qui bona fide[b] seruiunt.

LVIII. IAVOLENVS libro vndecimo ex Cassio.

Quæcũque[c] res ex mari extracta est:nō ante eius incipit esse qui extraxerit,quàm dominus eā pro derelicto habere cœperit.

LIX. CALLISTRATVS libro secundo Quæstionum.

Res ex mādatu meo empta, non prius mea[d] fiet, quàm si[ille]mihi tradiderit qui emit.

Horreum positum in fundo à non domino fundi,non efficitur domini cuius est fundus.h.d.

LX. SCAEVOLA libro primo Responsorum.

Titius horreum frumentariū nouū ex tabulis ligneis factū mobile[e] in Seij prædio posuit.quæritur vter horrei dominus sit.Respondit secundū[ea] quæ proponerentur, non esse factum Seij.

LXI. HERMOGENIANVS libro sexto iuris Epitomarum.

A tunc serua quod dicitur.ſ.de leg.ij.l.peto.§.fratre. Item si pacto cōtrahētiū:tūc quod est.j.de verb.obli.l.ſi ita.§.ea lege.in fi.sic & aliàs distinguitur,an per legē dicatur quem nō teneri de euictione:vt credinoré vendentem pignus.an per pactū contrahentiū:vt.ſ.de euic.l.eū ea.& de act.empt.ex empto.§.fin.& facit.C. de rebus alie.nō alie.l. finali.Accursius.

Hæreditas in multis partibus iuris pro domino[f] habetur:adeoque hęreditati quoque vt domino per seruum hęreditarium[g] adquiritur. In his sanè[h] in quibus factum personæ[i] operæue[k] substantia desideratur,nihil hæreditati quæri per seruum potest: ac propterea quamuis seruus hæreditarius hęres institui possit[l], tamē quia B adire iubentis domini persona desideratur,hæres expectandus est.[m] ℣ Ususfructus, qui sine persona constitui non potest, hæreditati per seruum non adquiritur.[n]

LXII. PAVLVS libro secundo Manualium.

Quædam † [sunt] quæ non possunt[o] sola alienari [tamen] per vniuersitatē ad hæredem transeunt: vt fundus dotalis,[p] & res cuius[q] aliquis commercium non habet. nam etsi legari ei non possit:[r] tamen hæres institutus dominus eius efficitur. C

LXIII. TRYPHONINVS libro septimo Disputationum.

p *Fundus dotalis.* idē in iure patronat⁹,in re sacra & religiosa: vt.ſ. de cōtrahē. emptiōe.l. in modicis. quādoque tamen in fundo dotali mulier repellitur à viri dicādo:vt.ſ.de lega.ij. l.cū pater.§. qui dotale.&.ſ.de fun.do.l.dotale.§.fi.item & quādo ex necessitate : vt.ſ.de fun.do.l.j.Item si alius puocat ad diuisionem: vt.C.de fun.do.l.fi.Itē vsucapitur quādoque: vt.ſ.de fun.do.l.ſi fundū.Itē & fallit hæc regula ī iure sepulchrorū,& operarū obligatione : vt.ſ.ad Trebel. l.quia perinde.§.j.& l. ſi patroni.in prin.

q *Cuius.*ſ.rei.Ac.

r *Non possit.*ſ.fundus dotalis.nō autem dicas rē sacrā fieri in dominio hæredis: & distingue hic vt no.insti. de leg.§.nō solū.Item no. hic nō videri alienatū quod cū vniuersitate trāsit.Sed argu. contra C.de secū.nup.l.ſi quis prioris.§. certum esse. sed illud propter filios primi matrimonij, qui

sic possent defraudari.Item videtur ꝙ neutrum.ſ.nec legatū nec hæredis institutio:vt.ſ.de ali.iudi.l.ex hoc.§. sed hæredem. sed illud quo ad illud edictum.Item facit.j.de vsucapio.l.ſi aliena.§. hoc iure.Accursius.

Si is qui.] *CASVS.* Filius vel seruus alicuius inuenit thesaurum in aliquo fundo.nūquid adquiret patri vel domino,quęritur.& dicitur ꝙ si in agro cuiusdā extranei inuenerit:dimidia eius erit domini fundi in quo inuenit thesaurum.si vero in agro domini vel parētis inuenerit:tunc totum adquiret patri vel domino.& quando in alieno inuenitur : pars quæ remanet penes eum,vadit ad patrem vel dominum. Secundo dicit:Si seruus cōmunis inuenit thesaurum in fundo alieno:pars quæ remanet penes eum,vadit ad quemlibet dominorum pro parte dominiça. Tertio dicit:Si seruus communis inuenit thesaurum in fundo vnius domini:dimidia pars transibit ad dominum fundi,ratione fundi in quo est inuentus. Sed quid de alia dimidia?& vi- D detur ꝙ ad eundem vadat:& adducit simile. nam si seruus communis stipuletur vni ex dominis nominatim,vel iussu vnius dominorū:totū ei adquirit.sic in nostro casu totū adquirit domino fundi in quo est inuentus.vel aliter potes intelligere vt in glo. [*QUOD SI SERVVS.*]Habeo vsumfructū in seruo : tu proprietatē.hic seruꝰ inuenit thesaurum in fundo ꝓprietarij, vel in fundo extranei.dimidia vadit ad dominū fundi in quo est inuētus.Sed quid de alia dimidia?& certe dicit ꝙ vadit ad proprietariū,nō ad fructuariū:cum nō videatur quærere ex opera.Idē est & si in fundo fructuarij hic seruꝰ inuenit thesaurum.ná dimidia ibit ad ꝓprietariū tanquā ad dominū serui.[*QUOD SI CREDITOR INVE.*]Creditor in fundo sibi obligato iuenit thesaurū.pars ibit ad debitorē tanquā ad dominū fundi:alia pars sibi remanebit. Sed quid si creditor impetrauit vt habeat pignus tanquam proprium,nisi luatur intra certum tēpus? Dicitur ꝙ si inuenit thesaurum intra tempus prædictum:est idē quod dictum est.ſ. sed si post tēpus inueniat:tunc totum quod inuenit, inuentoris est. Tertio dicit: quod dixi,si inueniat creditor thesaurum intra tempus,quòd pars vadit ad debitorem : verum est si debitor postea luat:non aliàs. Franciscus.

BIU Cujas

a *Si is qui in aliena.* patris vel domini. Accursius.
b *Inuenerit.* non data opera: vt. C. de thesau. l. j. lib. x. vbi dicitur quis sit thesaurus. &. ſ. eo. l. nunquam. §. thesaurus.
c *Personæ eius.* in cuius potestate est.
d *Hoc erit.* nunc respon.
e *Partem ei.* in cuius agro inuenit.
f *Illius.* patris vel domini.
g *Alieno.* priuati. Quid autem sit in sacro, religioso, vel publico, vel fisci, habes. j. de iure fisci. l. iij. §. fina. & insti. e. §. thesauros.
h *Pars domino.* vel patri quæratur.
i *Traditur.* quid tunc sit, habes instit. de stip. ser. §. seruus cõmunis. &. j. de stipu. ser. l. si seruus communis.
k *Donum fortunæ.* aliàs domini fortunę. & aliàs donũ fortunæ: sed certe legatum & hereditas non sunt omnino donũ fortunæ: sed sunt ob præcedẽs meritum: vt. ſ. pro socio. l. nec adiecit. &. l. seq.
l *De parte.* dimidia.
m *Ex parte.* quæ aliàs inuentori tribui solet.
n *Vel nominatim.* quibus casibus soli ei quęrit: vt. ſ. eo. l. per seruum. §. sicut.
o *Quod magis dici poterit.* vt ei soli acquiratur, quemadmodũ stipulãdo, vel nomine eius per traditionẽ accipiendo, secũdũ quosdam. vel legas interrogatiue: vt postea dicas medietatem medietatis adquiri alteri: quod videtur habere rationẽ, secundum Al. vel dic referri non ad proximum, sed superius, an aliquid &c. & est idem sensus. pro quo est. j. de stipu. ser. l. iiij.
p *Proprium habeat.* id est cuius est in eo proprietas.
q *Illius.* scilicet proprietarij.
r *Eidem.* proprietario.
ſ *Num.* id est an.
t *Adquiratur.* iste thesaurus.
u *Inuenisse.* operando tamen.
x *In abdito loco.* id est latenti. Accursius.
y *Inuenerit.* scilicet fortuito. Accursius.
z *Illius.* quod inuentum est fodiendo.
a *Nemo enim.* vere nullo casu ad fructuarium pertinet. Accur.
b *Aliud dedit.* quid ergo si propterea fodiebat iussu fructuarij? Dicit P. &. R. idem, quasi hoc non liceat: quod est falsum: immo licet in suo: non tamen arte magica: vt. C. de thesau. & sic quærit ei: vt hic innuit. Accursius.
c *Inuenerit.* fortuito, non fodiendo iussu fructuarij pro eo inueniendo.
d *Quod si creditor inuenerit.* in fundo pignorato.
e *Recepta.* id est soluta.
f *Pecunia.* pro qua erat iste fundus obligatus.
g *Permansit.* secus in eo quod actione furti consecutus est creditor: vt. ſ. de pigno. act. l. si pignore.
h *Intra constitutum tempus.* scilicet biennium: vt. C. de iure do.

SI is qui in aliena [a] potestate est, thesaurum inuenerit: [b]* an personæ eius [c] in cui[o] est potestate, adquirit? Hoc erit [d] dicendum, vt si in alieno agro inuenerit: partem [e] ei adquirat. si verò in parentis dominíve loco inuenerit: illius [f] totus sit. si autem in alieno: [g] pars [domino [h] adquiratur.] ℣ Si cõmunis seruus in alieno inuenerit: vtrũ pro dominij partibus, an semper [pro] æquis adquiret? Et simile est atq; in hæreditate, vel legato, vel quod ab aliis donatũ seruo traditur: [i] quia & thesaurus donum fortunæ [k] creditur: scilicet vt pars quæ inuẽtori cedit, ad socios, ꝓ qua parte serui quisque dominus est, pertineat. ℣ Si communis seruus in domini vnius fundo proprio inuenerit: de parte [l] quæ soli domino semper cedit, non est dubium quin solius domini prædij sit. verum an aliquid ex parte [m] ferat alter socius, videndum est: & numquid simile sit, atque cũ stipulatur seruus iussu vnius domini: aut per traditionem aliquid accipit, vel nominatim [n] alteri. quod magis [o] dici poterit. ℣ Quòd si seruus in quo vsusfructus alienus est, inuenerit in eius locum qui seruum proprium habeat: [p] an totũ illius [q] sit? & si in alieno, an partem eidẽ [r] adquirat, an verò fructuario? Inspectio in illo est, num [ſ] ex operis serui adquiratur. [t] finge terram fodiẽtem inuenisse: [u] vt hoc dicatur fructuarij esse. quod verò subitò in abdito loco [x] positum, nihil agens, sed aliter ambulans inuenerit: [y] proprietatis domini sit. ego nec illius [z] ad fructuarium pertinere partẽ arbitror. Nemo enim [a] seruorum opera thesaurũ quęrit: nec eapropter tunc terram fodiebat: sed alij rei operam insumebat: & fortuna aliud dedit. [b] Itaque si in ipsius fructuarij agro inuenerit, [c] puto partem solam, vt agri dominum, habiturum: alteram ad eum cuius in seruo proprietas est, pertinere. ℣ Quòd si creditor inuenerit: [d] in alieno videbitur inuenisse. partem itaque sibi, partem debitori præstabit: nec recepta [e] pecunia [f] restituet, quod iure† inuentoris, non creditoris [nomine] ex thesauro apud eũ permansit. [g]* Quæ cùm ita sint, & cũ ex principis auctoritate creditor vt proprium agrum tenere cœperit iure dominij: intra constitutum tempus [h] luendi pignoris causa vertit. [i] Post trãsactũ autẽ tempus thesaurum in eo inuentũ ante solutã pecuniã totũ tenebit. [k] oblato [l] verò intra cõstitutũ tempus debito [m], quoniã vniuersa præstãtur, atque [vt] in simplici [n] pignore* reuocant: restitui debebit, [o] sed pro parte sola: quia dimidiũ inuẽtori semper placet relinqui.

A impe. l. fin. §. sin autem imperator.
i *Vertitur.* vt sit idem quod erat ante prædictã impetrationem: vt supra & infra proxi.
k *Tenebit.* scilicet creditor.
l *Oblato.* scilicet creditori.
m *Debito.* cum vsuris & dãnis eius vitio creditoris illatis: vt &. d. §. sin autem.
n *Simplici petitore.* id est ita omnia restituũtur, ac si pignus simpliciter esset nõ impetrato iure dominij: & ita simplex petitor est debitor, qui repetit pignꝰ ante impetrationẽ iuris dominij.
o *Debebit.* scilicet thesaurus.

LXIIII. QVINTVS MVCIVS SCAEVOLA libro singulari ὁρῶν.

QVæ quisque aliena in censum deducit: nihilo magis [p] eius fiunt.

LXV. LABEO libro sexto Pithanõn à Paulo epitomatorum.

QVæ quisque aliena in censum deducit. *Nihilo magis.* aliàs nihilo magis, id est nõ fiunt soluentis cẽsum. & tũc facit. C. de don. censualis. & . C. de rei vin. solennibus. &. C. de ac. empt. si pater. aliàs nihilo minus. & tunc dic fiunt, id est remanent eius cuius fuerant. sic. ſ. de iudi. l. Iulianus. Accursius.

Si epistolã. CASVS. Missi tibi epistolã. non prius fit tua quàm si tibi traditur. fallit in duobus casib[o]. Primus si per tabellariũ tuum quẽ ad me miseras, eam tibi missi causa respondendi. nam statim cum dedi tabulario, tua fuit effecta. idẽ si causa tui tantum mittebam literas. nam etiam antequã tibi dentur, tuæ fiunt. [SIQVA INSVLA.] Insula nata est in flumine prope fundum meũ. mea est. dicunt quidam quòd nec aliquid publici est ibi, sed falsum est: vnde dicas quòd insula similis est ripæ, nisi quo ad vsum sit publica insula sicut ripa: sed quo ad proprietatem sit propria mea. [ET LITORA.] Litora maris sunt publica, & publice cõmunia, sicut & litora fluminis sũt publica. [IDEM IVRIS.] Si insula est nata in flumine publico: eius est qui habet proximiorem fundum. hoc verum est de ea insula quæ sustentatur ipso alueo fluminis. Sed quid de ea quæ non sustentatur, sed in virgultis stat, seu alia qualibet materia? Certe est publica talis insula quo ad vsum, sed quo ad proprietatẽ est eius qui habet proximiorem fundum. & sic secundum hoc nõ refert sustentetur vel non insula ab alueo. vel aliter vt in glo. [PAVLVS.] Insula est nata in flumine iuxta ripam mei fundi: & sic est mea effecta. tandem inter hanc insulam & contrariam ripam est nata alia insula. & est quæstio cuius sit, scilicet an mea, an vicini ex alia parte fluminis. & dicitur ꝙ mẽsurari debet cui magis est vicina: & illius qui magis est propinquus, erit: & mẽsura incipiet

* Flo. petitore

† Alexãder Seuerus imp. thesauros repertos his qui vendiderant donauit. Aelius Lãprid. in eod.

* remansit

BIU Cujas

ab insula quæ mea est, non ab agro meo. [*SI ID.*] Quamuis id quod ædificatur in flumine publico, est publicum, scilicet ratione vsus: tamen insula nata in flumine publico, publica nō est, scilicet ratione proprietatis: vel aliter vt in gloss. Franciscus Ac.

a *Reddita.* id est data. sic. j. de ver. sig. l. verbum reddendi.

b *Tabellarium:* id est seruum siue scriptorē: vel etiam notarium aliquem.

Fl. epistulā

c *Tabellario tuo.* mei & tui causa. nam statim sequitur cum tui causa tātum. & fa. s. de dona. qui mihi. &. j. de fur. eum qui. §. fin. &. s. de dona. inter vi. & vxo. l. si sponsus. in prin. &. l. sed interim. §. idē Marcellus.

d *Tua est.* ratione ꝓpinquitatis.

** Fl. immo in eo genere insularū, ripæ flumini, & litora mari ꝓxima publica sunt: non secus atque in continēti agro idem iuris est.*

e *Ripæ fluminum.* quæ quo ad vsum sunt publicæ. Io. sed quo ad proprietatem sunt eorum qui possidēt prope: vt instit. e. §. riparū.

f *Continenti agro.* agrum vocat locum adiacentem flu. vt. s. e. l. insula. ī fi. &. j. de flu. & ne quid in flu. publi. l. pe. sic ergo litora quæ alicui agro propinqua sunt, publica sunt. sic & mari proxima sunt publica, id est publice communia: vt instit. e. §. & quidem. &. §. litorum. &. s. eo. quod in litore.

†Labeonis verba.

†Bar. hic dicit se habere istum tex. ꝓ multū nota. & eum nescit ita bene alibi, & sic facit eū singu. ad hoc ibi dū dicit tex. si id qđ &c. scilicet quòd in publico natū, est publicū. & amplia istū nō solū id esse publicū quod nascitur, & sic à natura venit: sed etiam quod ex accidēti: vt probat tex. ibi, aut ædificatum. Bolog.

g *Ea tua est.* ratione vicinitatis. Accur.

h *Propemodum.* nā eius proprietas non est publica, sed eius vsus: & sic non est differentia inter hanc & illam quæ solum tangit. vel dic quòd & huius proprietas est publica: & sic differt ab illa quæ tāgit solum: & prope est philosophicum temperamentum.

i *Paulus.* facit. s. eo. insula. Accursius.

k *Quem.* scilicet agrum.

l *Quæratur.* q. d. nihil interest.

m *Si id quod.* aliàs, si id quod &c. & tunc dic, si, id est quamuis. & quod subiicit publicum est, scilicet ratione vsus: & in fine si habes sine non: dic, debet ratione vsus. si cum nō: dic, ratione proprietatis: vt &. s. eo. l. adeo. §. insula. aliàs sicut id quod in publico natum aut inædificatum publicum non est: ita insula publica debet esse: & est tunc similitudo per contrarium, vt & ibi, Lazarus similiter mala. Accursius.

Cum prægnans.] *CASVS.* Prægnans ancilla legata est Titio: vel ei vendita: vel Titius vsucepit eam. postea peperit. dicitur quòd partus est eius cuius est ancilla tempore quo peperit. & sic Titij erit. Franciscus.

n *Fiet partus.* vt &. C. de libe. cau. placuit. Sed contra. s. qui po. in pigno. ha. potior. §. si de futura. sed ibi in pignore, vt ibi diximus: hic in dominio. Accursius.

DE ADQVIRENDA VEL OMITT. &c.

Dixit qualiter a iure gētium adquiritur dominium: nunc qualiter iure ciuili, id est per vsucapionem: quæ cum non sit sine possessione: vt. j. tit. l. l. sine poss. de ea præmittit. & not. quòd hic dicit amittenda, sed. C. eo. dicit retinenda: quod in idem recidit: quia contrariorum b eadē est disciplina.

Possessio.] *CASVS.* Dicit vnde dicatur possessio. Secūdo dicit de effectu possessionis. nam ex possessione descendit dominium. nam animalia fera statim dum capimus & incipimus possidere: eorum efficimur domini. dat & alia exemplum. [*ADIPISCIMVR.*] Adquirere possumus poss. per nosmetipsos. pupillus autem & furiosus non possunt adquirere poss. sine tutoris auctoritate: cum tutoris autem auctoritate possunt. Ofilius autem corrigit in pupillo, dicens quòd pupillus potest adquirere possetiā sine tutore: dum tamen habeat intellectū. [*SI VIR.*] Poss. nudam fundi donauit vir vxori: & cessit ei. nunquid ipsa possidere dicatur; quæritur. & videtur quòd possideat, cum possessio sit facti, quod tolli non potest per ius ciuile quod inhibet dona. inter virum & vxorē fieri. Item & alia ratione donatio inhibetur inter virum & vxorem, ideo, ne pauperior vnus eorum efficiatur propter alium. sed in nostro casu si diceres non adquiri poss. mulieri: tamen vir amisisset. melius est ergo vt dicamus eam pos. adquiri mulieri. [*ITEM ADQVIRIMVS.*] Supra dixit ꝓ nos quēri pos. nobis: nūc dicit per quas alias personas nobis quæratur. & tex. est satis planus vsque ad. §. veteres. [*VETERES.*] Hæres futurus nūquam potest adquirere poss. alicuius rei hæreditariæ per seruū hæreditarium. sed si legati sint mihi plures ex seruo vel donati vel vēditi, & pos. vnius post ea incepi habere, per istum possum adquirere possessionē aliorū. [*SI EX PARTE.*] Si testator vni hæredū prælegauit seruum, potest adquirere poss. ille hæres per talem seruum fundi hæreditarij. idem & si testator habebat seruum communē cum vno hęredum. nam per talem seruū potest hæres adquirere possessionē fundi hæreditarij. [*PER PROCVRATOREM.*] Per procuratorem, item per tutorē siue curatorem adquiritur nobis possessio, si nostro nomine accipiāt. sed si suo, nūquam adquiritur nobis. & verum est quod dixi nobis quæri, si nostro nomine accipiant. Si enim nobis nō quæritur, cui quæretur? eis non: quia non habuerunt animum sibi quærendi: nec is qui tradit, habet pos. cum eam amisit. ergo dicendū est quòd nobis quærant. [*SI IVSSERIM.*] Enumerat quosdam casus in quibus nobis adquiratur pos. etiam sine apprehensione nostra. [*MVNICIPES.*] Municipes per se nihil dicuntur possidere, cum non possint consentire. & dic commode, cum nec forū nec basilicam dicantur possidere: sed promiscue vti. Per seruum autem communem peculiariter adquisitum possidere & vsucapere possunt, licet quidam contra: cum nec ipsos seruos dicantur possidere. Sed contrarium est verum. nam & possidere & vsucapere possunt. Item possessio adquiri potest eis per seruum eorum, & per liberā personā ab eis possessam. & hoc dicit hic. §. cū. l. seq. ff.

o *A pedibus.* aliàs sedibus: & tunc habeas sedium: & sic respicit finem dictionis possessio; quia ibi sedebāt. aliàs à pedibus: & habeas tunc pedum: & sic respicit principium. & hæc bona, vt subiicit: & hic est alluſio vocabuli, quasi compositio seu deriuatio vocabuli, vel descriptio vocabuli. sic &. s. si certum pet. l. ij. §. appellata. Definiri autem potest sic secundum Ioan. Possessio c est ius quoddam rem detinendi sibi. Vel secundū Azo. duobus modis. primo sic: Possessio est ius quoddam quo quis rem corporalem vere vel interpretatiue sibi habet. Tu dic, vt & idem Azo B postea dixit: Possessio est corporalis rei retentio corporis & animi, iuris adminiculo concurrente. d De corporali ideo dicit quia incorporalia proprie nō possidētur: vt infra eo. l. iij. in prin. &. j. tit. j. sequitur. §. si viam. Ité retentio dicitur propter id quod statim hic sequitur, corporis & animi: propter id quod est. j. l. ij. in prin. iuris adminiculo ideo, quia ius operatur & in adquirenda, & in

contrariā ripam alia insula nata fuerit: mensura eo nomine erit instituenda * à tua insula, nō ab agro tuo, propter quem k ea insula tua facta fuerit. nā quid interest, qualis ager sit, cuius ꝓpter propinquitatem posterior insula cui l sit quæratur? †Labeo libro eodem. Si id quod m in publico natum aut ædificatum est, publicū est: insula quoque quę in flumine publico nata est, publica esse debet.

LXVI. VENVLEIVS libro sexto Interdictorum.

CVm prægnans mulier legata, aut vsucapta, alióve quo modo alienata pariet: eius fiet partus, n cuius est ea quæ* emeretur: nō cuius tunc fuisset, cum conciperet.

DE ADQVIRENDA VEL amittenda possessione.

TITVLVS II.

Appellata est possessio à pedum positione: & ab ea olim incepit dominium: & hodie incipit ab his quæ in nullius bonis sunt. Bartolus.

C 1. PAVLVS libro quinquagesimoquarto ad Edictum.

POssessio appellata est, vt & Labeo ait, †à pedib°, °*& pedum quasi posi-

BIU Cujas

da,& in retinenda: quia quãdoque habet plurimum, quandoque multum, quandoque parũ iuris possessio: vt dices. ff. eo. l. possessio. Item iuris, vt ius nõ reprobet: vt in re sacra & simili: vt. ff. eo. qui vniuersas. §. j. vel quia alius possidebat, cũ duo in solidũ &c. vt. j. eo. titu. l. iij. §. ex contrario. Item nota ex eo quod hic dicit:

a Immo &c. Bart. Ale. Alex. Cu. & Ias.

b Ide Alex. Ias. Posse &c. Alciat. Parag. 2. cap. 1. de his dubiis

c Immo secundario. Bart. P. Ale. & Ia.

d Etiam. Ale. & est de mente aliorum.

e Ista reprehenditur p Bart. & est de mente alior.

f Ista etiã falsa secũdũ Ale.

g Approbatur per Bar. Alex. Ale. & Ias.

h Ide practicabile scribit.

i Ista glo. sequitur Bart. P. Alex. Ale. & Ias.

k Respectu aliorũ sibi cõtentus. B. & Alex. Hic & omnes doct. in naturali. j. eo.

quia minus proprie [a] dicitur res mobilis possideri: cũ à pedibus dicatur possessio. Accur. a *Quia naturaliter.* id est corporaliter. [b] sed quare corporalis possessio dicitur naturalis? Respon. ad differentiã ciuilis: & ideo quia de iure naturali primæuo [c] antequã essent iura ciuilia, id est leges, fuit statutum vt quãcũque terram calcauerit pes tuus, tua sit. Ité ideo, quia naturæ sustentaméto, id est corporis auxilio, opus est: vt infra. l. iij. in prin. & in. ij. respõ. Item not. quòd ex eo quod hic subiicit, tenetur & insistit, dicunt quidam quòd statim cum desinit insistere vel tenere, desinit possidere: siue fundum, siue domũ, & per hoc etiam ea quæ in domo sunt. pro quibus est. ff. de vi & vi arm. l. j. §. illud vtique. in fi. §. In partibus ergo quibus insistit, naturaliter possidet, in aliis ciuiliter. quod non placet [d] R. sed P. & Azo dicunt [d] quòd retinet naturalem quocunque vadat: cũ possit redire quãdo vult. Sed opponitur contra eos: quia secundum eos non esset ciuilis sine naturali. Item plures haberét naturalem: quia ingressus habet naturalem, etiam secundum eos: quod ipsi aliàs negant, scilicet duos in solidum possidere naturaliter: sed dicunt, verum est eodem iure, sed diuerso possunt duo possidere naturaliter. nam ingrediés habet naturalem naturaliter, sed absens habet naturalem ciuiliter. Aldri. dixit [f] quòd statim cum exit de fundo, amittit naturalem, & adquirit ciuilem in ipso exitu. cum autem redit in fundum, amittit ciuilem, & recuperat naturalem: nec simul esse possunt, secũdum eum. Tu distingue secundum Io. [g] an habeat quis naturalem & ciuilem per se, an per alium tantum, vt per filium & seruum ex causa peculij: vt infra eo. l. iij. §. quòd si seruus. &. §. saltus. & an per se ciuilem, per alium naturalem, an habeat tantum naturalem. Primis duobus casibus si exeat detentans de fundo: non amittitur possessio, scilicet naturalis, si sit in conspectu [h] etiam per. x. miliaria, cum etiã sic quęratur: vt. ff. eo. l. qd meo. §. véditoré. ergo magis retinetur: arg. ff. de superficieb°. l. j. §. quod ait. ibi, nam cui damus actionem &c. aliàs si non est in cõspectu, naturalis amittitur, sed ciuilis retinetur: vt. C. eo. licet. Sed quid si non est in conspectu, sed de proximo, sic quòd cito potest ingredi? Respon. [i] nõ amittit, cum etiã sic quæratur: vt. ff. de contrahen. emp. l. clauibus. &. ff. ea. l. §. si iusserim. Item quid si non est in conspectu, nec de proximo, & sic amisit: si redeat, & sic sit de proximo, vel in conspectu: an recuperet? Respon. sic, si ita stat vt de facili possit recuperari. si autẽ per alium habeat dictam naturalem pos. vt per procura. tu. & cu. filium vel seruum: & per se ciuilem: licet detentãs exeat: & nec sit in cõspectu, nec de proximo: tenetur naturalis per dominum, si exiens habeat animũ retinendi dominij: vt. j. e. l. clã. §. qui ad nũdinas. in prin. &. l. si colonus. & idem dico in quarto casu quando solam naturalem habet per se: vt fructuarius: vt. ff. eod. naturaliter. nam retinet quocũque vadat, vt probatur. ff. de vi & vi ar. l. j. §. interdictum hoc. &. l. iij. §. vnde vi. Sed quare retinetur hic vel in vltimo casu plus naturalis quàm primo & secundo casu? Respon. quia ibi satis operatur animus in retentione ciuilis: quod hic non facit. operatur ergo retentionem naturalis possessionis. Sed quidam dicunt quòd hic naturalis habet quiddam ciuilitatis in se, [k] quod animo tenet, licet exeat. quod non placet: quia ciuilé habet proprietarius. ergo iste habere non potest: vt dices. ff. j. l. iij. §. ex contrario. Item in superiori proximo casu animus detinentis operatur retẽtionem naturalis: vt. d. l. ff. eo. l. si colonus. cum aliud non operetur. nam ciuilem meo animo retineo. & hæc omnia de naturali. at ciuilis siue sola, siue cum naturali, retinetur quocunque vadat ille qui habet: vt. ff. eo. l. clã. §. qui ad nũdinas. Ex prædictis patet quòd duæ sunt possessiones: ciuilis, & naturalis: vt statim dices secundum Azo.

b *Dominiumq; rerum.* ecce effectus possessionis.

c *Naturali possessione.* hoc expone vt supra.

d *Ait.* & bene, vt patet ex prædicta auctoritate: quidquid calcauerit pes tuus &c. hæc autem possessio, corpore sit quæsita, vt

tio: quia naturaliter [a] tenetur ab eo qui ei insistit: quam Græci κάλο χὰρ † dicũt. dominiumque [b] rerum ex naturali possessione [c] cœpisse Nerua filius ait, [d] eiusq; rei vestigiũ [e] remanere in his [f*] quæ terra, mari, cœloq; capiuntur. nam hæc protinus eorum fiunt qui primi [g] possessionem eorum adprehẽderint. Ité bello [h] capta, & insula in mari [i] enata, & gemmæ, lapilli, [k] margaritæ in litoribus inuentæ, eius fiunt, qui primus eorum possessionem nactus est.

Adipiscimur possessionem per nos maiores & sanæ mentis: secus in furioso, & infante sine tutoris auctoritate. Bartolus.

[*] Adipiscimur* autẽ possessionẽ per nosmetipsos. [l] [Sed] furiosus, & pupillus sine tutoris [m] auctoritate nõ possunt* incipere [n] possidere: qa affectionẽ tenẽdi nõ habent, licet maximè [o] hic: vel oculis, & animi affectu: vt. ff. ea. l. §. pe. dicitur naturalis: id est ex iure gen. vt & ponitur insti. de re. diui. §. per traditionẽ. non eo quòd omnibus conuenit animalibus: nam irrationabilia non possident, sicut nec furiosi vel dormientes: vt. ff. §. sed furiosus. & hæc eadem potest dici ciuilis approbatione, arg. ff. de verb. sig. l. lege. & sic nõ duę sunt apud eundem, sed vna, secũdũ P. & Azo. At Io. & alij dicũt duas esse: naturalé, quæ corpore: ciuilem, quæ animo consistit: vt. ff. l. iij. in prin. &. C. eo. l. nemo. quod est tutius. qđ ergo dicitur. C. eod. l. licet. quòd exiens de fundo retinet possessionem etiam si nõ est in conspectu, dices ciuilem, secundũ Io. sed Azo. naturalem, quæ etiam ciuilis potest dici secũdum eum, ex eo quòd ius ciuile operatur ad retentionem. sic & ciuilis actio dicitur prætoria, ratione extensionis: vt. ff. de noxa. l. electio. §. si is. si autẽ me absente quis ingreditur meum prædium quod possideo: ciuilis iuris auctoritate (vt dictum est secundũ Azo.) ingrediens habet naturalem de iure naturali: cum & econtra extraneus habeat interdictum vti poss. vt. ff. vti pos. l. j. in fi. &. l. seq. & illam naturalem [l] etiam de iure na. interpretatur lex retineri animo: sicut in fructuario dicitur: vt. ff. de vi & vi ar. l. iij. §. vnde vi. Nec mirum: quia hic in hoc casu plurimum à iure mutuatur, id est habet possessionem: vt. ff. eo. possessio. sed si iste retinet naturalem, & ingressus adquirit naturalé: ergo duo habent naturalem: quod est falsum. Nec potest dici quòd statim quòd ingressus quærit, ille amittat: quia nõ tunc, sed postea cum rediens non admittitur: vt. ff. eod. l. clã. §. fi. dices ergo secundum Ioan. quòd retinet ciuilem.

Sed licet maximè. quod est falsum. Nec potest dici quòd statim quòd ingressus quærit, ille amittat: quia nõ tunc, sed postea cum rediens non admittitur: vt. ff. eod. l. clã. §. fi. dices ergo secundum Ioan. quòd retinet ciuilem.

Posseßio ciuilis & naturalis an duæ sint vel vna.

*Flo Apliscimur.

*Flo. potest

Actio ciuilis prætoria dici potest.

l Ista glo. est mentis tenẽda, secũdũ Bar. & sing. secundum Alex. hic, ad hoc quòd credẽs se possidere naturaliter tantũ illam possessionẽ naturalem retinet solo animo.

e *Vestigium.* id est exemplum vt dominium ex naturali possessione quæratur, id est cum cœpit possidere, statim sit dominus.

f *In his.* feris animalibus. nam ista cum possessione statim quæruntur: vt. ff. tit. j. l. j. &. l. seq. secus in aliis rebus. nam nõ statim in aliqua re quæsita possessione quæritur dominium: at in his non quæritur vnum sine altero. idem in amissione dicunt quidam, vt vnum sine alio non amittatur: quod non placet: vt statim dices.

m Idẽ Ia. & est de mente aliorum.

g *Qui primi.* secus si alius occupasset. [m] quia illius esset etiam si possessionẽ amittat per alterius occupationẽ: vt. ff. eo. l. rem quæ. Sed an & talia quęrãtur statim quæ sunt in cõspectu, si habemus animũ adquirẽdi? Respõ. [n] aut sunt animalia: & tũc serua quod habes. ff. tit. j. l. naturalé. §. illud. &. l. in laqueũ. in nõ animatis videtur distinguendũ inter res ab aliquo pos. vt tũc etiã nõ apprehẽsa possessione quærãtur: vt. ff. eo. l. quod meo. §. si venditoré. & vacãtes siue p derelicto habitas: & tũc demũ post corporalé apprehẽsionẽ: vt hic, &. ff. eo. l. iij. §. Neratius. in fi. & est ratio, quia primo casu cõcurrit tradẽtis & adquirẽtis cõsensus: secũdo non: vt. ff. de stip. si seruus testaméto. Alij° dicũt hic sufficere conspectum cũ affectione quærẽdi. Nec ob. d. §. Neratius. quia ibi non videbatur: hic sic. Ar. cõtra. ff. de contrahen. emp. l. clauibus. Vel dic P quia ibi etsi sciebat thesaurũ esse in fundo: nõ tamen vt hic, sic & in illa, clauibus. Tertio dicit ibi de possessione: hic de dominio: vel ibi de alio genere quærendi, scilicet per imũtionem: hic per occupationem: quæ diuersa sunt: vt insti. de re. diui. §. feræ. &. §. thesauros. Ac.

Sed an & talia quęrãtur statim quæ sunt in cõspectu, si habemus animũ adquirẽdi? Respõ. [n] aut sunt animalia: & tũc serua quod habes. ff. tit. j. l. naturalé. §. illud. &. l. in laqueũ. in nõ animatis videtur distinguendũ inter res ab aliquo pos. vt tũc etiã nõ apprehẽsa possessione quærãtur: vt. ff. eo. l. quod meo. §. si venditoré. & vacãtes siue p derelicto habitas: & tũc demũ post corporalé apprehẽsionẽ: vt hic, &. ff. eo. l. iij. §. Neratius. in fi. & est ratio, quia primo casu cõcurrit tradẽtis & adquirẽtis cõsensus: secũdo non: vt. ff. de stip. si seruus testaméto. Alij° dicũt hic sufficere conspectum cũ affectione quærẽdi. Nec ob. d. §. Neratius. quia ibi non videbatur: hic sic. Ar. cõtra. ff. de contrahen. emp. l. clauibus. Vel dic P quia ibi etsi sciebat thesaurũ esse in fundo: nõ tamen vt hic, sic & in illa, clauibus. Tertio dicit ibi de possessione: hic de dominio: vel ibi de alio genere quærendi, scilicet per imũtionem: hic per occupationem: quæ diuersa sunt: vt insti. de re. diui. §. feræ. &. §. thesauros. Ac.

n *Non possunt incipere possidere.* id est adquirere possessionem.

o *Licet maximè.* id est quod est maximũ in possessione quęrẽda:

h *Bello.* licito, vt indicto à po. Ro. q vel ab alia ciuitate: vt. ff. de cap. l. hostes. Accursius.

i *In mari.* secus in flumine, nisi sint ibi agri limitati: vt. ff. de flu. l. j. §. si insula. &. ff. titu. j. l. in agris. &. l. adeo. §. insula.

k *Lapilli.* quid inter se differant, legitur. ff. de auro & arg. leg. & si non sint. §. gemmæ. & facit. ff. de rerum diui. l. item lapilli.

l *Per nosmetipsos.* non remouet [r] quin & per alium: vt infra eo. §. item adquirimus. cum seq.

m *Sine tutoris.* vel curatoris ꝓpter furiosũ. Nũquid ergo cũ tutoris auctoritate vel cu. infans & furiosus adquirũt possessionẽ? Videt ꝙ nõ: vt. j. ꝓxi. sed pupill° &c. & ibi, quæ sentẽtia &c. &. ff. de re. iu. l. in negociis. Sed cõtra hoc [s] innuit. ff. eo. quãuis. §. infãs. sed licet nõ quærat furioso sine curatore, retinet tamẽ: vt. ff. eo. l. si is qui. &. ff. tit. j. l. iusto. §. eũ. &. l. nũquã. §. antepe. licet enim desinat habere animum possidendi, non tamen habet animum non possidendi: quia tunc desineret: vt. ff. eo. si quis vi. §. differentia.

n *Non possunt incipere possidere.* id est adquirere possessionem.

o *Licet maximè.* id est quod est maximũ in possessione quęrẽda:

Posseßio ciuilis & naturalis an duæ sint vel vna.

*Flo Apliscimur.

*Flo. potest

Actio ciuilis prætoria dici potest.

l Ista glo. est mentis tenẽda, secũdũ Bar. & sing. secundum Alex. hic, ad hoc quòd credẽs se possidere naturaliter tantũ illam possessionẽ naturalem retinet solo animo.

m Idẽ Ia. & est de mente aliorum.

n Ista est vera. secundum Bart. P. Aret. & Ias.

o Dissplicet Bar. & aliis scribentibus. Bart. nec aliis scribẽ.

p Ista etiã non placet Barto. nec aliis scribẽ.

q Vel ab imperatore, vel papa, vel alio nõ recognoscẽte superiorem. Ias. in §. rursus. ff. de act.

r Idem Ia. & est de mẽte omniũ scribẽ.

s Ista glo. reprehenditur p Bart. Aret. P. Ale. & Ia.

BIU Cujas

vt.ĭ.l.iij.in prin. sic.C.quod me.causa.l.iij. non ergo omnis detentatio est possessio:sed triplex est.nam alia ciuilis,alia naturalis:in quarũ vtraque quęrenda duo exiguntur:vt.ĭ.e.l.iij.in prin. alia detentatio:vt hic:qualem etiam habet[a] colonus.

a *Ista glo. placet Bar. quãuis displiceat Ias.* b *In hoc reprehenditur per Barto. & alios in glo.sine tutoris.s.e.l.* c *Idẽ Aret. & est de mente aliorum.* d *Ista communiter tenetur secũdum Aret.* e *Ibi adquirit res in quib⁹ cadit affectio infantia:puta in locatib⁹. Pau. Aret. & Alexã. hic.vel solue vt ibi.* f *Ista est vera in se, sed est diminuta secundum B. Aret. & Alex.* g *Dic quòd mulier non possidet quo ad effectum scilicet quo ad vsucapionẽ: bene tamẽ possidet secundũ Bar. Aret. Ale.& Ia.* h *Immo dic*

a *Dormienti.* facit supra de auct.tu.l.j.in fi.

b *Pupillus.* idem[b] de furioso,vt dixi.licet in pupillo tantum prosequatur.

c *Eam enim rẽ.* id est adquisitionem possessionis.& subaudi, maxime.[c] nam & si iuris, esset idem: vt ecce potest stipulari sine tutoris auctoritate: vt inst. de auct.tut. in prin. & vsucapere:vt.ĭ.tit.j.sequitur.§.pupillus. quæ iuris sunt.Sed secundũ hoc quomodo est factum,non ius?Respon. quia ea adquisita de facto, quæritur, de iure vel non iure sit quæsita:vt.ĭ.l.iij.§.ex cõtrario. Tu dic[d] quòd est ratio quare furiosus nõ possit adquirere poss. sed pupillus sic sine tutore: quia ea res nõ est iuris,id est in ea nõ desideratur fictio iuris, q̃ factum alterius fingat pupilli : quia ipsemet quærit . ea autem quæ per alium quęritur,habet plurimũ iuris : sed ea quæ per se, plurimũ facti: quod factum bene cadit in persona pupilli qui habet intellectum,sed non in furioso : quia etsi plurimum facti habet talis possessio , non tamen quæritur sine animo.

d *Recipi potest.* vt pupillus sine tutore incipiat possidere.

e *Capiant.* non ergo infans quærit sine tutore.Sed contra.C.eo. l. donatarum. Sol.[e] vt infra.e.l.quamuis.§.infans.& facit insti.de inuti.stip.§.pupillus.

suo corpore rẽ contingãt:sicuti si quis dormiẽti[a] aliquid in manu ponat. Sed pupillus[b] tutore auctore incipiet possidere. O filius quidẽ & Nerua filius etiã sine tutoris auctoritate possidere incipere posse pupillum aiunt.eam enim rem[c] facti,non iuris esse. quæ sententia recipi potest,[d] si eius ætatis sint vt intellectum capiant.[e]

Ex inutili contractu transfertur possessio. Bartolus.

℣ Si vir vxori cedat possessiõe[f] donationis causa, pleriq; putãt possidere eam:[g] quoniã res facti infirmari iure ciuili non potest.[h] Et quid attinet dicere nõ possidere mulierem,cùm maritus,vbi noluit possidere, protinus amiserit[i] possessionem?[k]

Per seruum & filium ex causa peculiari adquiritur nobis ignorantibus possessio & vsucapiendi conditio. Item per seruum, & liberũ bona fide possessum, adquirimus. Item per seruum cõmunem & fructuariũ:si tamen sciens existat. B.

℣ Item adquirimus possessionẽ per seruum aut filium,[l] qui in [nostra] potestate est : & quidẽ earum rerũ quas peculiariter[m] tenent,etiã ignorantes:sicut Sabino & Cassio & Iuliano placuit:quia nostra volũtate intelligũtur possidere:[n] quia eis peculium habere permiserimus.[o] Igitur ex causa[p] peculiari & infans & furiosus adquirunt possessionẽ, & vsucapiũt :[q] & hæres,[r] si hæreditari[o] seruus emat.

f *Possessione.* nuda: [f] cum forte alterius esset proprietas.

g *Possidere eam.* immo non possidet : vt.s. de dona. inter vi.& vxo.si eum qui.quæ est contra.[g] Sol.vt ibi.

h *Non potest.* sic infra de cap. & postli.re.in bello.§. factæ. hoc fallit[h] in postliminio & fictione legis Corn. & al.vt.C. de rei vxo.actio.in princip.

i *Amiserit.*vt.ĭ.e.l.si quis vi.§.differentia.& est bona ratio:omnino enim consulere voluit donanti, secundum quòd primo allegaui,licet falsum sit.per hoc autem non consuleretur: cum etsi nõ quæratur,hic tamẽ amittit: vt.ĭ.eo.quod meo. §.si à furioso. Sed contra.ĭ.eo.l.si me in vacuam.Sol.vt ibi.

k *Possessionem.* vt hic fuit.

l *Filium.*etiã qui ab alio possidetur,in reb⁹ peculiaribus: vt.ĭ. e.quicquid.Itẽ dic filiũ verũ,non putatiuũ : vt.ĭ.eo.per eũ.secus in putatiuo seruo:vt.ĭ.§. ꝓxi.& est ratio vt.ĭ.tit.j.l.iusto.in prin.

m *Peculiariter.* Quid ergo si non peculiariter,an ignorantibus nobis quęratur? Quidam quòd non,vt hic,&.ĭ.l.iij.§.saltus.&.l. peregre.§.quæsitum.nos tamen contra.pro nobis.ĭ.eo.quod seruus.& insti.per quas perso.nob.adqui.§.item nobis.vbi dicitur: & si nullũ sit peculium,quærere etiã domino inuito:ergo multo magis ignoranti. & quod dictis legibus dicitur scientiam exigi, restringitur quantum ad vsucapionem,quæ est effectus pos. vt.ĭ. pro solu.l.ij.&.s.titu.j.adquiritur.§.non solum.in fin.&.ĭ.tit.j.l. Labeo.& hic subiicit vsucapiunt.vel expone hic peculiariter,id est quicquid quærit iustè:vt.d.l.quod seruus.

n *Intelliguntur possidere.* id est detinere.sic & infra.e.l.quod seruus.ne sit contra.ĭ.de ver.obli.stipulatio ista.§.hi qui.in fi.&.§. hæc quoque stipulatio.

o *Permiserimus.* tacite hoc ipso quòd non ademimus.alia causa est liberæ administrationis: vt supra de pecu. quã Tuberonis.§. ego.&.§.alia.

p *Igitur ex causa.*quia ignorantibus adquiritur pos.igit &c. ar.insti.de hære.quæ ab intest.§.sin autem.nõ ergo ad proximum dictũ refertur , quia nostra voluntate &c. quia nõ possunt peculium concedere:vt.s.de pec.quã Tuberonis. §. j. & facit.ĭ.tit.j.l. si seruo furiosi. Accursius.

q *Et vsucapiũt.*ignorantes.sed op. furiosus per se nõ incipit vsucapere:ergo nec per seruum:vt.ĭ.ti.j.l. Labeo. in fi.Sol.vt ibi.

r *Et hæres.* scilicet vsucapit, sed post aditã hæreditatem : vt infra tit.j.l.fina.§.fi.

f *Adquiremus.*ex duabus causis :[i] vt institu. per quas perso. no.adquir.§.non solũ. Quid ergo de aliis? Respon. P.[k] proprietatem domino vel sibi libero: possessionem nulli: vt supra tit.j.homo liber. in fi.nisi hic gestiat alicui possessionem quærere vel saltem tradés: vt.s.de dona.l.qui mihi . Sed nunquid tunc quęritur sine ratihabitione? idẽ de proprietate quęro quando vel tradens gestit alicui q̃rere?ar.[l] quòd demum post ratihabitionem.s. de nego.gest.si ego.

t *Possessionem.*per eũ: vt &.C.de rei vindi.l. j.in fin.

u *Nec vero domino.*scilicet adquirit pos.quid de dominio?quidam,idem:quasi nõ possit dominiũ sine pos.quæri. pro eis.C.de prob.cũ res. Tu dic[m] vero domino quæri: vt.s.tit.j.homo liber.in fi. & de peculio.[n] eo tẽpore.in fi.&.ĭ.de sol.fugitiuus.&.ĭ.e.quicquid.&.s.de fundo dot. si fundum.sed contra.s.tit.j.si seruus. in fi.sed eã expone vt ibi.*ADDITIO.* Dic quòd loquitur quando venit ex re vel ex opera bonæ fidei possess.Alexan.

x *Qui ab alio possidetur.* huic rationi est contra.s. de lib. cau.si cui.§.licet.Sol.[o] hic animo & corpore ab alio possidetur: vt ibi, dixi.Azo. Sed quomodo liber homo possidetur? Respon.quòd credo esse seruum alienum:aliàs non possiderem:vt infra.e.l.cũ hæredes.§.item quæro.

y *Singuli.* id est vel ego vel socius totum, vt subiicit:non autẽ ambo in solidum possumus:vt.ĭ.l.iij.§.ex contrario. Quid ergo si non agat vt vni in solidum quærat? Respõ.vt infra de stip.ser. si seruus cõmunis.per stipulationẽ autẽ potest dominis in solidũ quærere:vt infra de stip.ser.l.si seruus communis.

z *In dominio.* vt supra tit.j.l.per seruum.§.sicut.

a *Per eum.* ex operis suis,vel ex re nostra : vt infra eo.l.possessio quoque.

b *Non possidemus.* ciuiliter , sed naturaliter sic:P vt.ĭ.e.l. naturaliter. sed P.dixit[q] nullo modo. & idem de aliis qui habent ius in re dixit,vt in emphyteuta & similibus.

c *Nec filium.* scilicet possidemus : alia tamen ratione per eum adquirimus,scilicet iure patriæ potestatis.

d *Caterum.* vt pos. quis per se quærat , possidendi animum habere

BIU Cujas

bere debet: vt supra ea.l.§.sed furiosus.cæterum & ille &c.

a *Impuberem.* scilicet seruum.

b *Sicut pupillus.* qui habeat intellectum: vt innuit litera ipsa, scilicet parum. vel dic[a] etiam si non habeat intellectum: vt tantum faciat mea iussio, quantum faceret tutoris auctoritas: vt. j. e. quãuis. §. infans. nec ob. litera prædicta. sic enim intelligi potest, scilicet vt non sit furiosus. Sed illud quæritur, an per seruum furiosum quæratur si hoc gestiat tradens? Respon. sic, [b] secundum Azo. cum & inuito ꝓcuratore hoc fiat: vt. ṡ. de dona. l. qui mihi.

c *Pupillus.* vel dic habens intellectum. &. j. dic tutore auctore, scilicet maxime, ꝓpter id quod est. ṡ. e. §. sed furiosus in fi. vel dic, pupillus etiã infans: vt. j. e. l. quamuis. §. fi.

d *Iusserit eũ.* Sed quid si tutoris auctoritate seruus pupilli violẽter occupauit, an q̃ritur pupillo? Videtur ꝙ nõ, [c] quasi perperam sit data auctoritas: vt. ṡ. de auct. prẽstan. l. ij. ecõtra ꝙ sic: [d] vt. j. quod vi aut clam. l. is qui vi. §. fi tutoris. &. C. vnde vi. l. meminerint. &. j. de vi & vi ar. l. si vi me.

e *Nerua filius.* & male: vt infra dicit.

f *Possideatur.* vt &. ṡ. de vsufr. l. arborib⁹. §. de illo. & hoc nisi diu &c. vt. j. l. iij. §. si seru⁹.

g *Vsucapi.* ipsum seruum si ante fugam inceperam vsucapere: vt. j. de fur. serui & filij. §. fi. &. j. ti. j. si is. §. si seruus &c.

h *Vsucapio.* rerum possessarum per seruum.

i *Sententia est.* & nostra: vt. j. e. per eũ. in fi. &. ṡ. de li. cau. si cui. in fi. reprobata est Neruæ sententia. Sed contra. ṡ. de pub. si seruus. Sol. vt ibi. *ADDITIO.* Dic quòd ibi loquitur de seruo ab alio possesso: hic non. Bart.

k *Per seruũ corporaliter.* secus si solo cõsensu: vt. ṡ. de pig. act. l. j.

l *Ad vsucapionem.* vt &. j. e. qui pignoris. &. j. tit. j. pignori. Ité & quantum [f] ad euitandum satisdationem: vt. ṡ. qui sa. co. l. sciendum. §. creditor. & de hoc dic quis possideat vt no. C. de præscrip. xxx. an. l. cum notissimi. §. j.

m *Possideat.* vt &. ṡ. tit. j. l. per seruum. in prin. Sed quid in dominio rerum ab eo quæsitarum? Dicunt quidam interim nullius esse. Io. dicit domino quæri, vt in seruo alieno, & libero homine bona fide possesso: vt. ṡ. e. §. sed & per eum.

n *Nos.* scilicet hæredes.

o *Quod sit eiusdem.* tria hic includit, id est nec hereditatem, nec

uum miseris, vt possideas: nequaquam videris adprehendisse possessionẽ. Quòd si impuberem[a] miseris ad possidendũ, incipies possidere: sicut pupillus[b] (maximè tutore auctore) [sibi] adquirit possessionem. Nã per ancillã quin possis nanciscì possessionem, non dubitatur.

Impubes potest esse procurator ad negotia, & etiam institor. h. d.

¶ Pupillus[c] per seruum [suum] siue puberem, siue impuberem, adquirit possessionẽ, si [tamen] tutore auctore iusserit eũ[d] ire in possessionem.

Seruum fugitiuum possidemus, vsucapimus, & per eum adquirimus. Bar.

¶ Per seruum qui in fuga sit, nihil posse nos possidere, Nerua filius[e] ait: licet respondeatur, quandiu ab alio non possideatur, [f] à nobis eũ possideri, ideóque interim etiã vsucapi. [g] Sed vtilitatis causa receptum est, vt impleatur vsucapio, [h] quandiu nemo nactus sit eius possessionem. Possessionẽ autem per eũ adquiri, sicut & per eos quos in potestate habemus: Cassij & Iuliani sententia est. [i]

Per seruum à nobis pignori traditum nõ adquiritur nobis possessio. Bartolus.

¶ Per seruum corporaliter[k] pignori datũ non adquirere nos possessionẽ Iulianus ait: ad vnã enim tantum causam videri eũ à debitore possideri, ad vsucapionẽ[l] [scilicet. Sed] nec creditori: quia nec stipulatione, nec

A dominium rei hæreditariæ, nec possessionem: vt. ṡ. tit. j. l. per hereditarium. &. ṡ. de adquir. hære. l. hæres per seruũ. Sed contra. j. eo. qui absenti. §. fi. sed ibi non erat hæreditarius: vt ibi dices.

p *Donati sunt.* vtrũ p vnũ eorũ cęterorũ possit adqri possessio.

q *Per vnum reliquorum.* nõ vt possesso vno[g] per eum videar & cæteros possidere: sed post adquisitam pos. in vno incipiat alios meo nomine possidere: vt hic, &. j. e. prædia. nisi in legatis, vbi etiã sine pos. quæriť dominiũ: h vt. j. de fur. l. à Titio. Sed quę est ratio quòd per hæreditarium nihil quæritur, per istos alios sic? Respon. Ioã. vrgens disputatio: alij ratio cœqualiũ: quia dedignatur res hæreditaria per comparem quęri. nam asinus intumescit si per cõparem se videt apprehẽdi. hoc non valet: [i] quia in legatis idem deberet esse vt in cæteris. Tu dic[k] quòd hereditarius seruus dicitur ante aditã hereditatem: quo tempore nihil quærere potest: cum nõ sit seruus: vt. j. eo. l. si me in vacuam. §. fi. at post aditam iam non est hæreditarius, sed proprius hæredis: vt. j. eo. l. cum hæres. licet impropriequandoque, vt hic scilicet, seruus hæredis factus, hæreditarius appelletur: vt. ṡ. eo. §. ité adquirimus. in fi. hoc ergo nomen hęreditarius, dominam, scilicet hęreditatem significat: quam nõ habet dominam ea adita ab hærede. Sed cum dico emptos, donatos, & legatos: titulos designo per hæc nomina vel participia. vnde licet factus sit dominus legatarius, adhuc seruus legat⁹ dicitur: & ita de cæteris: & sic forte intellexit Io. cum dixit, vrgens disputatio in hæreditate ipsa. Est & alia ratio quare non quæritur per hæreditarium seruum: vt supra de adquir. hæred. Paulus. Sed quid si habeam vsumfru. in seruo testatoris mei: nũquid per eum adquiram hæreditatem? respon. quòd non, [l] cum nec per seruum hæredis possit quæri: secus si seruus instituatur, quia per eum tunc adquiritur. Accursius.

¶ Veteres putauerunt non posse nos[n] per seruum hæreditarium adquirere quod sit eiusdem[o] hæreditatis. Itaque agitatur num hæc regula lõgius producenda sit, vt si plures serui legati sint, per vnũ an possint cæteri possideri. Idem tractatum* est, si pariter empti vel donati sunt. [p] Sed verius est, ex his causis posse me per vnum reliquorum[q] adquirere possessionem.

¶ Si ex parte[r] hæredi instituto seruus legatus[s] sit: propter partem[t] quã ex causa legati habet, adquiret fundi[u] hæreditarij possessionem. Idem dicendum est si seruum communem[x] iussero adire hęreditatem: quia propter partem meam adquiro. [y]

Seruus adquirit domino ita demum si vult: quia secus si de contraria ipsius serui voluntate appareat. Pau.

¶ Hæc quæ de seruis diximus, [z] ita se habent, si & ipsi velint[a] nobis adquirere possessionem. Nam si iubeas seruũ tuum possidere, & is eo animo intret in possessionem, vt nolit tibi, sed potius Titio[b] adquirere: nõ est tibi adquisita possessio.

Per procuratorem nobis adquiritur possessio si hoc agatur: aliàs secus. Bartolus.

¶ Per procuratorem, tutorẽ, cu-

infra de v. fuca. gl. i. l. quæ propter necessitatẽ.
infra de regu. iur. melior tex. est de iure in. l. i. §. si mens. fal. mo. dixerit. ꝓ Dy. in. c. in ar. de regu. iur. in. 6. ꝓ Bar. v. l. i. si quis ius dicẽ. nõ obtẽpe. Tu adde melioratẽ tex. de iur. in Cle. exiui de paradiso. §. cũ autem. de verb. sig. de quo ꝓ Pau. de Cast. con. sil. 226. & Alex. con. sil. 107. volu. i.
*Flo. tractatus
g Glo. sequitur B. Soz. Aret. Ale. & Ia.
h Sed non possessio. B.
i Et bene Bar. Aret. Ale. & Ia.
k Ista placet Barto. Ale. & Ia. displicet tamẽ Pau. & aliis. tene tamen cũ glo.*
l Et bene. Bar. Alex. & Ia.
m Glo. sequitur Alexan.

r *Si ex parte.* secus si in totum. [m] tunc enim inutile esset legatũ: vt supra de le. j. legatum. §. j. sed si abstinet, totum consequitur: vt eo. tit. l. qui filiabus. §. fina. &. l. sequen.

s *Legatus.* id est prælegatus.

t *Partem.* dimidiam si ponas duos hæredes: aliam autem habet iure hæreditario.

u *Fundi.* non ipsam hæreditatem: cum per me sim hæres: vt supra de adquir. hære. P.

x *Seruum cõmunem.* mei & testatoris cui successi per ipsum seruum: vt supra de hære. instit. l. iij. in prin. secus si per me: vt. d. l. Paulus. & erit non hæreditarius hoc casu, sed totus mihi accedit, secundum Io.

y *Adquiro.* scilicet totam hæreditatem. posset & poni in seruo duorum instituto ab extraneo contemplatione alterius.

z *Hæc quæ de seruis diximus.* vt per eos adquiratur nobis pos. vt supra. eo. §. item adquirimus. & sequentibus.

a *Velint.* & sciant velle: vt & supra eo. §. cæterum.

b *Nolit tibi, sed potius Titio.* [n] si tamen habeat ratum: vt supra de nego.

n Idem P. Alex. & Ias.

nego.gest.si ego. Item hoc nisi ille qui tradit, hoc agat vt mihi adquiratur.[a] quo casu serui malignitas non nocet: vt supra de dona.l.qui mihi.&.ſ.titu.j. per seruũ.§.fi.quæ est contra.vel hic à nemine tradebatur.item hoc in quærendis:secus in quæsitis:vt infra eo.l.fi.&.C.de pact.l.seruus.& facit supra de bo.pos.secũdum tab.l.pe. & de iure dotium. cum vxor. & infra eo. l. si me in vacuam.in fi.

a Idẽ pdicti scribeu.

a *Adquiritur.* dic quòd per procuratorẽ quæritur possessio & dominiũ si dominus fuerit tradens, etiã ignoranti: aliàs si ipse tradens nõ fuit dominus, conditio vsucapiẽdi ex quo sciuit dominus: vt hic & supra titu. j. l. si procurator.&.C.e.per liberam. & l. per procuratorem.sed b R. dixit:quandoque quæritur per procuratorem pos. & dominium etiã ignorãti mihi: vt quãdo specialiter c ad hoc cõstituto traditur gestiente etiam tradente, licet procurator malignetur:vt.C.si quis alteri vel sibi.l.fi.&.ſ.de don.l. qui mihi.&.ſ.titj.ſi procurator. quandoq; possef.sola: & ea mediante siue per eam dominium, si ab ea separari non potest: vt si habeat d speciale mandatum, & meo nomine accipiat, eo qui dat non hoc agente vt mihi quęratur:vt hic,&.C.eo.per procuratorem.&.l.per liberã. quãdoque tunc demũ rei traditæ procuratori nomine meo mihi quæritur pos. cũ nouero & ratum habuero: e vt si generalis erat procurator,vel ad alia constitutus: v.j.e.l.communis.§.fi.& supra de neg. gest.si ego. quandoque tunc demum mihi quæritur, cum tradita mihi fuit: vt si in tradendo neuter id egit, vt mihi quæratur:vt.ſ.tit.j.l.res.&.C.de his qui à non do.l.iij.sed Io.nõ distinguit f in generali & speciali ,curatore: & quod facit specialis quo ad quædam, hoc generalis quo ad omnia: & econtra: vt supra de admi.tu.l.si duo.Itẽ non distinguit in generali,vterque vel tradens tantum gerat:vt supra de don.qui mihi.& supra tit.j.l.per seruũ.in fi.vel etiam accipiens tantum:quia etiam eius voluntas inquiritur:vt.ſ.eo.§.cæterum. &.§.hæc quæ de seruis. Item nõ dicit dominiũ mediante pos.quæri: sed per ipsum procuratorem: vt no.inst.per quas perso.no.adqui.§.ex his.& illa.l. communis.§.j.&.l.si ego.intelligitur quando non habebat mandatum.sed videtur dominium non quæri per procuratorẽ:vt.C. per quas perso. no. adqui.l.j. sed ibi g non dicit excepta pos. sed causa pos.id est dominio.

Flo.possidentis
b Istã primã partem glo. approbant Areti. Soxi. Cu. Ale.& Ia.
c In hoc bene dicitur, secundum Aret. Ale. & Ias.
d Displicet Areti. & Alex.
e Displicet Aret. Ale. & Ias.
f Et bene P. Aret. Soxi. Ale. & Ias.
g Idẽ Bar. Bal. in l. contraria.

b *Accommodarent nobis.* id est non nostro nomine.

c *Non possunt adquirere.* nisi tradens gerat: vt supra de don. qui mihi.nisi fuerit res tradita:vt supra tit.j.res.Item contra.j.e.cõmunis.in fi.sed illa in gestore sine mandato dicit, & nostro nomine accipit.

d *Alioquin.* nõ ad proximum, sed ad superius dictum refertur.

e *Possidendi.* sibi,sed nobis.

f *Tradiderit.* quod est absurdum: vt &.j.eo.l.si me in vacuam.

h Idẽ Ias.

tamen talis absurditas quãdoque toleratur: h vt infra eo.l. quod meo.§.si furioso.

g *In præsentia.* sed quid operatur præsentia:cum & ignorantibus nobis per procuratorem adquiratur: vt.ſ.proxi? Respon. i ibi per procuratorem:hic per meipsum adquiro, sicuti cum mitto epistolam vel nuntium:vt.ſ.de cõsti.pecu.l.& licet.&.j.eo.l. quod meo.§.procurator.

i Idẽ Aret. & Alex.

h *Si nummos.* vt &.j. de sol.si pecuniam. &.j.de fur.falsus.§.sed & si is.& supra de dona.inter virum & vxo.l.iij.§.fi.

i *Et affectu.* sufficit scilicet. sed cõtra.j.l.quemadmodum.Sol. vt.j.l.iij.in prin.quę est similiter cõtra. *ADDITIO.* Dic quòd hic interuenit actus vere:tamen ficte sic. Alexan.

k *Ponderis.* idem de aliis mobilibus,vt pecunia:vt supra proxi.

ratorémve possessio nobis adquiritur.[a] Cum autem suo nomine nacti fuerint possessionẽ non cum ea mente, vt operam dumtaxat suam adcommodarent nobis, [b] nõ possunt adquirere. [c] Alioquin [d] si dicamus per eos non adquiri nobis possessionem, qui nostro nomine accipiunt: futurum[est] vt neque is possideat, cui res tradita sit, quia nõ habeat animum possidẽdi: e *neq; is qui tradiderit, [f] quoniã cesserit possessionem.

Oculis & aspectu adquiritur possessio rei ab alio traditæ. Bartolus.

Si iusserim venditorem procuratori[meo]rem tradere,cum ea[res] in præsentia [g] sit, videri mihi traditã Priscus ait. Idémque esse, si nummos [h] debitorẽ iusserim alij dare.Non est enim corpore & actu necesse adprehendere possessionem, sed etiã oculis & affectu: [i] & argumento esse eas res quę propter magnitudinem põderis [k] moueri nõ possunt,vt columnas:nã pro traditis eas haberi, si in re præsenti consenserint:& vina tradita videri, cum claues cellæ vinariæ emptori traditæ [l] fuerint.

Vniuersitas per se & per aliũ potest possidere,& possessionem adquirere. Bart.

Municipes per se nihil possidere possunt: [m] quia vniuersi* cõsentire nõ possunt. [n] Forum autẽ & basilicã,hísq; similia[municipes]nõ possidẽt, [o] sed promiscuè his vtũtur. [p] Sed Nerua filius ait: [q] per seruũ,quæ peculiariter adquisierit,*& possidere & vsucapere posse. sed quidam contra putant: [r] quoniam ipsos seruos non possideant. [s]

II. VLPIANVS libro septuagesimo ad Edictum.

Sed hoc iure vtimur, [t] vt & possidere & vsucapere municipes possint: ídq; [u] eis & per seruum, [x] & per liberam [y] personam adquiratur. [z]

A sed in his maxime. si ergo sine ingressu per affectum quæritur, multo magis retinetur:vt no.supra eo.in prin.

l *Traditæ.* coram cella:vt.ſ.de contrahen.emp.l.clauibus.

m *Possidere possunt.* vt.j.l.proxi.contra.Sol.vt ibi.

n *Non possunt.* vt supra de liber. vniuersi.l.j.& argu.ſ.de arbit. item si vnus.§. principaliter.&.ſ.de dol.sed & ex dolo.§.j.& subaudi hic, facile [k] vel cõmode: arg.ſ.de his qui ne. dere.vel effu.l.cum fa. ne. &.j. de verb. sig.l. nepos Proculo.& hoc ideo, ne sit contra.C. de leg. & consti.l. humanum.&.ſ.quod metus causa.l. metum.§. animaduertendum.

k Vel modo

o *Non possident.* scilicet municipes.

p *Vtuntur.* sic.j.quorum le. l.j.§. quod autem ait.

q *Ait.* & bene:vt.j.l. proxi.&.ſ.de ser.l.non dubito.& de Pub. siue autem.§.fi. sed cõtra.j. tit.j.l.Labeo. in fi.Solu. l ibi ex delicto dominus non potest vsucapere : præterea ipsi municipes vsucapiunt vt.j.l.proxi.

l Ibi ex delicto do.

r *Putant.* & male. Ac.

s *Non possideant.* immo vt subiicit, sed hoc iure &c.

t *Sed hoc iure vtimur.* reprobata superiori sententia. & sic possidere proprie accipe: [m] vt &.ſ. ad exhi.l. tigni.§. item municipes. Alij [n] dicunt improprie possidere, ne obsit prædictis. Sed R. dixit municipes non possidere: sed illos quibus administratio municipum est commissa: vt arg.supra de condit.& demon.l. municipibus. & infra ad muni.l.municipes. Accursius.

u *Idq;.* scilicet possessio.

x *Per seruum.* vt supra.l.proxi.in fi.

y *Liberam.* vt infra de vi & vi ar.l.si vi me.& infra vt in possess. leg.l.municipio.in fine.Accursius.

z *Adquiratur.* & etiam per seipsos, si maior pars in hoc cõsentiat:vt.ſ.quod metus cau.metum.§.animaduertendũ.&.C.de le. & cõst.l.humanũ. Item per eos quibus res municipum est commissa:vt.ſ.de condit.& demonstra.l.municipibus.

Possideri. [CASVS.] Res corporales dicuntur possideri. Secundo dicit quòd in adquirenda pos. sunt duo necessaria,ſ. animus,& corpus.nec est necesse quòd singulas glebas possideãs sed sufficit partem fundi me introire ad hoc vt dicar totum fundum possidere.incertam autẽ partem non possum possidere:vt si volo possidere de fundo quãtum Titius possidebat: cum incertum sit.[NERATIVS.] Animo solo non potest adquiri possessio,nisi etiam interueniat apprehẽsio corporalis.Dicunt quidam,vel aliud quod pro apprehensione habeatur.vnde thesaurũ quem in fundo meo scio:eo ipso quòd possideo fundũ, & habeo scientiam thesauri,videor apprehẽdere pos.thesauri. Plus etiam dicunt quòd eo ipso quòd vsucapio fundum, videor vsucapere thesaurum qui in eo est.sed hoc secundũ falsum.Item quod dixi de pos.the.similiter falsum est.nam non videor adquisiuisse pos. thesauri,nisi prius remoueã eũ de loco in quo erat.[EX PLVRIBVS.] Possessionem alicuius rei possum habere ex pluribus causis.& ponit exemplum. sed dominiũ alicuius rei non possum habere,ex plurimis causis,sed ex vna.[EX CONTRARIO.] Continua vt in glo.& dicit hic.§.duos vel plures non posse vnã & eãdem rem in solidum possidere naturaliter. vel dic ciuiliter: & dic de hoc vt in glo.Secundo dicit:si concessi tibi rem precario,ego possideo,scilicet ciuiliter,tu naturaliter. hoc secundum dictum confirmat Trebatius. dicit etiã duos posse eandem rem possidere,vnũ puta iuste, alium iniuste.quod vltimum dictũ est falsum.& redditur ratio.[IN AMITTENDA.] Ad hoc vt amittam pos. debeo habere animum desinẽdi possidere. hinc est q si in fundo sim,& velim te possidere:statim amitto pos. Secũdo dicit:

BIU Cujas

do dicit: me absente quidam intrauit agrum meum, & ego adhuc habeo animum possidẽdi. ille possidet naturaliter: ego ciuiliter. si autem cum audiui aliquem intrasse agrum meum vel domum, timore ductus nolui ire: dicitur quòd amitto poss. Si possideo per seruum vel colonum: licet illi recedant, non amitto pos. sed si alij tradã pos. fundi: amitto pos. Sed pone quòd seruus meus pro libero se gerit, & iudicium liberale sustinet, vt fecit Spartacus. dicitur quòd amitto pos. & hoc est verum si diu in libertatis possessione stetit. si autem non stetit diu, sed ex pos. seruitutis in libertatem se proclamat: non amitto pos. eius: cũ animo eũ possideam. Item saltus hybernos dicor possidere, licet in æstate eis non vtar: & ecõtra saltus æstiuos possidem[s], licet in hyeme eis non vtamur. Item euenit q animo nostro possidemus, & ita scientes: & corpore alieno: vt per seruum & colonum: & etiã quasdam res ignorantes possidemus, vt eas quas cõparauerunt peculiariter. [*NERVA.*] Rerũ mobiliũ, excepto homine, retinemus pos. donec sunt in nostro cõspectu: vel forte reconditas habemus in camera vel in scrinio, vel in alio loco: ita quòd quando velimus, possumus eas habere. si enim pecus meum aberrauerit, vel vas ita exciderit quòd non inueniatur: desinimus possidere. [*ITEM FERAS.*] Feras quas in viuariis quæ parui spatij sunt, posuimus: itẽ pisces quos in piscina collegimus: possidemus. secus si pisces in stagno, id est in loco spatioso posui. Item feras in siluis circunseptis positas non possidemus. aues autem quas clausas tenemus in caueolis, possidemus. Item columbas quæ euolant de domo nostra, & redeunt: possidemus. Locum autem nostrum quem mare aut flumen occupat: desinimus possidere. [*SI REM APVD TE DEPOSITAM.*] Deposui rem apud te: & eã inficiaris & contrectas. dicitur quòd desino possidere. si autẽ tantum inficiaris, non autem contrectas: non desino possidere. Secundo dicit, quis non potest causam pos. sibiipsi mutare: vt si ex vna causa possidens fundum, puta tanquam colonus: constituat in animo suo se velle possidere tanquam emptor. nam non auditur. Sed pone quòd rem apud te deposui vel commodaui, eandem rem tibi vendo: incipies possidere eam rem tanquam emptor, nec videris mutasse causam pos. cũ prius nõ dicereris possidere. [*GENERA POSSESSIONVM.*] Genera possessionis quærẽdæ tot sunt quot causæ quærendi dominij, vt pro emptore, pro donato, & similibus. Item cum capimus feram vel pisces: & vt breuiter dicam, vnum genus est possidendi: species autem plures. Vel potest dici quòd genus possessionis diuiditur. nam aut quis possidet bona fide, aut non bona fide. Vltimo reprehenditur Quintus Mucius dicens missum in pos. rei seruandæ causa, vel ex causa damni infecti, vel legatorum, vel simili, possidere: nam non possidet, sed custodiam rei vel rerum dicitur habere: & si missus ex causa damni infecti diu stetit in tenuta, poterit impetrare vt possideat, & sic vsucapiat.

Corporalia proprie possidentur: & animo & corpore possessio quæritur: & per ingressum partis adquiritur possessio totius. Bartolus.

III. PAVLVS libro quinquagesimoquarto ad Edictum.

POssideri[a] autẽ possunt, quæ sunt corporalia: [b] & adipisci mur possessionem corpore[c] & animo: neq; per se animo, [d] aut per se corpore. Quod autẽ diximꝰ, [e] & corpore & animo adquirere nos debere possessionẽ, nõ vtiq; ita accipiẽdũ est, vt qui fundum possidere velit, omnes glebas [eius] circũambulet, sed sufficit quãlibet[f] partẽ eiꝰ fundi introire, dũ mẽte & cogitatione hac sit, vti totum fundum vsque ad terminum velit possidere.

Incerta pars ratione loci & quotæ non potest possideri. Bartolus.

INcertã partem rei possidere nemo potest: veluti si hac mente sis, vt quidquid Titius[g] possidet, tu quoq; velis possidere.

Thesauri possessio non quæritur nisi per apprehensionem. Bartolus.

NEratius & Proculus & solo animo nõ posse nos adquirere possessionẽ aiunt, si nõ antecedat naturalis possessio. [h] Idẽoq; si thesaurũ in fundo meo positũ sciam: cõtinuò me possidere simul atq; possidendi affectũ habuero: [i] quia qđ desit naturali possessioni, [k] id animus implet. Cæterũ[l] qđ Brutus & Manilius putãt, eum qui fundũ lõga possessione cepit, etiã thesaurũ cepisse, [m] quãuis nesciat in fundo esse: non est verum. Is enim qui nescit, non possidet [n] thesaurum, [o] † quãuis fundũ possideat. Sed & si sciat, non capiet longa possessione: quia scit alienum[p] esse. Quidã[q] putant Sabini sententiã veriorem esse: [r] nec aliàs eũ qui scit, possidere, nisi si loco motus sit: [s] quia non sit sub custodia nostra. quibus cõsentio.

a *Possideri.* cui & per quem poss. quæritur, dixit: nunc cuius rei, audi.

b *Corporalia.* incorporalia non: vt ff. tit. j. sequitur. §. si viã. & ff. tit. j. l. seruus. §. incorporales. sed quasi[a] possidentur: vnde dantur interdicta: vt ff. de serui. l. quotiens. & de ser. vrba. prædio. si ædes. §. libertas. & si ser. vindic. sicuti. §. Aristo. Item nec corporalia omnia, vt liber homo: [b] vt infra eo. l. cum hæredes. §. itẽ quẽro. & alia: vt infra eo. l. qui vniuersas. §. j. Item res vsibus publicis destinatæ: vt supra. l. j. §. fi. Accursius.

c *Corpore & animo.* vt &. j. eo. l. quemadmodum. &. C. eo. l. nemo. & sic quæsita est naturalis tantum secundum Azo. vel naturalis & ciuilis secũdum Ioan. quod tutius[c] est: vt ff. e. l. j. in prin. d *Animo.* licet retineri possit: vt. j. eo. si id quod. §. fi. &. C. eo. l. licet. sed in casibus etiã solo animo adquiritur. Primus, propter rei præsentiã: vt ff. e. l. j. §. si iusserim. Secundus, propter custodis appositionem: vt. j. cod. l. quarundam. Tertius. ff. de contrahen. emp. l. clauibus. Quartus. j. eod. l. quod meo. in prin. Quintus, per traditionem instrumẽti: vt. C. de don. l. j. Sextus, per retẽtionem vsusfruct. [d] vt. C. de dona. quisquis. cum enim conceditur à iure me posse retinere vsumfr. necessario sequitur q in alium transeat pos. ciuilis & dominiũ: cũ solam retineam naturalem: vt. j. e. naturaliter. nec enim pro derelicto possessio. vel dominium habere volui. Vel dic quòd his casibus interueniat actus corporalis, vel quasi. Sed quid si itraui quasi mihi traditam scilicet in præteritũ, cum non esset? Respon. non quæro, vt hic innuit: quia deest animus adquirendi, licet retinendi sit.

e *Quod autẽ diximus.* scilicet. ff. proxi.

f *Quamlibet.* immo non: vt infra eo. quod meo. §. fin. contra. Solu. hic iuste voluit adipisci pos. ibi iniuste. hæc non valet: vt. j. §. ex cõtrario. Vel quod hic dicit, est verum, nisi impediatur vel ratione rei: vt quia sit pars rei sacræ vel religiosæ. vel ratione causæ: quia alius sit in possessione partis: vt ibi erat. Itẽ est hic ar. quòd pro parte baptizatus[e], pro toto habeatur. Sed contra videtur quòd caput: vt. ff. de relig. cum in diuersis. Itẽ quid si ingrediatur in vno prædio pro eo & pro aliis? Respon. non sufficit, vt hic innuit, vsque ad terminum &c. item facit supra de leg. ij. l. si cui.

g *Titius.* qui similiter sit incertus quantum possideat. & facit. j. e. l. locus. &. j. ti. j. si fur. §. fi. Sed op. pars incerta vindicatur: vt ff. de rei vin. quæ de tota. §. incerta. quæ est contra. Sed quicquid vindicatur, possidetur: vt. C. de ali. iudi. l. j. ergo incerta pars possidetur? Respon. immo in. l. quæ de tota. totum possidebat. & est in dicto arg. sophisma vel fallacia secundum accidens. nam licet vendidissem incertam partem, non tamen sequitur q ille à quo vindico, possideat incertã. Instantia, id est simile: habeo cõtra te directam ex maleficio act. si tu efficeris seruus: ergo & hodie habeo: non sequitur: immo est noxalis: vt insti. de noxali. §. ex diuerso. Illud quæritur, quomodo mihi vindicanti incertam partẽ, fiet restitutio incertæ partis? Respon. vt. d. l. quæ de tota. Accur.

h *Naturalis possessio.* id est corporalis apprehensio: vt ff. eo. l. j. secundo respon. dixi: & supple, vel aliud quod pro eo habeatur: & sic bene sequitur: & ideo &c. nam fundi apprehensio, & scientia thesauri, æquipollent apprehensioni thesauri, vt subiicit secundum eos.

i *Habuero.* scilicet dicunt: sed male.

k *Naturali possessioni.* id est apprehensioni.

l *Cæterum.* pro certe.

m *Cepisse.* scilicet per præscriptionem. & pro eis. ff. ca. l. §. j. sed thesaurus non est pars fundi vt gleba.

n *Non possidet.* id est non incipit possidere, sed retinet ignorans: aliàs nullus dormiens vel furiosus retineret: quod est falsum: vt infra eo. l. si is qui.

o *Thesaurum.* non ad proximũ, sed ad superius dictum refertur.

p *Alienum.* loquitur ergo improprie de thesauro: f vt &. ff. ad exhi. l. thesaurus. secũdum H. vel dicẽ de vero thesauro. & quod dicit alienum, id est non suum: vt &. C. vnde vi. l. fi. item & quia non possidetur nisi apprehendatur: vt subiicit.

q *Quidam.* corrigit nunc superiorem casum, ideoque &c.

r *Esse.* hanc quæ sequitur, nec &c.

s *Motus sit.* sed videtur per solum conspectum: vt ff. eod. l. j. §. j. ibi,

c Istã opinionẽ tenẽt omnes scribentes reputant istã glo. singul. ad hoc quòd baptizatꝰ p parte, dicitur esse baptizatus in totũ: hoc addito quòd baptizatus in capite, dicitur baptizatus in toto corpore. Bolo. Adde quòd istud dubiũ est multum intricatum inter theologos & canonistas. de veritate cuius te remitto ad Feli. in. c. quæ in ecclesiarũ. co. 6. versi. secunda cõclusio extra de cõstit. & ad ea quæ notaui vemissiue in apostil. ad Car. in Cle. 1. §. ad hæc. in apostil. ver. salte habeat caput. de sum. tri. f istã gl. sequitur Ia. g Ista placet Bartol. displicet tamen Ia.

BIU Cujas

ibi,qui primi pos.sed ibi de proprietate:hic de pos.vel ibi videbatur:hic non.hoc non valet:vt.ſ.de contrahen.empt.clauibus. sed ibi factum interuenit,clauium ſcilicet traditio:quod pro apprehẽſione habemus.ſed certe & hic factum,ſcilicet poſſ. fundi, quæ tantũdem debet operari.vel clauium traditio ſit vt per hoc mihi mercĩu quæratur pos. ſed poſſ.fundi non pro hoc traditur vt theſauri poſ.detur.vel dic verius vt.d.l.j.not. & facit inſti.de re.diui.§. theſauros. & .j. eod.l. peregre.in prin.

Ex pluribus cauſis non contrariis, ſed diuerſis ſe inuicem compatientibus,poſſeſſio poteſt haberi:dominium vero non poteſt haberi ex pluribus cauſis in diuerſum tempus adquiſitionis concurrentibus vtraque cauſa remanente.Bartolus.

℣ Ex plurimis cauſis poſſidere eandem rem poſſumus, vt quidam putant: [a] & eum [b] qui vſuceperit, [c] & pro emptore, & ℔ ſuo poſſidere. ſic enim [d] & ſi ei qui ℔ emptore poſſidebat, hæres ſim,eandem rem & pro emptore, & ℔ hærede poſſideo. [e] Nec enim ſicut [f] dominium nõ poteſt niſi ex vna cauſa contingere:ita & poſſidere ex vna dũtaxat cauſa poſſumus.

Eadem poſſeßio numero non poteſt eſſe in ſolidum apud plures: ſed plures poſſ. eiuſdem rei, ſpecie vel numero differentes, poſſunt eſſe in ſolidum apud plures.Bar.

℣ Ex contrario [g] plures eãdem vt ℔bat Labeo.nã quo ad ſummã poſ.id eſt ius ipſum poſſidẽdi, vel in genere poſſidendi,non multũ intereſt &c.& hoc ſcis ſtare poſſet:ſed ciuiliter dicebãt R.& P. & alij duos in ſolidũ poſſidere diuerſis reſpectibus & cauſis: & hoc iuſtè, vel iniuſtè: vel vnus iuſtè,alter iniuſtè : vt debitor qui habet ciuilẽ, & creditor qui cum naturali habet quãdam ciuilem. Item de re data in emphyteuſim,vel in feudum,vel in dotem:talibus caſibus admittebat R.in aliis forte non.Sed Io.dixit [o] creditorem omnino poſſidere,& nõ debitorem:vt.ſ.l.j.§.per ſeruum corporaliter. Item mulierem nullo modo,niſi quo ad vitãdam ſatiſdationem,vt debitor:vt &.ſ.qui ſatiſda.cog.l.ſciẽdum.§.creditor.& quo ad cõmodum:quo etiã reſpectu dicitur domina: vt.C. de iure do.l.in rebus. Itẽ feudatariũ & emphyteutã , quos dixit R.habere ciuilem ratione iuris quod habẽt in re:dixit Io. nullã ciuilem habere,ſed naturalem tantum.& dominus tam ciuilem quàm naturalem retinet,etiam ſi ad nũdinas eat.quod patet:quia datur eis interdictum vnde vi,ſi reuerſi non admittantur:vt.j.de vi & vi ar. l.j.§.hoc interdictum.&.l.iij.§.vnde vi.ciuilem autem ſolus dominus habet: cum duo etiam ciuiliter in ſolidũ non poſſideant, ſecundum eum. Quod autem dicitur hic,tenere, ſtare, ſedere,& ſimilia:quod facit pro R.& P.aliis non ob.quia & ciuilis nõ dicitur teneri animo. vel verius exemplificat de naturali cũ dicit, contra naturam &c. vt euidentius probaret de ciuili: quod non poſſet dici niſi in ænigmate. [p] Alij dicunt indiſtinctè [q] duos vel plures in ſolidum ciuiliter poſſidere non ſolum in prædictis caſibus poſitis à P.vel R.iuſtè,vel iniuſtè,vel mixtim: quod ſic ꝓbant:qui ad nũdinas iuit,poſſidet ciuiliter.ſed ſi quis intret,animo & corpore poſſidet:ergo & ipſe ciuiliter,ex quo eſt talis res quæ poteſt poſſideri,ſecundum R.ſed ſecundum Io. [r] nõ ſequitur:quia ſi liberum hominem,ſciens liberum,inuadam animo & corpore:non tamen poſſideo:vt.j.eo.l.cum hæredes.§.j.Sed dicent,hæc res eſt quæ à ſciente non poteſt poſſideri : & ego dicã quòd hic eſt aliud quod impedit,ſcilicet quia alius ciuiliter poſſidet.Contra omnes eſt.j.de precario.l.duo. ſed ipſi dicũt,in ſolidum vtroque iure vel naturali nõ poſſunt,vt ibi.Præterea obiicitur eis:ſi duo in ſolidum ciuiliter poſſident:cur nõ naturaliter?verbi gratia ſi ingredior fundum quem tu poſſides:vt poſſideamus in ſolidum naturaliter præter id tantillum quod ſtamus: vel etiã in ſolidũ ſi ambo exeamus,& ſtemus in conſpectu.quod M. [s] dicitur admiſiſſe.ſ.duos naturaliter in ſolidũ poſſidere. Itẽ ſecundũ eos qui dicunt duos ciuiliter in ſolidũ poſſidere:ſi plures intrent fundũ,eius qui ad nũdinas iuit,diuerſis tẽporibus,vel vno:& exeuntes retineant ciuilem:ergo infiniti poſſident ciuiliter:ergo ſi omnes habeant bonã fidem & titulum,quia ab aliquo acceperunt non clam:cum nõ credãt ſe prohibẽdos: omnes vſucapiunt : quod eſt abſurdũ.nam & ſic haberent dominiũ vſucapione tali in ſolidum:quod eſt contra legẽ.ſ.cõmo.ſi vt certo.§. ſi.Item quilibet efficeretur [t] dominus fructuum in ſolidũ ſi decidant,vel per aliquẽ colligãtur:quod ſufficit vt fiant bonæ fi.poſſ. vt.ſ.de vſu.qui ſcit.§.in alieno. vel dic quòd ingrediẽs habet tãtum naturalem. dic ergo ſecundũ Io. [u] duos in ſolidum nõ poſſidere neq; ciuiliter & naturaliter: neque naturaliter tãtũ:neque ciuiliter tantũ:neque ambo iuſtè,neque ambo iniuſtè: neq; vnus iuſtè,alter iniuſtè:vt hic,&.j.de preca.l.duo.in prin.ſed vnus ciuiliter,alter naturaliter:ſicut fructuarius & proprietarius.Itẽ dominus & vaſallus.Itẽ dominus & emphyteuta. Itẽ vadens ad nũdinas & ingrediẽs.Sed cõtra.j.vti.poſ.l. ſi duo.in prin. Reſpõ. [x] ibi accipe iuſtã ciuilem:iniuſtã naturalem: vt & alias.j.eo. quod ſeruus.Sed quid ſi ille qui habet naturalem tantum,vt vaſallus & ſimiles

a *Putant.*& bene.
b *Eũ.* primũ exẽplũ.
c *Vſuceperit.* futurum vel etiam præteritum ſubiunctiui:vt infra ℔ ſuo.l.j.
d *Sic enim.*ſecundum exemplum.
e *Poſſideo.*vt.ſ.de peti.hære.& non tantũm.§.antepe.ſed ſi vna vſucapio citius finiatur,an alia deſinit?Reſpõ.ſic, [a] ſicut & ſi rem tuam vſucapiens tibi ſuccedam: deſino vſucapere. vel ſubtilius, vna & eadem eſt vtraque vſucapio: ſed adiungitur primæ, ſcilicet pro emptore,noua forma,ſcilicet pro hærede, quam ante nõ habebat, ſcilicet vſucapio retenta prima : vt infra pro ſuo.l.j.in fi.vel ab ipſo initio [b] iunguntur duæ formæ,ſcilicet pro emptore,& pro ſuo, ad vnum effectum , ſcilicet dominium adquirendum: ſicut ſi aliquis acciperet cultellum & enſem ſimul diuerſis temporibus ad vnum effectum, ſcilicet hominẽ occidendum. nam & hic occiditur ſeu extinguitur dominium primi: vt inſtit. de re.diui.§.ſi tamen.
f *Nec enim ſicut.* No. duas regulas, ſcilicet dominium ex vna [c] cauſa:poſ.etiam ex pluribus habetur: [d] vt &.j. de re.iur.l.non vt ex pluribus.primæ obiicitur,ſi concurrit vſucapio pro emptore, & pro ſuo:vt hic:& vſucapio eſt adquiſitio dominij : vt.j.titu.j. vſucapio. ergo ex diuerſis cauſis quæritur dominium. Reſpon. proximam cauſam inſpici, [e] id eſt traditionem, ſiue adquiſitionẽ poſ.non remotam ſcilicet cauſam ex qua fit traditio. & ſic not. tria:cauſa ſcilicet traditionis, ſeu tit.qui poſſunt eſſe plures vno vel diuerſo tempore inchoantes.ſecũdo eſt traditio poſ. quæ eſt vna. tertio vſucapio , quæ naſcitur ex primis duobus. Secundo oppo.dominium vſucapione quæritur:& vſuca. ex multis cauſis procedit,ſcilicet tit.& bo.fi.ergo & dominiũ? Reſpon.hæc omnia faciunt vnam cauſam, id eſt vſucapionem.Tertio op.quia agens in rem,omnem cauſam dominij in ius deducit : vt.j.de excep.rei iu.ſi mater.§.eadem.in fi.§. &.l. & an eadem.§. actiones. ſed nec dicit ibi [f] ſuam,niſi ex vna cauſa. Quarto,ſi res debita ex pluribus cauſis ſoluitur:vt.j.de ſolu.cum quis.§.de peculio.&.l. in numerationibus.& de le.j.ſi creditori.§.Marcellus? Reſpõ.vt in prima:quia proximam cauſam inſpicio, id eſt traditionẽ,quæ ex multis cauſis fieri poteſt: [g] ſicut in vſucapione inſpicitur traditio:licet illa fiat ex diuerſis. ſed hæc non valet: [h] ergo nec hoc in prima quæſtione:quia ſecundum hoc poſ. non poteſt eſſe niſi ex vna cauſa, ſcilicet ex traditione: quod eſt contra hunc.§. Sed reſpon.hæc verba,ita poſſidere &c.referri ad id qđ dixi in prin. §.& eum qui vſu.&c.hoc eſt ad remotam cauſam:quod non placet,vt in dominio proxima,in poſ.remota inſpiciatur : quod eſt contra mentem huius.§.tu ergo dic [i] ſecundum Azo.in vtraque regula inſpici remotam,vt dominium ex pluribus cauſis ſeparatis non quæratur , ſed concurrentibus ſic:poſſeſſio autem etiam ex ſeparatis,hoc modo:quod meũ eſt,non plus fieri poteſt meum ex aliqua cauſa ſuperueniẽte primo remanẽte dominio. At quod ſemel cœpi poſſidere: eadem manente poſſeſſione ex noua cauſa poſſidere poſſum:vt hic &.j.eo.ſi quis ante.Quinto op.ex.l.ſ. ad.l.fal.l.fundo.vbi habens dominium vt hæres , incipit habere vt ex legato.ſed nec ibi ex pluribus cauſis adquiritur:ſed tantum ex cauſa legati,& deſinit [k] ex cauſa hæreditaria. Sexto, ſi hæres rem mihi legatam ſub conditione, leget ſub eadem conditione. ſed dic & ibi ex prima cauſa tantum quæri:arg.d.l.fundo.Septimo,ſi rem quam mihi ſub cõditione debebas, tradas mihi vt fiat mea exiſtente conditione:& poſtea mihi leges ſub eadem cõditione:& extat conditio.ſed certe hic ex cauſa debiti fit mea:quia & ſi diuerſa eſſet conditio, & exiſteret,ſcilicet cõditio legati, & poſt conditio debiti ſcilicet exiſteret : ex ea ſcilicet conditione debiti peteretur:arg.d.l.fundo.licet ſit arg.contra inſti.de leg.§. quod ſi in diẽ. vbi nõ vitiatur legatum licet poſt exiſtat cõditio debiti ex eo.ſed dic verum non vt vitietur legatum,id eſt res legata:quia ſemper petetur res legata,licet nõ ex ea cauſa:ſed cauſa

a *Approbatur per Bar.P.Are. Alexã. & Ia.*
b *Iſta placet Iaſ.*
c *Immo ex duabus ſecũdum Bart. P. Alexã. & Iaſ.*
d *Hoc verũ: niſi quãdo cauſæ eſſent inuicẽ contrariæ: vel inualidæ. Barto. P. Imo. Ale. Aret. & Iaſ.*
e *Reprobatur per Bar.P. Cuma. Alex. & Ia. ideo dic aliter, vt per eoſdem hic.*
f *Iſtã ſol. tenẽt Bar. Ale.& Ia.*
g *Iſta ſol. reprobatur per Bar.P. Imolã & Alexan.*
h *Et bene, ſecundũ omnes ſcribẽn.*
i *Et bene Bar. P. Imo. Aret. Ale.& Ia.*
k *Sequitur eam Bar. & eſt de mẽte aliorum.*

A

B

C

D

g *Ex contrario.* Dixit vnum ex pluribus cauſis poſſidere: nũc ecõtra plures &c. & no.q R. [m] P. & alij intellexerunt hunc.§. in naturali poſ.tãtum, ex eo quod dicit tenere, ſtare, ſedere: & Trebatiũ à Labeone reprehẽdit quia dicebat Trebat? duos naturaliter in ſolidũ poſſidere, [n] vnũſ. iuſtè, & alium iniuſtè quod eſt impoſsibile,

ADDITIO. Dic quòd ibi tituli erant contrarij:hic autem nõ, ſecundum Barto.

BIU Cujas

similes alij, det in feudum vel in emphyteusim, an habeat postea ciuilem? Respon. secundum Io. [a] naturalem transferre.

a *Possidere non possunt.* naturaliter secundum R. tu dic ciuiliter. & hoc probat per hoc quia sic est in naturali: & sic subiicit contra &c. & eodem modo dic in fin. §.

b *Tu quoque id tenere videaris.* eodem iure. nã alio potest esse.

c *Acceperit.* qđ videtur cõtra prædicta: sed nõ est: quia vnus possidet ciuiliter, alter naturaliter: qđ dic vt. j. de preca. & habet. §. eum.

d *Probabat.* & bene.

e *Existimans.* in hoc male.

f *Possidere.* naturaliter & in solidũ. & sic reprehenditur secũdũ R. sed si de ciuili intellexisset: idẽ esset secundũ Io. s. quòd reprehẽderetur.

g *Non posse.* in hoc bene: & est iusta, in qua est bonæ fi. & iniusta vi, vel clam, vel similis.

h *In summa.* i. in iure vel genere possidendi.

i *Non multũ.* quia nihil quantum ad hanc causam: quantum ad alia forte multũ interest: quia vnus facit fructus suos, alter non.

k *Verius est.* scilicet dictum Labeonis.

l *Eadem possessio.* scilicet naturalis secundũ R. & P. vel etiam ciuilis secũdum nos, quod probat per naturalem.

m *Affectio.* desinendi possidere. b & sic nõ potest opponi de furioso: vt. j. eo. l. si is qui.

n *Animo solo.* hic est contra. j. eo. quẽadmodũ. &. j. de re. iu. l. feræ. Sol. hic. §. totus de ciuili loquitur: ille de naturali. quod nõ placet: quia hic dicit in fundo sis. secundo dic duo necessaria ex parte eius qui expulit vt sibi quęrat, & alij auferat: sed ex parte perdentis vnum sufficere. Vel tu dic hanc secundũ illã, vt semper duo sint necessaria. & quod hic dicit affectio: dic sed nõ sola. itẽ protin[o], subaudi postquã exiuerit. sic. j. de ver. obl. stipulatus sũ Damã. in fi. ibi, cõtinuo. i. post rei interitum. & qđ dicit, animo: dic quãdo solo animo possidet. & sic bene iũgitur ſequẽs respõ. sed & si quis &c. sed vsq; nũc de naturali & ciuili dixit: vel hic de ea quam per me retineo: ibi de ea quã per alium teneo, quã nõ amitto licet desinã animo possidere, nisi colon[o] expellatur: vt. j. de vi & vi. ar. l. iij. §. si quis autẽ. circa fi. Vel dic secũdũ Io. [c] vtrũq; necesse in perdẽdo si incipias à corpore: secus si ab animo. sic. C. de iu. deli. potuit. & arg. j. eo peregre. §. pe. Sed nunquid solo corpore retinetur? quidam quòd sic, vt in furioso & infante: sed in furioso est animus. s. præteritus. item fa. j. eo. l. si quis vi. §. differentia.

o *Tamen possides.* ciuiliter. & ille naturaliter, donec rediens nõ admittaris, vel repelli suspiceris: vt. j. eo. si id quod. &. j. proxi. §. &. l. clam. in fi. Item no. quod dicit, animo solo. nam si corpore alieno, aliud esset: vt &. j. proxi. §. quòd si seruus.

p *Amisisse.* siue erit verum, siue falsum: [d] quia suspicatus fuit se rem in solidum possidere non possunt. [a] Contra naturã quippe est, vt cùm ego aliquid teneam: tu quoque id tenere videaris. [b] Sabinus tamen scribit eum qui precariò dederit, & ipsum possidere, & eũ qui precariò acceperit. [c] Idem Trebatius probabat, [d] existimãs [e] posse alium iustè, aliũ iniustè possidere: [f] duos iustè, vel duos iniustè, non posse. [g] quem Labeo reprehendit: quoniam in summa [h] possessionis non multum [i] interest, iustè quis an iniustè possideat. quod est verius. [k] Nõ magis enim eadem possessio [l] apud duos esse potest, quàm vt tu stare videaris in eodẽ loco, in quo ego sto: vel in quo ego sedeo, tu sedere videaris.

Possessio retenta animo & corpore nostro, vel animo tantum: sicse animo nostro nõ perditur: secus in ea quæ animo nostro & alieno corpore retinetur. Bartolus.

¶ In amittenda quoque possessione affectio [m] eius qui possidet, intuenda est. Itaq; si in fundo sis, & tamen nolis eũ possidere: protinus amittes possessionem. Igitur amitti & animo solo [n] potest, quamuis adquiri non potest. Sed & si animo solo possideas, licet ali[s] in fundo sit, adhuc tamen possides. [o]

Qui scit naturalem possessionem occupatam, & propter timorem negligit recuperare: perdit etiam ciuilem. Pau.

¶ Si quis nuntiet domum à latronibus occupatam, & dominus timore conterritus noluerit accedere: amisisse [p] eum possessionem placet.

Per mortem eius cuius corpore possidemus, ciuilem non perdimus: sed per traditionem eius, vel deiectionem, vel animo nostro sic. Pau.

¶ Quòd si seruus vel colonus, per quos corpore possidebam, decesserint discesserintve, animo retinebo possessionẽ. [q] Et si alij tradiderim, amitto possessionem. [r] Nam constat [f] possidere nos, donec aut nostra volũtate discesserimus, aut vi deiecti fuerimus.

Seruus fugiens priuat me possessione, si diu in libertate moretur. Bartolus.

¶ Si seruus quem possidebam, pro libero se gerat, vt fecit Spartacus, † & iudicium liberale pati paratus sit: non videbitur à domino possideri, [t] cui se aduersariũ prępărat. sed hoc ita verũ est, si diu [u] in libertate moratur. alioquin si ex possessione seruitutis in libertatem proclamauerit, * & liberale iudicium implorauerit, nihilo minus in possessione mea est, & animo eũ [x] possideo donec liber fuerit pronuntiatus.

Animo meo tantum, vel animo meo & corpore alieno, vel etiam animo & corpore alieno, possum possidere. Bartolus.

¶ Saltus hibernos [y] æstiuosq; [z] animo possidemus, quãuis certis tẽporibus eos relinquamus. Cæterũ animo nostro [a] [tũ] corpore etiã alieno [b] possidemus: sicut diximus [c] per colonum & seruũ. nec mouere nos debet, [d] quòd [e] quasdã [f] [res] etiã ignorantes possidemus, id est quas serui peculiariter parauerunt. nam videmur eas eorundem & animo & corpore possidere.

Ciuilis possessio rei mobilis animatæ tãdiu animo possidetur, quãdiu per facultatẽ apprehendẽdi naturalẽ eius custodiã coerceatur, vel ex consuetudine redeundi. Bar.

¶ Nerua filius [g] [ait] res mobiles, excepto homine, [h] quatenus [g] sub custodia nostra sint, hactenus possideri, [i] id est quaper quos corpore possidebam, decesserint discesserintve, animo retinebo possessionẽ. [q] Et si alij tradiderim, amitto possessionem. [r] Nam constat [f] possidere nos, donec aut nostra volũtate discesserimus, aut vi deiecti fuerimus.

Seruus fugiens priuat me possessione, si diu in libertate moretur. Bartolus.

¶ Si seruus quem possidebam, pro libero se gerat, vt fecit Spartacus, † & iudicium liberale pati paratus sit: non videbitur à domino possideri, [t] cui se aduersariũ prępărat. sed hoc ita verũ est, si diu [u] in libertate moratur. alioquin si ex possessione seruitutis in libertatem proclamauerit, * & liberale iudicium implorauerit, nihilo minus in possessione mea est, & animo eũ [x] possideo donec liber fuerit pronuntiatus.

Animo meo tantum, vel animo meo & corpore alieno, vel etiam animo & corpore alieno, possum possidere. Bartolus.

¶ Saltus hibernos [y] æstiuosq; [z] animo possidemus, quãuis certis tẽporibus eos relinquamus. Cæterũ animo nostro [a] [tũ] corpore etiã alieno [b] possidemus: sicut diximus [c] per colonum & seruũ. nec mouere nos debet, [d] quòd [e] quasdã [f] [res] etiã ignorantes possidemus, id est quas serui peculiariter parauerunt. nam videmur eas eorundem & animo & corpore possidere.

Ciuilis possessio rei mobilis animatæ tãdiu animo possidetur, quãdiu per facultatẽ apprehendẽdi naturalẽ eius custodiã coerceatur, vel ex consuetudine redeundi. Bar.

¶ Nerua filius [g] [ait] res mobiles, excepto homine, [h] quatenus [g] sub custodia nostra sint, hactenus possideri, [i] id est quas serui peculiariter parauerunt. nam videmur eas eorundem & animo & corpore possidere.

Ciuilis possessio rei mobilis animatæ tãdiu animo possidetur, quãdiu per facultatẽ apprehendẽdi naturalẽ eius custodiã coerceatur, vel ex consuetudine redeundi. Bar.

¶ Nerua filius [g] [ait] res mobiles, excepto homine, [h] quatenus [g] sub custodia nostra sint, hactenus possideri, [i] id est quas

q *Retinebo poss.* ciuilem. de naturali posset dubitari: sed idem est: vt. j. eo. si de eo. s. si forte. & fa. s. de dol. l. cum quis.

r *Amitto pos.* vt. j. e. l. peregre. §. fi. sed contra. C. e. l. fi. Sol. vt ibi. & fa. j. de vsuca. nõ solum. §. qui pignori.

f *Nam constat.* non ad proximũ, sed ad aliud refertur. s. ad illud, sed & si animo. vel ad proximũ dixi possessionem quã per seruũ teneo etiã ignorantẽ perdere. secus in ea quã p nos: & hoc dicit, nam &c.

t *Possideri.* vt. j. tit. j. l. si is qui. §. si seruus.

u *Si diu.* i. decẽnio inter prẽsentes, &. xx. an. inter absentes: vt. s. qui & à qui. si cũ fideicõ. §. Aristo. sic in præscriptione distinguitur: vt C. de prẽscrip. lon. tẽp. l. fi. Alij dicũt de biennio. arg. C. de omni agro deser. l. qui agros. li. xj. sed videtur etiã si nõ diu: vt. s. de lib. cau. quod autẽ. &. l. liberis. in fine. sed illud quo ad onus probandi.

x *Et animo eũ.* vt. s. eo. l. j. §. per seruũ. &. j. eo. per eũ. §. fi. non corpore: vt. s. de lib. cau. l. si cui. §. licet. quæ est cõtra. *ADDITIO.* Pro solu. huius cõtrarij dic qp quãdoque seruus fugitiuus occupat ab alio, & omnẽ possessionem perdo: vt. l. j. §. per seruum. s. eo quandoq; nõ occupatur ab alio: & tũc aut est moratus diu in libertate, & tũc amitto omnem possessionẽ: vt hic. aut nõ est diu morat[us], & vult se in libertatẽ pclamare, & perdo naturalem, & non ciuilẽ: vt. l. vi. §. licet. s. de li. cau. secũdũ Bar. hic.

y *Saltus hibernos.* quibus hyeme vtimur.

z *Æstiosq;.* quib[us] æstate. & dic animo. s. ciuiliter. & idẽ est in aliis prędiis q aliquãdo dimittim[us]: vt &. j. devi & vi. ar. l. j. §. qđ vulgo.

a *Animo nostro.* & ita scientes.

b *Alieno.* ita vt factum alienũ quodãmodo meũ videatur. Azo.

c *Diximus.* s. ea. l. §. quòd si seruus. Accursius.

d *Debet.* s. quod possidemus scientes per seruum: vt dixi.

e *Quòd.* i. quia &c. vel aliter in quærenda possessione per seruũ dixi esse factum serui & animum nostrũ necessarium. Sed contra hoc videtur, quia quãdoque sufficit factum serui: vt subiicit. sed certe & ibi est animus eiusdem serui.

f *Quasdam.* immo omnes non peculiares: vt diximus. s. eo. l. j. §. item adquirimus. & sic est plus in seruo quàm in colono.

g *Nerua filius ait.* quod sequitur.

h *Homine.* nam homo possidetur, [e] etsi non sit sub nostra custodia, vel quia propositum habet redeundi: vt. j. eo. si rem. in fi. vel illa ratione quæ est. j. eo. ré quæ. vel illa ratione quę est. C. de seruis fugitiuis. l. ij. &. j. eo. l. Pomponius. in prin.

i *Possideri.* scilicet ciuiliter. [f] nã de possessione ciuili loquitur hic. §.

est nota. secũdũ Bart. Ale. & Ia.

† *Vide in hunc locum Ioan. Bar. Piũ, annotationũ posteriorum cap. 52.*

* *Flo. recla mauerit*

[r] *Glosse hec & sequentia humanitus exponenda sunt.*

[e] *Approbatur per Bar & Alexan.*

[f] *Approbatur per Alexã. & Imo.*

BIU Cujas

hic.§.naturalem enim amitto statim cum nō insisto pedibus, vel eam non video: nisi sim talis qui tantum naturaliter possideam: vel qui retineam per alium: vt.j.eo. Pōponius.in prin.& no.ē.c. l.j.in prin.& ideo subiicit hic, nanciscī, quia amissa est naturalis. sed quidam notant hic q̄ naturalis amittitur statim cum non insisto, etiam si sit in cōspectu oculorū. quod non placet, vt no.d.l.j. ē.eo.Accursius.

a *Nanciscī.* non ergo erat res in conspectu oculorum: vt dixi.

b *Aberrauerit.* secus si non errauerit.[a]

c *Desinere.* ciuiliter & naturaliter: vt.j.e.l.Pō ponius. in prin. &.l. si id quod.in prin.

d *Dissimiliter.* quia adhuc ciuiliter possidebo, secundū H. & nos. sed & naturaliter, secundum P. & Azo. licet nō sit in cōspectu.

† *Caue tu ne fallaris putādo istā duo.s. feras bestias esse vt substātiuū & adiectiuū. sunt enim vnum & idē: quia appellatione bestiæ cō prehenduntur animalia fera & immāsueta: vt.l.1.§.bestias. ē. de post. & no. Mat. mathesi. sin. suo. 96. inci. nota vnū mirabile.*

e *Quia præsentia eius sit.* i. non sit. vt repetas nō. vel dic quòd sit ratio ad id quod dixit, cu stodia: nō ꝓximi dicti, nec inueniatur &c. Ac.

f *Tantum cessat.* quasi dicat, non possessio, cū possideamus ciuiliter vel etiam naturaliter si videatur.

g *Viuariis.* quæ parui spatij sunt. alioquin contra: vt statim dicit. & facit.ē. de vsufruc.l. vsufructuarium.

h *In libertate.* hoc ergo modo pos. amittit. & ideo ponitur hic.§.

i *Quod falsum est.* ad hoc. ē. de act. empt. l. funes.&.l.seq. Accur.

k *Consuetudinem.* aliàs & proprietas & pos. amittitur: vt hic,&.ē.ti. j. naturalē. §. pauonū. &.§. ceruos. & facit in eo.ti.l.in laqueum.

l *Desinere me possidere.* interrumpitur ergo vsucapio: vt.j.tit.j. naturaliter. sed datur restitutio: vt.j.de iti.actúque priuato.l.j.§. si quis autē propter. sed potest dici, ibi certabat de damno: secus si de lucro: b vt.ē.ex quibus causis maio.l.denique. &.l.sequen.

b Istā glo. approbant Ale.& Ia. & eā dicit P. esse singularem.

m *Occupauerit.* etiā inundando: vt.j.e.Pōponius. in prin. &. l. qui vniuersas. §. j. &. j. de bo.au.iu.pos.l. cum vnus.§.fin. secus in proprietate: vt supra tit.j.l. adeo.§.insula.in fin.

n *Si rem.* facit.C. depositi.l.iij.&.j.eo.rem quę.&.ē.tit.j.k Pomponius.in fine. Accursius.

o *Non moueris.* sic.ē.e.l. Neratius. Accursius.

p *Manere.* contra.j.eo.l.si rem.[c] sed ibi & à loco mouit.

q *Committitur.* vt &.j.de fur.l.j.&.l.inficiando.&.l.si quis vxori.§.neque verba. &.ē.manda.l. procurator. Hoc autem verum, nisi quando ope sit & consilio alterius: vt.j.de fur.l.qui seruo.

r *Mutare.* vt &.C.loca. ad probationem. in fi.& dic sex modis

c Omnes istas gl. sequitur Alex.

tenus, si velimus, [earum] naturalem possessionem nanciscī[a] possumus. nā pecus simul atque aberrauerit, [b] aut vas ita exciderit, vt nō inueniatur, protinus desinere[c] à nobis possideri, licet à nullo possideatur: dissimiliter[d] atque si sub custodia mea sit, nec inueniatur: quia præsentia eius sit, [e] & tātùm cessat[f] interim diligens inquisitio.

In feris animalibus retinetur ciuilis possessio quousque facile est nobis adipisci naturalem possessionem, vel quousque retinēt consuetudinem ad nos redeundi. Pau.

¶ Item feras bestias, † quas viuariis[g] incluserimus, & pisces quos in piscinas cōiecerimus, à nobis possideri. sed eos pisces, qui in stagno sint, aut feras quæ in siluis circunseptis vagantur, à nobis non possideri: quoniam relictæ sunt in libertate[h] naturali. alioquin etiam si quis siluam emerit, videri eum omnes feras possidere. quod falsum est.[i] Aues autem possidemus, quas inclusas habemus, aut si quæ mansuetæ factæ custodiæ nostræ subiectæ sunt. ¶ Quidā rectè putāt columbas quoq;, quæ ab ædificiis nostris volant, item apes quæ ex alueis nostris euolant, & secundum consuetudinem[k] redeunt, à nobis possideri.

Licet per inundationem fluminis quod commutauit alueum, non perdam dominium rei meæ: bene tamen perdo possessionem. Paulus.

¶ Labeo & Nerua filius respōderunt desinere me possidere[l] eum locum, quem flumen aut mare occupauerit.[m]

Furtum non contrahitur animo, sed cōtrectatione: quia dominus priuatur possessione: & furti quæritur. Bar.

¶ Si rem[n] apud te depositā furti faciendi causa contrectaueris: desino possidere. sed si eam loco non moueris: [o] etiam si inficiandi animum habeas, plerique veterum & Sabinus & Cassius rectè responderunt possessorem me manere: [p] quia furtum sine cōtrectatione fieri nō potest, nec animo [solo] furtū committitur.[q]*

Non potest quis causam possessionis sibi mutare causa extrinsecus non accedente. Bartolus.

¶ Illud quoq; à veteribus præceptum est, neminem sibiipsi causam possessionis mutare[r] posse.[f] Sed si is qui apud me deposuit, vel commodauit, eam rem vendiderit mihi vel donauerit: non videbor causam possessionis mihi mutare, [t] qui ne possidebam quidem.

Quot sunt modi adquirendi: tot sunt differentiæ possessionis. & omnis possessio aut est bona fide, aut non bona fide: & missus ex primo decreto non possidet, ex secundo sic. Bartolus.

¶ Genera possessionū tot sunt, quot & causæ adquirendi eius quod nostrum nō sit: velut pro emptore, pro donato, pro legato, pro dote, pro hærede, pro noxæ dedito, pro suo: [u] sicut in his[x] quæ terra mari* cœlóque vel ex hostib[y] capimus, vel quę ipsi, vt in rerum natura essent, fecimus.[y] Et in summa magis vnū genus[z] est possidendi: species [autem] infinitæ [sunt.] Vel etiam potest diuidi possessionis genus in duas species: vt possideatur aut bona fide, aut non bona fide.[a] ¶ Quod autē Quintus Mucius inter genera possessionum posuit, siquando iussu magistratus, rei seruandæ causa, vel quia dāni infecti nō caueatur mitti, possidemus, ineptissimum est. Nā qui creditorem rei seruandæ causa, vel quia damni infecti non caueatur, mittit in possessionē, vel vētris nomine: non possessionē, [b] sed custodiā rerum & obseruationem cōcedit. & ideo cum damni infecti non cauente vicino, in possessionem[c] missi sumus: si id longo tempore fiat, etiam possidere nobis, [d] & per longam possessionem capere prætor causa cognita[e] permittit.

Qui vidquid.] CASVS. Filius si adquirat ex causa peculiari pos. alicuius rei, adquiritur statim hæc possessio patri, etiā si ignoret

d *Nobis.* per secundum decretum.

e *Causa cognita.* vicino perseuerante in eadē contumacia: vt.ē. de dam.infec.l.si finita.§. non autem. Item quod dicit vsucapere, facit.ē.de vsufru.l.vsufr.le.& de nox.act.l.& generaliter. Sed contra.ē.communi diui.l.sed si res. vbi dicit statim fieri domini. sed plene dic vt.ē.de dam. infec.l.prætoris.

a Idē Bar. & Alex.

BIU Cujas

si ignoret pater filium esse in sua potestate. Secundo dicit: si detineas filium meum tanquam seruum, & adquirat interim poss. alicuius rei, mihi quærit. Franciscus.

a *Peculiari.* profectitij, vel aduentitij peculij, secundum hęc iura: vt. j. eod. l. possessio. §. qui in aliena. dices.

b *Ignoret.* secus in eo qui putatur filius: vt. j. de vsuc. l. iusto. in prin.

c *Possideatur.* à sciẽte liberũ. vnde dic. i. detineatur: vt. j. eo. l. cũ hęredes. §. ité quæro. vel etiã si credat eum seruum, tamẽ patri adquirit: quia non ratione pos. sed patrię potestatis patri adquiritur: q̃ non cessat licet ab alio possideatur: & ideo secus in seruo qui adquirit ratione pos. vt. ſ. eo. l. j. §. sed & per eũ. &. j. eo. per eum. §. per seruũ. & facit in auth. de mona. §. si monach⁹. a

d *Probandum.* vt pos. nobis quęratur, nõ possessori per eum.

I ex stipulatiõe.] CASVS. Seruum tibi debitũ per stipulationem, vel ex causa venditionis, tua auctoritate accepisti. dicitur q̃ prædo es. Fran.

e *Prædo es.* vt. j. e. fundi. &. C. e. l. nec ex vera. &. j. quo. leg. l. j. in pri. &. j. de fur. eũ q. §. j. Sed contra. j. de reg. iur. l. nemo prædo est qui pretiũ. &. ſ. de peti. hær. l. etiã. §. sed si quis sciẽs. sed sol. vt ibi. Ité contra. j. pro leg. l. pe. Sol. vt ibi. Ité cõtra. j. de excep. rei iudi. l. j. §. fi. Sol. hic non erat solutum pretium: vel contra venditoris voluntatem fecit. & facit. C. eo. l. minus. &. C. sol. ma. l. dotis. &. C. de suffra. l. j. &. ſ. quod me. cau. l. extat.

Per filium etiam ab alio possessum, nobis adquiritur possessio. Bartolus.

IIII. VLPIANVS libro sexagesimo septimo ad Edictum.

QVidquid filius peculiari[a] nomine adprehenderit, id statim pater eius possidet: quamuis ignoret[b] in sua potestate filium [esse.] amplius etiam si filius ab alio tanquam seruus possideatur: [c] idem erit probandum. [d]

Ex vera causa nõ adquiritur nobis possessio iusta sine possessoris voluntate. Bart.

V. PAVLVS libro sexagesimo tertio ad Edictum.

SI ex stipulatione tibi Stichũ debeam, & nõ tradam eum, tu autem nactus fueris possessionem, prædo es. [e] Aequè si vendidero, nec tradidero rem, si non voluntate mea nactus sis possessionem: non pro emptore possides, sed prædo es.

Inspicimus initium possessionis: quæ non mutatur de iusta in iniustam. Bar.

VI. VLPIANVS libro septuagesimo ad Edictum.

CLam possidere eũ dicimus, qui furtiuè[f] ingressus est in possessionem ignorãte eo quẽ sibi cõtrouersiam facturũ[g] suspicabatur, [h] & ne faceret, timebat. Is autẽ qui cùm possideret non clam, se celauerit: in ea causa est, vt nõ videatur[i] clam possidere. Non enim ratio obtinẽdæ[k] possessionis, sed origo nãciscendæ exquirenda est: nec quenquam[l] clam possidere incipere, qui sciente[m] aut volẽte eo ad quem ea res pertinet, aut aliqua ratione bona fide[n] * possessionem nanciscitur. Itaque (inquit Põponius) clã nanciscitur possessionẽ, qui futurã cõtrouersiam metuens, ignorante eo quem metuit, furtiuè[o] in possessionem ingreditur.

Absens qui neminem domi reliquit, retinet possessionem ciuilem, naturalem perdit: & ingrediens clam, naturaliter possidet: & si reuertentem non admittit, & ipse reuertens suspicatur se posse repelli vi: ciuiliter possidebit. Bart.

QQui ad nundinas profectus, neminem[p] reliquerit: & dũ ille à nundinis redit, aliquis occupauerit possessionem: videri eũ clam[q] possidere Labeo scribit. Retinet ergo possessionem[r] is qui ad nundinas abiit. Verùm si reuertentem dominum nõ admiserit: vi magis[s] intelligi possidere, non clam. [t]

Clam.] CASVS. Ille dicitur clam possidere, qui clam & occulte ingreditur pos. alicuius eo ignorante: quia sibi moturum controuersiam suspicatur si ille sciret: & ne hoc eueniret, timebat. si autem à principio palam bona vel mala fide incipit possidere, postea se celare incipit: non videtur possidere clam. nam origo inceptæ poss. spectatur. [*QVI AD NVNDINAS.*] Dominus recedens de fundo, nullo ibi dimisso iuit ad nundinas. interim aliquis incepit possidere illum fundum. dicitur quòd dominus retinet pos. ciuilem: occupans naturalem: & clam dicitur possidere. si autem dominum reuertentem non admittat, dominus amittit ciuilem, & possidens dicitur possidere vi, non clam. sed si dominus noluit venire ad fundum, audito quòd alius intrauerit: amisit ciuilem possess. & hoc dicit hic. §. cum. l. seq. Franciscus Accursius.

f *Furtiuè.* id est clam & occulte: vt. j. ar. fur. cæ. furtum. & de fur. l. j. Accursius.

g *Facturum.* de iure, vel etiam de facto: vt infra quod vi aut clam. l. prohibere. §. fin.

h *Suspicabatur.* vel suspicari debebat: vt. j. quod vi aut clam. l. Seruius. & infra de reg. iur. quo tutela. §. in factum. Sed qua actione hæc pos. recuperatur? Respon. vti pos. interdicto: vt dices in. §. qui ad nundinas.

i *Vt non videatur.* quia mutaretur causa pos. vt no. ſ. eo. l. iij. §. illud. Sed ar. cõtra. ſ. de li. cau. quod autem. &. ſ. de peti. hære. sed & si lege. §. quòd si ab initio. *ADDITIO.* Dic secũdum Bar. q̃ illa. l. non contradicit: quia nulla fit mutatio.

k *Obtinendæ.* id est retinendæ. & dic ratio &c. id est non inspicio an de iure retinere possit. vel ratio, id est opinio, siue animus, siue qualitas, siue voluntas. Sed contra. j. pro suo. l. si ancillam. Solu. speciale ibi propter vitium furti in homine: quod potest perpendi, quia si simpliciter cognouissem alienum, non impediretur vsuca. vt ibi. &. j. tit. j. l. iusto. §. cõstat. Item no. de initio spectando, [b] vt &. ſ. man. l. si procuratorem.

l *Quenquam.* bene dixi, ignorante eo &c. Accursius.

m *Sciẽte.* & nõ cõtradicẽte: vt &. C. e. l. minus. &. l. nec ex vera. & facit. j. arbo. fur. cæsa. l. facienda. §. fi. &. ſ. de act. empt. l. j. in fi.

n *Bonæ fide.* videntur ergo hæc duo conuertibilia, clam possidere, & mala fide: vt &. j. e. si de eo. i fi. &. j. p suo. l. si ancillam. ibi: neque idem & pro suo &c.

o *Furtiuè.* id est clã.

p *Neminẽ reliquit.* nã si aliquẽ, cum per eum retineat naturalem, & per se ciuilem: ille qui clam intrauit, nullam haberet: cum duo etiã ciuiliter in solidũ non possideant, secundum Io. sed R. contra.

q *Clam.* ſ. tãtum. i. habet tantũ naturalẽ pos. & sic bene sequitur illatio. sed R. & alij dicunt quòd hic ingrediens habeat etiã ciuilem: licet & absens habeat: vt no. ſ. eo. l. iij. §. ex contrario.

r *Possessionẽ.* ſ. ciuilẽ, etiã post ingressum. q. d. si ille habet naturalẽ tantũ: ergo absens ciuilem: & sic audi Ro. quòd etiã ciuiliter duo nõ possideãt in solidũ. Item cõtra te, quia dicit, neminẽ reliquerit: quia si aliquem, ingrediẽs nullã haberet etiã ciuilem, quã habet absens. sed ipse respondet: ideo dicit neminẽ: quia si aliquem, ingrediens non haberet ciuilẽ: quia nec naturalẽ: cum nulla quęri sine corpore & animo possit: & hoc casu habeat vtrãq;. quę ratio nõ valet: quia licet alius possideat naturaliter, nihilo minus alius posset ingredi. melius autẽ potes dicere: ideo dicit neminem: quia si aliquẽ dimisisset in pos. ille possideret: & sic dñs vtrãque perderet: vt. j. e. peregre. §. quibus. sed vbi nullũ, licet ille ingrediatur, retinet dñs ciuilẽ: & sic duo in solidũ ciuiliter possideant. sed secundũ H. & Azo. qui dixerunt retineri naturalẽ à profecto, quã habet ingressus: forte alter animo, alter corpore habet naturalẽ: non autem ille amitteret ignorans: vt. j. eo. l. si id quod. §. fi.

s *Magis.* comparatiue accipe, quia & clam.

t *Non clam.* scilicet tantum possidet: ergo vi & clam. vt enim duæ iustæ, sic etiam duę iniustæ possunt esse apud eundẽ: vt. ſ. e. l. iij. §. ex pluribus. & hoc tamen contra videtur. j. tit. j. sequitur. §. item si occupaueris. vbi dicit: non videris vi possedisse. Solu. vt ibi. sed quam habet vi? Respon. ciuilem. nam naturalem pos. habet sine vi: in qua inspicitur origo: vt & supra: in qua si diceretur violentia, mutaretur causa pos. quod esse non debet. Sed quã ciuilem habet? Respon. quã dominus habebat: & tunc amittit non admissus. non ergo prius ciuiliter possidebat, quia sic haberet duas ciuiles in eadẽ re: quod est absurdum. Illud etiam est absurdum, q̃ eadem sit clandestina & violenta: sed dicunt nõ esse absurdum ex pluribus causis possidere: vt. ſ. e. l. iij. §. ex pluribus. sed ibi patiũtur se. at vi & clam opposita sunt: nisi dicas pro parte vi, & pro parte clam. vel nisi dicas naturaliter clam: ciuiliter vi: vt hic. vel ecõtra. Item pro eis quòd idẽ opus dicitur fieri vi & clã: vt. j. quod vi aut clam. l. is qui in puteum. §. interdictũ. sed illud pro parte, vt hęc domus est ex lapidibus & lignis. Sed quid si hic ingressus non admittens dominum non vult ciuilẽ? Respon. nõ tenetur interdicto: vt. j. ti. j. non solũ. §. si dominus. Item iam non est quęstio an pro ciuili tantum detur interdictũ: vt. j. de vi & vi ar. l. j. §. siue autem. Sed an nomine naturalis habet aliquod iudicium possessorium qui ad nundinas iuit? Respon. sic, vti pos. cum ab eo clam habeat: vt. j. vti pos. l. j. in fi. &. l. ij. &. l. si duo. in prin.

b *Cõcor. tex. in cle. fin. de rescript. & in cle. dudum. & vtrobique no. Cardi. de elect.*

Flo. bona fides

BIU Cujas

Sed quomodo ab eo,cum eandem vacãtem inuenit? Respõ.quia clam intrauit timens sibi controuersiã futuram.Sed secundũ hoc si clam intré tuum fundũ credens ab alio fieri mihi cõtrouersiã: dabitur ei vti pos.interdictũ?Respõ.non.& hæc ciuilis turbatur per hoc ꝙ tenetur naturalis. erit ergo ius huius interdicti.ſ. vti pos.quia restituitur naturalis: vt sic non inquietetur in ciuili: sicque patet ꝙ primo debet agi ꝓ ciuili interdicto vnde vi: vt sic agatur vti possidetis.potest etiã agi rei vindi. ꝓ illa naturali:& forte concurret hoc casu cũ vti pos.cum non sit cõtraria rei vindi. ꝓ naturali.& vti pos. ꝓ ciuili turbata. Itẽ op. cũ interdictũ vti pos.tuetur possidentẽ:vt.j.vti pos.l.j.§. interdictum. quomodo hũc tuetur? Respõ. & hic ciuiliter possidẽtẽ tuetur antequam non admittatur. Itẽ & post eã recuperatam:vt dixi. Item & post amissam,si in amissione aliquid cœperit interesse amittentis:ar. j.vti pos.si duo.in fi.& facit.j.ne vis fiat ei.l.j.§.hæc actio.

* *Flo.Et si nolit*

VII. PAVLVS libro quinquagesimoquarto ad Edictum.

SEd * si nolit in fundũ reuerti, quòd [a] vim maiorem vereatur: amisisse [b] possessionem videbitur. & ita Neratius quoque scribit.

Quæ sunt necessaria ad adquirendum: sunt necessaria ad perdendum.Bar.

VIII. IDEM libro sexagesimoquinto ad Edictum.

QVemadmodũ nulla possessio adquiri nisi animo & corpore potest:ita nulla [c] amittitur,nisi in qua vtrumque [d] in contrarium actum est.

Dimisso custode in fundo,absens non solum retinet ciuilem animo suo, sed etiã naturalem corpore illius.Pau.

IX. GAIVS libro vicesimoquinto ad Edictum prouinciale.

GEneraliter quisquis omnino nostro nomine [nobis volentibus]sit in possessionem, veluti procurator,hospes, amicus: [e] nos possidere videmur.

Duæ causæ ex quarum altera possidetur, altera detinetur,non concurrunt in idẽ, sed vltima præualet,nisi esset inualida: secus si ex vtraque possidetur,vel neutra.Bar.

X. VLPIANVS libro sexagesimonono ad Edictum.

SI quis antè conduxit,postea precario rogauit: [f] videbitur discessisse à cõductione. Quod si antè rogauit,postea cõduxit: conduxisse [g] videbitur. Potius enim hoc ꝓcedere videtur, qđ nouissimè [h] factum est: & hoc Põponius ait. Idem [i] Põponius bellissimè tentat dicere, [k] numquid qui cõduxerit quidẽ prædium, precario autem rogauit, non vt possideret, sed vt in possessione esset? [l] (est autem lõgè diuersum. aliud est enim possidere,longe aliud in possessionẽ esse. denique rei seruandæ causa, [m] legatorum, damni infecti, non possident, [n] sed sunt in possessione custodię causa.) Quod si factum est, vtrumque [o] procedit. Si quis & conduxerit,& rogauerit precario vti [p] possideret: si quidem nummo † vno conduxit, nulla dubitatio est quin ei precariũ solũ teneat: [q] quia cõductio nulla est quæ est in vno nummo. Sin vero pretio, [r] tunc distinguendum [est] quid prius factum est.

Auctoritas iudicis præbet iustam causam possidendi.Pau.

XI. PAVLVS libro sexagesimoquinto ad Edictum.

IVstè † possidet,qui auctore [f] prætore possidet.

a *Ed.si nolit. Quòd.* id est quia.

b *Amisisse.* ſ. non ex priore facto,sed ex sua volũtate:vt &.s.e.l.iij.§.si quis nũtiet.& quære vt ibi: & hæc amissa q̃ritur clandestino etiã ignoranti,secundũ Io. Sed quomodo sine animo: vt.s.eod.l.iij.in prin. &.l.j.§. furiosus? Respõ.quia ex quo habet naturalem,ex tunc videtur voluisse habere ciuilẽ: nõ autem iure accrescendi:quia non sine animo.ſ.adquiritur pos.vt dixi.

Duo simul & semel & vno instãti an possint naturaliter & ciuiliter possidere.

Quemadmodum.]*CASVS.* Sicut in pos.quærenda duo sunt necessaria.ſ.animus & corpus:ita in ea amittenda hæc duo necessaria sunt,animus desinendi possidere,& corpus.i. quòd exeat de pos.fundi. Sed ad hoc videtur contra.s.eo.l.iij.§. in amittenda. vbi vnum tantum dicit necessarium in amittenda pos.ſ.animum. Sed dic duo esse necessaria si à corpore incipias: nam non sufficit exire de fundo,nisi exiens habeat animum desinendi possidere.& ita hic.si autem incipias ab animo: tũc vnum solum sufficit,scilicet animus.& ita ibi.Fran.

c *Nulla.* nec ciuilis,nec naturalis,vel simul vtraque:vt &.s.eo. l.iij.in prin.sed fallit,vt ibi no.Accursius.

d *Vtrumque.* id est animus & corpus : vt &.j.de reg.iur.l. fere. &.j.eo.l.quãuis.Sed contra.s.eo.l.iij.§.in amittenda. vbi sufficit animus in perdendo.Solu.vt ibi.Item oppo.s.eo. clam.in fi. vbi amittitur naturalis sine animo. sed cũ detur ibi vti pos.occasione ciuilis,non videtur amissa:vt ibi dixi.Item no.arg.secundum M.quòd si exeas,& sis in cõspectu,& ego intrem:ꝙ ambo possidemus naturaliter & ciuiliter ex eo ꝙ hic dicit,nulla & nulla.

e *Generaliter.Amicus.* cui ex gratia concessi:vt.j.de iti.actúque priua.l.j.§ is cuius.& de vi & vi ar.l.j.§.quod seruus. &.s.quemadmo. serui. amit.l.vsu. sed contra.s. communi diuidundo.l.communi diuidundo.§.neque. sed & ibi domino possidet colonus:& sic dominus possidet.Accursius.

Si quis ante.]*CASVS.* Conduxi prius prædium:postea rogaui dominum vt dimitteret me possidere precario:& ipse cõcessit.videor recessisse à condu. idem econtra. Postea dicit: qui conduxit prædium,rogauit dominũ precario vt esset in pos.Dicit quòd iste talis videtur possidere vtroq; modo. [*SI QVIS CONDVXERIT.*]Conduxi fundum.eundem fundũ vt possideam precario impetraui. Dicitur quòd si conductio est facta nummo vno: non tenet,sed solum precarium tenet. si autẽ conductio iusto pretio facta est:tunc spectatur quod vltimo factum est,vt illud teneat:& à primo videatur recessum.Fran.

f *Precario rogauit.* vt possideret accipiens.

g *Conduxisse.* resciſſo precario. & facit.j. pro empt.l. qui cum. &.j.eo.quod meo.in prin.&.l.si aliquam. Accursius.

h *Nouissimè.*vt &.C. de pac.l.pacta.&.C.ne de sta.defun.l.si mater. in fi. Sed quare nõ cõcurrunt:vt.s.eo.l.iij.§. ex pluribus. nam non sunt apposita? Respon. accipe quando altero casu agebatur.ſ. vt possideret accipiẽs.altero non: hoc enim in precario esse potest: vt.j. de preca.l.certe.§.ij.& l.& habet.§.pe.item & conductor quandoque possidet: vt si ad non modicum tẽpus cõduxit. Cæterum si neutro iure possidet, vtrũque tenet: vt.j.proxi.idem Pompo.&c. &.j.tit.j. non solum.in fi.

i *Idem.* si vtroque:vt dicto.§.ex plurimis.

k *Tentat dicere.* quærendo.

l *In possessione esset.*subaudi,an tenet vtrũque? Respon.sic,vt in fi.ibi: quod si factum est &c. Quod vero sequit, est interpositio vsque ibi: quod si factum &c.

m *Seruandæ causa.*ſ.in possessione missi.

n *Non possidet.* vt supra eod.l.iij.§.fi.& infra quibus ex cau. in poss.ea.l.cum legati.& infra pro hærede.l.j. in princ.&.j. quorum lega.l.j.§.quæsitum.

o *Vtrumque.* & precaria rogatio,& conductio.

p *Vti.* pro vt.

q *Solum teneat.* quia locatio nulla est, vt subiicit.&.s.lo.si quis conduxerit.Sed contra.s.de iure do.l.si vsusfru.Solu.ibi specialiter est ex necessitate:vel res erat ibi digna tanta mercede: secundum Io. quod R. non placet, quia merces in pecunia numerata consistere debet.at vnitas non est numerus, sed principium numeri:& ita secundum eum est contractus innominatus.Itẽ quod hic dicitur locationem nullam:dicit R.verum est si præcesserit,& precarium fuit secutum.si autem locatio est secuta: quãquam nõ teneat vt locatio:tamẽ tenet vt cõtractus innominatus, siue erat digna maiori mercede, siue non : & sic non erit solum precariũ quod non placet : quia contractus innominatus non est, nisi sit actum saltem tacite.

r *Vero pretio.* scilicet iusto : & dictio vero,est coniunctio. vel nil subaudias,& sit nomen: & dic vero,id est iusto : vt instit.qui ma.non pos.§.semel.

f *Iuste. Auctore.* interposito decreto rite secũdum iudiciarium ordinẽ:licet non recte quo ad ius litigatoris: aliàs nõ:vt.C. vnde vi.l.meminerint.&.C.si per vim vel alio modo.l.fin.&.C. de sen.l.prolatam.&.s.de contra ta.l.non putauit.§.non quęnis. Sed quæritur,si iudex concessit alicui licentiã vt occuparet pos. an possit iuste facere? Lot.sic,Azo cõtra:quia non potest demãdari,secũdum Io.& facit.j.de re.iu.l.qui auctore.&.s.de noxa.l. & generaliter.in fi.&.s.si ex noxa.causa aga.l.ij.in fi.&.s.de relig.l.si quis sepulchrum.in prin.per quas ponitur hic casus.

Naturaliter.]*CASVS.* Fructuarius dicitur naturaliter possidere rem in qua habet vsumfru. [*NIHIL COMMVNE.*]Dicit ꝙ proprietas nihil habet cõmune cum possessione. & da exemplũ:Si ego interdicto adipiscẽdę,puta quorũ bonorũ, vel recuperandæ pos.puta vnde vi,& succubui:adhuc possum agere rei vin.& ad hoc exemplũ nõ habes in litera.hinc est quòd si cœpi rẽ vindicare:possum etiã intentare interdic.vti possidetis:

BIU Cujas

tis:quod declara vt in glos. quæ incipit, aperte videtur &c. ibi, vel tertio dic &c.Franciscus.

a *Videtur possidere.* immo non:vt.ff.eo.l.j.§. per eum.& institu. per quas perso. no.adqui.§.sed bonæ fi. &.ff.tit.j.adquiritur.§.fi. quæ sunt contra.Sol.hoc verbum,videtur,improprietatē notat. Vel possidere, pro detinere dicitur.Vel possidere domino,nō sibi: vt &.ff. cōmuni diui.l. cōmuni diuidundo. §. neque. Io.dicit eū naturaliter possidere: vt hic,&.j.eod.possessio. cum & habeat interdictum vnde vi. idem in vsuario:vt.j.de vi & vi ar.l.iij.§. vnde vi. &.§. pertinet. &.§.itē si nō. Quidam etiam quandā ciuilē eum habere dicunt: quod nō placet: vt no.ff.eo.l.iij.§.ex cō trario.

b *Nihil.* Pone exemplum ad prin. huius.§. vt.j.de excep. rei iudi. & an eadem.§. fin. Sed oppo.immo.ff.habet aliquam communionem: quia vtrūque incorporale.Item dominium ex pos.cœpit:vt.ff.eo.l.j.ij.respon.Item vnum ab alio non separatur quandoque in adquirendo: vt.C.eo.l.per procuratorem. quæ sunt contra. Solu.nihil.i. non omne. & sic vniuersalis in particularem resoluitur.nam in corporalibus non pos.sed dominium habemus.vel dic secundum Io.nihil: quia nec vt paria, nec vt opposita,nec vt pars & totum se habēt: & ideo neque remotiue vel positiue sequitur vnum ad aliud:sed habent se vt excedentia & excessa.vel nihil &c.id est nihil quod est proprietas, est possessio:vel econtra.Accursius.

c *Qui cœpit.* Aperte videtur dicere,quòd possessorium retinēdæ pos.concurrit cum petitorio:quod est falsum: vt no.supra de iudi.si de vi.hic ergo dic quòd primo egi rei vindi. & succubui. vel egi, sed nunc cum ago vti pos. petitorio renuntio expresse. vel dic etiam tacite:vt arg.ff.de leg.commis.l.post diem. ex quo enim possidet,iā rei vin.non habet:vt insti.de act.§.ei vero qui. &.j.vti pos.l.j.§.perpetuo.sed certe ergo & econtra agendo petitorio videtur renūtiare pos. quod hic statim negat. Sed respō. hic egit nesciens se possidere, cum per filium vel seruum possideret,vel cum crederet aduersarium possidere qui non possidebat.sed.ff.intellexit cum ex certa scientia venit ad pos.de petitorio.Vel dic agi hic vti pos.nomine pos.quæsitę postquam cœpit rem vindicare. Vel dic tertio quòd egi rei vindi. cōtra eum qui naturaliter detinebat vel possidebat tantum: quod possum:vt.ff. de rei vindi.l.officium.& tunc ago vti pos. cōtra eundem etiam pendente primo:quod possum:quia turbat mihi ciuilem, tenendo naturalem à me vi,vel clam, vel precario, ac si vtrāque mihi turbaret:vt.j.vti pos. si duo.§.ij.& ita vtrūque simul intenderetur diuersis respectibus. & hoc casu restituitur naturalis per interdictum vti pos.vt no.ff.eod.l.clam. in fi.& facit.j.eod.l.fin.in prin.& de vi & vi arma.l.cum fundus.§.finali.

XII. VLPIANVS libro septuagesimo ad Edictum.

NAturaliter videtur possidere a is qui vsumfructum habet.

Post intentatum petitoriū non prohibetur quis intentare possessorium retinendæ. Bar.

¶ Nihil b cōmune habet ꝓprietas cū possessione: & ideo non denegatur ei interdictū vti possidetis,qui cœpit c rem vindicare. Nō enim videtur possessioni renūtiasse, qui rē vindicauit.

Rei mobilis perditur possessio ciuilis, cum non potest adipisci naturalis, homine excepto. Bartolus.

XIII. IDEM libro septuagesimo secundo ad Edictum.

POmponius refert,cùm lapides d in Tiberim demersi essent naufragio, & post tempus extracti: an dominium in integro fuit per id tempus quo erāt mersi. Ego dominium me retinere e puto, possessionem non puto: nec est simile fugitiuo. nāque fugitiuus idcirco à nobis possideri videtur, ne ipse nos priuet f possessione [sui. g]at in lapidibus diuersum est.

Qui vtitur accessione sui auctoris:vtitur cum sua causa, suisque vitiis. Bar.

¶ Cùm quis † vtitur adminiculo h ex persona auctoris:vti debet cum sua causa,suisq; vitiis. i

traneus possidere.postea hic fundus ad hæredem peruenit. quæritur, an tempus quo possedit testator, prosit hæredi ad vsucap. faciendam & complendam? Et videbatur quòd sic.& sic aliud in emptore esset: cui non prodest tempus quo venditor possedit,si in medio alius possedit.sed in fine dicit quòd non prodest. & sic idē quod in emptore. [*NON AVTEM.*] Possess. defuncti prodest hæredi, non solum ea possessio quæ fuit vsque ad mortem testatoris: sed etiam ea quę non durauit vsque ad mortem testatoris: vt si testator aliquandiu possedit, tandē desiit possidere, & nemo possess. eius rei nactus fuit. [*IN DOTEM QVOQVE.*] Mulier rem alienam possidebat,& bona fide. eam dedit in doté viro suo. Dicitur quòd accessio tēporis sit viro ex persona mulieris: vt tempus quo possedit mulier, proficiat viro ad complendam præscript. & si postea soluatur matrimonium, & dos reddatur vxori: accessio temporis quo possedit vir, prodesit vxori. [*SI IS QVI.*] Rem alienam quam bona fide possidebam, concessi tibi precario, transferendo in te naturalem & ciuilem possess. & tandem restituisti precarium. Dicitur quòd possessio tui temporis accedit mihi. [*EX FACTO.*] Manumisi seruum retento eius peculio. hic manumissus rem peculiarem accepit, & tenuit aliquo tempore. nunc manumittens petit hanc rem, & habuit, & ad eam præscribendam vult vti tempore quo iste manumissus possedit.an possit, quæritur. Et dicitur quòd non.[*SI IVSSV IVDICIS.*]Egi Publiciana,vel triticaria,vel alia personali ad fundum contra bonæ fidei possessorem: & mihi est traditus. Dicitur quòd possum vti accessione temporis quo ille possedit. Secundo dicit:legatarius cui est tradita res legata à bonæ fidei possessore,potest vti in præscribenda re accessione temporis quo testator & eius hæres possedit. Item donatarius potest vti accessione temporis quo donās possedit. Tandem dicit:accessio temporis auctoris non prodest nisi possidenti. Item vitiosa possessio auctoris, vt quia furtiua vel clandestina,non prodest possidenti mala fide,sed bona fide possidenti sic.Franciscus Accursius.

† *Facit & cōcor. quia successor debet vti eodē iure quo prædecessor. in c. si quis in ius.de re iudi.in vi.adde glo.in.c. l.in prin.in verb. possedit.ad prin. ibi:sed quæritur de pacifica poss. in pragma. sanct.*

d *Cum lapides.* idem de re immobili: vt.j.de bo.auct.iud.pos. l.cum vnus.§.fi. Sed quidam secus in mobili quàm in immobili: vt quia vilis & abiecta &c.vt.j.eo.l.si rem mobilem.& illa,cum vnus,in adquirendo dicit: quod nō placet:vt.ff.eo.l.possideri.§. Labeo.&.j.eod.l.qui vniuersas.§.item quod à mari.Azo.

e *Retinere.* vt &.ff.tit.j.l.adeo.§.insula.in fine.

f *Nos priuet.* bona ratio. sic.ff.ad leg. Aquiliam.l. si seruus seruum.§.j. & de Publi.l. interdum.§.serui. & facit.ff.eod.l.j.§.per seruum.Accursius.

g *Sui.* cum nostram conditionem deteriorem facere non possit.Accursius.

h *Cum quis adminiculo.* id est, dicit se velle sua tempora iungi temporibus sui auctoris in vsucapio.vt supra de contrahen.emptio.l.doli.§.fina. vel dicit se habere causam siue titulum ab eo. quid autem si non vult vti? Videtur quòd possit: vt.j.de diuer. præscrip.l.an vitium.&.C.de præscrip.lon.tempo.l.j.&.ij.& secundum hoc dic vtitur, id est vti vult. sed illæ corriguntur per authen.vt spon.lar.§.rursus.& sic secundū iura authen.siue reale siue personale sit vitium,nocet successori vniuersali vel singulari.sic.j. de verborum obligationibus. l. stipulatus sum Damam. Vel pone casum vt.j. de except. doli.l. apud.§. si quis autem ex causa. Item posset poni secundum M. cum successit quis in vitium defuncti personale:& vniuersalis est successor.si enim velit continuari cum defuncto,non potest nisi cum suis vitiis. sed si à se velit incipere,vsucapi potest.nos contra,vt modo dixi,& notaui.C.de vsucapio.pro hærede.l.ij.Accursius.

i *Vitiis.* licet ergo habeat titulum & bonam fidem, non vsucapit triennio, vel decennio, vel vicennio, sicut nec auctor poterat:vt hic, &.j.eo.l.j.in fine.& de regulis iuris.l.in his officiis.§. non debeo. sed triginta an.hodie, quo spatio tollitur omne ius: vt.C.de præscrip.triginta anno.l.sicut. & quod dicit sua,scilicet

BIU Cujas

auctoris causa:scilicet vitio personali: quod etiam secúdum hæc iura nocet vniuersali successori: vt infra de diuer.& tempo.præscriptio.l. cum hæres.& vitiis scilicet realibus. sed secundū hoc quid addit in inferiori respon? Respon.specificando. argumentum.ff.de iniur.l.item apud.§.hoc edicto.& quod dicit de vi, dic expulsiua,vel ablatiua: non compulsiua:vt.C. quod metus causa.l.iij. & quod dicit de clam & precario : quæro,an sint vitia realia? quod R.admisit, ex eo quòd hic coniungit cum vi, quod est reale vitium. quod non placet: quia precaria est iusta: vt supra communi diuidúdo. l. communi diuidúdo.§.inter. sed propter scientiam rei alienæ est personale. Item nec clandestina dicitur res, licet possessio sit : vt supra eodem.l. clam. & ita non reale sed personale est vitiū. & adde distinctionem quæ est.C.eodem.l.vitia. & facit.ff.de diuer. præscriptio.l.in vsucapione.§. j. vsque in finem. Accursius.

a *Addimus.* s. exemplificando.

b *Posit.* scilicet venditor.Accursius.

c *Eius.* emptoris.

d *Resolutio.* quod perinde habetur ac si non ad actum vētum sit : & sic non videtur accessio,quasi non habuerit emptor, sed venditor semper.Accursius.

e *Puto.* vt &.ff.de diuer. pscriptio.l.si duobus.§.fina.&.ff. titu.j.l. si hominem. argu.ff. de fur.l.serui & filij.§.j.

Fl.in emptorē & in hæredem

Denique addimus[a] in accessione de vi, & clam & precario venditoris.

Emptor vtitur accessione venditoris,& venditor emptoris, facta redhibitione.Bar.

¶Præterea quæritur,si quis hominē venditori redhibuerit,an accessione vti possit[b] ex persona eius[c].Et sunt qui putant non posse: quia venditionis est resolutio,[d] redhibitio. Alij emptorem accessione venditoris vsurum,& venditorē emptoris. quod magis probādum puto.[e]

Non vtitur quis accessione eius à quo causam non habet.Bart.

¶Si liber homo,vel alienus seruus, quum bona fide seruirent, comparauerint,[f] & alij[g] adquisierint possessionem : neque liberum, neque serui dominum debere vti accessione.[h]

Ex possessione non continuata non datur accessio.Bartolus.

¶Quæsitum est, si hæres prius[i] non possideat: an testatoris possessio ei accedat. Et quidem in emptoribus possessio interrumpitur.[k] Sed non idem in hæredibus plerique probant: quoniam plenius est ius successionis, quàm emptionis. Sed subtilius est, quod in emptore* est, & in hærede id quoque probari.[l]

f *Comparauerint.* neque ex re possessoris,neque ex opera sua.

g *Et alii.* forte possessori bonę fidei,vel cuilibet alij:quod potest:vt.ff.eod.l.si me in vacuam.in fine.Accursius.

h *Debere vti accessione.* etiam si res ei restituta sit ab eo cui possessio fuit adquisita : aliàs nulla esset quæstio : cum non possidenti non fiat accessio : vt infra ead.l. in fine. & secundum hoc est contra infra ead. l. §. si iussu. sed ibi per actionem personalem vt debita fuit restituta res : hic reali : & sic non vsucapit, cum sit sua. vel ibi per iudicem : hic non. vel secundum Py. ibi qui reddit, habuit causam ab eo cui reddit:vt supra.§. præterea. hic non.

i *Si prius.* aliàs primus:id est primo non ipse,sed alius.

k *Interrumpitur.* si alius possideat inter venditorem & emptorem venditam rem.

l *Id quoq; probari.* scilicet vt interrūpatur vsucapio si alius medio tempore possedit: vt.ff.titu.j.l.possessio.& pro emp.l.qui eū hærede.§.fin.non tamen est idem quo ad alia quædam.nam mala fides hæredis non nocet, sed emptoris sic : vt.ff.pro emp.l.ij.§.si eam rem.&.§. si defunctus. Item emptor non succedit in vitium personæ per hæc iura : sed hæres suus sic, secundum omnes : & etiam extraneus,secundum Io.

m *Nunquam testatoris.* separa hæc duo : primo vt dicatur testatoris,quæ fuit sui auctoris,quæ iungitur suæ morti: non cum illa quam ipse tenuit tantum.vel dic testatoris quam primo tenuit bona fide,iuncta morti si cœpit scientiam rei alienæ habere:quę non nocet:vt.C.de vsucap.transfor.l.j. Vel dic quòd defunctus aliquando possedit,sed postea possessamisit:non tamen alius habuit. pro quo est.ff. pro emp.l. qui fundum. in princip. &.l.ij.§. etiam hæredi.Sed an idem si vēditor amisit, nec tamen alius habuit:& postea habuit emptor? potest dici idem, argu.ff. proxi.§. & facit.j.eo.l.cum hæredes.

n *Si data.* id est tradita. Azo. aliàs factus dominus non vsucapit : vel dic proprie etiam vsucapere contra creditores : vt.C.si aduer.credito.l.ij.Accursius.

o *Accepta.* id est siue vir accipiat ab vxore, siue eam restituat. & facit.ff. de iure dot.l.dotis.§. si res. Item ex eo quòd fit accessio viro,est argu.quòd ipse est dominus rei dotalis:sed possum respōdere quòd ad opus mulieris vsucapit : vt creditor ad opus debitoris. Item arg.quòd vir possidet, non mulier. Item quid si mulier malam fidem habebat cū dedit, ita quòd non vsucapiebat : vir autem cœpit vsucapere: reddita postea dote vxori, accedet ea possessio viro? argu. quòd sic.ff. quæ res pigno. obliga. pos.l.Aristo. & de adquiren.hęre.l.cum hereditate.

Hæres cum possessione sua potest iungere non solum possessionem quæ fuit apud eum tempore mortis, sed & illam quæ apud nullum fuit post eius mortem si fuit vacans.Pau.de Cast.

¶Non autem ea tantùm possessio testatoris hæredibus procedit,quæ morti fuit iniuncta:verùm ea quoque,quæ numquam testatoris[m] fuerat.

In re data vel restituta pro dote, maritus vtitur accessione ex persona vxoris: & econuerso.Bartolus.

¶In dotem quoque si data[n] res fuerit, vel ex dote accepta,[o] accessio dabitur vel marito vel vxori.

Eius qui nobis precario possidet, datur nobis accessio rescisso precario.Bar.

¶Si is qui precario concesit,[p] accessione velit vti ex persona eius cui cōcesit:an possit,quæritur. Ego puto eum qui precario concesit,quamdiu manet precarium, accessione vti non posse.[q] Si tamen receperit possessionem rupto precario, dicendum esse, accedere possessionem[r] eius tēporis quo precario possidebatur.

Ex vitiosa possessione non datur accessio.Bartolus.

¶Ex facto quæritur, si quis manumissus ex causa peculiari habeat rem non concesso[f] sibi peculio : deinde dominus velit dere & præscribere sibi,quia nec accepit:præscribit,cum habeat scientiam rei alienæ:ergo interrupta est vsucapio : & sic tempora non continuabuntur? Respon.non est interrupta,nec procedit,sed cessat.sic.C.de præscriptione triginta annorum.l.sicut.§. penult. Rupto verò postea precario, fingitur iste postea possedisse semper.Vel dic non vsucapit sibi,sed domino, vt in creditore : vt infra de diuer. & tempo. præscriptio. l. de accessionibus.§. plane.Vel dic vt omnem euites oppositionem,quòd vendidi tibi rem, & tradidi precario possessionem donec soluerea pretium. postea ante pretij solutionem recessimus à venditione.& est argu.supra de condic.indebi.l.indebiti.§. sed & si possessionem. & supra de dona. cau.mor.l.si alienam. in principio. Item an durante precario vtetur accessione sui auctoris qui cōcesit? videtur quòd non : cum non possideat:sed dic sic:quia & vsucapit per possessionem alterius, licet ipse non possideat. sic & hæreditas complet vsucapionem, licet non possideat. vnde quod ibi hęreditas vt domina facit,hoc hic possessio alterius. Item an hic concedens teneatur rei vindi? quod videtur : quia facultatem habet rei restituendæ,cum possit reuocare : vt supra de rei vindi.l. officium. & supra de noxa.l. si seruus depositus.§. j.& infra de preca. l. cum precario. sed Ioan. contra : vt.C. de alie.iudi. l.j. nec obstat quòd habet facultatem rei restituendæ: quia & qui tignum domui, & rotam vehiculo adiunxerit, habet facultatem restituendi : non tamen tenetur rei vindi. nisi prius ad exhib. agatur. sed dices illud ideo, quia extincta est. sed dicam quòd ibi extinctio facit hoc : hic nullo modo possidetur. De ciuiliter autem possidente an teneatur rei vindi? quidam non. Azo sic : nec per huius restitutionem fit præiudicium naturaliter possidenti.

p *Si is qui precario cōcesit.* vt ciuilem & naturalem possess. transferret: vt infra de precario.l. in rebus.§.ja. liàs siqua remāsisset penes cōcedentem, quod fieri potest : vt infra de precario.l. & habet.§. eum. &.l.certe.§.ij. nō esset accessio,sed continuatio.

q *Non posse.* quia non possidet: & possidenti datur tantum accessio: vt.ff.§.fin.Accursius.

r *Accedere possessionē.* audi quòd precaria possessio non est vitiosa. aliàs qualiter ex ea fieret accessio : vt.ff.§. finali. sed videtur cessare hæc accessio: nam si dominus desiit possidere & præscribere sibi,quia nec accepit:præscribit,cum habeat scientiam rei alienæ:ergo interrupta est vsucapio : & sic tempora non continuabuntur? Respon.non est interrupta,nec procedit,sed cessat.sic.C.de præscriptione triginta annorum.l.sicut.§. penult. Rupto verò postea precario, fingitur iste postea possedisse semper.Vel dic non vsucapit sibi,sed domino, vt in creditore : vt infra de diuer. & tempo. præscriptio. l. de accessionibus.§. plane.Vel dic vt omnem euites oppositionem,quòd vendidi tibi rem, & tradidi precario possessionem donec soluerea pretium. postea ante pretij solutionem recessimus à venditione.& est argu.supra de condic.indebi.l.indebiti.§. sed & si possessionem. & supra de dona. cau.mor.l.si alienam. in principio. Item an durante precario vtetur accessione sui auctoris qui cōcesit? videtur quòd non : cum non possideat:sed dic sic:quia & vsucapit per possessionem alterius, licet ipse non possideat. sic & hæreditas complet vsucapionem, licet non possideat. vnde quod ibi hęreditas vt domina facit,hoc hic possessio alterius. Item an hic concedens teneatur rei vindi? quod videtur : quia facultatem habet rei restituendæ,cum possit reuocare : vt supra de rei vindi.l. officium. & supra de noxa.l. si seruus depositus.§. j.& infra de preca. l. cum precario. sed Ioan. contra : vt.C. de alie.iudi. l.j. nec obstat quòd habet facultatem rei restituendæ: quia & qui tignum domui, & rotam vehiculo adiunxerit, habet facultatem restituendi : non tamen tenetur rei vindi. nisi prius ad exhib. agatur. sed dices illud ideo, quia extincta est. sed dicam quòd ibi extinctio facit hoc : hic nullo modo possidetur. De ciuiliter autem possidente an teneatur rei vindi? quidam non. Azo sic : nec per huius restitutionem fit præiudicium naturaliter possidenti.

f *Non concesso.* id est specialiter retento:cum de manumissione inter viuos dicat:vt.C.de pec.eius qui liber.me.l.j.Accursius.

BIU Cujas

a *Clam.* Quid si bona fide? Io. respon. non: cum nō habeat causam alter ab altero.

b *Restituta sit.* non per rei vindi. tunc enim non vsucaperem, cum dominus essem: vt in cōtrario. ff. e. §. si liber. vbi & aliis modis soluī. sed per Publicianam & triticariā egit hic, vel alia personali: quia promiserat rem bona fide pos. vt j. titu. j. l. non solum. §. si mihi. & j. de re iudi. l. à diuo. §. sed sciendū. in fi. Vel dic quòd rei vindi. obtinui quasi dominus, cum non essem. sed tunc obiicitur, si possessor esset dominus, nō transfertur dominium: quia non tradidit vt suam: vt ff. de condic. ob causam. l. iij. §. subtilius. ergo si nōn est dominus, vel etiam si erat, non dat causam vsucapiendi secundā quosdam? Respō. hæc regula, vt quo casu qui est dominus transfert dominiū, eodem casu nō dominus transferat causam vsucapi. & econtra vt quo casu quis nō dominus transferat causam vsucapi. eodē casu qui dominus est trāsferat dominiū: hæc vltima regula fallit in pupillo & furioso, & viro & vxore: vt j. pro emp. l. ij. §. si à pupillo. & §. si à furioso. & j. pro donato. l. si vir. Vel dic licet non traderet vt suum, transferret dominium propter auctoritatem rei iudi. vt argu. supra de rebus eorum. l. iij. §. item quæri potest. & facit ad hoc. ff. de Publi. l. iij. in fin. & quod ibi not. posset etiā intelligi illa. l. quādo egi personali ad quantitatem: cuius executionis gratia possessio tradita est in solutū emptore non inuento: vt. C. de execu. rei iudi. l. ordo. & si amittatur, per Publicianam reuocatur. Item facit. j. eod. l. iuste. & supra de dam. infec. l. si finita. §. si de vectigalibus.

retracta possessione accessione vti, an possit. Et placuit non esse dandam hanc accessionem, quæ clam [a] habita est prædone possidente.

Auctoritas iudicantis facit vt eius rei quæ mihi restituitur vt mea, transferatur vsucapiendi conditio. Bartolus.

¶ Si iussu iudicis res mihi restituta sit: [b] accessionem esse mihi dandam placuit.

Legatario datur accessio ex persona defuncti, & ex persona hæredis. Bart.

¶ Sed & legatario dandam accessionem eius temporis quo fuit apud testatorem, sciendum est. [c] An hęredis possessio ei accedat, videamus. Et puto siue purè siue sub conditione fuerit relictum: dicendum esse, id temporis quo hæres possedit ante existētem conditionem [d] vel restitutionem rei, legatario proficere. Testatoris autem [tempus] semper [e] proderit legatario, si legatum vere fuit, vel fideicommissum. [f] Sed & is cui res donata est, accessione vtetur ex persona eius qui donauit.

Non possidenti non datur accessio: nec etiam possidenti vitiosę, seu vitiosæ possessioni: nec econtra de vitiosa possessione ad non vitiosam. Paulus.

¶ Accessiones [g] in eorum persona locum habent, qui habent propriam possessionem. Cæterùm accessio nemini proficit, nisi ei qui ipse possedit. ¶ Præterea [h] ne vitiosæ [i] quidem possessioni vlla potest accedere: sed ne vitiosa ei [k] quæ vitiosa non est.

Possumus vti accessione ficti auctoris. Bartolus.

c *Sciendum est.* vt. j. tit. j. l. ad tempus. §. j.

d *Ante existentem conditionem.* idem est & si post: & ideo sic dixit, quia semper anterioris temporis possessio prodest legatario, sed posterioris nō semper: quia potest esse quòd hæres mala fide possidet, vel est in mora: vt ff. titu. j. l. quæsitum. & pro hoc facit quod subiicit: testatoris autem semper. Accursius.

e *Semper.* id est siue sint apud hæredē medio tempore, siue nō.

f *Vel fideicommissum.* nisi extraneus interim possederit: vt infra titu. j. l. possessio. Accursius.

g *Accessiones.* nisi ei qui possidet: vt. j. de diuer. præscript. l. in vsucapione. §. j. in fin. §.

h *Præterea ne.* id est si non habet titulum.

i *Vitiosæ.* quæ non potest præscribi. Azo. & facit. j. pro emp. l. ij. §. si eam rem.

k *Ne vitiosa ei.* vt institu. de vsuca. §. diutina. sed arg. contra. ff. ea. l. §. cum quis. sed hoc non fit ad inducendam longi temporis præscriptionem, sed longissimi sic: vt & ibi dixi. vel non accedit vt prosit, vt hic: sed vt noceat, vt ibi. Alij distinguunt, vt si possit redire ad auctorem cuius accessione vult vti, vt tunc possit:

ff. Nouum.

aliàs non. & facit. j. de diuer. præscriptio. l. cum hæres. in fine.

Si seruus.] CASVS. Seruus vel filius tuus vendidit mihi rem bona fide possessam te sciente & volēte: vel rem peculiarem, cuius administrationem liberam habebat. Dicitur quòd vti possum accessione temporis quo penes te fuit. idem si tutor vendidit rem quā bona fide pupillus possidēbat. nā datur mihi accessio tēporis quo pupillus possedit. Franciscus.

XIIII. PAVLVS libro sexagesimo octauo ad Edictum.

SI seruus [meus] vel filiusfamilias vendiderit: [l] dabitur accessio *eius temporis quo penes me fuit. scilicet si volente [m] me, [n] aut de peculio, cuius liberam administrationem habuerunt, vendiderint. ¶ Tutore quoque vel curatore vendente, [o] dabitur accessio eius temporis quo pupillus vel furiosus possedit.

Rei subtractæ perdimus possessionem: nisi is qui est in nostra potestate, subripuit. Bartolus.

XV. GAIVS libro vicesimo sexto ad Edictum prouinciale.

REm quæ nobis subrepta est [p], perinde intelligimur desinere possidere, atque eam quæ vi nobis erepta est. [q] Sed si is qui in potestate nostra est, subripuerit: quamdiu apud ipsum sit res, tamdiu non amittimus possessionem: quia per huiusmodi personas adquiritur nobis [r] possessio. & hæc ratio est quare videamur fugitiuum [seruum] possidere, quòd is quemadmodum aliarum rerum [s] possessionem interuertere non potest, ita ne suam quidem potest. [t]

Ex donatione facta inter coniuges, cum sit nulla, si donans erat dominus, sicut non transfertur dominium, ita non transfertur vsucapiendi conditio, licet transferatur possessio: quia dicitur possessio iniusta cum donatarius dicitur possidere pro possessore, id est sine causa vel titulo. Paulus.

XVI. VLPIANVS libro septuagesimo tertio ad Edictum.

QVod vxor viro, aut vir vxori donauit: pro possessore [u] possidetur.

l *Vendiderit.* vt &. j. de diuer. præscriptio. l. in vsucapione. §. sed si à seruo. & ff. de rei vindica. l. si quis hoc. §. j. & C. quod cum eo. l. si liberam. & j. titu. j. l. si seruus. Accursius.

* *Flo. eius quod penes &c.*

m *Volēte.* scilicet specialiter. Azo.

n *Me.* scilicet patre vel domino.

o *Tutore vendente.* aliàs non: vt. j. pro emp. l. qui fundū. §. si tutor. Accursius.

Rem quæ.] CASVS. Rei subreptæ amittimus pos. idē est si vi rapta sit. Secūdo dicit: is qui in potestate nostra est, subripiendo nobis rem, eius rei non amittimus pos. donec apud ipsum stet. & hæc est ratio, qa nec ipsum desinimus possidere, licet fugiat. nā si aliarū rerum furtū cōmittēdo nō amittimus pos. multo ergo magis nec ipsius serui. Fran.

p *Subrepta est.* ab extraneo. fallit tñ in depositario extraneo & cōmodatario inficiante. nā nihilo minus retinetur possess. & ab extraneo fit furtum.

q *Erepta est.* non tamen habet locum aliquod possessorium iudicium, nisi occasione immobilium rerū: vt. j. de vi & vi arma. l. j. §. si fundus. Et est ratio, quia rerum mobilium vilis & abiecta &c. vt infra eo. l. si rem.

r *Adquiritur nobis.* ergo multo magis retinemus: vt. ff. de procu. l. per procuratorem.

s *Aliarum rerum.* etiam dominicarū dum apud eū sunt: vt hic, & j. eod. l. si de eo. in prin. & j. tit. j. l. non solum. §. fin. furtum tamen sui & rerum dominicarum facit: vt. C. de ser. fugiti. l. j. secus in peculiari: nisi in alium trāsferat: vt. j. de fur. l. interdum. §. cum autem seruus. & est ratio: vt no. C. de ser. fugiti. l. j.

t *Ne suam quidem potest.* scilicet seruus: vt &. ff. de ser. exportan. l. si Titius. & facit supra eo. l. j. §. per seruum.

Quod vxor viro.] CASVS. Rem suā donauit vir vxori. dicitur ꝙ pro prædone dicitur possidere hæc vxor. idē ecōtra vt sic non possit hanc rem vsucapere. Fran.

u *Pro possessore.* hoc quantum ad vsucapionem, si res erat donantis: si aliena, potest vsucapi: cum non fiat pauperior: vt infra pro don. l. j. §. si inter. & l. si vir vxori. & ff. de donatio. inter virum & vxo. l. sed si constante. Item quo ad fructus non habetur loco prædonis, si putans donationem valere, cepit rem sibi donatam: vt supra de vsuris. l. fructus. & de donatio. inter virum & vxo. l. de fructibus. Si vero sciens non valere: etiam quo ad fructus est prædo: vt dictis legibus, & supra de dona. inter virum & vxorem. l. si vxor filio. sed non quo ad rei interitum,

BIU Cujas

cum non nisi inquantum locupletior est, teneatur reddere: vt.ſ. de dona. inter virum & vxo. l.ſi ſponſus.§. conceſſa. facit.ſ.eo. l.j.§.ſi vir.& de peti.hæredi.l. nec vllam.§.j.

*Fl. cũ interdicto de vi &c.

SI quis vi.]CASVS. Deiectus per vim de poſſ.fundi, perinde habetur ac ſi poſſideret, cum habeat interdic. vnde vi ad recuperandam poſſ. & de hoc dic vt in gl. Secũdo aſsignat differentiã inter dominiũ & poſſ. dicens: dominium ſolo animo non amittitur, ſed poſſeſsio ſic. hinc eſt quòd ſi tradam tibi poſſ. fundi hoc acto vt poſtea mihi reddas: amitto poſſeſſ. Fran.

*Barto. hic dicit quòd dominiũ aliud directum, aliud vtile: adde glo. in ca. abbate. de re. iu. li. vi. Dy. & doct. in. §. & quæ inſti. de acti.

Nõ dicitur quis perdidiſſe illud ad quod recuperandum habet actionem. Paulus.

XVII. IDEM libro ſepuageſimo-ſexto ad Edictum.

SI quis vi de poſſeſsione deiectus ſit, perinde haberi debet, ac ſi poſſideret; a** cùm ex interdicto vnde vi, recuperãdę poſſeſsionis facultatem habeat.

Non poteſt quis animo perdere dominiũ poſſeßione retenta: ſecus in poſſeßione. Bar.

℣ Differentia b inter dominium & poſſeſsionem hæc eſt, quòd dominium † nihilo minus eius manet, qui dominus eſſe non vult: c poſſeſsio autem recedit, vt quiſque conſtituit nolle poſſidere. d Si quis igitur e ea mente poſſeſsionẽ tradidit, vt poſtea ei reſtituatur: deſinit poſſidere.

Eius quod poſsidemus, poſſumus alium facere poſſeſſorem, conſtituendo nos eius nomine poſsidere. Bartolus.

XVIII. CELSVS libro viceſimotertio Digeſtorum.

QVod meo nomine poſsideo: poſſum alieno nomine poſsidere. f Nec enim muto g mihi cauſam poſſeſsionis, ſed deſino poſsidere, h & alium poſſeſſorem miniſterio i meo facio. Nec idem eſt poſsidere, & alieno nomine poſſidere. nam [is] poſsidet, cuius nomine poſsidetur. Procurator, k alienæ poſſeſsioni pſtat l miniſterium.

Tradens amittit poſſeßionem, licet illi cui traditur, non quæratur. Bartolus.

℣ Si furioſo, quem ſuæ mentis eſſe exiſtimas, eo quòd fortè in conſpectu inumbratæ m quietis fuerit conſtitutus, rem tradideris: licet ille non erit adeptus poſſeſsionem, tu poſsidere deſinis. Sufficit quippe [te] dimittere poſſeſsionem, etiam ſi non tranſferas. n Illud enim ridiculum eſt dicere, quòd non aliter vult quis dimittere, quàm ſi tranſferat: o immo vult dimittere, quia exiſtimat ſe trãſferre.

Per ſolum aſpectum adquiritur poſſeßio intercedente traditione poſſeſſoris. Bart.

℣ Si venditorem, quod emerim, deponere p in domo mea q iuſſerim: poſsidere me certũ r eſt: quãquam id nemo attigerit. aut ſi vicinum mihi fundum mercatum * venditor ex mea turre demonſtret, vacuámque ſe poſſeſsionem tradere dicat: nõ minus ſ poſsidere cœpi, quàm ſi pedem finibus intuliſſem.

Per ingreſſum non quæritur poſſeßio rei non vacantis.

SI DVM IN ALIA.]Cum eſſem in fundo, aliquis intrauit clam in poſſeſsionẽ huius fundi: & ſtabat in angulo forte fundi. Dicitur q̃ adhuc retineo poſſeſsionẽ fundi: licet de facili exiſſem fundum ſi hoc ſciuiſſem. Secũdo dicit: quidã exercitus ingreſſus eſt agrum meum cum magna vi. eam parte fundi deſino poſsidere quã exercitus intrauit. Fran. Acc.

f *Poßidere.* ex iuſta cauſa: puta donãdo vel vendendo alicui ipſam nudam poſſ. Tot enim ſunt cauſæ adquirẽdæ poſſ. quot & dominij: vt &.ſ.eo. poſsideri.§. genera poſſ. Item ſciẽtia & volũtas eius exigitur cui quæritur: vt infra de preca. l. certe. &.ſ.eod.l.poſsideri.§. in prin. &.j.eod.l.§.ſi furioſo. & facit. ſ. de rei vindi.l.quædam.&.j.l. proxi. in prin. &.l.interdum.§. fina. In dominio nõ ſic: id eſt nõ amittitur animo tantũ: ſed poſſeſſ. ſic: vt dictũ eſt: vt.ſ.l. proxi.§.j.& C.de iuris & fac.igno. l.cum falſa. Accurſius.

ADDITIO. Dic ſecundum Bar. hic q̃ in dicta.l.cũ falſa. fuerunt verba enuntiatiua quæ nec dominiũ nec poſſeſsionẽ inducunt, licet probarẽt: vt.l.Publia. in fi.ſ. depoſi. hic fuerunt verba diſpoſitiua: licet glo. ibi aliter intelligat, & male, ſecũdum eundem Barto.

g *Nec enim muto.* reſpondet tacitæ obiectioni. eſt enim prohibitum: vt.j.l.proxi.§.j.&.C.loca.ad probationem.&.C.eo.cum nemo. niſi in caſibus: vt no.ſ.eo.l.iij.§.illud.

h *Deſino poßidere.*& ſic vſucapere: vt.j.pro emptore.l.qui cum pro hærede. in prin. Accurſius.

i *Miniſterio.* id eſt actu & voluntate.

k *Procurator.* hic puncta. & dic præſtat miniſterium alienæ poſſeſ. id eſt quæ nullo tempore ſit ſua: ſicut in filio & ſeruo: vt ſupra de adquir. hære. l. placet. factum ergo cenſetur domini in adquirendo & retinendo: vt &.ſ. de conſti. pecu. l. licet. & etiam in amittendo ſi alij tradat, vel deiiciatur: vt.C.eo.l.fina. & facit.C.de agri.& cenſi.l.per colonũ. &.j.pro ſoluto.l.ij. & quod no.ſ.eo.l.j.§.per procuratorem.

l *Præſtat.* i. præſtare poteſt. ſ. gerẽdo in animo q̃ mihi adquirat. Idẽ & qñ non gerit: dũ tñ gerat tradens. ſecus aũt ſi vterq; aliud gereret: quia tũc nõ pſtat miniſteriũ: immo ſibi adquirit: vt not. ſ. de don. l. qui mihi. &.ſ.tit.j.l. per ſeruũ. in fi. &.l.res ex mãdato.

m *Inumbratæ quietis.* quia videtur ſanus, & non eſt.

n *Etiam ſi non tranſferas.* ſecus in dominio: vt.ſ. de dona. inter virum & vxo. l. vir vxori.§. ſed ſi promiſſor. &.j. de ſolu. l. cum quis.§.ſi debitorem. &.ſ. ex quibus cau. maio. in integ. reſtit. l. nec vtilem. Item argu. contra.j. de vi & vi ar. l. cum fundum. ſed ibi in perſona accipientis habilis erat ad adquirendum.

o *Quàm ſi tranſferat.* vt &.ſ.eo.l.j.§.ſi vir. & argu.ſ. de iu. dot. l.ſi ego. in prin. &.l.ſi vſuſfruc. fundi. & de colla. bo. l. iij. in prin. &.j. de verbo. obliga. l.ſi ita ſtipulatus.§. Chryſogonus. in fin.§. ſed contra.j.eo.ſi me in vacuam. ij. reſpon. Solu. vt ibi. Item arg. contra.ſ. e. l. j.§. per procuratorem. ibi: alioquin &c. ſed ibi erat habilis cui quæritur: vnde abſurdum eſſet non quæri.

p *Deponere.* id eſt ponere.

q *In domo mea.* vel etiã alibi: vt arg.ſ. nau. cau. l.& ita. ij. reſpon.

r *Certum eſt.* vt &.ſ.eo.l.j.§.pe.&.j.eo.l.pen. in fin. ſic in dominio: vt infra de ſolu. l.ſi pecuniam.

ſ *Non minus.* interpretatiue hic interuenit actus corporis: vt in prædictis

BIU Cujas

in prædictis concor. Vel dic [a] .v. esse sensus corporis. s. tactus, gustus, odorat[9], visus, auditus. & hic visus fuit, secus in re habita p derelicto, & aliis à nemine possessis, quas non incipio possidere nisi attactu: vt. ff. eo. l. iij. §. Neratius. & ibi dixi.

a *Non desiisse.* etiá naturaliter: vt statim patet: quia erá in possess.

b *Facilè.* idem si non facile: si modo non suspicarer posse repelli: vt. j. eod. l. si id quod. §. fina. & facit. ff. de in ius vocan. l. satis. §. j. Ac.

c *Finibus.* agri mei.

d *Simul.* id est statim.

e *Atque.* id est cum.

f *Eam tãtùmodo partem.* aliam verò minime. sed cõtra. ff. e. l. possideri. §. j. Solu. vt ibi.

Qvi bona fide.] C A SVS. Fundũ bona fide emi à non domino. eundem fundũ conduxi à vero dño. Dicitur q̃ desino possidere. [QVOD SCRIPTVM.] Si possideo rem tãquam emptam: tandem dico me velle possidere tãquam donatam: nõ audior, & sic non possum mutare causam possessionis. secus autẽ est si desij eam rem possidere: & tandem mihi dõata est. nam tunc bene possum possidere titulo pro donato.

g *A domino.* idem si à nõ domino: quia is possidet &c. vt. ff. eo. l. proxi. in prin. & facit. ff. de rei vin. l. quædam. &. j. pro empt. l. qui cum p hærede.

h *Animo & corpore.* naturaliter & ciuiliter: nec tamen hoc solo casu habet locum: immo etiam naturali tantum: vt not. ff. e. l. iij. §. illud.

i *Non autẽ si quis.* mala fide possidens.

k *Dimissa.* i. reiecta.

l *Ex alia causa.* bona fide, vt emendo à domino: vt. j. titu. j. l. non solum. §. j. & de preca. l. si is. vel alia iusta causa: vt. ff. si pars hæredi. peta. l. fin. in fi. & facit. C. de præscrip. xxx. an. l. ij.

Si quis.] C A SVS. Commodaui tibi librum. postea istum librum vẽdidi cuidam. interdixi vt redderes librum ei cui vẽdideram. tu non vis tradere. si sine iusta causa dicas te nolle tradere, amitto possessionem libri. si ex causa iusta nolis tradere, vt puta si non compleueras id opus ad quod tibi commodaueram, vt quia nondum auscultaueras librum: tũc propter hoc nõ amitto possessionem libri. Franciscus.

m *Si quis rem.* mobilem, vel immobilem: vt. ff. cõmoda. l. j. §. j.

n *Domini interuertisse.* vt cum sine causa non admittit emptorem: vt. j. de vi & vi arma. l. cum fundum.

o *Aliàs contra.* vt quando iusta causa erat retinendi: vt infra de vi & vi arma. l. colonus. in fi. nam & domino potest resistere ex causa: vt subiicit.

p *Non reddendi.* vt propter impensas: vt. d. l. colon[9]. &. j. de fur. l. creditoris. §. fina. &. l. si is qui rem commodatam. &. ff. commoda. l. in rebus. §. fina. & argu. ff. depos. l. j. §. est autem. &. § apud. & facit. j. eod. l. si rem. &. ff. titu. j. l. rem in bonis. sed contra. ff. eo. l. possideri. §. si rem. sed ibi patet solu.

Interdum.] C A SVS. Aliquando euenit quòd nõ habeo possessionẽ rei, & tamen eam trado alij: vt si Titius possidebat rẽ

▼ Si dũ in alia parte fundi sum, alius quis clàm animo possessoris intrauerit: non desiisse [a] ilico possidere existimãd[9] sum, facilè [b] expulsurus finibus, [c] simul [d] [atque] [e] sciero. Rursus si cũ magna vi ingressus est exercitus: eam tantũmodo partem [f] quam intrauerit, obtinet.

Si possessor conduxit rem à non possessore: transfert in illum possessionem quã habet. Paulus.

B

XIX. MARCELLVS libro septimodecimo Digestorum.

Qvi bona fide alienum fundum emit, eundem à domino [g] conduxit. quæro vtrum desinat possidere, an non. Respõdi, In promptu est, vt possidere desierit.

Possidens ex vna causa non potest solo animo possessione retenta desinere possidere ex illa causa, & incipere possidere ex altera: secus si possessionem dimittat. Bar.

▼ Quod scriptum est apud veteres, neminẽ sibi causam possessionis posse mutare: credibile est de eo cogitatum, qui & animo & corpore [h] possessioni incumbens, hoc solũ statuit, vt C alia ex causa id possideret: nõ [autem] si quis [i] dimissa [k] possessione prima, eiusdem rei denuo ex alia causa [l] possessionem nãciscì velit.

Denegans restituere rem quam possidet alieno nomine: si causam iustam habet, non priuat illum possessione, nec eam intervertit: secus si non habet iustam causam. Paulus.

XX. IDEM libro nonodecimo Digestorum.

Si quis rem [m] quam vtẽdam dederat, vendiderit, emptoA titu. pro hærede: quia successerat non domino. idem Titius accepit eandem rem precario ab hærede veri domini. nam iste verus hæres tradidit poss. isti Titio: & tamen eam non habebat. [QVOD EX NAVFRAGIO.] Res per naufragium amissa nõ potest vsucapi ab eo qui eã inuenit: cũ nõ sit habita p derelicto. Idẽ in rebus iactis de naui tempore tẽpestatis. [QVI ALIENVM.] Rẽ quãdã habebam à non domino precario. istã rẽ a domio cõduxi. Dicitur q̃ dominus dicitur amodo possidere. & hũc casum habes in gl. vel aliter vt in glo. Franciscus.

q *Possumus.* hoc verũ: vt &. ff. titu. j. l. non est nouũ. sed quòd detur alicui plus quàm habet vt subiicit: videtur absurdũ: vt insti. de leg. §. sed si rem. sed dicit hic dari ei qualitatẽ tenendi precario, quam pri[9] non habebat.

r *Dominus fieret.* s. per vsucapionẽ. Sed quomodo vsucapit pro hærede qui hæres nõ est: vt. j. pro hærede. l. iij[9] Respon. iusta ignorantia: vt. j. p legato. l. iij. vel dic quòd verus hæres erat: & dum vsucaperet, rogauit precario ab hærede veri domini. vel dic, fieret dominus quoquo modo etiã si non sit hæres qui rogauit: & possidebat: sed p hærede possidebat. ideo autem dicit, antequã fieret domin[9]: quia postea nõ teneret precarium suæ rei: vt. j. de reg. iur. l. neq;. vel dic duos hæredes, & vni fuit prælegata. vel aliàs erat sua p̃pria res, quã cohæres possidebat: & à cohærede cuius erat, precario rogauit. Sed an rogans desinit ex prima causa possidere? quidam non. tu dic sic: & sic cohæres cui[9] est, incipit possidere: & secundum hoc quod in principio dicit, non habemus. s. ante concessionem. Item no. quòd non possidens dat possidenti: quod semper fieri potest cum quis incipit alieno nomine possidere: vt. j. de preca. l. vnusquisque.

** Flo. possessione dominum interuer.*

† *Istũ textũ inducit Ale. hic & dicit esse multum not. ad hoc quòd liber p̃fectus in mari, licite retineatur à repertore: quia habetur pro derelicto. de cuius dicti veritate, vide quod notaui ff. l. qua ratione. §. fi. in gl. cõmittit. in a. po. ver. vt si librũ a. pertũ. ff. tit. proxi.*

Possidenti quandoque dat nõ possidens.

f *Rogauit.* vnde interrupta est vsucapio: vt. j. pro emp. l. qui cum pro. in prin.

t *Expulsum est.* ab aqua vel ab hominibus.

u *Non potest.* ab occupãte: vel à nullo si ponas primum occupãtem talem rem sciisse: & sic facta est furtiua: vt. ff. ad leg. Rhod. de iac. l. qui leuandæ. &. j. de fur. l. falsus. §. qui iactum. immo punitur: vt. C. de fur. authen. nauigia.

x *Pro derelicto.* vere ergo oportet haberi p derelicto. s. ad hoc vt possit vsucapi: vt. j. pro derelicto. l. nemo. &. l. si quis merces. Sed tũc quomodo vsucapiet? Rñ. nõ erat abiiciẽtis, alias statũ fieret occupantis. & facit inst. de rerũ diui. §. fi. &. ff. tit. j. l. qua ratiõe. §. fi.

y *Rogauit.* à dño, sic vt possideret: vt p̃bat verbũ, reuertitur. & quod subiicit, à dño. s. eodẽ: & reuertitur. s. p conductionẽ. & sic facit. ff. eo. l. qui bona. in prin. Vel dic. i. rogauit à non dño. Quid autẽ si rogauit à domino, & cõduxit à nõ domino? Rñ. dominũ possessionem priuat: vt. j. eo. l. peregre. §. quibus. & fa. j. de preca. l. fina.

Non videtur.] C A SVS. Deieci Titium de possessione agri sui, & incepi possidere. Dicitur quòd non videor acquisisse

possessionem,cum non debeat remanere penes me.Fran.

a *Non videtur*.dixit.ff.e.l.si quis vi. de deiecto:nunc de deiicie-te.& facit.ff.de leg.iij.l. qui concubinam.§. cum ita.&.j.titu.j.l. sequitur.§.tunc.&.§.si dominus.& infra de verbo.signi.l.mulieris.§.desinere.

CVm hæredes.]CASVS.Adita hereditate omnia iura trãseunt ad hæredẽ, excepta possess.quę nõ trãsit nisi eã apprehendat. [IN HIS QVAE.] Captus ab hostibus retinet omnia sua iura, excepta possessio.corporali rerum suarum. nã illam nõ retinet. cũ enim ipse abalio possideaꝛ, aliquid possideꝛe non potest. [ITEM QVAERO.] Liberũ hominẽ ligatũ teneo. Diciꝛ ꝙ nec eũ possideo,nec res eiꝰ.Fr.Ac.

b *Adita*.quod fit sola volũtate:vt insti. de hęre.quali.& diffe.§.fi.

c *Iura*.vt.ff. de peti. hæredi.l. item videndum.§.fin.&.l.nõ tantum.&.ff.de bono.pos. l.j.si non sint transitoria. nam quædam non transeunt:vt not.insti. de perpe.& tempo.act. & facit.ff. de rei vindi. l.si ager.ĩ fi.&.j.si quis testa.l.j.§.si seruus.

d *Non pertinet*.vt.j. eod.l. qui vniuersas.§. quod per colonũ.&.ff. eo.l.Pomponiꝰ.§.quęsitum.& argu.C.de edic.di. Hadri.tollẽ.l.j. Sed contra.ff. ex quibꝰ cau.ma.l.cũ miles.Sol. hic in extraneo, quia dicit,adita: ibi in suo. vel solu.vt ibi. Itẽ nec inchoatur hoc casu vsucapio ante apprehẽsam possessionem: vt infra tit.j.l.fi.sed perficiꝛ:vt.j.tit.j.l. cœptã.

e *Singulare*. qa fictione postliminij:nam communi iure cum seruus sit,nihil habet:vt instit. per quas perso.no.adquir.§.item quod serui.

f *Corporaliter*.id est perinde ac si corpore deiecti essent.Vel corpore,id est eam possessionẽ,quam corpore suo tenebant: in qua nõ habet locũ postlimi.vt &.ff.quibus ex cau.maio.l.ait prætor. §.j.fecꝰ in ea quæ per alium,vt seruũ,vel filiũ,ex causa peculiari: vt.j.titu.j.l.iusto.§.fi.&.l.si is.plene dices.& facit.j.de capti.l.fi.

g *Possideantur*. vt &.ff.titu.j.l.homo liber.in fine.&.j. de regu. iur.l.qui in seruitute.& facit.j.titu.j.l.neque seruus.

h *Possideã*.de facto,vt hic,&.j.de lib.ho.exhi.per totum.Ac.

i *Non puto*. de iure : vt.j.eo.l.qui vniuersas.§.possessionẽ.in fi. §.&.ff.de proba.l.si quis liberum.& hoc si sciẽs liberũ. Sed quid si seruum meũ credebam?videtur secus:vt.ff.titu.j.l. homo liber. &.l.adquiritur.§.pe.quod potest dici,vt eum possideam: sed nõ vt mihi quærat extra rem & operam ratione pos. vel proprietatis:vt not.ff.eo.l.j.§.sed & per eum.nisi hoc gerat.& tũc vt procurator,non vt possessus quærit:vt.j.eo.l.si me in vacuam.§.fin. sicut ecclesia per conuersum. Sed an ecclesia possideat conuersum? Dic quòd non,quia scit eum liberum [a] esse.Item an ratihabitio exigatur vt etiam per eum quæratur? Dic quòd non.

k *Possim*.eo vel tradente,non hoc gestiente. & facit.j.de vi & vi arma.l.j.§.penul.&.j.de regu.iur.l.cum principalis.&.j.de stipu.ser.l.si seruus testamento manumissus.in fine.

QVod seruus.]CASVS. Si seruus deiiciat aliquem de fundo per vim,& incipiat possidere,& hoc faciat domino ignorante vel inuito:dicitur ꝙhęc possessio non adquiritur domino. & hoc siue adquirebat ex causa peculiari:vt quia emerat rẽ de pecunia peculiari:tandẽ intrauit possess.eiꝰ rei sua auctoritate:siue nõ ex causa peculiari:vt quia intrauit in possess.alicuiꝰ rei. Fran.

l *Ignorante*.secus si mandante,vel ratũ habẽte,vel aliàs volẽte: quia tunc per se, nõ p seruum dominus possidet : vt.j. de vi & vi arma.l.j.§.deiecisse.

m *Possidet*.i. detinet: vt.j.hac lege.

n *Non possides*. contra.ff. de his qui sunt sui vel alie. iu.l.j.&.ff. titu.j.l. adquiritur.§. non solum.quibus dicitur quidquid p seruum &c.Sed ibi subaudi,iuste. Cui ergo queritur? seruo non:quia nec momento vno staret.ſ. ista poſſ. vt.ff. de adquir. hære.l. placet. Sed quare dicas nullo? nónne datur interdictũ vnde vi contra dominum:vt.j. de vi & vi ar.l.j.§.si aduersus. ergo deiectus pos.amisit: vt in ea.l.§. siue autẽ. ergo & domino est ꝙsita? Rñ.nõ sequitur:si competit interdictum, ergo alij est quæsita:vt j.titu.j.l.nõ solum.§. si dominus.Itẽ oppo.hãc pos.quæreret sibi si esset liber:ergo domino, cum sit seruus. Respõ. hoc argumentum valet quando iuste quærit:non quãdo iniuste? vt in fi.huius.l. Vel dic non omne quod sibi quæreret si esset liber, quærit domino cũ est seruus.vel referas te ad proprietatem hoc modo:quod quæreret sibi libero quo ad proprietatem,hoc quærit dño quo ad ꝓprietatem & possessionẽ,cũ est seruus.sed ex causa maleficij non quæreret sibi quo ad proprietatem:ergo cum est seruus,nec domino.Ac.

o *Non corporalẽ*.id est iniustam.aliàs dicitur iniusta naturalis, & iusta ciuilis:vt.j.vti possidet.l.si duo.

p *Ex peculio*.i.ex iusta causa:vt postea sequiꝰ secũdũ H.vel verius peculio stricte hic accipiꝰ.Et quod.ff.dixit iustã.ſ.extra peculiũ. Et hic dicit idem in peculio,vt patet:quia dicit, sicut &c.

q *Possidet*.id est detinet.

r *Cum ratione*.ratio quæ sequitur,est ad vtrũque dictũ.ſ.quãdo extra peculiũ,& quãdo in peculio quærit.& quod subiicit in peculio,large accipe pro omni eo quod seruus iuste quærit. aliàs stricte:vt.ff.proxi.&.ff.de pec.l.peculiũ.j.rñ.&.§.ex his. quæ est cõtra.& sic est hic arg. ad id quod no.ff.eo.l.j.§.itẽ adquiritur.

s *Ciuiliter quidẽ possidere*.innuit ꝙ naturaliter possit seruꝰ possidere:quod est falsũ:sed tamẽ tenere potest,vt asinꝰ sellã: vt.j.tit. j.l.nũquã.§.seruus.&.j.eo. possessio.§.j. &.j. de verbo. oblig.l. stipulatio ista.§.hæc quoque.dic ergo ciuiliter,id est de iure ciuili non possidet,neque ciuiliter,neque naturaliter.vel dic ciuiliter,id est nullo modo.nam etiam naturalis est de iure ciuili.

t *Creditur*.quadam interpretatione iuris:quia iustum serui factum domini præsumimus etiam ignorantis:sed scientis & volẽtis etiam iniustum.sic aliàs iusta quæritur hæreditas: vt instit. qui.mo.testa.infir.§.fi.Item plenius iusta possess.quam iniusta:vt patet.ff.eo.l.possidere.§.j.&.l.quod meo.in fi.

u *Non pertinet*.i.domino non quæritur.

x *Peculii*. id est non ex iusta causa. & facit infra titu.j.l. sequitur.§.

Sicut ille qui possessionem perdit, non videtur perdidisse, si habet interdictum vel actionem ad eam recuperandam: ita qui adquisiuit,non videtur adquisiuisse si tenetur aliquo interdicto vel actione ad eam restituendam.

XXII. IDEM libro tertiodecimo ex Casio.

NOn videtur [a] possessionẽ adeptus is qui ita nactus est,vt eam retinere non possit.

Per additionem hæreditatis omnia iura quæ erant apud defunctum, & per mortem non fuerunt extincta, ipso iure transeunt in hæredem: sed possessio non:quia licet illa sit ius, tamen per mortem possessio defuncti fuit extincta.ideo necesse habet hæres iterum possessionem apprehendere:& erit noua possessio, non vetus quæ erat apud defunctum.Paulus.

XXIII. IDEM libro primo Epistolarum.

CVm hæredes instituti sumus,adita [b] hęreditate omnia quidem iura [c] ad nos transeunt: possessio tamen nisi naturaliter cõprehensa sit, ad nos non pertinet. [d]

Fictio postliminii circa recuperandam possessionem non fingit. Bartolus.

¶In his qui in hostium potestatem peruenerunt,in retinendo iura rerum suarum singulare [e] ius est: corporaliter [f] tamen possessionem amittunt. neque enim possũt videri aliquid possidere, cum ipsi ab alio possideantur. [g] Sequitur ergo, vt reuersis his noua possessione opꝰ sit,etiam si nemo medio tẽpore res eorum possederit.

Liber homo non potest possideri à sciente. Bartolus.

¶Item quæro,si vinxero liberum hominem,ita vt eum possideam: [h] an omnia quæ is possidebat, ego possideam per illum.Respõdit, Si vinxeris hominem liberum, eum te possidere non puto. [i] quod cùm ita se habeat,multo minus per illũ res eius à te possidebuntur.Neque enim rerum natura recipit, vt per eum aliquid possidere possim, [k] * quẽ ciuiliter in mea potestate non habeo.

Possessio quæsita per seruum, quæritur domino, si est iusta.aliàs secus.Bartolus.

XXIIII. IDEM libro quartodecimo Epistolarum.

QVod seruus tuus ignorante [l] te vi possidet, [m] id [tu] non possides: [n] quoniam is qui in tua potestate est, ignoranti tibi non corporalẽ [o] possessionem,sed iustam potest adquirere: sicut & id quod ex peculio [p] ad eũ peruenerit,possidet. [q] nam tum per seruũ dominus quoque possidere dicitur:summa scilicet cũ ratione: [r] quia quod ex iusta causa corporaliter à seruo tenetur, id in peculio serui est: & peculium quod seruus ciuiliter quidem possidere [s] non potest, sed naturaliter tenet, dominus creditur [t] possidere. Quod verò ex maleficiis adprehenderit, id ad domini possessionem ideo non ꝓtinet, [u] quia nec peculij [x] causa * adprehendit.

a *Videtur contrariari huic gl.tex. ff.c. causã. de ꝓscri.& in.c.vt priuilegia.de priui. & in Cle.1.de deci. sed potes concor.vt ꝓ glo.17.q. 4.c. quisquis.*

BIU Cujas

quitur.§.item si eam. Accursius.

Si id quod.] CASVS. Pecuniam meã posui in fundo meo vel in aliquo loco sub terra. nunc non recordor vbi eam posui. Dicitur q̃ amitto possessionẽ. Secundo dicit: per colonũ, item per inquilinũ, & per seruũ retineo possess. etiam si moriantur, vel furiosi fiant, idem si eã rem alij locent. Tertio dicit: pos. fundi quã retineo animo, nó amitto licet alius fundum ingrediatur: nisi me repellat, vel suspicer me posse repelli, & ita de fundo vado. Fran.

Si aliquid tibi cadit, puta annulus: statim perdis possessionem, non solum naturalem, de qua non est dubiũ, sed etiam ciuilẽ: & hoc regulare in qualibet re mobili cuius possessio est vilis & abiecta. Paulus.

XXV. POMPONIVS libro vicesimotertio ad Quintum Muciũ.

SI id quod posidemus, ita p diderimus, vt ignorem[9] vbi sit: [a] desinimus posidere.

Per colonos & inquilinos sicut per seruos posidemus: nec perdimus licet moriantur, vel furiosi efficiantur. Bartolus.

¶ Et per colonos, [b] & inquilinos, [c] aut seruos nostros, posidemus. [d] [Sed] & si moriãtur, aut furere incipiant, aut alij locent: intelligimur [e] nos [per eos] retinere possessionẽ. Nec inter colonum & seruum nostrũ, per quem possessionem retinemus, quicq̃ interest. [f]

Qui posidet ciuiliter: per ingressum alterius eam non perdit, nisi reuersus non admittatur, vel suspicetur se posse repelli. Bar.

¶ Quod autẽ solo animo posidemus, [g] quæritur, vtrúmne vsque eò posideamus, [h] donec alius corpore ingressus sit, vt potior sit illius corporalis [i] possessio: an verò (quod quasi magis probatur [k]) vsque eò posideamus, donec reuertentes nos * aliquis repellat: aut nos ita animo desinamus posidere, quòd suspicemur repelli nos posse ab eo qui ingressus sit in possessionẽ. Et id videtur vtili[9] [l] esse.

Locus certus ratione loci vel quotæ potest posideri: secus si esset vtraque ratione incertus. Bartolus.

XXVI. IDEM libro vicesimosexto ad Quintum Mucium.

A LOcus certus ex fundo & posideri, & per longã pos sessionẽ vsucapi* potest: & certa pars pro indiuiso, quæ introducitur vel ex emptiõe, vel ex donatione, vel qualibet alia ex causa. [m] Incerta autẽ pars nec tradi, nec vsucapi* potest: veluti si ita tibi tradã: *quidquid mei iuris* [n] *in eo fundo est*. Nã qui ignorat: nec tradere, nec accipere id quod incertum est, potest.

B *Furiosus non potest desinere posidere. Bartolus.*

XXVII. PROCVLVS libro quinto Epistolarum.

SI is qui animo possessionem saltus retineret, furere cœpisset: non potuit, dum fureret, ei[9] saltus [o] possessionẽ amittere: [p] quia † furiosus non potest desinere [q] animo posidere.

Posidens rem propriam, si illam conducit, & quæratur an cõducens perdat possessionem: debet attendi an ignorans se posidere cõducat, an sciens: & hoc secundo casu refert an conducat eam vt alienam: an vt suam: & interdum dominus non possessor à possessore cõducit, stipulatur vel emit:

C *& tunc aut proprietatis respectu contrahit: & contractus omnes sunt nulli. aut respectu tantum possessionis contrahit: & tunc tenet stipulatio, emptio, conductio, & precarium. Alex. de Imo.*

XXVIII. TERTVLLIANVS libro primo Quæstionum.

SI aliquam rem posideam, & eandem postea conducã: an amittam possessionem? Multum [r] refert in his, quid agatur. primum enim refert, vtrum sciam me posidere, an ignorem: [s] & vtrum [t] quasi non meam [u]

D

---

a *Vbi sit.* in quo fundo, vel domo, vel horto, vel loco. sec[9] si fundum scio, sed locũ fundi non retineo in memoria: vt. j. eo. l. peregre. in prin. & ſ. eod. l. iij. §. item feras. Itẽ excipe hominẽ & res per eũ detẽtas: vt. ſ. eo. tit. l. posideri. §. Nerua. & l. rem quæ. &. j. eo. l. si rẽ. Sed quid de immobili, si nescis vbi sit ex lógo tépore? Itẽ quid si fundũ scis, & nescis te posidere ex lóginquitate téporis? Rn. ad vtrũque q̃ perdis non tempore, sed per obliuionem: vt instit. de vsucap. §. quod autem.

b *Et p colonos.* in villa.

c *Inquilinos.* in ciuitate: vt. j. e. l. re pignoris.

d *Posidemus.* diuersimodè: quia per seruos res peculiares eorũ animo & corpore: per colonos & inquilinos eorũ corpore naturalem, nostro ciuilé: vt. ſ. eo. l. iij. §. saltus. hic tamen dicit de eo quod seru[9] posidet nó peculiariter, cum dicat in fine, nihil interest. Ac.

e *Intelligimur.* aliter in primo: scilicet quando fuerunt mortui: & aliter in aliis, quãdo cœperũt furere vel locare. nam vbi moriuntur, retineo ciuilem per me, non naturalem, nisi hæres coloni acceperit volens mihi posidere: quia tũc etiã naturaliter. in aliis retineo ciuilem per me, naturalem per eos: vt. j. eo. l. qui vniuersas. §. fin. secundum Io. [z] vel die secundũ H. retineo, cum moritur, per me ciuilem: per eos naturalem, si non neglexi apprehendere poss. post eorum mortem: vt. j. si de eo. §. j. nec ob. si dicas: ille est mortuus: & nullo modo detinet: quod idem posset opponi de dormiente: vt infra titu. j. l. nunquam. §. si seruus meus.

f *Quicquam interest.* in retinenda poss. item nec aliquis eorum potest sibi mutare causam possess. constituendo sibi posidere: vt supra eo. l. rem quæ. &. l. qui bona. &. C. de præscrip. xxx. an. l. ij. licet Py. contra. dixit in colono. Item nec in amittenda interest, cum nostro animo & eorum corpore posidemus: in alio autem interest, id est quando peculiariter, cum etiam eorũ animo posideamus, vt dixi. Item & quando moriuntur: vt modo dixi. item etiam in vsucapione differunt: quia per solum seruum vsucapit ignorans: vt. j. pro soluto. l. ij. Item nec sic per alios quæritur dominium vel poss. vt per seruum. & facit. j. pro emp. l. qui fundum. in principio.

g *Posidemus.* & sic ciuiliter.

h *Posideamus.* & sic ciuiliter.

i *Corporalis.* i. naturalis: vt. ſ. eo. l. clam. §. qui ad nundinas.

k *Magis probatur.* ſ. quàm supra dictum.

l *Vtilis.* vt &. d. §. qui ad nundinas. & supra eod. l. iij. §. in amittenda. in fin. &. §. si quis nuntiet. & infra de vi & vi ar. l. j. §. siue autem. argu. contra. supra quod me. cau. metum. in princip. Item secus in poss. rei mobilis, quam amitto ignorans: vt. ſ. eod. l. rem quæ nobis.

Locus certus.] CASVS. Certam partem fundi pro diuiso possidere possum: sed incertã partem nó possum possidere: nec tradi nec vsucapi potest. Franciscus Accursius.

m *Ex causa.* sic ergo pars certa p diuiso vel pro indiuiso posidet, & vsucapitur: vt. j. eo. l. si quis fundũ. sed secũdum illius. l. respósum est cõtra. Solu. vt ibi.

n *Mei iuris.* cũ & meũ ius sit incertũ: vt &. ſ. eo. l. iij. §. incertam. & quære vt ibi. Sed opponitur: hæres ignorans ex qua parte sit hæres, potest adire: vt. ſ. de adqui. hæredi. l. si quis extraneus. §. sciendum. ergo vsucapere: vt. j. titu. j. l. fi. &. ſ. eo. l. iij. §. ex plurib[9]. ergo & possidere: vt. j. titu. j. l. fine. Sed respõ. de facili possum fieri certus p testamentum: vnde perinde est ac si sim. argu. ſ. eo. l. quod meo. §. fina. & facit. j. de verbo. signi. l. locus. &. j. titu. j. l. si fur. §. fi. & pro empt. l. emptor.

Si is.] CASVS. Aliquis habebat ciuilé possessionem alicuius fundi. licet efficiatur furiosus, tamẽ retinet eã poss. Franciscus.

o *Saltus.* animo enim frequenti[9] posidetur: vt. ſ. eod. l. iij. §. saltus. Idem ergo & si naturaliter posideret: vt quia rei insisteret: vt & infra tit. j. l. iusto. §. eũ.

p *Amittere.* animo solo, subaudi. nam cõmuni iure quo amitteret etiam homo sanæ mentis, ignorans & hoc perderet: vt si fieret res sacra vel religiosa, & aliis modis: vt. j. eo. l. qui vniuersas. §. j. & quòd sic sit restringendum, innuit sequens responsum: vt. ſ. de cal. l. hæc actio. &. ſ. de le. ij. l. cum pater. §. dulcissimis. &. j. de verborum significatione. l. si cũ fundus. &. j. de bo. eorũ. l. j. sic econtra per præcedẽtia sequẽs generale restringit: vt. ſ. de vino & oleo leg. l. fi. §. fi.

q *Desinere.* id est non potest habere animum non habendi vel posidendi. Sed oppo. cum homo sanæ mentis perdit per obliuionẽ: cur non & furiosus cum ipse obliuiscitur? Respon. hic ex defectu animi: ille ex negligentia. Item ille in sui præiudicium tacite potest consentire obliuiscendo: hic non. Item ille de voluntate in voluntatem transit: hic permanet in prima, quam non mutat. vel si mutat, facit nullam, vt dormiens: vt infra titu. j. l. nunquam. §. si seruus. Item facit. j. pro emp. l. ij. §. si à furioso. cõtra. sed ibi non solo animo perdit.

Si aliquã.] CASVS. Dic casum vt in glo. quæ incipit ratione poss. &c. ibi, distingue ergo ex prædictis &c. Franciscus.

r *Multum.* nunc respondet.

s *An ignorẽ.* ignorãs enim, vel errãs, nó amittit poss. vt. j. eo. l. si me in vacuã. Ignorare autẽ possum, quando per filium vel fertũ ex causa peculiari quæro: vt. j. eo. l. possessio. §. & si possessio.

t *Vtrum.* accipe primum membrum. ſ. si sciam.

u *Quasi non meam.* erat tamen mea: quo casu non amitto proprietatem:

* *Flo. capi*

* *Flo. capi*

† *Quot modis sumatur ista dictio, quia: vide gl. in c. 1. in prin. de reseruat. in prag. sanc. Tu vide de melius in l. 2. ſ. si cer. peta. p gl. & in l. demonstratio. §. quod autem. ſ. de condi. & demon.*

Ignorãs an & quando amittat possessionẽ rei suæ: & quid

BIU Cujas

Iuris in errante: & quãdo ꝓsumatur aliquis ignorare.

prietatem: quia alter in ea quærenda non consensit: nec in ea sola voluntas sufficit: vt. ff. eo. l. si quis vi. §. differentia. & etiam si alter consensisset, idem: quia cum rem meã quasi tuam tibi do, non transfero dominium: vt. ff. de condi. cau. da. l. iij. §. subtilius. secũdum Azo. post. autem amitto. H. vt. ff. eo. l. quod meo. Azo.

a *An quasi meã.* & erat. & hoc casu ꝓprietatem & possess. videor trãsferre velle: nisi forte agam de altero trãsferendo tantum, secũdum Azo.

b *Et si sciens meam.* vel quasi meã: vt. ff. eo. l. qui bona fide.

c *Respectu.* & non valet: vt. ff. depositi. l. qui rẽ. & ꝯ. e. l. si de eo. §. fi.

d *An possessionis.* hoc potest valere, vt subiicit.

e *Tantũ.* nã vere refert, poss. vel proprietatem conducã. nã &c.

f *Et stipulatio.* ratione posses. vt. ff. de contrahen. emp. l. si in emptione. §. rei. Distigue ergo ex prædictis si aliquam rem possideo: & eam à te conduco: aut ignoro me possidere, aut scio. vbi ignoro, non valet conductio: vt. C. loca. qui rem. vbi scio, refert an quasi rẽ alienam cõduxerim: an quasi meam. si quasi alienam: si quidem erat aliena, valet cõductio. si propria, non valet: vt ff. depositi. l. qui rem. sed posses. amittitur, secundum Azo. Si vero quasi meam, aut erat mea, aut non. si non erat: valet quod agitur inspecta veritate, non opinione: ar. ff. de negest. l. item si cum. Si vero mea, refert vtrum ꝓprietatis respectu: & nõ valet, siue sciebã, siue ignorabã meã: vt. d. l. depositi. qui rem. Sed vbi scio, videor transferre dominiũ in aliũ: vt. ff. de cõtrahẽ. emp. l. suæ rei. Si vero pos. gratia: valet quod agitur. sed quomodo etiam respectu possessionis valet in re propria, cum conductor possideat? Respon. quia locator forte aliquo iudicio poterat eam auocare: vel prius fuit confessus eius nomine possidere. & facit. ꝯ. de preca. l. in rebus. §. fi. & l. si is.

Conducens rẽ propriã, an eiꝰ poss. perdat.

rem conducã, an quasi meam: [a] & [si] sciens meam [b] esse, vtrum quasi proprietatis respectu, [c] an possessionis [d] tantum. [e] Nam & si rem meam tu possideas, & ego emam à te possessionẽ eius rei, vel stipuler, vtilis erit & emptio, & stipulatio: [f] & sequitur, vt & precarium, & conductio: specialiter si possessionis solius conducẽdæ, vel precario rogãdæ animus [vtiliter] interueniat.

Pupillus non potest animo desinere possidere. Bartolus.

XXIX. VLPIANVS libro trigesimo ad Sabinum.

POssessionem pupillum sine tutoris auctoritate amittere posse constat: nõ vt animo, sed vt corpore [g] desinat possidere. quod est enim facti, potest amittere. Alia causa est si fortè animo possessionem velit amittere. hoc enim non potest.

Qui possidet vnum totum integrale: non possidet singulas partes eius. Bartolus.

XXX. PAVLVS libro quintodecimo ad Sabinum.

QVi vniuersas ædes possidet: singulas res quæ in ædificio sunt, non videtur possidere. [h] Idẽ dici debet & de naue, & de armario.

Possessio perditur ab ignorante & inuito, superueniente defectu ex parte rei vel personæ. Bartolus.

℣ Possessionem amittimus multis modis: veluti si mortuum in

A in armario. [*POSSESSIONEM.*] Nunc dicit qualiter amittitur possessio tam rei immobilis, quàm mobilis. & leuis est litera. [*QVOD PER COLONVM.*] Possidebam fundum per colonum meum. hæres meus non dicitur habere possessionem illius fundi, nisi eam apprehendat corporaliter. idem si colonus apprehendat possess. fundi nomine hæredis mei: & hæredi acquiritur possess. & etiam vsucapere poterit. Postea dicit: commodaui tibi rem, vel locaui, vel deposui: & sic possessionem retineo per te. tu autem alij commodas vel locas: vel apud alium deponis: quia adhuc retineo possessionem.

eum locum intulimus, quem [i] possidebamus. Namque locum religiosum aut sacrum nõ possumus possidere, [k] et si [l] cõtemnamus [m] religionem, & pro priuato eũ teneamus, sicut hominem liberum. [n] ℣ Itẽ cum prætor idcirco in possessionem rei [ire] iussit, [o] quòd damni infecti non promittebatur: possessionem inuitum dominũ amittere Labeo ait. [p] ℣ Itẽ quod [à] mari aut flumine occupatum [q] sit, possidere nos desinimus: aut si is qui possidet, in alterius potestatem [r] peruenit. ℣ Itẽ quod mobile est, multis modis desinim' possidere: si aut nolimus, [s] aut seruũ puta manumittam'. [t] Itẽ si [id] quod possidebamus, [u] in aliã speciẽ trãslatũ est: veluti vestimentum ex lana factum. [u]

Hæres nõ acquirit possessionẽ, nisi eam apprehendat vere vel ficte. Bartolus.

℣ Quod per colonũ possideo: [x] hęres me', nisi ipse nactus [sit y] possessionem, non poterit possidere. [z] Retinere enim animo possessionẽ possumus: adipisci non possumus. Sed quod pro emptore possideo ꝑ colonũ: [a] etiam vsucapiet hæres meus.

Per colonum commodatarium vel depositarium, & si alii locet, commodet, vel deponat: possessionem retinemus. Bartolus.

℣ Si ego tibi commodauero, tu Titio, qui putet tuũ esse: nihilo

h *Non videtur possidere.* vt infra titu. j. l. eum qui. & facit supra de rei vind. l. in rem. §. fin. & ꝯ. quod vi aut clam. l. si alius. in fin. & l. sequent. & supra ad exhi. l. tigni. §. fed si totam. & ff. titu. j. l. adeo. §. illud recte. & ff. de euic. l. naue.

i *Quem.* scilicet locũ. Accursius.

k *Possidere.* sed detinere: vt. ff. de mor. infe. l. longa.

l *Etsi.* id est quãuis.

m *Contemnamus.* scientes enim cõditionẽ, non possidemus: licet eius libertatem contemnamus. aliud si bona fide nobis seruiat.

n *Sicut hominem liberum.* quem non possidemus scienter: vt supra. l. cũ hæredes. §. itẽ quæro.

o *Iusserit.* ex secundo decreto: non sic ex primo: vt in contrario supra eod. l. si quis ante.

p *Labeo ait.* vt & supra de dam. infect. l. si finita. §. Iulianus. &. §. non autem. & supra eo. l. iij. in fi.

q *Occupatum sit.* vel alueum faciendo flu. vel inundando mare secundum Io. & hoc siue mobilis, siue immobilis: vt hic, & ꝯ. de bo. auth. iud. possi. l. cum vnus. §. fina. & ff. eo. l. Pomponius. & facit. ff. si vsusfru. pe. l. si ager. & ff. tit. j. l. ergo. §. alluuio.

r *In alterius potestatem.* id est dominiũ: vt. ꝯ. de verb. signi. potestatis. vt quia redactus est in seruitutem propter ingratitudinem: vel quia passus est se vendi ad pretium participandum. vel dic etiam quia dedit se in arrogationem. sed in isto hodie aliud esset. nam habet poss. ciuilem omnium quæ ante habebat. Item rerum peculij aduentitij arrogator naturalem: quia habet vsumfru. vt insti. de acqui. per ar. & ff. eo. l. naturaliter. de aliis filiis dic vt. ꝯ. eo. l. possessio. §. qui in aliena.

s *Nolumus.* aliàs volumus. & idem est sensus.

t *Manumittimus.* vt. ꝯ. pro donato. l. qui pro donato.

u *Ex lana factum.* non enim possidet lanam in eo vestimento: sed si lanam leget, neta & inneta continetur: vt. ff. de le. iij. l. lana. Azo. & facit. ff. tit. j. l. adeo. §. cum quis.

x *Possideo.* meo nomine.

y *Nactus sit.* aut alius nomine eius: vt in fi. §. dicitur.

z *Non poterit possidere.* vt & ff. eo. l. cum hæredes. in princip. & ꝯ. tit. j. l. si homo. aliter in hærede coloni: vt. ff. loca. l. cum in plures. §. hæredem. & ꝯ. eo. l. si de eo. §. j. quæ sunt contra. sed an hæreditas retinet naturalem per colonum? Io. forte non: vt. ꝯ. si quis te. lib. l. j. §. Scæuola.

a *Colonum.* apprehendentem nomine hæredis. & dic etiam. q. d. non tantum si ipse scilicet hæres apprehendat. Idem forte si colonus

BIU Cujas

lonus mercedem hæredi soluerit: vt.ĭ. eo.l.quamuis.§.j.& facit instĭ.de interdi.§.possidere.&.ĕ.l.iij.in prin.&.C.eo.l.licet.

a *Id possidebo.* ciuiliter per me, naturaliter per aliũ. sed per quẽ? dic per primum: licet per mille manus ambulet. hoc enim operatur mihi animus eius: quia etsi de fundo exisset, non tamẽ animo deserendæ pos. adhuc naturaliter per eũ possideo: vt.ĭ.l. proxi. Sed certe immo videtur quòd non possideã per aliquem hic, vel in seq. casib. vt ĭ. titu. j.l. non solũ.§.qui pignori. quæ est contra. Sol. ibi in pignore. quod nihil est. vel ibi deposuit apud sequestrũ. nec hoc valet. Dic ergo q̃ ibi cõmodatarius vel depositarius alij tradidit alienando: hic nõ. Item facit instĭt. de interdi.§. per eos quoq;. &.ĕ. quibus mod. vsusfru. amit. l. Põponius. Sed arg. contra. ĭ. de preca. l. quæsitum. in princip. Accursius.

ADDITIO. Dic secundum Bar. hic quòd ibi loquitur de actione personali, quæ tantum contra primũ cõceditur: hic de retinẽda possessione, quæ etiam per secundã & vlteriorem retinetur.

Si colonus.] *CASVS.* Colonus meus exiit de fundo animo reuertendi incontinenti. dicitur quòd etiam interim poss. scilicet naturalem & ciuilem retineo per colonum. & sic nõ. quòd per animũ coloni retineo poss. vtranque. Francisc. Ac.

b *Placet.* ciuiliter & naturaliter, etiam medio tẽpore absente domino: & sic solus animus coloni a retinet mihi naturalẽ: quãuis nec in fundo, nec in ꝓximo sit. vt hic, &. ĭ. ꝓ emp. l. qui fundũ. in prin. Sed quid si exiuerit animo deserendi poss? Respon. naturalẽ perdit dominus: ar. huius. l. sumpto à contrario, quod est validum: vt.ĕ. de offic. eius cui man. est iurisdi. l.j.§.j. ciuilem retinet: in qua coloni malignitas nihil nocet: vt. C. eo. l. fi. & hoc si tantũ deserit. Si autem alij tradat vel deiiciatur: tunc dominus vtrãque perdit: vt.ĭ. eo.l. peregrè.§. quibus. &.ĕ.l.iij.§. quòd si seruus. Sed alij dicũt quòd si tãtum deserit, quòd nullam perdit dominus, etiam si animo deserẽdi: & hic subaudiunt, maxime: vt not. C. communia de vsuca. l.j. & facit.ĕ. de dolo. l. cum quis.

Quamuis.] *CASVS.* Si locaui poss. fundi mei pupillo conducenti sine tutoris auctoritate certa mercede: licet mihi non obligetur ad mercedem, tamẽ per eum retineo poss. fundi. [*SI CONDVCTOR.*] Ego Franciscus rem tibi locaui. tu eam vendis, & eandẽ conducis ab emptore: & tam mihi quàm ei soluis mercedem. dicitur quòd adhuc retineo possessionem per te. [*INFANS.*] Infans tutore auctore potest adquirere poss. pupillus autem etiam sine tutore. Item infans sine tutore in casu etiam quærit possess. vt per seruum suum peculiari nomine apprehendentem poss. alicuius rei. Franciscus.

c *Nõ obligetur.* vt noxi⁹ cõstituatur: vt instĭ. de auct. tu. in prin.

d *Retinemus.* si forte à nobis conducat: & sic quodammodo nobis est obnoxius. vel etiam mando ei vt meo nomine intret. non enim obligatur ex mãdato: sed adquirit nobis poss. & nobis possidet. quod accipe, si haberet intellectum: vt.ĕ. eo.l.j.§. Ofilius. & facit. ĭ. de act. & oblig. l. pupillus. Accursius.

e *Retinet.* Sed hoc quomodo? nonne dominus possess. amisit per traditionem à colono factam. ĕ. eo.l. possideri.§. quòd si seruus? minus ego id possidebo. a Et idem erit si colonus meus fundũ locauerit: aut is apud quem deposueram, apud alium rursus deposuerit: & id per quamlibet plurium personas factũ obseruandum ita erit.

Per colonum absentẽ non retinemus possessionem naturalem. Bartolus.

XXXI. POMPONIVS libro trigesimosecundo ad Sabinum.

SI colonus nõ deserẽdæ possessionis causa exiisset de fũdo, & eò rediisset: eundem locatorem possidere placet. b

Per colonum vel inquilinũ retinet quis possessionem, etiam si locatio sit inutilis: & per mandatarium, licet mãdatum sit inutile ad obligandum. Paul.

XXXII. PAVLVS libro quintodecimo ad Sabinum.

QVamuis pupillus sine tutoris auctoritate nõ obligetur, c possessionẽ tamen per eum retinemus. d

Ficta traditio coloni, non priuat dominum possessione. Bartolus.

Si conductor rem vendidit, & eam ab emptore conduxit, & vtriq; mercedes præstitit: prior locator possessionẽ per cõductorem rectissimè retinet. e

Infans per seipsum non potest incipere possidere sine tutoris auctoritate: sed per seruum eius sic. sed maior infante bene potest etiam sine tutoris auctoritate. Paul.

Infans possidere rectè potest, si tutore auctore cœpit. Nam iudiciũ f infantis suppletur auctoritate tutoris. Vtilitatis enim causa hoc receptum est. nam alioquin g nullus sensus infantis est accipiendi possessionem. h Pupillus i tamen etiam sine tutoris auctoritate possessionem nanciscitur potest. Item infans peculiari k nomine per seruũ possidere potest.

Cui datus est executor: non potest ingredi sua auctoritate. Item mandatũ eius quod quis habet necesse facere, non finitur morte. Bartolus.

XXXIII. POMPONIVS libro trigesimosecundo ad Sabinum.

FVndi venditor etiã si mandauerit alicui vt emptorem in vacuam l possessionem induceret: priusquam id fieret, non rectè emptor per se in possessionem veniet. m

Mandatum factũ super eo ad quod mãdans tenebatur, morte eius non finitur: bene tamen potest reuocari per hæredẽ eius. Paul.

Item si amicus n venditoris, mortuo eo, priusquã id sciret, aut o non prohibentibus hæredibus id fecerit: p rectè possessio [ei] tradita est. q Sed si id fecerit cùm sciret dominũ mortuum [esse], aut cũ sciret hæredes id facere nolle: contra erit. r

Error nominis adquisitionem possessionis non impedit: sed error in corpore sic. Itẽ dissensus accipiẽtis impedit perditionẽ possessionis. Bartolus.

A Quidam sic. sed dicunt eam restitutam per mercedis solutionem. arg. ĕ. depos. l.j.§. si rem. sed illud eos nõ iuuat: quia ibi nec dicitur quòd depositor quondã recuperet poss. nec quòd redeat in causam depositi. nec enim sequitur: tenetur, ergo in primam causam rediit. Alij dicunt hic non fuisse traditam possess. contra quos est, quia conducendo tradere videtur: vt supra de rei vin. l. quædam?. &.ĕ. eo.l. interdum.§. fin. Tu dic quòd nec fuit tradita, nec pro tradita habita: nec habuit animũ auferendi poss. priori locatori, cum semper ei mercedẽ soluerit. arg. C. eod. l. fi. alioquin si fuisset tradita, vel habita pro tradita: sine dubio esset amissa. nec obstat quòd conduxit: quia tunc per cõduct. facit aliũ possidere cũ conductor possidebat: verũ. s. h. i. s. e. non. quod hic non erat, sed prior locator possidebat. & facit.ĕ. qui. mo. vsusfru. amitt. l. Pomponius.

f *Iudiciũ.* semiplenũ.

g *Nam alioquin.* id est sine tutore.

h *Accipiendi possessionem.* & sic non quærit: vt & .ĕ. l.j.§. adipiscimur. in fin. Sed contra C. eod. l. donatarum. Solu. vt ibi.

i *Pupillus.* maior infante habens intellectum: vt supra eod. l.j.§. Ofilius. &.ĕ. de auct. tuto. l. obligari.

k *Item infans peculiari.* vt &. C. de dona. l. si quis in emancipatum.

FVndi venditor.] *CASVS.* Vendidi fundum tibi. postea mandaui Titio vt te mitteret in possess. fundi. non expectasti quòd te mitteret in possess. sed tua auctoritate intrasti. dicitur quòd nõ iuste intrasti: & es prædo. Secũdo dicit: Titius me mortuo cum id ignoraret, te misit in possess. dicitur quòd iuste incipis possidere. Si autẽ Titius misit te in possess. cum sciret me mortuum, aut cum sciret hæredes id facere nolle: tunc non iustè incipis possidere. Franciscus.

l *In vacuam.* ad quam tradendam tenetur secundum quosdam. quod non placet: vt. C. de proba. l. cum res.

m *Veniet.* & si fecerit, prædo est: vt.ĕ. eo.l. si ex stipulatione. & C. eo.l. nec ex vera. Accursius.

n *Item si amicus.* id est procurator siue nuncius.

o *Aut.* aliàs aut, pro &. & aliàs haud, pro id est non. & secundũ istam non est in litera, non. Accursius.

p *Id fecerit.* id est duxerit emptorem in possessionem. Accur.

q *Recte poss. ei tradita est.* vt &.ĕ. de procur. l. si procuratorem. & supra de offic. præsi. l. si forte. &.ĭ. de solu. l. si cum Cornelius. in fi. &.ĕ. man. l. si præcedente. &.ĕ. de pac. l. si cum. Sed ar. contra.ĕ. de iu. do. l. si ego.§. si res. &.ĕ. de ma. vin. l. si pater. sed aliis casibus loquuntur. Item contra.ĕ. de dona. l.ij.§. sed si quis. Solu. ibi in dominio. vel vt ibi. Item contra.ĕ. si cer. pe. l. eius.§. quas vero. Solu. vt ibi. *ADDITIO.* Dic secundum Barto. hic quòd hoc mandatum consistit etiam in id quod habebat de necessitate facere, ideo non reuocatur morte. sed de hoc plene vide eundem Bar. in. d. l.ij.§. sed & si quid.

r *Erit.* vt.ĕ. de dona. inter vir. & vxo. l. sed interim.§. si vxor.

SI me in vacuam.] *CASVS.* Si misisti me in possess. vacuam fundi Corneliani: ego autem credebam me missum in possessionẽ fundi Semproniani: & sic erraui in corpore: dicitur quòd non adquiro possess. fundi Corneliani, nisi erraui tantum in nomine: quia certæ rei mihi possessio adquiritur. Sed quid si in nomine

BIU Cujas

mine & in corpore: vt fuit in primo casu: nunquid tu qui misisti me in possessionem? quod videtur: quia animo solo potest quis deponere & mutare possess. quæ dic vt in glo. sic ergo videtur & in nostro casu. Item nunquid possess. fundi adquisiui in primo casu vbi interuenit error? & videtur quòd sic, quia animo solo adquiri potest possess. in casibus. sic ergo videtur & hic. sed tamẽ respõdet quòd errans nõ adquirit poss. nec tu amittis poss. Tertio dicit: si tradas possess. fundi Corneliani procuratori meo recipienti nomine meo: & ego errem, vt quia credebam tradi possess. fundi Semproniani: at procurator non erret: nũquid est mihi adquisita possess? & dicitur ꝙ sic. nam cum ignoranti quæratur per procuratorem: ergo & erranti. Sed quid econtra si procurator meus errauit, ego non? dicitur quòd bene adquiritur mihi possess. Postea dicit quòd per seruum adquiritur possess. ignoranti domino. Vltimo dicit: seruus alienus siue possideatur à me, siue à nullo: potest mihi adquirere possess. si nomine meo eã adipiscatur. Franciscus.

†Cõcor. text. in. c. significãte. & ibi not. Feli. col. 2. ver. v. declaratio. de rescr. & quod notani in apostil. ad Cuiel. ad Cugno. ff. l. nec apud. nume. 1. ff. versi. cũ cõstat corpore. C. de hær. inst. Quod tamẽ limitabis ꝑ gloss. in. l. si mater. §. si quis homines. ff. de except. rei iudi. Domi.

a *Sempronianum*. quẽ emerim.

b *Non adquiram poss.* facit infra pro empt. l. ij. §. cum Stichum. & supra de cõtrahen. empt. l. in venditionibus.

c *Consenserimus*. hic error non nocet: vt & supra de rei vind. l. idẽ Pomponius. §. cum in rem. & supra titu. j. l. cũ in corpus.

d *Non consenserimus*. vt in primo casu.

e *Deponere*. depono cũ nemini quęritur, & fit solo animo meo: vt ff. e. l. iij. §. in amittẽda.

f *Mutare*. cũ alij quæritur. & hoc animo meo solo similiter secũdum Marcellum & Celsum: quod est falsum nisi in casibus: vt ff. l. iij. in princ. ibi, solo animo non posse.

g *Posse*. scilicet aliàs vbi non est error.

h *Scribunt*. & sic videbatur quòd iste desineret possidere.

i *Potest*. quod est secũdum Celsum: vel quod est in casibus vbi non est error.

k *Nunquid*. hæc est alia quæstio: & vtraque soluetur.

l *Adquisita est*. vbi est error.

m *Nec amittet*. vt &. j. de vi & vi ar. l. cum fundũ. & arg. ff. quibus mo. pign. vel hypo. sol. l. voluntate. Sed contra. ff. eo. l. quod meo. §. si furioso. & l. j. §. si vir. Solu. hic cum conditione, si alius adquireret: ibi nõ. quod nõ placet: quia pro nihilo diceret quodammodo: quod improprietatẽ notat. Alij dicũt quòd hic etiam in animo habuit conditionem: ibi nec verbis, nec animo. Tertij, quòd hic in re immobili: contraria in mobili, quarum possess. est vilis & abiecta: vt. j. eo. l. si rem. Tu dic quòd hic fuit error in re. sed in. §. si furioso. in persona accipientis tantum.

n *Si ego errem*. quia credo quòd de possessione fundi Titiani dicas, & tu dicis Semproniani.

o *Ignoranti mihi adquiri*. scilicet per procuratorem: vt. C. eo. l. per liberam.

p *Erranti*. in nomine vel in corpore, secundum Io. & Azo.

q *Vt adquirã*. Not. adquirã: & ff. adquiratur. s. statim: quia præsens sum, & nudũ præstat ministeriũ. aliàs si sibi adquirere velit, & si non præstat nudum ministerium, non adquiret mihi: vt ff. de contrahen. emp. l. in huiusmodi. nisi tradens hoc gerat: quo casu error procuratoris mihi non nocet: vt ff. de dona. l. qui mihi. Ac. Procu facit. j. de stipu. ser. l. si seruus. & facit. j. pro empt. l. ij. §. si seruus. & quod no. ff. de edi. edic. l. cum mancipium.

r *Nomine meo*. quãdo à nemine: vt &. j. tit. j. l. nũquã. §. seruus. & ff. ꝑ

XXXIIII. VLPIANVS libro septimo Disputationum.

SI me in vacuam possessionem fundi Corneliani miseris, ego putarem me in fundum Sempronianum [a] missum, & in Cornelianum iero: non adquiram possessionẽ, [b] nisi fortè in nomine tantum errauerimus, † & in corpore consenserimus. [c] Quoniam autẽ in corpore [nõ] consenserimus, [d] an à te tamen recedat possessio, quia animo deponere [e] & mutare [f] nos possessionem posse, [g] & Celsus & Marcellus scribunt: [h] dubitari potest: & si animo adquiri possessio potest: [i] numquid [k] etiam adquisita est? [l] Sed non puto errantem adquirere. Ergo nec amittet [m] possessionẽ qui quodammodo sub conditione recessit de possessione.

Cum res traditur procuratori ad hoc vt possessio quæratur domino: sufficit quòd alter ipsorum non erret, licet alter erret in rei substantia. Item etiã per seruum alienum recipientem meo nomine, potest mihi adquiri possessio. Pau.

℣ Sed si non mihi, sed procuratori meo possessionem tradas: videndum est, si ego errem, [n] procurator meus non erret: an mihi possessio adquiratur. Et cum placeat ignoranti [o] [mihi] adquiri: poterit & errãti. [p] Sed si procurator meus erret, ego non errem: magis est vt adquirã [q] possessionẽ. ℣ Sernus quoque meus ignoranti mihi possessionem adquiret. Nã & seruus alienus (vt Celsus* quoque scribit) siue à me, siue à nemine possideatur, potest mihi adquirere possessionem si nomine meo [r] eam adipiscatur. quod & ipsum admittendum est.

Possessorium retinendæ debet prius terminari, vt post hoc petitorium terminetur. Bartolus.

XXXV. ITEM libro quinto de omnibus tribunalibus.

EXitus controuersiæ [s] possessionis hic est tantùm, vt prius pronuntiet iudex vter [t] possideat. ita enim fiet, vt is qui victꝰ est [u] de possessione, petitoris partibus fungatur, & tunc de dominio quæratur. [x]

Debitor præscribit per creditorem possidentem, vel sibi precario concedentẽ. Bar.

XXXVI. IVLIANVS libro tertiodecimo Digestorum.

QVIꝰ pignoris causa fundũ creditori tradit: intelligitur [z] possidere. Sed & si eũdem precario rogauerit: [a] æquè per diutinam possessionem capiet. Nam cùm possessio creditoris non impediat vsucapionem, *lõgè minus [b] precarij rogatio impedimento esse non* debet: cum plus iuris in possessione habeat qui precario rogauerit, [c] quàm qui omnino non possidet. [d]

XXXVII. MARCIANVS libro singulari ad Formulam hypothecariam.

RE* pignoris nomine data, & possessione tradita, deinde à creditore cõducta, [e] cõsensu dicitur pignus liberari.

s *Exitus controuersiæ*. altero vel vtroq; agẽte interdicto vti poss.

t *Vter*. alias vtrum. & dic, id est quis eorum.

u *Victus est*. Quid si vterq; vincit? Respõ. & tunc aget vterque si velit: vt dixi. j. vti poss. l. si duo.

x *Quæratur*. si ei quæri placuerit, ad hoc. ff. de rei vin. l. is qui. &. j. vti possidetis. l. j. §. ij. & ff. de iudi. inter. & C. de rei vin. l. ordine. & de interdi. l. incerti. & ff. fini. regũ. l. si quis. & insti. de interdict. §. retinendæ.

x *Quæratur*. ab eodẽ iudice: vt. C. de iudi. l. nulli. & de rei vindi. l. ordinarij. Accursius.

Qui pignoris.] CASVS. Si emi fundum à non domino, & fuit mihi traditus: & sic cœpi possidere: & eum fundum obligauit Titio & tradidi: dicitur quòd adhuc dicor possidere, & in vsucapione procedo. Idem est si eundem fundum quem obligaui Titio, concessit mihi precario Titius: nam adhuc procedo in vsuca. & reddit rationem. nam cum plus iuris in poss. & c. Franciscus Accursius.

y *Qui*. scilicet debitor.

z *Intelligitur possidere*. quo ad vsucapionem: vt. j. subiicit. & j. tit. j. l. si serui mei nomine. Item quo ad satisfdationem vitandam: vt ff. qui satisfda. cogan. l. sciendum. §. creditor. quo ad alia non vt no. ff. eod. l. j. §. per seruum corporaliter. Accursius.

a *Rogauerit*. id est acceperit precario debitor à creditore.

b *Longe minus*. magis. sic. C. de iudi. l. properandũ. §. fina. vel dic abundat, non: vt &. ff. de dam. infect. l. fluminũ. in princ. ibi, nihil ne &c. & facit. j. de preca. l. certe. in fi. &. ff. de pig. act. cum & fortis. §. fi. &. j. de act. & oblig. l. qui à seruo. &. ff. de peri. & commo. l. serui emptor. &. j. tit. j. l. non solum. §. qui pignori. Accursius.

c *Rogauerit*. id est acceperit.

d *Possidet*. creditor possidet pignus: [a] quod dicitur à pugnorõ autem hypothecam: vt. j. de vsucap. l. non solum. §. si rem.

d *Non possidet*. vt est debitor. Accursius.

RE pignoris.] CASVS. Obligaui tibi fundum vel domum, & tradidi. tãdẽ fundũ istũ vel domum à te cõduxi: & conuenit vt pro colono sim in isto agro: vel sim ꝑ inquilino in domo. dicitur quòd retines possess. per me. Francis. Accursius.

e *Conducta*. id est debitor conduxit à creditore: vt supra de pigno. act. l. si pignus.

BIU Cujas

a *Per eos.* nunc respondet.
b *Possidere.* Nota quòd colonus in villa, inquilinus in ciuitate: vt hic, & ff. loca. l. item quæritur. cum lege sequenti.
c *Videatur.* facit supra de peri. & commo. rei ven. l. serui emptor. & j. titu. j. ei à quo. Accursius.

Qui absenti.] CASVS. In quadam epistola scripsi seruo meo vt sit liber. dicitur quòd non erit liber ex tempore datæ epistolæ: sed ex tunc quãdo hæc epistola peruenit ad notitiã serui. [*SI QVIS.*] Tradidi tibi poss. fundi, vt ita demũ habeas eius poss. si hic fundus sit meus. dicitur quòd non videor poss. tradere si appareat alienũ esse fundum, & non meum. Secundo dicit quòd poss. potest tradi sub cõditione: vt si nauis ex Asia venerit, habeas poss. talis fundi. [*SI IS QVI.*] Dic casum vt in fi. vltimæ gl. quę incipit, qa &c. ibi, ideoque dicas &c. Francis.

d *Vt in libertate.* id est in possessione libertatis, secundum quosdã. immo vt sit liber. & in hac epistola debẽt adesse quinque testes: vt C. de Lat. liber. tollen. §. scimus. Accursius.

e *Vt statim.* id est antequã epistola ad seruum perueniat. & facit C. de fideicom. lib. l. si voluntate. & ff. de lib. cau. non videtur. arg. cõtra. C. de repu. licet. sed ibi fuit traditus libellus repudij.

f *Conferre.* sic. j. de vi & vi ar. l. cum fundum.

g *Ipsius.* s. tradentis.

h *Fundus alienus sit.* in præsenti tẽpore: vt differat à sequẽti casu.

i *Sub conditione.* scilicet vera, quæ erit de futuro: vt & supra, si cer. pet. l. itaque. sed supra proxi. non fuit vera: quia fuit de præsenti tempore. vel dic de alia cõditione hic loqui quàm. ff. & per hoc dicat hoc amplius. Et nota quòd expressa fuit cõditio. aliàs contra. ff. eo. l. quod meo. §. si furioso.

k *Sicut res.* id est rerum dominium, vel proprietas: vt. ff. de iur. do. l. dotis fructus. §. fin.

l *Neque aliter.* Sed contra infra de solu. l. sub conditione. in fin. Solu. vt ibi.

m *Extiterit.* concor. ff. eo. l. si me in vacuam. in prin. argu. si dono tibi domum vt non alienes, & tu alienas: vindicabo ab eo cui vendidisti. si autem tibi tradidi hoc modo, ne alienes: transtuli in te dominium. si vendis alteri, non in me transfertur dominium. si alienas: isto casu non vindicabo ab eo in quem est alienatio facta: sed contra te agam condictione ob causam: vt supra de condic. ob cau. l. ea lege. ad primum facit. C. de rebus alienis non alie. l. fina.

n *Per eum.* scilicet seruum. Accursius.

o *Vel ex testamento.* ita tamen, si non transiuit dominium in testatorem: vt si erat alienus, non legantis.

p *Et hæres.* stipulatoris vel legatarij.

q *Adquirere.* quia non ex causa hæreditaria directo: sed ex alia ad eum peruenit: aliàs secus: vt hic innuit, & supra eo. l. j. §. veteres. & supra titu. j. l. per seruum hæreditarium. Sed oppo. quia cum actio ex empto competit ex causa hæreditaria: & seruus ex ea actione: ergo & seruus ex causa hæreditaria? Respon. non ex causa hæreditaria, sed propter hæreditatem. sic supra de pec. l. eo tempore. in fine. sed si per actionem ex empto petitur: & hæc actio demum adita hæreditate competit: nonne & per hæreditariam tunc potest quærere, scilicet post aditam? Ideoque dicas quòd ante aditionem hæreditatis seruum acquisiuit per actionem ex empto, & indebitè ei solutus fuit, cum nondum erat hæres: vnde per eum acquiret possessionem rerum hæreditariarum ante aditionem hæreditatis. cæterum adita hæreditate iam rerum propriarum poss. per eum acquiret. Accur.

uenit vt is qui hypothecam dedisset, pro colono in agro, [in] ædibus autem pro inquilino sit. per eos [a] creditor possidere [b] videtur. [c]

Non perdit quis possessionem serui absentis donec ad eum literæ libertatis perueniant. Bartolus.

XXXVIII. IVLIANVS libro quadragesimoquarto Digestorum.

QVi absenti seruo scribit, vt in libertate [d] moretur: non eam mentem habet, vt statim [e] velit serui possessionem dimittere: sed magis destinationẽ suã in id tẽpus cõferre [f] quo seruus certior factus fuerit.

Possessio & dominium potest sub conditione transferri: & defectus cõditionis impedit eius translationem. Bartolus.

¶ Si quis possessionẽ fundi ita tradiderit, vt ita demum cedere ea dicat, si ipsius [g] fundus esset: non videtur possessio tradita si fundus alien⁹ sit. [h] hoc amplius existimãdum est, possessionem sub conditione [i] tradi posse, sicut res [k] sub cõditione traduntur: neq; aliter [l] accipientis fiũt, quàm si conditio extiterit. [m]

Per seruum hæreditarium ex alia causa habitũ res hæreditariæ possunt quæri. Bar.

¶ Si is qui Titio seruum vendiderat, hæredi eius eum tradiderit: poterit hæres rerum hereditariarũ possessionem per eum [n] adprehendere: quia non seruus iure hæreditario, sed actio ex empto ad eum peruenit. Nam & si ex stipulatu, vel ex testamento [o] seruus testatori debitus fuisset, & hæres [p] eũ accepisset: nõ prohiberetur rerũ hæreditariarum possessionem per eũdem adquirere. [q]

Rei sequestratæ de partium voluntate perditur poss. nisi causa custodiæ sequestretur. Bartolus.

XXXIX. IDEM libro secundo ex Minicio.

INteresse [t] puto, qua mente apud sequestrum [r] res deponatur. nam si omittẽdæ possessionis causa, & hoc apertè fuerit approbatum: [s] ad vsucapionem possessio eius partib⁹ nõ pcederet. [t] at si custodiæ causa deponatur, [u] ad vsucapionẽ eam possessionem victori procedere [x] constat.

Violentia serui proprii quem possessione non priuat. Bartolus.

XL. AFRICANVS libro septimo Quæstionum.

SI de eo fundo, quem cũ possiderem, [y] pignori tibi dedi, seruus tuus te deiiciat: adhuc te possidere ait: quoniam nihilo minus per ipsum seruum possessionem retineas. [z]

Si colonus recedit non animo deserendæ possessionis: nulla possessio perditur. sed si animo deserendi, vel moriatur: naturalis perditur: & etiam ciuilis, si naturalem negligit adipisci. Bartolus.

Interesse.] CASVS. Ego & tu contendebamus de posses. cuiusdam libri: tandem deposuimus apud sequestrum, vt det ei qui vicerit. quæritur an poss. interim procedat ad vsucapio. complendam, & sic prosit victori? & distinguitur qua mente deposuerũt apud sequestrum: vt vno casu prosit, altero non. Frã. Accursius.

Concor. ea quæ no. per doct. in. l. 1. C. de prohi. sequestra. & quæ no. in. c. examinata. extra de iudi.

r *Sequestrũ.* dicitur sequester tertia persona: vt. ff. depos. l. ei qui. in fi. & l. seq.

s *Approbatum.* quod est eoipso quòd non probatur contrarium. secus in alio deposito: vt supra depositi. l. licet. §. rei.

t *Non procederet.* quia interrupta fuit: vt supra titu. j. l. naturaliter. & dic quid sit sequester, vt infra de ver. signi. l. sequester. & ff. depositi. l. proprie.

u *Deponatur.* quia hoc agitur expresse. Ac.

x *Procedere.* vnde si reus vsucapiebat, continuabitur modo tempus suum actori qui vicit: vt & supra eod. l. Pomponius. §. si iussu. & qua actione agatur contra sequestrum, no. in. d. §. rei. & l. sequester.

Si de eo.] CASVS. Fundum quem possidebam, tibi obligaui & tradidi. seruus tuus te de eo deiecit. dicitur quòd adhuc possess. fundi habere diceris. [*SI FORTE.*] Possidebam fundum per colonũ meum qui stabat in fundo. dicitur quòd licet ipse moriatur, vel decedat de eo fundo non animo deserendi poss. adhuc tamen retineo poss. per illum colonum. Secundo dicit: si moriatur colonus meus, quòd non amitto possess. nisi sim negligens in adipiscendo eam. Tertio dicit quòd si colonus meus discedat de fundo animo deserendi poss. amitto poss. Quarto reuertitur ad secundum casum dicens: hoc quod dixi quòd mortuo colono retineo poss. fundi interim: hoc est verum nisi alius extraneus possidere incipiat: nam tunc amitto possess. [*SERVVM TVVM.*] Emi seruum tuum à non domino, credens eum dominum: & traditus est mihi, & sic incepi possidere. tandem incepi scire tuum: & sic eum celaui, ne peteres. dicitur quòd propter hoc non videor eum possidere clam: vnde bene procedo in vsuca. Secundo dicit ecõtra, vt si à principio cœpi possidere clam: postea desij clam possidere: nã inspicitur principium. [*SI SERVVM.*] Seruum meum possessum à quodam qui emerat bona fide, ab eo abstuli clam. quæritur an videar possidere clam? dicitur quòd non. & reddit rationem. Nam sicut conductio, aut precarij rogatio, non potest esse fuæ rei: sic nec clandestina poss. Francis. Accursius.

y *Possiderem.* ego debitor. Accursius.

z *Retineas.* per seruum inuitũ retines iniustam, quãuis per eum volẽtem nõ quæras: vt. ff. eo. l. quod seruus. & quia retines, vsucapio debitoris procedit: vt. j. tit. j. l. non solũ. §. si rẽ. vnde collige debitorem non possidere: aliàs interpellaretur scilicet vsucapio:

quia

BIU Cujas

quia interuertisset poss.debitoris seruꝰ alienus,id est creditoris, licet non suus:vt hic,&.ſ.eo.l.rem quæ.

a *Decesisset.*id est moriatur. & quod subiicit,propter vti.&c. est interpositio,quæ ponit primum casum. & quod subiicit,quo mortuo &c.reassumit princi. & est secundus casus. Vel dic secũdo,decesisset, id est de agro exisset: & non animo deferendę poss. vt &.ſ.eo.l.ſi colonus. Et nota quòd tres casus iste.§.ponit. primo cũ discedit colonꝰ nõ animo deferendi.secũdo cum moritur.tertio cũ discedit animo deferendi.Accursius.

* *Flo.cõtineretur*

* *Fl.apisci* † *al.idem*

ℱSi fortè colonus per quẽ dominus posideret, decesisset:[a] propter vtilitatem receptũ est, vt per colonũ[b] possessio & retineretur & cõtinuaretur.*quo mortuo,dicendum est non statim eam interpellari:sed tũc demũ,cum dominus possessionẽ adipisci* neglexerit. [c] Aliud † existimandum [d] ait, si colonus sponte de possessione discesserit.sed hæc ita esse vera[e],si nemo extraneus eam rem interim possederit,sed semper in hæreditate coloni manserit.

Possessio iusta vel iniusta,absque noua causa extrinseca non mutatur.Bartolus.

ℱSeruũ tuum à Titio bona fide emi,& traditum possedi:deinde cum comperissem tuũ esse,ne eum peteres,celare cœpi. non ideo magis hoc tempore clã posidere videri me ait.[f] nã retro[g] quoque,si sciens tuũ seruum à non domino emerim: & cum clam eum posidere cœpissem,postea certiorem te fecerim:non ideo desinere me clã posidere.

In qua re non cadit locatio & precarii rogatio,in ea non cadit clandestinitas.Bartolus.

ℱSi seruum meum bonæ fidei emptori[h] clã abduxerim,[i] respondit non videri[k] me clam posidere: quia neque precarij rogatione,neque conductione

a *Decesisset.*id est moriatur. & quod subiicit,propter vti.&c. est interpositio,quæ ponit primum casum. & quod subiicit,quo mortuo &c.reassumit princi. & est secundus casus. Vel dic secũdo,decesisset, id est de agro exisset: & non animo deferendę poss. vt &.ſ.eo.l.ſi colonus. Et nota quòd tres casus iste.§.ponit. primo cũ discedit colonꝰ nõ animo deferendi.secũdo cum moritur.tertio cũ discedit animo deferendi.Accursius.

b *Per colonum.* detinentem,secũdum primam expositionẽ. vel secundum aliã per colonum,id est p eius animũ retineo naturalẽ: ciuilẽ autem per me.

c *Neglexerit.* sed quã perdit dominus p negligentiam?naturalem non:quia per mortem coloni est amissa: nec per hæreditatem tenetur:vt.j.ſi quis testa.li.l.j.§. Scæuola. nec obstat finis huius.§. vt ibi dices.Nec ciuilem: quia eam retinet per se.Rñ. secundum quosdam de ciuili tãtum dicit: quiꝰ obstat verbũ,adipisci:sed dicunt impropriè, id est retinere & vti,vt per incuriam:vt instit.de vsuca.§.quod autẽ. Tu dic quòd pdit ciuilem, nisi petat naturalem mortuo colono:& sic propriè ponitur adipisci. nam nõ veniendo ad fundum, obliuiscitur,& sic perdit etiam ciuilem. Ac.

d *Aliud existimandũ.* aliàs aliquid æstimandum:& tunc referas ad primum casum de tribus secundum secundam positionem.nam hic casus loquitur cum discesit animo deferendi pos.aliàs idem: & tunc ad proximum.nam & hic amitto naturalem statim,& retineo ciuilem donec negligam : vt.ſ.eo.l.iij.§.quòd si seruus. & cum ero negligens,perdam ciuilem : vt & in proximo casu. Sed vt detur quòd non perdam naturalem statim : vt.C.eo.l.fi.quæ est contra. solu.vt ibi. Ac. *ADDITIO.* Dic secundum Bar. qꝑ illa lex per istam intelligitur : quia per exitum perditur naturalis, vt hic:non ciuilis,vt ibi.

e *Hæc ita vera.*scilicet quòd non interpelletur ciuilis:& sic ad secundum casum se refert:& per consequẽs ad tertium,si habeas idem.aliàs si alius possedit, etiam ciuilem perdit. Sed videtur qꝑ non perdam statim per alterius ingressum:vt.ſ.eo.l.ſi id quod.§. fin.&.l.clam.§.fi.Rñ.hic non dicit quòd fuerit ingressus tantũ, sed quòd possedit:vt quia suspicatus sum me posse repelli: vt & infra pro emp.l.qui eum pro.§.fi.Alij dicunt qꝑ contrahit ciuilis originem ex naturali,quę perditur mortuo colono,vel recedente animo deferendi.sed hoc non placet: quia secundum hoc si quod posidebam,locaui,& colonus deiicitur : non perdam si inspicitur origo.prima ergo placet . Itẽ videtur qꝑ etiã naturalis mortuo colono non amittitur: tũ hic dicat quòd in hæreditate manserit.sed dic res,non possessio. Vel si possessio, impropriissime:vt.ſ.de adqui.hære.l.pro hærede. nam vere hæreditas non posidet:vt.j.ſi quis testa.li.l.j.§.Scæuola.

f *Ait.*sic.j.titu.j.l.iusto.§.& si possessionis. Sed contra.j. pro suo.l. si ancilla. Solu.illud singulariter furis odio dictum est,secundum R.vt dixi.ſ.eo.l.clam.

g *Non retro.*i.econtrario.& ad hoc facit.j.de fur.l.qui ea mẽte.

h *Emptori.*qui emit à non domino.

i *Abduxerim.*i.abstulerim.

k *Non videri clam me.*sed furti teneor:vt.j. de fur.itaque.§.j.& l.cum ex.§.j.Azo. Sed hic dicas quòd feci credens mihi licere, cum credere meam.vnde nõ teneor furti,sed consti.si quis in tãtam: vt institu. vi bo. rap.§.j.

suæ rei dominũ* teneri:[l] & nõ posse causam clandestinæ possessionis ab his duabus[m] causis separari.

Qui ingreditur fundum ratione amicitiæ vel familiaritatis:non dicitur posidere.Bartolus.

XLI. PAVLVS libro primo Institutionum.

QVi iure familiaritatis[n] amici fundũ ingreditur, nõ videtur posidere:[o] quia nõ eo animo ingressus est, vt posideat, licet corpore in fundo sit.

Not.per istum tex.si remanserunt plures filii parui,& vnus magnus alicuius:& iste maior omnia administrauit solus : & ipse solus accedebat ad fundos hæreditarios,& fructus percipiebat:quòd hoc videtur fecisse nomine suo & fratrum suorum : & omnes videtur fuisse in possessione,posito quòd alii non possunt probare se vnquam fecisse aliquos actus ex quibus resultet præsumptio possessionis.Pau.

XLII. VLPIANVS libro quarto Regularum.

COmmunis[p] seruus etiam si ab vno ex dominis omniũ nomine posideatur: ab omnibus posideri intelligitur.

Per procuratorem habentem mandatum speciale, vel generale,adquiritur possessio domino etiã ignoranti,si hoc cadebat in generali mãdato:sed si non cadebat,vel nullũ mandatum habebat, ratihabitione adquiritur secuta.Bartolus.

ℱProcurator,[q] si quidẽ mãdãte domino rem emerit: protinus

* *Fl.* *Hi*

l *Teneri.*vt.ſ.de positi.l.qui rẽ.&.j. de pcario.l.in rebus.§.fi.&.j. titu.j.l.ei à quo.Et no. qꝑ facit arg.à pari.q.d. cui rei illa possunt cõuenire:& hoc.& à qua illa remouẽtur:& hoc. & hoc vt subiicit,& nõ posse &c. sed videt falsum hoc,arg.quia p opere quod quis in suo facit, tenetur quod vi aut clam:vt.j. quod vi aut clam.l.j.§.ij.&.l.is qui in puteum.§.fi.sed respõdeo: aliud est agi quod vi aut clã, quãdo agitur ad interesse pro opere facto vi vel clã: & aliud posideri aliquid clam.nã nõ ideo qꝑ facit clã opus,posidet clã:cum origo inspiciatur poss. vt.ſ.eo. l.clã.Secundo op. quia precariũ tenet in sua re ratione pos.vt.ſ.eo.l.ſi aliquam.sed hic credebã esse eius qui posidebat, secundũ Io. ibi sciebã meam proprietatẽ.Arg.j. de preca.l. certe.§.fi. vel etiam si putabã hic meam proprietatis gratia:clã abduxi metuens mihi fieri controuersiam proprietatis, in qua nec clandestinitas nec precariũ tenet:sed in poss. posset esse vtrumque si ego non posidebã. Item opp.si à me possides clam, vinco interdicto vti posidetis:vt.j.vti posidetis.l.j.in fi.&.l.seq. Si tu dicas te dominũ,ergo non posides clã:sicq; remoues me ab interdicto:quod est falsum.sed respõsio est ex pdictis:quia in poss. suæ rei potest esse clandestinitas,si primo alius posidebat.

m *Duabus.*scilicet à precario,& à conductione.

n *Qui iure familiaritatis.*i.amicitiæ.

o *Videtur posidere.*facit.j. de iti. actũque priua.l.j.§.is cuius.& supra quemadmo.ser.amit.l.vsu.

p *Communis.*] *CASVS.* Plures habemus seruum communem. si vnus nostrum seruum posideat nomine aliorum:ab omnibus dicitur hic seruus posideri.Secũdo dicit,procurator me emit rem meo nomine:& ei est tradita. dicitur quòd statim est mihi quæsita pos.illius rei. Si autem gestor negotiorum meorũ emit meo nomine,& ei est tradita:non adquiritur mihi pos. nisi habeam ratam illam emptionem.Fran.Accursius.

Communis.] *CASVS.* Plures habemus seruum communem. si vnus nostrum seruum posideat nomine aliorum:ab omnibus dicitur hic seruus posideri.Secũdo dicit,procurator me emit rem meo nomine:& ei est tradita. dicitur quòd statim est mihi quæsita pos.illius rei. Si autem gestor negotiorum meorũ emit meo nomine,& ei est tradita:non adquiritur mihi pos. nisi habeam ratam illam emptionem.Fran.Accursius.

q *Procurator.*facit differentiam inter specialem procuratorẽ & generalem.nam si generalis vel ad alia constitutus:post ratihabitionem demum:vt in fi.huius.§.si specialis ad hoc,tunc statim: vt in princip.siue vterque gerat,siue alter tradens vel accipiens. Sed Io. non distinguit inter generalem & specialem:vt no. supra eod.l.j.§.per procuratorem. & ideo primo expone procurator, id est procurans. sic supra de nego. gest. si ego.& de

BIU Cujas

de procuratoribus.l. Plautius.nam de habente & non habente mandatum,dicit.vel dic procurator,id est gestor.& statim specificat de procuratore,postea de gestore.

a *Adquirit possessionem.*supra titu.j.l.res ex mandato.quę est cõtra.Sol.ibi neuter egit vt mihi quæreretur:hic sic.Io.

b *Sponte emerit.*habẽs generale mãdatũ. Ro. sed Io.nõ habens mandatum.

c *Emptionem.*Not.q̃ per procuratorem habentem mandatũ quæritur mihi dominium & pos. etiam ignoranti:vt hic, &.ff.eo.l.j.§. per procuratorem. Si autem mandatum non habeat: non quæritur mihi ignoranti nisi ratum habeã:vt.ff.de nego.gest.l.si ego.

Si quis.] *CASVS.* Emit fundum à non domino.quãdam particulam eius scio alienam & certam, puta à fossato supra.illã partem non præscribam: aliã sic. Sed quid si incertum scio alienam: puta duo iugera scio esse aliena in quodam angulo fũdi,sed nescio vsquequo durent. Dicitur q̃ reliquam partem præscribam. Vltimo dicit: emi fundum cuius vsumfructũ scio alienum. non impedit quin præscribam fundum. idem si sciam eũ obligatum.Fran.Ac.

d *Si quis fundum emerit.*à non domino. Ac.

e *Sciat.* vt eam sciat ostendere: vt vsque ad foueam illam.aliàs nõ: vt infra pro emp. emptor.in princi.quæ est contra. secundum Io.

Plo. in memoria immunia.

ADDITIO. Dic secundum Bar.quòd hic sciebat alienam pro parte certa, & diuisa,& determinata.

f *Locus.* sibi contradicere videtur litera.nam siue dimidiam, siue tertiam,vel aliam quotam habet alius: non potest ignorari locus,eum in qualibet gleba quotam habeat portionem vt in toto. vnde dic quòd scio eum habere duo iugera in quodam angulo : nescio tamen vsquequo teneant. & hoc dicat pro indiuiso. vel etiam dic,scio eum habere tertiam totius : nec tamen scio locum scilicet tertium qui totus sit suus: quia nec est. quod enim non est,sciri non potest.& secundum hoc non est contra.ff.eo.l.locus. quæ signat contra.Potest & tertio solui: quia ibi tradebatur pars incerta:hic autem tota res:sed pars sciebatur aliena.Posset etiam dici quòd fundus habeat certas partes: & in vna sciam quendam habere tertiam pro indiuiso:nescio tamen in qua.Accursius.

g *Capere posse.* reliquas partes quas credit esse vendentis,licet non sint.

h *Sine vllius.* id est illius cuius hanc portionem scit : cæterum nec reliquas sine damno domini vsucapit.& sic apparet quòd totus fundus erat alienus:particula puta Titij:reliquæ partes Seij.& sic non nocet Titio si reliquæ partes vsucapiantur. vel dicas totum fuisse Titij:& tunc nihil nocet Titio quo ad particulam quæ scitur aliena,si reliquæ partes vsucapiantur.

i *Bona fide.*id est dominium per diutinam &c.

k *Capere posse.*in hoc ergo non habet similitudinem cum dominio:vt no.supra de vsufru.l.iiij.

l *Pignori obligatam.*sed aduersus hypothecariam non præscribet:cum non sit iusta possessio vbi bona fides abest:vt.C.si aduer.cre.l.ij.in princ.

illi adquirit possessionẽ.[a] quòd si sua sponte emerit:[b] non nisi ratam habuerit dominus emptionem.[c]

Qui scit certam partem diuisam vel indiuisam esse alienam,vel ius aliquod: eatenus non præscribit.Bartolus.

XLIII. MARCIANVS libro tertio Regularum.

SI quis fundum emerit,[d] cui[9] particulam sciebat esse alienam:Iulianus ait, si pro diuiso sciat[e] alienam esse, posse eũ reliquas partes longa possessione capere.sed si pro indiuiso[sciat esse alienã,] licet ignoret quis sit locus:[f] æquè eũ capere posse:[g] quòd sine vllius[h] damno pars quæ putatur esse vendentis,per longam possessionẽ ad emptorem transit. Sed & Pomponius scripsit libro quinto variarum lectionum, si sciat vel putet alienũ esse vsumfructũ: bona fide[i] diutina possessione capere posse.[k] Idem inquit et si emero rem quam sciam pignori obligatam.[l]

Per obliuionẽ partis loci in qua res mobilis custodiæ causa reponitur, possessio non perditur, nisi per alium occupetur. Bar.

XLIIII. PAPINIANVS libro viceſimotertio Quæstionum.

PEregre profecturus pecuniam in terra custodiæ causa condiderat.[m] cùm reuersus locum[n] thesauri[o] memoria* nõ repeteret:[p] an desiisset pecuniam possidere? vel si postea recognouisset locum, an confestim possidere inciperet, quæsitum est. Dixi,quoniam custodiæ causa pecunia condita proponeretur, ius possessionis ei qui condidisset, nõ videri peremptum:nec infirmitatem memoriæ,[q] damnum adferre possessioni,quam alius non inuasit:[r] alioquin respõsuros,†[s] per momenta, seruorum quos non non viderimus,interire possessionem.[t] Et nihil interest,pecuniam in meo,an in alieno condidissem : cùm si alius[u] in meo condidisset [fundo,] non aliàs possiderem, quàm si ipsius rei[x] possessionẽ supra terram[y] adeptus fuissem.itaque nec alien9 locus meã propriam aufert possessionẽ:cũ supra terrã,an infra terrã possideam,nihil interſit.

Ex causa peculiari quæritur vsucapiẽdi conditio & possessio domino ignoranti: ex alia possessio & vsucapio tãtum scienti.Bartolus.

VQuæsitum est cur ex peculii causa per seruũ ignorantibus[z] possessio quæreretur.[a] Dixi,vtilitatis causa iure singulari[b] receptũ:ne cogerentur domini p̃ momẽta species[c] & causas peculiorũ inquirere.nec tamẽ[d] eò

Pecunia sepeliri p̃hibetur.

m *Cõsiderat.*hic videtur prohibitũ pecuniã sepeliri: vt.j.ad le.Iul. pe.l.iiij.§.nõ fit.sed illud vt cadauer:sed causa custodiæ potest, vt hic. Accursius.

n *Locũ.* fundũ tamen bene scit:ne sit cõtra.ff. eo.l.si id quod.in prin.

o *Thesauri.* impropriè,id est pecuniæ. sic.ff. ad exhib.l. thesauros.& supra de rei vind.l. à tutore.aliàs aliter : vt supra titu.j.l. nunquam.§.thesaurus.

p *Non repeteret.*id est non recordaretur in quo loco pecuniam condiderat.Accursius.

q *Infirmitatem memoriæ.*adhibita tamen diligenti inquisitione recordaretur:vt.ff.l.iij.§.Nerua.vbi ergo adest infirmitas,abest diligens inquisitio:quæ si adesset,recordaretur.& facit.C.de vete.iur.enu.l.ij.§.si quid autem.Arg.ff.depos.l.j.§.si cista.in fi.

r *Non inuasit.*secus si inuasit ; quia mobilis rei pos. est vilis & abiecta:vt.ff.eo.l.rem quæ.&.j.eo.l.si rem.

s *Respõsuros.*scilicet nos diceret quis.

t *Interire possessionem.*quod est falsum:vt.d.l.rem quæ.

u *Si alius.* aliàs cum si alius in meo:& aliàs,cum si in alieno.

x *Ipsius rei.*scilicet thesauri.

y *Supra terram.*& sic effossi,& ex loco moti:vt.ff.c.l.iij.§. Neratio.in fi.& dicas idẽ,& sub terrra sit tactꝰ & motus,vt subiicit.

z *Ignorantibus.*datiui casus.

a *Quæreretur.*vt &.ff.eo.l.j.§.item acquirimus.

b *Singulari.*id est speciali.

c *Species.*i.res & causas.s.adquirẽdi.ad quod facit.C.de pscrip. xxx.an.l.ij.Et not.q̃ hic innuit q̃ extra causam peculiarẽ nõ adquirit dño ignorãti:quod est falsum.vnde expone hic poss.quæreret,id est effectus poss.s.vsucapio,quę est effectus eius:vt.j.tit. j.l.sine poss.ergò ignoranti.sed vsucapio demũ scienti in nõ peculiari.vel dicas peculiũ hic largissime dici:vt.ff.eo.l. quod seruus.& hoc no.ff.eo.l.j.§.itẽ adquirimus.& facit.j.titu.j.l.Labeo. &.l.nũquam.§.si seruus.& pro emp.l.ij.§.Celsus.Accursius.

Seruus an domino ignoranti adquirat.

d *Nec tamen.*respondet tacitæ obiectioni.

BIU Cujas

a *Vt animo solo videatur.* q.d. aliàs ergo necessaria est scientia domini. vnde videtur quòd tũc solo animo quærat: quod remouetur: quia & corpore serui quęritur. vel aliter diceret aliquis: quia ignorans acquirit possess. ex causa peculiari: ergo ignorans habet animum acquirendi: quod est impossibile vt habeat acquirendi animum, qui nõ habet aliquem animũ: quod hic remouetur, quia animo & corpore serui quæritur, non suo.

b *Necessariam.* ad effectum possess. id est vsucap. vel ad peculiarem: vt largissime intelligas: vt dixi. & facit. j. de actio. & oblig. l. qui à seruo. in fi.

c *Quibus explicitis.* hic non est. §. secundũ Io. sed continuatur cũ superiori.

d *Si modo.* non ergo corpore sufficit, si ab eo incipias: vt supra. l. quomodo. & l. iij. §. amittenda. & l. si quis vi. §. differentia.

e *Ingressus fuisset.* colono discedente nõ animo deserendi: & tũc alio ingrediẽte ego videor deiici, & habeo interdictum: vt infra de vi & vi ar. l. j. §. qđ seruus. Ante eiectionẽ serui, nec ciuilem nec naturalem amitto, etiã si constituam in animo meo me nolle possidere. & hæc est prima differentia: quia aliã, scilicet quam possidebam per me, animo solo amitto: hãc non. & pro hoc facit. j. de vi & vi ar. l. j. §. non autẽ. & est mirabile: quia ciuilis retinetur per naturalẽ ante deiectionẽ: à qua non potest separari. & quod sequitur, eamque &c. est secũda differẽtia. Nam quam possessionem per eos habeo, amitto ignorans, si deiiciuntur: quã per me, non: siue habeam ciuilem & naturalem, siue etiam ciuilem tantum: de quo subiicit exemplũ de saltu, illa quoque &c. & duæ sequentes leges iungũtur ad istam. Sed cõtra. C. eo. l. fi. vbi dicitur quòd domino nõ præiudicat factum serui vel coloni. Solu. vt ibi. Accursius.

f *Retinetur animo.* vt supra eo. l. iij. §. saltus.

g *Quamuis saltus.* æstiuos vel hibernos, de quibus sum locutus, & dicitur infra de vi & vi ar. l. j. §. quod vulgo.

h *Proposito.* id est animo.

i *Adsolet.* vt infra de reg. iur. l. nihil. & l. fere. & j. de solu. l. prout quisque.

k *Ignoranti tolli.* in mobilibus hoc fallit: quia ignorãs amittit: vt supra eo. l. rem quæ. & infra eo. l. si rem. Itẽ in immobilibus quãdoque: vt supra eo. qui vniuersas. §. j. & l. iij. §. Labeo. & supra de dam. infec. si finita. §. si forte. Item in illa fallit quam per animum teneo: vt supra eo. l. peregre. §. fi.

SI rem.] CASVS. Deposui apud te librum, vel commodaui. tu constituisti in animo tuo retinere librũ, & non reddere. dicitur quòd amitto possess. & reddit rationem ponendo nouum casum. Merito in superiori casu amitto possess. rei mobilis. nam rerum mobilium neglecta atque omissa custodia facit nos amittere possess. earum: licet nemo inuaserit possess. earum. secus est in homine, id est seruo. nam licet nesciã vbi sit seruus meus, nemo tamen alius eum possidere cœpit, retineo possess. Quare sit speciale in seruo, reddit rationem: in aliis autem rebus mobilibus statim cum nescio vbi sint, amitto possess. Francis. Accursius.

l *Commodatam.* aliàs ex commodato.

m *Amisisse.* contra supra eo. l. iij. §. si rem. ij. respon. Solu. hic

pertinere speciem istam, vt animo [solo] videatur [a] adquiri possessio. Nam si non ex causa peculiari quæratur aliquid: scientiam quidem domini esse necessariam, [b] sed corpore serui quæri possessionem.

Possidens suo animo & corpore, demum sciens, possessionem amittit: secus in eo qui suo animo & corpore alieno possidet. Bar.

QUibus explicitis, [c] cùm de amittenda possessione quæratur: multũ interesse dicam, per nosmetipsos, an per alios possideremus. Nã eius quidẽ quod corpore nostro tenerem[d], possessionem amitti vel animo, vel etiam corpore: si modò [d] eo animo inde digressi fuissemus, ne possideremus. eius verò qđ serui vel etiam coloni corpore possidetur, nõ aliter amitti possessionem, quàm eam alius ingressus fuisset [e]: eamque amitti nobis quoque ignorantibus. Illa quoque possessionis amittẽdæ separatio est. Nam saltus hibernos & æstiuos, quorũ possessio retinetur animo [f] solo,

XLV. IDEM libro secundo Definitionum.

LIcet neque seruum, neque colonum ibi habeamus:

XLVI. IDEM libro vicesimotertio Quæstionum.

QVamuis saltus [g] propositio [h] possidendi fuerit alius ingressus: [tamen] tamdiu priorem possidere dictum est, quamdiu possessionẽ ab alio occupatam ignoraret. Vt enim eodẽ modo vinculũ obligationum soluitur, quo quæri adsolet: [i] ita non debet ignorãti tolli [k] possessio quę solo animo retinetur.*

Possessio rei mobilis contrectatæ furandi gratia, perditur ab ignorante. idem si rei custodia amittatur: secus in animali rationali statuitur. Bartolus.

XLVII. IDEM libro vicesimosexto Quæstionum.

SI rem mobilem apud te depositam,* aut cõmodatam[l] tibi possidere, neque reddere constitueris: confestim amisisse [m] me possessionẽ vel [n] ignorantem [o] responsum est. cuius rei forsitan illa ratio est, quòd rerũ mobilium [p] neglecta [q] atque omissa custodia (quamuis eas nemo alius inuaserit) veteris possessionis damnum adferre consueuit. idq; Nerua filius libris de vsucapionibus retulit. Idẽ scribit, aliã causã esse hominis cõmodati omissa custodia: [r] nã possessionẽ tãdiu veterẽ fieri, [s] quãdiu nemo alius eũ possidere cœperit: videlicet ideo, quia potest homo [t] proposito redeundi domino possessionem sui conseruare: cuius corpore cæteras quoque res possumus [t] possidere. Igitur earũ quidem rerum quæ ratione vel anima [u] carent, cõfestim [x] amittitur possessio: homines autẽ retinẽtur, si reuertendi [y] animum haberent.

Per instrumentum non probatur possessionis traditio. item instrumentum verificatur ex actu vero, non ficto. Bartolus.

XLVIII. IDEM libro decimo Responsorum.

PRædia † cum seruis donauit: [z] eorumque se tradidisse contrectauit, & mouit de loco: vt & ibi. Ioã. & quod dicit hic, cõfestim, scilicet antequ[*] sciam. [a] vel hic fuit habita diligens inquisitio: ibi non. vel hic constituit sibi possidere: ibi tantum habuit animum inficiãdi. Sed opp. hic videtur possess. animo quæri commodatario vel depositario vel depositario. & sic est contra supra eo. l. quemadmodum. Respon. hoc facit præsens apprehensio. Arg. supra. si cert. pet. certi condictio. §. fin. Item & quia sic faciendo fit furtum: vt infra de fur. l. inficiando. ij. respon. vnde desino possidere: vt supra eo. l. rem quæ nobis. Item op. nõne mutat ibi causam possess. & sic est contra infra titu. j. non solum. §. Respon. hic extrinseca causa est, scilicet furtum, vel alia vis: vt infra de vi & vi arma. l. colonus. Item op. quasi origo debeat inspici: vt. §. eo. l. clam. sed hic nulla erat origo: quia prius non possidebat.

n *Vel.* pro etiam.

o *Ignorantem.* Nota quòd ignorans amitto possess. rei mobilis: in homine: vt subiicit: non sic in immobilibus: supra eo. l. si id quod. §. fi. Accursius.

p *Mobilium.* etiã quas per me tenebam: vt supra eod. l. iij. §. Nerua. & secundũ hoc dic, inuasit, quod est infra, id est apprehendit. in nostro tamen casu est

q *Neglecta.* Not. ex hoc colligimus tota die quòd possessio rei mobilis est vilis & abiecta, eo quòd facile perditur, id est etiam ab ignorante: quod non est in immobili: vt supra eo. l. peregre. in fi.

r *Custodia.* vel à domino, vel à commodatario, vel ab vtroque.

s *Veterem fieri.* id est remanere. sic. ŝ. de iudi. l. Iulianus. ij.

t *Possumus possidere.* vt. ŝ. eo. l. rem quam.

u *Vel anima.* id est rationali anima, ne sit contra supra eo. l. ij. §. Nerua filius.

x *Confestim.* amissa custodia.

y *Reuertendi animum.* maximè subaudi: vt. ŝ. eo. l. j. §. per seruum. & l. possidere. §. Nerua. & l. rem quæ. in fi. nisi diu: vt. ŝ. eo. l. iij. §. si seruus. vel nisi ab alio possideatur: vt infra eo. l. per eũ. §. fi. Ac.

PRædia.] CASVS. Quidam donauerat prædia cum seruis mihi: vnus seruorum donatorum peruenit ad me: & eum misi vt intret possess. fundorum mihi donatorum, & seruorum ibidem existentium. dicitur quòd per istum acquiro possessionem prædictarum rerum. Franciscus Accursius.

z *Donauit.* scilicet aliquis.

BIU Cujas

a *Declaravit.* istæ literæ fuerunt scriptæ postquam seruus remissus poss. intrauit: alioquin non esset verũ se tradidisse in præteritum. Accursius.

b *Vel vnus.* scilicet tantum. q.d. & si in hunc modũ fuerit quæsita poss. quod literis declaratur.

c *Peruenit.* consensu domini præcedente, & sic rite. Ioan.

d *Remissus est.* per eũ qui accepit donum vt intret pos. nomine suo.

e *Seruorũ.* repete, quæsitam possessionem.

f *Constabit.* vt & ff. eo. l. j. §. veteres.

Possessio.] CASVS. Per seruum in quo habeo vsumfru. acquiritur mihi possess. si ex re mea vel ex opera sua quærat. Secũdo dicit: seruus & filius dicuntur res peculiares tenere, non possidere: cum possessio non tãtum sit corporis, sed etiam iuris. Tertio dicit: si procurator emat rem meo nomine, & ei sit tradita, acquiritur mihi possessio etiam ignoranti. non autem vsucapiam: nisi sciam eam rem emptam meo nomine. Item non habeo regressum de euictione contra vẽditorẽ rei, nisi procurator meus eam mihi cedat: ad quam cedẽdam cõpellitur actione mandati. Fran. Accursius.

g *Teneatur.* id est possideatur: vt & supra eo. l. naturaliter. non ciuiliter: vt & supra eo. l. j. §. per eum.

h *Ex iure.* id est ex vsufructu, quod est ius. vel dic q̃ plurimũ trahit à iure possessionis, scilicet talis quæ ex causa peculiari quæritur: vt ista nã ignoranti domino quæritur pos. & vsucapio: & fictio postliminij habet locũ in omnib⁹ quibus fingit ius. sed illa quam quæro per meipsum, habet plurimum facti in acquirendo: vt & supra quibus ex cau. ma. l. denique. quæ est contra. & hoc plene no. C. eo. l. j.

i *Qui in aliena potestate.* vt seruí & filij.

k *Possunt.* vt & ff. l. quod seruus.

l *Habere.* scilicet dominiũ. aliàs etiã qui tenet, habere dicitur: vt & j. de verb. oblig. stipulatio ista. §. habere non possunt. vt & j. de reg. iu. l. quod attinet. & l. filiusfa. & ff. eo. l. quicquid. & l. qui vniuersas. §. itẽ quod à mari. & j. de verb. oblig. l. stipulatio. §. hoc quoque. & j. tit. j. nũquam. §. seruus. & hoc in omni peculio, excepto castrensi, vel quasi: in quibus etiam iure veteri censetur vt paterfa. vt. ff. ad Mace. l. ij. & nouo: vt. C. de bo. quæ lib. l. cum oportet. Restat ergo quòd aduentitium non possidet filius vllo modo iure isto: cũ vt seruus domino, sic filius patri tale peculiũ quod non erat castrẽse vel quasi, quærat: vt instit. per quas perso. no. acqui. §. j. sed cum hodie non quærit patri quo ad proprietatem, a dici potest vt naturalis patri per filiũ poss. quæratur ratione vsusfr. patri quæsiti: vt. ff. l. naturaliter. sed filius ciuiliter possideat vt proprietarius: vt. C. de bo. quæ lib. l. cũ oportet. §. j.

Glo. est in l. cũ filius. C. qui ad. po.

m *Corporis.* & ita facti.

n *Ignoranti.* scilicet domino.

o *Scienti.* scilicet domino.

possessionẽ literis declarauit.[a] Si vel vnus[b] ex seruis qui simul cum prædiis donatus est, ad eũ qui donum accepit, peruenit,[c] mox in prædia remissus est:[d] per seruum prædiorum possessionem quæsitam, cæterorũque seruorum,[e] constabit.[f]

Aliquando possessio habet plurimũ iuris: aliquando plurimũ facti. Pau. de Cast.

XLIX. IDEM libro secundo Definitionum.

POssessio quoque per seruũ, cuius vsusfructus meus est, ex re mea, vel ex operis serui adquiritur mihi: cũ & naturaliter à fructuario teneatur:[g] & plurimũ ex iure[h] possessio mutuetur. ℣ Qui in aliena potestate[i] sunt, rem peculiarem tenere possunt:[k] habere[l] [autem &] possidere nõ possunt: quia possessio non tantum corporis,[m] sed & iuris est.

Possessio & dominiũ quæritur per procuratorem: actio personalis nõ quæritur nisi cedatur. Bartolus.

℣ Etsi possessio per procuratorem ignoranti[n] quæritur, vsucapio verò scienti[o] competit:[p] tamen euictionis actio domino contra venditorem[q] inuito procuratore nõ datur: sed per actionem mandati eam cedere[r] cogitur.[f]

Per filium putatiuum nobis non quæritur. Pau.

L. HERMOGENIANVS libro quinto Iuris Epitomarum.

PEr eum quem iusto ductus errore, filium meum, & in mea potestate esse existimo: neque possessio neq; dominium, nec quidquam aliud ex re mea mihi quæritur.[t] ℣ Per seruum in fuga agentem,[u] si neque ab alio possideatur,[x] neque se liberum esse credat:[y] possessio nobis adquiritur.

In rebus in quibus propter earũ magnitudinem vel naturam non cadit corporalis apprehensio: non potest acquiri possessio per alium actum æquipollentem, puta per appositionem custodis, vel aspectum: & tunc dicitur apprehẽdi potius animo, quam corpore. Pau. de Cast.

LI. IAVOLENVS libro quinto ex posterioribus Labeonis.

QVarundam rerum animo possessionẽ nos* adipisci ait Labeo:[z] veluti si aceruum lignorum emero, & eũ venditor tollere me iusserit: simul atque[a] custodiam posuissem, traditus mihi videtur.[b] Idem iuris esse [in] vino vendito, cum vniuersæ amphoræ vini simul[c] essent. Sed videamus (inquit) ne hęc ipsa corporalis* traditio sit: quia nihil interest, vtrum mihi, an & cuilibet [cui] iusserim, custodia tradatur. In eo puto hanc quæstionem cõsistere, an etiam si corpore aceruus aut amphoræ adprehensæ non sunt, nihilo minus traditæ [mihi] videantur? Nihil video interesse, vtrum [ego] ipse aceruum, an mandato meo aliquis custodiat. Vtrubique [enim] animi[d] quodã genere possessio erit æstimanda.

Possessio est res diuersa ab vsufructu sicut à proprietate. Pau. de Cast.

LII. VENVLEIVS libro primo Interdictorum.

Competit. vt. C. eo. per liberam. et. j. pro soluto. l. ij.

Contra venditorem. à quo emit procurator.

Cedere. sic. ff. man. l. si procuratorem. §. fi. & arg. j. de fur. l. si vẽdidero. §. fi. & j. quorum leg. l. j. §. satisdatũ. Audi ergo Azo. †hic contra te quòd actio ex alterius pacto non quæritur nisi cessa, & nisi in casibus specialibus quos no. instit. de inuti. stip. §. ei qui. sed tu dicas directam non dari, sed vtilem.

†*aliàs, Martinũ, & aliàs Hug.*

Cogitur. procurator domino.

Per eum.] CASVS. Credo quendã esse meum filium. dicitur quòd per eum neque possessio neque dominiũ mihi quæritur etiã ex re mea. Secundo dicit: per seruum meum existẽtẽ in fuga potest possessio mihi quæri, nisi ab alio possideat, & nisi stet in possessione libertatis. Frã. Ac.

t *Mihi quæritur.* secus in alieno seruo bona fide poss. vt. ff. eo. l. j. §. sed & per eũ. & est ratio: vt. j. tit. j. l. iusto. in prin. & facit. ff. eo. l. cũ heredes. in fi. & l. quicquid.

*Flo. apiscì nos

u *In fuga agentem.* id est constitutum.

x *Possideatur.* vt & ff. l. j. §. per seruum.

y *Credat.* & stat in poss. libertatis: vt. j. tit. j. l. nunquam. §. seruus. & l. si is qui. §. si seruꝰ. & diu stetit: vt. ff. eo. l. iij. §. si seruus. & facit ff. de lib. cau. l. qui de libertate.

*Flo. corporis

QVarũdam.] CASVS. Quãdoq; acquiro pos. solo animo: vt si aceruũ lignorũ emi: vel vegetem plenam vino cum toto vino, & iubeas q̃ tollam, & ego apposui custodem qui interim donec tolli faceret custodiret: nã pos. solo animo acquisiui. Fran. Accursius.

z *Ait Labeo.* sed mala dat exempla, vt & per hãc eandem legem probatur. nam & animo & corpore quæri videtur apposito custode, & te existẽte in præsentia: & etiam sine custode idem: quia sufficit iussus: vt. ff. eo. l. j. §. si iusserim. secundum Mar. & l. quod meo. §. si venditorem. alia ergo debuit dare quæ dixi. ff. eo. l. iij. in princip. licet etiam in illis semper videatur aliquid pro corporis actu interuenire.

a *Simul atque.* id est statim.

b *Traditus mihi videtur.* facit. ff. de contrahen. empt. l. clauibus. & j. de sol. l. si soluturus. in fi. & ff. de iure dot. l. si ego. §. pe. Ac.

c *Simul.* & in præsentia mihi assignatæ: vt. C. de peri. & com. rei ven. l. ij.

d *Animi.* & corporis, vt dixi, sit appositus custos vel non. Sed arg. contra de custode: vt supra commo. l. si vt certo. §. si de me.

Permiscerí.] CASVS. Possessio & vsusfructus non sunt idẽ: immo diuersa. Item pos. & proprietas non sunt idem: immo diuersa. nam alius potest habere possess. fundi, & alius vsumfru. [EVM QVI.] Si prohibeo te in tuo ædificare: videor te prohibere possidere. vnde potes agere cõtra me interdicto vti possidetis. & hũc casum habes. j. vti pos. l. si duo. §. j. [SPECIES.] Si iudex mittit me in pos. fundi aduersarij mei, eo quia se nõ defendit, debet me etiam defendere in ea possessione. Fran. Ac.

a *Permisceri causas.* vt sit vna causa.duæ enim sunt, nec se contingentes,& penes diuersos existentes.

b *Possessionis.*scilicet ciuilis.Accursius.

c *Misceri.* id est confundi oportet : vt sic vnum non possit esse sine alio:quia bene potest.

d *Debent.*vt &.ſ.eo.l. naturaliter. §. nihil. & j.de excep. rei iudica. & an eadem.§.fi.Ac.

e *Alter possideat.* non ergo sequitur vnũ ad aliud remotiue:scilicet si vnus habet vnũ:ergo alius non potest habere aliud:vt hic, &.ſ.ad exhi.l.iij.§. Põponius. &.l.Celsus.§.Iulianus.

*Fl. nãque

*Flo.computari

f *Manifestum est.*& sic habet interdictum vti pos.vt.j.vti pos.si duo. §.ij. & infra de vi & vi arm.l. vim facit. & supra si ser. vin.l. loci.§. si quis.

g *Species.*vere est species, siue modus. nam potest quis induci : & in ea retinenda defendi. & hoc facit prætor cum mittit aliquem in poss. vt hic, &.j.ne vis fiat ei.l.j.§.j. &.ij.item potest induci à venditore vel inducente:nec tamẽ defendetur in ea retinẽda.& hoc in priuato vendente, vel inducente : vt in fin.huius.§.

h *Inducendi.* duobus modis quis inducitur in poss. à prætore,qui & prohibet vim fieri.à priuato,vt à vendente. & prima planior,secũdum primã positionẽ.

In possessionẽ quot modis quis inducatur à prætore.

i *Possessionem.*scilicet à prætore ex causa dãni infecti,vel simili.

k *Iubet.*prætor ille qui prohibet ingredienti vim fieri.

l *Restituere.*priuatum priuato ex præcedente obligatione, scilicet venditoris, qua ei tradere tenebatur. nam tenetur eum inducere, sed non defendere ne fiat ei vis:vt hic,&.C.de act.emp. l.expulsos. at secus cum prætor dicit se missurum : nam & tueri debet prohibendo vim fieri:vt dixi.vel dic secundum Ioan. plus est prohibere vim fieri:quia sic ciuilem & naturalem vult esse apud eum pro quo prohibet.at cum iubet prætor restitui : potest esse restitutio in sola ciuili vel naturali.

PErmisceri causas [a] possessionis [b] & vsusfructus nõ oportet, quẽadmodum nec possessio & proprietas misceri [c] debent: [d] neque*impediri possessionem, si alius fruatur : neque alterius fructũ amputari, * si alter possideat. [e] ℣ Eum qui ædificare ,phibeatur,possidere quoque prohiberi manifestũ [f] est.

Per secundum decretum missus acquirit possessionem: & in ea debet per iudicẽ immittentem defendi:sed per traditionem quæ fit à priuato, licet acquiratur possessio, non tenetur ille priuatus eum in illa defendere. Pau.

℣ Species [g] inducendi [h] in possessionem [i] alicuius rei, est prohibere ingredièti vim fieri. Statim enim cedere aduersarium, & vacuã relinquere possessionem iubet: [k] quod multo plus est quàm restituere. [l]

LIII. IDEM libro quinto Interdictorum.

ADuersus [m] extraneos vitiosa possessio prodesse solet.

DE VSVRPATIONIBVS & vsucapionibus.

TITVLVS III.

Primo declaratur propter quid fuit introducta vsucapio:quia propter bonũ publicum. Secundo, in quo consistat illud bonum publicum:scilicet ne dominia rerum sint in incerto. Tertio remouet obiectionẽ quæ posset fieri de iniquitate. Pau.de Castro.

A *Duersus.*] CASVS. Si tu possides fundum vi à Titio, non nocebit tibi quin obtineas interdicto vti possidetis contra alium:vt & hunc casum habes.j.vti possidetis.l.j.in fine.Fran.

m *Aduersus.*pone casum vt.j.vti possidetis.l.j.in fi.&.l.ij.Item vt infra de vi & vi arma.l.cum à te. Item vt.C. vnde vi.l.j.Item vt.C.de rei vindic.l.res alienas.& sic non obstat.ſ.eo.l.Pomponius.in fi.quia nihil hic de accessione dicit.Accursius.

DE VSVRPATIONIBVS ET vsucapionibus.

De effectu possessionis dicit quid est vsucapio: vt.j.eo.sine possessione. Item vsurpatio,id est interruptio:vt.j.eo.l.2.

BOno.] CASVS. Vult dicere rationem quare vsucapio sit introducta.& est ratio,ne dominia rerum sint incerta,id est in dubio. Secundo quid sit vsurpatio. Tertio quid sit vsucapio.hoc dicit cum duabus.ll.sequen.Franciscus.

n *Bono publico.* id est ad vtilitatem omnium communem contra æquitatem naturalẽ: vt supra de nego. gest.l.j.in fine. & supra de condic.inde.l.nam natura.sed sibi imputet negligens : vt infra de reg.iur.l.quod quis.sic & seruitutes sunt contra ius naturale : vt institu. de iure perso.§. seruitus. & sic est aliud bonum: & aliud æquum : vt &.C.de pac.conuen.super dote.l. hac lege.Accursius.

Bonum & æquum differunt.

o *Ferè.*hoc ideo,quia si vsucapio non esset: essent tamen certa dominia in quibusdam casibus de iure gen. quos habes institu. de re.diui.§. singulorum. vsque in fin.titu. & ad hanc rationem facit institu.eo. in princip. est & alia, vt sit finis litium : vt infra pro suo.l.fi.Accursius.

I. GAIVS libro vicesimoprimo ad Edictum Prouinciale.

BOno publico [n] introducta est vsucapio : ne scilicet quarũdam rerum diu & ferè [o] semper incerta dominia essent:cùm sufficeret [p] dominis ad inquirendas res suas statuti temporis [q] spatium. [r]

B *Interdum verba impropriantur : quia vsurpatio sumitur pro vsucapione : cum tamen non sit vsucapio , sed vsucapionis interruptio. Pau.*

II. PAVLVS libro quinquagesimoquarto ad Edictum.

VSurpatio est vsucapionis interruptio. [s] Oratores [t] autem [u] vsurpationem frequẽtem vsum vocant.

Iurisconsultus ponit hic vsucapionis definitionem : quæ quasi non videtur esse bona. Pau.

III. MODESTINVS libro quinto Pandectarum.

VSucapio est [adquisitio [x] vel] adiectio dominij per continuationem possessionis [y] temporis [z] lege definiti. [a]

C *Titulus pro hærede cum consistat in iure, non cadit in seruo: & ideo seruus tali titulo nõ potest vsucapere pro se, nec pro domino. sed si ipse seruus sit instructus,& adiuit iussu domini:ipse dominus est ille qui vsucapit tali titulo. Paulus.*

IIII. PAVLVS libro quinquagesimoquarto ad Edictum.

p *Sufficeret.*id est sufficere possit.

q *Temporis.*in vsucapione.

r *Spatium.* quod habes institu.de vsuca.in princip.

s *Vsurpatio. Interruptio.* vt & infra eo.l.naturaliter.

t *Oratores.* id est dictatores.& etiam legistæ quandoque: vt & infra de iniur.l. iniuriæ.§.fin.& supra solu. ma.l.si cõstante.§.quotiens.in fi.Accursius.

u *Autem.*pro sed.

x *Vsucapio. Adquisitio.* accipe dictum per causam. Est enim vsucapio causa acquisitionis dominij: non ipsa est acquisitio: sicut nec traditio facta à domino, dominij est acquisitio, sed causa acquisitionis : sic nec facta à non domino est vsucap. sed causa vsucap. Si autem aliter dixerim:cum vsuca.possit esse ex pluribus causis: ergo & dominium, quod est falsum: vt supra titu.j.l.iij.§.ex pluribus. vbi de hoc diri. Item large accipe v.ſ. sucap.pro præscriptione: vt hic, & toto hoc titu.vt infra eo.l.quaritur.Sed proprie vsucapio est in re mobili: præscriptio in re immobili : vt.C. de longi temp. præscrip.l.ij. secundum hoc ergo non solum vsucapione quæritur dominium,quod secũdum omnes cõstat:vt &.C.de pac.l.traditionibus.sed etiam præscriptione.quod M.concesit:vt hic,& infra eo.eum qui.& insti.eo.circa princip.Sed Bul.dixit principaliter quæri exceptio. secundario vtile dominiũ:vt.C.de præscrip.xxx.an.l. si quis emptionis. in prin.& hãc & alias intelligit de vtili.Patet ergo quòd hoc verbum dominij,diuersimode accipitur pro directo & vtili.sic.ſ.de offic.proconsul.l.ij.Accursius.

y *Possessionis.*sub.quæ possef.est habita bona fide, & iusto titulo.Accursius.

D z *Temporis.*scilicet continui: vt hic,& infra eo.l.nunquam.§.j. &.l.possessio.

a *Definiti.*aliter olim,& aliter hodie:vt insti.eo.in prin.

SEquitur.] CASVS.Nũc vult dicere de vsucapione,hoc modo: Primo,quis possit vsucapere. Secundo, quas res. Tertio, quanto tempore.& per ordinem dicit.Et primo quis possit vsucapere.Potest paterfa.Item filiusfa. maxime miles:quod expone vt in glo.Item pupillus,si tutore auctore cœpit possidere.Idẽ si sine tutore,si capax sit doli,& sic habeat animũ possidendi.Item furiosus vsucapit,si ante furorem cœpit possidere,& ex causa ex qua vsucapio sequatur : vt pro emptore,& simili.Seruus autẽ nõ potest possidere pro hærede:& sic nec vsucapere. & sic vidimus de primo membro.Nunc autem de secundo videndum est:scilicet quæ res possint vsucapi.& quidẽ si defunctus possidebat bona fide partum ancillæ:vel fructum agri:vel fœtum pecorum:& sic vsucapiebat: & interim decessit : poterit vsucapere prædicta hæres eius.Itẽ res furtiua non potest vsucapi, nisi reuertatur res in potestatem eius cui subrepta est.& hoc dicit lex Atinia. Hæc autem vltima verba,nisi reuertatur &c. indigent expositione:& exponamus ea hoc modo,quòd in domini potestatem debẽt reuerti.

BIU Cujas

uerti. hinc est quòd si res mea subrepta est creditori vel cõmodatario: non poterit vsucapi, nisi reuertatur in potestatẽ mei domini. Si autẽ res peculiaris seruo subrepta est: si quidẽ me ignorante, tunc sufficit reuerti penes seruum etiam me ignorante, vt sic amodo possit vsucapi. si autem sciui eam subreptam: tunc me scire oportet eam reuersam penes seruũ ad hoc vt possit amodo vsucapi. Sed quod dixi, quòd sufficiat eã reuersam penes seruũ in primo casu, vt sic desinat esse furtiua: est verum, quando volui illam rem esse in peculio serui. si autẽ nolui esse in peculio serui, tunc debeo scire eã reuersam penes seruum, vt sic desinat esse vitiosa. Quid autẽ si seruus meus rem meã subripuit, & eandẽ postea in pristinum statũ reponit: an desinat esse furtiua? Et certe si sciui eam subreptam, tũc scire debeo eam reuersam, & tũc sufficit eã reuersã etiã me ignorãte. postea dicit: Seruus meus subripuit rẽ meã, & eam retinet in peculio. dicitur quòd non desinit esse vitiosa, nisi reuertatur in statũ antiquum, siue sciebã furtum factum, siue sciebã rem esse in peculio, & ei illã rem habere cõsensi. hoc dicit vsque ad. §. item Labeo. Frã.

SEquitur de vsucapione dicere: & hoc ordine eundum est, vt videamus quis potest vsucapere, & quas res, [a] & quanto tempore. ¶ Vsucapere potest scilicet paterfamilias, [&] filiꝰ familias, & maximè miles [b] in castris adquisitum vsucapiet. ¶ Pupillus [c] si tutore auctore cœperit possidere, vsucapit. si non tutore auctore possideat, & animum possidẽdi [d] habeat, dicemꝰ posse eũ vsucapere. ¶ Furiosus quod ante furorem possidere cœpit, vsucapit. [e] Sed hæc persona [f] ita demum vsucapere potest, si ex ea causa possideat, ex qua vsucapio sequitur. ¶ Seruus pro hærede [g] possidere non potest.

Accessiones percepta ex re aliena, si nõ fuerunt effectæ percipientis, sola perceptione possunt per hæredem eius vsucapi titulo pro hærede. Pau.

¶ Fructus & partus ancillarum, & fœtus pecorum, si defuncti [h] nõ fuerunt, [i] vsucapi possunt. [k]

Ad hoc vt vitium furti purgetur, debet res reuerti in potestatem veri domini. nec sufficit quòd reuertatur in potestatẽ illius cui fuit subrepta, si non erat verus dominus, sed custos, vel habebat ius in re. Pau.

¶ Quod autem dicit lex Atinia vt res furtiua non vsucapiatur, nisi in potestatem [l] eius cui subrepta est, reuertatur: sic acceptũ est, vt in domini potestatem debeat reuerti, non in eius vtique cui subrepta* est. Igitur creditori subrepta, [m] & ei cui commodata est: in potestatem domini redire debet.

Sufficit quòd res furtiua reuertatur ad eum per quem dominus possidebat, vel quòd reponatur in loco vbi stabat domino ignorante: aliàs domini noua scientia & volũtas requiritur. Bartolus.

¶ Labeo quoque ait: si res peculiaris serui mei subrepta sitⁿ me ignorãte, ° deinde eã nactaᵖ sit: videri [eam] in potestatẽ meã rediisse. Commodius dicitur, etiam si sciero, [q] rediisse eam in meam potestatẽ. Nec enim sufficit si eam rem quam perdidi,* ignorante me seruus [meus] adprehendat: si modò in peculio eam esse volui. Nam si nolui, [r] tunc exigendum est vt & ego facultatẽ eius nactꝰ sim. [s] Ideoque & si seruꝰ meus rem [t] mihi subripuerit, deinde eandem loco suo reponat: poterit vsucapi, quasi in potestatem meam redierit: vtique si nesciui. [u] Nã si sciui, exigimus, vt rediisse sciã [x] in meã potestatem. Item si eam rem [y] quam seruus subripuerit [mihi,] peculiari nomine ex contrectatione res furtiua, quæ vsucapi non potest: vt. j. proxi. §. aut bonę fidei: & sic facit fructus suos: vt. ſ. tit. ij. bonæ fidei. & sic non vsucapit: & sic sunt hæredis: vt. j. ea. l. §. lana? Respon. secundum M. & Azo. in malæ fidei loqui. sed hæres ex sua persona facit initiũ vsucapionis: vt. C. de præscrip. long. temp. l. j. quod Io. nõ placet vt ex persona sua possit vsucapere. Alij vt Ot. similiter in malæ fidei: sed alia ratiõe, scilicet quia defunctus percepit per alium habentem bonã fidem: ideoque possit vsucapi: non dico ab hærede, qui est successor vitiorũ. Tertij dicunt de eo qui prius malæ fidei, & nunc bonæ fidei erat. Tu dic in bonæ fidei loqui, & in fructibus naturalibus, quos nullus etiam bonæ fidei facit suos: vt supra de vsur. l. fructꝰ. de partu ancillæ plenum est, quia non sunt fructus: & ideo nõ poterunt fieri bonæ fidei possessoris: vt. ſ. de vsu. l. in pecudũ. De fœtu quid est, cum & ipse fiat bonæ fidei possessoris? Respon. hic vsucapi potest ab alio q̃ ab hærede, si non hæres sed alius apprehendat possessionem à non domino cum titulo. Idem in fructibus industrialibus. vel dic quia nõ est bonæ fidei possessor, incommutabiliter fructus vel fœtus apud eũ extantes tenetur restituere, saltem offic. iu. si agatur rei vindi. pro capitibus & pro re: vt C. de rei vindi. l. certum. in hoc ergo vsucapi poterit, vt per offic. iudic. non restituatur. vel dic plane in fructu & fœtu & partu quæ defunctus vsucapiebat. Si autem cœperunt prædicta esse in rerum natura post mortem defuncti: eadem oppo. & respon. fieri potest. Accursius.

* *Flo. subreptum*

* *perdidit. Flo.*

Fœtus pecoris vsucapi potest.

a *Et quas res.* ſ. possit qs vsucapere, & quas nó.

b *Et maxime miles.* abundat maxime. sic. C. de testa. ma. l. fi. §. ij. nã alias filiusfa. totũ quærit patri, secundum hæc iura: vt institu. per quas perso. no. acqui. §. j. Vel dic miles, id est militans. nã idem in veterano filiofa. vel maxime propter peculium quasi castrense: quod & his legibus locum habebat: vt. ſ. de colla. bo. l. j. §. nec castrense. vel dic quòd respexit ad noua iura. nam hodie in aduentitiis vsucapit filiusfa. vt supra titu. j. l. possessio. §. j. & secundum tres vltimas non abũdat maxime.

c *Pupillus.* etiam infans: vt. ſ. tit. j. quamuis. §. infans.

d *Animum possidendi.* vt quia sit doli capax, & pubertati proximus: vt supra titu. j. l. j. §. adipiscimur. quales Lombardia & Normania parit: & auaritiæ caput Roma cunctos tales generans. Io.

e *Vsucapit.* cum non desinat possidere: vt &. j. eo. l. penul. §. eũ. & supra titu. j. l. ſi is qui animo. Accursius.

f *Sed hæc persona.* scilicet furiosi. idem in aliis: sed de hoc gratia exempli dixit. nam quia fauebat ei in retinendo possessionem & vsucapiendo, crederet quis quòd etiam in titulo: quod remouet.

g *Seruus pro hærede.* idem in quolibet alio titulo: vt seruus non possideat: sed ideo de hoc titulo pro hærede magis dixit, quia nullo momento potest dici hæres seruus, vel posſ. vel hæreditas esse penes ipsum: vt. ſ. de acqui. hære. placet. sed potest bene dici emptor & donatarius. Item alio titulo potest habere & vsucapere domino ignorante, licet nõ possideret, vt dixi: sed non hæreditatem adire sine iussu domini: vt. ſ. de acqui. hære. l. ſi quis mihi bona. §. iussum. Itẽ alio titulo vsucapit dominus per seruum: sed in hoc scilicet titu. pro hærede, per seipsum dominus vsucapit etiam seruo instituto: cum nec momẽto remaneat penes eum hæreditas: vt. d. l. placet. Accursius.

h *Defuncti.* genitiui casus.

i *Def. non fuerunt.* i. in dominio defuncti: erant tamen in rerum natura tempore vitæ defuncti. Sed opponitur: aut defunctus erat malæ fidei: & non vsucapit hæres: quia vitiorũ & culpæ defuncti est successor: vt. j. de diuer. præscrip. l. cum hæres. & etiam fiebat

k *Possunt.* ab hærede.

l *Nisi in potestatem.* vt insti. eo. §. furtiuæ. & infra vi bo. rap. l. fi. & ita quòd non possit auelli: vt. j. §. tunc. Accursius.

m *Creditori subrepta.* ab extraneo, non debitore, ne sit contra infra pro sol. l. fi. vel ibi rem alienam, hic suam debitor obligauit. vnde non sufficit ibi in potestatem creditoris redire. & facit. j. pro emp. l. ſi rem quam.

n *Subrepta sit.* scilicet ab extraneo.

o *Me ignorante.* scilicet quòd subrepta sit. secus si scirem, secũdum Io. vt. j. eo. §. Azo.

p *Nactus sit.* etiam me ignorante, scilicet seruus.

q *Etiam si sciero.* furtum factum: & tũc dic rediisse, si sciam eum rediisse. Io. vel dic sciero, scilicet quòd seruus sit nactus: & tunc dic rediisse etiam me ignorante. & sic concordat cum primo: nisi hic addat quòd post reuersionem sciui. quòd autem subiicit: nec enim &c. redit ad primum casum, quando me ignorante est subrepta. quem determinat. & ita loquitur de peculiari vsque illuc: & ideo &c. hoc modo: prædicta in peculiari: non ita in dominica. & hoc dicit, nec enim &c. & sic habeas ibi, perdidi. aliàs est perdidit, secundum aliam lecturam.

r *Nolui.* scilicet esse in peculio.

s *Nactus sim.* per me vel per alium.

t *Rem.* scilicet dominicam: nec tamen tenet in peculio: vt differat à sequenti casu. de peculiari enim non potest loqui: vt. j. de fur. interdum. §. cum autem. Accursius.

u *Si nesciui.* scilicet rem esse subreptam.

x *Sciam.* facit infra eo. l. ſi rem.

y *Item si eam rem.* dominicam.

a *Reuersam.* vt vitium purgetur, vere tamen possidemus dum seruus tenet:vt.ff.titu.j.l.rem quæ.quæ est cõtra.aut ergo res peculiaris,aut dominica subripitur.& aut à seruo:aut ab extraneo. si à seruo,& peculiaris: tunc serua quod dicitur.j. de fur. interdum.§.cum autẽ.si ab extraneo : aut domino ignorante, & tunc etiam eo ignorante reuersa ad seruũ, purgatur vitium : nisi in peculio esse noluit.si sciente: & eo sciẽte redire debet:vt hoc.§.si dominica à seruo subripitur, retinet nihilo minus possessionem : sed sit vitiosa:vt.§. & ideo &c. & .§. itẽ si eam rẽ. si ab extraneo: oportet quòd me sciẽte ad me redeat : nisi in peculio esse volui. tunc si me ignorãte ad seruũ peruẽiat, purgatur vitiũ, vt hic:nec enim &c.secundum secundam lectuam.Accursius.

Itẽ Labeo.]CASVS. Depositarius rem depositã vendidit animo lucrandi : & sic effecta est furtiua: tandem redemit, & in statu antiquo posuit. dicitur ꝙ desinit esse vitiosa siue me sciẽte,siue me ignorante hoc fecit. [*SI PVPILLI.*]Res pupilli subrepta est.sufficit si reuertatur tutore sciente in domum pupilli.Item si res furiosi subrepta sit : sufficit eã rediisse sciente curatore.[*TVNC IN POTESTATEM.*]Quod dictum est desinere esse furtiuam si reuertatur in potestatem domini : intelligimus ita eam reuersam,vt non possit ab eo auelli,& quòd tanquã sua res reuertatur. quid enim si dominus ignorãs esse suam, eam emit:& est sibi tradita? non dicitur esse reuersa . Sed quid si dominus rem suam sibi subreptam vindicauit:& litis æstimat.accepit? certe desinit esse furtiua. idem si voluntate domini alij sit tradita res furtiua. [*HAERES.*] Ancilla furtiua concepit & peperit penes hæredẽ furis.quæritur an hæres hunc partũ possit vsucapere? & dicitur quòd non. [*DE ILLO QVAERITVR.*] Seruus meus ancillam subripuit alicui, & eam mihi dat ad hoc vt eam manumittam:& manumisi.quæritur si hæc ancilla cõcipiat & pariat,an partũ possim vsucapere? & dicitur quòd non:quia hæc poss. quam seruus vitiosẽ cepit,mihi domino nocet. idem est si aliquis extraneus ancillam quam subripuit alicui, dat mihi vt seruum meum manumittam.nam partũ huius ancillę apud me conceptum & editum nõ vsucapiam. idem est si aliquis talem ancillam mihi dedit ex causa permutationis,& in so.vel ex causa donatio.nam partum eius vsucapiã.& hæc omnia sunt vera si antequã pariat,subaudi & cõcipiat,sciui eam alienã.& idem in emptore.si autẽ ignorem alienam : possum vsucapere partum ei⁹:& in initio vsucapionis inspicitur sciẽtia mea, vel ignorãtia. [*LANA OVIVM.*] Oues meas subripuisti,& eas vẽdidisti. quæritur an lana ex ouibus detonsa possit vsucapi? Distinguitur: nam si detonsa sit apud furem : amodo nõ potest vsucapi etiam à bonæ fidei emptore.si vero detõsa sit penes bonæ fidei possessorem:secus est quàm supra. nam tunc hæc lana poterit vsucapi ab aliquo possessore alio quàm emptore. emptor vero non dicitur vsucapere,cum dominus sit eius.idem in agnis,si eos cõsumpsit. Vltimo dicit : pone quòd ex lana furtiua facta sunt vestimenta à malæ fidei possessore. dicitur quòd vestimenta sunt furtiua, vt sic nõ possint vsucapi.[*SI REM PIGNORI.*]Rem meam tibi obligaui & tradidi:tandem eam tibi subripui, & eam Titio vendidi:alius tamen ꝙ tradidit,non ego. quæritur an eam possit vsucapere? & dicitur ꝙ sic:nec dicitur hæc res furtiua: licet ego furti tenear. [*SI TV VI.*] Deiecisti me de possessione fundi mei:nec eam possessionem apprehendi: alius tamen apprehẽdit. quæritur an apprehẽdẽs possit eam præscribere? & dicitur quòd teneat: nõ videri in potestatem meam reuersam [a] Põponius ait: nisi ita habere cœperimus,quẽadmodũ habuimus antequam subriperetur: aut cum rescissemus,in peculio eum habere cõcessimus.

Sufficit rem rediisse ad eum per quẽ quis possidebat. Bartolus.

Item Labeo[ait:]si rem quam apud te deposuerã, lucri faciẽdi causa vẽdideris, [b] deinde ex pœnitẽtia redemeris, & eodem statu habeas:siue ignorante me, siue sciente [c] ea gesta sint, [d] videri in potestatem [e] meã rediisse secundũ Proculi sententiam: quæ & vera est.

Sufficit rem redire in potestatem legitimi administratoris. Bartolus.

Si pupilli res subrepta sit,sufficere [f] dicendum est, si tutor ei⁹ sciat [g] rediisse eam in domũ pupilli:[sed] & si furioso, [h] sufficere curatores scire.

Ad hoc vt purgetur vitium furtiuitatis, requiritur quòd res redeat irrenocabiliter in domini potestatem verè vel interpretatiue. Bartolus.

Tunc in potestatem domini sic.nõ enim dicitur vi possessa. si autem possessio esset vi possessa : non posset præscribi, & si malæ fidei possessor deiectus inde sit.nam dictus apprehendens possessionem, non poterit eã præscribere. idẽ si aliquis expulit malæ fidei possessorẽ possidentem titulo pro hærede. nam hic expellens non poterit eam præscribere. idẽ si aliquis expulit bonæ fidei possessorem fundi alieni, sciens alienum: & cœpit possidere.nam non præscribit.Vltimo dicit : dominus fundi sui deiecit possessorẽ fundi sui.dicitur quòd hęc possessio dicitur vitiosa:cum teneatur dominus deiiciens eam reddere per interdictũ unde vi. [*SI VIAM.*] Habebã viam per fundum tuũ. expulisti me, ita quòd nõ iui per illam viam longo tempore. dicitur quòd nõ vtendo illa via per lõgum tempus, amitto eam. nec videris possidere vi, cum ius incorporale non possit possideri.Secundo dicit: vacuam possessionem à nemine possessam nec animo nec corpore, apprehendit tandem venientem dominum ad hunc fundum prohibui eum intrare. dicitur quòd non videor possidere. Tertio dicit: Libertas seruitutis potest præscribi:seruitus autem non. & hoc prohibuit lex Scribonia : nisi habeat perpetuam causam, vel quasi.postea dat exemplum de primo, vt si debet domus mea seruitutem tuæ domui altius non tollendi : & eam altius eleuaui:& sic altam teneo longo tempore:nam præscribo libertatem. Franciscus Accursius.

rediisse dicendum est,cum possessionẽ eius nactus sit, vt iustè auelli non possit: [i] sed & tanquam suæ rei. Nam si ignorãs [k] rem mihi subreptam emam: nõ videri in potestatem meam reuersam. [l] Sed & si vindicauero rem mihi subreptam, & litis æstimationẽ accepero: licet corporaliter eius non sim nactus possessionem, vsucapietur. [m] Idem dicendum est etiam si voluntate mea alij tradita sit.

Tribus modis partus ancillæ dicitur furtiuus. Primo,quando erat in vtero tempore quo mater fuit subtracta. Secundo, si tunc non erat in vtero:sed postea concipiatur apud furem. Tertio,quando non concepit apud furem: sed apud alium malæ fidei possessorem. Pau.

Hæres qui in ius defuncti [n] succedit : licet apud eum ignorantem ancillam furtiuam esse, conceperit ea,& pepererit,non tamen vsucapiet. [o]

Partus ancillæ furtiuè editus penes bonæ fidei possessorem, non potest vsucapi si fur in eius potestate fuerit. aliter potest vsucapi,si ante natiuitatem scientiam rei alienæ non habuit. Bartolus.

b *Vendideris.*non tamen tradideris,secundum quosdam:vt forte melius tollatur contra.ff.depositi.l.j.§. si rem.quod non placet. sed solu.vt ibi. Accursius.

c *Siue sciente.*scilicet eam redemptam, & in eodem statu repositam,secundum Al.venditionem tamen ignorauit:vt non sit cõtra.ff.eo.§. Labeo. & eodem modo solue contra.j. de fur.l. si ad dominum.vel ibi apud dominũ, hic apud depositariũ erat.Azo.

d *Gesta sint.* Sed qualiter hoc fieri potest, cum ipse amisit possessionem non ignorans?

e *In potestatem.*igitur in pos.vt.j.§.tunc. sed non sequitur:vt infi.eo.§.hic ergo nõ incipit dominus possidere:vt infra eo.si rem subreptam.Item cõtra infra de fur.l.qui ea mente.sed nec excusat hic eum à furto,licet res desinat vitiosa esse.Accursius.

f *Sufficere.*id est sufficeret tutorem vel curatorem scire.

g *Si tutor eius sciat.*qui domini loco est:vt.j. de fur.l.interdũ.§. qui tutelam. & idem est si sciat pupillus: vt infra pro empt.l.qui fundum.§.si tutor.

h *Et si furioso.*scilicet res subrepta fuerit.Accursius.

i *Non possit.* Posset autem si ex interuallo per vim ei abstulisset:vt infra ea.l.§.si dominus.& facit infra de verbo. signi.l.mulieris.§.desinere.&.ff.titu.j.l.non videtur.& not. quandoque redit in possess.non tamen in potestatem:vt.ff.eod.§. Labeo.quandoque non redit in possess.& tamen redit in potestatem:vt.j.statim subiicit.quandoque concurrunt:vt hic.

k *Ignorans.*scilicet ego.

l *Reuersam.*& hic est reuersa:& fingitur non reuersa.sed.j proximo casu est contra.

m *Vsucapietur.*Ab alio bona fide possidente. ille autẽ qui præstitit litis æstimationem, statim est dominus si res erat præsens: vt.ff.de rei vindi.l.eius rei.& l.hoc si res.& facit.j. de verb.signi. l.potestatis.§.fi.&.ff. de noxa.quotiens.§.prætor.&.j.eo.l. si fur.

n *Defuncti.*scilicet furis.

o *Non tamen vsucapiet.*non quia sit res furtiua : sed quia in ma-

BIU Cujas

lam fidem succedit: vt supra de Publi. l. si ego. §. partus. vbi plene de hoc distinxi.

a *Subripuit.* extraneo.

b *Dederit.* vt eum manumitteret.

c *Non putant.* si ante cõceptionẽ sciã alienam: vt statim dicet.

d *Domino noceret.* idẽ in filio & patre: vt. j. eo. l. hæres. §. fi.

e *Conceperit.* & hic dicas quòd ante conceptum sciui alienam.

f *Donasset.* hæc vera sunt, scilicet ante &c. Azo. & quod dicit pariat, subaudi, & concipiat. sic supra de sena. l. emancipatum. secus si post conceptionem sciui: vt infra. l. justo. §. & si possessionis. quæ est cõtra. vel vt ibi: & quod subiicit in emptore, idem in superioribus. & quod dicit, diximus, scilicet aliàs. vel dic, omnes prædictos emptores vocat: vt supra de statulibe. l. statuliberos. §. fi.

g *Initium.* sic. C. de vsuca. transfor. l. vnica. §. hoc tantummodo. & argu. supra de hæredi. instit. l. si alienum. §. j.

h *Placuit.* vbi duobus tẽporibus vel vno sufficit bona fides: vt infra pro empt. l. ij. & adde hic distinctionẽ de partu: vt. ff. de Pub. l. si ego. §. partus.

i *Emptorem, contra.* id est vsucapibilis est, nõ ab emptore, quia sua est: sed ab alio, vt subiicit. & infra de fur. l. qui vas. §. si ancillam. quæ est contra.

k *Statim emptoris.* no. quod meũ est, nõ possum vsucapere: vt hic, & infra de capti. in bello. §. si quis. nã quod meum est &c. vt instit. de lega. §. si rem legatam. Sed oppo. ex eo quod est infra de fur. qui vas. §. si ancillam. in eo quod dicit: idem in fœtu & fructu, qđ in partu. sed illud si à fure, non à bonæ fidei possessore percipiantur. & facit. ff. titu. j. l. bonæ fidei. in fi.

l *Consumpti.* idem & si extent: licet tunc per officiũ iudicis possint reuocari. sic supra tit. ij. l. quæsitum. in fin.

m *Si ex lana furtiua.* hoc est cum mala fide.

n *Feceris.* vt supra ad exhiben. l. de eo. §. si quis. aliàs serua quod est supra tit. ij. adeo. §. cum quis. & facit supra de cõtrahẽ. emp. l. in venditionibus. §. inde quæritur.

o *Furtiua.* & ideo non potest vsucapi.

p *Si rem.* quam quis vsucapiebat.

q *Subripuerit.* creditori.

r *Posse.* Immo videtur quòd prius in potestatem creditoris debeat redire: vt infra pro solu. l. fi. quæ est contra. aliàs fit furtiua: vt. C. de vsucapio. pro empt. l. cum sit probatum. siue similiter est

ff. Nouum.

¶ De illo quæritur, si seruus meus ancillam quã subripuit, [a] & libertate sua mihi dederit: [b] an partum apud me cõceptum vsucapere possim? Sabinus & Cassius non putant: [c] quia possessio quã seruus vitiosè nactus sit, domino noceret. [d] & hoc verum est. Sed & si vt seruum meum manumitterem, alius mihi furtiuam ancillã dederit: eáque apud me cõceperit [e] & pepererit, vsu me non capturum. Idemque fore etiam si quis eam ancillam mecum permutasset, aut in solutum dedisset: item si donasset. [f] Si antequam pariat, alienam esse rescierit emptor, diximus non posse eum vsucapere: quod si nescierit, posse. Quod si cùm iam vsucaperet, cognouerit alienam esse: initium [g] vsucapionis intueri debemus: sicut in emptis rebus placuit. [h]

Lana ouium furtiuarum, si fuit detonsa penes furem, est furtiua, & per nullum potest vsucapi. si vero penes bonæ fidei possessorem, non est furtiua: & sic est vsucapibilis per alium quàm per bonæ fidei possessorem: non quia ipse efficitur dominus eoipso quòd percipit. & idem in agnis ouium furtiuarum. h. d. Pau. de Cast.

¶ Lana ouium furtiuarum, si quidem apud furem detõsa est, vsucapi non potest. si verò apud bonæ fidei emptorem, cõtra: [i] quoniam in fructu est, nec vsucapi potest, sed statim emptoris [k] fit. Idem in agnis dicendum [est,] si consumpti [l] sint. quod verum est.

Quãdo malæ fidei possessor de lana furtiua fecit vestimentum, furtiuum est: secus est si erat bonæ fidei: quia tunc cum materia transiuit in materiatum, materia non debet considerari de per se, sed materiatum, quod est diuersum. & illud nunquam fuit subtractum. h. d. Pau. de Cast.

¶ Si ex lana furtiua [m] vestimentum feceris, [n] verius est vt substantiam spectemus: & ideo vestis furtiua [o] erit.

Quando dominus subripuit rem suam etiam ei qui habebat iustam causam detinendi, & ius in re: non efficitur res furtiua: & sic est vsucapibilis, licet furtum committatur. h. d. Pau. de Cast.

¶ Si rem [p] pignori datam debitor subripuerit [q] & vendiderit: vsucapi eam posse [r] Cassius scribit: quia in potestatem domini [s] videtur peruenisse, qui pignori dederit: quãuis cum eo [t] furti agi potest. [u] quod puto rectius dici.

Res violenter possessa, etiam à malæ fidei possessore non potest vsucapi vel præscribi, nisi vitium violentiæ sit purgatum: secus si non est violenter possessa, licet possessor fuerit violenter expulsus: & non dicitur vitium purgari, si res fuerit reuersa ad dominum violenter: licet ab ipso violenter fuerit possessa: quia non est reuersa irreuocabiliter. Pau. de Cast.

¶ Si tu me vi expuleris de fundi possessione, nec adprehenderis possessionem, sed Titius [x] in vacuam [y] possessionẽ intrauerit: potest longo tempore capi [ea] res. [z] Quamuis enim interdictum vnde vi, locum habeat, [a] quia verum est vi me deiectum: [b] non tamen verum est & vi possessum [c] [esse.] Cæterùm etiam si mala fide fundum me possidentem deieceris, & vendideris: non poterit vsueapi: * quoniam verum est vi possessum esse, licet à non domino. Idem dicendum [d] est in eo qui eum expulit qui pro hærede possidebat, [e] quamuis sciat esse hereditarium. Si fundum alienum bona fide possidentem quis sciens [f] esse alienum expulerit, vsucapere non potest: quoniam vi possidet.

¶ Si dominus fundi possessorem [g] vi deiecerit: Cassius ait non videri in potestatem eius rediisse, quandò interdicto vnde vi restituturus sit possessionem.

Non vtens seruitute per legitimum tempus, perdit eam: licet per dominum fundi seruientis fuerit vti prohibitus: & ille præscribit libertatem. Pau. de Cast.

A contra. Solu. hic suam, ibi (id est in contrariis) alienam obligauit debitor: vt infra pro empt. l. si rem. & dic hic alio tradente quàm domino. Alij quòd & dominus hic tradidit: sed erat eis interdicta administratio: vt quia prodigus. & sic licet non dominium, tamen causam vsucapiendi præstat ignoranti, non scienti: vt infra eod. l. si ab eo. Sed argu. contra infra de verb. signifi. l. alienationis. vel dic contra * hypothe. vt. C. si aduer. credi. l. j. & contra vtilem in rem, quæ metũ passo posset dari: vt. C. quod me. cau. si vi. & facit infra de fur. si is. in prin. & ff. de pigno. act. l. si pignore.

* *Quod tũc procedere potest, cùm pluribus res obligata fuerit, vni verò dum xat tradita secundũ Io. ab Imola hic.*

B

C

D

e *Possidebat.* & sciebat se non esse hæredem: vt conueniat præcedenti respõ. vel etiã credebat se hæredem: vt seq. §. si fundum.

f *Sciens.* aliàs si crederet suam inuasor, nõ fit vitiosa: licet constitutio, si quis in tantam, locum habeat.

g *Possessorem.* alium quàm inuasorem: vt infra de vi & vi arm. l. j. §. qui vi à me. Vel dic ipsum deiicientem deiecit: & tunc dic ex interuallo. secus si incontinenti: vt infra de vi & vi arm. l. iij. §. eum. & l. qui possessionem. & facit infra de verbo. signi. mulieris. §. desinere. & supra titu. j. non videtur. & infra de reg. iur. l. non videtur.

* *Flo. capis*

s *Res.* subaudi, si ille qui intrauit, habebat bonam fidem: & non aliter.

a *Locum habeat.* contra deiicientem, non occupantem: vt & infra de vi & vi arma. l. cum à te. & C. vnde vi. l. fin.

b *Deiectum.* vt & infra eod. non solum. §. si dominus. Sed contra supra quod me. cau. l. metum. in princi. Sol. vt ibi.

c *Possessum.* & ideo in hoc casu lex Attinia nõ impedit vsucapionem.

d *Idem dicendum.* cõtra deiicientẽ, non occupantẽ, vt non possit vsucapi quasi vitiosũ.

a *Si viam.* id est seruitutem.
b *Amittam.* sed tamen ex æquitate in integrũ restituar: argu. j. de vi & vi arm. l. si plures. §. deiectum. & l. si de fundo.
c *Quia ne possideri.* respõdet obiectiõi quasi esset vi possessa. Ac.
d *Incorporale.* vt & supra tit. ij. l. seruus. §. incorporales.
e *Detruditur.* ex quo non possidetur: & sic est ratio proximi dicti.
f *Itẽ si occupaueris vacuam.* corpore & animo. Accursius.
g *Possessionem.* quam nullus retinet etiam animo. aliàs contra, infra de vi & vi arma. l. j. §. siue autem. & supra tit. j. l. clam. in fin. sed nihilominus possessio est vitiosa vitio quasi violentiæ: vt. C. vnde vi. l. fi. nec enim signo eam pro contraria.
h *Verius est.* aliter tamẽ in rustica, aliter in vrbana: vt supra de ser. vrba. prædio. l. hoc autẽ. & l. si ædes. & facit C. de præscript. long. tem. l. fi. in fi.
i *Sustulit.* nisi quando habet perpetuam causam: vel quasi: quod plene dic vt. s. de serui. l. seruitutes.
k *Seruitutem.* scilicet acquirendam.
l *Statutũ.* x. an. iter pręsẽtes. xx. inter absẽtes: vt. C. de ser. l. fi. in prĩ.

Naturaliter.] CASVS. Si possidebas rem alienam bona fide, in qua re habebat Titius hypothecam, vel aliquod aliud ius: & vsucapiebas illã rẽ aduersus omnes qui habebant ius in dicta re: & antequam compleres vsucapionem, deiectus fuisti per vim de possessio. fundi: dicitur quòd interrumpitur possess. & vsucapio aduersus omnes. nec refert quis te deiecerit. Franciscus Accursius.
m *De possessione.* rei immobilis.
n *Vi deiicitur.* quandoque etiam sine vi: vt. C. de præscriptione triginta annorum. l. cum notissimi. §. immo. sed quocunque modo desinat possidere, interrumpitur naturaliter. fallit in capto, qui deiicitur eo quòd captus est: tamen fingitur in peculiari retinere: vt. j. eo. l. si is. §. j.
o *Aduersus eum.* immo pro eo: vnde dic interrumpitur possessio aduersus eum, id est pro eo. sic &. j. proxi.
p *Aduersus omnes.* id est pro omnibus: sicut & ei à quo, ponitur pro contra quem: vt infra eo. l. eius qui. vel possess. interrumpitur aduersus eum, id est effectus possessionis qui erat aduersus eum: hoc est vsucapio interrũpitur. sic & infra proxi. aduersus omnes, scilicet possessio, id est effectus eius qui erat aduersus plures, interrumpitur: vt quia currebat vsucapio cõtra debitorem & creditorem vel dominum vel emphyteutam vel habentes vtilem in rem vel Publicianam. à capite ergo oportet possideri: vt. j. eo. l. si is. §. si quis. &. s. de ser. vrba. prædio. l. si ædes. §. j.
q *Vsurpauerit.* i. possess. siue vsucapionẽ interrũpit: vt. s. eo. l. ij.
r *Dominus sit.* immo quo ad constitutionem si quis in tãtam. sed illud nouum. vel licet perdat: tamen interrumpitur possessio.
s *Pro suo.* id est pro sua pecunia: non ex causa lucratiua. Non enim hic ponitur pro titulo: & sic sunt duæ partes pro suo. vel dic pro suo: quia in litore maris inuenitur: vel ab hostibus cepit, vel

A fecit vt esset in rerum natura: vel dic generaliter accipi pro quolibet titu. & quod subiicit lucratiua, id est sine titulo. prima placet. & dic hic quæ no. C. de præscrip. xxx. an. l. cum notissimi. §. sed & si quis.

In vsucapionibus.] CASVS. Cum in vsucapione triennium sit statutũ: nunc dicit q sufficit tangi vltimam diem triẽnij. & hoc dicit hæc lex cum sequẽ. Franciscus Accursius.
t *Computamus.* aliàs, sed ad totam diem cõputamus postremũ. & tunc, id est ad quamlibet partem postremi diei. aliàs diem totum cõputamus postremũ, accipiẽdo partem pro toto: vt & infra de diuer. præscript. l. in vsucapione. in princip. & j. l. proxi. Sed contra infra de act. & oblig. l. in omnibus. Solu. plene vt not. s. de mino. l. iij. §. minorẽ. quia hæc in vsucap. triennij: illa in præscriptione.
u *Deoque. Diei.* artificialis.
x *Cœperit.* & vsucapere.
y *Hora sexta.* scilicet completa. nam tunc finitur & incipit dies: vt s. de feriis. l. more.

Abeo.] CASVS. Si seruus peculiariter acquisiuit rem à nõ domino: vsucapiã interim per eum illam rẽ etiam si ignoraui hoc: dum tamẽ sit res quam per me possum vsucapere, non furtiua: vel sim persona quòd per me possem vsucapere. & hoc dic vt in gloss. Franciscus.
z *Responderunt.* & bene. Accursius.
a *Peculiariter.* i. si ex causa peculiari: stricte vel large accipiatur peculiũ: vt. j. p solu. l. ij.
b *Quia hæc etiam.* videtur esse ratio eius qđ dictũ est. sed dic vsucapimus scientes: quia & ignorãtes: arg. contra. s. de offic. præsi. l. si forte. &. s. de leg. ij. l. fi. Vel ita completur nobis scientibus: quia inchoatur ignorantibus, secundum Azo. & facit. j. pro empto. l. ij. §. Celsus. & l. qui fundũ. §. fi. &. s. de acquiren. posses. l. peregre. §. quæsitum. & l. j. §. item acquirimus.
c *Vsucapere potest.* ratione rei: quia furtiua: vt. s. eo. l. sequitur. §. hæres. vel ratione personæ: vt si legetur non capaci, non vsucapitur pro legato: vt instit. de hæred. quali. & dif. §. in extraneis. Idem in libero homine possessio: vt per eum vsucapiam quod nõ per me: sed nec vsucapit ipse, quia ipse non possidet: vt. s. titu. j. homo liber. in fi. vel mixta ratione rei & personę: vt in Iudæo & mancipio Christiano: vt. C. ne Christianum mancipium. l. j. & facit. C. de hære. instit. l. neque per se. & quod ibi not. Sed argu. cõtra. s. de acquir. hære. l. cum hæreditate. Item contra. j. eo. si seruo. &. s. titu. j. l. j. §. itẽ acquirimus. in fin. sed ibi ratione defectus intelligentiæ in furioso & in infante. Accursius.
d *Posse.* scilicet vsucapere.

Vsucapionem.] CASVS. Res corporales dicuntur posse vsucapi: exceptis rebus sacris, sanctis, publicis, & similibus, & liberis hominibus qui non possunt vsucapi. Francis. Accursius.
e *Maxime res.* immo corporales tantum: vt. s. titu. ij. l. seruus. §. incorporales. abundat ergo maxime: vt & supra si quis omis. cautela. l. ij. Vel dic quòd incorporales quandoque vsucapiantur:

Si viam [a] habeã per tuum fundum, & tu me ab ea vi expuleris: per longum tempus non vtendo amittam [b] viam: quia nec possideri [c] intelligitur ius incorporale: [d] nec de via quis, id est mero iure detruditur. [e]

Qui occupat possessionem vacãtem, non dicitur violenter possidere: & sic res non afficitur vitio reali. Paul. de Cast.

Item si occupaueris [f] vacuam possessionem: [g] deinde venientem dominũ prohibueris: non videberis vi possedisse.

Contra non vtentem seruitute præscribitur libertas indistincte, etiam si sit seruitus habens causam discontinuam: licet ista seruitus tempore non præscribitur: nisi tanto tempore cuius contrarii memoria non existat. Paul. de Cast.

Libertatem seruitutum vsucapi posse, verius est: [h] quia eã vsucapionem sustulit [i] lex Scribonia, quæ seruitutem [k] constituebat, non etiam eam quæ libertatem præstat sublata seruitute. Itaque si cùm tibi seruitutem deberem, ne mihi puta liceret altius ædificare: & per statutum [l] tempus altius ædificatũ habuero: sublata erit seruitus.

Si præscribens cadat à possessione, præscriptio naturaliter interrumpitur: & ista interruptio prodest omnibus contra quos præscribitur, non solum interrumpenti. Paul. de Castro.

V. GAIVS libro vicesimoprimo ad Edictum prouinciale.

Naturaliter interrumpitur possessio, cùm quis de possessione [m] vi deiicitur, [n] vel alicui res [mobilis] eripitur: quo casu nõ aduersus [o] eum tantum, qui eripit, interrũpitur possessio, sed aduersus omnes: [p] nec eo casu quidquã interest, is qui vsurpauerit, [q] domin[r]us fit, [r] nécne: ac ne illud quidem interest, pro suo [s] quisque possideat, an ex lucratiua causa.

In vsucapionibus dies cœptus habetur pro completo. Paul. de Cast.

VI. VLPIANVS libro vndecimo ad Edictum.

IN vsucapionibus non à momento ad momentum, sed totum postremum diem computamus: [t]

VII. IDEM libro vicesimoseptimo ad Sabinum.

IDeoq; qui hora sexta diei [u] kalendarum ianuariarũ possidere cœperit: [x] hora sexta [y] noctis pridie kalendas ianuarias implet vsucapionem.

Ex causa peculiari domino etiam ignorãti acquiritur vsucapiendi cõditio: & qui non potest vsucapere per se, nec per alium potest. Paul. de Cast.

VIII. PAVLVS libro duodecimo ad Edictum.

LAbeo [&] Neratius respõderunt, [z] ea quę serui peculiariter [a] nacti sũt, vsucapi posse: quia hæc etiam [b] ignorantes domini vsucapiunt. Idem Iulianus scribit. Sed eum qui suo nomine nihil vsucapere potest: [c] ne per seruũ quidẽ posse [d] Pedius scribit.

Res quæ non sunt in commercio nostro, non possunt vsucapi vel præscribi. Paul.

IX. GAIVS libro quarto ad Edictum Prouinciale.

VSucapionem recipiũt maximè res [e] corporales: ex-

BIU Cujas

vt cum habent perpetuã causam, vel quasi: vt. C. de ser. & aqua. l. ij. &. ẽ. de ser. vrb. prædi. l. foramen. Item & quando non habent quandoque: vt cum ædificiis: vt. j. l. proxi. §. j.

a *Sacris.* id est ecclesiis sacris: sed vsucapio triennij admittitur hodie in his: vt. C. de sacrosan. ec. authen. quas actiones. sed illa loquitur in reb⁹ eccleſiæ non sacris.

b *Sanctis.* vt muri ciuitatum.

c *Romani.* id est quæ sunt in vsu ipsius populi Romani. aliorum autem quę non sunt in vsu, bene recipitur vsucapio: vt. C. de sacrosan. ec. l. fin. &. j. de diuer. præscrip. l. intra. & l. j omnib⁹. vbi plene notaui.

d *Ciuitatum.* si sunt in vsu vniuersitatis: vt. j. de via publi. l. viã publicam. Aliæ possunt: vt. j. de cõtrahen. emp. sed Celsus. &. C. de præscrip. xxx. an. l. omnes. quæ sunt cõtra. vel hic loquitur de præscrip. longa. & de hoc no. in d. l. in omnibus.

e *Hominibus.* quia in nulli⁹ dominio esse possunt: vt insti. eo. §. j.

Si aliena.] *CASVS.* Si rem alienam emi à nõ domino: ad vsucapiendum debeo habere bonã fidem duobus tẽporibus. ſ. tẽpore contractus: itẽ tempore traditionis. Secũdo dicit: Seruitus per se non potest præscribi. subaudi, nisi haberet perpetuam causam vel quasi, vt seruitus aqueductus vel stillicidij. si autem præscribã fundũ vel domum cui debetur seruit⁹: videor pscripsisse & seruitutes eis debitas. [*SCAEVOLA.*] Vacca furtiua concepit apud furẽ, vel furis hæredem, & peperit apud furis hæredem. & hic vitulus venditus est. an emptor bona fide vsucapiat, quæritur. & dicit Marcellus quòd non, sicut nec partus ancillæ furtiuæ. sed Scæuola dicit quòd potest emptor vsucapere vitulum, sicut & partũ ancillæ furtiuæ. si enim esset pars: non posset vsucapi etiã si apud bonæ fidei possessorem peperit. quod est falsum. Fran. Accur.

f *Emptionis.* scilicet tantum.

g *Traditionis initium.* subaudi, etiam. nam & in emptione initiũ spectatur: vt. j. pro sol. l. iij. & pro emp. l. ij. in prin. & facit. j. eo. l. iusto. §. & si possessionis. &. ẽ. solu. ma. l. de diuisione.

h *Spectandum.* hoc est dicere: requiritur quòd quis habeat bonam fidem tempore emptionis & traditionis.

i *Seruitutes.* quæ habent causam interpolatam.

k *Longo tempore.* vt licet per fundum meum vadas: non quæras seruitutem. & sic intelligitur hic. §. de his quæ non habent perpetuam vel quasi perpetuam causam.

l *Aedificiis.* & ita cum vrbanis prædiis. idem in rusticis.

m *Possint.* non quòd tunc vsucapiantur: sed vsucapto ædificio cui debetur seruitus, seruitutem habeat. & facit. ẽ. tit. ij. quædam. & supra eod. sequitur. §. fi.

n *Sibos.* id est vacca. sic. ẽ. de vsur. l. equis.

o *Vsucapi.* ab emptore. Accursius.

p *Distractum.* in alienum. Accursius.

q *Nec ancillæ partus.* subaudi, debet posse vsucapi, si est conceptus & editus apud furem: vel conceptus apud furẽm, & editus apud furis hæredem.

ceptis rebus sacris, [a] sanctis, [b] publicis, populi Romani, [c] & ciuitatum, [d] item liberis hominibus. [e]

Cum vsucapitur vel præscribitur titulo pro emptore: requiritur bona fides tam tempore contractus quàm etiam traditionis. Paul. de Cast.

I. VLPIANVS libro sextodecimo ad Edictum.

SI aliena res bona fide empta sit: quæritur, vt vsucapio currat, vtrum emptionis [f] initiũ vt bonam fidem habeat exigimus: an traditionis. [g] Et obtinuit Sabini & Cassij sententia, traditionis initium spectandum [h] *[esse.]

Seruitus habens causam discontinuam, non vsucapitur vel præscribitur longo tempore per se: sed si præscribatur fundus cui debetur, vel adquisita est: vnà cum fundo transit ad præscribentem. Paul. de Cast.

Hoc iure vtimur, vt seruitutes [i] per se nusquam longo tempore [k] vsucapi * possint: cum ędificiis [l] possint. [m]

Partus conceptus & editus penes furis hæredem, est vsucapibilis ab extraneo. Bar.

Scęuola libro vndecimo quęstionum scribit Marcellũ existimasse, si bos [n] apud furem cõcepit, vel apud furis hæredem, pariátque apud furis hæredem: vsucapi [o] ab hærede distractũ [p] iuuencum non posse: sic, inquit, quemadmodum nec ancillæ [q] partus. [r] Scæuola autem scribit se putare vsucapi posse & partum. [f] nec enim esse [t] partum rei furtiuæ partem. Cæterùm si esset pars: [u] nec si apud bonæ fidei emptorem peperisset, vsucapi poterat. [x]

Seruus captus ab hostibus non dicitur aliquid possidere, nec dominus captus per eum. Fran. Accursius.

XI. PAVLVS libro nonodecimo ad Edictum.

NEque seruus, [y] neque per seruum dominus, [z] qui [a] apud hostes est, possidet.

Titulus nullus non dat scienti causam vsucapiendi. Paul. de Cast.

XII. IDEM libro vicesimoprimo ad Edictum.

SI ab eo emas, quem prætor vetuit [b] alienare: idque tu scias: vsucapere non potes.

Qui non possidet rem tanquam dominus: eam non vsucapit vel præscribit. Paul. de Cast.

XIII. IDEM libro quinto ad Plautium.

PIgnori rem acceptam vsu non capimus: [c] quia pro alieno [d] possidemus.

Titulus putatiuus iusto errore interueniente tribuit iustam causam vsucapiendi. Paul. de Cast.

Eum qui † à furioso bona fide [e] emit, vsucapere posse responsum est.

Qui scit se actione personali tantum teneri: non est possessor malæ fidei. Bart.

Si mandauero tibi vt fundum emas: ex ea causa traditũ [f] tibi, [g] diutina [h] possessiõe capis: [i] quãuis possis videri non pro tuo [k] possidere, cum nihil interſit, [l] ꝙ [m] mandati iudicio tenearis.

r *Partus.* cum Marcel. concor. ĩ. de fur. qui vas. §. si ancillam.

s *Etiam partum.* Non solum iuuencum: & sic in partu & in fœtu contradicit. ĩ. de fur. l. qui vas. §. si ancillam. &. §. idem in pecudibus. Sol. vt ibi.

t *Nec enim esse.* vt &. ĩ. de ver. sig. l. partũ. Sed contra. ẽ. de vent. inspi. l. j. §. ex hoc rescripto. Solu. illud est antequam edatur: hoc post. vel illud quo ad hoc vt nõ posit agi interdicto de lib. exhibé.

u *Pars.* subaudi. partus ancillæ furtiuæ.

x *Poterat.* quod est falsum: quia vsucapit: vt infra eo. l. nõ solum. in prin. & in distinctione de partu, quã habes. ẽ. de Publiciana. si ego. §. partus.

y *Neq; seruus.* scilicet captiui. hoc nisi ex causa peculij: vt infra eo. l. iusto. §. fi.

z *Dominus.* ſ. captus.

a *Qui.* scilicet dominus. vel ergo ipse dominus emerat, vel seruus extra causam peculiarem.

Si ab eo.] *CASVS.* SEmi à prodigo cui interdictũ erat bonis: & hoc sciebam. dicitur quòd non possum vsucapere rẽ emptam. Frã. Accursius.

b *Vetuit.* vt prodigo. sic &. ĩ. pro empt. l. qui fundum. §. qui sciens. Sed quid si vt prodigo, cum nõ sit ei interdictum? Respon. idem propter auctoritatem sententiæ. Accur. †*Concor. cũ mente huius. §. text. in. c. ad apostolicæ. de dona. & in ca. cum dilectus. extra de consue.*

Pignori.] *CASVS.* PIgnori. Creditor non potest vsucapere pignus, cum sciens alienam rẽ possidebat. Secũdo dicit: Emi à furioso credens eũ esse sanæ mentis. dicitur ꝙ possum vsucapere. Tertio dicit: Mandaui tibi vt emeres mihi fundum. tu emisti hoc animo vt pro tuo teneas. dicitur quòd vsucapies siue præscribes, cum videaris possidere pro tuo. nec hoc mihi nocet, cũ tenearis mihi mandati act. Fran. Accursius.

c *Non capimus.* Nos creditores.

d *Alieno.* id est scientes alienum: vt. ẽ. de noxa. l. si seruus. §. is qui. &. ẽ. de leg. iij. qui habebat. sibi tamen possidet creditor: vt no. C. de præscript. xxx. an. l. cum notissimi. §. j. Sed an. xxx. an⁹ Respon. non quantum ad rei vindi. arg. C. de præscript. xxx. an. l. male. sed quantum ad pigneratitiam sic, & ius auferendi.

e *Bona fide.* cum crederet sanæ mentis: quia erat in conspectu inumbratæ quietis. & facit. ĩ. pro empt. l. ij. §. si à furioso. & supra de Publi. l. eum qui.

f *Traditum.* à non domino: aliàs mihi etiam ignoranti dominiũ & pos. statim quęritur altero gestiente, vel vtroque. si vero neutro, tibi: vt. ẽ. tit. ij. l. si procurator. &. l. res ex mandato. & hic.

g *Tibi.* ementi & recipienti tuo nomine, non mandantis.

h *Diutina.* nunc respondet.

i *Capis.* quando neuter egit vt pos. mihi quæratur. & facit. ĩ. pro empt. l. ij. §. procuratorem. aliàs cum ego, non tu possideas, non vsucapis: vt. ĩ. eo. l. fine.

k *Non pro tuo.* quo ad exitum & effectum: vere tamen pro tuo possides. Accursius.

l *Cum nihil interſit.* tua. vel dic, nihil interſit quo ad effectum dicaris pro tuo possidere, an non.

m *Quòd.* id est quia mea &c.

BIU Cujas

Singularis successor vtitur accessione ex persona sui auctoris de pos. præcedente titulum & traditionem, non de sequente. Paul. de Cast.

XIIII. IDEM libro tertiodecimo ad Plautium.

ID tempus vēditoris prodest emptori, [a] quo antequā vēderet, [b] possedit. nā si postea nact⁹ est possessionē [c] venditor: hæc possessio emptori nō proficiet.

Legatarius vtitur accessione ex persona defuncti sicut hæres. Paul. de Cast.

B In re legata in accessione tēporis [d] quo testator possedit, legatarius quodammodo quasi hæres est. [e]

Vsucapionem rerum quas quis per se vel per alium extra causam peculiarem suo nomine possidet: superueniēs captiuitas interrumpit. nec per fictionem postliminii, vel l. Corneliæ restauratur: secus in his quæ peculiari nomine per alium possidentur: vel post captiuitatem cepta sunt possideri. Bar.

XV. IDEM libro quintodecimo ad Plautium.

SI is † qui [f] pro emptore possidebat, [g] ante vsucapionē [h] ab hostibus captus sit: videndum est, an hæredi eius [i] ꝓcedat vsucapio: [k] (nam interrumpitur vsucapio) & si ipsi [l] reuerso non prodest, [m] quemadmodū [n] hæredi eius proderit? Sed verum est eum [o] in sua vita desiisse possidere: [p] ideóque nec postliminium ei prodest, [q] vt videatur vsucepisse. [r] Quòd si seruus eius qui in hostiū potestate est, emerit: [s] in pendenti esse vsucapionem Iulianus ait. nam si dominus reuersus fuerit: intelligi vsucaptum. [t] si ibi decesserit, [u] dubitari, [x] an per legem Corneliam ad successores eius pertineat. Marcellus, posse plenius [y] fictionem legis [Cornelię] accipi. Quemadmodum enim postliminio reuersus plus iuris habere potest in his quæ serui egerunt, quàm [in] his quæ per se, vel per seruum possidebat, cum ad hostes peruenit? Nam hæreditatē in quibusdam [z] vice personę fungi receptum [a] est: ideóque in successoribus locum nō habere [b] vsucapionem.

C

D

ID tempus.] CASVS. Illud tempus quo possedit venditor, prodest emptori ad præscriptionem complendam, quo tenuit vēditor antequam venderet: non illud quo tenuit postquam vendidit & tradidit: si ex aliqua causa possidere cœpit. Secundo dicit: Testator legauit rem alienam quam bona fi. possidebat. dicitur quòd tempus quo possedit testator hanc rem, prodest legatario ad complēdam vsucapionē vel præscriptionem perficiēdam. sicut prodesset hæredi si non esset hæc res legata. Fran. Accur.

a *Emptori.* quo ad vsucapionē vel præscriptionem perficiēdam.

b *Venderet.* id est traderet: vt. j. de diuer. & tempo. præscript. l. in vsuca. §. penul.

c *Possessionem.* quam traditione amiserat, cū emptor ab ea cecideratt. & facit. ſ. tit. j. l. Pōponius. §. cum quis.

d *In accessione temporis.* vel alluuionis: vt. ſ. de leg. j. l. quod in rerum. §. ij.

e *Hæres est.* vt iacente hęreditate vsucapiat sicut hæres: vt &. j. eo. l. nunquam. §. vacuum. Vel dic quòd hęres iacēte hæreditate vsucapit: sed id tempus legatario iungitur: vt dicto. §. vacuū. & facit. j. de verbo. signifi. l. in conuentionibus. &. ſ. tit. j. l. Pōponius. §. sed & legatario.

† *Ad materiā fictionis hic p Bart. ego addo glo. dantem aliquas remissiones in materia fictionis, in ca. 1. §. & quotiens. in verbo nihil. de col. in prag. Tu adde melius glo. in Cle. quod circa. extra de elect. & in Cle. 1. §. fin. de cōcess. p̄ben. & melius in ca. is qui. extra de sponsa.*

SI is qui.] CASVS. Si possidebā fundum quem emeram à non domino bona fide: & antequam cōpleam vsucapionē, captus sim ab hostibus: dicitur quòd siue ibi decedam, siue reuertar: interrumpitur interim vsucapio: nec tempus quod steti in captiuitate, procedit ad vsuca. complendam. Secūdo dicit: Seruus meus emit rem à non domino ex causa peculiari. interim captus sum ab hostibus: an interim currat tempus ad vsuca. complendam: quæritur, & distinguitur. nam aut reuertor ab hostibus: & tunc tempus medium proderit ad vsuca. complendam. aut non reuertor: & tunc non proderit. Marcellus autem dicebat hoc secundo casu prodesse fictionem legis Corneliæ. sed male dicit. nam sicut id quod possidebam: si captus sum ab hostibus ante completam vsucapionem, & ibi decedam, nō cōpletur interim vsucapio: nec currit tēpus: ita si seruus meus non ex causa peculiari emit rem à nō domino, & possidet interim donec sum captus, & ibi decedā: non currit vsucapio. nam licet in aliis hæreditas locum personæ sustineat, in hoc tamē casu secus est. [SI SERVVS.] Seruum meum possidebas, is à te fugit. dicitur ꝙ videor eum possidere, nisi pro libero. i. tāquam liber stet, & paratus sit de libertate litigare, non eū possidere. [SI QVIS BONA FIDE.] Bona fide rem alienā possidebam: & ante completam vsuca. eam desij possidere: & nūc cognosco eam alienā: & recupero pos. eiusdem rei. quæritur an vsucapiam istam rem? Et dicitur quòd non, cum hoc initium secundæ pos. sit vitiosum. [SI EX TESTAMENTO.] Si ex stipulatu vel testamento res mihi debita à nō domino traditur, eam vsucapere possum. Fran. Accur.

f *Si is qui.* Primo emit Titius fundum à non domino: & dum vsucaperet, captus est. interrupta est vsucapio: & siue reuertatur, non habet locum postliminium: siue ibi decedat, non habet locum Cornelia, vt cōtinuetur vsucapio hæredibus. Secundo pone quòd seruus capti emit à non domino peculiariter: hoc casu postliminium locum habet, si dominus redeat: & Cornelia locū habet si non redeat: licet de hoc secundo hic dubitauerit Iul. sed eius dubitatio est sublata per. l. j. de captiuis. l. in bello. §. factæ. Tertio dicit Marcel. plenius accipi fictiones prædictas Corne. & postliminij: vt siue ex causa peculiari, siue ex non peculiari, emerit seruus capti à nō domino: siue etiam dominus ante captiuitatem emerit per se: habeat locum fictio postliminij & Corneliæ act. quia hæreditas iacens complet vsuca. & sic in hæredibus locum habet Cornelia, secundum Marcellum. sed secundum Iulia. tertius casus aliter ponitur: vt in glo. no. quod est verius, & secundum hoc est in fi. non. Accursius.

g *Possidebat.* animo & corpore suo: vel animo suo, & corpore coloni vel serui.

h *Vsucapionem.* scōpletam. Accursius.

i *An hæredi eius.* decedētis in captiuitate.

k *Vsucapio.* per Corne. respon. quòd non. nam &c. Azo.

l *Ipsi.* scilicet capto.

m *Prodest.* ille annus qui fluxit in captiuitate, si ponas ꝙ duobus annis possederat rem: & in tertio sit captus. Accursius.

n *Quemadmodum hæredi.* certe nullo modo: vt &. j. de diuer. præscript. l. cum hæres.

o *Eum.* Titium ab hostibus captum.

p *Possidere.* cum iam ab alio sit possessus: vt infra de regu. iur. l. qui in seruitute.

q *Prodest.* hoc in his qui per se vel per subiectas personas extra causam peculiarē: aliās contra: vt. j. proxi. §. & infra eod. iusto. §. fin. &. j. de capti. & postli. reuer. l. in bello. §. factæ. & facit. ſ. ex qui. cau. ma. l. denique. & quod ibi no. Sed quidā dicunt Corne. locum habere per hanc literam: & sic approbant quod. j. dicit Marcel.

r *Vsucepisse.* in illo anno quo fuit in captiuitate.

s *Emerit.* ex causā peculiari, & traditionem acceperit: sed male si dicas ex non peculiari: vt. j. eo. l. iusto. §. fi.

t *Vsucaptum.* per lapsum triennij.

u *Decesserit.* dominus.

x *Dubitari.* sed infra de capti. l. in bello. §. factæ. non dubitat Iulia. nam dicit per Corneliam ad hæredes pertinere si ex causa peculiari.

y *Plenius.* vt etiam ad non peculiarem causam, & etiam quando per seipsum pertineat Cornelia & postli. & dicas quòd vsque in fi. sunt verba Marcelli. & quod subiicit: serui egerunt, scilicet peculiariter. Item quod dicit per seruum: scilicet ex causa non peculiari. & in fi. leges sine non: sed male dicit Marcellus nisi in peculiaribus: vt infra de capti. in bello. §. factæ. & supra eod. l. j. in prin. vel si habes non, in litera: sunt verba Iul. abinde, quemadmodum &c. vsque in fin. hoc modo: reuera postliminio reuersus id solū vsucepisse intelligitur, quod seruus peculiariter emerat: quemadmodum enim &c. Et quod dicit serui egerunt: non peculiariter. Tertij dicunt esse verba Gaij ad Iulianum reprehendentis eum: vt dixi de Marcello.

z *In quibusdam.* ergo & in isto, si deficit non. & secundū Marcel. vel secundum Iul. & cum non. nam dicit in quibusdam, sed non in isto, cum non ex peculiari causa erat.

a *Receptum est.* sed in isto cāsu non. & hoc si habeas literam sequentem non habere: & hoc cum non, est communior litera: & ita in lib. domini mei Azo. & aliàs est sine non. & tūc dic quòd vsucapio locum habet: vt in litera dicitur.

b *Non habere.* aliàs habere: & aliàs non habere. & distingue cū quis possidens & vsucapiens deinde ab hostibus capitur: aut possidebat suo animo & corpore: aut suo animo, & corpore alieno: vt per seruum in dominicis & per colonum: aut animo & corpore alieno: vt in peculiaribus: vt. ſ. ti. j. l. iij. §. saltus. primis duobus interrumpitur vsuca. nec habet locum postliminium vt cōsolidetur: vt. ſ. titu. j. l. cum hæredes. §. j. & in princip. huius. l. ibi, quemadmodum. prout dixi esse verba Iuliani, &. j. de capti. l. in bello. §. factæ. si vero ibi decesserit: dicunt quidam locum habere Corneli. secundum Marcel. vt in fin. pri. respon. legis. &. j. de capti. in. d. §. factæ. Tu dic contra, vt per eundem. §. factæ. probatur.

BIU Cujas

batur. Tertio vero casu & postlimi. & Cornelia locum habent: vt. d. §. factæ, & l. bona. j. eo. tit. §. pe. & l. penul. vt tunc & postli. & Corneli. locum habeant. si autem post captiuitatem emit seruus: si quidem ex causa peculiari, habet locum postli. non Cornel. si succedat extraneus: sed ex tempore aditæ hæreditatis incipit: vt infra eo. l. fin. §. fin. secus si seruus: vt. l. iusto. §. fin. secundum quosdam. Vel dic, secundum quosdã, quòd etiam fictio Corneliæ locum habet: vt infra de capti. l. penult. &. l. in bello. §. factæ. Si vero ex causa non peculiari: nec postliminium nec Cornelia locũ habet: sed ab adita hæreditate incipit. & hoc in seruo. porro si filius emit tempore captiuitatis: siue peculiari nomine: siue paterno nomine: possedisse subintelligit patre ibi mortuo: quo reuertẽte distinguitur inter peculiaria & paterna: vt. d. l. iusto. §. fi. &. l. fin. §. fi. Accursius.

Serui fugitiui, per alium non occupati, retinemus pos. cui lem: nisi pro libero se gerat: vel de libertate sit paratus litigare. Pau. de Cast.

¶ Si seruus quẽ possidebã, [a] fugerit: si pro libero se gerat, [b] videbitur à domino possideri. [c] sed hoc tunc intelligendum est, cum si[is] adprehẽsus fuerit, nõ sit paratus [d] p suã libertate litigare. Nam si paratus sit litigare: nõ videtur à domino possideri, cui se aduersarium præparauit.

Quando vsucapio naturaliter interrupta redincipitur per adeptionem nouæ pos. debet adesse bona fides tempore quo redincipitur: aliàs non prodest bona fides præterita. Pau. de Cast.

¶ Si quis † bona fide possidẽs, [e] ante vsucapionem [f] amissa possessione cognouerit esse rem alienam, & iterum nanciscatur [g] possessionem: non capiet vsu: quia initium secũdæ possessionis vitiosum est. [h]

In alio ti. quàm emptionis sufficit adesse bonam fidem tempore traditionis: licet non fuerit tempore adquisiti tituli. Pau. de Cast.

¶ Si ex testamento vel ex stipulatu res debita nobis tradatur, [i] eius tẽporis existimationẽ [k] nostram intuendam quo traditur: quia concessum [l] est stipulari rẽ etiam quæ promissoris non sit.

Qui non possidet, nec detinet: licet habeat facultatem rei restituendæ, non conuenitur rei vindicatione, vel eius præparatoria. Item debitori accedit possessio creditoris: & econuerso. Bar.

XVI. IAVOLENVS libro quarto ex Plautio.

SErui nomine qui pignori datus est, ad exhibendum cum creditore, non cum debitore [m] agendum est: [n] quia qui pignori dedit, ad vsucapionem tãtum possidet: [o] quantũ * ad reliquas omnes causas pertinet, qui accepit, [p] possidet: adeò vt addici possit [ei q] & possessio eius [r] qui pignori [ei] dedit.

Auctoritas iudicis facit vt etiam in eo quod nobis traditur tanquã nostrum, transferatur vsucapiendi conditio. Bar.

XVII. MARCELLVS libro septimodecimo Digestorum.

SI per errorẽ de alienis fundis quasi de cõmunibus iudicio cõmuni diuidundo accepto, ex adiudicatione possidere cœperim: longo tempore [s] vsucapere * possum.

In bonis vacantibus non denuntiatis procedit vsucapio & præscriptio contra fiscum titu. & bona fide sicut contra priuatum: licet in bonis iã incorporatis in fiscũ, non procedat. Pau.

XVIII. MODESTINVS libro quinto Regularum.

QVamuis aduersus fiscũ vsucapio nõ procedat: [t] [si] tamen ex bonis vacãtibus, nondũ tamen [fisco] nuntiatis, emptor prædij ex iisdem bonis extiterit: rectè diutina [u] possessione capiet. ídque constitutum est.

Si res redit ad venditorem ex pacto: datur sibi accessio eius temporis quo fuit apud emptorem. Bartolus.

XIX. IAVOLENVS libro primo Epistolarum.

SI hominem emisti, vt si aliqua conditio extitisset, [x] inemptus fieret: & is tibi traditus est: & postea conditio emptionem resoluit: tempus quo apud emptorẽ fuit, accedere vẽditori debere existimo: quoniam eo genere retroacta venditio esset redhibitioni similis: in qua non

QVamuis.]CASVS. Res fisci vsucapi nõ potest: & intelligas spatio trium annorũ: vel. x. vel. xx. sed qui emit rẽ à non domino ex bonis vacantibus, quæ nondũ fisco denuntiata sunt, vsucapere poterit: cũ hæc res nondũ fisci dicatur. Fran. Acc.

SI hominem. CASVS. Emi à te seruum, hoc acto, vt si mihi displiceat, sit inemptus: & traditus est mihi. eũ possedi aliquo tempore. postea displicuit mihi, & reddidi tibi eũ. dicitur quòd tempus quo eum possedi, proderit tibi ad cõplendam vsucapionem, sicut & si reddidissem tibi per redhibitoriam. Fran. Accur.

SErui nomine.]CASVS. Obligaui tibi seruũ & tradidi. dicor adhuc possidere quo ad complendam vsuca. non quo ad alia. hinc est quòd ipse creditor dicitur possidere, & ipse conuenitur act. ad exhibendum, non debitor. Fran. Accursius.

---

a *Fugerit.* hic & alibi scribam. post. si, sicut sex. reputant seruum ad hoc quod si ego habeo titulum in re, cuius non possessio non postea si: si ea eam uero, quasi mi- primus. Bal.

b *Videbitur.* & diu, & paratus sit subire iudicium, & bona fide. hæc enim quatuor videntur necessaria: vt hic, & §. tit. j. l. iij. §. si seruus. &. C. de præscript. lõg. tempo. quæ pro lib. l. j. Ac.

c *Possideri.* interim. & ideo vsucapitur interim.

d *Non sit paratus.* & alia cõcurrãt quæ modo dixi. & facit. C. de libe. cau. l. lite. Accur.

e *Si quis bona fide possidens.* & titulo.

f *Ante vsucapionem.* scilicet completam.

g *Nanciscatur.* ex titulo, vel sine titulo.

h *Vitiosum est.* vt &. j. pro empt. qui fundũ. §. qui bona fide. ergo à contrario si bona fide inciperet secundo possidere, inciperet vsucapere ex præcedenti, & longo, non longissimo tempore: vt. §. eod. l. naturaliter. secundum Azo. & H. Sed videtur contra per eandem. l. &. §. eod. vsucapio. in casu tamen hoc fallit: vt. j. eod. iusto. §. & si possessionis. accessio autem non fit etiam bonæ fidei: vt. §. tit. j. l. Pomponius. §. quæsitum. Accursius.

i *Tradatur.* & si vsucapiam titu. pro soluto: sed quomodo hoc, cũ forte ambo eramus scientes rem alienã? Respon. quia &c. Ac.

k *Existimationem.* id est bonam vel malam fidem.

l *Quia concessum.* Sed hæc ratio non est sufficiens: quia etiam rem alienam emere possum: vtrumque tamen tempus inspicitur. Azo. vt. j. pro empt. l. ij. in princip. sed differunt: quia in venditione si vterque scit alienam, non valet: vt supra de contrahen. emp. si in emptione. §. item si emptor. sed stipulatio vel legatum sic, etiam si vterque sciat, secundum Io. vel dic quòd est ratio quia ti. pro soluto vsucapio, si soluatur ex testamento, vel ex stipulatione res debita.

m *Debitore.* per hoc patet quòd nec ciuiliter possidet. aliàs rei vindi. & ad exhi tenetur: vt est ille qui dat in feudum, & in emphyteusim, & in vsumfru. vt not. C. vbi in rem act. l. ij.

n *Agendum est.* ab eo cuius interest exhibitionem fieri. Accur.

o *Possidet.* id est possidere videtur quo ad hoc vt noxaliter teneatur: vt. §. de noxali. si seruus depositus. §. j. & quo [a] ad satisdationem vitãdam: vt. §. qui satisda. cog. l. sciẽdum. §. creditor. & facit. §. de pac. l. inter debitorem. & supra titu. j. l. j. §. per seruum. &. §. titu. ij. per seruũ. & no. C. de præscrip. xxx. an. l. cum notissimi. §. j.

p *Accepit.* scilicet creditor.

q *Ei.* s. debitori qui pignori dedit. Accur.

r *Possessio eius.* s. creditoris, secundum H. Vel dic ei creditori, & eius debitoris, vt creditor se defendat aduersus priorẽ dominũ: vt. j. de diuer. præscrip. l. de accessionibus.

SI per errorem.]CASVS. Credẽs quosdam fundos esse cõmunes, scilicet meos & tuos, cum essent alieni: egi tecum cõmuni diuidundo: & mihi adiudicati sunt: quia forte non poterant cõmodè diuidi. dicitur q eos possum pscribere. Frã. Accursius.

s *Longo tẽpore.* tit. ergo adiudicationis, cuius causa etiam Publiciana cõpetit, si à possessore cadã: vt. §. de Publici. sed si res. in prin. & potest dici pro suo, ar. j. pro suo. l. fi. vel p hærede, si hoc cõtẽdebat: vt quia diuiserũt vt cohæredes: & iustus fuit error vt crederet se hẽ redem: vt. j. pro empt. quod vulgo. & p lega. l. pro legato. ad aliud ergo sibi prodest quã prodesse putaret: sic. §. de test. tute. si hæreditas. §. seruus.

t *Non procedat.* scilicet communis triennij, vel decẽnij, vel vicennij: vt. C. communia de vsucap. l. ij.

u *Diutina.* id est triennio, vel decennio, vel vicennio. sed cum venditor quadriennio tueatur: vt. j. de diuer. præscri. l. intra. quare non & emptor? Respon. hic non aduersus fiscum, sed vt cõtra alium possit agere amissa pos. quod non placet: sed distingue vt not. j. de diuer. præscrip. l. in omnibus. & insti. eo. §. res. in fin. ex quibus patet non esse contra. j. de diuer. præscri. l. intra. &. C. de quadri. præscri. l. j. &. j. de iure fisci. l. j. §. diuus. &. §. præscriptio.

x *Extitisset.* puta si tibi displicuerit: vt institu. de contrahen. empt. §. penul.

Accessurum.

BIU Cujas

a *Accessurum.* vt &.j.de diuer.præscrip.si duobus.§. fi. & supra titu.j.l.Pomponius.§.præterea.nec ob. supple, quoniam ea &c. nam hæc ratio erat in contrarium. Sed contra infra pro emp. l. qui fundum.§. qui bona fide. Solu. vt ibi. Item facit.C.quando lic. ab emp. dis.l.j. Accursius.

Possessio.] CASVS. Tépus quo tenuit defunctus, ita demum prodest hæredi ad cõplédam vsucapionem, si medio tempore nullus possedit rem. Fran. Accursius.

b *Possessa est.* vt &.ſ. titu.j.l. Pomponius.§. quæsitum.&.j.eo.l. vsucapio.& arg.ſ.de testa.l.heredes.§.fin.&.ſ. titu.j.l.si ideo.§.j. &.j. eo.l.cum solus. in fine.

Et à quo.] CASVS. Si possidebam rem tuam titulo pro hærede:& eam vsucapiebã: & antequam compleã vsucap.locaui tibi eam rem, vel eam vendidi: dicitur quòd non tenet locatio: cum rem suam quis non possit conducere.Ité nec véditio:cum rem suam emere quis non potest. sic ergo ego desino possidere, & vsuca. interrũpitur. Frãciscus Ac.

c *Et à quo.* id est cõtra quem.sic econtra.ſ. eo.naturaliter.

d *Fundum.* quem inueni in hereditate eius cui successi:& nõ erat eius, sed isti cui locaui.

e *Diutius.* i.longo tépore. Accursius.

f *Eum.* fundum.

g *De his causis.* an teneat contractus: & an desinam vsucapere.

h *Locatio est.* hoc si cõductor fuit ignorans, id est non credebat suã cũ esset. Si vero sciés: locatio tenet, & poss. retinet locator,secundum quosdam.arg.C.loca.l. qui rem. &.l. ad probationem. Tu dic etiam in sciente non tenet locatio: licet possessionem conductor propter scientiam non habeat:arg. supra deposi.l.qui rem.& no.C.loca.l.qui rem.

i *Nec possessionem.* ciuilem, vel naturalem. Alij dicunt q̃ retinet ciuilem:cum non credat se amittere. Ité dico quòd tenetur eã restituere per constitutionẽ.C.loca.l.si quis cõductionis. Ac.

k *Retinuerit.* per talem conductionem. Acc. ADDITIO. Aduerte ad intellectum istius.l.secundum Bar. hic quòd tu conducens non potes opponere exceptionem dominij contra me locantem.hoc intellige verum,si agitur per conductionem ex.l.si quis conductionis.C. loca.sed si agatur actione ex locato,bene potest opponi exceptio,q̃ locatio non valuit:quia cõductor est dominus:sed de hoc vide late euudem Bar.inl. si alienam.ſ.solu. matrimonio.

l *Non possit.* & desinat venditor vsucapere & possidere. & facit supra de pigno.act.l. si rem alienam.&.l. debitor.&.j.eo. titu.l. non solum.§.si rem tuam.&.j.de regu.iur.l.neque.&.ſ. deposi.l. bona fides.§.fina.&.ſ.de contrahen.emp.l.suæ rei.

Hæres.] CASVS. Hæres & hæreditas licet sint diuersa nomina,tamen personam defuncti repræsentant, vt vsucapiat vterque quod defunctus cœpit vsucapere. Fran. Accursius.

m *Vnius.* s. defuncti:vt in authen.de iureiuran.à mo.præstito.§. j.& ideo vterq; vsucapit quod defunctus vsucapiebat. & facit.ſ. de condit. & demon.l. cui fundus.in fi.&.ſ.de col. bono.l. cum emancipati.§. si tres.& infra pro emp.l.ij.§.si defunctus.& infra

dubito tempus eius qui redhibuerit, [suo] venditori accessurũ: a quoniam ea venditio propriè dici non potest.

Hæres non potest vti accessione ex persona defuncti:nisi fuerit possessio continuata.Pau.de Cast.

XX. IDEM libro quarto Epistolarum.

POssessio testatoris ita hæredi procedit, si medio tẽpore à nullo possessa est. b

Conductio rei suæ non valet:& per talẽ conductionem locator non retinet possessionem, sed perdit.idem in emptore.Bar.

XXI. IDEM libro sexto Epistolarum.

EI à quo c fundum d pro hærede diutius e possidendo capturus eram,locaui eum. f an vllius momenti eam locationem existimes, quæro.quòd si nullius momenti existimas: an durare nihilo minus vsucapionem eius fundi putes.Ité quæro,si eidem vendidero eũ fundũ:quid de his causis g de quibus suprà quæsii,existimes. Respõdit:si is qui pro hærede fundum possidebat, domino eum locauit,nullius momenti locatio est, h quia dominus suam rẽ conduxisset.† sequitur ergo, vt ne possessionem i quidem locator retinuerit: k ideóque longi temporis præscriptio non durabit. In venditione idem iuris est,quod in locatiõe,vt emptio suæ rei consistere non possit. l

† *Adde gl. ſ.l.qui rem. ſ ver.ex locato.& ibi bo.tex.ſ.de poſſ.&.ſ.l. qui rem.in verb. existimans.C.loca. contra quas & istã est gl.in l.ſ.eo.loca. & in.l.si rẽ aliquã. §. fi.ſ.de adquiren.poſſ. quæ cõtraria sol.vt p Bar.in fal le.l. si rem. col.1.ver. item quæro an isto casu.& versi. quærit glo. col.fi.*

A quod vi aut clam.l.denique.§.quæsitum.

n *Fungũtur.* quandoque nõ:vt.ſ.titu.ij.l. hæreditas in multis.

Evm qui.] CASVS. Qui possidet domum,non dicitur singulas res domus possidere:sed tantum ipsam domum.nam si diceres singulas res eum possidere: iam non diceretur possidere domum.Ité in alio tẽpore vsucaperet singulas res, puta triẽnio: & alio totam domum.s. decennio,vel.xx.an.dicet autem res singulæ non dicuntur possideri:si tamen lignũ quod erat in domo,euictum sit ab emptore domus: ille emptor habet regressum de euic. contra venditorem. & licet dixit possessoré domus non possidere singulas res:verum est extante domo.sed si fuerit destructa,bene possidebit singulas res,& vsucapiet eas triennio: nec computabit temp' quo possedit domũ: vt sic iam lignum dicatur possedisse, & tanquam immobile,quod est do nec durat domus:& tãquam mobile:quod est destructa domo:quod esse non debet. Franc. Accursius.

Hæreditas non adita repræsentat personã defuncti:adita vero hæreditas, repræsentat personam hæredis:quia amplius non est hæreditas.Pau.de Cast.

XXII. IDEM libro septimo Epistolarum.

HAeres & hereditas tametsi duas appellationes recipiunt,vnius m personæ tamen vice funguntur. n

Corpus integrale possidetur,non res singulares ex quibus constituitur. Item quod B *cœpit per se possideri : poterit ex anteriori titulo præscribi. Bartolus.*

XXIII. IDEM libro nono Epistolarum.

EVm qui ædes mercat' o est, non puto aliud quàm ipsas ædes p possidere. q Nã si singulas res possidere intelligetur,ipsas ædes non possidebit. Separatis enim corporibus ex quibus ædes constant: vniuersitas ædiũ intelligi non poterit. Accedit r *eò, s quòd si quis singulas t res possidere[se]dixerit: ne cesse erit [vt] dicat [in] possessione superficiei, u temporibus de mobilibus statutis locum esse: x solum se capturum esse ampliori. y quod absurdũ,& minimè iuri ciuili cõueniens est, z vt vna res diuersis temporibus vsucapiatur:* vtputa cum ædes ex duabus rebus constent, a ex solo,& superficie: & vniuersitas earum b possessione * tẽporis immobilium rerum dominium mutet. c Si autem columna d euicta fuerit, e puto te

o *Mercatus.* à nõ domino bona fide.

p *Aedes.* i.hoc totum integrale. Accursius.

q *Possidere.* vt.ſ.tit.j. l.qui vniuersas.in pri. Accursius.

r *Accedit.* scilicet q̃ non possideam singulas res.

s *Eò.* id est ideo.

t *Singulas res.* i.singula cæmenta & tigna. Accursius.

u *Superficiei.* vel huiusmodi rerũ quæ superficiem constituunt: sicut sunt tigna & lapides. Accursius.

x *Locum esse.* puta triennio. Accursius.

y *Ampliori.* tempore,scilicet decennio inter præsentes: viginti inter absentes.

z *Conueniens.* toleratur tamen quandoque vbi decem dies supererant:vt.j.eo.l.rerum.§.Labeo.& facit.ſ.de rei vindi.l.in rẽ. in fine. Accursius.

a *Constent.* secundum leges:vt &.ſ.de rei vindi.l.solum. sed secundũ dialecticos ex tribus,fundamento,pariete,& tecto. Acc.

b *Et vniuersitas earum.* id est ipsa vniuersa domus.

c *Mutet.* i.mutare congruum sit. Et no. pro M. vt præscriptio longi tempo.mutet dominium. Sed tu dic,id est effectus dominij:vt no.institu.eo.§.j.sed licet non possideat res singulas,dominium tamẽ habet rerum singularum.Sed oppo. potest aliquis possidere quotam domus,vt dimidiam:ergo & tertiã:ergo millesimam: & sic si hic lapis est millesima, hunc possidet? Respon. non sequitur:sed eius lapidis millesimam:& sic multiplicatiuam partem possidet,non rẽ certã. Ité oppo.si domũ quis possidet:ergo quãlibet eius partẽ:ergo ab hoc pũcto vsq; ad illud:& sic lapidẽ si hic est? Rñ.illá vt partẽ possidet:nõ tñ vt lapidẽ:licet sol' lapis ibi sit. Vel potest dici si lapis faciat partẽ dom' possideri. Ac.

d *Sin autem columna.* quantum ad vsuca. nam empta domo res singulæ neque venditæ neque traditæ intelliguntur: sed quantũ ad euictionem non ita est.

e *Euicta fuerit.* per actio. de tigno iniũcto:qa vídicari nõ potest: tamẽ dicit euinci:vt.ſ.de euict.l.euicta.§.j.vel ipsam rẽ dedit bonæ fidei possessori:sed malæ fidei præcise ad duplum tenetur.

Ex

BIU Cujas

a *Ex empto.* non ex stipulatu, cũ nec tota nec quota pars rei sit euicta: vt. ſ. de euict. l. naues. quæ est contra. sed magis emptori maioris partis accesit: vt. ſ. de contrahen. emp. l. in modicis. & facit. ſ. de actio. emp. l. emptoré. §. ſi quis rem. Alij quòd hic nominatim de columna fuit in venditione dictum. Alij q̃ hic fuit exempta ante euictionem, ibi nó. Alij quòd hic quãto minoris: nó illa ex empto pro euictione datur.

b *Constitutum.* ſcilicet triennij.

c *Vſucapiantur.* tigna & cæmenta.

d *Vti.* i. dici vti, vt ꝑcedat vſucapio quæ nó procedebat.

e *Possedisti.* dum extat ædificium. & literã ſequentem recte lege: & ibi, continent &c. ſubaudi, intelliguntur poſsideri, & vſucapiũtur. vel ſic cohærentibus &c. vſque illuc, cõtinent penes te &c. & ſic dictio nec, non negat verbũ fuerunt: ſed participium, cohærentibus: & eſt idem ſenſus ſemper.

f *Quæ,* ædes.

g *Ipſum continent.* tigna. ſ. & lapides.

h *Res.* quod eſſet ſi diceres durante ædificio vſucapi res ſingulas, cũ tunc vt immobiles céſeantur.

VBi lex.]CASVS. Duo dicit. Et primo pone exẽplum: poſſideo rem furtiuam. nó poſſum eam vſucapere, etiam ſi bonã fidem habeam. [INTERDVM.] Euenit aliquãdo q̃ rem quam non potuit defunctus vſucapere, vt quia ſit furtiua: vel ſi erat res fiſci, & nunc deſiit eſſe eius, vel deſiit eſſe furtiua, vſucapiatur ab hærede. Fran. Accurſius.

i *Vſucapionem.* ratione vitij: vt inſtitu. eo. §. furtiuæ. vel defectꝰ tituli: vt. C. pro donato. l. fin.

k *Nihil prodeſt.* ſed ad fructus prodeſt: vt. ſ. titu. ij. l. bonæ fidei. in prin. Item obiicitur de fundo do. vt. ſ. de fundo dota. ſi fundum. Sed lex Iul. prohibet inchoari: non inchoatã perfici. Item obiicitur de re minoris ſine decreto alienata, quæ tamen vſucapitur. C. ſi quis igno. rem mi. l. j. & pe. Sed illud poſtquam cœpit eſſe maior: vt ibi in. l. j. & ſi. arg. tamen contra. ſ. eo. ſequitur. §. de illo. vbi initium dicit inſpici: ſed illud cum agitur de perſonæ vitio. ſ. bona vel mala fide, non vitio rei: vt. j. proxi. §. quod vtiq; quadã occulta cõtinuatiõe cõiungitur. Vel dic, referre expreſſe phibeat lex vſucap. vt hic: vel tacite, vt ibi. Nã per hoc[a] quòd alienatio rei minoris prohibetur: per conſequens & vſucapio tacite: vt. j. de verbo. ſignifi. l. alienationis.

l *Ex perſona.* ergo ſi ex perſona, obſtat: licet purgatũ: quia ſingitur nec purgatum: vt ſi extraneus ſuccedat ſcienti rem alienã: licet M. contra. vt not. ſ. de Publi. l. ſi ego. §. partus. pro M. eſt. j. de diuer. præſcrip. l. an vitium. &. ſ. eo. l. ſequitur. §. fructus.

m *Deſierit.* quæ vſucapi non poterat.

n *Vi poſſeſſa.* ſed quomodo re dũrãte in eodẽ ſtatu purgari potuit vitiũ: nam poſſeſſ. ad dominũ reuerti debuit? Rñ. in re furtiua vel vi poſſeſſa dic q̃ pſtita eſt litis æſtimatio: vt. ſ. eo. l. ſequit. §. tunc. In fiſco dicã q̃ dominium in aliũ tranſtulit per inductionẽ in poſſ. licet nó poſſideret: vel ſine poſſeſſione: vt & aliàs fieri poteſt: vt &. ſ. tit. ij. l. homo liber. in fi. & de fundo do. l. ſi fundũ.

o *Sine poſſeſſione.* vera vel ficta, propter id quod dicitur. j. eo. l. Iuſto. §. fin. & hoc inſpecto initio. finitur enim quandoque ſine poſſeſſione: vt. j. eo. l. rerum mixtura. &. j. eo. l. cœptam.

p *NVnquam ſuperficies.* æquiuocũ eſt. nam ſuperficies. i. domꝰ. & ita hic: quæ nó poſſidetur ſine ſolo: vt. ſ. eo. l. eum qui.

A Itẽ ius quod ſuperficiariꝰ habet: & hoc vſucapit: vt not. ſ. de Publicia. l. cum ſponſus. §. in vectigalibus. & facit. j. de actio. & obliga. l. obligationum fere. §. placet. Item argu. contra. j. vti poſſi. l. ſi duo. §. Labeo.

CÆlſus.]CASVS. Si poſſideo rem alienam tanquã emptam: & in veritate nõ emerã: vel tanquã donatã: an vſucapiã, quærit. Et quidam dicẽbãt q̃ ſic. tamen falſum eſt. oportet enim quòd emerim ad hoc vt vſucapiã. nã neque poteſt quis poſſidere & vſucapere titulo ꝑ donato, vel legato, vel ꝑ dote, ſi nulla dos interuenerit. idẽ & ſi poſſideam rẽ quaſi ſoluiſſem litis æſtimat. nam non vſucapio niſi vere ſoluiſſem eius æſtimationẽ. Fran. Acc. q *Exiſtimarent.* & vere errant, quia neque &c. Sed videtur male reprehendere eos: quia ipſi dicunt vſucap. pro ſuo: & Celſus vetat ꝑ legato: & alias ſpeciales. ſed dic q̃ dicẽdo de his, & de illa pro ſuo ſenſit Celſus, vt nó cõpetat. ſed certe Celſus videtur deterius dicere: vt patet in vſucapione pro emp. vt. j. ꝑ empt. l. quod vulgo. & l. ij. §. ſi à pupillo. &. ſ. eo. l. pignori. §. j. Item in vſuca. pro leg. vt. j. pro legato. l. fin. & pro ſuo. l. ſi ancillam. §. fin. Item in vſuca. pro hære. vt. j. eod. l. non ſolum. §. quod vulgo. Itẽ in vſuca. pro ſuo: vt. j. pro ſuo. l. fin. Item pro ſoluto: vt infra pro ſoluto. l. iij. & pro ſuo. l. hominem. Item pro dote: vt. ſ. de iure do. Proculus. quæ ſunt contraria. Solu. ſecundum M. & Azo. ſpeciale in prædictis, nec trahitur ad alios titu. vt. ſ. de leg. & ſenatuſcon. l. quod vero. quod non placet: quia & hic expreſsim vetat de quibuſdam prædictis ſpecialibus. Alij dicunt quòd titulo pro ſuo poteſt: vt in contrariis: non ſpeciali: vt hic. nec hoc placet: quia & illud pro ſuo hic vetat Celſus. dic ergo, ſi iuſtam habeat cauſam æſtimandi, obtinẽt contraria. ſi non, obtinet quod hic dicit Celſus. illi autem quos Celſus reprehendit, dicebant etiam ſi non eſſet iuſta cauſa ignorantię, habere locum vſucapionem. In emptione tamen etiam iuſtiſsima cauſa eſt neceſſaria: cum & duobus temporibus ibi bona fides exigatur. in aliis autem prædictis ſufficeret iuſta: vt. j. pro ſo. l. iij. & erit hoc verum in quolibet alio titulo vbicũque ſit iuſta cauſa: vt tamen vbi in vero titu. eſt neceſſaria traditio ad vſuca. & hic ſit neceſſaria quando creditur ſubeſſe titulus. vbi vero aliàs non eſt neceſſe: vt in titu. pro legato, & pro hærede, quibus quæritur dominium ſine traditione: nec hic ſit neceſſaria traditio: apprehenſio tamen eſt neceſſaria: ſine qua non procedit vſucapio: vt. j. pro ſuo. l. hominẽ. & pro ſoluto. l. ſi exiſtimans. & pro legato. l. ſi nõ traditam. &. j. eo. l. non ſolum. §. quod vulgo. &. ſ. eo. l. ſine. Sed cur ſufficit putare cauſam habere: non autem ſufficit habere traditionem ad hoc vt vſucapiat? Reſpon. ne plus operetur hic opinio falſa circa traditionem, quàm facit vbi verus ſubeſt titu. Itẽ & quia in traditione exigitur bona fides: vt. j. pro ſoluto. l. iij. quę non poteſt adeſſe ſi traditio abeſt. ſed cum in venditione exigatur etiam tẽpore contractus bona fides: quomodo potuit adeſſe ſi ipſe contractus non eſt, quantũcumque iuſtum habeat errorẽ? Reſpõ. ſpeciale, & hac ratione iuſtior ibi error exigitur quàm in aliis cõtractibus. Nũquid ergo ſi in traditiõe interueniat iuſtior, poterit vſucapi? Rñ. forte ſic. non autem dicas q̃ plus operetur fictio in contractu quã in poſſeſsione: quaſi in poſſeſsione ſit factum cõtra ius: quia & contractus facti ſunt: vt. ſ. de cura. furi. l.

B *Si ſolum non poteſt præſcribi: nec etiam præſcribitur ſuperficies. Paul. de Caſt.*

XXVI. VLPIANVS libro viceſimonono ad Sabinum.

NVnquam ſuperficies[p] ſine ſolo capi longo tempore poteſt.

C *Qui putat ſe habere titulum errore iniuſto, non vſucapit: ſecus ſi iuſto. Bartolus.*

XXVII. IDEM libro trigeſimoprimo ad Sabinum.

CElſus libro trigeſimoquarto [ad Sabinum,] errare eos ait, qui exiſtimarent, q cuius rei quiſque bona fide adeptus ſit poſſeſsionem, pro ſuo vſucapere eum poſſe: [&] nihil referre, emerit, nécne, [an ei] donatum ſit, nécne: ſi modò emptum, vel donatũ ſibi exiſtimauerit: quia neque pro legato, neque ꝑ donato, neque pro dote vſucapio valeat, ſi nulla donatio, nulla inchoata vſucapio à defuncto, procedit hæredi eius: veluti ſi vitium quod obſtabat non ex perſona, [l] ſed ex re, purgatum fuerit: ex re, vtputa ſi fiſci res eſſe deſierit, [m] aut furtiua, aut vi poſſeſſa. [n]

XXV. LICINNIVS RVFINVS libro primo Regularum.

SIne poſſeſsione [o] vſucapio contingere non poteſt.

D

[a] Ex empto. non ex ſtipulatu, cũ nec tota nec quota pars rei ſit euicta: vt. ſ. de euict. l. naues. quæ eſt contra. ſed magis emptori maioris partis acceſsit: vt. ſ. de contrahen. emp. l. in modicis. & facit. ſ. de actio. emp. l. emptoré. §. ſi quis rem. Alij quòd hic nominatim de columna fuit in venditione dictum. Alij q̃ hic fuit exempta ante euictionem, ibi nó. Alij quòd hic quãto minoris: nó illa ex empto pro euictione datur.

BIU Cujas

furi.l.consilio.§.quæsitum. Item quo titu.fit hæc vsucap?quidã pro suo.argu.j.pro suo.l.si ancillam.in fi.&.ſ.de iure do.l. Proculus. Tu dic eo titu.qui præsumitur propter erroré: vt.j. pro emp.l.quod vulgo.nihilo minus & titu.generali pro suo,non illo qui in subsidium datur:quia bene dico eos errare.

a *Æstimatione placet.* vt &.j.pro emp.l.iij.& facit.C. pro dona.l.fi. &.j.pro emp.l.j.& institu.de vsuca.§.error. & arg.ſ.de re.co.l. qui neque.

b *Nõ posit.*nisi & hic iustus adsit error:vt dixi in aliis titulis modò.

c *Si seruo. Tradita.* ex causa peculiari.aliàs nõ procederet vsucapio: vt.ſ.e.l. Labeo. quæ est contra.Vel dic vt ibi. & facit.ſ.titu.j. l.quãuis.in fine.

d *Eum.*seruum.

e *Eas personas.*ſ. furiosum & infantem.

f *Constat.*vt.ſ.titu.j.l. j.§.item adquirimus.& §.per eum.

Vm solus hæres.]Lecuis est.& dic vt in glosis. sed quia scholaris rudis forte dubitaret etiã in planis glosis,ideo sic pone casum in terminis.]*CASVS.* Ego solus eram Titio hæres: & totã hæreditaté possidebam. cũ te crederem cohæredem, tradidi tibi dimidiã rerum.quæritur, an eam vsucapias? Respon. ꝙ non.nã titulo pro hærede non:quia nó fuit tibi continuata possessio à testatore,quod est opus:immo ego in medio possedi.nec alio titulo nisi ex causa transac. dedissem tibi.& fũt hæc vera, siue sciebas te cohæredem:siue nõ. Franciscus Accursius.

g *Cum solus.*i. in solidum.Accursius.

h *Hæredem esse.*suũ,cum tu scires te non esse hæredé pro parte.

i *Pro parte.*diuisa vel indiuisa.

k *Nõ possis.*quia nec es hæres, nec iustã causam credẽdi habes. ratio autẽ quę subiicitur, nulla est:quia idẽ esset & si ab alio vel nullo.Itẽ nec qui trãsigit,est hæres:& tamẽ vsucapit,vt subiicit. & hoc secundũ quosdam.Alij ꝙ ideo non vsucapis,quia ab alio titulũ,vt à defuncto : ab alio possessionem habes, vt à me:quod tamẽ in aliis cõtractibus nó nocet:vt.ſ.eo.l.si is qui.§.si quis bona.&.j.ꝑ emp.l.ij.§.si à pupillo.&.§.à furioso.vbi poss.aliàs habebã.sed à pupillo & furioso habeo titu. sed quare secus in hoc titu.q̃ in aliis,non video:cũ vbique possit mutari causa poss.extrinseca accedẽte causa:vt no.C.de adquir.pos.l.cũ nemo. vnde dic ꝙ ratio q̃ sequitur,optima est.ſ.qa ab alio medio tẽpore est possessa.ſ.à vero hęrede:vt.ſ.eo.possess.&.ſ.tit.j.l.Põpo.§.q̃sitũ.

l *Habet causam.*Immo saltem vnius partis cuius volui in eum trãsferre dominiũ,& trãstuli:vnde est ꝙ & cõdictio datur: vt.ſ. fami.ercis.l.cũ putaré.& si non erã dominus,dedi causam vsuca. ex causa diuisionis:vt ex causa dati in solutũ:vt.j.pro sol.l.si existimans.& pro suo.l.hominẽ.quæ sunt contra. Itẽ diuisio obtinet vicẽ emptionis:vt.C.cõmunia vtriusque iud.l.j.R.ſi.hic malã fidẽ habuisti.vel dic nõ vsuca.ꝑ hęrede,sed pro diuisione vel trãsac.vel dic ꝙ dedi tibi partẽ.ſ.ꝑ indiuiso verbis.vnde de nulla parte volui in te trãsferre dominiũ.nec igit causã vsucapiẽdi tibi dedi:qa tũc sec? si tradidissẽ:vt.C.de vsuca.ꝑ.ép.l.ex causa.

m *Idem dicimus.* modo quando putabam te cohæredem : & tu hoc credebas.

dos,nullum legatũ sit. Idẽ & in litis æstimatione placet:[a] vt nisi verè quis litis æstimationẽ subierit,vsucapere non possit.[b]

Si seruo furiosi & infantis tradita est res à non domino ex causa peculiari:dicitur quòd per eum vsucapit infans vel furiosus. Franciscus Accursius.

XXVIII. POMPONIVS libro septimodecimo ad Sabinum.

SI seruo furiosi vel ĩfantis res tradita[c] sit: vsucapere * per eũ[d] eas ꝑsonas[e] posse cõstat.[f]

Eius quod ex causa diuisionis mihi traditur tanquam meum: vsucapiendi conditionem non habeo. Bartolus.

XXIX. IDEM libro vicesimo-secundo ad Sabinum.

CVm † solus[g] hæres essem, existimarem autẽ te quoque pro parte hæredem esse,[h] res hæreditarias pro parte[i] tibi tradidi. Propius est, vt vsu eas capere non possis:[k] quia nec ꝑ hęrede vsucapi potest,quod ab hærede possessum est:neque aliam vllã hęres habet causam[l]* possidendi.ita tamen hoc verũ est,si nõ ex trãsactione id factũ fuerit.Idẽ dicimus[m] si tu quoque existimes te hæredem esse. nam hic quoque possessio veri hæredis[n] obstabit tibi.[o]

Si rem mobilem quam cœpi vsucapere, iungam alicui toto integrali cohærenti solo : non desino vsucapere, si tantum decem dies vel pauciores restabant ad vsucapionẽ complendam: licet desinam possidere. sed si tale totum non cohæret solo, sed erat per se mobile, vel erat totum vniuersale: tunc etiã si plures dies restabant : nec possidere, nec vsucapere desino. Paul. de Cast.

XXX. IDEM libro trigesimo ad Sabinum.

RErum † mixtura facta an vsucapionẽ[p] cuiusque[rei] pręcedentem[q] interrũpat,quęritur. Tria[r] autem genera sunt corporũ:vnum, quod continetur vno spiritu,[s] & Græcè ἕνωμένον † vocatur:vt homo,tignũ, lapis, & similia.[t] Alterum,[u] quod ex contingẽtibus,hoc est pluribus inter se cohærentibus constat: quod συνημμένον † vocatur:[x] vt ædificium,[y] nauis,armarium.Tertiũ,[z] quod ex distãtibus constat:vt corpora plura non soluta,[a] sed vni nomini subiecta:veluti populus, legio, grex.Primum genus[in]vsucapione quæstionem nõ habet:[b] secundum & tertium habent.

¶Labeo[in] libris epistolarum ait:si is cui ad tegularũ vel columnarum vsucapionem decẽ dies[c] supereſſent, in ædificium eas coniecisset: nihilo minus eũ vsucapturum[d] si ædificium possedisset. Quid ergo in his quæ non quidẽ implicantur rebus soli, sed mobilia permanent,vt in anulo [&] gemma?[e] in quo verum est & aurum & gemmam possideri[f] & vsucapi,cum vtrumque maneat inte-

n *Veri hæredis.* vel etiam extranei cuiuslibet:vt.ſ.titu.j.l.Pomponius.§.quæsitum.

o *Tibi.* vt pro hærede vsucapere possis. Accursius.

Erum mixtura.]*CASVS.* Sæpe contingit quòd inchoata vsucapiõe alicuius rei,res illa alij iungit vt fiat pars alteri?, vnde quæritur an desinat possideri & vsuca. ad quod respõdet à remotis : dicendo ꝙ tria sunt genera rerũ.vnum quod est indiuiduũ: vt homo,tignum,& similia. aliud quod constat ex pluribus inter se cohærentibus:vt domus, nauis, & similia. aliud quod ex distãtibus cõstat: vt põpulus, grex. De primo nõ est quæstio si durat. nam bene vsucapitur.De secundo ponit exemplum.si cœpi vsucapere colũnam: tandem posui eã in aliquo ædificio:dicitur quòd aut restabant.x. dies vel minus ad vsuca. complẽdam, & tunc complebitur, aut plures:& tunc desino vsucapere.sec? autem est in gemma qui possidebam, & vsucapiebam.nam licet eam ponam in annulo:adhuc possessio eius & vsuca.procedit. idẽ de annulo. Tertio ponit exemplum.nam si gregem alienum emam à non domino,vsuca.eũ. nec sic vsucapitur grex vel singulæ res.nam res singulari vsucapta,amplius ea ab eodem vsucapi nõ potest.secus in grege.nam licet vsucęperim gregem,& possea adiiciam aliam ouẽ: remanet idem grex:& tamen ouis vsucapitur nisi sit furtiua. nam ei

vsucapio totam.expone vt in glo.Fran.Accursius.

p *Vsucapionem.*inchoatam.

q *Præcedentem.*i.cœptam antequam res mixtæ sunt.

r *Tria.*altius exorditur quàm quærat.

s *Spiritu vno.*id est vna elementatione:siue compagine elementorum non soluta:sed in partibus suis:non tamen inter se adiuicem cohęrentia.Io.vt & ait Seneca:Omne quod vndique suis partibus circumscribitur,viuere vno spiritu dicitur.

t *Similia.*& dicuntur species,vel indiuidua.& ad hoc.ſ. de rei vind.l.in rẽ.§.quod non idem.& in ista non cadit rerũ mixtura.

u *Alterum.*scilicet corpus.

x *Vocatur.*& hoc dicitur totum integrale.

y *Ædificium.*solo infixum.aliàs etiam per se posset vsucapi superficies:vt.ſ.de act.emp.l.granaria.

z *Tertium.*scilicet corpus.

a *Non soluta.*immo soluta vere sunt,sed non sunt soluta quoad dispositionem patrisfami.& hoc dicitur vniuersitas.

b *Non habet.*cum semper in ea causa manęat, nisi ad secundum vel tertium perueniat,secundum Io.

c *Decem dies.*secus si amplius tempus:vt.ſ.eod.l.cum qui.& de secundo genere hic dicit.itẽ facit.ſ.de fundo do.l.si fundũ.in fi.

d *Vsucapturum.* immo statim eius fieri videtur: vt.ſ.de adquir. re.domi.l.adeo.§.cum in suo.sed dic cedit solo quo ad totale ædificium:vt & ibi dicitur.

e *Annulo & gemma.*hoc est de tertio genere, cum vtrumque possideatur:in quo nunc respon.

f *Possideri.* immo videtur quòd gemma non possideatur,cum pro ea rei vindi.non detur contra sic tenentem: vt.ſ.ad exhi.l. gemma.

BIU Cujas

gemma. sed distingue quid cuius ornandi causa ponatur: vt. ff. de au. & argen. leg. l. etsi nō sint. §. peruenia[m]. quæ est similiter contra. Si autem hoc non appareat, tunc obtinet quod hic dicitur. & potest legi cum, temporaliter. nec ob. ff. de au. & arg. le. l. si vt habiliter. est enim illud quantum ad hoc, vt si legauerit quis gemmas: & aurum in quo sunt inclusę, cedat legato. vtrunque tamen per se possidetur, & separata intelliguntur, vt hic: & neutrū alteri cedit. & hoc etiam modo potest responderi ad. §. pueniamus.

a *De tertio vero genere.* scilicet de grege, nō de populo.

b *Singulæ res.* qa nullo modo vsucapitur grex secundum quosdam. tu dic secūdum Io. quòd vsucapitur, cum possideatur & vindicetur: vt supra de rei vindi. h j ij. & iij. quare enim si emi decē animalia quę erant aliena, & sic gregem: vt. j. de abig. l. fin. non vsucapiam? quasi diceret, bene vsucapiā. & quod hic dicitur, nō sic capitur vt singulæ res: sic intellige, quia aliqua re singulari vsucapta, postea in ea nihil vsucapitur: secus in grege. nā eo vsucapto si adiiciam aliam oue, remanet idem grex: vt supra de iudi. proponebatur. & ea ouis vsucapitur. & sic in eo quod vsucepisti, procedit vsucapio. & quod infra dicit: non tamen vniuersi &c. subaudi, tantum. & sic patet q̄ pluribus causis possidetur caput gregis, vt ouis pro emptore: & totus grex quo cōprehenditur illa ouis, pro donato: vt & supra titu. j. l. iij. §. ex pluribus. Accursius.

grū. ¶ De tertio [vero] genere[a] corporum videndum est. Non autem grex vniuersus sic vsucapitur, quomodo singulæ res:[b] nec sic, quomodo cohærentes.[c] Quid ergo est? Etsi ea[d] natura eius[e] est, vt adiectionibus corporum maneat* idem grex: nō tamen vniuersi gregis vlla est vsucapio: sed singulorum animalium sicuti possessio, ita & vsucapio. nec si quid emptum[f] immixtum fuerit gregi, augendi ei⁹ gratia: idcirco possessionis[g] causa mutabitur: vt si reliquus grex dominij mei sit, hæc quoque ouis:[h] sed singulæ suā causam[i] habebunt: ita, vt si quę furtiuæ erunt, sint quidem ex grege, non tamen vsucapiantur.[k]

Error iuris circa validitatem tituli, non inducit bonam fidem: sed malam in vsucapionibus & præscriptionibus longi temporis. Paulus de Castro.

XXXI. PAVLVS libro trigesimo secundo ad Sabinum.

NVnquam in vsucapionib⁹ iuris error possessori prodest:[l] & ideo Procul⁹ ait, si per errorem initio venditionis tutor pupillo auctor factus[m] sit, vel post longum tempus[n] venditionis peractum: vsucapi non posse: quia iuris error est.†

Tempus vsucapionis vel præscriptionis est continuū: ideo nō deducūtur dies feriati.

¶ In vsucapionibus mobiliū[o] continuū tempus numeratur.[p]

c *Cohærentes.* ædificio vel armario: quia gregis quodlibet caput possidetur & vsucapitur. secus in domo: vt. ff. eo. l. eum qui.

d *Etsi ea.* nunc respondet.

e *Eius.* gregis. Io.

f *Emptum.* à non domino. Accursius.

g *Possessionis.* rei immixtæ. Accursius.

h *Ouis.* fit mea per hoc.

i *Causam.* id est naturam quam habebant ante immixtionē: tenebunt etiam post immixtionem. Accursius.

k *Vsucapiantur.* cum sint furtiuæ.

NVnquam.] *CASVS.* Ponit regulam. Secundo dicit exēplum. & est regula, quòd in vsucapionibus iuris error non prodest possessori. exemplum est, quòd si emo à pupillo in initio absque auctore tutore per errorem, & tradidit mihi rem: licet postea ex interuallo interueniat auctoritas tutoris, non tamen vsucapio. [*IN VSVCAPIONIBVS.*] In vsuca. rerum mobilium continuum tempus exigitur. [*SERVVS.*] Seruus stans tanquam liber, nihil potest possidere sibi nec dominus per eum possidet. si autem nomine alicuius adquirat rem, quærit poss. ei cuius nomine quæsiuit. [*SI SERVVS.*] Si seruus meus, vel filius, quæsiuit peculiari nomine aliquam rem: sicut adquiritur mihi possessio & etiam vsucapio ignoranti: ita eandem pos. teneo, & in vsucap. procedo etiam si furere incipiat. idem est in colono & in inquilino. [*SI VI AVT CLAM.*] Possideo fundum vi, aut clam, aut precario. nunc efficior furiosus. adhuc eodem modo dicor possidere: si-

cut & curator furiosi potest experiri interdicto vti possidetis pro poss. quam ante furorem adquisiuit furiosus per se, vel quā adquisiuit post furorem per alium. [*VACVVM.*] Defunctus cœpit vsucapere rem. decessit. dicitur quòd tempus quod transiuit post mortem defuncti, & ante aditam hereditatem, vel quod trāsiuit post aditam hæreditatem: & ante cōprehensam poss. huius rei, prodest hæredi ad cōplendam vsuca. [*SI DEFVNCTVS.*] Defunctus vsucapiebat rem titulo pro emptore. hæres ei⁹ credidit defunctū possedisse ex causa donationis illam rem. dicitur quòd non impeditur propter hoc vsucapio. Fran. Accursius.

Postquam desii seruum fugitiuum possidere: nec sibi nec mihi possessionem adquirit: nisi eam adquireret nomine meo, & ego ratum haberem. Paul. de Cast.

¶ Seruus licet in libertate moretur, nihil possidet:[q] nec per eum[r] alius.[s] Atquin si nomine alicuius, dum in libertate moratur, nactus fuerit possessionē: adquiret[t] ei cuius nomine nactus fuerit.

Furor superueniens ei per quem possideo: me possessione non priuat. Paul. de Cast.

¶ Si seruus meus vel filius peculiari vel etiā meo nomine quid tenet, vt ego per eum ignorans possideam,[u] vel etiam vsucapiam:[x] si is furere cœperit: donec in eadem causa res fuerit,[y] intelligendum est & possessionem apud me manere, & vsucapionem procedere: sicuti per dormientes quoque eos idem nobis contingeret.[z] Idemque in colono & inquilino, per quos possidemus, dicendū est.

Per furorem superuenientem iniusta poss. sessio non fit iusta: nec econuerso iusta efficitur iniusta. Paul. de Cast.

¶ Si vi aut clam, aut precario possessionē nactus quis, postea furere cœperit: & possessio,[a] & causa eadē durat de hoc quod p̄cario furiosus habet: quēadmodum interdicto quoque vti possidetis, furiosi nomine rectè experimur[b] ei⁹ possessionis no-

n *Longum tempus.* sic. j. de solu. l. cæterum. Accursius.

o *In vsucapionib⁹ mobiliū.* idē in īmobiliū: vt. ff. e. l. vsucapionē. & l. naturaliter. de his tamē magis erat dubiū: quia citius adquirunē. Itē quia vilis & abiecta est possessio rei mobilis: vt. ff. tit. j. l. si rē.

p *Numeratur.* olim annus: hodie triennium.

q *Nihil possidet.* nisi vt. ff. titu. j. l. iij. §. si seru⁹. nā nullam cōmunionē habet ad ius ciuile: vt. ff. de testa. l. qui testaméto. §. seruus.

r *Per eum.* Oppo. nec ante decennium habet locum hic. ff. quia tunc dominus per eū: nec post: quia tūc ipse possidet: nisi dicas, nihil possidet ante decenniū: nec per eum alius. ff. post decenniū.

s *Alius.* vt etiā dominus: quod accipe vt. d. §. si seru⁹. ff. q̄ diu sit morat⁹ in possessione libertatis: & q̄ paratus sit subire iudicium liberale. aliàs sec⁹: quia adquirit possessionē domino: vt. j. eo. tit. l. j. §. per seruum. & facit. l. per eum. in fi. & ff. eo. l. si is. §. si seruus.

t *Adquiret.* tanquam procurator: vt. ff. titu. j. l. si me. §. fin.

u *Possideam.* nam ex causa peculiari ignorantibus nobis adquiritur possessio & vsucapio: vt supra titu. j. l. possessio. in prin. & l. j. §. per eum.

x *Vsucapiam.* hoc ad peculiares respicit: vt. j. pro solu. l. ij.

y *Res fuerit.* i. non apprehensa per alium.

z *Contingeret.* nam licet tales non quærant: vt. ff. titu. j. l. j. §. furiosus. retinent tamen, vt hic, & j. proxi. §. & ff. titu. j. si id quod. §. j. & l. si is qui. & fa. j. pro emp. l. qui fundum. in prin. & j. eo. l. iusto. §. eum. & ff. de adqui. hære. l. si quis alicui.

a *Et possessio.* nunc respondet: & ita tenetur interdicto de precario: & quod vi aut clam: quemadmodum &c. q. d. sicut iusta nō mutatur, sic nec iniusta. & facit. ff. §. proxi.

b *Experimur.* s. nos curatores eius.

Per alium.

BIU Cujas

mine, quam ante furorem per se, vel post furorem per aliū [a] nactus est.

In vsucapione cœpta complenda computatur tempus quo post mortem vsucapientis possessio stetit vacua vel ante aditā hæreditatem vel post. Paul. de Cast.

¶ Vacuum [b] tempus, quod ante aditam [c] hæreditatem [d] vel post aditā [e] intercesit, ad vsucapionem hæredi procedit. [f]

Hæres vsucapit titulo quem habebat defunctus: licet ipse credat de alio titulo quàm re vera esset. Paul. de Cast. B

¶ Si defunctus emit: [g] hæres autem putat eum ex donationis causa possediſſe: vsu eū capturum [h] Iulianus ait.

Vitium furti purgatur, si fur domini voluntate habere incipiat. Paul. de Cast.

XXXII. POMPONIVS libro trigesimosecundo ad Sabinum.

SI fur rem furtiuam à domino emerit, & pro tradita habuerit: desinet eam pro furtiua possidere, [i] & incipiet pro suo possidere.

Qui putat se non posse vsucapere, cum possit, errando in iure: dicitur malæ fidei, C *& non vsucapit. Paul. de Cast.*

a *Per alium.* vt per seruum vel filium: per quos vsucapio quæritur ignoranti: vt. ſ. titu. j. l. iij. §. saltus. & l. quamuis. §. fina.

b *Vacuum.* quod fuit post mortem testatoris ante aditam hæreditatem. Accursius.

c *Aditam.* animo.

d *Hæreditatē.* quæ nō possidet: vt. j. ſi quis testa. li. l. j. §. Scæuola.

e *Post aditam.* ante apprehensam pos. vt supra ti. j. l. cum hęredes. & sic dicitur vacuum, propter pos. quæ apud neminem est.

f *Procedit.* vt finiatur: vt &. j. eod. l. cœptam. &. ſ. eod. l. rerū mixtura. §. Labeo. & argu. ſ. titu. j. l. j. §. per seruum. &. l. Pōponius. §. ſi is. non autem vt inchoetur: vt. ſ. eod. l. fine. & est hic ratio: vt infra de regu. iur. l. omnis.

g *Si defunctus emit.* & per traditionem ceperit à non domino.

h *Capturum.* titu. pro empto. argu. j. pro donato. l. fina. & etiā pro donato, si iustus sit error secundum Io. Sed quid si hæredi fuit facta traditio? Respō. cū ex causa solutionis datur, & accipitur, non nocet: ar. ſ. tit. ij. l. cū in corpus. Si verò vt cōtractus constitueretur, scilicet fiebat traditio, si alter intendens vendere, alter donatū accipere: tunc dissensus nocet. & facit infra eod. l. hæres eius. Accursius.

SI fur.] CASVS. Fur rem furtiuam à domino emit, & habuit eam pro derelicta. dicitur quòd desinit esse furtiua: & possidetur ea amodo pro suo. Secundo dicit: Possessor non credit sibi licere per leges vsucapere rem quam possidet: vt quia Iudæus non credit sibi licere per leges vsucapere rem quā possidet, puta seruum Iudaicum, quem possidebat. dicitur quòd hic error iuris nocet ei in vsuca. facienda. Tertio dicit: Incertam partem fundi nemo potest possidere. & ponit exemplum. Fran.

i *Possidere.* nō dicit vsucapere: quia sua est: vt. ſ. de rei vindi. l. hoc ſi res. nisi dicas contra eum qui haberet eam obligatam. & facit. j. l. proxi. §. quod vulgo. &. j. de fur. l. quāuis. &. j. de hæredi. instit. l. seruus alienus. §. qui fideicommissariam. Accur.

k *Possidet.* in veritate.

l *Vsucapere.* puta Iudæus possidet mancipium Iudaicum, qui non putat se posse vsucapere, sicut nec Christianum.

m *Erranti.* cum putaret sibi nō licere. ſ. vsucapere mancipium Iudaicum. & ad hoc. ſ. de leg. iij. l. j. in prin. &. ſ. eo. l. nunquam. D in prin. secus ſi in facto: vt. j. eo. l. iusto. §. filiusfamilias. quæ est contra. &. ſ. de iur. & fac. igno. l. regula. §. qui ignorauit. &. ſ. de adquir. hær. l. ſi quis extraneus. §. sciendū. quæ sunt cōtra. & probatur hæc distinctio. j. pro emp. l. ij. §. ſi à pupillo. Itē ar. cōtra. ſ. de peti. hære. l. sed & ſi lege. §. scire. vbi etiā qui in iure errat, est bonæ fidei. sed illud quo ad fructus, hoc quātum ad vsucapionē.

n *Mera.* vnde secus est de æquitate, secundū quosdam. hoc arg. non placet. & fallit. j. de iure do. l. ſi ego. §. j. in fi. Item nec quod dicit placet: vt. ſ. tit. j. l. iij. §. ij. &. l. locus. vbi sunt exēpla huius. §. sed pars quæ durat ab hoc puncto vsque ad illud, licet nesciatur quota pars sit fundi, bene possidetur. nam distincta ab aliquo, quasi per se fundus est: aliàs diceremus neminem in mundo possidere fundū vel agrum: cum nesciatur quota pars mundi sit fundus vel ager, siue quota pars huius regni. Accur.

Incerta pars rei alicuius possideri nō potest: & qualiter sint illa verba intelligenda.

NOn solum.] CASVS. Si quis emit ancillam furtiuam bona fide, siue alio iusto titulo cœpit eam habere, & hæc ancilla concepit & peperit apud bonæ fidei possessorem: possessor vsucapiet partū eius. [QVOD VVLGO.] Emi fundum à non domino sciens: & sic non possum vsucapere propter malam fidem. A nunc volo mutare qualitatem possidendi, volēs possidere istum eundem fundum titulo pro hærede, vel simili: & sic vsucapere: quæritur an possum? & dicitur quòd si nulla causa interueniat, nō possum mutare: & si aliqua causa extrinseca interueniat, possum mutare: vt si istum eundem fundum emi à vero domino, vel ab eo quem credebam dominū. vel si à domino sim hæres institus, vel bonorum pos. eius accepi: incipiā pro hærede possidere. Item si credam me hæredē institutum à domino, & habeam iustam causam hoc credendi. in his enim casib. vel efficior dominus, vel vsucapiā. Vltimo dicit de colono fundi, qui non potest sibi causam pos. mutare nulla extrinsecus accedente causa, cum nec pos. aliquā dicatur colonus habere. ſi autē causa extrinsec. interueniat, tunc incipiet possidere: veluti ſi mortuo domino fundi, emat istum fundum ab eo qui existimat se hęredem domini, vel bonorum possessorē, hoc enim casu incipiet colonus possidere pro emptore. [SI DOMINVS.] Existēs in fundo meo vidi homines armatos timens ne venirent ad me, fugi: non tamen venerūt ad fundum. dicitur q. possess. fundi amitto: & qui bona fide incipiet possidere, præscribet fundum. [SI MIHI.] Dic primo in genere. Secundo in specie. Si promiseras mihi fundum, & cessisti mihi eius possess. & in solutum accepi: cum fundus iste non fuerit tuus, præscribam. Vel aliter vt in glo. quæ incipit, videtur &c. [QVI PIGNORI.] Rem quandam vsucapiebam. eam tibi obligo. dicitur quòd adhuc procedo in vsucap. donec hæc res stat penes creditorem. ſi autem creditor alij tradat hanc rem, & suo nomine, amodo interrumpitur vsucapio: perinde ac ſi deposuiſſem hanc rem vel commodaſſem, & depositarius hanc rem alij traderet suo nomine. nam & hoc casu interpellabitur vsucapio mea. Si autem hanc rem obligaui & non tradidi, in vsucapione procedam, etiam ſi creditor hanc rem alij tradiderit, cum possessionē non potuerit tradere: cum eam nō habeat. [SI REM TVAM.] Possidebam rem tuam, & bona fide: tandem obligaui eam tibi ignoranti tuam esse. an procedam in vsucap. quæritur? & distinguitur. nam aut tradidi tibi: & tunc non procedam. aut non tradidi, sed simpliciter obligaui: & tunc procedo: & quæ sit ratio diuersitatis inter hos duos casus, dic vt in glo. [SI REM PIGNORI.] Rem quam possidebam bona fide, obligaui tibi, & tradidi. postea seruus tuus subripuit eam tibi. dicitur quòd non interrumpitur vsucapio mea. idem & ſi seruus meus tibi eam subripuit. & reddit rationem. idem ſi tu creditor concessisti mihi eam rem precario, & seruus meus eam à me subripuit. idem & ſi conduxeram eam ré à te. idem ſi eā conduxi à te, & eam tecum habui precario simul. Fra.

¶ Si quis id quod possidet, [k] nō putat sibi per leges licere vsucapere: [l] dicendum est, etiam ſi erret, nō procedere tamen eius vsucapionem: vel quia non bona fide videatur possidere, vel quia in iure erranti [m] non procedat vsucapio. ¶ Incertā partē possidere nemo potest: ideo ſi plures sint in fundo, qui ignorent quotam quisque partem possideat: neminem eorum mera [n] subtilitate possidere, Labeo scribit.

Quilibet bonæ fidei possessor cum titulo vsucapit partum ancillæ furtiuæ apud se conceptum & editum. Bar.

XXXIII. IVLIANVS libro quadragesimoquarto Digestorum.

NOn solùm bonæ fidei emptores, [o] sed & omnes qui possident [p] ex ea causa [q] quam vsucapio sequi solet: [r] partum [s] ancillæ [t] furtiuæ vsu suum faciunt. ídque ratione iuris introductum arbitror. Nam ex qua causa [u] quis ancillam vsucaperet, nisi lex duodecim tabularum, vel Atinia [x] obstaret: ex ea causa necesse est partum

o *Emptores.* ancillæ furtiuæ.

p *Possident.* matres.

q *Causa.* id est titulo & bona fide.

r *Solet.* vt ex donatione vel quolibet alio titu. & dic, possident ancillam.

s *Partum.* nunc respondet.

t *Ancillæ.* quam & ipſi possident: sed non eod. tit. quo matrem: vt de his plene no. ſ. de Publicia. l. ſi ego. §. partus. vbi titulo pro suo vsucapitur partus.

u *Ex qua causa.* vt titulo & bona fide. Accursius.

x *Atinia.* vt insti. de vsuca. §. furtiuæ. & fa. infra pro emp. l. seruus domino.

BIU Cujas

a *Eum.* emptorem, vel id est habentem alio titulo matrem.
b *Quod vulgo respondetur.* vt. C. de adquir. pos. l. cum nemo. vbi plene dixi.
c *Verum est.* id est sic per exemplum intelligenda est.
d *Non possidere.* vel detinere tantum: vt habeat locum quòd de colono infra dicit. &. j. pro hærede. l. ij. & sic nō vsucapere, & dic cū titu. vel sine.
e *Causa.* per vsucapionem.
f *Probari posse.* s. non directo, sed per exēpla ducta in contrarium.
g *Pro possessore.* vt impediatur vsucapio: nō vt talis possessor directa petit. hęredi. teneatur: vt. s. de peti. hæredi. l. nec vllam. §. si quis sciens. quæ est contra.
h *Mutasse.* licet mutata sit: quia extrinseca causa superuenit: vt. s. titu. j. l. iij. §. illud.
i *Eum dominū.* ergo si habuit malā fidē, videtur mutare: & sic sunt hæc exempla, sed per obliquum. Accur.
k *Incipiet.* qui ante pō possessore possidet.
l *Fundum pro hærede.* scilicet tit. & etiā vsucapit propter iustū errorem, licet nō sit hæres: vt. s. eo. l. Celsus.
m *Habuerit.* s. emptor malæ fidei. s. quòd possidens mala fide nō possit mutare causam pos. nisi extrīseca aduenīat: quanto magis &c.
n *Recipienda sunt.* vt non possit sibi mutare causam possessionis.
o *Vllam possessionem.* iustam vel iniustam ciuilem, sed naturalē sic, secundum quosdā. pro eis. j. pro hęrede. l. ij. §. j. &. s. communi diui. l. cōmuni diui. §. neque. Tu dic nullam, scilicet neq; naturalē, neq; ciuilē. & facit. j. de precario. l. certe. §. Iulianus. &. l. proxi. in prin.
p *Atque ideo.* quia scilicet vidit homines armatos.
q *Vi deiectus videtur.* vt amittat pos. & desinat vsucapere: nō verò vt habeat act. qđ me. cau. vt. s. quod me. causa. l. metū. in prin. quæ est contra. nec habet locum vnde vi: vt infra de vi & vi arma. l. iij. §. si quis autē. quæ est contra. & ibi plene dices. Accursius.
r *Vsucapitur.* vt &. s. eod. l. sequitur. §. si tu.
s *Ea.* scilicet prædia.
t *Quæ vi.* ablatiua vel expulsiua, non compulsiua: vt. C. quod me. cau. l. si vi.
u *Iustam habebo.* ti. pro soluto.
x *Sed & is.* videtur idē repetere: quare dic quòd primo in genere, secundo exemplificatiue. vel primo de aliis: secundo speciāliter de actione ex stipulatu, de qua erat dubium, cum esset stricti iuris. Vel primo erat debitum vere: secundo non, sed credebatur

vsucapi; si apud eum[a] conceptus & editus eo tempore fuerit, quo furtiuam esse matrem eius ignorabat.

Nemo potest causam suæ possessionis mutare, nisi superueniat causa extrinsecus iusta, & vera, vel putatiua.

¶ Quod vulgò respondetur,[b] ipsum sibi causam possessionis mutare non posse: totiens verum est,[c] quotiens quis sciret se bona fide [ab initio] non possidere,[d] & lucri faciendi causa[e] inciperet possidere: idque per hæc [quoque] probari posse:[f] si quis emerit fundum sciēs ab eo cuius non erat; possidebit pro possessore.[g] sed si eūdē à domino emerit, incipiet pro emptore possidere: nec videbit sibi ipse causam possessionis mutasse.[h] Idémque iuris erit etiam si à nō domino emerit, cùm existimaret eum dominum[i] esse. Idem hic si à domino hæres institutus fuerit, vel bonorū eius possessionem acceperit: incipiet[k] fundum pro hærede[l] possidere. Hoc amplius, si iustam causam habuerit[m] existimandi se hęredem, vel bonorū possessorem domino extitisse: fundum pro hęrede possidebit, nec causam possessionis sibi mutare videbitur. Cùm hæc igitur recipiantur in eius persona, qui possessionem habet: quanto magis in colono recipiēda sunt,[n] qui nec viuo, nec mortuo domino vllam possessionem[o] habet? Et certè si colonus mortuo domino emerit fundum ab eo qui existimabat se hæredem eius, vel bonorum possessorem esse: incipiet pro emptore possidere.

Non sufficit quē deiectum esse, nisi prædium sit vi possessum. Bart.

¶ Si dominus fundi homines armatos venientes existimauerit, atque ideo[p] * profugerit: quā-

A ex stipulatu deberi: vt. j. tit. j. l. j. Non autē dicas in aliquo quod peterem act. reali: quia tunc aut essem dominus, & non vsucaperem: vt. s. eo. l. sequitur. §. Iana. aut tradens, & non ego: nec tunc vsucaperem: cum is vt meam, non vt suam tradat: vt. s. de cōdic. ob cau. l. iij. §. subtilius. aut neutrius, & tunc idem: quia qui non trāsfert dominiū, cum est dominus, nec causam vsucapiendi parat, eū non est dominus: licet illa regula fallat. j. pro emp. l. ij. §. si à furioso. & de hoc dic vt supra titu. j. l. Pomponius. §. si liber. &. §. si iussu. Item secundum hoc non est contra. s. eo. l. cum solus. nam & ibi agebatur rei vindicatione, seu petitione hæreditatis, quæ est in rem: nec causam habebat à tradente: hic personaliter. quāquā posset dici q̄ ibi non impeditur alia vsucapio nisi pro hęrede. Alij dicunt q̄ ibi loquitur in causa lucratiua, hic in non lucratiua: quod nō placet, quia & hic forte causa lucratiua erat: puta ex causa legati. alij quòd ibi speciale. quod non placet.
y *A quo.* personaliter obligato.
z *Apud creditorem est.* vt &. s. eod. l. serui nomine. Accursius.
a *Tradiderit.* scilicet suo nomine: vt trāsferat poss. in accipiente, puta vendendo: secus si suo creditori obliget, & etiam tradat.
b *Vsucapio.* scilicet debitoris.
c *Et quantum.* nō ergo quo ad alia: & sic non quo ad pos. ergo iste scilicet debitor nullo modo possidet, licet fingatur quo ad vsucapio. sed commodator vel deponens bene possidet. s. depositi. l. licet. §. rei. Accursius.
d *Similis.* s. debitor.
e *Acceperit.* vt &. s. eod. l. iij. §. quòd si seruus. Sed contra. s. tit. j. l. qui vniuersas. §. fina. Solu. vt ibi. Item contra. C. de adquiré. pos. l. fin. in fin sed aliud est tradere, vt hic: aliud est pdere, vel derelinquere: vt ibi. Item arg. cōtra. s. de bon. poss. l. tutor. & de rebus eorum qui sub tutela vel cura sunt. l. si fundus. §. quamquam. & de succes. edi. l. j. §. vnusquisque.
f *Contraxerit.* & sic apud debitorem res stetit.
g *Perseuerabit.* etiā si creditor alij tradat: quia nec potest. s. creditor transferre poss. cum non habeat.
h *Desino vsucapere.* quia & possidere.
i *Contrahere.* vt supra eod. l. ei à quo. & infra de reg. iur. l. neque pignus. & aperit hanc rationem: quia per te volui possidere, sicut per creditorem cui pignus tradidissem. sed pignus nullum: possessio ergo nulla retinetur: plane amittere possessionem potui: quod nolui. Accursius.

Traditio facta ab eo qui conuenitur actione personali: præstat iustam causam vsucapiendi. Bartolus.

¶ Si mihi Titius, à quo fundum petere volebā, possessione cesserit: vsucapionis causam iustā habebo.[u] Sed & is[x] à quo[y] ex stipulatu fundum petere volebam: cedendo mihi possessione, si soluendi causa id fecerit, eoipso efficiet vt fundum longo tempore capiam.

Per creditorem cui res traditur, debitor vsucapit. quæ vsucapio interrumpitur si per creditorem possessio in alium transferatur. Bartolus.

¶ Qui pignori rem dat: vsucapit quamdiu res apud creditorem est.[z] [Sed] si creditor eius possessionem alij tradiderit,[a] interpellabitur vsucapio.[b] & quantum[c] ad vsucapionem attinet, similis[d] est ei qui quid deposuit, vel commodauit: quos palam est desinere vsucapere, si commodata vel deposita res alij tradita fuerit ab eo qui commodatum vel depositum acceperit.[e] Planè si creditor nuda conuentione hypothecā cōtraxerit[f]: vsucapere debitor perseuerabit.[g]

Rei propriæ nō consistit pignus: & si tali creditori traditur, vsucapio interrumpitur, siue sit tradita vere, siue ficte. Bart.

¶ Si rem tuam,† cum bona fide possiderem, pignori tibi dē, ignoranti tuam esse: desino vsucapere:[h] quia nō intelligitur quis suæ rei pignus cōtrahere.[i] at si nuda conuentione pignus

† *Et ratio huius. §. est, quia pignus & dominiū nō cōcurrūt. not. Spec. in ti. de cessione act. §. I. versi. sed quid si cessi. & versi. sed pone, hæ beo. & in tit. de locat. §. 6. versi. 45.*

BIU Cujas

a *Videbitur.* Not. eandem rationem ad oppositos casus. & sic est argu. contra. C. de consti. pe. l. finali. sed dic quòd hic non desino possidere: sed superiori casu sic. Item ibi licet nó de iure: de facto tamen contractum est pignus. & facit supra de pignora. actio. l. si rem alienam.

b *Non subuertit.* vt & supra titu. j. l. si de eo. in princi. & l. rem quę. & l. si ré. sed nonne incidit in vitium furti? Rñ. vtique, quia hoc fieret etiam si esset dominus rei subtractæ: vt institu. de oblig. ex de. §. hi qui. cur ergo non interpellatur vsucapio? Respon. quia iam erat cœpta: & ideo non interpellaꝫ ex posteriori facto.

c *Desinat.* Ergo possidet.

d *Obtinebitur.* scilicet vt vsucapio non interrũpatur: cum hic qualitercũq; teneatur debitor. Accursius.

e *Eius.* scilicet debitoris.

f *Possidet enim hoc casu.* vt. ff. de pigno. act. l. si pignus. Accursius.

g *Liceat.* id est vt sit in possessione. nam si precario rogaret vt possideret, & postea conduceret, vel econtra: per vltimum tollitur primum: vt. ff. de adqui. poss. l. si quis ante.

Si seruus.]CASVS. Seruus tuus nó habens liberã peculij administrationem, vẽdidit mihi rem peculiarem, & tradidit, credẽs de tua volũtate hoc facere: & etiam ego emptor credebam. dicitur quòd istam rem possum vsucapere. vel potes aliter ponere casum vt in glos. Frã. Ac.

cõtractum fuerit, nihilo minus vsucapiam: quia hoc quoque modo nullum pignus contractum videbitur. [a]

Si seruus debitoris vel creditoris subripiat rem pignori traditam: vsucapio non interpellatur, siue sit tradita vere, siue ficte. Bartolus.

¶ Si rem pignori datam creditoris seruus subripuerit, cum eã creditor possideret: non interpellabitur vsucapio debitoris: quia seruus dominum suũ possessione non subuertit. [b] Sed et si debitoris seruus subripuerit: quamuis creditor possidere desinat, [c] tamẽ debitori vsucapio durat: non secus ac si eã creditor debitori tradidisset. Nam quantum ad vsucapiones attinet, serui subtrahendo res, non faciunt deteriorem dominorũ conditionem. Facilius obtinebitur, [d] si precario possidente debitore, seru⁹ eius [e] subripuerit, [vel cú ex conductione possideret.] nam conductio idem præstat, quod si apud creditorem res esset. possidet enim hoc casu [f] creditor. Sed & si vtrumque interceſſerit, & precarij rogatio, & conductio: intelligitur creditor possidere. & precarij rogatio non in hoc interponitur, vt debitor possessionẽ habeat, sed vt ei tenere rẽ liceat. [g]

XXXIIII. ALFENVS VARVS libro primo Digestorum à Paulo epitomatorum.

Si seruus habens liberam administrationem peculij: vel expressam domini voluntatem, aliàs re vitiosa facta non procederet vsucap. vt. C. quod cum eo. l. si liberã. & ff. de diuer. præscrip. l. in vsu. §. sed si ante. & dicas quòd res non erat peculij: sed forte seruus emerat à non domino: alioquin si esset de peculio, statim fieret emptoris: vt. d. l. si liberam. vel dic quòd non habet liberam, sed credit cum voluntate domini facere: & emptor credit idem: & sic non incidit res in vitium furti: aliàs contra: vt. ff. de furt. interdum. §. cum aũtem.

Si homo.]CASVS. Titius fecit testamentum, & in eo instituit me hæredẽ, & Seio legauit vsumfru. serui. hic seru⁹ postea subripitur. queritur an possit vsucapi si aliquis emat eum à nó domino: & distingue tria tempora. Primum ante apprehensam possess. serui per hæredem vel fructuarium, & ante satisdationem à fructuario prestitam: & si hoc tempore subripiatur, nõ fit furtiuus: & vsucapi non poterit. Secundum tempus est postquam fructuarius satisdedit de custodia rei; & tũc si subripitur seruus, efficitur furtiuus, nec poterit vsucapi. & dic de hoc vt in glos. Tertium tempus est postquam fructuarius apprehendit poss. serui naturalem, & sic videtur habere ciuilem: & tunc si subripitur, efficitur furtiuus: & tam hæres quàm fructuarius possunt agere furti. & sic seruus vsucapibilis non est. Franciscus.

i *Si homo.* seruus.

k *Legatus erat.* subaudi, Titio.

l *Non haberet.* quia nunquam poss. habuit: vel quia non adiuit hæreditatem: vel si adiuit, tamen non possedit: sed crimine expi. hære. agere potest: vt. j. de fur. l. hæreditariæ. & de crimi. expi. hære. l. ij. §. apparet. & ff. de præscrip. ver. l. si gratuitam. §. fi.

m *Agi possit.* contra extraneum. secus si contra dominũ, scilicet potest agi furti: vt supra eod. l. sequitur. §. si rem. sed vtrunque istorum est falsum: nam domino subripiente, & extraneo opem præstante, agitur furti contra extraneum: & tamen res non est furtiua. Item extraneo subripiente, & re mihi restituta desinit esse furtiua, & tamen furti actio durat: nec de hoc dubium est, dicas ergo verum quod Sabi. ait cum extraneꝰ subripit, nec restituit. Azo.

n *Quod sic accipiendum.* vt possit agere furti fructuarius.

o *Vt.* id est postquã. Accursius.

p *Possit vti frui.* sed quando potest? Respõ. adita hæreditate. & tũc cur magis agit quàm hæres: nam & hæredi interest ratione dominij? Respon. quòd dicitur, vti possit, dicta fuit propter satisdationem de custodia rei & salute. nam antequam eam scilicet satisdationem præstet, frui non potest: vt supra de vsufru. leg. l. vxori. post. vero frui potest: & ei interest eius: & non solum ratione iuris, sed etiam custodiæ: quia domino ꝓ custodia tenetur, vnde furti agit. dominus vero nullã ad custodiam tenetur. Sed quomodo tenetur scilicet fructuarius cum nondum possedit? Respon. quia per eum stetit quo minus possidere sciperet: vt. ff. de hered. ven. l. ij. §. peruenisse. & §. illud. secundum Azo. Vel dic secundum Io. & dominum agere ratione dominij nudi: aliter ratione seruitutis: vt. ff. de fur. l. his casibus. Nec ob. quòd non possedit: quia & hoc aliàs contingit ratione iuris: vt infra de fur. l. si is qui rem. in princi. & quod in principio dixit, non habet: dic ratione plenj dominij.

q *Aliter enim.* id est nisi dies cesserit, & satisfecerit.

r *Causam.* scilicet furti.

s *Ipse.* gratia naturalis poss.

t *Poterit.* vt & infra de fur. inter omnes. §. si seruus. & est ratio: quia per fructuarium possidentem naturaliter hæres possidet, & ciuiliter. sed hoc quomodo, cum sibi tantum naturaliter fructuarius possidet? Dic ergo satis esse quòd non possidetur ab aliquo, etsi non à se: secus si à nemine: vt infra si quis testa. l. esse iust. fuc. l. j. §. Scæuola. & infra de fur. l. hæreditariæ. fructuarius tamen quia sua interest ratione iuris & custodiæ, agit etiam si à nemine possidebatur cum sibi fuerit subrepta. & fa. j. de vi & vi ar. l. iij. §. pe. & ff. de vsufru. l. si fur.

t *Poterit.* subaudi, apprehensa sua poss. ciuili. Si autem vsufructuarius non apprehenderet suam naturalem, nec hæres suam ciuilem: agere non possent: vt in princi. legis.

Potest.]CASVS. Aliquando euenit quòd quis credit rem suam, iusto errore ductus, & eam tanquam suam vendit, vel donat, cum in veritate sit aliena. & sic bonæ fi. poss. eam vsucapiet: vt puta si hæres rem defuncto commodatam vel depositam, credens hæreditariam, eam vendit vel donat: vel si quis credens se hæredem, cum non sit, hæreditariam rem vendit: vel si quis habens vsumfru. ancillæ, credit partum eius esse

SI seruus [h] insciente domino rem peculiarem vendidisset, emptorem vsucapere posse.

Crimen expilatæ hæreditatis inusucapibilem rem facit: secus in furto commisso aduersus fructuarium vel hæredẽ. Bar.

XXXV. IVLIANVS libro tertio ad Vrseium Ferocem.

SI homo [i] †cuius vsusfructus legatus erat, [k] ab hærede nũquam possessus, subreptus fuisset: quæsitũ est, quia hæres furti actionem non haberet, [l] an vsucapi possit. Sabinus respondit nullam eius rei vsucapionẽ esse, cuius nomine furti agi possit: [m] agere autẽ furti eum, qui frui deberet* possessione. quod sic accipiendum [n] est, vt [o] fructuarius possit vti frui. [p] aliter enim [q] homo in eam causam [r] * non perduceretur. Sed si vtenti iam & fruẽti abductus homo fuerit: non solùm ipse, [s] sed etiã hæres furti agere poterit. [t]

Error iuris, qui est in persona tradentis, vsucapionem non imped. t. Pau. de Cast.

XXXVI. CELSVS libro secundo Rerum cottidianarum sine aureorũ.

POtest pluribus modis accidere vt quis rem alienam aliquo errore deceptus tanquã suam vẽdat fortè, aut donet, & ob id à bonæ fidei possessore res vsucapi possit: veluti si hæres rem defuncto commodatã, aut locatam, vel apud eum depositam, existimans hæredi-

in fructu: & sic suum esse credit. nam possessor vsucapere poterit has res: nec dicitur fieri furtum, cum non sit affectus furandi. &. h. d. hæc. l. cum prin. sequen. Franciscus.

a *Alienauerit.* vt instit. eo. §. sed tamen. &. ſ. manda. l. mandatum. & idem in similibus vbi iustus est error: vt. ſ. manda. l. mandatum. Sed nũquid ipse hæres per se vsucapiet? Respon. non: quia personali actione tenetur, sed nulla est ratio: vt. ſ. e. l. pignori. §. fi. sed ea ratio est: quia videtur non bonam fidem habere: cũ in eius locum successit qui bonam fidem non habebat: non dico malam: vt. j. de diuer. præscrip. l. cum hæres. & fa. ſ. de adqui. hære. l. cum quidam. §. quòd si ipse. Itẽ nonne poss. deponens, & si alij tradita sit, retinet? Respon. non: vt. ſ. eo. l. non solum. §. qui pignori. & ſ. titu. j. l. ij. §. quòd si seruꝰ. maxime rei mobilis. Ac.

b *Crediderit.* Vt si quis sit instit. hæres, & postea sit mutatum testamentum. Accursius.

c *Existimans.* scilicet errore iuris. & sic est contra. ſ. l. nũquam. in prin. Sol. ſ. loquitur de eo qui per errorem iuris credit titulum emptionis iustum esse, cũ ipso iure nullus sit: hic loquitur de illo qui erat in facto, quia credebat fructuariũ proprietarium esse: vel hic non fuit error ex parte accipientis. Vel dic vt ibi.

d *Quia.* hac similitudine, quia &c.

Flo. Quia

Furtum.] CASVS in. §. fũdi quoque. Possum aliquãdo possidendi alieni adquirere sine vi: vt cum dominꝰ eam respuit: vel decessit dominus absque successore: vel si tradidit eam dominus obliuioni ex longa absentia: & hanc possego intraui. nam adquiro eam, non tamen possum vsucapere, cum scio alienũ fundum me possidere: tamen si alij tradam bona fide accipienti ex causa venditionis, vel simili: poterit ille cui trado, vsucapere: nec dicitur hic fundus furtiuus, cum loci siue fundi non possit fieri furtum. & hoc dicit hic. §. cum. l. seq. Franciscus.

e *Non committitur.* nisi vt. ſ. de cõdic. ob cau. l. cum seruus. &. j. de fur. l. qui saccum. &. l. fullo. §. qui ancillam.

f *Ex negligentia.* vera, vt quia possessionem respuit &c.

g *Decesserit.* vel etiam cum successore, sed hæreditatem non adiuit: vel si adiuit, possessionem non apprehendit: vt. ſ. titu. j. l. cum hæredes. Accursius.

h *Vel longo.* id est ex obliuione, quæ ex longa absentia prouenire præsumitur: vt. ſ. titu. j. l. ſi id quod. j. respon. &. l. peregrè. in princ. & ad hoc. ſ. de damno infec. l. ſi finita. §. non autem statim. Tempus autem solum non sufficit: vt. ſ. quibus mo. vsusfruct. amit. l. si mulieri. Alij dicunt solo tempore amitti: vt arg. ſ. de vsufruct. l. arboribus. §. de illo. Item longo accipe quantum iudici videbitur: per quod obliuio inducitur: arg. instit. de obli. quæ ex quasi delic. nascun. §. j. non autem longum, vel. x. vel. xx. an. & facit instit. eo. §. quod autem. Accursius.

i *Abfuerit.* à fundo.

Vare. *Tradiderit.* illi qui sine vi nactus fuerit possessionẽ.

l *Vsucapere.* vel pro donato, vel pro emptore, vel pro soluto: si ex his causis fuerit tradita.

m *Locíve.* & ita rei immobilis.

n *Fieri.* & ideo præscribitur, sed hodie cõtra: vt in auth. vt spõsa. lar. §. rursus. Ac.

o *Sí solum. Nõ poterit.* p vim primo occupatũ, & postea inẽdificatum. Azo. Vel quia dotale, vel quia possessor habebat malã fidẽ: vt. ſ. l. proxi. vel nõ habebat nec possidebat.

p *Nec superficies.* cũ solo, puta domus, ineſt enim sibi: sed ipsa p se quãdoq; potest: vt. ſ. e. l. rerum mixtura. §. Labeo. & ecõtra si solum potest, nõ tamẽ superficies potest p se: vt. ſ. eo. l. cũ qui. sed cũ solo potest cedere ei. sic & ſ. eo. l. si aliena. §. j.

q *Coeptam.* secus si non cœptã: vt. j. l. fi. §. fi. & facit. ſ. eo. l. nũquam. §. vacuũ. &. j. pro empt. l. qui cũ. in fi. &. l. qui fundũ. in prin. &. ſ. ex quib. cau. ma. l. cũ miles. &. ſ. de leg. j. l. legatũ est. §. seruo. &. ſ. titu. j. l. hæreditas. &. j. eo. l. iusto. §. nõdũ. Ac.

r *Constitutum est.* quia hæreditas fungitur vice personæ: vt. ſ. eodẽ. l. hæres & hæreditas. & l. nunquam. ij. §. vacuũ.

Sí rẽ.] C A. Res mihi subrepta est: tandẽ peruenit hęc res ad pcuratorẽ meũ: nũquid desiit esse vitiosa, quæritur. Et dicitur q nõ. nã licet aliàs per pcuratorẽ mihi quæratur possessio etiã ignoranti: tñ res mihi subrepta nõ videtur in meã potestatẽ venire quo ad hoc vt desinat esse vitiosa, licet pueniat ad meũ procuratorem me ignorante. & reddit de hoc rationem. Fran.

** Flo. apisci*

† *Lex ista cõcor. ad id quod voluit gl. in. c. i. §. volẽs itaq;. versi. exceptis illis. de colla. in Prag. sanc. in verbo, tolerandas. ad medũ. Possessio an possit p generalem pcuratorem adquiri.*

f *Procurator.* generalis, non ad hoc specialis. Alioquin nulla esset captio, secundum Io. & ita lex ista est pro nobis qui dicimus per generalem adquiri possessionem, in eo quod dicitur, quãuis per procuratorem &c. licet R. distinguat inter generalẽ & specialem: vt no. ſ. titu. j. l. j. §. per procuratorem.

t *Procuratorem.* etiam generalem: arg. contra. ſ. de adquir. hære. l. si quis mihi bona. §. sed vtrum.

u *Fere.* quia si suo nomine nactus est possessionem, non adquirit nobis: niſi tradens hoc velit: vt. ſ. de dona. l. qui mihi.

x *Nihilo magis.* i. non ideo magis. Accursius.

y *Vsuq;.* repete, nihilo magis.

z *Capi posse.* quia dominum scire oportet se possessionem habere: vt. ſ. eo. l. sequitur. §. tunc.

a *Statui.* i. si diceremus q in meã potestatem rediisset. Ac.

b *Captiosum erit.* colludentibus procuratoribus & paciscentibus cum furibus. Et not. quòd captio cuitatur. sic. ſ. quod met. cau. l. si cum. §. aliquando.

Captio vitanda est.

Cvm vir.] C A. Si vir fundũ dotalem vendidit, nõ valet vẽditio. sed si mulier decedat in matrimonio, & vir lucretur dotẽ ex forma pacti initi inter eos: cõfirmat vẽditio. idẽ est si rẽ furtiuã vendidi, tandẽ successi dño rei: nã cõfirmat venditio. Frã. Ac.

c *Dotale.* prædium dotale dicitur datum inæstimatum: vt. C.

Q de rei

Vt si quis aliqua existimatione deceptus crediderit b ad se hæreditatem pertinere, quæ ad eum non pertineat: & rem hæreditariam alienauerit, aut si is ad quẽ vsusfructus ancillæ ptinet, partum eius existimans c suum esse (quia d & fœtꝰ pecudũ ad fructuarium pertinet) alienauerit:

Si res cuius possessio ciuilis & naturalis vacat, clandestinè occupetur, non efficitur per hoc vitiosa vitio reali, sed personali: & ideo licet occupans non possit vsucapere, vel præscribere, propter suam malam fidem: per alium tamen bonæ fidei possessorem cum titu. poterit præscribi. & dicitur vacare ciuilis vel naturalis, vel per negligentiam commissam in recuperando naturalem: vel quia possessor decessit sine hærede: vel per obliuionem quæ inducitur per lapsum longi temporis. h. d.

XXXVII. IDEM libro secundo Institutionum.

FVrtum nõ cõmittitur. Furtum enim sine affectu furandi non committitur. e FFundi quoque alieni potest aliquis sine vi nasci possessionem, quæ vel ex negligentia f domini vacet, vel quia dominus sine successore decesserit, g vel longo h tempore abfuerit. i

XXXVIII. IDEM libro secundo Rerum cottidianarum sine aureorũ.

QVare * ipse quidem non potest vsucapere: quia intelligit alienum se possidere, & ob id mala fide possidet. Sed si alij bona fide accipienti tradiderit, k poterit is vsucapere: l quia nec vi possessũ, nec furtiuum possidet. Abolita est enim quorundam veterum sententia, existimantium etiam fundi locíve m furtum fieri. n

Pone hic casum, quòd quis occupauit solum per vim: postea ibi ipse vel alius ædificauit: deinde ad te peruenit solum & superficies bona fide & titulo. certum est quòd solum non potes præscribere: quia est affectũ vitio reali. an saltem ædificium? & dicitur quòd non: intelligo verum respectu directi dominii: sed respectu vtilis, si possedit tanquam superficiarius, videtur secus. Pau. de Cast.

XXXIX. MARCIANVS libro tertio Institutionum.

SI solum o vsucapi non potest: nec superficies p vsucapietur.

Per hæreditatem iacentem vsucapio cœpta per defunctum potest compleri, & sine possessione. Pau.

XL. NERATIVS libro quinto Regularum.

COeptam q vsucapionem à defuncto posse & ante aditam hæreditatem impleri, constitutum est. r

Vitium furti, vel violentiæ, non purgatur, licet res veniat in potestatem procuratoris. Pau. de Cast.

XLI. IDEM libro septimo Membranarum.

SI rem subreptam mihi procurator s meus adprehendit: quãuis per procuratorem t possessionem adipisci* nos, iam ferè u conueniat: nihilo magis x eã in potestatem meam rediisse, vsuq́ue y capi posse z existimandum est: quia contra statui, a captiosum erit. b

Si venditor succedat domino rei furtiuæ vel dotalis: vitium reale purgatur. Bar.

XLII. PAPINIANVS libro tertio Quæstionum.

CVm vir † prædium dotale c vendidit scienti vel igno-

de rei vxo.act.l.vnica.§.penultimo.

a *Non valet.*vt institu.qui.ali.li.in principio.

b *Quam.*scilicet venditionem.

c *Conuenit.*inter sapientes.& tunc verbum conuenit,est præteritum.vel dic ꝙ sit presentis temporis,id est conueniens est.Sed contra.j. de regu. iur. quod in initio.&.l.qui ab initio. Sed dic non conualescit solo tempore,vt ibi:sed alio cooperante sic,vt hic:vel non conualescit de rigore, vt ibi : sed de æquitate ope exceptionis sic,vt hic.Ité cótra C.de cap.l.nec nos.Solu.quòd ibi dicit non obesse quod fecit cum non erat dominus,scilicet quo minus sit hęres : obest tamen vt à vindicando except.repellatur. Item cótra.ff. qui & à qui.l. si seruo. Solu.secundum quosdam aliud in libertate: pro qua si eam dat,nó obligatur : aliud in his cótractibus. vel dic vt ibi.Item argumen.cótra.ff.de hære.institu.l. si alienum.j.respon.

** Flo.alienum*
** Flo. continuatione*

d *Si tota.* maxime, qa idé si solũ illũ fundum esset lucratus.aliàs si lucretur vir doté ex pacto, ex persona mulieris posset vindicare:nó sua:cum contra suũ factum venire nó possit: vt.C. de reuo. dona.l. cum profitearis. sed & tunc.s.si agetur ex persona mulieris, posset exceptióe repelli: vt.ff. de euic.l. vindicátem. Accursius.

e *Extitit.* vt confirmetur,non ꝙ statim sit emptor dñs:sed forte desinit esse vitiosa. & facit.ff.de contrahen.empt.l.si in emptione.§. item si emptor.

† *Scribẽtes hic istũ textreputant sing.ad hoc propo.quòd et si adquiratur nobis p illũ quem credimus seruum esse nostrũ, qui in veritate non est, & p liberũ hominẽ quem bona fide possidemus: vt instit. per quas perso. no.adqui. §.item placet. tamen secus in eo quem credimus filium, & non est. & ex hoc optime probãt diuersitatis rationes.Bolo.*

Hæres.]*CASVS.* Si Titius emit rem alienam bona fide,& decesit:& tandem tradita est eius hæredi scienti alienam: dicitur ꝙ hic hæres non vsucapiet.secus autem est si Titio tradita est,& tandem peruenit ad eius hæredẽ.nam mala fides hæredis non impediet vsuca.cœptam à defuncto. [*PATREM.*] Si mandante patre filius emit rem alienam, siue pater sciat rem alienam,siue filius : impeditur vsucapio.Fran.Accursius.

f *Hæres eius.*emptoris.

g *Ipsi.*hæredi.

h *Tradita sit.*secus si defuncto,quãuis ipse malæ fidei sit : vt.j. pro emp.l.ij.§.si defunctus.&.ff.de Publi.l.eũ qui.§.in hac.& hic subiicit.cui est contra.ff.titu.j.l. Pomponius.in fi. quia requiritur bona fides tempore emptionis,& traditionis.

i *Scientia.* re tradita defuncto. vel dic scientia,id est propter hæredis scientiam.

k *Propter suam.*scilicet patris.

l *Scientiam.*si mandante patre.s.filius emit nomine suo, vtriusque scientia nocet:vt hic. Item si patris nomine,id est,si tépore contractus sciuit vterque vel alter : vt hic,&.j.pro empt.l.ij.§. Celsus.in fi.§. superueniens enim scientia patris non nocet. Sed quidam hunc casum non approbant : quia filij scientia non nocet,sed tantum patris ad vsuca.argu.j.pro emp.l.ij.§.Celsus.circa prin.In seruo dic vt.ff.de ædil.edic.l. cum mancipiũ.& sic ad hoc facit.ff.de cótrahen.emp.l.in huiusmodi.&.j.pro emp.l.ij.§. si seruus.&.§.sequen.&.ff.de li.cau.l.immo.§.fin. Sed argu.contra.ff.de iur.& fa.igno.l.iniquissimum.

Vsto.]*CASVS.* Arrogaui Titium in filium meum non præsente principe:& sic arrogatio non tenet.nũquid per istũ Titium adquiritur mihi ex re mea?dicitur ꝙ non:licet secus si liberum hominem emam tanquam seruum:nam per eum mihi quæranti rẽ dotis esse,venditio non valet: [a] quam [b] defuncta postea muliere in matrimonio confirmari conuenit, [c] si tota [d] dos lucro mariti cesit.Idem iuris est cùm is qui rem furtiuam vendidit,postea domino hæres extitit. [e]

In vsucapione inchoanda per hæredem, mala fides eius nocet. secus in inchoata per defunctum.Pau.de Cast.

XLIII. IDEM libro vicesimo-secundo Quæstionum.

HAeres eius [f] qui bona fide rem emit, vsu non capiet sciens alienam:* si modò ipsi [g] possessio tradita sit: [h] continuatio* verò non impedietur hæredis scientia. [i]

In quæsitis per filiumfa.tam mala fides eius,quàm etiam patris impedit vsucapionẽ inchoari.Pau.de Cast.

℣ Patrem vsu nó capturũ quod filius emit, propter suam [k] vel filij scientiam, [l] certum est.

Per filium putatiuum nobis non quæritur: secus per seruum putatiuum. Bartolus.

XLIIII. IDEM libro vicesimo-tertio Quæstionum.

IVsto † errore [m] ductus, Titium filium meum,& in mea potestate esse existimaui, cum adrogatio non iure [n] interuenisset.Eum ex re mea quęrere mihi non existimo.non enim cõstitutũ est in hoc, [o] quod in homine libero,qui[mihi]bona fide seruit,placuit.ibi[enim] ꝓpter adsiduã & cottidianã cõparationem seruorum ita constitui, publicè interfuit. [p] Nam frequenter ignorantia [q] liberos emimus: non autem tam facilis, [& tam] frequens adoptio vel adrogatio filiorum est.

Vendens rem alienam præter voluntatem domini,transfert dominium, si tempore traditionis domini voluntas adest.Pau.

℣ Constat,si rem alienam scienti mihi vendas,tradas autem eo tempore, quo dominus ratum habet:traditionis [r] tẽpus inspiciendum,remque meam fieri. [s]

Quantum ad bonam fidem,initium possessionis inspicimus quo ad rem ipsam:& etiam quo ad ea quæ procedunt ex ea.Bar.

℣ Etsi possessionis,non contractus [t] initium,quo ad vsucapionem pertinet,inspici placet: [u] nonnũquam tamen euenit vt non initiũ præsentis possessionis, [x] sed causam antiquiorẽ traditionis,quæ[&]bonã fidẽ habuit,inspiciamus : veluti circa partũ eius mulieris, [y] quam bona fide cœpit[quis]* possidere. nó enim ideo minus capietur [z] capiã,non tamen tollitur hypothecaria:nã sicut aliàs vsucap.ꝓprietatis nó tollit vsusfru.psecutio,sic & in nostro casu.[*EVM QVI.*]Vsucapiés fact⁹ est furiosus. vsuca. nihilo minus ꝓcedit. [*SI EVM APVD HOSTES.*]Pater aut dominus captus ab hostibus est:interim filius vel seruus emit rẽ à non domino. nũquid interim procedit vsucapio?Et distinguitur.nã si seruus aut filius emit rem ex causa pecul.tunc procedit interim vsucap. si autem non ex causa pecul.tunc non procedit vsuca. nisi pater aut dñs decedat in captiuitate.Franciscus.

m *Iusto errore.*in princ.huius.l.no.differentiam inter filium putatiuum,& seruum putatiuum.

n *Non iure.*quia non coram principe vel magistratu:vt institu. de adop.in princi.

o *In hoc.*scilicet filio arrogato.

p *Interfuit.*quòd ex re mea & eorum opera adquiratur:vt.ff.de adquiren.re.do.l.adquiritur.§.de his.

q *Ignorãtia.*ad hoc.ff.de cótrahen.emp.l.& liberi.&.l.quia difficile.ité &.ff.de le.& senatusco.l.ex his.&.l.nã ad ea. &.ff.tit.j.l. per eũ.&.l.quidquid.in fi.& ar.ff.de leg.j.l.si seruus plurium.§.fi.

r *Traditionis.*& non emptionis.

s *Rem meam fieri.*qualiter ergo vsucapiã:vt.ff.eo.l. sequitur.§. lana?Respon.contra creditorem aliquem qui habeat ius in re:vt C.si aduer.credi.l.j.&.ij.& facit.ff.de pig.l.si fundum.§.j.

t *Etsi possessionis non contractus.*subaudi,tantum.

u *Placet.* immo vtrunque:vt.j.pro solu.l.iij.& pro emp.l.ij.in princ.quæ sunt contra.Solu.hic subaudi, tantum.q.d.non tantum contractus tempore,sed etiam possess. Vel dic, hic in aliis contractibus:secus in venditione.

x *Præsentis possessionis.*quæ à me incipit cum nascitur puer.

y *Mulieris.*sit mulier furtiua vel non.

z *Capietur.*quæ à me incipit cum nascitur puer,& est vsucapio pro suo,cum non habeatur in eo titulus.

Quòd

vsu puer, quòd alienam[a] matrẽ priusquam eniteretur[b] esse cognouit.* Idem in seruo postliminio[c] reuerso dictum est.

Tempus quo iacet hæreditas, computatur in vsucapione cœpta per defunctum, vel etiã per seruum hæreditarium iacente hæreditate ex causa peculiari. Paul. de Cast.

¶ Nondum aditæ hereditatis*[d] tempus vsucapioni datum est:[e] siue seru⁹ hereditarius[f] aliquid comparauit:[g] siue defunctus[h] vsucapere cœperat.[i] sed hæc iure singulari[k] recepta sunt.

Error in facto non impedit vsucapionem. Item circa traditionem sufficit error iustissimus. Bartolus.

¶ Filiusfamilias emptor† alienę rei, cũ patremfamilias se factũ ignoraret,[l] cœpit rẽ sibi traditã possidere. Cur nõ capiat vsu,[m] cũ bona fides initio possessionis adsit: quamuis eũ se per errorem[n] esse arbitretur,[o] qui rẽ ex causa peculiari quæsitã nec possidere[p] possit? Idem dicendum[q] erit & si ex patris hereditate ad se peruenisse rẽ emptã[r] nõ leui[s] præsumptione credat.

Vsucapio triennii non perimit ius fructuarii vel creditoris. Bartolus.

¶ Non mutat vsucapio[t] superueniens pro emptore vel pro hærede, quò minus pignoris pſecutio salua sit. Vt enim vsusfructus vsucapi non[u] potest:[x] ita pſecutio pignoris, quæ nulla societate dominio* coniungitur,[y] sed sola cõuentione cõstituitur, vsucapione rei nõ perimitur.

Furor non extinguit vsucapionem inceptam. Bartolus.

¶ Eum qui posteaquam vsucapere cœpit, in furorem incidit: vtilitate suadente receptũ* est (ne languor animi damnum etiã in bonis adferat[z]) ex omni causa impleri vsucapionem.[a]

Quod à tempore captiuitatis ex causa peculiari emitur, præscribitur: secus si ex causa dominica, sed tunc patre defuncto ibi filius per fictionem per seipsum præscribit. Bartolus.

B ¶ Si cum apud hostes dominus aut pater agat, seruus aut filius emat, an ei*[b] tenere incipiat? Si quidem ex causa peculij possedit, vsucapionẽ inchoari:[c] nec impedimento[d] domini captiuitatem esse, cuius[e] scientia nõ esset in ciuitate[f] necessaria. Si verò non ex causa peculij cõparetur: vsu non capi, nec iure postliminij quęsitum intelligi[g] cùm prius esset,[h] vt quod vsucaptũ diceretur, possessum foret.[i] Sin autem pater ibi decesserit: quia tempora captiuitatis ex die quo capitur, morti iungerentur: potest filium dici &

C possedisse[k] sibi, & vsucepisse intelligi.

Loca publica, quæ iure gentium occupãti conceduntur, longo tempore post occupationem non præscribuntur quo minus cessante occupatione redeant in pristinã causam, & iterum concedantur occupãti. Bar.

XLV. IDEM libro decimo Responsorum.

PRæscriptio longæ possessionis ad obtinẽda loca iure* gentiũ publica,[l] concedi[m] nõ solet. quod[n] ita procedit, si quis ædificio funditus diruto,[o] quod in litore posuerat[p] aut[q]

D

---

a *Quòd alienam.* sed non furtiuam sciui: alioquin impeditur vsucapio: vt. ſ. eo. l. sequitur. §. de illo. &. j. pro suo. l. si ancillam. quæ sunt contra.

b *Eniteretur.* post conceptionem.

c *Postliminio.* quem dominus putatiuus possidebat & vsucapiebat: sed licet interrupta sit possessio & vsuca. & non aptet postliminij fictio ad poss. interruptam, quasi non sit interrupta: tamẽ propter bonam fidẽ quam habui aliquãdo in seruo antequam caperetur: & nunc video habere bonam fidem, licet malam habeam. nã fæpe ius fingit eũ habere malam, qui habet bonam, secundum Io. & idem dicas secundum Azo. de peculiaribus quæ possidebat & vsucapiebat dominus ignorãs: & tempore reuersionis serui habet dominus malam fidẽ: nã inspicitur principium. & est speciale in seruo, & eius peculio. aliàs contra. ſ. eo. l. si is. §. si quis bona. & facit. ſ. titu. j. l. si de eo. §. pe. &. ſ. e. l. si is.

d *Hereditatis.* scilicet iacentis.

e *Datum est.* vt. ſ. eo. l. cœptam. Accursius.

f *Hæreditarius.* nunc scilicet, non tunc cum emit: sed viuebat dominus: aliàs si nunc emit, tempus aditæ hæreditatis inspicitur: vt infra eo. l. fin. §. fin.

g *Comparauit.* & per traditionem accepit.

h *Defunctus.* qui emerat. Accursius.

i *Cœperat.* per seipsũ.

k *Singulari.* aliud de iure communi: vt. ſ. eo. l. fine. & sic. ſ. eo. l. rerũ. §. Labeo.

l *Ignoraret.* quia ignorabat patrem mortuũ.

m *Cur non capiat vsu.* quasi dicat, concedẽdũ est quòd vsucapiat, quãuis &c. & allegat rationem quare videbatur contra. sed non est. Sed certe immo videtur contra: vt. ſ. eo. l. si fur. §. j. Solu. ibi in iure errauit: hic in facto: quia non putabat se patremfa. vel illud est cum putabat quis sibi nõ licere id est, esse licitum. hic vero non putabat esse illicitum. arg. ſ. de pac. l. iurisgentium. §. sed si fraudandi. Vel ibi in re quæ vsucapiebatur: hic in persona vsucapiente. Vel ibi nec sibi nec alij credidit posse vsucapere: hic sic alij.

n *Per errorem.* facti, non iuris, qui vsucapioni non prodesset: vt supra eo. l. nunquam.

o *Arbitretur.* quia credit se filiumfamilias.

p *Nec possidere.* ipse per se: sed pater per eum: vt supra titu. j. l. possessio. §. j.

q *Idem dicendum.* vt vsucapiat.

r *Emptam.* per patrem à non domino: non tamen traditam ei: sed filius forte iusta opinione ductus dum inuenit eam in hæreditate, putauit defuncto traditam: & sic per hæreditatem ad se peruenisse, vsucapiet quidem titu. pro emptore: quia scit defunctum emisse, & putat ei traditam non leui præsumptione fuisse.

s *Non leui.* idem si leui, secundum Hu.

t *Non mutat vsucapio.* stricte pro triennio accipe. secus in præscriptione: vt. C. si aduer. cre. l. j. &. ij.

u *Non potest.* per vsucapionem proprietatis: vt. ſ. de vsufru. l. locum. §. proprietarius. ipse autem vsusfruct. per se etiam non potest vsucapi, cum incorporalis sit: vt. ſ. de serui. l. seruitutes.

x *Potest.* longo tempore. vsucapitur autem tanto tempore cuius non extet memoria.

y *Coniungitur.* vt &. ſ. de pig. l. j. §. eum prædiũ. & dic vt ibi. &. C. de pig. l. vsucapio. & facit. j. pro hęrede. l. ij. in princ. & arg. contra. ſ. de vsufruc. leg. l. ij.

z *Adferat.* hoc enim non debet esse: vt. j. de parricidiis. l. pen. in fi.

a *Vsucapionem.* vt & supra eo. l. nũquam. §. si seruus. &. ſ. titu. j. l. si is qui animo.

b *An ei.* patri vel domino.

c *Inchoari.* i. inchoatam videri, seu fingi. nã nõ audeo dicere quòd in veritate inchoetur: quis enim vsucaperet, secundum Hu. ego audeo vt dominum etiam captum per seruum vsucapere dicam quod per se nõ posset, vt statim innuit ibi, cũ prius esset &c.

d *Nec impedimento.* dummodo redierit. nã antequam redeat domin⁹, dicam vsucapionem istam esse in pendẽti: vt. ſ. eo. l. si is qui. §. ꝙ si seruus. & facit. ſ. ex qui. cau. ma. l. ait prætor. §. hi plane.

e *Cuius.* ſ. domini.

f *In ciuitate.* i. si esset in ciuitate, vsucaperet ignorans. Accursius.

g *Intelligi.* vt. d. l. ait prætor. §. is qui. &. ſ. ex qui. cau. maio. l. deniq;.

h *Cum prius esset.* id est prius esset hic inquirẽdum. sequitur ergo vt domin⁹ captus res peculiares per seruum etiam ignorans possideat: nec sit opus noua possessione: vt modo notaui.

i *Foret.* cum ergo iste seruus non possideat: nec vsucapit. Ac.

k *Possedisse.* secus in seruo: vt. j. l. proxi. §. fi. & hoc siue peculiari siue dominico emit: vt ple. no. ſ. eo. l. si is qui. in fi. dist. & facit. C. de suis & leg. l. apud hostes. Accursius.

PRæscripto.] CASVS. Si Titius faciat domum in litore maris, & possedit eã lõgo tempore: tandem postea destructa est: si alius velit ibi ædificare, bene potest: nec Titius poterit impedire dicens ꝙ præscripsit: quia non est verum. Idem si Titius piscatus fuit longo tempore in quodam loco fluminis. nam nõ poterit præscribere: nec prohibere alium quo minus possit piscari. [POST MORTEM.] Mortuo domino seruus eius emit rem à non domino ex causa non peculiari. dicitur ꝙ vsucapio incipiet tempore quo adibitur hæreditas. Franciscus.

l *Publica.* id est communis: vt in exemplo patet. sic & instit. de re. diui. §. ij. idem tamen in publicis: vt. ſ. eo. l. vsucapio.

m *Concedi.* quia non possunt præscribi.

n *Quod.* id est quæ quæstio, vel huius rei exemplum: non autem dicas, quæ præscriptio.

o *Diruto.* vt in pristinam speciem redierit: vt &. ſ. de re. di. l. in tantum. &. ſ. titu. ij. l. quod in litore.

p *Posuerat.* ædificando.

q *Aut.* pro &.

*Flo. relictum

*Flo. an ei

*Flo. iuris

*Flo. here tati

*Ita tex. est sing. ad hoc ppter quid error iustissimus habet vim traditionis: nec verbo illi addito, quid error habet plus ad perdiũ. Contextus in dilectus. vera de cõ. & nat. canto. de pact. inc. publica. vera de do. & Ac. Pau. Castr. Cels. eo. titu. Flo. dominii

dereliquerat,ædificio * alterius postea eodem loco extructo, occupāti [a] datam exceptionē [b] opponat: [c] vel si quis, quòd [d] in fluminis publici diuerticulo * solus pluribus annis piscatus sit,alterum eodem iure[vti] prohibeat.

In adquisitis per seruum hæreditarium hæreditate iacente non ex causa peculii à defuncto concessi, sed volendo peculium sibi constituere: de nouo non incipit vsucapio: nisi post aditam hæreditatem,Pau.

¶Post mortem domini seruus hæreditarius [e] peculij nomine rem cœpit tenere. Vsucapionis primordium erit tempus hæreditatis [f] aditæ.Quemadmodum etenim vsucapietur,quod antè defunctus non possederat?

PRO SOLVTO.

TITVLVS IIII.†

Cum datur res in solutum ex causa quæ non cadit in titulum specialem: vsucapitur titulo pro soluto.Pau.

I. HERMOGENIANVS libro quinto iuris Epitomarum.

PRo soluto [g] vsucapit,qui rem debiti causa recipit. Et nō tantum quod debetur, [h] sed & quodlibet pro debito solutum, [i] hoc titulo vsucapi potest.

Procurator adquirit domino ignoranti possessionem, non vsucapiendi conditionem.Paulus.

II. PAVLVS libro tertio ad Neratium.

SI emptam rem mihi [k] procurator, ignorāte me,meo nomine adprehenderit:quāuis possideam eam,non vsucapiam: [l] quia vt ignorantes vsucapiamus,* in peculiaribus rebus tātum receptum est. [m]

Titulo pro soluto etiam putatiuo procedit vsucapio, non sic titu.pro emptore. Item in primo sufficit bona fides tempore traditionis. secundo etiam requiritur tempore emptionis.Pau.de Cast.

III. IDEM libro secundo Manualium.

SI existimans [n] [me]debere [o] tibi tradam: ita demū vsucapio [p] sequitur, si & tu putes [q] debitum esse.Aliud [est] si putem [r] me ex causa venditi teneri,& ideo tradam.hic enim, nisi emptio [s]* præcedat, [t] pro emptore vsucapio locum non habet. Diuersitatis causa [u] in illo est,quòd in cæteris causis [x] solutionis [y] tēpus inspicitur:(neque interest,cùm stipulor, sciā alienū esse, nécne.sufficit enim me putare tuum * esse cum soluis) in emptione autem & cōtractus tempus inspicitur, [z] & quo * soluitur: [a] nec potest pro emptore vsucapere qui non emit,nec pro soluto, [b] sicut in cæteris contractibus.

† *Hic nouus titulus in Pā. Flo. non est, sed leges quæ sub hoc titulo cōtinentur, titulo præcedēti debent adscribi, seruata interim numerorū qui singulis legib. pponūtur, continuata serie.*

a *Occupanti.* de nouo.

b *Datam exceptionem.* à iure scilicet.x.vel.xx. ann. & dic exceptionem,id est præscriptionem agendo in rem si non possidet: vel exceptionem si possidet. aliàs opponat prior possessor qui nunc dereliquerat:nam non potest:vt hic & statim subiicit. Sed contra ad sequentē casum de diuerticulo .j. de diuer. præscrip.l.si quisquam.Solu.hic nō erat in poss. ibi sic. vel hic sola præscrip.ibi præscrip.& rescriptū principis: arg.C. de fundis patrimo .l.fi. vel solu. vt ibi.

* *Flo.dereliquerat ædificiū: alter*

* *Flo. deuerticulo*

c *Opponat*.q.d. non potest.

d *Quòd*.id est quia.

e *Hæreditarius*.i. hæreditate iacente.Ac.

f *Hæreditatis*.aditę & apprehēsæ poss.rei quę vsucapitur: vt.ſ.titu.j. l.Pomponius.§.quæsitum.&.j.de act. & ob. l.qui à seruo.Sed contra.ſ.eo.l.iusto.§.nondum. sed ibi ante cœperat possidere: vt ibi no. Item contra.j. de capt.l.pe.sed in peculiari [o] ibi dicit: hic de nouo sibi peculium cō stituebat: cum aliàs nō haberet aliquid in peculio:vnde idem quod in dominicis censetur. nam & dominicæ sunt. & facit.C. de temp. in integ. restitu.l.ea quę. in fin.

PRO SOLVTO.

Hic titu.est generalis: sed superior generalior est.M.

PRo soluto.]CASVS. Si promisisti mihi rē non tuā, vel vēdidisti, vel ex aliquo alio titu. mihi debes:& soluas eam:vsucapio eā titu.pro soluto.idem est si debes mihi pecuniam,& tradidisti mihi rem non tuam loco pecuniæ,& eā sponte accepi:dicitur q istam rem vsucapiam titulo pro soluto.Franciscus.

g *Pro soluto*.Si quid ex stipulatu debetur,vel aliquo contractu innominato:illud solutū vsucapitur tantū titu.pro soluto.quod si debetur ex aliquo tit.qui inter titulos vsucapionis numeretur, vt ex causa legati vel simili:vsucapitur eo.titu. & tit.pro soluto, & sic etiam ex diuersis causis:quod esse potest:vt.ſ.titu.ij.l.iij.§. ex pluribus.& hoc siue vere sit titu.siue credatur:nisi in emptione,vbi vera debet esse:vt.j.l.iij. vel iustissima causa erroris:vt.j. titu.j.l.quod vulgo.

h *Debetur*.prędictis modis superiori glos.notatis.

i *Solutum*.volenti creditori:non aliàs:vt.ſ.si cer.pe.l.ij.§.ij. vbicunque ergo si id quod soluitur,fieret statim accipientis, si esset dantis: ibidem si non est dantis, vsucapitur hoc titulo. & facit.ſ.de lega.j.l.cum incertus.Accursius.

SI emptam.]CASVS.Licet per procuratorem pos.mihi quęratur etiā ignoranti: non tamen vsucapiā ignorans rē quam emit procurator à nō domino.ignorans autē dominus vsucapit in casu.ſ.in rebus peculiaribus per seruum emptis.Fran.

k *Mihi*.adquisitiuè.

l *Non vsucapiam*.nisi sciam:vt.C.de adquiren.poss.l.j.&.ſ.titu. ij.l.possessor.§.fina.Accursius.

m *Receptum est*.vt.ſ.titu.j.l.Labeo.&.j.titu.j.l. qui fundum.§. vl.&.l.ij.§. Celsus.nisi ab alio possideatur seruus qui quęrit nobis peculiariter:vt.ſ.titu.iij.l.homo liber.in fine.& est ratio diuersitatis:quia in vsucap.rei quæsitæ per procuratorem bona fides debet esse:at ignorans,bonam fidem vel malam non habet. sed in peculiaribus causis publicæ vtilitatis est secus:vt.ſ. titu.ij. l.peregrè.§.quæsitum.Item dic idem siue filij siue serui peculium sit:vt.ſ.titu.ij.l.j.§.item adquirimus.& large accipe peculium,vt ibi notaui.Accursius.

SI existimans.]CASVS.Si credā me ex stipulatu vel ex alio simili cōtractu debere tibi rē quę nō est mea,& tradā,ita demū vsucapis, si & tu putes tibi deberi. secus autē si ex causa venditionis puté me tibi teneri tradere rem:& tradā.nam non vsucapies,nisi vere vendiderim:nō autē sufficit si credā me vēdidisse, & non vendiderim. Et quare sit secus in venditio. quàm in aliis cōtractibus,est quia in aliis contractibus sufficit eū cui traditur res,habere bonā fidem tēpore quo traditur,sed in vēditione debet habere duobus temporibus bonam fidem,scilicet tēpore cōtractus, & tēpore quo traditur. quod autē in fine.l. dicitur: expone vt in glo.Franciscus.

n *Si existimans*. Assignat differentiam inter venditionem & cæteros cōtractus,vt in cęteris contractibus sufficiat putare deberi ex contractu qui non interceſſerit,quem tamē credit interceſsisse. Sed in venditione nō sufficit putare deberi ex venditione,nisi & vēditio pcesserit. & hoc probat:quia cū debeat interuenire bona fides duobus tēporibus.ſ.tēpore cōtract' vēditionis & traditionis: hæc nō possunt interuenire nisi cōtractus esset: in aliis nō sic.Accursius.

o *Debere*.ex aliquo contractu præter venditionem,puta fundū ex causa stipu.vel dona.

p *Vsucapio*.pro soluto.

q *Putes*.aliàs non:vt.j.titu.j.l. qui fundum.§. seruus meus.&.j. pro suo.l.hominem. sed hoc quod hic dicitur, videtur falsum: quia error falsæ causæ vsucapionē non parit:vt insti.de vsuca.§. error. Respon.hoc accidere iusto errore interueniente. At illud idem est in emptione:vt.j.pro emp.l.quod vulgo.quod.j.statim negat.sed dic quòd ibi iustissimus, vt in alieno facto. Sed aliàs qualis qualis sufficit error:vt hic,&.ſ. titu.j.l. non solum.§.j. ibi hoc amplius &c.& dixi in.l.Celsus.& hoc patet:quia leges in aliis contractibus dicunt,putans vel existimans, & causam non inserunt:sed quæ de venditione dicunt,frequenter causam erroris notant:vt.j.titu.j.l.ij. in prin.&.l. quod vulgo. & pro suo.l. hominem.Accursius.

r *Putem*.tempore traditionis.

s *Nisi emptio*.aliàs emptio,& aliàs auctio.i.emptio:quia vtrunque auget,vnum rē,alterum pretio.

t *Præcedat*. & tunc habeat bonam fidem.Accursius.

u *Causa*.inter emptionem & alios contractus.

x *In cæteris causis*.id est contractibus : & inde actio vel obligatio procedit.Accursius.

y *Solutionis*.id est traditionis.

z *Inspicitur*.vt.ſ.titu.j.l.si is.§.fin.&.j.titu.j.l.ij.in prin.Acc.

a *Soluitur*.& sic duo tempora:vt.ſ.titu.j.l.ij.in prin.& sic intellige.ſ.de Pub.l.sed & si.§.fi.&.l.de pretio.&.ſ.titu.j.l.si aliena.in prin.In extraneis hæredibus tria:vt sit hæres capax:vt in arg.cōtra.ſ.de hæredi.insti.l.si alienum.§.in extraneis.

b *Nec pro soluto*.ſ.possumus vsucapere quam non emimus, licet emisse credamus.Quod autem subiicit,sicut in cęteris &c.est similitudo

BIU Cujas

similitudo per contrarium: vt & aliàs. ff. de acceu. l. hos accusare. §. omnibus. q. d. possumus in cæteris. Vel dic rectam fieri similitudinem ad id quod de stipulatione dixit: & sic non ad proximum dictum refertur, sed ad illud, sufficit &c. & ibi coniunges istud sicut. Item quæritur quare secus in venditione quàm aliàs? Respon. vt. ff. titu. j. l. ij. in prin. dices.

Res pignorata, creditori subrepta per debitorem, efficitur furtiua & inusucapibilis respectu creditoris seu iuris sui: vitium tamen purgatur si res in potestatem creditoris reuertatur. Pau.

IIII. LABEO libro quinto Pithanôn à Paulo epitomatorum.

SI quid est subreptum: id vsucapi non potest [a] antequã in domini potestatem peruenerit. Paulus. Immo forsitan & contra. [b] Nã si id quod mihi pignori dederis, subripueris, erit ea res furtiua facta: sed simul atque in meam [c] potestatem venerit, vsucapi poterit.

PRO EMPTORE.
TITVLVS V.

Soluens æstimationem litis, vsucapit ti. pro emptore. Pau.

I. GAIVS libro sexto ad Edictum Prouinciale.

POssessor qui litis æstimationem obtulit: [d] p emptore incipit possidere. [e]

In emptione requiritur bona fides duobus temporibus, ideo iustus error causam vsucapiendi non præstat. Bartolus.

II. PAVLVS libro quinquagesimoquarto ad Edictum.

PRo emptore possidet, qui re vera emit: nec sufficit tãtùm in ea opinione esse eum, vt putet se p emptore possidere, sed

Res pignorata, creditori subrepta per debitorem, efficitur furtiua & inusucapibilis respectu creditoris seu iuris sui: vitium tamen purgatur si res in potestatem creditoris reuertatur. Pau.

Si quid.] CASVS. Rei furtiuæ non fit vsucapio, nisi peruenerit in potestatem domini. hoc fallit in casu. nam si obligasti mihi rem alienam, & eandé mihi subripias: talis res non potest vsucapi, nisi perueniat in potestaté mei creditoris. Fran.

a *Non potest.* vt supra tit. j. l. sequitur. §. quod autem.

b *Et contra.* scilicet in casu, qui sequitur.

c *In meã.* scilicet creditoris: vt & .C. pro emp. l. cum sit probatũ. sed contra. ff. titu. j. l. si rem. & ff. titu. j. l. sequitur. §. si rem. sed hic aliena, non debitoris erat: in contrariis erat debitoris: & plene dic vt in. d. §. si rem.

PRO EMPTORE.

Possessor.] CASVS. Fundum quem possidebas, petebam à te. cum esses condemnatus ad fundum restituendum: voluisti libétius soluere æstimationem rei, & ego spõte accepi. dicitur quòd rem istam amodo possides titulo pro emptore. Franciscus.

d *Obtulit.* non ex causa transactionis. nam tunc nõ haberet causam ab eo, & sic non vsucaperet pro emptore vel pro transacto: vt. C. de transac. l. si pro fundo. sed quare non fuit res ablata manu militari: [a] vt. ff. de rei vin. l. qui restituere? Respon. quia actor fuit contentus rei æstimatione: vt in eod. titu. q. si possessor. vel dic quòd reus non possidebat, sed possessor dicitur, quia cum culpa, non dolo desiisset possidere, potest à possessore auocare: vt. ff. de rei vindi. l. si culpa.

e *Possidere.* rem quæ non erat petitoris: aliàs statim fieret eius, si res esset præsens: vt. ff. de rei vin. l. eius rei. & l. si res. & facit. ff. de Publi. l. sed & si. §. si lis. & ff. j. l. iij. & ff. de euic. l. si seruus. §. j. Ac.

Pro emptore.] CASVS. Ad hoc vt quis vsucapiat rem titulo pro emptore, debet in veritate emisse: nec sufficit si credat se emisse cum non emerit. Secundo dicit: si credo me tibi teneri ad rem tradendam tibi bona fide accipienti: vsucapies hanc rem titulo pro soluto. secus si tradam tibi ex causa vendi. quam credis interuenisse cum non interuenerit. nam vsucapies titulo p emptore. & est ratio diuersitatis, quia in cæteris contractib[us] excepta venditione sufficit tépore tradi. haberi bonam fidem. vnde licet tempore stipulat. stipulator habeat malam fidem: si tempore tradi. habeat bonam fidem, satis sit vt sic possit eam vsucapere. at in emptione duobus temporibus debet emptor habere bonam fidem, scilicet tempore contractus: item tépore traditio. sic ergo emptio debet interuenire, vt sic possit vsucapere. sed in nostro casu non interuenit contrac. emptionis. [SEPARATA.] Aliquando possideo, & non vsucapio: vt si emi à nõ domino sciens rem esse alienam: & est mihi tradita. nam possideo, non tamen vsucapio. [SI SVB CONDITIONE.] Emi rẽ alienam à non domino sub conditione. dicitur q interim, id est antequam conditio extet, non vsucapio. Secundo dicit: Pone q credo condit. extitisse, quæ nondum extitit. nũquid vsucapiam interim? Et dicitur q non. sic & si puté me emisse rem quam nõdũ emeram, non vsucapio. Tertio pone q conditio extitit me ignorante. nũquid vsucapio? dicitur secundum Sabinum q sic, inspecta potius veritate quàm opinione. [SABINVS.] Emi ré à non domino pro. x. hoc pacto appositò, vt si non soluã prædicta. x. in carnispriuio, sit res inépta: & est mihi tradita res. quæritur, quando incipiã vsucapere? & dicit Sabinus q tunc demum incipio vsucapere, quando pretiũ solui. postea loquitur auctor. l. dicens q dictum Sabini debemus intelligere quando in modũ condit. prædictũ pactum sit appositum. secus autem si in modum cõuentionis siue pactionis fuerit appositũ. [SI IN DIEM.] Emi ré à non domino hoc pacto appositò, q si alius offerret plus intra carnispriuiũ, sit res inempta. dicitur q emptio dicitur pura, sed resoluitur sub condit. & ideo interim vsucapio. licet quidam dicerent contra, sed male. Vltimo ponit simile casum: si emi ré à nõ domino hoc pacto appositò, vt si mihi displicuerit intra carnispriuiũ, sit inempta. nã & hoc casu vsucapio interim. [CVM STICHVM.] Emi Stichũ à non domino: & traditus est mihi Dama quem non emeram. dicitur q non vsucapio Damam, cum eũ nõ emerim. [SED ET SI FVNDVS.] Vendidisti fundũ intra certos terminos, tandé tradidisti mihi etiã vltra terminos. dicitur quòd totum vsucapio. [EIVS.] Emi bona Titij, apud quẽ Titiũ erant depositæ mãcipia Sempronij. tradita sunt mihi bona Titij: & etiã illa mancipia quæ erãt apud Titium depositæ. dicitur q illa mãcipia non vsucapiã titulo p emptore. [TVTOR.] Duo erãt tutores pupilli. vnus tutorũ emit rem à pupillo quę non erat pupilli, altero cõtutore pstante auct. nũquid hic emptor vsucapiet? dicitur q sic. nã aut emit plus quàm alius emisset: & tũc taceat pupillus, cũ nõ sit læsus. aut minus dedit quàm ali[a] dedisset: & tunc aget pupillus cõtra tutorẽ auctorantẽ, & etiã contra tutorem ementem act. tutelæ: perinde ac si tutor vendidisset rem cuidam extraneo. [PROCVRATOREM.] Si procurator emit rem auctore procuratore vendente nomine domini: dicitur q vsucapiet. idem est & si gestor negotiorum emit ré à procuratore domini. [SI SERVVS.] Si seruus emit rem bona fide à non domino ex peculio: dicitur q inspicitur scientia serui, nõ domini. Secundo dicit q quando seruus emit rem bona fide à nõ domino ex peculio: vsucapio procedit etiã domino serui ignorante. secus si non ex peculio emit. Vltimo dicit, q si seruus accepit pos. alicuius rei per vim: non vsucapiet. [POMPONIVS.] Si seruus possidet rem nomine domini: inspicitur sciẽtia domini, non serui. secus si ex causa peculij possidet. nam tunc inspicitur scientia serui vel ignorantia, non domini, etiam si dominus postea auferat istã rem & totũ peculiũ seruo. [SI SERVVS.] Seruus emit rẽ à non domino ex causa peculij, & bona fide. tandem dominus serui cœpit habere malã fidem. dicitur q vsucap. procedit. secus si à principio cũ seruus cœpit possidere, dominus serui habuerit malam fidẽ. nã vsucap. non procedit. Vltimo dicit: seruus emit rẽ à non domino, & mala fide. tandé istam rem dedit seruus domino suo ad hoc vt manumitteretur: & manumissus est. dicitur q dominus serui istã rem non vsucapit. [SI APVPILLO.] Habebam rem alienã precario à patre pupilli. tandem eandé rem mortuo patre emi à pupillo quem credebã esse puberem, cum nõ esset. dicitur q vsucapio inspecta veritate, scilicet q hæc res erat aliena, non inspecta opinione, scilicet credendo eũ esse pupillum. Credebã autem licere de iure pupillum posse vendere sine tutoris auctoritate. dicitur q hoc casu nõ vsucapio: quia iuris error nulli pdest. [SI FVRIOSO.] Rem quam possidebam, quæ tamen non erat mea, emi à furioso bo. fi. credens eum sanæ mẽtis. dicitur q vsucapio. [SI EAM.] Rem alienam vsucapiebas bo. fi. pro emptore. eam rem interim vendidisti mihi scienti non tuam. dicitur quòd non vsucapiam. [ETIAM HAEREDI.] Testator vsucapiebat rem aliquã. hæres eius adita hæreditate, & ante apprehensam pos. huius rei decessit relicto hærede. dicit q heredi possessio primi defuncti ad cõplendam vsuca. pderit. [SI DEFVNCTVS] Defunctus cœpit vsucapere rem aliquã bona fide titulo p emptore. licet hæres eius sciat hanc rem alienã: non impeditur processus vsucapionis. & quod dixi in hærede, idem in bo. pos. ordinario, vel extraordinario. idem in eo cui restituta est hæreditas defuncti ex causa fideicõmissi, & in similibus: vt eorum mala fides nõ impediat vsuca. recte à defuncto ĩchoatam. [EMPTORI.] Vsucapiebas rem alienã, & eam mihi vẽdis & tradis. tempus quo tenuisti eã, mihi pderit in complenda vsucap. [SI REMALIENAM.] Ré à non dño bona fi. emi, & eã vsucapio. si verus dominus eã à me vindicet, non interrũpitur p hoc vsucapio. & de hoc dic vt in glos. sed pone q rei æstimationé soluo vero domino. causa possessionis mutatur, id est, vsucapio cessat, cũ

efficiar dominus. Idem si verus dominus eam mihi donet. Fran.

a *Causa emptionis.* vel iustissim⁹ error: vt.ĭ.eo.quod vulgo. aliàs sufficit qualis qualis.

b *Debere.* ex alia causa quàm venditionis. & sic mutat casum.

c *Ignoranti.* & iustè tempore traditionis.

d *Vsucapies.* pro soluto: vt.s̄.titu.j.l.iij.

e *Vsu.* supple, & hoc scilicet quia &c. & habes idem.s̄. titu.j.l.iij. & plene dic vt ibi.

* *Flo. putē* f *Tempus.* s. accipientem habere bonam fidem, de quo statim dat exemplum, sic &c.

g *Alienam.* & sic tēpore cōtractus habeo malam fidem.

h *Inspicitur.* vt habeā bonam fidem.

i *Contrahitur.* sed cur in emptione vtrunque tempus inspicitur, in aliis traditio tantū? Rñ. vt.s̄. titu.ij.l. si is.§. fi. quæ ratio non valet: vt ibi dixi. quare dic vt ibidem: quia frequentius fit hic contractus: ar.ĭ. de pœnis.l. aut facta.§. fi. nam & excep. non nume. pecu. tēpus datur, quod non datur confitēti ex alia causa, quia frequēti⁹ fit in ea causa mutui confessio. vel dic subtili⁹ vt not. s̄. de vsucap.l. Celsus.

ADDITIO. Dic secundū Bar. cp̄ in.l. Celsus. nil dicitur de ratione: sed facit ad dictum. Item hic accipe emptionem stricte: secus in datione in solutū, quæ similis est emptioni, vt litis æstimatio: argu.s̄.titu.j.l.iij.

k *Adeptus.* aliàs nisi emisset, nec bonam nec malam fidē posset habuisse.

l *Separata.* nō sequitur: possides: ergo vsucapis.

m *Et vsucapionis.* quandoque enim aliquis possidet, & nō vsucapit: quia mala fide, vt subiicit: vnde saltem in princ. bona fides exigitur: vt.C.de vsuca.transfor.l.j.§. hoc proculdubio. quādoque econtra: vt.s̄.titu.ij.l. rerum mixtura.§. Labeo.&.l. iusto.§. eū. licet regulariter contra: vt.s̄.titu.ij.l.fine. Item est sic: quia sicut proprietas & pos. sunt separate: vt.s̄.de adquir.pos.l. naturaliter.§.j. ita & vsusfru.& pos. vt eo.titu.l. permisceri.

a Adde gl. si.in.l.3.§. si quis duobus. in verb. vtrique. s̄. de adimē. leg.

n *Quemadmodum.* exemplificatiue ponitur. [a]

o *Pro emptore possidet.* sine effectu, vt subiicit: sicut testamentum falsum, est testamentum, licet sine effectu: vt.s̄. quemadmodū testa. ape.l.ij.§. testamentum.&.ĭ. de verb.signi.l. Paulus respon.

p *Licet vsu non capiat.* pro emptore: licet pro suo interdum vsucapiat: si dum traderet rem venditor, eā emptoris facere voluerit: quod, nisi cōtrariū liqueat, omnino creditur: vt.s̄ de iure do. l. dotis fruct⁹. in fi.&.l. sed nisi.&.ĭ.p̄ dote.l.j. & tit.p̄ suo.l.j.R.

q *Non vsucapit.* licet tradita sit ei res: vt &.s̄. de pericu.& cōmo. rei ven. cp̄ si pendente.§.j.& de in di.addic. in prin.R. dicit pro suo interim vsucapi. quod non placet: vt.ĭ. pro dote. si æstimata. & deficiēte conditione fit accessio prioris emptoris ad venditorē: vt.s̄.de adqui.pos.l. Pōponius.§. si is. nisi malā fidem habuit emptor cū accepit: vt.ĭ.ea.l. §.fina. quo casu nec prima vēditoris cū vltima forte cōiūgit: cū debeat esse cōtinua: vt.s̄.de vsuc.l.iij.

r *Se emisse.* quo casu nō est iustus, nedū iustissimus error in facto scilicet suo: vt.ĭ. pro suo.l.fi. aliàs secus: vt.ĭ.e.l. quod vulgo.

s *Substantiam.* id est veritatem: quod est no. sic.s̄. de adquir.hæro.l. cum quidam.§. quod dicitur.&.ĭ.eo.§. si à pupillo. Azo.

debet etiam subesse causa emptionis. [a] Si tamen existimās me debere, [b] tibi ignoranti [c] tradā: vsucapies. [d] Quare ergo & si putes * me vendidisse, & tradam: non capies vsu: [e] scilicet quia in cæteris contractibus sufficit traditionis tempus. [f] Sic denique si sciens stipuler rem alienam, [g] vsucapiam, si cùm traditur mihi, existimem illius esse. At in emptiōe & illud tempus inspicitur, [h] quo cōtrahitur. [i] Igit & bona fide emisse debet, & possessionē bona fide adept⁹ [k] esse.

Licet quis habeat titu. & possessionē, non tamē propterea sequitur, ergo vsucapit: quia etiam requiritur bona fides. Paul. de Cast.

¶ Separata [l] est causa possessionis, & vsucapionis. [m] nam verè dicitur quis emisse, sed mala fide: quemadmodum [n] qui sciens alienā rem emit, pro emptore [o] possidet, licet vsu non capiat. [p]

Pendente conditione emptionis non procedit vsucap. etiam si extitisse putetur. secus si extitisset: licet extitisse ignoretur. Bar.

¶ Si sub conditione emptio facta sit: pendente cōditione emptor non vsucapit. [q] Idémque est & si putet conditionem extitisse, quæ nondum extitit. Similis est enim ei qui putat se emisse. [r] Cōtrà si extitit, & ignoret: potest dici secundum Sabinum (qui potius substantiam [f] intuetur, quàm opinionem) vsucapere [t] eum [posse. [u]] est tamen nonnulla diuersitas, quòd ibi cum rem putat alienam, quę sit vēditoris: [x] affectionem emptoris [y] habeat. at cum nondum putat conditionem extitisse: [z] quasi nondum putat [a] sibi emisse. Quod apertius [b] quæri potest, si cū defunctus emisset, hæredi eius tradatur, qui nesciat defunctum emisse, sed ex alia causa sibi tradi, an vsucapio cesset. [sed mihi eum [c] vsucapere posse videtur.]

Pactum legis commissoriæ, vel addictionis in diem, non reddit venditionem conditionalem, sed facit eam sub conditione resolui: ideo interim potest res vsucapi tit. pro emptore, cū adsit verus titulus. Paul. de Cast.

¶ Sabinus [ait,] si sic [res] empta sit, vt nisi pecunia intra diē certum soluta esset, inempta res fieret: [d] non vsucapturum, [e] nisi persoluta pecunia. Sed videamus vtrum cōditio sit [f] hoc, an cōuētio. Si cōuentio [g] est: magis resoluetur, quàm implebitur. [h]

Ex venditione pura resoluenda sub cōditione interim procedit præscriptio tit. pro emptore. Bartolus.

¶ Si in diem addictio [i] facta sit: id est, nisi si quis meliorem cōditionem attulerit: [k] perfectā [l] esse emptionē, & fructus emptoris effici, [m] & vsucapionē p̄cedere, Iulianus putabat. Alij & hāc [n] sub cōditiōe esse cōtractā. Ille [o] nō cōtrahi, [p] sed resolui [q] dicebat. quæ sentētia vera est. [r]

t *Vsucapere.* supple sicut inspicitur veritas vbi emit emptor rē quā credidit alienā, cū sit vēditoris: vt.s̄.de iur.& fac.igno.l. regula.§. qui ignorauit.& hoc subaudito bene sequitur, est rū &c.

u *Posse.* qui non credit conditionem extitisse quæ extitit.

x *Venditoris.* vt in casu glo.

y *Emptoris.* & ideo transit dominiū p̄pter domini voluntatē. Sed videtur non trāsire, sicut nō transit in accipientē indebitū scienter: vt.s̄.de cōdic.fur.l. quoniā.&.ĭ.de fur.falsus.§.j.&.§. sed & si is, quæ sunt cōtra. Sol. pl⁹ del inquit qui sciēs indebitum accipit, quàm qui à domino quem nō dominū putat, accipit: cū hic ei patrocinante veritate non fallit dātem, nec fallitur: cū sibi sciens debitum capere crediderit. at in cōtrariis simul veritate, & iusta præcedente causa ex bona fide, & dantis voluntate destituitur is qui accepit sciens indebitum.

z *Extitisse.* quæ extitit. Accursius.

a *Quasi nondum putat.* ex quo videtur Sabi. male dixisse: quod quidā dicunt. & pro eis est quod hic dicitur, & quod ĭ. proxi. &.s̄. de condi.& demon. multum.&.s̄. titu.ij. si fur. §.j. Tu dicas secundū M. eum bene dixisse, quāuis sit diuersitas in affectione mentis.

b *Quod apertius.* Sed quare apertius? Respō. quia hic habet affectionē, & rem adquiri putat: licet nō ex vēditione q̄ vere interceserat: ar.s̄.quādo creditū nō extitisse cōditionē quę extitit: nec emptoris affectionē, nec aliā habet. sed huic q̄stioni quādo fuit tradita hereditū nō rñ. hic, sed tu dic secūdū Io. cp̄ cessat vsucapio: cū traditionis tēpore debeat bonā fidē habere, vt in prī. hui⁹. l. sed nō potest habere bonā fidē: quia ex ea causa nō putat sibi tradi. Ité ad hoc vt quis vsucapiat, debet eo.tit. credere possidere quo vsucapit: vt infra pro derelic.l.iiij. nec ob.s̄. de vsuca.l. nunquā.§. fi. quia ibi defuncto fuit tradita: hic hæredi. Alij dicunt nō cessare, arg.s̄. proxi.§.&.s̄. de adquiren. re. domi. l. cum in corpus.

c *Eum.* qui credit conditionem non extitisse quæ extitit.

d *Fieret.* & ita sub pacto legis commissoriæ.

e *Vsucapturum.* statim hoc determinatur. & sic non est cōtra. s̄. de lege commis. l.j.

f *Conditio sit.* vt vendo si solueris tali die.

g *Consentio.* vt vēdo, sed fiat inempta si non soluas tali die.

h *Implebitur.* & sic procedit interim vsucapio: vt in sequenti casu. si vero conditionalis, tunc non: vt.s̄.eo.§. si sub conditione.

i *Si in diem addictio.* id est venditio sub pacto addic. in diem.

k *Attulerit.* supple, stetur venditioni, secundum Azo.

l *Perfectam.* nunc respondet.

m *Effici.* si alius non afferat meliorem conditionem. aliàs reddit: vt.s̄.de in di.addic.l. item quod dictum. sed in commis. dic vt supra de leg.com.l.iiij.§. sed Iulianus.&.s̄.proxi.§.

n *Et hanc.* non solum in superiori casu de commissoria.

o *Ille.* scilicet Iulianus.

p *Non contrahi.* scilicet sub conditione.

q *Resolui.* sub conditione.

r *Vera est.* vt &.s̄.de in di.addic.l. quotiens.&.l. vbi.

BIU Cujas

Sed & illa emptio pura est, [a] vbi conuenit, vt si displicuerit intra diem certum, inempta[res]sit.

Si traditur altera res quàm empta: non vsucapitur hoc tit. nisi accedat rei emptæ. Paulus.

¶ Cum Stichum emissem: Dama [b] per ignorantiam mihi pro eo traditus est. Priscus ait, vsu me eum nõ capturum: [c] quia id quod emptum non sit, pro emptore vsucapi nõ potest. [d] Sed si fundus emptus sit, & ampliores fines possessi sint: totũ longo tempore capi: quoniam vniuersitas eius possideatur, non singulæ partes. [e]

Mala fides venditoris nocet emptori, sicut nocet hæredi. Pau.

¶ Eius bona emisti, apud quem mancipia deposita erant. Trebatius ait, vsu te non capturũ: [f] quia empta non sint. [g]

Emptione facta solenniter per tutorem à pupillo trãsfertur in tutorem dominium, si est domin°: aliàs vsucapiẽdi cõditio. Bar.

¶ Tutor ex pupilli auctione [h]* rem [i] quam eius putabat esse, emit. Seruius ait posse eum vsucapere. in cuius opinionem decursum est, eo quòd [k] deterior causa pupilli non sit. *Si pluris [l] habeat emptorẽ, & minoris emerit: [m] tutelæ iudicio tenebitur, ac si alij minoris addixisset. [n] idque & à diuo Traiano constitutum dicitur.

Procurator emens à cõprocuratore, præscribit. Bartolus.

¶ Procuratorem quoque [o] qui ex auctione [p]* quam mandatu domini facit, emerit: [q] plerique putant vtilitatis causa pro emptore vsucapturum. [r] Idem potest dici & si negotia domini gerens [s] ignorantis emerit, [t] propter eãdem vtilitatem. ¶ Si seruus tuus peculiari [u] nomine emat rem, quã scit alienam[esse:] licet tu ignores alienam esse, tamẽ vsu nõ capies. Celsus scribit, si seruus meus peculiari nomine adipiscatur possessionem: id etiam ignorante * me vsucapere. [x] Quòd si non peculiari nomine: non, nisi sciente [y] *me. & si vitiosè [z] cœperit possidere *rem eam: vitiosam esse possessionem. Pomponius quoque [a] in his quæ nomine domini possideantur: domini potius quàm serui voluntatem spectãdam [esse] ait. Quòd si peculiari[nomine,] tunc mentem serui quærendam: & si seruus mala fide possideat, eamque dominus nactus sit, vt suo nomine possideat, adempto puta peculio: dicendum est vt eadem causa sit possessionis, & ideo vsucapio ei non magis procedat.

In rebus peculiaribus scientiam serui inspicimus, in dominicis sciẽtiam domini. & illa sciẽtia inspicitur, quæ fuit in initio possessionis: nõ quæ postea superuenit. Bar.

¶ Si seruus [meus] bona fide emerit peculiari nomine: [&] ego vbi primum [b] cognoui, [c] sciã alienam* esse: processuram vsucapionem Celsus ait. initium enim possessionis sine vitio fuisse. Sed si eoipso tempore quo emit, quãquam id bona fide faciat, ego alienã rem esse sciã: [d] vsu me non capturum. ¶ Et si quod nõ bona fide seruus meus emerit, in pactionem libertatis mihi dederit: non ideo me magis vsucapturum. durare enim primam causam possessionis [e] idem Celsus ait.

Error iustissimus præstat causam vsucapiendi in tit. pro emptore. secus si sit error iniustus: vt error iuris. Bartolus.

---

a *Pura est.* vt supra de contrahen. emp. l. iij. nõ ergo semper hæc dictio si, facit conditionem: vt &. ŝ. de tute. l. muto. §. hãc autem. sed certe hic facit resolutionem conditionalem, non venditionem. in quo est argu. contra. ŝ. de adi. leg. l. legatum pure. j. respõ. *ADDITIO.* Dic secundum Bar. quòd ibi loquitur in vltimis volũtatibus, hic in cõtractibus: vt no. ŝ. de in di. addic. l. ij. in fi.

b *Dama.* propriũ nomen serui.

c *Non vsucapturum* facit. ŝ. de pign. act. l. si quis in pignore. & . ŝ. de acquir. pos. si me in vacuam. in princ. & de hære. instit. l. quotiens. in princip.

d *Non potest.* nisi iustissimus adsit error: vt j. eo. quod vulgo. sed opp. j. proxi. sed ibi rei venditæ adhæret. Item op. de eo qui gregem emit. nam per hoc singula capita nõ emit: & tamẽ singula vsucapiũtur pro emptore: vt. ŝ. de vsuca. l. rerum. in fi. sed ibi omnia continẽtur in vniuersitate empta. Item op. de eo qui emit ancillam. nã etiã partum quem nõ emit, vsucapit pro emptore, secundum Ioã. vt. j. eo. qui ob pactionem. sed ibi est accessio: vel pro suo ibi vsucapit: vt ibi notaui. &. ŝ. de Public. l. si ego. §. partus. Item contra. j. eo. §. si à furioso. sed ibi saltem de facto aliqua fuit.

e *Nõ singulæ eius partes.* immo videtur possideri: cũ singulæ vsucapiãtur: vt. j. eo. l. emptor. quæ est contra. Itẽ & quia nomine partium datur interdictũ vnde vi: vt. ŝ. de acqui. pos. l. quod meo. §. fi. ad hoc dicas hic subaudiri, tantum: vel dic non possideri principaliter per se, sed cum vniuersitate prædij: sed in Dama sec°. qui Sticho accedere nõ potest: vt. ŝ. proxi. respon. Item hic totus fundus erat alienus: in. l. contra. pro parte tantum. & hoc etiam modo respon. ad. l. j. eo. qui fundum. §. si fundum. vel vt ibi. Item contra. C. fi. reg. l. fi. vbi. xxx. an. dicit præscribi actioni fi. reg. sed hic rei vin. x. an. præscribitur: ibi personali fi. re. xxx. an. & ita hic & post decennium agetur fi. reg. sed pars præscripta præscribenti assignabitur.

f *Non capturum.* prædicta mancipia ti. scilicet pro emptore: sed pro suo sic, secundũ quosdã. & est sic. j. de verb. signifi. l. bonorũ. &. C. de euic. l. j. arg. contra. ŝ. de peti. hære. non tantum. Accur.

g *Non sint.* nec emptis rebus accedunt, quod erat superiori casu. Item cõtra videtur. j. eo. quod vulgo. sed ibi erat magis iustus error quàm hic. Præterea hic [a] emptor loco hæredis est: & hæres non vsucaperet: ergo nec iste.

h *Actione.* id est actu, aliàs administratione.

i *Rem.* scilicet mobilẽ. & sic potest vsucapi, vt res ecclesiæ mobilis: vt. C. de sacrosan. eccle. auth. quas actiones. secus in immobili: vt in contra. ŝ. de acquir. re. do. l. bonæ fidei. §. nec interest. vel hic non erat, sed putabatur pupilli. ibi erat. sed hoc non placet quibusdam: vt. ŝ. de re. eo. l. magis. §. j. item dic quòd auctoritate contutoris emit: quia ipse se auctore non posset: vt. ŝ. de auctu. l. v. §. item ipse. &. ŝ. de contrahen. emp. l. fi in emptione. §. fi. & l. non licet. &. C. de contrahen. emp. l. cum ipse. si enim se auctore fecisset, aut sciuisset ius, & non vsucaperet: vt. ŝ. titu. ij. l. si fur. §. j. aut ignoraret, & tunc idẽ: vt. j. §. si à pupillo. nec posset dicere se credere puberem: vt C. de interdic. & rele. l. de tutela. sed extraneus posset: vt. j. §. si à pupillo.

k *Eo quòd.* id est ideo quia.

l *Si pluris.* si id est quãuis alius velit plus dare: quia conuenit tutorem emẽtem, & auctoritatem præstãtem. vel dic pluris &c. id est si iste tutor plus dedit quàm alius daret. si autem minus, hoc subiicit: & si minoris &c. & nota tutelæ conueniri, quia sicut ab aliis, sic à seipso pupillum debuit custodire: vt hic, &. ŝ. si ser. vin. l. altius.

m *Emerit.* auctoritate contutoris: vt. ŝ.

n *Addixisset.* id est vẽ didisset: cũ plus habere potuisset dominus.

o *Procuratorem quoque.* nõ solũ tutoré. Ac.

p *Ex actione.* id est ex administratione.

q *Emerit.* à procuratore: vt cõueniat prædictis. vel dic à quodã alio nomine domini: vt. ŝ. de vsucap. pignori. §. fi.

r *Vsucapturum.* procuratorem, secundũ primum: vel dominũ, secundum alium.

s *Gerens.* sine mãdato.

t *Emerit.* à procuratore domini, vel etiam ab extraneo, etiam rem domini: vt. ŝ. de neg. gest. at qui. §. cum me.

u *Peculiari.* secus si dominico: vt. j. §. Pomponius.

x *Vsucapere.* vt. ŝ. pro solu. l. ij. &. j. de cap. l. pe. Accursius.

y *Sciente.* quo ad vsucap. sed quo ad possess. etiam ignorante: vt. d. l. pro soluto. l. ij. cum ergo mea cõscientia exigitur: si illa est cum mala fide, non vsucapio: sed in peculiari nocet domini scientia ad inchoandum: vt. j. §. si seruus. in fine.

z *Vitiosè.* puta per vim.

a *Pomponius quoque.* non tantum Celsus dicit quòd si non peculiari nomine emit, inspicitur scientia domini: sed etiam Pomponius dicit idem.

b *Primum.* scilicet ex post facto.

c *Cognoui.* scilicet emptionem factam.

d *Sciã.* quia fui præsens quãdo seruus emit: nec phibui cũ possem: vt. ŝ. de lib. cau. l. immo. in fi. &. ŝ. de vsuca. l. hæres. §. fi. secus si non potuissem prohibere: vt. ŝ. de contrahen. emp. l. in huius.

e *Primam causam possessionis.* Sed cur non vsucapio sicut extraneus emptor, cũ mala fides serui nõ nocet. nã dominus vice emptoris est: vt. j. eod. seruus. hic ergo vice hæredis, non vice emptoris habetur. Azo. & facit. ŝ. de acqui. hære. l. cum quidam. §. scientia. & quod no. ŝ. de ædil. edic. l. cum mancipium.

*bonorum est loco hæredis. & sicut hæres non vsucapit: ita nec iste potest vsucapere, hoc addito, quòd iste dicitur procurare in rem suam: ideo nil mirũ si est loco hæredis. Bolo. *Flo. ignorantem *Fl. sciẽtẽ *Fl. possidere, meam vitiosam es. poss.*

alienum.

Dominus vice emptoris est: & vtiũ sit vice hæredis.

a *Si à pupillo emero.* rem alienam. & sic est error dominij rei. res enim sua non potest vsucapi, vt in contra. ff. de acquiren. re. do. l. bonæ fidei. vel hic erat mobilis, ibi immobilis. & eisdem modis solue. C. eo. l. fi. vel ibi sciebat emptor pupillum. Item op. aut pupillus iste possidebat, aut non. sed si non: nec iustam causam pos. potest præstare: vt. C. de acqui. poss. l. cũ nemo. si possidebat, trãsferre poss. nõ poterat: vt. ff. de acquiren. pos. l. possessionem. & de acquiren. re. do. pupillus. quæ sunt contra. si ergo ipse non amittit: ergo nec alius quærit: ergo nec vsucapit: vt. ff. tit. iij. l. fine? Respõ. nõ pupillum, sed emptorẽ possidere vt precario à patre pupilli: & tamen iustam præstat causam vsucapiendi: vt. ff. tit. ij. l. non solũ. §. quod vulgo. secũdum Azo. Vel dic quòd tradidit cum tutore. vel dic quòd non amittat ex sua traditione, vt ibi: sed ex eo quòd emptor possidet & contrectat: vt. ff. de acquiren. pos. si rẽ. vel hic proximus pubertati, ibi non: vel aliud est tradere vt hic: aliud nolle possidere, & deserere: vt ibi. argu. ff. de acqui. pos. l. iij. §. quòd si seruus.

Flo. cõstitit vsucapere

b *Quem puberẽ.* & sic est error ætatis.

c *Hic plus.* aliàs est non. aliàs sine non.

d *Sit in re.* plus enim est quòd res est aliena, quàm opinari eam esse pupilli: vt. ff. ead. l. §. si sub conditione. & ff. de ma. vindi. l. si pater. §. quotiens. aliàs est non, hoc modo, nõ plus est in re, scilicet quòd ille est pupillus, quàm in existimatione ℣ creditur pubes: & tunc est sic. ff. de acquirẽ. hære. qui putat. & sic duo erant hic errores: primus de rei dominio, secundus de ætate.

e *Nõ capies vsu.* vt. C. si quis ignorans rẽ mi. l. j. & C. eo. l. fi. Ac.

f *Nulli prodest.* vt & ff. de vsuca. l. nunquam. sed certe & si puberem putem, possum in iure errare: vt si credam possessionem sine decreto alienare: quod non potest. ad quod dic vt no taui. j. pro donato. l. si vir vxori.

g *Emero.* rem quam possideo: nam possessionem trãsferre non potest, sicut nec pupillus sine tutore.

h *Capere.* pro emptore. nam de eo titu. hic tractat. Azo.

i *Vtilitatis causa.* secus de rigore: quia non est contractus deficiente consensu. & facit supra de instit. sed & si pupillus. §. fi. Sed contra. ff. eo. cum Stichum. solue vt ibi.

k *Publiciana.* immo cõpetit: vt supra de Pu. l. eũ qui à furioso. quæ est contra. Solu. vt ibi.

l *Si eam rem quam pro emptore.* idem in quolibet alio tit. vt. ff. de acqui. pos. l. Pompo. in fi. licet alij dicant secus: & idem quod in hærede: vt. j. l. si defunctus.

m *Non sit.* nisi alius in medio possederit: vt infra eo. titu. l. qui cum hærede. §. fi.

n *Scit alienam.* & est ratio: quia & si hæres non adiisset, hæreditas compleret vsuca. vt. ff. tit. ij. l. nunquam. §. vacuam. & quia est eadem persona: vt in auth. de iureiu. à mo. & ecõtra si defunctus sciuit: hæredi quamuis bo. fi. noceret, licet à se velit incipere: vt infra de diuer. præscrip. cũ hæredes. Quis ergo pro hærede vsucapit? Respon. hæres in re quam defunctus bona fide possedit. Et not. ex prædictis separari causã successoris vniuersalis & singularis: vt hic, & insti. eo. de vsuca. §. diutina. & ff. eo. §. si eam rem.

o *Possessore.* ordinario: vt habeat locum sequens litera.

p *Cæterisq;.* qui habent septimam bo. poss. extraor. vt instituta de bo. poss. §. septima.

q *Emptori.* facit insti. eo. §. inter.

r *Vsucapionẽ.* rei mobilis: secus de præscriptione in immobili: vt C. de rei vindi. l. more litis. Item hoc quo ad cursum: secus quo ad effectũ: vt. ff. de rei vindi. l. si post acceptũ. sed hodie videtur interpellari etiã quo ad cursum. C. de anna. exceptio. vt perfectius, secundum M. sed secundum Io. illa in quatuor casib⁹ loquitur: vt no. d. l. si post accep. tum.

s *Maluerim.* ℣ requiemeram à non domino, & vsucapiebam.

t *Causam possessionis.* id est eius quod est effectus poss. id est vsucapionem. nã prius vsucapiebam: nunc nõ, cum factus sim dominus, si res præsens est: vt. ff. de rei vin. l. eius. & l. hoc si. causa autem poss. constat, quia mihi non mutatur, immo & priorem causam retineo: vt. ff. de acqui. pos. l. iij. §. ex pluribus. quæ est contra.

u *Idemq;.* vt. s. causa poss. mutetur prædicto modo.

x *Litis æstimatio similis.* vel vt fiat dominus si res est præsens: vt. ff. de rei vindi. l. eius. & l. seq. vel vt detur causa vsucapiendi: vt. ff. eo. l. j. Item vt competat Publi. vt. ff. de Publ. l. sed & si res. §. si lis. item vt de euic. teneatur: vt hic, & ff. rerum amo. l. si propter res. & arg. j. qui. ex cau. in pos. ea. l. fi. sed nõ cauetur de euic. licet teneatur: vt dixi: vt. ff. de rei vin. l. & ex diuerso. §. petitor. & ff. de condic. fur. si seruus. §. cauere. sed quidam dicunt eum nõ teneri de euic. arg. C. de transac. si pro fundo. sed certe hic non est transactio. Item facit. ff. commo. l. si vt certo. §. j. & supra de euic. l. si seruus ven. §. j. Sed argu. contra. C. de ser. fugi. l. mancipia. in fi. *ADDITIO.* Dic secũdum Bar. quòd ibi soluit pœnam: hic litis æstimationem.

℣ Si à pupillo emero [a] sine tutoris auctoritate, quẽ puberem [b] esse putem: dicemus vsucapionẽ sequi: vt hic plus [c] sit in re [d] quàm in existimatione. Quòd si scias pupillum esse, putes tamen pupillis licere res suas sine tutoris auctoritate administrare: nõ capies [e] vsu: quia iuris error nulli prodest. [f] ℣ Si à furioso, quem putem sanæ mentis, emero: [g] constitutum est capere [h] *vtilitatis causa [i] me posse: quamuis nulla esset emptio: & ideo neque de euictione actio nascitur mihi, nec Publiciana [k] competit, nec accessio possessionis.

Bona fides auctoris non prodest singulari successori habenti scientiam rei alienæ: secus in successore vniuersali. Bartolus.

℣ Si eam rem quam pro emptore [l] vsucapiebas, scienti mihi alienam esse, vendideris: non capiã vsu. Etiam hæredi vlteriori defuncti possessio proderit: quamuis medius hæres possessionem eius nactus non sit. [m]

Ibi vsucapietur res, scilicet si defunctus inceperat eam vsucapere: quia fuit sibi tradita. secus si non inceperat, quia fuit tradita hæredi malæ fidei, licet defunctus bona fide emisset: quia non inchoauit vsucapere. Pau.

℣ Si defunctus bona fide emerit: vsucapietur res, quãuis hæres scit alienam [n] esse. hoc & in bonorum possessore, [o] & in fideicommissariis quibus ex Trebelliano restituitur hæreditas, cæterisque [p] prætoriis successoribus obseruatũ est. ℣ Emptori [q] tempus venditoris ad vsucapionem procedit.

Per litis contestationem non interrumpitur vsucapio triennii: & ex duabus causis se non compatientibus res non potest possideri. Bartolus.

℣ Si rem alienam emero: & cum vsucaperem, eãdem rem dominus à me petierit, non interpellari vsucapionem [r] meã litis [s] cõtestatione: sed si litis æstimationem sufferre maluerim, [t] ait Iulianus causam possessionis [u] mutari ei, qui litis æstimationẽ sustulerit: idemque [x] esse si dominus ei qui rem emisset à non domino, donasset. eaque sententia vera est.

III. VLPIANVS libro septuagesimoquinto ad Edictum

Litis † æstimatio similis [x] est emptioni.

Mala fides in parte impedit vsucapionẽ alterius partis, si est incerta ratione loci & quotæ: aliàs secus. Paul. de Cast.

IIII. IAVOLENVS libro secundo ex Plautio.

Emptor fundi, partem eius alienam esse nõ ignorauerat. [y] Responsum est, nihil eum ex eo fundo longa possessione capturum. Quod ita verũ esse existimo, si quæ pars aliena esset in eo fundo, emptor ignorauerat. [z] quòd si certum locum esse sciret, reliquas partes longa possessione capi posse non dubito. Idẽ iuris est si is qui totum fundum emebat, pro indiuiso partem aliquã alienam esse

EMptor.] CASVS. Emi fundum meum à te: & partem fundi scio alienam. quæritur an reliquas partes vsucapiam. Et distinguitur. nam aut nescio quæ sit pars aliena, nec ratione loci, nec quotæ: & hoc casu non vsucapiam. aut scio quæ pars sit aliena pro diuiso: & tunc vsucapiam cæteras partes. Franciscus.

y *Ignorauerat.* quãtũ est alienũ ratiõe loci & quotæ: vt in primo. aut scio ratione loci: vt in secũdo. aut ratione quotæ: vt in tertio.

z *Ignorauerat.* ratione ergo incertitudinis nihil valet. arg. contra supra de leg. j. l. si ita sit scriptum. & secundum hanc intellige ff. de acquir. poss. l. si quis fundum. Sed quid si emptor ignoraret quòd aliqua pars sit aliena: venditor scit, & dixerit, vendo tibi quicquid iuris habeo in isto fundo? Respon. non procedere vsuca. arg. ff. de acquir. pos. l. locus. venditio autem tenet: vt. ff. de hære. ven. l. quòd si nulla. Vel dic procedere vsucap. vt. j. eo. qui cum. §. j. nec obst. l. locus. quia potest dici quòd ibi vterque sciebat quòd aliqua pars erat aliena, secundum H.

Scit.

BIU Cujas

a *Scit.* puta tertiam.

Si rem.] Pone casum vt posui. ff. de vsuca. l. sequitur. §. si rem pignori. Franciscus.

b *Subripuero.* Ego dominus: secus si non sum dominus: vt supra pro sol. l. fi. & C. eo. l. cum scit. vel solu. vt supra de vsucap. l. sequitur. §. si re. vbi etiã quæsiui quomodo hoc casu potest habere locum vsucapio: cum dominus alienet. & fa. ff. de fur. l. cum hæres. §. j. *Regin. Fl.*

scit. [a] eam enim dumtaxat non capiet: cæterarũ [verò] partium non impedietur longa possessione vsucapio.*

Furtum factum à domino, vsucapibilem rem non facit. Bartolus.

V. MODESTINVS libro decimo Pandectarum.

SI rem quam tibi pigneraui, subripuero, [b] eamq; distraxero: de vsucapione dubitatum est. Et verius est vtiliter cedere tempora vsucapionis.

Qui ab alio rogat precario quod possidet: incipit possidere ex noua causa, & desinit ex antiqua. Bartolus.

VI. POMPONIVS libro trigesimosecundo ad Sabinum.

QVi cum pro hęrede vel pro emptore vsucaperet, precario rogauit: [c] vsucapere nõ potest. Quid [d] porrò inter eas [e] res interest: cũ vtrubiq; desinat ex prima causa possidere, q precario vult habere?

Mala fides in vna re certa, non nocet in altera in qua certum est adesse bonam fidẽ, secus si ambæ sunt incertæ. Pau.

¶ Si ex decem seruis quos emerim, aliquos putẽ [esse] alienos: & qui sint [alieni] sciã: reliquos vsucapiam. quòd si ignorẽ qui sint alieni, neminem vsucapere [f] possum.

Vsucapio cœpta per defunctum, completur per hæredem etiam possessione non apprehensa. Pau.

¶ Post mortem eius qui hominem emerit: expleto tempore quod defuisset ad vsucapionẽ, quamuis eum hominem hæres

a *Scit.* puta tertiam.

Si rem.] Pone casum vt posui. ff. de vsuca. l. sequitur. §. si rem pignori. Franciscus.

b *Subripuero.* Ego dominus: secus si non sum dominus: vt supra pro sol. l. fi. & C. eo. l. cum scit. vel solu. vt supra de vsucap. l. sequitur. §. si re. vbi etiã quæsiui quomodo hoc casu potest habere locum vsucapio: cum dominus alienet. & fa. ff. de fur. l. cum hæres. §. j.

Qui cũ pro hærede.] CASVS. Vsucapiebã rem tit. pro emptore, vel pro hærede: & interim eãdem rem petij precario à vero domino. dicitur q̃ desino vsucap. [*SI EX DECEM.*] Emi. x. seruos à domino. quosdam scio alienos, & eos cognosco. alios vsucapiam. sed si non cognosco illos quos scio alienos, neminẽ eorum vsucapiã. [*POST MORTEM.*] Testa. vsucapiebat seruum tit. pro emptore. decessit testator. hæres interim distulit adire hereditatẽ. dicitur quòd hereditas cõplet vsuca. & ea cõpleta si hæres postea adeat hære. efficitur dominus huius serui sicut aliarum rerum hereditariarũ. & hęc sunt vera nisi alius interim eũ seruum possedit. Fran.

c *Rogauit.* à vero domino: vt &. ff. de acqui. pos. interdũ. non à creditore debitor. nã non desineret vsucapere: vt supra titu. ij. l. non solũ. §. q pignori. &. §. fi.

d *Quòd.* pro quia. aliàs quid.

e *Inter eas.* id est titu. pro emp. & pro hærede ex vna parte: & precarium ex alia.

f *Neminem vsucapere.* ratione incertitudinis: vt. ff. co. l. emptor.

g *Fiet.* adita hæreditate, saltem animo.

h *Eius.* vt. ff. titu. ij. l. cœptam.

i *Possedisset.* vt. ff. tit. iij. l. fi de eo. §. j. &. l. Póponius. §. quæsitum.

Qui fundũ.] CASVS. Vsucapiebat Titius fundũ titulo pro emptore. decessit interim Titius. serui defuncti qui stabãt in illo fundo, recesserũt de fundo animo relinquẽdi possessionem. dicitur quòd adhuc procedit vsucapio. [*SI FVNDVM.*] Possidebã tit. pro emptore fundũ. si iam tenueram eum aliquo tempore, nunc cœpi possidere partẽ fundi vicini aliquo ti. dicitur q̃ de nouo incipio possidere & vsucapere istã partem. [*SERVVS.*] Seruus meus mandauit Titio vt ei emeret fundũ. tandem isti seruo in testamento reliqui libertatẽ: & Titius emit fundum, & seruo facto libero tradidit. quæritur an iste factus liber vsucapiat fundum? & dicitur quòd non: siue Titius credebat concessum liberum peculium seruo facto libero: siue ignorabat. & redditur ratio: quia aut seruus nunc factus liber scit sibi peculium concessum non esse: aut scire debet, cum in testamento manumisso intelligitur peculiũ ademptum: & sic si scit, est malæ fidei possessor. si autem ignorat, errat in iure: & sic nõ vsucapit. & adducit simile de eo qui simulat se meum creditorem: & ei soluã. nam non vsucapit, cum sit malæ fidei possessor. si autem sciebat Titius peculium manumisso concessum nõ esse, & tamen soluit: præsumitur donare potius quàm indebitum soluere. [*SI TVTOR.*] Tutor rem pupilli surripiens vẽdidit eam. dicitur quòd

A emptor eam non vsucapiet, cum sit furtiua. [*QVI BONA.*] Emi fundũ à non domino bona fide, & eum possidere cœpi: tandem alius inuasit poss. fundi: & postea ab inuadente recuperaui: & eo tempore quo recuperaui, cœpi habere malam fidẽ. dicitur quòd non vsucapiam. & reddit rationem. postea adducit simile: cum emi rem à non domino bona fide: & tẽpore quo traditur mihi, incepi habere malã fidẽ: nam istã rem non vsucapiam. Postea adducit aliud simile: Vẽdidisti mihi seruum vitiosum, qui tamen non erat tuus: tamen possidebas eum bo. fi. & tradidisti: tãdem quia apparet vitiosus, reddidi eum tibi recepto precio: & nunc incipis habere malam fidem. dicitur quòd non vsucapies. Idem est & in eo qui bona fide possidebat fundum, & postea deiectus de eo fuit, & eũ recuperauit per interdictum vnde vi: & tẽpore quo recuperauit, cœpit habere malam fidẽ. [*QVI SCIENS.*] Interdictũ est hæredi quòd non deminuat de rebus hæreditariis. tandem vendidit cuidam hoc sciẽti. dicitur q̃ ille qui emit, nõ vsucapiet. [*PROCVRATOR.*] Mãdaui ꝓcura. meo vt vẽderet fundũ quẽ possidebã: & hic fundus valebat cẽtũ. tãdẽ procurator vẽdidit eum pro xxx. odio mei, vt afficeret me dãno. dicitur q̃ si emptor hoc ignorauit, bene poterit præscribere. & adducit simile de eo qui sciẽs rẽ alienã vẽdidit ignorãti. dicitur q̃ ẽptor præscribit fundũ. si autem emptor cũ procuratore meo collusit: dicitur quòd emptor nõ præscribit. [*FVRTIVA.*] Subripuisti mihi seruum. tandem eum mihi, ignoranti esse meũ seruum, obligasti: & eum luisti postea: & eum vẽdidisti cuidam bo. fi. ementi. dicitur quòd emptor non vsucapiet: cũ hæc res sit furtiua: nec videtur veniisse in potestatem domini, cum dominus hoc ignorauit. [*LIBER HOMO.*] Liber homo quem possidemus bona fide, ex iisdem modis nobis acquirit, ex quibus acquirit seruus domino: & ita liber homo si ex peculio quod ad me spectat, aliquã rem à non domino emerit, etiam ignorans vsucapio. Fran.

B possidere non cœpisset, fiet [g] tamen eius: [h] sed ita hoc, si nemo eum possedisset. [i]

Ad vsucapionem sufficit sola ciuilis possessio. Bartolus.

VII. IVLIANVS libro quadragesimoquarto Digestorum.

QVi fundum pro emptore possidebat: antequã diutinam possessionem impleret, decessit. serui qui in possessionẽ relicti fuerant, discesserunt relinquendæ eius gratia. quæsitũ est an nihilo minus hęredi [k] tempus longæ possessionis procedere potest. Respondit, etiam discedentibus seruis hoc tempus [l] hæredi procedere [m] [debere.]

In parte addita fundo noua emptione, noua præscriptione opus est. Bartolus.

¶ Si fundum † Cornelianũ pro emptore longa possessione capiam, & partem ex vicini fundo ei adiiciam: [n] vtrũ eã quoque partem reliquo tempore [o] pro emptore capiam, an integro statuto tempore? Respõdi: partes quæ emptioni fundi adiiciuntur, [p] propriam ac separatam conditionem [q] habent: & ideo possessionem quoque earum separatim nancisci [r] oportere: & lõgã possessionẽ earum integro statuto tẽpore impleri.

Restitutio procuratoris facta ei qui scit, vel scire debet ad se non pertinere, vsucapiendi causam non tribuit: nisi procurator restituens fuerit sciens. tũc enim donare videtur. Bartolus.

C

D

† *Iste text. nõ est alibi secũdũ Rg. fo. 20. fin. ad hoc quòd præscrip. in principali, trahitur ad accessoria, quãdo illa inerãt principali ab initio. secus si ex post facto: quia tunc opus est noua præscriptione. Bolog.*

f *Neminem vsucapere.* ratione incertitudinis: vt. ff. co. l. emptor.

g *Fiet.* adita hæreditate, saltem animo.

h *Eius.* vt. ff. titu. ij. l. cœptam.

i *Possedisset.* vt. ff. tit. iij. l. fi de eo. §. j. &. l. Póponius. §. quæsitum.

k *Hæredi.* qui adiuit antequam serui discederent: & sic fuit ei quæsita ciuilis per seruum.

l *Tempus.* ante discessum seruorum, vel post.

m *Procedere.* quia retinuit ciuilem possessionem: quam nisi certis modis non potuit perdere: vt. ff. tit. iij. l. si id quod. §. j. & fa. l. si colonus. & quod ibi no. &. ff. de dolo. l. cum quis. itẽ hoc nisi sit alius ingressus. argu. ff. l. proxi. in fine.

n *Adiiciam.* acquirẽdo aliquo tit. aliàs quomodo vsucaperem?

o *Reliquo tempore.* quod adhuc supereſt ad vsuca. cõplendam.

p *Adiiciũtur.* ſ. post ẽptionẽ primã: secus si totũ simul: vt in cõtra. ff. e. l. ij. §. sed si fũd'. vel ibi totũ credidi vni' vẽdentis: hic nõ.

q *Cõditionẽ.* nisi adiiceret p alluuionẽ: vt. ff. de Pu. l. si ego. §. idẽ ait.

r *Nancisci.* non ergo trahitur vltima acquisitio ad primã: quod videbatur ratione cuiusdam vniuersitatis: sed non est: vt supra tit. ij. l. rerum. §. fi. & facit. ff. de auro & argen. lega. l. cũ aurum. §. fi. &. C. finium regun. l. fi.

BIU Cujas

¶Seruus meus Titio mandauit vt fundum ei emeret:eíque manumisso Titius [fundi] possessionẽ tradidit. quæsitum est an longa possessione caperet. Respondit,si seruus meus mãdauerit Titio, vt fundũ [ei] emeret: & manumisso [a] ei Titius fundũ tradiderit,cùm putaret & peculium ei cõcessum esse,vel etiam cum ignoraret [b] peculiũ[ei]cõcessum non esse:nihilo magis * seruum [c] diutina possessione capere: quia aut scit † seruus [d] peculium sibi concessum nõ esse, aut scire debet: [e] & per hoc [f] similis est ei qui se creditorẽ esse simulat. [g] Quòd si scierit Titi[9] peculium manumisso concessum non esse: donare potius, [h] quàm indebitum fundum soluere intelligendus est.

Furtum tutoris facit rem inusucapibilem, nec sufficit rem in tutoris potestatem reuerti. Bartolus.

¶Si tutor rem pupilli [sui] subripuerit & vendiderit: vsucapio non contingit priusquam res in potestatẽ [i] pupilli redeat. Nam tutor [k] in re pupilli tunc domini loco † habetur,cùm tutelã administrat, [l] non cùm pupillum spoliat. [m]

Eo tempore quo possessio recuperatur, debet quis esse bonæ fidei: aliàs non procedit præscriptio: siue recuperetur extra iudicium, siue per actionem personalem, siue per interdictum. Bartolus.

¶Qui bona fide alienum fundum emit, & possessionem eius amisit: [n] deinde eo tẽpore * natus [o] est possessionem quo scit alienam rem esse: non capiet [p] lõgo tempore: quia initium secundæ possessionis vitio [q] non carebit:nec dissimilis * est ei qui emptionis quidẽ tempore putat fundum vendentis esse: sed cùm traditur, scit alienum esse. [r] Cũ enim [f] semel amissa fuerit possessio: initium rursus recuperatæ [t] possessionis spectari oportet. [u] Quare si eo tempore redhibeatur [x] homo, quo emptor [y] scit alienum esse: vsucapio non contingit: [z] quamuis antequam venderet, in ea causa fuerit vt vsucaperet. Idẽ iuris est in eo qui de fundo deiectus,possessionem per interdictum recuperauit, [a] sciens iam alienum esse.

Qui sciens emit ab eo cui est interdicta administratio à iudice,vel à lege,non præscribit. Pau.

¶Qui sciens [b] [rem]emit [c] ab eo quem prætor [d] vt suspectũ hæredem deminuere vetuit: vsu non capiet.

Malitia procuratoris non nocet emptori bonæ fidei: secus si procurator colludat. Bar.

¶Procurator tuus si fundum [e] quẽ centum aureis vendere poterat, addixerit [f] triginta aureis in hoc solum vt te damno adficeret,ignorante emptore: dubitari nõ oportet quin emptor longo tempore capiat. Nam & cùm [g] sciens quis alienum[esse] fundum vendidit ignoranti:nõ interpellatur [h] longa possessio.

---

a *Manumisso.* in vltima voluntate domini,vel etiã inter viuos.

b *Cum ignoraret.* errans etiã in iure:nam soluẽti ad impediendã condictionẽ indebiti non nocet etiã error iuris:vt no.C.de iur. & fac.igno.l.cum quis.& sic repetet hic Titius condic.indebi.

c *Seruum.*scilicet manumissum in vltima voluntate, vel etiam inter viuos &c.

d *Scit seruus.* & sic est malæ fi.quare non vsucapit:vt supra tit.ij.l.si fur.§.j.

e *Scire debet.* quia in vltima voluntate non intelligitur datũ in dubio: vt insti. de leg.§. peculium . si ergo hoc nescit,in iure errat : & sic non vsucapit : vt.ŝ. de vsuca.l. nũquam. in prin. Vel dic,scire debet: quia cum esset legatũ, fuit ademptũ, & hoc sciuit : sed dicit se obliuioni dedisse:& sic etiã inter viuos esse potuit:quia expresse dixit dominus se non cõcedere peculium : & hoc sciuit: sed tradidit obliuioni manumissus.quare crassa ignorãtia nocet: vt.ŝ.de iur. & fac. igno. nec supina.& secũdum hoc no.quẽ nõ debere tradere obliuioni qđ scit.sic.C.de cõtrahen.& cõmit.stip.l. magnam . Item nõ debere quem factum suũ vel quasi ignorare: [a] vt C.de rescin. ven.quisquis . & infra quod vi aut clam.l.iij.in fi.&.ŝ. si cer. pet.l. quod te.& infra de fideiuss.l.si Titius.§.Seia.

f *Et per hoc.* refert se ad articulum quando sciuit sibi cõcessum nõ esse: & sic fuit malæ fidei possessor : cui hic casus similis est.

g *Simulat.* cũ non sit. si ergo ex hac causa solutum sit, nõ vsucapit, cum sit malæ fidei possessor.

h *Donare potius.*vt &.j.de reg.iu.l.cuius per.&.ŝ.de lib.agno.l. si quis à liberis §. si mater. non ergo repetit, & domino tenetur adhuc actione mandati : vt.j.de sol.l.si quis seruo.&.l. si seruus. sed si quæras,secundũ Azo. an trãslatum sit dominium hoc casu in manumissum? Respon. ita, si procurator factus fuit dominus: quod est si ipse & tradens,vel alter eorum,hoc egerit vt domino quæreretur. sed si ponas procuratori à non domino traditũ esse: eúmq; postea manumisso soluisse:& sciens peculiũ nõ cõcessum: an vsucapiet manumissus? Respon.ita,secundũ Io. Quid ergo.ŝ. proxi.dicitur? Respon. illud tunc verum est cum quasi creditor acceperit : hic vero quasi extraneus ex dono habet vsucapionẽ. ergo siue sciat eum scienter indebitum soluere:& tũc ti.pro donato habet locũ:siue ex prima causa credat sibi solui,cum tamen probabiliter credat sibi peculium concessum,& tunc ex ea causa ex qua putat sibi tradi.si autem scit non concessum , est malæ fidei,& non præscribit:vt.ŝ.proxi.respon.

i *Priusquam res in potestatem.*sed certe nec tunc,cum sit pupillaris:vt.ŝ.de adquirẽ.re.do.bonæ fi.quæ est cõtra.respon.non obstat quòd fuerit furtiua : sed quòd est pupillaris sic. vel ibi in immobili: hic in mobili. vel hic rediit postquam fuit factus pubes:& secundum hoc dic in potestate pupilli.i. eius qui fuit pupillus.vel secundum Azo.de ipso pupillo dicit quòd interim nõ vsucapit,cum sit possessione priuatus:vt.ŝ.tit.iij.l.rem quæ.

k *Nam tutor.* videbatur sufficere redire in potestatem tutoris quasi domini : sed non est ita : nam &c.

l *Administrat.* ad opus pupilli.

m *Spoliat.* sic etiam in omnibus est dicendum qui gerunt officium:siue in diuinis,siue in humanis rebus. & facit.j. de fur.l.interdum.§.tutelam.&.C.de pactis.l. pactum. &.ŝ. de ma.te.l. qui filium.§.itaque.

n *Amisit.* quia aliis inuasit.

o *Nactus.*cum titulo, vel sine.

p *Nõ capiet.*vsu:vt & supra tit.ij.l.si is cui.§. *Fl. si quis bona.

q *Vitio.* personali.

r *Alienũ esse.* qui nõ vsucapit: vt.ŝ.eod.l.ij. in prin.

s *Cum enim.* redit ad primum.

t *Recuperatæ.*cum tit. vel sine titulo.

u *Oportet.*vt vsucapiat, si habeat malã fidem:aliàs sic etiã ex primoti. vt no.in.l. naturaliter.

x *Redhibeatur.*nõ est hic casus similis aliis nisi ad id de quo tractat. s. quia interrũpitur prima possessio,& initium secũdæ inspicitur, vtpote cũ is cui redhibetur, redhibẽtis tempora sibi cõtinuet: sed non sic in aliis supradictis: quia ibi non cõtinuantur tempora: vt.ŝ.ti.ij.l.si hominẽ.& tit.iij.l. Pomponius.§. præterea.&.§.quæsitũ.

y *Emptor.* i.vẽditor: vt &.ŝ. de act. empt.l. veteres.nã & hic quasi emptor est,cum pretiũ reddit & dat : vt.j. de diuer.pscript.l.si duobus.§.vendidi.

z *Non contingit.*quãdo secundũ initium est vitiosum, vt hic. aliàs secus : vt.d.l.si hominem.&.l.Põpo.§.præterea.quæ sunt contra. Alij dicunt quòd potest si incipiat à se: alij econtra,scilicet si velit cõtinuare cum primo.prima placet.

a *Recuperauit.* secus si incontinenti:quia tunc possessor in pristinam causam redit:vt.j.de vi & vi ar.l.qui possessionem.sed an hoc quod nõ vsucepit,pro interesse ab inuasore recuperat? Respon.non:vt ar.j.de fur.l.si is cui.in fi.

b *Sciens.* si vero ignoraret,datur accessio:vt supra tit.iij. Pomponius.§.si iussu.Franciscus.

c *Rem emit.* hæreditariam.

d *Prætor.* viuus postulantibus creditoribus:quod causa cognita fieri debet:vt.ŝ.de cur.fur.l.obseruare.vel dic etiam mortuus: quod facit mota quæstione de hereditate iudicio petitorio:vt.ŝ. de peti.hære.diuus.vel diuisorio : vt.ŝ.fami.erc. alienationes.& facit.ŝ.de vsuca.si ab eo.

e *Fundum.* quem bona fide alienum possidebas, idem si tuum: si tamen pro certa quantitate tantũ dari mandaueras:puta pro.c. & ipse minoris vendidit: quo casu dominium nõ transtulit:vt.ŝ. man.si diligenter.Quid autem si certa forma non erat præfixa in mandato:sed simpliciter mandauerat vt venderet ? nunquid dominium transtulit cum dolosè eum pro minori vendidit ? argu. quòd non.ŝ.man.l.antepenul.§.fi.

f *Addixerit.* id est vendiderit.

g *Nam & cũ.*vere malitia procuratoris nõ obstat prescriptioni:quia nec alterius cuiuslibet venditoris.

h *Non interpellatur.*id est non impeditur:& hoc iure isto:hodie secus:

*Fl. nihilominus † Not.quòd scire,vel scire debere, idem sunt. Bal.ad hoc istum textũ allegat ĩ. l. 1. C. de ser. ver. quæro vlteriꝰ &c.

*a Concor. tex. in.c.cũ illorũ.extra de sen. excõ. & in.c. ab excõmunicato. & ibi notant ĩ apostil.ad Panor. in versi.in facto proprio. nume. 18. extra de rescript. † Iuxta hoc Paulus ad Gal. cap.4. quãdiu hæres puer est, nihil differt à seruo,cùm sit dominus omniũ, sed sub tutoribꝰ & actoribꝰ est vsque ad præfinitũ à patre tẽpus. *Flo. tẽpore adprehẽdisset, quo scit*

BIU Cujas

secus: vt. C. de præscript. long. tép. authen. malæ fidei. Accursius.

a *Emeret.* & sic illi procuratori vilius venderet.

b *Bonæ fidei.* sic. ff. de leg. j. l. si seruus plurium. §. j. & quod dicit præmio, an idem si gratia? videtur idem. arg. j. de fur. l. si pignori.

c *Replicationem.* quia collusit cum procu. & hoc nisi reliquum quod deest, vellet emptor supplere: tunc enī nō obstaret replicatio: vt supra man. l. diligéter. §. j.

d *Ignorauerit.* vt & j. de fur. si ad dominū. in fi. titu. & de verbo. significa. l. Labeo. §. ité si. & ff. de vsuc. sequitur. §. tūc. nisi in casu: vt in d. l. sequitur. §. Labeo. Ar. contra insti. de le. §. si quis rem suam.

e *Si igitur.* quantū ad propositū: quia in veritate suæ rei pignus non contrahitur.

f *Pignori dedero.* quātum ad propositum.

g *Non poterit.* quia in potestatem tuā rediisse ignorasti.

h *Ex re nostra.* vel opera sua: vt. ff. de adquiren. re. do. l. adquiritur. §. de his.

i *Solemus.* Not. paria quo ad quid, liber homo possessus, & seruus. ff. de vsur. qui scit. §. in alieno.

k *Quare sicut traditione.* facta à domino.

l *Vsucapione.* quando a non domino.

m *Ignorantes.* facit. ff. pro soluto. l. ij.

Si quis.] CASVS. Emi rem à Titio, quem sciebam pecuniā statim cōsumpturū. bene vsucapere possum istam rem: nisi Titio esset interdictum bonis: quia erat luxuriosus. nam tunc si emam ab eo, non vsucapio. Fran. Accur.

n *Consumpturum.* non tamē in turpem vsum. sed idem si in turpem vsum: si tamen poterat vendere: quia non erat ei interdictum: vel si erat, fecit cum tutore vel curatore: aliàs bona fides nō prodest: vt. ff. de vsuca. l. vbi lex. Accursius.

o *A domino emit.* secundum credulitatem suam.

p *Luxurioso.* cui per hoc erat interdictum bonis à iudice: sed furioso per legem interdicitur: vt. ff. de cur. fur. l. j. aliàs cuicunque det, quid ad me? & pro hoc. ff. de aleato. l. fi. §. j. ij. respon. Alij dicunt etiam si non sit interdictum. & pro eis. ff. de minor. quòd si minor. §. fi. & ff. māda. l. si vero non remunerādi. §. si adolescés. sed illæ in minore loquuntur. Item pro eis infra qua. rerum act. non datur. l. ij. sed ibi contraxerunt collusores inter se: secus si extraneus. vel illud in ac. de euic. aliud in principali.

q *Scorto.* id est meretrici.

r *Non vsucapiet.* subaudi, nam &c.

Qui ob pactionem.] CASVS. Seruum meum manumisi: & ob hoc dedit mihi ancillam furtiuam. dicitur quòd partum ancillæ potero vsucapere tanquam emptor. Franciscus Accursius.

Quòd si emptor cum procuratore collusit, & eum præmio corrupit quò vilius emeret: [a]* non intelligetur bonæ fidei [b] emptor: nec longo tempore capiet. & si aduersus petentem dominum vti cœperit exceptione* rei voluntate eius venditæ: replicationem [c] doli vtilem futuram esse.

Res non dicitur reuersa in potestatem domini, qui furtum factum ignorauit. Pau.

Furtiua res non intelligitur rediisse in domini potestatem, quāuis possideret eam, si modò ignorauerit [d] subreptam sibi esse. † Si igitur [e] seruum qui tibi subreptus erat, ignorāti tibi tuū esse, pignori dedero, [f] & soluta pecunia eum Titio vendidero: Titius vsucapere nō poterit. [g]

Per liberum hominem bona fide possessum, ex re possessoris, & ex opera sua adquiritur dominium & vsucapiendi conditio, sicut per seruum proprium. Pau.

Liber homo qui bona fide nobis seruit, iisdē modis ex re nostra [h] adquirit nobis, quibus per seruum nostrū adquirere solemus. [i] Quare sicut traditione, [k] ita vsucapione [l] rem nostram facimus, interueniēte libera persona. & si peculij nomine, quod nos sequi debet, emptio contracta fuerit: etiam ignorātes [m] vsucapiemus.

Qui emit ab eo quem scit consumpturum pretium, bonæ fidei est: nisi sciat eum consumpturum in aliquem malum vsum. Bar.

VIII. IDEM libro secundo ex Minicio.

Si quis cum sciret vēditorem pecuniā statim consumpturum, [n] seruos ab eo emisset: plerique respōderunt, eum nihilo minus bona fide emptorem esse. ídque verius est. Quomodo enim mala fide emisse videtur qui à domino emit? [o] nisi fortè & is qui à luxurioso [p] & protinus scorto [q] daturo pecuniam, seruos emit, non vsucapiet. [r]

Dominus potest vsucapere partum ancillæ furtiuæ ab alio quàm à seruo subtractæ, & per seruum domino traditæ. Bar.

IX. IDEM libro tertio ad Vrseium Ferocem.

Qui ob pactionem libertatis ancillam furtiuā à seruo accepit: potest partū eius quasi emptor [s] vsucapere.

Dominus potest vsucapere partum ancillæ à seruo manumisso subtractæ, & sibi traditæ. Bartolus.

X. IDEM libro secundo ad Minicium.

Seruus domino ancillā quā subripuerat, pro capite suo dedit: eáque concepit. quæsitum est, an dominus eius partum vsucapere possit? Respondit. Hic dominus quasi emptor partum vsucapere potest. [t] nāque [u] res ei abest pro hac muliere: & genere quodammodo [x] venditio inter seruum & dominum contracta est.

Iustissima causa erroris in titu. pro emptore, tribuit causam vsucapiendi. Bar.

XI. AFRICANVS libro septimo Quæstionum.

Quod vulgo traditū est, eū qui existimat se quid emisse, nec emerit, non posse pro emptore vsucapere: hactenus verum esse ait, si nullam iustam causam eius erroris emptor habeat. [y] Nam si fortè seruus vel procurator cui emendā rem mandasset, persuaserit ei se emisse, atque ita tradiderit: magis esse vt vsucapio sequatur.

Per missionem in possessionem ex primo decreto, non desinit quis vsucapere vel præscribere. Pau.

XII. PAPINIANVS libro decimo Responsorum.

Misso legatario in possessionem, [z] res pro emptore & sic dictio quasi, [a] nō non est expressiua veritatis. nam est facio vt des: vt dixi. ff. pro soluto. l. j. & facit. j. l. pxi.

Seruus.] CASVS. Seruum meum manumisi: & ob hoc dedit mihi ancillā, quā ipsemet subripuerat: & hęc ancilla peperit penes me. dicitur q̄ vsucapiā partum. Fran. Accur.

t *Vsucapere potest.* Quid est ergo quod dicitur. ff. de vsucap. l. sequit. §. de illo? Respō. superior pars. §. per inferioré determinatur. Io. vel aliter ibi sciuit seruum vitiosē detinere antequā sibi seruus traderet: hic dominus ignorauit. vel ibi dedit cum erat seruus: hic iā liber factus quondam domino tradiderat. vel melius quando seruus non subtraxit ancillā, sed eam sine vitio suo habet, vsucapit dominus partū: vt. ff. l. proxi. at quando subtraxit eā, & tradit quoad seruus est, non vsucapit dominus: quia possessio serui vitiosa domino nocet: vt. ff. d. §. de illo. & supra eod. l. ij. §. si seruus bona fide. si autem tradit iam liber, vsucapit: vt hic. Io.

u *Nanq;.* si hæc est ratio quare vsucapit partum: cur in matre prohibetur: vt. ff. eo. l. ij. sed si seruus? Respon. non est ratio quare dicatur vsucapere: sed quare videatur quasi emptor.

x *Et genere quodammodo.* id est de iure gen. vt apparet. ff. de cōtrahen. empt. l. j. in prin. ibi, olim non erat. &c.

Quod vulgo.] CASVS. Id qđ vulgo dicitur, eū non posse vsucapere pro emptore, qui credidit se emisse, & non emit: fallit in casu: vt si credam emptionē factā: vt ecce si mandaui seruo meo, vel procuratori meo vt emat mihi rem: & ille postea dicat se emisse, cum non emerit, & tradat eā mihi: nam vsucapio pro emptore illam rem. Fran. Accur.

y *Emptor habeat.* A cōtrario ergo si iusta causa interuenit, habet locum vsucapio pro emptore. nam & sic facit ad titu. & pro hoc. j. pro legato. l. fi. & ff. de vsuca. l. non solum. §. quod vulgo. ibi, hoc amplius &c. Alij dicunt. i. tit. pro suo. ar. ff. de iure do. l. Proculus. Item quod dicit, iustam: dic. i. iustissimam: quia in alieno facto: vt subiicit: vt &. j. pro suo. l. fi. & dixi. ff. eo. l. ij. in prin.

Misso.] CASVS. Hæres qui possidebat rem aliquam titulo pro emptore: licet legatarius mittatur in possess. huius rei causa legatorum seruandorum: tamen hæres procedit in vsucapione. Franciscus.

z *In possessionem.* causa rei seruandæ.

a Concor. text. in. c. gratū. cum ibi not. per Panormi. nu. 9. & quod ibi posui in addi. in ver. dicto quasi. extra de offi. & pot. iu. de. & in. c. cum de diuer. & ibi notaui v̄ apostil. ad Ge mi. eo. ver. extra de priui. & excess. priui. lib. 6.

Vsuca-

BIU Cujas

a *Vsucapiũtur.* nihilo minus.ſ.ab hęrede:vt &.j.tit.j.l.ij.in prin. & facit.C.de pigno.l.vſucapio.& facit.ſ.tit.iij.l.iij.§.fina.Acc.

Alienam.] CASVS. Fundum tuum bona fide poſsidebam:& antequam præſcripſiſſem,ædificabam domum in eo fundo: & cum ædificarem,denuntiaſti mihi ne ędificarem.dicitur quòd propter hoc nõ interpellaſ præſcriptio.Frã.

b *Emit.* aliquis.

c *Denuntiãte.* nouum opus ne ædificaret.vel dic quòd denuntiauit ſuã eſſe,non tamen per executorem: quia tunc ſecus: vt.C.de pſcript. xxx.an.l. ſicut. nec ob. C.de rei vindi. ſi fundũ.quia ibi fuit ab initio denuntiatum: vt.ff. de peti. hære.item veniunt. §. petitam. quia ibi ſpeciale. & facit.ſ. de li. cauſa. l. non ſolum.§.ſi eum.

Flo.ei denunc.

d *Domino.* in non domino certum eſt:vt.C. de reſcin. vendi. l. ſi maior.

Fl.interpellatum

INteſtatæ.] CASVS. Duo fratres ſucceſſerunt ſorori ſuæ defunctæ ab inteſtato.vnus iſtorum fratrũ erat abſens:& alter prẽſens. ille qui erat præſens, vendidit fundum cõmunem nomine ſuo & fratris.quęritur an emptor vſucapiet, ſeu pſcribet? Et dicitur ꝙ ſi emptor credidit quòd venditor vẽdat de voluntate fratris,quòd pſcribet.Fran.

e *Fundum.* non hæreditarium,ſed pro hęreditario habitum.

f *Si credidiſſet.*& iuſtã cauſam habuit credulitatis: vt. j. de verbo. ſign.bonæ fi.nõ autem ideo quia frater: quia ſic eſſet error iuris,qui noceret: vt.ſ.de vſuca. l.nunquã.Sed op.quòd cohæres abſens poſſeſsionem ignorans non amiſit:ergo nec emptor quæſiuit.ergo nec præſcripſit?Reſpon.abſens non poſsidebat:vel quia non adierat:vel quia poſ.non apprehenderat: vt.ſ. de adquir.poſ.l.cum hæredes.

g *Veniſſe.* id eſt venditum eſſe.

PRO HAEREDE VEL PRO POSSESSORE.

Aliter accipitur hic: aliter.ſ.de peti.hære.l.pro hærede. cum hic vere, ibi falſo hæredes dicantur.& quando hoc locum habet,no.infra.lii.

PRo hærede.] CASVS. Credebam Titium mortuũ,cum eſſet viuus:cœpi poſsidere bona eius tanquam hæres:& inter cætera bona erat quædam res aliena quam defunctus tenuerat bona fide. dicitur quòd nõ vſucapio iſtam rem ti. pro hærede,cum Titius adhuc viuat.Fran.Accurſius.

Vſucapio pro hærede ad hoc vt habeat locũ,quid oportet fieri.

h *Poteſt.* id eſt oportet eſſe mortuum eum in cuius bonis ſum hæres: vt.C.eo.l.opinione. non autem dicas quòd res viuentis non poſsit vſucapi: quia hoc eſſet falſum : vt arg.j.pro legato.l. ea res.Item eſt ratio:quia nec hæreditas eſt viuentis: vt ſupra de hære.ven.l.j.Accurſius.

i *Exiſtimauerit.* quantum ad opinionem.non ergo ſufficit opinari: ſed certus eſſe debet eum mortuum eſſe,vt poſsit adire,vel bonorum poſ.petere:vt.ſ.de adquir.hære.l.qui hęreditaẽ.Item contra ſi putet eum viuum qui deceſsit:vt in eo.tit.l.hęres inſti. quis ergo vſucapit pro hærede? Reſpon. M. ille qui tenet rem quam defunctus mala fide poſsidebat, & nolit vti acceſsione ex perſona defuncti: vt.C.de præſcrip.lõg.tẽpo.l.j.&.ſ.de adquir. poſ.Pompo.§.cum quis.ſed Io.contra:vt.j.de diuer.præſcript.l. vſucapiuntur, [a] ſalua prætorij pignoris cauſa.

Nuntiatio noui operis non interrumpit præſcriptionem ſoli.Bart.

XIII. SCAEVOLA libro quinto Reſponſorum.

ALienam aream bona fide emit,[b] & ante impletã diutinam poſſeſsionẽ ædificare cœpit:&* denuntiante [c] domino [d] ſoli intra tempora diutinę poſſeſsionis, perſeuerauit. quæro vtrum interpellata ſit:an cœpta durauerit. Reſpondit, ſecundũ ea quæ proponerentur,non eſſe interpellatam.*

Qui emit ab aliquo tãquã à neg. geſtore, vel cõiuncta perſona,eſt malæ fidei: niſi credat eum habere mandatum.Bar.

XIIII. IDEM libro viceſimoquinto Digeſtorum.

INteſtatæ ſororis hæreditas obuẽnit duob⁹ fratrib⁹:quorum alter abſens erat,alter præſens. præſens etiã abſentis cauſam agebat. ex qua hæreditate ſuo & fratris ſui nomine fundum [e] in ſolidum vendidit Lucio Titio bona fide ementi. quæſitum eſt, cum ſcierit partem fundi abſentis eſſe, an totum fundum longa poſſeſsione ceperit. Reſpondit, ſi credidiſſet [f] mandatu fratris veniſſe, [g] per longũ tempus cepiſſe.

PRO HAERE DE,
vel pro poſſeſſore.

TITVLVS VI.

Titulus putatiuus pro hærede non ſufficit ad vſucapiendum ſi non poterat eſſe hæres: quia viuebat ille cuius ſe hæredem putabat.Pau.

I. POMPONIVS libro trigeſimoſecundo ad Sabinum.

PRo hærede ex vitio bonis nihil vſucapi poteſt, [h] etiam ſi poſſeſſor mortui rem fuiſſe exiſtimauerit. [i]

Miſsio ex primo decreto præſcriptionem non interrumpit.Pau.de Caſt.

II. IVLIANVS libro quadrageſimoquarto Digeſtorum.

QVi legatorum ſeruandorum cauſa in poſſeſsionẽ mittitur,nõ interpellat poſſeſsionem eius qui pro hærede vſucapit. cuſtodiæ enim cauſa[eam]rem tenet. Quid ergo eſt? Impleta etiam vſucapione, ius pignoris retinebit: [k] vt nõ prius diſcedat, [l] quàm ſi ſolutum ei legatum fuerit, aut eo nomine ſatiſdatum.

Qui detinet rem quam ſcit alienam: ex ſuperuenienti tit.pro hærede non incipit poſſidere, nec vſucapere: quia non poteſt ſibi cauſam poſſeſsionis mutare.Pau.

QVod vulgo reſpondetur, [m] cauſam poſſeſsionis neminem ſibi mutare poſſe: ſic accipiendum eſt, vt poſsesio non ſolum ciuilis, ſed etiam naturalis intelligatur:& propterea reſpõſum eſt, neque colonũ, [n] neque eum apud quem res depoſita, aut cui commodata eſt, lucri faciendi cauſa pro hęrede vſucapere poſſe.

A cum hæres.& no.ſ.de Publi.l. ſi ego.§. partus. Dic igitur ꝙ ille vſucapit ꝓ hærede,qui poſsidet rẽ quã & defunctus vſucapiebat pro emptore:vt ſic duobus modis poſsideat: vt.ſ.de adquir.poſ. l.iij.§.ex pluribus.Itẽ ille qui apud defunctũ rem vitioſam,nunc purgatam vitio,poſsidet pro hærede:vt.ſ.de vſuc.l.vbi.§.j.Item ille qui iuſtiſsime erat: vt.ſ.de vſuca.l.nõ ſolum.§.j.Item ille qui tenet rẽ in qua defunctus carebat titu.tenebat tamen pro ſua,& bona fide:vt.j.eo.titu. l.plerique.& hoc ſi eſt extraneus:ſecus in ſuo: vt.j.l.proxi. §. filiũ,& facit.j.de fur. ſi quis ex bonis. An autẽ totalis hęreditas vſucapiatur? Reſpon.non:quia cum ſit vniuerſitas iur. vt.j. de verbo.ſigni.nihil aliud.ergo nõ poſsidetur: vt.ſ.de adquir. re. do. ſeruus.§. incorporales. nec ergo vſucapitur: vt. ſ. de vſucap. l. ſine. ſed res ſingulares corporales,ſi alienę ſint in hæreditate, ſicut in hoc ti.ſcilicet mobilis triennio: immobilis decẽnio: licet quidã dicũt omnes decẽnio: ne inueniatur in quibuſdam hæres, in alijs nõ,arg.ſ.de hęre.inſti. l.ex facto. quod nõ placet . perſonalibus autẽ actionibus ſuis tẽporibus præſcribitur,ſcilicet .xxx. an . vel alio tẽpore:nõ dico tit.pro hærede: ſed petitoris negligentia.ſecus in vniuerſitate facti, quæ vniuerſaliter vſucapitur: vt not.ſ.de vſuca. l.rerũ.§. fi. & ad idẽ.ſ. de rei vin. l. vidicatio. Accurſius.

B

C

D

Qui legatorũ.] CASVS. Hæres Titij poſsidebat rem alienã tit. pro hærede.tãdem vnus legatarius cui hæres debebat legatũ, miſſus eſt in poſſeſsionẽ huius rei cauſa legatorũ ſeruandorum. dicitur ꝙ non interrũpitur poſ. hæredis: vnde procedit in vſuca. & ſi interim cõpleatur vſuca.nihilo minus legatarius erit & durabit in poſſeſ.nec diſcedet de poſ.niſi ei ſatisfiat. [QVOD VVLGO.] Quod aliàs dicitur neminẽ ſibi cauſam poſ.mutare poſſe : habet locũ in poſ.ciuili & naturali. hinc eſt quòd colonus vel depoſitarius vel commodatarius,non poſſunt mutare cauſam poſſeſ.& poſsidere pro hęrede.[FILIVM.] Pater donauit filio ſuo,quã habebat in poteſtate,quandam rem : & ſic filius viuo patre ſucceſsit patri in ſolidum: & rem ſibi donatã à patre vult poſsidere tit.pro hærede.dicitur quòd nõ auditur.idem eſt & ſi filius ſucceſsit patri in parte hæredi.nã non poteſt poſsidere rem ſibi donatam pro parte cohæredum,nec pro ſua ti.pro hærede.Fran.

k *Retinebit.* vt.ſ.de vſuca.l.iuſta.§.non mutat.Accurſius.

l *Diſcedat.* vt ſic tædio affectus hic hæres ſatiſdet: vt &.ſ.vt in poſſ.le.l.is cui.in prin.& facit.ſ.tit.j.miſſo.Accurſius.

m *Quod vulgo reſpondetur.* vt & ſupra de adquir. poſ.l. iij.§. illud.vbi plene dixi.

n *Colonum.* Arg.pro eis qui dicunt iſtos naturaliter poſsidere. ſic &.ſ.com.diui.l.communi diui.§.nec. ſed tu dic,nullam: vt.ſ. de vſuca.l.non ſolum.§.j.in fi. & quod hic dixit poſſeſsio ciuilis & naturalis:dixit proprie pro ciuili: improprie ꝓ naturali.l.detentatione.ſic.ſ.de offi. procõ.& leg.l.ij. Vel dic quòd hic verſus,& propterea &c.addat prædictis:quaſi dicat,ſi ita eſt in ciuili & naturali:ergo magis in nulla.Accurſius.

Filium

BIU Cujas

Filium quoque. Istud quoque, similitudinem[a] cum superioribus notat. nam superiores, qui habent naturalem possessionem, non possunt mutare causam possessionis: & sic nec vsucapere: sic & hic, quia quasi talem & hic, qualem & prædicti habent detentionem patre viuo. Accursius.

Filium hæres, siue solus, siue cum alio succedat, non vsucapit tit. pro hærede. Pau.

¶ Filium[a] quoque donatam rē à patre pro hærede[b] negauit vsucapere Seruius, scilicet quia* existimabat naturalē possessionem penes eum fuisse viuo patre. cui cōsequens[c] est, vt filius à patre hæres institutus, res hæreditarias[d] à patre sibi donatas, pro parte cohæredum[e] vsucapere non possit.

Verus hæres rem alienam quam credit hæreditariam, potest vsucapere tit. pro hærede. de hoc dic vt in glo. Fran. Accur.

III. POMPONIVS libro vicesimotertio ad Quintum Mucium.

PLerique putauerunt, si hæres sim, & putem rem aliquā ex hæreditate esse, quæ non sit: posse me[f] vsucapere.[g]

Ille potest vsucapere pro hærede, qui potest institui hæres. Fran. Accursius.

IIII. PAVLVS libro quinto ad legem Iuliam & Papiam.

COnstat eum qui testamenti factionem[h] habet:[i] pro hærede vsucapere posse.

PRO DONATO.

TITVLVS VII.

I. PAVLVS libro quinquagesimoquarto ad Edictum.

PRo donato is vsucapit, cui donationis causa res tradita est:[k] nec sufficit[l] opinari: sed & donatum esse oportet.

Filius in potestate rem donatam à patre non vsucapit titu. pro donato: nec viuente patre: nec post eius mortem: quia donatio nō valuit: & sic caruit titu. nisi patri non succedat, & hæres patris habeat illam donationem ratam: quia tunc vsucapit ex noua donatione facta ab hærede. Pau.

¶ Si pater filio quem in potestate habet, donet: deinde decedat:[m] filius pro donato non capiet vsu: * quoniam nulla[n] donatio[o] fuit.

Donatio facta inter coniuges de re propria donantis, vel de aliena: si tamen donās efficitur pauperior, nō valet: nec ex ea trāsfertur dominium, vel vsucapiendi conditio constante matrimonio: vel eo soluto per diuortium: nisi post diuortium fuerit per donantem confirmata: bene tamen transfertur possessio. sed si erat aliena, & donans non efficiebatur pauperior: valet, & præstat vsucapiendi conditionem. Pau.

¶ Si inter virū & vxorē donatio facta sit,[p] cessat vsucapio.[q] Item si vir rem vxori donauerit, & diuortium interceserit: vsucapionem [quoque] cessare[r] Cassius respondit: quoniam nō possit causam possessionis sibi ipsa mutare. [f] aliàs ait[t] post diuortium ita vsucapturam, si eā maritus concesserit, quasi nunc donasse intelligatur.[u] Possidere autem vxorē rem à viro donatam Iulianus putat.[x]

Contestatio facta quo ad vnum, non interrumpit præscriptionem quo ad aliū. Bar.

II. MARCELLVS libro vicesimosecundo Digestorum.

SI is qui alienam rem donauit, reuocare cōstituerit donationem:[y] etiam si iudicium

---

a *Nat. in l. fi. de conditi. & demō. & in Cle. 1. §. extra de reg.*

b *Pro hærede.* nec etiā si est hæres: vt. C. eo. l. nihil. & est ratio vt subiicit. & diximus in. d. l. nihil. sed an pro suo? quod videtur: vt. ff. pro suo. l. pe. §. si pater. sed dic vt. d. l. nihil. Itē an pro donato? Respō. videtur quòd non: quia aut donauit vt extraneo: & sic non tenet ab initio: sed demū morte confirmatur: sed tūc iā incipit rem eā habere filius quasi ex causa legati: vt. C. de inoffi. do. l. ij. non tamen dico quòd sit legatum, vel donatio causa mortis. aut dat vt habeat in peculio: & tunc idem, scilicet quòd non vsucapiat: vt. ff. ti. j. l. j. §. j. vel potest dici quòd hic vt extraneo donauerit, & vsucapit pro donato, non ex tempore factæ donationis: vt. ff. titu. j. l. j. §. j. sed ex tempore confirmationis, si non erat res patris. aliàs ex tempore confirmationis esset filij: vel vt dixi ibi, quando vt haberet in peculio.

c *Consequēs.* dixit quādo solus est hæres: audi quando cum alio, quia idem: & dic filius in potestate hic & superiori casu. sed quidam dicūt in emancipato: & ideo nō vsucapit scilicet ti. pro hærede: quia non peruenit ad eum possessio, quæ fuisset apud defunctū tēpore mortis: quia nulla tūc erat apud filium: quod est necesse vt vsucapiat pro hærede: vt. ff. de vsuca. cum hæres. item secūdum eos hoc casu pro sua parte non vsucapit: quia sua statim fit.

d *Hæreditarias.* siue in veritate, siue quo ad opinionem.

e *Cohæredum.* sed pro suo sic, secundum quosdam, quasi habeat per alium quod non per se solus haberet: arg. ff. de adqui. hære. cum hæreditate. sed tu dic, nec pro suo: vt supra proxi. respon. & C. eod. l. nihil.

f *PLerique. Posse me.* nisi sim de suis: vt. ff. l. proxi. in fi. vel nisi scientia defuncti mihi noceret, cui succedo in vitiū: vt. C. eom. de vsuca. l. fin.

g *Vsucapere.* titulo pro hærede.

h *COnstat. Factionem.* in passiua significatione: ac si diceret, is qui potest instituī hæres, potest vsucapere pro hærede: quod inspicitur tribus temporibus: vt insti. de hære. qua. & diffe. §. in extraneis. aliàs non vsucapit: hæres tamen est: sed adimitur ei vt indigno: vt. ff. de vulga. substit. l. ex facto. §. Iulianus. & facit. ff. pro legato. l. nemo.

i *Habet.* demum. sed non omnem: quia non suus hæres.

PRO DONATO.

Pro donato.] CASVS. Ille vsucapit tit. pro donato, qui rem sibi donatam à non domino possidet: nec sufficit si putet sibi donatā: nisi hoc esset verū. [SI PATER.] Pater donauit Stichum filio in potestate sua existenti, vt eū habeat in peculiū: tandem decessit hic pater: quæritur an filius possit vsucapere hunc Stichum titulo pro donato: & dicitur q̄ nō: quia nulla est donatio. [SI INTER.] Vir vxori donauit rem sibi viro cōmodatam à Titio, vel propriam. dicitur quòd vxor non potest vsucapere istam rem, nec constante matrimonio, nec etiā eo soluto. vxor tamen dicitur possidere istā rem. Fran. Acc.

k *Tradita est.* à non domino: aliàs fieret statim dominus: vt. ff. de adquir. re. do. l. traditio. & sic est cōtra. ff. de do. l. in ædibus. in fi. vbi dicitur quòd non est donatio, nisi fiat statim res accipiētis. & si non est donatio: ergo deficit ti. & sic vsuca. cessat: sed illud quo ad propositū donationis, secundum secundā positionem casus.

l *Nec sufficit.* speciale in hoc tit. vt iustus error nō inducat vsuc. secundum Ir. quod nō placet: vt dixi. ff. de vsuca. l. Celsus. hic ergo nō sufficit opinari, scilicet supine. & facit. C. de rei vin. l. nullo. & C. pro hære. l. fi.

Error iusti an vsucapi inducat.

m *Decedat.* s. pater.

n *Nulla.* eo casu quo est inualida. secus vbi est permissa: vt. ff. eo. l. si vir.

o *Donatio.* vel dedit vt in peculio haberet, quod est verius: vel si vt bene merito: non vsucapit. s. extunc, quia nulla: sed exnunc: quia aliqua. s. morte confirmata: vt. C. de inoffi. do. si pater. nec ob. C. de do. inter vi. & vxo. l. donationes. quasi retrotrahatur: quia respō. vt dicem⁹. ff. l. si pater. s. vt quo ad fructus trahatur retro, nō quo ad dominiū, vel vsuca. Vel dic quòd pater hic mutauit voluntatē: vel olim non confirmabatur silentio. Item contra. ff. pro suo. l. pe. §. j. sed ibi hæredes confirmauerunt: vt. ff. eo. l. si pater. Vel dic vt no. ff. tit. j. l. ij. §. fi. Itē not. q̄ M. dixit q̄ non potest donari filio vt extraneo, cū non sit extraneus: quod est falsum: vt. ff. de in rē ver. si pro patre. §. si domini. in fi. §. & quod iuſ. l. j. §. j. & de adop. l. si pater. §. qui duos. & de iur. do. profectitia. §. fi. & de leg. j. l. cū filio.

p *Facta sit.* eo casu quo est inualida. secus vbi est permissa: vt infra eod. l. si vir.

q *Vsucapio.* si tamē putat tenere, facit fructus suos: vt. ff. de vsur. l. fructus. aliàs secus: vt. ff. de adquir. pos. l. quod vxor.

r *Vsucapionem cessare.* re propria donata. idem esset si de aliena, in casu cum donator pauperior est, & donatarius ditior. nā hoc quoque casu irrita est donatio. R.

s *Mutare.* mutata quidem est causa possessionis, vtpote cum reuocata sit donatio: vt supra de don. inter vi. & vxo. l. sed interim. §. fin. ipsa vero cui donatū est, non potest sibi mutare causam possessionis: vt ipsa quæ nunc iniustum ti. habet, efficiatur validus & iustus tit. scilicet pro donato.

t *Ait.* scilicet Cassius.

u *Intelligatur.* vt. ff. de dona. inter vi. & vxo. cum hic status. §. si diuortium. nec mutat causam poss. sed ei mutatur: vt supra de vsucap. l. non solum. §. j.

x *Putat.* vt. ff. de adquir. pos. l. j. §. si vir. Sed contra. ff. de don. inter vi. & vxo. l. inter. Solu. vt ibi. Accursius.

SI is qui.] CASVS. Donaui tibi rem alienam. tandem cum vsucaperes istam rem, existis mihi ingratus: & sic reuoco à te istam rem donatam: & de hoc est iudicium. dicitur quòd vsucapio non interrumpitur. Fran. Accursius.

y *Donationē.* vel quia donatarius extitit ingratus: vel quia causa propter

BIU Cujas

propter quam donatum fuit, impleta non erat. Azo.vel pone in donatione causa mortis, quæ reuocatur conualescentia: vt.ff.de dona.cau.mor.qui alienam.

a *Ediderit.* id est litem contestatus fuerit.

b *Curret vsucapio.* nihilo minus: quia non interrumpitur lit. cõtesta.vt.ff.pro emp.l.ij. §.fi.hodie contra: vt.ff. de anna. excep.l.vt pfectius. vel illa in quatuor casibus loquitur, secundũ Io. vel verius hic non fuit à vero domino lis mota: & sic ciuilis interruptio non prodest aliis: licet in naturali interruptione secus: vt.ff.de vsuca.naturaliter.

Si vir.] CASVS. Vir donauit vxori suæ rem alienam. dicitur quòd vxor poterit vsucapere istã rẽ: nisi vir ex ista dona. sit pauperior effectus: vt quia habebat vir eã cõmodatam, vel depositam. Franciscus.

c *Pauperior.* pauperior autem tunc intelligitur fieri, cũ eius rei nomine obligatus est cõmodanti vel deponenti: & hoc casu cessat, sicut & in sua: vt.ff. eo.l.j.§.si inter. aliàs si non tenetur, vel quia dominus cõsensit: obtinet quod hic dicitur. &.ff. de dona. inter vi. & vxo. si constãte. Ac.

d *Procedere.* opp. aut putauit dona. valere: & sic errat in iure: & non vsucapit: vt.ff.de vsuc. l.nunquam. aut scit: & ita est malæ fidei: & nõ vsuca.vt.ff. de vsuca. si fur.§.j? Respõ. hic speciale vt error iuris nõ noceat. vel verius, hic duplex fuit error. erauit enim in iure credẽs donationẽ generaliter valere inter virũ & vxorẽ. Iteẽ errauit in facto, putans rem donatam fore donantis: nõ errauit cũ putauit dona. in illa re tenere: puta quia maritus ex causa lucratiua habebat. vincitur ergo hic error iuris ab errore facti adiũcto per veram opinionẽ, quam vxor habuit in re donata: & sic procedit vsuca. Item ex dicto errore facti, quia credidit rem donantis, prouenit error iuris, dum putat rei propriæ cõiugis valere dona. & ita ex quo principale non nocet, nec accessorium. Item error facti & iuris est mixtus: vt patet ex prædictis: & sic non nocet, arg.ff.de dona. inter vi. & vxo. l.si sponsus. §. generaliter.

Si pater.] CASVS. Pater filiæ quam habebat in potestate, donauit rem alienam: tandem eam exhæredauit: decessit relicto hærede: & hęres habuit ratam donationem. dicitur quòd extunc poterit filia vsucapere. Franciscus.

e *Ratum habeat.* cum pater mutasset voluntatem: vel forte olim non confirmabatur silentio. Azo.

a Ista glo. est notanda ad hoc propositũ, quòd pater exhæredando filium mala

f *Hæres.* non enim prohibetur hæres donare. Sed an[a] exhæredando videtur mutare voluntatem forte? distinguitur: mala mẽte, vel non: vt arg.ff.de bo.lib.l.si patronus.

Qui pro donato.] CASVS. Seruum mihi donatum à non domino manumisi antequam vsucepissem eum. dicitur quòd non valet manumissio: & desino vsucapere istum seruum. Franciscus.

ediderit, [a] remque cœperit vindicare, curret [b] vsucapio.

Si concurrit error iuris cum errore facti: non impeditur vsucapio. Bartolus.

III. POMPONIVS libro vicesimoquarto ad Quintum Mucium.

SI vir vxori, vel vxor viro donauit: si aliena res donata fuerit, verum est quod Trebatius putabat, si pauperior [c] is qui donasset non fieret, vsucapionem possidenti procedere. [d]

IIII. IDEM libro trigesimosecundo ad Sabinum.

SI pater filiæ donauerit quæ in potestate eius erat, & eam exhæredauerit: si id hæres eius ratum habeat, [e] exinde ea vsucapiet donationem, qua ex die ratã hæres [f] donationẽ habuit. [a]

Ante completam vsucapionem non est acquisitum dominium vsucapienti. item nõ dominus serui non potest ipsum manumittere: sed si de facto manumittat, cadit à possessione: & sic vsucapio interrumpitur naturaliter. Pau.

V. SCAEVOLA libro quinto Responsorum.

QVi pro donato cœperat vsucapere, manumittendo nihil egit: [g] quia nec do miniũ nactus fuerit. quæsitum est, an vsucapere desierit. Respondi eum de quo quæritur, omisisse videri possessionẽ, & ideo vsucapionẽ interruptã. [h]

VI. HERMOGENIANVS libro secundo Iuris Epitomarum.

DOnationis [i] causa facta vẽditione: non pro emptore, sed pro donato res tradita vsucapietur.

PRO DERELICTO.

TITVLVS VIII.

Res habita pro derelicto à vero domino,

g *Nihil egit.* vt.C. de his qui à non domino ma.l. si non prohibetur.

h *Interruptam.* Nunquid procedet eo possidente libertatem: vt & aliàs inter emptorem & venditorem sit continuatio: vt.ff.pro emp.l.ij.§.emptori? Respon. hic videtur dicere quòd non: cum dicat interruptam.

statim desinit esse ipsius, etiam antequã per alium occupetur: & efficitur occupantis, si scit eam pro derelicto habitam. si autem nõ erat illius, sed aliena: tunc occupans non acquirit statim dominium, sed vsucapiendi conditionem: & idem in alio qui habeat causam ab ipso. Pau.

I. VLPIANVS libro duodecimo ad Edictum.

SI res pro derelicto habita sit, statim nostra esse desinit: [k] & occupantis statĩ fit: quia iisdem modis [l] res desinũt esse nostræ, quibus adquirũtur.

Res habita à domino pro derelicto: si sciens hoc accipio eam: statim efficitur pro derelicto, & desinit esse eius: licet Proculus contradixerit. Franciscus.

II. PAVLVS libro quinquagesimoquarto ad Edictum.

PRo derelicto rem à domino habitã si sciamus, [m] possumus adquirere. Sed Proculus [n] non desinere [o] eam rem domini esse, nisi ab alio possessa fuerit: Iulianus, desinere quidẽ omittẽtis esse: nõ fieri autẽ alterius, nisi possessa fuerit. & rectẽ.

Quod iuris est de toto quo ad totum: idem iuris est de parte quo ad partem: sed non est idem iuris de parte quo ad totum. Bar.

III. MODESTINVS libro sexto Differentiarum.

AN pars pro derelicto haberi possit, quęri solet. Et quidem si in re cõmuni socius partem suã reliquerit, eius esse desinit: vt hoc sit in parte quod in toto. [p] Atquin totius rei dominus efficere nõ potest, [q] vt partem retineat, partem pro derelicto habeat.

IIII. PAVLVS libro quintodecimo ad Sabinum.

rẽ quibuscũq;. Et no. quòd in hac & duabus sequẽtibus legibus non habet locum vsuca. pro derelicto: quia statim fit occupantis cum erat derelinquentis. Accursius.

m *Pro derelicto. Si sciamus.* aliud si ex alia causa putarem me acquirere, & pro derelicto rem habitam occupaturé. arg.ff.pro emptore. l.ij.§.si sub condit. &.j.eo.l.si id quod.

n *Proculus.* & male. argu. tamen pro eo.ff. ex qui.cau.ma.l.nec vtilem.

o *Desinere.* si modò desinat possidere: vt dixi.ff.l.proxi. ne sit cõtra.ff.de acqui.pos.si quis vi.§.differentia. Accursius.

AN pars.] CASVS. Si ego & tu habemus rem communem: possum partem quam habeo in re, habere pro derelicto: secus si partem rei meæ volo habere pro derelicto. nam non possum. Franciscus.

p *Quod in toto.* sic.ff.de acquiren.hære.l.si seruus eius qui capere. & de vsur.l.qui scit.

q *Non potest.* sic.ff.de acqui.hære.l.j. & de admini.tut.l.cũ quæritur. & de procu.l.in causæ. &.C. de iure deli.l.quidam.in fi.& hoc nisi forte prius fundo diuiso, vel domo per parietes, alteram pro derelicto habeat: quia tunc duo fundi, & duæ domus sunt: vt.ff.de lega.j.l.quod in rerum.§.si quis post.

Id quod.

Donationis.] CASVS. Vendidit ibi rem alienam causa donationis in totũ. dicitur quòd tu vsucapies rem tit. pro donato: non pro emptore. Franciscus.

i *Donationis.* in totũ: vt.ff.de contrahẽ. emp. l.si quis fundum. secus si pro parte: vt eo.tit.si quis donationis. & facit. C. de cõtrahẽ. emp. l.empti. & plus valere quod agitur.

PRO DERELICTO.

Instar habet donationis: vt.j. de stipu. ser. l. quod seruus. & ideo post præcedentem titu. competenter ponitur.

SI res.] CASVS. Rẽhabuit dominus pro derelicto. statim desinit esse dominus eius rei: & qui eam occupat, statim fit dominus eius rei: & vltima verba.l. expone vt in glo. Franciscus.

k *Desinit.* mobilis, cũ abiecta est: immobilis cum exieris de ea animo derelinquẽdi. & sic non est contra.ff.de acquiren.pos.si quis vi.§. differentia. & facit.j.l. proxi. &.ff. de noxal. quemadmodum.§.j. & j. de fur.l. falsus.§. si quis.&.§.si iactum.

l *Iisdem modis.* acquiruntur enim per occupationẽ quæ occupabiles sunt, vt feræ & similia. econtra amittũtur cum fuerint occupabiles, quæ ante non erãt. & facit.j.de regu. iu.l.nihil tam. &.l. fe-

BIU Cujas

ID quod.] CASVS. Rem habitam pro derelicto à non domino apprehendi, credens quòd dominus verus esset ille qui habuit eam pro derelicto. dicitur quòd vsucapio istam rem. Francis.

a *Habitum est.* à non domino.

b *Putamus.* à domino, scilicet pro derelicto.

SI id quod.] CASVS. Rem habitam à nõ domino pro derelicto occupaui, & eam vẽdidi tibi scienti eam pro derelicto fuisse. dicitur quòd bene vsucapies tam pro emptore, quàm pro derelicto. Idem si vxor rem alienã donat viro: & vir eam vendat: nã emptor vsucapit. [ID QVOD.] Rem habitam pro derelicto à vero domino, apprehendi. statim mea efficitur. Idé cum quis sparsit pecuniam, vel aues amittit: nam apprehendentium efficiuntur. Franciscus.

c *Habitum est.* à non domino: aliàs statim esset factus dominus.

d *In ea causa esse.* id est p derelicto habitã.

e *Constat.* tam p emptore, quàm pro derelicto.

f *In bonis.* id est in dominio.

g *Nam & si tibi.* bonum simile. nam quod pro derelicto possidetur, quasi ex donatione possidetur: vt. j. de stipu. ser. l. quod seruus. Accursius.

h *Sciens.* tibi donatã: non sciens alienam.

i *Domina.* putatiua: quia (vt dixi) res erat aliena: & sic cũ non sit facta pauperior, procedit vsuca. vt. ff. tit. j. l. si vir. & dic quòd dicitur concedere etiam si est absens cũ donauerit. sed quidam dicunt quòd etiã si sua res fuisset, habet locum quod hic dicitur: vt tamen exigãt eam præsentem cum vir vendit: & sic emptor quasi à muliere videatur emere: & secundum hoc præsens consentit.

ID quod pro derelicto habitũ est, [a] & haberi putamus: [b] vsucapere possum, etiã si ignoremus à quo derelictum sit.

V. POMPONIVS libro trigesimosecundo ad Sabinum.

SI id quod pro derelicto habitum [est, c] possidebas: ego sciens in ea causa esse [d], abs te emerim: me vsucapturũ constat: [e] nec obstare quòd in bonis [f] tuis nõ fuerit. Nam & si tibi [g] rem ab vxore donatã sciẽs [h] emero: quia quasi volẽte & cõcedẽte domina [i] *id faceres, idẽ iuris est. ¶ Id quod quisque pro derelicto habuerit, continuò [k] meũ fit: sicuti cùm quis æs sparserit, aut aues amiserit. quamuis [enim] incertæ personæ voluerit eas esse: tamen eius fient qui eas sustulerit: *easque cùm quis pro derelicto habeat, simul [l] intelligitur voluisse alicuius fieri.

VI. IVLIANVS libro tertio ad Vrseium Ferocem.

NEmo potest pro derelicto vsucapere, qui falso existimauerit rem pro derelicto habitam esse. [m]

VII. IDEM libro secundo ex Minicio.

SI quis merces [n] ex naue iactatas inuenissent: num ideo vsucapere non possit, quia non viderentur derelictę, quæritur. Sed verius est, eum pro derelicto vsucapere non posse.

Qui negat alimenta, & alii tradi mandauit: pro derelicto videtur habere. Bar.

VIII. PAVLVS libro octauodecimo Responsorum.

SEmpronius † Thetidi [o] statuus quæstionẽ facere tentabat, quasi de serua sua nata sit: [p] qui [q] iam testato cõuẽtus à Procula nutrice Thetidis de *soluẽdis alimentis, [r] respondit nõ se habere vnde alimenta eiusdem exsoluat: sed debere eam patri suo restituere Lucio Titio [s]. idque cum *illa in testationem [t] redegisset, vt postea nullã quæstionem pateretur ab eodẽ Sẽpronio: Lucius Titius Seiæ Proculæ solutis alimẽtis [u] puellam vindicta manumisit. quæro, an possit rescindi libertas Thetidis. Paulus respondit, quoniam dominus ancillæ, ex qua Thetis nata est, Thetidem pro derelicto habuisse videtur: potuisse eam à Lucio Titio [x] ad libertatem perduci.

PRO LEGATO.

TITVLVS IX.

Ille possidet & vsucapit titulo pro legato, cui legatum est à non domino: vt in glo. Franciscus.

I. VLPIANVS libro sexto Disputationum.

LEgatorum nomine is videtur possidere, cui legatũ est. [y] Pro legato enĩ possessio & vsucapio nulli alij quàm [ei] cui legatum [z] est, competit.

II. PAVLVS libro quinquagesimoquarto ad Edictum.

SI possideam aliquam rem, quam putabã mihi legatam, cum non esset, [a] pro legato non vsucapiam:

III. PAPINIANVS libro vicesimotertio Quæstionum.

NOn magis quàm si quis emptum existimet, quod non emerit. [b]

Not. hic casum in quo ille qui habet causam à domino, nõ efficitur dominus, sed acquirit vsucapiendi conditionem. Pau.

IIII. PAVLVS libro quinquagesimoquarto ad Edictum.

SEmpronius.] CASVS. Thetis nata ex serua Sẽpronij, & ex Lucio Titio: habebat Proculã in alũnã: quæ alumna nomine Thetidis petiit alimenta à Sempronio: & Sẽpronius denegauit ei Thetidi dare alimenta, & dixit: vadat ad patrem suum Lucium Titiũ, & hæc respõsio fuit in scriptis redacta. tãdem Lucius Titius eã apprehẽdit, & manumisit. dicitur quòd libera est, quasi dominus habuerit eam pro derelicto, & sic effecta fuit Lucij. & sic Lucius tãquã effectus dominus potuit eam manumittere. Franciscus.

Flo. idq; ea illa

o *Thetidi.* pupillæ.

p *Nata sit.* de Lucio Titio: vt. j. in fi. legis.

q *Qui.* s. Sempronius.

r *Alimentis.* quę si dominus erat, dare debebat.

s *Lucio Titio.* qui pater erat Thetidis.

t *In testationem.* id est scripturã corã testibꝰ.

u *Solutis alimentis.* & apprehẽsa puella à Lucio Titio.

x *Lucio Titio.* qui eam occupauit. & est sic supra de noxa. quemadmodum. §. j. sed videtur statim libera: vt in authẽ. de nup. §. & multo potiꝰ. & C. de Lati. lib. tol. l. j. §. sed scimus. quæ sunt contra. Solu. hic dixit dandam Lucio Titio: quod nõ dixit in cõtrariis. Alij q illæ hanc corrigãt. Tu dic quòd illę in lãguẽte, hic in nõ languẽte. an autẽ sola denegatio alimẽtorũ faciat haberi p derelicto? Respõ. nõ: vt. C. de infan. ex. l. ij. & facit. ff. de ita. ho. l. seruus. & de dam. infe. l. si finita. §. non autem. &. §. si quis.

Alimentorũ denegatio non facit haberi pro derelicto.

PRO LEGATO.

y *Legatorum. Legatum est.* à non domino, & quandoque à domino: vt. j. l. iiij. aliàs statim fit dominus etiam sine traditione: vt infra de fur. l. à Titio. & an sic currat vsucap. sine traditione pos. dic vt. ff. de vsuca. Celsus.

z *Legatum.* vel iustus error interuenerit. quod dic vt. j. eo. l. iiij. &. j. pro suo. l. penul. §. finali.

SI possideam.] CASVS. Credo rem mihi legatam, cum nõ sit. non vsucapiam eam tit. pro legato. idem in tit. pro emptore. h. d. cum. l. seq. Franciscus.

a *Non esset.* nec iustus error adest: vt dixi. ff. l. proxi.

b *Non magis. Non emerit.* nec iustissimus error interuenerit: vt supra pro emp. l. ij. in prin. &. l. quod vulgo.

PRo legato.] CASVS. Siue testator legat rem alienã mihi, siue suam, & in codicillis adimat, & hoc ignoré: dicitur quòd vsucapio istã ré ti. pro legato. Idé est & si leget Titio, & duo sint Titij,

c *Si quis merces.* s. bene compositas: vt etiam si non capiantur, periturę non sint: alioquin credendum esset derelinquendi animo merces iactasse: vt. j. de fur. falsus. §. si iactum. Io. & facit. ff. ad le. Rho. de iac. l. ij. §. fi. &. l. q leuãdæ. & inst. de rerũ diui. §. fi. Ac.

BIU Cujas

Titij,& vnus eorum apprehendat legatum. nam vsucapit. Fran.

a *Adempta.* quod ergo est ademptum,nó omnino perinde habetur ac si legatum non fuisset, cum hoc inducat iustam causam errandi: & est sic in reuocatione mandati: vt.j.de sol.cum quis. Sed arg. contra.ff.de le.j.l. si ita sit scriptũ. Sed si res adépta erat testatoris, & fit postea hæredis: ergo transtulit dominium in legatarium:non ergo indiget vsuc. Ad hoc quidam dicunt, q̃ res erat apud legatariũ sine vitio: vt.j.eo.si non traditam. Alij q̃ hæres nó tradidit: sed dixit cuicũque est legata,eã accipiat. vnde non videtur huic tradidisse, cũ ei legata non erat. Alij q̃ vere tradidit hæres: sed sub cõditione, si ei debetur: vnde si ei debetur,statim est dominus: nunc ergo vsucapiet. Tu dic q̃ hæres simpliciter tradidit: & prudens in iure credebat dominium relicta via in legatariũ trãsisse: vnde tradendo non intendebat transferre dominiũ: sed iam trãslati dominij pos.tradere. vnde nó transtulit: vt.ff.de condic.ob cau. l.iij.§.subtilius.

*Fl.mortui

b *Iusta causa.*sic.j.eo. l.fi. & arg.ff.de adquir. hære.l.cum quidam.§. quod si ipse putet.

c *Idem potest dici.*si sit iustus error.

d *Existimauerit.*& existimare debuit propter maiorem affectum:nec dubium sibi erat. aliàs si in dubiũ reuocet ius: impedit hoc legatum: vt.ff.de reb⁹ dub.si fuerit.& ita hic erraret in iure: & sic non vsucaperet.

Ea res.] *CASVS.* Legasti mihi rem Titij.dicitur quòd vsucapio istã rem licet dominus eius viuat: dum tamen credam testatoris fuisse.&.h.d.hæc.l.cum seq. Fran.

e *Viuat.* non est cõtra.ff.pro hærede.l.j.quia ibi non erat mortuus cuius credebatur fuisse hæreditas.& hic erat mortuus cuius credebatur fuisse res legata. & fa.j.pro suo.l. pe.§.fin. &.l.fin.& coniunge le.seq.Accursius.

a Bal.in.l. 2. in.2. col. ff.eod. istam glo.sing. ad hoc reputauit,quòd licet hæres vel legatarius reputetur cõmuniter capax: tamẽ si vere est incapax,non capit, nec vsucapere potest. quæ gl. hoc non dicit, si bene ponderetur: ideo male eã gustauit Bal.Bolog.

f *SI is. Existimauerit.* & est verum eum mortuum esse, & scitur.

g *NEmo.Factio est.*[a] passiue: vt.j.eo.l.fina.sed si eius rei non habeat commercium,idem: secus si ab eo legetur qui nõ est capax:vt.ff.de lega.ij.mortuo.§.Labeo.Item quid si errans in facto putet se posse vsucapere: quia incestuosus est: sed putat se legitimum?Item quid si aliàs est capax, sed nó ab isto à quo credit sibi relictum?Respon.hoc casu non vsucapit.Azo.Item facit supra pro hærede.l.fin.

h *SI non traditã.Sine vitio.* vt quia hæres non satisdat:vt in exẽplo.j.quorũ le.l.fi.§.si per legatariũ.vel quia hæres accommodauit voluntatẽ,licet non tradidit.vel quia vacantem & nódum per hæredem apprehensam occupauit.& secundum hoc nõ ob.ff.de adquir.pos.l.si ex stipulatione.Itẽ facit hęc.l.ad id quod not.ff.de vsucap.l.Celsus.Sed nónne tenetur peti.hæredi?Dic q̃ non,propter iustum errorem.quod dic vt.j.l.proxi.not.

Pro legato.]*CASVS.*Is potest vsucapere titu.pro legato,cui potest legari, quia sit persona quæ possit capere ex testamẽto.Secundo,impubes condidit testamẽtum,& legauit Titio aliquam rem:hic Titius credidit testatorẽ esse puberẽ: & sic posse testari:dicitur quòd vsucapiet. Tertio, testator legauit mihi rẽ tandem ademit eam mihi in codicillis: ego hoc ignorans cœpi possidere illam rem.dicitur quòd vsucapiam.Fran.Accur.

i *Recte.* id est cui testator recte legare potuit.

k *Non iure.*sed op.aut sciebat:& tunc mala fide:vt.ff.de vsuca.l. si fur.aut non:& sic errabat in iure: & tunc idem vt nó vsuca.vt.ff. de vsuc.l.nunquã?Respon. licet de iure non teneat, tamẽ legatarij dic in facto errasse: vt quia credidit puberẽ: & sic posse testari, qui erat impubes. ar.ff.pro emp.l.ij.§. si à pupillo. vel credidit adesse septem testes vel sigilla, vel ex causa ꝑtitionis apparuit postea nó valere iure iusto: licet hodie sec⁹: vt.C.de ꝑte.authen.ex causa.

l *Ademptũ est.*de hoc dixi.ff.eo.pro legato.

m *Post.*si iustus sit error:sed videtur q̃ cesset vsuca. pro leg. cum teneatur peti.hęre.quę est perpetua: vt.C.de peti.hær.l.hęreditatis? Respon. propter iustũ errorẽ habetur ac si titulũ haberet. vnde dicta actione nó tenetur.

PRO DOTE.

TITVLVS X.

Si res detur in dotem vniuersaliter, vel specialiter: matrimonio contracto vsucapitur pro dote: ante contractum verò vsucapitur pro suo: nisi expresse sit actum quòd non transeat dominium nisi matrimonio contracto:& hoc siue res detur æstimata,siue inæstimata. Bartolus.

I. VLPIANVS libro trigesimoprimo ad Sabinum.

TItul⁹ est vsucapionis, & quidem iustissimus, qui appellatur ꝑ dote:[n] vt qui in dotem rem[o] accipiat, vsucapere possit[p] spatio solẽni quo solent qui pro emptore vsucapiũt. Et nihil refert, singulæ[q] res, an pariter vniuersæ[r] in dotem dentur. Et primum de tempore videamus, quãdo pro dote quis vsucapere possit:vtrũ post tẽpora nuptiarum, [s]an verò & ante nuptias. [t] ¶ Est quæstio vulgata, [u]an sponsus (hoc est qui nondũ maritus est) possit rem pro dote vsucapere. Et Iulianus inquit:Si spõsa sponso sponsa dedit dotem sponso eo animo vt demũ post contractas nuptias fiat eius:tũc antequam matrimoniũ sequatur, nó potest vsucapere vir.si autem non apparet quo animo dederit: cũ præsumamus quòd dederit eo animo quòd statim fiat eius: sic sponsus possit statim vsucapere illas res titu. pro suo: non pro dote.

[*CONSTANTE.*] Vxor res alienas dedit in dotem viro.dicitur quòd vir potest illas res vsucapere titu.pro dote.hoc fallit in duobus casibus.Primus,quando nullum matrimoniũ est contractum:licet hoc putarent. alius vt si est contractum inter personas quæ sunt prohibitæ à iure contrahere.Fran.

n *Pro dote.* vt supra de Publi.l.sunt & aliæ.§.j.

o *Rem.* alienam.

p *Possit.* facit.C.eod.l.vnica.Accursius.

q *Singulæ res.* id est singulariter,& per se tantum. res enim illæ alienæ fuerunt datæ in dotem.

r *Vniuersæ.*s.res mulieris.i.cũ aliis quæ erant mulieris, vel ditis:& sic omnia bona sua dedit:inter quæ erant quædam res alienæ:& hoc casu videtur dominium transire sine possessione,vt in societate omniũ bonorũ:vt.ff.ꝑ socio.l.ij.sed vsuc. demũ secura possessione:vt.ff.de vsuca.l.fine. sed nó audeo primum dicere q̃ dominiũ sine possessione transeat,q̃ generaliter dedit:sed forte pro suo habet locum:vt.j.innuit.§.proxi.sed alio casu ibi dicit.

s *Nuptiarum.* & ita post matrimonium contractum.

t *Nuptias.* & sic ante contractum de iure,vel de facto. Accur.

u *Vulgata.* id est consueta.vel dic apertius & magis vulgariter quàm.ff.licet statim facta sit illa eadem quæstio.ff.proxi.

Cessabit.

BIU Cujas

a *Cessabit.* pro dote,& pro suo:quia nec dominiũ transiret si sic daretur:licet esset mulieris:vt.ff.de iure do.l.dotis fruc.§.fin.

b *Non videtur.* id est non apparet.

c *Eius.* sponsi.

d *Fiant.* vt.ff.de iure dot.l.sed nisi. & est sic.ff. de hære.instit.l. quotiés.§. si duo. & de donat. l. Aristo. & de admi.tuto.l.si duo.

e *Posint.* tit.pro suo. & sic soluitur contrarium.j.l.proxi.

f *Sed pro suo.* hoc cum dos fuit inæstimata.secus si æstimata : vt.j.l. proxi.secundum Azo. & H.vel aliter vt ibi.

g *Constãte.* i.cõtracto de iure & de facto.

h *Si cesset.* de facto,& de iure:vt differat à sequenti respon. & est sic.ff. de iure do.l.iij.& supra tit.j.l.nemo.

i *Nulla sit.* sine matrimonio.

k *Putauit.* errãs in iure: vt quia credebat valere in casu prohibito: qui multi sunt:vt instit. de nupt.§. sunt & aliæ. vnde cum sit error iuris,nocet : vt hic, &.ff. de vsuca.l.nũquam.secus si in facto erret: vt quia credebat liberam, quę est ancilla:quia tũc vel pro dote, propter iustum errorem, habet locum: vel pro suo,secũdum Azo. vel vtraque secundũ alios;vt.ff. de iure do.l. Proculus.

l *Sit.* vbi non sit matrimonium.

m *Æstimata.* secus si non æstimata: vt supra eo.l.j.§.ante.quę est contra, secundum Azo. & H. & dic inæsti.etiam si æstimẽtur ideo vt sciatur an fiant deteriores:vt.C.de iure do.l.si inter. Alij,vt R. distinguunt, an sic dẽtur vt demum secutis nuptiis fiant accipientis : & tunc obtinet quod hic. an quòd statim,vel nihil de hoc agitur:& tunc quod ibi. & pro eo.j.titu. j.l.j. Cui oppono.ff.pro emp.l.ij.§.si sub condi.sed respõ. verum est pro emp.vt ibi : sed pro suo sic vt hic, etiam ante conditionem.vel illud in condit.expressa:hic in tacita. Tu dic quòd cum dantur æstimatæ:etiam si agitur vt statim fiant viri, tamen contractus suspenditur in euentum cõditionis:vt.ff.de iure do.l.plerunque.§.si ante.vnde cum habeatur pro eo ac si non fuerit,non potest dici quòd habuit bonam fidem vir in eo quod non fuit: quod est necesse non solum tempore traditionis, sed etiam contractus in venditione : vt.ff.pro emp.l.ij. qualis iste est : vt.C.de iur.do.l.quotiens.vnde prima solutio vera est.

n *Nec pro suo.* nedum pro dote.

o *Ante nuptias.* nec mirũ:quia conditionalis est venditio:vt.ff. de iure do.l.plerunque.§.si ante. vnde interim vsuca.cessat:vt.ff. pro emp.l.ij.§.si sub cõditione.licet R.cõtra:vt modo dixi.post cõditionem autem vsucap.pro emptore locum habet:vt dicta.l. plerunque.§.si ante.&.C.de iure do.l.quotiens.

Duæ. C. ASVS. Duæ filiæ successerunt patri ab intestato.in hac hæreditate plura erant mãcipia,puta decem. vna ex his dedit viro suo quinque:alia ex his mancipiis in dotem alia quinque. & ista mancipia separata quilibet virorum longo tempore possedit: nunc filiæ vellent diuidere hæredi.& sic etiã mancipia. dicitur q̃ mancipia non possunt diuidere,cũ vsucapta sint. Fran.

p *Singulæ.* puta vna quinque mancipia:alia totidem:cum essent decem cõmunia.& sic etiam remanserunt communia:nec tamen fecerunt adinuicẽ furtum, cũ quælibet credidit aliã permissurã.

q *Multis annis.* id est tempore statuto in vsucapione.Accur.

r *Cur non vsucepissent.* triennio. & sic not. actionem communi diuidundo tolli minori spatio.xxx.an.vt &.C.de commu.rerum alie.l.j.& no.C.in quibus cau. ces. lon. tempo. præscrip. l. vnus. nam habebat hic locum cõmuni diui. ante præscriptionem, etiam contra acceptorem virum:vt.ff.de act. emp.l.Iulianus.§.idem Celsus.

ea mente tradiderit res, vt non antè eius fieri vellet, quàm nuptiæ secutæ sint: vsus quoque capio cessabit. [a] Si tamen * non videtur [b] quid actum fuerit,credendum esse id agi Iulianus ait, vt statim res eius [c] fiant: [d] & si alienæ sint, vsucapi possint. [e] quæ sententia mihi probabilis videtur. Ante nuptias autem non pro dote vsucapit, sed pro suo. [f] Constante [g] autem matrimonio pro dote vsucapio inter eos locum habet, inter quos est matrimoniũ[contractum.]Cæterum si cesset [h] matrimonium, Cassius ait cessare vsucapionẽ: quia ei dos nulla sit. [i] Idem scribit,& si putauit [k] maritus esse sibi matrimonium, cum non esset: vsucapere eum non posse: quia nulla dos sit. [l] quæ sententia habet rationem.

Ante contractum matrimonium æstimata res à sponsa sponso data, non vsucapitur à viro nec tit.pro suo : nec tit.pro emptore.Fran.Accursius.

II. PAVLVS libro quinquagesimoquarto ad Edictum.

SI æstimata [m] res ante nuptias tradita sit : nec pro emptore, nec pro suo [n] ante nuptias [o] vsucapietur.

Res præscripta, vel vsucapta, in iudiciũ diuisorium non venit. Bartolus.

III. SCAEVOLA libro vicesimoquinto Digestorum.

DVæ filię intestato patri hęredes extiterunt:& mancipia communia singulæ [p] in dotem dederunt: & post aliquot annos[à] morte patris, Familiæ erciscundæ iudicium inter eas dictatum est.quæsitum est,cum mariti bona fide mãcipia in dotem accepta, vt dotalia, multis annis [q] possederint: an[ea]vsucepisse videantur,si ij qui accipiebant, dantis credidissent esse.Respõdit,nihil proponi cur non vsucepissent. [r]

PRO SVO.

TITVLVS XI.

Pro suo possidet, qui possidet ex causis ex quibus de iure gentium dominium quæritur. Item quocunque titulo possidet. Item quilibet dominus. Bartolus.

I. VLPIANVS libro quintodecimo ad Edictum.

PRo suo possessio talis est,cum dominium nobis adquiri putamus:& ex ea causa possidemus ex qua adquiritur, [f] & præterea [t] pro suo: vtputa ex causa emptionis, & pro emptore, & pro suo possideo. Item[in re]donata, vel legata,vel pro donato,vel pro legato,[vel]etiam pro suo possideo. Sed si res [u] mihi ex causa iusta,puta emptionis,tradita sit, & vsucapiam: incipio quidem & ante vsucapionem [x] pro meo possidere. Sed an desinam ex causa emptionis post vsucapionẽ[possidere,]dubitabatur. Et Mauricianus dicitur existimasse non desinere [y] [possidere.]

Pro suo.] CASVS. Titulus pro suo habet locum quando alius titulus deest: vt si ceruũ tuum, credens non mansuetum, cepi. Habet etiam locum cum alio titulo : vt si possideo rem ex causa emptionis, vel donationis.nam possidere dicor & titulo pro emptore, vel pro donato, & pro suo. postea aliqua ex prædictis repetit vt addat. nã si emi à domino,& antequam vsucapiam possideo:possideo titulo pro suo,siue pro meo: & etiam postquã vsucepi, possideo titulo pro suo,& pro emptore.Franciscus.

Vsucapio an habeat locũ in emptione cõditionali, in qua pẽdente cõditione traditio fit.

f *Adquiritur.* id est adquiri solet:& est exẽplum,vt si tuum ceruum,credens non mansuetũ:vel tuam gemmam,credens nullius, in littore inuenio:vt.ff.de adquir.possess.l.iij.§.generali. &.j.l.ij. si autem esset nullius,fieret meũ: & sic non vsucaperem : vt.ff.de vsuca.l.sequitur.§.Iana.præterea est exẽplum huius respon.vbicunque est iusta causa vsucapiendi, & deficit alius titu.nec enim est determinatus titu. iste : vt patent exempla.ff.titu.j.l.j.§. ante nuptias.&.ff.de iure do.l. Proculus.&.j.eo.l.fi.Accur.

t *Est præterea.* ex hoc.§.not.quòd omnibus titu. adhæret:licet quidam contradicentes hic,pro suo,id est pro proprio.

u *Sed si res.* videtur repetere supradicta. vnde R. dixit hic de conditionali emptione loquit:in qua si pendente conditione traditio fiat,habet locum vsucapio. quod nõ placet:vt not.ff.tit.j.l. si æstimata. dic ergo repetit vt addat & distinguat inter tempus ante vsucapionem completam:& tempus post vsucapionem cõpletam.Idem tamen dicit vtrobique.

x *Vsucapionem.* scilicet completam.

y *Desinere.* scilicet possidere.aliàs est in litera,& tunc non sub-

audies. nam ex pluribus causis tenere potest: vt. ff. de adquir. poss. l. iij. §. fina. & adde quod ibi de hoc notaui.

a *Et species.* Mirabiliter dicit species, cum concurrat cũ quolibet tit. sed respexit ad id quod quãdoque procedit etiam nullo alio titu. interueniente: vt. ff. l. proxi. not. Item caute dicit possessionis, & non vsucapionis: non enim in omnibus exẽplis ꝓcedit vsucapio. Accur.

b *Capimus.* si quidem sint alicuius, cum credam nullius: possidens vsucapio ꝓ suo. si nullius, possideo pro suo: sed non vsucapio, cum meum sit: vt not. supra. l. proxi.

c *Nostra fiunt.* vel vere: & sic non vsucapimus. vel putatiue: quia puto meum fundũ cui accedit, cum non sit: vt supra de Publi. l. si ego. §. quod tamen.

d *Alieno nomine.* immo suo nomine: sed dicit alieno: quia ab alio habet causam. sic ponitur verbum alieno nomine. ff. de his qui no. infa. l. furti. §. si quis alieno. vel dic re vera alieno: vt quia procurator meꝰ qui emit ancillam, vsucapit antequã sciam, & mihi tradat: sed iure mandati restituit. potuit enim ꝓcurator errare in facto: quia putat partum illius esse ex sua ancilla propria.

e *Emptæ.* à procuratore.

f *Fructus.* naturales, aliàs fiunt statim mei: vt. ff. de vsur. l. fructus.

Hominẽ.]*CASVS.* Credens te mihi debere Stichũ ex stipu. eũ mihi tradidisti. dicitur ꝙ si ego etiam hoc credebam: vsucapiam titulo pro meo. si autem sciam eum mihi non deberi: tunc non vsucapiam. Fran.

g *Non capiam.* vt. ff. pro soluto. l. si existimãs. &. ff. pro emp. l. qui fundum. §. seruus. sed condictione indebiti teneor ratione possessionis: vt. ff. de condic. indebi. l. indebiti. §. j. & facit. j. de fur. l. falsus. §. sed si is. &. ff. si mulier ven. no. l. j. §. competit.

h *Capiam.* quia habeo malam fidem.

i *Traditum est.* vt fiat meum: secus si mihi tradatur quasi meum: vt. ff. de vsuca. l. cum solum. quæ est contra.

Si ancillam.]*CASVS.* Ancillam furtiuã bona fide emisti. tandem hæc ancilla concepit & peperit penes te: & sic cœpisti possidere partum: & antequam compleres vsuca. partus, cœpisti scire ancillam furtiuam esse. quęritur, an procedat vsuca. & dicitur ꝙ sic: quia non interrumpitur per talem scientiam. & hoc dixit Trebatius: auctor tamen legis dicit fore distinguẽdum: nam aut nescisti ancillam furtiuam intra prædictum tempus: & tũc bene vsucapis. aut sciisti: & volebas certiorare dominũ, & non potuisti: vel certiorasti: & tũc similiter procedis in vsuca. si autem poteras certiorare dominũ, & non fecisti: tũc diceris possidere clam, nõ pro suo. [*SI PATER.*] Pater diuisit bona inter filios, & tradidit: tandem filij post mortem patris habuerunt ratã diuisionem. dicitur ꝙ filij dicuntur possidere & vsucapere titulo pro suo, siqua ex his quæ sunt diuisa, nõ fuerunt de bonis patris. [*QVOD LEGATVM.*] Testator reliquit legatũ Titio, cũ duo essent Titij. hæres dedit vni ex his de quo forte testator nõ senserat. dicitur quòd ille vsucapiet titulo pro suo. Fran.

k *Emisti.* à fure, putans eum dominum.

Pro suo dicor possidere omnia quæ capimus mari, cœlo, vel terra, & etiam ea quæ per alluuionem fluminum adquirimus. partum ancillæ hæreditariæ, & etiam fructus rei emptæ, seu donatæ, dicor possidere titu. pro suo.

II. PAVLVS libro quinquagesimoquarto ad Edictum.

EST species[a] possessiõis quæ vocatur pro suo. hoc enim modo possidemus omnia quæ mari, terra, cœlo capimus: [b] aut quæ alluuione fluminum nostra fiunt: [c] item quæ ex rebus alieno nomine[d] possessis nata possidemus: veluti partum hæreditariæ aut emptæ[e] ancillæ pro nostro possidemus: similiter fructus[f] rei emptæ, aut donatæ, aut quæ in hæreditate inuenta est.

III. POMPONIVS libro vicesimosecundo ad Sabinum.

HOminem, quẽ ex stipulatione te mihi debere falsò existimabas, tradidisti mihi. Si sciissem mihi nihil deberi, vsu eum non[g] capiam: [h] quia si nescio, verius est vt vsucapiam, quia ipsa traditio ex causa, quã veram esse existimo, sufficit ad efficiendum, vt id quod mihi traditum est, [i] pro meo possideam. & ita Neratius scripsit: idque verum puto.

Si post cœptam vsucapionem partus ancillæ furtiuæ per bonæ fidei possessorem, superueniat scientia quòd ancilla erat furtiua: ita demum procedit & completur vsucapio, si ignorauit cuius esset: vel sciuit, &

A l *Vsucapionis.* scilicet triennium.
m *Putat.* & male.
n *Ego.* iurisconsultus.
o *Mancipium.* scilicet furtiuum.
p *Vsucaperes.* id est perficeres vsucapionem, cum scires. scilicet esset, & per hoc furtiuum. secus autem si simpliciter alienũ sciuisti: quia non ideo minus vsucapis: vt. ff. de vsuca. iusto. §. & si poss. quæ est contra. & adde distinctionem quæ est. ff. de publi. si ego. §. partus. Accursius.

sibi denuntiare non potuit: vel si potuit, denuntiauit: aliàs secus. Pau.

IIII. IDEM libro trigesimosecundo ad Sabinum.

SI ancillam furtiuam emisti[k] fide bona: [& quod] ex ea natum & apud te conceptũ est, ita possedisti, vt intra constitutum vsucapionis[l] tempus cognosceres matrem eius furtiuã esse: Trebatius omnimodo putat, [m] quod ita possessum esset, vsucaptum esse. ego[n] sic puto distinguendum, vt si nescieris intra statutum tempus, cuius id mancipium[o] esset: aut si scieris, neque potueris certiorem dominum facere: aut si potueris quoque, & feceris certiorem: vsucaperes.[p] sin verò cùm scires & posses, nõ feceris certiorem: contra esse. [q] tum enim clã possedisse videberis. [r] neq; [enim] idem & pro suo, [f] & clam possideri potest.

Licet filii in potestate res alienas inuẽtas in hæreditate paterna non vsucapiant tit. pro hærede, vel pro suo: si tamen fuerunt per patrem inter eos diuisæ, & traditæ, & ipsi post mortem tenuerunt ex illa diuisione, ratam ipsam habentes: vsucapiunt tit. pro suo, & ex dicta diuisione. Pau.

[s] Si pater cum filiis[t] bona quæ habebat, partitus[u] sit: & ex ea causa[x] post mortẽ patris ea teneant, ꝙ[y] inter eos cõuenerit vt ea diuisio rata esset: vsucapio his procedet pro suo[z] in his rebus quæ alienæ in bonis patris inueniuntur. [s] Quod legatum[a] cit. ff. de vsuc. l. sequitur. §. de illo. &. l. non solum.

t *Si pater cum filiis.* in potestate constitutis.

u *Partitus.* & sic non valuit inter patrem & filiũ: cum non possit nasci inter eos ciuilis obligatio. Accursius.

x *Ex ea causa.* diuisionis.

y *Quòd.* id est quia. sed inuiti tenentur stare, si solenniter fuit facta: vt. C. fami. ercis. l. fin. & authẽ. si modo. &. C. de testa. l. hæc consultissima. §. ex imperfecto & authen. quod sine.

z *Pro suo.* Dicunt quidam quòd vbicũque cessat vsucapio pro hærede, quia sunt sui: habeat locũ pro suo: quod non placet: quia verbis, non rebus, lex quæ prohibet (vt. C. pro hærede. l. nihil.) esset imposita. Alij quòd hic sit specialis casus: & ideo hic ponitur vt suus pro hærede vsucapiat. Tertij, quòd erant emancipati: sed certe tunc & pro hærede haberet locum: sed hoc verum, si in tempore mortis testator habuisset. hic autem prius tradiderat. Alij, quòd hic fuit eis tradita post mortem patris, à quodam qui se credidit debere patri, cũ non deberet: quod non placet. Alij, vt Azo, quòd cœperat possidere pro suo. Tu dic quòd pater donauit, & tradidit, & diuisit, & procedit vsucapio pro suo ex diuisione quam ratam habuerunt post mortem patris: quæ vicem obtinet emptionis: vt. C. communia vtriusque iudi. l. j. & secundum hoc soluitur contra. ff. pro dona. l. j. §. si pater. Item contra. ff. de vsuca. cum solus. vbi huiusmodi traditio siue diuisio nõ inducit vsuca. sed expone vt ibi.

a *Quod legatum.* legatum erat Titio. duo erant Titij: hæres soluit ei de quo testator non senserat. vsucapit.

BIU Cujas

a *Non sit.* in veritate.
b *Perperam.* propter errorem nominis: & dic siue extranei, siue etiam testatoris erat res: vt not. ff. pro legato. l. iiij.
c *Possidet.* si habet veram causam opinandi sibi legatum. Acc.

Vsucapio.] CASVS. Vsucapio non solum ex prædictis causis siue titulis, sed etiã ex aliis causis concessa, ideo est inducta, vt sit finis litiũ. Secundo dicit: euenit aliquãdo quòd rem quã credo meam, & non est, vsucapio: vt quia credo quòd seruus meus emerit, cui mandauerã vt emeret: aut ille cui successi. nã in istis causis iuste potui ignorare, cum in alieni facti ignorantia tolerabilis sit error. Fran.

d *Ex aliis.* non solum in prædictis titu. supra specialiter expositis à tit. de vsu. vsque huc, sed etiam ex aliis pro quibus specialiter habet locum hic titu. vt dixi exempla. ff. eod. l. j. in prin. vel dic non solum omnibus prædictis: vt etiam hunc cõprehendat: sed etiam in aliis si qui reperiantur. Vel dic econtra, nõ solum hoc titu. pro suo, sed etiam ex aliis superioribus specialib⁹ est hæc ratio. Accur.

e *Interim.* id est statuto tempore: vel. i. aliquando. Accursius.

f *Finis.* No. rationẽ quare vsucapio est inducta. sic. C. de iud. l. apertissimi. item est illa, ne dominia rerum &c. vt insti. de vsucap. in prin. Accur.

g *Possederit.* Credens ex iusta causa se habuisse, vt subiicit: secus si solum credebat suum.

h *Non obstet.* immo prosit. Azo. secus si non probabilis sit: vt. C. pro donato. l. irritã.

i *Seruum meum.* cui mandaui rem emendam: vt supra pro emp. quod vulgo.

k *Successit.* sic. ff. de re. iur. l. qui in alterius. & ff. ad Velleia. l. si mulier.

l *Emisse.* cum vere tradita fuerit: aliàs non.

m *Tolerabilis.* non in suo: vt. ff. de iur. & fac. igno. l. plurimum. & ff. de adquir. hære. l. cum falsum. Accursius.

non sit, [a] ab hærede tamen peream [b] traditum sit: placet à legatario vsucapi: quia pro suo possidet. [c]

Exceptio vsucapionis, vel præscriptionis, est exceptio litis finitæ: ideo potest opponi ad impediendam litis contestationẽ, sicut exceptio rei iudicatæ, & trãsactionis. Paul.

V. NERATIVS libro quinto Membranarum.

VSucapio rerum etiam ex aliis [d] causis cõcessa, iterim [e] propter ea quę nostra[esse] existimantes possideremus, † constituta est, vt aliquis litiũ finis [f] esset. Sed id quod quis cùm suum esse existimaret possederit, [g] vsucapiet, etiam si falsa fuerit eius existimatio. quod tamẽ ita interpretandum est, vt probabilis error possidentis vsucapioni non obstet: [h] veluti si ob id aliquid possideam, quòd seruum [i] meum, aut eius cuius in locũ hereditario iure successi, [k] emisse [l] id falsò existimem: quia in alieni facti ignorantia tolerabilis [m] error est.

Digestorũ

seu Pandectarum Liber quadragesimussecundus.

DE RE IVDICATA: ET de effectu sententiarum: & de interlocutionibus [iudicum.]

TITVLVS I.

Res iudicata dicitur causa per sententiam iudicis terminata, continentem condemnationem vel absolutionem, vel aliud æquipollens. Paulus.

I. MODESTINVS libro septimo Pandectarum.

REs iudicata † dicitur, q̃ finẽ cõtrouersiarũ pronũtiatione iudicis accipit: [n] quod vel condemnatione, vel absolutione [o] contingit.

Iudex potest in sententia causa cognita tempus executionis prorogare, vel minuere. idem si in sententia nihil est dictum. iudex enim qui de executione cognoscet, facere potest. Bartolus.

II. VLPIANVS libro sexto ad Edictum.

QVi pro tribunali cognoscit, [p] non semper tempus iudicati [q] seruat, sed nõnumquam coarctat: [r] *nõnumquã prorogat pro causæ qualitate, [s] & quantitate, [t] vel personarũ obsequio, [u] vel contumacia. Sed perrarò intra statutum tẽpus sententiæ exequentur: [x] veluti si alimenta[aliquibus] cõstituantur: [y] vel minori viginti quinque annis subueniatur. [z]

Qui, habet potestatem condemnandi, habet etiam potestatem absoluendi: & econuerso & qui non habet vnum, non habet aliud. Bartolus.

III. PAVLVS libro septimodecimo ad Edictum.

QVi damnare [a] potest: is absoluendi quoque potestatem habet.

Qui pro tribunali.] CASVS. Iudex ordinarius qui exequitur sententiam, aliquando seruat tempus statutum antequã exequatur: aliquando prorogat: aliquando arctat: & ponit exempla: & dic ea vt in glo. Franciscus.

† *Cõcor. text. in. §. definitiua. 2. q. vi. addo gl. videndã in c. 1. in prin. super verbo, nõ habẽte, de frino. appel. in pragma. sanct.*

p *Qui pro tribunali cognoscit.* qualis est ordinarius, qui & sententiam suam & delegati sui exequitur: vt. ff. eod. l. à diuo. delegatus autem non: cum executio sit mixti imperij: & sic non potest delegari: vt supra de iurisdi. om. iudi. l. iubere. cognoscit ergo hic exequendo.

Ordinarius delegati sententiã exequi potest, non econtra.

q *Tẽpus iudicati.* quod erat olim duorũ mensium: hodie quatuor: vt infra eod. l. debitoribus. & C. de vsu. rei iudi. l. ij. & iij.

r *Coarctat.* aliàs arctat. & dic causa cognita: vt subiicit. aliàs non: vt. ff. eod. l. si se. §. si quis. quę est contra. Sed prorogat etiam sine causa: vt ibidem, cum proniores simus in liberãdo &c. vt. ff. de actio. & obliga. l. Arrianus.

Flo. artat

s *Qualitate.* vt in rei vindi. vbi arctatur & prorogatur: vt insti. de offi. iudi. §. j. & §. seq.

t *Quantitate.* vt si est quantitas parua, possit arctari: si multum magna, prorogari. ar. ff. de iure fisc. l. in fraudem. §. fiscalibus.

u *Obsequio.* condemnato obedienti iudici prorogatur: inobedienti, siue contumaci, nõ. vel dic obsequio, vt quia filius vel libertus patri vel patrono sunt damnati. sic enim prorogatur. at si econtra, poterit arctari: argu. ff. de libe. homi. exhi. l. iij. §. ij. sed melius videtur dici econtra. & ad hoc. ff. de iniu. l. prętor. §. fin. & de contumacia dic quia habet pecuniam & non vult soluere: vel econtra nõ habet, nec habere poterit ad magnum tempus. arg. ff. eo. l. debitoribus. & fa. ff. de arbi. l. quid tamen. §. solutioni. & l. si cum dies. §. fi. & l. Celsus. in prin.

x *Exequentur.* patsiue.

y *Constituantur.* pupillo: quo casu statim tutor cogetur eum alere. arg. ff. de fer. l. ij.

z *Subueniatur.* per in integ. restit. & idem dicas in aliis exẽplis supra positis & similibus, scilicet vt ex causa arctetur. Ité facit. ff. de iudi. l. si debitor. & de leg. j. l. si domus. §. si in pecunia.

Qui condemnare.] CASVS. Iudex qui habet meram iurisdictionem quòd possit vnam ex partibus condemnare, si videat eam condemnandam, vt quia habet malum ius: ille idem iudex poterit eam absoluere, si videat absoluẽdam, vt quia habeat bonum ius. Fran.

a *Qui condemnare.* Quatuor sunt regulæ. Prima hæc: qui damnare potest &c. & dic in genere, non in eadẽ causa. nam si potest damnare iuste, nõ debet eundem absoluere: si tamen faciat, valet sententia: nisi contra ius constitutionis esset lata: vt. ff. quæ sententiæ. l. j. §. j. Ité nec sic vt qui iam tulit sententiã, possit eã mutare: vt. ff. eo. l. iudex. & sic nõ ob. ff. de off. procu. Cæ. l. fi. §. fi. Secunda

BIU Cujas

econtra: qui absoluere potest, condemnare potest. hoc fallit in authen.vt clerici apud proprios epi.§. illud palam.&.C.vbi senato.vel cla.l.quotiens.§.adeo.&.ſ.de offi.procō.l.ſolent.Tertia eſt:qui non poteſt damnare, nec abſoluere. Quarta econtra: qui non poteſt abſoluere,nec condemnare: vt.j.de re.iur.l.nemo. Item facit ad.l.ſ. de adi. leg.l.iij.§.conditio.&.j.de reg.iur.l. eius eſt velle. &.l. non debet cui pro. ſed arg. cōtra.ſ.de iiu. teſt.l.fi.

Actio iudicati nō datur procuratori qui ſe liti non obtulit,niſi ſit in rem ſuam:idem in tu.& in acto.municipii.

IIII. VLPIANVS libro quinquageſimooctauo ad Edictum.

SI ſe non obtulit[a] procurator:[b] iudicati actio in eum denegabitur, & in dominū dabitur. ſi ſe obtulit,[c] in ipſum dabitur. Obtuliſſe autem ſe liti videtur[qui iudicio pro domino ſe obtulit:]non is qui in rem ſuā procurator datus ſit. [d] Nam hic alia ratione recuſare iudicati actionem non poteſt: quia hic non in alienam, ſed in ſuam rem procurator factus eſt. Tutor quoque vel curator in ea cōditione ſunt, vt non debeāt* videri ſe liti obtuliſſe: idcircōque debet denegari in eos iudicati actio.[e] Actor municipum poteſt rem iudicatā recuſare.[f] in municipes enim iudicati actio dabitur.[g]

Condemnatus ad ſoluēdum,cogitur præciſe ſoluere: nec euitat coactionem ſi paratus eſt dare expromiſſorem de ſoluēdo.Pau.

¶Ait prætor: *Condemnatus vt pecuniam ſoluat.*[h] A iudicato[i] ergo hoc exigitur, vt pecuniam ſoluat. Quid ergo ſi [pecuniā] ſoluere quidem paratus nō ſit, ſatiſfacere[k] autem paratus ſit? quid dicemus? Et ait Labeo, debuiſſe hoc quoque adiici:[l] *Neque eo nomine ſatisfaciat.*[m] fieri enim poſſe, vt idoneum expromiſſorem habeat. Sed ratio pecuniæ[n] exigēdæ hæc fuit, quòd noluerit prætor obligationem ex obligationibus fieri:[o] idcirco ait, vt pecunia ſoluatur. Ex magna[p] tamen & idonea cauſa accedendum erit ad Labeonis ſententiam.[q]

Sententia habet executionem paratam, niſi ſit nouata.Bartolus.

B ¶Si ex conuentione litigantium cautum ſit poſt rem iudicatam ei cui quis condemnatus eſt, eueniet vt hic etiam recedatur:[r] ſi modò nouatio[ſ] interceſſit. cæterùm ſi non nouandi cauſa id factum eſt: manebit ordo[t] exſecutionis. Sed & ſi pignora[u] accepta ſint vel fideiuſſores in rem iudicatam, conſequens erit dicere nō ceſſare exſecutionē: quippe cum acceſſerit aliquid rei iudicatæ, nō eſt[x] à re iudicata receſſum. Idē obſeruandum eſt in eo cuius procurator condemnatus[y] eſt.

C *Si in ſententia apponatur minus tempus quàm detur iudicatis à lege: ſine cauſæ cognitione ſuppletur vſque ad tēpus legitimū. Si autem detur maius, cōputatur in eo tēpus legitimum:& vtrūque habet,tam legitimū, quàm quod eſt ſupra legitimum.Pau.*

¶Si quis condemnatus ſit† vt intra certos dies[z] ſoluat: vnde ei tempus[a] iudicati actionis computamus? vtrum ex quo

*Fl.videātur videri

a *Si ſe non obtulit.* obtuliſſe ſe liti dicitur,qui ſine mandato ſpōte aliena negotia ſuſcepit.

b *Procurator.* id eſt procurans:nam prout ſe obtulit,nō habuit mandatum:prout non obtulit, habuit mandatum: vt hic primo caſu fuit.& ſupra de procura.l.Plautius.j.reſpon.

c *Obtulit.* ſine mandato. quod duobus modis fit: vt.d.l.Plautius. pe.&. vl.reſpō.& fa.ſ. de mino.eum qui.&.j. de excep.do.l. ſi procurator.&.ſ. ad.l. Aquil. proinde.§. ſi procurator. &.j. iudi. ſol. ſi ad defendendum. Accur.

d *Procurator datus ſit.* vt ſupra de ali.iu.l.nō ſolum.§.j. & de euic.ſi cū venditor.& eſt tertius caſus vbi in dominum actio denegatur: vt.ſ.de libe.cauſa.l. ordinata.§.fi.

e *Iudicati actio.* finito officio: vt.C.de admi. tut. l. cum quædam. & C.quando ex facto tuto.l.j. &.ſ. ſi quis cau. l.fi.& etiam eo durante non dicitur conueniri tutor vel curator, cū alieno nomine conueniatur: vt ſupra de admi.tuto.l.ij.

f *Recuſare.* vt nō ſoluat de ſua burſa.

g *Dabitur.* ſi fiat executio in cōmuni burſa municipum.

h *Soluat.* ſubaudi,iubebo ſoluere:aliàs cōpellam pignoribus captis: vt infra eod.l.debitoribus.

i *Iudicato.* id eſt condemnato.

k *Satisfacere.* id eſt ſatiſdare.

l *Adiici.* in edicto, ſcilicet hoc quod ſequitur,neque &c.

m *Satisfaciat.* id eſt ſatiſdet.

n *Pecuniæ.* dictum quidem Labeonis vtile eſt,ſed &c.

o *Fieri.* vt &.C.de fru.& lit.expen.l.terminato.niſi hoc fieret rectore volente:vt.ſ.qui.mo.pig.vel hypo.ſol.l.j.in prin.&.ſ.j. &.ſ.de pig.act.l.ſi rem.§.omnis.&.ſ.ſi cer.pet.l.ij.§.mutui.in fi.

p *Ex magna.* forte ſicut dicitur.j.eo.l.debitorib⁹.&.ſ.de iud. ſi debitori.vel verius pro rei qualitate & perſonarū:vt.ſ.eo.l.ij.

q *Sententiam.* & ſi velit ſatiſdare,audiatur.

D r *Recedatur.* à re iudicata.

ſ *Nouatio.* aliàs nouatio,aliàs nouandi animo: quod erat olim præſumptiue:hodie ita demum ſi hoc agatur:vt inſti.quibus mo. tol.ob.§.præterea. & facit.C.de execu.rei iudi.l.ſi cauſam.&.C. de tranſa.ſi cauſa. &.ſ.de mino.xxv.an.ſi cui. ſed ar. contra.j.de præ.ſtip.l.pe.*ADDITIO.* Dic q ibi interuenit plus in ſecūda quàm in prima.hic autem non,ſecundum Barto.Imo.& Alex.

t *Manebit ordo.* qui eſt.j.eod.l. à diuo.&.l. debitoribus. & facit.j.de actio.& obliga.l.Lucio.

u *Pignora.* quo caſu etiam,ſcilicet quando accipiebat pignora, ſi principale debitum ſtipulabatur,fiebat olim nouatio.

x *Non eſt.* ſic & ſupra quemadmo.ſer.amit.l.is cui.Sed ar.contra.C.de pact. conuen.l.fi.&.j. de preca.l. & habet.§. cum quis. *ADDITIO.* Dic ſecundum Bar. hic, quòd ibi prouiſio legis eſt de iure ſpeciali:hic de iure communi. vide eundem Bar.in.l. & habet.§.cum quis.j.de preca.

y *Condemnatus.* nam ſi nouauit dominus vtilem, qua teneretur ex ſententia in procuratorem lata:vt.ſ.eo.l j.j.reſpon.ceſſat ordo executionis:licet directa non ſit nouata.

z *Certos dies.* puta.xx.dies.

a *Tempus.* quadrimeſtre.

BIU Cujas

a *Minorem.* quia .xx. tantum: cum legitimum sit quatuor mensium: repletur &c. & sic est contra. ff. eo. l. ij. sed ibi cum causæ cognitione, hic non. sed quidam dicunt q̃ arctare tempus prodest victori quo ad interitum, vt extunc de eo teneatur victus: vt ibi: non autem quo ad executionẽ, vt hic. quod non placet. Sed quid si sub conditione iussit solui? Respon. demum existẽte cõditione currit legitimum: licet secus sit in appellatione: vt infra quando appel. sit. l. j. §. biduum. nam in potestate est litigatoris statim appellare. Accursius.

b *Dierũ.* puta sex mẽsium.

c *Tempus.* statim à tẽpore sententiæ.

d *Supra.* non vtrũque sed quadrimestre habet, vt à lege: & duos menses quos vltra dederit iudex, habet à iudice: & hoc, fecerit cũ causa, vel non: vt diximus. ff. eo. l. ij. Itẽ not. ex hoc. §. quòd supplet lex quod omittit homo. sic in libertate: vt supra qui sine ma. per totum. Item in legatis & fideicõmissis: in quibus transfertur dominiũ sine traditione: vt infra de fur. l. à Titio.

e *Condemnatum.* exponit verba prætoris.

f *Cõdemnatus est.* vt & infra de pœ. l. rei. §. fin. & ff. ad Tertul. l. j. §. fi. & C. ne de statu defun. l. si pater. & arg. ff. de testa. tu. l. iij. & de testa. l. ad testium. §. si quis. & C. in quibus cau. in integ. rest. non est necess. l. si tutor. & supra de cod. l. cõficiũtur. §. j. & ff. de stat. ho. l. vulgo. verba enim cum effectu &c. vt. ff. quod quisque iuris. l. j. in fin. & ne quis eum qui. l. pe. §. ij. & fa. j. eo. l. si cum nulla. Accursius.

g *Soluisse.* & hic exponit verbum prætoris, soluat.

h *Liberatus est.* etiam per alios modos quibus tollitur obligatio: qui sunt institu. quibus mo. tol. obliga. & facit. j. eo. l. intra.

i *Agi iudicati.* vt &. j. de solu. l. si hominem. Sed contra. ff. de vsufru. l. locum. §. proprietarius. vbi innuit iam non teneri, sed fructuarium. Solu. hic constitutus fuit vsufru. post delictum cõmissum, vel post iudicium susceptum, vel post condemnationem factã: ibi ante. vel licet teneatur iudicati, vt hic, nihilo minus is cui datus est, repellit fructuarium, nisi præstaret vsufru. æstimationem. vel forte agit adhuc iudicati is cui datus est pro noxa, ad impensas litis. Item cõtra. ff. de dolo. l. si oleum. §. & si seruum. sed ibi in eo seruo in quo alius habet ius pignoris: hic vsumfr. vel datur ibi de dolo, id est iudicati nomine doli. Vel solu. vt ibi.

Ait prætor.] *CASVS.* Nunc exponit quædã verba quæ subaudiuntur. ff. l. proxi. §. ait prætor. hoc modo: ait prætor, cõdemnatũ ab eo cuius de ea re iurisdictio est, soluere cogã. modò exponit hæc verba, & dicit q̃ melius dixisset: cuius de ea re notio est. hoc enim nomẽ notionis spectat ad eos qui iurisdictionẽ non habent de quauis causa: vt sunt arbitri ex quorũ sẽtẽtia datur actio quandoq;, & etiã exceptio. [*SI IVDEX.*] Decẽ erãt tibi legata in testamẽto vel in codicillis: & in eisdẽ grauat[o] eras vt ea mihi restituas. ea accepisti: nõ mihi das. egi cõtra te vt ea. x. quæ habuisti, mihi restituas: iudex condẽnauit te hoc modo, vt quod habes ex testamento talis vel codicillis, mihi restituas. dicitur quòd hęc sententia valet. idem est si testator hæc. x. tibi reliquerit sine scriptis, & prædicto modo te grauauit. Fran.

k *Ait prætor.* continua cum eo quod est. ff. proxi. l. §. ait prætor. & subaudi ab eo. Accursius.

l *Notio est.* nam verbum notionis, vtpote generalius, ad plures extenderetur. & quòd sit generalius, probat statim: vt infra de verbo. sig. l. notionem.

sententia prolata est: an verò ex eo ex quo dies statutus præteriit? Sed si quidem minorẽ[a] diem statuerit iudex tẽpore legitimo: repleatur ex lege quod sententiæ iudicis deest. Sin autem ampliorem numerum dierum[b] [in] sua definitione iudex amplexus est: computabitur reo & legitimum tempus,[c] & quod supra[d] id iudex præstitit.

Non dicitur quis condemnatus vt executio possit fieri, nisi condẽnatio valeat. Paul.

℣ Condemnatum[e] accipere debemus eum qui ritè condemnatus est, [f] vt sententia valeat. cæterum si aliqua ratione sententia nullius momenti sit: dicendum est condemnationis verbum nõ tenere. ℣ Soluisse[g] accipere debemus, non tantum eum qui soluit: verùm omnem omnino qui ea obligatione liberatus est, [h] quæ ex causa iudicati descendit.

Qui seruum noxæ traditum non facit perfectè accipientis: potest ex prima sententia conueniri. Bartolus.

℣ Celsus scribit, si noxali [iudicio] condemnatus, eum seruum in quo vsufructus alienus est, noxæ dedisti: posse tecum adhuc agi iudicati.[i] Sed si vsufructus interierit: liberari ait.

Sententiã etiam illius qui non habet iurisdictionem, sed notionem: mittenda est executioni. Paul.

V. IDEM libro quinquagesimo nono ad Edictum.

AIt prætor:[k] *Cuius de ea re iurisdictio est.* Melius scripsisset, *Cuius de ea re notio est.*[l] Etenim notionis[m] nomen etiam ad eos[n] pertinet, * qui iurisdictionem non habent, [o] sed habent de quauis alia causa notionem.

Paria sunt in sententia certã quantitatem exprimere, vel eius verba ad acta certam quantitatem continentia referre. Bar.

℣ Si iudex aliquem sic condemnet, vt quod habet ex testamento [p] vel codicillis Mæuij, restituat Titio: sic accipiendum est, quasi quantitatem nominauerit quæ testamento vel codicillis relicta est. Sed & si fideicommissum sine scriptura pronuntiatum [est: q] idẽ erit[r] probandum.[f]

Miles habet beneficium vt non exigatur ab eo nisi in quantum facere potest. Bar.

A m *Notionis.* quod aliquis intelligeret tam de ordinario, quàm de delegato.

n *Ad eos.* subaudi etiam &c.

o *Non habent.* quales sunt delegati, secundum quosdam: quod non placet: quia habent delegata: vt supra de of. eius cui. l. j. §. fin. & l. fi. & de iu. om. iud. l. more. nisi dicas non habẽt ordinariam. dic ergo q̃ hoc dicit propter arbitrum cõpromissarium cũ pœna & sine pœna assumptum, id est electum: ex quorum sententiis datur actio: quandoque exceptio: vt. C. de arbi. l. cũ antea. & l. ne in arbitris. §. fin. ad quæ noua iura hic respexit, nõ ad vetera, secundum quæ non erat actio, vel exceptio, nec sẽtẽtia: vt C. de arbi. l. j. &. ff. de infa. l. quid ergo. §. ex compromisso. *Flo. peritiæ

p *Ex testamento.* hoc si certa quantitas parte actorũ cõtinetur. aliàs cõtra: vt. C. de sen. que sine cer. quãti. l. iij. vel speciale est hic i actione ex testamento, & qualibet vniuersali actione. argu. ff. si pars hęred. pe. l. j. §. fin. &. ff. de rei vindi. l. quæ de tota. §. incerte. sed certe hæc non est vniuersalis, sed specialis petitio. Item contra. j. de verbo. oblig. l. vbi autem. §. illud dubitationem. sed ibi verbũ futuri temporis est, quod erit natũ: vnde est incerta: vt & ar. insti. de le. §. incertis. secus in præsenti: vt quod habet exte &c. vel præterito, vt hic, &. d. l. vbi. §. sed qui vinũ. &. §. qui vero. & est ratio: quia præsentia vel præterita sunt certa: non futura: vt instit. de verbo. oblig. §. conditiones. & fa. ff. de contrahen. emp. hæc venditio. §. huius. &. j. de libe. & posthu. l. nominatim. sed quæritur secundum Azo. quid si ita dicat iudex: iubeo restituere pos. aduersario qualẽ ipse habebat ante litem contesta? videtur q̃ teneat, maxime in possessoriis iudiciis, in quibus etiam sic fertur sententia: vti possidetis, ita possideatis: vt. C. vti pos. l. j. & quare non posset similiter proferre per verba præteriti imperfecti: vt ita: possideatis vti possidebatis? & sic non idem in restituendæ possessionis iudicio.

q *Pronũtiatum est.* id est relictum: scilicet à testatore. & no. codicillos sine scriptura. sic. C. de bo. lib. l. fin. *Codicilli quandoque sine scriptura fiunt.*

r *Erit.* cum certum sit quod relictum est.

f *Probandum.* vt veniat in prædicta sententia.

Miles.]] *CASVS.* Miles existens in castris contraxit debitum: nunc ad illud debitum conuentus & condemnatus est. dicitur quòd tenetur soluere in quãtum facere potest: & intellige deducto ne egeat. [*DECEM.*] Seruus tuus dederat mihi damnum in decem. egi contra te Aquil. noxali: iudex cõdemnauit te in decem: & in sententia expressit quòd possis dare seruum pro noxa, & libereris à condemnatione de. x. & dicitur quòd. x. veniunt in condemna. & illa. x. petenda: seruum autem possis dare pro noxa: & hoc ex permissu legis: sed secus si promisisses mihi dare decem, aut seruum noxæ dedere. nam hoc casu non potero petere præcisè. x. cum tam decem quàm Stichus sint principaliter in obli. sed in primo casu decem tantum principaliter debentur ex sentẽtia: & ea tantum petam: licet ex permissu legis libereris dãdo seruum pro noxa. [*QVI IVDICATI.*] Bona debitoris mei mihi condemnati mea auctoritate per violentiam accepi, & vendidi. dicitur quòd teneor & furti, & vi bonorum raptorum. [*IVDICATI.*] Actio in factum, quæ oritur ex sententia, est perpetua, & rei persecutionem continet, & datur hæredi, & in hæredem. Fran.

a *Armata.* si tamen in castris contraxit: secus si vagando per mundum: vel etiam domi: vt infra. de testa. mili. §. j. item hoc priuilegium perdit ignominia missus. argu. ff. de testa. mili. l. testamenta eorum. & est eadem hæc. l. cum. l. item miles. j. eo.

b *Facere potest.* deducto. s. ne egeat: vt. j. de reg. iur. l. in condemnatione. idē in patrono causæ, a vt cogatur soluere in quantum facere potest: cū & ipse miles sit. ar. C. de aduo. diuer. iudi. l. aduocati. & est ar. bon. ff. de bo. pos. ex testa. mili. l. j. in prin. nā & in quasi castrēsi pecu. idem habet priuilegium aduocatus, quod miles in castrensi: vt. C. de aduo. diuer. iudi. l. fori. Item quid in milite cœlestis militiæ? b Respō. idem multo magis: argu. C. de episc. & cle. l. sacrosanctę. cū per eos summi numinis veniā speremus: vt. C. de sum. trin. & fi. catho. epistola, inter claras. in fine. & facit. C. de execu. rei iud. l. stipēdia. & l. fi. §. item miles.

a *Scribētes hic dicunt istā gl. vnicam in iure ad hoc propositū, quòd aduocati habēt priuilegium, vt nō teneātur nisi ꝙ quantū facere possunt, deducto ne egeāt sicut habēt aliæ psonæ priuilegiatæ. Bolog.*

b *Istā glo. reputat singu. Barba. in. c. Odoardus. extra de solu. ad hoc quòd miles cœlestis militiæ æquiparatur militi terrestri.*

c *Noxæ dedere.* permissiuè.

d *In decem tenetur.* in his & ante sententiam tenetur. argu. ff. de cōsti. pecu. l. j. §. fi.

e *Ex lege.* quādiu iudicati non cōuenitur: vt. ff. de peti. hære. l. ité veniunt. §. idem recte.

f *Decē petere.* scilicet præcisè: vt &. j. de actio. & obliga. l. obligationum fere. §. modus. sed. ff. sic. & in hoc differt. Accursius.

g *Veniunt.* neutra alteri plus accedēs quàm accedatur ei ab altera: & sic ambo sunt in obligatione: vt infra de verb. obli. l. si duo. in fine.

h *Possumus.* & ita cōiūgēdo alternatim idē facere videamur: scilicet vtrumque stipulari.

i *Pecuniariam.* Nisi ex delicto vicarij.

k *Sequitur.* noxæ deditio.

l *Solis condemnatur.* non ergo in noxa nisi dicat permitto: vel si non dicat permitto, tamen intelligitur: vt infra. de off. iudi. in prin. & C. de noxali. l. ij. & sic semper in decem tantum videtur damnatus: & tantum decem petuntur act. in factum.

m *Qui iudicati.* id est damnati.

n *Auctoritate sua.* c secus si iudicis: vt infra de regulis iuris. l. non videtur. §. j. vel condemnati scilicet voluntate.

c *Habes hic glo. sing. ad hoc quòd actor vēdens bona sui debitoris de licentia iudicis nō incidit in aliquā pœnā. quæ gl. clara est. Bolo.*

o *Bonorum raptorum.* si violenter hoc fecit: & etiam edicto diui Marci: vt. ff. quod me. cau. l. extat. per iudicem igitur vel executorem est facienda venditio: vt. ff. de euic. l. si plus. §. j. & de neg. gest. l. iij. §. si executor. & C. si in causa iu. pi. l. ij. & facit. j. quæ in frau. cre. l. qui autem. §. sciendum.

p *Iudicati actio.* scilicet in factum: vt. C. de re. credi. l. actori.

q *Competit.* licet vetus actio fuerit temporalis vel transitoria: quia ex delicto forte: vt supra de pecu. l. licet. §. idem scribit. vetus quoque durat: sed si vetus fuerit rei vindi. non datur noua: vt no. C. de iudi. l. j.

Intra dies constitutos. C. ASVS. Condemnato datur dilatio quatuor mensium ad soluendum condēnationem: nec interim poterit conueniri: liberari autem interim poterit: vt si soluat: vel ei accepto feratur. & redditur ratio. Fran.

VI. IDEM libro sexagesimo sexto ad Edictum.

MIles qui sub armata a militia stipendia meruerit, cōdemnatus: eatenus, quatenus facere potest, b cogitur soluere.

Si vnum est in obligatione, aliud in solutione: illud petetur quod est in obligatione. sed si vtrumque est in obligatione, vtrūque peti potest. Bartolus.

¶ Decem, aut noxę dedere c cōdemnatus, iudicati [mihi] in decem tenetur. d facultatem enim noxæ dedendæ ex lege e accipit. At is qui stipulatus est decem, aut noxæ dedere: non potest decem petere: f quia in stipulationem singula per se veniūt, g eáque singula separatim stipulari possumus: h at iudiciū solius noxæ deditionis, nullum est: sed pecuniariam i condemnationem sequitur: k & ideo iudicati [in] decē agitur. his enim solis condemnatur: l noxæ [autem] deditio in solutione est, quæ è lege tribuitur.

Non licet victori sua auctoritate sentētiam exequi. Bartolus.

¶ Qui iudicati m bona auctoritate n sua distraxit: furti actione, & vi bonorū raptorum n ei tenetur. ¶ Iudicati p actio perpetua est, & rei persecutionē continet. Item hæredi & in hæredem competit. q

Intra tempus quod datur iudicatis, potest quis soluere, vel aliter se liberare. Bar.

VII. GAIVS libro ad Edictum prætoris vrbani, titulo de re iudicata.

INtra dies cōstitutos r quamuis iudicati agi non possit, s multis tamē modis iudicatum t liberari posse, u hodie non dubitatur: quia cōstitutorum dierum spatium, pro iudicato, x nō contra iudicatum per legē constitutum est.

Post litem contestatam etiam in actionibus stricti iuris tenetur reus de interitu, & etiam de fructibus. Pau.

VIII. PAVLVS libro quinto ad Plautium.

SI homo ex stipulatu petitus, y post litem contestatam y decesserit: z absolutionem non faciendam, & fructuum a ratione habendam placet. b

Sententia non potest ferri pro furioso nō habente curatorem: quia non est qui pro eo petat: & si aduersarius petat, non potest furiosus in contumacia constitui. Pau.

IX. POMPONIVS libro quinto ex Plautio.

FVrioso sentētia à iudice vel ab arbitro dici nō potest. c

Propter dolum quis perdit beneficium ne conueniatur nisi in quantum facere potest. Bartolus.

X. MARCELLVS libro secundo Digestorum.

QVi cum se patrēfamilias * fingeret, mutuam pecuniā accepit, & * exhæredatus à patre vel emancipatus sit: quamuis facere nō possit, d debet condemnari. e

Contra morosum consideratur interesse quāti plurimi fuerit à tempore moræ. Pau.

XI. CELSVS libro quinto Digestorum.

SI kalendis fieri f aliquid stipulatus sum: nempe quādocumque post kalendas accepto iudicio, tanti tamen æstimanda

r *Intra dies constitutos.* quatuor mensium.

s *Non possit.* scilicet cum effectu: quia datur exceptio in factū: vt infra. de exceptio. circa prin.

t *Iudicatum.* id est condemnatum.

u *Liberari posse.* vt per compensationem: vt supra de compensa. l. si cum militi. §. cum intra. Item & aliis modis quib⁹ tollitur obligatio.

x *Pro iudicato.* i. condēnato: vt. ff. e. l. si fe. §. si quis. in fin. §. &. j. de verb. obli. l. eū qui kalen. §. pen. & de solu. l. quod in diē. & de leg. ij. l. si ita. §. Pegasus.

Si homo. C ASVS. Stichū mihi debebas ex stipu. dare: quia non dabas, sum lite cōtra te contestatus: nec habebas iustā causam litigādi: & interim decessit. dicitur ꝙ condemnaberis saltem in fructibus. Fran.

y *Contestatam.* hoc quando nō habuit causam differēdi: & sic videtur culpa ꝙ litigauerit. alias secus: vt. ff. de vsur. l. si quis solutioni. & l. partū. & de peti. hære. l. illud.

z *Decesserit.* culpa rei. & sic de homine etiam tenetur: aliàs de fructibus tantum.

a *Sed fructuum.* sic in rei vindi. vt. j. iudi. sol. l. si seruus. sed si in homine, nō tenetur, quia sine dolo & culpa decessit: quomodo de fructibus datur sententia? Respon. sic, cōdemnote in homine & fructibus. sed tamen quia sine dolo & culpa decessit, satis est si fructus præstes. Vel dic de homine absolui, & de fructibus condēnari: cętera dic vt. ff. de rei vin. l. vtiq;. & fa. ff. depositi. l. si in Asia. §. fi.

b *Placet.* ante litem contestatam.

c *Furioso. Non potest.* contra eum, sed pro eo, secundum quosdā: vt argu. C. de procu. l. non eo minus. nam ex quibus causis &c. vt infra. de hære. quæ ab intest. §. sui. Alij quòd etiam pro eo non valet in arbitro: vt. ff. de arbi. l. diem. §. cōra. sed in iudice sic. Tu dic etiam in iudice: & etiam pro eo non valet, cum habeatur loco absentis: vt. ff. de iure co. l. ij. §. furiosus. sed minor loco præsentis. nec obstat ꝙ pro absente contumace vel contra eū sentētia datur: vt. C. de iudi. l. properandum. §. fin autem. quia cōdemnari & solui ei potest: at hic non ita. in cōtractibus autē adquiritur furioso eo casu quo ignoranti: vt. ff. si cer. pe. l. si à furioso.

Qui cum se. C ASVS. Quidam filiusfami. dicens se sui iuris accepit pecuniam mutuo. dicitur quòd licet sit postea exhæredatus à patre, vel emancipatus: tamen tenetur in solidum. Franciscus.

d *Non possit.* id est soluere solidum.

e *Condemnari.* vt & supra quod cum eo. l. iiij. §. j. & facit. C. ad Maced. l. j.

Si kalendis fieri. C ASVS. Promisisti mihi domum facere in kalendis: non feci sti: & tunc multum interfuit mea eam esse factam in kalendis, licet postea minus: tamen nihilo minus teneris ad illud magnum interesse. Fran.

f *Si kalendis fieri.* si plus tunc interfuit quàm nunc: vt. ff. si quis cau. l. qui autem. §. j. si vero postea creuit, & id inspicitur: vt &. ff. de act.

BIU Cujas

de act.emp.l.ratio.§.si per venditorem. & de triticaria.l.in hac.

a *Potuit.* id est debuit.& sic à tempore more:vt.ff. si cer. pet.l. vinum.&.j.de verb. obli.l. quod in diem. sed contra.j.de act. & oblig.l.cum quis.Solu.vt ibi:& adde quæ no.in dicta.l.in hac.

In depositi.]CASVS. Si depositi apud te rem vel cõmodaui,& tu dolo desiisti possidere:condemnaris ad æstimationem:& tamẽ teneor tibi cedere act. meas pro re illa mihi competentes.Fran.

b *In depositi.* cõtra in stricti iuris iudiciis,sicut in actione in rem.

c *Res.* quia dolo desiit possidere.

d *Cedat.* contra.ff. de rei vind.l.is qui dolo. sol.vt ibi. Item facit.ff. commo.l. si is qui cõmodatum.in princi.

Si quis.]CASVS.Sẽ prius promisit mihi.x.Titius promisit cp faciet me securũ de his x.per fideiussorem.cõtra hũc ago vt faciat quod promisit: & quia non vult facere,quæritur qualiter in interesse mihi debeat cõdemnari. Et dicitur quòd in tãtum in quantũ apparet nunc principalẽ scilicet Sempronium nõ esse soluendo: non inspecto futuro tempore scilicet cp possit effici non soluendo.si ergo tota.x.sunt soluta,in nihilum tenebitur. vel si pars:tunc in residuum tenebitur.[SI QVIS.] Promisisti mihi te prohibere ne aliquod dãnum in nemore meo habeam. si hoc facis,bene est:si autem non facis hoc,tunc teneris mihi ad interesse,sicut euenit in omnibus obligationibus vbi promittitur factum.Franciscus Accursius.

e *Satisdari.*id est fideiussorem dari:vt.ff.qui satisda.co.l.j.

f *Aestimandum.*in actione ex stipulatu,qua agitur vt satisdetur.

g *Idque.*scilicet interesse.

h *Etiam nihil.*si locuples sit promissor:vt.j.de verb.obli.l.si ita stipulatus fuero.§.possum.& arg.l.decem.

i *Neque enim.*respon.tacitę obiectioni,quasi possit labi facultatibus debitor.& est sic.ff.qui & à qui.l.Iul.Sed argu. contra.ff.de nego.gest.l diuortio.&.j.de fur.l.eum qui.§.Papi. at iusti metus habetur ratio:vt ar.ff.ad.l.Aquil.l.si seruus seruum.§. si furnum. &.l.in lege.&.j de euic.l.ij.& de deiec.l.prætor.§.prætor.Ac.

k *Decedet.*sic.j.de verb.obli.l.decem.&.l.si quis stipu.§. si quis. & facit.C.de hære.ven.l.ratio.Accursius.

l *Pecuniam numeratam.*id est interesse.

m *Obligationibus.*vt vertiat interesse in condemnatione: & hoc secundum omnes: vt hic,&.j.de ver.obli.l.si fundum.&.l. cum stipulatus sum mihi.§. fin. &.ff. de aqua plu.arcen.l. si tertius.§. officium. Sed an sit in obligatione vt per libellum debeat peti? quidam quòd sic:& pro eis est arg.ff.de condi.fur.l.in re furtiua. in princi.& de consti.pe.promissor Stichi.in prin.& de ver.obl. l.quotiens quis.in prin.&.l.si quis stipulatus.§.fi.&.l. si pœnam. &.ff.si cer.pe.l.cum fundus.§.quod ad pecu.&c.&.ff.si quis in ius voc.non ie.l.fi.siue certi,siue incerti condictione ibi petatur interesse.&.ff.de act.emp.l.j.in princi. Alij contra. & pro eis.j.de verbo.obli.l.si seruum.§.pe.&.§.fi.&.l.eum qui ita.§.fi.& de cõstitu.pecu.l.promissor hominis.&.ff.de noui ope. nun.l. stipulatio.§.siue.& hoc placet.Sed an præcisè ad factum potest cõpelli?videtur quòd sic: vt.d.l. stipulatio.§.siue. secundum H. &.ff. quod metus cau.l.si cum ex.§. sed & si quis.&.C. de fideicom. lib.l.fin.&.ff.de procu.sed & hæ.§.pe.econtra cp non potest: vt hic,&.C.de actio.empt.l.si traditio.& in contrariis sit speciale. Tertij distinguũt an possit per alium fieri:& tũc præcisè teneatur,aliàs non:vt.C.de cadu.tol.§.ne autem.Item hoc in factis.in dandis autem præcisè tenetur ad dandum:vt infra de verbo.oblig.l.vbi autem.§.fin.

n *Quod iussit.* Puta ne venirent per talem locum.

o *Prætor.*vel quilibet iudex etiam delegatus:a & da exẽplum,vt quia primo iussit adesse kalendis,postea idibus:vt.ff.de arbi.l.dicere.§.fi.& idem in qualibet sententia interlocutoria: quæ nihil dari vel restitui vt expensas litis imperet,aut quiete possideri imperet:alioquin contra,puta in iudicio momentaneæ possess. super quo lata sententia, etiam si appellatio interponatur,tamen debet sortiri effectũ.C. si de momen. poss. fue.ap.l.j.secundũ Azo. & secũdũ hoc omnis interlocutoria per quã decidit incidẽs vel emergẽs,potest mutari:& hoc secũdũ Azo.& secundũ eũ vsq; ad quatuor mẽses poterit reuocari: non postea, forte quasi tũc habeat executionẽ.Sed quid erit de sententia lata in possessorio?videtur,si est interlocutoria,vt quidam dicũt, quòd possit mutari secundum Azo. Sed cõtra est,scilicet quia nõ possit mutari etiam secundum eum:quia nec appellari: vt.C. si de momen. poss. fue.ap.l.j. Item hoc posito cp sit interlocutoria,continet aliquid restitui, vel dari,vel equipollẽs vt quiete possidere:sed certe definitiua est: vt d.l.vnica no.vnde cessat hæc quæstio. Alij dicunt quòd si est talis interlocutoria,per quam quæstio incidens vel emergens decidatur,hanc iudex corrigere non possit:sicut nec definitiuam:cũ huiusmodi interlocutoriæ sic inducant excep.rei in illo.c.sicut definitiua: vt supra de compen.l. quod in diem.§.si rationem.& C.si ex fal.instru.l.j. Incidens autem est, b vt si actor seruus dicitur,& similes:emergens, vt testem admittendum,vel non admittendum:& similes. si autem talia non contineat,tunc possit mutari:puta vt adsint partes idibus vel kalendis:vt.ff.de arbi.l. dicere.§.fin.& ita hic loquitur. Sed videtur quòd etiam in dictis exemplis non possit mutari:vt.C.de dila.l.siue pars.quæ est cõtra.Solu.c vt ibi. Vel distingue in dilationibus vtrum à lege: & tunc coarctari tantum,non mutari à iudice possunt.an à iudice: & tunc mutari:vt.d.l.dicere.in fin.& arg.ff.de noui operis nuntia.l.si opus.

p *De sententiis.*definitiuis d: vt.j.e.l.Paulus.& de pœ.l.diui fratres. de quæsti.l.j.§.fina.& dices.ff.eo.l.iudex.

Diuo.]CASVS. Magistratus populi Romani mandabunt A executioni sententiam delegatorum, item arbitrorum: & intellige quando partes confirmauerunt expresse,vel tacitè,puta taciturnitate.x.dierum compromissum. Item sententia in vna terra dicta, poterit mandari executioni in alia:puta si condemnatus in vna terra,non habeat bona ibi:sed in alia. Tertio dicit: D executio debet fieri in bonis cõdemnati hoc modo. Primo mobilia, siqua habet condemnatus,accipientur & vendentur: & si hæc non sufficiant, accipientur immobilia, & vendentur: & si hæc non sufficiant, tunc peruenietur ad nomina siqua habeat debitor. Sed pone quòd pignora quæ capta sunt de bonis condemnati,non possunt vendi:quia non inuenitur emptor.hoc casu dabuntur in solutum ipsi creditori pro toto debito, licet minus valeant:quia lex præsumit quòd creditor ex quo ea accepit, quòd vult ea tenere loco debiti:& non amplius debitum nec ei? partem petere poterit.[SI SVPER ÆDIBVS.] Titius est condemnatus mihi in decem: & quia non soluebat, executor posuit me in poss.cuiusdam prædij. venit quidam, & dicit hoc prædium esse suum,& non condemnati. dicitur quòd executor prædij cognoscet super hoc:& si viderit esse condemnati, procedet in executiõe.si non viderit esse condemnati,sed petentis: dimittet illud prædium penes petentem.& de his debet summatim cognoscere: nec hæc sententia alicui partium faciet præiudicium,si de proprietate prædij velint postea plenius inter se litigare. & si executor viderit esse prædium condemnati,quod tamen ipse præscribebat,& misi creditorem in tenutam:

Iudices ordinarii exequuntur sententias delegatorum ab eis,& etiam arbitrorũ quæ meruntur executionem.Pau.

Iudex potest suam sententiam interlocutoriam reuocare,non definitiuam.Bartolus.

XIIII. IDEM libro vicesimo-quinto Digestorum.

QVod iussit † vetuitve prætor,o contrario imperio tollere & remittere* licet: de sententiis p contra.

In obligationibus faciendi, post moram succedit obligatio ad interesse.Bartolus.

[Si *quis promiserit prohibere se ne aliquod dãnum stipulator patiatur:& faciat ne quod ex ea re damnum stipulator habeat:facit quod promisit. si minus:quia non facit quod promisit,in pecuniam numeratã l condemnabitur:sicut euenit in omnibus faciẽdi obligationib?. m B

Si quis promiserit prohibere se,vt aliquid dãnũ stipulator patiatur & faciat: neque ex ea re dãnũ stipulator patietur & faciat:ita habeatur facit quod promisit &c.

Sententia interlocutoria an possit reuocari.

Flo.hoc thematiõ sic sic habetur,

†*Cõcor.text. in.c.cũ cessante.extra de appel.*

*Flo.repetere

b *Clo.vt hoc non bene dicit. ideo dic secundũ Ale. quòd incidens dicitur illud quod respicit meritacausæ: & habuit ortũ ante lit.cõtest.vt exceptio pacti: ti.ff.actiõis: & compensationis.*

c *Illa intelligitur secundũ istã. Barto. & Alex.*

d *Appellatione sentẽtiæ venit definitiua.gl. est cõcor. in l.1.§.biduum.ff. quãdo ap. sit. adde alia in.c.1.§.itẽ placet.1. in ti.de causa. in Prag. san.*

C

Indices ordinarii exequuntur sententias delegatorum ab eis,& etiam arbitrorũ quæ meruntur executionem.Pau.

XII. MARCELLVS libro quarto Digestorum.

IN depositi b vel commodati iudicio,quamquam dolo aduersarij res c absit: condemnato succurri solet,vt ei actionibus suis dominus cedat. d

Qui promittit satisdare,tenetur ad interesse: quod est quatenus rem principalis facere possit.Bartolus.

XIII. CELSVS libro sexto Digestorum.

SI quis ab alio decem,ab alio satisdari e stipulatus est:æstimandum f erit,quanti * stipulatoris interfit satisdari: idque g aut tantundem erit,aut minus, aut interdum etiam nihil. h neque enim i vani timoris † vlla æstimatio est. verùm forte solu-

vsucapio siue præscriptio interrumpitur. Postea dicit: cum executor volebat creditorem in tenutam alicuius prædij ponere: obiicitur ab aliquo quòd illud prædium non est condemnati: debet executor illud dimittere: & ad alia bona debitoris condemnati ire. Sed quid si aliquis contradicit executori ne illam rem condemnati capiat, dicens eam sibi obligatam: quæritur an possit vendi vt primo satisfiat creditori qui habet eã in pignus: & postea victori? & certe dicitur quòd sic: hinc est quòd si aliquis velit emere hanc rem, & primo satisfacere creditori qui habet eam obligatam, & residuum soluere victori: auditur etiam si nolit hoc creditor. [*SI POST ADDICTVM.*] Titius est condemnatus mihi in.c. & quia non soluebat, executor misit me in poss. cuiusdã prædij, & vẽdidit postea illud prædium: ita quòd mihi est satisfactum: vel mihi ipsi dedit in solutum: postea venit quidam, & dicit illud suum prædium. dicitur quòd executor non debet se intromittere de hac causa etiam si poss. prædij iam esset tradita emptori. Quid autem si emptor nolit soluere pretium: nunquid executor debet in hac causa se intromittere vt condemnet emptorem, & mandet sententiam executioni in aliis rebus emptoris? & certe non. nam iam hæc causa iret in infinitum. pone enim & nunc aliquem venire & mouere quæstionẽ in his rebus emptoris pignori captis. Vel si dicas emptorem haberi pro condẽnato ad illud pretium: pone quòd ipse neget se emisse: vel si confiteatur se emisse, dicat tamen se pretium soluisse. & sic non videtur habere locum quod de condemnato dixi. quid ergo erit? iam victor videtur derisus. sed ne hoc eueniat, dicamus quòd executor prædium captum pignori non debeat vendere nisi statim pretium soluatur: & posito quòd vendat, nec soluatur pretium, vt fuit in quæstione proposita: tunc executor recuperet prædium: & vendat alij, quasi vinculo pignoris non sit liberatũ donec soluatur pretium. [*SIC QVOQVE.*] Non solum prædictis modis fit executio: sed etiam hoc alio: vt si debitor condemnatus non habeat corporalia, sed habet nomina debitorum: tunc nomina capiantur pignori. & hæc sunt vera si confiteantur se debere. si autem negent: dicunt quidam de hoc debere cognosci, debeant, vel non: sicut fit in corporalibus si de eis vertatur quæstio: sed tamen dicit quòd secus sit in nominibus, vt illa demum nomina dentur pignori, quæ confitentur debitores: & tunc vel executor exiget illud nomen, & soluet victori: vel vendet vt corporalia vendi solent: & pretium soluet victori, secũdum quod melius & facilius de his duobus ei executori videbitur. Sed pone quòd condemnatus habet pecuniam penes argentarios, vel penes alium, vel deposuit eam. certe hanc pecuniam accipiet executor, & satisfaciet victori. idem est si pupillus sit condemnatus alicui, & pecuniam habebat in arca hic pupillus. nam hanc pecuniam accipiet executor, & mihi victori soluet. Franciscus.

a *A diuo Pio rescriptum.* cõcor. extra de foro cõpe. l. si quis. ad fi.

b *Ase.* id est à magistratibus populi Romani: & idem de quolibet alio ordinario: vel dic à se generaliter loqui: licet rescriptũ missum fuerit magistratibus populi Romani. sic ergo delegatus [a] non exequitur suam sententiam iure nostro: vt hic. Sed quid in delegato principis? videtur secus, tum quia delegat vt ordinarius: vt. C. de iudi. à iudice. & citat: vt in auth. de lit. §. omnem. ibi, aliis autem omnibus &c. Item si cui executio mandatur, cognoscit de veritate precum: vt. C. si contra ius vel vti. pub. l. & si non cognitio. ergo idem & econtra, scilicet si est cõmissa principalis: & executio videatur commissa. Sed licet hæc specialia habet: non tamen hoc contra ius commune habere debet: cum hoc non inueniam specialiter: nec ideo quia cognitio mandatur, videtur mandari executio: licet secus sit econtra: quia executio vt fiat missio, de mixto imperio est: vt. s. de iurisd. om. iudi. l iubere. Sed iure canonum delegatus à papa potest exequi: vt extra de offic. & potest. iud. deleg. c. pastoralis. §. præterea postulasti. Item secundum Azo. illud potest quæri, an executio sententiæ possit demandari: & potest apertius proponi quæstio si mandari possit vt in possessionem mittat: quod dic vt diximus. s. de offic. eius cui manda. est iurisdi. l. cognitio. §. vt possessio. & de iurisd. om. iu. l. j. Illud instantius quæritur, an hoc saltem vt possit in possessionem mittere, non vt possideat, delegetur: & quidem cuilibet magistratui municipali hoc permittitur. quod dic vt supra de dam. infect. l. iij. §. an tamen. & §. si forte. & j. ad muni. l. ea quę. §. magistratibus. ergo delegatur: quia magistratus iure competit: vt supra de offic. eius cui man. est iur. l. j. in princ. secundum quosdam. Azo. Item quæro de eo cui vniuersitas causarum alicuius loci mandatur: & dicam non transire quod specialiter non posset delegari, scilicet sententiæ suæ vel alterius executio: vt supra de offic. eius cui man. est iurisd. l. j. j. respõ. licet de illis causis aliquam possit alij delegare: vt infra quis & à quo ap. l. j. §. j. Item videtur delegatũ in possessionem mittere: vt in auth. de exhi. §. si vero. sed ibi non aperit de delegato vel ordinario dicat: quare dic loqui de ordinario. vel ibi de delegato principis, secundum quosdam.

c *Arbitrorum.* quando sine pœna factum fuit arbitrium, & expresse vel tacite, scilicet taciturnitate. x. dierum sit homologatum, id est à partibus comprobatum: vt. C. de arbi. l. pe. quod ius nouum hic respexit: vel loquitur quando à partibus fuerunt petiti certi iudices. s. non. vel quando in locum recusati alij dãtur: vt. C. de iudi. l. apertissimi. §. fin. Accursius.

d *Sententiam Romæ dictam.* accedit ad hoc extra de foro compe. ca. postulasti.

e *In prouinciis.* idem econtra: vt. s. de iudi. l. argentarium. §. nomine pupillæ. item de vna prouincia vel ciuitate in aliam: vt. j. de bo. auth. iud. poss. f. l. cum vnus. §. fi. &. C. de iudi. properandũ. §. si autem reus. secus in delictis, [b] vbi remittitur ad locum delicti: vt in auth. vt nulli iu. §. si vero quis comprehensorum.

f *Ad finem.* quia sententia sit efficax.

g *Persequi.* aliàs perduci. Accursius.

h *In venditione.* Dixit faciendam executionem, & per quos: audi nunc qualiter.

i *Animalia.* aliàs animales: quæ & ipsa mobilia sunt: vt. j. de verb. sign. l. mouentiũ. & licet nõ faciat hic ordinem inter mobiles, facias tamen: vt primo [c] illa quæ minus debitori nocerẽt: & maxime pecunia. sed est arg. contra. s. de ven. in poss. mit. l. j. §. deminutio. &. C. de bo. quæ libe. l. fi. §. vbi autem. & supra de seruit. l. si cui.

k *Iubentur.* aliàs iubent. f. dicti exequentes: aliàs iubentur.

l *Mox.* hoc dic vt no. C. de bo. auct. iudi. poss. l. cum proponas.

m *Bene est.* immò videtur contra: vt. C. de his qui ad eccle. cõfu. l. fin. §. cum autem monitus. sed illa [d] secundum istam: vel ibi ex interlocutoria, & sic non liquido. hic ex definitiua: & sic in liquido debito.

n *Mouentia.* vel alia mobilia.

o *A pignoribus.* improprie: vt infra de verbo. signi. l. plebis. §. pignus.

p *Faciunt.* exequentes.

q *Interloqui.* aliàs, interim exequi: aliàs, interloqui.

r *Capiantur.* & sic fertur sub conditione. sed contra. j. quando appel. sit. l. j. §. biduum. sed dic [e] quòd hic versus, cp si nulla &c. non sit de sententia. sed hic, vt soli &c. & sic dictio quod, vel nõ est, vel abundat. Alij [f] cp hic de interlocutoria: ibi de definitiua. Tertij, cp hic de præsenti permittit: ibi, phibet de futuro. [g] arg. supra si cer. pe. l. itaque. vel licet ferri non debeat, lata tamen tenet. & sic statuetur tempus intra quod si non appareant mobilia, capiantur res soli. arg. s. de hære. institu. l. si quis institutur. vt. j. de bo. auct. iud. poss. l. seruus. *ADDITIO.* Ista vltima solu. etiã placet Pau. & Alexan. Vel dic aliter secundum Barto. Pau. & Alexan. quòd sententia definitiua non potest ferri sub conditione extrinseca, sed bene intrinseca.

[f] *Quod.* s. dicentes, quòd si nec ea &c. & hoc si habes, exequi.

Ad iura.

XV. VLPIANVS libro tertio de officio Consulis.

A Diuo pio rescriptũ [a] est* magistratibus populi Romani, vt iudicum à se [b] datorum vel arbitrorum [c] sententiam exequantur hi qui eos dederunt.

Potest vnus iudex alterius iurisdictionis iudicem requirere vt eius sentẽtiã exequatur. Bartolus.

¶ Sententiam Romæ dictam, [d] etiam in prouinciis [e] posse præsides, si hoc iussi fuerint, ad finem [f] persequi, [g] imperator noster cum patre [suo] rescripsit.

In executione primo debent capi mobilia, secundo ĩmobilia, tertio nomina. Bar.

¶ In venditione [h] itaque pignorum captorum facienda, primo quidem res mobiles* & animalia [i] pignori capi iubentur: [k] * mox [l] distrahi. quarum pretiũ si suffecerit: bene est. [m] si non suffecerit: etiam soli pignora capi iubentur, * & distrahi. Quòd si nulla mouẽtia [n] sint: à pignoribus [o] soli initium faciunt. [p] Sic denique [iudices] interloqui [q] solent, si mouẽtia nõ sint, vt soli quoque capiãtur [r]. Nam à pignoribus soli initium faciendum non est. Quòd [s] si nec [ea] quæ soli sunt, sufficiant: vel nulla sint soli pignora:

* *Flo. rescriptũ est, magistrat⁹*

[a] *Inferior à principe secun. Ale.*

BIU Cujas

tunc peruenietur etiam ad iura. [a] Exsequuntur itaque rem iudicatã præsides isto modo.[b]

Si pignus datur creditori in solutum simpliciter: præsumitur datum pro toto debito. Bartolus.

¶ Si pignora † quæ capta sunt, emptorem non inueniant: [c] rescriptum est ab imperatore nostro, & diuo patre eius, vt addicantur [d] ipsi cui quis condemnatus est. addicantur autem vtique ea quantitate quæ debetur. [e] Nam si creditor maluerit pignora in creditum [f] possidere, hisque esse contentus: [g] rescriptum est, non posse eum quod amplius [h] sibi debetur petere: quia velut pacto transegisse de cætero *[i] videtur, qui cõtentus fuit pignora possidere: nec posse eum in quantitatem certã pignora tenere, & superfluum petere.[k]

Coram iudice exequente examinatur quæstio emergens super rebus pignori captis summatim: quæ cognitio non facit præiudicium volenti ordinariè agere: & post pignus addictum creditori ad vsucapionem proficiet. Bartolus.

¶ Si rerum quæ pignoris iure captæ sunt, controuersia fiat: [l] constitutum est ab imperatore nostro, ipsos qui rem iudicatã exsequũtur, cognoscere debere de proprietate: & si cognouerint eius fuisse, qui condemnatus est, rem iudicatam exsequentur. Sed sciendũ est, summatim [m] eos cognoscere debere: nec sententiam eorum posse debitori præiudicare, [n] si fortè hi dimittendam eã rem [esse] putauerint, quasi eius sit qui cõ trouersiam mouit, non eius cuius nomine capta est: nec eum [o] cui restituta est, statim habere per sententiam debere, si fortè iure ordinario cœperit ab eo res peti. Sic euenit, vt in omnibus integris [p] tãtum capioni res iudicata proficiat. [q] Sed illud debet dici, vbi cõtrouersia est de pignore, id dimitti debere, & capi aliud, si quod est sine cõtrouersia. [r]

Quando est aliquid quod possit capi sine controuersia: illud quod captum fuit in quo est controuersia, dimittitur, & præcedens summaria cognitio cessat: & illud quod est sine controuersia, capietur. item si mouetur executio, sed pignus venditur, & priori creditori satisfacit: & residuum in causam iudicati conuertitur.

¶ Quòd si res sit pignerata, [s] quæ pignori capta est, videndũ est an sic distrahi possit, vt dimisso creditore superfluum in causam iudicati cõuertatur. Et quamquam non cogatur [t] creditor rem quam pignori accepit, distrahere: tamen in iudicati exsecutionẽ seruat, vt si emptorem inuenerit res quę capta est, qui dimisso priore creditore superfluum soluere paratus sit: admittenda sit huius quoque rei distractio: [u] nec videtur deterior conditio creditoris fieri, suũ consecuturi, nec prius ius pignoris dimissuri, q si ei fuerit satisfactum.*

Post rem venditam & in solutum datã cessat summaria cognitio iudicum exequẽtium. Bartolus.

¶ Si post addictum [x] pignus aliqua controuersia emptori moueatur: an sit cognitio eiusdem

a *Ad iura.* i. nomina: vt C. qũ fi. vel pri. l. ij. & j. c. §. sic quoque.

b *Isto modo.* nullo excepto priuilegio: vt. ff. quod cuiusque vniuer. l. ciuitatis. [a] & de fun. dota. l. j. &. C. de prædiis mino. l. j. [b]

c *Non inueniant.* vel non iustum pretium offerentem inueniãt. quid autem de ecclesiasticis? Respon. idem secundum Azo. arg. ff. de lega. iij. l. non dubium. §. fi.

d *Addicantur.* i. detur in solutum. & not. q quadruplex est via victori. Primo, vt quasi pignora teneat. [c] Secũdo, si magis velit, addicãtur sibi pro quãtitate debita, non pro minori: vt hic. & hæc addictio est quasi ẽptio: [d] vt. C. de euic. l. fi præsens. Tertio, quia potest licitari [e] & emere ab executore vt quilibet ali?: vt. C. si in causam iudi. pignus. l. ij. Quarto, quia si victus callide fecerit q nõ ueniatur emptor: dominiũ à principe impetratur: vt. C. si in causam iudi. l. finali. & secundũ hoc ĩtellige. C. de excep. rei iudi. l. ordo. & facit. C. de iure do. impe. l. fin. §. si autem in tempore.

e *Quę debetur.* nõ pro minori, inuito condẽnato, & executore: vt infra in fi. huius. §.

f *Creditum.* i. propter creditũ: & est appellatio generalis: vt ff. si certum pe. l. j.

g *Contẽtus.* qđ præsumit hęc lex: siue sit hoc actum, siue simpliciter accipiat: siue etiã victor dicat: cũ victo? & iudex nõ cõsentiant: & sic cũ lex pſumat super certo, non admittitur probatio in cõtrariũ, vt dicat q pro parte debiti accepit: vt no. C. de probat. l. siue possidetis. sec? si iudex pro certa quantitate det, vt videmus quotidie fieri. est ergo tutus victori emere vt quilibet, q sic in solutum accipere.

h *Amplius.* aliàs deest quàm. & tũc est plana. aliàs non deest, & tunc dic nõ amplius q quod sibi &c. id est nihil vltra. iã enim nihil vltra debitũ est, cũ præsumatur pro toto accepisse: & vergum amplius expone, id est de cætero: non autẽ poterit pignora restituere, & debitum petere. sed quidam dicunt q residuum ad quod pignus nõ sufficit, potest petere: & non plus si forte vellet pœnitere de eo q pignora accepit: quod præcedens & sequens litera nõ patitur: licet esset æquũ: & licet sic sit in pignore cõuentionali: vt. C. de iu. do. impe. l. fi. §. sed si quidẽ. [h] Sunt & aliæ differentiæ inter conuentionale & prætorium siue iudiciale pignus: vt no. ff. de pigno. actio. l. j.

i *De cætero.* s. debito, adeo vt probatio in contrarium non admittatur: vt dixi, & sic no. q lex præsumit remissionẽ residui, & transactionem factã, vt aliàs pactionem: vt. C. de pact. l. ij. secus si partem debiti accepisset: vt. C. de excep. l. si ex maiore. sed alij dicunt decætero, id est deinceps: quia velit pœnitere: vt dixi.

k *Petere.* arg. ff. de procura. l. in causæ. in prin.

l *Fiat.* ab aliquo iure dominij: idem si iure possessionis. [i] quia dicat alius se possidere: sed hic constabat debitorem possidere. & dic hoc fieri [k] ante addictionem. si autem post: habet tunc locum inferior. §. si post. Accursius.

m *Summatim.* Not. similia de summaria cognitione: vt no. C. de iudi. l. iudices.

n *Præiudicare.* si summatim feratur sentẽtia, nõ præiudicatur: vt ff. de libe. agno. l. si quis à liberis. §. meminisse. secus si plene: vt no. C. de ordi. cog. l. ij.

o *Nec eum.* mouentẽ litem. vel verius, id est victorem. & dic, restituta id est tradita: vt. j. de verbo. signi. l. verbum reddendi.

p *Integris.* id est omnibus integre venientibus quę sunt necessaria ad vsucapionem: & secundum hoc proficiet vsucapiõi, scilicet faciendæ per creditorem: vt. ff. de adqui. pos. l. Põponius. §. si iussu. secundũ quosdã. quod potest dici [l] post addictionem. si autem tantum pignori capiatur, vt hic erat, dices, integris omnibus, id est tã iure debitoris q creditoris: item & eius qui mouet controuersiam super re capta in causam iudicati. & quod subiicit vsucapioni, scilicet interrũpendę: fuit enim naturalis interruptio: vt. ff. de vsucap. l. naturaliter. nam missus in possess. non potest vsucapere, cũ non habeat possessionẽ: [m] vt. ff. de adquiren. poss. l. iij. §. fina. & infra vti possi. l. si duo. §. creditores.

q *Proficiat.* quia pro suo possidẽs vsucapit.

r *Sine controuersia.* vt C. quãdo fi. vel pri. l. ij. &. j. eo. §. sed vtrum.

s *Pignerata.* cuidã alij ex conuentione.

t *Non cogatur.* aliàs. s. vt &. ff. de pigno. actio. l. quamuis.

u *Distractio.* & sic vel creditor conuentionalis pignoris vẽdet, vel venditioni consentiet. aliàs etiã eo ĩuito fiet.

x *Si post addictum.* id est captum & postea venditum auctoritate iudicis: & continua: quia supra dixit quando controuersia mouetur ante addictum pignus, vbi summatim cognoscitur: nunc quando post, [n] vbi siue de proprietate siue de possessione fiat quæstio: non se intromittunt exequentes, cuicunque sit addicta. si autem de pretio: consulitur iudici vt omni alia quæstione omissa, aut præsenti pecunia vendat: aut si hoc non fecerit, res ipsas vbicunque inueniat, quasi nondum vinculo pignoris liberatas accipiat. Sed quare magis de pretio? Respond. quia [o] ibi non est longa cognitio auferre rem: immo ideo, quia nihil videtur feciſſe executor nisi pretium soluatur: quo soluto totum videtur feciſſe: cum ei amodo auocari non possit pretium. vbi autem sibi res est addicta, semiplene facit executor. nam demum extinguitur iudicati actio omnino, si res addicta facta est accipientis: vt infra de solu. l. si quis aliam. vnde ea euicta non cessat eorum audientia secundum quosdam, prout habes non cessabunt, & postea idem, & cætera. & sic ad proximum dictum refertur. vel secundum alium cessat [p] eorum officium: quia licet non plene, tamen prout voluit petitor finierunt. arg. ff. eo. §. si pi-

g *Vtraque est bona secũdum Alexan.*

h *Ibi loquitur quando dominium impetratur à principe: hic quando pignus fuit in solutum datũ, secũdum Bart. & Alex.*

i *Idẽ Bar. Pau. Ange. Ale. & Imo.*

k *Idẽ Bar. & Alex.*

l *Iste intellectus est planus secũdũ Ale.*

m *Idem Imo. & Al. cõtra Bar. qui contrarium tenet.*

* *Flo. satisf datum*

n *Idẽ Bar. Pau. & Alexan.*

o *Istæ ambæ respõsiones placent Al. & sunt de mente Bart.*

p *Ista communiter tenetur, secũdum Ale.*

BIU Cujas

si pignora. sed pretio non soluto nec plene nec semiplene fecerunt. Azo.

a *Periculum.* quo ad hoc vt teneatur pretium soluere. Item quo ad executorem, vel victorem, qui de euic. non tenetur: sed non quo ad illum cui proficit solutio: vt. ff. de euic. l. ante. §. j. & l. si pignora. & C. de eui. si ob causam.

b *Cessabunt.* Si habes, nonne cessabunt? respon. vtique cessabũt: & hoc si quæstio proprietatis vel possessionis moueatur: secus si pretij nõ soluti: vt subiicit. Item hoc siue tradita sit iam possessio: vt hic. siue non: vt supra proxi. respon. dũmodo cõtracta sit vẽditio. nam & ante fieri potest controuersia: vt C. de rei vindi. l. si fundum. & C. de euic. l. si post. vẽditione autem nõ facta summatim cognoscetur: vt supra. §. si super rebus. Item alia litera est, non cessabunt. b & tunc dic cũ moueẽ quæstio de pretio. Alij dicunt priori c casu non suscepisse periculum: hic sic. & sic non cessat. Alij d & superiori casu agitur aduersus aliũ ad quem possessio casu deuenerat: hic cõueniebatur: & sic hic non cessat.

c *Idemque.* quod in proximo casu, si habes nõne. vel ad primum, non ad proximum, si habes non cessabunt: sed alij referunt ad proximum etiam si sit non cessabunt.

d *Addicta.* alio emptore non inuento: vt eo. §. si pignora.

e *Non soluat.* executoribus qui vendunt: vt. ff. de euic. l. si pignora. Accursius.

f *Vidẽdum est.* hic potest continuari: quid enim &c. vsq; illuc, melius &c. & tunc assume: & non puto &c. & iunge cum eo: melius &c. & secundum hoc, quid enim &c.

g *Et.* examinatio quæstionis: vel lege recte: & quod dicit non puto vltra procedere debere, id est vt mandet sententiam executioni pro pretio non soluto in alias res ipsius emptoris.

h *Cæterum.* id est alioquin.

i *Longe.* in infinitum. pone enim iterum ab aliquo super rebus illius emptoris captis moueri quæstionem. Item quod subiicit, quid enim &c. dic quòd probat causam suæ responsionis: quòd longe. s. res abiret. nam aut dices quòd cõdemnabũt emptorem, & eius res capient & distrahent: aut dices quòd habebũt pro cõdemnato. hoc secundum dici semper nõ potest. quid enim si negat se emisse, vel dicit se pretium soluisse quod negatur solutum? necesse ergo habes dicere condemnationem faciendã. sed quodcunque diceres, vel pro iudicato habendum, vel condemnationem fieri, e procederes in infinitum: quia quod in venditione iudicis qui sentẽtiam exsecutus fuerit, videndum est. Et cùm semel emptio perfecta sit: eiusque qui [sic] comparauit, periculum a vertatur: non puto locũ esse cognitioni. Certè postcaquam inductus est emptor in possessionem: nónne cessabunt b partes eorundem iudicum? Idemque c & si ipsi cui quis iudicatus est, res fuerit addicta. d

Si per iudicem exequentem res sit vendita, pretio non soluto cessat officium iudicis in pretio exigendo: vnde res debet vendi præsente pecunia, vel res vendita reuocari. Bartolus.

℣ Sed si emptor cui pignora sunt addicta, exsequẽte iudice pretium non soluat: e vtrũ aduersus emptorẽ porrigere manus† debeant iidem iudices qui sententiam exsequuntur, videdum est. f Et g non puto eos vltra procedere [debere.] Cæterùm h longè i res abibit. Quid enim dicemus? Condemnabunt emptorem, & sic exsequentur aduersus eum sentẽtiam? an statim pro iudicato k habebunt? & quid si neget se emisse, aut exsoluisse contendat? Melius igitur erit si non se interponant: l [&] maximè cùm nec habeat m actionem aduersus eum is cui n iudicatum fieri desideratur, nec iniuria adficiatur. o Oportet enim res captas pignori & distractas, præsenti pecunia distrahi: non sic, vt post tempus pecunia soluatur. Certè si se interponãt: p hactenus debebunt interuenire, vt ipsam rem addictam q capiant, & distrahant, quasi nondum vinculo pignoris liberatam. r

Vbi aliæ res non sunt, nomina capiuntur eorum qui confitentur: quæ exigentur vel vendentur vt iudici videbitur. Bar.

℣ Sic quoque s iudices exsequentur iudicatum, vt nomina iure pignoris capiant, si nihil aliud t sit quod capi possit. Posse enim nomen iure pignoris capi, imperator noster rescripsit. Sed vtrum confessum nomen tantũ capi possit, an etiam si neget quis se debere: videamus. Et magis est vt id dumtaxat u [pignori] capiatur, quod confitetur. x Cæterùm si negetur, æquissimum erit discedi à nomine: nisi fortè quis exemplum secutus y corporalium pignorum, vltra processerit, dixeritque ipsos debere iudices de nomine cognoscere, z vt cognoscunt de proprietate. a sed contra rescriptum est. b Item quid dicemus? vtrum ipsi iudices conuenient nomen, c exigentque id quod debetur, & in causam iudicati conuertent: an verò vendẽt nomen, vt pignora corporalia [vendi] solent? Et necesse est, vt quod eis facilius videatur ad rem exsequendam, hoc faciant.

Si creditor habet pecuniam debitoris, vel debitori destinatam: ipsa pecunia capitur: non debitoris nomen. Bartolus.

℣ Sed & si pecunia penes argẽtarios sit: æquè capi solet. Hoc amplius & si penes alium quem [sit,] destinata tamen ei qui cõdemnatus est: solet pignoris iure capi, d & conuerti in causam iudicati. ℣ Præterea pecuniam quoque depositã nomine condemnati, vel in arcam reclusam solent capere, vt iudicato satisfiat. Hoc amplius & si pupillaris pecunia in arcam reposita sit ad prædiorum cõparationem, etiam citra permissum prætoris, ab eo qui exsequitur iudicatum, solet capi, e & in causam iudicati conuerti.

a *Ista non placet Bar to. Pau. & Alex.*

b *Ista non placet Ale.*

c *Hæc sol. cõmuniter non tenetur secũdũ Alexan.*

† *Vide in hunc locum Eras. Chil. 4. cent. 9. prouer. 8.*

d *Ista etiã nõ tenetur, secũdũ Alexan.*

e *Ista glo.*

A

B

C

D

f *Sic quoque.* q. d. non solum prædicto modo exsequuntur iudicatũ, sed etiam isto.

g *Aliud.* corporale, vel sit, scilicet in quæstione: vt. ff. eo. §. sed illud.

h *Id dumtaxat.* scilicet nomen.

i *Cõfitetur.* passiue ponitur. R.

k *Secutus.* in nomine, vt cognoscatur de eo sicut de corporali pignore.

l *Pro iudicato.* vt sic non condemnetur. & sic est arg. quòd cõfessus non condemnatur. quod dic vt. j. tit. j. l. j.

m *Non se interponant.* ad exsequendam sententiam pro pretio.

n *Cũ nec habeat.* si est habeat in singulari, dic habeat is. s. emptor cõtra eum cui &c. sed aduersus eum qui pretio pignoris liberatur: vt ff. de euic. l. antepe. & sic supple: ergo & iste victor nõ debet habere contra eum emptorem. vel dic is. s. victor aduersus eũ emptoré.

o *Cui.* id est à quo. nã frequenter datiuus pro ablatiuo ponitur. si habes in plurali habeant, scilicet exsequẽtes cõtra victorem. q. d. sicut non possunt iudices stare pro emptore contra victoré: sic nec contra emptorem pro victore. & secũdũ hoc abundat is: vel etiã legi potest cũ seq. versi. q. d. is cui &c. non affici damno &c.

p *Adficiatur.* scilicet victor.

q *Interponant.* exsecutores prædicti, quia emptor nõ soluit pretium: vt dictũ est. Ac.

r *Addictã.* id est captam & venditam.

s *Liberatam.* non videtur ergo posse haberi fidem de pretio ab exsequentibus: & si habeatur, nõ transeat dominium. arg. j. de iure fisc. l. si procurator. in fi. sed qualiter auferatur ei si dicat se soluisse pretium? Respon. f hoc forte non dicebas: aliàs contra.

t *Sic quoque.* q. d. non solum prædicto modo exsequuntur iudicatũ, sed etiam isto.

u *Aliud.* corporale, vel sit, scilicet in quæstione: vt. ff. eo. §. sed illud.

x *Id dumtaxat.* scilicet nomen.

y *Cõfitetur.* passiue ponitur. R.

z *Secutus.* in nomine, vt cognoscatur de eo sicut de corporali pignore.

z *Cognoscere.* summatim: vt. ff. eo. §. sed sciendum.

a *De proprietate.* ante addictionem.

b *Rescriptum.* ergo non confessi tantum capient.

b *Rescriptum est.* quæritur quare secus? Respon. quia facilius in rebus corporalibus habetur summaria cognitio. cætera dic vt no. g C. quando fiscus vel pri. l. ij.

c *Conuenient nomen.* tunc. s. quando nomen non diffitetur.

d *Capi.* sic dicendo, habeas illud nomen loco pignoris. & iste postea habebit vtilem actionem, h sicut video in nomine pignori obligato ex conuentione: vt. ff. de pig. l. cum conuenit. & facit. C. de præto. pign. l. j. & ij. &. C. de his qui ad eccle. confu. l. fi. §. ij. Accursius.

e *Solet capi.* pupillo condemnato.

BIU Cujas

Vnt qui in id.] CASVS. Debes scire quòd regulariter quilibet conuenitur in solidum, exceptis quibusdam personis quę conueniuntur in quantum facere possunt, deducto ne egeant, & non deducto ære alieno: vt socius. Ité patrona, & liberi eorum, & parentes. Item maritus quando conuenitur de dote. Item miles qui in militia existens contraxit debitū. nam isti in quantum facere possunt, cõueniũtur. Tãdem dicit: quidã est debitor multorum ex simili causa: nec est omnibus soluendo. dicitur quòd occupãtis cõditio erit melior. & si vnus egerit, non deducitur qđ debetur aliis qui sunt similis cõditionis. sic est & in act. de peculio. & idé si filius vel libert^a agat contra patrem, vel patronum, nam non deducitur quod aliis filiis vel libertis debetur. est & alius qui cõuenitur in quantum facere potest: vt qui conuenitur ex causa donationis: & iste deducit quod omnibus debet. Ité quod supra dixi, quòd si vn^o filiorũ agat contra patrem vel patronum, esse occupãtis meliorem conditionem: intelligas tamé quòd ille cõueniatur deducto ne egeat. Item si vir cõueniatur ab vxore ex causa dotis, siue ex alio contractu: habet vir hoc priuilegium, vt conueniatur in quantum facere potest. Idem econtra si vxor conueniatur à viro ex aliquo contractu. Item priuilegium quod datur viro si cõueniatur ab vxore, idem priuilegium datur socero & patri viri. Sed quid erit si pater mulieris promisit dotem genero pro filia: & fecit pactum quòd gener lucraretur si filia decedat in matrimonio: nunc gener agit contra socerum ad hanc dotem: nunquid hic socer habet priuilegium ne conueniatur nisi in quãtum facere potest? Certe non. & hoc est verum si soluto matrimonio per mortem filiæ gener petat dotem. si autem adhuc constante matrimonio gener petat dotem à socero, tunc socer condemnandus est in quantum facere potest. Item quod dictum est socerum genero condemnari in quantum facere potest, fallit si conuentus neget se socerum, vel si conueniatur ex causa doli. Item priuilegium quod datur viro, datur etiam procuratori viri, vel defensori qui conuenitur nomine viri, & eo viuo: post mortem autem viri conuenitur in solidum. Item priuilegium quod dixi prædict is personis dari, non transit ad eorum fideiussores. Item priuilegium quod datur viro & aliis personis supra numeratis, non vadit ad hæredes eorum, sed in solidum tenẽtur. & hoc dicit hæc lex cum seq. vsque ad. l. si conuenerit. Franciscus Accursius.

Personæ hic enumeratæ cõueniuntur & exiguntur in quantum facere possunt, & ære alieno non deducto. fallit in donatario. Bartolus.

XVI. IDEM libro sexagesimo tertio ad Edictum.

SVnt qui in id quod facere possunt, [a] conueniuntur: id est [b] non deducto ære alieno. [c] & quidem sunt hi ferè [d] qui pro socio conueniuntur. socius* autem omnium bonorũ accipiendus [e] *est. Item parens,

XVII. IDEM libro decimo ad Edictum.

PAtronus, [f] patrona, liberiq; eorum, & parentes. [g] Item maritus de dote [h] in id quod facere potest, conuenitur.

XVIII. IDEM libro sexagesimo sexto ad Edictum.

ITem miles [i] qui sub armata militia stipẽdia meruerit, cõdemnatus, eatenus quatenus facere potest, cogitur soluere.

XIX. PAVLVS libro sexto ad Plautium.

INter eos quibus ex eadẽ causa [k] debetur, occupantis [l] melior conditio est: nec deducitur quod eiusdem conditionis hominibus debetur: sicuti fit in de peculio actione. [m] nam & hic [n] occupantis melior causa est. Sed & si cum patre patronóve agetur, non est deducendum æs alienũ: maximè quod eiusdem conditionis [o] personis debebitur, vt liberis, libertisque. [p] Is quoq; qui ex causa donationis cõuenitur, [p] in quãtũ facere potest, condemnatur, [q] & quidem is solus [r] deducto ære alieno. [s] Et inter eos [t] quibus ex simili causa pecunia debetur: occupantis potior erit causa. immo nec totum quod habet, extorquendum ei puto: sed & ipsius* *Flo. ipſs*

a *Possunt.* deducto ne egeant. aliàs nullum esset priuilegium: vt ĭ. de reg. iur. l. in condemnatione. in princip.

b *Id est.* pro scilicet ponitur, secundum Ioan. sic supra quando act. de pecu. est anna. l. j. §. quandiu. in glo. id est. Azo.

c *Aere alieno.* excipe donatorem: vt. ĭ. eo. l. inter eos. §. fi.

d *Fere.* fere dicit: quia si negauit se socium esse, in solidum cõdemnatur: vt. ĭ. eo. l. sed hoc. §. causæ. quia & alij sunt, vt donator: vt. j. eod. l. inter eos. in fine. Item qui cessit bonis: vt. ĭ. de cess. bo. l. is qui bonis. Item filius exhæredatus vel abstentus. quod dic vt no. s̆. quod cum eo. l. ij. &. iij. Vel fere dicit, quía hic etiam enumerati non semper habent beneficium: puta maritus, vel socius, si quid dolo facerent: vt supra pro socio. l. verum. §. tempus. versi. hoc quoque. & supra sol. matri. l. etiam. §. licet. &. C. de rei vxo. act. §. cum autem. vel tertio, secundum H. fere propter donatorem dicit, qui æs alienum deducit: vt dixi.

e *Accipiendus est.* contra. s̆. pro so. verum. in prin. vbi etiam specialis rei socium dicit habere beneficium hoc. Solu. hic sub. maxime. vel illa ad istã trahitur. vel hic interrogatiue lege: & solue per illam: vel vt ibi. prima placet.

f *Patronus.* nisi patronatus ius amiserit, quod multis modis fit: vt no. C. de bo. quæ libe. l. fi. Accursius.

g *Parentes.* in infinitum, cum sit fauor in omnibus his, accipe vt supra de in ius vo. l. quique. §. parentes. &. l. sed & si. §. liberos autem. & de libe. & posthu. l. cum quidam. proprie tamen aliter: vt supra de gradi. l. iurisconsultus. §. parentes.

h *De dote.* vt supra solu. matri. l. maritum. cauet tamen de soluẽdo, si peruenerit ad fortunam pinguiorem: vt C. de rei vxo. act. §. cũ autem. Sed cõtra insti. de ac. §. iteé si de dote. Sed non est: quia in quantum facultas patitur, vt ibi: idem est quòd in quãtum facere potest. Item contra supra de neg. gest. l. diuortio. in princip. Sol. vt. ĭ. eo. l. non tantum. in glo. ij.

i *Item miles.* facit supra eo. l. miles. in princip. & quod ibi not. & no. quòd istæ tres leges respiciũt secundam partẽ rubricę.

k *Inter eos. Ex eadem causa.* in genere dicit, id est ex credito; sed eandem causam dicit, quia omnibus in quãtum facere potest, debet condemnari. & sic omnium est eadem causa vel conditio in cõdemnatione. aliàs aliter dicitur eadẽ causa: vt infra de excep. rei iudi. & an eadem. & aliàs aliter: vt. s̆. de inoffic. testa. l. circa.

l *Occupantis.* occupare dicitur qui primo ad sententiam peruenit: vt supra de pecu. l. si vero. aliàs qui primo litem contestatur: vt supra de leg. j. l. si pluribus. Item hoc accipe inter non priuilegiatos & priuilegiatos æquali priuilegio personali: vt supra quod cum eo. l. sed an. & de pecu. l. ex facto. §. plane in. quæ sunt contra. nisi in duabus dotibus: vt. C. qui po. in pign. ha. l. fi. §. fin. Item non videtur melior conditio occupantis, cum in executione vltimus veniat cum primo: vt infra eo. l. in iudicati. quæ est contra. Solu. in hoc est melior: quia totius debiti fit certa cõdemnatio non habito respectu quòd alij hic idem cõuentus dãnari potest postea. at in vltima sententia debet haberi respectus ad primam: vt quod debetur ex prima, ex bonis deducatur: & si quid in bonis superfuerit, secundum eius æstimationem fiat cõdemnatio. cum autem vtraque sententia executioni mandatur, nõ potest petere primus vt primo sibi satisfiat, & postea alij: immo vterque admittitur: pro rata tamé portione debiti cuiusque: scilicet vt plus accipiat cui plus debetur: vt ibi. quod multũ prodest vltimo, si forte bona post vtranque sententiam sint minorata. habetur ergo ratio non in executione, sed in sententiæ prolatione. Si autem solus secundus primo petat executionem, non habetur ratio primi qui non petit: immo secundi occupãtis melior erit causa: vt ibi. Accursius.

m *In de peculio actione.* vbi non deducitur. quod dic vt supra de pecu. l. si vero.

n *Et hic.* in actione de peculio: vt. d. l. si vero. & in aliis etiam casibus ibi no.

o *Eiusdem conditionis.* nec aliis, excepto donatore: vt infra proxi. &. ĭ. eo. l. exhæredatum. Accursius.

p *Conuenitur.* ex stipulatione olim: hodie etiam ex nudo pacto datur ex. l. condictio: vt. C. de dona. l. si quis argentum. §. pe.

q *Condemnatur.* si ab eo cui donauit, conueniatur. secus si ab eo cui sic delegatus est: vt. ĭ. eo. l. Nesennius. Azo.

r *Is solus.* & hoc est contra, infra eod. l. in iudicati. sed solue vt modo dixi.

s *Alieno.* in quo non computatur quod ex simili causa debetur: vt subiicit.

t *Inter eos.* scilicet donatarios. & facit. ĭ. eo. l. cum ex causa. &. l. exhæredatum. & de reg. iur. l. diuus. &. l. quotiens. &. l. in condemnatione. &. s̆. de dona. l. qui in donatione. &. s̆. solu. matri. l. maritus. ij. Hic quæro, secundum Azo. an hæc exceptio vt quis damnetur in quantum facere possit, sit dilatoria, vel peremptoria? videtur dilatoria: quia non semper obstat agenti: vt instit. de excep. §.

Exceptio vt quis cõdẽnetur in

BIU Cujas

quãtum facere potest, an sit dilatoria, vel peremptoria.

excep.§.perpetuæ.&.§.temporales. Item quia si soluatur, non est repetitio: vt.ff.de condic.inde.l.in diem. &.l.quod nomine. &.l. nam & si maritus. Econtra perpetua: quia post litem cõtestatam opponitur: immo etiam quandoque post sententiam: vt.j.eo.l. Nesennius.§.fi.quod non est in dilatoriis: nec etiam peremptoriis: vt.C. fenten. rescin.non pos.l.peremptorias. sed Ioan. dicit eam dilatoriam.

a *Non tantũ dotis nomine. Condemnatur.* etiam soluto matrimonio: & etiã eo constante in casibus permissis: vt.ff. de iu. dot. l.mutus.§.manente.

b *Condemnandus est.* constãte matrimonio, nõ soluto: vt.ff.de neg. gest.l.diuortio. in prĩ. etiam si durante matrimonio contraxit. Nec obstat.ff.de constit.pecu.l.iij.vbi ex alio cõtractu etiam soluto matrimonio habet priuilegium: sed ibi ideo, quia imitatur naturam primi contractus actio de constituta: vt supra de dona.l.qui id quod. in princ. & facit.C.de dona.inter vir. & vxo. l.& si de tua. Item hoc in contractu: secus in delicto: vt infra eo.l.si rerũ. & arg.j. eo.l. sed hoc ita.§.j. Accursius.

† *Vide Eras. Chil.1. cent.5. proverb.15. & Chil.2. cẽt. 5.prouer.82*

c *Sicut. Cum socero.* patre viri: vt supra sol. ma.l. rei iudicatæ. §.fi.&.l.seq.

d *Cum socero.* patre vxoris. Accursius.

e *Vtimur.* nos ergo sequitur æquitatem, in qua lex deficit: vt &.ff. solu.matri.l.si vero.§. de viro. &.C.de pac. conuen. tam super dote.l.hac lege. & de vsucap. dicitur. sed hoc soluto matrimonio: vt inferior lex distinguit: vt.ff.solu. matri.l.ex diuerso.in princip.

f *Sed hoc ita. Soluto matrimonio.* p mortem filiæ.aliàs non valeret pactum: vt supra de pac. dot.l.ij. & debeat lucrari dotem ex pacto: vt.ff.de iur.do.l. si de dote.

g *Succurrendum.* ratio distinctionis hæc est, quia constante matrimonio durat affinitas & in parentibus viri, quia affines sunt vxori: & in parentibus vxoris, quia affines sunt viro: cæterũ vxore mortua, & ita ab vna parte affinitatis vinculo soluto, sicut amoris vinculum, ita & priuilegij decrescit beneficium.

Affinitas an sit constante matrimonio inter parẽtes viri & vxoris: & quid soluto matrimonio.

h *Socium.* facit.ff.eod.l.sunt qui.&.ff.pro socio.l.verum.§.tempus. versic. hoc quoque.&.l. si vnus.§.fin.& infra de fideiuss.l.si dubitetur.§.j.

i *Sicum. Fuerit.* id est fieri postuletur.

k *Facere potest.* scilicet maritus: vt.ff.solu.matri.l.alia.§.j.& est ratio: quia si non obtulit se, in dominum fiet executio: vt.ff.eo.l.si se. siue obtulit, actione mandati, vel neg.gest. recuperaret à domino. est ergo æquum vbique procuratorem sic damnari. Ac.

l *Defensor.* sine mandato. nec enim deterior &c. vt.ff.de procu.l. sed & hæ.§. defendere. &.l.minor.§.quoniam. & facit.j. de excep.l.omnes exceptiones.

m *In solidum.* nisi filius eiusdem matrimonij successit viro: vt supra sol.matri.l.etiam.in princip.

n *Et si fideiussor.* hæc lex nõ loquitur in marito, sed generaliter.

o *Rei.* i.specici: & actionis: scilicet p quãtitate competentis, vel rei, scilicet dandæ vel tradendæ: actionis. i. acti siue facti. vel p eo dẽ pone rei & actionis scilicet p re cõpetẽti.

p *Ei.* scilicet creditori: immo fideiussori. Azo. qui in solidũ cõdemnetur, & in solidũ agat mandati: & hoc quia personale beneficium est, alias contra ff. rei cohæreat: vt.j. de regu. iur.l. in omnib⁹. &.j. de excep.l. omnes excep. & insti. de replica.§.finali. &.C. de vsu. rei iudi.l. fina.§. fin. ité hoc nisi conueniatur vt defensor: vt supra p socio.l.verũ.§.j.

q *Præstatur.* sic infra de regulis iur.l.in omnibus.

r *Hæredi.* non suo: vt supra solu.matri.l.etiã.

s *Siendum. Personarum.* omnium prædictarum, excepto viro relinquente cõmunem filium: vt.ff.l.proxi.dixi.& facit.ff. quod cum eo.l. sed si.§. soli. & pro socio.l.verum.

Si conuenerit.] *CASVS.* Mutuaui tibi c. hoc pacto vt non tenearis nisi in quantum facere possis. nunc cõuenio te ad ista.c. Index huius causæ seruabit hoc pactũ nõ condẽnando te nisi in quãtum facere possis. Frã. Accursius.

t *Proferre.* contrã. de arbi.l.qualem. Sol. ibi in arbitrio, hic in iudicio. Vel dic hic quid, id est de quo. pone quòd plura petere poteram: conuenit vt vnum tãtum peterem. vel hic iam lite agitata: ibi à principio. tu dic poni hic casũ quãdo conuenit vt in quãtũ facere posset, damnetur qui debebat in solidum damnari: vt.ff.de pactis.l.si quis crediderit. Quid autem si econtra? tunc aut beneficiũ habet propter reuerentiã personæ: & tunc non potest cõtra paciscì: vt.ff.solu.ma.alia.§.elegãter. aut iure cõtractus: a & tunc sic: vt hic, &.C.de pac.si quis in cõscribendo. Ité pone vt.ff. cõmuni diui.l.iudicẽ. Item.C. de testi.l.fi.

Præses prouinciæ.] *CASVS.* Mutuaueras mihi.c.sub vsuris. aliquo tempore elapso petis à me ducẽta tam pro sorte quàm pro vsuris, & vsuris vsurarum. iudex me ad hoc cõdemnauit. appellationem interposui forte post decem dies, & sic mea appellatio pronuntiatur iniusta. dicitur q̃ sentẽtia remanet firma. Fran.

u *Leges.* vt &.ff. de condic.indeb.l.si non sortem. in prin. Acc.

x *Constitutiones.* vt &.C. de vsur.l.fi. & dic condemnauit scilicet tacite, nõ expresse. aliàs nõ valeret ipso iure sententia: vt.C.

quando

---

ratio habenda est ne egeat.

Potest esse iudicium inter virũ & vxorem constante matrimonio ex alia causa quàm ex causa dotis: quia illa non potest constante matrimonio peti. Paulus.

XX. MODESTINVS libro secundo Differentiarum.

NOn tantum dotis nomine maritus in quantum facere potest, cõdemnatur: a sed ex aliis quoque contractibus ab vxore iudicio cõuentus, in quãtum facere potest, condemnandus est b ex diui Pij constitutione. quod & in persona mulieris æqua lance † seruari, æquitatis suggerit ratio.

Socer vxoris pro dote conuentus, hoc beneficium habet. sed socer viri non, si conueniatur soluto matrimonio. secus si eo cõstãte. h.d. cum prin. l. seq. Bartolus.

XXI. PAVLVS libro sexto ad Plautium.

SIcut autem cum marito agitur, ita & cũ socero, c vt non vltra facultates dãnetur. [Sed] an si cum socero d ex promissione dotis agatur: in id quod facere potest, damnandus sit? Quod & id æquum esse videtur: sed alio iure vtimur, e vt [&] Neratius scribit.

XXII. POMPONIVS libro vicesimoprimo ad Quintum Mucium.

SEd hoc ita accipiẽdum est, si à socero dos ex promissione petatur soluto matrimonio. f verum si manente matrimonio dos ab eo [qui promisit,] petatur: succurrendum g vtique est, vt ne maioris summæ condemnetur, quàm quantum facere potest.

Qui mentitur in eo quod est causa beneficii, perdit beneficium. Bartolus.

*Quod autẽ de sociis dictum est, vt & hi in quantum facere possint, condemnentur: causa cognita se facturũ prætor edicit. Causæ cognitio autẽ in hoc erit, vt neganti se socium h esse, aut ex doli clausula obligato non succurratur.

Exceptionem iure personali competentem domino, opponit procurator & defensor. Bartolus.

XXIII. PAVLVS libro sexto ad Plautium.

SI cũ procuratore mariti de dote actũ fuerit: i si quidem viuo marito condemnatio fiet, in quantum facere potest, k fiet damnatio. nã & defensor l mariti in id quod ille facere potest, dãnatur: mortuo verò marito, in solidum. m

Exceptio iure personali competit fideiussori Bartolus.

XXIIII. POMPONIVS libro quarto ex Plautio.

ET si fideiussor n acceptus sit rei o vel actionis, nõ p derit ei p si persona, pro qua fideiusit, in quantum facere potest, condemnanda est. *Si maritus soluendo non fuerit: licet ipsi marito prosit quòd facere nõ possit (id enim personæ mariti præstatur q) hæredi r eius hoc non prodest.

XXV. PAVLVS libro sexagesimo ad Edictum.

SCiendum † est, hæredes earum personarum f non in id quod facere possunt, sed in integrum teneri.

Si partes concordant qualiter sententia feratur, iudex debet sequi eorum voluntatem. Paul.

XXVI. VLPIANVS libro septuagesimoseptimo ad Edictum.

SI conuenerit inter litigatores, quid pronuntietur: non abs re erit, iudicem huiusmodi sententiam proferre. t

Appellatio non rite interposita, non retardat executionem. Bartolus.

XXVII. MODESTINVS libro primo Responsorum.

PRæses prouinciæ [in] vsuras vsurarum condemnauit contra leges, u & sacras constitutiones: x ideoque Lucius Ti-

---

Exceptio iure personali competit fideiussori Bartolus.

o *Rei.* i.specici: & actionis: scilicet p quãtitate competentis, vel rei, scilicet dandæ vel tradendæ: actionis. i. acti siue facti. vel p eo dẽ pone rei & actionis scilicet p re cõpetẽti.

p *Ei.* scilicet creditori: immo fideiussori. Azo. qui in solidũ cõdemnetur, & in solidũ agat mandati: & hoc quia personale beneficium est, alias contra ff. rei cohæreat: vt.j. de regu. iur.l. in omnib⁹. &.j. de excep.l. omnes excep. & insti. de replica.§.finali. &.C. de vsu. rei iudi.l. fina.§. fin. ité hoc nisi conueniatur vt defensor: vt supra p socio.l.verũ.§.j.

q *Præstatur.* sic infra de regulis iur.l.in omnibus.

r *Hæredi.* non suo: vt supra solu.matri.l.etiã.

s *Siendum. Personarum.* omnium prædictarum, excepto viro relinquente cõmunem filium: vt.ff.l.proxi.dixi.& facit.ff. quod cum eo.l. sed si.§. soli. & pro socio.l.verum.

Si conuenerit.] *CASVS.* Mutuaui tibi c. hoc pacto vt non tenearis nisi in quantum facere possis. nunc cõuenio te ad ista.c. Index huius causæ seruabit hoc pactũ nõ condẽnando te nisi in quãtum facere possis. Frã. Accursius.

t *Proferre.* contrã. de arbi.l.qualem. Sol. ibi in arbitrio, hic in iudicio. Vel dic hic quid, id est de quo. pone quòd plura petere poteram: conuenit vt vnum tãtum peterem. vel hic iam lite agitata: ibi à principio. tu dic poni hic casũ quãdo conuenit vt in quãtũ facere posset, damnetur qui debebat in solidum damnari: vt.ff.de pactis.l.si quis crediderit. Quid autem si econtra? tunc aut beneficiũ habet propter reuerentiã personæ: & tunc non potest cõtra paciscì: vt.ff.solu.ma.alia.§.elegãter. aut iure cõtractus: a & tunc sic: vt hic, &.C.de pac.si quis in cõscribendo. Ité pone vt.ff. cõmuni diui.l.iudicẽ. Item.C. de testi.l.fi.

Præses prouinciæ.] *CASVS.* Mutuaueras mihi.c.sub vsuris. aliquo tempore elapso petis à me ducẽta tam pro sorte quàm pro vsuris, & vsuris vsurarum. iudex me ad hoc cõdemnauit. appellationem interposui forte post decem dies, & sic mea appellatio pronuntiatur iniusta. dicitur q̃ sentẽtia remanet firma. Fran.

u *Leges.* vt &.ff. de condic.indeb.l.si non sortem. in prin. Acc.

x *Constitutiones.* vt &.C. de vsur.l.fi. & dic condemnauit scilicet tacite, nõ expresse. aliàs nõ valeret ipso iure sententia: vt.C.

quando

BIU Cujas

quando prouo. non est necess. l. ij. quæ est contra. Alij quòd hic erat quæstio facti: ibi iuris. quod in idem recidit. Alij aliter dicunt: vt ibi notaui. Accursius.

a *Appellauit.* post decem dies: vel quia ad minorē iudicem appellauit: vt. j. de appel. l. j. §. si quis.

b *Certa.* vt. C. de sentē. quę sine cer. quāti. l. hæc sententia. j. & facit. j. quæ sen. sine appel. l. j. §. j. &. j. de app. si expressim. &. j. eo. l. cum prolatis. Accur.

tius contra prolatam sentētiam iniustam præsidis appellauit. [a] Quæro, cùm nō secundum legem hic Titius prouocasset: an exigi possit pecunia secundum condemnationem? Modestinus respondit, si in sentētia* certa [b] quantitas continetur, nihil proponi cur iudicati agi nō possit.

Si ex duobus delegatis alter ferat sentētiam vno modo, alter modo contrario, vel diuerso: vtraque sententia pendet quousque per delegātē altera fuerit approbata. Pau.

XXVIII. IDEM libro duodecimo Responsorum.

DVo iudices dati [c] diuersas [d] sententias dederunt. Modestinus respōdit vtrāque sententiam in pēdenti [e] esse, donec competens iudex [f] vnam earū* confirmauerit.

XXIX. IDEM libro septimo Pandectarum.

TEmpus quod datur iudicato,* etiam hæredibus eius, cæterisque qui in locū eius succedunt, tribuitur: [g] videlicet quod ex tempore deest: quia causæ magis quàm personæ beneficium præstatur. [h]*

XXX. POMPONIVS libro septimo Variarum lectionum.

CVm ex causa donationis promissa [i] pecunia est: si dubiū [k] sit an ea res eousq; donatoris facultates exhaurire possit, vt vix quidquam ei in bonis relictum sit: actio in id quod facere possit, danda est: ita vt & ipsi donatori aliquid sufficiens relinquatur. [l] quod maximè inter parentes [m] & liberos obseruandum est.

Condemnatis & confessis datur terminus ad soluendum: & ex causa prorogatur: quo elapso pignora capiuntur, & post duos menses distrahuntur. Bartolus.

XXXI. CALLISTRATVS libro secundo Cognitionum.

DEbitoribus [n] non tantū petētibus [o] dies ad soluēdum dandi sunt, [p] sed & prorogandi, [q] si res exigat. Si qui tamen per cōtumaciam [r] magis, quàm quia non possint explicare pecuniam, differant solutionem: pignoribus captis [s] cōpellendi sunt ad satisfaciēdum ex forma quam Cassio proconsuli diuus Pius in hæc verba rescripsit: [t] His qui [tibi [u]] fatebuntur [se] debere, aut ex re [x] iudicata necesse habebunt reddere, [y] tempus ad soluēdum detur, [z] quod sufficere pro facultate [a] cuiusq; videbitur. eorum qui intra diē vel ab initio datū, [b] vel ex causa postea prorogatū [c] sibi, nō rediderint, pignora capiantur:* eaque, si intra duos menses [d] nō soluerint, vendantur. Si quid ex pretiis supersit: reddatur ei cuius pignora vendita erunt.*

c *Duo iudices dati.* id est delegati: [a] vt non obstet. j. eo. l. inter pares. quæ est cōtra: quia illa in ordinario dicit. vel hoc intellige [b] in interdicto vti possidetis, cum vterque æque probauit. Ité in famiercisc. un. iudicio, cum nō possit apparere qs actor, & quis reus sit. nec obstat. ś. de iudi. l. in tribus. & l. seq. illud enim intelligitur vt appareat quis primo de calumnia debeat iurare, secundum Al.

d *Diuersas.* ita quòd cōtrarias. sic. C. de fide instru. l. scripturæ.

e *In pendenti.* quia interim neutra astringit: neutra absoluit: & tēpus appellationis à tēpore cōfirmationis cedit.

f *Iudex.* id est qui eos delegauit secundum quosdam. vel dic eum competentem qui ad hoc delegabitur: vt. C. de appel. iubemus siqua. & facit supra de lib. cau. l. duobus. & in auth. vt iudi. nō expec. sa. iussi. §. si autem. & supra de arbi. item si. §. fi. &. l. sicuti. &. l. dié. §. si plures. Ex prędictis distingue, aut sunt delegati plures: & tūc obtinet quod hic dicitur, si sunt pares: aliàs plurium sententia obtinet: vt supra de arbi. l. sicuti. Si ordinarij impares: tunc quod est infra eo. l. Pomponius. aliàs incipit, si vni. si pares: tunc quod in. l. inter pares. & facit infra de verbo. obliga. l. qui ex pluribus.

g *Tribuitur.* & etiam plus quandoque: vt. C. si pendēn. appellamors interue. l. fi. Accursius.

h *Præstatur.* vt supra eo. l. & si fideiussor. §. fi. &. j. de regu. iur. l. in omnibus. &. l. priuilegia. Accursius.

i *Promissa.* per stipulationem. hodie sufficit nudo pacto: vt. C. de dona. l. si quis argentum. §. pe.

k *Dubium.* aut certum est eum esse diuitem, & non inquiruntur facultates: aut certum quòd est pauper: aut dubium: & tūc inquiruntur. sic. C. de condic. inde. l. fi. & supra de condic. inde. l. sufficit. & supra de dolo. l. eleganter. §. non solum.

l *Relinquatur.* vt &. j. de reg. iur. l. in condemnatione. &. l. diuus Pius. & dicunt quidam in solidum teneri donatorem, sed condemnari in quantum facere potest. alij dicunt nec teneri nisi in quātū facere potest. & facit. ś. eo. l. inter. &. j. eo. l. Nesenni. §. fi.

m *Parentes.* donantes liberis: vt. ś. eo. l. patronus. Accursius.

n *Debitoribus.*] CASVS. Cum debitor meus confitetur se mihi. c. debere: iudex debet ei præcipere vt soluat, dando aliquā dilationē. & si modica sit, nec possit soluere intra illā dilationem, tunc lex dat dilationē. nā habebit quatuor mēses integros. & hæc sunt vera quando debitor confitens non poterit incontinēti soluere. si autem poterat, cum haberet pecuniā præmanib., & nolebat soluere, & sic est cōtumax: tunc pignoribus captis cogitur incōtinenti ad soluēdū. aut si non est contumax, sed non potest soluere: tūc dilatio dabitur à iudice. & si est minor quàm legalis, supplebitur à lege, vt habeat dilationem quatuor mensiū, si iusta de causa impeditus nō soluat intra primam dilationē. & si intra istam dilationē nō soluat, tunc res eius pignori capientur. & si à tempore quo pignora sunt capta, cesset per duos menses ad soluēdum, vēdentur pignora, & satisfiet creditori. Fran. Accur.

o *Petentibus.* confitētibus c vel condēnatis.

p *Dādi sunt.* in sentētia definitiua. quod est quatuor mensium, vel plus, vel minus, ex causa: vel dic in præcepto, quod facit iudex in confessum citra formam iudicij.

q *Prorogandi.* scilicet si iudex minus quatuor mēsibus dedit sine causa, iam lex prorogat & supplet: vt. ś. eo. l. iiij. §. si quis. Ac.

r *Contumaciam.* quia habent pecuniam: sed nolunt soluere. sic. ś. man. l. Lucius in fi.

s *Captis.* sic instit. de satisf. tuto. & cura. §. pe.

t *Rescripsit.* rescriptum loquitur post præceptū factum in cōfessum citra formam iudicij.

u *Tibi.* proconsuli. Accursius.

x *Aut ex re.* aut, pro sicut. nam quasi cōdemnatus est confessus: vt. j. titu. j. l. j. vel dic, vere est condemnatus confitens ipsa cōfessione, & statim tempora iudicati currunt: vt. j. tit. j. l. certum. §. fi.

y *Reddere.* scilicet statim, si appareant cōtumaces, cū aliquo tēpore tamen: vt. j. de solu. quod dicimus. sed cur nō definitiue dānatur confitens, sed tantum ei præcipitur? Respon. [d] quia non in forma iudicij fuit facta confessio, nec fuit iuratum de calumnia, nec lis contesta. aliàs contra, secūdum nos: vt. j. tit. proxi. l. Iulianus. Alij contra: vt. ś. ad. l. Aquil. proinde. ij. in fi. secūdum Azo.

z *Detur.* cum non fuit contumax: vt. ś. de iudi. l. si debitori.

a *Pro facultate.* si semper datur pro facultate, ad quid quadrimestre inducitur? Respondeo, prodest: quia vbi minus & sine causa, suppletur à lege: sed vbi tantum vel plus dat iudex, licet sit æquū plus dari, non supplet lex: vt supra eo. l. iiij. §. si quis condemnatus. Item si iudex nihil dixit: de quadrimestri intelligitur.

b *Datū.* à lege: scilicet quadrimestre tēpus. vel dic à iudice. Ac.

c *Prorogatum.* quia iudex minus dederat: vt. ś. eo. l. si se. §. si quis.

d *Duos menses.* à die captionis. vel dic, à die sententiæ. Azo. & hoc dic vt no. C. de bo. auct. iud. possi. l. cum proponas. & facit. ś. de compen. l. si cum militi. §. cum intra.

d *Idē Bar. P. & Ale.*

* *Flo. capi.*

c *Istāglo. appro. Bar.*

* *Flo. erant*

† *Concor. tex.in.c. cũ inter.eo.tit. extra. & ista.l. secundum Io.de Imo.& Alex. hic,est singu. ad hoc quòd sententia lata cõtra tenorẽ alicuius legis dubiæ,quæ habet plures & varios intellectus, & sic quæ est sup ambiguo iure lata: illa talis sententia valet:& nõ est omnino nulla. Bolo.*

** cognitionibus.*

** Flo.iudicante*

† *Not.tex. istum cõtra ipsos testes corruptos & falsos: quia tales acriter & seuere sunt puniẽdi:& nõ omitto ṽ proposito de teste,quòd si quis in causa capitali falsum testimoniũ tulerit cõtra innocentẽ:talis puniendus est vt homicida, & similitudine supplicii.text. est egregius & mirabilis ṽ l.1.j.ad.l. Corn. de sica.quẽ tex. dicit egregium Corsi. in suis sin. ṽ verbo,testis.162. vbi etiã refert eũ sin. post Bal.& Barba.*

a Iste intellectꝰ est sin. & approbatur per Imo. & Alex.

b Ista opi. reprobatur per docto.

c Iste responsio non

Cvm prolatis.]C A S V S. Cum haberem causam coram iudice,allegaui legem scriptã in corpore iuris,vel aliquam sententiã principis in simili quæstione,quæ decidit quæstioné pro me.iudex credens ꝙ hæc lex nihil faceret ad quæstioné, iudicauit contra me.dicitur ꝙ hæc sententia tenet:nisi retractetur remedio appellationis. Franciscus.

a *Cum.*ab aliis iudicibus nõ definitiuas, sed interlocutorias à principe.Accursius.

b *Prolatis.*i. ostensis & allegatis ab eo pro quo faciebãt.& dic cognitionibus,id est sententiis aliorũ iudicum in similibꝰ negotiis:& secundũ hoc bene existimauit:vt &.C.de sẽten.l.nemo.idem tamẽ si contra existimasset. Vel dic cognitionibꝰ, id est sentẽtiis domini imperatoris, quæ sunt lex:vt.C.de legi.& cõstitu.l.fi.& idẽ si quælibet alia lex fuit allegata,& à iudice nõ audita:quia non credidit facere ad rem: & idem etiam si credidisset, cũ non expresse sed tacite iudicet cõtra eã: vt.C. quando prouo.non est necesse.l.ij. &.ṡ.eo.l. pses.&.j.quę sen.sine ap. l.j.§.j. Quidam dicũt, & tertio,vbi expresse contra legẽ pronũtiat: vt minorẽ.xiiij.an.posse testari.nã valet sententia secundum eos si putauit aliam esse quæ diceret contra, & illã non valere quæ dicit eum non posse testari: vel quia correcta: vel quia non sic intelligatur.[2] quod nõ placet.

c *Constitutionibus.* aliàs cognitionibus.

d *Iudex.*supple,& hoc facit eo &c.

e *Alioquin.*id est si non appelletur.

Dvm *Iuus.*]C A S V S. Aliquis succubuit in causa eo ꝙ aduersariꝰ probauit quod voluit per testes pecunia corruptos.dicitur quòd licet non appellet,tamẽ si hoc probat, rectractabitur sententia:& etiam testes illi punientur:& de hoc extat rescriptũ de quo habetur mentio in litera.Fran.Accursius.

f *Per libellum.*scilicet supplicatorium.

g *A Iulio.*scilicet condemnato.

h *Ex falsis testimoniis.*id est dictis testium.

i *Rescripsit.*cuidam præsidi.

k *Mitti.*tibi præsidi prouinciæ.

l *Corruptis.*idem si precibus,vel etiã sine aliqua corruptela dixerunt falsum.nã idem in testibus quod in instrumẽtis debet esse:vt.C.de fide instru.l.in exercendis.& testes instrumẽta dicuntur:vt.ṡ.de fide instru.l.j.Itẽ quia titu.C.si ex fal.instru.est generalis in testibus & in instrumentis.itẽ pro hoc.C. si tut. vel cur. fal.alleg.excusatus sit.l.j.Sed Placen. b cõtra.nam propter instrumenta dicitur omnino retractari:sed ꝓpter testes demum si sint pecunia corrupti,vel etiam precibus.nam duo exigebant.s. eos falsos,& producentis dolum:quod esse non potest nisi pretium vel preces adsint:vt arg.supra de iudi.l.si prætor.

m *Seuere.*id est crudeliter.

n *Restitue.*actione in factum proposita,c quæ & contra testes vel dolose procedentem datur:vt.j.ad.l.Corne de fal.l. qui nomine.& hoc perpetuò, vel implorato officio iudicis.& sic intra quadrienniũ ex clausula generali .ṡ.ex quibus causis maio.l.j.in fi.sed in casu fauore minoris ipso iure: d vt.C. si tut. vel cur. fal. alleg.l.j.&.ij.&.iij.Itẽ cõtra videtur.ṡ.de excep.l.qui agnitis.sed

Sententia lata contra tenorem constitutionis, si non fuit error expressus, valet mero iure.Paulus.

XXXII. IDEM libro tertio Cognitionum.

CVm[a] prolatis[b] † constitutionibus* [c] contra eas pronuntiat iudex, [d] eo quòd non existimat causam de qua iudicat,per eas iuuari: non videtur contra constitutiones sententiã dedisse: ideoque ab eiusmodi sentẽtia appellandum est: alioquin[e] rei iudicatæ stabitur.

Sententia lata prætextu falsorum testiũ, per restitutionem in integ.reuocatur:& delictum punitur.Bartolus.

XXXIII. IDEM libro quinto Cognitionum.

DIuus Hadrianus aditus per libellum[f] à Iulio[g] Tarentino, & indicante* eo falsis testimoniis,[h] conspiratione aduersariorũ testibꝰ pecunia corruptis, religionem iudicis circũuentam esse:in integrum causam restituendam,in hæc verba rescripsit:[i] Exemplũ libelli dati mihi à Iulio Tarẽtino mitti[k] tibi iussi:tu si tibi probauerit,conspiratione aduersariorũ & testibus pecunia corruptis[l] oppressum se[esse:]& rem seuerè[m] vindica:† & siqua à iudice tam malo exemplo circũscripto iudicata sunt, in integrum restitue.[n]

A illa in instrumẽcis dicit:hæc in testibus:licet quidam dicant hic quando pecunia corrupti:ibi non. vel dic vt ibi.[e] & facit.C.si ex fal.instru.per totum.Item quid si ex falso iuramento est lata? dic vt.C.de transac.l.si ex falsis.

Si victum.]C A S V S. Alicui capto in turri, conuicto propter aliquod delictũ & condemnato,antequã pœna ei inferretur,portabatur comestio,vel aliquid super quo iaceret. aliquis prohibuit hoc portari. dicitur ꝙ prohibens, vtili act.in factum vel iniuriarum arbitrio iudicis est puniendus.Franciscus.

o *Si victũ.*vnde vinat.

p *Vel stratum.*hoc expone vt.j.de verb. sig. l.verbo victus.&.l. in stratum.

q *Iudicato.*i.condemnato. Sed ad quid differebatur pœna: vt.C. de pœnis.l.cũ reis?Respon.vt in eo.tit.si vindicari.&.j. de pœnis.l. pręgnãtis.vel dic iudicato.s.spe.ar.ṡ.de iureiuran.l.admonendi.

r *Vtilis.*s. in factum: vt.ṡ.de præscrip.verb. quotiens.& arg.ṡ.ad.l. Aquil. liber homo. in prin.&.l. quẽadmodũ. §. magistratus. Sed in quã pœnam? Respõ.t vt iudici videbitur:vt j.de custo.reo.l.si quis reũ.& instit. de oblig. ex quasi male.§.j.&.ṡ. si quadr.pau. fecit. dica.l.ex hac.Itẽ cui debitur?Respon. condẽnato, si non est factus seruꝰ pœnæ per sentẽtiam, vt quia deportatus,vel relegatꝰ: vt instit. qui. mo.ius pa.po. sol.§.cũ autẽ. & de capi.demi.§.minor. Secꝰ si seruus pœnæ:vt quia in metallũ est damnatus: vt instit.qui. mo.ius pa.po.sol.§.pœnæ.quia tunc nõ:vt insti.de iniu.§.seruꝰ. nec fisco vt domino:vt.ṡ.de his quæ pro nõ scrip.ha.l. si in metallũ.licet[g] quidã sibi & seruo facto dicant dari:vt ar.j. de iniu. & l.itẽ apud.§.si quis sic fecit.potest etiã criminaliter à quolibet accusari:vt capitalis pœna imponatur:vt.C.de custod.re.l.j.§.fi.

Imperatores.]C A S V S. Sententia solẽniter lata,à qua non est appellatũ,non potest retractari ob hoc ꝙ vna partium dicat se inuenisse instrumenta quæ si à prin.habuisset,obtinuisset.hoc autẽ fallit in republica in casu.quod dic vt in glo.Franciscus.

f *Nouorum.*i.nouiter repertorũ:vt arg.C.de transac.l.sub prætextu.sed contra.ṡ.de iureiur.l.admonendi.

t *Restitui.*id est rescindi.Accursius.

u *Negotia.*id est sententias.Accursius.

x *Publico negotio.*idem in pupillari,& ecclesiæ:vt no.C.eodẽ.l. sub specie.Accursius.

y *Ex causa.*si non sit defensor reipu.soluendo, contra quẽ habet act.respu.arg.C.de iudi.l.properandũ.in fi.Sed cõtra videtur.C.si tu.vel cura.interue.l.etiã.&.C. de sacrosan. eccle.l.iubemus.§.pdia.&.§.œconomus.vel dic h an sit lapsum trienniũ: & tũc an præuaricatio affuerit:vt.C.de sen.aduer.fiscũ.l.j.lib.x. & hoc petita restitutione offi.iudi.ex clausula generali: vt.ṡ.ex qui.cau.maio.l.j.in fi.& ita.j.quadrienniũ tantum secundũ Iol. vt.C.de tempo.in integ.resti.l.superuacuam.alij i actione in factum,& sic perpetuo ob dolum delinquentis. & facit.ṡ. man.l.si hominem.&.j.de excep.rei iudi.l.cum de hoc.in fi.

XXXIIII. LICINNIVS RVFINVS libro tertiodecimo Regularum.

SI victum[o] vel stratum[p] inferri[in carcerem]quis iudicato[q] non patiatur, vtilis[r] in eũ pœnalis actio danda est:vel, vt quidam putant, iniuriarum cũ eo agi poterit.

In causis publicis ex causa retractatur sententia propter instrumenta de nouo reperta.Bartolus.

XXXV. PAPIRIVS IVSTVS libro secundo Constitutionum.

IMperatores Antoninꝰ & Verus rescripserunt,quamquam sub obtentu nouorum[f] instrumentorum restitui[t] negotia[u] minimè oporteat:tamen in publico negotio[x] ex causa[y] permittere se huiusmodi instrumentis vti.

Ista.l.cum.l.tunc autem.& cum.l. inter pares.& l.duo ex tribus. tractant de vna eademque materia quando sunt plures iudices ordinarii vel delegati in vna causa: & aliqui pronuntiant,& aliqui non: vtrũ valeat pronuntiatio:vel si omnes pronuntiant,& discordant, quæ sententia præualeat.Paulus.

XXXVI. PAVLVS libro septimodecimo ad Edictum.

POmponi[o] libro trigesimoseptimo ad edictum scribit, Si vni ex pluribus iudicibus de liberali causa cognoscenti, de re non liqueat,cæteri autẽ consentiant:si is iurauerit sibi non

Omponius.]C A S V S. Plures iudices cognoscebant de quãdã causa liberali.omnes excepto vno volebãt iudicare:possunt,dũ tamen ille vnus iuret ideo nolle iudicare,quia de causa

tibi

sibi non liqueat. nam tunc cæteri iudicant: cũ & si omnes vellent iudicare, & discordarent, sententia plurium teneret. Vltimo dicit, tunc omnes dicuntur iudicare, cum omnes adsunt. & statur sententiæ omnium, vel maioris partis. & hoc dicit hæc lex & sequen. Franciscus Accursius.

liquere: eo quiescente, cæteros qui consentiunt, sententiã proferre: [a] quia & si dissentirent, [b]* sententia plurium obtineret.

XXXVII. MARCELLVS libro tertio Digestorum.

TVnc autẽ vniuersi iudices intelliguntur iudicare, cum omnes adsunt. [c]

XXXVIII. PAVLVS libro septimodecimo ad Edictum.

INter pares [d] numero iudices si dissonæ sententiæ proferãtur: in liberalibus quidem causis (secundum quod à diuo Pio constitutum est) pro libertate statutum obtinet: [e] in aliis autẽ causis pro reo. quod & in iudiciis publicis obtinere oportet. [f] ¶ Si [in] diuersis summis condẽnẽt iudices: [g] minimam [h] [summam] spectandam esse Iulianus scribit.

Non valet sententia plurium altero absente, licet valeat eo præsente & non contradicente. Bartolus.

XXXIX. CELSVS libro tertio Digestorum.

DVo ex tribus iudicibus [i] vno absente [k] iudicare non possunt: quippe omnes [iudices] iudicare iussi [l] sunt. Sed si [vnus] adsit, & cõtra sentiat: statur duorum sententiæ. † Quid enim minus [m] verum est omnes iudicasse?

Commoda præmiorum possunt capi in causam iudicati, in subsidium tãtum. Bart.

XL. PAPINIANVS libro decimo Responsorum.

COmmodis præmiorũ, quæ ꝓpter coronas [n] sacras præstantur, cõdemnato placuit interdici: [o] & eã pecuniã iure pignoris in causam iudicati capi.

Exceptio mere personalis non obstat ei cui facta est delegatio ex causa lucrativa vel onerosa: licet obstaret deleganti. Bar.

XLI. PAVLVS libro quartodecimo Quæstionum.

NEsennius Apollinaris. [p] Si te donaturum [q] mihi delegauero creditori meo: an in solidum cõueniendus sis? Et si [es r] in solidum conueniẽdus: an diuersum putes, si non creditori meo, sed ei cui donare volebã, te delegauero? Et quid de eo [f] qui ꝓ muliere, cui [t] donare volebat, marito ei' dotem ꝓmiserit? Respondit, Nulla [u] creditor exceptione summouetur: licet is [x] qui ei delegatus est, poterit

DVo.] CASVS. Tres erant iudices delegati. duo absente tertio iudicare non possunt, cũ omnes iussi sint iudicare. sed si omnes sunt præsentes, statur sententiæ duorum. Fran. Accursius.

† *Concor. tex. in. c. fi. extra de re iudi. in ca. quia ꝓpter. e. tit. in. c. i. de his quæ fi. à maio. par. ca. extra.*

i *Duo ex tribus iudicibus.* delegatis. idem in ordinariis, si cœperint cognoscere: vt dixi. ff. eo. l. Pompo.

k *Absente.* vel mortuo: vt. C. de pedaneis iudi. l. placuit. & fa. ff. de arbi. l. sicuti. & l. itẽ si. §. fi. & j. de reg. iur. l. factum. j.

l *Iussi sunt.* nisi aliquis iuret sibi nõ liquere: vt supra eo. l. Pompo.

m *Quid enĩ mi.* i. quid deficit quin hoc dicamus. s. omnes iudicasse.

COmmodis.] CASVS. Quidã athleta pugnauerat ad populi delectationem, & obtinuerat. vnde debebat siue sperabat habere præmium à republica. iste athleta condemnat' est mihi in. c. nec bona sua ad hoc sufficiũt: dicitur quòd reipublicæ interdicẽdum est ne hoc prẽmiũ soluat athletæ: & hæc

n *Coronas.* i. victorias. qui enim pugnabant ad delectationem populi, præmium à repu. consequebantur: vt. C. de athletis. l. j.

o *Interdici.* vt sibi scilicet non soluatur, sed victori: vt argu. supra eo. à diuo. §. fina. & hoc est verum [e], cum omnia alia deficiant: aliàs nec priuata pactione possunt obligari: vt. C. quæ res pi. obli. poss. l. spem. nec publica: vt. C. de executi. rei iu. l. stipẽdia. quæ sunt contra.

NEsennius.] CASVS. Promisi tibi centum dare ex causa donationis. delegasti me creditori tuo, vel ei cui donare volebas: vel viro tuo causa dotis pro te promisi. nunc conuenior ab eo cui sum delegatus. an tenear in solidum, non deducto ne egeam: quæritur. & dicitur quòd sic. & adducit similia. & caue quia ante non respondet nisi ad duas quæstiones. Idem tamen dicas in tertia. [FVNDVM.] Donasti mihi fundum & tradidisti: tandem desij possidere hunc fundum, & ad te peruenit: nunc ago contra te ad fundum. dicitur quòd si non restituas, condemnaris in solidum, & etiam ad fructus extantes in solidum damnaris, si eos possides. si autem dolo desiisti possidere, iurabo contra te in litem. [IN SOLIDVM.] Ex causa donationis conuentus, in solidum condemnatus, poterit obtinere priuilegium ne executio in eius bonis fiat nisi in quantum facere potest. Franciscus.

p *Nesennius Apollinaris.* Iulio Paulo salutem & hanc quẽstionẽ.

q *Donaturum.* i. traditurum ex causa donationis: sed tamen iam donauerat verbis. vel etiam dic ꝙ non donauerat etiam verbis.

r *Et si es.* secunda quæstio.

s *Et quid de eo.* tertia quæstio.

t *Cui.* mulieri.

u *Respondit, nulla.* tres posuit quæstiones. & hic respon. ad primam: sed non ad secundam. sed idem est in secunda quod hic dicitur in prima: [f] vt supra de dona. qui id. §. fi. & facit in eo. titu. l. ij. §. cum vero. & j. de doli excep. pure. §. si cum. & j. de noua. l. si quis delegauerit. & l. si Titius.

x *Is.* donator. Accursius.

f *Approbatur cõmuniter per doctos.*

a *Proferre.* non ergo omnes iudicant. & sic est cõtra in auth. vt iudi. nõ expe. sa. iuſ. §. ij. & j. e. l. duo. & ff. de arbi. l. sicuti. & C. quando prouo. nõ est necess. l. cũ magistratus. Solu. ibi liquebat [a], hic nõ: & hoc hic iurauit: vt & ff. de arbi. l. si de meis * §. ex cõpromisso. versi. proinde. & ar. j. de fur. l. in actiõe. & ff. depositi. l. j. §. si quis argentum. Sed qualiter potest nõ liquere: cum aut ꝓbat actor, & obtinet: aut non, & succumbit? Respon. vt. d. l. si de meis. Item hoc quando cœpit audire causam: & iã ad sententiam est ventũ. ab initio autem cognitionẽ accipere cogitur & procedere per superiorem: vt in auth. vt iudi. non expect. §. j. & j. de mu. & ho. l. munerum. §. iudicãdi. quæ sunt contra. Item cum hic de ordinariis dicat: quod patet, quia de causa liberali dicit: quare non potest vnus totũ expedire etiam alio nõ vocato: sicut in voluntaria iurisdictione fit: vt. ff. de off. cõ. l. j. quod hic & j. l. proxi. negat? Respon. hic habet locum quando simul cœperunt [b] audire. aliàs quilibet solus posset audire incipere & finire: cum in solidũ iurisdictio videatur concessa: vt. ff. de lib. cau. l. si pariter. & d. l. de offic. consu. & arg. C. de auct. præ. l. fi. Idem in delegatis ad vniuersitatem causarum: secus in pluribus delegatis ad vnam vel ad certas causas, qui nec etiam ab initio separatim incipiunt: vt j. e. l. duo. Vel dic quòd in delegatis hic loquitur: qui de liberali causa cognoscunt, cum contingit abesse præsidem: vt. ff. de offic. eius cui man. est iurisd. l. j. §. j. Item nunquid interlocutoria sententia sine alio dabitur ab vno: vt præcipiat partes adesse? quod puto: arg. C. de auct. præstan. l. vlti.

b *Dissentirent.* illi ab isto: plurium &c. vt. ff. de arbi. l. item si vnus. §. fi. sed an respectu numeri tantum dicitur maior pars? quod videtur. [c] Alij vt Azo, [d] etiam ratione dignitatis: vt argu. ff. de pactis. l. maioré. & ratione discretionis: vt. j. de remiss. l. qui commeatus. in fin. & in auth. de defen. ciui. §. nos igitur. nam si ꝓpter meã discretionẽ ali' apparet maior, vt ibi dicit: multo magis ego.

c *TVnc autem. Adsunt.* & etiam sententiam ferunt, vel vni iudicanti consentiunt: vel etiam iudicato, id est sententię. si vero dissentiunt: tunc omnes. si autem est aliquis cui non liquet, ille se excusat iurando: vt. ff. l. proxi. Accursius.

INter pares.] CASVS. Duo iudices de causa cognoscentes diuersas sententias dederunt. quæritur cuius sententiæ stetur. & distinguitur. nam si est liberalis, statur ei sententiæ quæ pro libertate est data. si autem est alia causa, statur sententiæ latæ pro reo. & hoc etiam in criminalibus causis locum habet. si autẽ est causa pecuniaria, & diuersas sententias dederint, vnam in maiori, aliam in minori: statur illi quæ in minori summa est lata. Frã.

d *Inter partes.* aliud si inter impares: vt. ff. eo. l. Pompo. contra. Item hoc ius habet locum in ordinariis. secus in delegatis: vt. ff. eo. l. duo. Accursius.

e *Obtinet.* vt. ff. de manu. l. lege. & arg. ff. de fideicommiss. li. l. in fideicommissariis libertatibus. & ff. de reb. dub. l. si fuerit. in fin. & idem in querela inoffi. testa. vt. ff. de inoffi. testa. l. si pars.

f *Oportet.* s. pro reo. & est sic. j. de acti. & ob. l. Arrianus.

g *Iudices.* etiã delegati. nec ob. ff. eo. l. duo. quia hic cõsenserunt in minorẽ summam: vt. ff. de arbi. l. diem. §. si plures. & dic vt ibi.

h *Minimam.* sic in stipu. vt. j. de verbo. obli. l. inter stipu. §. ij. & l. si ita stipulatus fuero. x. & fa. j. de reg. iur. l. in obscuris. & de leg. iij. l. fideicommissa. §. si quis.

i *Iudices.* etiã delegati. nec ob. ff. eo. l. duo. quia hic cõsenserunt in minorẽ summam: vt. ff. de arbi. l. diem. §. si plures. & dic vt ibi.

k *Minimam.* sic in stipu. vt. j. de verbo. obli. l. inter stipu. §. ij. & l. si ita stipulatus fuero. x. & fa. j. de reg. iur. l. in obscuris. & de leg. iij. l. fideicommissa. §. si quis.

l *Iudices.* etiã delegati. nec ob. ff. eo. l. duo. quia hic cõsenserunt in minorẽ summam: vt. ff. de arbi. l. diem. §. si plures. & dic vt ibi.

m *Minimam.* sic in stipu. vt. j. de verbo. obli. l. inter stipu. §. ij. & l. si ita stipulatus fuero. x. & fa. j. de reg. iur. l. in obscuris. & de leg. iij. l. fideicommissa. §. si quis.

e *Idẽ Bar. Ange. & Alexã. qui dicit quòd habet locũ in fructibus ꝓbendæ vel beneficii clerici cõdemnati. & idẽ in feudo. & hoc etiã videtur sentire Bart. & Pau.*

BIU Cujas

a *Eum.* donatarium.

b *Similis.* cum nec ipse habeat causam lucratiuã: vt.j. de actio. & oblig. l. ex promissione. Sed cõtra. ff. de iure do. l. si extraneus. vbi delegatus à muliere, habet priuilegium vt in quantum facere potest damnetur. Sol. [a] ibi iam soluto matrimonio mulier cõtra virum agit qui non exegerat. hic vir agebat. vel dic vt ibi. Item contra. ff. solu. mat. l. si prior. vbi prior vir delegatus secũdo viro ab vxore in solidum non tenetur. Sol. [b] ibi promisit sic: quod mulieri debeo. vbi verba cum effectu accipio. secus si dixisset: decẽ quæ mihi dedit, tibi ꝓmitto. ar. ff. de iureiur. l. eũ qui. §. si mulier. Accursius.

a Reprobatur per P. Imo. & Alex.

b Idẽ Bar. P. & Alc.

c *Si constante.* idem si soluto: vt. ff. eod. l. sed hoc ita.

d *Condemnatur.* vt. ff. eo. l. sciendum.

e *Fideiussor.* repete vt ff. eo. l. et si fideiussor.

f *In solidum.* & hoc in hac exceptione vt quis damnetur in quantum facere potest. secus in exceptione doli, vbi distinguitur: vt infra de excep. doli. l. apud Celsum. §. item quæritur. & §. sed & si mulier. & l. pure. §. pe. & l. Iulianus. Azo. Item facit. ff. de condic. ob cau. *l. si donatur[9]. & l. si extraneus. & l. qui se.

** condic. causa da.*

g *Donauit.* & tradidit. sed postea aliquo modo ad eum possessio rediit: & sic nõ est cõtra. ff. de dona. l. in ædibus. §. j. & l. cum de donatione. ff. de vsurpa. l. videamus. §. si actionem. quæ sunt contra. ADDITIO. Dic ꝙ ibi in actione stricti iuris, vel malæ fidei possessore, quia tunc fructus veniunt à tempore moræ: hic vero secus.

†*Cõcor. tex. in c. in literis, de of. & po. iu. deleg. extra. tex. in c. venerabilis. eo. titu. tex. in ca. si compromissarius. §. si vero. de ele. in 6.*

h *Restituat.* postea cum possidens est cõuentus actione in rem.

i *Possessor.* non vt donator in quantum facere potest.

k *Fructuum.* perceptorum post litem contestatam.

l *Consumpserit.* Nam eis consumptis non iurabitur in litem pro eis: sed cõdemnabitur in æstimationẽ. erat enim malæ fidei possessor: quia post litem cõtestatam consumpsit: vt. ff. de dolo. l. arbitrio. §. non tamen. secundum H. aliàs si extarent, cum rei vin. possent peti, posset pro eis iurari in litem: vt. ff. de in lit. iuran. in actionibus. Alij vt Azo, quòd hic iuretur quãdo cõsumpti sunt: & hic subaudiunt, maxime. Tertij, si non consumpsit, scilicet ante lit. cõtesta. quia tunc non tenetur, cum sit bonæ fidei. Quarti, quòd si extant, ante lit. cõtesta. officio iudicis, cum bonæ fidei sit possessor. post litem cõtesta. rei vindicatione, si extant. si autem consumpti sunt: nec offic. iudi. primi: nec rei vindi. secundi. sed primi nulla actione, secundi condictione sine causa petuntur: vt C. de condic. ex lege. l. mala fide. Accursius.]

m *Desiit possidere.* non consumendo.

n *Condemnatio.* quanti in litem iuratum fuerit.

o *Non tenetur.* vt &. ff. de dona. l. qui id. ij. respon. sic &. ff. soluto matri. l. ex diuerso. §. fi. & quod cũ eo. l. si filius. & hoc si non fuerit primo iudicio super hoc proposita exceptio. aliàs secus: [c] vt j. de excep. rei iudi. l. duob[9]. & C. de fide instru. l. fina. §. fina. & ff. de neg. gest. l. si autem. §. si quocunque. & l. quod in diem. §. si rationem. ff. de compen. & pro hoc est quod notaui. ff. eo. l. si conuenerit. & facit supra de iure dotium. l. si extraneus.

t hic inchoat Rufus lib. 17 resp. &c.

c Idẽ Bar.

[exceptione] vti aduersus eũ [a] cuius nomine promisit. Cui similis [b] est maritus: maximè si constante [c] matrimonio petat. Et sicut hæres donatoris in solidum cõdemnatur, [d] & ipse fideiussor [e] quem in donãdo adhibuit: ita & ei cui non donauit, in solidum [f] condemnatur.

Donator cõuentus rei vindicatione, non habet beneficium ne conueniatur nisi in quantum facere potest pro re vel fructibus. Bartolus.

¶ Fundum quis donauit. [g] Si nõ restituat: [h] vt quiuis possessor [i] damnandus est. Si autem fundũ restituit: fructuum [k] nomine, si non eos consumpserit, [l] in solidum condemnandus est. potuit enim non periclitari, si statim restituisset. Si dolo malo desiit possidere, [m] in litem iurabitur: & tanti sequetur condemnatio. [n]

Exceptio quæ non impugnat sententiã, potest opponi in executione eius. Paul.

¶ In solidum condemnatus donator, actione iudicati, nisi in quantũ facere potest, non tenetur, [o] beneficio constitutionis.

Pronuntiata definitiua non possunt per iudicem retractari: sed omissa circa pronuntiata, si concernunt accessoria, bene possunt suppleri eadem die. Paul.

XLII. IDEM libro tertio Responsorum.

PAulus †respondit, rescindere quidem sentẽtiam [p] suam præcedentẽ prætorem nõ posse: reliqua autem quę ad consequentiam quidem iam statutorum pertinent, priori tamẽ sententiæ desunt, circa condemnãdum [q] reũ vel absoluẽdũ debere supplere, scilicet eodẽ die.

Si plures condemnentur in vna sententia, non censetur quilibet condemnatus in solidum, sed pro parte, posito quòd in solidum quilibet teneretur, & quòd petitũ fuerit quemlibet in solidum condemnari. item ex persona correi existentis non soluendo, alter correus non tenetur, quando obligatio est diuisa. Paul.

B XLIII. IDEM libro sextodecimo Responsorum.

PAulus respondit, eos qui vna sententia in vnam quantitatẽ condẽnati sunt, pro portione virili [r] ex causa iudicati [s] cõueniri: & si ex sententia aduersus tres dicta, Titius portionẽ sibi competentẽ exsoluit: ex persona cæterorũ ex eadẽ sententia conueniri eum nõ posse.

Ius exsequendi sententiam transit cõtra eum qui in locum condẽnati succedit. Bar.

XLIIII. SCAEVOLA libro quinto Responsorum.

EX contractu paterno actũ est cum pupilla, tutore auctore: & cõdemnata est. postea C tutores abstinuerũt eam bonis paternis: & ita bona defũcti ad substitutum [t] vel ad cohæredes peruenerũt. Quæritur, an hi ex causa iudicati teneantur. Respondit, *dandam in eos actionem [u] [iudicati,] nisi culpa tutorum pupilla condemnata est.

Acta non possunt destrui sine consensu partis & iudicis. Bartolus.

XLV. PAVLVS libro primo Sententiarum.

p *Sententiam.* vt &. ff. eo. l. quod iussit. in fi. & C. quãdo prouo. nõ est necesse. l. j. &. ff. eo. l. iudex. &. l. acta. §. j. & l. cum quærebatur. &. ff. de pœnis. l. diui fratres. fallit in casibus: vt not. C. senten. rescin. non posse. l. j.

q *Circa cõdemnandũ.* vt in fructibus de quibus omiserat: vt. ff. de rei vin. l. & ex diuerso. & ecõtra absoluit si fundo petito absoluere. & facit. C. de fruc. & lit. expen. l. terminato. & C. quãdo prouo. non est necesse. l. omnẽ.

PAulus.] CASVS. Duo sunt cõdemnati in. xx. in vna sententia. quilibet videtur condemnatus in. x. & si vnus eorũ soluat tua. x. liberat in residuo. Fráciscus Accursius.

r *Virili.* etiã si in solidum prius tenebatur & sententia condemnatis proficit. sic. ff. de doli excep. l. fideiussor. Sed contra. ff. de excep. rei iudi. l. euidẽter. sed plene dic vt nota. C. si plures vna senten. l. j.

s *Ex causa iudicati,* nisi iudex expresserit vnũquemque teneri in solidum.

EX contractu.] CASVS. Pupilla cõuenta tutore auctore in. x. ex contractu paterno, cõdemnata est. tãdem abstinuerunt eã tutores ab hæredi. paterna: & sic hæc bona iuerunt ad substitutum vel ad cohæredes. quæritur in quos detur actio ex sentẽtia. & dicitur quòd in substitutum, vel in cohæredes, & exacti regressum habebunt contra tutores pupilli in casu si culpa eorum condemnata fuit pupilla. Franciscus Accursius.

t *Ad substitutum.* sed nonne euanuit substitutio adita hæreditate, vt. C. de impu. & ali. substi. post aditam. & idem de iure accrescẽdi inter hæredes: vt. ff. de vsufru. accrescẽ. l. fi. §. fina. Respõ. D hoc facit restitutio ac si adita nõ esset hæreditas: vt supra de minori. l. & si sine. §. sed quod Papi. sed si nõ habet substitutum vel cohæredem: an ad cognatos inferioris gradus deferatur hæreditas? Respon. non, [c] sed ad fiscum secundum quosdam: vt supra de succedi. l. fina. Accursius.

u *In eos actionem.* cum effectu, & inspecto exitu. & de hoc excipit nisi &c. quia & vbi culpa tutoris interuenit, datur similiter in eos actio. exitus vero fit contra tutores qui conueniuntur, secũdum Azo. [f] Sed H. dicit tunc nullo modo teneri substitutum vel cohæredes. argu. j. l. proxi. §. fi sed ibi nõ habebat tutorẽ: vel si habebat, non defendit: hic defendit, sed male. & facit supra de in integrum restitutio. l. fina. & de minori. l. ait prætor. §. non solum. &. C. si aduersus rem iudica. l. cum & minores. Item videtur huic contra. infra eo. l. sæpe. in princ. sed non videtur alij, sed illi iidem qui sunt condemnati. Accursius.

ACta.] CASVS. Acta causæ, id est scripturas factas in causis, potest iudex iubere ea destrui, si partes hoc volunt. & hoc si causa nõdum finita est. at ea finita potest hoc facere iudex etiam inuitis

BIU Cujas

inuitis partibus. [*DE AMPLIANDA.*] Ex quo iudex in sententia imposuerit pœnam alicui: non potest eam pœnam augere vel minuere, nisi de volũtate principis. [*CONTRA.*] Lata sentẽtia cõtra minorẽ indefensum, nõ tenet. & dic vt in gl. Frã.

a *Acta.* id est scripturæ de his factæ quæ apud iudicẽ acta sunt, vel dicta. Azo.

b *Ea die.* vel postea vsq; ad decisionẽ. Acc.

c *Circũduci.* id est destrui: vt not. ff. de petit. hæred. l. si quis libertatem. & facit. ff. de arbit. l. sed si cõpromissum. & j. l. proxi.

d *Terminata sit.* transactione, vel sententia, ita quòd nõ possit appellari. nam tũc iudex potest hoc facere etiã si partes non consentiant: sed ante litem finitã non potest, secũdũ Azo. Vel dic quòd tunc possunt partes, etsi iudex non permittat: cum suum officium sit finitum, secundũ B. vel

Vide ap- dic[a] quòd tũc fieri nõ *pellat. d.* potest, etiam partibus *Cuiacius,* & iudice volente, quo *Alex.* minus decisio teneat: *Ias.* nisi & ab ea expresse recedat.

e *Sine principali.* Quid ergo si principale rescriptum fuerit allatũ, id est impetratũ super hoc? Respon. b non ei credam: vt. C. si contra ius vel vti. pu. l. fi. & de peti. bo. sub. l. j. lib. x. nisi dicat, non obstãte tali lege vel legibus: arg. ff. de lega. iij. nõ aliter. & l. si quis. in prĩ. & in authen. de testa. imperfect. §. sed & si quis. Item nisi propter inopiam: vt. C. de mo. mul. l. eos. in fi. & ff. de offic. præsi. l. illicitas. vel §. fina. & facit. C. de cadu. pœ. l. pœnam. & j. de quæsti. l. j. §. fi. & j. eo. iudex & ff. eo. l. Paulus. & j. de appel. l. ab executore. ij. respon. & quod no. C. senten. rescin. non pos. l. j. Accursius.

f *Contra.* sed pro eis potest: vt. C. de procu. l. non eo.

g *Non habentes.* vel habẽtes, sed adesse nolentes. c argu. ff. quod cuiusque vniuer. l. j. §. & quidem. & facit. C. si aduer. rem iudicatam. l. cum & minores. Accursius.

h *Actorum.* Dic secundum quosdam quòd cum legit sententiam antequam legat verbum condemno vel absoluo, potest id mutare, & sic aliter sentẽtiare quàm proposuerat, cum tũc sibi aliter videatur. sed post lectam non potest: cum nec corrigere possit: vt. j. eo. l. iudex. Vel dic d secũdo, quòd etiã tota perlecta potest verba definitiuæ sententiæ mutare retenta sententia. Nec ob. d. l. iudex. quia non iudicat iterum, sed declarat iudicatum: vt argu. ff. de testamẽ. l. hæredes. §. quod vero. Item not. arg. pro nobis, quòd licet verba offendere seruata sentẽtia: vt no. C. de legibus & constit. non dubium. Accursius.

De vnoquoque. [*CASVS.*] Sententia debet dari præsentibus partibus: & dic vt in glossa. [*QVI APVD.*] Vna partiũ citata à iudice suo, puta à procuratore fisci, noluit venire. dicitur quòd sententia poterit dari. Franciscus.

i *Præsentibus.* vere, vel interpretatiuè, quia contumaces: vt. j. eo. contumacia. & in authen. vt om. ob. iu. §. si vero neque.

k *Quos causa.* quia principaliter c contra eos lis mota fuit: aliàs contra: vt. j. eo. sæpe. & facit. ff. fami. ercisc. l. in hoc iudicio. &

ff. Nouum.

ACta[a] apud se habita, si partes cõsentiant, & iudex hoc permisit, potest iubere ea die[b] circunduci: [c] nisi vel negotium vel lis terminata sit. [d] ℣ De amplianda vel minuẽda pœna dãnatorũ post sentẽtiam dictam, sine principali[e] auctoritate nihil est statuendum.

Hic est casus vnicus in iure, quòd valeat iudicium agitatum cum adulto curatorem non habente. Pau.

℣ Contra[f] indefensos minores tutorem vel curatorem nõ habentes, [g] nulla sententia proferenda est.

Verbum condemno, vel absoluo, positum in scriptura sententiæ, potest per iudicẽ mutari antequam sit pronuntiatum: postea non. Pau.

XLVI. HERMOGENIANVS libro secundo Iuris Epitomarum.

ACtorum[h] verba emendare tenore sententiæ perseuerante non est prohibitum.

Ad hoc vt valeat sententia, debent esse præsẽtes, vel legitimè citati, omnes illi quos negotium tangit, id est contra quos principaliter fuit actum: & si aliqui sunt præsentes, aliqui non, nec citati: nõ valet nisi quo ad præsentes vel citatos. Pau.

XLVII. PAVLVS libro quinto Sententiarum.

DE vnoquoq; negotio præsentibus[i] omnibus quos causa[k] cõtingit, [l] iudicari oportet. aliter enim iudicatum, tantũ inter præsentes tenet. ℣ Qui apud fiscum[m] causam defendere sæpius conuenti[n] neglexerint: rebus[o] iudicatis subiiciendi sunt. [p] quod[q] [ex] eo apparet, si sæpe cõuenti præsentiam sui* facere noluerint. *Flo. suam

Dicitur quòd decretum, siue citatorium, si fiat super alienationibus siue transactionibus, debet scribi verbis Latinis: & intelge inter Latinos. Franciscus Accursius.

XLVIII. TRYPHONINVS libro secundo Disputationum.

DEcreta[r] à prætoribus Latinè[s] interponi debent.

Filiusfa. effectus sui iuris si conuenitur ex contractu celebrato tempore quo erat in patria potestate: si non est hæres patris, cõdemnatur dũtaxat quatenus facere potest: nec deducitur æs alienum: licet secus in donatione. Pau.

XLIX. PAVLVS libro secundo Manualium.

EXhęredatum,* vel eum qui se paterna hæreditate abstinuit: nec ex ipsius[t] cõtractu, nisi [in] id quod facere potest,[u] condemnandum [esse.] Quẽadmodum autẽ facere posse credatur, videndum est: vtrum deducto omni ære alieno, [x] vt is qui ex donatione cõuenitur: [y] an vt maritus & patronus nullo deducto ære alieno. Et indubitati iuris est, ad similitudinẽ viri & patroni eum condemnandum. [z] * Pinguius enim donatori succurrere debemus, quàm ei qui verum debitum [a] persoluere compellitur: * *ei detrahendũ. Flo.*

L. TRYPHONINVS libro duodecimo Disputationum.

NE liberalitate sua inops fieri[b] periclitetur.

Qui dolo suo effectus est non soluendo: perdit beneficiũ ne cõueniatur vltra quàm facere possit. Paulus.

LI. PAVLVS libro secundo Manualium.

m *Qui apud fiscum.* id est fisci procuratorem iudicem. Idem si apud alium. Accursius.

n *Conuenti.* id est citati. & erat lis contestata. aliàs nõ posset dari definitiua: vt. C. de iudi. l. properandũ. §. j.

o *Rebus.* prius condemnandi quasi cõtumaces. Accursius.

p *Subiiciẽdi sunt.* quasi contumaces: si tamen iniustam foueant causam: vt. C. de iudi. l. properãdum. §. fin autem.

q *Quod.* scilicet ipsum negligere. facit. C. quomodo & quãdo iudi. l. consentaneum. & infra eo. l. contumacia. §. contumax.

r *Decreta.* id est edicta citatoria f contra absentẽ, vt dic, quæ fiunt super alienationibus & transactionibus per ipsos prætores: vt. C. de assess. l. ij. Accursius. f *Dic quòd etiã appellat decreta sententias, secundum Imo.*

s *Latine.* scilicet inter Latinos: sed inter alios eorũ lingua: nisi vnus intelligat linguam alterius: vt. ff. de institoria. l. sed & si pupillus. §. de quo. versi. proscribere. & C. de sen. l. iudices. & infra de verb. obli. l. j. §. fin. Accur. * *Flo. Et exhæredatũ*

t *Exhæredatum.* [*CASVS.*] Filius exhæredatus, vel qui abstinuit se ab hæreditate paterna, ex contractu ipsius conuenit in quãtum facere potest, non deducto ære alieno, sicut vir & patronus. secus in donatore conuento. nam ibi deducitur æs alienum. & est ratio: ne ex liberalitate sua inops factus periclitetur. hoc dicit hæc l. cum. l. seq. Francis.

u *Nec ex ipsius.* nã ex patris contractu nullo modo tenetur, cum non sit hæres. Accursius.

x *Facere potest.* nisi in casibus: vt. ff. quod cum eo. l. sed si ex parte. §. interdum. & §. quanquam. & facit. ff. l. j. & ij. & fi. & C. quod cum eo. l. eius rei. & l. si ex.

y *Aere alieno.* vt. ff. eo. l. inter eos. nã soli donatori hoc cõceditur.

z *Conuenitur.* de quo cõstat: vt hic, & ff. eo. l. inter eos. §. is quoq;.

a *Condemnandum.* & sic non deducto ære alieno. & ita est contra. ff. quod cum eo. l. iij. in fi. vbi deducit etiam filius quod creditoribus debet. Sol. g donator deducit de omnibus quibus debet ex causa non simili: sed filius non deducit quod debet primis, vt hic: sed posterioribus qui secum contraxerunt postquam fuit factus sui iuris, vt ibi. Si quæras quare posterioribus & non primis deducit: ibi est ratio. vel hic h filius iuste fuit exhæredatus: ibi iniuste. item hic forte ex maxima parte institutus: vnde stulte abstinuit: ibi ex minima: & sic facit bene quòd abstinet. Accursius. g *Ista est vera. Imo. & Alexã.*

b *Debitum.* id est non lucratiuum. nam & ex donatione fit verum debitum. h *Repro-batur: quia diuinat, secundũ Ale.*

b *Ne liberalitate. Fieri.* id est factus. & sic tempus pro tempore ponitur. sic supra de lega. iij. l. etiam. & facit. ff. de ædilitio edic. l. ad res donatas. & ff. de donatio. l. Aristo. in fi. Accursius.

Si quis dolo. [*CASVS.*] Miles, vel maritus, vel similis qui conuenitur in quantum facere potest: in odium creditorum bona sua dissipauit. Dicitur quòd amodo conuenitur in solidum.

BIU Cujas

[*SI QVIS CREDITOREM.*]Pone casum vt in glo.quę incipit, Et si venditor, id est debitor &c. ibi, vel dic tertio &c. Franciscus Accursius.

Ista lectura est bona, secundū Imo. & Alexan.

a *Si quis.*alioquin si quid postea acquisierit, [a] in quātum facere potest,condemnandus est:vt infra de cess.bo.l.iiij.

b *Venirent.*quia ipsemet vendidit. Vel dic quòd sic diuisipauit, vt necesse sit vendi per creditores. licet ergo prius habeat beneficiū vt in quantum facere possit cōdēnetur: quia miles, [b] vel marit⁹, vel similis,nunc amisit:cōtra eos tamen contra quos dolo fecit: [c] vt.ſ. solu. ma.l. etiam.§. licet. alij ponunt exemplū in eo qui cessit bonis dolosē.secus si non dolosē, quia non perdit priuilegium : vt.j. tit.ij.l.iiij. quod nō placet:quia nemo videtur do. &c. vt.j. de re.iur. l. nullus videtur. licet sit arg. contra.ſ.de dāno infecto.l.Proculus.

b Ista potest procedere,secundū Imo. & Alexan.

c Et bene Imo.

ADDITIO. Dic q̄ ibi non erat dolus aliquo modo.Imo.& Alexan.

c *Tenetur.*sed & prius tenebatur in solidum, sed tamen nō debebat in solidum condemnari.Azo.

vitæ, Flo.

d *Missum.*id est mitti iussum.

e *Si venditor.* id est debitor : qui ideo non admisit, vt libere venderet. & quod.j.dicit debitor,pro eodem ponit.vel dic vēditor, id est executor siue officialis qui vendidit ipsam rem in cuius possessionem iussus erat mitti creditor, & soluit ei. Vel dic tertio, q̄ in fraudem creditorū vēdidit debitor: vnde emptor conuentus fuit acti.in factū ex edicto.j. quæ in frau. credi.l.j.& non veniente eo iussus fuit creditor mitti in pos. bono.emptoris, & non fuit admissus:vnde conuentus fuit acti.in factum ex edicto infra ne vis fiat ei.l.j.liberatur ergo debitor.Idem si alius creditor,vel etiá prorsus extraneus, impediat missionem.nam potest conueniri dicta acti. in factum: vt.j.titu.iij.l. si quis. in princip. Alij [d] quòd quidam emit ac.creditoris, & ei soluit:& sic venditor,id est emptor.

d Quælibet lectura potest procedere, secundū Alexā.

f *Quod accepit.*vt &.j.de regu.iur.l.bona fides.Sed cōtra supra de pe.hære.l.etiam.§.pe.sed ibi non petit quod accepit,cum accepit à doloso æstimationem : ab alio petit rem. Item contra.j. de tab.exhi.l.iij.§. condemnatio. sed ibi ex causa superueniente agit:quia extitit conditio.hic ex veteri. An autem hic extraneus exactus debitorem conueniat,ar.quòd sic.ſ.de euic.l. si plus.§.j. sed dic contra: quia propter suum dolum soluit: vt.d.l.ſ.de peti. hære.l.etiam.§.pe.

SI quis [a] dolo fecerit vt bona eius venirent, [b] in solidum tenetur. [c]

Si creditor consecutus est quantum sibi debetur à debitore, vel ab alio,licet non ex causa debiti, sed propter dolum suum, quia non permisit creditorem venire in possessionem bonorum : non potest de æquitate amplius agere ad debitum.Paulus.

℣ Si quis creditorem missum [d] in possessionem rei seruandæ causa, non admiserit: si venditor [e] præstiterit creditori quanti eius interfuerit:quęsitum est an debitor liberetur. Et puto improbū esse eum,qui velit iterum consequi quod accepit. [f]

In actionibus descendentibus à delicto, cessat beneficium ne quis conueniatur nisi in quantum facere potest.Bartolus.

LII. TRYPHONINVS libro duodecimo Disputationum.

SI rerum amotarum cum viro [g] agatur: quāquam videatur ea quoque actio præcedentis societatis [h] iure* causam habuisse,in solidū[tamen]condēnari debet : quoniam [i] ex malo contractu [k] & delicto oritur.

Contumacia est delictū.quod patet: quia punitur.Paulus.

g *Cum viro.*quod esse potest: vt supra rerum amo.l.contra.§.ij. &.l.mulier.

h *Societatis.*id est matrimonij.

i *Quoniam.*hæc ratio bona est: & alia: quia solutum est matrimonium:ar.ſ. de neg.gest.l.diuortio.sed hic posita ratio sufficeret etiam constante matri. vt.ſ.eo.l.sed hoc.in fi.& facit.ſ.quod cum eo.l.sed si ex parte.§.quanquam.

k *Ex malo contractu.*id est facto.

CONtumacia.]*CASVS.* Contumax punitur damno litis: nam non appellat.Item in expensis & in similibus.Secundo dicit quòd contumax dicitur qui ter citatus, vel semel pro omnibus, nō venit,cum venire posset nō impeditus morbo,vel alia maiori causa,& cum venire debet,vt quia erat iudex suus,coram quo erat citatus:vel saltem dubium erat.Franciscus.

A l *Contumacia.* contumacia attenditur quandoque respectu non venientis:vt extra de dolo.c.ij.&.c.cum dilecti.ad fi.quandoque respectu non restituentis:vt.ſ.de rei vindi.l.qui restituere. quādoque respectu non respondentis : vt.ſ.de inter.ac.l.de ætate.§. qui tacuit.&.§.nihil. quandoque respectu recedentis: [e] vt extra de dolo.c.prout.&.xj. q.iij. certum. & extra de procu. constitutis. & de iudi.c.j. quandoque respectu non exhibentis: vt.j.de appel. l.creditor.§.iussus. Prima contumacia, scilicet de non veniendo, potest contingere tribus modis : vno, quia peremptoria citatione recepta venire contēpsit.alio,quia malitiosē seipsum occultat.alio, quia impediuit ne ad eum citatio peruenire,vt extra de lit.nō contesta.ca. quoniam. §.porro. &.v.q.j. quidam. &.d.c.certum & supra de euic. si dictū §.si præsente.

LIII. HERMOGENIANVS libro primo Iuris Epitomarum.

CONtumacia [i] eorū qui ius dicenti non obtemperant: litis damno coërcetur. [m] ℣ Cōtumax est,qui tribus edictis ꝓpositis, vel vno ꝓ tribus(quod vulgo peremptorium appellatur [n]) literis euocatus [o] præsentiam sui facere cōtemnit. Pœnam contumacis [p] non patitur, quē aduersa valetudo, vel maioris causæ [q] occupatio defendit. ℣ Contumaces non videntur,nisi qui cum obedire deberent, [r] non obsequuntur: id est qui ad iurisdictionem eius cui negant obsequi,pertinent.

De tribus dicit quòd peremptorium est nullum.Bartolus.

LIIII. PAVLVS libro primo Sententiarum.

CONtra pupillum indefensum, eumque qui reipublicæ causa abest,vel minorem viginti quinque annis, propositū peremptorium nihil momenti habet. [s] ℣ Is qui ad maius auditorium vocatus est, si litem inqui accu. non pos.l.si ea. &.ſ.de libe.cau.diui.§.j. [t] sed illud non propter absentiam solummodo,sed quia nec erat probatum propter contumaciam: ergo non perdit principalem causam:vt.C. de iudi.properādum.§.cum autē.&.ſ.de iudi.l. & post. quæ sunt contra.Item facit.C. de remissio. pig.l.si eo. &.C. quomodo & quando iudex.l.consentaneum. [k]

m *Litis damno coercetur.* vt non appeller. ſ vt.ſ. de iudi.l. & post. §.fi.item in expensis vt.C. de iudi. properandum.§.sin autem.l. item vt ex causa posit iurisdictionem denegare : vt.ſ. qui. ex cauma.l. sed & si per prætorem.§. sed & si dum. &.C.de inge.ma.l.diffamari. Item quandoque principalem causam amittit:vt.C.de iis

n *Appellatur.*ad hoc facit.ſ.de iudi.ad peremptorium.cum sequentibus.Item facit.ſ.eo.de vnoquoque.§.j.

o *Euocatus.* sicut debet fieri per legem vel statutum. aliàs non potuit citatio arctare citatū:vt extra de ele.ca. bonæ memoriæ.

p *Pœnam contumacis.*quæ est multiplex:vt modo dixi.& aliàs supra si quis ius dicen.non obtempe.l.j.

q *Causæ.*vel iustæ:vt.ſ.si quis in ius vo.non ie.l.ij.§. item si nihil.&.ſ.de iudi.l.si prætor.in fine.

r *Deberent.* quod est siue certum sit esse de iurisdictione vocantis:siue est dubium: [l] vt.ſ.de iudi.si quis ex aliena.

CONtra pupillum.]*CASVS.* Citatus est pupillus peremptorie vel absens reipublicæ causa, vel minor.xxv. ann. & lata est sententia contra eum. dicitur quòd non tenet citatio vel sententia. [*SI QVI AD MAIVS.*] Titius habens causam coram vno iudice, citatur propter aliam causam coram maiore iudice.& iuit,& deseruit interim primam causam.non dicitur contumax vt primus iudex possit ferre sententiam in eum.Fran.

s *Nihil momenti habet.* dissimiliter tamē quàm in definitiua sententia.nam in absentem lata tenet, sed ad appellandum restituitur : vt supra de in integ.resti.l.fin. sed contra pupillum vel minorem indefensum nullo modo:vt supra eo. acta.§.fin. Sed quidam vt P. dicunt in absentem idem, scilicet si iudex sciebat absentiam, vt ipso iure non teneat. Item in pos.differunt. nam pupillus patitur missionem, non venditionem, nisi ex facto patris descendat negotium : vt infra quib. ex cau. in posses.l. apud Iulianum.§.j.&.§.fin. Item tertius missionem & venditionem: vt infra de bo.auctor.iudi.poss.l.si minor.licet restituatur.Item secundus missionem & venditionem , licet & ipse restituatur : vt supra de dam.infec.l. si finita.§.si forte. nec ob. quasi debeat in notitiam citati peruenire edictum;vt no.infra quæ sententiæ.l.j. §.item cum ex edicto.

BIU Cujas

choatā deseruit, cōtumax [a] non videtur.

Iudex non potest suam sententiam definitiuam corrigere. Pau.

LV. VLPIANVS libro quinquagesimoprimo ad Sabinum.

IVdex posteaquā semel sententiam [b] dixit: postea iudex esse desinit. Et hoc iure vtimur, vt iudex qui semel vel pluris vel minoris condemnauit: amplius corrigere sententiā suā nō possit. [c] Semel enim, [siue] malè, seu bene, officio functus est.

Sententia iusurandū & confessio in iudicio habent executionem paratam. Bar.

LVI. IDEM libro vicesimoseptimo ad Edictum.

POst rem iudicatam, [d] vel iureiurādo decisam, [e] vel cōfessionem in iure factam, [f] nihil quæritur [g] post orationem diui Marci, qua* in iure cōfessi pro iudicatis habentur.

Maior decē & octo annis potest esse iudex delegatus & ordinarius. itē minor decem & octo, & maior quatuordecim, potest esse delegatus, si ex consensu partium delegetur: vel ordinarius, si ex certa sciētia imperator eum iudicem dederit. Bartolus.

LVII. IDEM libro secundo Disputationum.

QVidam cōsulebat, [h] an valeret sententia à minore viginti quinque annis iudice data. Et æquissimū est tueri sententiam ab eo dictam, nisi minor decem & octo annis sit. Certè si magistratum [i] minor [k] gerit: dicendum est iurisdictionem eius nō improbari. [l] [Sed] & si fortè ex consensu [m] iudex minor [n] datus sit, scientibus his qui in eum consentiebant: rectissimè dicitur valere sententiam. Proinde si minor prætor vel consul ius dixerit, sententiámve protulerit: valebit. Princeps enim qui ei magistratum dedit, omnia gerere decreuit. [o]

Ab executione nō est incipiēdū. Pau.

LVIII. IDEM libro septimo Disputationum.

SI cum nulla sententia [p] præcessisset, capta sunt & distracta pignora: possunt recuperari. [q]*

Sufficit si in sententia exprimatur verbum condemno, vel æquipollens: & quòd exprimatur certa quantitas expressè, vel per relationem ad acta. Bartolus.

LIX. IDEM libro quarto de omnibus Tribunalibus.

IN* summa, [r] sufficiet si expresserit iudex summā in sententia, soluique iusserit, vel præstari, vel quo alio verbo [s] hoc significauerit. Amplius est rescriptum, etsi in sententia non sit summa adiecta: si tamē is qui petit, summam expresserit, [t] & iudex ait, *Solue quod petitum* [u] *est*: vel, *quantum* [x] *petitum est*: valere sententiam.

Sententia incerta non valet.

QVi sortis quidem condemnationem faciunt, de vsuris autem ita pronūtiant: *Vsuræ, si quæ competunt*, vel *Quæ competunt, vt præstentur*: non rectè [y] pronuntiant. debēt enim de vsuris quoque cognoscere, & certam facere condemnationem. †

Sententia lata contra mortuum, est ipso iure nulla. Bartolus.

QVi ex edicto peremptorio post mortem sit condemnatus, non valet sententia: [z] quia morte rei [edictum] peremptorium morte Titij: & de nouo citatio erat facienda in hæredes Titij. Franciscus Accursius.

a *Contumax.* immò videtur quòd de vno iudicio ad aliud quis vocari non possit: vt. ſ. de in ius vo. l. ij. in fi. & l. iiij. in prin. sed illas secundum hanc intellige, vt non possit vocari nisi sit scilicet vocatus ad maius auditorium.

b *Iudex. Sententiam.* definitiuam. secus de interlocutoria: vt. ſ. eo. quod iusit. Accur.

c *Non potest.* vt ſ. de pœ. l. diui fratres. & l. relegati. in fi. & ſ. eo. l. cum quærebatur. & ſ. de arbi. l. dicere. in fi. & l. sequen. & C. de sen. ex breui. re. l. ij. §. j. & ſ. eo. l. Paulus. in princ. Item fallit. ſ. de offic. præſi. l. illicitas. in fi. Item. ſ. de in integ. resti. l. diuus. Item C. de sen. ex breui. reci. l. ij. §. fi. vbi excipit principē & præfec. præto. & senatum: quasi ipsi corrigant suas sententias. Sed dic nō in hoc excipit: sed vt per alios possint recitare. Item fallit. ſ. eo. l. Paulus. in fi. Item fallit in aliis casibus quos notaui. C. sen. rescin. non poſſ. l. j. Item dic quòd hac. l. tenuit sententia: quia cōtra ius litigatoris est lata, non constitutionis: & sic in ordinario & delegato intelligitur: & sic non est contra. C. de sen. l. j. in fi. & de accu. l. ſi accusatoribus. & C. quomodo & quando iudex. l. ſi præses. quia in illis non tenuit ipso iure: & ita ille idē cognoscit si est ordinarius: secus si delegatus: vt. C. quomodo & quando iudex. l. ſi vt proponis.

d *Post rem iudicatam.* sic. ſ. eo. l. imperatores.

e *Decisam.* hoc, nisi prætextu nouorum instrumentorum: vt not. ſ. de iureiur. l. admonēdi. quæ est contra.

f *In iure factam.* sic. j. tit. j. l. Iulianus & l. j. & supra ad leg. Aquil. l. proinde. ij. §. notandum. Accursius.

g *Quæritur.* quia cœpit esse res certa.

Quidam consulebat.] CASVS. Sententia lata à iudice minore. xxv. an. maiore tamen. xviij. tenet: cum & si magistratus sit, tenebit quod faciet. & hoc facit pro me Francisco, cū adhuc sim intra ætatem. xxv. an. Secūdo dicit: etiam minor. xviij. an. poterit de causa cognoscere: vt si ex consensu partium datus sit. & sic de facto euenit in me Frāciſco. nam cū essem intra ætatem. xviij. an. datus fui iudex in quadam causa, & de ea cognoui. hoc etiam est si princeps fecit minorem. xviij. an. prætorem vel consulem. nam sententiæ quas dabit, tenebunt. Francis.

h *Quidam consulebat.* minor. xviij. annis. immo videtur debere esse maior. xx. an. ad minus: vt. ſ. de arbi. l. cū lege. quę est contra. Sol. ibi de delegato: hic de ordinario: vel aliud in arbitris: vt ibi: quod nihil est: quia & de iudice ibi dicit. dic ergo non cogitur iudicare: vt ibi: ſi tamen iudicat, tenet sententia: vt hic. & not. quatuor ætates: vt dixi. ſ. de iudi. cum prętor. §. nō autem. Accursius.

i *Magistratum.* scilicet ordinarium: vt differat à sequenti: item mediocrem: vt differat ab vltimo. §. Accursius.

k *Minor.* xxv. maior tamen. xviij. an.

l *Non improbari.* sed decuriones esse non possunt; vt infra de decuri. l. spurij. §. j. quæ est arg. contra. sed ibi non fuit à principe creatus, secundum quosdam.

m *Ex consensu.* partium.

n *Minor.* etiam. xviij. annis, dummodo adultus sit. facit. ſ. eo. ſi conuenerint. & C. de iureiur. l. j. & ſ. de iur. om. iu. l. j.

o *Decreuit.* potuit etiā Barbario dare libertatem: vt. ſ. de offi. præſi. l. Barbarius. & not. q princeps dat siue eligit huiusmodi magistratus in ciuitate Romana: vt. j. ad leg. Iuliam ambi. l. j.

Si cum nulla.] CASVS. Bona debitoris mei ante sentētiam contra eum latā capta sunt pignori, & vēdita. dicitur quòd reuocari debet quod factū est. Franciscus Accursius.

**reuocari. Flo.*

p *Sententia.* definitiua, vel interlocutoria, ne obsit quod est infra quib. ex cau. in pos. ea. l. Fulcinius. §. j. & facit. C. de execu. rei iudi. l. j. & ij. & idē si est minus solēnis: vt. C. de sententiis. l. prolatam. Accursius.

**In sententiis. Flo.*

q *Recuperari.* aliàs recuperari: aliàs reuocari.

In summa.] CASVS. Si iudex condemnat reum in certa quantitate pecuniæ, iubens eā solui, vel præstari: tenet sententia. Idem si dicat: solue quod petitum est. cū certa quantitas esset petita. si autem iudex fecit sententiam certam super sorte: de vsuris autem sic dicat, vsuræ siquæ cōpetunt, soluātur: nō tenet. [*SI QVIS EX EDICTO.*] Citatus est Titius peremptoriè. decesit. nunc est lata sententia cōtra eū. dicitur quòd sententia non valet, cum extinctum sit peremptorium morte Titij: & de nouo citatio erat fa

† *Amplia bis hoc dictū, vt procedat nō tā tū in definitiua: vt. l. i. 2. & 3. C. de sen. quæ sine cer. quā ti. quod est verū, etiam in interlocutoria. l. quid tamē. §. Pomponius. & ibi Bart. ſ. de arbi.*

r *In summa.* proferenda in sententiis. vel id est, vt generalem tradam doctrinam. Accursius.

s *Verbo.* nam sententia magis quàm verba est inspicienda: vt. ſ. de adi. lega. l. iij. §. conditio. & C. quæ res pigno. l. fi. & ſ. de iure do. l. promittendo. & secundum hoc accipe. C. de senten. l. iij.

t *Expresserit.* quandoque etsi non exprimat: vt supra eo. ait prætor. §. fin. & facit supra de arbi. l. quid tamen. §. si arbiter. sed contra. in ea. l. §. Pompo. sed ibi non erat certum aliqua parte actorum. Item facit. C. de senten. quæ sine cer. quanti. l. ij. & iij. & iiij. & supra de contrahen. empt. l. hæc venditio. §. huiusmodi. Accursius.

u *Quod petitum.* quando species, vel factum.

x *Quantum.* quando quantitas. idem si vnum pro alio ponatur: argu. ſ. de leg. iij. l. ſi quis. item in causa appellationis recipio, secundum H. iudicem sic posse pronuntiare vt dicat, cōdemno vel absoluo sicut primus fecit: licet quidam dixerunt quòd tantū iustā vel iniustam [a] debeat pronūtiare: vt. C. de appella. l. eos. j. Ac.

a Vtraque placet Bar. dicit tamen Alex. quòd ista est magis communis.

y *Non recte.* vt. C. de senten. quæ sine cer. quanti. l. quanquam. & argu. ſ. de vſu. l. quod in stipu.

z *Non valet sententia.* vt &. j. quæ sen. sine app. l. pe.

x *Soluitur.* id est possibilitas ferendi in eum sententiam: sed in hæredem transfertur iudicium: vt.ff.de iud.tam ex.§.fi.sed secus in decreto fauore mortui interposito: vt.ff.de fideicō.lib.l.cum quasi.in prin.in beneficio autem dic vt.j. de reg.iur.l.Neratius.

b *Præstabitur.* ab eodem,si est ordinarius:aliàs secus: vt no.C. quomodo & quādo iudex.l.si vt proponis.& facit supra de iudi.l.& post.§.circunducto.

QVæstum est.] CASVS. Vnus ex litigatoribus febricitās discessit à causa,& iudicatum est.nūc dicitur quòd sententia nō tenet, cum morbus sonticus faciat differre causam.morbus autem sonticus dicitur, qui cuique rei agendæ nocet: vt est febris.& hoc intellige si est magna febris, non si leuis veniens in hominem robustum. Item secus in quartana veteri, propter quam non dimittat sua negotia.nā hæc non excusat. Frāciscus Accursius.

†In hunc locū Gell. lib. 20. noc. Att. cap. 1.

c *Pronuntiasse.* p eo, vel cōtra eum:vt.ff.eo. l. de vnoquoque. licet secus in minore sit: vt C. de procu.l. non eo.

d *Differt.* siue litigatorem tenet: vt hic, & ff. si quis cau.l.ij.§. si qs iudicio. siue iudicé: vt &.ff. de iudi.l.iudex.

e *Sonticus.* id est nocens quo minus possit adesse iudicio.

f *Cuiusque rei.* de qua quæritur: vt.j.de ver. signi.l.morbus.&.ff.de ædil.edi.l.iiij.§. fi.&.l. fi.§.j.nā nullus est morbus quin cuiquam rei noceat.

g *Appellant.* vt &.ff. de ædil. edi. l.j. §. sed sciendum.

h *Iudicata.*hoc cū iudex sciuit,citauit vel non.idem si ignorauit,& non citauit:vt.C. quomodo & quando iu.l.ea quæ.Si autem citauit, a dicam idem quod in eo qui absens est probabili & necessaria causa: vt no.ff. de in integ.resti.l.fin.sed an teneatur mittere procuratoré? Respon. non: vt.ff. si quis cau.l.ij.§.j. item an idem iudex iudicat? Respon.vt.ff.eo.l.iudex.

a Scribentes hic istū glo.reputarūt sing. ad hoc quòd sententia lata contra absentē ex iusta causa, qui tamē legitime fuit citatus, quē iudex scit abesse ex iusta causa: non valet. quæ glo.clara est. ita Bar. tenuit in.l. ea quæ C. quomodo & quando iudex Bol.

i *Correptus.*quia corrigitur homo in vitiis.aliàs corruptus.

k *Nō habere.* vt &.ff.si quis cau.l.ij.§.si propter.&.ff.de ædil.edi. l.j.§.proinde. Sed arg. contra in eo.tit.l.qui tertiana. sed verbū recte,ibi positum,tollit contrarium.

IN iudicati.] CASVS. Si teneor pluribus in quantum facere possum:& vni sum condemnatus:postea alius me conuenit:dicitur quòd ei debeo condemnari in solidum non inspecto eo quòd alij sum condemnatus. & hoc intelligas in sententia: at in executione spectabitur.Franciscus.

l *In iudicati actione.* quæ in factum dicitur: vt .C. de re. cre.l. actori.

m *Non prius.*licet prius meruerit sententiam:vt hic,& arg.j.de ali.leg.l.Mela.§.sed si alimenta.sed contra.ff.eo.l.inter eos.Solu. hoc generale: illud speciale in illis qui agunt in quantum facere potest reus.Alij quòd illa secūdum istam: vt in execu.loquatur. nam & hic potior est occupantis conditio:quod nō placet. Tertij,quòd obtinet in sententia danda super actione in factum: sed in executione facti illius prius habebitur ratio, qui primā prius meruit sententiam.vel dic vt ibi.Accursius.

n CVm quærebatur.Perperam.id est male.Accursius.

rium soluitur: a ideoq;,vt in re integra, de causa notio præstabitur: b & quod optimū patuerit,statuetur.

Febricitans febre naturali non tenetur expectare, vel in peremptorio cōparere.Bar.

LX. IVLIANVS libro quinto Digestorum.

QVæsitum est, cùm alter ex litigatoribus febricitās discessisset, & iudex absente eo pronuntiasset: an iure videretur pronuntiasse. c Respōdit, Morbus sonticus etiam inuitis litigatoribus ac iudice diem differt. d Sonticus e †autem existimandus est,qui cuiusque rei f agendæ impedimento est. Litiganti porrò quid magis impedimento est, quàm motus corporis contra naturam,quem febrem appellant? g Igitur si rei iudicandæ tempore alter ex litigatoribus febrem habuit, res non videtur iudicata. h Potest tamen dici, esse aliquam & febrium differētiam. Nam si quis sanus aliàs ac robustus, tempore iudicādi leuissima febre correptus i fuerit: aut si quis tā veterem quartanam habeat, vt in ea omnibus negotiis supereſſe soleat: poterit dici morbū sonticum non habere. k

Legem istam declara vt per glossam.ff. eo.l.inter eos.Pau.

LXI. IDEM libro quadragesimoquinto Digestorum.

A o *Non posse.*vt.ff.eo. iudex.& dic scilicet vt ex eisdem actis: sed de nouo bene potest iudicare cognoscendo iterum, si est ordinarius: secus si delegatus: vt.C. quomodo & quando iu.l. si vt proponis.& dic perperam, vt quia contra mortuum:vt.ff.eo.l.in summa.§.fi.vel contra minorem indefensum:vt.ff.eo.l.acta.§.vl.

Saepe constitutum.] CASVS. Licet regulariter dicat res inter alios iudicata non præiudicare aliis: hoc tamen recipit distinctionem. nam quandoque præiudicat aliis scientibus: quandoque non præiudicat aliis: licet videatur contra eos iudicatum tacite. & de hoc vltimo dat duo exempla. Primum in duobus hæredibus debitoris. nam licet vnus eorum condemnetur, alteri non nocet. Secundum exemplum est in duobus hæredibus creditoris.nam licet vnus agat & succumbat,alteri nō præiudicat. Postea reuertitur ad primum dictum, vt sententia inter quosdam lata noceat aliis.& dat de hoc quatuor exempla: vt si creditor patiatur agere de proprietate pignoris, aut maritus socerum vel vxorem de re dotali, aut emptor venditorem de proprietate rei venditæ. idem si libertum meum defendo in causa libertinitatis mota sibi ab alio, & succūbo,& sic iudicatur libertus petentis.nam omnibus his casibus præiudicat. in superioribus duobus non redditur ratio in litera. Vltimo dicit Titius à te vindicabat fundum me sciente,& succubuit. tandem illum eundem vindico. non mihi præiudicat sententia lata contra Titium.Franciscus.

B *Non posse.* vt.ff.co. iudex.& dic scilicet vt ex eisdem actis: sed de nouo bene potest iudicare cognoscendo iterum, si est ordinarius: secus si delegatus: vt.C. quomodo & quando iu.l. si vt proponis.& dic perperam, vt quia contra mortuum:vt.ff.eo.l.in summa.§.fi.vel contra minorem indefensum:vt.ff.eo.l.acta.§.vl.

IN iudicati actione l nō prius m ratio haberi debet eius, cui prior reus condemnatus fuerit.

Intellige istam.l.secūdum Dy. quòd hic iudex iudicauit perperam, id est iniuste quantum ad ius litigatoris: erat tamen sententia mero iure valida.Pau.

LXII. ALFENVS VARVS libro sexto Digestorū à Paulo Epitomatorū.

CVm quærebatur, iudex si perperam n iudicasset, an B posset eodem die iterum iudicare:respondit,non posse. o

Sententia lata contra vnum,non præiudicat alteri qui eum prohibere non poterat: vel ab eo causam non habebat: secus si poterat prohibere: & ab eo causam habebat, & sciens erat.Bartolus.

LXIII. MACER libro secundo de Appellationibus.

SAepe constitutum p †est, res inter alios iudicatas,aliis nō præiudicare. quod tamen quādā distinctionem q habet. nam sententia inter alios dicta, aliis quibusdam etiam scientibus r obest:quibusdam verò,etiam si contra ipsos iudicatum sit, s nihil nocet. nam scientibus nihil C præiudicat: veluti t si ex duobus hæredibus debitoris alter condemnatur. nam alteri integra defensio est, etiam si cū cohærede suo agi scierit. u Item x si ex duobus petitoribus y alter victus z adquieuerit: a alterius petitioni nō præiudicatur. idq; ita rescriptum est.[Sed]scientibus sententia quæ inter alios data est, obest: cū[scilicet]quis

Saepe constitutum. Licet regulariter dicat res inter alios iudicata non præiudicare aliis: hoc tamen recipit distinctionem. nam quandoque præiudicat aliis scientibus: quandoque non præiudicat aliis: licet videatur contra eos iudicatum tacite. & de hoc vltimo dat duo exempla. Primum in duobus hæredibus debitoris. nam licet vnus eorum condemnetur, alteri non nocet. Secundum exemplum est in duobus hæredibus creditoris.nam licet vnus agat & succumbat,alteri nō præiudicat. Postea reuertitur ad primum dictum, vt sententia inter quosdam lata noceat aliis.& dat de hoc quatuor exempla: vt si creditor patiatur agere de proprietate pignoris, aut maritus socerum vel vxorem de re dotali, aut emptor venditorem de proprietate rei venditæ. idem si libertum meum defendo in causa libertinitatis mota sibi ab alio, & succūbo,& sic iudicatur libertus petentis.nam omnibus his casibus præiudicat. in superioribus duobus non redditur ratio in litera. Vltimo dicit Titius à te vindicabat fundum me sciente,& succubuit. tandem illum eundem vindico. non mihi præiudicat sententia lata contra Titium.Franciscus.

p *Sæpe constitutum est.* vt infra de excep.l.Modestinus.&. C. res inter alios actas.l.j. &. C. de fide instrumentorum.l.ij. in fin. Sed contra. supra eo.ex contractu. sed expone vt ibi. item fallit hoc in casibus quatuor qui sequuntur hic, scilicet creditore & debitore. item viro & vxore. item venditore & emptore. item patrono & liberto. & in aliis quos not.C. quibus res iudi. non nocet.l.ij.

D

q *Distinctionem.*id est fallit quandoque.

r *Etiam scientibus.* aliàs scientibus scilicet, nō solum litigantibus. aliàs consentientibus, scilicet tacite, nō solum expresse. quod in idem recidit.

s *Iudicatum sit.* non directo ,sed per consequentiam. & de his primo statim duo exempla ponit. quandoque etiam ei contra quem fertur,non nocet:vt.ff.eo.l.contra pupillum.

t *Veluti.* primum exemplum in scientibus,contra quos videtur iudicatum per consequentiam. Accursius.

u *Agi scierit.*vt &.ff.de iudi.l.si petitor. Sed ar.cōtra.ff.de euic. l.quidam.sed ibi & pretium receperunt cohæredes.

x *Item.*secundum exemplum.

y *Petitoribus.*quia sunt duo hæredes creditoris.non dicas quòd sint duo rei credendi in solidum: quia tunc nocet aliis: vt.j.de duob.reis.l.ij.

z *Victus.*per sententiam.

a *Adquieuerit.*sententiæ,non appellando.

BIU Cujas

de ea re cuius actio vel defensio primùm sibi competit,[a] sequentem* agere patiatur: veluti si creditorem debitor[b] experiri[c] passus sit de proprietate[d] pignoris: aut maritus socerum vel vxorē de proprietate rei in dotem acceptæ: aut possessor[e] vēditorem de proprietate rei emptæ. & hæc ita ex multis constitutionibus intelligenda[f] sunt. Cur autem his[g] quidem scientia nocet, superioribus[h] verò non nocet? Illa ratio est, quòd qui scit cohæredem suum agere, [vel conueniri:] prohibere[i] eum quo minus vti[k] velit propria actione, vel defensione vtatur, non potest. Is verò[l] qui priorem dominum defendere causam patitur: ideo propter scientiam[m] præscriptione rei quamuis inter alios iudicatæ, summouetur: quia ex voluntate eius de iure quod ex persona agentis[n] habuit, iudicatum est. Nā & si[o] libertus meus me interueniente[p] seruus vel libertus alterius iudicetur: mihi prę-iudicatur.[q] Diuersa causa est si fundum à te Titius petierit,[r] quem ego quoque, sed non ex persona Titij, ad me pertinere dico. Nam quamuis contra Titium me sciente iudicatum sit, nullum tamen prę-iudicium patior: quia neque ex eo iure quo Titius victus est, vindico: neque potui Titio interdicere* quo minus iure suo vtatur: sicuti & de cohærede suprà diximus.[f]

Pendente appellatione frustratoria currunt vsuræ. Bartolus.

LXIIII. SCAEVOLA libro vicesimoquinto Digestorum.

NEgotiorum[t] gestorū condēnatus appellauit, & diu[u] negotium[x] tractum[y] est. quæsitum est, appellatione eius iniusta pronuntiata: an quo tardius iudicatū sit,[z] vsuræ pecuniæ[a] in cōdemnationem* deductæ[b] medij temporis debeantur?[c] Respondit, secundum ea quæ proponerētur, dandam[d] [esse] vtilem actionem.[e]

DE CONFESSIS.

TITVLVS II.

In tex. ibi confessus, scilicet in iure, seu coram iudice, & non dato libello: & tunc habetur pro condemnato, quia non expedit aliam condemnationem facere: & in confessum nullæ sunt partes iudicis in procedendo, sed in exequendo. Pau.

I. PAVLVS libro quinquagesimosexto ad Edictum.

CONfessus pro iudicato est: qa* quodāmodo[f] sua sententia damnatur.

Ista. l. loquitur quando confessio allegatur falsa per confitentem, & vult eam reuocare, dicens quòd per errorem confessus est. Pau.

II. VLPIANVS libro quinquagesimooctauo ad Edictum.

a *Competit.* si vult.
b *Si debitor.* aliàs secūdum Pi. debitorem. & tunc est. j. creditor. sed communis est debitor, & creditorem. & secundum eum est glo. Accursius.
c *Experiri.* vel etiā defendi. idem potest dici & si creditor patitur debitorē experiri vel agere, cū sit sciens. aliàs secus: vt. j. de excep. rei iudi. l. si mater. §. fi. & l. iudicatæ. in fi. & ſ. de pig. l. si superatus. & C. de pi. præses. & ideo habēt hic quidam literam Pisanam, debitorem & creditor.
d *De proprietate.* hypothecariam intentando. nā debet probari rem esse debitoris: vt. ſ. de pi. si superatus. & l. & quæ nondum. §. quod dicitur. Et ponitur experiri, proprie in persona creditoris. at in socero & vxore & vēditore, impropriè p defendere, secundum Io. sed H. & Ot. idem & si agere vellet etiā vxor de facto: quod non placet, cum de iure non possit agere: vt. C. de rei vin. l. doce ancillā. ponitur ergo experiri secundum Io. prout aptatur ad venditorem & vxorem, pro defendere: sicut & defendere quandoque ponitur pro agere: vt. C. de testi. l. j. & ſ. de alie. iudi. l. pe. quod etiam ex sequenti litera apparet, tur autem &c. & ex eo quod dicitur in princ. huius. §. sed scientibus &c. ibi, actio vel defensio. quod ergo hic dicit agere, sup. vel conueniri. Et no. quòd aliquando experiri semel positum postea subauditum, proprie & impropriè ponitur. sic &. ſ. de pe. hær. l. nec vllam. §. omnibus.
e *Possessor.* id est emptor.
f *Intelligenda.* facit. ſ. de lib. cau. l. duobus. &. ſ. de dona. inter vi. & vxo. l. si seruus communis. in fi.
g *Cur autem his.* id est vltimis.
h *Superioribus.* id est primis.
i *Prohibere.* arg. pro vtroque. ſ. de noxa. l. in delictis. &. ſ. de dāno infec. l. fluminum. §. quanquam. Ité facit hoc ad id quod not. ſ. de pig. ac. l. Gaius. Item caue tibi: quia hæc ratio non est generalis. nam nec debitor potest prohibere creditorem. cum enim creditor superet debitorem: ergo multo magis eum quem debitor potest superare: vt. ſ. de diuer. præſ. l. de accessionibus.
k *Vti.* id est sicut.
l *Is vero.* Not. quòd non reassumit de debitore & creditore.
m *Propter scientiam.* aliàs sententiam. secundum Pi. scientiam.
n *Agentis.* vxoris forte, vel soceri, vel venditoris.
o *Nam & si.* audi quartum exemplum.
p *Interueniente.* id est ipsum defendente: quod possem facere eo inuito: vt. C. de lib. cau. l. principaliter. Idem si me sciēte tantum, cum ad me defensio pertineat: vt. ſ. secus si ignorante. sed si fiat aliquo modo seruus alterius, & ab eo manumittatur, mihi etiam nescienti præiudicat: vt. ſ. de bo. lib. l. si libertus meus.
q *Præiudicatur.* cum enim iudicatur alterius in solidum, ergo meus non esse: vt &. j. de excep. rei iudi. l. si inter.
r *Petierit.* & vict⁹ fuerit. Azo. & dic diuersa causa quàm in prędictis quatuor casibus.
s *Diximus.* in prin. l. huius. Accursius.

A *NEgotiorum.*] CASVS. Quis condemnatus ad. c. act. negest. appellauit: & diu ventilata fuit causa. tandem iniusta appellatio est pronuntiata. an vsuræ medij temporis debeantur? & dicitur quòd sic; & iudex appellationis super his etiam pronuntiabit. Franciscus Accursius.

B

C

D

t *Negotiorum.* directa: puta in centum.
u *Diu.* j. annum tamē vel biennium: vt in authen. de his qui ingre. ad app. §. j. quandoque & vltra, quādo per iudicem stat: vt in auth. vt spon. lar. §. hoc quoque. Accursius.
x *Negotium.* appellationis.
y *Tractum.* id est prolongatum.
z *Iudicatum sit.* à iudice appellationis.
a *Pecuniæ.* id est sortis.
b *Deductæ.* in consequentiam scilicet primæ sententiæ.
c *Debeantur.* ita quòd iudex appellationis de his pronuntiet: vt. ſ. de vsuris. l. tutor. in prin. & sic non ob. C. depositi. l. iiij. & secundum hoc, deductæ est genitiuus: vel dic etiam nominatiuus: & dices eas deductas in consequētiam à iudice appellationis: & sic debentur postea: ne sit contra. d. l. depositi. &. C. de vsuris. l. in bonæ fidei. §. j. sed videtur quòd à die confirmationis & post quatuor menses demū currant: vt. C. de vsur. rei iudi. l. ij. sed ibi de centesimis dicit, nō de his quæ proprio contractu currebāt: sed in eo. titu. C. de vsur. rei iudi. l. iij. §. si enim sine. expresse dicit cessare etiam vsuras contractus: sed ibi transierat in rem iudicatam: hic non. vnde hic distinguitur secundum quosdam, frustratoriè appellet, vel non: vt primo casu currant: aliàs non: vt hic, & infra de appella. l. negotiorum. &. l. imperator. §. si vterque. &. d. l. de vsur. l. tutor. quæ distinctio potest admitti, si semper dicas frustratoriè appellatum quando succubuit appellator. aliàs quare aliquid innouaretur pendente appellatione, cum quisque eorum in prima causa obtinuerit? quod dic vt not. C. de senten. quæ sine certa quantitate. l. j.
d *Dandam.* sicut enim post lit. contesta. currunt vsuræ nihilo minus ex contractu: vt. C. de iudi. l. j. ita post sententiam appellatione suspensam, vt hic, quia non videtur pronuntiatum: vt infra ad Turpil. l. j. in fi.
e *Vtilem actionem.* scilicet nego. gesto. & officium ei adhærens, secundum quod deductæ est genitiui casus: vel actionem in factum ex sententia, prout est nominatiuus: & secundum hoc dic vtilem, id est efficacem. Alij dant in factum subsidiariam: vt supra de præscript. verbis. l. quotiens.

*Flo. cōdēnatum

*Flo. quę

*intercedēre. Flo.

*Flo. cōfessus

DE CONFESSIS.

Dixit de vere condemnatis: hic de quasi. & habet locum hic tit. post lit. contesta. sed ille de interro. actio. ante.

f CONfessus. *Quodammodo.* quia improprie. sic. C. de fideicommiss. l. fi. proprie non: vt. C. ne quis in sua causa. l. j. & facit supra titu. j. l. post rem. & infra titu. j. l. penul. & supra de inter. actio. de ætate. §. j. &. C. de excep. rei iudi. l. fi. cætera dic vt not. C. eo. l. j.

NOn fatetur.] CASVS. Confessio per errorē facti facta, non præiudicat confitenti: vt si cōfiteor te meum cohæredem,

cum non esses.nam mihi non nocet.& intelligas si probem contrarium vsque ad sentétiam: vt habes hoc exemplũ.ff. Fami.er.l. cum putarem.sed confessio per errorem iuris facta nocet confitenti: vt si confessus sum me tibi debere centum ex stipulatione quam credebam valere, cum non valeret, vt quia inter absentes facta, vel aliàs vitiosa.

Franciscus.

a *Qui errat.* in facto,si probetur contra. vsque ad sententiam: vt C.de iur.& fac.igno.l. error.& da exemplum vt ibi per.l.s̃.Fami.erciſc.l.cum putarem.& j.eo.l.cum fideicõmissum.probato ergo cõtra. ipso iure est tutus, vel saltem sibi restitutio datur:vt dices.j.eo. l. pe. in fi. nisi in casu: vt.j.eo.l.si is. Si ergo in alieno facto, planũ est: quia probabiliter errat: vt.s̃.pro suo.l.fi. Si in suo, dicam idem, cum de damno certet: vt argu.s̃.de cõdic.inde.l. sed & si me. item hoc post lit. contesta. sed si ante, aut sciens falsum: túc serua quod dicitur supra de rei vẽdi.l.is qui.&.l. sin autem. & de dolo.l.penul. si ignorat, distingue an iuste, an iniuste: vt primo casu succurratur si probetur contrarium. secundo non: vt supra de interro. actio.l. de ætate.§.qui iusto.

NOn fatetur qui errat,[a] nisi ius ignorauerit.[b]

III. PAVLVS libro nono ad Plautium.

IVlianus ait, confessum certum se debere legatum,omni modo damnandum, etiam si in rerum natura non fuisset,[c] & si iam à natura recesserit:ita tamẽ, vt in æstimationem eius damnetur: quia confessus pro iudicato habetur.

IIII. IDEM libro quintodecimo ad Plautium.

SI is cum quo lege Aquilia agitur,confessus est [se] seruum occidisse, licet non occiderit: si tamẽ occisus sit homo, ex confesso tenetur.[d]

V. VLPIANVS libro vicesimoseptimo ad Edictum.

b *Ignorauerit.* sume exemplum.s̃. de iur.& fac.igno.l. fin. puta confessus est tutor pupillum teneri ex contractu inito sine tutore,credens eum teneri: vel confitetur promissor se teneri ex stipulatione inutili:vt inter absentes: vel alio modo.& nota in iudicio nocere errorem iuris in damnis: secus extra: vt.s̃.de iuris & fac.igno.l.error.in fine.In facto secus:vt modo dixi.& est huius legis ratio.s̃.de iuris & fac.igno.l.ij. Sed quid si confitetur legem aliquam aliter dicere quã dicat? Respon.non debet etiam de hoc fieri interrogatio, cum ius certum sit: vt supra de iur.& fac.igno l.in omni.

IVlianus ait.]*CASVS.* Hæres confessus est se debere ex causa legati Stichum,qui iam erat mortuus:& hoc sciebat. certe tenebitur in æstimationem.Franciscus Accursius.

c *Non fuisset.* immo videtur quòd non: vt infra eod.l.fin. quæ est contra. Solutio. hic sciebat confitens non esse in rerum natura: ibi non. Vel hæc est sententia Iuliani: ibi aliorum. Vel hic res erat in rerum natura tempore confessionis, licet non tempore sententiæ: ibi non. prima placet.& facit infra eo.l.qui Stichum.

SI is cum quo.]*CASVS.* Confessus es te occidisse seruum,cum alius eum occiderat. dicitur quòd teneris ex tua confessione.Franciscus.

d *Tenetur.* an liberetur qui occidit,dic vt.s̃.de inter.actio.l.cõfessionibus.Item an idem in contractu, & testaméto,dic vt not. supra ad leg.Aquil.l.inde Neratius in fi.

e *QVi Stichum.* Pone quòd dixi. Confiteor me debere Stichum ex promissione. nam præsumitur promisisse sicut cõfessus est: & sic idem statuetur ac si vere promisisset: sed tunc propter moram etiam re mortua teneretur:ergo & hic. nam hic confessus est post moram vel ex interpellatione:vel per litis contestationem post cõfessionem: vel ante. Vel pone quòd simpliciter dixit, debeo.nam verba cum effectu sunt intelligenda: vt.s̃.ne quis eum qui in ius voc. est, vi exi.l.pe. præsumitur enim ipsum fuisse in mora ante mortem. Vel tertio dic Stichum ab alio mortifere vulneratum: & confiteris te eum debere,quasi tu occideris.nam teneris: vt.s̃.l.proxi. licet etiam[a] post confessionem vita excedat:cum à die vulneris videatur occisus:vt.s̃.ad leg.Aquil.l.ita vulneratus. Idem multo magis si ipsemet vulnerat.Vel dic secundum Io. quòd bene cõstabat ipsum promisisse, & mortuum esse,sed dubitabatur an in mora fuisset:& ipse confessus est se fuisse,& ita debere: vnde tenetur quãdocunque decesit.Azo. Vel dic plane quòd cõstat eum fuisse in mora ex interpellatione,vel per litis contestationem,vt subiicit.& ex promissione eum teneri.sed quasi iam homo non sit in obligatione,

a Ista glo. est singu. ad hoc quòd vulneratus fingit mortuus à die illati vulneris, si moriatur. & est glo. clara. Bolog.

A videbatur non tenere confessio, cum ad nullum sit vsum homo mortuus:sed tamen tenetur: vt argu.s̃.de consti.pecu.l.promissor.& homo est in obligatione: vt.j.de verb.obli.l.si seruum.§. effectus .versi.nouari.& dices, condemnandus est in æstimatiõe:vt plene no.s̃.tit.j.l.si quis ab.§.fi.Accursius.

QVi Stichũ[e] debere se confessus est:siue mortuus iam Stichus erat, siue post litis contestationem decesserit, condemnandus est.

VI. IDEM libro quinto de omnibus tribunalibus.

CErtum[f] confessus, pro iudicato erit:incertum,[g] nõ erit. ℣ Si quis incertum confiteatur: veluti* si corpus[h] sit cõfessus: sed & si Stichum[i] vel fundũ dare se oportere: vrgeri debet vt certum confiteatur. Item is* qui rem[k] confessus est, vt certam quantitatem confiteatur.[l] ℣ Sed & si fundũ vindicem meum esse, túque confessus[m] sis: perinde teneberis,* atque si dominij mei fundũ esse

B

C

D

CErtum.]*CASVS.* Qui confitetur se debere certum, tenetur: vtputa seruum Stichum. si autem incertum, vt puta corpus: non tenetur. si autem peterem à te Stichum, & fundum, & confessus es te vnũ ex his debere: nec dicas quem: cogêris dicere. & secundum hoc debes habere in litera,sed si Stichum vel fundum &c. Item si confitearis te debere quãtitatem, nec dicas quantam:cogêris dicere quantam. Vltimo dicit:vindicabam à te fundum tanquam meum: & tu hoc cõfiteris. dicitur quòd perinde habetur ac si iudicatum esset meum esse fundum. [*SI ALIA.*] Quacunque actione vel interdicto quis conuenitur & cõfiteatur,habetur pro condemnato: & dabitur tẽpus ad restituendum in his casibus in quibus daretur vere cõdẽnatis.& si non restituat,iurabitur in litem: quod intellige vt in glo. [*SI QVIS ABSENTE.*] Confessio facta ab vno litigatore altero absente,non valet:sicut & si libertus iurat absente patrono se ei debere operas.nam non obligatur.Item si reus condemnatur actori absenti:non valet. si autem interueniat procurator,vel tutor,vel curator eius absentis:bene sufficit. confessio autem prædictorum tutorum vel curatorum pupillo vel adulto nõ obest.[*IN PVPILLO.*] Pupillus ex sua cõfessione non tenetur nisi tutore auctore esset facta.adulti autem confessio tenet: sed potest restitui contra confessionem. [*CONFESSI.*] Potest intelligi hic.§.de confessione quæ fit ante litem contestatam,hoc modo,vt confessus ante litem contestatam se debere,habeat dilationem quatuor mensium ad soluendum:quæ datur condemnatis. potest etiam intelligi de confessione facta post litem contestatam. & dic vt in glossa.Franciscus Accursius.

f *Certum.* sicut sententia,sic confessio,quæ generat sententiam, debet esse certa: vt supra titu.j.l. in summa. & facit.C. de repu. hære.l. sicut.in fine. & argu. supra vsufruct.quemadmodum caueat.l.j.§.recte.

g *Incertum.* re & genere,vel re tantum: vt subiicit, si quis &c.

h *Corpus.* hoc est incertum re & genere,sed sequitur vbi re,non genere: prout habes, sed & si.& quod dicit,Stichum: cum sunt plures:& fundum,in genere: & quod dicit vrgeri debet &c. scilicet vtroque prædicto casu. vel verius habeas, sed si sine culpa. & dic quòd petebam Stichum & fundum, scilicet Sempronianum,& reus confitetur de altero tantum:nõ tamen dicit de quo. compellitur ergo vt dicat de quo.& hoc nisi alternatiue diceret reus se teneri ad alterum,quo casu non est vltra cogẽdus,& pro hoc facit quod dicit Stichum: quod est certum re & genere.& quod dicit fundum, dic certum. & secundum hoc dic, est alternatio respondentis:non legis:sed secundum primam est legis.& facit.j.de verbo.oblig.l.vbi autem.§.qui illud.Accursius.

i *Si Stichum.* aliàs,sed si Stichum.& aliàs,sed & si Stichum.

k *Quirem.* id est quantitatem:vt subiicit.

l *Confiteatur.* scilicet vrgeri debet. Sed qualiter? Respon.captis pignoribus: vt argu.s̃.de re iudi.l.debitoribus. vel multa indicta:vt supra de vẽtre inspi.l.j.§. quid ergo si non.vel si velit habeat eum pro confesso contra se, quod aduersarius asserit. Idem si obscure respondeat: vt supra de interrog.actio.l.de ætate.§. si cum esset.&.§.qui tacuit.&.§.nihil.item quo iure?dic officio iudicis:vt not.C. eod.l.j.in fin.glossæ.& in authen. de his qui ingre.ad appel.§.fin.

m *Confessus.* per verba præsentis temporis: puta meum esse: argu.supra de procura.l.Pomponius.§.ij.secus si per verba præteriti tẽporis:puta fuisse: quia nõ statim habereris pro iudicato:

immo

immo adhuc qualiter recessit à me dominium, quæreretur: vt. C. de proba. l. siue possidetis. Accursius.

a *Et si alia.* quàm reali, de qua proxime dixi.

b *Restitutorio.* facit institu. de interdic. §. j.

c *Dum quis conuenitur.* ex hoc vides quòd hic titulus habet locũ post litem cõtestatam: vt dixi in rubrica.

d *Dies datur.* nã quandoque non datur si res præsens est: aliàs secus: vt instit. de offi. iudi. §. j. & ff. de rei vind. l. qui restituere.

e *Lis æstimabitur.* quãti in litem iuraverit actor, si talis scilicet est actio in qua iuretur: vt supra de in litẽ iuran. in actionibus. Accur.

f *Si quis absente.* absentem accipe à iudicio: vt not. j. de verbo. signi. l. absenté. in glo. Accursius.

g *Haberi.* & vere nõ debet: vt probat statim. ff. de interro. actio. l. fin.

h *De operis.* vt si libertus iuret alicui absenti patrono debere operas, secus si præsenti: vt supra de libe. cau. l. fin. & de iureiur. l. si duo patroni. & sic etiã non obstat. ff. de iureiur. l. eũ qui. §. si libertus. vel dic, hic iurauit patronus deferente iudice sibi deberi operas absente liberto.

i *Absenti.* actori: sed reo absenti sic: vt. ff. de iudi. l. & post edictum. vel solue vt ibi: hodie vero quocunque absente: vt. C. de iudi. l. properãdum. §. sin autem ex gestis. & §. sin autem reus.

k *Præsentem.* confessioni aduersarij: vt & supra de euic. l. si ideo. ij. respon.

l *Non puto sufficere.* vt domino præiudicent, sed sibi sic: vt vtili teneantur: vt. ff. ad leg. Aquil. proinde. §. j. & de interro. actio. l. si defensor. in prin. Sed quid est quòd dicit domino non præiudicare? Ad hoc dicunt quidam, hoc verum si contra probetur: & sic videtur generalis cõsuetudo. sed quibusdam non placet, quia non videretur in eo speciale, cum idem esset in maiore: vt. ff. de interro. actio. l. de ætate. §. fina. sed dices in minore plus esse: quia potuit sine causa errare, vbi non posset maior pœnitere. vel in iure: vt. ff. eod. l. ij. Alij vt H. & Azo, dicunt absente pupillo non nocere si petat restitui, secundum Azo. vel etiam sine restitu. sed eo præsente & doli capace & non contradicente pupillo sic: & idem dicunt in prælatis & syndicis ecclesiarum: vt si præsente collegio confiteantur, præiudicet: aliàs non. argu. C. de iu. delibe. l. potuit. & idem erit in patre agente causam filij: vt. C. de bonis ma. l. j. Tertij, quòd hic minor litẽ susceperat tutore vel curatore auctore: & ideo illius confessio non nocet: vt. ff. de admini. tuto. l. j. §. sufficit. sed secundum hoc ad quid iurat de calumnia tutor vel curator: vt. C. de iureiur. propter calum. dan. l. ij. §. quod obseruari? Respon. quia si minor ipse dominus litis efficiatur, non præstet auctoritatem minori consitenti vel neganti, vel asseueranti calumniosè. ipse enim minor est interrogandus: vt. d. §. sufficit. & C. de aucto. præ. l. clarum. vel si ipse tutor vel curator interrogetur præsente minore, non respondeat calumniosè: quæ confessio minori non nocet: argu. C. de errore aduo. l. j. Quarti dicunt, quia pendente lite hic desierat esse tutor vel curator. Quinti dicunt, quòd non sufficit vt ex eorum confessione impuberi vel minori detur actio: sufficit tamen forte vt in factum detur eo postea condemnato ex ea confessione. patet ergo ex ea confessione dari in factum: vt. j. proxi. §. In pro-

pronuntiatum esset. & si alia[a] quacumque actione ciuili, vel honoraria, vel interdicto exhibitorio, vel restitutorio, [b] vel prohibitorio, dum quis conuenitur [c], confiteatur: dici potest, in his omnibus subsequi prætorem voluntatem orationis diui Marci debere: & omne omnino quod quis confessus est, pro iudicato haberi. Dabitur igitur ex his actionibus, ex quibus dies datur [d] ad restituendam rem, cõfesso tempus ad restitutionem: & si non restituatur, lis æstimabitur. [e]

Confessio facta in iudicio parte absente, & pro ea nemine recipiente: non præiudicat confitenti. Paulus.

℣ Si quis absente [f] aduersario † confessus sit, videndum numquid non debeat pro iudicato haberi: [g] quia nec qui iurat de operis, [h] obligatur: nec solet quis absenti [i] cõdemnari. Certè procuratorẽ, tutorẽ, curatorém ve, præsentem [k] esse sufficit.

Confessio legitimi administratoris, vel procuratoris generalis, non præiudicat domino. Pau. de Cast.

℣ Sed an & ipsos procuratores, vel tutores, vel curatores fateri sufficiat, videamus. Et non puto sufficere. [l]

Confessio pupilli, non intercedente tutoris auctoritate, sibi non præiudicat: nec valet confessio adulti sine curatore: tamẽ præiudicat, & valet mero iure, sed aduersus eã potest restitui in integrum. item confesso in iure datur tempus ad soluendum, quod datur iudicatis. Pau.

℣ In pupillo tutoris auctoritatem exigimus. [m] Minorem [n] à confessione sua restituemus [o]

℣ Confessi vtique post confessionem tempora [p] quasi ex causa [q] iudicati habebunt.

Confessus & condemnatus, si postea in executione vult aliquid dicere, per quod non venit contra confessionem, vel sententiam de directo, nec illã impugnat, sed modificat: debet audiri, & de hoc poterit cognosci ab illo cui commissa est executio sententiæ: & etiam super hoc pronuntiari. si vero illud expresse contradiceret confessioni & sententiæ, & eam impugnaret de falsitate: non auditur mero iure, sed per iustum errorem bene auditur mediante beneficio restitutionis in integrum. quam tamen restitutionem facere non potest ille cui commissa est executio sententiæ, sed debet ipsum remittere ad iudicem ordinarium committentem. Paulus.

VII. AFRICANVS libro quinto Quæstionum.

C VM fideicommissum peteretur: [r] hæres confessus est debere. [s] arbiter [t] ad restituendum [u] datus comperit nihil [x] deberi. quæsitum est, an posit absoluere. Respondi,

ff. Nouum.

A curatore adde quod not. ff. de procura. l. non solum. in princip. & ff. de interro. actio. l. si defensor.

m *Exigimus.* nihilo minus restituetur: vt. C. si tutor vel cura. l. j.

n *Minorem.* adultum.

o *Restituemus.* secus in sententia, quæ nulla est ipso iure contra eum, si sine tutore sit in iudicio: vt. C. si aduersus rem iudica. l. cum & minores. & de procu. l. non eo. Acc.

p *Tẽpora.* id est quadrimestre tẽpus: vt. C. de vsur. rei iudi. l. ij. & l. vltima. §. vlti.

q *Quasi ex causa.* nam quasi cõdemnatus est: vt. ff. l. j. & sic not. pro eis qui dicunt non dari plus sententiã in cõfessum: quod falsum dicimus: vt. ff. eod. l. Iulianus. & not. C. eod. l. j. & quod hic dicitur, intellige non contesta. vt & ff. de iudi. l. si debitori. & eodem modo si vis: vt. ff. de re iudi. l. debitoribus. & ad legem Aquil. l. proinde. ij. §. notandum. & huic licet pœnitere: vt supra eo. l. non fatetur. vel dicas etiam post litem cõtestatam. Et loquitur hic de quadam actione in factum, quæ ex confessione oritur: nihilo minꝰ alia ex sententia postea nascitur. Quidam tamen dicunt primam nouari per illam quæ oritur ex sententia: argu. C. de vsur. rei iudica. l. fin. vel finge quasi nec nata sit: vt. j. de noua. l. cum enim. in tex. & glo. ij. Illud quæritur, si cũ forma quis confiteatur se debere ex venditione: an vtili ex vendito teneatur, vt in iuramento: vt. ff. de iureiuran. l. si duo patroni. §. Marcellus. & §. si quis iurauerit.

CVm fideicommissum.] CASVS. Petebam à te decem ex causa fideicommissi, & confessus es: tandem iudex coram quo confessio facta fuit, decessit, & eius successor hanc causam delegauit. nunc coram delegato dicis te debere absolui non obstante tua confessione, cum ostendas testamentum defuncti, in quo apparet nihil mihi relictum. quæritur quid iuris. Et distinguitur, qua de causa te debere absolui dicis. nam si ideo, quòd non apparet relictum aliquid mihi, non debes propter hoc absolui. si autem ideo, quia dicas bona defuncti non esse soluendo creditoribus hæreditariis, & sic legata & fideicommissa debere cessare, vel aliqua vice confessus fuisti debita omnia hæreditaria esse soluta, & subaudi dolo malo, tamen apparet nunc contrarium: hoc casu debes absolui. In primo autem casu cum petis absolui eo quia nihil apparet relictum: dicimus delegatum iudicem debere mittere te confessum ad prætorem, & ab eo absoluêris. Fran. Accursius.

r *Peteretur.* quia dicitur in testamento relictum. Accursius.

s *Debere.* quia relictum sit in testamento.

t *Arbiter.* id est iudex delegatus. sed quare idem apud quem fuit confessus, non expediuit? Respon. decessit, & eius successor causam delegauit.

u *Ad restituendum.* id est ad cognoscendum de restituendo: id est dando fideicommissso. sic. j. de verbo. signifi. l. verbum reddendi. non autem dicas ad executionem sententiæ: quia delegari non potest: vt. ff. de re iudi. l. à diuo. in princip. vel fuit datus ad cognoscendum causam restitutionis, quam postulabat hæres. quod non placet.

x *Comperit nihil.* probante hærede errorem, quia fecit aperiri testamentum, vbi nihil fuit inuentum. confessio enim licet

BIU Cujas

coram alio iudice, tenebat tamen: vt supra de iudi. l. mortuo.

a *Posse.* i. possibile esse vt debeat absolui: vt statim distinguitur.

b *Nihil debeatur.* id est nihil deberi dicatur.

c *Absoluere.* hoc in fin. corrigitur. Accursius.

d *Non erat.* & sic apparet legata non deberi: vt. ff. ad legem Falci. l. in ratione. §. quod

* *Flo. posse tieresse qua* vulgo. & ad Trebel. l. j. §. penul.

posse.[a]* Interest enim qua ex causa nihil debeatur.[b] Nam si ob id, quòd nullum fideicommissum [relictum] fuerit, nō debere eum absoluere.[c] Si verò quia testator fortè soluēdo nō erat,[d] aut q̄ hæres [æs] omne[e] solutum esse, apud prætorē dixerat: & cùm controuersia & computatio difficilior esset, arbiter[f] datus fuerit: saluo officio eum absoluturum.[g] Has enim partes eius esse, vt si in computatione nihil inueniatur, possit absoluere: sed & ex superiore casu[h] ad prætorē remittere[i] debeat, vt absoluatur.

VIII. PAVLVS libro quarto ad Sabinum.

NOn omnimodo confessus condemnari debet[k] [eius] rei nomine, quæ an in rerū natura esset, incertum sit.

DE CESSIONE bonorum.

TITVLVS III.

Dictum est. ff. de confessis & condemnatis: verùm quia confessi & condemnati detruduntur in carcerem, si non soluunt: vt. C. eo. tit. l. 1. ideo est adinuenta bonorum cessio, ex qua succurritur condemnato ne in carcerem detrudatur. Bartolus.

I. VLPIANVS libro septimodecimo ad Edictum.

CReditori qui ob restitutionem† ædificiorum crediderit: priuilegiū[l] exigendi datur.[m]

II. IDEM libro vicesimoprimo ad Edictum.

IN personalib⁹ actionib⁹ qui postea quidem contraxerūt, verū vt[n] pecunia eorū ad priores creditores[o] perueniat: in locum eorum succedunt.

III. IDEM libro quinquagesimooctauo ad Edictum.

IS qui bonis cesit, ante rerum venditionē vtique bonis suis non caret. Quare si paratus fuerit se defendere: bona eius non veneunt.[p]

IIII. IDEM libro quinquagesimonono ad Edictum.

IS qui bonis cesit, si q̄d postea adquisierit,[q] in quantū facere potest, cōuenitur. Sabinus & Cassius putabāt, eū qui bonis cesit: ne quidem ab aliis[r] quibus[s] debet, posse inquietari.

V. PAVLVS libro quinquagesimosexto ad Edictum.

QVem pœnitet bonis cessisse, potest defendendo se cōsequi ne bona[t] eius veneant.

In exigendo vel conueniendo aliquem in quantum facere potest, inspicitur quantum ex eius patrimonii fructibus potest redigi, non quantum ex venditione rerum redigetur. Bartolus.

VI. VLPIANVS libro sexagesimoquarto ad Edictum.

QVi bonis [suis[u]] cesit: si modicū aliquid post bona sua vendita adquisiuit, iterum bona eius non veneunt. Vnde ergo modum hūc æstimabimus? vtrum ex quantitate eius quod adquisitum est, an verò ex qualitate?[x] Et putē ex quantitate id æstimandū esse

---

A 1 *Priuilegium.* tam in hypotheca: vt &. ff. quibus causis pignus ta. contra. l. j. quàm in personali. quod dic vt. ff. qui po. in pigno. ha. l. interdum. & facit. j. de priuile. credito. l. si ventri. §. j. & ff. cer. peta. l. creditor.

m *Datur.* si extant ædificia. Accursius.

IN personalibus.] CASVS. Titi⁹ habebat multos creditores, & quidā ex his erant priuilegiati in actione personali. tandem hic Titius accepit decem mutuo, hoc acto cum hoc creditore, vt de hac pecunia soluatur creditori priuilegiato: & sic fuit. dicitur quòd iste vltimus creditor succedit in locum primi. Fran. Accursius.

n *Vt.* id est sub hoc pacto vt pecunia &c. vt. C. de his qui i priorum credi. lo. suc. l. j.

o *Creditores.* priuilegiatos in personali. sic fuit. ff. l. proxi. & facit C. de his qui in priorum credi. lo. suc. l. j. & l. penult. & ff. de priuile. credito. l. si ventri. §. fi. & ff. qui pot. in pigno. l. creditor. & ff. ad Maced. l. sed Iulianus. §. si filius. Accur.

B

IS qui bonis.] CASVS. Qui cesit bonis, si aliquid postea adquisierit, poterit conueniri à creditoribus in quātum facere potest. Secundo dicit: cedens bonis non debet conueniri etiam ab illis creditoribus quorū timore non cesit. Tertio dicit: qui cesit bonis, & antequam vendantur pœnitet de cessione, & paratus est se defendere: non amittet bona. & hoc dicit hæc lex & sequens. Franc. Accursius.

p *Nō veneūt.* vt & infra eod. l. is qui. & C. eod. qui bo. ce. pos. l. si quantitatem. & de appella. l. si quis libellos. & C. eod. l. legis. Argu. contra. C. de actio. & obliga. l. sicut. Accursius.

C

D

q *IS qui. Adquisierit.* quod iudicem moueat: vt infra eod. l. si debitoris.

r *Ab aliis.* post agentibus, quorum timore nō cesserit. ad quod facit. ff. de arbi. l. item si vnus. j. respon. & de capi. demi. l. tutelas. §. fin. & hoc nisi adquirat: vt. j. eod. l. qui bonis. Item nisi vt bona doceat: ad quod tenetur: vt dices. j. eod. l. penult. in glo. ij. ibi, item an.

s *Quibus.* quibusdam creditoribus absentibus, quorum timore bonis cesit. Accursius.

t *QVem pœnitet. Bona.* vt. ff. eod. l. iij. hoc tamen fallit: vt dices. j. eod. l. penul.

QVi bonis.] CASVS. Qui cesit bonis: si post cessionem aliquid adquisiuit, & modicum: nō tenebitur propter hoc. si autem multum adquisiuit: tunc conueniri poterit propter hoc. & inspicitur ex quantitate, sit pretiosum, vel non, hoc quod postea adquisiuit, nō ex qualitate: vt si menstruum vel annuum relictum est nomine alimētorum huic qui cesserat bonis, vel vsusfructus alicuius fundi: non propter hoc poterit conueniri à creditoribus suis. Franciscus.

u *Qui bonis suis.* scilicet omnibus: vt. j. eo. l. pen. nota.

x *Qualitate.* vtrum sit pretiosum quod adquirit, vel non.

Satis

Delegatus an possit integ. restitutionem dare.

† *Restitutio. i. refectio.*

DE CESSIONE BONORVM.

Condemnati & confessi si satisfacere non possunt, in carcerem solent detrudi: vt argumento. C. eo. l. 1. & ff. quo timore fit cessio bonorum. & ideo de hoc dicit hic.

CReditori.] CASVS. Creditor qui mutuauit alicui in refectionem domus, habet priuilegiū in exigendo tā in hypothecaria quā in personali act. qđ dic vt in gl. Frā.

BIU Cujas

a *Satis est.* in quantũ ergo facere potest, deducto ne egeat, condemnatur: vt hic, & ſ. eo. l. is qui. & C. eo. l. cum & filij. & de bonis aucto. iudi. poſſ. l. iij. & j. l. proxi. & inſti. de actio. in fin. Item per hoc habes quòd non est liberatus per cessionem: vt & C. eod. l. j. & in hoc facit. C. ſolu. matri. l. nec maritus. Accur.

Si debitoris. CASVS. SI Debitor multorum cessit bonis: & sic bona eius vendita sunt à creditoribus: nec sufficerunt: hic debitor multa bona adquisiuit. nunc dicitur q̃ si non vult residuum soluere, hæc bona nunc quæsita vendentur: ita quòd integre creditorib⁹ satisfiat. Fran.

b *Si debitoris.* qui forte cum non defenderetur latitauit, vel bonis cessit.

c *Rursum.* id est post cessionem. Accursius.

d *Bona distrahi.* postea quæsita, quod tamẽ accipe vt subiicit. & ſ. l. proxima. Accur.

c *Qui cedit. Agnoscat.* confitendo extra ius: vt & j. l. proxi. cũ cautione, vel etiam dando fideiussorem: vt argu. C. ad leg. Falcid. l. fin. vel pignus aliquod dãdo: vt argu. ſ. ad Macedo. l. ſed & ſi. vel ſecundam interponendo cautionem: vt. C. de præscript. triginta anno. l. cum notissimi. §. ſed & ſi. ſi autem in iure, hic subiicit.

f *Non debet.* si habes secundum Pi. non: erit ratio, quia creditor dicit, aut agnoscat debitum, vt sit liquidũ: aut defendat se: quia volo probare per testes, quos nunc habeo: qui possunt non esse quando iste postea aliquid q̃ posset se iuuisse: vt argu. ſ. ad legem Aquil. l. in lege Aquilia si deletum. Itẽ & illa potest esse ratio: quia si non sit debitor, non patietur iudex fieri cessionem. nam nemo re sua &c. vt institut. de his qui sunt sui vel alie. iuris. §. fi. si autem creditor dicat: cedat, & ego probabo cum volam: admittitur cessio, licet debitum non sit liquidum. & sic potest legi sine non. Itẽ an hic cedens debeat bona indicare? dicam sic. argu. C. de iure delibe. l. fin. §. licẽtia. & ibi not. Item not. quòd quidam dicunt quòd post cessionem sic solenniter factam non habet locum pœnitentia: sed tunc quando simpliciter cessisset: vt. ſ. eo. l. is qui. quasi duæ confessiones impediant. ar. C. de plus pet. l. j. quod non placet: vt arg. C. eo. l. legis. Item not. quòd omnibus debet cedere: vt etiam vnum denarium nó retineat: licet in post quæsitis sit secus: vt. ſ. eo. l. qui bonis. & est pro hoc. C. eo. l. cum & filij. & quod dicitur de Petro qui omnia dimisit, licet solam nauiculam dimiserit.

g BOnis. Potest. vt &. C. eod. l. in omni. & hoc si prius debitum agnoscat: vt. ſ. l. proxi. Accursius.

eius quod quæsiit: dũmodo illud sciamus, si quid misericordiæ causa ei fuerit relictũ, puta menstruum vel annuũ alimentorũ nomine: nõ oportere propter hoc bona eius iterato venundari. Nec enim fraudandus est alimentis quotidianis. Idem [est] & si vsusfructus ei sit concessus vel legatus, ex quo tantũ percipitur quantum ei alimentorum nomine satis est. a

VII. MODESTINVS libro secundo Pandectarum.

SI debitoris b bona venierint: postulantibus creditoribus permittitur rursum c eiusdẽ debitoris bona distrahi, d donec suum consequantur: si tales tamen facultates adquisitæ sunt debitori, quibus prætor moueri possit.

Non auditur volens bonis cedere antequam confiteatur debitũ, vel antequam sit condemnatus. & est ratio vt in glo. Fran.

VIII. VLPIANVS libro vicesimosexto*

QVi cedit bonis antequam debitum adgnoscat, e cõdẽnetur [ve,] vel in iure* confiteatur: audiri non debet. f

Cessio bonorum potest fieri in iure & extra ius, & etiam per nuntium vel epistolam potest declarari. Fran.

IX. MARCIANVS libro quintodecimo Institutionum.

BOnis cedi nõ tantũ in iure, sed etiam extra ius potest: g & sufficit & per nũtium vel per epistolam id declarari.

QVIBVS EX CAVSIS in possessionem eatur. †

A nomine. Est & quarta: & propter hoc dixi fere. de qua dic vt in glo. Ac. Missio quæ fit ex causa damni infecti, nõ fit in omnibus bonis: sed in re illa tantum propter quam petebatur caueri. Frã.

h *Tres fere.* fere dico propter Carbonianam bonorum possess. & quam scriptus hæres postulat. Accursius.

TITVLVS IIII.

Dictum est. ſ. quando fit executio sententiæ vel confessionis: verum quia quandoque quis non est confessus neque condemnatus, sed est contumax, ex quo peruenitur ad primum & secũdum decretum: ideo ponitur hæc rubrica. Bartolus.

I. VLPIANVS libro duodecimo ad Edictum.

IRes ferè h causæ sunt, ex quibus in possessionẽ i mitti solet: rei seruandæ k causa: item legatorum seruandorum l gratia: & ventris nomine. Damni enim infecti nomine si nõ caueatur: non in vniuersorũ nomine fit missio, sed rei m tantum de qua damnum timetur.*

II. IDEM libro quinto ad Edictum.

PRætor n ait: *In bona eius qui iudicio sistendi o causa fideiussorem dedit: si neque potestatem sui faciet, neque defendetur: iri iubebo.* Potestatem autem sui non facit, qui id agit, ne aduersarius eius copiam sui habeat. Ergo latitantis bona iubet possideri. Quid si non latitet, sed absens non defendatur? nónne videtur potestatem sui non facere? p Defendi autem videtur, qui per absentiam suam in nullo deteriorem q causam aduersarij [sui] facit. Hæc verba, *neque defendetur,* παραλατικῶς † scripta sunt, vt neque sufficiat vnquam defendisse, si non duret defensio: neque obsit, r si nunc offeratur. f

i *In possessionem.* omnium bonorũ. fere autem dicit, quia est & quarta: vt ex Carboniano. Accur.

k *Rei seruandæ.* id est debiti vel quantitatis. sed cõtra. C. de his qui ad eccle. confu. l. fina. §. sed si hoc. Sol. vt ibi. item contra in authen. de exh. §. si vero. sed illa corrigitur in Carboniano edicto: tamen nõ corrigit nec in ventre: nec in dam. infec.

l *Seruandorum.* cum agitur personali actione ex testamento pro quantitate: vt. C. vt in pos. lega. l. certa. &. ſ. vt in possess. leg. l. quãuis. Accursius.

m *Sedrei.* communis: vt & ſ. de damno infecto. l. iiij. §. j. &. l. quãuis. Accursius.

n *Prætor ait.* CASVS. Ponit edictũ quo dicitur: si aliquis conuentus dedit fideiussores iudicio sistẽdi causa, idem si non dedisset: & non facit potestatem sui: neque defenditur: in bonis eius prætor iubet mitti aduersarium. Postea exponit hoc verbum: nõ facit potestatem sui, id est dicere. qui id agit ne aduersarius eius copiã sui habeat, vt quia latitet: idem si non latitet, sed sit absens, nec defendatur. si autẽ defendatur & plene, ita quòd conditio aduersarij non fiat deterior, in eius bonis non fiet missio. & intelligas de defensore qui ab initio venit, & qui durauit vsque in finem causæ. Fran.

n *Prætor.* No. duo capita edicti. vnum de mittendo, vt hic: secundum de vendendo: vt. j. eo. l. Fulcinius. §. j.

o *Sistendi.* idem dico si fideiussores non dedit: vel iudicio sisti non promisit: quia satis est si non facit copiã sui. sed de hoc plus dubitatur. an autem hoc casu debeant citari amici? non videtur: cum iam ipse reus comparuit. idem videtur si inuentus fuit per præconem: vt argu. hic, & in authen. de exhib. §. si vero. &. C. de his qui ad eccles. confu. l. fin. §. j. sed tutius est secundum R. etiam tunc citari amicos: vt. j. eod. l. hoc autem. §. j. &. ſ. ex qui. cau. ma. l. item ait prætor. §. fi. &. l. ergo. & facit. j. de libe. ho. exhi. l. iij. §. fin. &. l. fin. in fine. Accursius.

p *Potestatem sui non facere.* & certe non videtur facere sui potestatem: vnde sequitur missio: sed non venditio: sed in latitante venditio sequitur: vt. j. eod. l. in possessione. &. l. Fulcinius. §. j.

q *Deteriorem.* ergo debet esse defensor adeo legalis persona vt defensus, & veritatẽ negotij sciens: aliàs repellitur. & pro hoc. C. de procu. l. fina. &. ſ. de procu. l. ſi actor. Item est arg. q̃ defensor vel agens pro absente facit sumptus omnes si contingat ad absentem mitti vel pro iuramento calũniæ, vel pro aliqua confessione. de quo etiam dixi. C. de iureiu. l. fin. §. hisdem præsentibus.

r *Neque obsit.* si aliquando non defendebatur.

s *Offeratur.* ſ. defensio. & facit. ſ. de ope. noui nun. l. prætor. §. hoc

Res fere causis. CASVS. Tres fere sunt causæ ex quarum qualibet fit missio in omnibus bonis. vna est quando mittitur causa debiti seruandi: & fit in bonis debitoris. alia quæ fit causa legatorum seruandorum cum ageretur ad legatũ actio. personali, puta ex testamento. tertia est quæ ventris

Dixit quando vocatus venit & condemnatur: nunc si non venit.

Flo. tuetur

† *Vide Alcia. lib. disp. 2. c. 12.*

BIU Cujas

hoc interdictum.versi.hoc autem.& de arbitris.l.Celsus.§.idem ait.&.l.sed si postea.&.j.quorum lega.l.j.§.antepe.&.ſ. de inoff. testa.l.Papinianus.§.meminisse.&.ſ.de insti.l.sed & si pupill⁹.§. proscriptum.&.ſ.de condic.inde.l.elegãter.§.si quis. in fin.&.ſ. de in rẽ verso.l.si pro patre.§.versum.& quod ibi not. Sed arg. cõtra.ſ.de condic. inde.l.qui ob rẽ. Itẽ facit.j. iudicatũ solui.l. iij.§.ob rem. Accursi⁹.

Si contractus vel quasi descendit ex persona maioris: etiam contra pupillum potest fieri missio & venditio. Bartolus.

III. IDEM libro quinquagesimonono ad Edictum.

Pud Iulianũ.]C *ASVS.* Rem cõmunẽ habui cũ patre pupilli.nũc ago cõmuni diuidũdo contra pupillũ,& nõ defenditur.q̃ritur,an fiet missio in bonis pupilli & vẽditio? Et distinguitur.nã aut cum ago, de facto patris eius cõqueror, vt quia percepit fruct⁹ fundi communis, vel quia in re cõmuni dedit damnum:& tunc fit missio & venditio de eius bonis. & redditur ratio.j. ibi, Marcellus autẽ &c.Si autem non cõqueror de facto patris,sed tantũ peto diuidi fundũ cõmunem: tũc fit missio in bonis pupilli, non venditio. Idẽ esset si ageretur cũ pupillo ex cõtractu facto cum eius seruo, vel actione de peculio,vel de in rẽ verso,vel simili.Idẽ si de cõtractu facto cũ eius tutore propter quẽ datur actio in pupillũ, ageretur cum pupillo,& nõ se defenderet.nã his casibus fit missio,sed nõ vẽditio. [*SI PVPILLVS.*] Pupillus succesit alicui extraneo,& cõuenitur ad legata soluenda,nec se defendit.an fiet missio in bonis pupilli?& dicitur quòd sic.Tandem dicit esse in arbitrio creditorum velint mitti in bonis hæreditariis,& ea vendi:an velint mitti in bonis pupilli:quasi pupillus videatur contraxisse cum legatariis adeundo hæreditatem:& non vendi. & hæc sunt vera etiam si succesit alicui suo coniuncto. Postea dicit:hoc quod dictum est de missione quæ fit in bonis pupilli, habet locum quando pupillus non defenditur vel à tutore, vel ab alio:siue habeat tutorem,siue non. & de hoc debet requiri à iudice tutor si quem habet,& necessarij pupilli,& liberti pupilli,& alij sui amici qui volunt pupillum defendere. & si respondeant,non:vel taceant:tunc fiat missio in bonis pupilli, & duret donec defendatur.nam statim cum veniet aliquis qui velit defendere,desinent bona eius possideri.& ea quæ dicta sunt in pupillo,seruantur & in furioso. Item si pupillus factus adultus se defendat:sine satisdatione hoc faciet,si alius vult eum defendere cum satisdatione iudicatum solui.& hoc dicit hic.§.cum.l.sequen.& sequen.Fran.Accursius.

a *Nomine.*i.nihil fecit pater quod in hoc iudicio veniat: quia nec percepit fructus ex re communi:nec damnum in ea dedit.

b *Debeat.*nisi vt ipsa diuisio fiat.Accursius.

c *Patris.*id est pupilli,vt ex facto patris,& sic missio & venditio fieri posset.Accursius.

d *Possideantur.*scilicet tantum:quod est si ex persona sua conueniatur pupillus.

e *Percepit.*ex re communi.Accursius.

f *Veneant.*quia pater non percepit fructus,sed filius:& ita conueniatur ex sua persona,non patris.

g *Possideri.* non vendi.Accursius.

h *Notat.* addendo rationem vel corrigendo. vel dicas quòd vẽdantur bona patris,siue filius percepit fructus, siue pater,quia ex contractu patris conuenitur.[a]

i *Nihil.*Not.nihil,quia secus si nõ esset consummatũ in psona patris:vt in præscriptione patet:quia tũc pro futuro tẽpore priuilegiũ habet:vt.j.de iure fisci.l.fiscus.secundum quosdam.Item quid si pater percepit,sed vult eligere creditor pupilli possideri tantum? Respon.vt.j.eo.§.fin.Accursius.

k *Contraxit.*vel quasi contraxit:sicut hic est.

l *Expectandã.*& sunt similia vel cõcordãtia ſ. de rebus eo.l.magis. §. si pupillus.&.C. de hæred.actio.l.sub prætextu. &.ſ. de mino.l. Aemilius. &.C. si aduer. ven. pigno.l.ij. & de non nume.pecu.l. si intra.&.C.mãdati.l. si tibi.& de his q.vt indi.l.Polla.&.ſ. de hære. instit.l.si quis instituatur.&.j.de actio. & oblig.l. furiosus.&.C. si man. ita fue. al.l.j.in fi.&.ſ. de iudi.l.hæredes.sed cõtra.j.de ver. obli.l.cũ fili⁹.§.in hac. sed ibi ex sua persona tẽneri videt si tenetur: licet verba patris fuerint in contractu,vt in testamẽto pupillari dicimus:vt instit.de pupil.substi.§.igitur. Sed quid si nulla psonalis præstatio, sed sola diuisio petatur fieri, etiã contra maiorẽ, & non veniat, qualiter dabitur interlocutoria, & fiet missio? Accursius.

m *Actio.*vt &.ſ.de peculio.l.iij.§.Pedius.

n *Causis.* cũ seruo factis.Accursius.

o *Actio datur.* ex facto cũ eo vel ab eo,vel quod ítelligatur ab eo vel cũ eo gestum, vel quasi gestũ.Accursius.

p *Hoc idem.*i.cum ipso contractum videatur.

q *Seruandum.*ſ.bona possideri.non autem distrahi,sed in tempus pubertatis differenda est distractio.

r *Iussu.* facto auctoritate tutoris.

ſ *Institoria.*cum ꝓposuit eũ negotiationi cũ auctoritate tutorũ.

t *Quasi.*etiam in his casibus in quibus intelligatur contraxisse, priuilegium pupillare habebat.

u *Alicui.*à quo relicta erant legata.M.

x *Huic edicto.*quo missio fit:vt.ſ.e.l.ij.in prĩ.&.j.l.Fulcini⁹.§.fi.

y *Potius.*ſ.an bona pupilli possideri tantũ, an hereditaria possideri & distrahi.vel eligãt an hæreditaria tm̃,non tamẽ distrahentur ante pubertatẽ ex causa legati,cũ ex quasi cõtractu cõueniãt:& hoc ex edicto.j.de separa.& sic nõ concurrent cũ creditorib⁹ pupilli.an vtraque:& tũc cõcurrẽt creditores.Sed quomodo in bonis pupilli fit missio:cũ etiã si esset maior,non fieret missio ante sex mẽses:vt arg.ſ.vt in poss.leg.l.is cui.§. iperator? Rñ. q̃ hic à defuncto debebant,secundũ Azo.vel hæc secundũ illã: ſ.post sex mẽses quantũ ad bona pupilli heredis.Sed nonne eadẽ electio locũ habet & si ex alia causa hereditaria debeat? quod videtur.ſ.bona pupilli possideri,vel hereditaria possideri & distrahi.Interim tñ de bonis alitur pupillus:vt.j.de priui.cred.l.fi.Ac

z *Eligant.*vtrum defuncti bona,vel pupilli.

a *Contrahere.*i.quasi contrahere cũ legatariis:vt.j.de regu.iur.l. quæ legata.&.j.de actio.& obliga.l.ex maleficiis.§.hæres.& institu.de ob.ex quasi contractu.§.hæres.Accursius.

b *Sed & is qui immiscuit.*quod est suorũ:sed adire,extraneorũ: vt instit.de hęre.quali.& dif.§.extraneis.

c *Hæc autẽ.Siue à tutore.*immo semper videt defendi, cũ iudex eo nõ defenso debeat dare curatorẽ:vt.j.eo.l. Fulcini⁹.§.adeo.Sed forte in ꝓdigis & furiosis speciale est.ceteris enim nõ dabit curatorẽ:nisi petat ab aliquo nomine minoris. Itẽ ibi nõ omnino dãdũ curatorẽ dicit,sed si videat iudex idoneũ,da re poterit:alioq̃ cõtra. Azo.& fa.j.de pri. cre.l.si pupill⁹.in pri.

a *Hoc est verum si sit*

BIU Cujas

beat tutorem pupillus, siue non habeat. Cæterùm si existat aliquis qui defendere sit paratus: cessabit rei seruandę causa possessio. ¶ Non defendi pupillum cõstare debet liqueréque prætori, vt sic permittat bonorum possessionem. Hoc autem constare debet sic: Euocandi [a] sunt ad prætorem tutores pupilli, vt defendât. [b] Si autem nõ habeat tutores: requirendi cognati [c] [sunt,] vel adfines, & si qui alij fortè sunt, quos verisimile est defensionẽ pupilli pupillæ[ve] non omissuros, vel propter necessitudinem, [d] vel ꝓpter charitatem, [e] vel qua alia ratione. Liberti etiam, si qui sunt idonei, euocandi[sunt:] exquirendáque [eorum] defensio est. Si autem negent se defendere, aut non negent, sed taceant: tunc prætor possessionem dabit, tãdiu scilicet, quoad nõ defendatur. Si defendi cœperit pupillus vel pupilla: desinet [f] possideri. Idem est & in furioso. [g] ¶ Ait prætor: *Si is pupillus in suã tutelam* [h] *venerit, eáve pupilla viripotens fuerit, & rectè defendantur,* [i] * *eos qui bona possident, de possessione decedere* [k] *iubebo.* Rectè defendi quid sit, videamus: vtrũ tantum copiam sui facere, & ad

A bitoris capti ab hostibus. non tamen statim fiet venditio: sed interim curator datur bonis. Item scias quòd creditores missi in poss. bonorum debitoris, non debent ali ex illis bonis. & hoc dicit hic. §. & prin. l. sequen. Franciscus.

p *Solent.* facit. ĭ. de separ. l. creditoribus. sed contra. ĭ. eo. l. penul. §. fina. Solu. hic certũ erat cõditionem extituram: ibi non. vel intellige cum iam extat conditio, non prius: vt ibi. vel hic de legatario: argu. s̈. vt leg. no. ca. per totum. ibi de creditoribus aliis. vel hic dicit solent, & non debent. Tu dic si velint mitti vt soluatur: non possunt, vt ibi: sed ideo quia non caueantur, sic: vt hic, & argu. supra de iudi. l. in omnibus. & supra vt leg. no. ca. l. hæc stipulatio. & est sic vt fiat missio vice satisdationis. s̈. de Carbo. edi. l. sed & si is. §. quotiensc̃unque. & hoc maxime quando bona sua dilapidat. vel etiam dicas, nõ potest vt fiat vẽditio, sed vt causa pignoris sit in poss. sic & eisdem modis solu. s̈. de pecu. l. eo tempore. circa princi. & facit. ĭ. de verbo. significa. l. creditores. & infra de act. & obliga. l. is cui.

q *Cum dicitur.* in edicto tamen hæc verba non sunt, nec. s̈. eo. l. ij. sed. ĭ. l. proxi. §. j.

r *Venire.* sic & supra ex qui. cau. ma. l. item. §. ij. &. ĭ. de priui. credito. l. eũ qui. &. C. de restitu. mili. l. ignorare. Sed quare vt specialia ponit de pupillo & absente reipublicæ causa, & capto, cum nullus qui non latitet, patiatur venditionem: vt. ĭ. l. proxi. §. cum hoc? Respon. in pupillo, quia posset capax doli latitare: in aliis non est ratio. Vel dic ideo de his, quia specialiter fuit de his prouidendum: arg. ĭ. de iniur. l. item. §. hoc edictum.

s *Et si ab hostibus captus.* facit infra de priui. credito. l. fin. &. C. de pac. l. iij.

[a] *Euocandi.* vt constare possit.

[b] *Defendant.* ad quod coguntur captis pign. vt institu. de satisdatu. §. pe. & etiam remouentur ab officio: vt. ĭ. eo. l. Fulcinius. §. sed & si curator. &. C. de admini. tu. l. fi.

[c] *Cognati.* quos habet ibi. Quid enim si habeat eos in alia prouincia vel ciuitate? nõ dicam eos vocandos: alioquin res abiret in infinitũ: quod est prohibitum: argu. s̈. de re iudi. l. à dino. §. sed si emptor. & arg. s̈. de ꝓcu. l. sed & hæ. §. nõ solum. &. s̈. de rebus eorũ. l. magis. §. illud. Itẽ quia non esset finis litium: arg. C. de trãsac. l. fratris. Vel dic quòd etiã in qualibet ciuitate vel loco vbi est verisimile eũ habere amicos, & qui sint eum defensuri: sed non dicam singulos esse vocãdos: sed generaliter & publice proponi debere in quolibet tali loco: vt hic, &. s̈. quibus ex cau. maio. l. ergo. & infra de priui. cre. l. si pupillus.

[d] *Necessitudinẽ.* id est parentelam.

[e] *Charitatem.* i. propter deum.

[f] *Desinet.* vt. d. l. si pupillus. &. ĭ. de sol. l. si ꝓme. & facit. ĭ. quod vi aut clam. l. aut qui. §. & si forte. Accursius.

[g] *In furioso.* de hoc dic vt infra eo. l. Fulcini⁹. §. adeo.

[h] *Tutelam.* aliàs sententiam: & aliàs tutelam, id est pubertatem: vt & supra de leg. iij. l. cum filio.

[i] *Defendantur.* idẽ & si ante defendantur: vt supra ꝓxi. sed hic magis est verisimile defendi: cum & ipsi possint se defendere. si autem non defendantur, etiam venditio fiet: vt. ĭ. titu. j. l. si minor.

[k] *Decedere.* id est recedere. sic. s̈. de adquirẽ. posses. l. si de eo. §. j.

[l] *Sed in rem.* vt quilibet volens defendere audiatur: vt &. C. de procurato. l. exigendi. & facit. s̈. de iudi. l. recte. Accursius.

[m] *Satisdatio.* scilicet iudi. sol. quod tria continet: vt. ĭ. iudi. sol. l. iudi. sol. quod etiam non sufficit nisi prosequatur defensionem: vt supra de procu. l. fi. & pen.

[n] *Satisdationem.* prædictam iudi sol. quod non sufficit, sed iudicio sisti sic, vt in contra. vt. s̈. de priuile. credi. l. si pupillus. §. j. vel secundum alios non debet eam præstare, si se defendat, antequã fiat missio ex secundo decreto: vt hic. si postea, sic: vt ibi.

[o] *Interdicto.* vti posside. nam videtur actor eum inquietare, nisi discedat de possessione, satisdatione oblata. retinuit enim reus naturalem & ciuilem possessionem: licet actor fuerit missus in posses. per quod patet quòd ex primo decreto tantum erat missio. Illud quæritur, si satisdatum est à defensore, & non iurat de calumnia, quod potest: an committatur stipulatio? Respon. non, quia bonus vir non arbitratur: vt. s̈. de procu. l. pe. Sed nunquid in possessionem fiet missio, vel discedet missus? Respon. nõ videtur defendi, licet quidam contradicant.

In possessionem.] CASVS. Si legatarij, quibus est legata pecunia sub conditione, volunt mitti in posses. bonorum hæredis, ob hoc quia hæres non cauebat eis de danda pecunia adueniente conditione, audiuntur. [CVM DICITVR.] Hoc quod dicitur, bona alicuius possessa à creditoribus debere vendi nisi sint bona pupilli, vel absentis reipublicæ causa sine dolo malo: decet intelligere quòd si dolo malo abfuerit, possunt eius bona vendi. Item creditores mitti possunt in bonis desuscipiendum iudicium paratũ esse: an verò & satisdare omnimodo. Et quidem non solùm ipsis se defendere volentibus, hoc edictum scriptum est, sed in rem: [l] &[sic] rectè defendetur: hoc est vel à se, vel ab alio quocumque. Sed si alius defendat: erit necessaria satisdatio. [m] Si ipse: non puto necessariã satisdationem [n] [esse.] ergo oblata defensione deiici poterit, interdicto [o] reddito.

VI. PAVLVS libro quinquagesimoseptimo ad Edictum.

IN possessionem mitti solẽt [p] creditores, etsi sub conditione eis pecunia ꝓmissa sit. ¶ Cũ dicitur, [q] *& eius cuius bona possessa sunt à creditoribus, veneant, præterquam* [&] *pupilli, & eius qui reipublicæ causa sine dolo malo abfuerit*: intelligimus [bona] eius qui dolo malo abfuerit, posse venire. [r] [&] si ab hostibus quis captus [s] sit, creditores eius in possessionem mittendi sunt: vt tamen non statim bonorum venditio permittatur, sed interim bonis curator detur.

VII. VLPIANVS libro quinquagesimonono ad Edictum.

FVlcinius existimat creditores rei seruãdæ causa missos in possessionẽ, ex his rebus ali

D [PRAETOR AIT.] Ponitur aliud edictum quo dicitur: si debitor fraudationis causa latitat, & boni viri arbitratu non defendatur: bona eius possideri & vendi iubet prætor. Apparet quòd non sufficit latitare nisi frau. causa latitet. idem econtra. & hoc est valde in vsu, vt bona latitantis prædicto modo possideantur à creditoribus & vendantur. si autem bona alicuius tanquam latitantis vendantur, & postea appareat quòd nõ latitauit, venditio non tenuit. & intellige de latita. quæ fit in fraudem creditorum, non si alia ex causa, puta si latitet timore hostium vel alicuius tyranni. si ergo propter plures causas latitet, & inter cæteras hæc sit, scilicet in fraudem creditorum, satis est vt sic bona eius vendi possint à creditoribus: & fiet venditio ab omnibus creditoribus, & omnibus satisfiet si in fraudem omnium latitabat. si autem in fraudem quorundam creditorum tantum, illi mittentur in possess. & vendent, & eis tantũ prædicto modo satisfiet. & bene dixi animo fraudandi creditores latitare, ad hoc vt habeat locum hoc edictum: & sic animus desideratur. nam per hoc patet quòd furiosus non dicitur latitare, cum sensum non habeat. & si non defendatur furiosus, fit missio in bonis eius: vel dabitur curator. & si curator

datur

datus nolit eũ defendere,remouebiť,& dabitur in curatorẽ vnus de creditoribus eius qui non amplius vendat de bonis furiosi q̃ sit necessarium.vendetur enim quandoque de bonis furiosi, vt si vrgeat æs alienum,& dilatio damnum posit creditoribus afferre. & ea quæ dixi in furioso,serua & in prodigo,& in similibus qui curatorum auxilio reguntur. [*ILLVD SCIENDVM.*] Debitor meus iuit in aliam ciuitatem ad habitandum, vel alia de causa.si palam ibi stat, nõ dicitur latitare.sed si debitor meus nõ remoueat se de terra in qua consuetus est stare, abscondat autem se in domo: vel cum est in palatio communi vbi redditur ius,abscõdat se retro columnas in fraudem creditorũ: dicitur latitare. Vltimo dicit: si cum Titius deberet mihi centum in diem vel sub conditione, in fraudẽ meam latitet: antequã dies vel conditio venerit, non vendentur eius bona propter hoc debitum. Idem si habeam actio.contra eũ, quę per exceptioné poterat tolli.[*SI QVIS ACTIONE.*] Ex contractu filij vel serui tui volebam te cõuenire actione de peculio : tu latitas. certe mittar in bonis tuis,& vẽdentur ita quòd mihi satisfiat:licet appareat postea nihil esse in peculio:sicut & tenet act. de peculio,licet nihil sit in peculio. [*ITEM VIDEAMVS.*] Si velim à te vindicare fundum,& latitas,fit missio in omnibus tuis bonis,& etiam venditio. & hoc dicit Neratius. Si aũt non latitas,sed absens es,nec defenderis: tũc fit missio in fundo petito. sed si velim à te hæreditatem quandam petere,& latitas:fit missio in rebus hæreditariis.sed si eas res dolo desiisti possidere, tunc fit missio in omnibus bonis tuis, & etiam venditio. Vltimo dicit:quando mittor in possessionẽ rerum hæreditariarum,quod fit possessore hæreditario latitante:fructus harum rerum facio meos, si possessor latitans nimium fuit contumax: vt quia cum esset citatus coram iudice,dixit:non veniam.vel si nihil dixit,tamen nimis stetit ad veniendum : puta biennio. Franciscus Accursius.

non debere.[a] ¶ *Prætor ait: Qui fraudationis causa latitauit, si boni viri arbitratu*[b] *non defendetur,eius bona possideri*[c] *vendiq́*,[d] *iubebo.*

Quando lex requirit actum & limitationem,non sufficit actus sine limitatione, nec limitatio sine actu.Bartolus.

¶ Cum hoc edictum locum habeat,[e] non sufficit latitare,[f] sed & necesse est fraudationis causa id fieri.neque quod fraudationis causa sine latitatione fit, satis est ad possessionem & venditionem:sed oportet fraudationis[g] causa latitare. & est frequentissima hęc causa possessionis. nam in vsu[h] latitantium bona possidẽtur.[i] ¶ Si quis possederit bona alicuius quasi latitantis,qui non latitabat,& vendiderit:consequens erit dicere, venditionem bonorum secutã nullius[k] momenti esse. ¶ Quid sit autem latitare videamus.Latitare est, nõ,vt Cicero definit, turpis occultatio[l] sui. Potest enim quis latitare non turpi de causa:veluti qui tyranni crudelitatem timet,aut vim hostium, aut domesticas seditiones.[m] ¶ Sed is qui fraudationis causa latitet,non tamen propter creditores: etsi hæc latitatio creditores fraudet, in ea tamen erit causa, ne hinc[n] possideri eius bona possint : quia non hoc animo latitet,vt fraudentur creditores. Animus enim[o] latitantis quæritur, quo animo latitet: vt fraudet creditores: an alia ex causa. Quid ergo si duas causas latitandi habuit, vel plures, inter quas etiam fraudandi creditores?an venditio rectè procedat? Et puto probãdum, si plures causæ sint latitationis,inter quas est & fraudationis causa, nocere debere, possęque hinc bona vendi.[p] Quid si aduersus quosdam occultare se consiliũ non est,aduersus quosdam est? quid dicem'? Et rectissimè Põponius scribit, non aduersus omnes latitationem exigendã: sed aduersus eum quem quis decipere & fraudare latitatione destinat. Vtrum ergo omnes[q] bona eius vẽdere possunt,quia latitat: hoc est,etiam hi aduersus quos non latitat, quia verum est eum latitare: an verò is solus,aduersus quem latitat? Et quidem verum est eum latitare, & fraudationis causa latitare,etsi[r] non aduersus me latitet. Sed illud spectandum* Põponius putat, an aduersus me: eumque solum[s] posse hinc vẽditionem impetrare, aduersus quem latitetur. Latitare autem est cum tractu aliquo latere: quemadmodum factitare, frequenter facere. ¶ Adeo autem latitatio animum & affectũ occultantis* se desiderat,[t] vt rectè dictum sit, furiosum hinc venditionem pati non posse: quia non se occultat, qui suus non est.[u] Planè si non defendatur furiosus:curatorẽ ei dan-

a *Non debere.* non ergo lucratur fructus: vt &.ĩ. titu.j.l. prætor.& de pri.cre.l.fi.in princ.nisi in casu propter nimiam contumaciam,vt infra ea.l.§.fin.Item nisi vt supra vt in poss.leg.l. quæ legatorum.

b *Arbitratu.* expone vt.ŝ.de procu.l.pe.& fin.

c *Bona possideri.* olim omnia:hodie pro mensura debiti:vt.ŝ.l.j.

d *Vendique.* non omnia etiam iure veteri:vt.ĵ.ea.l.§.adeo.& C.de his qui ad eccle.cõfu.l.præsenti. Item sunt multa necessaria:vt.j.proxi.§.Item potest iudici mulcta latitanti.argu.ŝ.de arbi.l.nõ distinguemus.§.si arbiter.&.ŝ. si quis ius dicen.nõ obtẽpe.l.j.Itẽ facit.ŝ.qui.ex cau.ma.l.ait prætor.§. penul.& quod cuius.vniuer.l.j.§.q̃ si.&.ĵ.titu.j.l.si minor.& si ser.vin.l. is cuius.

e *Locum habeat.* aliàs,cum hoc:& aliàs,vt hoc. Item aliàs habet,& aliàs habeat.

f *Latitare.* vt bona possideantur.

g *Oportet fraudationis.* No. duo necessaria vt fiat venditio, vt hic, scilicet vt latitet:& fraudationis causa.Item vt labatur tempus. Item quòd constet de debito,saltem summatim : vt hic.& no.C.de bo.auc.iudi.possi.l.cum proponas. quorum si quid defuerit,non tenet venditio:vt.ŝ.de transac.l. cum hi.§. si prætor.& infra de iti.actuq́; prius .l. iij.§. itaque hoc interdicto.Et argu. cõtra. C.de iu.delib.l.potuit.&.ŝ. de adquiren. possess.l.quẽadmodũ. Quid ergo si me absente actor fuerit in possess. missus,& venditit, quia intercesserunt quatuor prędictas in veritate tamen habebam exceptioné pacti vel aliam:an admittar ad rem? Respond. non : sed ad pecuniam exinde red actam.Arg. supra, si certum petatur.l.si & me.in fin.sed videtur plene constare debere de debito, etiã vt fiat missio : vt.ŝ. de pecu.l.eo.tempore.sed respon. vt infra ea.l.§. si quis.

h *In vsu.* i.vsualiter.

i *Possidentur.* & venduntur.

k *Nulli.*[2] ipso iure, vel impetrata in integrum restitutione ex generali clausula : vt supra ex qui.cau.ma.l.j.in fine.& argu.ĵ. de priui. cre.l. imperatores. & supra de dã. infect.l.si finita.§.si forte.& facit supra de tuto. & cura. da.ab his.l. Seiæ.&.C. de prædi. mino.l. & si præses.

l *Occultatio.* aliàs, latitatio.

m *Seditiones.* facit.ŝ. ex quib.cau.ma.l. succurritur. &.C. de adquiren. possess.l. licet. Accursius.

n *Ne hinc.* id est ex hac parte edicti qua permittitur venditio.

o *Animus enim.* nam & voluntas & propositũ &c.vt.ĵ.de fur.l. qui iniuriæ.in principio.&.ĵ.de fica.l.diuus. Quomodo ergo animus probatur? Respon.quia hoc dixit aliquibus,vel quia dixeram ei q̃ cras daturus eram ei libellum.arg.ŝ.de eden. quædã.§. nihil interest.&.C.de rei vin.l.fi fundum.Item si iam dederat fideiussorem:vt.ŝ.eo.l.ij.in princ. Item si iam lis erat contestata: vt.C.de iudi.l.properandum.§.& si quidem.Sed si rediens probet se iusta causa abfuisse,contra prædictam præsumptionem apparebit venditionem nullius esse momenti, cum aliquid de necessariis defuerit:vt.ŝ.ea.l.§.si quis possederit.& sic no.ex interlocutoriis non fieri venditionem nisi prædicta quatuor interueniãt, quæ superiori.§.notantur.

p *Vendi.* facit infra de iure fisci.l. non intelligitur.§. si quis palam.

q *Vtrum ergo omnes.* scilicet creditores.

r *Etsi.* pro quamuis.

s *Solum.* quod verum est.sic &.ĵ.eo.§.illud sciendum. & arg.ŝ. sol.ma.l.etiam.§.licet.& insti.de socie.§.manet.&.ĵ.de fur.l.verum est.argu.contra.ĵ.quod vi aut clam.l.aut qui.§. si quis dum. sed quidam dicunt huic quæstioni non responderi.

t *Desiderat.* vt.ŝ.§.cum hoc.&.§.sed & is.

u *Suus non est.* id est suæ mentis,vel apud se.

BIU Cujas

dum, aut bona eius vt possideãtur, nominatim permittendum est. Labeo autem scribit, [a] si non inueniatur curator vel defensor furiosi, sed & si curator datus eum non defendat: tunc remouendum [b] eum [esse,] & oportere prætorem dare curatorem aliquem ex creditoribus: [c] vt non amplius [d] quàm necesse est, ex bonis furiosi veneat. eaque seruanda Labeo ait quæ solent seruari cum venter in possessionem mittitur. [e] Planè interdum bona eius cognita causa vendenda erunt: si vrgeat ęs alienum, & dilatio damnum sit allatura creditoribus. Ita autem vendenda [sunt,] vt quod supersit, furioso detur: quia hominis eius status & habitus [f] à pupilli conditione non multum abhorret. quod quidem non est sine ratione. Idéque & in prodigo [g] dicendum est, cæterisque [h] qui curatorum ope iuuantur. Nec enim quisquam propriè latitare eos dixerit. ¶ Illud sciendum est, posse quem in eadem ciuitate esse, & latitare: & in alia ciuitate esse, & non latitare. Etenim qui in alia ciuitate sit, copiamque sui faciat in publico, ibique pareat, an latitet, videamus. & hodie hoc iure vtimur, vt siue quis eodem loci agat, siue alio, siue peregrè agat: si tamẽ occursum creditoris euitet, latitare videatur. † Denique eũ quoque qui in foro eodem agit, si circa columnas [i] aut stationes se occultet, videri latitare veteres respõderunt: & posse quem aduersus alterum latitare, aduersus alterũ nõ. [k] Constat autẽ vt ipse eius possit bona vendere, aduersus quem latitat.

Quia. ff. exponendo edictum facit mentionem creditoris, exponendo qualiter quis latitet aduersus creditorem: ideo incipit dicere qui sunt creditores. Bartolus.

¶ Si in diem vel sub conditione debitor, latitet: antequam dies vel conditio veniat, non possunt bona eius venire. [l] Quid enim interest, debitor quis non sit, an nondum conueniri possit? Nã & si non sit debitor, idẽ dicemus. [m] Idem erit dicendum & si quis habeat quidem actionem, sed talem, quæ per exceptionem [n] repellitur. ¶ Si quis actione de peculio, filij vel serui nomine conueniri possit: si latitet, eo iure vtimur, vt possint bona eius possideri, [o] & venire, tametsi nihil fuerit in peculio: quia esse potest: & rei iudicatæ tempus spectamus, [p] vtrum sit, an non sit: & quòd teneat actio, etiam si nihil in peculio fuerit. ¶ Item videamus, si quis aduersus in rem actionem latitet, an bona [q] eius possideri venumque dari possint. [Et] extat Neratij sententia, existimantis bona esse vendenda. [r] & hoc rescripto [diui] Hadriani continetur. quo iure vtimur. ¶ Celsus autem Sexto respondit, si fundum quem petere volo, Titius possideat, neque absens defendatur: commodius se existimare, in fundi [x] possessionem mittendum, quàm bona [s] eius possideri. Hoc adnotandum est, Celsum consultum nõ de latitante, sed de absente. [t] ¶ Idem Celsus existimat, si is à quo hęreditatem petere velim, latitet: commodissimè fieri posse, vt in possessionem mittar rerum quas [u] pro hærede, vel pro possessore possidet. Sed si dolo fecerit quò minus possideret: bona [x] eius possidenda & vendenda [y] sunt.

Propter nimiam contumaciam potest prætor decernere vt ex primo decreto missus fructus lucretur. Bartolus.

¶ Diuus † quoque Pius in persona eius qui hęreditatem possidens, copiam sui non faciebat, rescripsit in possessionem rerũ hæreditariarũ aduersariũ inducendum. in quo rescripto & fructum percipere iussit eũ qui per nimiam contumaciam possessoris hæreditatis, [z] vt lucro eius cedat, [a] in possessionem inductus est rerum hæreditariarum.

A Sed quæ est ratio diuersitatis? forte quia ibi mittitur in possess. multorum quæ non sunt hæreditaria, dummodo possideantur pro hærede. & secundum hoc l. illa. C. de præscri. xxx. an. l. si quis emptionis. §. pe. &. C. vbi in rem act. l. ij. in absente intelliguntur. Vel potest dici quòd Neratius intellexit de desinente dolo possidere: secus si possideret etiam si latitet. & sic est idem quod in petitione hæreditatis: vt infra proxi. §. & facit supra de interroga. actio. l. qui seruum. §. fin.

B

C

D

a *Scribit.* scilicet fieri missionem.

b *Remouendum.* sic &. C. de procu. l. eum.

c *Ex creditoribus.* vt &. j. de cur. bo. dan. l. j. &. j. eo. l. vnus.

d *Non amplius.* vel dic vt no. ff. eo. §. j.

e *Mittitur.* q. d. ea vendantur quæ solent vendi quando venter in possessionem mittitur. quæ habes. ff. de vẽ. in poss. mit. l. j. §. mulier. & facit. ff. de hære. institu. l. si quis instituatur. §. item si conditioni.

f *Non multum.* immo nihil hoc casu, scilicet in venditione & redditione residui: vt. j. titu. j. l. si non expedierit. item in missione: vt. ff. eo. l. hoc autem. §. non defendi. in fin. §. in aliis autem differũt: vt infra de regu. iur. l. in negotiis.

g *In prodigo.* quod in furioso.

h *Cæterisque.* veluti quo morbo perpetuo laborant.

i *Columnas.* sic. j. de priuile. cre. l. eũ.

k *Alterum non.* quod dic vt no. ff. ea. l. §. j.

l *Venire.* & sic intelligitur. j. eo. l. pe. §. fin. sed immissio fieri potest: vt no. ff. eo. l. in possessionem.

m *Dicemus.* vt nõ fiat venditio, nec immissio: nisi summatim probetur: vt supra eo. §. cũ hoc.

n *Per excep.* vt. j. de reg. iur. l. nihil interest.

o *Possideri.* immo cõtra: vt. ff. de pecu. l. eo tempore. in prin. Solu. hic erat dubium an esset vel non esset in peculio aliquid: ibi certũ quòd nõ erat. Vel solue vt ibi.

p *Spectamus.* vt. ff. de lib. leg. l. si quis reum. §. idem Iul. & hæc est ratio, similiter quare debeat mitti in possessionem. & hæc verba, & quod &c. expone vt supra de pecu. l. quæsitum. in princip.

q *Bona.* f. omnia.

r *Vendẽda.* id est possidẽda: vt & vendi possunt p rata debiti tantum: vt. ff. eo. l. j. §. j. no. & probatur ex coniũctione proxi. respon.

s *Bona.* f. omnia. & sic Celsus Neratio cõtradicit in prin. & Vlpiani sol. sequitur, hoc adnotandum est &c. Ac.

t *Absente.* nam latitãtis omnia bona possidẽda sunt. Io. nisi iure nouo aliud dicas, ad instar personalis, in qua fit missio pro mensura debiti: vt in auth. de exhi. & intro. reis. §. si vero quidam. colla. v. aliud autem in peti. hære. vbi in poss. rei petitæ tantum fit missio etiam hoc iure. & contra latitantem: vt. j. proxi. §. debitum vrget: vel simili de causa. quod dic vt in glo. Sed pone quòd duo erant hęredes. vnus repudiat, alter deliberat. adhuc est idem vt creditores hæreditarij mittantur in possess. & hoc dicit hæc lex. & seq. Franciscus.

u *Rerum quas.* nõ ergo omnium: secus in rei vin. vt. ff. §. proxi. vel dic vt ibi. Ac.

x *Bona.* omnia.

y *Et vendenda.* vsque ad quantitatem debiti: vt. ff. e. l. j. §. j.

z *Hæreditatis.* cõstrue in poss. &c.

a *Cedat.* scilicet fructus. sed contra. ff. e. l. in prin. &. j. de solu. l. Titia. Solu. hic punitur nimia cõtumacia possessoris, scilicet aperta: vt quia dicit, non veniam. vel quia per magnum tempus stetit & non venit, per bienniũ putã. & secundum hoc erit idem in quolibet nimium cõtumaci. vel secundum Azo. speciale est in peti. hære. aliàs etiã contra aperte cõtumacem non est hæc pœna. Alij non faciũt vim sit multum cõtumax, vel non: sed speciale in pe. hære. dicũt. Tertij, quòd hic fuerit speciale beneficiũ à diuo Pio cõcessũ. Quarti, quòd non aliter lucratur: vt in contra. sed fructus suos facit: quod nihil est. item eisdem modis solue. ff. vt i poss. leg. l. is cui. §. qui legatorum. vel ibi est actio personalis, hic mixta. Prima placet. Itẽ quod est lucrum, si hæres est petitor? Respon. etiam si non sit hæres missus. arg. contra. C. de Car. edic. l. ij. in fin. Quid in rei vindi. si fuit missus in poss. rei petitæ? videtur idem.

* *Flo. in fundũ possessiõe mit.*

† *Iste text. est nota. & sing. secũdũ Bar. ad illud quod dicitur in summa. ad quem text. est aduertẽdũ, quia aliter debet intelligi, vt deducitur & explicatur hic fere p duas colũnas in nouis interp. tat. Bolog.*

Si diu.

SI diu.] CASVS. Si hæres institutus differt adire ex nõ iusta causa: creditores hęreditarij mittentur in possess. bonorum causa rei seruandæ, id est debiti. & quandoque etiam de his bonis vẽditur per vnum ex creditoribus datum curatorem bonis: puta si

BIU Cujas

a *Si diu.* id est futurum est quod diu erit.

Diu, dicitur biennio.

b *Diu incertum.* scilicet biennio.argu.ff.loca.l.cum domini.

c *Causa cognita.* Vtrum ex iniusta causa differant, vt tunc fiat missio:aliàs non:vt.ff.de hære.instit.l.si quis ita stip.in fin.

Dilatio dãni parens.

d *Vrgeat.* puta quia dilatio est damnum allatura creditoribus, secundum quosdam.

e *Conditio.* rei, veluti si testator pœnã ꝓmisit,nisi certa die solutũ sit: vt.j.de cu. bo.dan. l.j.& de hære. instit.l.si quis ita stipulatus. §.j. Vel dic conditio: quia institutus est hæres, si adeat hæreditatem intra magnũ tempus. vel fortuita,siue dubia.Prima placet.& coniunge sequentẽ legẽ, & quod ibi not.

**Fl. extaturus*

f *VNus ex creditoribus.*vel etiam nó creditoribus: vt. j. de cur.bo.dan. l.ij.§.quæritur. qui vẽderet quãtum est necesse: vt.ff.l. Fulcinius.§. sed si curator. & facit.j. titu.j. l. iiij.& no.ꝙ non fit vẽditio nisi demum constituto curatore. & facit.j.tit.j.l.creditore.

g *Mittendos.*nó vt bona vendantur: nisi res vel conditio vrgeat:vt supra.l.proxi.Accur.

h *Adgnoscat.*& si adgnoscat partem suam, vtiq; & pars socij etiá inuito accrescit: vt.ff. de adquir. hære. l. qui ex duabus.§.qui semel. & de suis & legi.l.si ex pluribus.Accur.

i *SI pupillus. Pro absente.* q.d. ita mittetur actor in poss.custodiæ causa, ac si esset absens, & nó defenderetur.& facit.ff.de arb. l.diem. §. coram. & de iure co. l. ij.§. pe. &.ff. eo.l.Fulcinius.§. adeo. & quod dicit,tutorem: supple,vel similẽ: vt.ff. eo.l.hæc autem.§.j.

SI filio.]*CASVS.*Filiofami. est relictũ legatum sub cõdit.hæres non vult cauere de dando legato in euentum condi. Dicitur quòd filius & eius pater mittuntur in poss.quia ambo habent spem de habendo legato.& dic de hoc vt in glo.Fran.

k *Quia.*si enim durãte potestate cõditio extitit,patri quærit.alioquin ipsi filio.aliud in stipulatione: vt.j.de reg.iur.l.q legata.

l *Spem.* pater sperat si filio existente in potestate conditio existat.aliàs filius:vt.ff.de pign.l.si legati.secus in stipulatione cõditionali: quia solus pater est mittendus, cum solus habeat spem: vt.j.de verb.oblig.l.si filius.& facit.j.de præto.stip.l.Paulus.

m *CVm legati.Bona.* omnia in aliis: sed in causa damni infecti non:vt.ff.eod.l.j.

n *Custodiam.* vt &.ff.de adquir.poss.l.iij.§.fi.&.l.si quis ante.§. idem Pompo.&.ff.vt in poss. leg.l.is cui.in prin.&.j.vti poss.l.si duo.§. creditores. &.j.quo.leg.l.j.§. quæsitum. secus videtur in misso ex Carbo.edic.vt.ff.de Carbo.edic.l.iij.§.missum.

AD cognitionem.]*CASVS.* De prouincia appellaui ad principem Romæ. Dicitur ꝙ non cogor respondere Romæ in aliqua alia causa, sed in ꝓuincia debeo defendi, alioquin bona mea possidebuntur & vendentur.& adducit simile. nam damnatus in exilium vsque ad tempus: si tempore finito non defendatur,& latitet,fit missio in eius bonis & venditio.Franciscus.

o *Remissus.* forte quia maiori pœna est dignus pro delicto aliquo,vel quia appellauit ad principem, & fuit remissus cum literis dimissoriis: vt.j.de libel.di.l.j.

p *Cæteris.* ad differentiam eius propter quam remissus est.

VIII. IDEM libro sexagesimo ad Edictum.

SI diu[a] incertum[b] sit, [ex testamento] hæres extiturus,* nécne sit: causa cognita[c] permitti oportebit bona rei seruãdæ causa possideri. & si ita res vrgeat[d] vel conditio,[e] bonum etiam hoc erit concedendum, vt curator constituatur

IX. PAVLVS libro quinquagesimoseptimo ad Edictum.

VNus ex creditoribus.[f] ſSi alter ex hęredibus intra tẽpora sibi præstituta deliberet adire hæreditatẽ, alter verò neget se aditurum: videndum est quid creditoribus agendum sit. Et placet interim eos in possessionẽ mittendos[g] custodię causa, donec appareat is qui deliberat, vtrum adgnoscat[h] partẽ suam,an non adgnoscat.

X. VLPIANVS libro octogesimoprimo ad Edictum.

SI pupillus præsens sit, tutorem autem non habeat: pro absente[i] habendus est.

XI. PAVLVS libro octauo ad Plautium.

SI filiofamilias legatum vel fideicommissum sub conditione relictum sit: dicendum est,tam ipsum, quàm patrem in possessionem mittendos esse: quia[k] ambo spem[l] commodi habent.

Missus in poss.ex causa legati,vel fideicommissi,vel ex causa damni infecti, non dicitur possidere: sed custodiam rerum vel rei habere.Fran.

XII. POMPONIVS libro vicesimotertio ad Quintum Mucium.

CVm legati vel fideicõmissi seruandi causa, vel quia damni infecti nobis non caueatur,bona[m] possidere ꝓtor permittit, vel vẽtris nomine in possessionem nos mittit: non possidemus:sed magis custodiam[n] rerum & obseruationem nobis concedit.

XIII. PAPINIANVS libro quartodecimo Responsorum.

AD cognitionem imperatorum à præside ꝓuinciæ remissus,[o] etsi in cæteris[p] litibus Romæ defendere se non cogitur,[q] tamẽ in prouincia defendendus est.[r] Nam & exilio temporario puniti, si defensor non existat,bona veneunt.[s]

Tria dicit:Primo,quòd prohibens creditorem ne possideat bona debitoris:tenetur ei actione in factum.Secũdo,quòd legatarius, licet sub conditione ei legatum fuerit, tamẽ mittitur in possessionem bonorum. Tertio dicit, quòd aliud est in creditore ẽditionali:quia talis non mittitur in possessionem bonorum debitoris.Bartolus.

XIIII. PAVLVS libro secundo Quæstionum.

SI quis creditorẽ prohibuerit bona debitoris ingredi: datur in eum[t] actio[in factum] quanti ea res sit. Sed & si quis legatorum seruandorum causa missus[u] in possessionẽ,admissus non est: si legati conditio pendeat,licet possit deficere,[x] æstimatur tamẽ id quod legatum[y] est: quia interest eius cautũ habere. Creditor autẽ conditiõnalis in possessionem non mittitur:[z] quia is mittitur qui potest bona ex edicto vendere.

XV. VLPIANVS libro sexto Fideicommissorum.

IS qui rem permutatam accepit,emptori[a] similis est: item citur in legato conditionali.

q *Cogitur.* quia habet ius reuocandi domum.

q *Cogitur.* durãte cognitione:vt &.ff.de iudi.l.ij.§.legatis.Acc.

r *Defendendus est.* per procuratorem: vt &.j. eum qui ap.in pro.defendi.l.j.&.ij. secus est ergo si est causa criminalis: vt.j.de pub.iu.l. pe.§.ad crimen.

s *Bona veneunt.*[a] hoc accipe si finito tempore relegationis latitet fraudulẽter: aliàs facta etiam venditio nõ teneret: sed tantum missio:vt arg.ff.eo.l.Fulcinius.§.si quis possederit. Hæc autem pœna exilij temporalis quãdo possit imponi, habes.j. de pœnis. l. absentẽ.§.si sæpius.& no. hoc pro bannitis.

SI quis creditorẽ.]*CASVS.* Cum creditor iussu iudicis vellet intrare in poss. bonorum debitoris, prohibitus fuit ab aliquo ne intraret.Dicitur quòd habet act.in factũ contra prohibentem quãti eius interest. Item si si legatarius conditionalis volens intrare in poss.iussu iudicis, prohibitus fuit: habet act. quanti eius interest, id est quãti erat legatum: licet nondum venerit conditio. sed secus in creditore conditionali, qui interim nõ mittitur in poss.Fran.

t *In eum.*scilicet prohibentem, quãti ea res sit: vt &.j. ne vis fiat ei.l.j.in prin.

u *Missus.* id est miti iussus.

x *Deficere.* causa ipsi rei. vel specialiter di-

y *Quod legatum est.*non vt præstetur tota rei æstimatio.Vel dic æstimatio,scilicet tale quale est,id est quanti nunc posset vendi: vt.j.de fur.l. si quis vxori.§. fin. Vel secundo dic quòd fiet vera æstimatio rei legatæ,ac si non esset conditio, propter contumaciam rei:vt argu.j.de tabu.exhi.l.locum.§.condemnatio. & pro hoc quod dixit hic in principio,quanti ea res est: vt.j.de verbo. signifi. l. hæc verba. & sic aliud est si debetur sub conditione, quamuis non videatur interesse, quasi aliàs non interfit: vt.j.ne vis fiat ei.l.j.§. hæc verba. quæ est contra: quia conditio potest existere. Item secundum hoc est similiter contra.j.de reg. iur.l. quatenus.sed hic speciale.

z *Non mittitur.* vt.ff.eo.l.Fulcinius.§. si in diem. sed cõra.ff.eo. l.in possessionem.in prin.Solu.vt ibi.

IS qui.]*CASVS.* Si habeo rem ex causa permutationis:vel est data mihi in solutum: vel cum peteretur à me res quam possidebam, solui eius æstimationem: vel ex causa stipu.mihi res est data:dicor similis emptori. Sed quid facit hæc.l. ad tit? dic vt in gloss.magna.Fran.Accursius.

a *Emptori.* vt &.C.de rerum permu.l.permutationem.

BIU Cujas

is qui rem in solutum [a] accepit, vel qui lite æstimata rem [b] tenuit [c]*, vel ex causa stipulationis, non ob liberalitatem [d] est consecutus.

DE REBVS AVCTORITate iudicis possidẽdis, seu vendundis.

TITVLVS V.

Bona debitoris latitantis venire debent iussu iudicis illius ciuitatis in qua reus debet defendi: id est vbi domicilium habet: vel in loco contractus. & dicitur locus contractus etiam ille in quo solutio facienda est. hoc dicit. B

I. GAIVS libro vicesimotertio ad Edictum.

VEnire [e] bona ibi oportet, vbi quisq; defendi debet:

II. PAVLVS libro quinquagesimoquarto ad Edictum.

ID est, vbi domiciliũ [f] habet:

III. GAIVS libro vicesimotertio ad Edictum prouinciale.

AVt vbi quisque contraxerit. [g] Contractum autẽ non vtiq; eo loco [h] intelligitur, quo negotium gestũ sit: sed quo soluenda est pecunia.

Instituto sub conditione potestatiua, statuitur tempus intra quod conditionem impleat & adeat: aliàs hæreditate priuabitur: sed libertati præiudicium non fiet. Bar. C

IIII. PAVLVS libro quinquagesimoseptimo ad Edictum.

SI seruus sub cõditione [i] hæres institutus sit, aut dubium sit an is hæres libérque futurus sit: non est iniquum postulantibus creditorib⁹ ita decerni, [k] vt si ante certum tempus is hæres non extiterit, perinde * omnia obseruẽtur, ac si is hæres ita institutus non esset. [l] quod plerũque [m] accidet, * si sub conditione dandæ alicui pecuniæ hæres institutus sit, nec dies [n] adpositus sit. sed hoc quãtũ ad bona [o] ita obseruandum [p] [est.] cæterũ libertas ei quandocũque * competet, [q] & à prętore conseruanda est, etiam si certum sit neque hæredem [r] neque [s] bonorũ possessorem futurum. Si quis tamen [t] hæredẽ se respõdendo, * vel actiones patiendo, defunctum [u] defendat: bona defuncti venire [x] non poterunt. D

Minor habens curatorem, si à nullo defendatur, patitur missionem in bona sua: siue latitet, siue non. h. d.

V. VLPIANVS libro sexagesimo ad Edictum.

SI minor [y] vigintiquinq; annis qui habet curatores, [z] à curatoribus nõ defendatur, nec alium defensorem inueniat: [a] bonorum venditionem patitur, etsi non latitet, licet [b] non fraudationis causa latitare videatur, qui sui non est idoneus defensor.

---

a *In solutum.* vt &. ſ. de vſuc. l. ſequitur. §. de illo. in fi.

b *Rem.* de qua erat quæſtio.

c *Tenuit.* vt poſsit vſucapere: vt. ſ. pro empto. l. j. item vt ſ. de euic. l. ſi ſeruus. ſed non quo ad euictionẽ: vt. ſ. de rei vin. l. & ex diuerſo. §. petitor.

d *Nõ ob liberalitatem.* aliàs ſecus: vt. ſ. de æ-dil. edict. l. ad res. quid hæc lex ad titu? Reſpõ. quia miſſo creditore in poſſ. dato curatore bonis, reuocantur alienata in fraudẽ: ſed ab eo qui cauſam habet lucratiuam, etiam ſi non participauerit fraudẽ, ſcilicet cũ donante: ab aliis ita demum ſi fraudẽ participauerint: vt infra quę in frau. credi. l. qui autẽ. §. ſimili. Alij dicunt, quia ſicut agẽte emptore de euic. & nõ defenſo venditore fit miſsio, ſic agẽtibus his de euic. non defenſo actore fit miſsio. ſed hoc ad eũ qui obtulit litis æſtimationẽ, non poteſt referri: vt dixi.

DE REBVS auctoritate iudicis poſsidendis, ſeu vendundis.

Id eſt de modo adminiſtrandorum bonorũ auctoritate iudicis poſsidendorum: & cuius iudicis iuſſu poſsideantur & vẽdantur: ſed ſuperior eſt de cauſa poſsidendi & vendendi.

e *Venire.* Id eſt petiti vt fiat vẽditio à iudice eius loci, vbi &c. q. d. nõ à iudice in cui⁹ territorio res ſunt ſitę.

f *Deſt, vbi domiciliũ.* quod vbi ſit, habes C. de incol. l. ciues. & infra ad muni. l. eius. ij. in fin. & l. ſi quis à pluribus. Accur.

g *Vt vbi. Contraxerit.* vel etiam alio modo ſortiatur ibi forum. Accurſius.

h *Eo loco.* ſcilicet tantum. nam & in eo ſecundum quoſdam: vt argu. ſ. de conſti. pec. l. ſi duo. §. j. quod non placet: vt hic. &. ſ. de iudi. hæres. §. fin. &. j. de ac. & obl. l. contraxiſſe. &. ſ. de act. emp. l. idem. §. fina. ſed videtur quòd nec in loco vbi eſt ſolutio faciẽda: vt arg. ſ. de conſti. pe. l. eum qui. §. j. Sol. vt ibi.

SI ſeruus.] *CASVS.* Dominus in teſtamento ſuo inſtituit ſeruum ſuum ſibi hæredem ſub condi. dandi, puta ſi dederit centum, vel ſub condi. alia, puta non dandi. & dubium eſt an fiat hęres, vel non. Dicitur quòd ad poſtulationem creditorum iudex ſtatuet tempus inſtituto: vt ſi intra illud adeat, bene ſit. alioquin, id eſt ſi non adeat intra prædictum tempus, perinde erit ac ſi non eſſet hæres inſtitutus: & ſic dabitur curator bonis, vt ſatisfaciat creditoribus. non tamen impedietur libertas ſerui quin fiat liber exiſtente condi. licet non poſsit amodo eſſe hæres cum effectu. & hæc ſunt vera quòd detur curator bonis qui ſatisfaciat creditoribus, niſi appareat aliquis qui dicat ſe hæredem, vel volens defendere hæreditatem nomine defuncti. nam hoc caſu qui hoc dicit audietur, & bona defuncti non vendentur. Franciſcus.

i *Sub conditione.* dandi aliquid: vt. j. dices. & quod ſubiicit, aut, pro. i. ſed primo ſub conditione non dandi, ſecundo ſub conditione dandi. ſed aliàs poſuit exemplum de dubio. ſ. de hære. inſti. l. pignori. vbi ſeruus fuit pure à domino inſtitutus qui erat pignori obligatus. nam ita demum erit hæres, ſi creditoribus ſatisfaciat. quod non placet: quia ille non conſequeretur libertatem, niſi prius creditoribus ſatisfaciat. hic autem conſequitur etſi non ſatisfaciat: vt. j. dicit.

k *Decerni.* à prætore: & eſt ſimilis denuntiatio. ſ. qui ſatisd. cog. l. ſi fideiuſſor. in prin. & de leg. ij. l. ſi tamen. & de hære. inſti. l. ſi quis inſtituatur. §. j.

l *Non eſſet.* & dabitur curator bonis: vt &. ſ. titu. j. l. ſi diu. &. j. de cura. bo. dan. l. j. §. j. Accurſius.

m *Quod plerumque.* ſcilicet vt ſit dubiũ an hęres ſit &c.

n *Dies.* dãdę pecunię.

o *Bona.* poſsidẽda & diſtrahenda. Accur.

p *Obſeruandum eſt.* vt dies ſtatuatur à prætore, & poſtea de bonis non audiatur. Accur. *Fl. proinde*

q *Competet.* id eſt poterit cõpetere. ſ. ſi impleat condi. ſicut. ſ. de ſta. lib. l. Labeo. *Flo. accidere*

r *Neque hæredẽ.* quantum ad emolumentum: ſed hæres eſt in veritate. nam & dãnoſa hęreditas, eſt hæreditas: vt. j. de verb. ſig. l. hæreditatis. & verba cum effectu hic accipiũtur: vt. ſ. ne quis eũ qui in ius vo. l. pe. §. j. aliàs nõ poſſet dici quòd conſequeretur libertatem ex teſtamento, ex quo hæreditas non aditur, nec aliquis hæres extitit: vt. C. de fideicõ. l. ea quam. niſi in caſu. ſ. cum addicuntur bona alicui cauſa libertatum conſeruãdarum: vt inſti. de eo cui liber. cauſa bona. §. j. *Flo. quãdoque*

s *Neque.* quantum ad effectum: quia res hæreditariæ diſtrahendæ ſunt: aliàs bona dicuntur, etſi nihil habent emolumenti. *Flo. ſponendo*

t *Si quis tamen.* licet verum ſit bona defuncti poſsideri: ſi tamen extat defenſor, non erit verum.

u *Defunctum.* i. hæreditatẽ nomine defuncti: aliàs nullum eſſet iudiciũ, nulla defenſio: vt. ſ. de iudi. l. de qua re. §. cum abſentem.

x *Venire.* id eſt vendi.

SI minor.] *CASVS.* Minor. xxv. an. habens curatorem, conſuentus eſt ab aliquo: nec defenditur per curatorem, vel per alium. Dicitur quòd bona eius vendentur, ita quòd ſatisfiat creditori. & hæc ſunt vera, ſiue minor non latitabat: vel etiam ſi latitabat de facto. nam de iure non dicitur latitare, cum ſui non ſit idoneus defenſor.

y *Si minor.* adultus. nam in pupillo ſecus: vt. ſ. ti. j. l. in poſſ. §. j.

z *Qui habet curatorem.* ſecus ſi non habeat: quia tunc non fit venditio niſi eorum quæ non poſſunt ſeruari: vel propter graue æs alienum: vt. ſ. tit. j. l. Fulcinius. §. adeo. ſecũdum quoſdam. Vel dic ſecundum Azo. idem quando non habet curatorem: vt. ſ. tit. j. l. hoc autem. in prin. ſed in furioſo & prodigo ſerua quod dicitur in. d. §. adeo.

a *Inueniat.* No. ergo [a] quòd ipſemet ſibi debet inuenire curatorem: & tunc nec creditores tenentur ei inuenire: poſſunt tamẽ ſi volunt: vt. C. qui pe. tuto. l. admone. *a Habes hic gl. ſing. ad hoc quòd minor citatus debet legitimè comparere: videlicet cum curatore, licet in citatione hoc nõ dicatur. Bo. log. intelligitur enim ita citari*

b *Licet.* reſpicit hoc licet verbũ patitur. vel dic, non latitet etiã de facto: vel latitet de facto: ſed de iure fingitur non latitare: vt ſubiicit. quomodo ſit ergo venditio cum non latitet, vel fingitur nõ latitare: vt. ſ. tit. j. l. Fulcinius. §. adeo. in prin. §. quæ eſt cõtra? Sed dic, ſpeciale in hoc caſu, quia nõ poteſt latitare. nã aliàs creditor ad ſuum debitũ non deueniret: quod eſſe nõ debet: vt. ſ. de eo quod certo loco. l. j. reſtituitur tamẽ propter graue dãnũ: vt. ſ. de mino. l. ſi ex cauſa. in prin. Ex prædictis no. minorẽ deterioris conditionis quàm maiorem: quoniã bona maioris non venduntur niſi latitauerit: ſed bona minoris ſic. ſed hoc propterea, quia ſi fuerit

BIU Cujas

minor, vt legitimus cõpareat, vt ff. l. non ideo minus in fi. C. de procu.

fuerit facta latitatio à curatore: contra eum agere potest minor. *Si non expedierit.*] CASVS. Pupillus adiuit hæredi. patris. postea habita restitutio. abstinuit. & sic propter creditores bona sunt vendenda. Dicitur quòd vendentur ita quòd satisfiat creditoribus: & residuum quod remanebit, dabitur pupillo. Tãdem dicitur: Pupillus adiuit hæreditatem, & aliqua gessit circa hæreditatem: postea abstinuit se ab hæreditate per in integ. restitu. Dicitur quòd ea quæ gessit, tenent. Sed pone quòd quibusdã ex creditoribus hæreditariis soluit tandem: & sic bona hæreditaria venduntur propter alios creditores: an repetetur quod solutum est primo? & certe si ille cui fuit solutũ, fuerat solicitus in exigendo, alij vero non, nunquam auferẽt quod habuit, propter vigilantiam suam: & alter imputet sibi quòd fuit piger. si autem vterque fuerat solicitus, & pupillus soluit vni tantũ: tunc si tantum in bonis est, quòd possit satisfieri alij. bene quidẽ. si non: tunc communicabit iste quod habuit. & hæc sunt vera quando pupillus soluit ex bonis paternis. si autẽ de suo proprio: tũc pupillꝰ de hæreditate deducit quod soluit de suo. si autem nihil est in bonis hæreditariis: tunc pupillus repetet quod soluit ab eo cui soluit.

VI. PAVLVS libro quinquagesimo octauo ad Edictum.

SI nõ expedierit pupillo hæreditatẽ parentis retinere,[a] prætor bona defuncti venire permittit: vt quod superauerit, pupillo restituatur.[b]

Gesta per pupillum obseruantur: licet postea se abstineat. Item solutio facta vni creditori, altero negligente, non reuocatur: sed vtroque instante in subsidium communicatur quod solutum est, vel pupillo restituetur si de suo soluit. Bartolus.

Si pupillus antequam abstineret,[c] aliquid gesserit, seruandum est:[d] vtique si bona fide gesit. Quid ergo si quibusdã creditoribꝰ soluerit, deinde bona venierint? Si queratur an repetitio[e] sit: ex causa[f] id statuẽdum Iulianus ait, ne alteriꝰ aut negligentia aut cupiditas huic qui diligẽs fuit, noceat.[g] Quòd si vtroque instante, tibi gratificatus tutor soluit: æquum esse, aut prius eandem portionẽ mihi quæri,[h] aut cõmunicandũ[i] quod accepisti. & hoc Iulianus ait. apparet autem loqui eum, si ex bonis paternis solutum sit. Quid ergo si aliunde[k] pupillus soluerit? reddi ei debebit, néne? & vtrum à creditore, an ex hæreditate? Scæuola noster ait: si aliquid sit in bonis, deducendum ex hæreditate solidum,[l] exemplo eius qui gesit negotia.[m] Sed si nihil sit in bonis: nõ esse iniquum, aduersus creditorem dandam repetitionẽ quasi indebitiⁿ soluti.

Stipulatio collata post mortem promissoris, facit hæreditarium esse debitum. idem si fideiussor soluit pro debitore post mortem eius: quia habet actionem mandati contra hæredes. h. d.

VII. GAIVS libro vicesimo tertio ad Edictum Prouinciale.

HAereditarium[o] æs alienũ intelligiturᵖ etiã id [quoque] de quo cum defuncto agi non potuit: veluti quod is, cum moreretur, daturum se promisisset:[q] item quod is qui pro defuncto fideiusit, post mortem eius soluit.[r]

VIII. VLPIANVS libro sexagesimo primo ad Edictum.

IN venditione bonorum etiã vsusfructꝰ[s] venit: quia appellatione domini fructuariꝰ[t] quoque continetur.[t]

a *Retinere.* & per hoc petiit restitui vt abstineret: vt. ff. de mino. l. ait prætor. §. non solum.

b *Pupillo restituatur.* vt iterum liceat ei adire: quod potest: vt. ff. de mino. l. & si sine. §. restitutus. & est sic. ff. ad Trebel. l. si pupillus. vel dic quòd non fuit restitutus vt abstineat: & tamen fit vẽditio propter debitũ vsurarium. quod ei expedit. aliàs esset differenda ad ætatem adultam venditio: vt. ff. titu. j. l. apud. §. fi. & l. hæc autem. & l. in posᵗ. §. j. & l. Fulcinius. §. adeo. quæ sunt contra. & facit. ff. de re iudi. l. ex contractu. Accursius.

c *Abstineret.* per in integ. resti.

d *Seruandum est.* vt. ff. de adqui. hære. l. quotiens. & j. de separa. l. ab hærede. & j. de sol. l. ante. & ff. de mino. l. si mulier postquam. & l. in integrum. Accursius.

e *Repetitio.* eorum quæ sunt soluta. sed qua actione repetuntur? Respon. j. statim dicet.

f *Ex causa.* q. d. cum distinctione est danda repetitio.

g *Noceat.* quod esse non debet: vt. j. quæ in frau. cre. l. pupillus. & l. qui autem. §. apud. & §. sciendum. & ff. de mino. l. si mulier. est ergo locus gratificationi, nisi vtroque instante: vt subiicit. & facit. ff. de reli. l. fi. sed contra. ff. pro socio. l. verum. §. si cum tres. vbi reuocatur vni solutum: sed ibi ius fraternitatis est: vt supra ea. l. in princip.

h *Mihi quæri.* ex hæreditate de qua adhuc supereſt.

i *Communicandum.* quando nihil supererat, cum omnia essent vendita per priores. sed qua actione reuocantur vel coguntur ad communicandum, vel à quo? Respon. Creditores alij agent condictione indebiti, vel sine causa: cum ex postfacto appareat non causa, vel non debitum, cum effectu: vt supra de condic. inde. l. tutores. & infra in fine huius legis. quandoque condic. ex lege: vt. C. de iure deli. l. fin. §. licentia. & facit. C. de non nu. pecu. l. si cui.

k *Quid ergo si aliunde.* non de bonis patris, sed de suo proprio, vel mutuo accepto.

l *Solidum.* & sic fecerunt cruciferi de hæreditate Bombologni: sed hypothecariæ dominæ Hymeldæ non præiudicauerunt quam in bonis illis habebat.

m *Gesit negotia.* scilicet hæreditaria, & tanquam hæres, cum non esset: qui conuentus de hæreditate deducit quod creditoribus de suo soluit: vt. C. de pe. hære. l. de hæreditate. & ff. de petitio. hære. l. si quid possess. in prin. & facit. j. de separa. l. ij.

n *Repetitionem indebiti.* nam fuit debitum: sed ex postfacto indebitum apparet personæ fauore: vt supra de condict. inde. l. interdum. & facit ff. de eo per quem factum est. l. fi. in principio.

Hæreditarium.] CASVS. Ad euidentiam legis nota quòd quando dubitatur sit soluendo hæreditas vel non creditoribus & legatariis, præferuntur creditores: vt eis primo soluatur. in nostra autem. l. quia de duobus dubitatur, sint creditores vel non, deciditur. & primus est: Titius promisit mihi x. cum decedat. ná post mortem eius incipio posse petere, & creditor dicor hæreditarꝰ. Idem si fideiussorꝰ pro Titio: & eo mortuo eo solui: & sic habeo act. mandati contra hæredes eius. nam dicor creditor hæreditarius.

o *Hæreditarium.* ex cuius nomine creditores in possess. mittuntur. & tunc demũ impetratur vẽditio, cum vere constat de debito, vt. ff. titu. j. l. Fulcinius. §. j. Accursius.

p *Intelligitur.* vt sic legatarius præferatur: vt supra ad Treb. l. j. §. fin. item vt separatio impetretur: vt infra de separa. l. j. in princip.

q *Promisisset.* ad hoc instit. de inuti. stipula. §. ita autem. & concepta. & C. vt acti. ab hærede & contra hæredem. l. j. Accursius.

r *Soluit.* sicque hodie incipiat agere posse mandati cum effectu quod dic vt. C. manda. si pro ea.

IN venditione.] CASVS. Cum venduntur bona debitoris vendetur & vsusfruct. si quem habebat in fundo alieno. Secundo dicit quòd creditor missus in possess. prædij debitoris latitantis, potest vendere hunc fundum vel locare, nisi esset primo venditus & locatus à debitore. nam istud non retractaretur nisi esset factum in fraudem creditorum. nam tunc creditores darent electionem emptori, vel conductori, vt vel habeat emptum pretio iusto, vel conductum iusta mercede: vel reddat agrum habito quod dederat. & quod dixi de fundo, idem in cæteris rebus, vt in seruis debitoris vel iumentis. Item quod dixi, quòd creditores possunt locare: intellige intra quãtumcunque tempus. est enim in arbitrio eorum quanto tempore locent. & de dolo tantum tenentur, non de culpa, & intelligas leui. & si vnus est creditor qui possideat, & velit vendere vel locare, planum est quia poterit. si autem sunt plures creditores missi: & omnes velint vendere vel locare, vel concordent per quem eorum hæc fiant: planum est. si vero non conueniat per quem fiat venditio vel locatio: tunc prætor eliget vnum de his per quem hæc fiant. Franciscus.

s *Vsusfructus.* pertinens ad eum cuius bona veneunt.

t *Continetur.* quo ad hoc vt si debitor latitans habeat vsumfructum in aliqua re, ille vendatur. Item quo ad alia quandoque: vt infra de verbo. oblig. l. liber homo. ij. & supra de vsufru. l. vsusfructus in multis. & ibi not. glo. j. sed in aliis casibus non: vt instit. de hære. insti. §. alienus. & infra de fur. l. falsus. in fin. & infra de verbo. sign. l. recte.

t *Continetur.* quantum ad ius, cuius dominus recte dici potest.

Hunc.

BIU Cujas

Creditor missus in possessionem prædii, debet fructus vendere, vel locare, si debitor ante missionem hoc non fecit: nisi ipse debitor vendidisset vel locasset fructus in fraudem creditorum. nam tunc creditor missus iterum vendit vel locat fructus prædii. Item mercedes vecturæ suorum iumentorum continentur nomine fructuũ. Item creditor locat quanto tempore sibi placuerit. Et si plures sunt credidores, possunt vnum ex eis eligere qui vendat vel locet. sin autem: prætor causa cognita eliget vnum eorum. hoc dicit vsque in finem legis.

¶ Si quis fructus ex prædio debitoris capi poterit: hunc[a] creditor qui in possessionem prædij missus est, vendere vel locare debet: sed hoc ita demum, si antè neque venierit,[b] neq; locatus erit.[c] Nam si iam à debitore vel locatus erat, vel venierat: seruabit[d] prætor venditionem & locationẽ à debitore factam, etiã si minoris[e] distractũ est vel locatum: nisi si in fraudẽ creditorum hoc fiat. tunc enim prætor arbitrium dat creditoribus, vt ex integro locationẽ vel venditionẽ faciant.[f] De cæterarũ[g] quoque rerum fructibus idem erit dicendũ: vt si qui locari possint, locẽtur: puta mercedes seruorũ, vel [vecturæ] iumentorum, cæterorumque, quę possunt locari. ¶ De tẽpore locationis nihil prætor[h] locutus est: & ideo liberũ arbitriũ creditoribus datum videtur, quãto tempore locent: quẽadmodũ illud est in arbitrio eorũ, vendãt, vel locẽt: scilicet sine dolo malo. ex culpa[i] autem rei non fiunt.[k] ¶ Si vn⁹ sit, qui possideat bona: expeditum erit de locatione. Quòd si nõ vnus, sed plures sint: quis eorũ debeat locare vel vendere, quęritur. Et si quidem conuenit inter eos: expeditissimum est. nam & omnes possunt locare: & vni hoc negotium dare. Si verò non conuenit: tunc dicẽdum est, prætorem[l] causa cognita eligere debere qui locet vel vendat.[m]

a *Hunc.* s. fructum. i. prædium ex quo fructus percipitur. & ita expone. j. statim. §. de cæterarum &c.
b *Venierit.* id est venditus sit. Accursius.
c *Erit.* à debitore.
d *Seruabit.* aliud in emptore fundi: vt. C. de loca. l. emptorem.
e *Etiam si minoris.* vt supra loca. Ité vbi vltra dimidiã fuerat deceptus: vt. C. de rescin. ven. l. ij.
f *Faciant.* data electione emptori, vel cõductori, vtrum malit rem emptam vel conductã iusto pretio seu mercede: an vero discedere pretio recepto, seu mercede: vt supra si quid in frau. pa. l. j. §. si quid in fraudem.
g *De cæterarum.* non tantũ de fructibus prædiorum. Azo. & sic dic de fructib⁹ scilicet rerum de quibus proueniunt fructus.
h *Prætor.* qui plura verba dixit quàm sint infra. l. proxi. in princ. & facit. s. de iure deli. l. j. in fine.
i *Ex culpa.* scilicet lui: vt. j. l. proxi. §. est pterea. quæ est si nõ potuerit locare sua culpa præstante impedimentum. si autem potest & nõ facit, nec ipse fructus percepit: dolus est: vt. s. man. l. dolus. & j. l. proxi. §. in eum. sibi ergo in debitum computat, vel debitori reddit: vt. j. l. proxi. in prin. Item no. hic secundum quosdam q̃ ap. culpæ nõ continetur lata. nõ ergo bene exponitur quod est. C. man. l. à procuratore. quod ibi dicit prẽstare omnem culpam. nã dicunt latam & leuem. Interdum tamẽ appellatione culpæ continetur & lata: vt. C. de nego. gest. l. curatoris. & l. tutori. sed contra videtur. s. de lega. j. l. si seruus. iij. §. cum quid tibi. secundum Io.
k *Non fiunt.* sic. j. de cu. bo. dan. l. fi.
l *Prætorem.* sic instit. de satisda. tu. §. j. & in decre. lxiij. dis. c. fi.
m *Vendat.* Vt forte senior iuniori, ditior pauperiori, nobilis in inferiori gradu constituto, præferatur.

Prætor ait.] CASVS. Ponit edictum quod habet tria membra. Primũ, si creditor missus in poss. bonorũ debitoris percipiat fructus ex illis bonis, nec eos restituat ei ad quem res pertinet, tenebitur ad hoc act. in factum. Secundum membrum est: si creditor missus in pos. bonorum debitoris impendit de suo sine dolo malo: in illis bonis habet act. in factum ad hoc. Tertium membrum est: si creditor missus in poss. destruxerit bona dolo malo, tenebitur act. in factum ad hoc emendandum. Postea reuertitur ad primum membrum, & dicit: quod dixi de fructibus vt eos reddat creditor, idem si quid peruenit etiam si pœnam sit consecutus creditor ex compromisso quod fecerat debitor cum aduersario, qui aduersarius inciderat in pœnam. Item quod dictum est in secũdo membro, q̃ si quas expensas facit de suo creditor sine dolo malo, quòd eas repetit, est verum siue proficiant expensæ ipsi debitori, siue non. sufficit enim quòd sine dolo malo expendit. Item quod dixi in primo membro, quòd debent restituti fructus ei ad quem res pertinet: intellige non solum debitori, sed etiam curatori bonis dato. Item huic creditori dabitur act. contra prædictos pro expensis quas fecit de suo, vt in familia debitoris alenda: vel in prædiis fulciendis: vel in similibus: dũmodo sine dolo malo expendit. non autem habet act. negot. gest. sicut nec socius q̃ communem insulã fulsit, cum & hic creditor cum expendit in bonis debitoris, cõmune negotium dicatur facere. Idem hic creditor tenetur si dolo malo deteriora facit prędia debitoris, vel aliàs eius res. tenetur enim tantũ propter dolum, non de culpa: licet secus sit in creditore q̃ habet pignus cõuẽtionale: qui tenetur etiã de culpa. & quod dixi in creditore misso in possess. idẽ intellige in curatore bonis dato, vt teneatur tãtum de dolo. * *Flo. quòd* Ité creditor missus in poss. bonorum debitoris, si nõ vendat de bonis illis, cum hoc debitori expediret: vel non locet fundos debitoris, & minus percipiat fructuum quàm faceret si locasset vel vendidisset: tenetur ad interesse pro tẽpore quo stetit in poss. vel alius pro eo: nõ pro alio tẽpore. Vltimo dicit, act. in factum ex primo & secundo capite perpetua est, & hæredi & in hæredem datur. actio in factum quæ ex tertio capite nascitur, est annalis, & in hæredem nõ datur, cum propter dolũ nascatur, nisi in quantum ad eum peruenit. hęredi autem datur. hoc dicit hæc lex cum duabus seq. Fran.

Ponit verba edicti continentis tria capita. secundum ibi, quod impensæ. tertium ibi, sine dolo malo. vide per te.

IX. IDEM libro sexagesimosecundo ad Edictum.

PRætor[n] ait: *Si quis cùm in possessione bonorum esset, quos * eo nomine fructus ceperit, ei ad quem ea res pertinet,[o] nõ restituat:[p] siue quod impensæ [q] [nomine] sine dolo malo fecerit, ei non præstabitur: siue dolo[r] malo eius deterior causa possessionis facta esse dicetur: de ea re iudicium in factum dabo.*

Exponit quid continetur nomine fructuum: vsque ibi, est prætera quæsitum.

¶ Quod de fructibus ait, etiã de cæteris quæcũque ex re[s] debitoris ad creditorẽ peruenerint, intelligendum est. Et sanè debuit hoc ita esse. Quid enim si ex compromisso vel alio casu pœnam consecutus est? Nam eã pœnã quam consecutus est,[t] prẽstare debet. ¶ Quod ait prætor: *siue quod impensæ nomine sine dolo malo fecerit,[u] ei non præstabitur*: hoc eò spectat, vt si quid ipse erogauit creditor, si modò sine dolo malo erogauit, hoc ei præstẽt. Sufficit igitur[x] sine dolo [malo] erogasse, etiam si nihil ꝓfuit erogatio ei⁹ rei debitori.

n Nouum. ff.
o *Pertinet.* vt debitori vel curatori dato bonis: vt. j. e. §. his verbis.
p *Non restituat.* ad qđ tenetur: vt hic. sed contra. s. titu. j. l. Fulcinius. in fi. Sol. vt ibi. Sed quis colliget? Respon. debitor. & si non facit, tunc creditor: vt. s. vt in poss. le. l. is cui. §. qui legatorum.
q *Siue quod impensæ.* ecce secundum dictum. & agitur hic contra debitorem: sed superiori contra creditorem.
r *Siue dolo.* ecce tertius casus.
s *Ex re.* i. occasione rei debitoris: vt subiicit. sic. j. de incen. rui. nau. l. j. §. ex incendio. & instit. per quas perso. no. adqui. §. j.
t *Consecutus est.* occasione horum bonorum. nullum ergo lucrũ facere debet, sicut nec neg. gestor: vt. j. eo. l. creditore. in fi. & s. de neg. gest. l. sin autem. §. item si nec procurator. & s. de procu. qui proprio. §. procurator vt cæteris. nec hæreditatis poss. vt. s. de pe. hær. l. vtrũ. §. fi. & facit. s. de noxa. si in re cõmuni. in fi. j. rũ.
u *Fecerit.* scilicet creditor.
x *Sufficit igitur.* sic. s. de nego. gest. sed an vltro. §. j. secus in pupillo cuius in re fit impensa: vt. s. de neg. gest. si pupilli. in princ. & l. litis. & in ecclesia & in ciuitate: vt. s. si cer. pet. ciuitas. & C. de sacrosan. eccle. auth. hoc ius porrectum. in fine. item secus in conuentionali pignore, in quo impensa non stultè demum facta repetitur: vt. s. de pigno. ac. l. si necessarias. in princip. & l. si seruos. quæ omnia sunt arg. contra.

BIU Cujas

a *His verbis.* Hoc ad primam partem edicti pertinet.
b *Continebitur.* si bona vendantur: vt &.j.de cu.bo.dan.l.ij.in fi.j.respon.&.l.fi.
c *Et ipsi itaque.* nunc ad secundam partem edicti.& facit infra de cu.bo.dan.l.ij.in princip.
d *Hos.* id est curatorem & debitorem.
e *Prædiis.*s.vrbanis.
f *Expedit.* id est putat expedire,cũ ex dolo solo tenetur:vt.ſ.§. proxi.
g *Non debere.* hoc ita si sciebat non expedire,cum ex dolo teneatur tantum. Alij dicunt hoc speciale in noxalibus, vt teneatur vltra dolum:quod non placet. sed an saltẽ tantũ quantum seruus valet, repetat?ar. quòd sic.ſ. de nego.gest. si pupilli.§.sed & si quis.ecõtra quòd non: quia nõ tam alieno quàm suo gerebat nomine: vt.j. proxi.§. vnde donare videtur:vt instit.de rerum diui.§.ex diuerso. & facit supra de peti. hære. vtiles. & de act. empt.l. emptorem. in princip.
h *Repetere.* in factum actione.
i *Fulsit.* cũ pro parte fulcire nõ posset: aliàs ageret neg. gest. vt.ſ. communi diui.l.si quis putans.§.j.& supra famil.ercis.heredes.§.nõ tantũ.& de nego. gest. si cõmunes. & facit.ſ. de noxa.si seruus communis.& supra cõmuni diuidun.l. & si non omnes.§.fi.&.l.in hoc. & supra de pact.l.si cũ fundum. Sed arg.contra.ſ. de vsufructu.l.si absente.
k *Sine dolo.* & lata culpa: vt.ſ. si mensor falmo.di.l.j.§.ideo.
l *Iura.* id est seruitutes.
m *Acta cura.* id est habita cura.
n *In pignore.* conuentionali.
o *Culpam.* id est leuẽ etiam:vt supra de pig. acti.l.si cum venderet. §.fi.& institu.qui. mo.

¶His verbis,[a] [ei] *ad quem ea res pertinet*:etiam curator bonis distrahendis datus cõtinebitur:[b] & ipse debitor, si contigerit,ne bona eius veneant. Et ipsi itaque[c] creditori aduersus hos[d] dabitur actio quos enumerauimus,siue quid in fructibus percipiendis erogauit,siue in familia alenda curandáve[vel] prædiis[e] fulciendis,vel reficiendis, vel[de] dãno infecto ꝓmittendo,vel[pro]seruo noxali iudicio defenso:si modò nõ magis eũ expedit[f] dedere,quàm retinere.ꝙ si dedere expedit,cõsequens erit repetere eũ non debere.[g] ¶Generaliter etiã dicendũ est,quidquid impẽdit in rẽ, si modò sine dolo malo impẽdit: repetere[h] eũ posse. Nã negotiorũ gestorum agere nõ magis potest,ꝙ si socius commune ędificiũ fulsit:[i] quia hic quoque creditor cõmune,non alienum negotium gesisse videtur.

Creditor de damno vel deterioratione ꝓdiorum tenetur de solo dolo,non etiam de culpa.hoc dicit.

¶Est præterea quæsitũ,si deteriora prædia facta fuerint sine dolo[k] malo creditoris, vel iura[l] eorũ amissa,vel ædificia diruta,vel exusta,item familię pecorúmq; acta cura[m] nõ sit, aut possessio alij tradita,sine dolo tamen malo:[creditor]an tenatur? Et apparet eum nõ teneri: quia dolo malo caret:erítq; melior eius conditio,quàm in pignore[n] creditoris:qui non tantũ dolum malũ,verùm culpã[o] quoque debet. Eadem causa est curatoris bonorũ: nam & is tenetur vt creditores. ¶In eum quoque,qui neque vendiderit fructum[q] prædij, neque locauerit,[r] in factum actionem dat prętor:& in hoc condẽnabitur, quãto minus propter hoc perceptũ est,quia neque vendidit, neque locauit Cæterũ si tantũ perceptũ est, quantũ percipere[ꝛ] si locatus vel distractus fruct[9] esset,nihil ei imputabitur.[t] Præstat autem per id tantũ tẽporis,quo in possessionem fuit vel ipse,vel iussu ei[9] ali[9],quoad inde de possessione discessum est. Nã neque hoc imputatur[t] creditori, cur in possessionem nõ venerit: neque illud,cur de possessione decesserit:cùm voluntariũ,& suum potius negotium creditor gerat. Aestimatio autẽ fit,quãti* interest eius qui experitur. ¶Hæ actiones[u] neq; tẽporariæ sunt,& tã hęredibus, quàm in hæredes dabũtur,cæterosque successores.[x] ¶Si possessiõis causa deterior facta esse dicetur dolo[y] eius qui in possessionẽ missus sit:actio[z] in eũ ex dolo datur:quæ neque post annum,neque in hæredes cæterósque successores dabitur: cũ ex delicto oriatur,pœnæq; nomine concipiatur:

x. PAVLVS libro quinquagesimonono ad Edictum.

NIsi quatenus ad eum peruenit.

xi. VLPIANVS libro sexagesimosecundo ad Edictum.

HAeredi autẽ dabitur: quia & rei continet persecutionem.[a]

Primum decretum interpositum ad petitionem veri creditoris, prodest omnibus aliis creditoribus:secus si primus creditor fuit putatiuus.item primo dimisso ius cæterorum non læditur.Bartolus.

xii. PAVLVS libro quinquagesimonono ad Edictum.

CVm vnus ex creditorib[9] [b] postulat in bona debitoris

A u *Hæ actiones.* scilicet in factum ex primo vel secundo capite edicti:non sic ex tertio:vt.j.proxi.§.
x *Successores.* sunt enim ex nego.gest.
y *Dolo.* id est propter dolum.
z *Actio.* in factum:vt.ſ.eo.l.j.in princ.

a *Haeredi.Persecutionem.* ab eius parte qui deliquit,pœnalis est:sed nõ ex parte actoris, cum ad interesse detur. Et nota quòd hęc ratio sufficiens est:sed non necessaria: quia non persecutoriæ vt pœnales dãtur hæredibus:vt instit. de perpe. & temp. act. §.non autem.& facit.ſ. de ali.iudi.mu.cau.fac. l. non solum.§. fi. &.l. sequen.& quod metus causa. quod diximus. §.fi.

Vm vnus.] CASVS. Ex quo vnus creditorum missus est in possess. omnibus aliis videtur hoc idem permissum, nec videtur per liberã personam aliis quæri pactum: cum nec misso aliquid quæratur ex pacto, sed ex eo quod factum est in eo,scilicet in possess. intrare, adquiritur aliis. & hoc est verum,quando missus erat verus creditor: quod prodest aliis.sed licet misso soluatur postea, non nocet aliis quin possint vendere bona. [*SI QVI.*] Dic casum vt in glos. domini mei Acc. [*SI PROPTER.*] Creditor missus possidere, non inuenit quid possideat: vt quia prædium debitoris est inundatum, vel ab hostibus occupatũ,vel simili de causa nõ dicitur esse quod possideatur.sed tamen perinde est fictione iuris ac si esset in poss.vt si bona debitoris postea appareant,creditor intret possess.earum sine noua iudicis auctoritate. &.h.d. hic.§.cũ l.sequen.

b *Ex creditoribus.* scilicet omnibus. & sic no. duo. Primo, quòd non prodest præuenire in tempore in pignore prætorio.sic & supra vt in pos. leg.l.is cui.§.qui prior. & de dam. infec.l. si finita.§.si plures. &.l. prætor ait.§. eius rei. Secundo,quòd primo missus aliis prodest. ad quod facit. C. de diuer. rescrip.l.j.& infra quæ in frau.cre.l.ait prætor.§.j.&.C.eo.l.fin.sed vtrique dicto ob. C. qui pot.in pig. ha.l. si decreto.&.C.vt in possess. leg.l.si postquam.quæ sunt contra.quibus dicitur quòd primo missus præfertur. & sic aliis non prodest, sed nocet. Solu. ibi primo missi ex testamento,secundo ex contractu erant creditores. & sic ex diuersis causis, & titulis & capitulis: hic autem intellige ex vna.Item op.vtrique.ſ.tit.j.l.Fulcinius.§.illud.in fi.sed ibi in secũdo decreto:hic in primo.præterea ibi contra latitanté,secũdũ quosdã.Itẽ secundo ob.ſ.vt in pos.leg.l.is cui.§ si plures.sed ibi ex causa lucratiua fiebat missio: hic non. Item secundo op.ſ. de dã.

Pign[9] prætorii & cõuentionale differunt.

p *Creditores.* in possess.missi:licet quidam dicant,id est conuentionales. Accursius.
q *Fructum.* id est fundum ex quo colliguntur fructus.
r *Locauerit.* quod facere debet: vt supra eo.l.in venditione.§.j. item hic not.quòd tenetur,si non adquirat:vt.ſ. de peti. hæred. l.sed & si.§.perinde. Arg.contra.j.quæ in frau.credi.qui autẽ.in prin.Item facit.ſ.de trib.l.illud.§.sed & si mercem.
s *Imputabitur.* sic supra de ali.iudi.mu.cau.l.iij.in fi.&.l.nõ solum.§.penul.
t *Neque hoc imputatur.* arg.contra.ſ.de dam.infect.l.si finita.§.si quis metu. Accursius.

BIU Cujas

dã.infec.l.si finita.§.si plures.sed ibi speciale. Item obtinet quod hic dicit,si non prætendebatur hypotheca:aliàs secus:vt.C. qui po.in pig.ha.l.eos.Item si alij præsentes vsque ad biennium,absentes vsque ad quadriennium veniant, & expensas pro rata refundant:vt.C.eo.l.fi.hodie tamen videtur hoc immutatum: cum is qui mittitur,mittatur pro mensura debiti:vt in auth.de exhi.& intro.§. si vero. col.v. secundum quosdã. sed certe non placet. nam quid si vni centũ, alij centũ debent:& in bonis sunt centum tantũ? iam ergo solus primus haberet:quod non est verum.Accursius.

a *Creditoribus.*degentibus in eadem prouincia intra biennium: alioquin quadriẽnium: vt. C. eo.l. cum apud veteres.

b *Et in rem.*id est sine prefinitione psonę.

c *Adquirit.*missus scilicet ex pacto:cui misso per prætorem hæc lex dat pos.sed aliquid ex ordine &c. id est ex eo quod ordinariè factum est per eum in poss. adqui. adquiritur alij possessio:nõ ex pacto.& est sic.ff. de vsuris.l.si quis solutioni.§. fi.&.j.quod vi aut clã. l.iij.in principio.

d *Possidere posse.*si ergo principale non valet, nec tacitum. sic.ff. de libe.lega.l. si is qui duos.& infra,ne vis fiat ei.l.j.§.hæc verba.arg. contra.ff.de inoffic.testamẽ.l. posthumus .§. si quis ex his.& de hoc dixi supra de serui.ru. præd.l.item.§. qui habet.in gloss.finali.

e *Is qui.* Feci vocari Titium ad causam : & eo non veniente præcepit iudex me intrare in poss. rerum suarum omnium: & dedit nũtiũ. Dicitur hic quòd non videtur hoc generali iussu comprehendere,nisi in rebus sue iurisdictionis.ad quod facit.j.de verbo.signi.l. pupillus.§.territorium.&.C.qui pe.tu.l.ij.Sed quid si nil ibi possidet reus ? Respon. pronuntiat de mittendo:& iudex loci vbi sunt res, mittet ad instar definitiuæ:vt &.ff. de re iudi.à diuo.in prin. sed quidam dicunt secus in interlocutoria:& hic dicunt iussus videtur,scilicet legitime:cuius cura &c. & pro eis.C. vbi pe.tut.l.j. contra quos.ff.de iudi l.sed & si susceperit.§.fi.Accursius.

f *Inundatũ.*ad quod facit.ff. de adqui.poss.l.ij.§.Labeo.&.l.qui vniuersas.§.item.Sed contra.ff. de adqui.re.do. adeo.§.insulam. in fi.& institu.de rerum di.§.alia.sed illud in proprietate : vt fumpra de adqui.poss.l.Pomponius. item ibi ad retinendum:hic ad adipiscendum.

g *Potentiam.*contra.C.de adqui.pos.licet.in fi.sed ibi tantum ne à persona læderetur timuit:hic suspicabatur se repelli:immo hic de adipiscenda,ibi de retinenda. Accursius.

h *Rectè.*facit supra quod cuiusꝰ vni.l.j.§.penul.

i *Quamuis. Missus est.* id est mitti iussus.sic.C. de edi.di. Hadri.l.fi.§.j.

k *Perinde habetur.*nõ vere,sed ficte:vt si postea aliquid inuenerit,vel accesserit in bonis debitoris:posit possidere sine noua iudicis auctoritate:argu.ff. de bo.poss.sed quú patrono. in fi.j. respon.Item & quantum ad hoc,vt si quæ tunc erant,quæ non se mitti:quæritur vtrum solus is qui petit,possidere possit:an cũ vnus petit,& prętor permiserit: omnibus creditoribus [a] aditus sit.Et commodius dicitur, cùm prętor permiserit:non tam personæ solius petẽtis,quàm [aliis] creditoribus & in rem [b] permissum videri.quod & Labeo putat.Nec videbitur libera persona adquirere alij:quia nec sibi quicqnam adquirit, [c] cui prætor permittit [hoc:] sed aliquid ex ordine facit: & ideo cæteris quoque prodest.Planè si is postulauerit,qui creditor non est: minimè dicendum est vel eum qui creditor est,possidere posse: [d] quia nihil egit talis postulatio:aliter atque si creditor cui permissum est possidere,postea receperit debitum suum.cæteri enim poterunt peragere bonorum venditionem.

Simplex iudicis præceptum vltra eius territorium non extenditur.Bartolus.

¶ Is qui [e] possidere iubetur: eo loco iussus [esse] videtur,cuius cura ad iubentem pertinet.†

Paria sunt rem non posse reperiri, vel non posse possideri. Item ad secundum decretum posset peruenire,licet quis non sit ingressus ex primo.Bartolus.

¶ Si propter naturam rei, veluti si prædium inundatum [f] sit,aut propter latronum potentiam, [g] non potest possideri:rectè [h] dicitur nõ esse quod possideatur.

XIII. GAIVS libro vicesimotertio ad Edictum Prouinciale.

QVamuis† bona possessa nõ sint,quia fortè nihil fuerit quod possideatur,aut sinè controuersia non possideatur:creditor [tamen] qui in possessionem missus est,[i] perinde habetur [k] ac si etiam possessa bona fuissent.[l]

XIIII. PAVLVS libro quinquagesimonono ad Edictum.

CReditore in possessionem rerum debitoris misso,curator cõstitui debet, [m] si ei quę dã actiones perituræ sint. ¶ Datur in creditorem actio, [n] qui in possessionem missus est,de eo quod ex bonis debitoris ad eũ peruenit.Si[autem]nondum aliquid consecutus [o] sit:actiones suas præstabit. Datur autem actio in factum aduersus eum:& omne [p] quod in actionem negotiorum gestorum veniret si posset agi, restituendum [est] à creditore.

Creditoribus missis in possessionem permittitur facere inuentarium: & eis datur copia instrumentorum, vt eorum summam perscribant:vel ex causa totum exemplent. & ei qui semel exemplauit,non permittitur iterum exemplare, nisi iuret se primum non habere.Bartolus.

XV. VLPIANVS libro sexagesimosecundo ad Edictum.

CVm plures creditores in possessionem rerum debitoris mittuntur:ne corrumpantur rationes, vni hoc negotium à creditoribus [q] esse dandũ,quẽ maior pars creditorum elegerit.ego puto creditorib⁹ instrumentorum etiam ἀναγραφὴν† facere:non vt describãt ipsa corpora [r] instrumentorũ, sed quot stringit ad perituras tantum.

† *id est descriptionẽ.*

n *Actio.* in factum: vt subiicit.&.ff.e.l.prætor. in princ.& dic creditorem qui & curator est,vel etiam non curator.

o *Consecutus.*consequi tñ potest vt pœnã ex cõpromisso suo.

p *Omne.*id est omnis vtilitas. culpa autem non tanta venit in hac actione,vt in neg.gest.vt.ff.e.l.prætor.§.est autem.

CVm plures.] CASVS. Cum plures creditores missi sunt in possess.bonorum debitoris: debent instrumenta & rationes debitoris deponi apud vnum de creditoribus, quem maior pars creditorum elegerit.& iste apud quem sunt depositæ,debet facere copiam aliis creditoribus,vt describant quot sunt instrumenta,& de quibus quantitatibus.& non solum de instrumentis hoc poterunt facere:sed & de aliis bonis:non autem ipsa corpora instrumentorũ tota debebunt describere,nisi ex causa siqua videtur iudici.& vltra semel non poterunt describere, nisi iuret aliquis eorum se primam descriptionem amisisse. nam tunc alia vice describet,& non amplius.Franciscus.

q *A creditoribus.*aliàs,creditori:& aliàs, à creditoribus : & non est vis:vt.j.de cu.bo. dan.l.ij.§. quæritur. & facit.ff. de administratio.tutorum.l.iij.§.fi.& institu.de satisda.tuto.§. sed si ex testa.&.ff.eo.in venditione.§.fi.& quod dicit,vnã,dic quòd omnes possunt:vt.d.l.in venditione.in fine.

r *Ipsa corpora.*s.tota,argu.C.de preci.impe.offe.l.vlt.

Dispunctio quid sit.

a *Vniuersorum.* bonorum, non tantum instrumentorum.
b *Dispunctio.* id est datorum & acceptorum in scripturam collatio: vt infra de verb. signi. l. cognoscere.
c *Semel.* sufficit semel. sic. C. de iure deli. l. fi. §. sed quia.
d *Iurauerit.* sic. ff. de eden. l. quædã. §. fi. & in auth. de testi. §. quia vero. col. vij. Ac.
e *Quàm bis.* Not. bis. sic. ff. de leg. iij. l. fideicõmiss. §. si quis decem. Sed argu. contra. ff. de eden. l. veluti. §. j.

DE PRIVILEgiis creditorum.

QVm bona.] CASVS. Cũ tractat de bonis debitoris vendendis per creditores: & quidam ex eis volunt vendere, quidã non, & sunt pares in numero & cumulo debiti & in dignitate, stabitur dicto illorum creditorũ qui attinent debitori magis quàm dicto extraneorũ, & magis dicto creditorum etiam extraneorũ quàm cognatorũ debitoris, qui nõ sunt creditores ei[o]. Item inter creditores statur magis dicto creditoris qui plus habet recipere. & hũc casum habes in glo. domini mei Ac. quæ incipit. j. creditoribus &c. Vel aliter ego Francis. possum ponere casum, vt in prædicta glo. pater. Franciscus.

† Et hic titulus nouus non est in Pandectis Flor. sed cõtinetur sub titulo præcedenti. quare continua numerũ legum huius tituli cum superioris tit. legib.

f *Cum bona veneunt.* i. creditoribus addicuntur, cum non inueniãt emptorem, & alij sibi cupiunt, & sunt pares in cumulo debiti, & dignitate, & numero psonarum. & sic tota legitur, secundum R. & sic nõ apparet quę sententia sit humanior: qa illa seruaretur: vt arg. C. qui bo. ce. pos. l. fi. & ff. de pact. l. maioré. Vel dic secundo, quòd quidam volunt vendere, quidam non: & sunt pares numero, cumulo, & dignitate. & sic lege totam. Sed hæc videtur humanior, non vendi: & sic contradicunt dictæ leges. ad hoc dic qꝑ aliis loquuntur casibus. vna in cessione: alia in remittẽdo: hęc autẽ in vendendo. vel etiã hic posset esse dubitatio q̃ sit humanior, cum forte debitũ sit vsurarium.

g *In comparationem.* id est parificationem: à par, paris, non à cõparo, comparas. Azo.
h *Extranei.* qui est & creditor.
i *Cognatúsve.* sic. ff. de pac. l. imperatores.
k *Magis tamen creditor.* habetur potens vel potissimus: & nõ reperitur potior: quia sic superflueret aduerbium magis. Ac.
l *Quàm cognatus.* scilicet tantum. & facit ad. l. ff. depositi. l. si plures. & dicta. l. maiorem. & C. qui bo. ce. pos. l. fi. Accursius.

QVæsitum est.] CASVS. Expendens in funus præfertur cæteris creditoribus: siue expendit in funus eius in cuius bonis agit: siue in alterius fun[o] cui ille successit, in cuius bonis sit. & hæc sunt vera, siue agatur funeraria, siue famil. erciscun. siue alia. [SISPONSA.] Priuilegium quod habet mulier in dote repetenda, quod est vt præferatur cæteris creditoribus, extenditur etiam ad sponsam per verba de futuro, quæ dedit dotẽ, cuius non est secutũ matrimoniũ. Itẽ ad eã quæ nõ potuit esse vxor, ducta tñ de facto fuit: vt quia erat minor. xij. sint, de qua re sint, subnotẽt sibi, & quasi inuentarium faciãt: quod etiam vniuersorum [a] facere eis erit permittendum. Præterea nonnunquam prætor causa cognita etiam describere aliquid ex instrumentis creditoribus debebit permittere, si qua idonea causa interueniat. ꝑ Vtrum semel, an etiam sæpius recognitio [&] dispũctio [b] concedenda sit creditoribus, videam[o]. Et ait Labeo, amplius quàm semel [c] non esse concedendam. Si quis tamẽ (inquit) iurauerit [d] non calumniæ causa se postulare, neque habere quæ dispunxerit: iterũ ei faciendã potestatẽ ait: nec amplius quàm bis. [e]

DE PRIVILEGIIS creditorum.†

TITVLVS VI.

Pluribus volentibus emere, præfertur ille qui est creditor, & cognatus debitoris. Item creditor tantum, præfertur cognato tantum: & inter plures creditores ille præfertur qui est creditor maioris summæ. Bartolus.

I. GAIVS libro vicesimoquarto ad Edictum Prouinciale.

CVm bona veneũt [f] debitoris: in comparationẽ [g] extranei, [h] & ei[o] qui creditor cognatúsve sit, potior habetur creditor, cognatúsve: [i] magis tamẽ creditor, [k] quàm cognatus: [l] & inter creditores potior is [est,] cui maior pecunia debebitur.

Funeraria actio est priuilegiata, siue fuecit funeratus defunctus, siue alius cuius onus funerandi ad eum spectabat. Bar.

II. VLPIANVS libro sexagesimotertio ad Edictum.

QVæsitũ est, vtrũ ita demum priuilegium habeat funeraria, si is cui[o] bona veneũt, funeratus sit: an etiã si proponas [m] aliũ esse funeratum. Et hoc iure vtimur, vt quicumque sit funeratus, id est siue is cuius de bonis agitur, siue quid is [n] debuit quod reddere eum, [o] si viueret, funeraria actione cogi oporteret, priuilegio [p] locus sit: paruique referre dicamus qua actione hic sumptus repetatur, funeraria, an familiæ erciscundæ, an qua alia: dũmodo sumptus funeris causa fact[a] sit. Quacũque ergo actione ob funeris sumptũ vtatur: etiam funerariã ei competere. [q] Quare si in stipulatum funeris impensa deducta sit, dicendum est locum esse priuilegio: [r] si modò quis nõ abiiciendi [f] priuilegij causa stipulatus est.

Sponsa quæ dedit dotem: habet priuilegium vt præferatur aliis creditoribus in dote exigenda: licet matrimonium secutum nõ fuerit. h. d.

ꝑ Si spõsa [t] dedit dotem, & nuptiis [u] renuntiatum est: tametsi ipsa dotem condicit, [x] tamen æquũ est hanc ad priuilegium [y] admitti: licet nullum matrimoniũ contractũ est. † Idẽ puto dicendũ etiã si minor duodecim annis in domũ quasi vxor deducta sit, licet nondũ vxor sit.

III. PAVLVS libro sexagesimo ad Edictum.

INteresť [z] enim reipublicæ & hanc solidum consequi, vt ætate permittente nubere possit.

A an. nã si interim dissoluat, repetet dotẽ: & præfertur cæteris creditorib[o], vt sic ea possit nubere alij. Item priuilegiũ quod habet pupillus cõtra tutorẽ, vt pręferatur cæteris creditoribus, habet etiã contra eum qui gessit pro curatore bona eius, cũ tutor non esset. & hoc priuilegiũ datur pupillo, nõ eius hæredi. Item datur prodigo, surdo, & muto contra curatorẽ. nõ auté datur contra curatorẽ datũ bonis absentis, vel capti ab hostibus ipsi absenti, vel capto reuerso. Itẽ non habet hoc priuilegium pupillus cõtra gestorẽ negotiorũ eius qui gerat ex amicitia. Itẽ non datur contra curatorẽ datum ventri: & vẽter nõ sit natus. & h. d. hic §. cũ. ll. seq. vsque ad. §. diuus. Franciscus.

B

m *Proponas.* veluti filiumfa. vel seruum ei[o] cuius bona veneunt.
n *Quid is.* scilicet hęres. Azo.
o *Eum.* s. defunctũ. & est exemplũ in filio & seruo & vxore & aliis: vt. ff. de relig. at si quis. §. fi. & seq.
p *Priuilegio.* vt primo satisfiat ei qui hũc sumptum fecit. sed an etiã in hypothecis tacitis vel expressis præfertur? Rñ. vt no. ff. de relig. l. impensa. Ac.
q *Funerariã ei competere.* i. funerariæ priuilegiũ. non autẽ dicas qꝑ cum alia cõperat: vt. ff. de relig. & sump. fu. at si quis. §. Labeo. quæ est contra.
r *Priuilegio.* facit. ff. de dona. qui id. in prin. & C. ad Macedo. l. ij. & ff. ad Velleia. l. quàuis. §. si mulier hæres. & ff. si quis cau. l. si eũ. §. fi. & qđ ibi no. ar. contra. ff. de re iu. & si fideiussor.
s *Abiiciẽdi.* vt nouadi animo: vt &. j. denoua. l. aliam. &. ff. de re iud. l. iiij. §. si ex cõuẽtione.

C

t *Si sponsa.* per verba de futuro. & sic improprie dicitur dos.
u *Nuptiis.* id est spei nuptiarum.
x *Condicit.* s. cõdic. ob causam: vel sine causa: vt. ff. de iure do. l. spõsa. & arg. C. de condic. ob causam. l. ij. & ff. de condic. ob causam. l. quod seruus. non autem ex stipulatu pro dote tali. Ac.
y *Ad priuilegiũ.* inter personales. sed an habeat tacitã hypothecã, vt mulier pro dote vera: vt. C. de rei vxo. ac. §. j. & priuilegiatã, vt anterioribus habẽtibus tacitã secundum omnes, & etiã expressam secundũ M. pręferatur: vt. C. qui po. in pig. ha. assiduis. §. ad hæc? Rñ. Io. qꝑ sic: cum eadẽ sit æquitas. Alij, qꝑ nec habet tacitã, & sic nec priuilegiatã: & pro eis. d. l. assiduis. ibi, quis enim &c. Itẽ illa sunt cõtra ius cõmune, ergo nõ sunt ad cõsequentiã trahenda: vt. ff. de legi. & senatusconsul. l. quod vero cõtra rationem. Itẽ quia nec pro vera dote tẽpore huius legis erant priuilegia in hypothecis: vt. d. l. assiduis. in prin. in hac ergo quasi dote nõ inuenitur innouatũ. stet ergo vt olim: vt. C. de ap. præcipim[o]. in fi. sed pro Io. est quod hic dicit, &. j. l. proxi. & illa, dabimus. in prin. &. ff. solu. matri. l. j. &. C. de bo. quę lib. l. non sine. &. C. ad. l. Iul. de adul. l. propter. &. j. de adul. l. si vxor. §. diu[o]. Itẽ facit ad. l. supra de ritu nup. l. minorem. & supra de dona. inter virũ & vxo. l. cum hic status. §. fina.

D

z *Interest.* sic. ff. solu. ma. l. j. & de iure do. l. ij. Accursius.

BIU Cujas

a *Abimúsque. Cessit.* & male, ita quòd factus est debitor.
b *Priuilegio.* in personali constat: vt.ſ. de tute. & ratio. dist. l. fin. & arg. j. eo. l. si negotium. sed an tacitam habeat hypothecam? quidam non, nisi quando ex pecunia pupilli rem emisset: vt supra qui po. in pign. ha. idemq;. tu dic etiã in reali ad ístar tutoris: vt. C. de admi. tu. p officio. & hic. & supra de pec. l. ex facto. Accursius.
c *Non habẽt.* quia hoc priuilegium non cauſæ sed personæ datum est, arg. ſ. de admi. tu. ex pluribus. & argu. supra de re iudi. & si fide iussor. in fi. & C. de priui. do. l. j. nisi sit suus hæres: vt. C. qui po. in pig. ha. l. assiduis. §. exceptis.
d *Quaſi debilibus.* facit. ſ. de cu. fu. l. & mulieri. §. j. cum glo. & ſ. titu. ij. Fulcinius. §. Labeo. versi. sed & si curator. & §. plane. & de postu. l. j. §. fina. & j. de mu. & ho. l. j. §. fi.
e *Dem priuilegium.* ſ. personale.
f *Absentis.* No. absentis bonis dari curatorem [a] in actione quæ datur in eos. quæ qualis sit, dic vt. j. de cur. bo. dã. l. ij. in princi. & facit. ſ. titu. ij. si diu. & infra de mune. & hono. l. j. §. fi. & de cur. fur. l. ij.
g *Negotium. Priuilegium.* in personali actione nego. gest. nõ in reali: licet secus in tutore & procu. vt dixi supra eodem. l. dabimúsque. in glo. ij.
h *Accepi.* à præceptoribus.
In ventri. CASVS in. §. diuus. vsque in finem. l. Creditor mutuans in refectionẽ domorum debitoris, prẽfertur aliis creditoribus. & hoc est verum siue numerat domino ædificij, siue eo volente redemptori numeret. Item cum tractatur de bonis mensularij vendendis, & satisfaciendo creditoribꝰ, præferuntur qui ex causa depositi petunt pecuniam: nisi de ea acceperint vsuras. nam tunc non prẽferuntur aliis, nisi pecunia deposita extet. Vltimo dicit: & hi creditores priuilegiati sunt, ex quorum pecunia solutum est priuilegiatis: siue directo ad eos puenit pecunia: siue primo ad debitorẽ: postea per eum ad eos. Fr.
i *Cessabit.* in actione personali nego. gest. quæ datur substituto, id est venienti ab intestato contra curatorem: vt. ſ. si mulier ven. no. l. j. §. competit. & de neg. gest. l. iij. §. hac actione. nec obstat quia alterius nomine gesit, cum in veritate horum erat negotium: vt in. c. titu. l. si pupilli. §. quid ergo inquit. nec hypotheca locum habet. item nec possessio nomine ventris data tenet: vt ſ. de ven. in pos. mit. l. j. §. j. & de suo videbitur mulier alita. nam redder per ac. in factum substituto vel hęredi ab intestato: si modo sciens fuit: vt. ſ. de ven. in pos. mit. l. j. §. fina. & ſ. si mulier vẽ. no. l. j. §. j. & ij. secus si nascatur, licet abortiuus: vt. ſ. de ven. in pos. mit. l. j. §. idem erit. nam priuilegio locus est in ac. vtili nego. gest. idem in tacita hypotheca, quæ sibi nato vel substituto vel venienti ab intestato cum est abortiuꝰ, datur ad instar tutoris: vt. ſ. de ven. in poss. mit. l. j. §. item si periculum. & ſ. l. proxi. licet sit arg. contra. ſ. eo. l. idem priuilegium. §. j. & facit supra de neg. gest. l. cum pater.

IIII. VLPIANVS libro sexagesimotertio ad Edictum.

DAbimúsque ex his causis ipsi mulieri priuilegium.

Pupilli habent priuilegium vt præferantur cæteris creditoribus in bonis, non tantũ veri tutoris, sed etiam eius qui pro tutore gessit. Idem in muto surdo & prodigo dicitur: secus tamen est in bonis curatoris qui bonis datus est. h. d. vsque ad. l. si negotium. quæ plana est.

Si quis cum tutor non esset, pro tutore negotia gesit, [a] priuilegio [b] locũ esse manifestũ est: nec interest [siue] ipse debeat, qui gesit, siue hæres eius, cæterique successores. Ipse autẽ pupillus habet priuilegiũ: sed eius successores non habent. [c] Sed æquissimũ erit, cæteris quoq; * quibus curatores quasi debilibus [d] vel prodigis dantur,

V. PAVLVS libro sexagesimo ad Edictum.

VEl surdo, [vel] muto,

VI. GAIVS libro vicesimoquarto ad Edictum prouinciale.

VEl fatuo,

VII. VLPIANVS libro sexagesimotertio ad Edictum.

IDem priuilegium [e] cõpetere.

Sed si bonis curator datꝰ sit vel absentis, [f] vel ab hostibus capti, vel dum deliberant scripti hæredes de adeũda hæreditate: non oportebit priuilegiũ dari. nõ enim in eadẽ causa est.

VIII. PAVLVS libro sexagesimo ad Edictum.

SI negotiũ impuberis aliquis ex officio amicitiæ gesserit: debet bonis eius venditis priuilegium [g] pupillo conseruari. & ita accepi. [h]

IX. VLPIANVS libro sexagesimotertio ad Edictum.

SI vẽtri curator datus sit, nec partus editus: priuilegium cessabit. [i] Diuus Marcus ita edixit: Creditor qui ob restitutionem ędificiorum crediderit: in pecunia quę credita erit, priuilegium [k] exigendi habebit. Quod ad eũ quoque pertinet, qui redemptori [l] domino mandãte pecuniam submini strauit. In bonis mensularij [m] vendũdis post [n] priuilegia [o] potiorem eorum causam esse placuit, qui pecunias apud mensam, fidem publicã [p] secuti deposuerunt. [q] Sed enim qui depositis nummis vsuras à mensulariis acceperũt: à cæteris creditoribus nõ separantur. [r] & merito. Aliud est enim credere, [s] aliud deponere. Si tamen nummi extent, [t] vindicari eos posse puto à depositariis: [u] & futurum eum qui vindicat, ante priuilegia. Eorum ratio prior est creditorũ, quorũ pecunia ad creditores priuilegiarios peruenit. [x] Peruenisse autem quemadmodum accipimus? vtrũ si statim profecta est ab inferioribus ad priuilegiarios? an verò & si per debitoris personam: hoc est, si antè ei numerata sit, & sic debitoris facta creditori priuilegiario numerata est? Quod quidẽ potest benignè dici: [y] si modò nõ post aliquod interuallũ id factum sit. est contra. ſ. de admi. tu. qui nominibus. vbi pupillus accipiendo vsuras, reliquorum non predit priuilegium. Solu. hic ex causa tantum competebat priuilegium: qua cessante & ipsum cessat. ibi ex causa, scilicet tutelæ, & ex persona pupilli vel puberis competebat: vnde cum durat persona, durat priuilegium.

Pupillꝰ accipiendo vsuras sortis principalis, reliquorum non perdit priuilegiũ.

a *Priuilegium.* in personali & etiam in hypothecaria dupliciter. quod dic vt no. ſ. qui po. in pig. ha. interdum. facit. ſ. si cer. pet. creditor. & in qui. cau. pign. vel hypo. ta. contra. l. j. & supra de ces. bo. l. j.
l *Redemptori.* id est ei qui conduxit opus faciendum sua impẽsa: vt supra de rei vin. redemptores. erat ergo mandati actio quasi priuilegiata, quę datur in hunc mandantem: vt instit. man. §. j. *Redẽptor.*
m *In bonis mensularii.* id est numularij à fisco præpositi ad mensam publicam: vt infra statim dicet.
n *Post priuilegia.* immo ante priuilegia debent deponẽtes admitti: vt. ſ. depos. l. si hominem. §. quotiens. qui est contra. Sol. dic hic post priui. id est postquam facta est lex quæ dat priuilegium deponentibus: vel post priuilegia: scilicet quædã, cum post funerariam: vt. ſ. de relig. l. pe. vel sol. vt ibi in. d. §. quotiens. in glo. ij.
o *Post priuilegia.* id est postpositis priuilegiis.
p *Publicam.* à fisco enim proponebãtur argentarij & nũmularij, & sic recurrebatur ad eius scripturam vt ad tabellionis: vt. ſ. de eden. l. quædam. §. pe.
q *Deposuerunt.* extet vel nõ extet, id est dũmodo agatur personali actione depositi.
r *Non separãtur.* sed à depositariis separãtur.
s *Credere.* id est mutuare: quod videtur iã facere accipiendo vsuras, & aliud &c. & sic stricte ponitur, scilicet hoc verbũ credere: sed large etiam qui deponit credit: vt. ſ. si cer. pe. l. j. sic ergo not. cp accipiendo vsuras renũtiat priulegio: & sic
t *Extent.* accepit vsuras, vel non, cum extent.
u *A depositariis.* id est deponentibus: vel proprie & passiue. & not. quòd vindico hic quod ciuiliter & naturaliter possideo: vt &. ſ. de rei vindica. officium. &. ſ. vsufru. quem. ca. si vsusfructus nomine. j. respon. argu. contra instit. de acti. §. æque si. versi. & contra quoque de vsufru. &. j. vti possi. l. j. §. perpetuo. Item facit. ſ. de tribu. l. procuratoris. §. sed si dedi. &. C. de iure do. in rebus. & supra de peculio. deposui. j. respon.
x *Peruenit.* in personalibus priuilegiis dicit: vt & supra de ces. bo. l. ij. an autem in hypotheca, & quando, no. ſ. quæ res pig. ob. pos. l. Aristo.
y *Benigne dici.* cp inferiori etiam casu sint potiores, quorũ pecunia peruenit ad primos: & hoc forte cum dedit debitori non adiecto eo vt daretur priuilegiato. hoc autẽ adiecto, quid refert incontinenti vel ex interuallo: vt? &. j. quę in frau. credit. ait prętor. ij. §. j. & ſ. de dona. inter virum & vxorẽ. l. iij. §. fi. & j. de sol. Modest. Vel hoc cum dubitabatur vtrum dictum est, vel non: vt ex breuitate spatij præsumatur dictum esse. Azo.

It prætor.]CASVS. Debitor in fraudem creditorum vendidit rem suam emptore participante fraudem. Dicitur ꝙ actio ex empto non datur emptori, quæ præiudicet creditoribus vendentis. Franciscus.

a *Sciente.* in fraudem fieri: sed in habēte titu. lucratiuū non exigitur scientia: vt. j. quæ in frau. cre. l. qui autē. §. similique modo.

b *Eo nomine.* i. ex eo contractu detur cōtra alienantē: ipsi. s. qui secū cōtraxit: vt est arg. ff. de contrahen. emp. si in emptione. §. item si emptor. si tamen de facto tradatur res, transit dominiū: licet reuocetur ꝙ creditores: vt. ff. de contrahen. emp. l. si scies. sed videtur cōtra. j. titu. j. §. j. ex contrario. vbi licet debitori facere conditionē creditoris deteriorem, adiiciendo aliū: sed illud quando nō in fraudē. Sed qd hæc. l. ad titulū? Rñ. quia alij, vt pote quo ad hūc priuilegiati, nō impediūtur per eum. & facit. j. de cur. bo. dan. l. imperatores. & quæ in frau. cre. l. fi. §. fi.

** Flo. receperit fraudare*

** Flo. vel instruendā credidit, vel etiā emendam: priu.*

c *Qui in nauē. Extruendā.* de nouo. sed īstruitur puta cibariis nautārū: armatur arbore & aliis: vt hic, &. j. e. quod quis. &. ff. qui po. ī pig. ha. l. huius. & not. ꝙ cū emīt mea pecunia: personale, vt hic, &. d. l. quod quis. adquiritur priuilegiū: non autem reale: vt. C. de pigno. l. quāuis. quæ est contra: nisi expresse ageretur: vt. C. qui po. in pig. licet. Item facit. ff. qui po. in pig. ha. l. interdum.

d *Emendam.* aliàs instruendam.

Si magistratus.]CASVS. Legatarius conditionalis, quia sibi non cauebatur ab hærede: missus est in possess. omnium bonorum. Dicitur ꝙ si in his bonis sunt aliqua quæ seruando deteriora fierent: debet dari curator bonis per quem vendantur: & pecunia inde redacta dabitur in depositum legatario: & veniente conditione sibi de ea satisfiet. Franciscus.

e *Si magistratus.* non municipales, sed maiores: vt. j. ad municip. l. ea quæ. §. j.

f *Fideicommiſi.* relicti sub conditione.

g *In possessionem.* omnium bonorum olim: vt supra qui. ex cau. in possess. ea. l. j.

h *Arbitrum.* id est curatorem bonis: vt. ff. de bo. auct. iud. possi. in venditione. §. fi.

i *Constet.* existente vel deficiente conditione.

Paterfamilias.]CASVS. Paterfami. filiū suum impuberē sibi hærēdē instituit. & si decederet intra pupillarē ætatē, ei substitutū reliquit. tandem filius institutus abstinuit se ab hæreditate paterna, & sic creditores paterni intrauerunt possorum bono. tanquā vacantiū, & non sufficiunt eis. tandē iste impubes institutus hæres à quodā extraneo adiuit illā hæreditatē, & postea decessit intra pupillarē ætatē, & substitutus datus ei à patre successit pupillo. nūc creditores patris volunt agere cōtra substitutū. quæritur, an possint? Et videtur ꝙ non, cū substitutus nihil habeat de bonis paternis. Itē quia creditores patris nullū ius habent in bonis pupilli aliūde quæsitis, qui nō successit patri. Ecōtra videtur ꝙ sic: cū testamentum vnū dicatur in quo fuit institutio & substitutio. tamē postea soluit, & dicit nō posse conueniri substitutū, sicut nec pupillū: tū quia filij pudori parcitur, vt potius patris bona dicantur vendi per creditores quàm filij. tum

x. IDEM libro sexagesimoquarto ad Edictum.

AIt prætor. *Quod postea contractum erit, quàm is cuius bona venierint, cōsilium ceperit * fraudandi, sciente a eo qui contraxerit: ne actio eo nomine b detur.*

xi. PAVLVS libro sextodecimo breuis Edicti.

QVi in nauem extruendā, c vel * armandam, vel etiam emendam d crediderit: priuilegium habet.

xii. VLPIANVS libro primo de officio Consulis.

SI magistratus e fideicommissi f seruandi causa in possessionem g miserint: dare arbitrū h possunt ad ea distrahenda, quæ mora deteriora futura sunt: ita vt pretium ex his redactum apud fideicommissarium in causa depositi sit, donec de fideicō misso quod ei debetur, cōstet. i

Si impubes ab hæreditate paterna se abstinet ipso iure, vel per restitutionem: paternis creditoribus non tenetur ipse, nec sibi pupillariter substitutus, propter bona postea adquisita: hæreditate vero adita, & retenta, vterque creditoribus cum effectu tenetur. Bartolus.

xiii. IAVOLENVS libro primo Epistolarum.

PAterfamilias impuberi filio, si ante pubertatem decessisset, substituit hęredē. is filius paterna hæreditate se abstinuit, k ideoque bona patris l venierunt. m postea filio hæreditas obuenit: n qua adita o decessit. quæro, cū prætor in ipsum pupillum, quamuis postea hæreditas obuenisset, creditoribus tamen patris actionem non daret: p an in substitutum creditoribus patris danda sit actio: cum q ex bonis paternis, quæ scilicet ad creditores missos ad bona pertinēt, nihil adquirat: r & cùm creditores nihil iuris in bonis pupilli f habuerint, eorúmque nihil interfuerit, adiretur, nécne, pupilli hæreditas: t cum ea bona u omissa x à substituto hærede, *y ad creditores z non pertinebāt. Me illud maximè mouet, quòd præceptoribus a *placet, vnum esse testamentum. Respondit, Quod prætor filio qui à paterna hæreditate se abstinet, præstat, ne bonis patris eius venditis in eū actio detur, tametsi postea ei hæreditas obuenit, [vt] creditoribus non reddat: idem in substituto b filio c hærede seruandum est: d * quoniam filij pudori parcitur, vt potius patris quia hæc bona quę habuit filius, & per cōsequens substitutus: nō habuit à patre. & hoc dicit vsque ad §. at cū &c. Si autē impubes adiuit hæreditatē patris, & successit alij, vel non, & decessit intra pu. ętatē, & substitut⁹ successit, tūc substitutus tenebit creditoribus paternis, cū bona patris & filij eadē dicātur. & sicuti postquā adiuit substitut⁹, si non se defendat à creditorib⁹, bona eius vēdūtur eo inuito: ita eo inuito cogetur respōdere omnibus creditorib⁹ tam patris ꝙ filij: nec potest eos separare. Cætera sūt plana. F.

k *Abstinuit.* Si abstinuit, ergo nō valet testamentum patris: ergo nec filij: vt. ff. de pupill. substit. l. ij. §. quisquis. ij. respon. quæ est contra. frustra ergo dicit de substituto. Sol. non timebis iaculū si ponas impuberē non in solidum sed cū alio institutū, secundum Io. vel dic ꝙ adiuit: sed p restitutionem abstinuit: vnde nihilo minus est hæres: vt. ff. de mi. & si fine. §. sed quod Papi. Vel dic ꝙ in. l. contra. * Fl. fuit exhæredatus: hic dicit institut⁹. vnde licet nō adeat, est tamen hæres: * F. vt. ff. de fideicom. lib. cū quasi. §. sed & si quis. &. ff. ad Tertul. l. ij. §. sed si non.

l *Bona patris.* quasi vacantia.

m *Venierunt.* à creditoribus.

n *Obuenit.* à quodam extraneo. * F.

o *Quę adita.* decessit in pupillari ætate. & aliàs est, qua adita. & aliàs, qui ita de. &c. id est de hæreditate ad eum peruenientę.

p *Non daret.* vt &. C. arb. tu. l. eā. nisi in casibus: vt ibi no.

q *Cum.* & videtur quòd non, cum &c.

r *Nihil adquirat.* ſ. substitutus, nec etiam filius. Accursius.

ſ *Pupilli.* non à patre, sed aliunde obuenientibus. Accursius.

t *Pupilli hæreditas.* aliunde delata.

u *Bona.* obuenientia ex alienis bonis.

x *Omissa.* id est si non adiisset substitutus.

y *Hærede.* pupilli.

z *Ad creditores.* scilicet patris.

a *Præceptoribus iuris.* vt supra de vul. substitu. l. pater. & institu. de pupill. substi. §. igitur.

b *Idem in substituto.* ablatiuus.

c *Filio.* datiuus, sed alij ablatiuus.

d *Seruandum est.* aliàs sine non: & tunc plana: quia nō debet plus onerari substitutus quàm impubes: vt. ff. de adqui. hære. si pupillus. ij. respon. & ad leg. Fal. qui fundū. §. qui filios. in fi. §. & continuabis literam vsque illuc, at cum substi. &c. Item coniunge postea in fine, ꝙ si substitutus &c. & dices abstinuisse: siue quia non adiit: siue adiit, sed restitutus est vt abstineat. sed in. §. at cū &c. loquitur quādo adiit, & non dimisit. Alibi est cū non, & tūc muta casum: quia. ff. cum abstinuit institutus: hic cum adiuit, & non est restitutus: quo casu & ipse substitutus tenetur creditoribus patris: & tunc continua literam vsque illuc, ꝙ si substit. &c. & exinde vsque ad fi. non adiuit: vel adiuit, sed restitutus est. & quod subiicit, quoniam filij &c. scilicet vt possit restitui: & sic potius patris &c. Item quod subiicit denegatur, scilicet petita restitutione. sed secundum hanc literam opponitur, cum poterat institutus restitui: ergo hæredes eius: vt supra de in integ. restitu. l. non solum. quæ est contra. Solu. secundum P. poterit: sed hoc hic non negat. sed alio modo quàm pupillus: quia ille etiā sine restitutione: sed hic substitut⁹ per restitu. in integ.

BIU Cujas

vt.ſ.de acqui.hære.in plurium.& de minoribus.ait prætor.§.nõ ſolum. Vel melius [a] non poteſt hic reſtitui: cum adeundo hæreditatem impuberis, paternam voluntatem, & per hoc hæreditatẽ agnouiſſe videtur: vt ſubiicit infra ibi: quẽadmodũ enim &c. ſecus ſi ab inteſtato pupillo ſuccederet: vt.ſ.de acqui.hære.ſi pupillus.j. reſpon.at in.l. contra. non dicit in talibus hæredem reſtituẽdum, in quibus adeundo videtur cõprobare: ſed in aliquibus contractibus quos ferebat ille cui ſucceditur. Vel dic quòd erat neceſſarius ſubſtitutus hæres, puta ſeruus teſtatoris: vt.ſ.de vul.& pupilla.ſubſtitu.ſed & ſi plures.§.quos.& ideo non reſtituitur: vt.ſ.de acquiren.hæredi.l.neceſſariis. in fi. vel dic ſecundũ Azo. non ſeruatur idem: quia pupillus licet ſemel ſit hæres, abſtinet tamẽ ipſo iure, niſi ſe immiſcuerit: quod nõ eſt extraneo ſubſtituto. Itẽ ſecundum eandem literam eſt contra.ſ.de acquirẽ.hæredi.l.vij.§.j. ſed ibi nõ ſe immiſcuerat inſtitutus: nec dicitur ibi quòd nepos fuerit ſubſtitutus. Ex prædictis patet quòd tres ſunt caſus: quia aut nõ adiit: aut adiit, ſed reſtituitur: & vtrobique non tenetur nec ipſe nec ſubſtitutus creditoribus patris. aut adiit & retinuit: & tũc vterque tenetur. Sed quidam, vt R.& Io. dicũt quòd quando adiit & reſtituitur, quòd ſubſtitutus tenetur: ſed nõ ipſe. & hic erit caſus à capite vſque fere ad finem illuc, quòd ſi ſubſtitut[g] &c. prout habes in litera, non. & ſecundum hoc quod dicit in principio huius legis, abſtinuit, ſcilicet per reſtitutionem. Item quòd ſubiicit.j. at cum ſubſti.&c. ibi, ſe paternæ miſcuerit: ſupple, & abſtinuit. Ac.

quàm eius bona veneãt: itaque in id quod poſtea ei obuenit, actio creditoribus denegatur: quia id [quod] ex aduẽtitio adquiſitum eſt, nõ per patrem ad eum peruenit. At cùm ſubſtitutus filio hæreditatẽ adiit, poſtquam pupillus ſe paternæ miſcuerit hæreditati: tum hæreditas & patris & filij vna eſt: & in omni ære alieno quod aut patris aut filij fuerit, etiam inuitus hæres [a] obligatur. & quẽadmodum ei liberum non eſt [b] poſt obligationem, vt nõ omnimodo ſi non defenditur, ipſius bona veneãt: [c] ita ne ſeparere quidem æs alienũ patris & filij poterit: quo caſu efficietur, vt creditoribus in eum actio dari debeat. Quòd ſi ſubſtitutus hæres hæreditatem non adierit: [d] creditoribus patris in id quod pupillus reliquit, [e] actio dari non debet: quoniam neque pupilli [f] bona venire debent propter æs alienum patris: neque in bonis patris eſt quod pupillus [g] adquiſiuit. [h]

Omnibus bonis debitoris vẽditis per creditores, non videtur vendi ſtatua in honorem eius in ciuitate poſita. Franciſ.

XIIII. PAVLVS libro quinto ad legem Iuliam & Papiam.

AVfidius [i] *refert ſtatuas in publico poſitas, bonis diſtractis eius cuius in honorem poſitæ ſunt, non eſſe emptoris† bonorũ eius: ſed aut publicas, [k] ſi ornandi municipij cauſa poſitæ ſint: aut eius [l] cuius in honorem poſitæ ſint: & nullo modo eas diſtrahi [m] *poſſe.

Non debet à principe impetrari quod de iure communi conceditur. Bartolus.

XV. PAPIRIVS IVSTVS libro primo de Conſtitutionibus.

IMperatores Antonin[o] & Verus Auguſti reſcripſerunt, eos qui bona ſua negãt iure veniſſe, [n] prꝛiudicio [o] experiri debere: & fruſtra [p] à principe *deſiderare reſcindi venditionem.

Hæres ſuſpectus cogitur ſatisdare cauſa cognita: & contra non ſatisdantem proceditur ad miſſionem, & venditionem. Bar.

XVI. VLPIANVS libro ſecundo de omnibus tribunalibus.

SI creditores† hæredẽ ſuſpectum [q] putent, ſatisdationẽ [r] exigere poſſunt pro ſuo debito reddendo: cuius rei gratia cognoſcere prætorẽ oportet: nec ſtatim eum ſatisdationis neceſſitati ſubiicere debet: [ſ] niſi cauſa cognita conſtiterit proſpici debere his qui ſuſpectum eum poſtulauerunt. Sed ſuſpectus hæres nõ iiſdem modis quibus ſuſpectus tutor æſtimatur. Siquidem tutorem non facultates, [t] ſed fraudulẽta in rebus pupillaribus vel * callida conuerſatio ſuſpectum commendet: [u] hæredem vero ſolæ facultates. Planè in recenti aditæ hæreditio. ſic. C. de theſau. l.j. Sed nunquid actor probat non iuſte factam venditionem? Reſpon. ſic ſecundum Azo. quaſi præſumatur legitimè facta. Sed Ioan. contra: cum per rerum naturam &c. vt. C. de proba. l. actor. Accurſius.

SI creditores.] CASVS. Debitor multorum deceſſit relicto hærede. creditores hæreditarij volunt mitti in poſſeſſ. bono. & vendere, niſi hæres ſatisfet. Dicitur quòd audiuntur ſi hæres eſt ſuſpectus, quod cognoſcitur ex facultatibus: licet in tutore ſit ſecus, qui præſumitur ſuſpectus ex malis moribus: non ex facultatibus. & hoc eſt verum ſi creditores ſtatim adita hæreditate petunt hoc: non ſi diu poſt. & ſi nolit ſatisdare hæres, tunc bona hæreditaria poſſidebuntur & vendentur. & prædicta ſunt vera quando iam aliqua alienauerat. ſi autem nihil vendiderat: tunc ſatis eſt ſi ei iubeatur vt non deminuat. Vltimo dicit: cum creditores dicunt hæredem inidoneum, & ideo petunt ſatisdari: & hoc probare non poſſunt: tunc tenentur actione iniuriarum ipſi hæredi. Franciſcus.

IMperatores.] CASVS. Creditores vẽdiderũt bona debitoris qui tamen ſe defendebat, & ſic iniuſte vendiderũt. Dicitur quòd debitor vindicabit bona ſua ab emptoribus ſuo iure, nec eſt opus in integrum reſtitutione ad hæc. Franciſcus.

---

a *Etiam inuitus hæres.* ſcilicet ſubſtitutus.

b *Liberum non eſt.* habeas, non. & dic quemadmodum non eſt liberum ſubſtituto poſt obligationem quam contrahit adeundo, quin bona ſubſtituti veneant per creditores, ſi non defendatur ſcilicet ipſe ſubſtitutus: ita &c. & eſt plana. Vel ſi non habeas, nõ &c. dic quemadmodũ liberum eſt, ſcilicet hæredi pupilli ab inteſtato, poſt obligationem ſcilicet trãſlatam de patre in filium: vel poſt obligationẽ quam contrahit adeundo, ſcilicet eum creditoribus pupilli, non patris, ita contra &c. ſcilicet quando eſt ſubſtitutus, qui adeundo videtur agnoſcere. vel dic etiam, quẽadmodum liberum eſt, ſcilicet pupillo poſt obligationem quam contraxit adeundo: nam poteſt reſtitui: ita econtrario ſi nõ petiit reſtitui ſubſtitutus adiens, tenebitur omnibus.

c *Veneant.* ſupple, vel non veneant. & ſic non eſt vis, ſit ibi omnino &c. vel non ſit ibi.

d *Non adierit.* ſcilicet patris pupilli: quia pupillus ſe abſtinuit. Azo. alij habent, & hæres: & tunc plana.

e *Reliquit.* aliunde acquiſitum. Accurſius.

f *Neque pupilli.* viuentis & deliberantis.

g *Pupillus.* quia ſe adhuc abſtinere poteſt.

h *Adquiſiuit.* cum iam abſtinuit. igitur nec ſubſtitutus tenetur creditorib[9] patris. & facit.ſ.ad Trebel. debitor.§.fi. Itẽ.ſ.qui.ex cau. in poſſ.ea.l. apud Iulianum.

i *Vfidius.* aliàs, Furius: & aliàs, Aufidius.

k *Publicas.* id eſt vniuerſitatis. & ſic impropriè: vt infra de ver. ſig. l. eum. ſic ponitur. C. de ſacroſan. eccle. l. fi. in prin.

l *Aut eius.* quo ad memoriam. & facit ſupra de acquiren. re. domi. l. ſtatuas. & infra de excep. Paulus. & infra quod vi aut clam. l. is qui in puteum. §. j.

m *Diſtrahi.* aliàs detrahi: & aliàs diſtrahi.

n *Iure veniſſe.* forte quia defendebãtur, vel dic quia non latitabãt: vt ſupra quib[9] ex cau. in poſſ. ea. Fulcinius. §. j. Sed in hoc ſecundo caſu forte valet venditio: ſed per reſtitu. in integ. reſcinditur: vt ſupra de dam. infec. l. ſi finita. §. ſi forte. Alij dicunt, vt M. quòd vbi vendita ſunt bona alicuius ob tributa non ſeruatis ſolennitatib[9], quòd poſſeſſio redit ad eum. nam contra agẽtem emptorem excipiet exceptione præiudiciali. Accurſius.

o *Prꝛiudicio.* id eſt rei vind. quæ præiudicat venditioni, quæ tantum de facto tenuit. Vel dic ſecundum M. quia præiudicatur ſolutioni quæ à creditoribus poſtulatur: non autẽ dicit de tali præiudiciali, de qua eſt inſtitu. de act. §. præiudiciales. Accurſius.

p *Et fruſtra.* quia cõmuni iure conceditur, cum non tenuerit venditio. ſic. C. de theſau. l. j. Sed nunquid actor probat non iuſte factam venditionem? Reſpon. ſic ſecundum Azo. quaſi præſumatur legitimè facta. Sed Ioan. contra: cum per rerum naturam &c. vt. C. de proba. l. actor. Accurſius.

q *Suſpectum.* id eſt non idoneum. & facit ſupra qui ſatiſda. cog. ſi fideiuſſor. & quod ibi no. Accurſius.

r *Satiſdationem.* facit ſupra de iudi. l. in omnibus. & quod ibi not. Accurſius.

ſ *Subiicere debet.* prætor.

t *Non facultates.* principaliter: vt inſtitu. de ſuſpectis tutorib. §. fin. &. C. de ſuſpectis tutorib. l. in poſtulãdis. & ſupra de ſuſpect. tuto. l. ſuſpectum. ſed ſecundario ſic: vt ſupra de magiſtratibus conue. l. j. §. ij.

u *Commendet.* per contrarium, id eſt accuſet.

a *Passi.* creditores.

b *Post multum.* quinquennium: vt.j.tit.j.l.j.§.quod autē dictum est.vel arbitrio iudicis:vt.ff.de iure delib.l.j.in fi.Accursius.

c *Iniuriarū actione.* sic.ff.q satisfda.cog.l.sivero p cōdēnato.§ fi.

Hal. adita hæreditate

PRiuilegia.] CASVS.Not.quòd duplex est priuilegium cōpetēs aliquādo creditoribus. Vnum reale, scilicet hypothecarium: aliud personale: & de hoc dicit. Et sic pone casum: Quidam habet multos creditores priuilegium personale habentes: quæritur quis eorum præferatur? Et certe non inspicitur tempus, vt qui primo contraxit, præferatur:sed causa inspicitur,vt quis eorum habeat magis fauorabilem causam: vt est in funeraria,quæ præfertur aliis, puta actioni tutelæ, & similibus. Si autem sunt duo creditores eiusdē causæ, tūc concurrunt, licet diuersis temporibus cōtraxerūt.& de hac materia dic plene vt in glo.magistrali hic posita,quæ incipit:vt priuilegiatus &c.Francisc.

d *Priuilegia.* personalia.secus in realibus: vt.C. de priuileg.fisci. l.ij.Azo.

Priuilegiatus an præferatur non priuilegiato in soluēdo, & etiā repetendo: & quid si vterque sit priuilegiatus.

e *Ex causa.* vt priuilegiatus præferatur nō priuilegiato in soluendo, & etiam repetendo:vt hic,&.C.de priuile. fisci.l.pecunia. & supra quod cum eo.l. sed an & de peculio ex facto.§.fin. Et si ambo priuilegiati: præferatur priuilegiatior, id est cui debetur ex priuilegiatiori causa: vt mulier deponentibus, & similibus: vt hic, & C.qui po. in pig. ha.l. asiduis.§.j. Si vero paria sunt priuilegia,vt duo deponentes, & sic eiusdem tit. tunc concurrant: licet vnus ante alium cōtraxerit,vt subiicit:vt.ff.depositi.l.si hominē.§.quotiens.in fi.Hoc tamen fallit in duabus dotibus ex eadem substantia debitis, etiam si personale tantum priuilegium prætendatur: vt.C. qui po. in pig.ha.l.fi.§. exceptis. quod dixi quādo sunt eiusdem tit.idem & si diuersorum:vt quia vnus habeat cond.ob causam pro dote futura:& alter depositi:vt.ff.eo.l.ij.§.fi.&.l.si vētre.§.fi.&.ff. de iure dot.l.si sponsa.vel vnus tutelæ, alter depositi, nisi nominatim probetur alterum in priuilegio personalis actionis præferendū: vt in quatuor casibus.Primus,in fisco:vt.j.eo.quod quis. Secundus,in muliere dotem suam repetente. cum enim ipsa priori tacitę hypothecæ præferatur, & ita habeat priuilegium potentius alio priuilegio quo ad hypothecam: idem videtur in hoc priuilegio personaliū actionū.ar.j.quæ in frau.cre. qui autē.§.sciendum. Tertius,in eo qui credidit in rem reficiendam: vt.ff.qui po. in pig.ha.l.interdum.Quartus,in funeraria:vt.ff.de reli.l.pe.Sed &si contentio est inter eos adeo priuilegiatos:nunquid vnus eorum alteri præferatur? Respon.non, per hanc.l.nisi expresse inueniatur contra: vt.j.eo. quod quis.& in authen.de æquali.do. §.his consequens. Inter hypothecarios autem dic præferendum priorem tempore:vt.C.qui po.in pig.ha. si fundum.nisi in casibus quos no.j.eo.tit.l.diuersis.&.l.eos.quibus casibus inspicitur causa etiam in hypothecis. Item si alter habeat hypothecam,alter priuilegium:præfertur hypotheca:vt.C.qui po. in pig.l.eos. & supra de pac.l.rescriptum. Si autem nullus hypothecam vel

tatis*audiendi erunt,qui suspectum postulant. Cæterum si ꝓbentur passi a eum in hæreditate morari,nec quicquam[in eū] possint obiicere criminis, quasi dolosè versato eo: non debebit post multum b temporis ad hāc necessitatem compelli. Quod si quasi suspectus satisdare iussus, decreto prætoris non obtemperauerit: tunc bona hæreditatis possidere venūque dari ex edicto suo permittere iubebit. Planè si doceatur nihil ex bonis [eum] alienasse, nec sit quod ei iustè præter paupertatem obiiciatur: contentus esse prætor debet,vt iubeat eum nihil minuere. Quòd si nec inopia laborantem eum creditores ostendere potuerint: iniuriarum actione c ei tenebuntur.

XVII. PAVLVS libro singulari Regularum.

PRiuilegia d non ex tempore æstimantur, sed ex causa: e & si eiusdem tituli fuerint,concurrunt: f licet diuersitates temporis in his fuerint.

Potest capi de bonis pupilli ad eius nutrimentum, licet bona ipsius sint à creditoribus possessa eo quòd non defendebatur.

XVIII. VLPIANVS libro tertio Regularum.

SI pupillus ex contractu suo nō defendatur,ideoque bona eius creditores possidere cœperint: deminutio ex his bonis fieri debet vescendi g pupilli

A priuilegium habeat: præfertur qui occupat, nisi iam possessa erant bona,vel nisi ambo instarent,& debitor vni soluerit:vt supra de bonis auctor.iudi.poss.l.si nō expedierit.§.j. & infra quæ in frau.cre.l.qui autem.§.sciendum.&.l.pupillus.Sed in hoc videtur contra.ff.locati.l.in operis.Solu.vt ibi. Accursius.

f *Concurrunt.* præterquam in duabus dotibus ab eadem substantia debitis. tunc enim prærogatiua temporis seruatur: vt.C.qui po. in pign. ha.l. vlti.§. in duabus.

Si pupillus.] CASVS. Creditores qui contraxerant cum pupillo, missi sunt in possess.bono.eius, quia pupillus non defendebatur. Dicitur quòd de his bonis potest fieri deminutio causa nutriendi pupillum. Secundo dicit: sicut debitor à principio potest se defendere si satisfaciat iudicio sisti, vel per aliū potest defendi, nec bona eius possidebuntur: ita si non se defendat à principio, vel per alium, & *Fal. missio sit facta in bonis eius: nunc volens se defendere,& satisdare iudicio sisti, admittitur,& recuperat possessionem bonorum. Franciscus.

g *Vescendi.* aliud si ex paterno contractu.vel dic idem si modò non esset facta vēditio quæ fieri tunc potest, non nunc: vt supra qui.ex cau. in pos. ea.l. apud Iulianum. &.l.in possessionem. & facit supra vt in pos. leg.l. is cui. §. qui legatorum. &.l.quæ legatorum. & infra eo.l.fi.

h *Debet satisdare.* iudicio sisti,non iudicatum solui, quando ipse se defendit:vt.ff.qui. ex cau. in pos. ea.l. hæc autē.§.fi.quæ est contra.sed si alius,tunc sic:vt.ff.ex qui.cau. ma.l.item ait prætor.§.fi. ADDITIO. Dic quòd non debet satisdare de iudicato soluendo:vt per Bar.in.l.contraria.

B

Bonis debitoris à creditoribus possessis, si satisdederit debitor de iudicio suscipiēdo: debēt creditores à possessione discedere.h.d.

FDefendere debitorē sicut antequam bona eius possiderentur, licet: ita post bonorū quoque possessionē eius, siue ipse sui, siue alius defensionem eius suscipiat, debet satisdare: h vt satisdatione interposita iudicium accipiatur, & à possessione discedatur.

Qui credit pecuniam in refectionem vel instructionem rei: habet priuilegium primum post fiscum.

XIX. MARCIANVS libro quinto Regularum.

QVod quis nauis fabricandæ,vel emendæ,vel armādæ, vel instruēdæ causa, vel quoquo*modo i crediderit,vel ob nauem venditam k petat: habet priuilegium post fiscum. l

C

Qui abest causa reipublicæ dolo malo: patitur missionem in bona sua. Qui autem abest causa reipublicæ bona fide, non patitur missionem in bona sua.

XX. IDEM libro singulari ad Formulam hypothecariam.

EVm qui in possessionem missus sit [rerum] eius qui reipublicæ causa abfuit: si apparuerit eum dolo malo reipublicæ causa abesse, iure in possessione esse placet, m donec solidum soluatur. Eum autem qui rerum eius qui sine dolo malo reipublicæ causa ab-

i *Quod quis. Quoquo modo.* vel domino dando,vel ipsi redemptori ,vel venditoribus materiarum domino mandante: vt.ff.eo.l.si ventri.§.j.

D

k *Ob nauem venditam.* vt venditor nauis pretium:vel naui vēdita auctoritate iudicis.nā creditores propter quos est vēdita, habent priuilegiū personale in bonis emptoris.Tu dic ꝙ alius vēdidit nauē, & ego credidi debitori pretiū. nam habeo personale priuilegiū:vt hic,&.ff.eo. qui in nauē. & in authē.de æquali.do. §.his consequens.col.vij.Sed ar.contra.ff. de tributo.l.procuratoris.§.plane.Sed refert an simpliciter mutuē,vt ibi:an dicam in nauem emendam, vt hic: an etiam vt sit mihi obligata:vt.C.qui po.in pig.ha.licet.reale autem non habeo:vt.C.de pig.l.quāuis.

l *Post fiscum.* siue ante siue post contrahat, fiscus præfertur in personali priuilegio ei qui credidit in refectionē: vt hic.sed mulier prefertur eidem:vt in authen.de æquali.do.§.his consequēs. col. vij. in reali præfertur iure,qui potior est tempore:vt.ff. qui po.in pig.ha.l.si pignus.&.C.qui po.in pig.ha.l.si fundum.& facit.ff.qui po.in pig.l.interdum.&.l.seq. Accursius.

EVm qui.] CASVS. Contra debitorem absentem dolo malo fit missio & venditio.sed si sine dolo abfuit,fit missio,sed nō venditio.& finem huius.l.expone vt in glo.Franciscus.

m *Esse placet.* etiam vt vendere possit. Accursius.

BIU Cujas

a *Non contrahere.* scilicet taliter vt possit fieri venditio: tenet tamen pignus causa rei seruandę: vt. ff. qui. ex cau. in pos. ea. l. j. §. j. & C. de restit. mili. l. ignorare. Sed & venditio. [a] quandoque fiet ad instar furiosi: vt. ff. tit. ij. Fulcinius. §. adeo.

b *Oportere.* scilicet placet eum qui in solutum talem rem accepisset, vel econtra ex prædicta causa, & hoc petita in integ. restitu. prius: vt no. ff. tit. ij. Fulcinius. §. si quis possederit. Accursius.

Eum qui circa.]CASVS. Quocunque modo quis latitet ne videatur & conueniatur à creditore, dicitur latitare: & sic fit missio & venditio in eius bonis: siue post columnã se occultet: siue subterfugiat: siue ꝓpter hoc exeat de ciuitate, siue non. Franciscus.

c *Non faciat.* vt. ff. tit. ij. Fulcini. §. illud sciẽdum est. Accursius.

Antiochensiũ.]CASVS. Ciuitas Antiochensium impetrauit priuilegium à principe, vt habeat tacitam hypothecam in bonis debitoris. hoc priuilegium non nocet creditoribus aliis illius debitoris, quin illi præferantur in pignoribus expressis. Franciscus.

d *Lege.* id est priuilegio suæ patriæ dato. Accursius.

e *Sua.* quia forte impetrauerat vt præferretur omnibus creditoribus in personali actione. vel impetrauit vt haberet tacitam hypothecam, quam aliàs non haberet: vt. C. de iure reipublicæ. l. ij. lib. xj. Vel dic de lege sua quòd ipsamet cõstituit tale ius municipale, quod licet: vt. C. quæ sit long. consue. l. j. & facit. ff. ad muni. l. Lucius. §. fi.

f *Priuilegium.* subaudi post.

g *Constitit.* id est si aliquis alius habeat ius pignoris in bonis illis, non amittat propter legem illam municipalem vel impetrationẽ, & præfertur huic ciuitati non obstãte eo priuilegio quod lege &c. & facit. j. ad muni. l. simile. Accursius.

Bonis venditis.]CASVS. Bonis debitoris venditis per creditores, non videtur vendita ancilla quæ fuit concubina debitoris: nec filij ex ea nati. Secundo dicit: respublica, puta ciuitas Bononiensium, præfertur cæteris creditoribus in personali. Frã.

h *Cõcubina.* quæ erat sua ancilla, & filij ex ea sui serui. & facit. ff. de pig. l. obligatione. Accursius.

i *Respublica creditrix.* aliàs creditrix: & aliàs creditoria, id est chirographaria. sed fiscus nunquam est chirographarius: vt. C. in qui. cau. pig. ta. contra. l. j. &. ij. dic ergo Bononiensium, & sic improprie: vt. j. de verb. sig. eum qui vectigal. Accursius.

Pupillus.]CASVS. Si non defendatur pupillus, & sic est facta missio in eius bonis: adhuc tamen ex iltis bonis dabuntur pupillo alimenta vsque ad pubertatem. Secũdo dicit, debitor multorum captus est ab hostibus: & quia non defenditur, bona eius sunt possessa à creditoribus. dicitur quòd non fiet venditio horum bonorum, nisi reuertatur ab hostibus, & nolit se defendere. Franciscus.

k *Pupillus.* de hoc notaui. ff. e. si pupillus. in glo. j. Accursius.

l *Eius qui.* de hoc not. supra ex qui. cau. in possess. ea. l. in possessionem. §. j.

DE SEPARATIONIBVS.

De creditoribus in bonis mittendis dictum est: sed quia quidam eorum solent separationem bonorũ impetrare, ideo de ea subiicit. & expone de ea. j. quod tempus impetrari possit, & ex quibus causis denegetur. Ac.

Sciendum est.]CASVS. Separatio impetratur decreto prætoris. & impetrant eam creditores hæreditarij, vt separentur bona hæreditaria à bonis hæredis, vt sic eis satisfiat in totum, vel plenius quàm si cõcurrerent cũ creditoribus propriis hæredis. creditores autem hæredis non impetrant separationem. & redditur ratio in litera. Item creditores hæreditarij postquã impetrauerunt separationẽ, prę ferũtur omnibus creditoribus hæredis, etiã si hæres rem hæreditariã alicui obligauit, & etiam fisco & municipibus qui erãt creditores hæredis. in casu tamen creditores hæredis impetrant separat. bonorũ hęredis à bonis hæreditariis: vt si hæres dolo malo in fraudẽ suorum propriorum creditorũ adiuit hæredi. debitis grauatã. Item in casu ipse hæres impetrat separat. vt si hæres institutus & grauatus de restituendo coactus adiuit: tandẽ non apparet cui restituat: vt quia fideicommissarius decessit antequã sibi hæreditas restituatur: nũc creditores hæreditarij cõueniũt hæredem: poterit hæres separat. bonorũ propriorum à bonis hæreditariis impetrare, vt sic tantũ de bonis hęreditariis satisfaciat creditoribus hæredit. & non de suo. Item hoc casu si hæres non impetret, poterunt creditores eius hoc impetrare. [ITEM VIDEAMVS.] Pater filium suum impuberẽ sibi instituit hæredem, & ei substituit. tandem impubes adiuit & decessit, & substitut[9] successit. nunc creditores substituti bona eius petunt vendi. quæritur an creditores patris possint impetrare separationem, vt bona patris separentur à bonis substituti? Et dicitur quòd sic. hoc idem permissum est creditoribus impuberis qui cum impubere cõtraxerant. Postea dicit: primus instituit secundũ: secundus tertiũ: creditores tertij volũt vẽdere omnia bona tertij. dicitur quòd creditores primi possũt impetrare separa. bonorum primi à bonis secundi, & tertij. Itẽ creditores secũdi & tertij. Itẽ creditores secũdi possunt impetrare separationẽ bonorũ tertij, nõ primi. [SI FILII FAMILIAS.] Filiusfamilias antequã militaret, cœpit habere creditores: & peculiũ paganicũ quod habebat, non erat soluẽdo postquam cœpit militare: & sic habuit peculiũ castrẽse. cœpit habere & alios creditores, & hoc peculium castrẽse bene est soluẽdo. De istis vltimis creditoribus quæritur an fiat separatio inter creditores secũdos & primos? Et dicitur quòd sic, ad postulationẽ contrahentiũ cum eo iam militãte. Idem in alio casu, quando creditor contraxerat cum nõ militante: tamen pecunia peruenit in rem patris. nam alij creditores reiicient istũ à bonis castrẽsibus. [ILLVD.] Ponuntur quidam casus in quibus creditor hæreditarius non potest impetrare separat. Primus, si nouauit obli. ab hærede. Secũdus, si accepit vsuras huius debiti ab hærede. Tertius, si recepit satisdationem de hoc debito ab hærede, licet minus idoneam. Quartus, si bona hæreditaria & hæredis sint commixta, vt vinum hæreditarium cum vino hæredis. Idem in frumento & similibus, sicut in prædiis quæ non dicuntur misceri. idem in similibus. Quintus, si est lapsum quinquennium ab adita hæreditate, intra quod non fuit impetrata separatio. & de prædictis cognoscet prætor vel præses: & nullus alter. Est & sextus, vt si creditor hęreditari[9] accepit pignus ab hærede pro hoc debito. [QVAESITVM EST.] Si aliqui ex creditoribus hæreditariis elegerunt fidẽ hæredis, vt nouando cũ hærede, vel pignus ab eo accipiendo, vel simili modo: aliqui nõ: factum illorũ non nocet istis quin isti possint impetrare separa. bonorum testatoris à bonis hæredis. & hæc impetratio non proderit illis qui secuti sunt fidem hæredis. Secundo dicit, postquam creditores hæreditarij impetrauerunt separa. & eis erit satisfactum: si quid de bonis testatoris supererit, proderit creditoribus hæredis. non sic econtra, scilicet quòd bona hæredis prosint amodo creditoribus hæreditariis ex quo impetrauerunt separa. & redditur ratio in litera, nisi veniam impetrarẽt. & hoc tunc demũ cũ creditoribus hæredis erit satisfactũ. [ITEM SCIENDVM.] Dominus instituit seruũ suũ hęredẽ & liberũ. tãdẽ mortuo domino aliqua acquisiuit seru[9] antequã attingeret bona domini. nunc conuenitur à creditoribus domini cuius est hæres. vult hęc bona post quæsita separare à bonis domini: item quod

---

Antiochensium Cœlęsyrię† Aciuitati, quod lege [d] sua [e] priuilegium [f] in bonis defuncti debitoris accepit, ius persequẽdi pignoris durare constitit. [5]

† *Vide in hanc. l. Alcia. li. Dispũ. 1. ca. 11. de Cœlesyria Plin. li. 5. c. 23.*

XXIII. PAVLVS libro primo Sententiarum.

Bonis venditis excipiuntur concubina [h] & liberi naturales. ℣ Respublica creditrix [i] omnibus chirographariis creditoribus præfertur.

Pone casum vt supra eo. l. si pupillus.

XXIX. IDEM libro quinto Sententiarum.

Pvpillus [k] si non defendatur, in possessione creditoribus constitutis: minoribus ex his vsque ad pubertatem alimenta præstanda sunt. ℣ Eius qui [l] ab hostibus captus est, bona venire non possunt, quamdiu reuertatur.

XXII. PAPINIANVS libro decimo Responsorum.

Ius pignori competens, priuato præfertur. vel aliter: Priuilegium competens personali beneficio principis, non præfertur priuato habenti hypothecam. Bartolus.

BIU Cujas

quod dominus sibi debebat: vt sic à creditoribus domini nó possideantur. dicitur quòd auditur. Franciscus.

a *Decreto prætoris.* No. viij. casibus impetrari separationem. Primo, quando creditores defuncti: vt statim hic subiicit, &. C. eo. l. ij. & de hære. ac. si adulta. Ité secundo, creditores hęredis, in casibus. ſ. specialib⁹ duobus. Primo, quãdo dolosè hæres fecit: vt. ĩ. §. quæsitũ. Alius est etiã ĩ. §. sed si quis suspectã. in fi. §. Tertio, ipse hæres impetrat de suis bonis ab hæreditariis: vt &. ĩ. ead. l. §. sed si quis suspectam. Quarto, hæres necessarius bona postea quæsita, si adhuc bona patroni nó attigit: vt. ĩ. ea. l. §. fin. Quinto, etiã si attigit, & est minor: vt per restitutioné: &. s. de minor. ait prætor. §. nó solum. Sexto, in patrono qui libertã ab alio institutã reuocat in seruitutem: vt. ĩ. eo. l. quotiens. §. si liberta. &. s. de in integ. resti. non solũ. §. fi. Septimo, creditores castrenses: vt. ĩ. ead. §. si filijs. Octauo, substitut⁹ pupillariter bona pupilli à bonis patris pupilli, si pupillus nó adiit, vel per restitutionem abstinuit: vt. s. titu. j. l. pater.

b *Ex his causis.* supple & similibus, vt modo notaui.

c *Patitur.* scilicet Titius, cum latitet, & nó defendatur: vt. s. tit. iij. l. Fulcinius. §. ij.

d *Creditores Titii.* repete dicunt, si non est in litera.

e *Duorũ.* huminũ scilicet Seij, & Titij. vel dic duorum bonorum. Azo.

* *Flo. quãtum cuiusq; creditoribus præstetur*

f *Vel ita semel.* id est in solidũ. & perficitur oratio, & incipit alia: etsi non in assem. Acc.

g *Consecuturi.* creditores Seij.

h *Non est soluendo.* in aliquo.

i *Creditores.* licet Titius est in aliquo soluendo. & ita supponit duas rationes quare minus cõsequebantur, secundũ Azo. Sed quidã dixerũt hoc idé inutiliter repeti: & sic falsam literã. & dic creditores, scilicet Titij. vel dic, omnes permixti, Seij, & Titij.

k *Nam licet.* id est licitum est.

l *Creditorem.* nó fraudulenter: aliàs secus: vt. ĩ. §. quæsitum. &. ĩ. quæ in frau. credi. l. ij. Et est arg. contra. s. de ali. iu. l. j.

m *Non faciet.* licet defunctus facere potuerit, & sic non licet hæredi quod defuncto licuit. Arg. contra. ĩ. de reg. iur. l. hæredem. & in authen. de iureiuran. à mo. §. cum vtique. vbi dicit esse vnam personam vtriusque.

n *Nec poterunt.* nisi in casu: vt. ĩ. §. quæsitum. qui est contra. Acc.

o *Proponatur.* eius hæreditatis cuius nomine postulatur separatio, vt subiicit.

DE SEPARATIONIBVS.

TITVLVS VII.

Glossa prima summat totam hanc legẽ, vt dicit Barto. ideo vide eam.

I. VLPIANVS libro sexagesimoquarto ad Edictum.

SCiendum est, separationé solere impetrari decreto p̃toris. [a] Solet autẽ separatio permitti creditoribus ex his causis: [b] vtputa debitorẽ quis Seium habuit: hic decessit: hæres ei extitit Titius: hic non est soluẽdo: patitur [c] bonorum vẽditionem: creditores Seij dicunt bona Seij sufficere sibi: [& dicunt] creditores Titij [d] contentos esse debere bonis Titij: & sic quasi duorum [e] fieri bonorum vẽditionem. fieri enim potest, vt Seius quidem soluendo fuerit: potueritque satisf[facere] creditoribus suis vel ita semel: [f] etsi non in assem, in aliquid tamen satisfacere: admissis autem commixtísque creditoribus Titij, minus sint consecuturi, [g] quia ille non est soluendo: [h] aut minus consequantur, quia plures sunt [hi creditores. i] hic est igitur æquissimum, creditores Seij desiderãtes separationem, audiri, impetraréque à prætore vt separatim * cuiusque bona creditoribus præstentur. ℣ Ex contrario autem creditores Titij non impetrabunt separationem. nam licet [k] alicui, adiiciendo sibi creditorem, [l] creditoris sui facere deteriorem cõditionem. at qui igitur adiit hęreditatẽ debitoris mei, nó faciet [m] meam deteriorem cõditionem adeundo: quia licet mihi separationem impetrare. suos verò creditores onerauit, dum adiit hæreditatem quæ soluendo non est: nec poterunt [n] creditores eius separationem impetrare. ℣ Sciendum est autem, etiam si obligata res esse proponatur [o] ab hęrede iure pignoris vel hypothecæ: attamen si hæreditaria fuit, iure separationis hypothecario creditore potiorem esse eum qui separationẽ impetrauit. [p] & ita Seuerus & Antoninus rescripserunt. Sed etiam aduersus fiscum [q] & municipes impetratur separatio. ℣ Quæsitum [r] est, an interdum etiam hæredis creditores possint separationẽ impetrare, si fortè ille in fraudem ipsorum adierit hæreditatem. Sed nullum remedium est proditum. sibi enim imputent, [s] qui cum tali contraxerunt: nisi si extra ordinem putemus prætorem aduersus calliditatem eius subuenire, qui talem fraudem commentus est. quod non facilè [t] admissum est. ℣ Sed si quis suspectam hęreditatem dicens, compulsus fuerit adire, & restituere hæreditatẽ: deinde non sit cui restituat, ex quibus casibus solet [u] hoc euenire. & ipsi quidem desideranti succurri sibi aduersus creditores hæreditarios, subueniemus. hoc & diuus Pius rescripsit, vt perinde testatoris bona venirent, atque si adita hæreditas non fuisset. Creditoribus quoq; huiusmodi hæredis desiderantibus hoc idem præstandum puto: licet [idem] ipse non desiderauit: vt quasi separatio [x] quædam præstetur. ℣ Item videamus, si quis hæres parenti extiterit, cum esset impubes: deinde intra pubertatem decesserit, & substituti bona veneant [y] qui impuberis hæreditatem adiit: an patris creditores possint separationem impetrare. Et puto posse. Hoc amplius puto etiam impuberis creditores posse separationem impetrare.

p *Impetrauit.* etiam si chirographarius est. & sic contra. C. qui po. in pig. ha. l. eos. Solu. hoc admittitur hic beneficio separationis: quam scilicet separationé impetrabat. Item contra. ĩ. l. proxi. Sed ibi in alienatione: hic in hypotheca. Accur.

q *Aduersus fiscum.* cui essent dictæ res obligatæ. vel dic, fiscus & municipes sunt creditores hæredis. & facit. s. de pet. hær. l. item veniunt. §. ait prætor.

r *Quæsitum est.* extra ordinẽ. Sed nonne etiã ex hoc edicto per officium iudicis, & sic extra ordinem subuenitur alicui? Respon. sic: sed quod hic dicit, dic, id est nó ex ordine huius edicti: neq; per hoc edictum. Item hoc eodé casu subuenitur per inferius edictum, quæ in fraudem creditorũ: vt. ĩ. quæ in fra. cre. l. iij. & hac in factũ. Sed ibi secũdum Azo. exigitur fraus non solum hæredis, sed etiam creditorum hæreditariorũ: vt. ĩ. tit. ij. l. qui autem. §. hoc edictũ. &. §. similíque modo. &. §. in hos. Accur.

s *Sibi enim imputent.* No. nã qui cũ alio &c. vt. ĩ. de re. iu. l. qui cum alio. & fa. s. de arbi. diẽ. §. stari. & de peculio. l. si postea. & de ca. de. l. ij. §. hi. & de iudi. l. interdum. §. fi. & si mẽsor fal. mo. di. l. j. §. j. & de mino. l. cum mandato. in fi. & de dã. infec. qui bona. §. de illo. &. C. de iur. deli. l. fi. §. sin autẽ. &. s. si quis cau. l. ij. §. si quis. & de rei vin. & ex diuerso. §. petitor. & commo. l. fi. & ad. l. Aquil. ité Mela. in prin. & de exerci. l. j. §. cuius autem. & de iureiu. l. si seruus iurauerit. & de peri. & cõ. l. si vina. ij. ibi, de se qri. &. s. quib⁹mo. pig. vel hypo. sol. ité. §. si quis paratus. & de instit. sed & si pupillus. §. cæterum. & insti. qui. mo. re cõtra. ob. §. pe. &. C. de epis. audi. l. si legib⁹. & ad Velleia. l. si mulier. Accur.

t *Quod non facilè.* id est aliter quàm dolo interueniente.

u *Ex quibus casibus solet.* sunt enim casus quibus nó est cui restituatur: veluti si decedat fideicõmissarius sine hærede: vt. s. ad Treb. l. postulante. circa prin. &. l. apud Iulianũ. §. vtrum. vel si non est præsens, vel infans: vt. s. ad Trebel. l. antepe. in prin.

x *Separatio.* proprie enim separatio dici non potest, quia nulla est mixtio. aditio enim habetur pro nulla. & facit. C. de non nupe. l. sicuti. & supra de bonorum possess. contra tabu. l. si post mortem. §. fin. &. ĩ. de appel. à sententia. &. ĩ. iudi. sol. l. iam tamen. §. in hac. &. s. de lib. cau. l. j.

y *Substituti bona veneant.* à parentis creditoribus. idem & si à creditoribus impuberis quibus substitutus tenetur: vt. s. titu. j. l. pater. Accursius.

BIU Cujas

parationē aduersus creditores hæredis eius[a] impetrare. ¶ Secundū hæc videamus: si primus secundum hæredē scripserit: secundus tertium: & tertij bona veneant: qui creditores possint separationē impetrare. Et putē, si quidē primi creditores petāt, vtique audiendos & aduersus secundi, & aduersus tertij creditores. Si verò secūdi creditores petāt, aduersus tertij vtique eos impetrare posse: aduersus primi autem non posse. [Et] in summa, primi quidē creditores aduersus omnes impetrare possunt separationē: secundi creditores aduersus primi non possunt: aduersus tertij possūt. ¶ Si filiifamilias bona veneant qui castrēse peculium habet: an separatio fiat inter castrenses creditores cæteróſq;, videamus.[b] Simul ergo admittentur: dummodo si qui cum eo contraxerunt, antequā militaret fortasse, debeant separari.[c] quod puto probandum. Ergo qui ante cōtraxerunt, si bona castrensia distrahantur, non possunt venire cum castrēsibus creditoribus.[d] Item si quid[e] in rem patris versum est, fortè poterit & creditori cōtradici, ne castrense peculium inquietet: cum possit potius cum patre experiri. ¶ Illud sciēdum est, eos demum creditores posse impetrare separationem, qui non nouandi[f] animo ab hærede stipulati sunt. Cęterùm si eum hoc animo secuti sunt, amiserunt separationis cōmodum: quippe consecuti sunt nomē hæredis: nec possunt iam se ab eo separare qui quodammodo eum elegerunt.[g] Sed & si vsuras[h] ab eo ea mente, quasi eum eligendo, exegerint: idem erit probandum. ¶ Item quæritur, si satis acceperunt ab eo: an impetrent separationem? Et nō puto. hi enim secuti sunt eum. Fortè quē* mouebit, Quid ergo si satis idoneos non acceperint? Sibi imputent cur minus idoneos[i] fideiussores acceperint. ¶ Præterea sciendum est, postea, quàm bona hæreditaria bonis hęredis mixta sunt:[k] non posse impetrari separationem. Confusis enim bonis & vnitis separatio impetrari non poterit. Quid ergo si prædia extent, vel mancipia, vel pecora, vel aliud quod separari potest? Hic vtique poterit impetrari separatio. Nec ferendus est qui causatur bona contributa,[l] cū prędia contribui non possint, nisi ita cōiunctæ possessiones [sint] & pexmixtæ propriis, vt impossibilē separationē effecerint.[m] quod quidem perrarò contingere potest. ¶ Quod dictum est*[n] post multum[o] tēporis separationem impetrari non posse: ita erit accipiendum, vt vltra quinquennium post additionem numerandum separatio nō postuletur. ¶ De his[p] autem omnibus an admittēda separatio sit, nécne, prætoris erit, vel præsidis notio, [&] nullius alterius:[q] hoc est[r] eius qui separationem indulturus est. ¶ Si quis pignus ab hærede acceperit: non est ei concedenda separatio, quasi eū secutus sit. Neque enim ferendus est qui qualitercunque[f]* eligentis mente tamen hæredis personam secutus est. ¶ Quæsitum est, si fortè sint plures creditores, quidam secuti hæredem, quidam non secuti: & hi qui hæredem secuti non sunt, impetrauerint separationem: an eos secum admittant qui secuti sunt? Et putem nihil eis prodesse.[t] hos[u] enim cum creditoribus hæredis numerandos. ¶ Item sciendum est, vulgo placere, creditores quidem hæredis, si quid superfuerit ex bonis testatoris, posse habere in suum debitum: creditores verò testatoris ex bonis hæredis nihil.[x] cui[y] rei ratio illa est, quòd qui impetrauerint* separationem, sibi debent* imputare suam facilitatem,[y] si cum essent bona idonea hæredis, illi maluerint bona potius defuncti sibi separari: hæredis autem creditoribus hoc imputari non possit. At si creditores defuncti desiderent vt etiam in bonis hæredis substituantur: non sunt audiēdi.[z] Separatio enim, quam ipsi petierunt, eos ab istis bonis separauit. Si tamen temerè separationem petierunt creditores defuncti, impetrare veniam[a] possunt: iustissima[b] scilicet ignorantiæ causa allegata. ¶ Item* sciendum est, necessarium hæredē seruum cum libertate[c] institutum impetrare posse separationem: scilicet vt si non attigerit[d] bona patroni, in ea causa sit, vt ei quidquid & cuius est hæres bona communia sunt, & vnū patrimoniū quantum ad ius. Accur.

a *Creditores eius.* scilicet impuberis. & sic intransitiue legitur.

b *Videamus.* subaudi, & puto non fieri. R. & hoc probat, simul ergo &c. vel nil subaudi, & lege interrogatiue. & quod sequitur, qđ puto probandū: ad vtrāque quæstionem refertur.

c *Separari.* ipsis castrēsibus creditoribus hoc postulantibus.

d *Cum castrensibus creditoribus.* hoc postulantibus. habentur enim castrenses vt hæreditarij: cū & hoc peculiū hæreditas est: vt. ſ. de testa. mi. l. ſi certarū. §. Iulianus.

e *Si filio.* filio creditum. R. & facit ad. §. ſ. locati. cum in plures. §. vestimenta. & de pecu lio. l. hinc quæritur. §. j. ibi: cum enim &c.

f *Qui nō nouādi.* No. quid sit nouādi. idē videtur vt. j. pxi. §. &. §. si quis pignus. de nouatione autē ideo dixit, quia olim ex cōiectura huius nouæ personę pſumebatur: vt inſt. qui. mo. tol. obli. §. ꝓterea.

g *Elegerūt.* & facit. ſ. de lege cōmiſ. l. de lege. §. post dić. &. C. de pac. conuen. l. fin. &. ſ. nau. cau. ſta. l. idem. * §. fi. &. ſ. de re iud. ſi ſe. §. ſi ex cōuentione. &. C. eo. tit. l. eſt iuriſdictionis. Accurſius.

h *Vſuras.* facit. ſ. depoſiti. l. ſi hominem. §. quotiens. &. C. de iure domi. impe. l. ij. &. j. q in frau. cre. l. ait ꝓtor. ij. §. ſi fraudator. verſi. ſi quid. Et eſt preſumēdū ſi futuri tēporis ab eo vſuras accepit, vel etiam preteriti, ex quo fuit hæres. Quid autē ſi prioris? nam videtur approbaſſe fidem ipſius ſi parte ſortis accipiat: & ideo non poteſt impetrare ſeparationem. Argu. ſ. ad Maced. ſed Iulianus. in fi. &. l. ſeq. & idem ſi accipiat vſuras: vt. C. de non nu. pec. l. cum fidem. Item facit. j. de va. mu. l. pe. §. fi. Accurſius.

i *Cur minus idoneos.* facit. ſ. mand. l. inter cauſas. §. abeſſe. & qui ſatiſda. co. l. ſi ab arbitro. &. j. de fideiuſſo. l. ij.

k *Mixta sunt.* vt frumentū, vinum, & ſimilia. quod de facto accipe. de iure enim poſtquam hæres hæreditatem adiit: & ſua ꝓpria & cuius eſt hæres bona communia ſunt, & vnū patrimoniū quantum ad ius. Accur.

l *Contributa.* i. mixta.

m *Effecerint.* veluti cū alluuio depellit partē vel cruſtam vnius prędij in aliud prędium, & facit eam vnitam: vt. ſ. de adquir. re. do. adeo. §. præterea.

n *Quod dictum est.* in edicto de ſeparationibus: quod nō habemus. *Fl. Quod dicitur*

o *Post multum.* facit inſtitu. de litera. ob. §. multum.

p *De his.* de quibus ſupra diximus ceſſare ſeparationem. Azo.

q *Nullius alterius.* ergo demandari non poteſt: vt. ſ. de offi. eius. l. j. & facit. ſ. de trāſac. l. cum hi. §. ſed nec prætor. &. j. de reg. iur. l. vbicunque.

r *Hoc est.* refertur ad prætorem. Accurſius. * *Flo. qualiterqualiter*

f *Qualitercunque.* aliàs qualitercūque: & aliàs qualiterqualiter. & facit. j. quæ in frau. cre. l. ait prætor. §. ſi quid. & ſ. depoſiti. l. ſi hominem. §. quotiens.

t *Nihil eis prodesse.* qđ ergo non habet per ſe, nec per alium. Sed arg. contra. ſ. quæ res pig. ob. poſ. Ariſto. &. ſ. de adquir. hære. cum hæreditate. in gloſ. iiij. & de bo. auctо. iudi. poſ. cum vnus. Accur.

u *Hos.* ſcilicet qui ſecuti ſunt fidē hæredis.

x *Nihil.* Niſi creditores hæredis dimiſſi ſunt: vt in contrario. j. eo. debitor. in fi. Azo.

y *Facilitatem.* ſic inſtitu. qui. mo. re contra. ob. §. præterea. *Flo. impetrauit* *Flo. debet*

z *Non sunt audiendi.* merito audiri non debent. ſeparatio enī &c. & facit quòd quis debeat eſſe contentus eo quod eligit. ſ. de tribu. l. quod in hærede. §. eligere. &. ſ. de iureiu. l. qui iuraſſe. in prin. *Electione ſua quis cōtentus eſſe debet.*

a *Veniam.* ſ. vt in eo quod ſupereſt creditoribus dimiſsis, admittātur: vt. j. eo. l. debitor. R. ſed. j. eo. ſi creditores. eſt cōtra. So. vt ibi.

b *Iustissima.* vt quia bona hæreditaria ſubita clade perierunt.

c *Cum libertate.* hodie etiam ſine libertate: vt inſtit. qui manu. non poſ. §. j. * *Flo. Ita*

d *Non attigerit.* id eſt adiit animo: ſed nō adminiſtrauit.

BIU Cujas

a *Separetur.* communi iure, vt institu.de hære.qua.& diffe.§.j. sed iure restitutionis minor etiam postquam tetigit: vt.ff.de minor.l.ait prætor.§.non solum.

b *Debetur.* supple similiter separetur.

c *A B hærede.Gesta sunt.* vendendo,vt hic: vel alicui creditori soluendo: vt.ff. de bo.auct.iud.pos.l. si non expedierit. §. j. obligando autem non præiudicat separationi: vt.ff.eo.l.j.§.sciendum.quę est cótra.Vel ibi mala fide, hic bona. & facit.ff. de mino. l.in integrum.

D *Ebitor.*] *CASVS.* Titi[9] debebat mihi.c. & pro eis fideiusserat Seius. debebat autem Titius & aliis multis. nunc Titius successit Seio. & cum creditores vellent vendere omnia bona Titij, & sic per consequens hereditaté Seianam, volo impetrare separatio. hæredi.Seianæ à bonis Titij:cũ bona Seij sint soluẽdo,& nó bona Titij.dicitur tamen quòd possum. & si bona Seij mihi nó sufficiát,admittar ad bona Titij cum creditoribus eius:sicut & si Titius non successisset Seio: cũ & creditores hæredita. si non sufficiat hęreditas,possunt venire ad bona hęredis,dum tamen prius sit solutũ creditoribus hęredis:& ecótra multo magis.Fran.

† *No. quod dictũ est in summario, & cõcor. l. generaliter j.de fideiuss. quã. l. cum l.nostra limitabis pulchrè nõ procedere,quãdo cederet ad incõmodũ creditoris,secundũ Bar. hic & Alexã.post eum,qui dicit hãc limitationẽ pulchram.*

d *Debitor fideiussori.*scilicet suo.Accur.

e *Eius.*scilicet debitoris: & per consequẽs fideiussoris. & dic venierunt. i. de vẽdendo tractauerunt. aliàs contra:vt.ff.l.proxi.

f *Extincta sit.* quotiẽs enim cõcurrit principalis & accessoria obligatio in eandem personam, extinguitur accessoria: vt.j.de duob[9] reis.l.si duo.& de fideiussor.l. generaliter. & l.hæres. &.C. de fideiusso. l. fideiussoris. & hoc ea ratione, quia [p] seipso fideiubere non potest. & adde quod no.C.de pactis.l.debitori. in glos. confusa. Itẽ facit.C. si antiqui. credi.l.j.&.ff.de euic.l. non tamen ei.Accur.

Flo.fideiussionis

Flo.pramiscerí

g *Prospexerat.* accipiendo fideiussorem. & facit.ff.qui po.in pi. ha.l.creditor.j.respon.

h *Ei quærenda.*aliàs adquirenda:& aliàs exquirenda.Accur.

i *Non adita.*quod creditor consequitur postulando separationem.ff.vt aditio pro nulla habeatur in sui præiudicium.

k *Venditis,* vel etiam non venditis. immo hodie prius debitor: vt in authen.de fideiuf.§.j.col.j.

l *In proposito summoueri.* etsi iusta fuit causa ignorantiæ: ne sit contra.ff.l.j.§.pe. in prin. secundum Bar. & H. tu dic secundum Io.speciale hic:quia & hæredis creditor erat,vt subiicit.

quid postea adquisierit, separetur: [a] sed & si quid ei à testatore debetur. [b]

II. PAPINIANVS libro vicesimoquinto Quæstionum.

A B hærede vendita hæreditate, separatio frustra desiderabitur: vtique si nulla fraudis incurrat suspicio. Nam quæ bona fide medio tempore per hæredem gesta sunt, [c] rata conseruari solent.

Cum fideiussor principali succedit, extinguitur obligatio fideiussoria, si ad incommodum creditoris non cedit:aliàs secus. Item post admissos creditores hæredis,creditores defuncti ad eius hæredis bona possunt habere regressum. Bart.

III. IDEM libro vicesimoseptimo Quæstionum.

D Ebitor † fideiussori [d] hęres extitit, eiúsque [e] bona venierunt. Quamuis obligatio fideiussoris * extincta [f] sit, nihilo minus separatio impetrabitur, petente eo cui fideiussor fuerat obligatus: siue solus sit hæreditarius creditor,siue plures. Neque enim ratio iuris, quæ causam fideiusionis propter principalem obligationem,quę maior fuit, excluſit: damno debet adficere creditorem qui sibi diligẽter prospexerat. [g] Quid ergo si bonis fideiussoris separatis,solidum ex hęreditate stipulator consequi non possit? vtrũ portio cum cæteris hæredis creditoribus ei quærenda [h] erit? an contentus esse debebit bonis quæ separari maluit? Sed cum stipulator iste, non adita [i] fideiussoris à reo hæreditate, bonis fideiussoris venditis, [k] in residuũ permisceri * debitoris creditoribus potuerit: ratio non patitur, eum in proposito summoueri. [l] Sed in quolibet alio creditore qui separationẽ impetrauit, probari cõmodius [m] est, vt si solidum ex hæreditate seruari non possit,ita demum aliquid ex bonis hæredis ferat,si proprij creditores hæredis fuerint dimissi. quod sine dubio admittendum est circa creditores hæredis, dimissis hęreditariis. [n]

Creditores conditionales,& in diem, & etiam legatarii, possunt impetrare separationem. Bartolus.

IIII. IDEM libro duodecimo Responsorum.

C Reditoribus, quibus * ex die vel sub conditione debetur,* & propter hoc nõdum pecuniam petere possunt,æquè separatio dabitur: quoniam & ipsis cautione [o] communi consuletur. legatarios autem in ea tantum parte quæ de bonis seruari potuit, [p] habere pignoris [q] causam conuenit.

Qui separationem impetrauerunt, non possunt cum creditoribus hæredis concurrere, sed ad bona postea ex hæreditate quæsita,aliunde nullo modo. Bar.

V. PAVLVS libro tertiodecimo Quæstionum.

S I creditores [r] hæreditarij separationem bonorum impetrauerint, & inueniatur non idonea hæreditas, hæres autem idoneus: non poterunt reuerti ad hæredem: sed ei * quod semel postulauerunt,stare debẽt. Sed si post impetratam separationem aliquid hæres adquisierit,si quidem ex hæreditate,admitti debebunt ad id quod adquisitum est illis qui separationem impetrauerunt. Sed si illis satisfactũ fuerit: quod supereſt tribuetur propriis hæredis creditorib[9]. At si ex alia causa hæres adquisierit: nõ admittentur hæreditarij creditores. Quòd si proprij ad solidũ peruenerunt: id quod supererit, tribuendum hęreditariis quidam putant:mihi autem id non videtur. [s] cum enim separationem petierunt, recesserunt à persona hæredis, & bona secuti sunt,& quasi defuncti bona vendiderunt,quę [t]

m *Commodius.* de æquitate.

m *Commodius.* contra.j.eo.si creditores.Solu.vt ibi.

n *Hæreditariis.* vt superfluum accipiant:vt.ff.l.j.§.pe.in prin.

Creditoribus.] *CASVS.* Creditores hæreditarij etiã hi quibus debetur in diem,vel sub conditione:possunt impetrare separationem.legatarij autẽ possunt postulare separationem,cum habeant bona hæreditaria obligata quę supersunt postquã satisfactũ erit creditoribus hęreditariis.Fran. Accur.

o *Cautione.* per separationem,vel missionẽ in possessionẽ.M.vt.ff. qui. ex cau.in poss.ea. l.in possessionem. Vel dic quòd cauetur eis de soluẽdo: vt.ff.de iudi.l.in omnibus.

p *Potuit.*deducto ære alieno: vt &.ff.ad Tre. l.j.§.pe.&.j.eo.l. quotiens.in prin.& facit.j. de act.& oblig.l.hęreditariarum.

q *Pignoris.* vt.C.cómunia de le.l.j.

SI creditores.] *CASVS.* Impetrata separatione à creditoribus hæreditariis, si nõ inuenitur soluẽdo hæreditas,nó possunt habere regressum contra hæredem.sed si separatione facta hæres aliqua adquirat:aut de hęreditate, & ad hæc veniunt creditores hęreditarij: aut aliunde,& tunc nõ veniunt etiam postquã esset satisfactũ creditoribus propriis. Idé si i separatione sint læsi creditores hęreditarij: vt minus percipiendo de bonis quàm deberét. ad hæc autem bona post quæsita admittũtur creditores hęredis. & redditur ratio in litera.Fran.

r *Si creditores.* proprij creditores hæredis.Accursius.

s *Nõ videtur.* huic respon.&.j. proxi. est cõtra.ff. l. debitor.§. quid ergo.Sol.hic corrigit, vt hic innuit: quidam putant &c. Alij vt Ir. quòd ibi erat vendita hęreditas:hic nó. Tertij,quòd ibi interuenit ignorantiæ causa, hic non: vt.ff.l.j.§.pe.in fi. Tu dic [q] hic dicit de adquisitis per hæredẽ &.j.proxi.respon.non erat plene satisfactum propriis:vel nó est idem quod in hoc respõ.per omnia, licet dicat,idémque &c. sed intelligitur secundum determinationem illius.l.debitor.& eisdẽ modis solue aliud contra.ff.eo.l.j.§.pe.in fi.vbi dicit admitti hęreditarios ad bona hæredis causa cognita etiã post separationẽ. vel, vt puto, non ob.ille,§.pe. quia & si non posset satisfieri pro his: impetrabunt hæreditarij veniam ex iustissima causa. Arg.ff. de in lit.iur.l. videamus.§. pe.&.ff. de interro. ac. de ætate.§.ex causa.& quibus ex cau.ma.l.j.in fi.

t *Quæ.* scilicet bona.

BIU Cujas

a *Recipere.* per defunctum qui nō est. vel dic per hæredem extrinsecus adquirentem. secus si de hæreditate: vt. ff. ea. l. Accur.

b *Adquirere.* facit. C. arb. tut. l. si defunctus. Accursius.

Quotiens.] CASVS. Non solum creditores hære. impetrare possunt separatio. sed etiā legatarij, vt tamen soluatur creditorib[9] priusquam legatariis. Item patronus qui succesit liberto adeunti hæreditā. alicuius existentis non soluendo: potest impetrare separationē bonorum liberti à bonis hæred. Fran.

c *Vel solidum.* si bona sufficiunt: aliàs inquātū possunt: vt hic, &. ff. eod. l. creditoribus. & ff. ad Trebellia. l. j. §. penul. Vel dic solidum, quando debetur vt æs alienum: vt. C. eod. l. j. Sed argu. contra. C. de iure delibe. l. fin. §. licentia. vbi dicit creditores præferri. sed & hic præferūtur eorum bona, sed non hæredis creditores: cum hęreditas habeatur pro non adita, ex quo separatio est postulata: vt. ff. eod. l. debitor. §. j. Accursius.

d *Instituta.* à quodam alio, non patrono.

e *Patrono.* vt possit impetrare separationē, qui postea libertæ suæ successit. vel dic quòd reuocauit eam in seruitutē. & est argumentum pro vtraque supra de in integ. resti. l. non solum. in princip. &. §. proinde.

augmenta non possunt recipere.[a] Idémque existimo dicendum etiam si circa separationē bonorum decepti, minus cōsecuti sunt, quàm proprij hæredis creditores. Proprij autē hęredis creditores habent propria eius bona, & personam: quæ potest, donec viuit, adquirere.[b]

Non solum creditores, sed etiam legatarii possunt petere bonorum separationem.

VI. IVLIANVS libro quadragesimosexto Digestorum.

QVotiēs hæredis bona soluendo non sunt: non solùm creditores testatoris, sed etiam eos quibus legatum fuerit, impetrare bonorum separationem æquum est: ita vt cum* creditoribus solidum adquisitū fuerit, legatariis vel solidum,[c] vel portio quæratur. ⸢Si liberta hæres instituta,[d] bonorum possessionem secūdum tabulas petiisset eius qui soluēdo non erat: quæsitum est an bona eius separari ab hæreditariis debeant. Respondit, non est iniquū succurri patrono,[e] ne oneretur ęre alieno quod liberta petendo* bonorum possessionem secundū tabulas, cōtraxerit.[f]

f *Contraxerit.* i. quasi contraxerit adeundo: vt instit. de obliga. ex quasi contractu. §. hæres. Accursius.

Qui iudicium.] CASVS. Creditor hæreditarius licet cœpit agere contra hæredem: tamen potest impetrare separationem. Franciscus.

g *Qui judicium dictauerunt.* proponendo actionem. vel dic secundum R. etiam contestando: per quod videbantur nouare, & sic præiudicare: vt. ff. eo. l. j. §. illud. Sed est contra: quia hæc nouatio proficit, non nocet: vt. ff. de noua. l. aliam.

h *Ex necessitate.* scilicet perueniendi ad fuum, quæ est causatiua necesitas, non præcisa. vel dic quia actio tempore expirabat. Argu. ff. de fer. l. j. in fin. & sic expone. ff. de bo. aucto. iudi. pos. l. ij. & iij. Accursius.

DE CVRATORE BONIS DANDO.

Datur curator bonis defunctorum: vt in. l. i. huius tit. vel dic absentiū: vt. C. de capti. & postli. re. l. 3. & ff. ex quibus cau. ma. l. ab hostibus. §. i. vel debitorum soluere nolentium: vt. ff. eo. l. fi. & ff. tit. i. l. i. Item quandoque præsentis: vt. C. de bo. quæ libe. l fi. §. i. in fin. Item in alio: vt. C. de cura. furio. l. i. Cætera genera curatorum dic vt. ff. de mune. & hono. l. i. §. fina. & facit. ff. de priuile. credito. l. idem priuilegium. §. i. Accur.

Si sub conditione.] CASVS. Hæres institutus sub conditione potestatiua, puta si det decē fratribus sancti Franciscī, adire differt. ad postulationem creditorum cogetur adire. nam dabitur ei dies intra quam si non adeat, extunc repellatur. si autē hæres institutus sub quacunque cōditione dicat se nolle adire, etiā si conditio existat, tunc bona hereditaria possidebuntur, & vendentur, vt creditoribus satisfiat. Si autē conditio est casualis, puta si nauis veniat de Ferraria, & sic interim nō potest hæres adire: tunc datur curator bonis, qui custodiat ea, & vendat res quæ seruando perirent. vendat etiā alia bona propter æs alienum si quod vrget: sicut fit cum vēter est in possess. bono. cum pupillus hæres est, & non habet tutorem. Fran.

i *Si sub conditione.* aliàs is qui sub. aliàs si sub.

k *Si potest.* id est si potestatiua est conditio: cogitur quidem nō præcise: sed statuitur ei dies intra quam adeat: vt extunc repellatur etiā si vellet implere postea: vt. ff. de hæredi. instit. l. si quis instituatur. §. j. & ff. de bo. aucto. iudi. pos. l. si seruus. & ad hoc. C. de inoffi. testa. l. scimus. §. fina. & ff. ad Trebel. l. facta. §. si sub conditione. Accursius.

VII. MARCIANVS libro secundo Regularum.

QVi iudiciū dictauerunt[g] † hęredi, separationem quasi hæreditarij possunt impetrare: quia ex necesitate[h] hoc fecerunt.

DE CVRATORE bonis dando.

TITVLVS VIII.

Primo loquitur in instituto sub conditione potestatiua. Secundo, sub conditione casuali. Tertio adiicit ad prædicta exemplū. Secunda ibi, quòd si nihil. tertia ibi, sicuti cum venter. Bartolus.

I. PAVLVS libro quinquagesimoseptimo ad Edictum.

SI quis sub cōditione[i] hæres institutus est: cogendus est conditioni parêre, si potest:[k] aut si respōderit se nō aditurū, etiam si cōditio[l] extiterit, vendēda[m] erunt bona defuncti. Quòd si nihil facere potest,[n] curator bonis cōstituē dus erit:[o] aut bona vendenda. Sed si graue æs alienū sit quod ex pœna crescat: per curatorē[p] soluendum [est] æs alienū: sicuti cum venter in possessione[q] sit, aut pupillus hæres tutorem nō habeat, decerni solet.[r]

† *Iudicium dictare alicui, est actionē ei ꝓponere, mouere, intentare.*

l *Si conditio.* quæcūque sit, casualis, vel potestatiua, vel mixta. patet ergo quòd amittit hæres hæreditatem. & sic est contra. ff. de adquir. hære. l. is qui hæres. vbi conditionalis non potest repudiari. Sol. hic auctoritas prętoris pręcesit, ibi non tenet per se. ar. ff. de of. præsi. l. legatus. & ff. de orig. iur. l. ij. §. & cum placuisset. in glo. abdicarent. Vel dic non repudiauit hæres hæreditatem, sed ius adeundi, etiā si extiterit conditio. Vel magis capti quàm repudiantis sunt hęc verba: vt. ff. de pac. tale. in prin. Vel hic nō dicit teneat vel nō repudiatio, sed bona vēdenda: & sic non tenet: & poterit esse hæres si quid remāserit. Sed an hoc casu est curator dandus? videtur quòd non: vt statim innuit. & est ad hoc. C. de bo. auct. iudi. pos. l. fi. & ff. qui. ex cau. in pos. ea. l. Fulcinius. §. j. vel dic hic dandū: & secus ibi. vel quia non fuit petitus. vel ibi bona certū dominū habebant, qui se celabat: quo casu nō datur nisi in casibus: vt modo notaui in rubrica. at hic loquitur quando pendet cuius bona sint, vel nescitur pro certo.

m *Vendenda.* ex edicto quodam quod non habemus, cuius meminit lex illa. si quis instit. ff. de hæred. institu. & etiam hic. &. l. proxi. & est sententia eius. vel ex senatusconsulto: vt infra eo. l. imperatores.

n *Quòd si nihil facere potest.* scilicet hæres. i. nec implere conditionem: nec respondere, quia casualis est. Idem puto secundum Azo. & si possit & nolit: vt. ff. de hære. insti. si quis instituatur. §. sed si bonorum. &. §. item si conditioni.

o *Constituendus erit.* ad conseruanda bona dumtaxat: vel quæ sunt peritura vēdet: vt subiicit. &. ff. de admini. tuto. l. inter bonorum. potest ergo constitui etiam si nullus sit creditor: vt &. ff. de mune. & ho. l. j. §. fin. &. ff. de neg. gest. l. fin. nec ob. ff. §. qui. ex cau. in pos. ea. l. si diu. quia satis vrget conditio vt res nō pereat. Sed Azo dixit, vrgebat æs alienum, per. l. illam, si diu. & per id quod hic subiicit, &. ff. l. proxi. & secundum hoc ponitur aut, pro &,[a] quod hic subiicit, sed si graue &c. quid adiicit secundum eū: nisi dicas quòd. ff. erat æs alienum, sed non graue. sed. ff. graue. vel prius dixit fieri venditionem: nunc solutionem dicat fieri. quare prima litera planior est.

a *Similem gl. habes in cle. i. de off. ordi. & ff. l. pe. C. de verbo. sig. & in l. sæpe. ff. de verb. sig. & in l. 2. C. de obse. patro. præstan. & plene in. l. si is. de rebus dubiis.*

p *Per curatorem.* alienantem ad hæc peritura, & etiam nō peritura, si oporteat: vt addat prædictis.

q *Venter in possessione.* vt. ff. de vētre in possess. mitten. l. j. §. item si periculum. &. l. curator. §. j. & adde idem. ff. de hæredi. institu. l. si quis instituatur. Item facit ad princip. l. C. de iure dot. l. ij. &. ff. de arbi. l. litigatores. §. idem dicit. Sed an teneatur facere inuentarium? Respon. sic: vt arg. ff. de ventre in possess. mitten. l. j. §. curatore. ad fi. l. cuius exēplum possunt creditores alij habere: vt. ff. de bo. aucto. iudi. pos. l. fina.

r *Decerni solet.* scilicet curator. Accursius.

De curatore.] CASVS. Primo dicitur qualiter constituitur curator. Secūdo dicit: gesta per curatorē rata sunt. Tertio, quòd

BIU Cujas

quòd potest agere & excipere. Quarto, quòd si curator post litem à se contestatam constituat procuratorem, satisdabit procurator nomine curatoris, id est quòd curator habebit ratum: & de similibus tanquam procurator curatoris: non domini bonorum. Quinto, si plures sunt curatores in bonis vnius: quilibet potest agere & conueniri in solidum. sed si per partes sunt constituti, vt vnus administraret Italica bona, alter prouincialia: tunc quilibet bona sibi deputata tantum administrabit. Sexto, curator non datur inuitus, nisi in casu: vt cum nemo voluntarius inuenitur. Septimo, si tres sunt curatores: & vnus eorum nō administret aliquid, alij sic: dicitur quòd potest conueniri in solidum iste prout alij: nisi inuitus esset factus curator. & hoc dicit hæc l. & seq. Franciscus.

† *Lud. Rō. in suis sin. fol. 4. sing. 97. dicit hic esse casum sing. ad hoc quòd vbicũ que dubitatur de mãdato substituti: ipse substitutus debet tantum cauere procuratorem rẽ ratã habiturũ, non autẽ dominum. Adde quid ī actore, Bart. tãgit hanc q. in l. si actor. j. rem ra. ha. & in l. si ante. in fin. iudi. fol. Bal. in l. nulla. & Sali. in l. quod quis. q. vlt. C. de procu. & Pau. de Ca. cõsilio. 16. & Areti. cõsilio. 29.*

Supra loquitur quãdo curator datur bonis defuncti: hic quando bonis viuentis datur. Bartolus.

II. VLPIANVS libro sexagesimoquinto ad Edictum.

DE curatore† constituendo hoc iure vtimur, vt prætor adeatur: [a] isque curatorem curatorésve constituat ex cõsensu maioris partis creditorũ: vel præses [b] prouinciæ, si bona distrahenda in prouincia sunt. quæque per eum eósve qui ita creatus creatíve essent, acta [c] facta [d] gestaque sunt, rata habebuntur: [e] eisque actiones, & in eos, vtiles competũt. [f] & si quẽ curatorem [g] mittent ad agendũ vel defendendum, vti ius esset: nec ab eo satis, neque de rato, [h] neque iudicatum solui nomine eius cuius bona veneant, exigetur, sed nomine ipsius curatoris qui eum misit. ℣ Si plures [i] autem constituantur curatores, Celsus ait, in solidum eos & agere [posse] & conueniri: non pro portionibus. Quòd si per regiones fuerint constituti curatores, vnus fortè rei Italicæ, alius in prouincia: puto regiones eos suas conseruare debere. ℣ Quæritur, an inuitus curator fieri potest? Et Cassius scribit neminem inuitum [k] cogendum fieri bonorũ curatorem, quod verius est. Voluntarius itaque quærẽdus est, nisi & magna necessitate, [l] & imperatoris arbitrio hoc procedat, vt & inuitus [curator] creetur. Nec omnimodo creditorem esse oportet eum, qui curator constituitur: sed possunt & non creditores. [m] ℣ Si tres curatores fuerint, & vnus ex his nihil attigerit: an in eum qui nihil attigerit, actio dãda est? Et Cassius existimat, modum actori non debere constitui, [n] posseque eum, cum quo vult, experiri. [&]puto Cassij sententiã veriorem. [o] Spectãdũ [est] enim quid redactũ est [p] [ex bonis illius quibus curator datus est,] non quid ad curatorem vnum peruenerit. & ita vtimur: nisi inuitus factus est. [q] nam si ita est, dicendum [est] eum non [esse] conueniendum. [r]

III. CELSVS libro vicesimoquarto Digestorum.

SI plures eiusdem bonorum curatores facti sunt: in quem eorum vult actor, [s] in solidum

a *Adeatur.* à creditoribus, vel ab aliis quorũ interest propter spẽ successionis, scilicet eius qui absens est: vt & ff. de hæredi. instit. l. si quis instituatur. §. item si conditioni. & ff. de ventre in pos. mit. l. j. §. quotiens. vel forte etiam nullo petente, si sibi iudici quoquo modo sit notum bona dissipari. arg. ff. qui petant tuto. l. ij. §. si quidem. & facit. ff. de fideicom. lib. l. ergo. §. creditori. & ff. mãda. l. si mãdauero.

b *Præses.* scilicet adeatur.

c *Acta.* in iudicio quolibet modo.

d *Facta.* extra iudicium contrahẽdo verbis, sed gesta sine verbis: vt. j. de verbo. signi. l. Labeo. in fi.

e *Rata habebuntur.* etiam si minor sit hæres: vt. ff. de hære. instit. l. si quis instituatur. & de mino. l. in integrum. ff. titu. j. l. ab hærede. & hoc si fecit quæ debet facere ex officio. Sed quod est eius officium? Respõ. intentare actiones perituras. Sed an idem in nõ perituris? Respon. vt. ff. de bo. aucto. iudi. pos. l. creditore. in prin. Item officium eius est custodire & distrahere peritura: & si grauet æs alienum, etiam nõ peritura. sed curatoris adulti & furiosi plenior est potestas: vt. ff. de admini. tut. l. inter bonorum. differt & in aliis: quia actio quæ datur in istum, non est priuilegiata: illa quæ in alium curatorem, sic: vt. ff. de priui. credi. l. idem priuilegium. Item iste conuenitur actione mandati: vt. ff. man. l. si mandauero. j. §. si curator. sed ille tenetur neg. gest. vtili: vt. C. de neg. gest. l. curatoris. Item iste præstat tantùm dolum, & latã culpam: vt. ff. de bo. aucto. iudi. pos. l. prætor. §. est præterea. & l. in venditione. §. de tempore. Ille leuem: vt. C. de nego. gest. l. tutori. Item iurat ille tempore decreti interpositi: quod de isto non inuenitur. vt in authen. vt hi qui ob. ha. se perhi. res mi. §. fin. col. vj. Itẽ hic inuitus non datur: vt. j. §. quæritur. Ille sic: vt instit. de satis. tut. §. quibus. Item ibi prius gerens, quàm non gerens, conuenitur. j. eo. l. fi. Item per hoc quod hic habes, not. eum habere legitimam administrationem, & sic de calumnia iurat: vt. C. de iur. prop. calum. dan. l. ij. §. quod obseruari. Accursius.

Curator datus bonis viuẽtis, à dato bonis defuncti differt.

f *Competunt.* quia legitimam habent administrationem.

g *Curatorem.* aliàs curatores: & tunc est plana. aliàs curatorem, & tunc id est actorem vel procuratorem: quod facere possunt lite à se prius contestata: vt. C. de procura. l. neque. & instit. de cur. §. fi. & hoc subiicit, vti ius effet. est etiam in hoc ius, vt sit legitimæ ætatis qui procurator constituitur, quod in hoc curatore exigo: vt. C. de leg. tut. l. fina. Accursius.

h *Neque de rato.* abundat vna negatio: vt & aliàs. C. de seruis fugi. l. j. & redde singula singulis, scilicet de rato cum ad agẽdum, de iudicato cum ad defendendum. Sed an iste curator satisdet? Respon. non: vt. j. rem ra. habe. l. actor. Accursius.

i *Si plures.* facit ad distinctionem huius. §. C. de periculo tuto. l. ij. & titu. si vnus ex pluribus. l. j. & ij. & ff. de admini. tuto. l. ij. §. apparet. vsque in finem. & l. sequẽ. & ff. de exerci. l. j. in fi. & l. sequen. & ff. de his qui deiec. vel effu. l. j. in fi. & l. seq. & j. l. proxi. & ff. de admi. tuto. l. inter tutores. & dic vt ibi not. Accursius.

k *Inuitum.* idẽ in p. curatore: vt ff. de procu. l. filiusfamilias. §. inuitus. & facit. C. de bo. aucto. iudi. poss. l. inciuile. & ff. quemadmo. testamen. ape. l. sed si quis. secus in tutore & curatore: ff. instit. de satisda. tu. §. quibus. Accur. *ADDITIO.* Dic secundum Barto. quòd aliud in tutore & curatore alio, aliud in curatore qui datur bonis.

l *Necessitate.* vt quia nemo voluntarius inuenitur vt bona dissipentur.

m *Creditores.* facit ff. de bo. aucto. iudi. poss. l. cum vnus. & l. fi. & ff. quibus ex cau. in poss. ea. l. Fulcinius. §. sed & si curator. & ff. de ventre in possess. mitten. l. j. §. eligitur. Accursius.

n *Constitui.* quominus conueniat quem vult: vt subiicit. Accursius.

o *Veriorem.* secus in tutoribus: vt. C. de dui. tute. l. fina. & C. si tutor non gess. l. j. nisi sponte gesserint: vt quia inutiliter erant dati: & tunc quilibet pro parte tenetur: vt modus actori præscribatur: vt. ff. de administratione tuto. l. tutores qui post. §. curatores. ij. & idem in procuratoribus dicerem, nisi sic mandatum est vt quilibet teneatur in solidum: vt. ff. man. l. antepenul. §. duobus. Alij dicũt idem hic quod in tutoribus. & quod dicit hic modum non debere constitui, verum est, cum nõ gesserint. Sed an habeat beneficium epistolæ? Respon. non. cum enim ex dolo & lata culpa tantum teneatur: vt. ff. de bo. aucto. iudi. pos. l. prætor. §. est præterea. non habet locum epistola: vt argu. ff. de tut. & ratio. l. j. §. nũc tractemus. & hoc si quæras qualiter conueniatur ex administratione à debitore, vel ab aliis creditoribus. Si autem dicas de creditore hereditario, qui petit creditum suum tanquam à debitore, erit idem quod in tutoribus: vt ff. ea. l. §. si plures. & C. si vnus ex pluribus tut. l. j. & facit. ff. de eden. l. si quis ex. §. j. Sed contra in prin. §. j. ff. de admini. re. ad ciui. perti. l. iij. sed ibi in alio curatore: vel ibi inuitus. Item arg. cõtra. ff. de suspec. tut. l. hæ enim. in fi. Sed ibi [a] in tutoribus. Accur.

p *Quod redactum est.* ex bonis.

q *Factus est.* à principe: quia nihil gessit, & ad eum nihil peruenit.

r *Conueniendum.* nisi in subsidium, altero non existente soluendo: vt. C. si tutor non gess. l. j. & l. ij. H. & ff. de admini. tut. l. iij. §. j.

s *SI plures. Actor.* si dicas, id est creditor hæreditarius, planum est: vt & ff. l. j. circa prin. & §. j. & de Car. edi. l. sed & si is. §. si impubes. & sic est idem quod in tutoribus: vt. C. si vnus ex pluribus. l. j. Si dicas actor, id est qui agit contra curatorem quasi male administrauerit: & sic est actor creditor qui agit mandati: tunc facit. ff. de ventre in possess. mitten. l. j. §. si vero non tantum. & supra mandati. l. si mandauero. j. §. si curator. & etiam dominus bonorum veniens qui ageret actione in factum: vt argu. ff. de bo. aucto. iu. poss. l. prætor. in princip. & §. his verbis. & §. est præterea. nisi cessisset bonis: vt. j. l. proxi.

Agere.

BIU Cujas

a *Ageret.* id est administraret. & facit. ff. l. proxi. in fi. Accur.

Imperatores. Pone casum vt in glo. quæ incipit, vocat &c. Frā.

b *Ex senatusconsulto.* cum forte esset senator debitor: vt. ff. de cura. fur. l. ij. & de cura. fur. l. curator. aliàs per prætorem: vt not. ff. l. j. Vel dic quòd nihil prohibet & prætorem & senatum circa vendenda bona tractasse. & dicta. l. curator. quæ specialiter in senatore loquitur, intelligitur quando bona quæ cōstabat esse alicuius, vēduntur, quo casu non constituitur alter curator: vt not. ff. l. j. Ac.

c *Fraudatori.* Vocat fraudatorē, debitorem cuius bona vēdita sūt, qui noluit soluere creditoribus, & qui ad hoc credit bonis, vt creditores fraudentur, vt quoniam dicit nō habere actiō. contra curatorem bonis datum, cuius auctoritate bona vendita sunt: sed datur aliis quorū interest si male administrauerit: vt not. ff. l. pxi. Vel dic secundo quòd vocet fraudatorem creditorem ex quocunq; cōtractu, qui ad hoc cōstitutus est, vt cæteri creditores fraudarentur: qui dicit non habere actionem contra debitorem de eo contractu quem fecit, secundum H. & est ad hoc. ff. de priui. credi. l. ait prætor. Vel a tertio, secundum R. vo-

Pro parte cit debitorē cuius bona vendita sunt: cui si- *debiti* qua competebat actio *soluti* contra aliquem suum debitorē, cessione bonorum facta ei adempta videtur, & competet emptori bonorū. & sic fuit. ff. de ope. lib. l. si bona. & hoc primo modo accipitur fraudator: vt. j. tit. j. l. fi. in prin. & C. de his quæ in frau. credito. l. fina. Vel quarto vocat fraudatorem creditorem huius debitoris cuius bona vendita sunt: & sic fraudatorem, id est fraudatum. vnde quidam habent in litera creditori, & nō habent fraudatori. huic quidem non datur actio in debitorem qui cessit bonis. quod accipe nisi aliquid de nouo acquirat, quod dignum emolumentum haberet: vt instit. de act. ff. fi. Accursius.

Si debitor. CASVS. Debitor multorum in iudicio cessit bonis. tandem creditores elegerunt quendam qui esset curator vt venderet hæc bona, & satisfaceret de pretio creditoribus. nūc apparet aliquis creditor prædicti debitoris qui non interfuerat electioni curatoris. vult reuocare istum curatorē. Dicitur quòd non potest. sed si vult ipse cum curatore vendere bona, auditur: & pretium inde redactum soluetur omnibus creditoribus pro portione. Franciscus.

d *Si debitor.* nummularius forte. Accursius.

e *Foro.* id est negotiationi cui præerat, cum aliud forte non haberet. Vel dic foro venalium mercium. nō enim hic accipies forum, id est locum iudicij, secundum H. Vel dic foro, id est loco iudicij cessit bonis: vt. ff. de cess. bo. l. pe. & fi. Accursius.

f *Vnum.* scilicet curatorem: vt subiicit. &. ff. de bo. aucto. iudi. posl. in venditione. §. fi. fuit tamen à prætore approbatus: alioquin contra. ff. eo. l. ij. Accursius.

g *Aduersus curatorem.* ad eum remouendum. Argu. ff. de pac. l. rescriptum. circa prin. Sed an pro mala administratione? Respō. si & eius negotia gerere proposuit, sic: aliàs non. Sed alij creditores tenentur huic negotiorum gest. vel in factum: vt. ff. mandati. l. si mādauero. j. §. si curator. quæ videtur cōtra. Alij dicunt quòd ibi publice fuit ordinatus: hic priuatim.

h *Vendere.* Quid si iam vendiderit curator? Respon. aut non-

ei datur actio, tamquam quiuis eorum in solidum ageret. a

IIII. PAPIRIVS IVSTVS libro primo de Constitutionibus.

IMperatores Antonin⁹ & Verus Augusti rescripserunt bonis per curatorē ex senatusconsulto b distractis, nullam actionem ex antegesto fraudatori c competere.

Creditor postea veniens non potest reuocare curatorem quem alii creditores elegerunt communi consensu ad vendenda bona debitoris qui bonis cessit.

V. IVLIANVS libro quadragesimoseptimo Digestorum.

SI debitor d foro e cesserit, & creditores priuato consilio coierint, & elegerint vnū f per quem bona distrahātur, vt portio ipsis, quæ ex redacto fieret, solueretur: mox extiterit alius qui se creditorem dicat: nullam quidem actionem aduersus curatorem g habebit: sed bona debitoris vnà cum curatore vendere h poterit: ita, vt quæ à curatore & à creditore ex bonis cōtrahātur, omnibus pro portione i præstentur.

QVAE IN FRAVDEM creditorum facta sunt, vt restituantur.

TITVLVS IX.

Primo ponit edictum prætoris, & eius verba materialiter. Secundo illud edictum exponit. secunda ibi: ait ergo prætor. & hic incipit exponere illa verba, gesta erūt. Bar.

I. VLPIANVS libro sexagesimosexto ad Edictum.

A dum dederat pretium: & tunc habet locum prædictus. §. si curator. aut soluerat: & habet locum quod dicitur. j. titu. j. l. qui autem. §. sciendum. & l. pupillus.

i *Pro portione.* sic. C. ad. l. Fal. l. in imponenda. &. C. de bo. aucto. iu. posl. pro debito. Accursius.

QVAE IN FRAVdem creditorum facta sunt &c.

Bene conuenit cū præcedentibus titulis.

AIt prætor.] C ASVS. Debitor multorū gessit aliqua in fraudē creditorū cum eo qui fraudem participabat. tandem debitore conuento à creditoribus, & non cōparente, creditores sunt missi in possess. bo. debitoris. & ordinato curatore volunt vendere. quæritur quid iuris sit de alienatis in fraudem? Et dicitur quòd reuocātur actio. reuocatoria, quæ dabitur curatori bono. vel ipsis creditoribus contra cōtrahentē cum debitore. dabitur etiam contra alienantē in fraudem. & hoc dicit prætor. Secūdo cōmendat Vlpianus hoc edictum. Tertio exponit hęc verba, gessit in fraudem credito. siue gesta sunt. Et dicitur quòd omnē contractū comprehendit factum in frau. credi. siue vendit. siue acceptilat. siue pignora liberet, vel præbet exceptionē debitori suo: puta faciēdo pactum de non petendo, siue quid aliud faciat in fraudē credi. vel serui. amittit, id est remittit per pactum vel non vtēdo. Item si rem suam pro derelicto habuit. nam hæc omnia reuocantur. hoc dicit vsque ad. l. qui autem. Fran.

Pauliana actio in factū, quæ cōpetit ad omnia reuocāda quæ in fraudē creditorū sunt alienata, quare ita sit appellata.

B Ait ergo prætor: *Quæ fraudationis causa gesta* l *erūt cum eo* m *qui fraudem nō ignorauerit:* n *de his curatori* o *bonorum, vel ei cui de ea re actionem dare oportebit: intra annum* p *quo experiūdi potestas* q *fuerit, actionem* r *dabo: idq; etiam aduersus ipsum qui fraudem fecerit, seruabo.* s Necessariò prætor hoc edictū proposuit: quo edicto consuluit creditoribus, reuocando ea quæcūque in fraudē eorum alienata sunt.

C Ait ergo prætor: *Quæ fraudationis causa gesta erunt.* Hæc verba generalia sunt, t & cōtinent in se omnem omnino in fraudē factā vel alienationē, vel quēcūque contractum. Quodcumque igitur fraudis causa factum est: videtur his verbis reuocari, qualecumque fuerit. Nam latè ista verba patēt. Siue ergo rem alienauit, siue acceptilatione, u vel pacto aliquem liberauit:

II. IDEM libro septuagesimotertio ad Edictum.

IDem erit x probandum. Et si pignora liberet, vel quē aliū

D

k *Ait prætor.* est ergo edictum: sed interdictum quandoque dicitur: vt. j. de sol. l. pupilli. in princip.

l *Gesta.* à creditore.

m *Cum eo.* debitore.

n *Non ignorauerit.* sed si ignorauit, tenetur si habet titulum lucratiuum: vt. j. eo. l. qui autē. §. simili modo. &. C. eo. l. pe. & sic intelligitur. ff. si quid in frau. pa. l. j. §. dolum. quæ est cōtra. Idem si est gestum cum pupillo, vt teneatur ignorans: vt. j. eo. l. qui autem. §. si quid cum.

o *Curatori.* quia potest esse & non esse creditor.

p *Intra annum.* vt &. C. eo. l. fi. Sed contra. ff. si quid in frau. pa. l. si patronus. §. hæc actio. sed ibi de eo quod ad eū peruenit cōtra quem agitur. sic enim esset & hic: vt. j. eo. l. ait prætor. hæc actio.

q *Potestas.* ad qđ tria sunt necessaria: vt. j. de diuer. præs. l. j. Ac.

r *Actionem.* scilicet in factū, quæ vocatur Pauliana: quia à Paulo prætore fuit inducta: & competit ad omnia reuocanda quæ in fraudem creditorum alienata sunt: vt. j. eo. l. hac in factum. Alij Paulianam ad corporalia, sed in factum ad incorporalia dicunt competere. & adde de his & aliis reuocatoriis quod nota. C. si quid in frau. pa. l. ij.

s *Seruabo.* de hoc dic vt. j. eo. l. fina. Accursius.

t *Generaliasunt.* & sic generaliter intelligēda: vt &. ff. de aleato. l. j. §. quod autem. &. ff. de mino. l. ait prætor. in prin. &. ff. si quid in frau. patro. l. j. §. j. ibi, omne igitur &c. Sed contra. j. de verbo. signi. l. Labeo. in fin. Solu. hic ex interpretatione. Accursius.

u *Acceptilatione.* vt &. C. eo. l. fi. Accursius.

x *Idem erit.* hoc iunge præcedentibus. & quod subiicit, & si pignora &c. incipit noua constructio, quæ pendet vsque ad. §. gesta. Accursius.

In fraudem

BIU Cujas

a *In fraudem creditorum.* vt.j.eo.l.si pignus.licet non sit alienatio:vt eadem.l.dicitur.

b *Præponat.* prius ei soluēdo cum omnes instarent.Arg.j.eo.l. pupillus.aut rem hypothecādo dum simul omnes instarent. Ac.

c *VEl ei.* scilicet debitori paciscendo, vel iuramentum deferendo: vt.ē.de iureiu.l.nam postea.§. sed & si quis.

d *Creditorū causa.* deferēdo creditori vt iuret sibi deberi: vt.d.§. sed & si quis.l.nā postea.ē. de iureiu. vel adeundo malam hæreditatem: vt.ē. de separa. l.j.§.quæsitum.

e *Aliud.*hoc dic vt.j. de solu.l. pupilli debitor.in prin.Accur.

f *Opera.* à debitore: & ab alio cui debitor pdesse volebat. Azo. vt forte esset contumax,vel cum promisisset alij sub pœna iudicio sisti.

g *Adfuit.* vt contumax damnaretur. Acc.

h *Patiatur.* cum potuit litem contestari, & non fecit,secundum H. quod non placet: quia statim subiicit hic respon. dic ergo quòd dimisit perire instantiam triennio, in qua produxerat testes qui post testificationē mortui sunt.Accur.

i *Amittit.*id est remittit per pactum, vel nō vtendo.

k *Desinat habere.* puta patiendo se iudicio vinci, vel aliàs in fraudem obligando se.Ac.

l *IN fraudem. Intelligendum est.* Not.qui non facit,facit: vt &.j. de reg. iur. l. qui non facit. & supra de ædil. edict. l. quis sit fugitiuus. §. idē ait si seruus. & infra de re mili. l. omne. in fine. & supra de lib. agno. l. necare. &.j. de verbo. signi. l. alienationis.ij.respon.Accursius.

*Fl. Quod autem

m *Sed & si rem.Vt quis eam suā.*quod est eo ipso quòd pro derelicto habuit:vt.ē.pro derelicto.l.si id.Accur.

QVi autem.] *CASVS.* Aliquis noluit adquirere quod posset:& hoc fecit in fraudem creditorum. bene valet quod fecit,nec reuocatur per creditores,puta si noluit implere condit.sub qua stipulatus erat aliquid, vel repudiat hære. vel legatum sibi relictum.Idem si emancipauit filium suum,qui erat hæres institutus,vel legatarius ei relictus : & hoc fecit in fraudē cre.Idem si seruum suum ab aliquo hæredem instituti alienauit:& sic hæreditas iussu emptoris est adita,& ei quæsita: nā hæc non reuocantur,nisi alienatio in frau.credi.esset facta.& hoc dicit vsque ad.§.apud Labeonem.[*APVD LABEONEM.*] Si debitor multorum soluat vni ex creditoribus iussu iudicis:nō spectat ad hoc edictum. nam non reuocatur à cæteris creditoribus.licuit enim sibi vigilare. & hæc sunt vera quando satisfactū est isti antequam creditores sint in possess. bo. debitoris. si vero postea satisfactum est isti,tūc quòd accepit, communicabit cum aliis creditoribus.Item sciat quòd hoc edictū punit contrahentem in frau.credi. cum debitore. si enim contrahat non in frau. credi. vel contrahat scientibus creditoribus & consentientibus: nō tenetur,licet debitor fraudem haberet.[*SI QVID CVM PVPILLO.*] Si debitor multorum donauit rem aliquam pupillo fraudem ignoranti: si ex hoc lædantur creditores,reuocabitur hoc quod donatum est.Idem multo magis si extraneo donauit in frau.credi.licet donatarius fraudem ignorauit. & tenebitur in quantum locupletior est ex isto dono. Sed pone quòd seruus meus emit aliquam rem à debitore vendente in fraudem credi.& ipse seruꝰ participauit fraudem. in quantum teneor ego dominus, quæritur. & distinguitur. nam aut ego dominꝰ hoc ignorauit: & tunc teneor de peculio, vel de in rem verso. & hoc idem dicas in filio. si autē hoc sciui: tunc meo nomine cōuenior in solidū. Item si debior in fraudem credi. plura legauit:& hæres hæc legata soluit creditoribus: reuocantur hæc legata. Vltimo dicit, hæc actio durat anno vtili & incipit ex die contractus facti.Fran.

Stipulatio. erat enim ei promissum aliquid si ascenderet Capitolium:vt.j.si quid in frau.pa.l.j.§.vtrum.

n *Locupletetur.* Adhoc & inferiora facit.ē.si quid in frau. pa.l.j.§. vtrū. &.j.dē regu.iur. l. non fraudantur. in prin. &.ē. pro socio.l. nemo.§.j.&.j.de iniur. l.iniuriarum.j.§.si quis de honoribus. &.ē.ad Treb.postulante.in fi. &.j. de verbo. signifi. l.alienationis.§.j. &.j. de iure fisci.l.cum quidam. Sed contra.j. eo. tit.de iur.fis.l. in fraudem. in prin. Solu. vt ibi. Item argu. contra supra de hære.ven.l.ij. §.non tantum. &.ē.ad leg. Aquil. l. si seruus seruum. &.ē. vsufruct. quēadmodum ca. l. iij. §.j. & de peti. hæred. sed & si.§. pinde. &.ē. si quis omis. cau. testa. l.j.§. penult. sed ille in suis tractatibus.Itēcōtra.j.eo.l.ait prætor.§. pe.Solu.vt ibi. Accur.

p *Legatum repudiauit.* Sed nónne cum legatum repudiat, de suo deminuit,cum statim adita hæreditate fiat dominus? Respō. si dicas hic repudiauit ante aditā hæreditatem, nihil est:vt.j.de regu.iur.l.qui potest.§.j.&.j.quorum lega.l.j.§.quod ait.&.ē.de suc. edi.l.j.§. decretalis. sed respon. quòd licet postea repudiet, non deminuit,cum fingatur non esse quæsitum : vt supra ad leg. Aquil.l.nam sicut.

q *In venditione.* scilicet non adquirenda.Accur.

r *Sed in hæreditate.* non tamen alienatione interueniente. Accursius.

s *Cessat.* id est non reuocabitur.Accursius.

t *Reuocabitur.* Sed nunquid reuocabitur hæreditas cum seruo, quando in serui alienatione fraus interuenit : vel an seruus tantum?Et dic vtrunque:vt.j.de regu.iur.l.cum principalis.

u *Facere.* vt &.j. de regu.iur.l. nihil dolo. &.ē. de condic. ob cau.l.si donaturus.§.j. & facit ad hunc & ad seq.§. C. depositi.l. fina.&.C.de iur.delibe.l.fina.§.& si præfatam.&.ē.de bo. auctor. iudi.poss.l.si non expedierit.§.j.in prin. &.C.de manumis.testamen.l.fina.§. sin autem. &.ē.de mino.l. si mulier. in fine. Argu. contra.ē.de tribu.l.illud.§.proinde.Accursius.

x *Quem præses.* vel alius iudex.Accursius.

y *Cogat.* actore agente.

BIU Cujas

edictum ad contractus pertinere, in quibus se ptor non interponit[a]: vtputa pignora,[b] vēditionésque.[c] ℣ Sciēdum[est] Iulianum scribere, eóque iure nos vti, vt qui debitam pecuniā accepit[d]* antequā bona debitoris posideantur: quāuis sciens prudénsq; soluendo nō esse recipiat: non timere hoc edictū[e]. sibi enim vigilauit.[f] Qui verò B post bona possessa debitū suū[g] fecerit:[h]* hunc in portionē vocandum, exæquandúmq; cæteris creditoribus. neq; enim debuit præcipere[i]* cæteris post bona possessa: cùm iam par cōditio omnium creditorum facta esset. ℣ Hoc edictum eum coërcet, qui sciens eum in fraudem creditorum hoc facere, suscepit quod in fraudem creditorum* hic faciebat. Quare si quid in fraudem creditorum factum sit: si tamen is qui accepit ignorauit, cessare[k] vidētur verba edicti. ℣ Pręterea illud sciendū est, eum qui consentientibus[l] creC ditoribus aliquid à fraudatore vel emit, vel stipulatus est, vel quid aliud contraxit: non videri in fraudem creditorum feciſſe. Nemo enim[m] videtur fraudare eos[n] qui sciunt, &[ad hoc] consentiunt. ℣ Si quid cum pupillo[n] gestum sit in fraudē creditorum: Labeo ait omnimodo[o] reuocādum, si fraudati sint creditores: quia pupilli ignorantia, quæ per ætatem contingit, non debet esse captiosa creditoribus, & ipsi lucrosa. eóque iure vtimur. ℣ Simili modo dicimus & si cui donatum est, nō D esse quærendum an sciente eo cui donatum [est] gestū sit: sed hoc tantum, an fraudentur creditores. Nec videtur iniuria adfici is qui ignorauit, cùm [ei] lucrum extorqueatur,[p] nō damnum infligatur. In hos tamen, qui ignorantes ab eo qui soluendo non sit, liberalitatem[q] acceperunt, hactenus actio erit danda, quatenus locupletiores facti sunt: vltra non. ℣ Simili modo quæritur, si seruus[r] ab eo qui soluendo non sit, [s] ignorante domino ipse sciens rem acceperit, [t] an dominus teneatur. Et ait Labeo hactenus eum teneri, vt restituat quod ad se peruenit: aut [vt] dumtaxat de peculio damnetur, vel si quid in rem eius versum est. Eadem in filiofamilias probanda sunt. sed si dominus[u] sit, suo nomine conuenietur. ℣ Item si necessarius hæres[x] legata[y] præstiterit, deinde eius bona venierint, Proculus ait, etiam si ignorauerint legatarij, [z] tamen vtilem actionem[a] dandam. quod nequaquam dubium est. Huius actionis annum cōputamus vtilem, quo experiūdi potestas fuit; ex die factæ venditionis.[b]

Cum res vendita reuocatur, pretium emptori non restituitur: nisi in vtilitatem debitoris appareat esse conuersum. Bart.

VII. PAVLVS libro sexagesimo secundo ad Edictum.

SI debitor in fraudem creditorum minore pretio[c] fundum scienti emptori vendiderit: deinde hi quibus de reuocando eo actio datur, eum petant:[d] quæsitum est an pretium restituere debeāt. Proculus existimat, omnimodo restituendum esse fundum, etiam si pretium non restituatur.[e]* & rescriptum est secundum Proculi sententiam.

VIII. VENVLEIVS SATVRNINVS libro sexto Interdictorum.

EX his colligi potest, ne quidem portionē emptori reddendam ex pretio: posse

a *Non interponit.* iubendo vel approbando: vt hic fecit. Et sic not. ꝙ iussus vel auctoritas iudicis excusat: vt. j. de regu. iur. l. nō videtur. §. qui iussu. & ſ. de iurisdi. om. iudi. l. si quis id. §. doli. & de infamibus. l. furti. §. qui iussu.

b *Pignora.* in fraudem contracta: vt infra eod. l. ait prætor. §. si cum. in versi. si cui. & idem est in vēditione. Accursius.

c *Venditionésque.* quæ fiunt nulla cogēte necessitate.

d *Accepit.* aliàs recepit. Accursius.

e *Hoc edictum.* secus in fisco: vt. C. de priuile. fisci. l. pecunia. & facit. ſ. proxi. §. & quod ibi not. Accursius.

f *Vigilauit.* facit. ſ. de pecul. summa. §. sed & si alij. & de separationibus. l. debitor. in fi. j. respon. & j. eod. l. pupillus. & l. ait prętor. §. si cum in diem.

g *Suum.* scilicet debitoris. Accur.

h *Fecerit.* id est receperit. Accursius.

i *Præcipere.* sic. ſ. de re iudi. l. penult. & de bo. auct. iud. poſ. l. finō expedierit. §. j. ij. rñ. Acc.

k *Cessare.* in titu. non lucratiuo accipe: vt. ſ. eod. l. j. in prin. & j. eo. l. si debitor. & sic non est contra. j. eod. §. simili. Vel dic in lucratiuo: & tunc determinatur. j. eod. §. in hoc. Sed quid si tēpore cōtractus bona fide contraxerit: sed cum traditur, scit in fraudem creditorum alienari? Respon. teneri: quia gestū est aliquid tūc: vt. ſ. l. j. in prin. Accur.

l *Consentientibus.* scilicet expresse, vel quibusdam cōiecturis hoc appareat. Sed quid si videntes tacuerūt? videntur consentire: arg. C. de remiſ. pigno. l. j. & ij. §. fin. sed forte distingues: vt. ſ. quibus modis pignus vel hypo. sol. l. sicut. §. nō videtur. Accursius.

m *Nemo enim.* vt &. j. de reg. iu. l. nemo videtur. & ſ. de actio. emp. l. j. in fi. & ſ. quod falsō tuto. auctо. l. j. in fi.

n *Si quid cū pupillo.* in quē alienatum est. Ac.

o *Omnimodo.* id est siue habeat titulum lucratiuū, siue non lucratium: siue sciat, siue non: dum tamen tutor sciat: vt. j. eo. l. ait prætor. & sic potest notari hic esse deteriorem conditionem pupilli quàm aliorum: in quibus aliis distinguitur vt. ſ. proxi. dixi. Vel dic secundum Azo. quòd loquitur de pupillo cui donatum erat. nam primo casum dubitabilem ponit: postea minus dubitabilem & generalem in. §. simili. sic &. ſ. ad legem Aquil. l. si seruus seruum. §. inquit. versi. rupisse. Accursius.

p *Extorqueatur.* sic. j. eo. l. si fraudator. in prin. &. C. e. de reuo. iis quæ in frau. cre. l. ignoti. &. j. de regu. iur. l. nō debet actori. §. in re obscura. &. C. de iure deliberan. l. fin. §. sed & si legatarij. & de codicil. l. fina. §. penult. &. j. eod. l. penul.

q *Liberalitatem.* in casu etiam ille qui non liberaliter accepit, non tenetur in plus: vt. j. eo. l. ait prætor. §. ait prætor. Accursius.

r *Si seruus.* alienus. Accursius.

s *Soluendo non sit.* & qui fraudat creditores.

t *Rem acceperit.* ex causa peculiari: non dominica: nec domini mandato.

u *Dominus.* vt quia ps̄ens est, & posset contradicere: vt. ſ. de libe. eau. l. immo. in fin. aliàs non præiudicat. ſ. si nō potest contradicere: vt ſ. de cōtrahen. emptio. l. in huiusmodi. & adde distinctionem quā habes. ſ. de ædil. edicto. l. cum mancipium.

x *Hæres.* puta seruus debitoris hæres institutus à debitore.

y *Legata.* relicta à debitore in fraudem. Ac.

z *Legatarii.* ſ. fraudem commissam.

a *Actionem.* vel indebiti: vt. C. de iure deliberan. l. fina. §. sed & si legatarij. vel Fauianā, vel in factū. & facit. ſ. si in frau. pa. l. j. §. j.

b *Venditionis.* vt &. j. eo. l. ait ptor. §. annus. &. C. e. de reuo. iis quę in frau. l. si actum.

Si debitor.] CASVS. Debitor multorum vendidit rem cuidā in frau. credi. etiā minori pretio quàm valeret: & emptor participauit fraudē. quæritur, an si creditores agant reuocatoria, debeant restituere pretiū emptoribus quod pro re dederant? Et dicitur ꝙ nō, nec totū pretium, nec partem: nisi hoc extaret penes debitorē vēdentem. & hoc dicit hæc. l. & sequen. Fran. Accursius.

c *Minore pretio.* hoc nō est curandum: cum sciens fuerit emptor: sed vt apertius fraus appareat, hoc dicit.

d *Petant.* per Paulianam, vel in factum: vt not. ſ. eo. l. j. in prin.

e *Nō restituatur.* à creditoribus. Sed nūquid soluendū est ab eo qui in fraudē vendidit? videtur quòd non: vt. C. de rescin. vēdi. l. hi qui. sed illud dico speciale in fisco: licet sit argu. contra. C. de præscript. triginta an. l. j. Azo. hic enim videntur restituī, si salui sunt: vt. j. proxi. & facit. C. de rei vindi. l. si mancipium. Sed contra. ſ. si quid in frau. pa. l. j. §. si quid in fraudem. vbi pretium restituitur emptori. Solu. quare ibi secus sit obseruandum: cuidens est ratio, secundum R. quia ibi fuit ignorans emptor qui emit à liberto vendente in fraudem patroni: hic sciens. Accursius.

Qui à debitore.] CASVS. Emi à debitore in fraudem credi. vendēte: & sciens hoc emi. & antequā bona debitoris possiderentur à creditoribus, ego emptor hanc rē alij vendidi bona fide emēti. quæritur, an creditores possint hanc rē reuocare ab isto emptore bonæ fidei? Et dicitur quòd non: sed ego

*Flo. solvatur

eis teneor ad pretium quod habui ex hac re. Franciscus Accur.

a *Qui à debitore.* in fraudem creditorum vendente. Accur.

b *Non sunt.* à creditoribus etiam: alioquin secũdus emptor teneretur hypothecaria: vt. C. de præto. pi. l. fina.

c *Conueniri possit.* reuocatoria. Accursius.

d *Qui eum admisit.* vt &. C. de rescin. ven. l. dolus. & de peri. & cõmo. l. dolũ. &. ŝ. de Publiciana. l. sed & si*. §. prætor. &. j. de excep. doli. l. apud Celsum. §. de auctoris. &. j. de regu. iur. l. fraudis.

e *Diximus.* ŝ. eo. l. qui autem. §. hoc edictum.

f *Eum.* primum emptorem. Accursius.

g *Tenebitur.* creditoribus reuocatoria. & sic pretiũ loco rei succedit. & fa. ŝ. de rei vin. l. Iulianus. j. in princ. &. j. de regu. iur. l. factum. Accursius.

* *l. eũ qui.*

* *Flo. Is qui à*

It prætor. [CASVS.] APonit edictũ, cuius sensus est: qui contraxit cũ debitore multorum in frau. cre. cõtrahẽte, vel emit à debitore, vel similem cõtractum fecit: & hic contrahens participauit fraudem cum debitore: tenebitur intra annum vtilem restituere quod de bonis illius debitoris habuit, creditoribus eius. & ad hoc inducta est actio in factum. Item quandoque tenetur & si fraudem nõ participauit: vt quia ex titulo don. habuit rem. Tãdem loquitur Vlpi. & exponit verba edicti, & dicit: hoc quod dictũ est in frau. cre. factum reuocari: est verum si creditores ex hoc habẽt damnum: vt quia non possunt cõsequi solidum quod eis debetur, cum debitor tantum non habeat. Sed pone quòd debitor in frau. credi. aliqua vẽdit: postea istis creditoribꝰ soluit quod eis debet: & incipit alios creditores de nouo habere. nunquid isti alij possunt reuocare prædicta alienata? & distinguitur, an isti primi creditores sint liberati de pecunia secundorum: & tunc eis secundis cõpetit hæc actio ad reuocanda alienata. aut de alia pecunia: & tũc nõ possent reuocare. Item quod dictum est in edicto ꝙ contrahens cũ debitore participauit fraudem: bene dictum est. si enim contrahens sciret debitorem habere multos creditores, non tamen aliam fraudem habuit, nõ tenebitur hac actione, nisi creditores denuntiassent ei ne contraheret cum debitore. Sed quid si tutor pupilli, vel curator adulti, sciens contrahat cum debitore multorũ in frau. cre. an pupillus vel adultus ex hoc tenebitur? & dicit ꝙ sic in quantum ad eos peruenit. [PRAETEREA.] In frau. cre. à debitore alienata reuocantur, siue vnus creditor erat tempore alienationis, & adhuc est: siue plures erãt, & adhuc omnes sunt, vel vnus eorum tantum nunc remansit, cum aliis sit satisfactum. Sed pone quòd contrahens cum debitore scit vnum creditorem fraudari, non alios: nũquid habet locum hoc edictũ? certe sic: vt ille solus reuocet. Sed pone quòd satisfactũ est fraudato. cessat hoc edictum: & sic reuocatoria. sed si offeratur quod debetur fraudato, & nolit recipere: nõ eliditur actio ex hoc edicto. [SI FRAVDATOR.] Debitor in frau. credi. aliqua alienauit, & decessit relicto hærede. creditores hæreditarij secuti sunt fidem hæredis: & quia hæres non soluebat, immo latitabat: bona eius venduntur. dicitur ꝙ bona hæredis dicuntur vendi, non defuncti. & ideo non est quærẽdum quæ defunctus in fraudem alienauit: nec reuocantur. [SI QVID IN FRAVDEM.] Quidam hæres suus, vel extraneus, minor. xxv. an. adiuit hære. & aliqua de hære. in frau. cre. hæreditariorũ alienauit. tandem hic hæres abstinuit se ab hær. petita in integ. rest. quæritur an creditores possint reuocare alienata per hæredẽ. Et dicitur ꝙ sic vtili act. quare nõ directa? dic vt in glo. hoc idẽ dicas in seruo hærede instituto qui postea abstinuit habita in integ. resti. Sed an alienata per defunctũ, reuocari possunt: disting. aut creditores non sunt secuti fidem hæredis. & tunc reuocantur. aut sunt secuti. & tunc non reuocantur. & exempla vtriusque sunt in litera. [SI IMPVBES.] Debitor alienauit aliqua in frau. cred. hic debitor decessit relicto hærede filio impubere. impubes adita hæreditate aliqua alienauit in frau. cre. tam hæreditariorum quàm tamen dici, eam rem apud arbitrum ex causa animaduertendã, vt si nummi soluti in bonis extent, iubeat eos reddi: quia ea ratione nemo fraudetur.

IX. PAVLVS libro sexagesimo secundo ad Edictum.

QVi*à debitore, [a] cui[9] bona possessa [nõ] sunt, [b] sciens rẽ emit: iterũ alij bona fide ementi vendidit. quæsitum est, an secundus emptor cõueniri [c] potest? Sed verior est Sabini sentẽtia, bona fide emptorem non teneri: quia dolus ei dumtaxat nocere debeat qui eũ admisit: [d] quemadmodum diximus [e] nõ teneri eum, [f] si ab ipso debitore ignorans emerit. Is autem qui dolo malo emit, bona fide autem ementi vendidit: in solidum pretium rei quod accepit, tenebitur. [g]

X. VLPIANVS libro septuagesimo tertio ad Edictum.

AIt ptor: *Quæ Lucius Titius* [h] *fraudandi* [i] *causa, sciente te* [k] * *in quibus* [l] *bonis* [m] *de ea re* [n] *agitur, fecit: ea* [o] *illi,* [p] *si eo nomine* [q] *quo agitur, actionem ex edicto meo competere,* [r] *essẽve* [s] *oportet, & si non amplius annus est,* [t] *cũ qua de re agitur, experiundi potestas est, restituas. Interdũ causa cognita, etsi scientia non sit,* [u] *in factum actionem permittam.*

Creditores præteriti habent reuocatoriã: non creditores post secuti: nisi in locum priorum successerint. Bartolus.

VIta demum reuocatur quod fraudãdorum creditorum causa propriorum: vel eius tutor alienauit, separatione à creditoribus hæreditariis impetrata. dicitur ꝙ creditores reuocabũt alienata in frau. eorũ. [SI CVM IN DIEM.] Debitor in frau. cre. debitum quod in diem debebat, ante diem soluit. dicitur ꝙ quicquid in medio tẽpore habuit creditor cui solutum est: reuocabitur per alios creditores. Item si debitor in frau. cre. dedit rem fisci pignori vni suo creditori antiquo, reuocabitur hoc pignus per alios creditores. Item si mulier in frau. credi. accepto tulit Titio qui Titius ei debebat, vt hic Titius hoc habeat in dotẽ, non tenet hæc acceptilatio. sic ergo obligatio debiti in antiquo statu reponitur. Item si debitor in frau. cre. cõstituat vsumfructum fundo suo, vel vsumfructum sibi debitum remittat, vel alicui promittat liquid in annos singulos: reuocabitur quod faciet. [SI DEBITOREM.] Debitor meum & plurũ alioꝝ fugiẽtẽ fui persecutus & pecuniã secũ ferentem ei abstuli. an tenear reddere aliis creditoribus? & disting. aut hoc feci antequã creditores missi sint in pos. eius: & tunc nõ reddo. aut post: & tunc reddo. [SI EX CONSTITVTIONE.] Quidã debitor in frau. cre. aliqua alienauit, & testamẽto reliquerat libertatẽ seruis suis: tãdẽ nemo volebat ei succedere ex testamẽto, vel ab intestato. venit quidã, & petiit hæc bona hæreditaria sibi dari causa libertatũ conseruandarũ, promittens de solido soluendo creditoribus. dicitur ꝙ amodo creditores non possunt reuocare alienata per defunctũ, cum solidũ consequantur ab accipiẽte hęc bona. Secũdo dicit: annus huius actionis incipit currere à tẽpore quo vẽdita sunt bona in frau. cre. Tertio dicit: per hãc act. in factũ reuocãtur res alienatę in frau. cre. cũ sua causa. cum fructibus perceptis à pos. & percipiendis, dũ tamen expẽsæ si quæ sunt factæ necessariæ, deducãtur: & etiã volũtariæ expẽsæ deducũtur, si factę sunt volũtate creditorũ vel fideiuss. debitoris. & si ancilla fuit vendita in frau. cre. reuocabitur, & etiã partus quẽ habuit. & vt generaliter dicam, scias ꝙ per hãc act. reuocabitur res alienata in pristinũ statum. Itẽ obligatio si remissa erat in fraudẽ credi. reuocabitur in pristinũ statum, perinde ac si non essẽt facta remissio, adeo ꝙ & commodũ medij temporis veniat vtputa fructus. vsuræ autẽ medij temporis non veniunt nisi prius erant debitæ iure stipu. vel iure contractus bonæ fidei. & si obligatio erat sub die vel sub condi. reuocabitur in pristinũ statum. si autem erat tẽporalis, vt quãto minoris, quam remisit debitor in fraud. cred. illa reuocari poterit intra tantũ tempus quantum supererat ei, & nõ intra annum. Vltimo dicit: hæc act. durat perpetuo in eo quod peruenit ad cõuentum, siue sit fraudator, siue alius. Item hæc actio datur creditoribus & hęredibus eorũ. Item datur in accipientem & eius hæredem in id quod ad eum peruenit. &. h. d. hic. §. cum sequen. & cum. l. seq. Fran.

a *Qui à debitore.* in fraudem creditorum vendente. Accur.

b *Non sunt.* à creditoribus etiam: alioquin secũdus emptor teneretur hypothecaria: vt. C. de præto. pi. l. fina.

c *Conueniri possit.* reuocatoria. Accursius.

d *Qui eum admisit.* vt &. C. de rescin. ven. l. dolus. & de peri. & cõmo. l. dolũ. &. ŝ. de Publiciana. l. sed & si*. §. prætor. &. j. de excep. doli. l. apud Celsum. §. de auctoris. &. j. de regu. iur. l. fraudis.

e *Diximus.* ŝ. eo. l. qui autem. §. hoc edictum.

f *Eum.* primum emptorem. Accursius.

g *Tenebitur.* creditoribus reuocatoria. & sic pretiũ loco rei succedit. & fa. ŝ. de rei vin. l. Iulianus. j. in princ. &. j. de regu. iur. l. factum. Accursius.

h *Lucius Titius.* debitor. Accursius.

i *Fraudandi.* creditores. Accursius.

k *Sciente te.* acceptore. Accursius.

l *Quibus.* id est de quibus. Azo.

m *Bonis.* quæ accepisti. Accursius.

n *De ea re.* id est fraude vel alienatione fraudulenta.

o *Ea.* scilicet bona. Azo.

p *Illi.* scilicet creditori. aliàs illis, scilicet qui conqueruntur & accipe, restituas. Accursius.

q *Si eo nomine.* id est nomine fraudis propter quam agitur.

r *Competere.* scilicet directo vt creditori. Azo.

s *Essẽve.* vtiliter, vt procuratori bonorum: vt &. ŝ. e. l. j. in prin.

t *Annus est.* supple qui fluxit, cum &c. nam vtilis annus est. & quod subiicit, de ea re, id est alienatione. Sed quid differt hoc edictum ab illo. ŝ. eod. l. j? Respõ. nihil nisi quo ad verba: quia hic loquitur in secunda persona. ŝ. in prima. sed vt exponat, ideo repetit. vel alius prætor fecit illud, & alius istud.

u *Scientia non sit.* cõtrahentis cum fraudatore: puta cum interc[illegible]

BIU Cujas

cessit tit. lucratiuus: vt supra eo. l. qui autem. §. similique modo.

a *Habuit.* fraudantes creditores suos.

b *Vendiderunt.* & non sunt dimissi in solidum. & facit. C. de ser. pig. dato ma. l. si creditoribus. &. ff. de reg. iur. l. fraudis. Accur.

c *Simpliciter.* id est si suam pecuniam, non posteriorum. Hu. Vel. i. sine intentione dandi pecuniam secũdario prioribus. s. cum id non agebatur inter istũ fraudatorẽ & hos secũdos creditores. Vel dic. i. non directo peruenit: vt. ff. de priuile. credi. l. si ventri. §. fi. & facit. ff. de bo. au. iudi. poss. l. cum vnus. & ff. eo. l. Papinianus.*

d *Horum.* posteriorũ.

e *Noluit.* in alienãdo. & facit. ff. solu. matrimo. l. etiã. §. quãquam. & ff. qui. ex cau. in pos. ea. l. Fulcinius. §. quòd si aduersus.

f *Contendendum.* id est dicendum: vt & infra proxi. §.

g *Vendẽte.* secus post venditionem: vt. ff. pro emp. l. alienam. Accur.

h *Testatò.* id est corã testibus. Accur.

i *Perseuerat.* sic &. C. de rei vin. l. si fundum. & ff. de eden. quædã. §. is autem. versi. sed si ei. & ff. de leg. præstan. l. virilis. §. si adiecerit. & supra manda. l. si hominem. Sed argu. contra. C. de rescin. ven. l. si maior. sed ibi non erat ius nuntiandi. Item argum. contra. ff. quod fal. tut. auct. l. ij. Accursius. *ADDITIO.* Dic secundum Bartolum hic, quòd ille qui denuntiabat, certabat de lucro: sed ille cui denuntiabatur, certabat de damno: ideo est potior cõditio eius cui denũtiabatur: quia potest dicere, non credidi tibi. secus si essent in pari causa: vt hic: vt per Barto. hic.

k *Conscientia.* facit. ff. de regulis iuris. l. fraudis. & ff. proxi. §. & ff. qui & à quib⁹. l. in fraudem. Accursius.

l *Actione.* in factum ex hoc edicto. & est forte ratio, secundum Azo. quia hæc actio vt Fauiana est personalis, non in rem scripta: vt supra si quid in fraudem. l. j. §. antepenul.

m *In curatore.* secus in procuratore: vt. ff. de dolo excep. l. apud Celsum. §. illud. versi. illa etiam. &. §. si quis non. & facit. ff. de reg. iur. l. neq; in interdicto. &. ff. de dolo. l. sed & ex dolo. & de tribu. l. iij. §. j. & de pecu. l. summa. §. fi dolo. Sed contra. ff. ne vis fiat ei. l. j. §. hoc edicto. Solu. vt ibi.

n *Ad eos.* scilicet pupillos. Accursius.

o *Posse quæri.* s. in eo quod dicitur &c. subaudi, & vtrum ita habeat locum reuocatio, non aliter hoc. s. quæritur. Accur.

ff. Nouum.

sa factum est, si euentum fraus habuit: [a] sciliçet si hi creditores quorum fraudandorũ causa fecit, bona ipsius vendiderunt. [b] Cęterùm si illos dimisit, quorum fraudandorum causa fecit, & alios [postea] sortitus est: si quidem simpliciter [c] dimissis prioribus, quos fraudare voluit, alios postea sortitus est: cessat reuocatio. Si autem horũ [d] pecunia quos fraudare noluit, [e] priores dimisit quos fraudare voluit: Marcellus dicit reuocationi locum fore. secũdum hãc distinctionẽ & ab imperatore Seuero & Antonino rescriptum est, eóque iure vtimur.

Non sufficit scire creditorem alienantem habere creditores: sed oportet fraudem participare, vt hoc edictum locum habeat. Bartolus.

¶ Quod ait prætor, *sciente te*: sic accipimus, te conscio, & fraudem participante. Non enim si simpliciter scio illum creditores habere, hoc sufficit ad contendendum [f] teneri eum in factum actione: sed [ita,] si particeps fraudis est.

Nõ potest videri fraude carere qui emit contempta denuntiatione facta à creditoribus ne emeret à debitore in fraudem alienante. Bartolus.

¶ Si quis particeps quidẽ fraudis non fuit, verumtamen vendente [g] debitore testatò [h] conuentus est à creditoribus, ne emeret: an in factum actione teneatur si comparauerit? Et magis est vt teneri debeat. Non enim caret fraude, qui conuentus testatò, perseuerat. [i] aliàs autem qui scit aliquem creditores habere: si cum eo cõtrahat simpliciter sine fraudis conscientia, [k] non videtur hac actione [l] teneri. ¶ Ait prætor, *sciente te*, id est eo qui conuenietur hac actione. Quid ergo si fortè tutor pupilli scit, ipse pupillus ignorauit? videamus an actioni locus sit, vt sciẽtia tutoris noceat. idem & in curatore [m] furiosi & adulescentis. Et putẽ hactenus istis nocere scientiam* tutorum siue curatorũ, quatenus quid ad eos [n] peruenit. ¶ Prętereà sciendum est, posse quęri, [o] quod dicitur in fraudẽ creditorum alienatũ reuocari posse, si iidẽ sint creditores: [p] & si vnus creditor sit ex illis qui fraudati sunt: [q] siue solus tunc fuit: siue quũ [r] cæteris satisfactũ est, hic solus remansit: probandum esse adhuc actioni [s] locum [t] fore. Illud certè sufficit, etsi vnum scit creditorem fraudari, cæteros ignorauit: fore locum actioni. Quid ergo si ei quem quis scit [fraudari,] satisfactum est? numquid deficiat actio: quia qui supersunt, non sunt fraudati? Et hoc puto probãdum. [u] Non tamen si dicat aliquis, *Offero quod debetur ei quem scio creditorem*: audiendus erit, vt actionem eludat [x].

Si filius qui potest abstinere ab hæreditate paterna, faciat aliquid in fraudem creditorum, & petat in integrum restitui eo quòd se immiscuit hæreditati paternæ: si restitutus fuerit, competit hæc actio reuocatoria creditoribus ad reuocãdum quæ alienata sunt per defunctum, si creditores non sunt secuti fidem hæredis. Si autem eius fidẽ secuti sunt: tunc tantum reuocantur ea quæ hæres alienauit. b. d.

¶ Si fraudator hæredẽ habuit, [y] & hæredis bona venierint: [z] nõ est in bonis quibus de agitur, factum: [a] & ideo cessat hæc actio. ¶ Si quid in fraudem creditorum fecerit filius qui se poterat abstinere, & in integrũ sit restitutus, quòd se miscuerat: vel si quid fecit [hæres] voluntarius [b] etiam, vel per ætatem, vel quam aliam causam [c] iustam in integrũ meruit restitutionem, dicendum erit vtilem [d] actionem cõpetere. Idem & in seruo [e] necessario. Sanè cũ illa distinctione hoc admittẽdum [f] esse Labeo scribit, vt si quidem protin⁹ [g] bona vẽdiderũt creditores, vel absentib⁹, vel paciscẽtibus creditorib⁹ se necessarius miscuit: vtriusque [h] fraus [i] reuocetur: id est testatoris, & ipsius. [k]

p *Idem sint creditores.* qui tũc erant cũ alienatio fiebat. & quod subiicit, etiam si vnus &c. incipit respondere. Vel potest dici q̃ respondet infra, probandum &c. Accursius.

q *Fraudati sunt.* quæritur an habeat locum reuocatio. sic & dices infra responderi, probandum.

r *Quum.* id est quando. Io.

s *Actioni.* ab omnibus exercẽdę. Sed quid si nullus remãsit de his? Respon. vt. ff. ea. l. §. ita demum. Accur. *Flo. contra scientiam*

t *Locum.* licet vnus tantum creditor sit in cuius fraudem est alienatum.

u *Probandum.* vt deficiat.

x *Actionẽ eludat.* fraudati & volentis reuocare quicquid alienatum est: licet vltra sit debitum: & quia proficiet aliis creditorib⁹. Azo. & hoc post missionem in possessionẽ: arg. ff. eo. l. qui autem. §. sciendum. vel dic non audiri quando cõuentus est reuocatoria. si autẽ ante vellet soluere, audietur forte: arg. ff. de aliena. iudi. mutã. l. iij. §. finali. Accur.

y *Habuit.* & creditores fidem eius secuti sunt. aliàs enim impetrarent separationem.

z *Venierint.* non fraudatoris.

a *Factum.* id est alienatum in fraudem. non enim fraudatoris bona veneunt, sed hæredis. & facit insti. de hęre. quali. & diff. §. j. Ac.

b *Voluntarius.* forte extraneus.

c *Causam.* vt quia per metum adierat: vt. ff. quod me. causa. l. si mulier. §. penulti.

d *Vtilem.* quia nõ prię in bonis de quibus agitur, factum intelligitur: cum sint hęreditaria: nec defunct⁹ in eis fecerat, sed hæres: sed quia quãdo hęc bona hæreditaria hæredis fuerunt, vtilis actio competit. M. & facit. ff. de mino. l. si mulier. Accursius.

e *Idem & in seruo.* vt detur vtilis. nã & iste per restitutionem impetrare potest separationem, etiam postquã se immiscuit: vt supra de mino. l. ait prætor. §. non solum. ante vero etiam citra restit. vt supra de separa. l. j. §. fin. Accursius.

f *Hoc admittendum.* i. hanc actionẽ cessare si bona eius veneãt.

g *Protinus.* id est antequam hæredis personam fidémque sequantur. R. Accursius.

h *Vtriusque.* patris & impuberis. Accursius.

i *Fraus.* facta in bonis patris.

k *Et ipsius.* creditoris filij.

a *Creditores.* in partem se venturos.
b *Dulcedine.* No.dulce accipere vsuras.
c *Secuti sunt.* facit supra de separa.l.j.§.illud sciendum.
d *Eius.* scilicet patris. Accursius.
e *Impetrata.* scilicet à creditoribus patris impetrantibus vt bona patris à bonis impuberis separentur: vt.ff. de separa.l.j.§.item videamus.
f *Item curatoris.* supple & testatoris. & hoc si creditores nó sunt secuti fidé filij: alioquin non reuocant alienata à defuncto: vt.ff.proxi. §.hic ergo patris fraudem reuocabant eius creditores: filij fraudé reuocabût eius filij creditores.
g *Etiam in tempore.* vt &.j.eo.l.omnes.§.fi. & facit insti. de act.§. tépore. &.ff. ad.l. Fal.l.j. §.si quis. Sed quid si pignori tali debito datum fuerat pignus? videtur nó esse locum reuocationi: quia in hoc prætor se interponeret: vt.ff.de iud.l.in omnib⁹. Azo. &.ff.eo. l. qui autem.§. apud Labeo. sed in puro debito dic vt.j.proxi. Accursius.
h *Acceperit.* in fraudem creditorum.
i *Actione.* reuocatoria. Sed contra.j.eo.l. illud. Sol. ibi ab initio obligauit, sed non tradidit: hic non obligauit ab initio. vel hic accepit postquã esset postulatum mitti in possessionem: ibi ante: ar. j.ea.l.§.si debitoré. vel hic in fraudé creditorum: ibi non: arg.j.eo. l.cum in vetus. Acc.
k *Constitutum.* vt &.j. eo.l.fin.§.j.&.C.eo. de reuo. iis quæ in frau.l. ij.&.j.e.l. hac in factũ. §.fin. libertus tamen in fraudem patroni dotẽ cõstituere potest: vt.ff. si quid in frau. pa.l.j.§. sed & si libertus.
l *Actionis.* scilicet in factũ reuocantis quod mulier fecit. ff. proxi. respon. vt.j.eo.l.hac in factum.
m *Vsusfructus.* siue remissus, siue alij in fraudem creditorũ constitutus: & idem in alio exẽplo quod sequitur.
n *Locũ fore.* & ita neutro casu punior. & sic est contra.ff. quod me. cau.l.extat.&.C.vi bono. rap.l.res. & de Iudæ.l.nullus. in glo. vltionem.&.j.eo.l.pupillus.§.quid ergo si cum in eo &c. Solu. hic auctoritate iudicis factum est, in contrariis nõ, secundum Al.& secundum hoc verbum abstulissem, dic per iudicem: vt &.j.de fur.l.qui vas. in prin.&.l. interdum.§.j. Vel dic quòd etiam sine auctoritate iudicis: sed ideo quia fugiebat: & iudicis tã cito co-
o No.quòd

Si verò passi sunt [hęredem] necessariũ creditores [a] [esse in possessione,] & quasi in creditum habuerunt nomen eius: vel dulcedine [b]* vsurarum, vel qua alia ratione secuti sunt: [c] dicendum est nihil reuocari ex his quę testator alienauit. ℣ Si impubes patri hęres extiterit, eiúsque [d] mortui bona veneant: separatione impetrata, [e] vtriusque fraus erit reuocãda, pupilli, vel etiam tutoris, item curatoris. [f]

Si quis in fraudem creditorum citius soluit quàm debuerit: competit hæc actio propter commodum repræsentationis pecuniæ. hoc dicit.

℣ Si cùm in diem mihi deberetur, fraudator præsens soluerit: dicendum erit, in eo quòd sensi cõmodum in repræsentatione, in factum actioni locum fore. Nam prætor fraudem intelligit etiam in tempore [g] fieri. ℣ Si cui solutum quidem non fuerit, sed in vetus creditum pignus acceperit, [h] hac actione [i] tenebitur: vt est sæpissime constitutum.

Liberatio à debito facta ab vxore ipsi marito causa dotis constituendæ: facit huic edicto locum. h.d.

℣ Si cùm mulier fraudandorum creditorum consilium iniisset: marito suo, eídemque debitori in fraudẽ creditorum acceptum debitum fecerit, dotis constituendæ causa: locum habet hæc actio: & per hanc omnis pecunia quã maritus debuerat, exigitur: nec mulier de dote habet actionem. Neque enim dos in fraudem creditorum cõstituenda est: & hoc certo certius est, & sæpissime constitutum. [k] Exitus autem actionis [l] erit, vt stipulatio quæ accepta facta fuerat, ex integro interponatur. ℣ Per hanc actionẽ etiam vsusfructus, [m] & eiusmodi stipulatio, *in annos singulos dena dare spõdes?* exigi potest.

Qui pecuniam sibi debitam à debitore fugiente abstulit, communicare non cogitur aliis creditoribus ante bona possessa: secus si post bona possessa. Bartolus.

℣ Si debitorem meum & complurium creditorum cõsecutus

A pia haberi non poterat. ar. C. quãdo lice. vnicuique sine iudi.l.j. si autem sit copia iudicis, tunc secus: vt in cõtrariis. Alij dicunt quòd hoc corrigitur per.l.illam, res. C. vi bo. rap. quod non placet. Alij quòd ibi de rigore: hic de æquitate: quod in idem recidit cum secunda. Item facit. ff. eo.l. qui autem.§. sciẽdum. Accur.

esset fugientem, [&] secum pecuniam ferẽtem, & abstulissem ei id quod mihi debebatur: placet Iuliani sententia dicentis multum interesse, antequam in possessionẽ bonorum eius creditores mittãtur, hoc factum sit: an postea. si ante, cessare in factum actionẽ. si postea, huic locum fore. [n] ℣ Si ex constitutione [o] diui Marci bona sint addicta alicui libertatum conseruãdarũ causa: dicẽdum erit actionẽ cessare. [p] ita enim succedũt, vt rata sint quæ paterfamilias gesserat. [q] Annus huius in factũ actionis, computabitur ex die venditionis bonorum. [r]

B

Per istam actionem in factum reuocantur res alienatæ in fraudem creditorũ cum sua causa, id est cum fructibus perceptis à possessore & percipiendis, expensis necessariis deductis: & etiam voluntariis, si voluntate creditorum factæ sunt.

℣ Per hanc actionem res restitui debet cum sua scilicet causa: & fructus non tantùm qui percepti sunt, verùm etiam hi qui percipi potuerunt [f] à fraudatore, veniunt: sed cum aliquo modo, scilicet vt sumptus facti deducantur. nam arbitrio iudicis non prius cogendus est rem restituere, quàm si impensas necessarias [t] consequatur. Idémque erit probandum & si quos alios* sumptus ex voluntate fideiussorum creditorúmque fecerit. [u]*

C

Si ancilla fuerit alienata in fraudem creditorum, & peperit: reuocatur ancilla cum ipso partu. h.d.

℣ Partum [x] quoq; in hãc actionem venire, puto verius esse.

D

℣ Præterea generaliter sciendũ est, ex hac actione restitutionẽ fieri oportere in pristinum statum: siue res fuerint, siue obligationes: vt perinde omnia reuocẽtur, ac si liberatio facta nó esset. propter quod etiam medij temporis cõmodum, quod quis consequeretur liberatione non facta, præstãdum erit, dum vsuræ [y] non præstentur, si in stipulatum deductæ non fuerunt: si* non talis [z] contractus fuit, in

o *Si ex constitutione,* cuius verba sunt insti. de eo cui liber. causa bo.addic.§.j.Accur.
p *Cessare.* contra eos quibus alienauit defunctus.
q *Cessarat.* exponendo cautionem de soluendo cuique: vt d.§.j.insti.&.C.de manu.testa.l.fin. per quod videtur creditores sequi fidem eius: argu.ff. ea.l.§.si quid.in fi.
r *Venditionis bonorum.* quæ reuocantur, vtpote in fraudem alienata: vt &.ff.eo. qui autem.§. fina. & facit.ff. eo.l.j.in prin.&.C.eo. l.si actu. &.ff. ead.l.in prin.& hoc in id quod peruenit ad accipientem: vt.j.§.actio.
s *Percipi potuerũt.* nec titu. excusat: quod est speciale: aliàs secus: vt no.C. de rei vindi.l.si fundũ. Item in id quod dicit fructus medij tẽporis venire, est contra.j.eo.l.fin.§. non solum. Sol. hic cohærebant solo tempore alienationis: vt & ibi dicitur, secundum B. Vel hoc lite contesta. vt & ibi dicitur, vel solue vt ibi.
t *Necessarias.* Vtiles autẽ aufert sine læsione rei: cum sit malæ fidei poss. vt. C. de rei vind.l.domum. & hoc in sumptib⁹ factis circa rem: vt.ff. de impen. in reb.do.fa.l.iij.§. nos generaliter. expẽsas autem fructuum indistincte seruat: vt.ff. Fami. erci.l.fundus.& de pe. hære.l.si à domino vel à patre.§.fin. & ad hoc supra de vsur.l. videamus.ij.§. in Fauiana. & si ser. vindi.l. & si forte.§.fin.
u *Fecerit.* putà voluntarios. nam prædictos etiam citra volũtatem prædictorũ factos recuperat.
x *Partum.* cõceptum ante alienationem: secus si post: vt.j.eo.l.si. §. non solũ. in fi.§.&.§. Proculus. Accur.
y *Dum vsuræ.* scilicet medij temporis restituta prima obligatione: nisi in duobus casibus quos subiicit. ad quod est contra.j.eo.l.fin.§. non solum. Sed ibi de fructibus: hic de vsuris. vel hic in personalibus præstationibus: ibi in fructibus naturalibus. Vel sol. vt ibi. Accursius.
z *Aut si non talis.* aliàs est, si non talis: aliàs deest non: sed subauditur,

*Flo. dulcitudine

*Flo. in sumptib⁹

*Flo. talis

BIU Cujas

auditur, & repetitur supra positum. vel tertio supple in fine debebuntur scilicet vsuræ.

a *Non deductæ.* in stipulatu: vt in bonæ fidei iudiciis: vt.ff.de vsur.l.mora.§.bonæ fidei.& facit.C.de vsur.l.iij.Accur.

b *Restituenda est.* sed si pura, tunc ipsa pecunia: vt &.ff.de iure do.l. licet.§.fi.&.j. eo. l.hac in factum.

c *Erat.* s.obligatio.

d *Cuius dies finitur.* puta anno, vt quanto minoris: vel sex mẽsibus, vt redhibitoria: & tẽpore quo debitor eam remisit in frau.cre.forte mensis supererat. & sic facit pro eo quod no.ff.ex quib. cau. maio.l. sed & si per prætorem. §. quotiens. & secũdum hoc dic finitur.i.finitus est.

e *Potest.* veluti cum apud fraudatorem quis ad tẽpus fideiusit: quæ obligatio eo tempore veniente finitur: vt.C. de fideiuss.l.vlti.Acc.

f *Hæc actio.* Dic casum secundum R. & Azo. in acceptore qui tenetur vsq; ad annũ: vt.ff.e.l.j. in prin.quod accipe etiam si nõ peruenit quod sperabat accipere ex cõtractu quẽ fecit cum debitore. Itẽ in tit. nõ lucratiuo distinguitur interuenerit fraus, vel non. Sed si peruenit, vel dolo fecit quo minus peruenire: tunc perpetuo: & nõ distinguitur tit. vel fraus.& secundum hoc concorda literã: & nõ est cõtra.ff.eo.l.qui autem. in prin. vbi dicit non teneri debitoré si non adquisiuit: quia secus in acceptore. Alij, vt Ir.faciunt hũc.§.loqui in debitore quem dicũt teneri in id quod peruenit ad eum ex fraudatoris contractu: vel dolo fecit quo minus peruenire: & sic est contra.d.l. qui autem. sed ibi de extrinsecis lucris non curatur: sed hic de eo quod occasione ipsius cõtractus fraudatorij accipere potuit,& non accepit. & ad hũc casum facit.j.eo.l.fin.in fin.&.ff.eo.l.j.in prin.

Acceptor tenetur vsq; ad annũ, quod est etiã si non peruenerit quod sperabat accipere ex cõtractu quẽ fecit cum debitore.

g *De eo quod.* quidam habent hic iterum post annum, vt R.alij habent cancellatum.

h *Fraudator sit.* id est qui in fraudem suscepit: secũdum nos. vel id est qui in fraudem alienauit, secundum Ir.

i *Alius quinis.* vt à fraudatore suppositus vel hæres, vel bono. pos. secundum vtrũque.& facit.j.l.proxi. secundum primum casum. Sed quid si acceptor alij donauit? dicunt quidam nõ teneri: cum dolus auctoris obesse non debeat,& multo minus secundus emptor: vt.ff.l.qui à debitore. Sed contra videtur: vt.j.de excep. doli.l.apud Celsum.§.si quis autem.

k *Hæc actio.* reuocatoria, vel restitutoria.

l *Successoribus.* scilicet creditorum.

m *Hæredes.* scilicet accipientis à fraudatore. & quod dicit, datur: dic in quantum ad eum peruenit.& sic continua.l. proxi.

Si pater.] CASVS. Licet concedat pater filio liberam administrationem peculij, non videtur per hoc concedere vt ipse alienet peculium in frau.cre.peculiariũ:& hoc casu si filius alienat, non tenetur pater: sed reuocant creditores alienata. Sed pone q̃ pater concesit filio vt alienaret in frau.cre.& alienauit ita q̃ non est soluendo: tunc videtur ipse pater alienasse, & tenetur creditoribus in solidum, quasi dolo desiit habere peculiũ:& creditores filij videntur esse creditores patris. Fran. Accur.

quo vsuræ deberi potuerũt etiã non deductæ. [a] ℣ Si cõditionalis fuit obligatio, cum sua conditione: si in diem, cum sua die restituenda* est. [b] Si tamen ea erat, [c] cuius dies finiẽ: [d] potest [e] dici restitutionẽ intra id tẽpus posse postulari, quod tẽpus supererat obligationi: nõ vtique intra annum. ℣ Hæc actio [f] post annum, de eo quod [g] ad eũ peruenit aduersus quem actio mouetur, competit. iniquum enim prætor putauit, in lucro morari eum qui lucrũ sensit ex fraude: idcirco lucrũ ei extorquẽdum putauit. Siue igitur ipse fraudator [h] sit ad quẽ peruenit, siue alius quiuis: [i] cõpetit actio in id quod ad eum peruenit, dolóve malo eius factũ est quò minus peruenire. ℣ Hæc actio [k] hæredi cæterísque successoribus [l] cõpetit. Sed & in hæredes [m] similésque personas datur.

Flo. creditores: cum eo ius generis

XI. VENVLEIVS SATVRNINVS libro sexto Interdictorum.

CAssius actionem introduxit in id quod ad hæredem peruenit.

In generali concessione non videtur cõcessa fraus. Bartolus.

XII. MARCELLVS libro octauodecimo Digestorum.

SI pater filiofamilias liberam peculij administrationẽ dederit: non videtur ei & hoc cõcesisse, vt in fraudẽ creditorum alienaret. [n] talẽ enim alienationem nõ habet. At si hoc quoq; concesit filio pater, vt vel in fraudẽ creditorũ facere posit: videbitur ipse fecisse: [o] & sufficiẽt competẽtes [p] aduersus eum actiones. Etenim filij creditores, [q] etiam patris sunt creditores:* & cũ eo eiusdẽ [r] generis videlicet habebunt actionẽ: vt his de peculio præstari necesse sit. [s]

XIII. PAVLVS libro sexagesimo octauo ad Edictum.

ILlud constat, eum qui pignus tenet, [t] hac actione nõ teneri. [u] Suo enim iure, & vt pignꝰ, non rei seruãdæ causa posidet.

Hoc edictum cõpetit ad hoc vt res alienatæ restituantur, vel actiones: vel vt actiones cedantur ab eis quibus competunt. h.d.

XIIII. VLPIANVS libro sexto Disputationum.

HAc in factum [x] actione nõ solum dominia reuocantur, [y] verumetiam actiones [z] restaurantur. Eapropter competit hęc actio & aduersus eos qui res [a] nõ posident, vt restituãt: [b] & aduersus eos quibus actio cõpetit, vt actione cedant. Proinde si interposuerit quis personam Titij, vt ei fraudator res tradat: actione mandati cedere debet. [c] Ergo & si fraudator [p] filia sua dotem dedisset scienti fraudari creditores: filia [d] tenetur vt cedat actione de dote aduersus maritum.

n *Alienaret.* vt &.ff.ad Mace.l.iiij. in prin.& de pecu.l.qui peculij. & argu. j. quod vi aut clam. l. iij. §. plane. & ad munici.l. Lucius.§.penul.

o *Ipse fecisse.* s.pater de fictione iuris: cum per alium fecerit.

p *Competentes.* s.de peculio: etiam si nihil sit in peculio, cũ dolo fecit quo minus esset: vt.ff.de pec.l.summa.in prin. Itẽ & in factũ ex edicto de alie. iu. mu. cau.fa.quia dolo desiit posidere peculiũ. Itẽ & in factũ Pauliana, secundũ q̃ secundo modo exposuimus.ff. eo.l. ait ptor. §. penultimo.

q *Creditores.* etiam patris sunt creditores.

r *Cum eo eiusdem.* aliàs cum eo eiusdẽ &c. aliàs cũ eiusdẽ generis &c. vt.s. quam directã habent contra filium, eãdem de peculio aduersus patrem.

s *Necesse sit.* etiam si nihil sit in peculio, vt modo notaui.

Ilud.] CASVS. Titius debebat.x. mihi Francisco, & obligauerat pro hoc debito mihi quandam rem,& nõ tradiderat. tandem iste Titiꝰ est debitor aliorum,& nunc rem obligatam mihi tradit. non videtur tradere rem in frau. cre. & sic hæc actio cessat. Fran.

t *Tenet.* cũ ab initio esset sibi hypothecatũ: licet non traditum, secundum Ir. aliàs secus: vt.ff.eo.l. ait prætor.§. si cui. vel dic vt ibi. Itẽ hoc nisi in frau. credi. factum sit: vt.j.eo.l.cũ in vetus.

u *Non teneri.* Sed nec alia supple, vt cõsonét sequentia. nam quando rei seruandæ causa: tũc proficit aliis, & tenetur: vt.ff.de bo.au.iu.posl. cum vnus. &.C.de bo. au.iu.posl.fi. non autem dicas quòd missus rei seruandæ causa teneatur hac actione, nisi in fraudem & illud fieret: vt.ff.eo.l.iij.§.fi.quo etiam casu loqui potest quod hic dicit.

Hac in factum.] CASVS. Per hanc act. in factũ reuocantur res alienatæ,& etiam obli. remissæ. Item obli. cessæ à debitore. sed si cũ debitor meus vellet tibi tradere rem in fraudẽ meã & aliorũ creditorum, tu aliũ interposuisti vt ei traderetur: teneberis hac act. vt cedas act. mandati cõtra interpositũ. Vltimo dicit, in frau. cre. debitor dedit doté pro filia sua, creditores agent contra filiam vt cedat act. de dote contra virum. Fran. Accur.

x *Hac in factum.* alibi dicitur Pauliana: vt.ff. de vsur.l. videamus. ij.§.in Fauiana. & ponitur illud adiectiue à Paulo prætore. & per hanc corporalia & incorporalia reuocantur: vt hic,&.ff.l. ait prętor.§.annus. licet quidã aliter dicant: vt no.ff.e.l.j.in prin.

y *Reuocantur.* fuerunt ergo translata: vt &.ff.de cõtrah.emp.l. si sciens.

z *Actiones.* remissæ in fraudem. Accursius.

a *Qui res.* scilicet corporales. si habeas, non: aliàs sine non, & plana est.

b *Restituant.* s.reponẽdo se in pristinã obligationem, si in diẽ vel cõditionales erant: aliàs ipsa pecunia: vt.ff.eo.l.ait prætor.§. præterea.&.§.si conditionalis.&.j.eo.l.omnes.in prin.

c *Cedere debet.* Si hoc velit creditor, exigitur. nam contra eum agere potest,& ipse agit mãdati: vt.ff.si quid in frau.pa.l.pe. Ac.

d *Filia tenetur.* Ad hoc.j.eod.l.fin.§.j.&.ff. eod.l. ait prætor.§. si cum mulier.

Si quis.] CASVS. Debitor Titij in fraudem eius reliquit libertatem in testamento seruis, sciens se non esse soluendo: tãdem hic debitor satisfecit Titio, & effectus est debitor Sempronij: cui nunc nõ est soluẽdo. modo quæritur, an Sempronius possit has libertates reuocare? Et dicitur quòd non: cum non in eius fraudem manumiserit:

Qui scit se habere creditores, & facultates suas non sufficere: videtur alienare in fraudem creditorum. hoc dicit.

XV. IVLIANVS libro quadragesimonono Digestorum.

SI quis cùm haberet Titium creditorem, & sciret se soluendo non esse, libertates[a] dederit testamento: deinde dimisso Titio, postea Sempronium creditorem habere cœperit: & eodem testamẽto manente decesserit: libertates datę ratæ esse debent, etsi hæreditas soluendo non sit:[b] quia libertates[c] vt rescindantur, vtrũque in eorundẽ persona exigimus, & cõsilium, & euentum. & si quidem creditor, cuius fraudandi consilium initum erat,[d] nõ fraudatur: aduersus eum qui fraudatur, consilium initum non est. libertates itaque ratæ sunt,

XVI. PAVLVS libro quinto Responsorum Papiniani.

NIsi[e] priores[f] pecunia posteriorũ dimissi probentur.[g]

XVII. IVLIANVS libro quadragesimonono Digestorum.

OMnes debitores q̃ in fraudem creditorum liberantur: per hanc actionẽ[h] reuocantur in pristinam obligationẽ.[i]

In donatione omnium bonorum præsumitur fraus. Item sufficit libellum concludere præsumptiue. Bart.

PLucius Titius cum haberet creditores: libertis suis iisdémque filiis naturalibus vniuersas res suas tradidit.[k] Respondit, Quãuis non proponatur[l] consilium fraudandi habuisse: tamen quia *creditores habere scit, & vniuersa[m] bona sua alienauit, intelligendus est fraudãdorum creditorum consilium habuisse: ideóque etsi filij eius ignorauerunt hanc mentem patris sui fuisse, hac actione tenẽtur.[n] PSi vir vxori, cum creditores suos fraudare vellet, soluto matrimonio præsentẽ dotem reddidisset, quam statuto tempore[o] reddere debuit: hac actione mulier tantum præstabit, quãti creditorum intererat dotem suo tẽpore reddi. Nam prætor fraudem etiam in tempore fieri intelligit.[p]

XVIII. PAPINIANVS libro vicesimosexto Quæstionum.

SI* pignus vir vxori, vel vxor viro remiserit: verior sententia est nullam fieri donationem existimantium.[q] quod sine dubio si in fraudem creditorum fiat, actione vtili reuocabitur. Idémque est & *si quis debitor[r] in fraudem creditorũ pignus omiserit.

Qui restituit bona defuncti fideicommissa ante tempus: non videtur in hoc edictum committere. idem in eo qui totam hæreditatem restituit, cum posset quartam Treb. retinere. hoc dicit cum. l. seq.

XIX. IDEM libro vndecimo Responsorum.

PAtrem qui non expectata morte sua[s] fideicommissum hæreditatis maternæ filio [suo] soluto potestate[t] restituit omissa[u] ratione Falcidiæ,[x] plenam fidem, ac debitam pietatem secutus exhibitionis: respondi creditores non fraudasse.

XX. CALLISTRATVS libro secundo Quæstionum.

DEbitorem qui ex senatusconsulto Trebelliano totam hæreditatem restituit, placet nõ videri in fraudem creditorum alienasse portionẽ quã retinere potuisset, sed magis fideliter facere.[y]

Patrem.] CASVS. PBerta instituit virum suum hæredem: & eum rogauit quòd restituat hæc bona filio cõmuni. modo hic vir *Flo. poterat differre restituere bona filio vsque dum ad mortem sui, si abstineret ab emãcipando. nõ abstinuit, immo eũ emancipauit, & statim restituit bona in fraudem suorum. dicitur q̃ hæc restitutio non reuocatur. Fran.

Morte sua. s. patris: intra quod forte tẽpus rogatus erat vt restitueret hæreditatem: & tunc est contra. ff. eo. l. ait prætor. §. si cum in diẽ. sed dices, gratia fideicommissarij dilatatur: vt. ff. de le. ij. l. si ita. §. ij. §. Pegasus. Vel pone quòd præsenti die rogatus erat restituere: & non expectauit mortẽ suam in quam poterat differre, cum nõ poterat cogi emãcipare: & sic nec restituere: vt. ff. de le. iij. l. si legatarius. §. fi. & l. fideicõmissa. §. si filio. & §. si cui. nisi probetur quòd dilapidaret: vt. ff. ad Trebel. l.

a *Libertates.* directas. Azo.

b *Non sit.* sic. ff. eod. l. ait prætor. §. ita demũ. &. §. illud. &. j. de re. iur. l. fraudis. Sed contra. ff. qui & à quibus. l. in fraudẽ. iij. Sol. vt ibi.

c *Libertates.* scilicet directæ. quod dic vt not. C. qui manu. non posl. j. Accursius.

d *Initum erat.* aliàs inerat, scilicet debitor. aliàs initum erat.

e *Nisi.* aliàs incipit, Papinianus.

f *Priores.* scilicet creditores.

g *Probentur.* quia tũc posteriores in locum priorum succedere videtur: vt. ff. eo. l. ait prętor. §. ita demum. Acc.

h *Per hanc actionem.* in factum, vel Paulianam: vt. ff. eo. l. hac in factum.

i *Obligationem.* alias actionem: & aliàs obligationem.

k *Tradidit.* animo donandi.

l *Nõ proponatur.* in libello tuo. Azo. vel vere: fictitiè tamẽ sic: vt subiicit. sic &. ff. de do. cau. mor. l. & si debitor consilium. Accur.

m *Vniuersa.* si ergo partem bonorũ vel rem alienauit, cessat hęc præsumptio, & oportet probari dolum & euentum. Accur.

n *Tenentur.* in id quo locupletiores facti sunt: vt. ff. eo. l. qui autem. §. in hos. etiam citra scientiam: vt. C. eo. l. pen. Sed videtur quòd non hac actione, sed alia teneatur donatarius donanti & creditoribus: vt. ff. de don. l. hæreditatem. Sol. ibi hæreditas: hic res vniuersæ: & sic ibi est nomen iuris: hic non. arg. ff. de iureiu. l. mulier. Vel ibi sub cõditione dedit, vt satisfaceret creditoribus: & sic aperte non se fraudare dicit. hic non hoc edicto: argu. ff. de manu. testa. l. si quis loculos. in fi.

o *Statuto tempore.* annua bima trima die: hodie post annum: vt. C. de rei vxo. act. l. j. §. cum autem.

p *Intelligit.* vt. ff. eo. l. ait prætor. §. si cum in diem.

Si pignus.] CASVS. Vir remisit vxori pignus quod ab ea habebat pro derelicto quod ei debebat. quęritur, an hæc remissio teneat? Et dicitur quòd sic: nec videtur donatio. sed si in fraudem creditorũ est facta, reuocatur vtili act. ex hoc edicto: sicut & in quolibet alio debitore qui remitteret pignus. Fran. Accur.

q *Existimantium.* & sic valet remissio: vt & C. ad Vell. l. etiam. &. l. iubemus. &. ff. ad Vell. l. quamuis. &. ff. quib. mod. pig. vel hypo. sol. l. j. §. j. &. l. Lucius. & sic non est legatum: vt. ff. de leg. iij. l. iij. §. fi. Accursius.

r *Si quis debitor.* etiam non maritus vel vxor. idem econtra: vt. ff. eo. l. ait prętor. §. si cum in diẽ. versi. si cui solutũ. pig.

Flo. quia

Flo. quamuis

Flo. vsque dum

Flo. poterat

Flo. quia

Flo. quia

*Flo. quia

ritur an emptor posit mouere quæstionem vicino de finibus:& sic prædicta assignatio non noceat ei.& dicitur ꝙ potest.Fr.Ac.

a *Pactus est.* vt voluit vicinus:ita quòd de suo fundo vicino acesit.Accursius.

b *Agere possit.* Hypothecaria:sed Pauliana nō agit:nisi vterque fraudē admiserit.Ac.

c *Ignorante.* secꝰ forte si sciente: vt.ff. de re iudi.l.sæpe.§.j.

Florentina via.

VM in vetus.]C ASVS. Cū haberē multos creditores: vni eorū dedi pignus.quæritur,an alij creditores possint reuocare? Et dicitur ꝙ nō:nisi in fraudem eorum feci,& vere ex hoc patiantur dānum.Fran.

d *Et causa iuris.* aliàs & causa † iuris occurrat,qua &c. id est euētus.aliàs & ei vna iuris causa occurrat qua &c. id est actione in factū, qua &c.& dic,id est dāni euētu.vel aliàs,& ea via iuris &c.& expone eodē modo.& facit.ff. eod.l. ait prætor.§. si cum. versi. si cui.&.l. illud.

PRimo gradu.] CASVS. Cum hæredes dubitarent adire, quia videbant hæredi. non esse soluendo: pacti sunt cum creditoribꝰ hæreditariis de certa parte debiti non petenda: & sic adiuerunt hæreditatem. queritur an libertates relictæ in testaméto debitoris teneant: & an legata teneant. & dicitur quòd libertates tenent, nisi sint relictæ in frau.cre. legata autem non debentur si hæreditas nó est soluendo.Fran.Ac.

e *Conseruandæ.* sic instit.qui manu. nō possunt.§.j.

f *Secundum constitutionem.* diui Marci forte:quę loquitur de bonis adeundis causa libertatum cōseruandarum,& de solido soluendo creditoribus:vt C.de testa.manu.l.fi.

g *Partem.* dimidiam puta: vt infra de verbo.signi.l.nomen filiarum.§.portionis.

h *Libertates.* scilicet directæ.nam fideicommissariæ ex solo euētu reuocantur:vt.C.qui manumit.non poss.l.j. & fin.

i *Legata verò.* non enim debentur nisi ex hæreditate: quæ non est nisi ære alieno deducto: a vt &.ff.de do.cau.mor.l. & si debitor consilium.&.C.ad leg.Fal.l. successores. sed in libertatibus directis duo necessaria sunt:vt dixi.

Alle gl. d.fi.C. de s. & in . & ibi ens text. de hæred. l. actio. & in.l. marito.ff. ibi matri.

PVpillus.]CASVS. Pupillus successit patri:& vni creditorū hæreditariorum soluit.tandem abstinuit ab hæredita.patris. nunc paterna bona venduntur à creditoribus paternis: & quia non sufficiunt,petunt creditores communicari quod ille creditor accepit.quæritur,an recte petant? & distinguitur.nā aut omnes creditores instabant:& tunc tutores pupilli vel ipse pupillus vni soluit:& hoc casu audiuntur.an verò iste tantū instabat,cęteri non:& hoc casu non reuocantur:quia licuit vigilare. Quod autem dixi,quando omnibus creditoribus instantibus vni solu-

XXI. SCAEVOLA libro primo Responsorum.

DEbitor in fraudē creditoris cum vicino de finibus pignori dati fundi pactus est. a quęsitū[est,] an is qui à creditore emit,de finibꝰ agere b possit.Respondit,secundū ea quæ proponerētur,non idcirco minꝰ agere posse,ꝙ debitor ignorante c creditore pactus esset.

Si debitor habens multos creditores dat vni eorum pignus, non reuocatur: nisi in fraudem aliorum creditorum pignus datum sit.Bartolus.

XXII. IDEM libro quinto Responsorum.

CVm in vetus creditū vnus creditor pignora accepisset:quæro,an in fraudem cæterorum creditorū factū,nullius momenti esset.Respondit,creditorem non idcirco prohibēdum à persecutione pignorum, quòd in vetus creditum vt obligaretur pactus esset: nisi id in fraudem cæterorum creditorū factū sit:& ea via iuris d occurratur, qua creditorum fraudes rescindi solent.

Pactum factum inter creditores & hæredes,nō nocet libertatibꝰ & legatariis.Bar.

XXIII. IDEM libro trigesimo secundo Digestorum.

PRimo gradu scripti hæredes,cū animaduerterēt bona defuncti vix ad quartā partē æris alieni sufficere: famæ defuncti conseruandæ e gratia,ex consensu creditorum,auctoritate præsidis prouinciæ,secundum constitutionem f ea conditione adierunt hæreditatē,vt creditoribus dumtaxat partē g præstarent. quæsitū est,an manumissi testamento,& libertates[ex testaméto,& legatum] & alimenta consequi possint.Respōdit,libertates h quidem, si in fraudem creditorum datæ non essent,competere:legata verò, i si soluendo hæreditas non esset,non deberi.

Quod vni ex creditoribus est solutū per gratificationem,vel extortionem,venit cōmunicandum cæteris.Bartolus.

XXIIII. IDEM libro singulari Quæstionum publicè tractatarū.

PVpillus patri hæres extitit, & vni creditorū soluit:mox abstinuit hæreditate paterna. bona patris veneūt.an id quod accepit k creditor,reuocandum sit, ne melioris conditionis sit quàm cęteri creditores? Distinguimus,an per gratificationem acceperit[creditor,]an nō:vt si per gratificationem l tutorū[acceperit,] reuocetur ad eandem portionem quam cæteri creditores fuerint laturi. Sin verò iustè m exegerit,cęteri creditores neglexerint exactionē,[&] interea res deterior facta sit, vel mortalitate,vel subductis rebus mobilibus,vel rebus soli ad irritum perductis: id quod acceperit creditor, reuocari nullo pacto n potest: quoniā alij creditores suæ negligentiæ expensum ferre debeant. Quid ergo si cū in eo essent bona debitoris mei vt venirēt, o soluerit mihi pecuniam:an actione reuocari ea possit à me? Distinguendū p est,is obtulerit mihi, an ego illi extorserim inuito: vt * si extorserim inuito,reuocetur.si non extorserim, q non reuocetur. r Sed vigilaui, meliorem meam conditionem feci:ius ciuile † vigilantibus s scriptum est: ideoque * non reuocatur id quod percepi.

Societas iuris fraternitatis habet.

Flo. &

† *Concor. tex.in can. nuntiatum. 74.dis. & quòd pigris & negligētibus iura nō subueniant, bene facit tex.in l. non enim negligentibus.ff. ex qui.cau. maio.*

Flo.idem quoque

SI fraudator.] CASVS. Debitor multorū in fraudem eorū accepto tulit fideiussori quem acceperat à debitore suo:& sic per hoc peruenit liberatio ad debitorem suum.quæritur,an non solum detur reuocatoria in fideiussorem,vt reponat se in obligat. sed etiam in ipsum debitorem.& distinguitur.nam aut sciuerūt ambo hanc fraudem:& tunc ambo tenentur.aut fideiussor tantum sciuit fraudem:& tunc ipse tenebitur,& nō reus,nisi in subsidium:vt quando fideiussor non esset soluendo. Sed pone quòd accepto tulit ipsi debitori:& sic etiā fideiussor liberatur.& certe in ipsum debitorem fit restitutio,& in fideiussorem si scierit hāc fraudem.& non tenetur fideiussor etiam in subsidium: quia de damno certat,non de lucro.& hic est casus principij huius legis vsque ad versicu. in duobus autem reis &c.in eo autem versicu. potes ponere casum vt ibi in gloss.habes. Sed ne ego Franciscus videar transire vt muscipula super pullinas,audi huius versi.casum. Quidam debitor multorum habens duos reos debendi eiusdem quantitatis,in fraudē cre.vni eorū accepto tulit:

& sic per consequens alter est liberatus. quæritur,an vterque hac act. reuocatoria teneatur. Et certe par vtriusque causa est.hoc est dicere, si ille cui est acceptolatum,tenetur:& alter.si non tenetur, nec alter tenetur. videndum est ergo quando teneatur ille cui est acceptolatum. & certe tenetur quando participauit fraudem:vel etiam si nõ participauit fraudem,dũ tamen ex causa lucratiua sit ei acceptolatum. & eisdem casibus tenetur & alter: aliàs non. [*SI A SOCERO.*] Quidam debitor multorum in fraudem eorum dedit mihi fraudem scienti, prædia in dotem pro filia sua. dicitur q̃ teneor reuocatoria creditoribus. & si conuẽtus ab eis restituo prædia, liberor ab act. de dote:nec teneor etiam vxori meæ emancipatæ à suo patre si postea ab eadem diuertam.sed si antequam conueniar à creditoribus, restitui prædia vxori meæ quę diuertit à me: act. de dote conuentus ab ea teneor creditorib', eo quòd sciui fraudẽ: nec repetam à muliere prędia. idem est & si sine iudice ei restitui. si autem ignorassem fraudem,& restitui mulieri prædia: non teneor creditoribus: sed ipsa tenetur. si autem tam ego quàm ipsa sciuimus:vterque nostrum tenetur. si autem neuter nostrũ sciuit fraudem,tunc ipsa tenetur vel statim dare prędia, si ei sunt restituta prædia.si nondum sunt restituta,cauere debebit de restituendis cum ad eam peruenient. ego autem non teneor ex quo fraudem ignoraui: cum non ex causa lucratiua videor habere,sicut nec creditor cui est solutum quod sibi debetur.indotatam enim vxorem non accepissem. Vltimo dicit:Pone quòd quidam extraneus in odium creditorum suorum dedit mihi dotem pro ea.dicitur quòd si fraudem hanc sciui,teneor restituere prædia. Item vxor mea semper tenebitur,id est siue ipsa sciuerit,siue non. & etiam eius pater tenebitur,saltem vt caueat se restituturũ hæc prædia si ad eum peruenerint.[*SI PROCVRATOR.*] Procurator meus videns quędam debitorem multorum velle vendere prædia in fraudem creditorum, iussit seruo meo vt emeret illa prædia:& emit. dicitur quòd ipse procurator tenetur hac act.non ego. [*NON SOLVM.*] Fundus alienatus in fraudem cre.reuocatur, & etiam fructus qui cohærent solo tempore quo venditur. Item fructus qui post litem motam percepti sunt. medio autẽ tempore fructus percepti non veniunt. Item partus ancillæ in frau.cre.venditæ,conceptus & natus post alienationem, non venit in hanc act. secus si saltem esset conceptus tempore alienationis. [*FRVCTVS AVTEM.*] Qui emit fundum in frau.cre. tenetur hac act.& ad fundum,& ad fructus qui tempore emptionis cohærent fundo, siue fuerint tunc maturi,siue non.& hoc probat triplici ratione. Prima,quia vnum emere videtur,emendo solum cum fructibus. Item qui habet fundum valentem.c.in hyeme,& tempore messium sunt ibi fructus valentes.x.non dicitur habere duas res,scilicet fundum.c.valentem,& fructus valẽtes.x.sed vnam rem dicitur habere.ſ.fundum valentem.c.Item qui habet domũ, non dicitur duas res habere.ſ.solũ & superficiẽ:licet separatim possit vendere solũ,deducta superficie.[*HAEC ACTIO.*] Cicero alienauit multa in fraudẽ cre.nõ est dubiũ quin acceptatores bonorum teneãtur reuocatoria.sed an Cicero teneatur hac.act. quæritur? Et videtur quòd non: quia cum omnia bona quæ supererant penes eum,sint possessa à creditoribus:absurdum est eũ conueniri qui nihil habet.sed tamen dicit,si nihil potest recuperari ab acceptatoribus: dandã act. in eũ in omne id quod postea quærit, vsque ad sacculum & perã:& vt etiam in carcerem detrudatur si non potest solidum soluere.Fran.Accursius.

Si debitor multorum creditorũ liberauit fideiussorem quem acceperat à suo debitore: si vterque scit, vterque tenebitur. si autem alter eorum scierit, ille qui scit, tenebitur.Bartolus.

XXV. VENVLEIVS libro sexto Interdictorum.

SI fraudator fideiussori suo[a] scienti acceptum[b] tulerit:si & reus non ignorauerit: vterque tenebitur.[c] si minus,is qui scierit.[d] Si tamen ille cui acceptum factum est,soluendo non sit: videndum est,an in reum, etiam si ignorauerit,actio danda sit,quia ex donatiõe capit.[e] Contrà si reo sciente acceptũ latum sit: fideiussor quoque,si & ipse scierit,tenebitur. Si verò ignorauerit,nũquid non æquè[f] actio in eum dari debeat, quoniam magis detrimentum non patitur,quàm lucrum faciat?[g] In duobus[h] autẽ reis par vtriusque causa est.

Iste.§. ponit casum longum, quem lege prout punctuaui:& satis planus erit tibi.

℣ Si à socero † fraudatore sciens gener acceperit dotem,tenebitur hac actione.& si restituerit eam,[i] desinit dotem habere:nec quicquam emancipatæ[k] diuortio facto restitutu-

† *Habetis hic tex.singu.ad hoc quòd dos data filiæ à patre, dicitur peruenisse ex causa lucratiua:secus autem est quo ad maritũ. nã dicitur habere ex causa onerosa, siue soluto matrimonio, siue constante, etiam si vir habeat lucrari dotem per mortem mulieris. Bolog.*

rum Labeo ait:quia hæc actio[l] rei restituendæ gratia, non pœnæ[m] nomine daretur:ideoq́ absolui solet[n] reus,[o] si restituerit.[p] Sed si prius quàm creditores cum eo experirentur, reddiderit filiæ dotem,iudicio dotis nomine conuentus:nihilo minus eum hac actione[q] teneri Labeo ait:nec vllum regressum habiturum ad mulierem.[r] Sin verò sine iudice:videndum[s] [est,]an vlla repetitio cõpetat ei.[t] Quòd si is[u] ignorauerit,[x] filia autem scierit: tenebitur filia.[y] si verò vterque scierit, vterque tenebitur. At si neuter scierit: quidam existimant nihilo minus in filiam dãdam actionem: quia intelligitur quasi ex donatione aliquid ad eam peruenisse:[z] aut certè cauere eam debere,quod consecuta fuerit,se restituturam.In maritum autem,qui ignorauerit,non dandam[a] actionem:nõ magis quàm in creditorem qui à fraudatore quod ei deberetur accepit: cum is indotatam[b] vxorem ducturus non fuerit. ℣ Item si extraneus filiæfamiliæ nomine fraudandi causa dotem

a *Suo.*id est sibi obligato.Accursius.

b *Acceptum tulerit.*& per hoc etiam reus liberatur: vt.j.de acceptila.l. & p iusiurãdũ. §.& si fideiussori.Ac.

c *Tenebitur.*ſ. reus,& fideiussor:etiã si ex causa nõ lucratiua fiat acceptilatio.

d *Scierit.*ſ. tenebitur in solidum: alter vero in quantum locupletior est, si causa lucratiua est.

e *Capit.* & puto dandam etiam non in subsidiũ: quia ille cui donatur in fraudem creditorum:siue sciat,siue ignoret, tenetur quatenus locupletior est: vt.ſ. eo.qui autem.§.in hos. & adde de donat. causa mortis.l. & si debitor consilium.& hoc casu in solidum videtur locupletior:vt.ſ.de dolo.l.itaq;. ĩ subsidiũ autẽ maxime tenebit: vt hic,&.ſ.de eo p quẽ factũ.l.fi.in prin. & de dolo.l.ideoq;. in fi.M.

f *Nõ æquè.*vt in ipsum reũ datur qui capit ex donatione.

g *Faciat.* & putõ nõ dandam:quia lucrũ nõ capit, sed damnũ euitat,secundum omnes.

h *In duobus.*puta,Titius meus debitor & aliorũ habet duos reos debẽdi:& in fraudẽ creditorũ accepto fert vni.certe sicut ille tenetur cui acceptolatũ est:vel nõ tenetur secundũ distinctionẽ scientiæ & lucratiæ causæ:ita & alter:quia par vtriusque causa est.& facit.C.de duo. re.l.fi.Accursius.

i *Restituerit eam.*creditoribus agentibus reuocatoria.

k *Emancipatæ.* quo casu soli sibi effet restituenda:vt.C.de rei vxo.act.§.videamus.Accursius.

l *Hæc actio.*in factum,quæ datur contra accipientem à fraudatore:secus in ea quæ est contra alienãtem datur:vt.j.ea.l.in fi.

m *Non pœnæ.*nam si pœnæ nomine daretur,non liberaretur ab vxore:vt arg.ſ.ne quis eum qui in ius vo.l.fi.Accursius.

n *Absolui solet.*ab vxore conuentus.

o *Reus.*qui & maritus fuit.

p *Si restituerit.*scilicet creditoribus.

q *Hac actione.*scilicet reuocatoria:nõ obstante exceptione rei iudicatę:& hoc propter suam scientiam.Accursius.

r *Ad mulierem.*nam etiam indebita impedit repeti scientia: vt C.de condic.indebi.l.j.

s *Videndum.*aliàs videndum:& aliàs deest.

t *Competat ei.* relinquitur tacite respondendum quòd non sit repetitio nec hic quidem:vt Ir.& H.sed M. contra,quasi indebito soluto.Accursius.

u *Is.*scilicet vir.Accursius.

x *Ignorauerit.*patre dante dotem pro ea in fraudem creditorũ.

y *Filia.*creditoribus,hac actione in factum.Accursius.

z *Peruenisse.*& hoc est verum quando dos iam ei reddita est:aliàs locum habet quod sequitur de cautione. Accursius.

a *Non dandam.*non enim ex donatione capit:licet dos dicatur donatio:vt.ſ.de dona.l.j.Accursius.

b *Indotatã.*& sic quodãmodo sibi debitũ videtur accepisse pro onere matrimonij:& sic similis est creditori:vt.j.de act.& oblig. l.ex pmissione.&.C.de impo.lucra.descriptio.l.j.§.j.lib.x. Acc.

Mulier.

BIU Cujas

dederit, tenebitur marit⁹, si sciérit: æquè mulier: [a] nec minus & pater, si nō ignorauerit: [b] ita vt caueat, si ad se dos peruenerit, [c] restitui eam.

Pone casum in terminis: quia obscurus est tex. propter breuitatem suam. Procurator meus videns quendam debitorem multorum creditorum velle vendere prædia in fraudē creditorum, iussit seruo suo vt emeret illa prædia: qui emit. dicitur hic quòd ipse procurator tenetur hac actione, nō ego. hoc dicit. §. sequen. vide per partes. loquitur de fructibus vsque ibi, hac actio.

B ℣ Si procurator ignorante domino, [d] cum sciret debitorem [e] eius fraudandi cepisse consiliū, iussit seruo [f] ab eo accipere: [g] hac actione ipse [h] tenebitur, nō dominus. [i] ℣ Non solùm autem ipsam rem alienatam restitui oportet, sed & fructus qui alienationis tempore terræ cohærent: quia in bonis fraudatoris fuerunt. item eos, qui post inchoatū iudiciū recepti sunt. medio autem tempore perceptos, in restitutionem non venire. [k] Item partum ancillæ per fraudem alienatæ, medio tempore editum, in restitutionem non venire: quia in bonis non fuerit. ℣ Proculus ait, [l] si mulier post alienationem conceperit, & antequam ageretur, pepererit: nullam esse dubitationem, quin partus restitui non debeat. [m] Si verò cum alienaretur, prægnans fuerit: posse dici, partum quoque restitui oportere. Fructus [n] autem fundo cohæsisse, non satis intelligere se Labeo ait, vtrum dumtaxat qui maturi, an etiam qui immaturi fuerint, prætor significet. [o] Cæterùm etiam si de his D sensérit, qui maturi fuerint: nihilo magis [p] possessionem restitui oportere. [q] Nam cùm fundus alienaretur: quod ad eum fructusque eius attineret, vnam quandam rem fuisse, id est fundum: cuius [t] omnis generis [f] alienationem fructus sequi. nec [enim] eum qui [tempore] hiberno habuerit fundum [t] centum: si sub tempus messis vindemiæve fructus eius vendere posit decem, idcirco duas res, id est fundum centum, & fructus decem eum habere intelligendum: sed vnam [rem habere,] id est fundum centum [& decem:] sicut is quoque vnam rem haberet, qui separatim solum ædium [u] vendere posit.

Hæc actio non tantum in eos datur qui rem alienatam per fraudem tenent: sed etiam in debitorem qui fraudulenter alienauit: licet ea quæ alienauit, non possint recuperari. b. d.

℣ Hæc actio etiā in ipsum fraudatorem [x] datur: licet Mela non putabat in fraudatorem eā dandam: quia nulla actio in eum ex antegesto post bonorū venditionem daretur: & iniquū esset, actionem dari in eum cui bona ablata essent. [y] Si verò † quædam [de his] disperdidisset, C sic vt nulla ratione recuperari possent: [z] nihilo minus actio in eum dabitur: [a] & prætor non tā emolumentum actionis intueri videtur in eo qui exutus est bonis, quàm pœnam.

Digestorū

seu Pandectarum Liber quadragesimustertius.

DE INTERDICTIS, SIue extraordinariis actionibus, [b] quæ pro his competunt.

TITVLVS I.

Iurisconsultus in hac l. & seq. prosequitur diuisionem interdictorum. Et primo ponit diuisionem respectu rerum pro quibus competunt interdicta. Secundo, respectu effectus interdicti. Tertio ponit aliam diuisionem respectu temporis quo dantur. Quarto ponit vnam regulam. Quinto ponit vnam diuisionem respectu iuris pro quo dantur. Secunda ibi, interdictorum. Tertia ibi, interdictorum quædam. Quarta ibi, interdicta. Quinta ibi, interdictorum. Bartolus.

a *Mulier.* siue sciuerit, siue non: cum quātum ad eam sit causa lucrativa: vt. ff. proxi. Accursius.

b *Si non ignorauerit.* maxime tenetur in quantum dicitur, vt caueat: vt subiicit.

c *Peruenerit.* quod esse potest, si hoc stipulatus est: vt & supra de euic. l. pater.

d *Ignorante domino.* qui sibi mandauit.

e *Debitorem.* eius qui nūc experiri desiderat.

f *Seruo.* eiusdem cuius est procurator. Ac.

g *Accipere.* i. emere, vel alio titulo rem aliquam accipere. Ac.

h *Ipse.* scilicet procurator. Accursius.

i *Non dominus.* quia ignorauit secūdū quosdam. idem si sciuit: nisi habeat ratum. nam in generali mandato talia illicita non continentur: vt arg. ff. eo. l. si pater. & ff. de condic. indebi. l. si procurator. §. Celsus. Accursius.

k *Non venire.* Contra. ff. eo. l. ait prætor. §. per hanc. & §. præterea. Solu. ibi de donatario, vt de fructibus medij temporis teneatur ihic de ēptore. Vel ibi de fructibus prouenientibus natura: hic de prouenientib⁹ cultura. Vel hic tradidit rem fraudator tibi erat apud eum in quem alienabat in fraudem. Vel ibi de actio. in factum, hic de vtili in rē. Tu dic illam secundū istam. & facit. ff. de vsur. l. videamus. ij. §. in Fauiana.

l *Proculus ait.* facit. ff. proxi. §. Accursius.

m *Non debeat.* id est non debet.

n *Fructus.* Quidā habent in textu, vt fruct⁹ autem fundo cohæsissent. & die esse verba edicti: & supple, ait prætor, rem cum fructibus restituat: vt fructus autem &c. Alij habent, vt fructus autem fundo cohæsisse: & tunc supple vt dicas fructus autem &c.

o *Significet.* restituēdos. Accursius.

p *Nihilo magis.* p nihilo minus. alias nihilo minus: & tunc bene stat. Accursius.

q *Oportere.* cum fructibus etiam nō maturis. nam hoc verbo, restitui, videtur claudere fructus omnes: vt. ff. de vsur. l. videamus generaliter. §. in Fauiana. & merito, nam &c.

r *Cuius.* scilicet fundi. Accursius.

f *Omnis generis.* i. quolibet modo facta, siue per donationem, siue per venditionem. vel dic omnis generis fructus, id est maturi, & immaturi. Accursius.

t *Fundum.* quo ad hibernale tempus: sed quo ad legem Falcidiam detrahendam pluris videtur fundus quando adsunt fruct⁹: vt. ff. ad legem Falc. l. in lege Fal. placuit. Accursius.

u *Aedium.* deducta superficie. nam vna res est, id est, domus, A & facit. ff. de regu. iur. l. propemodum.

x *Fraudatorem.* qui alienauit in fraudem.

y *Essent.* nisi de nouo adquirat, quod habeat idoneum emolumentum: vt & supra de cur. bo. dan. l. imperatores. & de ces. bo. l. qui bonis.

z *Possent.* ab acceptoribus: quia distraxit vel sic alienauit quòd nescitur quibus: cum essent mobilia. Ac.

a *Dabitur.* in factum ad hoc, vt in carcerem ponatur, vt subiicit. & arg. ff. ad. l. Iul. pecu. l. sacrilegij. quod nō fieret post ces. bo. nisi qñ non compareret res: vt hic. & ff. de ces. bo. l. j. Vel hic nō cesserat bonis. Vel dic secundo, datur in eum actio, scilicet in solidum, si quid de nouo adquirat, vsque ad sacculū & perā: cesserit vel non cesserit bonis: vt supra de re iudi. si quis dolo. nā non est indulgendum malitiis: vt supra de rei vin. l. in fundo. §. constituimus. Vel dic tertio secundum quosdā teneri in id quod ad eū peruenit occasione dictæ alienatiōis in fraudem factę: vt supra eo. ait prętor. §. hæc actio. Vel dic quarto, quòd cessit bonis: & tamen tenetur in quantum facere potest si quid quęrat: vt. C. e. l. fi. & nihilo minus forte capietur in persona: vt subiicit, sed prætor &c. & sic addat. sed Pla. expositiue legebat. Acc.

† *No. istum tex. ad hoc, quòd ille qui alienat bona sua in fraudē creditorū suorū: si nō reperiūtur illa bona, uō pōt cedere bonis, sed debet cauere rari. Bol.*

DE INTERDICTIS &c.

Qualiter de iure ciuili agatur. ff. dixit. nunc qualiter de iure prætorio: quo plerūque de possessione per interdicta agitur: vt institu. e. in princ. ideo de interdictis dicit. Plerunque dixi: quia quandoque de proprietate per interdicta agitur: vt. j. l. ii. §. quædā. & extra per alias actiones agitur de possessione, vt per condictionem indebiti: vt. ff. de condic. indebi. l. indebiti. & triticaria: vt. ff. de tritica. l. i. in fi. & l. 2. vel per condic. ex lege: vt. C. de adqui. poss. l. fi. & C. de loca. l. si quis. vel per officium iudicis: vt. ff. de rei vin. l. fi.

b *Extraordinariis actionibus.* scilicet in factum: sic dictis, quia extra antiquam solēnitatem interdictorū proponuntur: vt insti. eo. §. fi. sed quæ erat olim differentia inter ea & actiones: cum & actiones soleniter proponebantur: vt. ff. de orig. iur. l. ij. §. omniū? Respon. solēnitates actionum à iure ciuili, interdictorum à iure prætorio inducebantur. Vel secundum Azo. quia solēnitas verborū circa actiones generaliter in pōnis omniū formabat: sed in interdictis in personis petentiū tantū: & ipsi tm vti poterāt. & hoc potest notari. j. devi & vi ar. l. j. in prin. & ne quid in lo. pu. l. ij. in prin. vnde dicunt inter duos reddi: vt inst. e. §. sunt tamē. sed hodie

BIU Cujas

Interdictũ intãtum cũ actione prætoriana cõuenit, vt alterosæpe alterius loco vtamur.

hodie non est differentia: cum nulla hodie formetur à prætore vel iudice viuẽte.est ergo interdictum nil aliud quàm actio prætoria:& quodcunque proponatur,non est vis,scilicet actio in factum, vel interdictum: licet quidam dicant hodie non proponi interdicta:arg.C.eo.l.pen.& fi.Accursius.

Ideam[9]] CASVS. Est primo videdũ de quibus rebus cõpetant interdicta.& certe cõpetũt tam de rebus diuinis, quàm de humanis.de diuinis,vt de locis sacris vel religiosis. de rebus hominum competunt interdicta dupliciter. nam vel de reb[9] quæ sunt alicuius: vel de rebus quæ non sunt alicuius: & de his primo dat exempla, vt de libero homine exhibendo & deducẽdo.

**Flo.ducẽdis*

Interdicta autem quæ cõpetunt pro rebus alicuius, quædam sunt publica, quædã singulorum.publica sunt interdicta quæ tractãt de locis publicis & viis, & de fluminib[9] publicis.Interdicta autẽ singulorum, id est ad singulorum vtilitatẽ spectãtia,quædã sunt vniuersalia: vt interdictũ quorum bonorũ.quædam singularia,vt interdictum vti possidetis:& interdictum de itinere actuque priuato. Tandem ponitur diuisio,in qua comprehenduntur omnes superiores: & est talis: Interdictorum tres sunt species. quædam enim sunt exhibitoria: vt interdictum de tabulis exhibendis,& similia. quædam prohibitoria:vt interdictum ne quid fiat in loco sacro:& similia.quædam restitutoria:vt vnde vi. quædam mixta, id est tam prohibitoria,quàm exhibitoria: vti est interdictũ de libero homine exhibendo:cũ & exhibitio fiat ex hoc interdicto,& prohibitio ne detineatur. Tandem ponitur alia diuisio,& est talis: Interdictorum quædam ad præsens tempus referũtur,quædam ad præteritum.ad præsens,vt est interdictum vti possidetis. nam in eo obtinet qui lit.contestatæ tempore possidet non vi,non clam, non precario. de præterito sunt interdicta: vt interdicta de itinere actuque. nam in eo obtinet qui hoc anno iuit.Item interdictum de aqua æstiua.Postea ponit notabile dictum,vt licet quædã interdicta videantur in rem concepta,vt quod vi aut clam: omnia sunt in personam:quia qui tenetur aliquo interdicto,est obligatus. Tandem ponitur alia diuisio interdictorum.nam quædã sunt annalia,vt interdictum vnde vi,de eo quod nõ peruenit ad violentum:& fere omnia alia.quædam sunt perpetua:vt vnde vi interdictum in eo quod peruenit ad violentum. Tandem ponitur alia diuisio interdictorum.nam quædam sunt inducta hominum causa:quædam causa diuini iuris & religionis.diuini iuris,vt interdictum ne quid in loco sacro.religionis, vt de mortuo inferendo.hominum causa sunt interdicta quædam ad publicã vtilitatem pertinentia. quædam causa sui iuris tuendi. quædam causa rei familiaris.& de his omnibus dat exempla. & hoc dicit hæc.l. cum prin.seq.Fran.Accursius.

a *Sacris.* de sacris duo exempla, de religiosis alia duo ponit: vt infra eo.l.ij.§.j.Accursius.

b *Exhibẽdis.*hoc ad illud de libe.ho.exhi. & ad illud de liberis exhibendis referri potest: sed quod subiicit scilicet deducendis, tantum ad secundum,vt habes.j. de libe. ho. exhi.l.j. & de libe. exhi.l.j.&.iij.in prin.liberi enim homines & filij nostri in bonis nullius sunt:vt hic,&.ſ. de rei vin.l.j.§.j.in glo.non petuntur.

c *Aut singulorum.* insufficiẽs videtur diuisio:vt insti.de re. diui. §.j.sed illa quo ad eum tractatum,hęc quo ad istũ loquitur.Item contra.j.de iniur.l.sane.Sol.vt ibi.

d *De locis publicis.* de his per ordinem dicet.j. ne quid in loco publi.vsque ad tit.de vi & vi arma.

1. VLPIANVS libro sexagesimoseptimo ad Edictum.

VIdeam[9] de qbus rebus interdicta cõpetũt. Et sciẽdũ est interdicta aut de diuinis rebus, aut de humanis competere. [De]diuinis, vt de locis sacris, [a] vel de locis religiosis. De rebus hominũ interdicta redduntur aut de his quę sunt alicuius:aut de his quę nullius sunt. Quæ sunt nullius, hæc sunt, liberæ personæ: de quibus exhibendis[b] [&]deducendis* interdicta competunt. Quæ sunt alicuius:hæc sunt aut publica, aut singulorum.[c] Publica,de locis publicis,[d] deviis, deq; fluminib[9] publicis. Quæ autem singulorum sunt: aut ad vniuersitatem pertinent, vt interdictũ quorũ bonorum:[e] aut ad singulas res,vt est interdictũ vti possidetis, [&] de itinere actuque.[f] Interdictorum[g] autem tres species sunt: exhibitoria,[h] prohibitoria,[i] restitutoria.[k] Sunt tamẽ quædam interdicta & mixta,[l] quæ & prohibitoria sunt, & exhibitoria. Interdictorũ quædã in præsens,quædam in præteritum referũtur.*In præsens,vt vti possidetis.[m] in præteritum, vt de itinere[n] actuque, [&] de aqua æstiua. Interdicta omnia,licet in rem videantur concepta:[o] vi tamen ipsa[p] personalia sunt.

Interdictorum quædã annalia[q] sunt,quædam perpetua.

Hic ponit aliam diuisionem interdictorum. Et prima est diuisio respectu personarum quibus competunt. Secunda, respectu rerum pro quibus competunt. Tertia, respectu effectus. Quarta similiter respectu effectus. Secunda ibi, interdicta autem. Tertia ibi, quædam interdicta. Quarta ibi,hæc autem.

11. PAVLVS libro sexagesimotertio ad Edictum.

e *Quorũ bonorũ.* quod solum est vniuersale:vt.j.titu.j.l.j.in fi.

f *De itinere actuq;.*ſ.priuato:de quo est.j.de itine.actuq; priua.l.j.

g *Interdictorum.* superiores diuisiones,licet aliis verbis, hic repetuntur.R.

h *Exhibitoria.*vt de tabulis exhiben.vt.j.de tabu.exhiben.l.iij.§.hoc interdictam.

i *Prohibitoria.* sunt.ſ. ne quid in loco publico fiat: vt.j.ne quid in loco publi. fiat.l.ij.§.j.

k *Restitutoria.* vt qđ factũ est, tollat:vt.d.l. ij.§.ptor ait. cætera exempla quęre inst.e.§.j.

l *Mixta.*sicut de libe. ho.exhi.& de libe. exhi. nã exhibitio fit per ea.sed & ꝓhibet prætor detineri hominem liberũ, & ꝓhibet vim fieri patri quo minus ducat filiũ:vt.j.de libe. homi.exhi.l.j.&.iij.in prĩ.&.j.de lib.exhi.l.j. sed ex alia causa mixtũ est interdictũ ne vis fiat ei.ſ. ꝓhibitoriũ & restitutoriũ. ꝓhibet enim vim fieri possidenti, & amissam pos. iubet restitui.ad quod est.j. ne vis fiat ei.l.pe.§.cũ prætor. &.l.j.§.hæc actio.

m *Vt vti possidetis.* nã qui præsentialiter, id est lit.contesta. tẽpore possidet nõ vi, nõ clã, non precario: obtinet: vt.j.vtrobi.l.j.in fi.

n *Vt de itinere.*nam in eo vincit qui hoc anno iuit:vt.j.de itine. actuque priua.l.j.in prin. & quod de aqua subiicit, habes.j.de aqua quoti.& æsti.l.j.in prin.

o *Concepta.*ſ.quandoque: vt quod vi aut clam: vt.j.quod vi aut clã.l.cõpetit.§.in summa.& interdi.de ope.no.nun. vt.ſ. de no. ope.nun.l.pe.& fi.& sic in actione quod me. cau.vt.ſ. quod me. cau.l.metũ.§.cũ autẽ.& ad exhiben.vt.ſ.ad exhiben.l.de eo.§.fi.

p *Vi tamẽ ipsa.*quia obligat[9] est qui tenetur interdicto aliquo, ad id qđ venit in eo interdicto:sed in actione in rẽ, nõ est qs ad aliquid obligat[9]:nec aliqua obligatione tenet:vt insti.de act.§.j.

q *Annalia.*vt vnde vi, & de eo quod nõ peruenit ad violentũ: vt.j.de vi & vi ar.l.j.in prin.Et idẽ fere in omnibus:cũ prætoris imperiũ anno tantũ durabat:vt insti.de perpe.& tẽp.ac.§.eas vero.quædam tamẽ sunt perpetua:vt subiicit: vt interdictũ de tab. exhi.vt.j.de tab.exhib.l.iij.§.fi.Potest igitur sic distingui:si contineant rei persecutionẽ:nec dentur ex maleficio: dentur perpetuo. sin autem sunt ex maleficio:aut non continent rei persecutionem: terminentur anno: nisi de eo quod peruenit ad maleficum, vel hæredem eius: de quo perpetuo agitur:vt infra de act. & obli.l.in honorariis.& infra de vi & vi ar.l.j.in prin.

INterdictorum.] Casus vsque ad.§.quædam.vidistis.ſ.in.l.proxi. [*QVAEDAM INTERDICTA.*] In quibusdã interdictis vertitur quæstio proprietatis: vt in interdicto de itinere actuq; priuato,quãdo intẽtatur ab eo qui vult reficere iter.nã agẽs eo debet ꝓbare dominiũ seruitutis. & de hoc habes.j.de iti. actuq; priu.l.iij.§.ait prętor.&.§.hoc autẽ.Itẽ in interdictis quę dãtur ꝓ reb[9] sacris vel religiosis,vertitur quæstio quasi proprietatis,nõ vere,cũ sint in bonis nullius:vt est interdictũ ne quid in loco sacro fiat.& similia de quibus habuistis.ſ.circa prin.l.qui enim ea intentat,debet ꝓbare rẽ esse sacrã vel religiosam.Itẽ interdictũ de liberis exhibẽdis est simile superiori. nã pater qui illud intẽtat,debet probare illũ suũ filiũ quẽ petit.In fine dicit,& amodo nõ mireris si in interdic.quæ dãtur pro re familiari,probatur causa proprietatis quãdoq;:vt dictũ est: cũ & hoc euenit in his quæ dãtur causa diuini iuris tuendi:vt dictũ est.[*HAEC AVTEM INTERDICTA.*] Interdicta quę ꝓ reb[9] familiaribus dãtur,quædã sunt inuẽta adipiscẽdæ pos. cau.quædã recuperandæ, quædã retinẽdæ:quædã duplicia, id est tã recuperãdæ pos.quàm adipiscẽdæ.& de omnib[9] dat exẽpla, excepto vltimo.& de illo dat exẽplum:vt in interdicto ne vis fiat ei:vt habet exemplum.j.ne vis fiat ei.l.iij.§.cum prætor.Fran.Accursius.

Duplicia

BIU Cujas

INterdictorum quædam duplicia sunt: [a] quædam simplicia. [b] Duplicia dicuntur, vt *vti possidetis*. [c] Simplicia sunt ea, veluti exhibitoria [d] & restitutoria: item prohibitoria, [e] *de arboribus cædendis*: & *de itinere actuq.* ℣ Interdicta autem competunt vel hominum causa, vel diuini iuris, vt* de religione: [f] sicut est, *ne quid in loco sacro* [g] *fiat*: vel *quod factum est, restituatur*: & *de mortuo* [h] *inferendo*, vel *sepulchro ædificando*.

Hominum causa competunt vel ad publicam vtilitatē pertinentia, [i] vel sui iuris tuendi causa, vel officij tuendi causa, vel rei familiaris. Publicæ vtilitatis causa competit interdictum, *vt via publica vti liceat*, [k] *& flumine publico*: [l] & *ne quid fiat in via publica*. [m] Iuris sui tuendi causa, *de liberis exhibendis*: [n] †item *de liberto exhibendo*. Officij causa, [o] *de homine libero exhibendo*. Reliqua[verò] interdicta rei familiaris causa dātur. ℣ Quædam interdicta rei [p] persecutionē continent: veluti *de itinere actuq. priuato*. [q] nā proprietatis causam continet hoc interdictum. Sed & illa interdicta, quæ de locis sacris & religiosis proponūtur, [r] veluti [s] proprietatis causam continent. Itē illa, de liberis [t] exhibendis, [&] quæ iuris [sui] tuendi causa diximus competere: vt non sit [u] mirū, si quæ interdicta ad rem familiarem pertinent, proprietatis, non possessionis causam habeant. ℣ Hæc autem interdicta quæ ad rem familiarem spectant: [x] aut adipiscēdę* sunt possessionis: aut recuperandæ: aut retinendæ. Adipiscendæ* possessionis sūt interdicta, quæ cōpetunt his qui antè non sunt nacti possessionem. Sūt autem interdicta adipiscendæ possessionis: *quorum bonorum*. [y] Saluianum quoque interdictū, quod est de pignoribus, [z] ex hoc[eodē]genere est: & *quo itinere venditor vsus est: quò minus* [a] *emptor vtatur, vim fieri veto*. Recuperādę possessionis causa [interdicta] proponuntur sub rubrica [b] *vnde vi*. Aliqua enim [c] sub hoc titulo [d] interdicta sunt. Retinēdæ possessionis [causa] sunt interdicta, *vti possidetis*. [e] Sunt [autē]interdicta (vt diximus [f]) duplicia: tā recuperandæ quàm adipiscendæ* possessionis.

III. VLPIANVS libro sexagesimonono ad Edictum.

IN interdictis exinde ratio habetur fructuū, ex quo edita [g] sunt, non retro. [h]

a *Duplicia sunt*. in quibus quilibet est actor & reus: vt vti possidetis: vt instituto. §. tertia. quandoque aliter dicuntur duplicia: vt. j. ea. l. §. fi.

b *Simplicia*. in quibus alter agit, alter est reus: vt. d. §. tertia. sed & in duplicibus qui prouocat, habetur actor. vel forte discernitur: vt arg. §. de iudi. in tribus. & facit. §. de ꝓ cura. l. si defunctus. §. fi. Accursius.

c *Vti possidetis*. vt. j. vti possef. si duo. §. hoc interdictū. & vtrobi: vt. d. §. tertia. & de superficiebus: vt. j. de superfi. l. j. §. proponitur. & de aqua quotidiana & æsti. l. quādoque. vt cum proponitur inter emptores & heredes. & bono. pos. vt. j. de aqua quoti. & æsti. l. j. §. ait prætor, inter hæredes.

d *Exhibitoria*. exempla horum accipe. §. l. proxi. §. interdictorū. in primo, interdictorū.

e *Prohibitoria*. supple scilicet hoc de arboribus cædendis: quod est prohibitorium: vt. j. de arbo. cædē. l. j. in prin. & de iti. actuque priua. quod est similiter prohibitorium: vt. j. dixi: quia non omnia prohibitoria sunt simplicia: sed quædam duplicia sunt: vt vti possi. & vtrobi: vt instituto. §. tertia.

f *Vt de religione*. exemplificatiue lege: qa & sacra sunt, & religiosa. vel dic: vt, id est sicut: & sic statim duo de quolibet ponuntur exempla.

g *Ne quid in loco sacro*. exemplum diuini iuris. & est hoc. j. ne quid in loco sacro. l. j. de restitutorio de quo subiicit, non habemus, sed eius meminit. j. ne quid in loco pub. l. ij. §. locorum.

h *Et de mortuo*. exemplum religionis. & habes hoc. §. de mor. infe. l. j. in prin. & §. prætor ait. Potest addi & quintum, ne quid fiat in loco sa. vt. §. ne quid fiat in loco sa. l. pe. & fi. nam & sanctę res quodammodo diuini iuris sunt: vt. §. de rerū diui. l. j. in princ. & instit. de re diui. §. sanctæ.

i *Pertinentia*. supple vel ad priuatam: ad priuatam dico: vel sui iuris &c. Accursius.

k *Vti liceat*. vt. j. ne quid in lo. pub. l. ij. §. fin.

l *Flumine publico*. vt. j. vt in flu. pu. na. lic. l. j. in prin.

m *In via publica*. vt. j. ne quid in loco publi. l. ij. §. ait prætor in via. Sunt & alia quæ collige à titu. j. ne quid in lo. pub. vsque ad titu. de vi & vi arma. & fa. §. eo. l. j. §. quæ sunt alicuius.

n *Liberis exhibendis*. in quibus habemus ius patriæ potestatis: vt instit. de pa. po. in princip. In libertum habemus ius patronatus: in neutro habemus dominium: vt. §. eo. l. j. circa prin. & ideo non pertinent ad rem familiarem. Adde his interdictum de vxore exhibenda: vt. j. de lib. exhi. l. ij.

o *Officii causa*. quod debet homo homini: vt. §. de ser. expor. l. seruus ea. & caue tibi: quia hæc subdiuisio aliàs ad publicam, & aliàs ad priuatam vtilitatem se refert: alia vero fieri potest quæ respicit exercitium: quia alia sunt publica, id est publice cuilibet competunt: & sic sunt popularia: & hæc sunt octo. alia priuata: quia tātum ei cuius interest dantur: & hæc sunt. xxviij. quod dic vt instit. eo. §. interdictorum alia sunt publica.

p *Rei*. id est proprietatis.

q *Priuato*. scilicet secundum quod datur volenti reficere iter: vnde probat dominium seruitutis: vt infra de iti. actuque priua. l. iij. §. ait prætor. &. §. hoc autem. & idem in interdicto quod datur pro aqua ex castello ducenda: vt. j. de aqua quoti. & æsti. l. j. §. fina. idem de interdicto de arbo. cæden. vt. j. de arbo. cæden. l. j. in princip. &. §. non solum.

r *Proponuntur*. quæ dixi fore quinque: vt. §. ea. l. §. j.

s *Veluti*. id est quasi. nam in veritate non habemus eorum proprietatē: vt instit. de rerum diui. §. nullius.

t *De liberis*. & de his habuistis in. §. iuris sui. & supple hic obtinent causam quasi proprietatis: nam nec hi sunt in nostro dominio: vt §. l. j. circa princ. est ergo proprietas & quasi: vt hic: sic & possessio vera, vt in rebus corporalibus: & quasi, vt in incorporalib⁹: vt. §. de serui. l. quotiens. ij. sed in quo est. §. causa ꝓprietatis, & hic quasi? Respō. §. oportet ꝓbari dominium seruitutis, quāquam possessorio agatur: hic filiationem & libertinitatem, & rem sacram vel religiosam: sicut si ageretur petitorio iure dominij, vel quasi: vel simili: vt per in factum: vt. C. de sacrosan. eccl. l. sancimus. &. §. de rei vind. l. quæ religiosis. vel in re præiudiciali: vt. §. de rei vind. l. j. Itē effectus victoriæ erit similis causæ proprietatis vel quasi, quia sicut causa proprietatis finita totum finitur, sic hic: vt hic, &. d. l. j. de aqua quoti. & æstiua. l. j. §. fi. secus in possessorio: quia secunda quæstio proprietatis remanet: vt. C. eo. l. incerti.

u *Vt non sit*. Nā cum interdicta de religiosis & sacris, & de his quæ sunt iuris sui tuendi causa inuēta, hoc habeant, scilicet causam proprietatis: non mirum si & illa quæ ad rem familiarem pertinent, hoc habeant quandoque. nam si id de quo minus videtur inesse, ineſt: multo magis id de quo magis. & facit ad. §. §. de Publicia. l. cum sponsus. §. Publiciana.

x *Spectant*. quæ sunt vnum membrum subdiuisionis. §. positæ in. §. j. & facit instit. eo. §. sequens. Accursius.

y *Quorum bonorum*. de quo est. j. tit. j.

z *De pignoribus*. id est de possessione rerū coloni tacite obligatarum: vt. C. de Sal. interdic. l. j. & de hoc est. j. de Sal. interdic. l. j.

a *Quo minus*. quo casu emptor de quasi possessione seruitutis adipiscendæ contendit: cuius verba non habemus: sed eius mens est. j. de iti. actu. priua. l. pe. Accursius.

b *Sub rubrica*. directū. §. & vtile: vt vsufructuario & vsuario: vt j. de vi & vi arma. l. iij. §. vnde vi. &. §. item si non vsusfructus. simile videt in interdicto de precario: vt. j. de preca. l. j. in prin. §. j.

c *Aliqua enim*. scilicet alia interdicta recuperādæ possessionis.

d *Sub hoc titulo*. id est post hunc titu. sic. §. si cer. pe. l. j.

e *Vti possidetis*. & vtrobi: vt instit. eo. §. recuperandæ. & etiā illud, ne vis fiat ei. ar. j. ne vis fiat ei. l. j. in prin. &. §. j. in princip.

f *Diximus*. §. eo. l. j. in prin. sed alio modo hic, & alio modo ibi. ergo hic sunt duplicia recuperandæ & adipiscendæ possessionis: vt est interdictum ne vis fiat ei: vt. j. ne vis fiat ei. l. si quis missus. §. cum prætor.

IN interdictis.] CASVS. In interdictis veniunt fructus ex die litis contestatæ: non priores: & de hoc dic vt in glossa domini mei Accur. Francis. Accursius.

g *Edita*. id est lis in eis interdictis contestata.

h *Non retro*. vt &. j. de preca. l. quæsitum. §. ex hoc. sed hoc fallit in interdicto vnde vi: in quo habetur ratio ex die expulsionis: vt. j. de

Interdicta sex regulas affirmatiuas & quatuor negatiuas continuent.

vt.ff.de vi & vi ar.l.j.§.ex die.quæ est contra.& idem quandoque in interdicto quod vi aut clã:vt.ff.quod vi aut clam.is qui in puteũ.§.quod ait prætor.Et nota sex regulas affirmatiuas in interdictis.Prima,quòd omnia sunt personalia : vt.ff.eo.l.pxi.§.pen. Secunda,quòd in omnibus habetur ratio fructuum ex die contestatæ litis:vt hic. Tertia,quòd in loco cuiuslibet in factũ actio datur : vt instituta.eo.§. fi. Quarta,vt quæstio per interdicta præcedat,cũ sint de possessione : vt C.eo.l.incerti.& quorum bonorum.l. fina. Quinta, quòd ea quæ sunt annalia, fiunt perpetua de eo quod peruenit ad eum cum quo agitur:vt.ff.l.pxi. Sexta, quòd ea quæ sunt annua ad agendũ, sunt perpetua ad excipiendum:vt.C.de excep.licet. Addũt & septimã, quòd omnia reddãtur noxaliter:quod est falsum. cum enim ea tantum quæ ex maleficio sunt, noxaliter dentur: vt.ff.l. proxi. ergo non alia. Econtra quatuor no. regulas negatiuas. Prima, quòd nullũ interdictũ infamat: vt.ff. de vi & vi ar.l.neque. Secũdã, quia nullũ soléniter redditur:vt instituta.eo.§.fi.Tertia,quia in nullo habetur ratio fructuum ante lit.contesta. nisi in interdicto vnde vi.Quarta,quòd nullũ redditur inter non subiectos: vt.C. eo.l.ij.Adde & quintam,quia nullum pœnaliter redditur.

IIII. PAVLVS libro sexagesimoseptimo ad Edictum.

EX quibus causis annua interdicta sunt: ex his de eo quod ad eũ cũ quo agitur peruenit,post annum iudicium dãdum Sabinus respondit.[a]

V. IDEM libro tertiodecimo ad Sabinum.

INterdicta noxalia ea sũt,quę ob delictum eorum quos in potestate[b] habemus, dãtur: veluti cum vi deiecerunt,[c] aut vi aut clam opus fecerunt.Sed officio iudicis continetur, vt dominum sua impensa opus restituentem absoluat.[d] patientiam tollendo operi præstanté,noxę dedere iubeat, & absoluat.[e] si non dedat: quantum impẽsæ in tollendo opere erogatum sit, tanti cõdemnet. si neque patiẽtiam præstet, neque ipse tollat cum possit:in tantum condemnet,in quãtũ iudex[f] æstimauerit,atque si ipse fecisset.

QVORVM BONORVM.
TITVLVS II.

Dictum est supra de interdictis in genere:nunc sequitur de interdictis in specie: & præmittitur de interdicto quorũ bonorum, quod est generale,& denominatur à prima parte bonorum.Bartolus.

I. VLPIANVS libro sexagesimoseptimo ad Edictum.

AIt prætor:*Quorũ bonorum ex edicto meo*[g] *illi possessio*[h] *data est: quod de his bonis pro hærede*[i] *aut pro possessore possides, possideréve si nihil vsucaptum*[k] *esset, quod quidẽ dolo malo feciſti vti desineres possidere : id illi restituas.*[l] Hoc interdictũ restitutorium est:[m] & ad vniuersitatẽ bonorum, non ad singulas[n] res pertinet : & appellatur, quorũ bonorum : & est adipiscẽdæ*possessionis vniuersorũ bonorũ.

II. PAVLVS libro vicesimo ad Edictum.

INterdicto † quorum bonorum,debitores hęreditarij nõ tenentur:[o] sed tantum corporum possessores.

QVORVM* LEGAtorum.
TITVLVS III.

Scilicet possessionem quis occupauerit:id restituat hæredi.Legatorum. sicut superius est adipiscendæ possessionis,sic & hoc: vt.ff.in prin.& ideo de hoc post illud ponit.Accursius.

HOc interdictum.]*CASVS.*Hoc interdictum,cuius mens est.ff.statim,vocatur quorũ legatorũ:& est adipiscendæ poss.& habet locũ quotiens legatarij sua auctoritate acceperunt aliquid legatorũ nomine.nam tenentur illud dare.non enim æquũ est ius dicere sibiipsis.& ad hæredẽ veniunt hæc bona.& datur hoc interdictum hæredi,& hæredi hæredis:& bonorũ poss.& eius hæredi.[*QVIA AVTEM.*]Nũc dicit quòd aliquãdo datur hoc interdictum cũ alia actione:vt si incertus est hæres

---

EX quibus.]*CASVS.* Interdictum vnde vi durat anno de eo quod non peruenit ad vim inferẽtẽ.at de eo quod peruenit, perpetuo durat:vt.ff.de vi & vi ar.l.j.in prin.Fran.Accursius.

a *Sabinus respondit.*vt.ff.de act. & obli.l.in honorariis.&.ff.de vi & vi ar.l.j.in prin.&.§.fi.&.l.iij.§.j.&.C.vnde vi.l.vi pulsos.

INterdicta.]*CASVS.*Quędam interdicta sunt noxalia: vt sunt ea quæ ex delictis seruorũ dantur : vt si seruus meus vi deiecit aliquem: nam teneor vel emendare dãnum, vel dare seruum pro noxa. Item si seruus meus fecit aliquod opus vi vel clam in meo fundo,ex quo habes dãnũ seruitutis quã habes in prædicto fundo,quia ea vti non potes:nam si volo restituere, id est destruere opus mea impensa,in amplius non teneor: si autem volo tantum patientiam præstare tibi vt destruas opus,& nõ impensas:teneor dare seruum pro noxa: vel ad impensas condemnabor. si autem nec patientiam præstare volo, nec opus destruo,in tantum condemnabor in quantum iudex æstimauerit : perinde ac si ego fecissem.de quo dic vt in glo.domini mei Accursij.Fran.Accur.

b *In potestate.*seruili,non filiali:vt insti.de noxa.§.fi.

c *Vi deiecerunt.*vt &.ff.de vi & vi ar.l.j.§.quod ergo adiicitur.

d *Absoluat.*ab impensis destructionis.

e *Et absoluat.*ab expensis. & ad hoc fac.ff.quod vi aut clam.l.si alius.in princip.

f *Iudex.*vt damnum sarciatur, & impendia domino restaurentur:vt.ff.quod vi aut clam.l.is qui.§.quod ait prætor.Ioan.

QVORVM BONORVM.

A primis verbis interdicti nominatur, sicut & in aliis interdictis.dixit ergo in genere de interdictis: nunc in specie: & primo de vniuersali, quod solum istud inuenitur:& datur directum bonorũ possessori:vtile hæredi de iure ciuili : sicut cõtra peti.hæredi.directa hæredi: vtilis bonorum possessori:& differt à peti.hære.& consonat:vt not.in rub.C.eo.

AIt prætor.]*CASVS.*Agnatus meus decessit.ei volo succedere.vnde in eius bonis petij bo. poss.vnde agnati, & habui.& sic ei succedo de iure prætorio.nunc volo cõsequi bona corporaliter.dicitur quòd agã interdicto quorũ bonorũ cõtra eum qui tenet hæc bona pro hærede, vel pro possessore:vel dolo desiit possidere. Secundo dicit: per hoc interdictũ peto restitui, id est dari bona.& ad vniuersitatẽ bonorũ spectat.

g *Ex edicto meo.*sec⁹ si à iure ciuili:quia tũc vtile:vt no.in rub.

h *Possessio.*subaudi bonorũ : vt sit vna dictio, & denotet ius:vt ff.de bo. poss.l.iij.§.j.nã verbũ possessionis simpliciter positũ, factum denotat:vt.ff.de acqui. poss.l.j.§. si vir. decretalis ergo verbo tenus data erat,non facto.

i *Pro hærede.* aut pro possessore. hæc verba expone vt insti.eo.de interdic.§.pro hærede. &.§.pro possessore.

k *Vsucaptum.*sed cum possidere pro hærede vel pro possessore,nõ sit habere titulũ: vt.C. in qui. cau. cessat lon. tẽp.præscrip.l.hæreditatẽ. quomodo habet locum vsuca? Respon. probabilis fuit error: vt.ff. de vsuca.l.nõ solũ.§.quod vulgo.& secundũ hoc ad possidetem pro hærede refertur. nã si pro possessore,nõ nisi.xxx.an.præscriberet.qua præscriptione & hoc interdictũ de peti.hære.tollit: vt.C.de peti.hę.l.hæreditatis.sed hoc nõ videtur posse stare:qa secũdũ hoc post vsuc.tenetur hoc interdicto. nã sicut dicit: siue possides pro hærede vel pro possessore:siue possideres,scilicet pro hærede vel pro possessore,nisi quia est vsucaptũ: teneris ad rem vel æstimationẽ:quod nõ videtur:vt.d.l.C.de pe.hære. & in quibus cau.cess.lon.tẽp.præscrip.quare dic vsucaptũ non ab eo qui conuenitur,sed à quodã tertio,isto dolose dimittente vsucapere.sed cõtra hanc opinionẽ.nam quomodo potuit interpellare vsucap? Respon.iste ei vendidit,vnde emptor vsucapit: licet qui alienat, malã fidẽ habeat: vt.C.de præscrip.lon.tẽp.l.j.vel dic vt no.ff.de peti.hęre.sed & si lege.§.quod ait.versi.sed & culpa.sed & prima potest saluari:vt iungas:& si nihil vsucapis,cum eo quod dixerat pro hære.possides.& quod dicit possideréve &c. iunge cum eo qđ dicit:quodq; dolo &c.& ad hoc facit.C.eo.l.ij.&.ff. de peti. hære.l.etiam.§.itẽ si quis dolo. & ꝓ socio.l.nemo ex sociis.in fi.

l *Restituas.*nisi incontinenti paratus sis probare res tuas:vt not. C.de edic.diui Adri.tol.l.ij.

m *Hoc interdictum restitutoriũ est.*vt & insti.eo.de interdic.§.restitutoria.vt verbũ,restituas,dãdi significationem habeat:vt.ff.de verbo sig.l.verbum. ac si dicat nõ prohibitoriũ vel exhibitoriũ.

n *Nõ ad singulas.*immo & ad singulas:vt.ff. de fur.l.hoc amplius. &.l.seq.quæ sunt cõtra:vt.ff.ea.l.in prin.hoc innuit vbi dicit,qđ ex his &c.sed respon.sub.tantũ,scilicet nõ tantũ ad singulas &c. vel dic datur alicui non quia successit in res singulares, sed quia in vniuersitatem: ideo ad eũ pertinere dicitur:sic est in peti.hæred.vt.ff.de peti.hæ.l.regulariter.in fi.&.l.licet.

o *INterdicto.Nõ tenentur.* & in hoc differt à peti.hæ.vt.ff.de peti.hære.l.etiam.§.fi.differt & in aliis:vt no.ff.in rub.actione.ergo hæredit.eos conueniet.

BIU Cujas

hæres quo titulo possideat, cõuentus: an tanquam legatarius, an tanquam hæres, vel possessor. nam hoc casu proponit vtrũque, id est petitionem hæreditatis, & hoc interdictum. sic & aliàs: vt si nesciã qualiter quis possidet rem hæredi. an tãquã ex causa emp. vel simili; an tanquam hæres. nam & hoc casu agam vtraque via, scilicet rei vin. & petitione hæreditatis. [*SI QVIS.*] Rem donatam à testatore causa mortis donatari⁹ sua auctoritate accepit. dicitur quòd reuocat eam hæres per hoc interdictũ: nõ totã: sed in eo quod est vltra Falcidiã. Secũdo dicit: Testator plures hæredes instituit, & vni eorũ ante partẽ aliquid legauit: siue per hoc verbũ præcipiat: siue per aliũ modũ: cũ quatuor erãt olim modi legandi: vt habes insti. de legat. circa prin. & ille sua auctoritate rem legatã recepit. dicitur quòd tenetur per hoc interdictũ eã reddere cohæredibus: excepta portione hæreditaria quã in ea re habet. [*QVOD AIT.*] Verba edicti, quæ & quod nõ habem⁹, vult exponere: & erant forte talia: quorũ legatorũ possessionem legatari⁹ occupauit, id reddat: siue habeat, siue dolo desiit habere: nisi habeat volũtate eius ad quẽ ea res pertinet: & si satisdatũ est vel per eũ scilicet hæredẽ, vel per bo. pos. nõ stat. & hæc verba vult exponere Vlpian⁹ p ordinẽ. & primo illud verbũ, dolo desiit habere &c. i. desiit habere facultatẽ rei restituẽdę. tandẽ dicit: si alicui legatus est vsusfructus, vel vsus alicui⁹ rei, vel seruitus aliqua: & legatarius sua auctoritate accipit: an teneat hoc interdicto, quæritur? Et videtur q̃ nõ: quia talia nõ dicuntur possideri, sed teneri. tamen dicit quòd bene habet locũ. Sed pone q̃ legatarius cõditionalis vel in diẽ est missus in pos. causa legatorum seruandorũ, quia sibi hæres non cauebat. nunquid tenetur hoc interdicto? Et dicitur quòd nõ: cũ non possideat: sed custodit. itẽ quia iussu iudicis tenet, nisi hæres satisdet, & non reddat rem legatarius. nã amodo tenebitur hoc interdicto: cum videatur amodo possidere. Tandẽ dicit: hoc interdicto tenetur legatarius, item eius hæres, & cæteri successores. Postea vult exponere verba illa, nisi habeat volũtate eius &c. & sunt sic intelligenda, vt si hæres vel bo. pos. postquã adiuit, ratificat quod legatarius fecit: cessat hoc interdictũ. secus si ante aditam hæreditatẽ ratificet. nam tunc nõ valet. Sed pone quòd legatarius duas res sibi legatas ambas occupauit: hæres vel bono. pos. postquã adiuit, in vna re ratificauit: in alia non. in vna cessabit hoc interdictum: in alia nõ. Idem si in vna re legata & in parte rei ratificat, in parte nõ. Tandẽ dicit: hoc interdictũ cõpetit siue legatarius cœpit possidere rem legatã, siue eius hæres, vel successor etiam singularis. Postea dicit: quod dixi voluntatẽ hæredis facere cessare hoc interdictũ, est verum siue à prin. cœptæ pos. interueniat voluntas hæredis: siue postea. & sufficit semel voluisse: licet pœniteat. sed si duo sũt hæredes, & vnus ratificat quod fecit legatarius, alius non: quo ad ratificantẽ cessabit hoc interdictum: quo ad alium durabit. Postea exponit alia verba, hæc scilicet, & si satisdatũ sit. nam hæres debet satisdare de legato dando, ad hoc vt vincat in hoc interdicto. & debet talis satisdatio dari quæ duret & præstetur vel ipsi legatario, vel eius procu. & satisda. est pro quibusdã rebus legatis: pro quibusdã nõ: pro his pro quibus est cautum & eorum augmentis habebit locũ hoc interdictũ: pro aliis cessabit. Postea exponit vltima verba, hęc scilicet, vel per eũ non stat. nã si non stat per bo. pos. quominus satisdet: habet hoc interdictum cũ effectu: nec debet ipse offerre, sed petenti præstare moram nõ debet. Tandẽ dicit: legatarius hoc interdicto cõuentus si non cedit, condẽnatur in interesse. Tandem dicit: Pone quòd legatarius non vult sibi satisdari sed caueri. dicitur quòd auditur. Sed pone quòd vult pignora: & hæres sponte dat. bene est. sed si legatarius non vult sibi aliquo modo caueri, cogitur tamen reddere rem legatam: nisi nunc cõuentus pœnitet, & vult sibi caueri: nam pœnitens auditur. Idem econtra. nã si per bono. pos. stabat, quia nolebat satisdare, & modo vult: auditur in hoc interdicto. & hoc inspicitur tempore lit. conte. & hoc dicit hic. §. cum. l. seq. vsque in eius finem. Fran.

1. VLPIANVS libro sexagesimo septimo ad Edictum.

HOc interdictum [a] vulgo Quorũ* legatorũ appellatur. Est autẽ & ipsum [b] adipiscẽdæ* possessionis: & cõtinet hãc causam, vt quod quis legatorum nomine, non ex voluntate hæredis occupauit, id restituat hæredi. Etenim ęquissimum prætori visum est, vnũquẽque non sibi ipsum [c] ius dicere, occupatis legatis: sed [hoc] ab hærede petere. Redigit igitur ad hęredes [d] per hoc interdictum ea quæ legatorũ nomine possidẽtur: vt proinde [e]* legatarij possint eum conuenire.

¶ Hoc interdictum & hæredem hæredis, bonorũq; possessoris [f] habere, [rectè] propter vtilitatẽ huius [edicti] dicẽdũ est: necnõ cæteros quoq; successores.

Vbicunque incertitudo causatur ex facto rei, admittitur libellus incertus. Bar.

¶ Quia autem nonnunquã incertũ est vtrum quis pro legato, an pro hærede, vel pro possessore possideat: bellissimè Arrian⁹ scribit hæreditatis petitionẽ [in eum] instituẽdã, & hoc interdictũ reddẽdũ: vt siue quis p hærede, vel pro possessore [possideat, petitione hæreditatis teneatur:] siue p legato possideat, hoc interdicto teneatur: quẽadmodũ solemus facere quotiens incertũ est [g] quæ potius actio teneat. nam duas [actiones] dictam⁹, [h] protestati ex altera nos velle cõsequi, [i] qđ nos cõtigit.

Si donatarius rem sibi donatam causa mortis sua auctoritate accipit: reuocatur per hoc interdictum in eo quod est vltra Falcidiam. idem est in ea re quam quis occupat, quæ sibi prælegata fuit: quia tenetur eã restituere: & intellige quocunque genere legati fuerit relicta. Bartolus.

a *Hoc interdictum.* cuius verba nõ habemus: sed ei⁹ mens est mox. j. ibi, & cõtinet hãc &c.

b *Et ipsum.* non solũ superius.

c *Nõ sibi ipsum.* vt. C. ne quis in sua causa. l. j. &. C. de Iudęis. l. nullus. & supra de acqui. pos. si ex stipulatione. & supra de re iu. l. miles. §. pe. & infra quod vi aut clam. l. j. §. & parui. & supra pro leg. l. penul.

d *Ad hæredes.* nulla opposita exceptione: vt hic, & arg. infra quod vi aut clam. l. j. §. & parui. & C. de loca. si quis conductionis. Accursius.

e *Vt proinde &c.* sed videtur quòd ius suum amiserit: vnde nõ possit amodo agere: vt. C. de leg. l. non dubium. quæ est contra. sed ibi erat hæreditas adita: hic non, secundum Azo. Alij aliter, vt ibi. Item eodem modo contra supra quod met. causa. l. extat. & infra ad leg. Iuliam de vi priua. l. pe. sed ibi qui abstulit, habebat ius in re vel pro re quam abstulit. hic nullius erat, cum ante aditam hæreditatem abstulit: vel si post, erat sua propria. nam adita hæreditate fit legatarij, adeo quòd præsumatur ex die mortis sua fuisse: vt infra de fur. à Titio. Item ad idem ob. C. vnde vi. l. cum quærebatur. sed ibi loquitur de vacante possessione, quæ est alicuius, puta absentis: hic nullius. Alij dicunt quòd hæc per illam corrigitur. Item ob. eodem modo. C. vnde vi. l. si quis in tãtam. sed hic nemo possidebat. Item eadem ratione habet locum interdictum vnde vi. Item nec ob. j. de cri. expi. hære. l. ij. quia ibi extraneus, non legatarius occupauit. Item nec ob. in alium modum infra de doli ex. l. dolo. & supra de Car. edi. l. iij. §. summatim. vbi si euidenter appareat non filius, non datur ei Carbonianum. at hic etiam si euidenter appareat deberi, legatum tamen reddit. Sed sol. vt dixi. d. l. dolo. Item no. hoc edictum tunc demum habere locum, secundum quosdam, & bene, cum hæres vult vti retentione Falcidiæ: non aliàs: vt. C. eo. l. j. in princip. & in fin. Item not. hoc interdictum dari cõtra titulo possidentem, vt hic: quòd non est in superiori. sed datur contra eum qui possidet pro hærede vel pro possessore: vt supra titu. j. l. j. circa princip. Accursius.

Interdictũ quorũ legatorũ, datur contra eum qui possidet pro hærede, vel pro possessore: & vtrũ contra titulo possidentem.

f *Bonorumq; possessoris.* sic ergo & hæredi & bonorum possessori datur secundum tabulas. Accursius.

g *Incertum est.* hæredi.

g *Incertum est.* propter factum, non ius: maxime aduersarij: vt in præcedenti exemplo. Ad quod simile est quod dicitur supra de præscrip. ver. l. j. ij. &. iij. &. l. si rem tibi. j. respon. Azo.

h *Dictamus.* si verò certum esset plures competere, & ex eodem facto: & idem per sequentes: actione vna, non omnibus esset vtendum: vt infra de actio. & ob. l. plura. sin autem diuersæ ex diuersis factis, omnibus vtendũ est: vt infra eo. titu. de acti. & obl. l. qui seruum. & infra de priua. deli. nunquam. Ir.

i *Velle consequi.* ſ. commodum. No. ergo aliquem simul proponere duas actiones posse: & sic sunt contra. C. de codicil. l. fi. in prin. Sol. vt ibi. &. j. de reg. iur. l. nemo ex iis. §. quotiens. &. s. de tribu. quod in hæredẽ. §. eligere. & de lega. ij. cum filius. §. variis. Solu. secundum Azo. hic conuentus non certificabat actorẽ de qualitate possidẽdi: sic nec actor reũ certificet de qualitate agendi. & licet hic dicat, quotiens &c. quasi generalis. ſ. cum dubitamus, restringe si dubitemus propter factum cõuenti: vt erat hic. & idem potest contingere si possessor rei non certificet hæredẽ, possideat titu. vel non: & sic nescit agat rei vindicatio. vel petitio. hæ-

tio. hæredi.& idé in similibus.aliàs si ex alia causa dubito,secus est secundum eum. Alij aliter soluunt:vt no.in.d.l.quod in hæredem.§.eligere.& facit.ff.de adquir.poss.naturaliter.§. nihil. & ff.nau.caup.stab.l.licet.§.possumus.

a *Cessabit.* Py. est,vtique necesse habebit interdictum,scilicet vtile.& tunc plana. sed communis est, vtique cessabit interdictū: & tunc directum dic: sed vtile locū habet, quia &c. Vel dic verius cessat, scilicet in totum: quia non tota res reuocatur, sed quatenus est vltra modum Falcidiæ: vt.C.ad leg.Fal. si quis quadringentorum. sed in legato reuocatur totum: vt supra ea.l.§. rediguntur.

† *Nota ex isto text. qualiter Falcidia ipso iure resecat.concor. tex.in.l.linea margaritarum. & in.l. Plautius.ff. ad.l. Falc. quod facit ad id quod voluit Bar.hic.* *a Ista glo. debet intelligi vt loquatur in donatione causa mortis, quæ in aliquib⁹ habet conuenientiā cū legato: vt notaui in apostil.ad l. Marcellus.§.1. in apostil. in versi. differunt. super gl. in versi. reuocatæ sunt.ff. de do. causa mor.*

Not. ergo hic casum in quo differt legatū à donatione: sed regulariter conueniunt: [a] vt instit. de dona.§.j.& hæc est ratio, quia in traditione differt:cum donatio à testatore, & legatum ab hærede detur: vt instit. de lega.§.j.

b *Præceptionis.*ſ. possideat.

c *Alio genere.* Quatuor enim sunt genera legatorum: vt institu. de lega.§.j.

d *Quod ait prætor.*verba forte erant talia: quorum legatorū possessionē legatarius occupauit, id reddat: siue habeat, siue dolo habere desiit: nisi habeat voluntate eius ad quem ea res pertinet: vt infra.§. quod ait.j. & si satisdatum sit: vt infra.§.quod ait.ij. ná hic duo impediūt hoc interdictū,scilicet voluntas & cessatio satisdationis &c.

e *Possidetur.* scilicet ciuiliter: vt supra de adquiren. re. do.l. adquiritur.§. fin. sed naturaliter sic: vt supra de adquir. possess. naturaliter. *ADDITIO.* Dic istud esse verum in re in qua est vsusfructus,secūdū Bar. hic.

f *Relicta.* vt debeatur ex prædio hæreditario: & legatarius occupauerit. secus econtra si alius debeat prædio hæreditario: quia tunc non venit in hoc interdicto: sicut nec in petitione hæreditatis:vt.ff. de pe.hære.l.& non tantum. in fi.quæ est contra.Sol.vt ibi not. in glo. didici.hoc ti.etiam incorporalia venire:vt hic:quod nō est in superiori:vt.ff.titu.j.l.fi.

g *Custodit.* vt & supra pro hærede.l.ij.in princi.& de adquirē. possess.l.iij.in fi.&.l. si quis ante.& vt in possess. lega.l.is cui. in princ.& quibus ex cau.in pos.eatur.l.cum legati. Argu.contra.ff. communi diui.l.communi diuidundo.§.si duo.fit autē hæc missio cum hæres non satisdat præstari legata existente die vel conditione. Accursius.

h *Habet.*per quod videbatur hoc interdicto non teneri:arg.ff. de adquir.pos.l. iustè.

i *Maxime.*abundat.sic.C.de testa.ma.l.fi.§.j.nam si non satisdat hæres,ille non exit:vt.ff.vt in pos.leg.l. si pecuniæ.§.fin.vel supple,idem & si paratus sit satisdare,vel etiam soluerit:vt.j.de solu. l.si pro me quis.& sic non abundat.

k *Videtur.*propter interuersionem quam facit: vt.ff. de adquir. poss.si quis rem.&.j.de vi & vi arma.l.colonus.

l *Eius.* scilicet legatarij ad quem legatum transmittitur,si purum est,vel purificatum: vt C. de cadu. tol.§. cum igitur. &.§. fin autem.

m *Quod ait prætor.*supple hæc verba, vt dixi supra ea.l.§.quia autem.

n *Adgnitam.*scilicet secundum tabulas.

o *Cesset.* si tamen errore facti credens bona sufficere consensit: reuocat per cōdictionem indebiti quod vltra dodrantem est occupatum:vt.ff.ad.l.Falcid.l.j.§.fi legatarius. &.C. ad.l. Falcid.l. error. Alij dant in factum.

p *Possessionem.*secundum tabulas.

q *Debere.* Contra.C. de pact.l.j.Sol. vt ibi concor.ff. de leg.ij.l.fi ita scriptū.§.fi sub conditione.&.ff. de pig.l.j. §. in specie. &.ff. quod iussu.l. si tutoris.§.fi.& supra qui. ad liber. pcla.non licet.l.pe.&.ff. de rescin.vendi. Titi⁹. Arg.contra.C. de tēpo.appel.l.fin. in fin.& infra à quib⁹ appel.nō licet.l.j.§.j. &.ff. de aqua plu.arcē.l. in diē. &.ff.de euic.l.vindicātem. &.ff. de pigno.l.fi fund⁹.§.aliena. quibus legibus potest renuntiari iuri futuro. Quid autem in ipsa apprehensione,vel parū ante? Respon.idem,vt valeat:arg.C.de pac. potens.idem si prius: sed postea ratum habet:vt infra.§.prodest.Ac.

r *Reuocari possit.* quæ non ex voluntate occupata est.Accursius.

s *Auferetur.*facit.ff.de adquir.poss.fi ex stipulatione.Accursius.

t *Siue in rem.*hoc speciale secundum Io. vt personalis actio sequatur successorem rei: regulariter contra: vt supra ad Trebel.l.j.§.quod si hæres.& de iudi.si fideicommissum.§.tractatum.sed de iure excipiendi cōstat:vt.ff.de exceptio. rei ven.l.fi.&.j.de diuer.& tempo.præscrip.l.de accessionibus. &.ff.de pactis.si tibi.§.pactum.

u *Accessit.*facit.ff.de aqua plu.arcē.l.si autē.in fi.

x *Ex voluntate.* post aditam hæreditatem,vel bonorum poss. agnitam:vt.ff.ea.l.§.quod ait prætor.

y *Quia semel.* sufficit semel voluisse: vt supra ad Maced.l.si tamen.in fi. & de aqua plu.arcen.l.in diem.§. nullam. &.C. de actio.& oblig.sicut. & institu.de rerum diui.§.religiosum. versi. in alienum locum,& argu.supra de fideicom. liber.l. quidam. in fi.j.respon. Sed ar.contra supra de diuor.& re.si pœnituit. vbi admittitur pœnitentia eius qui miserat libellum repudij:sed ibi voluntas non pœnitentis affuerat tantum:hic vtriusque.

Quod

Si quis † ex mortis causa donatione possideat, vtiq; cessabit [a] [hoc] interdictū:quia portio legis Falcidiæ apud hæredē ipso iure remanet, etsi corporaliter res in solidum translatæ sunt. Qui verò ex causa præceptionis [b] [possidet,]vtique tenetur hoc interdicto:sed pro ea scilicet parte quam iure legati habet: non etiam pro ea quam quasi hæres habet. Idemque erit dicendum & si alio genere [c] legati vni ex hæredibus legatum sit.nam & hic dicendum est, ℔ ea parte qua hæres est, cessare interdictum. B

Exponit verba edicti.& dicit quòd istud interdictum habet locum etiam si quis propria auctoritate occupat seruitutem, vel vsumfructum sibi legatum:licet talia nō proprie videantur possideri, sed teneri.h.d.

Quod ait prætor, [d] *aut dolo desiit possidere*: sic accipere debemus, desiit facultatē habere restituendi. Vnde quæsitum est, si vsusfructus vel vsus fuerit alicui relictus,eumque occupauerit:an hoc interdicto restituere sit cōpellendus. Mouet, quòd neque vsusfructus neque vsus possidetur, [e] sed magis tenetur. Potest tamē defendi cōpetere interdictum. Idem dicēdum est & in seruitute [aliqua] relicta. [f] Quæsitum est,si quis legatorum seruandorum causa missus sit in possessionē: an hoc interdicto teneatur ad restitutionem. Mouet illud primum, quòd non possidet is qui missus est in possessionem legatorum[seruandorū]causa:sed potiⁱ custodit: [g] deinde quòd prętorem habet [h] huius rei auctorem. Tutius tamen erit dicendum, hoc interdictum competere: maximè [i] si satisdatum sit iam legatorū nomine, nec reddat.*tunc enim etiam possidere videtur. [k] Legatorum nomine non tantum ipsum possidere dicemus,cui legatū est:verum hæredē quoque eius, [l] cæterosque successores. Quod ait prætor: [m] *Voluntate eius, ad quem ea res pertinet*: ita erit interpretandum, vt si post aditam hæreditatem, vel bonorum possessionē adgnitam, [n] volūtas[eius] accommodata est legatario, vt possideret: interdictū cessat. [o] Quòd si ante aditam hæreditatem , bonorúmve possessionem [p] adgnitam hoc factum est:rectius dicetur eam voluntatem nō nocere debere. [q] Si duę res legatę sint,altera ex voluntate occupata, altera non ex voluntate:eueniet vt altera reuocari possit, [r] altera non. Idēque erit probandum & in vna re,cuius pars ex volūtate,altera pars non ex voluntate occupata est.nam pars sola per interdictum auferetur. [s] Illud tenendū[est,]siue à te, siue ab eo cuius in locum successisti, possideri aliquid cœptū est: [æquè] interdicto huic* locum fore. In locum successisse accipimus, siue per vniuersitatem, siue in rē [t] his sit successum. Prodest autem possedisse quotiens volūtate eius ad quem ea res pertinet, possideri cœptū est. Sed etsi postea voluntas accesit [u] eius ad quem ea res pertinebat: tamen prodesse possessori debere. Vnde si quis cœpit quidem ex voluntate [x] eius ad quē ea res pertinet, possidere, postea verò voluntas non perseuerat, nihil nocet:quia semel [y] possideri cœpit ex voluntate. C D

BIU Cujas

a *Quos.* quos habes.ff.ea.l.§.hoc interdictum. Accursius.
b *Nisi satisdatum sit.* scilicet non dabo interdictum, nisi satisdatum sit. scilicet ab hærede ipsi legatario de reddendo legato salua Fal.
c *Mittatur.* scilicet legatarius qui iam accepta satisdatione restituerat: quę nũc forte inopia fideiussorũ facta est inutilis: vt & supra vt in poss.lega.l. planè.
d *Ipso iure.* s. cũ cautum est sibi. Azo.
e *Per mandati actionẽ.* vt quia procuratori ei⁹ est cautum. ad quod est supra de adquir. poss. l. possessio quoque. §. fi.
f *Diuersum. Adeuerit.* iure conuentionis, vel vsufructu, vel alluuione.
g *Tenentur.* ipsi legatario ab hærede dati.
h *In totum.* quasi in omnem causam quæ ea occasione prouenit, fideiussisse videatur: vt supra loca. & condu. l. quæro. &. j. de fideiuss. si quis pro eo. §. si nummos. & ar. ff. ad Vel. nõ putat. §. j. & facit. ff. de dã. infe. l. damnũ. §. si is. & ff. de pac. dota. l. inter. §. cum inter. & secundum hoc de parte quæ adeuenit, poterit agi interdicto.
i *Sed petenti.* s. legatario. oportet ergo eum interpellare. ad quod est supra de ope. liberto. l. cum patronus. sed arg. cõtra. C. de iure ẽphy. l. ij. & C. de cõtrahen. stipu. l. magnã. & j. de ver. ob. si fundum. & j. titu. j. l. fi. in princ. & ff. vt in poss. le. l. j. §. non exigit. & C. de luitio. pig. l. fi. *ADDITIO.* Dic secundũ Bart. hic, quòd ibi certa dies erat appõsita ad aliquid faciẽdum: quæ dies interpellat pro homine: hic vero dies erat appõsita in qua hæres debet satisdare.
k *Condemnari.* veniũt etiam fructus à die cõtestationis litis: vt. ff. de interdi. l. iij.
l *Voluit.* aliàs voluit: vt quia & hęres voluit. aliàs noluit: & tũc dic similiter quia & hæres noluit, sed fideiussorem dedit: nec cogitur dare pignora: vt. j. de præto. stipu. l. prætoriæ. iij. Accursius.
m *Satisfieret.* qa nõ petit: vel si petiit, oblatam accipe noluit. Ac.
n *Possessorem.* secundum tab. quo minus satisdaret: & sic nõ fuit admittendus ad interdictum.
o *Sed modo.* cum vult agere interdicto.
p *Editur.* i. ponitur in iudicio per cõtesta. li. & sic no. hic posteriorem moram nocere. ª sic. ff. de peri. & commo. l. illud. &. j. de verbo. ob. si seruum. §. sequitur. item facit. ff. de oper. no. nun. l. prætor ait. §. si quis paratus. & de arbi. l. Celsus. §. idem ait.

NE VIS FIAT EI QVI IN POSSESSIONEM missus erit.

Hic ti. tanquã generalis ad omnia possessoria, vt. j. e. l. 1. §. est aũt ppositum: & est prohibitorium & restitutorium: vt. j. eo. si quis missus. §. cũ prætor.

Vnus hæredum consentiendo vt res legata possideatur: non præiudicat cohæredi volenti hoc interdictum intentare.

¶ Si alter ex hæredibus, iisve ad quos ª ea res pertinet, voluerit rem à legatario possideri, alter non: ei qui noluit, interdictum competet: ei qui voluit, non cõpetere palam est.

Idem est aliquid non facere: & aliquid facere, non tamen debito modo. hoc dicit.

¶ Quod ait prætor: *nisi satisdatum sit*: ᵇ accipere debemus, si perseueret satisdatum: scilicet vt si non perseueret cautũ, mittatur ᶜ in possessionem legatorum seruandorum causa. Satisdatum sic arbitror, si sic satisdatum sit, vt legatario vel ipso iure ᵈ adquisita sit idonea cautio, vel per mandati actionem ᵉ adquiri possit: & tunc interdicto locum fore.

Si satisdatum est pro quibusdam rebus legatis, pro quibusdam non: pro his pro quibus est cautum, & eorum augmentis, competit hoc interdictum: pro aliis vero nõ. hoc dicit.

¶ Si quarundam rerum nomine satisdatum sit, quarundam nõ sit satisdatum: earum rerum nomine sine impedimento agi poterit, de quibus satisdatũ est, cæterarum non poterit.

II. PAVLVS libro sexagesimo tertio ad Edictum.

Diuersum est si postea pars legato adcreuerit. ᶠ nã hoc nomine tenentur ᵍ fideiussores in totum. ʰ

Non videtur bonorum possessor esse in mora, si non ferat sponte hanc satisdationem, sed tunc demũ si petitam non præstat. hoc dicit.

¶ Quod ait prætor: *si per bonorum possessorem non stat vt satisdetur*: sic accipimus, si paratus

A ab aliquibus qui iurisdi. habent, in poss. alicuius rei, in poss. esset, vel prohibendo intrare, vel iam ingressum deiiciendo, in eũ act. in factum dat prætor quanti interest prohibiti. Postea Vl. commendat hoc edictum, di. bene dixit prætor: nã frustra iuberet de mittendo homines in tenutã: & frustra mitteret nisi prohiberet vim inferri missis, vel intrare volẽtibus. Tãdem dicit: hoc edictũ generale est, & locum habet in omnibus qui mittũtur vel iubentur mitti in possess. bo. siue causa rei seruãdæ, siue legatorũ causa: siue vẽtris: & habẽt isti ꝓhibiti ac. in factũ: nec est vis quis sit prohibens, siue dominus rei, siue nõ. Itẽ siue prohibeat intrare, siue ingressum ꝓhibeat. idẽ est & siue in hac prohibitiõe interueniat vis, siue nõ: idẽ est. Vltimo dicit: pone ꝙ ꝓhibẽs intrare hac de causa ꝓhibuit, quia rẽ illam credebat suã: vel sibi obligatam: vel nõ esse illius in cuius bonis debebat fieri missio: cessabit hoc casu hoc interdictum. [*HAEC VERBA.*] Nũc exponit verba edicti, illa scilicet, quãti ea res erit: & dicit ꝙ in hac ac. venit quidquid interest prohibiti ꝙ nõ habuit pos. quod expone vt in glo. dñi mei Ac. si ergo nihil debebatur isti qui erat iussus mitti: licet non fuerit admissus, nõ tamẽ habet hãc act. Postea dicit: Pupillꝰ & furiosus licet prohibeãt intrare iussum, non tñ tenenẽ hoc interdicto. fallit in eo pupillo qui est capax doli. Quid si tutor nomine pupilli prohibuit? tenet pupillus in quantũ tutor est soluẽdo: & etiã ipse tutor tenet. Quid si filius vel seruꝰ volũtate patris vel dñi prohibuit? ipse pater & dominus tenetur. Postea dicit: Hæc act. quæ datur ex hoc edicto, durat anno. hoc fallit in legatario ꝓhibito. & bene dixi dari intra annũ, cũ sit pœnalis. Itẽ in hęredes nõ datur, nisi in id quod ad eos puenit: hęredibꝰ aũt dat. & bene dixi secus esse in legatario. nã legatario vel fideicõmissario ꝓhibito datur hæc act. perpetuò: & in hęredẽ datur: & redditur ratio: nã si prohibẽs offerat satisdat. de legato soluendo adueniẽte die vel condit. liberat ab hac act. etiã si erat alius quàm hæres: & si in hoc releuatur, merito in hoc grauetur vt teneatur hac act. perpetuò, & in hæredem hoc casu vadat. Fran. Acc.

Fl. retẽtus — *Fl. nõluit* — *Fl. edictũ*

sit satisdare. Non ergo offerre debet satisdationem: sed petenti ⁱ satis, moram nõ facere. ¶ Ex hoc interdicto, qui non restituit, in id quod interest, debet cõdemnari. ᵏ ¶ Si legatarius repromissione contentus * fuit: dandum est interdictum. Idem dicendum est si legatarius pignoribus voluitˡ * sibi caueri. Si per legatarium factũ sit quo minus satisdetur: ᵐ licet cautũ non sit, tenetur interdicto. sed si forte factum sit per legatariũ quo minus satisdetur: eo autem tempore quo editur interdictum, satis accipere paratus sit: non competit interdictum nisi satisdatum sit. ¶ Item si per bonorum possessorem ⁿ steterit quo minus satisdaret, sed modo ᵒ paratus est cauere: tenet interdictum. Illud enim tempus inspicitur, quo interdictum editur. ᵖ

NE VIS FIAT EI QVI in possessionem missus erit.

TITVLVS IIII.

Diuiditur in tres partes. Primo ponuntur verba edicti. Secundo, commendatio eius edicti. Tertio, expositio edicti. secunda ibi, hoc interdictum summa. tertia ibi, hæc verba. vel ibi, est autem generale. litera per se satis plana est, si bene punctes eam. h. d.

I. VLPIANVS libro septuagesimo secundo ad Edictum.

Ait prætor: *Si quis dolo malo fecerit quo minus quis permissu meo, eiusve cuius ea iurisdictio fuit*, ᵠ *in possessionem bonorum sit*: ʳ *in eum in factum iudicium, quanti ea res fuit* ˢ *ob quam in possessionem missus* ᵗ *erit, dabo.* ᵘ Hoc interdictum * summa prouidẽtia prętor ꝓposuit.

Tuetur.

a *Quos.* quos habes.ff.ea.l.§.hoc interdictum. Accursius.
b *Nisi satisdatum sit.* scilicet non dabo interdictum, nisi satisdatum sit. scilicet ab hærede ipsi legatario de reddendo legato salua Fal.
c *Mittatur.* scilicet legatarius qui iam accepta satisdatione restituerat: quę nũc forte inopia fideiussorũ facta est inutilis: vt & supra vt in poss.lega.l. planè.
d *Ipso iure.* s. cũ cautum est sibi. Azo.
e *Per mandati actionẽ.* vt quia procuratori ei⁹ est cautum. ad quod est supra de adquir. poss. l. possessio quoque. §. fi.
f *Diuersum. Adeuerit.* iure conuentionis, vel vsufructu, vel alluuione.
g *Tenentur.* ipsi legatario ab hærede dati.
h *In totum.* quasi in omnem causam quæ ea occasione prouenit, fideiussisse videatur: vt supra loca. & condu. l. quæro. &. j. de fideiuss. si quis pro eo. §. si nummos. & ar. ff. ad Vel. nõ putat. §. j. & facit. ff. de dã. infe. l. damnũ. §. si is. & ff. de pac. dota. l. inter. §. cum inter. & secundum hoc de parte quæ adeuenit, poterit agi interdicto.
i *Sed petenti.* s. legatario. oportet ergo eum interpellare. ad quod est supra de ope. liberto. l. cum patronus. sed arg. cõtra. C. de iure ẽphy. l. ij. & C. de cõtrahen. stipu. l. magnã. & j. de ver. ob. si fundum. & j. titu. j. l. fi. in princ. & ff. vt in poss. le. l. j. §. non exigit. & C. de luitio. pig. l. fi. *ADDITIO.* Dic secundũ Bart. hic, quòd ibi certa dies erat appõsita ad aliquid faciẽdum: quæ dies interpellat pro homine: hic vero dies erat appõsita in qua hæres debet satisdare.
k *Condemnari.* veniũt etiam fructus à die cõtestationis litis: vt. ff. de interdi. l. iij.
l *Voluit.* aliàs voluit: vt quia & hęres voluit. aliàs noluit: & tũc dic similiter quia & hæres noluit, sed fideiussorem dedit: nec cogitur dare pignora: vt. j. de præto. stipu. l. prætoriæ. iij. Accursius.
m *Satisfieret.* qa nõ petit: vel si petiit, oblatam accipe noluit. Ac.
n *Possessorem.* secundum tab. quo minus satisdaret: & sic nõ fuit admittendus ad interdictum.
o *Sed modo.* cum vult agere interdicto.
p *Editur.* i. ponitur in iudicio per cõtesta. li. & sic no. hic posteriorem moram nocere. ª sic. ff. de peri. & commo. l. illud. &. j. de verbo. ob. si seruum. §. sequitur. item facit. ff. de oper. no. nun. l. prætor ait. §. si quis paratus. & de arbi. l. Celsus. §. idem ait.
q *Ea iurisdictio fuit.* quem oportet habere imperium: vt. ff. de iurisdi. om. iu. l. iubere. Accursius.
r *Bonorum sit.* impediendo missionem, vel eiiciendo: vt. j. eo. §. j. & §. hæc actio. Accursius.
s *Quanti ea res fuit.* hoc expone vt. j. eo. §. hæc verba.
t *Missus.* vere, vel destinatione.
u *Dabo.* idem habes. ff. de dã. infe. l. dies. §. si intra. versi. an tamẽ. & ff. quibus ex cau. in poss. eatur. l. penul. & de re iud. l. si quis dolo. §. j. habet & aliud auxilium: vt. j. e. si quis missus.

Limitatio nisi prius missus nemerit non vel gratia prima vt. ff. l. j. §. empto.

BIU Cujas

Fruſtra enim in poſſeſſionem mitteret rei ſeruandæ cauſa, niſi miſſos tueretur,[a] & prohibentes venire[b] in poſſeſſionē coërceret. ¶ Eſt autem generale hoc edictum. pertinet enim ad omnes qui in poſſeſſionem à prætore miſsi ſunt. Conuenit enim prętori, omnes quos ipſe in poſſeſſionem miſit, tueri. Sed ſiue rei ſeruandæ cauſa, ſiue legatorum, aut ventris nomine in poſſeſſionem miſsi fuerint: habent ex hoc edicto in factum actionem: ſiue* dominus,[c] ſiue alter prohibuerit. ¶ Hęc actio nō tātum eum tenet, qui prohibuit quem venire[d] in poſſeſſionem: ſed etiā eum à quo quis de poſſeſſione* pulſus eſt, cum veniſſet in poſſeſſionē.[e] nec exigitur vt vim* fecerit[f] qui prohibuit.[g] ¶ Si quis ideo poſſeſſione arcuerit, quia rem ſuam putabat,[h] vel ſibi nexam, vel certè non eſſe debitoris: conſequens eſt vt hoc edicto non teneatur. ¶ Hæc verba, *quanti ea res erit, ob quam in poſſeſſionē miſſus erit:* cōtinent vtilitatem creditoris:[i] vt quanti* eius intereſt poſſeſſionē habere,[k] tanti* ei is qui prohibuit, condemnetur. Proinde ſi ob falſum creditū, vel ob falſam petitionē miſſus eſt in poſſeſſionem: vel ſi exceptione[l] ſummoueri potuit: nihil ei debet prodeſſe hoc edictum: quia propter nullā[m] cauſam in poſſeſſionē miſſus eſt. ¶ Hoc edicto neque pupillum neque furioſum teneri conſtat:[n] quia affectu carent. Sed pupillum eum debemus accipere, qui doli capax nō eſt. cæterum ſi iam doli capax ſit, cōtrà erit dicēdum.[o] Ergo & ſi tutor dolo fecerit, in pupillum dabimus actionem: ſi modò ſoluendo[p] ſit tutor. Sed & ipſum tutorem[q] poſſe cōueniri Iulianus ſcribit. ¶ Si domini vel patris volūtate prohibitus quis ſit à poſſeſſione, in ipſos dabitur actio, quaſi [qui] per alios hoc fecerit.[r] ¶ Hāc actionem, excepta legatorū miſsione,[f] intra annum[t] cōpetere, & non poſtea, ſciendum eſt: cum ſit pœnalis.[u] Nec in hęredes ſimileſque perſonas dabitur, niſi in id quod ad eas peruenit: ſed hæredi ſimilibuſq; perſonis dabitur. Nā cum[x] prohibitus quis eſt legatorū vel fideicōmiſſorum cauſa poſſeſſionē adipiſci: tunc actio & perpetua eſt, & in hæredē dabitur: quia eſt in poteſtate ſucceſſorū euitare interdictum, ſatiſdatione oblata.[y]

Prohibitus, ſiue ſuo nomine intrabit, ſiue alieno: habet locū hoc interdictum. Itē prohibens ſuo nomine, vel alieno, tenetur.h.d.

II. PAVLVS libro quinquageſimonono ad Edictum.

SVo quis[z] an alieno nomine prohibitus ſit, nihil intereſt. hæc enim verba, *quanti ea res fuit,** referenda ſunt ad perſonā domini.[a] Itē tam is tenetur, qui ſuo nomine, quàm qui alieno nomine[b] prohibuit.[c]

De duobus remediis breui⁹ & melius eſt eligēdū. Itē iudices debēt præcepta & edicta ſua tueri. deīde vſq; ad finē legis dicit ī qua bona miſſus poteſt vti hoc interdicto. h. d.

a *Tueretur.* quoad ſatiſdetur: vt.j. vt in poſſeſ. lega. l. is cui. §. qui in poſſeſsione. Azo. &. ſ. qui ſatiſda. cog. l. de die. §. plane.

b *Venire.* iuſſu prætoris. & facit. ſ. de acqui. poſ. l. permiſceri. §. ſpecies. item facit. j. de iniur. l. iniuriarum. j. §. conductori. &. j. l. proxi. in eo. ſ. quod hic dicit, conuenit prætorem tueri.

c *Siue dominus.* cū fuerit cōuentus vt ſoluat. alio enim conuento, vel nullo, nil ei nocet: vt. ſ. ea. l. §. ſi quis ideo.

d *Venire.* ab initio.

e *Cum veniſſet in poſſeſſionem.* ſic. j. de vi & vi ar. l. j. §. vi poſſidere. &. ſ. de dam. infec. l. damni. §. penul. & de acquir. poſ. clam. in fi.

f *Vt vim fecerit.* ſufficit enim dolo prohibitum. ſed ſi vi factum eſt, nunquid habet locum cōſtitutio, ſi quis in tantam. C. vnde vi. quod videtur: vt arg. j. eo. ſi quis miſſus? Sed reſpon. non. cum enim nō poſsidet miſſus, vel mitti iuſſus, vt. ſ. de acqui. poſ. l. iij. §. fin. non habet locum interdictū vnde vi: nec, ſi quis in tantam: vt. j. de vi & vi ar. l. j. §. interdictum autem hoc.

g *Prohibuit.* ſufficit enim dolo malo prohibitum eſſe: vt ſupra ea. l. in princip.

h *Putabat.* etiam ſupine: cum dolus tantū veniat, non lata culpa: vt. ſ. ea. l. in princ. ſic. j. ad. l. cor. de ſic. l. ī lege. &. j. de fur. l. inter omnes. §. recte. hoc ergo ipſum ſummatim cognoſcitur, vt. ſ. de re iu. l. à diuo. §. ſi ſuper. & facit. ſ. ne quis eum qui in ius vo. l. antepe. §. fi.

i *Vtilitatem creditoris.* quia exceptione peremptoria ſūmoueri nō poteſt. non ergo iurat in litē. ſecus in eo qui exemit: vt. ſ. ne quis eū qui in ius vo. l. pe. §. j.

k *Poſſeſſionem habere.* ſi ergo poſ. non valet niſi duos denarios, & debitum ſit centū: duos denarios habet tantum creditor. Item ſi poſ. valet plus debito: nō conſequitur plus debito, ſecundum Azo. quo intereſſe ab iſto ſoluto an debitor verus liberet, ſi forte iſte ſit alius? Reſpō. ſic: vt. ſ. de re iud. ſi quis dolo. §. j. Ar. contra. ſ. ne quis eum qui in ius vo. l. pe. in fi. &. l. fi. ſed ibi in eo quod eſt in pœna. nā iuratur ibi in litem: & ſic excēditur verum intereſſe creditoris.

l *Exceptione.* niſi forte erat talis ex qua ſolutum repeti non poteſt: quia, quod fecit iudex, debitor feciſſe videtur: vt. C. de euic. l. ſi ob cauſam.

m *Propter nullam.* hoc eſt contra. ſ. qui. ex cau. in poſ. eatur. l. penul. §. j. in fi. Solu. vt ibi.

n *Conſtat.* licet faciant contra hoc edictum, quia &c. & eſt ratio bona: vt. ſ. eo. in princ. & hoc niſi locupletiores ſunt: vt ſupra de dolo. l. ſed ſi ex dolo. &. ſ. de act. emp. l. Iulianus. in fi. &. ſ. quādo ex facto tuto. l. iij.

o *Contra erit dicendum.* nam tenetur vt ex quolibet delicto: vt inſti. de ob. ex de. §. pe. præter carnis: vt. j. de adul. ſi minor.

p *Soluendo.* concor. ſ. de admi. tuto. l. fi. in prin. & de pec. l. ſumma. §. ſi dolo. Sed contra. j. de reg. iur. neque. ij. Solu. ibi deliquit non nomine pupilli, & plenè dic vt ibi. Item eodē modo reſpon. ad. l. j. tit. j. l. pe. cōtra. &. ſ. de act. emp. l. Iulianus. §. idē Iulian⁹. in fi. &. j. quod vi aut clam. is qui in puteum. §. ſi tutoris. in quibus dicitur indiſtincte nō teneri de dolo tutoris. at hic diſtinguitur ſit ſoluendo, vel non. econtra alij dicunt eum indiſtincte teneri: vt. ſ. de euic. l. iiij. &. ſ. de ædil. edic. quod ſi nolit. §. quod in procuratore. contra. Solu. hic ſubaudi maxime, ſecundū H. & ſic ad cedendū tenebitur: vt. ſ. de tribu. l. procuratoris. §. j. vel dic vt not. ſup quolibet cōtrario.

q *Tutorem.* facit. j. l. proxima.

r *Hoc fecerint.* vt. j. de vi & vi ar. l. j. §. quotiens. &. §. quod igitur adiicitur. in princ. &. ſ. de noxa. ſi ex duob⁹. §. illud.

ſ *Miſsione.* & damni infecti: vt. ſ. de dā. infect. l. ſi quis miſſum. §. actio. &. l. iiij. §. hæc autem. & ibi no. glo. ſi.

t *Intra annū.* poſt prohibitionē numerādū.

u *Pœnalis.* Pœnalis eſt cū contra extraneū cōpetit hoc edictū, nā pœna ſoluta nihilo minus verū debitū à debitore petetur. ſed ſi ipſe dominus prēſtitiſſet, per interdictū eſſet liberatus à vero debitore. ſic &. j. tit. j. l. iij. §. condemnatio. ſecundū quoſdam. quod nō placet ſecundū H. immo improbe facit qui cōſecut⁹ ab extraneo qđ ſua intereſt, iterum petit à vero domino: vt ſ. de re iudi. ſi quis dolo. §. j. Accurſius.

x *Nam cum.* bene dicit excepta legatorum miſsione. nam &c.

y *Satiſdatiōe oblata.* de ſoluendo legato aduenīēte die vel condi. ergo idē debet licere faciēti vim miſſo in poſſeſſionē: quia quod hęres obligatus eſt facere, quilibet eo inuito ſoluere poteſt vel facere: vt inſtit. qui. mo. tol. obli. in prin. cum ergo in hoc releuetur, grauetur in alio, ſcilicet quòd actio ſit perpetua & tranſitoria. ar. ſ. de iureiu. l. eum qui. ſed aliàs qui impedit miſsionem, non liberatur ſatiſdādo: ſed oportet præſtare intereſſe præciſe: vt. ſ. ea. l. §. hæc verba. & eadem ratio eſt in damno infecto.

Vo quis.]CASVS. Prohibitus, ſiue intrabat ſuo nomine, ſiue alieno, vt quia procurator, habet locum hæc actio: & inſpicitur intereſſe domini. Item prohibens, & qui fecit prohiberi: tenentur ambo. Franciſcus Accurſius.

z *Suo quis.* ſcilicet veniens in poſſeſſionem. Accurſius.

a *Ad perſonam domini.* ſic. ſ. ſi quis cau. l. penul.

b *Alieno nomine.* veluti procuratorio.

c *Prohibuit.* vt. ſ. de dam. infec. ſi quis miſſum. in prin. &. §. j. tenetur etiam ille pro quo fit prohibitio: vt. ſ. l. j. §. ſi domini. &. C. de accu. non ideo. ſed altero ſoluente alter liberatur: vt. j. de vi & vi arma. l. j. §. quotiens.

Si quis.]CASVS. Ex cauſa fideicōmiſsi iuſſus mitti in poſſ. nō fuit admiſſus. dicitur quòd ipſe iudex debet eum mittere viribus ſuis, vt captis pignoribus, & etiam manu militari. habet etiā prohibitus hoc interdictum ne vis fiat. ſed melior eſt prima via. Tandē dicitur quòd mittitur quis aliquādo in bona ipſius hæredis. &

BIU Cujas

dis: & hoc casu prohibens tenetur etiam prædictis duabus viis. [CVM PRAETOR.] Mortuo viro vxor nomine filij quem habet in vétre, petiit mitti in pos. & iussa mitti non fuit admissa, vel post missionē fuit deiecta. habet vtroque casu cōsilium. Primo vt nō prohibeatur, vt per hoc interdictū, ne vis fiat. vel aget act. in factum ad interesse: sicut creditores prohibiti possidere agunt. Secūdo dicit, viro mortuo mulier se petiit mitti in pos. bonorum nomine vétris. si modicū quid pro ea faciat q̄ sit prægnans: debet mitti, sicut pupillus mittitur in pos. bonorum si modicum quid p̄ eo faciat quòd sit filius: & si dicta mulier iussa mitti nō fuit admissa, vel fuit deiecta: habet prædictas vias. Fran. Accursius.

a *Si quis missus.* destinatione.

b *Fuerit.* à prætore.

c *Potestate eius.* id est officio, puta captis pignoribus, vel mulctam indicendo: vt instit. de satisda. tut. §. quibus. & ff. de ventre inspi. l. j. §. post edictū. versi. quid ergo si non. vel mittēdo nuncios, vel officiales, qui immittant. Accursius.

d *Misit.* id est iussit mitti. Accursius.

e *Interdicto.* scilicet isto, ne vis fiat ei.

f *Iure suæ potestatis.* id est officio: vt modo dixi: & hoc si iudex est ordinarius, nō delegatus: vt no. ff. de offi. eius cui man. est iurisd. l. pe. §. vt possessio. nisi forte à papa vel à principe esset delegatus, secūdum quosdā: quia sunt similes ordinariis: vt C. de iudi. à iudice iudex delegatus.

III. VLPIANVS libro sexagesimo octauo ad Edictum.

SI quis missus[a] fuerit[b] in possessionem fideicōmissi seruandi causa, & non admittatur: potestate eius[c] inducendus est in possessionem, qui eū misit.[d] Aut si quis volet vti interdicto:[e] cōsequens erit dicere, interdictum locū habere. sed melius erit dicere, extra ordinem [prætores] ipsos iure suæ potestatis[f] exequi oportere decretū suum, nonnūquam etiā per manum militarem.[g] ℣ Cōstitutum est ab Antonino vt etiā in bona hæredis quis admittatur certis modis.[h] Si quis igitur in his bonis non admittatur: dicendū est actionem hanc vtilem[i] cōpetere. cæterum poterit vti & extraordinaria[k] executione. ℣ Prætor ventrem in possessionem mittit. & hoc interdictum & restitutorium & prohibitorium est.[l] Sed si mulier[m] velit in factum actione vti ad exemplū creditorum[n] magis, quàm interdicto:[o] posse eam experiri sciēdum est. ℣ Si mulier dicatur calūniæ causa in possessionem veniſſe, [eo] quòd non sit prægnans,[p] vel non ex eo prægnās: vel si de statu mulieris aliquid dicat: ex epistola diui Hadriani ad exēplū[q] præsumptionis Carboniani edicti vētri prę

g *Militarem.* vt quia ministris, vel suis officialibus non potest: vnde congregat milites: vt &. C. de his qui la. vel ali. l. ij. Sed videtur quòd non his viis sit eundum, sed tantum per interdictum: vt ff. si ven. no. mu. in pos. mit. l. j. §. necessario. quæ est cōtra. Sol. ibi subaudi tantum. vel aliter vt ibi. & facit. j. proxi. §. &. ff. de rei vindi. l. qui restituere. Accursius.

h *Certis modis.* post sex menses: vt. ff. vt in pos. lega. is cui. §. imperator. &. C. vt in pos. leg. l. certa.

i *Vtilem.* id est efficacem in factum. Accursius.

k *Extraordinaria.* hoc expone vt. ff. §. proxi. & contrarium ibi positum & hic posset poni.

l *Prohibitorium est.* prohibet enim prætor ne vis fiat ei qui in pos. mittitur. Itē si quis iam ingressus fuerit & deiiciatur, hac actione agere poterit: vt. ff. eo. l. j. §. hæc actio. Accursius.

m *Sed si mulier.* prohibita cum veniſſet in pos.

n *Ad exemplum creditorum.* pro quibus maxime est hoc edictū: vt ff. eo. l. j. §. sed siue rei.

o *Interdicto.* interdicitur ne prohibeatur: in factū agitur, si prohibita fuerit intrare, vel postea deiecta. & facit. ff. de euic. l. vindicantem. in fine.

p *Non sit prægnans.* ad hoc. ff. de his q̄ no. infa. l. cū nō prægnās.

q *Ad exemplum.* vt si afferatur argumentum vel modice pro eo faciens, mittatur in pos. Ir. sicut si offeratur pro puero: vt. ff. de Carb. edi. l. iij. §. causæ cognitio.

r *Possessionem.* ergo multo magis ex quo est in ea, dimittet.

PER interdictum.] CASVS. Si nomine domus ruinosæ quam possidebas, petij caueri mihi de damno infecto: & cum iudex

A præcepisset, noluisti cauere: debet me mittere in pos. domus ruinosæ: & si p̄hibeas me intrare, vel me ingressum deiicias: habeo hoc interdictum. Secundo dicit quòd habeo act. in factū ex hoc edicto ad interesse, id est in tantū in quātum daretur actio ex stipulatio. si promissum esset. Tertio dicit, quòd si eo tempore quo petebā mitti cum effectu, cum iudex iā iusserat me mittēdū, domus tua cecidit supra meā, & sic habeo damnū: habeo act. in fact. ex hoc edicto. Vltimo dicit, siue iussus mitti ex causa dāni infecti, siue ex alia causa repellatur, habet locum hęc actio in fac. Franciscus.

tor pollicetur possessionem.[r]

Iussus per iudicem ire in possessionem eo quòd non cauebatur ex causa damni infecti: si prohibeatur ingredi possessionem, potest vti hoc interdicto contra prohibentem: & etiam si quid damni passus fuerit, habet auxilium huius interdicti. h. d.

IIII. IDEM libro sexagesimo nono ad Edictum.

PER interdictū[s] etiam ei subuenit prætor, qui damni infecti ab eo[t] in possessionē missus est, ne ei vis fiat. ℣ Pœna autem eius qui nō promittit,[u] vel satis nō dat:[x] hæc est, vt in possessionem mittatur aduersarius. Siue ergo promittat, siue per eū nō fiat[y] quo minus promittat: non tenebit interdictū: repulso per exceptionē eo qui experitur. ℣ Prætor in eum qui neque cauit, neq; possidere passus est eū qui missus est, iudiciū[z] pollicetur in tantū, quantū præstare eū oporteret si de ea re cautum fuerat.[a] Sed ex alia[b] causa hoc iudicium proposuit, si eo[c] tēpore quo in possessionē mitti desiderabat,[d] prætoris adeūdi potestas nō fuerit, scilicet vt si cum potestas prætoris adeūdi non esset, damnū interim datum est, haberet iudicium[e] qui damnum passus est. ℣ Item subiectum[f] [est,] si ex alia causa[g] in possessionem missus[h] prohibitus esse dicetur, habere in factū actionem.

f *Per interdictum.* scilicet qđ est. ff. l. j. in prin. & idem per aliud speciale, quod est. ff. de dā. infec. l. prætor.

t *Ab eo.* s. prætore.

u *Non promittit.* nuda cautione cum suo nomine.

x *Satis non dat.* per fideiussores cum alieno.

y *Nō fiat.* sic. j. de reg. iur. l. in iure ciuili.

z *Iudicium.* scilicet in factum.

a *Cautum fuerat.* vt & ff. de dam. infec. prętor. §. in eum. &. l. dies. §. si intra. versi. an tamē. & §. in eū. &. l. si finita. §. pe. & sic ad interesse: vt. j. rem rat. ha. l. si p̄curator. & sic ad aliud datur hæc actio, cū ex alia causa in pos. fuerit missus: vt. ff. eo. l. j. §. hæc verba. secundum quosdam: sed certe immo ad idem, cū interesset vbique.

b *Sed ex alia.* s. nō solum quādo iudicis decreto paritum non est.

c *Si eo.* sup. s. si eo &c.

d *Desiderabat.* cū effectu: cum iam missus erat destinatione.

e *Iudicium.* id est actionē in factū contra dominū ruinosæ domus: licet à nemine sit p̄hibitus. sic est in edicto illo de dāno infecto: vt. ff. de dā. infe. si finita. §. elegāter. & sic cōpetit actio hoc casu ex alia causa quàm ex eo quòd nō admittitur iussu prætoris, vel missus reiiciat. Alij dicūt quòd hic ab aliquo fuit p̄hibitus.

f *Item subiectum est.* à prætore.

g *Ex alia causa.* quàm ex causa damni infecti: vt puta rei seruādæ, vel simili. Vel dic secundum M. ex alia quàm ex ea, quia prætoris copia non fuerit. prima placet. Vel dic, non solum quando per prætorem, sed etiam si ipse fuit impeditus ex sua persona, vt legatione: vel absentia: vel alia iusta causa.

h *Missus.* id est mitti iussus.

DE TABVLIS EXHIBENDIS.

Ei qui vtitur interdicto quorum bonorum, & quorum legatorum, expedit agere hoc interdicto. & ideo de hoc ponit. & differentiam inter actio. ad exhi. & in factum, & hoc interdictum, & illud quēadmodum testa. ape. not. vt dixi. ff. ad exhiben. l. 4. in fi.

PRætor ait.] CASVS. Titius fecit testamentum in scriptis: in quo instituit hæredē, & reliquit legata. mortuo Titio Seius tenet illud testamētum, vel dolo desiit habere. dicitur q̄ poterit hæres & legatarij agere cōtra Seium interdicto de tabulis exhibendis. & quod dixi in testamento, idē in codicillis vel alia vltima voluntate. Secūdo dicit: Si aliquis cōfitetur penes se esse testamentū: cogitur exhibere per interdictum quēadmodū testamenta aperiantur. & si dicat se nō posse exhibere, vel nō debere exhibere ita cito: dabitur ei tempus intra quod exhibeat: & cogitur per hoc interdictū. & habet locū hoc inter-

BIU Cujas

dictum in testaméto,& in omni alia vltima volũtate:siue valeat, siue nó:siue sit vltima,siue prior.Idé si dubitetur de statu testatoris:vt quia dicatur fuisse filiũ,vel seruum.Ité habet locũ hoc interdictum ad testaméta filiorũfa.qui fecerũt testamentum in castrẽsibus & quasi peculiis. Ité habet locũ ad testamentũ eius qui dicitur decessisse apud hostes.nó autem habet locũ ad testaméta viuẽtis adhuc.Ité habet locum ad testamentũ deletũ, siue in totũ sit deletum,siue in partẽ.Ité & si plures sunt tabulæ testaméti:habet locum hoc interdictũ. & hoc intellige vt dicitur.ff.l.j.in versi. proinde &c. in glo.quæ incipit, vel particulariter scriptæ. Ité q tabulas testaméti deposuit: potest hoc interdicto cõueniri.Ité si apud quẽ depositę sunt,quicũq; sit, etiã si sit qui ædes tuetur, vel aliquis tabellio.Item si apud seruum depositæ sunt, tenetur dominus ei⁹ hoc interdicto.Tãdem dicit:quid si testator tabulas quas fecit, possessas à Titio velit petere? dicitur q̃ non habet hoc interdictũ: sed agat act.ad exhibẽdũ: & exhibitas vindicet.quæ actio ad exhibẽdũ datur omnib⁹ qui rem suã dicunt quã petunt exhiberi.Tandem dicit: Titius possidens tabulas testaméti,desiit dolo possidere.tenetur hoc interdicto. Poterit etiã lege Cornelia testamẽtaria accusari,quasi dolo testamẽtũ sumpserit.nec enim per maius delictũ releuat à minori.Sed pone q̃ nó amouit neq; celauit tabulas:sed eas tradidit alij,ne teneretur exhibere: nó autẽ animo supprimẽdi tabulas: tenebit hoc interdicto:nó autẽ lege Cornelia.Postea dicit:hoc interdictũ exhibitoriũ est.& est exhibere,copiã facere tabulæ apprehẽdendæ & legẽdæ. & apud prætorẽ exhibentur, vt ipse prætor iubeat testes venire ad recognoscenda sigilla. & si nó veniãt spõte,coërcebit eos.& illi agũt hoc interdicto,quibus est aliquid legatũ in testaméto prędicto.&si cõuentus hoc interdicto nõ exhibeat,tenetur in quãtum interest petentis.vnde si hæredi non exhibeantur:cõdẽnabit possessor tabularũ in æstima. hæredi.Ité si legatario nó exhibeantur tabulæ testamenti:fit condẽnatio in valentiã legati. & hoc est verum, etiam si cõditionale erat legatum.nec cauebit se restituturũ hanc æstima. si deficiat cõditio legati.Sed an possit petere legatarius ex quo habuit æstimationem,per hoc interdictum? & certe si habuit ab hærede, amodo non poterit petere legatum ab eodẽ hærede.Si autem habuit æstimat.legati ab alio: bene poterit petere legatum ab hærede. idem in hærede si habuit æstimat.hæredi.à Titio qui nolúit tabulas testamenti exhibere.nã hæredi. ipsam poterit petere ab alio qui possidet eã. secus si ipse Titius possidet hære.Vltimo dicit,hoc interdictum & post annum durat,& hæredi cæterisque successoribus competit. & hoc dicit cum duabus legibus sequentibus.Fran. Accursius.

a *Tabulas.*Sic ergo videtur quòd nõ pertineat hoc edictum ad scripturã quæ fit hodie in testaméto nuncupatiuo: sicut video in bonorũ pos.secundum tab.vt.C.de bo.pos.secundũ tab.l.bonorũ.& edicto diui Hadriani tollẽ. vel cõstitutione quã habes.C. de edic.diui Hadri.tol.l.fi.secundum H. Vel die vtile dari:vt.d. l.bonorum.& no.in.d.l.de edic.diui Hadri.tol.l.fi.

b *Penes.*pro apud ponitur,quod largius significat:vt.ff.de verb. sig.l.penes.competit enim hoc interdictum cõtra depositarium: vt.j.l.iij.§.si tabulæ.Accursius.

c *Vt desinerent.*quid si dolo feceris quo min⁹ à principio peruenirent? Dicam cessare interdictũ.sic.ff.quæ in frau.cre. qui autẽ. in prĩ.Ar.cõtra.ff.de pe.hæ.sed & si lege.§.peride.. *ADDITIO.*

DE TABVLIS EXhibendis.

TITVLVS V.

Diuide in duas partes. Primo ponit verba edicti. Secundo iurisconsultus exponit per quæstiones. Secunda ibi, si quis forte. tex.planus est.

I. VLPIANVS libro sexagesimooctauo ad Edictum.

PRætor ait:*quas tabulas* a *Lucius Titius ad causam testamenti sui pertinentes reliquisse dicetur:si hæ penes* b *te sunt,* † *aut dolo malo tuo factum est vt desinerent* c *esse: ita eas* d *illi exhibeas. Item si libellus,* e *aliúdve* f *quid relictum esse dicetur: decreto* g *comprehendam.* h ¶Si quis fortè confiteatur penes se esse testamentũ, iubendus est exhibere: i & tempus k ei dãdum est vt exhibeat, si non potest in præsentiarum l exhibere. Sed si neget se exhibere posse, vel oportere: m interdictum hoc competit.¶Hoc interdictũ pertinet non tantum ad testaméti tabulas, verùm ad omnia quæ ad causam testamẽti pertinent: vtputa & ad codicillos n pertinet.¶Siue autẽ valet testamentũ, siue non[valet,] vel quòd ab initio inutiliter o factum est:siue ruptum p sit, vel in quo alio vitio q: sed & si falsum r esse dicatur, vel ab eo factũ,qui testamenti factionem non habuerit:dicendum est interdictum valere.¶Siue supremæ tabulæ sint,siue nõ sint, sed priores: s dicendum [est] interdictum hoc locum habere. Itaque dicendum est ad omnem omnino scripturam testamenti, siue perfectam, siue imperfectam, t interdictum hoc pertinere. Proinde & si plures tabulæ u sint testamenti, quia sæpius fecerat: dicendum est interdicto locum fore. Est enim quod ad causam testaméti pertineat, quidquid quoquo tempore factum exhiberi debeat.

Sed & si de statu discepetur: x si testator filiusfamilias vel seruus hoc feciſſe dicatur: y & hoc exhibebitur. Item si filiusfamilias fecerit testamẽtum,qui de castrensi peculio testabatur: habet locũ [hoc] interdictum. Idẽ est & si is qui testamentum ideò vel etiam cum habet & dicit se non debere exhibere,ar.d.§.Accursius.

† *No. secũdũ Barto. hic, quòd ista dictio penes,hic largius sumitur quã in l.penes.ff.de verbo.sign. & hoc voluit hic glo.*

A Pro so.huius cõtrarij distingue secundũ Bar. post Dy. sic,q̃ aut quis est mihi obligatus ex cõtractu vel quasi, ex quo tenetur acquirere:& tũc habẽt locũ omnes leges quæ dicunt quòd ille qui apprehẽdit,tenetur tanquã possessor.aut nõ est obligatus ad hoc ex contractu vel quasi;& habent locum leges quę dicunt eũ non condemnari.

B

C

D

d *Ita eas.* vt apud te sunt,nó à te corruptas.

e *Si libellus.* veluti epistolasideicõmissaria.

f *Aliúdve.*puta codicillus.Accursius.

g *Decreto.* id est edicto isto.

h *Comprehendã.* id est comprehẽdo. sed quãdoq; cessat hoc interdictum: vt.ff.co.l.fi. Et in tab.viui:vt.ff.co.§.fi. quæ sunt contra.

i *Exhibere.*per interdictum quemad.testa. ape.vt.ff.quẽad.testa.ape.l.ij.in fi.

k *Et tẽpus.* forte tale vt est.C. de dila.l.j. & facit instit.de offi.iudi. §.si ad exhibendum.

l *In præsentiarum.* id est in præsenti.

m *Vel oportere.*i.si dicat se nõ debere exhibere. alterũ ergo horũ est opus vt habeat locũ hoc edictũ.s.quòd neget se exhibere posse, vel neget se debere. In tertio vero cũ potest, sed non vult:habet locũ dictus titulus quẽadmo. testa. ape.d.l.ij. §.fi. secũdum Azo.sed H.dixit hoc concurrere cum illo in eo casu

n *Codicillos.*qui nõn pertinent ad testamẽtum: quia & in eis est testatio mentis,vel quia non valebant quandoque nisi testamento confirmarentur:licet hodie secus:vt instit.de codi.§.j.Accur.

o *Inutiliter.*præterito filio puta.

p *Ruptum.*agnatione posthumi.

q *Vitio.*puta irritũ capitis deminutione testatoris:vt instit.quimo.testa.infir.in prin.&.§.alio.

r *Sed & si falsum.*in hoc est cõtra.ff.eo.l.fi.sed hic antequam de falso ageret:ibi iã cœperat agi.Alij,q̃ ibi criminaliter agebatur de eo:hic ciuiliter.vel ibi asscripsit sibi:hic nõ.prima placet.Ac.

s *Sed priores.*postquam aliæ factæ sunt.

t *Imperfectam.* hoc est contra.ff.ad.l.Cor. de fal.si quis legatũ. vbi pro imperfecto dicit hoc interdictũ nõ cõpetere. So.cũ habet aliquod vitiũ testamẽtũ quod est in aperto, puta lituram vel falsitatẽ apertã,tunc nõ est exhibendũ.sed si vitiũ sit absconsum, vt in omnibus istis casibus:tũc est exhibendũ:nisi statim qui cõuenitur sit paratus probare ipsum esse falsum,vel ruptũ, vel nullum:arg.ff.ad exhi.l.iij.§.ibidẽ.& de Car.edic.l.iij.§. causæ.&ff. vt in pos.leg.l.si is à quo.secundũ H.hic ergo potest esse imperfectio & aperta & obscura. Alij dixerũt quòd pro imperfecto & falso nec hoc interdictum,nec edictum quẽadmo.testa.ape. nec lex Cor. de fal.locum habet: licet aliquis sibi in eo asscribat, vt in cõtra. Pro falso verò & perfecto,vel pro vero & imperfecto locum habent prædicta:vt hic,&.ff.quemadmo.testa.ape.l.ij.§.j. Tu dic secundum Azo. quòd pro imperfecto qualibet ex causa datur hoc interdictum, excepto pro imperfecto consignationis siue sigillationis,vt ibi:pro falso autem non negatur ibi competere hoc interdictum. apparet ergo tabulas accipi etiam abusiue: cum proprie sit testamentum perfectum & signatum: vt.d.l. quemadmo.testa.ape.l.ij.§.j.

u *Plures tabulæ.* vel particulariter scriptæ in diuersis locis: vel integraliter scriptæ vbilibet:vel aliæ primæ, vel aliæ posteriores:vt.ff.l.iij.§.j.& instit.de testa.§.penul.

x *Discęptetur.*supple,veluti si &c.Accursius.

y *Dicatur.*qui testari non possunt,nisi de castrensi vel quasi,in quo te-

BIU Cujas

quo testatur filius: vt subiicit, & instituqui. non est permiſ. face. fur. l. qui iniuriæ.

a *Decesſit.* cuius testamentum valet ex lege Cor. vt instituqui. non est per. fa. te. §. fi.

b *Non pertinet.* nec illud quemadmo. testa. ape. vt supra quemadmo. testa. ape. l. ij. §. si dubitetur. facit ad hoc. ff. l. iij. §. si ipse.

c *Reliquisse.* hoc facit ad id quod no. instituqui ma. non poſ. §. fin. Accurſius.

d *Testamentum sit deletum.* puta secundū R. cancellatum, vel incisum per errorem: magis autē si aliqua culpa interuenisset lata vel leuis. & facit. §. de secun. tabu. l. j. §. si linū.

e *Locū habet hoc interdictum.* si tamen adhuc legi poſsit testamētum. sin autem dolo hoc fuisset factū: tunc ex ea parte tenetur quasi dolo deſiisset poſse exhibere in totū vel in partem: vt. §. eo. l. j. in prin. & facit. ff. de fur. hoc amplius. & l. seq. &. §. ad. l. Aquil. l. qui tabulas.

f *Si tabulæ.* facit. §. eo. l. j. §. interdictum. ibi, proſde & si plures &c. &. §. de secun. tab. l. j. §. si quis in duobus.

g *Detinet.* quia poteſt exhibere: vt. §. ad exhi. l. Celſus. in pric. est ergo scriptū interdictū in rem: vt supra de inter. l. j. §. pe. & arg. supra quod me. cau. l. metum. §. cum autem. sed hoc caſu forte dabitur depoſitario tempus vt domino denunciet: vt in authen. vt omnes obe. iu. §. si igitur. col. v. & C. vbi in rem act. l. ij. nec ob. in authē. de depo. in princi. col. vj. quia hic nec interdicit depoſiti reſtitutionē: sed litem conteſtatur, & agit hoc interdicto, vt fiat exhibitio.

h *Depoſuit.* poteſt enim depoſitū ſuſcipere: & sic exhibere. Ac.

i *Aeditus.* id est qui ædes tuetur: vt insti. de tu. §. tutores. Accur.

k *Omnibus.* ſ. vt habeāt actio. ad exhi. sed non quòd habeant interdictum de tabu. exhi. nā hæres est dominus testamenti: & tamen habet interdictum de ta. exhi. vt. §. ad exhi. l. iij. §. si quis extra. &. §. quemadmo. testa. ape. l. iij. vel dic secundum R. quòd hic dicit de his qui dicunt ex ſua perſona: sed hæres non ex ſua, sed hæreditario iure dicit ſua. sic ergo hic not. non concurrere hoc interdictum cum actio. ad exhi. nisi in hærede: vt dixi. & facit supra ad exhiben. l. iij. §. fi. &. C. ad exhi. l. instrumenta. Accurſius.

l *Testamentariæ.* per hoc interdictum: sicut nec econtra: vt. C. quando ci. ac. præiu. cri. l. j.

m *Quòd maius.* facit. ff. de pœnis. l. relegati. in fi.

n *Animo vel consilio.* propoſitum enim & voluntas &c. vt. ff. de

ff. Nouum.

Fecit, apud hoſtes deceſsit. a

Hoc interdictū ad viui tabulas non pertinet: b quia verba prætoris, *reliquiſſe*, c * fecerunt mentionē. ¶ Sed & si ſine dolo [malo] teſtamentū d ſit deletū,

II. PAVLVS libro ſexageſimo-quarto ad Edictum.

VEl totum, vel pars eius:

III. VLPIANVS libro ſexageſimo octauo ad Edictum.

LOcum habet e hoc interdictum. ¶ Si tabulæ in pluribus codicibus ſcriptæ ſint, omnes interdicto iſto cōtinentur: quia vnum teſtamentū est. ¶ Si tabulæ f teſtamenti apud aliquē depoſitæ ſunt à Titio: hoc interdicto agēdum est & cum eo qui detinet, g & cum eo qui depoſuit. h Proinde & si cuſtodiā tabularum ædituus i vel tabularius ſuſcepit: dicēdum est teneri eum interdicto. Si penes ſeruum tabulæ fuerint: dominus interdicto tenebitur. ¶ Si ipſe teſtator, dum viuit, tabulas ſuas esse dicat, & exhiberi deſideret: interdictum hoc locum non habebit, ſed ad exhibendum erit agēdum, vt exhibitas vindicet. quod in omnibus k qui corpora ſua esse dicunt inſtrumentorum, probandum est.

Primo ponit vnum dictum, & eius rationem. Secundo ponit vnam dubitationem circa illud: & illam declarat. tertio ponit vnum aliud dictum, & illud determinat. Secunda ibi, nec præiudicatur. tertia ibi, & poſse. Bartolus.

¶ Si quis dolo malo fecerit quo minus penes eum tabulę eſſent, nihilo minus hoc interdicto tenebitur: nec præiudicatur aliquid legi Corneliæ teſtamētariæ, l quaſi dolo malo teſtamētum ſuppreſſerit. Nemo enim ideo impunè retinet tabulas, quòd maius m facinus admiſit: cū exhibitis tabulis admiſſum eius magis manifeſtetur. Et poſse aliquem dolo malo facere vt in eam legem nō incidat: vtputā si neque amouerit, neque celauerit tabulas: ſed idcirco alij tradiderit, ne eas interdicenti exhiberet: hoc est, si nō ſuppriмēdi animo vel cōſilio n fecit, ſed ne huic exhiberet. ¶ Hoc interdictum exhibitorium est. Quid ſit exhibere, videamus. Exhibere hoc est, materiæ ipſius adprehendendæ o copiam facere. Exhibere autem apud prætorem oportet, vt ex auctoritate eius ſignatores admoniti veniant ad recognoſcenda ſigna. p & si fortè non obtemperent teſtes, Labeo ſcribit coërceri q eos à prætore debere. ¶ Solent autem exhiberi tabulas deſiderare omnes omnino, qui quid in teſtamento adſcriptum habent. r

Primo ponit vnum dictum, & eius rationem. Secundo ponit vnam dubitationem circa prædicta, & eam declarat. Secunda ibi, inde quæritur. Bartolus.

¶ Condemnatio autem huius iudicij quanti interſuit, s æſtimari debet. Quare si hæres ſcriptus hoc interdicto experiatur: ad hæreditatē referenda est æſtimatio. & si legatum ſit, tantum venit in æſtimationē, quātum ſit in legato. & si ſub cōditione legatum ſit, quaſi conditione exiſtente sic æſtimādum est. t nec cōpelli debebit ad cauendum vt ſe reſtituturum u caueat quidquid conſecutus est, ſi conditio defecerit: quia pœna cōtumaciæ præſtatur ab eo qui non exhibet. ¶ Inde quæritur, ſi hinc x conſecutus æſtimationem legatarius, poſtea legatum petat: an ſit audiēdus. Et putem, ſi hæres idē præſtitit, exceptione doli repellēdum. ſi alius, repelli non oportere. Et ideo & ſi hæres ſit, qui interdicto vſus ę ſtimationē est conſecutus: eadē est [æſtimationis] diſtinctio. y

o *Adprehendendæ.* & legendæ: vt. §. quēadmo. teſta. ape. l. ij. §. ſi dubitetur. verſi. inſpecto. & deſcribēdæ: vt. §. ad le. Fal. l. pen. §. fi. Azo. &. §. quemad. teſta. ape. l. j. in prin. & facit. §. ad exhi. l. ij. &. ff. de verbo. ſig. l. plus est. &. ff. de libe. ho. exhibē. l. iij. §. ait prætor.

p *Signa.* id est ſigilla. & ſa. §. quēadmo. teſta. ape. l. j. in fin.

q *Coerceri.* captis pignoribus vel mulctis: vt inſti. de ſatiſda. tu. §. quibus. &. §. de ventre inſpi. l. j. §. quid ergo, &. §. ſi quis ius dicen, non obtē. l. j. in prin. & facit. C. de teſti. l. pen. in princ. &. §. de teſti. l. inuiti. j. &. ij. arg. ſumpto à contrario. Sed contra. §. quemadmo. teſta. ape. l. ſed ſi quis. vbi dicit non cogi eos venire coram iudice. Solu. ibi extra territorium iudicis erant. Ac.

r *Adſcriptum habent.* pro quo competit eis actio. aliàs ſecus: vt ſi lego tibi fundum ſi decem dederis Titio. nā Titius nec legatarius dici poteſt: vt. §. ſi quis omiſ. cauſa teſta. l. ſi qs ſub cōditione. & sic non habet hoc interdictum: argu. §. ad exhi. l. iij. §. ſciendum.

s *Interſuit.* eiꝰ q agit.

t *Aeſtimandum est.* ſed certe non tantum intereſt, cū adhuc hæreditatē petere non poſſet, vel legatum: vel etiam non est cōditio. & sic est contra. ff. de reg. iu. l. quatenus. Sol. hic ſpeciale propter cōtumaciam, vt hic ſubiicit, vt per eam augeatur. sic econtra ſpeciale vt quandoque minuatur: vt. C. de ſentē. quæ ꝓ eo quod intereſt. l. j. in eo quòd non permittit excedere duplū intereſſe communis. sic &. §. qui. ex cau. in poſ. ea. l. pen.

u *Reſtituturum.* exigitur ergo ſtatim: & est ſpeciale. aliàs contra. §. ad leg. Aquil. l. in lege Aquilia si deletū. ff. Ac.

ADDITIO. Dic ſecūdū Bar. q̄ hic cōuenitur quis propter dolū, ideo cōdēnatio repræſentatur: ibi ꝓpter culpam: ideo differtur.

Legatarius ſi ab hæreditatis poſſeſſore æſtimationē ſit conſecutus: petens eā amplius, eā petere prohibetur: ſecus ſi ab alio æſtimationē ſit conſecutus.

x *Si hinc.* id est per hoc interdictum.

y *Diſtinctio.* Vt ſi à poſſeſſore hæreditatis æſtimationē sit cōſecutus: amplius eam non petat. ſi ab alio æſtimationem cōſecutus est, hæreditatē à poſſeſſore petere nō prohibetur. ad quod est. §. de peti. hære. l. nec vllam. §. penul. &. ff. de ſol. l. Stichum. §. dolo. nec est contra. ff. de regu. iu. l. bona fides. quia hic ſpeciale. vel à diuerſis exigitur hic: ſecus ſi ab vno: vt. §. proxi. & in contrario. &. ff. de fur. l. ei qui furti. in fi. &. §. ne quis eū qui in ius. l. fi. Item cōtra. §. de re iudi. l. ſi quis dolo. §. fi. So. hic ſpeciale: quia occultat probationem: arg. C. de hæret. l. quoniā. in fi. Item cōtra. ff. de noua. l. fundum. vbi etiam ab vno petitur res & æſtimatio. Sol.

BIU Cujas

ibi sunt duæ stipulationes:& eo animo interpositæ,vt vtraq; habeat effectum,scilicet rei,& æstimationis rei.

a *Post annum.* nec enim est pœnale, habito saltem respectu ad actorem:vt.j.de actio.& obliga.l.in honorariis.

Si sint.]CASVS.Cum quidam pupillus possideret tabulas testamenti: & eas peteré mihi exhiberi:dolo tutoris eius desierunt esse apud eum pupillũ. dicitur quòd tutor ex hoc dolo conuenitur hoc interdicto ad interesse: & de suo soluet. Frã. Accursius.

b *Non pupillum.* fa.j. quod vi aut clam.l. is qui.§. si tutoris.&.ſ.de act. emp.l. Iulianus. §. idem Iulianus. &.j. de reg.iur.l.neq;.ij. &.C. vnde vi.l.meminerint. &.ſ.tit.j.l.j.§. hoc edicto.& quod ibi not.

De tabulis.]CASVS. Ponit duos casus in quibus non agitur hoc interdicto ꝓ tabulis exhibendis.Primus est, vt si in testamento est Titius institutus hæres:& nũc duo sunt Titij, quorũ quilibet contendit se hæredẽ in solidum:& petit hære. per pe. hære. amodo aliquis eorum nõ potest hoc interdictum proponere, cum præparatorium sit: & ideo ante litẽ contesta. super peti.hære.potuit hoc interdictum intẽtari:nõ post:vt hic.Secũdus casus est,vt quãdo aliquis petit testamentum exhiberi occasione legati sibi relicti, quod ipsemet sibi adscripserat in testamẽto:& sic ex hoc debet legatũ amittere, & fisco applicatur.nã hoc casu nõ audiẽ agẽs hoc interdicto:& hoc casu deponetur interim testamentũ in ædem sacram, vel apud bonũ virum. potes & alia exempla dare in hoc secundo casu:vt in glo.& si bene inspicias, vtrũque casum inuenies in glosis præceptoris mei Acc.Fran.

c *Pendet.*quia & lis contestata est : vtputa duo sumus Titij: & in tabulis est institutus Titius. vterq; nostrum per peti.hæredi. in solidum sibi asserit hæreditatem. nõ ergo agetur amodo hoc interdicto: quia est præparatorium, sicut & actio ad exhiben.& ideo ante lit.contest.super peti.hære.debuit proponi.Accur.

d *Ad publicam quæstionẽ.*quod est si falsum dicatur:si tamen cõtrouersia iam cœpta sit,secundũ quosdã. Vel dic quòd est si non sunt tabulæ signatæ,nec fuerũt ibi signationes: vt.j.ad leg.Cor. de fal.l. si quis legatũ. Vel tertio ꝓ est si in eis sit relicta hæreditas fisco. nã tunc vere pertinent ad publicã quæstionẽ, secundum H. Vel quarto, secundum Azo. quia is qui agit interdicto: sibi asscripsit in testamento: cuius causa petit sibi exhiberi tabulas:quod lege Cornelia vetitum est:& relictum fisco applicatur, cum auferatur indigno: & secundum hos quatuor modos nõ est contra.ſ.eo.l.j.§.hoc interdictum. Vel dic vt ibi.

e *Itaque.*quia non agitur interdicto his duobus casibus : & ille apud quem sunt,posset eas vitiare:itaque &c.sed secundum vltimas duas expositiones secundi casus, quare non apud fiscum vt digniorem:vt.ſ.de fi.instru.l.fin?Respon.& ipse dicitur vir idoneus.vel ibi non erat hæreditatis quæstio:hic sic.

NE QVID IN LOCO SACRO FIAT.

Interposito titulo superiori, occasione illorum titu.ſ.quorum bonorum, & quorum legatorum,redit ad propositam materiam.ſ.ne vis fiat ei.ſ.ad prohibitoria interdicta : & primo de dignioribus.est enim hæc causa digni iuris:vt.ſ.de interdictis.l.2.§.1.

Vt prætor.]CASVS.Prætor ꝓhibet ne quid fiat vel immittatur in loco sacro,vt in sacrario,vbi vasa sacra reponuntur:& intelligas prohiberi ne quid in loco sacro fiat quod sit ad deformitatẽ vel incõmodum:at ornamenti causa bene possũt aliqua fieri,tandẽ dicit ꝙ curam siue custodiã ædium & locorum sacrorum debent habere qui ædes curãt.i.ædiles curules; qui ædes tuentur.Frã.

f *Sacro.*Sacer est, qui rite & ꝓ pontifices Deo cõsecratus est: vt insti. de rerũ diuisio.§. nullius.

g *Nõ de sacrario.*ſ.vbi sacra reponuntur:vt.ſ. de re.diui.l. sacra.§.illud notandum.Azo.

h *Ædes sacras.*i.Deo cõsecratas:vt.ſ.dixi.& supple:nõ solũ hoc interdicto ꝓspicitur, sed & domus fiscalis dicitur sacra.insti.de vsuc. §.j. & de his dicũt quidã hic loqui : & hi qui curant,dicũtur ædituj vt insti.de tute.§.ij.

In muris.]CASVS. In muris & portis ciuitatis Romanæ; & in aliis locis sacris, vt in muris municipiorum, prohibet aliquid fieri quod sit ad damnũ vel incõmodũ. Item & in muris & portis vetat habitari ; & hoc est timore incendij, ne habitantium culpa incẽderetur turris : nisi inhabitent de permissu principis.Vel aliter potes exponere finem legis : quod dic vt in gl. domini mei Accur. & hoc dicit hæc.l. & seq. Franciscus.

i *Portis.*ciuitatis Romanæ:vt insti.de re.di.§.sanctæ.&.ſ.de re.di.l.fin.

k *Locis.*vt in muris municipiorum:vt.ſ.de re.diui.l. sed diui.§. fi.&.l.sacra.§.muros.Accursius.

l *Irrogetur.*damnum priuato:vt.j.titu.ij.l.ij.in princ. vel etiam ipsi reipubli.

m *Neque muri. Principis.* scilicet permittentis,propter &c.vt argu.ſ.de offic.præfec.vigil.l.j.vel dic,ne ibi posit oriri incendium.

DE LOCIS ET ITINERIBVS PVBLICIS.

Differt ab inferiori ru.vt ibi dices.

Vilibet.]CASVS.Si aliquis claudat viã publicam:quilibet de populo potest agere hoc interdicto, vt restituatur in pristinum statum.Franciscus.

n *Pertineat.*id est si aliquis clauserit viam publicã,cuilibet permittitur agere interdicto,vt restituatur in pristinum statum: vt &.j.titu.j.l.ij.§.prætor ait.& facit.j.de popula.ac.l.j.

o *Itinera.* Via latior,iter minus dicitur:vt argu.instit. de seruit. §.j.&.§.via.

p *Interdicitur.*id est interdictum redditur.

q *Emini.*Facit.j.titu.j.l.ij.§.ait prætor.Accursius.

Via.]CASVS.Ego Franciscus habebam fundum iuxta fundum Titij. fecimus viam in medio de parte mei agri, & de parte sui : & sic stetit diu, ita quòd non extat memoria. dicitur quòd præsumitur publica. Secundo assignat differentiam inter vias militares siue publicas, & vias vicinales.nam publicæ habent exitum in mare,vel in flumen,vel in aliam viam publicam. vicinales autem viæ quandoque habent exitum in vias publicas: quandoque sine exitu sunt.Franciscus.

Interdictum hoc & post annum[a] competere constat.sed & hæredi cæterisque successoribus competit.

IIII. PAVLVS libro sexagesimonono ad Edictum.

SI sint tabulæ [testamenti] apud pupillum,& dolo tutoris desierint esse: in ipsum tutorem cõpetit interdictũ.æquum enim est, ipsum ex delicto suo teneri,non pupillum.[b]

V. IAVOLENVS libro tertiodecimo ex Cassio.

DE tabulis proferendis interdictum competere non oportet, si hæreditatis controuersia ex his pendet,[c] aut si ad publicam quæstionem[d] pertinent.* Itaque[e] in æde sacra interim deponẽdæ sunt, aut apud virum idoneum.

NE QVID IN LOCO sacro fiat.

TITVLVS VI.

I. VLPIANVS libro sexagesimooctauo ad Edictum.

AIt prætor: *In loco sacro*[f] *facere, inve eũ immittere quid veto.* Hoc interdictum de sacro loco, non de sacrario,[g] competit. Quod ait prætor, Ne quid in loco sacro fiat: non ad hoc pertinet,quod ornamenti causa fit: sed quod deformitatis, vel incommodi.

Sed & cura ędium,locorũque sacrorum, mandata est his qui ædes sacras[h] curant.

II. HERMOGENIANVS libro tertio Iuris Epitomarum.

IN muris, itemque portis,[i] & aliis sanctis locis[k] aliquid facere, ex quo damnum aut incommodum irrogetur:[l] non permittitur.

III. PAVLVS libro quinto Sententiarum.

NEque muri neque portæ habitari sine permissu prĩcipis[m] propter fortuita incẽdia possunt.

DE LOCIS ET ITINERIBVS publicis.

TITVLVS VII.

I. POMPONIVS libro trigesimo ad Sabinum.

CVilibet in publicũ petere permittendum est id quod ad vsum omnium pertineat:[n] veluti vias publicas, itinera[o] publica : & ideo quolibet postulante, de his interdicitur.[p]

II. VLPIANVS libro quadragesimooctauo Digestorum.

NEmini[q] licet in via publica monumẽtum extruere.

III. VLPIANVS libro trigesimotertio ad Sabinum.

VIæ vicinales quæ ex agris priuatorum collatis factæ sunt, quarũ memoria nõ extat:

a *Numero sunt.* immo priuatæ, quando ex collatione priuatorũ: vt. j. titu. j. l. ij. §. viarum. versi. vicinales. quæ est contra. Sol. vbi à publico emitur solũ viæ vicinalis, cõstat publicã esse. vbi priuati cõferunt ex agris suis, vel emunt alicuius agrum vt inde faciant viam: & non extat memoria: tunc idem vt hic. sed si extat memoria, tunc est priuata: vt ibi. Alij quòd hic habet exitum ad vias publicas sine iniuria publicorũ: ibi non. quæ non placet: vt in fi. huius. l. vbi non facit vim vbi habeãt exitum. sed pro eis. j. tit. j. l. ij. §. priuatæ viæ. & dic esse triplex genus viarum: vt. j. titu. j. l. ij. §. viarum. Accursius.

b *Militares.* id est publicas. Accursius.

c *Intermoriuntur.* fa. ſ. de serui. rusti. prædio. l. fina.

NE QVID IN loco publico vel itinere fiat.

Superiori titulo specialiter, hic generaliter in omni publico dicit: vt. j. eo. l. 2. §. publici. sic & ſ. ad leg. Aquil. si seruus seruum. §. inquit. vel superior præparatorius est: nec est ibi aliquod interdictum: hic autẽ quatuor proponit. Primum in. l. 2. in princ. Secundum in. §. ait prætor. & sunt prohibitoria tantum. Tertium in. §. prætor. & est restitutorium. Quartum in. §. fina. & est prohibitorium.

publicarũ viarũ numero sunt.[a] Sed inter eas, & cæteras vias militares,[b] hoc interest, quòd viæ militares exitum ad mare, aut in vrbes, aut in flumina publica, aut ad aliam viam militarem habent. harum autem vicinalium viarum dissimilis conditio est: nam pars earũ in militares vias exitum habent, pars sine vllo exitu intermoriuntur.[c]

NE QVID IN LOCO publico vel itinere fiat.

TITVLVS VIII.

Diuide in quatuor partes totum hunc titulum. Primo ponit narratiunculam quandam, quæ loco cuiusdam summarii est. Secundo ponit verba edicti prætoris. Tertio exponit verba edicti. Quarto quasdã quæstiones vel difficultates dissoluit circa hoc edictum. Secũda ibi, prætor ait. Tertia ibi, hoc interdictum. Quarta proprium locum non obtinet: sed sicut sanguis in corpore, sic per totum hunc titulum diffunditur. Collige prudenter, & sapienter discerne: & non errabis.

I. PAVLVS libro sexagesimo quarto ad Edictum.

IN loco publico prætor prohibet ædificare: & interdictũ proponit.[d]

II. VLPIANVS libro sexagesimo octauo ad Edictum.

PRætor ait. *Ne quid in loco publico*[e] *facias, inve eum locum immittas, qua ex re quid illi damni detur, præterquam quod*[f] *lege,*[f] *senatusconsulto,*[g] *edicto*[h] *decretove*[i] *principum tibi concessum est: de eo quod factum erit, interdictum*[k] *dabo.** Hoc interdictũ prohibitorium[l] est: & tam publicis vtilitatibus, quàm priuatorum per hoc prospicitur. Loca enim publica vtique priuatorũ vsibus deseruiunt: iure scilicet ciuitatis,[m] nõ quasi propria cuiusque.[n] & tantum iuris habemus ad obtinendum,[o] quãtum quilibet ex populo ad prohibendum vsum publicum, quod fiebat ædificando. Postea exponit verbum, publico: nam publicum comprehendit areas ciuitatum, & agros, & insulas, & vias publicas. hoc autẽ interdictum non extenditur ad ea loca quæ sunt in fisci patrimonio: & si de istis locis fisci erit quæstio: præfecti, id est procuratores Cæsaris erũt iudices. habet itaque locum hoc interdictum in locis quæ sunt in vsu publico, id est cuiusque ciuitatis. Tandem dicit, in solario domus meæ posui velum, puta linteum vel similem pannum: & hoc nocet luminibus domus tuæ: agere potes hoc interdicto vtili, ne hoc velum immittam. Vltimo dicit: ædificasti in loco publico, nec prohibitus es: modo cum reficere vis illud ædificiũ, volo prohibere ne reficias, ex hoc interdicto. dicitur quòd possum. [*ADVERSVS.*] Molem in mare deiecisti. habeo hoc interdictum vtile contra te, si illud mihi nocet. aliàs non. & tamen domum in litore maris facere possis, si mihi vel alij non nocet. si autẽ in mari vis piscari vel nauigare, vel lauare te in flumine publico, vel in curia cõmunis prospicere: non possum te prohibere: immo si prohibeo te de facto, teneor tibi iniuriarum act. [*MERITO.*] Nũc exponit Vlpianus verba illa edicti quæ dicunt, qua ex re dãnũ alicui detur. & merito prospicit prætor ne damnum ex loco publico alicui detur. nam & quotiens princeps permittit alicui ædificare in loco publico: intelligitur permissum de eo ædificio quod nõ noceat priuato. vnde si ex hoc opere aliquis amittere sperat liberũ aspectum: habet hoc interdictum. si autem sperat amittere aquam, quæ de meo fundo ad suum ibat non iure seruitutis, non propter hoc habet hoc interdictum. si autẽ ædificat in publico, & nocet ædificio quod feceras in eodem loco publico: non habes hoc interdictũ: cum & tu illicite ædificas. secus si licite: vt quia permissu principis ædificaueras. [*SI QVIS A PRINCIPE.*] Impetraui à principe vt in loco publico, puta in curia cõmunis, ædificaré. ita demũ videtur cõcessum, si sine iniuria siue dãno alicuius ædificé: nisi expresse in contrariũ dictũ sit in rescripto. Secundo dicit, ædificaui in publico nemine prohibente. nõ cogor destruere istud opus per hoc interdictum. si tamen obstet publico vsui: is qui procurat operibus publicis, destruet id opus ex officio suo. si autem nõ obstat, dimittatur: salariũ tamen dabitur de hoc ædificio ipsi ciuitati. Sed si cum vellẽ ædificare in publico, parabã iã me ad hoc: dicitur q̃ iudicis officio cogor ad cauendũ vt de cætero nõ ædificem, nec ego, nec mei hæredes. Vltimo dicit: secus est in locis sacris, quàm in locis publicis. nã vetatur aliquid fieri in loco sacro: & si fiat, cogitur restituere in pristinum statum. h. d. vsque ad. §. prętor ait. Franciscus.

*Flo. qua

*non dabo. Flo.

a *Numero sunt.* forte quia plures, non Romanæ: cum ius ciuile dicitur cuiuslibet ciuitatis: vt institu. de iure na. §. j. sic ergo quælibet ciuitas publicũ habet, secundũ Azo. Vel dic, Romanæ ciuitatis tantum: cum non adiiciatur nomen: vt insti. de iu. nat. §. sed ius. est ergo sensus: iure ciuitatis, id est iure ciuili Romanorũ quod omnes sequimur. & sic tã de publicis Romæ q̃ aliarũ ciuitatũ dicit, quæ modò sunt in vsu pub. vt. j. ea. l. §. hoc interdictũ.

b *Militares.* id est publicas. Accursius.

c *Intermoriuntur.* fa. ſ. de serui. rusti. prædio. l. fina.

NE QVID IN loco publico vel itinere fiat.

Superiori titulo specialiter, hic generaliter in omni publico dicit: vt. j. eo. l. 2. §. publici. sic & ſ. ad leg. Aquil. si seruus seruum. §. inquit. vel superior præparatorius est: nec est ibi aliquod interdictum: hic autẽ quatuor proponit. Primum in. l. 2. in princ. Secundum in. §. ait prætor. & sunt prohibitoria tantum. Tertium in. §. prætor. & est restitutorium. Quartum in. §. fina. & est prohibitorium.

IN loco publico.] CASVS. Primo dicit: prætor prohibet ædificare in loco publico: & ob hoc ponitur hoc interdictum. Secundo ponit edictum: prætor ait, ne quid fiat vel immittatur in loco publico, propter quod damnũ alicui daretur: nisi lege permittente: vel senatusconsulto vel edicto vel decreto principis permittente fieret. & da exempla de his vt in glo. & si factum sit in cõtrarium, interdictum non dabo: scilicet restitutorium. & sic habeas in litera, non dabo. aliàs deest non: & tunc dic, dabo interdictum restitutorium quandoque: vt quando opus esset factum in via publica vel in itinere publico: vt de hoc habes. j. ea. l. §. ait prætor. Postea loquitur Vlpian⁹, & dicit quòd hoc edictum prohibitorium est, & spectat ad publicam vtilitatem: spectat etiam ad priuatam: vt si homines qui ibi prope morantur, possint per loca publica ire libere: & inde habere lumen ad domos suas. & tantum iuris habet aliquis ad obtinendũ vsum publicum, quod sit proponendo hoc interdictum: quantum aliquis ad prohibendum vsum publicum, quod fiebat ædificando. Postea exponit verbum, publico: nam publicum comprehendit areas ciuitatum, & agros, & insulas, & vias publicas. hoc autẽ interdictum non extenditur ad ea loca quæ sunt in fisci patrimonio: & si de istis locis fisci erit quæstio: præfecti, id est procuratores Cæsaris erũt iudices. habet itaque locum hoc interdictum in locis quæ sunt in vsu publico, id est cuiusque ciuitatis. Tandem dicit, in solario domus meæ posui velum, puta linteum vel similem pannum: & hoc nocet luminibus domus tuæ: agere potes hoc interdicto vtili, ne hoc velum immittam. Vltimo dicit: ædificasti in loco publico, nec prohibitus es: modo cum reficere vis illud ædificiũ, volo prohibere ne reficias, ex hoc interdicto. dicitur quòd possum. [*ADVERSVS.*] Molem in mare deiecisti. habeo hoc interdictum vtile contra te, si illud mihi nocet. aliàs non. & tamen domum in litore maris facere possis, si mihi vel alij non nocet. si autẽ in mari vis piscari vel nauigare, vel lauare te in flumine publico, vel in curia cõmunis prospicere: non possum te prohibere: immo si prohibeo te de facto, teneor tibi iniuriarum act. [*MERITO.*] Nũc exponit Vlpianus verba illa edicti quæ dicunt, qua ex re dãnũ alicui detur. & merito prospicit prætor ne damnum ex loco publico alicui detur. nam & quotiens princeps permittit alicui ædificare in loco publico: intelligitur permissum de eo ædificio quod nõ noceat priuato. vnde si ex hoc opere aliquis amittere sperat liberũ aspectum: habet hoc interdictum. si autem sperat amittere aquam, quæ de meo fundo

b *Militares.* id est publicas. Accursius.

c *Intermoriuntur.* fa. ſ. de serui. rusti. prædio. l. fina.

NE QVID IN loco publico vel itinere fiat.

Superiori titulo specialiter, hic generaliter in omni publico dicit: vt. j. eo. l. 2. §. publici. sic & ſ. ad leg. Aquil. si seruus seruum. §. inquit. vel superior præparatorius est: nec est ibi aliquod interdictum: hic autẽ quatuor proponit. Primum in. l. 2. in princ. Secundum in. §. ait prætor. & sunt prohibitoria tantum. Tertium in. §. prætor. & est restitutorium. Quartum in. §. fina. & est prohibitorium.

IN loco publico.] CASVS. Primo dicit: prætor prohibet ædificare in loco publico: & ob hoc ponitur hoc interdictum. Secundo ponit edictum: prætor ait, ne quid fiat vel immittatur in loco publico, propter quod damnũ alicui daretur: nisi lege permittente: vel senatusconsulto vel edicto vel decreto principis permittente fieret. & da exempla de his vt in glo. & si factum sit in cõtrarium, interdictum non dabo: scilicet restitutorium. & sic habeas in litera, non dabo. aliàs deest non: & tunc dic, dabo interdictum restitutorium quandoque: vt quando opus esset factum in via publica vel in itinere publico: vt de hoc habes. j. ea. l. §. ait prætor. Postea loquitur Vlpian⁹, & dicit quòd hoc edictum prohibitorium est, & spectat ad publicam vtilitatem: spectat etiam ad priuatam: vt si homines qui ibi prope morantur, possint per loca publica ire libere: & inde habere lumen ad domos suas. & tantum iuris habet aliquis ad obtinendũ vsum publicum, quod sit proponendo hoc interdictum: quantum aliquis ad prohibendum vsum publicum, quod fiebat ædificando. Postea exponit verbum, publico: nam publicum comprehendit areas ciuitatum, & agros, & insulas, & vias publicas. hoc autẽ interdictum non extenditur ad ea loca quæ sunt in fisci patrimonio: & si de istis locis fisci erit quæstio: præfecti, id est procuratores Cæsaris erũt iudices. habet itaque locum hoc interdictum in locis quæ sunt in vsu publico, id est cuiusque ciuitatis. Tandem dicit, in solario domus meæ posui velum, puta linteum vel similem pannum: & hoc nocet luminibus domus tuæ: agere potes hoc interdicto vtili, ne hoc velum immittam. Vltimo dicit: ædificasti in loco publico, nec prohibitus es: modo cum reficere vis illud ædificiũ, volo prohibere ne reficias, ex hoc interdicto. dicitur quòd possum. [*ADVERSVS.*] Molem in mare deiecisti. habeo hoc interdictum vtile contra te, si illud mihi nocet. aliàs non. & tamen domum in litore maris facere possis, si mihi vel alij non nocet. si autẽ in mari vis piscari vel nauigare, vel lauare te in flumine publico, vel in curia cõmunis prospicere: non possum te prohibere: immo si prohibeo te de facto, teneor tibi iniuriarum act. [*MERITO.*] Nũc exponit Vlpianus verba illa edicti quæ dicunt, qua ex re dãnũ alicui detur. & merito prospicit prætor ne damnum ex loco publico alicui detur. nam & quotiens princeps permittit alicui ædificare in loco publico: intelligitur permissum de eo ædificio quod nõ noceat priuato. vnde si ex hoc opere aliquis amittere sperat liberũ aspectum: habet hoc interdictum. si autem sperat amittere aquam, quæ de meo fundo

d *Proponit.* vt. j. l. proxi. in princ. & fa. j. quod vi aut clam. l. vim facit. §. fi. &. j. de ope. pub. l. si legatum. §. fi.

e *Prætor. In loco publico.* hæc & sequentia exponuntur. j. ea. l. §. publici. & sequen.

f *Lege.* scilicet municipali. vel dic, scripta: & secundum hoc ponitur vt genus: sequentia vt species.

g *Senatusconsulto.* permittente: vt. j. de flu. l. quo minus.

h *Edicto.* prętoris: vt. j. de via pub. l. j. in prĩ. &. §. j. &. l. fina. §. fi.

i *Decreto.* vt. j. ea. l. §. si quis à principe. &. ſ. de serui. l. seruitutes. iiij. §. publico. &. j. de flumi. l. quo minus.

k *Interdictũ.* Pi. est, nõ dabo. aliàs deest nõ. dices ergo, cũ factũ est in via publ. vel in itinere publico, dabitur interdictũ restitutoriũ: vt. j. eo. §. prætor ait, quod. & sic etiã intellige. ſ. si ser. vin. l. si quãdo. §. fi. si autẽ in aliis locis pub. nõ habet locũ interdictũ restitutoriũ, sed prohibitoriũ tantũ: vt. j. ea. l. §. si quis nemine. & sic vtraq; litera est bona. & facit. ſ. de interdict. l. ij. §. publicæ. & de ope. no. nun. l. j. §. nunciatio. &. j. de ope. pub. l. si legatum. §. fi.

l *Hoc interdictum prohibitorium.* dumtaxat: vel die etiam restitutorium quandoque: vt. ſ. proxi. respon. no.

m *Ciuitatis.* forte cuiusque alterius, non Romanæ: cum ius ciuile dicitur cuiuslibet ciuitatis: vt institu. de iure na. §. j. sic ergo quælibet ciuitas publicũ habet, secundũ Azo. Vel dic, Romanæ ciuitatis tantum: cum non adiiciatur nomen: vt insti. de iu. nat. §. sed ius. est ergo sensus: iure ciuitatis, id est iure ciuili Romanorũ quod omnes sequimur. & sic tã de publicis Romæ q̃ aliarũ ciuitatũ dicit, quæ modò sunt in vsu pub. vt. j. ea. l. §. hoc interdictũ.

n *Cuiusque.* scilicet priuati hominis, scilicet iure seruitutis.

o *Ad obtinendum.* scilicet vsum publicũ: quod facimus proponendo edictum quantum quilibet ex populo ad prohibendũ habet, quod fit ædificando, secundũ Ioan. & sic cum sumus in pari causa, potior est mea cõditio qui prohibeo: vt. ſ. cõmu. diui. l. Sabinus. & si ser. vin. l. an vnus. Item quia sum in quasi possessione vsus: vnde potior est conditio possidentis: cum adhuc alter non ædificauerit. Item & tertia, quia publicũ ius vniuersitatis tueor principaliter vel secundario: & sic non tantum, sed plus iuris habeo ego qui interdico. Vel dic secundum B. tantum habemus ad obtinendum. ſ. ædificando, quãtum quilibet ex populo &c. id est durat mihi facultas ædificandi quousque est facultas prohibẽdi. Vel dic tertio quòd neuter vult ædificare, sed vterq; vti. hoc ergo casu neuter vincit: quia tantum ius habet vnus, quantũ alter: vt in plaustris obuiantibus apparet: quo casu vel gratificationi

locus est: vt argu. ff. de reli. & sum. fu. l. fina. vel sorti. arg. ff. de iudi. l. in tribus. nisi forte alter potuerit præuidere: alter non. ar. ff. loca. & condu. l. si quis domum. §. j. & facit. C. de serui- & aqua. l. per agrum. Vel dic quarto, tantum ius habet vnus ad vtẽdum loco publ. quantum iuris habemus ad prohibendum ne quid in loco publico fiat quod nobis aliquid molestię inferat. Accursius.

a *Pertineat.* quæ scilicet sint in vsu publ. vt j. proxi. §. aliter accipitur publicum vt. C. de vsur. l. acceptam. quæ est contra.

b *Fiscales.* id est ciuitatis Romanæ, vel ipsius imperij. & fa. C. de quadri. præscrip. l. fi. in princip.

c *Faciat.* auctoritate prætoris vel decreto, non iure actionis: vt. ff. de acq. re. do. l. quãuis.

d *Præfecti.* hoc est procuratores Cæsaris: & sic soluitur contra. C. vbi causæ fiscales. l. ad fiscum. vel lege substãtiue, id est ppositi sunt quidam iudices. ff. dicti procuratores. sic accipitur. ff. de fideicõ. lib. l. iiij. §. si bona. vnà. ff. cũ præside: vt. C. si aduersus fiscum. l. ij. Acc.

e *Publico vsui.* cuiuslibet ciuitatis, non Romanæ: vt dictum est. & sic quælibet ciuitas habet publica. Vel dic etiam de publicis Romanę ciuitatis, quę modo sunt in publico vsu: vt &. ff. loquitur de his quæ sunt in patrimonio, non tamen in vsu publico. argu. ff. de cõtrah. emp. l. sed Celsus.

f *Cũ quidã velũ.* de pãno vel alia materia: sic dictũ, quia habet instar veli: vel qa velat lumẽ.

g *In Mæniano.* id est solario: à mænibus sic dicto. a & facit. j. de verbo. sign. l. malũ. §. j.

h *Vtile.* quia in suo, non publico fecit: licet extendatur in publico: quia in suo vsq; ad cœlum liberũ esse debet. vt. ff. de serui. l. fin. &. j. qđ vi aut clã. l. fi. §. pe.

i *In publico.* quod cũ posuit, phiberi potuit.

k *Vtile.* quia solũ est cõmune, non publicũ: vt institu. de re. diui. §. quia. nulla enim cõmunia sunt publica, vel e contra. & facit. C. de ope. publ. l. v. & ff. de ser. rusti. prædio. l. imperatores.

l *Non habebit.* quia nihil ille in publicum facit vel immittit: vel etiam in commune.

m *Spectare.* non opere facto, sed aliàs manu adhibita. sed in his omnibus, præterquam in mari, potest dici quòd detur vtile: vt. j. de loco publi. fru. l. j. Similiter posset dici in mari. nam cum hoc ponatur in paritate cum istis aliis, & in aliis competat vtile: in

* *Hal. interdiceret*

* *Flo. qui*

* *Fl. publico*

†*Cõcor. tex. in. c. consuluit. & quod ibi no. extra de Iudæis. facit. l. sancimus. secundũ no. Bal. ibi. C. de testa.*

* *Flo. voluit, hoc a Quid sit Mæniani, pulchre Budæus. ff. de iis qui deiec. l. si vero.*

Solũ est cõmune: non publicũ. & per hoc nota differentiã inter cõmune & publicum.

bẽdum habet. Propter quod si quod fortè op° in publico fiat, quod ad priuati damnũ redundet, prohibitorio interdicto potest conueniri: propter quã rem hoc interdictum propositũ est. ☞ Publici loci appellatio quẽadmodũ accipiatur, Labeo definit: vt & ad areas, & ad insulas, & ad agros, & ad vias publicas, itineraq; publica ptineat. [a] B

☞ Hoc interdictum ad ea loca quæ sunt in fisci patrimonio, nõ puto pertinere. In his enim neque facere quicquam, neque prohibere priuatus potest. Res enim fiscales, [b] quasi proprię & priuatæ principis sunt. Igitur si quis in his aliquid faciat: [c] nequaquã hoc interdictũ locum habebit. Sed si fortè de his sit controuersia, præfecti [d] eorum iudices sunt. Ad ea igitur loca hoc interdictum pertinet, quæ publico vsui [e] destinata sunt: vt si quid illic fiat quod priuato noceret, prætor intercederet * interdicto suo. ☞ Cùm quidam velũ [f] in Mæniano [g] immissum haberet, quod * vicini luminibus officiebat: vtile [h] interdictum competit, *ne quid in publicum* immittas qua ex re luminibus Gaij Seij officias.* C

Sicut prohibetur prætoris interdicto, ne quid noui in loco publico fiat: ita etiã prohibetur ne iam factum restauretur.

☞ Si quis [id] quod in publico [i] loco positũ habuit, reficere velit: †huic* interdicto locum esse Aristo ait ad prohibendũ eum reficere. ☞ Aduersus eum qui molem in mare proiecit, interdictum vtile [k] competit ei cui fortè hęc res nocitura sit. Si autem nemo damnum sentit: tuẽdus est is qui in litore ædificat, vel molem in mare iacit. ☞ Si quis in mari piscari aut nauigare prohibeatur, nõ habebit [l] interdictum: quemadmodum nec is qui in campo publico ludere, vel in publico balineo lauare, aut in theatro spectare [m] arceatur: sed in omnibus his casibus iniuriarum [n] actione vtendum est. ☞ Meritò ait prætor. *Qua ex re quid illi damni detur.* Nam quotienscunque * aliquid in publico fieri permittitur, ita oportet permitti, vt sine iniuria [o] cuiusquam fiat: & ita solet princeps, quotiens aliquid * noui operis instituendum petitur, permittere. Damnum autẽ pati videtur, qui cõmodum [p] amittit quod ex publico consequebatur, qualequale [q] sit. Proinde si cui prospectus, si cui aditus sit deterior, aut angustior: interdicto opus est. ☞ Si quid in loco publico ædificauero, [r] vt ea quæ ex meo ad te nullo iure [s] defluebant, desinant fluere: interdicto me non teneri Labeo putat. Planè si ædificium hoc effecerit, [t] vt minus luminis insula tua habeat: interdictũ hoc competit. [u] D

Qui illicite facit: non potest alium arguere, qui ipsum impedit in simili actu: iuxta quod dicit Iuuenalis: Nil Iudæus Iudæo, nil Catilina Cethego.

☞ Idem ait, si in publico ædificem: deinde hoc ædificium ei [x] obstat quod tu in publico ædificaueras, [y] cessare hoc interdictum: cũ tu quoq; illicitè ædificaueris. nisi fortè tu iure [hoc] tibi concesso [z] ædificaueras.

In rescripto principis videntur concessa quæ aliis incommodum non afferunt: nisi expresse aliud diceretur in rescripto.

☞ Si quis à principe simpliciter impetrauerit, vt in publico loco ædificet: non est credendus sic ædificare, vt cum incommodo alicuius id fiat: neque sic cõceditur [a] [ædificare,] nisi fortè quis hoc impetrauerit. [b]

Ædificia quæ fiũt in locis publicis nullo prohibente: non debent facta destrui. si nõ obstant vsui publico: sed debet ipsis imponi annua pensio. secus est in locis sacris: quia ædificia ibi posita debent destrui, propter religionem.

☞ Si quis nemine [c] prohibẽte in publico ædificauerit, nõ esse eũ cogendũ tollere: ne ruinis vrbs deformetur: & quia prohibitoriũ est interdictũ, nõ restitutoriũ. [d] Si tamẽ obstet id ædificiũ

n *Iniuriarũ.* vt. j. de iiur. l. iniuriarũ. j. §. fi. sed & hoc vtile: vt dixi.

o *Sine iniuria.* i. dãno. ad quod est. ff. si ser. vin. l. sicuti. §. penul. & §. fi. & j. ea. l. §. si quis à principe. &. ff. de reli. & sum. fu. l. si quis

Flo.

Flo.

fep. in fi. j. respõ. &. C. de preci. impera. offe. l. ij. &. ff. eo. §. cum quidam. Accursius.

p *Cõmodũ.* cõtra. ff. de damno infec. l. Procu- lus. &. ff. de aqua plu. ar- cen. l. j. §. sicut. sed in publico hic fit opus: ibi in priuato faciẽtis: vnde non sic arcetur ibi.

q *Qualequale.* id est qualecunque.

r *Ædificauero.* id est ædificare voluero: vt. j. §. si quis nemine. Azo.

s *Nullo iure.* tibi debito. Accursius.

t *Effecerit.* id est fecturum sit. Accursius.

u *Competit.* & potest esse ratio: quia primum à me: secundum à Deo habes.

x *Ei.* ędificio, quo ad lumen puta vt. ff. proxi. §. Accursius.

y *Ædificaueras.* nil dolosus doloso &c. ad hoc. ff. de dolo. l. si duo. &. j. de fideiuss. si Titi°. in fi. &. ff. de dam. infec. l. qui bona. §. si quis iuxta. Azo. &. j. quod vi aut clam. l. si alius. §. bellissime. &. C. de libe. cau. si filiũ. & de inoffic. testa. l. in arenã. &. ff. ne quis eum qui in ius vo. l. ij.

z *Concesso.* à principe, vel senatu: vt. ff. proxi. §.

a *Sic conceditur.* scilicet generali cõcessione, vel simplici. quod est. ff. eo. §. merito. & C. de inoffic. testa. l. si quãdo. in princ. &. j. de aqua quoti. l. j. §. illud tamẽ illic. &. ff. ad Trebel. l. sed cũ ab hærede. &. C. de eman. l. nec auus. &. j. quod vi aut clam. l. iij. §. plane. &. j. ne quid in flu. pu. l. j. §. sunt qui putant.

b *Impetrauerit.* immo videtur nõ posse impetrari cum incommodo aliorum: vt. ff. de serui. l. seruitutes. iiij. §. publico. in fin. Solu. hic expresse petitũ & concessum fuit: ibi simpliciter: vt hic prædixit. Vel hic cum incommodo scilicet paruo, non magno: vt ibi. argu. ff. de reli. l. si qs sep.

in prin. &. C. de prec. impera. of. l. ij. vel ibi subaudi, maxime. Ac.

c *Si quis nemine.* nec prętore: vt. j. l. fina. nec priuato: quia & tũc tolleretur: vt. ff. de ope. no. nun. l. j. §. nũciatio. &. l. prætor ait. Ac.

d *Non restitutorium.* hoc in cæteris publicis, non in via vel itinere publico: vt. j. eod. §. prætor ait. quia nec in flumine publico: vt. j. ne quid in flumi. publi. l. j. §. penul.

BIU Cujas

publico vsui: vtique is qui operibus publicis procurat, debebit id deponere: [a] aut si non obstet, solariũ [b] ei imponere. Vectigal enim hoc sic appellatur solarium, ex eo quòd pro solo pendatur. Si tamen adhuc [c] nullum opus factum fuerit: officio iudicis continetur, vti caueatur nõ fieri. & ea omnia etiã in persona hæredum, cæterorúmque successorum erunt cauenda. Locorum sacrorum diuersa causa est. In loco enim sacro nõ solùm facere vetamur, [d] sed & factũ restituere iubemur. hoc propter religionem. ¶ Ait prætor: *In via publica, itinereve* [e] *publico facere, immitteré* [ve] *quid, quo ea via, idve iter deterius sit, fiat: veto.* [f] Viam publicam eam dicimus, cuius etiam solum publicum est. Non enim sicuti in priuata via, ita & in publica accipimus. ¶ Viæ priuatæ solũ, alienum est: ius tantùm eundi & agendi nobis competit. [g] Viæ autem publicæ solum publicũ est, relictum ad directum certis finibus [h] latitudinis ab eo qui ius publicandi habuit: [i] vt eà publicè iretur, commearetur. ¶ Viarum quędã publicę sunt, † quædam priuatæ, quædam vicinales. Publicas vias dicimus, quas Græci [k] βασιλικὰς *†, nostri prætorias, alij consulares vias appellant. Priuatæ sunt, quas agrarias [l] quidam dicunt. Vicinales viæ sunt, quæ in vicis [m] sunt, vel quæ in vicos ducunt. Has quoque publicas esse quidam dicũt. quod ita verum est, si nõ ex collatione priuatorum hoc iter constitutum est: [n] aliter atque si ex collatione priuatorum reficiatur. Nam [o] si ex collatione priuatorũ reficiatur, nõ vtiq; priuata est. [p] Refectio enim idcirco de communi fit, quia vsum vtilitatémque cõmunem habet. Priuatæ viæ dupliciter accipi possunt: vel eæ quæ sunt in agris: quib' [q] imposita est seruitus, [ita] vt ad agrũ alterius ducant: vel eæ quæ ad agros ducũt, per quas omnibus commeare [r] * liceat: in quas exitur

[*TRACTATVM EST.*] Dicitur quòd nõ possum facere pontem siue specum supra viam publicam. [*HOC INTERDICTVM.*] Hoc interdictũ est perpetuũ & populare, & fit cõdemnatio in eo quãti actoris interest. [*PRAETOR AIT.*] Nunc ponit aliud edictũ quo iubet destrui siue restitui quidquid est factũ in via publica vel itinere publico. Secundo dicit: hoc edictũ ex ea causa proficiscitur, ex qua & superius. s. propter publicam vtilitatem: in hoc tamen differt à superiori: quia hoc restitutorium est, illud prohibitoriũ. Itẽ qꝙ hoc interdicto tenetur qui fecit opus in via publica. Itẽ qui ab alio factũ emit, vel ex causa legati tenet. Sed qꝙ fecit opus in via publica, & illud postea habuit pro derelicto: an teneatur? quidam dixit quòd non: sed male. dicas ergo eum teneri. Postea dicit: arbor fundi mei cecidit vi venti, vel alio modo, in viam publicã: ita qꝙ homines commode non possunt inde ire. quęritur an tenear hoc interdicto? Respõ. si eã nõ habeo pro derelicto, teneor. si autem habeam pro derelicto: non teneor, nisi prohiberem eum qui vult inde remouere arborem. [*IDEM LABEO.*] Vicinus meus viam corrupit ex opere quod fecit. licet illud opus mihi prosit: non teneor hoc interdicto, sed ipse. si autem mea & sua voluntate fecimus fieri: tũc vterque nostrũ hoc interdicto tenebitur. Secundo dicit: hoc interdicto tenetur qui fecit opus in publica via: siue adhuc illud opus possideat, siue dolo desiit possidere. Tertio exponit verbũ restituas. & restituere debet viam in pristinum statum: siue remouendo quod posuerat: siue adiiciendo quod detraxerat. & si ille qui fecit opus, illud possideat: tenetur suis impẽsis restituere. si autem alius possidet: tunc tenetur possidens tãtum patientiam præstare. Quarto dicit: hoc interdictum est perpetuum, & datur quãti actoris interest. [*PRAETOR AIT.*] Nũc ponit aliud edictum, quo cauetur ne vis fiat quo minus quis via publica vel itinere publico vtatur. Fran.

a *Deponere.* ex officio, non ex interdicto: & ad hoc. ff. de dam. infec. l. fluminum. §. quid ergo.

b *Solariũ.* aliàs solariũ, à solo: aliàs salariũ. ad quod. ff. de ope. pu. l. si legatũ. in fi. & hoc si ei dimittitur. si autẽ auferatur: dic de expensis circa finẽ distinguendũ: vt institu. de re. diui. §. ex diuerso.

c *Adhuc.* aliàs si tamẽ ad nullũ hoc opus &c. id est non habet adhuc faciem operis: vt. ff. de ope. noui nun. l. stipulatio. §. opus.

d *Vetamur.* vt & ff. ti. ij. l. j. Accursius.

e *In via publica, itinereve.* quod minus est quàm via: vt & in via priuata vel itinere: vt insti. de serui. circa prĩ.

Ait prætor.] CASVS. Ponitur aliud edictũ. nam prętor vetat quid fieri in via publica, itinereve publico, per qđ impeditur vsus viæ. tãdem exponit Vlpianus, & dicit: viam publicam eam dico, cuius etiam solum publicum est. priuatæ enim viæ solum priuatũ est, vsus tamen cõmunis est. at viæ publicę etiã solum publicum est, & certæ latitudinis. & fiunt ab eo qui ius publicãdi de prædiis hominum habuerit, & facere vias: vt est princeps & senatus. Postea dicit: viarũ quædam sunt publicæ, quædã priuatæ, quædã vicinales. publicę sunt vt strata Panicalis, & strata Galeriæ, & similes: & istæ dicuntur etiã cõsulares. Priuatæ sunt, quæ ab agro tuo agro meo debentur. Vicinales sunt, quæ in vicis sunt: vt in Cardina delectabili nostra villa est: q & publicæ dicũtur. quod est verũ, si ex collatione priuatorũ sint factæ: secus autem si ex collatione singulorũ hominũ sit via publica refecta: vt est strata quæ vadit versus Galeriam, quæ multum mala est in hyeme. nam licet homines eã reficiant, ponendo sabulũ ibi & lapides: nõ propter hoc eorũ est via. Publica autem via dicitur & quæ ab agro ad agrũ ducit hominem: vel quę plures homines ad agros ducit. & exit homo de publica siue consulari, & intrat priuatam: vt est via posita iuxta sanctũ Paulum de Rauone: quæ via vocatur Mebuncellum. nã de via publica eximus, & intramus viã illam strictã, & imus ad vineas nostras quas ibi habemus, quę via est nostra, & aliorũ ibidem vineas habẽtiũ. Et habet locum hoc interdictum pro via rustica, non vrbana. non ergo habet locum in strata sancti Proculi, vel alia via quę sit intra ciuitatẽ. sed si in eis aliquis faciat opus: Vbertus de Vgene potestas Bon. faciet restitui in pristinum statũ, siue via in totum sit occupata per illud opus: siue in partem. Item tenetur qui cloacam faciat decurrere in viam publicam, ita qꝙ vsus viæ impeditur. Item tenetur hoc edicto qui fossam in suo faciat vt ibi aqua coadunetur, & decurrat in viã publicam. sed si faciã in meo opus, ex hoc tamen aqua in via publica collecta redundat, ita qꝙ homines non possunt cõmode transire: teneor perinde ac si aliquid immittã in viam publicam, ita qꝙ aditus liberior impeditur. Sed si habeo fundũ iuxta viam, & venit aqua ex fundo vicini, & intrat meum fundum: & tandem vadit in viam publicam, ita qꝙ vsus viæ impeditur: quæritur quis nostrum tenetur? & dicitur quòd si aquã istam recipio sponte: teneor ego hoc interdicto. sed si non sponte, tenetur vicinus meus: & in casu prædicto quando teneor, sufficit qꝙ agam contra vicinum meũ vt non immittat aquam in meo fundo. Itẽ teneor hoc interdicto, si in meo loco iuxta viam facio sulphurariam, & sic via publica efficitur pestilẽs. Item teneor hoc interdicto si teneo porcos, & mando eos ad pascendum in via publica: & ipsi cauant viam ita qꝙ impeditur vsus viæ. [*DEINDE AIT PRAETOR.*] Nunc exponit alia verba edicti. s. hæc, quo ea via idque iter deterius fit vel fiat. hoc est dicere, siue sta-

† *Vide de his viis in ca. 1. & ibi Bal. 1. col. versi. item viæ publicæ. ĩ. ti. quæ sunt rega. & Bar. Cepo. in ti. de seru. ru. tit. de via. c. 1.*

**. i. regias. aliàs ἐπισκμίας. i. cõmunes.*

† *Vide in hunc locum Alcia. lib. 2. hoc ipso titulo.*

**Flo pro meare*

f *Veto.* hoc prohibitorium, sed sequens. j. §. prætor ait. restitutorium est: & protenditur hic tractatus vsque illuc.

g *Competit.* scilicet serui. iure: vt & ff. si ser. vin. l. loci. in prin.

h *Finibus.* scilicet octo pedum in porrectum. xvj. in anfractum ad instar priuatæ: vt. ff. de seruit. rusti. prædio. l. viæ latitudo. licet & illa de publica & priuata possit intelligi.

i *Habuit.* vt princeps, vel senatus: vt. j. de flumi. l. quo minus. & ff. de na. resti. l. quæris. & ff. de euic. l. Lucius. & argu. ff. de aqua plu. arcen. l. quod principis. & etiam quælibet ciuitas: vt supra ead. l. §. j. Accursius.

k *Quas Græci basilicas.* græce. & no. qꝙ prætoria, consularis, militaris, pro publica via ponuntur: vt hic, & ff. tit. j. l. fi. §. sed inter.

l *Agrarias.* quia ab agro debentur.

m *Quæ in vicis.* prædiorũ in rure, non in vrbe: vt. j. proxi. §. Ac.

n *Constitutum est.* ab initio de nouo.

o *Nam.* verba superioris edicti. Azo.

p *Priuata est.* s. per hoc. sed ita demũ, si collatione priuatorũ sit facta ab initio de nouo. & fa. j. de itine. actũq; priuato. l. iij. §. pe.

q *Ducant.* has. ff. vocauit agrarias.

r *Commeare.* etiam non habentibus ibi prædia. forte curia publica etiam dicitur.

de via consulari: & sic post illam[a] excipit[b] via, vel iter, vel actus ad villam ducens. Has ergo quæ post consularem excipiunt, in villas vel in alias colonias[c] ducentes, putem etiã ipsas publicas[d] esse. ¶ Hoc interdictum tãtũ ad vias rusticas[e] pertinet: ad vrbicas verò non. Harum[f] enim cura pertinet ad magistratus. Si viæ publicæ exemptus[g] cõmeatus[h] sit, vel via coartata: interueniunt magistratus. ¶ Si quis cloacam in viam publicã immitteret,[i] éxque ea re minus habilis via per cloacam fiat: teneri eum Labeo scribit. immisisse enim eum videri.[k] Proinde & si fossam quis in fundo suo fecerit, vt ibi aqua collecta in viam decurrat: hoc interdicto tenebitur. immissum enim habere etiã hunc videri.

Qui patitur quod necesse habet pati, quantum ad hoc interdictum excusatur: secus est si voluntate sua aliquid contra hoc interdictũ molitur. exemplum habes in tex.

¶ Idem Labeo scribit, si quis in suo[l] ita ædificauerit, vt aqua in via collecta[m] restagnet,[n] nõ teneri eum interdicto: quia nõ immittat aquam, [o] sed non recipit. Nerua autem melius scribit, vtrumque[p] teneri. Planè si fundus[q] viam publicam cõtingat, & ex eo aqua deriuata deteriorem viam faciat: quæ tamẽ aqua ex vicini fundo in tuum veniat: si quidẽ necesse habeas eam aquam recipere, interdictum locum habebit aduersus vicinum tuum.[r] Si autem necesse non sit, [s] non teneri vicinum tuum: te tamẽ teneri. eum enim[t] videri factũ habere, qui vsum eius aquæ habeat. ¶ Idem Nerua † scribit, si tecum[u] interdicto agatur: nihil vltrà te facere cogendum, quàm vt arbitratu eius qui tecum experitur, cum vicino experiaris.[x] Cæterum aliter obseruantibus futurũ vt tenearis etiam si iam bona fide cum vicino egeris, neque per te stet quo minus arbitratu actoris cum vicino experiaris. [y] ¶ Idẽ ait, si odore[z] soli* locus[a] pestilẽtiosus fiat: nõ esse ab re de ea re interdicto vti. ¶ Hoc interdictum etiã ad ea[b] quæ pascuntur in via publica, itineréve publico, & deteriorem faciant viam, locum habet. ¶ Deinde[c] ait prætor: *Quo ea via, ídque iter deterius sit, fiat.* hoc [est,] siue statim deterior via sit, siue postea.[d] ad hoc enim pertinent hæc verba, *sit, fiat.* Etenim quædam sunt talia, vt statim facto suo noceant: quædam talia, vt in præsentiarum[e] quidem nihil noceant, in futurum autẽ nocere debeant. ¶ Deteriorem autem viam fieri sic accipiendum est, si vsus eius ad cõmeandum corrumpatur: hoc est, ad eundum vel agendum: vt cùm plana fuerit, cliuosa fiat: vel ex molli aspera, aut angustior ex latiore, aut palustris ex sicca. ¶ Scio tractatum, an permittendum sit specus[f] & pontem per viam publicam facere. Et plerique probant [hoc] interdicto eum teneri.[g] nõ enim oportere eum deteriorem viam facere. ¶ Hoc interdictũ perpetuum[h] & popularе[i] est: condemnatióque ex eo faciẽda est, quanti actoris[k] interfit. ¶ Prætor[l] ait: *Quod in via publica itineréve publico factum immissum habes, quo ea via, ídve iter deterius sit, fiat, restituas.* Hoc interdictũ ex eadẽ causa proficiscitur, ex qua & superius: & tãtum interest, q̃ hoc restitutorium, illud prohibitoriũ est. ¶ Hoc interdicto[m]

a *Post illam.* consularem.
b *Excipit.* eundem. Accursius.
c *Colonias.* id est agriculturas.
d *Publicas.* si memoriam hominum excedant: etiam si priuatorum collatione reficiantur: vt. ff. titu. j. l. fina. in prin. ergo patet vicinalẽ quandoq; habere naturam publicæ: vt quando non collatione priuatorum. itẽ & quando collatione priuatorum, sed non extat memoria: non tamen est publica: vt. ff. tit. j. l. fina. aliàs si extat, tunc habet naturã priuatæ: vt patet ex prædictis: non tamen est prorsus priuata. Acc.
e *Ad vias rusticas.* nõ dicas priuatas, sed rusticas, id est in rure cõstitutas. De viis autem vrbanis superiori interdicto interdici posse mihi videtur: cum ad omnia loca publica pertinere videatur. Accursius.
f *Harũ.* scilicet viarum vrbanarum.
g *Exemptus.* in totũ: artata, in parte propter alicuius ædificiũ: ita quòd iri non potest: & loquitur de via publica tantum, nõ de vrbana: sed in rure: & nõ est. §. si viæ &c. vel dic de qualibet. & fa. ff. titu. j. l. j. &. l. ij. &. ff. quemad. serui. amit. l. si locus.
h *Commeatus.* expone vt. j. §. deteriorem.
i *Immitteret.* siue superponẽdo, siue faciẽdo decurrere: cum infra domum sit: vt infra proxi. §. & arg. ff. si ser. vind. l. sicuti. §. Aristo. sed congregatam debet purgare: vt &. j. de cloa. in prin.
k *Eum videri.* scilicet constat.
l *Si quis in suo.* aliàs §. idem. & aliàs si quis in suo.
m *Collecta.* ex prædiis puta aliorum, vel ex eo quod ibi pluit.
n *Restagnet.* id est redundet.
o *Aquam.* viuam.
p *Vtrũque.* immittentem, & qui ita ædificat vt aqua ibi collecta restagnet: & hoc casu cum distinctione. nam si ideo ædificat, quia prius ibi aqua incommodum afferebat, non tenetur. si autem habere prius per viam currebat aqua, nec damno isti erat, tenetur. sic. j. ne quid in flu. pu. l. j. §. sunt qui. &. ff. de aqua plu. arcen. l. j. §. sed & apud Seruium. &. l. in summa. §. j. sed M. faciebat vim vtrũ contra antiquam formam ædificat, an non.
q *Fundus.* scilicet tuus.
r *Tuum.* necessitas enim te excusat ne videaris facere, vel ne videaris esse in culpa: vt & supra locati. l. in naue Saufeli. in fin. secundum Azo.
s *Non sit.* scilicet te recipere aquam ex vicini fundo.
t *Eum enim.* scilicet tãtum: vt referatur hæc ratio ad illum casum quãdo necesse habet recipere aquam. ad quod est. ff. de aqua plu. ar. l. si tertius. in prin. & de dam. infec. l. qui bona. §. cum inter. & quod subiicit, vsum, id est seruitutem, secundum Azo. sed H. dicit referri ad proxi. dicẽs quòd verba istius interdicti sunt intelligenda cum aliquis facit directo, vel immittit in viam publicam. vnde qui facit vel immittit alio mediãte, nõ tenetur hoc interdicto. sed certe ff. proxi. dicit contra. nisi dicas eum sensisse de directo: sed. ff. dicit vtili eum teneri qui immittit alio mediante. sed prima placet.
u *Si tecum.* qui nõ habes necesse recipere aquam. & sic ad proximum casum referatur. Accursius.
x *Experiaris.* interdicto vti possi. vt. ff. si ser. vin. l. sicuti. §. Aristo. Sed nunquid liberaris cedendo? Respon. sic, quia ideo teneris, quia habes actio. non secus si non haberes: vt supe riori casu: & ideo liberaris cedendo: vt. ff. de pecu. l. quod debetur.
y *Experiaris.* Quod esse non debet.
z *Idẽ ait si odore.* aliàs si vicino solo. & aliàs si odore soli. Et dic odore. i. fœtore terræ etiã priuatæ, vt quia fecit ibi sulfurariam.
a *Locus.* publicus.
b *Ad ea.* scilicet animalia. contra eum ergo agitur qui ea ducit ibi pascendo: vt porcos qui terrã fodiunt.
c *Deinde.* nõ nouum edictũ ponit: sed verba superioris exponit.
d *Siue postea.* sic. ff. de pac. iurisgẽ. §. siue autẽ.
e *In præsentiarum.* id est in præsenti.
f *Specus.* hoc expone vt supra de riuis. l. j. §. specus.
g *Teneri.* not. non licere facere põtem supra viã publicã. & fa. ff. de ser. l. fi. &. j. de flu. l. fin. Sed ar. contra. ff. cõmunia p̃dio. l. i efectionis. sed ibi in via priuata dicit. Item facit. j. de itinere actúque priua. l. iij. §. pe. & de riuis. l. fin. §. fina.
h *Hoc interdictũ perpetuum.* id est sempiternum, secundum veteram iura: vt instit. de perpetuo. ac. in prin. titu. vel dic vsque ad centum annos: vt. C. de sac. san. eccle. l. fin. sed hodie vsque ad. xxx. an. vt. C. de præscri. xxx. annorum. l. sicut. Sed contra. j. de popu. ac. l. fi. vbi dicitur q̃ omnis popularis est annalis. Solu. hoc speciale fauore publicæ vtilitatis. ar. j. ea. l. §. interdictum.
i *Et popularе.* sic. ff. de operis no. nun. l. in prouinciali. §. fi. secus in superiori interdicto: vt. ff. ea. l. §. aduersus.
k *Quanti actoris.* facit. j. quod vi aut clam. l. semper. §. in hoc interdicto. Ad destructionẽ autem eius quod factum est, agitur ex inferiori interdicto proxi. §. prætor ait &c. & adde quod no. j. ea. l. §. hoc interdictum. al. est in. l. proxi. si vicinus.*
l *Prætor.* ecce aliud interdictum.
m *Hoc interdicto.* id est ista parte edicti restitutorij. Accur.

† *Habemus regu. quòd quis inuitus compelli nõ potest ad agendũ. C. vt nemo inuit. quod tamẽ fallit in casibus ibi no. dic tamen quòd in illis casibus libe ratur ab agendo, cedẽdo iura ei qui poterat*

non is tenetur [a] qui in via publica aliquid fecit: sed is qui factum habet. Proinde si alius fecit, alius factum habet: is tenetur qui factum habet. & est hoc vtilius: quia is potest restituere [b] qui factū immissum habet. Habere eū dicimus qui vtitur, & iure possessionis fruitur: siue ipse opus fecit, siue ex causa emptionis, vel cōductionis, vel legato, vel hæreditate, vel quo alio modo adquisiuit. Vnde Ofilius putat eum qui pro derelicto reliquit id opus quod fecit: si viam publicam corrupit, & reliquit: non teneri [c] hoc interdicto. non enim habet quod fecit. Sed an in eum actio debeat dari, videbimus. Et puto vtile interdictum competere: [d] vt quod in via publica ædificauit, restituat. [e] ℣ Si ex fundo tuo arbor in viam publicam sic ceciderit, vt itineri sit impedimēto, eámq; pro derelicto habeas: non teneri[te] Labeo scribit. Si tamen actor (inquit) sua impensa arborem tollere paratus fuerit: rectè tecum acturum [f] interdicto de via publica reficiēda. Sed si pro derelicto nō habeas: rectè tecum agi hoc interdicto. ℣ Idem Labeo [g] scribit, si vicinus meus viam opere corruperit: quamuis opus quod fecit, tam mihi quàm ipsi vtile [h] sit: tamen si is vicinus fundi sui causa id fecerit, me tamen non posse hoc interdicto [i] conueniri. [k] si autem communiter hoc opus fieri curauerimus: vtrūque nostrum teneri. ℣ Hoc interdictū locum habet etiā aduersus eum qui dolo malo fecit quo minus posideret, vel haberet. Etenim parem [l] esse cōditionem oportet eius qui quid posideat vel habeat, atq; eius cuius dolo mala factum sit quò minus posideret vel haberet. Et mihi videtur vera Labeonis sententia. ℣ *Restituas*, [prætor] inquit. Restituere † videtur, qui in pristinum statū reducit. quod fit, siue quis tollat id quod factū est, vel reponat quod sublatum est: & interdum suo sumptu. Nam si ipse [m] *cum quo quis interdixit, fecerit, vel iussu eius alius, aut ratum habitum sit quod fecit: ipse suis sumptibus debet restituere. Si verò nihil horum interuenit, sed habet factū: tunc dicemus patientiam solam eum præstare debere. [n] ℣ Interdictū hoc non esse temporarium, [o] sciendum est. pertinet enim ad publicā vtilitatem: condēnatióque ex eo facienda est, quāti actoris [p] interfit tolli quod factū est. ℣ Prætor ait, [q] *Quò minus illi via publica, itineréve publico ire agere liceat, vim fieri veto.*

III. CELSVS libro trigesimonono Digestorum.

LItora [r] in quę populus [s] Romanus imperium habet, populi Romani esse arbitror. [t] ℣ Maris communem vsum omnibus hominib⁹, vt aëris: iactásque in id pilas, eius esse qui iecerit: sed id concedendum non esse, si deterior litoris marísve vsus eo modo futurus sit. [u]

IIII. SCAEVOLA libro quinto Responsorum respondit,

IN litore iure gentium ædificare licere: nisi vsus publicus impediretur. [x]*

V. PAVLVS libro sextodecimo ad Sabinum.

SI per publicum locum riuus aquæductus priuato nocebit: [y] erit actio priuato ex lege duodecim tabularū, vt [de] noxa [z] domino caueatur.

a *Non is tenetur.* supple tantum. qui ergo facit, & factum habet: tenetur ad destruendum suis sumptibus. qui fecit, & factum non habet: tenetur ad impensam. qui habet, & non fecit, ad patientiā: vt hic, & ff. §. restituas. & ff. de flu. l. j. §. fin. & argu. ff. quod vi aut clam. l. competit. §. in summa. & ff. de aqua plu. arcen. l. is cū quo. & secundum hoc expone hunc. §.

b *Potest restituere.* ad hoc tamen nō tenetur, sed ad patientiā: vt dixi.

c *Non teneri.* etiā ad impensam.

d *Competere.* Etiā ad destruendum: non tantum ad impensam: cum non sit alius qui destruat. aliàs secus: vt. ff. §. restituas. & facit. ff. de his qui deie. vel effu. l. fin. ero. §. positum. Ac.

e *Restituat.* ff. de aqua plu. arcen. l. is cū quo.

f *Actum.* si prohiberes eum arboré tollere, & sic viam reficere: vt. ff. de via pub. l. j. in prin. sed & hoc vti. li. vt. ff. proxi. §. Ac.

g *Idem Labeo.* aliàs incipit lex, si vicinus. Accursius.

h *Vtile.* facit. ff. de inoffi. test. l. posthumus. §. si quis ex his. & de vsufruct. si absente. & ff. quod vi aut clam. l. j. §. fin.

i *Interdicto.* directo. Accursius.

k *Conueniri.* aliàs cōtineri.

l *Parem.* sic. ff. de reg. iur. l. qui dolo. & l. parem. & ff. de rei vindi. l. sinautem. §. sed & is. & ff. de damno infect. l. prætor. §. plane.

m *Si ipse.* aliàs si ipse cū quo quis inter. &c. aliàs, si ipse quòd quis inter. &c.

n *Debere.* sic seruatur in actione aquę plu. ar. vt. ff. de aqua plu. arc. l. emptor. & l. post venditionem. & l. is cum quo. & in ope. no. nun. vt. ff. de ope. no. nun. l. pe. & fi. & quod vi aut clam: vt. ff. quod vi aut clam. l. competit. §. in summa. & facit. ff. ea. l. prout nō est ibi. l. si vicin⁹. §. hoc interdicto* & de ali. iud. l. iij. §. j.

o *Temporarium.* contra. ff. de popu. ac. l. fi. sed hoc speciale est: vel hoc cum popularis non est ex maleficio, sed opere facto.

p *Actoris.* Quid si nihil vel parum interest: quia de alia conuenta est: est enim populare, cum ex eadē causa est qua superius: vt. ff. eo. §. hoc edictum. Item an alius aget? & eadē possunt quæri. ff. §. hoc interdictum. Ad hoc respon. quòd possit intelligi hic & ille. §. quando pro suo iure agit, nō popularis: vt arg. ff. de popu. actio. l. j. vnde alius aget pro suo iure, & popularis: & etiam ipsemet pro suo iure popularis: vt. ff. de li. homi. exhi. l. iij. §. penul. nec dicimus agere ex eadem causa: vt. ff. de popu. acti. l. iij. Vel dic ratione præteriti interesse hoc intelligitur: nihilo minus ergo præcipitur destrui vel non fieri opus. arg. ff. vti possidetis. l. si duo. §. fin. & secundum hoc non est populare prout ex causa sui fit cōdemnatio. Vel dic tertio inspici interesse totius populi. nam ei competit vt toti populo. an autem per testes probetur interesse, dic vt. ff. quod vi aut clam. l. semper. §. in hoc interdicto.

q *Prætor ait.* Ecce quartum interdictū: vt in rubrica, & facit. ff. vt in flumi. publi. l. j. §. j.

Litora.] CASVS. Litora quæ tenet populus Romanus: eius sunt. Secundo dicit: cō munis est vsus maris, sicut aëris: pilas autem quas iactat quis in mare, suæ adhuc durant: sed deiicere non poterit si impedit per hoc vsus maris. Item in litore maris potest quilibet ædificare, nisi vsus publicus ex hoc impediatur. Iteé si per publicum locū est riuus, & is nocere mihi potest: agā vt mihi caueatur de damno si quod contiget. Postea dicit: qui hoc interdictū ff. tit. 2. ibi, ne quid in loco publico fiat, intentare vult: potest hoc facere etiā per procuratorē. Vltimo dicit: qui in loco publico ædificat nullo prohibente: non tenetur destruere per hoc interdictum: tamē quia facit contra edictum, illud debet destrui iudicis officio: ne aliàs illusoria sint edicta: qđ esse non debet. & hoc dicit hæc. l. cum sequētibus vsque ad fin. tit. Fran. Accursius.

† *Restituere hoc loci & per to. hunc ti. est restablir, & mettre en son premier estat & deu Gallicè. sic ff. tit. 2. ibi, reficit enī. Aegi. Per.* **Flo. ipse quo qui interdixit,*

r *Litora.* maris scilicet. Accursius.

s *Populus.* sunt enim quædam quæ à Sarracenis possidentur.

t *Arbitror.* Quo ad iurisdictionem. sic & C. de quadrien. pscrip. l. j. §. j.

u *Futurus sit.* facit. ff. de adquir. rer. do. l. qđ in litore. & l. quamuis. & de rerū diui. l. intantum. sed videtur etiam si fiat deterius, quòd liceat: vt. ff. de ope. no. nuntia. l. j. §. nuntiatio. in fin.

x *IN litore. Impediretur.* tunc enim vel à magistratu est prohibēdum, vel vtili interdicto agendum. & hic est cōtra. ff. de ope. no. nuntia. l. j. §. nuntiatio. Solu. vt ibi.

**Fl. impedivet*

y *SI per publicum. Nocebit.* id est nocere potest: vt. ff. de statuli. l. Labeo. aliquando nō cautione, sed actione esset opus. A zo.

z *De noxa.* ab vniuersitate, si publicè ducatur: alioquin à priuato. sed aliàs est non. ſ. vt non domino, id est etiam nō domino, cuius tamé interest, vt vsufructuario, creditori, bonæ fidei possessori caueatur. dico ita, vt res per iudicem apud quem actio proponitur, disponatur ita, ne damnum possit pati. non autem dico quòd cautio damni infecti petatur per actionem. sed si cautionem petere vellet, bene posset per offi. iudi. vt. ff. de ser. vrba. prædio. l. si fistulæ. & ff. de dam. infect. l. fluminū. in prin. Sed quæ actio erit domino, vel non domino, ex lege. xij. tabu? Respon. in factum, vel condictio ex lege, quæ ex antiqua lege datur vbi nō est alia actio: vt. ff. de condic. ex lege. l. j. & hoc si non habes noxa. si autem habes noxa, scilicet pro noxa futura. Vel dic, id est damnum

Cautio dāni ifecti an petatur per actionē: an vero per officium iudicis.

BIU Cujas

damnũ datũ resarciatur. Sed qua actióe? Rñ. ante.l. Aquil. inuẽta erat illa quę ꝑ aliis dãnis: vt.ff. ad legem Aquiliã.l.j. hodie vtilis Aquil. vel in factũ subsidiaria Aquil. quæ datur pro dãno dato.

a *Et qui. Facultas est.* pro damno priuato: vt.ff. de procura.l. licet.&.l. non cogendum.§. qui ita.

b *Sicut is.* aliàs, licet is &c. &.j. habẽt, ita tantum &c.

c *Deformetur.* item alia ratione: vt.ff. eo.l.ij.§. si quis nemine.& facit ad hanc rationem C. de priua. ędifi.l.ij.& ff. ad exhibẽ.l. gemma.

d *Aduersus edictum.* i. prætore prohibẽte: vt j. de regu. iur.l. qui vetante. alij dicunt cum non est perfectum ædificiũ, tollat: aliàs nó.

e *Tollere.* non per interdictum, sed iudicis officio: vt. d.§. si quis nomine.

f *Lusorium.* quod esse non debet: vt &.ff. de iudi.l. si prætor.

DE LOCO PVblico fruendo.

Prætor ait.] CASVS. Aliquis cõduxit pro se & ꝑ socio cãpũ Rheni, vel molendinũ cõmunis. ꝓhibet prætor vim fieri cõductori & eiꝰ socio, quo minus vtãtur & fruantur re cõducta secũdũ legem siue pactũ appositũ in locatione. Secũdo dicit. hoc interdictũ ob publicã vtilitatem factũ est. nam per hoc interdictũ tuentur publica vectigalia, dũ prohibẽt vim fieri vtẽti re cõducta ex forma locati. Tertio dicit: vis fiebat cõductori, & eiꝰ socio, quo minus fruãtur re cõducta. Vterq; vult agere hoc interdicto. præferetur cõductor socio suo. postea exponit Vlpianꝰ verba illa. ff. ex lege locati & bene dixit prętor, ꝙ prohibet vim fieri fruenti re cõducta ex lege locati. nã si vltra legẽ vel contra legẽ frueretur, vel frui vellet: non audiret. & expone hæc verba vt in glo. Fran.

g *Locandi.* vt publicanꝰ vel qui tabulis præest: vt.ff. titu.j.l.ij.§. si quis nemine. Accursius.

h *Conduxit.* Fortè etiã ad modicũ tempus. licet enim nõ habeat rei vindi. potest tamen agere ad retinendũ suã naturalẽ posse. vt.j. de superfi.l.j.§. quod ait. aliàs nullũ esset speciale hic: quia & cõducens à priuato ad non modicũ tempus, haberet excep. & act. & interdictũ ne vis fiat ei, secundũ Azo. Vel dic, huic ad modicũ tẽpus cõducẽti dari in rẽ vtilẽ, vt priuato ad magnũ. & facit.j. vti possi.l. si duo.§. cũ inquilinus. Itẽ aliter hic publicũ ꝙ.ff. titu.j.l.ij.§. publici. accipitur: cum ibi pro eo quod est in vsu publico accipiatur: hic non, sed pro quolibet loco fisci Cæsaris, ciuitatis, municipij: vt.j. vt in flu. pu. na. li.§. ergo. sed quandoque concurrunt: vt. d.§. si quis nemine.

i *Socioue.* hic est casus vbi ex alterius cõtractu agit socius. aliàs

VI. IVLIANVS libro quadragesimotertio Digestorum.

EI qui iterdicto hoc experi tur, ne quid in loco publico fiat, quo damnũ priuato detur: quãuis de loco publico interdicat, nihilo minus procuratoris dandi facultas est. a

VII. IDEM libro quadragesimooctauo Digestorum.

SIcut isb qui nullo prohibẽte in loco publico ædificauerat, cogẽdus non est demoliri,* ne ruinis vrbs deformet: c ita qui aduersus edictũ d prętoris ædificauerit, tollere e ædificiũ debet: alioquin inane & lusorium f prætoris imperiũ erit.

DE LOCO PVBLICO fruendo.

TITVLVS IX.

I. VLPIANVS libro sexagesimooctauo ad Edictum.

PRætor ait: *quo minus loco publico, quem is cui locandi g ius fuerit, fruendum alicui locauit, ei qui cõduxit,* h *socióve*i *eius ex lege locationis frui liceat, vim fieri veto.* Interdictum hoc publicæ vtilitatis causa proponi palam est. Tuetur enim vectigalia publica, dũ prohibetur quis vim facere ei qui id fruendum conduxit. Sed si simul veniant ad interdictum mouendũ, ipse qui cõduxerit, & socius eius: magis est vt ipse conductor præferatur. k ¶ Ait prætor: *Quo minus è lege locationis frui liceat.* Meritò ait, *è lege locationis.* Vltra legem enim, l vel cõtra legem m non debet audiri qui frui desiderat.

II. PAVLVS libro quinto Sententiarum.

CONcedi n solet vt imagines & statuæ, quæ ornamenta reipublicæ sunt futuræ, in publicum ponantur.

DE VIA PVBLICA, & si quid in ea factum esse dicatur.

nó, nisi cessa actione: vt.ff. pro socio.l.iij. in princi. sic &.ff. si ser. vindi.l. loci.§. si fundus. sed Ioan. non ex contractu socij, sed propter contractum dixit dari vtile: sed conductori directum: & est etiam aliud speciale, vt ad hæredẽ transeat: vt.ff. pro socio.l. adeo. & facit.j. de iniu.l. iniuriarum.j.§. conductori. Azo.

TITVLVS X.

I. Ἐκ τῶν ἀσωμικῶν μονοβίβλου τοῦ Παπινιανοῦ.*

Οἱ ἀσωμικοὶ * ὑπὲρ μελείτωσαν τῆς τοῦ πόλιν ὅλων, ὅπως ἂν ὁμαλισθῶσιν, καὶ τὰ ῥύματα μὴ ἐξέχῃ τὰς οἰκίας, καὶ γέφυραι ὦσιν, ἃ ἂν δέῃ. Ἐπιμελείτωσαν δὲ ὅπως οἱ ἴδιοι τοῖχοι ἢ τῶν ἄλλων, ἢ ἃ νῦν πολλὰς οἰκίας ἃ εἰς τοῦ ὅλου φέροι, μὴ σφαλερὰ ᾖ, ἵνα ὡς δεῖ, καθαίρωσιν οἱ δεσπόται τῶν οἰκιῶν, καὶ ἐπισκευάζωσιν. Ἐὰν δὲ μὴ καθαίρωσιν, μηδὲ ἐπισκευάζωσιν: ζημιούτωσαν αὐτοὺς, ἕως ἂν ἀσφαλῆ ποιήσωσιν. Ἐπιμελείτωσαν δὲ [καὶ] ὅπως μηδεὶς ὀρύσσῃ τὰς ὁδοὺς, μηδὲ χαννύσῃ, μηδὲ κλίσῃ εἰς τὰς ὁδοὺς μηδὲν. εἰ δὲ μή, ὁ μὲν ἄλλος ὑπὸ τοῦ εἰτυχόντος μασιγούσθω, ὁ δὲ ἐλεύθερος εἰδὲ εἰκυνύσθω τοῖς ἀσωμόμοις. οἱδὲ ἀσυνόμοι ζημιούτωσαν κατὰ τὸν νόμον, καὶ τὸ γεγονὸς καταλυέτωσαν. Ἐπισκευάζειν δὲ τὰς ὁδοὺς τὰς λιμοσίας καὶ τοῦ αὐτὰ οἰκίαν ἑκάστου, καὶ τὰς ὑδροῤῥοὰς ἐκκαθαίρειν τὰς ἐν τῷ ὑπαυθρίᾳ, καὶ ἐπισκευάζῃ οὕτως, ὡς ἂν μὴ κωλύῃ ἅμαξαν ἐπιέναι. Ὅσοι δὲ μισθωσάμενοι οἰκοῦσιν, ἐὰν μὴ ἐπισκευάζῃ ὁ δεσπότης, αὐτοὶ ἐπισκευάσαντες ὑπολογιζέσθωσαν τὰ ἀνάλωμα καὶ τὸν μισθόν. Ἐπιμελείτωσαν δὲ καὶ ὅπως περὶ τὰ ὀργαστήρια μηδὲν προκείμενον ᾖ, ὅλως ἐὰν καφῶς ἱματία ψύχῃ, ἢ τέκνων ξόανα ἔξω τιθῇ. τιθέσθωσαν δὲ καὶ ὀυζοῖ, ὥστε μὴ κωλύειν ἅμαξαν βαδίζειν. Μὴ ἐᾶσαν δὲ μηδὲ μάχεσθαι εἰ ταῖς ὁδοῖς, μηδὲ κόπρον ἐμβάλλειν, μηδὲ νεκρὸν μηδὲ λύματα ῥίπτειν. [id est,

k *Præferatur.* quia directa præfertur vtilitati. ff. de Publi.l. pẽ. sed quandoque ecõtra: vt dixi.ff. de procura.l. in causæ.§. fi.

l *Vltra legẽ enim.* i. vltra statutum tempus.

m *Legem.* i. pacta, vel si nõ soluit pensionẽ. nec enim fides est seruãda ei qui nõ seruat: a vt & infra de regu. iu.l. cum par.§. illi.

CONcedi.] CASVS. Cõcesit princeps quòd ꝙs posit ponere statuã in honorẽ ciuitatis Bon. si amodo volẽs ponere, ꝓhibetur, habet hoc interdictum. Franciscus.

n *Concedi.* Quid ad ius tu? Rñ. vt si postea ꝓhibeat, habeat hoc interdictum. & facit.j. de excep.l. Paulus.&.ff. de adquiren. re. do.l. statuas. & de priuile. credi.l. Aufidius.

DE VIA PVblica, & si quid, &c.

Ædiles.] CASVS. Hec lex notabilis est. & tradit circa quæ debent curã habere ædiles curules. debẽt enim procurare vt viæ in burgis positæ, itẽ si intra ciuitatẽ sint positę, adæquẽtur: & effluuiones nõ noceant domibus: & põtem fieri faciant supra vias vt erit necesse. Itẽ studeant vt domus iuxta viã positę non ruãt: & ꝙ domini eas domus ruẽtes reficiant: & si domini nolũt emendare, mulctẽt eos. Itẽ curẽt ædiles vt nullus fodiat vias vel subruat, vel faciat aliquod opus in viis. & si aliquis homo cõtra faciat: si sit seruꝰ, qui inueniet eũ in hoc opere, verberet eũ. si autẽ sit liber, ducatur ad ædiles, & punietur ab eis. Itẽ cogẽtur destruere ꝙ fecerũt. Itẽ quilibet homo debet cõstruere viã ante facię domus suę: itẽ aquęductꝰ. & intelligas de dominis domorũ, nõ de cõductoribus. Si autẽ dñs domus nõ reficiat viã, & conductor reficiat: detrahit tantũ de mercede. Itẽ curent ædiles vt ante statiões nihil ponatur, nisi fullo ante stationẽ quã cõduxit, ponere vestimẽta vt siccẽtur. Itẽ qui facit rotas in statione, poterit eas ante stationẽ ponere. Idẽ intelligas de magistro Garsone, magistro sonatorũ, nostro hospite. Debent autẽ ꝓdicti ita ponere, vt nõ impediat vehiculũ ire. Itẽ debẽt ędiles curare vt rixę nõ fiãt in viis, neq; turpia deiiciant in viis, neq; morticina, vt canes mortui: neque coria. secꝰ fit in quadragesima in nostra ciuitate. nã qui habẽt falcones vel similes aues, occidũt canes vt carnẽ dẽt comedere auibus, & proiiciũt coriũ in viis. & hoc sæpe ego Fracisꝰ vidi in

BIU Cujas

in Biriota laudabili venatore,nostro charissimo vicino.Fran.

a *Ædiles.*no.bonam legem Græcam.Accursius.

b *Secundum ciuitates.*vt per burgos. idem si in ipsa ciuitate.

c *Non labilia.*id est non ruant.

d *Illabilia.*id est non ruinosa.

Ædiles[a] curules studeant & quæ secundum ciuitates[b] sunt viæ, vt vtique adæquẽtur: & effluxiones non noceant domibus: & pontem faciant vbicunque oportet. Studeant autem vt proprij parietes,& aliorum aliquid quæ circa domos quę ad viam publicam ducunt, non labilia[c] sint: quatenus vt oportet emundent domini domorum & construant. Si autem non emundauerint, neque cõstruxerint: multent eos quoad illabilia[d] faciant. Curent autem vt nullus effodiat vias, neque subruat,neque construat in viis aliquid. Si autem[e] seruus quidem fuerit, ab obuiante fustigetur:si liber,demonstretur ædilibus: ædiles autem damnificent secundum legem: & quod factum est,dissoluant. Cõstruat autem vias publicas vnusquisq; secũdum propriam domum:& aquæductus purget qui sub diuo sunt, id est,cœlo libero: & construat ita,vt non prohibeatur vehiculum transire. Quicumque autem mercede habitant:si non construat dominus, ipsi construentes cõputent dispendium in mercedem. Studeãt autem vt ante ergasteria† nihil proiectum sit vel propositum: præterquam si fullo vestimẽta siccet:aut tecton* trochos[f] exterius ponat. Ponant autem & hi vt non prohibeant vehiculũ ire. Non permittant autem rixari in viis:neque stercora proiicere: neque morticina,neque coria iacere. Translatum Pisis.]

DE VIA PVBLICA,ET itinere publico reficiendo.

TITVLVS XI.

I. VLPIANVS libro sexagesimooctauo ad Edictum.

Titulus iste non ad aliud pertinet nisi quia qui viam publice reficiebat, videbatur aliquid facere: sed hoc facere nõ est prohibitum. Dic ergo de via publica qualiter reficiatur & amittatur. Præterea hic de vrbana & rustica,sed ff. titu.2.tantum de rustica:vt in l.2.§.hoc interdictum.& sic nõ superfluit hic titulus.

[Prætor ait.] CASVS. Prętor prohibet vim fieri volenti reficere viam publicã, vel eam aperire: & si quis eum impediat, tenetur impediens hoc interdicto. Postea exponit Vlpianus verbum aperire. Item qui purgat, dicitur reficere. quid autem sit purgare, exponit. Tandem dicit: aliquis dicens se velle reficere viam:reficiendo eam,destruebat eãdem. dicitur ꝙ potest prohiberi absque pœna. Postea dicit: hoc interdictum est perpetuum,& omnibus & in omnes datur. Item in eo venit interesse agẽtis. Postea dicit,si populus Romanus nõ vtatur via publica longo tempore, non propter hoc amittit eã. Fr.

e *Si autem.*i.cõtra factum fuerit.

f *Trochos.*i.rotas,quibus vehuntur ligna. & idem in similibus.

g *Portio est.*i.species. sic ponitur.ff. de condictio. ob causam.l. fi. Azo.

h *Ad libramentum.*i. ad modum.Ot.vel.i.ad pulchritudinem.

i *Reducunt.* id est reficiunt.

k *Si quis in specie.* id est velamine.

l *Patietur.* ab aliquo,etiam sua auctoritate.

m *Neque longiorem.*per circuitus vel anfractus.& facit.C. de sacrosan.ecclesiis.l.qui sub prætextu.

n *Interdicit.*i.interdictum proponit.Azo.

o *Glaream.*i.fabulum cum paruis lapillis.Accursius.

p *Lapide stratam.*i.factam lapide manu strato : ad quod est.ff.de aqua plu.arcen.l.si prius.§.j.sed videtur hoc facere licere : vt.ff. de dam.infec.l.fluminum.in princi.quæ est contra. Solu. ibi ad publicam vtilitatem:vt ibi notatur.

q *Actoris intererit.*hoc expone vt.ff.titulo.ij.l.ij.§.penultimo.

r *Viam non potest.*nec ergo ad sanctum Iacobum:aliàs multis ire non liceret:& est speciale[a] contra regulam.C.de præscriptio.xxx.an.l.omnes.vel est ideo,quia videtur excipere si alius impediat:quod ius excipiendi non tollitur tempore : vt infra de except.do.l. pure.§. fina. & hoc est etiam si centum annon iuit,fauore publicæ vtilitatis.

Si in agrum.] CASVS. Si in agrũ vicini viã publicam deieci, teneor act. in factum ad interesse vicino. & da exemplum cũ via iret iuxta fundum tuũ:& forte habebat hæc via aliquos angulos.idem si non haberet cauã fundi tui ripã, vt inde homines irẽt.Item qui viam publicam exarauerit: tenetur ad munitionem vię.Franciscus.

s *Viæ reiectæ.*i. ꝓpter viam reiectam actio in factũ.Io. vel vtilis Aquil. vel(vt dicũt quidam)nomen est actionis, actio viæ reiectæ. Accursius.

t *Iniuria.* id est damnum.hoc tamẽ fallit in casu:quod dic vt supra quẽadmo. serui. amitt. l.si locus.§.fina.

u *Compellitur.* Qui si non est soluendo,vicini coguntur : vt.ff.eodem.l.ędiles.§.cõstruant. & ne quid in loco publico fiat.l.ij.§. viarum. Ac. Florentinus.

DE FLVMINIbus:& ne quid in flumine publico ripave eius fiat, &c.

Et pro id est, ne quid &c. vel de flumine non nauigabili:& ne quid in flumine &c. scilicet nauigabili &c.

Ait prætor.] CASVS. Prohibet ne qd fiat vel immittatur in flumine publico, vel in eius ripa:quo statio,id est locusvbi naues appodiatæ securę stant, vel iter nauigij deterius fiat. Secundo dicit:flumen discernitur à riuo vel magnitudine,vt quia flumen est magnum:vel opinione rusticorũ ibi iuxta morantium. Tertio dicit: flumen aliud perenne: aliud torrens.perenne est,quod semper currit:& torrens, quod in hyeme currit. & licet perenne aliqua æstate siccetur, nõ desinit per hoc esse peréne.Quarto dicit : flumen aliud publicum,aliud priuatum. publicũ est quod perenne est,vt Rhen⁹: & flumẽ Dicis:& ad hęc publica habet locum hoc interdictum: non ad priuata.Postea exponit quid sit ripa:& certe ripa est q̃ tenet flumen secundum naturalem cursum fluminis. si enim aliquo tempore superexcrescat aqua, & vadat vltra ripas consuetas: nõ efficitur quod occupatur nunc,ripa.item si decrescat flumen, non minuitur. si autem flumen cœpit plus de terra occupare,vt quia creuit alio flumine adiuncto:bene hoc casu crescet ripa. [*SI INSVLA.*] Insula in flumine publico nata est: in ea aliquis facit opus. dicitur quòd videtur non in publico facere: & sic cessat hoc interdictum. nam hæc insula non est publica, sed illorum qui habent ibi iuxtà agros : nisi isti agri sint limitati: id est limitibus assignati : quia tunc eis non accrescit insula : sed occupantis fiet. & quod dixi in insula:idem est & si flumen alueum dereliquit:& per alium locũ cœpit currere. nam alueus antiquus desinit esse publicus, & fit illorum

cina dicitur Latinè.

* *Vide in hunc locum Alcia. lib. pter.2.hoc ipso ti.Est autẽ Græcis tecton, faber,ꝑsertim lignarius.*

a *Immo nõ est speciale secundum Bar.hic.*

* *Flo. refictionis*

* *Flo. refictionis*

* *Flo. receptæ*

BIU Cujas

rum qui habent prædia ibi iuxta. vnde si fiat opus aliquod in tali alueo: cessat hoc interdictum. Idem est & si flumen dereliquit alueum nouum quem fecerat. nam is non reuertetur ad antiquos dominos: sed fiet eorum qui habent prædia ibi iuxta. [*SI FOSSA.*] Fossa quædam est manu facta, per quam currere incipit flumen. publica ex hoc fit: & si aliquid amodo in ea fiat, habet locum hoc interdictum: secus si flumen inundauit agrum meum, non alueum ibi faciendo. nã non fit publicus ager me⁹. & si qd operis fiat in agro meo p̃dicto, nõ habet locũ hoc interdictũ. idẽ est si flumen vadat circumquaque agrũ meũ. nã meus ager remanet: nec hoc interdictũ habet locũ si qd operis fiat in eo. idẽ & si fiat in flumine priuato. [*IN PVBLICO FLVMINE.*] Nũc exponit hoc verbum, in flumine: & dicit, quod fit in aqua fluminis, dicitur fieri in flumine. si autem fit in ripa aliquod opus, non dicitur fieri in flumine. Postea dicit: nõ vetatur omne opus fieri in flumine publico, vel eius ripa: sed illud tantum op⁹, quo facto deterior fit statio vbi naues appodiantur, vel nauigatio fiat deterior: & sic apparet quòd in flumine nauigabili habet locum hoc interdictum. at in flumine non nauigabili nõ videtur habere locũ: sed æquius est vt dicamus, si opus fiat in flumine non nauigabili, ita qꝫ aqua siccetur, vel aquæ cursus impediatur: vtile hoc interdictũ dari, vt liceat hoc opus tolli. Postea exponit verbum statio, positum in edicto. Postea exponit verba vltimi edicti: hęc scilicet, iter nauigij deterius fiat. nam intelligo siue ipsum nauigiũ fiat deterius per hoc opus, siue nauis, siue iter iuxta aquam fiat deterius, quod iter iuxta aquam causa nauigij erat. & vt breuiter dicã, qualitercumque nauigatio incõmodior fit per hoc opus: habet locum hoc interdictũ. [*LABEO SCRIBIT.*] Si fecisti opus in ripa per quod impeditur vsus nauigãdi: licet causa ripæ tuendæ feceris, non propter hoc te defendes: sed hæc est iusta exceptio faciendi opus: quasi dicat se fecisse lege concedente, vt conceditur. ĩ. l. proxi. Secundo dicit: hoc interdictum habet locum & in opere quod fit in mari, per quod portus siue statio siue nauigatio impediatur. Tertio dicit: hoc interdictum vtile datur & quando opus fiebat in flumine publico non nauigabili. [*DEINDE AIT PRAETOR.*] Nũc ponit aliud edictum, cuius sensus est, si facis opus in flumine publico, vel eius ripa, siue immissum ab alio habeas, per quod statio siue iter nauigij deterior fiat: ait prætor vt illud opus restituas. Secundo dicit: primum edictum est prohibitorium: secundum restitutorium: & ad idem spectant, scilicet ad commoditatem nauigandi. Tertio dicit: qui possidet opus per quod impeditur nauigium: licet illud opus non fecerit, tenetur hoc interdicto: scilicet vt restituat siue destruat opus illud. Fran. Ac.

† *Hoc edictũ eleganter explicat Cic. in orat. pro Cecinna.*

* *Flo. deterior*

† *i. semper fluẽs, perennis.*

† *i. hyeme fluẽs, torrẽs.*

* *Flo. nactꝰ*

DE FLVMINIBVS: NE quid in flumine publico ripáve eius fiat, quo peius nauigetur. †

TITVLVS XII.

1. VLPIANVS libro sexagesimooctauo ad Edictum.

AIt prætor: *Ne quid in flumine publico ripáve eius facias, neque quid in flumine publico, néve in ripa ei⁹ immittas, quo statio* [a] *iterve nauigio* [b] *deterius* * *sit, fiat.* [c] ℣ Flumẽ à riuo [d] magnitudine discernẽdũ est, aut existimatione [e] circũcolentiũ. Itẽ fluminũ quædã sunt perẽnia, quædã torrẽtia. Perẽne est, quod semper [f] fluat: [id est] ἀένναος. † Torrens [est, quod tantùm hyeme fluit: hoc est] * ὀχεμάῤῥους. † Si tamen aliqua [g] æstate exaruerit, quod alioquin perẽne fluebat: non ideo minus [h] perenne est. ℣ Fluminũ quędã publica sunt: quędam non. Publicum flumẽ [i] esse Casius definit, quod perẽne [k] sit. hęc sententia Casij (quã & Celsus probat) videtur esse probabilis. ℣ Hoc interdictũ ad flumina publica pertinet. Si autem flumen priuatum sit: cessabit interdictum. Nihil enim differt à cæteris locis priuatis flumen priuatum. ℣ Ripa autẽ ita rectè definietur, id [l] quod flumen continet, naturalem [m] rigorem cursus sui tenens. Cæterùm siquãdo vel imbribus vel mari vel qua alia ratione ad tẽpus excreuerit: ripas non mutat. Nemo denique dixerit Nilum, qui incremento suo Aegyptũ operit, ripas suas mutare, vel ampliare. Nam cum ad perpetuam [n] sui mensuram redierit, ripæ aluei eius muniendę sunt. Si tamẽ [flumen] naturaliter creuit, vt perpetuum incrementũ nactũ * sit, vel alio flumine admixto, vel qua alia ratione: dubio procul dicendum est ripas quoque ipsum * mutasse: quẽadmodum si alueo mutato alià cœpit [o] currere. ℣ Si insula in publico flumine fuerit nata, ínque ea aliquid fiat: non videtur in publico fieri. Illa enim insula aut occupantis est, si limitati [p] agri fuerunt: aut eius cuius ripam contingit: aut si in medio alueo nata est, eorũ est qui prope vtrasque ripas [prædia] possident. [q] ℣ Simili modo & si flumen alueum suũ reliquerit, & alià fluere cœperit: quidquid in veteri alueo factum est, ad hoc interdictum non pertinet. Nõ enim ĩn flumine publico factũ erit, quod est vtriusque vicini. Aut si limitat⁹ est ager, occupãtis alueus fiet. certè desinit esse publicus. Ille etiam alueus, quẽ sibi flumen fecit: [r] etsi priuatus antè fuit, incipit tamen esse publicus: quia impossibile est vt alueus fluminis publici non sit publicus. ℣ Si fossa manu facta sit, per quam fluit publicum [s] flumẽ, nihilo minus publica fit: & ideo si quid ibi fiat, in flumine publico factum videtur: aliter atque si flumẽ aliquam terram inundauerit, non alueũ sibi fecerit. tunc enim non fit publicum, quod aqua opertũ est. ℣ Itẽ si amnis [t] aliquid circumeat: sciendum est eius manere cuius fuit. Si quid igitur illic factum est, non est factum in publico flumine. Nec pertinet ad hoc interdictum, si quid in priuato factum sit: ne quidẽ si in priuato flumine fiat. Nã quod fit in priuato flumine: perinde est, atq; si ĩ alio priuato loco fiat. ℣ In flumine publico factum accipere debemus, quidquid in aqua fiat. Nam si quid extra factum sit: non est in flumine [pu-

a *Statio.* vbi naues rutę stant: vt. ĩ. ea. l. §. statio nem. Accursius.

b *Nauigio.* aliàs, nauigij, id est ꝓpter nauigium.

c *Sit fiat.* fit, in præsẽti: fiat, in futuro. ² vt supra ne quid in loco publico. l. ij. §. deinde ait prætor.

d *Flumen à riuo.* Hic riui nomine aqua fluens accipitur. Accursꝰ Florẽtinus legum doctor.

e *Existimatione.* id est opinione. sic & supra de fun. instru. l. cum de lanionis. §. asinam.

f *Semper.* i. sine fine. sic. C. de diuer. re. l. ij.

g *Aliqua.* id est aliquibus temporibus: ita quòd plerũque. sic. ĩ. eo. §. ripa. & insti. ad l. Aquil. §. is autem.

h *Non ideo minus.* idẽ ergo per contrariũ est in torrente.

i *Publicum flumẽ.* scilicet id demum. alia enim sũt priuata: vt Rapo & Mellum zellum. Azo. sed via publica dicitur, cuiꝰ solum est publicum: vt supra ne quid in loco publico. l. ij. §. viam.

k *Perenne.* id est perpetuum: etsi non omni tempore fluat.

l *Id.* s. est ripa qđ cõtinet & c. sic flumen est accusatiuꝰ: ripa dico tenens. s. vltro citroque.

m *Naturalem.* i. consuetum, cursus sui, id est fluminis. cæterum &c. vel dic flumen dico cõtinens &c. & hoc subiicit cæterum &c. & facit. ĩ. eo. l. pe. &. ĩ. de verbo. signi. l. littus. & instit. de re. di. §. est autẽ. &. ĩ. eadem. l. §. itẽ fluminum. &. ĩ. de adquirẽ. re. domi. l. adeo. §. insula. in fi. &. C. de allu. & palu. l. ij.

n *Perpetuã.* id est naturalem, quam & solet tenere.

o *Cæpit.* Facit. ĩ. de adquiren. re. do. l. ergo. §. alluuio. Ac.

p *Si limitati.* id est certis finibus determinati, vt nulla occasione dominium eorum possit augeri. & quod hic de insula dicitur, idem est de iure alluuionis: vt. ĩ. de adquir. re. do. l. in agris. aliàs est in litera, militares agri: id est militibus assignati. Ac.

q *Possident.* ad hoc. ĩ. de adquiren. rer. do. l. adeo. §. insula. &. l. inter eos.

r *Fecit.* hoc est vetus.

s *Publicum.* totum. Idem si pars ad nauigium ex, Rheno vel aqua quæ ex Sauiana trahitur, ad ciuitatem: nisi dicas quia non est perenne omne priuatum: vt. ĩ. §. fluminum.

t *Si amnis.* facit instit. de re. di. §. insula.

vtile.

BIU Cujas

a *Vtile.* Si ex eo non nauigabili aliud nauigabile fiat: vt.j. §. fin mari.&.§.seq.&.l.quo minus.secundum H. vel Azo. etiam si non fiat illud nauigabile: vt quia caput ad mare tenet. An autē per Rhenum fiat aliud nauigabile, vt Padus? quod videtur: quia si Rhenus & alia ibi non immittant scilicet caput, redditur non ita aptum ad nauigandum. Accursius.

b *Stationem.* Ad hoc infra de verb. signifi. l. portus.

c *Locus demonstratur.* scilicet stationis verbo. Accursius.

d *Nauem.* sic accipitur. C. de sa. san. eccle. l. iubemus nullā. in fine. & sic no. duob⁹ modis dici nauigium.

e *Si pedestre.* quod est iuxta aquam, quo itur quandoque funibus trahendo: quod dicitur restara vel piarda vulgariter: vel de eo per qđ descenditur vel itur ad aquam siue naues.

f *Deterius fit.* vnde nō competit hoc interdictum.

g *Rapidius.* Facit supra de aqua plu. arcen. l. j. §. ij. Azo.

h *Si non.* verba exceptionis, quæ non debet dari: rectè interdicere si nō &c. Accur.

i *Extra quàm.* Et hęc verba excep. rectè agitur si quid factum sit: extra quàm si &c. lex autem permittit quandoque: vt. j. l. proxi. vel fit rectè ageres nisi qa fecit lege permittente vel principe.

k *Vtile.* aliàs vtile. aliàs tale. Sed contra. ſ. de ope. no. nun. l. j. §. nunciatio. versic. quòd si quis in mari.

l *Putat.* vt exemplo interdicti de flumi. publ. hic interdicatur, sicut de mari dictū est, mutatis verbis tantū: cum eadem sit sententia secundum Roge.

m *Superius.* facit. ſ. ne quid in loco pu. l. ij. §. prætor ait quod in.

n *Hæc verba, factum habes.* siue habes nunc, siue nō: quod dic vt. ſ. ne quid in loco pub. l. ij. §. restituas.

o *Auctor.* id est venditor.

Qvo minus.]C ASVS. Ex flumine publi. potest duci aqua: nisi imperator aut senat⁹ vetet. & hæc sunt vera quādo flumen non est nauigabile: vel ex eo non fiat aliud nauigabile. de his enim fluminibus non posset duci aqua, cum hoc lex vetet. Franciscus Accursius.

p *Aqua.* non tamen per viam publicam: vt supra de aqua plu. arcen. l. si in publico. §. fina. & facit. ſ. de serui. rustico. prædio. l. blico] factū: & quod in ripa fiat, non videtur in flumine [publico] factum. ℣ Non autem omne quod in flumine publico ripáve fit, coërcet ptor: sed si quid fiat quo deterior statio & nauigatio fiat. Ergo hoc interdictū ad ea tantū flumina publica ptinet, quæ sunt nauigabilia: ad cætera nō pertinet. Sed Labeo scribit, non esse iniquum, etiam si quid in eo flumine quod nauigabile nō sit, fiat vt exaresçat, vel aquę cursus impediatur, vtile[a] interdictum competere, ne vis ei fiat, quò minus id opus quod in alueo fluminis ripáve [eius] ita factum sit, vt iter cursúsve fluminis deterior sit, fiat, tollere, demoliri, purgare, restituere viri boni arbitratu possit. Stationem[b] dicimus à stando.* Is igitur locus demonstratur,[c] vbicumq; naues tutò stare possunt. ℣ Ait prætor: *Iterve nauigij deterius [sit] fiat.* Hoc ꝑ nauigatione positū est. Immo nauigiū solem⁹ dicere etiā ipsam nauem.[d] Iter ergo nauigio potest & sic accipi: Iter naui deterius fiat. Nauigij appellatione etiam rates continentur: quia plerūque & ratium vsus necessarius est. Si pedestre[e] iter impediatur, nō ideo minus iter nauigio deterius fit.[f] ℣ Deterior statio, itēque iter nauigio [deterius] fieri videtur, si vsus eius corrūpatur, vel difficilior fiat, aut minor, vel rarior, aut si in totū auferatur. Proinde siue deriuetur aqua, vt exiguior facta min⁹ sit nauigabilis: vel si dilatetur, vt* diffusa breuem aquā faciat: vel contrà sic coangustetur, vt *rapidius[g] flumē faciat: vel si quid aliud fiat quod nauigationē incōmodet, difficilioré faciat, vel prorsus impediat, interdicto locus erit. ℣ Labeo scribit nō esse dādam exceptionem ei qui interdicto cōuenitur, *Si non[h]* ripæ tuendæ causa [id] factum sit: sed ita excipiendum ait: *Extra quàm[i] si quid ita factum sit vti de lege fieri licuit.* ℣ Si in mari aliquid fiat: Labeo ait competere vtile[k] ** interdictum: *Ne quid in mari ínve litore, quo portus, statio, iterve nauigio deterius fiat.* Sed & si in flumine publico, non tamē nauigabili, fiat: idem putat.[l] ℣ Deinde ait prętor. *Quod in flumine publico, ripáve eius fiat: siue quid in id flumen ripámve eius [factū] immissum [ve] habeas* quo statio, iterve nauigio deterius* sit, fiat, restituas.* Superius[m] interdictū prohibitorium est: hoc restitutoriū, ad eandem causam pertinens. Iubetur autem is qui factū vel immissum habet, restituere quod habet: si modò id quod habet, stationem vel nauigium deterius faciat. ℣ Hæc verba, *Factum habes, vel immissum habes*[n], ostendunt non eū teneri, qui fecit vel immisit, sed qui factum [vel] immissum habet. Denique Labeo scribit, si auctor[o] tuus aquam deriuauerit, [teneri te] & hoc interdicto, si ea tu vtaris.

Hæc lex tria facit. Primo ponit dictum vsque ibi, si modo. ibi dictū suū limitat vsque ibi, sed & si. ibi ponit limitationis exēplum vsque in finem. Bartolus.

II. POMPONIVS libro trigesimoquarto ad Sabinum.

QVo minus ex publico flumine ducatur aqua, ꝑ nihil impedit: nisi imperator aut senatus vetet: si modò ea aqua in vsu publico nō erit. Sed si aut nauigabile est, aut ex eo aliud nauigabile fit: non permittitur[q] id facere.

III. PAVLVS libro sextodecimo ad Sabinum.

FLumina publica, quæ fluūt, ripęque eorū publicę sunt[r]. Ripa ea putatur esse, quæ pleniſsimum flumen continet.[s] ℣ Secundū[t] ripas fluminum loca non omnia publica[u] sunt: cū ripæ cedant ex quo primùm à plano vergere incipit vsque ad aquam.

IIII. SCAEVOLA libro quinto Responsorum.

QVæsitum est, an is qui in vtraque ripa fluminis publici dom⁹ habeat, pōpossum. & sic est lex contra nos: habemus enim pontem pulcherrimum supra flumen in nostra villa delectabili nomine Ricardina. sed hæc lex non nocet, cum consuetudo nostræ ciuitatis sit in contrarium. supra vias enim publicas videmus quotidie

A imperatores. Quid si ducebam aquam ex flumine infra, sed alius incipit ducere supra ita quòd me impedit: an potest? videtur ꝙ sic, per. l. istam. Argu. contra. j. titu. j. l. j. §. sunt autem qui. &. ſ. ne quid in loco publi. l. ij. §. merito. & videtur verius. Ac.

q *Non permittitur.* à lege, etiā si princeps permitteret: nisi diceret nō obstāte. l. ista vel alia: vt. ſ. de aqua plu. arcen. l. si autē. §. fina. & est argu. instit. de hæ. qua. & diff. §. testamenti. Item ad hoc quòd princeps & senatus æquiualeant in concedendo, facit supra de aqua plu. arcenda. l. quod principis. & quod no. in. l. sin autē. in fin.

Princeps & senatus æquipollent ī cōcedēdo.

FLumina.]CASVS. Flumina publica, q̄ fluūt: & ripę eorū sunt publicę. ripa autem dicitur, quæ cōtinet pleniſsimum flumen: & ea loca cedunt ripæ, quæ incipiunt vergere siue declinare versus aquam vsque ad aquam. nam ripæ & prædicta loca sunt publica quo ad vsum.

r *Publicæ sunt.* quo ad vsum, sed flumina etiā quo ad proprietatem: vt supra de rerum diui. l. nemo. in fine. & l. riparum.

ſ *Continet.* quod & habes. ſ. l. j. §. ripa.

t *Secundum.* i. iuxta.

u *Publica.* aliqua ergo. & hoc subiicit, cū ripæ &c. & dic ripę datiuus: & cedant, scilicet loca. & dic cedūt, vt sint publica quo ad vsum. quod dicit vsque ad aquam, id est naturalē cursum aquæ:[a] siue vnde naturaliter consueuit fluere. Quid ergo si inter duos mōtes currit? Et videtur vsq; ad cacumē mōtis esse publicum, cū semper vergit ad aquam. sed dic vergit propter attractionem aquę: sed in prædicto casu non sic. Sed quid si nil vergit propter tractionē aquæ, quia saxosus est vsque ad aquam? Respon. dicam esse publicum vsque ad locum quo pleniſsimum flumen excurrit: vt & supra proxi. & argu. infra de verbo. signi. l. littus.

Qvæsitum est.]CASVS. Habeo ꝑdia ex vtraque parte fluminis. volo facere pontem supra flumen. dicitur quòd nō

Flo. tale

Flo. habes

Flo. deterior

a *Adde Bal. ī rub. ſ. de rerum diui. col. 6. ver. sed dubitatur cū appēdices. & Bar. Cepo. in tit. de repa. & inti. de ſer. ruſti.*

BIU Cujas

tidiè fieri solaria,& super fluminibus pontes.Franciscus.

a *Non posse.* idem in domibus: quod dic vt.ff. ne quid in loco publico.l.ij.§.tractatum. Accursius.

NE QVID IN FLVMINE PVBLICO ripáve eius fiat,quo aliter aqua fluat quàm &c.

Differt à superiori tit. quia illud propter nauigii vtilitatem,hoc propter agrorum vel aliâ quàm nauigii prohibet in flumine fieri.Item ille de nauigabili vel quasi dicit, hic de omni flumine: vt infra.l.i.circa prin. Item differt ab inferiori: quia hic prohibetur fieri in publico,ibi contra vetat fieri vim facienti & vtenti. Accursius.

AIt prætor.][C ASVS. Primo ponitur edictum, cuius sensus est: ne quid fiat in flumine publico,vel eius ripa, per quod aqua aliter fluat quàm priore æstate consueuit fluere. Secundo loquitur Vlpi. & dicit:hoc edicto pspicitur ne deriuationibus flumina excrescant: & ne mutatis alueis vicinis damnum inferatur. & habet locum in flumine nauigabili, & non nauigabili: & is demum hoc interdicto tenetur, qui fecit opus, vel aliquid immisit,per quod aqua aliter fluat quàm priore æstate cõsueuit fluere: nec inspicitur currat minus aquæ vel plº per hoc opus:sed si mutetur aquæ cursus,cum vel depressior fiat aqua vel altior,& sic rapidior: & sic lædantur ex hoc colẽtes circũquaque flumen. [*SI QVIS EX RIVO.*] Siue ducebam aquam per riuum coopertum, & nunc prædictum riuum aperio: vel econtra: & hoc sit dãnũ colẽtium agros ibi iuxta iter: si immutem alueũ fluminis: hoc interdicto teneor.Secundo q̃ritur,an subueniatur ei qui fecit opus causa ripæ muniendæ,licet per hoc opus aqua aliter currat? & videtur q̃ non:cum ex hoc opere lædantur vicini.de æquitate tamen dicas contrarium:vt ipse non teneatur. idem & si muniat agrum suum ripis magnis,siue aggeribus, vt per hoc defendat agrum suum à flumine. nam non tenetur, licet per hoc cursus aquæ mutetur. Tertio dicit:bene dixi teneri eum qui facit opus per quod aqua aliter fluit.Et bene dixit prætor priore æstate:cum in æstate magis sit certus cursus aquæ, quàm in hieme. æstas autem finitur in autumno: & si in fine æstatis ago de opere quod hac æstate est factum,inspicitur principium præcedentis æstatis,non proximę: & datur hoc interdictum cuique ex populo, & contra eum qui facit vt aqua aliter fluat quàm sit consueta.datur & in hæredem: & dic de hoc vt in glo.[*DEINDE AIT PRAETOR.*] Nunc ponit aliud edictum,& est sensus:Si habes factum aliquid tem priuati iuris facere potest. Respondit,non posse.[a]

NE QVID IN FLVMINE publico ripáve eius fiat quo aliter aqua fluat quàm priore æstate fluxit.

TITVLVS XIII.

Diuide titulum istum in duas principales partes. In prima ponit interdictum prohibitorium. In secunda,interdictum restitutorium. secunda ibi, Deinde ait prætor. Item prima subdiuiditur in quinque. Primò ponit verba edicti. Secundò narratiunculam quãdam per modum summarii cuiusdam. Tertiò exponit edictum. Quartò quæstiones aptat ad primum edictum. Quinto declarat cui & contra quos hoc edictum competit. Secunda ibi, hoc interdicto. tertia ibi, ait prætor. quarta ibi, si quis ex riuo. quinta ibi, hoc interdictum cuius. Secunda pars principalis subdiuiditur in duas.Primò ponit verba edicti restitutorii. Secundò differentiam ostendit inter hæc duo interdicta. Secunda ibi,hoc interdictum.

I. VLPIANVS libro sexagesimóoctauo ad Edictum.

AIt prætor: *In flumine publico, ínve ripa eius facere, aut in id flumẽ ripámve eius immittere, quo aliter aqua fluat quàm priore æstate fluxit, veto.* Hoc interdicto prospexit prætor, ne deriuationibus minus[b] concessis flumina excrescant, vel mutatus alueus vicinis iniuriam[c] aliquam afferat. Pertinet autem ad flumina publica: siue nauigabilia sint,siue non sint. ℣ Ait prætor: *Quo aliter aqua fluat*[d] *quàm priore æstate fluxit.* Nõ omnis ergo qui immisit,vel qui fecit,tenetur:sed qui faciendo vel immittendo efficit aliter quàm priore æstate fluxit, aquã fluere. Quod autem ait, *aliter fluat:* non ad quantitatẽ[e] aquæ fluentis pertinet, sed ad modum[f] & ad rigorem cursus aquæ referendum est. Et generaliter dicendum est, ita demum interdicto quem teneri, si mutetur aquæ cursus per hoc quod factum est: dum vel depressior vel altior* fiat aqua, ac per hoc rapidior sit cum incõmodo accolentium. & si quid aliud vitij accolæ[g] ex facto eius qui conuenitur,sentiant: interdicto locus erit. ℣ Si quis ex riuo tecto[h] per apertum ducere[i] velit: vel contrà qui ante[k] aperto duxit, nunc operto velit: [l]interdicto teneri placuit: si modò hoc factum eius incommodum circà colẽtibus adferat. Simili modo & si incile[m] ducat, vel alio loco faciat[n]*, vel si alueum fluminis mutet, hoc interdicto tenebitur. ℣ Sunt qui putent excipiẽdũ hoc[o] interdicto, *Quod eius ripæ muniendæ causa*[p] *non fiet:* scilicet vt si quid fiat, quo aliter aqua fluat:si tamen muniendæ ripæ causa fiat, interdicto locus non sit. Sed nec hoc quibusdam placet.Neque enim ripæ cum incommodo accolentium muniendæ sunt. Hoc tamen iure vtimur,[q] vt prætor ex causa æstimet,an hãc exceptionem[r] dare debeat. Plerumque enim vtilitas suadet exceptionem istam dari. Sed & si[f] aliqua* vtilitas vertatur eius qui quid in flumine publico fecit (pone enim grande dãnum flumen ei dare solitũ, prædia eius depopulari)si fortè aggeres,vel quam aliam munitionem adhibuit, vt agrum suum tueretur, eáque res cursum fluminis ad aliquid[t] immutauerit:cur ei nõ cõsulatur?[u] plerosq; scio prorsus flumina auertisse, alueósque mutasse, dum prædiis suis cõsulunt.Oportet enim in huiusmodi rebus vtilitatẽ[x] & tutelam facientis spectari, sine iniuria[y] vtique accolarum.[z] ℣ Is autem hoc interdicto tenetur, qui aliter fecit fluere [aquam] cit quo minus haberet factum, id est posside-ret: & tenebitur hoc *Fl. interdicto, & veniet interesse.Fran.

A vel immissum in flumine publico vel in ripa eius, per quod aqua aliter fluat quàm priore æstate:debes id restituere,id est destruere.Secundo dicit,hoc edictum restitutorium est,& ad opera iam facta locum habet: primum autem prohibitorium est, & nondum facto opere locum habet. Item tenetur qui dolo malo fe-

a *Non posse.* idem in domibus: quod dic vt.ff. ne quid in loco publico.l.ij.§.tractatum. Accursius.

b *Minus.* id est non.à principe enim vel à senatu esset faciẽda.Ac.

c *Iniuriam.* id est dãnum: vt.ff.de iniuriis.l.j.circa prin.

d *Aqua fluat.* facit.ff. de ser.cor.l.j.§.persuadere. &.ff. de verb. signi.l.sæpe.Accur.

e *Ad quantitatem.* scilicet quòd currat minus vel plus, nisi qualitas cursus mutetur,q̃ vel citior, vel tardior, *Fl. vel strictior,vel latior, vel altior, vel depressior sit, ita quòd sit incommodum vicinorũ.

f *Ad modũ.* id est qualitatem.vel id est vt eo modo fluat vt priore æstate.

g *Accolæ.* aliàs accolæ, & aliàs accolentes. Accursius.

h *Si quis ex riuo tecto.* id est cooperto: quod licebat.

i *Ducere velit.* id est qui ante ducebat per riuum coopertũ, nunc vult ducere per apertũ.

k *Ante.* id est priore æstate. Accursius.

l *Velit.* scilicet ducere. *Fl.

m *Incile.* locus vbi lapis vel terra inciditur, vt aqua de flumine trahatur: vt.ff.de riuis.l.j.§.incile.

n *Faciat.* quàm fuerat,scilicet incile.

o *Excipiẽdum hoc.* id est exceptione repellendũ, hoc scilicet modo &c. quasi dicat,bene me conuenires nisi ripæ muniendæ causa facerem.

p *Muniendæ causa.* secũdum quorundã opinionem. Accur.

q *Vtimur.* spretis prædictis sententiis.

r *Exceptionem dare.* supra tit.j.l.j.§. Labeo. contra.sol.ibi erat damnum nauigij: hic autem non erat vicinorum.

s *Sed & si.* & ita demum &c. Azo. vel melius non solum muniendæ eius ripæ, sed &c. & facit.C. de palu.l.j. &.ff.ti.ij.l.j.§.is autem. Accursius.

t *Ad aliquid.* id est aliquantulum.

u *Consulatur.* q.d.bene consulitur.

x *Vtilitatem.* maximam. Accursius.

y *Sine iniuria.* maxima. ad quod est.C.de preci. impe.of.l.ij.& supra ne quid in loco pub.l.ij.§.si quis quod.versi.aduersus.&.§. si quis à prícipe.&.ff.de aqua plu.l.j.§.de co.in fi.&.ff.de ædil.edi. l.quis sit fugitiuus.§.apud. &.ff.de serui.rusti.præ.l.imperatores.

z *Accolarum.* alias accolentium.

quàm priore ęstate fluxit: & idcirco aiunt prætorem priorem æstatem comprehendisse, quia semper certior est naturalis cursus fluminũ æstate potius quàm hieme. Nec ad instantem [a] æstatem, sed ad priorẽ interdictum hoc refertur: quia illius æstatis fluxus indubitatior [b] est. ¶ Aestas ad æquinoctium autumnale refertur: [c] & si[quid] fortè æstate interdicetur, [d] proxima superior æstas erit intuẽda. Si verò hieme, tunc non proxima [e] hiemi ęstas, sed superior erit inspicienda. ¶ Hoc interdictum [f] cuiuis ex populo competit: sed nõ aduersus omnes, verùm aduersus eum qui id egit [g] *vt aliter aqua flueret, cùm ius nõ haberet. ¶ Hoc interdictum & in hæredes [h] competit. ¶ Deinde [i] ait prætor: *Quod in flumine publico, ripáve eius factum, siue quid in flumen[publicum,] ripámve eius immissum habes: si ob id aliter aqua fluit, atque vti priore æstate fluxit, restituas.* Hoc interdictum restitutoriũ proponitur. superius [k] enim prohibitorium est: & pertinet ad ea quæ nondum facta sunt. Si quid igitur iam factum est: per hoc interdictum [l] restituetur. [Sed] si quid ne fiat, prospicitur: superiore interdicto erit vtẽdum. & si quid post interdictum redditum fuerit factum, coërcebitur. [m] ¶ In hoc interdicto restitutorio non est iniquum (vt Labeo ait) venire etiam quod dolo[malo] factum est quo minus haberes. [n]

a *Nec ad instantem.* id est præsentem.

b *Indubitatior est.* aliàs indubitabilis: & aliàs indubitatior.

c *Refertur.* [a] vt scilicet tunc siniatur. ac incipit in æquinoctio vernali. & hoc large accepto vocabulo: & sic cõtinet sex mẽses: vt. j. de aqua quoti. & æsti. l. j. §. æstatem. Sed stricte cõtinet tres: cum in quatuor partes diuidatur annus, secũdum cõputum: scilicet hiemem, ver, æstatẽ, & autumnũ: & quælibet pars habet tres mẽses: & est equinoctium autũnale in nocte sancti Matthæi: & sic decimo die exeũte Septembri: sed vernale decimo die exeunte Martio: & per consequens potes scire qualiter etiam quatuor tẽpora diuiduntur accepto medio inter prędicta. & dicitur æquinoctiũ, quia dies & noctes coæquantur: quod bis in anno cõtingit. s. in autũno & vere: vt. j. de aqua quoti. & æsti. l. j. §. æstatem. Accur.

d *Interdicetur.* id est de eo quod de hac æstate fuit factũ, interdicetur: adeo ꝙ si in fine æstatis ago, inspicietur qualiter cucurrit etiã in principio præcedẽtis æstatis: & sic fere per. xviij. mẽses retro. Si autẽ in fine hiemis ago, inspiciẽ etiã principium prioris æstatis, nõ dico proxi. si forte in principio fluxit, nõ postea: & sic fere ad duos annos retro inspicitur: vt hic subiicit, & j. de aqua quoti. & ęsti. l. j. §. priorem. Accur.

e *Non proxima.* cum enim prior sit inspiciẽda, vt verbis edicti dicitur: prius autem est prie quod aliquid habet post se: sed ꝓxima æstas nullã habet post se: ergo præcedens inspicitur: vt. d. §. priorẽ. arg. tamen cõtra insti. de legi. agna. succes. §. si plures. &. j. de verbo. signi. l. in vulgari. &. l. proximus. &. l. proximi.

f *Hoc interdictum.* scilicet prohibitorium, quod est supra eod. in principio.

g *Id egit.* aliàs qui id agat: faciendo scilicet, vel immittendo.

h *Et in hæredes.* lite contest. cum defuncto, vel vt prętet patiẽtiã restituendi, vel vt restituatur. Sed quomodo restituitur quod nec est factum? est enim hoc prohibitorium: vt. j. §. hoc interdictum. dic ergo in hæredes non quasi in hæredes, sed quasi possessores. hoc autem dico ne obsit. j. de popu. act. l. fi. vbi dicitur popularem actionem non dari in hæredes: hoc autem est popularе: vt supra proxi. §.

i *Deinde.* hoc est secundum edictum: & est restitutorium: superius prohibitorium: vt. j. proxi. §.

k *Superius.* de quo dictum est. ff. eo. l. j. vsque ad. §. deinde.

l *Interdictum.* scilicet prohibitorium.

m *Coercebitur.* id est destruetur hoc interdicto secũdo. Sed quid si primum non fuit motum: an secundum habeat locum? Innuit hic quòd non. sed dic contra: vt. ff. de ope. no. nunti. l. j. §. j. Acc.

n *Haberes.* Sed qualiter fiet condemnatio hoc casu? Respon. pro interesse agentis: & iurabitur in litem: vt argu. j. quod vi aut clã. l. semper. §. in hoc interdicto. Vel dic vt no. ff. ne quid in loco publi. l. ij. §. pe. Item an sit popularе? Respõ. sic, sicut & superius: vt. ff. §. hoc interdictum cuiuis. Accursius.

A

VT IN FLVMINE PVBLICO nauigare liceat.

Differt à superioribus: vt notaui supra in proœi. rub.

VT IN FLVMINE PVblico nauigare liceat.

TITVLVS XIIII.

1. VLPIANVS libro sexagesimo octauo ad Edictum.

PRætor ait: *Quo minus illi in flumine publico nauem, ratem agere: quóve minus per ripam onerare, exonerare liceat: vim fieri veto. Item vt per lacum, fossam, stagnum publicum nauigare liceat, interdicam.* [o] Hoc interdicto prospicitur, ne quis in flumine publico nauigare prohibeatur. Sicuti enim ei qui via publica vti prohibeatur, interdictum suprà propositum est: [p] ita hoc quoque proponendum prætor putauit. Si priuata sunt suprascripta: [q] interdictum cessat. ¶ Lacus [r] est qui * perpetuam habet aquam. Stagnum est, quod tẽporalem contineat aquam ibidem stagnantem: quæ quidem aqua plerumque hieme cogitur. [s] Fossa est receptaculum aquæ manu factum [t]. * Possunt autem etiam hæc esse publica [u]. Publicano planè qui stagnum vel lacum[publicum] conduxit: si piscari prohibeatur, vtile interdictum [x] competere Sabinus consentit: & ita Labeo. Ergo & si à municipibus conductũ habeat: æquissimum erit, ob vectigalis fauorẽ interdicto eum tueri. [y] ¶ Si quis velit interdictum tale mouere, vt locus [z] deprimatur pecoris appellendi gratia: non debet audiri. & ita Mela scribit.

B

C

D

PRætor ait.] CASVS. Ponitur edictum quo vetatur fieri vim volenti ducere nauẽ siue ratem per flumẽ. Item vim fieri prohibet volẽti onerare & exonerare nauem in ripa fluminis. Item prohibet vim fieri volenti nauigare per lacũ, per fossam, & per stagnũ publicũ: & qui prohibetur à prædictis, habet hoc interdictũ ne prohibeat. Postea loquitur Vlpi. & dicit, per hoc interdictũ prouidetur ne vis fiat volẽti nauigare per flumẽ publicum. sic & aliàs positum est interdictũ, ne vis fiat volenti vti via publica: vt de hoc habes. ff. ne quid in loco publi. l. ij. §. fi. quæ autẽ dixi de lacu, stagno & similibus: vera sunt, si erant publica. Postea dicit quid sit lacus, & quid sit stagnũ, & quid sit fossa: & ꝓdicta possunt esse publica, & priuata. Postea dicit: qui conduxit stagnum vel lacum publicũ, si prohibeatur piscari in eo, habet hoc interdictum vtile. Idem si à ciuitate quis conduxit lacũ Perusinũ. Sed si quis vult agere vt ripa fluminis deprimatur, vt sic pecora possint ire inde ad bibendũ, non auditur. si autem prohibeas me ducere oues ad bibendum in flumine publico: habeo hoc interdictũ. Fran. Accur.

*Flo. quod

*Flo. facta

o *Interdicã.* id est interdictum proponam, quo vetabo fieri impedimentum nauiganti. Sed nũquid vtile dabitur de mari ad instar huius, & ad instar vię publicę, de qua subiicit? Respõ. sic, vt not. ff. ne quid in loco publi. l. ij. §. si quis in mari. Accursius.

p *Propositum est.* vt. ff. ne quid in loco publi. l. ij. §. fina. Accur.

q *Suprascripta.* flumen, lacus, stagnum &c. Accursius.

r *Lacus est.* facit. ff. de adquiren. re. do. l. lacus. Accursius.

s *Cogitur.* aliàs cogitur: aliàs colligitur. Accursius.

t *Manu factum.* vt sæpe fit intra castra.

u *Publica.* ad quod est infra de verbo. signifi. l. littus. ij.

x *Interdictum.* non hoc, sed superius supra de loco publi. fru. l. j. in prin. vel dic hoc & illud simul concurrere hoc casu. & facit infra de iniur. l. iniuriarum. j. §. conductori.

y *Tueri.* aliàs tueri: & tunc eum, scilicet conductorem. aliàs teneri: & tunc eum qui prohibuit conductorem vti. Accur.

z *Locus.* ripæ fluminis.

DE RIPA MVNIENDA.

Scilicet publici fluminis.

PRætor ait.] CASVS. Primo ponitur edictum quo est cautum ne vis fiat volenti facere opus causa ripæ, agrí ve qui circa ripam est, tuendi: dum ne ob id nauigatio deterior fiat: dum tamen caueat vel satisfdet de damno infecto si quod

BIU Cujas

si quod intra.x.an.continget:vel paratus sit cauere vel satisdare: Postea loquitur Vlpia.& dicit:& valde est vtile reficere ripas.sic & aliàs est interdictum propositum circa vias publicas reficiendas:vt habes.ff.de via publi.l.j.& bene dixit prætor, dum ne ob id nauigatio deterior fiat.nam secus esset si fieret deterior. is ergo qui vult reficere ripam fluminis,debet cauere vel satisdare secundum qualitaté personæ.quod expone vt in gl. domini mei Ac. & præstabitur vicinis qui habent agros ibi iuxta:etiam si sint agri ex alia parte fluminis: & debet præstari ante opus factum. nam post op⁹ perfectũ non præstabit hæc cautio. sed si damnum det, habet locum subsidiaria Aquil.scilicet in factum. Vltimo dicit.ea quę dicta sunt in ripa fluminis munienda, habent etiam locũ in ripa stagni & lacus & fossæ. Franciscus.

** Flo.appelletur*

a *In annos decem.* id est vsque ad decimum annum:quo finito,noua interponitur cautio.Accursius.

b *Vel cautum.* idé ptor videtur sibi contrarius.nam.ff. de dam. infec.l.prętor.§.de eo. quę est cõtra.dicit simpliciter satisdandũ:hic adiicit,vel cautũ. Sol. aliàs pcisè satisdat: sed hic quia publice expedit fieri, quandoque cauet. vel verius illud cum eadé distinctione recipitur qua istud : quam dices.j.e.§.is autẽ. Accursius.

** Flo. refictio*

c *Propositum est.*vt.ff.de via pub.l.j.

d *Non est.*aliàs agitur ex illo edicto:vt.ff.de flu.l.j.in princip.ad quod est instit.de interdi.§.prohibitoria.

e *Qualitatem.* vt si suo nomine pętat quis : ei satisdandum est.si nomine publico,debet repromitti:vt.ff.de operis no.nun.l. non solum.§.si cum. vel dic econtra si ille qui promittit,caueat suo nomine:debet repromittere.si alieno,satisdare: vt infra de prætor.stipu.l.j.§.stipulatio.sed sufficit cautio, secundum Ir. vel dic si sit honestæ vitæ probatæque, sufficit cautio,secundum quosdam. nec ob.ff. de dam. infec.l.prætor.§.de eo.vt in princip.huius.l.dixi.

Petens munire ripam suo nomĩe, debet repromittere. si alieno, tenetur satisdare.

f *Facultas.*quia prohibitorium est:& non restitutorium.

g *Datum.*aliàs datum:& alias factum.

h *Aquilia.*id est ex mente huius,vt in factũ subsidiaria Aquil. vt argu.ff.de serui.vrba.prædi.l.si fistulæ.

DE VI ET VI ARMATA.

Primum in genere, secundum in specie, & est idem quod vnde vi. & continua:Dictum est.ff.de interdi.adipisc. pos.vt quo.bo. & quo. leg. nunc recuperandæ. Vel dixit de prohibitoriis:nunc de restitutoriis:vt instituta.de interdi.§.1.

PRætor ait.]CASVS.Ponitur edictum,cuius sensus est: Si deiecisti aliquem de loco quem possidebat,vel familia tua deiecit: datur ei interdictum contra te ad recuperandum possess. Item ad omne id quod ibi per hoc amisit:licet ad te non peruenit,datur ei interdictum hoc contra te intra annũ. de eo autem quod venit ad te,datur ei hoc interdictum perpetuo. Postea loquitur Vlpia. & dicit.hoc interdictum datur deiecto:& valde est æquum subuenire deiecto. & per hoc interdictum restituitur possessio deiecto. & vis non solum prohibetur hoc edicto,sed etiam legibus Iuliis publicorum & priuatorum:item & constit. principum.Postea dicit:hoc interdictum habet locum cum quis deiicitur de possessione: & pro vi atroci competit:id est in qua dolus inest.& eis competit qui deiiciuntur de solo,siue area, siue domo,siue de superficiaria insula quis deiectus est. pro re autem mobili abrepta vel subrepta non habet locum hoc interdictum:sed sufficit furti & vi bo. rap.act.ad exhibendum. in casu tamé hoc fallit.si enim in domo vel in fundo de quo sum deiectus,erant res mobiles,& has amisi:habeo interdictum etiam nomine prædictarum rerum. Si autem de naui sum deiect⁹,vel de vehiculo : non competit hoc interdictum.secus si de domo lignea, vt de parietibus facta,deiectus sum: nam habet locum hoc interdictũ. nec refert an deiectus possidet ciuiliter,id est animo & corpore, vel animo solo:an naturaliter,vt fructuarius qui possidebat pro suo,id est pro iure quod habebat.hinc est q⁹ si vir donet fundum vxori, & ipsa deiiciatur : habet hoc interdictũ.colonus autem licet deiiciatur de agro quẽ colit,nõ habet hoc interdictũ.[AIT PRAETOR.] Nunc exponit Vlpi.quædam verba edicti, hæc.s. deiecisti: aut familia tua deiecit. & bene est habita métio familiæ:nã per primum verbum.s. deiecisti,continetur tantũ deiiciens: nec pertinet ad eũ cuius familia deiecit.tenetur ergo per primũ verbum qui suis manib⁹ deiecit, vel iussit aliquib⁹ vt deiiciãt. hinc est q⁹ & si familia mea te deiecit meo iussu:ego videor deiecisse.Postea dicit: si procurator meus ad hoc cõstitu⁹ te deiecit:& ipse tenetur, & ego: & vno nostrum litis æstimationem præstante,alter liberatur.Idé est & si aliquem deiecisti sine meo mandato præcedente:tamen habeo ratam deiectionem:nam teneor: & sic ratihabitio cõparatur mandato.Quod autem de familia dictũ est in edicto,sic intelligas:vt si sine meo iussu deliquit familia mea te deiiciendo: factum eius emendem hoc modo.nam id quod ad me peruenit ex illa deiectione,reddam.pro residuo aũt liberabor dando familiam pro noxa:nec videor damnum pati:cum in hoc sit permissum seruis damnificare dominos. Appellatione autem familiæ continentur & plures serui: & etiam vnus seruus si deiiciat aliquem,videtur familia deiecisse. & appellatione familiæ continẽtur & ij quos tenemus vt seruos:puta libertos & liberos homines quos tenemus vt seruos nostros.si tamen volo defendere familiam seruorum meorum quæ deiecit aliquem:teneor saltem quod ex hac deiectione habui,reddere.si autem filius meus vel famulus vi deiecit aliquem,teneor vtili hoc interdicto vt reddã quod ad me peruenit ex hac deiectione.Vltimo dicit:familia tua deiecit me de fundo quem possidebam:tandem mouet quidam tibi quæstionem seruitutis:dicẽs te non esse liberum. tandem inchoata liberali causa egi cõtra te hoc interdicto:& postea fuisti liber pronuntiatus.tandem probaui qualiter familia tua me deiecit:debes mihi restituere possess. fundi.h.d.vsque ad.§.seruus.Franc.Accursius.

A

B

C

D

Idem ait,tale interdictum competere, ne cui vis fiat quo minus pecus ad flumen publicum ripámve fluminis publici appellat*.

DE RIPA MVNIENDA.

TITVLVS XV.

1. VLPIANVS libro sexagesimooctauo ad Edictum.

PRætor ait: *Quo minus illi in flumine publico ripáve eius opus facere,ripæ,agríve qui circa ripam est, tuendi causa liceat, dum ne ob id nauigatio deterior fiat: si tibi damni infecti in annos decẽ[a] viri boni arbitratu vel cautum[b] vel satisdatum est, aut per illum non stat quo minus viri boni arbitratu caueatur vel satisdetur:vim fieri veto.* Ripas fluminum publicorum reficere,munire,vtilissimũ est. Sicuti igitur de via publica reficienda interdictum propositum[c] est,ita etiam de ripa fluminis munienda proponẽdum fuit. ¶Merito adiicit, *dum ne ob id nauigatio deterior fiat.* Illa enim sola refectio * tolerãda est,quæ nauigio nõ est[d] impedimento. Is autem qui ripã vult munire, de dãno futuro debet vel cauere vel satisdare secũdũ qualitatẽ[e] personę. & hoc interdicto expressum est,vt dãni infecti in annos decem viri boni arbitratu vel caueatur, vel satisdetur. Dabitur autem satis vicinis:sed & his qui trans flumen possidebunt. Etenim curandum fuit, vt eis ante opus factum caueretur. Nam post opus factum psequendi hoc interdicto nulla facultas[f] supereſt, etiam si quid damni postea datũ[g] fuerit. sed lege Aquilia[h] experiẽdum est. Illud notandum est, quòd ripæ,lacus,fossæ,stagni muniendi [causa] nihil prætor hic cauit:sed idem erit obseruãdum, quod in ripa fluminis muniẽda.

DE VI ET DE VI armata.

TITVLVS XVI.

1. VLPIANVS libro sexagesimonono ad Edictum.

PRætor ait: *Vnde tu[i] illum vi deiecisti, aut familia[k] tua deiecit: de *eo,[l] quæq; ille tunc ibi[m] habuit, tãtummodo intra annum: [n] post annũ* deiectus est. pro re autem mobili abrepta vel subrepta non habet locum hoc interdictum:sed sufficit furti & vi bo. rap.act.ad exhibendum. in casu tamé hoc fallit.si enim in domo vel in fundo de quo sum deiectus,erant res mobiles,& has amisi:habeo interdictum etiam nomine prædictarum rerum. Si autem de naui sum deiect⁹,vel de vehiculo : non competit hoc interdictum.secus si de domo lignea, vt de parietibus facta,deiectus sum: nam habet locum hoc interdictũ. nec refert an deiectus possidet ciuiliter,id est animo & corpore, vel animo solo:an naturaliter,vt fructuarius qui possidebat pro suo,id est pro iure quod habebat.hinc est q⁹ si vir donet fundum vxori, & ipsa deiiciatur : habet hoc interdictũ.colonus autem licet deiiciatur de agro quẽ colit,nõ habet hoc interdictũ.[AIT PRAETOR.] Nunc exponit Vlpi.quædam verba edicti, hæc.s. deiecisti: aut familia tua deiecit. & bene est habita métio familiæ:nã per primum verbum.s. deiecisti,continetur tantũ deiiciens: nec pertinet ad eũ cuius familia deiecit.tenetur ergo per primũ verbum qui suis manib⁹ deiecit, vel iussit aliquib⁹ vt deiiciãt. hinc est q⁹ & si familia mea te deiecit meo iussu:ego videor deiecisse.Postea dicit: si procurator meus ad hoc cõstitu⁹ te deiecit:& ipse tenetur, & ego: & vno nostrum litis æstimationem præstante,alter liberatur.Idé est & si aliquem deiecisti sine meo mandato præcedente:tamen habeo ratam deiectionem:nam teneor: & sic ratihabitio cõparatur mandato.Quod autem de familia dictũ est in edicto,sic intelligas:vt si sine meo iussu deliquit familia mea te deiiciendo: factum eius emendem hoc modo.nam id quod ad me peruenit ex illa deiectione,reddam.pro residuo aũt liberabor dando familiam pro noxa:nec videor damnum pati:cum in hoc sit permissum seruis damnificare dominos. Appellatione autem familiæ continentur & plures serui: & etiam vnus seruus si deiiciat aliquem,videtur familia deiecisse. & appellatione familiæ continẽtur & ij quos tenemus vt seruos:puta libertos & liberos homines quos tenemus vt seruos nostros.si tamen volo defendere familiam seruorum meorum quæ deiecit aliquem:teneor saltem quod ex hac deiectione habui,reddere.si autem filius meus vel famulus vi deiecit aliquem,teneor vtili hoc interdicto vt reddã quod ad me peruenit ex hac deiectione.Vltimo dicit:familia tua deiecit me de fundo quem possidebam:tandem mouet quidam tibi quæstionem seruitutis:dicẽs te non esse liberum. tandem inchoata liberali causa egi cõtra te hoc interdicto:& postea fuisti liber pronuntiatus.tandem probaui qualiter familia tua me deiecit:debes mihi restituere possess. fundi.h.d.vsque ad.§.seruus.Franc.Accursius.

i *Tu.*qui conueniris. & construe, dabo iudicium supple de ea possessione restituenda vnde vi &c.

k *Familia.*nõ tua volũtate.aliàs tu videris deiecisse : vt.j.§.ait ptor.versi.merito.&.§.seq.& sic frustra poneres hic de familia.

l *De eo.*repete,dabo iudicium de eo resti.&c.

m *Ibi.*id est in ipsa possessione,mobilia puta,vel se mouentia.& hoc secundario,non principaliter:vt.j.§.illud.

n *Annum.* vtilem:vt.j.e.§.annus.& ad idem.C.e.l.ij.& de excep.l.licet.& adde,non distincto peruenerit ad te,vel non: propter id quod subiicit,post annum &c. aliàs condictio per.l.si quis in tantam.C.vnde vi.perpetua est: vt infra de perpe. act.in princ.

** Flo.appelletur*

** Flo. refictio*

Petens munire ripam suo nomĩe, debet repromittere. si alieno, tenetur satisdare.

BIU Cujas

princ.& fa.ſ.de interdi.l.ex quibus.&.ſ.communi diui.l. communi diuidundo.§.Iulianus.Accurſius.

a *Ad eum.*id eſt ad te qui deieciſti.& eſt apoſtrophe,id eſt mutatio perſonarum.ſic.C.de tranſac.ſi pro fundo.

b *Ad recuperandã.*Eſt enim ſpoliatus ſtatim reſtituẽd⁹:& poſtea cauſa ꝓprietatis agenda:vt.C.ſi per vim vel alio modo.l.j. Ac.

c *Priuatorũ.*ſ.iudiciorũ,vel dic delictorũ:vt per.l.Iul. de vi publi. & priua.vt.j.ad leg.Iu. de vi public. & priua. quarũ pœna eſt vt inſti.de pub. iud.§. item lex.& facit inſti.de interdictis.§. recuperande.&.§. ſed ex cõſtitutionibus. verſ.qui aũt.

d *Cõſtitutionibus principũ.*quæ ſunt.C.e.vnde vi.l.ſi quis in tãtã.& in aliis titulis.&.C. finiũ re.ſi conſtiterit. & ſ. quod metus cauſa.l. extat.ſed lex extat, locũ habet quando non eſt facta vis:ſed ſua auctoritate alienã rẽ temere apprehẽderit, etiã clã. Sed hoc interdictũ quãdo vis eſt facta cum armis, vel ſine armis,dolo malo. Sed ſi quis in tantã, etiã ſine dolo:cũ detur contra eũ qui credidit ſibi licere:vt inſtit. vi bo. rap.§.ij. Itẽ hoc in immobili tantũ:vt.j.§. ad eos.&.§.illud.illa etiã ad mobilia:vt inſtit.vi bo.rap.§.pe.& ſic quãdoq; cõcurrit hęc cũ illa:& potes addere modos quibus violentiæ puniũtur: vt nota. ſup l.illa,extat. in glo. fin. verſi.ſciendum.Ac.

e *Deiiciũtur.*vi expulſiua, non compulſiua: vt.j.e.l.ſi rerum.

Tu lite adhuc pendente vrox dicitur ex matrimonio f *Atrocem.*i.quæ dolo fit,cũ armis,vel ſine armis.H.Vel atrox dicitur a quæ fit cõtra bonos mores:nullo interuenientis vi cedente conſenſu pa-tientis:vt.d.l.ſi rerum. *Spec. in tit. de aduo. iudic. §. ver. ſi. & ex aſperitate idẽ.*

g *Superficiaria.* idem in fructuario & vſuario: vt.j.e.l.iij.§. vnde vi.&.§.ſeq.

Per.ſi ti. de prob.§.j. verſ.4.& ſeq. Bal. in l. iniuriarum. h *Non pertinere.*ſcilicet principaliter.

i *Agi.*quod non eſt in immobili:quia ſe exhibet:vt.C. quando & qui.l.ij.§.hoc vbi.

Bal. in l. iniur. in fi. verſ. ſecundo loco vt hic patet. & arg. ſ. de fer. corru. l. ſi quis.§. fi.& l. ſeq. vel ca-pitur. l. ſi. §. ſi di-uus. eo. ti. Bal. in l. non ſolum. verſ. ſecundo ꝓ-pone. per gloſ. & doc. ſ. §. ſi. Bal. in l. ſi. §. fi. verſ. ſecundo ſi-militer. Fi. hoc k *Ambigendum.*aliàs ambigendum:aliàs ambiguum.& hoc ſecundum Io.vt hic patet,&.ſ.e.proxi.reſpon.&.j.eo.§. ſi fundus. & arg.ſ.de fer.corru.l.ſi quis.§.fi.&.l.ſeq.

l *Deiectus.*aliàs detractus:aliàs deiectus.

m *Qualequale.*aliàs vt Pi. qualequale.aliàs quale,quid ve.

n *Cohæreat.*vt ei cedat:vt.ſ.de adqui.re.do.adeo.§.cum in ſuo. aliàs ſecus:vt.e.ti. Titius.ſed quid de arbore? Accurſius.

o *Ciuiliter.*dicit Ir.id eſt,iuſtè.naturaliter,id eſt iniuſtè. ꝓ quo eſt quod ſubiicit de vxore:vt.j.e.§.qui vi.& ſic etiam exponebat quod ſubiicit naturali,id eſt iniuſta:pro ſuo,id eſt ciuili ſiue iuſta. Alij dicũt,vt H.ciuiliter,id eſt animo:naturaliter,id eſt corpore & animo:vt quia inſiſtebat. pro quibus.j.e.§. interdictum autem.&.§.ſiue autem. Vel dic ciuiliter,id eſt animo & corpore,vel animo ſolo. Naturaliter:vt in fructuario:vt.ſ. de adquir. poſſ.naturaliter.&.j.e.l.iij.§.vnde vi.& his etiam duobus modis expone quod ſequitur,nam & naturalis &c.

p *Et naturalis.* Placẽ.exponit,naturalis,& pro ſuo:adiecta copula.& ſecundum hoc oppo.de fructuario qui non poſsidet pro ſuo,& tamẽ hoc interdictum habet: vt.j.eo. l.iij.§. vnde vi.ſed reſpõ.immo pro ſuo ſcilicet iure quod habet. tu expone vt prædixi. alij non habent, ꝓ ſuo.

q *Interdicto vti.* quãuis cõtra ius ciuile poſſideat.

r *Si colonus.*ſ.deiiciatur, poterit interdicto vti:quia non poſsidet, niſi prius interuertat poſſeſsionem:vt in cõtrariis.j.eo.l. colonꝰ. &.l. cum fundum. ſed vxor rem ſibi à marito donatam poſsidet:vt.ſ. de adquir. poſſ.l.j.§. ſi vir.licet ſit arg. contra ſ. de dona. inter vi. & vxo.ſi eum qui.in prin. ſed ibi ſol.ſed an locatori competit qui tantum ciuiliter poſsidet, ſecundum quoſdam.

s *Si familia mea.* me ignoratẽ vel inuito. & ſic no.non fuiſſe ponẽdum verbum niſi neceſſariũ in edicto:vt & ſupra quod me.cauſa.l. j.in fine.

t *Vel iuſſit.* vel ratum habuit: vt.j.eo. in fin. proxi.§.

u *Referre.*quo ad edictum: vt hic,&.j. eo.l. idẽ.§.cũ ꝓcurator.aliàs autẽ quãdoque refert: vt arg.cõtra.j.de ſolu. l.fugitiu⁹.&.C.de theſau.l.j.§.in alienis.lib. x.&.ſ.de iure do.ſi mulier.ij.§.ex aſſe.&.ſ. de adqui.hæ.Paulus rñ. ꝓ ꝓcura.* quæ ſunt arg. cõtra.& facit ad.§.hũc & ſequentẽ.ſ.de do.inter vi.& vxo.l.iij.§.ſed ſi debitorẽ.& de repu. l.ij.§.ſiue.& de vſur.l.ſi q̃s ſolutioni.§.j. & de iniur.l.itẽ apud.§.fecit ſe.&.ſ.de eo.ꝓ quẽ fac. erit.l.j.§.j.&.j. de re. iur.l.is dãnũ. &.l. hoc iure.§.ij.&.ſ.qđ cuiuſque vniuerſi.l.itẽ.§.j.

** aliàs incipit,per procuratorem.*

** Fl. alteri*

x *Videor.*quadam interpretatione.

y *Quotiens verus.*ad hoc ſpecialiter conſtitutus. nam generali mandato non videtur mandari illicitum:vt.ſ.de condic.indebi. ſi procurator.§.quòd ſi indebitum. aliàs aliter accipitur verus: vt.j.de ſolu.l.vero.in prin.

Mandato generali illicitum non continetur.

z *Cum vtrolibet.*ad hoc eſt.j.de iniur.l.non ſolum.§.ſi mandato. &.§. ſeq.&.j.quod vi aut clam.l. denique.§. fin. &.ſ. ad le. Aquil.liber homo.&.C.de accu.l.non ideo.

a *Eximi.*id eſt liberari.

b *Sic tamen.*i.liberatur ſi &c.vno ergo ſoluẽte alter nõ tenebitur.ad quod eſt.ſ.de his qui de.l.j.in fi.&.l.ij.Sed op.ſ.de pe.hæ. l.etiã.§.pe.Rñ.hæc ſecundũ illã,vt cõuento eo ad quẽ res puenit,alter nõ teneatur,ſecus ecõtra:vt ibi.Vel hic ad neutrũ peruenit poſ.ibi alter habebat.vel ſecũdũ Io.dic q̃ ad intereſſe dat interdictum.vnde cũ ab vno ſit cõſecutus:non intereſt amplius.

BIU Cujas

vel quo ad interdictū liberatur,non quo ad alia:quod in idē recidit. Ité op.ĭ.si familia fur.fec. di.l.quotiens.vbi si emēdet manumissus vnus de familia:nō liberatur dominus familię nomine. sed dic vt dixi quo ad interdictū quo interesse venit,hic loquit. & eodem modo rn̄.ad aliā opi.s̄.de noxa.l.ij.§.is qui. Vel dic ꝙ licet ibi tā domin⁹ quā seruus manumissus teneatur, vnus tamē per aliū exactū,immo etiā electū liberat: vt.e.tit. de noxa.l.electio.

a *Non enim excusatus.* immo videtur excusari:vt.ĭ.de regu. iur.l.is dānū. in fi.j.rn̄. sed ibi erat nō atrox,& persona subiecta, quæ parere necesse habuit:ideo excusatur.

b *Cum autem falsus.* quod est etiā si mandatū habeat generale:vt modo dixi.

c *Ratū habuero.* Duo vident necessaria.Primū,ꝙ meo nomine gestum sit:aliàs ratū habere non possum : & si habeā,nō teneor : vt.ĭ. de preca. si seruus. Secundū,quòd habeā ratum,tanquam nomine meo factū : aliàs secus: vt si audiens nomine meo factū, dixi,doleo ꝙ nomine meo est factū:nec sic ratum habeo,sed aliàs bene gaudeo. hoc enim gaudiū non cōparatur mādato. multo minus ergo teneor quādo nō meo nomine actum prædicto modo gaudeo.

d *Mandato.* facit .C. ad Macedo.l.fi.&.ĭ. de sol.l.vero.ī fi.Ité hoc[a] in his maleficiis quæ per alium possunt explicari. secus ergo in adulterio:vt arg.C. de cadu.tol.l.j.§. ne aūt.

[a] *Ista glo. est singula. reputanda ad hoc propositū,quòd maleficium meo nomine gestū potest ratificari per me si potest geri per aliū: aliàs autē non: vt in adulterio. Bolog.*

ab altero eorum litis æstimatio fuerit pręstita.Nō enim excusatus[a] est,qui iussu alicuius deiecit:nō magis quàm si iussu alicuius occidit. Cū autē falsus[b] est ꝓcurator:cum ipso tantum ꝓcuratore interdici debere,Sabini sentētia vera est. Sed & si qđ ali⁹ deiecit, ratū habuero:[c] sunt qui putēt secundū Sabinū & Cassiū (qui ratihabitionem mādato[d] cōparant) me videri deiecisse,interdictoque isto teneri.& hoc verū est.Rectius enim dicitur,ratihabitionē in maleficio, mandato comparari.

¶ Quod igitur additur, *aut familia tua deiecit*: meritò scriptū est in eū casum in quē familia mea vi deiecit.[e] Cæterùm si iussit: deiecit[f] ipse. Nec grauari[g] debet domin⁹ qui nō iussit,si seruorum suorum factum præstaret, etsi nō iussu eius deiecerūt. nam non grauabitur[h] hoc nomine : quippe cū aut ꝓuenit ad eū[i] aliquid,& restituet.aut non peruenit,& ipsos seruos maleficij causa noxæ dedēdo,indēnis erit.[k] Quod enim noxę dedere compellitur , in damno debet[l] reputare: cū seruus hoc [modo[m]] possit domini cōditionē deteriorē facere. ¶ Familiæ autē appellatio seruos cōtinet.Sed quæritur quē numerū seruorū contineat: vtrum pluriū,an verò & duūm vel triū? Sed verius † est in hoc interdicto,[n] etiā si vnus seru⁹ vi deiecerit,familiam videri deiecisse. Familię appellatiōe & eos quos loco seruorū[o] habemus,contineri oportere,dicendum est.

Nolens defendere seruum aut familiam deiicientem, subit pœnas huius interdicti de eo quod ad eum peruenit.h.d.

B ¶ Si quis tamē neget se seruum vel familiā defendere, cogēdus est pati hoc interdictū: ad hoc scilicet,vt quod ad eū ꝓuenerit restituat.[p] ¶ Si filiusfamilias vel mercenarius vi deiecerit: vtile interdictū cōpetit.[q] Si aduersus eū[r] qui in libertatē ex seruitute,vel contra petitur , post inchoatū liberale iudiciū vtar interdicto,[s] & liber iudicatus fuerit, & apparuerit ignorante eo à seruis eius vi me deiectū:in possessionē restituar.[t] ¶ Quod seru⁹ vel procurator vel colonus tenēt:domin⁹ videtur possidere.[u] Et ideo his deiectis,ipse deiici de possessiōe videtur, C etiā si ignoret[x] eos deiectos, ꝑ quos possidebat. Et si quis igitur alius, per quē possidebam, deiectus fuerit: mihi cōpetere interdictū,nemini dubiū est.

¶ Interdictum autem hoc nulli competit, nisi ei qui tunc cū deiiceret possidebat:[y] nec ali⁹ autē cum vellē apprehendere pos.vt quia hæres sum alicuius,vel ex alia causa,me ꝓhibes intrare:nō habet locum hoc interdictū. [VIMVI.] Si vis me deiicere de fundo per vim,possum me defendere similiter per vim:& si cū armis volebas me deiicere,cū armis me defendā.Secūdo dicit quis dicatur vi possidere:& certe qui per vim expulit possessorē fundi de fundo,& ipse incepit possidere.Ité qui venit armat⁹ ad fundū meū: vt si aliquis vellet D eū inde deiicere,posset se defendere:& ītrauit possessū fundi mei, cum ego eum nō expectassem,sed præfugiebā: & iste videtur vi possidere.& hoc etiam dicitur.j.§.idem Labeo &c.si autē fundi mei pos.defendo per vim: non dicor vi possidere. Postea dicit: qui deiecit me de fundo per vim:si ab alio deiiciatur,habet hoc interdictum.Tandem dicit:qui deiicitur de loco quem possidebat : quidquid damni ob hoc habet,recuperat per hoc interdictum.pristina enim causa restituenda est ac si non esset deiectus. Vltimo dicit:deiectus sum de fundo,& amisi plures res quas ibi habebam.licet mihi restituatur fundus, habeo adhuc hoc interdictum ratione rerum quas amisi.si autem volo pro illis rebus agere ad exhibendum:possum.Item vi bonorum raptorum.hoc dicit vsque ad.§.quod autem.Franciscus.

e *Vi deiecit.* domino ignorante,vel inuito.

f *Deiecit ipse* interpretatione legis:vt.s̄.ea.l.proxi.§.Ac.

g *Nec grauari.*vt suo nomine teneatur.

h *Non grauabitur.*nisi in seruis.aliàs sine non.

i *Ad eum.*nō dicas domino quæri:vt.s̄.de adqui.pos.quod seruus.& hoc esse potest,vt dices.ĭ.§.si aduersus.

k *Erit.*aliàs est non erit:tunc plana. aliàs sine nō: & tunc dic indēnis erit,vt non teneatur prestare damni æstimationē,vel resarcire de suo,sed seruos oportebit eum præstare pro noxa.Azo.

l *In damno debet.*aliàs non debet &c. & aliàs sine non : & tunc dic pro damno scilicet alteri dato debet computare quod dat,vt quasi ipse dans habeat damnum.

m *Hoc modo.* scilicet delinquendo vt pro noxa detur. Item se occidendo:vt.s̄.de peculio.sed si damnum.§.si ipse seruus. & facit insti.de noxa.§.j.an autem pro hac vi seruus possit accusari? Respon.vt.ĭ.de accu.l.hos.§.omnibus.

n *Interdicto.*non autem aliàs:vt in contrario.ĭ.de verbo.sign.l. detestatio.§.vnicus.nam hoc speciale.

o *Seruorum.*vt libertos,vel liberos homines,vel seruos alienos, quos ꝓ nostris tenemus:& etiā liberos quos tenemus vt liberos, sed velut seruis vtimur.ad quod facit.s̄.de publica.l.j.§.familiæ. & de ædil.edic.l.ædiles.j.§.familiæ.&.ĭ. vi bonorum rapto.l.ij. §.familiæ.& de verbo.sig.pronuntiatio.§.familiæ.

p *Restituat.* ad hoc.s̄. quod me.cau. quod diximus.§.j.& supra re.amo.l.vna.&.s̄.de condic.fur.l.Iul.& de pec.le.l.iij.§.ex furtiua.&.ĭ.e.si vi me.&.s̄.de dol.l.sed si ex dolo.§.j.

q *Competit.*aduersus patrē,vel dominum,in quantū ad eos peruenit:quia de familia sunt: vt.s̄. proxi.dictum est secundum H. & Azo.Vel dic in eos filios & mercenarios.& dic vtile.i.efficax. & facit.j.e.l.interdicto.ij.

r *Si aduersus eū.*cui⁹ familia deiecit me:vt apparet ex sequētib⁹.

s *Interdicto.* litem contestando,quod solum possum:vt supra de lib.cau.l.ordinata.Accursius.

t *Restituar.*ex illa parte edicti, aut familiæ &c.& not.si restituitur possessio,ergo fuit amissa:vt.ĭ.e.§.siue aūt. sed dño nō quæsita: vt s̄.de adqui.pos.qđ seruus. quod potest esse: vt.s̄. de vsuca. non solum.§.si dominus.

Quod seru⁹.]C Asv̄s. Seruus mē⁹ vel procu. vel colon⁹ possidebat agrū meū. ego videor possidere. vnde si ipse deiiciatur,ego videor deiect⁹, & habeo hoc interdictū: quia hoc interdictū cōpetit ei qui tēpore deiectionis possidebat:siue possidebat animo & corpore,siue animo tm̄.vnde cū de agris Ricardinę venissem nō animo desinēdi possidere,sed retinēdi pos.& aliqué ibi ꝓ me nō dimisi:nūc reuertēs ad prędictos agros ꝓhibes me ītrare,vel in via ꝓhibuisti me ire;& ĭcepisti illos agros possidere,vi videor deiectus:licet animo possidebā,nō corpore. nec obstat quod vulgo dicitur saltuū ęstimorū & hibernorū possessionē animo teneri, quasi in aliis agris sec⁹ sit.nā in illis dicit causa exēplis idē tamē potest esse in omnibus aliis agris,ex quib⁹ agris nos dūi recedētes habentes animū retinēdi poss. possidemus eos animo.si

u *Possidere.*vt &.C.communia de vsuca.l.j.

x *Ignoret.*vt &.s̄.de adqui.pos.peregre.§. quib⁹. & facit.l.iij.§. qđ seru⁹.&.l.si de eo.§.j.eo.ti.de adqui.pos.&.ĭ.e.l.fi.&.s̄.ea.l.§. deiicit.in fi.sed qui dicūt istos in solidū naturaliter possidere ꝓ l.s̄.cōmuni diui.l.cōmuni diuidū.§.neq;.quomodo hoc intellegūt?rn̄.possident:nō tamen pro suo:& ideo in fructu diuersum.

y *Possidebat.*sic.ĭ.de reg.iur.l. non videtur ré amittere.& noquòd per hoc apparet ꝙ vsufructuarius retinet possessionem, licet

licet non sit in conspectu, solo animo: cum lex dicat dari ei vn- de vi interdictum: vt. j. e. l. iij. §. vnde vi. quidam tamen dicunt eũ habere quandam ciuilem, per quam retinet illam naturalẽ: quod non videtur: cum dominus ciuilem habeat: & ea in solidum pe- nes duos esse non possit: vt. ff. de adqui. poss. l. iij. §. ex contrario. Idem dicimus in colo- no: vt licet non sit in fundo, tamen dominus per eum naturalem re- tinet. Item no. hic duo necessaria vt competat interdictum. Primum, quòd vere corpore vel animo possideat deiec- tus tempore deiectio- nis: vt hic, &. j. proxi. Secundum, quòd vere possessionem amittat: vt. j. proxi. §. in fi. &. j. ea. l. §. non alij autem. Tertium autem nõ est necesse, scilicet q̃ pos- sessio quæratur violẽ- to: cũ erũ de eo quod non peruenit, compe- tat intra annum: vt. ff. ea. l. in prin. & sic intel ligitur. ff. de vsuca. l. nõ solum. §. si dominus.

a *Siue autem corpore.* i. iniuste: vt in re dona- ta vxori à viro.

b *Animo.* i. ciuiliter & iuste: vt. ff. e. l. §. deii- citur. &. j. §. qui à me. vel dic corpore, vt q̃a insistat rei: animo, quã- do nõ insistit. ad quod facit quod sequitur, id- circo &c. &. §. q̃d vul- go. & no. q̃ aliquis pos sidet ciuiliter & natu- raliter: vt qui est in re vel in conspectu: alius ciuiliter: vt qui aliũde redit: & alius naturaliter tantum, vt fructuarius.

c *Nemine.* quia aliquo ibi relicto, per eum possidet: nec amit- teret possessionem, nisi ille expelleretur: vt. j. eo. §. non alij autẽ.

d *Prohibitus sit.* an hic non admittens possideat vi? hic innuit q̃ fic: vt. ff. de adqui. pos. l. clam. §. fi. Sed contra. ff. de vsuca. l. sequi- tur. §. idem si occupauerit. vbi dicitur quòd clam tantum, non vi. Sol. vt ibi.

e *Detinuerit.* sic &. C. vbi de possessione agi opor. l. j.

f *Possederit.* qui eũ detinuit, vel deiecit. & dic maxime. nã idem & si nõ adquisiuit possessionẽ, vt modo no. pxi. §. vel ideo dicit vt appareat quòd res vitiosa est facta. nã etiã sine hoc habet lo- cum interdictum vnde vi: vt dixi. Vel refert se ad casum vbi sic detinuit: vbi est necesse vt possideatur. vel dic quarto ipse pos- sederit, scilicet qui deiectus est. & secundũ hoc possedit in pteri- tũ, & secundũ alios intellectus tres primos possedit. s. postea.

g *Possessionẽ.* ei ob timorem accedere noléti: vt ff. & ff. de adqui. poss. sed & si nolit. &. l. si id quod. §. fi. sed si te absente occupauit, & timore non rediisti, non tamen in itinere te detinuit: an ha- beat locum interdictum vnde vi? constat quòd amittis: vt. d. l. sed & si nolit. &. l. possideri. §. si quis nuntiet. &. l. si id quod. §. fi. H. negauit. & habet locum. l. cum quærebatur. secundum eum qui dixit vacuam, & quę animo & ciuiliter tenetur. Placé. dice- bat idem scilicet, & addebat debere eum venire ad locum, vt si tunc ab ingressu repellatur, & extunc competat ei interdictum: vt arg. ff. quod metus cau. l. metum. ibi, q̃ deiici nõ expec. &c. sed hæc additio non potest stare. nam cum non admittitur, non pos- sidebat: ergo non datur ei interdictum: vt. ff. proxi. §. amiserat e- nim prius propter timorẽ: vt dixi. sed ipse respondebat quasi ho- die cum non admittitur, videatur deiectus: vt & aliàs quis retro fingitur vsus: vt. j. de iti. actuq̃ pri. l. j. §. si quis propter. Azo & Io. dixit dari vtile interdictum, ad exemplum eius quod dicitur de familia & mercenario qui alium expulerunt de prædio, & p̃ dij pos. peruenit ad dominũ ex delicto eorum. tenetur enim do- minus vtili interdicto ratione peruentionis. multo ergo magis debet teneri iste qui deliquit, cũ ad eum propter suspicionẽ meã

deiici visus est, quàm qui possi- det. Siue autem corpore, [a] siue animo [b] possidens quis deiect⁹ est: palam est eum vi deiectum videri. Idcircóque si quis de a- gro suo, vel de domo proces- sisset nemine [c] seruorum reli- cto, mox reuertens prohibi- tus sit [d] ingredi vel ipsum prę- dium, vel si quis eum in medio itinere detinuerit: [e] & ipse pos- sederit: [f] vi deiectus videtur. ademisti enim ei possessionẽ, [g] quam animo retinebat, etsi nõ corpore.

Vbi est eadem ratio, ibi lex extendi de- bet ad vlteriores casus: cum lex quando- que vtatur vocabulis exempli causa dan- di. hoc dicit.

¶ Quod vulgo [h] dicitur, æstiuo- rum hibernorúmque saltuum nos possessiones animo retine- re: id exẽpli causa [i] didici Pro- culum dicere. nam ex omnibus prædiis, ex quibus non hac mẽ- te recedimus, vt omisisse posses sionem velimus: idem est.

Non videtur deiici, qui possessionem ad- huc non apprehendit. b. d.

¶ Eum qui neque animo neq; corpore possidebat, ingredi au-

tẽ & incipere possidere [k] pro- hibeatur: non videri [vi] deie- ctum, verius est. Deiicitur enim qui amittit possessionem, [l] non qui non accipit.* ¶ Vim vi† re- pellere licere Cassius scribit: † idq; ius natura [m] comparatur. Apparet [n] autem (inquit) ex eo arma armis repellere licere. ¶ Vi possidere [o] eum definien- dũ est, qui expulso vetere pos- sessore, adquisitã [p] per vim pos- sessionem obtinet: aut [q] qui in hoc ipsum aptatus & præparatus venit, [r] vt cõtra bonos mo- res, auxilio ne* prohiberi pos- sit ingrediens in possessionem, [vim] facit. [s] Sed qui per vim possessionem suam retinuerit: Labeo ait non vi possidere. ¶ Idem Labeo ait eum qui me- tu turbę perterritus fugerit: [vi] videri deiectum. [t] Sed Pompo- nius ait, vim sine corpore [u] ali- quo locum* non habere. Er- go [x] etiam eum qui fugatus est, superueniẽtibus quibusdã: si il- li vi occupauerit [y] possessionẽ, videri vi deiectũ. [z] ¶ Qui à me vi [a] possidebat: si ab alio [vi] dei- iciat, habet [hoc] interdictũ. [b]

h *Quod vulgo dicitur.* vt. ff. de adqui. pos. l. iij. §. saltus. &. l. peregre. §. fi. &. l. quãuis.

i *Exempli causa.* q. d. nõ est speciale in istis. Sed quam retinet ani- mo? Azo naturalẽ. vel dic ciuilem: vt no. ff. de adqui. pos. l. j. in prin.

k *Possidere.* veluti hę- res forte.

l *Possessionem.* quam antea habebat. ad q̃d est. §. interdictũ autẽ. ff. ea. l. & quod ibi not. & j. de reg. iur. non vide- tur rem. Accursius.

m *Natura.* id est iure naturali: vt &. ff. de iu- sti. & iur. l. vt vim. & ad idem. ff. ad. l. Aquil. scientiam. §. qui cum a- liter. &. ff. q̃d me. cau. sed & partus.

n *Apparet.* quia ar- mata vis aliter nõ po- test repelli, nisi cũ ar- mis. ad quod est. j. eo. l. iij. §. cũ igit. &. C. e. vn de vi. l. recte. q̃ est. l. j.

o *Vi possidere.* subau- di etiam.

p *Adquisitam.* ab ex- pulso, nõ expulsore: vt j. eo. l. cum à te.

q *Aut.* aliàs vt: & a- liàs aut.

r *Venit.* vt per vim possessionem teneat.

s *Facit.* ne prohiberi possit. Tria ergo sunt: quia inuadit & te- net per vim, vt in primo casu. aut tãtum tenet per vim, & in hoc paratus venit, auxilio scilicet tali, vt etiam si quis vellet eũ deii- cere, posset se tueri. non autem inuasit per vim: quia domin⁹ prę- fugerat. & hoc eodem casu Vlpia. dicit idem quod Labeo: vt. j. §. proxi. Tertius est in eo qui tenet suam: & tunc licet, vt subii- cit, sed qui &c. C. e. l. j. &. j. l. iij. §. eum igitur. &. ff. e. §. eum qui. versi. vim vi. Vel dic primo casu occupauit per vim, sed pacifice tenet. nec enim aliquem timet. Secundo inuasit & tenet per vim: & ad hæc duo paratus venit. Tertium non muto. In quarto, sci- licet in. §. item Labeo. idem dices quando tantum tenet per vim. nam præfugerat domin⁹. Alij dicunt primũ loqui de eo qui inu- asit possessionem quam alius inuaserat: vt &. j. ea. l. §. qui à me.

t *Vi videri deiectum.* licet aliò tenderet, nec occupauit: vt bene reprehendatur per Pomponium.

u *Corpore.* id est sine facto corporali, id est occupatione.

x *Ergo.* aliàs ergo: aliàs ego.

y *Occupauerint.* cum dominus præfugerit, exigitur occupatio. aliàs non habet locum hoc interdictum, vt hic dicit, &. ff. quod metus cau. l. metũ. ij. rñ. &. j. l. iij. §. si quis autẽ versi. proinde. Sed contra. ff. de vsuca. non solũ. §. si dominus. vbi non exigitur occupatio. Sol. secundũ B. exigitur occupatio vt habeat locũ in- terdictum: vt hic, non quo ad amittendã possessionẽ: vt ibi. &. p̃ eo. j. l. iij. §. proinde. Vel dic secundũ Mar. etiam quo ad interdi- ctũ nõ exigi occupationẽ, si modò illò tẽdebant: vt in cõtrario. secus si aliò: vt. d. §. proinde. hic autẽ subaudies, maxime si illi vi &c. vel etiã dicit ideo, quia secus si nõ occupassent, sed metu sibi dari fecisset: vt. j. l. si rerũ. Vel tertio, vt denotet rẽ vitiosã, & di- cit, si illi &c. & in. l. cõtraria ff. & de his no. j. l. iij. §. p̃inde. Ac.

z *Vi deiectum.* & vi possessum. sed sine occupatione non erit vi possessum: licet posit esse vi deiectus: vt modo dixi. quid ergo si dudum possessionem occupauerit?

a *Qui à me vi.* expulsus. *Ad eſt, ſi me deiecerit.*

b *Habet hoc interdictũ.* directũ secundũ Io. vt &. j. e. l. colonus. & l. cũ fundũ. ar. C. de p̃scri. xxx. an. si quis ẽptionis. §. sed & siqs.

* *Flo. accipitur*

† *Not. quòd vnicuique est licitum vim atque iniuriam propulsare. Adde text. optimũ quẽ etiã glo. hic allegat: in l. scietiam. §. qui cũ aliter. j. ad. l. Aquil. ad- de ad istud videndum Ange. in. l. i. j. ad. l. Cor. de sica.*

† *Hunc lo- cum diffusè explicat M. Cic. in orat. p̃ Milone.*

* *ne auxi- lio.*

* *Flo. cor- porali vi la cum*

BIU Cujas

&.ſ.quod me.cau.ſi cum exceptione:§.Pedius. Iteꝫ quid ſi à me- ipſo deiiciatur ex interuallo? Rñ. videtur habere cõtra me,cum tantũ incontinẽti mihi liceat:vt.j.eo.qui poſ.non ob.exceptio. per.l.j.de excep.do.l.dolo.quia illud in petitoriis.ſic ergo videtur me teneri,& poſtea agere.ecõtra videtur caſus legis, vt non tenear: vt.ſ.quod me. cau. ſed &part⁹.§.q̃ri. ſed illud quo ad ac. qđ me.cau. in qua dãnum exigitur:vt eo.tit.l. ſed & partus.§.fi.In cõſti. ſi quis in tantã.C.vnde vi.minus dubij eſt.Sed cur furi non datur actio furti: vt.j. de fur. itaque? Rñ. forte ne inuitẽtur homines ad furandum: ad quod facilius inuitarentur quàm ad inuadendũ.arg.ſ.de pac.do.cõuenire.quod nõ placet: vt.ſ.de pac. l.ſi vnus.§. pacta quæ. ſed dic ideo, quia & ſi reciperet, alij redderet id ipſum.quod in fure nõ cõtingeret.vel ideo aliud,quia hic non potuit à vi cuſtodire: ſed fur à furto ſic: vt.j. de act.emp.ſi ea res.

a *Priſtina enim cauſa.* id eſt vtilitas.

b *Habiturus.* Quid ergo ſi vſucapiebat: & pauci dies ſupererãt ad cõplendum? arg. quòd veniat:vt &.j.§.nõ ſolũ.& arg.ſ. de fun.dota. ſi fundum. Sed arg. contra.j. de fur.l. ſi is cui.§.fi.

c *Experiri.* Sed nũquid hoc verum eſt etiam ſi ad violentum non puenireꝫ ar.quòd ſic.ſ.ea.l.in prin.

Quod autem ait prætor. IACVS. Nunc exponit Vlpi. quædam verba edicti:hæc.ſ. q̃que ibi habuit. & dicit q̃ omnes res comprehẽdit:ſiue erant deiectæ,ſiue ei cõmodatæ vel depoſitæ vel obligatæ.poſtea exponit verbũ tunc,poſitum in edicto,id eſt dicere vt res quas habuit in fundo tunc cũ fuit deiectus,veniant in hoc interdicto: ſiue tunc amiſit eas:ſiue poſtea:vt quia oues ibi remãſerũt & perierũt, vel ſerui remãſerunt & perierũt.nã deiiciẽs nomine omniũ tenebitur.hinc eſt quòd & ſi domus de qua deiectus quis eſt,combuſta ſit poſtea:tenet deiiciens emẽdare,etiã cum ſemper fuerit in mora.Poſtea exponit verbũ ibi,poſitũ in edicto:& eſt dicere,quòd res quas habebat.ſ.in tota illa poſſeſſiõe de qua eſt deiect⁹,veniant in hoc iterdicto. Poſtea exponit verbũ,intra annũ,poſitũ in edicto.nã ille annus vtilis eſt:& ex die deiectionis vtilitas quam habuiſſet deiectus ſi deiectio nõ eſſet facta,venit in hoc interdicto:quia tenet deiiciens quo ad æſtima.etiam ſi deſiit poſſidere. Poſtea quæritur an hoc interdictũ detur liberto cõtra patronũ: iteꝫ filio contra patrẽ,ſi ab eis ſint deiecti? Et dicas q̃ non,ſed in factũ datur:& hoc ſi vis fuit ſine armis.ſi autẽ cũ armis:tunc dabitur bene hoc interdictũ & liberto & filio cõtra patronum & patrẽ.Iteꝫ hoc interdictum datur hæredi & cæteris ſucceſſorib⁹. Iteꝫ datur ei qui deſiit poſſidere per deiectionẽ.Pone enim quòd deieciſti me:non autẽ meam familiã.cũ adhuc poſſideã,non habeo hoc interdictũ. Quid autẽ ſi me expuliſti & partem familiæ meæ,partẽ in fundo ligaſti:vel ſi totã familiam meã ligaſti? bene habeo hoc interdictũ,cũ deſierim poſſidere. Sed quid ſi me inueniſti in fundo meo,& me ibi ligaſti, & tenebas me ita ligatũ? habeo hoc interdictũ,cũ deiectus videar. Poſtea dicit,non ſolũ deiiciẽs tenetur hoc interdicto, ſed & hæres eius tenetur act.in

Qui[autẽ]vi deiectus eſt,quidquid damni ſenſerit ob hoc q̃ [vi]deiectus eſt, recuperare debet.Priſtina enim cauſa [a] reſtituꝰ[ei]debet,quã habiturus [b] erat ſi non fuiſſet vi deiectus.

Non liberatur violẽtus deiector reſtituto fundo: niſi & reſtituantur alia ablata de ipſo fundo. Et poteſt agi ad exhibendum pro rebus mobilibus, ſi vult ipſe deiectus, vel is ad quem res pertinent. Bartolus.

¶ Si fundus à quo vi expulſus ſim,mihi reſtitutus eſſet:cęteræ verò res quæ vi ablatę ſunt,nõ reſtituantur: hic dicendum eſt interdictum nihilo minus tenere:quia verũ eſt [me]vi eſſe deiectũ.Planè ſi quis velit de poſſeſſione quidẽ rei ſoli per hoc interdictum experiri, [c] de reb⁹ verò mobilibus ad exhibendũ actione:poteſt hoc[in] ſuo arbitrio habere.& ita Iulian⁹ ſcribit. Idem ſcribit & ſi quis vi bonorum raptorum de huiuſmodi rebus velit experiri.

Exponit iuriſconſul. quædam verba edicti,& eſt tex. ſatis facilis (quia plura ſcribere, eſſet inutiliter membranam occupare) vſque ibi, interdictum hoc.

¶ Quod autem ait prætor, *quæq; ibi habuit*:ſic accipim⁹,vt omnes res cõtineantur, non ſolùm quæ proprię ipſius fuerunt, verum etiã ſi quæ apud eũ depoſitæ[ſunt,]vel ei cõmodatæ, [d] vel pigneratæ: quarũq́ue vſum vel vſumfructũ vel cuſtodiã habuit, vel ſi quę ei collocatę ſũt.

factũ ad id quod ad eũ peruenit ex vi defuncti:ſiue illa vis facta fuit cũ armis,ſiue ſine armis:& perpetuo datur contra hæredẽ,cũ detur in id quod ad eũ peruenerit. Quid autẽ contineatur nomine armorũ,ſpecificat:ſcilicet fuſtes, lapides,& ſimilia. Et dicitur vis armata,ſiue hæc arma habuerũt à principio,ſiue poſtea cœperunt habere. Iteꝫ ſi eũ armis venerũt ad deiiciendũ, licet armis nõ fuerũt vſi in deiectiõe: armata tamen vis dicitur.ſufficit enim deterror armorũ: aliàs terror. Sed pone quòd aliquis exiſtẽs in fundo ſuo,vidẽs armatos, credens eos ad eũ venire, fugit de fundo: armati aliò iuerunt? nõ videtur vi deiectus. idem ſi audiuit armatos venire:ſiue erat verum,ſiue nõ:& fugit ꝓpter hoc de fundo:illi tamen nõ intrauerũt: nõ videtur vi deiectus. Tandẽ dicit:cũ irem ad Richardinã, & vellẽ in agros meos intrare:prohibitus fui à quibuſdã armatis. videor deiectus armis. Tandẽ dicit:qui cũ armis vult me deiicere, poſſum ei armis reſiſtere: & ſi iã me deiecit,poſſum eũ expellere abſq; pœna: & hoc incontinenti, non [e] interuallo.& dicit hęc §.cũ.l.ſeq. & princ.ſequentis vſque ad.§.cũ procurator. Franciſc⁹ Accurſius.

Cum enim dicat prætor, *habuit*: omnia hæc habendi verbo [e] cõtinẽtur. ¶ Rectiſſimè autẽ prętor addidit: *tunc ibi habuit. Tunc* ſic accipimus, cum deiiceretur. Et ideo ſi quid poſtea deſiit illic eſſe:dicendũ erit in[hoc] interdictum venire. ſic fit vt etiã ſi homines, vel pecora demortua ſint poſt deiectionẽ, interdicto locus ſit. Denique ſcribit Iulianus,eum qui vi deiecit ex eo prędio in quo homines fuerant:propius eſſe,vt etiam ſine culpa eius mortuis hominibus, æſtimationẽ eorũ per [hoc] interdictum reſtituere debeat: ſicuti fur hominis,etiam mortuo eo tenetur. [f] Huic conſequens eſſe ait,vt villæ quoque & ædiũ incendio conſumptarũ pretiũ reſtituere cogat. Vbi enim [g] q̃s (inquit)[vi]deiecit, per eũ ſtetiſſe videtur [h] quo minus reſtitueret:[&] idcirco conſtare ait eũ qui vi deiecit, qui ve* dolo malo deſierit poſſidere: [hoc] interdicto teneri. ¶ *Ibi* autem ait prætor:vt ne quis &[ea]q̃ illic nõ habuit,cõplectatur. Sanè quod ait prætor, *ibi*: quomodo accipimus? vtrum in eo loco vnde quis vi deiectus eſt, an verò in omni poſſeſſiõe? Et meli⁹ dicetur,nõ ad angulũ [vnum] referendũ vel locum, [i] in quo fuerit:verũ etiã ad omnem partem poſſeſſionis,qua [k] quis

Cõmodatæ. Sed quomodo in depoſito,cũ nõ teneatur niſi dolũ cõmiſerit: & in commodato,cum & ibi cuſtodia aduerſus vim parum proficiat: vt ſupra commodati.l.ad eos? Reſpon.ſecundũ quoſdam culpam commiſit, quia potuit defendere: nec fecit. Alij,quòd ſi- uenerat culpa,poſt quam quis de caſu tenetur: vt.ſ.commo.l.in rebus. Alij,quòd per pactum ſe aſtrinxerat ad caſum. arg.ſ.depoſiti.l.j.§. ſæpe. quibus caſibus cum teneatur, intereſt eius: & ideo agit.aliàs cum non teneretur,nec ageret:vt.j. de fur.l. eum qui.§.is apud quem.&.§.præterea.&.§.non ſolum. Tu dic etiam agi ſi non interſit ex prædictis cauſis: & aliud in furto: & hoc odio inuadentis,aduerſus quem non poteſt præuideri:vt.d.l. ad eos.ſ.commo.&.ſ.lo.ſed & de damno. & de act.empt. ſi ea res. In quo ergo damnabitur violentus ſi non reſtituat res tales? Reſpon.in rerum æſtimationem,quaſi tantum interſit,cum ad eas perſonaliter ſit aſtrictus. Sed arg.contra.j.e.l.interdicto.ſed certe vltra rei æſtimationem intereſſe poteſt magis, non autem minus: vt ibi exponitur litera.

e *Verbo.* in latiſſima ſignificatione. Azo.

f *Tenetur.* vt &.ſ.de condi.fur.l.fina.&.C.de fur.l.ſubtracto.& C.de condi.fur.ante.& quod met.cau.l.j.

g *Vbi enim.* vbi,id eſt poſtquã vel ſtatim.& ſubaudi,eum.

h *Stetiſſe videtur.* i.ſemper eſt in mora:vt.j.eo.l.pe.& de verbo. oblig.l.nemo.§.fi. Nõ ergo diſtinguitur:erãt perituræ penes actorẽ vel non,ô Martine:ſed pro re eſt.ſ.quod me.cau.ſi cũ exceptione.§.quòd ſi homo.verſi.ſed & ſi nõ.ibi, ſicuti in interdicto &c.ſed expone vt ibi. Item ꝓ te.ſ.de pe. hæ.l.ſi à domino.§. ſi prædo. Sed rñ.vt ibi.pro nobis autem ſunt prædictæ concor.

i *Vel locum.* in quo morantur.ad quod eſt.j.de verbo.ſig.l.locus. Accurſius.

k *Qua.* ſcilicet poſſeſſione.

Interdicto.

BIU Cujas

caruit cum deiiceretur. ¶ An⁹ in hoc interdicto [a] vtilis est. Ex die quo quis deiectus est, fructuum [b] ratio habetur: quãuis in cæteris interdictis [c] ex quo edita sunt, non retro cõputantur. Idem est & in rebus mobilibus quæ ibi erant. nam & earum * fructus computandi sunt, ex quo quis vi deiectus est. ¶ Non solum autem fructuum [d] ratio in hoc interdicto habetur: verùm cæterarum etiã vtilitatum habenda est. nam & Viuianus refert, in hoc interdicto omnia quęcumque habiturus vel adsecuturus erat is qui [vi]deiectus est, si vi [e] deiectus non esset: restitui, aut eorum litem à iudice æstimari debere: eũque tantum consecuturum, quanti sua interesset se vi deiectum non esse. ¶ Ex interdicto *vnde vi*, etiam is qui non possidet, [f] restituere cogetur. [g]

Hoc interdictum denegatur liberis & libertis aduersus parentes & patronos: nisi vi armata expulsi sint liberi vel liberti: & datur eis loco interdicti denegati actio in factum. h. d.

¶ Interdictum hoc quia atrocitatẽ facinoris in se habet: quęsitum est an liberto in patronũ, vel liberis aduersus parẽtes cõpetat. Et verius est nec liberto in patronum, nec in parentes liberis dandum esse. meliusque erit in factum actionẽ his competere: [h] aliter atque si vi armata vsus sit aduersus libertũ patronus, vel aduersus liberos parens. Nam [&] hic [i] [hoc] interdictũ competit. [k] ¶ Hoc interdictum & hæredi & cæteris [l] successoribus competit. [m]

Retinenti possessionem per suos, licet ipse deiectus sit: non datur hoc interdictum, nisi forte hi qui remanserunt in fundo, cœperint à deiiciente possideri. h. d. cũ. §. seq.

¶ Non alij autem, quàm ei qui [non] possidet, [n] interdictum vnde vi competere, argumentũ præbet [o] quod apud Viuianum relatum est: si quis me vi deiecerit, meos [autem] non deiecerit: non posse me hoc interdicto experiri: quia per eos retineo [p] possessionem qui [vi] deiecti non sunt. ¶ Idem Viuian⁹ refert: [si] seruos quosdã vi depulit, alios retinuit, & vinxit, aut etiam eis imperauit, [q] vi te deiectum intelligitur: desiisse enim [te] possidere, [r] cum serui ab alio possideantur. Et quod in parte [s] seruorum dictum est, idem in omnibus dici ait: si fortè nemo depulsus esset, sed possideri ab eo cœpissent qui ingressus in possessionem esset. ¶ Quid dicturi essemus, tractat, si aliquo possidente [t] ego quoque ingressus sim in possessionem, & non deiiciam possessorem, sed vinctum opus facere cogam? quatenus (inquit) res esset? [u] Ego verius puto, eũ quoque deiectum videri, qui illic vinctus est. [x]

Hoc interdictum (inquantum est rei persecutorium) datur etiam in hæredes in id quod ad eos peruenit, & datur perpetuo. h. d.

¶ Ex causa huius interdicti in hæredem, & bonorum possessorem, cæterosque successores in factum [y] actio cõpetit in id quod ad eos peruenit, [z]

II. PAVLVS libro sexagesimoquinto ad Edictum.

DOlóve malo eorum factũ est quo minus peruenirent.

a *Interdicto.* aliàs edicto: aliàs interdicto. & facit. ĭ. de diuer. & temp. præscrip. l. j. Accursius.
b *Fructuum.* etiam percipiendorum: vt. C. eo. si de possessione.
c *Interdictis.* vt & supra de interdi. l. in interdictis. & infra de precario. l. quæsitum. §. ex hoc. est ergo hoc speciale in interdicto quod vi aut clam: vt. ĭ. quod vi aut clã. l. semper. §. in hoc interdicto. & supra de vsu. l. videamus. ij. §. in Fauiana.
d *Non solum autẽ fructũ.* vt & supra. §. pxi.
e *Si vi.* aliàs, se vi deiectum nõ esse. aliàs si vi deiectus nõ esset. & fa. C. eo. l. siquando.
f *Non possidet.* deiecit tamen. Azo.
g *Cogetur.* scilicet æstimationem: vt &. ĭ. e. l. si vi me.
h *His competere.* filiis vel libertis. Ac.
i *Hic.* id est isto casu. Accursius.
k *Competit.* Nõ aliàs. & secundum hanc distinctionem accipe: vt supra de obseq. l. ij. & l. licet. quibus indistincte denegari dicit interdictum. & facit. s. de dolo. l. non debet. & de in ius vocã. l. sed si hac lege. §. pen. Ac.
l *Et cæteris.* de iure pretorio. Accursius.
m *Competit.* vt instit. de perpe. & tempo. act. §. non autẽ. versic. sed hæredibus. econtra in hæredem nõ datur, nisi peruenit: vt infra. §. fina.
n *Possidet.* vt. ĭ. titu. j. l. j. §. consequenter. Accursius.
o *Præbet.* aliàs præbet: & aliàs probat.
p *Retineo.* hoc est plenũ in ea possessione quã eorum scilicet corpore & animo possideo: vt peculiariter. si autem meo animo, & eorum corpore: & sic ciuilem per me, naturalem retineam per eos: & tunc idem. Nam cũ retineam [a] naturalem per colonos, & similiter etiam ciuilem, non videor amisisse: quia est mixta naturali, vtpote digniori: domino ergo expulso, neutra perditur: vt hic. sed colono expulso, tunc vtraque perditur: quasi ciuilis concomitetur naturalem amissam: vel quia in coloni persona repræsentatur dominus: vt supra de adquir. poss. l. peregre. §. quibus. & l. quod seru⁹. Sed licet domino solo deiecto non perdat dominus: secus tamen si sua voluntate spontanea alij tradat: licet colonus non eius, sed meo nomine velit retinere. Ité & ideo retineo ego deiectus per colonum: quia si perdo per eum deiectum, multo magis retineo per eum nõ deiectum: vt ar. C. de vsufruct. l. antepe. Item facit. ĭ. de verbo. obliga. l. si ita stipulatus fuero per te.
q *Imperauit.* pro suo commodo, vel etiam vt exirent.
r *Possidere.* scilicet te intelligendum est, & sic interdictum datur. Sed opponitur: quia hoc eodem casu videtur dari quod metus causa: vt supra quod me. cau. l. metum. ij. §. idem ait & si forte. ergo hoc cessat: vt infra eodem. l. si metu. * Sed hic priuatur possessor possessione: & recedit deiiciens: sed in. l. metum non, sed tantum vt patiatur ædificare. Item oppo. quia videtur vis turbatiua, & sic vti possidendari. ego non hoc: vt. ĭ. eo. vim facit. Sed respon. vt modo dixi: quia hæc etsi non expulsiua, tamen priuatiua est vis. eo enim quòd ligat possidentem: videtur eum priuare possessione: ad quod est. ĭ. de libe. ho. exhi. l. ij. at in turbatiua non eum deiicio: sed tantum turbo, non permittendo eum arare & colere: vt dicta. l. vim facit. Accursius.
s *Sing. est glo. ad hoc quod tenens dominum deiicitur de possessione: animum adhuc ea retinet per colonũ suum nihil existẽte: nec autẽ spontanea voluntate possessionẽ tradere alteri: quia nec per eum omnino eam retinet per colonũ existentẽ in eo fundo. Bar.*
t *Si aliquo possidẽte.* libero scilicet homine.
u *Esset.* id est quid iuris sit.
x *Vinctus est.* quia nõ distat à seruo &c. qui vinctus detinetur: vt infra de libe. ho. exhi. l. ij. & opp. & respon. vt modo dixi. Ité quid si imperaui colono tuo vt pro me possideat: & facit timore? videtur te vi deiici: vt hic dicitur.
y *In factum.* quæ in locum interdicti datur: vt institu. de interdi. §. fi. & nihilo minus hic datur interdictum. arg. infra eo. l. idem. §. hoc interdictum.
z *Peruenit.* & perpetuo: vt &. ĭ. l. idem est. §. j. & supra quod metus cau. l. quod autẽ. & l. sequ. & de dolo. l. in hæredem. & l. sequen. & C. de delic. defunc. l. j. & C. eo. vi pulsos. & infra de regu. iur. l. sicuti. Nam turpia &c. vt supra de calum. l. hæredem. iij. Accursius.

Idem.] CASVS in hac. l. vsque ad. §. cũ procurator. continuatur. l. præced. [CVM PROCVRATOR.] Si procurator meus deiecit aliquem de fundi possessione cum armis me iubente, vel ratum habente: teneor: quia ego videor deiecisse. idem in familia. Item tenetur cuius instigatu familia mea deiecit aliquem. Item hoc interdictum datur post annum in id quod peruenit ad deiicientẽ. [VNDE VI.] Si prohibetur fructuari⁹ vti frui fundo in quo habebat vsumfru. habet hoc interdictum. Prohiberi autem dicitur fructuarius, siue existẽs in fundo in quo habebat vsumfru. si deiiciatur: siue cum exisset sponte de fundo, nunc volens redire, non fuit admissus. sed si ab initio velit incipere vti frui, & fuerit prohibitus: nõ habet locũ hoc interdictum: sed rei vindi. agat. quod expone vt in glo. & prædicta habent locum in vsufructuario domus, siue fundi. in fructuario vero rei mobilis secus est: nisi res prædictæ mobiles solo cedant: vt sunt tigna quæ sunt in domo. & quæ dixi in fructuario: & ex quacũque causa sit cõstitutus vsus vel vsufr. i. siue inter viuos, siue in testamento: idẽ est. Et vt breuiter dicã: qualitercũq; fructuarius possidens deiectus sit: habet hoc interdictũ, & durat ei etiã si postea capite sit minutus, & sic amisit vsumfr. & hoc casu dabitur pro pterito dãno, nõ vt p futuro tẽpore constituat vsusfr. & dabit etiã hæredibus, & in hæredes deiicientes datur in factũ in id quod ad eos puenit. F.

III. VLPIANVS libro sexagesimonono ad Edictum.

IDem est *& si quis armis deiectus est: quia ex facinoribus defunctorũ, de eo quod ad hęredem peruenit, actio datur.[a] Sufficit enim non in lucro versari eum hæredem: non etiam damnum subire. ¶Hæc actio, quæ aduersus hæredem cæterosque successores pertinet, p̃petuò[b] competit: quia in ea rei persecutio cõtinetur. ¶Armis † deiectum quomodo accipim⁹? Arma sunt omnia tela: hoc est, & fustes, & lapides: non solum gladij, hastæ [&] frameæ, id est romphææ.[c] Planè & si vn⁹ vel alter fustẽ vel gladium tenuit:[d] armis deiectus possessor videtur. Plus dicitur: & si inermes venerunt: si in ipsa concertatione[e] qui inermes venerãt, eò processerunt, vt fustes[f] aut lapides sumerent, vis erit armata. Qui armati venerunt, etsi non armis vsi sunt ad deiiciendum, sed deiecerunt:[g] armata vis facta esse videtur. Sufficit enim terror armorum,[h] vt videantur armis deiecisse.

*Flo. Quod est

† Not. istũ tex. quòd armorum appellatione comprehendantur fustes, lapides & omne id quod nocere potest: quod singu. intelligo hic esse verũ im propriè: sed nõ propriè. glo. est singulariter notanda in Cle. 1. de sta. mo. super verbo, arma. quam singulariter dicit not. Ang. in. §. ex maleficiis. instit. de act. in. 6. col. idẽ Ange. in. §. recuperanda. insti. de interdi. Adde tu limitando hũc textum, nisi in statuto de armis: quia fustes lapides & simi lia nõ cõprehẽdũtur. gl. est de hoc singu. ĩ Clemẽ. 1. §. nos eorum. in ver. arma. extra de stat. mo. de quo per Ave. ĩ suo tracta. maleficiis. in glo. in ver. armatus. & per Lud. Pota. in. l. 1. §. occisorum. ff. ad Sylla.

a *Actio datur.* Videbatur quòd quando cum armis facta est, nõ deberet dari in hæredes, etiam de eo quod ad hæredes peruenit: quia acrius punitur criminaliter deiiciens, quàm cum vis facta est sine armis: sed tamen contra est, quia datur. vel dic econtra videbatur dari etiam si non peruenit, propter immanitatem criminis, sed tamen nõ datur nisi in id quod puenit, vt subiicit: sufficit enim &c.

b *Perpetuo.* ad quod faciunt concor. positæ supra. l. j. §. fin.

c *Romphææ.* i. lanceę, quæ habent rostrũ vel ramponẽ ad homines capiendos. Alij habẽt rambolas. & facit. j. de verbo. signi. l. armorũ. & institu. de interdi. §. sed ex cõsti. versi. qui autem. Idem in telo: vt j. de fur. si pignore. §. ij.

d *Tenuit.* ne cum eo percuteret. H. vel dic vnus vel alter, quasi nõ omnes.

e *Concertatione.* aliàs concertatione, & aliàs deiectione, & aliàs certamine.

f *Vt fustes.* ex eo quòd non inspecto prin. sed fine dicitur hic vis: sume arg. quòd si aliò tẽdentes cũ viderent me fugisse, mutato proposito ingrediãtur: quòd videar vi deiectus, inspecto fine.

g *Sed deiecerunt.* s. sine armis: quia forte armatis visis fugerunt: aut cum venissent armati, eis depositis deiecerũt possidẽtes. Accursius.

h *Armorum.* Arg. ad quæstionem qua quæritur an oporteat aliquem expectare primo se percuti? scilicet quòd non: vt no. C. vnde vi. l. j. in glo. fi. versi. item nunquid. &. fa. ad. §. in quantum dicitur hic, etsi non armis vsi sunt. ff. de cal. l. & generaliter. ij. respon. ibi, siue fecerit, siue non. cum glo. in verbo, siue nõ. & quod quisque iur. l. iij. ij. respon. &. C. de fur. l. si quis. &. ff. de postu. l. j. §. bestias. ibi, siue depugnauerit, siue non. & ibi glo. in verbo, siue nõ. & facit. ff. ad. l. Aquil. sed & si quẽcũq;. &. C. de fica. l. ij. &. iij.

i *Vi deiectus.* immo videtur vi deiectus: vt. ff. de vsuca. l. non solum. §. si dominus. Sol. non videtur vi deiectus vt habeat interdictum, vt hic, sed quo ad hoc vt amittat possessionem sic, vt ibi secundum Azo. Alij quòd hic aliò ibant, ibi illuc. quod nõ placet: quia quo ad amittendam possessionem nõ refert ibant illuc, vel non: vel etiam in nullo loco. nam semper amittitur: vt ibi.

k *Cum armatos.* aliò tendentes secũdum Io. & Azo. & sic loquitur eo casu quo superius proxi. rñ. & hoc etiam casu loquitur. ff. quod me. cau. l. metũ. ij. rñ. & quod subiicit, siue verum &c. s. eos esse paratos ad eundum aliò, siue non. & quod subiicit nõ esse vi deiectum: supple, nec alio modo quo ad interdictum, vt &c. sed quo ad perdendã possessionem sic: vt. ff. de vsuca. non solum. §. si dominus. quæ est huic respon. contraria, in eo quod subiicit non videri deiectum vi. Alij dicunt illuc tendentes: non aliò. & quod subiicit, siue verum &c. s. eos esse armatos vel non, vere tamẽ veniebant, & illuc, secundum eos. Item quod subiicit nõ esse armis deiectum, sed sine armis videtur deiectus: & ita habebit interdictum pro vi simplici, non pro vi facta cum armis, secundum eos. Ad idem tamen vtraque datur cum ciuiliter agitur: vt arg. ff. proxi. §. qui armati. & ideo hæc opinio non placet.

l *Decesserit.* si aliò tendebant: vt dixi: & tamen metu discesi. ergo amisi pos. meo animo. vnde licet mutato proposito apprehẽdant eam, non tenentur, quia tunc non possidebam: vt. ff. eo. l. j. §. interdictum. Rñ. datur vtile, arg. ff. eo. l. j. §. familię. Vel dic quòd recesit nõ animo deserendi pos. sed forte sub illa conditione, si illi intrarẽt. arg. ff. de adqui. pos. l. si me in vacuã. secundum Azo. Itẽ op. alia ratione quòd non videtur cõpetere interdictũ etiam si fuerit occupata. nã nomine naturalis non, quia erat vacãs. nomine ciuilis nõ, qa nõ ali⁹, sed sua opinio & forte vana priuauit eũ: vt arg. j. de fur. l. si quis in seruitute. in fi. cui⁹ vani timoris nulla est æstimatio: vt. ff. de re iudi. l. si quis ab alio. in prin. Rñ. non sola opinio, sed aduersari⁹ propter quẽ opinio procedit, eũ priuauit: vt arg. C. de rap. vir. l. vnica. & hic animus amittẽdi prẽuenit inuasionẽ. Ecõtrasi inuasio p̃uenerit animũ vt si absens non rediij, credẽs me nõ admittẽdũ, vel eiiciendũ: tunc dic vt no. ff. eo. l. j. §. interdictum.

Fugienti & relinquenti possessionem suam vano metu, non succurritur hoc interdicto. Bartolus.

¶Si quis autẽ visis armatis, qui aliò * tendebant, metu hoc deterritus profugerit, non videtur [vi] deiectus:[i] quia nõ hoc animo fuerunt qui armati erãt, sed aliò tendebant. Proinde & si cum armatos[k] audisset venire, metu decesserit[l] de possessione: siue verũ, siue falsum audisset, dicẽdũ est nõ eũ esse armis deiectum:[m] nisi possessio ab his fuerit occupata. ¶Si autem cũ dominus veniret in possessionem, armati eum prohibuerunt, qui inuaserant possessionem: videri eum armis deiectum.[n]

Vim vi repellere licet incontinenti, non autem ex interuallo. Bartolus.

¶Eum † igitur ° qui cum armis venit, possumus armis repellere: sed hoc cõfestim, non ex interuallo: dũmodo sciamus, non solum resistere[p] permissum, ne deiiciatur: sed & si deiectus quis fuerit, eundem deiicere, non ex interuallo, sed ex continenti[q] [posse.]

m *Deiectũ.* cõtra. ff. de vsuca. l. nõ solũ. §. si dominus. Sol. hic tantũ audiuit eos venire, & fugit. ibi vidit eos venire, & fugit. qđ nõ placet: sed solue vt modo no. hoc eodẽ respõ. & facit. ff. si quis omis. cau. testa. l. si qs omissa. & not. quòd fallit hæc regula, qui occasioné dãni &c. vt. ff. ad. l. Aquil. l. qui occidit. §. penul.

n *Deiectũ.* facit. j. ea. l. §. vnde vi. &. l. colon⁹. &. ff. eo. l. j. §. siue autẽ. & distingue super premissis: quia cũ existimaui aliquos venire, & fugi: aut falsum erat qđ existimaui: aut verũ. & cum verũ: aut illò veniebãt, aut aliò tẽdebant: & cũ aliò tendebãt: aut dũ fugi, sunt ingressi, aut nõ. si falsum esset penitus quod existimaui: etsi possessioné amisi, quia fugi: vt. d. §. si dñs. tamen nec edictũ quod me. cau. nec vnde vi, locum habet: vt. ff. quod me. cau. l. metũ. ij. rñ. &. ff. §. proinde. si vero veniebãt, sed aliò tendebant, nec sunt ingressi, tunc idẽ: vt. ff. proxi. §. si quis autẽ. Si vero aliò tendebãt, sed tamen dũ fugi sunt ingressi: locũ habet vnde vi, quasi vi deiectus, & quasi ex postfacto ad id venisse videanť: vt. ff. §. armis deiectũ. &. §. proinde. vbi & de hoc no. si vero ad hoc veniebãt: tunc etiã si non sunt ingressi, locum habet interdictũ vnde vi, vt. ff. de vsuca. non solum. §. si dominus. & l. sequitur. §. si tu me. & innuit. ff. proxi. §. si quis autẽ. licet dominus Bul. in hoc casu proximo superiori dicebat quòd non, sed vi deiectum videri quo ad perdendam pos. vnde intelligebatur in. d. §. si dominus. nisi sequeretur ingressus. & pro eo. ff. eo. l. j. idẽ Labeo. &. ff. proxi. §. proinde. sed eas expone vt in qualibet nota. si vero sunt ingressi poss. tunc siue dubio secundum omnes vnde vi interdictum locum habet: vt. ff. l. j. §. idem Labeo. &. ff. §. proinde. in fi. Si vero non fugi, sed aliàs me absente sunt ingressi, nec reuertentem admiserunt: vnde vi locum habet: vt hic, &. ff. eo. l. j. §. interdictum. &. ff. de adquir. poss. l. clam. §. fi. Si vero me reuertentem non fugauerint in prædicto proximo casu, sed metu discesi, & accedere nolui: quasi metu videor eis poss. cessisse. & edictum quod metus causa, non vnde vi, locũ habet: vt. ff. quod me. cau. l. metum. iij. respon. &. §. sed & si per vim. secus si nõ redij, credens me non admittendum, vel deiiciendum, quia habeo interdictum: vt no. ff. eo. l. j. §. interdictum.

o *Eum igitur.* quia is qui armis deiecit, iniuste facit, & ideo tenetur: igitur, &c. & no. arma armis repelli: vt &. ff. e. l. j. §. vim vi. & sic cum moderamine. quod no. C. e. l. j.

p *Resistere.* vt &. ff. eo. l. j. §. vim vi. &. §. vi possidere. in fin.

q *Continenti.* id est antequam ad alia extranea diuertat negotia: vt. j. de verb. oblig. continuus. j. respõ. & de duob⁹ re. l. duos. §. fi. &. j. de adul. l. quod ait. §. quod ait. &. ff. de testa. hæredes. §. fi. Sed quid si in villis deiectus venit ad ciuitatem pro amicis, & in hoc biduo vel triduo laborat, an interim possideat? Quidam non etiam ciuiliter, sed veniens recuperat. arg. j. eo. l. qui possessioné. Sed potest dici quòd possideat ciuiliter, & spem habebit recuperandi

BIU Cujas

perandi naturalem. Nec ob. l. illa qui pos. quia reuertitur in pristinā causam quo ad naturalem: vel quatenus de facto est extra. ciuilis autem non amittitur: sed perseuerat eadem. Item non ob. quòd biduo vel plus ibi moratur in talibus: quia sic est opus in talibus. nam & propter aduocatum datur dilatio: [a] vt. ff. ex quibus cau. ma. l. ait prætor. §. fin. Item testatori ad necessarias causas: vt. C. de testa. cum antiquitas. & fideiussor accipitur inter duos reos: vt. d. l. de duo. re. l. duos. §. fin.

a *Venit.* supple & aliquē de possessione deiecit.

b *Sine me.* domino.

c *Venit.* supple & aliquē de possessione deiecit.

d *Habui.* facit. ff. eo. l. j. §. quotiens. &. §. deiecisse. & §. merito. Accursius.

e *Dolo malo.* puta suasisti familiæ meæ vt quem deiiciat, quasi ille meam possessionem occupasset: vt arg. ff. de dolo. l. cum quis.

f *Post annum.* vt. ff. eo. l. j. in princip. & de interdi. l. ex quibus. & cōmuni diui. l. communi diui. j. §. Iulianus.

g *Interdictum necessarium.* id est vtile: vt & aliàs. ff. de dam. infec. l. dāni. §. pe. vel dic hoc etiam directum dari: vt arg. supra eo. l. j. §. deiiicitur.

h *Fructuario.* & vsufructuario: vt. j. §. item si nō. & de his tractat vsque in fi. l. Item & ei qui habitationem habet: vt. ff. de dona. l. Aquilius. Sed an ei qui de reali seruitute deiicitur, cōpetat? Respon. non: vt supra de vsucap. l. sequitur. §. si viam. sic & nouum opus permittitur nunciare habenti seruitutem personalē, nō realem: vt supra de no. ope. nun. l. j. §. fi. & l. qui viam. in illis ergo recurritur ad interdictum directum & vtile de itinere priuato, & de aqua: vt. j. de itinere actuque priua. l. j. in princip. & de aqua quoti. & æstiua. l. j. in princip.

i *Non admisit.* retinuit ergo in absentia possessionem suam, scilicet naturalem: vt hic, & ff. de vsufru. l. arboribus. §. de illo. versi. Iulianus. & ar. ff. ea. l. §. fin autem. sed an deiecto fructuario à naturali videatur deiici proprietarius de ciuili, vel contra? Respō. non: cum non nisi per deiectionem vel per hoc quòd non admittitur quis in possessione, perdat aliquis possessionem: vt. ff. de acquiren. pos. si id quod. secus in re mobili qua priuatur vnus per hoc quòd alteri eorum surripit: quia etiam ignorans perdit: vt supra de acquiren. posses. l. rem quæ.

k *Locum non habet.* sed cum fructuarius veniens solo aspectu possessionem acquirat: vt. ff. de acquiren. posses. l. j. §. si iusserim. & l. quod meo. §. si venditorem. videtur si postea appropinquās prohibetur, quòd deiiciatur: & sic habeat interdictum. sed respō. hic fuit prohibitus etiam antequam posset locum videre. Ac.

Imputatur domino, si procurator deiecit aliquem: scilicet si dominus mandauit, vel ratum habuit quod procurator fecit. Idem dicendum est in familia domini. Bartolus.

¶ Cùm procurator armatus venit, [a] & ipse dominus armis deiecisse videtur: siue mādauit: siue (vt Iulianus ait) ratum habuit. Hoc & in familia dicendū est. Nam cùm familia sine me [b] armata venit: [c] ego non videor veniſſe, sed familia: nisi [vel] iussi, vel ratū habui. [d] Hoc interdictum etiam aduersus eū proponitur, qui dolo malo [e] fecit quò quis armis deiiceretur. Et post annū [f] reddetur in id quod peruenit ad eū qui prohibuit.

Hic incipit exponere quando interdictū istud detur fructuario. supra vero dixit quando pro rei proprietate.

¶ Vnde vi interdictum necessariū [g] fuisse fructuario [h] appareat, si prohibeatur vti frui vsufructu fundi.

Hoc interdictū competit contra eum qui prohibet frui fructuarium qui iam vti frui inceperat: non cōtra eum qui ab initio prohibuit ne frueretur. Et pertinet hoc interdictum ad res immobiles, non ad res mobiles: & competit etiam vsuario, sicut vsufructuario. hoc dicit vsque ibi, qui vsusfructus.

¶ Vti frui autem prohibuisse is videtur, qui vi deiecit vtentem & fruentem: aut non admisit [i] [eum] cum ex fundo exisset, nō vsusfructus deserēdi causa. Cæterum si quis ab initio volētem incipere vti frui, prohibuit: hoc interdictum locū non habet. [k] Quid ergo est? Debet vsufructuarius vsumfructū vindicare. [l] ¶ Pertinet autem hoc interdictum ad eum qui fundo vti frui prohibitus est. [Sed] pertinebit etiam ad eum qui ædificiis vti frui prohibetur. Consequenter autem dicemus, ad res mobiles [m] hoc interdictum nō pertinere si quis vti frui prohibitus est re mobili: nisi si rei soli accedebant res mobiles. Si igitur ibi fuerunt: [n] dicendum est etiam ad eas referri hoc interdictum debere. Item si nō vsusfructus, sed vsus sit relictus: cōpetit hoc interdictum. Ex quacunque enim causa [o] constitutus est vsusfructus vel vsus, hoc interdictum locum habebit.

Capite minuto, vel mortuo fructuario, qui prohibitus est vti frui: competit hoc interdictum hæredibus fructuarii, & contra hæredes prohibentis actio in factum ad dānum præteritum resarciendum, non ad constituendum vsumfructum: quia extinctus est morte vel capitis deminutione fructuarii. h. d. ll. seq. propter suam brenitatē non summantur.

¶ Qui vsusfructū nomine qualiterqualiter [p] fuerit quasi in possessione: vtetur hoc interdicto. Sed si quis posteaquam prohibitū est, capite minutus sit, [q] vel mortuus: rectè dicitur hæredibus & successoribus competere hoc interdictum: non vt in futurum cōstituatur [r] vsusfructus: sed vt præterita causa & damnum præteritū [s] sarciatur. Hæres quoque simili modo debebit in factum actionē suscipere in id quod ad se peruenit. [t]

IIII. IDEM libro decimo ad Edictum.

SI vi me deiecerit quis nomine municipum, [u] in municipes mihi interdictum reddendum Pomponius scribit, si quid ad eos peruenit. [x]

V. IDEM libro vndecimo ad Edictum.

SI rerū [y] tibi possessionē tradidero, dicit Pōponius vnde vi interdictum cessare: quoniam non est vi deiectus, qui compulsus est in possessionem inducere. [z]

l *Vindicare.* Sed quomodo vindicat, si nunquam possedit? Respon. fuit relictus in vltima voluntate: vt. ff. quemadmo. ser. amittitur si partem. §. fi. vel etiam inter viuos: sed cœpit aliquando possidere, & postea desiit. si autem non fuisset inductus in possessionem, tunc agitur ex stipu. vel ex cōtractu ex quo constitutus est.

m *Ad res mobiles.* vt tigna & similia quę ibi habebat.

n *Fuerunt.* scilicet in ædificio. idemque si in domo essent: vt. ff. eo. l. j. §. si fundus.

o *Quacunq; enim causa.* testamento, vel inter viuos.

p *Qualiterqualiter.* aliàs qualiterqualiter: aliàs qualitercumque.

q *Minutus sit.* maxima vel media capi. de. olim etiam minima: vt C. de vsufru. l. corruptionem. & institu. de acqui. per arroga.

r *Constituatur.* quia extinctus est cap. de. vel morte. secus si non vtēdo propter ipsam deiectionem: vt. j. eo. si plures. in princ. & l. si de fundo. & ff. de vsufru. l. cuiuscunque. Ac.

s *Præteritum.* id est fructus percepti & etiam percipiendi veniant in diem finiti vsusfru. nō post: vt & supra de vsufru. qui vsumfructū. §. fi. & l. quæsitum. & l. cuiuscūque. An autem ipsa quasi possessio restituatur? Respon. forte sic: licet cito per dominum possit ei auferri. nā est momentanea: vt. C. eo. l. vnde vi. & l. momentariæ.

t *Peruenit.* sic. ff. eo. l. j. in fi. & l. iij. in prin.

SI vi me.] *CASVS.* Aliquis nomine municipij me deiecit de fundo. tenentur municipes hoc interdicto. Frā ciscus Accursius.

u *Municipum.* qui sint municipes, habes. j. ad muni. l. j. & ff. ea. ff. de dolo. sed si ex dolo. §. j. & quod me. cau. l. metū. iij. §. j. & ff. de acquirē. possess. l. ij. Accursius.

x *Ad eos peruenit.* sed obiicitur. aut municipes habuerūt ratam illam deiectionem: & tunc tenentur in solidum: vt. ff. eo. l. j. §. quotiens. aut non: & tunc non: ideo tenentur interdicto: vt. j. eo. l. cū à te. sed dic vtili, non directo: vt & aliàs. ff. eo. l. j. §. si filius. &. §. si quis tamen. & arg. ff. quod me. cau. l. si cum ex. §. in hac. Vel subaudi hic maxime: & dic quòd mandauerunt, vel ratum habuerūt municipes. & fa. C. vnde vi. l. meminerint.

SI rerum.] *CASVS.* Metu coactus dedi tibi rem meam. non habet locum hoc interdictum, sed act. quod metus causa. Frā.

y *Si rerum.* aliàs incipit, si metu. & aliàs, si rerum tibi possessionem vi tradidero. & tunc dic vi, scilicet compulsiua.

z *Inducere.* non ergo pro vi compulsiua locum habet hoc interdictum, sed act. quod me. causa: vt. ff. quod me. cau. l. metū. iij. §. sed & si per vim. & l. si mulier. §. qui possessionem.

IN interdicto.] *CASVS.* In interdicto vnde vi, fit condēnatio in interesse agentis: quod est quando vltra rei æstima. quid enim

BIU Cujas

enim si deiecisti me de fundo in quo erant serui mei: & eos seruos per hoc amisi, quos volebam propter aliquam causam torqueri: vel erant hæredes instituti: & sic hæredi.amisi? certe hoc totum damnum æstimatur.Franciscus.

a *Videri.* id est æstimari.

b *Minus.*nō dicit minus rei vera estimatione.hoc enim non est: vt infra de fur.l.si vēdidero.§.cum autem. loquitur ergo sic, quia vltra rei pretium extenditur interesse quādoque in maiorē summam:quādoque in minorem, secūdum Azo. & facit.ff. eo.l.j.§.qui autem. & quod ibi no. Et hoc interesse probabitur iuramento in litem contra dolosum, vel contumacem inuasorem nolentem restituere:vt & supra de rei vin.l.qui restituere. in fi.&.j. quod vi aut clā. l. semper.§.in hoc interdicto.

c *Hominem.* qui erat in possessione inuasa asscriptitius, vel seruꝰ: vel colonus: vt.ff.eo.l.j.§.si fundus. &.§. rectissime. Vel dic quòd inducit simile in homine seruo: puta rapto,qui actione vi bo. rapto.repetit: vt quasi idem sit & hic. Accur.

d *Quanti is est.* id est valet homo.

e *Habendæ.* in seipso de aliquo facinore: & quod subiicit,probandæ,scilicet in alium.ad quod est supra ad exhiben.l.fi.

f *Adeundæ.* ad quod est.j.de fur.l.si quis vxori.§.penul.

VI. PAVLVS libro septimodecimo ad Edictum.

IN interdicto vnde vi tanti cōdemnatio faciēda est,quāti interfit possidere. & hoc iure nos vti Pomponius scribit: id est tanti rem videri, [a] quanti actoris interfit[possidere.]quod aliàs minus [b] esse: aliàs plus. Nā sæpe actoris pluris interesse hominem [c] retinere, quàm quanti is est: [d] veluti cum quæstionis habendæ, [e] aut rei probandæ gratia, aut hæreditatis adeundæ [f] interfit eius eum possideri.

VII. IDEM libro vicesimoquarto ad Edictum.

CVm à te vi deiectus sim: si Titius eandem rem possidere [g] cœperit, non possum [h] cum alio, quàm tecum, interdicto experiri.

VIII. IDEM libro quinquagesimoquarto ad Edictum.

FVlcinius dicebat vi possideri,quotiens vel [i] non dominus, cum tamen possideret, [k] vi deiectus est.

Secundum commoda quæ quisque sentit: ita onus subire tenetur.

IX. IDEM libro sexagesimoquinto ad Edictum.

SI plures hæredes [l] sunt: vnusquisque non in amplius quàm ad eum peruenerit, tenetur. qua de causa interdum in solidum tenebitur is ad quem totum peruenerit, quamuis ex parte [m] hæres sit. VDeiectum [n] ab vsufructu, [o] in eandem causam prætor restituere [p] debet:* id est in qua futurus esset, si deiectus non esset. Itaque si tempore [q] vsusfructus finitus fuerit,postquam deiectus est à domino: [r] nihilo minus cogendus erit restituere, [s] id est vsumfructum iterum constituere. [t]

Si post deiectionem facta sit consolidatio vsusfructus & proprietatis: non tenetur proprietarius iterum vsumfructum constituere: aget tamen vsufructuarius cōtra eum per quem perdidit vsumfructum.h.d.l. sequens exponit quid sit vim facere.

X. GAIVS libro secundo ad Edictū prætoris vrbani titulo de liberali causa.

SI de fundo proprietarium [u] & fructuarium prædo expulerit,atque ob id fructuarius constituto tempore [x] non vsus, perdiderit ius suum: nemo dubitat quin[tunc] dominus, siue experiatur cum fructuario aduersus prædonem, siue non experiatur, [y] retinere [z] debeat reuersum ad se vsumfructum: & quod fructuarius perdidit, id ad damnū [a] eius pertineat cuius facto periit.

Cum à te.] CASVS. Deiecisti me de fundo:& alius postea te deiecit. habeo hoc interdictum contra te, & contra illum. Secundo dicit: hoc interdictum datur etiam nō domino deiecto de fundo quem possidebat.& hoc dicit hæc.l.& seq.Fran.Acc.

g *Possidere.*vi vel sine vi:non curo.

h *Non possum.*ad quod fa.ff.eo.l.j.§. qui vi à me. &.ff.de acquir. pos.l.fi.&.j.tit.j.l.j.§.fi.&.ff.de vsuca.l. sequitur.§. si tu vi me. & ff.si serui.vin.l.loci corpus.§.competit.nisi forte cum fueras non soluendo:vt in ar.contra.j.de furtis.l.itaque.circa prin.Item facit.C.si certum peta.l.non vnde.Accursius.

i *FVlcinius.Vel.*pro &:vel pro saltem.

k *Possideret.*large accipe,id est detineret:vt &.ff.eo.l.j.§. quod autem ait.& fa.ff.de vsuca.l.sequitur.§.si tu vi me.Accursius.

Si plures.] CASVS. Deiecisti me de fundo meo: & cœpisti possidere. decedis postea relictis pluribus hæredibus. quilibet hæredum tuorum in id quod ad eum peruenit, tenetur: & si totum ad vnum peruenit,in totum ille tenebitur.Secundo dicit: habebā vsumfru.in fundo tuo: deiecisti me de possessione prædicti fundi.& sic eum non vtendo & fruendo amisi.dicitur quòd agam hoc interdicto per quod compellēris restituere, id est cōstituere vsumfru.in pristinum statum à quo fui deiectus.Fran.

l *Hæredes.*scilicet violenti.Accursius.

m *Ex parte.* fa.ff.commoda.l.iij.§. hæres.&.l. in commodato. §.ij.&.j.de præto.stipulatio.l.ij.§.sed & si vnus.&.ff.de rei vind. si possessor. &.ff.quod metus cau.l.quod diximus.§.fi.& supra de edendo.l. si quis ex argentariis.§.cogentur. &.j. de aqua quotidia.& æstiua.l.j.§.competit.& infra quod vi aut clam.semper.§. hoc interdictum.

n *Deiectum.*per proprietarium deiicientem,vt subiicit.

o *Ab vsufructu.*qui est quasi possessor iuris. ADDITIO. Istā glo.iuncto suo tex.reputat Barto.fin. ex qua not.quòd licet fructuarius rem naturaliter possideat: vt.l.naturaliter.ff. de acquir. possess.tamen ius vsusfructus quasi possidet ciuiliter & naturaliter. & meliorem glo. habes in.l. ait prætor.§. item ei. in verbo, quasi.ff.ex qui.cau.ma.secundum eundem Bar.

p *Restituere.*aliàs sustinere:aliàs restituere.

q *Si tempore.* secus si alio modo: vt.ff. eo.l. iij.§.penul.

r *A domino.*id est proprietario.

s *Restituere.* etiā post annum: cum ad eum peruenit: quia reuersus est ad proprietatem. vnde secus esset si alius deiecisset: quia intra annū teneretur in solidum: sed post in nihilum: cum nihil ad eū peruenisset, sed ad proprietatem rediisset: vt.ff.eo.l.j.in prin.

t *Iterum constituere.* facti, non iuris varietatē notat verbum iterum. Sed quæ glos. est hæc? Respon. bona: quia quod remissum est, restitui non potest: quod videbatur ex verbo, restituere:sed de nouo aliquis constituitur priori omnino consimilis. & facit.ff.ad.l.Aquil.l.item Mela.§.fi.&.l.seq.&.ff. de vsufru.l. cuiuscumque.in princip.

Si de fundo.] CASVS.Habebā proprietatem in fundo. tu in eodē vsumfru. habebas.deiecti sumꝰ ambo de possess. fundi. & tu non vtendo siue fruēdo amisisti vsumfru. si agam interdicto: siue ego solꝰ? siue tu mecū: recuperabo fundum in plena proprietate, id est cum vsufructu. nec teneor constituere vsumfru.tibi, sed tu tuo interdicto ages contra deiicientem ad interesse.Franciscus Accursius.

u *Proprietarium.* necnon fructuarium. nam si solus proprietarius esset expulsus, & non fructuarius: non dabitur interdictum proprietario, quasi per fructuarium retinuerit possessionem: vt ff.eo.l.j.§. si quis vi me. secundum quosdam. vel ibi in eis dicit qui pro me possident: fructuarius autem non pro domino, sed pro se,id est suo iure possidet.

x *Constituto tempore.*scilicet.x. vel.xx.annis:vt.C. de vsufruct.l. corruptionem.& de serui. & aqua.l. sicut. Sed quomodo postea poterit agere fructuarius interdicto, cum deiiciens non tenetur post annum nisi de eo quod ad eum peruenit: & vsusfru. reuersus est ad proprietatem,vt hic,& dixi.ff.l.proxi? Respon.pone eum fuisse litem contestatum intra annum. Vel dic quòd loquitur hic secundum iura vetera, quando peribat vsusfructus anno vel biennio: vt.d.l. corruptionem.C. de serui.& aqua. in princip. & annus huius interdicti potest extendi longe vltra, cum sit vtilis:vt supra eo.l.j.§.annus. Vel melius, cum possit extendi hic annus valde vltra decem vel viginti annos: non exigo quòd hic loquatur secundum vetera iura:vel quòd fuerit lis cōtesta.secundum H.quòd vltra possit extendi,patet.j.de diuer.& tempo.præscrip.l.j.

y *Non experiatur.*scilicet cum fructuario:sed ipse solus.

z *Retinere.* id est non cogendus est de nouo concedere. & hoc cum extraneus inuasit.secus si dominus:vt.ff.l.proxi.in fi.

a *Ad damnum.* Sed quid si prædo non est soluendo? Respon. agitur contra proprietarium vt constituatur de nouo. arg.ff. de eo per quem fa.erit.l.fi. &.ff.l. proxi.in fi. & supra de fundo.l. si maritus.ij.secundum quosdam.Sed B.& H.contra.Sed eis oppo. amissum per flumen restituitur: vt supra quibus mo. vsusfruct. amit.l.si ager.sed respon. hic fuit vtile: ibi non. Item hic agere poruit;

BIU Cujas

potuit:ibi non à flumine recuperare: nisi eo recedente.& facit.ſ. si certum peta.l.periculum.

Vim facit.] CASVS. Loquitur hæc.l.de vi inquietatiua, & sic parum facit ad titulum.& casum sic pono: Frãciscus qui non sinit possidentem vti & frui suo arbitrio: dicitur vim facere, siue aret in fundo, siue ædificet in fundo, siue quid aliud faciat per quod non dimittat quiete possessorem possidere. Vel aliter pone casum vt in glo. domini mei Ac. Fran.

a *Vim facit.* extra materiam est hæc lex: & nihil faciens ad titulum. non enim pro hac violentia, cum sit inquietatiua, & nõ expulsiua, potest dari hoc interdictum, sed illud vti possidetis: vt.j.vti pos. si duo. §. hoc interdictum sufficit.&.ſ. si ser.vin.sicuti.§. Aristo. in fin.§. sic & aliàs est lex extra materiam quam habes.ff. qui. ex cau.in pos.ea.l.hęc autem. in fi.l. Vel aliter loquitur hæc lex in naturali possessione tantum, cum aliquis scilicet prohiberet vsufructuariũ arare &c. volens eum priuare & deiicere de naturali possessione vsusfructꝰ, nõ volens domino auferre ciuilem: & sic pro naturali dabitur fructuario vnde vi: pro ciuili dabitur domino vti pos. & facit.ff. de acqui.pos.l.pe.§.j.&.j. de iniur.l. iniuriarũ.j. §.si quis me prohibeat. &.ff. de oper. no.nuncia.l. de pupillo.§. pe. & fi.in verbo, ratihabitionem. & glo. fi. & de procu.l.non cogẽdum.§.fina.

Colonus.] CASVS. Locaui fũdũ cuidã rustico, puta Gualengo vituperabili colono nostro. postea istum fundum vendidi Titio, & ei permisi vt intraret pos. fundi quando vellet. & cum intrare vellet emptor,rusticus siue colonus, quod idem est, non permisit eum intrare. postea colonus deiectus est de pos.fundi à quodam extraneo. dicitur quòd habeo interdictum vnde vi contra colonum ob hoc quòd non admisit emptorem, quasi per hoc me deiecisse videatur, nisi iustam causam retinendi habeat: puta impensarum. Item ipse colonus habet interdictum vnde vi contra deiicientem.Franciscus Accursius.

b *Non admisit.*emptorem, vel etiam aliũ nomine domini eundem:vt & infra eo.l.cum fundum.& supra de relig.ossa.§.fina.

c *Competiturum.*contra eum qui vi deiecit colonum.Accur.

d *Ipsumque.*colonum.

e *Simili.* aliàs simili:& aliàs similiter.& fa.ff.loca.l.si merces.§. qui fundum.&.ff.ne vis fiat ei.l.j.§.hæc actio.&.j. titu.j.l.si duo. §.cum inquilinus.

f *Propter iustam.*expensarum forte:vt supra de acquiren. pos.l.si quis rem.&.C.eo.l.non ab re. & supra loca.l. si colonus. & arg. infra de fur.l.qui iniuriarũ.j.§. fi.& supra de pig.act.l.si necessarias. in princip. vel ignorantiæ: quia ignorabat dominum hoc velle, vel illi vendidisse. Idem dicunt quidam si propter iniuriam id faciat animo interuertendi: quod non placet: quia iam sic non haberet locum hæc lex,cum semper faciat prauo animo,

XI. POMPONIVS libro sexto ex Plautio.

VIm facit,[a] qui nõ sinit possidentem eo quod possideat, vti arbitrio suo: siue inserendo, siue fodiendo, siue arando, siue quid ædificando, siue quid omnino faciendo per quod liberam possessionẽ aduersarij non relinquit.

Colonus non admittens emptorem fundi, habet interdictum contra deiicientem si deiectus sit: & dominus habet interdictũ contra colonum non admittentem emptorem. Bartolus.

XII. MARCELLVS libro nonodecimo Digestorum.

COlonus eum cui locator fundum vendiderat,cum is in possessionem missus esset,nõ admisit:[b] deinde colonus vi ab alio deiectus est. quærebatur quis [eorum] haberet interdictum vnde vi.Dixi,nihil interesse,colonus dominum ingredi volentem prohibuisset: an emptorem, cui iussisset dominus tradi possessionem, non admiserit. igitur interdictum vnde vi colono competiturum,[c] ipsumque[d] simili[e] interdicto locatori obstrictũ fore:quem deiecisse tunc videretur,cum emptori possessionem non tradidit:nisi forte propter iustam[f] & probabilem causam id fecisset.

Damnatus interdicto vnde vi, vel quolibet alio interdicto, infamis non fit: scilicet infamia iuris.Francis.Accursius.

XIII. VLPIANVS libro octauo ad Sabinum.

NEque vnde vi, neque aliud interdictum, famosum[g] est:

Etiam vi vel clam possidens,si deiectus fuerit,est restituendus. Bartolus.

XIIII. POMPONIVS libro vicesimonono ad Sabinum.

SEd si vi armata† deiectus[h] es: sicut ipsum fundum recepisses,*etiam si vi, aut precario, aut clam eum possideres:[i] ita res quoque[k] mobiles omnino recipies.

Non liberatur deiiciens, licet possessionem perdat sine dolo: quia vitiose possessionem adeptus erat. Bartolus.

XV. PAVLVS libro tertiodecimo ad Sabinum.

SIvi me deieceris, vel vi aut clam feceris: quamuis sine dolo & culpa amiseris possessionem, tamen damnandus es quanti mea interfit: quia in eo ipso culpa tua præcesserit,quòd omnino vi deiecisti, aut vi aut clam fecisti.[l]

XVI. VLPIANVS libro vicesimonono ad Edictum.

INterdicto* vnde vi vti potes si à filiofamilias deiectus es: vt eius causa quod ad patrem peruenit,ipse teneatur.[m]

XVII. IVLIANVS libro quadragesimooctauo Digestorum.

QVi possessionem vi ereptam, vi in ipso congressu[n] recuperat:in pristinam causam[o] reuerti potius, quàm vi possidere[p] intelligendus est. Ideoque si te vi deiecero, ilico tu me, deinde ego te:vnde vi interdictum tibi vtile erit.[q]

Interdicta quædam de facto infamant.

† *Cõcor. gl. in.c. significauerunt. & ibi not. Panor. extra de testa. & in.c. quia, de iudi. fac.c. querelã. de ele.in anti.*

**Flo.recipis,*

**Fl.ff.interdicto vnde vi, dicendũ est vt eius causa,quod &c.*

a *Vim facit.* extra materiam est hæc lex: & nihil faciens ad titulum. non enim pro hac violentia, cum sit inquietatiua, & nõ expulsiua, potest dari hoc interdictum, sed illud vti possidetis: vt.j.vti pos. si duo. §. hoc interdictum sufficit.&.ſ. si ser.vin.sicuti.§. Aristo. in fin.§. sic & aliàs est lex extra materiam quam habes.ff. qui. ex cau.in pos.ea.l.hęc autem. in fi.l. Vel aliter loquitur hæc lex in naturali possessione tantum, cum aliquis scilicet prohiberet vsufructuariũ arare &c. volens eum priuare & deiicere de naturali possessione vsusfructꝰ, nõ volens domino auferre ciuilem: & sic pro naturali dabitur fructuario vnde vi: pro ciuili dabitur domino vti pos. & facit.ff. de acqui.pos.l.pe.§.j.&.j. de iniur.l. iniuriarũ.j. §.si quis me prohibeat. &.ff. de oper. no.nuncia.l. de pupillo.§. pe. & fi.in verbo, ratihabitionem. & glo. fi. & de procu.l.non cogẽdum.§.fina.

b *Non admisit.*emptorem, vel etiam aliũ nomine domini eundem:vt & infra eo.l.cum fundum.& supra de relig.ossa.§.fina.

c *Competiturum.*contra eum qui vi deiecit colonum.Accur.

d *Ipsumque.*colonum.

e *Simili.* aliàs simili:& aliàs similiter.& fa.ff.loca.l.si merces.§. qui fundum.&.ff.ne vis fiat ei.l.j.§.hæc actio.&.j. titu.j.l.si duo. §.cum inquilinus.

f *Propter iustam.*expensarum forte:vt supra de acquiren. pos.l.si quis rem.&.C.eo.l.non ab re. & supra loca.l. si colonus. & arg. infra de fur.l.qui iniuriarũ.j.§. fi.& supra de pig.act.l.si necessarias. in princip. vel ignorantiæ: quia ignorabat dominum hoc velle, vel illi vendidisse. Idem dicunt quidam si propter iniuriam id faciat animo interuertendi: quod non placet: quia iam sic non haberet locum hæc lex,cum semper faciat prauo animo, cum non reddat ei à quo habet:vt.C.eo.non ab re.&.C.de loca. l.si quis conductionis.licet ergo male faciat,quia non reddit: & sic puniatur:tamen priuatur dominus possess.bono vel malo animo faciat.Accursius.

g *Neque vnde vi.Famosum.* id est non efficitur infamis infamia iuris damnatus aliquo interdicto:de facto tamen infamant quædam:vt vnde vi,& quod vi aut clam. & ideo in parentem vel patronum non dantur: vt supra eo.l.j. §. hoc interdictum. & supra de obsequiis.l.licet. & fa.infra de act. & obli. l.cessat.

Ed si vi.] CASVS. Ego vi armata deiectus sum de fundo quem possidebam vitiose,puta vi,vel clam, vel precario. recuperabo ipsam possess. & res mobiles si quas amisi ex hac deiectione. Franciscus.

h *Deiectus es.* forte etiam ab eo à quo vitiose possidebas. Azo. vt & instit. de interdi. §.recuperandæ.

i *Possideres.*& aliquis te deiecisset: vt & supra eod.l.j.§. qui vi à me.&.l.cum à te.Ac.

k *Quoque.*vt & supra eod. l.j. §. si fundus à quo. sed contra. huic l.ſ. cõmuni diui.l. cõmuni diuidundo.j. §. iiij. vbi dicit precariã possessionem non pergere ad vigorem iudicij.Solu. ibi non parit iudicium communi diui.sed interdictum vnde vi parit:vt hic.

Si vi.] CASVS. Tu me deiecisti de fundo quem possidebam: vel vi aut clam feceris:& eum fundum desisti possidere: licet sine dolo & culpa: tamẽ teneris quanti mea interest. Frãciscus Ac.

l *Feci.*facit.ff.eo.l.j.§. rectissime.&.§. quia interdictum.&.j. eo.l.pe.&.j.quod vi aut clam.l. cõpetit.§. in summa. Itẽ facit.ſ. de mino.l.si ex causa.§.si mulier.

Interdicto.] CASVS. A filiofamilias tuo deiectus sum vi.ad id quod ad te ex hoc peruenit,teneberis.Franciscus.

m *Ipse teneatur.*scilicet filius,ad quod est.ff.l.proxi.vel ipse, scilicet pater,ad quod est.ff.de pecu.l.licet.§. ex furtiua causa. & ad vtranque facit.ff.l.j.§.si filiusfamilias.

Qui possessionem.] CASVS. Tu deiecisti me per vim de fundo.ego incontinenti eum per vim recuperaui. nõ punior. Secundo dicit: vi te deieci: tu illico me, & ego te.bene teneor hoc interdicto.Franciscus.

n *Congressu.*id est in ipso conflictu.

o *Causam.*id est in pristinam detentionem. sic ergo qui possessionem incõtinenti recuperat,fingitur nõ amisisse, secũdũ Azo.

p *Quàm vi possidere.* id est quàm possessionẽ vi adeptus esse. & sic videtur quòd vsuca. non interrumpitur per talia. Sed argu. contra.ff.de vsuca.l.naturaliter. item fa.ff. de libe.& posthu.l. filio quem. ibi, videlicet quòd non translatus &c. vt institu. qui. mo.ius pa.pot.sol.§.si ab hostibus.

q *Vtile erit.*id est efficax.sed pone quòd te vi deieci: tu incõtinenti recuperasti. an perdo ius meum? hæc lex innuit quòd nõ. nam iniuria effectum non habuit; vt.ff.quod quisque iur.l.j.in fi.

Item

Item si ex interuallo recupero: an perdo condic. ex.l. si quis in tantam.C.vnde vi. quam habebam saltem ad pœnam: & potes addere quod not.ff.l.iij.§.cum igitur.

Interdictum recuperandæ possessionis cõcurrit cum petitorio. Bartolus.

XVIII. PAPINIANVS libro vicesimosexto Quæstionum.

CVm fundum qui locauerat, vendidisset, iussit[a] emptorem in vacuam possessionem ire: quem[b] colonus[c] intrare prohibuit. postea emptor vi colonum expulit. [de]interdicto * vnde vi, quæsitum est. placebat colonum [hoc] interdicto venditori teneri: quia nihil interesset, [d]ipsum,[e] an aliũ[f] ex voluntate eius missum[g] intrare prohibuerit. Neq; enim[h] antè omissam possessionem videri,[i] quàm si tradita[k] fuisset emptori: quia[l] nemo[m] eo animo esset, vt possessionem omitteret propter emptorẽ, quam[n] emptor adeptus non fuisset.[o] Emptorem quoque qui postea[p] vim adhibuit: & ipsum interdicto colono teneri. Non enim[q] ab ipso, sed à venditore per vim fundum esse possessum,[r] cui possessio[per vim]esset ablata. Quæsitum est, an emptori succurri debeat,[s] si voluntate[t] vẽditoris colonũ postea vi expulisset. Dixi non esse iuuandum: quia mandatum illicitũ[u] susceperit. [f]Eum qui fundum vindicauit[x] ab eo cum quo interdicto vnde vi potuit experiri: pendente iudicio[y] nihilo minus interdicto[z] rectè agere placuit.

Ad violentum expulsorem pertinet periculum interitus indistincte. Bartolus.

XIX. TRYPHONINVS libro quintodecimo Disputationum.

MEritò Iulianus respondit, si me de fundo vi deieceris, in quo res mouentes fuerũt, cùm mihi interdicto vnde vi restituere debeas non solum possessionem soli, sed & ea quę ibi fuerunt: quãquam ego moram fecero[a] quo minus interdicto te conuenirem: subtractis tamẽ mortalitate seruis, aut pecoribus, aliisve rebus casu intercidentibus, tuũ tamẽ onus[b] nihilo minus in eis restituendis esse: quia ex ipso tempore delicti plus quàm fruſtrator[c] debitor constitutus es.*

XX. LABEO libro tertio Pithanon à Paulo epitomatorum.

SI colonus tuus vi deiectus est: ages vnde vi interdicto. Idem [est] si inquilinus tuus vi deiectus fuerit. Paulus. Idẽ dici potest de coloni colono,[d] item inquilini inquilino.

Flo. interdictis

a *Iussit.* locator, idéque venditor.
b *Quem.* emptorem.
c *Colonus.* prius etiã male cogitãs: vt.j.patebit.
d *Interesset.* vt &.ff.l. colonus.
e *Ipsum.* s. venditoré.
f *An aliũ.* emptoré.
g *Missum.* id est mitti iussum vel mittendum.
h *Neque enim.* vere enim venditori cõpetit interdictũ, quia adhuc possidebat tépore quo colonus non admisit emptoré: licet colonus prio cogitasset sibi possidere: vt &.C. de adquir.pos.cũ nemo. Iteé patet per hoc q̃ domino datur interdictum: quod ei nõ daretur, nisi tépore quo emptor non admittitur possideret: vt &.ff.eo.l.j.§.interdictũ autem hoc. Non ergo solus coloni animus dominum priuat: vt dictũ est: & hoc patet. sed si colonus deserat eo animo vt dominus perdat, bene perdit dominus naturalem: vt.ff.de adqui.pos.l.si colonus. & diximus.C.commu.de vsuca.l.j.
i *Videri.* dominum.
k *Tradita.* à domino vel à colono.
l *Quia.* & quasi non videatur amissa, quia nemo &c.
m *Nemo.* dominus.
n *Quam.* possessionem.
o *Non fuisset.* cum ergo venditor possessionem nõ amiserit: is à colono videtur deiectus. & facit.ff. de adquir. posse.l.si me in. sed contra in eodem tit. quod meo.§.si à furioso. Accur.
p *Postea.* ex interuallo. secus si incõtinenti: quia sicut domino licet per se incontinenti recuperare possessionem: vt.ff.eo.l.iij.§. eum igitur.&.l.qui possessionem. sic & per alium.[a] vel secundũ Io. non licet ei per aliũ hoc facere. sic.j.de solu.l.fugitiuus.&.C. de thesau.l.j.lib.x.& facit.ff.eo.l.j.§.qui vi à me.
q *Non enim.* ideo dico venditori contra colonum competere interdictum: quia non ab ipso. s. emptore, sed &c.
r *Possessum.* à colono.
s *Debeat.* vt non teneatur interdicto. Accursius.
t *Voluntate.* scilicet etiam expressa. Accursius.
u *Illicitum.* vt & instit.de manda.§.illud. Azo.
x *Vindicauit.* rei vindi. proposita.
y *Iudicio.* rei vindica.
z *Interdicto.* vnde vi. & sic not. hic q̃ petitorium & possessoriũ recuperandæ pos. simul possunt intentari: quod iure canonũ plabum est: vt extra de causa pos.& proprie.c.pastoralis. [b] Item pro hoc quia ad diuersa cõpetũt: vt.ff.de adquir.pos.l.naturaliter.§.j. Item non aduersantur sibi istæ petitiones: sed se cõpatiuntur: itẽ quia non debet diuidi cõtinentia causæ: vt.C.de iudi.l.nulli. sed

a Ista gi. est sing. ad hoc propositum, quòd facultas capiẽdi propria auctoritate vel faciẽdi vindictã de offensa, potest exerceri p aliũ, nõ solũ per nosmetipsos quibus competit ista facultas: quod verũ intelligi in concessione legali: sec⁹ in vindicta permissa alicui à statuto: quia nõ potest alteri cõmitti: & p aliũ explicari. Bo. b Concor. text. in.c.1. &.2. pal. tit. de causa

A Io.& Azo contra. s. quòd etiã interdictum recuperandæ possessionis vel adipiscendæ non possit simul. s. cum petitorio intẽtari: & pro eis. C. de interdictis. l. incerti. & de rei vin. l. ordinarij. & de iudi. l. nulli. &.ff. de leg. ij. l. cum filius. §. variis. Sed quomodo huic respondetur quæ dicit, pendente iudicio &c. Sed dicunt q̃ hic renuntiauit petitorio. sed qualiter? Immo est causa finita omnino renũtiatione: vt. C. de pact. l. postquã. Sed dicunt, immo nec sic est finita. s. si reus vult dari sententiã: vt in authen. de liti. §. omnem. col. viij. Alij tenẽtes eandẽ opinionẽ respõ. huic l. quia differt agere petitorio, & psequitur tãtum possessoriũ, quod de nouo ꝓponitur: & sic non simul agit vtraque via. & fa. j. de excep. rei iudi. l. & an eadem. §. fina. &.ff. de rei vind. l. is qui. & q̃d no. ff. de iudi. l. si de vi. Ac.

Erito.] CASVS. Deiecisti me de fundo in quo erant pecora & serui. licet tardaui agere, & mortua sunt interim pecora & mancipia: tamẽ teneris ad æstimationẽ omniũ rerũ, cum tu semper à tẽpore deiectionis fueris in mora. Secũdo di. cit, si colonus meus vel inquilinus deiicitur: ego videor deiectus, & habeo hoc interdictũ. & hoc dicit hæc. l. & seq. Fran. Accur.

a *Moram fecero.* quæ mihi nõ nocet: vt hic, &.ff. de vsuris. l. videamus generaliter. §. iteé si vi. Sed arg. contra. ff. de aqua plu. arcen. l. emptor. sed in alio casu loquitur. Accur.

b *Onus.* vt.&.ff.e.l.j.§. rectissime.&.C. de fur. l. subtracto.&.C. qđ me. cau. l. j.& ar. C. de cõdic. fur. l. antepe. nec distinguit, erit perituræ apud deiectũ, vel nõ: vt hic & præmissis legibus patet.

c *Fruſtrator.* [c]plus est qui inuadit, quàm sit ille qui est fruſtrator. & est fruſtrator ille qui est in mora ex interpellatione. ff. de vsur. l. iij. §. fina. nõ ex delicto: vt erat hic. In quo ergo est in plus debitor? Respon. quia sine vlla interpellatione tenet de interitu sed alius licet differat & fruſtretur solutionẽ, non tenetur de interitu nisi post interpellationem: vt. j. de verbo. obli. si ex legati. Iteé in alio: quia iste tenetur de interitu: siue erat interitura penes actorẽ, siue non: sed alter nõ etiã post morã, si erat interitura penes actorem, secundũ quosdã: pro quibus est. ff. quod me. cau. l. si cũ ex. §. quatenus. versi. q̃ si homo. & de rei vindi. l. iteé si verberatum. §. fin. sed dic tu in hoc cõtra. per. l. ff. de leg. j. l. cum res. §. fin. &. l. apud Iulianũ. §. hi. & ad illas respon. vt in qualibet earum no. Item fa. ff. de noxa. l. quotiens. §. prætor. &. C. de fi. instru. l. fi.

d *SI colonus. Colono.* nam rem sibi locatam &c. vt. C. loca. l. nemo. & per eos primus locator possidet: vt. ff. de adqui. pos. l. qui vniuersas. §. fi. & his deiectis primus locator deiicitur: vt hic, & facit. ff. de reli. l. ossa. §. fi. &. C. de adqui. posse. l. fi.

VTI POSSIDETIS.

Post interdictum vnde vi, quod pos. restituit, sequitur hoc quod defendit: vt infra eo. §. est igitur. versi. & consequenter.

Ait prætor.] CASVS. Pone casum in hoc prin. vt in glo. domini mei Accur. quæ incipit, pone casum &c. Secũdo dicit hoc interdictũ nõ habere locum in cloacis, cũ inter aliquos sit quæstio quis possidet cloacã, contendens quilibet se possidere in solidum, & non alium. & quare nõ habeat locum, dic vt in glo. magistra. domini mei Accur. hic posita quæ incipit, forte. Tertio in versiculo, neque pluris &c. dic casum vt in glo. domini mei Accur. quæ incipit, si à me possides &c.

BIU Cujas

Quarto dicit: hoc interdictum de soli possessore locum habet: & in eo obtinebit qui potior erit in possessione: & est prohibitorium circa retinendam pos. id est ne vis fiat ei qui inuenitur potior in possessione. Quinto dicit causam quare hoc interdictum positum est. nam cũ in rei vindi. alius debeat esse possessor, alius actor: & quandoq; possessor nõ est dominus, quãdoque sic: occurrit pluries quòd quilibet cõtendit se possidere. vnde aut sponte concordant quis sit possessor, & quis agat rei vindi. & tunc planũ est: & seruabitur conuentio. aut non cõcordant: sed quilibet cõtendit se possidere, & sit res soli: tũc hoc interdictum intẽtatur inter eos, & appellatur vti possidetis. & est inductum causa retinendæ possessionis, vt ne vis fiat ei qui inuenitur potior in possess. & merito hoc interdictum est positum iuxta superius, vnde vi: cum per illud restituatur possessio, per hoc tueatur possessor. Item hoc defendit possessorẽ illud oppugnat possessorem violentum, & cogit eũ restituere possess. quam per vim occupauerat. Postea dicit: omnis quæstio de possess. aut est vt nobis restituatur pos. quã nõ habemus: aut vt nobis retinere liceat qđ possidem[9]. restituitur autẽ possessio & per interdicta, vt per vnde vi, & per quorum bonorũ. Item per act. vt per triticariam: vt habes de hoc exemplũ. ff. de tritica. l. j. in fi. & l. sequen. & per condic. indebi. dic vt in glo. Retinetur autem possessio quandoque ope excep. vt pacti, vt iurisiurãdi, & similibus modis: vt si fecisti mihi pactum quòd possess. talis fundi à me non petes. & sic in similibus. quandoque ope interdicti vti possidetis: vt in hoc titulo sunt exempla. Et ille demum possessor per hoc interdictum defenditur, qui possidet nõ vi, non clam, non precario ab aduersario. sic ergo hoc interdictum datur possessori: actio autem, id est rei vindicatio, non datur possessori. Et habet locum hoc interdictum siue contendatur de possessione totius fundi, siue partis certæ fundi: siue pro indiuiso contendat quis se possidere, vt dimidiam fundi pro indiuiso. & habet locum circa possess. soli, & sic rei immobilis. Vltimo dicit: bene dictum est in edicto quòd ille defenditur per hoc interdictum, qui possidet nec vi, nec clam, nec precario. nam si vi possideret aut clam aut precario ab aduersario, succumberet in hoc interdicto. si autem possideret vi, vel clam, vel precario quo ad extraneum, non quo ad aduersarium bona: obtineret in hoc interdicto. & hoc dicit hæc. l. & seq. Fran.

a *Ait prætor.* pone casum inter proprietarium & vsufru. quorũ vnus ciuiliter & alter naturaliter possidet: licet quilibet de altero negaret. vnde pro vtroq; datur sentẽtia: vt. j. eo. l. fi. & C. e. l. j. & quod subiicit, ædes: idem dic in qualibet re immobili: vt. j. ea. l. §. hoc interdictum in omnibus. Ergo gratia exempli de ædibus dicit. Pro incorporalibus autem locum habet vtile: vt pro quasi possessione vsufru. vel vsus, & cæterarum seruitutum: vt. ſ. de serui. l. quotiens. ij. & si serui. vindi. l. ij. in fi. licet non proprie possideantur: vt. ſ. de adqui. re. domi. l. seruus. §. incorporales. Itẽ quod subiicit, nec vi &c. expone hæc tria vt notatur. C. eo. l. j. in glo. clam à me. & in glo. de vi pone exemplum. & in glo. precario tenet à me &c. Item qualiter formabitur sentẽtia in hoc interdicto, notatur ibi in glo. §. sed qualiter formabitur &c. Acc.

VTI POSSIDETIS.

TITVLVS XVII.

1. VLPIANVS libro sexagesimonono ad Edictum.

AIt prætor: [a] *vti* [b] *eas ædes, quibus de agitur, nec vi, nec clam, nec precario alter ab altero possidetis: quo minus ita possideatis, vim fieri veto. De cloacis hoc interdictum non dabo:* [c] *neque pluris* [d] *quàm quanti res erit, intra annum quo primum experiundi* [e] *potestas fuerit, agere permittam.* Hoc interdictum de soli [f] possessore scriptum est: [g] quem potiorem prætor in soli possessione habebat: & est prohibitorium ad retinendam possessionem. ¶ Huius autem interdicti proponendi causa hæc fuit, quòd separata esse debet possessio à proprietate. [h] Fieri etenim potest, vt alter possessor sit, dominus non sit: alter dominus quidem sit, possessor verò non sit. fieri potest vt & possessor idẽ & dominus sit. ¶ Inter litigatores ergo quotiens est proprietatis controuersia: aut conuenit inter litigatores vter possessor sit, vter petitor: aut non conuenit. Si conuenit, absolutum est. [&] ille possessoris commodo, quem conuenit possidere: ille petitoris onere fungetur. [i] Sed si inter ipsos contendatur, vter possideat, quia alteruter se magis possidere adfirmat: [k] tunc si res soli sit de* cuius possessione contenditur, ad hoc interdictum remittẽtur. ¶ Est igitur hoc interdictum, quod vulgo *vti possidetis* appellatur, retinendæ possessionis. nã huius rei causa redditur, ne vis fiat ei qui possidet: & consequẽter proponitur [l] post interdictum *vnde vi.* Illud enim restituit vi amissam possessionẽ: hoc interdictũ tuetur ne amittatur possessio. Denique prætor possidenti vim fieri vetat: & illud quidem [m] interdictũ oppugnat possessorem, [n] hoc tuetur. Et, vt Pedius ait, omnis de possessione controuersia, aut eò pertinet, vt quod non possidemus, nobis restituatur: [o] aut ad hoc, vt retinere nobis liceat quod possidemus. Restituendæ [p]* possessionis ordo aut interdicto [q] expeditur, aut per actionẽ. [r] †Retinendæ itaq; possessionis duplex via est: aut exceptio: [s] aut interdictũ. [t] Exceptio datur ex multis causis [u] ei vel immissum quo vsus cloacę deterior fiat, restituatur: vt. j. de cloacis. l. j. j. respon. §. fina. & §. pen. Vel dic ideo, quia cloaca non per se cõtinetur, sed ipsi solo adhæret: vnde satis est si de ipso solo apponatur: vt ita etsi nõ principaliter, per cõsequẽtiã tamẽ agatur de omni inquietatione quam circa solũ sustinet, vel circa cloacas, vel circa similia. Accursius.

Flo. in

d *Neque pluris.* si à me possides vi, vel clam, vel precario: & vinco te hoc interdicto: iudex qui te condẽnat vt me nõ inquietes, cõdemnabit & te in meo interesse, scilicet quãti res est: id est quãti mea interest possedisse retro ab anno citra, non vltra: vt hic, & j. l. si duo. §. fi. sed ad prohibendam vim, & possessionem tuendã perpetuo agitur: & currit iste annus à die redditi interdicti retro: vt argu. j. de itine. actúque priua. l. j. §. annuum.

e *Experiũdi.* est ergo annus vtilis: vt. j. de diuer. & tẽpo. pscrip. l. j.

Fl. Restitutæ

f *Hoc interdictũ de soli.* at p mobili vtrobi: quod quare sic dicatur, dic vt. j. vtrobi. l. j. pro incorporalib[9] hoc vti-

† *Infero ex hoc text. cũ sua gl. quòd in hoc interdicto ordo iudiciarius est seruãd[9]. cui concor. text. in c. 2. extra vt lite nõ cõtest. gl. in Cle. 1. vt lite pendẽ. & in c. dilecti. cum ibi not. de ma. & obe.*

le: vt nota. in prin. huius. l. licet aliàs contra.

g *Scriptum est.* illo scilicet possessore quem &c.

h *A proprietate.* in iudicio rei vin. causa cuius hoc proponitur interdictum: vt insti. de interdi. §. retinendæ. & facit. ſ. de iudi. l. inter litigantes. Alij exponunt: quia non debet de possess. & proprietate simul agi. de quo dixi. ſ. tit. j. l. antepen. §. fin.

i *Fungetur.* repete, quem conuenit. Accursius.

k *Adfirmat.* ex hoc sumunt quidam argu. quòd si quis se possidere non adfirmat, possessionem tamen alterius inquietat: vt hoc interdicto conueniri non possit: & pro eis est. j. ea. l. §. retinendæ. sed argu. contra. j. eod. l. si duo. §. si vicinus.

l *Et consequenter proponitur.* scilicet vti pos. interdictum: quia quæ causa vnius, est & alterius. ſ. vt quis possideat, & alius sit possessor, licet diuerso modo: vt hic dicit.

m *Quidem.* aliàs quoque.

n *Possessorem.* scilicet violentum.

o *Nobis restituatur.* large accipe. ſ. siue restituatur amissa, siue nondum quæsita. Accursius.

p *Restituendæ.* large, vt. ſ. proxi.

q *Interdicto.* recuperandæ vel adipiscendæ pos.

r *Per actionem.* scilicet in factum redditam loco interdictorũ: vt insti. eo. §. fin. vel dic etiam ciuilem: vt condic. inde. vt. ſ. de condic. inde. l. indebiti. §. sed & si nummi. & per tritica. vt. ſ. de triti. l. j. in fin. & l. ij. & sine causa: vt. ſ. si cer. peta. l. si quis nec. §. res pignori. Sed oppo. quòd hodie interdicta non habeant locũ: vt. C. de interdic. l. incerti. in fi. Respõ. verum est cum ea solẽnitate qua olim: sed non solenniter & hodie possunt proponi.

s *Exceptio.* de hoc statim infra ponit.

t *Interdictum.* vti possi. & sic not. quòd hoc interdictum habet instar exceptionis.

u *Multis causis.* vt pacti: rei iudicatę: & iurisiurãdi: & aliis similibus. ſ

BIU Cujas

bus. si ergo contra me agis vt meam naturalem tibi libere dimittam, recte has exceptiones obiiciam. si autem non vt ibi dimittam agis, sed me tantum turbes: hic non excipio, cum non agas: sed vti possidetis ago: licet quidam contra: vt not. supra eod.l.§. huius autem.

a *Perpetuo.* id est generaliter. sic institu.de satisda.tuto.§.j.si enim aliquo de his modis à me possideas: succumbis in hoc interdicto. aliàs obtines: vt.j.§.fi. & expone hæc verba vt.ff.eo.l.j.in prin.

Flo.hoc

b *Prædi.* ex mẽte: licet verba de ędibus tãtum dicãt: vt.ff.j.respõ.

c *Vltro.* id est quò vltronea voluntate intẽdat possessor rei vin. Sed op. de cõmodante & similibus, vt.ff.de rei vind.l. officium. & de priui.cre.l. si ventri.§. in bonis. &.ff. vsufru. quẽadmodum caueat.si vsusfru. Respon.ei non datur actio per quam neget rem actoris, sed rei: vt dixi insti.de ac. §.contra quoque. Item oppo. de actione iniuriarum quæ possidenti datur: sed hic rei vin. denegat, nõ iniuriarũ: vt not.ff. de act. emp.l. qui pendentem.&.j.de iniur.l. iniuriarum.j.§.

**Flo.possit*

qui possidet. ¶ Perpetuò [a] autẽ huic* interdicto insunt hæc, *quòd nec vi, nec clam, nec precario ab illo possides.* Interdictum autem quod est *vti possidetis*: possessorem prædij [b] tuetur. Actio enim numquam vltro [c] possessori datur: quippe sufficit ei quòd possideat.

Hic iurisconsultus incipit exponere verba edicti prætoris. Bartolus.

B

¶ Hoc interdictum locũ habet siue quis totũ fundum possidere se dicat, siue pro certa [d] parte, siue pro indiuiso possideat. Hoc interdictum in omnibus etiam possessionibus quæ sunt soli, sine dubio [e] locũ habebit: dummodo possideri possint. [f]* ¶ Quod ait prætor [g] in interdicto, *nec vi, nec clam, nec precario alter ab altero possidetis*: hoc eò pertinet, vt si quis possidet vi, [h] aut clam, aut precario: si quidem ab alio, profit ei possessio. si verò si quis me. Item oppo. de actione in factum, quæ datur loco interdicti huius: vt instit.eo.§.fi. Sed respon. illam nõ excludit hic: sed rei vin. & triticariam, & indebiti, & similes. & fa. C. de alie. iudi. mutan. causa fac. l.j. Sed quid dicemus hoc casu? ecce dum ego essem absens, & animo retinerem possessionem: alius intrauit vt possideret clã non à me, sed ab alio. rediẽs ego nõ suspicor me posse expelli: nec tamen volo violenter eum expellere, eo ꝙ auctor nolo esse alicuius mali quod inde euenire posset. quomodo consuletur mihi? rei vindi. intentare non possum, cum ciuiliter possideamus. Interdictum istud intentare non expedit: cum possessor non possidet à me vi, vel clam, vel precario. Respondent quidam quòd ex quo nolo eum expellere violenter, videor desinere animo possidere: & sic amitto ciuilem: vt.ff. de adquir. posses. l. iij.§. in amittenda. & sic intentabo rei vindi. secundum quosdam. Vel dic quòd eam intentẽ contra naturaliter possidẽtem, licet ciuiliter possideam: cum etiam si naturaliter & ciuiliter possideam, intento eam contra detentatorem: vt modo dixi per. l. de rei vindi. l. officium. & aliàs. Accursius.

C

D

a *Ista gl. est sing. secũdũ Alex. hic ī additio. ad*

d *Pro certa.* nã incerta pars possideri non potest: vt.ff. de adqui. pos. l. possideri.§. incertam. &. l. locus.

e *Sine dubio.* locum habebit ex interpretatione: licet verba in ædibus tantũ dicant: vt.ff. in prin. huius. l. & fa.j. vtrobi. l.j. &. C. eo. l.j. &.j. de precario. l. qui precario. & insti. de interdi.§. sed interdicto. &.ff. ea. l.§. hoc interdictum.

f *Possint.* non aliter: vt pro ecclesia, foro, basilica, theatro, re sacra vel religiosa. nã hæc non possidentur: vt.ff. de adquir. posses. l.j.§. fi. &. l. qui vniuersas.§.j. nisi velis dicere vt his possit dari à quibus dicimus posse vindicari: vt. C. de sacrosan. eccle. l. sancimus. de seruitute autem cloacæ dixi.ff. eo. in prin.

g *Quod ait prætor.* in prin. huius. l.

h *Possidet vi.* non quòd me deiecerit omnino, sed me turbat, cum & interdictum tueatur possessorem: vt.ff.§. est igitur. versi. & cõsequenter. & eodem modo de clam dicas, quòd me absente clam intrasti: vnde ciuilem retineo. & idem in precario. aliàs si vtramque vel saltem ciuilem quando concessi precario, vel si vtramque concessi, eum non possideam, non habeo hoc interdictum: vt &.j. de precario. l. qui precario. cætera supple circa hæc tria verba vt not. super eisdem verbis. C. eod. l.j. Item quid [a] si te deieci: tu me inquietas: an succũbes? Videtur quòd non: quia à te ego possideo vi expulsiua, & tu à me inquietatiua, secundum Azo.

i *Non debere proficere.* possessori contra aduersarium.

k *Vsta.* Bene dixi, si ab alio possidet vi, vel clã, vel precario: & nõ à me: quia illa possessio ꝙ deest ei cõtra me. iusta enī &c. quòd

l *Possessor.* scilicet naturalis: iniustus quo ad alios.

m *Nõ possidet.* i. quàm is qui nec naturaliter nec etiã iniuste possidet quo ad alios. & facit huic. l. & fini superioris. ff. de adquirẽ. pos. l. fi. &. ff. si ser. vin. l. loci.§. competit. Ac.

ab aduersario suo, non debeat eum propter hoc quòd ab eo possidet, vincere. has enim possessiones non debere proficere [i] palam est:

II. PAVLVS libro sexagesimoquinto ad Edictum.

IVsta [k] enim an iniusta aduersus cæteros possessio sit, in hoc interdicto nihil refert. Qualiscumque enim possessor, [l] hoc ipso, quòd possessor est, plus iuris habet, quàm ille qui non possidet. [m]

Ex duobus possessoribus ille succũbit qui ab altero possidet iniuste: sed ji vterque iniuste possideat, neuter vincit. Bart.

III. VLPIANVS libro sexagesimonono ad Edictum.

SI duo [n] possideant in solidũ: videamus quid sit dicendũ. quod qualiter procedat, tractemus. Si quis proponeret possessionẽ iustam & iniustã: ego possideo ex iusta causa, tu vi, aut clam: si à me possides, superior

Flo.

SI duo.] CASVS. Ego dico me possidere fundum in plena proprietate. tu dicis te bene possidere naturaliter. tu dicis enim te habere vsumfru. in eo fundo, & sic turbas me in ciuili. dicitur ꝙ si agimus inter nos vti possidetis ratione ciuilis: si tu à me possides vi vel clã, tu succũbes. si autẽ ab alio possideas vi aut clã, & tu obtinebis, & ego. Secũdo dicit. hoc interdictũ est duplex, & quælibet pars dicit actor & reus. Tertio dicit: cũ vellẽ ædificare in meo solo: prohibes me. agam contra te interdicto vti possidetis. videris enim controuersiã pos. mihi facere prohibẽdo me ædificare. Quarto dicit: cũ domũ locassem Titio, & postea vellẽ eã reficere: Titius me prohibet. dicitur ꝙ possum agere hoc interdicto vti possidetis cõtra eũ: & protester ꝙ eum dimittã inhabitare domum refectione facta. Quinto dicit: Castaldio vicini mei vites mei fundi trãsduxit in arbores vicini mei. dicitur ꝙ possum ei denũtiare vt illas vites incidat. & si hoc non faciat, nec patiatur me eas transducere vel incidere: agã interdicto vti possidetis, quasi me possidere vetet. [ITEM VIDEAMVS.] Tignũ vel trabẽ in mea domo posui: ita ꝙ supra solum vicini mei ibat, non autẽ ibi appodiabat: vt hoc.§. dicitur quòd interdictum vti possi. non competit vtrique nostrum, sed tantum tibi. Secũdo dicit: habeo domum iuxta tuã, & inter meã domum & tuam est quædam curia paruula communis, id est mea & tua. feci in ea domo protectum aliquod ita ꝙ cooperit curiã communem, & sustẽtatur supra tuam domum. dicitur quòd agis contra me hoc interdicto, per quod prohibear ita habere. sed si ego habeam à te de hoc seruitutem: tunc in hoc interdicto obtinebo. Tertio dicit: Titius supra domum meã ædificauit: & fecit ibi cœnaculum, id est cameram quãdam, & in ea stabat. quæritur quis nostrum dicatur possidere cœnaculum, vt sic in eius possess. defendatur per hoc interdictũ? & dicitur quòd si ad cœnaculũ ibatur per domum meã tantum: tũc ego dicor possidere cœnaculũ. vnde dabitur hoc interdictũ per quod phibeatur ille ibi stare. si autem ad cœnaculum ibatur ex publico, puta ex via: tunc ille dicitur possidere cœnaculũ, & non ego: & ei datur hoc interdictum per quod defendetur in pos. cœnaculi. Item superficiario datur hoc interdictum, si de voluntate domini soli fecerit superficiem. competit etiam ei vtilis in rem, si desinat possidere. Item dominus soli habet hoc interdictum contra omnem etiam superficiarium, si vltra legem locationis ædificet. [CREDITORES.] Si creditores sunt missi in possess. rerum debitoris causa rei seruandę, & turbentur in hac possess. an habeant hoc interdictum, quæritur. & dicitur quòd non. idem in eo qui est missus nomine ventris causa legatorum. Secundo dicit: Tignum supra domũ tuam proieci: sustinebatur tamen à mea domo tantum, non à tua. an habeas hoc interdictum quęritur. & dicitur ꝙ sic, vt tollam istud tignũ. Tertio dicit: tradita est mihi possessio fundi ab eo quẽ credebam possidere. dicitur ꝙ non videor istũ fundum possidere vi. [IN HOC INTERDICTO.] Pone casum duobus modis vt habes in glo. domini mei Accur. quæ incipit, ponunt quidam casum &c. Fran. Accur.

n *Si duo.* Pone casum. Impedis me colere vel ædificare, vel aliter re mea vti: vt.ff. titu. j. l. vim facit. &. l. j.§. vi possidere. &.j. eo.§. hoc interdictum. &.§. cum inquilinus. &.§. item videamus. in fin.

BIU Cujas

in fin.&.ĭ.quod vi aut clam.l.j.§. hoc interdictum. Sed qualiter contra sic impedientem datur hoc interdictum, cum non se possidere cõtendat? Respon. immo. qua enim ratione facit mihi quo minus possideã, eadem & ipse possidere videtur, quod mihi facit abesse. vel dic, non est necesse vt & se possidere cõtendat: sed sufficit ꝙ me possidẽtem inquietet, vt mihi contra eum detur interdictum, agã etiã iniuriarum. Sed quid si me turbet causa seruitutis quã sibi asserit? Respon. habiet locũ vtile, & negatoria: vt.ĭ.eo.l.si vicinus. Vel secundo pone casum, ꝙ qui asserit se habere vsumfr. sua auctoritate intrauit possessionem, protestãdo nolle se auferre ciuilẽ domino: sed vt suã naturalem habeat. ratione enim ciuilis, quæ sibi turbatur, habet dominus vti possidetis. ratione naturalis habet vnde vi. vt.s.ti.j.l.iij.§. vnde vi. & secũdũ hoc iusta. i. ciuilis. iniusta. i. naturalis. Potes etiam ponere in clã, vel etiã in precario: vt no. C.e. in verbo clã, & in verbo precario. Sed quid in eo qui clã possidet: nõne statim cũ proponitur interdictũ, incipit vi possidere: cũ iam non clã, sed contra denuntiationẽ possideat? Respon. origo speciãda est: vt.s.de adquir.pos.l.clã. Item ꝙ subiicit in solidũ duos possidere: videt cõtra.ĭ.de preca.l.duo. &.s.cõmo. si vt certo.§. fin.&.s.de adqui.pos.l.iij.§.ex contrario. Sol. patet ex prædictis: quia diuersimode possident, non eodẽ modo nõ: vt in cõtrariis. ad quod est.ĭ. de precario.l.& habet.§.eũ. Alij dixerunt, vt M. cum suis gosianis, *quòd duo etiam in solidum possident ciuiliter & naturaliter. Tertij vt R. ꝙ duo ciuiliter, sed non naturaliter possunt in solidum possidere: vt no.s.de adquir.pos.l.iij.§.ex contrario.

sum interdicto. si verò nõ à me: neuter nostrũ vincetur. [a] nam & tu possides, & ego. ¶ Hoc interdictũ duplex est: [b] & hi quibus competit, & actores & rei sunt. Hoc interdictum sufficit ei qui ędificare in suo prohibetur. etenim videris mihi possessionis cõtrouersiam facere, qui prohibes me vti mea possessione. [c] ¶ Cum † inquilinus dominum ædes reficere volentem [d] prohiberet, æquè cõpetere interdictum vti possidetis placuit: [e] testaríque dominũ, [f] nõ* prohibere inquilinum ne habitaret, sed ne possideret. [g]

Iste.§.vsque ad.§.creditores. diuiditur in duas partes principales. primo loquitur quãdo habeo protectum quod est fundatum in solo à me possesso, & protenditur supra alienum. secundo, quãdo habeo cœnaculum quod totum fundatur super ædificio ab alio possesso. secunda ibi, sed si supra eas ædes. Prima subdiuiditur in duas: quia primo loquitur quando ædificium protenditur supra solum ab alio possessum. secundo, quando protenditur supra solum commune. secunda ibi, Labeo. Bartolus.

¶ Item videamus, si actor [h]* vicini tui ex fundo tuo vites in suas arbores transduxit: quid iuris sit. Et ait Põponius, posse te ei [i] denuntiare, [k] & vites præcidere: [l] ídque & Labeo scribit. aut [m] vti eum [n] debere interdicto vti possidetis de eo loco quo radices continentur vitiũ. Nã si tibi [o] vim fecerit quo minus eas vites vel præcidas, vel transducas: [p] vim tibi facere videtur quo minus possideas. Etenim qui colere fundum prohibetur, possidere prohibetur, Pomponius inquit. ¶ Item videamus, si proiectum [q]* supra vicini solũ non iure haberi dicatur: an interdictũ vti possidetis sit vtile alteri aduersus alterum. Et est apud Cassium relatum, [r] vtrique esse inutile: quia non possessionis faciebat controuersiam, sed solum volebat habitare. vel dic quòd possessionis dicitur facere controuersiam, cum non desinat ædificare: vt.s.proxi.§.sed alij dicunt quòd inquilinus volebat interuertere possessionem finito tempore locationis: & pro suo se asserebat possidere velle. aliàs si tãtum inhabitare vult: locatione finita iniuriarum actione tantũ dicunt eũ teneri: vt ar.s.de actio. emp.l.qui pendentem.

f *Dominũ.* s. oportet. & accipe hoc alio casu quando vellet reficere: quia tũc bene ꝓhibet eũ habitare: vt dicta.l. ædem. C. de loca. licet de pẽsione prò rata remittat vel reddat, quãdo ex necessitate reædificat: vt.s.loca.l.qui insulam. in prin.&.l.& hæc distinctio. vel dic testari ꝙ nõ prohibebit eum habitare, scilicet facta refectione.

g *Possideret.* i. non inciperet sibi possidere.

h *Si actor.* id est administrator vel castaldio: vt. C. de ꝓcu. l. ꝓcuratorem. Idẽ si ipsemet dominꝰ vicini fundi transduxit.

i *Ei.* scilicet transductori.

k *Denuntiare.* scilicet dominum: aliàs denũtiari. s. à domino: & si hic non fecerit, postea cogitur iudicis officio si dominus vult.

l *Præcidere.* aliàs pręcideret, scilicet transductor.

m *Aut.* scilicet si non vult dominus ei denuntiare vt ipse præcidat: vel si domino denuntiante non præcidit.

n *Eum.* scilicet dominum.

o *Nam si tibi.* hucusq; Põpo. dictũ retulit. nũc auctor legis loquitur. & caue ꝙ Põpo. in tertia ꝑsona, sed auctor legis in secũda loquitur persona. sicut ergo ꝓhibitio ꝓcisionis, trãsductionis, & cultũrę inducit hoc interdictũ: sic prohibitio ædificationis & refectiónis: vt.s.proximis duob⁹.§§. Alij dicũt ꝙ tu dñs denũtias te præcisurũ: vt si postea aliquid fecerit trãsductor, teneat quod vi aut clã: vt.ĭ.quod vi aut clã. si alius.§.notauim⁹. secũdũ Ot. itẽ quod subiicit, aut eũ &c. exponũt quidã. s. trãsductorẽ q agit vti possidetis: quia contendit se possidere locũ vbi vites nascuntur.

p *Transducas.* id est ad primum locum reducas: & hoc nisi immiserit radices in fundum vicini. aliàs secus: vt.ĭ.quod vi aut clam.l.si vitem.

q *Si proiectum.* aliàs protectum: & aliàs proiectum. & est idem quando ex domo vnius aliquid, scilicet tignum vel lapis, proiicitur supra alterius solum, ita quòd non requiescit ibi hoc modo: vt.ĭ.de verbo.signi.l.malum.§.inter.

r *Relatum.* & bene secundũ quosdam. nã possessor soli non inquietatur in possessione soli: nisi forte velit in eo ędificare: & tũc cõpetit. Itẽ possessor superficiei nõ inquietatur à possessore soli. aliàs si inquietaretur, cõpeteret ei qui possidet domum & protectum: argu.s.proxi.§.&.ĭ.§.proxi. Alij dicunt relatum, & male: & dicunt corrigi per inferiorem proxi.§.Labeo. & sic dicunt dari possessori soli & possidenti domum cum protecto, ne inquietẽtur. Tu dic relatum, & bene. & quod dicit, vtriusque: collectiue ponitur vel coniunctiue: quasi diceret isti & illi: non diuisiue siue distributiue. aliàs ponitur collectiue: vt.s.de contrahen.emp.l. sed Celsus.§.j. in fin. nam nec ratione protecti datur simul vtrique: quia protectum à possidente domum cui applicatur, possidetur. nec ratione soli: quia illud ab altero, nõ ab vtroque possidetur. datur autem alteri, id est possidenti solum, contra possidentem domum: quia iniuste protectum habet. & sic loquitur.ĭ. eo.§. si vicinus. nam vsque ad cœlum liberum esse debet cuiusque solum: vt.ĭ.quod vi aut clam.l.pen.§.fin.&.l.fin.§. pe. & ecõtra si possessor domus iuste habet protectum, aget ipse quasi turbetur in possessione domus, qui turbatur in protecto: vt.s. proxi.§. vel dic non vterque, quia possidenti solum tantum datur, non possidenti protectũ, scilicet quando nõ iure habet: vt

a *Vincetur.* in eo quia vterq; est actor. actoré enim vincere, nil aliud est q reum sibi condẽnari. hic autẽ neuter alteri condẽnabitur. nã vterque possidebit vti possidetis. cum ergo sit vterque actor: vt.ĭ.proxi.§.neuter vincit. In eo vero ꝙ vterque est reus, vterq; vincit. & sic loquitur instit. de interdi.§.quorũ. versi. hodie. quæ est contra. reũ enim vincere, est non auferri quod apud se habet: hoc est absolui. Itẽ quæro hoc casu quando vterq; vincit: quis intendit rei vin? Respon. Al. ꝙ nullus: quia vterq; possidet: vt instit. de act.§.contra quoque.&.s.l.j.§.interdictum. Alij dicũt propter necessitatẽ possessori dari rei vin. & dirimi sorte: vt arg.s.de iudi.l.in tribus. Sed Io. dicit vtrũque posse agere alia ratione: quia videtur renũtiare cõmodo possessionis intẽdendo rei vin. vel ideo, quia quod dicitur non dari actionẽ possidenti, verũ est omnino ciuiliter & naturaliter: ita. s. ꝙ nõ alius. sic ergo naturaliter possidẽti dabitur pro ciuili: & ecõtra. Itẽ quid si ꝑdiũ meũ possidea ciuiliter: alius autẽ qui neq; ciuiliẽ neq; naturalem habet possessionẽ, tibi vendat, & te inducat in possessionẽ: nõne hoc interdicto vincã? respõ. ita: vt. C. quod cũ eo.l.si seruus. idẽque & si is q tibi vẽdit: à me clã, vel ꝑcario, vel vi possideret: vt nõ sit melior suo auctore: vt.ĭ.de re.iu.l.in oĩb⁹ offi.§.nõ debeo.

b *Duplex est.* vt instit. de interdic.§.tertia. versi. duplicia. &.ĭ.de actio. & oblig.l. actionis verbo. in fin. &.s. de iudi.l. in tribus. &.l.sequenti.

c *Vti mea possessione.* sic ergo videtur quòd si non faciam tibi cõtrouersiam possessionis, sed prohibeo ædificare, quia dico me habere seruitutem ne altius tollas: non competit tibi hoc interdictũ, sed actio negatoria: nisi dicas vtile: vt.ĭ.§. si vicinus. & facit.s.titu.j.l.vim facit. &.s.communi diui.l.si ędes. & si ser.vin.l. sicuti.§. Aristo. in fi. &.§. fin. &.ĭ.de iniu.l.iniuriarum.j.§. si quis me. &.s.de adquir.pos.l.pen.§.j.

d *Volentem.* quod ei licet. C. de loca.l.ædem.*

e *Placuit.* scilicet domino contra inquilinũ. & tamẽ inquilinus

BIU Cujaş

bet: vt hic dixit in prin.§. ad quod est.ĭ.§. sed & si supra. Et ita quatuor modis exponitur.

a *Superficiem.*id est protectum quod domui suæ est applicatum: sed alter purum & nudum solum possidet.

b *Proiectum.* aliàs protectum: aliàs proiectum: & hoc casu requiescit super domum tuam:vt differat à præcedenti. §. hoc modo. vnde magis proprie dicitur immissum: vt.ĭ. de verbo. signi.l. malum.§. inter. Vel dicas quòd & hic non quiescit: & differt à præcedenti casu:quia hic super cómune solum & cómuniter possessũ alter protegit: ibi super alterius tantum.

c *Mecum.*id est interdicto agis mecum, & recte: & sic succũbam.

* *Flo. proiectus*

d *Possideamus.*qui est inter meam & tuã domum, & protecto tegitur.nam & si communiter possideamus: nó possum ꝓtegere te inuito. alioquin hoc interdicto,vel communi di. prohibeor: vt hic, &.ĭ. cómuni diui.l. cómuni diuidundo. &.l. si ædes.&.l. Sabinus. si autem alter tãtum nostrum possidet illũ medium locum, ille aget contra alium protegẽtem:vt.ĭ. proxi.§.dixi. & potes dicere contra quòd hæc verba, si eũ locum &c. sint verba interdicti,vel ponãtur conditionaliter.

† *Ex hoc tex. iuncta sua gl. infero, quòd interdictum vti possidetis datur quasi possessori iuris ne turbetur in eo.cũ cõcor. tex.in.c.licet causam. in prĩ.&in fi.extra de proba.*

e *An quo.*hęc est alia quæstio, cui nó respó. q.d.si iure seruitutis dicam me habere immissum,& sic possessioné seruitutis mihi defendã:an dabitur hoc interdictũ mihi? Respó.sic,argu.ĭ.de ser.l.quotiés.ij.& si serui.vin. l.sicuti.§.Aristo.Azo.&.ĭ.eo.l.fi.Sed alij dicunt quòd nó, sed tu mecum:vt ar.ĭ.proxi.§.& infra.§. si vicinus. sed in illis non asserebat sibi seruitutis iure possessionem.

**id est refugia,quẽadmodum Vlpian⁹ de vsufructu Latinè appellat.l.13.*

† *Vide in hunc locum Alcia. lib. prat. 2. hoc ipso titu.*

f *Interdico tecum.*id est interdicto tecum ago. Et quod subiicit, sicuti &c. sunt verba prætoris interdicentis,siue interdicti:non agentis:& sic ad vtrosque sermoné refert. Alij habẽt, interdicto tecum:& sic supple,agam.& quod sequitur,expone vt dixi.

g *Quasi dominus.*quia non vere dominus,cum solũ sit meum,& domus in qua fundatum est: & forte locata ei qui postea cœnaculum fecit hoc modo.

h *Cedere.*quo ad proprietatem.nam quo ad pos.distinguitur,an aliunde habet aditum: vel non: vt statim dices. & no. quia hoc cœnaculum fuit ẽtabatur ædibus meis hoc modo. nam aliàs non diceretur superficies mearum ædium.

i *Ex publico.*aliàs priuato solo eius qui habet cœnaculum:vt.ĭ. de dam.infec.l.penul.§.j.q.d.non ex inferiori domo supra quam est cœnaculum:nisi esset superficiarius eius loci vbi est cœnaculum fundatum:vt.ĭ.dicit.

k *Aedes.*id est cœnaculum.

l *Cryptas.*i.loca abdita & cõcamerata sub terra,seu cryptoporticus.

m *Cuius ædes.*id est cœnaculum.

n *Supra cryptas.*id est loca abdita &c.vt mox ante.

o *Est hoc.* scilicet vt nomine cœnaculi competat interdictum ei qui inhabitat.

p *Ex publico.*vel aliunde: non ex inferiori parte: quia tunc secus.sed hæc distinctio, habeat aliunde aditum vel non, cessat in superficiario: qui licet habeat aditum ex inferiori parte, habet tamen hoc interdictum, cum habeat illum aditum ex voluntate domini.nam aliàs non diceretur superficiarius:vt.ĭ.proxime.

q *Interdicto.*vti possidetis.

alter solum possidet, alter cum ædibus superficiem.[a] ℣ Labeo quoq; scribit, ex ędibus meis in ædes tuas proiectũ[b] habeo:interdicis mecum,[c] si eum locum [cõmuniter] possideam[d], qui proiecto tegetur: an quo[e] facilius possim retinere possessionem eius proiectionis interdicto tecum,[f] sicuti nunc possidetis eas ædes, ex quibus proiectum*est?

Primo loquitur in eo qui habet cœnaculum supra ædificium alienum, non conductum à domino tanquam superficiarius. secunda ibi,cæterum. Bartolus.

℣ Sed si supra [eas] ædes quas possideo, cœnaculũ sit, in quo alius quasi dominus[g] moretur: interdicto vti possidetis † me vti posse Labeo ait: non eũ qui in cœnaculo moraretur. Sẽper enim superficiẽ solo cedere.[h] Planè si cœnaculum ex publico[i] aditũ habeat, ait Labeo videri non ab eo ædes[k] possideri,qui κρύπτας[l]*† possideret: sed ab eo cui⁹ędes[m] supra κρύπτας[n] essent. [Et] verũ est hoc[o] in eo qui aditũ ex publico[p] habuit.

Cæterùm superficiarij ꝓprio interdicto[q] & actionib⁹ à prætore[r] vtentur: dominus autem soli tam aduersus alium, quàm aduersus superficiarium potior erit[in] interdicto[s] vti possidetis: sed prætor superficiarium tuebitur secundum legem locationis. & ita Põponius quoque probat. ℣ Creditores missos in possessionẽ rei seruandæ causa, interdicto vti possidetis vti nõ posse:[t] & merito:quia non possident. Idemque & in cæteris[u] omnib⁹ qui custodiæ causa missi sunt in possessionem, dicendũ est. ℣ Si vicinus meus in pariete[x] meo*tectoria habeat, & in pariete suo: * vti possidetis [interdictum] mihi efficax est, vt ea tollere compellatur. ℣ Nõ videor vi possidere, qui ab eo quem scirem[y] vi in possessionẽ esse,fundũ accipiam.[z] ℣ In hoc interdicto[a] cõdẽnationis summa refertur ad rei ipsi⁹[b] æstimationem. *Quanti res est*, sic accipimus, quãti vniuscuiusque interest possessionem retinere.[c] Seruij autẽ sententia est, existimantis tanti possessionem æstimãdam, quanti ipsa res[d] est.sed hoc nequaquam opinandũ est. Longè enim aliud est rei pretium,[e] aliud possessionis.

Habet quatuor partes.in prima est contentio inter duos fructuarios, in secũda cõ-

r *A prætore.*vtili in rem,& etiam ex conducto,vel ex empto:vt ĭ.titu.j.l.j.§.j.&.ij.&.ĭ.de pign.act.l.tutor.§.fi.

s *Interdicto.* scilicet si superficiarius facit vltra quàm debeat. & hoc est quod sequitur, sed prætor &c. patet ex prædictis quòd duobus casibus possidet, qui habitat cœnaculum: scilicet cum aliunde est aditus et publico, vel priuato. Item cum ex inferiori domo, cum sit superficiarius: sed tertio non quando scilicet ex inferiori domo, & non est superficiarius.& fi. instit. de rerum diui.§. per traditionem. &.ĭ. de rei vin.l.superficiario.*&.l.prætor.&c.

t *Non posse.* nec contra se:nec contra alios & est ratio: quia non possidenti:vt hic, &.ĭ. de rei vind.l. officium. &.ĭ.de acqui. pos.l.§.fin. &.l. si quis ante §.j.& quibus ex causis pos.ea.l.cum legatis. cus ergo in cõuentionali pignore,cum creditor possideat,secundũ nos: vt.ĭ. de acquir. pos.l. qui pignoris.licet P.contra: vt not. ĭ. qui satisda. cogi.l. sciendum.§. credere. Item no.hic vnam differentiã inter conuentionale, & prætorium pignus.sunt & aliæ: vt supra de pigno. actio. l.j. Sed qualiter si iste turbantur,eis subuenitur? Respon. per actio. in factum:& officium. siue manu militari: vt supra ne vis fiat ei.l. in princ.§.sed siue re. &.l.iij.in prin.&.§.j.

u *Et in cæteris.* vt.

aduersus superficiarium potior erit[in] interdicto[s] vti possidetis: sed prætor superficiarium tuebitur secundum legem locationis. & ita Põponius quoque probat. ℣ Creditores missos in possessionẽ rei seruandæ causa, interdicto vti possidetis vti nõ posse:[t] & merito:quia non possident. Idemque & in cæteris[u] omnib⁹ qui custodiæ causa missi sunt in possessionem, dicendũ est. ℣ Si vicinus meus in pariete[x] meo*tectoria habeat, & in pariete suo: * vti possidetis [interdictum] mihi efficax est, vt ea tollere compellatur. ℣ Nõ videor vi possidere, qui ab eo quem scirem[y] vi in possessionẽ esse,fundũ accipiam.[z] ℣ In hoc interdicto[a] cõdẽnationis summa refertur ad rei ipsi⁹[b] æstimationem. *Quanti res est*, sic accipimus, quãti vniuscuiusque interest possessionem retinere.[c] Seruij autẽ sententia est, existimantis tanti possessionem æstimãdam, quanti ipsa res[d] est.sed hoc nequaquam opinandũ est. Longè enim aliud est rei pretium,[e] aliud possessionis.

Habet quatuor partes.in prima est contentio inter duos fructuarios, in secũda cõ-

gati & ventris nomine,& damni infec.ex primo decreto.sed contra hos datur interdictum quandoque: vt &.ĭ.quibus ex cau. in pos.ea.l.hæc autem.§.fi.Accursius.

x *In pariete.* id est supra parietem: cum dicat de tegendo:& est ratio:quia vsque ad cœlum &c.vt.ĭ.quod vi aut clam.l.fi.§.ea. & fa.ĭ. ea.l.§. item videamus si proiectum. Idem tamen si requiescat super pariete meo multo magis:vt &.ĭ.ea.l.§.Labeo.& §.sed si supra.

y *Quem scirem.*vel proprie:vel id est vehementer opinor:vt & supra de aqua plu.arcen.l.ij.§.antepen.& facit.ĭ. de verbo.signi. l.bonæ fidei emptor.

z *Accipiam.*non per vim,sed ex causa empti.

a *In hoc interdicto.*ponunt quidam casum quòd li. conte.in hoc interdicto, & fide facta iudici ꝙ aduersari⁹ possidet à me vel vi, vel clã,vel preca.corporaliter:ille per contumaciã non vult parere arbitrio siue diffi.sententię datæ à iudice super hoc interdicto,vt illam naturalẽ dimittat. nam cõdẽnabitur mihi in executione ad interesse quanti interest mea illam pos.corporalem naturalem retinere: & hoc interesse declarabitur meo iuramẽto mitẽ,sicut in vnde vi:vt.ĭ.ti.j.l.in interdicto.& quod vi aut clã.ĭ. quod vi aut clã.l.semper.§.in hoc. &.ĭ. de rei vindi.l.qui retinuere. Vel dic quòd iudex præcipit nó fieri vim mihi:nihilo minus condẽnat aduersariũ pro interesse turbationis factæ mihi ab anno retro ex vi huius interdicti:vt hic,&.ĭ.eo.l.j.§.j.

b *Ipsius.*obscurum eloquium statim exponit, quanti res est &c.

c *Retinere.*& libere,& in ea non turbatum esse.

d *Ipsa res.*i.plena ꝓprietas:ꝓ quo erat. C. vnde vi.l.si qs iẽtẽ. quod me.cau.l.si mulier.§.qui possessionem.nó tamen dico pretium possessionis hic dari,cum ipsa possessio dimittatur:sed pretium siue interesse turbationis, secundum secundam possessionem casus. Vel dic aliud pos.id est turbationis possessionis.sed secundum pro-

BIU Cujas

dum primâ bene æstimaretur ipsa possessio ad arbitrium iuran-tis actoris.& fa.ſ.tit.j.l.interdicto vnde vi. &.ſ.ne vis fiat ei.l.j. §.hęc verba.&.j.de fur.l.furtiuã.Item hoc interesse possessionis turbatæ potest esse plus,& frequéter minus quàm rei proprietas: cum forte sub pœna dare tenebar hanc possessionem: quod non potui:vel alia mea prędia vendita sunt à creditoribus, vel à fisco: quia de possessióe ista propter turbationé nõ inueni emptorem.

In summa.]CASVS. Si dico me habere vsumfru.fundi,& te nego habere vsumfr. inter nos potest intẽtari hoc interdictũ. Item si dico me habere vsumfruct. & sic naturaliter possidere: tu te ciuiliter dicis possidere:potest inter nos hoc interdictũ locũ habere. Tertio dicit:cum possiderem fundũ naturaliter, in quo habebam vsumfru. & turber in hac pos.habeo hoc interdictũ, per quod defendar in hac pos.Item inter vsuarium & vsufructuariũ eiusdẽ fundi potest intentari hoc interdictũ.Fran.Ac.

a *Inter fructuarios.* asserẽtes se possidere:& quilibet de alio negat:& poterit esse quòd alter vel quòd ambo vincerent,& neuter:vt.ſ.eo.l.si duo. in fi.j. respon.Accursius.

b *Alter possessionem.* scilicet ciuilem. & sic not. quòd ciuiliter tantum possidenti,& naturaliter similiter tantum possidenti,datur hoc interdictum per.l.istam.

c *Defendat.* possess. id est quasi.vel dic possessionem rei in qua habet vsumfructum.

d *Ethis.* quia vterque habet naturalẽ poss.tam vsuarius quàm fruct.sed non in solidum, sed pro parte indiuisa.H. & sic decernet iudex in sententia:Quia inueni hunc potiorem in possessione ratione vsus, præcipio non inquietari ab alio in eo vsu.& eõtra dic de alio:vt no.C.eo.l.j.in gl. sed qualiter formabit &c. & fa.ad.l.ſ.ad exhiben.l.Celsus.§. Iulianus. &.j. de aqua quoti. & æsti.l.j.§.si inter.&.C.eo.l.j.

DE SVPERFICIEBVS.

Simile est superiori interdi. vt.j.titu.1.l.1.§. proponitur. & ideo post illud ponitur.

Ait prætor.]CASVS. Duo conduxerunt superficiẽ,vt vnus habeat vsumfru.in ea,alter vsum. istis possidẽtibus superficié non vi,non clam,non precario:prætor vetat vim fieri quo minus possideant.Secundũ dictũ est,quòd & actio causa cognita datur superficiario. Postea loquitur Vlpian⁹ & dicit: qui superficié in alieno solo habet,si prohibeatur à domino soli possidere,habet act.cõtra eum.nam si conduxit superficiem, habet ex conducto.si emit,habet ex empto:& per has cõsequitur quod sua interest.si autem ab alio prohibeatur: tunc aget contra dominũ vt cedat ei act.puta rei vin.cum nondũ traditio esset facta superficiario.item Aquil.quas cessas intentabit superficiarius contra prohibentẽ. sed melius est quòd superficiarius agat hoc interdicto,quàm prædictis personalibus:cũ quãdoque nõ possit probari locatio vel emptio.item quia melius est possidere,quàm in personã agere, per quod cõsequatur ne prohibeatur possidere.item vtili in rem potest agere. Vltimo dicit:hoc interdictum datur superficiariis ad similitudinem interdicti vti possidetis: & tuetur superficiarium: nec inquiritur qua de causa possideat superficiem:nisi vi,aut clam,aut precario ab aduersario possidet.& vt breuiter dicam,omnia quæ seruantur in interdicto vti possidetis,& in isto locum habent. [*QVOD AVTEM AIT PRAETOR.*] Nunc exponit secundam partem edicti. nam dictum est causa cognita dari act.superficiario. quod sic intelligas. nam si ad modicum tempus conduxit, puta ad annum, vel biennium, & desinat possidere superficiem : non habet actio. in rem pro recuperanda possess. si autem ad longum tempus conduxit superficiem,& desinat eam possidere:tunc habet actio.vti-

tentio inter dominum & fructuarium: quoniam vterque inuicẽ agit contra alium. in tertia sunt opiniones: vna quòd fructuarius tantum agit pro quasi possessione vsusfructus: vel quòd agit vti possi. & pro possessione rei.& ista secũda est verior. In quarta, quando est contentio inter fructuarium & vsuarium. secunda ibi,& si alter.tertia ibi:idem erit.quarta ibi,proinde.Barto.

IIII. IDEM libro septuagesimo ad Edictum.

IN summa puto dicendum & inter fructuarios[a] hoc interdictum reddendũ, & si alter vsumfructum,alter possessionẽ[b] sibi defendat.[c] idem erit probãdum & si vsusfructus quis sibi defendat possessionẽ.& ita Põponius scribit. Proinde & si alter vsum, alter fructũ sibi tueatur:& his[d] interdictũ erit dãdũ.

DE SVPERFICIEBVS.
TITVLVS XVIII.

I. VLPIANVS libro septuagesimo ad Edictum.

A lem in rem. dominus autem soli habet directam in rem contra possessorem. si agat dominus soli contra superficiarium actio.in rem : tunc repellitur ope excep.nam cum demus act. superficiario, si desinat possidere: multo magis exceptio est ei danda. [*SI SOLI POSSESSORI.*] Emi solum cum superficie à domino: tandem superficies est mihi euicta : agam ex stipulatu de euic. vel ex empto cõtra vẽditorem. [*QVOD AVTEM.*] Nũc dicit dari act.superficiario. nam quasi quendã vsumfruc. videtur habere siue vsum. & cõstitui potest eisdẽ modis sicut & vsusfructus: & legari & donari potest.& si plures habent superficié, possunt inter se agere communi di. Vltimo dicit quòd seruitutes potest constituere superficiarius, secundum quod & dominus soli potest constituere : & constitutæ petuntur. & si impediatur vti serui.ille cui est concessa:potest vtili interdicto vti possidetis vti . Franciscus Accursius.

e *Fruemini.* Duo sunt superficiarij eiusdẽ superficiei. Sed quomodo duo possunt frui in solidum ? Respon. diuersis respectib⁹:quia,alter vsumfructũ,alter vsum habet in ea: vt.j.§.fi.&.ſ.titu.j.l.j.§.fi. Vel dic,gratia honoris dicit fruemini, id est vtèris siue fruêris.

C f *Veto.* hoc interdicto quod dicitur de superficiebus, & habet instar interdicti vti possi.vt.j.§.proponitur.

g *Actio.* ad agendum petitorio : nam dabitur vtilis in rem : vt j.§.quod autem ait.& fa.ſ.de loco pub.l.j.

h *Subnixus.* id est munitus contra dominum.

i *Superficiem.* id est solum in quo superficies est : vel vt ibi superficiem ponat:vel conduxit ipsam superficiem cum solo.si autem superficiem tantum,vt innuit, id est domum conduxit : non haberet in rem de qua infra dicit : sed tantum ex conducto secundum Ioan. & B. sed forte & tunc haberet vtilem in rem, si ad non modicum tempus conduxit : vt infra.§. quod autem ait prætor.

k *Si emit.* scilicet superficiem sine solo. vel dic secundo, emit solum,vt non debeat suum fieri solum:sed debeat ibi ponere superficiem:& sic sit superficiarius.si autem solum emisset:tunc vel fieret dominus traditione facta à domino. nam nemo est superficiarius sui soli : vt infra.l. fin. vel Publicianam haberet traditione facta à non domino, & sic non daretur vtilis, quæ specialiter dicitur superficiario competere. Sed si dicas quòd superficiem sine solo emit,opponitur : quia alterius est solum , alterius superficies:quod non potest esse:vt infra de actio.& obligatio.l.

D obligationum fere.§.placet.Sed respon.quòd à superficiario qui conduxerat,emit ius superficiarium , sed non valet : quia non ageret ex empto cum domino : quod hic dicit.Alij dicunt: vt secundo dixi:quòd emit superficiem,id est solum à domino,vt habeat superficiem,id est domum,& sic ageret ex empto ad solum. idem videtur si emit solum vt castrum conderet : vel lacum faceret:vel vites poneret.

l *Si ipse.* locator, vel etiam venditor,prohiberet non tradendo sicut vendidit.

m *Agendo.* ex conducto,vel ex empto, quibus venit etiam singulare interesse:vt supra de actio.emp.l.j.& loc.& condu.si fundus.§.fi.Sed qualiter dinoscitur emptor à conductore? Respon. pretium & mercedis quantitas facit discerni. Accursius.

n *Ab alio.* quidam habent, ab alio prohibeatur. alij, alius prohibeat.& dic, quem ipse prohibere non possit:vt.d.l. si fundus.infra loca.

o *Actiones suas.* scilicet in rem,quam nondum habebat superficiarius, nisi facta traditione. Item Aquil. ad quod est.ſ. de contrahen. emp.l.quod sæpe.§. si res. pensionem etiam remittit vel restituit pro rata:vt.d.l.si fundus.

Sed lon-

BIU Cujas

a *Sed longe.* id est magis,vel valde.
b *Existeret.* hæc venditio subaudi.
c *Experiri.* vt & insti. de interdic.§.retinendæ.versi.commodum.& insti.de obli.ex delic.§.furti.sed hoc fallit secũdũ quosdam.ff.de noxali.l.si quis à multis.&.ff.de adquir.re.do.l. qua ratione. §. literæ . versi.

*Flo.vtile sed nõ vt literæ.sed falsum est:vt ibi no.

d *Hoc interdictum.* de

*Flo.locati superficiebus.

e *In rem.*q.d.quia nõ directa, sed vtilis in rẽ datur cũ cecidit à possessione superficiarius: vt hic,&.ff.de rei vind. l.superficiario. &.l. ptor . & de pig . actio. tutor.§.fin. &.ff. si ager vectiga.l.j. in fin. &.l. seq.& de oper.no. nũci.l.in puinciali.§. pe.

f *Polliceri .* aduersus dominum.

g *Proponitur.* i. datur superficiariis.

h *Interdictum.*scilicet de superficiebus: quod est duplex: quia quilibet in eo est actor & reus: cum vterque contendat possidere se: vt hic,&.ff.tit.j.l.si duo.§. pen.Accursius.

i *Petit. i.* superficiem defendit. nã si non possideret superficiem, nõ daretur hoc , sicut nec illud vti possidetis. vt.ff. ti.j.l.j.§.est igitur.versi.& consequenter.

k *Quã causam .* aliàs quam, & aliàs qualem causam &c . sed certe immo videtur inquiri causa : vt.ff.in prin.vbi dicit , vti ex lege locationis &c.Sed R.dicit, sed non probat.vel ibi contra dominum, hic contra extraneum. vel nec dicit nec probat : sed satis est q̃ possideat vt superficiarius: & hoc asserat: non dico quòd dicat se cõduxisse vel emisse.

l *Clam.* hoc expone vt in vti poss. interdicto dixi exponendum.ff.tit.j.l.j.in prin.&.§.fi

m *Hic quoque.* in hoc interdicto de superficiebus. Accur.

n *Quod ait prætor.* ff.proxi.ij.respon.huius legis.

o *Negetur ei.* etiam intra id tempus si agat ex conducto ad interesse,vel ad mercedem remittendam,vt supra loca.& condu.l. si fundus.

p *Actio.* scilicet vtilis,vt hic,&.ff.ea.l.§.qui superficiem.in fin. no.sed quod erit modicum tempus?Respon. quidam.xxx.dierũ: vt arg.j.titu.j.l.j.§.j.Alij biennij,vt.ff.loca. cum domini. Alij.x. an.vt.C.de præscrip.longi tem.l.fin.&.ff.qui & à quibus.l.sed cũ fidei.§.Aristo.sed Ir.vsque ad quinquenniũ: ar.ff.de separa.l.j.§. quod dictum.&.j.de verbo.obliga.l.si à colono.& insti.de literarum obliga.§.multum.Tu dic arbitrio iudicis:vt.ff.de iure delibe.l.j.in fin. &.j. de effra.l.j.§.j. Item quæro an conductio alia quæ fit ad non modicum tempus,præbeat aliquod ius in re? Respon.nõ,si fiat à priuato:secus si à municipibus: vt.ff.de loco publi.fru.l.j.& nisi vsuffructus constituatur per locantem:vt.C.de vsufruct.l.si domina.Accursius.

q *Non ad modicum.* aliàs qui ad non modicum,&c.

r *In rem.* scilicet directa pro superficie. & no.hic argu. ex hoc quòd possum à te vindicare domum vel fundum quem alius habet à me in emphyteusim , non obstante iure alterius. sed argu. contra.ff.de condic. indebi.l. indebiti.in fine.l. & de rei vindi.l. fructus.in fin.

s *Multo magis.* hoc fallit.ff. quorum lega.l.j.§. rediguntur. sed consonat.j. de excep. do.l. dolo. &.ff. quibus ex cau. ma.l. necnon.§.exemplo.in glos. nacto. versi. item no. &.j.de regulis iuris.l.inuitus.§.j.

t *Si soli possessori.*i.qui emit à domino solum & superficiẽ pleno iure.& sic est plana. Alij dicunt hunc emisse à superficiario:& agere de euic.contra dominum:si modò ipse suo vẽditori, & suus venditor vero domino denuntiauit.quod non placet.

u *Ex empto.* quando emit. Sed quid si conduxit? Respon.& ex conducto,& ex stipulatu agit:vt.ff.loca.l.si fundus.§.j.

x *Quia autem.*non solum superficiario cum possidet, damus exceptionẽ, vel hoc interdicto tuebitur sibi possessionem: sed etiam si alius possideat, placet superficiario petẽti dari in rẽ.Vel aliter: Nõ solũ domino datur directa,sed & superficiario placet dari vtilem. & secundũ hoc est sensus vt petitori.i.superficiario detur vtilis rei vindicatio pro superficie aduersus possidẽtẽ. & habet ipse vsumfruct. quendam siue vsum in superficie,& potest alteri constituere eam illam vtilitatem petẽdam ab alio cui erat cõstituta,per vtilẽ actionem ex iure cesso.Item potest dare & tradere illam seruitutem,& cõstituere potest & donare & legare talẽ seruitutem vel vtilitatem siue cõmoditatẽ vsusfru.vel vsus.i.ipsam superficiẽ, siue ius quod habet in ea. Alij sic: quia superficiarius habet in rem: ergo & ille cui est constituta seruitus,si petat,petere potest cum effectu seruitutem in superficie sibi constituta, siue sit seruitus vsus,siue vsusfru. vel alia seruitus. Et ita dictio, petitori, primò pro superficiario supponit:secundò,pro eo cui est constituta seruitus à superficiario.prima placet.Sed cum superficiarius potest alium superficiarium facere,secũdum primam:quare vsufructuarius non sic?Respon.quia vsufructuarius habet instar dominij,vnde duo nõ possunt esse in solidũ domini:vt.ff.de vsufru.l.vsufructus in multis.

y *In superficiem dari.* vt possit hæc omnia quæ sequuntur,habere vel facere.

z *Inesse.* quod superficiarius habet.

a *Legari.* vt &.ff.de lega.j.l.si domus.in fi.

b *Communis.* scilicet superficies.

c *Vtile.* vt &.ff.fami.erci.l. item prædia. & arg.ff.communi dui.l.communi diuidundo.in prin.

d *Prætorio.* ab eo qui non est dominus directo,vt superficiarius quem prætor facit loco domini,dando ei vtilem in rem : vt hic, &.ff.in princ.huius.l.&.ff.qui.mo. vsufru. amit.l.j. circa princ. Accursius.

e *Iure.* scilicet per pactum à superficiario. nam prætor tuetur pacta : vt.ff. de pact.l. iurisgentium.§. prætor ait. vel dic verius, iure ciuili constituuntur à domino , vt subiicit, &.ff.communia prædi.l.j.Accursius.

f *Constituentur.* in superficie.

g *Constitutæ sunt.* à vero domino soli.& facit.ff. de pigno.l.si ab eo.&.ff.titu.ij.l.fin.

h *Interdictum.* vti pos.

i *Vtile.* scilicet de his seruitutibus à superficiario alij constitutis: vt &.ff.de serui.l.quotiens. &.ff.si serui.vin.l.sicuti.§.Aristo. sed alij dicunt de itinere actúque priuato:vt argu.j.tit.j.l.j.& facit.ff.de ope.noui nun.l.in prouinciali.§.penul.

II. Gaivs libro viceſimoquinto ad Edictum prouinciale.

Svperficiarias.] CASVS. Superficiaria domus dicitur,quæ in conducto solo posita est.& suppleas licere : vt in glo.& proprietas domus eius,est illius cuius est solum.Fran.

k *In conducto.* vel empto: nõ tamen vt soli dominium transeat: sed

BIU Cujas

sed licentia habendi & tenendi superficiem: vt.ſ. l.j. §. qui superficiem.in principio.

a *Eius est.* non enim iure directo, sed vtiliter superficiarius est dominus:& habet in ré:vt no.ſ.l.proxi.§.qui superficiem.in fi.§.

DE ITINERE ACTVQVE PRIVATO.

Superiori tit. de possessione rerũ corporaliũ retinenda:hic de possessione rerum incorporalium.

PRætor ait.]CASVS. Ponit edictum cuius sensus est: Quo itinere actúq; priuata, priuato, hoc anno ex vsus nó vi, nó clam, nó precario ab alio: quo minus ita vtaris: ptor vetat fieri vim. Secúdo dicit: hoc interdictũ est prohibitoriũ, & spectat ad tuendas rusticas seruitutes eundi vel nó. sed solũ spectatur si hoc anno vsus est: non continue, sed satis est esse vsum.xxx.diebus. & cóputatur annus retro ex tépore lit.cóteſt. super hoc interdicto. & vt in hac pos. defendar, sufficit me esse vsum intra annũ retro itinere vel actu:& vsq; ad quẽ locũ fundi tui iui, vsq; ibi hoc ius adquisiui. [IVLIANVS.] Si per fundũ tuum iui ad meũ, cum per viã publicã non possem ire, vt quia rupta erat: licet frequẽter vadã, nõ adquiro hoc ius. i. seruit. nec mihi hoc interdictũ datur, licet prohibear ire: quia nõ videor vsus nec fundo, nec illo ad quẽ ibam. idẽ si itinere priuato nõ iui: quia riuus illud ruperat: vel via publica rupta est per quã ibã ad iter. Idem si erat iter priuatũ per quod ibam ad fundũ seruientẽ: & quia destructus est, nõ potui ire. Vltimo dicit: siue ego iui per fundũ vicini per annũ, habeo amodo hoc interdictũ per quod tueor in pos. seruit. siue colonus meus vel hospes iuit, satis est, etiã si ignorauit dominus fundi per quẽ ibatur. si autem quis credens suũ fundum ad quẽ ibat per fundũ vicini, cũ esset meus, iuit per annum: sibi adquisiuit hoc ius, non mihi. [SI QVIS PROPTER.] Cum iuissem per annũ per fundũ tuum, sequẽti anno non iui propter inundationem aquæ: vel aliter prohibitus non iui: vel quia in vinculis existens nõ potui ire: dicitur q̃ impetrabo in integ. rest. ex illa parte edicti, Siqua alia mihi iusta causa esse videbitur, in integrum restituã. quam habes. ſ. ex qui. cau. ma. l.j. in fin. quasi hic annus non cucurrerit: sed inspiciatur annus primus quo fui vsus. Tãdem dicit: cũ ago hoc interdicto, & datur dilatio aduersario. xx. dierũ, & propter hanc dilationem causa interdicti mei deterior fit: restituar, quasi hoc tempus. xx. dierum nõ cucurrerit. [SI TIBI.] Habebam fundũ dominantem: cui vicini fundus debebat seruitutẽ viæ. hunc fundũ dominantem cóceſsi tibi precario animo transférẽdi pos. nunc tu impetrasti precario à vicino prædicto ius eundi per suum fundum istum: postea prohibet ire. an habeas hoc interdictũ, quẽritur. Et dicitur q̃ non, cum precario habeas hoc iter ab aduersario. & redditur mirabilis ratio. nam cum mihi cõpetat hoc interdictũ: si prohiberes ire, satis sit & si nõ cõpetat: cum duo simul hoc interdictum habere non possint. nec obstat q̃ iter habes in precario. cũ enim illud ego iter habere precario nõ possum, cum aliàs sit meum: nec per istum habere videar. & qualitercũque colonus meus per illud iter vadit, aut is cui precario concesi, ego ire videor. sicut ergo opinio sua, vt quia precarium habet, mihi non nocet: sic nec mihi prodest opinio sua: vt cũ habere precario ius eundi per fundum vicini ad meum: & ego tibi istũ fundum meũ concesi precario, & ex vsus itinere tanquã debito fundo & per annum, non cõpetit mihi hoc interdictũ propter opinionẽ tuã: in fine tamẽ dicit, in primo casu dari interdictũ tibi cui precario concesi fundũ dominantẽ. [SI QVIS SVPRADICTO.] Saltem triginta diebus in anno iui per fundum tuum, non vi, nõ clam, non precario: tandẽ postea cœpi ire clam. non nocet mihi. vnde si prohibear ire, hoc interdicto vtar. & redditur ratio. quod enim quæsitum est: ex superueniente delicto non tollitur. hoc dicit cum. l. seq. Fran. Accursius.

b *Actúque.* quid hic sit, habemus. ſ. de serui. rust. præd. l.j. Acc.

c *Veto.* & est simplex, non duplex: vt. ſ. de interdic. l. ij. in prin.

ff. Nouum.

& ciuili & naturali iure eius[a] est cuius & solum.

DE ITINERE ACTVque priuato.†

TITVLVS XIX.

Dictum est supra de interdictis possessoriis rerum corporalium: sequitur de possessoriis rerum incorporalium. Bartolus.

I. VLPIANVS libro septuagesimo ad Edictum.

PRætor ait: *Quo itinere actúque*[b] *priuato quo de agitur, vel via, hoc anno nec vi, nec clam, nec precario ab illo vsus es: quo minus ita vtaris, vim fieri veto.*[c] ¶Hoc interdictum prohibitorium est, pertinens ad tuendas rusticas tantummodo seruitutes.[d] ¶Hoc interdicto prætor non inquirit vtrum habuit iure seruitutem impositam, an nõ:[e] sed hoc tantum, an itinere actúque hoc anno vsus sit[f] non vi, non clam, non precario: & tuetur eum, licet eo tẽpore quo interdictũ redditur,[g] vsus nõ sit. Siue igitur habuit ius viæ, siue non habuit: in ea cõditione est, vt ad tuitionem prætoris pertineat: si modò [hoc] anno vsus est vel modico tẽpore,[h] id est nõ minus quàm triginta dieb⁹. Neque ad præsens tẽpus refertur vsus: quia plerũq; itineribus vel via non semper vtimur, nisi cum vsus exegerit. ita annui tẽporis spatio concluſit vsum.[i]

d *Rusticas tantummodo seruitutes.* quid ergo si turbetur mihi vrbana? Respon. forte vtile. Item nec ad omnem rusticam: quia nõ ad aquęductum: vt. j. tit. j. l. j. §. quod autem. nam ibi non exigitur spatium triginta dierum. Accursius.

e *An non.* Quid prodest ei si est in poss? Respon. quidam: quia prę sumitur competere ei seruitus: siue negatoria cõueniatur, siue cõfessoria agat, quod potest, licet possideat: vt supra si ser. vin. l. & si forte. §. sciendũ. & pro eis est. C. de proba. siue possidetis. &. l. ij. & de pigno. actio. l. nec creditores. &. C. si aduer. credi. l.j. & in auth. de testi. §. si vero. Alij dicunt prodesse quo ad hoc, vt si impediatur postea ire, possit resistere: scilicet extra iudicium. & sic redditur interdictum: non in iure, sed in ipso prædio licet se defendere ex vi huius interdicti. At si in iudicio agatur confessoria à se possidente vel nõ possidente: vel negatoria ab alio contra se possidentẽ vel non possidentem: necesse habet de iure suo docere. at si agat ex secundo capite quod est. j. l. iij. §. ait prætor. poterit turbari: nec ipse poterit resistere, nisi probet competere seruitutem. Tu dic, prodest probare vsum. xxx. dierum propter duo. Primo, quia si possidet, & agit confessoria, vel conuenitur negatoria: non oportet eum cauere de non vtendo: sed aduersarius cauet de non impediendo vsq; ad finitum iudicium in negatoria. secus si non possideret, & ageret vel conueniretur pro seruitute: quia tunc caueret de non vtendo vsque ad finem iudicij: vt. j. de aqua quoti. & æstiua. l. pe. In secundo prodest: quia si extra iudicium turbetur in vtendo: non solum resistere potest, sed etiã in iudicio agere hoc interdicto, vt pronuntietur esse in possessione: per quod non præsumitur habere seruitutem si cadat à possessione, & agat cõfessoria: sed se existente in possessione, nõ poterit à domino eiici, qui agit negatoria, nisi probet non cõpetere seruitutẽ: quod probabitur hoc modo, quòd per eos qui ibi prope stabant, non fuit visus ire, cum non potuerit iuisse quin videretur: vel quia dicit se iuisse tali die vel mense: & probatur quòd fuerit alibi: vt. C. de contrahen. & commit. stip. optimam.

f *Vsus sit.* iure seruitutis: vt. j. eo. l. fi. &. ſ. de aqua plu. arcé. l.j. in fi. &. ſ. quemad. ser. amit. l. fi. &. j. eo. §. Iulianus recte. Sed an sufficit si suo sacraméto dicat se iuisse iure seruitutis? Ar. quòd sic. j. tit. j. l. j. §. hæc interdicta. &. §. Aristo. Sed forte secus in illo interdicto: vt. j. ea. l. §. si tibi fundũ. in fi. Dic ergo hoc probari per testes q̃ iuit, vel viderunt eum ire. Item iure seruitutis: quia dicant se vidisse constitui seruitutem à tali qui putabatur dominus illius prædij, & tamen non erat. vel Titio fuit legata hæc seruitus: & iste vocabatur Titius, & putauit de se sensum, cum de alio senserit in veritate testator: vt arg. ſ. pro legato. l. pro legato. Iteé cum probetur me vsum, an onus probãdi q̃ vi vel clam vel precario fuerim vsus vel nõ, competit mihi, vel aduersario? quidam quòd aduersarius debet probare q̃ iuerim vi, vel clam, vel precario. Sed potes dicere contra, quaſ hæc omnia debeam probare, scilicet me vsum, & triginta diebus, & non vi, vel clã, vel precario, arg. prin. huius. l. & ar. ſ. si serui. vin. l. si quis diuturno. p̃babitur autem per testes: vt. ſ. dixi. Accursius.

g *Interdictum redditur.* per litis cõteſtationẽ: vt. j. eo. §. præterea sciendũ. sed in vti possi. præsens possessio inspicitur tẽpore lit. conteſt. vt insti. de interdict. §. quorum. versi. hodie tamen.

h *Modico tempore.* aliter accipitur alibi modicum: vt. ſ. de arbi. l. si cum dies. §. fina. & de consti. pecu. l. promissor. &. ſ. tit. j. l. j. §. quod autem ait.

i *Concluſit vsum.* scilicet. xxx. dierum: quòd facile est totiens in anno ire. duo ergo sunt necessaria: quòd intra annum: & q̃. xxx. diebus. quorum si quod defuerit, cessat interdictum. Sed quid si talis erat locus ad quem ibatur, vt non nisi semel in anno vel bis fuerit necesse ire? an duplicabitur tempus, vt per biennium vel maius tempus sufficiat iuisse per. xxx. dies? arg. quòd sic. ſ. quemadmo. serui. amit. l. si sic. &. C. de ser. l. fin.

BIU Cujas

Annum ex die interdicti[a] retrorsum computare debemus. ℣Si quis hoc interdicto vtatur: sufficit alterutrū[b] probare, vel iter, vel actum in vsu habuisse. Iulianus ait, quoadusque[c] ingressus est[fundum,]eousque ei interdictum competere. quod verum est. ℣Viuianus rectè ait, eum qui propter incommoditatem riui, aut propterea quia via publica interrupta erat,[d] per proximi vicini agrū iter fecerit,[e] quamuis id frequenter[f] fecit, non videri omnino vsum [esse:]itaque inutile esse[g] interdictū: nō quasi precario vsum, sed quasi nec vsum.[h] ergo secūdum hoc* neutro agro[i] vsus videtur. multo enim minus illo vsus est, per quem non iuit propter incommoditatem[k] riui, aut ꝓpterea quia via publica prærupta erat. Idem erit dicendum & si non erat via publica,[l] sed iter priuatum. nā & hic eadem quæstio est.[m] ℣Is cui[n] colonus, aut hospes, aut quis alius iter ad fundum[n] fecit: vsus videtur itinere, vel actu, vel via: & idcirco interdictum habebit: & hoc ita Pedius scribit: & adiicit, etiam si ignorauit[o] cuius fundus esset per quē iret, retinere eum seruitutē. ℣Si quis autē cùm putaret fundum ad se pertinere, suo nomine iter fecerit[p] amicus meus: vtiq; ꝙ sibi[r] non mihi interdictū adquisiuisse intelligit. ℣Si quis propter inundationē[s] vsus non sit itinere actúq; hoc anno, cùm superiore[t] vsus sit: potest repetita[u] die hoc interdicto vti per in integrum restitutionē[x] ex illa parte,[y] *Siqua mihi iusta causa esse videbitur*. Sed & si per vim hoc ei contigerit:[z] in integrum eū restitui oportere Marcellus probat. Præterea & aliis casibus[a] interdictū repetita die cōpetit, ex quibus in integrū quis restitutionem impetrare solet. ℣Præterea sciēdū est, si dilatione data[b] aduersario, futurum est vt causa interdicti mei deterior fiat: æquissimum esse, repetita die interdictum reddi.[c]

Primo ponit vnum dictum. Secūdo illud probat per dictum Iuliani. Tertio ex illo dicto determinat vnā.q.à seipso. secunda ibi, idque. tertia ibi, quæ ratio. Bartolus.

℣Si tibi fundum[d] precario cōcessero[e] cui via debebatur: deinde tu à domino fundi[f] precario rogaueris, vt ea via ad eum fundum vtaris:[g] an noceat tibi exceptio, si aduersus eum velis interdicere, à quo precario viā rogasti? Et magis est vt noceat. ídq; colligi potest ex eo quod Iulianus scribit in specie[h] huiusmodi. Quærit enim, si ego tibi fundum precario dedero, cui via debebatur: & tu rogaueris[i] precario, vt ea via vtaris: nihilo minus vtile interdictum[k] mihi esse: quia sicuti[l] me precarium rei meæ non tenet,[m] ita [etiā]nec per te precario possidere intelligor. Quotiens enim colonus meus, aut is cui precario fundū dedi, via vtitur:[n] ego ire intelligor: propter quod & rectè dico me itinere vsum[esse.]Quæ ratio (inquit) efficit, vt & si ego viā precario rogauero, & tibi fundum[o] precario dedero: quāuis hac mente ieris, quasi fundo meo deberetur: inutile[p] interdictum esse: & precario eo perdere. sed in l. denique. ad lucrum aspirat.

a *Annum ex die interdicti.* id est ex die contestatæ litis in hoc interdicto. Et sic no. quòd non præsens possessio inspicitur. & facit supra de serui. l. seruitutes. & l. quotiens. & C. de præscrip. long. temp. l. ij.

b *Alterutrum.* vt in eius possessione obtineat, de quo probat: vel forte per pos. actus retineat poss. itineris. sed econtra non ita: vt arg. ff. quemadmo. ser. amit. l. ij.

c *Quoadusque.* id est vsque ad quem locum in fundo. ad quod facit. ff. de adquir. possess. l. quod meo. §. fina. Sed argu. contra. ff. quemadmodum. ser. amit. l. si stillicidij. §. fin. sed ibi in proprietate retinēda quam habet: hic autē quærere volebat ius possidendi.

d *Interrupta erat.* ruina.

e *Iter fecerit.* ad suum agrum dominantem.

f *Frequenter.* etiā. xxx. diebus.

g *Inutile esse.* s. ei.

h *Nec vsum.* facit. j. eod. l. fin. & supra quēadmo. serui. amit. l. si locus. §. finali.

i *Agro.* etiam neque ad quē iuit, neque per quem iuit.

k *Propter incommoditatem.* nisi præcedenti anno esset vsus. tunc enim restitueretur: vt infra ea. l. §. si quis propter. Azo.

l *Via publica.* quę ducebat vsque ad locum seruientem: sed per agrū alterius vicini: & sic priuata.

m *Eadem quæstio est.* & solutio eadem. & facit. j. tit. j. l. j. §. Aristo.

n *Ad fundum.* nomine & volūtate eius qui hoc interdicto agere vult, licet hoc non sit necesse quo ad retinēdam proprietatem seruitutis, secundū quosdam. & facit. j. §. quotiens. & j. l. iij. §. vti videmur. & quemadmodū seruitus amit. l. v. & l. vsu. cum sequen. & l. qui fundum alienum.

o *Ignorauit.* facit supra de bo. auct. iudi. pos. l. cum vnus.

p *Iter fecerit.* in fundo vicini.

q *Vtique.* respon.

r *Sibi.* ergo in hac præscriptione non requiritur titulus: vt hic, & j. eod. l. si tibi fundum. in fi. versi. quæ ratio. ibi, tu tamen &c. sed nec pos. eius fundi ad quem itur hic, sed quasi possessio itineris exigitur.

s *Propter inundationem.* supple, vel alio iusto impedimento simili: vt. ff. §. Iulianus.

t *Cum superiore.* scilicet anno vsus sit. xxx. diebus.

u *Repetita die.* ad hoc facit. j. proxi. §. & ff. de fide instru. l. repetita. & ff. ad exhib. l. Iulianus. §. fi.

x *Per in integrum restitutionem.* immo videtur eum non esse restituendum ad lucrum cum alterius damno: vt supra ex quib. cau. ma. l. denique. & l. nec vtilem. sed hoc speciale: vt & aliàs in eod. titu. l. Iulianus. §. eum quoque. Vel verius hic iam fuerat lucratus eundo in anno præcedenti: & sic magis anhelat non

y *Ex illa parte.* quam edicti partem habes. ff. ex qui. cau. ma. l. j. in fin. & l. sed & si per prætorem. §. fin. & facit. ff. de ser. rusti. præ. l. & Atilicinus.

z *Contigerit.* quòd nullo modo fuerit vsus hoc secūdo anno: secus econtra si fuit vsus vi. nā distingueretur, hoc eodē anno fuisset vsus bona fide, vel nō: vt. j. §. fin. & l. ij. & facit. ff. quemadmo. vsufru. amit. l. si ager. & l. cum vsusfructus. & C. de appel. l. præses. & C. qui pe. tuto, vel cura. l. cum à matribus.

a *Et aliis casibus.* puta quia in vinculis seruitutéve constitutus nō potuit vti: vt. ff. qui. ex cau. ma. l. j. & facit. ff. proxi. §. & j. §. primo.

b *Dilatione data.* deliberatoria: vt est hodie. xx. dierū per auth. offeratur. C. de litis contest.

c *Reddi.* facit. ff. de iudi. l. ij. §. sed & si. versi. in omnib⁹. & ff. qui. ex cau. maio. l. ait prætor. in fine. & l. sed & si per prætorē. §. ait prætor. versi. hoc quoque. Iē facit ad diē repetitā. ff. proxi. §.

d *Si tibi fundum.* dominantem.

e *Concessero.* vt aliquā habeas possess. si enim vt solam habeas detentationē, forte vt calefacias te ibi ad solem: nō posset tibi precario cōcedi via: cū fundū illi nō possideas, cui viam concedi cupis. H.

f *Fundi.* scilicet seruientis.

g *Vtaris.* quod superfluo fecisti, etiā quo ad vtendum, cum vti potueras sine hoc: vt. j. de preca. l. quæsitum. §. si seruitute. Accur.

h *In specie.* arg. sumpto inde à contrario sensu: & caue quia quasi eundem casum ponit. Accursius.

i *Tu rogaueris.* vicinum: vt in superiori exemplo.

k *Interdictum.* ergo à cōtrario tibi inutile: quia sicut duo in solidum nō possunt possidere: igitur nec hoc interdicto vti, etiam ratione eiusdem vsus, & eiusdem temporis. finito autem precario fundi, constat tibi esse inutile interdictum. si autem non rogasses viam precario, ageres tu, & non ego: vt. j. in fi. huius. s. ibi, tu tamen &c. Vel dic posse vtrique dari quando naturalem possessionem non ciuilem transtuli: vt. j. eo. l. iij. §. idem Iulianus. & argu. hic fit tale: quia si precario fundum, & non viam, habuisti: interdicto vteris. ergo à contrario si viā precario habuisti à domino fundi seruientis, non vteris interdicto.

l *Sicuti.* vere mihi vtile: quia &c.

m *Non tenet.* si egomet precario acciperem: vt &. j. de preca. l. iiij. §. item si rem. & §. fi. & j. de reg. iur. l. neque pignus.

n *Via vtitur.* qualitercunque, & cuiuscunque nomine: vt patet. ff. & j. eod. l. iij. §. vti.

o *Fundum.* dominantem.

p *Inutile.* scilicet mihi.

BIU Cujas

a *Itinere.* licet tu non sis vsus eo itinere tanquam precario, sed velut fundo debito. Accursius.

b *Poteris interdicto vti.* quod ita verum est, si tibi fundum precario concessi vt ibi habeas possessionem ciuilem & naturalem: vt.ff.proxime dicit Hug. Et not. hic argumentum, quòd hoc interdictum datur etiam ei qui alieno nomine vsus est nó vi, non clã, non precario: si modò is cuius nomine vsus est, non posit istud interdictũ habere: quod non est in isto vti possidere. illud enim nó datur possidéti alieno nomine, etiam si non vi, non clam, non precario possideat ab aduersario: vt no.ff.titu.ij.l.si duo. §. creditores. & ar.ff. de rei vindi.l. officium. secũdum quosdam. & facit.ff.ea.l.§.si quis autem cum.

c *Vsus fuit.* xxx. diebus: & non vi, non clã, non precario. alioquin interrupta esset præscriptio. nam in.l.proxima dicit transactum, id est cõpletum negotiũ, secũdum Hu. & pro hoc C. qui testa. face. pos. l. furiosum. vel dic secũdũ Azo. forte satis est in principio habitã bonam fidem. ar.j.l.iij.j. respon. ad instar corporalium rerum: vt. C. de vsuca. transfor. l.j.§. sed nihilo minus. Item quid dices econtra si primo fuit vsus vi, vel clam, vel precario: & postea bona fide? Dicam non dari ei interdictum inspecta origine: vt.j.l.vnde.§. si quis ab auctore.

d *Vsus.* taliter vt primo: sed clam &c. Vel sic si nullo modo sit vsus postea: vel si sit vsus, sed clam &c.

e *Nec enim. Transactum.* id est cõpletum. & sic no. vt dixi. ff. proxi. §. & facit. j. titu. j. l. j. §. idem ait eũ. & C. de interdi. ma. l. ij. & ff. de rit. nup. l. siqua. in prin. & ff. de vsuca. l. hæres eius. & ff. pro suo. l. si ancillam. & ff. de dona. l. donationes in concubinam. in prin. & ff. de eden. l. ij. §. his. & ff. de excu. tuto. l. tutor petitus. in prin. & j. eo. l. pe. & ff. de adquir. rerum do. l. bonæ fidei. §. in contrarium. & C. de admi. tuto. l. sancimus. j. & ff. de adqui. pos. l. clã. & l. si de eo. §. pe. & insti. qui testa. face. pos. §. præterea. versi. item furiosi.

Vnde.] *CASVS.* Tu alicui fundum vẽdidisti per quẽ ibam saltem. xxx. diebus in anno. nunc emptor me ire prohibuit: & sic postea clã cœpi ire. dicitur q̃ interdictum hoc bene mihi cõpetit contra emptorẽ, ne me prohibeat. & intra annũ cõpetit. Secũdo dicit: si prohibitus à te per fundum tuũ ire, iui: clã dicor ire. idem si colonus meus prohibitus ire, vel similis, & hoc sciẽs iui: clam dicor ire. si autẽ ignoraui hoc, & iui: non dicor clã ire. & si. xxx. diebus saltem in anno iui, bene cõpetit mihi hoc interdictum. Tertio dicit: si prohibitus sum à te ire per fundum tuũ: prodest hoc emptori qui à te emit: vt sic mihi cõpetat hoc interdictum contra te, non contra emptorẽ. idem in alio tuo successore vniuersali vel singulari. & redditur mirabilis ratio in fin. §. [*IN HOC INTERDICTO.*] In hoc interdicto quo agitur ne prohibear ire per fundum tuũ, quo anno retro iui: venit interesse meum. i. condẽnatio fit in eo quãti mea interest nó esse prohibitum. Secundo exponit verbũ, vsus, quod est in edicto. nã siue iui per fundum vicini, siue seruus meus, vel colonus, vel hospes iuit: ego videor iuisse, & vsus esse, & hoc interdictũ adquisisse, vt sic si prohibear amodo ire, habeam hoc interdictum. & per omnem personam videor vti itinere, per quã aliàs retinetur nobis seruitus: vt de his personis habes. ff. quẽadmo. serui. amit. l. v. & vj. hoc tamen fallit in fructuario. nam per fructuariũ vtentem retineo serui. fundo debitas. non autẽ per fructuariũ euntẽ per fundum vicini adquiro hoc ius eundi, nec hoc interdictum. Tertio dicit: habeo proprietatẽ nudam in fundo. tu in eodẽ fundo vsumfr. habes. quilibet nostrũ iuit per fundum vicini ad istũ per annum. si aliquis nostrum prohibeatur amodo ire, vel à domino fundi, vel ab extraneo: prohibito cõpetit hoc interdictũ.

ff. Nouum.

itinere[a] vsus esse videar nõ immerito. non enim opinio tua, sed mea quærenda est. tu tamẽ, credo, poteris interdicto vti:[b] etsi de hoc nihil scribat Iulianus. ¶ Si quis supradicto tempore anni non vi, non clam, nõ precario itinere vsus sit:[c] verũ postea non sit vsus,[d] sed clam, precarióve: videndum est an ei noceat. Et magis est vt nihil ei noceat, quod attinet ad interdictum:

II. PAVLVS libro sexagesimo sexto ad Edictum.

NEc enim corrumpi, aut mutari, quod rectè transactum[e] est, superueniente delicto potest.

III. VLPIANVS libro septuagesimo ad Edictum.

VNde* etiã illud Labeo scribit, si cũ à me rectè via vtebaris, fundũ vendidero per quẽ vtebaris: deinde emptor te prohibuit: licet clam videaris ab eo vti, (nã qui prohibitus vtitur, clam vtitur[f]) tamen interdictũ tibi cõpetere intra annũ:[g] quia hoc anno non vi, non clam, nõ precario vsus es. ¶ Itẽ sciẽdum est, nõ tantum eum[h] clã via vti qui ipse prohibitus vtitur: verũ eum quoq; per quẽ[i] quis[k] id ius retinebat, si eo prohibito per quẽ retinebat,[l] vtatur.[m] Planè si ignoraui prohibitũ, & perseuero vti:[n] nihil mihi nocere dicẽdum est. ¶ Si quis ab auctore meo vi, aut clam, aut precario vsus est: rectè[o] à me via vti prohibetur: & interdictũ ei inutile est: quia à me videtur vel vi, vel clã, vel precario possidere, qui ab auctore meo vitiosè possidet. Nã & Pedius[p] scribit, si vi, quẽ emerat. & postea istũ fundũ mihi tradit. amodo possũ ire sicut Titius poterat: & si prohibear, habeo hoc interdictũ. Sexto dicit: q̃ iter per fundũ vicini ad suũ adquisiuit eũdo per annũ: hoc interdictũ ei cõpetit, & etiam ei qui cœpit habere vsumfr. vel vsum in fundo dominanti, siue ex causa emp. siue legati. idem si ex causa dotis, aliàs aliqua alia simili emptione cœpit habere fundũ dominanté. nã si prohibeatur nouus dñs ire per fundũ vicini: competet ei hoc interdictũ. [*AIT PRAETOR.*] Nunc ponit aliud edictũ, cuius sensus est talis: Si iter vel actũ adquisitũ per annum eundo per fundum vicini nõ vi, non clam, nõ precario, reficere velim: ꝓhibet ꝓtor mihi fieri vim quo minus reficiã prout mihi ius est. Secũdo dicit: qui hoc interdictũ proponit, debet cauere aduersario de dãno infecto occasione refectionis. Tertio dicit: valde est vtile hoc interdictũ. nã quomodo posset quis ire & agere cõmodè, nisi ei liceret reficere? Quarto dicit: qui superius interdictũ positũ in principio tituli intẽtat, sufficit ei si probet se vsum itinere vel actu per annum retro nõ vi, nó clam, non precario. qui autẽ hoc intentat, debet duo probare: & se vsum prædicto tẽpore non vi, non clam, nõ precario: & q̃ habet ius reficiendi, id est q̃ seruitus ei cõpetit itineris vel actus. & si alterũ de his omittit. i. non probat, succũbit in hoc interdicto. & merito duo debet probare qui reficere vult. nouum enim vult facere opus. sed agens superiori primo interdicto, vnũ probare debet. s. se vsum non vi, non clã, non precario per annũ: quia nihil noui vult facere, sed ire & agere vt prius. [*FIERI AVTEM POTEST.*] Nunc exponit Vlpia. verba edicti, vti ius est: & bene dixit prætor quòd habet reficere prout ei ius est. potest enim esse quòd quis habet ius eũdi, id est seruitutem: non autẽ reficiendi ius habeat: vt quia cautum est expresse quòd non debeat reficere, vel q̃ vsque ad certum modum debeat reficere. secundum ergo quòd est actum, siue conuentum per pactũ in cõstituenda seruitute de reficiendo: seruabitur. & quãdo quis potest reficere iter vel actum, debet reficere secũdum pristinam formam, id est non à priore itinere iter producat in longum, aut deprimat. si autẽ velit facere pontem supra riuum, qui riuus corrumpebat viam priuatam vel iter suum: hoc ei permittitur, si cõmodè aliàs ire non poterat. Fran. Accur.

A Quarto dicit: per fundum tuum ad meũ iui per annum: & sic habeo hoc interdictũ, si prohibear ire amodo. & hoc interdictum cõpetet ei cui donabo istum fundũ meũ, si traditione secuta ipse prohibeatur vti itinere. Quinto dicit: emit Titius fundũ ex meo mãdato: & hic Titius per fundũ vicini iuit per annũ ad fundum

B

C

D

f *Vtitur.* certè immo vi: vt.j. quod vi aut clam. l.j.§. quid si. contra. Sol. prohibitus, clam vti dicendus est, si dũtaxat tunc vtatur cum id putet prohibentem ignorare, & præ timore nõ audet vti illo sciente. si autem prohibitus apertè illo sciente vtitur, nihilo minus vilipendens eius denuntiationem: iudicandus erit vi vti: vt ibi dicitur. Ro. secundum Io.

g *Intra annum.* No. hoc interdictum annale esse: & emptor victus hoc casu aget ex empto contra venditorem: vt supra de act. emp. l. si quis fundum.

h *Non tantum eum.* scilicet dominum.

i *Per quem.* melius dixisset pro quo. Azo.

k *Quis,* colonus, vel similis.

l *Retinebat.* scilicet dominus.

m *Vtatur.* sciens plane &c.

n *Vti.* per me, vel per aliũ. Quid ergo si per eum qui prohibitus fuerit? forte aliud erit. Sed arg. contra. ff. eo. l.j.§. si tibi fundum.

o *Recte.* nunc respon.

p *Et Pedius.* non solum ego Vlpia. Accursius.

a *Aequum.* facit.C.de fruct. & lit. expen.l.ij.in fin.&.ĭ.de reg. iur.l.inuitus.§.cum quis. &.ĭ.de excep. rei iudi.l.si à te.§.fi.&.ŝ. de iudi.l.edictum. Sed quid si ille qui cœpit vti, vel vi,vel clam contra actorem meum vsus est:postea contra me bona fide? Dicam inspici originem:vt no.ŝ.l.j.in fin.&.ĭ.eo.l.sicut.Accur.

b *Examinatur.* aliàs estimatur:aliàs examinatur.

c *Quanti.* apparet ergo q̃ debet fieri condemnatio ne prohibeatur nunc:& forte ne in futurũ.vel cautio forte erit præstanda ne in futurũ prohibeatur, donec cõstet debeatur seruitutibus etiã per seruos,vel colonos,vel amicos,vel etiã hospites, & ferè per eos omnes qui nobis d retinent seruitutes. Sed enim † per fructuariũ e [nobis] quidem seruitus retinetur: per fructuarium autẽ interdictum hoc domino non cõpetere Iulianus ait. ℣ Idem Iulianus scribit, si meus vsusfructus in fundo tuo,proprietas verò tua fuerit, & vterq; nostrum per vicini fundum ierit: f vtile interdictũ de itinere nos habere: & siue fortè ab extraneo g fructuarius prohibeatur:siue etiam à domino. h sed & si dominus à fructuario : i competet. Nam & si quilibet prohibeat ire: interdictum k aduersus eum competit. ℣ Hoc interdictum & ei cõpetit, qui donationis causa fundi vacuam l possessionem adeptus est. ℣ Si quis ex mandatu meo fundum emerit: æquissimũ est mihi hoc interdictum dari, vt ille vsus est qui mandatu meo emit. Sed & si quis vsumfructũ emit, vel vsum, vel cui legatus est & traditus: [hoc] interdicto vti poterit. Hoc amplius & is cui dotis causa fundus traditus est,experiri hoc interdicto poterit.Et generaliter m ex omnibus causis quæ instar habent venditionis,vel ex alterius*cõtractus: dicendum est huic interdicto locum fore. ℣ Ait prætor, n *Quo* itinere actúque hoc anno nõ vi,non clam, nõ precario ab alio vsus es: quò minus id iter actúmque,vt tibi ius est, o reficias,vim fieri veto. Qui hoc interdicto P vti volet:is aduersario damni infecti,quod per eius vitium datum sit, caueat. ℣ Vtilitas suasit hoc quoque interdictum proponere. q Nã cõsequẽs erat,eum qui itinere vtitur, interdictum proponere, vt refici iter possit. Quemadmodum r enim aliàs vti potest itinere vel actu commodè, quàm si refecerit? Corrupto enim itinere minus commodè frui aut agi potest. ℣ Hoc autem à superiore distat: f quòd illo quidem interdicto omnes vti possunt qui hoc anno vsi sunt: t hoc autem interdicto eum demum vti posse, qui hoc anno vsus est, & ius sibi esse reficiẽdi oporteat. u Ius autẽ esse videtur ei [reficiẽdi,] cui seruitus debetur. Itaque qui hoc interdicto vtitur,duas res debet docere: & hoc anno se vsum, & ei seruitutem competere. x Cæterùm si desiit alterutrum,deficit interdictũ:nec immeritò. Qui enim vult ire agere tãtisper y quoad de seruitute cõstet, z nõ [debet] de suo a iure docere. Quid enim perdit, qui eũ patiẽ hoc facere, quod * hoc anno b fecit? Enimuero qui vult reficere, aliquid † noui facit: neque debet ei permitti id moliri in alieno,nisi verè habet seruitutẽ. ℣ Fieri autẽ potest,vt quis ius eundi habeat & agẽdi, reficiendi ius non habeat: quia in seruitute constituenda cautũ sit, c ne ei reficiendi ius sit: aut sic, d vt si velit reficere, vsq; ad certum modum reficiẽdi ius sit.

*Flo.succedit quis in

*Flo.nos noceri hoc

†Lud. Ro. in suis sing. fo.6. singu. 159.reputat istum text. sing. ad hoc quòd procurator legis, vt est vsufr. nõ potest dominõ quærere seruitutem. Bolog. Adde quòd licet procurator legis, qualis est vsufructuarius,nõ possit domino, illam tamẽ quæsitã retinere potest: vt.l.vsufr.cum.l. seq. &.l.fi. ŝ.quẽadmo. serui. amit.

*Vulg.vel alt.contr.

m *Et generaliter.* facit.ŝ.si serui. vindi.l.ij.§.fin. & supra proxi. duobus.§§.

n *Ait prætor.* sequitur aliud edictum prætoris: quod sicut & superius est prohibitorium.

o *Vt tibi ius est.* in hoc fiet vis.ĭ.§.fieri.

P *Qui hoc interdicto.* facit.ĭ.eo.l.apparet.§. fin.&.ĭ.de riuis.l. Seruius.§.si quis riuũ.Accurs.

q *Proponere.* id est dare. & facit.ŝ.cõmunia prædio.l.refectionis.

r *Quemadmodũ.* id est qualiter.Accur.

f *A superiore distat.* quod est in prin. titu. Accursius.

t *Vsi sunt.* xxx. dieb', non vi, non clam,non precario. Accur.

u *Oporteat.* aliàs doceat. & aliàs oporteat. Accursius.

x *Competere.* Sed nõne satis est si probet vnum, id est seruitutem suã esse: vt.ŝ.si ser.vin. l.loci.§. si quis. & hoc etiam quædam verba innuere videntur,scilicet ius autẽ &c. &.ĭ.§. fieri autẽ &c. Respon. posset dici, duo necessaria, si à primo incipias: secus si ab altero: vt & aliàs. C. de iure delib. potuit. & de inoff.do.l.si liqueat.&.ŝ. de adquir.posl.ij.§.in amittenda.&.l. quemadmodum.Sed huic opinioni obstat quod dicitur si desit alterutrũ. sed tunc pones pro altero: vt & aliàs.ŝ. de leg. j. l. si ex toto.§.j. Vel dic, in confessoria si phibeatur referre: satis est si prohibetur seruitus cõpetere agẽti confessoria.sed in hoc interdicto secũdo duo probantur:vt hic.&.ŝ. si serui. vindi.l.loci.§. si quis mihi. sed in primo capite vnum sufficit: vt in prin.huius.§. &.ŝ. si serui. vindi.l.ij. §.Põponius. Item no. hic: quotiens duo vel plura sunt necessaria, alterum adesse non sufficit:vt &.ŝ.de diuor.l. fina.§. ait lex. & in authen.vt immobilia antenuptia.do.§.verumtamen.colla.v.& C.de aucto.præstan.l.fina. Item no.quòd hoc secundum caput obtinet instar proprietatis : vt &.ŝ.de interdic. l.ij.§.quædam. Item contra infra de riuis.l.j.§.hoc interdictum. Solu.speciale in riuo:vt & ibi dices in glossnon habet.Item sacit.ŝ.de Carbo.edic.l.iij.§.missum.Accursius.

y *Tantisper.* id est solummodo.

z *Constet.* scilicet sit debita,vel non.

a *De suo.* ex necessitate, vt probet sibi seruitutem competere: vt &.ŝ.si serui.vindi.l.ij.§.Pomponius.

b *Hoc anno.* q.d.nil.sed certe immo plus facit:quia cauet.quod dic vt infra titu.j.l.penul.Azo.

c *Cautum sit.* si autem hoc non sit cautum, reficere licet:vt &.ŝ. si serui.vin.l.loci.§.si quis mihi.

d *Aut sic.* scilicet sit cautum.

Prætor

aut clam, aut precario ab eo sit vsus,in cuius locum hereditate, vel emptione, alióve quo iure successi : idem esse dicendum. Cũ enim successerimus * in locum eorũ:æquũ a non est nocere * aduersus nos hoc quod aduersus eum non nocuit,in cuius locum successimus. ℣ In hoc interdicto examinatur, b quanti c eius interesset,via nõ prohiberi siue itinere. ℣ Vti videmur seruitutibus etiã per seruos,vel colonos,vel amicos,vel etiã hospites, & ferè per eos omnes qui nobis d retinent seruitutes. Sed enim † per fructuariũ e [nobis] quidem seruitus retinetur: per fructuarium autẽ interdictum hoc domino non cõpetere Iulianus ait. ℣ Idem Iulianus scribit, si meus vsusfructus in fundo tuo,proprietas verò tua fuerit, & vterq; nostrum per vicini fundum ierit: f vtile interdictũ de itinere nos habere: & siue fortè ab extraneo g fructuarius prohibeatur:siue etiam à domino. h sed & si dominus à fructuario : i competet. Nam & si quilibet prohibeat ire: interdictum k aduersus eum competit. ℣ Hoc interdictum & ei cõpetit, qui donationis causa fundi vacuam l possessionem adeptus est. ℣ Si quis ex mandatu meo fundum emerit: æquissimũ est mihi hoc interdictum dari, vt ille vsus est qui mandatu meo emit. Sed & si quis vsumfructũ emit, vel vsum, vel cui legatus est & traditus: [hoc] interdicto vti poterit. Hoc amplius & is cui dotis causa fundus traditus est,experiri hoc interdicto poterit.Et generaliter m ex omnibus causis quæ instar habent venditionis,vel ex alterius*cõ-

e *Per fructuariũ.* audi quare dixit, fere . per vsum ergo fructuarij non agit dominus hoc interdicto:sed ipse fructuarius sic,vt hic,&.ŝ. si serui. vin.l.ij.§.fin.& sic fallit hęc regula hic præmissa.Item fallit in colono qui conduxit ad nõ modicũ tempus, cum habeat ius in re ad instar fructuarij. vnde cum dixit hic de colono, accipe qui cõduxit ad nõ modicum tẽpus. Item fallit cũ quis putat suum fundum esse, qui est meus:& sic vtitur seruitute. nã seruitus retinetur:vt.ŝ.quẽadmo. serui. amit.l. nã satis.j. respon. &.l.denique.est tamen interdictum mihi inutile:sed sibi competit : vt.ŝ.eo.l.j.§.is cuius.&.§. seq.&.§.si tibi fundum.in fin.§.item fallit cum precario via mihi debita est:tu putans debitam fundo vtaris: cum tibi fundum cõcesserim precario:vt.ŝ.eo.l.j.§.si tibi fundum.in fi.§.

f *Ierit.* xxx.vicibus hoc anno,non vi,non clam,non precario.

g *Ab extraneo.* extraneum accipe etiam dominum vicini fundi per quem itum est.

h *A domino.* scilicet proprietatis.

i *A fructuario.* scilicet prohibeatur.

k *Interdictum.* scilicet istud. & sic no. aduersus quemlibet prohibentem dari hoc interdictum.

l *Vacuam.* id est fundum: & vacuam eius possessionem,nomine cuius eundo sibi interdictum quæsierat qui donauerat eum mihi.& facit.ĭ.proximis duobus.§§.

BIU Cujas

Merito ergo ad refectionem se prætor retulit. [a] *Vt tibi*, inquit, [b] *ius est, reficias. Vti ius est*: hoc est, sicuti per seruitutem impositã licet. Reficere sic accipimus, ad pristinam formã iter & actum reducere: hoc est, ne quis dilatet, [c] aut producat, [d] aut deprimat, [e] aut exaggeret. [f] & aliud est enim reficere, lõgè aliud [g] facere. Apud Labeonem quæritur, si pontem quis nouum velit facere [h] viæ muniendæ causa: an ei permittatur. Et ait permittẽdum, [i] quasi pars sit refectionis huiusmodi munitio. Et ego puto veram Labeonis sententiam: si modò sine hoc commeari nõ possit. [k]

IIII. VENVLEIVS libro primo Interdictorum.

VEteres nominatim adiiciebant, [l] vt ea quoque [m] quæ ad refectionem vtilia essent, adportanti [n] vis nõ fieret. [o] quod superuacuũ est: quoniã qui adportari nõ patitur ea sine quib[o] refici iter non possit, vim facere videtur quo minus [p] reficiatur. Si quis autẽ cum posset cõpendiaria [q] adportare q̃ refectioni necessaria sunt, longiori itinere velit adportare, vt deteriorem causam [r] eundi faciat: impune ei vis fiet: quia ipse sibi [s] impedimento sit quo minus reficiat.

V. VLPIANVS libro vicesimo ad Edictum.

APparet [t] ergo eum qui non patitur hæc congeri, vim facere quo minus quis perficiat. ℣ Planè si quis cùm posset alia parte agri sine incommodo domini fundi impẽsam adportare, id egit vt alia parte adportaret: impune ei vim fieri rectè placuit. ℣ Hoc interdictum nõ solũ ipsi, verùm successoribus quoque esse dandum, non est ambigẽdum. Emptori quoque dabitur, & in emptorem. [u] ℣ Si quis seruitutem iure impositã [x] nõ habeat, habeat autem velut longæ [y] possessionis prærogatiuã ex eo, quòd diu vsus est seruitute: interdicto hoc [z] vti potest. ℣ Qui hoc interdicto [a] vsurus est, de vitio operis [b] cauere aduersario debet:

VI. PAVLVS libro sexagesimo sexto ad Edictum.

SIcut enim non nocet ei qui sine vitio vsus est, [c] ꝙ eodẽ anno vitioſè vsus est: ita emptori hæredíque non nocebit, ꝙ ipsi vitioſè vsi sunt, si testator venditórve rectè vsi sunt. [d]

VII. CELSVS libro vicesimo quinto Digestorum.

SI per fundum tuum nec vi, nec clam, nec precario [e] cõmeauit aliquis, nõ tamẽ tanquã id suo iure [f] faceret, sed si prohiberetur, nõ facturus: inutile est ei [hoc] de itinere actúque interdictum. Nam vt hoc interdictum ad meum: possum reficere illud iter: & habeo hoc interdictum ne prohibear: & hoc interdictum datur emptori mei fundi, & datur successoribus meis etiam in emptore fundi seruientis. & quod dictum est hoc interdictum dari habenti seruitutem itineris: est verum, siue eam habeat iure pacti, siue iure præscriptionis longissimæ. & qui hoc interdicto agit, debet cauere de vitio operis si quod ob hoc contingeret. Franciscus.

u *Praetor retulit.* dicendo hæc verba quæ sequuntur.
b *Inquit.* prætor. ſ. ea. l. ſ. ait prætor.
c *Ne quis dilatet.* in latum. Accursius.
d *Producat.* in longum: quia actum erat in constituenda seruitute vt vsque ad certum locum liceret reficere, non vltra.
e *Deprimat.* in profundum. Accursius.
f *Aut exaggeret.* in altum. & facit. ſ. de via publ. l. j. ſ. ſi quis sub specie. Sed contra. ſ. communia prædio. l. refectionis. ſ. sed & depressurum. vbi dicitur hoc licere. Sol. vt ibi.
g *Aliud.* hoc secundum verborum significationẽ: vt hic. & arg. ff. de riuis. l. j. ſ. deinde ait prætor. &. ſ. de via publi. l. j. ſ. j. &. ſ. de nouo ope. nun. l. j. ſ. ſi quis ædificium. &. ſ. de vſufru. l. hactenus. in fine. &. l. ſeq. &. l. ſed cũ fructuarius. ſ. fi. Itẽ in eo. tit. l. vſufructuarius nouũ. sed quãdoq; nõ interest inter reficere & facere: vt ar. ſ. de mor. infe. l. j. ſ. pen. Accur.
h *Velit facere.* scilicet aliquẽ riuum qui corrumpit viam.
i *Permittẽdum.* hoc in priuata via: secus in publica: vt. ſ. ne quid in loco publi. l. ij. ſ. tractatũ. & de via publi. l. j. ſ. ſi quis sub specie. quæ sunt contra. Acc.
k *Non possit.* cõmode. arg. infra eo. apparet. Azo.

VEteres.] CASVS. Cum vellem reficere iter vel actũ meũ, faciebam adportari lapides vel ligna causa reficiẽdi prædictũ iter. vicinus nõ patitur hęc portari. de isto prohibente veteres specialiter ponebãt in edicto, sed superflue. qui enim has res portari vetat, per consequens reficere vetat: & sic habet locum nostrum edictum absque aliquo supplemento. si autem magis commode aliunde possem facere portari, sed faciebam portari tãtum per istud iter, & per hoc destruitur fundus in quo est iter: hoc casu bene possum prohibere absque pœna. & hoc dicit hæc lex, & prin. seq. Fran. Accur.
l *Adiiciebant.* in edicto prætoris.
m *Ea quoque.* non solum reficere posse.
n *Adportanti.* aliàs deportanti.
o *Non fieret.* supple vt probaret supradicta duo: vt. ſ. l. proxi. ſ. hoc autẽ à superiore. alia autẽ portare posset, nõ solum reficere.
p *Quo minus.* vt infra de riuis. l. Seruius. ſ. fi. &. l. j. ſ. j. & arg. supra. ſi quis ali. test. prohi. l. ij. in prin. & supra si ser. vind. l. loci. ſ. si quis. &. l. ij. ſ. ij. & communia prædi. l. refectionis. ſ. si per tuũ. Et ex his concor. collige arg. quòd tacite videntur concedi ea sine quibus expressim concessum non potest exerceri. sic. &. ſ. de iurisd. om. iudi. l. ij. & econtra quòd sicut principale non debet impediri, sic nec illud per quod peruenitur ad id: vt ex præmissis concor. Accursius.
q *Compendiaria.* scilicet via, id est breui.
r *Causam.* id est proprietatem in qua iter debetur.
s *Sibi.* respon. tacitæ obiectioni quare sic impediatur reficere: sed hic non ab alio, sed à seipso. & facit. ſ. de seruit. si cui. & continua cum. l. seq. Accursius.

APparet.] CASVS in prin. positus est in. l. seq. [HOC INTERDICTVM.] Habeo seruitutem itineris per fundũ tuum ad meum: possum reficere illud iter: & habeo hoc interdictum ne prohibear: & hoc interdictum datur emptori mei fundi, & datur successoribus meis etiam in emptore fundi seruientis. & quod dictum est hoc interdictum dari habenti seruitutem itineris: est verum, siue eam habeat iure pacti, siue iure præscriptionis longissimæ. & qui hoc interdicto agit, debet cauere de vitio operis si quod ob hoc contingeret. Franciscus.

t *Apparet.* iũge cum præcedenti. l.
u *Emptorem.* facit supra eod. l. iij. in princ. &. ſ. idẽ Iulianus. vſq; ad. ſ. ait prætor. & infra titu. j. l. j. ſ. ait prætor. &. ſ. de inter. l. ij. ſ. hæc autem. in fi.
x *Seruitutem iure impositam.* per testamentum, vel per pactum. & dic seruitutem. ſ. itineris vel actus, de quibus hic titulus tractat.
y *Longæ.* id est longissimæ: cuius non extat memoria. nam longo tempore seruitus non potest adquiri, scilicet itineris vel actus: cum non habeat perpetuam causam, vel quasi perpetuam: vt. ſ. de ser. l. seruitutes. iij. in princ. In aliis autem quæ habent perpetuam causam, nõ posset hoc intelligi: quia in his non habet locũ hoc interdictum: vt. ſ. eo. l. j. ſ. j. Itẽ posset proprie poni pro spatio. x. an. vel xx. etiam in itinere vel actu: vt no. ſ. de serui. l. seruitutes prædiorum. in glo. sed hæc secũda bona &c. in fin.
z *Interdicto hoc.* secũdo de reficiendo. nam primum competit etiã si nullũ de his habeat: vt. ſ. eo. l. j. ſ. ij. & facit supra de aqua plu. ar. l. fin. &. C. de seruit. & aqua. l. j. &. ij. &. l. ſi manifeste.
a *Qui hoc interdicto.* scilicet de reficiendo.
b *Operis.* id est de damno quod operis vitio contingit. Azo. & facit supra eo. l. vnde. ſ. qui hoc.

SIcut enim.] CASVS. Si anno vsus sum non vi, non clam, non precario: licet postea vtar vi vel clam, non nocet mihi quin habeam hoc interdictum. Item si bona fide vsus vsum itinere per fundum tuum per annum, non nocet hæredi meo, vel ei qui emit à me fundum dominantem: licet vi aut clam vtantur illo itinere. Fran. Accursius.
c *Vsus est.* scilicet postea: vt &. ſ. eo. l. j. ſ. fi. &. l. ij. &. iij. in prin.
d *Vsi sunt.* ad hoc est. ſ. l. proxi. ſ. hoc interdictum. & supra de interdi. l. ij. ſ. hæc autem. in fin. ſ. & supra de Publi. in rẽ ac. l. sed si res*. ſ. in hac actione. *eum qui.

SI per fundum.] CASVS. Vsus sum itinere per fundum tuum non vi, non clam, non precario: non tamen iure seruit. quam crederem me habere, vsus sum: sed habens animum discedendi statim cum prohiberer. per talem meum vsum non adquiro hoc interdictum de itinere actúque &c. sed est necesse vt credam me habere seruit. eundi, & ideo vtar itinere. & per talem vsum adquiro hoc interdictum primum. Fran. Accursius.
e *Nec precario.* facit. ſ. eo. l. j. in prin. &. C. de ser. & aqua. l. j.
f *Suo iure.* id est sua seruitute. sic ius pro seruitute ponitur [a] insti. de reb[o] cor. & incor. ſ. fi. & facit. ſ. eo. l. j. ſ. Iulianus recte ait. &. j. tit. ij. l. pen. ſ. hoc interdictum. in fin. ſ. &. ſ. Aristo. &. ſ. quẽadmo. ser. amit. l. fin.

a *Concor. glo. in rub. extra de iudi. in antiquis.*

a *Ius.* id est seruitutem.
b *Possedisse.* vel quasi: cum incorporalia proprie non possideãtur: vt.ſ.de adquir.re.do.seruus.§.incorporales.

DE AQVA QVOTIDIANA ET AESTIVA.

Vsus aquæ, sicut itineris, est quædam quasi possessio: ideoque hanc sicut illam prætor tuetur interdicto reddito.

AIt prætor.] CAVSVS. Ponitur edictũ cuius sensus est: Qui aquã de loco alieno duxit per annũ: quo minus in futurum ducat, prætor vetat fieri vim. Secũdo loquitur Vlp. & dicit: hoc edictũ est prohibitoriũ, & est etiã restitutoriũ. quod exponе vt in glo. & habet locũ in aqua quotidia. & illa aqua dicit quotidiana, non tãtum illa quæ quotidie ducitur, sed & illa quæ omni tẽpore posset duci, ducitamen aliquo tempore non expedit. Et quotidiana aqua differt ab ęstiua in vsu. quotidiana enim ducitur & æstiuo tẽpore. sic & dicũtur vestimẽta æstiua quib[9] quis vtitur in æstate. sic castra æstiua dicuntur. sed verius est vt dicamus discerni æstiuã aquã à quotidiana, inspecta mente hominum vtentiũ. nam si aqua quę perpetuo duci potest, nõ tamẽ quis vtitur ea nisi in æstate, ęstiua dicatur: idẽ multo magis si aqua est talis quæ non potest duci nisi in æstate. & si natura locorũ sit talis vt nõ recipiant aquã nisi in æstate: æstiua aqua dicitur. Postea exponit verbum edicti, scilicet

† *Huc pertinẽt variæ aquarũ distinctiones, quas latè explicat Cæl. Rhodig. lib. 26. lect. antiq. cap. 13.*

ctum competat, ius [a] fundi possedisse [b] oportet.

DE AQVA QVOTIdiana & æstiua.

TITVLVS XX.

1. VLPIANVS libro septuagesimo ad Edictum.

AIt prætor, *Vti hoc anno aquam, qua de agitur, nõ vi, non clã, non precario ab illo duxisti: quo minus ita ducas, vim fieri veto.* [c] Hoc interdictũ prohibitoriũ est, [d] & interdum restitutoriũ: [e] & pertinet ad aquã quotidianã. Quotidiana [f] autẽ aqua nõ illa est [g], quæ quotidie ducitur: sed ea qua quis quotidie posset vti si vellet: quãquam quotidianã interdũ hieme ducere nõ expediat, etsi possit duci. ℣ Duo autem sunt genera † aquarum. est quotidiana, est & ęstiua. Quotidiana ab ęstiua differt vsu, [h] non iure. [i] Quotidiana [aqua] ea est quæ duci adsidue solet, vel ęstiuo tempore, [k] vel hiberno: etiam si aliquando ducta non est. Ea quoq; dicitur quotidiana, cuius seruitus intermissione temporis diuisa est. Aestiua autem ea est, qua æstate sola vti expedit: sicuti dicimus vestimẽta æstiua, saltus æstiuos, castra æstiua: quibus interdum etiã hieme, plerũque autẽ æstate vtimur. Ego [autem] probandum puto, ex proposito vtẽtis, & ex natura locorũ aquam ęstiuam à quotidiana discerni. Nã si sit ea aqua quæ perpetuo duci possit, ego tamen æstate sola ea vtar: dicendũ est hãc aquam esse æstiuã. Rursus si ea sit aqua quæ non nisi æstate duci possit, æstiua dicetur. Et si ea sint loca quæ natura non admittant aquam, nisi æstate: dicendum [l] erit rectè æstiuam dici. ℣ Quod autẽ scriptum est in interdicto [hoc,] *Vti hoc anno aquam duxisti:* hoc est, non quotidie, sed hoc anno vel vna die, [m] vel [vna] nocte. Ergo quotidiana quidẽ aqua ea est, quæ quotidie duci possit, vel hieme, vel æstate, etsi aliquo momento tẽporis ducta [non] sit. [n] Aestiua autẽ [ea est,] quæ quotidie quidẽ duci possit, vel sola æstate: ducatur autẽ æstate tantũ, non & hieme: non quia non possit & hieme, sed quia nõ solet. [o] ℣ Loquitur autẽ prætor in hoc interdicto de ea aqua sola, quæ perennis est. Nulla enim alia duci [p] aqua potest, nisi quæ perennis est. Quãquã autẽ ad perennes aquas dixerimus hoc interdictũ pertinere: ad eas tamẽ perennes pertinet, quæ duci [q] possunt. Cæterũ sunt quædã [aquæ,] quæ etsi prohibear ducere. Sed pone q̃ habeo ius ducẽdi .x. oues ad fontem tuum causa bibendi. duco .xx. certe prohibeor in .x. ducendis tantum, nõ in aliis. Postea dicit: hoc interdictum competit tantũ ei qui putat se habere ius ducendi aquã. & sufficit q̃ à prin. duxit aquam non vi, non clam, non precario, sed credens se habere ius ducendi aquam, licet postea vi vel clam ducere cœpit aquam. Sed quid si à prin. anni duxit aquam: postea per se aqua veniebat: & aliquis nunc prohibeat aquam venire? Dicitur q̃ habet locũ hoc interdictum. Item habet locum hoc interdictũ quando quis credit se habere ius ducẽdi aquã de tertia in tertiã diẽ, vel de quinta in quintã diem, & cœpit ducere per vnã diem: & postea prohibeatur ducere alia tertia die vel quinta. nam habet locũ hoc interdictum. secus autẽ si nunc volebat ducere omni die: nã bene posset hoc casu prohiberi. Vltimo dicit: prohibitus ducere aquã quam per annum duxerat: ęstiuo lõgo tempore quòd non sum ausus ducere aquam: & sic non vẽdo, amisi ius aquæ ducendæ. agam contra te hoc interdicto, per q̃d constitues mihi seruit. de nouo. h.d.v.ſq; ad.§. ſi fundum. Fran.

c *Veto.* facit supra tit. j.l.j.in prin. & infra de de fonte.l.j. in prin. & infra eo.§.quod autem &c. Accursius.
d *Hoc interdictũ prohibitorium est.* vt infra ea.l.§.Labeo. sic & superius: vt.ſ.tit.j.l.j.§.j.
e *Restitutorium est.* vt cogaris destruere q̃d feciſti: ſi forte aliquid feciſti quo minus possim aquã ducere vti hoc anno duxi. & facit.ĩ.ea.l.§.ꝑterea illud sciendũ. &.§.Labeo.
f *Quotidiana.* de æstiua dicitur.ĩ.eo.§.deinde.
g *Non illa est.* scilicet sola. & facit.ĩ.de verbo.sign.l.malũ.§.ſi.
h *Differt vsu.* vt apparet ex sequentibus.
i *Non iure.* quia pro vtraque dantur interdicta, licet diuersa vt.ĩ.ead.l.§.quod autem diximus.
k *Tempore.* vt interuallo mẽsium, vel dierum: non autẽ hiemis, vel æstatis: sic actio legis Aquiliæ aptitudine dicitur pœnalis: licet non semper sit ibi pœna: vt insti. de lege Aquil.§.his autem verbis. & ſa.ſ.de flumi.l.j.§.ij. Accursius.
l *Dicendum.* tria ergo exiguntur vt aqua sit quotidiana. Primo, vt quotidie & omni tempore sui natura duci possit. Item vt nullo tempore impediatur eius vsus, propter naturam loci cui seruitur: vt hic, &.ĩ.e.l.de interdicto. Item tertium, scilicet propositum vtentis, scilicet quòd eo proposito vtatur quòd omni tempore velit ea vti, etsi non quotidie ducat: vt hic. & facit.ſ.de ſer.vrb.prædio.l.foramen. Accursius.
m *Vna die.* secus in superiore interdicto: quia .xxx. diebus: vt.ſ. tit.j.l.j.§.hoc interdicto.
n *Non sit.* quia hoc non curo, possit vel non possit hieme duci. Accursius.
o *Non solet.* quia forte nec expedit. & facit infra eod.l.de interdicto. & facit supra de ſer.vrba.prędi.l.foramen. & de seruit.rust. prædi.l.vna est via.
p *Duci.* scilicet quotidie. ad quod facit dicta.l.foramen. & supra de flu.l.j.§.ij.
q *Duci.* scilicet quotidie.

Extra

perēnes sint, duci tamē nō possunt: vtputa puteales: & quę ita sūt submersę, vt defluere extra* meat' suos, [a] & vsui esse nō possint. Sed huiusmodi aquis, quæ duci non possint, haustus seruitus imponi potest. ¶ Hæc interdicta de aqua, item de fonte, ad eam aquam pertinere videntur, quæ à capite ducitur, non aliūde. [b] Harum enim aquarum etiam seruitus [c] iure ciuili constitui potest. ¶ Caput aquæ illud est, vnde aqua nascitur. si ex fonte nascatur, ipse fons. si ex flumine, vel lacu, prima incilia, [d] vel principia fossarum, quibus aquæ * ex flumine, vel ex lacu [e] in primum riuum compelli* solēt. Planè si aqua sudoribus [f] manando in aliquē primū [g] locum effluere, atque ibi apparere incipit: eius hoc caput dicemus, vbi primùm emergit. Et qualitercumque * [h] sit constitutum ius aquæ: dicendum est hoc interdictum locū habere. Sed & si iure aqua non debetur alicui: si tamen iure ducere se putauit: cum non in iure, [i] sed in facto errauit: dicendū est, eoq; iure vtimur, vt interdicto hoc vti possit. Sufficit enim si iure [k] se ducere putauit, nec vi, nec clā, nec precario duxit. ¶ Illud [l] quæritur, vtrum ea tantū aqua his interdictis contineatur, quę ad agrum irrigandū pertinet: an verò omnis, etiam ea quę ad vsum quoque & commodum nostrū [pertinet.] Et hoc iure vtimur, vt hęc quoque cōtineatur. propter quod etiā si in vrbana prędia quis aquā ducere velit, hoc interdictum locum habere potest. ¶ Præterea [m] Labeo scribit etsi quidam ductus aquarū nō sit fundi, [n] quia * quocunque [o] duci possint: tamen ad hoc interdictū pertinere. ¶ Idem Labeo scribit, etiam si prætor hoc interdicto de aquis frigidis sentiat: tamē de calidis aquis interdicta non esse deneganda. Nāq; harum quoque aquarum vsum esse necessarium. nōnūquam enim refrigeratæ [p] vsum irrigādis agris præstant. His accedit quòd in quibusdā locis & cùm calidæ sunt, irrigandis tamen agris necessariæ sunt: vt Hierapoli. Constat enim apud Hierapolitanos in Asia agrum aqua calida rigari. Et quamuis ea sit aqua, quæ ad rigandos [agros] non sit necessaria, [q] tamen nemo ambiget his interdictis locum fore. Siue autem intra vrbem sit aqua, siue extra vrbem: huic* interdicto locus erit. ¶ Illud tamen illic* [r] intelligendum est eodē modo prætorem duci aquam iussisse, quo ducta est hoc anno. Proinde neque amplioris modi [s], neque aliàs* [t] permisisse potest videri. Quare si alia aqua sit quam quis velit ducere, quàm hoc anno duxerit: vel eadem, per aliam tamen regionem velit ducere: impune ei vis fiet. ¶ Illud Labeo dicit, omnes partes illius fundi, in quem* locum aqua ducitur, eiusdem modi [u] esse. Ergo & si fortè actor confinem agrum emerit, & ex agro in quem hoc anno aquam duxerit, postea fundi empti nomine velit [x] aquam ducere: ita demum eum rectè hoc interdicto vt de itinere actúque vti putant: vt semel in [fundum] suum ingressus, inde egredi qua velit possit: nisi [y] ei nocitum sit, ex quo aquā ducit. ¶ Iem quæritur, si quis aquæ quam hoc anno ducebat, aliam aquam admiscuerit, an impune ꝓhibeatur. Et extat Ofilij sententia existimantis rectè eum prohiberi: sed eo loci, in quo primùm aquam aliam in riuū admittit. [z] & Ofilius in tota aqua rectè eum prohiberi ait. Ego Ofilio adsentio non posse diuidi: quia non potest ita in parte vis fieri, vt non in tota [a] aqua fiat. ¶ Trebati' [ait [b],] cum amplior numerus pecoris ad aquam appelletur, quàm debet appelli, posse vniuersum pecus impune prohiberi: quia iūctum pecus ei pecori cui adpulsus debebatur, totum corrumpat pecoris [ad aquam] adpulsum. Marcellus autem ait, si quis ius habens pecoris ad aquam appellendi, plura pecora appulerit,* non in omnibus pecoribus [esse] eum prohibēdū. Quod est verū: quia pecora seperari possūt. ¶ Aristo [c] putat

a *Extra meatus suos.* aliàs sui. Accursius.
b *Non aliunde.* hoc iure veteri: hodie secus: vt. ff. de serui. rusti. prædio. l. seruitus aquæ ducendæ. & facit. l. ex meo. ibi.
c *Etiam seruitus.* q. d. non solū possessoriū, sed etiam petitoriū poterit adquiri. vel dic etiā iure ciuili, nō solū prętorio. quādoque etiam nō ciuili, sed prętorio tantū constituitur seruitus aquæ: vt in lacu & stagno, & aliis quę nō habent perpetuam aquā: vt. ff. de serv. prędi. l. foramē. & ibi de interdicto. Acc.
d *Incilia.* hoc statim exponitur, vt. ff. de riuis. l. j. §. incile. Ac.
e *Ex lacu.* hoc accipe prætorio, nō iure ciuili, vt modo dixi.
f *Sudoribus.* ꝓueniētibus supra terram.
g *Primum.* id est in quo loco sit primo cōstitutum ius aquæ.
h *Et qualitercūque.* i. siue testamēto, siue inter viuos.
i *Non in iure.* nota ignorantiam iuris non prodesse: facti sic. arg. ff. de vsuca. nūquam. in princ.
k *Iure.* seruitutis, vel alterius iuris quod putaret se habere: vt. j. §. illud quæritur. &. §. ꝓterea. & §. idē Labeo. & §. Aristo. & bona fide: quod innuunt illa verba hic posita: nec vi, nec clā, nec precario. Et est generale in qualibet seruitute quærēda tempore, vt hęc duo debeāt interuenire: ꝙ iure seruitutis, & bona fide vtatur: vt. ff. quemadmo. serui. amit. l. fin. licet in seruitutis proprietate nō exigāt quidā bonā fidē, per. l. ff. si serui. vindi. l. si quis diuturno. qđ nō placet: hic aūt non est necesse ꝓbari vere sibi deberi seruitutem: sicut dixit in superiori interdicto: vt. ff. titu. j. l. j. §. ij. Alij dicūt ꝙ est necesse. ar. supra titu. j. l. fi. qđ nō placet: quia hæc lex diuersa. cit contra.
l *Illud.* facit supra cōmunia prædio. l. ij.
m *Præterea.* aliàs prætereа: & aliàs ꝓpterea.
n *Non sit fundi.* id est non sit seruitus fundi, quia non cohæret solo, sed opus manufactū ligneum vel lapideum vnde ducitur. vnde nō est seruitus fundi, sed aliud ius.
o *Quia quocunque.* vel quia est dictio qualitatem. q. d. quocunque loco velis, id

p *Refrigeratæ.* postea ipsa ductione: licet exeant prius calidę de cauernis terræ. Accurs.
q *Non sit necessaria.* est tamen necessaria ad aliquem vsum. aliàs cō tra. ff. de serui. l. quotiens. j. §. aliter. & facit supra. §. illud quæritur.
r *Illud tamen illic.* id est in edicto posito. ff. in princ. huius. l. vbi licet exprimat ductionē faciendam vt olim: nō tamen aperit eandem qualitatem. quod hic interpretatur.
s *Neque amplioris modi.* ad quod est supra de iti. actúque priua. l. iij. §. pe. & supra de serui. l. si cui.
t *Neque aliàs.* i. per alium modum.
u *Eiusdem modi.* aliàs eiusdem numeri nunquam esse. Et sic dic eiusdem fundi, vt etiā emptum comprehendat, qui est vnitus cū primo. aliàs eiusmodi esse: & deest nūquam: & est sensus, vt fundo debita, omnibus partibus fundi debeatur: vt supra de seruit. rusti. prædio. l. via. §. fina. & supra quemadmo. seruit. amitt. l. si partem. Accursius.
x *Velit.* scilicet partem. secus vero ante ingressum: vt in contrariis: vt supra de serui. rust. prędi. l. ex meo. & C. de serui. & aqua. l. non modus. Ac.
y *Nisi.* hoc ita de aqua, nisi &c. & facit. ff. de pericu. & commo. l. j. §. licet. & solu. mat. l. ij. §. j.
z *Admittit.* potest ꝓhiberi. Ioan. non etiam. j.
a *Vt non in tota.* facit. ff. de aqua plu. arcen. l. ij. §. fi. & infra. §. proxi. cōtra: sed ibi patet solu.
b *Trebatius ait.* contradicens Ofilio. facit supra quorum lega. l. j. §. si duæ. & supra ad Velle. l. vir vxori. §. fi. & supra de condic. fur. si seruus furtiuus. §. fi. & ff. quemad. seruit. amit. l. si is cui. item. §. proxi. cōtra. sed ibi nō poterat diuidi: hic sic. Accursius.
c *Aristo.* facit. ff. de iti. actúque priua. l. j.

A est ad quemcunque locum, ad prædium etiam vrbanum: vt infra proxi. §. &. §. siue autem. vel quemcunque alium, forte vt ibi lauer totus, vel pedes mei vel meorum equorum. aliàs est, qui à quocūque, scilicet homine cui ius ducendi competit.

præscrip. cio mala fide currere: vt l. omnes. & l. sicut. de script. 30. vel. 40. annorū, hodie sunt correcta: vt not. glo. Inno. An. Imo. Panor. & alii in ca. si diligenti: præalleg. de præscri. glo. in palle. regula possessor. Ang. & Imo. in l. sequitur. §. si viā. ff. de vsuc. & Bald. in l. quibus diebꝰ. §. dominus. de condi. & de. & Alex. cōsi. 185. incipiente, viso tit. quæstionis. col. 12. versi. venio ad secundū dubium. vo lu. 2.

** Flo. hoc
* Flo. hic
* Flo. aliā.
* Flo. in quem loci aqua ducitur, eiusdem numero esse*

** Flo. ad pulserit*

BIU Cujas

§.Iulianus:&.l.fi.& supra ea.l.§.hæc interdicta. & supra quemadmo.serui.amit.l.fi.

a *Fuerit.*scilicet vsus.

b *Esse enim.* aliàs est enim:& aliàs esse enim.& facit.ff.titu.j.l.j.§.fin.&.l.ij.& iij.in principio.

c *Videatur.* not.& facit.ff.quéad.testa.ape.si in duob⁹.§.j.& de verbo.oblig.l.cum seru⁹. & supra quéadmo.ser. amit.l. qui fundum. & arg.ff.de legib.& sena. l.de quib⁹.in fi. & arg. supra de vi & vi arma. l.si de fundo.

d *Penitus.* posset quis legere correctiue:vt & aliàs inst.de excu.tu.§. similiter eos. sed hoc non puto,argu. dictarum.ll.Item habet hoc locum,quãdo iure seruitutis ducitur,& non aliàs: vt supra.§. Aristo.Accursius.

e *Die.* id est de tertio in tertium diẽ.ad quod est supra de seruitu.l. iiij.§.interualla.Ac.

f *Rectè.*potest esse de suppositio.q.d. non vi, non clam,non precario, vel de appositio,& abũdat:vel pro & pone.

g *Possessoris.* fundi ex quo ducitur aqua.

h *Alternis diebus.* id est siue duxeris vna vice, quasi continue deberet tibi:siue vna vice quasi alternis dieb⁹: quod est quãdo de tertio in tertium diem:vt supra posuit. & hoc etiam repetit,vt addat,illud autem &c.

i *Vno die.*vt.ff.eo.§.quod autem.

k *Habens.*vel se habere credens.Accursius.

l *Quinto quoque die.*id est de quinto in quintum diem credens se habere ius:vel vna die vtens,credens se habere ius de quinto in quintum diem.hodie vero cum agit credens se habere ius ducendi alternis diebus:& ad talem seruitutem vult retrahere suũ vsum quem hactenus habuit:quod non potest.& facit supra quéadmo.vsusfru.amit.si communem.§.fi.&.l.si quis alia.&.l.fina.

m *Prodesse videtur.*vt interdicens ne sibi alternis diebus ducẽti vis fiat,consequatur:cum hoc ius non putauit se habere.

n *Duxisses.*etiam vna die: vt & sic competat tibi hoc interdictum:vt.ff.proxi.§.

o *Prohibuerit.* & sic potes agere hoc interdicto vt non prohibearis.Accursius.

p *Amiseris.* anno vel biennio:hodie decennio vel.xx.vt.C. de seruit.l.sicut.Accursius.

q *In restitutionem.* faciendam ex hoc interdicto:scilicet vt non prohibearis,consequêris:& hoc vt de nouo constituatur seruitus.sic.ff.de vi & vi ar.l.si de fundo.&.l.si plures.§.j. Alij dicunt quòd impetras in integ.restitu.ad interdictũ restituendum: quo restituto consequeris per illud vt non prohibearis,& vt renouetur seruitus.& facit infra proxi.§.&.ff.de vsuca.l. sequitur.§.fi. Item nota quòd ex eo quòd datur interdictũ post amissam viã, secundum quod primo exposuimus,videtur durare vltra annũ: secus in superiori: vt.ff.titu.j.l.j. in princ. Vel dic & hoc intra annum tantum competere,scilicet vtile:quo scilicet fuerit potestas experiundi:vt arg.ff.vti pos.l.j.§.j.intra quem annum potuit currere annus vel biennium in seruitutibus,qui erat continuus.Accursius.

Si fundum.] CASVS. Prohibitus sum ducere aquam ad fundum meum quam eram consuetus ducere.competit mihi hoc interdictum,etiam si istum meum fundum vendam : & dabitur ad id quod interfuit mea me nõ fuisse prohibitũ.Secũdo dicit:hoc interdictum competit contra omnem prohibentem me ducere aquam:siue prohibens sit dominus fundi de quo ducebam aquã; siue non. Tertio dicit:inter duos est quæstio:contendit quilibet se habere ius ducendi talem aquam per eundem riuum.inter eos proponitur interdictum vti possidetis. Quarto dicit:per interdictum positum in principio tituli,prohibetur ne aliquis faciat opus,vt fodiẽdo vel simili modo,per quod aquam non possim ducere commode, & sine corruptione aquę. Quinto dicit:possum tibi concedere ne fodiam in fundo meo, cũ forte timeas ne fons tuus per hoc desiccaretur. [*DEINDE AIT PRAETOR.*] Nunc ponit aliud edictũ: cuius sensus est:Si de aqua tua duxi priori æstate non vi, non clam,nõ precario:quominus ita ducam,prætor prohibet mihi fieri vim: & habet locũ inter hęredes,& bonorũ pos.& emptores.Postea loquitur Vlpi.& dicit:hoc interdictum de aqua æstiua loquitur, & debet differre interdictum primũ ab hoc secundo:quia in primo habetur mentio anni, in hoc æstatis habetur mentio.& dicit quãdo incipiat æstas,& quantum duret:& sic si bene inspicitur,aliquãdo in hoc edicto spectatur tempus vltra annũ. Quid enim si in vltima die huius æstatis prohibes me ducere aquã, & ea fui vsus in principio præcedẽtis æstatis:& sic propè annum & sex menses?inspicitur retro.tandẽ dicit, Consuetus fui ducere aquã in hieme tãtum:nunc prohibeor ducere.habeo hoc interdictũ vtile.Sed pone cp hac æstate tantum cœpi ducere aquã,& duxi saltem.xxx.diebus:in eadem æstate me prohibes ducere.habeo vtile interdictũ. Postea exponit vltima verba edicti: scilicet hæc,inter hæredes &c.& dicit cp verba referuntur ad vtrumque edictũ,vt hæc interdicta dentur hæredib⁹ & emptoribus & aliis successoribus,sicut & interdictum de itinere actúque priuato. [*AIT PRAETOR, QVO EX CASTELLO.*] Nunc ponitur aliud edictum,cuius sensus est:ab eo cui ius concedendi fuit,concessum est mihi ex castello aquam ducere.quo minꝰ ducã,prætor prohibet vim fieri mihi. Itẽ si volam reficere,debebo cauere de dãno infecto. Postea loquitur Vlpia.& dicit: hoc edictũ necessariũ est.superiora enim habent locũ cũ à capite duco aquã,hoc autem cũ ex castello,id est ex receptaculo quod publicã continet aquã.si autem ex alio loco publico,puta ex riuo publico permissum est mihi ducere:habet locũ hoc interdictũ vtile.& à principe talia cõceduntur.& quãdoq; cõceditur prędii, quãdoq; personis:& tũc psonis extinctis extinguit priuilegiũ:vt sic necvadat ad emptorẽ nisi impetret,quod de facili ei cõcedit. Et est notandũ cp in hoc interdicto dirimitur tota quæstio, nec aliquid reseruatur ad dirimendũ. nã si princeps concesit,quod nũc probabitur:planũ est:& defendetur in ductióe aquę,aliàs,id est si nõ cõcesit princeps:tunc nõ defenditur. At in superiorib⁹ circa possessionẽ agitur:vt si quis anno vel ętate vsus est,ille defendat in pos.aquæ,& reseruetur q̃stio veræ seruitutis.Fran.Ac.

r *Ni.interdi.tibi.* si quid tua interest te quondam prohibitum non fuisse.R.semel ergo interfuisse sufficit: vt supra proxi.§. & infra de fur.l.inter omnes.emptori autem constat competere:vt infra eo.§.ait prætor.

f *Vtile.* id est efficax, secundum quosdam,vel ad differentiam directi,quod competit ei qui adhuc dominus est.

t *Vtrum quis dominiũ.*ille.s.qui prohibet,qui agit vel cõuenitur.

u *Habeat.*scilicet fundi à quo debeatur seruitus.

x *Tenetur.*scilicet qui prohibet,quicunque sit.Accursius.

y *Cœperit.*scilicet competere alicui.Accursius.

Vindicari.

BIU Cujas

quemuis posse vindicari. [a] ℣Si inter riuales,† id est qui per eũdem riuum aquam ducunt, sit contentio de aquæ vsu, vtroque suum [b] vsum esse contendente: duplex [c] interdictum vtrique competit. ℣Labeo putat per hoc interdictum [d] prohiberi quem, ne quid in illo fundo faciat, fodiat, ferat, succidat, putet, ædificet, qua ex re ea aqua quam ille hoc anno per fundum tuum sine vitio duxit, inquinetur, vitietur, corrumpatur, deteriórve fiat. & similiter de æstiua aqua debere interdici ait. Si quis hoc cesserit, ne liceat sibi aquam quærere: ea cessio valet. [e] ℣Deinde ait prætor, [f] *Vti priore æstate aquam qua de agitur, nec vi, nec clam, nec precario ab illo duxisti, quo minus ita ducas, vim fieri veto. Inter hæredes, & emptores, & bonorum possessores interdicam.* [g] Hoc interdictum de aqua æstiua proponitur. Quia autem diximus [h] æstiuam aquam aliquid * distare ab aqua quotidiana: sciendum est etiã interdictis [i] distare: quòd [k] qui de aqua quotidiana interdicit, ita interdicit: *Vti hoc anno aquam duxisti*. At qui de æstiua, sic, *vti priore æstate*. nec immerito. Nã quia hieme non vtitur, [l] referre se non ad præsentem [m] æstatem, sed ad priorem debuit. ℣Aestatem incipere sic peritiores † tradiderũt, ab æquinoctio verno, [n] & finiri æquinoctio autumnali: [o] & ita senis mensibus æstas atque hiems diuiditur. Priorem æstatem ex comparatione duarum æstatum accipi. propter hoc, si æstate interdicatur, nonnumquam annũ & sex mẽses [p] continere. quod ita cõtingit, si initio verni æquinoctij [q] ducta sit aqua, & sequenti æstate [r] pridie æquinoctij [s] autumnalis * interdicatur. & proinde si hieme interdicatur, hæc res etiam in biennium [t] extendetur. ℣Si quis hieme tãtùm aquam solitus fuit ducere, æstate non fuit solitus: vtile [u] interdictum ei competit. Qui hac æstate [x] duxit, non superiore: vtile interdictũ habet. ℣Ait prætor, [y] *Inter hæredes, & emptores, & bonorum possessores interdicam.* [z] Hæc verba non solum ad æstiuã, verumetiam ad quotidianã quoque referenda esse sciendũ est. Nam sicuti de itinere actúq; & successoribus dantur interdicta, & emptori, [a] ita hæc quoque danda prætor putauit. Ait prætor, [b] *Quo ex castello illi aquã ducere ab eo cui eius rei ius fuit, permissum est: quo minus ita vti permissum est, ducat, vim fieri veto: quandoque [c] de opere faciendo interdictum erit, damni infecti caueri iubebo.* Hoc interdictũ necessario propositum est. Nam quia * superiora interdicta ad eos pertinẽt, qui à capite ducunt, vel imposita seruitute, vel quia putãt impositam: æquissimum visum est, ei quoque qui ex castello ducit, * [d] id est ex eo receptaculo, quod aquam publicam suscipit, interdictum dari. Castellum accipe, si ex castello pmissum est. Sed & si alio ex loco [e] permissum est: dãdum erit interdictũ. ℣Permittitur † autem aquam ex castello, vel ex riuo, vel ex quo alio loco publico ducere: ídque à principe [f] conceditur. alij nulli cõpetit [g] ius aquæ dãdæ. Et datur interdum prædiis, interdum personis. Quod prędiis datur, extincta persona nõ extinguitur. Quod datur personis, cũ personis amittitur: [h] ideoque neque ad aliũ dominũ prędiorum, neq; ad hæredẽ, vel qualecũque successorẽ trãsit. [i] Planè ei ad quem dominium transit, impetrabile [k] est. Nam

a *Vindicari*. confessoria, etiam si alius sit à prohibente.
b *Suum*. scilicet vsum, & etiam ius aquæ ducendæ.
c *Duplex*. vti pos. quod vere duplex est. vel verius dicit de corrialibus, quod est duplex, cum quilibet est actor & reus. Nam quilibet asserit se quasi possidere, & aliũ negat: sicut in vti possi. vt. ſ. vti possi. l. si duo.
§. j. Alij dicũt duplex: quia prohibitorium & restitutorium: vt supra eo. l. j. §. j. vel duplex, id est vtile & directum. secunda placet.
d *Per hoc interdictum*. quod est. ſ. e. l. in prin.
e *Cessio valet*. cum vicini hoc interest: puta ne fons eius siccetur: vt supra de serui. quotiés. j. §. aliter. & de dã. infe. Proculus. & l. fluminum. §. fin. aliàs non valet: vt. d. l. quotiens. & ſ. de pactis. l. nemo.
f *Deinde ait prætor*. secundum edictum prætoris. Accursius.
g *Interdicam*. i. ꝓponam interdictũ: quod dic vt. j. e. l. §. ait ꝓtor.
h *Quæ autẽ diximus*. supra. e. l. §. j. & §. duo. & §. quod autem.
i *Interdictis*. id est in ꝓpositione interdictorũ distãtia debet esse.
k *Quòd*. id est quia.
l *Non vtitur*. i. vti nõ potest, vel non cõsuetum est. at in interdicto de aqua quoti. & æsti. refert se ad præsentẽ annũ etiã hieme: quia toto anno vti potest, & consueuit. Azo. vt. ſ. e. l. j. §. duo.
m *Præsentem*. q. d. quia breui temporis spatio cõcludetur vsus aquę, cum forte prima die ęstatis interdicatur: vt infra. §. priorem.
n *Verno*. desinenti.
o *Autumnali*. incipiẽtis. ed in vtroque videtur cõtra, scilicet vernali incipiẽti: vt. j. pxi. ibi, si initio ver. æqui. &c. & dic ꝙ quatuor sunt anni tẽpora: hiés, quæ incipit medio nouẽbris, & durat tribus mensibus. finita hieme incipit ver, & durat tãtundẽ, simili computatione habita. postea æstas, quæ similiter cõputatur. postea autũn⁹. Itẽ quandoque dicitur annus habere duo tempora, hiemẽ & æstatẽ: vt hic, senis mẽsibus &c. j. pxi. vbi dicit, initio æquinoctij verni. & postea dicit, sequenti æstate. vnde ęstatem appellat illos sex menses: qui sunt ver & æstas. & adde quod no. ſ. ne quid in flumine pu. l. j. §. æstatem.
p *Sex menses*. vna die minus, si bene computaueris.
q *Æquinoctii*. id est prima die verni æquinoctij iuste est finitum, secundum Azo. Vel etiam dic quòd illa dies sit æstatis, vt dixi: nam habes necesse dicere ꝙ sit in æstate.
r *Sequenti æstate*. scilicet sequentis anni.
s *Pridie æquinoctii*. scilicet vna die ante.
t *In biennium*. vna die minus.
u *Vtile*. ad instar eius quod pro æstiua datur: vt supra ea. l. §. deinde. vel dic non directum, quod pro aqua perenni datur: vt supra ea. l. §. quod autem.
x *Qui hac æstate*. ad minꝰ modico tẽpore, id est xxx. diebus. ar. ſ. ti. j. l. j. §. hoc interdicto.
y *Ait prætor*. supra. e. §. deinde.
z *Interdicam*. i. interdictũ reddã. & erit duplex hoc casu: vt no. ſ. de interdi. l. ij. in prin.
a *Et emptori*. vt &. ſ. titu. j. l. apparet. §. hoc interdictũ. & arg. j. de fonte. l. j. in fi. &. j. de riuis. l. Seruius. §. iisdẽ. & sic videntur in rẽ scripta. nã dantur in quẽlibet prohibentem: vt & supra ea. l. §. cõpetit. & dantur etiã emptoribꝰ, licet nõ sint successores iuris: quod in aliis actionibus nõ est: vt. j. arbo. fur. cæ. l. fi. nec in aliis interdictis quandoque: vt. ſ. de noui ope. nũ. l. nõ solũ. §. morte. sed in quorũ legatorũ est simile: vt. ſ. quorũ lega. l. j. §. in locum.
b *Ait prætor*. tertium interdictum. & dicit, quo ex &c. i. ex quo castello &c.
c *Quandóque*. que, ꝑ &: & sic sunt duæ partes. & facit. ſ. cõmunia ꝓdio. l. ij. aliàs est quandocũque: & tunc sensus est planus.
d *Ex castello ducit*. nõ iure vere debitæ seruitutis: nec ꝙ credat seruitutẽ sibi debitã ab aliquo priuato.
e *Sed & si alio ex loco*. publi. vt seq. §. pmittit.
f *A principe*. vt &. ſ. de aqua plu. arc. l. si in publico. §. fine pmissu. &. ſ. de serui. l. seruitutes. iij. §. publico. & de ser. ru. prędi. l. imperatores. & est necessaria concessio quãdo aqua est in publico vsu: vt. ſ. de flumi. l. quo minus.
g *Nulli cõpetit*. immo & senatui: vt. ſ. de flu. l. quo minus. quę est cõtra. Sol. quod dicit nulli alij competit, non de principe, sed de eo cui pmisit loquitur. & ita nullũ est contrariũ. vel nulli alij q̃ principi vel senatui. Vel dicas senatũ nõ habere ius cõcedẽdi, vt hic: licet habeat vetãdi, vt ibi. licet H. dicat ꝙ qui habet ius vetandi, habeat & cõcedendi: sed non sequitur. nã nuntio nouum opus ne fiat in publico: non tamen possum concedere.
h *Amittitur*. facit. ſ. de serui. rusti. prædio. l. pecoris. &. ſ. cõmuni diui. arbor. §. fi. &. j. de iure im. l. j. &. j. de reg. iur. l. priuilegia.
i *Transit*. prædij cui debebatur seruitus aquæ ducendæ concessa personæ.
k *Impetrabile*. id est facile potest impetrari: & debet ei facile concedi. & est simile hoc inuestituræ feudorum: mortuo enim vasallo facile potest impetrare hæres masculus inuestituram: quia debet

* *Flo. Nã que*
* *Fl. ducit, interdictũ dari: id est ex eo receptaculo, q̃ aquam publicam suscipit, castellũ accipe. si ex castello pmissũ est, dandũ erit interdictũ. Permitt.*
† *Illustris doct. Fran. Areti. in. l. apud Iulianũ. §. cõstat. in. 2. col. de lega. 1. reputat istũ textũ cũ sua glo. singu. ad hoc propositũ quòd beneficiũ consuetũ cõcedi à principe: dicitur impetrabile: id est de facili posse impetrari. Bo lo.*
V. de Rosell. de feud. cap. gra. 2. er

BIU Cujas

debet ei dari: & debet iurare: & econtra quandoque est difficilis impetratio: vt abolitio accusationis: vt supra de bo.lib.l.qui cum.§.sed si minor.

a *Nomine eius.* personaliter ei concessa seruitute.

b *Aquæ.* dicunt quidam impetrari ad cautelam. nam & sine impetratione competit.

quod nō placet: quia. ſ. proxi. dicit, amittitur. saltem enim exceptione repellendus erat: vt ſ. de serui. rusti. prædi. l. pecoris. Accursius.

c *Nec est hoc beneficiū.* immo debiti solutio, priuilegij scilicet concessio: vt supra de dona. hoc iure. §. pe. & de adimen. lega. l. rem legatam. & de lega. ij. l. vnum ex. §. si de Falci.

** Hal. adsignationibus*

d *Interdicto.* scilicet de ex castello aqua ducēda.

e *Adsignationis.* id est iuris assignati, vel non assignati aquæ ducendæ. nam finitur in hoc interdicto quæstio proprietatis, id est debeatur seruitus vel non: quod non est in superioribus: scilicet de aqua quoti. & æsti. immo reseruatur postea: & sic obtinet hic causam proprietatis: vt supra de interdi. l. ij. §. quædam. cū ergo hoc interdicto ago, dico me habere ius ducēdi: quia concesit qui potest: sed non sic in superioribus: sed sufficit duxisse probare: vt supra ea. l. §. hæc interdicta. & infra titu. j. l. j. §. hoc interdictum.

** Vulg. vt non solū ad irrig. sed etiam pec. can.*

si docuerit prædiis suis aquam debitam, & si nomine eius [a] fluxisse, à quo dominium ad se transiit: indubitate impetrat ius aquæ [b] ducēdæ. Nec est hoc beneficiū: [c] sed iniuria si quis fortè non impetrauerit. ℣ Meminisse autē debemus, in hoc interdicto [d] totam quæstionē finiri adsignationis. [e] * Nō enim præparat hoc interdictum causam, [f] vt superiora interdicta: nec ad possessionem temporariam pertinet: sed aut habet ius adsignatum [g] sibi: aut nō habet: & [hoc] interdictū totū finitur.

II. POMPONIVS libro trigesimosecundo ad Sabinum.

SI diurnarum aut nocturnarum horarum aquæductum habeam: non possum alia hora ducere, quàm qua [h] ius habeam ducendi.

III. IDEM libro trigesimo quarto ad Sabinum.

HOc iure vtimur, * vt etiam non ad irrigandum, [i] sed pecoris causa, vel amœnitatis, aqua duci possit. ℣ Ex flumine aquam ducere plures possunt: [k] ita tamē vt vicinis nō noceāt: [l] vel si angustus amnis sit, etiā ei qui in alia ripa sit. [m]

f *Causam.* proprietatis postea agitandam. sed quidam dicunt, id est seruitutem. nam licet hoc interdictum competat, non tamen proprie dicitur seruitus. prima placet.

g *Adsignatum.* à principe.

SI diurnarum.] CASVS. Concessum est mihi vt aquam accipiam de die tantum, vel de nocte tantum. seruabitur forma concessionis. Franciscus.

h *Quàm qua.* aliàs quanquam: id est quamuis. aliàs quàm qua. & tunc plana est, & facit supra quemadmo. serui. amit. l. si communem. §. j. & de seruitu. l. iiij. §. modum. &. l. via. §. j. Accursius.

HOc iure.] CASVS. Aqua potest duci causa irrigandi agrū. Item causa pecoris, vt sic non sit necesse pecora ire ad aquam castelli. Item simili de causa potest concedi aqua. Secundo dicit: ex concessione principis ducebam aquam ex flumine: bene possum: dum tamen non noceam per hoc vicinis, etiam his qui sunt vltra flumen, si flumen erat strictum. Tertio dicit: concessum est mihi vt ducam aquam ex flumine publico. si flumen recedat alibi, & sic mutet subito alueum, concesio est extincta. secus si paulatim mutet alueum. Sed quid si pars fluminis separauit se ab alueo communi, & iuit per aliam partem, relictis prædiis in medio inter se & antiquum alueum? certe nunquam possum ire ad partem illam fluminis causa ducendi de aqua illa: & redditur ratio in litera. [AQVA QVAE IN RIVO.] Ducere sum solitus certam aquam per riuum tuum. nunc aqua surgit in riuo, & sic plus aquæ nunc per riuum tuum venit ad me. non prohibeor per hoc ducere. Secundo dicit: duxi aquam tāto tempore cuius non extat memoria: amodo iure mihi debetur. Tertio dicit: qui habet ius aquæ quotidianæ ducendæ per riuum tuum, potest ibi in riuo facere fistulas, vel aliquid aliud simile: dum tamen per hoc non noceat tibi, nec illis qui ius habent ducendi aquam per prædictum riuum. Quarto dicit: habeo ius ducendi aquam per riuum tuum. supra riuum vis facere pontem, vt supra eum ducas aliam aquam. bene potes: dum tamen hoc mihi non noceat. Franciscus.

i *Ad irrigandum.* scilicet agrum: vt ſ. l. j. §. illud. Accursius.

k *Possunt.* vt supra de flumi. l. quo minus.

l *Non noceant.* aliàs deest, non: sed est subaudiendum. & facit supra de seruitu. rusticorum prædio. l. imperatores. & supra ne quid in flumi. publi. l. j. §. si quis ex riuo.

Diuiditur in tres partes. Primo loquitur quando flumen mutauit alueum repente, nullo loco priuato dimisso in medio. Secundo, quando mutauit alueum paulatim. Tertio, quando mutauit loco priuato dimisso in medio. & habet iste totus. §. duas lec. Primo quando quis ducebat aquam iure sibi concesso à principe, vel ab alio habente ius cēdendi. Alia lectura est, quando quis ducit aquam à flumine per fundum alienum iure seruitutis. Bartolus.

℣ Si aquam ex flumine publico duxeris, [n] & flumen recesserit: nō potes subsequi flumen, quia ei *loco* [o] seruitus imposita nō sit: quamuis is locus [p] meus sit. Sed si alluuione [q] paulatim accesserit [r] fundo tuo: subsequi potes, quia locus [s] totus fluminis seruiat ductioni. [t] Sed si circumfluere [u] cœperit mutato alueo, nō potes: quia medius locus non seruiat, interruptaque [x] sit seruitus. ℣ Aqua quæ in riuo nascitur: [y] tacite lucrifit ab eo qui ducit. [z] ℣ Ductus † aquę, cuius origo memoriam [a] excessit, iure constituti loco habetur. ℣ Is qui aquæ quotidianæ ius habet, vel fistulam in riuo ponere, vel aliud quodlibet [b] facere potest: dummodo ne fundum domino, aut aquagium riualibus [c] deterius faciat.

m *Sit.* nocere nō debet, nedum proximis vicinis ex eadem parte.

n *Duxeris.* ad prædium tuum proximum flumini. Azo. principe permittente: vt supra. l. j. §. penul. vel secundum H. dic, duxeris per meum fundum, qui erat inter tuum & flumen.

o *Ei loco.* id est nouo alueo fluminis, propter quem alueū aliud videtur flumen.

p *Locus.* id est alueus vetus, sit meus, id est tuus iure vicinitatis: vt institu. de re. diui. §. insulam. secundum Azo. & sic est hic mutatio personarum. sic & C. de in ius vocan. l. fi. vel secundum H. meus ꝓpriè ponitur, iure scilicet vicinitatis: vt dixi. Accursius.

q *Si alluuione.* pone quòd ducis aquam ex flumine quod est iuxta tuum prædium, nullo alio prædio medio.

r *Accesserit.* aliquid de terra: & sic paulatim recedit flumen à prædio tuo. & sic refert, si subito an pedetentim mutet alueum: vt ſ. de acquir. re. do. l. ergo. §. alluuio. & est hic arg. contra eos qui petunt aquaticum vbicunque mittuntur molendina.

s *Locus.* supple factus per alluuionem fluminis.

t *Ductioni.* id est non impedit seruitutem: licet secus esset si esset alienus locus medius: vt. ſ. de serui. rusti. prædi. l. qui sella. §. fi. & communia prædi. l. in tradendis. Accursius.

u *Circumfluere.* prædium quod est trans flumen. vel, id est quod est iuxta mutatum alueum, fluit vndique. nam & si prędiū meum sit proximum veteri alueo, vel vni brachio fluminis, non tamen habeo seruituté in remoto brachio fluminis: quia locus medius impedit: vt dicta. l. qui sella. §. fi.

x *Interrupta.* Sed de æquitate videtur restituenda, vt debeatur ex nouo vel nouis alueis: vt arg. supra de serui. vrb. prædio. l. seruitutes. §. si ſublatum. sed forte aliud est quando deberur ex flumi. publi. seruitus: aliud quando ex agro priuato alicuius. Sed quid si ad antiquum alueum redit? Respō. potest dici restaurari: nec etiam dicit quòd fuerit amissa, sed interrupta: vt. ſ. communia prædio. l. in tradendis. in fi. & de serui. rusti. prædi. l. tria.

y *In riuo nascitur.* per quem iure aquam duco.

z *Qui ducit.* Videbatur posse prohiberi ducere: vt. ſ. l. j. §. item quæritur. sed tamen aliud est. Accursius.

a *Memoriam.* scilicet hominum qui nunc viuunt. ad quod facit supra de aqua pluuia arcenda. l. j. in fin. sed videtur non tantum expectari, sed decem annos sufficere: vt. C. de serui. & aqua. l. ij. Solu. hic ignorante domino fuit ducta, ibi sciente. vel solu. vt ibi. Accursius.

b *Quodlibet.* non tamen lapidem sternere: nisi hoc nominatim in aqua concedenda actum sit, vt etiam per lapidem aquam ducere liceret: vt supra de aqua plu. arcen. si prius. §. placuit. contra. Azo.

c *Riualibus.* id est corriualibus, qui aquam per eundem riuum iure ducunt. vel dic riualibus, id est deriuationibus faciat domino deterius aquagiū. ad quod facit. ſ. de serui. rust. prędi. l. Quintus. &

BIU Cujas

tus.&.ſ.tit.j.l.apparet.&.ſ.communia prædio.l.refectionis.

a *Si aqua.* facit.ſ.de aqua plu.arcen.l.ſupra. Accurſius.

Lvcio Titio.]C A S V S. Dicitur quòd pluribus poſſum concedere vt aquam ex meo fonte ducant: & adducit ſimile in itinere & actu. & ſi diſcordent inter ſe quibus temporibus vtatur vnus, & quibus alter: agent inter ſe communi dividundo. Franciſcus.

b *Duceret.* per aquæductum etiam meum.

c *Reſpondit.* Reſpondet primæ quæſtioni. Accurſius.

d *Poteſt.* vt &.ſ.communia prædi.l. qui per certum.

e *Cedetur.* immo contra: vt.C.de ſerui. & aqua.l.aquã: quæ eſt cõtra. Solu. ſine iniuria primorum poteſt: vt hic,&.ſ.de ſerui. ruſti. prædi.l.ij. §. aquæductus. aliàs non, niſi cõſentiant: vt in contrario: vt.ſ. de aqua plu. arcen.l. in cõcedendo.

f *Sed ſi.* nunc reſpon. ſecundæ. Accurſius.

g *Conceſſa eſt.* ſimul, vel ſeparatim.

h *Vtile iudicium.* ſcilicet communi diui. vt præfata iura menſura vel tẽporibus diuidantur: vt.ſ.communi diui.l. arbor.§. fi. & .j.l. proxi. Accurſius.

i *Placuit.* vt.ſ.de vſuf. l. ſi vſusfructus legat⁹. j.§.ſed ſi inter. &.ſ. cõmuni diui.l. communi diuidundo.j.§.ſi duo.

Cvm conſtet.]C A S V S. Ius aquæ ducendæ poteſt diuidi & certis temporibus, & certis mẽſuris. hinc eſt quòd ſi conceſſi ius ducendi aquam duobus, puta Titio & Sempronio: vni in æſtate, puta Titio: alij cõtinue, puta Sempronio: ſic diuiditur, vt dimidia æſtate ducat Titius: Sẽprotate ducat, & tota hieme. Secũda parte dicitur: duo ducebant aquã per eundem riuum diuerſis horis: puta vnus à mane vſque ad nonã: alius poſtea. ſi iſti mutauerunt horas: & quilibet tempore alterius duxit: bene retinẽt hoc ius aquæ ducendæ. Franciſcus.

k *Cum conſtet.* poteſt continuari cum præcedenti.l.& erit.§.poteſt etiam eodem &c. vel cum ſeq.litera: & non erit ibi.§.

l *Separatim.* puta vnus ad horam tertiam: alius poſtea: nec ex tẽpore, vel ad tempus, ſed ſub modo dicitur conſtitui: vt.ſ.de ſer. l.iiij.§.fina.&.l.v.§.j.

m *Inter ſe.* aliàs interim: & aliàs interea: & aliàs inter ſe.

n *Amplius.* aliàs amplius: & aliàs ampliori.

o *Seruitutibus.* ſcilicet amittendis. id eſt ad ſerui. amit. quod quãtum ſit, not. C.de ſeruitu. l. ſicut. Accurſius.

p *Amiſiſſent.* Immo videtur amiſiſſe: vt.ſ. quemadmo. ſer. amit. ſi communem.§.j. quæ eſt contra. Solu. hic voluntate domini ſic permutauerunt. vel hic per talem mutationem non nocent domino: ſed ibi ſic. vel hic duo, ibi vnus: & hic duæ ſeruitutes: ibi vna. vnde hic quilibet per alium vtitur. perinde ergo eſt ac ſi per ſe: vt.ſ. quẽadmo. ſerui. amit. l. vſu. & facit.ſ.de aqua plu. arcen. l. ſi prius. Accurſius.

De interdicto.]C A S V S. Siue aqua quam duco, duci nõ poſſit niſi æſtate ſui natura: ſiue omni tempore poſsit duci: ducatur tamen æſtate tantũ, quia expedit agro meo tantum hoc tempore: æſtiua dicitur. Fran.

q *Proprium.* quod eſt ſ.eo.l.j.§.deinde.

r *Vtendi.* accipe æſtiuo dũtaxat, quia in cõſti. dictum eſt, in æſtate ducatur tantum.

ſ *Duas res.* ſupple ſcilicet naturam &c. Ac.

t *Appellari.* ſcilicet æſtiuam. ſed certe & ex poposito vtentis: vt.ſ. eo.l.j.§.duo autem.

u *Iter de via.* Agit Titius interdicto de itinere actuque priua. vel illo de aqua quoti. & æſtiua. pro retinenda quaſi poſſeſsione ſeruitutis, cauebit domino vtẽti ſua libertate, quòd eũ non impediet donec ipſe actor obtineat. ad qđ eſt.ſ. tit.j. l.iij.§. hoc autẽ. verſi. qui enim. ibi, tantiſper &c. In ſecũdo agit dom⁹ in poſſeſsione libertatis exiſtens negatoria: & hic cauebit qui ſibi aſſerit ſeruitutem: & ita primo caſu ponit poſſeſſorium, ſecundo petitorium intentatur: & ſecundum hoc expone literam: & dic, agat, ſcilicet interdicto. & quod dicit, præſtanda eſt &c. ſubaudi, ſcilicet ab actore.

Flo. quæ

Flo. quòd

Flo. ſi vtilitas perſonis in quã ducitur

x *Quis.* ſcilicet actor. Accurſius.

y *De iure ſuo.* id eſt de poſſeſsiõe ſui iuris: vel etiam de iure quandoque: vt in ſecundo capite interdicti de itinere actuque priuato, & interdicto aquæ ex caſtello ducendæ: vt.ſ. de itinere actuq; pri.l. iij.§. hoc autem. & de aqua quoti. & æſti.l.j. §.penul. & quod dicit, agentem &c. ſub. id eſt actu vtentem dominũ, non vt ſeruitute: quia res ſua &c. vt.ſ. ſi vſusfru. pe.l. vti frui. in prin. ibi, nec enim. & quod dicit, quod ſi neget &c. ſubaudi negatoria agat dominus in poſſeſsione libertatis exiſtens. nam huiuſmodi actiones etiam poſsidẽti dãtur: vt.ſ. ſi ſer. vin. l. & ſi forte. §. ſciendum. Et quod dicit, debebit &c. ſubaudias, qui ſibi ſcilicet ſeruitutem aſſerit, cum non poſsideat: quia nõ eſt vſus hoc anno ſecundũ naturã interdicti de quo agit ſine præiudicio &c. ad quod eſt.ſ.de iudi.l.ij.§.in omnibus. vel dic ſecundo in prima parte quòd egit poſſeſſorio, & obtinuit: dũ cauet dominus vincenti in interdicto: & ſecundum hoc dic præſtanda eſt, ſcilicet poſtea in cauſa proprietatis: vt agatur ſupple, & obtineat actor, ſecundum H. vel dic ſecundum P. primus caſus in negatoria, ſecundus in confeſſoria ponitur: & vtroque caſu cauet qui agit, alteri

Flo. aquæ ducendæ

[A] [B] [C] [D]

¶ Si aqua[a] ducatur: etiam ſupra eam alia aqua per pontem, qui ſupra riuum factus ſit, iure ducitur, dum inferiori riuo non noceatur.

Ex vno fonte poteſt pluribus concedi vt aquam ducant: & ſi inter ſe diſcordant, poſſunt agere communi diui. inter ſe. h.d.

IIII. IVLIANVS libro quadrageſimoprimo Digeſtorum.

LVcio Titio ex fonte meo vt aquam duceret[b] conceſſi.* quæſitum eſt an & Mæuio concedere* poſsim, vt per eundem aquæductum aquam ducat. & ſi putaueris poſſe cedi per eundem aquæductum duobus, quemadmodũ vti debeãt? Reſpõdit:[c] ſicut iter, actus, via, pluribus cedi vel ſimul vel ſeparatim poteſt:[d] ita aquæ ducendæ ius rectè cedetur.[e] Sed ſi[f] inter eos quibus aqua conceſſa* eſt,[g] non conuenit quẽadmodum vtantur: nõ erit iniquum vtile[h] iudicium reddi: ſicut inter eos ad quos vſusfructus pertinet, vtile communi dividundo iudicium reddi pleriſque placuit.[i]

V. IDEM libro quarto ex Minicio.

CVm conſtet[k] non ſolum temporibus, ſed etiam mẽſuris poſſe aquam diuidi,† poteſt [etiam] eodẽ tempore alius quotidianam, alius æſtiuam aquam ducere: ita vt æſtate diuidatur inter eos aqua: hieme ſolus ducat is qui quotidianæ ius habeat.

Si duo aquam ducunt diuerſis temporibus alternatim: ſi mutant horas, vel tempus, non eo minus retinent ſeruitutem aquæ ducendæ. h.d.

¶ Inter duos qui eodem riuo aquam certis horis ſeparatim[l] ducebant, conuẽnit vt permutatis inter ſe[m] tẽporibus aqua vterẽtur. quæro, cùm amplius[n] tempore ſeruitutibus[o] præfinito ita duxiſſent, vt neuter eorũ ſuo tempore vſus eſſet: num ius vtendi amiſiſſent.[p] Negauit amiſiſſe.

VI. NERATIVS libro tertio Membranarum.

DE interdicto de aqua æſtiua, item quotidiana quærentes, primum conſtituendum exiſtimabamus, quæ eſſet aqua æſtiua, de qua proprium[q] interdictum ad prioris æſtatis tẽpus relatũ reddi ſolet: hoc eſt: æſtiua aqua vtrúm ne ex iure æſtiuo dumtaxat tempore vtendi[r] diceretur: an ex mente propoſitoque ducentis, quòd* æſtate eam ducendi conſiliũ haberet: an ex natura ipſius aquæ, quæ* æſtate tãtum duci poſſet: an ex vtilitate locorum in quæ [aqua] duceretur. Placebat igitur aquam ob has duas res,[ſ] naturã ſuam, vtilitatemque locorum in quæ deducitur, propriè appellari:[t] ita, vt ſiue eius natura erit, vt niſi æſtate duci non poſsit, etiam ſi hieme quoque deſideraretur: ſiue omni tẽpore anni duci eã ipſius natura permitteret: ſi vtilitas locorum in quæ* ducitur, æſtate dumtaxat vſum eius exigeret, æſtiua rectè diceretur.

VII. PAVLVS libro quinto Sententiarum.

SI de via,[u] itinere, actu, aquę ductu agat, huiuſmodi cautio præſtanda eſt: quãdiu quis[x] de iure ſuo[y] doceat, non ſe impediturum agentem, & aquam ducentẽ, & iter facientẽ. Quòd ſi neget ius eſſe aduerſario agẽdi, aquam* ve ducendi: cauere ſine præiudicio amittendæ ſeruitutis debebit, donec quæſtio finiatur, non ſe vſurum.

Ille qui habet ius ducendi aquam, poteſt ducere per quãcunque partẽ vult ab initio: ſed poſtea non poteſt mutare. Bartolus.

BIU Cujas

alteri parti quæ possidet. Alij quòd prima pars loquitur quando aduersarius est in possessione: vnde cauet actor quòd non impediet donec quæstio finiatur. Secunda, quando nõ possidet aduersarius, & tunc actor cauet se non vsurum donec quæstio finiatur. & facit. ff. de no. ope. nun. si prius. & ff. de vsufru. l. cuiuscúq;. Ac.

Vi per fundũ.] CASVS. Habeo ius ducendi aquã per riuũ tui fundi. possum in eo riuo facere fistulas, & omne quod volo, dum ex hoc non lædatur dominus fundi. Francis.

† *Limitabis hanc. l. per tex. in. l. i. in princ. & l. sunt qui putant. ff. ne quid in flu. pu. s. nisi cũ vicinorum iniuria ducatur.*

a *Iter.* id est riuus per quẽ duceret aquã. Ac.

b *Quacũq;* aliàs quacunque, scilicet parte. aliàs quodcunque.

c *Aquæductum.* mutãdo per locum seruientem ab eo loco vbi primo fuerat: vt. ff. de seruit. l. si cui. & facit. ff. eo. l. hoc iure. §. j. & §. is qui. Accursius.

d *Interuertat.* Nã quędam tacite in sermone excipiuntur.

DE RIVIS.

Parum prodesset ius aquæ de qua supra dixi: nisi liceret purgare riuũ. ideo de hoc dicit: vt. j. l. fina. §. i. & j. l. i. §. i.

PRætor ait.] CASVS. Si per riuum tuum, vel specum, vel septa, duxi aquam priore æstate non vi, non clam, non precario: & nunc volo reficere: prætor prohibet vim fieri quo minus reficiã, vel purgem. Postea loquitur Vlpianus, & dicit quis sit riuus, & specus, & septa, & quid sit incile, & quid sit reficere & purgare: & intelligas de refectione quæ fit causa aquæ ducendæ. nec est vis habeã serui. ducẽdi, an non, sed sufficit me fuisse vsum ductione aquę non vi, nó clam, non precario. [*SI QVIS TERRENVM.*] Riuum terrestrem volo facere lapideum. nó possum. idem si per aliũ locum quàm per consuetum volo ducere aquam: non possum. idem si riuũ vellem deprimere, vel extollere, vel dilatare, vel apertum cooperire: vel econtra: non possum. & hoc dixit Ofilius. Vlpianus autem prædicta confirmat, excepto eo qui aperit riuum prius coopertum, vel econtra. nã hoc potest facere, nisi dominus fundi ex hoc lædatur: vt quia oues suas erat consuetus mandare ad bibendum in isto riuo: nunc nó posset si cooperiretur. idem si simile damnum habeat dominus. & hoc etiam dixit Labeo: & etiam Pomponio non placet, quia per hoc dominus soli perdat. & expone hanc literam vt in glo. Seruius autẽ dixit non posse me aperire coopertum riuum, & econtra, si maiorem vtilitatem dominus ostendat, nisi causa aquæ conseruandæ, ne defluat vltra riuum, faciã. & hoc dictũ Seruij cõfirmat Vlpi. & h. d. hic. §. cũ. l. seq. & prin. seq.

vsu. Flo.

id est à fluendo. vide Alcia. lib. prætor. 2. hoc ipso tit.

c *Riuos.* hoc exponitur statim. Accursius.

f *Vti.* id est sicut. Accursius.

g *Hoc interdictum.* & facit. ff. communia prædi. l. refectionis. in princip. & §. j.

VIII. SCAEVOLA libro singulari ἐρωτ.

CVi per fundum † iter [a] aquę debetur: quacunque [b] vult in eo riuum faciat licet: dum ne aquæductum [c] interuertat. [d]

DE RIVIS.

TITVLVS XXI.

Diuiditur in quatuor partes. Primo ponitur edictum. Secundo, commẽdatio edicti. Tertio, explanatio ipsius edicti. Quarto aptantur quæstiones ad ipsum edictum. secunda ibi, hoc interdictum. tertia ibi, ait ergo prætor. quarta ibi, hoc interdictum competit. vide bene tex.

I. VLPIANVS libro septuagesimo ad Edictum.

PRætor ait: *Riuos,* [e] *specus, septa reficere, purgare, aquæ ducendæ causa, quo minus liceat illi, dum ne aliter aquã ducat quàm vti* [f] *priore æstate non vi, non clam, nõ precario à te duxit: vim fieri veto.* Hoc interdictum [g] vtilissimum est. Nam nisi permittatur alicui reficere: alia ratione vsui* incõmodabitur. ℣ Ait ergo prætor, [h] *riuum, specus.* [i] Riu' est locus per longitudinem depressus, quo aqua decurrat: cui nomen est ἀπὸ τοῦ ῥεῖν. † Specus autem locus est, ex quo despicitur: [k] inde spectacula sunt dicta. Septa sunt, quæ ad incile [l] opponuntur aquæ deriuandæ compellendæve ex flumine causa: siue ea lignea sint, siue lapidea, siue qualibet alia materia sint, ad continendam transmittendãque aquam excogitata. [m]

Incile autẽ est locus depressus ad latus fluminis: ex eo dictus, quòd incidatur. Inciditur enĩ vel lapis, vel terra, vnde primũ aqua ex flumine agi [n] possit. Sed & fossæ, & putei hoc interdicto continẽtur. ° ℣ Deinde † ait prætor: *reficere, purgare.* Reficere est, qđ corruptũ est in pristinum statum restaurare. Verbo reficiẽdi, tegere, [p] substruere, [q] sarcire, [r] ædificare, [s] itẽ aduehere, [t] adportareque [u] ea quæ ad eandẽ rẽ opus essent, continentur. Purgandi verbũ plerique quidem putãt ad eum riuũ pertinere, qui integer est: & palam est & ad eum [riuum] pertinere, qui refectione indiget. [x] Plerũq; enim & refectione & purgatione indiget. ℣ *Aquæ,* inquit, [y] *ducendæ causa.* Merito hoc additur, vt ei demum permittatur & reficere & purgare riuum, qui aquæ ducendæ causa id facit. Hoc interdictũ competit etiam ei qui ius aquæ ducendæ non habet: [z] si modò aut priore æstate, aut eodẽ anno aquã duxerit: cum sufficiat non vi, nõ clam, non precario duxisse. ℣ Si quis terrenũ riuum signinũ, [a] (id est lapideum) facere velit, videri eũ nõ rectè hoc interdicto vti. Nõ enim reficit qui hoc facit: & ita Ofilio videtur. Proinde & si per alium locum [b] velit ducere: impune prohibetur. Sed & si eũdem riuum deprimat, vel adtollat, [c] aut dilatet, vel extendat, vel operiat apertum, vel contra. [d] Ego cæteros [e] quidem impunè [f] prohiberi puto: at enim eũ qui operiat apertum, vel contra, nõ puto prohibendum: nisi si quam maiorem vtilitatẽ suam aduersarius [g] ostendat.

II. PAVLVS libro sexagesimosexto ad Edictum.

h *Ait ergo prætor.* quia vtilissimum: ergo proponendum. Azo.

i *Specus.* indeclinabile nomẽ. immo inuenio specũ: vt. j. eo. Seruius. in prin. & est specus locus altus supra terram ædificatus, et quo ducitur aqua: vt. j. eo. Seruius. quandoq; tamen ponitur pro fossa qua recipitur & colligitur aqua: vt. ff. de aqua plu. ar. l. supra. Item sic & in auctoribus ponitur quãdoq; pro loco vmbroso & tenebroso solis, secundũ Azo. H. dicit † specus esse vt si quis faciat foueam, & sic vndique locum eminentiorem, vnde posit prospici aqua in fundo collecta: vt ponitur. d. l. supra. aliàs pro subterraneo meatu: vt. j. l. Seruius. in princip. & §. j.

k *Despicitur.* id est deorsum aspicitur.

l *Ad incile.* hoc exponitur. j. proxi. §.

m *Excogitata.* quæ appellamus fluſam.

n *Ex flumine agi.* id est duci.

o *Continentur.* cum & in his haustus seruitus imponi posit: vt. ff. tit. j. l. j. §. quanquam.

p *Tegere.* supra aquã.

q *Substruere.* id est subtus aquam struere.

r *Sarcire.* collapsa.

s *Aedificare.* de nouo.

t *Aduehere.* plaustro, vel asino. Accursius.

u *Adportare.* dorso. & facit. ff. de itinere actuque priua. veteres. & l. iij. §. pen. & j. eo. Seruius. §. fi.

x *Indiget.* riuus.

y *Inquit.* scilicet prętor: vt. ff. in prin. l.

z *Non habet.* reficit ergo etiam qui de iure seruitutis non probat. & sic est contra. ff. de itine. actuque priuat. iij. §. hoc autẽ. sed speciale in riuo, & aliud in itinere: vt. j. l. fi. Ac.

a *Signinum.* de terreno silicinum, siue lapideum. Sed cõtra. j. Seruius. §. j. So. hic lapidib' puta codalis, vel similib' inordinate cõpositis, phibet: ibi cæmentitiũ permittit. vel ibi facit murum ad latus vt aqua non vagetur. si autem fundum riui velit de terreno lapideum facere, non potest: vt hic. Accursius.

b *Alium locum.* id est si alium locum non seruientem velit reficere, vel per alium locum nõ seruientem ducat aquam: bene poterit prohiberi.

c *Vel adtollat.* id est exaltet.

d *Vel contra.* repete, impune prohibetur. & facit. ff. tit. iij. l. iij. §. pe. sed contra. ff. communia prædi. l. refectionis. §. j. ibi, depressũrum vel alleuaturum &c. Solu. ibi magnam vtilitatem cõsequebatur si deprimebat riuum, vel alleuabat, hic non. vel sol. vt ibi. & facit. ff. ne quid in lo. publi. l. ij. §. restituas. & ff. ne quid in flu. publi. l. j. §. quod autem ait. Accursius.

e *Cæteros.* qui dilatant, vel extendunt, & omnes prædictos præter operientem vel aperientem.

f *Impunè.* id est sine pœna.

g *Aduersarius.* id est dominus soli: & per consequés si fiat dãn. sed secũdũ Azo. hæc ratio nõ valet: vt. j. l. proxi. sed certe immo contra,

BIU Cujas

contra,si bene intelligatur ibi sententia Pomponij,secundum Azo.

a *Abeo.Terrenum.*& sic coopertum.

b *Quod.*scilicet quòd debeat aliquo modo fieri deterior conditio domini:hoc ait Pompo.sibi non placere.& sic consonat Pomponius cum Labeone:quia si fieret deterior cõditio domini,non de iure fieret:sed occasione quadam iniusta, vel assũpta iniusta occasione ex causa seruitutis: & ideo non est permittẽdum fieri, nisi ab initio &c. vt subiicit, secundum Azo. & H.vel nisi sit maior vtilitas eius cui debetur seruitus, quàm damnũ domini. arg.ff.l. proxi. in fi. vel secundũ alios dic,quod,scilicet vt nõ possit cooperire apertum, & econtra. & secundum hoc Pompo. videt cõtradicere Labeoni.q.ff. bene poterit riuũ apertũ cooperire: quod intelligũt si maiorem vtilitatẽ cõsequatur inde, quàm incõmodum inferatur domino: vt.ff.l. proxi. in fi.& sic non contradicit,cum alio casu loquatur.sed Pompo.intellexit Labeonẽ simpliciter dixisse. & sic reprehendebat eum in casu quem ponit Pompo. scilicet quãdo vtilitatem magnam habet cui seruitus debetur.& secundum hoc expone sequentia sic: quia &c. q.d.non est bona ratio Labeonis: quia id cõmodum quod aufertur domino,magis auferetur ex occasione scilicet extrinseca, hoc est pactorũ p quæ fuit seruitus constituta: quàm

LAbeo nõ posse ait ex aperto riuo terrenũ [a] fieri: quia commodũ domino soli auferretur appellendi pecus,vel hauriendi aquam. quod [b] sibi non placere Pomponius ait: quia id domino magis ex occasione, quàm ex iure cõtingeret: nisi si ab initio in imponenda seruitute id actum [c] esset.

III. VLPIANVS libro septuagesimo ad Edictum.

B SEruius autem scribit [d] aliter duci aquã, quæ antè per specum [e] ducta est,si nũc per apertum ducatur. [f] Nam si [g] operis aliquid faciat quis quo magis aquã conseruet, [h] vel contineat: non impunè [i] prohiberi. Ego [puto k]& in specu cõtra: si nõ maior vtilitas versetur aduersarij. [l] ℣ Seruius & Labeo scribunt,si riuum qui ab initio terrenus fuit,qui aquam non continebat,cæmentitium [m] velit facere:audiendum [n] esse. Sed & si eum riuum qui structilis [o] fuit, postea terrenũ [quis] faciat, aut C partem riui:æque non esse prohibẽdum. Mihi videtur vrgens & necessaria refectio esse admittenda. ℣ Si quis nouum canalem, vel fistulas in riuo velit collocare,cum id nunquam habuerit: vtile [p] ei hoc interdictum [q] futurum Labeo ait. Nos & hic opinamur vtilitatem eius qui ducit,sine incommoditate [r] eius cuius ager est,spectandam. ℣ Si aqua in vnum lacum ducatur,& inde per plures ductus ducatur: hoc interdictum vtile erit volenti reficere ipsum lacum. ℣ Hoc interdictũ ad omnes riuos pertinet:siue in publico,siue in priuato sint constituti. Sed & si calidæ aquæ [f] riuus sit: de hoc reficiendo competit interdictum. Aristo & de cuniculo [t] restituẽdo, per quem vapor [u] trahitur in balneariis vaporibus,putat vtilem actionem competere:& erit dicendũ,vtile interdictum ex hac causa cõpetere. ℣ Iisdem autem personis,& in easdem interdictũ hoc dat,quibus & in quas &de aqua interdicta [x] redduntur quæ supra sunt enumerata. ℣ Si quis riuũ reficienti,opus nouum nũciat: bellè dictum est,posse cõtemni [y] operis noui nunciationem. Cùm enim prætor ei vim fieri vetet: absurdum est per operis noui nũciationẽ eũ impediri. Planè per in rem actionem dicendum est, posse aduersus eum vindicari, [z] ius ei non esse. [& hoc]dubiũ non est. De dãno quoque infecto cauere eum in imponẽda seruitute vt liceat operire apertũ, vel ecõtra: aut vt nõ liceat,& hoc seruabitur: vt.ff.eo.l. proxi. in fi. aut nihil est actũ: & tunc licebit operire apertũ: & econtra: si tamen dominus soli nullum habet damnum: vt.ff.eo.l.j.§.proinde.versi.ego cæteros. si vero subeat damnum:tunc si maius est cõmodum vtentis,permittitur:aliàs non: vt.ff.eo.l.j.in fi. & hæc secundum Labeonem & Pompo.intelliguntur.Opus autem quod sit causa conseruandi aquã,vel retinẽdi,necessario forte, sine prædicta distinctione potest fieri:vt.ff.proxi.respon.nam & si &c.j.eo.proxi.§.Ac.

D

iure, id est occasione dãni dati in fundo,pro quo damno ageretur: hic autem non agitur. & secundũ hoc dic iure: scilicet quo proditum est cuique damnum suæ rei emendari. vel dic secundum intellectum M. quia id commodũ quod aufertur domino, magis occasione seruitutis impositæ contingit,quàm ex iure, id est seruitute tali, vt non liceat ei domino in suo pecus ad aquam appellere.hæc enim seruitus nõ valeret, nisi interesset vicinorũ: vt.ff.de seruitu.l.quotiens. vel dic secũdum eundem,quia domino daretur occasio infestandi eum cui seruitus debetur, ex qualibet etiam leui causa,si nullo modo debet dominus dãnificari.

c *Actum.*facit.ff.de serui.rusti.præ.cum essent.§.fi.

SErvius. Hoc principium continuatur cum casu præcedẽ. [SERVIVS.]Si riuum terrestrẽ volo lapideũ facere, quia aquam non continebat prius:bene possum. & ecõtra possum facere: dum tamẽ hoc sit necessarium riui refectioni. Item nouum canalem vel fistulam possum in riuo ponere,si hoc nõ nocet domino fundi. Item si aqua ex pluribus locis veniens in riuum latũ colligatur,& inde per plures riuos ducatur: si volo illum locum reficere,audior. Vltimo dicit:hoc interdictum competit volenti reficere riuum per quem ducit aquam,siue in priuato solo sit, siue in publ. Item siue ducatur aqua frigida,siue calida.item ad cuniculos pertinet. & quid sit, dic vt in glo.& iisdem personis datur, & contra eos quibus dantur superiora interdicta in titulo superiori posita.[SI QVIS RIVVM.]Reficienti riuum nõ potest nunciari nouum opus:sed contra eũ potest agi in rem negatoria,per quã negatur ius ei non esse. Item reficiens riuum tenetur de damno infecto cauere. Vltimo dicit: cum vellem reficere riuum, prohibebas me portare calcem, & lapides & similia quæ portabam causa reficiendi riuum.competit mihi hoc interdictum.Franciscus.

d *Scribit.* sententiam Labeonis male dicentis sequens,secũdum quosdam:immo non sequens, secundum Azo. quia Labeo bene dixit,& Pompo.secum cõsonauit.vnde cum Seruius statim corrigatur,non fuit secutus bene dicentem.

e *Per specum.* hic accipitur pro subterraneo meatu.aliàs accipitur.ff.l.j.§.specus. secundum H.vel dic locum altum, opertũ tamen.

f *Ducatur.* & ideo est prohibendus, si maiorem vtilitatẽ suam ostendat dominus soli. & secundum hoc non corrigitur Seruius. vel dic secundũ Azo. Seruiũ loqui simpliciter: & sic corrigitur vel determinatur.

g *Nam si.* bene dico phiberi superiori respon.nam &c.

h *Conseruet.*ne defluat vel spargatur extra ripas riui.Accursius.

i *Non impunè.* id est nõ sine pœna. nam tenebitur hoc interdicto:quia prohibere nõ debet. sed in superiori casu qui aperit vel operit,hoc non facit: & ideo prohibetur,secũdum Seruium.

k *Puto.*scilicet cũ Seruio sentiens. & in specu cõtra,scilicet quàm sit in superiori proxi. respon. nam si &c. & sic non corrigitur secundum H.Vel secundum Azo. cõtra quàm dixerat Seruius: & sic corrigo Seruium hoc casu, cum maior vtilitas &c.vt hic, & supra eodem.l.j.in fine.

l *Aduersarij.* id est domini soli.Et no.ex prædictis:quia aut est actũ

m *Cæmentitium.*id est murũ de lapidibus ad latus riui, vt aquam contineat. Accursius.

n *Audiendum.* contra.ff.eo.l.j.§.sed si quis.Sol.vt ibi.Accur.

o *Structilis.*id est arte hominis & manibus factus.Accursius.

p *Vtile.*nam directum datur quando iam habuit.Accursius.

q *Ei hoc interdictum.*non solum in aliis casibus:vt.ff.eo.l.j.in fi. &.l.ij.&.iij.in principio.

r *Incommoditate.* facit.ff.titu.j.hoc iure.§.is qui. &.ff. de itine. actuque priua.l.iij.in fine.Accursius.

s *Calidæ aquæ.* Ad qđ.ff.de aqua quoti.& æstiua.l.j.§.idẽ Labeo.

t *De cuniculo.* per quem aqua calida vbi posuit immittitur: vel in quo congeritur,vt inde ducatur. Accursius.

u *Vapor.*id est aqua calida.Accursius.

x *Interdicta.* quæ sunt tria.de quotidiana. item æstiua. item ex castello:vt.ff.tit.j.l.j.in prin.&.§.deinde.&.§.ait prætor.f.hæredibus & in hæredes & emptores:vt in ea.l.§.ait prætor.Accur.

y *Posse contemni.*vt &.ff.de no.ope.nuncia.l.de pupillo.§.si quis riuos.&.j.de cloacis.l.j.§.si quis purganti. nisi causa damni infecti: vt.ff. de no.opc. num.l.j.§. nunciatio.versi. quòd si quis in mari.&.j.proxi.

z *Vindicari.*per negatoriam.Accursius.

Apportare,

BIU Cujas

a *Apportare.* dorso. Accursius.
b *Aduehereq;* plaustro vel asino. Accursius.
c *Ei competere.* facit. ff. l. j. §. deinde.

De riuis.] CASVS. Qui agit hoc interdicto: sufficit quòd probet se priore æstate vsum esse aqua per illum riuum non vi, non clam, non precario. & nunc prohibuit scilicet seruitus, non autem requiritur habeat de hoc ius, vel non habeat: licet secus sit in interdicto de itinere reficiendo: cum hoc casu multum læderétur homines si nó reficerentur riui, nisi primo de seruit. probaretur: cum interim homines possent perire siti. at in itinere non esset tanta læsio: maxime in æstate. Franciscus.

* *Flo. exportare, vehere, quæ refect.*

d *Refectionem.* quo casu duo probat: vt supra de itine. actuque priua. l. iij. §. hoc autem. At hic vnum, scilicet se vsum hoc anno: vt. ff. eo. l. j. in princi. & facit. ff. l. j. §. hoc interdictum competit. Accursius.

e *Difficultas.* Et sic potest iri, licet cũ difficultate.

f *Quæ.* scilicet difficultas eundi. Ac.

DE FONTE.

De ducenda dixit: nũc de hauriendo aqua.

* *Fl. aquã*

PRætor ait.] CASVS. Ponitur edictum, cuius sensus est: Si anno hausi aquam de fonte tuo non vi, non clam, non precario: prætor prohibet mihi vim fieri quo minus hauriã. idem si ad lacum tuum, puteum, vel piscinam, consuetus sum ducere oues meas: prætor prohibet ne mihi vis fiat. postea loquitur Vlpi. & dicit: hoc interdictum datur ei qui fontana aqua vti prohibetur. nam sicut seruitus est de ducendo aquam, item de hausto aquæ: sic & duo interdicta reddita sunt. vnũ de deducenda aqua: vt in tit. de aqua quotid. & æstiua. per totũ. aliud de aqua hauriendo: vt hic. nam agam hoc interdicto contra eum qui me prohibet haurire aquam, vel ducere pecus. & in viua aqua habet locum: non in cisterna. Item habet locum si prohibear ire ad haustum aquæ. & datur his personis quibus & superiora. [*DEINDE AIT PRAETOR,*] Per hoc edictum quod hic ponitur, prohibetur vis fieri volenti reficere fontem. nam parum valeret vsus fontis, nisi posset refici. & debet refici vt aquam contineat fons, non vt exeat aqua: vel ne aliter vtatur quàm priori anno sit vsus. & hoc idem (dicit) interdictum datur volenti reficere lacum, puteum, & piscinam: & eis personis dabitur quibus interdicta de aqua quotidiana & æstiua dantur. Franciscus.

g *Vti.* id est sicut.
h *Vsus es.* scilicet hauriendo.
i *Piscina.* ad quam pecus appellitur.

debere, minime dubitari oportet. ¶ Si quis eum apportare,*a aduehereque b ea quę refectioni necessaria sunt, prohibeat: hoc interdictum ei competere c Ofilius putat. quod est verum.

IIII. VENVLEIVS libro primo Interdictorum.

DE riuis reficiẽdis ita interdicetur, vt non quæratur an aquam ducere actori liceret. Non enim tam necessariam refectionem d itinerum, quàm riuorum esse: quandò non refectis riuis omnis vsus aquę auferretur, & homines siti necarentur. Et sanè aqua peruenire nisi refecto riuo non potest: at non refecto itinere, difficultas e tantùm eundi agendique fieret, quæ f temporibus æstiuis leuior esset.

DE FONTE.

TITVLVS XXII.

I. VLPIANVS libro septuagesimo ad Edictum.

PRætor ait: *Vti* g *de eo fonte, quo de agitur, hoc anno aquã* nec vi, nec clam, nec precario ab illo vsus es:* h *quo minus ita [ea] vtaris, vim fieri veto. De lacu, puteo, piscina,* i *item interdicam.*

Vbi est eadem ratio, ibi est idem ius. Bartolus.

¶ Hoc interdictum proponitur ei qui fontana aqua vti prohibetur. Seruitutes enim non tãtum aquæ ducendæ esse solent: verùm etiam hauriendæ. Et sicut discretę k sunt seruitutes ductus aquæ, & haustus aquæ: ita interdicta seperatim reddũtur. ¶ Hoc autem interdictum locũ habet, si quis vti prohibeatur aqua: hoc est, siue haurire aquã prohibeatur: siue etiam pec° ad aquam appellere. Et eadem hic sunt dicenda (quę ad personam attinent l) quæcumque in superioribus interdictis diximus. ¶ Hoc interdictum de cisterna non competit. Nam cisterna non habet perpetuam causam, nec viuam aquam. Ex quo apparet in his omnibus exigendũ vt viua aqua sit. Cisternæ autẽ imbribus concipiuntur. Denique constat interdictum cessare, si lacus, piscina, puteus, viuã aquã non habeat. Planè si quis ire ad haustum prohibeatur: æque interdictũ sufficiet. ¶ Deinde ait prætor: *Quo minus fontem quo de agitur, purges, reficias, vt aquam coercere, vtiq; ea possis: dum ne aliter vtaris, atq; vti* m *hoc anno non vi, non clam, non precario ab illo vsus es: vim fieri veto.* Hoc interdictum eandem n habet vtilitatem, quam habet interdictũ de riuis reficiendis. Nisi enim o purgare & reficere fontẽ licuerit: nullus vsus eius erit. Purgãdus autem & reficiendus est ad aquam coërcendam, vt vti quis aqua possit: dũmodo non aliter vtatur, quàm sicuti hoc anno vsus est. Coërcere aquã est cõtinere sic, ne defluat, ne dilabatur: dũmodo nõ permittatur p cui nouas [venas] quærere vel aperire. hic enim innouat aliquid præter id quàm præcedẽti anno vsus est. ¶ Sed & de lacu, puteo, [&] piscina reficiendis, purgandis, interdictum cõpetit: & omnibus q personis dabitur, quibus permittitur interdictum de aqua æstiua.

k *Discretæ.* id est separatæ.
l *Attinent.* scilicet agentis: vt quod persona agentis probare debet in superioribus interdictis, id debeat probare agendo isto interdicto, scilicet quòd vsus est putaris se suo iure vti. ad quod est. ff. de aqua quotid. & æsti. l. j. §. Aristo.
m *Vti.* id est sicut. Accursius.
n *Hoc interdictum eadem.* vbi eadem ratio, vel vtilitas, ibi idem ius: vt hic, & supra ad l. Aquil. l. illud, & insti. de legi. patro. tu. §. j. & supra de ritu nup. l. libertum. §. j. & infra de verbo. obli. l. à Titio. & C. de lib. præte. l. j. Item facit. ff. situ. j. l. finali.
o *Nisi enim.* audi viuam rationem quare hoc edictum est factũ: & sic vbi ratio locum habet: & lex siue responsio. ad quod facit quod notaui. ff. de legi. & senatusco. l. nó omnium. Quandoque tamen generalior est responsio quàm ratio: quia ratio restringit superius dictum: vt supra de ac. poss. l. si is qui. & de calũ. hæc actio. in prin. Accursius.
p *Non permittatur.* ei scilicet qui habet ius hauriendi ex fonte. & aliàs, cui. Accursius.
q *Omnibus.* vt emptoribus, hæredibus, & similibus: vt supra de aqua quotid. & æsti. l. j. §. ait prætor inter.

DE CLOACIS.

Et istæ vt viui indigent purgatione: vt fetor cesset viui, & commoditas veniat.

PRætor ait.] CASVS. Ponitur edictũ, cuius sensus est Si volo reficere vel purgare cloacam, quæ ex ædibus meis ad tuas pertinet ædes: prætor prohibet mihi fieri vim. Item de damno infecto cauere debeo, si operis vitio daretur damnum. Postea loquitur Vlpia. & dicit: duo interdicta sunt circa cloacam: vnum prohibitorium: & hoc est primum. aliud restitutorium, de quo habes infra eod. §. deinde. Tertio dicit: Bene fecit prætor quòd voluit posse purgari & refici cloacas: cum ad tutelam hominum hoc spectet. Et habet locum hoc interdictum in priuatis cloacis: non in publicis. Postea dicit quid sit cloaca. Item hoc primum interdictum est prohibitorium. Item appellatione cloacæ continentur tubus, & fossa aliqua stricta, vt sunt Florentiæ. item fistulæ. Item non est vis, siue vi, siue clam, siue precario vtebar cloaca: quia semper datur mihi hoc interdictum vt reficiam siue purgem. & est hoc ratione publicæ vtilitatis. Item quod dictum est in edicto, ex ædibus meis: intelligas pro omni ædificio. item & si ab area mea in tuam aream. idem si ex domo in agrum. idem si priuatam cloacam in publicam immittere volo. Item facere possum priuatam cloacam, quę vadit in publicã. Postea exponit verba prætoris quæ dicunt, in ædes tuas pertinet

BIU Cujas

net siue dirigitur. hoc est: siue extenditur in ædes tuas: siue sint ædes tuæ vicinæ meæ siue remotæ. possum etiam parietem domus tuæ aperire vt reficiam vel purgem cloacam: & debeo postea restituere, nec potest mihi nouum opus nuntiari. [DEINDE.] Nunc ponitur aliud edictum, quo dicitur, si aliquid est factum in publicam cloacam, siue immissum, quo vsus eius dererior fit: prætor iubet id destrui. Item prætor prohibet ne aliquid fiat vel immittatur in publicam cloacam. postea loquitur Vlpia. dicens quòd hoc interdictum spectat ad publicam cloacam: ne quid in publica cloaca fiat vel immittatur per quod vsus ei[us] deterior sit vel fiat. Vltimo dicit: licet interdictum primum loquatur in cloaca priuata reficienda, idem tamen in faciendo cloaca priuata, ne vis fiat facienti: cum & olim hoc idem esset in cloaca quæ fieret in publico. Item factam poterit reficere. Facere priuatã cloacam soli ædiles debent concedere. & hoc dicit hic. §. cum. l. sequ. Franciscus.

a *Purgare reficere.* duo capita sunt huius interdicti, & vtrunque prohibitorium.

b *Sub hoc titulo.* scilicet de cloacis: nõ autem dicimus, id est interdicto: quia in isto hic nullum est restitutorium. sed quod subiicit duo, immo tria vel quatuor: nam hæc sunt duo capita, reficere purgare. Item infra eod. §. deide. sunt alia duo, reficere, & non immittere. sed respõdeo duo interdicta, id est duo genera interdictorum: scilicet prohibitorium & restitutoriũ: & hæc tria, scilicet phibitoria sunt duo: hic tertium in §. deinde. in fi. at vti pos. non datur: vt supra vti pos. l. j. §. j.

c *Minantur.* cœlestes pestilentias & fames.

d *Si non reficiantur.* facit supra de no. oper. nunti. l. de pupillo. §. si quis riuos. Accursius.

e *Tubus.* est foramen cloacæ, vnde purgatur colluuies aquæ.

f *Fistula.* est aliud instrumentum ad idem.

g *In tuas pertinet.* etiam non iure seruitutis. Accursius.

DE CLOACIS.†
TITVLVS XXIII.

I. VLPIANVS libro septuagesimoprimo ad Edictum.

PRætor ait: *Quo minus illi cloacã quæ ex ædib[us] eius in tuas pertinet, qua de agitur, purgare reficere* [a] *liceat, vim fieri veto. Damni infecti, quod operis vitio factum sit, caueri iubebo.* Sub hoc titulo [b] duo interdicta prętor subiicit: vnum prohibitorium, alterum restitutorium: & primum prohibitorium. Curauit autem prętor per hęc interdicta, vt cloacæ & purgentur & reficiantur: quorum vtrumque ad salubritatem ciuitatum, & ad tutelam pertinet. Nam & cœlum pestilens & ruinas minantur [c] immunditiæ cloacarum, item si non reficiantur. [d] ℣ Hoc autem interdictum propositum est de cloacis priuatis. Publicæ enim cloacæ publicam curam merentur. Cloaca autem est locus cauus per quem colluuies quædam fluat. ℣ Hoc interdictum, quod primum proponitur, prohibitoriũ est: quo prohibetur vicinus vim facere quo minus cloaca purgetur reficiatur. ℣ Cloacæ appellatione & tubus [e] & fistula [f] continentur. Quia autem cloacarũ purgatio & refectio ad publicam vtilitatem spectare videtur, idcirco placuit non esse in interdicto addendum, *quod non vi, non clam, non precario ab illo vsus es*: vt etiam si quis talem vsum habuerit, tamen non prohibeatur volens cloacam reficere vel purgare. ℣ Deinde ait prætor, *quæ ex ædibus eius in tuas pertinet.* [g] Aedes hic accipere debes pro omni ædificio. hoc est ex ædificio eius in tuum ædificium. Hoc amplius Labeo putabat huic* interdicto locum esse & si area ab vtralibet parte ædium sit, & si forte (inquit) cloaca ducta sit ex vrbano ædificio in proximum agrum. ℣ Idem Labeo [ait] etiam eum qui priuatam cloacam in publicam immittere velit, tuendum ne ei vis fiat. Sed & si quis velit talem cloacam facere, vt exitum habeat in publicam cloacam, non esse eum impediendum Pomponius scribit. ℣ Quod ait prętor, *pertinet*: hoc significat, quod ex ædibus eius in tuas pertinet: hoc est dirigitur, extenditur, peruenit. Et tam ad proximũ vicinum hoc interdictum pertinet, quàm aduersus vlteriores, per quorum ædes cloaca currit. Vnde Fauius Mela scribit, competere hoc interdictũ vt in vicini ædes veniat, & rescindat pauimenta purgandæ cloacæ gratia. Verendum tamen esse Pomponius scribit, ne eo casu damni infecti stipulatio committatur. * Sed hæc stipulatio non committitur si paratus sit restaurare id quod ex necessitate reficiendæ cloacæ causa resciderat. ℣ Si quis purganti mihi cloacã, vel reficienti, opus nouum nuntiauerit: rectissimè dicetur, contẽpta nuntiatione me posse reficere [h] id quod [iam] institueram. [i] Sed & damni infecti cautionẽ pollicetur, * nisi paratus [k] sit restituere quod operis vitio factum sit. Nam sicuti reficere cloacas & purgare permittendum fuit: ita dicendum [est] ne dãnũ ædibus alienis detur. ℣ Deinde ait prætor: [l] *Quod in cloaca publica factum siue immissum habes, quo vsus eius deterior sit, fiat: restituatur.* * [m] *Item ne quid* [n] *fiat, immittatur ve, interdicam.* Hoc interdictum ad publicas cloacas pertinet, ne quid in * publicam [o] cloacam immittas: neve facias quo vsus [eius] deterior sit, neve fiat.

II. VENVLEIVS libro primo Interdictorum.

QVanquam de reficienda cloaca, [p] non etiam de noua facienda hoc interdicto [q] comprehendatur: [r] tamen æque interdicendum [s] Labeo ait, ne facienti cloacam vis fiat: quia eadem vtilitas sit. Prętorem enim [t] sic interdixisse, [u] ne vis fieret quo minus cloacam [x] in publico facere liceret. idque Ofilio & Trebatio placuisse. Idem* dicendum ait, vt factam cloacam purgare & restituere permittendum sit per

h *Reficere.* vel purgare: vt supra de ope. no. nun. l. de pupillo. §. si quis riuos. & supra de riuis. l. iij. §. pen. & sunt argu. ad contemnendas nuntiationes, infra de regu. iur. l. quæ propter necessitatem. & supra quod fal. tu. auctore. l. si id inquit. & infra de fideiuss. si fideiussor. &. ſ. pro empt. l. ij. §. fin. & l. alienam. &. C. de rescin. ven. si maior. &. C. de libe. causa. l. iij. & supra de publici. l. Papinianus. & supra de pec. l. si quis seruum. & supra de relig. at si quis. §. idem Labeo. & supra manda. l. Quintus. Sed arg. contra. supra de fideicommiss. lib. l. cum vero. & infra titu. j. l. iij. &. C. de rei vindi. l. si fundum.

i *Instituerã.* id est inceperam.

k *Nisi paratus.* aliàs nisi paratus: & aliàs si paratus. & secundum primum dic cautionẽ, id est actionem quæ oritur ex cautione, q̃ interposita est causa dãni infecti, pollicetur nisi &c. Secundum aliam sic: quia vult prætor vt debeat cauere de dãno infecto, quod operis vitio factum sit: id est eum opus destructum propter purgationem & refectionem cloacæ restituitur: de damno infecto cauendum est. vel dic secundum eandem literam: si, id est quamuis paratus sit restituere, quod operis vitio factum est: tamen damni infecti cautionem pollicetur, id est actionẽ quæ oritur ex cautione quæ causa damni infecti interposita fuit si quod aliud est damnum &c.

* *Hal. non cõmittatur.*

* *Fl. si quid operis vitio factum est: nam sicuti &c.*

* *Flo. restituas*

l *Deinde ait prætor.* hoc est restitutorium: vt. ſ. §. j.

* *Flo. ad*

m *Restituatur.* id est destruatur.

n *Item ne quid.* ecce tertium prohibitoriũ.

o *Publicam.* aliàs nõ habetur publicam.

p *Quãquam. Cloaca.* ſ. priuata.

q *Interdicto.* quod est supra eo. l. j. in prin.

r *Cõprehendatur.* quãtum ad verba.

s *Interdicendum.* quo ad sententiã &c. Acc.

t *Prætorem enim.* argumentatur de publica ad priuatam: quod etiam interdictum de publica non habemus quo ad verba.

u *Interdixisse.* ait Labeo.

* *Flo. ipse dicẽdũ ait, vt ne fa.*

x *Cloacam.* priuatam.

Per

a *Per interdictum.*vt.ſ.l.j.in principio.idem de publica:vt.§.deinde.Accurſius.
b *Nouam.*ſcilicet priuatam.& idem de publica.
c *Curaſit.*vt ædiles: vt ſupra de via publi.l.ædiles. qui ex prætoribus erant:vt inſtitu.de iure naturali.§.prætorium. non ergo corã omni prætore poterat agi vt liceret facere nouã cloacam vel priuatam: ſed tantum coram eo qui curã viarum habebat,cũ multi eſſent prætores:vt ſupra de origi. iur.l.ij.§.cũque conſules. vſque ad.§. iuris ciuilis. vel verius primo petit licentiam faciendi ab ædilibus:qua habita agitur corã quolibet magiſtratu.

QVOD VI AVT clam.

Superiora interdicta reſpiciunt futurum tempus: hoc præteritum. Vel: dixit ſupra ſeparatim de vi tam præterita, vt in vnde vi interdicto: quàm præſenti,vt in vti poſſidet. nunc de quodam mixto, ſcilicet tam pro vi quàm pro eo quod clam factum eſt: quod pro præterito & præſenti datur: vt infra eod. is qui.§.quod ait prætor. Et not. quòd quidam dicunt eſſe duo interdicta: vnum quod vi,quando vi eſt factum. aliud quod clam:quando clam. quod Ioan.non approbat. qualitercunque enim ſit factum, agitur quod vi aut clam. facit infra eodem.is qui in puteum.§. hoc interdictum. Item de vi tractatur vſque ad.§.clam.in.l.3.poſtea de clam vſque ad.§.hæc verba. in.l.5.& ibi exponit quod factum eſt.

PRætor ait.]CASVS.Quod vi aut clam feci, non vt ius permittit in re de qua nũc agitur,prætor iubet me hoc opus deſtruere. Vlpianus poſtea loquitur, & dicit: hoc interdi.reſtitutorium eſt,& per hoc occurritur calliditati ædificantium vi aut clam. & ſiue in alieno fundo ædificem vi aut clã, ſiue in meo, ab alio tamen poſſeſſo : teneor hoc interdicto : nec poſſum obiicere quòd in meo fundo feci,cũ eum nõ poſſideam. & ad ſola ædificia quæ fiunt vi aut clam in ſolo , habet locũ hoc interdictũ. Poſtea exponit quis dicatur vi ædificare. & certe ille qui ædificare prohibitus ædificat: vel qui cõtra nunciationẽ per lapillum factam ædificat:vel qui contra teſtationem,id eſt denũciationem corã teſtibus factam ædificat.item qui curauit, id eſt procurauit ne prohiberetur, ſciens ſe debere prohiberi: tenetur hoc interdicto.ſed ſi prohibitus deſtitit tũc ædificare:& alia die ædificat:videtur vi facere. Sed pone quòd cũ ædificabas in fundo ſiue ſolo à me poſſeſſo, ego infirmitate ductus , vel nolens te offendere,vel amicum tuum qui & meus erat amicus,non prohibui:non videris vi ædificare. ſed ſi cum vellem venire ad prohibẽdum te,aliquis mihi in via reſtiterit cum armis ne venirem,& non veni:& hoc factum eſt te ignorante:non videris vi ædificare , cum factum alterius tibi ignoranti non debeat nocere.h.d. cum.l.ſequen.

d *Vi.* compulſiua : vt.ſ.quod me.cau.l.metum.§.j. vel ea quæ conſenſu caruit:vt.j.ea.l.§.quid ſit vi.&.§.ſed & Ariſto.
e *Clam.*expone vt.j.eo.l.iij.§.fi.
f *Factum eſt.*non vt ius permittit: quia forte ab alio poſſidẽte: & ſupple,in ea re qua &c. Et not.quòd nõ dicit in priuato: quia & in publico locum habet:vt.j.l.iij.§.plane.&.l.vi facit.§.fi.
g *Experiũdi poteſtas.*ex hoc patet quòd vtilis eſt: vt.j.de diuer. & tẽpo.præſcrip.l j.quod accipe ad ſui principiũ : ſed ad curſum continuus eſt:vt.ſ.de aqua plu.ar.l.Atteius.in prin.Accurſius.
h *Reſtituas.* id eſt deſtruas, & in priſtinum ſtatum ponas.quod dic vt.j.de verbo.ſigni.l.cum prætor. & fa.ſ.cõmuni diui.l. cõmuni diuidundo.j.§.Iulianus.Accurſius.

interdictũ:[a] nouã[b] verò facere is demum cõcedere debeat, cui viarũ publicarum cura ſit.[c]

QVOD VI AVT CLAM. TITVLVS XXIIII.

I. VLPIANVS libro ſeptuageſimoprimo ad Edictum.

PRætor ait:*Quod vi*[d] *aut clam*[e] *factũ eſt:*[f] *qua de re agitur, id, cum experiundi poteſtas*[g] *eſt, reſtituas.*[h] Hoc interdictum reſtitutorium eſt:& per hoc occurſũ eſt calliditati eorum qui vi aut clam quędã moliuntur.[i] Iubentur enim ea reſtituere.[k] Et parui refert, vtrũ ius habuerit faciendi[l][quis]aut non. Siue enim ius habuit,[m] ſiue non: tamen tenetur[hoc]interdicto propter [hoc] quod[n] vi aut clã fecit. Tueri enim ius ſuum debuit,nõ iniuriam comminiſci.

Nulla paratur defenſio ei qui cõtra iuris diſpoſitionem molitur.h.d.

¶ Denique eſt quæſitũ, an hoc interdicto vtenti,exceptionem poſſit[o] [quis] obiicere: *Quod non iure meo*[p] *fecerim*[*]. Et magis eſt ne poſſit. Nã aduerſus vim, vel quod[q] clam[†]factũ eſt,nulla iuſta[r] exceptione[s] ſe tueri poteſt. ¶ Hoc interdictum ad ea ſola opera pertinet, quæcũque in ſolo[t] vi aut clam fiunt.[t]

Hic incipit exponere verba edicti.h.d.

¶ Quid ſit vi factum, vel clam factum, videamus. Vi factum videri Quintus Mucius ſcripſit, ſi quis contrà quàm[u] prohiberetur, fecerit. & mihi videtur plena eſſe Quinti Mucij definitio.[x] Sed & ſi quis iactu vel[y] minimi lapilli prohibitus facere, perſeuerauit[z] facere: hunc quoque vi feciſſe videri Pedius & Pomponius ſcribunt. eoque iure vtimur. Sed & ſi quis contra teſtationem[a] denuntiationemque fecerit: idem eſſe[b] Caſcellius & Trebatius putant.quod verum eſt.[c] Sed & Ariſto[†] ait eum quoque vi facere,qui cum ſciret ſe prohibẽdum,*per vim molitus eſt ne prohiberi poſſit.[d] ¶ Item Labeo dicit, ſi quem facientem

i *Moliuntur.*id eſt ædificant.
k *Reſtituere.*[a] ſed & vti poſſ.interdictum locum habet: vt.ſ.vti poſſi.l.ſi duo.§.ſi vicinus.ſed hoc expedit potius,ſecũdũ quoſdã.
l *Faciendi.*in illa re.Azo.
m *Ius habuit.*ſed ſi habuit ius:ergo nõ tenetur.argu.C.de adul. Gracch[o].ſed hic habet ius, quia dominus eſt ſoli:ſed nõ habet, quia alius poſſidet:vnde nõ habet ius inuito poſſeſſore. & facit.ſ.ad.l. Aquil. l. quemadmodum.§.pen.&.ſ.de no. ope. nun.l. prætor.§. ait prætor. & quo. lega.l.j.§.redigũtur. Sed argu. cõtra.ſ. de itine. actuq; priua.l.veteres.
n *Propter hoc quod.*id eſt quia.vel propter id quod &c.Ioan.
o *Poſſit.* ſcilicet cõuentus.Accurſius.
P *Non iure meo.*verba ſunt exceptionis.q.d. recte ageres quãdo nõ iure feci.
q *Quod.* id eſt quia tunc non fecerim iure meo, ſed vbi feci iure meo, vt i caſu ſuperiori:videor nõ teneri.ſed hæc quidẽ exceptio nõ valet.Accurſius.
r *Nulla iuſta.* ſcilicet tali: aliæ tamẽ quatuor poſſunt opponi: vt.j. eo.l.prohibere.§.ſed ſi permiſerit.&.l.ſi alius. §.belliſſime.&.§.eſt & alia.&.l.ſemper.§. hoc interdictum. facit.ſ.ad exhiben.l.iij.§.ibidẽ.
ſ *In ſolo.*vel in re cohærẽte ſolo.Io.vt.j.l.ſi alius.§.notauimus. & dic ſolo vel eius qui ædificat:vel eius cui nocetur:vel etiã tertij:vt.ſ.de aqua plu.arcen.l.ſi colonus.&.l.quanquam.§.idem.
t *Fiunt.*aliàs fiunt:& aliàs fuerint,ſcilicet facta.
u *Contrà quàm.*id eſt cõtra prohibitionem quam facit aduerſarius.ad quod eſt.j.ſed & ſi quis.&.j. de regu. iur.l. quo tutela.§. vi factum.&.ſ.quod me.cau.l.metũ.iij.§.idem ait & ſi forte.&.j. eo.l.vi.&.ſ.de no. ope.nun.l.prætor.§. nonnulli. Sed contra.ſ. de itine.actuque priua.l.iij.in prin.Solu.vt ibi. Vel ſecundo hic expone contra quam &c.id eſt fecit vt non prohiberetur: nunciãdo puta aliquid triſte prohibere voléti.ad quod eſt.ſ. ad Sylla.l.iij.§.ſubuenitur.&.j. eo.§. ſed & Ariſto. &.j. eo.l. vi facit. &.ſ.de eo per quem factum erit.l.j.§.j.
x *Definitio.*id eſt aſſignatio: nec eſt vera definitio.eſt ergo plana vt pro omnibus his operibus habeat locum interdictũ vt reſtituatur opus,exceptis illis caſibus vbi impune conténitur nunciatio:vt.ſ.de no.ope.nun.l.de pupillo.§.ſi quis riuos.&.ſ.de riuis.l.Seruius.§.fi.&.ſ.ti.j.l.j.§.ſi quis purgãti.& exceptis illis caſibus vbi competit exceptio contra hoc interdictum: vt not.ſ. ea.l.§.denique.
y *Vel.*pro ſaltem.
z *Perſeuerauit.*non præſtita ſatisdatione de opere demoliendo. & facit.ſ.de operis noui nun.l.de pupillo.§.meminiſſe. & ſi ſervin.l.& ſi forte.§.ij.
a *Contra teſtationem.* id eſt nũciationem coram teſtibus factam. denunciatio quandoque ſine teſtibus fit.
b *Idem eſſe.*vt faciat vi.
c *Verum eſt.*vt faciat vi.
d *Poſſit.* quia ergo per eum factum eſt ne prohibeatur: debet pro eo haberi ac ſi prohibitus eſſet: vt &.j. de regu.iur.l. ad ea quæ.§.ſemper.&.l. in iure ciuili.&.ſ.vt in poſſ. lega.l.is cui.§. ſi ex duobus.&.ſ.de no. ope.nuncia.l.prætor.§. ſi quis paratus. & ſ.quib[9]ex cau.in poſſ.ea.l.ij.§.hęc verba.in fi.&.ſ.quorũ lega.l. fina.in fin.&.ſ.de ripa mu.l.j.in princ.&.ſ.quibus modis pignus vel hypo.ſol.l. item liberatur.§. ſi quis paratus. &.ſ. de leg.ij.l. Titia.ij.§.Seia.& argu.ſ.de inofficio.teſtamen.l.nihil.ij.reſpon. & de iureiuran.l. ſi non fuerit. & de euic.l.ſi ideo.§. fina. &.ſ. ſi quis cau.

BIU Cujas

quis cau.l.iij.§.fi.&.ſ.ne vis fiat ei qui in poſſ.l.fi.in prin.

a *In præſentiarum.* id eſt in præſenti. Accurſius.

b *Feciſſe.* vt.j.l.iij.§.illud.

c *Iuſta cauſa.* poſtea: vt reſcripto principis: vel ſi ſatisfecerit vt j.l.iij.§.ſi quis paratus. Accurſius.

d *Impeditur.* ad quod eſt.j.de fur.l.pen.

e *Te.* facientem opus non vi non clam.

f *Magni faciebat.* id eſt te valde diligebat.

g *Nõ videbitur.* id eſt non videris tu.

h *Meo.* quia ex parte mea nullus dolus fuit.

i *NE in aliena.* Facit.ſ. de arbi.l. ne in poteſtate.&.j. de regu.iur.l. non debet. ij.&.ſ. ne quid in loco publi.l.ij.§.item Nerua.&.ſ. de nego.geſt.l. ſoluendo. Sed argumẽ. contra.j. quarum rerũ actio. l. j. §. exceptiones. Accurſius.

P *Rohibere.* In hac.l. cõtinuatur id quod dictũ eſt.ſ. in fi. proxi. caſus præceden. Et dicit: Siue egomet prohibeam, ſiue per ſeruũ meum, ſiue per procuratorem, ſiue per ſimilem perſonam: idẽ eſt: nec obſtat quòd p liberam perſonam mihi queritur. nam prohibitio facit te vi facere: immo & cum clam ædificas, ex tuo facto teneris: & ſufficit quòd ſemel prohibearis p to to tempore vt totũ ædificium poſtea factum debeas deſtruere: niſi poſtea tibi permiſiſſem ædificare, vel procurator vel tutor vel curator meus permiſiſſet. ſed ſi in loco publico prohibitus ædificẽ, teneor hoc interdicto: nec prodeſt permiſsio præſidis, niſi lex municipalis hoc facere, id eſt poſſe pmittere præſidi permiſiſſet. permiſſio autẽ principis, vel eius cui hoc permiſit princeps, ſcilicet poſſe permittere in loco publico ædificare, bene tenet. Item ſi prohibitus ædificare ſatisfdat, ſatis ſit. nã non videtur vi facere. Item ſi eſſet prohibitus quis ædificare à vicinis, quia timetur de dam. infec. & de hoc ſatisdet: ſatis ſit. [*CLAM FACERE.*] Nunc exponit verbum, clã. & ille clam dicitur ædificare, qui celat aduerſariũ opus quod facit: quem, ſi ſciret, credit quòd ei controuerſiam moueret coram iudice, vel de facto ſaltem ſine iudicio: & de hoc timet, vel timere debuit. itẽ ſi non credat, credere tamen debebat. Item clam dicitur facere, qui dixit aduerſario de opere quod erat facturus, alia tamen forma quàm fecit. de quo da exemplum vt in glo. vel qui tarde dixit. &.h.d.hic.§.&.l.ſeq. & prin.ſeq. Fran.

k *Prohibuerit.* vel cum mandato: vt.ſ. de procu.l. procurator. iij. vel etiam ſine mandato: vt argu.ſ. de peti.hære.l. item veniunt. §. petitam. verſi. à quo. Accurſius.

l *Quis prohibuerit.* nec etiam econtra quis prohibeatur, dominus, an eius miniſtri: vt.ſ. de no.ope.nuncia.l. de pupillo. §. ſeruo. &.§. nunciationem.

m *Non ſolet.* vt ſupra de conſtitu. pe.l.& licet. & facit ſupra de

prohibuero, iſq; deſtiterit* in præſentiarũ, [a] rurſuſque poſtea facere cœperit: vi eum videri feciſſe: [b] niſi permiſſu meo face cœperit, vel qua alia iuſta cauſa [c] accedente.

Amicitia nolentis prohibere quem opus facere, excuſat à pœna huius interdicti.

℣ Si quis tamen imbecillitate impeditur, [d] vel etiam ne offenderet vel te, [e] vel eũ qui te magni faciebat, [f] ideo non venerit ad prohibendum: non videbitur [g] aduerſarius vi feciſſe. & ita Labeo ſcribit.

Vis facta aduerſario meo per alium, mihi non debet imputari, ſi non cõſentio violentiam inferenti.

℣ Idem [Labeo] ait, & ſi te volentem ad prohibendum venire, deterruerit aliquis, armis fortè ſine vllo dolo malo meo, [h] ac propter hoc non veneris: nõ videri me vim feciſſe:

II. VENVLEIVS libro ſecundo Interdictorum.

NE in aliena [i] poteſtate [ſit] conditionem meam nihil delinquẽtis deteriorem facere.

III. VLPIANVS libro ſeptuageſimoprimo ad Edictum.

PRohibere autem non vtiq; per ſemetipſũ neceſſe eſt: ſed & ſi quis per ſeruum ſuum vel procuratorẽ prohibuerit, [k] rectè videtur prohibuiſſe. Idem [eſt] etiã ſi mercennarius meus prohibuerit. Nec quẽ moueat, [quis prohibuerit, [l]] quòd per liberam perſonã actio adquiri non ſolet. [m] nã prohibitio hæc demonſtrat te vi facere. Quid mirum, cùm & ſi clam [n] feceris, habeam [tamen] actionem? Ergo facto magis tuo delinquentis, quàm alieno, adquiritur mihi actio. ℣ Illud ſciendum eſt, non omnibus mõmẽtis vim eſſe faciendam: [o] ſed ſemel inter initia facta [vis] perſeuerat. [p]

Qui permittit opus fieri: ſi interdictum proponat, patitur exceptionem conuẽtionis.

℣ Sed ſi permiſerit: [q] aduerſus eum qui vtatur interdicto, exceptio [r] erit neceſſaria. ℣ Non tantum autem ſi ego permiſero, ſed & ſi procurator meus, vel tutor [ſ] qui tutelam adminiſtrat, [t] vel curator pupilli, furioſi, ſiue aduleſcentis: dicẽdum erit exceptioni locum fore. [u]

Officiarius publicus nõ poteſt vltra permittere quàm ſibi conceſſum ſit à lege vel conſuetudine.

℣ Planè † ſi præſes, vel curator reipublicæ permiſerit in publico [loco] facere, Nerua ſcribit, exceptionem locum non habere: quia etſi ei locorum (inquit) publicorũ procuratio data eſt, conceſsio [x] tamen data [y] non eſt. Hoc ita verum eſt, ſi non lex municipalis [z] curatori reipublicæ amplius concedat.

Quando quis iuris defenſiones proponere paratus eſt: videtur ceſſare clandeſtina aut violenta monitio.

℣ Sed & ſi à principe, vel ab eo cui princeps hoc ius concedendi dederit, [a] permiſſum ſit: idem erit probandum. [b] ℣ Si quis paratus ſit ſe in iudicio defendere aduerſus eos qui interdicendum [c] putant ne opus fiat: an videatur vi facere deſinere? Et magis eſt vt deſinat: ſi modò ſatis offerat, & defendere paratus eſt ſi quis agat. & ita Sabinus ſcribit. [d] ℣ Sed & ſi quis damni infecti paratus ſit cauere, cùm propter hoc tantũ eſſet prohi-

A vſu.l.ſi quis ſolutioni.§.fin. & ſupra de ope.no. nuncia.l. ſi procurator. & ſupra de bo.auctо.iu.poſſi.l.cum vnus.in princ.&.j. eo.l.interdictum.

n *Et ſi clam.* ita q̃ nec per ſe, nec per aliũ prohibuit dominus.

o *Faciendam.* vt locus ſit illi interdicto.

p *Perſeuerat.* hoc inter eaſdẽ perſonas: ſecus in diuerſis: vt.j.eo. l.vi facit. §. tandiu. & fa.ſ. eo.l.j.§. idem Labeo. & argu.j. de fur.l. quãuis. &.ſ. quod me. cau. l. videamus. Sed contra.j.eo.l. is qui. §. interdictum. Solu. ibi facta fuit remiſsio: hic non. Item fa.ſ. de leg. ij.l. Titia Seio. ij.§. vſuras. &.ſ. vt in poſſ. lega. l. ſi is à quo. §. fin. Sed argu. contra.j. de verbo. ſigni. l. vinaria vaſa. Item contra.ſ. de itine. actuque priuato. l.iij. in prin. Sol. vt ibi. Item contra.ſ. de vſur. l. mora. ibi, cum ſit omiſſa &c. magis concordat. Item argu. cõtra.ſ. de acquiren. rẽ. dõ. l. qui bona. §. j.

q *Sed ſi permiſerit.* poſt prohibitionem. & hic puncta.

r *Exceptio.* ſcilicet cõuentionis: vt &.j.tit.j. l.j.&.ſ. de pactis. l. iuriſgen. §. penul. &.ſ. de operis noui nuncia. l. j. §. item quæritur. &.ſ. quibus mo. pignus vel hypo. ſol. l. ſi cõſenſit.

ſ *Vel tutor.* quia hi loco dominorum habẽtur: vt infra de fur. l. interdum. ij. §. qui tutelam. & argu.j. de iniur. l. ſed & ſi vnius. §. j. Accurſius.

t *Adminiſtrat.* ad differentiam eius qui cõtutori adminiſtrationẽ ceſsit: vel qui ad inſtruẽdum datus eſt: vt j. de ſolu. l. quod ſi forte. §. j. Accurſius.

u *Locum fore.* ſcilicet conuẽtionis de rigore. Sed an minor poterit reſtitutionẽ implorare? videtur quòd ſic: vt ſ. de mino. l. ait prætor.

† *Iſte.* §. *eſt valde ſing. ſecundum Bart. ad hoc quòd in mãdato generaliter facto à repub. nõ venit alienatio rerũ ſuarum. Bolog.*

a *Cõſuetudo ſpecialis legi derogat. Quod limitabis, ſi eſt rationabilis & legitima: vt p. c. ſi. extra de præſcri. & in. l. receptitiã. ſ. de cõſti. pe. & cum hoc reſtric. amplia, vt p cedat in lege tam ſcripta quã ciuili: vt not. glo. in. c. 1. de cogna. ſpi. & in. c. 1. cum glo. de cog. ſeru.*

x *Conceſsio.* id eſt remiſsio.

y *Data.* etiam de rigore. ad quod eſt.ſ. de tranſac. l. cum hi. §. ſi prætor. &.ſ. de iureiu. l. eũ qui. §. in popularibus. &. C. de trãſac. l. præſes. &.ſ. de dona. l. filius. & ſupra de pact. l. contra. §. ſi filius. &. C. de pac. l. filius. & ſupra ad Mace. l. ſi filius. in prin. &.ſ. de rebus eorum. l. magis. §. non paſsim. Et no. ex præſenti & ſuperiorĩ reſponſo quòd maiorem poteſtatem habet priuatus adminiſtrator, quàm publicus.

z *Municipalis.* ſic ergo conſuetudo ſpecialis derogat a legi ſpecialiter: vt hic, &. C. de emanci. libe. l. j. &.ſ. communia prædio. l. venditor. §. ſi cõſtat. &.ſ. quod cuiuſque vniuerſi. l. item. §. j. item fa. j. eo. l. aut qui. §. idem ait.

a *Dederit.* prædicta conceſsio fuerit data, ſupple.

b *Probandum.* exceptioni locum fore.

c *Interdicẽdũ.* i. denũciandũ, vt ſtatim ſubiicit, ne opus fiat &c.

d *Scribit.* facit.ſ. de ope. noui nun. l. prætor. §. ſi quis paratus. & l. ſtipulatio. §. j. & quorum legato. l. ij. §. j. &. j. de fideiuſ. l. ſi dubitetur. in prin. &.ſ. de vſucap. l. ſi is qui. §. ſi ſeruus. Accurſius.

a *Desinere.* sublata causa tollitur prohibitio: vt. ff. proxi. §.

b *Denuntiauit.* hic continua. l. aut qui. j. eo.

c *Timuit.* id est si credidit eum moturum sibi controuersiam: & ita frequenter timuit: inde est quòd clam fecit: aut saltem debuit credere, & ita consequenter timere.

d *Cõtrouersiam.* de iure & in iure moueri.

e *Prohibitum.* de facto & sine iudice: vt differat à præcedenti casu. sic. ff. quod me. cau. l. isti quidem. & fac. ff. ad le. Aquil. ob id. & l. idẽ iuris. &. j. l. proxi. &. ff. ad Macedo. l. Iulianus. &. ff. p empt. l. qui fundum. §. seruus meus. & supra de contrah. emp. l. eaque. §. j. &. j. de regu. iu. l. quo tutela. §. vi facit. &. ff. si certũ pet. l. quod te. & depo. l. quod seruus. &. j. de fur. l. qui re. &. ff. de acquiren. possess. l. clam.

*Fl. animo

f SERVVS. *Ait.* idem quod superiori. §. sed addit, quia &c. ad quod facit. ff. de noxa. l. nõ solum. &. ff. de peti. hære. l. si à domino vel à patre. §. si prædo. & ff. de iuris & facti igno. l. nec supina. & cõcordantiæ superioris. §.

*Flo. cuius

*Flo. esse

AVT *qui.* Casus in prin. continuatur præcedenti casui. [*SI QVIS.*] Nunc dicit quòd qui denuntiat se opus facturũ, & facit, nõ semper nõ clam dicitur facere: quia si denuntiat in quo loco vult ædificare: & dies & hora in qua denuntiat, scribatur: & opus quod dicit se facturum: bene fit. si autem hoc non facit vt dictum est, clam dicitur ædificare. & siue denuntietur aduersario, siue procuratori eius, siue amicis, siue domui eius, siue fœminæ in domo aduersarij existenti: satis fit. Item satis est non habere animum celandi. Item si ædificare volo in publico: sufficit quòd denuntiem procuratori reipublicæ. Item si ædifico in solo quod credo tuum, cum sit Titij, & animo celandi te: certe clam dicor ædificare quo ad Titium. Idẽ si ædificem animo celandi seruũ tuũ, vel procuratoré tuũ: satis fit vt tibi domino cõpetat hoc interdictum. Vltimo dicit: nuntiaui tibi quòd opus vellem facere. tu nunciasti mihi ne facerem. si amodo faciam, teneor hoc interdicto. vi enim videor fecisse. [*HAEC VERBA.*] Nunc exponit verba posita in edicto hoc, scilicet factum est. & Mutius prædicta verba sic intelligit: quod tu fecisti, aut aliquis tuorum fecit, vel aliquis alius tuo iussu. Labeo etiam extendit ad hæredes prædictorum, vt omnes teneantur hoc interdicto. Item si tutor vel curator vel procurator municipum vel syndicus ędificet vi vel clam nomine pupilli vel ciuitatis: & si multi sint ædificantes: tenentur ipsi ædificantes hoc interdicto. Vel aliter potes intelligere hunc punctum vt in glo. quæ incipit, scilicet ædificantes &c. in fin. glos. Si autem seruus meus ædificauit vi vel clam: si meo nomine vel suo ædificauit, teneor hoc interdicto. si autem nomine extranei, puta Titij cum quo tunc stabat, si ædificat vi vel clam, vel eius iussu, tunc ipse Titius tenetur, nõ ego. Sed pone quòd iussu tutoris, vel curatoris, vel procuratoris, vel duumuiri factum est opus vi vel clam: & hoc opus iusserunt fieri nomine pupili, vel adulti, vel ciuitatis: tenetur hoc interdicto pupillus & adultus & ciuitas: & dicitur teneri & iubens, scilicet ipse tutor, & similes. Si autem mandaui Titio vt quoddam opus iuberet alicui facere, & iussit: & ille fecit vi vel clam opus: tenetur hoc interdicto qui fecit, non Titius: & ego teneor. nam cum verba edicti sint generalia: scilicet factum est: non solum qui fecit tenetur hoc interdicto, sed & qui fieri iussit. Franciscus. [*AVT QVI ALITER.*] Qui clam ædificat, & dominum non certificat: facit clam. Aut si dominum certificat, sed

† *Bart. hic dicit, quòd iste tex. deberet scribi literis aureis, ad hoc propositum, quòd vbi aliquis citatur ad aliquẽ actũ: si ille actus aliter agitur vel in qualitate, vel i substantia quã fuerit dictũ in citatione: non valet, & cẽsetur factus parte nõ citata. Bolo.*

bitus, vel quia non defendebat, vel damni infecti non repromittebat: cõsequens est dicere, desinere [a] eum vi facere.

Exponit verbum clam, positum in edicto. textus planus est.

¶ Clam facere videri Cassius scribit eum qui celauit aduersarium, neque ei denuntiauit: [b] si modò timuit [c] eius cõtrouersiam, [d] aut debuit timere. Item Aristo putat eum quoque clam facere, qui celandi animũ* habet eum quem prohibiturum se intellexerit: & id existimat, aut existimare debet, se prohibitum [e] iri.

IIII. VENVLEIVS libro secundo Interdictorum.

SEruius etiam eum clam facere [ait] [f] qui existimare debeat sibi controuersiam futuram: quia non opinionem eius* & resupinã existimationem sequi* oporteat: ne melioris cõditionis sint stulti quàm periti:

V. VLPIANVS libro septuagesimo ad Edictum.

AVt qui aliter † fecit q̃ denuntiauit: vel qui decepto fecit eo, ad quem pertinuit non

A alio modo postmodum facit: similiter facit clam. dixit enim, non faciam ibi nisi murum terreum. de quo dominus non curauit, sed postea facit de lapidibus: quem dominus sciens non permisisset. & quod subiicit, vel qui de &c. idem dicit, sed clarius. vel supra in qualitate: hic in substantia operis decipit eum ad quem pertinet non fieri, cuius interest non fieri: vt quia dixit se facturum toueam, & fecit murum. Sed oppo. videtur qr iste faciat vi, nõ clam, nã facit ne prohibeatur: vt supra. l. j. §. sed & Aristo. Respon. supra sciui quid faciebat: sed impeditus prohibere nõ poteram: hic ignorabam. nam credebam quòd aliud faceret: & sic facit clam. & facit infra proxi. §.

facere: vel consultò [g] tum denuntiat aduersario, cum eum scit non posse [h] prohibere: vel tam sero denuntiat, [i] vt obuiare* prohibiturus priusquã fiat, nõ possit. & hæc ita Labeonem probare Aristo ait. ¶ Si quis se denuntiauerit opus facturũ: nõ semper nõ videtur [k] clã fecisse si post denuntiationẽ fecerit. debebit enim (& ita Labeo [l] ait) & B diem [m] & horam [n] denũtiatione complecti, & vbi, & quod opus facturus* sit: neque [quidẽ] perfunctoriè, [o] * aut obscurè dicere, aut denuntiare: neque tã artare aduersarium, vt intra diẽ occurrere [p] ad prohibendũ nõ possit. [q] Et si fortè non sit cui denuntietur, [r] neque dolo malo factum sit, ne sit: amicis denique aut procuratori, aut domum [s] denuntiandum est. Sed & Seruius [t] rectè ait sufficere fœminæ [u] viro notum facere opus se facturum, [x] vel denique sciente [y] eo facere: quanquam C etiam illud sufficiat, celandi animum nõ habere. [z] Item ait, si quis in publico municipij

g *Consultò.* id est ex consilio.

h *Non posse.* id est tũc cum scit eum non posse loqui.

i *Denuntiat.* Sed nonne incontinenti cum certificatur, potest prohibere? Quidam dicunt quòd non: sed ad locum debeat ire: vt argu. supra de ope. noui nuncia. l. de pupillo. §. nunciationem, quod non placet quo ad hoc interdictum: vt infra ea. l. §. si quis cũ. Dic ergo hic, nõ possit commode: quia voluit vocare testes, & interim ille recedit: vt argumen. supra de vsuris. l. sciẽdum. Vel erat dominus absens cum dixit familiæ domini: vt. j. §. & si forte. Vel dic quòd volebat nunciare in re præsenti. hoc quidem propter tarditatem nunciationis non potest.

k *Non videtur.* istud nõ, est additum. Ir. sed sine eo stare posset.

l *Labeo ait.* aliàs non habetur ait, & tunc intelligitur.

m *Diem.* scilicet facti operis.

n *Et horam.* in hoc est argu. contra infra de accu. l. libellorum. circa princip. sed in alio casu est. Item in eo quod subiicit, quod opus &c. est argumen. contra. ff. de operis noui nun. l. j. §. potest autem. sed ibi in nunciante ad prohibendum, hic in ædificante nunciante, id est certificante dominum. Item quod subiicit, neque quidem &c. facit. ff. de interroga. actio. l. de ætate. §. nihil. & de contrahen. emp. l. ea quæ. in fin.

o *Perfunctorie.* id est obscure: [a] vt & subiicit. vel dic, id est a deceptitiè.

D p *Occurrere.* ad locum operis, cum ibi velit nunciare. potest tamen & ibidem: vt modo dixi.

q *Non possit.* si ergo à prædictis non cauet: clam facit.

r *Denuntietur.* ab ædificante: vt patet ex prædictis & inferioribus.

s *Aut domum.* Argu. quòd si venditor sit absens sine dolo, nec sciat emptor vbi scit: saltem amicis aut procuratori aut domũ est denunciandum, vt possit de euict. agere. ad quæ facit. C. de anna. excep. l. pe. &. ff. de dam. infec. l. iiij. §. prætor. & supra de libe. agno. l. j. in prin.

t *Sed & Seruius.* Aliquis volebat ædificium facere cuius nomine poterat mulier agere quod vi aut clam. certe si vir certificetur, sufficit, quasi sit procurator vxoris: vt &. C. de procura. l. ij. &. l. maritus. Vel quasi ipsa sciat quod ipse scit. argu. C. de epi. aud. l. si legibus. & secundum hoc dictio fœminæ, est genitiuus: viro, id est marito, est datiuus. Non autem econtra esset idem: vt infra de iniur. l. ij.

u *Fœminæ.* cuius interest ne opus fiat.

x *Facturum.* aliquem puta.

y *Sciente eo.* vt. j. de appel. l. cum quidam.

z *Celandi animum non habere.* quamuis non denuntietur.

Suffrere

BIU Cujas

velit facere, sufficere ei [a] si curatori [b] reipublicæ denuntiet. ¶ Si quis dum putat locũ tuum esse, qui est meus: celãdi tui, nõ mei causa fecerit: mihi interdictum [c] competere. ¶ Idem dicit & si serui mei vel procuratoris celandi causa factum sit, mihi interdictum cõpetere. ¶ Si quis cum non denuntiasset opus se facturum, eique denuntiatũ esset ne faceret, [d] fecerit: vtilius puto probandum vi eũ fecisse.

Hic incipit exponere verbum, factum est, positum in edicto: & diuiditur vsque ad finem: quia primo ponit dictum Mucii. secundo reprehendit eum in eo quod dixit, tu. tertio reprehendit in eo quòd dixit, tuorum. quarto in eo reprehendit quòd dixit, tuo iussu. quinto ponit vnam regulam generalem. secunda ibi, Labeo autem. tertia ibi, si quid seruus. quarta ibi, similiter. quinta ibi, & cum interdictum. Bartolus.

¶ Hæc verba, *Quod vi aut clam factum est*: ait Mucius ita esse: [e] quod tu, [f] aut tuorum quis [facerit,] aut tuo iussu factum est. Labeo autẽ ait plures [g] personas contineri his verbis. nã ecce primm hęredes eorũ [h] quos enumerat Mucius, cõtineri putat. Idem ait & aduersus procuratorem, tutorem, curatorem, municipúmve syndicum, alieno nomine [i] interdici posse. [k] ¶ Si quid seruus meus fecit, non ob id [l] mecum actio est: sed si id meo nomine [m] aut suo [n] fecit. Nam si tuum seruum mercenarium habuero: quidquid ab eo factum fuerit meo nomine: ob id non tecum, [o] sed mecũ, [p] cuius iussu aut nomine id opus à seruo tuo factum fuerit, agendũ erit hoc interdicto. Similiter quod iussu cuius factum erit: ob id non cum eo, [q] sed cuius [r] nomine iusserit, hæc actio est. Nam si procurator, [s] tutor, curator, duumuir municipij, quid* eius nomine [t] ageretur, cuius negotiũ procuraret, fieri iusserit: ob id agẽdum erit cum eo [u] cuius nomine factum quid erit: non cum eo qui ita iusserit. & si tibi mandauero vt opus fieri iuberes, & in ea re mihi parueris: mecum, inquit, non tecum, [x] erit actio. Et cum [y] interdictum [hoc] sic sit scriptum, *Quod vi aut clam factũ est*: non ita, *Quod vi aut clam feciſti*: latius porrigi quàm ad has personas quas suprà numerauimus, [z] Labeo putat. & hoc iure vtimur, vt siue ego fecissem, siue fieri iussi: [a] interdicto quod vi aut clam tenear.

VI. PAVLVS libro sexagesimoseptimo ad Edictum.

SI ego † tibi mandauero opus nouum facere, tu alij: [b] non potest videri meo iussu factũ. teneberis ergo tu, [c] & ille. An & ego tenear, videamus. Et magis est, & me, qui initium rei * præstiterim, teneri. [d] Sed vno ex his satisfaciente, cæteri liberantur. [e]

[a] *Sufficere ei.* ædificare volenti.
[b] *Curatori.* scilicet illi cui lex municipalis dedit potestatem hanc vt posset concedere hominibus ædificare in publico loco: vt. ff. eo. l. prohibere. §. illud.
[c] *Interdictum.* idem in damno: vt. ff. ad legem Aquil. l. scientiã. §. sed & si defendendi. Et in iniuria: vt. ff. de iniu. l. eum qui. §. si iniuria. & furto: vt. C. vnde vi. l. cum quærebatur. in fin. & facit. ff. de nego. gestis. l. item si cum putaui. sed argumen. cõtra. ff. quibus ex causis in poss. ea. l. Fulcinius. §. quod si aduersus. & ff. solu. matrimo. l. etiã. §. licet.
[d] *Ne faceret.* fuit ergo factum in absentia opus: quod sufficit ad hoc interdictum: sed non sic ad illud de operis noui nũcia. vt. ff. de ope. no. nun. l. de pupillo. §. ij.
[e] *Ita esse.* scilicet accipienda.
[f] *Quod tu.* feciſti.
[g] *Plures.* quàm dixerit Mucius.
[h] *Hęredes eorum.* Hi tenentur ad patiẽtiam tantum: vt. ff. de ope. no. nun. l. pe. secus si ipse tutor nõ fecisset, sed iussisset fieri: tũc enim nõ teneretur tutor, sed is cuius nomine iussit: vt. ff. proxi. §. secũdum quosdam.
[i] *Alieno nomine.* scilicet ædificantes: vt & ff. de aqua plu. arcen. l. quanquam. §. fi. sed aduersus dominum ad patientiam. ff. eo. l. is qui. §. si tutoris. vel dic defendentes: sed dominus ædificauit. Accursius.
[k] *Interdici posse.* id est interdictũ proponi posse.
[l] *Non ob id.* id est hoc ipso. Ioan.
[m] *Meo nomine.* id est dominico.
[n] *Suo.* id est peculiari. Ioan.
[o] *Non tecum.* directo, sed noxali. Io. vt. ff. si alius. in prin.
[p] *Mecum.* me habente ratum: vt. ff. eo. deniqne. §. si colonus.
[q] *Eo.* iubente scilicet tantum, vt statim dices.
[r] *Sed cuius.* repete, sed cum eo cuius &c.
[s] *Procurator.* qui iusserit, scilicet generalis. nam hic dominus non mandauit. Sed inferiori respondo, & si tibi &c. mãdauit dominus. At hic ratum habuit: aliàs nõ tenetur: vt. ff. l. deniq;. §. si colonus.
[t] *Eius nomine.* in minore accipe, si locupletior est: nõ aliàs, nisi ad patientiam: sed tutor tenetur: vt. ff. eo. l. is qui. §. si tutoris.
[u] *Cum eo.* subaudi, tantum qui &c. Vel dic, tenetur, cum suo nomine iusserit opus fieri: vt. ff. l. proxi. non cum eo iubente nomine domini: vt hic. Vel hic mandatum est vt iuberet. ff. vt opus faceret, ipse autem alium facere iussit. & secundum hoc non sunt contra. quæ signabo, quæ sunt. ff. proxi. respon. Primam hic approbabo, cum dicam hoc dominum non mandasse.
[x] *Non tecum.* ff. l. proxi. contra. Solu. quidam dicunt hanc per illam corrigi. alij non tecum, scilicet directo: sed vtiliter: vt. ff. eodem. l. is qui. §. si tutoris. Vel dic, refert vtrum iubeam te facere, an iubeam te iubere facere. si enim te iubeam facere, & tu alium iusseris: & ille fecerit: tenetur qui fecit, & ego: teneris & tu, quia videris feciſſe. & hoc casu loquitur. ff. l. proxi. si ego. Si autẽ iussi te iubere facere, & tu alium iusseris, & ille fecerit: tenetur qui fecerit, teneor & ego: tu vero non teneris: quia non videris fecisse, cum non fueris iussus facere. & sic hic loquitur. & secundum hæc non sunt contraria. ff. ad leg. Aquil. l. liber homo. & de iurisdi. om. iudi. l. si quis id. §. penul. & ff. de iniur. l. non solum. §. si mandato. & l. sed si vnius. §. si iussu. quæ & superiori responso sunt contra. nisi quia ibi diximus non interceſsisse mãdatum domini. Item facit ad hoc responsum. ff. ne vis fiat ei qui in posſes. mis. l. j. §. si domini. & ff. de vi & vi arma. l. j. §. deieciſſe. & ff. arbo. furt. cæsa. l. furtim. §. siue autẽ. & infra de regu. iur. l. is damnum. Item facit. ff. de aqua plu. arcen. l. si colonus. Ac.
[y] *Et cum.* aliàs at cũ, & non est hic. §. secũdum Alex.
[z] *Numeraui mus.* id est ad omnem possessionem, saltem ad patientiam: vt. ff. eo. l. competit. §. fi.
[a] *Fieri iussi.* meo nomine, vel etiam alieno.
[b] *Tu alij.* tuo nomine, secus si meo. Ace.
[c] *Tu.* qa nomine tuo fecit. Accursius.
[d] *Teneri.* si meo nomine mandauit. & facit ad initium istud. C. ad legem Iul. de vi. l. quoniã. & ff. vi bono. rapto. l. prætor. §. hoc edicto. & ff. de iniur. l. non solum. §. si mandato. & ff. eo. l. semper. §. ij. Sed contra. ff. l. proxi. §. fi. ibi, & si tibi &c. Solu. vt ibi.
[e] *Liberantur.* ergo dolus aliorum remanet impunitus. & fa. supra quod me. cau. l. quod diximus. in prin. Accursius.

SI alius.] *CASVS.* Debebam seruitu. itineris per fundum meũ tibi. aliquis me inuito in hoc fundo ædificauit, ita quòd iter tuum impeditur. teneor tibi hoc interdicto in hoc vt præstem tibi patientiam destruendi hoc opus. Si autem seruus meus hoc opus fecit: si quidem mea voluntate, teneor destruere meis expensis. si sine mea voluntate fecit: teneor tantum patientiam præstare: & seruum pro noxa dare. Sed si seruum vendidi, præstabo patientiam destruendi: & emptor vel impensas præstabit in destruendo opere: vel seruum dabit pro noxa. Sed si me volente fecit opus, licet eum postea vendam, teneor præstare impensam & patientiam. & si hoc præstem, liberatur emptor. Idem si emptor præstet. nam ego liberor. sed si emptor dedit seruum pro noxa: non liberor, quin teneor hoc interdicto. Vltimo dicit: qui post prohibitionem facit opus, tenetur & hoc interdicto: item interdicto de operis noui nunciatione, nisi remiserim nunciationem. nam tunc nõ tenetur. & qui post prohibitionem facit: siue facta remissione, siue non, non dicitur clam facere: cum non possit dici celatus qui iam prohibuerat. [*BELLISIME.*] Agens hoc interdicto potest quandoque repelli ope exceptionis: vt si opus feciſti vi aut clam: quod opus dat mihi damnum, & ego destruo illud opus vi aut clam: si tu agas hoc interdicto, quòd destruxi opus vi aut clam: ego excipiam, quia tu illud opus feceras vi vel clam. & hoc est verum si enorme damnum ex hoc opere habebam, aliàs non debui destruere.

† *Bal. in l. vnica. §. ne autẽ. versi. extra quæro, mãdauit Titio. istum tex. sin. exclamat & mẽti tenendum ad hoc quòd si quis mãdauit tibi vt cõmitteres homicidiũ, & tu mãdatarius postea mãdasti alteri idẽ homicidiũ, & perpetratũ fuit istud vltimũ: quis teneatur: an primus mãdãs, an secundus, an vero ipse solus homicida: & dic quòd omnes tenẽtur, per istum text. Bolog.*

* *Flo. quòd eius no. ageret,*

* *Flo.*

BIU Cujas

Ponitur alia exceptio quæ huic interdicto obuiat: vt si vicini ædem destruxi causa extinguendi incendij: & propter hoc agatur contra me hoc interdicto, vel Aquil. nam si magistratus destruxit, & iure: non tenetur. si autem ego priuatus destruxi: tunc aut habebam iustum timorem, vt quia prope domum destructam vertat ignis, & non teneor. alias teneor hoc interdicto ad simplum, id est ad interesse. Idem est dicendum si Aquil. agatur. si autem destruxi domum vicini nullo orto incendio, licet postea oriatur ibi prope, bene teneor, & redditur ratio. [*NOTA VIMVS.*] Hæc verba edicti quamuis late pateant, vt ex supradictis patet: scias tamen hoc edictum locum habere in opere quod in solo tantum fit. Qui ergo colligit fructus fundi mei: non tenetur hoc interdicto. qui autem incidit arbores fundi mei, vel salictũ, vel arundinem, vel vites vineæ meæ: tenetur hoc interdicto. nõ autem ille qui colligit fructus. nam tenetur furti. [*SI QVIS ACERVVM.*] Dic casum vt in glos. Subsequenter dicit: fecisti fossam in silua publica. bos meus in eam incidit, & læsus est. teneris hoc interdicto. Item qui destruxit summitatem domus meæ, licet non vsque ad solum: tenetur hoc interdicto. & dat exempla in tegula remota. Itẽ si ramum de arbore incidit. Et est hoc verum de tegula, si erat supra domum, & inde sit remota. si autem nõdum erat supra domum posita, & aliquis eam remouerit: non tenetur hoc interdicto. Pro sera autem domus, vel pro claui, vel pro cancello sublato, non datur hoc interdictum. Si autem statuam affixam domui, vel simile quid quis remoueat, hoc interdicto tenetur. Item qui arauit vi vel clam in agro alterius, vel fossam fecit: hoc interdicto tenetur. Qui autem aceruum lignorum existentem in agro Titij remouit extra agrum portãdo ligna: hoc interdicto non tenetur, cum per hoc non lædat fundum, nec aceruus cohærebat solo. &. h. d. hic. §. cum tribus legibus seq. Franciscus.

a *Inuito.* id est in meum præiudicium: puta seruitutis alij debitæ. Accursius.
b *Præstem.* vt opus tollatur: vt &. ï. eo. l. semper. in prin.
c *Impensa.* cum præcesit vel secuta est domini voluntas.
d *Patientiam.* cum eo inuito factum est. Accursius.
e *Noxæ.* ad hoc. s. de petit. hæredi. l. illud. §. fina. &. ï. eodem. l. nam & si seruus. &. l. denique. §. fina. &. s. de dolo. l. eleganter. §. si quadrupes. & de noxa. l. electio. Sed cõtra. s. de aqua plu. arcen. l. si tertius. §. Celsus. Solu. vt ibi. Accursius.
f *Interdiceretur.* id est interdicto ageretur.
g *Præstare.* scilicet venditorem.
h *Ait.* Neratius.
i *Emptor.* dum viuit seruus.
k *Dominóque.* scilicet quondam venditore.
l *Non restitueret.* quod est quando voluit dominus.
m *Liberari.* vt & infra si fa. fur. fe. di. l. quoties. in princip. Et

VII. VLPIANVS libro septuagesimoprimo ad Edictum.

SI alius fecerit me inuito: [a] tenebor ad hoc vt patientiam præstem. [b] ℣ Neratius quoque scribit, cum cuius seruus vi aut clam fecit: aut sua impensa [c] ex hoc interdicto opus restituere debere: aut patiẽtiam [d] restituendi præstare, & seruum noxæ [e] dedere [debere. Et] planè si mortuo alienatóve seruo interdiceretur, [f] patientiam dumtaxat præstare [g] debere ait: [h] ita vt & emptor [i] eo interdicto possit conueniri, vt impensam præstet, aut noxam det: dominoque [k] operis [opus] sua impensa restituente, aut dãnato quia non restitueret, [l] emptorem liberari. [m] Eadem [n] & si contrà dominus serui [o] vel opus restituisset, vel litis æstimatione damnatus esset. [p] Quòd si tantum noxæ dedidisset, [q] aduersus dominum operis [r] vtiliter interdici. ℣ Ait Iulianus, qui ante nuntiationis [s] remissionem, [t] contra quàm prohibitus fuerit, opus fecerit: duobus interdictis tenebitur: vno, quod ex operis noui nuntiatione cõpetit: altero quod vi aut clã. [u] Remissione autem facta [x] intelligendus non erit vi aut clam facere: quamuis prohibeatur. [y] Licere enim debet ædificare ei qui satisfecerit: cùm possessor hoc ipso [z] constituatur: clámque facere [quamuis prohibeatur,] [a] nec ante remissionem nec postea existimandus est: cùm is qui opus nouum nuntiat, non possit videri celatus, [b] & præoccupatus, [c] antequam controuersiam faceret. [d] ℣ Bellissimè apud Iulianum quæritur, an hæc exceptio noceat in hoc interdicto, *Quod non tu vi [e] aut clam feceris*? vtputa vtor aduersus te interdicto quod vi aut clam [fecisti:] an possis obiicere mihi eandem exceptionem, *Quod non tu vi [f] aut clam fecisti*? Et ait Iulianus, æquissimum esse hãc exceptionem dari. [g] Nam [h] si tu (inquit) ædificaueris vi aut clam: ego idem demolitus fuero vi aut clam: & vtaris aduersus me interdicto: hanc exceptionem [mihi] profuturam. [i] quod non aliter procedere debet, nisi ex magna [k] & satis necessaria causa: alioquin [l] hæc omnia officio iudicis [m] celebrari oportet.

Domus vicini potest impune destrui timore ignis, si ignis vsque illuc peruenit. sin autem non peruenit vsque illuc, tenetur destruens. hoc dicit.

℣ Est & alia exceptio de qua Celsus dubitat an sit obiicienda: vtputa si incendij [n] arcendi causa vicini ædes intercidi, & quod vi aut clam mecum agatur, aut damni [etiam] iniuria. Gallus enim dubitat an excipi* oporteret, *Quod incẽdij defendẽdi*

r *Aduersus dominum operis.* id est venditorem cuius voluntate factum est.
s *Nũtiationis.* post prohibitionem factæ.
t *Remissionem.* id est ante satisdationé præstitam: quæ pro remissione est. Vel dic etiam proprie. nam duobus modis fit remissio: scilicet cõuentione, & iure, id est præstita satisdatione. *Remissio duobus modis fit.*
u *Quod vi aut clam.* vt & supra de ope. noui nun. l. prætor. §. nonnulli. &. l. j. §. nec superfluit alterum: vt in d. l. j. §. j. no.
x *Facta.* quod fit cõuentione, vel præstita satisdatione.
y *Prohibeatur.* scilicet iterum.
z *Hoc ipso.* quòd satisdedit. & dic possessor, scilicet iuris: secũdum quosdam: cuius causa fit nuntiatio: vt supra de ope. no. nun. l. de pupillo. §. fextus. versi. imposititiam. sed certe immo & soli: quia & naturalem causam habet quandoque nuntiatio: vt ibidem. & hoc quando voce tantum: vt & supra de operis noui nuncia. l. j. §. in operis. & supra si serui. vindi. l. & si forte. §. j. secus si iactu lapilli: vt ea. l. de pupillo. §. meminisse. Ac.
a *Prohibeatur.* scilicet nunc. Accursius. *efficax.
b *Celatus.* facta remissione.
c *Præoccupatus.* prohibitione, cum animum celandi eum non habuit.
d *Faceret.* domino fundi. nam ad hoc vt non videatur ædificãs clam ædificare, debet dicere domino fundi: notum sit tibi quòd ego volo ædificare in tali loco: & in tali die & hora incipiam. & quædam alia debet dicere: vt habes. s. eo. l. aut qui. §. j. Accur.
e *Quod nõ tu vi.* verba exceptionis, recte ageres ꝑ eo opere &c.
f *Quod non tu vi.* verba exceptionis, & expone vt modó.
g *Dari.* hoc verum est in hoc interdicto. secus in interdicto vnde vi: vt &. C. ad legem Iuliam de vi. l. si quis. quæ est contra. tunc enim amittit ius suum, secundum B. vt. C. vnde vi. l. si quis in tantam. nisi incontinenti faceret: vt supra de vi & vi arma. l. qui possessionem. Accursius.
h *Num.* quod dixit in genere: nunc ponit in specie.
i *Prosuturam.* facit. s. ne quid in loco publi. l. ij. §. idem ait. &. ï. de dol. l. si duo. &. ï. de reg. iu. l. cum par. §. illi. &. C. de libe. cau. l. si filiũ. &. s. ne quis eum qui in ius voca. l. ij. & de eo per quẽ fa. erit. l. penul. &. l. fi. §. fi. &. s. de compen. l. si ambo. Accursius.
k *Ex magna.* puta si iudicis non habuit copiã, cuius auctoritate opus destrueretur. argu. C. de decur. l. generali. li. x. &. s. quę in frau. credi. l. ait prætor. §. si debitorẽ. Vel si enorme damnum patitur. & secundum hoc loquitur. ï. eo. l. fi. §. si ad ianuam.
l *Alioquin.* id est si iusta causa non intercedit.
m *Iudicis.* q. d. non auctoritate destruentis.
n *Incendii.* verba exceptionis.

BIU Cujas

causa factum* non sit? Seruius autē ait, si id magistratus fecisset, [a] dandam esse: priuato non esse idem concedēdum. [b] Si tamen quid vi aut clam factum sit, neque ignis eousque peruenisset, simpli litē ęstimandam. [c] si peruenisset, [d] absolui eum oportere. Idem ait esse si damni iniuria actum foret, quoniam nullam iniuriam aut damnum dare videtur [e] æquè perituris ædib⁹. Quòd si nullo [orto] incendio [f] id feceris, [g] deinde postea incēdium ortum [h] fuerit: non idem erit [i] dicendum: quia nō ex post facto, sed ex præsenti statu, [k] damnum factum sit, necne, æstimari oportere Labeo ait.

Dixit supra expositionem quod vi aut clam: item & factum, quo ad personam facientis. nunc exponit quo ad locum in quo debet esse factum, vsque ad. l. is qui in puteum. §. quod ait prætor. Bartolus.

¶ Notauimus [l] suprà, quòd quāuis verba interdicti latè pateant: [m] tamen ad ea sola opera pertinere interdictum placere, quæcumque fiant in solo. Eum enim qui fructum tangit, [n] non teneri interdicto [o] quod vi aut clam. nullum enim opus in solo facit. at qui arbores succîdit, vtique tenebitur: & qui harundinem, & qui salictū. terræ enim, & quodammodo solo ipsi corrumpēdo manus infert. [p] Idem & in vineis succisis. Cæterùm qui fructum [q] aufert: furti debet conueniri. Itaque si quid operis in solo fiat: interdictum locum habet. In solo fieri accipimus & si quid circa arbores [r] fiat, nō si quid circa fructum arborum.

¶ Si quis aceruū stercoris [s] circa agrum pinguedinis causa diſiecerit: * cum eo quod vi aut clā factū est, agi potest: & hoc verum est, quia solo vitium [t] adhibitum sit. Planè si quid agri colēdi [u] causa factum sit: interdictū quod vi aut clam locum non habet, si melior causa facta sit agri, [x] quamuis prohibitus [y] quis vi vel clam fecerit. ¶ Præterea si fossam feceris in silua publica, & bos meus in eam inciderit: agere possum hoc interdicto: [z] quia in publico factum est. ¶ Si quis ædificium demolitus fuerit, quamuis nō vsque ad solum: quin interdicto teneatur, dubitari desiit. Proinde & si tegulas de ædificio sustulerit, magis est vt interdicto teneat.

VIII. VENVLEIVS libro secundo Interdictorum.

NAm origo huius rei [a] à solo [b] proficiscitur. Cæterùm per se tegulæ non possidētur, [c] sed cum vniuersitate ædificij. nec ad rem pertinet, adfixæ [d] sint, an tantum positæ:

IX. VLPIANVS libro septuagesimoprimo ad Edictum.

NAm & si ramos [e] quis de arboribus abstulerit, adhuc interdictū hoc admittimus. hæc ita, si de ædificio tegulas [f] sustulerit. Cæterū si non de ædificio, sed seorsum positas: cessat hoc interdictum. Si tamen sera vel clauis, vel specularių, [g] vel cancellus [h] sit ablatus: quod vi aut clā agi non poterit. Sed si quis aliquid ædibus adfixū [i] auulserit, statuā fortè, vel quid aliud: quod vi aut clam interdicto tenebitur. Si quis vi aut clam agrū inarauerit, [k] vel fossam fecerit: hoc interdicto tenebitur. [l] & si aceruum [m] succēderit vel dispersérit, sic vt nō ad vsum [n] agri conuertat, interdicto locus non erit:

X. VENVLEIVS libro secundo Interdictorum.

---

a *Feciſſet.* iure. aliàs ipse teneretur: vt. ſ. ad leg. Aquil. l. quemadmodum. §. magiſtratus. quæ est contra. nisi sit summus: vt. j. de iniur. l. nec magiſtratibus.

b *Concedendum.* vt scilicet habeat exceptionem.

c *Æſtimandam.* contra priuatum, id est quod solum interest: vt argu. ſ. de vi & vi arma. l. ſi vi me. & j. eo. l. is qui in puteum. §. ſi fundus.

d *Si peruenisſet.* ad domum destructam. & facit. ſ. ad Velleia. l. aliquando. §. fi. & j. de incen. rui. nau. l. iiij. & ſ. ad leg. Rho. de iac. l. fina. §. ſi ea. & j. ad Turpil. l. in senat⁹. §. ſi propter. & supra loca. l. ſi prius.

e *Videtur.* scilicet ille qui destruxit ædes.

f *Incendio.* id est nulla occasione incendij habita, cùm nullum incendium esset inde, sed quia volebat dare dānum vicino.

g *Id feceris.* id est destruxiſti ædes vicini.

h *Ortū fuerit.* propter quod si ædes nō essent destructæ antea, iſte posset nunc de iure destruere.

i *Non idem erit.* vt scilicet seruetur prædicta distinctio. Sed cōtra. ſ. ad legē Aquil. l. ſi quis ſumo. §. quod dicitur. vbi indistincte dicit eū non teneri damni iniur. Sol. ibi iuſtus metus est: hic non: vt ibi not. Vel secundum P. ibi pœnalem denegat: hic simplicé concedit.

k *Statu.* vt ſi tunc imminet metus iam orto incendio. & facit. ſ. de teſtamen. l. ad teſtium. §. j. & ſ. qui & à qui. l. Iulian⁹. & j. de verbo. obliga. l. ſi filius. & de ſtipu. ſeruo. l. vſusfructus. Accurſius.

l *Notauimus.* ſ. eo. l. j. §. hoc interdictū ad ea.

m *Pateant.* vt. ſ. eo. l. j. in prin. & l. aut qui. §. fina. in fin.

n *Tangit.* i. colligit.

o *Interdicto.* & tamen pro intereſſe fructuum datur: vt. j. eo. l. quanquam. Sed arg. cōtra. ſ. de rei vin. l. fructus pēdentes. & facit. j. arbo. fur. cæſa. l. ij.

p *Manus infert.* incidendo arbores, vel arborum ramos. & facit. ſ. de teſtamen. l. ad teſtium. in fi. & j. eo. l. ſi immaturam. & l. nam & ſi ramos. & l. fi. §. pe. Accurſius.

q *Fructum.* maturum. aliàs Aquil. tenetur, & hoc interdicto: vt supra ad leg. Aquil. l. ſi ſeruus ſeruum. §. ſi oliuam. & infra eo. l. ſi immaturam.

r *Circa arbores.* cōtra. ſ. de noui operis nuncia. l. j. §. hoc autem. Solu. hic loquitur de interdicto quod vi aut clā, quod latius patet quàm edictum no. ope. nun. de quo tractatur ibi. Accurſius.

s *Si quis aceruum ſtercoris.* Titius in suo agro in confinio iuxta agrum vicini aceruum ſtercoris causa vitādæ pinguedinis fecit: quæ nec ſibi nec vicino expediebat: & sic transit in vicini prædium. agit vicinus hoc interdicto. Cæterū ſi ſibi nocet, & vicino prodeſt, nō agit vicinus: vt hic. & infra eō. l. ſi immaturam. Idem ſi ſibi expediebat, ſed non vicino: & tunc dic causa pinguedinis inferendæ in vicini prædium. vel dic quia ſibi expedit: & ponēdo in ſuo, nocet in alieno: permittitur quidem fauore agriculturæ. Arg. ſ. de aqua plu. arcen. l. j. §. de eo. Alij dicunt quòd posuit in quodam loco iuxta agrum vicini, vt per eum veniens pinguedo deflueret ad ſuum. Accurſius.

t *Solo vitium.* contra infra eo. l. fina. §. ſi ſtercus. ſed ibi tātum trāſibat cum eo, non proiiciebat: aliàs teneretur, vt hic.

u *Agri colendi.* ſcilicet ſui, cui non expediebat pinguedo. Accurſius.

x *Agri.* vicini: vt infra eo. l. ſi immaturam. ij. reſpon. Vel dic, etiā ſui, argu. ſupra de aqua pluuia arcenda. l. j. §. de eo.

y *Quamuis prohibitus.* facit infra de re mili. l. iij. §. in bello qui rem. Accurſius.

z *Hoc interdicto.* ſed & leg. Aquil. ſi non est prohibitus. vel ſi neſciuit: vt supra ad leg. Aquil. l. qui foueas. & l. quēadmodum. in principio. l.

a *Nam origo. Rei.* id est ædificij vnde tegula tollitur.

b *A ſolo.* vbi fundatur. Azo.

c *Non poſſidentur.* vt ſupra de acquiren. poſſ. l. qui vniuerſas. & ſupra de vſucap. l. eum qui. & facit. j. de tig. iniun. l. j. Accurſius.

d *Affixæ ſint.* clauis, vel calce forte. Ac.

e *Nam & ſi ramos.* quod & ſupra proximè dictum est. Accurſius.

f *Tegulas.* fixas vel poſitas in ædificio.

g *Specularium.* nō affixum. aliàs ſpeculum. & facit infra de furt. l. ſi cretæ. Accurſius.

h *Cancellus.* Cancelli dicuntur immunitates murorum, ſecūdum Iſido. & vulgo dicuntur merli. ſed non ita hic accipitur: ſed pro oſtio ex diuerſis lignis feneſtrato facto: vt & accipitur. ſ. de leg. j. l. cætera. §. fi. *Cancellus varia ſignat.*

i *Adfixum.* quia tunc partes domus sunt: vt. j. de fun. inſtru. l. quæſitum. §. Papinianus lib. vij. ſed in ſtatua ſecus videtur: vt. ſ. de ſepul. vio. l. ij. quæ est contra. Solu. religionis fauore & pro ſtatua non affixa dabitur interdictum quod vi aut clam: vt ibi. & j. l. is qui. §. j. & facit. ſ. de priui. credi. Aufidius.

k *Inarauerit.* prædium vicini, quo facto deterior fit ager.

l *Tenebitur.* vt. j. eo. l. ſi vitem. §. j.

m *Aceruum.* lignorum, vel alterius materiæ.

n *Vt non ad vſum.* ſcilicet prauum, id est ſi aceruū extra fundum meum deiicias diſpergendo ipſum, hic non corrumpit ſolum: ſed ſi per ipſum ſolum, locum haberet interdictum: vt supra eo. l. ſi alius. §. ſi quis aceruum.

QVia aceruus solo non cohæret, [a] sed terra sustinetur: ædificia autem solo cohærent.

XI. VLPIANVS libro septuagesimoprimo ad Edictum.

IS qui in puteum [b] vicini aliquid effuderit, vt hoc facto aquam corrumperet: ait Labeo interdicto quod vi aut clã eum teneri: (portio enim agri videtur aqua viua) quemadmodum si quid operis in aqua fecisset. ¶ Quæsitum est, si statuã in municipio [positã] ex loco publico [c] quis sustulerit [d] vel vi vel clam: an hoc interdicto teneatur. Et extat Cassij sententia, eũ cuius statua [e] in loco publico in municipio posita sit, quod vi aut clam agere posse: quia interfuerit eius eam nõ tolli. Municipes autem etiam furti acturos: quia res eorum sit [f] quasi publicata, [licet interdictum sit eius cuius statua fuerit. [g]] si tamen deciderit, ipsi eam detrahent. [h] & hæc sententia vera est. [i] ¶ Si quis de monumẽto statuam [k] sustulerit: an ei ad quem

A dito fundo sub pacto addictionis in diem, allata fuit melior cõditio, & sic poss. translata ad venditorem: si amodo opus fiat vi vel clam, hoc interdictum competit venditori. Sed pone quòd vendidi tibi fundum pro. x. hoc acto, vt si tibi displiceat, sit inemptus, & incipis hunc fundum possidere: si amodo aliquis in eo fundo faciat opus vi vel clam, tibi competit hoc interdictum. Item si dixissem, si displiceat Titio extraneo: sit inemptus. Item si dixissem, si nauis venerit ex Asia: competit tibi hoc interdictum. Item si sub pacto legis commissoriæ vendidi: quod exemplum habes in glo. Vltimo dicit: qui opus facit in fundo alieno vi vel clam: tenetur hoc interdicto domino fundi, & omnibus aliis quorum interest opus non esse factum: vt fructuario & colono. hinc est q si arbores fundi mei incidisti: teneris mihi hoc interdicto, & etiã ei qui habet vsumfruc. in fundo isto. Item Aquil. competit. Item si egomet incidi: teneor fructuario hoc interdicto, & Aquil. vtili. & .h. d. hic. §. cum. l. seq. & princip. sequen. Franciscus.

b *Is qui in puteum.* facit. ff. de aqua plu. arcen. l. apud. ij. respon. Accursius.

c *Ex loco publico.* scilicet municipij.

d *Sustulerit.* id est remouerit. Accursius.

e *Statua.* scilicet quando in honorem eius posita est: non causa ornandi municipij: est ergo ciuium: vt. ff. de acqui. re. do. l. statuas. &. ff. de priui. credi. l. Aufidius.

f *Eorum sit.* vere. vel dic secundum quosdam, nó vere, sed quasi: vt. d. l. statuas.

g *Fuerit.* & adhuc est, vt statim dices.

h *Detrahent.* & non tenebuntur interdicto ei qui posuit. Ac.

i *Vera est.* de his statuis varia iura sunt. dic ergo quia aut in honorem ponentis, aut ciuitatis sunt positæ. si ciuitatis: dominium est ciuitatis. sed quia ponentis interest: & ipse quod vi aut clam habebit. Si in honorem ponentis, ciuium non est: sed ponentis: vendere tamen vel auellere non potest, sed ipsis datur defensio, & aduersus possidentes actio. sed ille forte ageret qui posuit: vt supra de priui. credi. l. Aufidius. & de acqui. re. do. l. statuas. Accursius.

k *Statuam.* sepulchri causa appositam.

l *Ornandi.* aliàs ornandi: & aliàs ordinandi.

m *Ostium.* sepulchri causa appositum.

n *Auellat.* aliàs euellat: aliàs appellat: & aliàs appulerit.

o *Effringat.* forte rem aperit. & facit infra de sepul. vio. l. ij. & supra proxi. §. &. l. nam & si. §. ij. Accursius.

p *Ridicas.* aliàs radices: aliàs ridicas.

q *Hoc interdicto.* nec minus lege Aquil.

r *Quod ait prætor.* ff. eo. l. j. in princip.

s *Ad præteritum.* si factum est, nec durat.

t *Ad præsens.* quando durat.

u *Debere.* scilicet si factum durat.

x *Si tamen.* licet ad præsens tempus referatur: tamen &c.

y *Ex opere.* scilicet quod est factum vi aut clam.

z *Sustulerit.* id est destruxerit. sed si qui fecit, destruxit, tenetur ad damna præterita: licet nunc non sit vi aut clam factum: vt. j. eo. l. competit. §. finali.

a *Vtilius.* quàm contrarium.

b *Sarciatur.* per vtile interdictum quod vi aut clam. ad vtrũque ergo tempus refertur, & præsens & præteritum.

Et clam.

*Flo.ex

†Ridicas

*Flo.ex

---

a *Via aceruus. Non cohæret.* id est non est affixus solo. Sed cõtra. ff. communia prædi. l. pe. Sol. hic dicit aceruum lætaminis vel lignorum non ædificatum: ibi aceruum lapidum ædificatum. & verum est, vel nullo modo est contra.

IS qui in puteum. CASVS. In puteum quem habebas in agro tuo, ieci aliquid, per quod aqua est corrupta. teneor hoc interdicto. & redditur ratio in litera: sicut si aliquod aliud opus fecissem in tuo puteo siue aqua. Secũdo dicit: statuam in loco publico posuisti: eam remoui. teneor hoc interdicto tibi: & furti actione teneor ciuitati. Si tamen per se cadat statua: & statuã supra sepulchrũ tuorum fecisti ponere causa ornãdi sepulchri: & ego remoueo: teneor tibi hoc interdicto. Idem si ostium sepulchri tui auellã siue remoueam. Idem si radices vineæ tuæ abstuli. nam teneor hoc interdicto. [*QVOD AIT PRAETOR.*] Nunc quædam verba edicti suprapositi declarat: hæc scilicet, qđ vi aut clam factum est. nam ad quod tẽpus referantur, dubitabatur, scilicet vtrum ad præsens tempus quo agitur: an ad præteritum? & certe si factum opus durat: præsens tempus quo agitur, spectatur. si autem desiit opus factum durare, vt quia opus quod fecisti, ego destruxi meis expensis, agere possum postea hoc interdicto, & venient expensæ quas feci, vt eas mihi emendes. Item damni emẽdatio si quod ob illud opus habui. Vltimo dicit: hoc interdictum habet locum in opere quod est factum vi tantum, vel clam tantum. Item si pars operis facta est vi: & alia pars clam sit facta. & ponitur exemplum in litera. [*SI TVTORIS.*] Seruus pupilli vel adulti fecit opus vi vel clam, iussu tutoris vel curatoris: tenetur ipse tutor vel curator vtili actione in factum: vel vtili hoc interdicto. & pupillus & adultus tenentur præstare patientiam destruendi operis. & hoc delictũ non sequitur seruum. hinc est quòd si manumittatur seruus prædictus: non tenebitur, cum iuste obtemperauerit in hoc tutori vel curatori. & no. bonã regulã in fi. §. [*SI POSTEAQVAM.*] In meo fundo fecisti opus vi vel clam, & sic habeo hoc interdictũ contra te. dicitur quòd licet vendã postea istum fundum, durat mihi hoc interdictum: & quicquid ob hoc consequar, non reddam emptori: cum opus fuerit factũ ante venditionem. & si antequam tradam, opus in eo sit factum: competit mihi hoc interdictum. & quicquid ob hoc fuero consecutus: reddam emptori. & no. bonam regulam in fine. §. Sed pone quòd vẽdidi fundum tibi pro. x. hoc pacto vt si alius offerat plus, sit inemptus: & tradidi. postea aliquis in eo fundo fecit opus vi vel clam. dicitur quòd tibi cõpetit hoc interdictum. & si alius offerat plus pro isto fundo, inemptus sit: cogeris mihi cedere interdictũ istud: sicut fructus fundi medio tẽpore perceptos. Postea dicit: qui vult ædificare in fundo, non debet semper denunciare possessori vt euitet hoc interdictum. pone enim quòd vendidi fundum tibi: & tradidi tibi precario. qui vult ædificare in eo, sufficit quòd tibi denunciet. cũ ergo non possidenti denũciatur (aliàs teneretur ei hoc interdicto) ergo fundo vẽdito sub pacto addictionis in diẽ, & tradito, competet ei hoc interdictum pro opere si quod in eo fiet. si autem nondum sit traditus, licet precarij rogatio interuenit: hoc interdictum vẽditori competit pro opere si quod fiat vi vel clam. si autem precario sit in poss. fundi, vel ex causa cõduct. & opus aliquod aliquis in eo fundo faciat vi vel clam: ei competit hoc interdictum. nam & colono non datur. si autem ven-

B *Expositi respectu personarum, & postea respectu loci in quo fit: nunc exponit respectu temporis in quo factum est, vel durat factum. Bartolus.*

¶ Quod ait prętor, [r] *Quod vi aut clam factum est*: ad quod tempus referatur, videamus: vtrum ad præteritum [s] [tẽpus] an ad præsens. [t] quæ species apud Iulianum exposita est. Ait enim, in* hoc interdicto præsentis tẽporis significationẽ accipi debere. [u] Si tamen [x] (inquit) ex opere [y] damnum datum fuerit: aut dominus, aut is cuius fundo nocitum erit, sua impensa id sustulerit: [z] vtilius [a] probari quod Iulianus tẽtat, vt & damnũ sarciatur, [b] & impẽdia restituãtur.

C *Hic exponit significationem istius verbi, aut. Bartolus.*

Et clam.

BIU Cujas

[Hoc] interdictum cõplectitur id quodcumque aut vi aut clã factum est. Sed interdum euenit, vt quid & vi & clã[a] fiat,* partim vi, & partim clam, in eodem opere: vtputa cum prohiberem,[b] fundamenta posuisti. postea cum cõuenissem ne reliquũ opus fieret, absente & ignorante me reliquum opus perfeciſti. vel cõtrà, fundamẽta clam iecisti: deinde cętera prohibente me ædificasti. Hoc iure vtimur, vt etsi vi & clã factum sit: interdictum hoc sufficiat.[c]

Si tutor vel curator aliquid vi vel clam fecerit: non tenetur pupillus vel furiosus de dolo ipsorum, sed tantum ad patientiam tollendi operis. hoc dicit.

[Si tutoris iussu aut curatoris factum sit:[d] cum placeat (quod Cassius probat) ex dolo tutoris vel curatoris pupillum & furiosum non teneri:[e] eueniet vt in ipsum tutorem curatorémq; aut vtilis actio[f] competat: aut etiam vtile interdictum.[g] Certè ad patiẽtiam tollendi operis vtiq; tenebuntur pupillus & furiosus.* Et an ignoscitur seruo ad noxam[h] qui obtemperauerit tutori vel curatori? Nã ad quædam quę non habent atrocitatẽ facinoris vel sceleris, ignoscitur[i] seruis: si vel dominis, vel his qui vice dominorum[k] sunt, obtemperauerint. Quod & in hoc casu admittendum est.

Expositis verbis edicti, iurisconsultus hic incipit dicere cui competat hoc interdictum, vsque ad l. denique. §. si colonus. ibi tractat contra quem competat, vsque ad finem l. competit. abinde vsque ad fin. tractat quasdam quæstiones ordinarias permixtim. Bartolus.

[Si posteaquam vi aut clam factum est, venierit fundus:[l] an venditor nihilo minus experiri possit hoc interdicto, videamus. Et extat sententia existimantium nihilo minus[m] competere ei interdictum [hoc,] nec finiri venditione.[n] Sed nec ex empto actione [erit] quicquam ei præstandum emptori ex eo opere[o] quod ante vẽditionem factum est. Satis enim esse quòd vtiq; propter hoc opus viliori prædium distraxerit.[p] Certè & si non viliori vẽdidit: idem erit probandum. Planè si post venditionẽ fundi opus factum est, etsi ipse experiatur venditor, quia nõdum traditio[q] facta est, tamẽ ex empto actione emptori tenebitur.[r] Omne enim & cõmodum & incõmodum ad emptorem pertinere[s] debet. [Si fundus[t] in diẽ addictus sit: cui cõpetat interdictum? Et ait Iulianus interdictum quod vi aut clam ei competere, cuius interfuit[u] opus nõ fieri. Fundo enim in diem addicto, & commodum & incõmodum omne ad emptorem (inquit) pertinet antequam venditio transferatur:[x] & ideo si quid tunc[y] vi aut clã factum est: quãuis melior conditio allata fuerit,[z] ipse[a] vtile[b] interdictum habebit:[c] sed eam actionem, sicut fructus medio tempore perceptos, venditi iudicio præstare cogendum ait. [Aristo autem scribit, possessori non [semper] esse denuntiandum.[d] Nam si quis (inquit) fundum mihi vẽdiderit, & necdum [eum] tradiderit: & vicinus cum opus facere vellet, & sciret me emisse, & in fundo morari,[e] mihi[f] denuntiauerit:[g] esse eum tutum futurum, quod ad suspicionẽ clã facti operis pertinet. quod sanè verum est. Ergo[h]* si post in diem[i] additionem factã fundus precario traditus[k] sit: putem emptorem interdictum quod vi aut clam habere. Si verò aut nondũ traditio[l] facta est, aut etiã facta est precarij rogatio:[m] nõ puto dubitandũ, quin

a *Et clam.* & ita ordina, vt quid fiat partim vi, & partim clam in eodem opere.

b *Prohibere.* contra. ſ. eo. l. prohibere. §. illud. sed hic interuenit remissio, & ideo non perseuerauit prohibitio. Accur.

c *Sufficiat.* siue ergo vi tantum, siue clam tantum, siue vi & clã, locũ habet hoc interdictum, & sic tunc ponitur aut, pro &: vt. C. de verbo. sign. l. cum quidam.

d *Factũ sit.* siue vi siue clã à seruo pupilli.

e *Non teneri.* cõtra. ſ. quod iussu. l. j. §. fi. & l. ij. & de tribu. l. iij. §. j. sed ibi in cõtractu iussit: hic in delicto iussit tutor vel curator. & adde quod de hoc no. ſ. de pecu. l. summa. §. dolo. &. ſ. ne vis fiat ei qui in poſſ. l. j. §. in hoc edicto. & supra de act. emp. l. Iulianus. §. idem Iulianus. & facit. ſ. de tab. exhib. l. pen. & de dolo. l. sed si ex dolo. in prin. & j. de excep. do. l. apud Celsum. §. si quis non tutor. Accur.

f *Actio.* in factum.

g *Vtile interdictũ.* directum enim interdictum intenditur contra ipsum pupillum vel furiosum cuius nomine iussio facta est. ar. ſ. eo. l. aut. §. fi.

h *Ad noxam.* vt si manumittatur, non sequatur caput. Accur.

i *Ignoscitur.* vt &. j. de act. & obli. l. seruus. & de regu. iur. l. ad ea. & infra de iniur. l. sed si vnius. §. si iussu. in fin. &. ſ. de noxa. l. ij. §. j. & infra ad leg. Cor. de fal. l. diuus. §. item senatus. &. j. de regu. iur. l. is damnum.

k *Vice dominorũ.* quales sunt tutores vel curatores: vt. ſ. pro emp. l. qui fundum. §. si tutor. Accursius.

l *Fundus.* in quo aliquid vi aut clam factum est.

m *Nihilo minus.* id est non ideo minus.

n *Nec finiri vẽditione.* sic in act. arb. fur. cæ. vt j. arb. fur. cæ. l. fi. & interdicto de aqua quoti. & æsti. vt. ſ. de aqua quoti. & æsti. l. j. §. si fundum. item sic. ſ. finium reg. l. iudicium.

o *Ex eo opere.* id est eius operis nomine exacto. ad quod facit. ſ. de peti. hære. l. at vbi. Accursius.

p *Distraxerit.* ad quod facit. ſ. de contrahen. emp. l. fundi. & de ser. expor. l. si venditor. in fin.

q *Nondum traditio.* sic ergo traditione facta agit emptor etiam pro opere ante traditionem facto. Et sic no. q hoc interdictum sicut act. aquæ plu. ar. datur etiam successori in rem: vt. ſ. de aqua plu. arcen. l. si tertius. §. si quis prius. Arg. cõtra. ſ. de eden. l. quædam. §. is autem. hoc tamẽ plus est in actio. aquæ plu. arcen. quia ea agitur pro opere ante venditionem facto: vt ibi: quod hic nõ est. &. ſ. proxi. & per hoc quidam signant eam contrariam. & est ratio, quia ibi ad destructionem operis ex quo damnum timetur in futurum: hic pro damno præterito: vt &. ſ. ea. l. §. quod ait. & facit in eo. titu. de aqua plu. arcen. l. post venditionem.

r *Tenebitur.* ad id quod consecutus est, vel ad act. cedendam: vt &. ſ. de cõtrahen. emp. l. quod sæpe. §. si res. &. j. de fur. l. eum qui. in prin. Sed cõtra. ſ. de hæredi. vendi. l. venditor ex hæreditate. in fi. Sol. vt ibi dixi in solutione contrarij dicte. l. eum qui.

s *Pertinere.* post venditionem contingens: vt & supra de peri. & commo. rei vendi. l. id quod. in princi. &. j §. Aristo.

t *Si fundus.* in quo aliquid vi aut clam factum fuerit.

u *Interfuit.* vel quia sua sit res, vel quia i ea habebat ius, vel qa possideat vel teneat quoquo modo: vt &. j. §. Aristo. &. §. fina. &. l. quamquam. vel etiam non possideat vel teneat quandoque: vt. j. eod. l. denique. §. si ex sociis. &. l. competit. in prin. Accursius.

x *Transferatur.* id est antequam cõditio melior fuerit allata: qua interueniente res venditori restituitur: vt supra de in diem addi. l. vbi. §. idem Iulianus.* &. l. idem.*

y *Si quid tunc.* scilicet quando venditio non est resoluta.

z *Fuerit.* ſ. postea.

a *Ipse.* ſ. emptor.

b *Vtile.* id est efficax.

c *Habebit.* quia eius interest, vel quia possidet.

d *Denuntiãdum.* ab eo qui vult ædificare.

e *Morari.* sciente vẽditore, & non contradicẽte: vt. C. de adqui. poſ. l. minus. aliàs pdo sum: vt. ſ. de adquiren. poſ. l. si ex stipulatione. vel dic morabar: quia iuerã causa vẽdẽdi: nõ autem possidebam bona vel mala fide adhuc. Tu dic verius q̃ non tradidit quo ad ꝓprietatem: tradidit tamen precario. & quod dicit morari, scilicet precario. pro hoc j. e. §. ibi, nam & statim &c.

f *Mihi.* scilicet tantũ.

g *Denuntiauerit.* se opus facturum: quod dic vt supra eod. l. aut qui. §. si quis.

h *Ergo.* quia & non possidenti datur: ergo &c. vel dic: quia tradita possessione datur emptori, ergo hoc modo tradita cõpetit.

i *In diem.* id est venditionem factam sub hoc pacto.

k *Traditus.* aliàs traditus sit: & aliàs non sit: scilicet libere & absolute: sed vt tantũ in possessione esset. secus si nullo modo: vt. j. ibi, nam & statim &c. & dicit secũdo emptori plus offerenti, vel melius priori cui sub dicto pacto fuit vendita. Accur.

l *Traditio.* ad transferendum dominium, nec precarij rogatio.

m *Rogatio.* non tamen traditio. Accursius.

a *Ad emptorem.* vt institu.de empt.& vendi.§.cum autem. &.ſ. proxi.§.&.§.ſi poſtea.
b *Competere.* emptori.venditori enim competit, ſed tamen vẽditor cogitur cedere interdictum emptori:vt.ſ.§.ſi poſtea.in fin.
c *Ne.* id eſt an.
d *Poſſit.*q.d.poteſt:vt in prin.iſtius.§.Ariſto. & in ver.ſi vero.
e *Allata eſt.*poſſeſsione ex toto ablata priori emptori. Accur.
f *Tempore.*aliàs eo opere. Accurſius.
g *Quæſtio eſt.*& ſolutа:vt.ſ.§.proxi. Accur.
h *Facilius.* quàm ſuperiori caſu. Accur.
i *In poſſeſsione.* qualiterqualiter:vt.ſ.§.proxi.
k *In alteri⁹.*vt ſi placuerit alteri ſocio meo.
l *Æneiſſet.*vt ſi nauis ex Aſia venerit.
m *Commiſſoria.* vt ſi pretium non ſoluatur intra certum tempus, res ſit inempta. Accur.
n *Prædii.*facit ſupra ſi ſer. vin.l. & ſi forte.§. ſciendum.
o *Quamquam. Admittantur.* ſ.eo. l. ſi alius. §. notauimus. cõtra. Sol. hic loquitur cum quid circa ſolum factũ eſt, & læditur dominus in fructib⁹ & aliis:ibi vero cum fructus tantũmodo tanguntur.& facit.ſ.ad.l.Aquil.l.ſi ſeruus ſeruũ.§. inquit lex. &.j. eodem.l. competit. in prin.&.ſ.l. proxi.§.ſi fundus.

Denique.] Principium huius.l.cõtinuatur cum fine caſus præcedentis.[*LABEO SCRIBIT.*] Feciſti opus in fundo patris mei me prohibente. tu videris feciſſe perinde ac ſi pater meus prohibuiſſet: & ſic patri meo & mihi interdictum hoc competit. quod expone vt in glo.Secundo dicit: in fundo peculiari mei filij non caſtrenſis peculij,vel quaſi,feciſti opus clam propter me filium: non competit interdictũ quod clam factum eſt, cum celatio quo ad me filium pro non facta habeatur.Tertio dicit:vnus ex ſociis arbores fundi communis incîdit. tenetur hoc interdicto ſocio ſuo, cum eius interſit. hinc eſt q᷑ ſi animo donandi conceſsi tibi incidere arbores fundi mei:& antequã incideres,alius incîdit: habes hoc interdictum cõtra incidentem.Item ſi ex cauſa emptionis,vel ex alio contractu ceſſeram tibi incidere. Item & hæredi datur hoc interdictum pro opere facto in fundo hæreditario,etiã ante aditam hæreditatem.nec obſtat q᷑ nemo erat dominus fundi tẽpore operis. Et pro opere facto in ſepulchro, quod tamen nullius eſt, competit hoc interdictum ei ad quem ius ſepulchri ſpectat. plus etiam dicit.ſ.quòd hæreditas iacens,locum domini obtinet. [*SI COLONVS.*]Colonus meus fecit opus vi,vel clam.ſi quidẽ me vel ratum habente,vel volente,teneor hoc interdicto: ſicut & ſi procurator meus feciſſet me volẽte,vel ratum habente.hinc eſt, ſi colonus meus arborem de qua erat cõtrouerſia inter me & vicinum,incidit:ſi quidẽ me iubente,teneor hoc interdicto ad patientiam & impenſam:& etiã colonus ad prædicta tenetur.ſi autem me non iubente fecit:teneor patientiã præſtare.colonus autem ad vtrũque tenetur.ſ.ad impenſam & ad patiẽtiam.Idem eſt

vẽditor interdictum habeat. ei enim competere debet, etſi res ipſius periculo non ſit. Nec[enim] multũ facit quòd res emptoris periculo eſt. Nam & ſtatim poſt venditionem contractam periculum ad emptorẽ[a] ſpectat:& tamen antequam vlla traditio fiat, nemo dixit interdictum ei competere.[b] Si tamẽ precario ſit in poſſeſsionem:videamus ne[c] (quia intereſt ipſi', qualiterqualiter poſsideat) iam interdicto vti poſsit.[d] Ergo & ſi conduxit,multo magis. Nam & colonũ poſſe interdicto experiri,in dubium nõ venit.Planè ſi poſteaquam melior conditio allata[e] eſt, aliquid operis vi aut clã factum ſit: nec Iulianus dubitaret interdictum venditori cõpetere. Nam inter Caſſium & Iulianum de illo quod medio tempore[f] accidit, quæſtio eſt[g]:nõ de eo opere quod poſtea cõtigit.℣ Si ita prædium venierit, vt ſi diſplicuiſſet, inemptum eſſet:facilius[h] admittimus interdictum emptorem habere, ſi modò eſt in poſſeſsione.[i] Et ſi reſciſsio emptionis in alterius[k] arbitrium conferatur: idem erit probãdum. Idémque eſt & ſi ita veniſſet, vt ſi aliquid eueniſſet,[l] inemptum eſſet prędium. Et ſi fortè cõmiſſoria[m] venierit:idẽ dicẽdum eſt. ℣ Idẽ Iulianus ſcribit, interdictũ hoc nõ ſolum domino prædij,[n] ſed etiam his quorum intereſt opus factum non eſſe,competere.

A in ſeruo.nam ſi ſeruus meus fecit opus me ignorante,& cum ſeruum vendidi,teneor ad patientiam tantum.emptor autem tenetur vel ad impenſas,vel dare ſeruum pro noxa.immo ipſe ſeruus factus liber tenebitur.& vt breuiter dicam,poſſeſſor loci in quo factum eſt opus vi vel clam eo ignorãte vel inuito: tenetur hoc interdicto vt patientiã præſtet.Sed pone q᷑ locaui tibi agrũ vt vites ibi ponas, ſiue plantes: & tu lapides de hoc agro remouiſti,& in p̃diũ vicini poſuiſti me ignorãte:teneor ad patientiam tantum, ſcilicet vt patiar reponi lapides in iſto fundo,vel vt cedam act. ſi quam ob hoc habeo contra illum colonũ. colonus autem tenetur etiã ad impenſas. & hoc dicit hic.§.cũ.l.ſeq. & prin. ſeq.Fran.

XII. VENVLEIVS libro ſecundo Interdictorum.

QVãquam autem colonus & fructuarius fructuũ nomine in hoc interdictum admittantur,° tamen & domino id cõpetet,ſi quid prẽterea eius interſit.

XIII. VLPIANVS libro ſeptuageſimoprimo ad Edictum.

B DEnique ſi arbores in fundo cuius vſusfructꝰ ad Titium pertinet,ab extraneo vel à proprietario ſucciſæ fuerint: Titius & lege Aquilia,[p] & interdicto[q] quod vi aut clam cum vtroque eorũ rectè experietur. ℣ Labeo ſcribit, ſi filio[tuo][r] prohibente opus factum ſit:[ſ] & te habere interdictum, ac ſi te prohibente opus factum eſſet: & filium tuum nihilo minus.[t] Idem ait aduerſus filiumfamilias in re peculiari[u] neminẽ clã videri[x] feciſſe. Nãque ſi ſcit eũ filiumfamilias eſſe: non videtur eius celandi gratia feciſſe,quem C certus eſt nullam ſecum[y] actionem habere. ℣ Si ex ſociis communis fundi vnus arbores ſuccideriт, ſocius cũ eo hoc interdicto experiri poteſt:[z] cum ei competat cuius intereſt. Vnde apud Seruium amplius relatum eſt,ſi mihi cõceſseris[a] vt ex fundo tuo arbores cædam, deinde eas alius vi aut clã cęciderit,mihi hoc interdictum competere: quia ego ſum cuius intereſt. q᷑ facilius erit admittendum,ſi à te emi, vel ex aliquo contractu[b]

D

n *Prædij.* ſed etiam his quorum intereſt opus factum non eſſe,competere.
° *Quamquam. Admittantur.* ſ.eo. l. ſi alius. §. notauimus. cõtra. Sol. hic loquitur cum quid circa ſolum factũ eſt, & læditur dominus in fructib⁹ & aliis:ibi vero cum fructus tantũmodo tanguntur.& facit.ſ.ad.l.Aquil.l.ſi ſeruus ſeruũ.§. inquit lex. &.j. eodem.l. competit. in prin.&.ſ.l. proxi.§.ſi fundus.
p *Et lege Aquilia.* vtili: vt.ſ.ad leg.Aquil. l.item Mela.§.fi. & argu.j.arbo.fur. cæſa.l.j. Accurſius.
q *Interdicto.* vtili.nã & vnde vi habet vtile: vt.ſ.de vi & vi ar.l. iij.§.vnde vi.& facit.j. de fur. l. inter. §. ij. & iij.& ſupra qui. mo.vſuffruct. amit.l.ſed interdictum.
r *Si filio tuo.*aliàs non eſt in textu vox,tuo.
ſ *Factum ſit.* & ſic ab aliquo extraneo.
t *Nihilo minus.* Sed nũquid patre præſente? Reſpon nõ,ſed abſente: vt ſupra de iudi. l.ſi longius. & infra de iniur. l. ſed ſi vnius.§. filiofamilias.
u *In re peculiari.* non caſtrenſi, vel quaſi,ſed alia.
x *Videri.* ergo interdicto iſto ex ea parte quod clam,filius agere non potuit, etiam patre abſente: ſed ex ea parte quod vi, habet locũ: & datur patri & filio:vt.ſ.proxi.Acc.
y *Secum.* facit.ſ.de pecu.l.eo tempore. in princi.&.j.iud.ſol.l. vir bonus. ſed certe immo habet hoc interdictum locum etiam iure veteri: vt infra de act. & oblig.l.filiuſſami. quæ eſt contra. Solu.hic de directo,ibi de vtili.vel hic nullum habet, ſecundum Labeonem:ſecus ſecundum quoſdam alios.vel neſciebat filiumfami. qui opus fecerit. vnde non eum, ſed patrem celare voluit. argu.ſ.eo.l. aut qui.§. ſi quis dum. vel non habet vt poſsit exercere contra patris voluntatem: habet tamen ſibi quæſitam quam exercebit patre conſentiente, vel abſente, vel etiam præſente,& vili: vt.j.de iniur.l. ſed ſi vnius.§.filiofa. vel in contrario habet ex ea parte quod vi,nõ ex ea quod clã:vt hic. vel habet ad exercendum in abſentia patris.patri tamen quæſita eſt hoc caſu:vt.ſ. de iudi.l.ſi longius.§.j.
z *Poteſt.* etiam communi diui. vt.ſ. communi diui.l. & ſi non omnes.§.venit. idem ergo ſi aliud opus. & facit.j.de fur.l. ſi ſocius.&.ſ.eo.l.ſi alius.§.notauimus. ſed edictum de ope.no. nun. locum non habet: vt.ſ. de ope. no. nun. l.j §. hoc interdictum. quæ eſt contra.
a *Conceſseris.* aliàs conſenſeris:& aliàs conceſseris: ſcilicet cauſa donationis.
b *Ex aliquo cõtractu.*alio q᷑ dona.de quo primo dixit:& tũ non poſsidebam.nec enim dñs eram adhuc:vt.ſ.de dona.l.qui ſaxum.

BIU Cujas

a *Eius nomine.* scilicet operis.
b *Non scierit.* faciens opus clam vel etiam vi ab aliquo prohibitus.& facit.ff.tit.ij.l.quæsitum.§.quod à Titio.
c *Eo tempore.* quo faciebat opus. & facit.ff. de re. diui.l.j. &.ff. ad leg.Aquil.l.ob id.Accursius.
d *Possum.* scilicet ego ad quem ius sepulchri pertinet:vt.ff.e.l.is qui in puteum.§. si quis de monumẽto. &.ff.de sepul.vio.l.ij.
e *Hæreditas.* vt&.ff.de vsuca.l.hæres & hæreditas. &.C.depos.l.cũ hæreditas. Accur.
f *Teneri me.* sed & colonus tenebitur: vt.ff. proxi.§.
g *Habuero.* aliàs habuero,quòd quasi mea fecerim quæ procurator &c.id est fecisse intelligendus sum. aliàs est cæcellatum,mea fecerim:& in idem recidit. & facit.ff. eod. aut qui.§.similiter.& quod ibi no.&.ff.proxi.§.
h *Domini.* qui ius imperandi non habuit. aliàs solus iubens: vt in argu. contra.ff. ad leg. Aquil. l. liber homo. in prin.
i *Patientiam.* scilicet tantum.
k *Quàm patientiam.* nouum opus tolli: vt &.ff.de aqua plu. arcẽ. l.quâquam.§.idem Iulianus. &.l. si colonus. &.ff.ne quid in lo. pu. l.ij.§.restituas. & de actio.iudi. mu. cau.fac.l. iij.§.item.

Nam & si seruus. Dedat.vt.ff.de aqua plu.ar.l.si tertio.§. Celsus. contra. solu.vt not.ff.l.si alius. in prin. Accursius.

Emper.] CASVS. Hoc princ.huius.l. vsque ad.§. si in sepulchro. vide in fi. casus præceden.quia ibi cõtinuat.[*SI IN SEPVLCHRO.*]Si iussit meo terram posuisti in sepulchro alterius: teneor hoc interdicto. si autem iussu pluritum hoc feci sti: potest etiã cum vno agi in solidũ, & cũ singulis agi, pro partibus tamen. si autẽ quilibet per se proposuerat iubere, tandem iusserunt per vnũ fieri: singuli tenentur in solidum:& vno soluente non liberantur. possunt etiam conueniri actione sepulchri violati.[*HOC INTERDICTVM.*]Hoc interdictũ datur in hæredes in id quod ad eos peruẽnit: & intra annum datur à tempore operis cõpleti,siue à tempore quo desiit laborari:& hic annus currit scienti opus factum,non ignoranti: licet opus sit factũ. & dat exempla qualiter potest ignorari opus factum.[*IN HOC INTERDICTO.*]Qui agit hoc interdicto contra facientem opus: cõsequitur operis destructionem, vltra omne interesse quod habuit occasione operis facti:vt agẽs hoc interdicto restituatur in pristinum statum. vnde si seruitus

hoc consecutus sim,vt mihi cẽdere liceat. ℣ Quæsitũ est, si cũ prædium interim nullius esset, aliquid vi aut clã factum sit: an postea dominio ad aliquem deuoluto, interdicto locus sit: vt puta hæreditas iacebat: postea adiit hæreditatem Titius: an ei interdictũ cõpetat? Et est apud Viuianum sæpissime relatum, hæredi competere hoc interdictum eius[nomine[a]]quod ante aditam hæreditatem factum sit. Nec referre Labeo ait,quòd nõ scierit[b] qui hæredes futuri essent. Hoc enim posse quẽ causari etiam post aditã hęreditatẽ. Ne illud quidẽ obstare Labeo ait, quòd eo tẽpore[c] nemo dominus fuerit. Nam & sepulchri nemo dominus fuit: & tamen si quid in eo fiat, experiri possum[d] quod vi aut clã. Accedit his,ꝙ hæreditas,[e] domini locũ obtinet.Et rectè dicetur hęredi quoque cõpetere, & cęteris successoribus: siue antequam successerint,* siue postea aliquid sit vi aut clam admissum.

Hic iurisconsul. incipit tractare cõtra quẽ detur hoc interdictum. Bart.

℣ Si colonus meus opus fecerit: si quidem me volente, vel ratum habente, perinde est atque si procurator meus fecisset: in quo placet, siue ex voluntate mea fecerit, teneri me:[f] siue ratum* habuero :[g] quasi ea fecerim,quę procurator meus fecerit.℣ Iulianus ait:Si colonus arborem de qua controuersia erat,succiderit,vel quid aliud opus fecerit: si quidem iussu domini[h] id factum sit,ambo tenebuntur:non[tantùm]vt patientiam[i] præstent, sed vt impẽsam quoque ad restituendum præbeant. Si autem dominus non iusserit, colonus quidem tenebitur vt patientiam & impensam præstet: dominus verò nihil amplius quàm patientiam[k] præstare cogendus erit:

XIIII. IVLIANVS libro sexagesimooctauo Digestorum.

NAm & si seruus meus ignoránte me opus fecerit:cúmque vendidero, vel manumisero:mecum in hoc solum agi poterit, vt patiar opus tolli: cum emptore autem serui,vt aut noxæ dedat:[l] aut impensam quæ in restitutione facta fuerit,præstet. sed & cum ipso manumisso recte agi poterit.

XV. VLPIANVS libro septuagesimoprimo ad Edictum.

SEmper aduersus possessorẽ operis hoc interdictum cõpetit: idcircóque si quilibet inscio vel etiam inuito me opus in fundo meo fecerit, interdicto locus erit.[m]

Locator non tenetur de eo quod conductor vi vel clam fecit,nisi ad solam patiẽtiam operis restituendi.

℣ Is cui fundum pastinandũ[n] † locaueras,lapides sustulit: & in vicini proiecit prædium. Ait Labeo te quod vi aut clam nõ teneri: nisi id iussu tuo factum sit.Ego puto conductorem teneri:locatorem[o] autẽ non aliàs, nisi aut patiẽtiam præstare possit:[p] aut aliquam actionem habeat, quam præstet:[q] cæterùm teneri nõ oportere.[r] ℣ Si in sepulchro † alieno terra congesta fuerit iussu meo : agendum esse quod vi aut clam mecum,[s] Labeo scribit: & si communi consilio pluriũ id factum sit, licere vel cum vno,vel cum singulis[t] experiri. Opus enĩ quod à pluribus pro indiuiso factum est, singulos in solidum obligare.[u] Si tamen proprio quisque* eorum hoc fecerit consilio : cum omnibus esse agendum, scilicet in solidum. Itaque[x] alter conuentus alterum non liberabit:[y] quinimmo pceptio ab altero.[z] Superiore[a] etenim casu alterius quando proprio cõsilio fecerunt.Sed aliud in superiori casu.vel dic in superiori casu sola cõuentione alios liberari:secundo,sola perceptione: vt arg.ff.de his qui deie. vel effu.l. perceptione. & facit.ff.quod fal.tu.auct.l.nouissimè.§.fi.&.l.seq. &.ff. de pecu.l. si ex duobus.§.sed & si.versi.sed licet.&.ff.quod me. cau.l.si cum exceptione.§.fin.&.l.seq.& de vi & vi ar.l.j.§.quotiens.& de tu. & ra.dist.l.si ex duobus. & de leg.j.l.si ex toto.§.j.&.C.de condic.fur.l.j.Accursius.

A vel vsufruct.fundi est amissus per hoc opus:emendari debet interesse,vel per iusiurandum actoris, vel iudicis officio taxatione faciẽda. Postea dicit:qui poterat destruere opus quod fecerat vi vel clam, per quod lædor ego vsufructuarius : vt quia possideat agrũ in quo erat factum opus : si desinat possidere dolo vel culpa,adhuc tenet, perinde ac si posset destruere. Vltimo dicit:si aliqua actione agit & cõsequitur interesse suũ occasione facti operis, hoc interdictũ amodo non habebit : vtputa si egit ex locato, vel pro socio,contra cõductorem vel socium qui fecit opus in fundo conducto vel cõmuni, per quod opus deterioratus est ager.Fran.Acc.

B

m *Locus erit.* vt præstem patientiam:vt.ff.l. competit.§. in summa. &.ff.e.l. deniq;. in fine. & facit ad hoc ꝙ inuitus per alium obligor: vt.ff. de pecu. l. si quis seruum.§.etiam.
n *Pastinãdũ.* id est vt nouas vites poneret.
o *Locatorem.* non iubentem:nec ratum habentem.
p *Possit.* vt tunc ad patientiam.
q *Præstet.* id est cedat. & forte locati: vel forte ad pœnam quã promiserat mihi si tale opus faceret : cum forte ad similem vim tenear vicino.
r *Non oportere.* scilicet sic vt suis sumptib⁹ inducat lapides in fundum suum.
s *Mecum.* facit.ff.e.l. is qui in puteum.§. si quis de monumento.
t *Cum singulis.* separatim : quia plura sunt delicta.
u *Obligare.* vt possim aliquem eorum in solidum conuenire: vt.ff. de fur. l. vulgaris. §. si duo. sed cũ omnes cõueniо,cum singulis experiri pro partibus videor. ad quæ facit.ff.de verbo.obli.l.in executione.§.ij.
x *Itaque.* quia vnũ est delictum à pluribus cõmissum:itaque &c.
y *Nõ liberabit.* eo casu,cũ proprio consilio quisque hoc facit.
z *Ab altero.* scilicet non liberabit hoc casu

C

D

a *Superiore etenim casu.* quando cõmuni consilio,quod est quãdo curauerunt vt per vnũ facerent,vel etiã nullus eorũ sine aliis fecisset.

† *Pastinari quid, M.Columellã lib. 4.rei rust. cap. 28.*

† *Iste.§. est sing.secũdũ Bar. hic ad hoc, quòd licet pro vno furto à tota familia meorũ seruorũ cõmisso, sim obligatus tantũ p vno furto vt pro vno delinquẽte: tamẽ hoc est verũ quãdo cõmuni voluntate & cõsilio furtũ factum est. Secus autẽ si quilibet de familia motu ꝓprio furtum fecerit:quia tũc sunt plura furta: & vt pro pluribꝰ furtis ego sum obligatus. Bol.*

*Flo.quis.

BIU Cujas

fecisset.sed proprio consilio dicuntur facere,quando omnes fecerunt, & quilibet per se facere proponebat. ad quod est.ſ. de iurisdiom.iudi.l.si familia.

a *Sepulchri quoque violati.* & criminaliter & ciuiliter per actionem in factum: quæ datur in.c.aureis: vt infra de sepul. vio.l. prætor.j.respon.&.§.j.

b *Peruenit.* vt arg.supra de calum.l.in hæredem.

c *Non competit.* vt & supra de aqua plu.ar.l. Atteius.& supra eo.l.j. j.respon.

d *Sæpius agi.* id est sæpe posse agi priꝰ quàm fieret:quod incongruum esset vt ageretur antequam opus fieret. Accursius.

e *Non adiretur.* ab illo cuius erat. Ac.

f *In abdito.* id est in absconso.

g *Quod factum est.* facit.j. proxi.§. &.C. de excu. tuto.l. quinquaginta.&.ſ. de ædil.edic. l.quod si nolit.§. si qd ita.& supra quãdo act. de pecu.est anna.l.j.§. annus.&.C.qui admit. ad bo.pos.l.quicũque. & supra de calum.l.annus.

h *Abfuisset.* per annũ.

i *Eum.* vt &.ſ. proxi. §.& supra de bon. pos. secundum tab.l. qui ex liberis.§.j.&.C. de restit.mili.l.j. & ij.&.iij. & de temp. in integ. resti.l.j.secus autem in eo qui necessaria causa tantum abfuit:vt.ſ. de mi.l.Papinianus lib.ij. respon.ait exuli. Ac.

k *Non esse.* facit quod notaui.ſ.ne quid in loco publi.l.ij.§.hoc interdictum. &.§. interdictum hoc.

l *Restitutionem.* i. destructionem.

m *Nonnunquam.* sed multotiens.Ac.

n *Interest.* fa. ad hoc infra de verbo.sig.l.cũ prætor.& supra de vsur.l.videamus.ij. §. in interdicto. &.j. eo.l. si opus.§.fi.& supra quod me. cau.l.si cum exceptione.§.j.&.l.metum. iij.§.ex hoc.versi.sed si vsusfru.&.ſ. de vi & vi ar.l. si plures.§. deiectum.Accursius.

o *Diruisse.* aliàs diruisse:& aliàs deseruisse.

p *Iurauerit.* arg.quòd actor non habeat necesse probare interesse suum quod petit:sed tantum sacraméto habet illud declarare.ad quod facit.C.vnde vi.

conuentio alterum liberat. Præterea sepulchri [a] quoque violati agi potest. ¶ Hoc interdictum in hæredem cæterósque successores datur in id quod ad eos peruenit: [b] & post annum non competit. [c] Annus autem cedere incipit ex quo id opus factum perfectum est: aut fieri desiit, licet perfectum non sit. alioquin si à principio operis cœpti annum quis numeret:necesse est cum his qui opus tardissime facerent,sæpius [d] agi. Sed si is sit locus in quo opus factum est, qui facilè non adiretur [e] (vtputa in sepulchro vi aut clam factũ est,vel in abdito [f] alio loco)sed & si sub terra fieret opus, vel sub aqua vel cloaca aliquid factum sit: etiam post annũ causa cognita competit interdictũ de eo quod factum est. [g] nam causa cognita annuã exceptionem remittendam, hoc est magna & iusta causa ignorantię interueniente.

Licet interdictum istud sit annale, sicut alia interdicta prætoria:tamen non currit ei qui reipublicæ causa abest, sed reuersus habet annum integrum. & ponit simile in minore.hoc dicit.

¶ Si quis reipublicæ causa abfuisset, [h] deinde reuersus interdicto quod vi aut clam vti vellet:verius est non excludi anno eũ [i], sed reuersum annũ habere. Nam & si minor viginti quinque annis reipublicæ causa abesse cœpisset, deinde maior effectus sit dum abest reipublicæ causa: futurum [est,] vt ex quo redit, annus ei cõputetur, non ex quo impleuit vicesimũ quintum annũ.& ita diuus Pius & deinceps omnes principes rescripserunt. ¶ [In]hoc interdicto tanti lis æstimatur, quanti actoris interest id opus factum [non] esse. [k] Officio autem iudicis ita oportere fieri restitutionem [l] iudicandum est,vt in omni causa eadem conditio sit actoris, quæ futura esset, si id opus de quo actum est,neque vi, neque clam factum esset. ergo nonnunquam [m] etiam dominij ratio habenda est:vtputa si propter hoc opus quod factum est, seruitutes amittantur, aut vsusfructus intereat. [n] quod non tantùm tunc eueniet cum quis opus ædificauerit,verumetiam si diruisse [o] opus ponatur, & deteriorem conditionem fecisse vel seruitutum, vel vsusfructus, vel ipsius proprietatis.sed quod interfuit:aut per iusiurandum quod in litem actor iurauerit: [p] aut si iurare non possit,iudicis officio æstimandum est.

Qui dolo facit quo minus possit:censetur tamen posse.hoc dicit.

¶ Eum autẽ qui dolo malo fecerit quo minus possit restituere:perinde habendum ac si posset. Culpam quoque [q] in hoc interdicto venire,erit probandum:quæ tamen [r] arbitrio iudicis [s] æstimanda erit.

Qui alia actione consequitur interesse, hoc interdictum non habet.h.d.

¶ Quia autem hoc interdictum id quod interest cõtinet:si quis alia actione fuerit consecutus id quod [sua] interfuit opus nõ esse factum:cõsequens erit [t] dicere,ex interdicto nihil eũ consequi oportere.

XVI. PAVLVS libro sexagesimoseptimo ad Edictum.

COmpetit hoc interdictum etiam his qui non possident, [u] si modò eorum interest. ¶ Si quis vi aut clam arbores non frugiferas [x] cæciderit, veluti cupressos:domino dumtaxat competit interdictũ. Sed si amœnitas [y] quædam ex huiusmodi arboribus præstetur: potest dici & fructuarij interesse propter voluptatem & gestationem: [z] & esse huic interdicto locum. [a]

Hic.§.ponit tres casus,quos poteris perpendere ex textus elegantia.punctua bene, & clara erit litera.

¶ In summa,qui vi aut clam fecit,si possidet,patiẽtiam & impensam tollendi operis: qui fecit, nec possidet, [b] impensam: qui possidet,nec fecit,patientiã tantùm[præstare]debet.

q *Culpam quoque.* immo & si sine dolo & culpa amiserit possessionem,tamen ad interesse damnandus est: vt.ſ. de vi & vi arma. l.si vi me.ij.

r *Quę tamen.* i. cuius culpæ interest.Ac.

s *Iudicis.* ſ.ciuiliter,si actor nõ possit vel nolit iurare in litem.arg. ſ.eo.§. in hoc interdicto.in fin.

t *Erit.* vt arg.ſ. man. l.si procuratorem.§. mandati. &.j. de sol.l. quotiens.

Competit. CASVS. Hoc interdictum datur etiam non possidenti,si modò eius interfuit:& da exempla vt supra eo.l.quanquam. &.l.denique.§.si ex sociis.Secundo dicit:qui incidit arbores fundi non producentes fructus,vt cypressum: tenetur hoc interdicto domino fundi,nõ fructuario: nisi fructuarius habebat ex his amœnitatẽ. Tertio dicit:qui fecit opꝰ vi vel clam:si illud opus possidet,tenetur ad patiẽtiam & impensam.si nõ possidet, ad impensam tantũ. sed ille qui possidet, & non fecit,patientiam tantum debet præstare. Quarto dicit: qui fecit opus in meo fundo, inquilino meo prohibente: habeo hoc interdictum. Quinto dicit: qui siluam meam immaturã incidit,hoc interdicto tenetur.secus si maturam.Sexto dicit:si cum vellem facere opus in tuo,feci quòd tunc tẽporis potestas te vocaret in ius,vt sic interim possem facere: clã videor facere: & sic hoc interdictum competit contra me. Vltimo dicit:filius locauit fundũ Titio.venit quidam,& incidit arbores fundi. tenetur hoc interdicto illi filio. &.h.d. hæc.l. cum duabus.ll.seq. Fr.

u *Qui nõ possident.* vt &.ſ.c.l.quamquã.&.l. denique.§. si ex sociis. Accursius.

x *Non frugiferas.* i. nõ producentes fructus.

y *Amœnitas.* qa multum redolent.Sed arg. cõtra.ſ.si quid in fraudatro.l.j.§. sed si remersi.& aliàs.

z *Gestationem.* i. spatiationem.

a *Interdicto locum.* vt &.ſ.e.l.denique.in principio.

b *Nec possidet.* nec dolo fecit quo minus possideat: vt.ſ.l.pẽ.§. pen.& facit.ſ.de aqua plu.arcen.l.sed venditor.&.ſ.quod metus cau.

BIU Cujas

cau.l.si cum ex.§.sed & si culpa.&.ff.de alie.iudi.l.iij.§.item.

a *Interdictum.Per quemuis.*scilicet prohibentem:vt.ff.eo.l.prohibere.

b *Si immaturam. Præstabit.*fa.ff. ad legem Aquiliam.l. si seruus seruum.§.si oliuam,&.§.idem & in silua.&.§.si salictum.& infra de verb.sign.l.siluam.&.ff.e.l. si alius.§. si quis.in fin.

c *Opus.*facit.ff.e.l.j.§. quid sit vi.&.§. sed & Aristo.

d *Interdictum.* vel dic quòd filius erat colonus.vel die q̃ cõpetit filio si succedat colono filij:vt.ff.e.l. quãquam.& facit.j.de act. & ob.l. filiusfami. Sed contra.ff.eo.l.denique. §.j.Solu. hic celare filiũ voluit:ibi non. vel hic loquitur de re quæ spectabat ad damnũ filij: supra de re patris. vel hic ex ea parte q̃ vi:non ex ea quod clã: vt ibi.Accursius.

Vi facit.]CASVS. Vi dicitur facere opus, qui phibitus facit:vel qui dolo fecit quo minus prohiberetur:vt pronũtiando aduersario aliquid triste: vel claudendo ostium aduersarij,ita quòd aduersari[9] nõ potuit exire ad prohibendũ.Secundo dicit: qualitercũq; quis sit prohibitus opus facere,vel per verba,vel per lapilli iactũ: vi dicit facere, & eousque donec res in eodem statu durat,id est donec aduersarius in ædificando consentiat. hæres autem prohibitus si in ædificando p̃cedat,ignorãs de prohibitione facta defuncto: non tenetur hoc interdicto. De opere autem quod fit in naui, vel alia re mobili: licet fiat vi vel clam, cessat hoc interdictũ.si autem fiat in solo siue in publico,siue in priuato,vel religioso,vel sacro,& fiat vi aut clam, habet locum hoc interdictum. Franciscus.

e *Periculum.*puta aliquid triste: vt argu.ff. de eo per quem fac. erit.l.j.§.ij.& facit.ff.eo.l.si immaturam.§.penul.Accursius.

f *Iactantis.*vt.ff.eo.l.j.§.sed & si quis.

g *Desinit.* quia non est res in eodem statu: immo mutatur. Accursius.

h *Non incidere.*nam & in hoc casu videtur res mutata. Sed cõtra.ff.de ope.no.nun.l.pe.Sol.non tenetur hic vt præstet impensas:tenetur tamen ad patientiam,vt ibi. Item cõtra.ff.de ope.no. nun.l.non solum.§.fi.Sol.ibi sciuit,vel scire potuit, hic ignorauit.vel aliud est in hoc interdicto:aliud in ope.no.nun.Item cõtra.ff.de ope.no.nun.l.fin. Sed aliud in hoc quàm in illo interdicto. Vel dic vt no.supra de alie.iudi.l.iij.§.opus. Accursius.

i *Non continetur.* vt.ff.eo.l.si alius.§.notauimus.& arg.ff.de vi & vi ar.l.j.§.illud.&.§.plane.&.§.si quis de naue. & supra.l.j.§. hoc interdictum.

k *Siue in priuato.*vt indemnis actor omnino seruetur:cũ verbũ, restituas,hæc omnia comprehendat quæ actoris intersunt tempore contestatæ litis:vt.ff.de vsur.l.videamus.ij.§. in Fauiana. & facit supra de serui.l.fi. &.ff.ne quid in loco pub.l.ij.in princ.& supra de ope.no.nun.l.j.§.siue autem.& supra eo.l.prohibere.§.

XVII. IDEM libro sexagesimonono ad Edictum.

INterdictum quod vi aut clã per quẽuis [a] domino adquiritur,licet per inquilinum.

XVIII. CELSVS libro vicesimoquinto Digestorum.

SI immaturam siluam cæduã cæcidit quis: interdicto q̃ vi aut clam tenetur.Si maturam similiter cæduam,neque damno dominus adfectus est: nihil præstabit. [b] ℣Non absurdè responsum est,si magistratum rogasses,vt aduersarium tuum adesse ad iudicium iuberet,ne opus nouum tibi nuntiaret:clam videris opus [c] fecisse, quod interim feceris.

XIX. VLPIANVS libro quinquagesimoseptimo ad Edictum.

INterdictum [d] quod vi aut clam competere filiofamilias colono arboribus succisis *Sabinus ait.

XX. PAVLVS libro tertiodecimo ad Sabinum.

VI facit tam is qui prohibitus fecit, quàm is qui quo minus prohibeatur consecutus est, periculum *[e] puta aduersario denuntiante,aut ianua puta præcluſa. Prohibitus autẽ intelligitur,quolibet prohibentis actu,id est vel dicentis se prohibere,vel manum opponentis, lapillúmve iactantis [f] prohibẽdi gratia. Tamdiu autem vi facit prohibitus,quãdiu res in eodem statu permanebit. nam si postea conuenerit cum aduersario:desinit [g] vi facere. Item si prohibiti hæres, vel is qui ab eo emerit,ignorans causam præcedentem,fecerit: dicendum esse Pomponius ait,non incidere [h] eum in interdictum. ℣Quod in naue fit, vel in alia qualibet re vel amplissima, mobili tamen: non continetur [i] hoc interdicto. Siue in priuato, [k] siue in publico opus fiat, siue in loco sacro,siue in religioso: interdictum competit.

XXI. POMPONIVS libro vicesimonono ad Sabinum.

SI opus [l] quod quis iussus est à iudice,qui ex hoc interdicto sumptus [m] esset,restituere, alius quis vi aut clam sustulisset: [n] nihilo min9 ille idẽ omnimodo iubetur op9 restituere. [o]

Si dominus iubet opus fieri bona fide,nõ putans se ab aliquo prohibendum:licet seruus qui facit, timet prohiberi: tamen non tenetur dominus hoc interdicto.h.d.

℣Si iussero seruum meum opus facere:cum quantũ ad me [p] pertinet, in clandestini suspicionẽ non veniret:seruus autem meus putauerit,si rescisset aduersari9, prohibiturum eum: [q] an tenear? Et non puto, [r] cum mea persona sit intuenda. [ſ] ℣In opere nouo,tam soli quàm cœli [t] mensura facienda est. ℣Si quis propter opus factum ius aliquod [u] prædij amisit: id restitui ex hoc interdicto [x] debet.

XXII. VENVLEIVS libro secundo Interdictorum.

SI vitẽ meam ex fundo meo in fundum tuum depresseris, *[y] eáq; in fundo tuo coalue-

a plane. Sed ar.contra.ff.de aqua plu.ar.l.si in publico.& est ratio vt ibidem.Accursius.

Si opus.]CASVS. Dic casum principij huius,l.vt in glo.domini mei Accursij.*SI IVSSERO.*] Iussi seruo meo vt faciat opus.opinio mihi erat non suspicans de aliquo q̃ aliquis si sciret,prohiberet. seru9 autem suspicabatur se prohiberi ab aduersario si rescisset. fecit opus. mea opinio inspicitur, non serui,& sic cessat hoc interdictum.Secundo dicit:siue fiat op9 vi vel clam in solo meo:siue supra meam domum: habeo hoc interdictum. Tertio: si propter opus factum vi vel clam amisi seruit.hoc damnum veniet in hoc interdicto vt emendetur.Fran.

l *Si opus.*Titiũ cõueni hoc interdicto quasi opus fecisset in meo: cum Seius fecisset: & dãnatus est Titius.sententia p̃iudicat veritati,& sic Titius destruet. vel potest dici: tenetur idem ille,scilicet qui fecit: scilicet Seius.nam non liberatur alter,scilicet Seius, per hoc quòd condẽnatur Titius, nisi satisfactum esset: vt supra eo.l.semper.§.fi.

m *Sumptus.*id est assumptus,vel acceptus.

n *Sustulisset.* id est in altum exaltasset in veritate.

o *Restituere.* si adhuc supereſt. Accursius.

p *Ad me.*i. ad meam opinionem.

q *Eum.* scilicet aduersarium serui.

r *Et non puto.* me teneri.Accursius.

ſ *Intuenda.*vt.j. de litigio.l.ij.in fi.sed nomine serui teneor:vt.ff. eo.l.nã & si seru9. Ac.

t *Tam soli quàm cœli.* quia cœlũ quod supra ædes meas est,vsque ad cœlum liberum esse debet: vt supra de serui.l.fin.& infra.l.proxi.§.pe.Vel cœli,id est aeris:quia forte aerem corrumpit apponendo stercus, vel cloacam aperuit. ar.ff.de cloacis.l.j.§.j.

u *Ius aliquod.*forte seruitutem.

x *Ex hoc interdicto.*vt &.ff.eo.l.semper.§.in hoc. Accursius.

Si vitem.]CASVS. Vitem fundi mei traxisti in tuum fundũ: & coaluit in fundo tuo,id est ipposuit radices.habeo hoc interdictũ vtile contra te vsque ad annũ,vt vitis in meum fundum reducatur:vltra non:immo radices quæ erant in fundo meo,cedũt tibi.Si arauit in fundo tuo per vim,vel clã:tenetur hoc interdicto,sicut & si fossam in eo feciſſem.& no.bona verba hic in fine. Tertio dicit:tabulã ad meum ostiũ fixisti.ego eam remoui antequã tibi denũtiarẽ.si tu agas ob hoc cõtra me:habeo hoc interdictũ contra te:in quo condẽnaberis,nisi me facias absolui.vel habeo exceptionẽ contra te,quia vi vel clã fixeras. Quarto dicit:si stercus per tuũ fundũ portaui te inuito:nõ ob hoc teneor interdicto.& adducit similia. Quinto dicit:si protectũ dom9 meæ vel stillicidiũ extendi vi vel clã supra sepulchrũ alicuius:teneor hoc interdicto.& no.bona verba hic in fine.§.Sexto dicit:si denũtiaui tibi q̃ tale op9 volebã facere,& statĩ facio:nõ videor clã facere, & sic cessat hoc interdictũ.sec9 si ex interuallo op9 postea feci.Fr.

y *Depresseris.*id est detraxeris vi aut clam.

* *Flo. deprehenderis*

BIU Cujas

a *Vtile est.*mihi vt vitis in meum agrum reducatur.
b *Remanere.*scilicet ad hoc vt vitis de fundo tuo reducatur in meum:sed bene dabitur actio in factum ad æstimationem vitis perpetuo,vt credo.arg.ſ.de rei vin.l.in rem.j.§. item quæcúque. & facit.j.arbo.fur.cæ.l.ſi plures.§.j.& ſupra de rei vind.l. ſi frumentum*.§.de arbore.
c *Tuas fieri.*ſ. omnino: vt pro eis non tenearis.Io.
d *Quia his.* quæ in agro tuo coaluerunt.
e *Arauerit.*aliàs arauerit: & aliàs exarauerit.
f *Ex qualitate.*i. non debemus inſpicere in hoc interdicto quale fit op⁹ quod vi aut clã fit,vtrum ſit formatú, vt eſt domus:an informe, vt arare: ſed illud ſolum quod fit in ſolo. arg.ſ.de ope.no.nun.l. ſtipulatio.§.opus.
g *Refixero.* id eſt remouero. Accurſius.
h *Aut certè.* hoc intelligendum quãdo ego refixi tabulas primò poſitas ex magna & neceſſaria cauſa: vt ar.ſ. eo.l.ſi alius.§. belliſsime. Vel dic verius, q̃ hic dicitur exceptioné mihi dandam indiſtincte:intelligatur ſiue ex neceſſaria cauſa refixi tabulas,ſiue non.quod enim fixũ eſt in ianua mea à me poſſeſſa,poſſũ auctoritate mea demoliri.arg.ſ.ad leg.Aquil.quemadmodũ.§.j. Quod autẽ legitur.ſ.e. l.ſi alius.§. belliſsime. intelligendũ eſt quãdo ædificauit aliquis clam in ſuo,non in meo. & facit.ſ.de eo per quem fa. erit.l.j.§.ſi re⁹.&.ſ. ne quid in lo.pu.l.ij.§. idem ait.&.ſ.ſolu. ma. l.viro.&.ſ.de dam. ĩfe. l.qui bona.§.ſi quis qa. &.ſ.ne quis eum qui in ius voc.l.ij. &.ſ. quod me.cau.ſed & partus.§.quæri.Accurſius.

*aliàs idẽ Põpo.

*Flo.exegerimus

rit:vtile eſt[a] interdictum quod vi aut clam intra annum. ſed ſi annus præterierit, nullã remanere[b] actionẽ:radices[quoque] quæ in fundo meo ſint,tuas fieri:[c] quia his[d] acceſsiones ſint. ℣Si quis vi aut clam arauerit,[e] puto eũ teneri hoc interdicto, perinde atque ſi foſſam feciſſet. Non enim ex qualitate[f] operis huic interdicto locus eſt,ſed ex opere facto quod cohæret ſolo. ℣Si ad ianuam meam tabulas fixeris:& ego eas priuſquam tibi denũtiarem, refixero,[g] deinde inuicem interdicto quod vi aut clam egerimus:* niſi remittas mihi vt abſoluar,condẽnandum te quaſi rem non reſtituas,quãti mea interſit:aut[certè[h]] exceptionem mihi profuturam,[i] *Si nõ vi,nec clam,nec precario feceris.* ℣Si ſtercus per fundum meum tuleris,cum id te facere vetuiſſem:quanquam nihil damni feceris mihi, nec fundi mei [ſpeciem[k]] mutaueris: tamen teneri te quod vi aut clã, Trebatius ait.Labeo contra:ne etiam is qui dumtaxat iter per fundum meum fecerit, aut auẽ egerit,[l] venatúſve fuerit ſine vllo opere,hoc interdicto teneatur.[m] ℣Si quis proiectum aut ſtillicidium in ſepulchrum immiſerit: etiam ſi ipſum monumentum non tangeret,rectè cũ ego agi, quòd in ſepulchro vi aut clam factum ſit:quia ſepulchri ſit non ſolum is locus qui recipiat humationem, ſed omne etiam ſupra id cœlum:[n] eóque nomine etiam ſepulchri violati agi poſſe.[o]

Quæ incontinenti fiunt poſtquam aduerſarius eſt certificatus, videntur bona fide fieri.hoc dicit.

℣Si is qui denuntiauerat[p] ſe opus facturum, confeſtim opus fecerit:clam feciſſe non intelligitur.nam ſi poſt tempus,videbitur clam feciſſe.

i *Profuturam.*hãc ſcilicet.& facit.C.quando licc.vni.l.j.Sed ar. contra.C.ne quis in ſua cau.ius.l.j.
k *Speciem.*aliàs faciem:& aliàs ſpeciem.
l *Egerit.*id eſt auem portauerit.
m *Teneatur.*quod etiã non debet.Sed cõtra.ſ.e.l.ſi alius.§.ſi quis aceruũ.Sol.vt ibi.Sed iniuriarũ tenetur,& ire non licet:vt.C.de ſerui.l.per agrum.&.j.de iniur.l.iniuriarum.j.§.ſi quis me.Ac.
n *Supra id cœlum.*ad hoc ſupra de ſer.l.ſi.& ſupra.l.proxi.§. pe. & facit.ſ.eo.l.ſi alius.§.notauimus.
o *Poſſe.*vt & infra de ſepul.vio.l.iij.§.ſepulchri. & facit ſupra vti poſſi.l.ſi duo.§.item videamus.
p *Denuntiauerat.*palam,non clam & obſcure:vt.ſ.eo.in prin.

DE REMISSIONIBVS.

Dixit ſupra de ope.no.nunt.nunc de remiſsione.Vel dic quia nuntiatio parit interdictum quod vi aut clam,& remiſsio tollit:vt ſupra titu.x. l.ſi alius.§.1.ideo poſt præcedentem titu.merito hunc ponit.

[I]T prætor.]CASVS.Ponitur edictũ,cui⁹ ſenſus eſt: Qui habet ius prohibendi ne eo inuito fiat opus:ſi nuntiat ne fiat,tenet.& ſi poſtea remittatur,tenet remiſsio,& in opere poterit procedi.Poſtea loquitur Vlpi.& dicit:Apparet per verba edicti tenere remiſsionẽ cũ nuntiatio tenuit.remiſsio autẽ fit vel per cõmunem voluntatẽ vtriuſque,vel ſatisda.præſtita. & ſi poſt ſatisda.fiat remiſsio,ſuperflue fit.Itẽ is poteſt nuntiare, qui eſt dñs fundi in quo fiebat opus:vel qui habet ibi ſeruit. vel

A vſumfruct.poteſt etiã fructuarius vindicare ſeruitutẽ. Itẽ remiſsio facta à fructuario,tenet.fructuarius autẽ non poteſt nũtiare domino ꝓprietatis ædificanti:ſed ſi ex illo opere habeat fructuarius damnũ,habet confeſſoriã. Item qui habet ſeruitutẽ vrbanã in dotẽ,poteſt nuntiare,ſi in ea ſit ab aliquo extraneo opus.Item qui habet fundũ obligatũ in quo ſit op⁹,poteſt renũtiare:itẽ remittere poteſt. Fran.Acc.

q *Quod ius ſit.* ſiue ꝓpter ſeruitutẽ,vel propter proprietatem,vel publicã cauſam: & ſic perpetuo, ſiue nõ perpetuo,ſed eatenus donec ſatiſdetur:quod ius habent omnes poſt denuntiationẽ de calumnia iurantes.arg. C. ad leg. Iul.repe.l.ſi. & ſic non eſt contra.ſ.de ope.no.nun.l.j. in prin. vbi plene dixi.

r *Remiſſa.*vel de iure ſi ſatiſdederit:vel forſan cõuentione:& hoc cũ tenuit nuntiatio.ſi autẽ nõ tenuit,quia potuit ſperni:vt ſupra de ope.no.nun.l.de pupillo.§. totiens. tunc dic *Flo.nouerit remiſſa,ſcilicet ipſo iure:quia non tenuit nũtiatio.& ſemper dic faciat,ſcilicet ſine metu interdicti quod vi aut clam:vt.ſ.titu.j.l.ſi alius.§.j. *Flo.non tenuit

ſ *Remiſsiones.* faciendæ ei cui nuntiatũ eſt. & ſunt tres:vna ex cõuentione: alia à iure: quando ſcilicet tenuit nũtiatio:& tertia,quia non tenet: quia poteſt ſperni.nam tũc lex habet pro remiſſa,Ac. *Flo.non

t *Valere.*i.effectũ habere vbi nuntiatio tenet.ſi autem nõ tenet, non eſt neceſſaria remiſsio:ſcilicet cũ poſtea appareat illum qui nuntiauit,non habere ius nuntiãdi:& ſic poteſt legi ſine non. vel dic vbi non tenet,quia poteſt ſperni: non eſt remiſsio neceſſaria. & ſic ſine non.aliàs eſt non tenet: & tũc dic ibi eſt facta remiſsio,ſcilicet à iure ſine vlla ſatiſdatione,vbi nuntiatio non tenet:quia poteſt ſperni. Item eſt contra ſupra de ope.no.nun.l.j.in prin.Sol.vt ibi plene dixi.

B

C

D

u *Tenere.*ſcilicet cum effectu.
x *Prohibere.*quod eſt vt.ſ.dixi,vel perpetuo propter ſeruitutẽ, veluti ne altius tollat:vel ad temp⁹,id eſt donec ſatiſdetur: quod ius habent omnes poſt nuntia.de calumnia iurantes.Ac.
y *Cæterum.*id eſt ſi non habent ius nuntiandi.
z *Interueniat.*quo caſu fit remiſsio ipſo iure.
a *Facta.*ex conuentione,vel etiam à iudice vel prætore.
b *Nuntiatio.*cum effectu.
c *Satiſdatum eſt.*vel per nuntiatorem ſteterit quo minus ſatiſdetur,vel quia de calumnia non iurat.Accurſius.
d *Neceſſaria.*quia ipſo iure per ſatiſdationem erat facta.
e *Nouum opus nuntiandi.*ſcilicet perpetuo:cæterum ſi nõ ſit ius prohibendi,tunc eatenus quatenus ſatiſdetur.
f *Dominium.*tunc continet cauſam naturalem.
g *Seruitutem.*perſonalem:& tunc diſtinguitur vt dixi.ſ. de ope. noui nunti.l.j.§.fi.&.l.ſeq.vel vicinam,& non ruſticam:vt.l.qui viam.de noui ope.nun.vel dic vt no.ſ.de ſerui.vrba.prædi.l.inter.§.fi.&.d.l.qui viam.
h *Vindicandarum.*ſcilicet per confeſſoriam.immo non: vt.ſ. ſi vſusfru.peta.l.j.in prin.Sol.vt ibi.Accurſius.

BIU Cujas

seruitutum ius esse: secundum quod opus nouũ nuntiare poterit vicino, & remissio vtilis erit. ipsi autem domino prædij si nuntiauerit, remissio inutilis erit. neque sicut aduersus vicinum, ita aduersus dominum agere potest, [a] ius ei non esse inuito se altius ædificare: [b] sed si hoc facto [c] vsusfructus [d] deterior fiat, petere vsumfructũ debebit. Idem iulian⁹ dicit de cæteris quibus aliqua seruitus [e] à vicino debetur. Ei quoque qui pignori fundum acceperit: scribit Iulianus nõ esse iniquũ, detentionem [f] seruitutis dari.

a *Agere potest.* fructuarius.
b *Aedificare.* ergo qui non habet ius prohibendi, non habet ius remittendi.
c *Facto.* id est opere facto à proprietario.
d *Vsusfructus.* scilicet per confessoriam.
e *Seruitus.* vrbica: vt & supra si ser. vindi. l. & si forte. §. j. Vel die plenius vt no. supra de serui. vrba. prędio. l. inter seruitutes. in glo. fi.
f *Detentionẽ.* quia petitio datur: vt supra de ser. l. ei qui. & nuntiare ei permittitur: vt. ff. de no. ope. nun. l. creditori. ergo & remittetur: vt. ff. in princ. huius. l.

DE PRECARIO.

Et hoc restitutoriũ est: vt. j. eod. l. 2. §. 1. sicut superius, quod vi aut clam: vt. ff. titu. 1. l. 1. §. 1. Accur.

g *Precariũ est.* Interdũ stricte accipit: vt hic. & interdum large: vt. C. de præscrip. xxx. an. l. ij.

h *Quod genus liberalitatis.* ex hoc dicitur in quodam simile donationi: vt. j. e. l. interdictum. & j. de fur. l. eum qui. §. is qui precario. quia videtur inesse in precario quædam vsus donatio, & tamen distat à donatione, eo q̃ qui donat &c. j. ea. l. §. & distat. Item videtur esse simile contractui quem sæpe fieri videmus: scilicet quòd donat quis alicui in amicitiam. potest enim reuocare quando velit.
i *Ne recipiat.* vt &. ff. de don. l. j. in prin. & de do. cau. mor. l. fenatus. §. j.
k *Liberit precarium.* vt &. j. l. proxi. &. l. & habet. in prin. &. l. cum precario &c.
l *Simile.* sed non per omnia. nã differt: quia cõmodatum datur ad certum vsum: vt patet per. l. illius ti. cõmodati. nã sic dicitur, commodo scalas, vt apponas fenestris: pugillares, vt scribas: equũ, vt ad villã ducas. qđ nõ est in precario, vt ad certũ vsum concedat. & ex hoc oritur secũda differentia: quia hoc quandocunque reuocatur: illud expleto vsu: vt hic, &. ff. cõmoda. in cõmodato. §. sicut. Tertio differt: quia hic de dolo & lata culpa tantũ tenet: misi li. contesta. vt. j. eo. quęsitũ. §. eum quoque. &. §. si seruitute. At ibi etiam de leuissima, nisi casualiter aliud contingat: vt. ff. commo. si vt certo. §. nunc vidẽdum. Item secundum quosdã differunt in quarto: quia cõmodatũ in mobilibus, precariũ in immobilibus frequẽter fit. vnde præsumũt in dubio in re mobili cõmodatũ, & in immobili precarium. quod nõ placet, cũ & immobilia cõmodentur: vt. ff. cõmo. l. j. §. j. & mobilia precario concedantur: vt. j. e. in rebus. in prin.

Precarium & commodatum differunt.

m *Accipientis.* vt & supra commo. l. rei. &. l. seq.

It prætor.] CASVS. Ponitur edictũ cuius sensus est: Quod precario ab aliquo accepisti, siue nunc habes, siue dolo fecisti quo minus haberes: prætor ait vt restituas. Secundo loquitur Vlpia. & dicit, hoc interdictum restitutorium est, & æquitatem continet. nam æquum est vt re mea vtaris donec volam, vltra non. & non solum agitur hoc edicto de reuocando precario, sed etiam præscriptis verbis actio competit. Tertio dicit: Res corporalis potest concedi precario, & incorporalis: vt si precario concedam tibi ire per fundum meum. dat & alia exempla. Item in re mobili consistit precarium. Item qui precario rem habet, dicitur possidere. Itẽ hoc interdicto tenetur nõ qui rogauit, sed qui habuit precario rem. vnde si filius me⁹ vel seruus à te rogauit precario rem aliquã, & cõcessisti: ego dicor habere, non ipse: & ego teneor. Item si rẽ meã precario mihi roganti concessisti, non dicor eam precario habere, cum res mea sit. Item si rem tuam habeo precario vsque ad natale: & eo veniẽte adhuc retineam: dicor ex nouo precario habere, etiam si non interuenerũt rogamina pro hoc nouo precario. Si autem intra natale rogaui te vt proroges tẽpus, & prorogasti: idem precariũ durat. sec⁹ si finita die, id est post natale te rogaui vt eandem rẽ cõcedas precario, & concessisti. nam nouum est precariũ. Sed pone q̃ ante natale factus es furiosus, vel decessisti. licet adhuc post natale teneam rem: non extẽditur precarium. Itẽ si procurator me⁹, id est nũti⁹, siue gestor meorũ negotiorũ me mandante vel ratũ habẽte meo nomine rogauit vt tu concederes rem precario, & cõcessisti: ego dicor habere precario. Itẽ qui rogauit me vt posset stare in fundo meo precario, puta ad solem nunc in hieme, & cõcessi: non dicitur possidere, sed ego. sic nec fructuari⁹, nec colon⁹, nec inquilinus dicuntur possidere, licet sint in pdio. &. h. d. hæc. l. cum trib⁹ seq. & prin. quartæ. Fr.

n *Dolo.* vel lata culpa: vt. j. eo. quæsitum. §. eum quoque.
o *Competit.* hoc interdictum.
p *Itaque.* quia est æquum, & in precarij concessione geritur negotium: itaque &c. vt ar. ff. commo. l. in commodato. §. sicut.
q *Verbis.* contra. j. e. l. interdictum. & ibi plene dices.
r *Bona fide.* id est ex æquitate. Vel quia bona fides hic desideratur: vt restituatur sicut actum est: & in quolibet contractu etiam stricti iuris: & vt dolus absit. non autem dico quòd sit bonæ fidei: cum tantum in duobus casibus sit bonæ fidei: vt inst. de act. §. actionum. vel secundum Azo. erit hoc casu bonæ fidei: vt & in duobus aliis casibus per legem istam.
f *Vel corporis.* id est rei corporalis.
t *Vel iuris.* i. seruitutis: vt. j. l. proxi. &. l. & habet. §. ij.
u *Eluti.* facit. ff. de itine. actúque priua. l. j. §. si tibi.
x *In rebus.* sic in commodato: vt supra commo. l. j.
y *Possidere.* de hoc dic vt. j. e. l. & habet. §. eum.
z *Non vtique.* id est certe.
ı *Vel quis.* siue me mãdante, vel ratũ habente: vt. j. e. l. certe. §. j.

DE PRECARIO.
TITVLVS XXVI.

Primo dicit quid sit precarium. Secundo, ex quo iure descendit, & in quo differt à donatione. Item in quo simile est commodato. Franc. Accursius.

I. VLPIANVS libro primo Institutionum.

PRecariũ est [g], qđ precibus petẽti vtendum conceditur tãdiu, quãdiu is qui cõcessit patitur. quod genus liberalitatis [h] ex iure gentiũ descendit. Et distat à donatione: eo quòd qui donat, sic dat, ne recipiat [i]: at qui precario cõcedit: sic dat, quasi tũc recepturus, cum sibi libuerit precariũ [k] soluere. Et est simile [l] cõmodato. nam & qui commodat [suã] rem: sic commodat, vt nõ faciat rem accipientis, [m] sed vt ei vti re commodata permittat.

II. IDEM libro septuagesimo primo ad Edictum.

AIt prætor: *Quod precario ab illo habes, aut dolo [n] malo fecisti vt desineres habere: qua de re agitur, id illi restituas.* Hoc interdictum restitutorium est: & naturalem habet in se æquitatem. namque precariũ reuocare volenti competit. [o] Est enim natura æquum, tamdiu te liberalitate mea vti, quamdiu ego velim: & vt possim reuocare, cum mutauero volũtatem. Itaque [p] cum quid precario rogatũ est, non solùm hoc interdicto vti possumus, sed etiam præscriptis verbis [q] actione, quę ex bona fide [r] oritur. ℣ Habere precario videtur, qui possessionẽ vel corporis [f] vel iuris [t] adeptus est ex hac solũmodo causa, quòd preces adhibuit, & impetrauit vt sibi possidere aut vti liceat:

III. GAIVS libro vicesimoquinto ad Edictum Prouinciale.

VEluti [u] si me precario rogaueris, vt per fundum meum ire vel agere tibi liceat: vel vt in tectum vel in aream ædiũ mearum stillicidium, vel tignum in parietem immissum habeas.

IIII. VLPIANVS libro septuagesimoprimo ad Edictum.

IN rebus [x] etiã mobilibus precarij rogatio consistit. ℣ Meminisse autem nos oportet, eum qui precario habet, etiam possidere. [y] ℣ Tenetur hoc interdicto non vtique [z] ille qui precario rogauit, sed qui precario habet. Etenim fieri potest vt quis nõ rogauit, sed habeat precario: vt puta seru⁹ me⁹ rogauit: mihi adquisiuit precarium: vel quis [a] alius qui iuri meo subiectus est. Itẽ si rem meam precario rogauero: rogaui quidẽ precario, sed non habeo precario,

BIU Cujas

a *Receptũ est.* vt &.ſ. de adqui.poſ.ſi de eo.§.fin.&.j.de reg.iur. neq; pignus.&.ſ.depoſi.l.qui rẽ. hoc autẽ verũ eſt, niſi reſpectu poſſeſſ.qua aduerſarius ſuperior eſt:vt.ſ.de adqui.poſ.ſi aliquem. &.j.l.certe.in fi.ſic &.ſ.de cõtrah.emp.l.ſi in emptione.§.rei ſuę.

b *Rei.* niſi reſpectu poſ.vt infra eo.l.certe.§.vlt.

c *Rogauit.* quidã dicunt q̃ in hoc differt à cõmodato,quaſi precarium non conſtituatur ad tempus:ſed commodatum ſic.ſed certe & precariũ:vt.j.l.proxi.in fi. & hoc expone vt ſtatim dices.Accur.

d *Poſſidere.*ſcilicet de nouo,cum cauſa prioris ſit ſublata: vt.j.l. proxi. in fi. & facit ſupra loca.l.item quęritur.§.fi.&.l.qui ad certum.& dic vt ibi.

e *Rurſus.* & ſic eſt noũ precarium.

f *Concedere.* hic continua legem,certe.

g *Ed & ſi manente. Noua conſtituatur.* facit ſupra de iudi.l.ij. §.ſed ſi iudex. & de arbi.l. ſi cũ dies. in prin. &.l.Labeo.§.pe.& fin. & infra de verb.oblig. l.cũ ſtipulatus ſum mihi à Proculo.

Certè.] *CASVS* prin. huius.l. vſq; ad.§. Iulianus ait.continuatur caſui præceden. [*IVLIANVS AIT.*]Te vi deieci de fundo: & eũdẽ à te petij precario. dicitur q̃ ſi deſino vi poſſidere, dicor amodo precario poſſidere. idem ſi iſtũ fundum à te emi. nam pro emptore dicor poſſidere. Secundo dicit: Rem meã obligaui tibi & tradidi: eandem à te precario petij: & conceſſiſti.dicitur q̃ precario dicor poſſidere. Tertio dicit: Rẽ alienam quam quis poſſidet,poteſt precario concedere, & tenet precarium. & hoc dicit hic.§.cum.l.ſeq.Fran.

† *Not.quòd vbi agimus de adquirẽdo:& ſic de lucro captã do: in quo vertitur adminiculum adquiſitionis: qui per aliũ facit: ipſemet proprie facere videtur. ad hoc iſtũ text. dicit vnicũ in iure Bal. in.l. vnica. §. ne autẽ. in fi. col.C. de cadu.tol. Bolo. addo quòd iſtum textum poſt Bald. dicit vnicum Iaſon in.§.1. inſti.de act. in vlti. col. in fi.verſic. vbi etiã dicit eum mirabilem.*

idcirco, quia receptũ[a] eſt, rei[b] ſuæ precarium non eſſe. ℣ Item qui precario ad tempus rogauit:[c] finito tempore,etiam ſi ad hoc temporis non rogauit, tamen precario poſſidere[d] videtur. intelligitur enim dominus cum patitur eum qui precario rogauerit, poſſidere, rurſus[e] precario concedere.[f]

V POMPONIVS libro viceſimonono ad Sabinum.

B SEd[&]ſi manẽte adhuc precario,tu in vlterius tẽpus rogaſti:prorogatur precarium. nã nec mutatur cauſa poſſeſſionis: & nõ cõſtituitur eo modo precariũ,ſed in longius tẽpus profertur. ſi vero præterita die rogas:propius eſt vt ſoluta iã cauſa precarij nõ redintegretur,ſed noua conſtituatur.[g]

VI. VLPIANVS libro ſeptuageſimoprimo ad Edictum.

C Certè ſi interim domin' fierit cœperit, vel deceſſerit: fieri non poſſe Marcellus ait, vt precariũ redintegretur.[h] & hoc verum eſt. Si procurator[i] meus me mãdante, vel ratum habente, precario rogauerit: ego precario habere ℔prie dicor.† ℣ Is qui rogauit vt precario in fundo moretur,[k] non poſſidet: ſed poſſeſſio apud eũ qui conceſſit,remanet. Nam & fructuarius, inquit, & colonus, & inquilinus ſunt in prædio, & tamen non poſſident.[l] ℣ Iulianus ait eum qui vi alterum deiecit,[m] & ab eodẽ precario rogauit,[n] deſinere vi poſſidere,[o] & incipere precario:neque exiſtimare,ſibi ipſum cauſam poſſeſſionis mutare: cum voluntate eius quem * deiecit, cœperit precario poſſidere. nã ſi ab eodem emiſſet: inciperet etiã pro emptore poſſe[p] dominium capere. ℣ Quæſitũ eſt,ſi quis rem ſuam pignori mihi dederit, & precario rogauerit: an hoc interdictum locum habeat. quæſtio in eo eſt,vt precarium conſiſtere rei ſuæ poſſit.[q] Mihi videtur verius, precarium conſiſtere in pignore:cum poſſeſſionis[r] rogetur, non proprietatis. & eſt hæc ſententia etiam vtiliſſima. quotidie enim precario rogantur creditores ab his qui pignori dederunt. & debet cõſiſtere precarium.

VII. VENVLEIVS libro tertio Interdictorum.

C SEd & ſi eã rem cuius poſſeſſionẽ per interdictũ vti poſſidetis retinere poſsim, quãuis futurũ eſſet vt tenear[t] de ℔prietate, precario tibi conceſſerim: teneberis hoc interdicto.

VIII. VLPIANVS libro ſeptuageſimoprimo ad Edictum.

D QVæſitum eſt, ſi Titius me rogauerit vt re Sempronij vtatur: deinde ego Sẽproniũ rogauero vt cõcederet: & ille dum mihi vult præſtitũ, autem non ciuiliter: vt hic,& ſupra de adquir. re.do.l.adquiritur.§.fi.ſed naturaliter ſic,vt ſupra de adquir.poſ.l.naturaliter.

m *Deiecit.* de fundo.

n *Rogauit.* ſcilicet poſſidere.

o *Poſſidere.* qui dominus nõ erat:vt ſtatim colligitur. res ergo vi poſſeſſæ etſi in poteſtatẽ domini non reſtituuntur, ſed in eius qui eſt expulſus,vſucapiuntur.ſecus in furto: vt.ſ.de vſuca.ſequit.§. quod autẽ.quæ eſt cõtra. & facit.j.eo.l. fi.in prin.&.ſ.de adqui.poſ. quod meo.in prin. Itẽ * facit ad rationẽ diuerſitatis.ſ.de vi & vi ar.l. j.§.qui vi à me.& quod ibi not. itẽ facit.ſ.cõmo.l.j. &.ſ. de adquir. poſ.l.iij.§.illud.

p *Poſſe.* ſi nõ eſſet rei eius qui deiectus eſt,aliàs cõtra:vt.ſ.de vſuc. l.ſequitur.§.lana.

q *Suæ poſſit.* videbatur enim quòd non:vt ſupra eod.l.in rebus.§. item ſi rem.

r *Poſſeſſionis.* ſcilicet reſpectu. & facit ſupra de adqui.poſ.l. qui pignoris. &.C.de diſtra. pign.l.creditor.j. & ſupra de pign. act. ſi rem alienam.§.fina.

f *Ed & ſi eam.Vt tenear.* facit ſupra cõmo.l. ita. &.j.l. proxi. in fi.j.reſpon.

Qvæſitum eſt.] *CASVS.* Rogatu mei ſcholaris conceſſi librum meũ ſcholari alterius doctoris, quaſi ſcholari meo cõcedens.habeo mandati cõtra ſcholarem meũ: & ipſe habet hoc interdictum de precario contra ſcholarem qui habuit librũ.ſed ſi non cogente vel mandante meo ſcholari ſed inſtigante alij ſcholari cõceſſi librũ, & pactũ mihi fecit ſcholaris meus de hoc libro reddendo:tenetur ſcholaris meus act. præſcriptis verbis,& in factũ. [*QVOD A TITIO.*]Rem quam habui precario à defuncto: videor habere & ab hærede eius, vel ab alio eius ſucceſſore, etiã ſi ignorem quis ſit hæres.Secundo dicit:Cõceſſiſti mihi rẽ precario,& eam poſtea vẽdidiſti Titio.& Titius nõ reuocauit eam à me:immo dimiſit penes me eſſe aliquo tempore.videor habere precario eam à Titio: & ei competit hoc interdictum. [*EVM QVOQVE.*] Per verba edicti patet eũ teneri hoc interdicto qui habet rem precario,& qui dolo deſiit habere. Quid ſi culpa deſiit habere?certe non tenetur.ſecus eſt in cõmodatario qui tenetur & de culpa.& quare ſit ſecus,redditur ratio in litera.tenetur tamen precario habens,etiã de lata culpa.Secundo dicit:Per hoc interdictum petitur res precario cõceſſa reſtitui in priſtinã cauſam.& ſi non fiat reſtitutio prædicto modo: condemnatio ſit in intereſſe, quantũ interfuit agentis à tẽpore redditi interdicti. fructus etiam veniunt à prædicto tẽpore. Tertio dicit. Conceſſi tibi fundũ precario.non fuiſti vſus ſeruit.debita illi fundo:& ſic eſt amiſſa nõ vtendo:an tenearis,quæritur. Et dicitur q̃ nõ,niſi fuiſti in dolo vel culpa lata.de his enim tenetur tantum qui precario rem habeat. at poſt litem motã in hoc interdicto venit & leuis culpa & leuiſſima. Quarto dicit:Hoc interdictũ datur poſt annum.& redditur ratio in litera. Quinto dicit: Hoc interdicto tenetur hęres eius qui habuit rem precario:ſiue ad hærẽdẽ venit res precario conceſſa:ſiue dolo fecit quo minus veniret.F.

Conceſſerit.

BIU Cujas

concesserit:[a] Titius à me * habet precario: & ego cum eo agã interdicto de precario: Sempronius autem non aget * cum eo: quia hæc verba, [b] *ab illo precario habes*, ostendunt ei demum competere interdictum, à quo quis precario rogauit: non [ei] cuius res est. [c] an tamen Sempronius mecum, quasi à me rogatus, interdictũ habeat? Et magis est ne habeat, [d] quia non [e] habeo precario: cùm non mihi, [f] sed alij impetraui. mandati tamen actionem potest aduersus me habere: quia me mandãte [g] dedit tibi. Aut si quis dixerit, non mandatu [h] meo, sed magis me intercedente hoc * fecisse, dicẽdum est in factum [i] dandam actionem, & aduersus me. ¶ Quod à Titio precario quis rogauit: id etiam ab hærede [k] eius precario habere videtur. & ita & Sabinus & Celsus scribũt, eóque iure vtimur. ergo & à cęteris successoribus habere quis precario videtur. Idem & Labeo probat, & adiicit, etiam si ignoret [l] quis hæredem: tamen videri eum ab hærede precario habere. ¶ Illud tamẽ videamus, quale sit, si à me precario rogaueris, & ego eam rem alienauero: an precarium [m] duret re ad alium translata. Et magis est, vt si ille non reuocet, posse interdicere, [n] quasi ab illo precario habeas, non quasi à me: & si passus est aliquo tempore à se precario habere, rectè interdicet, quasi à se precario habeas. ¶ Eũ quoque precario teneri voluit prætor, qui dolo fecit vt habere desineret. Illud adnotatur, quòd culpam nõ præstat is qui precario rogauit, sed solum dolum [o] præstat: quamquam is qui commodatum suscepit, non tãtùm dolum, sed etiam culpam præstat. Nec immeritò dolum

A cedentibus. & hanc bene soluit. alij dicunt, in persona venditoris: & sic dicunt quòd hic nõ soluitur quæstio, sed soluunt quòd duret. ar. j. de act. & ob. l. quęcunque. econtra videtur quòd non, arg. ff. de aqua plu. arcen. si tertius. §. si quis prius. esset enim iniquum eum teneri duobus, emptori, vt subiicit: & venditori: vt ff. de exerc. l. ne in plures.

solum præstat is qui precario rogauit: cùm totum hoc ex liberalitate [p] descendat eius qui precario concesit, & satis sit si dolus tantùm præstetur. culpã tamen dolo proximam contineri quis merito [q] dixerit. ¶ Ex hoc interdicto restitui [r] debet in pristinam causam. Quod si non fuerit factum, condemnatio in tantum fiet, quanti interfuit actoris ei rem restitui ex eo tempore ex quo interdictum editum est. [f] Ergo & fructus [t] ex die interdicti editi præstabuntur. ¶ Si seruitute [u] vsus non fuit is qui precario rogauit, ac per hoc amissa sit: videamus an hoc interdicto teneatur. Ego arbitror non aliàs, quàm si dolo fecerit. Et generaliter erit dicendum, in restitutionem venire dolum, & culpam latam [x] dumtaxat: cætera non venire. [y] Planè post interdictum editum oportebit & dolum, & culpam, & omnẽ causam [z] venire. Nam C vbi moram quis fecit precario: omnem causam debebit restituere. * ¶ Interdictum hoc & post annum [a] cõpetere Labeo scribit: eóq; iure vtimur. Cum enim nonnumquam in longum tempus precarium concedatur: absurdum est dicere, interdictũ locum non habere post annũ. ¶ Hoc interdicto hæres eius [b] qui precario rogauit, tenetur, [c] quẽadmodum ipse: vt siue habet, siue dolo fecit quo minus haberet, vel ad se peruenisset, teneatur. ex dolo autem defuncti hactenus, quatenus ad eum peruenit. [d]

D *Precarium potest constitui inter præsentes & inter absentes. Fran. Accursius.*

IX. GAIVS libro vicesimosexto ad Edictum prouinciale.

PRecaria * possessio constitui potest vel inter præsentes, vel inter absentes: veluti per

a *Concesserit.* scilicet Titio.
b *Quia hæc verba.* quæ sunt. ff. eo. l. ij. in prin.
c *Cuius res est.* vt. ff. l. proxi. Accursius.
d *Ne habeat.* ad hoc ergo vt interdicta mihi contra te dentur: oportet quòd precario habeas, & à me, subaudias, vel ab alio cui successimus, vel in re: vt. j. ea. l. §. quod à Titio. & §. illud.
e *Quia non.* nõ enim tenetur hoc interdicto qui precario rogauit: sed qui precario habet: vt. ff. eo. l. in rebus. §. j.
f *Cum non mihi.* arg. ꝙ hoc sit de substantia precarij, scilicet recipere ré ad vsum suũ, precibus porrectis. & hoc innuitur ex ipsa descriptione precarij: vt. ff. l. j.
g *Mandante.* quodãmodo.
h *Non mandatu.* non mandando, non fideiubendo, sed aliter precibus rogando. s. instigãdo & suadẽdo, cũ aliàs facturus non erat. nã & aliàs propter exhortationem quis tenetur: vt C. ad l. Iul. de vi priua. l. seruos. §. quòd si.
i *In factũ.* ex hoc interdicto de precario. ex quolibet enim hæc actio datur, si alia specialiter non nominetur: vt inst. de interdi. §. fin. & secundum hoc ego à Sempronio, & tu à me habes precario: & tu mihi & ego sibi hoc interdicto teneor. qđ verum est si Sępronius mihi tradidit, & ego tibi postea. si autẽ meo mandato tibi tradidit, tũc ego mãdati teneor, & tu mihi de precario: vt. ff. Vel dic, actio in factum, id est pręscrip. verb. vt superi[9] loquitur, cũ ego rogaui vel mãdaui volẽs me obligare sibi mandati, vel etiam promisi sibi per stipulationem: quo casu ea possem cõuenire, & ipse dedit Titio meo mandato, qui me rogauerat. Si autẽ non obligaui me per stipulationẽ, nec mandaui vel rogaui, nolẽs me obligare mandati, sed pactum fecit cũ debebat Titio me restituturũ precariũ, tenebor pręscrip. ver. id est actio. in factum: vt hic dicit. & ad hoc quòd mando nõ animo obligandi me mãdati. C. de nego. gest. si negotiũ. facit. ff. man. l. si mandauero. §. si curator.
k *Ab hærede.* sed nunquid est nouum precarium quod habere videtur ab hærede? credo quòd sic, arg. supra. l. certe. j. respon.
l *Ignoret.* sic. ff. quod vi aut clam. l. denique. §. quæsitum.
m *An precarium.* in persona emptoris: vt sic faciat cum precarium: vt. j. cum precario. §. fin. quæ est contra? Respon. ipse tenetur de eo quod ad se peruenit: vnde debet teneri si dolo fecit quòd ad se non peruenisset, quasi hæc æquiparentur: vt supra depositi. l. j. §. an in pupillum.
n *Interdicere.* interdicto proposito ab emptore.
o *Dolum.* vt infra de reg. iur. l. contractus.
p *Ex liberalitate.* cõmodatũ vero ab initio liberalitatis est, pòst necessitatis, vt. ff. commo. l. in cómodato. §. sicut autem. precariũ, in omni tẽpore liberalitatis. in principio & in fine: vt. j. e. l. cũ precario. & ff. eo. l. iij. §. j.
q *Merito.* quę dolo cõ paratur: vt. ff. si men. fal. mo. di. l. j. §. ideo.
r *Restitui.* s. precariũ.
s *Editum est.* vt & in aliis: vt & supra de interdi. l. in interdictis. in fin. & supra de vi & vi arma. l. j. §. ex die.
t *Et fructus.* facit infra. §. proxi.
u *Si seruitute.* debita rei concessæ precario.
x *Et culpam latam.* vt supra ea. l. §. eũ. Et not. ex his quòd statim cũ datur precarium, oritur actio de precario, & extunc tollitur. xxx. anno. aliud in actione tutelæ & p socio, quæ nascuntur demum finita tutela & societate: vt. C. pro socio. l. tandiu. & ff. de tute. & ra. distr. l. si tutor. §. fin. & l. seq. & l. nisi. in prí. Accursius.
y *Non venire.* scilicet leuem & leuissimam.
z *Et omnem causam.* vt & ff. fini. regun. l. iij. §. post litẽ. & ff. si certũ peta. l. cum fundus. in prin. Accursius.
a *Post annum.* est & alia ratio: quia est rei persecutorium: vt infra de actio. & obli. l. in honorariis. & facit insti. de perpe. & tempo. act. §. furti. versi. absurdum enim. Accur.
b *Hoc interdicto hæres eius.* Sed quomodo ei[9] hæres tenetur licet dolo fecit quo minus ad se peruenisset, cum ad hæredem non transeat
c *Tenetur.* vt & C. eo. l. ij. licet ipsi nõ sit quæsita possessio precario: vt. j. l. cum precario. §. fi. Sed contra. j. de diuer. præscrip. l. cum hæres. Solu. vt ibi.
d *Peruenit.* immo in solidum: vt. ff. depos. l. si hominem. §. datur. sed illud quando ex contractu defuncti transit ius ad hæredem. quod hic non fit. & facit infra de actio. & obliga. l. ex depositi.

* *Flo. constituere*

* *Flo. Precario possessio constitui*

BIU Cujas

a *Precaria. Per nũtium.* facit. C. si quis alteri vel sibi. l. fin. &. ś. de consti. pec. l. qui autem. §. fi.

Quamuis.]C A S V S. Pone quòd concessi Sempronio ancillam meam precario. si postea nascatur ex ea filiolus: quæritur an ego videar illum concedere? Respon. ℣ non. Franc. Ac. doctor peritissimus.

b *Quamuis ancillam.* vt eã precario habeat.

c *Haberetur.* idem in cõmodato: vt. j. de fur. l. eum qui. §. non solum. & facit. ś. depos. l. j. §. quæ depositis. & cõmoda. si vt certo. §. vsque adeo.

Si debitor.]C A S V S. Scholaris librũ quẽ obligauit, habuit precario ab vsurario. soluto postea debito finitur precarium. Fran. Accursius.

d *Si debitor rem pigneratam.* facit. ś. eo. l. certe. §. fi.

e *Vsque eò.* id est donec solueret pecunia.

† *Ista lex facit pro quadã glo. singu. posita in. c. 2. de cõsue. li. 6. & no. ex ista l. quòd non valet pactũ ℣ quod immutatur natura precarii.*

Cum precario.]C A S V S. Concessi tibi librum precario vsque ad natale. possum & ante natale repetere. Sequens. §. est planus. Fran. Accursius.

f *In kalendas.* i. vsque ad kalendas.

g *Conuentionis.* hoc ideo quia ad certum vsum non est data: vt. ś. depos. l. j. §. fi. &. §. est autem. alioquin non ageret: vt supra commoda. l. in commodato. §. sicut. quæ est contra. & C. de pac. l. si quis in conscribendo. vel aliud est ad certum tempus: vt hic. aliud conuenire de non reuocando ad certum tempus: vt ibi.

h *Domino inuito.* i. eo qui concessit precarium, licet non sit rei dominus: vt. ś. eo. l. sed & si. respectu enim eius qui habet precarium, dicitur dominus. Sic quandoque dicitur seruus dominus, respectu eius cui mandauit.

Seruus quãdoq; dicitur dominus.

i *Transit.* vt & supra. l. quæsitum. §. j.

k *Non transit.* licet interdicto plerunque possit conueniri: vt supra eo. l. quæsitum. §. fi. quæ est contra: vt in societate contingit, quæ etiam ad hæredem non transit, & tamen actio pro socio in hæredem datur. idem in mandato: vt supra manda. l. inter causas. in princ. vel dic, non transit nisi quatenus ad eum peruenit, vel dolo fecit quo minus peueniret: vt ibi: quod satis in idem recidit. Item contra infra de actio. & obliga. l. ex promissione. &. l. ex contractibus. sed hic speciale ea ratione, quia ius tenendi vel perseuerandi ex contractu non transit ad hæredem: quia conceditur amico: cum forte hæres inimicus sit. sic. ś. de tribu. illud. §. fina. Vel hæc actio quæ datur à prætore, non est natiua: & ideo non sequitur regulam illã. & facit. ś. de peti. hære. l. item veniunt. §. sed non omnia. in fi. §. item facit. j. de diuer. præscript. l. cum hæres. Sed contra. j. eodem. l. si adoptauero. Sol. vt ibi.

Si seruus.]C A S V S. Seruus meus habuit rem precario à Titio, me hoc mandante seruo, vel ratum habente. ego videor habere precario: & teneor hoc interdicto. si autẽ me ignorante habuit, & non habente ratum: teneor de peculio, vel de in rem verso. Franciscus.

l *Vel ratum habueris.* cum sine mandato rogauit.

m *Non videris tu.* etiam si ratum habeas non tuo nomine gestũ: vt supra de nego. gest. si pupilli. §. sed si ego. & facit supra de pec.

epistolam, vel per nuntium.[a]

I. POMPONIVS libro quinto ex Plautio.

QVamuis ancillã[b] quis precario rogauerit: id actũ videtur, vt etiam quod ex ancilla natum esset, in eadem causa haberetur.[c]

XI. CELSVS libro septimo Digestorum.

SI debitor rem pigneratam[d] p̃cario rogauerit, soluta pecunia precarium soluitur: quippe id actũ est, vt vsque eò[e] precarium teneret.

Pactum contra substantiam contractus, est nullum. Bartolus.

XII. IDEM libro vicesimo quinto Digestorum.

CVm precario † aliquid datur: si conuenit vt in kalẽdas[f] Iulias precario possideat: numquid exceptione adiuuandus est, ne antè ei possessio auferatur? Sed nulla vis est huius conuentionis,[g] vt rẽ alienã domino iuito[h] possidere liceat. ℣ Precario rogatio & ad hæredem eius qui [precario] concessit, transit:[i] ad hæredem autem eius qui precario rogauit, non transit:[k] quippe ipsi dũtaxat, non etiam hæredi [eius] concessa possessio est.

XIII. POMPONIVS libro trigesimotertio ad Quintũ Muciũ.

SI seruus tuus tuo mandato precario rogauerit, vel ratum habueris[l] quod ille rogauit tuo nomine: teneberis quasi precario habeas. Sed si te ignorante, suo nomine vel seru[o] vel filius rogauerit: nõ videris tu[m] precario habere: sed illi[n] erit actio[o] de peculio, vel de in rem verso.

XIIII. PAVLVS libro tertiodecimo ad Sabinum.

INterdictum de precariis merito introductũ est: quia nulla eo nomine iure ciuili* [p] actio esset. Magis enim ad donationes & beneficij causã, quàm ad negotij contracti [q] spectat precarij conditio.

XV. POMPONIVS libro vicesimonono ad Sabinum.

ET habet[r] summã æquitatẽ vt eatenus quisque nostro vtatur, † quatenus ei tribuere velim[s] [t]. ℣ Hospites, & qui gratuitam habitationem accipiunt: nõ intelliguntur[t] precario habitare. ℣ Precario habere etiam ea quæ in iure consistunt, possum[s]: vt immissa vel protecta.[u]

Prouisio hominis tollit prouisionem legis. Bartolus.

℣ Cum quis de re sibi restituẽda cautum habet, precarium interdictum ei non competit.[x]

℣ Eum qui precario rogauerit vt sibi possidere liceat: nanciscì possessionem non est dubiũ. An is quoque possideat qui rogatus sit, dubitatum est. Placet autẽ penes vtrumque esse eum

INterdictum.] C A S V S. Hoc interdictum merito est inductum contra eum qui habet rẽ precario: quia nulla actio ciuilis nominata cõpetit: & redditur ratio quare hoc interdictum competit. Secundo dicit: Hoc interdicto non tenentur hospites: & qui gratis habitant. & dic de hoc vt in glossa. Tertio dicit: Etiam iura possunt * cõcedi precario: vt ingredi immittendi in meam domum, vel in protectum. Quarto dicit: Qui concedit rẽ precario, & stipulatur sibi reddi, non habet hoc interdictum. & dic ratione vt in glo. Quinto dicit: Concessi tibi librum precario hoc acto vt habeas possessionem bene tenet, & habes naturalem, ego ciuilem. Sexto dicit: Precarium potest cõstitui in præsentia rei quæ datur precario, & in absentia. & hoc dicit hæc. l. & seq. Fran. Accursius.

p *Iure ciuili actio esset.* vt. j. de fur. l. eũ qui. §. is qui precario. Sed in hoc est contra. ś. e. l. ij. §. j. in fi. §. & infra eo. l. duo. §. fina. quibus dicitur quòd datur præscript. verb. quæ est ciuilis: vt ś. de præscrip. verb. l. j. & l. si tibi. Sol. non est ciuilis, scilicet nominata, vt hic: est tamen ciuilis innominata, vt in contrariis. vel secundum Roge. refert concedatur precarium simpliciter: & tunc interdictum solum: vt hic. aut cum pacto reddendi quando libuerit reuocare: & tunc præscript. verb. vt in contrariis: aut etiam stipulatio: & tunc sola ex stipulatu: vt. j. l. proxi. §. cum quis. Tertij distinguunt: aut precarium constituitur datione, & tunc præscript. verb. vt in contrariis: aut permissione, vt quia tu rem meam possides quam tibi precario permitto: vt hic. arg. j. eo. l. vnusquisq;. & l. fi. & sic plus portat precarij rogatio, quàm precarij datio.

q *Negotii contracti.* ſ. causam. & continua. l. sequentem.

r *ET habet.* scilicet hoc interdictum.

s *Velimus.* vt. ś. ait ptor. §. j. quod nõ esset si esset donatio.

t *Non intelliguntur.* si dicas hospites, id est inquilinos: ipsi magis sunt ratione conductionis quàm precarij: siue cum domino, siue sine eo habitent. Vel si dicas quòd gratis: tunc videtur eis domus commodari: vt supra commo. l. j. §. fi. Vel si dicas hospites qui ad hospitium recipiuntur per cauponem, vel stabularium, qui nihil pro domo dant, sed pro comestibilibus, & quandoque p lecto: tunc magis dicitur detineri in domo, quàm ipse domũ teneat vel pro conducto, vel precario.

u *Protecta.* ad quod facit supra. e. l. ij. §. fi. &. l. iij.

x *Non competit.* si ergo cauit sibi per stipulationem: quia tunc competit sibi auxilium ciuile: vt insti. de act. §. de constituta. non debet petere hoc interdictum: vt supra. l. proxi. Ité & alia ratione: quia stipulando videtur renuntiare interdicto, arg. C. de pac. conuen. l. fina. est & tertia: quia stipulando videtur agi vt ex donatione actio non oriatur: vt infra de noua. l. cum enim.

Eam

hominem [2] qui precario datus esset: penes eũ qui rogasset, quia possederat corpore: [b] penes dominum, quia non discesserit animo [à] possessione. [c] ¶ Quo quis [d] loco precario aut possideat, aut cœperit possidere: nihil refert quod ad hoc interdictum pertinet.

XVI. IDEM libro trigesimo secundo ad Sabinum.

SI adoptauero† eum qui precario rogauerit: ego quoq; [e] precario possidebo.

XVII. IDEM libro vicesimo tertio ad Sabinum.

QVi precario fundum possidet: is interdicto vti possidetis aduersus omnes præter eum quem rogauit [f] vti potest.

XVIII. IVLIANVS libro tertiodecimo Digestorum.

VNusquisque potest [g] rẽ suã, quamuis nõ possideat, precario dare ei qui possideat.

XIX. IDEM libro quadragesimonono Digestorum.

DVo in solidũ precario habere non magis possunt, quàm duo in solidum vi possidere aut clam. Nã neq; iustę [h] neq; iniustę possessiones duæ [i] concurrere possunt. Qui seruũ meũ precario rogat, [k] videt à me precario habere, si hoc ratũ habuero: [l] & ideo precario interdicto mihi tenebitur. ¶ Cum quid precario rogatum est: non solum interdicto vti possumus: sed & incerta* actione, id est præscriptis verbis. [m]

XX. VLPIANVS libro secundo Responsorum.

EA quę distracta sũt vt precario penes emptorem essent quoad [n] pretiũ vniuersum persolueretur: si per emptorem steterit quo minus persoluere-tur, venditorẽ posse cõsequi. [o]

XXI. VENVLEIVS libro quarto Actionum.

CVm precario quis rogat vt ipsi in eo fundo morari liceat: superuacuum est adiici, *ipsi, suisque.* nam per ipsum suis quoq; permissum vti videtur. [p]

XXII. IDEM libro tertio Interdictorum.

SI is qui* [p] possessore [q] possideret, precario dominũ rogauerit vt sibi retinere rem liceret: vel is qui alienam rem emisset, [r] dominum rogauerit, apparet eos precario possidere: nec existimandos mutare sibi causam possessionis, quibus à domino concedatur precario possidere. Nam si id quod possideas, alium precario rogaueris: videri te desinere ex prima causa possidere, & incipere ex precario [s] habere. & contra si possessorem precario rogauerit [is] qui rẽ auocare ei posset, teneri eum precario: quoniam aliquid ad eum per hanc precarij [t] rogationem peruenit, id est possessio, quæ aliena sit. [u] ¶ Si pupillus sine tutoris auctoritate precario rogauerit: Labeo ait habere eum precariam possessionem, & hoc interdicto teneri. Nam quo magis naturaliter possideretur, nullum locũ esse tutoris auctoritati: rectęq; dici, *quod precario habes*: quia quod possideat, ex ea causa possideat ex qua rogauerit: nihilque noui per prætorem constituẽdũ, [x] quoniam siue habeat rem, officio iudicis teneatur: siue non

---

a *Eum hominem.* id est eius hominis possessionem.

b *Corpore.* id est naturaliter.

c *A possessione.* & sic ciuiliter. & distingue hic: aut hoc est actũ vt omnis possessio detur: vt supra eo. in rebus. §. j. & de adqui. pos. Pomponius. §. si is qui. aut vt nulla: vt. §. e. certe. §. is qui. & de adqui. pos. l. si quis ante. §. idem Põponi. aut vt habeat naturalẽ tantum: vt hic. & hoc in dubio videtur per hunc. §. & in hoc & in primo casu dat interdictũ vti pos. præterquam contra dominũ: vt. j. e. l. qui precario. & facit. ff. cõmuni di. l. cõmuni diuidundo. j. §. inter prædones. & sic est in creditore & debitore: quorum quilibet quo ad quid possidet: vt no. ff. qui satisd. cog. l. sciendum. §. creditor.

d *Quo quis.* hic dic vt supra de precario. vel dic non refert in præsentia rei vel absentia: vt. C. de cõtrahẽ. emp. l. j. & j. e. l. vnusquisq;. Vel dic siue in villa, siue in vrbe. arg. ff. qui satisd. cog. sciendũ. §. j.

† *Si adoptauero.*] CASVS. Titius habebat rem precario ab aliquo. eũ arrogaui. videor ego habere precario. Secundo dicit: Qui habet rẽ precario hoc acto vt habeat pos. habet interdictum vti possidetis contra omnẽ qui contẽdet hanc rem possidere, excepto concedẽte. Tertio dicit: Potest quis dare precario rẽ suam, licet non possideat. Quarto dicit: duo non possunt eandem rẽ habere in solidum. sic nec duo vnam rẽ possunt vi aut clam in solidũ possidere. Quinto dicit: Seruus meus concesit rẽ precario alicui me hoc ratum habẽte: ego videor concesisse: & mihi hoc interdictum competit. Sexto dicit: Qui concedit rẽ precario: habet hoc interdictum & act. præscrip. ver. & h. d. hæc lex & tres seq. Franciscus.

e *Ego quoque.* Contra videtur: vt. ff. e. l. cum precario. in fi. & j. de diuer. præscript. l. cum hæres. So. hic ea persona quę rogauit, adhuc viuit: quod non est ibi. Vel hic tenebat adoptator patiente domino: (idem esset in hærede) ibi non. arg. ff. l. quæsitũ. §. illud. & facit. ff. de pec. l. in arrogatorem.

f *Qui precario. Rogauit.* vt possideat: vel saltẽ naturaliter: alioquin interdicto isto vti nõ potest: vt. ff. vti pos. si duo. §. creditores. & habes idẽ quod hic. ff. vti possi. l. j. in fin. & l. seq.

g *Nusquisque potest.* facit. j. eo. l. fi.

h *Duo in solidũ. Neque iustæ.* ciuiles iustæ, iniustę naturales. sed quare nõ ecõtra exponit. f. iusta naturalis: iniusta ciuilis? Rñ. quia frequẽtius contingit vt aliquo absente alius nanciscatur possessionẽ naturalẽ iniuste ingrediẽdo fundũ: quàm eũ existentẽ in fundo vi expelli: vel quòd ille suspicetur se posse expelli: & sic ei auferat iniuste possessionem ciuilem: ideo melius est sic exponere. nam ad ea &c. vt. ff. de leg. & sena. l. nam ad ea.

i *Duæ concurrere.* in eundem hominem, & eandem rem: vt. ff. de adquir. pos. l. iij. §. ex contrario. & ff. cõmo. l. si vt certo. §. si duobus. Sed contra. ff. vti pos. l. si duo. in princip. die vt ibi. Itẽ contra. ff. de dam. infec. l. si finita. §. cũ autem. Solu. vt. ea. l. §. vbi vero.

k *Rogat.* vt ei aliquid precario concedat.

l *Habuero.* imò videtur etiã me inuitũ obligare de peculio agẽdo hoc interdicto: vt ff. de pecu. si quis seruũ. §. etiam. Sed dic speciale in pcario, quod merã liberalitatem continet, & est simile donationi: vt diximus. ff. e. l. & seruus donando nõ obligat dominum: vt supra de pac. l. contra iuris. §. si filius.

m *Præscriptis verbis.* hoc est contra. j. de fur. l. eum qui. §. is qui precario. & ff. e. l. interdictũ. & ibi plene dixi.

* *pro possess. precario possideret, dominum &c.*

Eaquæ.] CASVS. Vendidi tibi librũ & concesi tibi eũ precario donec solueres pretium. si non soluas: possum repetere librũ hoc interdicto. Secundo dicit: Cum cõcedo tibi fundum precario vt in eo moreris: superuacuum est dicere vt tuis hoc liceat. nã intelligitur. & hoc dicit hæc. l. & seq. Fran. Ac.

n *Quoad.* i. donec.

o *Cõsequi.* interdicto de precario. sed si soluatur pretium, deficit precarium: vt. j. eo. l. si debitor. &. facit. ff. de peri. & com. rei ven. l. serui.

p *Cum precario. Vti videtur.* ea ratione, quia ad certũ vsum non datur: & facit. j. de verb. obli. l. si stipulatę. ij. & ff. de vsu & ha. l. ij. §. j. & l. iij.

Si is qui p possessore.] CASVS. Possidebã rem tuam pro prædone vel pro emptore: quia eam emerã à non domino. nunc eandem petij à te precario, & habui. dicitur quòd tenet bene precarium. Sed pone quòd tu dominus rei eam petiisti à me precario, & concesi. dicitur quòd tenet bene precarium. Vltimo dicit: Pupillus si accepit rem precario sine tutoris auctoritate, bene tenetur. nam si habet eam, iustum est quòd reddat: vel si dolo desiit habere. secus si sine dolo desiit habere. nam tunc non tenetur. Fran. Accursius.

q *Si is qui pro possessore.* maxime: quia idem si bona fide: vt subiicit.

r *Emisset.* & sic bona fide.

s *Precario.* facit. ff. de adquiren. poss. l. interdum. & l. quod meo. & ff. eo. l. vnusquisque.

t *Precarii.* facit. C. de loca. si quis conductionis.

u *Aliena sit.* ad hoc. ff. l. certe. §. fi. & l. seq.

x *Constituendum.* reddendo in eum interdictum. nam idem esset in quolibet maiore. hic enim pupillus sicut quilibet maior tenetur de dolo & lata culpa: cum sit proximus pubertati: vt supra commo. l. iij. in princ. quæ etiam corrigit. l. j. eiusdem titu. in

fin.item &.ſ.depoſiti.l.j.§.an in pupillum. & de dolo.l. hæredi- A
b *.§.j.Quod vero hic ſubiicit,ſiue non habeat:ſupple, nec dolo vel lata culpa habere deſiit.Vel dic loqui in nō ꝓximo pubertati,ſed infantiæ:hic ergo ſi habet,tenetur:ſi nō habet,nequaquā. nam dolū vel latam culpam cōmittere nō poteſt:vt.ſ.de rei vin. quod infans.& ad legē Aquil.ſed & ſi.§.ſed & ſi infans.

habeat, non teneatur.

DE ARBORIBVS cædendis.

DE ARBORIBVS cædendis.

TITVLVS XXVII.

I. VLPIANVS libro ſeptuageſimoprimo ad Edictum.

a [*Ait prætor.*] CASVS. Ponitur edictū, cuius ſenſus eſt:Si arbor ex ædibus tuis in meas impendet:ſi volo illam arborē adimere: prætor vetat mihi fieri vim.Secundo dicit Vlpia.hoc edictū eſt ꝓhibitorium:& per hoc edictū prohibetur mihi fieri vim quo minꝰ totam arborem adimā: & à ſtirpe eam poſſum excidere,& ligna tollere potero,niſi dominus eius incidat. & qđ dictum eſt de arbore: idē dicas in vite.& nō ſolū mihi domino domus cui arbor tua nocet,hoc ꝓmittitur,ſed etiam ei qui habet vſumfru.in iſta mea domo. Iteꝫ ſi plures ſunt domini domus cui nocet arbor tua: quilibet habet hoc interdictum vt nō prohibeatur tollere arborē.Vltimo dicit:prius ꝓmittitur domino tollere arborē.& ſi nō tollat:tūc ille cui nocet,poterit tollere. [*DEINDE.*]Nunc ponitur aliud edictū, cuius ſenſus eſt:Si arbor ex agro tuo in meū agrū pendet:niſi tu tollas ramos vſque ad.xv. pedes ſuper terrā:ego potero tollere.& prætor prohibet ne mihi vis fiat.hoc etiam dicit lex.xij.tab. & eſt ratio ne vmbra ramorū meo agro noceret.Et differt hoc edictū à primo:qa per primū ꝓhibet vim fieri prętor totā arborem incidēti:at in hoc incidēti vſq; ad.xv.pedes ramos ſupra terrā.Vltimo dicit:Si arbor tui fundi vēto inclinata in meū fundū ſit:agā ex.l.xij.tab.vt adimat,quaſi nō ſit tibi ius ita habere.&.h.d.hic.§.& lex ſe.Frā.

b *In ædes.*id eſt in prædium vrbanum:quod quid ſit,dic vt.ff. de verborum ſignifi.l.vrbana.

c *Prohibitorium eſt.*vt ſupra de interdic.l.ij.circa prin.

d *Si arbor.* materialiter hæc verba ponuntur.

e *Ei.* publica auctoritate : vt.C.de pign.l.iij. Azo. ſed H. ſua auctoritate:vt.C.de pigno.act.l.pignoris.&.C.quando lice.vni. ſine iudi.ſe vindi.l.liberam.

f *Continentur.*vt & infra arb.fur.cæ.l.vitem.in prin.

g *Arborem.*quoniam domum ſua impenſa tegere & reſarcire debet:vt.ſ.de vſufru.hactenus.

h *Habeant.*ſcilicet in ſolidum,ſi ſeruitus debeatur domui cōmuni:vt.ſ.ſi ſerui.vindi.l.loci.§.ſi fundꝰ.&.l.& ſi forte.§.ſi ædes. Sed arg.contra,ſ.de dam.infec.l.ex damni.§.quotiens.

i *Non facias.* No. de conuerſione electionis:vt.&.C. de ſolu.l.j.& infra proxi.§.&.C.communia de lega.l.fina.§.j.& arg. C. de commu. ſer. ma.l.j.§.ſinautem.

k *Pedes quindecim.*ergo ſi vltra quindecim pedes impendeat arbor tua,nō poſſum agere:forte quia tūc non videtur per vmbrā mihi nocere circa fructus: vt.j.proxi.§. ſecus vero ſi ædificare vellē, cū omne ſuprà id cœlū meū ſit:vt.ſ.qđ vi aut clā.l.fi.§.pe. & facit.C.de interdi.l. j.&.ſ.vti poſſ.l.ſi duo. §.item videam⁹. ſed & ſi nolim ædificare,ſed remoueri:adhuc potero:vt.d.§.item videamus.&.ſ. de ſerui.l. fi. &.ſ.ad.l.Aquil.quemadmodū. &.j.l. proxi. non autem per hoc interdictum,ſed per negatoriam.

illius impendet: ſi per teſtat quo minus pedes quindecim [k] *à terra eam altius* [l] *coerceas:tunc quo minus illi ita coercere,lignáque ſibi habere liceat,vim fieri veto.* Quod ait prętor,& lex duodecim tabularum efficere voluit:vt quīdecim pedes altius rami arboris circuncidantur.& hoc idcirco effectū eſt,ne vmbra arboris vicino ꝑdio noceret. Differentia duorum capitum interdicti hęc eſt: ſi quidem arbor ędibus impendeat,ſuccidi [m] eam præcipitur. ſi verò agro impendeat:tantùm vſq; ad quindecim pedes à terra coërceri.

II. POMPONIVS libro trigeſimoquarto ad Sabinum.

SI arbor ex vicini fundo vēto inclinata in tuum fundū ſit:ex lege duodecim tabularū de adimenda ea rectè agere potes,ius ei non eſſe [n] ita arborem habere.

DE GLANDE LEGENDA.

DE GLANDE legenda.

TITVLVS XXVIII.

I. VLPIANVS libro ſeptuageſimoprimo ad Edictum.

Ait prætor: CASVS. Glās ex arbore tui fūdi cecidit in meū fundum.prætor vetat tibi fieri vim quo minus ea poſſis colligere vſque ad tres dies.& appellatione glādis omnes fructus continentur. Frā.

o *Illi.*cauenti de dāno infecto:vt.ſ. ad exhiben.l.Iulianus.§.ij.

p *Quoque.*non ſolum primo & ſecūdo,ſed etiā tertio.& ſic habeas quoq;. aliàs quoquo.

q *Legere.*i. colligere.

r *Auferre.*i.portare.

ſ *Veto.*primus & ſecundus & tertius dies computantur ab eo tēpore quo cecidit glās: & ideo ponit de tertio. Vel quia collectio glandis vix durat ad tertium diem.nam citius colliguntur.vel quia duobus vel tribus diebus conuertuntur in terram:ita vt nulli earum nomine cōpeteret actio,cum ſine dolo tuo fructus in rerum eſſe natura deſierit: non quia interdictum tam breui ſopiatur tempore.nā intra annum duraret ſi fructus ſtaret:& plus:vt infra de act.& obli.l.in honorariis.ſed ſi dolo deſiiſſet habere,tunc intra annum tenetur.& facit.ſ.de aqua quoti.& æſti.l.j.§.item quæſitum. &.ſ.de præſcrip.ver.l.qui ſeruandarū.§.fi.Sed quæritur,ad quid fuit introductū hoc interdictū,cum non poſſit intendi niſi prima die,vel ſecunda,vel tertia:cum rei vin.habeat vſque ad triēnium?Reſpon.non oneratur probatione actor id proponendo: ſecus in rei vindi.quia ibi non reſtituitur res niſi plene probanti de intentione ſua:vt.C.de rei vindi.l.fi.ſecūdum Al. Vel aliter ſecundum Azo. neceſſitas imponitur ei in cuius terram cecidit, vt ſingulis tribus diebus ſemel liceat auferre : & ſic habeas,quoque:id eſt ſingula tertia die.

t *Continentur.*vt.j.de verb.ſign.l.qui venenum.§.glandis.

DE

DE LIBERO HOMINE EXHIBENDO.

Ait prætor.] CASVS. Ponitur edictum, cuius sensus est: Si hominem liberum dolo malo retines: prætor ait vt exhibeas. Secundo loquitur Vlpia. & dicit: hoc interdictum causa tuendæ libertatis est inductum. s. ne homines liberi teneãtur vt serui: qđ simile seruituti erat. Potest retinens etiam accusari lege Fa. & vna via non tollit aliã: maxime si à diuersis intẽtetur. Tertio dicit: qđ dictum est in edicto, liberum, intelligas siue masculũ, siue fœminã: siue puberem, siue nõ: siue vnum, siue plures: siue sui iuris, siue alieni: dũ tamen liber sit. Quarto dicit: qui tenet filium suũ quem habet in potestate: non tenetur hoc interdicto. Itẽ qui tenet eum quẽ emit ab hostibus: nõ tenetur hoc interdicto nisi sit solutum pretiũ. sed si remiserit pretiũ, & adhuc eum teneat: tenetur hoc interdicto. Item qui retinet filium suum emancipatum lusorem, forte ob hoc ne ad ludum vadat: nõ tenetur hoc interdicto. Item qui libertũ suũ, vel alumnum, vel noxę sibi datum adhuc impuberẽ tenet, quẽ credebat seruũ: non tenetur hoc interdicto, nisi eũ induxerit blanditiis ad tenẽdum. Itẽ is demũ hoc interdicto tenetur, qui sciens liberũ hominem tenet eũ. secus si ignoret eũ esse liberũ, vel dubitet, vel facit ei quæstionẽ status. nam hoc interdictum cessat. &. h. d. hæc l. & princi. seq. [*AIT PRAETOR, EXHIBEAS.*] Nunc exponit Vlpia. verbum positum in edicto hoc. s. exhibeas. & dicit quid sit exhibere. Secundo dicit: hoc interdictum competit omnibus volentibus illud intentare. remouentur tamen suspectæ personæ si vellent intentare, cum & accusare possint, suam suorumque iniuriam prosequendo. & si plures simul veniant ad hoc interdictum intentandum, præfertur idoneior: quod æstimatur ex coniunctione, & fide, & dignitate. & si aliquis egit hoc interdicto: alius nõ poterit illud interdictum intentare, nisi de præuaricatione primi doceatur. hoc idem est in publicis iudiciis. Sed pone quòd per primum iudicium cõuentus soluit æstimati. litis, forte. l. aureos. adhuc hoc interdictum poterit intentari, & ab eodem qui primo egit, & ab alio. Item absens in hoc interdicto condemnatur. Item si hoc interdicto conuentus non defendatur: in bona eius eundum erit. Item qui sciens liberum hominem eum tenet, licet possessus ignoret statum suum, tenetur hoc interdicto. Item qui liberum hominem credens seruum, eum emit & habet: non tenetur hoc interdicto. Item qui liberum hominem, sciens liberum, tenet: cogitur statim exhibere: nec dabitur ei dilatio intra quam exhibeat. & hoc intelligas, si erat in præsenti ille possessus. Vltimo dicit: creditor volebat agere hoc interdicto vt debitor suus qui stabat celatus propter debitum, exhiberetur. dicitur q̃ non auditur, sed mittatur in bonis eius. & hoc dicit hic totus titu. Fr.

a *Nihil enim. Facultas.* Hic not. quod dixi. C. de vsufru. l. antiquitas. & facit. ś. de condi. & de. l. Titio centum. §. ij. & C. de cap. & postli. re. l. ab hostibus. Accursius.

tis causa: videlicet ne homines liberi retineantur à quoquam.

II. VENVLEIVS libro quarto Interdictorum.

NIhil enim multum à specie seruientium differunt quibus facultas[a] non datur recedendi:[b]

III. VLPIANVS libro septuagesimoprimo ad Edictum.

QVod[c] & lex Fauia prospexit.[d] neque hoc interdictũ B aufert legis Fauiæ executionem. nam & hoc interdicto agi poterit: & nihilo minus accusatio legis Fauiæ instituti. & versa vice qui egit Fauia, poterit nihilo minus etiam hoc interdictum habere: præsertim[e] cum alius interdictum, alius Fauiæ[f] actionem habere possit. ¶ Hæc verba, *Quem liberum*, ad omnem liberũ [hominem] ptinent: siue pubes sit, siue impubes: siue masculus, siue fœmina:[g] [siue vnus,] siue plures:[h] siue sui iuris sit, siue alieni.[i] hoc enim tantum spectamus, an liber sit. Is tamen qui in potestate habet, hoc interdicto nõ tenebitur:[k] quia dolo malo non videtur habere, qui suo iure vtitur.[l] ¶ Si quis eũ quem ab hostibus redemit, retineat:[m] in ea causa est, vt interdicto non teneatur. non enim dolo malo facit. Planè si offertur pretiũ: interdictum locum habet. Sed & si eum remisit pretio non accepto: dicendũ est interdicto locum fore, si posteaquam semel remisit, velit retinere. ¶ Si eum quis retineat filium quem non habet in potestate: plerumque sine dolo malo facere videbitur.[n] Pietas enim gemina[o] efficit sine dolo malo retineri:[p] nisi si euidens dolus malus intercedat.[q] Proinde & si libertum suum, vel alumnũ, vel noxæ deditum[r] adhuc impuberem:[s] idem erit dicendum. Et generaliter, qui iustam causam habet hominis liberi apud se retinẽdi: nõ videtur dolo[t] malo facere. ¶ Si quis volentẽ retineat:[u] non videtur dolo malo retinere. Sed quid si volentem quidem retineat, non tamẽ sine calliditate circũuentũ, vel seductum, vel solicitatum:[x] neque bona vel probabili ratione hoc facit? Rectè dicetur dolo malo retinere. ¶ Is qui nescit apud se esse hominem liberum, dolo malo caret:[y] sed vbi certioratus retinet, dolo malo non C caret. ¶ Planè si dubitat[z] vtrũ liber an seruus sit, vel facit status controuersiam: recedẽdum erit ab hoc interdicto, & agenda causa libertatis. Etenim rectè placuit tunc demum hoc interdictũ locum habere, quotiens quis pro certo liber est. Cæterum si quæratur de statu: non oportet præiudiciũ fieri alienæ cognitioni.[a] ¶ Ait ptor,[b] D

b *Recedendi.* Istæ tres leges continuantur.

c *Quod.* scilicet vt liberi exhibeantur.

d *Prospexit.* vt. j. ad. l. Fauiam. l. non statim. §. fi. &. C. ad l. Fauiam. l. si frat[em].

e *Præsertim.* id est maxime. nam & idem vtrũque intentare potest: vt. C. quãdo ciuilis act. l. j. & ś. de ta. exhi. locũ. §. si quis dolo. Sed arg. cõtra. j. de iniur. l. quod senatus. §. fi.

f *Aliæ Fauiæ.* est enim hæc actio publici iuris: vt. C. ad. l. Faui. l. fi. &. l. plagij. j.

g *Siue fœmina.* ad hoc ś. de nego. gest. l. iij. in prin. & de cõstit. pecu. l. j. §. j. Accursius. * *Flo. geminus*

h *Siue plures.* singularis numerus. s. quem liberum, concipit pluralem. sic ecõtra. j. vi bono. rap. l. ij. §. doli mali. versi. vel cuius bona.

i *Siue alieni.* non tamen detinentis: vt statim subiicit.

k *Non tenebitur.* nisi in casu: vt. j. titu. j. l. j. in fi. &. l. seq.

l *Vtitur.* ad hoc. j. de reg. iur. l. null[us]. &. j. de fur. l. cum creditor. & ś. de dam. infec. l. flumi num. §. fi. &. l. Procul[us]. &. j. de iniur. l. iniuriarum. j. §. is qui iure. & ś. pro socio. l. merito.

m *Retineat.* vt &. C. de cap. & postli. reuer. l. si liberum.

n *Videbitur.* aleator forte erat.

o *Gemina.* vna est cõmunis omnium hominum: quæ vocatur officiũ. alia singularis. s. inter patrem & filium: quæ dicitur pietas. & sic est gemina: quia homo, & quia pater. & facit. ś. de adop. nec ei. §. eorum. & quod not. C. de neg. ge. l. officio. & p hoc supra de ri. nup. *Pietas duplex est.*

p *Retineri.* scilicet videri. Accursius.

q *Intercedat.* & probetur: vt. C. de dolo. l. dolum. &. ś. de dolo. l. & eleganter. §. fina.

r *Deditum.* scilicet ei qui putabat eum seruum, cum liber sit: vt infra. l. fi. ij. respon.

s *Impuberem.* videtur enim eum tenere propter vtilitatem ipsi[us] impuberis. & subaudi, maximè impuberem: vt subiicit.

t *Dolo.* facit. ś. de bo. lib. l. qui cum maior. §. si patris. &. j. de reg. iur. l. qui in ius. §. nemo.

u *Retineat.* vt &. ś. de aqua plu. ar. l. in diem. &. ś. de ædil. edic. l. quæritur. §. si venditor. &. j. de iniur. l. j. §. vsque. &. C. de trãsac. l. cum donationis. &. C. ad. l. Fa. de plagia. l. liberum.

x *Solicitatum.* facit. C. de rap. vir. §. huic. &. ś. de seruo cor. l. j. §. j. &. ij. &. C. de apostа. l. eum.

y *Caret.* ad hoc. C. de incest. nup. l. qui contra. &. j. de exce. do. l. ij. §. & generaliter. &. ś. de trib. l. illud. §. si cuius. ibi, si tamẽ &c. &. ś. de acquir. pos. l. clam. &. ś. de peti. hære. item veniunt. §. petitam. &. l. sed & si lege. §. de eo.

z *Dubitat.* tria ergo sunt: scire, nescire, & dubitare. & sic est arg. quòd aliquis potest respondere, dubito. *Scire, nescire, & dubitare, tria sunt.*

a *Cognitioni.* aliàs cognitioni: & aliàs conditioni. & dic alienæ, id est de libertate super qua cognoscere tet forte alius iudex, si nequit iste de libertate iudicare. Accursius.

b *Ait prætor.* ś. eo. l. j.

a *Præbere.*fa.ſ.de tab.exhi.l.locum.§. hoc interdictum:&.ſ. ad exhi.l.exhibere.&.j.de verb.ſign.l.fi. &.l. plus eſt.&.ſ. quemad. teſta.ape.l.ij.§.inſpectio.

b *Nemo enim.* pro hoc facit.ſ. ad exhi.l. ſi liber. & inſtitu. de ſuſpe.tuto.§.conſequens.

c *Vel calumniari.* ad hoc.j. de re mil.l. non omnes.§.à Barbaris.& ſupra de ſuſpec.tu.l.tutor.§.ſi tutor.

d *Sollicitato.* & detento.

e *Reos facere.* vt &.j. de accuſa.l.j.&.ij.&.l. hos accuſare.&.C.qui accuſa. non poſſ.l. de crimine.

f *Eligendum.* facit.j. de ſepul. viola.l.prætor.§. ſi plures. &.j. de pop.act. ſed & ſi.§. in popularibus is cuius.& infra de accuſa. ſi plures.quid ergo ſi pares? Reſpon.locus eſt gratificationi. argu.ſ. de relig.l.fi.

* *Flo.ſollicitti*

g *Niſi ſi de ꝓſidia.* expoſitiue, non exceptiue hic ponitur niſi, ꝓpter verbū facile.ſic.ſ. de procura.l.niſi.& facit.ſ. de iureiurā.l.eū. §.in popularibus.

h *Amplius agi.* niſi ille qui accuſat loco ſecūdo, proſequatur ſuā vel ſuorum iniuriam, & doceat ſe ignoraſſe de accuſatione primi: vt.j. de accu.ſicui.§.iiſdem.& facit.j. de præuarica.l.ꝓuaricationis.

i *Æſtimationem.* forte quinquaginta aure. vel quātum arbitrabitur bonus vir.arg.ſ. de his qui deie. vel effu.l. j.§.j.&.§. ſed cum. vel quanti in litem iurauerit.arg.ſ. de in lit.iuran.l. in actionibus.§. plane.&.ſ. de rei vind. l.qui reſtituere. Sed nū quid de calumnia iurabit? poteſt dici ꝙ ſic, quia ex quo cōceditur quod maius eſt: & id quod minus eſt, debet eſſe conceſſum, ſecundum Io.

k *Sine exceptione.* rei iudicatæ. quod eſt cōtra naturam popularīū actionum: vt infra de popu. ac.l.iij. Itē arg. cōtra.j. de exce. rei iudi.l.ſi quis cum totum.§. plane.& facit.ſ. de nox.l. qui ex pluribus. ſed hic ſpeciale. Accurſius.

* *Flo.rogandum*

l *Irrogandum.* poteſt quippe abſens condemnari: licet tempore ſententiæ non fuerit præſens: vt &.C. de adulte.l. quamuis adulterij.

m *Perpetuum.* id eſt ſine fine: vt &.C. de præſcrip.long.tēp. quæ pro libertate.l.ſola.& fa.ſ. de via pu.l. viam publicam.& eſt hoc cōtra naturam popularīū actionum: vt.j. de pop.ac.l.fi. Ac.

n *Si quis liberū. Pro ſeruo.* vt &.ſ.e.l.proxi.§.ſi eū. ibi, pinde &c.

o *Putauerint.* & bene, niſi ponas eum nō poſſe ſtatim exhiberi: vel abſentem eſſe: quo caſu tempus dabitur. & quod ſubiicit, modicū tempus. ſ.x. dierum: vt.ſ. de conſtitu.pec.l. promiſſor.j.§.ſi ſine.& in glo. modicum. aliàs dicitur modicum quatuor menſium: vt.ſ. de arbi. ſi cum diem.§.fi.& l.ſe. aliàs.xxx. dierum: vt.ſ. de iti. actuque priua.l.j.§.ij.

p *Quoniam.* q.d. in pœnam præteriti facti denegatur ei dilatio.

q *Ex edicto.* ſ. quibus ex cau. in poſſ.ea.l.ij. & facit.ſ. de in ius vocan.l.plerique.&.l.ſatiſque.

exhibeas. Exhibere eſt in publicum producere, & videndi tāgendiq́ue hominis facultatem prębere. [a] Propriè autem exhibere eſt extra ſecretum habere. ℣ Hoc interdictum omnibus competit. Nemo enim [b] ꝓhibendus eſt libertati fauere. Planè ex cauſa ſuſpectę perſonæ remouendæ ſunt, ſi forte talis perſona ſit, quam veriſimile eſt colludere vel calumniari. [c] Sed & ſi mulier vel pupill⁹ hoc interdictum deſideret pro cognato, vel parēte, vel affine ſuo ſollicitato: [d] * dandum eſſe eis interdictum, dicendum eſt. Nā & publico iudicio reos facere [e] poſſunt, dum ſuas ſuorumq́ue iniurias exequuntur. ℣ Si tamen plures ſunt qui experiri volēt: eligendus eſt à prætore, ad quē maximè res pertinet, vel is qui idoneior eſt. & eſt optimū, ex cōiūctiōe, ex fide, ex dignitate actorem hoc interdicto eligendum. [f] Si tamen poſtea quàm hoc interdicto actum eſt, alius hoc interdicto agere deſideret: palam erit poſtea alij non facilè dandū, niſi ſi de perfidia [g] prioris potuerit aliquid dici. Itaque cauſa cognita, ampli⁹ quàm ſemel interdictum hoc erit mouendum. nam nec in publicis iudiciis ꝓmittitur amplius agi [h] [poſtea] quàm ſemel actum eſt: quàm ſi ꝓuaricationis fuerit dānatus prior accuſator. Si tamē reus condemnatus malit litis æſtimationē [i] ſufferre, quàm hominem exhibere, non eſt iniquum ſæpius in eum interdicto experiri, vel eidem ſine exceptione, [k] vel alij. ℣ Hoc interdictum & in abſentem eſſe irrogandum [l] * Labeo ſcribit: ſed ſi non defendatur, in bona eius eundum ait. Hoc interdictum perpetuum [m] eſt.

IIII. VENVLEIVS libro quarto Interdictorum.

SI quis liberum hominem ignorantem ſuum ſtatum retineat: tamen ſi dolo malo retinet, cogitur exhibere. Trebatius quoque ait non teneri eum qui liberum hominem pro ſeruo [n] bona fide emerit, & retineat. ℣ Nullo tēpore dolo malo retineri homo liber debet: adeò vt quidam putauerint [o] nec modicum tempus ad eum exhibēdum dandum: quoniā [p] præteriti facti pœna præſtanda eſt. ℣ Creditori non competit interdictum, vt debitor exhiberetur. Nec enim debitorem latitantem exhibere quiſquam cogitur: ſed in bona eius ex edicto [q] prætoris itur.

DE LIBERIS EXHIBENDIS, item ducendis.

TITVLVS XXX.

I. VLPIANVS libro ſeptuageſimoprimo ad Edictum.

AIt prætor: *Qui quæve in poteſtate Lucij Titij eſt: ſi is eáve apud te eſt, dolóve malo tuo factum eſt quo minus apud te eſſet: ita eum [r] eáve exhibeas.* Hoc interdictum proponitur aduerſus eum [s] quem quis exhibere deſiderat eum [t] quem in poteſtate ſua eſſe dicit. & ex verbis [u] apparet, ei cuius in poteſtate eſt, hoc interdictum cōpetere. ℣ In hoc interdicto [x] prætor nō admittit cauſam, cur apud eū ſit is qui exhiberi debet, quemadmodū in ſuperiore interdicto: ſed omnimodo reſtituendum putauit, ſi in poteſtate eſt. Si vero mater ſit, quæ retinet (apud quam interdum magis quàm apud patrem morari filiū debere, ex iuſtiſſima [y] xore exhibenda ac ducenda. &.h.d.hic.§.&.l. ſeq. Franciſcus.

DE LIBERIS exhibēdis, item ducendis.

Hoc interdictum non poteſt per procuratores exerceri niſi nominatim mādatum ſit, & pater valetudine vel alia cauſa impediatur: vt.ſ. de procura. l. Pomponius.

It prætor. IC. ASVS. Ponitur edictum, cui⁹ ſenſus eſt: ſi eum qui eſt in poteſtate mea, puta filium meū apud te habeas, vel dolo deſiſti habere: prætor ait vt exhibeas. Secundo loquitur Vlpia. & dicit: hoc interdictum datur aduerſus detinentē eū quē quis deſiderat exhiberi. & datur ei qui eum detentū in ſua poteſtate eſſe dicit. Tertio dicit: non curatur ex qua cauſa ſit filius meus apud alium: ſed omnimodo cogitur reſtituere eum ex quo eſt in mea poteſtate: niſi ſit mater quæ teneat filium meum, cum quādoq; expediat apud eā eſſe magis quàm apud me. Idem ſi apud alium ſit filius meus, & iudicatum ſit eum non eſſe in mea poteſtate. [SI QVIS FILIAM.] Pater filiam ſuā nuptā Titio, & cum eo exiſtentem in bona voluntate, vult eam abducere: vel petit eā ſibi exhiberi cauſa diſſoluēdi matrimonij. dicitur quòd nō poteſt. & redditur ratio in litera. ſecus tamen ſi petat eam exhiberi cauſa exercēdæ patriæ poteſtatis in eam, vt cauſa caſtigādi eam ob aliquā ignominiam quam ſibi ipſa dixerit. nā tūc auditur: dum tamen modicè caſtiget. Vltimo dicit: pater filiam ſuam nuptā Titio tenebat inuito Titio, poterit Titi⁹ agere interdicto de v-

r *Ita eum.* id eſt ita vno caſu vt alio. ſed quomodo exhibet, qui non habet, licet dolo habere deſiit? & certe non poterit: ſed iurabitur in litem. & facit.ſ. de rei vin.l.j.§.j.

ſ *Aduerſus eum.* ſcilicet detinentem.

t *Deſiderat eum.* ſcilicet filium.

u *Ex verbis.* edicti.

x *In hoc interdicto.* & ſuperiori. ſ. de libero ho. exhiben. nam ibi quæritur cauſa, ſcilicet volens vel inuitus: vt.ſ. tit.j.l.iij.§. ſiquis volentem. quod hic non quæritur, niſi in caſu: vt.j.l.fi. Item ibi quæritur, dolo vel non dolo. hic autem quaſi ſemper dolus videtur: vt.ſ. titu.j.l.iij.§. ſi quis eum. aliàs ſi eum quis.

y *Ex iuſtiſſima.* quia lactabat eum.

BIU Cujas

a *Decreuit.* quod dic vt.C.diuor.fac.l.j.&.ij.&.C. de patri.po. l.pe.&.j.eo.l.deinde.§.etiam.

b *Ei erit.* scilicet matri, sicut superiori titu. subuenitur ei qui non dolo retinet. Sed contra.ff.de ventre inspi.l.j.§.post editum plane partum. Solu.ibi mater non iusta causa tenebat, hic sic.ibi enim volebat veneno occidere, secundum M.

c *Per exceptionem.* scilicet doli.

d *Per iniuriam.* id est contra ius litigatoris. & facit.ff.de libe.agno. l.j.§. fin. &.l. seq. &.ff. ad Treb. seruo inuito.§.cum prætor.&.C. de re iudi.l.j.

e *In potestate.* facit.ff. de ædil. edi.l. quod si nolit.§.in factū. & supra de iudi.l.si prætor. in princ. & de iureiuran.l.non erit.§.diuus. versic.dato.

f *Turbetur.* vt &.C. de repudi.l. dissentientis. & de fur.l. fin. in fi. & de inoffic. testa.l. cum te.&.l. filia. &.ff. de dona.inter vi. & vxo.l. cum hic status.§. si socer.

g *Quod tamē.* hoc referri potest ad id quod dixerat.ff.ea.l.§.j. scilicet, potest hoc interdictum competere ei in cuius potestate est: quod tamen sic &c. vel refer as ad pxi. scilicet patri obstare exceptio. si velit ducere filiā suam alij nuptam. quod tamen sic erit adhi. id est dandum interdictum &c. Si enim non velit turbare matrimoniū, sed patriam potestatē modice exercere: non obstabit ei hæc exceptio: sed agere poterit cum effectu. & hoc est, quod tamen &c.

h *Immo. Recte cōuenitur.* interdicto de vxore exhibēda: qđ nō habemus: ad instar eius quod habemus: vt hic &.C.eo.l.fi.& facit.C. de nup.l.si inuita. Sed arg.contra.ff.titu.j.l.iij.§.hæc verba.

scilicet causa & diuus Pius decreuit, [a] & à Marco & à Seuero rescriptum est) æque subueniēdum ei erit [b] per exceptionē. [c] ℣ Pari modo si iudicatū fuerit non esse eum in potestate: etsi per iniuriam [d] iudicatum sit, agenti hoc interdicto obiiciēda erit exceptio rei iudicatæ: ne de hoc quæratur, an sit in potestate, [e] sed an sit iudicatū. ℣ Si quis filiā suam, quæ mihi nupta sit, velit abducere, vel exhiberi sibi desideret: an aduersus interdictum exceptio danda sit: si forte pater concordans matrimonium, forte & liberis subnixum, velit dissoluere? Et certo iure vtimur, ne bene [f] cōcordātia matrimonia iure patriæ potestatis turbētur. [f] quod tamē [g] sic erit adhibendū, vt patri persuadeatur, ne acerbè patriā potestatem exerceat.

II. HERMOGENIANVS libro sexto Iuris epitomarum.

IMmo magis de vxore exhibenda ac ducēda, * pater etiā qui filiam in potestate habet, à marito rectè conuenitur. [h]

Supra posuit de liberis exhibendis: nunc dicit de liberis ducendis. Bartolus.

III. VLPIANVS libro septuagesimoprimo ad Edictum.

DEinde [i] ait prætor: *Si Lucius Titius in potestate Lucij Titij est: quo minus eum Lucio Titio ducere liceat, vim fieri veto.* Superiora interdicta [k] exhibitoria sunt: hoc est, pertinēt ad exhibitionem liberorum, [l] cæterorumque [m] de quibus supra diximus. Hoc autem interdictū [n] pertinet ad ductionem, vt ducere quis possit eos in quos habet ius ductionis. Itaque prius interdictum quod est de liberis exhibendis: præparatorium est huius interdicti. Quo magis enim quis duci possit, exhibēdus fuit. [Et] ex iisdem causis hoc interdictum tribuendū est ex quibus causis de exhibendis liberis competere diximus. Itaque quæcunque ibi diximus, [o] eadem hic quoque dicta accipienda sunt. ℣ Hoc autem interdictum competit non aduersus ipsum filium quem quis ducere vult: sed vtique esse debet is qui eum interdicto defendat. Cæterùm cessat [p] interdictū: & succedere poterit notio prætoris: [q] vt apud eum [r] disceptetur, vtrum quis in potestate sit, an non sit. ℣ Iulianus ait, quotiens id interdictū [s] mouetur de filio ducēdo [t] vel cognitio: [u] & is de quo agitur, impubes est: aliàs differri oportere rem [x] in tempus pubertatis: aliàs repræsentari. [y] idque ex persona eorum inter quos cōtrouersia erit, & ex genere [z] causæ constituendum est. nam [a] si is qui se patrem dicit, auctoritatis, prudentiæ, fidei exploratæ esset: vsque in diem litis [b] impuberem apud se habebit. Is verò qui controuersiam facit: [c] humilis, [d] calūniator, notæ nequitiæ [sit], repræsentanda [e] co-

A vsque ad finem litis, & statim de causa cognoscitur. si autē vterque nostrū mala fide litiget: differtur causa vsque in diē pubertatis: & interim stabit puer apud aliquam idoneam personam. [*ETIAM.*] Si pater sit impius, mater vero bona: & filius penes matrem stare vult: pater hoc interdicto agendo succumbet. Secundo dicit: cū cognoscit de impubere masculo, vel fœmina, vel proximo pubertati, an sit in mea potestate: & aliquis nostrum sit calūniator: iterim debet puer stare penes matrēfamilias: & matrēfamil. intelligas notę auctoritatis fœminam: id est bonæ conuersationis & vitæ Fran.Ac.

i *Deinde.* dixit de exhibendis, nunc de deducēdis: & hoc capite interdicti.

k *Superiora interdicta.* de libero homine exhibendo, & de liberis exhibendis. & facit.ff. de interdictis.l.j.

l *Liberorum.* id est filiorum.

m *Cæterorūque.* liberorum hominum, qui non sunt filij.

n *Interdictum.* scilicet de ducendis.

o *Diximus.* ff.l.j. per totum.

p *Cessat.* vbi alius detinet, locū habet interdictū: vt in prin. vbi alius non detinet, cessat: vt hic. sed in hoc contra.j.e.l. pe. &.C.e.l.j. vbi à nemine detinetur, & tamen habet locū interdictum. Sol. si simpliciter est quæstio filiatiōis, cessat: vt hic. vbi & hæreditatis quā dico mihi per eū quæsitam, tūc habet locum vt ibi: vt arg.C. de testa.ma.l.cū testamēto. Alij distinguūt an quęstio filiationis est: & p consequens potestatis: & habet locū interdictum. an potestatis tātùm. filium enim se cōfitei. & tūc nō: vt ibi & hic. & distīgue vt not.ff.de rei vin.l.j.§.j.

B

C

D

q *Prætoris.* id est officiū iudicis. ad quod est.ff. de rei vin.l.j.§.j.

r *Eum.* prætorem, siue iudicem. Accursius.

s *Interdictum.* de liberis ducendis. Accursius.

t *Ducendo.* aduersus alium. Accursius.

u *Vel cognitio.* aduersus eum.

x *Rem.* id est causam. nam rei appellatione causa coninetur: vt.j. de verbo.signi.l.rei.ij.

y *Repræsentari.* i. statim terminari.

z *Et ex genere.* vtrum sit iusta, vel iniusta.

a *Nam.* secundo casui respon.

b *In diem litis.* id est in tempus pubertatis: & sic contradictor non est hic calūniator. aliàs statim experiretur: vt.j. statim, secūdum Hu. Vel dic proprie in diem litis, id est donec lis erit finita: quæ statim finitur, cū resistens sit calūniator. & sic tradetur patri quasi possessio: & nihilo min⁹ aget. quod est notādū, sed m quosdā. sed nō placet, quia tūc interim deponitur puer: vt.j.§.in hoc.

c *Facit.* excipiendo, & sic reus dicitur facere controuersiam actori. sic.C. de etic.l.si controuersiam.

d *Humilis.* id est vilis.

e *Repræsentanda.* id est statim determinanda, & pro pupillo, si id ratio vel modicè suggerat. ar.j. de Carbo. edic.l.iij.§.duæ.

BIU Cujas

a *Item.* nunc contra.
b *Probatus,* scilicet est.
c *Non oportebit.* apparet quòd quicũque eorum sit calũniator, non differtur: sed si vterque, tunc secus, vt subiicit.
d *Infirma.* id est non firma ad hoc factum.
e *Quem.* tertium.
f *Aut filius.* ad hoc.ſ. eo.l.j.§.ſi vero.
g *Obtinuit.* in illo reſcripto.
h *In hoc interdicto.* nõ ergo differtur hoc caſu: & fit depoſitio. nam alter erat calumniator: vt.ſ.§.Iulianus. Ac.
i *Fœminã prætextatã.* i. puellã. í pãd. Flo. legit. fœminã, prætextatum.
k *Proxime.* aduerbiũ eſt.
l *Prætextati.* ſed aliàs eſt ætati: & tunc, proximę, eſt nomen.
m *Accedet.* i. cõtinget.
n *Prætor.* ad hoc.ſ.e.§.item ſi is.verſi. ſi vero vtraque.
o *Proximè.* aduerbiũ.
p *Prætextati.* Prætextatus dicitur qui adhuc eſt impubes: à prętexta quod eſt genus veſtis qua vtebãtur impuberes: de qua fit mentio inſti. de iniur.§.j.
q *Accedere.* i. cõtĩgere.
r *Puberẽ.* aliàs ípuberẽ.
ſ *Auctoritatis.* ſtrictè hic, alibi largius ponit: vt.j. de verb.ſig.l. pronũtiatũ.§.matrẽ. & dixi.ſ. de iis qui ſunt ſui vel ali. iur. l. nam ciuiũ. & facit. ſ. ad Tertul. l. j. in princ.

Prætextati qui dicãtur.

SI eum.]*CASVS.* Ego dico te eſſe in mea poteſtate, & meo iuſſu adiuiſſe hęreditatẽ. poſſum cõtra te de hęredi. agere: & hoc ĩterdictũ cõtra te intẽtare: licet ſtes vt paterfa. Fr. Acc. t *Ait.* vt &. C. eo. l. j. ſed cõtra. ſ. e. l. proxi. §. hoc autem. Sol. vt ibi.

SI filius.]*CASVS.* Filius meꝰ ſtat ſpõte penes te, & dicit ſe nõ eſſe in mea poteſtate. nõ habeo hoc interdictũ: ſed officiũ iudicis, cũ perinde ſit ac ſi p ſe ſtaret: niſi tu dicas eũ eſſe in tua poteſtate, & non in mea: ego contra. nam tunc hoc interdictum habet locum. Franciſcus.
u *Haberet.* & ſic habet locũ offic. iudi. vt.ſ. eo. l. iij.§. hoc autẽ.

VTRVBI.

PRætor ait.]*CASVS.* Ponitur edictum, cuiꝰ ſenſus eſt: Si aliquẽ hominẽ poſſedi maiore parte anni: & aliquis nũc eũ teneat: prętor ꝓhibet mihi fieri vim quo minus ducã eũ. Secundo loquit Vlp. & dicit: hoc interdictũ habet locũ in re mobili: & eſt ſimile interdicto vti poſ. quod habet locum in re ſoli. & hoc interdicto obtinet qui nec vi nec clam nec precario ab aduerſario poſſidet tempore litis motæ. Franciſcus.
x *Vtrubi.* i. apud quẽ. & ex duobus cõponitur: quod eſt vtrũ, & vbi. & ſic vtrũ, pro apud: & vbi, ꝑ quẽ. Is autẽ ex duobus potior erat in hoc interdicto, q maiore parte anni poſſederat: ſed hodie tẽpore litis cõteſta. vt hic in fin. & inſtit. eo. de interdi. §. quorũ

gnitio eſt. Item[a] ſi is qui impuberẽ negat in aliena poteſtate eſſe, vir omnibus modis probatus, [b] tutor vel teſtamẽto, vel à prętore datus: pupillũ quẽ in diẽ litis apud ſe habuit, tuetur: is vero qui patrem ſe dicit, ſuſpectus eſt quaſi calumniator: differri litẽ non oportebit. [c] ſi verò vtraq; ꝑſona ſuſpecta eſt, aut tanquã infirma, [d] aut tãquã turpis: nõ erit alienum, inquit, diſponi apud quẽ[e] ĩterim puer educetur: & controuerſiam in tẽpus pubertatis differri: ne per colluſionem vel imperitiam alterutrius contẽdentiũ, aut alienæ poteſtati paterfamilias addicatur: aut filius[f] alienus patrisfamiliæ loco cõſtituatur. ℣ Etiam ſi maximè autẽ probet filiũ pater in ſua poteſtate eſſe: tamen cauſa cognita mater in retinendo eo potior erit: idq; decretis diui Pij quibuſdã continetur. Obtinuit[g] enim mater, ob nequitiã patris, vt ſine deminutione patriæ poteſtatis apud eã filius moretur. ℣ In hoc interdicto,[h] donec res iudicetur, fœminã, prętextatũ,[i] eũq; qui ꝓximè[k] prętextati[l] ætatem accedet,[m] interim apud matrẽfamilias deponi prætor[n] iubet. Proximè[o] [autem] prętextati[p] ætatem accedere[q] eum dicimꝰ, qui puberem[r] ætatem nunc ingreſſus eſt. Cum audis matrẽfamilias, accipe notæ auctoritatis[ſ] fœminam.

IIII. AFRICANVS libro quarto Quæſtionum.

SI eũ qui ſe patrẽfamilias dicat, ego in mea poteſtate eſſe, & iuſſu meo adiſſe hæreditatẽ dicam: tam de hæreditate agi oportere, quàm ad interdictũ de filio ducẽdo iri debere ait.[t]

V. VENVLEIVS libro quarto Interdictorum.

SI filius ſua ſponte apud aliquẽ eſt, inutile hoc interdictũ erit: quia filiꝰ magis apud ſe, q̃ apud eũ eſt, in quẽ interdicetur: cùm liberã facultatẽ abeũdi vel remanendi haberet.[u] niſi ſi inter duos qui ſe patres dicerẽt, cõtrouerſia eſſet, & alter ab altero exhiberi eũ deſideraret.

VTRVBI.

TITVLVS XXXI.

I. VLPIANVS libro ſeptuageſimoſecundo ad Edictum.

PRætor ait: *Vtrubi*[x] *hic homo, quo de agitur, maiore*[y] *parte huiuſce anni fuit: quo minus is eũ ducat, vim fieri veto.* Hoc interdictũ de poſſeſſione rerũ mobilium locũ habet: ſed obtinuit, vim eius exæquatam fuiſſe vti poſſidetis ĩterdicto,[z] quod de rebus * ſoli[a] cõpetit: vt is & in hoc ĩterdicto vincat, qui nec vi, nec clam, nec precario, dum ſup hoc ab aduerſario inquietatur, poſſeſſionem habet.

DE MIGRANDO.

TITVLVS XXXII.

I. VLPIANVS libro ſeptuageſimotertio ad Edictum.

PRætor ait: *Si is homo, quo de agitur, nõ eſt ex his rebus de quibus inter te*[b] *& actorem*[c] *conuenit,*[d] *vt quæ in eam habitationẽ, qua de agitur, introducta, importata, ibi nata, factáve eſſent, ea pignori tibi pro mercede eius habitationis eſſent: ſiue ex his rebus eſſet ea merces tibi ſoluta, eóve nomine ſatisfactum eſt, aut per te ſtat*[e] *quo minus ſoluatur: ita quo minus ei qui eum pignoris nomine induxit, inde abducere liceat, vim fieri veto.* Hoc interdictũ proponitur inquilino, qui ſoluta pen-

A vis. verſi. vtrubi. & ver. hodie. &.ſ. de interdi. l. j. §. interdictorum quędã. &. C. e. l. j. Sed quare diuerſa nomina dãtur his ĩterdictis? Rñ. quia immobilia ꝓprie dicũtur poſſideri. dicitur enim poſſeſſio, quaſi pedũ poſitio. & eſt ar. ſ. de ac. poſ. l. j. in prin. merito ergo ibi dat vti poſ. quod ad mobilia aptari nõ poteſt: cum non poſſideant proprie: ſed apud aliquẽ ſunt. ſed abuſiue etiã mobilia dicuntur hodie poſſideri in vſu loquendi. Item quare reſeruauit hunc ti. & nõ poſuit. ſ. iuxta illum ti. vti poſſi? Rñ. quia tractatuꝰ erat de interdictis quibuſdam circa mobilia, vt ſuperioribus titu. ideo hũc titu. cũ illis reſeruauit.

B

y *Maiore.* hoc expone vt.j. de verbo. ſigni. * *Fa* l. maiore. *mo*

z *Interdicto.* datiui caſꝰ.
a *Rebus ſoli.* vt.ſ. vti poſſi. l. j. §. ij.

C

DE MIGRANDO, id eſt de recedendo.

PRætor ait.]*CASVS.* Ponitur edictum, cuiꝰ ſenſus eſt: Si domũ tuã cõduxi ſub certa pẽſione, & in eã induxi ſeruũ, & eũ volo extra domũ abducere: prętor ꝓhibet mihi fieri vim in tribus caſibus. Primus, ſi nõ erã obligatꝰ pro pẽſione: ſoluerã tamen penſionẽ. Secũdꝰ, ſi meo nomine tibi ſatisfactũeſt. Tertiꝰ ſi paratus erã ſoluere, & p te ſtabat. Poſtea loquitur Vlpianus, & dicit: hoc interdictum datur inquilino, nõ colono, ſubuenitur tamẽ colono extra ordinẽ. Itẽ vtile hoc interdictũ datur inquilino qui gratis habitabat, & ſi nondũ debebã penſionem ſoluere: quia nõ venerat tẽpus quo eã debebã ſoluere: & interim volo agere hoc interdicto vt poſſim extrahere res: nõ audior. Itẽ ſi cõducã domũ tuam pluribus annis: & ſoluta penſione vnius anni volo agere hoc interdicto, & abducere res quas adduxerã in domũ tuã, nõ audior: nec eſt vis quantũ ad hoc vt cõpetat mihi hoc interdictũ, ſiue res quas volo abducere, ſint meæ, ſiue nõ. Itẽ ſiue ſint obligatæ, ſiue nõ, pignoris tamẽ nomine erãt ibi. ſi autẽ pignoris nomine ibi ſint inductæ: adhuc habet locũ hoc interdictũ vt poſſint extrahi. Itẽ hoc interdictũ perpetuum eſt: & hæredibus & in hæredes datur. Itẽ datur hoc interdictũ pro rebus commodatis inquilino, vel depoſitis, quas in domũ conductã induxerat. & hoc dicit hæc. l. & ſeq. cũ gl. Frãc.

D

b *Inter te.* & locatorem domus.
c *Et actorẽ.* inquilinũ, qui agit hoc interdicto. aliàs auctorem.
d *Conuenit.* tacite, vel expreſſe. & facit. C. in quib' cau. pig. ta. contra. l. ſi non inducta. hoc autem intellige ſi portatur vt perpetuo ibi ſit: vt.ſ. de pign. l. debitor.
e *Per te ſtat.* facit. C. de vſur. l. acceptam. & ſupra de ope. nouun. l. prætor. §. deinde.

BIU Cujas

sione vult migrare. [a] nam colono nõ cõpetit. cui rei [b] etiã extra ordinem subueniri potest. ergo infrequens [c] est hoc interdictum. Si tamẽ gratuitam quis habitationẽ habeat, hoc interdictum vtile ei competet. ¶ Si pensio nondum debeatur, [d] ait Labeo interdictũ hoc cessare: nisi parat° sit eã pẽsionẽ [e] soluere. Proinde si semestrẽ soluit, [f] & semestris debeatur, [g] inutiliter interdicet: nisi soluerit & sequentis semestris: ita tamen, [h] si conuentio specialis facta est in conductione domus, vt non liceat ante finitũ annũ vel certum tempus migrare. Idẽ est & si quis in plures annos conduxerit, & nondum præterierit tempus. Nam cum in vniuersam conductionẽ pignora sunt obligata, consequens erit dicer. interdicto locum [nõ] fore, nisi liberata fuerint. ¶ Illud notandum est, prætorem hic non exegisse [i] vt in bonis fuerit cõductoris: nec vt esset pignori res [k] illata: sed si pignoris nomine inducta sit. Proinde etsi aliena sint, & sint talia quæ pignoris nomine teneri non potuerint, [l] pignoris tamen nomine introducta sint: interdicto huic* locus erit. Quod si nec pignoris nomine inducta sint: nec retineri [m] poterunt à locatore. ¶ Hoc interdictũ perpetuũ est: & in successores, & successoribus dabitur.

II. GAIVS libro vicesimosexto ad Edictum prouinciale.

HOc interdictũ inquilino etiam de his rebus quæ nõ ipsius sint, sed fortè commodatæ ei, vel locatæ, vel apud eum depositæ sunt: vtile [n] esse non dubitatur.

DE SALVIANO interdicto.

TITVLVS XXXIII.

I. IVLIANVS libro quadragesimonono Digestorum.

SI colon° ancillam in fundo pignoris nomine duxerit, & eam vẽdiderit: quod apud emptorẽ ex ea natum est, eius adprehendẽdi gratia vtile interdictum° reddi oportet. Si colonus res in fundum duorum pignoris nomine intulerit, ita vt vtrique in solidũ obligatæ essent: [p] singuli aduersus extraneum Saluiano interdicto rectè experientur: inter ipsos verò si reddatur hoc interdictum: [propter parẽ scilicet causam,] possidentis conditio melior erit. At si id actũ fuerit, vt pro partibus res obligaretur: vtilis actio & aduersus extraneos, [q] & inter ipsos dari debebit: per quã dimidias partes possessionis singuli adprehendent. Idem seruari conueniet & si colonus rem quã cum alio [colono] cõmunem habebat, pignoris nomine induxerit: scilicet vt [p] parte dimidia pignoris persecutio detur.

II. VLPIANVS libro septuagesimo ad Edictum.

IN Saluiano interdicto, si in fundum communem duorũ, pignora sint ab aliquo inuecta: possessor vincet: [r] & erit eis descendendum ad Seruianum [s] iudicium.

a *Migrare.* id est exire vel recedere cum rebus suis.

b *Cui rei.* scilicet in colono, non dico migranti, sed recedenti. vel dic in colono & inquilino. ad qđ est. ff. ne vis fiat ei. l. si quis missus. sic aliàs differẽtia est inter colonum & inquilinum: vt. C. locati. l. certi iuris. Accursius.

c *Infrequẽs.* id est valde frequens: cum & detur vtile colono etiã. sic. ff. de liberis & posthu. l. Gallus. §. ille. vel id est minus frequens: cum nunquã detur colono, & inquilino interdum non detur, sed extra ordinem subueniatur. Accursius.

d *Nondum debeatur.* quia tempus in conuẽtione expressum nondum præteriit.

e *Eam pensionem.* totã etiã futuri tẽporis.

f *Soluit.* ratione præteriti. non enim efficaciter pro futuro debetur, nisi elapso tempore. arg. ff. so. matrimo. l. diuortio. j. respõ. Azo.

g *Debeatur.* conuentionis iure: nõ quia tãto tẽpore sit vsus habitatione. Itẽ hoc intellige cũ cõduxit in singulis sex mensibus, secundũ Hugo. vel etiã dic quòd in annum: & tunc erit argumentum quòd in medio anni est soluẽda pẽsio. sic. C. de aduoca. diuer. iudi. l. per Iunc. §. sexcenti autem. Accursius.

h *Ita tamẽ.* ergo à cõtrario si hoc modo specialiter nõ est actũ, licet migrare etiam non soluta pensione futuri temporis. & sic est cõtra. ff. loca. l. si in lege. §. si domus. Solu. hic de necessaria migratione: ibi de voluntaria. Ir. vel solue vt ibi. vel hic sunt plures conductiones, scilicet singulis sex mensibus vel annis: ibi vna. & facit. ff. loca. l. domin° horreorũ. §. fi. & de damno infecto. l. vtique.

i *Non exegisse.* quantum ad hoc vt competat hoc interdictum.

k *Pignori res.* quia aliena.

l *Non potuerint.* veluti si res tales sunt quarum cõmercium est interdictum: vt homo liber.

m *Nec retineri.* competit enim & si non sint obligatæ, nec pignoris nomine inductæ: nec ex verbis edicti apparet: vt. ff. ea. l. in prin. & l. proxi.

n HOc interdictum. *Vtile.* id est efficax: vt. ff. l. j. in prin. vel proprie illud in reb° inquilini, licet nõ obligatis. & facit. ff. l. proxi. §. illud.

DE SALVIANO INTERDICTO.

Si colonus.] CASVS. Ego Franciscus locaui Titio fundum pro pensione certa in hunc fundũ induxit ancillã nomine pignoris, & eam vẽdidit, & peperit penes emptorem. dicitur quòd habeo hoc interdictum etiã ad partum recuperandum. Secundo dicit: si fundum duorum Titius cõduxit, & in solidum cuique res Titij in fundum adductæ sint obligatæ, dicitur quòd si tertius has res incipit possidere, quilibet istorum

A poterit agere in solidum hoc interdicto. si autem alter eorũ possidet, potior est possessor. si autẽ erat actum vt pro partibus cuique sint obligatæ, tunc quilibet eorũ in parte poterit agere hoc interdicto, & contra extraneum, & inter se. Idem est si habes rem communem cum aliquo colono, & tu meum fundum cõduxisti, & causa pignoris hanc rem induxisti. nã pro parte erit mihi obligata, & competit mihi hoc interdictũ. Vltimo dicit: conduxit Titius fundum duorũ, & induxit in eum fundũ res causa pignoris. si agatur hoc interdicto inter eos: obtinet possessor. si autẽ tertius possidet has res, agitur Seruiano iudicio. & hoc dicit hæc. l. & seq. Frã.

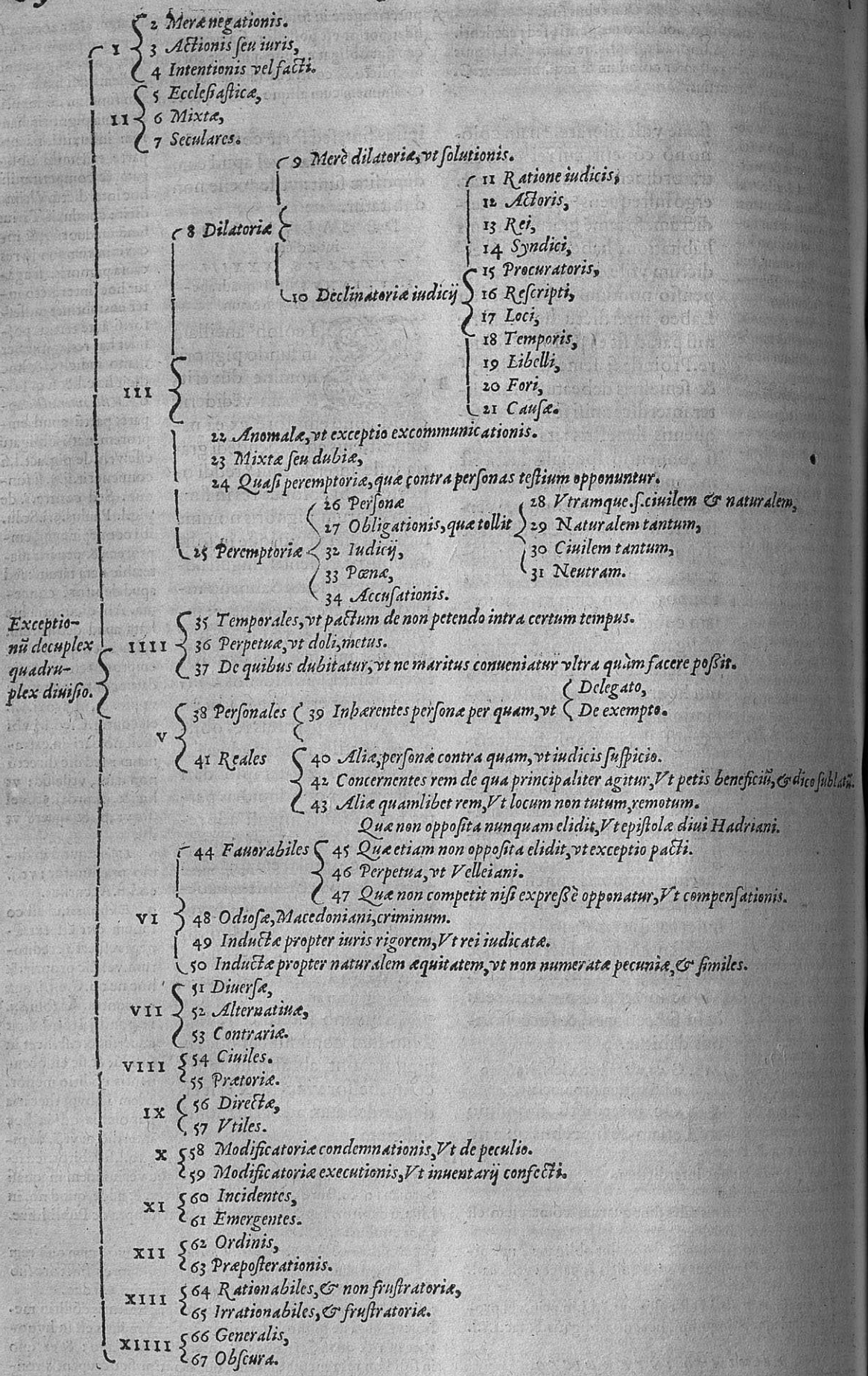
o *Vtile interdictũ.* apparet partũ apud emptorem natũ obligatũ esse: vt. ff. de pig. act. l. si conuenerit. ij. §. si fundus. Sed contra. ff. de pig. l. Paulus. §. j. Solu. ibi concepit apud emptorem, & peperit mater: hic nata tãtum: sed apud debitorẽ concepta. Alij dicũt, etiã hic nata apud debitorem. Item in eo quod dicit emptorẽ teneri: & sic datur contra extraneũ: vt hic. & ff. l. proxi. §. j. est contra. C. eo. l. j. vbi dicit nõ dari in extraneum: sed dic directũ non dari, vtile sic: vt hic, & ff. l. proxi. §. j. vel dic vt ibi. & quære vt ibi.

p *Essent.* quod in dubio præsumitur: vt. ff. eo. l. fi. Accursius.

q *Extraneos.* id est colonum qui est extraneus respectu creditorum. vel dic proprie: & hoc ne ob. C. e. l. j. quæ est contra. sed solu. ff. j. respon. l. j. Itẽ qđ dicit aduersus &c. scilicet in solidũ: & sic est occupantis cõditio melior. Idem in hypothecaria per omnia qđ in hoc interdicto: vt. ff. de pigno. l. si debitor. sed secus in quasi Seruiana: vt. ff. l. fi. in fi. Vel dic verius idem in quasi Seruiana: & illam expone vt ibi iam dices. & adde quod no. in l. illa, si debitor. supra de pigno. Item facit supra de Publi. l. siue. j. §. si duobus.

r IN Saluiano. *Possessor vincet.* Collige ergo quòd cum quis rem obligat duobus simpliciter: quòd in solidum cuilibet pro suo debito obliget: vt & supra de pigno. l. si fundus. §. si duo.

s *Ad Seruianum.* in quo id veniet, vt sit possidentis cõditio melior: vt supra de pigno. l. si debitor. & sic idem iuris est in hypothecaria & quasi Seruiana: & interdicto Saluiano: & ex quo in solidum res tenetur duobus, quòd potior sit occupantis conditio & possessoris. Sed secundum H. quare hic dicit: & erit descendendum, id est decurrendum ad Seruianam? Respon. quia interdictum cessabat cum contra extraneũ ageretur, vt hic erat: vt. C. eo. l. j. Sed quidam dicunt quòd quasi Seruiana differt in hoc ab hypothecaria, & interdicto: quasi in ista quasi Seruiana nec sit possidentis nec occupantis cõditio melior. & l. illã, si debitor. in hypothecaria tantũ, & non in quasi Seruiana intelligũt.

Exceptionū decuplex quadruplex diuisio.
I
2 Meræ negationis.
3 Actionis seu iuris,
4 Intentionis vel facti.
II
5 Ecclesiasticæ,
6 Mixtæ,
7 Seculares.
III
8 Dilatoriæ
9 Merè dilatoriæ, vt solutionis.
10 Declinatoriæ iudicij
11 Ratione iudicis,
12 Actoris,
13 Rei,
14 Syndici,
15 Procuratoris,
16 Rescripti,
17 Loci,
18 Temporis,
19 Libelli,
20 Fori,
21 Causæ.
22 Anomalæ, vt exceptio excommunicationis.
23 Mixtæ seu dubiæ,
24 Quasi peremptoriæ, quæ contra personas testium opponuntur.
25 Peremptoriæ
26 Personæ
27 Obligationis, quæ tollit
28 Vtramque. s. ciuilem & naturalem,
29 Naturalem tantum,
30 Ciuilem tantum,
31 Neutram.
32 Iudicij,
33 Pœnæ,
34 Accusationis.
IIII
35 Temporales, vt pactum de non petendo intra certum tempus.
36 Perpetuæ, vt doli, metus.
37 De quibus dubitatur, vt ne maritus conueniatur vltra quàm facere possit.
V
38 Personales
39 Inhærentes personæ per quam, vt
Delegato,
De exempto.
41 Reales
40 Aliæ, personæ contra quam, vt iudicis suspicio.
42 Concernentes rem de qua principaliter agitur, Vt petis beneficiū, & dico sublatū.
43 Aliæ quamlibet rem, Vt locum non tutum, remotum.
VI
44 Fauorabiles
Quæ non opposita nunquam elidit, Vt epistolæ diui Hadriani.
45 Quæ etiam non opposita elidit, vt exceptio pacti.
46 Perpetua, vt Velleiani.
47 Quæ non competit nisi expressè opponatur, Vt compensationis.
48 Odiosæ, Macedoniani, criminum.
49 Inductæ propter iuris rigorem, Vt rei iudicatæ.
50 Inductæ propter naturalem æquitatem, vt non numeratæ pecuniæ, & similes.
VII
51 Diuersæ,
52 Alternatiuæ,
53 Contrariæ.
VIII
54 Ciuiles.
55 Prætoriæ.
IX
56 Directæ,
57 Vtiles.
X
58 Modificatoriæ condemnationis, Vt de peculio.
59 Modificatoriæ executionis, Vt inuentarij confecti.
XI
60 Incidentes,
61 Emergentes.
XII
62 Ordinis,
63 Præposterationis.
XIII
64 Rationabiles, & non frustratoriæ,
65 Irrationabiles, & frustratoriæ.
XIIII
66 Generalis,
67 Obscura.

BIU Cujas

Nouissima & admodum frugifera Exceptionum diuisio, edita per disertum virum magistrum Petrum Rebuffum, de Monte Pessulano, iuris vtriusque doctorem, & supremæ curiæ Parisiensis aduocatum: ab auctore iam recens recognita & emendata.

QVia omnis de aliqua re institutio debet à definitione ꝓficisci: iuxta illud quod scripsit tuba Romani eloquij Cicero (qui hoc modo appellatur per glos. in l. j. de stud. libera. vr. Rom. lib. xj. C. primo officio. lib. & refert Bald. in proœ. feudo. col. iij. in fi. cum sequen. per text. & ibi Bal. in l. j. ff. de iust. & iu. & l. j. ff. si cer. peta. & Barba. in rubr. huius tituli, in clemé. i principio. & in rubri. de rescriptis. colum. j. & de constitutio. colũ. ij. & in rubri. de postulatio. præla. colum. ij. & Petrus de Ferra. in practi. in forma positionũ actoris. in verbo postquam, & Troilus Maluitius in tractatu de obligationibus. in primo dubio. docto. in. l. j. ff. de adquiréda possessione. Bonus de curtili in tractatu nobilitatis, in secunda parte. & docto. in. l. j. per illum text. ff. de testa. & l. prima. ff. de tutel. nam definitio est omnino substantia cuiuscunque significantis, secundum Barba. in rubri. de re iudic. in clemen.) Videamus ergo quid sit exceptio. Secũdo, quo iure inuenta sit. Tertio, ad typi declarationem accedamus. Ad primum igitur veniendo, cùm materia exceptionum sit multum necessaria, per text. in. §. alioquin. institu. eodem. & in authen. de restitutio. & ea quæ parit in vndecimo mense. colla. iiij. post principium, ibi, quadam exceptione necessaria. & frequens, & in iudiciis versatilis, & ideo amplectenda. l. legaui. ff. de libera. lega. cum similibus. & definitio est multum periculosa. l. omnis definitio. ff. de regu. iur. tamen per illas definitiones nihil mutatur in re: nec ex eis obolum lucraberis, secundum Ioan. Fab. in. §. ex non scripto. col. ij. institt. de iu. natu.

1 Igitur sic definitur exceptio per aliquos doctores. Exceptio est ius reo competens, ad eludendam excludendámve actoris intentionem. & hæc definitio comprehendit dilatorias & peremptorias: vt tenet dominus Anto. de Tremolis in additio. ad practi. de Bonacurso in principio. Ego vero insequor definitionem iurisconsulti (quia non possum inuenire meliorem) positam in. l. secunda. ff. eodem. Exceptio est actionis vel intétionis exclusio. hanc posuerunt fere omnes summistæ, Gofred. Azo, Hostien. & alij, & Barba. in rubri. huius tituli, in clemen. licet Angel. in rubri. institu. eodem, col. mihi. iiij. versi. capiamus primum. teneat quòd non est definitio, sed allusio. Standum est tamen verbis iurisconsulti: siue sit allusio, siue definitio. & communiter tenetur quòd sit definitio: & latius declarabitur in prima diuisione infra. Nota tamen quòd exceptio duobus modis sumitur: large, & stricte seu proprie. Large, pro omni defensione, exclusione, & replicatione: vt tenet glos. in. l. ij. ff. eodem. nam replicatio excludit: ergo exceptio large nuncupatur, per glos. in. l. fina. C. de eden. l. iurisgentium. §. fiue autem. ff. de pact. & l. nam postea. in principio. ff. de iureiurando. Stricte seu proprie capitur pro defensione quæ reo competit contra actionem actori competentem contra dictum reum: vt tenet gloss. & docto. in. d. l. ij. & Hostien. in summa huius tituli. §. j. Angel. in rubri. eiusdem tituli institu. col. mihi. v. canonistæ in rubri. de excep. Azo in summa. versi. est autem sciendum. Ad secundum, quo iure sit inuenta & videtur quòd iure diuino in paradiso terrestri. nam Adam de inobedientia à domino reprehensus cur pomum vetitum comedisset, actioni Dei exceptionem obiiciens, relationem criminis in vxorem vertit dicens: Quam mihi sociam dedisti: dedit mihi de ligno vitæ, & comedi. & Deus dixit ad mulierem: Quare hoc fecisti? quæ respondit: Serpens decepit me, & comedi. hęc habentur Genesis. iij. c. & in capi. serpens. de pœnitentia, distinctione. j. ita tenet Specula. in proœ. sui operis. versi. sane. Angel. in rubri. huius tituli. col. v. versi. veniamus ad secundum. Panor. tamen in. d. rubri. tenet quòd est de iure naturali: quia est defensio. nil allegat. possumus allegare textum in. l. si quidem. ibi, nulla defensio. & l. defensiones. C. eodem. c. cum inter. ibi, defensionis copia. eodem titulo. Sed defensio est de iure naturali. text. in clemen. pastoralis. §. cæterum. de re iudi. l. scientiam. §. qui cum aliter. & ibi Flo. ff. ad legem Aquil. ergo & exceptio. Alij vt Barto. in. l. ex hoc iure. ff. de iustitia & iur. & Ioan. Fab. in principio institu. de obligatio. col. secunda. quòd si de iure ciuili tenent: quia est actionis exclusio. d. l. secunda eodem titu. ff. sed actio est de iure ciuili. l. in commodato. §. sicut. ibi, actiones ciuiles. ff. commoda. Angel. & Iaſ. in. §. j. institu. de actio. ergo &c. aliàs sequeretur absurdum, quòd exceptio esset prius quàm actio: & sic exclusio, quàm res exclusa. late Geor. Natan in repe. clemen. sæpe. §. non sic. in ver. defensiones. de verbo. signifi. Iacobi. in. l. in probationibus. ff. de probatio. Ego dicerem quòd A exceptio quæ habet materiam de iure naturali, dicitur illo iure inuenta: & tunc dicitur habere materiam in hoc, ne innocens condemnetur, & indebite opprimatur. nam hoc respicit defensionem, quæ est de iure naturali, per. d. clemen. pastoralis. de re iudi. ita tenet Dec. in. d. rubri. numero. vj. & in. c. ad hæc. col. fina. de rescriptis. Si verò habet materiam præexistentem de iure ciuili: tunc est illo iure vt exceptio præscriptionis, non numeratæ pecuniæ, & similes, secundum Decium vbi supra. Possunt tamen omnes exceptiones dici de iure ciuili formalitate, & in modo & ordine excipiendi, & se defendendi. nam ius ciuile non admittit omnes exceptiones passim, nec omni tempore, sed certo modo & ordine: vt tenent Panor. & Dec. in. d. rubri. Sozi. in rubri. ff. eodé. ciuilistæ in. l. si quis. §. si is pro quo. ff. quod quisque iuris. canonistæ in. c. ex parte. in. ij. de offic. delega. Nec obstat quod dicebatur de iure diuino: quia ibi erat quædam defensio, quæ proprie nó est exceptio: per glossam singula. & communiter approbatam in capitulo primo de litis cõtesta. in. vj. sed improprie sic: vt respondent Feli. & Decius in rubri. & in dicto capi. ex parte. Barba. in rubri. de exceptio. in clemen. Nec etiam obstat quod dicebat Panormita. in dicta rubri. allegãdo Ciceroné primo officio. ibi, Principiò generi &c. quia intelligitur de defensione actuali seu manuali, ad quam natura omnia animalia inclinat: immo eis dedit certa instrumenta quibus ab aduersis se tuerentur: vt bubus cornua. l. j. §. cum arietes. ff. si quadrupes pauperiem feciſ. dica. l. bouem. in princip. ff. de ædil. edic. ita Feli. & ibi in addi. ad eum in. c. dilecti filij. eodem titu. & ideo conqueritur homo quare natura eum nudum produxit: vt habetur in Plinio in principio libri septimi de naturali historia. & omnibus animantibus dedit instrumenta: vt supra dixi. Non obstat quòd sit de iure ciuili: quia verum est in quantum excludit actionem, quæ est de iure ciuili: vt supra probaui: & etiam respectu formæ: sed respectu intentionis est de iure naturali: quia intentionis exclusio erat ante ius ciuile: sicut petitio erat ante actiones, quæ manu regia expediebantur. l. secunda in principio. ff. de origine iur. Dec. vbi supra. Floria. in. l. si seruus. numero. vij. ff. ad legem Aquil. Effectus ex ista quæstione resultantes vide per doctores in dicto ca. ex parte. & ꝑ Anto. de Burgos, in rubrica de emptio. & véditio. B

2 Prima ergo erit diuisio, quòd quędam exceptiones sunt meræ negationis, actionis seu iuris, intentionis vel facti. Meræ negationis est, quãdo actio actori non competebat, nec competierat. ideo si actor agat, & aliquid petat, reus potest negare: & hæc non est proprie exceptio: secũdum Sozi. in rubri. de exceptio. ff. & Alexander in additio. ad Barto. in. l. prima. ff. eodem. glos. in. l. nam postea. ff. de iureiuran. in principio. & cap. secundo de ordine cognitio. & quia nil ponit, ideo à reo non erit probanda: vt tenet Baldus in. l. peremptorias. C. sententiam rescindi nó posse. numero tricesimosexto. & in. l. si quidem. in principio. C. eodé. C Large tamen exceptio dici potest, secundum Dec. in rubri. numero tertio. vide Bartolum & alios in. l. si Titius. ff. de verborum obliga. & l. si pluribus. ff. de lega. j. & l. quotiens. §. si temporali. ff. de administra. tuto. Et hanc posui primam: quia in ius vocati sunt faciles ad negandum. l. item si vnus. §. finali. ff. de arbi. & prima responsio reorum est negatio: vt ocularitér videmus. §. fi. institu. de gradibus.

3 Aliæ sunt actionis seu iuris, & sunt quæ actionem præsupponunt: vt si Titius decé mihi promisit metu, & ago: habeo actionem ex stipulatu: tamen Titius habet exceptionem metus, quæ excludit actionem ex stipula. ideo in definitione supra fuit dictũ quòd est exclusio actionis: per textum in dicta. l. secunda. & regulariter exceptiones in scriptis non opponuntur, sed satis est quòd in actis per notariũ redigantur & scribantur: vt tenet Bartolus & alij in lege prima. ff. eodé. Flor. in. l. in exceptionibus. ff. de probationibus. l. j. no. vltimo. ff. de edendo. per Alexandrum & alios in. l. emptor. C. de præscriptione longi téporis. Bald. in. l. edita. col. xij. in. ij. repe. C. de eden. Dec. in cap quoniam. numero vigesimosexto, de probationibus. Aufre. in decisionibus capellæ Tolosanæ. quæstio. cx. Antoni. de Tremolis in addit. ad practi. Vberti de Bonacurso, in rubrica de perempto. exceptio. in versi. & subtiliter. & Lanfranc. in repetitione dicti capituli, quoniã. in ver. exceptiones. in fine. & Angel. col. mihi. xviij. in rubri. Iaſ. in. l. de die. in princ. col. iij. ff. qui satisda. cogantur. immo sufficit quòd proponatur factũ ex quo resultet exceptio: licet nó dicat, Excipio: secũdum Baldũ in dicta. l. prima. nisi in exceptione recusationis

BIU Cujas

cusationis & excommunicationis, quæ in scriptis debent proponi: vt tenet Philippus Francus in ca. appellatio. de appellatio. in sexto. & Feli. in rubrica, vide tamen Barba. allegátem textum in quibus debemus dicere, Excipio: vel, excipiendo dico. in capitulo cum causa. numero quarto, de officio delega. quod intelligit in doctis: secus in ignaris: quia sufficit factum narrare. vide textũ in capitulo dilecti filij. j. de appellationibus. Et ista est propriè exceptio, secundum Sozinum vbi supra & doctores in rubrica de exceptionibus. in decretalibus: per glossam in. l. qui se debere. ff. de condictione causa data. & in. l. in rebus. C. de iure dotium. & Alexander in additio. ad Barto. in dicta. l. secunda. & licet excludat actionem, non tamen tollit restitutionem in integrum, per glos. singu. in. l. in causæ. ij. ff. de minoribus. secundum Rauen. in alpha. in verbo, exceptio. & an ius excipiendi in singularem transeat successorem, vide doctor. in. l. ait prætor. ij. ff. de iureiur. & l. si tertius. §. si quis. de aqua pluuia arcenda.

4 Item aliæ sunt intentionis seu facti, quæ actionem non competere actori ostendunt: vt si solui tibi decem quæ debebam, sublata est actio. instit. quibus modis tollitur obligatio. in principio. Si iterum petis, excipiam, & excludam intentionem tuã: quia actionem non possum excludere, cum nulla sit. hoc declarant Paulus & Iason in. l. Titia. ff. de verborum obliga. Vel potest dici exceptio facti, quia sicut de facto agis: ita de facto excipio. glos. Barto. & alij in dicta. l. secunda. & in. l. obligationum fere. §. fina. ff. de actionibus & obligationibus. Barba. in rubrica eiusdem tituli. in clemẽ. & doctores in dicta rubrica in decreta. & Angel. col. mihi. v. Lanfran. in repet. ca. quoniã. in ver. exceptiones. de probationibus. glos. Ias. & alij in dicta. l. qui se debere. Antoni. de Tremolis in additio. ad practi. de Bonacurso. in principio. & in rubrica de peremptoria exceptione. versi. animaduertat igitur. vbi ponit octo species exceptionis intẽtionis, quas vide per te, non pono hic: sed in tractatu de exceptionibus ponam, & alia ample ibi inseram. Alio tamen modo appellatur exceptio iuris vel facti: vt per Baldũ in marga. in ver. exceptio. in. xxviij. quæstione. & Panor. in cap. pastoralis. numero vigesimosecundo, eodem tit. & in hac potest iudex absoluere reum eo etiam non petente, cum sit in iudicio agens sine actione: vt tenent Bartolus & Paulus in dicta. l. ij. licet Sozi. ibi & dicta rubrica aliter dicat: scilicet quòd postquam ponit, est vera exceptio. Feli. Dec. & communiter alij in dicta rubrica contrarium tenent, & legistæ vbi supra. Baldus in. l. peremptorias. C. sententiam rescindi non posse. Est tamen de stylo curiæ parlamenti, quòd licet reus sit paratus prædictas exceptiones probare, & se offerat: tenebitur tamen implere manum curiæ de tanto quantum petit actor: aliàs ad ipsas proponẽdas non admittitur: vt est modus loquendi, *que il garnisse la main, & empliſſe la main de la court*: vt habetur in stylo parlaméti in eodẽ titulo. in. §. & de stylo. & ibi ratio ponitur: quia debitores malitiosè & causa diffugij quandoque proponunt: vt res vel bona de quibus incontinenti posset fieri satisfactio, interim pendente dicta probatione possint elongare vel consumere: ideo hic dolus non debet eis patrocinari. c. sedes. &. c. ex tenore. de rescriptis. &. c. ex literis. de dolo & contumacia. cum similibus.

5 Secũda diuisio est, quòd quædam sunt ecclesiasticæ seu spirituales, mixtæ, & seculares. Ecclesiasticæ sunt, quæ coram iudice ecclesiastico probari debent: & de his iudex laicus non se intromittit: vt si iudex laicus detinet clericum in suis carceribus, potest excipi quòd est clericus: & coram iudice ecclesiastico remittetur: & ibi dicta exceptio probabitur, per tex. in cap. si iudex laicus. de senten. excommuni. in. vj. Miratur tamen. d. Benedic. in repeti. c. Raynutius. in ver. & vxorem. numero. ccccxl. de testa. quòd in regno Franciæ non obseruetur. & Guido papæ in suis decisio. q. cxxxviij. & do. Barth. de Chassa. in cõsuetu. Burgun. in rubri. *des iuſtices*. in. §. v. in glo. *s'il n'a grace*. numero. lviij. cum sequen. Et tales iudices hoc non obseruantes, non sunt tuti in foro conscientiæ, secundum eundem de Chassa. in rub. *des iuſtices*. ver. *& droictz d'icelles*. in numero. xlj. Nota tamen quòd licet curia parlamenti de tonsuræ proprietate nõ debeat cognoscere, tamẽ an vestis sit clericalis necne, cognoscere potest: quia hoc cognoscere, non est cognoscere de re spirituali, sed temporali: ergo cognoscit de pileo partito: & an vestis sit clericalis: & de caligis & aliis vestibus & indumentis: vt arresto fuit Parisiis decisum in quæstione per arresta. q. xlij. & in stylo parlaméti in quarta parte, arresto. clxxxiiij. &. clxxxvj. idẽ. d. Barthol. de Chassa. in consuetudinib. Burgũ. in rubri. *des iuſtices*. in. §. quinto. in glos. *s'il n'a grace*. numero. lix. versicu. decimo fallit. Idem in exceptione excommunicationis, per textum in ca. corripiantur. ibi, episcopale iudicium. xxiiij. q. iij. & Speculator in titu. de competen. iudi. aditio. §. j. in princi. potest etiam coram seculari iudice proponi: vt not. glo. singu. in. l. prima. C. de iuris & facti ignoran. & in ca. j. de excep. in. vj. & docto. in cap. intelleximus. de iudic. Hoc tamen non seruatur in curiis laicalibus huius regni, secundum Ioan. Fab. in. §. fina. instit. de cura. Sed vnde tantus abusus processerit, ignorat Guliel. Benedi. in repe. c. Raynutius. in verbo, mortuo. in. j. numero. cclxxxij. de testa. & Aufre. in decisio. capel. Tolosa. q. cxxxiij. &. clxxxix. & ibi decidit an excommunicatus possit monitionem de occultis impetrare. hanc consuetudinem reprobat subtilis Petrus de bella Perti. in. l. placet. C. de sacrosan. eccle. addit. ad Vber. de Bonacurso, in rubri. quibus modis examen iudi. ordi. declina. Angel. & Porc. in. §. j. instit. de capi. demi. & tex. de iure ciuili loquentes de excommunicatione, vide per Barba. in clemen. vnica. col. iij. eo. titu. & vltra eum tex. in. l. hi qui sanctam. de aposta. glo. in cap. vno. quo tempore miles inuestituram petere debeat. Executio tamen bene potest fieri aduersus monachum, & alium virum ecclesiasticum in sua temporalitate fructibus pendentibus, & in reditibus nondum receptis: vt dicit Ioannes Masuer. in rub. de executio. in ver. ité executio. Pau. cõs. cccxxxvij. primo quæritur. col. iiij. volu. j. & hoc vidi multotiens practicari: ideo bene no. Idem in exceptione vsurarum. capi. præterea. & per totum de vsur. quod intellige verum, si super iure contentio oriatur: secus si super facto: quia tũc iudex laicus erit competens, secundum Barto. Hercula. & alios in. l. Titia. ff. solu. matrimo. Bart. & alios in. l. quotiens. C. de iudi. Bar. in. l. ij. ff. de iurisdi. omnium iudi. Alexan. consi. ix. prestantissime. in. iiij. volumi. licet multi canones refragentur in clemẽ. dispendiosam. de iudi. Potest tamen iudex laicus excipienti statuere tempus intra quod se præsentet excipiens corã iudice ecclesiastico, non tamen quòd probet, secundum Vincentium in l. ij. numero sexto, de re iudicata. ff. vide Alexandrũ cõsilio. xcj. in secũdo volumine. Et an arbitrator possit de vsuris cognoscere: & quæ requirantur antequam iudex ecclesiasticus possit inhibere iudici seculari, vide per Alexandrum consi. ix. in quarto volumine. Idem in exceptione hæresis. ca. ad abolendam. & per totum de hæreticis. & cap. vt inquisitionis. de hæreticis, in sexto. Alias exceptiones vide per textum. & ibi no. in clemen. dispendiosam. de iudi. in cap. cum sit generale. de foro competen. & in locis supra allegatis. & an incidenter possit cognoscere, vide in cap. tuam. de ordi. cogni. & in speculo principũ. fo. xlv. cum seq. Purpura. in. l. ij. numero. lij. ff. de iurisdi. omnium iudi.

6 Mixtæ sunt, quæ tam coram seculari, quàm coram ecclesiastico iudice proponi & probari possunt: & de his tam vnus quàm alius cognoscit: vt exceptio sacrilegij. glo. in dicto cap. cum sit generale. Idem in exceptione iuramenti, vt obseruetur: quia tũc est mixti fori. de seculari patet in. c. licet mulieres. de iureiuran. in sexto. de ecclesiastico in ca. fina. de foro competen. eod. lib. idem tenet Alexander consilio. xxxix. numero tertio. in quarto volumine. idem Feli. in capi. ij. numero. xxviij. ver. tertia conclusio. de rescriptis. & melius per Alexan. consi. clj. in. vij. volumi. quod limitat Maleretus in tractatu de elec. fo. xxx. col. iij. vide Sozi. consi. cxix. præsupponitur. in. iiij. volumi. & Curtium consi. lxvj. super. Exceptio adulterij, est etiam mixti fori. de seculari patet in cap. cum sit. & ibi doctores de foro competen. & ibi vide alias. & in. l. quoties. C. de iudi. & in dicta. l. Titia. Idem quando agitur de reparatione ecclesiæ. nam & ecclesiasticus & secularis est competens: per textum in. l. hæreditas. ibi, principali vel pontificali. de petiti. hæredi. ff. & Benedic. in repe. cap. Raynutius. in ver. si absque. in secundo. numero. xxv. in substitutione fideicommissaria. de testamen. Alexand. consilio clxx. in. ij. volumi. & in stylo parlamenti in parte quarta, arresto. ccxxxvij. & ibi in additio. Notandum est tamen, quòd si laicus vulnerat clericum vel verberat, crimẽ est mixtum, secundum Ioan. Baptistam in repe. l. cunctos populos. col. xiij. de summa trinitate. C. & dicitur Christum crucifigere, qui sacerdotes persequitur. c. nulla. in fi. iij. q. j. Lucas de penna in. l. nihil. C. de pala. sacra. largitio. lib. xij.

7 Seculares, quæ ad cognitionem iudicis secularis spectant: & de his iudex ecclesiasticus non se intromittit, vt si agatur actione reali, & inter laicos (idem tamen in clericis) coram iudice ecclesiastico. nam potest excipi vt coram iudice laico agatur: per textũ in cap. quo iure. viij. distin. & cap. cum deuotionis. iuncta subscriptione quæ reginæ Galliæ dirigitur: & illa de possessione cognouit. & cap. sequen. ibi, & vestra regia dignitate. xij. q. ij. Et quicquid sit de iure, in Francia tamen obseruatur clericos in realibus conueniendos coram seculari ex consuetudine tanti tẽporis cuius memoria non est in contrarium, secũdum Ioan. Fab. in authen. statuimus. C. de episco. & cleri. & in. §. fi. institu. de satisda. Panor. in cap. qualiter. de iudi. Patruus meus Iaco. Rebuffi in. l. viros. de pala. sacra. largi. lib. xij. C. Aufre. in repe. cle. primæ de offi. ordi. col. lxxvj. in parua impressione. Idẽ tenet Benedic. in repe. cap. Raynutius. in ver. & vxorem. numero. ccccxxvj. de testa.

BIU Cujas

testa.& in magno cõsue.in rubri.*des cas qui peuuent toucher le Roy, & l'eueſque.* verſi.*ſi l'official.*& Ioan.Maſuer.in rub.de iudicibus. in principio.dominus meus & conciuis do. Nico.Boër.in conſue.Bitur.in.§.xxj.de iuriſdi.omnium iudi.& de hoc fuerũt prolata multa arreſta: vt habetur in ſtylo curiæ parlamenti in.iiij. parte,arreſto.xv.&.xxj.immo capitulum ſancti Maximini fuit in ducentis libris condemnatum,quia de actione reali cognouerat: vt habetur ibidem arreſto.clxxv. & in.q.per arreſta.q.xliiij. vbi Pariſiis fuit per ſupremã curiã pronuntiatũ anno.M.cccIxxxiiij. & idem.q.clxxix.arreſto vltimo.Iteꝫ de poſſeſſorio hoc in regno ſolus iudex ſecularis cognoſcit.c.cauſam.ij. qui filij ſint legiti. Guido papæ in deciſio.*del final.*q.j.Ioan.Feral.in tractatu de iuribus regni Franciæ in.xj.priuilegio.& in.d.ſtylo parla. arreſto clxxvj. Item de omni crimine priuilegiato: vt læſæ maieſtatis, falſæ monetæ,ſaluæ guardię,& portus armorũ,& aliis ſimilibus, ſecundum Benedic.vbi ſupra.numero.ccccxxxv.& ample Ioan. Feraldus in.d.tracta. de iuribus & priuilegiis regni Francorum per totum,maxime.xix. priuilegio vbi multa allegat. & Cigaul. in tracta.ſuo de bello Italico. in ca. regali. Errant tamen aliqui iudices ſeculares volentes quoſlibet clericos punire pro portu enſis,vel quorumlibet aliorum armorum, cum non committant crimen portus armorum: ſed in magno conſue. declaratur tunc committi illud crimen in rubri. *des droictz royaux.* verſi. *Item auront leſdictz baillifz & lieuxtenans & nõ autres,la congnoiſſance,punition,& correction des crimes de leſe maieſté,port d'armes notable, qui eſt à entendre quand ilz auront compaignie de gens garniz d'autres armes que d'eſpées,couſteaux,ou baſtons &c.* & in verſi.*item pluſieurs.*in rubri.*des gens non mariez.* & Feraldus, vbi ſupra,dicit tunc committi quando villa contra villam, dominus caſtri contra alium cum armis & coadunatione gentium:nõ tamen ſi duo ſe verberant:quod bene no.& de crimine priuilegiato vide in.q.per arreſta.q.clxxvij.arreſto.xj.& in ſtylo parlamẽ.in.vij. parte,rubri. de accuſa.ordina.x.Iacob.de bello viſu in repe.§.cõtrahentes.c. Romana.numero.cij. de foro competen.in.vj.d. Boër. in tract. de ſeditio.vj.præſupoſ.in fi.fo.xxv.Maleret.in.d.tracta.de elect. fol.xxvj.col.iij.Idem in petitione Laudimiorum, ſecundum do. Bar.de Chaſſa.in cõſue.Burgun.in rub.*des cenſes.*in.§.j. in glo.j. numero nono. & ſeq. idem dicentem in arreragiis: vt habetur in.q.per arreſta.q.l. ſed contrarium fuit dictum Toloſæ, vt in eius ſtylo continetur,arreſto.xlix.ideo concordat, quòd quando promiſsio arreragiorum interuenit, quia reus promiſit.d.arreragia ſoluere,tunc iudex eccleſiaſticus cognoſcit: & ita intellexerunt domini conſiliarij Toloſani & Pariſienſes: vt habetur in.q.per arreſta.q.lxxxviij. Secus ſi aliqua promiſsio non interuenerit:quia tũc ſolus ſecularis cognoſcit.& ita intelligitur.q.l. arreſtorum Pariſiis.hoc tenet Ioan. Maſuer.in rubri. de iudi.in prin.& caſus in quibus gentes regiæ cognoſcant cõtra clericos, ponit.d.Bar.de Chaſſa. in conſue. Burgun.in rub. *des iuſtices.*in glo.& *droictz d'icelles.*numero.cj.&.§.v.glo. *s'il n'a grace.* numero.viij.cum ſeq.& Aufre.in ſuo tracta. caſus in quibus iudex ſecularis &c.& an clericus poſsit banniri per ſecularem iudicem, Ioannes Galli vbi ſupra.q.lxvj. & tribus modis dicitur negotiũ ſeculare: vt tenet idem.d.Chaſſa.in rub. *des iuſtices.* in.§.vj.glo. *Meſtiers.*numero triceſimoſecundo. Idem ſi ſeruientes regij verberentur,vel oſtiarij parlamenti officiando: quia tunc curia ſuprema cognoſcit.& in materia prouiſionali, ſecundum Vincentium Cigault. in allegationibus ſuis, in ver. capitulum regale. quod ego intelligerem,quando eſſent ſeruientes curię ſupremę, vel oſtiarij,vel officiarij,vel executiones facerent pro eadem curia:aliàs ſecus per ſupradicta.

8 Tertia ſuccedit & principalior diuiſio, quòd exceptionum quædam ſunt dilatoriæ,quædã anomalæ mixtæ,quaſi peremptoriæ & peremptoriæ. Dilatoriæ ſunt,quæ actionẽ differunt.l.ij.§. fina.ff.eodem.& in.§.appellantur.& ibi doctores.inſtitu.eodem. & in duplici differentia reperiuntur:quia quædam ſunt merę dilatoriæ,quædam iudicij declinatoriæ.ita glo. in cap. ſi quis epiſcoporum.iij.q.vj. Petrus de Ferra. in practica ſua in forma reſponſionis rei conuenti.in ver.ſaluis aliis exceptionibus.

9 Dilatoria mera,eſt dilatoria ſolutionis: vt ſi feciſti mihi pactum de non petendo vſque ad certum tempus: ſi ante petis,habeo exceptionem per quam poſſum ſolutionem differre.l.iij.§. primo.ff.eodem.vel ſi ſim condemnatus in actione perſonali,& ante quatuor menſes conuenior: poſſum per exceptionem differre ſolutionem vſque ad quatuor menſes.l.ſecunda. &.l.debitoribus.ff.de re iudicata.& ibi doctores.l.ſecunda.C.de vſur.rei iudicatæ. cap. quod ad conſultationem. de re iudicata. idem in dote,quãdo in pecunia conſiſtit.l. vna.§.exactio.C.de rei vxor. actione. & Speculator eodem titu. §. nunc videndum. in principio.& quando ante tempus petitur, induciæ temporis reſtantis debent duplicari:per textum,& ibi eſt communis opinio doctorum in.§.ſed hodie.inſti.eo.doctores in.l.iuſtas.de iure fiſci. libro decimo.C.Vber.de Bonacurſo in rubri.quibus modis ſuo nomine agen.ciuiliter. & ibi in additio. ad eũ ponit quatuor limitationes in verbo,impediuntur. vide Aufre.in deciſio.capellæ Toloſa.q. cclxxix. & Præpo. in capitu. ex parte. in ſecundo. col.ij. de appel. Et iſtas quis debet proponere ante litem conteſtatam:ſed eas non tenetur probare,niſi intẽtione actoris fundata.l.exceptioné. & ibi doctores.C.de probationibus.l. ſi quidem.C.eodem. cap. primo de litis conteſtatione. in.vj.cap.cum venerabilis.ibi,idem nondum epiſcopi intentione fundata præpropere &c. de exceptionibus. quod intellige & declara vt per additionem ad Vbertum de Bonacurſo in rubri. de impedimen. & exceptio.ver.attẽde tamen.& ſi opponens exceptiones in harum probatione deficiat, poterit ſtatim in expenſis condemnari:per textum,& ibi doctores. maxime Philippus in ſecũda not. in cap.primo.verſi.ſi quis igitur.eodem titulo,in ſexto.Et ſi non ſint oppoſitæ in cauſa principali, in cauſa appellationis opponi poſſunt minime, ſecundum Feli. in capi.cum Ioannes. numero viceſimonono. de fide inſtrumento. niſi redderent iudicium retro nullum,ſecundum Philippum in cap. licet. col.ij. de appellationibus.in.vj.& aliis caſibus poſitis per Feli.in cap. ad audiẽtiam.in ſecundo. numero.xiij.verſi. omittens dilatoriam. de reſcrip. Quia pars litem conteſtando dicit ſe velle litigare, vel ſe velle præſumitur, cum nil dicat contra ingrediendo negotium: ſed dilatorias proponendo dicit ſe nolle litigare, ſaltem tacite, cum veniat ad iudicium differendum:& ſic ex propoſitione iſtarum poſt litem conteſtatam reſultaret quædam contrarietas. capitu. cum cauſam. & ibi not. de appellatio. merito tanquam ſibi contrarius non debet audiri:per text.in capi.ſolicitudinem. de appella.in.l. vbi repugnantia.ff. de regulis iuris.l.Titiæ.ff.de conditionibus & demonſtrationibus. Panor. in capi.exceptionem.numero decimo de exceptionibus. Limita tamen quod dicimus, videlicet quòd ante litem conteſtatam proponantur in nouem caſibus poſitis per Alexandrum in.l.ita demũ.C.de procuratoribus.& ibi Iaſ.multos alios addit.& Feli. in capitulo exceptionem. & ibi alij eodem titulo. Dominic. & Ioan. de turre cremata, in cap. ſi quis epiſcoporum. iij. quæſtio. vj. Anto. de Tremolis in additio. ad Vber. de Bonacurſo in rubrica de impedimen. & exceptionibus quæ contra reſcript. verſiculo, & quid ſi iudex. & Petrus de bella Petrica in ſuis quæſtionibus.q. xxvij. Alexander in.l. ſi mulier.ff. ſoluto matrimonio. Et ſi iudex denegauerit eas admittere, habet pars appellare: aliàs eas non poteſt amplius proponere, etiam ſi proteſtatio interuenerit,contra gloſ. in capitulo ex conqueſtione. de reſtitutio.ſpolia. quam reprobant Anto. de Butrio, Areti. & alij in capitulo, tam literis. de teſtibus. Domi.in capitulo, in primis.§. quia igitur. ſecunda.q.prima. Præpo.in capitulo, ex parte. in ſecundo. col.ij.de appellationibus. Si tamen contineret notoriam falſitatem,non eſſet per iudicem admittenda:per gloſ. & ibi doctores. & Philippus in capitulo,ſtatutum.in principio,in verbo, copia. de reſcriptis. Et breuiter nota, quòd omnis exceptio quæ non perpetuo,ſed ad tempus impedit,eſt dilatoria: vt tenet Bartolus in.l.iij.ff.eodem.& Nicolaus Milius in reper.in verbo,exceptio ordinis.Bartolus,Iaſ.& alij in.l. eum qui.§. qui ita ſtipulatur. in fine.ff.de verborum obligationibus.

Formam proponẽdi, vide per Speculatorem in titu.eodem.§. viſo.verſi.& nota quòd omnes dilatoriæ.

10 Aliæ ſunt declinatoriæ iudicij:& iſtæ etiam ſunt dilatoriæ, per gloſ.in.l.tertia.ff.eodem. & in.l.Pomponius.§. ratihabitionis.ff.de procuratoribus. Panor.in capi. paſtoralis. numero decimoquinto.& Feli.col.iiij.eodem titu. Domi. in capi. vt circa. in verbo, alioquin, de electionibus. in ſexto. Præpo. in capi. ſi duobus.col.v. & ſequen. & capitulo,interpoſita. de appellationibus.Et iſtæ debent proponi & probari ante litem cõteſtatam: quia natura earum(paucis exceptis) nõ eſt reddere iudicium inutile poſtquam eſt fundatum, ſecundum Baldum in.l.exceptionem. numero tertio.C. de probationibus. nec iudex poteſt eas reſeruare poſt litem conteſtatam, niſi de expreſſo conſenſu partium: quia iudiciarium ordinem non poteſt mutare, ſecundum Alexandrum,conſilio.clxxxij. columna ſecunda, in ſexto volumine.Areti.conſilio.lxxiij.colum.tertia. vide Aufre.in deciſ.capellæ Toloſanæ.q.clxxx.Et hæc eſt multiplex, vt in typo patet, & infra declarabitur.Cautela tamen eſt,ſi velis excludere aduerſarium ab opponendo iſtas, vt facias interrogari eum per iudicem,an velit litigare:& ſi reſpondeat quòd ſic, amplius non poterit declinatorias opponere.& hoc ſi ſciebat ſibi competere: vt tenet Cepol.in cautel.cxx.&.Cano. per illum textũ in cap. primo. de iudiciis. & Nicolaus Milius in verbo, exceptio declinatoria iuriſdictionis.Sed vt te defendas ab iſta cautela, conſtituas procuratorem ad reſpondendum ſaluis exceptionibus tuis: vel

proteſteris

proteſteris reſpõdere ſaluis exceptionibus. & hoc tenẽt doctores in capitulo primo de iudiciis. & ibi do. de ripa. Notãdũ eſt tamen, quòd ſi aliquis ſe ſubmittat parere mandatis curiæ, non poterit iudicium declinare, ſecundum Paulũ, & alios in. l. prima. ff. ſi quis in ius vocatus nõ ierit. & illa ſubmiſsio quam facit quotidie captus ſe ſubmittendo miſericordiæ curiæ, non valet, niſi fiat ei miſericordia: & ideo appellat, & omnia agit tanquam non eſſet ſubmiſſus, exceptis declinatoriis, per textum & ibi doctores in cap. ſane. de renuntiationibus. Corſet. in reper. in verb. verba iſta. Guido papæ in ſuis deciſio. quæſtio. cccxcv. & ibi vide de aliis ſubmiſsionibus. & in capi. veniens. ibi, ſe gratiæ capituli commiſiſſe. de renuntiationibus. & hæc declinatoria non habet locum coram principe. Bal. in. l. proximè. in fin. ff. de his quæ in teſta. delentur.

11 Prima competit ratione iudicis: & hoc tripliciter. Primo reſpectu amoris vbicunque veriſimile eſt ex coniecturis, quòd vna pars ſit magis dilecta quàm altera: & tunc iudex recuſatur: vt tenet Antonius de Butrio, in capi. poſtremo. & ibi Præpo. col. tertia. de appellationibus. & not. in capi. accedens. in ſecundo, vt lite non conteſtat. capitulo, ad hæc. de reſcriptis. capi. cum. R. & ibi doctores. de officio delega. vt ſi ſit pater, vel conſanguineus actoris. nam poterit iudicium declinare, per textum in. l. qui iuriſdictioni. de iuriſdictione omnium iudicum. ff. & ibi doctores. & hoc in. lxxv. caſibus poſitis per Præpoſitum in cap. poſtremo. de appellationibus. Secundo reſpectu odij, quando apparet quòd iudex alteram partem odio proſequitur. cap. cum ſuper. & ibi gloſ. & doctores. de officio delegati. Tertio ratione indifferenti, & non ratione odij, vel amicitiæ: ſed alia ratione, vt quia iudex eſt infamis, excommunicatus, furioſus. l. neque famoſis. C. de dignitatibus. lib. xij. etiam infamia facti. l. ij. ff. de ſenatoribus. doctores in capi. ſciſcitatus. de reſcriptis. & l. cũ lege. ff. de arbitris. l. quidam. de re iudicata. & l. cum prætor. ff. de iudi. & primus actus debet eſſe legitimatio iudicis, & prius in eum debet opponi, ſecundum Feli. in capi. inter. col. ſecunda & ſeq. de re iudicata. & Vbertus de Bonacurſo. in rubrica de recuſationibus, in verſiculo, & quanquam. & ibi in additio. ad eum. Philippus in cap. ſi contra vnum. & cap. iudex. de officio delega. in ſexto. Si tamen exceptio ſuggillat ſeu notat famam iudicis ſeu honorem, vt quia opponitur quòd eſt infamis, vel ſeruus: tunc ſuperior de illa cognoſcit, vel arbitri eliguntur, ſecundum Bartolum, Alexandrum, & alios in dicta. l. quidam. ff. de re iudicata. & Cano. in cap. cum ſuper. de officio delega. & in ca. ſuper literis. de reſcrip. & in cap. j. eo. titu. in ſexto. & in cap. ſi contra. & ibi Philippus in. ij. not. de officio delega. eod. lib. Nico. Milius in reper. in ver. exceptio excommunicationis contra &c. Hæ tamen non ſunt propriè exceptiones, per gloſ. ſingu. in. c. quoniam. in verbo, exceptiones. de probationibus. & ſecundum Feli. in rubri. eiuſdem titu. de excep. & ſequuntur docto. in. d. cap. quoniam. & addi. ad Vber. de Bonacurſo, in rubri. de impedimen. ſiue exceptio. col. iiij. licet aliqui intelligant in delegato, non in ordinario. ſed & alia quæ contra iudices poſſunt opponi, vide per Nepo. de monte Albano in libro qui fugitiuus nominatur. ca. exceptiones contra iudices. & Specu. in titu. de iudice delega. in. §. pen. & vltimo. & Angel. inſtitu. eodẽ. §. præterea. in. ij. col. viij. cum ſequen. Vber. de Bonacurſo in practica ſua, rubri. quibus modis examen ordinarij iudicis declinatur. Formam proponendi, vide per Specu. in titulo eo. §. viſo. ver. ſi vero contra. & Petrum de Ferraris in ſua practica, in forma libelli de declina. iuriſdi. alicuius iudic. per totam illam formam libelli, & Barto. & alios in. l. j. C. de teſtamen. & quando valeat proceſſus ſi non opponatur, vide plene Panor. Feli. & Deci. in capi. ſciſcitatus. de reſcriptis.

12 Aliæ competunt ratione actoris: vt ſi quis agit contra me, excipiam quòd eſt bonis ei interdictum ratione prodigalitatis. Item eſt demẽs, ſurdus, furioſus, fatuus, vel mulier luxurioſa: per text. in. §. præterea. verſi. item furioſi. inſti. qui. non eſt permiſſum facere teſtamẽ. l. j. §. fi. cũ. l. ſequen. ff. de poſtulan. l. cõſilio. ff. de curato. furio. & l. & mulieri. illo titu. & vide cautelam per quam poteris prohibere meretricem & mulierem luxurioſẽ viuentem teſtari, ſcilicet quòd ei bonis facias interdici. l. & mulieri. de cura. furio. ff. ponit Tho. Ferra. cautela. vj. & Benedic. in repet. c. Raynutius. in ver. mortuo. in primo numero. cccxj. de teſta. ponit de triplici prodigalitate. Alia quæ contra actores poſſunt opponi, vide per Vber. de Bonacurſo in practica ſua, rub. quibus modis ſuo no. agentes ciuiliter. per totum. & Spec. in ti. de actor. in. §. j. & Nepo. vbi ſupra, rub. de excep. contra actores. Angel. §. præterea. iam allegato.

13 Aliæ competunt ratione rei: vt quia legatus miſſus in legatione conuenitur. nam poteſt excipere, & iudicium declinare. l. ij. §. legatis. ff. de iudic. & aliis modis ibi poſitis per textum & doc. Quod intellige ſi illud priuilegium allegetur. aliàs non cõpetet. c. fi. ibi, q̃ ſi tunc allegaſſet. de foro compe. text. in. l. iiij. §. hoc autem iudicium. dẽ dam. infect. in cle. cauſam. de ele. c. j. de ſepul. in vj. Guido papæ in ſuis deciſio. q. ccxxj. & Alexan. conſ. xcvj. in iiij. volu. Ioan. Maria. vulgo Riminaldus. in. l. ij. numero v. de bono. poſſeſ. contra tab. C. Iaſ. in. l. vniuerſã. de preci. impera. offer. & in. l. ſcimus. de inoffi. teſta. Tho. Parpaliæ in repe. l. ſi quis maior. xij. no. de tranſact. Tenebuntur tamen tales conuenti promittere quòd coram ſuo iudice ſe præſentabunt. l. ij. §. ſed ſi dubitetur. ff. de iudi. Hodie tamen non competit hæc exceptio, ſi conueniantur in curia Romana: vt tenent do. de rota, deciſio cxviij. in antiquioribus. Alia quæ poſſunt opponi contra reum, vide per Spec. in ti. de reo. per totum. & Vber. in rub. qui. mo. exa. ord. iudi. ver. ratione rei. Poteſt etiam opponi mixta conſideratione: videlicet iudicis & actoris, vel iudicis & rei: per textum in. l. Iulianus ait ſi alter. ff. de iudic. & Vber. vbi ſupra ver. fi. ſed intendo cum ſuperioribus ſimplicibus comprehendere: licet mixtum ſub ſimplicibus regulariter non comprehendatur, per glo. & docto. in. l. ij. ff. de verbo. oblig. Ang. & Iaſ. in §. j. inſtit. de actio. Alberic. in tracta. ſtatu. in q. xxix. & xxxiij. in ſecunda parte. Alexand. conſi. cxvj. in ij. volu. & conſi. lxxxij. in iij. volu. & Ioan. de monte Ferrato. in repe. l. Gallus. §. & quid ſi tantum. col. xx. & ibi Fortu. ff. de liber. & poſthu.

14 Aliæ competũt ratione ſyndici: vt ſi forte aliquis tanquam ſyndicus agit: in cuius conſtitutione non fuerunt inſerta legitimè nomina conſtituentium in inſtrumento: prout debet fieri. l. fina. & ibi Barto. & patruus meus Rebuffi, de vendend. reb. ciuita. lib. xj. C. Barto. in. l. fi. de præd. curiali. libro x. niſi eſſent tot conſtituentes, qui non poſſent in pelle pergameni deſcribi: quia tunc ſufficit quòd notarius apponat quod maior pars vel ſanior conſtituit, ſecundum Ioan. Fab. in. §. fina. inſtit. de cura. Alexand. conſi. j. in iiij. volu. Barto. in. l. j. de albo ſcribend. ff. Bald. in. l. j. de rebus eorum qui ſub tutel. vel cura ſunt. & in. l. ciuitas. ſi cer. peta. Lucas de penna. in. l. fina. C. de legatio. libro x. Oldra. conſil. c. in executione. Imol. in. c. quanto. de his quæ fiunt à præla. Barba. conſi. xviij. difficile. in iij. vol. Iaſ. in. l. placet. in. ij. lectu. numero. xv. C. de epiſco. & cleri. Item poteſt opponi, quòd eſt conſtitutus à concilio nõ congregato tuba, cornu, campana, vel nuncio ad hoc ſpecialiter deputato ex prioris commiſsione, vel ſuperioris regentis collegium vel vniuerſitatem. glo. & ibi doctores. in. l. ij. de decu. lib. x. & in. l. actuarios. de actua. lib. xij. C. vel opponitur quòd non eſt conſtitutus à duabus partibus vt oportet. l. nulli. ff. quod cuiuſque vniuerſita. no. l. plane. de decre. ab ordi. faciend. & l. nominationum. de decurionib. lib. x. Alexand. conſil. ccx. in princip. in. vij. volu. Alias exceptiones quæ poſſunt opponi contra ſyndicos, actores & œconomos, vide per Nepo. vbi ſupra cap. contra procuratores, ſyndicos, actores, & œconomos. Vber. de Bonacurſo in practica ſua. in rub. de exceptio. opponendis ſyndi. vel actoribus. Specu. in titulo de ſyndico. Canoniſtas, in capitulo vno de ſyndico. Ange. in. §. præterea, ſæpius allegato. colum. xxiij. & do. Bartho. de Chaſſa. in conſue. Burgundiæ, in rubrica *des forestz*. §. vj. in fine.

15 Ratione procuratoris aliæ opponuntur: & iſtæ procuratoriæ vocantur. l. iij. §. procuratoriæ. ff. eo. §. præterea. ij. inſtitut. eo. & vij. modis poteſt opponi. Primo, reſpectu conſtituentis: quia à minore vigintiquinque annis eſt conſtitutus ſine curatore. l. neque. C. de procurato. Secundo, ratione eius qui conſtituitur: quia miles, ſurdus, mulier. l. filiuſſamilias. §. milites. & l. mutus. ff. de procuratoribus. Tertio, reſpectu actionis: vt quia eſt criminalis, in qua non poteſt procurator interuenire. l. penultima. §. ad crimen. ff. de publicis iud. l. ſeruum. §. publice. ff. de procuratoribus. quod eſt verum, quando reus non eſt captus, ſecus ſi detineatur in carceribus: quia tunc procuratorem conſtituit ad ſe defendendum: vt tenent Bar. & Imol. in dicto. §. ad crimen. & Philip. in cap. j. numero. vj. de iudic. in. vj. & domi. de Rota in deciſio. ccj. in nouis. & vide domi. Barth. de Chaſſa. in conſue. Burgundiæ. in rubrica *des droictz*, & cætera. in numero. xxij. §. v. gloſſa, *es droictz*. Itẽ poteſt procurator rei opponere exceptiones impedientes proceſſum: vt quòd libellus inquiſitionis non procedat: vel quòd iudex non poteſt inquirere vel actor accuſare, & ſimiles, ſecundum Bartol. in dicto. §. ad crimen. Alexan. in conſil. cxxxviij. col. fin. in. vj. volu. Hodie vero in regno Franciæ nullus admittitur ad accuſandum criminaliter: vt tenet dictus Benedic. in ver. & mortuo. in primo. numero. cc. de teſtamen. excepto procuratore regio ſecundum eum, qui eſt magnus magiſter: vt Ioan. Fab. atteſtatur in. §. fina. inſtitu. eodem. Quarto opponitur de cautione non præſtita: vt. l. Pomponius. §. ratihabitionis. ff. de procuratorib⁹. Quinto, ratione formæ: vt quia non eſt conſtitutus ad defendendum,

BIU Cujas

dum,sed agendum,secundum Specu.in titulo de procurato.§.ratione autem formæ.Sexto,ratione officij: vt si tutor vel curator contra pupillum vel adultum suum actiones susciṗiat,vel cessionem illarum: vel constituatur procurator. nam poterit opponi contra:vt in authen.vt hi qui obliga.se perhibẽt habe.res mino. in princi.col.vj.l.frater. & ibi no.ff.de condic. indeb.l.altius.ff. si seruitus vindicetur. Septimo,ratione causæ: vt si constituatur à masculo ad ætatis veniam impetrandam, vel ad actionem popularem:vel si est procurator generaliter constitutus, & in integrum restitutionem petat: vel velit intentare interdictum de liberis deducen. in quibus non sufficit mandatum habere generale.l.ij. de his qui veniam æta. impetra.C. &.l. ij. ff. de public. iudic.l.licet.C.de procura. hoc sequitur. Vber.de Bonacurso in sua practica.rubr.de exceptio.procur. per totum.& ibi vide alia quæ contra procuratores possunt opponi:& per Nepo.vbi.s.ca. exceptiones contra procuratores. Spec. in titulo de procuratoribus.Ang.in sæpe allegato.§.præterea.in secũdo.col.xvij.insti. eodem.glo.in ca.j.in verbo,absentia.de elec.in.vj.& ibi doctores.vide Alexan.in suis consiliis,consil.lxxij.in.iiij.volu.& consil.lxj.in.v.volu.Barba.consi.lxxvij.col.v.in volu.iij.

16 Aliæ competunt ratione rescripti: vt si quis impetrat rescriptum super obligatione antiqua, vel actione, quæ ante rescriptum competebat: possum contra rescriptum exceptionem opponere & dicitur dilatoria:quia licet rescriptum perimat,non tamen obligationem vel actionem antiquã. si vero ex rescripto actio oriretur,vt quando super beneficiis impetrantur rescripta: si exceptio contra rescriptum opponatur, dicitur peremptoria gratiæ:vt tenet Spec.in.§.dicto. versiculo, sed qro de exceptione.eodem titulo.& Hostien.in summa huius tituli.§. quæ sit exceptionum. versiculo, quædam contra rescriptum. Notandum est tamen, quòd contra rescriptum variis modis potest excipi. Primo,ratione falsi:vt ca.ad falsariorum.&.c.quàm graui.& per totum de crimine falsi. Secundo, ratione formæ: quia non est impetratum secundum formam vel stylum curiæ.nam in illo papa vocat episcopos filios,vel reges fratres: vel se ponit in singulari:vt ponitur in dicto capitulo.quã graui. Tertio,ratione impetrantis: vt quia seruus.l.j. C. de precib. imperat. offeren. vel excommunicatus.ca.j. de rescriptis. in.vj. Quarto, ratione eius contra quem impetratur: vt si impetratur contra priuilegiatum non faciendo mentionem de priuilegio. capitu. cum ordinem. & ibi doctores de rescrip.glo.in ca.j.illo titu.vel ille contra quẽ impetratur, erat mortuus.l. pen.ff. quæ sententiæ sine appellatione rescindan.Iaſ.in.l.eius. versi. quod si stipulatus. si certum peta.Quinto,ratione eius ad quem impetratur:vt quia impetratus non est in dignitate,iuxta textum in ca. statutum. de rescrip. in.vj. vel est excommunicatus. in ca.intelleximus. & ibi doc.de iudi.in.c.decernimus.de senten.excommuni.in.vj. Sexto, ratione taciturnitatis: quia defectum natalium tacuit: vt in titulo de fil.presbytero.vel aliud quo expresso literas non obtinuisset.ca. super literis.de rescri.vel non ita de leui.capi.postulasti.in fi.illo tit. Septimo potest opponi contra rescriptum ratione causæ: vt si est obtentum à principe seculari super decimis, vel contra. capitulo, licet. & ca.ex tenore. & ibi doc. de foro competen.Item causæ continentiam diuidit, contra.l.nulli.C. de iudi. & ca.primum de causa pos. Et ista continentia potest tripliciter opponi.Primo,ratione actionis: vt quia est generalis multa comprehendens capita:vt tutelæ,pro socio, negotiorum gestorum:vt dicit glo.& doc.in dicta.l.nulli.Secundo,ratione personarum:vt quia sunt plures socij,vel plures hæredes indiuisi.nam vnus coram vno iudice non poterit conueniri, & alius coram alio.l.j.&.ij.ff.de quib.rebus apud eũdem iudicem agatur.& habet locum ille titulus non solum in ciuilibus,sed etiam in criminalibus,secundum Ia.in.d.l.nulli. Et ideo vnam cautelam ponit Tho. Ferra. in cautela.x. & Hippol. de Marsiliis in sing. clxxx. & refert dominus Chassa.in consue.Burgun.in rubr.*des iustices.* in.§.v.in glo.*sil n'a grace.*numero.lxx.& Feli.ca.j.numero.vj.de præscrip. hoc plene ponit multa allegãdo & ordinatè more suo dominus meus & conciuis do.Nico.Boer.in consue.Bitur.in.§. x.de iurisdict.om.iudic. quòd si plures vulneraverunt vel interfecerunt vnum: si vnus illorum sit clericus,omnes iudici ecclesiastico sunt remittendi,ne causæ continentia diuidatur. & dicit dominus Chassa.vbi supra vidisse hanc cautelam in ducatu Mediolanensi obseruari in casu emergenti, & est cautela pro amico.vide Sozi.consil.xij.col.v.in.j.vol. Tertio, ratione subiecti: vt quando duo iudicia ad eundem finem tendũt:vt possessorium & petitorium. nam iudex possessionis facilius expediet petitorium quàm alius,secundum glo.& ibi Io.Ruger.in dicto ca.j.de cau.pos.& Vber.de Bonacurso in rubri.de impedimẽ. & excep. quæ contra rescrip. versi. vel quod &c. & ibi in addi. ad eum. Alia quæ contra rescriptum possunt opponi, ibi vide,& Nepo. vbi.s.in ca.j.Specu.in ti.de rescrip. præsenta. per totum.Ang.in prædicto.§.præterea.col.iiij.

17 Formam pronuntiandi super istis exceptionibus, vide per Specu.eo.tit.§.viso. versic.præfixo. ibi, forma interloquendi.& Vber.vbi supra.

18 Aliæ competunt ratione loci:vt si aliquo loco soluere promisit quis,& alibi conuenitur: poterit excipere de loco solutioni destinato: vt ibi conueniatur. capitulo vno &.l. vna de plus petitioni.§.plus.& ibi Iason plene insti.de actionibus.Nisi promittens in loco illo nollet se reperire, per textum & ibi no.ff.de eo quod certo loco.vel dicit se non posse cõueniri extra ressortum,aut regnum, vel locum non insignem. in cap. statutum. de rescriptis.in.vj.& Guido papæ quæstio.ccccxviij.Io.Fab.in.§. appellantur.col.iij.insti.eo. vel extra territorium & locum maiorum.in.l.fi.ff.de iurisdi.om. iudi.c.fi. de consti. in.vj.l.j.& ibi no.ff.de iudi. Vber.in rub.de impedimen. executio. & cau.nullita.ver.vij.si iudex.

19 Sunt & aliæ quæ competunt ratione temporis: vt si die feriato conueniar,de feriis excipere possum,& declinare iudicium ratione temporis feriati.l.j.& per totum.ff.&.C. de fer.& in decreta.illo titulo.vel si conueniar de nocte.ca.cõsuluit.de officio deleg.l.non minorem.C.de transact.& ibi Iaſ.vel potest excipi, quòd alio tempore tenetur,in ca.j.de plus petitio.& iura in proximæ cellulæ declaratione allegata:& primus qui ferias Latinas inuenit,fuit Tarquinius superbus:vt tenet dominus Ayma. Riualli.in histo.iur.ciuilis.lib.j. ca.fi. quod ego intelligerem ferias Latinas, quæ apud Romanos fuerunt. sed ferias in honorem dei introductas dicerẽ esse de iure diuino,per ea quæ habentur Gene.ij.c.in prin.& Exo.xx.ca.& ad Hebræos.iiij.ca. & ita Syluester de Prierio in sua summa, in ver. dominica. tenet. Quot sint genera feriarum,ponunt Azo & Hostiẽ.in summa de feriis.vide Vber.in rub. quibus modis suo no. ciuiliter agentes,in versi. item reiiciuntur actores.& ibi in additio.ad eum.Lanfran.in repe.c.quoniam.in verbo,dilationes, de proba. tex.glo. & doc.in cle.sæpe.in prin.de verb.signifi.Ange.de Clauasio in sua summa, in verbo,feriæ.& Specu.in titulo de feriis.quos vide.

20 Sunt & aliæ quæ competunt ratione libelli: vt si producas libellum ineptè formatum contra me, potero excipere, per tex. in.c.examinata.de iudi.& alia quę ponit Specu.in ti.de libel.cõceptio.§.iuxta propositionis ordinem. & Nepo.vbi supra.c.exceptiones cõtra libellũ.Lanfran.in repe.c.quoniã. in verbo,petitiones.de probatio.doc.in.c.j.& per totum de libel.oblatio.Et ista exceptio libelli inepti potest quandocũque opponi,per glo. sing.reputatam in ver.secundo,insti.de oblig.in prin.tex.pro illa glo.in.l.nisi finita.§.si adhuc.ff.de tutel.& ratio. distra.l.fin.in ver.nihil agit.ff.de liber.& posthu.& etiam post sententiam.secundum Ang.consi.clxxviij.&.cxcviij.quia reddit iudiciũ retro nullum,per text.in.l.si patronus libertam.ff. de iureiurando.l.licet.C.de procu.Ange.consi.clxvij. cum ibi non possit esse iudicium vbi non est fundamentum. in.c.cum Paulus.j.q.j.c. fin.de presbyter.non baptiza.l.egi.ff.de excep.rei iudic.Ita tenet Saly. in.l.exceptionem. numero.xiiij.de proba. Roma. consil. lxix.& Vber.de Bonacurso in.d.prac.sua,in rubri.quib. mo.suo no.ciuiliter agentes. versi.& generaliter.& ibi in addi.ad eum. Secus in exceptione libelli obscuri: quia hæc ante litem contestatam proponi debet:vt tenet Alex.in.l.j.no.j.ff.de eden. doc.in.l.edita.C.illo titulo.& Maria.in.c.secundo de libel.obla.Immo si ex libelli inspectione cõstat iudici libellum fore ineptum, tunc iudex ex officio potest reiicere, & dentibus lacerare.l.j.ff. de offi. assesso.& Innocen.in.c.j.de offi.vicar.refert Panor.in.c.cum inter.in fin.de cõsue.& idem Panor.in.c.j. numero.v.deposi.&.c. inter dilectos.numero.vij.de dona.c.fi. numero.x.de libel.obla. c.dilecti.numero.ij. de iudic.ca.si clericus. numero.iiij. de foro compe. Nota tamen quòd quando libellus est ineptus, seu non solennis,tunc nulla exceptio est pœnalis:& si reus tunc mẽtiatur se possidere,seu pro alio cõfitendo se possidere, cũ pro se possideat, siue aliter calumnietur, non punitur si libellus sit ineptus: quod est notandũ pro limitatione.l.fi.ff.de rei vindica. secundũ Alex.per illum tex.in.l.j.de his qui potentio.no.C. Roma.cõsi. ccccxij.&.cccccix.Alex.cõsi.clxxxvij.in.vj.vol. Feli.in.c.ex tenore.col.iij.ver. de rescripto. de rescrip. Barba.consi.lxij.illud. col.ij.in.j.volu.Alex.& Ia.in.d.l.si patronus. Hodie tamen propter ineptitudiné libelli,actionis,vel processus, aut omissam iudiciarij ordinis solẽnitatem,dum tamen ex petitione certa actio vel cõclusio elici possit,alia quàm per partes deducta & cõclusa sit,& ex propositis & probatis certa possit ferri sententia: iudices sententiam ferre non omittant,secũdum ordina.Philippi regis Francorum positam in stylo parlameti in.vij.parte,sub titulo de libelli oblatio. in ordina.ij.eam ponit Guliel. Benedic. in repe.ca.Raynutius.in verb.si absque.in secũdo.numero.xlix.de

testamen.

BIU Cujas

testamen.in substitutione fideicommissaria:& alia alleg.vide.

20 Ratione fori aliæ competunt: vt si absens de crimine accusetur,poterit eius procurator venire, & declinare iudicium & forum, allegando delictum in illo loco non esse perpetratum, vbi conuenitur eius dominus, per tex.in.l.seruum.§. publicè.ff. de procura.de cuius tex.intellectu vide Guido. papæ in suis deci.q.cccxxxviij.Sozi.in regula.cccxxij. in tracta. Fallen. Cepol. cautel.lxvj.& cix.&.cclij.Dec.in.l.in eo.§.nemo.ff.de regu.iur. & Albe.in.ij.parte statu.in.q.xxvij.&.cxxiij.Alex.consi.cxvj.in ij.vol.d. Bartho.de Chassa. in consuetu. Burgun. in rubric. *des droitz*.§.v.glo. *es droitz*.numero.xxvij. & idem si clericus coram seculari conueniatur,in auth. statuimus.C. de episco. & cleri.c. si diligenti.&.c.significasti. de foro competen. & Vber. de Bonacurso.in rubri.quib.mo. suo no.ciui.agen.versi.item non audiuntur. & ibi in addi. ad eum. & istam quis debet proponere ante litem contestatam, si sciat sibi competere. sed si ignorat, post sententiam auditur opponendo, per.l.fi.C.eo.tex.in.c.quicunque. in primo.xj.q.j. & Spec. in eo. titu.§. nunc videndum. versi.cæterum dilatoriæ. per text. in.c.at si clerici.de iudi. Feli. in.c.exceptionem.eo.titu.d.Bartho.de Chassa.in cõsuetu. Burgun.in rubri. *des iustices*.§.v. in glo. *s'il n'a grace*. numero. xlv. & quomodo perdantur,vide Ioan.Masuer. in rubri. istius tituli. versicu.item virtute.

21 Aliæ ratione causæ competunt: vt si super pluribus personalibus actionibus me conueniat aliquis coram iudicibus diuersis, potero secundum iudicium declinare ratione causæ in alio iudicio introductæ.c. ex tenore. de rescrip. &.c. dispendia. illo titulo in. vj. & idem si sum obligatus sub conditione, & ante conditionis euentum creditor me conueniat,vt per totum titulum de conditio. appos.i.c. vno de plus petitio.l.j.C. de rei vxo.actio. vel si iudex vult iudicare in causa in qua fuit aduocatus,vel in causa propria, vel de illa summa quæ iurisdictionem suam excedit.l.solet.&.l.prætor.ff. de iurisd.om.iudi. ne quis in sua causa iudicet.C.l. si idem. ff. de iurisdi. om. iudi. Vber. de Bonacurso.in rubri.qui.mo.examé ordina.iudi. declina.in versi. ratione causæ.

22 Anomalæ sunt, quæ normam aliarum non sequuntur: quia possunt & ante litem contestatam & post opponi, licet dilatoriæ sint: vt exceptio excommunicationis. in.c.j. de excep.in.vj. & in cle.vna.eo.titu.& in.c.exceptionem. eodem titu.in decretalibus. & idem tenet Petrus de Bella pertica in quæstio.xxvij. suarum quæstionum. Innocen.in.c. dudum.in.ij. col.j.de elect. & Feli. in.c. nonnulli.§.fin. de rescript. Vel dicuntur anomalæ non ex eo quòd dilatoriæ & peremptoriæ possunt opponi, sed ex eo quòd etiam in vim dilatoriæ possunt opponi in qualibet parte litis, secundum Cardina. in clemen. vna. in tertia quæstione allegata. Quando exceptio dicatur opponi in vim dilatoriæ, declarat Specu. in titu. eod.§. dicto. versi. hoc quoque notandum est. dicens tunc peremptoriam in vim dilatoriæ opponi, quando reus dicit, tu non potes esse iudex in hac causa: quia Titius aduersarius meus fecit mihi pactum de non petendo in perpetuum: vel mihi detulit iuramentum, & ego iurauí nil sibi debere. Dilatoria opponitur in vim peremptoriæ, quando quis dicit, non teneor dare tibi decem quæ petis: quia iudex coram quo me conuenis, est tuus amicus, vel rescriptum est surreptitium. tamen ista stare non possunt, cum habeant diuersos effectus: quia quod est dilatoriæ, scilicet differre, attribuunt peremptoriæ,quæ habet perimere,vel econtra: quod non debet esse, nec sic debent misceri, secundum Specu. vbi supra. Vel anomalæ possunt dici, quia possunt esse temporales & perpetuæ.l.iij.§. temporales.ff. eod. & ibi Albe. vide Hostien. in summa huius tituli.§. quæ sit.Angel.in rubric.colum.vij.Specu. in.§.j.versicu.anomalæ.&.§. nunc videndum. versicu. porro. & quia ista non vult sequi normam aliarum,ideo posui eam solam: vel quia excommunicatus nulli debet communicare.c.j.ibi,nullus eidem communicet.de iudi.ideo eam posui solam,ne aliis haberet communicare, & alios inficere. Item exceptio filiationis est anomala. Lucas de penna in.l.j. in fin.C.de dignita. libr.xij.

Formam opponendi,vide per Specu.vbi supra.§. viso.versic. sed quoniam. Alias exceptiones vide in stylo parlamen. in eodem titu.in.j.parte.§. de stylo. & in rubric. de adiornan. hære. mortuo.& resumptio.arramento per totum.& Petr.de Ferraris, in practi.sua in forma libelli rei conuenti.in verbo,saluis aliis.& doc.in.c.si quis episcoporum.iij.q.vj.in.§.j.

23 Mixtæ sunt, quæ alio modo dubiæ appellantur, vt si petas decem quæ tibi promisi sub conditione: dubium est an sit dilatoria,an peremptoria: quia si conditio eueniat, erit dilatoria: si non, erit peremptoria: in dubio tamen iudicatur peremptoria, per tex.in.l.sufficit.& ibi doct.ff. de condic. inde.Specu.eo.titulo.§.j.text.gloss.& ibi docto.in cap.fin. de rescrip.in.vj.&.in.c.

A si gratiosæ.illo titulo.& lib.Alexan.in.l.ij.§.si quis in iudicio.ff. si quis cautio. Consulit tamen idem Specu.in.§. dicto. versicu. quid de exceptione &c.quòd ante litem contestatam proponantur,& cautius.idem tenut Ioan.Fabri in.§.appellantur.in fin.institu.eod.& Vber.de Bonacurso, in prac. sua in rubrica de peremptо.exceptio.versicu.penult.incipien.est & exceptio. Vel exceptiones dicuntur mixtæ, quia habent causam mixtam: vt exceptiones iurisiurandi, transactionis, vel aliæ litis finitæ.l.fratris.C.de transactio. Et istæ exceptiones possunt opponi prout reo placuerit, vel ad impediendum processum, vel ad merita causæ, dummodo legitimo tempore opponantur: ideo mixtam causam habere dicuntur.l.eleganter.§.j.ff. de condictio.indebi. & ibi Barto. & alij.ideo eam in medio posui, cum sit mixta. Et quando dicatur opponi ad processum, dic si opponatur ante litem contestatam hoc modo: non potes agere contra me, quia non habes actionem: vel, non competit tibi aliquod ius agendi, vel simili modo, secundum Stepha.Aufre.in decisio. capel. Tolo.q.lxvij. Ad merita causæ hoc modo opponitur: nil debeo, quia solui: & ideo produco instrumentum solutionis. &

B hoc facit post litem contestatam. & tunc iudex discutiet iura vtriusque partis:& si reperiat exceptionem fore admissibilem,absoluet reum definitiuè. ita declarant Barto. & docto. in.l.nam postea.in princip. quam legunt cum.l.ait prætor.§.fi.ff.de iureiurando. Barto.in.d.l.eleganter.&.in.l. fin.ff. pro suo.&.l. cum quærebatur. iudicatum solui. Angelus in.§. æquè. col.pe.&.§. appellantur. col.xix.eod.titu. Lanfrancus in verbo, exceptiones.colum. mihi.iij.magnæ impressionis, de probatio. Alias exceptiones litis finitæ,vide per Maria.Sozi. & alios in.c.j.de litis contesta.& in.c.primo illo titulo in.vj. per Philip.xlv. & Alexan.in addi.ad Barto.in.l.vir bonus.ff. iudicatum solui. Angel. in.d.§.æquè.col.v. & sequen. Petr. de Ferra.in sua practica in forma respon.rei conuenti.in versicu.quo ad impediendum processum. Et sic exceptio triennalis possessoris valet, quòd in beneficialibus post triennium non possit quis inquietari, nec in possessorio, nec in petitorio, per regulam pragma. sanctio. & concordat. in rubrica de pacifi.posse.impedit litis ingressum in principio,seu processum: propter illud verbum, inquietari, seu molestari,secundum do.Bartho.de Chassa.in consuetu.Burgun. in rubrica, *des successions*.§.xiij. in glossa, *par benefice d'inuentaire*,

C in versicu. per hoc. & ibi ponit alias exceptiones. vide Barba. consi.lxij.col.xj.in.j.vol. & breuiter omnis exceptio peremptoria de qua liquido constat, impedit litis ingressum. Aleran. & Ias.in.l. nam & postea. in princip. &.§. sed & si quis.ff. de iureiuran.

24 Quasi peremptoria est, quæ contra personas testium opponitur, non dico definiendo, sed declarando: & in hac arbore solum declaro, non vero quòd ponam definitiones quidditatiuas,& ideo non turberis. & quatuor sunt quæ contra testes possunt obiici, crimen, infamia, suspicio, & macula manifesta,secundum Panor.in ca.j.not. tertio, eodem titulo. Et ideo dicitur quasi peremptoria, quia directè non perimit, sed per obliquum quia sublata probatione ius partis remanet inutile. ca. sæpe. de restitu.spoliatorum.l.duo sunt.ff.de testa.tute.ideo vsque adsententiam vel ad conclusionem in causa potest opponi, sicut aliæ peremptoriæ.l.ij.C. senten. rescin. non posse. ita eam appellat glo.in ca.j.eo.titu. & in.c.ex parte.de testi. licet glo. in.c.de testibus. illo titulo vocet eam peremptoriam. & Imo. in cle.constitutionem.numero.xxij. de ele. Et ista non potest dici dilatoria:quia iudicium non differt, nec potest regulari secundum re-

D gulas dilatoriarum,sed peremptoriarum.& si in causa principali non fuit opposita, in causa appellationis admittetur. glo. & ibi doc.in.c.ex parte. iam alleg.& in.d.c.de testibus.& doc.in auth. si dicatur.de testi.C.nisi pars malitiosè distulerit opponere.glo. & doc.in.c. cum.I. & A. de re iudic. & an si testis sit mortuus, possit cõtra eum opponi,vide glo.in.c.præsentata. in fi.de testi. & si talis opponens contra testes nõ probat crimen oppositum, tenetur actione iniuriarum. ita doc.in.c.fi. de iniu.secus si probet,quia fecit animo defendẽdi.Bar.Alexan.& Ia.in.l.fi.ff.quod quisque iur.Feli.in ca.j.eo.titu. De consuetudine tamen non tenetur,nec potest iniuriarum conueniri: vt tenet.d.meus & conciuis.d.Nico.Boer.in consi.posito post consuetu.Bitur.incipié. si quis animo iniuriandi.immo etiam si non probet: vt ibi dicit & Guido papæ in statuto,si quis per literas.in ver. communi æstimatione.col.xv. & sequitur.d.de Chassa. in consuetudi. Burgun.in rub. *des enfans de plusieurs lictz*.§.iiij.in glo.j.in fi.per glo. sing.in.l.quisquis.in ver. vtilitas.C.de postulan. secundum Guliel.de Ludo.in sing.lxxxvj.& maximè si protestatus fuerit,vt solet fieri,non opponere animo iniuriandi,secundum Io. Masuer. in prac.sua,rubri. de iniur. in versi.item si aliquis. licet Ant. de Tremo.in additi.ad Vber. de Bonacurso.in rubri.quibus mod. suo no.

BIU Cujas

suo no.ciuilit.agen.versicu.repelluntur quoque.in ver.erat no-
cens. dicat se vidisse testes in actione iniuriarum Tolo. agentes
reportasse sententiam pro ipsis, fortius dicit talem consuetudi-
nem non valere. contrarium tamen vidi sæpius in dicta ciuita-
te,& in curia Senescali Nemausi, habita prius protestatione : vt
supra dixi.Imò forti' dicit Aufre.in deci.capel. Tolo.q.ccccix.
quòd si aliquis in modum exceptionis opposuit crimen parti,
quod postea non potuit probare,non tenetur iniuriarum,si fue-
rit protestatus, & non fuerit pertinax in probando. quod bene
not. Tamen secundum leges nõ repellitur quis à testimonio per
obiectum criminis, nisi testis sit condemnatus, & infamis effe-
ctus. & hoc est etiam de stylo: vt habetur in stylo Parlamen. in
j.parte.in fin.rubri.sequitur aduisamentum.§.penulti.& ibi Au-
fre.in addi.quod secus est de iure canonico : quia sufficit si pro-
betur criminosus,per tex.in.c.testimonium.&.c. super eo.& ibi
not. de testi. & an si opponatur exceptio contra testes tempo-
re quo producuntur, debeat excipiens admitti : & si iudex no-
lit admittere, quid agendum sit,Panor.in.c. ex parte.& ibi Feli.
late de testi.

25 Peremptoriæ sunt, quæ rem de qua agitur,perimunt. ver-
ba sunt imperatoris in.§.appellantur. institu.eo. alias definitio-
nes ponunt docto. maxime Vber. in rubric. de perempto. ex-
ceptio.& Angel. in dicto.§.appellantur.sed eas vide:& illis visis
non inuenies meliorem. Et dicitur peremptoria, à perimen-
do: quia rem de qua agitur,perimit:vt in definitione habetur, sic
dicitur peremptorium, à perimendo. l. & tertium.ff. de iudic.
Congruentius tamen possent elisoriæ vocari, secundum Vber.
de Bonacurso. vbi supra, cum quædam sint quæ non perimant,
sed elidant. Sed ego defendendo & iurisconsul. & imperato-
rem, dicerem quòd immo melius dicitur peremptoria, & non
obstat quòd aliquando non perimat, sed elidat : quia illa elisio
potest largo modo accipi pro peremptione, & quantum ad ef-
fectum:vt no.doc.in.l.si vnus.§. pactus.ff. de pac.vel potest dici
peremptoria habitu, licet non semper perimat : vt not. doct.in
præf.ff. & institu.de matrimonio,& augusto.vel etiam dicitur
peremptoria respectu dilatoriæ.vel respon.hoc nomen esse im-
positum à iurisconsultis causa frequentioris vsus: quia frequen-
tius tollit quàm elidat,vt patet : ergo alium casum non excludit,
scilicet elisionem:vt not.glo.sing.reputata in cle.j.in ver.præsi-
dentes.de elec. secundum Barba.in.c. sedes. col.xviij. &.c.edo-
ceri.col.ij.de rescrip.& in cap.Raynaldus.col.xcvij. de testa. &
ibi alleg.aliàs vide. vel possumus respondere prout respon. glo.
in rubri.solu.matri.ff.& in.l.ij.C. de constitu.pecu.quod perti-
nacibus est relinquendum. Et ista peremptoria est quintuplex:
personæ,obligationis,iudicij,pœnæ,& accusationis. & vnaquę-
que infra declarabitur in suis cellulis.

26 Personæ peremptoria est, quæ personam perimit: vt si cõ-
stituatur religiosus procurator sine licentia sui abbatis. nam nõ
valet.in cle.religiosus.de procu. & si ille agit nomine procura-
torio, possum excipere contra eius personam,& perimere : quia
nec nunc, nec alio tempore sine licentia poterit : vt declarat I-
mol.in cle. constitutionem. numero.xxvj. de elect. licet Hosti.
in.c.nostra.de procurato. vocet eam quasi peremptoriam.Idem
si infamis,vel furiosus.l.cum prætor.ff.de iudi.

27 Peremptoriæ obligationis sunt in quadruplici differentia,
videlicet vtramque quædam tollit : quædam naturalem tantum,
quædam ciuilem tantum,& quædam neutram.

28 Exceptio quæ vtramque tollit, est quæ potius appellatur
facti seu intentionis quàm iuris:quam declarauit.ŝ.in.j.diuisione.
Specula.eo.titu.in.§.dicto.ver.& vt plenius.ponit exemplum,vt
si filiusfa.recipit pecuniam mutuo: recipiendo,naturaliter obli-
gatur:& scripturam faciendo, ciuiliter, per totum titulum in-
stitu.de liter. oblig. tamen si mutuans petat, exceptio Macedo-
niani poterit opponi,quæ vtramque tollet vel elidet, secundum
Angel.in rubri.eo.titu. col.xiiij.Iacobi.in.l.frater.col. vlti.ff.de
condic.indeb.

29 Alia perimit naturalem tantum, vt si quis me instituat hæ-
redem,& leget vltra dodrantem:ego hæres sum naturaliter obli-
gatus ad soluendum legata.in.c.j.de solutio. ciuiliter vero non,
cum possim deducere quartam per legem Falcidiam.ff. &.C. ad
l.Falc.si ergo legatarij ad integra legata me conueniant,ego ex-
cipiam quòd quartam volo detrahere per.l.Falc.& ista exceptio
tollet naturalem qua hæres tenetur ad soluendum integra lega-
ta:vt tenent Barto.Alexan.& Ias.in.l.j.ff.de condic.indebi. &.l.
cum quis.C.de iur.& fac.ignor.

30 Alia ciuilem tantum perimit : vt si debeam decem, & mihi
facias pactum de non petendo, illud pactum tollit naturalem.
ideo si petas, per exceptionem ciuilis tolletur, seu elidetur : vt
Specu.vbi.ŝ.ait.& Angel.in.d.rubri.ponit aliud exemplum, vi-
delicet in exceptione præscriptionis. vide Bart.in.l.fi.ff.rem rat.
habe.& ista exceptio præscriptionis non debet per iudicem sup-
pleri,nisi opponatur : vt tenet.d. Barth. de Chassa. in consuetu.
Burgun.in rubri. *des forestz.*§.viij.in fin.& Alexan. consi. ccxiij.
in.ij. vol. & consi.xcij.in.v. vol.& de hac materia præscriptio-
num,late vide Ioan.Francis.Bal.in trac. præscrip.in prima parte
& per totum, & in additio.ad Vber. in rubri. de perempto. ex-
ceptio.in ver. præscriptiones. Lucam de penna in.l. finali.C.de
censi.& perequa.lib.xj.

31 Alia neutram perimit,vt solutionis exceptio, secũdum Spe-
cu.vbi.ŝ.& Angel. in rubri.huius titu.& ibi ponit alia exempla.
Et regulariter istæ exceptiones peremptoriæ vsque ad senten-
tiam possunt opponi.c.exceptionem. eo.titu.l.peremptorias.C.
sen.rescin.non posse.Specu.in.§.dicto.Hostien.in.§.& quando.
in summa huius titu.Angel.in.§.appellãtur.insti.eo. & Lanfran.
in repe.c.quoniam.in ver.exceptiones.de probatio. doct.in cle.
sæpe.de ver. signi. Petrus de Ferrariis, in practica sua, in forma
respon.rei conuenti.in versi.saluis aliis exceptionibus. vel pos-
sunt opponi vsque ad conclusionem in causa, per text.in.c. cum
dilectus.de fid.instru.& Barba.in tracta.de præstan.cardin.in.v.
q.basilica.secundæ partis.ponit Bal.in.l.exceptionem.C.de pro-
batio.rationem, quia ordo priuationis est, quòd eam præcedat
habitus. nil allegat. potes adducere tex.in.l. decem.ff. de verb.
oblig.§.seruus. institu.de capi. demi. vnde quia omnis actus est
habitus, & omnis exceptio est priuatio : & iste ordo est secun-
dum naturam:ideo glo.in.c.de testibus. de testi.reputat stultum
illum qui probat peremptoriam donec aduersarius probauerit
suam intentionem: quia si aduersarius nihil probauit, non indi-
get reus aliqua exceptione.l. si quidem.C. eo. Consuetudo ta-
men seruat quòd omnes peremptorias oportet simul propone-
re:vt tenet Ioan.Masuer.in prac.sua,in rubri. de literis notis, &
notatis.in princip.

Formam opponẽdi vide per Specu.in eo.tit.§.viso.versi.fina.

32 Peremptoria iudicij est,quæ iudicium perimit quandocun-
que opponatur : vt tu non es nec vnquam fuisti procurator. se-
cus si dicatur,tu non potes esse procurator,quia miles vel fœmi-
na.quia hæc dilatoria est, per tex.in.l.licet.C. de procura. & ibi
doct.Ange.in.d.§.præterea.col.ij.Bal.in.l.peremptorias.iam al-
lega.vel non habes mandatum sufficiens, quia hæc dilatoria est:
ideo ante litem contestatam opponi debet.nam litis contestatio
supplet defectum dubij mandati:vt tenet Milius in reper.in ver.
exceptio ista,tu non &c.Secus si diceret,tu non habes mãdatum:
quia hæc quandocunque opponitur etiam post sententiam,quia
iudicium retro nullum reddit: vt asserit Alexan. consil.cxlvij.in
vj.vol. & dixi latius in cellula.ŝ. ratione procuratoris. & vide
Alexan. consi.xlij.in.iiij.vol. Vel pone exemplum, quia filiusfa.
non potest sine consensu patris stare in iudicio.l.fi.§. necessita-
te.C.de bon.quæ liber.si tamen contra me agat,& in fine iudicij
opponam quòd est filiusfa. & quòd non habuit consensum pa-
tris:illa exceptio iudicium perimit:ideo dicitur peremptoria iu-
dicij.notatur in.d.§.necessitate.De consuetudine tamen filiusfa.
in omni causa iniuriarum,& excessuum , & multo magis cũ agi-
tur criminaliter, admittitur agendo & defendendo etiã sine au-
ctoritate patris, secundum Ioan.Masuer. in rubric.de excep. in
ver.item similiter.ibi de consuetudine.nec etiã curia parlamen-
ti curat de patria potestate, nec propterea annullatur processus
in filio maiore,licet consensus patris non interuenerit : vt dicit
Guido papæ quæstio.liij.in deci.suis, & sequitur Guliel.Bene-
di.in repe.c.Raynutius.in ver.si absque.in.ij.in substitutione fi-
deicommissaria. numero.l. de testa. quod bene not. Nec etiam
curia parui sigilli Montispessulani exceptionem patriæ potesta-
tis admittit, nec propterea annullatur processus in.d.curia, licet
consensus patris non interuenerit,si filius est maior,cum tantum
in.d.curia admittantur tres exceptiones,videlicet solutionis,fal-
sitatis, & pacti de non petendo : vt tenet per expressum Guido
papæ vbi.ŝ.quæstio.ccccx. & habetur in stylo parla.in rubri. de
act.personal.§.item hæ. in prima parte.& de officio parui sigilli
Montispes. iudicis,videat iudex, & eius aduocati stylum curiæ
parla.in rubri. de offic.iudi.par. sigilli Montispes. & ordina.re-
gias in rubri. *du petit seel de Montpellier.* & idem fere stylus est in
curia conuentionũ Nemausi:vt ibidem vidi.contra tamen hunc
stylum vidi impetrare literas Cancellariæ, vt aliæ exceptiones
possint opponi:& tunc opponuntur.not. dominus meus & con-
ciuis do.Nico. Boer.in consue.Bitur.in.§.ij. de consue.iur. sta.
persona. dicit generalem consuetudinem regni Franciæ esse, vt
maior.xxv. annis sine auctoritate patris possit in iudicio stare,
cum sint prorsus absoluti,& non sint in potestate patrum: vt te-
net glo.sing.in.§. fi.insti.de patria potesta. fuit tamen contra il-
lam glo.latum arrestum in parla.Parisien. prout refert & sequi-
tur do.Bar.de Chassa.in consuetu.Burgun.in rubri. *des enfans de
plusieurs lictz.*§.iij.numero.xxj.

BIU Cujas

33 Peremptoria pœnæ est, si fiat concordia vel transactio in criminalibus. nam per illas pœna remittitur: vt no. doct. in.l. transigere.C.de transact.Bald.in tract.statu.in verb. concordia. in penul.q.vide glo.& doc.in.l.ij.ff.de senatus.Sylla. Ange.in.§. j.insti.eo. Vel pone exemplum in eo qui gratiam obtinuit à rege,prout notat plene.d.Bar.de Chassa.in cósue.Burgun. in rub. *des iustices.* in.§.v.in glo.*sil n'a grace.*& ibi ponit modum interinandi gratiam:& quando concedatur in die veneris sancta,quid operetur,ibi vide.

34 Alia est peremptoria accusationis, vt si me accusas de plagio,quia tuum seruum vendidi, & subtraxi, excipiam quòd erat meus: & hac exceptione accusatio tolletur. nam si sit meus,non potui in eo plagium committere,per tex.in.l.præses.C.ad.l.Fluuiam de plagia. & pone per text.in.l. quoniam Alexandrum.C. ad.l.Iul.de adul. Barba. hoc declarat in additio. ad Bal.in.c.j.§. naturales. in versi. nota si de feudo fuerit controuer. inter do. & agna. vasal. Vel pone exemplum in hoc titulo ad.l. Flauiam. quòd si aliquis surripiat filium Boemi vel alterius, vel Boemus hoc faciat,qui hoc sunt soliti facere, & vendat, tenetur.l.Flauia de plagiar.vt declarat Specu.in titulo de accusa.in.§.fin.in prin. in.iiij. parte dicens pœnam esse capitalem. Hodie tamen cardinales & alij magni domini donant famulos inuicem, & non incidunt in legem Flauiam: quod bene obseruatur in Francia. Bar.in lege.ff.ad.l. Flauiam de plagia.Barba. in rubri. de commoda.col.ij.

35 Quarta per ordinem succedit diuisio:quia quædam sunt tẽporales, perpetuæ,& de quibus dubitatur.& hæc probantur per tex.& no.in.l.iij.ff.eo.Temporales sunt,quæ non semper locum habent:sed eũitari possunt, & rem de qua agitur, non perimunt. text.in.§.appellantur.instit.eo.& in.d.l.iij.vt pactum de non petendo intra certum tempus. Nam si agatur ante tempus, erit excipiendum.nõ tamen perpetuo potest euitare quo minus soluat: vt dicit Hosti.in summa huius titu.in.§.quæ sit. & Spec.§.j.tex. & ibi Feli. & alij in.c.si autem. de rescrip. & latius declarabitur in sequen.idem in exceptione restitutionis,per tex.in.l.necnõ.§. exẽplo.ff.ex quib.cau.maio.l.nam postea.§ si minor.ff.de iureciu. l.fi.& per totum de tempo.in integ.resti.peten.Stepha.Aufre.in decisio.capel.Tolo.q.ccxxxviij.

36 Perpetuæ sunt,quæ semper locum habent,& euitari perpetuo possunt:& rem de qua agitur,perimunt.d.l.iij.&.d.§. appellantur.vt exceptio doli.nam si dolo induxisti me ad aliquid promittendum vel faciendum, & post promissionem agas, possum de dolo perpetuo excipere:etiam vsque ad mille annos: vt tenet Hosti.in.§.& quando. versi.item in ciuilibus.Specu.in.§.j.versi. est autem.eo.tit. & Vber. de Bonacur.in practi. sua, in rubri.de perempto.excep.in prin.& Azo in summa huius titu.versi.fina. & ideo perpetuæ dicuntur,quia si perpetuo agatur,perpetuo excipietur.Feli.in.d.c.si autem.& fere omnes peremptoriæ perpetuæ sunt: vt ait Spec.in eo.titu.§.viso. versi.item nota quòd fere. idem in pacto de non petendo.l. si vnus.§. pactus.ff. de pact. idem dic in pacto de non agendo.l. postquam liti.C. de pac. & Aufre.in decis.capel.Tolo.q.cclix. Hæc tamen cum sit declinatoria,ante litem contestatam debet opponi,& non post:vt tenet Philip. in cap.j. de litis contesta. in.vj. Et idem dic in pacto de quota litis. l. litem.C. de procura. non omitto pactum de non mouendo quæstionem, de quo per Innocen. in cap. cum venissent.de institut. & de pacto prorogatiuo.l.lecta. & ibi doct.ff.si cer.peta.in quibus omnibus pactis si agat qui mihi fecit pactum, semper potero excipere de pacto, nisi vt supra dixi secundum Bald.in Marga.in verb.exceptio.in.l.q.idem si aliquid cõtra leges perpetratum sit. nam si maritus reluctante vxore prædium alienauit dotale,& emptor postea agat, excipiet vxor alienationem esse contra leges. & idem si contra senatusconsulta, puta si mulier intercesserit,& conueniatur: & hoc excipiet esse contra senatusconsulta, puta contra senatuscon. Velleia.l.j. & per totum.ff.ad senatusconsultum Velleia.&.C.illo titu.& vide de hoc senatusconsulto per additio.ad Vber.in.d. rubric. de perempto. excep.& Ange.in.§.item.col.xij.cum sequen.institu.eo.Bald.in Marga.in ver.mulier.in vlti.quæsti.Pet.de bella Pertica in suis quæstionibus.quæsti.xxxiiij.

37 Aliæ sunt de quibus dubitatur, an sint temporales vel perpetuæ: vt exceptio, ne maritus conueniatur vltra quàm facere possit.l.maritum.ff.solu. matri.&.l.sunt. cum.ll.seq.ff.de re iud. nam dubium est, an perpetuo maritus erit pauper, an perueniet ad pinguiorem fortunam. nam si perpetuo sit pauper, perpetua erit.si perueniat ad diuitias,erit tẽporalis.ita declarat glo.in.d.l. iij.intellige tamen hanc exceptionem habere locum, nisi persona principalis contra quam opponitur, indigeat: quia tunc non habebit locum exceptio:quia charitas bene ordinata à seipso incipit.l.præses.C.de seruitu.& aqua.l. si quis.§. de alimentis.ff.de liber.agnoscen. in.c.qui vult ordinatè. de pœniten. distinct.iij. glo.in cap.si Romanorum.xix.dist. dicit absurdum esse aliis benefacere, & non sibi. gloss.in.c.nisi.de aucto.pallij. infit potius debere diligere me quàm alium. gloss. in cap. ex parte. in.ij.de cleric. non residen. & hanc opinionem tenet Roma. in repe.l.si vero.§.de viro.col.xxxvj.fallen.xxxix.ff.solu.matri.Et licet hæc exceptio possit opponi contra aliquas personas, nunquam tamẽ habebit locũ,si dictæ personæ quæ possunt eas exceptiones opponere, non præstiterint cautionem de soluendo ex integro si peruenerint ad pinguiorem fortunam, per text. in.l.vna.§. cum autem.C.de rei vxo.actio.ita Anto.de Tremolis, in additio. ad Vber.de Bonacurso, in rubric. de exceptio. & benefi.in versi.& cæteri. & ibi vide alias personas hoc priuilegium habentes. & in.d.l.sunt.cũ legibus seq. & ibi docto.idẽ in exceptione nõ numeratæ pecuniæ,& nõ numeratæ dotis: vt Hosti.canit in.§.quę sit.in ver.de quibusdã.eo.tit. Saly.in.l.exceptioné.numero.xxv. de proba.& idem Specu.vbi.ẽ.§.j.versicu.est quoque.&.§.dicto. versi. quid de exceptione. & an omnibus exceptionibus possit renuntiari, vide Pet.de bella Perti.q.clv.in suis quæstionib.

38 Quinta diuisio est, quòd quædam sunt personales, & quædam reales.personales sunt,quæ personæ cohærent,& personam vel eius qualitatem concernunt, & ad alios non transeunt.l.exceptiones quæ personæ.ff.eo. & hæ sunt duplices. quædam inhærent personæ per quam, aliæ personæ contra quam. vt tenet Io.And.in addi.ad Spec.in.§.j.eo.ti.in fin.

39 Exceptiones inhærentes personæ per quam,sunt istæ:de legato: vt si legatus missus ad aliquas partes ibi conueniatur, habet exceptionem suæ inhærentem personæ, per quam agentem repellet.l.ij.§.legatis.ff.de iudi.& ibi ponuntur alię personæ cõsimile priuilegium habentes.Idem si clericus coram seculari cõueniatur, cum iure prohibeatur.in.c. clericum nullus.xj.q.j.& cap.si diligenti.&.c.significasti.de foro compe. Idem dic si exẽptus coram non suo iudice conueniatur, nam per exceptionem actorem repellet à limine iudicij. & alia exẽpla videas per Spec. in titu.de reo.& Hosti.in summa huius titu.in.§.fi. versi. item est effectus.debent tamen supradictæ personę cauere de iudicio sisti coram eorum iudicibus:vt pulchre dicit tex.in.d.l.ij.§.sed si dubitetur.ff.de iudi.

40 Inhærentes personæ contra quam excipitur, sunt sequentes.primo,suspicio iudicis.nam si quis coram iudice suspecto me conueniat,contra eum excipiam.quæ exceptio inhæret personæ contra quam excipitur, cum durum sit coram eo litigare. in.c. cum inter.eo.titu.& causas suspicionis ponit gloss.in.c.causam, & ibi Hosti. in summa.in.§. quæ sint iustæ causæ. Aene.de Falco.in.c.causam. in.ij. de iudi. & latè Præpo. in.c. postremo de appel. Archidia. & alij in.c.ij. de appel. in.vj. Et an fideiussori competant, tex.in.d.l.exceptiones. Ang.Io.Fab.& alij in.§. fin. insti. de replica. Roma. sing. ccccccxxvij.d.de Ripa. in.c.j.numero.xxv.de iudi.Bal.in tract.statu.in ver.debitor.in.v.q. & in ver.excipere.ij.q.Petrus de bella Pertica in suis quęstionibus.q. cxxix.&.q.xxxvj.Petr.de Ferra.in practica sua,in forma respon. rei conuenti.in ver.saluis aliis.col.penul. & Vber. de Bonacurso,in pract.in rub.de exceptionibus & beneficiis, quæ post definitiuam sententiam opponuntur. versi. opponi autem possunt. & ibi in additio.ad eum.

41 Reales sunt, quæ rei adhærent, & radicem obligationis concernunt, & fideiussori competere possunt.l. exceptiones.§. rei. ff. eod. & sunt in duplici differentia. quædam rem ipsam de qua principaliter agitur, concernunt: quædam vero quamlibet rem.

42 Concernentes rem de qua agitur,sunt,si petis beneficium, & dico sublatum de ecclesia. in.c.cum accessissent. de constitu. vel dico tibi non deberi ex qualitate eius, quia forte curatum, & non attingis vicesimumquintum annum. iuxta notata in.c. cum in cunctis. per illum text. ad hoc expressum.§.inferiora. de elect.& ad omnem successorem trãsit:vt Ange. attestatur in rub. col.vij.versi.venio nunc ad quintum.ideo dicit Ange.cõsi.lviij. exceptionem rei iudicatæ esse realem.

43 Aliæ respiciunt,siue quamlibet rem concernunt, vt locum assignare non tutum, remotum, inhonestum, rescriptum vitiosum,libellum ineptè cõceptum. nam de qualibet re excipiã, siue fuerit ecclesiastica siue prophana, per text.in.c. ex parte.in.j. de appella.& ibi doc.in.c.venerabilibus.§.sed si ex causa.de senten. excom.in.vj.cle.pastoralis.de re iudica.in.l.de ætate. cum.l.seq. & ibi Alexand. qui legit illas leges cum.§. fin.l. recusare. ff. ad Trebel.Feli.in.c.cum.R.de offi.deleg.Car.& alij in cle. vna de fo.compe. Et istæ licet sint dilatoriæ, quia habent causam successiuam & multiplicatiuam,post litem cõtestatam possunt opponi:cum si de nouo citentur, de nouo grauantur. ideo prodest quo ad futuros actus, non quo ad præteritos: vt no. in.c. dilectus.

BIU Cujas

ctus.in.ij.de reſcrip.Nic.de Milis in reper.in ver.exceptio dilatoria habens cauſam &c. Iaſ.in.l. prætor.§. fin.col.vl.ff. de noui ope.nuntiatio.idem tenet.de Ripa in tract.de peſte.in.iij.parte.ij.partis.q.iiij.dicens, quòd licet quis comparuerit in loco peſtifero ſemel vel pluries, nõ tamẽ tenebitur ampliùs in illo loco comparere, etiam ſi promiſerit ſe ſiſtere in illo loco, per text. in.l.ij.§.fi.ff.ſi quis cautio.nec tenetur mittere procuratorem: vt ibidem not.doct. & Vber. de Bonacurſo, in practica ſua, rubri. quib.mo.citatio impune cõtemni poſsit.§.j. & per totam rubri. & Feli.in.c.accedens.in.ij.vt lite non conteſta.

44 Sexta diuiſio. Quædam ſunt fauorabiles, quædam odioſæ, & inductæ propter rigorem iuris, & inductæ propter naturalem æquitatem. Fauorabiles ſunt, quæ in merum fauorem ſunt principaliter introductæ, per tex.in.l.qui exceptionem. & ibi Barto. & Iaſ.ff.de condic.indebi.Bal.in.l.rogaſti.in prin.ſi cer.peta.Et tunc præſumitur inductum principaliter in fauorem, quando eſt inductum ob imbecillitatem: vt Velleiani exceptio, & aliæ multæ. Odioſum vero, quando eſt inductum propter dolum: vt in Macedoniano: ita tenet Bal.in.l.pe.C.de pac. Iaſ.in.d.l. qui exceptionem. & eſt quadruplex.prima, quæ non oppoſita nũquam elidit: vt exceptio epiſtolæ diui Hadriani. & tunc ſolutum non oppoſita exceptione nunquam repetitur, per caſum ſing. in.l.ſi teſtamento.§.quod ſi duo.ff.de fideiuſſo.§.ſi plures.inſtitu. de fideiuſſo. & hæ.ſ.Macedoniani & Velleiani in executione opponi poſſunt vt tenet Alberi.in.ij.parte ſtatuto.q.cxlviij.

45 Alia quæ non oppoſita, elidit quodammodo naturalẽ obligationem, & ſic ius agendi, vt pactum de non petendo: & tunc indebitè ſolutum repetitur.d.l.qui exceptionẽ. & Bal. in Marga. in ver.exceptio.in.xx.q.

46 Alia eſt fauorabilis & perpetua, vt eſt illa quæ ſimul naſcitur cum ipſo contractu: vt exceptio Velleiani: vt per totum titulum.ff.&.C.ad Velleia. & Angel.in.§.item. col.xij.inſtitu. eo. Pet.de bella Perti.q.xxxiiij. & Vber, plene in practi.ſua, in rub. de perempto.excep.in ver.exceptio Velleiani. & ibi in additionibus ad eum.

47 Alia quæ non competit, niſi expreſsè opponatur: vt exceptio compenſationis, de qua per Iaſ.in.d.l. qui exceptionem. Feli.in.c.ſuborta. de re iud.Alexand. conſil. cxlix.in.ij. volu.& conſil.lxj.in.iij.volu.& conſil. xciij. in.iiij.parte.&.lxxxvj. in.v. parte.& Vber.in practi.prædicta, in rub.quibus mod.ſuo nomine ciuiliter agẽtes.ver.præterea.in verb.pecuniariis. ibi in addi. ad eum plene. & an excommunicatus prædictam exceptionem opponere poſsit: quod non tenet Stepha. Aufre.in deciſ.capellæ Tolo.q.j.&.q.clxxj.&.q.cc. & hæc in executione, & poſt ſententiam poteſt opponi: vt infit Ang.conſi.cxxxij.& conſi.cclix.

48 Odioſæ ſunt, quæ principaliter in odium alicuius ſunt inductæ, per ea quæ dicit Bar. & Iaſ. in.d.l.qui per exceptionẽ. & ſunt hæ, Macedoniani, & ſimiles. Nam Macedoniani exceptio contra naturalem rationem in odium fœnerantium filiiſſam. eſt introducta: vt habetur per totum titulum.ff.&.C. ad Macedonia. quia vt filius ſolueret mutuum acceptum, ante diem patrios inquirebat in annos: vt dicit Ouid. & refert gloſſ.in.l.fin.C.de pact.& de hac ponit glo.in.§. item ſi. de excep. in inſtitu. Vber. in ſua iam allegata practica, in rub. de peremp. exceptio. & ibi vide in addi. Idem dic in exceptione criminum. in.c.accedens. de accu. Specu.in eod.titu.§.dicto.verſi. vtrum autem. Notandum eſt tamen quòd omnis exceptio poteſt ſui natura dici fauorabilis, cum ipſius mater ſit æquitas.l. qui æquitate. de dol. excep.inſtit.eo.in prin.Bar.in.l.j.de vaca.mune.ff. Azo in ſumma huius tit. Panor. in.c.cum inter.eo.tit. & Feli.in rub. Bald. in Marga.in verb.exceptio.q.xxxij. Angel. in col.vj.rub.e.titu. verſi.capiamus tertium.glo.ſing.in.l. venia. in ver. liberis.C.de in ius vocan. ſecundum Barba. in tract. de præſtantia cardinal. in.j.q.j.partis.numero.lxxiij.col.vl.

49 Aliæ inductæ ſunt ad rigorem iuris ſeruãdum: vt exceptio rei iudicatæ: vt per totum titulum de excep. rei iudic. & in cap. fin.de excep.in.vj.Pet.de Ferra.in prac.ſua, in forma reſponſio. rei conuenti. in ver. reſque iudicatæ. & Vber. de Bonacurſo.in rubri.de perempto. excep. in verſi. rei iudicatæ. ibi per addi.ad eum.& quatuor requiruntur in hac exceptione: videlicet quòd ſit eadem res, eadem cauſa petendi, idẽtitas perſonarum vere vel interpretatiuè.l. cum quæritur. cum duabus ſeq.ff. de excep. rei iudica. Item quòd fuerit à iudice competenti lata. doct. in.c.ſeculares.de foro compe.in.vj.&.c.fin. & ibi Philip. Fran.illo tit. vide Alexan.in.l.ſæpe. de re iudi. & in conſil. xciiij. in ſecundo volu.& in.l.qui Romæ.& ibi alios.ff.de verb.oblig. Et idem in exceptione litis pendentis.l.Iulianus.ff.de condic. indebi. & ibi doc.&.d.l.qui exceptionem. Angel.in.§.item ſi in iudicio.eo.tit. inſti.& illa tria quæ debent in ſententia concurrere, debent etiã in exceptione litis pendentis interuenire: vt tenet Philip.in.c.fi.

A eo.tit.in.vj. Quot modis dicatur lis pendere? dic quinque modis. Primo, per libelli oblationem.l.ij. &.iij. vt lite penden. C. Secundo, per appellationem.nil noua. appel. penden.ff. Tertio, per relationem ſeu conſultationẽ per iudicem ſuperiori factã.l. ex illo tẽpore.C. de appel. Quarto, per iudicis recuſationem.ea ſecundo requiris.&.c.cum ſpeciali.de appel.l. apertiſsimi.C. de iudi. Quinto, per in integrum poſtulationẽ reſtitutionis.l. vna. in integ.reſti.poſtula. ne quid no. fiat.C.& Pet. de Ferra.in pra. ſua.in ver.exceptionem litis pendentis.in forma reſpon. rei cõuen.Alex.cõſi.cv.in.iij.volu.&.xlij.in.iiij.volu. &.cxxxij.in eo. volu.& So.in conſil.xxxviij.in primo vol.Feli.in.c. exceptionẽ. numero.xlj.eo.tit. Intellige tamen exceptionem litis pendentis poſſe opponi ſi pendeat coram iudice competẽti. aliàs ſecus per tex.in cle.ij.vt lite penden. Philip.in.c.fin. eo.titu.in.vj. de exceptione compromiſsi pendentis, vide Alex.conſi.lxxj.in.v.parte.Iaſ.in.c.pecuniam.col.iij.ff.ſi cert.pet.

B 50 Sunt & aliæ inductæ propter naturalem æquitatem: vt exceptio doli: vt habetur per totum titulum de doli excep.ff.& Alexand.in.l.ſi quis cum aliter.ff.de verb. oblig. glo. magiſtra. & ſingu.in.l.qui ſe debere.ff.de condic.cau.data. & ibi Iaſ. ample. Aduerte tamen quòd hæc exceptio plebeio ſeu humili contra conſtitutum in dignitate non competit, per text. ſingu. in.l. non debet.ff.de dol.ſing.ſecundum Aret. in.§.j.col.xij. inſti.eo. ſecus dicerem in exceptione metus. vide Cepol. cautel. cvij. & clxj.& Petr.de Ferra. in pra. ſua, in forma reſponſionis rei conuenti.in ver.doli exceptione. Vber. de Bonacur. in ſua practica in rub.de peremptor.excepti.in verſi.peremptoriæ.& ibi in additio.ad eum per.d.Ant. de Tremolis, in verb. doli mali. Idem in exceptione non numeratæ pecuniæ, erroris, & ignorantiæ.l.j. & per totum de non numerata pecu.C.erroris.in cle.vna de ſequeſtra.poſſeſſ. & ibi Fran.in gloſſ.fin. Angel.d.§. appellantur. colum.xviij. & de hac exceptione non numeratæ pecuniæ, vide Feli.in cap.ſi cautio. de fide inſtru. Et poteſt opponi per eccleſiaſticas perſonas etiam poſt biennium, immo prælatus eccleſiæ huic renuntians, nõ præiudicat eccleſiæ, vt tenet princeps canoniſtarum Io.And.& alij poſt eum in.c.fi.de ſolu.Bal.in auth.hoc ius.C.de ſacroſan.eccle.Iaſ.in.l.cum quis.C.de iur.& fac. igno. Nico. Milius in reper.in ver.exceptio non nume. pecu. Angel. in conſi.ccxlv. colum.iij.in.ij.dubio. immò fortius dicit Ange. conſil. clvj. quòd ſi exceptio non numeratæ pecuniæ obiicitur contra illum qui dicit ſe numeraſſe pecuniam, perpetuò competit, & poteſt opponi: quia ei opponitur de dolo ſuo, in quo verſatur, cum ſcire debuerit pecuniam non numeraſſe, ex quo de ſua numeratione agitur, de qua non poteſt ignorantiam prætendere.l.ſi.pro ſuo.ff. licet ſecus eſſet ſi opponeretur contra aliũ, puta contra ſucceſſorem qui non numerauit: & hoc procedit de canonica æquitate, ſecundum eundem Angel. quem vide. idem dic in exceptione rei litigioſæ, tranſactionis, pietatis, vel malitiæ: vt tenet Hoſti.in ſumma.huius ti.§. quæ ſit. verſi.ſi. Formam opponendi ponit Spe.eo.tit.§.viſo.ver. ſuper exceptione.

C

D 51 Septima ſequitur diuiſio, quòd exceptionum quædam ſunt diuerſæ, alternatiuæ, & contrariæ. Diuerſæ ſunt, quando multa remedia propono: vt ſi petas à me domũ, excipiam quòd feciſti mihi pactum de non petendo: & res iudicata eſt, vel tranſacta. nam hoc facere quis minimè prohibetur per tex.in.l.contra maiores.C.de inoff.teſt.Bal.& Sali.in.l.ſi quidem.C.eo.& in.l.peremptorias.C.ſenten. reſcindi non poſſe. De conſuetudine tamẽ defenſio non poteſt in plures partes diuidi, & potiſsime quando ad vnum finem tendit, per.l.iam tamen.§.pe.ff. iudica. ſolui. & ideo ſi reus habeat plura remedia, aut plures exceptiones ad vnũ finem tendentes: illas ſimul tenetur proponere, & vna vice: aliàs non eſt audiendus ad aliquid de nouo proponendum: vt aſſerit Ioan.Maſ.in practica ſua parlamenti, eo.tit.verſ. de cõſuetudine.& ſeq.& idẽ ſeruatur in parlamento Tolo. vt habetur in ſtylo parla.§.fi.niſi in caſibus poſitis per Stepha. Aufre.in.d.§.fi.ibi videre licet.vide Io.de Selua, in trac. de benefic. in.iij.parte.q. xix.Hippol.in rubri.de probat.fo.xlij.col.iiij.

52 Alternatiuæ ſunt, per quas reus ſic excipit contra actorem: non potes agere contra me, quia es fur, aut falſarius, ſeruus, vel excommunicatus. & hæ exceptiones regulariter non admittuntur: quia alternatiua parit obſcuritatem. in.c. vt qui duas. de elec. in.vj. & obſcura exceptio debet reiici.l.j.§. Labeo.ff. de flu. quod fallit in tribus caſibus poſitis per Feli. in.c. tertio loco.col.iij.de proba. ibi, adulterinum &c. Io. And. & alij in regula, in alternatiuis. de regu. iur. in.vj. ſex ſpecies alternatiuarũ vide per Bar. & alios in.l.iij.ff.de eo quod cer.loco. Ioã.Fab. & cæteros in.§.huic.inſti.de act.&.d.Bart.de Chaſſa.in conſue. Burgun.in rub. *des mains mortes*.§.xxj.in glo.fin.no. doc.in.c.inter.de reſcrip.

53 Contrariæ dicuntur quando aliquis dicit excipiendo ſe non

BIU Cujas

habuisse,& soluisse,vel pactum de non petendo sibi esse factum: vel si reus accusetur de homicidio,potest negare se occidisse: & si conuincatur, potest allegare quòd ad suam defensionem fecit: vt dicit Io.And.in.c.nullus.de reg.iur.in.vj.in mercuria.Bar.in l.cum de indebito.ff.de proba. Barto. & alij in auth. contra qui propriam.C.de non nume.pecu. Alex.Iaſ.Hercul.& alij in.l.j.§. si quis simpliciter.ff. de verb. oblig.Bar. & alij in.l. nemo.ff.eo. ideo est dicendum,quòd exceptiones contrarias potest quis conditionaliter opponere:vt nego me habuisse, & casu quo probetur,dico me soluisse:vel aliud,per glo. in.c.cũ dilectus. de relig. do.gl.Panor.& alij in.c.auditis.de præscrip. Panor. & Feli.in.c. pastoralis.eo.tit. Bal.in.d.l.si quidem.C.eo.Specu.tamen in.d.§. viso.versi.quid si debitor.dicit alia via nos posse excipere:videlicet si aliquid petatur alicui,fas erit dicere, dubito. & si probet, potero allegare solutionem,vel aliam exceptionem, argumento text.quem allegat in.l.si debitor.ibi, neget aut dubitet.ff. de petitio.hære.facit tex.licet non adducat in.l.iusiurandum & ad pecunias.ibi,putat decessisse.ff.de iureiu. in.l.si quis inficiatus. ibi, procuratorem nó putaret.ff.depos. in.l.cum quo. ibi, dubito.ff. ad.l.Fal.l.fi.ibi,procliuior sum.ff.de condic.cau.data.&.l. fideicommissa.§. si quis illicite. ibi, procliuior.ff. de leg. iij. Stepha. Aufre.in decisio.capellæ Tolosanæ.q.xxj. Areti.consi.xcvj.Flo. in.d.l.cum de indebito. Petrus de Ferra. in practi. sua, in forma responsio.rei conuenti.in ver.contrarietaté.vide Dec.tres conclusiones ponentem,in.d.c.pastoralis.& quando sit licitum allegare contraria,Bal.ponit in.l.j.C.de fur. Præpos.in.c. dilecto. col.xx.de appel. Alex.consi.c.in.v.volu.additio.ad Vber.de Bonacur.in rub.quibus mo.suo no.ciuiliter agentes.§.similiter.

54 Restat octaua diuisio, quòd quædam sunt exceptiones ciuiles,quædã prætoriæ.hæc diuisio probatur in.§.alioquin. insti. eo.Ciuiles seu legales sunt,quæ à lege ciuili sunt introductæ: vt exceptio suspicionis.l. apertissimi.C. de iudic. Barba. in rubri. huius tit.in cle.ita tenet, & non obstant iura in contrarium adducenda,videlicet tex.in cap.quod suspecti.in fi.iij.quæst.v.cap. secundo requiris.in fi.de appel. quæ dicunt recusationem à iure naturali scaturire: quia ibi dicitur quodammodo, & sic improprie.c.secundo requiris,non loquitur de iure naturali communi omnibus animãtibus,sed de ratione naturali: quia licet cõmittatur iudici suspecto recusatione remota,poterit tamen bene iudicare,& sic nõ grauatur pars,quia poterit appellare:vt tenet Barba.in cap.ex parte.in.ij.de offi.delega.vel pone per totum titulũ vt prępo.no.imperato.colla.v.vt si producis instrumentum,excipio quòd in eo non est annus,dies,& consul,& imperator,per glo.in.l.j.in ver.editiones.ff.de eden. alias curiosus lector inuenire procuret,quas per discursum iuris inueniet.

55 Prætoriæ,quæ à prætore introductæ sunt: vt doli exceptio, & metus:per totum titulũ.ff.de dol.ma.metúsve exceptio.& aliæ per corpus iuris inueniuntur,quas per iuris cursum videre licet. nam plus laboriosum est quàm subtile eas cumulare.& in simili loquitur gloss.in rub.ff.de sol. & in rubri. de diuer. & tempo. præscriptio.& in.l.in honorariis.ff.de actio.& in.l.j.ff.solu. matrimo.cum similibus.

56 Sequitur diuisio nona.nam quædam directæ sunt,vtiles vero aliæ. Directæ sunt, quando verba.l. & mens conueniunt, seu concordant:vt si petebam totum fundum, & iudicatũ est contra me:si iterum volo petere,obstat exceptio directa. idem si petam partem:quia si iudicatũ est super toto,ergo super parte: per text. in.l.si quis cum totum.§.& generaliter.& per totam legem.ff.de excep.rei iudi. & idem si generaliter petebam redditionem administrationis tutelæ,& transegimus, vel ad centum fui cõdemnatus:si iterum petis,obstat exceptio directa: quia transactio est generalis super omnibus:& etiam verba cõueniunt.tex.in.l. sub prætextu.C. de transact. &.l.age. illo titulo.gloss.in.l. si quis id quod.ff.de iurisdict.omni.iudi.&.l.si iudex.ff.de mino.

57 Vtilis est,quando nec verba legis,nec mens conueniunt:sed ex mente legis extenditur: vel quando nihil dicunt verba, sed mens hoc habet. & de hac loquitur tex.in.l.licet.C. de iudi. vel quia subest eadem ratio.Cepola in tracta.de seruit.vrba.prędio. in cap.lxxxj.& vide glo.in.l.curatoris. & ibi docto.C. de nego. gest.l.j.&.l.actionis verbo.ff.de actio.& oblig.doc. in rubri.de rei vindi.ff.Feli.in.c.aduersario.eod.titu.

58 Decima diuisio. Quædam sunt modificatoriæ condemnationis:aliæ executionis.Modificatoriæ cõdemnationis sunt,quæ condemnationem moderantur:vt si contra patrem agatur ratione obligationis filij, poterit pater excipere, vt condemnetur eatenus quatenus est in peculio.& hæc exceptio condemnationem futuram modificabit,per tex.in.l.pe.quod cum eo.ff. & ibi Bart. & Bald.in.l.si dubitetur.§.fi.ff.de fideiusso.Bart.in.l.fin.C. quod cum eo.& Ioã.Fab.Pla.Ang.& Iaſ.in.§.actiones.insti. de actio. Item quando filius est emancipatus,non tenetur nisi inquantum facere potest.l.ij.ff.quod cum eo.l.si ex alio.C.eo.Cepol.cautel. xiiij.Iaſ.in.l.qui iurasse.§.j.ff. qui satisda. cog. Idem in tributoria.l.j.& per totũ.ff.de tributo.actio.§. introduxit. & ibi docto. instit.quod cum eo.idem de exceptione de in rem verso.l.j.cum toto tit.ff.de in rem verso.§.præterea.insti.quod cum eo.Et istę tépore peremptoriarum possunt opponi:quia quatenus minuũt, eatenus perimũt:vt tenet Bal.in.l.exceptionem.C. de probatio. vide Vber.de Bonacurso in rub.de impedimẽ.executio. & causæ nulli.per totam rubri.& ibi in addi.ad eum.

59 Modificatoriæ executionis sunt, quæ executionem modificant:vt si socius omnium bonorum contra alium socium agat,& sit condemnatus, potest exceptionem opponere, ne exigatur ab eo vltra quàm facere possit.l. maritum. cum legibus seq.ff.solu. ma.&.l.sunt.cũ.ll.seq.ff.de re iudi.Bart.& alij in.l. ex diuerso.§. fi.ff.solu.matri.sed fallit quando iudex assignauit terminum reo ad opponendum omnes exceptiones dilatorias,peremptorias,& anomalas.Bald.in.l.ab executione.col.vlt.C.quorum appel.nó recipiãtur. allegat Alex.in.d.l.ex diuerso.& Iason.in.l.j.col.pe. C.de iuris & fact.igno. Feli.in.c.pastoralis. col.iij. versi. limita secundo.de excep.idem in exceptione inuentarij confecti.l.fi.C. de iure delibe.&.§.hinc nobis.de hæredi.& Falc.colla.j.Et quia executionem moderantur: ideo post sentétiam possunt opponi. & de istis cognoscit executor.l.cum fideicommissum.ff. de confessis. & de quibus exceptionibus possit executor cognoscere,vide per Stepha. Aufre.in decis.capel.q.cccxliiij. Alex.Iaſ.& alios in.l.qui Romæ.§.fin.ff.de verb. obliga.Rauen.in alpha.in verbo,quis potest.Bartho.de Chassa. in consue. Burgun.in rub. *des succeßions*.§.xiij.in glo.j.Alexan.consil.xcv.in.iiij.volu. vide Vital.de Camba.in tracta.clausularũ,in clausula:nulla exceptione obstante.fol.xj.Salic.in.l.exceptioné.numero.xxiiij. de proba.C.Vber. de Bonacurso in rub. de excep. & benefi. quæ post defi.sen.oppo.& ibi in additio.ad eum. Idem in exceptione cõpensationis,& rei non traditæ: vt attestatur Feli. in ca.suborta. de re iud.& in ca.cum Ioannes.de fide instru.An exceptio pretij non soluti possit in executione opponi,ponit Specu.in eo.tit.§. dicto.versi.sed pone. & idem in titulo de executio. senten.§.hinc refert Nico.de Milis in reper.in verb.emptor.

60 Vndecima diuisio. Quædam sunt incidentes,quædã emergentes.Incidentes,quæ ante processum originem habuerunt: vt exceptio iurisiurandi, pacti, & aliæ ante motum processum cõpetentes.glo. & docto.in ca.j.de ordine cognitio.& an si exceptio ecclesiastica incidat coram seculari, possit talis iudex cognoscere,late ponit Feli.in ca.cum sit.col.penul.de fo.compe.

61 Emergentes,quæ in ipso negotio,id est in ipsa lite de nouo emergunt:vt si producis testes, excipio nõ esse admittendos.vel vis habere dilationem, dico non dandam. istud de nouo in lite emergit:ergo dicitur emergés,vt tenet Bar.& alij in.l.j. de ordi. iudicio.C.glo.& docto.in.l. quod iussit.ff. de re iudi. Panor.in c.ij.eo.tit.in fin. Feli.in.c.suborta.de re iudi. Imol.in cle.sæpe. numero. xxij. de verb. sig. Barto. in extra. ad reprimendum. in verb.summarie. Pet.de Ferra. in practica sua in forma excipien. contra positiones.in verbo,petens. & Bald. in.l. præscriptione. col.ix.C.si contra ius vel vtilit.public.

62 Duodecima diuisio.Quædã exceptiones sunt ordinis,quædam vero præposterationis.Exceptio ordinis est,quę ad ordinis obseruationem tendit:vt si pro aliquo fideiussi,& cõueniar:possum excipere quòd prius principalis excutiatur, per textum in auth.præsente.C.de fideiusso.& in.§.sed neq;.in auth. de fideiuss. col.j.& licet non fuerit opposita,valebit tamen processus: vt tenet Stepha.Aufre.in Deci.capel. Tolo.quæst.lxxxj. & licet pro aliquo iurauerim soluere, adhuc tamé exceptionem ordinis opponere possum:vt tenet Aufre.vbi.ẽ.q.cxxxix.& hæc est dilatoria. glo.in.l.iij.ff.eod. Cyn. in authen. præsente.C. de fideiuss. & in.l.exceptionem.& ibi Bal.C. de proba. & in.l. exceptiones.ff. eo.Ang.in.l.si mancipium.§.j.ff.de euic.Alexan.in consi. cxiij. in.vj.volu.& consi.xxix.in.vij. volu. Et ideo debet opponi ante litem contestatam, secundum Bart. & alios in.d.l.iij. & Guido. papæ in suis decisio. q. cccccclxx. nec in causa appellationis admittetur,si non est in causa principali opposita:vt tenet Alexan. consil.xxxiiij.in.iiij. volu. Pro intellectu tamen auth. præsente. vide & eius limitationes per Roma. in sing. cccccclxxv. & in consi.xciij.& cõsi.ccxj.& Sozi.in trac.fallen.regula. cxxxiij.Io. de Pla.in.l.j.de conuenien.fisci debito.lib.x.C.Fran.de Crema. sing.cxxxvj. Alex.in.l.etiam.§.fi.ff.solu.matri.& consi.clix.in.ij. volu.& consi.lxxxiiij.in.iij.volu.& consi.c.in.v.volu.Spec.in titulo de renuntiatio.& cõclu.§.j.versic.viso de &c.Vital.de Cãbanis in tracta.clausularum,folio.cccxxxix. in parua impressione. Albe.in tract.statutorum, in secũda parte.q.clxvj.& Benedi. in repe.c.Raynutius.in ver.si absque.in.ij.numero.lij. de substitutione fideicommissaria. de testa. Bar.de Chassa. in consuetud. Burgund.

BIU Cujas

Burgund. in rubr. *des rentes vendues à reachat.* §. ij. & in rubri. *des cenſes.* §. vj. in glo. *contre le tenementier.* in fi. & Anto. de Tremol. in addi. ad Vber. de Bonacurſo in rubri. qui. mo. exa. ordina. iud. declina. ver. idem puto. Item poteſt opponi, vt is qui recipit pecuniam, prius conueniatur, etiam ſi duo ſint obligati. Barba. pulchre in conſi. xliij. ſempiterna. col. iiij. & ſeq. in. ij. volu.

63 Aliæ ſunt præpoſterationis. & eſt duplex. Prima eſt vnius cauſæ ad aliam inter eaſdem perſonas, vt quando ageretur prius rei vindica. quàm communi diuidundo: vt habetur in. l. j. ff. communi diuidundo. vel ſi quis agat actione familiæ erciſcundæ, excipere poſſum quòd agit præpoſtere, cum non ſit hæres, nec hæreditatem poſſideat. & primo agendū eſt petitio hęredi. & poſtea familiæ erciſcundæ. l. ij. C. communi diuidun. l. ſi mancipium. §. j. ff. de euictio. l. præpoſteri. C. de teſta. & l. j. & ibi Flo. ff. famil. erciſcun. Bal. in. l. exceptionem. C. de probatio. l. vt debitum. & ibi Bar. in rub. de hæredi. actio. C. Alex. conſi. xlvj. in ſexta parte. Bal. in ſua diſputatione incipiente, accuſatus de vi turbatiua. col. iiij. verſi. ſexto. ſic Feli. in. c. cum dilecta. verſiculo, demum ad ornatū. de reſcript. Areti. in. c. qualiter. j. col. iij. de accuſa. tex. in. §. ſi quis ita. inſti. de inutili. ſtipula. Altera eſt exceptio præpoſterationis de vna perſona ad aliam, vt prius conueniatur debitor quàm poſſeſſor bonorum. authen. hoc debitor. C. de pigno. Curtius in. l. bona fides. col. ij. ff. depoſi. de hoc dic vt in ſupra proxima cellula dixi.

64 Decimatertia diuiſio. Quædam ſunt rationabiles, & non fruſtratoriæ: aliæ irrationabiles, & fruſtratoriæ ſeu friuolæ. Rationabiles ſunt, quæ à iure ſunt approbatę: vt ſi iudex ſit meus inimicus, & ego oppono exceptionem: vt. c. cum inter. de exceptio. vel aliæ quæ vere competunt per tex. in. l. ſi alius. §. beliſſime. cū ſequen. ff. quod vi aut clam. Bar. in extrauagan. ad reprimendum. in ver. ſummariè. Cardi. Imol. & Geor. Natā. in cle. ſæpe. in ver. dilationes. de verbo. ſigni. vel ſtabitur arbitrio iudicis, quando erunt rationabiles: vt tenet Barba. in ca. ex parte. in ſecundo. de offi. delega. numero. xvj. vide tex. in ca. ea quæ. c. lator. c. cum ſuper. de re iudi. & c. ſuper eo. quod metus cauſa. c. iij. de eo qui mittitur in poſſeſ. c. fi. de ſequeſt. poſſeſ. c. j. & c. conquerente. de reſtitutio. ſpolia. c. cum olim. de dol. & contuma. & c. ſi conſtiterit. & ca. ad petitionem. de accuſa. c. ſtuduiſti. de offi. lega. c. iij. de offi. ordina. c. notum. cum ſimilibus. ij. q. j.

65 Irrationabiles ſeu fruſtratoriæ ſunt, quæ iudicium potius fruſtrantur & differunt, quàm veritatem concernant: vt recuſatio iudicis eo quia aduocatus alterius partis eſt familiaris illius. vel exceptio excommunicationis opponitur contra reum ſe defendentem contra. c. cum inter. & ibi docto. de excep. Quod intellige niſi excommunicatus potuiſſet abſolutionem petere, & non curauit: quia tunc videtur excōmunicationem contemnere: ideo nō poterit etiam ſe in iudicio defendere. & hoc eſt dictum ſingulare Ioan. Calde. in repe. ca. ab excommunicato. col. xiij. in parua impreſsione. de reſcrip. refert & ſequitur Barba. in rub. de reſcrip. col. vij. numero. liiij. Et breuiter dicas quòd omnis exceptio dicitur fruſtratoria & irrationabilis, quæ cauſa ſubterfugij proponitur. Sed oro vt nullas fruſtratoriè & friuolè proponas, ne animam tuam damnes, & dæmonibus commendes: vt dicit Vber. de Bonacurſo in practica ſua. in rub. de recuſatio. in principio. dicens quòd omnis exceptio aut eſt fruſtratoria, & friuola: aut vera, & legitima: & huic adhęreas ſicut Bononienſes Carrocio: vt dicit gloſſ. in. l. omnis definitio. ff. de regulis iuris. Quid dicatur fruſtratorium, vide glo. in. l. merito. ff. de vi & vi armata. & in clemen. ſæpe. de verbo. ſignifica.

66 Decimaquarta & vltima pro nūc diuiſio eſt, quia quædam generalis dicitur, quædam obſcura. Generalis eſt, quando generaliter contra aliquem excipitur, puta eſſe inimicum, & non exprimitur ex qua cauſa, ſecūdum Baldum in. l. ſi quis teſtibus. C. de teſtibus. vel quòd eſt infamis, & cauſa infamiæ non ſpecificatur vt debet fieri, per tex. ſingu. in. c. præſentium. in. §. teſtes. ibi, facta ſigillatim ſpecificatione. de teſtibus. in. vj. & tenet Marc. Anto. Baueri. in. §. ſed cum aliquis. col. ij. inſti. de teſta. Bar. in. l. iij. §. lege Iulia. ff. de teſti. & in. l. j. C. de teſta. idem dicit Bauer. vbi. ſ. ſi aliquis allegauerit excipiendo damnum eſſe ſibi datum: quia non debet audiri, niſi in ſpecie exprimat quomodo eſt ſibi datum. glo. in. l. cum Stichus. ff. de ſolutio. Et iſta exceptio generalis non releuat parte opponente. l. fin. C. de anna. exceptio. Bar. & alij in. l. j. ff. de condic. ob turpem cauſam. Bal. in. l. edita. in repeti. Peruſina. col. ix. C. de edēdo. docto. in. c. paſtoralis. eodem titulo. & docto. in. c. dudum, de deci. textus in. l. ſcire oportet. §. ſcire. ff. de excuſa. tuto. Alexand. conſil. clxxxj. numero. ij. in. vj. volu. Angel. in conſilio. lxj. text. in. l. quidquid. ff. communia prædiorum. Limita tamen excipientem generaliter non eſſe audiendum niſi probaret in ſpecie & ſigillatim crimen oppoſitum, vel illud quod oppoſuit, per glo. in. l. j. §. ſi quis argētum. ff. depoſiti. & Bauer. vbi. ſ. Et quid operetur illa clauſula quā practicantes ponunt in libello poſt exceptiones aliquas oppoſitas, ſpecialiter videlicet & generaliter oppono omnes exceptiones mihi competentes: vide per doctores in. d. c. paſtoralis. & Bald. & alios in. l. ſcire. §. ſufficit. ff. de excuſatio. tuto. Alexan. & alios in. l. Titiæ textores. ff. de leg. j. vide Feli. in. c. ſedes. col. ij. verſic. clauſula generalis. de reſcrip. & ibi alios doct. & non dicitur diſpoſitio generalis, quando totum genus non comprehendit, ſed verificatur in vna ſpecie ſub genere comprehenſa, per tex. in. l. ſi hæres. ff. de optio. lega. in. c. ex parte. in primo. de offi. delega. Bar. in. l. ſi domus. ff. de lega. j. Feli. in ca. paſtoralis. §. fi. in principio. de reſcrip. & ibi hoc tenent alij doctores.

67 Obſcura eſt, quæ non eſt intelligibilis. l. ij. ff. de his quę pro non ſcrip. haben. l. ita fidei. ff. de iure fiſci. l. aut qui aliter. §. ſi quis. ibi, obſcure. ff. quod vi aut clam. Vel aliquid dicitur obſcurum, quando multipliciter poteſt intelligi: vt tenet Alex. conſil. ccxxxviij. in. vj. volu. per iura ſupra allegata. & l. quotiens in ſtipulationibus. ff. de verb. obligatio. vt ſi quis excipiat contra teſtes, quòd non ſunt omni exceptione maiores. nam non valet: quia, ſunt, denotat tempus præſens. l. cum ſtipulamur. & l. ſi à colono. ff. de verborum obligatio. & l. ſi quis ita. ff. de auro & argen. lega. & poterit eſſe quòd tempore iuramenti teſtes erant omni exceptione maiores: vt tenet Angel. in cōſilio primo. Iaſ. in. d. l. Titiæ. & illud tempus debet attendi, ſecundum Alberic. in tracta. ſtatuto. in quarta parte. q. lxxj. & Angel. vbi ſupra. & Specula. in titulo de inſtrumen. editio. in. §. videndum reſtat. verſi. item non exhibeas. Alexand. conſil. cl. in. v. volu. Stepha. Aufre. in ſtylo parla. in prima parte rubri. ſequitur aduiſamentum. §. pe. in additio. Et hæc exceptio dubia ſeu obſcura, quæ poteſt concludere, & non concludere: debet per iudicem admitti, cum poſtea in proceſſu poſsit declarari. glo. in. c. ex inſinuatione. de procura. Anto. in. c. in literis. de reſtitu. ſpolia. Nico. de Milis in reper. in verbo, exceptio licet debeat. Feli. in rub. huius tituli. Vber. de Bonacurſo in rub. quib. mod. ſuo no. ciuiliter agen. §. & generaliter. Aduertendum eſt tamen, quòd ſi iudex dubitat an debeat admittere exceptionem, vel non: poteſt eam admittere ſi & inquantum de iure: vt dicit glo. & ſequuntur ibi docto. in ca. cum contingat. de offi. deleg. vide Roma. cōſil. ccccj. & Præpo. in. c. ſæpe. col. iiij. de appel. Corſe. in ſing. in ver. iudex. in. iiij. Aliæ ſunt præiudiciales, de quibus per Bar. & alios in. l. j. C. de ordi. iudicio. Iaſ. & alios. §. præiudiciales. inſti. de actio. Bar. in. l. generaliter. & l. fundum. ff. eodem. Bal. in ſæpius allega. l. exceptionem. Canoniſ. in. c. ij. de ordine cognitio. glo. in. l. j. §. j. ff. de rei vindica. in. l. per minorem. ff. de iudi. Bald. in marga. in ver. exceptio. quæſt. lvij. Ang. in rubri. huius tituli. col. ij. Præpoſi. in cap. ſuper eod. col. j. l. j. de appel. Aufre. in deciſ. capel. Tolo. q. xxix. Multæque aliæ ſunt exceptiones & infinitæ: vt dicit text. in. §. alioquin. ibi, multis variiſque. inſti. eo. quia quot ſunt modi agendi, tot ſunt modi excipiēdi: vt atteſtatur Angel. in rub. col. vj. in fine. cum ſeq. Et alias multas poſuiſſem, quas in tractatu exceptionum reſeruo, vbi latius dicam. his tamen intellectis, aliæ facillime intelligentur. In quibus omnibus ſi quoddam rācidiculum protulero, correctioni melius ſentientis ſubiicio: vt in ſimili loquitur text. in. l. Claudius. in fin. ff. qui potio. in pigno. habean. vt emendet charitatiuo calamo: vt dicit Ioan. Fab. in. §. item is. inſti. quibus mo. re contrahi. obliga. Si bene dixero, attribuatur deo omnipotēti, qui in trinitate perfecta viuit & regnat in ſecula ſeculorum. Amen.

BIU Cujas

DE EXCEPTIONIBVS, PRAESCRIPTIONIBVS, & præiudiciis.

Quid sit exceptio, & vnde dicatur: quæ sit earum diuisio: quibus & quando earum detur auxilium, & de præiudicialibus excep. vbi locũ habeant, dicitur ff. eo. l.1. & 2. & l. si post. & l. fundũ. & instit. de actio. §. præiudiciales. Itẽ de præiudicialib⁹ actionibus, secundum Acc. ADDITIO. Continuat Bar. sic: Dictum est ff. de pluribus partibus iuris, & de actionib⁹, & ff. qui. de interdi. quæ sunt arma actoris. sequitur de exceptionibus, quæ sunt arma rei. & quia nomen exceptionis est generale, & quædã sunt ꝓscriptiones, & quædã exceptiones ꝓiudiciales: ideo subiicit de ꝓiudicialibus.

Digestorũ

seu Pandectarum Liber quadragesimusquartus.

DE EXCEPTIONIBVS, præscriptionibus, & præiudiciis.[a]

TITVLVS I.

Sicut actor tenetur probare suã intentionem: ita reus suã exceptionẽ. Pau. de Cast.

I. VLPIANVS libro quarto ad Edictum.

AGere etiam is videtur,[b] qui exceptione[c] vtitur. Nã re⁹ in exceptiõe actor est.[d]

Exceptio est actionis exclusio: sed replicatio est exclusio exceptionis. Item exceptio datur reo: replicatio datur actori, tamẽ etiã replicatio dicitur exceptio. Pau.

II. IDEM libro septuagesimoquarto ad Edictum.

EXceptio[e] dicta est quasi q̃dam exclusio: quæ interponi * actioni cuiusque rei solet ad excludendum * id quod in intentionem[f] condemnationémve[g] deductũ est. ℣ Replicationes[h] nihil aliud sunt, quàm exceptiones: & à parte actoris veniunt. quæ quidem ideo necessariẽ sunt, vt exceptiones excludãt. Semper enim replicatio idcirco obiicitur, vt exceptionẽ oppugnet. ℣ Illud tenẽdum est, omnem exceptionẽ vel replicationem exclusoriã esse. Exceptio actorem excludit,[i] replicatio reum: sed & contra replicationem solet dari triplicatio: & contra triplicationem rursus [quadruplicatio:] & deinceps multiplicantur nomina dum aut reus aut actor obiicit.

Nota distinctionem duplicem: quia quædam exceptiones sunt dilatoriæ: quædam peremptoriæ. Item dilatoriæ quædã sunt dilatoriæ iudicii: quia quædã differunt iudicium: vt sunt illæ quæ opponuntur cõtra personas in iudicio consistentes: puta cõtra procuratorem, quòd non est procurator. vel legitime constitutus: vel quòd non potest esse. vel contra actorem: puta quòd est excommunicatus, vel bannitus. vel cõtra iudicem quòd non habet iurisdictionem. & ista exceptio dicitur declinatoria, quæ debet ante alias proponi. Pau.

℣ Sanè solemus dicere quasdam exceptiões esse dilatorias, quasdam peremptorias: vt puta dilatoria est exceptio, quæ differt actionẽ: veluti ℣ curatoria exceptio dilatoria est. Nã qui dicit nõ licere[k] procuratorio nomine agi: non prorsus litem inficiatur, sed personam euitat.

III. GAIVS libro primo ad Edictum prouinciale.

EXceptiones[l] † aut perpetuę & peremptoriæ sunt: aut temporales & dilatoriæ. Perpetuæ atq; peremptoriæ sunt, quę semper[m] locũ habent, nec euitari possunt: qualis est doli mali, & rei iudicatæ: & siquid contra leges[n] senatúsve consultũ[o] factum esse dicetur. Item pacti cõuenti perpetui, id est ne omnino pecunia petatur. Temporales atque dilatoriæ sunt, quæ non semper locum habent, sed euitari possunt: qualis est pacti conuenti temporalis, id est ne fortè intra quinquennium ageretur. Procuratoriæ[p] quoque exceptiones dilatoriæ sunt: quę [non semper locum habẽt, sed interdum] euitari possunt.[q]

Taurelli⁹, opponi legendũ censet, quãquã flo. interop poni legatur

Flo. cludendũ. forte eludendũ pro elidẽdũ

a *Præiudiciis.* præiudiciũ dicitur siue præiudicialis actio, siue ꝓiudicialis exceptio, secundum Io.

AGere etiã.] CASVS. Inexceptionibus, qui eas opponit, actoris partib⁹ fungitur: quia debet eas probare. & large intellige exce. vt cõprehẽdat replicat. & duplicat. Itẽ reus excipiẽdo fungitur partib⁹ actoris: quia debet probare exceptionẽ. Fran. Acc.

b *Videtur.* tũ quia factum ponit, vt actor, ex quo petit absolui: tũ quia onere probationis grauatur: vt. ff. de proba. l. in exceptionibus. Dic ergo, agere &c. id est actoris officium exercere. non autem est actor: vt. ff. de verb. signifi. l. verbum oportebit. §. actionis. quæ est contra. Cũ vero non ponit, sed positum negat, vt in exce. de nõ nu. pe. non probat: vt. C. de nõ nu. pe. l. si ex cautione. idẽ & si sit pro eo ꝓsumptio, quæ transfert onus in actorem: vt. C. de pac. l. ij. Accursius.

c *Exceptione.* ponitur nomẽ exceptionis pro omni exceptione, & duplicatione, & replicatione: vt &. ff. eo. l. ij. §. j. & insti. de repli. §. j Sed certe de his exceptionibus quæ actori competunt, non est dubium: sed de his quæ reo cõpetunt, dubium est. & ideo supponit: nam reus &c. quasi dubium remouendo. & nam, ponitur pro certe. Nam si redderet rationem: idem esset positum, & id quod pro ratione poneretur. quod esse non debet.

d *Actor est.* non prius tamen de calũnia iurat quàm actor: vt. C. de iura. calum. l. ij. §. j. & ff. de iudi. l. in tribus. Accursius.

EXceptio.] CASVS. Exceptio est exclusio eius quod petitur: siue petatur aliquid ex forma actionis, vt regulariter hic fit, siue ex forma condemnationis: vt cum agitur contra filium condemnatum ex causa mutui: & ipse excipiat de Macedoniano. Secundo dicit quid sit replicatio. Tertio dicit, exceptio & replicatio exclusoriæ sunt. Quarto dicit de natura except. & replicat. & duplicat. & triplicat. & de similibus. Quinto dicit, quędam exce. sunt dilatoriæ: vt tu non potes esse procu. vt quia miles vel fœmina, vel quia qui te fecit, nõ potuit: vt quia minor erat. & quædam sunt peremptoriæ: & de his plenius habebis in. l. seq. Fran.

e *Exceptio.* stricte accipe, cum statim de replicatione subiicitur, & de aliis: licet quidã large hic accipiãt: arg. j. eo. §. illud. Ac.

f *Intentionem.* quæ intẽtio vel ipso iure tenet, & tũc dicitur exceptio actionis. vel ipso iure non tenet: & tunc dicitur exceptio intentionis: vt hic innuit. & hoc est quod dicunt exceptio facti.

g *Condemnationémve.* hoc in casibus: vt. ff. ad Maced. l. tametsi. & de re iudi. l. Nesennius. §. fi. & ff. de fideiuss. l. si fideiussores. §. idem respon. & C. de iu. & fac. igno. l. j. vt &. ff. so. ma. l. ex diuerso. §. fin. aliàs nõ: vt. C. sentẽ. rescin. non posse. l. peremptorias. Potest etiam dici intẽtionem, scilicet facti: condemnationem, id est quando tenet cõdẽnatio de iure: & tũc dic condemnationem, scilicet faciendã: id est dicere, condemnationis petitionem. sic. ff. de admi. tu. l. j. & secundum hoc non dicitur aliquid de his quę post sententiam opponuntur. Accursius.

h *Replicationes.* replicationes ab exceptionib. eaten⁹ differre dicimus, ꝙ replicationes quandoque vltra biennium non extẽduntur vt. ff. de pec. quæsitũ. §. in dolo. exceptiones autem vltra biẽnium finem temporis præfinitione extendũtur: vt. ff. de excep. doli. l. pure. §. fi.

i *Excludit.* excludit enim exceptio actionem: replicatio vero exceptionem. ad quod est insti. e. in prin. & de replica. in prin. & C. a. l. non exceptionibus.

k *Non licere.* hoc expone vt. ff. l. proxi.

EXceptiones.] CASVS. Excep. quædam sunt perpetuæ & peremptoriæ: quædam temporales & dilatoriæ. & de omnibus dat exempla. Fran.

l *Exceptiones.* generalius accipit hic quàm supra proxi. §.

m *Semper.* id est in quacũque parte iudicij opponi possunt. Ac

n *Contra leges.* vt Iuliam fundi dotalis: vt insti. quibus alie. li. in prin. Azo.

o *Consultum.* Velleianum: vt. C. ad Velleia. l. ij. Accursius.

p *Procuratoriæ.* vel quia dicitur aduersarium non posse dari vel fieri procuratorem: vel quia non est: vt supra de proba. l. in exceptionibus. §. sed & si procuratoria. & supra de damno infec. l. inter. ij. §. alieno. versi. cauere. & facit. ff. l. proxi. in fi. Accur.

q *Possunt.* Item exceptiones fori: vt. C. e. l. fi. Item vt repellatur qui non satisdat rem ra. haberi, vel iudicatum solui: vt supra de procurato. Pompo. §. rati. Sed de quibusdam dubitatur sint temporales an etiam perpetuæ ratione futuri facti, vel accidẽtiæ: vt supra de condictio. indebi. l. sufficit. Item de ea qua quis dõatur in quantum facere potest: quam Io. dixit peremptoriam: quia nõ multum refert totum perimatur, an non totũ. Item pro eo quòd post litem contesta. potest opponi. sed secundum Hug. eadem ratione posset dici non peremptoria: quia etiam post sententiam opponitur. vnde dicit eam temporalem: quia & si soluatur, repeti non potest: vt supra de condic. indebi. l. nam & maritus. quod fieret

BIU Cujas

fieret si esset perpetua, cũ sit fauorabilis: vt. ff. de cõdictio. indebi. l. qui exceptione. Item quia potest ad meliorẽ fortunã peruenire ipse, vel hæres eius, vel hæres hæredis: nec enim est verisimile ꝙ omnes eius successores sint egeni. argu. C. arb. tute. si defunctus. Item dubitatur de excep. non nume. pecu. ité dotis, & quia quidã dicunt anomalas: quod non est verum quo ad hoc vt sint temporales, vel perpetuæ. nã prima est temporalis, scilicet xxx. dierum, vel biẽnij: vt. C. de nõ nume. pecu. l. in cõtractibus. in prin. §. j. & in dote idẽ, ꝙ est tẽporalis: vt. C. de dote cau. nõ nu. l. fi. & auth. ibi posita. sed quo ad onus probandi potest dici anomala, cũ non sequatur regulã aliarum exceptionũ: vt no. ff. eo. l. j. Ité dubitatur de illa quã opponit fideiussor, vt primo cõueniatur reus: & quam opponit extraneus possessor, vt primo agatur personali: vt in auth. de fideiuss. §. j. & §. sed neque. col. j. Sed dic anomalas. nã potest esse ꝙ erũt temporales. Item & ꝙ perpetuæ, si ab illis satisfiat: vt in dicto corpore authẽticorum §. j. & hoc respectu dicimus opponi post lit. contest. &c. ad instar peremptoriarũ: vt. C. sentẽ. rescin. non pos. l. peremptorias. & facit supra. l. proxi. & instit. eo. §. appellãtur. &. C. eo. l. si pactum. Accur.

Cum quæritur an agens sit effectus locupletior: inspicitur tẽpus litis contestatæ. Paul.

IIII. PAVLVS libro vicesimo ad Edictum.

IN pupillo cui soluta est debita pecunia sine tutoris auctoritate, si quęratur an doli exceptione summoueri debeat: illud tempus inspicitur, an pecuniam vel ex ea aliquid [aliud] habeat, quo petit. [a]

V. IDEM libro octauodecimo ad Edictum.

B IS qui dicit se iurasse, potest & aliis exceptionibus vti cum exceptione iurisiurandi, vel aliis solis. [b] Pluribus enim defensionibus vti permittitur. [c]

Contra legatarium petentem rem legatã à tertio possessore, potest excipi de dolo defuncti. Paul. de Castro.

VI. IDEM libro septuagesimo primo ad Edictum.

SI rem [d] legatam petat legatarius: vt de dolo testatoris excipitur. Nã sicut hæres qui in vniuersum ius succedit, summouetur exceptione: ita & legatarius debet summoueri, quasi vnius rei successor.

Exceptiones meræ personales non transeunt in fideiussorem: secus in meræ realibus, & etiam in mixtis, in quibus habetur respectus ad personam & etiam læsionem: vt est exceptio Velleiani vel Macedoniani, & illa quæ competit minori circumuento. Paul. de Cast.

VII. IDEM libro tertio ad Plautium.

2 EXceptiones quæ personæ cuiusque cohærent, non trãseunt ad alios: veluti ea [e] quã socius habet exceptionẽ [in id] quod facere possit, vel parens, patronúsve: non cõpetit fideiussori. [f] Sic mariti fideiussor post solutum matrimoniũ [g] datus, in solidum dotis nomine cõdẽnatur. [f] Rei autẽ cohærentes exceptiones, etiã fideiussoribꝰ cõpetũt: vt rei iudicatæ [h], doli mali, iurisiurãdi, quod metus causa factũ est. Igitur & si reus pactus sit in rem: omnimodo [i] cõpetit exceptio fideiussori. [k] Intercessionis [l] quoq; exceptio, itẽ qđ libertatis onerandæ causa petitur: [m] etiam fideiussori cõpetit. Idẽ dicitur [n] & si pro filiofamilias [o] cõtra senatusconsultũ quis fideiusserit, aut pro minore vigintiquinq; annis circũscripto. [p] Quòd si deceptꝰ [q] nõ sit in re: tũc nec ipse antè habet auxiliũ, quàm restitutus fuerit: nec fideiussori danda est exceptio.

Ista lex procedit, secundum omnes, quãdo exceptiones non sunt inter se contrariæ, sed possunt se adinuicem compati, puta exceptio pacti. Paul.

VIII. IDEM libro quartodecimo ad Plautium.

C NEmo prohibetur pluribus exceptionibus vti, quamuis diuersæ [r] sunt.

Qui excipit, non videtur confiteri quod actor proponit in libello. Franciscus.

IX. MARCELLVS libro tertio Digestorum.

NOn vtiq; existimatur confiteri de intentione aduersarij * quo [s] cum agitur, qui [t] * exceptione vtitur.

Sententia lata contra vnum, non præiudicat alteri: cui si succedit ille contra quem lata est, potest ea non obstante prosequi hæreditariam causam. Paulus.

---

a *Quo petit.* facit infra de excep. do. l. apud. §. si quis pupillo. & instit. qui. alie. li. §. at ex contrario. versic. sin autem. Sed cõtra. ff. de peti. hæredi. l. si à domino vel à patre. §. penul. Solu. aliud ibi: cum nec meru facilitaris debeat ius suum incõcussum relinquere: nec debeat teneri nisi in quantum locupletior est. vel verius vtrunque inspiciatur: vt ibi. Item quandoque sufficit si non est pauperior: vt infra de solu. l. in pupillo. & facit supra de negot. gest. l. litis. & de condic. inde. l. interdum. Accur.

IS qui. CASVS. Exceptio iurisiurandi cum aliis except. potest opponi: vt si iuraui me non debere tibi. x. te deferẽte, item fecisti mihi pactum de non petendo: has duas possum obiicere. & alia exempla possunt dari. Fran. Accur.

b *Vel aliis solis.* scilicet potest vti. Accursius.

c *Permittitur.* vt infra eod. l. nemo. & infra de reg. iur. l. nemo ex iis. Sed arg. contra. ff. de iudi. l. sed & si susceperit. in prin. & supra de leg. commis. l. si per emptorem.* &. ff. de trib. l. quod in hærede. §. eligere.

d *Item rem.* Pone casum vt. j. de doli excep. l. apud. §. si quis autem. & contrarium quod ibi est de. l. an vitium. quæ est. j. de diuer. & temp. præscrip. & hic dicere potes. & facit supra de adquiren. posses. l. Pomponius. §. sed & legatario. & de Pub. in rem ac. l. eum qui. §. in hac. & distingue hoc vt dixi. j. de reg. iur. l. quod ipsis. Accursius.

E *Exceptiones.* CASVS. Exceptiones quæ cohærent personæ, non transeunt ad alios: vt ecce patronus, & parens, & socius, & maritus habent except. vt non teneantur nisi in quantũ facere possunt. hæc exceptio non cõpetit fideiussoribus eorum. illæ autem except. quæ cohærent rei, bene dantur fideiussoribus: vt est excep. doli mali, rei iudicatæ, iurisiurãdi, qđ metus causa. Ité pacti de non petendo. Item exceptio quæ cõpetit mulieri intercedẽti, datur & eius fideiussori. Item exceptio Macedoniani quæ datur filiofami. datur & eius fideiussori. Item exceptio quæ datur minori læso dolo aduersarij, competit & eius fideiussori. Fran. Accur.

e *Veluti ea.* ſ. exceptio quam. Accursius.

f *Non competit fideiussori.* scilicet si conueniatur quasi fideiussor, non quasi defensor: vt supra pro socio. l. verum. in prin. &. §. j.

g *Post solutum matrimonium.* nã ante prohibitũ est fideiussoré nomine dotis dari: vt. C. ne fideiuss. do. den. l. j. & facit supra de re iudica. sed hoc ita. &. l. si cum.

h *Rei iudicatæ.* Sed nonne in his casibus reus remanet naturaliter obligatus? ergo fideiussor non erit liberatus: vt. j. de fideiuss. l. vbicũque. sed intellige eam vt ibi nota. Acc.

i *Omnimodo.* interdũ aliter: vt supra de pac. l. quod dictum. & de libe. lega. l. iiij. §. j.

k *Fideiussori.* facit. j. de reg. iur. l. in omnibus. & infra de fideiuss. l. ex persona. & infra de cẽsi. l. forma. §. quã quam. &. C. eo. tit. l. defensiones. sed fideiussoris ad fideiussoré nõ datur: vt. j. de fideiussoribus. l. amissi. §. j.

l *Intercessionis.* veluti si mulier intercedens dederit fideiussorem: vt. ff. ad Vell. l. si mulier contra senatusc. §. j.

m *Petitur.* vt. j. quarum re. ac. non datur. l. j. §. quę onerãdæ. Ac.

n *Idem dicitur.* scilicet vt possit vti exce. indulta in integ. rest. dolo aduersarij interueniẽte in circũscriptione: secus si sui facilitate: vt supra de mino. in causæ. j. in gl. in necẽ. &. C. de fideiuss. mi. l. ij. quæ sunt contra. & facit. ff. de procu. l. minor. Accur.

o *Pro filiefamilias.* vt. ff. ad Mace. l. sed si pater. §. non solum.

p *Circunscripto.* dolo aduersarij: vt dixi. Accursius.

q *Deceptus.* scilicet dolo aduersarij: sed sui facilitate. Accur.

r NEmo. *Diuersæ.* & etiam contrariæ, secundũ Io. vt quia soluisse, & se tutum præscriptione diceret: vt &. ff. eo. is qui. &. j. de reg. iur. l. nemo ex his. in princi. sed aliud in actionibus: vt ea. l. nemo. §. quotiens. Accursius.

s *NOn vtique. Quo,* reus supple, quo cum &c.

t *Qui.* reus: quia non cogitur statim probare: vt. C. de probatio. l. exceptionem. nam ponit eam sub conditione, id est si actor fundauerit intẽtionem suam: vt. C. de excep. si quidem. vel ponitur nomen exceptionis pro qualibet defensione contra intẽtionem: vt opponitur pactum tẽporale et si vere deberet: quod tamen negat. & facit. ff. fami. erc. l. qui familiæ. &. C. de præscrip. long. temp. l. emptor. &. j. de regu. iur. l. qui tacet. vel dic loqui in excep. non nume. pecu. & similibus.

Flo. ad-uersarius

Flo. quia

Modestinus.]CASVS. Res inter alios acta, aliis non præiudicat. hinc est quòd si petij à te fundum, & succubui: tandé succesi Titio: & tanquam hæres eius hunc fundū à te peto: non obstat mihi except. quasi alia persona nunc sim in hac causa. Frā.

a *Modestinus respondit.* aliàs incipit, res inter alios &c. R.

b *Nō obest.* vt &.ff.de re iudi. sæpe. in prin. & C. res iter alios acta. l. iter. &. C. qb⁹ res iud. nō nocet. l.j. &. ij. Acc.

c *Nec si is.* duo hæredes creditoris: quorum vnus agēdo p̄ sua parte, succubuit. Iteꝫ vnus de duobus reis stipulādi, agendo succubuit. Sed quid si tecum rei vindic. egi nomine meo, vel agendo, vel defendendo: & pronūtiatum est rem tuā esse: deinde succesi Titio, qui agere posset except. non obstante: nūquid ergo hæreditariā causam p̄agendo nocebit mihi exceptio? Respon. nō: per. l. istam. Iteꝫ quid si egi nomine eius cuius erat, cū tamē mandatū non haberem: nunc cū ei succesi, volo agere ex meo? Respon. secūdū quosdā obstat mihi exceptio. Accursius.

d *Ei.* scilicet socio puta, vel cohæredi.

e *Excepit.* quia ex alia causa agit: & ideo nō ob. excep. vt. j. tit. j. l. & an eadem. secundū quosdam. immo persona alia videtur: vt ea. l. & eo. titu. de excep. rei iudi. l. si is. §. si te. Acc.

X. MODESTINVS libro duodecimo Responsorum.

MOdestin⁹ respōdit: [a] Res inter alios iudicata, aliis non obest. [b] Nec si is [c] contra quem iudicatum est, hęres extiterit ei [d] cōtra quem nihil pronuntiatum est: hæreditariam ei litem inferenti præscribi ex ea sententia posse, quam proprio nomine disceptās, antequā hæres extiterit, excepit. [e]

Qui per errorem approbat instrumenta falsa, vel sententiam latam ipsorum prætextu: non prohibetur de falso accusare, & sententiam petere rescindi per in integrum restitutionem. Paulus.

XI. IDEM libro tertiodecimo Responsorum.

QVi adgnitis [f] instrumentis quasi vera essent, soluit post sententiam iudicis: quæro, si postea cognita rei veritate, & repertis falsis instrumentis, accusare velit, [g] & probare falsa esse instrumenta ex quibus conueniebatur, cum instrumentis subscripserat [h] ex p̄cepto [i] siue interlocutione iudicis: an præscriptio ei opponi possit, cum & principalibus cōstitutionibus [k] manifestè caueatur, etsi res iudicata esset ex falsis instrumentis, si postea falsa inueniātur, nec rei iudicatę præscriptionē [l] opponi. Modestinus respōdit, ob hoc quòd per errorē solutio facta est, vel cautio de soluēdo interposita proponitur ex his instrumētis quæ nunc falsa dicūtur: præscriptioni [m] locum non esse.

In præiudicialibus actionibus, vel exceptionibus, ille habet necesse probare qui asserit. Paulus.

XII. VLPIANVS libro trigesimooctauo ad Edictum.

GEneraliter [n] in præiudiciis is actoris partes sustinet, qui habet intentionem secundum id quod intendit. [o]

Post finitum iudicium vniuersale non prohibentur moueri singularia iudicia, vel inter eosdem, vel inter alios. Pau.

XIII. IVLIANVS libro quinquagesimo Digestorum.

SI post litem [p] de hæreditate contestatam res singulæ petantur: [q] placet non obstare exceptionem [r] *quod præiudiciū hæreditati nō fiat.* Futuri enim iudicij, [s] non facti [t] noīe huiusmodi exceptiones cōparatæ sunt.

Si pater agit ex contractu filii: potest sibi obiici exceptio de facto eiusdem filii. Pau.

Qui adgnitis.]CASVS. Cōuictus ex falsis instrumētis quæ confessaui esse vera: si conueniar ex sentētia, possum obiicere exce. quia ex falsis instrumētis cōuictus sum. & hoc cōtinetur principaliter cōsti. nec p̄scriptio mihi obstat: vt dicas: sentētia lata est. nā nō valet talis præscriptio siue allegatio. Frā.

f *Qui adgnitis.* id est non reprobatis. Accursius.

g *Velit.* de falso. idem si ciuiliter de falso velit agere, secūdum Io. vt &. C. de transactio. l. si ex falsis. licet ex hac. l. & ex ea quæ est in. C. de fide instru. l. ij. §. fi. contrariū innuatur, scilicet quòd non possit agi ciuiliter donec viuit delinquens qui possit criminaliter accusari: quod plene dixi. C. de fi. instru. l. fi.

h *Subscripserat.* confitendo esse vera.

i *Ex præcepto.* vtrunque pro eodem. s. pro interlocutoria. vel dic pro præcepto in definitione sententiæ appositō.

k *Constitutionibus.* vt. C. de proba. l. cum precibus. &. C. si ex fal. instru. l. j.

l *Præscriptionem.* id est exceptionem, reo absoluto ex falso instru. idem & econtra reo damnato. nam actor non excipit si reus repetat quod soluit per condictionem sine causa: vt. C. si ex fal. instru. l. j. &. l. pe. & hoc petita [a] prius in integ. resti. vt supra de re iudi. l. diuus. licet hic innuat ipso iure. Accursius.

a Bal. in. l. querelā. C. de fal. Imo. & Alex. in l. diuꝰ. ff. de re iudi. istā gl. reputant sing. ad hoc quod replicatio, seu exceptio falsi, & quòd sentētia lata fuit propter falsas ꝓbationes,

m *Præscriptioni.* aut dicet præscriptioni locum nō esse, scilicet falsorum instrumentorum: vt sic scilicet teneatur stare instrumento, licet falso. & hoc non placet: quia esset contra. ff. de re iud. l. diuus. aut dicet præscriptioni locum non esse, scilicet rei iudi. quo minus etiam solutum repetat. & hoc placet. & tunc est contra. C. de fide instru. l. fi. §. fi. sol. ibi à prin. sciuerat instrumēta falsa reus, & scripta fuerat quæstio falsi: & tandem expectauit. hic autem credidit vera: vt in prin. huius. l. dic ergo exceptioni locum non esse: sed potius repetitioni si soluit. Accur.

n GEneraliter. In præiudicialibus actionibus ille probare debet qui intendit: puta si quis proclamat de seruitutis possessione in libertatem, ipse probare debet se liberum: & econtra si petatur de possessione libertatis in seruitutem, dominus onere probationis fungitur, secundum R. vt. ff. de lib. cau. liberis. §. fin.

o *Intendit.* id est asserit, siue agēdo, siue excipiēdo, vt dixi casum. intendit enim agendo vincere reū. item excipiendo intendit removere actorē à petitione sua. secus autē si excipiens nō intēdat, sed negat intentionē actoris: vt no. supra eo. l. j.

p *Si post litem.* Quidā ponunt casum: si vendo possideo hæreditatē, & spes est vt mihi moueatur peti. hęr. vel mota est per lit. cōtest. & aliquis alius, vel etiā vniuersalis petitor, velit me conuenire ante sentētiā pro legato, vel alia personali vel reali: possum eum remouere exceptione ne fiat iudiciū peti. hęred. vt. C. de pe. hær. l. fi. in prin. &. ff. de pe. hæ. si quis libertatem. post sentētiā autem latā in pet. hæ. nō ob. illi exceptio: vt hic, & secundū hoc intelligas post litē de hereditate cōtestatam & terminatā. & secūdum hanc positionem dicit corrigi hodie hāc legē per. l. fin. §. j. ij. &. iij. C. de pe. hæ. vbi nec ante sententiā obstat hodie exceptio. vel si velis tueri hanc positionem: dic q̄ ibi loquitur quando cōuenitur ex cōtractibus defuncti depositi, vel cōmodati, vel pro legatis: hic rei vind. vel aliter hic petitor hæreditatis agebat aliqua singulari: ibi extraneus agebat cōtra possessorē vel petitorē hereditatis. sed Io. aliter ponit huius. l. casum. scilicet si ego possideo hereditatem, & ante litē contestatam mecū de hæreditate, velim cōuenire debitores hæreditarios, vel possessorē rei hæreditariæ: non possum: ne fiat præiudicium petitioni hæreditatis. Post litē autē contestatam non obstat mihi exceptio illa. nam postea potero conuenire debitores illius, siue possessores, si actio est peritura tempore. Item si negligā hoc facere: actor qui me cōuenit peti. hæ. poterit prædictos cōuenire: vt &. ff. de pe. hæ. l. si bonæ fidei. &. l. diuus Pius. econtra si tractes de eis cōueniendis, scilicet possessoribus hær. tunc loquitur. C. de pe. hæ. l. fin. per totum. & no. quòd in duobus differunt hæ positiones casuū. Primo enim cōuenitur possessor, secundo agit. Item primo demum post sentētiam, secundo post litem contestatam. & secundum vtrūque non obstat. ff. de pe. hæ. si quis libertatem. §. ita demū. quę signatur cōtra. Pro prima positione est. j. eo. l. fundum. Accursius.

q *Petantur.* per extraneos, vel per vniuersalem petitorem hæreditatis agentem contra possessorem hæreditatis rei vindicatione, vel alia singulari personali vel reali actione, secundū primum casum. Vel econtra petantur per possessorem vel petitorem hæreditatis agentem contra extraneos reali vel personali, secundum alium. Accursius.

r *Non obstare exceptionem.* obst. tamē exceptio rei iudi. si ex eadem causa res singulas peteret ex qua hæreditatem petit: secus si ex alia: vt. j. tit. j. l. si quis. §. fi. &. l. Iulianus. secundum illam sentētiam quando lis finita erat.

s *Iudicii.* id est sententiæ ferendæ secundum primū casum. vel, id est litis contestandæ, secundum Io.

t *Non facti.* scilicet sententiæ latæ, secundum primum casum, vel litis contest. secundum Io.

Filiusfamilias.]CASVS. Filiusfām. seruum peculiarē vēdidit Titio pro. x. & stipulatus est pretium dari. tandem quia erat vitiosus,

vitiosus,redditus est filio:& postea decessit hic seruus.pater huius filij vult petere prædicta.x.à Titio.dicitur quòd repellitur excep.in factum.Franciscus.

a *Redhibitus.* ipsi filio etiam extra ius.Accursius.

b *Exceptionem.* nam & eũ repetere posset si soluisset:vt.ff.de ædil.edic.l.quod si nolit. §.in factũ.multo fortiꝰ excipit si nó soluit.Ac.

c *Qui redhibitus est.* hoc ita, si redhibendus erat,aliter nó:vt.C. de pac.l.filius. Accursius.

Duersus.] CASVS. ADetuli tibi iramentũ:& iurasti te nõ debere mihi.x.nũc adhuc ago cõtra te ad illa.x.tu excipis de iuramento.ego replico ꝙ dolo iurasti:& sic falsum.dicitur quòd non audior.Franciscus.

d *Replicatio.* ei qui detulit, vel eius successori.cæterum creditori in cuius fraudem dicitur delatum, datur: vt supra de iureiu.l.nã posteà.§. sed & si quis. Accursius.

e *Non debet.* eo solo quòd periuriũ cõmisit.

f *Ne de iureiurando.* iuste nécne iuratũ sit: sed hoc solũ,an iuratũ sit:nisi in casib⁹ in quibus quęritur iuste nécne iuratum sit: vt.ff.de iureiur.admonendi. & j. de crimine stellio.l. fi.&.C.de iureiuran.l. fi.& facit.ff. de iureiur. in litem.l.fi. & de dolo.l.quòd si deferente.

Vndum Titianum.] CASVS. Petebam à te fundũ Titianum: hac causa pẽdente peto à te viam mihi deberi per fundum tuum Sempronianum ad istũ Titianũ.dicitur quòd non audior:ne per hãc secundam causam fiat præiudicium primę.seu ecõtra,vt in.l. seq. & quæ ratio sit diuersitatis,dicitur in glo.l.seq.quæ glo.incipit, id est res.& hoc dicit hæc.l.& seq.Franciscus.

g *Controuersia est.* ergo superius eo.titu.in.l.si post .intelligendum est post litem contest. & finitam,secundum quosdam.

h *Præiudicium.* qualecunque.

i *Non fiat.* id est non fieri debeat.

k *Viam.* hoc exceptionem recipit.ff.de serui.l.ei qui pignori.

l *Meum.* & ideo si succubui in petitione fundi,remouebor à petitione viæ.sed si ante viam &c.

m *Sed si ante.Titianum.* scilicet iudicio iam cœpto in via.

n *Corpora sunt.* id est res.nam nulla seruitus est corporea. Item videtur hæc mala ratio.nam idem videtur posse signari in superiori casu:sed alia est ratio diuersitatis,quia in isto casu per secundam quæstionem non potest fieri pręiudicium primæ quæstioni:quia maior res vertitur in prima quàm in secunda:cum ex prima fiat præiudicium ad secundam:sed non econtra.sed in superiori casu econtra:& ideo fieret pręiudicium priori per posteriorẽ:vt.j.eo.l.rei.&.ff.de iud.l.per minorem.Item alia ratione, quia in primo casu si pronũtietur mihi viam deberi,præsumitur qualitercũque quòd fundus sit meus:alioquin via mihi nõ debetur.sed in isto licet ꝓnuntietur meus fundꝰ,non ꝓsumitur debita via.sed certe ambæ istæ rationes ad idẽ tendunt. Sed oppo. si primo petij viã,& postea fundũ:& succũbam in fundo:nõne fit mihi prędiciũ in via? Rñ.nó reo,sed vtilitas fit reo:& rei fauore

XIIII. ALFENVS VARVS libro secundo Digestorum.

FIliusfamilias peculiarẽ seruum vendidit,& pretiũ stipulatus est.is homo redhibitꝰ,a & postea mortuus est: & pater eius pecuniam ab emptore petebat,quam filius stipulatus erat. Placuit æquum esse, in factum exceptionẽ b eũ obiicere, *quòd pecunia ob hominem illum expromissa est, qui redhibitus est.* c

Contra exceptionem iurisiurandi nõ admittitur replicatio de periurio. Pau.

XV. IVLIANVS libro quarto ad Vrseium Ferocem.

ADuersus exceptionem iurisiurandi replicatio d doli mali non debet e dari:cùm prętor id agere debeat,ne de iureiurando f cuiusquam quæratur.

Quando duo iudicia sic se habent quòd absolutoria lata in primo, parit exceptionẽ rei iudicatæ in secundo:& condẽnatoria lata in secundo, parit reo præiudicium in primo: concursus non admittitur.aliàs secus. hoc dicit cum duabus.ll. seq. Bartolus.

XVI. AFRICANVS libro nono Quæstionum.

FVndum Titianũ posides: de cuius ꝓprietate inter me & te controuersia est:g & dico præterea viam ad eum per fundum Sempronianum, quẽ tuũ esse constat, deberi. Si [à te] viã petam:exceptionẽ, *quod præiudicium* h *prædio non fiat,* i vtilem tibi fore putaui: * videlicet ꝙ non aliter viam k mihi deberi probaturus sim, quàm[si] prius probauerim fundum Titianum meum l esse.

A hoc dicitur.& ff.ꝑ.de ser.vrb.ꝓdi.l.iij.§.qui habet.&.j.e.l. fũdi.

o *Restitutionum.* i.ipsæ restitutiones, quia altera ꝓ patientiã, altera per corporalẽ traditionem: vt.ff.de serui.vrb. prædi.l.j.§.fi. Vel dic ꝙ ex alia causa.nã fundꝰ vt meus, seruitꝰ vt debita: vt no. C.de vsufru.l.corruptionẽ. Quid ergo si simul intẽtet vtrãque? Respõdeo,primo fundũ debes petere:cũ altera sit iudicialis. ar. C.de adul.l. quoniam.

p *Non nocebit.* exceptio.s.hæc,quòd præiudicium petitioni vię non fiat. * Flo.petat

XVII. PAVLVS libro septuagesimo ad Edictum.

SEd si antè viam, deinde fundum Titianũ m petã:* quia & diuersa corpora sunt, n & causæ restitutionum o dispares: non nocebit exceptio. p

XVIII. AFRICANVS libro nono Quæstionum.

FVndi quem tu propriũ tuũ esse dicis,partẽ q à te peto:& B volo simul iudicio quoq; communi diuidũdo agere sub eodẽ iudice. Itẽ si eius fundi quẽ tu possideas,& ego propriũ meũ r esse dicã,fructus condicere tibi velim: quęsitũ est, s an exceptio *quòd præiudiciũ fundo, partíve eius non fiat,* obstet,an denegãda sit. Et vtrubique putat interuenire prætorem debere,nec permittere petitori,priusquam de ꝓprietate constet, t huiusmodi u iudiciis experiri. x

XIX. MARCIANVS libro tertiodecimo Institutionum.

OMnes exceptiones y quæ reo cõpetunt, fideiussori C quoq; etiã iuito reo cõpetũt. z

XX. PAVLVS libro singulari de Conceptione formularum.

EXceptiones opponunt aut quia factũ sit quod fieri oportuit:aut quia factũ sit,quod fieri non oportuit:aut quia factũ non sit,quod fieri debuerat. a Quia factũ est quod fieri oportuit:datur exceptio b rei venditæ & traditæ, c & rei iudicatę. d Quia factũ est qđ fieri non oportuit:datur exceptio

Respõdeo,primo fundũ debes petere:cũ altera sit ꝓiudicialis. ar. C.de adul.l. quoniam.

Vndi.] CASVS. Cũ peterẽ à te partem certã fundi qué tu tuũ totũ dicebas:hac causa pendẽte volo agere cõmuni diui.non audior. Itẽ si à te petam totum fundũ:& hac causa pẽdẽte petã eius fructꝰ ꝓ condictionem: dicitur quòd nõ audior. Fran.

q *Partẽ.* ꝓ indiuiso.

r *Propriũ meum.* prius petij fundũ totum rei vindi.nunc per condictionem fructus peto.

s *Quæsitum est.* in superiori casu.

t *Cõstet.* & sic obtineã. & sic facit contra nos: quia & si non obtineã, deberé agere Publiciana,& sic cõmuni diui. & sicut denegatur cõmuni diui.vt hic:sic etiã denegabitur Publiciana.sed dic ꝙ hic volebam agere communi diui. ex eadẽ causa:dicẽs me directè dominũ ꝓparte.& plene dic vt no.ff.de eui.l.minor.& facit.l.venditor.&.l. si mãcipiũ.eo.tit.&.ff.fami.er.l.j.&.l.fũdꝰ. Ac.

u *Huiusmodi.* i.cõmuni diuidũdo vel cõdictione.Sed nõne quotidie fit cõtra in fructib⁹? Respõ. hic primitꝰ principaliter petũtur, quod non licet:sed vt accessoriæ.Ac.

x *Experiri.* quæstiones istæ, & quæ fiunt.ff.e.l.fundum.cõtingentes sunt.& hoc est quod dicitur.ff.de iudi.l.per minorem.Io.

y *Omnes exceptiones.* cohęrentes rei:& integro statu rei:vt.C. e.l.defensiones.&.C.de non nu.pe.l. tam mandatori. Et D not.ꝙ hæc est huius.l.sententia,ꝙ siqua exceptio cõpetit reo, eadẽ & fideiussori datur:fideiussor etiã inuito reo eam opponat. sub hoc enim prætextu,quia lex aliud sonare videtur quàm velit,& magistri & scholares sæpe decipiũtur.& secundũ hoc non obstat.ff.eo.l.exceptiones.&.C.de non nu.pe.l.si cui.&.ff. de doma.l.si fideiussor.&.ff.de li.le.l.si quis reũ.&.j.de fideiuss.l.ex ꝓsona.&.l.si testamento.&.l.si stipulatus.

z *Cõpetunt.* reo manẽte in integro statu:vt.C.e.defensiones. Ac.

Exceptiones.] CASVS. Exceptio competit ob id quod factũ est & fieri debuit:vt si vendis mihi rẽ & tradis. Itẽ excep.rei iudicatæ,quando à me eam petis,repello te per except.quandoque ob id quòd est factum quod fieri nõ debuit:vt doli mali excep.quandoque ob id quod nõ est factum,quod dic vt in glo.ff.

a *Quod fieri debuerat.* potest adiici quartus modus, quia non fit quod fieri non oportet:quod potes habere per multa exempla, vt in omni exceptione,intentionis maxime:vt.ff.eo.l.ij.Ac.

b *Exceptio.* puta rei quam vendidisti mihi,dominus non erat postea factus dominus eius vindices. Accursius.

c *Et traditæ.* vt.ff.de excep.rei vendi.l.j. Accursius.

d *Iudicatæ.* quia iudicatum est pro reo qui ius habebat.idem

ecõtra si contra eum,& soluit:vt.j.tit.j.l.si quis cum totũ.§.plane.si autẽ est dãnatus,& non soluit:non habet locũ exceptio hęc.

a *Quia*.veluti si patronum in ius vocauit.

b *Possessionis*.veluti si emancipatus à debitore hæreditario petat nondum petita bonorum possesone,repellitur except. non petitæ bo.poss. & no. quòd improprie ponitur hæc excep.cum nõ data bo.pos.nulla sit actio contra hæreditarium debitoré.vel dic quòd fuit petita bo. pos. & ita agnita:vnde cõpetit act.sed obstat exceptio,quia data non fuit à prætore viuo, secundum Io.sed hodie forte nõ obstat: vt.C.qui admit.ad bo. pos.l.fi.Item in bonorum possessoria hæreditatis pe. potest poni quæ non competit nõ habita bo.pos.vel etiã rei vind.contra singularem possessorem rei hæreditariæ.

* *Flo.conditio*

* *Flo. exceptio,quasi*

Rei maioris.]*CASVS*. Si moui litem contra te: & hac pendente moueam tibi aliam litem,quæ in totum tangit primã: obiicitur mihi exceptio quasi hæc causa præiudicaret primę:quod esse nõ debet:de quo da exemplum.ff.eo.l. fundum.&.l.fundi.idem si in aliquo tangeret primam:vt quando moui quæstionem hęredi.interim volo agere contra debitores hæredit. petendo debita tanquã hęres.nam per hoc fieret præiudicium primæ:quod esse non debet.Fran.Accursius.

c *Vel tota*.de tota pone exemplum.ff.e. fundũ.&.l.fundi. De parte,vt quando ante lit.contest.in peti.hære. agit petitor cõtra debitores hæreditarios:vt dixi.ff.e. si post.alia exempla da quæ no.ff.de iud.l.per minorem. Accursius.

doli mali. Quia[a] non factũ est quod fieri debuit,vt bonorum possessionis[b] non datæ.

XXI. NERATIVS libro quarto Membranarum.

REi maioris pecuniæ pręiudicium fieri videtur, cum ea quæstio in iudicium deducitur,quę vel tota,[c] vel ex aliqua parte communis est quæstioni de re maiori.

XXII. PAVLVS libro singulari de variis Lectionibus.

EXceptio est cõtradictio,[d]* quæ modo eximit[e] reum damnatione:modo minuit[f] dãnationem. Replicatio[g] est cõtraria exceptioni,* quasi exceptionis exceptio.

XXIII. LABEO libro sexto Pithanôn à Paulo epitomatorum.

PAul'[h] [ait:] Si quis statuã in municipio ea mente posuit, vt ea municipij esset:& eam petere vult:excludi eum oportet præscriptione in factum data.

XXIIII. HERMOGENIANVS libro sexto Iuris epitomarum.

FIliusfamilias[i] exceptionem iurisiurandi patri quærit,[k] si eũ dare nõ oportere iurauerit.

DE EXCEPTIONE REI iudicatæ.

TITVLVS II.

Sententia lata contra vnum super vna re,non parit exceptionem rei iudicatæ contra alteris super alia re.hoc primo.nec etiã contra eundem & super eadem re, si causa propter quam fuit lata,cessat.hoc secundo. si vero non cessat, tunc bene parit contra eundem,& etiam contra alium qui reputatur eadem persona,si iterum agat pro eadem re, & ex eadem causa:licet intentet actionem diuersam.Pau.

I. VLPIANVS libro secundo ad Edictum.

CVm res inter alios iudicatę,nullum aliis præiudicium[l] faciant:ex eo testamento vbi libertas data est vel legatum,*agi potest,[m] licet ruptum,[n] vel irritum,[o] aut nõ iustum[p] dicatur testamẽtum:nec si superatus fuerit legatarius,prę iudicium[q] libertati fit.

II. IDEM libro tertiodecimo ad Edictum.

QVi cum hærede eius egit[r] qui filium præterierat,& exceptione summotus est, *At* si non[s] in ea causa sint tabulæ testamenti, vt contra eas[t] bonorum possessio dari possit:*[u] omittente[x] emãcipato filio[y] bonorum possesionem,non iniquè restituetur[z] vt agat cũ hęrede.& ita Iulianus libro quarto Digestorum scripsit.

III. IDEM libro quintodecimo ad Edictum.

IVlian' libro tertio Digestorum respondit, exceptionem rei iudicatæ obstare quotiens eadem quæstio inter easdẽ per-

DE EXCEPTIONE REI IVDICATAE.

Cui detur, victori inquam, & non victo:& quando:hic recita distin.quã habes.j.eo. si mater.§.2.ad quos transeat:vt.j.eo. si à te.§. Iul. & .l.itẽ.&.l.si mater.§.hoc iure.&.l.si cum testamento.§.fi. supple per similitudinẽ pacti quod est.ff.de pac.l.& hæredi.§.fi.&.l.fideiussoris.& C.si vn⁹ ex plurib.l.t.& ff.de inoffi. testa. posthum⁹.§.si quis. et.j.de adul. l.denuntiasse.§.quæritur. inter quos.j.eo.l. si mater §.hoc iure.in fi.&.§.si egero.&.§.fi.&.j.e.d. exceptio rei iudi. &.l. iudicatæ.l.respon.&.§.fi.& ff.de re iudi.l. sæpe.&.ff. de inoffi.testa.l.Papi.§.si ex causa.& de sta.homogenuũ.& de libe.ag.l.t. in fi.&.l.si vero.alias sue cõtra.secundũ Io.Ac.

* *Flo.*

CVm res.]*CASVS*.In quodã testamento[o] inter cætera quæ erant relicta,erant legata & libertates. Tandẽ vnus ex legatariis petiit legatũ,& succubuit:quia testamentũ inuentum fuit nõ valere:vt quia ruptũ agnatione posthumi,vel irritũ.queritur an hoc præiudicat seruis quibus relictæ sunt libertates? Et dicitur quòd non:quia res inter alios acta,aliis nõ præiudicat.Fran.Ac.

l *Præiudicium*.vt.ff.titu.j. Modestin⁹. nisi in casib⁹ quos dic vt not. C. quibus res iu. non noc.l.j. & facit.ff.de trãsac.l.iij.in pri.Azo.

m *Potest*.ad libertatẽ, vel legatum.Ac.

n *Ruptum*.agnatione posthumi.

o *Irritum*.capi. demi. Accursius.

p *Non iustum*.i. non solenne.ad quæ facit.j.ad.l.Cor.de fal.l.si quis legatum.Ac.

q *Præiudicium*.plenũ:sed qualequale.arg.ff.de re iudi.l.sępe.Sed contra.ff.de inoffic.testa.Papinianus.§.si ex causa.Solu.vt ibi.nã ibi rumpit quod est:hic declarat.& sic hic contra nullum præiudicat.Item contra.ff.de pign.l.iij.in prin.Solu.vt ibi.Ac.

QVi cum hærede.]*CASVS*. Pater filium emancipatum prę teriit,& extraneum instituit, & reliquit legatum Titio. Titio,cum vellet petere legatum, opposita fuit excep.quòd emancipatus contra tab.agebat,& postea volebat agere peti.hære.& sic succubuit Titius. Tandem emancipatus omisit contra tab.dicitur quòd ipse Titius restituitur in integ.vt posit adhuc petere legatum.Fran.Accursius.

r *Qui cum hærede eius egit*.petẽdo legatũ,sed secus in creditore habet:vt.ff.ad Treb.l.cũ hæreditas ex Treb. hodie idẽ in legatariis:vt in cõtrario.C.de pet.hære.l.fi.lex tñ alia etiã in legatariis idẽ dicit:vt.ff.si cui plus quàm per.l. Fal.l.hæc autẽ.§.j. Azo.

s *Si non*.verba exceptionis.Accursius.

t *Eas*.emancipato præterito. Accursius.

u *Possit*.quia fieret præiudicium peti.hære. quam est propositurus qui petit contra tabulas?

x *Omittente*.vel expresse,vel tacitè,per temporis cursum.Ac.

y *Filio*.cum enim emancipati mentionem facit:an idẽ in suo præterito? Respon. tunc ab initio ipso iure testamentum esset nullum,nec tractu tẽporis conualesceret:vt insti.de exhær.lib.in prin. Sed de æquiate[a] conualesceret vtiliter,si ille su⁹ filius nihil auocare vellet:vt.ff.de iniusto test.l.filio.&.l.posthumus. Itẽ dic hic bonorum pos.edictalem.nam decretalem repudiare non potest:vt.ff.de succes.edic.l.j.§.decretalis.

z *Restituetur*.per in integ.restitu. vt no.ff. de transactio.l.iij. §.j.

* *Ausidius*.

BIU Cujas

§.j.& facit.ĭ.de ac.& ob.l.qui cum hærede.&.s̈.de cõtra tab.si p̃teritus.&.s̈.de bo.lib.quãdiu.&.ĭ.de iure fis.l.apud.Ac.

Vlianus.]CASVS. Exceptio rei iudicatæ habet locum quando eadem quæstio iterum inter easdem p̃sonas mouetur. hinc est quòd si singulas res petij rei vindi.& succubui,postea easdem volo petere vt hære.ex eadem causa vt prius: certe repellor except. rei iudi. idem econtra. Secundo dicit in.l.seq. quòd excep.rei iudicatæ comprehendit omnes p̃sonas quæ p̃sunt rem deducere in iudicium. quod exponẽ vtí glo.Accur.quæ incipit:cum habeãt legitimam &c. Hinc est quòd si tutor nomine pupilli egit,& succubuit:obstabit excep.pupillo agere volenti. itẽ si ꝓcurator egit & succubuit:obstabit excep. domino agere volenti ad idem. Tertio dicit: Si ad eandem rem agat qui priꝰ egerat,& succubuerat:licet alia act. nunc agat, obstabit ei except. rei iudi. & ponitur exemplum:vt ecce tenebaris mihi ad.x. acti.mandati.postea tu venisti ad gerenda negotia mea: & non exegi à te ista.x.cùm vellem agere cõtra te,ꝑmisisti mihi iudicio sisti.forte quia immobilia non p̃sidebas,egi contra te act.mandati,& succubui.postea volo agere act. negotiorum gestorum,vel certi condictione ad eadem.x.obstabit mihi exceptio.& hoc dicit hæc lex, & duæ seq.Franciscus.

a *Petitis.*rei vindi.

b *Petat.*ex eadem causa,non postea superueniente.& facit.s̈.de pac.l.si vnus.§.item si pactus.&.ĭ.e.si quis in totum.§.fin.&.s̈.de peti.hære.l.postquam.&.s̈.de contra tabu.l.si post.§.illud.

c *Rei iudicatæ.Solent.* cum habeant legitimam administrationem publicam,vel priuatam. publicam, vt tutor vel curator.priuatam,vt procurator.& ideo si victus fuerit tutor,curator,procurator:exceptio obstat pupillo adulto,& ei qui procuratorem dedit:& econtra.Cęterum si coniuncta persona agat, quæ potest sine mandato agere:vt.s̈.de procu.l.sed & hæ. si hæc persona vincatur, non obstat exceptio domino:nisi habeat ratum:vt.ĭ.iudi. solu.l.iij.§.j.& hoc in actore & eius parte potest habere locum.Item ex parte rei potest locũ habere:quia ad defendendum omnes admittũtur oblata cautione iudi.sol. quo casu si sententia feratur pro eo qui se obtulit defensioni,proderit exceptio reo si ab eo petatur.non autem noceret ei,nisi esset tutor vel curator:vt.ĭ.e.si mater.§.hoc iure. & fa.ĭ. rem ra. ha.si sine.&.j.de lit.l.j.in fi.

d *De eadem. Actione.* dummodo causa petendi eadem sit quæ ab initio,id est priori iudicio.Accursius.

e *Acturus.*& egit,aliàs non obstaret rei iudi.exceptio,nisi egisset,& sententia lata esset.Accursius.

f *Negotiorũ gestorũ.* pone ꝙ tenebatur actione mãdati ad.x.postea illa deuoluta sunt in actione neg.gest.puta quia à se nõ exegit cũ ipsius absentis gereret negotium sine mandato postea:vt.s̈.de neg.gest.l.diuortio.&.s̈.man.l. si remunerandi.§. apud Iul. &.l. si negotia.& facit.s̈.de act.emp.l.nõ est nouum. & de iureiur.l. duobus.§.exceptio.&.C.de eden.l.edita.& instit.de act.§. siquis aliud.&.ĭ.eo.l.cum quæritur.Azo.

Singulis.]CASVS.Si plures act.cõpetũt ad idẽ:sufficit vnã intẽtari:& reddit mirabilis ratio in litera:vt cũ habeo rei vin. & cõdic.furti.cõtra furem ad rẽ subreptã,sufficit vnã intẽtari.& idẽ in similibus.& de his dic plene vt in glo.hic positis. Fran.

g *Singulis controuersiis.*vnã controuersiã dicit vnã causam,id est factũ illud ex quo actio nascit:de quo cũ semel actũ fuerit,quãuis actiõe & occasione aliarũ actionũ,nõ debet iterum quæri de eodẽ,saluo si plus est in secũda:vt.ĭ.vi bo.rap.l.j. Itẽ eo saluo, si nõ fuit omnes causas p̃secutus,cũ actio esset generalis:vt.C. de iudi.l.ij.& secũdũ hoc potest poni casus per has.ll.vt.ĭ.de act. & obli.l.plura.& de pec.l.hinc quæritur.j.rñ.&.s̈.de noxa.act.l. in delictis.§.fi.No.etiã ꝙ non licet plures simul proponere:vt hic &.ĭ. de regu.iur.l. nemo ex.§.quotiens. nisi in casu:vt.s̈.quorũ le.l. j.§.quod ait prætor. & facit.ĭ.de verb.sign. si qua pœna.Itẽ no.ex eo quod subiicit de infinitate vitãda.ad quod est s̈.de dã.infe.l.si finita. in prin.Itẽ no.de consuetudine.sic.s̈.de pub. l.si publicanꝰ.§.fi.Ac.

Actiones plures simul proponere licet.

de eadem re experiatur, etsi diuerso genere actionis quàm instituit,videtur de eadẽ re agere.

VI. PAVLVS libro septuagesimo ad Edictum.

SIngulis cõtrouersiis[g] singulas actiões,[h] vnũq; iudicati finem sufficere,[i] probabili ratione placuit:ne aliter mod' litium multiplicatus summam atque inexplicabilẽ[k] faciat difficultatẽ,maximè si diuersa ꝑnũtiarent.[l] Parere ergo exceptionem rei iudicatæ, frequẽs[m] est.

Qui petit totum & succumbit, obstat exceptio rei iudicatæ, si postea vult petere partem ex eadem causa:secus si ex diuersa. Paulus.

VII. VLPIANVS libro septuagesimoquinto ad Edictum.

SI quis cum totũ petisset,partem petat:exceptio rei iudicatę nocet.nã pars in toto est.[n] eadem enim res accipitur & si pars petatur eius quod totum petitum est.nec interest,vtrum in corpore hoc quæratur,an in quãtitate,vel in iure.[o]

h *Actiones.* id est vnam actionem ex multis ad idem competentibus.

i *Sufficere.* & excipi de re iudi.licet alia actione agatur.

k *Inexplicabilem.* per hoc non remouet quin liceat plures actiones protestari:& per alteram protestamur quod petimus.verum si proposita vna pronuntiatum sit contra me:obstabit exceptio si alia agam act.ex eadẽ causa.aliter dicentibus inexplicabilis esset litiũ finis. & hoc secundũ quosdã.sed de hoc dic vt no.s̈.de trib.l. quod in hærede.§.eligere.

l *Pronuntiarentur.*nunc pro actore,nunc pro reo.

m *Frequens.*id est consuetum est.

Si quis cum totum.]CASVS.Petij rem totam,& succubui,nũc peto partem eiusdem rei ex eadem causa.dicitur quòd obstabit except.rei iudi.nec est vis siue id quod petij consistat in corpore,siue in quantitate,siue in iure. & de hoc vltimo da exemplum vt habes in glossa domini mei Accursij,quæ incipit: vt in vsufruct.&c. & in litera subiicitur exemplum de corpore:vt si petij totum fundum rei vindi.& succubui:postea volo petere partem eiusdem fundi pro diuiso,vt à fossato supra:vel pro indiuiso,vt partem dimidiam,vel tertiam:obstabit mihi exceptio. Idem si petij duas res,& succubui:postea vnam ex his tantũ volo petere ex eadem causa,obstabit mihi excep. Postea dicit,petij fundũ,& succubui:postea volo petere arbores excisas de fundo prædicto:vel si petij domum & succubui,nunc volo petere tigna vel lapides ex eadem causa. vel petij nauem & succubui: postea volo petere tabulas eiusdem nauis.vel si petij ancillam quam dicebam prægnantem,& lite pendente concepit & peperit,& succubui:postea volo petere partum eius. quæritur an in omnibus istis casibus obstet excep.rei iudi? Et dicitur quòd fere in omnibus istis casibus obstat excep. & bene dixi,fere:quia in casu illo vbi petij insulam, & succubui:& postea volo petere lapides vel tigna domo destructa:dicitur quòd non obstat except.& redditur notabilis ratio in litera.idem est in fructibus fundi,vel partu ancillæ. nam petito fundo vel ancilla,si succubui, bene possum petere partum eius vel fructus:nisi in petitione fundi vel ancillæ obtinuerim, & restitutus mihi fuit fundus vel ancilla cum æstimatione fructuum vel partus.nam amodo fructus non possum petere.In fine regula traditur notabilis in litera.& hoc dicit hæc lex & seq.Fran.

n *In toto est.*vt.ĭ.de reg.iur.l.in toto & pars.

o *In iure.*vt in vsufru.vt si petij totius fundi vsumfru.& postea partis:nam diuisionem recipit:vt not.supra de vsufru.l.v.in cæteris seruitutibus secus,quia indiuiduæ sunt:vt supra ad leg.Fal. l.j.§.si vsusfru.licet quidam etiam in eis ponant casum:vt si petij viam, & postea peto iter:quod nihil est,quia tunc aliud peto,cum aliud sit via,& aliud iter:vt.s̈.de seruitu.vrba. prædio.l. j.&.ĭ.eo.l.si mater.§.si quis iter. Item potest poni in hæreditate, quæ est ius: vt.ĭ.§.fi.&.s̈.de pact. si vnus.§. antepenul. Item potest poni si primo petij fundum,postea vsumfru. causalem.se-

cus

cus autem si formalem: vt.ĵ.eo.si cum testamento.§.si fundum.& facit.s̄.de leg.ij.cum filius.§. dominus. Item facit ad.l.s̄.de dam. infect. dies.§. si intra. & infra de verbo. oblig.l.qui vsumfru.& infra eo. egi. &.ĵ.de verbo.sig.l.recte dicimus.§.fi. &.l.appellatione rei.&.l.pupillus.§.fi.est argumentum contrarium.

a *Proinde.* exemplum de corpore.

b *Certum locū.* non habita mentione partis.

c *Nam nocebit.* vt & ĵ.eo. si cum testamento.§.ij.

d *Excisas.* arg.contra s̄.de pig. act. si conuenerit.ij.§.si quis.

e *Lapides.* ex eadem causa qua petiit fundū. aliud si ex alia: vt.ĵ. ꝓxi.§.& facit.s̄.de pac.l. si vnus.§.antepe.

f *Si ancillam prægnātem.* id est quam dicebat prægnanté, sed nō erat. Accursius.

g *Id quæritur.* ex eadem causa.

h *Fere.* quare dicit fere, statim subiicit: sed in cæmentis &c.

i *Petit.* & succubuit.

k *Aliud petere.* hic est contra.s̄. proxi.§. Sol. vt ibi. Item contra.s̄. de pac.l. si vnus.§. antepe. Sol. vt ibi.

l *Non vtique.* semper, sed quandoque. Acc.

m *Cæmēta.* scilicet per cōsequentiā, licet hoc frequenter contingit, scilicet quòd cuius est domus,& cæmenta.

n *Separata.* nisi iā duplum consecutus fuerit per act. de tigno iuncto.

o *Vindicare.* vt &.s̄. de acqui.re.do. adeo.§.cū in suo. & insti. de rerū diui.§.cum in suo.

p *Non nocebit.* si habes sine non, plana est, & tūc consonat.s̄. proxi. §. item si quis fundum. & de pac. si vnus.§.antepe. Si vero habeas, non nocebit, vt habent fere omnes communiter, tūc cōcordat quod s̄. dixi de cæmentis: & secundum vtrūque dicendum absolutū. Potest tertio legi prout habes non, scilicet quòd reus fuit condemnatus & in matre: & sic non habet excep. vt.ĵ. eo.l.euidēter. & bene tunc continuatur, plane &c. sed secundum mediam positionem est contra. C. de li.cau.l.fi. Sol. hic dominij inter duos, ibi liberalis causa agitur: vt ibi diximus. vel hic alia ex causa petiit, ibi ex eadem causa qua contra matrem. & facit.s̄. de vsufr.l.partum. Sed & in hoc quòd lite pendente ex re petita prouenit: potest dici quòd si per se potest peti, nō obsit exceptio rei iudi. aliàs sic: vt. C. de iudi. l.j.&. C. depositi. l.iiij. & facit.s̄. de rei vin. l. ex diuerso.*§.j.

* & ex diuerso.

q *Partus.* nominatiui casus. Accursius.

r *Venerunt.* hic dicit quando possessor condemnatus est.

s *Æstimatique.* que ꝓ vel: & supple æstimatio eorū prestita est.

t *Obiiciendā.* ĵ.eo.l. euidenter. contra. Sol. Bene dicimus condēnato proficere exceptionem, si tamen soluit, vel soluere paratus est: sed à tali prodesse liberet nos dominus. Vel dic, obiicitur exceptio in eo in quo videtur absolutus à re, scilicet cum præstitit æstimationem, cum sit emptio: vt.s̄.pro emptore.l.iij.&.s̄.de rei vindi.l.eius rei. Item contra.s̄.de lib.ho. exhi.l.iij.§.penul.solu.

Proinde[a] si quis fundum petierit, deinde partem petat vel pro diuiso, vel pro indiuiso, dicendum erit exceptionem obstare. Proinde & si ꝓponas mihi certum locum[b] me petere ex eo fundo quem petij: obstabit exceptio. Idem erit probandum & si duo corpora fuerint petita, mox alterutrū corpus petatur. nam nocebit[c] exceptio. Itē si quis fundum petierit, mox arbores excisas[d] ex eo fundo petat: aut insulam petierit, deinde areā, vel tigna, vel lapides[e] petat. Item si nauē petiero, postea singulas tabulas vindicem. ℣ Si ancillam prægnantem[f] petiero, & post litem contestatam conceperit & pepererit, mox partum eius petā: vtrum idem petere videar, an aliud, magnæ quæstionis est. Et quidem ita definiri potest, totiens eandem rem agi, quotiens apud iudicem posteriorē id quæritur,[g] quod apud priorem quæsitum est. In his igitur fere[h] omnibus exceptio nocet: sed in cæmentis & tignis diuersum est. nam is qui insulam petit,[i] si cæmenta, vel tigna, vel quid aliud suum petat, in ea conditione est, vt videatur aliud petere.[k] etenim cuius insula est: non vtique[l] & cęmenta[m] sunt. denique ea quæ iuncta sunt ædibus alienis, separata[n] dominus vindicare[o] potest. ℣ De fructibus eadem quæstio est, & de partu. hæc enim nondum erant in rebus humanis, sed ex ea re sunt quæ petita est. magisque est vt ista exceptio [petitori] non noceat.[p]

Plane si in restitutionem vel fructus vel etiam partus[q] venerunt,[r] ęstimatique[s] sunt: consequens erit dicere exceptionem obiiciendam.[t] Et generaliter (vt Iulianus definit) exceptio rei iudicatæ obstat quotiēs inter easdem personas eadē quæstio reuocatur, vel alio[u] genere iudicij.[x] & ideo si hæreditate petita singulas res petat, vel singulis rebus petitis[y] hæreditatē petat,[z] exceptione summouebitur. ℣ Idem erit probandū & si quis debitum petierit à debitore hæreditario,[a] deinde hęreditatem petat. vel contra si antè hæreditatem petierit, & postea debitum petat.[b] nam & hic obstabit exceptio. nam cū hæreditatem peto: & corpora & actiones omnes quæ in hæreditate sunt, videtur in petitionem deduci.[c]

A speciale ibi fauore libertatis.

u *Vel alio.* vel pro etiam.

x *Iudicii.* id est actionis.

y *Petitis.* rei vindi.

z *Petat.* hæreditario iure: & hoc si ex eadem causa ex qua primo petij res singulas. idem ecōtra. secus autem si ex alio: vt. C. de peti. hære. l. hæreditatis. Item quid si primo rem vnam petij, & succubui: nunc ex eadem causa totam hæreditatem peto: an obstet exceptio? Respon. quidam, si ideo primo succubui, quasi non sim hæres: ob. si vero quasi non sit hæreditaria, tunc non. arg. C. de euic. l.j.

a *Hæreditario.* & succubuit.

b *Petat.* id est agat cōtra eundem debitorem pe. hære. cum se hæredem contendat: vt supra de pe. hære. l. nec vllam.§.fi.&.l.seq.

c *Deduci.* vt & supra de peti. hære. l. item videndum.§.fi.

d *Tempore. Petita.* & amissa.

VIII. IVLIANVS libro quinquagesimoprimo Digestorum.

ITem parte fundi petita,[d] qui familiæ erciscundæ vel communi diuidundo agit, æquè exceptione summouebitur.

Absolutus in actione reali, vel mixta, ex eo quia non possidebat: si postea incipiat possidere, potest iterum conuenire, & non habet exceptionem rei iudicatæ. Paulus.

IX. VLPIANVS libro septuagesimoquinto ad Edictum.

SI à te hæreditatē[e] petam, cū nihil possideres: deinde vbi cœperis aliquid possidere, [iterū] hæreditatē à te petā, an noceat exceptio ista? Et putem, siue fuit iudicatum hæreditatem meā esse,[f] siue aduersarius, quia nihil possidebat,[g] absolut⁹ est: petij à Titio quendam fundum, & succubui: postea Titius fundum istum vendidit Sempronio, & tradidit. si eundem fundum à Sempronio petam: obstabit mihi exceptio rei iud. & sic exceptio ista competens venditori, vadit ad emptorem: non ita econtra: vt si egi contra emptorem fundi ad fundum quem emerat, dicens meum, & succubui, & hic fundus reuertatur ad venditorem, puta ex causa redhibit. vel simili de causa, & eundem fundum ab illo venditore petam: non obstat mihi exceptio. Hinc etiam est quòd si rem hęredita. quam dicebam meam, vendidisti & tradidisti: & eam ab emptore euici: si tu eam à me petas, non obstat tibi except. ex persona emptoris. Idem si succubui agendo contra emptorem: non obstat mihi: nec agam ad eandem rem contra venditorem. & hoc dicit hic.§. & lex sequens. Franciscus.

c *Si à te hæreditatem.* aliter si iudicatum esset non esse meam.

f *Meam esse.* Sed de hoc casu quæ dubitatio erat? Respon. quia quædam possidebat: vnde in illis fuit condemnatus, & sic per cōsequentiam in aliis videtur absolutus. sed contra est. H.

g *Nihil possidebat.* quid si tunc possidebat: sed tamen absolutus fuit

SI à te.] CASVS. Ego Franciscus egi contra te peti. hære. & fuisti absolutus, quia nō possidebas aliquam rem hære. postea cœpisti res hære. possidere: & iterum volo agere contra te petitione hæredi. bene possum. Idem est sicut primo, si egi, iudicatum fuit me esse hæredem, & fuisti condemnatus in restit. rerum hæred. quas possidebas. nam si amodo aliquas alias incipias possidere, & iterum velim agere cōtra te peti. hære. bene potero. [SI QVIS.] Pone casum vt habes in glo. domini mei Accursij, quæ incipit, quem putabas &c. [IVLIANVS SCRIBIT.] Ego Fraciscus

BIU Cujas

fuit quasi non possideret: si postea agit: nunquid ob. exceptio rei iudicatæ? videtur quòd sic: vt aliàs in patre qui iurauit nihil esse in peculio: vt. ff. de iureiuran. l. qui iurasse. §. si pater. Econtra videtur quòd non, cum sit male absolutus, nec possit dicere se per iniuriam absolutum: vt. ff. de lega. j. si seruus plurium. §. j. & de iudi. l. si prætor. interrogabitur enim an ante sententiam possidebat. & sic per mendacium esse videtur absolutus, & sic non nocet exceptio. an postea cœpit: & tunc non ob. exceptio, si ideo fuit absolutus quasi non possideret. similis quæstio fit in. d. §. si pater. l. qui iurasse. ff. de iureiuran. sed dicam quòd huiusmodi interrogationibus respondere nō tenetur, secundum Ioā. & sic habet exceptionē ex iniusta sententia. & adde quod no. j. eo. & facit. C. ad exhi. l. si quis ad exhibēdum. neque. &. j. eo. l. si rem meam. & l. si quis ad exhi. &. ff. de procu. l. si post datum. Azo.

non nocere[a] exceptionem.

Legitur tribus modis in glo. secundum primam lecturam, quòd sententia lata est solum in fauorē actoris: quia reus fuit condemnatus, & ius actoris declaratum. secūdum secundam, fuit lata solum in fauorem rei, qui reus fuit absolutus, quia non possidebat: & ius actoris non fuit declaratum. secundum tertiam, quæ est notabilior aliis, fuit lata partim in fauorem actoris, quia ius suum fuit declaratum: partim in fauorem rei, qui reus fuit absolutus ex eo quia non possidebat. Paulus de Castro.

℣ Si quis [b] fundum† quem putabat se possidere, defenderit: mox emerit: re secundum petitorē iudicata, an restituere cogatur? Et ait Neratius, si actori iterum petenti obiiciatur exceptio rei iudicatæ, replicare [c] eū oportere de re secundum se iudicata.

Exceptio competens contra auctorem, transit contra singularem successorem: non sic econuerso. & eodem modo exceptio competens singulari successori, non transit ad auctorem re ad ipsum reuersa. Pau.

℣ Iulianus scribit exceptionem rei iudicatæ à persona auctoris ad emptorem transire solere: [d] retro autem ab emptore ad auctorem reuerti non debere. [e] Quare si hæreditariā rem [f] vendideris, [&] ego eandem ab emptore petiero, & vicero: petenti tibi non opponam exceptionem: *At si ea* [g] *res iudicata non sit inter me & eum cui vendidisti.*

x. IVLIANVS libro quinquagesimoprimo Digestorum.

ITem si victus [h] fuero: tu [i] aduersus me exceptionem non habebis.

Si in petitione hæreditatis præcedat generalis petitio, & specialis persecutio, obstat exceptio in omnibus casibus, nisi actor ope restitutionis iuuetur. Bartolus.

Non nocere. quia vtrinque pro me iudicatum videtur.

b *Si quis.* fundum quem putabas te possidere, cœpisti defendere, & cōdemnatus fuisti. deinde fundum emisti, & possidere cœpisti. si petitor agat actione prima qua egit quando obtinuit, & tu opponas exceptio. rei iudicatæ, ipse replicabit de re secundum se iudicata: vt. j. eo. l. euidenter. stultus tamen est qui prima act. agit, & non executioni sententiam petit mandari. Vel aliter dic casum: Primo absolutus fuisti, quia non possidebas: postea emisti, & possidere cœpisti. deinde actor egit & obtinuit, & nunc itetum agit actione prima. Vel tertio, pronuntiatum fuit rem esse petitoris, & reus absolutus, quia nō possidebat, nec dolo desierat possidere. & sic vterque vincit. Sed tunc quomodo potest absolui, cum lite contestata non sit condemnandus: vt. ff. de rei vin. l. is qui? Respon. ibi asserebat se possidere: hic non. nec fuit hic interrogatus an possideret. & facit ad fi. §. j. eo. euidenter. &. ff. de pig. si fundus. §. creditor. Accursius.

c *Replicare.* ne ei contra quem iudicatum est, prosit rei iudi. exceptio: vt. j. eo. euidenter.

d *Solere.* quæ actori ante venditionem competebat: vt. j. tit. j. l. pe. §. pe. & facit. C. de euic. l. emptori. &. j. eo. si mater. §. Iulianus. Item econtra vt noceat emptori quod venditori nocebat: vt. ff. de pig. si superatus. §. fi. &. j. eo. l. exceptio.

e *Non debere.* scilicet si reuertatur ad venditorem res, vel per redhibitionem, vel per pactum legis commissoriæ, vel addictionis in diem: quibus casibus lata sententia pro emptore, vel contra eum, nec prodest nec nocet venditori, secundum quosdā. Sed Ioan dicit in prædictis casibus transire: quia redhibitio talis similis est venditioni, & fit accessio possessionis venditori: vt. ff. de acqui. pos. l. Pomponius. §. præterea. &. ff. de vsuca. l. si hominem. &. j. titu. j. si duobus. §. vendidi. Et quod hic dicit, intellige eo casu quando res rediit ad venditorem, quia cecidit emptor à possessione, & venditor accepit sine vitio: quibus casibus non prodest agenti & vincenti contra emptorem, vt subiicit: nec nocet si emptor vincit: vt. j. l. proxi. sed certe sic non esset differentia, si dicas sine titulo redire: cum & idem esset si & primus trāsitus esset sine titulo: quod hæc lex vult esse differentiam. vnde teneas primam, & redde rationem: quia vēditoris interest prodesse emptori: sed non econtra: vt. ff. de pac. l. fideiussoris. nec obstat de accessione possessionis: quia hic hominis factum & labor, ibi non. Vel dic tertio, quòd emptor fuit absolutus antequam emeret, & postea emit, & tandem redhibuit. & facit. ff. de pig. l. iij. §. fi. &. ff. quod quisque iur. l. iij. §. si is. & de ser. l. pro parte. Sed argu. contra. ff. de iureiu. l. duobus. §. j. & de pecu. quæsitum. §. si annua. & de pac. l. si cum emptore. in princip. & ad Trebel. l. facta. §. si hæres.

f *Rem.* scilicet eius hæreditatis quam possidebas. sed ego asserebam me hæredem esse verum: quod tu negabas.

g *At si ea.* verba exceptionis, Recte ageres si ea &c.

h *Item si victus.* ab emptore. & postea actione in rem à te petiero. Accursius.

Si *Tu.* scilicet possidens.

Si mater.] CASVS. Titius filium suum impuberem instituit hæredē. Titio defuncto filius ei⁹ adiuit hereditatē, & decessit intra pupillarē ætatem. mater huius pueri petiit bona pueri: cū debeat ei succedere ex senatusconsulto Tertulliano, generaliter sua peti. proposita credens fuisse datum substitutū illi puero: & allegabat illam substitutionē nō valere, quia ruptum erat testamentum Titij natiuitate alicui⁹: postea testamento Titij aperto nō inuenitur q̄ aliqua substitutio fuerit facta. & sic hæc mater iterum vult petere bona prædicta. quæritur an obstet except. rei iud. & dicitur quòd sic, sed tamen ex causa, id est quia mater est, succurritur ei, cū vnā causam tantum primo elegerit. vel dic ex causa, id est quia postea apertæ sunt tabulæ, succurritur matri ope in integ. resti. Secundo dicit: petij à te Stichum, dicens meum, non adiecta causa, credēs eum esse meum, quia Titius eum mihi tradiderit: hoc non expresso: & succubui. postea volo eundem petere quasi ex causa hæreditaria sit meus: dicitur quòd repellor excep. rei iu. secus autem est si petij à te fundū quem dico meum ex alia causa quàm prius. nam hoc casu non repellor excep. rei iudi. [ITEM IVLIANVS SCRIBIT.] Ego & tu eram⁹ hæredes Titij. tu credēs quendam fundum à Sempronio possessum esse hereditarium, petiisti partem eius fundi à Sempronio, & succubuisti: postea eandem partem à Sempronio emi. tu contra me vis agere ac. fa. ercisc. ad istum fundum diuidendū, quasi hæreditarius sit iste fundus. dicitur quòd repellam te per exceptionem rei iudi. & sic ex persona venditoris mei competit mihi exceptio rei iudi. perinde ac si mecum à prin. egisses ad partē fundi, & succubuisses. nam repellam te iterū agere volentem. [EANDEM CAVSAM.] Non solum identitas personarum facit eandem causam videri, vt in emptore & vēditore dictum est, sed etiā eadem causa petendi, id est si petitio secunda cōcordet cum prima. si autem non cōcordet, tunc non obstat exceptio: vt si petij rem aliquam à te quasi meam, cum non esset: & sic succubui: postea illa re à vero domino mihi legata, iterum eam à te peto: non obstat mihi exceptio. secus autem si petij seruum tanquam meū, & succubui: & postea captus fuit seruus ab hostibus: & postea de captiuitate euasit: & iterum istum seruum à te peram: dicitur quòd repellor excep. rei iudi. sed si ex dominio nouiter acquisito peterem, non obstat exceptio: vtputa re mihi sub conditione legata à domino, interim pendente condi. eam emi à non domino: & istam rem petij quasi meam à quodam possidēte eam, & succubui: postea existente conditione legati eandem rem petij: dicitur quòd nō repellor. Sed quid si credebam rem meam ex causa hære. & prædictam rem petij dicens me dominum, & succubui: postea eam volo petere quasi meam ex causa donati? certe repellor except. rei iudi. & redditur notabilis ratio in fin. §. [SI QVIS ITER.] Petij iter per fundum tuum, & succubui: nūc volo petere actum per eundem fundum. dicitur quòd nō obstat exceptio. [HOC IVRE.] Dicitur quòd ex parte actoris obstat exceptio omnibus personis quæ possunt rem in iudiciū deducere: vt est procurator, tutor, curator, & similes. ex parte autē rei prodest exceptio etiam defensori rei: qui reus fuerat primo absolutus. Item si petij Stichum à Titio quem promiserat mihi, & succubui: & eundem Stichū petā à patre Titij ex eadem causa qua prius egeram contra Titium, hoc addito quia de peculio tunc agebam: dicitur quòd obstat mihi excep. [SI EGERO.] Habebam prædium iuxta tuum. ratione operis in tuo facti aqua pluuia dat damnum prædio meo. egi contra te actio. aquæ pluuiæ

arcen.

BIU Cujas

arcen.& succubui.si vendidi fundum meum,& emptor agat prędicta actio.contra te,repellitur excep. Idem si tu vēdidisti tuum fundum,& agam contra emptorem:nam repellor.[ITEM SI REM.] Titius petiit à te librum quem dicebat suum, & succubuit: tandem Bozolus fœnerator dicit illum librum obligatū sibi à Titio pro decem,& agit hypothecaria contra te ad eundem librum: quæritur an ei obstet exceptio rei iudi. Et distinguitur:nam aut obligauerat eum Titius Bozolo antequā ageret Titius:& tunc non obstabit exceptio Bozolo. nam & Titius petere, & Bozolus pignoratitiam actio. saluam habere potuit. aut postquam egerat Titius & succubuerat,obligauit eum Bozolo: & tunc obstabit exceptio Bozolo.Franciscus.

† *Quæritur de solenni dubio, an sententia retractaretur pratextu testamenti de nouo reperti, sicut iuramētum iudiciale, per l.fin.C. de reb⁹ cre. & iureiu. cum ibi plene not. & dic quòd Ludo. Ro. in suis sing. fol. 6. sing. 195. latè examinat hanc quæstionē. tandem cōcludit quòd retractatur sē tentia. per gl. in l.1.§. ratio. supra quē ad. test. ape. ꝓ qua dicit hic esse casum in hac. l. in prin.recte intuēti. qui tex.probat contrarium si bene inspiciatur. Bolog. *Flo. obsta turam*

XI. VLPIANVS libro septuagesimoquinto ad Edictum.

SI mater † filij impuberis defuncti ex senatusconsulto [a] bona vīdicauerit [b] idcirco,quia putabat rupto [c] patris eius testamento neminem esse substitutum [d],victaq; fuerit, quia testamentum patris ruptum non erat: postea autē apertis pupillaribus tabulis apparuerit non esse ei substitutum: [e] si peteret rursus hæreditatē, obstaturam* exceptionem rei iudicatæ Neratius ait:ego exceptionem obesse ei rei iudicatæ non dubito: sed ex causa [f] succurrēdum erit ei,quæ vnam tantū causam egit rupti testamenti.

In actione reali si est petitio generalis, & persecutio specialis, obstat exceptio in omnibus casibus: secus si vna causa specialiter exprimatur. Bartolus.

¶ Denique & Celsus scribit, si hominem [g] petiero, quem ob eam rem meum esse existimaui, ꝙ mihi traditus [h] ab alio est, [i] cū is ex hæreditaria causa meus esset: rursus petēti mihi obstaturam exceptionem. ¶ Si quis autem [k] petat fundum suum esse,eo quòd Titius eum sibi tradiderit: si postea [eum] alia ex causa petat, causa adiecta, non debet summoueri exceptione.

Exceptio competens venditori, transit in emptorem. Pau.

¶ Itē Iulianus scribit: Cum ego & tu hæredes Titio extitissemus:si tu partē fundi, quem totū hæreditariū dicebas, à Sempronio petieris, & victus fueris:mox eandem partem à Sempronio emero: agenti tibi mecum familiæ erciscundæ exceptio obstabit [l]:quia res iudicata sit inter te & venditorem meū. nam & si à te [m] * eandem partem petissem, [n] & agerē familię erciscūdæ: exceptio[mihi] obstaret,*quòd res iudicata sit inter me & te.*

Si in actione reali proponatur petitio generalis: absolutoria lata parit exceptionem rei iudicatæ ex omni causa quæ tunc cōpetebat. secus si ex causa quæ de nouo superueniat:nisi fingatur retro cōpetiisse. Ba.

¶ Eandem causam [o] facit etiam origo [p] petitionis. Cæterum si fortè petiero [q] fundum vel hominem, [r] mox alia causa [f] noua post petitionem mihi accesserit,quę mihi dominiū tribuat: [t] non me repellet ista exceptio: nisi fortè intermissum dominiū in medio tempore, rediit quodam postliminio. Quid enim si homo quem petieram, [u] ab hostibus fuerit captus, moxque postliminio receptus? Hic exceptione sūmouebor: quia eadē res esse intelligitur. At si ex alia causa dominium fuerim nactus,non nocebit exceptio. [x] & ideo si fortè sub conditione res legata mihi fuerit: deinde medio tempore adquisito dominio [y] petam: [z] mox existēte cōditione legati rursus petā: [a] putem exceptionem non obstare. Alia enim causa fuit prioris domini eum qui te vicit:tu agere vis contra eum: quia ex noua causa factus es dominus:quæritur vtrum possis?Respon.obstat exceptio rei iudica.cum ei à quo postea emit, esset obstatura,secūdum H. Item quid si dominus antequā euinceretur, creditori obligauit, & priuatus fuit:deinde creditor ex pacto vel ex lege Titio vendidit:& postea quondam dominus à Titio emit:nunquid obstabit exceptio?Respon.non:quia ei à quo emit, non esset obstatura:vt infra ea.l.§.fi.

---

a *Senatusconsulto.* Tertulliano, ex quo matres vocantur ad hæreditatem filiorum:vt insti.ad Tertul.

b *Vindicauerit.* generaliter proposita petitione sua.H.

c *Rupto.* agnatione posthumi. & hanc solam causam allegabat.

d *Substitutum.*de iure.

e *Substitutū.* de facto.

f *Sed ex causa.*scilicet quia est mater:aliàs secus: vt infra proxi.§. denique &c. &.§. eandem. vel quia non rei vindi.sed actióe mixta egit: & sic non ob.j.§. denique &c.&.§.eādē. vel quia persecuta est vnam causam. arg. C. de iudi.l.licet.hoc non valet: vt infra proxi.§. denique &c. vel quia postea apertæ sunt tabulæ: vt arg. supra de transac.de his. & supra de interroga. actio. l. de ætate.§. ex causa. & dic per in integrum restitutionem. secus si transegit: quia tunc etiam sine restitu. vt.ff. de transactio.l.iij.§.j. & ibi plene dixi. & facit.ff.de institoria.l.habebat.& de inoffi.testa.l. eum qui.&.C. de impu.& aliis sub.l.precibus.

g *Si hominem.* non adiecta causa,sed absolutè: non tamen reus tenebatur recipere talem libellum : vt not.C. de anna. excep.l. fina.& distingue: quia aut ago reali, aut personali. primo casu si absoluitur quia non possidet, ago postea incipiente eo possidere:vt supra eo.l.si à te.in prin.&.j.si rem. &.l.si quis ad exhiben. &.C.ad exhiben.l.neque.nam cessat causa absolutionis:vt supra eo.si à te.&.l.ij.si vero absoluitur quia nō probo me dominum: nocet in re petita,non in alia : vt.j.eo.si ex testamento. sed & in eadem obstat si generaliter petij, id est origine petitionis in libello non nominata,obstat:licet ex alio tunc putarem me dominum quàm nūc:vt hoc.§.denique.&.j.§.eandē.in fi.§.quod tamē fallit in matre,quia mater,vt in primo respōso huius.l.secus aūt si originem nominaui: vt.§.si quis autem.& hoc si ago ex veteri dominio. Si vero ex superuenienti post sententiam, non nocet: nisi fingatur ei & tunc competisse:vt.§.eandem. Secundo casu si egi personali,nō nominata origine petitionis in libello:aut prosequor simpliciter,dicens debitum,non allegans causam:& tunc nocet in omnibus : vt.C.de anna.excep.l.fin. aut ex certa causa vel causis prosequor:& tunc licet in omnibus noceat,replicabitur tamen:vt.C.de iudi.l.licet.& de his etiam no.C.ad exhiben. l.neque. Accursius.

h *Traditus.*hoc non expressit.aliàs contra est.j.proxi.§.Acc.

i *Ab alio est.*aliàs esset.

k *Si quis autem.*facit.C.de inge.ma.l.pe.Accursius.

l *Obstabit.* & ita per adiudicationem res subducitur de iudicio, sicut aliàs per vsucapi. vt.ff.fami.erciscū.l.sed & si. facit.ff. fami. erciscun.l. hæredes eius. §. quod pro emptore. versi.idem scribit.

m *Nam & si à te.*mutat personas.id est ego qui fui superatus à vēditore tuo, fuissem superatus à te:idem est.

n *Petissem.* & succubuissem.Accursius.

o *Eandē causam.*non solum identitas personarum facit eandē causam esse:vt.ff.proxi.sed identitas originis petitionis.

p *Origo.* origo petitionis,& causa petitionis idem est:vt &.j.eo. l.& an eadem. in prin.

q *Petiero.* & succubuero.

r *Hominem.*causa adiecta,& victus sum.

f *Alia causa noua.*nō implicat dictio, alia: quia nullū dominium primo habui : & sic etiam intentionis & rei iudica. competit exceptio. si vero acquisiui, nulla competit:vt &.j. eo. si is qui hæres. in prin.vel dic quòd dominus erā: sed nunc ex alia causa extrinseca fi dominus:vt.j.ibi, forte &c. Sed quæro,quid si possidebat aliquis rē tuam quā petisti,& victus fuisti:deinde ad te peruenit possessio eiusdem rei,& eā vendidisti, & dominiū trāstulisti:postmodum ab eo emisti, vel ab alio cui emptor vendidit:iterū peruenit possessio ad

t *Tribuat.*ex qua nunc ago.

u *Quem petieram.*ab aliquo qui possidebat meum hominem antequam caperetur.Azo.

x *Non nocebit exceptio.*& facit ad hoc supra ad exhibi.l.de eo.§. sæpius.& infra eo.l.si is qui hæres.in prin. &.ff. de damno infec. damni.j.§.si is qui.&.ff.de excu.tu.l.cum ex oratione. & supra de transactio.l.qui cum tut.primo respon. & supra de euic.l. vindicantem. & supra de iureiu.l.duobus.§. exceptio.&.C.de peti. hære.l.hæreditas.

y *Dominio.*puta emi rem medio tempore,vel dominus fecit me hæredem. Sed quid si ex testamento illo legati iure petissem, & succubuissem? Respon. si ideo quia nondum extiterat conditio: non obstabit exceptio. si vero quasi non legatum, forte secus: quia non accidit postea noua causa:quod hic exigit.

z *Petam.*& succumbam.

a *Rursus petam.* Sed nunquid ex pluribus causis possum habere dominium?

BIU Cujas

dominium? Videtur quòd nõ: vt. ff. de acqui. posſeſſ. l. iij. §. ex pluribus. at hic innuit quòd ſic. Reſpon. cum cœpit eſſe meũ ex ſecunda cauſa, deſiit ex prima: vt. ff. ad. l. Fal. fundo leg. & de le. j. ſi mihi Sempronius. & de hæredi. inſti. l. iij. §. qui fideicommiſſam.

a *Hæc noua.* ar. contra. ff. ad. l. Rho. de iac. l. nauis. §. fi.

b *Non facit.* ſcilicet parere nouam petitionem.

c *Non parit petitionẽ.* niſi in caſu: vt in prin. huius legis.

d *Nam qualecũque.* ciuile vel naturale, ſecũdum Io. dum tamẽ directe. & dic ciuile per vſucap. & naturale per traditionẽ, & alios modos: vt inſtitu. de vſu & ha. §. fi. Alij dicunt directum vel vtile: vt cõprobent quod dictum eſt. ff. de euic. l. minor. §. j. ſed pro Io. quia cũ ſimpliciter nomen dominij profertur, ad directum non vtile refertur: vt. ff. ſi ager vec. l. j. §. qui in perpetuũ.

e *Vndecunque.* id eſt ex quacũq; cauſa. Azo.

f *Vindicatione.* generaliter propoſita, non adiecta cauſa.

g *Deduxit.* niſi forte in prin. petitionis ſuæ ex ea ſola cauſa putabat ſe dominũ eſſe, licet illud ab initio non expreſſit: vt. j. eod. l. ſi ex teſtaméto. quod nõ puto hic verum: vt ibi dices.

h *Aliud.* immo idem: & ſic repellitur: vt. j. eo. l. egi. quæ eſt cõtra. Solu. ibi ex eadem cauſa: hic ex diuerſa: cum alia ſit ſeruitus itineris, alia actus: vt. ff. ſi ſer. vindi. l. loci. §. j. licet quo ad commoditatem, actus contineat etiam iter: vt inſtit. de ſerui. §. actus. vel quod ibi ſecundo petitur, eſt pars integralis primi petiti: vel econtra hæc pars ſubiectiua, non integralis. non eſt enim iter pars integralis ad actum: cũ actus ſit per ſe integra ſeruitus: licet ſit ſubiectiua quo ad cõmoditatẽ. ſed R. ſoluit quòd hic peto poſtea actum: ita quòd non contineat iter etiam quo ad commoditatem, id eſt vt poſsim ire cum iumento: ſed non ſolus per me: & ſic dicit eſſe actum ſine itinere etiã quo ad commoditatem: vt. d. l. loci. §. j. Item oppo. quia videtur iter pars integralis: quia qui ſtipulatur primo actum, & poſtea iter: perinde eſt ac ſi primo totum, & poſtea partem: & ſic non videtur valere ſtipulatio: vt. j. de verbo. obliga. l. qui vſumfructum. & de noua. ſi pupillus. §. fi. ſed dic, ibi nil fit, vt ſcilicet fiat nouatio: attamen valet ſtipulatio. Item oppo. j. eo. l. ſi cum teſtamento. §. ſi fundum. ſed ibi petebam poſtea vſumfructum ex eadem cauſa, qua primo petieram fundum: quia cauſalem petebam per negatoriam: non formalem per confeſſoriam. & facit. j. de accep. & per iuſiurandum. §. ſi tamen viam. Azo.

i *Deducunt.* intentione officij, ſeu legitimæ adminiſtrationis: nõ ſic in coniuncta perſona: vt dixi. ff. eo. l. iiij. Accurſius.

k *Numerabitur.* ſed quare magis ex parte rei quàm actoris defenſor connumeratur? Reſpon. quia quilibet defendit etiam ſine mandato: ſed non agit: vt. C. de procura. l. exigendi.

l *Deducit.* a vt ſi lata ſit pro defenſore, exceptio proſit domino: ſed contra eum lata, minime: niſi ſecuta ratihabitione, quæ mandato comparatur: vt. ff. de iudi. l. licet. & de procu. l. Plautius. ſed

minij, hæc noua a nunc acceſsit. itaque adquiſitum quidẽ poſtea dominium aliam cauſam facit: mutata autem opinio petitoris non facit: b vtputa opinabatur ex cauſa hæreditaria ſe dominiũ habere: mutauit opinionẽ, & cœpit putare ex cauſa donationis. hęc res nõ parit petitionem c nouam. nã qualecũque d & vndecũque e dominiũ adquiſitũ habuit, vĩdicatione f prima in iudiciũ deduxit. g

Seruitus itineris diuerſa eſt à ſeruitute actus: ideo ſuccumbens in prima, non repellitur à petitione ſecundæ. Paulus.

¶ Si quis iter petierit, deinde actum petat: puto fortius defendendum, aliud h videri tunc petitum, aliud nũc: atque ideo exceptionem rei iudicatæ ceſſare.

Ex parte actoris dicitur in iudiciũ deducere non ſolum ille ad quem pertinet res quæ petitur, ſed etiam eius legitimus adminiſtrator, vel verius procurator: & ſententia lata contra eos, nocet ei ad quẽ res pertinet, tanquam contra ipſum lata ſit: ſed ex parte rei dicitur in iudiciũ deducere etiam defenſor ſine mandato. Paulus.

¶ Hoc iure vtimur, vt ex parte actoris in exceptione rei iudicatæ hæ perſonæ contineantur, quæ rem in iudiciũ deducunt. i inter hos erunt procurator cui mãdatum eſt, tutor, curator furioſi vel pupilli, actor municipum. Ex perſona autem rei etiã defenſor numerabitur: k quia aduerſus defenſorem qui agit, litem in iudicium deducit. l

Filius in poteſtate poteſt acquirere patri exceptionem rei iudicatæ. Paulus.

A certe nec lata pro defenſore proderit domino, niſi habeat ratum: ſed idem ex parte agentis cuius nomine aliquis ſine mandato agit, ſine dubio eſt obtinendum, vt habendo ratum noceat & proſit: aliàs non: vt infra rem ra. habe. l. iij. §. falſus. & ff. de iudi. l. licet. & ſupra de procura. l. in cauſæ. Quam ergo differẽtiam inducit hic? Reſpõ. quia facili. o admittitur quis ad defendẽdũ ſine mãdato: quia admittitur etiam ſi conſtet nõ habere mandatum: quod nõ eſt ſic quando agit. m *Si quis hominẽ.* quẽ filius perſonali actione principaliter debebat. Vel dic ſecundo, quem pater dumtaxat debebat, exiſtente filio patris defenſore: vt. ff. de iureiuran. l. quanto magis. & C. de procurato. l. exigendi. & ſic ſecundum primum caſum ago ſecundo contra patrem ex eadem cauſa &c. ſed cum adiectione de peculio. Quid ergo de rei vindica? Reſpon. idem, ea ratione, quia filij res, patris intelliguntur: & quaſi vna perſona, ſecundũ iuris ciuilis artificium: vt inſtitu. de inuti. ſtipu. §. ei vero. hoc, ſi fuerat in poteſtate. ſi vero eſt emancipatus: ſi quidem pater habeat ab eo cauſam, vel quia emit, vel quia in eadẽ re vſumfructum habet: idem, ſcilicet vt habeat locum exceptio: alioquin non. multo magis ergo ſi eſt in poteſtate, & conuenitur poſtea pater qui tenetur ratione vſusfructus, locũ habet exceptio.

no. glo. quã ſing. di. A lexã. hic in apoſt. ad Bar. ad hoc

quòd ſi quis me defendit ſine mã dato: & lata eſt ſentẽtia in fauorẽ eius, vel contra eũ: poſſum ego ratificare illam ſentẽtiam. Bolo.

Pater & filius vna perſona cẽſentur.

Fl. poſtea quã petiit, pignori

¶ Si quis hominem m à filiofamilias petierit, deinde eundem à patre petat: locum habet hæc exceptio.

Sententia lata contra me, nocet ei qui poſtea cauſam habuit à me ſuper eo ſuper quo lata eſt, niſi ratione noui facti: ſed ei qui cauſam habuit per prius, non nocebit. Paulus.

¶ Si egero n cum vicino aquæ pluuiæ arcendæ: deinde alteruter noſtrum prædium vendiderit: & emptor o agat, vel cum eo agatur: p hæc exceptio nocet, ſed de eo opere, quod iam erat q factum cum iudicium acciperetur. ¶ Item ſi rem quam à te petierat, r Titius pignori Seio dederit: s deinde Seius pigneratitia t aduerſus te vtatur: diſtinguendum erit quando pignori dedit Titius. & ſi quidem antequam peteret: non oportet ei u nocere exceptionem. nam & ille petere debuit, & ego ſaluam habere debeo pigneratitiam x actionem. Sed ſi poſtea petiit y quàm pignori*dedit: z magis eſt vt noceat a exceptio rei iudicatæ.

Nota hic quòd ad hoc vt dicatur eadem cauſa, & ſic obſtet exceptio, requiritur triplex identitas: ſcilicet rei, vt eadem res corporalis vel incorporalis petatur nunc quæ fuit primo petita: & identitas cauſæ: item identitas perſonarum: & altero deficiente non obſtat exceptio. Paulus.

XII. PAVLVS libro ſeptuageſimo ad Edictum.

CVm quæritur, hæc exceptio noceat, nécne: inſpi-

m *Si egero.* & ſuccubuero.

o *Emptor.* qui emit ab actore.

p *Agatur.* excipiendo, ſecũdum quoſdam.

q *Erat.* non de eo quod poſt: vt. ff. de aqua plu. arcen. l. Atreius. §. fi. Sed contra videtur: quia etiã pro futuro dãno ex opere datur aquæ plu. arcẽ. actio. ſi ergo poſtea agatur, deberet nocere exceptio. ſed non eſt ita: quia licet pro futuro damno detur, non tamen pro futuro facto vel opere: vt. ff. de aqua plu. arcen. l. j. §. j.

r *Petierat.* & tu abſolutus fueras.

s *Dederit.* ſoluta conuentione.

t *Pigneratitia.* id eſt hypothecaria.

u *Et.* ſcilicet Seio.

x *Pigneratitiam.* id eſt hypothecariam. & hoc ſi fuit ignorans cum agebat debitor: alioquin nocet: vt. ff. de re iudi. l. ſæpe. & j. eod. l. iudicatæ. §. ſi debitor. & ff. de pig. l. ſi ſuperatus. in prin.

y *Petiit.* Titius, & ſuccubuit.

z *Dedit.* Seio. Quid ergo ſi ante ſententiam latam? Reſpon. obſtaret ei rei litigioſæ exceptio: quia rei litigioſæ inhibetur alienatio: vt. C. de litig. l. fina. & C. de rebus alie. non alie. l. fi. & in authen. de non alie. §. alienationis. col. ij.

a *Noceat.* ſcilicet Seio.

CVm quæritur.] CASVS. Tunc obſtat exceptio rei iudi. cum eadem quantitas, vel corpus, vel ius petitur, quod prius petebatur, & eadẽ cauſa, & eadẽ cõditio perſonarũ: & niſi hæc omnia ſimul concurrant, nõ obſtabit exceptio. & quod dixi idẽ corpus: nõ intelligas ſtricte, ſcilicet q per omnia ſit tale vt prius: ſed licet ſit petitio mutata in quãtitate corporis aucta vel minuta, idẽ

corpus

corpus largo sensu sumpto dicatur, vt sic obstet exceptio. & dic de his vt in glo. & hoc dicit hæc.l.cū seq.& prin.sequen.Fr.Ac.

a *Corpus sit.* quandoque in alio corpore obstat: vt.ff.de vsufru.l. si Titio.§.j.quæ est contra.sol.vt ibi.Item argu.contra.C.de libe.causa.l.fina.& hoc de corpore expone.j.l.& an eadem.§.j.

b *Quantitas.* quo ad essentiā. nā si primo .x. nunc.v. petam: repellor.Idem ecōtra si primo quinque, nunc decem: repellor quantum est in.v.vt.ff.e.l. si quis cum.in prin.versi. nec interest.

c *Ius.* vt &.ff. eo.l. si mater.§. si quis iter. & l.si quis cum totū.circa princ. & caue quia hæc tria ad vnum tendunt, scilicet circa eandem rem.

† *Idē corpꝰ quatenꝰ ac cipiendum, pulchrè Plato in Parmenide.*

ET an.] *CASVS.* Principium huiꝰ.l. vide in proxi. casu præceden. [*QVI CVM PARTEM.*] Partē vsusfructus in fundo Titij habebam. petij totum vsumfru. succubui. partem autem meam amiseram nō vtendo. socius meus amisit partem suam, & sic mihi adcrescit, volo petere nunc istam partem quæ mihi adcreuit. dicitur quòd possum: quia hoc augmentum fit mihi: & sic personæ, non rei. [*ACTIONES.*] Dic casum vt in glo. quæ incipit, adsignat differentiam. [*SI QVIS INTERDICTO.*] Egi contra te ad pos. fundi interdicto vnde vi, & succubui: postea eundem fundum volo vindicare. dicitur quòd possum: nec obstat excep. rei iudi. quia prius egeram ad possess. nunc ad proprietatem. Potes etiam ponere casum in interdicto adipiscendæ possessionis: vt quorum bonorum. item in interdicto retinendæ, vt in interdicto vti possidetis. Fran. Accursius.

d *Et an eadem.* si est eadem, repellor: aliàs non: vt hic, &.ff.l.si mater.§. eandem. &.l. de eadem. & no. de hoc supra.l. si mater. §. denique.

e *Personarum.* id est an eædem personæ: vt hic, &.ff.e.l. si quis cum totum.§.& generaliter. quod large accipe, vt cōprehendas successores actoris & rei vniuersales, & etiam in rem, non quādo rediit ad venditorem: vt.ff. si à te.§.fi. item comprehenduntur personæ quas no.ff.l.rei iudicatæ.&.l.si mater.§.hoc iure.&.§.si quis hominem. item quod plus est, quandoque etiam extraneos omnino interpretor easdem personas: vt.ff. de re iudi.l.sæpe.&.ff. si mater.§.fi. sed certe & si hæc tria concurrunt, quandoque non obstat: vt si absolutio fiat ab obseruatione iudicij: vt.ff. de iudi.l. non idcirco.§.fi. vel propter ineptam actionem: vt.ff. si mensor fal. mo. l.j.§. ideo. vel si agat iure speciali, vt minor, vel fiscus, vel similes: vt.C.de sen.aduer.fi.l.j.&.C.si aduer.rem iudi. per totū. & supra de iudi. si prætor. & supra de iureiur.l.admonendi. & de re iudi.l.imperatores.

f *Concurrunt.* vere, vel interpretatiue.

g *Vtilitate.* quæ est vt finis sit litiū: vt.ff. pro suo.l.fi. & dic pinguius, id est largius quàm verba patiantur: vt.ff. de serui. vrba. prædio. seruitutes.§. si sublatum. & est exemplum in quantitate corporis aucta vel minuta. j. eo. si cum testamento.§.j. Item da alia exempla in quantitate aucta vel minuta, & qualitate etiam mutata: vt.ff. si quis cum totum. per totā.l.&.j.eo.l.egi.&.l.si * fundū meum. & facit.ff. de iudi.l. proponebatur. Sed arg. cōtra.ff. de pigno. act.l.si cōuenerit.ij.§. si quis.&.ff. ad exhi.l. Iulianꝰ.§. si quis rem. versi. sed & si quis.&.ff. de vsufr.l.qui vsumfru. arcæ. in prin.

* *l. si cū testamēto .§. si fundum.*

h *Petiit.* & succubuit.

i *Adcrescit.* vt &.ff. de vsufru.l.si Titio. in fi. & de vsufr. adcres. l. interdum. & argu. j. de accep. l. & per iusiuran.§.j. sed nonne agendo modo habeo necesse dicere mihi legatum quod amisi: & sic me collegatarium cui adcreuit? Respon. Primo dicam quòd adcreuit, & secundo causam quare adcreuit, etsi nō est proxima causa illa propter quam videor repelli: vt arg. j. eo.l.si is qui hæres.j. respon. vel dic quòd primo succubui in parte socij tunc nō aucta: nō in mea: immo obtinui in mea. vel dic verius, distinguendum est an idē corpus sit,

XIII. VLPIANVS libro septuagesimoquinto ad Edictum.

QVantitas b eadem, idémque ius: c

XIIII. PAVLVS libro septuagesimo ad Edictum.

ET an eadem d causa petendi, & eadem conditio personarum. e quæ nisi omnia cōcurrunt, f alia res est. Idē † corpus in hac exceptione, non vtique omni pristina qualitate vel quantitate seruata, nulla adiectiōe deminutionéve facta, sed pinguius pro communi vtilitate g accipitur. ¶ Qui cum partē vsusfructus haberet, totum petiit: h si postea partē adcrescētē petat, nō summouebitur exceptiōe: quia vsusfructus nō portioni, sed homini adcrescit. i

A dum qua ex causa succubui, scilicet an quia nō fuerit mihi legatus: an quia non vtendo amiseram: vt not. in.d.l.si Titio. in fi. & hoc secundo modo accipitur hic.

k *Actiones.* adsignat differentiam inter actio. in rem simpliciter propositā, id est non expressa causa, quia emi à tali, vel quia ex tali successione cōpetit mihi dominium: & personalem: vt peto. x. certi cōditione: vel etiam fundum. & in hoc est differētia: quia in reali licet in processu vnam postea causam prosequor: nō prodest quin repellar rei iudi. exceptione, quacūque causa agam, modo ex eo quod tūc cōpetiit. nam cum ex vna causa tātum possit esse mea, ex ea videor deduxisse in iudicium: me aliàs videar ex nulla. sed in personali si vnā ꝓsequor agendo: postea alia nō obstat, quia illam solam videor in simplici petitione cōprehendisse, quā postea prosequor, cū ex illa & ex hac qua nunc ago, possit mihi deberi. si ergo excipitur, replico. & sic non obstat cum effectu: vt.C. de iudi.l.licet. & facit institu. de leg.§. si rem. & de actio.§. sic itaque.

Actio personalis simpliciter proposita restringitur ad causam quam quis in iudicio est prosecutus: secus in reali. Bartolus.

¶ Actiones k in personam ab actionibus in rem, hoc differunt, quòd cum eadem res ab eodem mihi debeatur, l singulas obligationes m singulæ causæ n sequuntur, nec vlla earum o alterius petitione p vitiatur. at cum in rem ago, non expressa causa, ex qua q rem meam esse dico: omnes r causæ vna petitiōe adprehenduntur. s Neque enim amplius quàm semel res mea esse potest: sæpius autem deberi potest.

B

Succumbens in possessorio, non prohibetur agere petitorio. Pau.

¶ Si quis interdicto t egerit de possessione, postea in rem agens non repellitur per exceptio-

l *Debeatur.* ex pluribꝰ causis: quod dic p exēpla: vt.ff. de act. emp. l. nō est.&.C.de pet. hēre. l. hæreditas.& insti. de leg.§. fi.&.j. de act.& obli. si is q.&.C.de soffi. test. l. eū qui.&.l. cōtra maiores.& ff. de arbi. l. de rebꝰ. Sed ar. cōtra. ff. de noxa. l. in delictis.§. fi. Ac.

C

m *Obligationes.* aliàs actiones. Accursius.

n *Causæ.* cum primo cōtractus, & ex eo obligatio, & ex obligatione oriatur actio: quid vocat hic causam quæ sequitur obligationē? Rñ. forte actionem quæ sequitur suā causam, vt vltra eam nō extendatur: vt peto Stichū ex stip. debitū generali certi cōditione. nā non trahitur ad testamentū, si idē Stichus debeatur ex testamēto: vt.j. de act.& obli. l. si is. vel dic ꝙ obligatiōes vocat cōtractus vel quasi, delicta vel quasi, ex quibꝰ oriūtur obligationes: & causas vocat obligationes, quæ sunt causa agēdi: vel tertio causas vocat expresionem:: obligationem vocat quod exprimitur: quasi dicat, causæ expresio restringitur ad causam quæ exprimitur: vt plures non comprehendat.

o *Earum.* scilicet obligationum, vel causarum. Accursius.

p *Petitione.* in processu iudicij declarata.

q *Ex qua.* statim ab initio: sed postea ex primo. ad quod facit.ff. eo.l.si mater.§. denique. cū enim res nō possit esse mea nisi ex vna causa: quid miri si vna petitione excludar ab ea, qualiscúque sit. s. petitio: vt ar.ff. de adqui. pos. l. iij.§. ex pluribus. Ité quæritur an idē dici possit in actiōe hypo. nā eadē res mihi & alij potest esse obligata. Item mihi ipsi ex multis causis potest esse obligata. Ac.

D

r *Omnes.* quibus allego mea: non quibus est mea: ne obstet.ff. de adqui. pos. l. iij.§. ex pluribus.& secūdum hoc facit.ff.l.si mater.§. eādem. in fi. Sed contra.ff. de euic. l. minor.§. j. sed dic vt ibi.

s *Adprehenduntur.* Ratio ista potiꝰ videtur in contrariū. nā quia pluribus ex causis potest res deberi, plures debēt intelligi venire in iudiciū. Ité quia ex vna causa potest esse mea, vna tātū venire debet: sed secꝰ est. nā actione in personam simpliciter ꝓposita, si causam vnā fuero ꝓsecutus, & succubuero: agā ex alia. quare? qa illam solā intelligor deduxisse in iudiciū. & hoc ideo dico, quia ex illa mihi deberi potuit. Ité potest esse ꝙ debetur ex hac quā propono. At vbi actioné in ré indistincte ꝓpono, & vnā causam ꝓsequor, & succūbo: postea nō admittor. quare? quia aut ex hac noua causa sum dñs, aut nō. si sum dominus: ergo hāc causam nō videor primo deduxisse in iudicium. nam cum petiero simpliciter vt meum: absurdum est dicere ꝙ veniret ex causa ex qua non sum dominus, licet eam non sim prosecutus. nec ergo hic potest dici vt.ff. scilicet quòd mea erat ex illa & ista causa: quia ex vna tantum sum dominus. si vero ex hac noua me non esse dominum dicerem: me ipsum excluderem, secundum Io. & Azo.

t *Si quis interdicto.* adipiscēdæ vel recu. vel reti. possessiōis: & dic

egerit

egerit & succubuerit:& facit.ff.vti posl.si duo.§.fi.&.ff.de adqui. posl.naturaliter.§.nihil.&.ff.de vi & vi arma.l. cũ fundũ.§.fina.

a *Possessio.* scilicet vertitur.

Si inter me.]CASVS. Posidebam quasdam res cuiusdam hæreditatis.hanc hæred.dicebam meam, & petebã à te res quas posidebas,tu vero dicebas tuã hęredi.& petebas à me res quas posidebã. dicitur ꝙ bene possũt hęc duo iudicia moueri. Secũdo dicit: si ꝓnuntiatur meã esse hęredi. amodo si tu agas contra me ad res quas posideo,peti.hęre.obstat tibi excep.rei iudi.nã ex quo ꝓnũtiatum est meam esse hæred.per consequens ꝓnuntiatum videtur tuã non esse.sed si pronuntiatum est meam hæred.nó esse ꝓpter hoc non videtur pronuntiarum tuam esse:quia potest esse quòd non est mea nec tua hæred. Franciscus.

b *Rem iudicatã.* ꝓ me.

c *An contra.* scilicet meam nó esse, vt postea subiicit.

d *Esse.* scilicet iudicatum sit.

e *Nocebit tibi.* immo ius etiam agendi ex tali sententia est quæsitũ etiam nomine illarum rerum quas ille nó posidebat: si tamen pronũtiatum fuit:vt in litera dicit,quæ hæredi. ad me pertinebat:vt.ff. de iureiu.sed & si possessori.§.fi.

f *Non esse.* facit.ff. de procura.l. Póponi⁹.§. sed & is.&.ff.de iureiuran.l.si duo.§.Marcellus.&.ff.de libe.cau.diui.&.j.eo.l.pen.§. Latinus.in fi.§.

g *Videtur.* Petij fundũ rei vin.& obtinui.itẽ peto eundem rei vindi. excipis,quia iudicatum sit:replico,quia pro me:vt.ff. eo.l.si à te.§.j.& argu.ff.de rei vind.l.& ex diuerso.§.vbi.Sed cõtra.C.de vsur.rei iudi.l.fi.vbi nouatur actio per sentẽtiã.sed dic nouatur ad bonũ actoris vincẽtis:quia datur exceptio, vt ibi dixi.Itẽ contra.C.si plures vna sententia.l.j.&.ij.&.ff.man. si mãdato.§.Paulus.&.j.de ap.si quis separatim.§.quotiens.&.ff. de re iudi.l.Paulus respõdit eos.quibus dicitur viriliter teneri cõdẽnatos,etiã si prius in solidũ tenebãtur.Solu.tacita est ibi absolutio solidi eoipso ꝙ fit condẽnatio simpliciter.Itẽ contra.ff.de iure.aur.an.l.ij.Sol.vt ibi.Itẽ contra.C.depositi.l.iiij.Solu.vt ibi. Item contra.ff.eo.l.si quis cum totum.§.plane.Solu.vt ibi.

Si rem meam.]CASVS.Ego Pran.egi cõtra te rei vin.ad fundũ:& fuisti absolutus:quia ꝓbasti te desiisse posidere absq; dolo.postea cœpisti posidere illũ fundum eundem.nunc volo iterum eum à te vindicare.dicitur quòd possum non obstãte excep.rei iudi.Franciscus.

h *Probaueris.* hic no.duo mirabilia. Primum quòd quis præsumitur posidere quod aliquando possedit.quod est contra Io. sed dic hoc probari eoipso quòd contrariũ nó probatur: vt no. C.ad exhi.l.non ignorabit.&.C.de prob.l.siue possuletis.Secundum,quòd quis præsumitur in dolo nisi contra probet.ad quod est ſic.ff.loc.l. si quis fundum.§. imperator.&.C.de pericu. tu.l. pe.& sic est contra.ff.de proba.l.quotiens.§.qui dolo.sed & hoc dic probari eoipso quòd contrarium nó probatur.ar.C.qui minó posl.l.super seruis.lib. xij.&.C.de testa.l. omnium.vel dic in vtroque probare admissum,nó iussum:& potes hic addere quod no.ff.de iureiur.l.qui iurasse.§.si pater.& facit.j.l.proxi.& supra A de noxa.l.quotiens.§.si iusiurandum. & supra de pecu.l. quæsitum.§.is qui.

Si quis ad exhibendum.]CASVS. Egi contra te act.ad exhibẽdum vt exhibeas librum quendam.fuisti absolutus:quia apparuit te non posidere.nunc incepisti eundem posidere. si iterũ ago contra te actio. ad exhibendũ,non obstat mihi exceptio:quia pro prẽsenti possess.nũc ago.Franciscus.

i *Rei iudicatæ.* quid si iudex eum simpliciter absoluit, non adiecta causa quare? Respõ.Io. quòd si nõ posidebat, vel dolo desiit posidere:præsumitur eum absolutum:ideo aliàs cõtra. Item quid si duas causas adiecit:puta quia reus nõ posidebat:& quia hic nõ probat de iure suo?secũdũ Hug. obstat alij ex ꝓxi.causa,argu.institu.de nup. §.affinitatis.& adde qđ not.ff.e.l.si à te.in prin. & facit.ff.ad exhi.l. tigni.§.pen.&.§. fina. & j.rem ratam habe.l.ꝓcurator.&.C. ad exhi. l.neque.&.ff.l.proxi.

Duobus.]CASVS. Obligaui rẽ meã Titio,puta librũ:eandem rem postea Sempronio obligaui.Sempronius egit hypothecaria cõtra Titiũ posidẽtem pignus:& obtinuit Sempronius: & ex vigore sentẽtiæ datum est pignus Sempronio:nũc Titi⁹ vult illud idem pignus per hypothecariam petere à Sempronio, cum sit sibi obligatum,& pri⁹. ꝙritur,an posit?& distiguit:nã aut de prioritate pignoris fuit tractatum in causa prima: & tunc obstat exceptio rei iudicatæ Titio nunc volenti agere. & hoc dicit hæc.l. Quid autem si non fuit in prima causa de prioritate pignoris dictum?hic casus non est in.l.ista.dicas tamẽ tu ꝙ tunc bene poterit Titius agere:vt hic habes in glo.Fr.

k *Dedit.* aliquis.

l *Posterior.* scilicet creditor.

m *Pigneratitia.* id est hypothecaria.

n *Ille.* scilicet qui succubuit.

o *Obstaret.* a respõ.sic si opposuerat.ſ.in iudicio priori. & sic de suo iure quæsitum fuit.sed si ductus facti ignorantia vel iuris nó opposuerit,exceptio nõ obstabit:vt.j.eo.l.fi.§. Latinus. ibi,cum autem &c.

p *Pigneratæ.* quod potuit:vt.ff.qui po.in pig.habeã.l. creditor. in princip.

q *Quæstionẽ.* ergo datur intelligi ꝙ si simpliciter se defenderat, nó opposita illa exceptione,ꝙ iterato possit audiri.sed cur qui iam simpliciter egit,amplius non auditur:vt.ff.e.l.si mater.§.denique?Respon.ibi agendo simpliciter dominium qualecũque & vndecũque in iudiciũ deduxit,hic autem de pignore disputauit tantũ,non de prælationis iure.pone ergo te mecũ egisse dicẽdo ꝙ mihi.c.mutuaueras:ego negaui te mutuasse:nec aliam defensionem elegi:probasti,victus sum.quæritur si petis adhuc,an exceptionem pacti obiicere possum?ar.hic ꝙ sic.Sed op.C.sen.rescin.non posl.ij.Respon. potest:quia exceptio.aliam postea nó obiiciam actioni quæ ex sententia oritur:licet obiici possit primæ.sed hic non contradicit sententiæ latæ de pignore,si quæratur de meo iure pignoris,& eius prælatione,cum res potest esse obligata:sed exceptionẽ pacti facti contra principalẽ & primam obliga-

XVI. IVLIANVS libro quinquagesimoprimo Digestorum.

EVidenter[s] enim iniquissimum est,proficere rei iudicatæ exceptionẽ ei contra quẽ iudicatum est.

Absolutus ex eo quòd non posidebat, nec dolo desiit posidere: si de nouo posidere incipiat, potest iterum conueniri. Pau.

XV. GAIVS libro trigesimo ad Edictum Prouinciale.

SI inter me & te controuersia de hæreditate sit,& quasdã res ex eadem tu posides,quasdam ego:nihil vetat & me à te, & inuicem te à me hęreditatem petere. Quòd si post rem iudicatam[b] à me petere cœperis:interest vtrum meam esse hæreditatem pronuntiatũ sit:an contra.[c] [nam] si meam esse,[d] nocebit tibi[e] rei iudicatæ exceptio:quia eo ipso quo meam esse pronuntiatum est,ex diuerso pronuntiatum videtur tuam nõ esse.[f] si verò meam nõ esse,nihil de tuo iure iudicatum intelligitur:quia potest nec mea hęreditas esse,nec tua.

Ei qui egit & obtinuit:si iterum vult agere actione prima, non obstat exceptio rei iudicatæ. Paulus.

XVII. GAIVS libro trigesimo ad Edictum Prouinciale.

SI rem meam à te petiero,tu autem ideo fueris absolutus, quòd ꝓbaueris[h] sine dolo malo te desisse posidere: deinde postea cœperis posidere,& ego à te petam:non nocebit mihi exceptio rei iudicatæ.

XVIII. VLPIANVS libro octogesimo ad Edictum.

SI quis ad exhibendum egerit, deinde absolutus fuerit aduersarius,quia non posidebat:& dominus iterum agat nacto eo possessionem:rei iudicatæ[i] exceptio locum non habebit:quia alia res est.

Quando est aliquod ius quod potest in iudicium deduci per modum agendi, & per modum excipiendi: si primo fuit deductum per modum excipiendi, & super illo succubuit reus:non potest iterum deduci ab eodem per modum agendi, si tendit ad eundem finem cum exceptione. Paulus.

XIX. MARCELLVS libro nonodecimo Digestorum.

DVobus diuersis temporibus eandem rem pignori dedit.[k] egit posterior[l] cũ priore pigneratitia:[m] & obtinuit. mox ille[n] agere simili actione instituit.quæsitum est,an exceptio rei iudicatæ obstaret.[o] Si opposuerat exceptionẽ rei sibi antè pigneratæ,[p] & nihil aliud nouũ & validum adiecerit:sine dubio obstabit.eãdẽ enim quæstionem[q] reuocat in iudicium.

a Scribens hic, maxime Dy. dicũt istã glo. ad hoc fore singu. quòd except. pemp. põt opponi post sẽtẽtiam, vbi agitur de quæstione antiqua. & idẽ est si nõ redarguit sententiam, sed supplet: vt in l. si ſor. cum ibi no. C. de col. latio.

obligationem non obiiciam ego sententiæ,sed primæ petitioni: ex qua iterum potest agi,quia contra eam nullum pactum feci.

Si ex testamento.] CASVS. Quidam testator legauit mihi omne suum argentum.ego credens mihi esse legatas tantũ mensas suas argẽteas,eas petij actio.ex testamẽto,& earũ ęstimationẽ habui.nunc scies quòd omne argentũ erat mihi legatum:residuũ argentum petere volo. dicitur quòd possum non obstante rei iudi. excep. cum aliud nunc petam quàm prius petierim.Franciscus.

a *Si ex testamento actũ sit.* personali actio. ex testamento: quæ si generaliter proponatur, & postea certa causa in iudicio examinatur: in aliis non obstabit excep.alioquin contra eũ pro omni argento cõpeteret rei iudi. excep. si rei vin. esset actum: vt.ſ.eo. si mater.§. denique. &.§.candẽ.&.l. & an eadẽ.§. actiones. vel dic, egit rei vindicatione,& ideo obstat excep.rei iudi. in omni scilicet causa ex qua peti potuit id quod est petitum:hoc autem nõ videtur petitũ: & ideo in eo nõ obstat excep. rei iudi. Est ergo aliud generalitas causę:vt in act.in rem , vt in contrariis:& aliud generalitas rei , si vnã prosequor:vt hic dicitur. & fac.ad.l.postdeci.C.de fur.&.j.l. proxi. &.C. de iudi.l.iij.&.C.de transac.l.si de certa. & insti. de act.§. si minus.&.ſ.de arbi.l.de rebus.&.ſ. communi di.l.vt fundus.&.ſ.ad Vel.l.tutor.§.in posita.&.§.quid ergo.Accursius.

Petitio generalis quo ad res restringitur ad illas de quibus facta est prosecutio tã in actione personali quàm in reali.Pau.

XX. POMPONIVS libro sextodecimo ad Sabinum.

SI ex testamento actum sit[a] cum hærede ab eo qui cum totum argentum ei legatũ erat, mẽsas dumtaxat sibi legatas putaret, earumq; dũtaxat æstimationẽ in iudicio fecisset: postea eundem petiturum de argento quoque legato Trebatius ait: nec obstaturã ei exceptionem, quòd[b] non sit petitũ quod nec actor petere putasset,[c] nec iudex in iudicio sensisset.

XXI. IDEM libro trigesimo primo ad Sabinum.

SI cum argẽtum[d] mihi testamento legatum esset,egerim cum hærede: & postea codicillis prolatis vestem quoque mihi legatam esse appareat: nõ est deducta in superius iudicium[e] vestis causa: quia neq; litigatores neque iudex de alio quàm de argento actum intelligant.[f]

Qui petiit gregem,& succubuit: nõ auditur volens iterum eundem petere , licet sit auctus vel deminutus:quia hoc non diuersificat substantiam: nec etiam auditur si vult aliqua capita ipsius gregis petere.Pau.

Si petiero gregem,[g] & vel aucto vel minuto numero gregis, iterum eundem gregem petam: obstabit mihi exceptio. Sed & si speciale corpus ex grege[h] petam:[i] si*tunc[k] fuerit[l] in eo grege, puto obstaturam exceptionem. Si Stichum & Pamphilum tuos esse petieris, & absoluto aduersario Stichum tuum esse petas ab eodem : exceptionem obstare tibi constat.[m]

Qui petiit fundum,& succubuit:nõ admittitur ad petendum vsumfructum causalem eius:quia videtur petere idem ex eadem causa. sed qui petiit vsumfructum formalem,& succubuit : non prohibetur petere vsumfructum causalem,vel proprietatẽ:quia non dicitur petere idem,nec ex eadem causa.Paulus.

Si fundum meum esse petiero,[n] deide postea vsumfructũ[o] eiusdem fundi petam,[p] quia*ex illa causa, ex qua fundus meus erat,meus sit:exceptio mihi obstabit: quia qui fundum habet, vsumfructum[q] suum[r] vindicare non potest. Sed si vsumfructum,cum meus esset,[s] vindicaui:deinde proprietatem nactus, dicauit,& succubuit:obstat exceptio:scilicet nunc si volo petere vnum caput gregis,sicut & in proximo.§.statim sequitur. & secundum hoc etiam non obstat.ſ.eo.l.si quis cum totum.§. si ancillam. versi. sed in cæmentis.nã domus partes nõ possunt per se censeri,sed grex sic : vt.ſ.de vsucapi.l. eum qui.&.l.rerum mixtura.§.fi.Sed Hug. dixit satis esse si totum gregẽ petij, licet non dicendo has decẽ oues.arg.ſ.eo.l.& an eadẽ.§.idem corpus. Ac.

SI cum testamento.] CASVS. Credens mihi esse legatum argentum,illud petij,& succubui.postea apertis codicillis testatoris,apparet mihi vestẽ legatam.volo eam petere. dicitur quòd possum, cum aliud prius petierim. Secundo dicit : petij gregem ouiũ,& succubui:nunc aucto vel minuto grege iterum eum peto.dicitur quòd obstat excep. Tertio dicit:petij.x.animalia: puta.x.oues:& succubui:nunc peto vnam ouẽ ex illis. dicitur quòd obstat exceptio,& hoc secundum Io. Vel secundum H.dicas,petij gregem ouium:& succubui: nunc volo petere vnam ouem de illis.obstat excep. Quarto dicit: petij à te Stichũ & Pamphilum rei vin.& succubui:nunc peto Stichum tantum ex eadem causa: dicitur quòd obstat excep. [*SI FVNDVM.*] Petij à te fundum rei vin.& succubui : postea volo petere à te vsumfru. causalem eiusdem fundi.dicitur quòd obstat mihi excep.quia ex eadem causa videor petere vsumfruct.scilicet ratione dominij fundi.sed secus in vsufru.formali : quia illum non peto ratione dominij quod habebam in fundo: sed quia mihi constitutũ per pactum vel similem modum:immo si haberem dominium fundi,vsumfru.formalẽ non possem habere,cum res mea mihi non possit seruire iure seruitutis. Secundo dicit: petij à te vsumfru. formalem cuiusdam fundi , quia mihi constitutum: & sic act. confessoria egi : & succubui : quia non probaui de iure meo. postea emi istum fundum à vero domino : & peto à te vsumfru. causalem eiusdem fundi : cum fundus sit meus , & per consequens vsusfru.& sic negatoria ago.dicitur quòd bene possum agere:nec obstat mihi exceptio rei iudi.cum ex alia causa petam nunc vsumfru.quàm prius.[*SI PRO SERVO.*] In contractu quodam fideiussisti pro seruo meo. ex illo contractu serui conuentus sum actio.de peculio, & fui absolutus. si agatur ex fideiussione tua contra te: habes excep. rei iudi. ex persona mea.Fran.Accur.

a *Si ex testamento actũ sit.* personali actio. ex testamento: quæ si generaliter proponatur, & postea certa causa in iudicio examinatur: in aliis non obstabit excep.alioquin contra eũ pro omni argento cõpeteret rei iudi. excep. si rei vin. esset actum: vt.ſ.eo. si mater.§. denique. &.§.candẽ.&.l. & an eadẽ.§. actiones. vel dic, egit rei vindicatione,& ideo obstat excep.rei iudi. in omni scilicet causa ex qua peti potuit id quod est petitum:hoc autem nõ videtur petitũ: & ideo in eo nõ obstat excep. rei iudi. Est ergo aliud generalitas causę:vt in act.in rem , vt in contrariis:& aliud generalitas rei , si vnã prosequor:vt hic dicitur. & fac.ad.l.postdeci.C.de fur.&.j.l. proxi. &.C. de iudi.l.iij.&.C.de transac.l.si de certa. & insti. de act.§. si minus.&.ſ.de arbi.l.de rebus.&.ſ. communi di.l.vt fundus.&.ſ.ad Vel.l.tutor.§.in posita.&.§.quid ergo.Accursius.

b *Quòd.*id est quia.

c *Putasset.* Videtur ergo quòd obstaret aliàs exceptio, id est si omne argentum in iudicium deductum sit : licet æstimatio non nisi de mensa facta fuisset.ergo si peto à te.xx.& tu es cõdemnatus in.x.in aliis decem videtur quòd tacite sis absolutus,& sic tibi competit exceptio rei iudi. quod nõ puto verum:& quod hic dicitur,sic accipe,scilicet quòd nec prima facie obstet exceptio. vnde nec opus est replicationis auxilio,quod aliàs esset necessarium : scilicet si omne esset in iudicium deductum : vt.C. de iudi.l.ij. Accursius.

d *Argentum.*loquitur in personali. vel dic in generalitate rerum: vt ſ.l.proxi.dixi.

e *Iudiciũ.* differt hoc a superiori : quia supra actor vicit qui æstimationem acceperat: hic succubuit.

f *Intelligant.* vt.ſ.l. proxima.

g *Si petiero gregem.* & succubuero.

h *Ex grege.*sed nõne grex potest esse alienus, & quædam capita mea? Respon.vtique : vt supra de rei vindi.l.j.in fi.&.l.ij.& iij. nam qua ratione grex meus esset, & ex eo aliena capita quædam reperiri possunt, eadem & grex alienus, & quædam capita possunt mea esse. Quomodo ergo hic obstat exceptio ? Respon.Ioan. Hic nõ petiit gregem sub nomine gregis: sed dixit, vindico ista decem animalia. nã quia singulariter omnia vindicauit,& succubuit:obstat exceptio:scilicet nunc si volo petere vnum caput gregis,sicut & in proximo.§.statim sequitur. & secundum hoc etiam non obstat.ſ.eo.l.si quis cum totum.§. si ancillam. versi. sed in cæmentis.nã domus partes nõ possunt per se censeri,sed grex sic : vt.ſ.de vsucapi.l. eum qui.&.l.rerum mixtura.§.fi.Sed Hug. dixit satis esse si totum gregẽ petij, licet non dicendo has decẽ oues.arg.ſ.eo.l.& an eadẽ.§.idem corpus. Ac.

i *Petam.*nunc secundo.

k *Tunc.*scilicet cum primo petij,& succubui.

l *Fuerit.*scilicet hoc caput quod nunc peto.

m *Constat.*vt.ſ.si quis cum totum.§.idem erit.&.ſ.§.proxi.

n *Petiero.*& fuerit possessor damnatus,secundum quosdam.Sed contra.ſ.eo.l.euidenter.dic ergo quòd fuit absolutus:vt.ſ.si quis cum totum.in fi.j.respon.

o *Vsumfructum.*causalem.

p *Petam.*per negatoriam act.nam non possidenti datur:vt.ſ.si vsusfru.pe.l.vti frui.§.fi. Sed quid si primo petij vsumfru. causalem,& nũc fundũ? Respõ.nõ obstaret exceptio,quia alia res est.

q *Vsumfructum.*scilicet causalem.& est bona ratio.nam qua ratione obstat in fundo, eadem in vsufru. causali. sed secus in formali. ille enim non potest peti ex eadem causa &c.quia & sic nõ obstat excep.rei iudi. quia agit ex alia causa qui petit formalem. Alij sic:aliud in formali, vt tunc ei non obstet exceptio rei iudicatæ:immo ipso iure agere non potest: quia qui &c.& secũdum hoc dices,condemnatum in fundum priorem.

r *Suum.*scilicet formalem:quia sua res nemini seruit: vt supra ſ vsusfruct.pe.vel ad alium pertinere negetur.l.vti frui.in princi. ibi,nec.

s *Esset.*iure seruitutis: & sic formalem , nec obtinui ideo quia in probatione defeci , & sic fuit simpliciter absolutus aduersarius. Quid ergo si ille eum de suo iure probasset, eum esse fructuarium esset pronuntiatum : tamen deinde proprietatem nactus, vsumfruct. per negatoriam peto:quid erit ? Respon. idem est,cum modò agam pro causali,arg.huius.§. Ité quid si egi primo pro causali : nunc dominus interim factus ago pro eodem? Respon.idem per hunc.§.nam & sic potest poni casus.

Experiar,

BIU Cujas

a *Experiar.* scilicet negatoria actione. nam ea petitur vsusfru. causalis: vt supra si vsusfruct. pe. l. vti. sed formalis per confessoriam: vt supra si ser. vin. l. ij.

b *Vsusfructus.* scilicet formalis.

c *Cœpit.* sed cur aliud in seruo qui rediit postliminio: vt. ff. l. si mater. §. eandem? Respon. hoc facit postliminij fictio: vel dic, ibi cœpit eum habere ex causa priore, hic vero minime. Accursius.

d *Actum sit.* & fui absolutus.

e *Iudicata.* facit. ff. de solu. l. cum quis. §. de peculio. Sed contra in eodem tit. l. egisti. Solu. hic fuit absolutus, quia soluit seruus. nam tali casu etiam condemnato datur exceptio: vt supra. l. si quis cum totum. §. plane. vel hic fuit ideo absolutus, quasi non fuerit contractum cũ seruo. ibi vero quia nil erat in peculio. & facit supra de iureiuran. l. qui iurasse. §. penul.

Ad matrimonia & dotem pertinentis. l. Iulia Bal. Bal. l. ver. vendo quæ. C. si vn. ex plurib. Bal. Hæredes.

I cum vno.] CASVS. Egi cum hærede Titij actio. depositi ad. c. quæ deposueram penes eum: & succubui: nunc volo agere contra alium hæredẽ Titij, dicitur quòd possum. Item si cũ hærede Titij egi ex dolo Titij defuncti, quem dolum Titij hæres cõmisit circa depositum: nunc volo agere contra eũdem ex dolo suo proprio: bene possum: quia de alia nunc ago: nec obstat mihi excep. rei iudic. si succubui in prima: quia de alia re agitur. Fran. Accur.

f *Agetur.* nisi vna fuit causa defensionis: vt. ff. de appell. l. si qui separatim. §. fi. quæ est cõtra. & l. à sententia. quæ est argu. contra. & facit. ff. depositi. l. j. §. si apud duos.

g *De aliare.* facit. ff. de transac. l. non est ferendus. §. fi.

I in iudicio.] CASVS. Ex aliquo contractu debes mihi centum: & promiseras certas vsuras pro illis. c. dare. petij vsuras, & succubui. bene possum postea petere sortem, scilicet. c. Secundo dicit: deposita fuit pecunia penes te sub vsuris, & sic teneris ad vsuras iudicis officio: quia inhæret actio. depositi, si iudicis officio petij vsuras, & succubui: quia non proposueram actio. cui inhæret officium: si postea ago depositi ad pecuniam depositam, & iudicis officio petam te condemnari in vsuris totius temporis ex quo incepisti vti hucusque: bene possum. Franciscus Accur.

h *Petite sint.* scilicet ex stipulatu: siue bonæ fidei, siue stricti iuris cõtractum ponas. non enim in bonæ fidei iudiciis alia est petitio sortis, & alia vsurarum: vt. C. depositi. l. iiij.

i *Persequi.* offi. iudi. quod non potuit, cum non esset actio proposita ad eas petendas: nec principalis fuerat proposita de sorte: & ideo nõ erat cui iudi. offi. accederet. & facit. ff. de iure dotiũ. l. cum post. §. vsuras. & de vsuris. l. lite contestata. & infra de verborum obligationib. l. cum stipulati sumus. &. C. de iudi. l. j. Ac.

I quis rem.] CASVS. Ego Franciscus emi fundum à non domino. cum à me vindicaretur, obtinui. si eundem fundum

ff. Nouum.

iterum de vsufructu experiar,[a] potest dici alia res esse: quoniã postquam nactus sum proprietatem fundi, desinit meus esse prior vsufructus,[b] & iure proprietatis quasi ex noua causa rursus meus esse cœpit.[c]

Exceptio rei iudicatæ competens domino super actione de peculio, competit ei qui fideiussit pro seruo. Paulus.

Si pro seruo meo fideiusseris, & mecũ de peculio actum sit:[d] si postea tecum eo nomine agatur, excipiendum est de re iudicata.[e]

Siue mutetur persona, siue causa petẽdi: censetur alia quæstio esse & diuersa: & nõ obstat exceptio rei iudicatæ etiam si sit eadem causa defensionis. Pau.

XXII. PAVLVS libro trigesimoprimo ad Edictum.

SI cum vno hæredum* depositi actum sit, tamen & cum cæteris hæredib⁹ rectè agetur:[f] nec exceptio rei iudicatæ eis proderit. Nam etsi eadem quæstio in omnibus iudiciis vertitur: tamen personarum mutatio cum quibus singulis suo nomine agitur, aliam atque aliam rem facit. & si actũ sit cum hærede de dolo defuncti, deinde de dolo hæredis ageretur: exceptio rei iudicatæ non nocebit, quia de alia re[g] agitur.

Absolutoria lata super vsuris, non parit exceptionem rei iudicatæ super sorte. hoc primo. nec etiam super vsuris, si lata sit ex eo quòd inepte fuerint petitæ, si postea apte petantur. hoc secundo. Paulus.

XXIII. VLPIANVS libro tertio Disputationum.

SI in iudicio actum sit, vsuræque solæ petitæ sint,[h] nõ est verendum ne noceat rei iudicatæ exceptio circa sortis petitionem. quia enim* non competit, nec opposita nocet. Eadẽ erunt & si quis ex bonæ fidei iudicio velit vsuras tãtùm persequi.[i] nam nihilo minus futuri temporis cedunt vsuræ. Quamdiu enim manet contractus bonæ fidei, currunt vsuræ.

Possessor absolutus ex eo quòd dominiũ rei ad ipsum pertineat: si à possessione cadat, & ad actorem perueniat, potest virtute dictæ sententiæ ab eo recuperare. nec ille auditur volẽs de dominio probare: quia veniret contra sententiam. Pau.

XXIIII. IVLIANVS libro nono Digestorum.

SI quis rem à non domino emerit: mox petente domino absolutus sit:[k] deinde possessionẽ amiserit, & à domino[l] petierit: aduersus exceptionẽ,[m] *Si non eius sit res,*[n] replicatione hac adiuuabitur, *At si res*[o] *iudicata non sit.*

Ex causa de nouo superueniẽte, qui primo succubuit, admittitur ad agendum. item absolutoria lata in actione quãto minoris, facit præiudicium in actione redhibitoria, quatenus ad idem tendunt: & econuerso. item sententia lata contra falsum procuratorem, non nocet domino si factum illius nõ ratificauit: etiam si postea ipsum eundem procuratorem constituit ad eãdem litem: & illa sententia non obstante, ille idem procurator admittetur. Paulus.

XXV. IDEM libro quinquagesimoprimo Digestorum.

SI is qui hæres non erat, hæreditatem petierit,[p] & postea hæres factus eandem hæreditatẽ petet: exceptione rei iudicatæ non summouebitur.[q]

Est in potestate emptoris, [an] ĩtra sex mẽses redhibitoria agere malit: * an ea quæ datur *quanti minoris homo cum veniret*[r] vitiosum. dicitur quòd possum agere vel redhibitoria intra sex menses, vel actio. quanto minoris fuit seruus cum venditus fuit: & in hac secunda venit quandoque redhibitio totius rei: vt si tale erat vitium quod si sciuisset, eum actor non emisset. & si vna agam, & succumbam, deinde alia velim agere: obstat mihi exceptio rei iudicatæ. [SI TE NEGOTIIS.] Gestor negotiorum meorum sine mandato petiit fundum meum à quodam possidente rei vindi. & succubuit: & non habui ratum quod fecit. deinde mandaui sibi vt ageret rei vindi. ad illum fundum. dicitur quòd potest agere non obstante excep. rei iudi. Idem est si gestor negotiorum meorum sine mandato egisset mea negotia meo nomine ad fundum mihi dandum certi condi. ex stipu. vel simili personali: & succubui: deinde ei mandaui vt ageret pro me ad illum fundum. nam bene poterit agere. Franciscus Accur.

A

B

C

D

Exceptio dominii nõ semper obstat publiciana agẽti.

** Hal. quia enim.*

** Fl. malle*

k *Absolutus sit.* scilicet ita quòd & suam fuisse pronuntiatum sit: aliàs non ideo ius petendi haberet. argumen. ff. de iureiuran. l. sed & si. vel etiam tantum absolutus fuit, sed Publicianam propter emptorem intendit si à possessione cadat: & ita erit hic vnus casus specialis in quo exceptio dominij non obstat agenti Publiciana: vel forte aliud est in sententia, vt hic: aliud in iureiurando: quia sententia hoc casu maioris auctoritatis sit q̃ iusiurandum. & facit. ff. de Publi. l. j. & fi. & supra de noxalibus. l. & generaliter. & de rei vindica. l. si à Titio. & l. si culpa. &. j. de exceptio. doli. l. apud Celsum. §. si à Titio.

l *A domino.* scilicet possidente.

m *Aduersus exceptionem.* scilicet hanc, si non &c.

n *Sit res.* dicebat enim possessor: si non esset res mea, recte ageres: sed quia res est mea, non recte agis.

o *Si res.* id est, recte exciperes, si res quam peto, non esset mihi adiudicata: sed quia est mihi adiudicata p sententiam, non recte excipis.

I is qui.] CASVS. Petij à te hæreditatem Titij quam possidebas: & succubui: quia non eram hæres: cum forte Titius adhùc viueret. postea sum factus hæres Titij: & nunc hereditatẽ prædictam à te peto. dicitur quòd possum. [EST IN POTESTATE.] Emi à te seruum

p *Petierit.* & succubuerit.

q *Non summouebitur.* vt. ff. eo. l. si mater. §. eandem. &. C. de peti. hæredi. l. hæreditas.

r *Veniret.* hic nota differentiam inter quanto minoris prætoriam, & ciuilem. quod dic vt dixi supra de actio. empt. l. Iulianus. in princip.

a *Actio.* scilicet quanto minoris.
b *Continet.* vt &.ſ. de ædil.edic.l.bouem.§.aliquando:
c *Rei iudicatæ.* & ita contra.ſ. de ædil.edic.l.ſi tamen.§.non nocebit. vbi non nocet agenti, nec quanto minoris, qui primo redhibitoria egerat & ſuccubuerat. Solu. hic agit quanto minoris ciuili ad redhibēdum. ibi quāto minoris prętoria valet. Alij dicunt quòd hic venditor fuit damnatus, & ſoluit: cui datur exceptio: vt.ſ. eo.l. ſi quis cū totū.§. plane. vel verius, refert an ideo abſoluitur in redhibitoria, quia tempus ſit lapſum; vt ibi: an quia emptor non potuit probare vitiū fuiſſe tempore contractus, vel emiſſe ſe: vt hic.
d *Petieris.* rei vindi. & ſuccubueris.
e *Enim.* nimirū: quia res etiam non ſit deducta in priore iudicio: vt ſupra de iudi.l. ſi prætor.& facit.j. iudi.ſoluī.l.ſi ante.&.ſ. qui ſatiſda. cogā.l. Iulianus. &.C. ad exhi.l. neque. & .ſ. de except.l. Modeſtin⁹. &.ſ. de trāſa.l. qui cū tutorib.in prin.

Ei tecum.] CASVS. Dicebas domum meam domui tuę debere ſeruitutē altius non tollendi: & in poſſeſſ. huiuſmodi ſeruitutes.nunc act. negatoria ago contra te, dicens mihi ius eſſe altius eam eleuandi vſque ad decem pedes: & ſuccubui. iterum volo agere contra te negatoria: dicens mihi ius eſſe eleuare vſque ad.xx. pedes. Dicitur quòd obſtat mihi exceptio. Idē eſt ſi dicā mihi ius eſſe ædificare per decem pedes vltra ſiue ſupra illos decem pedes quos amiſeram. nam repellor except.rei iudi. Idem eſt ſi fundum à te petij rei vindi.& ſuccubui: nunc volo petere inſulam natam in flumine iuxta frontem agri quem prius petij, quaſi accreuerit illi fundo vt meo. dicitur quòd obſtat exceptio rei iudi. Fran.

f *Tollere.* & contra me iudicatum fuit: & dic quòd eras in poſſeſſione ſeruitutis.
g *Obſtabit.* ſupra.l. ſi quis cum totum.in princi. Sed contra in.l. ſi mater.§.ſi quis iter. Solu. vt ibi.
h *Ad alios decem.* ſcilicet ab aliis.x. vnde victus ſum quaſi ſupra illos.x. velim intendere ius mihi eſſe decem pedes altius ædificare.
i *Pars iure haberi.* ſicut in vſufructu cauſali, qui non poteſt eſſe ſine proprietate. vnde victo de proprietate, ſi petam cauſalem vſumfru. obſtat excep. vt.ſ. eo.l.ſi cum teſtamento.§. ſi fundum meum. & fa.ſ. de aqua plu.arcen.l.ſed interdum.
k *Petito.* & poſſeſſore abſoluto.
l *E regione.* id eſt ex parte fundi petiti, & ſic ei acceſsit.
m *Exceptio.* hoc ideo, quia rei accreſcit: ſicut aliàs in proprietate legata: ſecus in vſufru. quia perſonæ accreſcit: vt ſupra de vſufru.l.ſi Titio.§.fi.&.ſ.eo.l.& an eadem.§.qui cum partem. petendo ergo inſulam, videtur & fundum petere: niſi cum naſcitur è regione agri limitati, vbi non habet locum alluuio: vt.ſ. de acquir.re.do.l.in agris.

Vm de hoc.] CASVS. Cum quæritur an ſit eadem res ſiue cauſa quam nunc intento, ei quam primo intentaui, vt ſic obſtet excep. rei iudi. ea ſunt ſpectanda, ſcilicet an ſint eædē perſonæ. Item an ſit illud idem nunc petitum, quod prius erat petitum. Item an ſit eadem cauſa petendi quæ prius erat. & ſi hæc *fuerit.* nam poſterior actio[a] etiā rehibitionem continet,[b] ſi tale vitiū in homine eſt, vt eum ob id actor empturus non fuerit. Quare verè dicetur eum qui alterutra earum egerit: ſi altera poſtea agat, rei iudicatæ[c] exceptione ſummoueri. ℣ Si te negotiis meis obtuleris, & fundū nomine meo petieris,[d] deinde ego hanc petitionem tuam ratam non habuero, ſed mādauero tibi vt ex integro eundē fundum peteres: exceptio rei iudicatæ nō obſtabit. alia enim[e] res facta eſt interueniēte mandatu. Idem eſt [&] ſi non in rem, ſed in perſonam actum fuerit.

℣bi deficit fundamentum: ſuperædificari non poteſt. Paulus.

XXVI. AFRICANVS libro nono Quæſtionum.

EGi tecū, ius mihi eſſe ædes meas vſque ad decem pedes altius tollere.[f] poſt ago, ius eſſe mihi vſque ad viginti pedes altius tollere. exceptio rei iudicatę ꝓculdubio obſtabit.[g] Sed & ſi rurſus ita agam, ius mihi eſſe altius ad alios[h] decē pedes tollere, obſtabit exceptio: cum aliter ſuperior pars iure haberi[i] non poſsit, quàm ſi inferior quoque iure habeatur.

Qui ſuccubuit in principali, non admittitur iterū ad agendū pro acceſſoriis. Pau.

A tria concurrunt: dicitur hæc eadem quæ prius: vt ſic obſtet excep. rei iudi. hinc eſt quòd ſi petij rem rei vindi. dicens me dominum, & ſuccubui: iterum eandem rem volo petere dicens meam quia emi: non audior: ſicut & ſi dicerem me noua inſtrumenta reperiſſe ad probandum quòd res ſit mea, & per hoc vellem iterum agere. nam non auditor. Fráciſcus Accurſius.

n *Hæc.* ſcilicet tria.
o *Proxima actionis.* & ſi quid horum defuerit, non habet locum exceptio rei iudi. vt plene diximus ſupra eo.l. cum quæritur. & l.ſeq. & not. hic quòd cauſa proxima eſt, quia emi à Titio. remota eſt, quia mea. & vtraque inſpicitur: vt ſupra eo.l.ſi mater.§. denique. verſi. ſi quis autem. Quare ergo hic dicit de proxima, & non de remota? Reſpon. quia qui egit adiecta cauſa proxima, iterum agens ex eadem non auditur. ſed ſi ex alia, auditur. qui ex remota egit, & ſuccubuit: nulla cauſa adiecta poſtea, remota vel proxima, non auditur, cum omne ius &c. vt ſupra eo.l. ſi mater.§. eandem. & dicitur proxima actionis, id eſt cauſa agendi ex qua actio procedit.
p *Nec iā.* hoc reſtringas ad actio. in rem: vt ſupra eo.l. ſi mater.§. denique. &.§. eandem. ſecus in perſonali: vt.ſ. eo.l. ſi ex teſtamento. &.l.ſi cum teſtamento. in princip.
q *Exiſtimaſſet.* cū primo egit: nam non auditur modo cum ſimpliciter primo egerit, niſi in matre: vt &.ſ. eo.l.ſi mater.j. reſpon.
r *Reperiſſet.* qui non admittitur niſi in caſibus: vt.ſ. de iureiur.l. admonendi. &.ſ. de re iudica.l. imperatores. & facit. C. de tranſactionib. l. ſub prætextu. j. Accurſius.

Exceptio.] CASVS. Petij rem rei vin. & ſuccubui. ſi amodo hæres meus eam rem petat, vel alius ſucceſſor ab eodem; obſtat ei exceptio rei iudi. Franciſcus.
ſ *Expertus eſt.* per hoc probatur dominium remanere penes me actorem, licet contra me ſit iudicatum. & ſic obſtat exceptio. & pro hoc ſupra de condict. indebi. l. Iulianus. & ſupra eodem. l. ſi mater.§. eandem. ibi, & ideo ſi forte ſub &c. ſi autem pro me ſententietur, & res erat rei: an ſententia faciat me dominum? dic quòd non, eadem ratione. ſed & ſi ſequatur traditio, nec tunc videtur, quia tradidit mihi vt meam, cum ſit ſua: & ſic non videtur tranſire: vt ſupra de condictio. cau. data, cau. non. l. iij.§. ſubtilius. ſed ſi cadam à poſſeſsione, agam Publiciana: vt ſupra de Publi. l. iij. in fine. Item ſicut hoc tranſit ad damnum, ſic ad proficuum: vt.ſ. eo.l.ſi à te.§. Iulianus. & ad hoc.j. de regulis iuris. l. aliud.§. fina. &. l. in his*.§.j.

Iudicatæ. Dic caſum in princi. vt in gloſ. domini mei Accur. quæ incipit, duo poſsidebant &c. [*SI DEBITOR.*] Obligaui tibi fundum meum, poſtea egi rei vindi. ad iſtum fundum contra Titium eum poſsidentem, non admonito te creditore, & ſuccubui. dicitur quòd hæc ſententia non nocet tibi creditori quin poſsis agere hypothecaria. Franciſcus.
t *Iudicatæ.* duo poſsidebant ſeruum, qui ſeruus contra vnū hæredem egit dicendo ſibi deberi fideicommiſſ. libertatem, & obtinuit. ſi alius hæres petat eum in ſeruitutem, non debet ei obiici exceptio rei iudicatę, quia iſte hęres qui defuit in priori iudicio, non vi-

[i] *Non* ſ. *habeatur* ſ. *Pau.*

ſ *Item ſi fundo petito,*[k] *poſtea inſula quæ è regione*[l] *eius in flumine nata erit, petatur: exceptio*[m] *obſtatura eſt.*

Exceptio quæ obſtat venditori: obſtat etiā emptori qui poſtea cauſam habuit. Pau.

XXVII. NERATIVS libro ſeptimo Membranarum.

CVm de hoc, an eadem res ſit, quæritur: hæc[n] ſpectanda ſunt: perſonæ: idipſum de quo agitur: cauſa proxima actionis.[o] Nec iam[p] intereſt qua ratione quis eam cauſam actionis competere ſibi exiſtimaſſet,[q] perinde ac ſi quis poſtea quàm contra eum iudicatum eſſet, noua inſtrumenta cauſæ ſuæ reperiſſet.[r]

XXVIII. PAPINIANVS libro viceſimoſeptimo Quæſtionum.

EXceptio rei iudicatę nocebit ei qui in dominiū ſucceſsit eius qui iudicio expertus eſt.[ſ]

Sententia lata pro libertate danda contra vnum ex hæredibus, alteri cohæredi non nocet mero iure: tamen fauore libertatis debet ſeruari etiam in eius præiudicium vt careat dominio ſerui, & efficiatur liber, cum non poſsit effici liber pro parte: tamen conſeruatur indemnis: quia ab ipſo manumiſſo debet refundi pretium partis ſuæ. Paulus.

XXIX. IDEM libro vndecimo Reſponſorum.

IVdicatæ[t] quidē rei præſcriptio cohæredi qui non li-

B

C

D

non videtur petere in seruitutem post rem iudicatam contra se, & hoc de rigore. sed tamen prioris cohæredis sententia seruabitur in totũ de æquitate: scilicet vt totus dicatur liber, quia non potest eum seruare tantum pro parte cohęredis victi: quia nemo potest esse pro parte liber, & pro parte seruus: sicut vides quando agitur de inofficioso testamento cõtra vnum hæredem, & obtinet: tũc pro parte testamentũ rumpitur: libertates vero in solidum dãtur, alio cohærede indemni conseruato. Ir.

tigauit, obstare non potest. [a] Nec in seruitutem [b] videtur peti post rem pro libertate [c] iudicatam, nõdum ex causa [d] fideicommissi manumissus: sed prætoris [e] oportet in ea re sententiã seruari, quam pro parte [f] victi præstare [g] non potest. Nam & cùm alterũ ex cohæredibus inofficiosi quæstio tenuit, aut etiam duobus [h] separatim agentibus [i] alter obtinuit: libertates competere placuit: [k] ita tamen, vt officio iudicis indẽnitati victoris [l] futurique manumissoris consulatur. [m]

Sententia lata contra auctorem, nõ præiudicat singulari successori qui ante illum causam habuit, si non fuit citatus vel requisitus ad causam. Paulus.

¶ Si debitor de dominio rei quam pignori dedit, nõ admonito [n] creditore causam egerit, & contrariam sententiam acceperit: creditor in locũ victi succesisse non videbitur, cum pignoris cõuentio sententiã præcesserit. [o]

Qui egit petitione hære. simpliciter, & succubuit: licet causam intestati dumtaxat fuerit prosecutus, non auditur volens iterum agere ex testamento. Paulus.

XXX. PAVLVS libro quartodecimo Quæstionum.

EX sextante [p] hæres institutus, qui intestato legitimus hæres esse potest, cum de iure [q] testamẽti faceret quæstionem, ab vno ex institutis dimidiam partem hæreditatis [r] petiit, nec obtinuit. Videtur in illa petitione etiam partem sextantis [s] vindicasse: [t] & ideo si cœperit ab eodem ex testamento eandem portionem [u] petere, obstabit ei rei iudicatæ [x] exceptio.

a *Non potest.* quo minus possit petere seruum pro quo agente alio cohærede iudicatũ est vt manumittatur. Azo. ad quod facit. ff. de re iudicata. l. sæpe.

b *In seruitutem.* scilicet cum aduersus hunc qui petitur, nulla sententia sit lata. ab eo enim qui petit, non videtur peti in seruitutem post rem pro libertate iudicatã, cum contra eum nunquam fuit lata sentẽtia. vel dic, nec seruitutem videtur peti, sub. debere: quia non debet vocari ad seruitutem.

c *Pro libertate.* ex causa fideicom. præstanda. si enim pro libertate competente lata sententia fuisset, & cohæredi obstaret, quia faceret ius sententia: vt ff. de lib. cau. l. diui fratres. & de sta. ho. l. ingenuum. Accursius.

d *Ex causa.* quo ipso videbatur magis posse peti.

e *Sed prætoris.* licet dixerim non obstare exceptionem quo minus petam seruum, obstat tamen quo minus obtineam seruum. & hoc est, sed & prætoris &c. vel secundum aliam expositioné dic, bene dico non admitti hunc contra sententiam, sed &c.

f *Pro parte.* scilicet pro parte victi cohæredis tantum: quia nemo pro parte liber, & pro parte seruus esse potest: vt. ff. de libe. cau. l. duobus. & facit. ff. de adi. leg. l. legata. §. fi. Sed contra. C. de ser. commu. manumis. l. j. §. fin. sed illud expone vt ibi not.

g *Præstare.* aliàs præstare: & aliàs seruare.

h *Duobus.* scilicet filiis.

i *Agentibus.* contra scriptum hæredem.

k *Placuit.* in solidum: vt &. ff. de inoffic. testa. l. nam & si. §. fi. & de colla. do. l. pater filium. &. C. de inoffic. testa. l. cum duobus. &. ff. de leg. ij. l. cum filius. in princ.

l *Victoris.* in querela.

m *Consulatur.* etiam superiori casu, non solum isto.

n *Non admonito.* aliàs contra. ff. de re iudi. l. sæpe.

o *Præcesserit.* secus si sententia pignoris causam præcesisset: vt supra de pigno. l. si superatus. & supra eo. l. si mater. §. si egero. versi. item si rem.

p *Ex sextante.* id est ex duabus vnciis, quæ est sexta hæreditatis: vt institu. de hære. insti. §. hæreditas.

q *De iure.* id est de vitio testamenti: vt quia falsum, vel inoffic. & ideo succumbẽs perdit relictum: vt &. ff. de inoffic. testa. l. Papi. §. meminisse. secus si solenne: quia tunc non perdit: vt in contrario: vt. ff. de his qui. vt indig. l. post legatum. §. j. quæ est contra, secundum R. vel verius, secundum Io. Azo. & Hug. etiam si non solenne dixerit, perdit hic. & sic non refert qua ex causa de iure testamenti quærat. sed ideo dicũt hunc repelli, quia proposuit peti. hæredi. generalem, non expressa causa ex testaméto vel ab intestato: licet postea in causæ processu vnam causam tantum fuerit prosecutus: quare obstat rei iudi. exceptio, licet ex alia causa agat: vt supra eo. l. si mater. §. denique. &. §. eandem. sed si expressisset causam, puta ab intestato: non obstabit ei postea agenti ex testamento exceptio rei iudic. vt supra. l. si mater. §. si quis autem. & de peti. hęredi. l. legitimam. & de inofficio. testa. l. mater. Sed an exceptio electionis? dic sic, nisi sit coniunctus vsque ad quartum gradum: vt. C. de codicil. l. finali. Alij dicunt quòd non. in personali autem simpliciter proposita omnia veniunt: licet in processu expresserit: vt supra eo. l. & an eadem. §. actiones. & secundum hoc non valet oppositio quæ fit sic. aut petẽdo ab intestato scit sibi deferri ex testamento, & videtur tacite renunciare: & sic non tanquam iudicatum, sed tanquam repudians repellitur: vt supra de acquir. hære. l. filium emancipatum. aut ignorauit, & non repellitur: vt supra de acquirẽ. hære. l. si is. §. finali. & quia causam expressisset: vt supra eo. l. & an eadẽ. §. actiones. ideo dico quòd hic non obstat, quia egit non expressa causa: vt dictum est.

r *Hæreditatis.* cum ille eam possideret, & alius hæres dimidiã.

s *Sextantis.* id est vnciam ex qua erat institutus.

t *Vindicasse.* & sic in ea vncia succubuisse videtur.

u *Portionem.* id est vnciam.

x *Iudicata.* sed ab alio petet aliam vnciam.

EX sextante.] CASVS. Quidam instituit tres hæredes: quendam suum agnatum, scilicet Titium, & Sempronium, in duabus vnciis duos: aliũ puta Cornelium, in. x. vnciis. Titius cœpit possidere dimidiam totius hæreditatis, & Sempronius aliam dimidiam: nunc Cornelius agit contra Titium ad id totum hæreditatis quod possidet, & sic ad dimidiã totius hæreditatis: dicens testamẽtũ in quo Titius fuit institutus pro parte, & Sempronius pro alia, non tenere: vt quia falsum: & sic se tanquam proximiorem ab intestato debere succedere: & succubuit. nunc vult ille idem Cornelius petere à prædicto Titio vnciam hæreditatis, cũ sit institutus in duabus. dicitur quòd repellitur excep. rei iudi. quia dicendo falsum, & succumbendo, perdidit relictum prædictum duarum vnciarum. [LATINVS LARGVS.] Latinus Largus proposuit quandam quæstionem, quam nunc Paulus auctor huius legis vult decidere: quę quæstio talis est: Sempronius decesit, & succesit ei Mæuius suus filius: bona tamen Sempronij cœpit possidere Titius, dicens se hæredem Sempronij, & nõ Mæuium &c. Mæuius cum hæc bona peteret à Titio, venerunt ad transac. & tradidit Titius Mæuio nomine transac. quædam de rebus hæreditariis, item quędã suum proprium agrum ipsius Titij, quem agrum obligauerat Titius prius auo Mæuij, id est patri Sempronij: & etiam eum agrum obligauerat aliis: nunc alij creditores hypothecaria egerunt ad istum fundum contra Mæuium, & probauerunt eis obligatum, & sic obtinuerunt: tandem Mæuius inspexit rationes aui, & vidit prædictum fundum quem nũc amiserat, fuisse prius obligatum auo suo quàm illis creditoribus: vult agere Mæuius hypothecaria ad illum fundum contra illos qui euicerant illũ fundum prius. illi opponunt excep. rei iudi. quęritur an obstet Mę uio hæc excep? Et videtur quòd obstat. nã si peto à te rei vindi. fundum, & obtineo, & restitutus est mihi fundus: si tu eum à me vindices, obstat tibi excep. nam cum iudicatũ fuit per primã sententiam rem meã esse, per cõsequens iudicatur tuam non esse. ecõtra videtur non obstãte excep. hoc argumẽto. petij à te fundũ rei vindi. & fuisti absolutus. postea desisti possidere illum fundum, & ego cœpi possidere. si tu eum vindices, & ego dicam fundũ meũ esse, non tuum, nõ obstat mihi prima sentẽtia in qua tu fueras absolutus à petitione mea: cum per hoc non fuerit iudicatũ tuam esse rem. in nostra ergo quæstione cũ Mæuius fuit cõuentus hypothecaria, & de sua Mæuij hypotheca nõ fuit compositum, licet succumbat Mæuius, nõ obstat ei quo minus nunc possit sua hypothecaria agere. nec obstat prima sentẽtia: quia potest esse quòd hic fundus fuit obligatus illis, & etiam Mæuij auo prius: sed non potest esse quòd dominium vnius fundi sit duorum hominum in solidum. videtur autem nocere Mæuio quòd fuit factus dominus fundi, & sic extincta hypotheca. sed dicas quòd non fuit factus dominus fundi, & sic habeat nunc actio. hypothecariam non obstante etiam prima sententia. Franciscus Accursius.

a *Latinus Largius.*scilicet quæstionem proponit talem, cum de hæreditate.&c.
b *Cum de hæreditate.*Sempronij puta.
c *Pertinebat.*in veritate.
d *Mouerat.*resistédo.sic &.ff.de ꝓcura.l.nõ solũ.§. si status.Ac.
e *Rerum.*scilicet quarundam ex causa trãsactionis.
f *Ei.*scilicet Mæuio.
g *Proprium.*Titij.
h *Auo.*id est patri Sépronij.
i *Suum.*agẽdo hypothecaria cõtra Mæuiũ.
k *Auitis.*id est aui sui Mæuij.
l *Superatus est.* à posteriore Titij creditore.Azo.
m *Possit.*agendo hypothecaria.
n *Si de proprietate.*affert de hoc argumentũ quare videatur obstare exceptio.Accursius.
o *De eius quoque.*scilicet rei.Accursius.
p *Videtur.* cum enim res iudicatur esse actoris, videtur simul iudicari rei nõ esse:vt.ff.eo.l.si inter.R. &.j.proxi.
q *Implet.*id est fundũ esse suum docet.M.
r *Quod si.* respondet argumentando, quare ad quæstioné nõ facit.
s *Absolutus.*scilicet ea ratione,quia actor deficit in probatione.
t *Non obtinuit.* id est succubuit petendo.
u *Non obesset.* ei possessionem nacto quocunque modo.
x *Exceptio.*scilicet rei iudicatæ.
y *In suo.* scilicet rei: & ideo dicitur suũ iudicium, quia regulariter vbi habet reus forum, ibidem regulariter debet conueniri.
z *Eius.* scilicet qui tunc possidebat.
a *Pigneratitia.*id est hypothecaria.
b *Creditorem.*hoc est eius hæredem:hoc est Mæuium.
c *Meum est.*vt.ff.eo.l.si inter.Accursius.
d *Quod.* illud subaudi.
e *Probabilius.*nunc respondet.
f *Exceptionem.*Mæuio agenti hypothecaria.
g *Solæ obligatione.*scilicet creditoris qui agit:vt.ff.eodem.l.duobus.Accursius.
h *Constituto.* quia res sua non potest esse sibi obligata:vt hic, & infra de reg.iur.l.neque pignus.&.ff.de pigno. actio.l.ij.hoc tamen quandoque fallit:vt.C.de iure dot.l.in rebus.sed ibi non erat plene domina.Item cõtra.ff.ad Trebel.l.debitor.sed ibi non durauit dominus.Item in præsenti casu.sed potest dici quòd hic non fuit dominus, cum tradens dederit quasi rem accipientis, & accipiens eodem animo accepit,credens esse hæreditatis:vt.ff.de condictio.ob cau.l.iij.§.subtilius. & facit.ff.de leg.j.l. senatus.§. fina.& de acquiren.hæredi.l.si seruum quis.in princi.Quid ergo si fuit factus dominus:vt quia sciens dantis accepit? forte adhuc videtur idem, argu.huius literæ: verum est enim &c. sed non aperit an sit res obligata,licet competat hypothecaria.Accur.
i *Pigneratitia.*id est hypothecaria,quia nõ fuit Mæui domin*.
k *Non esse.* ergo hypothecaria durat quæ talem conditionem habet;nisi soluta pecunia:vt hic, & supra ad Velleian.l.aliquando.§.de pignoribus. & de pig.l.grege.§.etiam. & de pig.act.l.si rem alienam.§.omnis.

*Flo.rebus

*Fl.litigatur, & secũdũ actorẽ pronuntiatum fuisse diceremus,petenti ei &c.

+Bessi. Bart.

Latinus Largus:[a] Cum de hæreditate [b] inter Mæuiũ ad quẽ pertinebat,[c] & Titium qui cõtrouersiã mouerat, [d] trãsigeretur: traditio rerum [e] hæreditariarum Mæuio hæredi à Titio facta est: in qua traditione etiã fundum ei [f] suum proprium, [g] quem ante multos annos auo [h] eiusdem Mæuij hęredis obligauerat, quemque alij postea in obligationẽ deduxerat,ex causa pacti tradidit. his [ita] gestis,posterior Titij creditor ius suum [i] persecutus est, & obtinuit.post hoc[autem]iudicium Męuius hęres reperit in bonis* auitis [k] chirographum eiusdem Titij ante multos annos conscriptum,per quod apparuit eũ fundum qui in causam transactionis venerat,etiam auo suo ab eodem Titio fuisse obligatũ.Cùm ergo constet prius auo Mæuij hæredis in obligationẽ eũdem fundum datum, de quo Mæuius superatus est: [l] quæro an ius aui sui, quod tunc cum de eodẽ fundo ageretur, ignorabat: nulla exceptione opposita exequi possit. [m] Respõdi, Si de proprietate [n] fundi litigatum*,& secundum actorem pronunciatum fuisset: diceremus petenti ei qui in priore iudicio victus est, obstaturam rei iudicatæ exceptionem: quoniã de eius quoque [o] iure quęsitum videtur, [p] cum actor petitionẽ implet. [q] Quòd si [r] possessor absolutus, [s] amissa possessione eundem [fundum] ab eodẽ qui prius non obtinuit, [t] peteret:nõ obesset [u] ei exceptio. [x] nihil enim in suo [y] iudicio de iure eius [z] statutũ videretur.Cum autem pigneratitia [a] actum est aduersus priorẽ creditorem, [b] potest fieri, vt de iure possessoris nõ sit quæsitum: quia non vt in proprietatis quæstione, quod meum est, [c] alterius non est:ita in obligatione vtique cõsequẽs est, vt non sit alij obligatum, quod [d] hic probabit sibi teneri. & probabilius [e] dicitur, nõ obstare exceptionem: [f] quoniam de iure possessoris quæsitũ non est, sed de sola obligatione. [g] In proposita autem quæstione magis me illud mouet,nunquid pignoris ius extinctum sit dominio adquisito: neque enim potest pignus perseuerare domino constituto [h] creditore: actio tamen pigneratitia [i] cõpetit.verum est enim & pignori datum, * & satisfactum non esse: [k] quare puto non obstare rei iudicatæ [l] exceptionem.

Qui egit rei vindicatione,& succubuit: non prohibetur eandem rem petere actione personali.Paulus.

XXXI. IDEM libro tertio Responsorum.

PAulus respõdit, ei qui in rẽ egisset, nec obtinuisset: [m] * postea cõdicenti [n] non obstare [o] exceptionem rei iudicatæ.

Paulus.]CASVS. Egi contra te rei vindi. ad fundum, & succubui: nunc eandem rem peto à te certi condi. ex stipul. vel simili.dicitur quòd nõ obstat mihi prima sententia.Franciscus Ac.
m *Nec obtinuisset.* id est nõ obtinuit, immo succubuit.
n *Condicenti.* id est in personam actione agenti.
o *Non obstare.* quia cõdicere potest etiam qui dominus non est. Sed quid si restitutionem rei ideo quia mea erat,stipulatus sum:deinde egi rei vindi. & succubui:si agam ex dicta stipulatione,an repellar? Respon. non, per legem istam. nam potest esse mea: nõ tamen tenuit stipulatio. & econtra licet sit absolutus, tamen adhuc est mea: vt & supra eo. l.exceptio.

DE DIVERSIS [&]temporalibus præscriptionibus, & de accessionibus possessionum.

Dictum est.ff.de ex. Cõceptio. in genere, item de exceptione rei iudicatæ.verum quia est quædam exceptio cum tempore: ideo ponitur ista rubrica. Item quia in præscribendis rebus datur accessio possessionum: ideo ponitur de accessione possessionum. Bartolus.

Præscriptionum alia vnius diei: alia duorum: vt infra de appella.l. à sententia.§. finali.& quando appellandum sit.l.§.biduum.quandoque trium: vt.C. de iudi.l.finali. & hoc non profquor,quia magis est laboriosum quàm subtile.de vsucap. tamen triennii dic quòd per eam quæritur dominium: vt.C. de pactis.l. traditionibus. dummodo quatuor interueniant: scilicet bona fides, & titulus: & quòd res non sit vitiosa: & quòd possessio sit continua vsque ad vltimã diem, quam tetigisse sufficit.& idem in præscriptione decem vel viginti annorum:vt.j.eodem.l. in vsucapione. secus in præscriptione personalium actionum: vt.j. de actio.& obligatio.l.in omnibus. Item per præscript. decem vel viginti an. non quæritur dominium. quod dic vt no.C.de boma.auth.ibi posita super.l.i. Item vsucapio non interrumpitur lite contesta.quod secus est in præscrip.quod dic vt not.ff.de rei vindic.l.si post acceptum. Item per præscrip.triginta annorum non inducitur nisi exceptio, quia tempus &c.vt.j.de actio.& obliga.l. obligationum fere.§. placet. sunt & aliæ præscrip.diuersæ. Sed hic notandum est quòd quædam præscriptiones habent continua tempora: & hoc regulariter omnes: nisi specialiter inueniamus lege cautum contra.scilicet quòd sit vtile. Alia vtilia:& hæ subdiuiduntur,quia quædam ad sui principium & processum: ad quod sunt tria necessaria: vt.j.l.i. Alia ad sui principium tantum: vt.ff.de calum.l.annus.&.ff.de ædil.edic.l.cum sex. & infra de adulte. l,quinquennium.

Via tractatus.]CASVS. Cum tractatus vtilium dierum sit frequens: videndum est quid sit experiundi potestatem habere, id est qui dies dicantur vtiles: nam pariã sunt ambo prædicta. & certe tria sunt necessaria vt experiundi potestatem

BIU Cujas

potestate quis dicatur habere, & sic dies vtiles cedant. Primum: vt actor per se vel per alium potuerit agere. Item quòd reus potuerit se defendere per se, vel per alium. Item quòd sit copia iudicis. Franciscus Accursius.

a *Frequens est.* bona ratio quare sit videndum: vt. ff. de lib. lega. l. legaui.

b *Experiundi.* Sed quomodo per hoc scimus vtiles dies? Respō. quia hæc duo paria sūt scilicet habere potestatem experiundi: & diē vtilem cedere: vt hic patet.

c *Agendi.* hæc ergo tria sunt necessaria, vt experiundi potestatem quis habeat, id est facultatem agendi per se vel per alium: item potestatem conueniendi eum per se, vel per aliū respondentem: & ius reddentis copiam.

d *Eum.* scilicet reū.

e *Nisi actor.* quod de actore dicit, non videtur necesse: quia & si actor impeditur, cedit vtilis dies: vt. j. eo. l. si seruus. quæ est contra. Solu. currit de iure cōmuni, vt ibi: sed actor restituitur in integrum ex clausula generali. ff. ex qui. cau. ma. l. j. Vel hic de vtili obli. loquitur, ibi de cōtinuis: vel hic post obligationem commissam vel cōtractā intercessit idonea causa quæ abstulit copiam agendi. Ibi autē nil post satisdationem acceptā contigit. Vel hic contraxit liber, ibi seruus. vel ibi erat qui poterat agere nomine domini, vt seruus in iudicio momentaneæ possessio. nec obst. quod ibi dicit, non an is agere &c. quia de stipu. dicit, non de iudicio principali. hoc non placet.

f *Apud hostes sit.* & facit infra de stipu. ser. l. si seruus hæreditarius. iiij.

g *Mandare.* alij causam agendam.

h *Potestatem.* hic quæritur, si citatus ad sententiam, vel ad veniendum ad ius, cum satisfecerit iudicio sisti: impeditus iusta causa non venit, mittere tamen potuit, an sit contumax, vel incidit in stipu. videtur quòd sic, per. l. istam, & ff. de mi. l. Papi. & quib. ex cau. ma. l. sed & si per. §. aduersus. sed in illis duabus ex iniusta causa abest, ex qua pœnam non præmium debet habere: vt. ff. de neg. gest. l. siue hæreditaria. Item ista loquitur in actore, sed tu quæsiuisti in re: quia actor potest præuidere quando agat: vt. j. titu. j. l. pure. §. fi. Item vnum pro eo. aliud sit igitur contra eum, vt satis sit si posit mittere procuratorem: vt. ff. de iureiu. l. eum qui. Item quo ad aliud, non quo ad contumaciam præsumēdam. dic ergo quòd procuratorem mittere non tenetur. aliàs parum prodesset sibi relaxatio: vt. ff. si quis cau. l. ij. §. si quis iudicio. & ff. de re iudi. l. quæsitum.

i *Prætoris.* id est nullius notionem.

k *Dies.* scilicet tantum. & intellige quæ hic dicuntur, in diebus qui sunt vtiles quo ad sui initium & progressum: secus in his qui ad sui initium sunt vtiles tantum: sed post continui: vt infra quādo appellan. fit. l. j. §. dies. & ff. de ædil. edict. & de redhi. l. cum ser. & infra de adulte. l. quinquennium. & supra de calum. l. annus. Item facit infra de adulte. l. miles. §. sexaginta. & supra de ædil. edict. l. sciendum. §. fin. & l. quod si nolit. §. si quis ita. Item quæro, an hodie corrigantur huiusmodi vtiles dies vel anni? Respon. non: nisi circa tractatum de restitu. in integ. vt. C. de tempo. in integ. resti. l. pen. & fina. quod enim non mutatur, stet: vt. C. de app. præcipimus. in fi. & de testa. l. sancimus. Item etiam in vsucap. triennij, & x. & xx. & xxx. & xl. an. & aliis constat tempus esse cōtinuū: vt. ff. de vsuc. l. nunquā. §. in vsucapionibus. Ac. l. *Reddit.* sed nonne omni die reddit, præter feriatos: vt. C. de feri. l. omnes? Respon. idē & si quocunque modo impeditus non reddat, vel non impeditus: cum & in cōtinuis daretur restitutio: vt. ff. ex quibus cau. ma. l. j. & l. sed & si per prætorem. §. ij. Ac.

DE DIVERSIS [ET] temporalibus præscriptionibus, & de accessionibus possessionum.

TITVLVS III.

Ad hoc vt vtilia currant tempora, requiritur quòd non sit impedimentum agendi nec ex parte actoris, nec rei, nec iudicis. Diuiditur in duas partes. Primo ponit causam legis condendæ. Secundo ponit statutū suum. Secunda ibi, & quidem. Bartolus.

I. VLPIANVS libro septuagesimoquarto ad Edictum.

B QVia tractat de vtilibus diebus frequens est, a videamus quid sit, experiundi b potestatem habere. Et quidē in primis exigendum est, vt sit facultas agendi. c neque sufficit reo experiundi secū facere potestatē, vel habere eū d qui se idoneè defendat, nisi actor e quoque nulla idonea causa impediatur experiri. Proinde siue apud hostes sit, f siue reipublicæ causa absit, siue in vinculis sit, aut si tempestate in aliquo loco vel in regione detineatur, vt neque experiri, neque mādare g possit: [in ea causa est, vt] experiundi potestatē h non habeat. * Planè is qui valetudine impeditur, vt mandare possit: in ea causa est, vt experiundi habeat potestatē. Illud vtique neminem fugit, experiundi potestatem nō habere eum qui prætoris i copiā non habuit. Proinde hi dies k cedūt quibus ius prætor reddit. l

II. MARCELLVS libro sexto Digestorum.

IN tempore constituto m iudicatis, an intercalaris n dies proficere iudicato nēcne debeat, quæritur: item de tēpore o quo lis perit. Sic sine p dubio existimandum est, vt auctum q tempus litis intercalari die existimetur: veluti r si de vsucapione sit quæstio quæ tempore constituto expleri solet: s aut de actionibus quæ certo tēpore finiuntur (vt ædiliciæ pleræque t actiones: & si quis fundū ea lege vendiderit, vt nisi in diebus triginta pretium esset solutum, inemptus esset fundus) dies intercalaris proficiet emptori. * Mihi contra videtur. u

C III. MODESTINVS libro sexto Differentiarum.

LOngæ x possessionis præscriptionē tam in prædiis, quàm in mācipiis y [quæ in prę-

a *Aux. in l. finita. C. de rei vin. Bal. in l. ff. de leg. Cuiac. post glos. in l. ff. de leg. Bal. in l. ff. de leg.*

Flo. tempori

D

appel. exercendam.

p *Sic sine.* nunc respondet. Accursius.

q *Vt auctum.* si sic, cum interpellatur, dies intercalaris prodest actori appellanti. Accursius.

r *Veluti.* id est sicut est in vsucapione. nam ibi non quæritur tēpus de momento ad momentum, & sic prodest domino rei, non vsucapienti prodest: vt supra de vsucap. l. in vsucapionibus.

s *Solet.* scilicet triennio. nam & hæc dies intercalaris non computatur: quod prodest domino rei.

t *Pleræque.* nam in redhibitoria, quia tollitur vtili, non ita de leui fieret computatio anni intercalaris, & ideo non cōputatur.

u *Videtur.* vel lege sine interrogatione proficiat emptori, & sic dic in omnibus esse correctum. vel cum interrogatione: & tunc mihi contra videtur, scilicet in hoc casu posteriori. sed secūdum hoc cur aliter in hoc casu: cum aliàs dicatur diem intercalarem non cōputari in diebus anni: vt. ff. de mino. l. iij. §. minorem? Respon. aliud est vbi dilatio indulgetur temporis per species, vt ita dicam, vt annua vel menstrua, vel anni vel mēsis. aliud si per indiuidua, vt horum dierum. quo casu dies intercalaris cōputatur, quia dies intercalaris, dies est: & enumeratio dierum hoc facit: & sæpe expressa nocent, quia dixit. xxx. dies: secus si menses, secundum H. vel secundum Io. & Bul. aliud vbi dilatio indulgetur à lege, & aliud vbi tempus statuitur à partibus. Vbi à partibus, obtinet quod dicitur in fi. l. Vbi à lege, obtinet quod in superiori parte. l. vt. ff. de mino. l. iij. §. minorem. & j. de verb. sig. l. cum bissextus. sic & aliàs. ff. de arbi. l. Celsus.

x *Longæ.* id est. x. vel. xx. an. hodie: vt. C. de vsuca. trāsfor. l. j. ō. lim biennio in Italia, sed in prouincia. x. vel. xx. forte: vt insti. de vsucap. in principio.

y *In mancipiis.* si dicas præscribi cum prædiis, planum est. si dicas sine prædiis, quod verum puto per. l. istam, & per. l. C. de ser. fugi. l. j. sumpto ibi arg. à contrario, scilicet in nō fugitiuo, tunc obstat. C. de agri. & censi. l. quemadmodum. sed ibi fraudulenter fiebat. Item obstat. ff. de leg. j. l. si quis inquilinos. & de fun. instru.

In tempore. CASVS. Cum certū tempus sit constitutum iudicatis intra quod potest appellari: item intra quod cōdemnatio debet solui: item intra quod instantia litis perit: dicitur quòd in hoc tēpore dies intercalaris non computatur, id est bissextilis: sicut nec in vsucapionibus, nec in actionibus quæ certo tempore finiuntur: vt in ędilitiis pluribus. secus si vendo tibi fundum pro cētum: & nisi intra. xxx. dies soluas precium, sit inemptus. nam in his. xxx. diebus computatur dies bissextilis: licet quidam contra, & male. Franciscus Accursius.

m *In tempore constituto.* vel ad appellationē interponendam, vel de tempore ad executionem sententiæ dato, scilicet quatuor mensiū. Accursius.

n *Intercalaris.* id est bissextilis: qui qualiter colligitur, dic vt supra de minori. l. iij. §. minorem. & infra de verbo. signifi. l. cum bissextus.

o *De tempore.* triennij, anni vel biennij ad

& instru.leg.l.si cui fundum.& infra de verborum significatione.l.alienationis. Respon. hic est quædam exceptio, non potest alienari sine prædio, ergo nec vsucapi. Item contra.C. in quib. cau.cessat long.tempo.præscrip.l.in seruorum.sed ibi in simplici seruo, hic in seruo glebæ. Item quòd aliquid possit tẽpore fieri, quod non pacto: no.ſ. quẽadmo.serui.amit.l. nam satis.§.si vero per latitudinẽ. in glo.possunt. & facit.j.de fur.l. ancilla.

SI seruus.] CASVS. Seruus hæreditatis iacentis, vel seruus capti ab hostibus, in casu quo poterat esse in iudicio, vt in momentanea possess. accepit satisdat.ab aduersario iudicio sisti. quæritur an statim incipit currere tẽpus huic satisdationi, cum durare debeat triennio hæc satisdatio?& dicitur quòd statim incipit currere tẽpus triennij: nõ inspecto quòd seruus non possit agere ex hac stipulatione: sed solummodo inspecto quòd reus potest conueniri. aliàs esset iniquũ quòd ex condictione actorũ rei obligatio extendatur.Franciscus Accur.

† *Bal.in.l. eũ qui.§.in hac. & ibi Ang.in.§. prætor ait. ſ. de Publi. in rem act. & Are. in l.Pompo.§. cum quis.ſ. de acquirẽ. pos. omnes reputãt iſtũ text. singu. ad hoc, q̃ licet aliàs mala fides auctoris no ceat hæredi, vt etiã non possit præscribere ex p̃sona sua, per scribẽ. cano. in. c. si diligenti. extra de p̃scrip. tamẽ vbi hæres ante mortẽ defuncti, vel post, acquisiuit aliquẽ titulũ particularẽ in re, ex quo etiã si non esset hæres, posset rẽ illã præscribere:nõ nocet sibi vitium defuncti. Bolog.*

a *Satis acceperit.* iudicio sisti. Accursius.

b *Incipiet.* quo ad actionem excludẽdam. & sic est cõtra.j.de stipu.ser.l.si seruus hæredi.iiij.Solu. hic stipulatus fuit iudicio sisti in talem casum vbi agere poterat,vt in momentanea possess.vel in pos. absentis turbata. in quibus casibus sertuo agere permittitur. nec obstat quod innuitur quòd seruus agere non potest:quia verum est ex hac stipulatione,sed de primo iudicio bene potest agere,vt dictum est.quo ad hoc autem vt incipiat deberi, idem est: quia ex vtraque incipit deberi. Sed quanto tempore tollitur hæc stipulatio iudicio sisti? Respon. quanto principalis: vt supra si quis cau.l. si eum.§. fi.vel ad plus triennio,nisi in scriptis, & nisi in causa publica: vt C.de fideiuss.l.pe.

c *Fuerit.* qui ita adesse videtur,si tria adsunt:vt no.ſ.l.j. Acc.

d *Non an is.*ſ.l.j. contra. solu. vt ibi.Item facit supra de nau. fœno.l.fin. & de vsur.l.pecuniæ.§.j.& de constitu.pecu.l.hactenus. Sed argu. contra supra de dam. infect.l. si finita.§. eleganter. Accursius.

AN vitium] CASVS. Titius non dominus vendidit mihi fundum, vel donauit, vel legauit, quem fundum mala fide possidebat, vel sine titulo. quæritur, an ego possim præscribere istum fundum non obstante mala fide auctoris?& dicitur quòd bene possum præscribere. Idem in vsucapi.rei mobilis seruatur. [*EX FACTO.*] Obligaui Titio domum meam : postea eam Sempronio vendidi, & decessi. hæres meus eam domum emit à Sempronio prædicto.quæritur,an hæres meus possit hanc domum præscribere longo tempore contra Titium creditorem?& dicitur quòd sic. successit enim hæres meus in hunc fundum loco Sempronij.Franciscus.

e *An vitium.* personale.secus in reali:vt.C. de acquir.poss.l. vltia.loquitur ergo hic cum vitium personæ cohæret: vt dolus: vt.C.de rescin.ven.l.dolus.& supra quę in frau.credi.l.qui à debitore.ita tamen,si ipse noluit accessione sui auctoris vti : vt supra de acquir.poss.l.Pompo.in fi.si enim vtitur accessione sui auctoris,debet vti cum sua causa & vitiis:vt.ſ. de acquir.poss.l.Ponius.§.cum quis.&.j.titu.j.l.apud.§.de auctoris. si vero sit rei cohærens vitium,vt furtum,emptori quoque nocere constat, & omni qui quoquo modo rẽ acceperit: vt.j.titu.j.l.apud.§. de auctoris dolo.&.§.si quis autem.&.C.de acqui.poss.l.vitia.

f *Non habuit.* quia forte habuerit rei alienæ scientiam, vel non habuit titulum.

g *Neque nocere.* cum contra me agitur, sed cum ego ago, obest si habeo lucratiuam causam, vt in contrariis.j. titu.j.l. apud.§. si quis autẽ.&.ſ. de exceptio. l.si rem. Item non nocet mihi nisi velim vti accessione: quod possum ad præscript. xxx. annorum. Item etiam iure veteri ad præscri. x.vel.xx.an.vt.ſ. de acquiren.poss.l.Pomponius.§. cum quis.&.§. fi. sic.C. de præscript. long.temp.l.fi.sed hodie secus in hac, scilicet.x. vel.xx. an. vt in authen. ibi posita. & adde quod no.j.de rergu. iu.l. quod ipsis. & facit.ſ.de Publici.l.eũ qui.§.prætor.

h *Vsucapere.* facit.ſ. pro emp.l.qui fundũ.§. procurator. & institu. de vsucap.§.quod autẽ.

i *Pignori.* scilicet in illa. Accursius.

k *Si ante.* scilicet q̃ esset hæres.

l *Extitisset.* no. ergo q̃ plus iuris habet hæres,q̃ defunctus:vt supra de pœti.hæredi.l.& non tantum.§. veniũt. & sic est argumẽ.contra.infra de regulis iuris.l. qui in ius.&.l. aliud.§. fin. quidam tamen dicunt quòd hic replicatur contra hæredem de æquitate.argu.supra quibus mo.pign. vel hypoth.sol.l.sicut.§.illud. & pro eis est ar.contra.ſ.titu.j.l.pe.§.fin.in eo quod durat & ibi hypothecaria dominio acquisito creditori: sic hic durat dominio acquisito hæredi ex alia causa.

SI duobus.] CASVS. Vendidi fundum Titio, & tradidi ei eundem fundum vendidi Sempronio. dicitur quòd tempus quo possedi, proderit Titio ad præscript.complendam.Sed pone quòd vendidi fundum Sempronio, & tradidi : eundem redimo ab eodem, & vendidi Titio. dicitur quòd tempus quo ego possedi, & Sempronius possedit, proderit Titio.[*VENDIDI.*] Seruum alienum quem bona fide possidebam, vendidi tibi pro.c.hoc acto, vt si nõ soluas prædictum pretium vsque ad annum,sit inemptus.euenit quòd nõ soluisti precium tempore statuto:& sic fundus reuertitur ad me. quæritur an tẽpus quo tu possedisti,prosit mihi ad vsucap.eius serui complendam.& dicitur quòd idem esse debet in hoc casu quod seruatur cum ex causa redhibit.rehabuissem seruum : vel quia eundem emissem à te. & sic tam primum tempus quo possedi seruum antequam vẽderem, & tempus quo emptor eum possedit, & hoc quo nunc possidebo : coniunguntur simul ad vsucapionem complendam. Franciscus.

m *Separatim.* primo vni,secundo alij.

n *Venditionem.* facit.C.de rei vindi.l.quoties.&.ſ.de publi.l.sue.j.& quod ibi no.

o *Omnem.* id est priorem & posteriorem.

p *Euenerit.* id est quia pecunia nõ fuit soluta intra tempus cõuentum:& sic emptor tenebatur rem reddere venditori.Accur.

q *Tui.* emptoris.

r *Redhibitio.* per actionem redhibitoriam.Accursius.

Habeo.

---

diis morantur, quæ partes fundi sunt,] locum habere manifestum est.

Seruus hæreditarius, vel capti ab hostibus, potest satis accipere in iudicio momentaneæ poss. ab aduersario de iudicio sisti, & statim tẽpora triennii incipiũt currere.b.d.

IIII. IAVOLENVS libro septimo Epistolarum.

SI seruus hæreditarius, aut eius qui in hostium potestate sit,satis acceperit: [a] continuo dies satisdationis cedere incipiet. [b] intueri enim debemus,an experiundi potestas fuerit [c] aduersus eũ qui obligatus est:non an is [d] agere poterit, qui rem in obligationem deduxerit. alioquin erit iniquissimum,ex conditione actorum obligationes reorum extendi, per quos nihil factum erit quo minus cum his agi possit.

V. VLPIANVS libro tertio Disputationum.

AN vitium [e] auctoris, vel donatoris, eiúsve qui mihi rẽ legauit,mihi noceat,si fortè auctor meus iustum initium possidendi non habuit: [f] vidẽdum est.Et puto neque nocere, [g] neque prodesse. nam denique & vsucapere [h] possum quod auctor meus vsucapere nõ potuit. ℣Ex facto† propositũ est, quẽdã, cum rem pignori [i] dedisset, eãdem distraxisse: hæredemq; eius redemisse. quæritur an hæres aduersus pignoris persecutionem exceptione longæ possessionis vti possit. Dicebã hũc hæredem qui pignus ab extraneo redemit, posse exceptione vti:quia in extranei locum successit, non in eius qui pignori dederat: quemadmodum si ante [k] redemisset, [&] sic deinde hæres extitisset. [l]

Accessio possessionis procedit de possidẽte ad secundum vel tertium possidentem, nõ ab eo qui titulum habet, & tamen non possidet.hoc dicit.

VI. AFRICANVS libro nono Quæstionum.

SI duobus eandem rem separatim [m] vendiderim:ea possessio quæ vtramque venditionẽ [n] præcesserit,soli priori emptori,cui & tradita sit, proficit. Denique & si quã rem tibi vendiderim,rursus à te emã, & Titio vendã: & meã omnẽ [o] & tuã possessionẽ Titio accessuram,* videlicet quòd & tu mihi, & ego ei possessionẽ præstare debeamus. ℣Vẽdidi tibi seruum, & cõuênit, vt nisi certa die pecunia soluta esset, inemptus esset.quod cum euenerit, [p] quęsitũ est, quid de accessione tui [q] temporis putares? Respõdit, id [seruari] quod seruetur cũ redhibitio [r] sit facta.hũc enim per-

a *Haberi.* nisi agatur vt sub conditione venditio contrahatur. tunc enim non vsucapit emptor: vt. ff. pro emptore. l. ij. §. si sub conditione. ideóque eius non vtetur accessione: vt. ff. de adquir. poss. l. Pomponius. §. si is. Ité contra. ff. tit. j. l. si à te. §. fi. solu. aliud in illa exceptione. vel sol. vt ibi. Accursius.

b *Ipsum tẽpus.* quia possidet posteaquã redhibitus est homo.

c *Accessio hæc.* scilicet dicta.

d *Cum eo.* scilicet tẽpore, quasi dicat, accessio dicti temporis.

e *Redhibitus sit.* large dic redhibitum, cũ referatur ad hæc tria responsa, scilicet ad pactum legis com. vel additionis in diem. item ad redhibitoriam, & ad secũdam emptionem, de quibus tribus tãgit hic. §. & facit. ff. de vsucap. l. si hominem. & de adquiren. poss. l. Pomponius. §. præterea.

Si quisquã. Pone casum secundum Io. In parte fluminis piscatus fum plurib[9] annis: & cum nunc essem in actu piscandi, quendam ibi ad piscandum venientem prohibere volo. dicitur quòd possum. Vel aliter pone casum vt in glo. domini mei Accursij quæ incipit. ff. de vsucap. &c. Fran. Accursius.

f *Diuerticulo.* id est in parte fluminis.

g *Prohibet.* ff. de vsucap. l. fin. cõtra. sol. hic piscatus est spatio. xxx. vel. xl. an. ibi spatio minori. vel hic sine incõmodo vicinorum: ibi cum incommodo. vel secundũ Io. hic in quasi possessione piscãdi fuerat, ibi non. & secundum hoc non est contra. j. de iniur. l. iniuriarum. §. fina. vbi dicitur teneri iniuriarum: quia hic in possessione piscandi, ibi non. vel dic quòd rescriptum præcesserat. sed tunc obiicitur: si rescriptum ex hoc habuit, nullo tempore præscrip. opus est. sed respon. quia & aliàs præcedente rescripto opus est præscriptione: vt. C. de fun. pa. l. fi. Item videtur cõtra, scilicet quòd rescriptum cum præscriptione simul non habeant locum, extra de rescrip. c. veniens.

In accessione.] CASVS. Cum seruum alienum vsucaperem: seruus fugit. dicitur quòd tempus quo fuit in fuga, computatur in vsucapione complenda. & ita loquitur prin. glo. hic posita, quæ incipit, putatiuo &c. Vel aliter pone casum vt in eadem glo. Fran. Accursius.

h *Seruus.* nisi diu steterit in possessione libertatis paratus fusci pere iudicium liberale, vel nisi in medio tempore fuerit ab alio possessus: vt. ff. de adquir. poss. l. j. §. per seruum. & l. possideri. §. si seruus. & l. per eum. §. fi. & ff. de vsuca. l. si is qui. §. si seruus.

i *Domino.* putatiuo. sic. C. de præscrip. long. temp. l. j. & supra de condict. indebi. l. seruo. si enim esset dominus, non vsucaperet: vt supra de vsucap. l. sequitur. §. lana. vel dic quòd verus dominus erat: sed præscribit contra ac. quod metus causa: & contra vtilem in rem: vt. C. quod metus causa. l. iiij. vel erat is qui dominus factus contra creditores præscribit: vt. C. si aduer. credi. l. j. & ij. & facit. j. de fur. l. serui & filij. §. fin. Accursius.

k *Rescriptis. Diutinæ.* id est longæ. quod dic vt. ff. eod. l. longæ. Accursius.

Intra quatuor.] CASVS. In hoc princ. dic casum vt in gloss. domini mei Acc. quæ incipit, bona vacãtia fisco &c. [QVADRIENNII.] Quadriennium quo præscribitur nuntiatio vacan. bonorum, non incipit currere ex opinione hominum, id est extunc quando credunt bona esse vacantia: sed extunc quãdo

inde haberi, [a] ac si retrorsus homo mihi venisset: vt scilicet si venditor possessionẽ postea nactus sit: & hoc ipsum tẽpus, [b] & quod vẽditionẽ præcesserit, & amplius accessio hæc [c] ei detur cum eo, [d] quo* apud eũ fuit à quo homo redhibitus sit [e].

VII. MARCIANVS libro tertio Institutionum.

SI quisquam in fluminis publici diuerticulo [f] solus pluribus annis piscatus sit: alterum eodem iure vti prohibet. [g]

VIII. VLPIANVS libro primo Regularum.

IN accessione temporis & id tempus quo in fuga sit seruus, [h] domino [i] eius procedere verum est.

Res soli, id est res immobiles præscribuntur longo tempore: de quo etiam habuisti. ff. eo. l. longæ. Fran. Accursius.

IX. MARCIANVS libro quinto Regularum.

REscriptis quibusdam diui magni Antonini cauetur, vt in rebus soli* locus sit pscriptioni diutinæ [k] possessionis.

X. PAPINIANVS libro tertiodecimo Responsorum.

INtra quatuor [l] annos vacantium bonorum delator [m] facta denũtiatione [n] destitit. post quatuor annos secundo delatori venienti prior nuntiatio, quo minus præscriptione temporis [o] summoueatur, non proderit, nisi prioris præuaricatio [p] detegetur. quo declarato: [non solùm] præscriptio, sed & negotij quæstio perimetur. [q]

Quadriennij tẽpus, quod bonis vacantibus nuntiandis præscriptum est: [r] non ex opinione hominum, sed ex* substantia vacantium bonorum dinumeratur. Quatuor autem anni post irritum testamentum factum, & intestati possessionẽ [s] ab omnibus repudiatã, qui gradatim [t] petere potuerunt, vel [post] temporis finem, quod singulis præstitutum est, [u] computabuntur. [x]

Quod defunctus non potuit vsucapere, nec hæres poterit, licet ignoret vitium defuncti. hoc dicit.

XI. IDEM libro secundo Definitionum.

CVm hæres in ius omne defuncti succedit, ignoratione sua defuncti vitia [y] nõ excludit: veluti cum sciens [z] alienũ illum, illo, vel precario possedit. Quamuis enim precariũ hæredem ignorantem nõ teneat, nec interdicto rectè conueniatur: [a] tamen vsucapere non poterit, [b]

a *Delatores qui dicantur, pulchrè Bu. ff. l. plurimũ. de iu. & facti ig.*

Flo. sed de

a nemo vult succedere ex testamẽto, vel ab intestato: vt quia omnes repudiauerant. Fran. Accursius.

l *Intra quatuor.* bona vacantia fisco quidam sine tit. possidebat. detuli fisco. extunc præscribit quadriennio. sed si ego desistã, interim non prodest secundo agenti mea nuntiatio. ad hoc. C. de quadri. præscri. l. j. & ff. de vsucapi. l. quãuis. & j. de iure fis. l. j. §. fin.

m *Delator.* id est denuntiator. [a]

n *Denuntiatione.* simpliciter, non per cõtestationem, vel iudiciariam cõuentionẽ. aliàs cõtra: vt. C. de præscri. xxx. ann. sicut. & l. cum notissimi. in princ. vel dic per cõtestationem. sed ipsa nõ egredietur personam, cum ciuilis interruptio sit: vt. C. de non nume. pec. si cui. & supra ne de sta. defun. l. ij. §. præscriptio. Sed quomodo potest illud dici, cum primus & secundus defert nomine fisci: ergo nõ debet obstare secũda exceptio, cum ipse deferat gerendo negotium fisco? sed forte hoc accidit ideo, quia primus delator desistit: vel fiscus intra quadrienniũ ratum non habuit. arg. j. rem ra. ha. l. bonorũ. Accursius.

o *Tẽporis.* quadriẽnij.

p *Præuaricatio.* facit C. de sen. aduer. fis. l. j. & de præuari. l. ij.

q *Perimetur.* corruptore habito pro confesso: vt. j. de iure fis. l. eius qui. Accursius.

r *Præscriptũ est.* vt intra hoc tẽpus nũtietur.

s *Et intestati possessionem.* id est bonorum possessionem.

t *Gradatim.* colligitur ergo quòd tunc demum sunt vacantia, cum priuatus non habet ius petendi: vt. C. de cadu. tol. l. j. §. fina. & C. de bo. vacan. l. vacantia. lib. x. Accur.

u *Præstitutum est.* ad deliberandum. & facit insti. de vsucap. §. fi.

x *Computabuntur.* & post denuntiationem fisco factam. quod dic vt no. C. de quadrien. præscrip. l. j. Accur.

Cvm hæres.] CASVS. Si testator rem quandam mobilẽ habebat precario, & decesit relicto hærede: dicitur q hæres hanc rẽ nõ potest vsucapere, licet ignoret eã rem precario fuisse defuncto cõcessam. nam cum hæres in ius omne defuncti succedit, ignorãtia hæredis vitia defuncti non excludit: & sic non potest vsucapere hæres quod defunctus nõ potuit vsucapere. idem est in præscriptione rei immobilis concessæ defuncto precario, vt hæres eius non possit vsucapere. Fran. Accur.

y *Vitia.* scilicet personalia: quia hic de personalibus loquitur: vt. ff. de adquir. poss. l. Pomponius. §. is qui. & §. fin. Accur.

z *Sciens.* scilicet defunctus.

a *Conueniatur.* vt. ff. de preca. l. cum precario. §. fi. Sed contra in eo. tit. l. quæsitum. §. fi. Sol. non tenetur, vt hic, nisi possideat, vel dolo desierit possidere, vt ibi. sed certe hic videtur loqui de possidente. vel non tenetur hæres sicut defunctus: quia non tenetur nisi possideat, vel dolo desierit possidere. vel aliter non tenetur ab initio, cum sit ignorans, & desineret possidere: cum putat suũ esse: quia re sua abuti putat: vt. ff. de peti. hære. l. si quid possessor. §. sicut. sed ex postfacto, id est postquã fuit certioratus: & sic iam tenetur. & licet desinat possidere: tenebitur. arg. j. tit. j. l. ij. §. circa. &. §. & generaliter. Vel dic, tenetur interdicto propter possessionem defuncti: vt ibi. de precario non tenetur propter suam possessionem: quia ad hæredẽ non transmisit. vel hic de directo, ibi de vtili. vel hic ignorans tenuit, ibi sciens.

b *Non poterit.* quia hæres sciebat rem alienam.

BIU Cujas

quod defunctus nō potuit. Idē iuris est cum de longa possessione[a] quæritur. nec enim recte defendetur,[b] cū exordiū rei[c] * bonæ fidei ratio non tueatur.

XII. PAVLVS libro sextodecimo Responsorum.

CReditor qui præscriptione longæ possessionis à possessore pignoris summoueri posset, pignus distraxit. quæro, an possessori salua sit exceptio aduersus emptorem. Paulus respondit, etiam aduersus emptorem eandem exceptionem[d] cōpetere.

XIII. HERMOGENIANVS libro sexto Iuris epitomarum.

IN omnibus[e] fisci quæstionibus, exceptis causis in quibus minora tēpora[f] seruari specialiter cōstitutum est, viginti annorum præscriptio custoditur. ℣ Reipublicæ rationes subscriptæ & expunctæ,[g] aduersus eū quidem qui administrauit, vltra viginti: aduersus hæredem vero vltra decem annos retractari non possunt.

XIIII. SCAEVOLA libro singulari Quæstionū publicè tractatarū.

DE accessionibus possessionum nihil in perpetuum neq; generaliter[h] definire possumus.[i] consistunt enim in sola æquitate. Planè tribuuntur his qui in locum aliorū succedunt: siue ex contractu, siue [ex] voluntate.[k] hęredibus enim, & his qui successorum loco habētur, datur accessio testatoris.[l] Itaque si mihi vendideris seruum, vtar accessione[m] tua. & si mihi pignori dederis, & ego eandem rem alij pigneraui: meus creditor vtetur accessione tui tēporis tā aduersus extraneū quàm aduersus teipsum, quamdiu pecuniam mihi non exolueris.[n] Nā qui me potior est, cū ego te superaturus[o] sim, multo magis aduersus te obtinere debet.[p] Sed si pecuniam mihi solueris, hoc casu accessione tua nō vtetur. ℣ Itē si absente te is qui negotia tua videbatur administrare, seruum mihi vendiderit: túq; reuersus ratum habueris: omnimodo accessiō e[tua]vtar. ℣ Itē si mihi pignori dederis, & conuenerit, nisi pecuniā [mihi] soluisses, licere ex pacto pignus vē dere, ídque vēdiderim: emptori accessio tui temporis dari debebit, licet inuito te pignora distracta sint. iā enim illo in tēpore quo contrahebas, videris* concessisse vēditionem,[q] si pecuniam non intulisses.

a *Possessione.* alia quàm precaria, & dic possessione, id est præscriptione quæ venit ex possessione.

b *Defendetur.* scilicet hæres qui possedit longo tempore, computato illo testatoris, vel non computato.

c *Rei.* est enim intuēdū exordiū in persona testatoris, quia ista eadē persona intelligitur: vt in prin. huius.l. &.C.de fruct.& lit.expen.l.ij.&.C.de adqui. possess.l.vltia.&.ſ.de vsuca.l. sequitur.§. hæres. &.l. si is.§.j. versi. Marcellus. secus in singulari successore: vt.ſ. l.an vitiū. & adde hic quod no.ſ. de Publici. l.si ego.§.partus. &.C. pro hærede.l.nihil.

*Flo.ci

CReditor.] CASVS. Fundum obligaui Titio.eundē Sépronio vēdidi, vel ex alia simili causa tradidi. Sépronius tenuit illū fundū x.vel.xx.annis: & sic est tutus excep. præscrip. cōtra hypothecariam. postea Sēpronius istū eundem fundum vēdidit Ciceroni. dicitur quòd hęc eadem exceptio quæ competebat Sempronio, cōpetit Ciceroni cōtra Titiū hypothe.agentem. Fran.

d *Eandem exceptionē.* facit. C. si aduersus credi.l.j.&.ij. & supra tit. j.l. exceptio. Accur.

IN omnibus.] CASVS. In bonis delatis fisco, si fiscus nō petat, & stet per.xx.an. repellitur deinceps excep. p̄scrip. nisi in casib[9] quibusdam in quibus minora tēpora statuūtur: vt est in bonis vacantibus. de quibus habuisti.ſ. hoc eodem tit. Ité in alio casu quem dic vt in glo. hic posita quæ incipit, minora tempora &c.] REIPVBLICAE.] Administrator reipublicæ rationes reddidit, & subscriptæ & expūctæ, id est cancellatæ sunt. vsque ad.xx.an. viuente administratore, & eo mortuo vsque ad.x. annos poterit venire contra illam computationem: vltra illud tempus non. Fran.

e *In omnibus.* vbi fiscus actor est.

f *Tempora.* minora tēpora statuuntur in bonis vacātibus: vt.ſ. eo.l.intra. Ité in bonis in fiscum cōmissis ob vectigal nō solutū: vt.C.de vectiga.l.ij. Ité in alio casu: vt.ſ.ad Syl.l.in cognitione. aliàs ergo cōtra fiscū currit præscriptio.xx.an. vt hic, &.j.de requi.re.l.ij.iij.&.iiij. Sed cōtra.C.de p̄scrip.xxx.an.l.omnes. &.l. cōperit.&.C.de sac.san.eccle.l.fi. Sol. quidam dicūt q̄ hic dicat de præscriptione quā fiscus obiicit alij, non quā alius fisco. quod non placet: immo de vtraq; siue vtrisque. Alij dicunt q̄ fisco obiicitur præscriptio.xx.an. in casibus illis: scilicet vbi minora tēpora sunt statuta, & verba illa casibus exceptis, possunt ponere iuxta verbū illud, constitutū est. Sed nec hoc placet. Alij dicunt q̄ hic loquitur quādo quis administrauit rationes fisci, ibi in aliis personalibus. pro quibus est.j. proxi.§. Alij dicunt, & bene, in delatis nondū quæsitis: hic loquitur quæ fisco deferuntur variis ex causis: vt.j. de iure fisci.l.j. illa, omnes. & illa, cōperit. in quæsitis. & illa. l. vt inter diuinū. quæ est. l. fi. C. de sacro. eccl. in rebus ciuitatū aliarū, non Romanæ: & in specialibus quatuor casibus loquitur, & secundū hoc nil est cōtra. Vel dic q̄ generaliter loquātur in quæsitis & quærendis, & illas tres solue vt in qualibet earum no. Item cōtra. C. de fundis rei pri. l. eum. lib. xj. vbi. xxx. an. præscribitur seruus pub. sed ibi de seruo principis dicit. præterea est ibi fauor curiæ præscribētis, quæ etiam naturales filios facit legitimos: vt instit. de nup. §. fina. Item fallit hæc lex. C. de fun. pa. l. fina. Penultimam solutionem approbo.

Præscriptio an & qualis possit in fiscū per priuatū seu privilegiatum obiici.

g *Expunctæ.* id est cancellatæ: & pone erratum fuisse in computatione. sic.j. de re mili. l. ex causa. sed quid sit proprie dispungere, legitur. j. de verb. signi. l. cognoscere. §. j. Accur.

DE accessionibus.] CASVS. Quando possessio vnius accedat alij, non potest generaliter de hoc doctrina tradi: cū in solaequitate cōsistat. scias tamen q̄ possessio alicuius prodest ei qui in locū eius succedit: siue ex causa cōtractus succedat: vt ex vēditione vel simili. siue ex vltima volūtate, vt hæres, ité legatarius & similes. hinc est q̄ possessio venditoris prodest emptori. ité possessio debitoris p̄dest creditori cui dictā rem obligat. Ité si creditor obligat eā alij: prodest huic secundo creditori possess. primo obligātis: vt sic cōpleta vsucapione, habeat directā hypothecariā, donec soluatur debitum primo creditori. Ité si gestor negotiorū tuorū obligauit mihi rē quā possidebas & vsucapiebas & tu postea habuisti ratū: proderit mihi possessio tua vt cōpleam vsucapi. prædictæ rei. Item si obligasti mihi rem quā vsucapiebas, hoc pacto appositō, vt si nō luas vsque ad carnispriuium, possim eā vendere: si eam vendo ex forma pacti, emptori p̄derit possessio tua ad complendam vsucapionem. Fran.

h *Generaliter.* expositio perpetui.

i *Possumus.* sic supra de legi. & senatusc̄. l. neque leges. & supra de vsur. l. mora. Accursius.

k *Ex voluntate.* scilicet vltima.

l *Accessio testatoris.* vt.ſ. pro emptore. l. ij. §. etiam.

m *Accessione.* vt.ſ. de contrahen. empt. l. dolia. §. eum qui. &.ſ. quorum lega. l. j. §. illud. &.ſ. de vsuca. l. id tempus. &.ſ. de excep. rei iudi. l. fi. Accursius.

n *Non exolueris.* ad quod est.ſ. de pig. l. grege. §. cum pignori. & de pigno. act. l. petenti. Accursius.

o *Superaturus.* qui me superaturus est: multo magis te superabit, cum ego te superaturus essem. Accursius.

p *Debet.* vt habeat directā hypothecariā cōpleta vsucapio. quasi à domino res obligata videatur: alioquin vtilem haberet, vt.ſ. de pignori. si ab eo. sed fallit hæc regula: vt.ſ. qui po. in pig. l. Claudius. Ité.ſ. ad Tertullia. l. ij. §. obiicitur. &. l. æquissimū. §. si ex filio. & instit. ad Tertul. §. pater. scilicet in matre defuncti & auo. Ité in auth. qui. mo. nat. effi. sui. §. discretis. col. v. &.ſ. ad Trebel. ex facto. ſ. in muliere quæ excludit naturales filios excludētes cognatos. Ité fallit in muliere q̄ p̄fertur his quorū pecunia res refectæ sunt: nō tamē habentibus expressas hypothecas: vt in auth. de æqua. do. §. his cōsequés. col. vij. &.ſ. qui po. in pig. l. interdū. ité.ſ. de iniusto testa. l. pen. Ité si diligo te, tu illū: nō sequitur q̄ ego diligā illum. Item si ego sum tuus vasallus, & tu alterius nō sequitur, ergo ego sum illius. posset tamen dici q̄ in turbatione in. l. allegata, Claudius. nō fallit, quia ibi nō ex natura cōtractus, sed propter rē iudicatam. i. ne p̄iudicet inter alios. Ité in secūdo casu nō fallit, quia ibi pater nō poterat excludere matrem, & ita nō procedit arg. quid enim ad rē si alibi exeludit? Idē respon. in patre. nam pater non excludit auum: vnde non potest procedi.

q *Concessisse venditionem.* & sic sufficit semel velle. sic supra de aqua plu. ar. l. in diem. & supra de adquir. hæredi. l. si quis mihi bona. §. fin. Accursius.

BIU Cujas

In vſucapione.][*CASVS.*] In vſucapione cõplenda ſufficit tãgi vltimã diẽ triennij, vt habeatur pro cõpleta.[*ACCESSIO.*] Si rem alienã quã bona fide poſsidebas, mihi vẽdidiſti: proderit mihi tẽpus quo tu eã poſſediſti. Item tẽpus quo auctor tuus poſſedit, vt ſic citius cõpleam vſucapi. Secũdo dicit: medius auctorũ meorũ nõ poſſedit rẽ: vtputa venditor vẽditoris mei. præcedentiũ poſſeſsio non proderit mihi: ſed auctoris mei poſſeſsio. Scias ergo q̃ poſſeſsio eius à quo emi, vel à quo emit procurator meus pro me: prodeſt mihi. Item ſi emi à procuratore Titi rem à Titio poſſeſſam: & Titio hoc volente: prodeſt mihi poſſeſsio Titij. Sed pone q̃ Titius Sempronio mãdauit vt vẽdat quãdam rem à Titio poſſeſſam: & Sempronius hoc idẽ mandauit Cornelio. dicitur q̃ nõ aliter poſſ. pdeſt mihi niſi volũtate Titij hoc eſſet factũ. quod expone vt in glo. domini mei Acc. Sed pone q̃ emi quandã rem à filio tuo, vel ſeruo tuo: an tẽpus quo tu pater poſſediſti, pſit mihi? Dicitur q̃ non: niſi tua voluntate vendidit, vel niſi habuerit liberã adminiſtrationẽ peculij. Itẽ ſi emi rem pupilli, vel adulti, vel furioſi, à tutore eius vel curatore: poſſeſsio pupilli vel adulti proderit mihi. Item ſi ventris nomine, aut cauſa rei ſeruãdæ in poſſ. quis fuerit miſſus rei quã tu poſsidebas, & eã rẽ à te emi, etiã hoc tẽpus quo aliꝰ eam detinuit, proderit mihi. [*HAE AVTEM.*] Quod dictum eſt poſ. vẽditoris prodeſſe emptori: intelligendũ eſt de poſ. quam habuit antequã vẽderet: nõ de ea quã poſteaquã vendidit habuit. & licet tẽpore quo vẽdidit, nõ poſsidebat rẽ quam vẽdidit, ſed emptor eam poſsidebat ex cauſa depoſiti, vel ſimili: tamen tẽpus quo venditor poſſedit, proderit emptori. Itẽ ſi hæres rem hæreditariam vendidit: tempus quo teſtator poſſedit, item tempus quo hæres poſſedit, proderit emptori. Fran.

a *In vſucapione.* triennij, &.x. vel.xx. an. vt & ſupra de vſucap. l.in vſucap. ſecus[a] in præſcrip. xxx.an. vt infra de act. & ob.l.in omnibus. quæ eſt contra. & eſt ratio: vt.ſ.de liberis & poſthu.l. cum quidam. vel hic contra reales: ibi contra perſonales. prima placet. & facit infra de verb.ſignifi. anniculus. Sed argu. contra ſupra de auro & arg.leg.l.& ſi non ſint.§.quid ergo. & ſupra de mino.l.denique.§.minorem.

b *Repleatur.* id eſt compleatur.

c *Vnde quis.* id eſt à quo. Accurſius.

d *Non proderit.* vt hic, & ſupra de adquir. poſ.l. Pomponius.§. quæſitum.

e *Poteſt.* vt &.j.de adquir.poſ.l.Pomponius.in fi.

f *Item adiiciendum eſt.* caſibus prædictis.

g *Erat.* ſcilicet vt venderet.

h *Permiſerit.* ſemper autem conceſſum intelligitur, niſi ſit prohibitum: vt ſupra manda.ſi procuratorem.§.j. ſed quidam dicunt hic eſſe ſpeciale, vt exigatur permiſsio ſpecialis. Accur.

i *Vendidit.* vt ſupra de vſucap.l.ſi ſeruus.

k *Adminiſtraret.* ſunt enim quidam qui non adminiſtrant: & de his dic vt.ſ.de auct.tuto.l.& ſi pluribus.

l *Accedit.* id eſt dãda ſit acceſsio. ad quod facit.ſ.vt in poſ.lega.l.is cui.§. qui legatorũ. & l.quæ legatorum. &.ſ. de ven. in poſ. mit.l.j. §. deminutio. &. ſ. de adquir. poſ.l. poſſideri.§.fi. Itẽ facit ad ſuperius reſpon. ſ. de iure do. l. ſiue generalis. & C. de nup.l.ſi furioſi.

m *Res fuerit.* qui redemit quoquo modo. ad quod eſt.ſ.de vſucap.l. id tẽpus. in prin. &.§. in re. Accur.

n *Nõ habuerat.* ſed erat apud emptorẽ vel vt depoſita, vel vt cõmodata, vel vt pignerata. aliud ſi eſſet apud alium: vt.ſ.ea.l.§.j.ibi, ſed & ſi &c.j.eo.l.fi. & ſ.de adquir.poſ. Põponius. §. quæſitum. Vel dic quòd nõ erat tempore venditionis, ſed tempore traditionis.

o *Noſtro tempore.* hoc fallit in hærede cui p̃cedit vſucapio ſine poſſeſ. vt ſupra de vſuca.l. cœptam. &.l. nũquã.§. vacuũ. &.l.iuſto.§. nõdum. Item facit ſupra de adquir.poſ.l. Pomponius.§.fi.

p *Quòd lucidius.* quò, pro vt. Et no. quòd quælibet res diuiſa melius intelligitur: vt inſtit. de leg.§.ſed non vſque.

q *Propoſita.* de hoc dicet ſtatim.§.ideo. &.j.l.proxi. in princi. &.§.circa.

r *Dolo.* de hoc dicet.j.ea.l.§. ſed an dolo. Accurſius.

f *Quando obſtet.* id eſt quibus caſibus. quod dic vt.j.l.proxi.§.j. & idem dicit proxi.dictum, ſcilicet contra quas perſonas detur.

t *Inſpiciemus.* vt.j.cod.l.pure.§.fi.

u *Ciuilis.* nam tenet obligatio de iure ciuili: ſed opponitur exceptio de iure prętorio, vt.C.de inuti.ſtipu.l.dolo.

XV. VENVLEIVS libro quinto Interdictorum.

IN vſucapione[a] ita ſeruatur, vt etiam ſi minimo momẽto nouiſsimi diei poſſeſſa ſit res, nihilo minꝰ repleatur[b] vſucapio, nec totus dies exigitur ad explendum conſtitutum tempus. ¶ Acceſsio poſſeſsionis fit non ſolum tẽporis quo * apud eum fuit vnde quis[c] emit: ſed &[ei⁹] qui ei vendidit vnde tu emiſti. Sed ſi medius aliquis ex auctoribus non poſſederit: præcedẽtium auctorum poſſeſsio non proderit,[d] quia coniuncta non eſt: ſicut nec ei qui nõ poſsidet, auctoris poſſeſsio accedere poteſt.[e] ¶ Item adiiciendum eſt,[f] vnde emiſti: aut vnde is emit, cui tu emẽdum mandaueras: & quòd apud eum qui vẽdendũ* mandauit. Quòd ſi is quoque cui mandatum erat,[g] alij vendendum mandauerit: non aliter huius qui poſtea mandauerat, dandam acceſsionẽ Labeo ait, quàm ſi idipſum dominꝰ ei permiſerit.[h] ¶ Sed & ſi à filio vel ſeruo rem emero, acceſsio temporis & quo apud patrẽ aut dominum fuit, ita danda eſt mihi, ſi aut voluntate patris dominíve, aut cum adminiſtrationẽ peculij haberet, vendidit.[i] ¶ Item danda eſt acceſsio cum eo [tempore] quo* apud pupillum fuit: à cuius tutore, cum is tutelã eius adminiſtraret,[k] emiſti. Idémq; in eo qui à curatore pupilli furioſive emerit, ſeruandum eſt: & ſi vẽtris nomine, aut eius quę rei ſeruandæ cauſa in poſſeſsione eſſet, dotis ſuæ nomine deminutio facta ſit. nã id quoque temporis accedit.[l] ¶ Hæ autem acceſsiones non tam latè accipiẽdæ ſunt, quàm verba earum patent: vt etiam ſi poſt vẽditionem traditionémque rei traditę apud venditorem res fuerit,[m] proficiat id tẽpus emptori: ſed illud ſolum quod ante fuit, licet venditionis tempore eam rem venditor non habuerat.[n] ¶ Ei cui hæres rem hæreditariã vendidit: & hæredis tempus & defuncti debet accedere.

XVI. PAVLVS libro tertio ad Sabinum.

ACceſsio ſine noſtro tpe[o] nobis prodeſſe non poteſt.

DE DOLI MALI ET metus exceptione.

TITVLVS IIII.

More prudentis philoſophi ponit diuiſionem ſuam, dicens: Primo videndum eſſe qua de cauſa hæc doli exceptio ſit inuenta. Secundo, quomodo fiat dolus. Tertio, contra quas perſonas detur. Quarto, quanto tẽpore duret: poſtea proſequitur membra ſua declarando.

I. PAVLVS libro ſeptuageſimoprimo ad Edictum.

QVòd[p] lucidius intelligi poſsit hæc exceptio: priꝰ de cauſa videamus quare propoſita[q] ſit: deinde quẽmadmodum dolo[r] fiat. per quæ intelligemus quãdo obſtet[ſ] [hęc] exceptio. deinde aduerſus quas perſonas locũ habeat. nouiſsimè inſpiciemus[t] intra quę tẽpora competit hæc exceptio. Ideo autem hanc exceptionẽ prætor propoſuit, ne cui dolus ſuus per occaſionem iuris ciuilis[u] contra naturalem æquitatẽ proſit.

Res quælibet diuiſa melius intelligitur.

QVòd lucidius.] *CASVS.* Vt hæc exceptio doli recte intelligatur, eſt primo videndũ qua de cauſa fuit inuenta. Secũdo, quomodo fiat dolus: & ſic per hoc ſciemus quando obſtat exceptio doli. Tertio dicit, videndum eſt contra quas perſonas obiici poſsit hæc exceptio. Vltimo videndum erit quanto tempore duret hæc exceptio. Et certè ſcias quòd hęc exceptio eſt inuenta ideo, ne dolus alicuius ei quod ius ciuile admittebat, contra naturalem æquitatem proſit. quod dic vt in glo. hic poſita. Item ſciendum eſt quòd ex eo quod fit, præſumitur dolus quandoque in contractibus: quandoque in teſtamentis: quandoque in legibus. & da exẽpla vt in glo. Fran. Accurſius.

a *Ex facto.* id est ex qualitate facti: vt. C. de rescin. vendi. dol⁹. vel aliter, id est ex eo quod factum est vel commissum, dolus pręsumitur: vt. ś. man. l. dolus. &. l. si procurator. §. dolo. &. §. si ignorantes. Sed oppo. quod aliàs dicitur ex perspicuis indiciis debere probari: vt. C. de dolo. l. dolum? Respon. & tunc illum [a] admissum probat, cũ ex qualitate facti perspicue ostendit. Item oppo. qui dolum dicit &c. vt. ś. de proba. l. quotiés. §. qui dolo. Respon. satis probatur dolus, si qualitas facti in qua est dolus, probatur.

a No. gl. ad hoc, quòd dolus ꝓbatur si qualitas facti in quo cõsistit probatur: hoc addito, quòd dolus quandoque ꝓbatur etiã ex cõiecturis per glo. in ca. fi. de renũ. lib. 6. Bolog.

b *In cõtractibus.* da exẽplum de incidẽti, & de eo qui dat causam contractui: vt. ś. de actio. emp. Iulia. §. si venditor. &. §. seq. & de dolo. l. & elegãter. in prĩ. &. j. eo. per multas. ll.

c *In testamentis.* edendis vel supprimendis: vt. C. si quis ali. testa. prohi. l. j. &. ij. &. C. ad l. Cornel. de falsis. l. cũ. C. de inoffi. testa. l. fratris. ĩ fi. & supra de leg. ij. l. cũ pater. §. Titio. Accursius.

d *In legibus.* condendis, vel interpretandis, non cãcellandis: vt faciebat quidam Valicosius Papiensis. nam iudici interdum interpretari permittitur: vt. j. de appella. l. ab executore. Accursius.

Sed an dolo quid factum sit, ex facto [a] intelligitur. Et quidẽ dolo fit tã in contractibus, [b] quàm in testamẽtis, [c] quàm in legib⁹. [d]

II. VLPIANVS libro septuagesimosexto ad Edictum.

PAlam est autem hanc exceptionem ex eadem causa [e] propositam, ex qua causa proposita est de dolo malo actio.

Exceptio doli aduersus eum contra quẽ proponitur: non est in rem, sed ex parte eius qui eam proposuit sic. h. d.

℣ Sequitur vt videamus in quibus causis locum habeat exceptio, & quib⁹ personis obiiciatur. Et quidem illud adnotandum est, [f] quòd specialiter exprimendum est, de cuius dolo quis [g] queratur, non in rem, [h] *si in ea re* [i] *dolo malo factum est*: sed sic, *si in ea re nihil dolo malo actoris factum est.* docere igitur debet is qui [k] obiicit exceptionẽ, dolo malo actoris factũ [esse:] nec sufficiet ei ostendere in re dolum esse: aut si alterius [l] dicat dolo [malo] factum, eorum ꝑsonas specialiter debebit enumerare: dummodo hę sint, quarum dolus noceat. [m] ℣ Planè ex persona eius qui exceptionem obiicit, in rem opponitur [n] exceptio. neq; enim quæritur aduersus quem commissus sit dolus: sed an in ea re [o] dolo malo factũ sit à parte actoris. [p]

Qui perseuerat petere vsque ad litẽ contestatam quod sine causa stipulatus est, videtur dolo petere. h. d.

℣ Circa primam speciem, quibus ex causis exceptio hæc locum habeat, hæc sunt quæ traponi exceptio doli. sed videtur illud falsum. nam si factum fuerit pactum de non petendo fideiussori: non prodesset reo, nec obstat exceptio si à reo petat. debet autem posse opponi ab omnibus qui possident, sicut dicitur hic. vnde distinguitur, vtrum dolus committitur in re adquirenda vel obligatione pro qua vel ex qua modo agitur: quo casu locum habet quod hic dicitur. aliàs si non in adquiréda cõmittit dolum, sed in eo quòd venit contra pactum: non ob. excep. vt supra de pactis. l. fideiussoris. quæ est contra. Item facit supra de dolo. l. sed si ex dolo. §. fin. Accursius.

Ex eadem causa. ergo ideo ne vel malitia sua sibi sit lucrosa, vel istis simplicitas damnosa: vt. ś. de dolo. l. j. in princip.

Annotandum est. scilicet circa personas contra quas opponitur, & à quibus.

Quis. scilicet reus.

Non in rem. poterit opponi doli exceptio.

Si in ea re. recte agereres si &c. & da exemplum vt infra eo. apud Celsum. §. item quæritur. &. §. sed & si mulier. &. l. pure. §. si cui. exceptio ergo doli ꝑsonalis est ex parte illius qui dolum commisit, vt contra eũ solummodo opponatur: contra alium non, nisi ab eo habeat causam lucratiuam, vel propè vel nõ lucratiuam, sed tamẽ res reuersura est ad dolosum: vt infra. e. l. apud. §. si quis autem ex causa. sed ex parte eius qui eam opponit, est in rem: vt scilicet quilibet possidẽs si cõueniatur ab eo qui dolum commisit vel cõmittit: vt. C. de rei vin. l. fin. posit scilicet opponi exceptio doli. sed videtur illud falsum. nam si factum fuerit pactum de non petendo fideiussori: non prodesset reo, nec obstat exceptio si à reo petat. debet autem posse opponi ab omnibus qui possident, sicut dicitur hic. vnde distinguitur, vtrum dolus committitur in re adquirenda vel obligatione pro qua vel ex qua modo agitur: quo casu locum habet quod hic dicitur. aliàs si non in adquiréda cõmittit dolum, sed in eo quòd venit contra pactum: non ob. excep. vt supra de pactis. l. fideiussoris. quæ est contra. Item facit supra de dolo. l. sed si ex dolo. §. fin. Accursius.

Is qui. scilicet reus.

Alterius. quàm actoris.

Noceat. Nocet quidem hæredi dolus testatoris, & alij vniuersali successori: vt per bono. possess. vel per Trebel. vel per hoc quòd bona sint addicta causa libertatum conseruandarum, vel per arrogationem, & similia: vt infra de reg. iur. l. quod ipsis. Item dolus auctoris à quo quis habet causam lucratiuam: vt. d. §. si quis autem. vel propè lucratiuam: vt. §. auctoris. d. l. apud. infra eo. si tamen agat iste qui causam habet à doloso: vt. §. si quis autem. aliter si ipse conueniatur: vt supra titu. j. l. an vitium. Item nocet ei qui non ex causa lucratiua habet à doloso, quando res ad eum est reuersura: quod dic per exempla: vt in creditore: vt infra eo. §. si quis autem. ibi, idem tractat &c. d. l. apud. Item marito solu. ma. non constante: vt infra eo. l. apud Celsum. §. sed & si mulier. &. §. apud Iulianũ. Item dolus tutoris vel curatoris obiicitur minori, vel alij personæ quæ habet curatorem, quatenus sunt locupletati: vt infra. e. l. apud. §. illa. &. §. si quis. ibi, quæ in tutore &c. Sunt & aliæ personæ de quarum dolo obiicitur, quas videre potes infra eodem. l. apud. §. in hac. &. §. quæsitum. &. §. mandaui. sed & singularis successor, & ex causa non lucratiua repellitur si velit vti accessione temporis sui auctoris, non aliàs: vt infra eod. l. apud Celsum. §. de auctoris. & supra de adquiren. posses. l. Pomponius. §. cum quis.

In rem opponitur. cõtra. ś. ad Maced. l. * sed & Iul. §. sed & si filius. &. ś. de secun. tab. l. penul. §. plane. in fi. contra. &. ś. fi ser. vin. l. loci. §. competit. contra.

Re. adquirenda, non retinenda: vt. d. l. de pactis. l. fideiussoris.

Actoris. id est an actor in ea re dolum commiserit. & large accipe hic dolum, vt etiam si bonam fidem habuit in re adquirenda, si tamen deficit titulus, vel aliquod de illis quæ sunt necessaria ad Publicianam, repellatur hac exceptione, si postea rem illam à quocunque possessore vindicet: vt &. C. de rei vindi. l. fina. vel dicas hunc non tunc, sed nunc dolum committere, quando petit. argu. infra proxi. §. Item si habuit scientiam rei alienæ, loco doli accipitur, cum nec vsucapere possit,

sit, nec Publicianam habere. Et eadem in personali quæsita, siue dolo promittentem induxit, siue etiam bona fide: sed tamen causa deest quæ adesse credebatur. Dic ergo factum in præteritum, vel etiam fieri in præsenti: vt infra proxi. §. & infra de verbo. obliga. l. si quis cum aliter. Accursius.

a *Sine causa.* vel quia in stipulando causa nō exprimitur à cōtrahentibus: vt supra de proba. l. cū de indebito. §. fi. vel exprimitur quæ ab vtraque parte inesse creditur, & non inest: vt si credo te vendidisse vel mutuasse, p curatori meo: & ideo ex causa vēditionis vel mutui promitto: vt. C. de non nume. pecu. l. si ex cautione. Idem & si tu etiam in hoc credebas te mutuasse procura. vel alium pro te. Sed quid si ego qui p mitto sine causa, scio causam non inesse, tu credas inesse? Respon. videor donasse: & sic tenoor: vt arg. ī. de reg. iur. l. cuius. &. C. ad. l. Fal. l. fi. secus forte si & tu scias causam non inesse: quia in pari causa &c. vt infra de verbo. oblig. l. si seruum. §. sequit. & adde quod not. C. de nō nume. pecu. l. generaliter. in distinctione ibi posita. Itē an hic libell⁹ sit admittēdus, pero decē quia p missit? a videtur q̄ nō, cū in p missione nō sit causa sufficiens: vt hic: sicut nec hæc sit causa sufficiens, quia rex est in Francia: sed adiicere debet: quia promisisti ex causa mutui, vel simili: licet sit argu. cōtra. s. titu. ij. l. cum de hoc. sed illam expone vt ibi. ergo nec ista, peto par caponū singulis annis, quia tui maiores promiserunt: sed debet adiici, p possessionib⁹ quas à meis maioribus maiores tui habuerunt. probata tamē diuturna p statiōe præsumitur promissio, & causa: vt not. s. de vsur. l. cū de in rem verso.

b *Nocebit.* tenet ergo, sed exceptione eliditur, nisi causa probetur: vt not. C. de non nume pecu. l. generaliter.

c *Admiserit.* quia credebat causam inesse, quæ non erat.

d *Idoneam.* supra non aderat causa nec re, nec spe: hic aderat saltem spe: vt in exemplo quod sequitur, proinde &c.

e *Proinde.* id est ergo.

f *Creditурus.* nō tamen credidit: vt. s. si cer. pe. l. qui pecuniam.

g *Non est secuta.* vt in mutuo.

h *Finita est.* vt matrimoniū. & facit. s. de pac. l. iurisgen. §. siue. & infra de pollici. l. j. §. si vero. &. s. de condic. sine causa. l. j. &. l. qui sine. & infra de fideiuss. si stipulatus esses. in princ. &. j. de verbo. oblig. l. si quis cum. & infra. §. & generaliter.

i *Ambigendum est.* vt insti. de excep. §. præterea. & supra de pactis. l. item quia. Accursius.

k *In factum.* omnes dicuntur in factum: quia ex facto vel non facto oriuntur: vt supra de except. l. exceptiones. & ar. infra eo. l. apud. §. aduersus. quæ est contra. Accursius.

l *Exceptionibus.* vt infra eo. l. qui æquitate. & supra de præscrip. ver. l. quotiens.

m *Nihil dolo.* quia ignorauit, quare non debeat petere: vt. j. de reg. iur. l. qui in ius. & facit. s. de pact. iurisgen. §. siue. &. s. depositi. l. si quis inficiatus. in prin. &. s. de tribu. l. illud. §. si tamen.

n *Ignorantia.* vel nisi reuerētia personæ hoc faciat: vt. j. e. l. apud. §. aduersus. quę est cōtra.

o *Non male dictū est.* quærendo.

p *Vsuras.* facit. s. de pactis. l. qui in futurū. & de le. commis. l. lege. §. fi. &. l. post diem.

q *Ignoraret.* emptor, scilicet eum statuliberum esse. quid ergo si sciuit? Respon idem ex quo est stipulatus: vt infra. e. l. apud. §. item Labeo. &. C. de euic si fundum. Sed contra. s. de contrahē. emp. l. ea quæ. sed ibi sanitatem: hic pecuniam emptor est stipulat⁹, scilicet duplum. Item secus si fuit sciens, & stipulatus nō fuit: vt supra de euict. l. qui libertatis.

r *Acceperit.* nam in psona emptoris potest impleri cōditio libertatis: vt. s. de statuli. l. si statulibera. §. j.

s *Potest.* emptor.

t *Deduxerit.* de duplo quod nec petit.

u *Nō nocere.* & sic decem sibi data habebit, quia & sua & duplum pretij habebit à venditore.

x *Item si ob id.* scilicet agā ex épto, quod est. j. Accursius.

y *Decem.* nō ex re sua: alioquin contra: vt. s. posuit in éptore. &. s. de act. emp. l. Iulian⁹. §. sed & si quid præterea. Item subaudi hic, & postea hominem tradidit mihi ignorāti liberum eum factum: & postea se euicit in libertatem ex causa precedente venditionem: alioquin male diceret ex duplæ stipulatu vēditoré cōueniendū, cū nō videtur véditor ea debere teneri, nisi post traditionē emptori factā euincat: vt. s. de euict. l. euicta. §. j. secūdū Azo. & Hug. sed quidā dixerūt arg. hui⁹. l. posse agi de dupla p euictiōe, re euicta etiā ante traditionē, & post venditionē.

z *Recipiam.* quæ occasione rei emptæ ad eum peruenerunt: cū seruum hac datione liberum factum prestare non possit.

a *Eum liberare.* pro rata parte, & in decem.

Quæ sunt exceptiones, & quotuplex earum differentia.

Exceptiones dicuntur quasi quædam exclusiones, quibus obiectionibus actoris intentio excludit, vel infirmatur. Quarum quædam sunt in legibus, quædam in edictis, quædam in moribus constitutæ. Quæ omnes ex his fontibus deriuatæ, in iudicio obiectæ, actionem infirmant, & reum absolutum faciunt. Sunt autem quædam perpetuæ & semper inhærentes, quædam temporales & ad tempus. Quædam personales, quædam rei cohærentes. Quædam in rem scriptæ, quædam in personam. Quædam ex facto, quædam ex iure. Quædam dilatoriæ, quædam peremptoriæ. Quædam ex persona actoris, quædam ex persona rei. Quædam ex persona procuratoris. Quædam ex rei natura. Quædam ex rei qualitate. Quædam ex rei quantitate. Quædam ex tempore. Quædam ex loco. Quædam ex modo. Quædam ex causa. Quædam ex ordine. Quædam ex forma. Quædam ex substantia. Quædam ex accidente. Quædam ex præsumptione. Quædam ex coniectura. Quædam ex argumento. Quædam ex testimonio. Quædam ex confessione. Quædam ex iuramento. Quædam ex transactione. Quædam ex pactione. Quædam ex stipulatione. Quædam ex promissione. Quædam ex obligatione. Quædam ex contractu. Quædam ex quasi contractu. Quædam ex delicto. Quædam ex quasi delicto. Quædam ex maleficio. Quædam ex quasi maleficio. Quædam ex crimine. Quædam ex quasi crimine. Quædam ex damno. Quædam ex quasi damno. Quædam ex iniuria. Quædam ex quasi iniuria. Quædam ex rapina. Quædam ex quasi rapina. Quædam ex furto. Quædam ex quasi furto. Quædam ex dolo. Quædam ex quasi dolo. Quædam ex metu. Quædam ex quasi metu. Quædam ex fraude. Quædam ex quasi fraude. Quædam ex simulatione. Quædam ex quasi simulatione. Quædam ex ficta. Quædam ex quasi ficta. Quædam ex falsa. Quædam ex quasi falsa. Quædam ex vera. Quædam ex quasi vera. Quædam ex bona. Quædam ex quasi bona. Quædam ex mala. Quædam ex quasi mala. Quædam ex iusta. Quædam ex quasi iusta. Quædam ex iniusta. Quædam ex quasi iniusta. Quædam ex legitima. Quædam ex quasi legitima. Quædam ex illegitima. Quædam ex quasi illegitima. Quædam ex naturali. Quædam ex quasi naturali. Quædam ex civili. Quædam ex quasi civili. Quædam ex gentium. Quædam ex quasi gentium. Quædam ex canonica. Quædam ex quasi canonica. Quædam ex ecclesiastica. Quædam ex quasi ecclesiastica. Quædam ex sæculari. Quædam ex quasi sæculari. Quædam ex militari. Quædam ex quasi militari. Quædam ex navali. Quædam ex quasi navali. Quædam ex terrestri. Quædam ex quasi terrestri. Quædam ex aquatica. Quædam ex quasi aquatica. Quædam ex aerea. Quædam ex quasi aerea. Quædam ex ignea. Quædam ex quasi ignea. Quædam ex terrena. Quædam ex quasi terrena. Quædam ex celesti. Quædam ex quasi celesti. Quædam ex infernali. Quædam ex quasi infernali. Quædam ex purgatoria. Quædam ex quasi purgatoria. Quædam ex paradisiaca. Quædam ex quasi paradisiaca. Quædam ex angelica. Quædam ex quasi angelica. Quædam ex archangelica. Quædam ex quasi archangelica. Quædam ex seraphica. Quædam ex quasi seraphica. Quædam ex cherubica. Quædam ex quasi cherubica. Quædam ex throna. Quædam ex quasi throna. Quædam ex dominationum. Quædam ex quasi dominationum. Quædam ex principatuum. Quædam ex quasi principatuum. Quædam ex potestatum. Quædam ex quasi potestatum. Quædam ex virtutum. Quædam ex quasi virtutum. Quædam ex archangelorum. Quædam ex quasi archangelorum. Quædam ex angelorum. Quædam ex quasi angelorum. Quædam ex animarum. Quædam ex quasi animarum. Quædam ex spiritualium. Quædam ex quasi spiritualium. Quædam ex corporalium. Quædam ex quasi corporalium. Quædam ex materialium. Quædam ex quasi materialium. Quædam ex immaterialium. Quædam ex quasi immaterialium. Quædam ex intellectualium. Quædam ex quasi intellectualium. Quædam ex sensibilium. Quædam ex quasi sensibilium. Quædam ex rationalium. Quædam ex quasi rationalium. Quædam ex irrationalium. Quædam ex quasi irrationalium. Quædam ex vegetabilium. Quædam ex quasi vegetabilium. Quædam ex mineralium. Quædam ex quasi mineralium. Quædam ex elementalium. Quædam ex quasi elementalium. Quædam ex celestium. Quædam ex quasi celestium. Quædam ex infernalium. Quædam ex quasi infernalium. Quædam ex purgatoriarum. Quædam ex quasi purgatoriarum. Quædam ex paradisiacarum. Quædam ex quasi paradisiacarum. Quædam ex angelicarum. Quædam ex quasi angelicarum. Quædam ex archangelicarum. Quædam ex quasi archangelicarum. Quædam ex seraphicarum. Quædam ex quasi seraphicarum. Quædam ex cherubicarum. Quædam ex quasi cherubicarum. Quædam ex thronarum. Quædam ex quasi thronarum. Quædam ex dominationum. Quædam ex quasi dominationum. Quædam ex principatuum. Quædam ex quasi principatuum. Quædam ex potestatum. Quædam ex quasi potestatum. Quædam ex virtutum. Quædam ex quasi virtutum. Quædam ex archangelorum. Quædam ex quasi archangelorum. Quædam ex angelorum. Quædam ex quasi angelorum.

in eo, vt dolo careat. ¶ Nō malè dictum est, o si creditor vsuras p in futurum acceperit, deinde pecuniam nihilo min⁹ petat antequam id tempus præteriat, cuius temporis vsuras accepit: an doli exceptione repellatur. Et potest dici dolo eum facere. accipiendo enim vsuras, distulisse videtur petitionem in id tempus quod est post diem vsurarum præstitarum, & tacitè conuenisse interim se nō petiturum. ¶ Item quæritur, si statuliberum mercatus quis fuerit iussum decem dare, cum hoc ignoraret: q & duplam stipulatus fuerit, deinde decem acceperit? r Euicto eo in libertatē, agere ex duplæ stipulatiōe potest. f sed nisi decem quæ implendę conditionis causa acceperit, deduxerit: t exceptione summouendus erit. & hæc ita Iulianus quoque scripsit. Si tamen ex re emptoris, vel ex peculio quod ad emptorem pertinebat, pecuniam dederit statuliber, potest dici exceptionem non nocere: u quia dolo non fecerit.

III. PAVLVS libro septuagesimoprimo ad Edictum.

ITem si ob id x quòd antequā dominium ad me trāsferatur, venditori dederit decem, y & agam ex empto vt decem recipiam: z ita puto competere mihi actionē, si paratus sim ex duplæ stipulatione eū liberare. a

Qui dolo non mandat, quod aliàs esset mandaturus si dubitaret factum non secuturum: censetur esse in dolo. hoc dicit.

IIII. VLPIANVS libro septuagesimosexto ad Edictum.

APud Celsum quæritur: si cū Titio mandassent creditoré cōueniendū, cū nō videtur véditor ea debere teneri, nisi post traditionē emptori factā euincat: vt. s. de euict. l. euicta. §. j. secūdū Azo. & Hug. sed quidā dixerūt arg. hui⁹. l. posse agi de dupla p euictiōe, re euicta etiā ante traditionē, & post venditionē.

z *Recipiam.* quæ occasione rei emptæ ad eum peruenerunt: cū seruum hac datione liberum factum prestare non possit.

a *Eum liberare.* pro rata parte, & in decem.

Apud Celsum. IACVS. Creditores hęreditarij excepto vno mandauerunt Titio vt hæreditatem non idoneam debitoris defuncti adiret. ille autem vnus bene mandasset illud idem si ad mandatum aliorum Titius non adiisset: & Titius adiuit hæreditatem prædictam. nunc creditor non mandans vult petere debitum quod sibi debetur ab isto Titio. dicitur quòd repellitur excep. doli in eo quod inuenit vltra vires hæreditatis: quod intelligas vt in glosis. [IVLIANVS SCRIBIT.] Titius infirmus causa mortis consobrino vxoris suæ promisit

dare

BIU Cujas

dare.c.volens eam pecuniam ad vxorem suam peruenire.deinde Titius conualuit.si ex illa promissione cõuenitur Titius:habet except.doli mali. [*SI IN ARBITRVM.*] De causa quam habebam contra te,compromisimus in arbitrum:& promisimus obedire dicto arbitri in omnibus,& sub pœna.tãdem cum arbiter præcepisset mihi vt tali die coram eo adessem:infirmitate ductus non iui; & sic incidi in pœnã. si aduersarius eam à me petat,habeo excep.doli.[*ITEM QVAERITVR.*] Pone casum vt in glo. domini mei Ac. quæ incipit, potest ita exponi. [*SI QVIS PVPILLO.*] Quod debebam pupillo,solui ei sine tutoris auctoritate.ex ea pecunia factus est locupletior.si iterum eam pecuniam à me petat:obstat sibi exceptio. nam & si mutuam accepit pecuniam sine tutoris auctoritate,& eam conuertit in suam vtilitatem:si ad eã conueniatur & accipiat,replicabitur.& quod dixi in pupillo,idẽ in adulto & in furioso.[*ITEM LABEO.*] Emi à te seruum fugitiuum,sciens esse fugitiuum:stipulatus tamen sum à te eum non esse fugitiuum. postea inuenitur fugitiuus.ago ex stipula. prædicta. tu excipis, quia sciebam fugitiuum:ego replicabo,quia sum stipulatus.non teneris act. ex empto,nec alia. [*QVOD SI IS CVI PECVNIA.*] Titius debebat mihi Francisco.x.hic Titius mandauit Sempronio vt hoc nomen à me emat.ego autem de hoc debito transegi cum Titio.postea nomen istud Titij vendidi Sempronio ignoranti prædictam transac.& promisi non agere contra Titium ad dicta.x.& per me non fieri quo minus exigeret ab eo. postea egi contra Titium ad decem,& fuit condemnatus,quia non potuit de transac.probare:& soluit mihi dicta.x.nunc Sempronius vult agere contra me ex promissione quam ei feci.dicitur ꝙ potest, non obstante excep.doli,nisi sim paratus reddere quãtum ab eo recepi.nam si hoc reddam:in tãto obstat sibi excep.& hoc si habes in litera,ab emptore.aliàs est à debitore:& tunc plana.[*LABEO.*] Egi contra te rei vindi.ad seruum,& obtinui: tandem iussu iudicis promisisti intra certum diem dare eum mihi,& sub pœna hoc promisisti:tandem non dedisti intra diem:& sic incidisti in pœnam.nunc volo petere pœnam,& ipsum seruum.dicitur quòd obstat mihi excep.doli.vnum enim de his petere debeo,non ambo. [*ITEM QVAERITVR.*] Obligaui tibi vniones pro.x.id est margaritas pretiosas:& conuenit vt redderes mihi easdem margaritas prædictas solutis.x.nunc culpa tua amisisti margaritas,& sic teneris ad æstimat.& si agas contra me ad.x.ego excipiam excep.doli:quia non reddis mihi margaritas prout conuenit:nec reddam tibi debitum,id est prædicta.x. [*SI MINOR.*] Minor mihi seruum suum donauit,& tradidit:nunc à me vindicat:dicitur quòd obstat sibi exce.doli,nisi reddat impensas quas in seruũ feci circa aliméta,vel circa alia. [*PRAETEREA.*] Si aliquis petat aliquid ex testamento contra voluntatem testatoris,repellitur excep.doli.hinc est ꝙ si hæres instítutus in testamento Titij(de qua institutione Titius testator pœnituit expresse,vel tacite:quę exempla da vt in glo.quæ incipit,vt &c.) hic hæres petit hæreditatem ex prædicta institut.repellitur except.doli.Secundo dicit:testator instituit me hæredẽ in vna vncia hæreditatis,quæ vncia valebat ducenta. & si hoc nollem,legauit mihi.c.ego accipere legatum volo,& non vnciam iure institut.dicitur quòd audior,nec repellor except. doli.Sed pone ꝙ repudio institutionem habens pretium ob hoc à substituto.dicitur ꝙ legatum petere non possum quasi hæredi. videar habere.& sic repellar except.doli. [*QVAESITVM.*] Cum haberem vsumfruc.in fundo tuo:consensi tibi vt venderes fundum.dicitur quòd videor per hoc amisisse vsumfruc. vnde si eum vsumfru.amodo petam:obstat mihi excep. [*MARCELLVS.*] Pone casum vt in gl.quæ incipit,forte posset hoc modo intelligi &c.[*CONTRA SENATVS.*] Mutuaui.x.cuidam filiofami.qui se adseruit esse sui iuris. si agam ex mutuo contra eum,& ipse excipiat ex Macedoniano:ego replicabo de dolo. [*LABEO.*] Cum te conuenirem ad fundum,transegi tecum, & promisi dolũ non cõmitti:vt si amodo petam à te fundum,& sic contra transact.veniam,licet possis me conuenire ex stipulatione propter dolum istum,quia contra transac.venio:tamẽ excipere de dolo potes,quia licet in prima petit.fundi dolum non commisi,nunc tamen cõmitto cum contra transac.venire volo. & hunc casum habes in fine glo.quæ incipit,potes punctare &c. vel aliter potes ponere casum vt in prin.eiusdem glo.hoc dicit vsque ad.§.aduersus.Frã.

A

res hæreditarij,vt adiret hæreditatem, [a] vnus non mandasset decipiendi eius causa, [b] mandaturus alioquin si non foret hic aditurus,deinde agat: an exceptione repellatur. Et ait Celsus doli eum exceptione repelldum. [c] ℣ Iulian⁹ scripsit,Si quis cum æger esset,centum aureos vxoris suæ consobrino spopõdisset, [d] volens [e] scilicet eam pecuniam ad mulierem peruenire:deinde conualuerit:an exceptione vti possit,si conueniatur.Et refert [f] Labeoni placuisse,doli mali[exceptione] vti eũ posse. ℣ Si in arbitrum [g] cõpromiserimus:deinde cum non stetisset [h] ob aduersam valetudinem,pœna commissa est:an vti possim doli exceptione? [i] Et ait Põponius,prodesse [k] mihi doli exceptionem. ℣ Item quæritur, [l] †si cum eo à quo tibi sexaginta deberẽtur, compromiseris:deinde per imprudẽtiam [m] pœnam centum stipulatus fueris? Labeo putat conuenire officio arbitri,iubere tantum tibi dari,quantũ revera debeatur. [n]

B

a *Hæreditatẽ.*nõ idoneam:quo casu contra eos doli exceptio,& pro non mandantibus de dolo actio datur,in eo scilicet quòd vltra vires hæreditarias cõueniretur:vt.ŝ. de dolo.l.fi. vel dic mandauerunt remittẽtes partem debiti:ad quã scilicet remissionẽ partis non tenentur alij,si maior pars remittat: vt.ŝ. de pac.l. iurisgentium.§. fi.&.l.seq.& secundum hoc dic,mãdatur⁹ sicut maxime.nam tenetur stare maiori parti:vt dixi. Tertij dicunt,quòd hic nihil voluit remittere:quo casu non tenetur stare sententiæ aliorum,nisi aliàs erat mandaturus si non adiret.& l.iurisgen.intelligunt tantum tunc quando omnes volũt remittere,sed non æqualiter:vt tunc stare teneatur sententiæ maioris partis.& facit.ŝ.man.l.si hæreditatẽ.& ad Velleia.l.fi.in princ.

b *Causa.*Sed quomodo scire poterim⁹ vtrũ iste demãdasset,aut nõ,vt obstet ei doli mali exceptio,vel nõ?Rñ.per prefationes,[a] suasiones,& admonitiones,quas forte iã ei fecerat vt adiret:vt.ŝ. de leg.j.l.si seruus plurium.§.fi.& arg.ĵ.de verb.oblig. Titia.§.j.

c *Repellendum.* sed cur,cum nec dicendo,nec faciendo dolum commisit?Respon.hoc ideo,quia fraudulose tacuit.nam & aliàs fraus doloso præiudicat:vt.C.ad Velleia.l.si sine.

d *Spopondisset.*volens donare causa mortis.nisi enim mortis fiat mentio, non intelligitur mortis causa donatio: vt.ŝ.de dote prælegata.l.Seia.immo pręsumitur donatio inter viuos:vt.ŝ. de donatio. causa mortis.l.Seia.in fi.hic ergo causa mortis donatio reuocata fuit per conualescentiã:vt &.ŝ.de donatio.causa mortis.l.mortis causa.v.§.Titia.& si certum peta.l.non omnis.

C

e *Volens.*an tamen hæc voluntas sit valida,vt mulier stipuletur,not.C.de dona causa mortis.l.j.

f *Refert.*scilicet Iulianus.

g *Si in arbitrum.*aliàs arbitrum:& aliàs arbitrium.

h *Non stetisset.*vbi præcepit arbiter.

i *Exceptione.*Si à me petatur.

k *Prodesse.*quod speciale circa iudicia & arbitria ĩtelligo.aliud igitur in cõtractibus.nã ibi cũ effectu pœna cõmittitur:vt.j.de verbo.obliga.continu⁹.§.illud.in fi.& facit.ŝ.si quis cau.l.ij.§.fi. quis.&.l.iiij.§.item si quis.& de arbi.si cũ dies.§.si quis ex.*ADDITIO.*Dic quòd illud dictũ glo.est falsum,quãdo dicit ꝙ est speciale in iudiciis:per.l.si vehenda.§.idem iuris.ŝ.ad.l. Rho.de iac.& no.in.l.quod te.ŝ.si cer.pet.Nec ob.lex cõtinuus.§.illud.j. de verbo.oblig.quia verum est ꝙ difficultas non excusat ab eo quod principaliter deuenit in obligationem:sed ab eo quod deuenit in pœnæ cõmissionẽ,difficultas excusat:secundũ Bar.hic.

D

l *Item quæritur.* potest ita exponi hic.§.quòd vere sexcenta debentur:& quòd centum tantum credebat actor sibi deberi: fuit tamen factum generale cõpromissum de eo quod deberetur vel peteretur:& quod dicit pœnam centum,id est pro centum quæ sola actor imprudens sibi deberi putabat.& secundum hoc non est pœna minor,quàm id quod creditur deberi. vel etiam dic ꝙ de sexcentis fuit compromissum:sed alio tempore primo fuerat pœna promissa,quando credebat sola centum sibi deberi. & exponeres eodem modo pœnam centum,id est pro centum quæ deberi putabat. Vel dic secundo casu,quòd bene sciebat actor sexcenta deberi:sed non credebat sibi licere stipulari nomine pœnæ vltra centum:& sic est minor pœna quàm res quæ petitur,& de qua compromissum est:& secundum hoc dic pœnam centũ, id est centum nomine pœnæ. Accursius.

m *Per imprudentiam.*secundum primum casum imprudentia est circa sortem,secundum alium circa pœnam. Accursius.

n *Debeatur.* scilicet sexcenta:cum de omnibus est compromissum,secundum vtranque positionem.& facit ad hoc officium æquitatis.C.de iudi.l.placuit.

BIU Cujas

& si non fiat,[a] non vetare ne quid amplius petatur: sed etiam si id omissum fuerit,[b] peti posse quod debeatur, Labeo dicit: & si forte pœna petatur,[c] doli mali exceptionē profuturam.[d]

Qui locupletior factus est solutione sibi facta: si iterum petat, summouetur doli exceptione. hoc dicit.

¶ Si quis pupillo soluerit sine tutoris auctoritate id quod debuit, exq; ea solutione locupletior factus sit pupillus: rectissimè dicitur exceptionem petētibus nocere. nam & si mutuam acceperit pecuniam, vel ex quo alio contractu locupletior factus sit: dandam esse exceptionem.[e] Idémque & in cæteris[f] erit dicendum, quibus non rectè soluitur. nam si facti sint locupletiores: exceptio locū habebit. ¶ Item Labeo scribit: si quis fugitiuum esse sciens emerit seruum, etsi stipulatus fuerit fugitiuum non esse, deinde agat ex stipulatu: non esse eum exceptione repellendum, quoniā hoc conuēnit,[g] quamuis ex empto actione nō haberet. sed si non conuenisset, exceptione repelleretur. ¶ Quòd si is cui pecunia debebatur, cū debitore decīdit,[h] & nomen eius vēdidit[i] Seio,[k] cui debitor mandauerat[l] vt nomen emeret: déque ea re ēptor stipulatus est:[m] deinde creditor eam pecuniam retinet, quam per iudicē abstulit:[n] an emptor[o] ex stipulatu possit experiri? Et Ofilius putat, si venditor nominis paratus non sit reddere quātum ab emptore[p] acceperit, non nocituram[q] exceptionem doli mali.[r] & puto sententiam Ofilij verā.

Qui petiit quod promissum est sub pœna, & cum hoc ipsam pœnam: summouetur exceptione doli. h. d.

¶ Labeo ait, si de homine petito[f] secūdum actorem fuerit iudicatum, & iussu iudicis satisdatum[t] sit[u], hominem intra certū diem[x] tradi: & si traditus non fuisset, pœnamque stipulato sit, petitorem, qui & hominē vindicat,[y] & pœnam petit, exceptione[z] esse repellendum. iniquū enim esse, & hominem possidere,[a] & pœnam exigere.[b]

Creditor qui perdidit sua culpa pignus quod reddere promiserat soluto debito: si debitum petat, & non reddat pignus, summouetur doli exceptione. h. d.

¶ Item quęritur, si vniones[c] tibi pignori dedero, & cōuenerit vt soluta pecunia [vniones] rederentur: & hi vniones culpa tua[d] perierint, & pecuniam petas: extat Neruæ & Atilicini

a *Et si non fiat.* id est non condemnet in sexcentis: sed in centū tantum: non debet vetare de quingentis non petendis.

b *Fuerit.* id est fecit quod non debuit, scilicet vetando de quingentis peti: nunc non poterunt peti quingenta. sed quare hoc, cū de toto cōpromissum fuit, & forte etiam totum petitū? Rñ. quia persecutio non fuit in totum: vt. C. de iudi. l. licet. &. s. de except. rei iudi. & an eadem. §. actiones. & hoc secūdū vtrūque casum. vel die verius, omisit. s. nil dicēdo de quingentis: & tunc poterunt scilicet peti integra sexcenta: quia sententia non valet ipso iure, in qua, scilicet sententia, in parte cōdemnauit, in alia tacuit: vt. s. de arbi. l. de rebus. &. C. de appel. l. eos. j. in prin. ibi, omnē causam &c. Sed aliud in iudicio ordinario: vt quidam dicunt: quia ibi videt tacite absoluisse in eo quod tacuit. & pro eis. C. si aduersus rem iudi. l. j. sed verius idem in eo. & dic q ibi in reliquo absoluit: vt ibi not.

c *Petatur.* à te: qui vis petere quingenta, & sic non stas firmus compromisso. Accursius.

d *Profuturam.* scilicet si paratus sit tantum & minus de sexcentis accipere, quantū est pœna: aliàs contra est. s. p socio. l. si quis à socio. & l. seq. vel dic secus: quia pœna apponitur loco contemptus arbitri: qui merito potest hic cōemni, cum sententia nō valuerit: quia non de toto iudicauit: & sic nil remittitur de sexcentis occasione pœnæ. Ibi autem succesīt loco rei. ar. supra de arbi. l. si quis rem. &. l. non distinguemus. in princ. quæ esset contra si diceret tantum remitti de sorte, quanta est pœna: quia sic referret esset maior pœna, vel minor: quia lex illa, non distinguemus. non vult interesse. vel econtra si diceres hic non tenere sententiam ideo, quia pœna fuerit minor: sed certe non est ideo: sed quia in parte tacuit, vt dictum est. & sic non obstat. & facit supra de arbit. l. Labeo. & de eo per quem factum est. l. ex hoc. §. fina. Accursius.

e *Esse exceptionem.* id est replicationem.

f *In cæteris.* vt furiosis, & his quibus est interdictum bonis: & adultis curatores habentibus: vt. j. de verbo. oblig. is cui. &. C. de in integ. resti. mino. l. si curatorem. & facit. C. de admi. tu. sancimus. j. &. j. de sol. l. in pupillo. &. l. pupillo. & institu. quibus alie. non li. §. fi. Accursius.

g *Conuēnit.* s. de contrahen. emp. ea quæ. contra. Solu. hic expressim de ipso vitio stipulatus est: & ideo non potest repelli excep. Ibi in genere, scilicet eum esse sanum. vel hic stipulatus erat pretium: ideo egit de pretio: ibi non erat stipulatus, & ideo nec agit, quia sciebat. Item cōtra. C. communia de leg. l. fi. §. fi. sol. ibi speciale. & facit. C. de ædil. actio. l. iij. §. j. &. C. de euict. l. si fundū. &. C. cōmu. vtriusque iudi. l. si fratres. in fi. & supra de ædil. edic. l. si tamen. §. ædilitiæ.

h *Decīdit.* paciscendo se pecuniam non petiturum: immo actionem se venditurum ei cui debitor nomen emendum mandauerat. Ego primum approbo. dic ergo, decīdit. i. transegit. Ac.

i *Vendidit.* post transactionem.

k *Seio.* qui ignorabat transactionem factam.

l *Mandauerat.* ante transactionem: vnde facta postea trāsactione debuit reuocare mandatum antequam emeret mandatarius.

m *Stipulatus est.* quòd creditor nō peteret vel exigeret pecuniā à debitore, nec faceret quo minus iste emptor exigat illā pecuniā.

n *Abstulit.* debitori agēdo cōtra ipsum, quia debitor cū nō potuisset probare transactionē factam, cōdemnatus est: & sic soluit.

o *Emptor.* contra venditorem.

p *Ab emptore.* aliàs debitore: & tūc planū est. aliàs ab emptore, scilicet nominis: & tūc dic idem & si sit parat⁹ secundū quosdam: & sic subaudi maximè. vel secundū Azo. dic q si parat⁹ esset, noceret doli mali exceptio in eam summā q reddat: nō in aliā quam potuisset extorquere emptor à debitore. vel si habes, à debitore acceperit: tūc planum est. Illud certū est debitorē teneri emptori ad mandandū actionē: puta cōdictionē sine causa ad recipiendū indebitū, quia post transactionē reuocare debūit mandatū ante venditionem.

q *Non nocituram.* emptori agenti ex stipulatu contra venditorem.

r *Doli mali.* quia non debet locupletari cum aliena iactura.

f *Petito.* rei vindi. vt infra patebit.

t *Satisdatum.* iudi. solui. Accursius.

u *Sit.* quod faciendū est: vt institu. de offic. iudi. §. j.

x *Intra certum diem.* puta intra mēsem post sententiam dandam.

y *Vindicat.* non ergo nouatur actio prima p sententiam: quod dic vt not. C. de iudi. l. j. vel dic, vindicat retinendo. sic. C. de Carbo. edic. l. j. Accursius.

z *Exceptione.* facti. forte quo ad hominem: ne obsit. ÿ. de act. & obli. l. obligationū fere. §. fin. vel fit nouatio quo ad effectū, non ipso iure: & ideo dicit ibi quasi. vel hic accepit hominē postquā iam nō debebatur: sed pœna tamen debebatur: vnde videtur remisisse pœnā. s. de eo quod certo loco. l. fi. in fi. Vel dic, si vtrūq; petat post diē, in homine videtur repelli ipso iure, in pœna nullo modo: vt in. l. cōtraria. vnde si placet reo, nō repellat ipso iure in homine: quod est cōtra se. i. contra actorē, quia forte expediebat ei potiⁿ habere pœnā quàm hominē: qđ est cōtra se, id est reū: sed tñ opponat exceptionē doli, si petatur vtrūque. sed si ante diē petat: in pœna ipso iure repellit: in homine nullo modo repellit.

a *Possidere.* id est petere vt sic possideat. vel proprie.

b *Exigere.* nam maioris æstimationis fuit homo quàm pœna: quia in residuo, scilicet si esset maior pœna, non obstaret exceptio: vt. s. dixi ea. l. §. item. & facit. C. de contrahen. stipulat. l. nuda. &. s. si quis cau. si duo. &. j. de verborū obli. l. ita stipulatus. in fi. Sed contra. s. de transac. qui fidem. sed ibi actum fuit. Item facit. s. de act. emp. l. prædia. &. j. de stipu. ser. l. j. §. fina.

c *Si vniones.* id est margaritas pretiosas.

d *Culpatua.* secus si sine culpa: vt insti. qui. mo. re contrahi. obl. §. fina. &. C. de pigno. act. l. quæ fortuitis. in fi. Item quomodo fit hæc cōpensatio quātitatis ad speciē: vt &. s. de pigno. actio. si cōuenerit? Respō. Hug. re amissa ad quātitatē tenetur debitori creditor: vt. C. de compensa. l. fi. Itē cum ipso iure cōpensatio tollat actionē: quomodo excipitur, vt dicta l. fi? Respon. exceptio intentionis hic dicitur doli: quæ loco cuiuslibet datur: vt. s. proxi. §. vel verius non compensationis est hæc exceptio: sed quia non seruas fidem restituendo pignus, nec ego tibi seruabo restituendo debitum: vt. C. de pac. l. cum proponas.

Nisi

a *Nisi alimenta.* & est ratio, quia is qui cõuenitur, habet causam possidendi à vindicante: alioquin contra: vt. ff. de rei vindicatione. sin autem. §. fin. & l. cæterum. & l. quòd si. Vel hic in infante: aliud in eo cuius potuit esse aliqua opera, vt ibi. vel distingue inter expensas in docẽdo, & alendo: vt ibi not. & facit. ff. de donationibus inter virũ & vxorem. si id quod. §. si quis. & ff. de minoribus l. intra. §. fi. & C. de pdiis mino. l. si prædiũ.

b *Contra voluntatẽ.* vt quia pœnituit expresse vel tacite, quòd dic per expla. ff. de aur. & argen. lega. l. scribit. §. itẽ scripsit. & C. de fideicõ. li. l. fideicõmissaria. & de lega. ij. Lucius. §. fin. & C. de iis quib. vt indig. l. hæreditas. & facit. j. de regu. iur. l. qui cum alio. §. fin. Accur.

c *Repellitur.* à legitimo, vel à debitoribus hæreditariis.

d *Legatum.* ita relictũ vt non vtrũque, sed alterum perciperet: alioquin contra. ff. de leg. j. qui filiabus. §. fi. & l. & quidem totum. Azo.

e *Prætulit.* id est magis voluit quàm. cc. tãquam hæres.

f *Repelletur.* videtur quòd non: quia nõ adiuit hæreditatẽ, sed certe pretium est pro aditione: vnde legatarius perinde tenet ac si adisset: vt. C. si quis omis. cau. testamẽ. l. j. & ij.

g *Vendideris.* tu proprietarius.

h *Noceat.* contra videbatur ideo, quia non poterat prohibere eũ vendere: & sic sine prę-

sententia, dicentium ita esse excipiendum: *Si inter me & te non conuenit, vt soluta pecunia vniones mihi reddantur.* sed est verius, exceptionem doli mali nocere debere. ℣ Si minor mihi infantem donauerit, deinde eum vindicet: exceptione doli mali repellendus est, nisi alimenta[a] reddat, & si quis alius sumptus probabilis in eum factus sit. ℣ Præterea sciendum est, si quis quid ex testamento contra voluntatem[b] petat, exceptione eũ doli mali repelli solere. Et ideo hę res qui non habet voluntatem, per exceptionem doli [mali] repellitur. [c] ℣ Si quis ex vncia hęres sit scriptus, ex qua ducenta consequi potuit: deinde propter hoc, legatum[d] in quo centum erant prætulit, [e] ne molestiis hæreditariis implicaretur: an si legatum petat, exceptione doli mali summoueatur? Et ait Iulianus, non esse eum summouendum. Quod si à substituto pretium accepit, vel quod pretij loco haberi possit, ne adeat hæreditatem: petens legatum, dolo (inquit) facere intelligetur, ac per hoc doli exceptione repelletur. [f] ℣ Quæsitum est,

si cum fundi vsumfructum haberem, eum fundum volente me vendideris: [g] an vindicanti mihi vsumfructum, exceptio sit obiiciẽda. Et hoc iure vtimur, vt exceptio doli [mali] noceat. [h] Marcellus [i] ait, aduersus doli [mali] exceptionem nõ dari replicationem doli [mali.] ℣ Labeo quoque in eadem opinione est. Ait enim, iniquum esse, communem malitiam petitori quidem præmio esse: ei verò cum quo ageretur, pœnæ esse: cum longe æquum sit, ex eo quod perfidè gestum est, actorem nihil consequi. Contra senatusconsulti quoque Macedoniani exceptionem, de dolo dandam replicationem, ambigendum non esse: eámque nocere debere, etiam constitutionibus & sententiis auctorum[k] cauetur. ℣ Labeo, etsi ex stipulatu actio cõpetat[l] propter doli clausulam, tamen nocere doli[m] exceptionem[n] ait. *Si aduersus ea,*[o] inquit, *factum erit.* posse enim petitorem antequã stipulatio [pœnæ] cõmittatur, nihil dolo malo[p] fecisse, & tunc facere cum petat: propter quod exceptionem esse necessariam[q].

cum transigerem, stipulatus fuisti dolum non committi. licet nõ committam dolum prius: tamen tunc committo cum peto veniendo contra transactionem. nam superiori positione casus, nõ petendo, sed male operando incidit in pœnam.

m *Doli.* veluti si reo stipulanti actor promisit se in tota lite nihil dolo facere. Accur.

n *Exceptionem.* videbatur doli exceptio in hoc casu non cõpetere, cum ex stipulatu actio propter doli clausulam competit: quod remouet. Accur.

o *Aduersus ea.* pmissa, quæ erant dolũ non committi.

p *Nihil dolo malo.* vt quia à principio putabat sibi deberi, secundum primã positionẽ. & facit. ff. si quis caut. ij. & ff. eo. l. ij. §. circa. & §. item quæritur.

q *Necessariã.* & actionem ex stipulatu quam primo intendere non potui, vtpote non commissam: & sic iudicium non potuit esse impendentis vt. ff. de iudi. l. nõ quemadmodum. Item stipulatio doli est pœnalis respectu conuenti, non agentis. vel etiã dic pœnam promissam si dolus committeretur. & facit argu. contra. ff. de eo per quem fac. erit. l. j. §. si reus. Accursius.

Aduersus.] *CASVS.* Nunc dicit quòd excep. doli, vel similis vt metus, non potest opponi à liberto vel filio contra patrem vel patronum: sed excep. in fac. loco eius. vnde si pecuniam non numeratam petat pater à filio, vel patronus à liberto: obiicietur eis except. non numeratæ pecu. nec est vis siue pater vel patronus ex suo cõtractu agat, siue ex alieno: quia semper except. doli non opponitur eis, item nec hæredibus eorum. hæres autem liberti bene potest hanc except. doli contra patronum defuncti obiicere. sed cum exceptio doli contra patronum vel patrem non possit opponi: videtur quòd non debeat clausula doli in cõtractu inter eos inito apponi, quasi superflua. sed falsum est, cum clausula prædicta apposita agatur ex stipula. si dolus committatur: ea non apposita, ageretur de dolo. In hac excep. dicitur quòd excep. doli opponi potest domino & patri ex dolo commisso à seruo vel filio, & eõtra. & da exemplum vt in glo. quæ incipit, patris vel domini. Et quod dixi, dolum serui vel filij nocere domino vel patri, verum est indistincte si in cõtractu peculiari quem mecum fecerũt, dolum cõmiserunt quandocũque. si autem super re dominij causa mecum contraxit seruus domini sui voluntate: si in ipso contractu commisit dolum, nocebit domino, vel si postea commisit. Item ex dolo procuratoris in rem suã constituti excipi potest contra dominum, & cõtra ipsum procuratorem quicũque eorum agit: siue sit cõmissus dolus ante litem contestatã, siue postea: vt quia fecerat prędictus procurator pactum de non petendo à me quod ei debebã, vsque ad annum, & modo intra annum vult petere. si autẽ non erat in rem suã procurator, sed simplex: tunc de dolo lite pendente ab eo cõmisso, vt quia corrupit iudicẽ, potest excipi etiã cõtra dominũ cuius erat procurator. si autẽ procurator habet liberã administra. tunc de dolo quandocũque ab eo cõmisso potest excipi etiã cõtra dominũ. [*MANDAVI.*] Mandaui Titio vt stipuletur à te. c. sibi dari pro me. Titius mãdauit Seio vt hæc. c. stipuletur à te. & ego vel Seius induximus dolo vt ista. c. pmitteres: & promisisti. dicitur quòd si Sei[o] ex illa stipu. agat: potest excipi de dolo ab eo Seio cõmisso, vel à me cõmisso. [*ITEM QVAERITVR.*]

Debitor

Casum ponit.

Doli exceptio cum actione ex

BIU Cujas

Debitor meus induxit te dolo vt.c.quę ipse mihi debet, promittas loco eius: & promisisti. si ex illa stipu. agam contra te, nō potes mihi excipere de dolo debitoris mei, sed contra eū agere potes vt te liberet: vel vt tibi reddat quidquid pro eo solueris. Secundo dicit: mulier induxit te dolo vt ei promitteres. c. & promisisti. tandē illa nupsit mihi, & te debitorē delegauit mihi pro dote in illis. c. quæ ei promiseras. si agā cōtra te ad centum: non potes excipere de dolo mulieris, ne indotata sit. [APVD IVLIA.] Accepi filiam Titij in vxorē: & ipsa dolo induxit patrē suū vt mihi pro ea promitteret dare in dotē mille libras. & sic promisit prædictus pater vxoris meæ, qui est mihi socer. quęritur si mortuo socero meo ab hærede eius petam prædicta mille: an obstet mihi exceptio ex dolo vxoris meæ? & dicitur quòd sic. Idem si ego cōmisissem prædictum dolum. nam opponeretur mihi exceptio doli. [ILLA ETIAM QVAESTIO.] Si cum tutore alicuius cōtraxi, & tutor cōmisit in hoc cōtractu dolū, ex quo dolo pupillus est effectus locupletior: dabit exceptio doli in pupillū volentē agere ex contractu tutoris, in quantum pupillus est locupletior effectus. & da exemplū vt si tutor me induxit dolo vel metu vt rē pupilli emam: in quātum pupillo datur actio ex cōtractu tutoris, in tātū mihi cōpetit exceptio doli: nec est vis prædictus tutor satisfecerit rem pupilli saluam fore, an non: item non est vis sit soluendo prædictus tutor, an non. nam sufficit quòd administret. diuinare enim non cogitur qui cum tutore cōtraxit, de hoc, si tutor satisfecerit, vel non: sit soluendo, vel non. Si autem contrahens cum tutore participauit in ipsa fraude simul cum tutore: dolus eius ei nocet, nō pupillo. hoc dicit vsque ad. §. si quis non tutor. Fran. Accur.

Parentibus & patronis non obiicitur exceptio doli, licet ex suo contractu agant vel ex alieno: cum eis semper honor sit deferendus. hæres tamen liberti potest opponere talem exceptionem patrono, non tamen libertus hæredi patroni. h. d.

¶ Aduersus parētes[a] patronósque neque doli exceptio, neq; alia quidem[b] quæ patroni parentísve opinionem apud bonos mores suggillet, competere potest: in factum tamen erit excipiendum: vt si fortè pecunia non numerata dicatur, obiiciatur exceptio pecuniæ non numeratæ. Nihil autem interest, vtrum patronus ex suo contractu, an verò ex alieno conueniatur.[c] semper enim reuerētia ei exhibenda est tā viuo quàm defuncto.[d] Si autem cum hęrede liberti patronus agat, puto excipere debere de dolo patroni hæredē liberti: libertum autē de dolo patroni: & si ab hęrede eius conueniatur, minime exceptionem obiecturum.[e] nāque cōuenit † tam viuo quàm mortuo patrono à liberto honorem exhiberi.[f] In stipulatione[g] planè doli clausula non erit detrahenda: quia ex doli clausula nō de dolo actio intenditur, sed ex stipulatu. ¶ In hac exceptione & de dolo serui,[h] vel alterius personæ[i] iuri nostro[k] subiectæ excipere possumus, & de eorū[l] dolo quibus adquiritur. Sed de seruorum & filiorum dolo, si quidem ex peculiari eorum negotio actio intendatur, in infinitū[m] exceptio obiicienda est. si autem non ex peculiari[n] causa, tum de eo dumtaxat excipi oportet, quia admissus[o] sit in ipso negotio quod geritur: non etiam si postea[p] aliquis dolus[q] [malus] interueniisset. Neque enim esse æquum, serui dolū amplius domino nocere, quàm in quo opera ei[o] esset vsus. ¶ Quæsitū est, an de procuratoris dolo, qui ad agendum tantum datus est, excipi possit.[r] Et puto rectè defendi, si quidem in rem suā procurator datus sit, etiā de præterito eius dolo,[s] hoc est, si ante acceptum iudicium dolo quid fecerit, esse excipiēdum.[t] Si verò nō in rem suam: dolum præsentem[u] in exceptione[x] [esse] conferendū. Si autem is procurator sit, cui omniū rerū administratio concessa[y] est: tūc de omni dolo eius excipi posse[z] Neratius scribit. ¶ Mādaui Titio vt à te stipularetur: deinde Titius Seio: & stipulatus à te Seius est:[a] & iudicium edidit.[b] Ait Labeo excipiēdum esse[c] tā de meo quàm de Seij dolo.

a *Aduersus parentes.* in infinitum: vt. ff. de in ius voc. l. ij. §. ij. Et not. hic quòd reuerētia & iusta ignorantia tollunt hāc exceptionem: vt hic, & ff. l. ij. §. & generaliter. & fa. ff. de obsequiis. l. licet.

b *Alia quidem.* vt quod metus causa: vt. j. ea. l. §. metus.

c *Conueniatur.* id est propter exceptionem repellatur. arg. ff. de excep. l. j. vel dic de actione & replicatione dici. Accur.

d *Defuncto.* vt hæredi: vt. j. ea. l. §. proxi. versi. libertum.

e *Obiecturū.* aliter in act. de dolo, quæ cōtra hæredē datur, quia de ratione calculi, & nō perfidiæ, agitur: vt. ff. de dolo. hęredibus. Item forte secus in hærede parentis: vt. j. ead. l. §. fina. vel dic ibi loqui de exceptione in factum: vel dic de actione in factum. Ac.

f *Exhiberi.* & est ratio, quia ex vna parte pœna, ex altera fauor est: & fauor extendi &c. vt. ff. de libe. & posthu. l. cum quidam. & infra de pœnis. l. interpretatione. Accur.

g *In stipulatione.* adiunge scilicet illi. §. Labeo. q. d. videtur stipulatio dolum non cōmitti, superflua: quia & ea non interposita agitur de dolo commisso: sed certe tunc agitur actio. de dolo, hic ex stipulatu: vt hic, & ff. de dolo. l. & eleganter. §. non solum. vel verius dic, in hac stipulatione quam promittit patronus liberto: quo casu videbatur non interponi: quia cum non agatur de dolo, vel non excipiatur de dolo contra eum: videbatur nec in stipulatione posse venire dolum eorum. sed tamen cōtra est: vt hic dicit. arg. ff. de pactis. l. si vnus. §. illud.

h *Serui.* scilicet alieni.

i *Personæ.* vt filij.

k *Iuri nostro.* id est iuri Romanorum. nam de dolo serui mei excipere non possum, sed alius contra me. Item & ego de dolo serui alterius. Accursius.

l *Eorū.* patris vel domini, si ipsi forte fecerunt pactum de nō petendo, vel petāt pecuniam non numeratam. item pone exemplū de dolo patris & domini vt. ff. de cōtrahen. emp. l. sed si seruo.

m *In infinitum.* id est semper: siue tempore cōtractus, siue postea, dummodo non donet: vt. ff. de pactis. l. contra iuris. §. j. siue ergo in contractu, siue postea dolus (id est pactum quod parit excep. doli) cōmittatur, excipitur sicut si liber committeret: vt. ff. eo. l. ij. §. circa. &. §. item quæritur. Accursius.

n *Nō ex peculiari.* sed dominica.

o *Admissus.* i. actū ali quid cuius causa postea fit dolus.

p *Non etiam si postea.* vt si dominicam pecuniā mutuauit: & postea fecit pactum ex interuallo de non petendo: vel in perpetuum, vel etiā ad tempus: vt. ff. de pactis. l. si autē. Sed cōtra. j. eo. l. pure. §. actoris. Sol. ibi loquitur eo casu cum habeat administrationē à domino permissam, in qua dolū commisit: hic non: sed ad aliud negotium. & facit. ff. de eo per quem factum erit. l. ij.

q *Dolus.* id est pactum pariens excep. doli.

r *Excipi possit.* contra dominum vel procuratorem.

s *Dolo.* No. dolum præteritum dici qui ante litem cōtestatam commissus est: vt. ff. de peti. hæredi. nec vllam. §. his autem.

t *Excipiendum.* contra dominum vel procuratorem, quis eorū agat. nam & dominus agere potest: licet alium constituerit procuratorem in rem suam: vt. C. de noua. l. iij. & fit exemplū: dolo Titij emi rem suā à Seio: quem Titium postea in rem suam procuratorem facio ad eā petendam actio. ex empto, vel in rem, vel Publiciana, quæ mihi non daretur, vtpote malæ fidei.

u *Præsentem.* vtputa si corrupit iudicē: vt. C. de pœna iudi. l. j. & hoc post lit. cōtest. nō ante: vt. j. eo. l. si procurator. in prin. &. §. si post litem. vel etiam da exemplum vt. j. eo. l. pure. §. actoris. & hoc in iudiciis. Ad contractus autem dic vt. j. proxi. §.

x *In exceptione.* etiam contra dominum.

y *Concessa.* id est libera.

z *Posse.* vt &. ff. de tribu. l. procuratoris. in prin.

a *Est.* dolo inducendo te ad promittēdum ipse Seius vel ego. sed nūquid & dolo Titij, si ei actio cedatur? Dicam sic, si in rem suam: vt. ff. proxi. §. secus si vt simplex procurator Seij vel meus interueniat: quia tantum de præsenti dolo excipitur.

b *Edidit.* petendo id quod erat stipulatus.

c *Esse.* contra Seium, & contra me si cessa actione agam, quasi ego videar Seium procuratorem constituisse, cum ipsum constituit procurator meus: vt supra de exerci. l. j. §. magistrum. & ideo excipitur de dolo in stipulando commisso: licet fuerit simplex procurator, id est ad vnum negotium ordinatus. sed vbi ad litem ordinatur, non nocet eius dolus, licet post lit. contest. admittatur, id est recipiatur vt noceat: vt. ff. proxi. §. vel dic quòd si ego feci pactum de non petendo, nocet Seio. vel si Seius fecit,

nocet

nocet mihi:argumen.ſ. eo.l.ij.§. item quæritur. & infra ea.l.§. apud Iulianum. Accurſius.

a *Circumueniebat.* inducēdo te dolo vt patiaris te delegari mihi.

b *Obſtet.* mihi. Accurſius.

c *Experiri.* vt te liberet:vel ſi pecuniam ſoluiſti,reſtituat: & hoc condictione certi vel incerti: vt ſupra de condic.cau.da.ſi donaturus.§.ſi quis indebitam.& ſupra de noua.ſi quis delegauerit: & infra eod.pure.§. ſi eum.

Si debitor alium induxit dolo vt creditori ſuo reſpondeat de debito, creditor petens à ſecundo debitore, non repellitur exceptione doli commiſſi à ſuo priore debitore. hoc dicit.

¶ Item quæritur,ſi debitor meꝰ te circunueniebat,[a] teque mihi reū dederit,egoque abs te ſtipulatus fuero,deinde petā:an doli mali exceptio obſtet.[b] Et magis eſt vt non tibi permittatur de dolo debitoris mei aduerſus me excipere:cum nō ego te circūuenerim. aduerſus ipſum autem debitorem meum poteris experiri.[c] Sed & ſi mulier poſt admiſſum dolum[d] debitorem ſuum marito in dotem delegauerit:idem probandum erit,de dolo mulieris non eſſe permittendum excipere:ne indotata[e] fiat. ¶ Apud Iulianum quæſitū eſt,ſi hæres ſoceri à quo dos peteret,exciperet de dolo[f] mariti & mulieris cui[g] pecunia quæreretur:an obſtatura eſſet exceptio ex perſona mulieris. Et ait Iulianus, ſi maritus ex promiſſione dotis ab hęrede ſoceri petat,& hæres excipiat de dolo filiæ cui ea pecunia adquireretur:[h] exceptionem obſtare.[i]

d *Dolum.* ad inducendum debitoré ſibi mulieri promittere.

e *Indotata.* vt &.ſ.de cōdic.cau.da.ſi donaturus.§.fi.&.j.eo.pure.§. ſi eum. Sed contra.j.proxi.§. in princ. Sol.vt ibi. Accurſius.

f *De dolo.* commiſſo in ſtipulando doté, vel etiam poſtea paciſcendo de non petendo:vt ar.ſupra eod.§.mandaui. Sed ſi maritus pepigit,licet non agat:vt.j. proxi.ver.illud nō explicat.tenet tamen mulieri: vt.ſ. de iur.do. ſi extraneus.&.l.cū vir.

g *Cui.* ſcilicet mulieri.

h *Adquireretur.* ſi dos ſit data. Accurſius.

i *Obſtare.* ſupra proxi. §.ſed & ſi mulier. contra. Solu. ibi loquitur cum nondum erat ſolutū matrimoniū: vnde dos intelligebatur debitum viri. hic cum ſolutum erat,& ſtatim eſt peruentura ad mulierem dos. quod colligi poteſt.j.eo.pure.§.ſi eum.ſic ergo refert,agat vir conſtante matrimonio,vel eo ſoluto.vel poſſumus dicere quòd hic loquitur in eo caſu in quo maritus fraudem participauit.

k *Quæri.* ſi opponatur exceptio marito:& ſic erit indotata:per quod videbatur maritum non repelli:vt.ſ. proxi.§. ſed & ſi mulier.ſed tamen contrarium eſt. Accurſius.

l *Cum eo.* alio modo,vt permutando forte,non donando:vt.C. de admini.tu.l.non omni.

m *Factus eſt.* vt ſi dolo vel metu me induxit vt emerem rē pupilli:in quantum ſibi datur actio,in tantum mihi competit exceptio.vel ſi tutor dolo perſuaſit alicui vt hæreditatem repudiet pupillo ab inteſtato obuenientem. & facit ſupra de dol.in prin. & ibi glo. ſi ex dolo.& de actio. empt. Iulianus.§. ſed cum in facto. Accurſius.

n *Diſtinguendum eſſe.* quantum ad id in quo locupletatus eſt pupillus:ſed ad id in quo locupletatus non eſt,habet actioné contra tutorem,in id quod ad eum ex ſuo dolo peruenit.vel diſtingui poteſt:ſit tutor ſoluendo vel non:alioquin contra: vt.ſ.de admini.tut.l.fi.j. reſpon.&.ſ.de tribu.l.iij.§. ſi ſeruus pupilli. & de pecu.l.ſumma.§.j.item.ſ.ne vis fiat ei.l.j.§.hoc edicto. contra in fi.& ſupra quando ex fac.tu.l.j.&.iiij. Solu. ibi extra contractum dolum commiſit:hic in contractu.vel ibi non fuit locupletior ex dolo tutoris. Accurſius.

o *Ei.* ſcilicet pupillo.

p *An non.* cautum ſit rem pupilli ſaluam fore.

q *Adminiſtret.* quia ex qua perſona lucrum capit,ex eadem & damnum ſentire debet:vt.j.de reg.iur.l.ex qua. Sed videtur ecōtra indiſtincte non nocere dolum tutoris pupillo:ſiue ſit ſoluendo,ſiue non:vt.j.de reg.iur.l.neque ex interdicto. quæ eſt contra. Sed ibi loquitur quando tutor aliquid facit vel contrahit in rebus ſuis,non pupilli.

Dolus tutoris an & quando noceat pupillo.

r *Diuinat.* ſic.ſ.mandati.l.ſi fideiuſſor.

ſ *Cum tutore.* & non ſit pupillus locupletior.

Si quis non tutor.]CASVS. Quæritur an dolus protutoris noceat pupillo.& dicitur quòd non.& ponitur exemplum. protutor,id eſt qui ſe tutorem pupilli credebat,vendidit rem à pupillo poſſeſſam,vt noceret in hoc pupillo.emptor eam ſuſcepit.dicitur quòd pupillus,petita in integrum reſtitutione,recuperabit illam rem:& ſic dolus protutoris nó nocet pupillo.ſecus autē eſt in dolo veri tutoris.nā eius dolus nocet pupillo: vt ſic exceptio doli contra pupillum poſſit opponi. Item curatoris dolus nocet furioſo,item prodigo,item adulto. Item ex dolo minoris xxv. an. obiicitur except.doli contra ipſum minorem. item ex dolo pupilli capacis doli, vt quia ſit prope pubertatem,obiicitur except.doli in ipſum pupillum:vt ſi debitorem ſuum delegauit creditori ſuo.nam amodo agere vult contra debitorem ſuum delegatū. Idem ſi furioſus tunc temporis cum ſanæ mētis videret,delegat debitorem ſuū creditori ſuo.nam amodo ſi agat furioſus contra delegatum:obiicitur ſibi excep.doli. Idem ſi debitor furioſi ſoluat furioſo quod ei debet:& hanc pecuniam habeat ſaluā. nā ſi amodo vult agere contra debitoré ſuum,obſtat ſibi except. doli. [DE AVCTORIS.] Dolo induxiſti quendam vt venderet tibi quandam rem,puta equum: & vendidit tibi & tradidit: & non vidiſti cum aliquo tempore. & eum mihi vendidiſti & tradidiſti:& vſucepi eum. nunc deſij poſſidere. volo eum vindicare à poſſeſſore, quia eum vſucepi. quæritur an obſtet mihi except. doli ex perſona auctoris qui eum per dolum habuerat. & diſtinguitur. ſi enim equum vſucepi ex meo tempore tantum: tunc dolus auctoris mei non nocet mihi. ſi autem in vſuca. prædicta vſus ſum tempore auctoris mei:tunc nocet mihi except. doli ex dolo auctoris mei. ſic ergo patet quòd vitium perſonale auctoris mei,id eſt dolus, nocet mihi ſi volo vti acceſsione ſui temporis. aliàs non. ſecus eſt in vitio reali: vt quia res ſit furtiua quam emi. nam nocet mih hoc vitium,velim nolim, vt non poſsim eam rem vſucapere. [SI CVM LEGITIMA.] Agnatus tuus inſtituerat me hæredem.perſuaſiſti mihi dolo malo vt illam hęreditatem repudiem. repudiaui, & ſic ab inteſtato habuiſti illam hæreditatem, & eam vendidiſti Sempronio. Sempronius agit contra me peti. hære. ex iure ceſſo ex cauſa vendi. ad rem hæreditariam quam poſsideo. dicitur quòd poteſt: nec poſſum ei obiicere dolum ex perſona auctoris ſui. [SI QVIS AVTEM.] Titius equum quendam ſibi adquiſiuit per dolum. eum equum mihi donauit vel legauit: & traditus eſt mihi: & eum tenui triennio: & deſij poſtea poſsidere. dicitur quòd ſi volo eum vindicare quaſi vſuceperim: obſtat mihi except. doli ex perſona auctoris mei, cum lucratiuam habeam cauſam. idem ſi habebam eum in pignus, & deſij poſsidere, & petam eum hypothecaria. nam obſtat mihi dolus auctoris mei. nam ſi poſſem eum petere, eſſet reuerſus ad doloſum. ſecus autem eſt in emptore cui dolus auctoris non nocet ſi vſucepit ex ſuo tantum tempore, non auctoris. Idem in eo qui ex cauſa permutat. vel in ſolu. vel ex ſimili cauſa habuit à doloſo. nam dolus auctoris non nocet prædictis ſi nolunt vti acceſsione ſui auctoris. ſecus ſi ex cauſa noxæ equum vel ſeruum habui à doloſo. Idem ſi modico pretio emi rem à doloſo. nam nocet mihi dolus auctoris mei ſi deſij poſsidere prædictam rem,etiam ſi nolui

BIU Cujas

vti tẽpore auctoris mei.emptori autem qui emit iusto pretio, vel aliquo dato loco pretij,non nocet dolus auctoris. sed non vult vti accessione auctoris,nisi ipse emptor sit in dolo.nam si dolum commisisset:suus dolus ei noceret.[*SI A TITIO.*] Emi fundum Sempronij à Titio, & traditus est mihi. postea Titi[a] Sempronio successit:& nunc eundem fundum vendidit Mæuio & tradidit. dicitur q̃ istum fundũ possum petere à Mæuio. nam & si Titi[a] factus dominus prædicto modo eũ à me peteret,defenderem me per except.in factum, vel doli.Item si Titius inciperet eũ possidere;possẽ ab eo eum petere per Publicianam: non obstante quòd domin[a] erat rei. [*METVS CAVSA.*] De except.metus non est dictũ quasi sufficiat except.doli vbicunque,cum sit generalis. vtilius tamen est vt dicamus de except.metus. scias enim quòd except. metus distat ab except .doli. nã exceptio doli obstat tãtum ei qui dolum cõmisit in re quam petit: at except. metus obstat cuicunque qui petat illam rem in qua est cõmissus metus ab aliquo.item excep.metus competit cuicunque passo metum:præterquam si à patre patiatur metum, & hoc viuẽte patre.post mortem enim patris si filius passus metũ à patre abstineat se à patris hæredi. potest vti except. metus contra hæredes patris, prout aliæ personæ maiores xxv.ann. metum passæ. hoc dicit vsque in finem.l. Franciscus Accursius.

sius noceat pupillo,videamus. Et putem non nocere. [b] Nam si is qui pro tutore negotia gerebat,rem vendiderit,[b] & vsucapta sit:[c] exceptionem nõ nocere [d] pupillo rem suam [e] persequenti,[f] etiam si ei cautũ sit: quia huic rerum pupilli administratio concessa non fuit. secundum hæc magis [g] opinor de dolo tutoris[h] exceptionem pupillo esse obiiciendã. ℣ Quæ in tutore [i] diximus, eadẽ in curatore quoque furiosi dicenda erunt: sed & in prodigi vel minoris vigintiquinque annis.de dolo autem ipsius minoris vigintiquinque annis exceptio vtique locũ habebit. Nam & de pupilli dolo interdum esse excipiendum nequaquam ambigẽdum est ex ea ætate quæ dolo non careat. Denique Iulianus quoque sæpissime scripsit, dõli pupillos qui prope pubertatem sunt, capaces esse. [k] Quid enim si debitor ex delegatu pupilli pecuniam creditori eius [l] soluit? fingend[a] est (inquit)pubes esse: [m] ne propter malitiæ ignorantiam bis eandem pecuniam consequatur. [n] Idem seruandum in furioso ait,si cum existimaretur compos mẽtis esse, iusserit debitorem creditori soluere:vel si quod exigit, domi habeat. [o] ℣ De auctoris dolo [p] exceptio emptori non obiicitur. si autem auctoris [q] accessione vtitur: [r] æquissimum visum est, eum* qui ex persona auctoris vtitur [s] accessione, pati dolum auctoris. [t] Et per hoc æque* [u] traditur, [x] rei quidem cohærentem exceptionẽ [y] etiam emptori nocere:eam autem quæ ex delicto personæ [z] oriatur,nocere non oportere. [a]

℣ Si cũ legitima hæreditas Gaij Seij ad te pertineret,*[b] & ego essem hæres institutus,persuaseris mihi per dolum malum, ne adeam hæreditatem:& postea quàm ego repudiaui hæreditatem, tu eam Sempronio cessseris pretio accepto,[c] isq; à me petat hæreditatem: [d] exceptionem [e] doli mali eius qui ei cessit,non potest [f] pati.

Obstat exceptio auctoris ei qui causam lucratiuam habet. idem si quis habeat pignus,& desiit possidere:& petat illud hypothe. nam obstat dolus auctoris. secus autem est in causa non lucratiua, vbi dolus auctoris non nocet.hoc dicit vsque ad.§. si à Titio.

℣ Si quis autem ex causa legati vindicet, aut is cui ex causa donationis res præstita est vindicet:an de dolo exceptionem patiatur ex causa eius in cuius locũ successerit? [g] Et magis putat Pomponius summouendũ:& ego puto exceptione

a *Auctoris.*id est venditoris.
r *Vtitur.* id est vti vult. sic ponitur infra de verbo. obliga.l.si stipulatus sum. non enim vitiosa possessio potest adiungi non vitiosæ: vt hic, & supra de adqui. possess.l. Pomponius.§. eum quis. &.§.fin.nisi secundum iura noua ad præscrip.xxx. vel.xl. anno. vt i auth.vt spõ. larg.§. rursus. col. ix. Accursius.
Possessio vitiosa an nõ vitiosæ possit adiungi.
s *Vtitur.*id est vti vult: vt dixi.
t *Auctoris.* agendo in rem quasi vsuceperit.
* *Flo.ei*
u *Æque.* aliàs deest æque.
x *Traditur.* quia tunc oportet ipsum vti adminiculo sui auctoris, cum vitium comitetur rem sicut lepra:vt insti.de vsuca.§.furtiuæ.
* *Flo.Et peræque traditur*
y *Cohærentẽ exceptionẽ.* vt quia furtiua:vel vi possessa. aliàs aliter accipitur: vt supra de excep.l.exceptiones.ij. §. rei.
* *Flo. peræque uenire*
z *Personæ.* hic collige vitium personæ vel personale:vt dolus auctoris dans contractui causam: vel incidens. Item mala fides: quia credidit vẽdentem nõ habere ius vendendi. Item scientia rei alienæ:vt in commodatario & similibus. Item collige aliud reale, qđ dicitur cohærens rei: vt hic dicit:vt si est furtiua,vel vi possessa:vel data præsidi contra legem Iuliã repetundarum. Sunt & alia vitia nec psonalia:nec realia:sed quasi realia dici m[a]:vt res pupillaris: vt liber homo. quæ omnia dic vt.C.de adquiren.pos.l. vitia.& facit ad.§. istum.ſ. de diuer. & tempo. præ.l.an vitium. &.l. de accessionibus. &.ſ.quæ in frau.cre.l.quæ à debitore. Acc.

a *Non nocere.* vt & supra de Publicia.l.quæcunque.§.fi. Ac.
b *Vendiderit.*dolo,vt noceret pupillo.
c *Vsucapta sit.* idem & si non vsucapta est:vt supra de eo qui pro tuto.l.ij.
d *Non nocere.*forte,nisi in quantum peruenit ad eum,ne locupletetur cum aliena iactura.
e *Suam.*quo ad opinionem.si enim sua esset,non vsucaperetur: vt.ſ.de adqui.rerum do.l.bonæ fidei.
f *Persequenti.*per in integrum resti.nam vindicare non posset, cum sit facta illius per vsuca.
g *Magis.*quàm eius qui pro tutore gessit.vt electiue ponatur.
h *Tutoris.*veri.
i *Quæ in tutore.*vero.
k *Esse.*vt &.ſ.de dolo.l.hæredibus.in fi.
l *Eius.*scilicet pupilli.
m *Pubes esse.*q.d.agens amodo repellitur,ne &c. vel lege cũ præcedentibus.& facit.ſ.de dolo.l.quid enim. Accursius.
n *Consequatur.* quod bona fides non patitur: vt infra de re. iur.l. bona fides. & facit ad idem.C.de vsuca.pro emp.l.eum.
o *Habeat.* hic autem inspicitur tempus quo agitur:vt infra de solu.l.in pupillo.
p *De auctoris dolo.*auctor meus suum venditorem dolo induxit ad vendendum.si ego à possessione cado, & vindico dicens me vsucepisse:si quidem ex meo tempore tantum,non nocet mihi dolus auctoris:vt hic &.C.de præscrip.lon.tem.l.j.hodie nocet: vt in authen.ibi posita.& sic hic primum respon.corrigitur.

b *Pertineret.*ab intestato. Accursius.
c *Pretio accepto.*igitur fuit venditio.
d *Hæreditatem.*agendo petitione hæreditatis ex iure cessso,vel actionibus hæreditariis ex iure cessso:cum hæreditatem vel rem hæreditariam possideam,vel tenear hæreditati.
e *Exceptionem.*ex hoc.§.videtur probari quòd qui actionem emit à dolosso,non debeat summoueri exceptione,licet summoueretur dolosus.posset tamen quis cõtradicere forte.hic enim nõ actionẽ sed hæreditatem emit:& vtiles intendit nomine suo:vel directas nomine cedẽtis:in quibus quærendis puta adeũdo hæreditatẽ cedens nõ adhibuit dolũ;sed adhibuit in præcedenti,id est in repudiatione.Itẽ & si dolo me induxit vt traderem,& tradidi possessionem:& tu vendis emptori:non obiicitur doli exceptio: quia rei vindicationem habet ex traditione sibi facta:licet dolus præcesserat in alia traditione.sed vbi me induxisti dolo vt promitterem,& eam actionem vendis emptori:obiicitur doli exceptio:quia eadẽ actione vtitur in qua dolus est cõmissus: & quasi adminiculo auctoris vtatur,repelletur secundũ Azo.& ita quod primo sub dubio forte dixerat:postea indubitanter dicit.Ac.
f *Non potest.*sed de dolo datur contra dolosum:vt.ſ.de dolo.l.si quis affirmauerit.j.rñ.&.C.de dolo.l.si maior. & fa.j.de verbo. signi.l.lege.&.C.de peri.& commo.rei vendi.l.dolum.
g *Successerit.*prædicto singulari titulo.& dic quòd auctor dolo induxerit eum à quo habuerit.

BIU Cujas

eos esse repellendos,[a] cum lucratiuam causam sint nacti. Aliud est enim emere: aliud ex his causis succedere. Idem tractat Pomponius & in eum qui pignori accepit, si Seruiana vel hypothecaria actione experiatur. Nam & hûc putat Pomponius summouendum: quia res ad eum [b] qui dolo fecit, reuersura est. ℣ Auctoris autem dolus (sicut diximus) emptori non obiicitur. sed hoc in emptore solo [c] seruabimus: item in eo qui permutauerit, vel in solutum acceperit: item in similibus qui vicem emptorum [d] obtinent.* Cæterùm si noxæ [e] deditus quis sit, Pomponi⁹ putat passurum exceptionẽ quam ille pateretur qui noxę dedit. Proinde ex quacûque alia causa [f] quæ propè lucratiuam habet adquisitionẽ, quæsisse quis videatur: patietur exceptionem doli ex persona eius in cuius locum successit. Sufficit enim si is qui pretium dedit, vel vicẽ* pretij, cũ sit bona fide emptor, vt non patiatur doli exceptionem ex persona auctoris: vtique si ipse dolo caret. [g] cæterum si ipse dolo nõ careat, peruenietur ad doli exceptionem, & patietur de dolo suo [h] exceptionem. ℣ Si à Titio fundum emeris, qui Sempronij erat: isq; tibi traditus fuerit pretio soluto:[i] deinde Titius Sempronio hæres extiterit, & eundem fundum Mæuio vendiderit & tradiderit: Iulianus ait, æquius esse prętorem te tueri:[k] quia & si ipse Titius fundum à te peteret, exceptione in factum comparata, vel doli mali summoueretur. & si ipse eum possideret, & Publiciana peteres: aduersus excipientẽ, *si nõ suus esset*,[l] replicatione vtereris: ac per hoc intelligeretur * [m] eum fundum rursum vẽdidisse, quem in bonis non haberet.

a *Repellendos.* etiam si noluerint vti accessione auctoris. Sed contra. ff. titu. j. l. an vitium. Solu. mala quidem fides auctorum ex lucratiua causa tradentium successoribus eorum non nocet, nisi eorum velint continuare tempora, & sic eorum vti accessione: vt supra. Dolus autem eorum auctorum semper nocet: vt hic. vel aliter possidẽti non nocet, vt ibi: sed non possidenti & agenti sic: vt hic.

b *Ad eum.* scilicet debitorem, qui dolo inducendo suum auctorem habuit rem. Ac.

c *Solo.* hæc dictio, solo, excludit illos tantum qui habent causam lucratiuam: & sic large dicitur, vt & aliàs supra de statuliberis. l. statuliberi. §. Quintus.

d *Emptorum.* in quibus est eadem æquitas: vt. & C. de peri. & cõmo. rei vendi. l. dolũ. Accursius.

e *Noxæ.* hic habetur quasi lucratiua causa.

* Flo. continent

f *Causa.* vt si res digna magno pretio, modico sit empta, secundum Io. & facit supra quæ in frau. cre. l. qui autem. §. hoc edictum. versicu. simili modo.

g *Caret.* quia etiã ipse sciuit alienam quando emit, vel suum venditorem induxit dolo. Accursius.

* Flo. vice

h *Suo.* Duobus ergo casibus tantum repellitur successor rei singularis: propter dolum auctoris, scilicet quando vtitur adminiculo. Item & quando habet causam lucratiuam vel quasi. Item tertio, pro suo scilicet dolo: vt hic. Accursius.

Successor rei singularis quandoque propter dolum auctoris repellitur.

i *Soluto.* maxime: vt supra de Publici. l. de pretio. vel dic vt. ff. de rei vin. si à Titio. Accursius.

k *Tueri.* petendo & defendendo: quia &c. & est bona ratio: vt. j. de reg. iur. l. nemo plus iuris. &c.

l *Si nõ suus esset.* verba exceptionis.

m *Intelligeretur.* præsumptione iuris: cũ in ea causa sit vt possit aduocari à Titio qui factus est dominus. sic enim dominium habet, vt nõ sibi sed alij prodesse cõseruarique debeat ab ipso. argu. C. communia de leg. l. fin. §. sed quia. & facit de verbo ad verbum supra de rei vindi. l. si à Titio. & plene expone vt ibi. Item facit supra de rei vindicatio. l. si à Titio. Sed contra supra de actionib. emp. l. si ea res. §. fi. Sed ibi à diuersis emimus: vt vnus à domino: alius à non domino. hic autem ambo ab vno prius nõ domino, postea domino. Item est hic casus vbi publi. datur contra dominum. Sunt & alij quos dic vt not. ff. de Publi. l. penul. & l. fin. Accursius.

* Flo. intelligeret

Publiciana cõtra dominum datur.

n *Proposuerat.* in tractatu suo cum tractaret de hac actione.

o *Generalis.* vt. ff. l. ij. §. & generaliter.

p *Quòd.* id est quia.

q *Exceptio doli.* prima differentia.

r *Complectitur.* scilicet tantum.

Vtilius est singulas res singulis verbis exprimere. Et est differentia inter exceptionem doli, & exceptionem metus: quia prima complectitur tantum personam eius qui dolo fecit: secunda vero est scripta in rem. & sufficit in aliqua re metum commissum esse ad hoc vt competat. Item secunda non competit filio contra parentem eo viuo: secus eo mortuo. hoc dicit vsque ad. l. seq.

℣ Metus causa exceptionẽ Cassius non proposuerat,[n] contentus doli exceptione, quæ est generalis.[o] sed vtilius visum est etiam de metu opponere exceptionem. etenim distat aliquid [à] doli exceptiõe: quòd[p] exceptio doli[q] personam complectitur[r] eius qui dolo[f] fecit: enimuero metus causa[t] exceptio in rem scripta est, *si in ea re nihil metus causa factum est*: vt non inspiciamus an is qui agit, metus causa fecerit aliquid, sed an omnino metus causa factũ est in hac re à quocũque, non tantum ab eo qui agit. Et quãuis [u] de dolo auctoris exceptio non obiiciatur: verũtamen hoc iure vtimur, vt de metu non tãtum ab auctore, verùm à quocumque adhibito exceptio obiici possit. [x] ℣ Illud sciendum est, hanc exceptionem de metu eũ obiicere debere, qui metum non à parente passus est in cuius fuit potestate: [y] cæterùm [z] parenti licere deteriorem conditionem liberorum [a] in rebus peculiaribus * [b] facere. Sed si se abstinuerit hæreditate paterna: succurrẽdum ei erit, vt alioquin [c] succurritur. [d]

Si hæres petat id quod sibi pure debetur, & ipse illud idem debeat sub conditione: non summouetur doli exceptione, si paratus est satisfdare de reddendo conditione adueniente: aliàs secus. h. d. Paragraphorum sequentium quidã breues sunt: ideo summant seipsos: quidam casum ponunt in terminis. §. vero auctoris. glo. ponit casum.

V. PAVLVS libro septuagesimo primo ad Edictum.

PVrè mihi debes decẽ. ea tibi sub cõditiõe legaui. interim

f *Dolo.* vt supra. l. ij. §. item quæritur. versi. & quidem. &. §. plane. & §. igitur docere. Accursius.

t *Causa.* & est ratio in promptu: quia cũ contra quemlibet detur actio quod metus causa: vt. ff. quod met⁹ causa. l. si cũ. §. in hac. ergo & contra quẽlibet dat exceptio: vt. j. de regu. iur. l. inuitus. §. si cui. & hoc cum dominus rei per metum tradiderit. si vero tradidit eam non dominus iniquum esset si diceremus eum habere exceptionẽ vel etiam actionem contra verum dominũ: vt. ff. de Pub. l. pen. Intelligitur ergo. l. ista in cęteris personis quæ nullã habẽt causam ab eo qui metũ adhibuit. Accursius.

u *Et quamuis.* secunda differentia.

x *Possit.* nam & met⁹ habet in se ignorantiã: vt. ff. quod metus causa. si cũ. §. in hac. & facit. ff. vti possi. l. j. in fi. & l. seq. & de dãno infec. l. q bona. §. cũ iter.

y *Potestate.* tunc: sed nunc non est cum cõuenitur.

z *Cæterum.* pro quinimo vel cæterum, pro alioquin: vel cæterum, pro sed.

a *Liberorum.* existentiũ in potestate: si dicas eũ conueniri à patre. & facit. C. de annali exceptio. l. j. §. fina.

b *Peculiaribus.* profectitijs vel aduẽtitijs inter quæ non erat differentia iure isto: sed tũc quomodo retinet hoc peculiũ, si ab hæreditate abstinet: vt. C. de col. l. si donatiõe. in fi. Rũ. quia vt bene merito erat ei cõcessum vel dimissum: vel vt conferens pater in eum filium supremum iudicium: vt no. d. l. si donatione. hodie in aduẽtitio planum est: cum mortuo patre filius debeat id habere: vt. C.

de bo. quæ libe. l. cum oportet. circa prin.

c *Alioquin.* id est aliàs.

d *Succurritur.* maioribus. xxv. an. metum passis: secus in hærede patroni: vt. ff. l. j. §. aduersus. ibi, libertum & c. vel dic hic dari excep. in factum, vel actio. in factum filio contra hæredem patris.

PVre.] CASVS. Decẽ quæ mihi debebas pure, ea tibi sub cõditio. legaui. hęres meus poterit interim ea petere, dum tamen caueat de. x. dandis legatario veniente condi. si autem non vult

BIU Cujas

vult cauere hæres, repellitur à peti. exce. doli. [*SI QVI.*] Legata est tibi via per quendam fundum. legantis hæres vtitur Falcidia in legatis. dicitur quòd nisi offeras æstimationē quartæ partis vic. obstat tibi exceptio doli si petas viam. [*SIDONAVI.*] Donaui tibi fundum: & antequam traderem eum tibi, ædificasti in eo me sciente, & nō contradicēte: & sic per hoc desij possidere. & postea cœpi possidere illum fundū cum ædificio. tu petis à me fundum, quia tibi donatū. ego excipio: quia vltra modum fuit donatio: & sic non valuit. dicitur quòd tu replicabis de dolo: quia dolo facio cum retineo fundum cum ædificio, nec reddo impēsas quas feceras me sciente & patiente. [*ACTORIS.*] Dic casum vt in glossā quæ incipit feci te actorē &c. [*SI SERVVS.*] Mandato meo vendidisti seruum meū vitiosum pro decem. emptor videt eum vitiosum. reddidit seruū mihi. si procurator meus petat à te pretium: obstat sibi except. doli etiam si de suo soluerat mihi procurator me⁹: sed repetet à me pretium actio. mādati, vel sine causa. Eadem seruantur si sine mādato gerens negotium meū, seruum meum vendidit & postea habui ratum: & prædicta contigerunt quę supra. [*SI QVIS, ad hoc, EVM QVI.*] Si cū velles mihi donare mille, delegaui te vt ea promitteres creditori meo, & promisisti: si ab eo conueniaris: non potes obiicere except. doli. petit enim quod sibi debetur. idem est si mulier eum qui sibi mille donare volebat, delegauit eum mihi vt promitteret mihi illa mille pro ea in dotem. nam tenetur. Idem si dolo induxit Titium vt mihi. c. pro ea promitteret in dotem dare. nam tenetur: nec habet except. doli. poterit tamen agere contra eam vt liberetur ab illa promissione. vel si iam soluit, petat ab ea id quod pro ea solu-nit. idem in primo casu. nam donans aget contra me delegantem vt faciam eum liberari in eo quod promisit vltra modū: vel si iam soluit, à me repetet. [*NON SICVT.*] Actio de dolo est temporalis. finitur enim hodie biennio. sed exceptio doli est perpetua. & quæ sit ratio diuersitatis, redditur in litera. Franciscus.

hæres [meus] si petat, doli exceptione non est summouēdus: [a] cum possit etiam deficere conditio. [b] itaque legatorum stipulationē interponere debebit. [c] sed si nō caueat hæres, doli exceptione summouebitur. expedit enim legatario [potius] retinere [d] summam, quàm mitti in possessionem rerum hæreditariarum. ℣ Si cui legata sit via, & is lege Facidia locum habentē totam eam vindicet non oblata æstimatione quartæ partis, [e] summoueri eum doli exceptione Marcellus ait, quoniam suo commodo hæres consulit. ℣ Si donaui alicui rem, nec tradidero: & ille cui donaui, non tradita possessione in eo loco ædificauerit me sciente: [f] & cum ędificauerit, nactus sim ego [eam] possessionem, & petat à me rem donatam, & ego excipiā quòd supra legitimum modum [g] facta est: [h] * de dolo replicandum est. dolo enim feci, qui passus sum eum ædificare, & non reddo impēsas. ℣ Actoris [i] qui exigendis pecuniis præpositus est, etiam posterior dolus [k] domino nocet. Si seruus veniit ab eo [l] cui hoc dominus permisit, & redhibitus sit domino: agenti venditori de pretio, [m] exceptio opponitur redhibitoria: * licet etiam is qui vendidit, domino pretium soluerit. [n] Etiā [o] mercis non traditæ [p] exceptione summouetur [q] & qui pecuniā domino iam soluit: [r] & ideo is qui vēdidit, aget aduersus dominum. [f] Eandem causam esse Pedius ait eius qui negotiū nostrum [t] gerens vendidit. [u] ℣ Si eum qui volebat mihi donare supra legitimum modum, [x] delegauero creditori meo: nō poterit aduersus petentem vti exceptione: quoniā creditor suū [y] petit. In eadem causa est maritus. [z] nec hic enim debet exceptione summoueri, qui suo nomine agit. Numquid ergo nec de dolo mulieris [a] excipiendū sit aduersus maritum qui dotē petit, nō ducturus vxorem, nisi dotem accepisset: [b] nisi iam diuertit? [c] Itaque condictione [d] tenetur debitor qui delegauit, vel mulier: vt vel liberet debitorem: [e] vel si soluit, vt pecunia ei reddatur.

Liberalior est lex cum eo qui ignorat quando sit inuadēdus, quàm cum eo qui testatem habet agendi quando vult. h. d.

℣ Non sicut de dolo actio certo tēpore [f] finitur, ita etiā exceptio non est: & sic melius legitur: & secundum hoc dic mercis, id est seruii: & improprie seruus dicitur merx: vt supra de tributoria. l. j. Accursius.

* *Flo. redhibitionis*

a *Summouendus.* vt &. ff. de libe. le. l. non solum. §. fin. sed cōtra. ff. si cer. peta. l. pecuniam. Solu vt ibi.

b *Conditio.* aliud si omnino est extitura: vt supra de condic. indebi. l. quòd si sub ea.

c *Interponere debebit.* scilicet hæres promittit legatario de tanta pecunia danda si conditio extiterit: vt & supra vt legnomi. ca. l. j.

d *Retinere.* scilicet magis quàm &c.

e *Quartæ partis.* scilicet loci per quem via debebatur, secundum Ir. quia seruitus nō habet partes. Tu dic, id est iuris quod est via: argu. ff. si serui. vindi. l. loci. in princ. & de lega. ij. l. cum filius. in prin. & ff. ad l. Falcid. l. lege Fal. interueniente. Vel dic melius, non oblata quarta parte totius æstimationis meæ: & ita exponitur. ff. de leg. ij. l. cum filius. in prin.

f *Sciente.* & non contradicente, quod pro traditione est: vt. C. de adquiren. pos. l. j. Accursius.

g *Modum.* cc. aureorum olim: quingentorum hodie: vt. C. de dona. l. penul.

h *Facta est.* & vtique replicandum. dolo enim &c. fa. ff. de dolo. l. si cum & mihi. Accursius.

i *Actoris.* feci te actorem generalem ad mutuas pecunias exigendas: tūque eum hoc tibi nominatim mandaui, transactionem cum Titio feci: & ob eam tibi decem promisit: & secum pactus es vt si contra trās actionem feceris, non liceret tibi decem petere. porro contra trās actionem feci. si ego à Titio decem petiero quæ tibi promisit, repellor: vt supra. l. apud. §. quæsitum. Vel secundum Hug. dic q erat generalis, pcurator & specialis ad causam agendam: & est ei solutum pendente lite: postea ipse vel dominus petit cū sorte non restituit chirographū: vt. d. §. quęsitum. in fin. & secundum hoc non obstat. §. in hac dicta. l. apud. supra eo. vt ibi dixi. Dic ergo secundum primum casum, actoris, id est administratoris. secundum alium, id est agentis. vel si dicas partem solutā pendente lite, & postea petit, totum amittit, quia petit plus: vt institu. de actio. §. si quis agens.

* *Flo. redhibitionis*

k *Dolus.* post transactionem cōmissus, secundum primum casum: vel post solutionem commissus, secundum alium.

l *Ab eo.* procutatore.

m *De pretio.* scilicet contra emptorem.

n *Soluerit.* de suo.

o *Etiam.* hic est. §. secundū quosdam. vel

p *Non traditæ.* supra quando tradidit, hic quando non fuit traditus. Accursius.

q *Summouetur.* si petit pretium ab emptore procurator. & facit. ff. de pactis. l. si cum emptore. §. fi. Accursius.

r *Soluit.* de suo. Accursius.

f *Aduersus dominum.* actione mandati: vel dic sine causa, vel indebiti.

t *Nostrum.* sine mandato.

u *Vendidit.* & ratum habuimus.

x *Modum.* quingentorum sol. hodie.

y *Suum.* id est sibi debitum. q. d. non habet causam lucratiuam: aliàs secus: vt. ff. eo. l. Iulianus. Accursius.

z *Maritus.* cui mulier delegauit volentem sibi donare.

a *Mulieris.* quæ dolo aliquem ad promittendū induxit marito.

b *Accepisset.* vtique non: vt. ff. l. apud. §. sed & si mulier.

c *Diuertit.* & nunc petit maritus vt mulier reddat: & sic loquitur. ff. eo. l. apud. §. apud Iulianum.

d *Condictione.* certi, vel incerti.

e *Debitorem.* in eo quod est vltra legitimum modum. & facit. ff. mandati. l. si mandato. §. si iudicio. &. §. quotiens. Item facit ad totalem. §. j. de noua. l. si quis delegauerit. §. fina. &. l. doli. &. ff. de dol. l. qui id quod. in fi. &. l. vt mihi. &. C. de noua. l. si pater. &. j. titu. j. l. j. §. siue autem. versi. quòd si patronus. &. ff. de re iudi. l. Nesennius. in princi. &. j. de regu. iur. l. nihil dolo. &. C. de condic. indebi. l. si citra. &. ff. de condic. cau. data. l. si donaturus. §. si quis indebitam. &. §. fina. &. ff. eo. l. apud Celsum. §. item quæritur. &. ff. de iure do. l. cum in fundo. §. fi. Accursius.

f *Certo tempore.* anno olim: sed hodie biennio: vt. C. de dolo. l. fi.

a *Competit.* supra de peculio.l.quæsitum.§.in dolo.contra.Solu. hic in exceptione:ibi in replicatione.& per hoc est huius.l.ratio.nam actor qui replicat,habet in sua potestate quando agat, & sic quando replicet,secundum Ioan.& Azo.vel ibi in alienato vel manumisso seruo post annum:quod etiam olim erat tempore actionis de dolo: vnde non competit actio vel replicatio,qđ in idem recidit.vel dic vt ibi. Sed oppo.nónne etiam reus habet in sua potestate: vt.C.de inge.ma.l.diffamari.& C. de remiss. pign.l. si eo? Sed respon. quidquid dicant alij: tene &c. vt.ff. de iure dotium.l. cũ in fundo.§. quòd si mulier. Item oppo.C.de non nume. pecu.l. si intra.& .l. si quasi. sed speciale est ibi. & sic est etiam speciale .C. de dote cau. nón nume.authen.quod locũ.& potest esse ratio,quia releuatur approbando:& sic in hoc grauetur:argu.ff.de iureiuran.l. eum qui. In aliis excipientibus non sic:vt.ff.de excep.l.j. & facit.C. de except.l. si pactum.

b *Conueniatur.* & facit.C.de dila .l. siquãdo.& authen.quod fieri.& de anna. except.l. j.§.fi.

Si opera.] CASVS. Obtuli tibi decem quæ debebam. tu noluisti.illa decem amisi siue perdidi. amodo si petas ea decem à me, obstat tibi doli exceptio. Idem est si creditori tuo solui, & non habes ratum.nam si petas amodo à me:obstat tibi exceptio doli.Franciscus.

c *Si opera.* quia oblatam non recipit:vt.ff. de solu.l. qui decem. in principio.quæ scilicet non recipere,dicitur opera: vt.C.de ope.liber.l.liberti.& facit.ff.de fideicommiss.liber.l.si filius.§.fin. &.ff.de verborum obligatio.l.executione.§.finali.

d *Idem est.* vt debitor habeat exceptionem,licet creditor non habeat ratum:quia cogitur ratum habere:vt.ff.de nego. gestis.l. Pomponius.&.l.soluendo.&.l.si liber.& de pignora. actio.l. solutum.§. solutam. ibi,vnde si domum &c.vbi & de hoc dixi. si verò creditore præsente & contradicente soluerit creditori eius, non liberaretur:vt.C.de solu.l.inuito.& facit.ff.de noua.l.si Stichum.§.fin.&.C.de excep.l.j.Item si ratum haberet sponte,liberaretur ipso iure:vt infra de solu.l.solutam.

Vlianus ait.] CASVS. Credens me tibi debere.c.cum in veritate non deberem, ea centum promisi Titio pro te, cui donare volebas. si Titius ea.c. à me petat,obstat sibi exceptio doli. Item & condic.sine causa possum agere contra eum vt me liberet à promissione quam ei feci. Idem est si ea.c. promisi Titio pro te cui credebã te tãtũ debere,cum nihil deberes.F.Ac.

e *Donare.* sic supra de dona.l.ij.§.cum verò.secus si tuo creditori:vt supra eo.l.pure.§.si eum.Accursius.

f *Condictio.* sine causa:vt.ff.de condictio.sine causa.l.j.§. qui autem.&.l.qui sine.Accursius.

g *Si ei.* aliàs.l.&.aliàs.§.idem Iulianus.

h *Putabas.* aliud si in veritate deberes: vt.ff.l.pure.§.si eũ.& facit.ff.de dona.l.ij.§.item si ei.Accursius.

i *Humanitatem.* facit.ff.l.j.§.ideo.

k *Obligatus.* sine iusta causa:vt.ff. de condic.sine cau.l. qui sine. & facit.ff.de pactis.l.si cum.

Dolo facit.] CASVS. Ponitur regula,& est talis: Dolo facit qui petit quod redditurus est.& subiicitur exemplum.

eodem tempore danda est. Nã hæc perpetuò competit,[a] cum actor quidem in sua potestate habeat quando vtatur suo iure:is autem cum quo agitur,nõ habeat potestatem quando cõueniatur.[b]

Damnum quod quis sua culpa sentit, sentire venditur.

VI. GAIVS libro trigesimo ad Edictum Prouinciale.

SI opera[c] creditoris acciderit, vt debitor pecuniã quam soluturus erat, perderet: exceptione doli mali creditor remouebitur. Idẽ est[d] & si creditori eius numeratam pecuniam ratam creditor non habeat.

VII. VLPIANVS libro septuagesimosexto ad Edictum.

IVlianus ait: Si pecuniam quã me tibi debere existimabam, iussu tuo spoponderi[ei]cui donare[e] volebas: exceptione doli mali potero me tueri:& præterea condictio[f] mihi aduersus stipulatorem competit, vt me liberet. Idem Iulianus ait, si ei[g] quem creditorem tuũ [esse]putabas,[h] iussu tuo pecuniã quam me tibi debere existimabam,promisero:petentem,doli mali exceptiõe summoueri debere: & amplius agendo cum stipulatore consequar, vt mihi acceptam faciat stipulationem. & habet hæc sententia Iuliani humanitatem,[i] vt etiam aduersus hunc vtar exceptione & cõdictione,cui sum obligatus.[k]

VIII. PAVLVS libro sexto ad Plautium.

DOlo facit,qui petit quod redditurus est.[l] sic si hęres damnatus sit non petere à debitore,potest vti exceptione[m] doli mali debitor,& agere ex testamento.

In pari causa turpitudinis,potior est cõditio possidentis.h.d.

IX. IDEM libro trigesimosecundo ad Edictum.

SI procurator rei pecunia accepta dãnari se passus sit,& cum domino iudicati[n] agatur: tuebitur[o] se doli mali exceptione:nec hoc quod acceperit procurator,auferri ab eo potest.[p] Nam turpiter accepta[q] pecunia iustius[r] penes eum est qui deceptus[s] sit,quàm qui decepit.[t]

X. MARCIANVS libro tertio Regularum.

CVm vir aut vxor* in area sibi donata aliquid ædificasset: plerisq; placet,doli mali exceptione opposita* rẽ seruari posse.[u]

A Hæres grauatus non petere à debitore hæreditario,si petat,obstat ei exceptio doli. Item debitor potest agere ex testamento contra hæredem vt liberetur.Franciscus.

l *Redditurus est.* eidem:secus si alij:vt.ff.solu.matri.l. si socer.§.j. Item procurator domino. Item hoc verum si clarum & liquidum sit quòd debet ei reddi.alioquin non:vt supra quorum legatorum .l.j.§. rediguntur, quæ est cõtra.Item secus in alio casu: vt.C. qui potio.in pigno.habeam.authen.item possessor. quæ est contra. sed illud speciale propter suum mendacium, sic &.ff. de rei vindi.l. fina.quæ est contra.Alij dicunt hæc in petitoriis, sed prædicta in possessoriis.sed hoc reprobo:quia idẽ in possessoriis: vt.ff. de Carbo. edic.l.iij.§. causæ, versi. summati. vel dic quòd si paratus incontinẽti est probare,obtinet quod dicitur hic: aliàs obtinet.d.l. quorum legatorum. arg.ff. ad exhiben.l.iij.§. ibidem.&.ff.vt in pos. lega.l. si is à quo. & dici de hoc.C. de loca.l. si quis conductionis.quæ est similiter contra.sed solue vt ibi no.Item no. hic de dolo præsumpto: vt.ff.mandati. l.dolus.

m *Vti exceptione.* vt & infra de fideiuss.l. si testamento.in princ.nisi ratione ignorantiæ:vt ff. ff.l.ij.§. & generaliter, vel ratione affectionis vel reuerẽtiæ:vt.ff.l. apud Celsũ.§. aduersus.

B

C

D

Si procurator rei.] CASVS. Reus passus est se condemnari pecunia corruptus.si ex hac sententia contra dominum agatur, habet dominus except.doli.& qui pecuniam dedit procuratori causa corruptelæ,non repetit ab eo cui dedit.Franciscus.

n *Iudicati.* id est actione in factum de re iudi. Accursius.

o *Tuebitur.* contra.ff.de dolo.l. & eleganter.§. si dolo. Solu. ibi procurator actoris: hic rei. vnde ibi non conueniebatur dominus,sed agebat.& ideo ibi non datur de dolo,nisi spontanea oblatio prosit:vt.ff.de ali.iudi.mu.cau.fa.l.iij.in fi. & quia facilè per actionem primam,quàm per actionem de dolo,consequitur actor.Item ibi de actione de dolo deneganda:hic de exceptione concedenda.& facit.ff.de re iudi.l.iiij.§.condemnatum.

p *Ab eo potest.* procuratore scilicet per dantem.nam in pari causa potior &c.vt.ff.de condic. ob turpem cau.l. si ob turpem.& hic subiicit:nam &c.

q *Accepta.* ab actore.

r *Iustius.* i.minus iniuste.nã neutrum iustũ.Et sic not.q de duobus malis minꝰ malũ est eligendũ:vt.ff. de re.iur.l.quoties nihil. & ibi not.&.ff.l.apud.§.Marcellus.Sed an dominus cuius procurator est,possit repetere? videtur q sic:vt.ff.de procu.l.qui proprio.§. procurator vt in cæteris.de neg.gest.l.si autẽ.§.item si fundũ.&.l.liberto.§.j.Et quod subiicit,deceptus est.ff.procurator.& decipit.ff.actor,qui mutuam pecuniam dedit,impropriè tamẽ: vt C.de transac.l.cum donationis.&.ff.de regu.iur.l.nemo videtur fraudare.vel vere decipitur qui se corrumpi patitur.& facit ad primum respon.ff.si ser.vin.l.si de communi.Accursius.

s *Deceptus sit.* scilicet procurator.

t *Decepit.* scilicet actor.Accursius.

Vm vir.] CASVS. Donauit vir vxori areã:& vxor in ea ædificauit.si vir repetit qđ donauit,obstat sibi doli exceptio.F.

u *Rem seruari posse.* id est impensam:vt &.ff.de rei vind.l.sin autem.§.in re petita. & supra de dona. inter virum & vxor.l.sed

BIU Cujas

si vir lanã.§. si vir vxori. & hoc si fuit bonę fidei, credens donationé valere. Quid ergo si credidit non valere: & sic est prædo: vt supra de adquiren. possẽs. l. quod vir? * Respon. adhuc idem: licet quidam contra: vt no. supra de dona. inter virum & vxo. l. si vxor filio. in fine. & facit. j. eo. l. Paulus.

Si procurator.] CASVS. Dolus procuratoris ad vnam causam cõstituti, commissus ante litem contestatam, non nocet domino. & da exemplum vt in glo. quæ incipit, ad vnam rem dat' &c. sed si commisit dolum procurator post lit. cõtest. vt quia iudicé corrupit: hic dolus nocet domino: vt si amodo agat dominus vel procurator, obstet ei exceptio doli. Item tutoris dolus nocet pupillo. In fine dic regulam: Dolus procuratoris post litem contest. commissus puniendus est. nocet ergo committenti, id est domino, qui reputatur eadé persona cum procuratore. Frã. Accursius.

Dolus procuratoris commissus ante litem contestatam, non nocet domino: sed post litem contestatam dolus commissus à procuratore nocet domino. Item tutoris dolus nocet pupillo. item dol' procuratoris post litem contestatam commissus, puniendus est. nocet ergo committenti, id est domino: qui reputatur eadem persona cum procuratore. Bar.

XI. NERATIVS libro quarto Membranarum.

SI procurator[a] agit, de dolo eius excipi non debet: quia aliena lis est; ísque[b] à re[c] extraneus* [est:] neque alienus dolus nocere alteri[d] debet. Si post litem contestatam dolo quid fecerit: [e] an exceptio eo nomine in iudicium obiicienda sit, dubitari potest: quia litis contestatione res[f] procuratoris fit, eámque suo iam quodãmodo nomine exequitur. Et placet, de procuratoris dolo excipiẽdum esse. Idem de tutore[g] qui pupilli nomine aget, dicendũ est. [h] In vniuersum autem hæc in ea re[h] regula sequenda est, vt dolus[i] omnimodo puniatur, etsi non alicui, [k] sed ipsi qui eũ admisit, [l] dãnosus futurus erit.

Qui habet aliquam except. contra actorem, vt pacti de non petendo, vel iurisiurandi, vel similem: habet etiam except. doli. Franciscus.

XII. PAPINIANVS libro tertio Quæstionum.

QVi æquitate defensionis[m] infringere actionẽ potest: doli exceptione tutus est.[n]

XIII. PAVLVS libro quartodecimo Quæstionum.

LIberis exhæredatis qui nihil[o] ex patris iudicio meruerunt, rupto testamento[p] ius suum conseruandum est:[q] nec opponetur doli mali exceptio. quod nõ solum in persona eorum, [r] sed in heredibus, [s] in persona liberorum quoque eorum obtinendum est.

XIIII. IDEM libro tertio Responsorum.

PAulus respondit, [t] eum qui in alieno solo ædificiũ extruxerit, non aliàs sumptus cõsequi posse, quàm [si] possideat, & ab eo dominus soli rem vindicet: scilicet opposita doli mali exceptione.

XV. SCAEVOLA libro quinto Responsorum.

FIdeiussor euictionis nomine condemnatus, id prædiũ quod euictum * est, & omnia præstare paratus est quæ iure empti continentur. quæro, an agẽtem emptorem exceptione ex causa iudicati doli mali sũmouere potest. Respondit, exceptionẽ quidem opponi posse: [u] iudicem autem æstimaturum, vt pro damnis[x] emptori satisfiat.

a *Si procurator.* ad vnam rem datus: secus si esset generalis, & haberet liberam. Item secus si in rem suam: vt ff. l. apud. §. quæsitum. & dic, emi rem à Sempronio dolo Titij interueniẽte. nunc autem constitui Titium procuratorem meum ad rem exequendam: vel suo nomine rẽ meam, dolose, sciens meã, alienauit: & nunc nomine meo vindicat. non quidem obest ei dolus su' ante litem contesta. commissus. & sic est argu. pro prælato vindicante rem ecclesiæ quam ipse alienauit: quòd non excipiatur de dolo suo: cum agat nunc nomine ecclesiæ. licet posset dici quòd & tunc erat prælatus cũ vendidit: sed hic non erat procurator. Accursius.

b *Isque.* scilicet dolus. Accursius.

c *A re.* scilicet quæ petitur.

d *Alteri.* ad quod supra de adquiren. rerum do. l. per seruum. §. fin. & de regu. iur. l. nõ debet alteri. j. & supra de procura. l. ignorantis. Accursius.

e *Fecerit.* puta iudicem corrupit: vt ff. l. apud. §. quæsitum.

f *Res.* id est instantia: vt & C. de procur. l. nulla.

g *Idem de tutore.* & plus: quia de omni dolo eius pupillus tenetur. quod dic vt ff. l. apud. §. illa etiam quæstio. Accursius.

h *In ea re.* id est in dolo à procuratore commisso.

i *Dolus.* post litem contestatam commissus.

k *Non alicui.* scilicet alteri noceat.

l *Admisit.* scilicet procuratorem, cum duo essent rei credendi vel domini rei quam tertius possidebat: ad quam petendam vnus eorum constituit procuratorem, qui post litem contestatã corrupit iudicem, nocet danti: non autem eius socio. vel dic eum. ff. dolum: ac si dicat, dolus debet nocere committenti. satis autem dominus committere præsumitur, cum eius procurator post litem contesta. committat: cum vna persona reputentur.

m *Qui æquitate defensionis.* id est exceptione aliqua: quia omnis venit ex æquitate.

n *Tutus est.* nisi ratione personarum &c. vt ff. eo. l. apud. §. aduersus. & l. ij. §. & generaliter.

Liberis.] CASVS. Pater exhæredauerat filios suos, & extraneum instituit. tandem ruptum est testamentum natiuitate posthumi. dicitur quòd filij exhæredati & posthumus habebunt

A bona patris eorum ab intestato: nec potest opponi eis agentib' ad bona, except. doli. & hæc bona transmittent filij ad hæredes suos etiam extraneos. Franciscus.

o *Qui nihil.* quia vere fuerunt ingrati. sed & si aliquid habuissent iure institutionis ex testamento, rupto testamento perderẽt.

p *Rupto testamento.* agnatione posthumi.

q *Conseruandum est.* vt scilicet ab intestato succedere possint: vt supra de contra tabu. l. filiũ. circa prin. & supra de inoffi. testamẽ. l. mater.

r *In persona eorum.* ff. filiorum.

s *In hæredibus.* i. non solum ipsis liberis, sed etiam hæredibus extraneis ipsorum: & etiam ab intestato venientibus: & in filiis eorum scilicet liberorum obtinet. & quod de extraneis dixi: dic, si pri' adierunt liberi ab intestato. aliàs enim nõ adita non transmittitur, nisi liberis: vt. C. de cadu. tol. l. j. §. in nouissimo. & ff. de act. empt. l. idemque. Accur.

Paulus.] CASVS. Qui in alieno solo, credens suum, ædificat: non potest repetere impensas à domino soli, nisi possideat solũ. & tunc ope excep. doli consequetur impensas à domino soli vindicante solum. Fran.

* *Flo. euictus*

t *Paulus respondit.* facit. ff. ad Trebel. l. hæres. & instit. de rerum diui. §. ex diuerso. & ff. cõmuni diui. l. in hoc iudicio. *§. impendia. & C. de serui. & aqua. l. ij. & supra de condic. indebiti. l. si in area. & plene nota. ff. de rei vindi. l. in fundo. in glo. finali. Ac.

* *iudicium.*

F *Ideiussor.*] CASVS. Vendidi fundum, & de euictio. promisi: & dedi ideiussorem de hoc euicto fundo emptori. emptor egit contra ideiussorem quem ei dederam, nomine euictionis: & condemnatus est ideiussor ad interesse. offert fundum emptori: & quidquid plus eius interest. si amodo ideiussor conueniatur ex sententia: habet except. doli. iudex autem æstimabit impensas factas ab emptore in causa euictio. & in his condemnabit ideiussorem emptori. Franciscus Accursius.

u *Posse.* Bul. distinguit an statim post condẽnationẽ offerat ideiussor rem euictam, & totũ interesse: an nõ: vt primo audiatur: secũdo nõ: ar. j. de verb. obl. si ita quis. ij. §. Seia. Sed videt q. etiã statim restituẽdo nõ euitet cõdemnationẽ: vt ff. de euictio. l. emptori. quæ est contra. Solu. hic petebat interesse quod in condemnatione venerat: & damnatus ei soluebat dando fundum, & quidquid plus interest: ibi solummodo seruum. Item contra in eodem titu. l. habere licere. in fin. Solu. ibi ex stipulatu ad duplum fuit actum: hic ad interesse: quod satis habet si prædium, & quidquid plus interest, ei det. Cõtra hanc tamen solutionem est in eodem titu. l. euictus. vbi dicit idem in stipulatione duplæ: sed ibi non erat adhuc res restituta actori. & secundum hoc dic ideiussorem damnatum ad interesse ex promissione quam fecit de euictione. sed quidam dixerunt eum condemnatum ad duplum: & tunc dices in. l. emptori. & in. l. habere licere. quòd principalis fuit qui offerebat: hic autem ideiussor, qui facilius auditur. & fa. ff. de pign. si fundus. §. si plures. & supra mandati. l. si vero non remunerandi. §. fi. Accursius.

x *Pro damnis.* quæ passus est in iudicio. Accursius.

Si debitor.] CASVS. Cum. x. debebam cuidam furioso: eo delegante me, cũ crederem eũ sanæ mentis, creditori eius solui.

si amodo curator eius à me petat prędicta.x.habeo excep.doli in eo quod de istis.x.in vtilitatem furiosi processit.Fran.Ac.

a *Si debitor.*furiosi.Azo.

b *A furioso.*creditore.

c *Eius.*furiosi scilicet.secus ergo si nó creditori,quia nulla esset delegatio:nec in eiº re ꝓcederet.quod hic dicit fore necesse:licet debitor prętendat iustam ignorantiam: vt in argu.contra.ĩ.de solu.l.vero.§.j.& institu.mandati.§.ité si adhuc. Accursius.

d *Existimabat.*debitor delegatus.Ac.

e *Cum eo.*scilicet debitore furiosi: & agebat curator furiosi. Accursius.

f *Furiosi.*facit.ĩ.eo.l. si opera.in fi.Accur.

XVI. HERMOGENIANVS libro sexto Iuris epitomarum.

SI debitor [a] à furioso [b] delegatus,creditori eius [c] soluat, quem cõpotem mentis esse existimabat: [d] & ita[iterum]cũ eo [e] agatur:exceptione doli[mali]in id quod in rem furiosi [f] processit,defenditur.

Alens filiam suam,quam nuptui tradidit:non tenetur ad vsuras dotis tardius solutæ:licet per errorem promiserit.h.d. B

XVII. SCAEVOLA libro vicesimoseptimo Digestorum.

PAter [g] pro filia dotem promiserat,& pactus erat vt ipse aleret filiã suam,eiúsque omnes.Idem homo rusticanus genero scripsit quasi vsuras præteritas* ex dotis promissione. [h] quæsitum est,cum ipse filiã suã exhibuerit,& maritus nullã impensam fecerit:an ex chirographo ex stipulatu agenti genero exceptio obstare debeat. Respondit,si(vt proponatur)pater cum[eam]exhiberet,per errorem [i] promisisset: [k] locũ fore doli mali exceptioni.

Verba enũtiatiua in modum causæ prolata,exceptionem inducunt.Bartolus.

¶Auus† nepotibus ex filia legauit singulis centena:& adiecit hæc verba:*Ignoscite: nam potuerã vobis amplius relinquere, nisi me Fronto pater vester malè accepisset, cui dederam mutua quindecim, quæ ab eo recipere non potui:postremò hostes,qui mihi ferè omnem substantiã abstulerunt.* Quæsitum est, an si aui hæres ab his nepotibus patris sui hęredibus petat quindecim,contra voluntatem defuncti facere videatur,& [an] doli mali exceptione summoueatur. D

**aliàs,præstandas: al. quasi vsu. præteritas deberet: al. quasi vsuras ꝑ singulos annos ꝑstãdas &c.*

† Ludo. Rº ma. in suis sin.fol.19. sin.529. dicit hic casum esse singularem ad hoc quòd si legatum sit factũ filio debitoris cũ his verbis, & plus tibi reliquissem si pater tuº mihi soluisset id vĩ quo mihi tenetur: per hoc inducitur liberatio debiti paterni ipso ei existente hærede.ad quẽ nostrũ textũ est tamẽ aduertendũ diligenter prout aliquãdo videre poteris hic in interpreta. Bolog. cuius verba possent adduci ꝑ declaratione text. sed causa breuitatis supprimuntur.

A reliquit etiam legata prædictæ Agnesiæ.nunc Agnesia repudiat hæreditatem Bertæ:& vult habere legata,& agere actio.tutelæ contra hæredes Bertæ.dicitur quòd non potest: quia & legata sub prædicta condi. relicta finguntur:vnde obstat excep.doli.F.

g *Pater.*scilicet rusticus.

Respõdit exceptionem obstaturam. [l]

Pendente lite de re empta,non potest cogi emptor ad pretium soluendum.Bar.

¶Ex quadrante hæres scriptus, à cohærede ex dodrãte instituto emit portionem [m] certa quãtitate: ex qua [n] aliquã summã [o] in nominibus [p] ex calendario [q] vti daret, [r] stipulanti spopõdit. defuncto [s] venditore hæreditatis,testamentum falsum Septicius accusare cœpit,& hæreditatem ab emptore petiit: & ne quid ex ea minueret,impetrauit. [t] quæsitum est,cognitione falsi pendente,an hæredes [u] ex stipulatu petentes, [x] doli exceptione summouentur. Respõdit,hæredes venditoris,si ante euentũ cognitionis pergant petere,exceptione doli mali posse summoueri. [y]

Conditio apposita in institutione, in legatis & fideicommissis intelligitur repetita.Bartolus.

¶Marito & filio communi ex C parte dimidia [z] scriptis hæredibus,filiã suã ex priore matrimonio natam,ita hæredẽ instituit. *Mæuia filia mea ex sex vnciis hæres mihi esto,si cũ cohæredibus tuis parem rationem [a] feceris pro meæ portione [b] in diem mortis [c] meæ,eius actus qui pendet ex tutela tua,quam Titius pater meus [d] auus tuus administrauit.* quæsitũ est,an quia sub cõditione instituta filia esset,si omitteret hęreditatem,vti saluam tutelæ actionem haberet,legata[quoque]sibi à matre data consequi possit. Respondit,secũdũ ea quę proponerentur,eã de qua quæreretur,cõtra

h *Promissione.*scilicet se præstaturum.& ad hoc facit.ĩ. manda.l. creditor.§.si inter.& de iure do.l.cũ post.§. vsuras.&.ĩ.fol.matri.l. in insulam.§.vsuras.

i *Per errorem.* quod præsumitur, quia fuit rusticanus:vt supra de proba.l.cum de indebito.& in hoc facit.ĩ. de iu.do.l.iure succursum.§.fi.

k *Promisisset.*i. tractasset.Accursius.

l *Obstaturam.*quia videtur voluisse eos cõsequi liberationẽ,quia dixit, recuperare non potui.ad quod facit.ĩ. de rei vindi.l. emptor. & supra de ancilla.& supra de proba.l. Procula.&.ĩ. familiæ erciscun.l.ex parte.§. intestato.&.ĩ. de lega.ij. Lucius.§.fi. & supra de lega.iij.l.fideicõmissa.§. hæc verba.& ad Trebel.l.qui filium.& de dona.l.ex hac.Accursius.

m *Portionem.*i.dodrãtem.Accursius.

n *Ex quã.*i. ex quo dodrante.

o *Summam.*i.quantitatem.

p *In nominibus.* consistentem.

q *Ex calendario.*hoc enim & vẽditori,quia liberat à creditore hæreditario: & debitori eidemque emptori ꝑficiebat.& facit.ĩ.de le. iij.l.qui filium.

r *Daret.*creditori hęreditario cuiº erat calendarium. vel dic ꝙ erat hæreditarium,in quo continebatur etiã debitũ à defuncto.vel dic quòd dicit se soluturum de debito quod debet debitor hæreditarius scriptº in calendario defuncti.& secundum hoc concordat inferior glo.Accursius.

s *Defuncto.*hoc si contingit.

t *Impetrauit.*quod faciendũ fuit:vt.ĩ.de peti.hęre.l.diuus.Ac.

u *Hæredes.*scilicet venditoris.Accursius.

x *Petentes.*scilicet pretium.Accursius.

y *Summoueri.*nisi dent fideiussores de euictione:vt.ĩ.de pericu. & commo.rei ven.l.pen.§.j.&.C.de euic.l.si post.hic enim non dabat:& ideo emptor non debet nomina cedere.sed certe neque potuit:quia impetratum fuit vt non deminueret aliquid ex hæreditate.& hoc secundum tertiam expositionem superiorem.

z *Dimidia.*id est,sex vnciis.Accursius.

a *Rationem.*id est,eos non conuenias act.tutelæ pro parte qua hæredes sunt.nam pro tua parte extinguitur actio:vt.C.de hære.act.l.si adulta.Accursius.

b *Portione.*fuerunt enim & alij hæredes aui præter hanc,quorum partes non curauit liberari.Accursius.

c *Mortis.*id est cum fuero mortua.Accursius.

d *Meus.* cuius hæres sum.Accursius.

Voluntatem.

BIU Cujas

a *Voluntatem.* quia etiam in legato videtur repetita conditio: & sic non obstat. ſ. de leg. j. l. qui filiabus. quæ est contra. & pro hoc supra de condit. & demon. l. auia. Item eadem ratione non ob. ſ. de lega. j. l. filio.

b *Exceptionem.* ſed videtur quòd conditione defecta, ipſo iure deficit actio. ſed hoc vbi est expreſſa conditio: ſecus ſi tacita. vel forte vtrobique eadem est ratio: & hic dic, exceptione, ſcilicet doli de facto. vel refert inter conditiones negatiue poſitas, in quibus Mutiana cautio, ſcilicet de reſtituendo legato ſi contra conditionem fecerit, ſolebat interponi, vt etiam interpoſita cautione obſtet exceptio petenti, ſi velit contra conditionem venire: vt hic. talis enim erat hæc conditio, ſi non egeris actione tutelæ. qualiacúque igitur verba fuerint: hic conſonant. & facit. ſ. de condi. & demon. l. ſi cui.

QVARVM RERVM actio non datur.

Quandoque à prin. nõ naſcitur actio, vt in turpibus: vt. ff. de verbo. obli. l. generaliter. & l. ſequẽt. quandoque naſcitur, ſed inefficax: vt cum dolus vel metus interuenit: vt. C. de inutilibus ſtipulatio. l. dolo. quandoque efficax, ſed poſtea fit inefficax, vt per pactum, vel ſimilem cauſam: vt. ſ. titu. 1. & 2. & 3. & 4. non ergo de omnibus hic titulus dicit: ſed de quibuſdam, & inordinate.

voluntatem[a] petere: & ideo exceptionem[b] doli obſtaturam.

QVARVM RERVM actio non datur: [& de exceptione iuriſiurandi.]

TITVLVS V.

I. VLPIANVS libro ſeptuageſimoſexto ad Edictum.

IVſiurãdum vicem rei iudicatæ[c] obtinet: non immerito: cùm ipſe quis iudicẽ[d] aduerſariũ ſuũ de cauſa ſua fecerit, deferendo ei iuſiurandum. ℣ Si pupillus ſine tutoris auctoritate detulerit iuſiurãdum, dicemus non obſtare[e] exceptionẽ iſtam:[f] niſi tutore auctore in iudicio[g] delatio facta ſit. ℣ Si petitor fundi iuſiurandum detulerit aduerſario, ſi auctor eius iuraſſet ſuum fundum ſe tradidiſſe, ab ea controuerſia diſceſſurũ ſe:[h] exceptio poſſeſſori[i] fundi dabitur.

Pro ſe tantum iurans, ſibi tantum parit exceptionem: ſecus ſi in rem iuret. h. d.

℣ Si fideiuſſor iurauit: ſi quidem de ſua perſona tantum iurauit, quaſi ſe non eſſe obligatum:[k] nihil reo proderit. ſi verò in rem[l] iurauit: dabitur exceptio reo quoque.

Dominus ſeruum qui negotia ſua geſſit, manumittens: poteſt à libero facto ſtipulari quæ ſibi debet ipſe ſeruus de negotiis geſtis. hoc dicit.

℣ Si manumiſero eum ſeruum, qui negotia mea geſſerat in ſeruitute: deinde ſtipulatus ab eo fuero quòd negotia mea geſſerit, quidquid ob eam rem,[m] ſi tũc[n] liber fuiſſet, eum mihi dare oporteret, id dari: deinde ex ſtipulatu agam: non ſummoueri me exceptione. neque enim oneratũ ſe hoc nomine poteſt queri libertus, ſi lucrum abruptum[o] *ex re patroni nõ faciat.

Impoſita à patrono liberto cauſa onerandæ libertatis, peti non poſſunt, ſiue ſtatim, ſiue ex interuallo impoſita ſunt: & declarat dictum ſuum dilucidè vſque ad finem legis per diuerſos caſus: & in. §. ſi ſeruus. in. l. ſequen.

℣ Quæ onerãdæ†libertatis cauſa ſtipulatus ſum à liberto, exigere non poſſum. ℣ Onerandæ autẽ libertatis cauſa facta, belliſimè[q] ita definiuntur, quæ ita municanda: habet excep. Secũdo dicit: exceptio quæ datur liberto de eo quod promiſit onerandæ libertatis cauſa: competit & eius fideiuſſori. item ei qui pro liberto ſe principaliter obligauit. item defenſori liberti. item hæredi eius. nec eſt vis ſiue fuerit promiſſum patrono, ſiue alij voluntate patroni. ſi autem patronus delegauit libertum creditori ſuo in eo qd libertus debebat ex ꝓmiſſione libertatis cauſa facta: tunc debitor delegatus tenetur cum effectu: ſed libertus per condic. hoc repetet à patrono. Vltimo dicit: hæc exceptio de eo qd libertatis onerãdę cauſa promiſſum eſt, competit liberto. item eius hæredi. item competit contra patronum, & eius hæredem. Fran.

c *Iudicatæ.* hoc dic vt ſ. de iureiuran. l. ij.

d *Iudicem.* improprie: & ſic ſupple quaſi. ſic C. de fideicõmiſ. l. quę ſtionem. & ſic non obſtat. C. ne quis in ſua cauſa. l. j. vel illud in contẽtioſis iuriſdictionibus: hoc in voluntariis: argu. ſ. de adop. l. iij. & facit. ſ. de confeſ. l. j. prima placet.

e *Non obſtare.* quia replicatur etiam ſine reſtitutione: vt. ſ. de iureiuran. l. iuſiurandum. §. j. quæ eſt contra. & facit. ſ. de pactis. l. contra iuris. in prin. Accur.

f *Iſtam.* ſcilicet iuriſiurandi.

g *In iudicio.* idem ſi extra: vt. ſ. de iureiuran. l. tutor. & argu. ſ. de adminiſtra. tuto. l. quotiens. §. nec vtique. & argu. ſ. manda. l. idemque. §. fideiuſſores.

h *Diſceſſurũ ſe.* fuit ergo pactum de nõ agendo ſub conditione ſi talis iurauerit, quod valet exiſtente conditione: vt. ſ. de iureiuran. l. ſi quis cum debitore. & ſic non obſtat arg. contra. ſ. de diuer. & tempo. præſcrip. l. pe. §. pe.

i *Poſſeſſori.* dubitatio erat an idem in reali actione quod in perſonali, vt poſſit iuſiurãdum deferri: vel an iuſiuran. alterius alteri proſit: ſed & pacti dari poteſt: vt. ſ. de pact. l. ſi tibi. §. pactum.

k *Non eſſe obligatum.* id eſt ſe non fideiuſſiſſe. Accurſius.

l *In rem.* ſcilicet pecuniam non eſſe numeratam, vel ſolutã fuiſſe: cum ſic ei defertur: vt. ſ. de iureiuran. l. duobus. §. ij. & l. fina. §. ſi fideiuſſor. ſecus ſi pactum ſit fideiuſſori: quia tunc demum reo prodeſt, ſi hoc agatur: vt. ſ. de pac. l. fideiuſſoris. & l. videlicet. Sed quid in dubio? Reſpon. de toto iuraſſe videtur: vt. ſ. de iureiuran. l. fina. circa principium. cum locum ſolutionis obtineat: vt eo. titu. l. duobus.

m *Ob eam rem.* id eſt ob geſtionem.

n *Si tunc.* ſcilicet cum gereret.

o *Abruptum.* id eſt ſubreptũ à liberto ipſi patrono, vel econtra ipſi liberto ereptũ per ſtip. patroni. & ad hoc. ſ. quæ in frau. cred. l. quæ autẽ. §. ſimili. & l. fin. circa prin. Item idem intelligo, ſecũdum Azo. ſi non fieret lucrum: ſed male adminiſtrauit dolo vel culpa: arg. ſ. de neg. geſt. l. eum actũ. & l. at qui. & fa. ſ. de manu. teſta. l. ſeruum. & C. de libe. cau. l. fi. & C. an ſeruus ex ſuo facto. l. promiſſæ. Sed quæ erat dubitatio? Reſpon. ſecũdum Io. & quia cauſa onerandæ libertatis, & quia ſicut de neg. geſt. non tenetur, ita nec de ſtip. ſuper eo interpoſita. venit ergo in hãc ſtipulationem quamtum eum ex bona fide præſtare oportet. & hoc videtur promittere: vt & aliàs. ſ. loca. l. quæro. circa princi.

p *Non poſſum.* vt & C. de ope. liber. l. ſi quam. in fi. Accurſius.

q *Belliſime.* id eſt pulchre. & bene differẽtia aſſignatur: ſed certe immo non bene aperit. dic ergo: aut ſtipulatur aliquid ſimpliciter patronus incontinenti vel ex interuallo: annuum vel menſtruum vel ſemel præſtandum: & tunc poteſt peti quaſi donum, vel munus, vel opera. Si autẽ non ſimpliciter, nec animo exigẽdi ſimplici-

Hal. abreptum

† *iſte. §. facit in ar. ad id quod no. in proœmio prag. ſanc. gl. ſup verbo, Karolꝰ, citra mediũ dũ loquitur de poſſeſſione violẽta.*

IVſiurandum.] *CASVS.* Iuſiurandum habet ſimilitudinem cum ſententia. nam qui defert iuſiurandum aduerſario, facit eum iudicem in cauſa ſua. Secundo dicit: pupillus detulit iuſiurandum aduerſario: & iurauit ſe non debere. ſi agat pupillus tutore auctore ad illa decem, nõ obſtat ei exceptio iuriſiurandi, niſi illud iuſiurãdum detuliſſet tutore auctore. Tertio dicit: cum peterem à te fundum quem poſsides, & dicis te emiſſe à Titio domino fundi: & tale pactum tecum feci quòd diſcedam à petitione fundi ſi Titius iuret ſuum fundum tibi vendidiſſe & tradidiſſe: ſi hoc iurat Titius, & petã amodo à te fundum, opponitur mihi exceptio. Quarto dicit: aut fideiuſſor meus de ſe tãtum iurauit ſe non eſſe obligatum, id eſt non fideiuſſiſſe: & hoc non prodeſt mihi. ſi autem iurauit pecuniam non fuiſſe numeratam, vel iurauit ſolutam fuiſſe: tunc prodeſt mihi: & dabitur mihi exceptio ex iuramento eius. [*SI MANVMISERO.*] Stichus ſeruus meus geſsit negotia mea, & male. eum manumiſi. poſtea ſtipulatus ſum ab eo mihi dari tãtum in quantum teneretur ſi liber exiſteus geſsiſſet bona mea prædicto modo. dicitur quòd ex hac promiſsione tenetur: nec videor cauſa libertatis onerandæ prædicta ſtipulatus, cũ velim eũ lucrari de meo. [*QVAE ONERANDAE.*] Quæ ſtipulatur patronus à liberto cauſa libertatis onerandæ, non poteſt petere: vt ſi promiſit libertus patrono dare. x. pro qualibet vice qua eum offendet, & ſic propter hoc libertus ſemper ſit in metu, & quicquid mali facit ſibi patronus, ſuſtineat libertus. & hoc eſt verum quando iuxta manumiſsionem patronus ſtipuletur prædicta, vel ſimilia pacta fiant. ſi autem ex interuallo, id eſt dudũ poſt manumiſsionem prædicta ſtipuletur patronus à liberto, bene tenetur libertus: cum ſponte videatur promiſiſſe: niſi nimia patroni reuerẽtia ductus vel metu hoc promiſit. nã & hoc caſu habet libertus exceptionem. [*SI ONERANDAE.*] Cum manumitterẽ Stichum, feci ſecum tale pactum ſtipula. vallatum: vt quandocũque ipſe libertus offenderet in aliquo me patronũ: ſim ſocius eius in bonis ſuis, id eſt bona ſua ſint mihi & ſibi cõmunia. dicitur quòd ſi agam contra eum ex prædicta conuentione ad bona ſua com-

BIU Cujas

simpliciter, sed si patronum in aliquo offenderit: tunc demũ exigat, non aliàs: tunc dicitur causa libertatis onerandæ imponi: vt hic subiicit, &.j.eo.l.fi.in fi. hoc tamen distincto: quia si incontinenti hoc modo stipuletur, præsumitur satis causa onerãdæ libertatis promissum. si autẽ ex interuallo promittitur, eodem modo imputet sibi libertus, nisi ꝓbet quòd nimia reuerẽtia & amore quẽ habuerat in patronũ, sic promisit, vt hic subiicit: & ita ex eo quod ex interuallo fit, transfertur onus probandi in libertum. Ac.

a *Subiectus.* scilicet patrono. Accursius.

†*Id est, imminens*

b *Incontinenti.* i. tẽpore quo manumittitur.

c *Liberto.* promittenti prædicto modo.

d *Eum.* scilicet libertum. Accursius.

e *Metu solo.* aliter accipitur hic metꝰ quàm C. de transac. l. interpositas. & not.

*a Bal. in l. j. C. de bo. ma. in vlt. & Alexã. hic in apost. ad Bar. istam glo. sing. reputarũt ad hoc quòd si lentium ꝓpter patris reuerẽtiam interueniẽs, cẽsetur traditio: & nimia reuerẽtia & metus æquiparantur. sed gloss. secũdũ eos est nimis restricta: quia nõ magis loquitur in patre vel filio, quàm ĩ aliis quos timere ꝑtet. Bolog. *Fl. sed &*

[a] hic aruit quòd mulier quæ rem suam vendidit vel hypothecauit si renũtiauit metu vel reuerentia, quòd possit reuocare. Idem de clerico qui metu & reuerentia episcopi renũtiauit prębendæ, licet non interueniat corporis cruciatus. Accursius.

f *Libertatis.* puta si in aliquo me offenderis, ero socius tibi in bonis tuis, id est mihi & tibi sint cõmunia: vt argu. j. de bo. lib. l. j. §. fin. vel dic, erimus socij te ponente centum in societate: & ego ponam tantundem: cum hoc patrono expediebat, quia libertus bene scit negociari.

g *Pro socio.* ad cõmunicanda bona, secundum primũ casum: vel ad conferendum secũdum alium, cum offenderit in aliquo libertus patronũ: sic enim agitur pro socio: vt no. ff. communi diui. l. j. Ac.

imponũtur [liberto] vt si libertus patronum offenderit, petãtur ab eo, semperque sit metu exactionis ei subiectus: [a] propter quem metum quoduis sustineat patrono præcipiente. In summa, si incontinenti [b] impositum quid sit liberto [c] quod †ἐπεωρᾳμένον† onerat eius libertatem: dicendum est exceptioni locum facere. Sed si post interuallum, habet quidem dubitationem: quia nemo eum [d] cogebat hoc promittere. sed idem erit probandum & hic, tamen causa cognita, si liquidò appareat libertũ metu solo [e] vel nimia patrono reuerentia ita se subiecisse, vt vel pœnali quadã stipulatione se subiiceret. ℣ Si [onerandæ] libertatis [f] causa societatem libertus cum patrono coierit, & patronus cum liberto pro socio [g] agat: an hæc exceptio sit necessaria? Et puto ipso iure tutum esse libertum [h] aduersus exactionẽ patroni. ℣ Exceptiones onerandæ libertatis causa, sicut & cæteras [i] [exceptiones] fideiussori non esse denegandas, sciendum est: nec ei [k] quidem qui rogatu liberti reus factus [l] est: sed nec * ipsi liberto, [m] siue procurator ad defendendum à reo [n] datus fuerit, siue hæres ei [o] extiterit. [p] Cùm enim propositum sit prætori, in huiusmodi obligationib⁹ reo [q] succurrere: nõ seruaturum propositũ suum, nisi fideiussorem quoq;, & eũ qui rogatu liberti reus factus fuerit, [r] aduersus patronũ defenderit. Etenim parui refert, protinus libertus patrono cogatur dare: an per interpositã fideiussoris vel rei [f] personam. ℣ Siue autem ipsi patrono sit promissum, siue alij voluntate patroni: onerãdæ libertatis causa videtur factum: & ideo hæc exceptio locũ habebit. [t] Quòd si patronus libertum [u] suum [protinus] delegauerit creditori: an aduersus creditorem cui delegatus promisit libertatis onerandæ causa, exceptione ista vti possit, videam⁹. Et Casius existimasse Vrseium refert, creditorem quidẽ minimè esse summouẽdum exceptione, quia suum recepit: veruntamen libertum [à] patrono posse cõdicere, si non transigẽdæ controuersiæ gratia id fecit. [x] ℣ Item si libertus [y] debitorem suum patrono delegauerit, nulla exceptione summouẽdus est patronus: [z] sed libertus à patrono per condictionem [a] hoc repetet. ℣ Hęc exceptio non tãtum ipsi liberto, verùm successoribus [b] quoque liberti danda est: & versa vice hæredem [c] patroni summouẽdum, si hęc persequatur, sciendum est.

h *Libertum.* quia contractus est bonæ fidei: sed in contractibus stricti iuris vt in stipulatione obligatur, sed excep. habet: vt. ff. §. quæ onerãdæ. &. j. proxi. §. & facit. ff. de ope. lib. l. Labeo ait. Ac.

i *Cæteras.* rei cohærentes: vt. ff. de excep. l. exceptiones. §. j. &. C. de excep. l. defensiones. & ad Velle. l. mulierem.

k *Nec ei.* scilicet denegandas. Accursius.

l *Reus factus est.* transferendo in se obligationem vel totam, vel eius partem: qui dicitur expromissor: vt. ff. de dolo. l. & eleganter. §. seruus. Accursius.

m *Liberto.* scilicet non esse denegandas.

n *A reo.* id est expromissore. Accursius.

o *Hæres ei.* scilicet expromissori.

p *Extiterit.* libertus.

q *Reo.* id est liberto. Accursius.

r *Factus fuerit.* transferendo in se obligationem: vt. ff. dixi.

s *Vel rei.* qui rogatu liberti principaliter se obligauit: vt. C. de vsu. rei iudi. l. fina. §. fina. &. ff. de pac. l. quod dictum. Accursius.

t *Habebit.* ff. de condic. indebi. si non sortem. §. libertus. contra. Solu. ibi debebantur patrono siue officiales, siue artificiales. hic non cum effectu.

u *Libertum.* facit. ff. tit. j. l. pure. §. si eum. & quod ibi not.

x *Id fecit.* id est quod promiserat creditori patroni.

y *Ité si libertus.* cõuersus casus ad superiorẽ: sed tamẽ idẽ iuris est.

z *Patronus.* sed cur secus in fideiussore & expromissore: vt. ff. ea. l. §. exceptiones. qui excipiunt: vt ibi. sed hic debitor delegatus nõ excipit: quia huius nõ interest, cũ cuicũque soluat, liberatur. at illi aliàs non tenentur, & interest eorum potiꝰ nõ soluere quàm solutum patrono à liberto repetere: vt. j. de fideiuss. l. si stipulatꝰ esses. in principio.

a *Per condictionem.* sine causa, vel certi: vt argu. ff. si cer. pet. l. fi & me.

b *Successoribus.* in vniuersum ius: secus in singulari: vt. ff. j. respõ.

c *Hæredem.* secus in successore singulari: vt ff. ea. l. §. siue autem. in fine.

SI filiofamilias. IVLIANVS. Filius iurauit deferẽte aduersario patris, patrem non debere. x. quæ ab eo petebãtur. dicitur quòd hæc exceptio prodest patri. [*SI IN ALEA.*] Pone casum vt in glos. quæ incipit, puta &c. [*SI SERVVS.*] Seruus promisit mihi decem vt eum manumittam: & manumisi. & liber factus, eadem decẽ mihi promisit. Dicitur quòd tenetur. nec videtur libertatis onerãdæ causa ꝓmisisse. tũc enim videtur promissum causa libertatis onerandæ, quando aliquid stipulatur patronus non animo exigẽdi, sed vt libertus eum timeat, & obtẽperet ei. Franciscus Accursius.

d *Exceptio.* vt. ff. de excep. l. fi. & ff. de iureiuran. l. quanto magis. Quid autem econtra si pater iurat filium dare non oportere? Respõ. forte datur exceptio filio. arg. j. de verb. obl. l. quodcũque. §. si quis ita. secundum H. immo sine forte, vt. ff. de iureiur. l. qui iurasse. §. si pater. Accursius.

e *Si in alea.* Intelligo aleam esse ludum. sunt enim quidam cõcessi: vt. ff. de alea. l. antepe. & pe. & fi. vnde cum nõ committitur iuribus fortunæ: non habet locum quod hic dicitur de venditione secundum H. Item & cum committitur, & non est prohibitum, vt ad vnum caponem: non habet similiter locum. & facit. ff. de proba. l. in exceptionibus. in fin. Accursius.

f *Vendam.* puta si vicero, vendas mihi fundum Titianum: & si viceris, vendam Sempronianum pro decem tibi. vel ipsam rem tibi vendidi: & precium lusi, vel ipsum æstimatam lusi. vel dic venturo filio principis, cum putarem ab eo proiici in vulgus, vendidisti mihi quasi in aleam fortunæ illud quod eras acceptarus: & quod postea accepisti, mihi dedisti: & est euictum: non teneris. argu. ff. de contrahen. emp. l. nec emptio. & de act. emp. l. ex empto. *§. fi. ibi, quemadmodum &c. Vel secundum R. vendo ego ludens, & precium mihi ludenti soluis: quod perdo. de euic. non teneor: sicut nec tu vsucapis: vt. ff. pro empto. l. si quis cum sciret. & intelligebat etiam in ludo permisso.

g *Vt ludam.* ipsam rẽ: vel æstimationẽ, vel inæstimatã: & intelligo hoc casu quando inæstimatã etiã in ludo permisso secũdũ R.

Non esset.

BIU Cujas

a *Non esset.* maxime. Accursius.

b *Spondeat.* idem si non spopondisset. nam hoc casu etiam ex promissione in seruitute facta tenetur: vt. C. an seruus ex suo facto. l. iij. quod est speciale contra regulam primæ. l. in eo. titu. & facit. ſ. de libe. cau. l. fina.

c *Alioquin iniquū est.* No. sic supra de actio. empt. l. ex empto. * ibidem. & ſ. de condic. cau. da. l. si pecuniā. §. quod si distracturus. Accursius.

d *Non exigat.* pure, & non expectata conditione: vt hic fuit. & facit. ſ. eo. l. j. §. quæ onerandæ. & quod ibi no.

DE LITIGIOSIS.

Quia & hæc est exceptio: ideo iste titulus hic ponitur post alias exceptiones.

Litigiosam.] CASVS. Eoipso quòd denuntio Titio ne Stichum seruum quem possidet vendat: licet postea vēdat, nō fit res illa litigiosa. Secūdo dicit, primus petebat à secundo Stichum seruum, & lis est de hoc contestata. emi istum Stichum à quodā Titio. c. est mihi traditus: & postea eū desij possidere: nūc eū petere volo à possessore. Dicitur quòd non obstat mihi exceptio litigiosi. & redditur ratio in litera. Tertio dicit: emi Stichum ab eo cū cuius tutore vel curatore vel procuratore agebatur ad illū Stichum: & est mihi traditus ille Stichus. & postea desij possidere eū. dicitur quòd si volo petere illum Stichū, repellar excep. litigiosi, si sciens litigiosum eum emi. Fran.

e *Denunciatio.* facta fuit vēditori: vt hic, & C. eo. l. j. in fi. idem si emptoti: vt. C. de rescin. vend. l. si maior. Sed an inducat malam fidem? Respon. sic, si cœperit habere malam fidem, aliàs non: vt supra de mino. l. tutor. & ſ. quod fal. tut. auctо. l. si id inquit. & secundum hoc intelligitur. C. de rei vindi. l. si fundum. In casu forte præsumitur mala fides: vt supra quæ in frau. credi. l. ait prętor. §. ita demum.

f *Sit lis contestata.* hodie non est opus contestatione: vt in auth. de liti. in princi. col. viij. nisi personali actione forte: vt. C. eo. l. ij.

g *Exceptioni.* exceptionē patitur qui rem litigiosam emit: quia si cecidit à possessione, & petit eā ab aliquo: obstat exceptio rei litigiosæ. & fa. ſ. quæ res pig. ob. poſſ. l. j. §. eam rem.

h *Quia.* aliàs quòd, id est quia.

i *Iungant.* forte etiam simulatè. argu. ſ. de transac. l. cum hi. §. transactionis. versi. si cum lis. Accursius.

k *Non poterant.* id est difficile erat. Et nota hic quòd vitium litigiosi non afficit rem. aliàs noceret cuilibet, vt furti vitium. Ac.

l *Cum ipso.* minore: vel domino, vel furioso. Accursius.

m *Pertinere.* emi ergo ab eo cum cuius tutore vel curatore vel procu. agebatur. repellar exceptione si sciēs emi rem litigiosam: v. j. l. proxi. & agam nunc contra aliquem possidentem: & sic est in rem, ex parte opponentis, hæc exceptio: sicut exceptio doli: vt ſ. de dol. excep. l. ij. §. j.

ptor. ℣ Si seruus promittat domino pecuniam vt manumittatur, cùm aliàs non esset [a] manumissurus dominus: eamque liber factus spondeat: [b] dicitur non obstare exceptionem patrono, si eam petat. nō enim onerādæ libertatis causa hæc pecunia promissa est: alioquin iniquum est [c] dominum & seruo carere, & pretio eius. Totiens ergo onerandæ libertatis causa pecunia videtur promitti, quotiens sua spōte dominus manumisit, & propterea velit libertum pecuniam promittere, vt non exigat [d] eam, sed vt libertus eum timeat, & obtēperet ei.

DE LITIGIOSIS.
TITVLVS VI.

I. VLPIANVS libro septuagesimosexto ad Edictum.

LItigiosam rem nō facit denuntiatio [e] quæ impediēdę vēditionis causa fit.

Lis duorum primi & secundi non facit rem litigiosam: quæ venditur ab eo qui litem pro ea re non patiebatur. hoc dicit.

℣ Si inter Primum & Secūdum sit lis contestata, [f] & ego à Tertio emero, qui nullam controuersiā patiebatur: videamus an exceptioni [g] locus sit. Et putem subueniendum mihi: quia is qui mihi vendidit, nullam litem habuit: & quia [h] * fieri potest vt duo in necē eius litem inter se iungant, [i] qui cum ipso litigare nō poterāt. [k] Si tamē cū procuratore, tutore, curatoréve alicuius iudiciū acceptum sit: cōsequens erit dicere, quasi cum ipso [l] litigetur, ita ad eum * exceptionem pertinere. [m]

Ad hoc vt rès fiat litigiosa: inspicitur scientia siue ignorantia eius qui emit, & non eius cui acquiritur. hoc dicit.

II. IDEM libro sexto Fideicommissorum.

SI seruus cum emerit [n] sciuit: ignorauit autē dominus, vel contra: videndum est, cuius potius spectanda sit scientia. Et magis est vt scientia inspicienda sit eius qui comparauit, non eius cui adquiritur: & ideo pœna litigiosi [o] competit: sic tamen, si non mandatu domini emit. nam si mandatu, [p] etiam si sciuit seruus, dominus autem ignorauit, scientia non nocet. & ita Iulianus in re litigiosa scribit.

Patitur pœnam dupli, qui rem litigiosam consecrat, vel dedicari facit. Item æquum est eum cōmodum percipere pœnæ cōmissæ, qui damnum sustinuit. h. d.

III. GAIVS libro sexto ad legem duodecim tabularum.

REm de qua controuersia est, prohibemur in sacrum dedicare: alioquin dupli pœnam [q] patimur: nec immerito: [r] ne liceat eo modo duriorē aduersarij conditionem facere. [s] Sed duplum vtrum fisco, an aduersario præstandum sit, nihil exprimitur. Fortassis autem magis aduersario [præstandum sit:] vt id veluti solatiū habeat pro eo quòd potentiori aduersario traditus est. [t]

Rem de qua.] CASVS. Si de re aliqua est tibi mota lis à me, & tu eam dedices, teneris in duplum. nam iniquum esset per te fieri duriorem mihi aduersarium sine pœna. & hoc duplum mihi dabitur. & redditur ratio. Franciscus Ac.

q *Pœnam.* non inuenio in alio casu pœnam statutam, nisi quæ statuitur hodie. C. eo. l. fi. quæ est contra.

r *Nec immerito.* scilicet statuimus pœnam dupli: vt sic terreantur homines à talibus. Sed quæritur, an fiat religiosa? Respon. non, si aliena erat: & hoc innuit in fine huius. l. sicut nec religiosam facit quis rem alienam: vt institu. de rerum diui. §. religiosam.

s *Facere.* fit deterior si fiat religiosa, vel si fiat sacra, quantum in eo est: si etiam adiungeretur ædibus, cum esset tignum: vt supra de rei vindi. l. in rem. j. §. tignum. Item si fiat alienatio in potentiorem. argumen. supra si ex noxa. cau. l. j. §. j. non tamen hic dupli pœna locum habet, nisi in casu quem hæc lex ponit. Acc.

t *Traditus est.* scilicet actor. Accursius.

DE OBLIGATIONIBVS ET actionibus.

Obligationes.] CASVS. Obligationes quædam nascuntur ex contractu: quædam ex maleficio: quædā ex variis figuris causarū. quod vltimū expone vt in glo. hic posita, quæ incipit, quæri consueuit &c. Secundo dicit cp oblig. quæ nascuntur ex contractu, quædam fiunt re: quædam verbis: quædam literis: quædam consensu. De obliga. quæ fiunt re, dat quatuor

tuor exemplaſcilicet in mutuo,item in commodato,item in depoſito,item in pignore quod datur creditori: nam eſt obligatus ad rem reddendã ſoluto debito.Sequitur de obliga.quæ fit verbis:& primo qualiter fiat. nã fit ex interrogatione & reſpõſione, cum quid dari fieríve nobis ſtipulamur:& quandoque quis obligatur ſuo nomine:quãdoq; alieno,& iſte vocatur fideiuſſor.Poſtea dicit quòd cũ ſtipulor aliquid dari quod dari non poteſt,vt liberum hominem,vel rem ſacram: non valet ſtipulatio. Item ſi rem meã ſtipulor mihi dari. idẽ ſi ſub impoſsibili cõdi. ſtipulor: nã non valet ſtipulatio. Item furioſus non poteſt ſtipulari vel promittere.item puer qui eſt talis ætatis vt non intelligat quid agat: non poteſt ſtipulari vel ꝓmittere, niſi ſit talis ætatis vt poſsit loqui, & habeat aliquẽ intellectum. item mutus,itẽ ſurdus non poſſunt ſtipulari vel promittere.& redditur ratio in litera. Sequitur de oblig.quæ fiũt conſenſu: vt eſt venditio, locatio, & ſimiles: & ideo dicũtur conſenſu, quia non eſt opus ſcriptura,neque literis,neque verbis. hinc eſt ꝙ inter abſentes poſſunt fieri.item in eis veniũt ea de quibus non eſt actum: vt vſuræ ex mora:& alia de quibus dic vt in glo.&.h.d.hæc.l. & ſeq.Fran.Accur.

a *Iure*. ſubaudi ſcilicet.Accurſius.

b *Figuris*. Quæri cõſueuit, quæ ſunt iſtæ obligationes q̃ oriũtur ex variis figuris cauſarum? Reſpon.quidam, illæ quæ ſunt ex quaſi contractu, & ex quaſi maleficio: & talem dicũt condictionem furtiuam :ſcilicet ex quaſi contractu, & ex quaſi maleficio:& ſecundum hoc ſunt tantum tria membra. Alij dicunt,vt H.hoc eſſe dictum propter condictionem furtiuam, quæ habet inſignia contractuũ & maleficiorum,non tamen eſt ex maleficio,quia datur in hæredem:vt inſti.de obli.quæ ex delic.in fin. Item non ex contractu: quia non daretur in quantum eſt locupletatum peculium tantũ, ſed in ſolidum quatenus peculium in ſolidum pateretur : vt.ſ.de pecu.l.iij.§.ex furtiua cauſa.& ſecundum H. dic.ſ. ex contractu, ſcilicet vel quaſi.Item ex maleficio,ſupple vel quaſi: vt ſit argumentatio à ſufficienti partium enumeratione : & ſecundum hoc ſunt quinque membra. Vel intelligendum eſt de obligationibus quæ non ſunt iure.ſ.ordinario: ſed magis proprio quodam iure, id eſt extraordinario ſeparato à contractu vel quaſi:& maleficio vel quaſi: vt actiones quæ dantur loco interdictorum : vt in interdicto quod vi aut clam : & eo caſu cum datur contra eum qui non fecit,ſed ratum habet: vel de noxa. quibus conuenitur dominus ex delicto ſerui:vel de pauperie: vel de act. quod me.cau. quæ datur contra bonæ fidei poſſeſſorem,& in ſimilibus.de vtilibus autẽ dico per prætores dari, non oriri ex contractu ex quo directa, vel alio facto ex quo datur directa : vt ex albo prætoris corrupto. nam cum quis vendit actionem ſuam : emptori datur vtilis,non naſcitur.vel dic,datur vtilis non ex illa véditione, ſed potius ex ipſo veteri cõtractu:not.C.de leg.l. ex legato. De act. in rem dic quòd non naſcitur ex obligatione: vt inſti.de act.§.j. vnde nec propriè dicitur actio:vt.j.eo.l. actio. Item ſtipulationes prætoriæ & interdicta non ſunt propriè actiones: vt.j.eo.l. actionis verbo. De actionibus quæ oriuntur ex pactis inconti-

Quæ ſunt obligatiões quæ oriuntur ex variis figuris cauſarum.

DE OBLIGATIONIBVS & actionibus.

TITVLVS VII.

Hæc lex multum artificialiter procedit per diuiſiones obligationum. & diuiditur cum duabus.ll.ſeq. & principio quartæ in ſex partes. In prima ponit primam diuiſionem obligationum. In ſecunda ſubdiuiſionem.In tertia declarat quomodo contrahitur obligatio re. In quarta, quomodo contrahitur verbis. Quinto,quomodo conſenſu. Sexto ponit & declarat quomodo contrahitur obligatio ex maleficiis. ſecunda ibi, obligationes.tertia ibi,re contrahitur.quarta ibi, verbis autem. quinta in.l.ſeq. ſexta in princi.l. quartæ vſque ad.§. ſi quis abſentis.& textus eſt planus.

1. GAIVS libro ſecundo Aureorum.

OBligationes aut ex cõtractu naſcũtur, aut ex maleficio, aut proprio quodam iure[a] ex variis cauſarũ figuris. [b] ℣ Obligationes ex contractu, [c] aut re cõtrahuntur, aut verbis,aut conſenſu. [d] Re contrahitur [e] obligatio,[veluti]mutui datione. Mutui autem datio cõſiſtit in his rebus quę põdere,numero,menſuráve[f] conſtant:veluti vino,oleo,frumento, pecunia numerata : quas res in hoc damus,[g] vt fiãt accipiẽtis, poſtea alias recepturi eiuſdẽ generis & qualitatis. Is quoque cui rem aliquam commodamus, re nobis obligatur : ſed is de ea ipſa re[h] quam acceperit, reſtituenda tenetur. & ille[i] quidem qui mutuum accepit: ſi quolibet caſu quod accepit, amiſerit: nihilo minus obligatus permanet. [k] Is verò qui vtendũ accepit: ſi maiore caſu[l], cui humana infirmitas reſiſtere nõ poteſt, veluti incendio, ruina, naufragio, rem quam accepit, amiſerit:ſecurus eſt.aliàs tamen exactiſsimam diligẽtiam[m] cuſtodiendæ rei prę̃ſtare compellitur : nec ſufficit ei eandem diligentiam adhibere, quam ſuis rebus adhibet, ſi alius diligentior cuſtodire potuerit. Sed & in maioribus[n] caſibus ſi culpa eius interueniat,[o] tenetur:veluti ſi quaſi amicos ad cœnam inuitaturus , argentum quod in eam rem vtendum acceperit, peregrè proficiſcens ſecũ portare voluerit, & id aut naufragio, aut prædonum hoſtiúmve incurſũ amiſerit. Is quoq;[p] apud quem rem aliquam deponimus, re nobis tenetur:[q] qui & ipſe de ea re quã acceperit, reſtituẽda tenetur. Sed is etiam ſi negligenter rem cuſtoditam amiſerit, ſecurus eſt. Quia enim non ſua gratia accepit, ſed eius à quo accepit : in eo ſolo tenetur, ſi quid dolo perierit. negligentiæ verò nomine ideo non tenetur, quia qui negligenti amico rem cuſtodiendam committit,de ſe queri[r] debet.magnam tamẽ negligentiã[ſ] placuit in doli crimine cadere. Creditor quoq; qui pignus accepit,re tenetur:[t] qui & ipſe de ea ipſa re quã accepit,reſtituenda tenetur. ℣ Verbis[u] [autem] obligatio contrahitur ex interrogatione & reſponſu : cũ quid dari fieríve nobis ſtipulamur.

nenti appoſitis: dicunt quidam quòd ſunt ex variis figuris cauſarũ: ſed poſſunt dici ex cõtractu, cum ſint obligatoria talia pacta vel conuentiones. Nam[a] & ipſum pactũ eſt contractus.Accur.

c *Obligationes ex contractu.* impropriè poni tur: vt.j.de verb.ſigni. l.Labeo.Accur.

d *Conſenſu*. quartum membrum, ſcilicet literis,non ponitur:quia iure ciuili fuit introductus:& ſic per has leges incognitę vel quę non eſt frequens. vel dic ꝙ ſub hoc verbo, ſcilicet verbis, continetur. nam verborum obligatio aliàs enũtiatiuorum, id eſt ſine literis : aliàs in ſcriptis. ſed inſtitu.eo. ponitur hoc membrũ.Accur.

e *Re contrahitur*. hæc & ſequentia expone vt inſti. qui. mo. re contrahi.ob.per totum. & caue tibi: quia hic non ponit de indebito inter obligationes ex cõtractu:licet in inſt.ponat : ſed inter eas quæ ſunt ex quaſi cõtractu vt.j.eo.l.ex maleficiis. §.is quoque.Accur.

f *Menſuráve*. de his dixi.ſ. ſi certum petatur.l.ij.§.j.Accur.

g *Damus*.ex propoſito. tamen ſæpe eaſdem res recipimus etiam ignorantes.Accur.

h *Ipſa re*. in hoc differt à mutuo: & dic vt inſti.eo.§.ij.Accur.

i *Et ille*. ſecunda differentia.

k *Permanet*. vt &.C. ſi certum peta.l.incendium.præterquã traiectitia: vt.ſ.de nau.fœ.l.in nautica. ſed hoc non eſt ex natura mutui, ſed pacti : vt.ſ.de nau.fœ.l.j. Item excipe.ſ.titu.iij.l.ſi opera. Accur.

l *Si maiore caſu*. id eſt fortuito. Accurſius.

m *Diligentiam*. hoc diſtingue vt.ſ. commo.l. ſi vt certo.§. interdum.& facit lex,in rebus.

n *In maioribus*. ſcilicet fortuitis.Accurſius.

o *Interueniat*. ſcilicet caſus.

p *Is quoque*. dic vt inſtitu.eo.§.præterea.

q *Tenetur*. niſi ita poſita ſit vt certa quantitas reddatur:tunc egreditur ſuos terminos:vt.ſ.depoſi.l.Lucius.

r *Queri*. id eſt ſibi imputare debet : vt inſti.eo.§.penul.Accur.

ſ *Negligentiam*.id eſt latam culpã:vt.ſ.depoſiti.l.quod Nerua. & facit.ſ.ad Trebel.l. mulier.§. ſed enim.&.ſ.de ſuſpe.tu.l. impuberibus.§.j.&.j.de verborũ ſign.l.magna. ſed in caſibus tenẽtur de fortuito caſu,quod dic vt.ſ.depoſiti.l.j.§.ſæpe euenit.Ac.

t *Tenetur*. quo ad pignora:ſed quo ad hypothecariam ſecus.nã illa contrahitur ſolo conſenſu:vt.ſ.de pign.act.l.j. & de hoc dic vt nota.inſti.qui.mo.re contrahi.oblig.§.fin.Accur.

u *Verbis*. hucuſque de his quæ re contrahũtur:nunc de his quę verbis.quod dic vt inſti.de verbo.oblig.in prin.

Vocatur.

BIU Cujas

Sed aut proprio nomine quisque obligatur, aut alieno. Qui autem alieno nomine obligatur, fideiussor vocatur. [a] & plerumque ab eo quē proprio nomine obligamus, alios accipimus qui eadē obligatione [b] teneantur: dum curamus vt quod in obligationē deduximus, tuti [o] nobis debeatur. ℣ Si id quod dari stipulemur, [c] tale sit, vt dari non possit: [d] palam est naturali ratione inutilem [e] esse stipulationem: veluti si de homine libero, vel iam mortuo, vel ædibus deustis, facta sit stipulatio inter eos qui ignorauerint [f] eum hominem liberum esse, vel mortuum esse, vel ædes deustas esse. Idem iuris est si quis locū sacrum aut religiosum dari sibi stipulatus fuerit. Nec minus inutilis est stipulatio, si quis rē suam, ignorans suam esse, stipulatus fuerit. Item sub impossibili conditione [g] factam stipulationem constat inutilem esse. ℣ Furiosum, siue stipuletur, siue promittat: nihil agere natura [h] manifestum est. Huic proximus est, qui eius ætatis est, vt nondum intelligat [i] quid agatur. sed quo [k] ad hunc benignius acceptum est. Nam qui loqui potest, creditur [l] & stipulari & promittere rectè posse. [m] ℣ Mutum [n] nihil pertinere ad obligationem verborum, natura manifestum est. Sed & de surdo idem dicitur: quia etiā [o] si loqui possit, [p] siue promittat, verba stipulantis exaudire debet: siue stipuletur, debet exaudire verba promittentis. Vnde apparet, non de eo [surdo] nos loqui qui tardius exaudit: sed qui omnino non exaudit.

a *Vocatur.* largissime acceptus, etiam pro expromissore quādo liberatur reus, accipitur: quia fidem suam ponit pro alio. stricte aliter: vt institu. de fideiuss. & dic vt ibi. Accursius.

b *Obligatione.* quantum ad rem quæ vna est: & quia vna solutio vtrāque tollit, alia est tamē vnius, & alia est alterius obligatio: & sic quo ad formam diuersæ sunt, vt in duobus reis promittendi: vt. j. de duobus reis. l. iij. §. fina. Accur.

c *Stipulemur.* aliàs stipuletur, passiue.

d *Non possit.* vel quia nō est, nec esse potest: vt chimæra. vel quia stipulator non habet cōmercium propter religionis diuersitatem, vt Iudeus mancipij Christiani. vel ratione delicti, vt hæreticus: quibus casibus inutilis est stipulatio. aliter si promissor non habet rei commercium, stipulator habet: vt. j. titu. j. l. multum.

e *Inutilē esse.* indiget enim stipulatio naturali & ciuili ratione.

f *Ignorauerint.* per qd videbatur valere: sicut emptio liberi hominis valet inter ignorantes: vt. ŝ. de contrah. empt. l. qui officij. §. j. & l. liberi. & l. domum. & j. tit. j. l. nemo. & insti. de inuti. stip. §. si impossibilis. Accur.

g *Conditione.* natura scilicet vel iure. quod dic vt instit. de inuti. stipu. §. si impossibilis. Accursius.

h *Natura.* quia consentire impeditur.

i *Intelligat.* scilicet plenissimè. Accur.

k *Quo.* id est quantum. Accursius.

l *Creditur.* dummodo aliqué sensum habeat: & non sit infans: vt infra tit. j. l. j. & l. mulier. nisi in casu: vt. j. rem pup. sal. fo. l. seruum. & de his duobus dixi instit. de inuti. stip. §. furiosus. & §. pupillus. & facit. ŝ. qui. ex cau. in pos. ea. l. Fulcinius. §. plane interdū. & j. tit. j. l. fin. §. j. Accursius.

m *Posse.* tutore auctore, vt opus est. Accursius.

n *Mutum.* de hoc dic vt insti. de inuti. stip. §. mutum. Accur.

o *Qui etiam.* scilicet surdus.

p *Possit.* quod quandoque contingit, quādoque non: vt. C. qui test. face. pos. l. discretis.

q *Consensu.* dic vt institu. de obli. ex consensu. Accur.

r *Ideo autem.* prima ratio.

s *Proprietas.* id est qualitas. Accursius.

t *Consentire.* id est simul & præsentialiter sentire. secus si dicam, vellem rem meam vēdere ei qui est absens. quo audito ille dicat quòd vellet emere vel velit. nam semper cum dicit lex inter absentes contrahi: subiicit, per nuntium vel epistolam. Item q dicit obligationem verbis contrahi: non ideo dicit, quòd non exigatur consensus: sed quia non sufficit. at in his quæ consensu cōtrahuntur: sufficit, & non exigitur verborum solennitas: vt. j. l. proxi. §. pe. & §. fi. Item not. a distinctionem ex vi nominis. nam vbi distincta sunt nomina, vt emptor & venditor, nascuntur duę actiones, & vtraque directa. Idem est vbi idem nomen est, vt socius. porro vbi nomē à nomine descendit, vt mandatarius à mādatore: duæ sunt actiones: vna directa, & alia contraria.

u *Item in his contractibus.* secunda ratio. Accursius.

x *Præstare oportet.* non de eo solo quod dictū est: vt ecce de vsuris ex mora: & circa partus & fructus. sed in stipu. aliud est: vt institu. de obli. ex consensu. in fi. Accursius.

est no. & singu. not. quòd aliquando actiones dirę nascātur ex vtra que parte. Bolog.

II. IDEM libro tertio Institutionum.

CONsensu [q] fiunt obligationes in emptionibus, venditionibus, locationibus, conductionibus, societatibus, mandatis. Ideo autem [r] istis modis cōsensu dicimus obligationem cōtrahi, quia neque verborum neque scripturæ vlla proprietas [s] desideratur: sed sufficit eos qui negotia gerunt, consentire. [t] Vnde inter absentes quoque talia negotia cōtrahuntur: veluti per epistolā vel per nuntium. Item in his cōtractibus [u] alter alteri obligatur de eo qd alterum alteri ex bono & æquo præstare oportet. [x]

III. PAVLVS libro secundo Institutionum.

OBligationum substantia [y] non in eo consistit, vt aliquod corpus nostrum, aut seruitutem nostram faciat: sed vt alium nobis obstringat ad dandum aliquid, vel faciendum, vel præstandum. ℣ Non satis autem est dantis esse nummos, & fieri accipientis, vt obligatio nascatur: [z] sed etiam hoc animo dari & accipi, [a] vt obligatio constituatur. Itaque si quis pecuniam suam donādi causa dederit mihi: quāquam & donantis fuerit, & mea fiat, tamen non obligabor [b] ei: quia non hoc inter nos actum est [c]. ℣ Verborū quoque obligatio cōstat, si inter cōtrahentes id agatur. [d] Nec enim si per iocū puta, vel demōstrandi intellectus [e] causa ego tibi dixero, *spondes?* & tu responderis, *spondeo*: nascetur obligatio.

y *Obligationū substantia.* id est esse & natura proficiscens ex contractu vel quasi: nisi stipulatio sit inita cū ecclesia: quo casu trāsfertur dominium ex obliga. vt. C. de sacrosan. eccle. l. fi. secus si obligatio oriatur ex maleficio: vt. ŝ. de publica. l. commissa. Idem est in tacitis fideicommissis, id est tacite relictis nō capacibus: vt. j. de iure fis. l. imperator. & facit. C. de pactis. l. traditionibus. Accursius.

z *Nascatur.* ex mutuo. Accursius.

a *Accipi.* supple oportet. Accursius.

b *Obligabor ei.* ciuiliter, sed naturaliter ad antidora: vt. ŝ. de pet. hære. l. sed & si lege. §. consuluit. Accursius.

c *Actum est.* vt. ŝ. si certum pet. l. non omnis. & l. si ego. Accur.

d *Id agatur.* facit ad hoc & superius. ŝ. de contrahen. empt. l. nuda. & j. de accepti. l. an inutilis. & j. de iniur. l. illud. & supra de pactis. l. j. §. fi. & de alie. iu. l. quia redhibito. & ŝ. de arbi. dié. §. penul. & supra de præscriptis verb. l. si tibi rem. & j. de furtis. l. si quid fur. Accursius.

e *Intellectus.* id est si velim demonstrare quomodo fiat verborum obligatio: & ideo dicam hæc verba. Accur.

EX maleficiis.] CASVS. Sequitur videre de obliga. ex maleficio: & certe oriuntur ex furto, ex rapina, ex iniuria, & ex similibus. [*SI QVIS ABSENTIS.*] Nunc vult dicere de obli. ex quasi contractu. & ecce, si gessi negotia aliena: si quidem cum mandato, oritur obligatio ex contractu, ex quo nascitur actio mandati. si sine mandato: oritur obligatio ex quasi contractu,

tractu,ex quo nascitur actio nego.gest. & redditur ratio in litera.Item actio tutelæ est ex quasi contractu: & competit pupillo contra tutorem in eo quod de suo tutor soluerat.Item hæres dicitur obligatus ex quasi contractu ad soluenda legata legatariis. Item is qui indebitum accepit, dicitur obligatus ex quasi contractu ad reddẽdum ea act. puta certi condic. generali qua tenet accipiens mutuum. [*SI IVDEX.*] Nunc dicit de obliga. ex quasi maleficio. itẽ is ex cuius cœnaculo,siue suo, siue cõducto, siue gratis habitauerit, est deiectum vel effusum aliquid, ita quòd alicui transeunti nocuit: tenetur ex quasi maleficio. Item is qui habet aliquid positum supra locum quà vulgo iter fit, quod si caderet,posset alicui nocere:tenetur ex quasi maleficio. hinc est quòd si filius seorsum à patre habitauerit: & ex domo in qua habitauerit, aliquid est deiectum, vel aliquid teneat appensum cuius casus posset nocere: tenetur ipse filius ex quasi maleficio: nõ pater eius.Itẽ exercitor nauis,aut cauponæ,aut stabuli, tenetur ex quasi maleficio de damno quod dederunt in mercibus mercatorum & hospitantium nautæ,vel alij quorum opera vtitur in naui, caupona, vel stabulo. & redditur ratio in litera.Franciscus.

*Flo.maleficio

a *Ex maleficiis.*de cõtractibus ad maleficia transit.

b *Ex damno.* nisi per imperitiã damnũ fiat: vt cum medicus male secuit per imperitiam: quia tunc est obligatio ex quasi maleficio. sed certe dicas nasci ex maleficio,vt hic: secus in iudice qui per imprudentiam male iudicauit: quia tũc est obligatio ex quasi maleficio: vt.ĩ.ea.l.§.si iudex. Ac.

*Vulg. obligationes

*Medicꝰ ob imperitiam ex maleficio obligatur.

*Fl. magis

c *Consistunt.* Sed nõne iniuria fit verbis & literis: vt.ĩ. de iniur.l.j. §.j? Respon. licet literis vel verbis maleficium cõmittatur:nihilo minus re contrahi dicitur. sed si fiat contractus verbis,non tamen fit re: & sic de cæteris.& facit insti.de oblig.ex deli.in prin.& dic vt ibi. Accursius.

Maleficium quatuor modis committitur.

d *Maleficio.* quod quatuor modis committitur: scilicet facto, dicto,consilio,& scriptura: & ista quatuor genera septem modis distinguuntur: scilicet causa, persona,loco, tempore, qualitate, quantitate,euentu:vt.ĩ.de pœnis.l.aut facta. Accur.

e *Si quis absentis.* transit nunc ad quasi cõtractus.& dic vt insti. de obli.quæ ex quasi contra.nascun. Accursius.

f *Placuit.* scilicet prudentibus.

g *Quibus.* scilicet actionibus.

h *De eo quod.* scilicet natura huius actionis inspecta. Accur.

i *Neque ex maleficio.* supple vel quasi: alioquin ab insufficienti partium enumeratione male argumentaretur.

k *Neque vllum maleficium.* immo videtur quòd sic:vt.ĩ.de regulis iur.l. culpa.ij.sed ibi in alio casu loquitur: puta in eo quo loquitur constitutio,cum quærebatur.

l *Ignorans.* No.ignorantem non obligari:vt.C.de tabula.l.generali. lib. x. Itẽ ex eo quod subiicit,no. qꝫ ignorãs non delinquit: quod intellige,nihil omnino à se gesto.& ita nulla est oppositio: alioquin contra: vt.ĩ.ad legẽ Cor. de sica.l. iij. §.j. &.l.iiij. &.ĩ. de le. & senatuc.l.j. in prin.

IIII. GAIVS libro tertio Rerum cottidianarum siue Aureorum.

EX maleficiis [a] ** nascuntur obligationes:veluti ex furto,ex damno, [b] ex rapina,ex iniuria: quæ omnia vnius generis sunt. nam hæ re tantùm consistunt, [c] id est ipso maleficio: [d] cùm alioquin ex cõtractu obligationes non tantũ re consistãt, sed etiam verbis,& consensu.

Hic incipit iurisconsul. mixtim tractare de generibus omnium obligationum. & iste.§. tractat de actione negotiorum gestorum: sequens autem de actione tutelæ.§. is quoque.de condictione indebiti.§. si iudex. de contractibus ex quasi maleficio, vsque ad fin.l.hoc dicit.

V. IDEM libro tertio Aureorum.

SI quis absentis [e] negotia gesserit:si quidem ex mandatu, palam est ex cõtractu nasci inter eos actiones mandati, quibus inuicẽ experiri possunt de eo quod alterum alteri ex bona fide præstare oportet. Si verò sine mandatu, placuit [f] quidem sanè eos inuicem obligari:eóque nomine ꝓditæ sunt actiones quas appellamus negotiorum gestorum: quibus [g] æquè inuicem experiri possunt de eo quod [h] ex bona fide alterum alteri præstare oportet: sed neque ex cõtractu, neque ex maleficio [i] [hæ] actiones*nascuntur. Neque enim is qui gesit, cum absente creditur ante cõtraxisse: neque vllum maleficium [k] est, sine mãdatu suscipere negotiorum administrationem.Longè minus* is cuius negotia gesta sunt, ignorans [l] aut contraxisse, aut deliquisse intelligi potest: sed vtilitatis causa receptum est inuicẽ eos obligari. Ideo autem id ita receptũ est, quia plerũque homines eo animo peregrè proficiscuntur, quasi statim rediturí: nec ob id vlli curam negotiorum suorum mandant: deinde nouis causis interuenientibus, ex necessitate diutius absunt: quorum negotia deperire [m] iniquum erat: quæ sanè deperirent, si vel is qui obtulisset se negotiis gerũdis, nullã habiturus esset actionem de eo quod vtiliter de suo impendisset:vel is cuius [negotia]gesta essent, aduersus eũ qui inuasisset [n] negotia eius, nullo iure agere posset. [o] ℣ Tutelæ quoque iudicio qui tenẽtur:nõ propriè ex contractu obligati intelliguntur.Nullum enim negotium inter tutorẽ & pupillũ contrahitur: sed quia sanè non ex maleficio [p] tenẽtur, quasi ex cõtractu teneri videtur. & hoc autem casu mutuæ sunt actiones.Non tantùm enim pupillus cum tutore, sed & contrà tutor cum pupillo habet actionem,si vel impenderit aliquid in rem pupilli, vel pro eo fuerit obligatus, aut rem suam [q] creditori ei [r] obligauerit. [s] ℣ Hæres quoque qui legatũ debet: neque ex contractu,neque ex maleficio [t] obligatus esse intelligitur. [u] Nã neque cum defuncto, neq; cum hærede contraxisse quicquam legatarius intelligitur. [x] maleficium autem nullum in ea re esse, plus quàm manifestum est. ℣ Is quoque qui non debitum accipit per errorem soluentis [y], * obligatur quidem quasi ex mutui datione:& eadẽ actione tenetur qua debitores creditoribus : sed non potest intelligi is qui ex ea causa tenetur, [z] ex contractu obligatus esse. Qui enim soluit per errorem : magis distrahendæ [a] obligationis animo, quàm contrahẽdæ dare videtur. ℣ Si iudex [b] litem suã fecerit, non propriè [c] facit instit.eod.§.hæres.& quod ibi not.Accursius.

*Flo.maleficio

*Vulg. obligationes

*Medicꝰ ob imperitiam ex maleficio obligatur.

*Fl. magis

*Maleficium quatuor modis committitur.

m *Deperire.*ius constitui ita vt depereat. & facit.ĩ.de cõtra. act. tut.l.j.in prin.

n *Qui inuasisset.* alias iuasisset: alias inuasset.

o *Posset.* per hoc ergo quod agere potest, seruatur ne pereat quæ negligẽter administrata perirent. non autem dico quòd per hoc agere potest, inuitetur aliquis ad gerendum, sed terretur.& facit supra de nego. gest.l.ij. Accursius.

p *Nõ ex maleficio.* supple, vel quasi ex maleficio : vt & instit.eo.§. tutores.& dic plene vt ibi. sed illud est forte in actione de rationibus distrahendis: quia ex dolo tutoris plerũque competit: vt.ĩ. de tute.& ratio.distra.l.ij. in prin.&.§.fin. Sed actio ex testamẽto qui. doque datur in dupli pro legato relicto venerabili loco: vt insti. eod.§. fin. & tamen est ex quasi cõtractu: vt.ĩ. proxi.§.

q *Rem suam.* scilicet tutoris.

r *Eius.*ſ. pupilli.

ſ *Obligauerit.* scilicet tutor.

t *Neque ex maleficio.* vel quasi.

u *Intelligitur.* ergo ex quasi cõtractu. hoc tamen argumentum fallit in tacita stipu. vt.ĩ. de adopt. l. his verbis. Item in vtili: vt.C.de act. & obli.l. nominibus.quæ datiuæ nõ natiuæ dici debent:vt dixi.ĩ.eo.l.j.in princi. &

x *Intelligitur.* hic est cõtra.ĩ.quibus ex cau.in pos.ea.l.apud Iulianum.in fin.Sol.ibi videtur contrahere:sed non contrahit.Ac.

y *Soluentibus.* datiuus:vel subaudi à,& est ablatiuus.

z *Tenetur.* in genere,scilicet condictione: vna tamen denominatur ex mutuo:alia indebiti. vel dic ea,scilicet certi condictione generali, quæ ad omnia certa datur.

a *Distrahendæ.*sed tamen tacita obligatio inter eos nascitur extra id quod agitur:vt.ĩ.commoda.l.ſi is qui.§. ſi liberto. Et adde quod no.institu.quibus mo. re contrahi.obli.§.j. & de oblig.ex quasi contractu.§.fin.

b *Si iudex.* incipit de his quæ sunt ex quasi maleficio.Accur.

c *Non propriè.* non est enim tale rei vitium.Accursius.

Neque

a *Neque ex contractu.* vel quasi.
b *Peccasse.* aliàs deliquisse. vere peccauit: quia imperitia culpæ annumeratur. quare ergo nõ ex maleficio tenetur, vt in Aquilia? Respondeo speciale in iudice: aliud in Aquilia. Accur.
c *Teneri.* in quantũ maiori iudici æquũ videtur. si dolo, tũc in solidũ: vt insti. de obl. ex quasi deli. in prin. & ibi no. & facit. ff. de iud. l. si filiꝰ. & ff. de extraor. cogni. l. fi. & C. de pac. l. fi. Sed cõtra. C. de arbi. authẽ. decernit ius. Solu. ibi speciale: quia ibi fuit iuratũ, qđ lex non vult. Itẽ facit. C. de pœna iu. l. j. & ij.
d *Vel cõducto.* facit. ff. de his qui deie. vel effu. §. pe. & inst. de obli. ex quasi delict. §. pen. & quod ibi no.
e *Quod potest.* facile: non aliã secundũ Io.
f *Si filiusfam.* quia est quasi maleficium: & sic nõ cõtractus vel quasi.
g *Neq; de peculio.* quia non est contractus vel quasi: vt. ff. de his qui deie. l. j. §. cum seruus. & dic vt ibi. Accur.
h *Dandã esse.* quia sic nulla nomine filij dat: vt insti. de noxa. §. fi.
i *Agẽdũ.* & eo dãnato tenetur pater actiõe in factũ de peculio: vt ff. de noxa. l. quotiẽs. & l. seq. in seruo aũt seorsum habitãte dic vt. d. §. cum seruus. Et notãt hic quidã tria specialia quæ in vero maleficio locũ nõ habẽt. Primũ, qđ præstat vnus quasi maleficorum, liberat alium: vt. ff. de his qui deie. l. iij. Itẽ quòd agit vnus quasi maleficorũ solues, cõtra eũ qui vere deliquit: vt. ff. de his qui deiec. l. si vero. §. cum autem. Tertium, quia non datur noxaliter: quod est falsum: vt. ff. de his qui deiec. l. j. §. si seruus. & de hoc dixi in. §. cũ seruus. & facit. ff. de his qui deiec. l. si vero. §. prætor ait.
k *Item exercitor.* hoc expone vt. ff. de exerci. l. j. §. exercitorem.
l *Quorũ opera nauem.* Not. duplicé actioné nasci ex illo edicto, & in naui deposita: hæc hæredi & in hæredẽ dat. secũda in duplũ cum quis cõqueritur de dãno dato in rebus ab aliis, vel furto: & de hac hic loquitur. & facit insti. eod. §. pe. & quod ibi not. Accur.
m *Neque ex contractu.* vel quasi. & facit. ff. nau. caupo. stabu. l. debet. & l. & ita. Accursius.
n *In omnibus. Actionibus.* scilicet personalibus. Accursius.
o *Obligationẽ.* nec ipso iure, nec per exceptionẽ: sed eo finito finit per exceptionẽ, nõ ipso iure: vt. ff. e. l. obligationũ fere. §. placet. Sed cõtra. ff. de vsucapio. l. in vsucapionibꝰ. &. ff. de diuer. & tẽp. præscri. l. pe. in prin. Sol. hic in redhibitoria & quãto minoris in factũ vel similibꝰ paruo tẽpore durauerunt. Vel verius dic vt ibi, secũdũ Io. Vel potest dici q vltimus dies cõpletur: vt intelligamus cõpletum quãdo inchoatus est: sicut in vsucapionibꝰ dicitur. & sic erit idẽ quod in vsucapio. quod non placet. Sed secundũ hoc quod dicimus q debebit hic cõpleri vltimus dies, sic opponitur: dies à media nocte incipit: vt. ff. de feriis. l. more. Sed pone præscriptionem tẽporalem incepisse tertia hora diei naturalis: nũquid eadẽ hora erit cõpleta præscriptio? Respon. non: sed diem illũ totum cõpleri oportet. Sed secundum hoc quanto minoris plus anno durat: & idem in aliis? Respõ. sic. minus enim durare non possunt: plus sic. anno ergo durat, quãdo recte in capite diei naturalis fuit cõtractũ. Vel dic non sic accipi vltimum

ex maleficio obligatus videtur: sed quia neque ex contractu[a] obligatus est, & vtiq; peccasse[b] aliquid intelligitur, licet per imprudentiam: ideo videtur quasi ex maleficio teneri.[c] ¶ Is quoque ex cuius cœnaculo vel ꝓprio ipsius, vel conducto,[d] vel in quo gratis habitabat, deiectũ effusúmve aliquid est, ita vt alicui noceret: quasi ex maleficio teneri videtur. Ideo autem non propriè ex maleficio obligatus intelligitur, quia plerũque ob alterius culpam tenetur, aut serui, aut liberi. Cui similis est is qui ea parte qua vulgo iter fieri solet, id positum aut suspensum habet, quod potest,[e] si ceciderit, alicui nocere. Ideo si filiusfamilias[f] seorsum à patre habitauerit, & quid ex cœnaculo eius deiectum effusúmve sit: siue quid positum suspensúmve habuerit, cuius casus periculosus est: Iuliano placuit, in patrem neque de peculio[g] neque noxalem dandam esse[h] actionem: sed cum ipso filio agendum.[i] ¶ Item exercitor[k] nauis, aut cauponæ, aut stabuli, de dãno aut furto quod in naue, aut caupona, aut stabulo factũ sit, quasi ex maleficio teneri videtur: si modò ipsius nullum est maleficium, sed alicuius eorum quorum opera nauẽ,[l] aut cauponam, aut stabulũ exerceret. cùm enim neq; ex contractu[m] sit aduersus eum constituta hęc actio, & aliquatenus culpæ reus sit,† quòd opera malorum hominum vteretur: ideo quasi ex maleficio teneri videtur.

Actio temporalis non extinguitur, nisi finito toto vltimo die. Fran.

VI. PAVLVS lib. quarto ad Sabinũ.

B IN omnibus temporalibus actionibus,[n] nisi nouissimus totus dies compleatur, nõ finit obligationem.[o]

Filius dum est in potestate, non potest agere contra patrem. Fran. Accur.

VII. POMPONIVS libro quintodecimo ad Sabinum.

ACtiones aduersus patrẽ filio pstari[p] non possunt, dũ in potestate[q] eius est filius.

VIII. IDEM libro sextodecimo ad Sabinum.

SVb hac cõditione, *si volam*,[r] nulla fit obligatio. Pro non dicto enim est, quod dare, nisi velis, cogi non possis.[s] nã nec[t] C hæres promissoris eius qui nũquã dare voluerit, tenetur: quia hæc conditio in ipsum promissorem nunquam extitit.[u]

Filiofam. nulla competit actio: nisi quatuor quæ sunt in litera. Fran.

IX. PAVLVS lib. nono ad Sabinũ.

FIliusfamilias suo nomine[x] nullã actionẽ habet, nisi iniuriarum, & quod vi aut clam,[y] D

A diem: sed ex horis. xxiiij. & sic quacũque hora fiat contractus, sufficit in eandem horam reduci: vt in ætate: vt. ff. de minori. l. denique. §. minorem. & facit. ff. de verbo. signifi. l. anniculus. Accur.

P ACtiones. *Præstari.* id est cõpetere. Vel dic præstari. i. cedi ab aliquo. hoc autẽ fallit in castrẽsi vel quasi peculio: vt. ff. de iud. l. lis nulla. & dic vt ibi. Itẽ in casu: vt. ff. ad Trebelli. l. imperator. & in auth. vt liceat ma. & auiæ. in prin. colla. j. & nisi in hęreditate fratris & sororis. Accur.

q *Dũ in potestate eius.* sed si fuerit emancipatus, venia petita agit: vt. C. de in ius voc. l. fi. Accursius.

† *Si enĩ innocentes, vt inquit Cic. act. 4. in Verrẽ, haberi volumus, nõ solũ nos abstinẽtes, sed etiã nostros comites pstare debemus.*

SVb hac.] CASVS. Promisi tibi. x. dare si volam. non teneor, nec hæres meus. Fran. Accursius.

r *Si volã.* ego stipulator, secũdũ quosdã. vel dic, ego ꝓmissor: & sic bene consonat litera q sequitur: licet sit mutatio personarum.

s *Nõ possis.* facit. j. de verbo. sig. l. debitor.

t *Nã nec.* dixi in persona promissoris: idem est in hærede eius. & hoc subiicit, nã &c. secundũ B. sed secũdum hoc innuitur q promissor aliquãdo voluit antequã decederet, q hæres eius teneatur: vt dicimus in illa, cũ volueris: vt. j. ti. j. l. si quis stipulatus. quod nõ placet: cũ nullo modo valeat hęc, si volam, vel si voles, per legẽ istã. Tu ergo dic sicut dictũ est in illa, si volam: q nec promissor nec eius hęres teneatur. nã idẽ est in illa, cum volueris. s. q non teneatur hæres promissoris mortui, si decessit antequã constituisset se velle dare: & hoc est, nam &c. Si velis tueri Bul. dicas q non sequitur quòd si hæres eius qui nũquam voluit, nõ tenetur: ergo si voluit defunctus, tenetur hæres: quia non semper valet arg. à cõtrario sensu: & sic in idẽ recidit: q non valeat. Item cũ non sit differẽtia si veneris, & cũ veneris: & in ista, si morieris, & cũ morieris: vt. j. tit. j. l. quodcũque. §. nõ solum. quare sit differentia inter has, cum voluero: & si voluero: vt. j. de verb. oblig. l. cẽtesimis. §. fi? Respõ. quia lex interpretatur hanc, cũ voluero, sic. s. cum cõstituero me velle. & est similis expositio. ff. de leg. j. l. si mihi & tibi. §. j. Itẽ queritur, an hæc cõditio cũ voluero, sit perpetua, an tẽporalis: ꝓpter id quod dicitur. ff. de condic. inde. l. sufficit. &. l. in diẽ. &. l. sub cõditione. Respon. est tẽporalis, ex eo q statim solutione facta impleta est conditio. & facit. j. tit. j. l. stipulatio nõ valet. &. l. cẽtesimis. §. pen. & fin. &. C. de cõtrah. emp. l. in vendentis. &. ff. de cõtrahen. emp. l. quod sæpe. §. j. Itẽ contra. C. vt actio. ab hære. & contra hæredẽ. l. j. Solu. nõ ideo denegatur actio in hæredem, q non possit incipere cõtra hæredes: sed quia non extitit conditio stipulationis secũdum Io. sed hoc non sufficit: quia quæliber conditionalis etiam apud hæredes committitur, & contra hæredes si conditio extat, & spes est debitum iri: vt insti. de verb. obli. §. ex conditionali. sed dicas quòd hic non potest impleri: quia in persona sua posuit. Accur.

Conditio, cũ voluero, an sit tẽporalis, vel perpetua.

u *Nunquam extitit.* nec amodo potest extare. & sic non obstat instit. de verb. oblig. §. ex conditionali. Accur.

x *Filiusfamilias suo nomine.* & sic directo: vtilem autem quãdoque habet: vt. ff. de iudi. l. si longius. §. j.

y *Quod vi aut clam.* ff. quod vi aut clam. l. denique. §. j. contra. Solu. vt ibi.

Depositi.

BIU Cujas

a *Depositi.* vt &. ff. depositi. l. Iulianus. Accursius.
b *Putat.* immo & querelam: vt. ff. de inofficio. testa. l. filius. quę est contra. Item acti. popularem. Item alias vt dixi. ff. de iudi. l. si longius. §. j. & facit. ff. de iniur. l. sed si vnius. §. filio. & ff. de pactis. l. in personam. Item hoc in castrēsi vel quasi: vt. ff. de iudi. l. lis. in aduentitio autem nō. exercet: vt C. de anna. exceptio. l. j. in fine. & de bo. mat. l. j. nisi sit exēptus à patria potestate.

Flo. idem

NAturales.] CASVS. Naturalis obligatio cognoscitur non solum cum actio

Fl. eorum

inde oritur, quod contingit cum nudo pacto conueni tibi dare decem ex causa donat. sed

Flo. Idem

si actio non nascatur: si tamen soluatur, non potest repeti: quod cōtingit in pacto nudo excepta donat. & da exempla vt in glos. Frā ciscus Accursius.

c *Competit.* vt ex pacto nudo donationis: vt. C. de dona. l. si quis argentū. §. pe. nec tamē tunc dico nasci ex naturali obligatione actionē, sed ob eam dari. Accursius.

d *Non posit.* facit. ff. de fideiuss. l. fideiussor. j. §. j.

e QVacunque. *Inanem actū nostrū.* ita intelligitur hæc lex, quòd non possum ex meo actu alij aliquam obligationē acquirere: nisi mea

Obligatio an & quādo alteri p alterū quæri possit.

interfit: sed tunc non ille agit, sed ego ad interesse meum: vt. j. tit. j. l. liber homo. §. fi. & hoc si mihi stipulor vt illi des, vel etiam illi extraneo. nā semper ago si mea intereſt. si autem mea non interest, & volo quòd valeat: tunc mihi & suo nomine stipulor: & sic mihi directa sibi cedenda, & sibi vtilis quæritur. licet M. semper dederit ex alterius stipulatione, quia hoc in casibus multis inueniebat: vt instit. de inuti. stipu. §. ei vero qui. diximus. Item nota quòd dicit, alter: quia seruus domino, filius patri bene quærit. Itē in casibus etiam cum alij stipulor, valet. quod dic vt insti. d. §. ei vero qui. & facit infra tit. j. l. stipulatio ista. ij. §. alteri. & C. de iur. do. si genero. & de inuti. stipu. l. j. & iiij. & C. si quis alteri vel sibi. l. multum. Ac.

f *Rectè.* id est directe, & suo nomine.

g EX *depositi. Negotiorum gestorum.* idem ex quolibet contractu vel quasi: vt. j. eo. l. ex cōtractibus. sed fallit in casibus quos dic vt supra depositi. l. si hominem. §. datur. In maleficiis est secus: vel vbi extra contractum committitur dolus. nam non tenetur nisi lite contesta. vel in id quod ad eum peruenit: vt. C. ne ex delic. defun. l. j. & dicto. §. datur. & supra de dolo. l. in hæredē. & facit infra de reg. iur. l. ad ea. §. fi. sed insti. de perpe. act. §. pe. contra. sed ibi dolus dederat causam contractui: vnde ex eo agi non potest, cum ipso iure sit nullus: hic incidit secundū quosdā. Ac.

h *Ob dolum.* & latam culpam.

i *Tenetur.* hoc sine distinctione aliqua, siue lis sit cum defuncto contestata, vel quid ad eos peruenit. certe immo & si non sit cōtestata, tenetur in solidum ex dolo vel lata culpa. sed de leui nō, nisi lis contestata sit, vel quid ad eum peruenit: vt. C. de hære. tuto. l. j. & ff. de fideiuss. & nominato. & hære. tuto. l. fi. Accursius.

Actionis in factū quatuor sunt genera.

k IN *factum.* cum quatuor sint genera actionis in factum. Primum quod æquiualet actioni præscript. verb. Secundum ex omni edicto & interdicto ex quo non datur alia actio. Tertium subsidiaria Aquil. Quartum, generalis: vt instit. de interdic. §. fi. de qua loquitur hic? Respondent quidam, de generali de qua dicitur. C. de sacrosanc. eccle. l. sancimus. contra quos est. ff. de in ius vocan. l. si libertus. vbi in illa quæ est ex edicto, dicit habere

totum hoc legi 13 glossam circumadendam ex d. ca. Cuiac. in l. 3. ff. de obl. & Act.

& depositi, l & commodati: vt Iulianus putat. b

X. VLPIANVS * libro quadragesimo septimo ad Sabinum.

NAturales obligationes nō eo solo æstimātur, si actio aliqua earum* nomine competit: c verumetiā eo, si soluta pecunia repeti non possit. d

XI. PAVLVS * libro duodecimo ad Sabinum.

QVæcunque gerimus: cum B ex nostro contractu originem trahunt, nisi ex nostra ꝑsona obligationis initium sumant, inanem actum e nostrum efficiūt: & ideo neque stipulari, neque emere, vendere, contrahere, vt alter suo nomine rectè f agat, possumus.

Quandocūque dolus purgatur per actionem descendentem ex contractu vel quasi: tenetur hæres sicut defunctus. Bartolus.

XII. POMPONIVS libro vicesimonono ad Sabinum.

EX depositi, & commodati, & mandati, & tutelæ, & negotiorū gestorum g [causa] ob dolum h malum defuncti hæres in solidum tenetur. i

XIII. VLPIANVS libro primo Disputationum.

IN factum k actiones etiam filiifamiliarū possūt exercere. l

A locum legem istam. & facit pro eis. ff. eo. l. filius fa. vbi datur quod vi aut clam: quasi non dentur alia interdicta vel edicta, vel actiones ex eis: quia nihil obest interdictum aliud non dari: & tamen in factum eorum loco redditam dari. Nā de dolo non datur cōtra quasdam personas: sed in factum sic. & ad idem. ff. de dolo. l. non debet. Ioan. dixit hic loqui de his quæ semper in factum sunt, vt populares, id est quę aliud nomen nunquam habuerunt: vt de albo: & de deiectis: & aliæ multæ, & secundū hoc etiam illæ quæ sunt ex edictis ex quibus non fuit vnquam alia actio, sed sola in factum, idē erit: vt. ff. de eo per quē fac. erit. l. fi. & alia infinita. & hoc satis dici potest: vt de popularibus secūdum Ioan. Itē de aliis quæ semper hoc nomen habuerunt, habeat locū, & hoc per. l. si libertus. ff. alleg. ff. de in ius voc. & ff. man. si vero non re. §. si filio, non autem illa quæ est subsidiaria Aquiliæ vel æquialet actio. præscrip. ver. cum principalis non detur filio de Aquilia, nec accessoria, vt in factum. arg. ff. si quis cau. l. si eum. §. qui iniuriarum. Ac.

l *Exercere.* & suo nomine & directo. Azo.

Serui criminaliter & naturaliter obligantur: ciuiliter autem nequaquam. h. d.

XIIII. IDEM libro septimo Disputationum.

SErui ex delictis quidē obligantur: m & si manumittantur, obligati remanent: n ex cōtractibus autem ciuiliter quidē non obligantur, o sed naturaliter & obligātur & obligāt. Denique si seruo qui mihi mutuā pecuniam dederat, manumisso soluam: liberor. p

Licet creditor aut legatarius agentes repulsi fuerint per hæredem exceptione, eo quòd emancipatus sperabatur petere bono. pos. contra tabu. si tamen emancipatus omittat bono. pos. poterunt iterum agere creditor & legatarius. h. d.

XV. IVLIANVS libro quarto Digestorum.

QVi cum hærede egit: q exceptione summot r est: *Ac si non in ea causa tabulæ testamenti sint, vt contra eas emancipato bonorum possessio dari possit.*

Emancipato omittente bonorum possessionem, non iniquè postulabit creditor restitui sibi r actionē aduersus scriptum hæredem. nam quamdiu bonorum possessio contra tabulas filio dari potest, hæres quodāmodo debitor non est. f

C

SErui.] CASVS. Serui si delinquūt, tenentur etiam facti liberi. Item ex cōtractibus serui naturaliter obligantur, non ciuiliter: & obligant alios sibi. hinc est quòd qui accepit mutuum à seruo, & eidem manumisso soluit, liberatur. Franciscus Accursius.

m *Obligantur.* aliis, non dominis: vt. j. de fur. l. serui. §. fi.

n *Remanent.* directo: quod non contingeret nisi ab initio nata fuisset: vt. j. eo. l. obligamur. in fi. & ff. ad Syl. l. si exhæredatus. in fi. & supra quod cum eo. l. sed fi. §. interdum. versi. quāquam. Ac.

o *Non obligantur.* nisi in pecunia pro libertate promissa: vt. C. an seruus ex suo facto. l. iij. & l. licet. & infra de reg. iur. l. in personam. & infra si quis testa. li. esse iuss. fu. l. j. in princip. Accur.

p *Liberor.* vt & infra de solu. l. si quis seruo. & l. quod seruus. & supra si cer. peta. l. eius qui. in prin. Accursius.

D QVi cum hærede.] CASVS. Legatarius vel creditor hæreditarius petebat ab hærede scripto legatum vel debitum. repulsus est: quia sperabatur filium testatoris præteritum velle agere contra tabulas. postea filius præteritus omisit prædictam bo. pos. contra tabulas. dicitur quòd legatarius vel creditor qui fuit repulsus, agit iterum non obstante prædicta absolutione. Franciscus Accursius.

q *Qui cum hærede egit.* scilicet legatarius vel alius creditor. Ac.

r *Restitui sibi.* qui amisit, ex noua causa agit. & sic non obstat exceptio rei iudi. vt supra de excep. rei iudi. l. si mater. §. eandem.

f *Debitor non est.* nā vere debitor est: sed non potest conuenire ac si non esset hæres in stipu. in diem: vt infra tit. j. l. eum qui kalendis. §. quotiēs. sed hodie tenetur: vt. C. de peti. hære. l. fi. & per omnia hic dic vt not. in alia quæ est quasi de verbo ad verbū. ff. de excep. rei iudi. l. qui cum hærede. & facit infra de verb. signifi. l. creditor. Accursius.

QVi à seruo.] CASVS. Seruus hæreditarius mutuauit tibi. x. & tu quendam fundum hæreditarium quem possidebas, obligasti ei: & tradidisti: & eundem fundum precario habuisti ab illo seruo. dicitur quòd hic debitor possidet fundū precario: & ideo cessat præscriptio. nam sicut seruus acquirere potest dominia rerum hæreditatis: ita & vsuca. contra hæreditatem currentem

BIU Cujas

currentem impedire. hinc est quòd seruus hęreditarius commodando vel deponendo rem peculiarem, acquirit actio commodati vel depositi, hæreditati. Prædicta sunt vera quando ex causa peculiari contraxit. & quod plus est, etiam possessio acquiritur hæreditati. Franciscus.

a *Vel hominem.* hæreditarium à se bona fide possessum. Accursius.

b *Vsucapi possit.* à tenente. alij dicũt à quocunque: quasi precariũ sit vitium rei. & sic no. quòd retinetur possessio hæreditati vt per ministrum. & facit supra de acquir. hære. l. gerit.

c *Nam ex hac causa.* scilicet peculij. & facit supra de pigno. act. l. si rem. Accursius.

d *Intelligi debet.* scilicet hæreditati. & per hoc futuro hæredi: vt institu. de stipu. ser. in princ. immo non, scilicet quæritur possessio hæreditati: vt supra si quis testa. lib. l. j. §. Sęquola. sed hic dicit fingi. quid si non ex causa peculiari rem pignori accepit? respon. idem est. nam non tãtum ex peculiari, verumetiam ex causa dominica quęrit domino possessionem ignoranti: vt supra de acqui. pos. l. qđ seruus. &. l. si me in vacuam. ergo & hæreditati: quia vicem defuncti sustinet: vt. C. depositi. l. cũ hæreditas. large ergo hic accipe peculiũ, id est non ex maleficio: vt. d. l. quod seruus. maxime autem verũ est in peculiaribus, in quib⁹ vsucapio currit dominis ignorantibus: vt. ſ. pro socio. l. ij.

Omnes debitores.] CASVS. Teneor dare tibi Stichum ex causa donat. vel simili causa lucratiua. eundẽ Stichũ acquisiuisti ex causa legati à quodam tibi relicti: vel ex simili causa lucratiua. dicitur quòd liberatus sum à te. secus autem est si promiserim eũ tibi dare ex causa emptionis: deinde successisti cuidã cui debebatur idem Stichus ex causa legati. nam licet eum Stichum acquisieris ex prædicta causa legati: adhuc tamen tibi teneor. idem econtra: scilicet vt licet eum à me habeas act. ex testamento, itẽ si ex causa dotis eum Stichũ acquisiuisti: adhuc ego tibi teneor quasi non ex lucratiua causa habeas. Et vt breuiter dicam: cum ex causa nõ lucratiua tenear tibi dare Stichum: non liberor licet eum habere cœperis ex causa lucratiua. Idem in conuerso casu. & hoc dicit hæc. l. cum duabus sequentibus. Franciscus.

e *Qui speciem.* puta Stichum. aliud si in genere. item aliud si alij seruo meo solueris: vt supra de leg. j. l. si seruus legatus. §. j.

f *Liberantur.* scilicet à creditoribus.

g *Lucratiua.* aliud si non lucratiua: vt infra. l. proxi. &. l. ex promissione. & facit instit. de leg. §. si res. & infra de solu. l. quotiẽs. & infra de fideiuss. l. si reus. & supra de act. empt. l. nõ est nouum. & infra tit. proxi. l. eum qui ita. in princip.

h *Si quis. Stipulatus fuerat.* ex causa non lucratiua.

i *Debebatur.* cum quo est iam vna persona fictione iuris:

XVI. IDEM libro tertiodecimo Digestorum.

QVi à seruo hęreditario mutuam pecuniam accepit, & fundũ vel hominẽ [a] pignoris causa ei tradiderat, & precariò rogauit: precario possidet. Nã seruus hæreditarius sicuti per traditionem accipiendo, proprietatem hęreditati adquirit: ita precario dando efficit ne res vsucapi possit. [b] Nam & si commodauerit, vel deposuerit rem peculiarem: commodati & depositi actionem hęreditati adquiret. hæc ita, si peculiare negotium contractum est. nam ex hac causa [c] etiã possessio adquisita intelligi debet. [d]

XVII. IDEM libro trigesimotertio Digestorum.

OMnes debitores qui speciem [e] ex causa lucratiua debent, liberantur, [f] cum ea species ex causa lucratiua [g] ad creditores peruenisset.

XVIII. IDEM libro quinquagesimoquarto Digestorum.

SI is qui Stichum [sibi] dari stipulatus fuerat, [h] hæres extiterit ei cui ex testamẽto idem Stichus debebatur: [i] si ex testamento Stichum petierit, nõ cõsumet stipulationem: & contra si ex stipulatu Stichum petierit, actionem ex testamẽto saluam habebit: quia initio ita cõstiterint hæ duæ obligationes, vt altera in iudicium deducta, altera nihilo minus integra remaneret. [k]

XIX. IDEM libro septuagesimotertio Digestorum.

EX promissione dotis non videt lucratiua causa esse: sed quodammodo creditor aut emptor intelligitur [l] qui dotem petit. Porrò cùm creditor vel emptor ex lucratiua causa rem habere cœperit, nihilo minus integras actiones retinẽt: sicut ex contrario qui non ex causa lucratiua rem habere cœpit, eãdem non prohibetur ex lucratiua causa petere.

Seruus in leuibus excusatur propter domini iussum: in atrocibus vero non: immo datur iudicium in ipsum factum liberum. hoc dicit.

XX. ALFENVS libro secundo Digestorum.

SEruus † non in omnibus rebus sine pœna domino dicto audiens [m] esse solet: sicuti si dominus hominẽ occidere, aut furtum alicui facere seruum iussisset. quare quãuis domini iussu seruus piraticam [n] fecisset, iudicium [o] in eum post libertatem reddi oportet: & quodcumque vi fecisset, quæ vis à maleficio non abesset, ita oportet pœnas eum [p] péndere. [q] Sed si aliqua rixa ex litibus & cõtẽtione nata esset, aut aliqua vis iuris retinendi causa facta esset, & ab his rebus facinus [r] abesset: tum non conuenit prætorẽ quod seruus iussu domini fecisset, de ea re in liberum iudicium dare. [s]

XXI. IVLIANVS libro tertio ex Minicio.

COntraxisse [t] vnusquisque in eo loco intelligitur, in quo vt solueret, se obligauit.

Promisisti mihi decem corbes olei Mutinæ vsque ad carnisprium: & de hoc dedisti fideiussorem: qui similiter promisit. debet inspici quantum valeat oleum in carnisprio. l. d.

k *Remaneret.* vt infra. l. proxima.

l *Ex promissione. Intelligitur.* si ergo ab aliquo mihi debetur Stichus, & alius eũ mihi in dotem dederit: non liberatur primus. & facit. C. de imponenda lucratiuis descriptione. l. j. lib. x. & supra. l. proxi. & supra mandati. l. Iulianus ait. & de donationib. inter virum & vxorem. l. si quis pro vxore. §. si vxor. & supra de condictione causa data. l. si donaturus. §. j. & supra quibus modis pignus vel hypotheca sol. l. sicut. §. si debitor.

SEruus.] CASVS. Si seruus delinquit iussu domini, vt occidẽdo aliquem, vel furtum faciendo, vel aliquod simile graue delictum faciendo: tenetur liber factus. & sic non excusat eum iussus domini. si autem in rixa aliqua quæ erat inter dominum serui, & quendam alium, aliqua de causa seru⁹ iussu domini immiscuit se, & aliquod leue facin⁹ cõmisit: non tenetur prædictus seruus liber factus: quia iussus domini excusat eum in his modicis delictis. Fran.

m *Audiens.* aliàs audiens: aliàs obediens.

n *Piraticã.* id est nauticam rapinam. Ac.

o *Iudiciũ.* directũ. Ac.

p *Eum.* seruum liberum factum. Accursius.

q *Péndere.* media correpta, id est sustinere. vnde versus. Pendo, do pœnam: dum pendeo, suffero pœnam.

Pẽdere quæ liter accipiatur.

r *Facinus.* id est dolus. Accursius.

s *Iudicium dare.* cũ domini tuendi causa quid fecerit, excusatur: vt supra ad Sylla. l. j. §. excusatur. si autẽ iussu domini, & in atrocioribus: nõ excusatur: sed minus punitur: vt. C. ad. l. Iuliã de vi. l. seruos. in nõ atrocioribus in totũ excusatur per. l. istã, & suas cõcor. aut sine iussu: & tũc nec in atrocioribus nec in aliis excusatur. & cõcor. ſ. quod vi aut clam. l. is qui. § si tutoris. &. j. de iniur. l. sed si vnius. §. si iussu domini. &. ſ. de noxa. l. ij. &. ſ. rerum amo. l. mulier. §. j. &. j. de regu. iur. l. ad ea. & quod ibi no. &. l. velle. &. ſ. ad. l. Aquil. l. liber homo. & quod ibi not. Accursius.

Contraxisse.] CASVS. Cum essemus Boñ. promisi tibi dare. c. in ciuitate Mutinæ: & de hoc est factus cõtractus Boñ. Dicitur quòd possum conueniri Mutinæ ad illa. c. quasi ibi videar contraxisse. Franciscus.

t *Contraxisse.* facit supra de iudi. l. hæres. §. fi. & supra de bo. auctо. iudi. pos. l. ij. & quod ibi not.

Cum quis.

Iuxta hoc est elegans disceptatio apud Gell. lib. 2. noc. Attic. ca. 7

† *Iuxta hoc est elegans disceptatio apud Gell. lib. 2. noc. Attic. ca. 7*

BIU Cujas

CVm quis.] CASVS. Promisisti mihi dare decẽ corbes olei Mutinæ vsque ad carnispriuium, & de hoc dedisti fideiussorem, qui similiter promisit. dicitur quòd æstimatio olei inspicitur quantum valeat in die carnispriuij. Fran.

a *Acceperit.* vt solueretur. & sic est plana secundũ Azo. nec est contra. j. tit. j. l. quotiés in diem. &. ſ. de cõdic. tritica. l. ſi res. in fin. & supra de re iudi. l. ſi kalendis. &. ſ. ſi cer. peta. l. vinum. quæ sunt cõtra. vel hic fideiussor cõuenitur, in cõtrariis reus. prima placet.

TRaiectitiæ.] CASVS. Mutuaui. c. cuidam mercatori vltra mare eunti: & misi secum seruum meũ Stichum ad recipiendam istam pecuniam, quam ei soluere debebat in paschate, prout mecũ conuenit. & si non solueret illa die: pro qualibet die qua differret, promisit mihi. xx. solidos loco pœnæ ob operas serui mei quas amitto. Tandem seruus veniente paschate non habuit pecuniã: & cœpit seruus eam petere à mercatore. & parte pecuniæ accepta, reliquã distulit petere: & elapso aliquo tẽpore cœpit petere à mercatore residuam pecuniã. Dicitur q̃ incidit mercator in pœnam etiã pro illis in quibus seruus cessauerat in petendo: immo & si nunquã seruus petiisset, in pœnã incidisset mercator: & tunc demum non incideret in pœnam, cum per eum nõ staret quo minꝰ solueret: vt si obtulisset. si autem diceret non committi pœnam sine interpellatione, eueniret quoddam absurdum: vt si cœpisset seruus petere, & valetudine impeditus cessaret à petendo: non incideret mercator in pœnam: quod esset absurdum. Postea dicit, quòd paschate veniente incidit in pœnam mercator si non soluit, licet non sit interpellatus: licet postea offerat. & bene dixi non committi pœnã si per debitorem non stat. nam & si arbiter aliquem condemnat dare. x. certa die, & per condemnatum non stet, quia ipsa obtulit die statuta: non incidit in pœnam. sed si non adiecit diem: tunc intra modicum tẽpus debet soluere: aliàs incidit in pœnã. Vltimo dicit: emi ego Franciscus rem à te pro. x. vt si ea. x. nõ soluam vsque ad pascha, sit res inempta. nã si veniẽte paschate non soluã pretium prædictum: inempta sit res. Fran. Accur.

†Text. cum suo prin. & iuncto. §. de illo. j. ea. l. Ange. in. l. si post tres. istã. l. reputat sing. ad hoc quòd licet aliàs admittatur moræ purgatio vbi non est dies & pœna: tamen hoc habet locũ vbi præcesſit geminata interpellatio: & per cõsequens gemina mora: nam tũc nõ admittitur moræ purgatio. Bolog.

b *Pœna.* hæc est pœna respectu soluentis: non accipientis: quia interim operas serui perdebat.

c *Vti.* puta quinque solidos quolibet die pro opera serui.

d *Ob operas.* serui missi ad repetendam pecuniam ad locum cõtractus, vbi debet fieri solutio: ad quod supra de nau. fœno. l. Seruius. &. l. nihil.

e *Petebat.* cum non esset soluta ad diem.

f *Desierat.* sed non remisit residuum.

g *Interposito.* id est aliquibus diebus elapsis. Accursius.

h *Interpellare.* pro residuo.

i *Consultus.* ſ. ego auctor huius legis. i. interrogatus super hoc.

k *Eius quoque.* id est dicere, non solũ pro illo tẽpore petet pœnam expensarum quo interpellauit eum, sed & eius &c. Accur.

XXII. AFRICANVS libro tertio Quæstionum.

CVm quis in diem mercem stipulatus, fideiussorẽ accepit: eius temporis æstimatio spectãda est, quo satis acceperit.[a]

XXIII. IDEM libro septimo Quæstionum.

TRaiectitiæ pecuniæ nomine, si ad diem soluta nõ esset, pœna[b] (vti[c] adsolet) ob operas[d] eius qui eam pecuniã petebat, parte exacta petere desierat:[f] deinde interposito[g] tẽpore interpellare[h] instituerat. Cõsultus[i] respondit, eius quoque[k] temporis quo interpellatus nõ esset, pœnam[l] peti posse: amplius etiam si omnino interpellatus non esset: nec aliter nõ cõmitti stipulationẽ, quàm si per debitorẽ non stetisset[n] quo minus solueret. alioquin[o] dicẽdũ est, si is qui[p] interpellare cœpisset, valetudine impeditus interpellare desisset: pœnã[q] non cõmitti. De illo sanè potest dubitari, si interpellatus[r] ipse morã fecerit: an quãuis pecuniã postea offerat, nihilo minus pœna cõmittatur. Et hoc rectius dicitur. [f]Nam & si[t] arbiter ex compromisso pecuniã certo die dare iusserit, neq; per eum qui dare iussus sit, steterit: nõ cõmitti pœnam respondit. adeò[u] vt & illud Seruius rectissimè existimauerit, siquando dies qua pecunia daretur, sententia arbitri comprehensa non esset: modicum spatium datum videri.[x] Hoc idem dicendum & cum quid ea lege venierit, vt nisi ad diem pretium solutũ fuerit, inempta res fiat.[y]

Vbi non requiritur consensus tacitus vel expressus, furiosus potest obligari: & obligatio sibi quæri, sicut homini sanæ mentis. Bartolus.

XXIIII. POMPONIVS libro singulari Regularum.

SI à furioso,[z] cum eum compotem mentis esse putarem, pecuniam quasi mutuam acceperim: eáque in rem meam versa fuerit: condictio[a] furioso adquiritur. Nam ex quibus causis ignorantibus nobis actiones adquiruntur, ex iisdẽ etiam furiosi nomine incipit agi posse: veluti cum seruus eius stipulatur,[b] cum furtum ei fit, aut damnum ei dando in legem Aquiliam committitur: aut si fortè cum creditor fuerat,[c] fraudandi eius causa debitor alicui rem tradiderit. Idémque erit si legetur ei,[d] vel fideicommissum ei relinquatur. [f]Item si is qui seruo alieno crediderat, furere cœperit: deinde seruus in rẽ domini id quod mutuum acceperat, verterit: furioso cõdictio[e] adquiritur. [f]Itẽ si alienã pecuniam credendi causa quis dederit, deinde compos mentis esse desierit, postea consumpta ea furioso condictio[f] adquiritur:[g] & qui negotia furiosi gessit, si cum dies. §. fin. &. l. seq. Accursius.

l *Interpellatus non esset.* quia dies interpellat, vt hic, &. C. de cõtrahen. & committen. stipul. l. magnam. Accursius.

m *Pœnam.* expensarum quas fecit seruus ad istam pecuniã petendam præpositus. Accursius.

n *Non stetisset.* pecunia scilicet oblata.

o *Alioquin.* sequitur hoc absurdum si dicas sine interpellatione nõ committi: quia dicendum est.

p *Qui.* scilicet seruus cõstitutus ad istam pecuniam petendam.

q *Pœnam.* non committi. quod non est verum. & facit. ſ. de vſur. l. mora. Accur.

r *Interpellatus.* à seruo. Accursius.

ſ *Et hoc rectiꝰ dicitur.* scilicet vt pœna cõmittatur, non obstante q̃ nullus admonuit post obligationem: vt d. l. magnam. &. ſ. proxi.

t *Nam & ſi.* hoc refertur. ſ. nec aliter non committi &c. & quod ibi dixit, probat per ſimile in cõtrario casu: hoc modo: bene dixi. ſ. quòd tunc non committitur, cum per promissorem non steterit. nã &c. vel refertur ad proximum aliquo subaudito. Accursius.

u *Adeo.* et bene dico, cõmittitur pœna vbi dies est statuta: quia & committitur si non ſit expreſsim statuta. Acc.

x *Datũ videri.* vt etiã si per promissorẽ steterit, purget moram: vt supra de arbi. l. ſi cum dies. §. fi. siue ergo arbiter apponat certum diem vel non: ſed lex quadrimeſtre tempus elapſo tẽpore cõmittitur pœna. ſed altero casu potest purgari, altero non: vt hic, &. d. l. ſi cum dies. §. fin. &. l. ſeq. Accursius.

y *Res fiat.* vt ad diem nõ soluta pecunia ſit res inempta ſine vlla interpellatione: vt supra de in diẽ addic. l. vbi*. §. ſed & Marcellus. & ſi non steterit per eum, non ſit inempta: vt supra de lege commiſ. l. fin. Accursius.

SI à furioso.] CASVS. Hæc lex ponit plures casus quib⁹ actio furioso adquiritur. Primus, quando accepi pecuniam mutuo à furioso, credens eum sanæ mentis: & eam in rem meam cõuertam. nam adquiritur certi condictio generalis furioso. ex quibus enim causis ignorantibus adquiritur, ex eisdẽ & furioso adquiritur: vt ſi seruus furiosi ſtipuletur ab aliquo aliquid. Item cum datur damnum in bonis furiosi. Item ſi legetur furioso. Idem in ſimilibus casibus qui ponuntur in litera. Fran. Accur.

z *Si à furioso.* hæc lex ponit multos casus quibus etiam adquiritur actio furioso: vt hic, &. ſ. de leg. ij. cum pater. §. ſurdo. &. ſ. ſi cer. peta. ſi à furioso. & quod ibi no. &. j. eod. furioſus. item & iniuriarum: vt. j. de iniur. l. illud. Accursius.

a *Cõdictio.* certi generalis, vel ſine causa: vt. ſ. ſi cer. pe. l. ſi à me.

b *Stipulatur.* nam adquiritur actio ex ſtipulatu furioso.

c *Fuerat.* ſcilicet furioſus.

d *Ei.* ſcilicet furioso.

e *Condictio.* certi generalis, vel ſine causa. Accursius.

f *Condictio.* de qua supra dictum est.

g *Adquiritur.* ratione consumptionis magis quàm consensus: vt hic, &. ſ. ſi certum peta. ſi à furioſo. &. l. non omnis. §. ſi pupillus.

BIU Cujas

a *Actionum genera. Duo.* immo tria: quia mixtæ: vt institu. de act.§.quædam. sed illæ sub his comprehenduntur: & hic dic vt not. instit. de actio.§.j. Accursius.

b *Quæ condictio.* large accipe pro omni personali: vt insti. eo.§. appellamus.

c *Rem nostram.* vel quasi nostram: vt per Publi. vel hypothecariam: & aliæ quæ enumerãtur insti. de act.j. &.ij.col. Vel dic quòd gratia exempli dicit de illa.

d *Possidetur.* vel quasi possidetur.

e *Possidet.* vel dolo fecit quo minus possideret. & facit. ff. de rei vin. finautem.§.j.&.C. de alie. iudi. l.j. Ité sunt quædã personales quæ contra possidentẽ dãtur: vt noxales, quæ cũ capite ambulant. Item quod vi aut clam,& aquæ pluuiæ arcen. sed aliæ personales non: vt ex empto contra venditorẽ: siue possideat, siue non.

f *Eundem.* & aduersus hęredem eius. Acc.

g *Actionum autẽ.* hãc diuisionem non multũ approbat Io.

h *Lucri causa.* sũi maxime. Accursius.

i *Aliquo.* scilicet liberto. Accursius.

k *Ex facto.* ex maleficio cognito iure ciuili vnde propria fit actio.

l *In factum.* quæ pro eo facto datur quod in speciale nomen maleficij non cadit. Azo.

m *Vocatus est.* vt. ff. de in ius voc. l. si libertus. &.l.pe.&.l.fin.

n *Aut ciuiles.* large accipe introductas à qualibet parte iuris prætorquam ex edicto prętoris. nam illę honorariæ sunt,& quæ veniũt ex iure prætoris: & illas large similiter accipe, vt ædilitiæ contineantur: vt. j. tit. j. stipulationum aliæ. ij. §. prætoriæ. & dic plene vt instit. de actio.§. sed istæ. sed dubitatur de quibusdã: quod dic vt ibi notaui. Item no. q licet obligationes sint de iure gen. actiones tamen de iure ciuili sunt: vt supra de origi. iuris. l. ij. §. deinde. Accursius.

o *Mixtes pœnales. Et ad hæredes.* id est hæredibus & in hæredes: nisi in casu: vt. ff. ne de sta. defun. l. j. §. sed interdum. & in alio: vt. ff. de ope. liber. l. si operarum. & in alio: vt. C. de rei vxo. act. l. j. §. & hoc ex rei. & plene not. C. ex delic. defun. l. j. & facit. j. eo. sciendum est. &. j. de reg. iur. l. pœnalia. & instit. de perpe. & temp. actio. §. ij.

p *Obligationes.* aliàs actiones: aliàs obligationes.

ferit, negotiorum gestorum ei obligatur: [& eum obligat si ei aliquid abest.]

Posita supra diuisione obligationũ: nunc ponit diuisionem actionũ, dicens quòd quædam sunt in rem, quædam in personam. & ponit quando competat actio in rem, & quando in personã. postea dicit quòd actiones quædam sunt ex contractu, quædam ex facto, quædam in factum. Item quædam ciuiles, & aliæ honorariæ. & ponit exempla de omnibus: vt in glo. Fran.

XXV. VLPIANVS libro singulari Regularum.

ACtionũ genera sunt duo: [a] in rem, quæ dicitur vindicatio: & in personam, quæ condictio [b] appellatur. In rẽ actio est, per quã rem nostram [c] quæ ab alio possidetur, [d] petimus: & semper aduersus eũ † est, qui rẽ possidet. [e] In personã actio est, qua cum eo agimus qui obligatus est nobis ad faciendum aliquid vel dãdum: & semper aduersus eundem [f] locum habet. ℣ Actionũ autẽ [g] quędã ex contractu: quædam ex facto: quædã in factum sunt. Ex contractu actio est, quotiens quis sui lucri causa [h] cũ aliquo [i] contrahit: veluti emẽdo, vendendo, locãdo, conducendo, & cæteris similibus. Ex facto [k] [autẽ] actio est, quotiens ex eo teneri quis incipit, quod ipse admisit: veluti [si] furtum vel iniuriam commisit: vel damnum dedit. In factum [l] actio dicitur, qualis est (exempli gratia) actio quæ datur patrono aduersus libertum, à quo contra edictum prætoris in ius vocatus est. [m] ℣ Omnes autem actiones aut ciuiles [n] dicuntur, aut honorariæ.

XXVI. IDEM libro quinto de Censibus.

OMnes pœnales actiones post litem inchoatã & ad hæredes [o] transeunt.

XXVII. PAPINIANVS libro vicesimo septimo Quæstionum.

OBligationes [p] quæ nõ propriis viribus [q] consistunt: neque officio iudicis, neq; prætoris imperio, neque legis potestate confirmantur.

XXVIII. IDEM libro primo Definitionum.

ACtio in personã [r] infertur, petitio in rem: persecutio in rem vel in personã, [s] rei persequendæ gratia.

Actio iudicati non tollitur propter mutuam pecuniam eidem debitori postea datã: licet de actione iudicati non sit facta mentio in secunda obligatione. hoc dicit.

XXIX. PAVLVS libro quarto Responsorum.

LVcio Titio cũ ex causa iudicati pecunia deberetur: & eidem debitori, [qui cõdemnatus fuerat,] aliam pecuniã crederet: in cautione pecuniæ creditæ non adiecit, * præter eam [t] pecuniã debitam [u] sibi ex causa iudicati. quæro an integræ sint vtræq; Lucio Titio petitiones. Paulus respõdit, [x] nihil proponi cur non sint integræ.

XXX. SCAEVOLA libro primo Responsorum.

SEruus [y] effectus, non idcirco quòd postea indulgentia principali libertatem consecutus est, rediisse dicitur in obligationem creditorum.

Impossibilis conditio vitiat omnem contractum: quia hoc tacite videtur agi inter contrahentes, vt non valeat: cum impossibilis conditio contractui apponitur. hoc dicit.

XXXI. MAECIANVS libro secundo Fideicommissorum.

NOn solum † stipulationes impossibili cõditioni [z] adplicatæ, nullius momenti sunt, sed etiã cæteri quoque contractus, veluti emptiones, locationes, impossibili conditione interpositæ, æquè nullius momẽti sunt: quia in ea re quæ ex duorum pluriúmve cõsensu agitur,

q *Viribus.* vt de homicidio faciendo, vel furto: & impossibiles: & sic reprobatæ: alioquin si non sunt reprobatæ, cõfirmantur officio iudicis: vt. ff. de act. empt. l. qui per collusionẽ. Item prętoris imperio: vt. ff. de consti. pecu. l. j. Item legis potestate: vt. C. de rei vxo. actio. l. j. in prin. & facit. j. de reg. iur. quod in initio. Accur.

r *Actio in personam.* Actionis nomen triplicitèr sumitur. strictè: vt hic. largius. ff. eo. actionũ. largissimè: vt. j. eo. actionis verbo. Accur.

s *In rem vel in personam.* vt quamlibet persecutoriã vel mixtam comprehendat: vel extraordinaria petitio vt fideicommissaria olim: vt insti. de fideicõ. hære. in prin. item petitio salarij aduocati, & mercedes doctorum, & nutricia nutricũ, & philãthropiæ proxenetarum dicuntur persecutiones: vt infra de var. cog. l. j. per totum. &. j. de verb. signi. l. pecuniæ.§. actionis. Accur.

LVcio Titio.] CASVS. Condemnatus est mihi Titi⁹ in. c. eidem Titio mutuaui alia. c. & ea pmisit reddere: nec est habita mẽtio pecuniæ in qua fuit condemnatus. Dicitur q̃ ius meum integrum durat cõtra Titium in illis aliis centum. F. **Flo. adiecit sibi*

t *Præter eam.* quã nũc dabat. Accur.

u *Debitam.* ff. esse.

x *Paulus respondit.* dubitatio erat, quia alteri videbatur renuntiasse.

SEruus.] CASVS. Quidã propter delictum est damnatus in metallum, & sic amisit omnia bona sua, & est effectus seruus pœnæ, & per consequens est liberatus à creditorib⁹ suis, cum nihil habeat. postea habuit indulgẽtiam à principe: & sic reuersus est in ciuitatẽ: non autem bona recuperauit. Dicitur quòd nec creditorib⁹ suis tenetur. Fran. *†Ista lex est notabilior quæ sit in iure, ad id q̃ dicitur in summario. Bolog. Et adde quid dicendũ de istis cõditionib⁹ impossibilib⁹ appositis matrimonio. vide plene in. c. vl. de cõdi. appo. extra. & in can. solet. 32. q. 2.*

y *Seruus.* vel hominis per ingratitudinẽ, vel supplicij: quod verius est: & hoc nisi recuperauerit bona, vel p eũ steterit: vt. C. de sen. pas. si deportationis. & l. insulam. vel quotam partẽ bonorũ, non dico rem singulare vel res singulares: vt. C. de sen. pas. l. iiij. & instit. de fideic. hær.§. si quis vna. Sed quid de eo qui à morte suscitatur? forte aliud, quia recuperat bona: [a] vt no. supra de leg. & sena. consul. l. ex his. Acc. *a Adde quòd An. ff. l. si marito. ff. sol. mat. tenet contra hanc glo. nõ tamen recedas ab opinionẽ gl. per ea quæ notaui in. l. ea quæ raro. in apostil. eo. ver. infra de regu. iur.*

NOn solum.] CASVS. Stipulatio sub impossibili cõditione facta non tenet. idem in omni alio contractu: vt emptione, locatione, & similibus contractibus. Fran.

z *Conditioni.* in faciendo appositæ: aliàs secus si in non faciendo: vt infra titu. j. l. impossibilis. &. l. stipulatio hoc modo. &. l. in illa. j. in fine. & facit insti. de inuti. stipula.§. si impossibilis. & supra si cer. pet. certi condictio.§. item quæri. & infra de reg. iur. l. impossibilium. & supra eo. l. j.§. si id. & supra de statulibe. l. cum hæres.§. non est. sed contra. C. de condic. ob cau. l. si militem.

vbi ex donatione facta sub impossibili condi. scilicet vt miles sit procurator, datur actio siue repetitio: sed ibi re fuit obligatio: hic consensu. vel dic vt ibi. Item contra insti. de hæredi. instit. §. impossibilis. sed ibi fauor vltimæ voluntatis, vt valeat remota cõditione: nisi cõditio impossibilis legati apponat in persona hęredis: vt insti. de leg. §. fi.

a *Cogitatio est.* psumptione iuris: sed & hac ratione cessante idem est: vtputa quia vellet aliquid agi. arg. ĵ. tit. j. l. generaliter. &. l. seq. itẽ non refert, quia credebant forte conditionem esse possibilẽ, quę erat ipossibilis: quia erãt in iure naturali. dic ergo hic maxime. Ac.

Cum ex vno.] CASVS. Cũ ex vno delicto plures act. descendunt: omnibus potest agi. quod intelligas in eo quod plus est in vna quàm in altera. & da exẽplum in arboribus furtim cæsis, ex quo delicto plures act. oriũtur: vt. j. ar. furtim cæsarum. l. j. Fran.

b *Cum ex vno.* aliud si ex diuersis: quia tũc in solidum qualibet agitur: vt. ĵ. de priua. delic. l. nũquã. & dic plene vt not. s. nau. cau. stabu. l. idẽ*. §. fi. Acc.

* *Hal. non videri*

* *Et ita.*

c *Cæsæ dicũtur.* vt. ĵ. ar. fur. cæsa. l. j. &. l. faciẽda. &. l. sed si de arboribus.

d *Obtinuit.* ad id quod min⁹ in vna q̃ in altera cõtinetur: vt. ĵ. vi bo. rap. l. j. & arg. ĵ. arborũ fur. cæsa. l. j. & sic non obstat. ĵ. c. l. pe. & facit ĵ. de priua. delic. l. pe.

e *Constitutionibus.* *Quasi.* expressiuum est veritatis. & sic plana est hæc lex: nec obstat. s. de eo per quẽ fac. est. l. fi. quæ est cõtra. & facit. s. eo. l. omnes. vel dic q̃ nõ perpetuatur cõuẽtio sola, sed trãsire facit ad hęredes: & sic nõ obstat dictũ contrariũ. vel dic, loquitur in annali & prætoria: & libellus est principi datus: vt. C. quando lib. prin. da. l. j. &. ij. vel dic vt supra si quis cau. si eũ. §. iniuriarũ. ibi, si nõ &c. & facit supra de inoffic. testa. l. posthumus. in fi. &. l. sequen.

Qui seruum.] CASVS. Seruum meum iniuriose verberasti, ita quòd ei rupisti brachium. Dicitur quòd teneris iniuriarum act. & Aquil. & vtraque potest intentari contra te. sed alij dicunt quòd vna electa alia tollitur. Alij dicunt quòd si agatur Aquil. tollitur act. iniuriarum, aut ecõtra. verius autem est q̃ & si agatur vna, altera possit intẽtari in id quod plus sit in ea. [SI IS CVI.] Commodaui scholari librum: & eum cõtrectat ad alium vsum. Dicitur q̃ tenetur cõmodati: item condict. furtiua. & vna intentata, altera tollitur. Secundo dicit: colonus subtraxit arbores fundi mei, vel aliquid aliud. Dicitur q̃ tenetur condict. furtiua. item act. furti. itẽ ex locato. & si agatur vna istarum, non tollitur act. furti, sed inter se bene tolluntur. Itẽ Aquil. tollitur per act. locati in hoc casu. Tertio dicit: Cõmodaui tibi vestimenta, & tu ea fregisti. teneris cõmodati act. itẽ Aquil. & si agatur Aquil. tollitur act. commodati. secus econtra. nam in eo quod vltra est in Aquil. remanet post act. commodati. Fran.

f *Iniurioſe.* ita quòd rumpit brachium. Accursius.

g *Consumi.* dicunt quidam, & male.

h *Et hæc.* non solum aliæ superiores.

i *Sententia.* quòd teneatur Aquilia primo cõuentus iniuriarũ.

omniũ volũtas spectetur: quorum proculdubio in huiusmodi actu talis cogitatio[a] est, vt nihil agi existiment adposita ea cõditione, quam sciant esse impossibilem.

XXXII. HERMOGENIANVS libro secundo Iuris epitomarum.

CVm ex vno[b] delicto plures nascũtur actiones, sicut euenit cum arbores furtim cæsæ dicũtur: [c] omnib⁹ experiri permitti, post magnas varietates obtinuit.[d]

Actiones pœnales transeunt in hæredes lite contesta. cum defuncto: aliàs non. h. d.

XXXIII. PAVLVS libro tertio decretorum.

COnstitutionibus quib⁹ ostẽditur hæredes pœna nõ teneri, placuit, si viuus cõuentus fuerat, etiam pœnæ persecutionem trãsmissam videri:* quasi[e] lite contestata cum mortuo.

Propter seruum cæsum competunt duæ actiones: iniuriarũ scilicet & Aquiliæ: & si actũ fuerit vna, agetur altera in id quod plus est in ea. hoc dicit.

XXXIIII. IDEM libro singulari de Concurrentibus actionibus.

QVi seruum alienum iniurioſe[f] verberat: ex vno facto incidit &[in] Aquiliam, &[in] actionem iniuriarũ. Iniuria enim ex affectu fit, damnum ex culpa: & ideo possunt vtræque competere. Sed quidam [aiunt,] altera electa alteram cõsumi.[g] Alij per legis Aquiliæ actionem iniuriarũ consumi: quoniam desiit bonum & æquum esse, [iniuriarum] condemnari eum, qui æstimationẽ præstitit. sed si antè iniuriarum actum esset, teneri eum ex lege Aquilia. Sed & hæc[h] sententia[i] per prætorem inhibẽda est: nisi in id quod amplius ex lege Aquilia competit, agatur. Rationabilius[k] itaque est eã admitti sententiam, vt liceat ei quã voluerit actionẽ prius exercere:[l] quod autem amplius in altera est, etiam hoc consequi.* ℣ Si is cui rem cõmodauero, eam subripuerit: [m] tenebitur quidem & commodati actione, & condictione: [n] sed altera actio alteram perimit, aut ipso iure, aut per exceptionẽ. quod est tutius. Hinc[o] de colono respõsum est, si aliquid ex fundo subtraxerit, teneri eum condictione,[p] & furti: quin etiã ex locato. Et pœna quidem furti non confunditur:[q] illæ autẽ inter se miscentur.[r] & hoc in legis Aquiliæ[s] actione dicitur, si tibi commodauero vestimenta, & tu ea ruperis. vtræque[t] enim actiones rei persecutionẽ continent. Et quidem post legis Aquiliæ actionem vtique cõmodati finietur: post cõmodati an Aquiliæ remaneat in eo quod in repetitione triginta dierum amplius est, dubitatur. Sed verius est remanere:[u] quia simplo accedit:[x] & simplo subducto locum non habet.

k *Rationabilius.* nunc soluit.

l *Exercere.* Sed nonne ad aliud & aliud dantur, cũ vna ad cõtumeliam, alia ad damnum datur? ergo vna alteram tollere non debet: cum nec possit in vna venire quod in altera continetur: vt. s. ad. l. Aquil. sed & fi. §. j. &. ĵ. de iniur. itẽ apud. §. si quis seruo verberato? Respõdeo, immo potest. Nã agendo iniuriarum, & iurãdo pro quanto nollet &c. potest etiam damni rationem petere, ar. supra de vi & vi ar. l. j. §. illud vtiq;. &. §. plane. sed & lex expressa est: quia venit in iniuriarum actione & ẽinum: vt. C. de iniur. l. dominum. sed aliud in cõactione de peculio & tributu, quia tolluntur electione, non cõsiderato quantum per alii exegit: vt supra de tributu. quod in hęredẽ. §. eligere. cum ibi ex cõtractu, hic ex maleficio loquatur. & facit. s. loca. si vulneraueris. & s. cõmo. vnde quæritur. in fin. Item no. hic quòd alteram nõ exercet nisi in id quod excedit: vt supra de actio. emp. prædia. Sed contra. ĵ. de priua. delic. l. pe. Sol. hic loquitur cũ ex vno facto plures p. cedunt actiones: ibi ex diuersis: vt ibi dixim⁹.

m *Subripuerit.* vtendo ad alium vsum.

n *Codictione.* furtiua: vt supra de cõdic. fur. l. qui furtum. Accur.

o *Hinc.* id est ex supradicto responso.

p *Codictione.* furtiua.

q *Non confunditur.* id est nõ tollitur: vt. s. pro socio. l. rei communis. Sed cõtra. ĵ. de fur. l. si is cui. Sol. vt ibi. Acc.

r *Miscentur.* i. vna per alterã tollitur: & sic intelligitur. d. l. is cuius.

f *Aquiliæ.* vt tollatur per locati: & econtra: vt. s. loca. si vulneraueris.

t *Vtræque.* commodati & Aquil. Accursius.

u *Remanere.* aliàs sine non: & aliàs non remanere. si habes sine nõ, nil est cõtra. & tũc quod subiicit, simplo subducto, locũ non habet, scilicet petitio simpli, sed huius actionis sic. & sic est argu. q̃ iure actio. veniat. arg. C. de iudi. l. j. si vero habeas cũ nõ, quasi dicat, nõ remanet petitio simpli: tunc bene stat litera sequens: & innuit peti offi. iudi. pro quo est etiã. C. depos. l. iiij. sed tunc est cõtra supra cõmo. vnde quęritur. in fi. Sol. hic de stricto iure, ibi de æquitate, quæ prævalet: vt. C. de iudi. placuit. Itẽ contra supra ad legem Aquil. item Mela. §. si plures. in fi. Sol. vt ibi. Accur.

x *Accedit.* repetitio triginta dierum.

In honorariis.] CASVS. Actiones honorariæ, item prætoriæ quæ habent rei persecut. competũt & post annum, cæteræ intra annum. & da exemplũ vt in glo. hic posita. Secundo dicit: act. prætoriæ quæ post annũ nõ dantur, nec in hæredẽ dantur nisi vt lucrũ si quod est, ab hærede extorqueatur: vt est in act. de dolo, & in interdicto vnde vi, & in similibus. Tertio dicit: illæ act. cõtinẽt rei persecut. quibus persequimur quod ex patrimonio nobis abest. & da exẽplũ vt in glos. Acc. quę incipit: vt &c. Quarto dicit q̃ act. rescissoria, id est antiqua act. in rem vel in personã, quæ redditur ope restit. vsucap. rescissa anno finitur: quia contra ius ciuile cõpetit. Quinto dicit: cũ duumuiri accipiũt pecuniam mutuò nomine ciuitatis, & non est versa in vtilitatem ciuitatis: tenentur.

tenétur ipsi duumuiri etiam post annum. si autem esset versa pecunia in vtilitatem ciuitatis: tunc tenetur ciuitas etiam post annum ad illam pecuniam reddendam. Fran.

Primo ponit vnam regulam in actionibus prætoriis persecutoriis. Secundo ponit vnam regulam in actionibus pœnalibus. Tertio ponit vnam regulam qualiter transeant actiones contra hæredes. Quarto ponit exemplum de actionibus persecutoriis, quæ dantur contra ius ciuile. secunda ibi, cæteræ. tertia ibi, honorariæ autem. quarta ibi, illæ autem. quinta ibi, sed cum rescissa. Bartolus.

XXXV. IDEM libro primo ad Edictum prætoris.

IN honorariis[a] actionibus sic esse definiendum Cassius ait, vt quæ rei persecutionem habeant, hæ etiã post annum[b] darentur: cæteræ[c] intra annũ. Honorariæ autem, quæ post annum non dãtur[d], nec in hæredem dandæ sunt: vt tamen lucrum ei[e] extorqueatur: sicut fit in actione dolimali, & [in] interdicto vnde vi, & similibus. Illæ autem rei persecutionem cõtinent, quibus persequimur quod ex patrimonio[f] nobis abest: vt cum agimus cum bonorum possessore debitoris nostri: item Publiciana,[g] quæ ad exemplũ vindicationis datur.[h] Sed cũ rescissa vsucapione redditur,[i] anno finitur: quia contra ius ciuile datur. ¶ In duumuiros[k] & rempublicam etiam post annum actio datur ex cõtractu magistratuum municipalium.

XXXVI. VLPIANVS libro secundo ad Edictum.

CEssat ignominia[l] in condictionibus, quamuis ex famosis causis pendeant.[m]

XXXVII. IDEM libro quarto ad Edictum prætoris.

ACtionis verbo[n] continetur in rem, in personam, directa, [o] vtilis, [p] præiudicium:[q] sicut ait Pomponius. Stipulationes etiã quæ prætoriæ sunt: quia actionũ instar obtinent:[r] vt damni infecti, legatorum, & si quæ similes sunt.[s] Interdicta[t] quoque actionis verbo continentur. ¶ Mixtæ sunt actiones, in quibus vterque actor est: vt puta finium regundorum, familiæ erciscundæ, communi diuidundo, interdictum vti possidetis, vtrubi.[u]

XXXVIII. PAVLVS libro tertio ad Edictum.

Actiones famosæ, personales sunt.

Actionis verbo.] CASVS. Hoc vocabulum actio, largissime acceptum, comprehendit act. in rem, item act. in personam directas & vtiles & præiudiciales. item stipulationes prætorias, vt damni infecti. item stipul. legatorũ & similes. item interdicta. Secundo dicit: quędã act. sunt mixtę, in quibus quilibet est actor & reus: vt est actio finium regundorum, & similes. Fran.

Cessat.] CASVS. Condemnatus in condict. furtiua, vel simili, non infamatur. Fran. Accursius.

a *In honorariis.* id est in prætoriis. Hic not. duas regulas. Prima quòd prætoriæ rei persecutoriæ sunt perpetuæ: vt quorum bonorum: Pub. & similes: vt. j. ea. l. §. illæ autem. sed hoc fallit in ædilitiis, vt redhibit. quæ sex mensibus: & quanto minus quæ anno durat: vt supra de ædil. edi. sciendum est. §. fin. & l. si venditor. & l. quod si nolit. §. si quis. sed illud ideo, quia contra ius ciuile dantur. Item eodem modo respondetur. j. ea. l. §. sed cum rescissa. item fallit hæc regula. ff. quod fal. tu. auctor. l. huius actionis. §. has actiones. sed respondeo: illa in dolo cõcipitur, quod est delictũ: & sic patet quòd illa regula habet locũ in illis persecutoriis tãtum quæ non sunt ex maleficio. Item eodem modo responderi potest. ff. quæ in frau. credito. l. qui autem. §. fin. & l. ait prætor. §. annus. licet alij respondeant quòd illud in eo quod nõ peruenit. per l. eandem, ait prætor. §. pe. Ité fallit. C. de dolo. l. fin. sed ibi est delictum. Item fallit. ff. de eo per quem fac. erit. l. j. §. pe. Sol. vt ibi. Item fallit. C. vnde vi. l. vi pulsos. & ff. de vi & vi ar. l. j. in princip. sed & ibi est delictum. Item fallit. ff. de alie. iu. mu. cau. fac. non solum. §. fin. sed ibi vertitur delictum. sic & fallit in omnibus aliis persecutoriis prætoriis quibus vertitur delictum: sicque regula remanet in his in quibus delictum non vertitur: vt in prædictis legibus patet, & j. ea. l. §. illæ. Secunda regula est, quòd cæteræ prætoriæ, id est pœnales, vel etiam non pœnales, dummodo ex delicto, sint annales, quia & tantum durabat prętoris imperiũ: vt hic, & insti. de perpe. act. in prin. & sunt exempla in albo Corne. vt. ff. de iurisdi. om. iudi. l. si quis id. item. ff. de in ius voc. l. penul. item. j. de popu. acti. l. fin. & ff. de his qui deiec. vel effu. si vero. §. prætor. & §. fin. sed & hoc fallit: vt in ac. furti manifesti: quia licet sit prætoria, non tamen tollitur anno: sed perpetuo durat de eo quod peruenit: quia absurdum &c. vt instit. de perpe. & temp. act. circa pinc. & est forte ratio frequentia furtorum: vt argu. j. de pœnis. aut facta. §. fina. Adiicitur tertia regula, quia illa quæ sub secunda regula continentur, non dantur in hæredem: vt eisdem exemplis probatur: nisi ad hæredem peruenit: vt exemplificat in act. de dolo: vt hic, & ff. de dolo. itaque. & in interdicto vnde vi: vt hic, & d. l. vi pulsos. sunt enim turpia lucra hæredibus extorquenda: vt. ff. de calum. l. in hæredem. Item quod subiicit de similibus, da exemplum ex edicto de calum. vt supra de cal. l. j. & l. in hæredé. & alia multa quæ magis laboriosum quàm subtile est inuenire. in casu tamen ad hæredem peruenit: & tamen non tenetur: vt infra vi bo. rap. l. ij. §. fin. item in alio: vt supra de calum. hæc actio.

b *Post annum.* vt in actio. de neg. gest. & de peculio. Accur.

c *Cæteræ.* prætoriæ. Accursius.

d *Non dantur.* vt pœnales. Accursius.

e *Ei.* id est ab hærede.

f *Ex patrimonio.* vt quia promisit mihi decem defunctus cui succedit aliquis de iure prætorio. nam rei persecutionem continet, non pœnæ, secundum Io. Sed quid ad rhõbum, cum de prætoriis hic dicat? Respõ. Io. quia qualitas actionis variatur ex variatione debitoris: vt. ff. de noxa. electio. §. his cõsequés. versic. ité si ex pluribus. Ité q.d de actio. iniuriarũ? videtur nõ pœnalis: quia nec in duplum vel in triplum vel quadruplum datur. vel dic duplicitur dici pœnalem: primo, quia tibi non adest: secundo, quia mihi non abest ex patrimonio. Accursius.

g *Publiciana.* ista prætoria, & rei persecutoria.

h *Vindicationis datur.* vt. ff. de Publi. l. cum. §. Publiciana.

i *Redditur.* actio in rem vel personalis: prout erat prius, quæ dicitur rescissoria: de qua dicitur instit. de actio. §. sed istæ. & C. ex quibus cau. ma. l. fi. melius dixisset, de peti. in integ. resti. quàm de actio. rescissoria. sed & hoc admitto: quia statim post reuersionẽ habeat ipsam: sed inefficacem, nisi petat in integ. resti. intra annum. si vero petierit, anno finitur. vel dic quòd habeat eam petita resti. sed nisi lis super ea cõtestetur, tollitur anno, & hodie quadriennio: vt. C. de tẽp. in integ. resti. l. fin.

k *In duumuiros.* id est magistratus municipales, vel magistratus ciuitatis: vt. C. de iudi. l. fi. Hi enim tenẽtur etiã post annum: licet officium eorũ anno finiatur: quod accipe quando non est versa in vtilitatem ciuitatis: aliàs non ipse sed ciuitas, vt sublicit: vt. ff. si cer. pe. l. ciuitas. & si quis cau. l. fi. & hoc ad instar tutoris & pupilli: vt. C. de iure reipu. l. rempublicam. lib. xj. nã & iste necessario subit munus vt tutor: vt in auth. de defen. ciui. §. pe. col. iij. Est tamen arg. cõtra. quòd etiam finito officio teneatur: vt. j. de admi. re. ad ciui. perti. l. iij. §. in eum. sed ex eodẽ. §. in fi. dico contra. & ibi in prin. animo nouãdi promiserat, & animo liberandi ciuitatẽ. item improprie ponitur respubli. vt. j. de verb. sig. l. eũ qui vectigal. & ff. ex quibus cau. ma. sed & si per prętoré. §. item inquit. nam de alia quàm Romana habes necesse dicere per id quod dicit duũuiros.

l *Cessat ignominia.* id est infamia.

m *Pendeant.* vt cõdictio furtiua: sed tamẽ grauatur eius opinio: vt. ff. de obsequiis. l. honori. & facit. ff. de vi & vi ar. l. neque vnde vi. & nota q̃ omnes sunt psonales: vt insti. de actio. §. appellam⁹.

n *Actionis verbo.* largissime accepto. sic. ff. de dolo. l. & eleganter. in princi. & j. de verb. sig. pecuniæ. §. actionis. & facit. ff. eo. l. actio. Accursius.

o *Directa.* quæ ex mente & verbis legis: vtilis, quæ ex mente tantum: vt. ff. si qua. pau. fe. di. l. j. in prin. & l. fin. item exemplũ. C. de hære. ven. l. emptor.

p *Vtilis.* actio.

q *Præiudicium.* id est præiudicialis actio: vt instit. de actio. §. præiudicialis.

r *Obtinent.* & sic nota q̃ nihil est id, cui idipsum simile est: vt. j. rem ra. habe. non solum. in glo. j. & j. de præto. stipu. l. j. §. j.

s *Similes sunt.* vt de dupla: vt. j. de euic. l. ij.

t *Interdicta.* quæ nõ sunt actiones, sed vim actionũ habẽt: & dicuntur interdicta. i. inter duos redditа: vt. ff. vti possi. l. j. Accur.

u *Vtrubi.* aliàs dicuntur mixtæ, id est in rem, & in personam: vt instit. eo. §. mixtæ. & facit ad. §. ff. fami. erciscun. inter cohæredes. & ff. de interdi. l. interdictorum. & ff. de iudi. l. in tribus. & supra vti possi. si duo. §. j.

NOn figura [a] literarum, sed oratione [b] quã exprimunt literę, obligamur: quatenus [c] placuit non minus valere quod [d] scriptura, [e] quàm quod vocib' [f] lingua figuratis significaretur.

XXXIX. GAIVS libro tertio ad Edictum prouinciale.

FIliusfamilias ex omnibus [g] causis tãquam paterfamilias obligatur: [h] & ob id agi [i] cũ eo tanquam cum patrefamilias [k] potest. [l]

XL. PAVLVS libro vndecimo ad Edictum.

HAereditariarũ [m] † actionũ loco [n] habẽtur & legata, [o] quamuis ab hęrede cœperint. [p]

XLI. IDEM libro vicesimosecundo ad Edictum.

QVotiens [q] lex [r] obligationem introducit: nisi si nominatim cauerit vt sola ea [s] actione [t] vtamur, etiã veteres [u] eo nomine actiones cõpetere. [x] [¶] Si [ex]eodem facto [y] duæ competãt [z] actiones: postea [a] iudicis poti' [b] partes esse, vt quod* plus sit in reliqua actione, id actor ferat. si tantundem, aut minus, [c] id consequatur. [d]

XLII. VLPIANVS libro vicesimoprimo ad Edictum.

IScui sub conditione legatum est, pendente conditione non est creditor: sed tunc, cum extiterit conditio: quamuis eum qui stipulatus est sub conditione, placet etiam pendente conditione creditorem esse. [e] Creditores eos accipere debemus, qui aliquam actionem [f] vel ciuilem habent: sic tamẽ, ne exceptione summoueãtur: vel honorariam actionem, vel in factum. [g]

XLIII. PAVLVS libro septuagesimosecundo ad Edictum.

OBligari potest paterfamilias [h] suæ potestatis pubes, compos mẽtis. pupillus sine tutoris auctoritate nõ obligatur [i] iure ciuili. seruus autem ex cõtractibus non obligatur. [k]

Ponit quatuor modos obligatorios. Primum declarat ibi, circa diem. Secũdum ibi, conditio vero. Tertium ibi, modus autem. Quartum ibi, accessio vero.

---

a *Non figura.* De obligatione literarum dicit hæc lex, vt ipsa contrahatur non figura, scilicet sola: nam & figura & oratio quam exprimit figura literarum, inducit hanc obligationem: immo magis ibi operatur figura, cum ex ea dicatur obligatio literarum. Alij dicunt quòd figura nil operatur. quod non placet, quia eadẽ ratione habent necesse dicere q̃ verba nõ obligent, sed intellectus verborum tantum: quod non est verum. nam quod ibi, scilicet in stipulatione, verba: hic scriptura debet operari.

b *Sed oratione.* nec oratione sola sine literis. hæc enim duo faciunt eam efficacem.

c *Quatenus.* i. quia.

d *Quod.* lapso bienno: vt ff. de lit. oblig.

e *Scriptura.* regulariter, vel quantũ ad officium.

f *Vocibus.* quibus fit stipulatio. Accur.

† *Iste text. est singu. & vnicus in iure, ad hoc quòd hæreditas videtur grauari quando hæres grauatur sub nomine appellatiuo: vnde omnis successiones in hæreditate videtur ex hoc grauatus. Bolog. *Flo. quo*

Filiusfamilias.] CASVS. Filiusfamilias obligatur ex omnibus contractibus tanquam homo sui iuris: & ob id cũ eo potest agi. Fran.

g *Ex omnibus.* descẽdentibus ex contractibus vel ex maleficio vel quasi.

h *Obligatur.* in solidũ.

i *Ob id agi.* vt. ff. de noxa. quotiẽs. & l. seq. & ff. de iudi. l. tam ex. & de edẽdo. prætor. §. sed & si filius. & ff. de peculio. si quis cũ filio. & l. & ideo. sed fallit. ff. de polli. si quis rẽ. §. voto. Item ff. ad Macedo. per totum: quæ sunt contra. sed hodie ad exercitium patri competit: vt. C. de bonis mater. l. j. & de bonis quæ lib. l. fin.

k *Cum patrefamilias.* vtputa in solidum viuente patre.

l *Potest.* an econtra agat, dic vt ff. eo. filius.

Hereditariarum.] CASVS. Legatarij dicuntur creditores hæreditarij: & act. eis cõpetentes hæreditariæ dicũtur. Frã.

m *Hereditariarum.* hæreditariam vocat qua tenetur hæreditas.

n *Loco.* legatarij ergo & fideicõmissa. creditores dici possunt hæreditarij, si inter eos controuersia sit de legatis soluendis sibi. si autem inter creditores & eos, potiores sunt creditores: vt. ff. de separa. l. creditoribus. & l. quotiens. & C. de iure deli. l. fin. §. sed & si legatam. ver. sed & si legatarij.

o *Et legata.* pura, non conditionalia: vt. ff. is cui.

p *Cœperint.* hoc faciebat dubium: sed vtrobique hæres ex causa hæreditatis tenetur.

q *Votiens.* Exemplum: Si quis à non domino emerit bona fide: & per traditionem accepit, & nondũ sit vsucaptũ: si cadat à possessione, habet Publi. Aliud exemplum: Ait prætor: si quid dolo malo factum esse dicetur: si alia actio nõ sit, de dolo dabo. sed illud vbi lex inducit nouam, & non remouet veterem: vtraque agi potest: vt. C. de peti. hære. l. fi. in fine. Acc.

r *Lex.* siue vetus, siue noua.

s *Ea.* de qua in lege continetur.

t *Actione.* quam introduxit: vt patet in constituta reiecta receptitia: vt. C. de constit. pecu. l. ij. item in actio. ex stipulatu, reiecta rei vxo. act. vt. C. de rei vxo. act. l. j. in prin. itẽ obtinet hoc quando ex vno facto: vt. ff. eo. l. cum ex vno.

u *Veteres.* si tale sit negotium vbi & veteres competunt: vt. C. de sepul. vio. l. qui sepulchra. in fi. ibi, quæ pœna priscę seuer. &c. & ff. de reg. iur. quotiens duplici. & ff. de condic. ex le. l. j. Item est exemplum de condic. ex l. noua & antiqua & hypothecaria, quæ datur creditoribus ad reuocandas res datas in solutum ab hærede: vt. C. de iure deli. l. fi. §. licẽtia. Item exemplum est. C. de peti. hære. l. fi. vbi est neg. gest. & ex. l. condictio. Item de act. arb. fur. cæs. noua in locum Aquil. antiquæ.

x *Actiones competere.* dicebant.

y *Si ex eodem facto.* id est delicto.

z *Competant.* veluti Aquil. & iniur. vt. ff. eo. cum ex vno. & l. qui seruum.

a *Postea.* Quàm vna sit actum, cum iam alia esset actum: vel postea in sequenti iudicio.

b *Potius.* scilicet q̃ contrarium.

c *Minus est.* in posteriori. Azo.

d *Consequatur.* scilicet quod tantum venit in priori. & facit. ff. vi bo. rap. l. j. Accur.

Iscui.] CASVS. Legatarius cõditionalis non dicitur creditor, nisi prius existat conditio. sed ille qui stipulatur sibi. x. dari sub condi. creditor dicitur etiã interim. Vltimo dicit: Creditorille dicitur, qui habet aliquam act. Item ciuilem, quæ excep. non possit tolli: vel honorariam: vel in factum extraordinariã, de qua habes. C. de sacrosan. eccle. l. sancimus. Fran.

e *Creditorem esse.* quãtum ad hoc creditoris locũ obtinet, vt in possessionem mittatur: itẽ vt ei caueatur: item vt in Falcidię ratione debitum deducatur: vt. ff. ex qui. cau. in pos. ea. l. in possessionem. & de iudi. in omnibus. & ff. ad leg. Fal. in quantitate. §. magna. Itẽ quo ad hoc vt spem transmittat: vt instit. de verbo. obli. §. ex conditionali. In legato secus: vt. C. de cad. tollen. §. sinautem. nisi in persona liberorum [a] vt. §. in nouissimo. eod. titu. C. de cadu. tol. Accursius.

f *Actionem.* scilicet habeant.

g *Vel in factum.* extraordinariam: vt. C. de sac. san. eccle. l. sancimus. & facit. ff. de verbo. sig. creditores. & l. creditorum. & l. fi. cui. Accursius.

Obligari.] CASVS. Paterfamil. suæ potestatis, pubes, potest obligari. pupillus autem sine tutoris auctoritate non potest obligari. seruus non obligatur ex contractibus. Fran.

h *Obligari potest paterfamilias.* naturaliter & ciuiliter.

i *Non obligatur.* ciuiliter, sed naturaliter: vt instit. de fideiuss. in prin. & ff. eod. serui. nisi in casu: vt. C. an seruus ex suo facto. l. iij. & facit. ff. eo. pupillus. & ff. eo. l. j. §. furiosum. & ff. tit. j. l. puberes. & ff. de noua. si pupill'. & l. j. §. j. & ff. de neg. gest. ait prætor. §. pupillus. & ff. de pecu. l. nec seru'. & insti. de inuti. stipul. §. furiosus.

k *Non obligatur.* sed ex delictis sic: vt. ff. eo. l. serui. Accursius.

Obligationum.] CASVS. Obligationum. i. conuentionum ex quibus oritur obligatio, quatuor sunt causæ. aut enim adies imponitur in eis: aut conditio: aut modus: aut exceptio: & de his per ordinem exempla dat. tunc circa diem, quandoque enim apponitur dies, vt obligatio ex die incipiat: vt promittis. x. ex kalẽdis Martij. nã ante kalẽdas nõ possum exigere. quandoq; ponitur dies vt vsque ad eã debeas: vt si promisisti. x. vsque ad kalendas Martij. & hoc casu elapsis kalẽdis adhuc teneris. idem in legato. tamen si agam, opponis mihi excep. vel pacti, vel doli. sic & cum tradito solum sine superficie. nam superficies ipso iure sequitur solum, & sic ad te venit: tamen opẽ excep. retineo superficiem. Sequitur de condi. videre. & conditio ponitur quandoque antequam sit completus contractus: vt promisisti mihi. x. si nauis veniat ex Asia. & hoc casu ante condit. non possum agere. quãdoque apponitur conditio finito cõtractu: vt si promiseras mihi. c. pure: & hoc pacto facto apposita fuit conditio quòd tenearis si nauis venerit ex Asia. nam ante condi. possum agere cum effectu. sed postquam aduenit condit. si agam: obstat mihi excep. Sequitur videre de modo. & modus apponitur obligationi hoc modo: promittis mihi. x. aut Stichũ. nã vno de his soluto, [illegible]

sio alterius tollitur: nec vnum tantum de his possum petere, sed est in electione tua quodvis soluere donec vtrûque extat. Sequitur de accessione videre. & certe accessio quandoq; fit rei, quãdoque personæ. personæ hoc modo: promittis mihi. x. aut Titio dare. vel hoc modo: promittis mihi. x. aut Stichum seruum Titio dare. & homine scilicet Sticho soluto Titio, liberaris à me ope excep. [SI ITA.] Si nõ dederis mihi talem fundum: promisisti mihi. c. dare. Dicit quòd centum possum & debeo petere: liberaris tamen dãdo fundum. Secundo dicit: promisisti mihi te facturum nauem mihi. & si non feceris: promisisti mihi. c. dare. Dicitur quòd prima obligatio videtur nouata per secundam: & sic ad. c. agam, & hoc intelligas cum tantum tempus præteriit quo nauis potuerit fieri, & non fuit facta. Fran.

a *Obligationum.* id est conuentionum ex quibus oritur obligatio.

b *Fere.* philosophicũ téperamentum. vel dic propter locum qui etiã apponi potest: vt insti. de verb. obli. §. loca. item propter purã obligationem. Item & duæ de his possunt aggregari. ſ. dies & modus.

c *Aut modus.* vt illud aut illud.

d *Accessio.* vt si stipulor mihi aut Titio. Ac.

e *Non exigatur.* vt insti. de verbo. obli. §. omnis. &. ſ. manda. l. si mandato Titij. §. Paulus.

f *Dare spondes.* vt postea non tenearis: vt. ĵ. titu. j. l. eum qui. ij. §. qui ita. &. ſ. manda. l. si fideiussor. in fin.

g *Placet.* his verbis, promitto tibi libram ceræ vsque ad decem annos: vel lego tibi tale quid dandum vsque ad. x. an. abinde in antea nolo teneri. Et no. quòd stipulatio non potest ita contrahi vsque ad tempus: puta. x. annos: vt post tempus desinat ipso iure teneri. Item in legato: vt in exẽplo supra posito: & est ratio: quia obligationes debent esse perpetuæ: vt. ſ. de serui. l. iiij. & ita non ipso iure post tempus tolluntur, sed exceptione: quia tempus nõ est modus &c. sed solutione, pacto, nouatione tolluntur: in casibus nudo pacto: vt iniuriarum & furti.

h *Non posse.* scilicet vt ipso iure desinat teneri post tempus: sed per except. vt sequitur. aliàs contradiceret superioribus: & quod aliàs dicitur præscrip. xx. an. tolli actionem, intellige per except. remanet enim naturalis, & ciuilis tollitur.

i *Quàm legatum.* sed in vsufru. ad tempus legato dubitari potest: vt. ſ. de vsufru. leg. l. iiij. licet secus esset in alia seruitute: vt supra de serui. l. iiij. sed & ibidem respon. quòd licet ad tempus constituatur, tamen etiam post tempus duret: sed exceptione repellatur actor. & sic etiam intellige. ſ. vsufru. quemadmo. ca. l. si vsufru. mihi. §. plane. item contra. C. de leg. l. fi. Solu. vt ibi. item facit. ſ. de leg. j. l. nemo potest.

k *Deberi.* inter quos non est dies vel tempus. sunt autẽ illi modi insti. qui mo. tol. obli. per totum.

l *Deberi.* scilicet nouatione, solutione, & pacto.

m *Sic & in tradẽdo.* talis est similitudo: sicut naturale est obligationis vt nõ regatur tẽpore: & sic impossibile vt eo regatur, nec de tẽpore curemus: sic naturale est huius traditionis soli vt non curetur de pacto superficiei quasi impossibili, nec eo regatur: sed sic vt in obligatione exceptio habet locũ: sic & in hac traditione exceptio locũ habet, vt concedatur huic qui excipit habitare exceptione opposita: vt arg. ſ. de le. j. l. ſi fundũ sub cõditione. j. §.

ff. Nouum.

XLIIII. IDEM libro septuagesimoquarto ad Edictum prætoris.

OBligationum[a] ferè[b] quatuor causæ sunt. aut enim dies in his est, aut conditio, aut modus, [c] aut accessio. [d] Circa diem duplex inspectio est. nam vel ex die incipit obligatio: aut confertur in diem. Ex die: veluti, *kalendis Martiis dare spondes?* cuius natura hæc est, vt ante diẽ nõ exigatur. [e] Ad diem autem, *vsque ad kalendas dare spondes?* [f] Placet[g] autem ad tempus obligationem constitui non posse, [h] non magis quàm legatum. [i] nam quod alicui deberi [k] cœpit: certis modis desinit deberi. [l] Planè post tempus stipulator vel pacti conuenti, vel doli mali exceptione summoueri poterit. Sic & in tradendo[m] si quis dixerit se solum sine superficie tradere: nihil proficit[n] quo minus & superficies[o] trãseat, quæ natura[p] solo cohæret. ℣ Conditio vero efficax est, quæ in constituenda obligatione inseritur, non quæ post perfectam eam ponitur: veluti, [q] *Centum dare spondes, nisi nauis ex Asia venerit?* Sed hoc casu[r] existente cõditione locus erit exceptioni pacti conuenti, vel doli mali. ℣ Modus obligationis est, cum stipulamur decem, aut hominem. nam alterius solutio totam obligationem interimit: nec alterum * peti potest, [s] vtique quamdiu vtrumque est. ℣ Accessio verò in obligatione, aut personæ, aut rei fit. Personæ, cùm mihi aut Titio stipulor. Rei, cum [t] mihi decem, aut Titio hominem stipulor. vbi quæritur, an ipso iure fiat liberatio, homine soluto Titio. [u] ℣ Si ita stipulatus sim [à te:] *Si fundum nõ dederis,* [x] *centum* [*mihi*] *dare spondes?* sola centum in stipulatione sunt: in exolutione[y] fundus. Sed si nauem fieri stipulatus sum, [z] & si non feceris, centum: videndum, vtrum duæ stipulationes sint, pura, & conditionalis: & existens sequentis conditio nõ tollat priorem: an verò transfe-

A qui fundũ. & est hic arg. optimũ in quæstione sabbatina: si excepi arboré cum vendebã fundum, & eandem decidi, & postea radices eius stolos vel stolones emiserũt quos mihi vindicare volo, quia nomine arboris radices cõtinentur: vt. j. arb. fur. cæ. l. vi- *Arboris nõ mine radices continẽtur.*
tem. & solo cohærent, vt hic. ergo quod ex re mea supereſt, ire vindico: vt. ſ. de rei vin. l. non solum. §. j. vt sequatur matris cõditioné: vt. C. de rei vin. l. partum. vel vicé primę arboris in cuius locũ natura eius posuit. arg. ſ. de iud. l. ꝓponebatur. Item vt superficies nõ separatur à solo, sic nec arbor à radicibus: vt hic dicitur. ecõtra de præsenti arbore videtur cogitatum. arg. ſ. de auro & argẽ. leg. si ita. Item licet no mine arboris cõtineãtur radices: non tamen cõtinẽtur nisi propter arboré tunc stantẽ. sed illa desiit esse: ergo & hoc desiit cõpetere qđ inerat tacite: vt lego vsumfru. & inest in legato iter. perit vsusfructus. nemo dicet remanere iter: licet aliàs nõ periret iter capitis deminutione. Sol. potest distingui, nascantur hi stolones viuẽte prima arbore, an non. argu. ſ. vnde cog. l. j. §. si quis. vel an nascantur super terram super truncum primæ arboris, an sub terra. argu. infra arbo. fur. cæſ. l. antepe. **Flo. alter. Hal. aliter*

B

C

D

n *Nihil proficit.* de rigore iuris: secus de æquitate.

o *Et superficies transeat.* hic est contra. ſ. de superfi. l. j. §. j. Solu. speciale ibi. vel dic vt ibi dixi.

p *Natura.* superficiei.

q *Veluti.* exemplum secundi casus. duos ergo casus ponit: quia si sub conditione: nec cessit nec venit dies, vnde ipso iure peti non potest: sic non est necessaria exceptio: vt. ĵ. de verbo. signi. l. cedere. Secundus, quando pura fuit, sed postea vtroque consentiente apposita est conditio. quo casu statim potest agi ex pura: sed exceptio conditione non existente opponitur.

r *Sed & hoc casu.* scilicet secundo cum postponitur conditio vtroque volẽte, sic: illum excommunico nisi satisfecerit intra. x. dies. nam interim est excommunicatus, vt quidam dicũt. secus si præponatur condi. sed his aperte contrarium est quod dicitur. ſ. de condi. & demon. l. quibus. §. quidam. sed illud in legatis habet locum: vt & infra de adi. leg. l. si legatum. item contrarium his. ſ. de in diem addic. l. ij. Sol. vt ibi plene dixi. Accursius.

s *Peti potest.* solum vel præcise: vt infra de sol. l. qui hominẽ. §. stipulatus. & supra de re iudi. l. miles. §. j. nisi alterũ desit: vt hic, & supra de eo quod cer. lo. l. iij. §. qui Stichũ. & supra de cõtrah. empt. l. si in emptione. §. pe. vel si alterum factũ sit stipulatoris: vt infra tit. j. l. si Stichum. sed si alter præsens sit, alter absens: tũc vel præsentis debetur vel absentis ęstimatio, nisi fuerit in mora promissor: vt supra de lega. j. l. cum res. §. sed si Stichus.

t *Rei, cum.* Exemplum accessionis rei & personæ. Accursius.

u *Soluto Titio.* & determinatur quòd non ipso iure: sed per excep. ĵ. titu. j. l. fin. §. cum mihi. licet Azo & Hug. hic scripserint contrarium. sed prima quæstio huius. §. est insti. de inuti. stipul. §. si quis alij. &. ĵ. tit. j. l. eum qui. ij. §. qui ita. & hæc est secũda pars. permixta accessio rei & personæ. sic. ſ. de eo quod cer. lo. l. ij. §. proinde mixta.

x *Non dederis.* quæ cum incipit à conditione, cõmittitur quando desiit posse dari fundus. quod dic vt infra tit. j. l. ita stipulatus. facit. ſ. ad legem fal. l. j. §. item si ita. &. ſ. manda. l. si quis pro eo. & supra de penu leg. l. j.

y *Exolutione.* quia cœpit à conditione, non à pactione.

z *Pura.* vt nauem fieri.

BIU Cujas

a *Quod magis verum est.* vt fiat nouatio, & prima in secundam transferatur: quod est verum tunc demũ cum extiterit conditio, non prius: vt hic, &. ĭ. de noua. l. quotiens. quę extitit cum potuerit facere nauem, & nõ fecerit: vt. ĭ. titu. j. l. ita stipulatus. Interim ergo non est nouatio: vt. ĭ. tit. j. l. ita stipulatus. in fine. olim ergo fiebat nouatio cũ hoc agebatur expresse vel tacite, vt hic, &. ĭ. de noua. l. omnes. &. C. de noua. l. fi. hodie secus: vt. C. eo. l. fi. an autem interim ante commissionẽ pœnæ possit fieri nouatio? Respon. sic, cùm pura fuerit stipulatio: nec est similis ei quando idem pure, & postea sub conditione ꝓmittatur: vt. s̈. de cõdic. inde. l. Iul. §. vbi autem. quia ibi idem, hic diuersum debebitur in conditionis euentum. Item not. quòd lit. cõtest. in nouatione, *cõmittitur pœna si ante commissa nõ est: & sic iam non habeo ius in nouatione, *secundum hęc iura: sed debeo petere pœnam: vt argum. ĭ. titu. j. si Titius. Item videtur cõtra. s̈. de excep. do. apud Celsum. §. Labeo. quia etiã veteri iure hæc nouatio nõ fieret iure ipso hoc casu: sed dic vt ibi. Itẽ videtur contra. ĭ. titu. j. qui Romæ. §. Flauius. quia & ibi post nouationẽ talem petitur vt fiat quod iam videbatur nouatum: sed ibi fauor libertatis. Item contra. s̈. de actionibus empt. l. prædia. sed ibi est exceptio facti, non actionis: vt ibi diximus. Item ad idem contra. ĭ. de stipula. seruo. l. j. §. fin. Solu. vt ibi. & facit. C. de pac. l. si pacto. &. s̈. pro socio. l. duo. &. s̈. quãdo dies leg. ce. l. si penum. quando autem huiusmodi stipulationes cõmittantur, plenius dices. ĭ. titu. j. l. ita stipulatus. hic enim solũ effectum nouationis expedimus. Accursius.

* *aliàs in nani.*

* *aliàs in nani.*

rat in se, & quasi nouatio prioris fiat. quod magis verum est[a].

XLV. IDEM libro quinto ad Plautium.

IS qui ex stipulatu Stichũ debeat, si eum ante morã manumiserit: & is[b] priusquã super eo promissor cõueniretur, [c] decesserit: non tenetur. non enim per eum [d] stetisse videtur quo minus eum præstaret.

XLVI. IDEM libro septimo ad Plautium.

FVriosus & pupillus, vbi ex re[e] actio venit, obligantur etiam sine curatore, vel tutoris auctoritate: veluti si communẽ fundum habeo cum his, & aliquid in eum impendero, vel dãnum in eo pupillus dederit.[f] nam iudicio communi diuidũdo obligabuntur.

Promptiores debemus esse ad liberandũ, quàm ad obligandum. hoc dicit.

XLVII. IDEM ex libro quartodecimo ad Plautium.

ARrianus ait multum interesse, quæras vtrum aliquis obligetur, an aliquis liberetur. Vbi de obligãdo quęritur, propẽsiores[g] esse debere nos, si habeamus occasionem, ad negandum. Vbi de liberando, ex diuerso, vt faciliores † simus[h] * ad liberationem.

XLVIII. IDEM libro sextodecimo ad Plautium.

IN quibuscũque[i] negotiis sermone opus non est, sufficiẽte consensu: [in] his etiam surdus interuenire potest: quia potest intelligere, & cõsentire: veluti in locationibus, conductionibus, emptionibus, & cæteris.

XLIX. IDEM libro octauodecimo ad Plautium.

EX contractibus[k] venientes actiones, in hæredes dãtur, licet delictum[l] quoq; versetur: veluti cum tutor in tutela gerẽda dolo fecerit, aut is apud quẽ depositum est. quo casu etiam cũ filiusfamilias aut seruus quid tale cõmisit, [m] de peculio actio datur, non noxalis.

L. POMPONIVS libro septimo ex Plautio.

QVod quis aliquo anno dare promittit, aut dare dãnatur: [n] ei potestas est quolibet eius anni die dandi.

LI. CELSVS libro tertio Digestorum.

NIhil aliud est [o] actio, quàm ius [p] quod sibi [q] debeat, [r] iudicio [s] persequendi.[t]

Ivs qui.]CASVS. Promiseras mihi Stichum dare: & antequam esses in mora, Stichum manumisisti: & antequam conueniaris super eo, Stichus decesit. Dicitur quòd non teneris. Fran. Acc.

b *Et is.* scilicet Stichus. Accursius.

c *Conueniretur.* ante moram. Accursius.

d *Per eum.* quia decesit ante moram. & facit supra de noxa. l. electio. §. si is. & infra titu. j. si seruum. §. j. & l. is qui. & supra de peti. hæredi. l. si à domino vel à patre. §. si possessor.

Frvriosus.]CASVS. In obliga. quæ descendunt ex re, id est sine consensu partium: obligari potest pupillus & furiosus etiã sine auctoritate tutoris vel curatoris. & da exẽpla in fundo quẽ habebam communem cum pupillo vel furioso, impendi aliquid de meo. nã obligatur mihi pupillus per hoc vt reddat mihi partem expẽsarum. idem si pupillus doli capax dat mihi damnum in fundo communi. nam tenetur mihi. Fran.

e *Ex re.* id est cum facti sunt locupletiores. H. vel dic ex re, id est sine consensu partium, etiam si non sit locupletior: vt patet in exemplo quando damnum dat.

f *Dederit.* cum est capax doli: vt. ĭ. de reg. iur. l. pupillum. &. s̈. de rei vindi. l. quod infans. & facit ad. l. s̈. communi diui. l. si quis cum. §. denique. & de nego. gestis. l. iij. §. & si furiosi. &. s̈. de contra. act. tut. l. j. in princip. &. s̈. ex qui. cau. in pos. ea. l. iij. &. s̈. pro socio. l. vt in conductionibus. in fin.

Arrianus.]CASVS. Cum tractatur siue quæritur de aliquo obligando: multum, si possumus, curamus vt nõ obligetur. at cũ tractamus de aliquo liberando, omnes sumus proni in hoc. & da exempla vt in glo. quæ incipit, exemplum &c. Fran.

g *Propensiores.* id est fauorabiliores. Accursius.

h *Vt faciliores simus.* exemplum: pactum de non petendo, ipso iure tollit naturalem obligationem, & elidit ciuilem: sed pactum de petendo non tollit primum de non petendo ipso iure, sed ope replicationis. Item exẽplum. ĭ. de reg. iur. l. fauorabiliores. itẽ. ĭ. titu. j. l. stipulatio ista. §. in stipulationibus. item. s̈. de iureiuran. l. fin. §. sinautem liquidẽ. in glo. intelligere.

In quibuscũque.]CASVS. In contractibus in quibus solus cõsensus sufficit, nec est opus loquela siue verbis, vt est in vendi. & loca. & in similibus: in illis potest interuenire surdus, & obligari. Frã.

i *In quibuscumque.* & cæteris similibus quæ fiunt consensu: vt. s̈. eo. l. consensu fiunt. & tit. ĭ. tit. j. l. stipulationes. ij. §. fin. &. s̈. locati. qui ad certum. &. s̈. de cõtrahen. empt. in vẽditionibus. &. ĭ. de re. iur. l. vbi. &. ĭ. eo. l. obligamur. §. fin.

Ex contractibus.]CASVS. Actio descẽdens ex contractu, in hæredem cõpetit: licet per eam puniatur delictũ siue dolus. hinc est ꝙ actio tutelæ cõpetit cõtra hæredes tutoris, & petitur emẽdari dolus defuncti. Idẽ in act. depositi, si depositarius commisit dolum in re deposita. nã hæres eius tenetur act. depositi. & si hic tutor vel depositarius sit filiusfam. vel seruus, & committant prædictum dolum: tenẽtur pater & dominus de peculio, non noxali. Franciscus.

k *Ex contractibus.* vel quasi. secus in delictis extra contractum: nisi secundum quosdam in. l. Iulia repetundarum: vt. ĭ. ad. l. Iuliã repetundarum. l. iij.

l *Delictum.* id est actus.

m *Commisit.* scilicet dolum in contractu: vt. s̈. de dolo. si oleũ. §. pe. & facit. s̈. e. l. ex depositi. &. s̈. de trib. l. quia. & depositi. l. si hominem. §. fi. vbi plene dixi de hac materia. & cõtraria solui. item facit supra de cap. demi. l. ij. §. fi. Accursius.

Qvod quis.]CASVS. Qui tenetur omni anno certum quid dare: quolibet die anni dando liberatur. Fran.

n *Damnatur.* à testatore: vt. ĭ. de regu. iur. l. cum intempus. & de annu. leg. l. eum. vel à iudice, vel à lege: vt. C. de rei vxo. ac. §. exactio. & facit. ĭ. titu. j. l. continuus. §. ij. ibi, nã & quod est &c. &. l. qui hoc anno. sed. l. liber homo. ij. §. decem. est argu. contra. Item facit. C. quando dies lega. ce. l. j. &. ĭ. de solu. l. quod in diem. Accursius.

o *Nihil aliud est.* hodie scilicet. nam olim erat solennitas verborum quædam quæ impetrabatur à collegio põtificum: vt. s̈. de origi. iur. l. ij. §. deinde. sed est sublata hodie: vt. C. de formulis. l. ij. Est autem actio formula quædam agendi: vt. ĭ. de fur. l. si seruus nauem. Accursius.

p *Quàm ius.* hoc ponit ad differentiam rerum corporalium: vel ad differentiam officij iudicis quod datur in locum deficientis actionis. Accursius.

q *Quod sibi.* ponit hoc ad differẽtiam popularium actionum, vel accusationum criminalium quibus prosequitur non tantũ quod sibi debetur, sed cuilibet de populo.

r *Debeatur.* hoc ponitur ad differẽtiam rei vindi. qua non prosequitur quod sibi debetur: quia non est ille sibi ad aliquid obligatus: vt instit. de actio. §. j.

s *Iudicio.* hoc ad differentiam eius qui sequitur nocturnum populatorem: vt. C. quando liceat vni. l. liberam. Accur.

t *Persequendi.* hoc ad differentiam exceptionũ quibus non persequitur

BIU Cujas

sequitur quis aliquid: sed persecutus defendit: licet in ꝓbatione sustineat partes actoris: vt. ff. de excep. l. j. Sed quæritur, an bonorũ possessio sit actio? quod videtur ex definitione eius. sic. ff. de bon. posl. iij. §. bonorũ igitur. sed dicã quòd non: & illa definitio datur ibi per causam, id est bonorum possessio est causa quare quis consequitur ius persequẽdi retinendiq; &c. vt ibi. cætera dic vt insti. eo. in prin.

Ponit aliam diuisionem obligationum quam prosequitur per exempla dilucida.

LII. MODESTINVS libro secundo Regularum.

OBligamur[a] aut re, aut verbis, aut simul vtroq;, [b] aut consensu, aut lege, aut iure honorario, aut necessitate, aut ex facto.* Re obligamur, cum res ipsa intercedit. [c] Verbis, cũ præcedit interrogatio, & sequitur cõgruens respõsio. [d] Re & verbis [e] pariter obligamur, cũ & res interrogationi* intercedit. Cõsentiẽtes in aliquam rẽ [f], ex cõsensu obligari necessario [g] ex voluntate nostra videmur. Lege obligamur, [h] cum obtẽperãtes legibus, aliquid secundum præceptũ legis, aut contra facim°. Iure honorario obligamur ex his quæ edicto ꝓpetuo, [i] vel à magistratu fieri præcipiũtur, vel fieri prohibentur. Necessitate obligantur, quibus nõ licet aliud facere quàm quod præceptum est: quod euenit in necessario hærede. [k] Ex facto* [l] obligamur, cũ in facto [m] quæstionis summa [n]* cõstitit. [o] Etiã nud° [o] consensus sufficit obligationi: quamuis verbis hoc exprimi possit. Sed & nutu solo pleraque consistunt. [p]

LIII. IDEM libro tertio Regularum.

PLura delicta in vna re [q] plures admittunt actiones: sed nõ posse omnibus vti, probatũ est. [r] Nã si ex vna obligatione [s] plures actiones nascantur, vna tantũmodo, non omnibus vtẽdũ est. Cũ generaliter [t] adiicimus, *ei ve ad quẽ ea res pertinebit*: & adrogati, & eorum [u] qui iure nobis succedunt, personas cõprehendimus. [x]

LIIII. IDEM libro quinto Regularum.

COntractus imaginarij [y] etiã in emptionib° iuris vinculum non obtinent: cum fides facti simulatur, non intercedente veritate.

LV. IAVOLENVS libro duodecimo Epistolarum.

IN omnibus rebus [z] quæ dominiũ transferunt, concurrat oportet affectus ex vtraq; parte contrahentium. Nam siue ea vẽditio, siue donatio, siue cõductio, siue quælibet alia causa cõtrahẽdi [a] fuit: nisi animus vtriusque cõsentit, perduci ad effectũ id* qđ inchoatur, [b] nõ potest. quod subiicit verbis, hincinde. itẽ quod subiicit sequẽti versiculo, nutu, quãdo ex neutra parte fiunt verba. vel dic, nudo consensu, id est nudo pacto, expressis verbis vel non. & qđ subiicit verbis: scilicet solẽnib°. & quod dicit nutu, scilicet sine vllis verbis.

* *actionũ autẽ quædam.*

* *Flo. in quod*

a *Obligamur.* hoc obligamur, generaliter accipe hic. s. cum subiicimur necessitati faciẽdi aliquid aut non faciendi: siue ex contractu, siue extra contractũ: siue ex delicto, siue extra delictum: vt patet per exempla inferiora.

b *Vtroque.* id est verbis, interueniẽte re, vt statim dicam.

c *Intercedit.* da exemplum. ff. eo. l. j. §. j. & ij.

d *Responsio.* vt supra eo. l. j. §. verbis.

e *Re & verbis.* id est verbis tantũ, interueniente tamẽ re. sic. ff. si cer. pe. l. cũ cõdictio. §. quoniã. & erit exemplũ huius. l. j. de noua. l. cũ enim. eo ergo casu non re sed verbis tantũ contrahitur. nã numeratio nõ ad obligandũ, sed causa implẽdæ stipulationis fit, subsẽtia ergo contractus impletur ex re: non autẽ actio nascitur. Sic & pignus dicitur cõtrahi re, non qꝛ res exigatur (consensu enim solo cõtrahitur) sed quia etiã traditio interuenit: sed quidã dicunt re & verbis: vt promitto tibi decẽ vt des mihi Stichum: nã dante te Stichum, obligor re & verbis. quod nihil est. nã interueniente re: non ex re, sed ex promissione mea teneor: vt arg. C. de rerũ permu. l. ex placito. sicut si promittã. x. si nauis venerit ex Asia. nam naue veniente, nõ ex nauis aduẽtu, sed ex mea promissione oritur obligatio.

f *Consentiẽtes in aliquã rẽ.* puta societatẽ cõtrahendã vel ẽptionẽ.

g *Necessario.* id est ex vtilitate: vel dic, si cõsentimus animo cõtrahendi: necessario sequitur quòd obligemur.

h *Lege obligamur.* forte cũ colonus finito tempore cõductionis in cõductione remãsit, vel cum quis negotiũ alterius facere cœpit, vel vsuras pacto tenus debitas longo tẽpore soluit, vel alimẽta inutiliter relicta per triẽnium præstitit, secundũ M. prima duo non placent. secũda duo sic. Vel dic, lege obligamur, obtẽperantes scilicet legibus, cũ collocantes filias nuptui, dotẽ postea [a] cõstituere obligemur: vel filios ex matrimonio procreãdo eos hęredes instituere obligamur, secundum R. quod autem subiicit, aut contra &c. vt quia fecimus furtum: vt institu. de obliga. quæ ex delicto. §. j. & noli repetere obtemperantes. sed hæc diuisio nõ solennis non est in arbore actionum.

i *Perpetuo.* aliqua edicta præcipiunt aliquid fieri: vt pacta seruari. eorum ergo obseruantiæ tenemur iure honorario. aliqua prohibent, vt ne quid in loco publi. fiat: & similia. quorum obseruantiæ, id est ad non faciendum tenemur eodem iure: & quod subiicit, magistratu: dic viuente. vel dic, id est edicto ædilium.

k *In necessario hærede.* vt institu. de hære. quali. & dif. §. j. Ac.

l *Ex facto.* veluti ex maleficio: vt. ff. e. l. actionũ. §. actiões. *Azo.

m *In facto.* id est maleficio. Accursius.

n *Summa.* id est definitio, vel sententia. Azo.

o *Etiam nudus.* nudus est, cum ex vna parte tantũ fiunt verba: &

p *Cõsistunt.* vt fideicõmissa: vt. ff. de leg. iij. l. nutu. & C. de fideicõmis. l. & in epistola.

q *Plura.*]CASVS. Ex vno delicto plures actio. quandoque nascuntur: nõ tamẽ omnibus potest agi. & da exemplũ vt supra eo. l. cũ ex vno. & l. qui seruũ. Item ex vno cõtractu nascuntur quãdoque plures actio. vt cõtra procuratorem meũ habeo mandati, & certi condic. & vna tantũ ex eis actióe possum agere. In vltima parte legis pone casũ vt infra de verbo. signifi. l. sciendum. §. pe. Fran.

r *Probatum est.* nisi in alia plus sit: vt. ff. eo. l. cum ex vno. quę est cõtra. Item contra infra de priua. delic. l. nunquam. Solu. ibi ex diuersis factis, hic ex vno.

s *Ex vna obligatone.* quæ fit ex contractu vel quasi: vt ex mandato: quia mandati est actio, & certi condictio: vt. j. de regulis iuris. l. nemo ex iis. §. j. & supra de exceptio. rei iud. l. singulis. Si vero dubitet quæ sibi competat, vtranque sub alternatione proponere potest: vt supra quorum lega. l. j. §. quod ait.

t *Cum generaliter.* exemplũ. j. de verbo. significa. l. sciendũ. §. pe.

u *Et eorum.* parentum ac liberorum.

x *Comprehendimus.* quia illa est successio per vniuersitatem, quæ per adrogationem fit: vt insti. per quas perso. no. adqui. §. fi.

Contractus.]CASVS. Si fingo vendere librum, cum donem: non valet iste contractus venditionis imaginarius siue fictitius. Franciscus.

y *Contractus imaginarii.* aliàs dicitur imaginaria emptio, quia paruo tempore sit duratura penes emptorem: vt. ff. de manu. l. iiij. §. si ab ignoto. sed sic vt hic accipitur supra de contrahen. emptio. l. nuda. & in authen. quomodo opor. epi. §. neque enim idiota. & facit. C. plus valere quod agitur. per totum, &. ff. de donatio. inter virum & vxorem. l. quod autem. §. si vxor.

In omnibus.]CASVS. In contractibus qui fiunt causa dominij alicuius rei transferendi, vt in vendit. & similibus, oportet & vendentem habere animum tradendi dominium, & emptorẽ adquirendi. & nisi hunc animum habeant, non perducetur ad effectum ille contractus. Franciscus.

z *In omnibus rebus.* id est in cõtractibus. vel dominium pro obligatione ponit: quod non placet.

a *Contrahendi.* secus in quasi cõtractu, vbi ignorãs quis obligat.

b *Inchoatur.* vt &. ff. loca. l. si decẽ. & de contrahen. empt. l. in vẽditionib°. &. j. de reg. iur. l. in totũ. aliàs, vbi nõ voce. &. ff. de pac. l. j. in fi. in glo. pe. &. j. de accep. l. pluribus. &. j. eo. l. in omnibus.

Vnicuique.]CASVS. Omnis actio quę est mihi quæsita nomine serui mei, vt Aquil. item actio iniuriarum pro iniu-

ria facta seruo meo,item furti,vel similis,durat mihi etiam si ille seruus desiit esse meus:vt quia vendidi eũ,vel manumisi eum.Itẽ condictio furtiua quęsita mihi nomine serui mei subrepti, durat mihi etiam si desij seruum habere:dum tamen non rediit in meã potestatem. Franciscus.

a *Nomine*.i. nomine maleficij commissi in seruũ meum:& sic non obstant contraria: vt arg.ff.de cui.l.si seruũ. &.l.euicta.j.§.fin.& de ædil.edic.si hominem. &.ff.vsufr. quemadmo. ca.l.iij.in fi. quia in cõtractibus loquuntur.& facit ad.l.ff. de seruo cor.l.doli.§.fi.&.ff. depos.l.j.§.nõ solũ.versi. si seruus deposuit.&.j. arbo.fur. cæ.l.fin. &.j. de fur.l. inter omnes. in prin.&.ff.ad legẽ Aquil.sciẽtiam.§.si meũ. aliàs est.l. quãuis. &.ff. communi diui. in hoc iudicio.* &.ff.ad le.Aquil.huic scripturæ.§. si seruꝰ.& supra de act. empt.l.seruus quem.vt si eum castrasti:vel forte furto manifesto eũ subtraxisti. Itẽ Aquil. quia eũ vulnerasti.vel iniuriarũ,quia eũ verberasti: vel furto manifesto eũ subtraxisti: & sic est prætoria. ad quæ.ff.ad leg. Aquil. si seruꝰ seruũ.§.& si puerum.& institu. de noxa.§.j. & de perpe. & tempo.actio.§.j.Ac.

iudicium.

b *Alienauero*. immo & si nõ alienauero,nec manumisero.satis enim est quòd possess.rei habeo:vt.ff.de cõdic.fur. l.siue manifestus.ij. respon. Item & secundũ Io.alienare sponte sufficit vt desinat condictio competere: vt in eadem.l. siue manifestus.§.fi.qualiter autem alienare vel manumitrere possit,vt possessio nõ redeat ad me,no.in dicto ti.de condi.fur.l.& ideo.Ac.

IN omnibus.]CASVS. In omni contractu,siue sit bonæ fidei, siue stricti iuris:si contrahentes errarunt,vnum sentiẽs vnus, aliud alius:non valet quod fit.& idem est in societate.Fran.

c *Bona fide*.id est bonæ fidei sunt.

d *Non sint*.sed stricti iuris.

e *Error*. vt in corpore,vel qualitate,vel in contractu: secus si in nomine,vel similibus.quod plene no.ff.de contrahen.empt.l. in venditionibus.

Locatio an valeat si interueniat error.

f *Qui conducit*.quandoque valet licet interueniat error:vt.ff. de actio.empt.si sterilis.§.quãuis.Item in accessione:vt.ff.de cõtrahẽd emp.l.si in emptione.in princ.& idem est in iudicio similiter cum quis Stichum promisit: vt infra de verbo.obliga.l.inter stipulantem.§.ij.Item in alio casu,vt eo.titu. si mihi & Titio.§. j.si autem in pensione dissentiant,cum locator putat locare minoris, conductor putat cõducere maioris:tenet locatio: vt.ff.loca.si decem.& facit infra titu.j.l.cõtinuus.§.j.&.ff.pro socio.l.vt sit.&.j.de acceptil.l.pluribus.&.ff.si certum peta.l. si ego.&.ff.de adquiren.re.domi.l.cum in corpus.

g *Consistit*.id est consistere debet:vel forte dicit hoc ad differẽtiam illius societatis quæ re tantum intercedente fit, quæ non A proprie societas appellatur:veluti cum duobus res donatur vel venditur:vt institu.de obli.ex quasi contractu.§.item si inter.aliàs est,non consistit.

h *Sciendum.Transire*.vt.j.de regũ.iur.l.non solet.&.l.seq.&.j. de nouatio.l.aliam.nisi in casibus:vt dixi.ff.eo.l.omnes.

LVI. POMPONIVS libro vicesimo ad Quintum Muciũ.

QVæcumque actiones serui mei nomine[a] mihi cœperũt competere vel ex duodecim tabulis, vel ex lege Aquilia,vel iniuriarũ,vel furti: eædem durant etiam si seruus postea vel manumissus,vel alienatus,vel mortuus fuerit.Sed & condictio ex furtiua causa cõpetit, nisi si nactus possessionẽ serui,aut alienauero,[b] aut manumisero eum.

LVII. IDEM libro trigesimosexto ad Quintum Mucium.

IN omnibus negotiis contrahendis,siue bona fide[c] sint,siue nõ sint,[d] si error[e] aliquis interuenit, vt aliud sentiat puta qui emit,aut qui conducit:[f] aliud qui cum his contrahit: nihil valet quod acti sit. & idẽ in societate quoque coëunda respondendũ est:vt si dissentiant, aliud alio existimante:nihil valeat ea societas quæ in cõsensu consistit.[g]

LVIII. CALLISTRATVS libro primo Edicti monitorij.

SCiendũ est,ex omnibꝰ causis lites contestatas,& in hęredẽ similẽsq; psonas trãsire.[h]

LIX. LICINNIVS RVFINVS libro octauo Regularum.

PVpillus[i] mutuam pecuniã accipiendo,ne quidem iure naturali[k] obligatur.

LX. VLPIANVS libro septimodecimo ad Edictum.

NVmquam actiones pœnales de eadem pecunia[l] concurrentes, alia aliam consumit.

Confessio procuratoris extra iudicium facta, non obligat dominum.h.d.

LXI. SCAEVOLA libro vicesimooctauo Digestorum.

B PRocurator Seij misit * subscriptionẽ ad argẽtariũ vascullariũ ī verba īfrascripta:† [m] Λούκιος Καλάνδιος ἐπέγνων κεφὰς προγέγραπται, ἐσὶν λοιπὰ παρ' ἡμῖν ὀφειλόμενα ϖδδαῖνι τόσα.* quæro an Caium Seiũ obligare potuit. Respondit. Seium,si alioquin obligatus non esset, non propterea quòd ea scriptura quę apponeretur,interposita sit,obligatũ esse.† Seia cum salariũ cõstituere vellet,ita epistolã emisit. *Lucio Titio salutem. Si in eodem animo, & eadẽ affectione circa me es,qua* semper fuisti:ex continenti acceptis literis meis,distracta re tua veni.hoc tibi,quãdiu viuam, præstabo, annuos decem. scio enim quia valde me bene ames.* Quæro, cum & rẽ suam distraxerit Lucius Titius,& ad eam profectus sit,& ex eo[n] cum ea sit:an ei ex his epistolis salariũ annuũ debeatur.Respõdit,ex personis[o] causisq; eum cuius notio sit, æstimaturũ an actio[p] dãda sit.

C

D

PRocurator.]CASVS. In hac prima parte.l.dic casũ vt in glo. quæ incipit,hic est Græcũ &c.[SEIA.]Seia epistolã mandauit Lucio Titio in hæc verba:Si ita diligis me vt cõsueuisti: incontinenti visis literis meis vendas rem tuã quam ibi habes,& veni huc ad me:& omni anno dabo tibi.x.vel alia verba erãt in epistola,in quibus non est vis.Dicitur quòd ex hac epistola tenetur Seia illi Lucio Titio si ille vendita re sua venit: cum ista forte indigeat eum in procuratorem habere.secus si sit mala suspicio:vt quia ista causa luxuriæ volebat eũ.nam hoc casu non teneretur ex dicta epistola ad.x.annua.Franciscus.

m *Infrascripta*.hic est Græcum,cuiꝰ interpretatio est hæc:Scias quòd ego exigam à debitoribus Seij argentum, & mittã tibi ad faciendum vasa.& nõ plus est in epistola.debebat enim Sciꝰ mittere vascullario argentum ad faciendum vasa commnnia futura. vnde quærebat an ex tali epistola à procuratore suo facta Seius debebat obligari vascullario.& dicit quòd non.

n *Ex eo*.scilicet tempore.

o *Ex personis*.præsumendo secundum qualitatẽ personarũ an turpis posset ibi esse suspicio:vt quia meretrix,& causa luxuriæ & non tenetur.si autem quia gerebat negotia sua,tenetur.

p *An actio*.vt sic saltem detur vtilis in factum vbi nulla inerat causa turpis:vt.ff.de pact.do.l.inter socerum.§.conuenit.

i *Pupillus.*]CASVS. Pupillus accipiẽs mutuũ sine tutore:non tenet etiã naturaliter. & loquit de infante.F.

k *Ne quidem iure naturali*.immo naturaliter saltem tenetur:[a] vt.j. de noua.l.j. in fin.&.ff. quando dies vsusfruc. le.ce.l.cum illud.§.heredes. &.j. de sol.l. in numerationibus.§.fi.& ff.de iureiuran.l.fi.&.ff. commo.l.sed mihi.que sunt contra. Solu. hic de infante.vel hic quãdo promisit ipsi tutori cætera dic vt.ff.l.j. de nouationibus.

NVnquã.]CASVS. Pone casum vt in vi bo. rap.l.j. & vt.ff. eo.qui seruum.&.l.cũ ex vno.& dic de hoc vt in glo. hic posita quæ incipit.i. re &c.Fr.

l *Pecunia*.id est re:vt infra de verb.sig.l.iiij. siue ex eodẽ facto cõperant,non tollit vna aliã nisi in exactióe, & tunc in quantum potest plus exigi per secundã,in tãtũ dabitur. vt.j.vi bo. rap.l.j.&.ff. eo.qui seruũ.&.l.cũ ex vno.aut ex diuersis factis cõpetũt:& tũc nec exactione nec petitione vna alterã tollit:vt j.de priua. deli.l. nunquã.licet diuersa facta pro vno computentur ratione cõtinuationis: vt infra de fur.l.ei qui. & adde quod not.insti. si qua.paupe.fe.di.§.fi.

BIU Cujas

DE VERBORVM OBLIGATIONIBVS.

Dictum est.ff.titu.proxi.de obligationibus in genere:modo videamus in specie de obligationibus verborum.

Digestorū

seu pandectarum Liber quadragesimusquintus.

DE VERBORVM OBligationibus.

TITVLVS I.

Stipulatio nō potest cōcipi nisi vtroque loquēte, & sermonis efficaciā intelligēte. Bar.

1. VLPIANVS libro quadragesimo octauo ad Sabinum.

Tipulatio non potest.] IASVS. Dominꝰ Vlpianus iurisc̄sultus tractatꝫ de verborū obligationibꝰ, more sapientis philosophi ostēdit quo modo cōfici possit stipulatio: & quomodo non. Et primo dicit ꝙ stipulatio nō potest cōficiniſi vterq; i. stipulās & promittēs loquātur inuicē: quia stipulatio fit per conceptionē verborū. & ideo si quis loqui nescit, sicut mutus, aut infans, vel absens ita lōge vt audiri nō possit nō potest stipulari vel promittere. qualiter ergo ꝓuidebit si quis sit mutus, absens vel infans, vt possit sibi actionē ex stipulatu adquirere, aut ꝓmittere stipulāti? Rñ. ꝙ debet stipulari per seruū suū: & sic adquiritur sibi actio ex stipulatu: aut si vult obligari, debet ꝓmittere p seruū suū, & erit obligatꝰ actione quod iussu. Sed quid? eramꝰ duo simul: ego interrogaui te, promittis mihi centum ex causa ēptionis talis rei? tu antequā respōderes, recessisti à me. Dicitur ꝙ hic nō cōtrahitur verborū obligatio. si verò te interrogaui, & antequā respōderes recessisti, & statim reuersus ad me respōdisti, ꝓmitto: tenet stipulatio: dūmodo sit modicū interuallū tēporis: quia illud nō vitiat stipulationē. *[SI QVIS ITA.]* Interrogaui Titiū: promittis mihi centum scuta? & ipse respōdit. quid ni? quod vulgariter dictū est, *pour quoy non?* certe obligabitur mihi ex ꝓmissione sua. Si vero interrogaui eū, ꝓmittis centū? & ipse nō respōdit verbo, sed inclinauit caput: vt faciūt Lōbardi: non obligabit mihi, nec eiꝰ fideiussor. *[SI QVIS SIMPLICITER.]* In isto. §. ponūtur tres casus. primus est: Titius interrogat Mæuiū pure, promittis mihi centū? Mæuius respondet: promitto si nauis ex Asia venerit. vel sic interrogat Mæuiū, promittis mihi si imperator in Italiā venerit? & ille respōdet: promitto pure. vel sic, promittis mihi centū soluere in festo Paschæ? & Mæuius respōdet, promitto in festo Pēte. soluere. certe his tribus casib⁹ nō valet stipulatio: quia nō est debita facta responsio ad interrogationem. Et regulariter cū aliquid detrahitur vel aliquid additur stipulationi, hoc est rei quæ in stipulatū est deducta: ipsa stipulatio vitiatur, nisi ipse stipulator respōsione facta incōtinēti ostendat responsionē sic factam sibi placere: quia tūc valet stipulatio. *[SI STIPVLANTI.]* Dictū est in præcedenti. §. ꝙ stipulatio vitiatur, si adiiciatur aliquid stipulatiōi vel detrahatur: & est ille. §. intelligēdus si adiiciatur vel detrahatur in qualitate stipulationis. iste. §. intelligitur si detrahatur vel adiiciatur aliquid stipulationi in quātitate: & dic sic: Titius ait Sēpronio, promittis mihi decem? Sēpronius respondet, promitto viginti. vel si dicit, promittis viginti? alter respōdet, promitto decē. certe valet stipulatio in hoc quod respōsum est: licet debeat respōsio cōgruere interrogationi: tamē valet stipulatio. *[SED SI MIHI.]* Superiores duo. § §. tractāt si adiiciatur stipulationi in qualitate vel quantitate, quid iuris sit. hic. §. tractat de tertia specie, scilicet si adiiciatur species vel detrahatur. Et dic sic: Ego volebā à te stipulari Stichū: tu respondisti, promitto Stichū & Pamphilum. an stipulatio valeat? & respondetur ꝙ valet tantum in Sticho: licet adiectus fuerit Pāphilus. & ratio est: quia tot sunt stipulationes quot sunt species in stipulationē deductæ. sed sic est ꝙ vna est vtilis, altera inutilis: sed vtilis per inutilem non vitiatur. valet ergo stipulatio in Sticho, vitiata alia parte stipulationis in Pāphilo. *[EADEM AVTEM.]* Sed quæritur si ego Latine te interrogo: tu autem mihi Græce respondeas: an valeat stipulatio? Respon. quòd sic. & hoc locum habet in omni lingua: dūmodo loquentes se intelligant vel per se, vel per interpretē verum. Fr.

a *Stipulatio.* id est verborum obligatio. vel dic aliter vt. j. eo. l. v. §. stipulatio. & sic totale, id est interrogatio cū respōsione, dicitur stipulatio. sic in authē. de æqua. do. §. j. col. j. sed ꝓprie stipulatio. i. interrogatio, secundū Priſci. vt insti. qui. mo. tol. obl. §. nō idē iuris. Et sic no. quòd genꝰ à digniori parte sui sumit nomen. sed quādoque dicitur stipulator, id est ꝓmissor: vt. ff. de condic. indebi. si non sortem. §. pen. & dicitur stipulatio à stipulo quod est firmum: & deriuatur à stipite: vt institu. eo. in prin.

Flo. interrogauerit, mox discesſit: & reuer.

Flo. obligat. iteruallū enī mediū nō &c.

Genus à digniori parte sui nomē sumit.

b *Loquente.* altero interrogāte: & altero respondente: vt insti. eo. in princ.

† *Collige ex ista litera iuncta l. i. ff. e. & ibi expressius & melius dum dicit, nisi vtroq; loquēte &c.* vnā *doctrinam: quòd quotiēscunque verba requirūtur de substantia & forma actꝰ, non sufficit actū adiplere quoad partes sed in forma speciſica debet perfici.*

c *Possunt.* vt. ff. tit. j. l. j. §. pe. &. §. fi. & insti. de inuti. stipu. §. mutū. & §. j. &. j. eo. l. mulier. & C. de contrahen. stipu. l. optimam. & de inuti. stipu. l. iij. sed in infante fallit: vt. j. rem pup. fal. fo. l. seruum. vel dic vt ibi. Accursius.

* *nō tantū enī nō ciuiliter &c.*

† *Pius Antoninꝰ Bartolinus in annota. ad l. c. 55. legit nō tantū nā ciuiliter. Tu vide de vsu negationis Bud. i. prioribus annotata. ad Pandectas. l. eo iure. de ritu nup.*

d *Nec absens.* vt insti. de inuti. stip. §. ité verborum. Sed contra. ff. de dona. inter vir. & vxo. l. ea quæ. Sol. vt ibi.

* *al. stipulationē fieri, & tenetur quod iussu. Sed qualiter subebūt hi &c. & sic gl. se. cō. necessēda est cū ista, & vno cōtextu legēda. E. Perrinus.*

e *Si quis igitur.* surdus, mutꝰ, infans, absens. Yr. sed de infante videtur cōtra: quia non potest velle: vt. ff. titu. j. l. j. §. pe. vnde dicūt alij, secundū Io. si quis ex his scilicet aliis ab infante, sine volūtate tamen eius bene adquiritur ei per seruū: vt. j. rem pup. fal. fo. l. ij. vel dic tertio, si quis supple aliquem ex his: nam vox vnius &c. vt institu. de inuti. stipu. §. post mortem.

f *Adquiret.* seruus etiam ignoranti.

g *Velit.* expone vt. ff. eo. obligati velit, scilicet per seruum: & quod subiicit, iubeat. s. stipulator fieri.*

h *Et erit quod iussu.* sed qualiter iubebūt hi? Rñ. mutus scriptura: absens epistola: vt. ff. quod iussū. l. j. ij. respō. &. §. sed & si serui. sed dē infante est contra in ea. l. §. si pupillus. Solu. hic cum tutore iussit, vt ibi: vel ad alios hic se refert, non ad pupillum.

* *a Sequūtur omnes scribentes hic.*

i *Responderetur.* ad interrogata.

k *Mox discesſit.* sit hic mox, vel non sit: non est vis, cum nunquā redierit. vel ex interuallo: vt. j. eo. l. continuus. in prin.

b *Approbatur ꝓ omnes doc. dempto Pau.*

k *Discesſit.* nec statim rediit. R. sed lōge post, vel nullo modo. R.

l *Si verò præsens.* vltima sunt contraria primis: sed non sunt: quia in sequenti statim rediit.

m *Respōsum est.* incōtinēti[a] sine magno interuallo. M. vel etiā lōgo nullo actu interueniēte qui obsit stipulationi: vt. j. e. l. cōtinuꝰ. &. l. qui extrinsecꝰ. &. j. de duo. re. l. duo. in fi. &. l. si ex duobꝰ.

n *Medii.* aliàs modici.

o *Quid ni?* id est cur non?

p *Et is vtique.* non solum superior quando incontinenti rediit.

q *Contra.* id est non obligatur.

r *Adnuisset.* humeris vel capite. sed in his quæ fiūt cōsensu, secꝰ: quia ibi non sunt verba necessaria: vt. j. eo. l. si stipuler. §. fina.

f *Non tantum autem.* hoc autem, bene esset post dictionem, obligatur ciuiliter &c. P.

t *Sed nec naturaliter.* nisi forte hoc actum esset vt saltē pactionis iure obligetur: vt. j. de accep. l. an inutilis. j. respon. Ac.

u *Adnuit.* sine verbo.

x *Nec.* abundat negatio. sic. ff. de dam. infect. l. fluminū. §. j. Ac.

y *Fideiussorem.* principali non valente. Accursius.

z *Si quis simpliciter.* id est pure.

a *Responderit.* hoc modo scilicet.

*Qui præsens interrogauit: si antequam sibi respōderetur, i [mox] discesſit: k inutilem efficit stipulationē. Sin verò præsens l interrogauerit, * & antequam responderetur, discesſit, & reuerso respōsum est: m obligatur. * interuallum enim medij n temporis modicum nō vitiauit obligationem.*

Sufficit quo ad obligationem, consensum colligi ex verbis per interpretationem: secus si ex signis & actibus colligitur. Bar.

*Si quis † ita interroget, dabis? & responderit, quid ni? o & is vtique p in ea causa est, vt obligetur. contra q si sine verbis adnuisset. * r non tantum † autem f ciuiliter, sed nec naturaliter t obligatur, qui ita adnuit. u & ideo rectè dictum est non obligari pro eo nec x fideiussorē y quidem.*

Diuersitas qualitatis obligationis inter interrogationem & responsionem vitiat stipulationem: nisi diuersitas illico complacuerit. Bartolus.

Si quis simpliciter z interrogatꝰ, [sub cōditione] respōderit, a de dona. inter vir. & vxo. l. ea quæ. Sol. vt ibi.

Omissio responsionis vitiat stipulationē, non modicum interuallum. Bartolus.

BIU Cujas

a *Non obligari eum.* nisi diuersitas &c. vt.j.proxi.§.
b *Aut.* & hic est diuersitas in qualitate.
c *Aequè non obligatur.* nisi & hæc diuersitas placuerit, cum animo dissentiendi actum est.
d *Vt interrogatus.* debét enim cõgruere interrogatio & respõsio.
e *Responderit pure.* dissentiẽdi animo. & hoc expresse, scilicet pure promitto. aliàs videtur ad interrogationẽ respondisse: vt instit. de inuti. stipu. §. præterea.
f *Cum adiicitur.* & generaliter dico cum adiicitur &c.
g *Aliquid.* quod cõstat in qualitate. sequés §. in quantitate, secundum Io. & Azo. vt statim plene distinguam. sed Hug. intelligebat hunc. §. quãdo in quãtitate est diuersitas, propter hoc quod dicit. j. nisi &c. quod in summis intelligebat: nó autem quando diuersitas est in qualitate. de quibus summis dicit sequés. §. si stipulanti. itẽ facit. ö. de constit. pe. l. j. §. eum qui.
h *Vitiatam.* cũ diuersitas stipulationis consistat in qualitate: veluti pure vel sub cõditione promittat. B. & Io. si autem diuersitas stipulationis consistat in rebus quæ continẽtur in stipula. distingue sic: pecunia, an species. si pecunia, & detrahitur, valet indistincte in eo quod respõdet. si adiiciatur: indistincte valet in eo in quo consonant, in adiecto non, nisi diuersitas &c. in summis autẽ alternatiue positis dic vt. j. eo. l. inter stipulantẽ. §. si stipulante. licet secundum Io. hæc materia confuse sit scripta. Azo. si autem species: tunc si interrogo de vna, & respõdeat de alia, nõ valet: vt instit. de inuti. stipu. §. si de alia. si autem de pluribus interrogo, & ille de vna respondeat: tũc aut copulatiue: & valet in ea in qua respondit: vt. j. proxi. §. sed si mihi. &. j. eo. inter stipulãtẽ. §. si stipulãte. in fi. aut alternatiue: & tunc nulla valet: vt. j. eo. l. inter stipulãtẽ. §. si stipulante. in prin. sed si simpliciter respõdeat, ad omnia videtur respõdisse: vt insti. de inuti. stip. §. præterea. ratio est differẽtiæ in summa, & in specieb: quia quot species, tot stipulationes: sed in summis vna. sed quid si stipuler omnes seruos tuos: tu omnes præter vnũ promittis? respõ. Io. non valere, nisi diuersitas &c. sed si legas omnes, non possum alios accipere, alios dimittere: quasi vnum sit legatum: secus si legas duos: vt. ö. de leg. j. l. legatarius. & de lega. ij. l. si duobus.
i *Illico.* id est statim. sic. j. de solu. l. j. &. j. tit. j. l. duos.
k *Alia.* scilicet quàm prima. & hoc est præsumptione huius iuris: at veritate inspecta non valet secunda, cum non præcesserit interrogatio talis qualem respõsio declarat.
l *Si stipulanti.* hic est diuersitas in quantitate.
m *Nisi in decem.* nisi diuersitas &c. Ioan.
n *Non erit contracta.* in decẽ. contrahitur ergo non attento placuerit diuersitas vel non: quia qui. xx. stipulatur, &. x. stipulatur, vt subiicit. & sic semper videtur placere, secundum Azo. Sed cõtra insti. de inuti. stipu. §. præterea. in prin. Sol. ibi nolebat stipulator valere[a] nisi in maiori summa. alij & hic subaudiunt, si placeat diuersitas. Item facit. j. eo. l. inter stipulantem. §. si stipulãte. ij. respon. Item contra. ö. loca. si decem. Solu. vt ibi.
o *Cõgruere.* vt eadẽ in respõsione quę ĩ stipulatiõe cõsistat. Azo.

Si illud factum erit, dabo: nõ obligari eum[a] cõstat. aut[b] si ita interrogatus, *intra kalendas quintas [dabis?]* responderit, *dabo idibus*: æquè non obligatur[c]. non enim sic respondit, vt interrogatus[d] est. Et versa vice si interrogatus fuerit sub conditione, responderit purè:[e] dicendũ erit eum non obligari. Cùm adiicitur[f]*aliquid,[g] vel detrahitur* obligationi, semper probãdum est, vitiatam[h] esse obligationẽ: nisi stipulatori diuersitas responsionis illico[i] placuerit. tũc enim alia[k] stipulatio cõtracta esse videtur.

In maiori summa minor inest. Bar.

℣ Si stipulanti[l] mihi decem, tu viginti spondeas: non esse contractã obligationem, nisi in decem, [m] constat. ecõtrario quoque, si me viginti interrogante, tu decem respõdeas: obligatio nisi in decem non erit contracta.[n] licet enim oporteat congruere[o] summam: attamen manifestissimum est, [in]viginti & decem[p] inesse.

Vtile per inutile non vitiatur. Bar.

℣ Sed si mihi Pamphilũ stipulanti, tu Pamphilũ & Stichum[q] spoponderis: Stichi[r] adiectionem pro superuacuo habẽdam puto. nã si tot[f] sunt stipulationes, quot [sunt] corpora: duæ sunt quodammodo[t] stipulationes: vna vtilis, [u] alia inutilis: [x] neque vitiatur vtilis per hanc inutilem.[y]

Diuersitas linguæ non vitiat stipulationem: dummodo contrahentes se intelligant per se, vel per interpretes. Bartolus.

℣ Eadem, an alia lingua respondeatur, nihil interest. Proinde si quis Latinè interrogauerit, [&] respondeatur ei Græcè: dummodo congruenter respondeatur, obligatio constituta est. idẽ per contrarium. Sed vtrum hoc vsque ad Græcũ sermonem tãtum protrahimus, an verò & ad alium, Pœnum[z] fortè vel Assyrium, vel cuiusuis alteri[9] linguæ, dubitari potest* ex scriptura Sabini. [a] Sed verum puto, [b]*vt omnis sermo cõtineat verborum obligationem: ita tamen, vt vterque[c] alterius linguam intelligat, siue per se, siue per verum interpretem.†

Quælibet stipulatio vel continet aliquid dari, vel continet aliquid fieri. Paulus.

II. PAVLVS libro duodecimo ad Sabinum.

STipulationum[d]* quædam in dando,[e] quædam in faciendo consistunt.

Stipulatio dandi est diuidua natura & effectu: sed stipulatio seruitutis est simpliciter indiuidua: & stipulatio generis & alternatiua est diuidua natura, & indiuidua effectu. Bartolus.

℣ Et harum[f] omnium quædam quædam sunt stipulationes quæ tendunt ad dandum, sicut est: promitto tibi. x. quædam tendunt ad faciendum: vt promittere, scribere librum, & similia. & primo expedit illam partem quæ consistit in dando, & eam subdiuidit: dicens quòd quædam recipiunt diuisionem: vt cũ promitto decem. possum enim quinque dando creditori, ipso tamen volente recipere partem solutionis, in parte illa liberari. quædam vero non recipiunt diuisionem: vt cum homo promittitur in genere, vel vas. nam etiã si pars illius hominis vel vasis soluatur, nõ liberatur debitor in illa parte soluta. Item si promitto viam vel actum: non potest ista stipulatio diuidi, scilicet partem soluendo. idem in stipulatione alternatiua specierum. & hoc vsque ad. §. ex his igitur. Franciscus.

p *Et decem.* sic. ö. de arbi. l. diem. §. si plures. versi. inde quæritur apud Iulianum si ex tribus. & de in lit. iur. in. l. antepe. & de hære. insti. l. quotiens. §. sed si maiorem. Accursius.
q *Et Stichum.* copulatiue. Accursius.
r *Stichi.* de Pamphilo tamen valet stipulatio.
s *Si tot.* quod pro cõstanti habetur: vt. j. eo. l. scire debemus. &. l. quod dicitur. j.
t *Quodammodo.* rebus inspectis quę sunt due.
u *Vtilis.* scilicet de Pamphilo.
x *Inutilis.* de Stichо: quia in ea non præcessit interrogatio.
y *Per hanc inutilem.* not. vtile per inutile &c. vt infra eo. l. inter stipulantem. §. si stipulãte. in fin. & supra de pecũ. l. sed & si decẽ. &. C. de dona. l. sin. cimus. in prin. &. j. eo. l. quæ extrinsecus. Sed argu. contra. ö. de arbi. l. Pedius.
z *Pœnum.* Sarracenicum vel Africanum.
a *Sabini.* qui dixit aliquid per quod videbatur per eandem linguam respõderi debere.
b *Puto.* aliàs puto: & aliàs patitur. & dic, & verum: id est, & veritas. Accursius.
c *Vt vterque.* facit insti. eo. §. vtrũ. &. C. de testa. l. hac consultissima. in fi. &. j. de fideiuss. l. Græce. & supra de re iudi. l. decreta. contra. Solu. ibi inter Latinos: b vt. ö. de instit. l. sed & si pupillus. §. de quo. versi. literis.

Stipulationum.] *Assus.* Ista lex ponit diuisionem stipulationum, & dicit quòd

D

a *Ang. & Frã. Aret. hic reputat ista gl. sing.*

BIU Cujas

partiũ præstationem [a] recipiũt: veluti cum decem dari [b] stipulamur. Quædam non recipiunt: vt in his quæ natura diuisionẽ nõ admittunt: veluti cum viã, [c] iter, actũ stipulamur. Quædam partis quidem dationem natura [sui] recipiunt: sed nisi tota dãtur, stipulationi satis non fit: [d] veluti cum hominem generaliter stipulor, aut lancem, [e] aut quodlibet [aliud] vas. Nam si Stichi pars soluta sit: [f] nondum in vlla parte [g] stipulationis liberatio nata est [h], sed aut statim repeti potest, [i] aut in pendenti [k] est, donec alius detur. [l] Eiusdẽ conditionis est hæc stipulatio, *Stichum aut Pamphilum* [m] *dari?*

In obligatione diuidua natura, sed indiuidua effectu, si sint plures promissoris hæredes, quilibet tenetur pro parte: sed partis præstatio liberationem non præbet: sed in obligatione indiuidua omnino hæredes promissoris tenentur in solidum, & hæredibus stipulatoris in solidum actio competit. Bar.

¶ Ex his igitur [n] stipulationibus ne hæredes [o] quidem pro parte soluendo liberari [p] possunt, [q] quamdiu nõ eandem rem [r] omnes dederint. [s] Nõ enim ex perqui dixerint hoc casu quãdo stipulator qui rem indiuisibilẽ fuerat stipulatus moritur, extingui obligationem: non tamẽ verum est, quia stipulatio nõ euanescit propterea quòd res indiuisibilis difficile soluitur. [*SI TAMEN.*] Supra dictũ est quòd quædam sunt stipulationes indiuisibiles: & quòd hæredes promissoris rei indiuisibilis possunt conuenire in solidum. hic quæritur. Titius promisit mihi hominẽ in genere. moritur antequã mihi soluat, relictis duobus vel pluribus hæredibus. certum est quòd tenetur mihi quilibet in solidum: conueni tamen vnũ hæredem: & ipse soluit mihi partem hominis promissi: nunquid habebo actionẽ contra alios pro reliqua parte hominis? Respõ. quòd sic. Idem est si vnũ hæredẽ liberaui pro parte. & idem in ipso promissore, & eius fideiussoribus. [*ITEM SI.*] Expedito illo mẽbro stipulationis indiuisibilis, quæ cõsistit in dando, ponit aliud membrum quod consistit in faciendo. Et ponitur sic casus vsque ad l. eadem. Duo erant, scilicet Titius & Mæuius. Titius stipulatus est à Mæuio hoc modo: Promittis mihi Mæui, neq; per te neque per hæredẽ tuum fieri quo minus mihi liceat ire per fundũ tuũ? Respõdet Mæuius, promitto. post hoc moritur Mæuius promissor relictis duobus vel pluribus hæredibus. vnus hæredũ Mæuij venit contra promissionem Mæuij: nũquid alij hæredes tenentur de hoc Titio? Respon. quòd sic indistincte, siue cũ pœna, siue sine pœna facta sit promissio. Sed ponamus ecõtra, scilicet quòd stipulator Titius moritur relictis pluribus hæredibus. vnus hæredum suorum prohibetur ire. tunc est differẽtia an facta sit stipulatio cũ pœna, vel sine pœna. nam si pœna est adiecta stipulationi, puta centum, certe cõmittetur ista pœna ad omnes hæredes stipulatoris in solidum: tamen alij qui non sunt prohibiti, si petant pœnam, poterit ipsis obiici exceptio doli mali. Si vero nulla est adiecta pœna, ille hæres qui prohibitus est, petet tantum interesse pro parte sua. Idem dicendum est in illa stipulatione: promittis mihi per te non fieri quo minus mihi & hæredi meo habere liceat? quia si cum pœna promittatur, committitur pœna omnibus hæredibus stipulatoris. si vero sine pœna: poterit tãtum agere ille hæres qui prohibitus est. Et ratio istorum est, scilicet quando pœna adiicitur vel non: quia vbi nulla pœna adiicitur, nihil interest eius qui non est prohibitus: ergo nõ potest agere. sed vbi pœna est adiecta: non quæritur vtrũ omnium intersit, vel vnius tantum: sed solum an commissa sit pœna, vel non, & in solidum omnibus hæredibus committitur. Item promissoris hæredes omnes tenẽtur: licet vnus prohibuit. ratio: quia interest prohibiti vt à nullo penitus prohibeatur. Franciscus.

[a] *Præstationem.* id est vt quis pro parte dãdo, liberetur pro parte: quod accipe, volente stipulatore recipere: vt. ſ. de vſur. l. tutor. §. Lucius. Item recipit præstationem partis, vt & hæredes promissoris teneantur pro hæreditariis portionibus.

[b] *Cum decem dari.* vt si quinque soluantur, liberatio in parte stipulationis contingat.

[c] *Viam.* qui viam stipulatur vel iter, stipulatur factum. [d] nam patientia pro traditione est: vt. ſ. de ſer. l. quotiens. ij. & pati est facere: vt. j. eo. l. vbi autẽ. §. qui id quod. Item not. quòd natura cõmunis earum quæ sunt in faciendo, est vt non diuidantur: vt hic dicit: quia si pmissor soluat pro parte, non liberatur etiam pro parte: & hæredes pmissoris singuli in solidum tenerentur: sed fallit vt modo dixi. Item econtra natura earum quæ sunt in dando, est vt diuidantur: sed & illa fallit: vt subiicit. j. eo. l. in executione. §. pro parte. Sũt & alia exempla de factis. j. eo. l. stipulationes. & facit. j. de accepti. l. & per iusiurandum. §. j. & ſ. si quid in frau. patro. l. iij. §. pe. & si serui. vindi. l. loci. §. si fundus. &. j. de solu. l. qui hominem. in princip. & ſ. de condit. & demon. l. in facto. si autem quia nõ est factum, velit aliquis agere ad interesse: hæc actio quæ proponitur ad interesse, recipit diuisionem: vt. j. eo. l. stipulationes non diuidũtur.

[d] *Non fit.* nec pro parte quidem.

[e] *Lancem.* in genere.

[f] *Soluta sit.* ab eo qui in genere hominem promisit.

[g] *In vlla parte.* id est in aliqua. nec etiam in ea quæ est soluta inspecto futuro. Accursius.

[h] *Liberatio nata est.* aliàs in diuersis hominib⁹ recte partes soluerentur: quod esset absurdum. ad quod facit. ſ. de optio. leg. l. seruũ. &. j. eo. l. in executione. §. pro parte. & de lega. j. l. si ex toto. §. fi. & l. siquando. §. fi. & de leg. ij. l. si quis duobus. Accursius.

[i] *Repeti potest.* condic. ob causam, secundum quosdam. & hoc de rigore iuris.

[k] *In pendenti.* ex æquitate quæ præualet: vt. ſ. de condic. indebi. l. si non sortem. §. si decem.

[l] *Detur.* homo, vel reliqua pars in eo. & sic posterior solutio &c. vt. d. §. si decem. Sed obiicitur: aut soluta pars à promissore pro parte liberat: & sic non pendet: aut in nihilum: & sic in solidum remanet obligatio, ergo nõ pendet, sed statim vt indebitum potest repeti. Respon. nec obligatus [b] est, nec liberatur pro ea parte. & si obiiciis: fuit obligatus, & non liberatur: ergo obligatus permanet in solutione: Respon. non sequitur: quia est quoddam medium inter obligationẽ & liberationem, scilicet cessatio obligationis ad tempus: nec est extincta: vt. j. de solu. l. qui res. §. areã. Item nota ex prædictis [c] & infra dicendis quòd si hominem certum debeam, liberor soluendo partem. si decedam, vnusquisque hæredum pro parte tenetur, & pro parte soluẽdo liberatur: vt. j. de sol. l. si stipulatus sum mihi aut Sticho. j. §. j. Si in genere: tenetur quidem quisque hæredum pro parte tantum: & tamen soluẽdo partem quam modo debet, non liberatur: quod mirabile est: sed hoc ideo, quia non soluunt vt debent. Quid ergo dices: liberatur, vel non? Respon. quantum ad præsens tempus in parte liberati sunt: vt. j. de accep. l. qui hominem. sed propter futuri temporis fictionem in pendenti est donec alij soluant: vt. ſ. de condic. indebi. l. si nõ sortem. §. si decem. & hoc futuro inspecto. dicit hic etiam in parte soluta non contingere liberationem. si ergo soluant, in eodem intelligetur fuisse liberatus: si non, in precium hominis condemnabuntur. ille tamen qui impediuit, tenetur cæteris: vt. ſ. fami. erciscundæ. l. hæredes. §. si incerto. secundũ Azo. sed videtur quòd pro parte hominis in genere promissi soluta, in parte contingat liberatio: vt. j. eo. §. si tamen. quæ est contra. Sol. ibi volenti stipulatori: hic inuito. Vel verius ibi in specie debebatur. Vel ibi sequentes soluunt in eodem homine: & ideo à principio videtur bene soluta alia pars: vt. l. si non sortẽ. §. si decem. ſ. de condic. indebi. *ADDITIO.* Ista glo. reprobatur hic in omnibus tribus solutionibus, secũdum Ia. ideo dic, secundum Bar. & omnes scrib. in. d. §. si tamen. quòd ibi loquitur in solutione ficta: hic in solutione vera.

[m] *Pamphilum.* & soluetur pars Stichi. Accursius.

Ex his igitur.] CASVS. Dictum est in proxi. §. quasdam stipulationes esse indiuisibiles, & ideo non posse promissorem liberari partem soluendo. Quid erit in hęredibus promissoris? nũquid isti poterunt liberari soluendo partem rei deductæ in stipulatione indiuisibili? Respondet iurisc õsultus quòd non, & rationem ponit: quia natura obligationis nõ mutatur propter hæredũ personas. & ideo si res deducta in stipulationem, non recipit diuisionem: hæredes tenẽtur quilibet in solidũ: tamẽ si vnus soluit totum, potest ab aliis repetere act. fami. ercisc. [*EX QVO.*] Sicut supra dictum est promissoris hæredes in solidum teneri: ita verum est stipulatoris hęredes quẽlibet in solidũ habere actionẽ. licet aliqui dixerint hoc casu quãdo stipulator qui rem indiuisibilẽ fuerat stipulatus moritur, extingui obligationem: non tamẽ verum est, quia stipulatio nõ euanescit propterea quòd res indiuisibilis difficile soluitur. [*SI TAMEN.*] Supra dictũ est quòd quædam sunt stipulationes indiuisibiles: & quòd hæredes promissoris rei indiuisibilis possunt conueniri in solidum. hic quæritur. Titius promisit mihi hominẽ in genere. moritur antequã mihi soluat, relictis duobus vel pluribus hæredibus. certum est quòd tenetur mihi quilibet in solidum: conueni tamen vnũ hæredem: & ipse soluit mihi partem hominis promissi: nunquid habebo actionẽ contra alios pro reliqua parte hominis? Respõ. quòd sic. Idem est si vnũ hæredẽ liberaui pro parte. & idem in ipso promissore, & eius fideiussoribus. [*ITEM SI.*] Expedito illo mẽbro stipulationis indiuisibilis, quæ cõsistit in dando, ponit aliud membrum quod consistit in faciendo. Et ponitur sic casus vsque ad l. eadem. Duo erant, scilicet Titius & Mæuius. Titius stipulatus est à Mæuio hoc modo: Promittis mihi Mæui, neq; per te neque per hæredẽ tuum fieri quo minus mihi liceat ire per fundũ tuũ? Respõdet Mæuius, promitto. post hoc moritur Mæuius promissor relictis duobus vel pluribus hæredibus. vnus hæredũ Mæuij venit contra promissionem Mæuij: nũquid alij hæredes tenentur de hoc Titio? Respon. quòd sic indistincte, siue cũ pœna, siue sine pœna facta sit promissio. Sed ponamus ecõtra, scilicet quòd stipulator Titius moritur relictis pluribus hæredibus. vnus hæredum suorum prohibetur ire. tunc est differẽtia an facta sit stipulatio cũ pœna, vel sine pœna. nam si pœna est adiecta stipulationi, puta centum, certe cõmittetur ista pœna ad omnes hæredes stipulatoris in solidum: tamen alij qui non sunt prohibiti, si petant pœnam, poterit ipsis obiici exceptio doli mali. Si vero nulla est adiecta pœna, ille hæres qui prohibitus est, petet tantum interesse pro parte sua. Idem dicendum est in illa stipulatione: promittis mihi per te non fieri quo minus mihi & hæredi meo habere liceat? quia si cum pœna promittatur, committitur pœna omnibus hæredibus stipulatoris. si vero sine pœna: poterit tãtum agere ille hæres qui prohibitus est. Et ratio istorum est, scilicet quando pœna adiicitur vel non: quia vbi nulla pœna adiicitur, nihil interest eius qui non est prohibitus: ergo nõ potest agere. sed vbi pœna est adiecta: non quæritur vtrũ omnium intersit, vel vnius tantum: sed solum an commissa sit pœna, vel non, & in solidum omnibus hæredibus committitur. Item promissoris hæredes omnes tenẽtur: licet vnus prohibuit. ratio: quia interest prohibiti vt à nullo penitus prohibeatur. Franciscus.

[n] *Ex his igitur.* quia talis est natura obligationis in genere & alternatiuę: vt. ſ. dictũ est, igitur &c. licet p parte tãtũ teneretur, nec nisi pars posit à singulis peti. Azo. & sic de vltimis tãtũ duabus dicit, vt quãdo homo in genere vel sub alternatiõe pmittit.

[o] *Nec hæredes.* scilicet promissoris, non solum ipsi promissores.

[p] *Soluendo liberari.* licet non possit peti nisi pars: vt. j. eo. l. in executione. §. pro parte.

[q] *Possunt.* obiicitur solutioni eius &c. vt insti. qui. mo. tol. ob. in prin. respõ. hoc ideo, quia nec defunctus sit soluẽdo &c. vt. ſ. pxi. §. &. j. eo. l. in executione. §. p parte. & ipsi sunt loco vnius.

[r] *Non eandem rem.* totam.

Dederint. & vltima solutio &c. vt. d. §. si decem. l. si non sortem. ſ.

BIU Cujas

tem.ſ.de condic.indebi.

a *Immutatur.*vt.j.de præto. ſtipu.l.prætoriæ.j.§.incertam.&.ſ. de cõdit.& demõ.l.cui fundus.Sed obiicitur de marito & vxore vt.C.de pri.do.l.vnica.Reſpon.conditio non mutatur,ſed condemnatio moderatur, vt aliter fiat perſonæ mulieris cũ ſuo priuilegio contra maritũ,

† *Id eſt qua litãs obligationis indiuiduæ quo ad libertatem, ſecundum Bal.*

& aliter hæredibus eius. Itẽ oppo.de lega.j. l.legatari⁹.ſed hic paſſiue,ibi actiue. Itẽ oppo.j.eo.l. eadem.§.fin. ſed ibi dices. Itẽ quid ſi vnus de hæredibus diſſentiat?Reſpon.ſtatur maiori parti. vel verius tenetur aliis: vt ſ.fami. erciſcun.l. hæredes.§.ſi incerto.

b *Non recipit.* ſui natura.

c *Veluti via.* vt &.j. de accep.l.& per iuſiurandum.§.j.&.ſ. eo. in princi.huius.l. &.ſ. de ſerui.l.viæ, & de lega. iij.l. fideicõmiſſa.§.pe.

d *Tenentur.*vt &.j.de regu. iur.l. ea quæ in partes.

ſona hæredum conditio † obligationis immutatur: [a] & ideo ſi diuiſionem res promiſſa nõ recipit, [b] veluti via, [c] hæredes ꝓmiſſoris ſinguli in ſolidũ tenẽtur. [d] Sed quo [e] caſu vn⁹ ex hæredibus ſolidũ [f] præſtiterit: repetitionem habebit à cohęrede familiæ erciſcundæ iudicio. [g] Ex quo quidem accidere Pomponius ait, vt & ſtipulatoris viæ vel itineris hæredes ſinguli in ſolidum [h] habeant actionem. [i] Sed quidã hoc caſu [k] extingui ſtipulationẽ putãt: [l] quia per ſingulos [m] adquiri ſeruitus non poteſt. [n] Sed non facit [o] inutilem ſtipulationẽ difficultas præſtationis. [p]

Per ſententiam & acceptilationẽ vnus ex hæredibus promiſſoris qui tenebatur in genere, poteſt liberari. Bartolus.

℣ Si tamen [q] †hominem [r] ſtipulatus, cum vno ex hęredibus ꝓmiſſoris egero: [s] pars dumtaxat cæterorum obligationi ſupererit, vt* exolui poſsit. [t] Idemq; eſt ſi vni ex hæredibus [u] accepto latum ſit. [x] Idemque eſt [y] in ipſo promiſſore, & fideiuſſoribus eius, quod diximus in hęredibus.

Vno ex hæredibus promiſſoris cõtra faciente, omnes tenentur pro hæreditaria portione. ſed ſi vni ex hæredibus ſtipulatoris contra fiat: pro parte ſua tantum ſtipulatio committetur ad intereſſe: ad pœnam vero committetur in ſolidum, licet alii agentes exceptione doli repellantur. Bartolus.

℣ Item ſi in facto [z] ſit ſtipulatio, veluti ſi ita ſtipulatus fuero, *Per te non fieri, neque per hæredem tuum, quo minus mihi ire agere liceat?* & vnus ex pluribus hæredibus ꝓhibuerit: tenentur quidem & cohæredes eius, [a] ſed familiæ erciſcundæ iudicio ab eo repetent quod præſtiterint. hoc & Iulianus & Põponius probãt. [b]

℣ Contrà autẽ ſi ſtipulator deceſſerit qui ſtipulatus erat ſibi hæredique ſuo [ire] agere licere: & vnus ex hæredibus eius ꝓhibeatur: intereſſe dicemus [c] vtrum in ſolidũ cõmittatur [d] ſtipulatio, an pro parte eius qui prohibitus eſt. Nã ſi pœna [e] ſtipulationi adiecta ſit: in ſolidum cõmittetur [f] [ſtipulatio.]

Pulchre hũc.§. Alcia.lib.Parado.1.ca.8.

Flo.vt & ſolui poteſt.

Approbatur per Bar.& Ia.

Stipulatio ad hæredẽ tranſit.

aliàs.l. adhuc.

Idẽ Bar. & Iaſ.

Idẽ an poſſit pluribus ſolui.

Iſta illatio placet Iaſ. & eſt de mente aliorum.

Placet Iaſo. quicquid dicat Barto.

e *Hominẽ.*ſ.dictum f eſt quòd ſtipulationũ quædam conſiſtunt in ꝑ dando, quædã in faciẽdo: & quædã recipiunt partis præſtationẽ ſui natura, & liberationem:quædam non.circa prædictam materiã ponitur talis caſus: ſi tamen &c.

f *Egero.* & parte accepero. *ADDITIO.* Dico quòd immo exponitur egero, id eſt ſuccubuero,ſecundum Barto.hic.

t *Exolui poſsit.*quo ſtacto priori liberatio cõtingit: alioquin cæteris nolẽtibus manẽt in ſuſpenſo, & hoc put dicit deberi in genere.

u *Ex hæredibus.* promiſſoris.Accurſius.

x *Accepto latum ſit.*vel liberatio contingat ei quando in ſpecie, vel vſquequo ab aliis ſoluatur, in ſuſpenſo ſit quando in genere. ſed videtur quòd ipſe & alij omnes ſtatim liberentur:vt.j.de accep.l. ſi ex pluribus.j.reſpon.

p *Præſtationis.* id eſt acquiſitionis, vel præſtationis per partes ſucceſsiue:vt.d.l.receptum.Accurſius.

q *Si tamen.*licet pars Stichi ſoluta nõ præſtet liberationem, cũ ſit in genere promiſſus eſt. & ſecundum hoc dic hominem, ſcilicet certum, ſecũdũ P. Alij dicunt f in genere:vt & ſ.locutus eſt.

r *Hominem.*ſ.dictum f eſt quòd ſtipulationũ quædam conſiſtunt in ꝑ dando, quædã in faciẽdo: & quædã recipiunt partis præſtationẽ ſui natura, & liberationem:quædam non.circa prædictam materiã ponitur talis caſus: ſi tamen &c.

s *Egero.* & parte accepero. *ADDITIO.* Dico quòd immo exponitur egero, id eſt ſuccubuero,ſecundum Barto.hic.

t *Exolui poſsit.*quo ſtacto priori liberatio cõtingit: alioquin cæteris nolẽtibus manẽt in ſuſpenſo, & hoc put dicit deberi in genere.

u *Ex hæredibus.* promiſſoris.Accurſius.

x *Accepto latum ſit.*vel liberatio contingat ei quando in ſpecie, vel vſquequo ab aliis ſoluatur, in ſuſpenſo ſit quando in genere. ſed videtur quòd ipſe & alij omnes ſtatim liberentur:vt.j.de accep.l. ſi ex pluribus.j.reſpon.

y *Idemq; eſt.*ſcilicet vt ſi promiſſor partem ſoluerit, vel in partem accepto latũ ei ſit,vt in reſiduo teneatur fideiuſſor:& ſic acceptilatio pro parte fiet,ſcilicet quando in ſpecie,licet in pẽdenti ſit donec reliqua pars ſoluatur quando in genere.Accurſius.

z *Item ſi in facto.* ſequitur de his quæ ſunt in faciendo.Sed quid eſt tũc in obligatione ſi promittis facere domum:an factum ſcilicet præciſe,vel intereſſe? Arg.quòd factũ.ſ. de aqua plu.ar.l.ſi tertius.§.officium.in fi. Itẽ an teneatur præciſe ad factũ? Reſpõ. poſt moram etiam ad intereſſe.Vel dic etiam ad factum agendo poteſt actor intereſſe conſequi, maxime ſi petiit fieri:& ſi nõ faceret,petiit intereſſe,argu.j. eod.l.ſi ſeruum.§.fina. &.ſ.de conſtit.pecu.l. promiſſor.&.ſ.de ope.liber.l. qui libertinos.*in fin.

a *Cohæredes eius.* quilibet pro portione hæreditaria: licet propter alienum factum.Azo.

b *Probant.* vt &.ſ. fami. erciſcun.l.inter.§. quod ex facto.&.l. hæredes.§.in illa.Accurſius.

c *Intereſſe dicemus.*in modo ſtipulandi.

d *Committatur.*ſingulis,& hoc mero iure.

e *Si pœna.*certa.

f *Committetur.* vt ſtricto iure omnes cohæredes pœnam petere poſsint:quia non quæritur cuius intereſſit.

Item.ſ.de condic.indebi.

a *Immutatur.*vt.j.de præto. ſtipu.l.prætoriæ.j.§.incertam.&.ſ. de cõdit.& demõ.l.cui fundus.Sed obiicitur de marito & vxore vt.C.de pri.do.l.vnica.Reſpon.conditio non mutatur,ſed condemnatio moderatur, vt aliter fiat perſonæ mulieris cũ ſuo priuilegio contra maritũ,

† *Id eſt qua litãs obligationis indiuiduæ quo ad libertatem, ſecundum Bal.*

& aliter hæredibus eius. Itẽ oppo.de lega.j. l.legatari⁹.ſed hic paſſiue,ibi actiue. Itẽ oppo.j.eo.l. eadem.§.fin. ſed ibi dices. Itẽ quid ſi vnus de hæredibus diſſentiat?Reſpon.ſtatur maiori parti. vel verius tenetur aliis: vt ſ.fami. erciſcun.l. hæredes.§.ſi incerto.

b *Non recipit.* ſui natura.

c *Veluti via.* vt &.j. de accep.l.& per iuſiurandum.§.j.&.ſ. eo. in princi.huius.l. &.ſ. de ſerui.l.viæ, & de lega. iij.l. fideicõmiſſa.§.pe.

d *Tenentur.*vt &.j.de regu. iur.l. ea quæ in partes.

e *Sed quo.*quod eſt in omnib⁹ prædictis. Ac.

f *Solidũ.*quod ſui natura non recipit diuiſionem,vt via, vel etiã debitum in genere vel alternatiue. & facit.ſ. famil. erciſcun.l. inter cõhæredes. §. quod ex facto.

g *Iudicio.*quia ꝓ parte expediri nõ potuit.

h *In ſolidum.* non ſolum hæredes promiſſoris in ſolidum tenentur.

i *Actionem.*cõtra.ſ.fami.erciſc.l.hæredes.§.an ea.in fi.§. Sol. ibi ventum erat ad æſtimationem: quia non præſtabatur via:ſed ad ipſam ſeruitutem in ſolidum agũt,licet peruenerit ad eã cauſam &c.vt.j.eo.l.pluribus.§.fi.&.j.proxi. &.j.eo.l.exiſtimo. Sed & ſi parte fundi cui viam ſtipulatus eſt,alienet: corrumpitur ſtipulatio:vt.ſ.de ſerui.l.pro parte.ratio eſt,quia ſtipulatio ad hæredem, non ad emptorẽ tranſit: vt.ſ.de vſufru.l.ſed & ſi quis.*§. ſi operas.Item contra.ſ.de ſer.ruſti.prædi.l.ſi vnus.§.fi.ſecũdum vnam literam.Solu.vt ibi.Accurſius.

k *Hoc caſu.* id eſt ſtipulatore itineris decedente, vt ratio ſequens probat.Azo.

l *Putant.* ſed male.videbatur enim quòd ſicut vnus ex pluribus dominis pro parte ſeruitutem acquirere non poteſt:vt.ſ.de ſerui.l.pro parte.ita ſtipulatio facta per defunctum, non tranſit ad hæredes.quod falſum eſt:immo ſingulis acquiritur.

m *Per ſingulos.*id eſt per quoſdam ſine aliis.vel dic facile,vt ſtatim dicam.

n *Non poteſt.* facile diuerſis temporibus. hoc enim vix contingit:contingere tamen poteſt:vt.ſ.cõmunia prædi.l.fi.& de ſerui. ruſti.prædi.l.ſi vnus.in prin.l.&.j.eo.l.pluribus.§.& ſi.& hoc in impoſitione ſeruitutis in re communi facienda: vt ibidem dicitur.ſed hæc difficultas non impedit præſtationem ſeruitutis, vt ſtatim ſubiicit:ergo nec acquiſitionem.Azo.

o *Sed non facit.* valet enim ſtipulatio: & ſinguli [b] in ſolidũ penẽtere poſſunt: ſed difficile eſt vt idem pluribus ſolui poſsit. Azo. ſed hæc difficultas nõ impedit quo minus in ſolidum agatur.habebit ergo [c] vnus cohęredum partem alterius,ex quo in ſolidum agit ſecundum quoſdam.& ſecundum hoc qui primo agit,obtinet,& vtitur ſeruitute.Sed Io. [d] nõ refert ad proximum dictum, ſed in genere dicit.q.d.impoſsibilitas vitiat,non difficultas:vt.j. l.continuus.§.illud.nam ſi pauper centum marchas mihi promittat, tenetur.licet ergo ſit difficultas, poterit tamẽ fieri per partes ſucceſsiue: vt.ſ.communia prædio.l.fi. & ſecũdum hoc qui primo agit,obtinet:ſed non vtitur ſeruitute,niſi quãdo omnes egerint.argu.d.l.receptum.ſ.communia prædio. & facit.ſ.de actio. empt.l.ſi. ſi vero non præſtetur via, agit ad intereſſe quod diuiſ

BIU Cujas

a *Sed qui.* licet autem in solidum committatur.
b *Prohibiti.* & ideo eorum interest.
c *Exceptione.* quæ semper nititur æquitate: vt. ff. de excep. do. l. j. & sic ille qui agit, petit pro parte sua tantum interesse & pœnam: vt. j. eo. l. eadem. §. Cato. & facit. ff. si quis cau. si seruus. §. fi. Item. ff. de manu. testa. si ita.
d *Tunc pro parte.* quia naturalis causa nulla est quare eis non prohibitis cum effectu debeatur. & fa. ff. si quis cau. l. si seruus. §. fi.
e *Stipulatio.* quia tantum eius interest: sed cohæredum non. Azo.
f *Idem iuris.* id est eadem pœnæ distinctio: vt & hic pœna adiecta committatur in solidum petitio hæredibus stipulatoris, prohibito vno: pœna non adiecta pro parte prohibiti. R.
g *In illa.* quod in illa, per te non fieri.
h *Licere.* miranda nouitas, subtilis subtilitas: quis eam ruminabit? sed hæc verba expone vt. j. eo. l. stipulatio ista.
i *Sed hæc differentia.* scilicet pœnæ adiectæ, vel nó adiectæ. Vel ita vt hic stipulatio quæratur illi soli qui prohibetur, non etiam cohæredi, nisi forte pœnam stipulatus sit. promissoris autem hæredes omnes omnino tenétur vno prohibente. Accursius.
k *Ex hæredibus.* stipulatoris.
Committatur. stricto iure: aliud per doli exceptio. vt dictum est. Accursius. *ADDITIO.* Istud non est verum in omnibus stipulationib⁹ pœnalibus, scilicet quòd in effectu stipulatio pœnalis non committatur si alicuius non interest, vt colligitur hic ex doctrina Bar. & Ia. qui ponit sex limitationes ex isto tex.
m *Quia hic.* in stipulatione pœnali.
n *Non quærimus.* quo ad committendam: vt. j. eo. stipulatio ista habere. §. alteri.
o *Hæredibus.* promissoris. Accursius.

sed qui [a] non sunt prohibiti: [b] doli mali exceptione [c] summouebuntur. Si verò pœna nulla apposita sit: tũc pro parte [d] eius tantum qui prohibitus est, cõmittetur stipulatio. [e]

III. VLPIANVS libro quadragesimonono ad Sabinum.

IDem † iuris [f] est & in illa [g] stipulatione: *mihi hærediq; meo habere licere?* [h] Sed hæc differentia [i] illam habet rationem, quòd vbi vnus ex hæredibus [k] prohibetur, non potest cohæres ex stipulatu agere, cuius nihil interest, nisi pœna subiecta sit. nam pœna subiecta efficit, vt omnibus committatur: [l] quia hic [m] non quærimus [n] cuius interfit. Enimuero vbi vnus ex hæredibus [o] prohibet, omnes tenentur hęredes. Interest enim prohiberi, à nemine prohiberi.

IIII. PAVLVS libro duodecimo ad Sabinum.

EAdem [p] † dicemus & si dolum abesse à te hæredeq́ue tuo stipulatus sim: & aut promissor aut stipulator pluribus hæredibus relictis decesserit.

Pœna adiecta facto indiuiduo, si contra fiat per vnum ex hæredibus promissoris, pro parte hæreditaria committitur contra omnes. in facto vero indiuiduo, pro parte contra facientis tantummodo: sed aduersus ipsum promissorem in solidum. Bar.

CAto * libro quintodecimo scribit: Pœna certæ [q] pecuniæ promissa si quid aliter factum sit: [r] mortuo ꝑmissore, si ex pluribus hæredibus [s] vnus cõtra q̃ cautum sit, fecerit: [t] aut [u] ab omnibus hęredibus pœnam committi ꝑ portione hęreditaria, [x] aut [y] ab vno [z] [tantum] pro portione sua. [a] Ab omnibus, [b] si id factum de quo cautum est, indiuiduum sit, veluti *iter fieri*: [c] quia quod in partes diuidi non potest, ab omnibus quodãmodo factum videretur. [d] At si de eo [e] cautum sit, quod [f] diuisionẽ [g] recipiat, veluti, *amplius non agi*: [h] tum eum hęredem qui aduersus ea fecit, pro portione sua solum pœnam [i] committere. [k]

* *Vide in hũc. §. commentarios Vdalrici Zasii.*

p *Eadem.* quæ dicta sunt in illa parte non fieri: & alia proxi. Ac.
q *Certæ.* i. certa pœna.
r *Aliter factũ sit.* quàm promissum est.
s *Pluribus hæredibus.* promissoris.
t *Fecerit.* & sic obligatio inceperit ab hærede.
u *Aut.* i. aliquando.
x *Hæreditaria.* s. tãtũ.
y *Aut.* id est aliquãdo &c. Accursius.
z *Ab vno.* vt si pœna erat in. xx. &. iiij. erant hæredes, cadat cõtra faciens in. v. & alij nullo modo.
a *Pro portiõe sua.* quilibet, etiã vno solo faciẽte cõtra ꝑmissionẽ.
b *Ab omnibus.* cõmittit scilicet pœna ꝑ portione hæreditaria.
c *Fieri.* vel non fieri scilicet cum promisi per me nõ fieri quo minus per fundum meum tibi agere liceat. R. & secundum hoc supplebis non fieri, scilicet per me &c. sed hoc exemplum nõ videtur bonum: quia inter hoc quod hic exigitur, [a] & illud quod modo specificasti, scilicet per me nõ fieri &c. fit. j. similitudo. ibi, differentiæ &c. vsque illuc: sed videamus &c. sed potest tueri vt dicas quòd ibi fit similitudo, scilicet inter primum. s. iter fieri: & hoc secũdũ, per te nõ fieri: quod satis placet. Vel dic nõ fieri. s. aliquid aliud per quod impediatur meũ iter. at illa, per te nõ fieri quo minº mihi agere liceat, est generalior. prima placet. Sed quę est differentia inter hanc stipulationem iter fieri, & hanc secundam, per te non fieri &c? Respon. prima vt fiat & præstetur, secũda vt præstitum non impediatur. & forte alius præstiterat: non ille qui modo promittit non impediturum.

a *Id est, exprimitur. s. iter fieri.*

d *Factum videretur.* sed ille tenetur familiæ erciscũdæ cohæredibus. & facit. ff. de ope. no. nun. l. de pupillo. §. si plurium. Ac.
e *At si de eo.* s. facto. secus autem in dato promisso, id est in promissione dandi: vt. j. l. proxi. §. fina. Accursius.
f *Quòd.* id est quia.
g *Diuisionem.* speciale in hoc facto quòd sit diuiduum. sed sui natura omnia facta sunt indiuidua: vt. ff. eo. l. ij. in prin.
h *Non agi.* condictione certi, quæ ex mutuo vel ex stipulatu descendit. R. vel alia etiam actione. Accursius.
i *Solum pœnam.* j. l. proxi. §. fina. cõtra. sol. cum aliquid fieri vel non fieri ꝑmittitur: hæc distinctio diuidui & indiuidui est adhibenda, ibi cũ aliquid dari ꝑmissum est, secũdũ Io. idẽ secũdũ Ir. per hæc verba distinctio diuidui & indiuidui ad factũ pertinet, nõ ad dationẽ &c. ratio est: quia quod ab vno dari debet, melius potest per aliũ dari, q̃ vniº factũ per alterũ explicari: & ideo nõ imputatur cohæredi si nõ adimpleat factum alterius cũ est diuiduum. nec etiam potest facere cohęredẽ habere ratũ, sicut potest pro eo soluere. vel hic & ibi cõmittitur, sed nõ quantum ad exactionem. & dic plenius vt no. ff. si quis cau. l. si seruus. §. fi. Ac.
k *Committere.* quia actiones hæreditariæ ipso iure inter hęredes diuisæ sunt. Accursius.

Præstari.

BIU Cujas

a *Peccari.* id est prohiberi: quia peccat qui prohibet. Accursius.

b *Non fieri.* quam habes.ff.eo.l.ij.§.fi.

c *Sed videamus.* hanc scrupulosam literam sic intellige: Fecerat supra comparationem inter casum illum, iter fieri: & illum, non fieri quo minus ire &c. nam agere ire liceat. nunc autem obiicit contra hanc similitudinem dicendo, ne, id est an in hoc casu iter fieri, qui est primus huius.§. non sit idem quod in hoc sequenti casu, ire agere licere, ad quem eū compararis? sed magis idem quod in hoc sequenti de rato: hoc est dicere an non sit indiuiduū, sed magis diuiduum: vel dic econtra, vt verbum hoc non referas ad iter fieri: sicut supra: sed ad iter non fieri: & sic econtra. & certe dicit Paulus nō esse idē, scilicet hoc casu iter fieri, quod est in isto de rato. nā illic de rato est diuiduum factū: vt subiicit. at hic iter fieri vel ire agere licere: est indiuiduū, vt dictum est: & hoc si habeas, Pau. respon. non esse idem. & sic Py. sed alibi deest non. & tūc dic: nec hic cū nō amplius agi stipulor: non sit idem quod est cum stipuler per te non fieri &c. & vtique non idem est, sed magis idem quod in illa Titium hæredemque &c. & vere idem est hic. nam hac stipulatione, Titium hæredemque &c. solus tenetur qui non habuit ratum, & solus ex stipulatione aget. & sic vbi factum est diuiduum, non differt inter hæredes stipulatotis & promissoris.

Vterq; intellectus placet Bar. & P. displicet tamen Ias. quia cōparatio sit ad dissimile sicut si fieret de Titio nigro ad Titiū album. ideo dic vt p eūdē hic in fi.2. colum. † Rapha. & Ale. hic dicūt istum textum singul. ad hoc, quòd licet pmissio de defendendo in causa euictionis sit diuidua ex parte hæredū pmissoris, si agatur vt defendat: tamen sec⁹ ex parte hæredum stipulatoris. nam ex parte eorum est diuidua. Alex. tamē dicit hoc sibi nō placere: quia semper ex vtraque parte est indiuidua. possemus tamen sustētare opi. Rapha. p istiū text. dū dicit vtilitatis causa: quæ verba importantiū dicere, sicut speciale est, iuxta l. seruū. cū glo. j. rē pupi. sal. fo. & sic dicemus speciale esse ex parte stipulatoris. Bolo. b Ista non placet Bartolo. c Ibi loquitur quando res est pluriū tempore cautionis. Bartolus.

Differētiæ hanc esse rationem, quòd in priore casu omnes cōmisisse videtur (quòd nisi in solidum peccari[a] non poterat) illam stipulationem, *Per te non fieri*[b] *[neque per hæredem tuum] quo min⁹ mihi ire agere liceat?* Sed videamus,[c] ne non idē hic sit, sed magis idem[d] quod in illa stipulatione, *[e]Titiū hæredémque ei⁹ ratum habiturum?*[f] [Et Paul⁹ respondit non idem esse.[g]] Nā[h] hac stipulatione & solus[i] tenebitur[k] qui non habuerit ratum: & solus aget,[l] à quo fuerit petitum: ídque & Marcello videtur: quamuis ipse domin⁹ pro parte ratū habere nō potest.[m]

Stipulatio dupli, fructuaria, damni infecti, & de operis noui nuntia. si ad interesse committitur, inter hæredes stipulatoris diuiditur: secus si ad factum. Bartolus.

¶ Si is qui † duplam stipulatus est, decesserit pluribus hæredibus relictis: vnusquisque ob euictionem suæ partis pro portione sua habebit actionem. Idémque est in stipulatiõe quoque fructuaria,[n] & damni infecti,[o] & ex operis noui nũtiatione. Restitui[p] tamen opus ex operis noui nuntiatione pro parte non potest. Hæc [q]vtilitatis causa ex parte stipulatorum recepta sunt. Ipsi autem promissori pro parte neq; restitutio,[r] neque defensio contingere potest.

Hic ponitur tertia diuisio stipulationum quadrimembris. nam omnis stipulatio siue contineat dari, siue fieri: item siue sit diuidua, siue indiuidua, est vel iudicialis, vel prætoria, vel conuentionalis, vel communis: de quibus pone exemplum vt in text. vsque ad.§. stipulatio. Paulus.

V. POMPONIVS libro vicesimosexto ad Sabinum.

STipulationū aliæ iudiciales sunt, aliæ prętoriæ: aliæ cōuētionales: alię cōmunes prętorię & iudiciales[s]. Iudiciales[t] sūt, quas prætor introduxit: vt est stipulatio damni infecti. & cum his etiam continentur ædilitiæ stipulationes: quia ædiles prætores erant. Conuentionales stipulationes sunt quæ fiunt inter contrahentes: vt si vendo tibi librum certo pretio, & cum hoc stipulor à te quòd vadas pro me Romam. quia hæc stipulatio est conuentionalis. Communes stipulationes sunt, quæ proficiscuntur à iudicis officio, & à prætoris iurisdictione: sicuti est rem pu. fal. fo. nam aliquando hoc fieri præcipit iudex aliquando ipse prætor. Item duplæ stipulatio pro aliqua re vendita venit à iudice: & pro animali forte morboso venit ab ædilitio edicto. [*STIPVLATIO.*] Nunc post diuisionem stipulationum ponit definitionem stipulationum: dicens quòd stipulatio est verborum conceptio, qua ille qui promittit, interrogatus promittit se facturum id quod ab eo petitur. Satisacceptio autem est stipulatio quæ continet & secum trahit fideiussorem, vel pignorum dationem: & ponit similitudinem: quia sicut satisfacere est soluere quod debemus, ita satis accipere est dare fideiussores vel pignora, quibus quis contentus esse debet: qui fideiussores vel pignora obligabuntur sicut principalis promissor. [*SI SORTEM.*] Titius promisit mihi .c. soluenda in festo Paschæ: & si non solueret, tunc promisit pœnam. l. aureorum. moritur Titius relictis duobus hæredibus. vnus hæredum soluit medietatem sortis, scilicet. l. termino aduenient: alter hæres nihil soluit. quæritur an nihilo minus pœna. l. committatur in solidum? Et respon. quod sic contra ambos hæredes. sed ille qui moram fecit in soluendo, debet seruare cohæredem suum indemnem. Idem est si arbiter ex compromisso facto sub pœna, tulit sententiam. nam si vnus hæredum paruit sententiæ, alter non: nihilo minus committitur pœna in solidum. nam in huiusmodi stipulationibus nō potest aliter constitui, quin fiat iniuria stipulatori. Fran.

a *Differētiæ.* Stipulatio dupli, fructuaria, damni infecti, & operis noui nuntia. si ad interesse committitur, inter hæredes stipulatoris diuiditur: secus si ad factum. Bartolus.

b *Per te non fieri.* Vel tertio dic defensio in causa euictionis de qua primo dixerat. nam nec venditor nec alter eius hæredum potest particulariter defendere emptorem in causa euictio. vt infra eo. in executione. §. in solidum. & l. cum ex causa. Item hæredes promissoris de dam. infect. pro partibus tenentur: vt infra de præto. stipul. l. ij. §. incertam. Apparet ergo ex prædictis quòd hæredes vendentis & ædificantis post prohibitionem nō possunt liberari particulariter satisfaciēdo, nec à principali, nec à pœna si quæ fuerit promissa. Idem de defensore: vt in fin. §. no. modo, sed secus dic in hæredibus fructuarij, cum diuisionem recipiat vsusfruct. restitutio. Et idem in damno dato post satisdationem de damno infecto, vt dictum est. Accursius.

c *Sed videamus.* hanc scrupulosam literam sic intellige: Fecerat supra comparationem inter casum illum, iter fieri: & illum, non fieri quo minus ire &c. nam agere ire liceat. nunc autem obiicit contra hanc similitudinem dicendo, ne, id est an in hoc casu iter fieri, qui est primus huius.§. non sit idem quod in hoc sequenti casu, ire agere licere, ad quem eū comparasti? sed magis idem quod in hoc sequenti de rato: hoc est dicere an non sit indiuiduū, sed magis diuiduum: vel dic econtra, vt verbum hoc non referas ad iter fieri: sicut supra: sed ad iter non fieri: & sic econtra. & certe dicit Paulus nō esse idē, scilicet hoc casu iter fieri, quod est in isto de rato. nā illic de rato est diuiduum factū: vt subiicit. at hic iter fieri vel ire agere licere: est indiuiduū, vt dictum est: & hoc si habeas, Pau. respon. non esse idem. & sic Py. sed alibi deest non. & tūc dic: nec hic cū nō amplius agi stipulor: non sit idem quod est cum stipuler per te non fieri &c. & vtique non idem est, sed magis idem quod in illa Titium hæredemque &c. & vere idem est hic. nam hac stipulatione, Titium hæredemque &c. solus tenetur qui non habuit ratum, & solus ex stipulatione aget. & sic vbi factum est diuiduum, non differt inter hæredes stipulatotis & promissoris.

d *Magis idem.* scilicet sit. Ir.

e *In illa stipulatione.* videri potest.

f *Habiturum.* vbi stipulatio diuidi potest.

g *Non idem esse.* Py. est non. sed aliàs deest non.

h *Nam.* vere non est idem in hac stipulatione quod in illa, secundum primos duos casus, scilicet iter fieri, & non fieri: & per te non fieri quo minus ire &c. nam &c.

i *Et solus.* ex hæredibus promissoris.

k *Tenebitur.* nomine pœnæ.

l *Solus aget.* ex hæredibus stipulatoris. Accursius.

m *Non potest.* immo potest: vt. j. rem ra. ha. si procurator. ij. respon. Solu. vt ibi. Item facit. ff. ad le. Fal. l. pœnales. §. Iulianus. & infra de præto. stipu. l. prætoriæ. §. incertam. & ff. fami. ercis. inter cohæredes. §. si quis. Accursius.

n *Fructuaria.* vt si stipulatus sum te vsurum & fruiturum arbi. boni viri, & finito vsufru. restituturum. de qua habes. ff. vsufru. quemad. ca. l. j.

o *Et damni infecti.* Stipulatio damni infecti diuiditur inter hæredes stipulantis: vt hic, & ff. de præto. stipu. l. prætoriæ. §. incertam. Idem in actione in factum qua agitur vt destruatur quod factum est post nuntiationem: vt subiicit. sed licet vnus agat de hæredibus stipulantis, vel contra vnum de hæredibus promissoris, totum opus restitui vel destrui debet: aliàs non liberatur cōuentus, vt subiicit: vt. d. l. prætoriæ. in princ. & ff. de ope. no. nun. k. antepe. §. quæsitum.

p *Restitui.* quamuis dixerimus vnumquemque hæredum agere pro parte, non tamen restitutio, id est destructio noui operis fit pro parte.

q *Hæc.* vt pro parte agere possint hæredes stipulatoris.

r *Neque restitutio.* id est destructio noui operis. & hoc pro eo quod est factum facta nuntiatione. Io. & quod subiicit, neque defensio, scilicet nomine[b] ædium pro dam. infec. Io. quia aut pro toto est cauendum, aut in totam possessionem fit missio: vt. ff. de dam. infec. l. in stipulatione. Sed contra. ff. de nego. gest. l. si communes.[c] sed ibi est sol. sed Ir. hic exemplificauit quòd si quis promiserit se defensurum: pro parte defendendo non liberatur. Vel tertio dic defensio in causa euictionis de qua primo dixerat. nam nec venditor nec alter eius hæredum potest particulariter defendere emptorem in causa euictio. vt infra eo. in executione. §. in solidum. & l. cum ex causa. Item hæredes promissoris de dam. infect. pro partibus tenentur: vt infra de præto. stipul. l. ij. §. incertam. Apparet ergo ex prædictis quòd hæredes vendentis & ædificantis post prohibitionem nō possunt liberari particulariter satisfaciēdo, nec à principali, nec à pœna si quæ fuerit promissa. Idem de defensore: vt in fin. §. no. modo, sed secus dic in hæredibus fructuarij, cum diuisionem recipiat vsusfruct. restitutio. Et idem in damno dato post satisdationem de damno infecto, vt dictum est. Accursius.

s *Tipulationum.*] ACCVRSIVS. In hac. l. ponitur diuisio stipulationum: quia aliæ sunt iudiciales, aliæ sunt prætoriæ, aliæ conuentionales, aliæ communes tā prætoriæ quàm iudiciales. & prosequitur per ordinem declarando: dicens quòd iudiciales sunt quæ proficiscuntur à mero iudicis officio: vt est cautio de dolo. Exemplum: Creditor cum sibi solutum est, debet reddere pignus debitori, & cum hoc iudicis officio compellitur cauere quòd pignus illud nulli alteri vendidit: vel si sit res immobilis, quòd nullam seruitutem illi rei pignoratæ imposuit. Prætoriæ vero stipulationes sunt, quas prætor introduxit: vt est stipulatio damni infecti. & cum his etiam continentur ædilitiæ stipulationes: quia ædiles prætores erant. Conuentionales stipulationes sunt quæ fiunt inter contrahentes: vt si vendo tibi librum certo pretio, & cum hoc stipulor à te quòd vadas pro me Romam. quia hæc stipulatio est conuentionalis. Communes stipulationes sunt, quæ proficiscuntur à iudicis officio, & à prætoris iurisdictione: sicuti est rem pu. fal. fo. nam aliquando hoc fieri præcipit iudex aliquando ipse prætor. Item duplæ stipulatio pro aliqua re vendita venit à iudice: & pro animali forte morboso venit ab ædilitio edicto. [*STIPVLATIO.*] Nunc post diuisionem stipulationum ponit definitionem stipulationum: dicens quòd stipulatio est verborum conceptio, qua ille qui promittit, interrogatus promittit se facturum id quod ab eo petitur. Satisacceptio autem est stipulatio quæ continet & secum trahit fideiussorem, vel pignorum dationem: & ponit similitudinem: quia sicut satisfacere est soluere quod debemus, ita satis accipere est dare fideiussores vel pignora, quibus quis contentus esse debet: qui fideiussores vel pignora obligabuntur sicut principalis promissor. [*SI SORTEM.*] Titius promisit mihi .c. soluenda in festo Paschæ: & si non solueret, tunc promisit pœnam. l. aureorum. moritur Titius relictis duobus hæredibus. vnus hæredum soluit medietatem sortis, scilicet. l. termino aduenient: alter hæres nihil soluit. quæritur an nihilo minus pœna. l. committatur in solidum? Et respon. quod sic contra ambos hæredes. sed ille qui moram fecit in soluendo, debet seruare cohæredem suum indemnem. Idem est si arbiter ex compromisso facto sub pœna, tulit sententiam. nam si vnus hæredum paruit sententiæ, alter non: nihilo minus committitur pœna in solidum. nam in huiusmodi stipulationibus nō potest aliter constitui, quin fiat iniuria stipulatori. Fran.

t *Iudiciales.* scilicet stipulationes. Accursius.

BIU Cujas

a *Cautio.* cum super aliqua alia re principaliter cognoscit,& ex officio iudicis cautionem interponit,iudicialis est cautio : vt de dolo,vt hic.& est exéplum.ff. de pign. actio.l.creditor. & de rei vindi.l.si post acceptum. Accursius.

b *Prætoriæ.*cũ principaliter aditur vt caueat:vt cautio damn.infect.vt subiicit.&.ff.de dam.infect.l.ptor.§.de eo opere.versi.in eũ.[2] &l.dies.§.hocaũt.&.l. hoc ãpli⁹.i prĩ. Itẽ cautio legatorũ:vt.ff.vt leg.ca.l.j.in prin.Itẽ ędilitię,quando emptor agit contra venditorẽ vt caueat de vitiis & morbis, vt subiicit : vt ff.de ædil. edic.l.j.§. aiunt.&.l.si venditor.& l.taq;.&.l.ædiles.quia hi ædiles erant prætores:vt institu.de iure na.§. prætorum. & sic istæ cautiones veniunt à iurisdictione prætoris,vt subiicit:vt insti. de diui.stipu.§. prætoriæ.Item differunt scilicet prætoriæ & iudiciales:quia prætorias [b] induxit prętor mortuo⁹: sed iudiciales alij iuris prudentes.Sed Io. etiã addit aliã differentiã,[c] quia prætoriæ sũt,quæ per solum iudicem ordinarium interponuntur.iudiciales, quæ per quẽlibet,etiam delegatum.Sed videtur quòd cautio dãni infecti sit cõmunis:vt.ff.de dam. infec.l.j. &.iiij.&.j.eadem.l.§. cõmunes. sed ibi statim dices.Cõmunes[d] autem sunt quæ quãdoque principaliter,quandoque secundario petuntur:vt rem pup.sal.fo.si enim tutorem legitimũ habeo,ob hoc ipsum iudicem adeo vt satisdet. Item si non habeo: adeo vt habeam,& satisdet,& sic secundariò. Item si plures sumus tutores,possum adire,vt & tutor solus administret & satisdet,vel permittat mihi administrare,& recipiat satisdationem:& sic secundariò:vt institu.de satisda.tuto.§.j.&.ij. Item cautio de rato. quod dic vt institu.eo.de diuisi.stipu.§.communes.Sed hic videtur appellare communes quæ à prætore mortuo interponũtur,& per iudicem viuentem expediuntur:vt.j.eo.§.communes. sed dic vt ibi. Accursius.

c *Eorum.*id est contrahentium.

d *Quarum.*q.d.vbicunque & in quacũque re potest fieri alius contractus & stipulatio,tenebit regulariter:sed fallit quãdoque. & ideo dixit penè, vt propter rem sacram & religiosam, & liberum hominem:quorum venditio valere potest inter ignorãtes,non autem stipulatio:[e] vt.ff.de contrahen.empt.l.& liberi.& infra eo.l.inter stipulantem.§.sacram.

e *Nam.*q.d.bene dixi fere,vbi potest fieri alius contractus,potest fieri & stipulatio:quia & post celebratum contractum potest supponi.& hoc est,nam &c.

f *Rem.*quæ necessaria est:vt.ff.qui satisda.cog.l.de die.§. tutor.

g *Nam & prætor.*mortuus.sed si hac ratione dicatur cõmunis, ergo omnis prętoria est cõmunis:& sic de dãno infecto : vt.ff.de dam.infec.l.j.&.l.iiij.§.j.vnde dic q̃ istud nõ est probatio q̃ sit cõmunis:sed probat dictam stipulationẽ debere interponi, hoc modo.bene dico debere eam interponi.nam &c. Accursius.

h *Si aliter.*id est si sine iussione non caueat.

i *Item duplæ.*non solum superior est probabilis & interponenda,sed & hæc.

k *Ab iudice.*viuo.

l *Ab ædilitio.* vt seruo vendito & aliis pretiosis rebus : vt.ff.de euic.l.emptori.& hæc est communis:quia principaliter & secũdario potest adiri iudex super talibus. Accursius.

quę dũtaxat à mero iudicis officio ꝓficiscunt: veluti de dolo cautio.[a] Prætoriæ,[b] quæ à mero prętoris officio proficiscuntur:veluti damni infecti.Prętorias autem stipulationes sic audiri oportet,vt in his contineãtur etiam ædilitię.nam & hæ ab iurisdictione veniunt. Cõuentionales sunt, quæ ex conuentione reorum[c] fiunt. quarum[d] totidẽ genera sunt,quot, penè dixerim,rerũ cõtrahendarum. nam[e] & ob ipsam verborũ obligationem fiunt,& pendent ex negotio contracto. Cõmunes sunt stipulationes,veluti rem[f] saluam fore pupilli.nam & prętor[g] iubet rẽ saluã fore pupillo caueri,& interdum iudex,si aliter[h] expediri hæc res nõ potest.Item duplæ[i] stipulatio venit ab iudice,[k] aut ab ædilitio[l] edicto.

Stipulatio sumitur pro interrogatione & responsione, & debet continere aliquid in futurum præstandum.Satisdatio vero sumitur pro principali obligatione & accessoria,puta fideiussoris.Pau.

¶Stipulatio autem est verborũ conceptio,[m] quibus is qui interrogatur,daturum,facturúmve[n] se [id] quod interrogatus est,[o] responderit.

Satis acceptio est cum fideiussore.Bar.

¶Satis acceptio est stipulatio, quæ ita obligat promissorem,[p] vt adpromissores[q] quoque ab eo accipiantur,id est qui idem promittunt.[r] Satis autem accipere[s] dictum est eodem modo, quo satisfacere.[t] Nam quia id quo quis contentus erat,ei pręstabatur:satisfieri[u] dictum est. & similiter quia tales,quib⁹ cõtentus quis futurus esset, ita dabantur,vt verbis obligarentur, satis accipi dictum est.

Protestatio partis ab vno ex cohæredibus,non impedit quin pœna committatur in solidum in obligatione dandi.Bartolus.

¶Si fortẽ promiseris:& si ea soluta non esset,pœnam: etiamsi vnus ex hæredibus tuis portionem suam ex sorte[x] soluerit,nihilo min⁹ pœna cõmittetur,[y] * donec portio cohæredis soluatur.[z] Idémque est[&] de pœna ex cõpromisso,si vnus[a] paruerit,alter nõ paruerit[b] sententiæ iudicis.[c] sed à cohærede ei[d] satisfieri debet.[e] nec enim aliud in his stipulationib⁹ f sine iniuria stipulatoris cõstitui potest.[g]

m *Conceptio.*ex qua oritur obligatio quæ verborum dicitur. & sic aliud est stipulatio:aliud verborum obligatio.sed quidam dicunt idem esse.[f]

n *Daturum factúmve.*in futurum.& licet etiam dicat dare:tamen pro futuro ponitur,scilicet in id tempus quo est facienda solutio.non ergo valet si dicã,promittis quod das:vel promitto quod do.fallit in illa,sanum esse,& similibus : vt.ff. de euic.l.si ita quis.Itẽ in iudicio sisti:[g] vt.j.e. l.quotiens quis.& forte quia verba infinitiui modi etiam ad futurum respiciunt.& ideo dicuntur infinita,quia omne tẽpus respiciũt. recte enim dicitur[h] volui legere,volo legere, & volam legere. Item secus[i] est in pacto : vt supra de pact.l.tale. in princ.

o *Interrogatus est.*sec⁹ si ad aliud respõ.Quid si se facturum vel curaturum quòd alius quid det vel faciat?Respon. de se promittit. Item opponitur.ff. de euic.l. quia dicitur.vbi fit per verba præsentis temporis. sed & ibi interpretatur pro interesse poni : vt ibi dicitur. *ADDITIO.* Dic q̃ ibi loquit quando quis promittit de facto alterius per verbũ præsentis temporis.Pau.

p *Promissorem.* id est principalem reum.

q *Adpromissores.*id est fideiussores.

r *Promittunt.* modo plus,interdum minus.

f *Capiendo stipulationẽ pro eius effectu.B.*

g *Vel dic quòd non fallit,& in illis legibus ꝓ verba ꝓsentis tẽporis interponitur:stipulatio tamen refertur ad tẽpus futurum secundum Bart.*

h *Idẽ Bar. P.Alexã. & Ia.*

i *Immò idẽ secundum Bar.P.& Ias.*

* *Flo. pœnã cõmitt.*

s *Accipere.*ex parte stipulatoris.

t *Satisfacere.*ex parte promissoris.

u *Satisfieri.*pignorum vel fideiussorum datione,vel solutione: vt &.ff.de pign.act.l.si rem.§.fin.&.l.sequen.& facit.ff. qui satisda.cog.l.j.&.j.de verb.signi.l.satisdationis.&.j.de præto. stipu. l.prætoriæ.& de colla.bon.l.j.§.iubet.

x *Ex sorte.*aliàs ex parte.

y *Cõmittetur.*etiã in solidũ:vt tantũ pro parte hæreditaria omnes teneãtur,& etiã qui suam partem soluit in solidũ.sed ꝓ parte soluta obstat exceptio opposita à soluente:vt.ff.si quis cau.l.si seruus.§.j.secundũ Azo.Sed Io.dicit[k] non obstare except.etiã pro parte soluẽtis,& inhæret illi verbo,nec enim &c.in fi.huius.l.& alia qua dicitur,nil ꝓdest &c.vt.ff.famil.erciſc.l.hæredes.§.in illa.quia ista loquitur in contractibus:illa si quis cau.in iudiciis.l Item videtur pro parte tantum cõmitti pœna:vt.ff.e.l. eadem.§. Cato.ibi,at si de eo &c.Solu. vt ibi[m] Item contra.ff. si quis cau. l.si seruus.§.j.Solu. ibi in facto : vel ibi in iudiciis : vt dixi. Sed op.his solutionibus ex eo quod subiicit stare sententiæ arbitri. nam stare sententiæ,factum est,& diuiduum:sed speciale, ne lites multiplicentur,& metu pœnæ pareatur sententiæ.

k *Et bene Bar.P.& Ias. l Vel ꝓparatoriis iudiciorum. Bart. Pau. & Alexã.*

m *Ibi loquitur quãdo pœna adiicitur facto diuiduo: hic quando pœna adiicitur dationi diuiduæ. Bart. Pau. & Ia.in cõtrarium.*

z *Soluatur.* nam hoc erat in promissione,scilicet pœnam solui: nisi tota sors soluatur:vt supra de act. empt.l. Lucius. idem in pignore:vt.C.de distrac.pig.l.quandiu.

a *Si vnus.* compromittentium:cum essent plures ex vna parte, vel vna hæredum. Azo.

b *Non paruerit.*vt committatur in solidum,id est in totũ,vt teneatur quilibet pro parte:vt.ff. Accursius.

c *Iudicis.*id est arbitri.

d *Ei.* qui paruit.

e *Debet.* familiæ erciscun. vel communi diui. propter pœnam eius facto commissam.

f *In his stipulationibus.*quæ scilicet fiunt in contractibus.

g *Constitui potest.* cum omnes hæredes quantum ad hanc obligationem

BIU Cujas

a Idē Bar. P. & Ale. canonistæ tamē dicūt quòd de æquitate solūetis p̄ parte non committitur. *fundus.

gationem prò vno & vicem vnius sustineant: [a] vt.ſ.de condit.& de.l.cui fundum. * Item quod de sorte solutum est, computat in pœnam:nisi adiectum esset vtrumque præstari non soluta pecunia tota:vt.ſ.de excep.do.l.apud.§. Labeo.& de transac.l.qui fidem.Si quæras,quæ est ratio inter danda & facienda? Respon.vt dixi in.§.Cato. Vel dic propter singularia præcepta pecuniæ : vt.ſ. si cer. peta.l. singularia. Item nota quòd quidam dicunt,quòd si vnus partem soluat pro rata : & de sorte & de pœna videtur soluisse. sed hoc vnde? Item facit.j. eodem.l. in executione.§.item.Ac.

Is cui bonis est interdictum: potest sibi acquirere, non autem obligari etiam naturaliter. Bartolus.

VI. VLPIANVS libro primo ad Sabinum.

IS cui bonis interdictum est, [a] stipulando sibi adquirit: tradere verò non potest, vel promittendo obligari: & ideo nec fideiussor p̄ eo interuenire poterit:sicut nec pro furioso. [b]

Impossibilis conditio affirmatiua vitiat stipulationem, secus in negatiua. Barto.

VII. IDEM libro sexto ad Sabinum.

IMpossibilis conditio cum in faciendum concipitur, [c] stipulationibus obstat: aliter atque si talis cōditio inseratur stipulationi, *Si in cœlum non ascendero.* [d] *nam[hæc] vtilis & præsens est, & pecuniam creditam continet.

Dies adiecta conditioni validæ, quæ in facto promissoris consistit, in stipulatione intelligitur repetita. secus in inualida, vel quæ in facto promissoris non consistit. Bar.

VIII. PAVLVS libro secundo ad Sabinum.

IN illa stipulatione, *si Kalendis Stichum non dederis, decem dare* [e] *spondes?* mortuo homine quæritur an statim ante kalendas agi possit. [f] Sabinus [&]Proculus, expectandum diem actori putant:quod est verius. tota enim obligatio sub conditione [g] & in diem [h] collata est:& licet ante * conditionem committi videatur, dies tamē [i] supereſt. Sed cum eo qui ita promisit,si intra kalendas digito cœlum non tetigerit,agi protinus potest. hæc & Marcellus [k] probat.

Potest quis agere sine actione, cum speratur oriri in contestatione. Bartolus.

IX. POMPONIVS libro secundo ad Sabinum.

SI Titius & Seius separatim [l] ita stipulati essent:*fundum illum si illi nō dederis, mihi dare spōdes?* finem [m] dandi alteri fore, quoad iudicium [n] acciperetur: & ideo occupantis [o] fore actionem. [p]

X. IDEM libro tertio ad Sabinum.

HOc iure [q] vtimur, vt ex hac stipulatione, *Si Lucius Titius ante Kalendas Maias in Italiā non venerit, decem dare spondes?* nō antè peti quicquam possit, [q] quàm exploratum sit, ante eam diem in Italiam venire Titium non posse, [r] neque veniſſe: siue vno, poterit alij solui. Accursius.

SI Titius.] CASVS. Eramus duo,tu Petrus & ego Ioānes. dixisti Titio : Promittis mihi dare hominem si Ioanni non dederis? postea ego dico similiter Titio : Promittis mihi dare eundem hominē si Petro non dederis? ille promittit no bis ambob [o] separatim. quæritur nunc quando erit finis dandi alteri nostrum, ita quòd soluēdo vni nostrum ipse Titius non posit ab alio cōueniri? Respō. quòd finis erit dandi vsque ad lit. contesta. quia tunc illius est melior conditio,qui prius occupauerit p litis cōtestationem.Fráciscus.

IS cui.] CASVS. Titio tanquam prodigo fuit interdictum bonis.quæritur an sibi stipulādo acquirere possit?Et respon.quòd sic: sed non potest promittendo alteri se obligare, vel aliquid dare. & ideo si pro sua promissione dederit fideiussorem, non valet datio: *Flo. ascēderit. nec fideiussor obligabitur.Fran. Accursius.

IMpossibilis.] CASVS. Ista.l.ponit differentiam inter conditionem impossibilem conceptam affirmatiuè, & conditionem impossibilem conceptam negatiuè.nam si dico hoc modo: Promitto tibi si digito cœlum tetigero: nulla cōtrahitur obligatio. Si autem dico hoc modo:si digito cœlum non tangam, promitto.c.certe statim ero obligatus.Franciscus.

IN illa stipulatione.] CASVS. Promisi tibi hominem certum vel equum certum soluere in festo Pētecostes.& si non soluero illo termino : promisi.x. nomine pœnæ.homo promissus vel equus moritur intra terminum. quæritur vtrum pœna statim possit peti? Et dicitur hic quòd est dies promissionis expectandus : quia tota obligatio est comprehensa sub conditione & sub die.& licet ante conditionem sit pœna commissa: tamen dies in quem erat collata,est expectandus,qui adhuc supereſt.Sed si promitto hoc modo,Si intra festum paschæ nō tetigero digito cœlum,promitto decem:certe statim conueniri potero.Franciscus.

HOc iure vtimur.] CASVS. Promisi tibi cētum aureos si Titius ante festum Paschæ in Italiam non venerit.certè nihil peti poterit à me donec Titius tantum tardauerit venire in Italiam, quòd certum sit ipsum ante Pascha venire in Italiam non posse,siue mortuus sit Titius:siue adhuc viuat.Fran.Accur.

a *Idē Bar.* — *Is cui bonis interdictum est.* propter prodigalitatem : vt.ſ.de cur. fu.l.j.in prin.Sed quæro an statim à lege, vt furioso, etiam antequā interdicatur bonis? qđ videtur:quia similis est furiosis:vt.ſ.de tuto.& cura.da.ab his.l.is qui. Sed dic contra &c.scilicet vt demū facta interdictione sit in cura proximi agnati. Item quid si non prodigo vt prodigo detur curator? videtur non tenere:vt.ſ.de tuto.& cura. da.l.Seiæ.Alij contra. [b] Item collige quòd similis est pupillo:vt insti.de auct. tu.in prin.&.j.de castren.pecu.l.ex castrensi.§.j.

b *Idē Bar.* — *Pro furioso.* immo videtur teneri pro vtroque: vt.j.de fideiuſ. l.Marcellus.Solu.vt ibi.Accursius.

c *Concipitur.* affirmatiuè:si digito cœlum tetigeris : vt instit. de inuti.stipu.§.si impossibilis.sed in legatis dic vt insti.de leg.§.fi. & de hære.instit.§.pen. [c] Item dic impossibilem de natura,vt diximus:vel de iure, vt quia turpis: vt.j.eo.l.si plagij. Item facit.ſ. titu.j.l.non solum.

c *Idē Bar. An.& Ia.*

d *Non ascendero.* & sic in non faciendo.cum enim eius contraria sit impossibilis, ergo ista necessaria: [d] ideoque vera & præsens. Præterea cum ille qui stipulatur sub conditione quę omnino est extitura,pure,id est nō in diem videatur stipulari:vt infra de noua.l.si pupillus.§.qui sub cōditione.ergo qui stipulatur sub ea quæ iam est, vere purisimè stipulatur. Item facit.ſ.de hære. insti.l.seruum meum.§.j.&.j.l.proxi.in fine.Accursius.

d *Approbatur per Bart. Bal. Ang.P.& Ias.*

e *Idē Bar.* — *Dies tamen.* qui impedit ne agatur.nam dies pars stipulationis est:vt.ſ.de eden.l.j.§.diem. & facit.j.eo.l. si ita stipulatus.j. Sed cōtra.j. eo.l. hoc iure. Sol.vt ibi.Accursius.

f *Agi possit.* cum certum sit iam de Sticho agi non posse.

g *Sub conditione.* scilicet si Stichum non dederis.

h *Et in diem.* scilicet in kalendas.

i *Dies tamen.* qui impedit ne agatur.nam dies pars stipulationis est:vt.ſ.de eden.l.j.§.diem. & facit.j.eo.l. si ita stipulatus.j. Sed cōtra.j. eo.l. hoc iure. Sol.vt ibi.Accursius.

k *Et Marcellus.* quia sublato principali, scilicet promitto si digito cœlum non tetigero: tollitur accessorium, scilicet intra kalendas. & facit.ſ.l. proxi. &.ſ. si quis cau.l. si eum.§. homo sisti. &.j. eo.l. veluti.§.fina.

l *Separatim.* incommenti, vel non.Accur.

m *Finem.* id est terminum.nam vsque tūc quo fiet contestatio ab

n *Iudicium.* saltem de facto. & tunc ipsa cōtestatione incipit competere actio: quoniam antequā ad iudicium ita de facto veniretur,non competebat actio.sed si obiiciatur,non habet actionem ante contestationem:ergo non potest agere? Respō.immo. arg.j.eo.l.si decem. [e] &.j.rem ra.ha.l.si indebitum.& dixi.C.eo. de cōtra.& commit.stip.l.nuda. [f] non ergo expectatur quòd desinat posse alteri dari.& sic est contra.j.eo.l.ita stipu.Sol.specialle in perplexis:vt hic.sic.ſ.de condi.instit.l.si Titius.Vel fingit impossibile alij dari cum litem contestatus sum:quod innuit, nem dandi &c.Vel distingue [h] aut in eadem persona si mihi Stichum non dederis.x.mihi dabis:vt ibi.aut in diuersis:vt hic:sicut si stipuler fundum mihi dari aut Titio : vt.j. de solu.l. qui res.§. qui stipulatur. vbi quidem si postea petam, amplius Titio dari non potest:vt.j.de solu.l.si quis stipulatus fuerit decem in melle. in fine.Alij faciunt vim an sit eadem res,vel diuersæ:vt si nō dederis illi Stichum,dabis mihi decem,vt ibi:at hic eadem res.Ac.

o *Occupantis.* id est qui prius egit lit. cōtest.aliàs aliter sumitur verbū occupare:vt.ſ.de pecu.l.si vero. Itē facit.j.de iniur.iniuriarum.j.in prin. Item facit.ſ.de leg.ij.l.si Titio.& de adi.leg.l. iij.§.sed & cum quis.& de consti.pecu.l.pe. Item no.quòd locus est gratificationi antequā petas,vt possit dari cui vult:vt &.ſ.de relig.l.fi.& de le.ij.l.si quis.j.§. si inter duos.est.l.viij.Accursius.

p *Actionem.* cum effectu,& præcisè.Accursius.

q *Peti quicquam possit.* quia nec debet.

r *Non posse.* si ergo exploratum sit non posse venire : licet ante diem,poterit agi. & sic est contra.ſ.eo.l.in illa. Sol.hic licet dicat quòd non possit peti antequam sit certum eum venire non posse,nō tamen sequitur quòd possit statim peti:cum certum sit eum ve-

cum venire non posse, secũdum B. vel hic potest peti ante de rigore: sed obstat exceptio de æquitate ante kalẽdas, secundũ Azo. vel ibi cum obligatio est in diem: quia ita videtur repetisse. x. kalen. dare spondes? & est ratio quare ibi videatur repetisse kalen. quia Stichum dare, sicut & decem, est de eius facto. [a] at hic non est repetitio de kalendis, quia Titium venidis, re nõ est de eius facto: sed tantum dare decẽ, secundum Io. Vel hic dixit ante kalendas: ibi in kalendas. [b] Vel ibi [c] incipit à pactione: hic à conditione. quod nõ placet. Alij [d] quòd ibi apponitur dies causa committendæ stipulationis, vt post kalendas debeat: hic etiam faciẽdæ solutionis, vt tunc soluat. Vel secundũ Ir. hic agitur ante: quia sic fuit actum inter cõtrahentes: ibi non. Ac.

a *Acciderit.* si ergo iã tũc mortuus erat cum fiebat stipulatio: protinus peti potest. & facit. ff. de acquiren. hære. l. si quis hæres. Ac.

Filius dum.] CASVS. Pater meus erat captus ab hostibus: ego qui remansi in ciuitate, stipulatus sum. quæritur, an patri meo acquiram? Et respondeo quòd est in pẽdenti huiusmodi acquisitio. nã si pater me [e] reuertatur: erit sibi per me ista stipulatione acquisitum. si autem moriatur pater apud hostes: erit mihi acquisitũ per istam meam stipulationem. Franciscus.

b *Ab hostibus.* fingẽdo te iure postliminij fuisse per in ciuitate fuisse. & facit. ff. de capti. & postliminio re. l. bona eorum. §. quod filius. & de stipu. ser. l. si seruus. iij. §. seruus capto. Ac.

Si ita.] CASVS. Titius stipulatus est à Mæuio hoc modo: Dabis mihi. x. aut. v? Mæuius respondet simpliciter, dabo. quæritur quid Mæuius debeat? Et respondet iurisconsultus q̃ tãtũ. v. debet. Item si promitto hoc modo: Ego dabo tibi intra festum Paschæ, idẽ est ac si dixissem, dabo tibi in festo Paschæ: quia pertere non poteris nisi festo Paschæ transacto. Idem si stipulatus sis hoc modo: Dabis ante festum Pentecostes? dabo. quia nõ poterit peti nisi transacto festo. h. d. cum. l. seq. Franciscus.

c *Spondes.* tu respondisti simpliciter. & sic in sequenti casu.

d *Debentur.* præcisè. q. d. non alternatiuè.

e *Ianuariis.* quod plus est. Accursius.

f *Februariis.* quod minus est.

g *Stipulatus sim.* id enim quod minus est, intelligitur præcisè: cũ in electione promissoris est vtrum velit præstare. & facit. ff. de arb. l. diem. §. si plures. versi. inde quæritur. & j. eo. l. inter stipu. §. diuersa. & l. si ita stip. fuero. & j. de fideiuss. l. inter eos. i prí. [c] Ac.

h *Qui ante. Stipulatur.* in vtroque enim casu ante kalẽdas agi non potest, sed in diem [f] kalendarum differtur. quod dic vt j. eo. l. eum qui. ij. §. qui ita. Accursius.

Si ita.] CASVS. Ego volebam domum ædificare in certo loco. veni ad architectum, & conueni secum de pretio quòd ẽdificaret mihi hanc domum: quæ poterat commodè ædificari intra duos annos. Architectus promisit mihi quòd ædificaret intra triennium. Postea dimisit præterire tempus, scilicet annum cum dimidio, ita quòd verisimile est & certum quòd non potest ædificare anno cum dimidio: nunquid agere possum contra architectum ad interesse? Respondetur quòd sic, ex quo certum est non posse fieri domum intra tale tempus. ante autem non tenebitur promittens: nec eius fideiussor. Idem est si quis damnauerit hæredem suum insulam ædificare, vel domũ. Sed ponamus sic quòd iste architectus qui promiserat intra certũ tẽpus ædificare, ædificauit mediam partem domus. hæc pars consumpta est incendio. nunquid habebit tẽpus integrum ad ædificandũ domum iterum, vel tãtum residuũ tẽp⁹, forte annum cum dimidio? Respondetur quòd habebit integrũ tempus. & hoc intellige quando conuenit inter partes quòd periculum esset promissoris: aliter non teneretur de casu fortuito. hoc dicit cũ. l. seq. Franciscus.

i *Domum.* cum adiectione loci. aliàs non valet: vt. ff. de eo quod cer. lo. l. iij. §. si quis insulam. & j. eo. l. qui insulam.

k *Posset.* immo statim ex quo incipit mora faciẽdæ insulæ fieri: vt. j. eo. l. stipulationes. j. §. si quis ita. versi. plane si insulam. Sol. vt ibi. Item facit. l. si insulam. & l. insulam intra. & l. existimo. §. fi. & ff. lo. l. insulam. §. ij. & j. eo. l. cum stipulatus sim mihi. & l. interdũ. in prí.

l *Tenebuntur.* quia tacitè inest dies. Accur.

m *Et ideo hæsitatur.* id est dubitatur.

n *Detur.* hęc vera vbi conuenit vt promissoris esset periculum: vt ff. loca. l. Martius. quæ est contra. & ibi plene dixi. Accursius.

Si Stichiũ.] CASVS. Promisisti mihi Stichũ aut Pãphilũ alternatiuè, & sic potes soluere quem velis. ego postea emi vnum ex his seruis, puta Stichum. certe tu teneberis mihi soluere Pamphilũ præcisè postquã Stichus factus est meus. [STIPVLATIO.] Pone casum vt in glo. Franciscus.

o *Si Stichum.* aliàs lex, aliàs. §. Accursius.

p *Aliqua causa.* non lucrativa: sed certe idem si lucrativa. & ab eodem etiam: quia alia res est. & sic non obstat institu. de lega. §. si res. secundum H. Accursius.

q *Reliquus.* vel saltẽ æstimatio deterioris serui, qui ex alia causa meus factus est, si is qui apud te est, melior est, argumen. ff. de lega. j. l. cum res. §. sed si. Hoc ideo, quia iniquum est si promissor deberet modo præstare meliorem, cùm ab initio poterat se liberare dando deteriorem: cum in mora non sit: aliàs secus: vt infra de solu. l. Stichum. in principio. adeo etiam vt tuus factus amodo solui non possit: vt supra de leg. ij. l. Mæuius. §. duobus. Vel illa de rigore loquitur: secus de æquitate: [g] vt infra de solu. l. qui decem. §. Stichum. in fine.

r *Ate.* præcisè. Accursius.

s *Stipulatio.* promittis mihi decem pro singulis annis, & supple quoad viuam, [h] vt bene conueniat quod dicit quòd est incerta. & quod subiicit de legato: vt insti. eo. §. at si ita. & j. eo. l. eum qui. ij. §. qui ita. vel etiam si non fuit dictum, tamen intelligitur, argu. C. de lega. l. in annalib⁹. Hæc quidẽ stipulatio est vna propter vnam conceptionem, secundum M. Sed certe idem est in legato sic relicto, quod constat esse plura: licet vna sit conceptio:

[eo] viuo siue mortuo id acciderit. [a]

Qui? si pater non fuerit reuersus? respõdeo, acquiritur filio. Paul. de Cast.

XI. PAVLVS libro secundo ad Sabinum.

FIlius dũ in ciuitate est, si stipuletur: patri reuerso ab hostibus [b] videtur adquisisse.

In alternatiua summarum & temporis, minus est in obligatione. Bartolus.

XII. POMPONIVS libro quinto ad Sabinum.

SI ita stipulatus fuero: *Decem aut quinq; dari spondes?* [c] quinque debentur. [d] & si ita, *kalendis Ianuariis* [e] *vel Februariis* [f] *dari spondes?* perinde est quasi kalendis Februariis [dari] stipulatus sim. [g]

Gloss. intelligit istam. l. quãtum ad tempus quod est ante diem kalendarum: quia illo tempore non potest agere stipulator: siue fuit stipulatus ante kalendas dari, siue in kalendis. sed quantum ad diem kalendarum glo. vult quòd sit differentia: quia primo casu poterit agere in diem kalendarum: quia non habuit reus terminum nisi pro tempore quod est ante kalendas. sed in secundo casu non poterit agere nisi eo finito. Tu dic breuiter quòd etiam in primo casu non potest agere nisi finito die kalendarum: quia illa verba, ante kalendas, intelliguntur fauore debitoris: vt maiorẽ habeat dilationem, scilicet finitas: & sic etiam dies kalendarum includitur in termino. Paul. de Castro.

XIII. VLPIANVS libro nonodecimo ad Sabinum.

QVi ante† kalendas ꝓximas stipulatur: [h] similis est ei qui kalendis† stipulatur.

Stipulatio facti committitur cũ transierit tantum tempus quòd factum potuit expliciari. & per casum repentinum redintegratur dilatio. Bartolus.

XIIII. POMPONIVS libro quinto ad Sabinum.

SI ita stipulatus essem abs te, *domum* [i] *ædificari?* vel [si] hæredem meũ damnauero insulam ædificare: Celso placet, non antè agi posse ex ea causa, quàm tempus præteriisset quo insula ædificari posset. [k] nec fideiussores dati ante diem tenebũtur. [l]

XV. IDEM libro vicesimoseptimo ad Sabinum.

ET ideo hæsitatur [m] si aliqua pars insulę facta sit, deinde incendio cõsumpta sit: an integrum tempus computandũ sit rursus ad ædificandam insulam: an vero reliquum dumtaxat expectandum quod deerat. Et verius est vt integrum ei detur. [n]

Si vnus ex alternatiuis stipulatoribus efficiatur non soluendo: non liberatur promissor. Bartolus.

XVI. IDEM libro sexto ad Sabinum.

SI Stichum [o] aut Pamphilum mihi debeas, & alter ex eis meus fact⁹ sit ex aliqua causa: [p] reliquus [q] *debetur mihi à te. [r]

Stipulatio annua est vna pro omnibus annis: sed legatum annuum non est vnum, sed tot dicuntur quot annis durauit: quia pro primo anno est purum: pro sequentibus conditionale. & si legatarius decedat: pro annis non inceptis nõ transmittit ad hæredes, quia extincta est cõditio. Paul. de Ca.

V Stipulatio [s] huiusmodi, *in annos singulos*: vna est, & incerta, & perpetua: non [autem] quem-

reliquum Flo.

Iſta res probatur p Bar. & alios. potest tamẽ sustineri secũdũ Rapha. & Alex.

h Iſta ſuppletio eſt ſuperflua. Ia.

a *Istæ duæ rationes sequentes tenentur secũdum Iaſo.*

vt subiicit. vnde dic[a] quòd vna est: quia vna actio nascitur pro omnib[y] annis, sed in legatis plures actiones.ar.ſ.quãdo dies leg. ce.l.cum in annos.j.& de an.lega.cum in annos.Item & ideo est vna,quia semel inspicitur conditio stipulatoris: nõ sic in legatis: vt.ſ.de dona.cau.mor.l.senatus.in fine.&.j.eo.l.si filius.Nec obstat.j.eo.l.pluribus.§.j. vt ibi dixi.Item est incerta:quia non est certum quantũ viuam.Itẽ est perpetua,& etiam si dixi quoad viuã: quia ad tempus deberi non potest, sed hæres meus exceptiõe repellitur: vt.d.§.at si ita.insti.eo. &.ſ.titu.j.l.obligationum fere.§.placet.non sic in legato quod fit perpetuum sic relictũ, singulis annis tibi decẽ lego:siue dicã, quoad viues,siue non.nam nisi de hæredibus legatarij expresse dicas, nõ intelligitur: vt.C. de lega.l. in annalibus. te ergo mortuo ipso iure nõ debeo amplio: quia voluntas vltima est validior.nam & recta via sine traditione facit dominium transire : vt.j. de fur.l.à Titio.& adde quod not.ſ. de do. cau. mor.l. senatus. §. fi.& facit.ſ.de capi.demi.l.penul. & supra de transac.l.cum hi.§. modus. Sed argu. cõtra. supra de an. leg.l. antiqua.§. fin. &.l. penul. &.ſ.de vsufru.l.defuncta.in fin. Accursius.

b *Reprobatur per Iaſ. poſt docto.*

Flo. id eo iure

*Flo. legũ

c *Illæ leges loquuntur quando legatum est relictum alicui dignitati vel ecclesiæ, quæ nunquam moriuntur secundũ Ia.*

admodum simile[a] legatũ morte legatarij finiretur.[b]

Stipulatio non potest conferri in voluntatem vel arbitrium debitoris.Pau.

XVII. VLPIANVS libro vicesimooctauo ad Sabinum.

STipulatio[c] non valet in rei promittendi arbitrium collata conditione.

Qui bis idem promittit, non tenetur ex secunda promissione, nisi prima in effectu esset inualida.Bartolus.

XVIII. POMPONIVS libro decimo ad Sabinum.

QVi bis idem promittit, ipso*iure amplius quàm semel non tenetur.[d]

Dissolutio matrimonii debet esse libera à pactis conuentionalibus.Bartolus.

XIX. IDEM libro quintodecimo ad Sabinum.

SI ita stipulatio[e] facta fuerit: *si culpa tua[f] diuortiũ factũ fuerit, dari*[g] nulla stipulatio est[h]: quia cõtenti esse debemus pœnis legibus*comprehensis:[i] nisi si & stipulatio tantundẽ habeat pœnæ, quanta lege sit comprehensa.

Poteris obligari de dando mihi id quod alius mihi debet, cum ipse debitor esse desierit.Pau.de Cast.

XX. VLPIANVS libro trigesimoquarto ad Sabinum.

HViusmodi stipulatiões nõ sunt inutiles: *quod tibi*[k] *Titius debet, cum debitor esse desierit, dare spondes?* nam valet stipulatio, quasi sub quauis alia cõditione concepta.[l]

Falsa causa non vitiat stipulationem sicut legatum.Bar.

XXI. POMPONIVS libro quintodecimo ad Sabinum.

SI diuortio[m] facto ea quæ nihil in dotem[n] habeat, dotis nomine cẽtum dari [sibi] stipuletur: vel quæ centum dũtaxat habeat, ducenta dotis nomine dari stipuleẽ: Proculus ait,[o] si ducenta stipuletur quæ centum habeat, sine dubio centum quidem in obligationem[p] venire: alia autem centum actione de dote[q] deberi. Dicẽdum itaque est, etiam si nihil sit in dote, centum tamen venire in stipulationem: sicuti cum filiæ, vel matri, vel sorori, vel alij cuilibet[r] dotis nomine legaretur,

Dicit hæc lex quòd possum stipulari à te quod tibi Titi[9] debet, in id tempus cum desierit soluendo esse.nam talis stipulatio valet quasi concepta sit sub quauis conditione conueniente.Fran.

HVIusmodi stipulationes.] CASVS. Dicit hæc lex quòd possum stipulari à te quod tibi Titi[9] debet, in id tempus cum desierit soluendo esse.nam talis stipulatio valet quasi concepta sit sub quauis conditione conueniente.Fran.

SI diuortio.] CASVS. Cum Titia nupsisset Mæuio, fecit diuortiũ,& stipulata est. c.nomine dotis.quæritur quantum sibi debeatur? Et breuiter respon. quòd si ista Berta dedit.c.& sit stipulata ducenta: debebuntur sibi centum actione ex stipulatu, & centum actione de dote. Si vero nihil dedit in dotem, & stipuletur centum nomine dotis, debebuntur ei illa centum ex stipulatu actione.Et ponit exemplum.nam si vir legat vxori vel alij leget certam quantitatem quæ in dotem data fuit: licet nihil datum sit in dotem,tamen debetur,non ratione dotis,sed ratione legati.Franciscus.

SI ita Stipulatio.] CASVS. Titius volebat Bertam ducere in vxorem:& quia dubitabat quòd ipsa faceret diuortium culpa sua,stipulatus est hoc modo: Berta domina charissima scio leuitatem mulierum: quia vbi velis nolunt, vbi nolis cupiunt vltro. & ideo volo quòd mihi promittas centum nomine pœnæ si tua culpa diuortium factum fuerit. quæritur vtrum talis stipulatio valeat? Et dicitur quòd non : quia contenti esse debemus pœnis legum quæ sunt constitutæ contra facientes diuortium culpa sua.Franciscus.

d *Cõtrariũ tenẽt Bart. Pau.Ale. & Ia.*

e *Placet Bar.& P.*

f *Idẽ Bar. Pau. Ale. & Ia.*

a *Simile.*id est hoc modo relictum.

b *Finiretur.*quia nõ fuit dictum de hæredibus. aliàs contra: vt C.de lega.l.in annalibus.Accursius.

Stipulatio. siue dicam, si volam : vt.ſ.titu.j.l. sub hac. siue , si voluero:vt.j.e.l.cẽtesimis.in fi.& dic vt no.j.l.si quis stipulatus. secus si volueris:vt.j.eo.l.centesimis.§.fina.& facit.ſ. de contrahen.emptio.l.quod sæpe.§.penul.Accursius.

Qui bis.] CASVS. Stipulatus es à me hodie Pamphilum. cras iterum venis & stipularis à me eundem Pamphilum. quæritur,nunquid teneat tibi bis soluere hunc Pamphilum?Respon.quòd non, sed semel soluendo liberor à te.Frã.Ac.

d *Non tenetur.*scilicet soluere,vel quo ad vtilitatem stipulantis, tenetur tamen ex vtraque stipulatione:vt supra manda.l.si mãdauero.ij.§.interdum .& infra de fideiuss.l. hæres à debitore.§.j. Sed contra.j.eo.l.si dari.sed ibi ideo secus: quia creditoris interest.Dicet quis, & hic interest, saltem ratione præscrip. vt.C.de præscrip.xxx.ann.l.cum notissimi.§.sed & si quis. sed non credo cogitãdum de tali interesse.

e Argu.j.de noua.l.si pupillus.§.qui actum. illud constat,quòd eum qui actione bonæ fidei tenetur, possumus stipula.obligare

f vbi fit nouatio: secundũ M.quod & dixi.C.de noua.l. finali & facit.ſ.de ope.no. nũ.l.cum procurator.& supra de procur.l.licet.§.ea.&.ſ.de rescinden.vendi.l.si id quod.§.si pupilli.& de leg.j.plane vbi. §.j.&.ſ. de vsufruc.l.si alij.§.rerum.Accursius.

g *Dari.*scilicet centum nomine pœnæ.Alij dicunt,vt dotem & donationem propter nuptias. quod non placet : quia hæc est legitima pœna:vt.C.de repu.l.consensu.Accursius.

h *Stipulatio est.* quia improbata est moribus bonis.R.vt.C.de nup. l.neque.ij. Accursius.

i *Comprehensis.*vt si stipuler dotem & donationem lucrari : vt.C. de repud.l.cõsensu. vel si matrimonium est sine dote: si mulier stipuletur centum libras auri,cum vir habeat quadringenta vel amplius in bonis : vt.C. de repud.l.fin. circa prin. & est ratio in prima parte legis huius: vt.C.de nup.l. neque.ij. & de inuti.stipul.l.ij.&.ſ. de condi.& demon.l.Titio.§.ij. & facit.j. eo.l. Titia.Sed contra vt.ſ. de donat. inter virum & vxo.l.ea quę.Sed ibi præcesserat pecunia à stipulatore. sed hodie dantur arræ: & super eis potest apponi pœna vsque ad quadruplum: vt.C.de spõsa.l. fi.§.fi.Accur. *ADDITIO.* Dic quòd ibi est modica pœna, scilicet in arris: sed in sponsalibus est magna. & est de mente scribentium.

k *Quod tibi.*aliàs mihi: aliàs tibi. & si habes mihi, hæc erat dubitatio:quia fideiuss.l.si in id tẽpus se obligare videtur,quo non cõstabit principalis: vt.j.de fideiuss.l.si quis postquam. Sed contra est:quia ex præsenti

g tempore sumit vires stipu.vt argu.j. eo.l. si filius.Si habes tibi:idem dubium erat, quasi in id tempus à quo incipere non poterit: & sic totum pro vna stipulatione ponitur. Quod ergo dicit in plurali,huiusmodi stipulationes,id est hæ & similes.alij faciunt duas,quod tibi &c.item cum debitor &c.

l *Concepta.*pendet ergo:vt si Titius soluẽdo esse desierit,teneat obligatio.aliàs contra.Dic ergo, cum debitor esse desierit,scilicet soluendo,id est quia factus erit non soluendo.Accursius.

m *Si diuortio.*secus

h si constante matrimonio: vt.C.de do.cau. l.quod de suo. Vel dic quòd etiam cõstante matrimonio valet:

i quia in id tẽpus est collata quo potest valere: vt argu.ſ.

k de do. inter virum & vxo.l.si eum.§.fi.Sed argu.cõtra.ſ.eo.titu.de dona.inter vi.& vxo.l.sed interim.§.fi.&.l.seq.Accursius.

n *In dotem.*vel quia nihil dedit: sed propter necessarias expensas exhausta est dos tota:vel virum liberauit per acceptil.Acc.

o *Proculus ait.*alias deficit.

p *In obligationem.*nouam.Accursius.

q *De dote.* id est ex stipulatu, quæ vndique datur hodie viro & vxori.Accursius.

r *Cuilibet.*vt vxori vel etiam extraneæ. & dic quòd non errando fuerit facta supradicta promissio. vnde inspicitur tantum quæ sit quan-

BIU Cujas

sit quantitas comprehensa: aliàs non valet: vt.ſ. ſolu.ma.l. pe.§. A mulier. quæ eſt contra.

a *Legatum eſſet.* iure legati, non dotis: & hoc falſa cauſa non obſtante: vel cum certum corpus vel inſtrumẽta dotis demonſtrata ſunt: vt inſtitu. de lega.§. ſed ſi vxori.&.C. de fal.cau.adiec. lega.l.iij.&.l.fin. Acc.

Id quod.] CASVS. SEramus ſimul tu & ego: & debebas mihi ſummam pecuniæ. ego vidi quòd haberes in domo tua pulchrã pecuniam quam putabã eſſe de auro puro, cum eſſet æs tantũ. petij à te ſummam pecunię mihi debitam. tu reſpondiſti: Non habeo argentum nunc, nec poſſum tibi ſoluere: rogo te habe patientiam in me. dixi ego: Promittis mihi da illam petiã auri quã altera die cum tecum cœnarem, habebam in manu mea? tu dixiſti: Promitto. quæritur vtrum tenearis mihi tradere illam petiam ęris: vel ſi ſit aliqua obligatio cõtracta inter nos? Reſpon. quòd ſic: quia conſenſimus in vnum corpus: tamen tu teneris mihi ad intereſſe vel de dolo actione, eo ꝙ me decepiſti. Frã. Ac.

b *Huius æris.* quia ſtipulatio ſtricti iuris eſt. Accurſius.

c *In corpore.* & præcipuè cum errauimus vterque.

d *Clauſula.* ſi fuit interpoſita vel de dolo[a] ad intereſſe primo ex ſtipu. ſecundo ex doli actio. vt.ſ. de do. & eleganter.§. non ſolum. ſed venditio quę eſt bonæ fidei, non teneret: [b] vt.ſ. de contrahẽ. emp.l. in venditionibus. in fi.&.l. cum ab eo.§. fi. & agitur ibi ex clauſula doli ſi eſt promiſſum, vel actio. de dolo, ſi ſciuerit. vel ex empto: vt.ſ. de act.emp.l. ſi ſterilis.§. quamuis.

e *Si ſciens.* ſcilicet non eſſe aurum. & facit ſupra de pign.act.l. j.§. fin. Accurſius.

Si ex legati.] CASVS. Titius mihi debebat hominem certum ex cauſa legati, vel ex ſtipulatu actione. moritur iſte homo qui debebatur mihi. quæritur, vtrum poſsim Titium conuenire ad hominem mihi dandum, vel ad pretium eius? Et reſpon. quòd ſi per ipſum ſteterit quo minus mihi ſolueret hominem hũc: tenebitur mihi etiã homine mortuo. & declarat quomodo intelligatur ſtetiſſe per debitorẽ. ſ. ſi interpellatus non ſoluit: vel eum occidit. Similiter dicitur, ſi pupillus Stichum debeat: non videtur moram feciſſe in ſoluendo, niſi interpellet pupillus auctore tutore, vel ipſe tutor ſolus. h.d. cum.l.ſeq. Fran.

f *Si ex legati.* ſ. de lega.j.l. Titiæ. in fine.

g *Certum.* genus enim perire non poteſt: vt.ſ. ad leg. Falc.l. in ratione legis Falcidiæ.ij.§. incertæ autem.

h *Debeas.* ſcilicet pure. ſi enim in diẽ vel ſub conditione: & poſt diem vel conditionis exitum interpellatus non dediſti, aut occidiſti: teneberis. ſecus ſi prius: vt.j. eo.l. cum filius.§. fin. Item tunc dies interpellaret: vt.ſ. tit.j.l. traiectitiæ. Accurſius.

i *Quod ita fit.* vt per te videatur ſtetiſſe: quod eſt notãdum: vt.ſ. de leg.j.l. Titiæ. in fi.&.j. eo.l. cum filiusfamilias. in princ.&.ſ. ſi cer.peta.l. quod te.& facit.ſ. de admi.tu.l. tutor qui repertoriũ.§. ſi poſt.& inſtit. de lega.§. ſi res legata.&.j. eo.l. ſi ſeruum.&.j. de ope.liber.l. cũ patronus. in prin.&.ſ. de hære.ven.l. venditor ex.§. ſi ergo. ibi, non enim &c.&.j. de fideiuſ.l. ſi à colono.§. fi. Acc.

k *Occidiſti eum.* non merentem. aliàs contra: [c] vt.ſ. de lega.j.l. quid ergo.j.§. ſi hæres.&.j. eo.l. qui ſeruum. Accurſius.

vtile legatum eſſet. [a]

Error in materia ſtipulationem nõ vitiat. Bartolus.

XXII. PAVLVS libro nono ad Sabinum.

SI id quod aurum putabam, cum æs eſſet, ſtipulatus de te fuero: teneberis mihi huiꝰ æris [b] nomine: quoniam in corpore [c] conſenſerimus: ſed ex doli mali clauſula [d] tecũ agam, ſi ſciẽs [e] me fefelleris.

Debitor ſpeciei eius interitu liberatur ante moram, quæ interpellatione contrahitur ſi fiat maiori vel tutori, pupilli. Bar.

XXIII. POMPONIVS libro nono ad Sabinum.

SI ex legati [f] cauſa, aut ex ſtipulatu hominem certum [g] mihi debeas: [h] non aliter poſt mortẽ eiꝰ mihi teneberis, quàm ſi per te ſteterit quo minꝰ viuo eo eũ mihi dares. quod ita fit, [i] ſi aut interpellatus non dediſti, aut occidiſti eum. [k]

XXIIII. PAVLVS libro nono ad Sabinum.

SEd ſi ex ſtipulatu Stichum debeat pupillus: non videbitur per eum mora fieri [l] vt mortuo eo teneatur, niſi ſi tutore auctore, aut ſolus tutor [m] interpelletur.

Si prima ſtipulatio eſt inutilis: valet ſequens ſtipulatio ſuper eodem, quia continet vtilitatem. Paulus de Caſt.

XXV. POMPONIVS libro vicesimo ad Sabinum.

SI dari ſtipuler id quod mihi iam ex ſtipulatu debeatur, cuius ſtipulationis nomine exceptione tutus ſit, ꝓmiſſor, obligabitur ex poſteriore ſtipulatione: quia ſuperior quaſi nulla ſit, exceptione obſtante. [n]

Stipulatio turpis eſt ipſo iure nulla. Bar.

XXVI. VLPIANVS libro quadrageſimoſecundo ad Sabinum.

B GEneraliter nouimus turpes [o] ſtipulationes nullius eſſe momenti: [p †]

XXVII. POMPONIVS libro vicesimoſecundo ad Sabinum.

VEluti ſi quis homicidium vel ſacrilegiũ ſe facturum promittat. ſed & officio [q] quoque prætoris continetur, ex huiuſmodi obligationibus actionem denegari.

Quouſque poteſt conditio deficere, non poteſt agi. Pau. de Caſt.

C ſi ſtipulatꝰ hoc modo fuero, *ſi intra biennium Capitoliũ nõ aſcẽderis*, [centum] *dari*? non niſi præterito biennio recte petam. [r]

Stipulatio rem tradi, cõtinet merum factum. Pau. de Coſt.

XXVIII. PAVLVS libro decimo ad Sabinum.

SI rem tradi ſtipulamur: non intelligimur proprietatẽ eiꝰ dari ſtipulatori, [s] ſed tãtũ tradi.

Sed ſi ex ſtipulatu. Mora fieri. immo: vt.ſ. de euic.l. ſi dictum.§. fina. quæ eſt contra. Solu. vt ibi. & facit.j. eod.l. ſi pupillus. & de regu.iur.l. nulla. Idem de adulto habente curatorem: vt.C. de in integr. reſti. mi.l. ſi curatorẽ. & adde quod not. ſupra de vſur.l. mora. Accurſius.

Idari] CASVS. Debebas mihi centum actione ex ſtipulatu. feci tibi pactũ de non petendo. poſt certum tẽpus ego ſum ſtipulatus à te hoc modo, ꝓmittis mihi quod debebas ex tali ſtipulatione in qua centũ debebas? tu reſpondes, ꝓmitto. quæritur ex qua ſtipulatione mihi tenearis? Et reſpõ. quòd ex ſecunda: quia prior ſtipulatio eſt inefficax propter exceptionẽ pacti de non petẽdo. Frã. *Obſtante.* ſed opponitur. ſ. de pact.l. ſi vnus.§. pactus. Solu. illud eſt cũ ipſo iure agitur vt tollatur prima: aliàs ſecus: vt hic. Per ſequentẽ ergo ſuppletur quod primæ deeſt: aliàs non: cum non intereſſet: vt.j. eo.l. ſtipulatio iſta.§. alteri. & ſ. eo.l. qui bis. & facit ſ. de le.j.l. ſi creditori.

† *Idem Cic. lib.3. Offic. cõplurib. exẽplis & rationib.*

Generaliter.] CASVS. Promiſiſti mihi hominẽ occidere: vel carnes comedere in quadrageſima. vtrum poſſum te cõpellere ad hoc faciẽdum: & ſi non facias, an habeam aliquod intereſſe? Et reſpon. quòd nõ: quia turpes ſtipulationes nullius ſunt momenti. hoc dicit cum princip.l. ſequen.&.§. ſi ſtipulatus. planus eſt. Franciſcus.

o *Turpes.* id eſt turpitudinẽ continentes. ſiue, ſuper turpibus rebus interpoſitas. ſed turpiter factæ valent, ſed obiicitur exceptio: vt.C. de inuti. ſtipu.l. dolo. & facit inſtitu. de inuti. ſtipu.§. quod turpi.&.ſ. de pac.l. iuriſgentium.§. generaliter.&.j. eo.l. ſi plagij. &.l. ſi ſtipuler vt id. &.l. ſtipulatio hoc modo. Aliæ ſunt præter legem: vt.j. eo.l. ſtipulatio iſta.§. alteri. aliæ ſecundum legẽ. Quãdoque autem bona fide fiunt, ſed res habet in ſe dolum: vt.j. eo.l. ſi quis cum aliter. Item quandoque etiam honeſtum ſtipulor: & D tamen non ago: neque etiam ad pœnam: vt.j. eo.l. Titia. in prin. & eſt ratio vt ibi. Accurſius.

p *Momenti.* iure ciuili: ſed nec prætorio: vt.j.l. ſeq. licet dicatur, Pacta ſeruabo. Accurſius.

q VEluti. *Officio.* ſi cõcedas tales ſtipulationes valere, & hoc ſi non habes. & aliàs die non ſolum iure ciuili: ſed & &c.

r *Petam.* vt.j. eo.l. quicquid.§. fina. ſi autem ante conſtet aſcendere non poſſe, an poſsit agere? dic vt not.ſ. l. hoc iure. &.l. in illa. Accurſius.

Si rem.] CASVS. Stipulatus ſum à Titio hoc modo: Promittis mihi tradere equum tuum? reſpondet Titius: promitto. quæritur quid mihi debeat? Et reſpon. quòd tantum tradere: non autem tenetur mihi proprietatẽ equi dare: ſed ſufficit quòd tradat. Franciſcus.

s *Dari ſtipulatori.* vt & ſupra de act. emp.l. datio.§. j. & de contrahen. empt.l. ſi ita.§. fi. Sed contra.j. eo.l. in conuentionalibus.§. j. Sol. vt ibi.

Scire debemus.] CASVS. Titius interrogat Seium hoc modo: Promittis mihi. xxviij. vel ſic: promittis mihi Stichum & Pãphilum? quæritur, nunquid ſunt hic quatuor ſtipulationes, duæ in. xx. & octo, & duæ in Sticho & Pãphilo? Et reſpon. quòd ſic:

quia tot sunt stipulationes, quot sunt summæ in stipulatũ deductæ, vel corpora. Et facit quandam illationẽ, quòd si nunc stipulor.xx.post paululum adiicio quinque: non fit nouatio, sed erunt duæ stipulationes. [*QVAMVIS.*] Dictum est supra quòd tot sunt stipulationes, quot sunt summæ, & quot sunt corpora deducta in stipulatum. hoc tamen non est ita late intelligendum, quòd si stipuler cumulum pecuniæ quæ est coram me, intelliguntur tot esse stipulationes quot sunt denarij: nam hoc esset absurdum. [*STIPVLATIONEM.*] Pater tuus legauit mihi duos seruos: Stichum videlicet & Pamphilum. vel legauit mihi centũ scuta ex vna parte, & centũ ducatos ex alia parte. certũ est quòd hic sunt plura legata, ꝑ quibus petendis habeo act. ex testamento. Ego volẽs mihi prouidere, & eusit vna verborũ concemulare omnia legata sub vna cautione, veptio. sed si nio ad te, & dico sic: Pater tuus legauit mihi tot summas, & tot corpora: redigam omnia sub vna stipulatiõe. tu dicis: ego sum cõtẽtus. dico ego: Promittis ergo mihi quòd omnia ista quæ legauit mihi pater tuus, solues in festo Penteco? tu respõdes: promitto. est hic vna stipulatio plurium corporũ, siue summarum: licet sint plura legata. Et subdit alia exempla. nam & familiæ & seruorũ est vna stipulatio. item si quis stipulatus sit quadrigas & lecticarios. Si vero quis stipuletur per coniunctionem copulatiuam, sicuti, promittis illũ seruum & illum? plures sunt stipulationes. [*SI A FVRE.*] Quidam Brito subtraxit equũ quẽdam qui forte erat meus: ego venio ad eum, & interrogo ipsum, Promittis mihi dare equum quem altera die furatus es? ille dicit: promitto. an valeat talis stipulatio? Respon. quòd non: quia potest esse quòd equus ille est meus, stipulatio autem rei meæ non valet. Quomodo ergo stipulabor ab hoc fure? Dicẽdũ est quòd sic debeo stipulari: O Brito Brito promittis mihi dare quod te reddere oportet condictione furtiua? Ille respon. promitto. hoc modo facta stipulatio valet. quòd si post hanc stipulationem factam equus iste decedat sine mora furis, certe ipse liberabitur: quia stipulatio nouauit condictionem furtiuam: & sic non tenebitur condictione furti propter nouationem: nec ex stipulatu actione propter interitum speciei. Franciscus.

† *Scribentes hic cõmuniter intelligunt istum tex. quẽ ad hoc reputãt subtilem, quòd tot sũt stipulationes quot sũt res vel summa in obligationẽ deductæ, licet vna verborũ conceptio. sed si nõ sunt specificatæ: sed sub vniuersali vel generali nomine collectæ sunt: censentur vna stipulatio cõtinens plura corpora. Bolog. *efficiat diuersas stipulationes.*

Tot sunt stipulationes, quot sunt species vel summæ specialiter designatæ. sed si res vniuersaliter vel generaliter designetur, stipulatio vna erit. Bartolus.

XXIX. VLPIANVS libro quadragesimosexto ad Sabinum.

SCire debem[o] †in stipulationibus tot esse stipulationes, quot summæ sunt: [a] totque esse stipulationes quot species [b] sũt. secũdũ quod euenit vt mixta [c] vna summa vel specie quæ non fuit in præcedenti [d] stipulatione, non fiat nouatio, sed efficiat duas esse stipulationes.* Quãuis autem placuerit tot esse stipulationes quot [sunt] summæ, totque esse stipulationes quot res: tamẽ si pecuniam quis quæ in conspectu est, stipulatus sit, vel aceruum pecuniæ: non tot sunt stipulationes, quot nummorũ corpora: sed vna stipulatio. nam per singulos denarios singulas esse stipulationes, absurdũ est. Stipulationẽ [e] quoque legatorũ constat vnam esse, [f] quamuis plura corpora [g] sint, vel plura legata. [h] sed & familiæ vel omnium seruorũ stipulatio vna est. itemque quadrigæ aut lecticariorum [i] stipulatio vna est. At si quis illud [k] & illud stipulatus sit: tot stipulationes sunt, quot corpora.

Quod meum est, possum stipulari mihi tradi, non mihi dari. Bartolus.

ꝑ Si à fure hominem [l] sim stipulatus: [m] quæsitum est an stipulatio valeat. Mouet quæstionẽ, quòd stipulatus hominem plerumque meum videor. Nõ valet [n] autẽ huiusmodi stipulatio, vbi quis rem suam stipulatus [o] est. Et constat, si quidem ita stipulatus sim, ꝑ *quod ex causa condictionis* [q] *dare facere* [r] *oportet*? stipulationem valere. si vero hominem [s] dari stipulatus fuero: nullius momẽti esse stipulationem. Quòd si postea [t] sine mora decessisse ꝓponatur seruus, non teneri furem condictione Marcellus ait. quãdiu enim viuit, condici poterit. [u] at si decessisse proponatur: in ea conditione est, vt euanescat condictio propter stipulationem. [x]

Solennitas intrinseca præsumitur. Bar.

XXX. IDEM libro quadragesimoseptimo ad Sabinum.

SCiẽdũ est generaliter, quòd si qs se scripserit fideiussisse, videri omnia solẽniter [y] acta.

a *Summæ sunt.* vna stipulationis conceptione comprehensæ, vt promittis decem & quinque. Accursius.

b *Species.* vna stipulationis conceptione comprehensæ, vt Stichum & Pamphilum. Accursius.

c *Mixta.* id est adiecta. & dic primo decem: secundo decem & quinque. primo Stichum: secundo Stichũ & Pamphilũ. Sed quæ est hæc illatio, secũdum quod euenit &c. Respon. quia quælibet per se: ergo Pamphili per se, & Stichi per se. & sic nihil additur primę, sed alia adiungitur: & nouatio nõ fit, nisi aliquid noui primæ addatur, & sic remanet prima etiam iure veteri.

d *In præcedenti.* nã si fuit in præcedenti, sequẽs est nulla: ac si stipulatus actũ, stipuletur iter: vel si stipulatus vsumfru. stipuletur vsum. vel primo quindecim, secũdo quinque ex eadẽ causa: vt. ff. eo. l. qui vsumfr. & facit. ff. eo. Titia. §. fi. & ff. eo. pluribus. & ff. de euic. quia dicitur. & de arbi. l. quid tamen. sed vna est stipulatio propter vnam summam. & dic vt dixi. ff. eo. l. qui bis. Accursius.

e *Stipulationem.* qua stipulor ab hærede quicquid mihi debet ex causa legati. Accursius.

f *Vnam esse.* propter vnam causam ex qua debentur, & propter vnam conceptionem. Accursius.

g *Corpora.* in vno legato, vt grege, & seruis omnibus.

h *Plura legata.* vt cũ legauerat hoc & illud, & sic plura sunt legata. secus si homines octo aut decẽ: quia tunc est vnum: vt ff. de lega. j. si ex toto. §. fi. quę est cõtra. Sed quid prodest si vnũ vel plura? Respõdetur, qa cũ est vnũ, nõ possunt ꝑ parte accipi, & ꝑ parte repudiari seruis: vt ibi dicitur. & facit. ff. de leg. j. l. legatarius. & de lega. ij. l. ij. & .iiij. & .v. & .vj. & .l. si quis seruũ. §. j. Itẽ quo ad stipulationẽ quid prodest fit vna vel plures? Respõdetur, propter redhibitionem. nam vnũ propter aliud redhiberur. vt supra de ædil. edic. l. cum eiusdem. Item oppo. [z] legauit dominus [a] ꝑ omnes seruos suos, vel peculium: ergo nõ Stichum. sed si petam Stichum: dicam ex causa legati scilicet mihi deberi. sic rignum domus emptæ petitur ex empto: non tamen est emptum. Arg. supra de vsuca. eum qui. in fi. Ac.

i *Lecticariorum.* licet enim multa in his corpora sint, tamen plura sunt quę vnum corpus faciunt.

k *Illud.* aliud si sub diſiuncta coniunctione: vt Stichum aut Pamphilum: vt ff. quando dil. leg. ce. cum illud. & j. eo. l. inter stipulantem. §. ij. & de leg. ij. l. si illud.

l *Hominem.* quem mihi furatus est.

m *Stipulatus.* mihi dari, aliud si tradi, seu restitui: vt. ff. eo. l. nemo. j. in prin. ibi, sane si.

n *Non valet.* assumit. R.

o *Stipulatus est.* dari: vt insti. de actio. §. sic itaq; & ff. eo. l. vbi in fi.

p *Stipulatus sim.* animo nouandi.

q *Condictionis.* furtiuæ. Accursius.

r *Facere.* scilicet te. Accursius.

s *Hominem.* puta Stichum subtractum: & sic non refert quid ex æquipollentibus fiat. quod no. ff. pro socio. l. fi.

t *Quòd si postea.* quàm stipulatus sum quod ex causa condictionis te dare facere oportet.

u *Poterit.* Hoc intelligunt quidam vbi stipulatio interceſit nõ animo nouandi, sed vt pluribus forte actionibus teneantur. tunc enim post stipu. si viuat, cõdicetur: si mortuus fuerit, minime: sed ex stipulatu agetur. si vero stipulatio nouandi animo & pure interceſit: tunc siue viuat, siue moriatur, condictio tollitur: & ex stipulatu agetur. nec distinguitur præsens absensve fuerit seruus, vt supra de condic. fur. l. parui. & dic plene vt ibi. Vel dic, hic loqui de condic. certi quæ tollitur interitu speciei: & sic facta fuit animo nouandi stip. & fa. ff. de noua. l. si Stichum. in princip. hæc vltima placet.

x *Stipulationem.* animo nouandi factam. R.

Ciendum est.] *CASVS.* Emit à me Titius equum. sed ego volui habere fideiussorem pro precio. Mæuius qui stabat iuxta, & erat amicus Titij, dixit: ego ero fideiussor Titio pro isto precio equi. Bene, dixi ego. scribe ergo quòd es fideiussor eius. qui scripsit. quęritur vtrum obligetur pro hac fideiussione? Respon. quòd sic: quia præsumitur stipulatio interceſisse ex eo quòd scripsit se fideiussisse pro Titio, & omnia solenniter acta præsumuntur. Franciscus Accursius.

y *Solenniter.* id est interrogationem præceſisse, & responsionem secutam esse: vt institu. de fideiuſ. §. fi. & de inuti. stipu. §. fi. scriptum.

z *Legauit.* Hoc intelligunt quidam vbi stipulatio interceſit nõ animo nouandi, sed vt pluribus forte actionibus teneantur. tunc enim post stipu. si viuat, cõdicetur: si mortuus fuerit, minime: sed ex stipulatu agetur. si vero stipulatio nouandi animo & pure interceſit: tunc siue viuat, siue moriatur, condictio tollitur: & ex stipulatu agetur. nec distinguitur præsens absensve fuerit seruus, vt supra de condic. fur. l. parui. & dic plene vt ibi. Vel dic, hic loqui de condic. certi quæ tollitur interitu speciei: & sic facta fuit animo nouandi stip. & fa. ff. de noua. l. si Stichum. in princip. hæc vltima placet.

a *Dominus.* Hoc intelligunt quidam vbi stipulatio interceſit nõ animo nouandi, sed vt pluribus forte actionibus teneantur. tunc enim post stipu. si viuat, cõdicetur: si mortuus fuerit, minime: sed ex stipulatu agetur. si vero stipulatio nouandi animo & pure interceſit: tunc siue viuat, siue moriatur, condictio tollitur: & ex stipulatu agetur. nec distinguitur præsens absensve fuerit seruus, vt supra de condic. fur. l. parui. & dic plene vt ibi. Vel dic, hic loqui de condic. certi quæ tollitur interitu speciei: & sic facta fuit animo nouandi stip. & fa. ff. de noua. l. si Stichum. in princip. hæc vltima placet.

BIU Cujas

scriptum.&.C.de contrahen. & commit.stipu.l.j.Item intellige quando in instrumento principalis debiti hoc scripsit.si enim in alia charta,non inuenitur causa:& sic non valeret: vt.ſ.de prob. l.cum de indebito.in fi.Item an admittatur probatio in contrarium quidam non.tu die quòd sic: vt.ſ.de pac.l.iurisgentium.§. quod fere.Iteno.quòd præsumitur solenitas: vt hic,& dictis cócor. Sed contra.ſ.de Publi. l.quæcunq;.§.fi.sed hic non potest esse fideiussio,nisi interrogatio & respósio sit.& ideo hic cõsequuntur.ibi autẽ emptio potest esse de facto sine auctoritate tutoris.Iteẽ hæc lex loquẽ habet in his qui iure cõmuni possunt efficaciter obligari.secus ergo in muliere & minore. nam non præsumo vel minorẽ iurasse,vel mulierem Velleiano renũciasse,vel illud sciuisse per quod Velleianũ cessat: quia sic aliquid extrinsecus intelligeretur: qđ esse non debet: vt.d.l. de Publi.quæcũque. in fi. Item not. arg. [a] quòd ex quo aliquid inuenitur scriptum:præsumitur voluisse scribens. sic.C.de nõ nu. pecu. auth. cõtra qui ppriã. &.ſ. de dona.l. ex hac.

Clo. in principio intelligit hanc legem siue condtio sit intrinseca, puta si deserit mea esse. siue extrinseca: puta si nauis ex Asia venerit.& bene dicit.Pau.de Cast.

XXXI. POMPONIVS libro vicesimoquarto ad Sabinum.

SI rem meam sub conditione stipuler: [a] vtilis est stipulatio, si conditionis existentis tempore mea non sit.

XXXII. VLPIANVS libro quadragesimoseptimo ad Sabinum.

SI in nomine serui quem stipularemur dari, erratũ fuisset,† cum de corpore constitisset: [b] placet stipulationẽ valere.

Quid si moriatur ante diem? respondeo tenetur: quia dies interpellat, & constituit promissorem in mora.Pau.de Cast.

XXXIII. POMPONIVS libro vicesimoquinto ad Sabinum.

SI Stichus certo die dari promissus,ante diem [c] moriatur: non tenetur [d] promissor. [e]

Si res non est in commercio stipulatoris: non valet stipulatio.secus si non est in commercio promissoris.Bartolus.

XXXIIII. VLPIANVS libro quadragesimooctauo ad Sabinum.

Rem meam.] CASVS.Rem meam stipulor à te sub conditione,si imperator in Italiam venerit.an valeat huiusmodi stipulatio? Respon.quòd si tempore existentis conditionis res illa mea non sit, valet stipulatio:aliàs non.Franciscus Accursius.

a *Stipuler.* scilicet dari,puta si nauis ex Asia venerit: vel si mea esse desierit hinc ad annũ:quo casu inspicitur an sit mea tempore existentis conditionis:& tũc nõ valet: quia quod meũ est &c. vt.ſ.l.scire.§.si à fure.an non:& tunc valet:vt hic,&.j.eo.existimo.&.ſ.de contrahen.emp.l.existimo.& de leg.j.cætera. Sic ergo inspicitur tempus existentis conditionis: licet aliàs diceretur inspici tempus præsens:vt.j.eo.si filiusfa.in prin.quæ est contra. Sol.illud quo ad adquisitionem: hoc quo ad substantiam cõtractus,valeat aut non:licet huic solutioni insit argu.cõtra.j.de stipu.seruo.l.usufru.Iteẽ an sit rei commercium,inspicitur præsens tempus:vt.j.inter stipulantem.§.sacram. Item quid ecõtra si stipulor in casu in quo mea futura sit, & illam rem quæ nunc non est mea? Respon.aut si cũ mea erit,& non valet:vt insti.de inuti. stipu.§.versa.vice. Si dicam: si nauis ex Asia venerit: & interim fiat mea:aut ex causa lucratiua:& non tenetur:vt.ſ.tit.j.l.omnes. aut ex non lucratiua: & tunc ad æstimationem tenetur promissor:vt.ſ.tit.j.l.si is.sed si pure rem meam stipulor dari,non valet: licet mea desinat esse:vt infra de solu.l.qui decem.§.Stichum. & facit supra de vsufru.l.quotiens.§.si vero.versi.quod si Titius.& de condi.& demon.l.mea res.

Si in nomine.] CASVS.Habebas vnicum seruum qui vocabatur Stichus:ego putabam eum vocari Phamphilum.dixi tibi: promittis mihi dare seruum tuum Pamphilum? dixisti,promitto. certe talis stipulatio valet:licet in nomine sit erratũ:quia in corpore consensimus.Franciscus Accursius.

b *Constitisset.* aliàs non valet:vt infra eo.l.inter stipulantem.§.si Stichũ.quæ est cõtra.& facit.ſ.de contrahen.emp.l.in venditionibus & emptionibus.& de re.du.l.pe.& de leg.j.l.iiij.&.ſ. eo.l. si id qđ.&.j.eo.quæ extrinsec⁹.§.fi. &.C.de testa.l.si in nomine.

c *Si Stichus. Ante diem.* si non dolo & culpa eius.Accursius.

d *Non tenetur.* etiam si interpellatus iam erat:vt.j.eo.l.cũ filius.§.fi.nã qui in specie tenetur,eius interitu liberat: vt.ſ.eo.l. si ex legati.&.j.e.l.is qui.&.j.eo.l.si seruũ Stichũ stipulat⁹ fuero.

e *Promissor.* quia antea nulla erat petitio: ergo nulla mora: vt infra eo.l.si pupillus.

Vltum.] CASVS. Ista lex ponit pulchram differentiam inter stipulationem factam de re cuius commercium quis non habet: & promissionem rei etiam cuius commercium quis non habet. Nam si quis stipuletur rem cuius cõmercium nõ habet,est tantum inutilis stipulatio: & nullum præstat interesse. si vero quis promittat rem cuius commercium non habet, nocet sibi:quia tenebitur stipulatori ad interesse.Franciscus.

MVltum interest vtrum ego stipuler rem cuius cõmercium habere nõ possum: [f] an quis promittat. [g] Si stipuler rem cuius commercium nõ habeo: [h] inutilẽ esse stipulationem placet. [i] si quis promittat [rem] cuius commercium non habet: [k] ipsi nocere, [l] nõ mihi.

Si stipulatio continet impoßibilitatẽ de iure, vel natura:non valet.Bartolus.

XXXV. PAVLVS libro duodecimo ad Sabinum.

SI stipulor vt id fiat quod natura fieri non cõcedit: [m] nõ magis obligatio consistit,quàm cum stipulor vt[id]detur quod dari non potest: [n] nisi per quẽ [o] steterit quò minus [p] facere id possit. Item quod leges fieri prohibent, si perpetuã causam [prohibitionis [q]]seruaturũ est, cessat obligatio: veluti si sororem[suam] [r] nupturã sibi aliquis stipuletur. quanquã etiã si non sit perpetua causa, vt recidit [s] manci. Christi.l.j.vel propter delictum, vt in hæretico: & tunc nihil debetur:vt hic,& de le.ij.l. mortuo.§.Labeo.& facit.ſ.quæ res pign.ob.pos.l.j.§.fi.

f *Non possum.* tamẽ in communi haberi potest.Azo.

g *Promittat.*rẽ.ſ.cuius commercium non habet. Et dic quòd licet lex ista ita generaliter distinguat, tamen subdistinguit potest:quia si rei nõ est cõmerciũ generaliter,quia sacra sit: nõ valet:vt.j.inter stipulãtẽ.§.sacrã.& de lega.j.l. apud Iulianũ.§. fi.& de leg.ij.l.mortuo boue. & de leg.iij. fideicommissa.§.si seruo alieno.Si autem in cõmuni est, sed in ꝓmittente non est: tenetur indistincte quacunque ex causa impediatur habere rei commercium: vt.ſ. de leg.ij. mortuo boue.§. Labeo. In stipulatore subdistingue, an propter vitium personæ: & debetur ei æstimatio: vt de lega.j. filiusfamilias.§. si quid alicui. aut propter sectæ diuersitatem, vt in Iudæo& mãcipio Christiano: vt.C. ne Iudæ.

Re nõ existente in cõmercio ad quid teneatur stipulator seu promissor. & obserua hãc distinctionem.

h *Non habeo.* propter delictum proprium, vel sectæ diuersitatem, prout dixi. Accursius.

i *Placet.* aliter in legato. tunc enim quamuis habere rem non possit: si tamen haberi potest, æstimatio debetur si testator sciẽs legauit:vt dicitur de militia seruo legata: vt.ſ. de lega.j.l.filiusfamilias.§.si quid alicui.& de leg.iij.fideicõmissa.§.si seruo.secũdum Ir. Vel vt ibi dixi,erat personę vitium:hic delictum,vel diuersitas sectæ:vt modo not.

k *Non habet.* cum habeam ego,veluti si Iudæus seruũ Christianum promittat,cuius commercium non habet. Accursius.

l *Nocere.* nam interesse præstabit. difficultas enim &c. vt supra eo.l.stipulationum.j.§.ex quo.in fi.

Si stipulor.] CASVS. Idem est stipulari vel promittere facere quod nõ potest fieri,& promittere dare quod nõ potest dari. [*ITEM QVOD LEGES.*] Stipulor à te aliquid quod est contra legem. dicendum est quòd stipulatio non valet, cum est ibi perpetua causa prohibitionis. Et licet ista causa prohibitionis cesset:tamen si sit postea contra bonos mores, non tenet stipulatio. Exemplum est: Si stipulor fororem meam mihi nupturam(duplex est enim soror:naturalis, & adoptiua)quãquam ista stipulatio cessaret in sorore naturali: tamen adhuc remaneret in sorore adoptiua,propter bonos mores,qui prohibent matrimonium contrahi cum sorore adoptiua etiam emancipata.[*SI IN LOCANDO.*]Planus est.Franciscus Accursius.

m *Non concedit.* vt hippocentaurum, vel vt cœlum digito tangas. Accursius.

n *Dari non potest.* vt Stichus, qui mortuus est:vt.j.eo.l.inter.§. pe.& facit ad hoc insti.de inuti.stip.in prin. Accursius.

o *Per quem.* scilicet promissorem.

p *Quo minus.* veluti si in mora fuit promissor, & interim Stichus decesserit:vt dicto.§.penul.

q *Prohibitionis.* aliàs deest:sed intelligitur,prohibitionis.

r *Si sororem suam.* sed an valet in alia quæ non sit soror? Respõ. non:vt.j.eo.l.Titia.licet sit arg.cõtra.ſ.de spon.l.ij. quare ergo hic dicit de his quę perpetuo prohibentur? Respon.ideo quia in his ipso iure non tenet stipulatio: licet in aliis teneat: sed obstat exceptio.& facit.C.de legi.& con.l.non dubium.

s *Recidit.* id est accidit.

a *Adoptiua.* quam possum accipere finita adoptione: vt insti. de nup. §. ij. sed in naturali bene est perpetua causa prohibitionis.

b *Non responderit.* incontinenti. vel quantum ad verba non est responsum.

c *Consentiat.* cũ interrogato ab interrogante ex interuallo etiã.

d *Responsum est.* ex interuallo.

e *Confirmantur.* vt & supra tit. j. l. in quibuscunque. & facit supra de contrahen. emp. l. in venditionibus.

Si quis.] CASVS. Promisi tibi fundũ meum deducto vsufructu. postea per dolum suasisti mihi quòd ꝓmitterẽ tibi cum vsufru. certe non valet ꝓmissio, siue stipulatio. Sed quid? emi à te equum minus iusto precio, scilicet pro octo scutis, qui valebat. xx. hoc tamen nõ feci dolo. postea stipulor à te equum prædictum mihi tradi: an possim agere ex illa stipulatione? certe non: quia dolo facit qui vult petere ex stipulatiõe quæ cõtinet iniquitatem. Frã. Accursius.

* *Flo. consentitur*

* *Flo. quia*

f *Obligari.* veluti promitti fundum sine vsufru. vel excipiendo iter & actum.

g *Per machinationem.* id est dolũ: veluti fundũ cum vsufru. vel nõ excipiendo iter. Sed H. dicit vt cum proposueram obligari, dolo inductus sum: quod nõ placet: quia non in qualitate, sed in substantia deciperer. Alij etiam intelligunt hanc. l. quando super contractu bonæ fidei interuenit stipulatio: nos in stricti iuris: vt. C. de inuti. stipu. l. dolo.

h *Obstrictus.* de rigore.

i *Interceßit.* in contrahenda stipulatione.

k *Dolum habet.* qui proprie non potest dici dolus: sed ipsa res iniqua est: vt si sine causa promiserit totũ, vel pro parte stipulatus sum rem quam minus emi dimidia iusti precij. vel da exemplum de dolo superueniente: vt supra de excep. do. apud Celsum. §. Labeo. &. l. ij. §. item quæritur.

l *Ex ea stipulatione.* quæ re ipsa iniquitatem continet.

Si certos.] CASVS. Habebam in arca mea. c. scuta vetera in vna bursa, quæ mihi donata fuerunt à patre meo tali tempore. tu stipulatus es à me ista. c. scuta. postmodũ fur quidam subtraxit mihi ista. c. scuta. an tibi tenear illa soluere, vel alia. c? Respondet ꝓ nec illa, nec alia tibi debeo, ex quo perdita sunt ista. Frã. Ac.

m *Si certos nummos.* qui habentur quasi quædam species: non vt quantitas: vt supra de lega. j. plane. j. §. si eadem. versi. sed hoc ita. &. l. sed & si certos. &. l si seruus legatus. iij. §. qui quinq;. & ad. l. Falc. l. in ratione. ij. §. diligenter.

n *Nobis.* mutat numerum.

o *Debetur.* quia magis certam speciem quàm genus stipulari videor: & ideo nil mirum si interitu speciei liberatur. Accursius.

Stipulatio ista.] CASVS. Titius ꝓmisit Seio hoc modo: Ego promitto tibi Sei quòd pacifice possidebis fundum Cornelianum: nec vllus homo te infestabit in hoc facto quin liceat tibi habere. Quæritur hic, de quibus videtur Titius promisisse Seio, de se & suis hæredibus tantũ: an etiã de extraneis? Respon. quòd non videtur promisisse nisi de se & suis hæredibus: quia si de extraneis promisit, non videtur stipulatio valere: quia nemo potest factum alienum promittere. & sic restringit iurisconsultus illam partem stipulationis tantum ad personã promissoris & suorum hæredum. Sed si quis velit promittere factũ alienũ: debet adiicere pœnam hoc modo: Ego promitto tibi quòd licebit tibi habere hunc fundum: nec quisquã te turbabit in possessione eius: & si quisquã te turbet, promitto tibi. c. aureos. nam istam pœnã poterit stipulator exigere si contra factum fuerit. [SED QVATENVS.] Quæritur quomodo erit satisfactum huic stipulationi? Respondetur quãdo neq; ipse promissor, neq; hæres eius, neq; hæres hæredis turbat possessionem ipsius stipulatoris. [SI QVIS FORTE.] Dictũ est. ff. proxi. §. per quas personas nõ debeat fieri contra stipulationem habere licere: vt ipsi stipulatori satisfactum videatur. hic. §. ostendit quid fieri debeat vel non fieri vt satisfiat stipulationi. Et dicit quòd si quis de possessione pura, aut de vsufru. aut v. * *Flo.* su solo eius rei de qua promisit habere licere, cõtrouersiam faciat: licet de proprietate nihil quæratur: tamẽ videtur facere cõtra stipulationẽ. nã quotiẽscũque minuitur alicui ius suum quod habet, non videtur sibi licere habere. [QVÆSITVM.] Semper cõtinuat materiã suam de stipulatione habere licere. & quæritur quam ré posit quis promittere habere licere: sũ tantum, an etiã alienã? Et respõ. quòd nõ tantum suã, sed etiam alienã. sed in aliena ita demum stipulatio habebit effectũ, si peruenerit in dominiũ ꝓmissoris: quia si semper aliena remaneat, inutilis erit stipulatio. [SICVT.] Dictũ est. ff. in §. sed quatenus. ꝙ nõ tantũ ꝓmissor ipse tenetur si fecerit contra stipulationẽ, sed etiã hæredes eius. hic dicitur quòd sicut ipse stipulator habet act. cõtra promissorẽ & hæredes eius, si veniãt cõtra promissionem suã: ita etiã hæredes stipulatoris, si ipsis habere non licuerit, poterunt agere. Sed quid? promisi tibi habere licere fundum Cornelianum. iste fundus peruenit ad aliquẽ alium ex traneum: ille turbatur in possessione fundi illius: vtrũ possit agere contra me? Respõ. quòd nõ: nec refert si quis addat in hac stipulatione istud pronomen, mihi, vel non addat: quia semper intelligitur mihi promissum, vel hæredibus meis, & nulli alteri extraneo. [HI QVI.] Titius habuit Stichum seruum: qui seruus stipulatus est à me hoc modo: promittis mihi ꝙ licebit domino meo habere hunc fundum? dico, promitto. certe valet stipulatio: sicut si aliquã aliã rem stipulatus esset Stichus domino suo. Quid autẽ si sic dicat seruus: promittis mihi ꝙ licebit mihi habere fundum hunc? an valeat talis stipulatio? Et arguit primo iurisconsul. ꝙ non: quia in hac stipulatione habere licere, ius versatur, quod seruo cõpetere nõ potest. quid iuris potest habere in hoc fundo licet de facto possit auferri ab eo: & ipse ab aliis auferre nec obstat ꝙ seruus potest stipulari sibi ire agere licere: quia in hac stipulatione factum versatur. Tamen finaliter cõcludit iurisconsul. quòd seruus & filiusfa. possunt sibi stipulari habere licere: quia intelligenda est hæc stipulatio in seruo & filiofami. de possessione naturali non auferẽda, & sic sibi licere habere saltem naturaliter: cum seruus naturaliter possidere possit. [HAEC QVOQVE.] Planus est. Si seruus stipuletur quòd sibi liceat possidere: vtilis est stipulatio. quamuis enim de iure ciuili seruus nihil possidere possit: tamen naturaliter detinere potest. [HABERE.] Quia multotiens fecit mentionem de hoc verbo, habere: exponit nunc quid significet habere. & dicit quòd non tantũ habere dicitur rem ille qui est dominus rei: sed plerũque etiam ille habere dicitur qui non est dominus rei: sicut si quis rem depositam tenet, dicitur eam habere apud se. hoc dicit vnico contextu vsque ad. §. si quis ita. Franciscus Accursius.

p *Liceat habere.* hoc sine dubio.

q *Nec per quenquam* etiam per extraneum. [a] Vel hic inquirendo, non definiendo. vel vere omnium factum continet: sed in se [a] & hæredibus tenet, in extraneis non. vel dic hoc secũdum quosdam: quod reprobatur statim. Azo.

r *Futurũ.* id est neminẽ facturũ quo minus habere liceat. Azo.

s *Videtur.* id est præsumitur prima facie. potest etenim aliter dici, & aliter

[Ad]optione finita. Non autem in sorore adoptiua, [a] idem dicendum sit: quia statim contra [bonos] mores sit.

Contractus qui celebratur consensu, valet etiã adhibita solennitate verborũ. B.

ſSi in locando, conducendo, vendendo, emendo, ad interrogationem quis non responderit: [b] si tamen consentiat [c]* in id quod responsum est, [d] valet qđ actum est: quia hi contractus non tam verbis quàm consensu confirmantur. [e]

Contra stipulationem in qua sit dolus adhibitus, vel quæ in se dolum habet: doli exceptio obiicitur. B.

XXXVI. VLPIANVS libro quadragesimo octauo ad Sabinum.

SI quis cum aliter eum conueniſſet obligari, [f] aliter per machinationem [g] obligatus est: erit quidem subtilitati iuris obstrictus: [h] sed doli exceptione vti potest. Qui*enim per dolũ obligatus est, competit ei exceptio. Idem est & si nullus dolus interceſsit [i] stipulantis, sed ipsa res in se dolũ habet. [k] Cũ enim quis petat ex ea stipulatione, [l] hoc ipso* dolo facit, ꝙ petit.

* *Flo. quia*

Nota quòd quando quantitas vt species debetur: perit periculo stipulatoris. B.

XXXVII. PAVLVS libro duodecimo ad Sabinum.

SI certos nummos, [m] puta qui in arca sint, stipulatus sim: & hi sine culpa promissoris perierint: nihil nobis [n] debet. [o]

B

Stipulatio habere licere, simpliciter interpoſita, omnes continet inſpecto rigore verborum: sed ex iuris interpretatione ex facto promiſſoris & ſucceſſoris ipſius tantum committitur. idem ſi de ſe tantũ promiſit, ſed nõ pro facto extranei, etiã ſi expreſſe ſit dictum: niſi pœna ſit appoſita. Bar.

XXXVIII. VLPIANVS libro quadragesimonono ad Sabinum.

STipulatio ista, *habere licere spondes?* hoc cõtinet, vt liceat habere, [p] nec per quenquam [q] omnino fieri quo minus nobis liceat habere. quæ res facit, vt videatur reus promisisse, per omnes futurum, [r] vt tibi habere liceat. videtur [s] igitur alienũ factũ ꝓmisisse. nemo autẽ alienũ

C

D

& aliter agi inter partes: vt promittat sic se facturū, vt etiam per alios liceat habere, id est quòd alius non mouebit controuersiā: quod tenere puto: arg. ĭ. eo. quotiens quis. ij. ergo in hac [a] significatione quando promitto me curaturum, possum promittere rē alienam habere licere: non in prima, quando simpliciter: vt infra eadem. l. §. quæsitū.

Iteꝫ quod hic dicit, habere licere, idem videtur & de eo qui promittit dolum malū abesse, vel abfuturum esse: sed videtur interpretari lex omnes istos suum factum promittere: vt infra eo. l. inter stipulātem. in prin. secundū M. quæ est contra. Solu. vt ibi.

a *Obligatur*. vt instit. de inuti. stipu. §. si quis alium. & infra de fideiuss. l. sicut reus.

b *Vtimur*. vt factum alienum promittendo nō obligetur [b] quis. M. ideoque dicendum vt de facto alieno non videatur promissum. *ADDITIO*.] Dic hoc verum, nisi in promissione apposītum fuerit iuramentum: quia tunc propter iuramentū valet, secundum Ia.

c *Sed si se*. & tunc est plana. aliàs sed se &c.

d *Caterorum*. vt iure honorario, vel fideicommissario.

factum promittendo obligatur. [a] & ita vtimur. [b] Sed [si] se [c] obligat, ne ipse faciat quo minus habere liceat: obligatur etiā ne hæres suus faciat, vel quis cęterorū [d] successorū efficiat [e] ne habere liceat. Sed siquis promittat per alium [f] non fieri, præter hæredē [g] suum: dicendū est inutiliter eum promittere [h] factum alienum. [i] At si quis velit factū alienum promittere: pœnā, vel quāti res ea [k] sit, potest promittere. Sed quatenus habere licere videbitur? Si nemo [l] controuersiam faciat, hoc est, neq; ipse reus, neque hæredes eius, hæredúmve successores. [m]

Hæc stipulatio continet nō fieri quo minus liceat habere actionem dominii, vel alterius iuris habiti vel habendi. Bart.

℣ Si quis [n] fortè nō de proprietate, sed de possessione [o] nuda cōtrouersiā [p] fecerit, vel de vsufructu, vel de vsu, vel de quo alio iure eius quod distractum

A futuri non agā: & si aliquod istorū defuerit, non cōmittitur. nec est cōtra in eo quod dicit de pœna: vt. ĭ. e. §. quæsitum. vt ibi no. & ideo nec in re aliena nec in seruo stipulante vel promittente cōmitti potest: vt. ĭ. e. §. quæsitum. &. §. hi qui. versi. sed si seruus. sed vbi rem alienam mihi habere licere promittis, & eam iniuste aduocas & obtines: an

est: [q] palam est committi stipulationem. Habere enim non licet ei cui aliquid minuitur ex iure quod habuit. [r] ℣ Quæsitū est, vtrum propriam demum rē, an & alienam promittere possit habere licere. Et magis est vt & aliena promitti possit. quæ res [s] ita effectum habebit, si propria esse ꝓmissoris cœperit. [t] Quare [u] si perseuerauerit aliena, dicendum erit stipulationem non committi, nisi pœna adiecta sit: [x] cum neque per eum, neque per successorem eius quicquam factum sit. [y]

Hæc stipulatio committitur contra promissorem & eius successores, & stipulatori & eius successoribus. B.

℣ Sicut autem ex parte rei [z] successores eius cum ipso tenētur: ita etiam ex parte actoris committitur stipulatio ipsi stipulatori, cæterisque quicumque ei succedunt, [a] scilicet si rem ipsi habere non licuerit. cæterum

B

post sententiā contendere potes rem alienā, & iniuste latā sententiā: nec tenearis ex stipuꝫ ar. quòd non. ĭ. de leg. j. l. si seruus pluriū. §. j. Illud certum est, ꝙ lite cōtestata non cōmittitur: quia nondum declaratum est rē esse tuam: nisi ad expensas forte, quas potes petere etiam constante iudicio: vt not. ĭ. proxi. §. Iteꝫ si rem meā promisi habere licere, & euincam: nonne repellam agēte interesse: quia non excipit? Respon. nō: [f] vt. ĭ. de euic. l. vin dicātem. Item nec potero dicere per iniuriā pro me iudicatū: vt. ĭ. de leg. j. l. si seruus plurium. §. j. Iteꝫ cum hæc stipulatio ius cōtineat: vt. ĭ. eo. §. ij. quomodo pro re mea quā promisi habere licere, cōmittitur, cum de iure euincere non possum? Respō. licet cōtineat ius, tamen propter factum

f Istam vespōsionē sequuntur Bar. & Imo.

C committitur: vt. ĭ. hac. l. dicitur. Sic committitur stipulatio etsi nō de iure agat quis: vt. ĭ. rem ra. ha. l. si sine. §. cum autē. Vel dic quòd hic de iure egit, quia dominium non amisit per talem promissionem, vt modo diximus.

b *Promittere*. nisi in casu: vt supra de act. empt. l. emptorem. §. fi. quæ est contra. & dic plene vt ibi. M. *ADDITIO*. Dic quòd ibi promissor tenetur de facto tertij & vincentis ex natura præcedentis contractus: hic nullus præcesit contractus de quo teneatur de euictione, secundum Bart. & Imo.

c *Efficiat*. Vel alter quem prohibere possit: vt supra de dam. infec. l. fluminū. §. quāquā. & supra loca. l. si fundus. & sic potest intelligi. ĭ. eo. l. inter stipulantem. §. j. vel aliter vt ibi.

f *Per alium*. extraneum.

g *Hæredem*. hæc sunt verba hominis promittentis, præter hæredem &c.

h *Promittere*. nisi in casu: vt supra de act. empt. l. emptorem. §. fi. ibi promissor tenetur de facto tertij & vincentis ex natura præcedentis contractus: hic nullus præcesit contractus de quo teneatur de euictione, secundum Bart. & Imo.

i *Alienum*. aliàs si simpliciter dixisset, & nō dixisset præter hęredem suum: factum promittere videtur: vt modo dixi. M.

k *Res ea*. In pœnali enim stipulatione nō inspicitur interesse [c] quando non interest stipulantis: vt. ĭ. ea. l. §. alteri. Sed opponitur, cum loco mei interesse hæc stipulatio pœnalis ponitur: hoc casu duplum quantitatis in priore stipulatione tacite compreheṅse non egreditur, secundum quosdam: & ideo inspiciendum est quæ sit quantitas conditionalis stipulationis, id est pœnalis, vt non excedat duplum, secundum eos. [d] sic inspicitur quæ sit conditio turpis vel honesta vel præcedentis stipulationis vel sequentis: vt in. d. §. alteri. pœnalis enim stipulatio præcedentem stipulationem vtilem facit: non vt inde nascatur actio, sed metu pœnæ cogitur: sicut sententiæ arbitri qui sine sacramento cognoscit, vel à iudice non datur, non cogitur aliquis acquiescere per actionem quæ inde nascatur: quia nulla nascitur: sed per pœnam compromissi &c.

l *Si nemo*. respondet, eatenus si &c.

m *Successores*. Sed nonne qui controuersiam mouet, exceptione pacti remoueri potest? vtique: nō ergo de iure litigat. eadem ergo ratione potest committi in aliena re: quia etiam non iure potest facere quis controuersiam. Sed contra dicitur. ĭ. c. l. §. j. &. §. quęsitum. Respon. [e] licet per exceptionem repellatur, de iure tamen litigat proponendo ius quod habet in rei vindi. quod in re aliena diuersum est. nec enim per pactum desiit esse dominus: vt C. de trāsac. l. siue apud. Iteꝫ videtur hæc stipulatio idē continere quod transactio. sed certe secus est hic: quia transactio etiam super re aliena fieri potest, quæ etiam semper perseueret aliena: hęc non. Item illa super re dubia tātum per litem, id est propter litē. hæc ex omni causa: quæ etiam ex liberalitate mera interponi potest. & est eius promissionis sensus, vt ratione iuris præsentis vel

D

n *Si quis*. quī mihi promiserat habere licere.

o *De possessione*. per aliquod puta interdictum.

p *Controuersiam*. & cum effectu, vt etiam vicerit. [g] aliàs, id est si constaret adhuc iudicium: forte tantum nomine sumptuum cōmitteretur, scilicet hæc stipulatio: vt. ĭ. rem ra. ha. l. amplius. Vel verius distingue vt diximus in cōtrario. ĭ. de euic. habere licere.

q *Distractum est*. per promissorem in stipulationem per hanc stipula. habere licere.

q *Distractum est*. his ergo casibus & pro aliena re committitur. sed dic immo est suum ius: vt &. ĭ. de bo. liber. l. in seruitutē. &. ĭ. de solu. l. etiam. & infra de verb. sig. l. habere.

r *Quod habuit*. aliud in stipulatione dupli: illa enim non committitur seruitute reali euicta: vt. ĭ. de euic. l. quod ad seruitutes.

s *Quæ res*. id est stipulatio.

t *Cœperit*. alioquin nec ipse promissor, nec successor eius controuersiam mouere potest. Azo. vnde stipulatio non valet. M.

u *Quare*. quod hic dicitur quare si perseuerauerit aliena &c. videtur contrariū. ĭ. proxi. §. sed ibi erat [h] promittētis ius, quod euincit: vt ibi dixi: hic autē prorsus aliena. Iteꝫ contra. ĭ. e. inter stipulantē. nam qui promittit habere licere, non promittit simplex abnutiuū: sed curaturum se ne alius faciat: vt ibi. nā in aliena re culpa potest admitti: vt. ĭ. de leg. j. cū res. §. sed si alienus. Sed solue vt ibi in. l. inter stipulantē. Item contra. ĭ. de act. emp. l. ex empto. §. qui autē. aliàs est iste. §. in. l. emptoré. sed aliter sonant ista verba in vēditione: aliter in stipulatione. nā re euicta tenetur ex empto ad pretium: vt ibi dicit: & plene ibi dixi. hic est secus.

x *Adiecta sit*. ita scilicet, si per extraneos tibi habere nō licuit: vt supra ea. l. §. sed si quis. &. §. at si quis. &. §. sed quatenus. si vero sic promittat pœnam, si per me tibi habere non liceat, & perseuerat aliena: non committitur stipulatio pœnæ: licet lis contestetur, scilicet quia nullum ius habet. Pœnam autem accipe certam, vel incertam: vt infra iudi. sol. l. nouissima. §. j.

y *Factum sit*. suum enim factum, non alienum promisit. M. sed ipse litem non potuit de iure mouere: & ius continet: vt. ĭ. §. ij.

z *Ex parte rei*. id est promissoris.

a *Succedunt*. in vniuersum ius. nam huiusmodi stipulatio ad hæredes vel ad arrogatorem tātum transit: vt. ĭ. de vsufru. l. sed & si

g Super isto periculoso articulo cōclude quòd stipulatio habere licere, siue interponatur super contractu emptionis siue super alio, nō cōmittatur nisi lata sentētia secundum Ia. h Istā glo. sequuntur comuniter scribentes hic.

* *adhuc interesse.* quis*.§.si operas. idem [a] videtur secũdum B.& M.& in successore rei cui habere licere interest stipulantis: vt.ff.de euic.l.si pro re pupilli.§.j.

a *Ista secunda opi. est vera, & procedit si fiat cessio actionis: & non alias. Bar. Imo. & Alex.*

a *Licere.* non adiecto mihi, nã intelligitur: sed de extranea persona nõ intelligitur: vt.j.e.l.si ita stipulatus.iij.§.Chrysogonus. in fi.& facit inst.de stipu.seruo.§.siue autem.

b *His.* parentibus & dominis.

c *Non committitur.* de rigore: cũ seruus agere vel cõueniri nõ possit.

d *Auferri.* de facto.

e *Possit:* ꝓpter quod videbat & aliis se obligare, & alios sibi.

f *Factũ.* scilicet tãtũ: vt supra de adqui. pos. l.possessio quoque.§.j.

g *Sed ius.* id est effectum iuris.

h *In hac stipulatione.* habere licere.

i *Vertitur.* quia seruo competere nõ potuit.

k *Cum vero.* interserit nouum casum.

l *Liceat.* quod potest: vt instit.de stipu.ser.§. sed cum factum.

m *Mihi videtur.* prædicta emendanti.

n *Filiofamilias.* de quo nõ posuit in quæstione: quia non causat dubium.

o *De possessione.* id est naturali detentatione. ad quod est ar. cõtra.ff. de sol. Stichũ.§.vsumfructum. in fin. &.ff.de condit.& demon.l.qui hæredi. &.ff. de adqui. pos.l.quod seruus.&.l. possessio.§.j.&.ff.de pac.l.& hæredi.§.quod si seruus.&.§.de doli.(est versi.dicti.§.quòd si seruus.)& infra proxi.§.Accur.

p *Retinenda.* sibi.

q *Non auferenda.* alij.R. ad quod est.ff.de pecul.l.nec seruus.& de pac.l.contra iuris ciuilis.§.si filius.

r *Hæc quoque.* non solum illa cui non adiicitur mihi.R.Vel dic non solum illa, habere licere.

f *Stipulatio.* inspecta ratione facti.

t *Iure ciuili.* inspecto: vt infra de reg.iur.l. quod attinet.

u *Ad possessionem.* id est vt de facto quæratur ei possessio.

Possidere quis ciuiliter multis modis potest.

x *Hoc.* id est hæc stipulatio possidere mihi licere. pluribus tamen modis dicitur quis possidere de iure ciuili. Primo, vt hic dicitur, quod ad personas refertur: quod in seruum non cadit vt sic possideat. Secũdo dicitur ciuiliter possidere, qui possidet animo solo. Item tertio, qui possidet iuste: quod hic non quæritur.

b *Istã glo. sequuntur scribentes hic.& Bar. in.l.de ætate.ff. de mino.& idem Bar.in.l.i. ff.si cer. pe. ta.*

y *Stipuletur.* Arg. etiã ad quæstiones [b] de facto. quæritur enim à rustico, & dicit vidisse se hũc tenere & possidere: & nescit quid sit possessio, quam etiam peritissimi definire non sunt ausi, ꝙ debeamus intelligere [c] de possessione quæ facti est. Item debemus interpretari vt res valeat: vt supra de leg.j.l.siquãdo. & infra ad munici.l.j.in fi.& de reb.dub.l.quotiens.ij.&.l.vbi.

z *Planè si tenere.* hic tenere & superius possidere tantũdem important: sed hoc casu indubitanter respondetur vtilem esse stipulationem.

a *Non possint.* vt pro suo possideant.

c *Ista glo. perscriben. hic reputatur sing. ad hoc propositũ quòd testes debent deponere & interrogari sup his quæ consistunt in*

si alij habere non licuit: certo certius est non committi stipulationem. & nihil intererit, vtrũ ita stipuler, *habere licere*: an, *mihi habere licere.* [a]

Hæc stipulatio ius continet si potestialiàs refertur ad factum. Bar.

℣Hi qui sunt in aliena potestate, his [b] in quorũ sunt potestate, habere licere stipulari possunt ea ratione qua cætera quoq; his possunt stipulari. Sed si seruus fuerit stipulatus sibi habere [licere:] quæsitũ est an rectè stipulatus videatur. Et ait Iulianus libro quinquagesimosecũdo digestorũ, si seruus stipuletur sibi habere licere, aut per se nõ fieri quo minus habere stipulatori liceat, ꝓmittat: stipulatio (ĩquit) nõ cõmittitur, [c] quãuis auferri [d] res ei, & ipse auferre eandẽ possit. [e] Nõ enim factũ, [f] sed ius [g] in hac stipulatione [h] vertitur. [i] Cũ vero [k] stipulatur, per ꝓmissorẽ nõ fieri quo minus sibi ire agere liceat: [l] non ius stipulationis, inquit, sed factum versatur. Sed mihi videtur, [m] licet iuris verba contineat hæc stipulatio, *habere licere*: † tamẽ sic esse accipiendã, vt in seruo & ĩ filiofamilias [n] videatur actũ esse de possessione [o] retinẽda, [p] aut nõ auferẽda, [q] & vires habeat stipulatio.

Verbum, possidere, intelligitur ciuiliter, nisi conditio personæ faciat intelligi de naturali detentatione. Bartolus.

℣Hæc quoque [r] stipulatio, [f] *possidere mihi licere spondes?* vtilis est. quam stipulationem seruus an possit vtiliter in suam personam concipere, videamus. sed quamuis ciuili iure [t] seruus non possideat, tamen ad possessionem [u] naturalem hoc [x] referendum est: & ideo dubitari non oportet, quin & seruus rectè ita stipuletur. [y] Planè si tenere [z] sibi licere stipulatus sit seruus: vtilem esse stipulationem cõuenit. Licet enim possidere ciuiliter nõ possint: [a] tenere [b] tamen eos nemo dubitat. ℣Habere, dupliciter accipitur. Nam & eũ habere dicimus, qui rei dominus est: & eũ, qui dominus quidem non est, sed tenet. [c] Denique habere rem apud nos depositam, solemus dicere.

tum esse ne in certa quadam re per Titiũ dolus committeretur, faciebat super hoc cõsului iurisperitum, vt me doceret qualiter stipulari deberem. qui mihi respondit ꝙ si volo dolũ promissoris abesse ab alicui rei, sufficit quòd ita stipuler: Titi promittis mihi dolum abesse ab hac re, & abfuturum esse? ille respõdet, promitto. certe hac promissione obligat se Titius, & etiam suum hæredem. Dico ego: domine doctor, bene me docuistis: sed ego sum homo suspicios us: timeo submergi in terra solida: & semper vereor ne decipiar. ostendatis mihi quomodo tutus esse potero a dolo ipsius promissoris, hæredũ eius, & omnium aliorũ. Respõdet iurisco. oportet ꝙ in stipulatione tua adiicias pœnã, hoc modo: promittis mihi ꝙ dolus abest, abfuturúsque est: & si contra factum fuerit: pœnã.c. aureorũ promittis? ꝓmitto, dicit ille. certe hoc modo poteris tutus esse à dolo promissoris & hæredũ suorũ. si tamen aliquis extraneus dolum committat cõtra te: poteris petere pœnam à promissore: & sic loco damni quod habuisti propter dolũ cõmissum, habebis pœnã illã. c. aureorum. [*SVAE PERSONAE.*] Plan[a] est. & vide glossam. [*INTER.*] Sæpe promittũt homines sibi inuicem sub certa die, aut sub cõditione quæ omnino est extitura, & aliquãdo sub die incerta: vel sub conditione quã non est certum euenire. Quæritur ergo quæ est differẽtia inter ꝓmissionẽ factã die certa, & factã in diem incertã. Respondet iurisco. ꝙ ille qui ꝓmittit in diẽ certã, statim potest soluere, & nõ videtur plus facere ꝙ debeat: & ideo non repetit, quasi nimis cito soluerit. Ille autẽ qui promisit in diẽ incertum. s. si hoc aut illud factũ fuerit, si ante soluat, nõ videtur fecisse quod promisit, scilicet tãtũ: immo plus: quia repetit solutũ. [*ALTERI.*] Volo stipulari hoc modo: Mæui promittis mihi ꝙ dabis. c. Titio? an valeat talis stipulatio? Respõdet ꝙ non: quia nemo potest alteri stipulari: nisi seruus dño suo: aut filius patri suo. Quid ergo faciendum est si volo alteri stipulari? Certe debet pœna apponi: veluti, Mæui ꝓmittis mihi ꝙ. c. dabis Titio: & si nõ dederis, promittis. l. nomine pœnæ? si ille dicat ꝓmitto, & nõ fecerit quod ꝓmisit: poterit pœna ab eo exigi. [*IN STIPVLATIONIBVS.*] Habebã duos seruos Stichos: vnus erat albus, alter niger: & vnus multo melior alio. stipulatus es à me hoc modo: promittis mihi seruũ tuũ Stichum? dixi, promitto. veniente die solutionis tu vis habere albũ, qui est melior nigro. & dico ego, non cogitaui de albo quando promittebã: sed de nigro. tu dicis, volo habere qui mihi placet. Nũc quæritur quid iuris? Respon. ꝙ tu debes habere nigrũ: quia fit interpretatio contra te. s. ꝙ senserimus de nigro: non de albo. [*EVM QVI.*] Stipulatus sum à Titio hoc modo: promittis mihi dare. x. & Seio. x? nunquid Titius debet. xx. mihi. s. i. & .x. Seio? Respon. ꝙ tantũ. x. debet: quia illa. x. quæ mihi promisit, eadem promisit & Seio. [*SI STIPVLER.*] Stipulatus sum à Titio hoc modo: promittis mihi soluere quod mea interest: vel promittis me indemnem seruare? Et dicitur ꝙ sic. Et ponit iurisco. exemplum: tu & ego eramus tutores vnius pupilli. ego cessi tibi administrationẽ tutelæ: & stipulatus sum à te rem pupilli sal. fo. stipulatio ista valet. interest enim mea fieri quod stipulatus sum: quia ego obligarer pupillo, sicut tu, si male administrares. [*SI QVIS INSVLAM.*] Promisisti mihi Titio insulam facere: deinde vadis ad Mæuiũ, & dicis ei: ego ꝓmisi Titio facere insulam: sed sum ita occupatus ꝙ nõ possum seruare quod ꝓmisi. vis tu illam

BIU Cujas

tu illam insulá facere? & quod iustũ fuerit, dabo tibi. tu promittis mihi q̃ facies. certe valet stipulatio, & potero agere ad interesse cõtra te si non facias. Et similiter pone in quinq; exẽplis sequen. *[SI QVIS ERGO.]* Possum stipulari q̃ sistas Stichũ iudicio. item possum stipulari à te q̃ ædifices mihi locũ sacrum: quia si diceremus non posse stipulari ædificari locũ sacrũ, sequeretur quòd nec agere possemus ex locato & conducto: qd̃ esset cõtra iuris dispositionẽ. duæ. ll. sequen. claræ sunt. Fran. Acc.

Stipulatio interposita super iure personali, ad hæredem nõ transmittitur: nisi exprimatur. Bartolus.

¶ Si quis ita stipulatus fuerit, vti frui sibi [a] licere: ad hæredẽ ista stipulatio nõ pertinet. Sed & si nõ addiderit, *sibi*: non puto stipulationẽ de vsufructu ad hæredẽ transire. † [b] eóque iure vtimur. [c] ¶ Sed si quis vti frui licere sibi hæredíq; suo stipulat[o] sit: videamus an hæres ex stipulatu agere possit. Et putẽ posse: licet diuersi sint fructus. [d] Nam & si ire agere stipulet sibi hæredíq; suo licere: idẽ probauerimus. [e]

Stipulatio doli simpliciter interposita etiam dolum hæredis comprehendit, nõ extranei, nisi pœna fuerit apposita. Bart.

¶ Si quis dolum malum promissoris, heredísque eius abesse velit, [f] sufficere, *abesse*, *abfuturúmque esse*, stipulari. si vero de plurium [g] dolo cauere velit, [h] necessarium esse adiici, *Cui rei dolus malus non abest, non abfuerit: quanti ea res erit, tantam pecuniam* [i] *dari spondes?* [k]

Quæro hic quando quis stipulatur sibi & hæredibus suis aliquid quod sit ad hæredes transmissibile: vtrum in persona hæredis erit noua actio vel stipulatio. Pau.

¶ Suæ personæ [l] adiungere quis hæredis [m] personam potest. sed & adoptiui patris persona coniungi poterit.

Debitum in diem certum potest solui ante diem: secus si in diem incertum. B.

¶ Inter incertã certámque [n] diẽ discrimen esse, ex eo quoq; apparet, quòd certa die promissum, vel [o] statim dari potest. [p] totum enim [q] medium [r] tempus ad soluendum liberum promissori relinquitur. [s] & qui promisit, [t] *si aliquid factum* [u] *sit: vel cum aliquid factum sit*: nisi cum id factũ fuerit, dederit: nõ videbitur fecisse quod promisit. [x]

Non potest quis alteri stipulari, nisi filius vel seruus: sed metu pœnæ stipulationis ei paretur. Bartolus.

¶ Alteri stipulari nemo potest [y] præterquam si seru[o] domino, [z] [vel] fili[o] patri stipuletur. inuẽtæ sunt enim huiusmodi obligationes † ad hoc, vt vnusquisque sibi adquirat quod sua interest. cæterùm vt alij detur, nihil interest mea. [a] Planè si velim hoc facere, pœnam stipulari conueniet, [b] vt si ita factũ nõ sit vt comprehensum est, committatur [c] stipulatio etiã ei cuius nihil interest. [d] Pœnam enim cum stipulatur quis: non illud inspicitur, [e] quid interst [eius: f] sed quæ sit quantitas, [g] quęque cõditio stipulationis. [h]

a *Sibi.* non refert, apponat vel non. sic. ſ. §. sicut. in fi. §. &. ĵ. tit. ij. l. j. in prin. Sed ar. C. de consti. pec. auth. ſi quã do. *ADDITIO.* Dic quòd ibi impersonalitas ex parte promissoris vitiat, ex parte autẽ stipulatoris nõ: vt hic, secundum Bar.

b *Transire.* defunctus tamẽ vsumfruct. habebit: quia sibi stipulatus videtur: vt. j. eo. titu. l. ita stipulat[o]. iij. §. Chrysogonus.

c *Vtimur.* quia personale est.

d *Fructus.* id est vsufructus. Vel dic vt alij dicunt: quia stipulator percipiet vt fructũ, hæres vero vt causam: & sic mutat nomẽ vsusfr. in persona hæredis.

e *Probauerimus.* quo ad hoc vt hæredi debeatur, & hæres agere possit. sed in hoc differũt: quia superior non transit ad hæredẽ, nisi sit actũ: hic trãsit: vt. ſ. eo. l. ij. in fin. &. ſ. famiercisc. un. hæredes. §. an ea. Item hic ad hæredẽ hæredis, superior nõ: vt. C. de vsufruct. l. antiquitas. Item alius est vsusfruct. in persona hæredis: alius in persona stipulatoris: vt hic, &. C. de vsufru. l. antiquitas. & supra quibus modis vsusfruct. amitt. l. repeti. quod hic non est.

f *Velit.* stipulari.

g *De plurium.* scilicet extra personas hæredum.

h *Velit.* à promissore.

i *Pecuniam.* scilicet nomine pœnæ.

k *Spondes.* quia non sufficit ita stipulari omnem dolum abesse, cum alienum factum promittitur: sed pœnam debet stipulari: vt hic. & facit. ĵ. eo. l. ex ea parte. &. ſ. vsufru. quemadm. caue. l. huic stipulationi. &. ĵ. de verb. signi. l. hæc verba, cui. &. ſ. §. quæsitum. Sed contra. ĵ. eo. l. inter stipulantem. in prin. Sol. vt ibi.

l *Suæ personæ.* stipulantis dolum abesse.

m *Hæredis.* futuri. nam viuens hæredẽ non habet: vt. ſ. de hære. ven. l. j. Sic & patris adoptiui dic futuri. & sic stipulando, vt hic: & promittendo, vt. ſ. potest adiungi. Si autem dicas præsentis patris: tunc dic quòd potest adiungi stipulando, non promittendo, nisi & promittendo faceret cõditionem patris meliorem: vt. C. de pac. l. filius. immo etiam conuentionis, id est si cõueniatur pater, refert contrahat filius cum extraneo ante arrogationem: & tunc non teneatur pater. vel post: & tunc sic: vt institu. de adqui. per arro. §. fina. &. ſ. de pecu. l. in arrogatorem.

n *Incertámque.* non eã quæ est omnino extitura: vt. ĵ. de noua. l. si pupillus. §. j. vbi dicitur pura. i. in diẽ. sed dies dicitur hic incertus, propter cõditionẽ. arg. ſ. de lega. j. l. talis scrip. & de cõditio. & demõstra. l. dies incertus. bene dico statim posse solui, nisi gratia stipulatoris [a] fiat dilatio. ar. ſ. de leg. ij. ſi ita relictũ. §. Pegas[o]. sicut accidit in primitiis agrorũ, quas non statim tenetur accipere sacerdos, sed nouẽ diebus debent esse apud matrẽ, id est spicã, quæ est mater grani: quod tempus gratia sacerdotis insertum est.

o *Vel.* pro etiam.

p *Dari potest.* licet nõ peti nec repeti solutum potest etiam ante diem: vt. ſ. de cõdic. indeb. l. in diẽ. & facit. C. de fideicommiſ. l. post mortem. & de leg. j. l. filius familias. §. apud Marcellum. Sed arg. contra. ſ. de an. leg. cum qui. &. l. liberto. §. Largius Erupianus consuluit. & ad Trebel. l. ſed ſi ante.

q *Totũ enim.* vere potest ante dari: totum enim &c.

r *Medium.* hæc ratio recipit exceptionẽ: vt infra. e. l. liber homo. §. decem.

ſ *Relinquitur.* ĵ. eo. l. cõtinuus. §. cum ita. & ĵ. de sol. quod in diem. &. l. qui res. §. mihi decem. &. ĵ. eo. l. eum qui kalendis. in fi.

t *Promisit.* Alia differẽtia potest assignari quæ nascitur ex ista. nam quod in diem certum promittitur, ante solutum non potest repeti. idem in conditione quæ omnino est extitura. ſi autem incerta, vel talis de qua est dubium sit temporalis an perpetua: solutũ ante potest repeti: vt supra de condic. indebi. l. in diem. &. l. quod ſi sub ea. &. l. sufficit.

u *Factum.* puta ſi Titius ascenderit Capitolium.

x *Quod promisit.* scilicet tantũ, quia plus. ergo locus est repetitioni: vt. ſ. de cõdic. indebi. l. sub cõditione. Vel dic quòd ex alia causa videtur soluisse, & hæc nõ desiit: & ideo indebitũ apparet: & sic repetitur: vt. ſ. de cõdic. indebi. l. qui promisit.

y *Alteri stipulari nemo potest.* vt. ĵ. de re. iur. l. quo tutela. §. fin. & supra titu. j. quæcunque gerimus. & ibi no. glo. & instit. de inuti. stipu. §. alteri. &. C. de inuti. stip. l. vt inter.

z *Domino.* quia æstimatur eadẽ persona cũ domino: vt. ſ. de op. le. l. ſi Pãphilo. sicut filius cũ patre: vt. ſ. de libe. & posth. l. in suis. & instit. de inuti. stip. §. qd̃ ſi quis. &. C. de ĩpube. & aliis subſt. l. fi.

a *Nihil interest mea.* & ſi quandoque interſit, tunc valet: vt. ĵ. ea. l. §. ſi stipuler. &. §. ſi quis insulam.

b *Conueniet.* quando prima nulla erit: sed secũda pœnalis valebit: quia prima est præter legẽ: secus ſi cõtra legẽ esset: quia nec prima nec secũda tenebit: arg. ĵ. e. l. stipulatio hoc modo. & hoc modo intelligitur. ſ. ad. l. Falci. quod de bonis. §. j. nam ibi contra legem est. sed & ſi pœna citra stipulationem pacto deducitur, inſpicitur interſit vel non: vt in contrario. ſ. de ſer. exp. l. ſeruus ea.

c *Committatur.* scilicet pœnalis.

d *Nihil interest.* stipulãtis scilicet, cui naturalis est quæsita obligatio, vt alij detur. sed quomodo cõmittitur pœna, cũ nulla mora, nulla petitio sit in prĩcipali? Rñ. de facto fit cõtestatio, sicut ſi promittas decem cũ petiero: vel ſi nauis venerit ex Asia: & mẽ liti contestante venit: vt no. C. de contrahen. stip. l. nuda. Ac.

e *Non illud inſpicitur.* ad pœnam committendam.

f *Interſit eius.* quod alteri stipulatus est impleri. ad quod est. ſ. eo. l. iij. &. ſ. de recep. arbi. l. cum pœna.

g *Quantitas.* vt non immodica ſit, scilicet non vltra duplum: vt C. de ſen. quæ pro eo quod interest. l. vnica. §. ſancimus. Alij cõtra, vt quantitas legitimarũ vsurarum inſpiciatur ſi est vsurarius: vt. C. de vsur. l. cum allegas. &. ſ. de act. emp. l. Iulianus. §. idẽ Papinianus respondisse se refert &c. Sed prima sententia confunditur. ſ. de euic. l. ſi dictum. Io. tu dic plene vt no. C. de ſen. quę pro eo. l. vnica. §. ſancimus.

h *Conditio ſtipulationis.* non impoſsibilis: non turpis. & dic vt supra in princ. legis.

tunq; tẽporis dilatio habet & cõtinet in se vtilitatẽ creditoris: non tenetur creditor recipere debitũ sibi oblatũ à debitore ante illud tempus. tu etiam iunge hoc verbũ, quòd nõ cogitur etiam recipere solutionẽ debiti alibi quàm in loco deſtinatæ ſolutionis. Belo.

† *aliàs, ſtipulationes.*

Stipulatio contra legẽ facta, nulla eſt.

a *In stipulationibus.* conuentionalibus. aliud in prætoriis: vt. j. de præto. stipu. l. in prætoriis.

b *Interpretanda sunt.* vt hic. ſ. eũ qui &c. & ſic ſine. §. legitur. vel dic ſtipulatus ſum à te Stichũ, & tu dicis te ſenſiſſe de albo: ego me ſenſiſſe de nigro. & in vtroq; poteſt tenere ſtipulatio: vt hic, &. j. e. l. qui ex plurib⁹. &. ſ. de re. dub. l. cum quæritur. ſi autẽ cõſtat te ſenſiſſe de alio, me de alio: obtinet quod legitur. j. e. inter ſtipulantẽ. §. ſi Stichũ. ſi autẽ dicis te ſenſiſſe de albo, ego de nigro: & in vno tantũ poteſt tenere ſtipulatio, quia alter eſt ſtipulantis: obtinet quod eſt. j. eo. quotiẽs in ſtipulat. ij. & in glo. vbi plenius dicetur. & facit. j. e. quicquid. &. j. eo. proxi. §. &. j. eo. l. qui ſic. &. ſ. tit. j. l. Arrianus.

c *Titio decem.* ſecus ſi dixit dena: quia tũc. xx. & non eadẽ erũt dena.

d *Alia decẽ.* vt &. ſ. de leg. j. ſi quis teſtaméto.

e *Credẽdum eſt.* an ergo valeat in totũ? Rñ. non: ſed in. v. alia pars eſt inutilis: vt inſtit. de inuti. ſtipu. §. quod ſi quis ſibi. nec placet vt dicas Titium adiectũ: vt Ir. dixit: quia id eſſet ſi dixiſſem, aut: ſed hic dixi &: vt inſtitu. dic. ti. §. ſi quis alij. in fi. &. j. e. ſi mihi & Titio. Sed arg. cõtra. huic. §. ſ. de lega. ij. Mæuius. in princ.

f *Saluam fore.* vel ſibi vel pupillo rem pupilli ſaluam fore ſtipulatus eſt: vt. j. pxi. §. not.

g *Si aliter.* id eſt male. & facit inſtitu. e. §. ſed & ſi quis. & de ſatiſda. tu. §. j.

h *Fieri.* per hæc verba, ꝓmittis mihi ꝙ dabis vel facies illi? & ſic expone ſequentia exẽpla. ſic ergo conceptis verbis agam ſi mea intereſt: non autẽ ille aget cui ſtipulatus ſum: vt. C. de dona. l. cũ res. &. j. e. l. liber homo. §. fi. Sed ſi dixiſſem, promittis illi hæc? prorſus eſt inutilis: etiam ſi mea intereſſet, ſecundum Azo. & H. quia nullũ verbum hic ponitur per quod videatur mihi quid quæri, niſi in tutore pupilli, & in curatore furioſi, & actore vniuerſitatis: vt. ſ. de conſti. pecu. l. eum. §. iiij. &. v. &. vj. &. vij. in caſibus tamen per procuratorem quæritur actio: quos dic vt inſtitu. de inuti. ſtipu. §. ſi quis alij. Accurſius.

i *Mæuium.* id eſt quòd Mæuius dabit tibi. ſed ſi habes Męuianũ, dic quia promiſit quòd dabit ei fundum Mæuij. Accurſius.

k *Daturum.* Duobus modis legi poteſt: ſi habeas Mæuianum, & ſi habeas Mæuium.

l *Si is.* Mæuius: ſecundum ſecundam literam: ſecundum aliam, id eſt promiſſor.

m *Stipulatus.* promiſſor dictus.

n *Datum.* per iſta verba, promittis mihi quòd dabis vel facies illi &c. vt. ſ. proxi. §.

o *Vtilem ex locato.* id eſt efficacem ſecundum Io. vel directa ceſſante: quia alteri ſtipulatus eſt. & facit ſupra loca. l. ſi tibi alienam. &. l. ſi cui.

¶ In ſtipulationibus [a] cum quęritur quid actum ſit: verba cõtra ſtipulatorem interpretanda ſunt. [b] ¶ Eũ qui [ita] dicat, *mihi decem, & Titio decem:* [c] eadem decem, nõ alia decem [d] dicere credendum eſt. [e]

Qui alteri ſtipulatur, poteſt ex ea ſtipulatione agere ſi ſua intereſt. B.

¶ Si ſtipuler alij, cum mea intereſſet: videamus an ſtipulatio committatur. Et ait Marcellus ſtipulationem valere in ſpecie huiuſmodi: Is qui pupilli tutelã adminiſtrare cœperat, ceſſit adminiſtratione contutori ſuo: & ſtipulatus eſt rem pupilli ſaluam fore. [f] ait Marcellus poſſe defendi, ſtipulationẽ valere. intereſt enim ſtipulatoris, fieri qđ ſtipulatus eſt: cum obligat⁹ futurus eſſet pupillo, ſi aliter [g] res ceſſerit. ¶ Si quis inſulam faciendam promiſerit, aut cõduxerit, deinde ab aliquo inſulam ſtipulatori fieri [h] ſtipulatus ſit: aut ſi quis, cum promiſiſſet Titio fundũ Mæuium [i] daturũ, [k] aut ſi is [l] non dediſſet, pœnam ſe daturum, ſtipulatus [m] à Mæuio fuerit fundum Titio datũ [n] iri: item ſi quis id locauerit faciendum, quod ipſe conduxerit: conſtat habere eum vtilem ex locato [o] actionem. Si quis ergo ſtipulatus fuerit, cum ſua intereſſet ei dari: in ea erit cauſa, vt valeat ſtipulatio. Vnde & ſi procuratori meo dari ſtipulat⁹ ſum, ſtipulatio vires habebit: [p] & ſi creditori meo: quia intereſt mea [q] ne vel pœna cõmittatur, vel prædia diſtrahantur, quæ pignori data erant.

p *Vires habebit.* & agam ex huiuſmodi ſtipulatione ad intereſſe, licet dationem contineat: vt. j. eo. liber homo. §. ſi.

q *Intereſt mea.* dari: aliàs non: vt &. ſ. de pac. l. ſi vnus. §. ſi cum reo. verſi. quòd ſi ſine perſona. & inſtitu. eo. §. alteri. vſque in finem. §. &. ſ. man. l. ſi procuratorem. §. ſi quis mandauerit.

Sed quid ſi promiſiſti illum ſiſti, in paſſiuo? tunc eſſet aliqua dubitatio quaſi videaris promiſiſſe factum illius. Pau.

¶ Si quis ita ſtipulat⁹ fuerit: *illum ſiſtes?* [r] nulla cauſa eſt cur non obligatio conſtet. [ſ]

Opponitur huic legi de. l. inter ſtipulantem. in. §. ſacram. j. eo. So. ibi quando fuit ſtipulatus ædem ſacram mihi dari: quod fieri non poteſt: cum non ſit in commercio: & non poteſt nec ſufficit donatio alicuius priuati. hic vero vt ipſum ædificet: & poſtquam eſt ædificata, nõ eſt in dominio meo. hoc dicit. Pau. de Caſt. B

¶ Aedem ſacram vel locum religioſum ædificari, ſtipulari [t] poſſumus: alioquin [u] nec ex locato agere poſſumus. [x]

Primum dictum huius. l. procedit quando dominus ſtipulatur ſeruo aliquid quod poterit adquiri ipſi domino: puta dominiũ, vel aliquod factum expediendum ab aliquo in perſonam ſerui, vt rem illi tradi vel reſtitui. ſi vero factum expediendum à ſeruo, puta quòd liceat ire & agere: nõ valet ſtipulatio, niſi domini intereſſit peculiariter quòd ſeruus poterit ire, & non impediri: ſicut in patre & in filio. Pau.

XXXIX. PAVLVS libro duodecimo ad Sabinum.

C DOminus ſeruo ſtipulando ſibi adquirit: ſed & pater filio, ſecundũ quod [y] leges permittunt.

XL. POMPONIVS libro vicesimo ſeptimo ad Sabinum.

SI filius meus ſeruo meo ſtipuletur: adquiritur [z] mihi.

Qui ſtipulatur kalendis, intelligitur de proximis: niſi aliud actum ſit. Bartolus.

XLI. VLPIANVS libro quinquageſimo ad Sabinum.

EVm qui kalendis Ianuariis ſtipulatur: ſi adiiciat primis, vel proximis, nullam habere dubitationem palam eſt. ſed & ſi dicat, ſecundis, vel D tertiis, vel quibuſlibet* aliis: [a] ergo die kalẽdarũ intelligitur in ſtipulatione? ſi ſit expreſſum per nos qua die ſoluatur, ſtabitur illi ꝓmiſſioni. ſi nõ ſit expreſſum, conſiderabitur de qua die ſenſerimus. ſi autem non poſſumus veritatem facti inuenire: intelligitur promiſſio facta in primam diem kalendarum. Sed pone quòd hodie incipiunt kalendæ huius menſis, & hodie mihi promittis dare kalen. quæritur de quibus intelligitur? Reſpon. quòd de ſequentibus intelligitur facta promiſsio. [*QVOTIENS AVTEM.*] Titius ſtipulatus eſt à Mæuio, Mæui promittis mihi dare centum ex cauſa tali? Reſpondet Mæuius, promitto. quæro quando debeantur iſta centum? Et reſpon. quòd præſenti die factæ ſtipulationis. Sed ponamus ſic: dicit idem Titius cum eſſet Lugd. cũ Mæuio, Mæui promittis mihi dare centum ſcuta Pariſius pro tali cauſa? Reſpondet Mæuius, promitto. certe hic non debetur die præſenti: quia expectandum eſt quòd Mæuius poſsit venire Pariſius. & poſtea facit vnam illationem quæ clara eſt: ibi, ex quo &c. ibidem &c. ſicut. ſ. dixit obſeruandum eſſe in kalendis, ita etiam in nonis & idibus ſeruabitur. Fran. Accurſius.

r *Siſtes.* i. ſiſti iudicio facies? & ſic tuũ, non alienũ factũ ꝓmittis: vt j. eo. quotiẽs quis. ij.

ſ *Conſtet.* ad intereſſe: vt. d. l. quotiens.

t *Stipulari.* intereſt enim ꝓpter religionẽ.

u *Alioquin.* i. ſi diceres nõ valere ſtipulationẽ.

x *Poſſumus.* ſcilicet ſi ædificandã locaremus: quod eſſet iniquũ. ſed non bene argumentatur. nam res ſacra poteſt vendi: non tamen per ſtipulationem promitti: vt inſtit. de inuti. ſtipu. in prin.

y *Dominus. Secundum quod.* ſi ea quæ iuris ſunt, ſtipulatus fuerit. ſin autem quæ facti ſunt, non ita: vt infra eodem. l. quod dicitur. ij. vt ſcilicet tenere ei filio liceat. vel ita ſi ex re patris ſtipulatio fiat, in ſolidũ patri quęratur. ſi aliunde, proprietatem habebit filius: pater vero vſumfructum: vt. C. de bo. quæ libe. l. cum oportet. in princi. & inſtit. de inuti. ſtipu. §. ei qui. &. C. de contrahen. ſtipu. l. ij. &. ſ. de pact. l. & hæredi. §. nos autem. & j. de ſtipu. ſeruorũ. l. ſi ex re. §. ſi ipſi. & de ſolutio. ſtichũ. §. quęſtũ.

z *Filius. Adquiritur.* Idem e contra videtur. & facit inſtit. de ſtipu. ſeruo. in prin.

Evm qui kalendis. CASVS. Sũt certi dies in quolibet mẽſe qui idus vocantur: alij vero kalendæ. Ego ꝓmitto tibi ꝙ ſoluam tibi kalẽdis Ianuarii. ſunt forte multi dies huiꝰ mẽſis qui cõtinẽtur ſub kalẽdis. de qua

a *Aliis.* ſcilicet kalendis. Accurſius.

BIU Cujas

æque dirimit quęstionem. si autem non addat quibus [kalẽdis] Ianuariis, facti quæstionem inducere, quid fortè senserit: hoc est quid inter eos acti sit. vtiq; enim hoc sequimur, quod [inter eos] actũ est, easque [a] adsumemus. si autem non appareat, dicendũ est, quod Sabinus [ait] primas kalẽdas [b] Ianuarias spectandas. Planè si ipsa die kalendarum quis stipulationẽ interponat, qd sequemur? Et puto actum videri de sequentibus [c] kalendis.

Si dies non additur: præsenti die debetur. Bartolus.

¶ Quotiẽs autem in obligationibus dies nõ ponitur, præsenti die [d] pecunia debetur: nisi si locus [e] adiectus spatium temporis inducat, quo illò possit perueniri. verum dies adiectus efficit, ne præsẽti die pecunia debeatur. [f] ex quo apparet diei adiectionem pro reo esse, non pro stipulatore. [g] Idem in idibus [h] etiam & nonis probandũ est, & generaliter in omnibus diebus.

Quando vna præstatio est facienda: petitur in fine temporis. Bartolus.

XLII. POMPONIVS libro vicesimoseptimo ad Sabinum.

QVi hoc ãno, [i] aut hoc mẽse dari stipulat, sit: nisi omnibus partibus anni vel mensis præteritis † non rectè petet. [k]

XLIII. VLPIANVS libro quinquagesimo ad Sabinum.

SI quis † arbitratu puta Lucij Titij sibi restitui [l] stipulatus est: deinde ipse stipulator moram fecerit quo minus arbitretur Titius: promissor, quasi moram fecerit, non tenetur. [m] Quid ergo si ipse qui arbitrari debuit, moram fecerit? Magis probandum est, à persona non esse recedendum [n] eius, cuius arbitrium insertum est. [o]

Arbitratore non arbitrante nõ valet stipulatio: & ab eius ꝑsona nõ receditur. Bar.

XLIIII. PAVLVS libro duodecimo ad Sabinum.

ET ideo si omnino non arbitretur, nihil valet stipulatio: adeò vt & si pœna adiecta sit, [p] ne ipsa quidem committatur.

Non refert an per seipsum quis stipuletur, an filius vel seruus eius quo ad adquisitionem ei fiendam: nec refert an illi stipulẽtur expresse patri vel domino, an sibiipsis: quia vtroque casu adquiritur illis. hoc dicit. Pau. de Cast.

XLV. VLPIANVS libro quinquagesimo ad Sabinum.

QVodcumque stipulatur is qui [q] in alterius potestate est: pro eo habetur, ac si ipse [r] esset stipulatus.

Subiectus alienæ potestati, potest stipulari cum ipse morietur, sicut non subiectus. hoc dicit. Pau. de Cast.

¶ Sicuti cum morietur quis, stipulari potest: ita etiã hi qui subiecti sunt alienæ potestati, cum morientur, [s] stipulari [t] possunt.

---

a *Easque.* scilicet kalendas.

b *Kalendas.* nisi natura aliud inducat, vt partum Arethusæ in kalendis Ianua. nam de his quæ post partum sunt, intelligitur: vt infra eo. interdum. in prin. Sed contra ad id quod dicit de primis. ff. eo. stipulatio ista. §. alteri. versi. in stipulationibus. & ff. de pac. l. veterib⁹? Respõ. nisi de primis intelligeretur, nec de secundis eadem ratione, nec de tertiis: & sic de singulis. vt ergo valeat, dicitur vt de primis vi deatur actum. arg. ff. de verbo. sig. l. boues. §. j. item quid si in diebus vel post dies promisit, non adiecto alio? intra biduum tenetur: vt. ff. de verb. sig. l. inter illam. §. fi. Accursius.

c *Sequentibus.* quia qd est minimum, sequendum est. Accursius.

d *Non ponitur præsenti.* ff. de constitu. pecu. l. promissor. §. j. contra. Sol. vt ibi. & facit. ff. de solu. l. quod dicim⁹. & de reg. iur. l. in omnib⁹ obligationibus. j. Ac.

e *Locus.* vel res adiecta, vel alia causa: vt. ff. eo. continuus. §. ité qui insulã. & l. interdum. in prin.

f *Debeatur.* cum effectu: vt possit peti. nam præsens est obligatio: sed differtur exactio: vt insti. eo. §. omnis. versi. id autem. & ff. eo. l. centesimis. in princip. quæ sunt contra. & facit. ff. de verborum sign. l. inter illam. & l. cedere. & ff. eo. stipulatio ista. §. inter. & ff. eo. continuus. §. cum ita. & §. ité qui insulam. & l. liber homo. ij. §. decem. Ac.

g *Non pro stipulatore.* vt. ff. de reg. iu. cũ tẽp⁹. quãdoque ꝑ stipulatorem vt argu. ff. de lega. ij. si ita. ij. §. Pegasus. & de an. leg. l. eum. aliàs incipit, Iauolenus.

h *In idibus.* vt de primis intelligatur si aliud non apparet: vt dixit de kalendis.

i *Qui hoc anno.*]CASVS. Promisi tibi dare. c. aureos anno præsenti. tu non potes me conuenire nisi in fine anni. Frã.

Qui hoc anno. Not. tres casus: quia aut stipulor hodie dari: & statim petam: vt. ff. eo. liber homo. §. decem. aut in anno: & tũc quod hic. aut annuum: & tũc in initio: vt. ff. de an. leg. l. in singulos. & C. quando dies leg. ce. l. j. vel dic vt ibi. & facit. ff. titu. j. l. quisquis. & institu. de inuti. stipu. §. pe.

k *Non rectè petet.* obstat enim exceptio: sed competit actio: vt diximus. ff. l. proxi.

Si quis arbitratu.]CASVS. Aedificasti iuxta domum meam: & vltra terminos posuisti ædificium tuum. feci te vocari in ius vt destruas opus illud. tu dicis mihi, nolo litigare: eligamus Lucium Titium qui diiudicabit inter nos: & secundum quod ipse dicet, destruatur opus quod feci. es tu contentus? sum dicis. & sic promittis? promitto. postea aduenientẽ die arbitrij ego absentaui me: & ita arbiter noster non pronuntiauit propter moram meam. dicitur hic quòd promissor non tenetur quasi moram fecerit. Quid autem erit si per arbitrum steterit quo minus pronuntietur? Respon. quòd stipulatio efficitur inutilis, quia non est à persona arbitri recedendum: nec pœna quæ adiecta erat, cõmittetur. hoc dicit cum. l. sequenti. Fran. Accursius.

l *Restitui.* puta equum locatum: vel restitui, id est destrui aliquod opus.

m *Non tenetur.* nisi fuerit in posteriori mora: vt supra de periculo & commo. rei vendi. l. illud. & distingue [a] vt. C. de contrahen. empt. l. fin.

n *Non esse recedendum.* vt supra de arbitris. l. in compromissis. & C. de contrahen. empt. l. fin. & de condit. & demon. l. mulcta. & l. in testamento. & supra pro socio. l. si ita coita. Sed contra supra pro soc. l. si societatem. Solu. [b] vt ibi. Itẽ contra. C. cõmunia de lega. l. fi. §. j. Sed ibi speciale in legatorum persona. Item contra supra de ope. liber. si libertus ita iurauerit. sed ibi fuit arbitratus: sed iniquè: [c] hic non fuit vllo modo. Item contra ff. de contrahen. empt. l. hæc venditio. sed ibi fuit arbitratus, & iniquè, hic nullo modo. Accur. *ADDITIO.* Ista glos. reprehenditur per Barto. & alios: quia speciale est ibi: vt dicit glo. in. l. fin. C. de contrahen. empt.

o *Insertum est.* nominatim. Accursius.

p ET ideo. *Adiecta sit.* Et si arbitrio nõ pareatur.

Quodcunque.]CASVS. Tantũ operatur filius qui stipulatur pro patre, quãtum si ipse pater stipularetur sibi. idẽ in seruo, & eius domino. [SICVTI.] Certum est quòd possum ff. de stipulari. promittis dare cum moriar? promitto. Ita si habeam filium: ipse potest promittere hoc modo: promitto tibi soluere cum pater meus morietur. Idem in seruo. [SI QVIS.] Habeo filiam. volo ei ꝑuidere de aliqua summa pecuniæ. vendo Titio quendam fundum: & stipulor ab eo hoc modo: Promittis. c. quæ debes mihi ex causa venditionis, dare filiæ meæ post mortem meam? ille respondet, promitto. talis stipulatio valet. Econtra possum ita stipulari: promittis mihi dare. c. post mortem filiæ meæ? & hoc casu post mortem filiæ meæ competit mihi actio directa ex stipulatu: priori vero casu competit actio vtilis filiæ meæ ex stipulatu. [NON SOLVM.] Planus est. [FILIVS DARI.] Habeo filium qui taliter stipulatur: Mæui promittis mihi dare? ille respondet, promitto. certe videtur stipulatus esse patri: licet patris nomen nõ expresserit in stipulatione. Franciscus Accursius.

q *Is qui.* filius vel seruus.

r *Si ipse.* pater vel dominus in cuius potestate est filius vel seruus stipulans. & sic parificat filium stipulari patri, & ipsum patrem sibi. vel dic, ipse filius, [d] scilicet sibi: & tunc parificat filium stipulanti patri, & sibiipsi filio: sed & tunc excipe factum: vt supra eo. stipulatio. §. hi. & institu. de stipu. seruo. §. sed cũ factum. item & tunc fallit in seruo: vt. ff. de stipu. seruo. l. ij. & l. antepe. & facit. ff. rem pu. sal. fo. l. si filius. & ff. ea. l. in fi. in filio tamen restringe ad profectitia: at in aduentitiis solus vsusfructus patri quæritur: vt. C. de bonis quæ libe. l. cum oportet. Accursius.

s *Cum morientur.* ipsi, vel illi in quorũ potestate sunt. ratio, quia initium inspicimus. & facit. C. de cõtrahen. stipu. l. scrupulosam. & institu. de inuti. stipu. §. post mortem. Accursius.

t *Stipulari.* illis in quorum potestate sunt. Accursius.

a Ista glo. male loquitur, secundũ Ludo. Cuma. Alexan. Soxi. & Iaſ.

b Dic quòd ibi arbitratus fuit iniquè: hic verò nullo modo, secundũ Bar. & alios.

c Idẽ Bar. & est de mente aliorum.

d Vtraque lectura placet Ange. Pau. Ale. & Iaſ.

BIU Cujas

a *Competit.* ex interpretatione. M. Sed contra. ff. de pac. dot. l. cū dos. ibi, si vero filia &c. Solu. vt ibi. item facit in eo. titu. si ita cōueniat. &. ff. de ope. liber. l. cum patronus. §. j. &. ff. de pac. l. & hæredi. §. nos autem. Item contra in eo. titu. l. si tibi decem. §. si pactus. sed ibi vt extraneo pepigit, hic vt filio. item facit. C. de pac. con. l. pater pro filia. & supra solu. matrimonio. l. Caius.

b *Licet.* videtur ergo idem esse si hæres existat: sed certe tunc directa daretur: vt. ff. de pac. l. au⁹. sic. C. de leg. & con. l. non dubium. nō ergo aduersatur actioni, sed formæ actionis. sic in verbo, etiā, supra de pericu. & commo. rei vend. l. si quis vina.

c *Cum morieris.* vt & supra de condic. inde. l. qui promisit. & l. nam si cum. & de manu. testa. l. qui duos. &. j. e. l. huiusmodi. &. C. quādo di. leg. ce. l. ex his.

d *Adiciat.* vt detur patri, impersonaliter: vel seruo patris: vt. ff. in prin. huius legis. sed in seruo & filio fallit: vt ibi diximus. Ac.

Si stipulatio patris confertur in tempus existentiæ sui iuris: filio quæritur vtilis actio. h. d. Bartolus.

¶ Si ita quis stipulatus sit, *Post mortem meam filiæ meæ dari?* vel ita, *post mortem filiæ meæ mihi dari?* vtiliter erit stipulatus: sed primo casu filiæ vtilis actio cōpetit, [a] licet [b] hæres ei non existat.

Inter si & cū, non est differentia cū apponuntur actui extrinseco. Bartolus.

¶ Non solùm ita stipulari possumus, *cum morieris:* [c] sed etiam, *si morieris.* Nam sicuti inter hæc nihil interest, *cum veneris:* aut, *si veneris:* ita & ibi nihil interest, *si morieris*, & *cum morieris.* Filiꝰ patri dari stipulari videt, etsi hoc non adiiciat. [d]

Nota hic quòd dies conuentionalis, seu tempus certum an & quando, non impedit oriri obligationem ciuilem & naturalem. Paul. de Cast.

XLVI. PAVLVS libro duodecimo ad Sabinum.

CEntesimis † kalendis dari vtiliter stipulamur: quia p̄sens obligatio est, in diem autē dilata solutio. [e]

Stipulatio facti quæ personam promissoris concernit: ad hæredem non transmittitur. Bartolus.

¶ Id autem quod in facto est, in mortis tempus conferri nō potest: [f] veluti, *Cum morieris, Alexandriam venire spondes?*

† *Pulchre in hanc. l. Alcia. lib. dispunc. 3. c. 1.*

a Immo ipsum dare, secundum Bar. Imo. & Alexā.

b Glo. male loquitur secundū Pet. de bella pti. Imo. Alex. & Ias. licet Bar. eā sequatur.

c Id est causa dādi dilationē ad deliberādā volūtatem: non autem quòd cōferatur in liberā voluntate: secūdū Ias. reprehēditur tamen ista gl. prout in gl. super verbo. si ita. ff. ea. l.

CEntesimis.] *CASVS.* Promitto tibi dare kalendis centesimis. dicit quòd obligatio est perfecta & præsens, licet tempus solutionis sit dilatū in kalendas cētesimas: ita quòd si ante soluerētur, non posset repeti. [*ID AVTEM.*] Quædam sunt stipulationes quę possunt cōferri in tempus mortis: veluti quæ consistunt in dando. Quædā quæ consistunt in faciendo: & non possunt conferri in tempus mortis: sicut promitto Romam ire cum moriar. [*SI ITA.*] Pone vt in glo. Franciscus Accursius.

e *Dilata solutio.* vt. ff. eo. l. eum qui kalendis. Accursius.

f *Non potest.* nisi per hæredem possit explicari: vt. C. de cōtrahen. stip. l. veteris. cōtra. & l. fi. &. argu. C. de cadu. tol. §. ne autē.

g *Cum volueris.* vt quando voluerit dari, sit in eius potestate, nō ipsum dare: [a] vt. ff. de rebus dub. l. vtrum. §. penul. & de pac. dot. l. fi. §. fi. & facit. ff. de seruit. l. iiij.

h *Aiunt.* promitto tibi si volo: si volam: cum volam: [b] si voluero: non valet. cum voluero, valet: vt hic, &. ff. de actio. & obli. l. sub hac. &. j. eo. si quis stipulatus sit Stichum. Sed quæ est differētia inter primum & secundum responsum huius. §? Respon. quia in primo causa differendi, [c] in secundo expressa est conditio. aduerbium enim temporale cum, adiungitur præterito subiunctiui: & significat præteritionem primo casu. vel quia primo significat tempus incertum in quo velit: quod non est in sequēti: quæ tantum est in voluntate promittentis. idem in fideicommisso similibus verbis relicto: vt supra de leg. iij. l. fideicommissa. §. fic fideicommissum. sunt tamen argu. contraria: quia non videtur interesse inter si & cum: vt. ff. l. proxi. §. non solum. &. ff. de condic. indebi. l. qui promisit. quæ sunt argu. contraria.

i *Constituas.* quando velis.

Qui sic stipulatur.] *CASVS.* Debebas mihi. c. ex causa venditionis cuiusdam fundi: quæ soluere debebas in festo Pēte. ego vt magis securus essem, stipulatus sum à te illa. c. hoc modo: promittis mihi soluere illa centum quæ mihi debes, in festo Paschæ? ille respondet, promitto. quæritur, an statim petere possim: vel an debeam expectare vsque ad festum Paschæ? Et respon. quòd debeo expectare vsque ad festum Paschæ: nec ante possum petere: quia videtur repetita dies Paschæ in ista stipulatione. Franciscus Accursius.

k *Qui sic stipulatur.* animo nouandi.

l *Stipulari.* vt obligatio præsens sit vel pura. Accursius.

m *Kalendis.* Arg. de repetitione. & facit. ff. l. qui bis. &. l. si dari. & quod ibi no. &. l. stipulatio ista. §. eū qui. & instit. ad. l. Aquil.

Promissio, cum volueris, valet si ante mortem declares te velle: secus in promissione, si volueris. Bartolus.

¶ Si ita stipulatus fuero, *cum volueris?* [e] quidā inutilem esse stipulationē aiunt. [h] alij ita inutilem [esse,] si antequā cōstituas, [i] moriaris. quod verum est. Illā autē stipulationē: *si volueris, dari?* inutilem esse constat.

In stipulatione nouante, dies præcedentis obligationis intelligitur repetita. Bar.

XLVII. VLPIANVS libro quinquagesimo ad Sabinum.

QVi sic stipulatur: [k] *Quod te mihi illis kalendis dare oportet, id dare spōdes?* videtur nō hodie stipulari, [l] sed sua die, hoc est kalendis. [m]

TO B TOV DE VERBOrum obligationibus.

Facultas denuntiandi transit ad hæredes, nō facultas implendæ conditionis. Bar.

XLVIII. VLPIANVS libro vicesimosexto ad Edictum.

SI decem † cum petiero, [n] dari fuero stipulatus: admonitionē magis quādā, quò celerius [o] reddantur, & quasi sine mora, quàm cōditionē habet stipulatio: & ideo licet decessero priusquā petiero, nō videtur defeciſſe conditio. [p]

Si decem.] *CASVS.* Stipulatus es à me. c. hoc modo: promittis mihi soluere. c. cū petiero? ego respondeo, promitto. quæritur vtrum ista stipulatio sit conditionalis, an non? Respondetur quòd nō est conditionalis, sed pura. & hoc quod adiectum est cum petiero, non cōtinet aliquā conditionem, sed quādam admonitionē, vt citius soluatur. & ideo licet prius moriaris q̄ à me petas: hæres tuus potest petere. Franciscus Accursius.

n *Si decem cum petiero.* hæc est conditionalis quo ad verba, non quo ad mentem. d sic contra. j. eo. l. interdum. ff. e cus si sic dixisset si petiero: quia conditionalis erit: vt &. ff. eo. l. si Titius.

o *Celerius.* id est quācumque petiero.

p *Conditio.* cum nulla fuit conditio, non defecit: & ideo quicunque hæres erit, petere potest. & facit. ff. de tute. l. muto. §. sub cōditione. versi. hāc autem. & C. quādo di. leg. ce. ex his. &. j. eo. l. liber. ij. §. decē. &. l. si ita quis promiserit. j. respon. &. ff. de condi. & demon. l. Titia hæredis. &. C. de iu. do. l. si mulier. & de leg. j. l. Stichum. Accursius.

Cum filiusfamilias.] *CASVS.* Pamphilus filiusfa. promisit Titio seruum Stichum: stetit per eum quo minus mihi solueret, & sic Stichus decessit. quæritur quomodo pater de hoc facto teneatur? Respondetur q̄ tenetur de peculio: quia si filius habet peculiū, pater tenebitur soluere pretium Stichi serui qui decessit. si vero pater fuerit in causa quòd seruus non sit solutus, & decesserit seruus iste: filius non tenebitur amplius: sed datur actio vtilis in patrē. & idem dicendum est in persona fideiussorū. [*SI STIPVLATVS.*] Promisisti mihi per te non fieri quo minꝰ mihi agere vel ire liceret. & quia eras homo fallax, nolui promissioni tuæ stare, nisi fideiussorem dares: quem dedisti. per fideiussorē stetit quòd ire nō potui vel agere. quæritur, an mihi teneris ad interesse, vel tuus fideiussor? & respondetur q̄ neque tu teneris, neque fideiussor. si vero per promissorem factū est quo minus ire agere possim: tu teneris mihi, & etiā fideiussor, ad interesse meū. [*IN HAC STIPVLATIONE.*] Dictū est. ff. in l. eadem. §. Cato. q̄ possumus stipulari, per aliquem non fieri neque per hæredem suum quo minꝰ nobis agere ire liceat. Hic ponitur talis casus: Ego stipulatus sum à te per te non fieri, neque per hæredem tuum, quo minus mihi ire agere liceat. hæres tuus ignorauit hanc stipulationem esse factam, & me impediuit ire agere. quæritur, an teneatur mihi, attento quòd ignorauit stipulationē esse interpositam? & dicitur quòd tenetur, quāuis ignoret stipulationem esse factam. pupillus vero non potest de hac stipulatione teneri. [*SI PROMISSOR.*] Promisit Titi⁹ Seio hominem dare in festo Paschæ. certum est quòd per interpellationem constituitur quis in mora, si debite facta sit. Sed pone quòd Seius petiit à Titio hunc hominem ante Paschā: & fic

sic ante terminū. post hāc interpellationē ante diē decessit homo promissus. q̄ritur an Titius liberatur interitu speciei? Et dicitur quod nō: quia nō potuit interpellari ante diē promissionis. Frā.

a *Per eum.* scilicet filium.

b *Staret.* id est cū esset in mora: vt. ī. de sol. si mihi alienū. &. ī. eo. l. si ex legati. Acc.

c *Quatenus.* i. quia. vel aliter vt. ī. de re. iur. l. quaten⁹. vel supple hic, eatenus quatenus &c. Accursius.

d *Obligatus.* perpetuo propter moram. Azo. ad quod est. ī. de fideiuss. l. si à colono. §. fi.

e *Fuit.* per interpellationem sibi factam.

f *Non tenebitur.* liberatur enim interitu speciei. Accursius.

g *Sed vtilis actio.* directa enim nō competit: quia liberato filio & pater ab accessoria liberatur stricta ratione. Ro. vt &. ī. de vsur. l. mora. in fi. &. ī. eodē. l. mora. Sed videt de dolo dari: vt. ī. de dolo. si fideiussor. Solue vt ibi.

h *Quæ omnia.* scilicet dicta de patre & filio: vt. ī. de sol. l. Stichū aut Pamphilū. circa prin. &. l. cum quis. §. si quis. in fi. §. & facit. ī. de iureiur. l. eum qui. §. j. & de le. j. cum res. §. fin. & de ope. liber. l. si libertus mora. iij. & de sol. l. iter. in fi. &. ī. prox. §. Item no. patrē cum filio ex vna parte parificari, & fideiussorē eū principali ex alia: vt hic, &. ī. de fur. l. eum qui. §. an pater. sed fallit. ī. de mino. denique. §. sed vtrum. versi. sed an hoc. &. ī. de his qui no. infa. l. seruus.

i *Fideiussorem.* de cuius facto nihil promissum est.

k *Neuter.* ex ea stipulatione: sed fideiussor ex suo facto tenetur: sicut quilibet prohibēs tenetur, a scilicet actione iniuriarum & confessoria si eius interesset prohibitum non esse. Sed hoc est contra. ī. proxi. §. cum hic fideiussor ex sua mora teneri deberet: vt. j. de re. iur. l. in condemnatione. §. vnicuique. Ad hoc respondē, quòd tu promisisti de tuo facto, & fideiussor de tuo, non de suo. b Sed oppo. ergo nulla est fideiussoris obligatio: vt. ī. stipulatio ista. ij. respon. quia alienum factum nō potest promitti. Sed respon. speciale c in fideiussore. vel promisit indemnitatē. d Vel dic secundū Io. e quòd hic curatorū promisit. Sed tunc oppo. ergo in aliud fideiussit: ergo non tenetur: vt. ī. de fideiuss. Græce. §. si quis Stichum. Sed respō. f quòd circa idem illa duo versantur, vnde non est aliud. vel vt omnis g cessēt querela, id est quæstio, dic quòd simpliciter fideiussit: dicendo, fideiubeo. & non obstāt prædicta. & sic refert sit in dando: vt. ī. de. per. §. si quis Stichum. & non valeat. an in faciendo: vt hic dicitur. Accursius.

l *Sed si per promissorem.* scilicet steterit. Accursius.

m *Fieri.* supple quo minus mihi ire agere liceat.

n *Videtur.* scilicet si prohibeat.

o *Abſit.* tempore stipulationis.

p *Et ignoret.* factā fuisse promissionē. Sed cōtra. ī. de regu. iur. qui in alterius. Solu. mero iure tenetur: vt hic. sed restituitur ex clausula generali: vt ibi: quia in alieni &c. vt. ī. pro suo. l. fi. in fi.

q *Stetisse.* hoc videtur cōtra. C. si aduer. ven. pig. l. ij. &. ī. qui. ex cau. in pos. eatur. l. apud Iulianū. Sed hic r factū pupilli. i. si prohiberet pupillus, faceret cōmitti, scilicet stipulationē: quia quot prohibitiones, totiens cōmittitur: vt. ī. eod. l. si sic. ij. vnde & si teneretur, subueniretur: ergo non teneatur: sed in contrariis ex solo defuncti contractu, & ipso nihil faciente tenetur.

r *Stipulatione.* per hæredem non fieri.

s *Erit.* aliàs erit: & aliàs sit. & supple, & tutorem non habeat, secundum quosdam, cum nec alius ei moram facere videatur: vt. ī. de vsur. l. cum quidam. §. si pupillo.

Mora principalis nocet fideiussori, & patri: secus econtra. Bar.

XLIX. PAVLVS libro trigesimoseptimo ad Edictum.

CVm filiusfamilias Stichum dare spopōderit, & cū per eum a staret b quo minus daret, decessit Stichus: datur in patrē de peculio actio, quatenus c maneret filius ex stipulatu obligat⁹. d At si pater in mora fuit, e non tenebitur f filius: sed vtilis actio g in patrem danda est. quę omnia h & in fideiussoris persona dicuntur.

Obligatio non faciendi committitur, si contra fiat per principales: secus si per fideiussores. Bart.

Si stipulatus sim, per te nō fieri quo minus mihi ire agere liceat, & fideiussorem i accepero: si per fideiussorem steterit, neuter k tenetur: [sed] si per promissorem, l vterque.

Stipulatio de non faciendo committitur, si contra fiat per hæredem etiam ignorantem: secus si est pupillus. Bart.

In hac stipulatione, *neque per te, neque per hæredem tuum fieri?* m per hæredē videtur n fieri quāuis absit o & ignoret, p & ideo non facit quod fieri ex stipulatu oportet. Non videtur autem per pupillum stetisse q ex huiusmodi stipulatione, r si pupillus hæres erit. s

Interpellatio facta non congruo tempore, constituit quem in mora. Bartolus.

Si ꝓmissor hominis ante diē in quem promiserat, interpellatus sit, & seruus decesserit: t non videtur u per eum stetisse.

Non sufficit se abstinere à malo, nisi fiat quod bonum est. Bartolus.

L. VLPIANVS libro quinquagesimo ad Edictum.

IN illa stipulatione, *per te non fieri?* x nō hoc significatur y, nihil te facturum quo minus facere possis: z sed curaturum vt facere possis. Item in stipulatione emptæ hæreditatis, *quanta pecunia a ad te peruenerit, dolóve malo tuo factum est, erítve, quo minus perueniat*: nemo dubitabit quin teneat qui id egit b ne quid ad se peruenire.

Debitor speciei liberatur si ante moram species illa desiit esse in cōmercio. l. d. Paul. de Cast.

LI. IDEM libro quinquagesimoprimo ad Edictum.

IS qui alienum c seruum promisit: perducto eo ad libertatem, ex stipulatu actione non tenetur. sufficit enim si dolo culpáve d careat.

Verba dubia in stipulationibus conuentionalibus interpretantur ex mente contrahentium: in prætoriis interpretantur ex mēte prætoris. Bartolus.

LII. IDEM libro septimo Disputationum.

IN conuentionalibus stipulationibus cōtractui formam e

c *Decesserit.* ante diem post interpellationem.

u *Non videtur.* istud non, cancellauit Ir. sed non bene.

IN illa stipulatione.] CASVS. Promisisti mihi per te nō fieri quo minus mihi ire agere liceat. quęrit quid in hac stipulatione cōtineatur? Et respon. q̄ non solū hoc, scilicet quòd me nō ꝓhibeas, vel hæres tuus: sed etiā quòd cures & facias q̄ ire & agere possim. [*ITEM IN STIPVLATIONE.*] Vēdo tibi hæreditatē & quia in illa hæreditate erāt aliqua debita scrupulosa quæ non erat spes recuperari posse: interposuisti hāc stipulationem: promittis mihi reddere omnē pecuniam quæ ad te peruenerit de hac hæreditate, vel quæ dolo tuo ad te nō puenerit? ego respondeo: promitto. certe si ego facio dolo aliquo ne ad me perueniat pecunia: teneor tibi. Franciscus.

x *Per te non fieri.* scilicet quo minus mihi ire agere liceat.

y *Non hoc significatur.* scilicet solum. Accur.

z *Possis.* aliàs possim: aliàs possis, scilicet facere vt non impediar. Idē cum promittit habere licere: vt. ī. eo. inter stipulantem. in prin. vbi plene dixi. idem in verbo, finere: vt. ī. loc. si in lege. & facit. ī. eo. stipulatio ista. in princip. Ac.

a *Quanta pecunia.* verba stipula. vt. ī. de leg. iij. quisquis. &. ī. de verb. sig. l. cum stipulamur.

b *Egit.* vt &. ī. de hære. ven. l. ij. §. non tantum. sic. ī. si quis omiss. cau. testa. l. ij. §. sane. &. ī. solu. matrimo. l. si vero. §. ij. Sed arg. cōtra. ī. quæ in frau. cre. l. qui autem. Accur. *ADDITIO.* Dic quòd ibi loquitur in debitore qui tenebatur ad nō alienandū: & sic patrimoniū suū non deminuendū: hic vero tenetur ex forma prouisionis etiam ad acquirendum, secundum Bar. & Iaso.

IS qui.] CASVS. Titius habebat seruum Stichum, quem ego promisi Mæuio. Titius Stichum istū manumisit. dicitur quòd ego liberatus sum à promissione mea. Franciscus Accursius.

c *Is qui alienum.* maxime. sed ideo sic dicit: quia in suo nō sic facile euenit quòd possit manumittere sine culpa. Accursius.

d *Culpáve.* quæ & in alieno adhiberi potest: vt. ī. de leg. j. cum res. §. sed si hæres. & insti. de lega. §. si alienus. &. ī. eo. si seruū. §. si autē. & facit. ī. de leg. j. si hæres. & insti. de leg. §. sed si vxori. &. ī. de solu. si mihi. &. l. qui res. §. aream. Accursius.

IN cōuentionalibus.] CASVS. Volebā tibi vēdere aliquē fundū. cōuenimus de pretio inter nos: tu ꝓmisisti per stipulationē. c. nomine ptij, & dedisti fideiussorē. dicit hic q̄ in hac stipulatiōe cōuentionali vel simili possum addere vt si nimis ꝓmisisti, possim⁹ detrahere de ptio, vel tollere fideiussorē de obligatione. Sed ponam⁹: domus tua minabatur ruinā domui meæ, ego cōueni te vt caueres mihi de dāno infecto. certe si in hac cautione dāni infecti debeat adhiberi fideiussor, nō possum⁹ detrahere fideiussoris dationē. & sic de similib⁹: q̄a hoc ptinet ad ipsū ptorē. Fr. Ac.

e *Formam.* possunt enim addere & detrahere.

BIU Cujas

a *Prætoria.* damni infecti, & rem pupil. saluam fore. & similes: vt.j. de præto. stipu. l.j. in prin.

b *De mente prætoris.* & non contrahentium.

c *Neque detrahere.* nisi ipsi prætori: vt.j. de præto. stipu. l.j. in fi. quæ est contra. Sed videtur etiam contrahenti licere: vt infra de præto. stipu. l.j.§. stipulatio. & de dam. infe. si finita. ij. respon. & supra de euic. si dictũ. quæ sunt contra. Solu. non licet[a] vt remaneãt prætoriæ. mutatio enĩ facit cõuẽtionales. Io. vel nõ licet eis iã præstitis iuxta formã à prætore datam. vel non licet addere vel minuere. ex necessitate enim præstandę sunt, nisi aduersarius eas remiserit. Cõuentionales autem ex volũtate sola interponuntur: & ideo addere & detrahere licet: vt.ẽ. si cer. peta. l. lecta. & facit.j. de præto. stipu. l. antepe. & supra de dam. infe. l. si finita. in princ. & depos. l.j.§. si conueniat. & de pactis l.j. Accursius.

† *Et ideo eorum mens in ambiguo sermone erit seruanda, secũdũ Barto. & alios.*

a *Istam sequuntur Bal. Ange. P. & Cuma.*

d *Non nudũ.* id est solam translationem possessionis quæ respectu proprietatis quę abest, dicitur nuda: sed etiam interesse quod causam, id est vtilitatem bonorum continet: vt quia res est deteriorata: vt infra. e. si fundum. fructus autem non continet principaliter: vt.ẽ. de actio. empt. datio.§. j. Sed à tẽpore moræ[b] vel litis contestatę per consequentiam: vt.ẽ. de vsu. l. videamus. ij.§. si actio. Sed contra in eo. titu. de vsu. l. si stipulatus. Sol. ibi dixi duo dari, & vacuam possessionem tradi. arg. supra de lega. j. l. siquando. hic vnũ. Item non proprietatem cõtinet: vt supra eod. l. si rem tradi. quæ est contra. vel secundum Azo.[c] hic venit proprietas: quia successit stipulatio ex tali causa ex qua aliàs dominium transfertur: aliàs secus: vt ibi. vel hic plus dicit: [d] scilicet vacuam possessionem tradi: ibi tantum rem tradi. Accursius.

* *Flo. præsentia occurrere nõ possint, & ad incertos casus pertinẽt.*

b *Dummodo petantur fructus vt interesse, secũdũ Bart. Imo. Alex. & Ias.*

e *Hæc lectura placet Barto. Ang. Bal. Pau. Cuma. Alex. & Ias.*

d *Ista reprobatur per Imo. Alex. & Ias.*

e *Ista etiã reprobatur per ꝓdictos scribentes.*

e *Causam bonorum.* id est vt in eadem[e] causa bona præstentur, in qua tunc erant.

Stipulationes.] C A S V S. Ista. l. dat consiliũ quòd contrahentes omnia comprehendant specialiter quæ comprehendere possunt: & hoc propter hominum malitiam: qui etiam claras pactiones nituntur cauillari. doli vero clausula pertinet ad ea quæ non possunt in præsenti videri aut fieri, sed in futurum timentur &c. Fran. Accursius.

f *Specialiter.* vt esse, bibere &c. vel vt scriberes librũ de atramento tuo, nõ de nocte: nec discipulus tuus ibi scriberet, & sine titulis. Accursius.

g *Clausula.* id est dolum malum abesse spondes.

h *Pertineat.* subaudi etiam secundum R.

i *Occupari.* aliàs occupari, id est denominari vel dici, scilicet commode. aliàs occurrere, scilicet ad dicendum: in futuro tamen timetur.

k *Ad incertos.* id est infinitos.

l *Casus.* vbi dolus committi possit.

m *Pertinet.* non ad connumeratos: vt.j. eo. l. doli. Alij vt R. supplent tantum: vt quia non discipulum, sed alium prauũ facit scribere. quæ secunda in idem recidit. Accursius.

In stipulationibus.] C A S V S. Duo sunt modi stipulandi in omnibus rebus. aut enim genera stipulamur, aut species. si species stipulamur, veluti: promittis mihi dare Stichum & Pamphilum? & si decedo relictis duobus hæredibus: isti duo hæredes non habebunt singuli quemlibet seruum: sed quilibet medietatem cuiusque serui. si vero genera stipulamur, veluti: promittis mihi duos homines? & stipulator moritur relictis duobus hæredibus: quilibet hæres habebit vnũ hominem. [OPERARVM.] Dixit superiori. §. quando genus promittitur, potest diuidi res promissa siue corpora in numerũ. hic dicit quòd quãdo stipulamur operas, possunt diuidi in numerũ. Exemplum: Sumus duo qui stipulamur operas octo dierũ à liberto nostro. istæ operę possunt diuidi p numerum, id est quòd quilibet nostrum habebit operas octo dierũ vicissim. si ego hodie habeo: tu habebis cras operas. vel si ego per quatuor dies, tu per alios quatuor habebis. nõ autẽ sic diuiduntur operæ, quòd tu habeas per medium, ego per alium medium diem. Si autem libertus malit offerre pecuniã pro operis: tunc quilibet stipulator habebit medietatẽ pecuniæ illius.

n *Aliàs.* id est quandoque.

o *Inter dominos.* cum seruus communis stipulatur.

p *Hæredes.* cum liber homo stipulatur, & pluribus hæredibus relictis decedit.

q *Corporum.* aliàs eorum: & aliàs corporũ.

r *Inter eos.* dominos, vel hæredes: vt supra.

bebuntur. Quotiens autem genera stipulamur, numero fit inter eos[r] diuisio: veluti[f] cum Stichum & Páphilum quis stipulatus, duos hæredes æquis partibus reliquit, necesse est vtriq; partem dimidiã Stichi & Pamphili deberi. si [autẽ] idẽ[t] duos homines stipulatus fuisset, [u] singuli homines [singulis] hæredibus eius[x] deberentur.

Stipulatio plurium operarum diuiditur numero: secus si vna opera. Barto.

*Operarum[y] stipulatio similis est his stipulationibus in quibus genera comprehenduntur: & ideo diuisio eius stipulationis nõ in partes operarum, [z] sed in numerũ[a] cedit. Quòd si vnã operam seruus cõmunis stipulatus[b] fuerit: necesse est vtrique dominorũ partem[c] operæ tantam, quantam in seruo habuerit, petere. Solutio autem eius obligationis expeditissima est, si æstimationem operę malit libertus offerre: aut si cõsentiant patroni vt his[d] communiter operæ edantur.[e]

Facultas soluendi adiecta, non transit ad hæredes eius. Pau.

LV. IDEM libro trigesimo-sexto Digestorum.

CVm quis sibi aut Titio dari stipulatus est: soli Titio,

f *Veluti.* exemplum vbi in specie stipulatur. Accursius.

t *Si autem idem.* exemplum in genere.

u *Fuisset.* in genere.

x *Hæredibus eius.* quod aliter statui non potest sine captione alterius: cum fere semper diuersæ æstimationis sint species: genera non ita. & facit.j. eod. l. si centum. Sed contra.j. de solu. cum Stichus. Sol. vt ibi. [f] item facit.j. eo. in executione.

y *Operarum.* puta operarum decem dierum.

z *Operarum.* scilicet singularum. Accursius.

a *In numerum.* vt singulis hæredibus vel dominis stipulãtis debeantur: vt.ẽ. de ope. lib. l. siquãdo. & l. libertus qui post.§. ideo. Accursius.

b *Stipulatus.* à liberto, vel etiam ab alio. Accursius.

c *Partem.* diuiditur ergo opera: vt hic, & supra de ope. lib. [g] quando. Sed contra infra eod. l. stipulationes.§. idem. & de ope. liber. l. libertus qui post. Solu. hic consensit[g] vterque vt possit diuidi & præstari pro parte. argu. infra in fin. l. vel dic partem operæ, id est partem æstimationis operæ: sicut dicitur supra si ser. vindic. l. loci.§. si fundus. non opera. vel dic [h] petet totã operam quilibet: vt in contrariis: sed soluetur pars æstimationis: & sic dicitur peti æstimatio inspecto exitu.

d *Vt his.* scilicet successoribus patroni. Accursius.

e *Edantur.* vt in fundo communi, vel alia re.

e *Edantur.* sic singulariter promissæ. Accursius.

Cum quis.] C A S V S. Promisisti. c. aureos dare Titio aut Seio. tu potes soluere cui volueris ex istis duob[9]: & vni soluendo liberaberis. Sed ponamus quòd Titius mortuus est relictis hęredibus. quæritur, vtrũ soluendo hæredibus liberaberis, sicut si soluisses Titio? Respon. quòd non: quia non est à persona Titij recedendum, qui erat in stipulatione comprehensus. Fran. Accursius.

Successoribus.

BIU Cujas

a *Successoribꝰ.* quia certa persona est, à qua recedi nō potest. Ac.
b *Rectè soluitur.* quia causa tantum solu. adiecta est. & facit infra de solu. l. cum quis. &. ſ. de pigno. is qui promisit. & infra de solu. si stipulatus. ij. &. l. præceden. & infra de fideiusso. si mihi aut. & infra eo. l. fi. in prin.. & supra de condi. & demon. qui hæredi. & in eo. titu. l. cū ita. in fi. Accur.

Vm qui. CASVS. Stipulatꝰ sum hoc modo: Męui promittis dare decem mihi & Titio? quęritur an videar tātum. x. stipulatus, an xx? Et dicitur quòd tātum decem: & adducit simile in legato, quod est clarum. [TE ET TITIVM.] Stipulatus sum à te hoc modo: Promittis tu dare & hęres tuus Titius? quęritur, quid prosit persona hęredis apposita in stipulatiōe? Respō. quòd nihil: sed est superuacua. Nam siue sit hæres Titius solus, tenebitur solus: siue sit hæres cum aliis, tenebitur pro parte hæreditaria. & licet per appositionē personæ Titij videatur conuenisse inter me & te ne ab alio posim petere q̄ à Titio: tamē inutile est pactū: quia à quocūq; qui erit hæres, petere potero. [QVI SIBI.] Stipulatꝰ sum mihi dari & filio meo. debitor volens liberari, cum me non reperiret, soluit filio meo. quæritur vtrum recte soluerit, & sic liberatus sit? Et respōdetur quòd sic: quia filij persona est adiecta stipulationi magis causa solutionis, quàm quòd ei adquiratur. & hoc locum habet siue filius maneat in potestate patris, siue emancipetur. vsque ibi, nec ad rem. vbi soluit tacitam quæstionem: quia posset quis dicere: quomodo tu dicis mihi q̄ filio solui posit: cum ita sit, q̄ quotiens pater filio stipulatur, sibimet adquirit? soluit, quòd hoc non obstat: quia persona filij non est adhibita in stipulatione causa sibi adquirendi: sed tantum vt sibi solui posit. vsque ibi, quòd si soli. Dicit: secus est si ego stipulor filio meo soli, non adiuncta persona mea: quia tunc non recte filio soluitur: quia persona filij magis applicatur obligationi quàm solutioni. [QVI ITA STIPVLATVR.] Stipulatus sum à te hoc modo: Promittis mihi viginti aureos quoad viuam? tu respondes, promitto. quæritur hic, quādo petere posim? Respondetur quòd statim. sed an hæres meus petere poterit? Dicitur quòd sic, ipso iure: tamen exceptione repelli potest: & subiungit de hoc duo exempla quæ sunt clara. [QVI ITA.] Idem est dicere, promitto tibi ante festum Paschæ: & promitto tibi in festo Paschæ. [QVI PROPRIETATEM] Planus est. [SI A TE.] Stipulor à te fundum Sempronianum. postea venio ad Titium, & stipulor ab eo eundem fundum sine vsufruct. hoc est nudam proprietatem. quæritur hic, vtrum tu liberatus sis propter istam secundam stipulationem: quasi videatur esse facta nouatio? Respon. quòd non: quia non tantum est deductum in istam secundam stipulationem, sicut est in prima. non enim posses liberari à me soluendo fundum sine vsufruct. immo semper possem à te petere vsumfructum illius fundi. Sed si tu solueris mihi fundum integrum: ille secundus promissor liberatur à me. [SI HOMINEM.] Stipulor à Titio seruum Stichum pure sine vlla conditione. postea eundem Stichum stipulor à Seio sub conditione, si nauis ex Asia venerit. contingit quòd iste Titius interpellatus ante conditionis euentum, quæ apposita est in secunda stipulatione, non soluit: & sic est in mora: post quam moram Stichus seruus decedit. dicitur hic quòd statim possum agere cum Titio qui moram fecit: nec Seius mihi tenebitur soluere si cōditio euenerit. Sed ponamus quòd ego Titio acceptum tuli istum Titium. certe existente cōditione Seius mihi tenebitur soluere Stichum seruum. Sed quæ est ratio diuersitatis, quòd si decesserit seruus, Seius liberatur: si vero Titio acceptolatum sit, non liberatur Seius? Respon. quòd ratio est: quia quando seruus decedit, non est amplius in rerum natura: & sic peti non potest quod non est. Sed quando liberatur Titiꝰ per acceptilationē adhuc viuente Sticho: superest id quod peti potest: sci licet seruꝰ Stichus quē Seius promiserat. hoc dicit. & est pulcherrimus. §. Fran. Accur.

c *Vna decem.* Licet bis [a] ea posuit: vt. ſ. eo. stipulatio ista. §. eum qui. Accursius.
d *Et Titio.* sed sola quinque [b] debebūtur: vt. j. eo. si mihi. & insti. eo. §. si quis.
e *Non aliud intelligitur.* vt. ſ. de leg. j. si duobus. in prin. & l. si pluribꝰ. in prin. & l. si quis testamento. secus si dixerit dena: vt. d. si quis testamento.
f *Hæredem tuum.* quē solum credebas [c] futurum hęredem. ad quod est supra de pac. tale. §. fin. & de leg. ij. cum pater. §. cum existimaret. & de leg. j. si duobus. §. hæres. & j. eo. Iulianus scribit.
g *Superuacuè.* hæc inutilis adiectio vitiatur, & non vitiat. siue enim sit hęres solus, tenetur solus: siue [p] parte, tunc pro parte: siue in nihilum, & tunc in nihilum: sed ille qui hæres erit. sed hunc casum non ponit lex ista: sed tunc quando cū alio fuit hæres: in quo dubiū erat [d] quod hac. l. determinatur.
h *Pro parte.* extiterit hæres. Accursius.
i *Videatur.* tacite.
k *Peteretur.* quod valeret: vt. ſ. de pact. l. auus.
l *Inutile.* immo videtur vtile, & sic quòd solum Titium tangat pactum obligatorium: vt. d. l. auus. & de pac. do. l. auus. quæ sunt contra. Sol. ibi. [e] erat nominatim actum vt tantū vni ex hæredibus prospiciatur. ſ. filio: hic secus. Item hic ad obligādū, [f] ibi ad liberandum. non ergo hic alios excludebat, quòd hunc teneri volebat: licet hoc prima facie videbatur: vt hic dicitur. ibi autē per hoc quòd filium exclusit. i. seperauit, nō videtur alios excluſisse, immo potius incluſisse. Vel solue vt ibi. Item contra. j. eo. continuus. §. fi. Sol. ibi [g] stipulatoris, hic promissoris. & ibi in facto. ADDITIO. Istam approbant Bar. Imo. Ange. Alex. & Iaſ.
m *Eius.* quia non possunt dicere vt teneatur hic Titius tantum. Accursius.
n *Stipuletur.* quia vterque pro adiecto habetur, siue sit extraneus, siue filius. Accursius.
o *Vel emancipato.* aliud [h] in extraneo: vt. j. de ſo. cum quis. j. respon. quod est contra. & facit. l. Stichum. eo. tit. de solu. §. vſumfruct. vel dic vt in qualibet earum dixi.
p *Adquirit.* vt. ſ. eo. l. dominus. & insti. de inuti. ſtipu. §. eū qui. & j. eo. l. quod dicitur. Accursius.
q *Quę coniuncta.* personæ filij.
r *Solutionis.* vt. j. de solu. Stichum. §. quæsitum. & ſ. de constitu. pecu. l. sed si filio. §. si mihi. sed cum pater filio in potestate constituto stipulatur, sibi adquirit. item & sibiipsi stipulans, sibi adquirit. ergo cū dicit, sibi aut filio, superfluitas est: vt. j. de stip. ſer. l. sed si sibi. Respon. hoc casu filius pro adiecto habetur. Accur.
ſ *Intelligatur.* quod fit cùm gratia obligationis quærendæ apponatur: cum non sibi & filio, sed filio tantum stipuletur, vt subiicit. Accursius.
t *Solutioni.* vt & j. eo. l. ſi duo. & l. ſi ita ſtipu. fuero, ſi Titius. §. Chryſogonus. & j. de solu. Stichū. §. quæsitū. sed cōtra. ſ. ſol. ma. Gaiꝰ. ſol. ibi etiā actio q̄rit nepti: nō mirū ergo si potest ei solui.
u *Decem.* menſtrua, [i] vel annua.

Confestim.

Filio adiecto ad ſolutionem, etiam poſt emancipationem poteſt ſolui. ſecus ſi adiiciatur ad obligationem. Bar.

Qui sibi aut filio suo dari stipulatur: manifestè personam filij in hoc complectitur, vt ei rectè soluatur. neque [enim] interest, sibi, aut extraneo cuilibet: an sibi, aut filio suo quis stipuletur. [n] quare vel manēti* in potestate, vel emācipato [o] filio rectè soluitur. Neq; ad rē pertinet, quòd qui filio suo dari stipulatur, sibi adquirit: [p] quia cōiuncta [q] sua persona stipulator efficit, vt nō adquirendæ obligationis gratia, sed solutionis [r] causa personā filij adhibuisse* intelligatur. [ſ] Quòd si soli filio suo qui in potestate sua sit, dari quis stipulatus sit: non rectè filio soluetur: quia filij persona obligationi magis quàm solutioni [t] applicatur.

Obligatio ſui natura eſt perpetua, & nō finitur tempore ipſo iure, etiam ex partium conuentione. ſed ope exceptionis: quod tribus probatur exemplis. Bar.

Qui ita stipulatur: *decem* [u] *quo-*

a Approbatur p Pau. & Iaſ.
Flo. manente
b Idē Pau. & Iaſ.
Fl. adprehendiſſe
c Idē ſi crebas alios futuros hęredes, ſecūdū Imo. Cuma. & Iaſ.
b Iſta glo. eſt de mēte Bar. Ang. & aliorū.
e Reprobatur per Imo. Ale. & Ia.
f Iſta eſt vera ſecūdum B. B. Ale. & Iaſ.
g Iſta repro batur per Bar.
h Immo nō eſt aliud. ſecūdū Bart. & Iaſ.
i Idē Bar. Imo. P. & Alex.

BIU Cujas

ad viuam, dari spondes? cōfestim[a] decem rectè dari petit: sed hæres eius exceptione pacti[b] conuenti summouēdus est. nam stipulatorem id egisse, ne hæres eius peteret, palam est:[c] quemadmodum is qui vsque in kalendas[d] dari stipulatur, potest quidem etiam post kalēdas petere,[e] sed exceptiōe pacti summouetur.[f] nam[g] & hæres eius cui seruitus[h] prædij ita concessa est, vt quoad viueret, ius eundi haberet: pacti conuēti exceptione summouebitur.[i] ℣ Qui ita stipulatur, *ante kalendas*[k] *proximas dari spondes?* nihil differt ab eo qui kalendis dari stipulat.

Qui habet rem non plene, potest stipulari quod sibi deest. Paulus.

℣ Qui proprietatē sine vsufructu habet: rectè vsumfructum dari sibi stipulatur. id enim in obligationē deducit, quod non habet, sed habere potest.[l]

Quod solutum non inducit liberationem: illud promissum non inducit nouationem. Item solutione totis liberatur debitor partis. Bar.

℣ Si à te stipulatus fuero fundū Sempronianum:[m] deinde eundem fundum detracto vsufructu ab alio stipulor: prior stipulatio non nouabitur:[n] quia nec soluēdo fundū[o] detracto vsufructu liberaberis: sed adhuc à te rectè fundi vsumfructum peterē.[p] Quid ergo est? cum mihi fundum[q] dederis, is quoque liberabitur,[r] à quo detracto vsufructu fundum stipulatus fuerā.

Stipulatio conditionalis animo nouandi moram præcedentem non purgat: & cum certum est secundam stipulationem committi non posse, potest statim agi ex prima. & re deficiente in conditionis euentu, secūda committi non potest: secus si extat: licet prima obligatio sit sublata. Bar.

B ℣ Si hominem[f] quem à Titio purè stipulat[s] fueram, Seius mihi sub conditione promiserit,[t] & is[u] pēdente[x] cōditione post moram Titij decesserit, confestim[y] cum Titio agere potero: nec Seius existente conditione [mihi] obligatur.[z] At si Titio acceptum fecissem: Seius existēte cōditione obligari potest[a]. Idcirco hæc tam variè,[b] quòd homine mortuo[c] desinit esse res in quam Seius obligaretur: acceptilatione [autem] interposita[d] supereſt homo quē Seius promiserat.

C *Effectus obligationis cōditionalis trāsit ad hæredes. Bartolus.*

LVII. IDEM libro quinquagesimotertio Digestorum.

SI quis, si Titius consul factus erit, decem dari spopōderit: quamuis pendente conditione promissor moriatur, relinquet[e] hæredem obligatum.

a *Confestim.* non enim ponitur tempus causa dilationis: sed potius causa diuisionis temporis quid & ex quo peti possit: sicut & qui stipulatur hodie: vt.j.e.l.liber.ij.§.decem. Accursius.
b *Pacti.* cum adhuc teneat obligatio. Accursius.
c *Palam est.* cum dixit, quoad viuam. Accursius.
d *Kalendas.* aliquid diurnum, puta decem. & facit.ſ. de an. leg.l. legatum.
e *Petere.* quia ad tempus deberi non potest, quia perpetuo durat de rigore. certis enim modis tollitur obligatio. Accursius.
f *Summouetur.* de eo quod post kalendas excurrit.
g *Nam.* à simili.
h *Seruitus.* quæ ad tēpus esse non potest: vt supra de ser.l.iiij.
i *Summouebitur.* cum adhuc vigeat obligatio: vt.d.l. de serui. & fa.ſ. de act. & obliga.l. obligationū fere.§.placet. & institu.eo.§. at si ita. &.ſ. eo. sed & si ex stipulatu Stichum.
k *Ante kalendas.* dic, nihil interest quantum est in tempore ante kalendas: quia neuter petet ante: sed in dié kalendarum differtur: vt supra eo.l. qui hoc anno. vel dic secundū Io. & Hu.
a *Sequūtur B.B.Ang. Imo.P.Cuma.Alex. & Ia.* ante kalēdas. ſ. finitas: secus si stipuler ante ſchoatas: quia tūc in diem kalendarū peterem: sed Azo
b *Reprobaī expreſſe per Bar. Ang. & Pau.* dixit ſpeciale hic: & secundum literam intelligit, vt paria sint omnino. aliud ergo si stipuler ante diem Iouis: quia tunc petam in dié Iouis. & aliud si ante kalēdas: quia tunc non petam in diem kalendarum, secundum eum. vel dic quarto quòd hic dicatur siue proxi. siue non, vt idem sit vtrobique, vt de proximis intelligatur: vt.ſ.eo.l.eum qui kalendis. & per omnia sic exponitur.ſ.eo.qui ante.
l *Sed habere potest.* secus si non posset: vt.ſ.eo.l.multum. Ac.
m *Sempronianum.* pleno iure. Accursius.
n *Non nouabitur.* quia aliud in secunda stipulatione venit q̄ in prima: & hoc probat hoc modo: quia nec etiam si à teipso stipuler, postea eundem fundum detracto vsufru. fiat nouatio: & hoc merito: quia &c.
o *Fundum.* scilicet tu & alius promissor.
c *Immo dic quòd nō possum petere fundū: sed tantū partē non solutā, secūdū Bar to. & alios.* p *Peterē.* id est petendo fundum consequerer vsumfr. vt.j.eo. Iulianus.§.j. & j. de sol.l. etiam. sed oppo. contra prædicta quasi videar idem stipulari secundo quod primo: & sic fiat nouatio. nā dominium plenum totū est, proprietas nuda & vsusfru. sunt partes. videor ergo secundo stipulari partem eius quod prius eram stipulatus totum: vnde eatenus statim fiat nouatio: quod hic negat. ad quod est.ſ. de vsufru.l.iiij. & j.e.l. qui vsumfructū. sed respon. fictitie dici: quia qua ratione soluto fundo peto adhuc fundum, propter vsumfructum qui deest, eadem oportet dici fundū solutum non esse eum qui petitur, nec primo promissum esse eū qui secundo promittitur. vere tamē idem est. & adde quod not.j. l. qui vsumfructum. in fi. Accursius.
d *Istā sequūtur Barto. Ange. Cu. Pau. Imo. Alexā. & Ias.* q *Fundum.* pleno iure.
r *Liberabitur* quia duæ lucratiuæ causæ &c. vt.ſ.titu.j.l.omnes debitores. & facit.j. de solu.l.quotiens id quod. Accursius.
ſ *Si hominem.* certum, puta Stichum. Accursius.
t *Promiserit* ſ. nouandi animo d: aliàs nulli quæstioni locus esset, secundum Ro. alj non nouandi animo dicunt.
u *Et is.* Stichus. Accursius.
x *Pendente.* aliàs pendente: aliàs existente.
y *Confestim.* non expectando euentum condi. Sed videtur Titij moram purgatam propter promissionem Seij: & sic interitu rei liberatur Titius: vt.j. de sol.l. qui decē. §. cum mihi Stichū. in fi. §. & j. de noua. quotiēs. ibi, vnde Marcell[a] &c. Solu.[e] ibi. ſ. in.l. quotiens. secund[a] nomine primi promisit quasi ſi. deiubendo pro eo: hic pro ſeipso, non p Titio. Alij q̄ hic fuit in mora Titius post promissionē Seij: ibi ante fuerat: & sic poterat esse purgata. sed hæc nō videtur bona solutio. ~~cum enim Titius sub cōtraria cōditione tenebatur: vt.ſ. si certa.l. pecuniam. ante cōdit. nō potest ponitur in mora:~~ vt.ſ.e.l. cū Ilius.§. fin. nisi dicas q̄ fuerat in mora postea occidendo. sed tūc male diceret post moram decesisse: immo propter moram. sed euades dicendo q̄ primo lethaliter eū vulnerauit, & sic fuit in mora: & postea decesit. Tertij, q̄ hic Seius non promisit animo nouandi. f ibi sic. Quarti, s vt R. q̄ hic fuit actū q̄ propter promissionem Seij etiā animo nouandi factam non purgaretur mora Titij: ibi nō fuit actū. Item oppo. quia pendente conditione petitio est nulla: vt.ſ. si certum. peta.l. pecuniā. ergo nulla mora: vt.j.eo. l. si pupillus. Respon. h illud quando ipse idem promisit. & sic loquitur.j. de solu.l. qui decem.§. cū mihi. in prin.§. & de noua.l. si rem.§. ideoque. ibi, & si prius &c. &.l. si Stichum. in prin. hic alius, & non pro debitore. Vel dic i quòd hic postea in mora cœpit esse lethaliter vulnerādo: vt modo dixi: ibi an contrariis ante fuerat in mora. Vel dic k etiam si ante secundam promisionem fuit in mora: refert, per interpellationem, vt ibi: an quia occidit, vt hic. Accursius.
z *Obligatur.* cum res non subsistit: vt.j. de noua.l. quotiens. jam.
a *Obligari potest.* Sticho viuo conditione existente.
b *Varie.* cum vtroque casu existente conditione non inuenitur quid nouetur.
c *Homine mortuo.* pendente conditione.
d *Interposita.* vt in casu secundo.

SI quis.] CASVS. Promisisti mihi decem sub conditione, si rex Parisius veniat. pendente conditione tu decedis. videbatur quòd obligatio esset extincta, eo quòd non euenit conditio te viuente: sed non sic: quia hæres tuus tenebitur post te quando conditio euenerit. Franciscus.
e *Relinquet.* Idem econtra in stipulatore: vt institu.eo.§. er cōditionali. Accursius.

Qui vsumfru.] CASVS. Facit hic iurisc on. quatuor cōparationes. Prima est ista: stipulor à te vsufructū fundi Titiani: deinde stipulor à te totum fundum, id est cum proprietate & vsufructu. certe dicit quòd hæc stipulatio similis est illi quando quis stipulatur partem alicuius rei, deinde totam rem stipulatur. nam vsusfru. est pars fundi. Sed ponamus econtra: stipulor à te totum fundum, deinde vsumfr. certe similis ero ei qui primo totum stipulatur, postea partem. Sed qui primo actū stipulatur, deinde iter, nihil prodest sibi secunda stipulatio: sicut qui primo decem stipulatur, deinde quinque, nihil agit quo ad

BIU Cujas

suum commodum. ponit etiam aliud exemplum quod sequitur de vsufructu & vsu. nam vsus semper est in vsufructu. Cætera plana sunt. Franciscus Accursius.

a *Qui vsumfructum.* qui partem dominij obtinet.

b *Fundum.* pleno iure. Accursius.

c *Vsusfructus.* ab eodem: secus si à fideiussore: vt infra de fideiuss. l. si à reo. §. si reo. vbi valet secunda, quæ hic non valet. Accursius.

d *Deinde.* & ideo inutilis est hæc stipulatio. & hoc per similia ostendit. Accursius.

e *Sed qui actum.* aduersari videtur dictio, sed, quasi aliud sit in superioribus quàm in sequentibus stipulationibus. nam impossibile est quòd iter sit pars actus. sed vsusfructus bene est pars fundi. sed tamen idem est in vtroque casu, secundum H. & sic aduersatur ad factum, non ad ius. vel dic [a] aduersatur ad primum casum quando primo partem, postea totum: quia ibi valet secunda, nisi in ea parte [b] quæ venerat in prima. hęc autem quãdo primo totum: nihil valet. secunda cum totum venerat in prima. & semper intellige quo ad vtilitatem stipulantis: [c] vt not. supra eo. l. qui bis.

f *Nihil agit.* secus econtra si primo iter, postea actum: quia secunda valet: vt infra de noua. l. si pupillus. §. fi. Item hoc quo ad vtilitatem: diuersæ tamen sunt seruitutes: vt. ff. si serui. vindi. l. loci. §. j. Accursius.

g *Deinde quinque.* de eisdem decem.

h *Nihil agit.* quo ad vtilitatem. vere tamen tenetur ex vtraque. [d] & idem in superiori de fundo: vt supra eo. l. qui bis. Accursius.

i *Expresserit.* non ergo fit nouatio si primo totum postea partem stipulor: vt. ff. eo. l. cum qui. §. penul. & hic &. j. de nouatio. l. si pupillus. §. fin. nisi expresse dicatur vt fiat: vt hic, & plene dixi in dicta. l. si pupillus. §. fina. quod hodie est generale: [e] vt. C. de nouatio. l. fi. ité facit. ff. de exceptio. rei iudica. l. si cum testaméto. §. ij. & de vsufr. lega. si alij. in prin. & de vsu & habi. per seruũ. §. j.

k *Expirante.* id est deficiente.

l *Petitio.* distingue: quia fundi interpretatiue vsusfru. pars est. v. x. vere: vsus pars vsusfr. & iter pars actus, nec vere, nec interpretatiue. vnde primis casib⁹ fit noaatio secundũ has leges: in alio vel similib⁹ nõ, nisi agat. Vel dic q̃ nõ fit nouatio: [f] vt statí dixi. Ac.

Si secunda stipulatio continet plus quàm prima, præsumitur nouatio: secus si minus, nisi actum sit expresse. Bartolus.

LVIII. IDEM libro quinquagesimoquarto Digestorum.

QVi vsumfructũ [a] fundi stipulatur, deinde fundum: [b] similis est ei qui partẽ fundi stipulatur, deinde [fundum] totum: quia fundus dari non intelligitur si vsusfructus [c] detrahatur. Et econtrario qui fundum stipulat⁹ est, deinde vsumfructum: similis est ei qui totum stipulatur, deinde [d] partem. Sed qui actum [e] stipulatur, deinde iter: posteriore stipulatione nihil agit: [f] sicuti qui decem, deinde quinque [g] stipulatur, nihil agit. [h] Item si quis fructum, deinde vsum stipulatus fuerit, nihil agit: nisi in omnibus nouandi animo hoc facere specialiter expresserit. [i] tunc enim priore obligatione expirante, [k] ex secunda introducitur petitio: [l] & tam iter quàm vsus, necnõ quinque exigi possunt.

In æstimatione quæ venit iudicis officio, inspicitur tempus moræ. Bartolus.

LIX. IDEM libro octogesimo octauo Digestorum.

QVotiens in diem vel sub cõditione oleum quis stipulatur: eius [m] æstimationem eo tempore spectari oportet, quo dies obligatiõis venit. [n] tunc enim ab eo peti potest: [o] alioquin [p] aliàs rei captio [q] erit. [r]

m *Eius.* scilicet olei. Accursius.

n *Venit.* vt &. ff. si cer. pet. l. vinũ. &. j. de verbo. sig. l. cedere. &. ff. de tritica. l. si res. & de re iudi. l. si kalendis. & de act. emp. datio. §. fi. sed. ff. man. l. si hominem. contra, vbi tẽpus quo agitur, [s] sed ibi nõ erat dies appositus. item. ff. tit. j. cũ quis. contra. sol. ibi accepe-

g Dic quòd ibi petebatur æstimatio iure actionis: hic officio iudicis. Ange.

rat fideiussorẽ post diẽ solutionis: vel ibi in fideiussore: hic in reo. vel dic vt ibi. *ADDITIO.* Dic q̃ illa debet intelligi secundũ istã. Bart.

o *Peti potest.* cum effectu.

p *Alioquin.* i. si aliud tempus inspicitur.

q *Captio.* id est dãnũ.

r *Erit.* i. esse posset.

LX. VLPIANVS libro vicesimo ad Edictum.

IDem erit & si Capuæ certum olei pondo dari quis stipulatus sit. nam eius temporis fit æstimatio, cum [f] peti potest. peti autem potest, quo primùm in locum peruenire potuit.

Non valet stipulatio per quam auferitur libera testandi voluntas. Bartolus.

LXI. IVLIANVS libro secundo ad Vrseium Ferocem.

B STipulatio † hoc modo concepta, *si hæredem me non feceris, tantum dare spondes?* inutilis est: quia contra bonos mores [t] est hæc stipulatio.

Seruus adquirit inuito domino. Bar.

LXII. IDEM libro secundo ex Minicio.

SEruus vetãte domino si pecuniam ab alio stipulatus sit: nihilo minus obligat domino promissorem. [u]

Stipulatio semel commissa iterum non committitur: & ad veritatem disiunctiuæ sufficit alterum esse verum. Bartolus.

LXIII. AFRICANVS libro sexto Quæstionum.

C SI ita quis stipuletur, *siue nauis ex Asia venerit, siue Titius consul factus fuerit:* [x] vtra prius conditio extiterit, stipulatio cõmittetur: & amplius committi non potest. [y] sed enim cũ ex duabus disiunctiuis conditionibus altera defecerit: [z] necesse est vt ea quę extiterit, stipulationẽ cõmittat. [a]

Potest fieri stipulatio sub conditione: vt existente conditione retro à die interpositæ stipulationis annua pecunia debeatur. Bar.

f Dem erit. Cum. aliàs quo. & fa. j. eo. interdũ. &. l. cõtinuus. §. cũ ita. & concordãtiæ superioris legis.

† Ad materiã hic traditam per Bar. videlicet an valeat donatio omnium bonorũ ꝓsentiũ & futurorũ, addo gl. in. c. 1. in princip. in verſ. quicũque. ibi, sed an valeat &c. de sublatio. Clem. literis. in pragma. Sanc.

Tipulatio.] CASVS. Titius stipulat⁹ est à Męuio, promittis mihi centũ si me nõ instituas hæredem? an hæc stipulatio valeat? Dicitur q̃ non: quia est cõtra bonos mores. Fran. Accursius.

t Cõtra bonos mores. & ideo in pœna non teneris: vt. ff. tit. j. l. nõ solum. &. ff. ad leg. Fal. qđ de bonis. §. j. &. C. de trãsac. l. cũ donationis. &. ff. e. l. generaliter. & C. de pact. l. fi. &. C. de inuti. stip. l. ex eo &. j. eo. l. si homo. &. ff. de pac. iurisgẽtiũ. §. & generaliter. versi. Marcellus. & ibi no. glo.

Eruus.] CASVS. Habeo seruum Stichũ: cui dico: caue ne aliquã pecuniã stipuleris à Titio. nihilo minus nõ obstãte prohibitione mea seru⁹ me⁹ stipulatur à Titio. c. vtrũ mihi Titius obligeẽ, quæritur? Respõ. quòd sic. Fr. Accursius.

u *Promissorem.* vt &. ff. de acquir. re. do. l. etiã inuitis. &. ff. de iure do. l. quemadmodũ. sed non retinet inuitus: vt. ff. de dona. l. hoc iure. §. non potest. fa. ff. de pecu. si quis seruum. §. etiam.

D *I ita quis.*] CASVS. Stipulor à te hoc modo: promittis mihi dare. c. si Titius consul factus fuerit, aut Męuius tribunus plebis? certe quisquis istorũ duorum factus fuerit aut consul aut tribunus: teneberis mihi. vsq;,, Sed enim. ponam⁹ q̃ Titius mortuus sit: & sic nõ poterit consul fieri: vtrum tenearis mihi si Mæuius fiat tribunus? Respon. quòd sic: quia ex duabus disiunctiuis sufficit alteram esse veram. & si vna defecerit: altera existens facit committi obligationem. Fran. Accursius.

x *Fuerit.* supple, promittis mihi decem. Accursius.

y *Non potest.* postquam semel cõmissa est. & est sic. j. iudi. sol. cũ quęrebatur. &. ff. de arbi. l. si duo. §. fi. nisi sæpe fiat contra: vt. j. eo. l. si sic stipulatus. ij. pe. char. & argu. j. ré pupil. sal. fo. l. nõ quasi. §. si quis curator. &. j. rem ra. habe. l. si procurator. quæ sunt contra. sed ibi interest. Item secus si copulatiue: vt. j. eo. si quis ita stipulatus. & supra de condit. institu. si hæredi. &. ff. de hæredi. institu. l. Lucius. Accursius.

z *Altera defecerit.* vt quia Titius mortuus est, qui vltra consul esse non potest.

a *Committat.* id est faciat vt cõmittatur. si vtraque ergo vel altera existit, committitur: si nulla, non committitur.

Huiusmodi.] CASVS. Titius stipulatur à me hoc modo: Si

inperator Romam venerit, tunc ex hac die in annos singulos, c. dare promittis? Respondeo, promitto. post duos annos imperator Româ venit. quæritur, nunquid Titius poterit à me petere pro duobus annis præteritis? Et respondetur quòd sic. Cætera sunt plana. Franciscus Accursius.

a *Ex hac die.* presenti.
b *Huius tẽporis.* medij.
c *Quoque.* non solum futurorum. Accur.
d *Qui ante impletam.* sed post stipulationem interpositam.
e *In id tempus.* consulatus. Accursius.
f *Collata.* id est dilata.
g *Præstentur.* vt. j. eo. l. si ita stipulatus fuero. §. Chrysogonus. & facit. C. de testa. l. prepositeri. M. & instit. de inuti. stipu. §. item si quis. Sed contra. ff. de vsur. l. cum quidam. Solu. vt ibi. Et ideo nõ valet stipulatio præteriti tẽporis: quia cursus vsurarũ est odiosus. hic autem valet: quia actus stipulatoris nõ est odiosus. quod non placet: vt. ff. si cer. peta. l. lecta. in fi. Dic [a] ergo quòd si illæ minores & nũc maiores soluerẽtur, excederet mod[o] legitimarum vsurarũ: vnde nequa fraus fiat, inhibeẽ ibi: quę ratio hic cessat.

Vsurarum cursus odiosus est.

† *Tunc.* de ista dictione addo ad Bar. hic gl. in. c. 1. §. itẽ quod ad dictas. in verbo, tunc. de colla. in pragma. a Sequũtur Bar. Ale. & Ias.

LXIIII. IDEM libro septimo Quæstionum.

HIusmodi stipulatio ĩtermissa est: *si Titi[o] consul factus fuerit, tum ex hac die[a] in annos singulos dena dari spondes?* post triennium conditio extitit. an hui[o] temporis[b] nomine agi possit, non immeritò dubitabitur. Respondit eam stipulationem vtilem esse, ita vt in ea eorum quoque[c] annorũ qui ante impletam[d] conditionem intercesserint, præstatio in id tempus[e] collata[f] intelligatur: vt sententia eius sit talis: tunc † cum Titius consul factus fuerit, in annos singulos, etiam præteriti tẽporis habita ratione, dena præstentur.[g]

Verba superuacua, item dissonantia in mente stipulationem non vitiant. Bar.

LXV. FLORENTINVS libro octauo Institutionum.

QVæ extrinsecus, & nihil ad præsentem actum pertinentia adieceris stipulationi, pro superuacuis[h] habebuntur: nec vitiabunt obligationem: veluti si dicas, *Arma virúmque cano, spondeo*: [i] nihilo minus valet. [k] ℣ Sed & si in rei quæ promittitur, aut personæ appellatione [l] varietur, [m] non obesse placet. [n] nam stipulanti denarios, [o] eiusdem quantitatis aureos spondendo obligaberis. [Sed] & seruo stipulanti Lucio dño suo: si Titio, qui idẽ sit, [p] & aliud est promittere facere: aliud promittere curare vt fiat. sic

Ista gl. est no. ad hoc, quòd licet error in nomine appellatiuo vitiet dispositionem: tamen hoc nõ habet locum quãdo res ẽ qua erratur, demonstratur ad oculũ. Bol. c Ista gl. est sing. secũdũ Ange. Cu. Ale. & Ia.

Qva extrinsecus.] CASVS. Verba superflua nihil ad rem pertinentia nó vitiant obligationem. exemplum est in textu. [SED ET SI.] Erat corã nobis quidã seruus meus qui vocabatur Stichus. tu credens eum vocari Pamphilum, dixisti mihi: promittis mihi hunc seruũ tuum Pamphilum? respondi, promitto. quæritur, cum erraueris in nomine serui, & de corpore constet: an teneat obligatio? dicitur quòd sic. textus ponit aliud exemplũ quod glo. pen. bene declarat. Item idem est si aliquis seruus stipuletur domino suo qui vocatur Lucius: tu respondeas te velle dare illi domino Titio: qui idem est: valet stipulatio. Franciscus.

h *Pro superuacuis.* vt. C. de testa. l. testamẽtum. &. j. de regu. iur. l. non solent. &. j. de noua. l. fi.
i *Spondeo.* hoc si incontinenti, secundum Io.
k *Valet.* scilicet stipulatio.
l *Appellatione.* veluti si sic dicam: hunc equum in presentia cõstitutum promittis? & sit bos. [b] vel ita, promittis mihi Titiũ hominem istum? & appellatur Stichus. licet sit in appellatione [c] variatũ: si tamen de re cõstat, valet stipulatio. vel verius statim ponit exemplum de vtroque.
m *Varietur.* intellectu autem consonetur.
n *Placet.* cum de corpore constat.
o *Denarios.* in quibus sit æs & aurum, vel argentum tantum. nã potest esse q̃ erant denarij tantum aurei qui frequentabantur in regione illa, & ipse promisit alios denarios aureos eiusdem quantitatis: & sic duobus modis legitur: vt supra de au. & ar. leg. l. j. in fi. Accursius.
p *Idem sit.* id est qui Lucius vocatur. Accursius.

I minor.] CASVS. Titius debebat Mæuio minori viginti annis Stichum seruum. iste Mæuius stipulatur à Titio quòd manumittat seruum Stichum. quæritur, an valeat stipulatio? Respon. quòd non. Si vero Mæuius esset viginti annorum, valet stipulatio talis: quia lex quæ prohibet manumittere, loquitur de minore viginti annis, non de maiore. Fran. Accursius.

q *A debitore.* qui seruum debebat.
r *Non est executio.* quod enim ipse facere non potest, nec ab alio stipulari fieri potest. nam nec venditio eo pacto ab eo facta valet: vt. ff. de ser. expor. l. si minor. Ac.
f *Viginti annorum.* aliàs est maior: & aliàs non: vt quia tetigit vltimam diem vicesimi anni: vt. ff. de manumiss. l. j. Accursius.
t *Lex.* prohibens minorem viginti an. manumittere. non autem de maiore.

daturũ te spõdeas, obligaberis.

Quod ego per me non possum: neque ab alio stipulari fieri possum de re ad me pertinente. Bartolus.

LXVI. PAVLVS libro tertio ad legem Aeliam Sentiam.

SI minor viginti ãnis à debitore[q] suo stipuleẽ seruũ manumissurum, non est executio[r] stipulationis danda. Sed si ipsorum viginti annorum [f] erit, non impedietur manumisio: quia de minore lex [t] loquitur.

Stipulatio prætoria non vitiatur, licet non contineat factum promissoris. Pau.

LXVII. VLPIANVS libro secundo ad Edictum.

ILla stipulatio, *Decem milia salua fore[u] promittis?* valet.

Impersonalitas circa verbum executorium obligationis, stipulationem non vitiat. Bartolus.

℣ Eum qui decem dari[x] sibi curari stipulatus sit, non posse[y] decem petere: quoniam posit promissor reum locupletẽ dãdo liberari, Labeo ait. Idque & Celsus libro sexto Digestorum refert.

Obligatio dandi, quando mea non totaliter interest: ad interesse committitur. Bar.

LXVIII. PAVLVS libro secundo ad Edictum.

SI pœnam[z] stipulatus fuero, si mihi pecuniã nõ credidisses: certa est & vtilis[a] stipulatio. Quòd si ita stipulatus fuero, *Pecuniam te mihi crediturum spondes?* [b] incerta [c] est stipulatio: quia id venit [d] in stipulationẽ, quod mea interest. [e]

Ista gl. est sing. secũdũ Ange. Cu. Ale. & Ia.

u *Fore.* contra videbatur: quia non continet [d] expresse factum promittentis: vt & in illa, furem non esse. & dic siue tutor est qui [m] cõtutore stipulatur, siue ipse minor: vt institut. de inuti. stipula. §. alteri.
x *Dari.* id est promittis te curaturum quòd Titius dabit. siue enim sit ibi curari, bene est. siue non, intelligitur: vt. ff. si cer. peta. l. fin. §. fina. & facit. j. eo. si ita stipulatus fuero. §. possum. Accursius.
y *Non posse.* ff. de leg. j. l. si hæres iussus. contra. Solu. aliud est iubere facere, aliud iubere curare vt fiat. sic

I pœnam.] CASVS. Volebam proficisci ad nũdinas. dixi Titio: veni mecum ad nundinas. Respondit, non possum: quia non habeo pecuniam ad quicquam comparandum. Ego dixi ei: promitto tibi concedere certam summam vt possis mercari in nundinis, sub pœna centum aureorum. certe talis stipulatio valet, & est certa propter pœnam adiectam. Si vero promisi ei simpliciter credere pecuniam, non adiecta pœna, stipulatio illa valet: sed est incerta, quia ad interesse tenebor Titio si nõ mutuauero ei quod promisi. Fran. Accursius.
z *Si pœnam.* puta centum. Accursius.
a *Et vtilis.* quia pœna certa ibi apposita est. Accursius.
b *Spõdes.* nec pœnam fui stipulatus.
c *Incerta est.* quia continet [e] factum, id est traditionem: nó vt det scilicet dominium: vnde aliena pecunia cõcessa liberatur qui promisit se crediturum. secus si se daturum vel mutuaturũ spondet: vt. j. eo. l. vbi. in fin. &. ff. si certum pet. l. j. ad quod factum agitur actione ex stipulatu: sed ad interesse condict. cer. vt not. ff. si cer. peta. l. certi condictio. in prin. Accur.
d *Quia id venit.* sic apparet interesse incertum, & sic actione ex stipulatu peti. sed in primo responso agitur condictione certi: sed dic incertum inspecto principio, vt modo dixi. Ac.
e *Interest.* si ergo nõ interest, non potest agi: vt. j. e. l. si quis stipulatus. §. fin. Sed quid potest interesse, cum statim potest repetere? Respon. tenebatur sub pœna alij. & facit. ff. de re iudi. si quis ab alio. §. fin. Accursius.

Si homo.]C ASVS. Stipulatus sum à Titio quòd sisteret in iudicio hominem qui tamen iam mortuus erat: & si non sisteret, feci eum promittere pœnam x. aureorum. dicitur hic ꝙ quia impossibile est hominem mortuũ sisti, ideo pœna rei impossibilis peti nó potest. & ponit simile: sicut si quis sit stipulatus hominem mortuum: & si nó dederit, promissor ꝓmisit pœnam. nam non valet tota stipulatio. Franciscus Accursius.

a *Si homo.* si, id est qa, vel proprie. Ac.

b *Mortuus.* tẽpore ꝓmissionis. Sed quid si tunc non decessit, sed post? Videtur distinguian in iudicio promisisti eum sisti: & tunc liberatur promissor: argu. ff. si quis cau. l. ij. in princi. an in cõtractu: & tunc non: licet ante moram decedat. sed verius est hic etiam nó committatur, secundũ Io. Accursius.

c *Nec pœna rei.* id est promissionis impossibilis. & facit. ff. qui satisda. cogan. si decesserit. & si quis cau. l. si eũ. §. j. & j. de reg. ur. l. impossibilium. & ff. eo. l. impossibilis. & j. quæ sen. si. ap. l. pen. & fin. & ff. titu. j. l. j. §. si id quod. Item est contra. ff. eo. l. stipulatio ista. §. alteri. Sed hic ideo non confirmat adiectione pœnę, quia impossibilis: ibi nihil impossibile vel turpe inuenitur.

Pœna adiecta præcedenti dispositioni impossibili, non potest committi. Bar.

LXIX. VLPIANVS libro septimo * ad Edictum.

SI homo [a] mortuus [b] sisti non potest, nec pœna rei [c] impossibilis committetur: quẽadmodum [d] si quis Stichum mortuum dari sibi stipulatus, * si datus non esset, pœnam stipuletur. [e]

Infans stipulari non potest. Bartolus.

LXX. IDEM libro vndecimo ad Edictum.

MVlier quæ [f] dotem dederat populari meo Glabrioni Isidoro, [g] fecerat eum [h] promittere dotem, si in matrimonio decessisset, [i] infanti: & decesserat [k] constante matrimonio. Placebat ex stipulatu actionem non esse: quoniam qui fari non poterat, stipulari non poterat. [l]

Hic ponitur forma contractus qualiter pœna debeat apponi facto vel non facto. & hoc sit pro summario. Bartolus.

LXXI. IDEM libro tertiodecimo ad Edictum.

CVm quid [m] vt fiat, stipulemur pœnam, sic rectè concipiemus: *si ita factum non erit.* [n] cum quid ne fiat, [o] sic: *si aduersus id factum sit.*

Stipulationes seruitutum nullatenus diuiduntur: stipulatio factorum partis præstatione non impletur: sed post morã succedit obligatio ad interesse, quod diuiditur, & in petitionem deducitur.

LXXII. IDEM libro vicesimo ad Edictum.

STipulationes non diuiduntur earum rerum quæ diuisionem non recipiunt: veluti viæ, itineris, actus, aquæductus, cęterarúmque seruitutũ. [p] Idem puto & si quis faciendũ aliquid stipulat[r] sit: vt puta fundum tradi, vel fossam fodi, * vel insulam fabricari, vel operas, [q] vel quid his simile. horũ enim [r] diuisio corrumpit stipulationẽ. Celsus tamen libro trigesimo octauo Digestorum refert Tuberonem existimasse, vbi quid fieri stipulemur: si non fuerit factum, [s] pecuniam dari oportere: [t] ideoque etiam in hoc genere diuidi stipulationem. secundum quem Celsus ait posse dici [u] iuxta [x] æstimationẽ facti [y] sum ꝙ nó perficeres op[a] istud. veni ad te, & dixi tibi, amice charissime: tu nullam diligentiã facis pro opere quod mihi promisisti facere. tempus appropinquat: timeo ꝙ non poteris seruare ꝓmissa. Tu mihi quasi indignabundus respondes. Quid in me displicuit amicitiæ tuæ? nunquid semper me fidelẽ reperisti? scio quàm graue sit fidem fallere. mallem perdere mille aureos, quàm non seruare quod ꝓmisi. Ego vero tibi respondeo: promitte ergo mihi sub tanto quãtum valet ædificium, si non perfeceris circa festum sancti Ioannis. tu dicis: ꝓmitto. Núc quæritur hic quando dies istius stipulationis cedit? Respon. ꝙ transacto festo sancti Ioãnis: quia ante conueniri nó poteras. Sed ponamus: domus mea minabatur ruinam. stipulatus sum à te vt eam fulcires, aut stipulatus sum vt domum mihi de nouo ædificares. ꝙro an non possim agere nisi domus ruat? Et respon. quòd non est expectãdum quòd domus ruat: nec quòd tãtum tẽporis prætereat, quanto tempore insula fieri posset: sed sufficit quòd fiat mora: ita vt certum sit quòd nó poteris ædificare tempore ꝓmisso: quia tũc potero agere quando cœperit mora fieri. Franciscus.

d *Quemadmodum.* de faciendo ad dandum facit comparationẽ.

e *Stipuletur.* hic enim & pœna non committitur: cum stipulatio sit impossibilis, nisi iam erat in mora: vt. j. eo. l. inter stipulantẽ. §. pen. Accursius.

Mvlier.]C ASVS. Berta volens nubere cuidam Isidoro, stipulata est hoc modo: Si in matrimonio decessero: Isidore promittis dare dotem infanti: quem forte ex alio viro habebat mulier. Isidorus promisit. moritur vxor ista. quæritur vtrum isti infanti competat actio ex stipulatu? Respon. quòd non: quia puer non potest stipulari: ergo nec potest ei competere actio ex stipulatu. Fran. Accursius.

f *Mulier quæ.* nubebat. Vel dic, alia que dabat pro ea. Ac.

g *Isidoro.* trinomius erat hic vir. Accursius.

h *Eum.* maritum.

i *Decessisset.* mulier quæ nubebat.

k *Decesserat.* vxor prædicta.

l *Non poterat.* nisi stipuletur rem saluã fore: vt. j. rẽ pup. sal. fo. re. l. seruũ. quocúque modo possit balbutire. [a] remanet ergo mulieri sua actio: vt. ff. si cer. peta. l. certi. §. quoniam. & facit institu. de inuti. stipula. §. pupillus. versi. sed quod diximus &c. & ff. l. j. in prin. & j. de regu. iur. l. in negotiis. Accursius.

Cvm quid.]C ASVS. Ista lex docet conceptiones stipulationum in vtrãque partem, scilicet cum aliquid fieri volum[m], & cum aliquid fieri nó volumus. Cum ergo aliquid fieri volumus, debemus ita stipulari: Promittis mihi ire Romam: & si non feceris. c: cum vero aliquid fieri non volumus, debemus ita stipulari: promittis mihi quòd non prohibebis me ire agere: & si aduersus ea feceris, centum promittis? Fran.

m *Cum quid.* quid si vtrumque? dic vt institu. eo. §. fina. & facit infra eo. l. continuus. §. fi. Accursius.

n *Non erit.* promittis pœnam. Accursius.

o *Fiat.* scilicet stipulemur.

Stipulationes.]C ASVS. Vide glos. quæ bene declarat vsque ad. §. si quis ita. [*SI QVIS.*] Locaueram tibi opus aliquod faciendum pretio mille aureorum: quod quidem opus debebas perficere circa festum sancti Ioannis. Ego videns tempus perficiendi ædificij appropinquare, & te esse negligentem: suspicatus

p *Seruitutum.* præter vsumfru. b qui recipit diuisionem: vt. ff. ad leg. Fal. l. j. §. si vsusfru. & l. si is qui quadringenta. §. quædam. sed inter hæredes promissoris non recipit diuisionem, secundũ quosdam, c sicut nec aliæ seruitutes. Qualiter autem stipulatio viæ, aut itineris, vel consimilium non diuidatur, palam est: quia si vnus dominorum fundi communis stipuletur viam ipsi fundo, nó valet d stipulatio: vel promittat alij fundo. e sed & si quis stipuletur viam fundo suo, & postea partem eius alienet: huiusmodi diuisio corrumpit stipulationem: vt. ff. de serui. l. pro parte. Ité mortuo promissore vel stipulatore, solida à quolibet via petit: vt ff. eo. l. ij. & de ser. l. vię. sed hoc nó est facile assignare in aliis stipulationibus quæ hic subiiciuntur: vt in indiuiduis: vt si quis faciendum aliquid stipuletur, puta domũ ædificari: idem dicas tamen: vt si vnus dominorum fundi communis stipuletur in loco communi domum ędificari, inanis sit stipulatio: & si dominus loci scilicet totius stipuletur ibi domum ædificari, & postea partẽ alienet: diuisio corrumpit stipulationem: licet his duobus videatur argumen. contra. j. eo. l. continuus. in fi. l. vel stipulatio huiusmodi non diuiditur: quia ante perfectum opus non potest dici promissor in aliqua parte multiplicatiua, id est quota ad similitudinem dupli tripli: ꝙ sic multiplicatur liberatus: vt puta tertia vel quarta. hoc in facto indiuiduo: secus in diuiduo, vel in dãdo: vt. ff. eo. l. iiij. §. Cato. Vel dic quòd non diuiditur inter promissoris hæredes, sed inter hæredes stipulatoris. Quod in facto consistit, recipit diuisionem: sicut diximus in vsufru. & dicitur. ff. eo. l. ij. & l. eadem. §. Cato. & l. in stipulationibus. Accursius.

q *Vel operas.* ff. eo. l. in stipulationibus. §. operarũ. contra. Solu. vt ibi. & facit. j. de verbo. signi. l. v. §. opere. & l. ædificia. §. pfecisse.

r *Horũ enim.* id est si aliquid ex prædictis ꝓ parte stipuler, vel inter hæredes meos: diuiditur si pro parte petere velint. Ac.

s *Si non fuerit factum.* quod in stipulatione conuenerat.

t *Dari oportere.* id est interesse. nam ex omni stipulatione facti tacite interesse f stipulari videor nisi fiat: vt. ff. de re iudi. si quis ab. §. fi. secundum Azo. & hic in fi. huius. §.

u *Dici.* in superiori casu de fouea, vel insula. Accursius.

x *Iuxta æstimationem.* id est æstimato facto. Accursius.

y *Facti.* scilicet noui operis.

a *Ista solu. est vera in se. secundũ Bar. P. Alex. & Ia.*

b *Dissimilis predic.*

c *Dissimilis P. Imo. Alex. & Ia.*

d *Dissimilis etiã Cuma. P. Ale. & Ias.*

e *Dissimilis*

f *Scribentes hic, ꝑcipue Bal. dicunt istã gl. sing. ad hoc quod interesse venit tacite ꝓstandum in omni obligatione factorũ, sicut si fuisset expresse deductũ inter cõtrahẽtes. idẽ voluit gl. et ibi Bart in l. i. ff. de act. empt. Bolo.*

BIU Cujas

a *Petitionem.* scilicet pro parte in omnibus obligationibus faciendi: vt.d.l.si quis ab.§.fi. Accursius.

b *Opus.* quod ei locauerat: vt.j.patet. non tamen est in stipulatione opus fieri.

c *Diem.* nunc respondet.

d *Promissionis.* quanti id opus est.

e *Cedere.* cum effectu: vt.ſ.eod.l.eum qui kalendis. vel dic nullo modo. tota enim obligatio in diem, & sub conditione est: vt.ſ.e. l.in illa.

f *Locatum est opus.* & stipulatio facta. Ac.

g *Ante kalendas.* scilicet finitas: quia ita accipiebat inter eos ante kalendas: vt.ſ. eo. eum qui.§. qui ita stipulatur, ante kalendas. secundum vnam expositionem. Et not. quòd talis est ratio. ideo non cedit dies, quia conueniri nó potest. sed melior esset econtra. Vel dic quòd hic promissum fuit opus fieri ante kalendas: & sic ante kalẽdas agi nó potest, neque ergo & tũc quãdo opus fieri nó est in stipulatione, vt.ſ.

*Fl. deinde

h *Stipulatus sit.* nó statuto tempore.

i *Insulam fieri.* scilicet stipulat⁹ sit aliquis &c. & subaudi, non est expectandum &c.

k *Posſit.* ſ.eo. si ita stipulatus essem abs te. contra. Solu ibi domũ fieri vel fulciri: quod sine pœna stipulat⁹ est, hic cum pœna. & potest hoc intelligi ex superiori litera huius.§. ad quod est. j.eo. cũ stipulatus sim mihi à Proculo. vel dic, hic agi nó ad id quod interest domũ non esse factam: sed ad id quod interest non esse inceptã, secundũ Io.arg.j.eo.l.cõtinuus.§.ité qui. vel expone quod ibi dicit, ædificari posſit, id est inchoari ad ædificãdũ. vel ibi ante tempus non fuit in mora: hic sic. vel vtrobique sit pœna: sed hic ad factũ statim post moram: ibi ad pœnã agitur demum die prẽterita. Ité quod dixi fulciri in superiori proxi. respõ. non aperit quando cõmittatur: & ideo dic cõmitti quando tantũ temp⁹ prẽteriit, quo fieri potuerit: vt.j.l. existimo.§. ex hac. quæ est cõtra. vel si velis hic dicere idem esse in fulciri, quod in insulã fieri: solue quòd hic fuit appositum tempus: ibi non: quod non placet. vel hic pœna: ibi non. vel dic agi hic ad id quod interest domum non esse inchoatam fulciri, secundum Io. vel ibi ante tempus quo fieri potuit, non fuit in mora: hic sic. Accursius.

l *Cœperit* secundũ quoſdã hic non potest mora purgari: sed falsum videtur: vt.j.e.l.continu⁹.§. item qui insulam. &.l.si insulam.

m *Fieri.* vt iam certũ sit fieri ante diem nó posſe, quod post interpellationem maxime intelligitur. Azo. & secundũ hoc dies fuit appositus. vel dic quòd nó fuit. Et quando dicatur fieri mora, dic vt.j.eo.l.continuus.§. item qui insulam. Accursius.

Interdum.] CASVS. Certum & indubitatum est: quotiés quid aliquis pure promittit quod posſibile est præstari, statim debetur. Sed ponamus: Titius promittit mihi fructus fundi cuiusdam: vel promittit mihi fœtum aliquem qui adhuc est in vtero. certe in hac stipulatione ineſt dilatio tacite. ſ. donec fructus nascãtur: vel id quod in vtero est, producatur. & ponit de hoc duo exempla quæ sunt clara. [*SI SERVVS.*] Titius defunctus reliquit hæredem. erat autẽ in hæreditate Titij seruus quidam Stichus: qui antequã adiretur hæreditas, stipulatus est à Mæuio. c. dari hæredi futuro Titij. Ista stipulatio non valet nisi adita fuerit hæreditas: quia tunc sumit vires. idem est si seruus stipuletur domino qui est apud hostes. nam si reuertatur dominus, valet stipulatio: si nó reuertat, nó valet. [*STICHI PROMISSOR.*] Promisi tibi Stichũ certo die soluere. post diẽ lapsum si nó soluo, sum in mora. q⁹ si tũc decederet Stichus, non liberarer interitu speciei. post morã cõmiſſam venio ad te, & offero tibi Stichũ: tu nó vis accipere. certe ego per oblationẽ istam purgaui morã & sic nõ teneb⁹ si seruus decedat. & ponit simile: quia ille qui nó vult accipere pecuniã oblatam, censetur esse in dolo. Fran. Ac.

dandam esse petitionem. a

Pœnalis stipulatio adiecta obligationi factæ cum adiectione diei, demum committitur aduenient e die: aliàs cum cœperit esſe in mora inchoandi, ad particulare intereſſe committitur. Bartolus.

[Si quis ita stipulatus sit: *Si ante kalẽdas Martias primas opus b perfectum non erit: tum quanti id opus erit, tantam pecuniam dari?* diem c promissionis d cedere e non ex quo locatum est opus, f sed post kalendas Martias: quia nec cõueniri ante kalẽdas g Martias reus promittẽdi poterat. [Planè si *insulam fulciri* quis stipulatus sit: h non est expectandũ vt insula ruat, [vt] sic deniq; * agi posſit: nec *insulam fieri,* i vt tantũ temporis prætereat, quanto insula fabricari posſit, k sed vbi iã cœperit l mora faciendæ insulæ fieri, m tunc agetur, diéſque obligationis cedit.

Stipulatio pura secundum verba quãdoque ex natura rei recipit dilationem. Bart.

LXXIII. PAVLVS libro vicesimoquarto ad Edictum.

INterdum pura n stipulatio ex re o ipsa dilationem capit: veluti si id quod in vtero p sit, aut fructus q futuros, aut domum ędificari r stipulatus sit. tũc enim incipit f actio, cum ea per rerum naturam præstari potest. t Sic qui Carthagini dari stipulatur, cum Romæ sit: tacitè tempus complecti videtur, u quo peruenire Carthaginem potest. Ité si operas x à liberto quis stipulatus sit: non ante dies earũ cedit, quàm indictæ fuerint, nec sint præstitæ. [Si seruus hæreditarius stipulatus sit: nullam y vim habitura est stipulatio, nisi adita hæreditas sit: quasi conditionem z habeat. Idem est & in seruo eius qui apud hostes est.

Licitum est moram purgare. B.

[Stichi promissor post morã * offerendo, purgat morã. b Certe c enim doli mali exceptio nocebit ei d qui pecuniam oblatam accipere noluit. e

Quando in obligatione venit quod non est variabile ex natura rei, vel promissoris voluntate: ſtipulatio continet certum, aliàs incertum. Bartolus.

LXXIIII. GAIVS libro octauo ad Edictum Prouinciale.

STipulationum quædã certæ sunt, quędam incertæ. Certum est, quod ex ipsa pronuntiatiõe f apparet g quid, quale, h quantúmque i sit: vt ecce aurei k decem, fundus Tusculanus, homo Stich⁹, tritici Africi optimi l

a *Petitionem.* scilicet pro parte in omnibus obligationibus faciendi: vt.d.l.si quis ab.§.fi. Accursius.

b *Opus.* quod ei locauerat: vt.j.patet. non tamen est in stipulatione opus fieri.

c *Diem.* nunc respondet.

d *Promissionis.* quanti id opus est.

e *Cedere.* cum effectu: vt.ſ.eod.l.eum qui kalendis. vel dic nullo modo. tota enim obligatio in diem, & sub conditione est: vt.ſ.e. l.in illa.

f *Locatum est opus.* & stipulatio facta. Ac.

g *Ante kalendas.* scilicet finitas: quia ita accipiebat inter eos ante kalendas: vt.ſ. eo. eum qui.§. qui ita stipulatur, ante kalendas. secundum vnam expositionem. Et not. quòd talis est ratio. ideo non cedit dies, quia conueniri nó potest. sed melior esset econtra. Vel dic quòd hic promissum fuit opus fieri ante kalendas: & sic ante kalẽdas agi nó potest, neque ergo & tũc quãdo opus fieri nó est in stipulatione, vt.ſ.

*Fl. deinde

h *Stipulatus sit.* nó statuto tempore.

i *Insulam fieri.* scilicet stipulat⁹ sit aliquis &c. & subaudi, non est expectandum &c.

k *Posſit.* ſ.eo. si ita stipulatus essem abs te. contra. Solu ibi domũ fieri vel fulciri: quod sine pœna stipulat⁹ est, hic cum pœna. & potest hoc intelligi ex superiori litera huius.§. ad quod est. j.eo. cũ stipulatus sim mihi à Proculo. vel dic, hic agi nó ad id quod interest domũ non esse factam: sed ad id quod interest non esse inceptã, secundũ Io.arg.j.eo.l.cõtinuus.§. ité qui. vel expone quod ibi dicit, ædificari posſit, id est inchoari ad ædificãdũ. vel ibi ante tempus non fuit in mora: hic sic. vel vtrobique sit pœna: sed hic ad factũ statim post moram: ibi ad pœnã agitur demum die prẽterita. Ité quod dixi fulciri in superiori proxi. respõ. non aperit quando cõmittatur: & ideo dic cõmitti quando tantũ temp⁹ prẽteriit, quo fieri potuerit: vt.j.l. existimo.§. ex hac. quæ est cõtra. vel si velis hic dicere idem esse in fulciri, quod in insulã fieri: solue quòd hic fuit appositum tempus: ibi non: quod non placet. vel hic pœna: ibi non. vel dic agi hic ad id quod interest domum non esse inchoatam fulciri, secundum Io. vel ibi ante tempus quo fieri potuit, non fuit in mora: hic sic. Accursius.

l *Cœperit* secundũ quoſdã hic non potest mora purgari: sed falsum videtur: vt.j.e.l.continu⁹.§. item qui insulam. &.l.si insulam.

m *Fieri.* vt iam certũ sit fieri ante diem nó posſe, quod post interpellationem maxime intelligitur. Azo. & secundũ hoc dies fuit appositus. vel dic quòd nó fuit. Et quando dicatur fieri mora, dic vt.j.eo.l.continuus.§. item qui insulam. Accursius.

n *Interdum pura.* quo ad verba tantum: vt.ſ. de condit. & demon.l.j. in fin. sic ecõtra conditionalis pura: vt.j. de noua.l.si pupillus.§. qui sub conditione.

o *Ex re.* non ex die, vel sub cõditione. Ac.

p *In vtero.* Arethuſæ.

q *Aut fructus.* fundi Semproniani.

r *Ædificari.* certo loco. aliàs non valeret: vt ſ. de eo quod cer.lo.l. non vtique.§. si quis. in fi. Accursius.

f *Incipit.* cum effectu scilicet.

t *Præstari potest.* vel p eum factũ est quo minus posſit.

u *Cõplecti videtur.* arbitrio iudicis statuendum: vt.j.eo. *continu⁹.* §. cum ita. ad hoc.j.eo. inter stip.§. sacrã. versi. pro quo & illud. & insti. de act.§. loco. Ac.

x *Item si operas.* scilicet incertas. aliud a si certas, vt artificiales: vt supra de ope. liber.l. hæ operæ. in fin. &.l. quotiens. &.l. cum patronus.

y *Nullam.* distinguendum est vbi seruus hæreditarius stipuletur iacente hæreditate. nam si ipsi hæreditati: ſtatim quæritur. & si hæredi futuro proprio nomine adiecto: nihil cuiquam. si vero non adiecto, tunc si fuerit adita, acquirit: aliàs non: vt.j. de stipu. ſer.l. seruus hæreditarius futuro. &.l. seruus hæreditarius. similiter vbi seruus stipulatur nominatim domino capto ab hostibus. si enim reuertitur acquirit: si non, minime. nã fingitur prima hora captiuitatis mortuus, si apud hostes decedat: vt.j. de stipu. ſer. l. si seruus communis. ij.§. seruus capto. Accursius.

z *Quasi conditionem.* id est si adeatur hæreditas.

a *Moram.* in cuius commiſsione multa sunt necessaria: vt no.ſ. ſ. de vſu.l. mora. & facit. ſ. de peri. & cõmo. rei ven. l. illud.

b *Moram.* nisi lis conte.sit: vt.j.e.l.si insulam. vel actoris interſit: vt.j.e.l.si ita quis. ij.§. Seia. & nisi esset pœna apposita. nã tunc non purgatur: vt.ſ. titu.j.l. traiectitię. nisi circa iudicia: vt.ſ. si quis cau.l. & si post tres. & arbitria: vt.ſ. de arbitris.l. si cum dies. in fin. & facit. ſ. de constitu. pecu.l. sed & si alia. & infra de solu.l. si debitor. &.ſ. de migrando.l.j. in princ. &.j.e.l. si seruũ.§. sequitur. Accursius.

c *Certe.* de specie ad quantitatem transit.

d *Nocebit ei.* petenti postea. Accursius.

e *Noluit.* sine iusta causa. Azo. si postea est amiſsa: vt.j. de sol.l. qui decẽ. in prin. & facit. ſ. de excep. do.l. si opera. Accursius.

f *Stipulationum. Pronuntiatione.* intendentis, id est stipulantis aliquid dari sibi.

g *Apparet.* coram iudice.

h *Quale.* id est si species sit, vel etiam quantitas: vt optimum: vt.j.l. proxi. dices. Accursius.

i *Quantumque.* quando quantitas.

k *Aurei.* quid. decem, quantum. fundus, quid. Tusculanus, quale. homo, quid. Stichus, quale. ſecus autem si homo in genere: vt infra.l. proxi. in princi.

l *Tritici Africi optimi.* quale. modij centum, quantum. vini, quid

BIU Cujas

quid. Campani, quale. amphoræ centum, quātum. hæc enim omnia sunt certa. & facit. ff. si cer. peta. l. certum. & pro certis certi condic. pro incertis [a] ex stipulatu agitur: vt insti. eo. in prin. Ac.

Vbi autem. princi. huius. l. est satis planum. Not. tamen vnum loco ipsius casus, quòd positiuus significans qualitatem aliquam, est incertus: superlatiuus vero est certus: ibi, vsque adeo. [*FVNDI.*] Promisi tibi vsumfruct. vineæ meæ. nunquid ista stipulatio est incerta? Respon. quòd sic, quia penitus incertū est quātum nascetur in vinea, & quātū durabit. [*ILLVD.*] Promisi tibi fructus qui nascentur in tali vinea mea: aut partum ancillæ meæ. vtrum stipulatus sis incertū? Respō. quòd sic: quia incertum est quid nascatur. sed si ego ꝓmitto tibi frumentum quod iam est in horreo meo, vel vinum qđ est in cauea mea: videor certum promisisse: quia faciliter sciri potest quantum sit vel in horreo vel in cauea. [*QVI VERO.*] Iste. §. continuatur ad superiorem: quia dictū est. ff. in fin. §. quòd si stipulor frumentū qđ in horreo tuo est: videor certum stipulat[9]. Quid autem est si stipulor hoc modo, promittis mihi dare quod Titius tibi debet: vel quod mihi ex testamēto debes? an ista stipulatio sit certa, vel incerta? videtur quòd sit certa duabus potissimè rationib[9]. Prima: quia certū est id quod Titius tibi debet: & quod ex testamento mihi debes: ergo certum deduco in stipulationē. Secunda ratione: quia si fideiussor promittat fideiubendo pro aliquo, id fide mea esse iubeo: attamen videtur certum promittere. Tamen non obstantibus rationibus istis, stipulatio, promittis mihi quod Titius tibi debet? vel, quod ex testamento mihi debes? est incerta: licet parua sit differentia inter hanc & illam superioris. §. in fin. de frumento in horreo reposito. [*QVI ID QVOD.*] Stipulationes quæ in faciendo, vel in non faciendo, consistunt: sunt incertæ. [*QVI ILLVD.*] Stipulatus sum à te xx. vel talem equum tuum. quæritur vtrum certum sim stipulat[9] vel incertum? & videtur quòd certum: quia certæ res in hac stipulatione designantur. Tamen iurisco. distinguit. aut ego reseruaui mihi electionem: & tunc stipulatio est certa. aut non reseruaui mihi electionem, petendo quod voluero: & tunc stipulatio est incerta. [*QVI SORTEM.*] Debebat mihi Titius centum ex mutuo. pro quibus præstabat mihi quolibet mense certas vsuras. stipulatus sum ab eo sortem & vsuras simul. dicitur hic ꝙ certum stipulor, & incertum. nam ratione sortis certum sum stipulatus. ratione vero vsurarum, stipulatus sum incertum. §. seq. est planus. Franciscus.

a *Incertam.* Incertum dicitur & quod in obligatione vertitur: vt si deficit vnum de prædictis: & quod natura sui incertum est: vt factum est. M.

b *Sine propria appellatione.* Hic nulla est stipulatio: [b] vt. ff. de iur. do. l. cum post. §. gener. &. j. e. l. ita. nisi vt. j. e. l. qui ex pluribus. & facit. ff. de leg. j. l. si domus.

c *Sine qualitate.* cum quantitate tamen expressa. Io. Accur.

d *Stipulatur.* Hic quodlibet dando liberatur: vt. ff. manda. l. si fideiussor. ij.

modij centum, vini Cāpani optimi amphoræ centum.

LXXV. VLPIANVS libro vicesimosecundo ad Edictum.

VBi autem nō apparet quid, quale, quantumque est in stipulatione: incertam [a] esse stipulationem dicendum est. Ergo si quis fundum sine propria appellatione, [b] vel hominē generaliter sine proprio nomine, aut vinum frumentúmve sine qualitate [c] dari sibi stipulatur, [d] incertū [e] deducit in obligationem: vsque adeo, [f] vt si quis ita stipulatus sit, *Tritici Africi boni modios centum: vini Campani boni amphoras centum?* incertū videatur stipulari: quia bono melius inueniri potest. † quo [g] fit vt boni appellatio [h] non sit certæ rei significatiua: cum id quod boni meli[9] sit, ipsum quoque bonum sit. At cum optimum quisque stipulatur, id stipulari intelligitur, cuius bonitas principalē gradū bonitatis habet. quæ res efficit vt ea appellatio [i] certi significatiua sit.

Vsusfructus est incertus propter varietatem pecuniæ ad quam quis tenetur. Item in vino meliori potest solutio variari ex voluntate: sed quando non potest variari, tūc est certum. Bartolus.

ℱ Fundi certi si quis vsumfructum stipulatus fuerit: incertū intelligitur in obligationē deduxisse. [k] hoc enim magis iure vtimur.

Sufficit rem esse certam, etiam per relationem ad alium. Pau. de Castro.

ℱ Illud dubitationem recipit, si quis id quod ex Arethusa ancilla natum erit, aut fructus qui in fundo Tusculano nati erūt, dari sibi stipulatus sit: an incertū * stipulatus videatur. Sed ipsa natura manifestissimū est incerti esse hanc stipulationem. Sed qui vinum, aut oleum, vel triticū quod in horreo est, stipulatur: certum stipulari intelligitur. [l] ℱ Qui verò à Titio ita stipulatur, *quod mihi Seius debet, dare spondes?* & qui ita stipulatur: *quod ex testamento mihi debes, dare spondes?* incertum in obligationem deducit: licet Seius certum debeat, vel ex testamento certū debeatur: quamuis [m] istæ species [n] vix [o] separari possint ab ea quam proposuimus [p] de vino vel oleo vel tritico quod in horreo repositum est. Et adhuc occurrit, [q] ꝙ fideiussores certū videntur promittere, si modo & is pro quo obligentur, certum debeat: cū alioquin [r] [&] ita interrogentur, *id fide tua esse iubes?*

Obligatio fieri, vel non fieri, est incerta. Bartolus.

A e *Incertum.* vt si deficit vnum de prædictis.
f *Vsque adeo.* scilicet dicitur incertum.
g *Quo.* id est propter quod. Accursius.
h *Appellatio.* nō ergo dabitur certi cōdictio pro mutuo: nisi vbi optimū mutuatus est quis. sed responderi potest in mutuo cōsiderari bonitatem rei quæ datur, vt secundū eā sit mediocris vel optima: & quasi certū sit in obligatiōe, fiat redditio vel solutio. at vbi nō præcedente bonitate quam oporteat nos expectare, stipulor aliquid in pōdere, numero, vel mensura: incerta erit stipulatio, nisi exprimatur qualitas: vt hic dicit. Quidā tamē dixerunt [c] ꝙ vbi stipulor centū amphoras vini boni, detur cōdictio certi: quasi certū sit in quantitate, licet nō in qualitate. sed certe illud nomen, quanti, refertur ad ea quę sunt in pōdere, numero, vel mensura: & ad eadē refertur aliud nomē, quale. Illud autem nomen quid, refertur ad species quas oportet demonstrare, & etiam ad quantitates. Idem dicebat in homine in genere ꝓmisso: quia certū quid, licet quale incertū: ꝙ cōpetat cōdictio certi: quod nō plācet: quia ad species referī nomē quale, quod est. ff. l. proxi. Iteē oppo. quia & i auro est incertitudo qualitatis: sed tamē dicitur ꝙ certū stipulor: vt. ff. l. proxi. Sol. quidā dicūt [d] aliter ibi accipiī certū. ſ. vbi est quid & quātū, licet nō quale. hic autē strictī[9]. & ibi etiā quale exigiī certū. Vel aliter [e] ibi intelligiī de his q̄ fre quētanī: & sic certis etiā quo ad quale: vt. j. de reg. iu. l. semp. Ac.

*c Et male, Bart. Alex. & Ia. * Flo. certū*

d Dissplicet Bar. Pau. Ale. & Ia.

e Idē Bar. Pau. Ale. & Iaſ.

i *Appellatio.* scilicet optimi.

k *Deduxisse.* & ideo [f] ex stipulatu competit actio: sed certe immo certum: vt. ff. de vsufru. ea. re. quæ vsu consu. l. tribus. circa prin. quæ est contra. Sol. hic speciei [g] puta fundi fuit vsusfru. ibi quantitatis. ſ. xv. miliū fuit vsusfruc. vel ibi respectu incertioris, id est facti. vel vt ibi. item &. ff. de triti. l. j. §. & generaliter. cōtra. Sol. ibi quod ex præsenti debebatur, fuit deductum in stipulatione: vel aliter incerta erat quantum ad vtilitatem: quia nescimus quantum duret, & ita dicitur hic. Ibi vero certa erat quātum ad rem: & ideo per triticariam petitur. immo contra non est: [h] quia triticaria bene competit ad incertum. Accursius.

f Sequitur Iaſ. & est de mente aliorum.

g Placet Bar. Pau. Ale. & Ia.

h Approbatur ꝑ Bart. P. & Iaſ.

l *Intelligitur.* No. non refert quid ex æquipollentibus dicatur: sed obiicit, hic nō apparet quid, quale, vel quantum sit in obligatione: ergo incerta est stipulatio: vt. ff. e. l. in prin? Respon. non prima [i] facie: sed ex postfacto ex his verbis apparebit.

i Sequūtur ꝓdicti scri.

m *Quamuis.* correctiuum est, secundum Io.

n *Species.* duæ prædictæ: & quod Seius debet: & quod ex testamento mihi debes, secundum Io.

k *Solu. ibi certus fundus nō erat expſſus: nec ibi relatio debet fieri ad tacitum, ꝓpter ſuſpicionē comiſſe malitiæ. Bar. & Ia.*

o *Vix.* quia non possunt separari: immo certa est: secundū Io. licet Bul. dixit stipulationem de eo quod mihi Titius debet, vel ex testamento debes, incertam esse. Io.

p *Proposuimus.* ff. §. proxi. Accursius.

q *Occurrit.* mihi in argumētū, vt sit certa, secūdū Ioā. occurrit etiā tertiū ar. ff. de re iud. l. ait ꝓtor. §. j. Sed arg. cōtra. ff. de vsu. l. qđ in sti. &. j. de iur. fiſ. l. ita fidei. [k] & ad. l. Fal. l. pœnales. §. Iúlia. í pri.

r *Cum alioquin.* i. aliter q̄ principales debitores. & facit. ff. de lega. ij. l. si ita scripsisset. & de leg. j. non quocunque. §. qui Gaium.

BIU Cujas

a *Qui id quod.* facit institu.eo.§.fi.Accursius.
b *Designantur.* & ideo videbatur certa.Accursius.
c *Incerto.* & hoc videbatur.
d *Cum quis.* nunc soluit.
e *Velim.* idem videbatur & cum dixi vtrũ velis: sed non est ita: quia in primo casu statim possum eligere: in hoc non. & facit.j. de iniu.l. prætor.§. quod autẽ prætor.
f *Quascũque.* sine quãtitate: & tunc inutilis: vt.ff. de vsu.l. tutor.§. fina. vel dic trientes: & tunc vtilis: & dicitur incertum ꝓpter hoc, quia nescimus quantum differt soluere sortem.
g *Certum.* quãtum ad sortem.
h *Incertum.* quantũ ad vsuras.
i *Quotres sunt.* sors & vsura: vt.ff. de eo quod cer.lo.l.centũ. Vel dic quot annis soluatur vsura. Accursius.
k *Certi esse.* si stipulor fieri, venit interesse: vt.ff. de re iudi.l. si quis ab.§.fin. Idem si rẽ tradi: [a] vt.ff. eo.l. si rem tradi. idem si rem præstari: vt.j.e.l. si fundũ. sed vbi dari: tunc quod hic, vt omnimodo fiat mea: vt hic, & .ff. de cõtrahen. empt.l.si ita.§. fi. quod potest intelligi [b] si fiat traditio: aliàs ad interesse si hoc reo placeat: vt in dictis.ll. sic etiam dicimus in.l. qui restituere. [c] & .ff. de act.empt.l.j. vel dic ꝓcisè posse agi vt fiat, si hoc actori placet: vt.ff. de ope.no.nun.l.stipulatio.§. siue autẽ. & facit instit.de actio.§. sic itaque. Item quod subiicit [d] quoquo modo, scilicet per se vel per alium. Item per traditionem vel alio modo. Item vel tunc vel postea, vt vsucapione, consumptione. nam quocũque modo fiat: eius non interest secũdum Io. Item sic debet fieri vt auelli non possit: vt.ff. de leg.j.l. non quocunque. ij. responso.

* *Flo. fodiri*

* *Flo. sed vtcũque is a Istam doctrinam sequũtur Bar. Imo. Alex. & Iaſ. b Reprobatur ꝓ Bar. Imo. Alexã. & Iaſ. c Iſte duæ ll. non obſtant, quia loquũtur in obligatione oẽm rẽ reſtitui vel rem tradi: non aũt in obligatione rẽ dari. Ia. d Iſtã gloſ. ſequitur Imo. hic.*

ℙ Qui id quod [a] in faciendo aut [in] non faciendo [cõsistit,] stipulatur: incertũ stipulari videtur. In faciendo, veluti fossam fodi: * domũ ædificari: vacuam possessionem tradi. In nõ faciendo, veluti per te non fieri quò minus mihi per fundum tuum ire agere liceat: per te nõ fieri quo minus mihi hominem Erotem habere liceat.

Obligatio alternatiua, ſi electio eſt promiſſoris, continet incertũ: ſi creditoris, certum dicitur continere. Bartolus.

ℙ Qui illud aut illud stipulatur, veluti decem, vel hominem Stichum: vtrum certum an incertum deducat in obligationem, non immerito quæritur. nam & res certæ designantur, [b] & vtra earum potius præstanda sit, in incerto [c] est. Sed & cũ quis [d] * sibi electionem constituit, adiectis his verbis: *vtrum ego velim:* [e] potest videri certum stipulatus: cum ei liceat vel hominem tãtum, vel decem tãtum intẽdere sibi dari oportere. Qui verò sibi electionem non constituit, incertum stipulatur.

Qui ſtipulatur ſortem & vſuras, ſtipulatur certum quo ad ſortem: incertum quo ad vſuras. Bartolus.

ℙ Qui sortem stipulatur, & vsuras quascũque: [f] certum [g] & incertũ [h] stipulatus videtur: & tot stipulatiões sũt, quot res sunt. [i]

Qui tenetur ad dandum: dare præciſe cõpellitur. Bartolus.

ℙ Hæc stipulatio, *fundum Tuscu-*

A deducitur in obligationem. Franciscus Accursius.
l *Personalis.* vt non egrediatur personam meam, vel mei hæredis. Accursius.
m *Filio.* sic stipulanti, illud aut illud, quod velit.
n *Cohæret.* vt &.j. eo.l.fin. in princi. sed videtur egredi personã: vt.ff. de leg.j.l. si fic.§. si quis ita. vbi trãsit in legatariũ talis electio. Solu. ibi erat [c] verbum indicatiui modi, scilicet velim: hic subiũcti. ui, voluero. quod non placet: vt dicam.j. eo.l. fi. Dic ergo quòd non est contra: [f] quia personalis est electio seruo vel filio stipulante & viuente: sed non est personalis quin ad legatarium transeat: vt ibi, & ad hęredẽ: vt hic subiicit: aliàs est non.
n *Cohæret.* scilicet patri, vel domino.
o *Obligatio.* & sic electio. ad quod est. C. de iure delib.l. cum antiquioribus. Accursius.
p *Et.* pro etiam. Accursius.
q *Id dumtaxat quod.* nunc respondet.
r *Futurũ.* Hic est cõtra .ff. de iudi.l. nõ quẽadmodum. & .l. nõ potest. Solu. dic non futurum vt in iudiciis, scilicet non venit futurum. & sic concordat. vel dic venire futurum in iudiciis, ſ. licet quandoque: vt in act. de peculio: vt.ff. de pecu.l. quæsitũ. in prin. & in petitione hæreditatis: vt supra de peti. hæredi. l. si quo. & aliàs quãdoque: vt not.ff. de pigno. act. l. si rem alienam.§. fina.
f *Debetur.* & peti potest. hoc dico propter pecuniam quæ in diem debetur, sed adhuc peti non potest.

lanum dari? ostẽdit se certi esse: [k] continetque vt dominium omnimodo efficiatur stipulatoris quoquo modo.

Facultas eligendi non tranſit ad alium præter ſtipulatoris hæredem. B.

LXXVI. PAVLVS libro octauodecimo ad Edictum.

SI stipulatus fuerim illud aut illud, quod ego voluero: hęc electio personalis [l] est: & ideo seruo vel filio [m] talis electio cohæret: [n] in hæredes tamen trãsit obligatio [o] & [p] ante electionem mortuo stipulatore.

B

Verba præſentis temporis non porrigũtur ad futura. Bartolus.

ℙ Cum stipulamur, quidquid te dare facere oportet, id * dũtaxat quod [q] præsenti die debetur, in stipulationem deducitur: non, vt in iudiciis, etiam futurum: [r] & ideo in stipulatione adiicitur [etiam] verbum, *oportebit*: vel ita, *præsens, in diem ve.* hoc ideo fit, quia qui [sic] stipulatur, quidquid te dare [facere] oportet: demonstrat eam pecuniam quæ iam debetur. [f] quòd si totam demõstrare vult, dicit, [*oportet* [t]] *oportebitve*: [u] vel ita, *præsens, in diemve.* [x]

C

Ex hæreditate iacente ex curſu diei appoſitæ pœna committitur. Bartolus.

LXXVII. IDEM libro quinquagesimooctauo ad Edictum.

AD diem sub pœna pecunia ꝓmissa, & ãte diẽ [y] mortuo ꝓmissore, cõmittetur [z] pœna, [a] licet nõ sit hęreditas eius adita.

D

Ante diem. ergo ante [b] moram.
z *Cõmittetur.* eo die quo dare debuit: quo tẽpore videbat pœnam non esse commissam, scilicet cum non per debitorem stetisset: sed casu quo minus soluisset. Azo. & facit.ff. de nautifœno. l. fin. Sed quidam dicunt quòd obstet exceptio, vt argu. supra de vsur. l. pecuniæ.§.j. in fin.§. quod non placet. & ibi loquitur in contrario casu. item facit.ff. de fideicõ. liber. l. Thais.§. Stichus. Accursius.
a *Pœna.* quia mora in rem est. Accursius.

SI filiusfamilias.]*CASVS.* Habeo filium in potestate qui stipulatur à Titio centum. certũ est ꝙ filius mihi adquirit. post hanc stipulationem emancipo eum. quæritur, vtrum actio mihi competat post emancipationem eius? Respon. quòd sic: quia tẽpus quo stipulabat, inspicitur. [*CVM FVNDVM.*] Stipulatus sum

t *Oportet.* sub. quidquid te dare facere oportet oportebitve &c.
u *Oportebitve.* vel hoc tantum: vt infra de verbo. sig. l. verbum oportebit.
x *In diemve.* id est non solum præsens, sed etiam futurum. & facit.j. eo.l. si à colono. Accursius.

BIU Cujas

sum à te fundum Cornelianum, vel vineam maturam: vtrum fru- A
ctus mihi debeantur qui sunt in ea, propter istam stipulationem?
Dicitur quòd non. Franciscus.

a *Deinde.* post emancipationem.

b *Quo contrahimus.* secus in legatis conditionalibus. [a] vt. ff. de re

Quantum ad acquisitionem tempus cõtractus inspicitur.

LXXVIII. IDEM libro sexagesimosecundo ad Edictum.

SI filius familias sub cõditione stipulatus, emancipatus fuerit, deinde [a] extiterit conditio: patri actio competit: quia in stipulationibus id tempus spectatur, quo contrahimus. [b] †

In actione stricti iuris non veniunt fructus, nisi à die litis contestatæ.

B

¶ Cum fundum stipulatus sum, non veniunt fructus [c] qui stipulationis tempore fuerint.

Præsentia personæ inducit vt alteri per alterum actio quæratur. Bartolus.

LXXIX. VLPIANVS libro septuagesimo ad Edictum.

SI procuratori præsentis fuerit cautũ: ex stipulatu actionem vtilem domino competere [d] nemo ambigit.

In ambiguis assumimus interpretationem quæ vitio caret. Bartolus.

LXXX. IDEM libro septuagesimoquarto ad Edictum.

QVotiẽs in stipulationibus ambigua [e] oratio est: commodissimum est id accipi, quo res qua de agitur, in tuto sit. [f] †

C

In stipulationibus prætoriis simpliciter conceptis videtur quis promittere se curaturum. itẽ in obligatione facti succedit obligatio ad interesse. Bartolus.

LXXXI. IDEM libro septuagesimoseptimo ad Edictum.

QVotiens quis alium sisti [g] promittit, nec adiicit pœnam, [h] puta vel seruũ [i] suum, [k] vel hominẽ liberum: [l] quæritur an cõmittatur stipulatio. Et Celsus ait, & si non est huic stipulationi additum, nisi steterit, pœnam dari: id* quanti interest sisti, contineri. [m] & verum est quod Celsus ait. [n] nam qui aliũ sisti promittit, hoc pmittit, id se acturum [o] vt stet. [p]

Aliquãdo stipulatio procuratoris refertur ad interesse domini. Bar.

¶ Si procurator sisti aliquem sine pœna stipulat' sit, potest defendi, non suam, sed eius cuius negotiũ gessit, vtilitatẽ in eam rem [q] deduxisse. [r] idque fortius dicendum [est] si *quanti ea res sit*, stipulatio pponat̃ pcuratoris.

Non potest quis stipulari rem suam sibi dari, sed restitui sic, & etiã æstimationem eius. Paulus.

LXXXII. IDEM libro septuagesimooctauo ad Edictum.

D

Si procuratori. Competere. hoc in prætoriis: vt. ff. de præto. stip. l. v. in aliis non, secundum quosdam. vel dic in omnibus. [f] nam in prætoriis etiam si esset absens dominus, acquireret ei. [g]

Item hoc valet in stipulatione & datione cõcepta in persona stipulantis procuratoris, vel etiam in stipulatione tantum: vt. ff. de consti. pec. l. eum qui. §. Iulianus. & adde quod no. in sti. de inuti. stipu. §. si quis alij. & ff. de procu. l. quod procurator. & facit. ff. si quis cau. l. penul.

Votiens.]CASVS. Tu eras venator, & ego etiam: sic diligebamus canes. promisisti mihi vnum canem: & cum ego peterem canem tuum venatorium, dixisti quòd non intelligebas de cane latrabili: sed quòd dares mihi piscẽ marinum, cum primum capi posset. quæritur, quid iuris, vtrum debeam expectare quòd capiatur? vel dixisti te intellexisse de sydere cœleste quod tamen nunquam præstari potest. certe erit interpretandum quòd promiseris mihi canem latrabilem: quia aliter intelligendo stipulatio fieret inutilis. forte enim nunquam posset capi piscis ille marinus: nec sydus cœleste dare vnquam posses: quare erit res in eã partem interpretanda, vt non pereat. Fran. Accur.

e *Ambigua.* vel propter æquiuocationẽ, vel propter amphibologiã, vel compositionem, vel diuisionem, vel generalitatem, vel consimilium, vel alternationem: vt per totum hunc titulum. Aequiuocatio est in dictione: vt cum vna dictio æqualiter significat plura: vt in hac dictione, canis: quæ significat marinum, latrabilẽ, & cœleste sydus. amphibologia fit in oratione: vt in hac ora

tione, liber Aristotelis. nam hæc duplex est & ambigua. nã vno modo potest intelligi quòd sit edit' ab Aristotele, alio modo potest intelligi [h] quòd sit proprius ipsius. vel in hoc exemplo: littus aratur. nam propriè significat terram scindi: transsumptiuè, operam perdi. in compositione & diuisione ponas exemplum in hac oratiõe: duo & tria sũt quinque. secũdũ quòd est diuisa, est falsa. nã tunc intelligitur quòd duo sunt quinq;, & tria sũt quinq;: qđ est falsũ.

f *Tuto sit.* si in vno cõsensimus: [i] debetur. ff. si verba fuerunt apta: aliàs non: vt. ff. de leg. j. l. iiij. si constat nos dissensisse: nil est: vt. ff. e. l. inter stipu. §. Stichum. si dubitetur de quo senserit: si quidem potest valere secũdum intellectum vtriusque, quia neuter Stichus est stipulatoris: datur electio pmissori: vt. ff. eo. l. stipulatio ista. §. in stipulationibus. [k] & de reb. du. l. cũ quæritur. si nõ potest secundũ intellectum vtriusq; valere: valebit [l] secundum intellectũ illius qui potest: vt hic: vt quia alter est stipulatoris: vel quia dixi hodie decem Bon. dari: & alter dicat sensisse de alia Bononia: secundum cuius intellectum non posset valere. & facit. ff. eo. l. qui ex pluribus. & de reb. du. l. quoties. ij. & de le. j. l. apud* Iulianũ. §. scio. & ff. eo. l. continuus. §. j. & l. quicquid astringendæ. & l. si mihi & Titio. §. si stipulatus. & ff. de reb. dub. l. vbi. & ff. de reg. iur. l. semper.

h *Cum hac sententia gl. tenẽt Bart. & alii.*

i *Vide gl. similẽ in l. stipulatio ista. §. in stipulationib' eo. & distinctionem huius gl. sequuntur Imo. & Ias. hic.*

k *Verũ est sub. §. alteri.*

l *Ista glo. est de mẽte Bart. P. & Ias.*

Votiens.]CASVS. Titius fecit mihi furtum. conueni eum coram iudice act. furti. tu quia diligebas eum, excusasti causas absentiæ: & quia procurator eras, promisisti mihi qp eum sisteres in iudicio, non adiiciens aliquam pœnam huic promissioni. tu non sistis Titium sicut promisisti. quæritur ad quid mihi tenearis? Respon. quòd teneris mihi ad interesse, quanti. ff. mea interest eum statum fuisse. [SI PROCVRATOR.] Cõueniebar actione noxali propter seruum meum. cõstitui procuratorẽ. procurator ille promisit aduersario meo seruũ sistere in iudicio. non facit quod promisit. quæritur vtrũ aduersarius meus possit agere ad interesse, eo quòd nõ seruatum est quod est promissum. & respondetur quòd sic: licet illa stipulatio quãti ea res est, videatur fuisse procuratoris. Franciscus.

g *Sisti.* in iudicio. Ro.

h *Nec adiicit pœnam.* si non steterit. Ro.

i *Vel seruum.* quibus casibus stipulatoris interest sisti, vt in criminalibus, & in possessione momẽtanea: & si est Cæsaris seruus, vel etiam aliàs in causa noxali: vt. ff. si ex noxa. causa aga. l. ij. §. j. aliàs non: vt. ff. si quis cau. l. quotiens.

k *Suum.* scilicet promissoris.

l *Liberum.* scilicet sisti promittit.

m *Cõtineri.* colligitur ergo in obligatione interesse deduci, vbi factum promittebatur: vt. ff. si quis in ius vo. non ie. l. fi. sic. j. rem ra. ha. l. si procu. & l. in stipu. & ff. de euic. l. si ita quis. & no. ff. de re iudi. l. si quis ab alio. §. finali.

n *Ait.* videbatur factum alienum promittere: sed lex interpretatur proprium. & hoc est, nam qui &c. Accursius.

o *Acturum.* & ideo nisi ille steterit, ad interesse tenetur, cũ magis suum factum quàm alienum promisit. R.

p *Vt stet.* scilicet ille quem sisti promiserit. Accursius.

q *Rem.* id est in stipulationem. Accursius.

r *Deduxisse.* & ideo quanti interest domini, in ea stipulatione venit: vt hic, & ff. si quis cau. l. si procurator. & facit. ff. de in lit. iuran. l. videamus.

BIU Cujas

NEmo.] CASVS. Stipulor à Titio hoc modo: Titi promittis mihi dare rem meam? an talis stipulatio valeat? Dicitur quòd non. Si autem dico sic: promittis centum pro pretio talis fundi mei? talis stipulatio valet. Item possum sic stipulari, promittis mihi restituere talem equum meũ quem detines? [SI POST MORAM.] Promisi tibi hominem Stichũ: conuenisti me in iudicio vt tibi soluerem: & litem es cõtestatus. Stichus moritur. quæritur, an mihi tenearis. Respõdetur quòd sic, ac si Stichus adhuc viueret. & in fine declarat quis videatur moram facere. nã ille qui plus diligit litigare, q̃ soluere qđ debet. Frã.

NEmo rem suã vtiliter stipulatur: [a] sed pretium rei suæ non inutiliter. Sanè rem meam mihi restitui, [b] rectè stipulari videor. [c]

Periculum interitus spectat ad debitorem morosum. Bartolus.

¶ Si post morã promissoris homo [d] decesserit: [e] tenetur nihilominus perinde* ac si homo [f] viueret. & hic moram videtur fecisse, qui litigare [g] maluit quàm restituere.

Quis non potest factum alienum promittere, sed simpliciter promittẽdo videtur promittere se curaturum quando præcedit contractus, ex cuius natura hoc venit. Bar.

LXXXIII. PAVLVS libro septuagesimosecundo ad Edictum.

INter stipulantem.] CASVS. Hæc.l. in principio suo nihil aliud dicit quàm hoc quòd scilicet nemo potest alteri stipulari: quia verba stipulationum debent proferri inter præsentes: & sic negotiũ, id est stipulatio fit inter præsentes. [ET QVI SPONDET.] Promisi tibi q̃ dolus malus aberit ab aliqua re inter nos acta, & sic te stipulante promisi. promitto tibi quòd dolus malus abest, & abfuturus est. quæritur quid promisisse videar, an de meo dolo solummodo, an etiam de alieno? Respondetur, hæc stipulatio comprehendit non tantum quòd dolus meus absit, sed quòd curare debeam etiam quòd dolus alterius huic rei non interueniat. Idem dicit esse in illa stipulatione, habere licere: & in illa, neque per te, neque per hæredẽ tuum fieri: scilicet quin mihi ire agere liceat. [SI STICHVM.] Habebas duos seruos Stichos: vnum album, alium nigrum. stipulatus sum à te Stichum simpliciter, non exprimendo nigrum neque album: petij à te Stichum album, qui melior erat. tu dixisti te sensisse de nigro, & nõ de albo: nec potest cõstare de quo senserimus. quæritur, vtrum stipulatio valeat? Et respõdetur quòd talis stipulatio est inutilis, propterea quòd non cõsensimus in vnam rem. Secus est in iudicio. nam retento eodem themate si petiero per libellum, vel simplici petitione, Stichum, non addendo vel exprimendo album vel nigrum: certe stabitur dicto meo qui sum actor, de quo senserim. & ratio est: quia stipulationes quæ fiunt extra iudicium, fiunt voluntate partium: & vtriusque consensu. si ergo consensus deficit: non valet stipulatio. Sed iudicia redduntur in inuitos: & necesse est quòd stetur dicto actoris: quia reus semper negaret se de illo quem dicit actor, sensisse: est enim proprium reorum semper fugere. [SI STIPVLANTE.] Titius stipulatur à Mœuio hoc modo, promittis mihi dare Stichum aut Pamphilum? Mæuius respondet animo dissentiendi, promitto Pamphilum. quæritur, an Mæuius teneatur? Respon. quòd non. Sed quid? Idem Titius stipulatur à Mœuio: promittis mihi. xx. aut. x? Mœuius respondet, promitto decem. an teneatur in decem? respon. quòd sic: & ratio differentiæ est inter stipulationes specierum, & summarum: quia in summis semper intelligimus esse promissum quod minus est: decem autem minus sunt quàm. xx. [ITEM SI EGO.] Stipulatus es à Titio sic: promittis mihi Stichum, & promittis mihi Pãphilum? Titius respondet, promitto Stichum. quæritur, an teneatur pro Sticho? dicitur quòd sic: quia tot sunt stipulationes quot res deductæ in stipulationem: ergo si ad vnam respondetur, valet stipulatio. [SACRAM REM.] In hoc.§. vsque ad.§. si rem. est prolixior textus & clarior quàm casus poni posset: & procedit per pulchra argumenta quæ confirmat per exempla clarissima: quare videatur textus, qui facillimus est. [SI REM.] Promisisti mihi equum talem ex causa donationis. postea legatus est mihi equus iste: & sic sunt hic duæ causæ lucratiuæ, scilicet donatio & legatum. quæritur hic, cũ acquisiuerim equum istum ex causa legati lucratiua, nũquid euanescit prima stipulatio? Respõ. quòd sic. Idẽ est si hæres fuero domino illius rei quæ mihi promissa est per ipsum dominũ. vsque ibi. §. si vero. Sed ponamus quòd dominus illius rei mihi promissæ me instituat hæredem: sed tamen illam rem à me legauit alteri: & sic non est apud me remansura. Certe hoc casu nõ euanescit stipulatio: & intelligequando sum institutus in parte hæres: quia si in totum, non est contra quẽ agere possem: bene aduertendo ad literã. aliter enim textus stare non posset: caderet enim casus in impossibile. Idem est & si sit legata sub conditione. ratio: quia licet ipse debitor dedisset rẽ quæ est legata sub cõditione: certe nõ esset liberatus. si autem defecerit conditio: & res penes eum remanserit euanescit petitio. [STICHVM.] Stipulatus sum à te Stichum qui forte mortuus erat. an valeat talis stipulatio? & distinguitur: aut tu eras in illo casu vt mihi tenereris etiam mortuo Sticho: quia eum forte mihi surripueras: & tunc etiã mortuo Sticho mihi teneris: quia semper fur est in mora. aut eum simpliciter sum à te stipulatus, puta causa emptionis vel donationis: tunc enim si mortuus erat tempore stipulationis vel post, ante tamen moram: non teneris mihi: quia mortuo homine promisso ante morã promissoris, liberatur promissor. [SI QVIS.] Ancilla Titij cõmisit noxiam contra me: conueni Titium noxali actione, qui promisit ancillam quæ prægnans tunc erat, sistere in iudicio. ista ancilla interim peperit: postea sistitur per dominũ. quæritur, an recte sistatur? & respõdetur q̃ sic. h. d. hæc tota. l. vsq; ad eius fi. Frã.

INter stipulantem & promittentem negotium [h] contrahitur. itaq; alius pro alio promittens daturum facturúmve eum, non obligatur. [i] nam de se quẽque [k] promittere oportet. Et qui spondet dolum malum abesse, absfuturúque esse, non simplex abnutiuum [l] spondet: sed curaturum se vt dolus malus [m] absit. Idemque in illis stipulationibus, *habere* [n] *licere*: item, *neq; per te*, [o] *neque per hæredem tuum fieri, quo minus fiat*. [p]

Dissensus vitiat stipulationem: sed non iudicium. Bartolus.

¶ Si Stichum stipulatus, de alio sentiam, tu de alio: nihil actũ [q]

a *Stipulatur.* scilicet pure. sed sub condit. potest: vt. ſ. eo. l. si rẽ meã. & dari: vt. ſ. eo. vbi autem. in fi. &. ſ. vsufruc. quemadmodũ ca. l. fin. in fin. &. ſ. eod. l. scire. in fine.

b *Restitui.* scilicet de facto: vt. ſ. eo. l. si rem. Accursius.

c *Videor.* propter possessionem.

d *Homo.* non periturus eodem modo penes stipulantem: aliàs contra. ſ. de consti. pecu. l. si duo. M. sed Ioan. [a] contra.

e *Decesserit.* mora non purgata: vt. ſ. eo. l. interdum. §. finali.

f *Si homo viueret.* nam adhuc potest peti: vt. j. eo. l. si seruum. §. fi.

g *Litigare.* iniuste. aliàs secus: vt. ſ. de peti. hære. l. illud. &. ſ. de vſu. l. si qs solutioni. &. j. de reg. iur. l. qui sine. quę sunt cõtra. Ac.

h *Negocium.* i. pacto negocium cõstituitur. i. constitui debet. Ir.

i *Non obligatur.* ipse, nec ille quem daturum vel facturum promisit. Accursius.

k *Quemque.* idem in constituta pecunia: vt. ſ. de constit. pecu. l. eum qui. §. Iulianus. versi. sed si quis. & facit. j. de fideiuſſ. l. sicut reus. &. ſ. de inter. ac. l. si sine. §. j.

l *Abnutiuum.* id est abnegatiuum: hoc est non à se solo dolum abesse: sed curaturum &c. vel secundum M. id est nõ solũ annuit dolum à se abesse, sed ab alio: & in idem recidit cum prima.

m *Dolus malus.* idcirco obligatur, subaudi.

n *Habere licere.* videtur cõtra. ſ. eo. l. stipulatio ista. §. sed si quis promittat. &. §. quæsitum. ibi, quare si perseuerauerit &c. vbi dicitur quòd pro extraneis non tenetur. sol. [b] hic præcesit cõtractus in quo talia veniebant iure cõtractus etiam extraneo eum cente. ibi non: vt no. ſ. de ac. emp. l. emptorem. §. qui autẽ. vel hic tenetur. [c] de aliis quos prohibere potest: ibi non poterat prohibere. argu. ſ. loc. l. si fundus. vel secundum M. [d] refert: promitto simpliciter habere li. & tunc obtinet quod hic: quod etiã de extraneis tenetur. an expressim per me & per alios habere li. & tũc sit simplex abnutiuum: vt in contra. vel secundum Io. [e] non cõmittitur stipulatio: vt ibi scilicet propter factum promissoris vel hæredis, alio scilicet euincente: cõmittitur tamen ideo quia non curauit hoc non effici: vt hic. vel dic quòd dicitur idemque in illis stipulationibus &c. referri ad principiũ legis, scilicet quòd alius pro alio promittens non obligatur: vel hic promisit [f] se curaturum quòd alij sineret habere licere. item in eo quòd præcedit dolum malum &c. est contra. ſ. eod. l. stipulatio ista. §. si quis dolum. Solu. vt dixi in antepe. & vlti. sol. præcedentis cõtrarij, [g] vel vt in secũda & tertia. [h] & facit. j. iudi. solui. l. nouissima. &. ſ. eo. l. in illa stipu. per te. ij. &. ſ. loca. l. in lege. Accursius.

o *Per te.* scilicet Titium. Accursius.

p *Fiat.* domus à Seio quam promiserat mihi facere.

q *Nihil actũ.* vt. j. eo. l. cõtinuus. §. j. & argu. ſ. de cõtrahẽ. emp. l. in venditionibus. & supra titu. j. l. in omnibus. sed contra in eo. tit. de contrahen. emp. l. si in emptione. in prin. sed ibi accedebat

venditio-

** Flo. proinde*

a Ista opin. est vera & communis secundũ Bart. & alios mod. vt in. l. quod te. ſ. si certet. licet cõtra eam teneat Ia.

BIU Cujas

Vide Bar. & Ias. Dissentit. accitis.

uēditioni: [a] hic principaliter promittebatur. Vel hic [b] cōstabat dissensisse: ibi nō. & adde distinctionē quā no. ē. co. l. quotiēs. Ac.

a *Existimauit.* sed male. Accursius.

b *Sed hic.* id est in iudiciis. Accursius.

c *Nam stipulatio.* ratio differentiæ. Accursius.

d *In inuitum.* facit. ē. de procu. l. neque fœmina. & l. si reus.

e *Actori.* vincenti, & declarare volenti: aliàs nulla fieret ei condemnatio: vt. ē. de rei vind. l. idem Pōponius scribit si frumentum. §. fi. & facit. ē. de iudi. l. solemus. & l. si quis intentione. & C. de annali excep. l. fina.

f *Alioquin.* si nō stemus dicto actoris. Ac.

g *Semper.* scilicet in re dubia.

h *Si stipulante me Stichum aut Pamphilum.* & & sic est stipulatio alternatiua.

i *Spoponderis.* animo dissentiendi.

k *Non teneri.* secus in legatis. argu. ē. de aur. & arg. lega. l. qui lancem. secundum quosdā: sed diuersus est casus. Accursius.

l *Diuersa causa est summarum.* hic enim licet diuersitas responsionis non placeat: illico tamē stipulatio tenet, secundum Azo. Accur.

m *Quod minus est.* & apparet ex verbis: at in speciebus non apparet: quia etsi vnus sit vilior, potest tamen esse soluēti & eligenti vtilior. vel dic: id est verisimile est vt ita videatur spopōdisse simpliciter spondēdo: nō tamen dico quòd maior quantitas eligi nō possit. potest enim: vt. ē. de leg. ij. l. si ita relictū. §. fi. sed illa nō dicit hoc. sed in speciebus nō est adeo violenta præsumptio: & secundum has scilicet duas expositiones exponit spōderi, id est promitti: vel tertio est ratio: [c] quia pro superuacuo habetur, vel. xx. nec plus valet quàm si simpliciter decem promitteret. & secundum hoc sponderi, id est interrogari: vt. ē. de lega. ij. l. Sempronius. & facit. ē. de ar. l. diem. §. si plures. &. j. de fideiusso. l. inter eos. in princi. & de leg. iij numis. &. j. eo. l. si ita stipulat[o] fuero. x. aut. xv. &. ē. de re iudi. l. inter pares. §. fin. j. de regu. iur. l. semper in obscuris. &. ē. de adi. leg. l. iij. §. si quis plus. Sed contra. j. de solu. l. qui res. §. qui stipulatur. solu. vt ibi.

n *Pamphilum.* & sic plures stipulationes: vna de vna re: alia de alia: quia tot stipulationes quot res: vt. ē. eo. l. scire debemus.

o *Ex duabus.* quātum ad res quarū vna est vtilis, altera inutilis.

p *Stipulor.* pure, vel sub conditione.

q *Et cum.* verè prædictæ causæ impediunt obligationem: nam eædem inducunt liberationem obligationis iam constitutæ.

r *Prophanam.* scilicet alienam.

s *Stichum.* scilicet alienum. quod dic vt. j. eo. l. si seruum. §. j. & ij. Accursius.

t *Facto.* large culpa & mora accepta.

u *Res.* scilicet promissa.

x *Si rursus.* si, id est quamuis.

y *Ex libero.* vt. j. de solu. l. qui res. §. aream. & insti. de inuti. stipu. §. j. & facit. j. eo. l. liber homo. j. & de solu. l. si mihi alienū. & de adi. le. l. si seruus. in fin. Sed contra. ē. de leg. iij. l. si chorus. §. fi. sed ibi [d] fuit culpa hæredis: quia seruum manumisit. & quod dicit ibi in contrario, quòd seruus factus petitur: expone, id est æstimatio propter moram vel culpam hæredis. alij [f] quòd aliud in legato quàm in stipulatione.

z *Effectus sit.* quod quibus modis contingat, dic vt insti. de iure perso. §. pe.

erit. quod & in iudiciis Aristo existimauit. [a] Sed hic [b] magis est vt is petit[o] videatur, de quo actor sensit. Nam stipulatio [c] ex vtriusque cōsensu valet: iudicium autem etiam in inuitū [d] redditur: & ideo actori [e] potius credendum est: alioquin [f] semper [g] negabit reus se cōsensisse.

Si alternatiuè interroganti respondeatur de vno, vitiatur stipulatio in specie: licet secus in summis: itē secus si præcedat interrogatio copulatiua. Bar.

B ℣ Si stipulante me Stichum aut Pamphilū, [h] tu vnum daturum te spoponderis: [i] constat nō teneri [k] te, nec ad interrogatū esse responsum. Diuersa causa est summarū: [l] veluti, *Decem aut viginti dari spondes?* hic enim & si decem spoponderis, recte respōsum est: quia semper in summis id quod minus est, [m] sponderi videtur. Item si ego plures res stipuler, Stichum puta & Pamphilum: [n] licet vnum spoponderis, teneris. videris enim ad vnā ex duabus [o] stipulationibus respondisse.

Si res à commercio cōmuni eximatur, super ea obligatio nō cōtrahitur: & contracta extinguitur: nec reuiuiscit impedimento cessante. secus si fructus nati perirent: aut si nauis reparādi animo dissoluatur. tūc enim obligatio non extinguitur, sed cessat: ideo reassumit effectū impedimēto cessante. Bar.

℣ Sacram vel religiosam rem, vel vsibus publicis in perpetuū relictam, vt forū aut basilicam, aut hominē liberum inutiliter stipulor, [p] quāuis [res] sacra, [p]phana fieri, aut* vsibus publicis relicta in priuatos vsus reuerti, & ex libero seruus fieri, possit. Nam & cum [q] quis rem profanam, [r] aut Stichū [s] dari promisit, liberatur si sine facto [t] eius res [u] sacra esse cœperit, aut Stichus ad libertatem peruenerit: nec reuocāntur in obligationē, C si rursus [x] lege aliqua & res sacra profana esse cœperit, & Stichus ex libero [y] seru[o] effectus [z] sit: quoniam [a] vna atque eadem causa [b] & liberandi & obligandi [c] esset, quòd aut dari nō possit, [d] aut dari possit. [e] Nam & si nauem [f] quam spopondit, [g] do minus dissoluit, [h] & iisdem tabulis compegerit: quia eadē nauis esset, inciperet obligari. [i] Pro quo & illud dici posse Pedius scribit: Si stipulatus fuero ex fundo centū amphoras [k] vini, expectare debeo donec nascatur: & si natū sine culpa [p]missoris consumptum sit, rursus expectare debeam donec iterū nascatur, & dari possit: & per has vices aut cessaturam, [l] aut valituram stipulationem. Sed hæc [m] dissimilia sunt. Adeo enim cum liber homo [n] promissus [o] est, seruitutis tempus spectandū non esse, vt ne hæc quidem stipulatio de homine liberum prophana, redire in obligationem sicut nauis facta & refecta. vel est rationis prædictæ remotiuæ probatio. q. d. merito ob dictam causam, quia dicitur cessante causa cessare effectū, videtur obligatio reduci: nam & redit in nauem & fructibus propter eandem rationem: & hoc est, nam &c.

a *Quoniam.* cōtra vidēbatur in superioribus casib[9]: quia cessante causa, cessat effectus: & huiusmodi rationis est probatio qđ postea sequitur: nam & si nauē &c. & pro quo &c. sed hic non tenet hæc regula, scilicet cessante causa &c. propter rationē hic positam. dic ergo quòd non reuocantur propter hāc rationem, scilicet quoniā &c. & secūdū hoc dic, vna causa esset liberādi, scilicet omnino re facta sacra: & sic oportet transiri de non esse ad esse: secus in naui & vino: quia ibi transitur de esse ad plus esse. vel dic aliter, non reuocātur in obligationē, scilicet hac ratione allegata, quoniā &c. & hęc nō est bona ratio quare debeat reuocari, & sic est ratio remotiua.

b *Eadem causa.* contraria: vt. ē. de do. inter vir. & vxo. l. mortis suæ. vel eadem cessans. Azo: vel, id est rei mutatio, secūdū Al. Ac.

c *Obligādi.* quòd possit dari. Accursius.

d *Non possit.* & sic liberatur [p]missor, quia sit liber seruus factus.

e *Aut dari possit.* & sic teneatur promissor. R. & sic redde singula singulis.

f *Et si nauem.* nūc inducit similia, ppter quę videtur res sacra facta

g *Spopondit.* non dominus.

D h *Dissoluit.* eo proposito vt eam reficiat.

i *Obligari.* vt. j. eadem. l. § & nauis. in fine. Accursius.

k *Centum amphoras.* non adiiciendo, quod ibi natum erit: vt. ē. de triti. vino & oleo. l. cum certus. & de contrahen. empt. l. si debitor. §. verisimile. quæ sunt contra. & facit. ē. de an. leg. l. legatum ita est. §. vini. &. ē. quando dies le. ce. l. Firmio. &. ē. de ali. & cib. le. l. Lucius. &. j. de stipu. ser. l. vsufructu. &. ē. de condit. & demon. l. j. §. fina.

l *Cessaturam.* non ante extinguitur. sic &. ē. eo. l. ij. in fin. j. respō. & sic egregie & proprie dicit.

m *Sed hæc.* respon. & remouet prædictā ex similibus inductam probationem, & assignat in eisdem dissimilitudinem. ostēdit nāque quòd liberum hominem stipulari non possumus cum seruus erit, vel rem sacram cum erit prophana: sed nauem cum erit refecta, sic, vel vinū quod nascetur in tua vinea vsque ad. x. an. causam horum triplicem assignat: quia ea quæ natura sui possibilia sunt, deducuntur: quæ possibilitas non est in libero homine vel re sacra, sed naue & fructu sic. Item quia aduersam fortunam &c. Item quia vinum in genere, homo in specie promittitur. Ac.

n *Liber homo.* id est seruus qui est effectus liber. Accursius.

o *Promissus.* quod videtur esse in superiori casu eo facto libero.

e *Ista appōbatur p Christo. de Castel. & Iaso.*

Flo. &

Dare.

BIU Cujas

ro probanda sit, *Illum, cum seruus esse cœperit, dare*[a] *spondes?* item, *eum locum cum ex sacro religioso ve profanus esse cœperit, dari?* quia nec præsentis[b] temporis obligationem recipere potest: & ea dumtaxat, quæ natura sui possibilia sunt, [c] deducuntur in obligationem. Vini autem[d] nó speciem, sed genus stipulari videmur: [e] & tacitè in ea tempus[f] continetur. Homo liber certa specie cõtinetur: & casum[g] aduersámque fortunam spectari hominis liberi, neq; ciuile, neque naturale est.[h] Nam de his rebus negotium rectè gerimus, quę subiici vsibus dominióque nostro statim possunt.[i] Et nauis si hac mente[k] resoluta est, vt in alium vsum tabulæ destinarentur: licet mutato consilio perficiatur,[l] tamen & perempta prior nauis, & hæc alia[m] dicẽda est. Sed si reficiendæ nauis causa omnes tabulæ refixæ[n] sint, nondum intercidisse nauis videtur: & compositis rursum [tabulis,] eadem [nauis] esse incipit: sicuti de ædibus[o] deposita tigna ea mente vt reponantur, ædium sunt.[p] Sed si vsque ad aream deposita sint,[q] * licet eadem materia restituatur, alia erit.[r] Hic tractatus[s] etiã ad prætorias stipulatiões pertinet, quibus de re restituenda[t] cauetur, & an eadem res sit quæritur.

Duæ causæ lucratiuæ non possunt concurrere circa eandem rem, nisi vna sit reuocabilis. Bartolus.

¶ Si rem quam ex causa lucratiua[u] stipulatus sum, nactus fuero ex causa lucratiua:[x] euanescit stipulatio. Sed si hæres extitero domino:[y] * extinguitur stipulatio.[z] Si verò à me hærede[a] defunctus[b] eã legauit,[c] potest agi ex stipulatu. [d] Idémq;[e] B est & si sub conditione legata sit: quia & si ipse[f] debitor[g] rem sub cõditione legatam[h] dedisset,[i] non liberaretur.[k] sed si cõditione deficiente remanserit,[l] petitio[m] infirmabitur.

Res perempta, post mortem potest condici: & in stipulationem deduci. Bar.

¶ Stichum,[n] qui decesserit, si stipuler: si quidem cõdici[o] etiam mortuus potuit, vt furi:[p] vtiliter me stipulatũ Sabinus ait. Si verò ex aliis causis,[q] inutiliter: quia etsi deberetur, morte promissor liberaretur. Idem ergo dicitur [r] * & si mora facta[s] defunctum[t] stipularer.[u] C

Licet ancilla desinat esse prægnans: nihilo minus debet sisti in eadem causa. Paulus de Cast.

¶ Si quis ancillã sistere se in aliquo loco promiserit,[x] quæ prægnans[y] erat: etsi sine partu eam sistat, in eadem causa eam sistere intelligitur.[z]

Debitor ante lit. contest. potest moram purgare, & euitat pœnam solutionis vel interesse: non sic post lit. contest. super interesse vel pœna. Pau.

a *Dare.* quod est in naue & fructibus secus: vt si dicam, promittis nauem cum erit refecta.
b *Præsentis.* Prima ratio differentiæ.
c *Possibilia sunt.* quæ possibilitas hic non reperitur. Accur.
d *Vini autem.* hæc est ratio secundæ differentiæ: vel aliam assignat dissimilitudinem in fructibus. Accur.
e *Videmur.* supradicto casu. Ir. ideoq; nó liberatur, pmissor vini vt promissor hominis, eo perducto ad libertatem: quia hic in specie, ibi in genere stipulatur: genus autẽ perire non potest: vt. ff. ad legẽ Fal. l. in ratione. §. incertæ. Accur.
f *Tempus.* quando nascetur.
g *Casum.* hæc est ratio tertia. Accur.
h *Neque naturale est.* quandoque cõtra: vt. ff. de fideic. lib. l. generaliter. §. si homini. & facit. ff. de contrah. empt. l. si in emptione. §. liberum.
i *Possunt.* in tempore quo conficitur stipulatio, natura vel iure nó impediente: ad quod est. j. de stip. seruo. vsusfru. in fin. & insti. de inuti. stipu. in prin.
k *Mente.* aliam dissimilitudiné assignat in naui ab homine: in quo non distinguitur qua mẽte manumittatur. ad cuius dissimilitudinis probationé inducit de domo: & hæc est, sicuti de ædibus &c. non tamen est omnino simile
* *Flo. sit* ei quod dicit de naui, id quod inducit de domo. vnde subiicit: sed si vsq; &c. Alij vt M. dicunt aliud esse in naui q̃ in homine. sed certe idẽ in naui dici potest quãdoq;. sed certe tũc non esset bonũ simile quod sequitur de domo, ibi, sicuti &c. porro licet alia sit domus in veritate vt hic, tamẽ in vtilitate eadem intelligitur. s. quo ad seruitutes ne pereãt: vt. ff. de serui. vrb. prædio. l. seruitutes. §. si sublatum. Sed ne quis putaret inutile inquirere an sit eadem nauis vel domus, remouet dicens, hic tractatus etiam ad prætorias &c. vt euenit in stipulatione fructuaria. & facit. ff. quibus modis vsusfruct. amit. l. quid tamen. §. j. &. §. in nauis. & de leg. iij. l. lana. §. naue. & de iudi. proponebatur. &. j. de solu. l. qui res. §. aream. Accursius.
l *Perficiatur.* id est reficiatur.
m *Alia.* ideoque & promissor liberatus intelligitur.
n *Refixæ.* id est dissolutæ.
o *De ædibus.* fortè promiseris.
p *Sunt.* vt. ff. de actio. emp. & ven. l. granaria. in fi. Accur.
q *Deposita sint.* vt. ff. de actio empt. l. granaria. in fine.
Area pars domus dicitur. r *Alia erit.* hoc in domo speciale, quia area est pars domus. Azo. sed hic videtur magis ratio in contrarium.
s *Tractatus.* sed ne quis putaret esse inutile hoc inquirere, sit eadem domus vel nauis, remouet dicés: hic tractatus, scilicet qui dictus est de naui & de domo scilicet.
t *De restituenda.* proprietario à fructuario cum vsusfr. relictus erat vel promissus erat sub conditione: qua pendente si proprietarius domum deposuerit, vt dictũ est scilicet: quæri solet an eadem res sit, an alia, vt proinde sciatur an ad rem ipsam, an ad interesse teneri debeat, quasi dolo desisset possidere: vt sic ad exhibendum teneatur. M. ad quod est. ff. qui. mo. vsusfruct. amit. l. repeti. §. fin. vel dic recte vt supra vsufru. quemadmo. caueat. l. j.
u *Lucratiua.* puta ex donatione.
x *Lucratiua.* puta ex legato.
y *Domino.* scilicet eius rei quam eram stipulatus ab alio.
z *Stipulatio.* quia &c. vt institu. de leg. §. si eadem res. & ff. fit. j. omnes. & de lega. j. l. si seruus. §. ij. & §. Stichũ. &. j. de sol. l. quotiẽs. ij. & de noua. l. fundum.
a *Hærede.* scilicet qui debeo recipere rem ex stipulatione.
b *Defunctus.* qui dominus rei fuerat.
c *Legauit.* puta vt differat à sequenti. Acc.
d *Ex stipulatu.* cõtra eũ qui promisit ex causa lucratiua: quia non videtur mihi quæsita res quę penes me remãsura non sit. ad quod est. j. de fur. à Titio. & no. de perseuerãtia. ad quod est. ff. de leg. j. nõ quocunque.
e *Idémque est.* vt possit agi ex stipulatu.
f *Et si ipse.* meritò hæredi re debita sub cõditione ab eo legata poterit agi cõtra promissorem ex stipulatu: quia etiam si ipse debitor qui est hæres, rem à se promissam ita legatam stipulatori soluat, nõ liberatur: multo magis ergo & si non soluat: & hoc est quia & si ipse soluendo &c.
g *Debitor.* qui est hæres. Accursius.
h *Legatã.* scilicet à se.
i *Dedisset.* scilicet creditori. Accursius.
k *Nõ liberaretur.* quia existente cõditione legati, mea creditoris scilicet esse desiit. M. & ideo statim ago: vt infra de solu. l. cũ quis. §. qui hominem.
l *Remanserit.* scilicet penes stipulatorem cui soluta est. Accursius.
m *Petitio.* ex stipulatu contra promissorem. & facit. ff. de cõdic. inde. l. sub conditione.
n *Stichum.* si stipulor tradi, non dari: quia meus erat: vt dixi supra eo. l. scire. §. fin. Accursius.
o *Condici.* quod potest fieri mortuo eo post moram: vt supra de consti. pecu. l. promissor Stichi. aliàs non valet: vt supra eo. l. scire. §. fina. Accursius.
p *Vt furi.* quia semper est in mora: & mora trahit ad se periculum ante nouationem. ad quod est. ff. de condic. fur. l. pe. & fi.
q *Ex aliis causis.* mora vera vel præsumpta non interueniente. Accursius.
r *Idem dicitur.* vt valeat stipulatio. Accursius.
s *Facta.* No. assimilari morosum & furem, quod facit ad interitum: vt no. ff. eo. l. cũ filius. §. fi. & facit. ff. de iureiur. l. eũ qui. §. j. & quod ibi not. &. C. de contrahen. stip. l. non moriturũ. Acc.
t *Defunctum.* seruum. Accursius.
u *Stipularer.* animo purgandi moram. M. quæ nó placet. immo æstimatio debetur, & non purgatur mora. Accur.
x *Promiserit.* vt dominus noxali conuentus. Accursius.
y *Prægnans erat.* q̃ habet exceptioné: vt. ff. si quis cau. l. ij. §. ij & facit. ff. si ex noxa. causa aga. l. j. §. j. & si quis cau. l. si quis quẽquã.
z *Intelligitur.* & ideo non tenetur ex ea stipulatione. & facit infra de solu. l. si mihi. Accursius.

Si insulam.] CASVS. Promisisti mihi facere insulã intra duos annos: tu permisisti trãsire vnũ annũ: ita q̃ nó potes amplius intra

intra tempus promissum ædificare. quæritur, vtrum possis morã purgare? Distinguitur: aut ego sum litem contestatus cõtra te: & non potes amplius te purgare à mora. aut non sum adhuc litem contestatus: & tunc ædificando potes moram purgare. Fran.

a *Si insulam.* id est domum in mari, quæ est quasi insula: & dicitur insula, quasi in salo, id est in salso posita, secundũ Isidorum.

b *Non sim.* si nihil interesset mea: vt infra. e. l. si ita quis promiserit. §. Seia. & facit. ff. de penu leg. l. j. in fin. respon. & ff. man. l. si hominem. & de cõsti. pe. sed & si alia. & ff. eo. l. interdum. §. fi. & l. existimo. §. fi. & l. qui Romæ. §. item quæro. & j. iudi. sol. cum quærebatur. §. proinde. & j. e. l. si seruũ. §. sequitur. sed contra. ff. eo. l. stipulationes. & diui. §. plane. Solu. ibi fuit pœna apposita, hic non. vel secundum M. illa trahitur ad istam.

c *Placet.* quasi mora purgata.

d *Si ædifices.* ad hoc vt libereris à pstatione interesse. sic & quãdo ius meum est factũ deterius: vt dixi. hoc autẽ fallit. ff. de publica. l. hoc edicto. in prin.

IN executione.] CAIVS. Ista est pulchra & elegans lex, & ponit quatuor species obligationũ. Nam prima species est, siue executio, quãdo res deducta in stipulationẽ, potest peti diuisim. exẽplum ponitur ibi in. §. Prima species. & est quãdo pecunia ꝓmittitur. ratio est: quia stipulatore mortuo quilibet hæres peteret pro parte sua hæreditaria: vel ꝓmissore mortuo à singulis heredib⁹ exigi poterit pro parte hereditaria. Secunda species est, quando res deducta in stipulationem, nõ potest diuidi: vt cum opus testator iusserit fieri: quia quilibet hæres tenetur in solidum. vsque ibi. §. ꝙ si stipulatus. Ponit exemplũ primæ speciei, nõ secundæ: & dicit ad confirmationẽ primi dicti: quia si Titius promittit Seio, per se aut per hæredẽ suũ non fieri quo minus ei ire agere liceat: & si aduersus ea factũ fuerit, pœnã ꝓmittit Titius: moritur ipse Titius relictis pluribus hæredibus. vnus eorũ prohibet Seiũ ire agere. certe ꝓpter vnius prohibitionẽ cæteri cohæredes omnes tenentur: ille tamen qui prohibuit, tenetur cæteris cohæredibus ideo quia venit contra promissum. Secunda species est huic primę directè cõtraria, scilicet quando totũ peti necesse est: nec diuisionẽ recipit executio obligationis: vt quãdo testator præcipit fieri per hæredes suos aliquod opus alicui. Nã executio obligationis nõ potest diuidi in partes. i. effectus operis. Est tertia species, quãdo res in parte peti potest: sed non potest nisi tota simul solui. exemplũ: Titius promisit mihi hominem incertũ. moritur relictis tribus hæredibus. possum à quolibet partẽ hominis petere. sed solui nõ potest nisi totus ab vno, vt liberetur: quãobrem si cæteri soluant alias partes hominis, bene est. si nõ: iste qui partẽ suã soluit, cõuenietur pro reliquis partibus. Est & quarta species, quando aliquid quod promissum est, petendũ est in solidũ: tamẽ solutio potest diuidi. exẽplũ: Titius vendidit mihi fundũ, & promisit de euic. moritur relictis tribus vel pluribus hæredibus. venit quidam tertius, qui vult fundum à me euincere. de iure deo beo denuntiare omnibus hæredibus vt me defendere veniant. si tamẽ euictus fuerit à me fundus: quilibet heredũ soluendo pro parte liberabitur. vsq; ibi, Item si. istud est exemplũ tertię partis: & satis clarum. vide text. [QVICVNQVE.] Titius promisit mihi centũ sub cõditione si Seius ad nundinas veniret. videṡ iste est sentẽtia existimãtium vnius facto omnes teneri: quoniã licet ab vno prohibeor, non tamen in partem prohibeor: sed cæteris* familiæ erciscundæ iudicio sarciet°* damnum.

Obligatio generalis & alternatiua est diuidua quo ad solutionem. Bart.

ꝙ Pro parte autem peti, solui autem nisi totum ᵖ non potest, veluti cum stipulatus sum hominem incertum. nam petitio eius scinditur: solui verò, nisi in solidum,* non potest: ᵠ alioquin in diuersis hominibus rectè partes soluentur: ʳ quod non potuit defunctus facere: ne quod stipulatus sim, [non] consequar. ˢ Idem iuris est & si quis decem milia aut hominem [stipulanti] promiserit. ᵗ

Denuntiatio debet fieri cuilibet hæredi in solidum: item defensio non diuiditur, sed interesse diuiditur. Bart.

ꝙ In solidũ verò agi ᵘ oportet, & partis solutio adfert liberationẽ, cum ex causa euictionis intendimus. nã auctoris ˣ hæredes in solidũ denuntiandi sunt, omnésque debent subsistere, & quolibet defugiente omnes tenebũtur: sed vnicuiq; pro parte hereditaria ꝓstatio ʸ iniungitur.

Stipulatio pœnalis adiecta obligationi dandi etiam certæ speciei pro solido committitur, nisi solidum detur. Bart.

ꝙ Item si ita ᶻ stipulatio facta sit, *si fundus Titianus* ᵃ *datus nõ erit,* ᵇ *centum dari?* ᶜ nisi totus detur, pœna committitur centum: nec est sentẽtia existimãtium vnius facto omnes teneri: quoniã licet ab vno prohibeor, non tamen in partem prohibeor: sed cæteris* familiæ erciscundæ iudicio sarciet°* damnum.

Obligatio generalis & alternatiua est diuidua quo ad solutionem. Bart.

ꝙ Pro parte autem peti, solui autem nisi totum ᵖ non potest, veluti cum stipulatus sum hominem incertum. nam petitio eius scinditur: solui verò, nisi in solidum,* non potest: ᵠ alioquin in diuersis hominibus rectè partes soluentur: ʳ quod non potuit defunctus facere: ne quod stipulatus sim, [non] consequar. ˢ Idem iuris est & si quis decem milia aut hominem [stipulanti] promiserit. ᵗ

Denuntiatio debet fieri cuilibet hæredi in solidum: item defensio non diuiditur, sed interesse diuiditur. Bart.

ꝙ In solidũ verò agi ᵘ oportet, & partis solutio adfert liberationẽ, cum ex causa euictionis intendimus. nã auctoris ˣ hæredes in solidũ denuntiandi sunt, omnésque debent subsistere, & quolibet defugiente omnes tenebũtur: sed vnicuiq; pro parte hereditaria ꝓstatio ʸ iniungitur.

Stipulatio pœnalis adiecta obligationi dandi etiam certæ speciei pro solido committitur, nisi solidum detur. Bart.

ꝙ Item si ita ᶻ stipulatio facta sit, *si fundus Titianus* ᵃ *datus nõ erit,* ᵇ *centum dari?* ᶜ nisi totus detur, pœna committitur centum: nec

LXXXIIII. IDEM libro septuagesimoquarto ad Edictum.

SI insulã ª fieri stipulatus sim, & transierit tempus quo potueris facere: quãdiu litem contestatus nõ sim, ᵇ posse te faciẽtem liberari placet. ᶜ quòd si iã litem contestatus sim: nihil tibi prodesse, si ædifices. ᵈ

Obligatio dandi certam quantitatem, est diuidua quo ad obligationem & solutionẽ: obligatio faciendi, vel non faciendi, est penitus indiuidua. Bartolus.

LXXXV. IDEM libro septuagesimoquinto ad Edictum.

IN executione obligationis sciendum est quatuor causas esse. ᵉ Nam interdũ est aliquid quod à singulis hæredibus diuisim* cõsequi possumus: aliud quod totũ peti necesse est, nec diuisim* præstari potest: aliud quod pro parte petitur, sed solui nisi totum non potest: aliud quod solidũ petẽdum est, licet in solutione admittat sectionẽ.* Prima species pertinet ad promissorẽ pecuniæ ᶠ certæ. nã & petitio & solutio ad portiones hæreditarias spectant. ᵍ Secunda ad opus quod ʰ testator fieri iusserit. ⁱ nam singuli hæredes in solidum tenẽtur: quia operis effectus in partes scindi nõ potest. Quòd si stipulatus ᵏ fuero *per te hæredẽm ve tuũ non fieri quo minus eam,* ˡ *agam:* ᵐ *si aduersus ea factum sit, tantum dari?* ⁿ & vnus ex pluribus hæredibus promissoris me ꝓhibeat: verior

a *Insulam.* id est domum in mari, quæ est quasi insula: & dicitur insula, quasi in salo, id est in salso posita, secundũ Isidorum.

b *Non sim.* si nihil interesset mea: vt infra. e. l. si ita quis promiserit. §. Seia. & facit. ff. de penu leg. l. j. in fin. respon. & ff. man. l. si hominem. & de cõsti. pe. sed & si alia. & ff. eo. l. interdum. §. fi. & l. existimo. §. fi. & l. qui Romæ. §. item quæro. & j. iudi. sol. cum quærebatur. §. proinde. & j. e. l. si seruũ. §. sequitur. sed contra. ff. eo. l. stipulationes. & diui. §. plane. Solu. ibi fuit pœna apposita, hic non. vel secundum M. illa trahitur ad istam.

c *Placet.* quasi mora purgata.

d *Si ædifices.* ad hoc vt libereris à pstatione interesse. sic & quãdo ius meum est factũ deterius: vt dixi. hoc autẽ fallit. ff. de publica. l. hoc edicto. in prin.

IN executione.] CAIVS. Ista est pulchra & elegans lex, & ponit quatuor species obligationũ. Nam prima species est, siue executio, quãdo res deducta in stipulationẽ, potest peti diuisim. exẽplum ponitur ibi in. §. Prima species. & est quãdo pecunia ꝓmittitur. ratio est: quia stipulatore mortuo quilibet hæres peteret pro parte sua hæreditaria: vel ꝓmissore mortuo à singulis heredib⁹ exigi poterit pro parte hereditaria. Secunda species est, quando res deducta in stipulationem, nõ potest diuidi: vt cum opus testator iusserit fieri: quia quilibet hæres tenetur in solidum. vsque ibi. §. ꝙ si stipulatus. Ponit exemplũ primæ speciei, nõ secundæ: & dicit ad confirmationẽ primi dicti: quia si Titius promittit Seio, per se aut per hæredẽ suũ non fieri quo minus ei ire agere liceat: & si aduersus ea factũ fuerit, pœnã ꝓmittit Titius: moritur ipse Titius relictis pluribus hæredibus. vnus eorũ prohibet Seiũ ire agere. certe ꝓpter vnius prohibitionẽ cæteri cohæredes omnes tenentur: ille tamen qui prohibuit, tenetur cæteris cohæredibus ideo quia venit contra promissum. Secunda species est huic primę directè cõtraria, scilicet quando totũ peti necesse est: nec diuisionẽ recipit executio obligationis: vt quãdo testator præcipit fieri per hæredes suos aliquod opus alicui. Nã executio obligationis nõ potest diuidi in partes. i. effectus operis. Est tertia species, quãdo res in parte peti potest: sed non potest nisi tota simul solui. exemplũ: Titius promisit mihi hominem incertũ. moritur relictis tribus hæredibus. possum à quolibet partẽ hominis petere. sed solui nõ potest nisi totus ab vno, vt liberetur: quãobrem si cæteri soluant alias partes hominis, bene est. si nõ: iste qui partẽ suã soluit, cõuenietur pro reliquis partibus. Est & quarta species, quando aliquid quod promissum est, petendũ est in solidũ: tamẽ solutio potest diuidi. exẽplũ: Titius vendidit mihi fundũ, & promisit de euic. moritur relictis tribus vel pluribus hæredibus. venit quidam tertius, qui vult fundum à me euincere. de iure deo beo denuntiare omnibus hæredibus vt me defendere veniant. si tamẽ euictus fuerit à me fundus: quilibet heredũ soluendo pro parte liberabitur. vsq; ibi, Item si. istud est exemplũ tertię partis: & satis clarum. vide text. [QVICVNQVE.] Titius promisit mihi centũ sub cõditione si Seius ad nundinas veniret. videṡ iste Titius versutus homo ꝙ Seius venire vellet ad nundinas, & sic impleretur cõditio: dolose persuasit Seio ne iret ad nundinas: quæritur, an nihilo minus mihi teneatur ipse Titius in centum? Respondetur ꝙ sic: quia per ipsum stetit quo minus cõditio impleretur. Fran.

e *Quatuor causas esse.* formales in instituẽdo & exigendo, secundum quam formã debet peti & exigi. M.

f *Pecuniæ certæ.* idem in certa specie promissa, vt Stichum.

g *Spectant.* siue stipulator, siue ꝓmissor decesserit. & facit. ff. eo. l. ij. in prin. Accur.

h *Secunda ad opus quod.* vbi neque petitio neque executio diuiditur. M. idẽ in omni seruitute, excepto vsufru. vt ff. e. l. ij. in prin. & ff. si ser. vin. l. loci corpus. §. si fundus. in fi. §. Ac.

i *Iusserit.* scilicet hæredibus.

k *Quòd si stipulatus.* quòd, pro sed. ª & sic accipe quòd non teneretur in solidum: vt. ff. & sic non est hoc exẽplũ ad præmissa: sed ad primum membrum. & facit. ff. eo. l. ij. §. item si in facto. & famil. ercis. hæredes. §. in illa. & l. inter cohæredes. §. qđ ex facto. Accur.

l *Eam.* per iter. Ac.

m *Agam.* per actum.

n *Dari.* puta centum nomine pœnæ. Accur.

o *Sarciet.* circa hoc plene diximus supra eod. l. ij. in prin. Acc.

p *Nisi totum.* id est in totum. Accursius.

q *Non potest.* vt liberetur: sed soluta sua parte conueniũtur alij: & si soluant in eadem re, bene est. aliàs ipse idem conuenitur: vt supra eod. l. ij. §. j.

r *Soluentur.* ab hæredibus. M.

s *Non consequar.* aliàs est non. & aliàs deest.

t *Promiserit.* nam solutis. v. in pendenti est: vt supra de condic. indebi. si non sortem. §. pe. & facit infra de solu. l. qui hominem. & l. si stipulatus. §. j.

u *In solidum vero agi.* id est denuntiari: vt dicit in exẽplo, & sic improprie.

x *Auctoris.* id est venditoris.

y *Præstatio.* euictionis forte duplæ, vel eius quod interest: vt. j. eo. l. cum ex causa. & ff. de euic. l. si rem quæ §. j. & facit. ff. depo. l. si duo hæredes. & ff. si ser. vin. l. loci. §. si fundus. j. respon.

z *Item si ita.* hoc respicit tertiam speciem, in qua pro parte petitur solui: solui autem nisi totum non potest. Accur.

a *Titianus.* in huiusmodi datione non habetur distinctio diuidui ª & indiuidui, sicut habetur in faciẽdo: vt no. ff. e. l. v. §. fi. Ac.

b *Non erit.* qui dari promissus erat, vel nec etiam promissus.

c *Dari.* quando ipse fundus esset promissus. sic. ff. de actione empti. l. Lucius. sed hoc casu neq; ad fundum, cum nõ sit in obligatione, neque ad pœnã prodest: vt infra eo. l. ita stipulatus. vel dicas fundum fuisse in promissione. Accursius.

Prodest.

Flo. cæteri *sarcient*

Flo. nisi *solidus*

a *Ista reprobatur per Bart. potest tamen esse vera quantum ad pœnã, vel intereſſe. Alex. & Iaſ.*

b *Approbatur per Bart. Pan. Alexa. Areti. in l. 4. §. Cato. ff. eod.*

Rectissimè Cujac. h. in Emb. adde l. 139. §. Cum venundi. & dicendi. l. 74. de pact. ff. de Cond.

BIU Cujas

a *Prodest.* quin pœnâ committatur in totum. distinguit tamen Io. aut volenti & spōtaneo creditori pars vna soluta sit, quo casu pœna committitur pro parte: an etiam decepto creditori, vt cum debitor diceret se statim vel proxi. soluturum aliâ partem, rogat vt creditor sub hac specie accipiat illam partē, & post nō soluit aliam. nā hoc casu cōmittitur pœna in solidum, & tamen in ea computandum est pretium solutę partis. verbi gratia, promisi fundum valentem. xl. & si non soluerem, promisi pœnā. c. solui ego medietatem fundi creditori decepto: vt dictum est. commissa est in solidum pœna. c. sed tamen in illis. c. cōputabitur pretiū medietatis solutæ. ſ. xx. iniquū enim esset & rē possidere, & pœnā exigere: vt. ſ. de except. do. apud Celsum. §. Labeo. & de pac. rescriptū. §. si pacto. Itē si aliquis de hæredibus non cōsentiat, cōpellitur per iudicem, vel per sortem: vt. C. cōmunia de leg. l. fin. vel statur maiori parti. arg. ſ. de pac. maiorem. Azo.

Flo fundi tradere cessante vno

prodest[a] partes fundi* posse dari cessante vna, quēadmodū nō prodest ad pignus liberandum partem[b] creditori soluere.[c]

Nota hic optimam regulam, quòd quādo stat per eum qui futurus est obligari per euentum conditionis, quo minus conditio eueniat, perinde tenetur ac si conditio euenisset. Paulus.

QVicumque sub conditione[d] obligatus curauerit ne conditio existeret: nihilo minus[e] obligatur.

LXXXVI. VLPIANVS libro septuagesimonono ad Edictum.

QVod dicitur,[f] tot stipulationes esse, quot res: ibi locum habet, vbi res exprimuntur[g] stipulatione. cæterum si nō fuerint expressæ, vna est stipulatio.

Nota hic quòd sicut non valet stipulatio rei meæ: ita nec rei quæ non est mea, sed contingit in tempus quo erit mea. Paul.

LXXXVII. PAVLVS libro septuagesimoquinto ad Edictum.

NEmo rem suam futuram in eum casum quo sua sit,[h] * vtiliter stipulatur.[i]

Flo. sit

b *Partem.* debiti.

c *Soluere.* vt supra si quis cau. l. si seruus. & C. de luitio. pi. l. j. &. ſ. fami. ercisc. hæredes. §. in illa. &. C. de distrac. pigno. l. quādiu. Acc.

d *Sub conditione.* si stipulator ascenderit Capitolium. Accur.

a Istā glo. sequuntur Alexā. & Ia. & est singu. secūdum eosdē.

e *Nihilo minus.* hoc fallit[a] quando licet impedire: vt si viceris me iaculum iaciendo. hoc autem quod hic dicitur, ideo est ne ex dolo suo lucretur: vt. j. de regu. iur. in iure. Accur.

QVod dicitur.] CASVS. Dictum est supra eod. titu. l. scire debemus. quòd tot sunt stipulationes, quot sunt res deductæ in stipulationem. Quæritur, vt hoc dictum locum habeat, quomodo concipienda sit stipulatio? Respondetur, quòd hoc modo: Męui dabis mihi seruum Stichum, & centum aureos, & equum tuum ruffum? ille respondet, dabo. certe hic sunt tot stipulationes quot res. sed si istæ tres res essent positæ in vno loco simul, & dicerem sic: dabis mihi omnes res istas? tunc tantum est vna stipulatio: quia non sunt hic singulariter expressæ: sicut supra fuerunt diuisim designatæ. Fran.

f *Quod dicitur.* vt supra eo. l. scire debemus. & supra de euict. l. cum plures. &. j. eo. l. Titia. in fin. &. l. pluribus. in prin. & facit. ſ. de lega. ij. quotiens. in fin. Accursius.

g *Exprimantur.* nominatim, & etiam copulatiue: veluti cum stipulor, rem istam dabis, & istam & illam &c. non autem exprimuntur, veluti dabis omnes res istas.

NEmo.] CASVS. Titius legauit mihi Stichum seruum sub conditione, si nauis ex Asia venerit. veni ad hæredem Titij: & dixi ei, promittis mihi quòd dabis mihi seruum Stichum si nauis ex Asia venerit? hæres dicit: promitto. nūquid ista stipulatio est vtilis? respondetur quòd non: quia nihil plus consequitur legatarius per hanc stipulationē, quàm consequeretur per actionem ex testamento. Franciscus.

h *Sua sit.* ex lucratiua causa. secus si ex non lucratiua: vt. ſ. tit. j.

b Et bene. Bar. Alex. & Ia.

si is qui Stichum. sed non sufficit expositio hæc: [b] nam legatarius rem sibi sub conditione legatam stipulatur ab hærede in eū casum quo sua futura sit, & ex causa lucratiua: vt. ſ. vt leg. no. caue. l. j. §. si quis sub cōdi. & ideo dic vtiliter stipu. vt plus scilicet cōsequatur per stipulationem. neque enim legatarius plus cōsequitur per illā stipulationē q̄ actione ex testamento: & secundū hoc

c Immo erit malū. Bar. Alex. & Ia. d Reprobatur per prædictos.

erit bonū [c] exemplū, vt si res erat tibi legata sub cōditione, & stipuler eā sub eadē conditione. M. vel dic [d] vt si stipuler partū ancillæ meæ prægnantis: vel sub cōditione legatæ à testatore, dandum à me hærede, stipuler in eum casum quo cōditio defecerit, secundum M. & facit. ſ. eo. l. scire debemus. §. fi. Accur.

i *Stipulatur.* vt si stipulor à te rem aliquam si erit mea.[e]

e *Ide Ale.*

Mora rei.] CASVS. Titius promisit Mæuio hominem Stichum: & vt certiorem faceret creditorem, dedit Sempronium fideiussorem. Titius iste interpellatus vt solueret seruum istū, fuit in mora: post hoc Stichus seruus moritur. quæritur hic, vtrū fideiussor teneatur post rei interitum: sicut ipse reus Titius qui fuit in mora soluēdi? Et respōdetur quòd sic, quia mora rei nocet fideiussori. si vero Sempronius fideiussor seruum obtulit, & reus Titius morā fecit, mor tuo seruo erit ipsi fideiussori succurrendum. Sed ponamus q̄ iste fideiussor seruum occidit: certe reus principalis liberabitur, & ipse fideiussor solus poterit ex stipulatione cō uenire. Fran.

Mora rei necet fideiussori, nisi creditoris mora quo ad fideiussorem præcesserit: mora tamen fideiussoris ipsi soli nocebit. Bar.

LXXXVIII. IDEM libro sexto ad Plautium.

MOra rei, fideiussori[k] quoque[l] nocet. sed si fideiussor seruū obtulit, [m] & reus moram fecit: mortuo Sticho, fideiussori succurrendum est. Sed si fideiussor hominem occiderit, reus liberabitur: [n] fideiussor autem ex stipulatione conueniri potest.[o]

Verba præsentis temporis, ad futura non trahuntur. Paulus.

LXXXIX. IDEM libro nono ad Plautium.

SI à colono[p] cui fundum in quinquennium locaueram, post tres annos ita stipulatus fuero: *quidquid te dare facere oportet?* non amplius in stipulationem deducitur, quàm quod iā dari oportet.* si autem adiiciatur, *oportebítve*: etiam futura[q] obligatio deducitur.

Litis contestatio cursum vsurarum non impedit. Bartolus.

k *Fideiussori.* non tamen sic vt fideiussoris augeatur obligatio: vt. ſ. de eo quod cer. lo. l. cētum. sed vt producatur. i. vt trahseat contra fideiussores & etiam contra hæredes: vt. j. e. l. si seruū. §. núc. & facit. ſ. de vsur. l. si quis solutioni. §. j. & l. mora. §. fi. &. j. de fideiuss. l. si à colono. §. j. Accursius.

l *Quoq;.* vt si promisisti Stichum, & dedisti fideiussoré, & fuisti in mora. nam aduersus te & eum obligatio perpetuatur. Accur.

m *Obtulit.* ante moram rei, [h] vt innuit idem si post: nā moram rei purgauit. Alij, vt Hug. dicunt, post morā rei. aliàs secus: vt. j. eo. l. si seruum. §. sequitur. &. ſ. de peri. & commo. l. illud.

n *Liberabitur.* interitu speciei, cum in mora non esset. Accur.

o *Conueniri potest.* quia in totā causam fideiussit: vt infra. l. iij. §. nunc videamus. nam licet reo liberato fideiussor stricta ratione liberetur, hoc tamē casu ex æquitate adhuc tenetur fideiussor ex stipulatu vtili. sed videtur de dolo actione teneri: vt supra de dolo. l. si fideiussor. quæ est contra. Sol. hic de æquitate vtili ex stipulatu: ibi de rigore, de dolo. vel dic ex stipulatione, id est ppter stipulationem datur de dolo. vel hic post suam moram, ibi ante occidit: vnde pristina teneri non potuit, cum reus ea esset liberatus: tenetur ergo de dolo. & plene dic vt ibi no. & facit infra de solu. qui decem. & supra eo. l. cum filius. Accur.

SI à colono.] CASVS. Locaui tibi vineā meā per. x. annos, ita vt quolibet anno dares mihi. x. scuta. transactis tribus annis stipulatus sum à te hoc modo: ꝓmittis mihi soluere quod debes ex locatione vineę meę? tu dicis, promitto. quæritur, quid in hac stipulationem est deductum? certe tantùm triginta scuta quę debentur mihi pro tribus annis prēteritis: & non futura pensio vineæ. Si autem volo deducere in stipulationē pensionem futurorum annorū: debeo addere in stipulatione: promittis dare quod debes ex tali locatione, vel in futurum debebis? tūc etiam futura pensio comprehendetur in hac stipulatione. Fran.

p *Si à colono.* vt omnes fructus essent sui, & certa pecunia mihi daretur.

q *Futura.* id est cuius effectus est de futuro: ipsa tamen præsens est, si est in diem. & facit. j. de verbo. signi. verbum oportere. & supra eod. l. si stipulatus fuerim. §. j.

CVm stipulati.] CASVS. Mutuauit tibi quidā vsurarius centū ducatos: ita vt omni mense solueres sibi pro vsuris quinque ducatos. post paucum tempus venit ad te, vt colorē det vsuris suis, stipulatur a te quinque ducatos nomine pœnæ & loco vsurarū soluendos omni mense quo in solutione cessaueris. post hoc facit te in ius vocari propter sortē. nunc quæritur, vtrū durante iudicio per aliquot mēses, pœna ista debeatur? Respon. ꝙ sic. dubium erat huius legis: quia cœpto iudicio videbatur facta nouatio, & videbatur stipulatio pœnæ esse perempta: sed secus est,

BIU Cujas

est,vt hic,&.C.de iudi.l.j. Sed hæc.l.iure nouissimo, quo vsuræ omnino prohibitæ sunt,locum nó habet vllo modo. Sunt enim à Christiano homine penitus extirpandæ vsuræ:vt ne quidé vllum vestigium remaneat quæstus infelicissimi.Fran.

a *Cũ stipulati.* verbi gratia dixi,promittis mihi.c.& vsuras quatuor denariorum omni méſe quo cessaueris in solutione, vel pœnam quatuor denariorũ pro omni libra?Accur.

b *Pro vsuris.* id est loco vsurarum.Accur.

c *Pœnam.* non excedẽté legitimas vsuras.

d *Adhuc tamen.* licet nouatio iudicis intercesit: vt. C. de vsuris rei iudi.l. fin. &.C. de iudi.l.j. & erat hic ea dubitatio q̃ ibi: quia videbat nouatio facta.

e *Non esse.* non enim ita nouatur vt tollatur prima: sed durat, vt & omnis eius accessio.

Si seruum.]*CASVS.* Promisit Titi mihi Stichum seruum qui non interueniẽte mora mortuus est.an promissor teneatur? distinguitur: quia si non fuit causa mortis suæ, non tenetur. si vero eũ occidit,non liberat. quid autem erit? promissor seruum istum non occidit:sed cum infirmus esset,eum neglexit. an teneatur? Respõdetur quòd sic. vide glo. super verbo,in non faciendo.& ponit tex. argumenta pro & contra: quæ satis clara sunt. [*SED ET SI.*] Promisi ibi certum fundum. Iste fundus factus est religiosus. vtrũ nihilo minus tibi tenear dare fundum? certe distinguitur. Nam si iste fundus erat meus tempore stipulationis,vel post, ante tamẽ quàm religiosus fieret: si post fiat religiosus per me, tenebor tibi. & pone in aliis exemplis,quæ ponit textus.si autem ego promisi tibi fundũ alienum,& per alium factus est religiosus:tunc nõ tenebor tibi, nisi moram fecero in soluẽdo. [*ITEM SI HOMO.*] Glo.ponit casum.[*DE ILLO.*] Titius instituit me hæredem in omnibus bonis suis:in quibus bonis erat vnus seruus: postea idem Titius fecit codicillos in quibus iussit vt restituerem seruũ istum Sempronio.ego nesciens à me hoc esse petitum per testatorẽ, occidi seruum istũ.vtrum nihilo minus tenear Sempronio? Respon. q̃ sic.[*SEQVITVR.*]Est vet⁹ & approbata regula in iure:quotiens quis moram facit,perpetuatur obligatio.sed hęc regula recipit talem limitationem, siue distinctionem. Nam si promissor ipse est causa moræ,quia occidit hominem promissum: tunc tenetur:quia occidit:nec potest moram purgare.si vero tantũ moram fecerit in soluendo,& extat res promissa:potest postea offerendo morã purgare.hoc enim est ex bono & æquo.quã sententiam hic multũ laudat Paulus iurisco.& Celsus similiter & Iul. & ponit arg.à simili in fi.§. quod declara vt in glo. super verbo, par.per.l.ij.ſ.ne quis eũ qui in ius vo.vi.exi.& est iste pulcher.§. [*NVNC VIDEAMVS.*]Dictũ est.ſ.proxi.§.qualiter obligatio perpetuatur per morã: & qualiter mora potest purgari. in hoc.§. ostenditur per quas personas perpetuetur obligatio,ad quorũ onus perpetuetur obligatio. & breuiter respõdetur q̃ potest perpetuari obligatio propter moram cõmissam à principali promissore:& etiã transit contra hæredes suos.Iteé potest perpetuari per fideiussorẽ:& etiam in eius hęredes transit.[*AN FILIVS.*] Paterfamilias filio suo iussit vt promitteret seruũ Stichum Sempronio.filius secundũ iussionem patris promisit.postmodum iste filius occidit Stichũ promissum.quæritur vtrũ obligatio perpetuetur contra patrẽ?Respon. q̃ sic:quia pater censetur esse in hac obligatione quasi accessorius: sicut.ſ.proxi.§.dictum est, scilicet q̃ obligatus accessorie perpetuat obligationẽ.[*EFFECTVS HVIVS CONSTITVTIONIS.*] Quæreret aliquis quis est effectus.i.potestas illius constitutionis.ſ.in.§.sequitur. q̃ scilicet si homo promissus moriatur culpa debitoris,q̃ perpetuetur obligatio? Respon.q̃ est illa potestas: quia licet homo periit,tamen adhuc peti potest:licet quis pretiũ eius cõsequatur.Iteé potest huius hominis mortui promissori acceptum ferri:& fideiussor pro ea obligatione accipi potest.Item talis obligatio potest etiam nouari si expresse dictum sit inter partes vt nouetur obligatio.Fran.

XC. POMPONIVS libro tertio ex Plautio.

CVm stipulati [a] sumus pro vsuris [b] legitimis pœnam [c] in singulos menses, si sors soluta non sit: etiam si sortis obligatio in iudicium sit deducta, adhuc tamẽ [d] pœna crescit:quia verum est solutam pecuniam non esse. [e]

Re perempta,vel à communi commercio exempta, tenetur debitor si mora vel culpa præcesſit ipsius, vel eius qui ab eo causam habet.Bartolus.

XCI. PAVLVS libro septimodecimo ad Plautium.

SI seruum [Stichum] stipulatus fuero, & nulla mora intercedente seruus decesserit: si quidem occidat eũ promissor, expeditum est. [f] Sin autẽ negligat infirmum, [g] an teneri debeat promissor* quęrẽtibus,cõsiderandũ est:vtrũ quemadmodum in vindicatione hominis,si neglectus à possessore [h] fuerit, culpę huiꝰ nomine tenetur possessor: [i] ita & cũ dari promisit: [k] an culpa, quod ad stipulationẽ attinet, in faciendo [l] [quidẽ] accipienda sit,non in non faciendo: [m] * quod magis ꝓbãdũ est: quia qui dare ꝓmisit, ad dãdũ, nõ [ad] faciendũ tenetur. Sed si sit quidẽ res in rebus humanis, sed dari nõ possit,vt fundus religiosus puta vel sacer factus, vel seruus manumissus, vel etiã ab hostibus si capiatur:culpa in hunc modum diiudicatur, vt si quidem ipsius promissoris res vel tempore stipulationis vel postea fuerit,& quid eorum acciderit, [n] nihilo minꝰ teneatur. Idémque fiat [o] & si per alium posteaquam ab hoc [p] alienatus sit, id cõtigerit. [q] Sin autẽ alienus fuit, & ab alio tale quid accidit, non tenetur: quia nihil fecit: [r] nisi si posteaquã moratus est [ſ] solutionem, aliquid huiusmodi acciderit. quam distinctionem & Iulianus sequitur. Item si homo qui fuit promissoris, [t] ex præcedenti cau-

a *Stipulati sumus.* per eum qui rem promisit.Ir.scilicet si culpa promissoris acciderit:secus si ante scilicet morã moriatur: vt in argumento contra.ſ.tit.j.l.is qui.

b *Legitimis.* Halo. an nõ faciẽdo

c *Pœnam.* Actione ex stipulatu vtili si debitũ sit pure. Alex. Are. & Ia.

d *Adhuc tamen.*

e *Soluta non sit.*

f *Expeditũ est.* vt teneatur: [b] vt infra.§. sequitur. primo respõso. & supra eod.l. si ex legati.in fi.Accur.

g *Infirmum.* ideoque mortuus sit.Accur.

h *A possessore.* bonæ fidei.Accursius.

i *Possessor.* etiã bonæ fidei post litem cõtest. vt.ſ. de rei vin. l. qui petitorio.§. qui in rẽ. &.l. si vero custodiendus.&.l.si homo. Acc.

k *Promisit.* nomine culpæ teneatur.ſ.negligentiæ nomine. Acc.

l *In faciendo.* scilicet si occiderit,vel causam mortis præbeat.Acc.

m *In non faciẽdo.* puta in non curando, id est non medicando: in quo culpã non esse accipiendam probat cum subiungit: quia qui dare pro. &c. & sic accipe [c] quod magis &c.scilicet q̃ culpa non sit in non faciendo tantum: sed in faciendo:scilicet occidendo. & pro hoc.ſ. de hære.vẽdi.l. venditor.ij.§. at cum. versi. quemadmodum. vel dic secundum Ioan. [d] quòd magis sit probandum vt in negligendo culpa admissa sit:& sic teneatur.& pro hoc.ſ.de ędil.edic.quod si nolit.§. si mancipium. ibi,culpam &c.&.ſ.de vsur.l.videamus. in princ. &.ſ. de petitio.hære.ei qui.§.cum prædia.& de consti. pecu. qui autem.§.si quis.Item pro hoc quod dicitur de legato aliàs: nam circa legata [e] consideratur hæredis culpa in prætermittendo, & diligentia in faciendo ea quæ diligens faceret:& propter vtrunque tenetur:vt supra de lega.j.l.cũ res.§.penul.&.l.quid ergo.§. si hæres.Item pro hoc.ſ.ad Syll.l.iij.§.ij.quæ omnia sunt ar.cõtraria primæ positioni:& quod subiicit,quia &c. est ratio quare erat dubitandum:non quare hoc sit probandum.

n *Acciderit.* per eum qui rem promisit.Ir.scilicet si culpa promissoris acciderit:secus si ante scilicet morã moriatur: vt in argumento contra.ſ.tit.j.l.is qui.

o *Idémque fiat.* ſ.vt teneatur,vt fortasse per eum qui post emit, vel aliter [f] adquisiuit:quoniã suo facto videtur id accidisse,cum post promissionem alij tradidit: vt.ſ. de rei vin.l.Iulia. scribit,si hominẽ.& insti.de leg.§.sed si alij.& rẽ ra.ha.l.si indebitum.§.fi.

p *Ab hoc.* promissore.

q *Contigerit.* vt manumissus sit,vel aliquid prædictorum contigerit.sed cõtra.ſ.eo.l.inter stipu.§.sacram.solu.hic de suo:ibi de alieno:vt & hic subiicit,si autem &c.Accursius.

r *Fecit.* scilicet dolo vel culpa. sed nonne in alieno potest cõmitti culpa:vt.ſ.de le.j.cum res.§.itaque.versi. sed si alienus? Iteé in suo potest non esse culpa, vt quia præmio fiat liber cõtra domini voluntatem : vt.C.qui.ex cau.fer. pro præmio liber.ac.l.j? Respon.hic & superiori dicto respexit frequentiã. arg. supra de leg.& senatusco.l.nã ad ea.si tamen in alieno est culpa,tenetur: vt.l.cum res.de lega.j.& si in suo non est,non tenetur:vt infra.§. proxi.frequenter enim cõtingit vt in suis sit culpa,in alienis nó: & facit ad hæc & sequentia.j. de solu.l.si mihi alienum. &.l. qui res.& insti.de le.§.si res legata. &.§.si vero.&.ſ.tit.j.l.si is qui.& quod not.supra de condic.indeb.l.Neratius.& ad Trebel.l.quidam.§.si quis filium.& qui & à quibus.l.hæres seruum.& de leg. j.si quis inquilinos.§.j.

ſ *Moratus est.* id est distulit.

t *Promissoris.* tempore stipulationis.

Fuerit.

* *Reprobatur ꝓ Bart. P. Alexũ. Are. & Ia.*

d *Glo. sequitur Imo. P. Ale. & Ia.*

e *Approbatur ꝓ Bart. Ang. Imo. Ale. & Ia.*

f *Sequũtur Bar. Alex. & Aret.*

BIU Cujas

sa ablatus ei fuerit, [a] quòd [b] statuliber [c] fuit: perinde habendus sit, ac si alienũ promisisset: quia sine facto ipsius desiit eius esse. ¶ De illo† quæritur, an & is qui nesciẽs se debere occiderit, teneatur: [d] quod Iulianus putat [e] in eo, qui cum nesciret à se petitum [f] codicillis vt restitueret, manumisit.

Vltima mora nocet: & in pari causa melior est conditio possidentis.

¶ Sequitur [g] videre de eo quod veteres constituerunt, quotiens culpa interuenit debitoris, perpetuari [h] obligationem: quemadmodum intelligẽdum sit. Et quidem si effecerit promissor quo min⁹ soluere possit, expeditum intellectum habet cõstitutio. [i] Si verò moratus sit tantum, [k] [hic] hæsitatur, an si postea in mora non fuerit, [l] extinguatur [m] superior mora. Et Celsus adulescens scribit, eum qui moram fecit in soluẽdo Sticho, quem promiserat, posse emẽdare eam moram [n] postea offerẽdo. esse enim hanc quæstionem de bono [o] & æquo: [p] in quo genere plerũque sub auctoritate iuris [q] scientiæ, pernicioſè (inquit) erratur. † Et sanè probabilis hæc sententia est: quam quidem & Iulianus sequitur. nam dum quæritur de dãno, & par [r] vtriusque causa sit: quare non potior* sit qui tenet, quàm qui persequitur? [f]

Mora principalis obligationem perpetuat quo ad se, & fideiussores, & eorũ successores: mora fideiussoris quo ad se, & successores suos. Bartolus.

¶ Nũc videamus in quibus personis hæc constitutio [t] locũ habeat. quæ inspectio duplex est: vt primo quæram⁹ quæ personæ efficiant perpetuam obligationem, [u] deinde quibus [x] eam producant. [y] Vtique autẽ principalis debitor perpetuat obligationem: [z] accessores [a] * [autẽ] an perpetuent, dubiũ est. [b] Põponio ꝑpetuare [c] placet. Quare enim facto suo fideiussor suam obligationẽ tollat? [d] Cuius sententia vera est. Itaque [e] perpetuatur obligatio tam in ipsorũ [f] quàm successorum* suorũ persona. Accessoribꝰ quoque suis, id est fideiussoribus, [g] perpetuãt [h] obligationem, quia in totam causam [i] spoponderunt.

Mora filii perpetuat obligationem cõtra patrem. Bartolus.

¶ An filiusfamilias qui iussu patris promisit, occidẽdo seruum producat [k] patris obligationẽ, videndum est. Pomponius producere putat: scilicet quasi accessorem [l] * intelligens eum qui iubeat.

In obligationibus dandi res perempta post morã durat in obligatione quo ad petitionem, acceptilationem & nouationem. hoc dicit. Bartolus.

¶ Effectus [m] huius constitutionis [n] ille est, vt adhuc homo peti possit. [o] Sed & acceptum [p] ei posse ferri creditur, [q] & fideiussorem accipi eius obligationis [r] nomine. Nouari autẽ an possit hæc obligatio, [s] dubitationis est: quia neque hominem qui non est, neque pecuniam [t] quæ non debetur, stipulari possumus. Ego puto nouationem fieri posse, [u] si hoc actum [x] inter partes sit. quod & Iuliano placet.

Ex stipulatione continente factum personale stipulatoris, potest hæres agere si de ipso facta est expressa mentio. Pau.

XCII. IDEM libro octauodecimo ad Plautium.

Si ita stipuler. CASVS. Ista lex cũ sequẽti planæ sunt, & in l. triticum. glo. ponit casum. Franciscus Accursius.

Hæredi.

---

a *Fuerit.* ante moram. Accursius.
b *Quòd.* id est quia. Accursius.
c *Statuliber.* Exemplum: promisi tibi dare Stichum: postea quidam me instituit, & Sticho legauit libertatem sub conditione. si existente conditione Stichus fuerit liber: non teneor. Accursius.
d *Teneatur.* & magis est ꝙ teneatur. Azo.
e *Putat.* scilicet vt teneatur: vt instit. de leg. §. si res legata. versi. si vero hæredis. Accur.
f *Petitum.* hominem.

† *Alex. hic dicit istum tex. sing. & alibi nõ reperiri, ad hoc quòd licet debitor sciẽs peccãs in faciẽdo, vel in negligẽdo teneatur: vt ff. priv. nostræ legis. & idẽ si ignorans peccauit facilius illicitum actũ: aliàs autem non, si iuste ignorauit: per. l. quod te. cũ ibi nõ. ff. si cer. pet. tamen hoc vltimũ fallit in hærede, qui obligatur ex causa lucrativa. nã licet peccet ipse etiã ignorãter faciẽdo actũ licitum, tamẽ tenetur. Bo.*

† *Sic & Ci. lib. 1. Offic. existũt, inquit, sæpe iniuriæ calũnia quadam & nimis callida iuris interpretatione. a Approbatur per Barto. Imo. Pau. Alex. & Ia.*

* *potentior Flo.*

Sed quomodo eũ manumisit siue pure, & sic legatarij, siue sub conditione legatus erat: & tunc non potest manumittere: vt supra qui & à quibus. l. generaliter. §. j. sed dic quòd hæredis erat. Sed tũc oppo. ff. qui & à quibus. l. hæres. sed respon. hæres nihil ibi agit quin teneatur ad æstimationẽ: sed libertas tenet. & fasi cit hic quæstionẽ quã ibi supra de condic. indebi. l. in summa. §. si seruũ. & ibi sol. secundũ Ioã. *ADDITIO.* Dic quòd ibi loquitur in alia actione. Barto. Aret.

g *Sequitur.* cũ in speciebus certis de culpa locuti simus: sequitur vt videam⁹ in genere. Accursius.
h *Perpetuari.* quãtum ad hoc vt non liberetur interitu speciei, secundũ R. sic ergo perpetuatur, id est perpetua remanet, si prius erat perpetua. si autem prius erat tẽporalis: & tunc erit simile a fieri, id est remanere: vt supra de iudi. l. Iul.
i *Constitutio.* vt teneatur: vt quia occidit: vt supra ea. l. in princi. & mora non purgatur. aliàs non conueniret sequentibus.
k *Moratus sit tantum.* & postea obtulit.
l *Non fuerit.* quia soluere voluit. Accur.
m *Extinguatur.* oblatione.
n *Eam moram.* ad qđ facit. ff. de peric. & cõmo. l. illud. &. ff. eo. interdũ. §. fi. & si quis cau. l. & si post tres. & C. de fideiuss. l. sancimus. &. ff. de constit. pe. l. sed & si alia: & de condic. fur. l. parui. Sed contra. l. fi. de condi. fur. sed ibi litẽ suscipere, non rem reddere volebat. Accursius.
o *De bono.* quamuis enim stricto iure pœna cõmissa est, & strictum ius dicit eum omnino teneri post moram: sed quia æquum est taliter eundem hanc pœnam euadere, si obtulit, tale est ac si non fuisset in mora. Accursius Floren. ll. doc.
p *Et æquo.* non stricti iuris, vt teneatur adhuc.
q *Iuris.* scilicet stricti.
r *Par.* id est similis: vt supra ne quis eum qui in ius vocatus. l. ij. & de mino. l. verum. §. fi. & de vsur. l. j. in fi. &. ff. de reg. iur. l. quotiens in vtriusque.
s *Persequitur.* non video.
t *Hæc constitutio.* quæ de perpetuãda obligatione loquitur. Ac.
u *Hæc constitutio.* id est constitutum veterum: vt. ff. proxi. §.
u *Perpetuam obligationem.* mora, vel etiam culpa.
x *Quibus.* id est ad quorum onus. Accursius.
y *Producant.* id est perpetuent. Accursius.
z *Obligationem.* faciendo scilicet moram. Accursius.
a *Accessores.* id est fideiussores. Accursius.
b *Dubium est.* an eorũ facto perpetuetur. Ac.
c *Perpetuare.* in suam personam. Accursius.
d *Tollatur.* occidendo scilicet. Accursius.
e *Itaque.* dixi quę personæ efficiãt perpetuã: * nũc incipit quibus ꝑducantur.
f *Ipsorum.* debitorum, vel fideiussorum.
g *Fideiussoribus.* scilicet secundis.
h *Perpetuant.* scilicet fideiussores primi. & ad hoc. ff. de fideiuss. l. Græcè. §. fi.
i *Causam.* hos articulos duos, scilicet quæ personæ perpetuent, & &c. quibus producãtur: nõ plene ꝑsecutus est: vnde sciẽdũ ꝙ principalis debitor morã adhibẽs perpetua b obligationẽ tam cõtra se & successores suos, quàm cõtra accessores, id est fideiussores & hæredes * eorũ. at fideiussor cõtra se & successores suos, non contra reũ: vt hic, & supra eo. l. mora. §. fi. &. §. pe. & sic patet contra quos perpetuatio fit. Et cõtra perpetuat stipulator, vel ꝑcurator eius denunciãs promissori: vt supra de pet. hęr. item veniũt. §. petitam. vel eorum gestor: c vt supra de vsur. l. si quis solutioni. §. fi.
k *Producat.* i. ꝑpetuet.
l *Accessorẽ.* id est mãdatorẽ. ad quod est. ff. e. l. cũ filius. ij. respõ. &. §. de hære. ven. l. qui filiũ. in glo. ij. Accur.
m *Effectus.* quæreret aliquis, quæ est vtilitas huiusmodi cõstitutionis? ad quod respon.
n *Huius constitutionis.* veteris: vt. ff. §. sequitur. in princip.
o *Possit.* post moram filij mortui. sed cũ adhuc in obligatione sit: quomodo potest pretiũ constitui: vt supra de cõsti. pecu. l. promissor? Respõ. quia & non debitũ pro debito potest cõstitui: vt supra de cõsti. pec. l. j. §. an potest. vel dic, quasi debitum est: cum agẽdo ad hominem, pretium cõsequar. Ac. Flo.
p *Sed & acceptum.* patri propter factum filij. Accursius.
q *Creditur.* ꝑcedente nouatione, id est Aquiliana stipulatione: quæ an fieri possit, sequitur: nouari autem &c.
r *Obligationis.* quod iussu. Accursius.
s *Obligatio.* qua pater nomine filij teneatur. Accursius.
t *Nec pecuniam.* id est interesse. & sic no. interesse non esse in obligatione: vt dixi. ff. de actio. empti. l. j. in prin.
u *Posse.* siue hominem siue pretium stipuler animo nouandi: vt supra de consti. pecu. l. promissor.
x *Si hoc actum.* vt nouetur. & facit infra de noua. l. si rẽ aliquam.

BIU Cujas

SI ita stipuler, *per te non fieri quo minus mihi hæredíque meo vindemiam tollere liceat*? etiam hæredi [a] datur actio. [b]

Electio est creditoris, si verba executiua referantur ad eum. Bartolus.

XCIII. IDEM libro tertio ad Vitellium.

SI sic stipulatus fuero: *per te nō fieri quo minus hominem ex his quos habes, sumam*? [c] electio mea erit. [d]

Incertitudo vitiat stipulationem, nisi ex coniecturis probabilibus declaretur. Bar.

XCIIII. MARCELLVS libro tertio Digestorum.

TRiticum dari [e] oportere stipulatus est aliquis. [f] facti quæstio est [g], non iuris. igitur si de aliquo tritico cogitauerit, [h] id est certi generis, [&] certæ quantitatis: id habebitur [p] expresso: alioquin si cum destinare genus [i] & modū vellet, [k] non fecit: nihil stipulatus † videtur, [l] igitur ne vnū quidem modiū.

Qui stipulatur opus fieri: debet locum exprimere vbi, & talem quòd interſit ſtipulatoris. Bartolus.

XCV. IDEM libro quinto Digestorum.

QVi insulā fieri stipulatur: ita demum adquirit obligationē, si apparet quo in loco fieri insulam voluerit: si & ibi insulā fieri [m] interest eius.

Si debitor occidit seruum debitum ex iusta causa: est ac si alius occidisset sine sua culpa vel dolo: si priꝰ nō erat in mora. Pau.

XCVI. IDEM libro duodecimo Digestorum.

QVi seruum mihi ex stipulatu debebat: si in facinore [n] eum deprehenderit, impune eum occidet: nec vtilis actio erit in eū cōstituēda.

Stipulatio inutilis non nouat præcedentem vtilem. Pau.

XCVII. CELSVS libro vicesimoſexto Digestorum.

SI ita stipulatus fuero, *te sisti*? [&] *nisi stiteris, *hippocētaurum dari*? perinde *erit atq; [si] te sisti solummodo stipulatus essem. [o]

Qui promittit se soluturum pro alio, promittit factum: ideo succedit obligatio ad interesse: secus in eo qui se daturum promittit. Bartolus.

VPossum [p] vtiliter à te ita stipulari: *Titij nomine* [q] *te mihi soluturum* [r] [*spondes*?] neque enim hoc simile est illi, *te* daturum*? [s] sed ex ea stipulatione, dum interest mea, agere [tecum [t]] possum: & ideo si locuples [u] sit Titius, nihil ex hac stipulatione cōsequi possum. Quid enim mea interest [x] id à te fieri, quod si non feceris, æquè saluam pecuniā habiturus sum?

Inter sponsum & sponsam nō valet promissio ex causa lucratiua, quæ in matrimonii tempus confertur. Bartolus.

VSi tibi † *nupsero, decem dare spondes*? causa cognita denegādam actionem puto: nec raro [y] probabilis causa huiusmodi stipulationis est. Itē si vir à muliere

a *Hæredi.* si fuerit prohibitus: licet & ego fuerim impeditus: vt infra eo. l. si sic. vel licet factum meum continere tantum videatur, quòd ego colligens impediar. idem esset & si nomen hæredis adiectum non esset: vt. ſ. de proba. l. si pactum. Accursius.

b *Datur actio.* q. d. non tantum mihi viuenti si prohibear, actio datur: sed hæredi meo datur exceptio.

c *Si sic. Sumam.* id est eligam.

d *Electio mea erit.* videtur quòd contra me fieri deberet interpretatio in ambiguo: sed non est ambiguū. & facit. ſ. de regu. iur. l. in ambiguis. Sed an hæres meus poterit eligere? argumentum quòd non. ſ. eo. l. si stipulatus fuerim illud. Vel dic contra vt ibi, & arg. ſ. de leg. j. ſi sic. §. fi. Acc.

e *Tritícum dari.* Vt tollas infinitas ambages quas hic no. dominus Io. & omnia sine scrupulo vel dubietate procedant, dic casum. Stipulatus sum à vobis triticum. facti est quæstio: quia quæritur de quo intelligatur. nā si habito respectu ad præcedentē cōtractū, cogitauimus de certo: vt verbi gratia si mutuaui tibi triticum bonum: & de illo cogitauimus: valet stipulatio: & id habetur pro expresso. & hoc in prima. Vltimo dicit quòd si stipulor triticum, nō cogitando de aliquo certo, nec ex præcedēti contractu: non valet stipulatio. Accursius.

f *Triticum.* id est segetes, siue bladum. [a] est enim generale nomen ad omne id quod in area feritur. alio modo appellatur per excellēti am frumentum. Tertio modo dicitur meleca &c.

f *Aliquis.* non designato modo, vel genere.

g *Quæstio est.* cum quæritur an valet stipulatio talis. M.

h *Cogitauerit.* stipulator, pmissore forte hoc intelligente. vel dic cogitauerit vterque: quod in idem recidit: veluti cum certū triticum mutuum dedisset, informiter sibi triticum dari stipuletur. nam de eo stipulari videtur: cum ea quæ in præfationibus &c. vt infra eo. l. Titio. & ar. ſ. si certum peta. l. cum quid mutuum.

i *Genus.* puta Africum. vel dic, hordeum puta.

k *Vellet.* in stipula. vel præfatione: & dic modum. i. quantitatem.

l *Videtur.* idem est si nudam traditionē facio, postea determinaturus tit. & causam traditionis: & aliqua ex causa impeditus id non fecero. M. & facit. j. eo. ita stipu. & ſ. de vſur. quod in stipulatione. & C. de do. pro. l. j.

Qui insulam.] CASVS. Si quis stipuletur sibi insulam fieri: debet locum designare in quo fieri eam vult: aliàs non valet stipulatio. Franciscus Accursius.

Insulam fieri. quia locus stipulantis est, non alterius: inuentę sunt enim &c. vt insti. de inuti. stipu. §. alteri. & ſ. eo. l. stipulatio ista. §. alteri. cum enim in facto est: si interest, agit: aliàs nō: vt hic, & supra de re iudi. si quis ab alio. in fi. & facit. ſ. de eo quod certo. l. iij. §. si quis insulam. & sic not. duo fore necessaria vt valeat hæc stipulatio.

Qui seruum.] CASVS. Promisi tibi seruum meum Stichum: postea inueni eum adulterantem vxorem meam. occidi eū. vtrum tenear tibi? Respon. quòd non. Franciscus.

n *In facinore.* vt si adulterare vxorem suam inuenerit. & facit infra de fideiusso. l. capitis. ſ. de pigno. seruum quem. & de lega. j. quid ergo. j. §. si hæres. & supra de pigno. actio. l. eleganter. in fi. & j. de sol. l. qui sibi. §. fi.

Sita stipulatus.] CASVS. Stipulatus sum à te quòd seruum tuum sisteres in iudicio: & si non sisteres, promisisti hippocētaurum. hippocentaurus est animal fictum, nunquam visum in rebus humanis. certe habebitur hæc stipulatio ac si solummodo promisisset seruum sisti sine hippocentauro.

[*POSSVM VTILITER.*] Certū est quòd nemo potest alteri stipulari. Quid autē est si hoc modo dicā: Titi promittis mihi decem quę mihi debet Mæuius? ista stipulatio valet: quia possum agere ad interesse si non satisfecerit. si tamen Mæuius pro quo promisit Titius, est locuples: nihil possum à Titio petere. nihil enim interest mea dari à Titio, cum Mæuius sit sufficiens. [*SI TIBI NVPSERO.*] Vide glo. super verbo, raro. Franciscus.

o *Essem.* pro non adiecto enim habetur, cū nihil sit: & ideo ad interesse agitur ex stipulatu: vt & infra eo. l. si stipulatus fuero. §. fi. & supra eod. l. quotiens quis. inutilis ergo adiectio non vitiat. ratio legis est: quia si secunda teneret, tolleretur prima iure nouationis: vt supra tit. j. l. obligationum fere. §. fi. verū est iure isto. hodie secus: vt. C. de noua. l. fi. §. fin. nunc autem quia non tenet, non nouat: vt infra de noua. l. nouatio autem.

p *Possum* not. quòd in isto. §. not. differentia inter istas stipulationes, scilicet quando stipulor te curaturum quòd mihi decem soluantur: & illam, promittis te illi daturum.

q *Nomine.* qui decem mihi puta debet.

r *Soluturum.* subaudi, si nō curaueris illū mihi soluere: vt. ſ. eo. l. illa. §. j. & sic non obest. C. de fideiusso. l. iure nostro. & l. non recte. bene enim curas si reum locupletem das: vt. d. l. illa. Accur.

s *Daturum.* id est cum stipulor illi te daturum. videbatur autem simile: quia sicut hæc est inutilis quando alteri stipulor: ita hæc quando promittis alium daturum. sed certe non alium sed te daturum promittis.

t *Tecum.* neque minus ex illa, illi te daturum, si mea interſit: vt supra eo. l. stipu. ista. §. si stipuler. versi. si quis insulam. & infra eo. l. liber homo. ij. §. fi.

u *Locuples.* & per omnia idoneus: & etiam ex facilitate conueniendi. quid enim si aberat vltra mare: vt argu. ſ. qui satisdare cogantur. l. ij. in principio?

x *Interest.* quare [b] non videtur se obligare, nisi in casu cum debitor tuus ad inopiam peruenit. M. & facit. ſ. de re iudi. l. si quis ab alio. & infra eo. l. decem. & l. si quis stipula. §. fina.

y *Nec raro.* si habes, raro: dic, bene dico denegari cū causæ cognitione: non vero indistincte. nam quandoque valet, & frequēter. quando ergo valet, & quādo non? Respon. si ex causa dotis & donationis propter nuptias fiat, valet ante matrimoniū & post: vt. C. de dona. ante nupt. l. si constante. Item pro arris matrimonij contrahendi: vt. C. de sponsa. l. mulier. Item in casu, quem

Possum [*] *Flo. stete-ris*

Flo. proinde

Titiū Fl.

† *Scriben. no. istū textum pro singu. ad hoc, quòd pactū appositum per mulierē de lucrando aliquid si contraheret matrimoniū cū taliz non valet: & hoc sanè debet intelligi vt adhibeatur causæ cognitio. Bolo.*

b *aliàs, quasi.*

BIU Cujas

Promissio ex causa lucratiua an & quando valeat inter sponsum & sponsam, quãdo causa illa lucratiua in matrimonii tempus confertur

quem habes.j.eo.l.ex ea.§.j.Item ex causa donationis inter spõsos:vt supra de dona.inter virum & vxo.l.si. Econtra non valet, quando donatio fit in casu futuri matrimonij: vt hic. &.C. de dona.ante nup.l.quod spõsæ. Vt enim ipsam mulierẽ nõ possum stipulari: vt.j.eo.l.Titia.&.C.de inuti.stipu.l.ij.ita nec in cõditione alterius stipulationis potest apponi. sed Io. dixit nõ valere etiam si causa dotis vel donationis ꝓpter nuptias fiat,si proponatur conditio si nupsero: vt hic. & dic nec raro, id est nunquam.aliàs litera est:nec rara &c. quã expone vt ex prædictis patet.

a *Stipulatus est.*scilicet actionem denegãdam, dico,repete secundum ea quæ in cõtrario casu modo dixi.Accur.

EXistimo.]CASVS. Habeo fundũ quẽdam:quem timeo forte perdere:ideo volo mihi ꝓuidere: & stipulor à te hoc modo:Titi,ꝓmittis mihi dare fundũ talẽ qui nũc meus est, cũ meº esse desierit? an talis stipulatio valeat? Respõ. quòd sic. Item posũ à te stipulari viã ad fundũ aliquẽ qui tẽpore stipulationis non est meus:& hoc probat duobus exẽplis. Primo si hæc superiora vera non sunt:sequeretur quòd si stipulatus sim fundum alienum sub cõditione,& pendẽte conditione interim mihi donatus aut legatus sit,quòd perimeretur stipulatio: quod tamen esset incõueniens:cũ possit fundus ille iterũ nõ meus fieri. Aliud exemplum ponit ibi,sed si &c.& est tale:quia si prędicta vera non essent,sequeretur quòd si dominus ipse fundi stipularetur viã sub conditione,quòd fundo alienato extingueretur stipulatio: est tamẽ & hoc incõueniens &c.[EX HAC STIPVLATIONE.] Pone casum vt.ẽ.eo.l.si ita stipulatus essem.Fran.

b *Conditione.* si desierit esse mea:vel si nauis ex Asia venerit: vt & supra eod.l.si rem.& de leg.j.cætera.§.tractari.versi.sed si sub conditione.

c *Non sit meus.* quia potest fieri meus, & non erit tunc seruitus constituta:sed debita: vt in contra.ẽ.cõmunia prædi.l.j.Sed obiicitur:si stipulatio non capit vires ex præsenti,nullius momenti est:vt &.j.de stipu.ser.l.vsufru.Respon.hoc verum est cum viribus deficitur ratione personæ:secus si ratione rei:vt hic.

d *Aut si.* nam si supradicta non possent fieri : sequeretur quem non posse stipulari sub conditione:quod inconueniens esset.

e *Non est.* quòd valeant prædictæ stipulationes. aliàs deest nõ: & tunc dic, quod si hoc &c. scilicet quòd valet stipulatio prædicta:& in idem recidit.si non valeat dico,hęc incõuenientia sequuntur.Accursius.

f *Stipulatio.* quod inconueniens esset. M. cum posset fieri non meus existente conditione.Item sequitur hic aliud inconueniẽs: quia si fundi &c.

g *Sed si fundi.* ponit aliud exemplum inconuenientis.

h *Stipulatus fuerit.* fundo suo.

i *Stipulatio.* similiter,quod verum non est: cum existente conditione possit esse suus.

k *Maximè.* sequitur inconueniens.Accursius.

l *Resolui putant.* generaliter,cum fallat:vt.j.eo.pluribus.§.& si placeat. & infra de regu. iur.l. in ambiguis.§.j. ita quòd ibi qui stipulatur viam sub conditione fundo suo, alienato fundo ante condi.non irritatur stipulatio medio tẽpore inter factam stipulationem,& conditionis euentum,cum meus sit cum condi.exiterit,quia in stipulatione tempus contractus inspicitur : vt.j.eo. continuus.§.cum quis.&.j.de stipu.seruo.l.vsufru. & facit.ẽ. de serui.pro parte.& facit.ẽ.eo.l.si filius.in prin.Accur.

m *Consistere.* quod falsum est, id est quæ regula non est vera semper.Accursius.

eo modo non in dotem stipulatus est.a

Quando est impedimentum mixta consideratione rei & personæ, valet stipulatio si impedimentum cessat tempore existentis conditionis.Bar.

XCVIII. MARCELLVS libro vicesimo Digestorum.

EXistimo posse id qđ meum est, sub conditione b stipulari: item viã stipulari ad fundũ posse,quãquam interim fundus nõ sit meus. c aut si d hoc verum non est, e & alienum fundũ sub cõditione stipulatus fuero, isq; ex lucratiua causa meus esse cœperit: cõfestim perimeretur stipulatio. f Et si fundi g dominus sub cõditione viam stipulatus fuerit, h statim fundo alienato euanescit stipulatio i: & maximè k secũdum illorum opinionem,qui etiã ea quæ rectè constiterunt, resolui putãt, l cum in eũ casum reciderunt à quo non potuissent consistere. m

Stipulatio facti habentis factum successiuum, committitur ad particulare interesse statim quando quis fuit in mora inchoãdi: licet non transierit totum tempus quo potuit perfici.Bart.

ꝟ Ex hac stipulatione, *insulã fulciri spondes?* quando nascatur actio, q̃ritur. Et vtiq; non est expectãdũ vt ruat. Nec enim nihil stipulatoris n interest, fultã [insulam]potius esse,q̃ nõ esse:nec tamen rectè o agetur, si nõdum præterierit tẽporis tantum,quo fulcire potuerit redemptor.

Obscuritas omnimoda vitiat stipulationem:& si potest interpretari, interpretatur pro promissore:sed vbi verba sunt clara,interpretationem non recipiunt.Bart.

XCIX. CELSVS libro trigesimooctauo Digestorum.

QVidquid p † astringendæ obligationis[causa dictũ] est q: id nisi palã verbis exprimitur, omissum[esse]intelligendum est:ac ferè secundum promissorem r interpretamur: quia stipulatori liberũ fuit verba latè s cõcipere: nec rursum t non valere.si autem interpretari potest,interpretabor.Accur.

q *Dictum est.*id est dicendum,secundũ quosdam:& hoc propter hoc quod sequitur:nisi verbis exprimatur: quod significat in futurum &c.sed nõ oportet sic exponi.nec enim dicit simpliciter, nisi verbis expressis exprimatur:sed addit palam,id est euidentibus & manifestis verbis, vt si quis stipuletur à magistro nouo brocar.sua,putans omnes rationes in hoc cõprehendi:non tenetur quidẽ magister nisi ad hoc broc.vel fundũ,vel vinum in genere:& hoc propter nimiam obscuritatem : vt.j.eo.ita stipu.vel quando constat dissensisse:vt.ẽ.eo.inter stipu.§.si Stichum.

r *Secundum promissorem.* hoc in eo casu intelligendũ est,quãdo dubitatur quid actũ sit,& duorũ modorũ vtroque potest valere stipulatio : vt quia vnus dicit se sensisse de albo Sticho : alter de nigro.tunc enim accipiendũ est quod promissor elegerit:vt no. ẽ.eo.l.stipulatio ista.§.in stipulationibus.vel hominẽ in genere, vbi non est tanta obscuritas:ideoque valet:& quẽlibet dando liberatur:non tamen talẽ quem habere nõ expediat,vt subiicit:& sic addit,aut &c.nec rursus promissor &c. vtputa ꝓmisit omnia vasa sua,& dicat se tantũ de vitreis intellexisse: vel de vilissimis seruis,cũ omnes suos seruos ꝓmiserit.vel dic secundo,q aut &c. prosequatur eundẽ casum,& corrigat præcedẽtia.Itẽ & quod dicit:nec rursus &c. potest secundo intelligi.s. quòd promisit seruum,postea elegit:& iterũ velit variare.nã non potest : licet sua interest.Sed tunc est cõtra.j.eo.l.qui ex pluribus.&.l.eũ qui.§.j. Sed dices quòd in illis legibus habebat electionẽ ex vi verborũ stipulationis, seu ex natura alternatiuæ : quia illud aut illud fuit stipulatus,sed hic non habuit ideo electionẽ:sed quia dubitabatur de quo senserit. sed secundũ primum intellectũ prædictæ.ll. nõ ob.Item ad id quod dicit stari dicto promissoris, est cõtra.j. eo.si mihi.§.si stipulatus. Solu.speciale est in veste:maxime cum omnẽ vestem stipulatus erat quæcũque muliebris esset.Ir.immo ideo est illud:quia significatio verborũ facit pro stipulante:licet promissor fœminea veste vtatur:vt.j.proxi.respon.Item contra ad idem.ẽ.qui satisda.cogã.de dic.Sol.vt ibi.Itẽ in iudicio secus: vt.ẽ.eod.inter stipu.§.si Stichũ.& est ratio vt ibi.item facit.j.de verbo.sig.l.nepos Proculo.&.ẽ.de contrahen. empt.l.Labeo.& de actio.empt.si seruus.Sed argu. contra in prin. huius.l.ẽ.si ceteta.l.cum quid. sed ibi est de natura negotij, id est contractus mutui:quod intellige tacite.

s *Latè.* id est aperte.

t *Nec rursum.* id est econtra.

n *Nihil stipulatoris.* aliàs est, nonnihil interest:id est aliquid interest:cũ nemo inhabitare velit. aliàs deest nihil,& tunc dic,bene dico non expectari post ruinam:quia si id expectaretur,vt dicebant quidã,ergo non cõmitteretur:quia sicut non cõmitteretur ea fulta & postea ruente:sic & ea nõ fulta,& sic nõ interesset fulta vel nõ fulta:quod non debet esse.

o *Nec tamen rectè.*quãti interfit perfectã esse: sed non inchoatã:vt.ẽ. eo.stipulationes.ij.§. si quis. & facit.ẽ.eo.si ita stipulatus essem.

Quidquid astringẽdæ. Pone casum secundũ glo.ij. super ver.dictum. [SI STIPVLATVS.] Sum à te stipulatus cẽtum si intra annũ Romã non ieris.non possum agere nisi anno præterito.Fran.

P *Quidquid.*dic quòd quidquid fuit stipulatione vallandum:si nõ est stipulatione vallatum,habetur omissum: aut certe si obscurum est, interpretabor secundum promissorem, si potest secũdum eius voluntatem valere.sed si non potest secũdum eius volũtatem ipsius valere, interpretabor pro stipulatore si valere potest.vel dic aliter quòd si sit obscurũ, omnino

BIU Cujas

a *Actum.* facit. C. de dona. si quis argentum. §. j.
b *Verba sunt.* Possunt enim trahi ad singula eiusdē biennij tēpora, vt cùm vna die vel secūda vel tertia non ascēderis, verū sit te non ascendisse. & facit insti. eo. §. omnis stipul. versi. in diem.
c *Non ascendisse.* scilicet in aliqua parte biennij. Accursius.

Conditio. CASVS. Promisi tibi decem aureos si imperator anno proximo prēterito Romæ fuit. certe ista conditio quę relata est in præteritum, statim facit valere obligationem: aut statim eam non valere ostenditi: sicut illa quæ confertur in præsens tempus, vt dicēdo, si imperator Romæ est, promitto. Fran.
d *In præteritum.* puta si Titius consul fuit. Ac.
e *Perimit.* id est consistere nō permittit. similis improprietas est infra eo. decem. & ibi, Eruisti animam meam de inferno inferiori. & facit. ē. si cer. pet. l. cum ad præsens. & de iniusto testa. cum in secundo. §. j. &. j. eo. si ita stipulatus fuero hanc. & insti. eo. §. ex cōditionali. Accursius.
f *Pvberes sine curatoribus.* id est nō habentes curatores. R. & M. & sic est hoc ex parte subiecti.
g *Obligari.* licet iuuētur restitutione, & sic soluetur cōtrarium. C. de in integ. resti. mi. si curatorem. Alij dicunt quòd naturaliter non ciuiliter obligantur, sed tunc non egerent restitutione. Accur.
g *Obligari.* ciuiliter & naturaliter.

Venditores. CASVS. Titi⁹ & Seius vendiderunt fundū quendam Sempronio, & promiserūt emptori de euic. & vltra promiserunt restituere expensas quas faceret Sempro. in lite cū ageretur contra eum de proprietate fundi huius. post pretium exolutum venit vnus venditorum, & petit partem pretij sui à Sempronio. Sempronius probat solutum esse totum pretium. sic victus est venditor. post hoc venditor iste petit sumptus litis quos sibi dicit deberi ex stipulatu. quæritur, an sibi debeantur? Respō. quòd non: quia stipulatio facta de sumptibus litis reddendis, intelligitur tantum causa euictionis. Fran.
h *Eius.* scilicet emptoris. Accursius.
i *Interesset.* si res euinceretur.
k *Adgnituros.* Quid si nō essent promissi tales sumptus in causa, licet res non sit euicta? Respō. potest dici quòd nihilo minus præstari debent etsi non sint promissi: quia & hoc sit interesse: vt arg. ē. de lib. leg. l. pe. lex ista tamen arg. est contra. secundum Io. sed dic vt. C. de euic. l. j. Accur.
l *In lite.* de rei proprietate.
m *Fecisset.* emptor. Accursius.
n *Vocauit hæredes.* emptoris. Accursius.
o *Causæ.* motæ ad pretium, non super re euincenda. Accur.
p *Esset.* quod in dubio præsumeretur.
q *Ex stipulatu.* quia non fuit mota quæstio proprietatis, sed pretij. ad quod est. j. eo. l. si ita quis in fi.
r *Exsolutum.* scilicet venditoribus.

promissor ferēdus est, si eius interēerit, de certis potius vasis fortè, aut hominibus actū [a] [esse.]

Non dicitur quis non fecisse, quousque finitum est tempus intra quod fieri potest. Pau. de Cast.

¶ Si stipulatus hoc modo fuero, *si intra biennium Capitolium non ascenderis, dari?* non nisi præterito biennio rectè petam. Nam etsi ambigua verba sunt, [b] sic tamen exaudiuntur, si immutabiliter verum fuit te Capitolium non ascendisse. [c]

Conditio de præterito, vel de præsenti, nō suspendit. Bartolus.

C. MODESTINVS libro octauo Regularum.

CONditio in præteritum, [d] non tantum [in] præsens tēpus relata, statim aut perimit [e] obligationem, aut omnino non differt.

Adultus non habens curatorem, naturaliter & ciuiliter potest obligari. Pau.

CI. IDEM libro quarto de Præscriptionibus.

PVberes sine curatorib⁹ [f] suis possunt ex stipulatu obligari. [g]

Qui promittit sumptus factos in lite de re: non tenetur ad sumptus factos in lite de pretio. Bartolus.

CII. IDEM libro quinto Responsorum.

VEnditores emptori cauerant pro euictione quanti eius [h] interesset. [i] sed & specialiter se adgnituros [k] si in lite [l] mota sumptus fecisset, [m] emptori stipulanti promiserant. post mortem emptoris vnus ex venditoribus ad iudicium vocauit [hæredes, n] pretium sibi deberi dicens: hereděsque eius, sumptus * in defensione causæ [o] factos, cum probarent pretiū solutum fuisse, ex stipulatione petebant. Modestinus respondit, si * eas impensas vēditores promisissent, quæ ob litem de proprietate institutā factæ essent, [p] minime ex stipulatu [q] peti posse quod erogatum esset, dum alter ex venditoribus pretium quod iam fuerat exsolutum, [r] petit.

Liber homo, vel fundus hostium, in stipulationem deduci non potest. Bart.

CIII. IDEM libro quinto Pandectarum.

LIber homo in stipulatū deduci non potest: [f] quia nec dari [t] oportere intēdi, nec æstimatio eius præstari [u] potest, nō magis quàm si quis dari stipulatus fuerit mortuum hominē, [x] aut fundum [y] hostium.

Sufficit contractum impleri à contrahēte, vel ab alio eius nomine. Bar.

CIIII. IAVOLENVS libro vndecimo ex Cassio.

CVm seruus pecuniā pro libertate pactus sit, & ob eā rem reū dederit: quāuis seruus ab alio [z] manumissus est, reus tamen rectè obligabitur: quia nō queritur à quo manumittatur, [a] sed vt manumittatur.

Vna ex rebus alternatiuè debitis oblata, post eius interitum debitor liberatur. Bar.

CV. IDEM libro secundo Epistolarum.

STipulatus sum Damam aut Erotem seruum [b] dari. cum Damam dares, [c] ego quo minus

f *Liber homo. Non potest.* aliud in emptione. R. vt. ē. de contrahen. empt. l. liberi. Accursius.
t *Nec dari.* cum non possit fieri accipientis. ad quod est institu. de inuti. stipu. in prin. Accursius.
u *Præstari.* cum liber homo non recipiat æstimationem: sed quandoq; vt seruus æstimatur: vt not. ē. eo. l. si seruum. §. de illo.
x *Hominē.* in casibus hoc valet: vt. ē. eod. inter stipulantem. §. pe. *Flo. hæredes ei⁹, qui sumptus*
y *Aut fundū.* qui dari nō potest. sicut enim à conuersatione nostra exēpti sunt ipsi: ita res eorum: sed tamen legari potest fundus hostiū: [a] vt. ē. de leg. j. ab omnibus. §. in testamēto. versi. etiam. &. l. id quod. &. l. seruus. & est ratio: quia in stipulatione præsens tempus &c. Item secus in seruo nostro ab hostibus capto: vt. ē. de act. emp. l. fi. ADDITIO. Iste intellectus procedit sine scrupulo, secundum scribētes, licet in se bonus sit, tamen non conuenit verbis literæ, secundum Ia. *Flo. si in eas impēsas vend. fuerunt quæ. a Die quòd idē est in vltimis volūtatib⁹, quod in cōtractibus, scilicet quod fundū hostium qui nūquā fuit noster, neq; promittere neque legare potūt pure. sed si fuit noster semel, & legare & promittere possunt: vt in iuribus in glo. alleg. secundum Bart.*

CVm seruus. CASVS. Stichus seruus meus promisit mihi. xxx. aureos si eū manumitterem: & pro hac summa dedit mihi expromissorem. Stichus iste ab alio manumititur quàm à me. vtrum expromissor teneatur mihi in. xxx? Respon. quòd sic, quia nō quæritur &c. intellige tamen quòd opera mea sit Stichus iste manumissus. Fran.
z *Ab alio.* veluti hærede instituto iussu ei⁹ qui manumissurum se promisit. M. & sic voluntate aut facto eius, vel facto forte quasi mediator acceperit pecuniam, ita quòd adiuuaret eum vt manumitteretur. aliud si iam manumissus erat vel liber: vt. ē. de condi. cau. da. l. iij. §. si liber. &. §. si quis. Accur.
a *Manumittatur.* opera accipientis. Ioan. & sic non bene colligitur hic generale. nō refert à quo, pro quo tamē. ſ. generali sunt hæc arg. ē. de senato. l. senatoris filium. §. neque. & de inoffi. testa. posthumus. §. si quis ex. &. ē. quemadm. testa. ape. l. antepenul. §. j. &. ē. de vsuca. l. naturaliter. & de fideicom. lib. l. generaliter. &. C. de preci. impe. offeren. d. vniuersis. &. ē. de peti. hęre. item veniūt. §. petitam. versi. à quo. &. j. eo. à Titio. &. C. de natu. libe. l. si quis nat. in fin. &. ē. manda. l. si vero nō re. §. si filio. &. ē. de aqua quoti. & æsti. l. j. §. quæsitum. Sed arg. contra. C. de inoff. testa. scimus. §. repletionem. b Accursius.

b Versi. est in. §. 1. in fi.
c Immo intellige text. propriè dares, id est actualiter offerres: quia ad cōstituēdū creditorē in mora, requiritur realis & actualis oblatio. l. acceptam. C. de vsuris. secūdum. P. & Ias.

Tipulatus. CASVS. Stipulatus sum à te Stichum seruum aut Pamphilum seruum, electio est tua promissoris quem velis dare. tu offers mihi Stichum. nolo eū recipere. qui post hoc moritur. an possim contra te agere ad Pamphilum? Respon. quòd non: quia per debitorem nulla est mora facta, & ideo liberatur cum obtulerit quod debebat. Fran.
b *Seruum dari.* electione tibi promissori seruata, quam per legem habebas. Accursius.
c *Dares.* [c] id est dare velles. & sic ponitur. ē. de cōtrahen. emp. l. si *mihi bibliothecā. &. ē. de condi. & demon. l. pater Seuerinā. j. respon. & de iure do. si rem æstimatam.

Labeo scribit, si mihi.

a *Habere.* Erotis nomine. Accursius.
b *Non esset.* scilicet per creditorem. Accursius.
c *Debebat.* scilicet debitor. Accursius.
d *Continuo.* mortuo vel aliàs perdito seruo, secũdum Io. & hoc ipso iure. secus si in genere debeo hominem, & Stichum offeram qui postea perierit: qa per exceptionem liberor, cũ Stichus in obligatione non esset: vt argu. ff. de leg. j. huiusmodi. §. ij. & de leg. ij. statuliberũ. §. Stichũ. Item est pro illa falsa opi. quæ est. ff. de adquiren. possess. l. iij. §. in amittenda.
c *Liberari.* protinus, id est cum exhibet. a & facit. j. de sol. l. qui decem. in prin. & l. si debitor. &. C. de condi. inser. l. cum quidam. in fine. & ff. de arbi. Celsus. in fi. & ff. de cõtrahen. empt. l. si in emptione. §. pe. Accur.

a *Subaudi secuto interitu: vel aliàs perdito seruo. secundum Iaſ.*

Qui ex pluribus.] CASVS. Habebam tres fundos vocatos eodẽ nomine, scilicet Corneliano: promisi tibi fundum Cornelianũ sine aliqua alia demõstratione. certe videor tibi incertũ promisisse. ratio, quia possum dare tibi quem voluero: & volũtas mea est in pẽdenti, donec soluã vnũ ex his fundis. Fran.

f *Qui ex pluribus fundis.* Seianis. Accur.

g *Fuerat.* Seianum. ADDITIO. Erãt tamen separati regionibus & terminis. aliàs si dominus vnum fundũ in plures partes diuisisset gratia commodioris culturæ, promittẽdo fundũ Seianũ, præsumitur totũ promittere. & ita intelligitur l. Gaius. §. Titius. de leg. ij. Pau. & Iaſ.

*Flo. adit hæres filius

h *Nota.* alia, sed dicẽdo: promittis fundum Seianũ? & sic nõ ob. b ff. de iure do. cũ post. §. gener. &. j. eod. ita stipulatus.

b *Quia in cõtrariis stipulatio fuit facta in genere generaliſſimo, hic in ſubalterno.*

i *Voluerit.* Nota quòd vbi duobus modis potest valere contractus, & incertum est de quo senserint contrahẽtes: electio est ꝓmissoris. c & illud quod voluerit promissor, intellige etiam leuissimum. arg. ff. de le. j. apud. * §. scio. Sed arg. contra. ff. de leg. j. qui duos. Accur. ADDITIO. Dic ꝙ ibi loquitur in legatis, & sic in vltimis voluntatibus: in quibus electio est legatarij: & sic creditoris: vt no. gl. magistra. in. l. Lucio. de le. ij. sed in contractibus electio est creditoris: vt hic, secundum Bartolum & Iaſo.

c *Electio in dubiis eſt ꝓmiſſoris: ſecus autem in generali promiſſione & in indefinita: vt nota. in. l. ſicut. ff. de ſer. & an & quando ſit electio p̃miſſoris, & quãdo creditoris: vide Gui. de cũg. in. l. cũ hæreditas. nu. 1. cũ his quæ notaui ad eũ ibi & apoſtil. in verſi. eſt electio debitoris. C. de peti. hær.*

k *Soluatur.* quia sæpius voluntatem mutare potest etiam post sententiam, secundum quosdam: vt. j. eo. eum qui. §. fi. & ibi not. aliud in legato: vt. ff. de lega. ij. l. statuliberum. in fi.

* *Idem Iul.*

VTrum turpem.] CASVS. Pater adoptiuus potest aliquid accipere à filio suo adoptiuo vt eum emãcipet: nec est de hoc acciperẽ, in mora fui. mortuus est Dama. an putes me ex stipulatu actionẽ habere? a Respondit secundum Massurij Sabini opinionem, puto te ex stipulatu agere non posse. nam is rectè existimabat, si per debitorem mora non esset b quo minus id quod debebat, c solueret: continuo d eum debito liberari. e

In obligatione generis ſubalterni eſt electio debitoris: & poteſt variare vſque ad ſolutionem. Bartolus.

CVI. IDEM libro sexto Epistolarum.

QVi ex plurib⁹ fundis f quibus idem nomen impositum fuerat, g vnũ fundum sine vlla nota h demõstrationis stipulatur, incertum stipulatur: id est eum fundum stipulatur, quem promissor dare voluerit. i tandiu autem voluntas promissoris in pendenti est, quãdiu id quod promissum est soluatur. k

Valet promiſsio facta pro aliquo emancipando. Bartolus.

CVII. IDEM libro octauo Epistolarum.

VTrum turpem talem stipulationẽ putes, an non, quæro: Pater naturalis l filium quem Titius habebat in adoptionẽ, hæredẽ instituit si patria m potestate liberatus n esset. pater eũ [filium] adoptiuum non aliàs emãcipare voluit, quàm si ei dedisset o à quo stipularetur, certam summam si eum manumisisset. p post emancipationem adiit * hæreditatem filius. petit nũc pecuniam pater q ex stipulatione supra relata. Respondit: Non puto turpem esse causam stipulationis, vtpote r cum aliter filium emancipaturus s non fuerit. nec potest videri iniusta causa stipulationis, si aliquid adoptiuus pater habere voluerit propter quod à filio

A stipulatio facta turpis. h. d. l. in se ponit casum ad longum. Franc.
l *Pater naturalis.* & legitimus.
m *Si patria.* sub hac conditione. M.
n *Liberatus.* facit. C. de inoffi. testa. l. filiis.
o *Dediſſet.* scilicet aliquem reum. M.

post emancipationẽ magis curaretur. t

Stipulatio concepta ſub conditione quæ pendet ex facto certæ perſonæ, valet: & vbi diuerſitatis ratio reddi non poteſt, idem ius eſt. Bartolus.

CVIII. IDEM libro decimo Epistolarum.

ATitio ita stipulatus sum, *ſi qua mihi nupſerit, decem dotis eius nomine dare ſpondes?* quærebatur an consistat talis stipulatio. Respondit. Si stipulãti mihi dos ita promissa est: *quancumque vxorem duxero, dotis eius nomine centum dare ſpondes?* nihil in causa est quare ea pecunia cõditione expleta non debeatur. Nã cum conditio etiam ex incertæ personæ facto u parere x obligationem possit, veluti, *ſi quis y in Capitolium aſcenderit, decem dare ſpõdes? ſi quis à me decem petierit, tot dare ſpondes?* cur non idem & in dote promissa respõdeatur, ratio reddi z non potest.

Stipulatio in voluntatem promiſſoris cõferri non poteſt. Ia.

VNulla promisio potest consistere quæ ex voluntate a promittentis b statum capit.

In alternatiua ſummarũ inſpicimus id quod eſt minus: in alternatiua temporis inſpicimus id quod eſt longius. Bar.

CIX. POMPONIVS libro tertio ad Quintum Mucium.

SI ita stipulatus fuero, *decem aut quindecim dabis?* decẽ debentur. Itẽ si ita: *poſt annũ aut biẽnium dabis?* post bienniũ debentur: quia in stipulationibus id seruatur, vt quod minus c esset, quódque longius, d esse videretur in obligationẽ deductum. e

In contractibus non eſt locus iuri accreſcendi. Bartolus.

CX. IDEM libro quarto ad Quintum Mucium.

SI mihi & Titio in cuius potestate nõ sim, † stipuler decem: non tota decem, sed sola quinq; mihi debẽtur. pars enim aliena [in obligationẽ] deduci-

p *Manumiſiſſet.* id est emancipasset, & ita factum est. M.
q *Pater.* quondã adoptiuus.
r *Vtpote.* in lib. R. vtique. alias, vtpote.
s *Emãcipaturus.* spõte. verũ cogi posset officio iudicis: d vt. ff. de d condi. & demon. si cui. & de adop. l. nonnunquam. non autem iure actionis: vt. ff. si tab. testa. nul. extat. l. filius. * emã-
t *Curaretur.* id est magis eum timeret: vt frequenter senes dicunt: operas tamen ei imponere non potest: vt. ff. si ter. à paré. quis fue. manu. Tre l. j. §. si parens. &. l. penul. Accursius. cura-

ATitio.] CASVS. * Possum stipulari decem sub cõditione, si quancũque vxorem duxero, dabis mihi cẽtũ? sicut possum stipulari generaliter, si quis in Capitoliũ ascẽderit cẽtũ dabis? [NVLLA.] Planus est. Fran.

u *Perſonæ facto.* pendens. Rog.
x *Parere.* id est contract⁹ parit obligationẽ conditione existente. ad quod est. ff. de cõtrahen. empt. l. hæc vẽditio.
y *Si quis.* aliud simile. Roge.
z *Reddi.* Nota quòd vbi in diuersis factis nõ potest ratio diuersitatis reddi, idem ius statuendum est: vt. ff. de iniust. rup. test. l. iij. §. sed & hi. &. C. de inoff. do. l. pe. &. ff. ad leg. Aquil. l. illud. & instit. de leg. pa. tu. &. C. de libe. præte. l. j. Accur.

a *Ex volũtate.* expressa, sed tacita sic: vt promittis c mihi decem si e ascenderis Capitoliũ? & supple hic, tantum. Item contra. ff. eo. cẽtesimis. §. si ita. sed ibi § non fuit expressa. Item facit. ff. tit. j. l. sub hac. f Accursius.

b *Promittentis.* vel etiam stipulantis.
c *Si ita ſtipulatus. Quod minus.* scilicet in summis.
d *Longius.* in tempore.
e *Deductum.* facit. ff. eo. si ita stipulatus fuero. & infra de fideiuſ. l. inter eos. in princip. & infra de reg. iur. semper in obscuris. & de arbi. diem. §. si plures. &. ff. eo. inter stipulantẽ. §. si stipulante. & de lega. j. si ita sit. §. fin. & ibi no. glo. fin. & de leg. iij. numinis. &. j. de pœ. l. si præses.

SI mihi. Certũ est quòd nemo potest alteri stipulari. Ponamus sic casum: Ego sum stipulatus decẽ mihi & Titio in cuius potestate non sum. quæritur hic, quantum mihi debetur? Respon-

quòd

quòd quinque tantum. nam pro his quinquè tantū consistit obligatio:in aliis quinque non potest cōsistere:quia nemo alteri stipulari potest,nec mihi accrescit altera pars scilicet quinque.[*SI STIPVLATVS.*] Vtebaris aliquo tempore veste muliebri. sum à te stipulatus vestem tuam muliebrem. tu dicis te nullam habere:ego dico quòd immo habes vnam quā soles portare. tu replicas,& dicis illā nō esse muliebrem, ex quo eā portabas qui vir es. q̄situr hic,quid iuris sit, quomodo interpretabimur hanc stipulationem?Respond. secundum mētem ipsius stipulantis,non secūdum mentem promittentis. vide si solitus est promissor aliquando portare vestem muliebrē, certe illā debebit soluere.Franciscus.

a *Quā extraneo.* no. de extraneo.

b *Non augeat.* sed nec minuat. Sed contra.ſ. de contrahen. empt.l. fundus ille. Solu.[a] ibi bonæ fidei, hic stricti iuris: vel ibi obesset venditori volenti totum vendere emptori: sed hic nihil obest stipulatori habenti obligationē pro parte: nec promissori, sed adest. & facit contra supra eod.l. eum qui ita. in princip.&.l. stipulatio ista.§.alteri.versi.in stipulationib[b].&.§. eū. Solu. vt ibi. Item facit insti.de inuti.stipu.§.si quis.& in authen. vt cū de ap.cog.§.fin.col. viij.Accursius.

c *Debet.* immo ad nullius, sed ad rei veritatem, vt subiicit. & sic non est cōtra supra eo. l.quicquid. vel solu.vt ibi. nec est cōtra supra de reb.du.l.cum quæritur.quia & ibi erat dubium:vt supra eo.l. stipulatio ista.§.in stipulationibus.Accursius.

d *In re.* id est in veritate.Accursius.

e *Senserit promissor.* occulte,& contra omnem verborum significationem.Accursius.

f *Muliebri.* & ideo eā virilem dicebat:& ideo dare nolebat.Ac.

g *Debebitur.* nisi eam nominatim exceperit.sed aliud in legato, in quo nō continetur : vt.ſ. de auro & argen.lega. inter vestem. nam ibi voluntas legantis,non legatarij,inspicitur.Accur.

h *SI stipulatus fuero per te. Sic accipi.* vt cōmittatur vtroque casu,& cum me,& cum vxorem meam prohibeas.ad quod est supra de vſu & habi.l.cæterū. & de ser.leg.l.pater.& de preca.l. penul.& de iti.actúque priua.l.veteres.& de rit. nup.l.j. & de vi & vi arm.l.j.§.si quis vi me.

SI quis stipulatus.] *CASVS.* Istud principium.l.pulchrum est, & breuiter hoc intendit : quia facit differentiam inter stipulationem,dabis quem volam:& istam,dabis quem voluero:quia prima,scilicet,quem volam,habet talem potestatē quòd licet semel elegero,possum mutare voluntatem:& aliūm eligere. sed in hac,si voluero : secus est:quia si semel elegero, non possum amplius mutare voluntatem,& intelligitur ante susceptum iudiciū. [*SI QVIS ITA.*] Glo.ponit casum.Fran.

i *Ipse vellet.* stipulator.Accursius.

k *Quem volam.* Quare magis in vno quàm in alio,grammatici certant. Io. nam habebant Græci verbum infinitum quoddam, in cuius locum ponitur verbum hoc,volam,& secūdum eos poterat mutare volūtatem:inde est & quòd hic mutet, secundū M.

tur : vt quod extraneo[a] inutiliter stipulatus sum,non augeat[b] meam † partem.

Quando verba sunt clara pro stipulatore, interpretationem restrictiuam non recipiunt. Bartolus.

¶ Si stipulatus fuero de te, *Vestem tuam quæcumque muliebris est, dare spondes?* magis ad mentem stipulantis, quàm ad mentem promittentis id referri debet:[c] vt quid in re[d] sit,æstimari debeat, non quid senserit promissor.[e] Itaque si solitus fuerat promissor muliebri[f] quadam veste vti,nihilo minus debebitur.[g]

Contractus stricti iuris recipit interpretationem extensiuam, quando aliàs non habet effectum. Bart.

CXI. IDEM libro quinto ad Quintum Mucium.

SI stipulatus fuero per te non fieri quo minus mihi illa domo vti liceat: an etiam si me nō prohibeas, vxorem autem meā prohibeas:vel cōtrà vxore mea stipulata, me prohibeas,an cōmittatur stipulatio?Et satius est hæc verba sic accipi.[h] Nam & si stipulatus fuero, per te non fieri quo minus mihi via, itinere,actu vti liceat : & si non me, sed alium nomine meo ingredientem prohibeas : sciendum erit committi stipulationem.

Qui habet electionem per futurum subiunctiui:non potest variare. secus si per futurum indicatiui. Bartolus.

CXII. IDEM libro quintodecimo ad Quintum Mucium.

SI quis stipulatus sit Stichum aut Pamphilum, vtrum ipse vellet:[i] quem elegerit, petet: & is erit solus in obligatione. An autem mutare voluntatē possit, & ad alterius petitionem trāsire,quærētibus respiciendus erit sermo stipulationis : vtrúm ne talis sit, *quē voluero*: an, *quem volam.*[k] nam si talis fuerit,*quem voluero*:cum semel elegerit, mutare voluntatem nō poterit.si verò tractum habeat sermo illius, & sit talis , *quem volam*: donec iudicium dictet, mutandi[l] potestatem habebit.

Qui promittit satisdare, si non satisdat, tenetur ad interesse : quod est in quantum principalis non est soluendo, vel si conuenire non potest. Bart.

¶ Si quis ita stipulatus fuerit,*Pro centum*[m] *aureis satisdabis?* & reū dederit in istam summam: Proculus ait,semper in satisdationis stipulatione [id] venire quod interesset stipulātis : vt aliàs tota sors inesset, veluti si idoneus promissor[n] non sit :[o] aliàs minus, si in aliquid idoneus esset debitor:aliàs nihil, si tam locuples esset, vt nostra non interesit satis ab eo accipere : nisi q̄ plerumque idonei non tam patrimonio quàm fide quoque[p] æstimarentur. †

A vel secundum Azo. est ratio : quia futurum subiunctiui modi, si voluero,à præterito indicatiui formatur.quæ autem de præteritis sunt,certiora sunt:vnde nec obligationem morantur. & ideo quia omnino certū est quod elegit semel,non potest postea pœnitere:vt hic.&.ſ. de leg.iij.l.fideicōmissa.§.sic fideicōmissū. Futurum vero indicatiui modi, scilicet volam,à præsenti tempore formatur. quod quasi medium tempus est,& habet se ad futurū,& præteritum respicit : vnde medio modo in eo statuitur : scilicet vt nec semper voluntatē mutet.nam nō mutat post litem contestatam : vt hic,&.ſ. de eo qđ certo lo.l.iij.§.quare. ver. & generaliter.nec omnino ei adimitur potestas.potest enim quandocunq; ante litē contestatam: vt.ſ.ad Tertul.l.filius. Sed contra supra de lega.j. huiusmodi.§.Stichum.Solu. in legato facta electione statim dominiū est legatarij : quod in stipulatione secus est. & eodem modo respondetur supra de lega.ij. statuliberum. §. fin. & de optio. lega. l. apud Ausidium.in fin.l. quæ sunt contra. Item facit supra de procur. l. si is qui.contra. Sol.vt ibi. quia fuit ibi lis contestata. Item contra infra eod.eum.§.j.sed ibi erat rei electio : hic actoris. Item ibi tacite: hic expresse.

B

C

D

l *Mutandi.* sic præuaricatio est lege cōcessa:vt.ſ.solu.matri.si cū doté.§. eo autem tempore.Accursius.

m *Pro cētum.* Promisit Titius satisdare pro cētum aureis mihi soluēdis,quos ipse vel alius vel etiam nullus mihi debebat, sed modo incipere debebant mihi deberi, & sic reum quendam & fideiussorem dare promittebat.reum dedit,fideiussorem nō dat. igitur ad interesse ago, quod quantum sit, dicit. vel dic quòd fideiussorem tantum mihi promittebas, cum haberem reū teipsum vel alium:vt & supra de re iudi.si quis ab alio.in princip. & desisti quendam reum qui fideiusit: qui post apparet nō idoneus. ago vt denuo des,ad interesse.quod quantum sit,dicit: & secundum hunc casum est contra.infra de fideiusso.l. qui satisd.in fin. sed ibi scienter non idoneum accepit,hic ignorans . sed secundum hunc casum si tu nihil habes, nec reus datus: quomodo alium dabis? Respon. quia aliquem inuenis qui pro te fideiubet, etiā si nihil habes:cum spes sit quòd habeas . & facit supra si certa peta.l.fin.in fine.&.ſ. eo.l.illa stipulatio.§.eum. & supra de eo per quē fac.e.l.fin.in fine.Accursius.

n *Promissor.* id est reus,secundum primum casum. vel,id est fideiussor,secundum alium.

o *Non sit.* in aliquo.

p *Quoque.* & ex conueniendi facilitate. ad quod est supra qui satisda.cogan.l.ij.in princip.& facit supra de tuto. & curato. da. ab his.l.scire oportet.Accursius.

CVm stipulatus.] *CASVS.* Textus iste satis longus est. Pro casu tamen succincte ad clariorem positionē casus dic:Promisisti mihi facere domum, & eam complere ante annum sub pœna centum aureorum. Ego ex voluntate mea fui contentus tibi prolongare tempus vsque ad annum cum dimidio: vel duos annos. Quæritur cum domus ista non fuerit facta ante annum,

† *Etenī, inquit Cicero Parado. 6. si isti callidi rerū æstimatores, prata & areas quasdāmagni æstimant, quòd ei generi possessionū minimè quasi nocerī potest,quāti est æstimāda virtus, quæ nec eripi,nec surripi potest vnquā, neque naufragio,neq; incēdio amittitur? Et multa alia in hāc eandē sententiā.*

sicut promisisti:vtrum pœna sit cõmissa? Distinguitur: aut prolongaui tibi tẽpus istud cum essemus tam prope finem anni, ita vt non esset spes quòd posses perficere domum ante annum: & tunc cõmittitur pœna. Aut tãtum temporis supererat quòd poteras perficere domum: tamen ego quo leuius posses perficere, dedi tibi longius tempus: & tunc non committitur pœna. hæc posita sunt sub breuibus: quia textus satis prolixus est. [CVM VENDERET.] Titius vẽdidit mihi fundum, & promisit mihi dare fideiussores pro euic. Itẽ promisit eum liberare à creditore cui obligatus erat. peto à Titio vt seruet quod promisit. non vult, sed est in mora. quæritur ad quid agere possim cõtra Titiũ? Respon. quòd ad interesse meum quanti mea interest hoc quod promissum est factum fuisse. Fran.

Prorogatio termini impedit pœnam cõmitti, sed commissam non perimit. Bart.

CXIII. PROCVLVS libro secundo Epistolarum.

CVm stipulatus † sim mihi, [ô] Proculc: [a] si opus arbitratu [b] meo ante kalẽdas Iunias effectum nõ sit, pœnam: & protuli [c] diem: [d] putásne vere me posse dicere, arbitratu meo opus effectum nõ esse ante kalendas Iunias: cum ipse [e] arbitrio meo aliã [f] [diem] operi laxiorem dederim? Proculus respondit: non sine causa distinguendum est, interesse vtrũ per promissorem mora [g] non fuisset quo minus opus ante kalendas Iunias ita vti stipulatione comprehensum erat, perficeretur: [h] an [tunc] cùm iam opus effici non posset ante kalendas Iunias, stipulator diem in kalẽdas Augusti * protulisset. Nam si tum diem stipulator protulit, cum iam opus ante kalendas Iunias effici non poterat: puto [i] pœnam esse commissam: nec ad rem pertinere quòd aliquod tempus ante kalẽdas Iunias fuit quo stipulator nõ desiderauit [k] id ante kalendas Iunias effici: id est, quòd non est arbitratus vt fieret quod fieri non poterat. aut si hoc [l] falsum est: etiam si stipulator pridie kalendas Iunias mortuus esset, pœna cõmissa non esset [m]: quoniã mortuus arbitrari non potuisset, & aliquod tempus post mortem eius operi perficiendo superfuisset. Et propemodum [n] etiam si ante kalendas Iunias futurũ esse cœpit opus ante eã diem effici nõ posse: pœna commissa est. [o]

Qui non dat fideiussorem, & nõ liberat vt promisit: tenetur ad interesse. Bart.

PCum vẽderet aliquis, promisit emptori fideiussores [p] præstari, & rem venditam liberari: [q] quæ vt liberetur, nunc desiderat emptor: [&] in mora est is qui ea stipulatione id futurũ promisit. quæro quid iuris sit. Proculus respondit, tanti litem æstimari [r] oportet, quanti actoris interest. [s]

CXIIII. VLPIANVS libro septimodecimo ad Sabinum.

SI fundum certo die præstari stipuler, & per promissorem steterit quo minus ea die præstetur: consecuturũ me quãti mea interfit [t] moram factam * non esse.

Pœnalis stipulatio vitiatur ex errore vel incertitudine quæ principalem stipulationem reddit inutilem. sin autem vtilem conuentionem pœnalis stipulatio subsequatur: tunc pœnalis committitur, cum super prima mora contrahitur. quòd si non conuentio sed conditio pœnalem stipulationem præcedat, tunc committitur cum omnino conditionem existere certum erit: sed in vltimis voluntatibus absque distinctione à tempore cessationis pœna committitur. quæ pœna solummodo exigetur, nisi actum sit vt vtrũque petatur. Bart.

CXV. PAPINIANVS libro secundo Quæstionum.

ITa stipulatus [u] † sum, *te sisti in certo loco: [x] si non stiteris, * quinquaginta aureos dari spõdes?* Si dies in stipulatione per errorẽ omissus fuerit, cũ id ageretur vt certo die [y] sisteres: imperfecta erit cer. pet. l. cum quid. sed hic agebatur tãtum à stipulatore: in illis ab vtroq;. vel quia dicitur te sisti certo loco, sic accipe, quia cõuenerat inter nos vt sisteres certo die: & ante diem te certificarem. cum id proposueram: per errorem omisi. non valet stipulatio: vt hic. secus in damno infecto, quia ibi speciale est vt seruetur quod de consuetudine est de die: vt ibi dicitur: vt. ff. de dam. infe. si finita. in prin. quæ est contra. vel ibi in perpetuũ se teneri credebat, hic contra. hic enim actor errando omisit diem: reus autem nũquam voluit obligare se in perpetuum, immo ad diem quem proponeret actor in stipulatione: sed ipse errore omisit. at ibi vterque hoc agebat, q̃ stipulatio cõmitteretur quandocũque dãno dato: & credebat reus se sic teneri promittere: vnde iudex reo subuenit: vt ibi. vel hic à stipulatore tantum agebatur vt teneatur ad id tempus quod de consuetudine est, & non in perpetuum. & ideo non valet. ibi ab vtroque. Item cõtra supra qui satisda. cog. de die. Solu. vt ibi. Accur. *ADDITIO.* Dic quòd illa lex habet duas lecturas. nam intelligitur primo de discordia quæ est inter partes de die apponenda in stipulatione ante contractam stipulationem: & secundum hoc non obstat huic. l. Alio modo intelligitur primo de discordia post stipulationem interpositam, in qua dies fuit omissa: & tunc ob. & quidam soluerent quòd

Si fundũ.] CASVS. Promisisti mihi dare fundum certa die, & nõ das. teneris mihi ad interesse quãti mea interest esse mihi datum fundum ea die. Franc. Accursius.

Ita stipulatus. Glo. prima ponit casũ, ideo vide eam. Accur.

Ita stipulat. Ista lex tota summati hoc vult dicere: quia aut stipulatio incipit à pcedenti cõditione, & cõmittit tunc cum certũ erit nõ posse dari vel fieri: vt si Stichũ non dederis, tãtum promittis nomine pœnæ? aut incipit à pactione: vt est, promittis Stichũ: & si non dederis, tantũ promittis? & tunc statim cũ potuit dari vel fieri. Et est ratio, quia in cõditionali stipulatione non antè cedit dies quàm fuerit impleta cõditio: vt infra de verborũ signi. l. cedere. dié. sed in pura quãdo incipit à pactione: tũc statim. vnde pœna statim cõmittitur. quod intelligecũ extra iudiciũ interpellatus fuit cõgruo loco & tempore. Accur.

Loco. in iudicio, vel etiam alibi. Accur.

Certo die. op. ergo habetur pro expresso: vt. ff. eod. triticum. & si

[a] *O Procule.* aliàs ô Procule, aliàs à Proculo. Accursius.

[b] *Arbitratu.* tam in qualitate operis, quàm in opere perficiendo & prorogando.

[c] *Protuli.* id est prolongaui.

[d] *Diem.* in kalendas Augusti, vt subiicit.

[e] *Cum ipse.* ego.

[f] *Aliam.* in kalẽdas Augusti, vt subiicit.

[g] *Mora.* i. cessatio.

[h] *Perficeretur.* quo casu ipso iure nõ cõmittitur pœna: vt. ff. de arbi. Celsus. §. fi. &. §. idẽ ait, si iusserit. Sed argu. cõtra. ff. de mino. l. Aemilius. licet hic nõ respondeat huic q̃stioni.

[i] *Puto.* & bene: vt in fin. §. Accursius.

[k] *Non desiderauit.* immo diem prorogauit.

[l] *Si hoc.* scilicet eum non debere prædicere, seu denuntiare.

[m] *Non esset.* si diceres hoc esse falsum.

[n] *Et propemodum.* nunc soluit. Accursius.

[o] *Commissa est.* de rigore: sed de æquitate obstat exceptio: vt arg. ff. si quis cau. l. ij. in prin. & locati. l. cũ in plures. §. j. plus etiã dico, quòd si non competat exceptio: quod quidam dicunt: non tamen potest agi ante kalendas Augusti ad pœnam: quia pœnæ stipulatio dilata videtur: vt. ff. eo. in illa stipulatione, si kalendis. &. j. eo. insulam. sed tamen (vt dixi) exceptione remouetur etiam post kalendas, quia diem protulit. pro quo est. ff. de lege commis. l. post diem. nam & aliàs committitur, sed non exigitur: vt. ff. de excep. do. apud Celsum. §. si in arbitrum. sed pro eis est. j. eo. insulam. sed hic pœna: ibi non. Sed R. sic hic de hoc scripsit: hac distinctione tunc vtimur, cum pœnam præstari, & opus postea nihilo minus fieri conuenit: aliàs si opus fieri post moram promissoris stipulator elegerit: quanquam pœnalis stipulatio esset commissa, tamen eliditur exceptione: cum non vtrũque sed alterum tantum reus stipulandi prosequi debeat: vt. C. de transact. l. cum proponas. &. ff. de pact. rescriptum. §. j. quod verum puto. & facit. ff. de dam. infect. l. damni. §. Sabini. Accur.

[p] *Fideiussores.* pro euictione. Fran.

[q] *Liberari.* sine hoc tenetur: vt. C. de euict. ex iis prædiis. & dic liberari à creditore cui erat obligata.

[r] *Æstimari.* in condemnatione, non in obligatione: vt not. ff. de re iudi. si quis ab. §. fi.

[s] *Interest.* actione præscrip. verb. vel ex empto informata: quia pactum fuit incontinenti factum, non ergo præcise ad ipsum factum. sic. ff. de act. empt. l. j. in prin. & j. l. proxi.

[t] *Interfit.* ergo fructꝰ. Sed cõtra. ff. de vsur. videamus. ij. §. si actionẽ. Sol. vt ibi. Itẽ cõtra. ff. eo. si filius. §. fin. Sol. vt ibi. Itẽ secus si dari & tradi: vt. ff. de vsur. liiij. Item contra supra de actio. empti. l. datio. §. j. Solu. vt ibi. Accur.

[u] *Ita stipulat.* Glo. prima ponit casũ, ideo vide eam. Accur.

[x] *Loco.* in iudicio, vel etiam alibi. Accur.

[y] *Certo die.* op. ergo habetur pro expresso: vt. ff. eod. triticum. & si

quod ibi in ſtipulatione iudiciali: hic in conuentionali, ſecundum Barto. hic.

a *Non ſecus.* ſed idem.

b *Stipulatus eſſem.* vt.ſ.eod.triticum.& de lega.ij.quidam in teſtamento. Accurſius.

c *Non demonſtrato.* & hoc non valet: vt ſupra de eo quod cer.lo.l.iij.§.ſi quis inſulam. & de iudi. eum qui inſulam.

d *Nomine.* nihil valet: vt.ſ.de iur.do.cum poſt.§.gener. Sed contra.ſ.co.l.q ex plurib⁹. Sol. ibi adiectū fuit nomen: quia promiſit vnū de fundis Seianis: hic nullo modo. vel hic agebatur vt certus promitteretur: ibi non. Itē opponitur vt.ſ.de optio.lega.l.ij. ſed ſecus in homine in genere promiſſo, vel legato. & eſt ratio.ſ.eo. inter ſtipulātem.§. ſacram. ibi, homo liber &c. & de lega.j. quod in rerū.§. fin.&.l.penul. in fin. Et eodē modo opponitur & reſpondetur de domo: vt.ſ.de lega.j.ſi domus. licet ſit argu. cōtra.j. de verbo. ſignifi. locus.§.fin. Itē videtur cōtra.ſ.eo. vbi autē nō apparet. in prin. ſed reſpon. vt ibi expoſui.

e *Quocunque die.* non ergo palam exprimitur: ſed obiicitur.ſ.eod.l.quidquid. Reſpon. æſtimatur omiſſum quantum ad actionē pariendam: non quantū ad vitiādam ſtipulationē in totum: & ſic pro nō facta eſt* ſtipulatio ſine adiectione diei. ſic enim dicendo, de die nō curauimus: & ideo expectatur commiſsio pœnæ tantum* quando aliàs incipit à cōditione, vt ſubiicit: licet hic præcedat pactio veſtita. alij dicunt quocunque die, ſcilicet placet promiſſori.

f *Non poſſe.* vel morte, vel alia ratione: vel ſi tēpore iam finita ſit actio quæ aduerſus reum ſi ſtetiſſet erat intentanda. Item addunt hic quidam, hoc corrigi per inferiorem diſtinctionem. ſed hoc falſum eſt. Aliud enim in prędicto caſu iudicio ſiſti: quia ibi collatum eſt in arbitrium rei quando faciat: vt ex his apparet, ſecundum quoſdam. vel hic ſpeciale in iudicio ſiſti. vel verius, hic dies pro omiſſo habetur quo ad obligationem, ſeu actionem: vt modo notaui. Accurſius.

g *Peruenire potueris.* & non feceris. Accurſius.

h *Item ſi quis.* ſtipulatio quę à cōditione faciendi cœpit quādo committatur, dictum eſt: nunc de ea quæ à conditione dandi.

i *Si Pamphilum.* ſ.de condic.cau.da.l.quod Seruius. Accur.

k *Sabinus.* contradicens Pegaſo in totum, ſed nec ipſius ſentētia valet, niſi in caſu, id eſt cum res non incipit à conditione. cum vero incipit à conditione, valet: neque id verum eſt quod Pegaſus dicit. nō enim ſuſpenditur, ſed ſtatim committitur pœnalis ſtipulatio vel obligatio, ac ſi ſub alternatione illud aut illud ſit ſtipulatus. & eſt alterum in ſolutione, alterum in obligatione: facultas vero erit reo non ſoluendi donec conueniatur reus, ad exemplum noxalis. vel verius ſeruabis Pegaſum vbi à conditione inceperit. Accurſius.

l *Ex ſententia.* quæ ante omnia inſpicitur: vt.j. de reg. iur.l. ſemper in ſtipul. Accurſius.

m *Potuiſſet dari.* nec ſit datus: vt.ſ.eo.ſi ex legati.

n *Agendum.* non ergo expectandum eſt quouſque Pamphilius delinat poſſe dari. M. in mora ergo videtur ſi nihil impediat quo minus daret, & non dedit: vt ſupra de actio. empti. l.datio.§. ſi per venditorem. Sed & alia exiguntur: ſcilicet quòd interpelletur, & credat ſe debere, ſecundum H. vt in diſtinctione de mora diximus. Vel forte non exigitur mora vel interpellatio, quia nō ex mora ſed ex conditionis euentu committitur ſtipulatio: ſicut & vbi pactio præceſſerat nuda: vbi non poterat eſſe mora, quia nulla petitio: & tamen committitur lit.conteſt.vt.C.eo.de contra. vel commit. ſtipul.l.nuda. &.j.eod.ſi pupillus. Nec eſt contra. id quod dicit, quòd exigatur interpellatio, & credat ſe debere.j.de fideiuſ.l.fideiuſſor obli. in fi. quia ibi loquitur in diuerſis perſonis. In eo autē qui ſcit ſe promiſiſſe, non exigitur interpellatio vt ſtipulatio committatur pœnalis. non enim videtur celatus &c. vt.ſ.de act.emp.l.j. in fi. Sed an poſsit hæc mora purgari? quidam ſic, alij non, cū ſit facta de iure communi. ſed plene dic vt ſupra ſi quis cau.l. & ſi poſt tres. Accurſius.

o *Ex ſtipulatione.* ſcilicet pœnali. Accur.

p *Legatæ.* hoc modo, penum lego: & ſi non dederis, decē dato. vel ſic, ſi penū nō dederis, decē dato: vt hic, &.ſ. de penu leg.l.j. per totum. &.ſ.ad.l.Fal.l.j.§. ſi ita. & quādo dies lece. ſi penum. Accur.

q *In pecuniam.* quę legata erat ſi penum nō daret. Accurſius.

r *Teneri.* i. vt pecuniā præſtet cum penū non det qui dare poteſt.

ſ *Defuncti.* cuius adimplendæ ſtudioſi eſſe debemus. Accur.

t *Naturam.* pendet enim conditio de poteſtate hæredis. ſecus ſi legatarij: vt ſi nō aſcēderis Capitolium, tibi lego decem: quia caues, & percipis: vt.ſ.de condit. & demō.l.Mutianæ. & in penu verū puto quod dixit Sabinus. ſed alij & in penu diſtinguunt, vt in ſtipulatione: vt incipiat à cōditione vel pacto. quod non placet: vt modo ſupra notaui.

u *Itaque poteſt.* modo diſtinguit, & dictionem ſuam modo cum dicto vnius, modo cum dicto alterius approbat. Accur.

x *Recipi.* quæ eſt vt ſtatim poſt moram agi poſsit.

y *Veluti.* hic incipit à conditione: & ſeruatur Pegaſi ſententia.

z *Sed ſi ita.* hęc eſt vera Sabini ſentētia: & nō ſcipit à cōditione.

a *Spondes.* Apparet ex prædictis q̄ vbi à pactione veſtita pœnalis ſtipulatio incipit, committitur quando cœpit dari vel fieri poſſe quod in pacto deuenerit. ſecus ſi nuda pactio pceſsit, quia tunc lit.conteſt.vt.C.eo.de cōtrahen.& cōmit.ſtipu.l.nuda. Sed contra.ſ.ea.l.§.quod ſi ab initio. vbi pręceſsit pactio veſtita, nec tamen ſeruatur opinio Sabini, ſed Pegaſi. Sol. vt ibi dixi. Si vero à conditione cœperit obligatio, tunc quando deſiit poſſe dari vel fieri quod in cōditione præcedebat. & ſic oppo.j. de fideiuſ.l. fideiuſſor obligari.§.fina. Sol. ibi pactio facta cum reo præceſsit ſtipulationē quæ cum fideiuſſore facta videtur: quia mora rei & pactio ſua fideiuſſorē obligant, ſecundum Io. Item oppo.ſ.eo.l. ſi Titius. contra. Sol. ibi loquitur in quadā ſtipulatione implicita. & in implicitis regulę legiſtarum ſicut dialecticorū deficiunt. Regula dialecticorū hęc eſt: De quolibet affirmatio vel negatio vera. fallit: quia ſi ego dico, ego iuro me peierare: non potes dicere q̄ bene iurem: quia peieraui. Item nec q̄ male: quia ſi iuraui peierare, & peieraui: feci quod iuraui. ſimiliter eſt in hoc: Ego dico falſum. quia ſi dicis q̄ dicit verū, & ipſe dicit ſe dicere falſum: ergo verum eſt ipſum dixiſſe falſum. ſi autem dicas q̄ dicit falſum, & ipſe nō dicit niſi hoc, ego dico falſum: ergo falſum eſt ipſum dicere falſum: ergo dicit verum. & iſtæ locutiones dicuntur implicitæ apud legiſtas: vt ſi Titius nō erit hæres, Seius hæres eſto: & econtra ſi Seius hæres non erit, Titius hæres eſto. & hic ſimiliter, vt ſi Titius ſtipuletur, ſi Seio decem non dederis, mihi dare ſpondes? & econtra Seius, ſi decem Titio nō dederis: mihi dare ſpondes? Item op.ſ.de manumiſ.teſtamē.l.libertas.§.j. Solu. ibi ſpeciale. Item in penu ſimiliter eſt ſpeciale: vt.ſ.§.Sabinus. verſi. ídq; defen. &c. & hoc not.ſ.ſi quis cau.l. & ſi poſt tres. & facit. C.de pac.l.ſi pacto. Accurſius.

b *Quod.* pro ſed. & dicas quòd diſtinctionem ponit in caſibus in quibus habet locū Sabini opinio. nā ſi pactio præcedit, aut id agitur vt prima actio tranſeat in ſequentē ſtipulationē: & nouatur prima: vt.ſ.tit.j. obligationū fere.§.fi. quo caſu exiſtente cō-

Flo. natu-ra

BIU Cujas

ditione tantũ id quod in sequenti stipu.est dictũ, petere potero, quia id actũ est.aut est actum ꝙ vtraq; maneat,& ex vtraq; agetur existente conditione:vt &.ſ.de transl.pe.§.pen.& antepe.& h.d.sed ordine diuerso. hic enim est ordo legendi, ꝙ pro sed.& sine dubio verũ erit,vt si homo datus nó fuerit: & homo & pecunia debeatur,cum id actum probatur.Acc.

a *Erit.* tunc scilicet.
b *Cum.* i.quãdo.nam aliter nó:vt hic,&.ſ.tit.j.l.obligationũ fere.in fi.&.§.pen.in fi.Accur.
c *Probatur.* præsumitur ergo nouatio, nisi cõtra probetur:vt hic, &.ſ.tit.j.l.obligationũ fere.in fi.&.ſ. de trãsa. l.qui fidẽ. sed.j. innuitur contra,quoniã volũtas &c. nam ibi probatur quòd non fuerit nouatio.sed dic ibi ꝙbari eoipso quòd non probatur cõtra . hodie vero non præsumitur: vt.C.de noua.l.fi.Acc.
d *Non fuerit.* postquã potuit dari.Accur.
e *Pecunia.* ex vtraque obligatione vires habente nulla facta nouatione.
f *Defendẽdum.* vt sola pecunia tũc debeatur. vel dic vt statim post moram agi possit vbi cœpit a pactione vestita obligatio.sed primę expositioni melius adiungitur,quoniam &c. Tertij dicũt idem defen.&c. vt inspicias vtrum probetur id fuisse actum, vel non. sed approbo primam.
g *Soluatur.* qui in solutione est ante morã.
h *Pecunia.* quę sola in obligatione est.M.
i *Decem. Periculũ.* in toto, vel in parte secundum ꝙ Titius in toto vel in parte non est soluẽdo:[a] vt.j.de verbo.signi.fi ita a te stipulatus.&.j.de solu.l.si decem.
k *Non erit solutus.* id est expeditus,quoniam adhuc potest obligari. & sic improprie ponitur. sic &.ſ.de hæredi. vendi. quod si sit.& secundum hoc quod subiicit,Paul.not.i.scribit approbando prædicta.non enim &c.vel dic secundum Ir.solutus.i.liberatus,& sic proprie.& secundũ hoc dicit, Paulus not.i.reprehẽdit. nó enim &c.nã sic loquebatur quasi iam fuisset obligatus : quod non est verum:vt Paulus dicit. Et est reprehensio similis.ſ.de in ius vocan.l.libertus.ij.in versi.remissa.& facit.ſ.man.l.inter causas.§.fina.&.j.de regu.iur.l.si quis obligatione.
l *Rei.* scilicet debendi.Accursius.
m *Sub conditione debet.* scilicet hac.R.
n *Stipulationis.* quia interim nihil debet : vt.ſ.de pigno.l. gregem.§.si sub conditione.Accursius.
o *Excussum.* si dubitetur an possit soluere debitum solidũ.aliàs si certum est habere quinque tantum, quasi impleta conditione stipulationis à Mæuio petam: vt argu.ſ.de actio.empt.l.emptorem.§.j.& sic soluitur contra.ſ.si cer.peta.l.fina.j.respon.

Sine dubio verum erit,[a] *cum*[b] *id actum probatur,*[c] *vt si homo datus non fuerit,*[d] *& homo & pecunia debeatur. Sed & si ita cautum sit, vt sola pecunia*[e] *nõ soluto homine debeatur, idem defendendum*[f] *erit: quoniam fuisse voluntas probatur vt homo soluatur,*[g] *aut pecunia*[h] *petatur.*

Non sequitur priuatio, nisi præcedat habitus. Bartolus.

CXVI. IDEM libro quarto Quæstionum.

DEcem stipulatus à Titio, postea quanto minus ab eo consequi posses, si à Mæuio stipuleris: sine dubio Mæuius vniuersi periculum[i] potest subire. Sed & si decem petieris à Titio, Mæuius non erit solutus[k] nisi iudicatum Titius fecerit. Paulus notat. Non enim sunt duo rei[l] Titius & Mæuius eiusdem obligationis, sed Mæuius sub conditione debet,[m] si à Titio exigi non poterit.igitur nec Titio conuento Mæuius liberatur, qui an debiturus sit, incertum est: & soluente Titio non liberatur Męuius, qui nec tenebatur, cum conditio stipulationis[n] deficit: nec Mæuius pendente stipulationis conditione rectè potest conueniri . à Mæuio enim ante Titiũ excussum[o] non rectè petetur.

CXVII. IDEM libro duodecimo Quæstionum.

SI centum homines quos ego hærésve meus elegisset, stipulatus,antequã eligerem,duos hæredes reliquero: numero diuiditur stipulatio .[p] Diuersum erit si iam electis hominibus successerint.[q]

Liber homo bonæ fidei possessori ex stipulatione obligatur : & ex qua causa ab alio stipulando mihi adquirit, ex eadẽ tibi promittendo non obligor. Item ex promissione facta fructuario, vel bonæ fidei possessori à seruo, dominus de peculio non tenetur. Bart.

CXVIII. IDEM libro vicesimoseptimo Quæstionum.

LIber homo qui bona fide seruit mihi: quod stipulanti mihi promittit, prope est[r] vt omnimodo sit vtile,[s] quamuis ex re mea[t] promittat.[u] Nam quid aliud dici potest quo minus[x] liber homo teneatur? Nec tamen ideo si stipulanti eidem ex eadem causa[y] spondeam, tenebor. Quẽadmodum etenim habebit eius actionem aduersus me, quod ab alio stipulatus quæreret mihi?[z] Hoc itaque latere,fructuario seruo, vel alieno qui bona fide seruit, comparabit .[a] Seruus autem[b] fructuario si promittat ex re ipsi[c], vel alienus qui bona fide seruit,[c]emptori:[d] nulla de peculio

a Scriben. hic maxime Bal. dicũt hãc glo. fore notabilem ad hoc propositum quòd fideius sor potest cõ ueniri principaliter sine alia excussiõe quãdo cõstat seu notoriũ est debitorẽ prin cipalẽ pro quo intercesſit, non esse soluẽdo. qui bus adde Bar.in.l.si. ſ.si cer.pet. & in .l. si seruum. § . nunc videa mus.& v.l. decẽ. eo.tit. & aliquid in.c. ex ru-

Titio? tu respondes, promitto. quo ad id quod mihi promisisti, habeo actionem certi ex stipulatu.quo autem ad respectũ Titij, habeo actionem incerti ad interesse : quia si mea interfuit potius solui Titio ideo quòd sub pœna ei promiserã,certe teneris mihi ad interesse,si non solueris Titio.Fran.

q *Successerint.* hic pro portione hæreditaria electi serui cuiusq; erunt:vt.j.de solu.l.cum Stichus.&.ſ.eo.l.in stipulationibus.

Liber homo.] CASVS. Quidam liber homo bona fide mihi seruiebat:promisit mihi aliquid ex re mea,puta pensionẽ domus meæ . an mihi teneatur? Videtur quòd non : quia seruus non obligatur domino suo. sed tamẽ hic est aliud: quia iste liber homo qui bona fide seruit,potest mihi obligari. nec tamen hoc locum habet à cõtrario : scilicet si ego ei aliquid promittã ex re mea , quòd illi tenear . Nam quomodo tenerer ei ? quia etiam si ab alio aliquid stipulatus esset, mihi illud quæreret. Vsq; ibi, hic itaque. ponit exẽplum : quia seruus fructuarius, vel alienus, ꝓmittit fructuario vel emptori ex re ipsius,nõ datur actio de peculio in dominũ verũ ipsius serui , quia in his casibus fructuari[y] vel emptor habẽtur ꝓ dominis.[DECEM HODIE.] Certum est ꝙ si quis promittat mihi idibus Ianuariis soluere:non potero eũ conuenire nisi vltima die iduum transacta. sed si quis ꝓmittat hoc modo: ꝓmitto hodie soluere decẽ: nec videtur nimis cito peti : quia hic nõ est dies apposita causa differendę obligationis : sed vt ostẽdatur præsens fuisse obligatio.[DECEM MIHI.]Stipulat[e] sum à te hoc modo: promittis mihi decem,aut

r *Prope est.* philosophicum temperamentum est. nam bene est vtilis & tenet, & ideo dicit Prope, quia quantum ad effectum non videtur vtilis , nisi cum appareret illum esse liberum : tunc enim demum agit ex ea stipulatione.nam ante non agit cum putat eum esse suum seruum. argu. ſ. commo.l. si is qui.§. si libero. & secundum hoc intelligitur quod hic dicitur, & supra de adquiren. rerum do.l.homo liber.§.j. & facit infra de stipu.seruo.l.liber homo.
s *Vtile.* quia persona est quæ obligari potest.
t *Ex re mea.* non enim rem meam promittit.Accursius.
u *Promittat.* puta pensionem domus meæ.Accursius.
x *Quo minus.* id est quàm vt teneatur.Accursius.
y *Ex eadem causa.* id est ex re mea.Accursius.
z *Quæreret mihi.* nullo modo propter regulam Iul. vt supra de vsufruct.l.sed & si quid.j.§.& generaliter.
a *Comparabitur.* in hoc conueniunt liber homo bona fide possessus, & seruus alienus, & fructuarius. omnes enim de re nostra nobis adquirunt. Item si eis non ex re mea promittam, non teneor.sed in hoc differunt: quia liber homo promittens domino, obligatur:at illi minime.& hoc nota. his verbis,seruus autẽ &c. secundum R.Accursius.
b *Autem.* pro sed.
c *Seruit.* scilicet bonæ fidei possessori qui emit.Accursius.
d *Emptori.* ex re emptoris.

Actio.

a *Actio.* nisi deducatur id peculiū quod penes bonæ fidei possessorem est: vt. ff. de pecu. l. si creditor. §. fina. vel nulla ex promissione, sed aliàs ex contractu alio sic, vt ibi.

b *Intelliguntur.* fructuarius & bonæ fidei possessor. vnde tanquam à suo non valet stipulatio. ad quod est. ff. de bo. aucto. iudi. possi. l. in venditione. §. j. Accursius.

c *Vel.* pro saltem. & aliàs pro etiam.

d *In aliis temporis.* vt in kalendis, vel in idib', vel in annis: vt prę maturius videar agere: vt. instit. eo. §. omnis stipulatio. versi. in diē. & ff. eo. l. eum qui kalendis. & l. qui hoc anno. quæ sunt contra. Accursius.

e *Non debet.* licet possit ipso iure.

f *Potest.* ex voluntate, non ex necessitate: vt infra de solu. quod in diem.

g *In proposito.* scilicet casu. & facit. ff. eo. l. si decem cum petiero. & supra de lega. j. talis. §. quod si forte. Ac.

h *Stipulatio est.* scilicet mihi.

i *Incerti.* id est conditione incerti ad interesse quod est incertum, competit mihi, scilicet non illi: vt &. C. de inuti. stipu. l. iij. in fi. & ff. si quis in ius voca. l. fi. & dicitur incertum, inspecto prīcipio. sed iudex facit certum. Ac.

k *Pœnā.* scilicet post stipulationē: & ita incertum erat eo tempore, scilicet cōtractę stipulationis quantū cōsequeretur. Accursius.

Oli clausula.]C *ASVS.* Vendidisti mihi fundum quēdam, & stipulatus sum à te quòd non est cuiquam obligatus. Item quòd nullā seruitutē debet: deinde subiicio clausulam generalem hoc modo, & ꝙ in ea venditione nullum dolum committis. certe ista clausula generalis non pertinet ad duas superiores expressas, sed si aliquem alium dolum committas excepto eo quod supra expressum est. Fran. Accursius.

l *Subiicitur.* expresse.

m *Cauetur.* dolum nō cōmitti, & subaudiunt quidam in fi. tantū. Et no. generale verbum non pertinere ad ea de quibus nominatim cauetur: argu. ff. qui. ex cau. ma. sed si per prætorem. §. hæc clausula. versi. deinde. & not. ff. eo. l. stipulationes. & facit. ff. de alimen. lega. l. alimenta. §. basilicæ. &. j. de pœn. l. sanctio legū. & de vulga. substitu. l. cohæredi. §. qui patrem. Sed argu. contra. ff. ad. l. Aquil. l. si seruus seruū. §. inquit. in fi. sed ibi generalis clausula fiebat tantum pro his quæ expressa sunt, hic pro aliis. vnde non refertur ad nominata. Item ar. contra. ff. de alimen. lega. l. libertis quos. in princi. *ADDITIO.* Dic quòd ibi speciale & generale proferuntur ob eandem causam, & in diuersis scripturis, secundum Bar. hic.

Verbū generale non refertur ad ea de quibus nominatim cauetur.

Si ita stipulatus.]C *ASVS.* Erat in conspectu nostro, id est tuo & meo summa quædam pecuniæ, quam putabamus esse centum aureorum. dixi tibi, promittis mihi summam istam centum aureorum? tu dixisti, promitto, si modo centum aureorum est. quæritur hic, quid hæc conditio, si modo centum aureorum est, dabitur in dominum actio. a nā in his causis *domini esse intelliguntur. b

Adiectio instantis temporis exactionem non differt. Bartolus.

Decem hodie dari spondes? Dixi posse vel c eo die pecuniam peti, nec videri præmaturius agi non finito stipulationis die: quod in aliis temporibus d iuris est. Nam peti non debet e quod intra tempus cōprehensum solui potest. f In proposito g enim diem non differendę actionis [causa] insertum videri, sed quo præsens ostendatur esse responsum.

Si datio referatur ad stipulatorem, obligatio continet certum. si ad alium, continet incertum. Bartolus.

Decem mihi aut Titio, vtri ego velim, dare spondes? Ex eo quod mihi dandum est, certi stipulatio est: h ex eo quod illi soluēdum [est,] incerti. i finge mea interesse, Titio potiꝰ quàm mihi solui, quoniā pœnam k promiseram si Titio solutum non fuisset.

Clausula generalis non refertur ad specificata. Bartolus.

CXIX. IDEM libro trigesimo sexto Quæstionum.

DOli clausula quæ stipulationibus subiicitur, l non pertinet ad eas partes stipulationis, de quibus nominatim cauetur. m

Conditio de præterito deficiens reddit stipulationem inutilem ab initio. Bar.

CXX. IDEM libro trigesimo septimo Quæstionum.

SI ita stipulatus fuero, *hanc* n *summam centum aureorum dari spondes?* etsi maximè o ita exaudiatur ille sermo, *Si modo centum aureorum est,* non facit conditionem hæc adiectio: p quoniam si centum non sint: q stipulatio nulla est. r nec placuit instar habere conditionis sermonem, qui non ad futurum, sed ad præsens tempus refertur, etsi contrahentes rei veritatem s ignorent.

Qui promisit cauere ad sensum sapientis, & non cauet: ad interesse tenetur. Bart.

CXXI. IDEM libro vndecimo Responsorum.

EX ea parte cautionis, t *dolumque malum huic rei promissionique abesse abfuturumque esse stipulatus est ille, spopondit ille:* incerti u agetur stipulationis vtiliter interponendæ x gratia.

Potest maritus se obligare vxori ad pœnam, si tenuerit concubinam. Baldus.

Mulier ab eo in cui*ꝰ manum conueniebat, † y stipulata fuerat ducenta, si concubinæ tempore matrimonij consuetudinem repetisset. Nihil causæ esse respōdi cur ex stipulatu quę ex bonis moribus cōcepta fuerat, mulier impleta conditione pecuniā adsequi z non posit. a

Non sufficit ciuiliter factum. Bartolus.

In insulā deportato reo promittendi, stipulatio ita concepta, *cum morieris, dari?* non nisi moriente b eo committitur.

Quando dolus purgatur per actionem: ex contractu datur actio contra hæredem etiam ante litem contestatam. Paulus.

Ex facto rei promittendi, doli stipulatio hæredem eiꝰ tenet: sicut ex cæteris aliis contractibus. [*IN INSVLAM.*] Stipulatus sum à Mæuio centum aureos cum morietur. deportatus est ipse Mæuius in insulam. vtrum petere possim centum aureos? dicitur ꝙ non: quia oportet expectari mortem naturalem: nec sufficit ciuilis. [*EX FACTO.*] Promisisti mihi dolum abesse: an hæc promissio tua transeat contra hæredem tuum? Respon. quòd sic. Franciscus.

**Flo. in cuius matrimonium*

† Quid sit ꝑ manū cōuenire, pulchre Hadrianus Cardinalis in libel. de mo. Lati. lo. in ca. i manum conuenire.

a *Nisi dedicatur.* nisi deducatur. ff. de pecu. l. si creditor. §. fina. vel nulla ex promissione, sed aliàs ex contractu alio sic, vt ibi.

b *Intelliguntur.* fructuarius & bonæ fidei possessor. vnde tanquam à suo non valet stipulatio. ad quod est. ff. de bo. aucto. iudi. possi. l. in venditione. §. j. Accursius.

c *Vel.* pro saltem. & aliàs pro etiam.

d *In aliis temporis.* vt in kalendis, vel in idib', vel in annis: vt prę maturius videar agere: vt. instit. eo. §. omnis stipulatio. versi. in diē. & ff. eo. l. eum qui kalendis. & l. qui hoc anno. quæ sunt contra. Accursius.

e *Non debet.* licet possit ipso iure.

f *Potest.* ex voluntate, non ex necessitate: vt infra de solu. quod in diem.

g *In proposito.* scilicet casu. & facit. ff. eo. l. si decem cum petiero. & supra de lega. j. talis. §. quod si forte. Ac.

h *Stipulatio est.* scilicet mihi.

i *Incerti.* id est conditione incerti ad interesse quod est incertum, competit mihi, scilicet non illi: vt &. C. de inuti. stipu. l. iij. in fi. & ff. si quis in ius voca. l. fi. & dicitur incertum, inspecto prīcipio. sed iudex facit certum. Ac.

k *Pœnā.* scilicet post stipulationē: & ita incertum erat eo tempore, scilicet cōtractę stipulationis quantū cōsequeretur. Accursius.

l *Subiicitur.* expresse.

m *Cauetur.* dolum nō cōmitti, & subaudiunt quidam in fi. tantū. Et no. generale verbum non pertinere ad ea de quibus nominatim cauetur: argu. ff. qui. ex cau. ma. sed si per prætorem. §. hæc clausula. versi. deinde. & not. ff. eo. l. stipulationes. & facit. ff. de alimen. lega. l. alimenta. §. basilicæ. &. j. de pœn. l. sanctio legū. & de vulga. substitu. l. cohæredi. §. qui patrem. Sed argu. contra. ff. ad. l. Aquil. l. si seruus seruū. §. inquit. in fi. sed ibi generalis clausula fiebat tantum pro his quæ expressa sunt, hic pro aliis. vnde non refertur ad nominata. Item ar. contra. ff. de alimen. lega. l. libertis quos. in princi. *ADDITIO.* Dic quòd ibi speciale & generale proferuntur ob eandem causam, & in diuersis scripturis, secundum Bar. hic.

n *Hanc.* facta demonstratione. Accursius.

o *Maximè.* nam & aliter exaudiri potest, puta quam puto summam centum aureorū esse. ff. de condi. instit. l. institutio. Ac.

p *Hæc adiectio.* vel qa tot sunt, & valet. vel non sunt tot, & nō valet. proprie ergo est cōditio quæ in futurum est: vt. ff. si cer. peta. l. itaque. &. ff. de iniu. testa. l. cum in secundo. siue itaque nominatim fuit adiectum, summā quæ centum aureorum est, siue non fuit dictū quæ est, sed tantū centum aureorum, semper ita demum valet stipulatio, si centum aurei sunt, nec est conditionalis proprie: vt dixi.

q *Non sint.* sed pauciores. Accursius.

r *Nulla est.* ff. de lega. j. l. si seruus legatus. §. qui. v. contra. Solu. hic actum fuit vt aliàs non valeat tibi non est actū.

s *Veritatem.* veluti si rex Francorum viuit: vt instit. eo. §. pen. Accursius.

EX ea parte.]C *ASVS.* Si quis promittat dolum malum abesse, vel abfuturum esse: si non facit quod promisit, potest agi cū eo incerti ad interesse, propter stipulationem interpositam. [*MVLIER.*] Titius habebat concubinā quādam. Berta volens nubere Titio, timebat ne aliquando iterum reuerteretur ad cōcubinam: ideo stipulata est ab eo centum aureos si tempore matrimonij reassumeret concubinam suam. vtrū hæc stipulatio sit licita? Respon. quòd sic: est enim secundum bonos mores. [*IN INSVLAM.*] Stipulatus sum à Mæuio centum aureos cum morietur. deportatus est ipse Mæuius in insulam. vtrum petere possim centum aureos? dicitur ꝙ non: quia oportet expectari mortem naturalem: nec sufficit ciuilis. [*EX FACTO.*] Promisisti mihi dolum abesse: an hæc promissio tua transeat contra hæredem tuum? Respon. quòd sic. Franciscus.

t *Ex ea parte cautionis.* quæ sequitur. Accursius.

u *Incerti.* id est ad interesse condictione certi: vt &. ff. de arbi. l. diem. §. fi. Accursius.

x *Interponendæ.* id est interpositæ. sic tempus pro tempore, & econtra, ponitur. C. de legi. & constitu. l. j. Vel proprie a hic promiseras mihi promittere ad sensum sapientis mei, qui postea dicit sub pœna dupli promitti, vt interponas agam.

y *Conueniebat.* id est reconciliabatur. Accursius.

z *Adsequi.* quia consuetudinem repetiit. Accursius.

a *Non posit.* à marito. & facit supra eo. si ita stipulatio facta fuerit.

b *Nisi moriente eo.* naturaliter. & sic no. quòd appellatione mortis, naturalis intelligitur, non ciuilis. sic supra de leg. ij. cum pater. §. hæreditatem. & de donat. inter vi. & vxo. l. sed si mors. §.

à Ioan. de Imo. hic reputat istam glo. sing. ad hoc quòd sapiens potest declarare quòd in cōtractu celebrando remisso ad cōsiliū sapiētis quis se obliget ad pœnā. Bol.

cum igitur. & argu. de lega.ij.l.si ita quis.§.is cui. & in authen. de nup.§. secundum occasionem. col.iiij. Sed arg. contra.ŝ.pro socio.l.actione.§.publicatione.& de bo. pos. contra tabu.l.j.§. fin. Accursius.

a *Depositi.* secus in delictis: de quib⁹ dic vt. C. ex delictis defun. l.j.& fa.ŝ.tit.j. ex depositi. &.ŝ. depo.l. si hominem.§.datur.&.j. de regu.iur.l.ad ea.§.fi.

bus: veluti mandati, depositi. [a]

Si tempus adiicitur gratia creditoris vel vtriusque, non potest solui ante tempus. Item oblatio facta in congruo loco & tempore, debitorem non excusat. Bartolus.

CXXII. SCAEVOLA libro vicesimooctauo Digestorum.

QVi Romæ † mutuam pecuniam acceperat [b] soluẽdam in lõginqua prouincia [c] post* menses tres, eámque ibi [d] dari stipulanti spopõdisset: post paucos dies Romæ testato [e] creditori [f] dixit, [g] paratũ se esse Romæ eã numerare, [h] detracta ea summa quam creditori [i] suo vsurarum nomine dederat. Quæsitum est cum integram * [k] summam in quam ex stipulatione obligat⁹ est, obtulerit: [l] an eo loco [m] in quo soluenda promissa est, sua die [n] integra peti posset. Respondit, posse stipulatorem sua die ibi vbi soluendam stipulatus est, petere. [o]

† *Iste tex. est fin. ad hoc, quòd vbi creditor recusat recipere pecuniam: tunc sufficit oblatio verbalis & multo magis i' sac culo. ita cõmuniter firmãt doctores hic. Bol.*

* *Flo. per integram summam stip.*

Qui est positus ad recipiendam solutionem, non potest terminum prorogare, nisi tempus & locus fuerint in eius voluntatem collata. Bartolus.

B

QVallimachus mutuam pecuniam [p] nauticã accepit à Sticho commissa? Respon. quòd sic. vide glo. super verbo, proponuntur. Franciscus.

b *Acceperat.* & conuenerat: hoc.s. soluendam &c.

c *Prouincia.* non ergo aliàs soluere potest inuito stipulatore: vt supra de eo quod cer. loco. l.is qui. [a]

d *Ibi.* in prouincia. Accursius.

e *Testato.* id est coram testibus.

f *Creditori.* à quo acceperat mutuum.

g *Dixit.* debitor.

h *Numerare.* & sic ante terminum.

i *Creditori.* eidem à quo acceperat mutuum, forte aliquid dederat à principio vsurarum nomine. vel dic dederat, id est conuenerat dare. Accursius.

k *Integram.* computato eo quod non primo soluit. aliàs litera dicit, cum non integram: & tunc dic non integram, sine eo quod iam soluit. C

l *Obtulerit.* nec præstat cæteras vtilitates quas stipulator habuisset si suo loco & die facta omnia fuissent: vt supra de eo quod certo loco. l.is qui. [b] & caue quòd non aperit vtrum offerat vsuras futuri temporis, sed sortem & vsuram præteritam sine dubio offert. Quæro ergo, quid si debitor sub vsuris accipiens mutuum, per pactum agat vt vsque ad annum non soluat, nunquid prius potest soluere? Respondeo, non, nisi socius temporis etiam futuri solueret vsuras, cum gratia stipulatoris fuerat id pactum. Quid ergo si ab initio solverit vsuras duorum mensium? Respondeo, bene potest etiam ante soluere, cum nihil interfit creditoris. Item quid si dedit pignus vt loco vsurarum creditor fructus caperet cum pacto vt non liceat luere in eo anno? Respondeo, non luet ante: secus si conuenisset in perpetuum non luere: quia non valet, quia magis alienare quàm obligare videtur: vt in authen. de ali. & emphy. §. locationes. coll.ix. Item quid si nihil est actum expresse, id est dictum non est quòd non possit soluere ante annum? Respond. forte potest soluere quando vult vt arg. infra de solu. quod in diem. & supra titu.j. quod quis. & argu. supra si cer. peta. l. qui pecuniam. quia dilatio fit fauore debitoris: vt supra eo. l. eũ qui calendis. in fin. vnde in eius læsionem &c. vt. C. de legi. & constitu. l. quod fauore. & econtra creditoris fauore videtur: vt supra mandati. l.ij.§. tua & mea. vnde si non potest alij æque bene mutuare, non tenetur recipere: nisi vsuras totius anni soluat. ar. C. de act. & obliga. l. sicut. & supra de annuis leg. l. eũ. & de vsu. l. in fideicommissi. §. cum Pollidi⁹. vbi videtur distinguere an possit alij æque bene mutuare, vel non. Accursius. D

m *Loco.* in prouincia. Accursius.

n *Die.* id est post tres menses. Accursius.

o *Petere.* quia ante tempus soluere non potuit, secundum quosdam. quod falsum est: vt supra titu.j. l. quod quis. dic ergo, ratio loci hoc facit: vt infra de fideiuss. l. fideiussor obligari. §. qui certo. &. C. de solu. l. obsignatione. in fine. Item contractus celebratus gratia vtriusque: vt. C. de actionibus & obligationibus. l. sicut. & argu. ŝ. de annuis legatis. l. Iauolenus. aliàs incipit, eum.

p *Pecuniam.* reddendam post ducentos dies: vt infra dicit.

Seruo.

BIU Cujas

seruo [a] Seij in prouincia Syria, [in] ciuitate Beryto, [b] vsq; Brẽtesiũ: ídque creditũ esse, in omnes [c] nauigij dies, [d] ducentos sub pignoribus & hypothecis mercibus [e] à Beryto comparatis, & Brentesium perferendis, & quas [f] Brentesij* emptur[g] esset, & per nauẽ Beryto [g] inuecturus. [h] cõuenítque [i] inter eos vti [k] cum Callimachus [l] Brentesium peruenisset, inde [m] intra idus septembres, quæ tunc proximæ [n] futuræ essent, aliis mercibus emptis, [o] & in nauem [p] missis ipse in Syriam [q] per nauigium proficiscatur: [r] aut si intra diem suprascriptam [f] non reparasset merces, nec enauigasset de ea ciuitate, [t] redderet vniuersam continuò [u] pecuniã [x] quasi perfecto nauigio, & præstaret sumpt[y] omnes persequẽtibus * [y] eam pecuniam, vt [z] in vrbem Romam eam deportarent: eáque* [a] sibi rectè dari fieri sic interroganti Sticho seruo Lucij Titii [b] promisit Callimachus. & cum ante [c] idus suprascriptas secundum conuentionem mercibus [d] in nauem impositis, cum Erote [e] conseruo Stichi, quasi in prouinciam Syriã peruẽturus [f] enauigauerit: [g] quæsitum est, naue submersa, [h] cum secũdum cautionem Callimachus merces [Beryto]* perferendas [i] in nauem misisset eo tempore [k] quo iam pecuniam Brentesij* reddere Romã perferendam deberet: an nihil [p]sit Erotis [l] consensus, qui cum eo missus erat, cuique nihil amplius [m] de pecunia suprascripta post diem cõuentionis permissum vel mãdatũ erat, quàm vt eam receptam Romam perferret: & nihilo minus actione ex stipulatu Callimach[o] de pecunia domino Stichi teneatur?

Respondit, secundum ea quæ proponerentur, teneri. [n] Item quęro, [o] si Callimacho post diẽ suprascriptam nauigãte, Eros [p] suprascriptus seruus consenserit, an actionem domino suo semel adquisitã adimere potuerit? Respondi non potuisse: sed fore exceptioni [q] locum, si seruo [r] arbitrium datum esset eã [t] pecuniam quocumque tempore [t] in quemuis locum reddi.

Stipulatio pœnalis non nouat præcedentem conuentionem ex causa onerosa. Item vbi est pœna & non dies: admittitur purgatio moræ. Item ex pacto libertatis agere potest seruus domino differente. Bartolus.

[f] Flauius Hermes hominẽ Stichum manumissionis causa donauit, [u] & ita de eo stipulat[o] est: *Si homo Stichus* de quo agitur, quẽ hac die tibi donationis causa manumissionisque dedi, à te hæredéque [x] tuo manumissus, vindictaque [y] liberatus non erit, quod dolo malo meo nõ fiat, pœnæ nomine quinquaginta dari stipulatus [z] est Flauius Hermes: spopondit Claudius.* quęro, an Flauij Hermes Claudium de libertate Stichi conuenire potest? [a] Respondit nihil proponi cur non potest. [b] Item quæro, an si Flauij Hermetis hæres à Claudij hærede pœnam suprascriptam petere voluerit: Claudij hæres libertatem Sticho præstare possit vt pœna liberetur? [c] Respondit posse. Itẽ quæro, si Flauij Hermetis hæres cum Claudij hærede ex causa suprascripta nolit agere, an nihilo minus Sticho libertas ex cõuentione quæ fuit inter Hermetem & Claudium (vt stipulatione suprascripta ostenditur) ab hærede [d] Claudij præstari debeat? [e] Respondit debere.

Qui tenetur sub pœna vni alienare: illo existente in mora, potest alienare cui volet. Bartolus.

a *Seruo.* præposito pecuniis fœnerandis. Accursius.
b *Beryto.* quæ est in ea prouincia, scilicet accepit: & ab ea vsque Brentesium. s. deferendam: & etiam ibi soluendam.
c *In omnes.* id est inter omnes. Accursius.
d *Dies.* id est post dictos dies soluatur ibi. Accursius.
e *Mercibus.* scilicet obligatis.
f *Et quas.* illis mercibus similiter obligatis, quas &c.
g *Beryto.* scilicet redeundo.
h *Inuecturus.* id est importaturus.
i *Conuenitq;.* pacto inter eos conuenit apposito quo restringitur prima cõuentio ducentorũ dierum.
k *Vti.* pro postquam. Accursius.
l *Callimach[o].* debitor. Accursius.
m *Intra.* à Beryto.
n *Proximæ.* & magis vicinæ q̃ ducẽtos dies.
o *Emptis.* s. obligatis.
p *In nauem missis.* Brẽtesij. M.
q *In Syriam.* vbi accepta est pecunia.
r *Proficiscatur.* i. reuertatur, hoc est iter arripiat. Accursius.
s *Suprascriptã.* i. idus.
t *Ciuitate.* scilicet Brẽtesio. M.
u *Continuo.* i. statim. s. in dictis idibus, nõ expectatis dictis ducentis diebus.
x *Pecuniam.* id est sortem & vsuram. Acc.
y *Persequentibus.* hominibus, puta procuratoribus, vel seruis vicariis, vt eam perferrent. ad quod est. s. titu. j. l. traiectitiæ.
z *Vt.* persequentibus dico ad hoc &c.
a *Eáque.* scilicet dicta vsque hic.
b *Titii.* qui supra nominatus est Seius. sic. s. de pigno. act. i. l. Gaius.
c *Sed cum ante.* suprà formam cautionis: nũc qualiter factũ ꝓcesit.
d *Mercibus.* reparatis Brentesij. M.
e *Erote.* prorogante diem: qui dũtaxat missus erat vt eam perferret, & nihil vltra faceret. Accursius.
f *Peruenturus.* à Beryto redeundo.
g *Enauigauerit.* trãsactis idibus, & sic commissa est stipulatio.
h *Naue submersa.* post idus.
i *Perferendas.* Brentesium.
k *Eo tempore.* nauigare autem cœpisset eo tempore &c. videbatur enĩ post idus misisse merces in nauim, cũ post idus nauigare cœpisset.
l *Erotis.* serui creditoris, cuius consensu alio & alio tempore nauigauit &c.
m *Nihil amplius.* nisi vt perferret. Accursius.
n *Teneri.* & sic periculum pertinet ad debitorem naui submersa post moram: vt. C. de nau. fœ. l. cum proponas.
o *Item quæro.* repetit vt aliquid addat in fin. de except. vel credebat seruum non bene intellexisse, vt frequenter fieri videmus: vel. s. in vsuris: hic in sorte & in omnibus.
p *Eros.* seruus.
q *Exceptioni.* tunc. Accursius.
r *Seruo.* Eroti. Accursius.
t *Eam.* accipere. Accursius.
t *Tẽpore.* quo vellet.
u *Donauit.* vt tantum vindicta manumittat, & non alio modo, quare non alloquitur aliis legibus. Accursius.
x *Hæredéque.* que, id est vel. sic. j. de verbo. signi. l. sæpe.
y *Vindictáque.* tunc intererat vindicta manumitti: quia efficiebatur ciuis Romanus secundum quosdam.
z *Stipulatus est.* trãsit de tertia ad primam: & tandem redit ad tertiã personam.
a *Potest.* actiõe præscriptis verbis vt manumittatur. Ac.
b *Non potest.* contra ad inferius responsum supra de fideicommiss. liber. l. Thais. §. intra. Solu. vt ibi. Item contra. C. si man. ita fue. alie. l. fina. Solu. hic fuit actum vt vindicta fieret manumissio: aliàs intelligitur de effectu beneficij, vt ibi: quod semper est in dubio: vt supra de ser. expor. l. si venditor. & dicũt quidam ꝙ alius est effect[o] quãdo fit vindicta: qa tunc fit ciuis Romanus. sed quando constitutio succedit, tunc non: cum alij sint Latini, alij dedititij. quæ distinctio. l. non inuenitur.
c *Liberetur.* fauor libertatis est ne pereat quòd post commissam pœnam purgatur mora. vel secundum Io. loquitur, quando non est commissa pœna. & improprie [a] dicit liberetur, quia vel ipse hæres debet manumittere. & est sic. s. vsufru. quemadmo. ca. l. iij. §. j. & ad. l. Aquil. si seruus seruum. §. si calicem diatretum. Item tale tollit supra de euict. l. qui alienam. & eodem modo soluitur. s. titu. j. l. traiectitiæ. §. de illo. &. C. de contrahen. stipu. magnam. Item contra supra qui sine ma. l. Latinus. sed [b] hic ante duos menses agebatur, ad pœnam. sed nec morte donatarij perierat libertas: quoniam nec ipse præcise debuit manumittere: sed vel ipse, vel hæres eius: & ideo supra dixi hæredem non incidisse in pœnam.
d *Ab hærede.* s. qui sine ma. ad lib. per. l. mancipia. contra. Solu. hic donator [c] non volebat seruum effici liberum, nisi vindicta. ibi aliter. vel hic per fideicom. ibi directo, secundum quosdam.
e *Debeat.* instante seruo.

a Cõtrarium tenent Bar. Pau. Frã. & Alex.

b Est diuinatiua, secũdum Bart. Pau. Alex. & Fran.

c Sequũtur Bar. Pau. Fran. & Ale.

Flo. hominem Stichum

Venderes.

BIU Cujas

a *Venderet.* aut eorum partem emeret: vt patet. j.
b *Cohæredis.* qui scilicet cohæres decesserat pluribus relictis hæredibus.

a Sequuntur prædicti scribentes. *b Cõtrariũ tenẽt Fran. Pau. Alex. & Ias.* *† Dy. & Alex. hic dicũt istiũ tex. sing. ad hoc quòd ille qui promisit alteri vendere sub pœna, habita prius requisitione si alteri vendat: non incurrit pœnam. Bolog.* *c Idẽ Frã. aliter tamẽ soluit Ale.* *d Approbatur per Bar. Fran. Pau. & Alexan.* *e Idẽ Bar. & alii.* *† Vide in hũc. §. Alcia. lib. disp. 1. c. 13. Alex. etiã hic dicit istiũ tex. non alibi, ad hoc quòd mortuus nõ dicitur debere, sed debuisse. Bol.* *† Alex. hic & moderniores reputãt istiũ tex. sing. ad hoc quòd si non stat per debitorẽ quo minus solvat creditori suo, sed stat per creditorem, nõ currunt cõtra eum vsuræ. Bolo.* *f Idẽ Bar. Bal. & P.* *g Immo bene. Ale. & Fran.*

c *Testatò.* extra ius[a] etiam.
d *Exceptionem.* nam ipso iure[b] cõmissa est pœna. hoc ergo sic quidem intelligitur, vt si alius non vult emere, sed extero vendere possit sine damno pœnæ, secundum Io. & facit. ff. de arbi. l. Celsus. Sed contra. ff. de pact. l. nemo. sed hic ad pœnã.[c] & sic etiã non obstat. ff. de distra. pign. si creditor. §. fi. Itẽ fa. ff. de act. emp. l. si sterilis. §. si tibi. in fi.
e *Constitisset.* postea: non[d] tamen tempore stipulationis cõstabat: nec ante constiterat. aliàs est hic non consti. &c.
f *Non extitisset.* q. d. si nondum tempore stipulationis constiterit de debito: & per hoc cõditionalis stipulatio in præteritum cõcepta non poterat committi in æternum: quia falsa de præterito sunt impossibilia. vel dic secundum[e] R. si est actũ vt patre viuente cõstare deberet quid & quãtum deberetur: quod videtur secũdum verba. nã demũ patre viuente constare potest eũ debere: sed eo mortuo constare potest eũ debuisse: vt &. j. eo. cũ stipulamur. & fa. ff. de vsur. l. Seia. & ff. de manu. testa. l. qui filium.
g *Pacto solo.* sine stipulatiõe Aquil. & accep.
h *Partem.* pecuniæ.
i *Cauit.* per stipulationem.
k *Hæres.* s. pupillæ.
l *Tutelæ.* actione.
m *Et victus.* hęres pupillæ. Accursius.
n *Prouocauit.* secundo.
o *Pronuntiata est.* à principe.
p *Mora.* obtulit ergo hæres tutoris.
q *Petierit.* hæres pupillæ. hoc autẽ ideo dicit, ne posterior mora noceret: vt. ff. de peri. & com. l. illud. Accursius.
r *Vsuræ.* ex mora scilicet residuæ pecuniæ non redditæ. Ac.
s *Iure.* scilicet exceptionis, cum per eam non steterit. sed si obtulisset, & assignasset, & deposuisset, tunc ipso iure: vt. ff. de vsu. l. j. in fin. & hoc vbi fuissent promissæ. aliàs ex mora etiam non debentur.
t *Duo fratres.* qui rogati fuerunt vt si quis eorũ sine liberis decessisset, suam partem alteri per fideicommissum restitueret.
u *Proponerẽtur.* duo dicit. primum, quòd fuit pronuntiatum cõtra petentem, quasi hoc sit remissum. Secundum, quòd licet habeat exceptionem cõuentionis, per quam fuit absolutus reus, & sit ea vsus: adhuc tamen petitur pœna: & sic vtrumque. sed in primo an fuerit bene iudicatum? si dicas quòd sic (quod videtur dicendũ) tũc cõsonat. ff. quibus modis pign. vel hypo. sol. l. Titius. Sed contra. ff. de transac. l. qui cum tutoribus. vbi nõ videtur frater remittere act. pro parte fratris: cuius fratris partem postea habet per fideicom. Solu. f hic fuit male g iudicatum, secundum H. vel dic secundo, bene: quia non oppsuit replicationem: quod potuit: vt. ff. de pac. l. tres fratres. quod in idẽ recidit: quia male, scilicet contra ius agentis. nec ob. ff. d. l. Titius. qua sicut facilius

¶ Cohæredes† cum prædia hæreditaria diuisissent, vnum prædium commune reliquerũt sub hoc pacto, vt si quis eorũ partem suã alienare voluisset, eam vel cohæredi suo, vel eius successori venderet[a] centũ viginti quinque. quòd si quis aliter fecisset, pœnã cẽtũ inuicẽ stipulati sunt. q̃ro, cũ cohęres mulier cohæredis[b] liberorũ tutores sæpius testatò[c] conuenerit, & desiderauerit vt secũdum conuẽtionem aut emerent, aut venderent: hiq́ue nihil tale fecerint: an si mulier extero vendiderit, pœna ab ea centũ exigi possit? Respondit, secundum ea quę proponerentur, obstaturã doli mali exceptionem.[d]

Facultas implendi conditionem, ad hæredem non transit. Bar.

¶ Agerius † filiusfamilias seruo Publij Męuij stipulanti spopõdit, se daturum quidquid patrẽ suũ Publio Mæuio debere cõstitisset.[e] quæsitũ est patre defuncto antequam constitisset quid quantumq́ue deberet: an si aduersus hæredem eius actum fuisset, aliúmve successorem, & de debito constitisset, Agerius teneatur. Respondit, si conditio non extitisset,[f] stipulationem non [esse] commissam.

Non currunt vsuræ si creditor est in mora recipiendi. Bartolus.

¶ Seia hæres† vnius tutoris cum hærede pupillæ trãsactione pacto[g] solo facta, maiorem partem[h] soluit, in residuam cauit,[i] [& vsuras promisit:] sed ilico negauit hæres[k] se transactionẽ seruare: & apud iudicẽ tutelæ[l] egit: & victus[m] prouocauit[n] ad competẽtem iudicem: & ab eo quoque ad principem idem ꝓuocauit: & iniusta hæc quoque prouocatio ei⁹ ꝓnuntiata[o] est. quæsitũ est, cum per hæredem pupillæ mora[p] interceſſerit quo minus pecunia in stipulationem deducta, ab hærede tutoris solueretur, nec vnquã petierit:[q] an ei hodie debeãtur vsuræ[r] ab hærede tutoris? Respõdit, si Seia nõ cessasset ex stipulatione pecuniam offerre, iure[s] vsuras non deberi.

Iniusta sententia per quam quis contra diuisionem facere declaratur, facit pœnam committi. Bartolus.

¶ Duo fratres[t] hæreditatẽ [suã] inter se diuiserunt, & cauerunt sibi, nihil se cõtra eam diuisionem facturos: & si contra, quis fecisset, pœnam alter alteri promisit. post mortem alterius, qui superuixit petiit ab hæredibus eius hæreditatem, quasi ex causa fideicõmissi sibi à patre redicti debitã: & aduersus eũ ꝓnũtiatũ est, quasi de hoc quoque transactum fuisset. quæsitũ est, an pœna cõmissa esset? Respõdit, pœnam secũdũ ea quæ proponerentur,[u] cõmissam [esse.]

Promißio ob turpem causam de præterito vel de futuro, est ipso iure nulla. Bar.

A contrahitur in re aliena, domino scilicet præsente: ita facilius soluitur pignoris obligatio creditore præsente: arg. in eo. tit. quib. mo. pig. vel hypo. sol. l. si consensit. Vel dic tertio, secũdum Ro. hic cauit nihil se &c. id est nec hæreditario nec fideicom. nomine: vel exprimendo[h] hoc, vel sic agendo: quod potest probari: vel etiam ex ipso verbo hoc præsumitur, [i] qa dicit nihil &c. Ibi vero simpliciter, & sic omnino bene fuit iudicatum: & quod tenet hic dicit, quasi de hoc &c. expressiuũ est veritatis: vt & aliàs. ff. de transa. l. j. vel quarto k hic in diuisione, in qua tenetur quilibet alteri de euictiõe: vt. ff. famil. ercisc. hæredes. §. pe. ibi in transactione, in qua non tenetur: vt. C. de trãsac. si pro fundo, qui ergo de euictione tenetur, non debet cõtrauenire: vt. ff. de euic. l. vindicãtem. Sed hæc solu. nõ valet nisi in ea parte quam habuit frater præmortuus vt à fratre superstite. in alia autem secundũ hoc remanet fideicom. quam habuit vt suam frater præmortu⁹. dic ergo q in hac diuisione agitur de euic. pro parte meæ partis tantum: puta: ego hæres præmortui habeo ex diuisione dimidiam quæ est citra Rhenum: & in illa parte habeo iure meo: partem ex persona cohęredis mei ex diuisione. si ergo ex fideicom. petat quod habeo ex persona mea, in mea parte nil ei obstat: quia in ea non habeo causam ab eo: nec de euic. tenetur. aliam autẽ petere non potest quam habui iure suo: quia de sua parte restituenda non sum rogatus: vt de lega. iij. l. pater. §. quindecim. & etiam quia de euic. tenetur, nisi fuerim sciens: quo casu non ago nisi stipulatus sim: vt. C. de euic. l. si fundum sciens. Item plus potest petere qui superuixit, scilicet æstimationem eius particulæ quam habebat in sua dimidia per diuisionem ex persona præcedentis. modo enim non licet habere ex diuisione: sed ex fideicommiss. tanquam alio euincente: vt supra de euic. l. si vendideris. &. l. non tamen. & secundum duas primas solu. male fuit hic iudicatum: & hoc est contra ius agentis: & secundum tertiam bene: secundum quartam bene in parte, & male in alia parte: vt patet ex præmissis. Item patet ex prędictis solu. quæstionis. scilicet si ille cui facienda est restitutio rei ab aliquo, eam emit: an modo habeat locum in ea fideicommiss. per dictas. ll. de euic. & supra ad legem Falcidiam. l. fundo. vel dic vt ibi in glos. non etiam. Item contra supra de pact. l. tres fratres. solue vt primum contra. si fuerit ibi dolus. Item contra. ff. de lega. iij. l. Paulo Callimacho. §. j. solu. vt ibi. At secũdũ quod dicitur etiã pœnã peti: est contra. ff. de pact. l. rescriptum. §. si pacto. vbi sufficit alterum solui. si teneas supra bene iudicatum in totum, vel in parte, prõptum est dicere pœnam cõmissam. sed obstat exceptio: vt in cõtrario. vel forte fuit hic actum vt vtrũque posset peti: vt. ff. eo. l. ita stipulatus. in fine. vel ibi in contractu: hic in sententia. Si autem dicas quòd male fuit iudicatum: tunc dic pœnam cõmissam eo inspecto quòd sententia est lata: cui standum est ex quo non appellatur. sed hic multò magis locum habet exceptio: vt in cõtrariis.

BIU Cujas

trariis. Sed quid hoc casu quando fuit male iudicatum: si fuerit actum vt vtrumque possit peti? Respon. non poterit peti. & sic quod fit in principali, præiudicat in accessoriis: vt. ff. de rei vin. l. & ex diuerso. §. vbi. ité ex eo quod hic dicit, quasi &c. videtur arg. quòd in sententia causa sit exprimenda: [a] vt dixi. C. de iudi. properandum. §. illo. & ff. si men. fal. mo. dixe.

CXXIII. PAPINIANVS *libro primo Definitionum.

SI plagij [a] *faciendi vel facti causa concepta sit stipulatio, ab initio non valet.

Stipulatio facti quæ habet diem, non cõmittitur ad interesse ante diem: licet certum sit ante diem fieri non posse. Bartolus.

CXXIIII. IDEM libro secundo Definitionum.

INsulam intra biẽnium illo loco [b] ædificare spondes? ante finẽ biẽnij stipulatio non committitur: quamuis reus promittendi non ædificauerit, & tantum [c] residui temporis sit, quo ædificium extrui non possit. neque enim stipulationis status, cuius dies certus in exordio fuit, ex postfacto mutatur. [d] Idque & in stipulatione iudicio sistendi causa facta placuit: scilicet vt ante diem stipulatio non committatur, si [e] certũ esse cœperit, pareri stipulatiõi residuo tẽpore nõ posse.

Verbum præsens non trahitur ad futurum. Bartolus.

CXXV. PAVLVS libro secundo Quæstionum.

CVm stipulamur, [f] quidquid te dare facere oportet: nihil aliud in stipulationem deducitur, quàm quid præsenti die debetur. hoc enim solum hæc stipulatio demonstrat.

Existente conditione retro potest deberi pecunia. Bartolus.

CXXVI. IDEM libro tertio Quæstionum.

SI ita stipulatus fuero: *si Titius consul factus fuerit, tunc ex hac die in annos singulos decem* [g] *dare spõdes?* post triennium conditione existente triginta peti poterũt.

Qui promittit vsumfructum & proprietatem separatim: soluto vsufructu liberatur. secus in eo qui plenam proprietatẽ promisit. Bartolus.

TItius à Męuio fundum [h] detracto vsufructu stipulatus est, & ab eodem [i] eiusdem fundi vsumfructum. [k] Duæ sunt stipulationes: & minus est in eo vsufructu quẽ per se [l] quis promisit, quàm in eo qui proprietatẽ comitatur. [m] Denique si ille vsumfructum dederit, [n] eumque stipulator nõ vtendo amiserit: tradẽdo postea fundum detracto vsufructu, liberabitur. [o] Nõ idem contingit ei qui fundum pleno iure [p] promisit, & vsumfructum dedit, deinde amisso eo proprietatẽ sine vsufructu tradidit. [etenim] ille liberat' est [p] dando vsumfructum, hic [in] nulla [q] parte obligationis exoneratur, nisi pleno iure fundum effecerit stipulatoris.

Per liberam personam non quæritur nobis actio ex stipulatione, sed ex numeratione sic. Et qui stipulatur impersonaliter, sibi stipulari videtur: & nunquam persona extrinsecus subintelligitur. Bartolus.

CHrysogonus [r] Flauij Candidi seruus actor scripsit coram subscribente [s] & adsignante [t] quæsierit, licet stipulatio ipsi facta non tenuit. Tertia, vtrum stipulando vsuras sine proprij nominis adiectione, sibiipsi quæsierit actionem. Prima est plana. cum enim per liberam personam quæ in nostra potestate non est, neque bona fide nobis seruit, non acquirimus actionem: regulariter ergo nec hic patrono est quæsita. In secunda dubitationem faciebat: quia siue numerationem stipulatio, siue stipulationem præcedit numeratio: vnica oritur obligatio ex stipulatu: non ex numeratione: vt infra de noua. l. vj. &. vij. cũ ergo hæc ex stipulatione nõ sit quæsita, vt dixi: ergo videtur quòd nec ex numeratione. sed respon. quòd dicitur vnicam ex stipulatione procedere obli. siue numerationem præcedat stipulatio, siue sequatur: locum habet vbi vtilis interponitur stipulatio. cum ergo hic fuerit inutilis, vtilis numeratio non poterit per eam, scilicet inutilem stipulationem, vitiari. itaque cuicunque pecuniam numerauit libertus nomine patroni, acquiritur patrono actio: vt supra si cer. pet. l. certi condictio. §. si nummos. In altera vero quæstione dubitationem inducit ex eo quòd nomen Quintiliani positum in stipulatione sortis, tacite videbatur repetitum in stipulatione vsurarum. Augebat dubitationem similium inductio. videbatur enim nomen patroni in stipulatione vsurarum tacite repetitum, sicut in stipulatione quandoque tempus tacite inest: vt. ff. eo. l. interdum. quandoque conditio: vt. ff. de iure do. plerũque. §. si ante. sed tamen respon. nũquã persona in stipulatione intelligitur, nisi expressa fuerit: itaq; nec hic: maxime quia tacitè intellecta persona esset inutilis stipulatio: vt argu. ff. eo. l. Titia. §. j. sic &. ff. de fideicom. lib. l. fi.

Numeratio siue vnica præcedat stipulationẽ, siue econtra stipulatio numerationem: oritur obligatio ex stipulatu, nõ ex numeratione.

a *Si plagii.* Promitto tibi centum si feceris plagium, vel quia feceris plagium, ceris plagium, vel quia fecisti. hæc secunda est magis dubitabilis: prima non: vt. j. de fideiuss. l. si à reo. §. fi. hæc, promitto tibi centũ si Titius fecit plagium, valet. Alij dicunt poni exẽpla per legem. ff. de condi. ob tur. cau. l. fi. vt puta, promittis mihi decem vt reddam tibi filium tuũ, vel seruum quẽ plagio abstuli? Ac.

Insulam. CASVS. Promisisti mihi ædificare domum intra duos annos. non possum agere cõtra te nisi finitis duobus annis, quibus non superstit tãtum temporis quanto ædificari possit domus: quia stipulationis substantia quam ab initio sumpsit, nõ mutatur ex postfacto. Idem est in stipulatione iudicio sistendi causa facta. cætera clara sunt. Fran.

b *Loco.* aliàs non valet: vt. ff. de eo quod certo loco. l. iij. §. si quis insulam.

c *Et tantum.* subaudi, quamuis. Accursius.

d *Mutatur.* siquidem expectandus est dies actoris: quia tota obligatio sub cõditione & in diẽ collata videtur: vt. ff. eo. l. in illa. Io. Sed contra. ff. hoc iure. solu. vt ibi.

e *Et* contra. ff. eo. l. stipulationes non di. §. si quis. versi. plane. sol. vt ibi solui aliam quæ huic concordat. sic. ff. eo. l. si ita stipulatus essem à te. vel hic [d] adiecit tempus, ibi non. item contra. ff. eo. l. cum stipulatus. sol. vt ibi. [e] & facit ff. eodem. l. existimo. Accursius.

e *Si.* id est quamuis.

Cum stipulamur. CASVS huius. l. habitus est supra de verbo ad verbum. l. si stipulatus fuerim. §. j. Franciscus.

f *Cum stipulamur.* facit supra eo. l. si stipulatus fuero. §. j. & supra si à colono.

Si ita. CASVS. Pone casum vt. ff. in. l. huiusmodi. [TITIVS.] Titius promisit mihi fundũ quendã, puta Cornelianũ sine vsufructu. post octo dies iterum promisit mihi vsumfructum eiusdẽ fundi. certe hic sunt duæ stipulationes: & ille qui fundum promittit sine vsufructu, & postea vsumfructum promittit eiusdem fundi, ad minus tenetur quàm ille qui vna stipulatione promittit simul fundum pleno iure, id est non detracto vsufructu. Nam primo casu si ille qui promisit vsumfructum, soluerit eum, & sit amissus, & postea soluerit fundum: liberabitur. sed secundo casu qui fundum pleno iure promittit: si primo vsumfructum soluerit, & sit amissus, & postea fundum tradidit: non liberabitur vllo modo: nisi efficiat ꝙ fundus pleno iure soluatur. [CHRYSOGONVS.] Vide glo. quæ ponit casum. [SI ITA.] Promisi tibi quòd sisterem seruum meum in iudicio: & casu quo non sisterem, promisi tibi hippocentaurum, quem tamen dari est impossibile. Certe ista secũda stipulatio pœnalis est inutilis: & perinde est ac si tibi pure promisissem. Franciscus Accursius.

g *Dena.* id est decem. propriè autem significat bis decem: vt. ff. de lega. j. l. si quis testaméto. in prin. & facit. C. de testa. l. præposteri. &. ff. si cer. peta. l. lecta. in fi. Sed contra. ff. de vsu. l. cum quidam. Solu. vt dixi. ff. eo. l. huiusmodi. ij. in glo. fi. Accursius.

h *Fundum.* id est nudam proprietatem.

i *Ab eodem.* scilicet Mæuio. Accursius.

k *Vsumfructum.* sine proprietate.

l *Per se.* id est separatim sine fundo. Ac.

m *Comitatur.* scilicet cum fundum stipulatus est.

n *Dederit.* quem seorsum stipulanti promisit, & sic liberatus est à secundo vinculo.

o *Liberabitur.* promissor.

p *Liberatus est.* qui promisit vsumfru. siue fundum. Accursius.

q *Hic in nulla.* qui promisit fundum pleno iure. sed nonne qui soluit partem rei quam debet soluere, liberatur pro ea parte: vt. j. de sol. l. si stipulatus. j. §. qui decem? sed dic quòd hæc causalis nõ est pars. Item nec eum soluit, sed formalem soluit: ad quem nullo modo erat obligatus. Accursius.

f *Idẽ Bar. & Alexã.*

r *Chrysogonus.* scilicet ego. & dic quòd tres hic ponũtur sub compendio quæstiones, & solutiones earum: causæ quoque dubitationis in duab' posterioribus. Nam prima modicum dubitationis habet: quæ est vtrũ Zozas libertus stipulando pecuniam Quintiliano reddi, ipsi quæsierit actionem. Secunda, vtrum saltem ipsa numeratione libertus patrono obligationem

g *Hãc gl. in eius declaratione sequuntur Bar. Fran. P. & Ale.*

s *Subscribente.* scilicet domino: quod est. j.

t *Adsignante.* quia fecerat signum ibi vt mos erat.

BIU Cujas

domino meo, accepisse eum à Iulio Zosa rem agente [a] Iulij Quintiliani [b] absentis, mutua denaria mille: quæ dari [c] [Iulio] Quintiliano, hæredíve eius, [&] ad quem ea res pertinebit, kalendis Nouembribus quæ proximæ sunt futuræ, stipulatus est Zosas libertus & rẽ agẽs Quintiliani: spopõdit [Flauius] Candidus domin⁹ meus sub die suprascripta. si satis eo nomine factum non erit, tũc quo [tempore] post soluetur, [d] vsurarũ nomine denarios [e] octo præstari stipulat⁹ est Iulius Zosas: [f] spopondit Flauius Candidus dominus meus. subscripsit & dominus. Respondi. [g] Per liberam personam quæ neque iuri nostro subiecta est, neq; bona fide nobis seruit, obligationem nullam [h] adquirere [nobis] possumus. [i] Planè si liber homo nostro nomine [k] pecuniam daret vel suam vel nostram, [l] vt nobis solueretur: obligatio nobis pecuniæ creditæ adquireretur: [m] sed quod libertus patrono dari [n] stipulatus est, inutile est: [o] vt nec ad solutionem proficiat adiectio absentis, [p] cui principaliter obligatio quærebatur. [q]

Superest, [vt] quæramus [r] an ex numeratione ipse [c] qui contraxit, pecuniam creditam petere possit. [t] nam quotiens pecuniam mutuam dantes, eãdem stipulamur: [u] non duæ obligationes nascũtur, [x] sed vna [y] verborum. Planè si præcedat numeratio, [&] sequatur [z] stipulatio: non est dicẽdum, recessum [esse] à naturali [a] obligatione.

Sequens stipulatio, [b] in qua sine adiectione [c] nominis vsuras stipulatus est, non eodem vitio laborat. [d] neq; enim malignè [e] accipiendum est, eidem stipulatum vsuras, cui & sortem, videri. [f] ideoque in liberti persona valet stipulatio vsurarum, & cogitur eã patrono cedere. [g] plerumque enim in stipulationibus verba, ex quibus obligatio oritur, inspicienda sunt: [h] rarò [autem] inesse tempus [i] vel conditionem [k] ex eo quod agi apparebit, intelligendum est: num quam, [l] personam, nisi expressa sit.

Inutilis stipulatio pœnalis non reddit inutilem stipulationem sortis: nec ipsam nouat. Paulus.

¶ Si ita stipulatus fuero: te sisti: & nisi stiteris, * aliquid dari, quod [m] permitteti impossibile est: detracta secunda stipulatione prior manet vtilis, & perinde erit ac si te sisti [n] stipulatus essem.

Interpellatio quæ non constituit principalem in mora: non nocet fideiussori. Bar.

CXXVII. SCAEVOLA libro quinto Quæstionum.

SI pupillus sine tutoris auctoritate Stichum promittat, [o] & fideiussorem dedit: seruus [p] autem post moram [q] à pupillo factam decedat: nec fideiussor erit propter pupilli moram obligatus. Nulla enim intelligitur mora ibi fieri, [r] vbi nulla petitio est. esse autem fideiussorem obligatum ad hoc, vt viuo homine conueniatur, vel ex mora sua [s] postea.

Si persona vel res ad obligationẽ adiicitur inutiliter: nõ prodest ad solutionẽ. Bar.

I pupillus. CASVS. Pamphilus pupillus habens tutorem, sine eius auctoritate promisit mihi seruũ Stichũ: & fideiussoré dedit. facit hic pupillus morã in soluendo: & sic Stichus decedit. quæritur an fideiussor teneatur propter moram pupilli? respõ. quòd nõ: quia non propriè intelligitur ibi mora fuisse, vbi nulla potuit esse petitio. si autem Stich⁹ adhuc viueret, fideiussor esset obligatus dare eũ: vel si ipse moram fecisset. Franciscus.

a *Agente.* id est numerante nomine patroni absentis.
b *Quintiliani.* patroni sui.
c *Dari.* id est reddi patrono. & ita audi quod vitiat.
d *Soluetur.* id est quantum sortis differetur.
e *Denarios.* viij. singulis mensibus.
f *Zosas.* ecce ergo psona Quintiliani non adiicitur: sed impersonaliter non adiecta sua vel patroni persona.
g *Respõdi.* hoc interponitur.
h *Nullam.* ergo nec hic per libertum debet acquiri: quia liber est: licet quæsita actio extendatur quãdoque: vt ff. de vsur. l. si quis solutioni. §. fi. sed ob. ff. de calum. l. & generaliter. §. fi. sed respon. hoc ibi contingit propter delictum. at hic contractus est. Item op. C. de iure do. l. fi. in pri. Respon. illud legis potestate, fauore dotis: vel ibi ius fingit eam contraxisse.
i *Possum⁹.* regulariter.
k *Nostro nomine.* quod fecit hic libertus nomine patroni.
l *Nostram.* vt hic erat. Accursius.
m *Acquireretur.* propter singularia præcepta: vt. ff. si cer. peta. l. certi. §. si nummos.
n *Dari.* id est reddi.
o *Inutile est.* quia alteri stipulari &c. nec ei solui potest, cum non ad hoc sit posit⁹: vt. C. per quas perso. l. j. & ff. eo. l. cũ qui. §. qui sibi.
p *Absentis.* patroni.
q *Quærebatur.* quantũ ad æstimationẽ: vel dic ex numeratione.
r *Quæramus.* pro stipulantis intentione.
f *Ipse.* libertus.
t *Possit.* & certe non potest: nisi in casu: vt C. si cer. pe. l. iiij.
u *Stipulamur.* incõtinenti: vt. j. de noua. l. cum enim pecuniam.
x *Nascuntur.* cum stipulatio est vtilis. cæterum si inutilis est, condictio nascitur ex numeratione: vt dictum est.
y *Sed vna.* si actũ est quòd ex numeratione sola nascatur actio: tunc ex ea. si vt ex stipulatione: tunc ex ea. si vero est dubium: tũc ex ea quæ præcesit, secundum H. arg. j. de stipu. ser. l. si communis seruus. ij. sed aliter no. d. l. j. de noua. cum enim. Accursius.
z *Sequatur.* incõtinẽti. & dic, stipulatio inutilis: vt alij si stipulatus sum. Azo. ex qua nec patrono nec sibi acquiritur actio. patrono non: quia nõ potuit. sibi nõ: quia noluit. sic. C. si quis alteri vel sibi. l. multũ. dominus tamen vindicat eam, si extat: aliàs condicit, si eius nomine est numerata: vt. ff. dictum est. aliàs si libertus suo nomine mutuat, habet ipse actionẽ: vt. C. si cer. peta. l. iiij. Ac.
a *A naturali.* ex qua oritur certi condictio, vel domino si eius nomine est facta: vel numeranti: vt dictum est.
b *Sequens stipulatio.* hoc intelligunt cũ stipulatio est valida: quo casu ex sola ea oritur actio. at cum inualida, tunc ex sola numeratione actio quæritur: vt. ff. si cer. pe. l. certi condictio. §. quoniam. sed hoc non placet: quia contra hanc literam est.
c *Sine adiectione.* impersonaliter.
d *Laborat.* quo superior: vt sit inutilis.
e *Malignè.* quia certe malignum esset.
f *Videri.* sed potius sibi. q. d. non est ita accipiendum vt vsuras quas simpliciter stipulatus erat, domino stipulatus videatur, sed sibi potius.
g *Cedere.* per actionẽ mandati, si mãdato: vel etiam nego gest. si sine mandato gerebat. Ac.
h *Sunt.* sicut in casu isto quãdo simpliciter stipulatus est vsuras.
i *Tempus.* vt. ff. eo. l. interdum.
k *Vel conditionẽ.* vt. ff. de iure do. l. plerũque. §. si ante.
l *Numquam.* intelligendum scilicet est inesse. ad quod facit. C. de const. pe. authen. si quãdo. ibi posita. & ff. eo. l. stipulatio ista. §. sicut autẽ. & ff. de acqui. pos. l. quod meo. §. si furioso. Accursius.
m *Impossibile est.* puta hippocentaurum.
n *Sisti.* nullo addito. & not. quòd hic & superiori. §. non vitiatur vtile per inutile. & facit. ff. eo. l. si ita stipulatus fuero, te sisti. in prin. Accursius.
o *Promittat.* & sic naturaliter obligatur, cũ non sit locupletior: vt j. de noua. l. j. cui accedit fideiussor: vt instit. de fideiuss. §. j. Accur.
p *Seruus.* promissus.
q *Post moram.* quæ non est mora: vt subiicit.
r *Ibi fieri.* oppo. C. de cõtrahen. & com. ff. l. nuda. Solu. speciale in pupillo naturaliter obligato: quia nil scit: vt. ff. de iu. & fac. ignor. l. fina. non sic in alio naturaliter obligato: vt ibi. vel nõ est mora quantum ad interitum, vt hic: sed quo ad hoc vt lit. conte. committatur stipulatio, sic: vt ibi. Item contra instit. de fideiuss. §. fideiussores. sed hic non est plus re, vel loco, vel tempore, vel causa. & fa. ff. eo. l. si ex legati. in fin. & l. seq. & j. de re. iur. l. nulla.
s *Mora sua.* quia ipse fuit interpellatus. aliud autẽ est in fideiuss. furiosi: vt j. de fideiuss. l. Marcel. contra. sol. secundũ Ro. [a] refert euidẽter, pupillus an furiosus aliquid promittat. nam in furioso nulla nec naturalis nec ciuilis oritur obligatio, etiã cum auctoritate tuto. quia sensu caret. at pupillus, præsertim pubertati proximus, cum auctoritate tuto. ciuiliter & naturaliter obligatur, & sine tuto. naturaliter. non ergo mirum si pro isto accedit fideiussor, pro furioso non: vt. j. de reg. iur. l. in negotiis. & in contrario. & ff. ad Trebel. l. si eius. in prin. & ff. quando di. le. ce. cum illud. & j. de solu. l. Stichum. &. C. qui admit. ad bono. poss. l. bonorum.

BIU Cujas

norum.& de iure delibe.si infanti.& plenius dixi super cõtrario.

Si duo rei.] CASVS. Titius & Seius ambo stipulati sunt à Sempronio centum aureos: sed diuersimode sunt stipulati: quia vnus vtiliter, alter inutiliter: puta dabis.c.si digito cœlum tetigero.si essent vtiliter stipulati ambo, posset vni solui in solidum.sed quia vnus eorum est inutiliter stipulatus: ideo non potest ei solui: quia cuilibet soluendum est nó pro alteri[9] obligatione, sed pro sua. cum ergo iste nullam habeat obligationem: non recte ei soluétur. Idem est si ego stipulor Stichũ aut Pamphilum. nam si vnus est meus, non potest in illo consistere obligatio. licet etiam desinat esse me[9]: nó mihi recte soluetur.& ratio est: quia isti duo serui non sunt positi in stipulatione ad solutionem: sed ad obligationem.Franciscus.

a *Inutiliter.* si digito cœlum tetigero.vel ex interuallo: vt.j.tit.j.l. si ex duobus.Accur.

b *Suæ obligationis.* scilicet nomine.Accur.

c *Obligatio.* tantũ scilicet &c.

d *Stipulatoris.* ideoque in eo nõ consistit obli. vt.ſ. eo.l. scire debemus §.fi.

e *Eius.* scilicet altero iam mortuo:& sic obligatio est sublata. & sic expone.j. de solu.l.qui decem.§. si Stichum.[a] j.respon. nec obstat in fi. eiusdem.§. quod hic ponitur pro cõtrario. Accursius.

f *Quia.* ratio bona: vt ſ. eo.l. eum qui.§. qui sibi.in fi.&.ſ.eo.l.si ita stipulatus. §. Chrysogon[9]. versi. plane.ibi, sed quod patrono &c.& no.hic argumen. quòd qui promittit illud aut illud, duo promittit: vt supra no. de consti.pec.l.illud. Item fa.ſ. de leg.ij.l. Mæuius.§. duobus. & de re iudi.miles.§.j.Accursius.

Si quis.] CASVS. Si duæ conditiones apponuntur in stipulatione copulatiuè: necesse est vtramque impleri antequam stipulatio committatur:& hoc si affirmatiuè apponantur.si vero apponantur negatiuè: tunc necesse est quòd neutra impleatur vt stipulatio committi possit. Item si apponantur duæ conditiones diiunctiuæ affirmatiuè: sufficit vnam impleri vt committatur stipulatio.si autem negatiuè: sufficit alteram non impleri.exempla sunt plana in textu.Franciscus Accursius.

g *Factus est.* vt infra de fideiuſ.l. si à reo.& supra de reb.du.l. si is qui.§.verum. Et no. quatuor diuersas stipulationes.& fa.ſ. de condit.& demon.l.cum pupillus.§.j.& supra de hære.institu.l. si te.in fine. & de condi. institu.l.v.& institu. de hæred. institu.§. penultimo.

h *In contrarium.* scilicet dicitur.Accursius.

i *Huic.* differt à proximo [b] in contrarium &c.quia hic præcesſit conditio: supra stipulatio.vel supra præteritum, scilicet sit: hic præsens, scilicet est.

k *Factus.* subaudi, dare spondeo.

l *Non esse factum.* C.de de institit.& substi.l. generaliter. contra. sed ibi [c] aut pro & ponitur: vt.j.de verb.sig.l. sæpe. Item facit.j. iudi.sol.l.cum quærebatur.§.ecce enim.

Quod dicitur.] CASVS. Dicitur in antiqua regula, quòd pater potest filio stipulari. quæritur quomodo hoc intelligatur? Respondetur quòd intelligitur de his quæ sunt iuris: sicut cũ pater stipulatur filio dari. sed in his quæ sunt facti, non habet locum hęc regula: veluti si stipuletur pater filio quòd ei ire agere liceat. filius vero bene potest patri stipulari ea quæ sunt facti: vt promittis mihi quòd patri meo licebit ire agere per fundum tuum? nã per talem stipulationẽ patri quærit filius. Fran.

CXXVIII. PAVLVS libro decimo Quæstionum.

SI duo rei stipulandi ita extitissent, vt alter vtiliter, alter inutiliter [a] stipularetur: ei qui non habet promissorem obligatum, non recte soluitur: quia nõ alterius nomine ei soluitur, sed suæ obligationis, [b] quę nulla est. Eadem ratione qui Stichum aut Pamphilum stipulatur: si in vnum constiterit obligatio, [c] quia alter stipulatoris [d] erat: etiam si desierit eius [e] esse, non rectè soluitur: quia [f] vtraque res ad obligationem ponitur, non ad solutionem.

Ad veritatem copulatiuæ requiritur vtrumque esse factum: & ad veritatẽ disiunctiuæ sufficit alterum tantum. Bartolus.

CXXIX. SCAEVOL libro duodecimo Quæstionum.

SI quis ita stipulatus fuerit, *decem aureos dabis, si nauis venit, & Titius consul factus est*? [g] nõ aliàs dabitur, quàm si vtrũque factum sit. Idem in contrariũ, [h] *dare spondes, si nec nauis venit, nec Titius consul factus sit*? exigẽdum erit vt neutrũ factum sit. Huic [i] similis scriptura est, *si neque nauis venit, neq; Titius consul factus* [k] *est*? At si sic, *dabis si nauis venit, aut Titius consul factus sit*? sufficit vnum factum. & contra: *dabis, si nauis non venit, aut Titius consul factus non est*? sufficit vnum non [esse] factum. [l]

Si pater stipulatur filio quod iuris est, sibi acquirit: secus si id quod est facti per filium explicandi: filius vero quærit patri: siue factum, siue ius stipuletur eidem. Bar.

CXXX. PAVLVS libro quintodecimo Quæstionum.

QVod dicitur, patrem filio vtiliter stipulari, quasi sibi ille [m] stipularetur: hoc in his verũ est, quæ iuris sunt, [n] quæque adquiri patri possunt. alioquin si factum conferatur in personam filij, inutilis erit stipulatio: velut vt tenere ei, [o] vel [vt] ire agere liceat? contra autem filius, etiam vt ire [agere] patri liceat, stipulando adquiret ei. [p] immo & quod in suam personam [filius] conferre non potest, hoc patri [q] adquiret.

Persona hæredis promissoris, in his quæ contra hæredes transeunt, supernacuè adiicitur in stipulatione: & ideo licet tantum vnus fuerit nominatus, omnes tenẽtur. Paul.

CXXXI. SCAEVOLA libro tertiodecimo Quæstionum.

IVlianus scripsit, si neque per te, neque per hæredem tuum Titium [r] fiat quo minus mihi ire [agere] liceat, stipuler: non solum Titium teneri, si prohibeat, sed etiã cohæredes [s] eius.

Si in re soluta deficit aliquod ius: adhuc ipsa res peti potest. Bartolus.

QVi fũdũ† sibi aut Titio dari stipulatur: quãuis fundus Titio traditꝰ sit, nihilo minꝰ petere fũdũ potest, vt sibi de euictione [t] enim filij patri acquiri non potest: sed nec ipsi filio: cum ideo filio quæritur, vt patri quæreretur: vt supra eo.l.dominus seruo. &.C.eod. d.l.ij.

m *Ille.* scilicet filius, secundum R. immo pater, secũdum Io. vt instit.de inuti. stipu.§.ei vero qui.

n *Iuris sunt.* puta aliquid dari: sed tradi, est factum: vt.ſ. de vsuris. si stipulatus. Quid ergo si aliquid filio tradi stipuletur? Respon. idem, vt valeat: licet non sit iuris. est enim tale quod ei acquiri potest. Item & potest dici quòd hic factum non confertur in personam filij: immo in personam eius qui debet tradere ei filio. & sic cum non conferatur in filij personam, vtilis est stipulatio. sed hic vetat quòd à filio est faciendum, vt subiicit exemplum. Item nec omnia quæ in dãdo, sed ea quę non possunt patri quæri: vt ex causa profectitia vel etiam aduentitia, id est quo ad vsumfruct. vt C. de bonis quæ lib.l. cum oportet. in princ. & hic subiicit. Quæritur ergo an hoc valeat vt domus filio fiat in solo patris, vel in solo filij? Respõ. idem quòd si aliquid filio tradi stipulatur, propter rationem ibi positam: quia refert sit faciendum filio ab alio, an ab ipso filio: quo casu non valet: vt hic subiicit. Ac-

o *Tenere ei.* filio. factũ

p *Acquiret ei.* iure potestatis.

q *Patri.* veluti si patri vxoré ducenti decem stipuletur pro dote: vt.j. de stipu. seruo.l. item si alter. vel seruitutem prædio, cum filius non habet prædium.

Ivlianus.] CASVS. Stipulatus sum à te hoc modo: promittis mihi quòd neque per te, neque per hæredem tuum Titiũ fiet quo minus mihi ire agere liceat? si plures habes hæredes cũ Titio: certe non solum Titius tenebitur, sed etiam cæteri cohæredes eius. [QVI FVNDVM.] Habebam Titium procuratorem meũ, & sic sum stipulatus à te: promittis mihi aut Titio dare fundum? tu dicis, promitto. post hoc tu das fundum istum Titio. Quæritur, vtrum possim contra te agere ratione istius fundi? Respon. quòd sic. nam petam fundum à te: & ratione istius petitionis cõsequar quòd mihi caueas de euictione. si autẽ volebam fundũ donare Titio, & sic eum interposui huic stipulationi: tũc tradendo fundum ipsi Titio, liberabitur promissor. Fran.

r *Titium.* superuacuè ponitur persona Titij: vt no.supra eo.l. eum qui.§.j.

s *Cohæredes.* sed fami.ercis. iudicio ab eo repetet quod præstiterit: vt no.ſ.eo.l.ij.§.item si ex facto.&.l.in executione.&.ſ. fami. ercis.l.inter cohæredes.§.quod ex facto.

t *De euictione.* ecce ergo aliud in peti. deducitur, & aliud consequitur: vt &.ſ.eo.l. si seruum.in fi. &.j. de solu. etiam. item hoc si talis contractus præcedit, in quo de euic. teneri debet. item no. hic, rem peto, & rem habeo: de quo dic, quotiens soluit debitor

†*Scribẽ. hic istum text. reputãt sin. ad hoc quòd si vendidi tibi rẽ quã tu emptor dominasti Titio: si ab eo euincatur, non sum obligatus Titio de euictione. Bolog.*

d Id est, de contrahen. & cõmit. stip.

rem ad

BIU Cujas

rem ad quam tenebatur,& aliquid restat ab eo adimpleri:si quidem in ipsa re quam soluit,adhuc tota res ab eo peti potest: vt hic,&.d.l.etiam.de sol.&.l.si rem meam. si autem illud quod est soluendum,non est supra illud quod soluit: quia solutum,plene est solutum,scilicet si cum debeantur decem,soluit quinque:tũc in eo quod soluit, est liberatus,& non petitur:vt.j. de sol.l. si stipulatus.§.qui decem.si autẽ hominem genere tibi debeo, & cũ vulnerauero,& postea soluerim tibi:distingue vt ple.no.ff. de dolo.l. & eleganter.§. non solũ. & facit.ff.de cõdic.causa da.l.fi.&.ff. solu. mal. si marito.§. fin. & de sol.l.qui sibi.

a *Promittatur.* quemadmodum si ipsi stipulatori traditus fuisset.

b *A Titio.* suo forte procuratore.aliàs non mãdati,sed nego. gest. vt.j.de so.l.vero.§. interdum.Alij dicunt,vt M. tacitũ intelligi mãdatum,arg. huius.§. & infra de sol.l.qui res.§. qui stipulatur.

c *Interposuit.* quia illi donare volebat.

d *Reum.*id est promissorem. Accursius.

e *Liberari.* ex donatione enim non tenetur de euictione, nisi ex dolo:quia sciẽs promisit rem alienam,vel pacto.M.quia promisit de euictione : vt.C. de euic.quoniam auus.& fa.ff. de vsufru.l. sed & si quis stipulet.in prin. in dubio autẽ non præsumo donum : vt.ff. de proba.l. cum de indebito.§.j.

† *Istam legem Matthæ. Matthe.singu. suo.176.inci.no. quòd si aliquis promittit: dicit esse sin. post Barto. hic ad hoc, quòd qui promittit alicui sub certa pœna tractare vt filiũ: tenetur de facto illũ emancipare,aut hæredẽ instituere,exhæredareve.& quo facit glos.meo iudicio in.l. literæ.vbi notaui in glo.in ver. affectu.ff.de iure codi.*

promittatur.[a] nam interest ei[b] qui mandati actione fundũ recepturus sit à Titio.[b] Sed si donationis causa Titium interposuit,[c] dicetur traditione protinùs reum[d] liberari.[e]

Qui aliquem tanquam filium promittit tractare: ipsum emancipare, instituere, vel exhæredare tenetur de iure, vel de facto: aliàs pœna cuiusque stipulationis committitur. Bartolus.

CXXXII. PAVLVS libro quintodecimo Quæstionum. B

QVidã†[f] cum filium alienũ susciperet,[g] tradenti promiserat certam pecunię quãtitatem,si eum aliter quàm vt filium obseruasset.quæro,[h] si postmodum [de] domo eum propulerit,vel moriens nihil ei testamento reliquerit:an stipulatio committatur?& quid[i] interfit,vtrum filius, an alumnus, vel cognatus agentis[k] fuerit.[l] Præterea[m] quæro,si filium suũ quis legitimè in adoptionẽ dederit, & ita vt supra[n] scriptum est,stipulatio intercesserit,eũmque pater adoptiuus exhæredauerit, vel emancipauerit: an stipulatio cõmittatur. Respondi:Stipulatio vtilis est in vtroque casu.[o] Igitur si contra cõuentionem factum sit:committetur stipulatio. P Sed videamus ¶ primùm in eo qui legitimè adoptauit: an possit cõmitti[r] si eum exhæredauerit,vel emancipauerit.[f] Hæc enim pater circa filium solet facere. Igitur non aliter eum quàm vt filium obseruabit.[t] ergo exhæredatus de inofficioso[u] agat.[x] Quid ergo dicemus si & meruit exhæredari? Emancipatus planè & hoc remedio[y] carebit. Quare sic[z] debuit interponi[a] stipulatio,vt si eum emancipasset vel exhæredasset,certũ quid promitteret:quo tamen casu cõmissa stipulatione,[b] potest quęri an exhæredato permittendũ esset dicere de inofficioso:maximè si patri[c] naturali hæres extitisset:[&]an victo[d] denegãda est ex stipulatu actio. Sed si ei[e] qui stipulatus est, non debuit denegari victo filio : nec ipsi deneganda erit debitæ pecuniæ executio.[f] In eo autem qui non adoptauit,[g] quem intellectum habeat hæc conceptio,si eum aliter quàm vt filiũ obseruasset, non prospicio. an & hic exigimus[h] exhæredationem vel emancipationem, res in extraneo ineptas?[i] Sed si[k] is qui legitimè adoptauit,nihil facit contra verba stipulationis, cum vtitur patrio * iure: in eo qui hæc non fecit,dicit superuacuo.[l] dici tamen poterit cõmissam esse stipulationem. C

A exhæredauit,vel emancipauit. Item quando in adopt.& quando sine adop.est traditus:& sic in primo & tertio.Et caue tibi quia in fine videtur corrigere.

p *Committetur stipulatio.* hoc patet lippis & tonsoribus:sed opus est ostendere quid velint hæc verba, si eum aliter quàm vt filiũ obser. & hoc subiicit,in eo &c. licet nõ plene.per hãc enim responsionem,& mediæ quæstionis,non solum primæ & tertiæ[a] colligitur sol. vt non interfit ad committendã stipulationẽ quis fuerit stipu. ex prædictis, pater vel alius,cũ prudentibus rationem affectiõis haberi placuerit:vt supra man.l.cum seruus.

q *Sed videamus.*tertiã hic prosequitur.

r *Cõmitti.* scilicet stipulatio.

f *Emãcipauerit.*& videtur quòd non. hoc enim &c.Accursius.

t *Obseruabit.* ecce per hoc innuit quòd per talia stipulatio non cõmittitur.

u *De inofficioso.* olim plane:sed hodie secundũ distinctionẽ. C. de adop.l.cũ in adoptiuis.

x *Agat.* quia non ex stipulatu fecit.Ac.

y *Remedio.*id est non solum non committitur stipulatio, sed nec de inoffi.aget:vt &.ff.si quid in fraudem pa.l. fina.Accursius.

z *Quæ sic.* hoc non ad proximum refertur quando meruit exhæredari.nam tunc nõ vadit stipulatio,cum per hoc inuitaretur filius ad offendendum patrem: vt.ff.de pac.do.l.cõuenire.sed refertur ad superius ibi,igitur non aliter &c.ff.quãdo non meruit exhæredari.

a *Interponi.*vt propter hoc committatur.

b *Commissa stipulatione.* quia alterutrum eorum fecit:vel exhæredauit,vel emancipauit.

c *Si patri.* qui stipulatus fuerat si exhæredasset vel emancipasset.vnde hanc stipulationem vel actionem habeat nũc filius hæres ad pœnam.vnde cum alio iure agere possit,non videtur habere querelam:vt institu.de inoffi.testa.§.tam autem.Sed contra est:quia illam habet vt quilibet extraneus hæres patris : & hanc querelam suo nomine.

d *An victo* cum egit de inoffi.iure suo.

e *Sed si ei.* patri naturali.

f *Executio.*ex stipulatione patris cuius hæres est:cum supradicto modo ĩterposita fuerit stipulatio,& amiserit in querela filij.

g *Non adoptauit.*vt fuit.j.respon.

h *Exigimus.*vt committatur stipulatio. Accursius.

i *Ineptas.*vt &.ff.de lib.& posthu.l.si posthumus.§.si.

k *Sed si.*id est quamuis,secundum R.

l *Superuacuo.*R.&.M.sic legunt:si id est quãuis verus adoptator non cadit in stipu.cum vtitur paterno iure:ille tamen qui non fecit,id est nõ adoptauit,committit in stip.si exhęredet,vel emancipet:sed superuacuo:quia repellitur exceptione actor.alij vt H.sic,quia hæc verba,cum vtitur paterno iure,[b] possunt determinare præcedentia:& exponuntur exhæredando vel emancipando:& sequentia expone sic:in eo qui hoc non fecit,id est non adoptauit:licet superuacuo,scilicet exhæredet vel emancipet:quia res est inepta in extraneo:dici tamen poterit &c. Item possunt determinare sequentia:& tunc lege præcedẽtia sic:nihil facit

m *Præterea.*tertia quæstio. Accursius.

n *Vt supra.*puta promittis.c.si aliter quàm vt filiũ obseruasses.

o *In vtroque casu.*id est cum expulit,vel nil reliquit. Item cum

facit contra verba ſtipulationis ſi eum exhæredet,vel emãcipet: tamen cũ vtitur paterno iure in eo qui hoc nõ fecit,id eſt in eo filio qui ſe nõ dederit in adoptionẽ:licet ſuperuacuo exerceat in eũ paternũ ius,id eſt exhæredet vel emãcipet:quia res eſt inepta in extraneo:dici tamẽ poterit &c. Tertij legunt [a] interrogatiuè.q.d. nequaquã poterit dici cõmiſſam ſtipulationẽ.vel verius [b] ſecundũ Azo.plane poteſt legi: vt talis noteturratio:ſi adoptans vtitur paterno iure cum exhæredat vel emancipat,& ideo nõ tenetur ex ſtipulatu: ergo qui hoc nõ fecit, id eſt nõ exhæredat vel emãcipat,nõ vtitur paterno iure:& ideo ex ſtipulatione tenet:ſiue ſit verus adoptator,ſiue nõ. nam vt verus pater tenetur ſ℞uere vel exhæredare:ita hic idem facere debet metu pœnę,licet ſuperuacuo : arg. de condi.inſtit.l.mulier.§.pen.& ſic dicim[9] committi. Sed qui ſub interrogatione legũt, dicunt non cõmitti: & ſecundũ hoc verba,cũ vtitur paterno iure,determinãt præcedentia: vt in ſecũda lectura dixi:& hũc approbo intellectũ.Vel quinto tolloquat de vero adoptato : & dic in eo qui hoc nõ fecit,id eſt nõ vtitur paterno iure:ſed de domo propulſit,vel teſtamento præteriit.Et no.q℘ non valet pœna quã promittis ſi eũ non inſtituas:quia cõtra bonos mores.valet autẽ ſtipulatio pœnę ſi exhæredes:quãquam æquialere videatur eundẽ nõ inſtitui,& eũ exhæredari,id eſt pœnã ſi nõ inſtituas,vel ſi exhæredes.Itẽ no.ex prædictis,q℘ ſecundum quoſdam cõmittitur: ſed ineſficaciter:ſecundum Azo.cum effectu:ſecundũ alios nullo modo:vt patet ex prædictis rationibus. Accurſius.

Si ſtipulatio ſub conditione poteſtatiua concipiatur:quantum ad adquiſitionem tẽpus exiſtentis cõditionis inſpicitur. Bar.

℣ Filiusfamilias ita ſtipulat[9] eſt: *Quantam pecuniam Titio crediderо, fide tua eſſe iubes?* & emancipatus credidit. patri non debebit [quicquam] fideiuſſor: quia nec reus [a] ei tenetur.

Stipulatio ſemel ad intereſſe commiſſa, ſi factum eſt reiterabile, iterum committitur quotiens contra fiat: niſi aliter actum ſit. Bartolus.

CXXXIII. SCAEVOLA libro tertiodecimo Quæſtionum.

SI ſic ſtipulatus ſim, *Neque per te,neque per hæredem tuum vim fieri ſpondes?* & egi quòd mihi vim feceris : rectè remanere factũ hæredis in ſtipulatione. [b] nã & ex ipſius [c] poſteriore vi [d] poteſt committi ſtipulatio.non enim ad vnam vim[tãtum]pertinet. [e] nam ſicut & ipſius & hęredis caput: [f] ita[&]ipſius [g] vis [& hæredis]vel ſæpius facta cõplectitur, [h] vt condẽnetur quãti intereſt. [i] Aut ſi ſic volumus [k] factam eſſe ſtipulationem: *neque per te,neque per hæredem tuum fieri?* vt ad vnam [l] vim primam teneat:ſi vim fecerit,amplius ex hæredis[facto]cõmitti non poterit. [m] Ergo ſi actũ ſit [n] quaſi ex ipſius vi,tota conſumpta ſit. quod non eſt verum.

Stipulatio pœnalis inter ſponſos & eorum parentes ſuper ſponſalibus interpoſita, eſt ipſo iure nulla. Bartolus.

CXXXIIII. PAVLVS libro quintodecimo Reſponſorum.

TItia quæ ex alio [o] filiũ habebat,in matrimoniũ coiit Gaio Seio habenti filiam:[p] & tempore matrimonij conſenſerunt vt filia Gaij [q] Seij filio Titiæ [r] deſponderetur, & interpoſitum eſt inſtrumentum : & adiecta pœna, ſi quis eorum [ſ] nuptiis impedimento fuiſſet. poſtea Gaius Seius conſtante matrimonio diem ſuum obiit: & filia ei[9] noluit nubere. [t] quæro, an Gaij Seij hæredes teneantur ex ſtipulatione.Reſpondit,ex ſtipulatione quæ proponeretur, cum non ſecundum bonos mores [u] interpoſita ſit, & rẽ ra.haberi.ſi procurator. &.ſ.ſi cui plus q℘ per le.Falc.l.iij. §.quæſitũ.&.ſ.vſufru.quẽadmodũ ca.l.j.§.habet autem.Sed contra.ſ.de hære.vendi.l.venditor.in prin.ſed expone vt ibi. Item contra.ſ.de arbi.l.ſi duo.§.fina.ſol.hæc ſtipulatio intereſſe continet:& ſi ſæpius intereſt,ſæpius cõmittitur.Illa vero pœnã certam continet:quæ ſemel committitur,& non pluries.arg.j. rem ra.habe.l.ſi procurator.& inſtit.de inuti.ſti.§.alteri.ſed & in facto diuide:ſit tale quod recipiat iterationem,vt hic.an non : vt fundum tradi.ſi ſemel conſecutus ſum intereſſe meũ:amplius nõ agam.Item contra.ſ.eo.l.ſi quis ita.ſol.vt ibi.Accurſius.

Si actum ſit. quia hæc ſtipulatio cõmittitur totiens quotiẽs vis fit,niſi contrà actũ ponamus:ergo ſi actum ſit expreſsim quaſi vt ex ipſius promiſſoris vi prima tota conſumpta ſit ſtipulatio:ita ſcilicet vt illa poſteriore vi cõmitti non poſſit:ſi hoc inquam actum ſit,tunc ad ſolã vim primam pertinebit.Vel ita:ſi actum ſit hoc expreſsim vt ad ſolam vim primam pertineat:tunc quaſi ex ipſi[9] ꝓmiſſoris vi prima cõſumat ſtipulatio.& hoc ſecundum eos qui habent in litera ſic:ergo ſi actum ſit quaſi ex ipſius vi ſit. Alij habẽt in textu:hoc ita, ſi &c.vt ſcilicet ad ſolam primã vim pertineat. In aliis libris hoc totum deeſt, ergo ſi actum &c.quod autẽ ſubiicit,quod non eſt verũ,ſcilicet vt ex prima vi conſumatur ſtip.niſi actũ ſit.poterit autem tota planius legi vt exponas:at ſi ſic volumus factã eſſe &c. id eſt itelligere eſſe factam ſtipulationẽ prædictã in dubio &c. & poſtmodũ accipe,ergo ſi actũ ſit,ſcilicet q℘ ſemel tantũ cõmittatur: tunc quaſi ex ipſius ꝓmiſſoris prima vi tota conſumpta ſit:& quod ſubiicit:quod non eſt verũ &c.vt dictum eſt, expone vt.ſ.in ea.gloſ. Ad id autẽ quod dicit hæc lex q℘ pluries cõmittatur,facit.j.ré pupil.ſal. fo.l.iiij.§. pen. & rẽ ra.haberi.ſi procurator. &.ſ.ſi cui plus q℘ per le.Falc.l.iij. §.quæſitũ.&.ſ.vſufru.quẽadmodũ ca.l.j.§.habet autem.Sed contra.ſ.de hære.vendi.l.venditor.in prin.ſed expone vt ibi. Item contra.ſ.de arbi.l.ſi duo.§.fina.ſol.hæc ſtipulatio intereſſe continet:& ſi ſæpius intereſt,ſæpius cõmittitur.Illa vero pœnã certam continet:quæ ſemel committitur,& non pluries.arg.j. rem ra.habe.l.ſi procurator.& inſtit.de inuti.ſti.§.alteri.ſed & in facto diuide:ſit tale quod recipiat iterationem,vt hic.an non : vt fundum tradi.ſi ſemel conſecutus ſum intereſſe meũ:amplius nõ agam.Item contra.ſ.eo.l.ſi quis ita.ſol.vt ibi.Accurſius.

Sic ſtipulatus. Iſta lex eſt Scæuolæ:& ſecundum ſuum morem ſatis obſcura. [*CASVS TALIS EST.*] Stipulatus ſum à te q℘ neque tu neque hæres tu[9] vim mihi facietis.ſi tu mihi vim feceris:non eſt extincta ſtipulatio contra hæredẽ:quia poſſet fieri q℘ ipſe etiam mihi vim faciet.nam ſicut iſta ſtipulatio cõtinet factũ tuũ & hæredis,& ſic duo facta:ita duæ videntur quodãmodo eſſe ſtipulationes.ſi vero agimus inter nos vt per primã vim factam extinguatur etiam ſecunda ſtipulatio:tunc prima vi cõmiſſa,ſecunda ſtipulatio extinguetur,quaſi tota vis ſit cõſumpta per primam vim:& agetur ex hac ſtipu.quanti intereſt eius qui vim paſſus eſt,vim non eſſe commiſſam.Fran.

Ita quæ.] *CASVS* hic ſatis planus eſt.Hic eſt optim[9] textus q℘ in contrahẽdis matrimoniis non debet adiici pœna: quia libera debẽt eſſe matrimonia.ibi,quia inhoneſtũ eſt viſum. [*IDEM RESPONDIT PLERVMQVE.*]Veniſti ad me,& rogaſti vt tibi mutuarem.c.aureos ſub vſuris.fui contentus,& conuenimus inter nos quòd non peterem ſortem interim quòd vſuræ ſoluerentur.tradidi tibi pecuniam mutuam quam petebas. poſt contractum completum ſtipulatus ſum à te ſortem & vſuras iſtius pecuniæ quam tibi mutuaui:nec tamen repetiui mus vt quandiu ſolueres vſuras,non peterem ſortem. Quæritur hic,vtrum intelligatur iſta conuentio eſſe repetita?Reſpon.q℘ ſic:nec potero ſortem petere quandiu ſolues vſuras. [*IDEM RESPONDIT, CVM SEPTICIVS.*] Qui ſcribit ſe fideiuſsiſſe pro aliquo:intelligitur interceſsiſſe ſtipulatio,& omnia ſolenniter acta præſumuntur. [*IDEM RESPONDIT, QVOTIENS.*] Facimus tu & ego multos contractus. vendo tibi librum pro.x.ſcutis.loco tibi domum pro.xx. aureis:& omnibus his ſubiicio vnam ſtipulationem ſic:promittis ergo omnia ſupradicta ſeruare?tu reſpondes,promitto.certe ſufficit iſta ſtipulatio pro omnibus ſuperioribus,& videtur quaſi ad quemlibet contractum eſſe reſponſum. Franciſcus.

a *Nec reus.* cum ſe obligauerit donec filius in poteſtate fuerit: vt.ſ.ſi certum peta.l.qui pecuniam.& cum cauſa naturalis ſecuta eſt poſt emancipationem quæ confirmauit ſtipulationem,ſecundum.R.& fa.ſ.ad Mace.l.ſi filius.§.fi.&.j.de fideiuſ.l.ſi debitori. j.§.fi.&.ſ.man.l.ſi vero non remunerandi.§.ſi filio. ſed contra.ſ. e.l.ſi filius.ſol.vt ibi. Accurſius.

b *Hæredis in ſtipulatione.* vt ipſius.ſ.facto cõmittatur ſtip. Azo. licet ſemel commiſſa fuerit ex facto promiſſoris.

c *Et ex ipſius.* principalis promiſſoris.

d *Poſteriore vi.* iam enim fecerat vim,& ex ea erat condẽnatus.

e *Pertinet.* ſed ad plures pertinet ſtipulatio:quod euidentius aperit:cum ſit æquum.nam &c.

f *Caput.* al. capit,ſcilicet ſtipulatio. aliàs caput. & quòd dicit, hæredis,idem ſi non dicatur:vt.ſ.de proba.l.ſi pactum.

g *Ipſius.* ſcilicet hæredis.

h *Complectitur.* id eſt comprehenditur in hac ſtipulatione.

i *Quanti intereſt.* ſcilicet vim non eſſe factam.

k *Volumus.* ſcilicet ponere, ſecundum quoſdam.

l *Vt ad vnam.* ſcilicet q℘ ſit actum, ſecundum quoſdam.

m *Non poterit.* cum cõmiſſa ſit ex facto defuncti, ſecundum eos.

n *Si actum ſit.* quia hæc ſtipulatio cõmittitur totiens quotiẽs vis fit,niſi contrà actũ ponamus:ergo ſi actum ſit expreſsim quaſi vt ex ipſius promiſſoris vi prima tota conſumpta ſit ſtipulatio:ita ſcilicet vt illa poſteriore vi cõmitti non poſſit:ſi hoc inquam actum ſit,tunc ad ſolã vim primam pertinebit.Vel ita:ſi actum ſit hoc expreſsim vt ad ſolam vim primam pertineat:tunc quaſi ex ipſi[9] ꝓmiſſoris vi prima cõſumat ſtipulatio.& hoc ſecundum eos qui habent in litera ſic:ergo ſi actum ſit quaſi ex ipſius vi ſit. Alij habẽt in textu:hoc ita, ſi &c.vt ſcilicet ad ſolam primã vim pertineat. In aliis libris hoc totum deeſt, ergo ſi actum &c.quod autẽ ſubiicit,quod non eſt verũ,ſcilicet vt ex prima vi conſumatur ſtip.niſi actũ ſit.poterit autem tota planius legi vt exponas:at ſi ſic volumus factã eſſe &c. id eſt itelligere eſſe factam ſtipulationẽ prædictã in dubio &c. & poſtmodũ accipe,ergo ſi actũ ſit,ſcilicet q℘ ſemel tantũ cõmittatur: tunc quaſi ex ipſius ꝓmiſſoris prima vi tota conſumpta ſit:& quod ſubiicit:quod non eſt verũ &c.vt dictum eſt, expone vt.ſ.in ea.gloſ. Ad id autẽ quod dicit hæc lex q℘ pluries cõmittatur,facit.j.ré pupil.ſal. fo.l.iiij.§. pen. & rẽ ra.haberi.ſi procurator. &.ſ.ſi cui plus q℘ per le.Falc.l.iij. §.quæſitũ.&.ſ.vſufru.quẽadmodũ ca.l.j.§.habet autem.Sed contra.ſ.de hære.vendi.l.venditor.in prin.ſed expone vt ibi. Item contra.ſ.de arbi.l.ſi duo.§.fina.ſol.hæc ſtipulatio intereſſe continet:& ſi ſæpius intereſt,ſæpius cõmittitur.Illa vero pœnã certam continet:quæ ſemel committitur,& non pluries.arg.j. rem ra.habe.l.ſi procurator.& inſtit.de inuti.ſti.§.alteri.ſed & in facto diuide:ſit tale quod recipiat iterationem,vt hic.an non : vt fundum tradi.ſi ſemel conſecutus ſum intereſſe meũ:amplius nõ agam.Item contra.ſ.eo.l.ſi quis ita.ſol.vt ibi.Accurſius.

o *Ex alio.* ſcilicet viro iam mortuo.

p *Filiam.* ex alia vxore.

q *Filia Gai.* nata ex alia vxore.

r *Filio Titiæ.* nato ex alio marito.

ſ *Si quis eorum.* vel filia Gaij:vel filius Titiæ.

t *Noluit nubere.* ſcilicet filio Titiæ. Accurſius.

u *Bonos mores.* vt.C.de pac.l.pacta.

Agenti.

BIU Cujas

a *Agenti.* ad pœnam.
b *Obstaturam.* secus est in legato relicto Titio vt Bertam ducat. [a] ff. de condit. & demon. l. Titio. j. §. Titio. j. Accursius.
c *Matrimonia.* contrahenda, vt hic: vel soluenda: vt. ff. eo. l. si ita stipulatio facta. forte quia non interest pecuniariter: & hoc exceptis arris: [b] vt. C. de spon. l. fi. in fin. Sed an inter extraneos debet esse hæc libertas? Respondeo, non. vnde vadet si ꝓmittis mihi decem si illa illi nupserit: vel nō nupserit: vel repudiauerit. ar. ff. de cōdit. & demon. l. cum ita legatum. in fi. & l. Titio. j. §. j. Alij contra: vt. C. de sponsa. l. fi. in. not. Sed an pignus dari poterit? Respon. non pro pœna: vt. C. de leg. & senatusco. l. non dubium. sed loco arræ sic: vt ipsum sit principale seu accessoriū matrimonij: vt. C. de inuti. stip. l. ij. Quid autē si pecuniariter interest mea, quia fœmina est dies quam stipulor in vxorem? fordebent esse te valet interesse: vt. ff. de spon. l. ij. Accur.

à Istud procedit in matrimonio carnali: secus in spirituali: vbi quis sub spe præmii non debet induci: vt si fiat promissio abbati de recipiendo aliquem in monachum: quia tūc esset simonia: vt in ca. no bis. & ca. de simo. secūdū Bart. & Pau.

b Et bene. & dic aliud in pœna: & aliud in arris. Bart.

† No. quaⁱiter libera pulor in vxorem? fordebent esse matrimonia. concor. text. in. c. requisiuit. de sponsa. extra.

c *Dic quòd hic loquitur in his ĩ quibus partes conueniunt antequam fiat contractus: vt. ff. de pactis. l. itē quia. §. fin. secū. Bart.*

d *Dic quòd ibi ex interuallo fuit facta traditio. aliàs secus: vt hic.*

Intellectꝰ vitiosus tacitus nō est subaudiendus.

e *Ang. in l. sciēdū. ff. de ædil. edict. in prī. & Alex. in l. vbi autē. §. illud. ff. eo. istā glo. dicūt sing. ad hoc quòd promittens id quod Titius debet: videtur promittere vt fideiussor: nō autē vt principalis. Bolog.*

d Idem respondit, [d] Plerumque ea quæ [in] præfationibus conueniſſe concipiuntur, etiam in ſtipulationibus repetita credūtur: ſic tamen, vt non [e] ex ea repetitione inutilis efficiatur ſtipulatio.

Verbum, promisit, redactum in scriptis, intelligitur per stipulationem. Bartolus.

f Idem respondit, cum Septicius literis ſuis præſtaturum [f] ſe cauerit pecuniam & vſuras eius ſemiſſes, quę apud [g] Sempronium depoſitæ ſint: ſi inter præſentes actum eſt, intelligendum etiam à parte Lucij Titij præceſiſſe verba ſtipulationis. [h]

Licet vnicus sit conceptus verborum, tot tamen dicuntur stipulationes quot præcesserunt cōuentiones ad quarum roborationem venit stipulatio. Bartolus.

f Idem respondit, quotiens pluribus ſpecialiter [i] pactis ſtipulatio vna omnib⁹ ſubiicitur: quāuis vna interrogatio, & reſponſum vnū ſubiiciatur, tamē perinde* haberi, ac ſi ſingulæ ſpecies in ſtipulationē deductæ [k] fuiſſent.

Terminus solutionis vsurarū cedit à die stipulationis interpositæ, quando stipulatio est pura: & vsuræ debentur nō propter moram, sed propter stipulationem. & verba, qua die petiero, non reddunt stipulationem conditionalē: sed faciunt monitionem. Pau.

CXXXV. SCAEVOLA libro quinto Reſponſorum.

B SI ita quis promiſerit: *Decem tibi dabo qua die petieris, & eorum vſuras* [l] *in dies* [m] *triginta*: quęro, vſuræ vtrum ex die ſtipulationis, an ex die qua petita ſors fuerit, debeantur. Reſpōdit, ſecundum ea quæ proponerētur, ex die ſtipulationis deberi: [n] niſi aliud actum manifeſtè probaretur. f Item quæſitum eſt, quando pecuniam reddere debebo, [o] cum primum petierit. Reſpondit, verba quæ proponerentur, ex die quo ſtipulatio facta eſſet, initium capere.

Ex parte creditoris ad actionē cōseruādam admittitur purgatio moræ intra modicum tempus, si aduersarii non interest. Bar.

C f Seia cauit [p] Lucio Titio, quòd mandante eo [q] hortos emiſſet, [r] cum [ſ] pretium [t] omne cū vſuris ab eo [u] recepiſſet, ſe in eum [x] proprietatē hortorū trāſlaturā. [y] † inde ſuum cui prohibuerat Seia dari ſeruū hæriſtum. Quæritur nunc, vtrum iſta Seia poſsit agere ad intereſſe ſuum contra cohæredem ſuum? Reſpondetur quòd ſic pro ſua parte. ſic vide glo. ſuper verbo, intereſt. [FILIA QVAE.] Filia quæ fuit exhæredata, egit actione inofficioſi teſtamenti: & tranſegit cum hæredibus aliquo ſibi dato: & interpoſita eſt ſtipulatio doli. poſt hoc hæredes ſtipulati ſunt ab ea ne amplius ageret, & quòd in hoc dolus non ineſſet. poſt hanc tranſactionem ipſa Seia reperit quòd teſtamentum erat falſum. agit de falſitate teſtamenti. Quæritur, vtrum committatur ſtipu. doli? Reſpondetur quòd non: quia nihil pertinet ad hāc ſecundā actionem falſi teſtamenti. Franciſcus.

Incontinenti.

a [a] ff. de condit. & demon. l. Titio. j. §. Titio. j. Accurſius.
b [b] vt. C. de ſpon. l. fi. in fin.
c [c] ff. de ſponſa. l. fi. in. not.
d [d] Plerumque ea quæ [in] præfationibus conueniſſe concipiuntur, etiam in ſtipulationibus repetita credūtur: ſic tamen, vt non [e] ex ea repetitione inutilis efficiatur ſtipulatio.
e [e] ff. de pactis. l. itē quia. §. fin. secū. Bart.
f [f] Præſtaturum. Lucio Titio. Accurſius.
g [g] Quæ apud. [h] ſcilicet ſors & vſura. & ſic quaſi fideiuſſor erat.
h [h] Stipulationis. id eſt interrogationis. & no. ar. duplex: ex quo ſcriptum eſt, pręſumitur factum ſolenniter. ſic. ff. de dona. ex hac. Ex quo eſt factum, quòd ſolenniter ſit factum. ſic. ff. eo. l. ſciendum. & ibi plene dixi. & facit. C. de contrahen. ſtipu. l. j. & ff. de pac. l. iuriſgen. §. quod fere. & ff. tit. j. l. non figura. Accurſius.
i [i] Specialiter. de facto. nam de iure communi non valebant illa pacta, quia nuda: ne videatur dicere idem. ff. eodē. l. pluribus. vel non abſonum eſt idem ibi & hic dici, vt ſiue de facto ſiue de iure pacto interpoſito dicantur res plures.
k [k] Deductæ. ergo ſunt plures: vt inſtit. de inuti. ſtipu. §. quotiens. & ff. eo. l. pluribus. in prin. & ff. eo. l. quod dicitur. j. & l. ſcire. & de euic. l. quod autem. Accurſius.
l [l] Vſuras. aliàs contra: vt ſupra de vſur. l. tutor. §. fi.
m [m] In dies. quoſlibet.
n [n] Deberi. contra videbatur per verba ſtipu. qua die petieris: vt extunc currerent vſuræ. ſed contra. reſpon. quia non animo differendi obligationem, ſed vt celerius ſoluatur, interponitur: vt ſupra eo. l. ſi decem cum petiero. ſed ſi accepiſſet dilationem, tūc ex mora: vt ſupra ſi cer. peta. l. lecta eſt. in fi. niſi nominatim eſſet dictum vt extunc præſtentur vſuræ: vt. ff. eo. l. huiuſmodi. ij. & l. ſi ita ſtipulatus fuero, ſi Titius. & facit. C. de iur. emphy. l. ij. & ſupra eo. l. liber homo. ij. §. decem.
o [o] Debebo. ſic ſcilicet promiſſam, cum primum &c.
p [p] Seia cauit. id eſt promiſit per ſtipulationem.
q [q] Eo. ſcilicet Lucio Titio.
r [r] Emiſſet. ſcilicet Seia.
ſ [ſ] Cum. id eſt quando.
t [t] Pretium. ſcilicet quod de ſuo dederit. Accurſius.
u [u] Ab eo. ſcilicet Lucio Titio.
x [x] Se in eum. ſcilicet Lucium Titium.
y [y] Tranſlaturam. erat enim dominium Seiæ, non Lucij Titij: quia nec ipſa nec venditor cogitauerant quòd acquireretur dominium mandāti. & ideo ipſa ac. man. directa tenetur, ſcilicet ad tradendos hortos. & contraria agere poteſt, ſcilicet ad pretium.

BIU Cujas

a *Incontinenti.* & ideo stipulationi insuit. Vnde not. quòd tam in contractibus stricti iuris quàm bonæ fidei pacta quæ fiunt incontinenti, pariunt ac. præscrip. ver. & infirmant veterem: vt. ff. si cer. pe. l. lecta est. §. dicebam. Accursius.

b *Numeraret.* scilicet Seiæ.

c *Modico tẽpore.* arbitrio iudicis definiẽdo.

d *Non stet.* hoc propter secundam moram in qua Titius non est: vt. ff. de peri. & cõmo. rei ven. l. illud.

e *Vniuersam.* quæ supereset.

f *Possit.* scilicet fundum sibi tradi.

g *Post.* quod iudex dirimit: arg. supra de iure delibe. l. j. in fi. & fa. supra de excep. do. apud. §. Labeo. & ff. eo. l. interdũ. §. fi. & infra de sol. l. si quis stipulatus. & ff. de pecu. leg. l. ij. Accursius.

h *Interesset.* vt supra. si quis in ius voc. l. ij. §. fi. & supple nec lis cõtestata. b esset. hæc enim tria necessaria sunt vt mora absint, ad hoc vt purgari possit mora: vt supra eo. l. si insulam. c & hæc in pura. secus in conditionali, & in pœnali: vt not. ff. si quis cau. l. & si post tres. Item facit infra de solu. ratũ. & ff. de arbi. l. Celsus. & l. item si vnus. ad prin. §. si multo.

i *Ea lege donatum sibi.* scilicet Titio.

k *Eius.* donatarij. & sic de singulis.

l *Titius.* donatarius enim fuit confessus pactum, & etiam per stipulationẽ promisit se seruaturum.

m *Qui,* scilicet Titius donatarius.

n *Seiam.* donatricem.

o *Cui.* scilicet fratri.

p *Ne seruiret.* seruus. Accursius.

q *Expressum.* scilicet in donatione causa mortis.

r *Cum fratre.* scilicet donatarij. Accursius.

s *Possit.* pro ea portione qua Titio successit.

t *Interest.* ergo ex huiusmodi stipulatione quæ est in non faciendo, agitur ad interesse. Item quod dicit vt ne ad fratrem perueniret: not. quòd etiam curare debuit. vnde & si intestatus decedit, & frater ei succedat, committitur, d & valet ad cõtractum emphyteuticum: vbi promittitur non alienari in personam potentiorem: quia ex testamento vel ab intestato non debet transmittere. non ergo licet donare deo vel ecclesiæ si ecclesiam velit facere hæredem? e Respõdeo, immo licet in suis: vt ecclesia quodammodo sit de suis: vt arg. in authen. de sanc. epi. §. sed hæc. est enim modus in rebus &c. Item no. quòd tenet alienatio: sed ad interesse agitur: & sic concor. C. de cõdic. ob cau. l. ea lege. & facit. ff. de leg. ij. peto. §. fratre. & de ac. emp. l. si sterilis. §. si tibi. Sed argu. contra. ff. de alie. iudi. mut. cau. fac. ex hoc. §. j. versi. sed hæredem. & ff. de acqui. re. domi. quædam. *ADDITIO.* Dic quòd ibi alienatio prohibetur à lege: vnde institutio hæredis non videtur prohibita. hic de prohibitione hominis certarum personarum quæ non possunt instituisecundum Bar.

u *Et transegit.* aliquo sibi dato vt desisteret à lite. Accursius.

x *Pertinere.* quia comprehensum est ne de inoffic. agatur: vt ibi dolus non committatur. & fa. C. de inoffic. test. l. contra maiores. & de pe. hære. l. iij. Accursius.

I sub vna.] *CASVS.* Stipulabar à te hoc modo; dabis mihi deinde incontinenti [a] inter vtrumque conuenit, vt intra kalẽdas Apriles primas vniuersam summã mandator numeraret, [b] & hortos acciperet. quæritur, cum ante kalendas Apriles non omne pretiũ cum vsuris à Lucio Titio Seiæ solutum sit, interposito tamen modico tẽpore [c] reliquum pretium cum vsuris Seiæ [Lucius] Titius soluere B parᾶtus fuerit, neque Seia accipere voluerit, & vsq; in hodiernum [diem] per Titiũ nõ stet [d] quo minus reliquum [pretium] solueret: an si nihilo minus Lucius Titius Seię vniuersam [e] pecuniã soluere paratus sit, ex stipulatu agere possit? [f] Respondit posse, si nõ multo post [g] obtulisset, nec mulieris quicquam propter eam morã interesset: [h] quod omne ad iudicis cognitionem remittendum est.

Prohibitio alienationis in contractu non impedit trãslationem dominii: licet contra faciens ad interesse teneatur. Bartolus.

℣ Ea lege donatum sibi [i] esse à Seia seruũ & traditũ, vt ne ad fratrẽ eius [k] aut filiũ, aut ad vxorem aut socrum peruenirẽt, scripsit: & hæc ita stipulãte Seia spopondit Titius: [l] qui [m] post biennium hæredes reliquit Seiam, [n] & fratrem, cui [o] ne seruiret, [p] expressum [q] erat. quæritur, an Seia cum fratre [r] & cohærede ex stipulatu agere possit? [s] Respõdit posse in id quod eius interest. [t]

Translatio facta super vnã causa, non obstat agenti ad eandẽ ex alia causa. Bar.

℣ Filia quæ de inofficioso agere instituit, & transegit: [u] postea cum hæredibus stipulatione interposita, & subiecta doli clausula, apud præfectũ de falso testamento egit, nec ꝓbauit. quæro, an ex doli clausula [illa] possit conueniri? Respondi nihil ad eam stipulationem id quod postea actum proponeretur, pertinere. [x]

Diuersitas vocabulorum inter interrogãtem & respondentem circa rem in stipulationem deductam, non vitiat, si non variatur substantia, sed idem importat. Paul.

CXXXVI. PAVLVS libro quinto Sententiarum.

SI sub vna significatione diuersis nominibus ea res quæ in stipulatum deducitur, appellatur: non infirmat obligationẽ si alter [y] altero verbo vtatur.

Ante rem perfectam & cõsumptam vitiatur stipulatio si deuenit res ad eũ casum à quo non potuit inchoari. B.

℣ Si quis viam ad fundum suum dari stipulat [z] fuerit: postea fundum, partémve eius [z] ante constitutam [a] seruitutem alienauerit: euanescit [b] stipulatio.

Inter interrogantẽ & respondentem non debet intervenire actus omnimodo extraneus: aliàs stipulatio vitiatur. Paulus.

tres solidos? Tu respõdisti ita: dabo. xxxvj. denarios. an stipulatio sit vitiata? Respondetur quòd non, licet diuersis nominibus vna res significetur à stipulante & promittente. [*SI QVIS VIAM.*] Stipulatus sum à te viam per tuum fundum ad fundum meum. postea fundum meum alienaui antequam constitueres mihi seruituté viæ. certe euanescit stipulatio. Franciscus.

y *Si alter.* ex contrahentibus: vt promittis tres solidos? tu respon. xxxvj. denarios: vt supra eo. l. quæ extrinsecus. Accursius.

z *Partémve eius.* pro indiuiso etiam: quod dic vt infra eo. l. pluribus. §. & si placeat. & supra de seruit. l. pro parte.

a *Constitutam.* secus si post: quia rei adhærẽs cum ea transiret.

b *Euanescit.* secus si stipulator viæ pluribus hæredibus relictis decessisset. nam tunc non fit inutilis stipulatio, licet in eum casum peruenerit à quo incipere non potuit: [f] vt supra de ser. vrb. prædi. l. si vnus. in fin. & infra eod. l. pluribus. in fin. Ideo autem aliud in singulari, & aliud in vniuersali successore reperitur: quia ad singularẽ non trãsit stipulatio: vt supra de vsufru. sed* & si quis. §. operas. Valeret autem in causa illius qui emit domum ab eo qui stipulatus fuerat à vicino suo vt is nõ prohiberet aquam venire iuxta domum eius. neque enim agere potest emptor ex ea stipulatiõe. qualiter ergo cõsulitur emptori? Respon. [g] faciat sibi cedi à venditore. Accursius.

*f Dic quòd gl. loquitur cum fit alienatio in successionibus singularibus quos transit vnà cum dominio actio personalis cõpetens defuncto. sec. in successore singulari, in quem nec transit actiuè nec passiue: vt l. si. §. fin. ff. de cõtrahẽ. emp. Paul. *l. adhuc.*

g *Istam sequuntur P. & Ia.*

Continuus actus.] *CASVS.* Eramus simul tu & ego. interrogabam te, promittis mihi. c. aureos? tu nõ respondes statim, sed diuertis ad alios actus antequam respondeas. certe non valet stipulatio. si autẽ aliquid natura requireret, veluti sicut resumere anhelitum, vel screare, aut emungere: hoc bene liceret tibi facere, & postea respõdere, sed nõ diuertere ad alios actus extraneos. D [*SI HOMINEM.*] Pone casum vt. ff. eo. l. inter stipulãtẽ. §. j. [*CVM ITA.*] Iste est pulcherrimus. §. & dignus scribi literis aureis. & casus est talis: Tu & Titius eratis Romæ. stipulatus es à Titio. c. soluẽda in ciuitate Ephesina, quæ est in Asia: & sic lõge distat à ciuitate Romana. Quæritur, vtrũ statim debeat ista. c. soluere? Respondetur quòd expectandum est donec illuc peruenire possit Titius promissor. Sed quanto tẽpore est expectandũ? dicitur quòd hoc cõmittitur arbitrio iudicis, qui arbitrabitur & statuet nec nimis longũ tempus, nec nimis breue: sed æstimabit quot diebus possit diligẽs paterfamilias Ephesum peruenire: ita vt non cogatur iter suum præcipitare die noctuque: sed modo consueto ire possit, & vitare tẽpestates terrestres & marinas: nec etiã debet ita lente & delicate ire quòd appareat nimis deliciosus: sed debet haberi ratio sexus, valetudinis, ætatis: quia si sit mulier, tardius ibit: vel non bene sanus: aut senex &c. Tempore autem debito trãsacto si Titius promissor Romæ remãserit, nihilo minus debet soluere quod promisit: & hoc trib' rationibus. Prima: quia per ipsum stetit quo minus daret. Secũda: quia vbiq; potest soluere, non tantũ Ephesi. Tertia: quia quod in diẽ debetur, potest ante diẽ solui. Si autẽ contigisset quòd iste promissor citius peruenisset Ephesum quàm solitum est illuc peruenire, quia

velocius nauigauit:certe immediate quàm Ephesum peruenerit, est obligatus soluere.& reddit pulchram rationem: quia non est opus aliqua coniectura in his quæ certa sunt.cũ ergo ibi est,certũ est quòd soluere debet quod promisit illic soluere. [ITEM QUI INSVLAM.] Promisi tibi ædificare insulam, nó per me solũ, sed adhibitis operariis. Quærit hic, qualem diligentiã debeo adhibere in ædificanda insula? Respondetur, quòd mediũ tenuere beati. non enim teneor vndique adducere & cum labore acquirere fabros. Nec iterum tam paucos adhibere, vt negligés videri possim: sed est mo dus adhibẽdus diligẽtis patrisfamilias. Et si insula non inchoetur: debet tantùm æstimari interuallum illius temporis. & si forte tẽpus totum præterierit quo insula ædificari debuit: si reus ædificet postea, & actoris non interfit: poterit liberari ædificando.[ILLVD INSPICIENDVM.] Iste.§. habet prolixum tex.ideo gl. super verbo,teneatur,eum summat breuiter:quã vide. [SI AB EO.] Stipulatus sum à te certo pretio mihi librũ scribi.tu vero scribere nescis:potes tamen per aliũ facere scribi. quæritur, vtrum stipulatio valeat? Respon. quòd sic : qa quod per te nó potes facere,fac per alium.[CVM QVIS.] Stipulat⁹ sum à te hoc modo : si Titius rẽ faeram vel publicam vẽdiderit : centum promittis? vtrum hæc stipulatio valeat?Respõdetur quòd non: quia habetur quasi sub impossibili cõditione sit concepta. nam nõ potest de iure talis res vẽdi: nec sufficit ꝙ conditio sit possibilis de facto:sed oportet ꝙ sit possibilis de iure,vt stipulatio valeat.vsq; ibi:nec ad rẽ pertinet.respondet tacitæ obiectioni:quia quis posset dicere: res sacra potest fieri prophana, & sic vendi:& ideo conditio potest fieri possibilis. sed respõdetur quòd illud nõ obstat:quia in stipulationibus respicimus id quod nunc possibile est:non quod in futurum.h.d. iste elegans.§. [SI VT ALIQVID.] Pone casum vt posui.ẽ.eo.l. cum quid. [PRAETEREA.]Dicit iste.§.quòd non possumus stipulari dari aliquid, ita vt vni hæredi tantum quæratur, sed omnibus acquiri debet.sed bene possumus stipulari aliquid facere, vt vni tantum hæredi quæratur.h.d.vide glo.Franciscus.

Flo. aliud acceperit,

†Tu dic esse secus in venditione quæ non vitiatur quãuis dissensus circa accessoria cõtractus interueniat:vt.l. si in emptione.ẽ.de cõtrahẽ.emp. stipulatio vero sic : vt hic:& in.l. inter stipulantem.§. si stichũ.ẽ. e.

a *Continuus.*id est contiguus.
b *Comminus.*id est statim,nõ diuertendo ad alia: vt. ẽ.eo.l.j.§.j. &.j.titu.j.duos.in fi.&.j.de sol.l.ratum.Accursius.
c *Aliud.*scilicet negotium.
d *Nihil proderit.*ad hoc vt valeat:quia non valebit.
e *Erit.*fa.ẽ.eo.l. inter stipulan.§.j. &.l. stipulatio ista.§. alteri. versi.in stipulationibus. &.l.si id quod aurum.& supra titu.j.l.in omnibus.& de contrahen.emp.l.in venditionibus.
f *Cum ita stipulatus sum.* Romæ cõstitutus vnà cum promissore.

CXXXVII. VENVLEIVS libro primo Stipulationum.

COntinuus [a] actus stipulãtis & promittentis esse debet, vt tamen aliquod momentum naturæ interuenire possit: & cõminus [b] responderi stipulãti oportet.cæterum si post interrogationẽ aliud [c]*agere cœperit,nihil ꝓderit, [d] quãuis eadem die spopondisset.

Dissensus inter stipulatorem & promissorem circa rem, vitiat stipulationem. Pau.

℣Si hominem stipulatus sim, & ego de alio sensero , tu de alio: nihil acti erit. [e] nam stipulatio ex vtriusque [partis] consensu perficitur.†

Si solutio in certum locum confertur:stipulatio habet diem qua eò poterit commode peruenirι:& vbi est certum,coniecturæ non est locus. Bartolus.

℣Cum ita stipulatus sum, [f] *Ephesi dari* inest tempus.quod autem accipi debeat,quæritur. Et magis est vt totam eam rem ad iudicem, id est ad virũ bonum remittamus: [g] qui ęstimet quãto tempore diligens paterfamilias conficere [h] possit [i] quod facturũ se promiserit, vt qui Ephesi daturum se spoponderit:neque duplomate, [k] dieb⁹ ac noctib⁹, & omni tempestate contempta, iter continuare cogatur, neque tam delicatè [l] progredi debeat, vt reprehẽsione dign⁹ appareat, sed habita ratione temporis, [m] ætatis , sexus , valetudinis : cum id agat,vt maturè perueniat, id est eo tempore quo plerique eiusdem conditionis [n] homines solẽt peruenire:eoque trãsacto, quamuis Romæ remãserit, nec possit Ephesi pecuniam dare, nihilo minus ei rectè condicetur, [o] vel quia ꝑ ipsum steterit quo minus Ephesi daret: [p] vel quoniam per alium Ephesi possit dare : vel quia vbique [q] potest soluere. Nã [r] & quod in diẽ debetur, ante solui potest, licet [ante]peti non potest. Quòd si duplomate [f] vsus,aut felici nauigatione, maturius quàm quisquam [t] peruenerit [u] Ephesum, cõfestim obligatus [x] est: quia in eo † quod tempore atque facto finitum est, nullus [y] est cõiecturæ locus.

Quãto tempore opus possit ædificari, iudicis arbitrio committitur. Item si non inchoatur : ad particulare interesse stipulatio committitur . Item post moram admittitur purgatio.Bartolus.

℣Item qui insulam fieri spopõdit, non vtique conquisitis vndique fabris, & plurimis operis adhibitis festinare debet: [z] nec rursus vno [a]*aut altero contẽtus esse: sed modus adhibendus est [b] secundum rationẽ diligentis ædificatoris, & temporũ, locorumque. Itẽ si nõ inchoetur opus,id tãtũ æstimetur, [c] quod in illo interuallo effici potuit: transactoque tempore quo insulam consummare oportuerit, si postea ædificetur, liberetur reus: [d] sicut liberatur qui se daturum spopondit, si quandoque tradit.

Difficultas non impedit diũ obligationis cedere & venire : secus si est impossibilitas. Bartolus.

℣Illud inspiciendum est,an qui centum dari promisit,cõfestim teneatur: [e] an vero cesset obligatio donec pecuniam conferre [f] possit.Quid ergo [g] si neque

g *Remittamus.*vt &.ẽ.eo.l.interdum.& de ac.emp.l.fi.
h *Conficere.*id est facere.
i *Possit.*inspecta possibilitate eundi,non alia:vt.j.ea.l.§.illud.
k *Duplomate.* [a] id est,vt in duplo vadat quàm alius.vel,id est duplicato itinere.vel, id est celeritate. sed circa iudicia certum est tẽpus : vt supra. si quis cau.l.j.& forte hoc idẽ considerabitur hic, secundum Ir.
l *Delicatè.* ad quod est.ẽ.de pig.ac.l.si seruus. Accursius.
m *Temporis.*ætas vel hyems:serenum vel lutosum. ad quæ fac.ẽ. si quis cau.l.ij.§. si non quod dixim⁹.& de admi. tut.l. tutor qui re. §.j. [b]
n *Conditionis.* cursoriæ,vel alterius.
o *Condicetur.* scilicet Romæ : vt & supra de eo quod certo loco.l. j. & de constit.pec.l. si duo.§.j.
p *Daret.*& non dedit.
q *Vbique potest.*immo contra. ẽ. de eo quod certo loco. l. is qui. Sol. hic volente stipulatore : vel dic vt ibi.
r *Nam.* à simili. nam nec hic ante diẽ:nec.ẽ. antequam ad locũ possit venire : sed vterque ante potest soluere. ad quod est.j. de solu. qđ in diem. & .ẽ. eo.l. qui hoc anno.&.ẽ.eo.l. liber homo.ij.§.decẽ.fecus in Treb. rest.vt.ẽ. ad Treb.l.si sed ãte. & sec⁹ in alio: vt.ẽ. de le. ij.l.si ita relictus.§.Pegasius. & de ann.le. eũ. al.Iauolenus incipit.
s *Duplomate.*id est duplicato itinere: vel nauigatiõe vel celeritate.
t *Quàm quisquã.*id est quàm aliquis alius.
u *Peruenerit.* scilicet promissor.
x *Obligatus est.* cũ effectu.
y *Nullus.* aliàs nulli⁹: aliàs nulli. Et no.hinc sumitur qđ dicitur: In incertis,nõ certis, locus est coniecturis.sic est in auth.de rest.& ea quæ pa.§.fi. col. iiij.&.ẽ.ad.l.Fal.l.tres partes.*est pro vtraq; parte: scilicet quòd sit locus cõiecturis: vel nõ sit locus in rebus certis.Itẽ pro hoc.ẽ. de leg.iij. ille aut ille. & de auro & argento leg. pediculis.§. argento.j.de iniur.l.sed si vnius.§.filiosa.in fi.&.ẽ. de dolo.l.arbitrio.§.non tamen.
z *Festinare debet.*cum id dictum est,ne per se solum faceret. Ac.
a *Vno.*aliàs vtroque:id est duobus.
b *Adhibẽdus est.* hic collige generale: Vitatur amaritudo, vt ex cõtrariis efficiatur tẽperamentũ.sic.ẽ.§.proxi.&.ẽ. si qus cau.l.ij.
c *Id tãtũ æstimetur.*hoc facit ad id qđ no.ẽ.eo.stipulationes.§.fi.
d *Reus.*si stipulatoris non interfuit:vt supra.l.si ita quis.§.j.diximus in fi.vel nisi lis conteſt.sit:vt supra eo.l.si insulam. Acc.
e *Teneatur.*quod verum est:vt in fi.§.tu dic breuiter mentẽ siue intellectum istius.§.siue decem quæ nõ habeo, siue Stichum qui sit alibi,promittam:teneor non obstante difficultate.
f *Conferre.*id est congregare & soluere.
g *Quid ergo.*dices eum teneri.

domi habeat, neque inueniat creditorem? [a] Sed hęc [b] recedũt ab impedimento naturali, [c] & respiciunt ad facultatem [d] dandi. Est autem facultas, personæ commodũ incommodumq́; [e] non rerum [f] quæ promittuntur: & alioquin [g] si quis Stichũ dari spopõderit, quæramus [h] vbi sit Stichus: vt* sic non multum referre videatur: Epheſi daturũ [i] se, an quod Epheſi [k] sit, cum ipse [l] Romæ sit, dare spondeat. [m] nã hoc [n] quoque ad facultatẽ [o] dandi pertinet: quia [&] in pecunia & in Sticho illud commune est, quòd ꝓmissor in præsentia dare non potest. [p] Et generaliter causa difficultatis ad incommodum promissoris, nõ ad impedimentum stipulatoris pertinet: ne incipiat dici, [q] eum quoque dare non posse, [r] qui alienum seruum quẽ dominus non vendat, dare promiserit.

Possum stipulari ab eo qui nõ potest facere illud quod per aliũ est factibile. Bar.

℣ Si ab eo stipulatus sim qui efficere non possit, cum alio possibile sit: [s] iure factam obligationem Sabinus scribit.

Non sufficit de facto fieri ad pœnæ cõmissionem. Bartolus.

℣ Cum quis [t] sub conditione stipulatus sit, si rem sacram aut religiosã Titius [u] vẽdiderit, [x] vel forum aut basilicã, & huiusmodi res quæ publicis vsibus in perpetuum relictæ sint, [y] vbi omnino conditio iure impleri non potest, †&* si velit facere, ei non liceat: nullius momenti fore stipulationem, perinde* ac si ea cõditio quæ natura [z] impossibilis est, [a] inserta esset. Nec ad rem pertinet quòd ius [b] mutari potest: & id quod nunc impossibile est, postea [sit] possibile fieri. Nõ enim secundum futuri temporis ius, sed secundũ [c] præsẽtis [d] æstimari debet stipulatio.

Quando præcedit cõuentio affirmatiua, stipulatio pœnalis debet concipi negatiuè: & econuerso si præcedit conuentio negatiua, debet concipi affirmatiuè. Paulus.

℣ Si vt aliquid fiat stipulemur: & vsitatius & elegãtius esse Labeo ait, sic subiici pœnam, *si ita factum non erit*. At cum quid ne fiat, stipulemur, tũc hoc modo, *si aduersus ea factum erit*. [e] Et cum alia fieri, alia non fieri, coniunctè stipulamur, sic comprehendendum: *si non feceris, si quid aduersus ea feceris*. [f]

In dandis non potest quis vni ex hæredibus promittere sicut in faciendis. Bar.

℣ Præterea sciendum est, quod dari stipulemur, nõ posse [per] nos vni ex hæredib⁹ adquiri, [g] sed necesse esse omnib⁹ adquiri. At cũ quid fieri stipulemur: etiam vnius [h] personam rectè comprehendi. [i]

Promissio facta in nundinis, intelligitur de vltima die nundinarum. Bartolus.

CXXXVIII. IDEM libro quarto Stipulationum.

EVm qui certarum nundinarum [k] diebus dari stipulemur, primo die [nũdinarum] petere posse Sabinus ait: Proculus autem & cæteri diuersæ scholæ auctores, quamdiu vel exiguum tempus ex nundinarũ spatio supereſſet, petipossе exiſtimant. sed ego cũ Proculo [l] sentio.

Qui habet electionem à lege: potest quãdocunque variare. Bartolus.

℣ Cum purè [m] stipulat⁹ sum illorũ prælego: vt. ĵ. de stip. seruo. ꝓpinde. §. fi. sed certe immo videtur hoc nõ valere: vt. ŝ. e. l. qđ dicitur. quæ est cõtra. Sol. ibi stipulatur vt fili⁹ faciat: vt in exemplis hic positis: hic vt ei fiat. Vel aliud quãdo filio, vt ibi fuit. aliud quãdo hæredi, secundũ Ot. Ac.

a *Creditorem.* rem impoſsibilẽ promiſiſſe videtur.
b *Sed hæc.* vnde tractamus scilicet, quando nec pecuniam domi habet, nec creditorem inuenit.
c *Naturali.* est impedimentum naturæ: vt hippocentaurum dari. est iuris: vt in re sacra.
d *Facultatem.* subaudi vel difficultatem.
e *Incommodumq́.* scilicet personæ: est difficultas supple. & ita inspecta persona dicis aliquid facile vel difficile: & in vtroque valet stipulatio: scilicet siue sit facultas, siue difficultas: vt. ĵ. in. fi. §.
f *Non verũ.* scilicet habendi impoſsibilitas.
g *Alioquin.* id est, si ita impediat difficultas vt impoſsibilitas: quod quidam dicebant.
h *Quæremus.* secundũ eorum sententiam.
i *Daturum.* quem cõstat habere diem: vt. ŝ. ea. l. §. cum ita.
k *Epheſi sit.* id est rẽ quæ sit Epheſi, promittit Romæ soluere, vbi ipse promissor sit: vt dicit.
l *Ipse.* ſ. promissor.
m *Spondeat.* simpliciter, nõ adiecto Epheſi nomine. Accurſius.
n *Nam hoc.* quando est res ꝓmiſſa Epheſi.
o *Ad facultatem.* vel difficultatem. q. d. non ad impoſsibilitatem.
p *Non potest.* difficultate, non impedimento naturali reſistẽte. & ita in vtroque casu videtur differri obligatio: sed falsum est: quia illa: promitto Stichum Epheſi, Romæ constitutus: habet diem. sed hæc, promitto Stichũ Romæ, qui est Epheſi, Romę cõstitut⁹: nõ habet dilationẽ: vt subiicit: & generaliter &c. vt supra eo. l. ij. §. ex quo quidem. verſi. sed non facit &c. sed fallit in casu: vt supra ad. l. Rho. de iactu. l. fi. §. pe. quæ est contra. Item in iudiciis: vt. ŝ. si quis cau. l. ij. & per totum tit. Accurſius.
q *Ne incipiat dici.* aliud ostendit hic inconueniens ex prædicto falso accidere si quis dicat difficultatem impedire stipulationẽ.
r *Non posse.* & propter hoc non obligari: cum tamẽ obligetur: licet habere non possit.
ſ *Possibile sit.* vt si stipulatus sim codicem mihi scribi ab eo qui scribere neſcit. Item no. potest, qui per aliũ potest. & est ar. pro filio aduocati vt in feudũ succedat si per aliũ possit seruire. Ac.
t *Cum quis.* patronus eccleſiæ.
u *Titius.* prælatus.
x *Vendiderit.* de iure. de facto enim si cogitaſſet, posſet valere. & dic quòd stipulator volebat eam vendi: quia stipulator erat patronus illius eccleſiæ: & fuit stipulatus à prælato.
y *Relictæ sint.* quæ non possunt alienari niſi per principem ſtantem ius, quod quaſi impoſsibile reputatur, quod per ſolum principem fit: vt supra de leg. j. apud Iulianum. §. finali. Accur.
z *Natura.* nam non interest siue de natura, siue de iure impoſsibilitas sit. R.

A
a *Impoſsibilis est.* de iure.
b *Quòd ius.* aliàs quamuis.
c *Sed secundum.* scilicet ius. Accurſius.
d *Præsentis.* scilicet temporis quo fit stipulatio.
e *Erit.* scilicet promittis tantum nomine pœnæ? Accurſius.
f *Ea feceris.* ſa. inſtit. eo. §. fi. & ŝ. eo. l. cum quid. Accurſius.
g *Adquiri.* immo in dãdo potest aliquibus, ita q̃ nõ omnibus ꝓuideri: vt &. C. de excep. l. j. ſol. vt ibi. Item cõtra. ŝ. de pac. l. auus. sed illud est in eo pacto quod fit ad exce. & licet ĩ eo pacto ita versetur vtilitas singulorũ quibus ꝓuideri posſit: tamẽ nõ aliis quib⁹ nõ voluit auus prouidere, cõſuluit: hic de eo qđ interponitur ad act. puta vt aliquid detur alicui hæredũ, secundum Io. vel melius: immo idẽ dicã in ſtipulatione de dãdo facto pacto ad exceptionẽ: cũ ratio diuersitatis reddi nõ posſit: vt. ŝ. eo. l. à Titio. & quod hic dicit nõ acquiri, verũ est iure mero: sed tamẽ obſtat excep. his qui cõtra volũtatẽ defuncti petũt: vt. ŝ. de his qui. vt indi. l. cũ quidã. Similiter dicã trãſire ad omnes excep. ibi, sed nõ efficaciter. & hoc est quod hic dicit exceptiõe cõ. vel act. fami. erciſcun. præcipiet, id est habebit ante partẽ ſi defunctus durauit in eadem voluntate: vt. C. fami. erciſc. filiæ. vt ibi: licet prima facie omnibus quæratur: vt hic.
h *Vnius.* hęredis. & est ratio: quia cũ dari ſtipulor, omnium hæredũ ſemper interest. sed in faciendo secus: vt ſi ſtipulor domũ fieri, demõſtrato loco: & illũ locũ alij prælego: iam non intererit niſi eius cui prælegatus est, secundũ Io. vel ſtipulor ſeruitutẽ fũdo, quẽ vni
i *Rectè comprehendi.* puta domum fieri. Accurſius.

EVm qui certarũ.] CASVS. Promiſiſti mihi cẽtũ aureos ſoluere in nũdinis Ferrariẽſibus, quæ durãt per mẽſem: volui à te petere iſta. c. in principio vel in medio nũdinarũ: an posſim? Sabinus dicebat q̃ ſic, ſed Venulei⁹ cõtra, & Proculus: q̃. ſ. nõ poſſint peti niſi finitis nundinis. [CVM PVRE.] Si quis est pure ſtipulatus illud aut illud, quod ipſe volet: licebit promiſſori mutare voluntatẽ quotienſcunq; volet. h. d. vide ambas gl. Frã. Ac.
k *Nundinarum.* puta Vercellenſium vel Ferrarienſium. Accur.
l *Proculo.* cũ quo est. ŝ. e. l. qui hoc anno. ſed ꝓ Sabino erat mẽs contrahentiũ, quaſi pecuniam voluerit expendere in nũdinis: & ſic nõ intellexit finem expectare. quid autẽ ſi hoc vterque ſenſit? Reſpon. ſeruaretur forte: ar. ŝ. ſi cer. peta. l. cum quid. Accurſius.
m *Cum purè.* non adiecto vtrum voluerit, id est ſimpliciter: & ſic est

BIU Cujas

sic est rei electio:vt.ſ.de iure do.plerumque.in fi.

a *Quotiens.*etiam post sententiam,secundum Io. nō solum post lit.contestationem:licet Hu.dicat vsque ad lit.contesta.tantum: vt.ſ.eo.l.si quis ita stipulatus.sic ergo secundū Ioā.in ipsa executione sententiæ si fuit damnatus ad hoc vel illud:poterit variare.

†*De isto verbo quotiēs, vltra Bar. hic ego adduco bonā glo. in.c.* I. §.*taliter. in verbo, quotiens, de col la. in prag. sanc.*

Quid ergo si executor exequitur in vno: & tunc ille alium eligat: & cū iudex electū dari mandet, iterum varietur:qualiter fiet executio?Respon.æstimabitur quanti potest valere actio illa, & in tantam æstimationem fiet executio captis pignoribus:non autem in altero seruorum. & licet iudex debeat curare dare certam sententiam,vt institu. de actio.§. curare.hic nō potest pl⁹: vt hic,& insti.de offic. iudi.in prin.& facit supra de act.emp.l.si sterilis.§. fi. & supra eo.l. qui ex pluribus. in fin. Accursius.

b *Expressæ.* in stipulatore: vt si stipulatus sum illud aut illud, vtrum volam: quo casu distingue: an dixi,volam: vel, voluero: vt supra.l. si quis sti. aliàs nisi alterum eorum dixerit,nō habet electionem: sed reus: vt.ſ. de iure do. plerumque. in fi. Sed in ꝓmissore aut tacite habet electionē: & tunc generaliter licet mutare voluntatem: vt dictum est.secus in expressa:quo casu refert an dixit,quē volam:an, quem voluero:vt plene dixi in stipulatore.Vel plenius dic,refert inter taciam & expressam:& inter expressas refert vtrum sic,quem voles: vel,volueris:vt primo varies quandocunque voles:sicut in tacita.In secundo non varies postquam elegeris. vt argu.supra eo.l. si quis stipulatus.Vel tertio dicas:aut dixi,volueris:& tunc quod dixi.aut,quod voles: & tunc vsque ad litem contestatam, & non vltra.Argu.supra de eo quod cer.loc.l.iij.§.quare.versi.& generaliter. aut simpliciter,& tunc etiam post sententiam. & sic distinguitur inter tacitum mandatum & expressum. nam vbi mandato meo expresso stipulatus es aliquid tibi dari:recte tibi soluitur etiam me inuito. at vbi mandatum inest tacitum: vt si stipulatus sum mihi aut tibi dari: non recte tibi soluitur si denunciauero vt non soluatur:vt infra de sol.l.si quis stipulatus fuerit decem in melle.&.l.aliud.sic in sententia arbitri differt tempus expressum ab eo quod inest: vt supra de arb.l.si cum dies.§.fina. & l.sequen.&.l.Celsus.In legato non est vis voles vel volueris: vt de leg.j.huiusmodi.§.Stichum.& de legatis.iij.l. fideicōmissa.& de optione legata.l.apud.in fine.Accursius.

Eligens in stipulatione an & quādo possit variare: & quid in aliis contrarijs.

c *Inest.*tacite:vt.ſ.de iure dot. plerumque.in fi.& de cōtrahen. empt.l.pe.& instit.de ac.§.huic.Accursius.

Cum ex causa.]CASVS.Vendidi tibi fundum Tusculanum: & promisi de euictione.morior relictis pluribus hęredibus. post hoc fundus iste est à te euictus . Tu vis conuenire vnum ex hæredibus meis pro euictione.certe non potes: sed omnes debes conuenire:& omnes debent respondere pro euictione.& si vnus eorum non responderit, nihil prodest cæteris quòd respondent: quia in solidum est hæc euictio defendenda : cuius natura est indiuisibilis. tamen licet omnes cogantur defendere, vnusquisque pro parte sua soluere tenetur.Francis.Accursius.

d *Intendimus.*puta denūciare venditori,vel eius hæredibus.Ac.

e *Conueniendi.*denunciandi.

f *Subsistere.*scilicet in solidum.q.d. non poterit aliquis eorum suam tantum partem defendere.

g *Cæteris subsistere.* pro eorū partibus,scilicet quo ad hoc vt recte videatur defendere.

h *Natura est.* in hoc vt non sufficiat ab vno defendi : vel ideo quia partem non emisset.

lud aut illud dari : licebit tibi quotiens[a] †voles,mutare voluntatē in eo quod præstaturus sis: quia diuersa causa est voluntatis expressę,[b] & ei⁹ quæ inest.[c]

In causa euictionis si pro parte non defendatur:pœna in solidum cōmittitur. Bar.

CXXXIX. IDEM libro sexto Stipulationum.

CVm ex causa duplæ stipulationis aliquid intendimus,[d] vēditoris hæredes in solidū omnes conueniendi[e] sunt, omnesque debēt subsistere:[f] & quolibet eorum defugiēte, cæteris subsistere[g] nihil prodest: quia in solidum defendenda est venditio, cuius indiuisa natura est[h].Sed cum[i] vno defugiente omnes[k] defugisse videantur, ideoque omnes teneantur:vnicuique[l] pro parte hæreditaria præstatio incumbit.[m]

Tot dicuntur stipulationes, quot præcesserunt conuentiones distinctæ: & si distinguuntur per duplicem dictionem geminatā: tot censentur stipulationes quot tēpora. Bar.

CXL. PAVLVS libro tertio ad Neratium.

i *Sed cum.*id est quamuis.

k *Omnes.*licet suas partes defendere voluerit,non absentium.

l *Vnicuique.*supple tamen.

m *Incumbit.* omnes quidem tenentur : sed non omnes exiguntur.B.vt.ſ.de euict.l.si rem quam.§.j.Accursius.

PLuribus rebus præpositis[n] ita stipulatio facta est: *ea omnia quæ supra scripta sunt,dari?* ꝓpi⁹ est vt tot stipulationes quot res sint. ℣ De hac stipulatione, *annua bima trima die id argētum*[o] *quaque die* P *dari?* apud veteres variatū fuit. Paulus. Sed verius & hic tres esse trium summarum[q] stipulationes.

B *Dispositio non perfecta & non consummata vitiatur etiam si ad eum casum deuenit à quo nō potuit inchoari: secus in dispositione perfecta. Bartolus.*

℣ Etsi placeat extingui obligationem,si in eum casum inciderit à quo incipere non potest:[r] non tamen hoc in omnibus verū est.Ecce,[s] stipulari viā, iter, actum ad fundū cōmunem, socius nō potest:& tamen si is qui stipulat⁹[t] fuerat, duos hæredes reliquerit, non extinguitur stipulatio.Et per partē dominorū seruitus adquiri non potest,adquisita[u] tamen confirmatur:[x]*

C & propter partem dominij hoc

Pluribus rebus.]Planum est principiū: similiter &.§. sequens planus est.[ET SI.] Vetus est regula iuris: quotiens stipulatio incidit in eum casum à quo incipere non potest, extinguitur. Exemplum sicut cum stipulor seruum viuum. nam si seruus moritur, stipulatio extinguitur: quia peruenit in eum casum à quo incipere nō potuit:puta quia nō possum stipulari hominem mortuum.sed hęc regula fallit, vt in tribus exemplis sequentibus.Primo in hoc quia socius fundi communis non potest stipulari viam ad fundum cōmunem:si tamen stipuletur,& relinquat duos hæredes, stipulatio nō extinguitur. istud exemplum, vt dicit glo. est ineptum: sed ipsa declarat etiam obscure: pace domini Accursij dixerī. Alia duo exempla vide per teipsum.Fran.Accursius.

n *Præpositis.* scilicet

nominatim in præfatione: vt supra eo.l.Titia.§.fi. & sic non est contra.ſ.de dona.cau.mor.l.senatus.§. fina. Vel solue vt ibi.Sed quæ est vtilitas , inquirere an sit vna vel plures hic vel inferiori.§? Respon. olim erat , quia mixta vna specie vel summa quæ non erat in stipulatione,non fit nouatio:vt.ſ.l.scire debemus.& ibi notaui.

o *Argentum.*certum pondus:ne sit contra.ſ.eo.l. ita stipulatus. &.l.triticum.

p *Die.*scilicet anni.

q *Summarum.*forte male:vt.ſ. de dona.cau.mor.senatus.§.fi. & ſ.eo.l.si Stichum.§.j. vel distingue an nominentur anni , vt hic: an generaliter dicat,singulis annis:vt ibi.arg.ſ.eo. quod dicitur. j.vel dic vt no.d.l.si Stichum.

r *Non potest.*veluti Sticho mortuo qui viuus promissus erat.R. vel re priuata facta sacra sine facto suo:vt supra eo.l. inter stipulantem.§.sacram.& not.hoc generale. sic.ſ.eo.l. existimo.& de his quæ pro non script.haben.l. si in metallum. sic econtra.ſ. de stat.ho.Paulus.

D s *Ecce.*ponit tria exempla in quibus fallit dicta regula.

t *Stipulatus.* inconueniens videtur exemplum.nec enim res videtur peruenisse ad eum casum à quo incipere non posit. nam vnicuique hæredum obligatus est promissor in solidum ad præstandam viam:vt.ſ.eo.l.ij. & ambobus ita stipulantibus, scilicet in solidum, teneret stipulatio. ergo quod dicit obligationē peruenisse ad eum casum &c.dic, scilicet per vnicam stipulationem alicuius hæredum.nam ad hoc vt ab eis inciperet obligatio, necesse esset omnes stipulari , vel omnibus viam cedi : vt supra de seruit.ru.prædio.l.si vnus.& communia prædio.l.fi. Item & aliàs fallit instit.de leg.§.ex contrario.

u *Adquisita.*& iam constituta.Accursius.

x *Confirmatur.*id est firma remanet. sic.ſ.de ser. rusti. prædio.l. vnus.in fi.& habes idem.ſ. de ser.l.pro parte. sed videtur & hoc incompetens exemplum. nā cum de obligatione sit locutus quæ peruenit ad eū casum à quo incipere non potest:hic non de obligatione exemplificat,sed de seruitute.& potest vtique dici quòd de seruitute ponendo exemplum , retulit se ad generale promissum,scilicet rem extingui si peruenit ad eum casum à quo incipere non valet : quasi non de sola obligatione hoc promisisset. Vel dic subtilius. nam cum seruitus sit res incorporalis, & ideo

non

BIU Cujas

non proprie sit eius traditio vel possessio, sed vsus eius pro traditione habeatur, vt. ff. de ser. l. fi. ideo promissor licet iam cōstituerit eam, non tamen est adhuc ipso iure liberatus: sed præstare tenetur patientiam eundi. vnde & cauere debet per eum nō fieri quo minus eat: vt. ff. de actio. emp. datio. §. si iter. hinc est quòd ex empto tenetur qui seruitutē in vendēdo fundo retinuit, si illa tempore amissa sit: vt supra de contrahē. empt. in vēdēdo. cum itaque nō sit ipso iure liberatus constitutor, sed ad præstandam patiētiam adhuc teneatur: vt no. C. de vsufru. l. corruptionē. merito de seruitute ponendo, recte videtur exēplificare de obligatione quæ ad eū casum peruenit à quo nō potest incipere, nec tamen extinguitur. vel dic quòd gratia similitudinis dicit.

a *Si pars.* etiā pro indiuiso. nam pro diuiso etiā ab initio potest cō stitui: vt. ff. de ser. l. pro parte. &. l. ad certā. & l. vt pomum. §. j. Acc.

b *Cœperit.* alienatione.

Si seruus.] CASVS. Filius meus vel seruus meus stipulatur à Titio hoc modo: Titi promittis mihi dare rē illam aut illam, vtram ego volā? ille promittit. quæritur, cuius est electio: patris vel domini, an filij vel serui? Respondetur quòd est filij vel serui stipulantis: & nō patris vel domini. cætera sunt clara vsque ad. §. pupillus.

[PVPILLVS.] Pupillus postquā fari potest, sibi potest stipulari. obligari autem nō potest si est in patris potestate: etiam si pater auctorizet obligationē suā. pubes vero, id est maior. xiiij. annis obligari potest ac si paterfamil. esset. [SI ITA.] Interrogauit te hoc modo: Promittis mihi aut Titio. x? tu respondisti, promitto tibi. x. an recte responderis vt obligatio contrahatur? Respō. quòd sic: quia mihi soli obligatio quæritur, licet Titio recte solui possit. [SI INTER EOS.] Eramus Parisius tu & ego: ego stipulatus sum à te hoc modo: promittis mihi hodie Lugduni. c. aureos? an talis stipulatio sit vtilis? Videtur quòd non: quia est impossibilis. Quomodo enim posset promissor hodie pmittere Parisius, & hodie soluere Lugduni, cum longe hæ duę ciuitates abinuicem distent? Sed respōdetur quòd hæc stipulatio potest esse vtilis. Ponamus enim q̄ in mēse Maij nos eramus Lugduni. ego dixi institori meo: Titius & ego secunda die Iulij Parisius erimus: & ea die stipulabor ab eo cētum aureos: & ideo illos pete ab institore suo qui est Lugduni. similiter Titius pmissor dixit factori siue institori suo quòd die secūda Iulij esset Parisius mihi promissurus: & quòd solueret ipsa die institori meo Lugduni. Et cū essemus ea die Parisius: sum ab eo stipulatus sic: Promittis mihi hodie dare centū Lugduni? certe hoc modo stipulatio valet. [CVM MIHI.] Iste. §. pulcherrimus quinque principaliter dicit. primo dicit quòd si ego stipulor à te, & volo in stipulatione adiungere personam Titij: quòd possum facere: dummodo eādē rem stipuler mihi & Titio: veluti mihi aut Titio hominem dare spondes? Non autem possum mihi vnā rem, & Titio alteram stipulari: sicut, promittis mihi dare. c. aut Titio fundum? quòd si ita stipulatus sum à te: soluendo rem aliā Titio non liberaris ipso iure: sed bene per exceptionem. vsque ibi. [TEMPORA VERO DIVERSA.] Dicit quòd licet (vt proxime dictum est) non possim diuersas res mihi aut Titio

A euenit, si pars [a] prædij seruientis, vel cui seruitur, alterius domini esse cœperit. [b]

Facultas eligēdi cohæret personæ. Bar.

CXLI. GAIVS libro secundo de verborum obligationibus.

SI seruus aut filiusfamilias ita stipulatus sit: *illam rem aut illam, vtram ego velim*: nō pater dominúsve, sed filius seruúsve destinare [c] de alterutra debet. [d] Extranei quoq; persona si cō-

B prehensa fuerit, veluti hoc modo: *vtram earum Titius* [e] *elegerit*: non aliter stipulator alterutrius petendæ facultatē habet, quàm si Titius elegerit.

Vbi est ætatis defectus: patris auctoritas non sufficit ad obligandum. Bartolus.

¶ Pupillus [f] licet ex quo fari cœperit, rectè stipulari potest: tamen si in parentis potestate est, ne auctore quidem patre obligatur: pubes verò qui in potestate est, perinde * ac si paterfamilias, obligari solet. [g] Quod autē in pupillo [h] dicimus, idem & in filiofamilias †impubere dicēdū est. ¶ Si ita fuero stipulat⁹,

C *mihi aut Titio*: & tu mihi daturum te spondeas: secūdum omnium opinionem, ad interrogatum te respondere. quia cōstat mihi soli adquiri [i] obligationem, Titio autem dumtaxat rectè soluitur. [k]

Angustia temporis vitiat stipulationem, nisi in loco destinato præsentia procuratoris interueniat. Bartolus.

¶ Si inter [l] eos qui Romæ sunt, talis fiat stipulatio: *hodie Carthagine dare spondes*? quidam putant non semper videri impossibilem causam stipulationis * contineri: quia possit cōtingere vt tam stipulator quàm promissor ante aliquod tempus suo quisque dispensatori notum fecerit in eum diem futurā stipulationem: ac demandasset promissor quidem suo dispēsatori vt daret, stipulator autē suo [dispensatori] vt acciperet. quòd si ita factum fuerit, poterit valere stipulatio.

Diuersitas rerum, temporum, qualitatum vel conditionum adiecta facto extranei in stipulatione vtili, non vitiat, nec ob eiusdem factum valida stipulatio impeditur. hoc dicit vsque in fi. Bartolus.

¶ Cum mihi aut Titio stipulor [dari:] dicitur aliā quidem rem in personam meam, aliā in Titij designari non posse: [m] veluti mihi decem, aut Titio hominem. si verò Titio ea res soluta sit quæ in eius persona designata fuerit: licet ipso iure non liberetur pmissor, per exceptionem [n] tamē defendi possit. Tēpora verò diuersa designari posse, veluti, *mihi kalendis Ianuariis*, Titio stipulari: tamen possum vnam rem diuersis temporibus mihi aut Titio stipulari: veluti, promittis mihi dare centum mēse Ianuarij: aut Titio mēse Februarij? & possum pro Titio citerius tempus apponere, pro me vlterius. exempla sunt in textu vsque ibi: [SED RVRSVS.] Vbi dicit quòd possum mihi pure, Titio autem sub conditione stipulari: sicut, promittis mihi dare idibus Ianuariis, aut Titio si nauis ex Asia venerit? textus clarus est vsque ibi: [EX HIS OMNIBVS.] Vbi ponit conclusionē suam: dicens quòd licet adiectio personæ tertiæ facta in stipulatione sit quandoque inutilis: nō eo minus valet stipulatio in nostra persona: quia vtile per inutile non vitiatur. Frāc. Accursius.

† *Docentes hic dicunt istū text. singu. & vnicū ad hoc, quòd impossibile simpliciter potest deduci in obligationē si hominis permissione deducitur ad possibilitatē. Bol. *Flo. stipulationi*

c *Destinare.* id est eligere. Accursius.

d *De alterutro debet.* quia personalis est electio: vt. ff. eo. l. si ita stipulatus fuero. in prin. & quæ facti sunt, non transeunt ad dominū: vt. ff. de cōdi. & demō. l. qui hæredi. & ff. de adi. leg. l. legatū nulli. &. j. de solu. Stichum. §. vsumfru. & ff. de vul. substi. l. qui liberis. §. fi. & ff. eo. l. si quis arbitratu. & ff. pro socio. l. si seruus societatem. & l. verum. §. sed si hic. versi. patri. Accursius.

e *Titius.* nam & hæc personalis est: vt supra eo. l. si quis arbitratu. secus in legato: vt. C. cōmunia de leg. l. fi. §. sed & si quis. vbi reducitur ad arbitrium boni viri. & sic etiā soluitur supra de lega. j. l. Iulianus. nam & ibi in legato. Accursius.

f *Pupillus.* sed impubes. non autem repetas pupillus: ne sit contra. j. de verb. signifi. l. pupillus. Vel dic quòd improprie accipitur hic pupillus: vt &. C. de iur. delib. si infanti. §. fi. & ff. de pecu. l. quam Tuberonis. §. pupillum. Ratio autem est, quia tutor ad hoc datur, vt eo auctore obligetur: sed non patria potestas, cum etiam sexagenarius sit in potestate: nec tamen eget auctoritate in contrahendo. Item tutorem potest conuenire, non patrem, licet male gerat. & facit instit. de inuti. stipu. §. pupillus. & supra eo. l. mulier. Accursius.

D g *Solet.* excepto Mace. & voto: vt. ff. ad Macedo. per totū. &. j. de pollici. l. si quis rem. §. voto. & supra titu. j. l. filiusfamilias.

h *In pupillo.* id est filio masculo.

i *Adquiri.* & sic ad totam obligationem est responsum. secus si Stichum aut Pamphilum stipulor, & tu Stichum promittis: quia ibi ad obligationem vterque ponitur: vt. ff. eo. l. si duo rei. &. l. inter stipulantem. §. item si ego. Accursius.

k *Soluitur.* si in responsione fuerit insertus. vel forte sufficit in interrogatione.

l *Si inter eos.* facit insti. eo. §. loca. & ff. de eo quod cer. lo. l. ij. §. si quis ita. sed legatum non vitiat angustia temporis: vt. ff. de lega. j. l. si mihi & tibi. §. si quis seruos. Accursius.

m *Nō posse.* vt ipso iure liberet soluēdo adiecto rē ei designatā.

n *Per exceptionem.* aliàs ipso iure, si eadem sit res: vt instit. de inuti. stipu. §. si quis alij. Sed nonne qui soluit aliud pro alio creditori volenti, ipso iure liberatur? Respon. sic: sed nō sic qui alij. sed & aliàs ratihabitio cōparatur mandato: non tamen mandatur mandati actio, sed nego. gest. Item & dolus pro possessione est: sed nō directe, sed vtiliter tenetur: & sic duo videntur paria: non tamen sunt per omnia. & facit. ff. de actio. & oblig. l. obligatio-

BIU Cujas

num fere.§.pe.Item contra.ſ. de ope.liber. ſeruus patroni. &.l. nihil.&.l.quia.ſed ſpeciale in operis. Accurſius.

a *Quo caſu.* veluti ſi anterior dies collata eſt in perſonã Titij.

b *Non dederis.* & ſi dederis, non liberaberis: immo nõ incidis in obligationem: vt ſupra eo.l.decem.& ſic intelligitur.ĵ.de ſolu.l. qui res.§. qui ſtipulatur.& facit infra de ſolu.qui hominem.§.ſtipulatus.

c *Tractari poteſt.* ſcilicet q̃ non valet obligatio ſupradicta.

d *Perſona adiecta.* & mea ſub conditione.

e *Ex hoc.* ſcilicet q̃ dictum eſt non poſſe ſolui adiecto niſi in perſonã ſtipulantis cõſiſtat ſtipulatio. Ac.

f *Perſona.* ſcilicet Titij. Accur.

g *Defecerit.* ſcilicet conditio.

h *Ex his omnibus.* & quia alterius perſona non adiicitur ad obligationem, ſed ad ſolutionem: & quia ſi Titij conditio defecerit, nec ipſi poterit ſolui.

Vulg. niſi à me

i *Non rectè adiiciatur.* quia mortuus. ad quod eſt ſupra de vſur.l.placuit.

DE DVOBVS reis ſtipulandi & promittendi.

Quia in ſtipula. de quibus dixit.ſ.ti.1. plures interueniunt quandoque: ideo de hoc dicit: vt inſti. eo.in prin.& quod dicit, duobus: idem ſi plures: vt & inſti.eo.§.duo.

Qui ſtipulatur.] CASVS. In riſcon. more ſapientis philoſophi, ne procedamus per ignota, tractaturus de duobus reis, definit quid ſit reus ſtipulandi, & quid reus promittendi: dicens quòd reus ſtipulãdi, eſt qui ſtipulatur: reus promittendi, eſt qui promittit. Frã. Ac.

k *Qui ſtipulatur, reus.* à re quę in ſtipulationẽ deducitur, nõ à reatu. ſed alij à re, id eſt veritate. alij à re, id eſt cõtractu quo obligatur. alij à re, id eſt firmitate, ideo quia efficaciter ſtipulatur, & efficaciter tenetur. ſic in Virgilio: voti reus, id eſt qa erat voto aſtrictꝰ. & ſic verbũ reꝰ firmitatẽ ſignificat. Ac.

Cvm duo.] CASVS. Titius & Seius ſtipulati ſunt à Sempronio centum aureos. Sempronius ſoluit vni eorũ totam ſummam: an ſit liberatus ab alio etiam? Reſpõ. quòd ſic. Item Titius ſtipulatus eſt à Mæuio & Seio centum aureos: vtrũ poſſit à quolibet eorum totam ſummam exigere? poſtea ibi, ideoque. facit concluſionem ſuam: dicens quòd per petitionem factum ab vno reorum debendi & acceptilationem tota obligatio reſoluitur. Franciſcus Accurſius.

l *In ſolidum debetur.* cum hoc actũ eſt tacite vel expreſſe vt duo rei ſtipulandi ſint in ſolidum: vt.ĵ.eo.reos. in fi.& ſic etiam intelligitur.ĵ.l.proxi.§.j.& inſti.eo.§.pe. ſed hodie ſecus: vt in authẽ. de duobus reis promit. in princip.col.vij.

m *Petitione.* accipe hæc duo actiue & paſſiue: vt & cætera verbalia nomina. nã ſiue vnus petat, vel accepto ferat: præiudicat aliis. ſiue ecõtra ab vno petatur, vel ei accepto feratur: pficit aliis. Ad primum, ſcilicet ad petitionem prout paſſiue ponitur, concor.ſ. de euic. ſi per imprudentiam.§.fi. ſed eſt contra. C. de fide-

aut Titio kalendis Februariis? immo etiam citeriorem diẽ in Titij perſonã conferri poſſe: veluti, mihi kalẽdis Februariis, [aut] Titio kalendis Ianuariis [dare ſpondes?] quo caſu[a] talem eſſe ſtipulationẽ intelligemus, *ſi Titio kalendis Ianuariis nõ dederis,*[b] *mihi Kalendis Februariis dare ſpõdes?* Sed rurſus mihi quidem purè, aut Titio ſub conditione ſtipulari poſſum. Contra vero ſi mihi ſub conditione [ſtipuler,] aut Titio purè: inutilis erit tota ſtipulatio: niſi in meam perſonam conditio extiterit: ſcilicet quia niſi quod ad me* vim acceperit obligatio, adiectio nihil poteſt valere. Hoc tamẽ ita demum tractari poteſt,[c] ſi euidẽter apparet purè Titij perſona adiecta.[d] alioquin cum ita ſtipulor: *ſi nauis ex Africa venerit, mihi aut Titio dari ſpondes?* Titij quoque perſona ſub eadem conditione adiici videtur. Ex hoc[e] apparet, ſi diuerſa conditio in meam perſonam, diuerſa in Titij poſita ſit, nec in meã perſonam extiterit cõditio: totam ſtipulationem nullius momenti futurã. extante verò mea conditione: ſi quidẽ Titij quoque conditio extiterit, poterit vel Titio, [vel mihi] ſolui. ſi vero in illius perſona[f] defecerit:[g] quaſi non adiectus habebitur. Ex his omnibus[h] apparet, licet alterius perſona non rectè adiiciatur:[i] nõ ideo minus in noſtra perſona vtiliter procedere ſtipulationem.

DE DVOBVS REIS* ſtipulandi & promittendi.

TITVLVS II.

I. MODESTINVS libro ſecundo Regularum.

QVi ſtipulatur, reꝰ[k] ſtipulãdi dicitur.† qui promittit, reus promittẽdi habẽt.

Hæc actio idem facit, vt videantur cõſtitui duo rei debendi & credẽdi. & vnius petitione & acceptilatione tollitur obligatio. Bartolus.

II. IAVOLENVS libro tertio ex Plautio.

CVm duo eandem pecuniã aut promiſerunt aut ſtipulati ſunt: ipſo iure & ſingulis in ſolidum debetur,[l] & ſinguli [in ſolidum] debent: ideoque petitione[m] [&] acceptilatione vnius, tota ſoluitur obligatio.

Licet prius contrahitur obligatio vnius, poſtea obligatio alterius: non vitiatur conſtitutio duorum reorum: & fruſtra timetur nouatio. Bartolus.

III. VLPIANVS libro quadrageſimo ſeptimo ad Sabinum.

IN duobus reis promittendi fruſtra timetur nouatio. nam licet ante prior reſponderit, poſterior etſi ex interuallo accipiatur, conſequens eſt dicere, priſtinam obligationem durare, & ſequentem accedere:[n] & parui refert, ſimul ſpõdeant, an ſeparatim[o] promittãt: cum hoc actum[p] inter eos ſit, vt duo rei conſtituantur, neque vlla nouatio fiat.

Poteſt à quolibet correorũ in ſolidũ peti: & etiã p parte: & vna ſolutio ſufficit. Bar.

VBi duo† rei facti ſunt: poteſt vel ab vno eorum ſolidum peti.[q] Hoc eſt enim duorũ reorũ, an ſimul reſpondeant, an ſeparatim: dummodo actum ſit vt fiant duo rei promittendi. [VBI DVO REI.] Vidimus ſupra quid ſint duo rei ſtipulandi: & quid duo rei promittendi. nunc quæritur quomodo exigi poſſunt. Et reſpõdetur quòd ab vno quoque poteſt tota ſumma peti: & vnus reus promittendi poteſt totam ſummam petere. Item poſſunt etiam partes peti à ſingulis reis: & ſinguli rei promittendi poſſunt partes petere. & ponit ſimilitudinem ibi, quẽadmodum. nam ſicut à reo poteſt tota ſumma peti, vel à fideiuſſore poteſt tota ſumma peti: quia eſt vna obligatio, ergo etiam vna ſumma: & ſi vnus reus ſoluat, alter liberatur. aut ſi vnus reus ſtipulandi exigat totam ſummam: alter nihil poterit petere. Franciſcus.

A iuſ.l.fi.§.idẽque.&.ſ.depoſi.l.j.§.ſi apud. Sol. hic petiit lit.cõteſt. arg.ĵ.eo. ex duobus. In contrariis autem petiit extra iudicium. vel hic cum effectu: arg.illius.§.ſi apud.& arg.ĵ.de fideiuſ.l.cum is qui & reum. vel hic petiit animo nouandi: vt.ĵ.de noua.ſi rẽ.§. ſi duo.&.ſ.de in rem verſo.ſi pro patre.ij.reſpon. Item facit.ĵ.de noua.ſi rem.§.ſi duo.& ad id quod ſubiicit de *Pe acceptilatione, con- bus cor.ĵ.de accep.l.& per ſiu iuſiurandum.§.fi. &.l. ſi ex pluribus. Sed contra.ſ.de pac.ſi vnus. in princi. Solu. hic ſocij: ibi non. Vel ſolue vt † ibi. Item arg.contra.ſ. de operis noui nun.de tio pupillo. in fi.&.l. quia bro in re. in princip. ſeſt.§. de in.l. de pupillo. ſ Item tra facit.ſ.de pactis. idem. qui & ſupra de iureiuran. Lat duobus. Itẽ aliud quàm mod in accept. eſt ſi ponas arg creditorem ſucceſſiſſe ſed vni ex duobus reis de- quos bendi. nam non extin- re. de guitur obligatio alte- tur. riuſ: vt in arg.contra.j. *Fl de fideiuſ.l. Vranius. li debe verſi. ſed cum duo. Ac- curſius.

IN duobus reis.] CASVS. Volebam mihi cõſtituere duos reos promittendi, Titium ſcilicet & Mæuiũ. primo ſtipulatꝰ ſum à Titio. c. aureos. poſtea ex interuallo iterum ſum à Mæuio ſtipulatus eãdem ſummam. feci cõueniri Titium vt mihi ſolueret iſta. c. quireſpondit quòd non tenebatur mihi ſoluere: quia facta fuiſſet nouatio: eo quòd ſtipulatus fueram eandẽ ſummam poſtea à Mæuio. quæritur quid iuris? Reſpondetur quòd Titius tenetur ſoluere: nec poteſt allegare q̃ facta fuerit nouatio: † quia in duobus reis promittendi non fit aliqua nouatio: licet primo ab vno ſtipuler, poſtea ab alio. nã non eſt vis

n *Accedere.* Nam nec iſto iure fit nouatio: niſi hoc agatur expreſſe, vel tacite: vt hic, &.ĵ.de noua.l.omnes. hodie expreſſe: vt C. de noua.l.fina. Accurſius.

o *Separatim.* contra inſtitu.eo. in princip. ſed ibi in reis ſtipu. hic promittendi. vel hic vocat interuallum modicum, quod pro nõ interuallo habetur: vt.ĵ.eo.l.duos.§.fi.& quod dicit, ſimul: ſcilicet vno vocũ contextu. & adde q̃ no.ĵ.eo.ſi ex duob⁹. in prin.

p *Actum.* vt.ĵ.eo.l.reos. in fi. Accurſius.

q *Peti.* vt &. C. eo.l.j.&.ſ.l.proxi. Accurſius.

Peti.

BIU Cujas

a *Peti.* scilicet solidum. sed hodie per authen. determinatur de duobus reis promittendi.

b *Dubium est.* lic. ſ. de lega. j. ſi ex toto. §. j. &. j. de fideiuſ. l. inter. ij. §. duo rei. in fi. §. &. ſ. de pecu. & ancillarum. §. illud. &. ſ. commo. l. in cómodato. §. duabus. Sed arg. contra. j. iu. ſolu. l. iam tamen. §. penul. *ADDITIO.* Dic ſecúdũ Bart. quòd ibi loquitur in cóuen. & actor ſcindere volébat. hic loquitur in creditore volẽte diuidere, ſecundũ Dy.

c *Areo.* audi Io. quia duo rei videntur fideiubere propter hãc ſimilitudinem. ſed dicas audio. nam pro me eſt, cum nil ſit idem ei cui eſt ſimile. & hoc dic vt no. ſ. ad Velleia. l. vir vxori. in fi. Accur.

d *Cũ vna.* imo plures obli. & actiones, quot rei: vt j. eo. eandẽ. in fi. & l. ſi reus. &. j. de fideiuſ. l. generaliter. & inſti. e. §. ex huius. ſol. dic plures in eſſentia, vt in cõtrariis: ſed vna propter vnum debitum & vnã ſolutioné: vt hic. arg. ſ. de condit. & demon. l. hęc ſcriptura. & facit. j. de ſolu. qui homiaem. §. j. in fi. §. Ac.

e *Contingat.* arg. contra. ſ. de interroga. act. l. qui ſeruũ. circa prin.

Duo rei.] *CASVS.* Duo rei promittendi poſſunt reſpondere: ſpõdemus vel promittimus: aut ſpondeo vel promitto: quia non refert quomodo reſpondeant, dummodo ad interrogata reſpondeant. Fran.

f *Duo.* facit inſtit. eo. in prin. &. §. j. Accurſius.

g *Spondetis.* ſcilicet tu & tu. Accurſius.

Nemo eſt.] *CASVS.* Sicuti poſſunt fieri duo rei ſtipulandi eiuſdem ſummæ vel rei: ita poſſunt fieri duo rei ſtipulandi vel promittendi eiuſdem operę. Exemplum: volebam ædificare domũ, vel pingere aulam: poſſum à Titio & à Mæuio ſtipulari hanc domum mihi ædificari, vel aulam pingi. Vel pone econtra quòd Titius & Mæuius ſtipulentur à Seio domum ſibi ædificari: vel aliquid aliud fieri. Vide glo. quæ bene declarat has operarum ſtipulationes. Fran. Accurſius.

h *Neſciat.* id eſt ſcire non debeat. Accurſius.

i *Alienas.* aliàs, vel alienas. & ponitur vel pro etiam.

k *Promitti poſſe.* id eſt, operam vel operas quas promiſit vnus, poteſt alius promittere: vt ſint duo rei debendi eiuſdem operæ vel earundem operarũ. Vt enim ſi Titius Stichum promittit, & Seius eundem Stichum: vt ſic ſint duo rei debendi: idem Stichus eſt in obligatione vtriuſque: & eúdem hominem videntur promittere: & ſi vno ſoluente alter liberatur: nec tamẽ ſolutio vnius eſt ſolutio alterius: ſic in. x. operis pictoriis. Nam eædem ſunt in obligatione vtriuſque: & eaſdem videntur promittere: & vno ſoluente ambo liberantur: nec tamen præſtatio operæ facta ab vno, eſt præſtatio quæ erat facienda ab alio. In hoc tamen differunt: quia in Sticho eſſentialiter vna res debetur: in opera duæ: quia quilibet de ſua actione ſeu actu intelligit: ſed fictio operatur propter omnimodam ſimilitudinem vt eædem videantur: & hoc ſi ſint æqualiter periti: aliàs non videntur eædem: ſed diuerſæ ſolutione tamen vnius vterque liberatur: quia hoc agitur ſaltem tacite: aliàs ſecus: vt. j. de ſolu. l. inter artifices. quæ eſt contra. patet ergo principium legis loqui in duobus reis: ſubſequenter in reo & fideiuſſore. Tertio ad reos redit: & concipias ſtipulationem vt in fideiuſ. ſtatim dicam. Accurſius.

l *Adhiberi.* non quòd dicat fideiuſſor, promitto quòd ille dabit: nam ſic promitteret factum alienũ: quod nõ valet: vt. ſ. ti. j. l. ſtipulatio iſta. in prin. Item nec quòd dicat promitto quòd faciã quòd ille dabit. nã ſic aliud promitteret fideiuſſor, & aliud reus principalis: quod eſſe non debet: vt. j. de fideiuſ. l. Græce. §. ſi quis vt vnuſquiſque eorum in ſolidum ſit obligatus, poſsítque ab alterutro peti. a & partes autem à ſingulis peti poſſe, nequaquã dubium eſt: b quẽadmodum & à reo c & fideiuſſore petere poſſumus. vtique enim cùm vna d ſit obligatio, vna & ſumma eſt: vt ſiue vnus ſoluat, omnes liberentur: ſiue [vni] ſoluatur ab altero, liberatio contingat. e

Siue vnica voce reſpondeatur, ſiue pluribus: non vitiatur conſtitutio duorum reorum. Bartolus.

IIII. POMPONIVS libro viceſimoquarto ad Sabinum.

DVo f rei promittendi, ſiue ita interrogati, *ſpondetis?* g reſpondeant, *ſpondeo*: aut, *ſpondemus*: ſiue ita interrogati, *ſpondes?* reſpondeant, *ſpondemus*: rectè obligantur.

Obligationi perſonarum poteſt accedere fideiuſſor: & in ea actiue & paſsiue poſſunt duo rei conſtitui. Bart.

V. IVLIANVS libro viceſimoſecundo Digeſtorum.

NEmo h eſt qui neſciat h alienas i operas promitti poſſe, k & fideiuſſorem adhiberi l in ea obligatione. & ideo m nihil prohibet duos reos ſtipulãdi cõſtitui, vel promittẽdi: ſicuti ſi ab eodem fabro duo rei ſtipulandi eaſdem operas n ſtipulentur. & ex cõtrario duo fabri eiuſdem peritiæ eaſdem operas promittere intelligũtur, & duo rei promittendi fieri.

Ex duobus interrogatis vel interrogantibus, qui reſpondet obligatur: & cui reſpõdetur, quæritur obligatio: & ab vno tantum ex correis poteſt accipi fideiuſſor. Bar.

VI. IDEM libro quinquageſimoſecundo Digeſtorum.

DVos reos promittendi facturus, ſi vtrumque interrogauero, o ſed alter dumtaxat reſponderit: verius puto eum qui reſpõderit, obligari. neque enim ſub conditione interrogatio in vtriuſque perſona fit, vt ita demũ obligetur, p ſi alter quoque reſponderit. Duobus autem reis cõſtitutis, quin liberum ſit ſtipulatori vel ab vtroque vel ab altero dũtaxat fideiuſſorem accipere: non dubito.

m *Et ideo.* pro M. cõtra Io. in eo quod no. ſ. ad Velle. vir vxori. in fi. ſed Io. dicit ideo nõ eſſe omnino idem: vel licet in hoc ſit ſimilitudo, nõ ſequitur propter hoc quòd in omnibus. Accurſius.

n *Eaſdem operas.* Sed quomodo ſunt eædẽ à duobus debitæ: cum nec eiuſdem hominis opera poſsit eſſe eadem: vt ſupra de cõdi. indeb. l. ſi non ſortẽ. §. libertus. & de præſcript. verb. ſi operas. quæ ſunt contra? Sol. hic in genere: & ſic incertas promittunt, ibi certas: inter quas certas & incertas multæ ſunt differentiæ: vt not. in. d. §. libertus. Vel verius dicuntur eædem propter omnimodam ſimilitudinem, & ſic fictione iuris. Argu. C. de contrahen. ſtipu. l. veteris. ſed in ſui eſſentia diuerſæ ſunt quo ad præſtationem: & ſic cautè dicit eiuſdem peritiæ. nam ſecus ſi vnus peritus, & alter imperitus: quia tunc etiam iuris artificio non ſunt eædem, ſed diuerſarum operarum eſſent promiſſores: vno tamen ſoluẽte alter liberatur. Vel ſecundum M. eaſdem, id eſt conſimiles. ideo autem ius fingit hic eſſe eaſdem: quia actum eſt vt etiam ab alio poſsint præſtari. aliàs ſecus: vt in contrario. j. de ſolu. inter artifices. Et eſt hæc ratio optima. nam & vbi indebitę ſolutæ ſunt: ſiue certas, ſiue incertas putauerit ſe debere: non poſſunt eædem repeti: vt in. ll. contrariis: quia non egit hoc ſoluens vt ab alio ſoluerentur. & ideo eſt alia, quia ab alio vel ab eodem alio tempore præſtanda. hic autem vna: quia actum fuit: & propter ſimilitudinem peritiæ eædẽ intelliguntur fictione iuris. Accurſius.

Operæ ſiue certæ, ſiue incertæ, repeti nõ poſſunt, vbi & quando indebitæ ſunt ſolutæ. & ratioquare.

Duos reos.] *CASVS.* Volebam mihi conſtituere duos reos promittẽdi: Titium ſcilicet & Mæuium. Interrogaui: Titi & Mæui promittitis mihi. c? ſi reſpõdent ambo ad interrogatũ: ambo obligabuntur. Sed ponamus quòd ſolus Titius reſpõdeat: certe ſolus Titius obligabitur, non Mæuius. ſed videbatur quòd nec Titius obligaretur: quia videtur iſtæ ſtipulationes duorum reorum fieri ſub conditione, ſi ſcilicet alter etiam reſpondeat, & non vnus ſolus. Sed reſpondetur quòd non eſt ita: immo qui reſponderit, ille obligabitur, non autem alter qui non reſpõderit. Itẽ poſſum ab vno reo promittendi fideiuſſorẽ petere, ab altero non: quia forte vni melius confido quàm alteri. Item ſi duo rei ſtipulandi interrogent Titium an centum promittat, & Titius vni ſoli reſpõdeat: illi ſoli obligabitur. [*DVO REI.*] Sicut in ſtipulationibus aliis modicum interuallum tẽporis, vel actus nõ contrarius ſtipulationi nõ vitiat ſtipulationem: ita ſimiliter nec in duobus reis promittendi ſi vnus nunc reſpondeat, poſt modicum tempus alter. Textus abinde planus eſt. Fran. Accur.

o *Interrogauero.* ſubaudi, & ipſi reſponderint. Accur.

p *Obligetur.* qui reſpondet. & eſt ad hoc. ſ. de adquir. poſ. quod meo. §.

meo.§ si furioso.&.C.de condi.ob cau.si repetendi.Sed arg.cõtra.ẽ.de ope.noui nun.stipulatio.§.habet. Accursius.

a *Sed si à duobus.* conuersum casum ad prin.huius.l.ponit.Acc.

b *Ratio.* id est discreta inspectio, vt prolixum impediat, modicum non. Accursius.

c *Modicum.* licet autem tempus prolixum possit impedire:modicũ tamen &c.& ad hoc supra de verbo.obliga. l.j.§. qui præsens. &.l. continuus. in princip. & de vi & vi arm.l.iij. §. cum igitur. & infra de adul.quod ait.& supra de testa.hęredes.§. finali. & supra ad leg. Falcid. l.j §. item si ita legatum. ibi, & quod dixi incontinenti. sed contra supra eod. l. in duobus. circa princip. Solu.vt ibi. Accursius.

ADDITIO. Dic secundum Barto. quòd inter interrogationem & responsionem eiusdem, actus contrarius, vel longum interuallum, impedit constitutionem, vt hic:sed longum interuallum inter obligationem vnius & alterius non vitiat.

a Bar.hic dicit hanc glo.mẽti tenendam & sing.adhoc, quòd si te interrogẽ: promittis mihi c.ducatos. & dico,facias hoc scribere. & postea respõdes promitto.valet stipulatio: & censetur facta non ex interuallo, sed incontinenti: prout requiritur per.l.i.ẽ.de verbo.obliga.& l.cõtinuus.e.ti. Bolog.

Sed si à duobus[a] reis stipulandi interrogatus, respõdisset vni se spondere:ei soli tenetur.

Modicum interuallum constitutionẽ reorum non vitiat: nec actus medius constitutioni reorum non contrarius. Bart.

¶ Duo rei sine dubio ita constitui possunt, vt & temporis ratio[b] habeatur intra quod vterque respondeat. Modicum[c] tamen interuallum tẽporis, itẽ modicus actus, qui modò contrarius obligationi non sit, nihil impedit quo minus duo rei sint. Fideiussor quoque interrogatus[d] inter duorum reorum responsa, si responderit: potest videri non impedire obligationem reorum: quia nec lõgum spatium interponitur, nec is actus qui contrarius[e] sit obligationi.

Disparitas qualitatis quæ speratur reduci ad paritatem: non vitiat constitutionem correorum. Bartolus.

VII. FLORENTINVS libro octauo Institutionum.

EX duobus reis promittendi, alius in diẽ vel sub conditione[f] obligari potest. nec enim impedimento erit dies, aut conditio, quo minus ab eo qui purè obligatus est, petatur.

Si in vnius persona non consistit obligatio: alter tenetur in solidum si tanquam duo rei se obligant. aliàs in virilem. Bart.

VIII. VLPIANVS libro primo Responsorum.

HIs verbis, *&cáque præstari stipulanti tibi spopõdimus*: interesse quid inter contrahentes actũ sit.nã si duo rei facti sint:[h] eum qui absens fuerit, nõ teneri:[i] præsentem autem in solidũ esse obligatum:aut si minus,[k] in partem fore obstrictum.

Re, verbis, consensu, testamento, possunt constitui duo rei. Bart.

IX. VLPIANVS libro vicesimoseptimo Quæstionum.

EAndem rem apud duos pariter deposui, vtriusque fidem in solidum secutus: vel eãdem rem duobus similiter cõmodaui. fiunt duo rei promittendi:[l] quia non tantum verbis stipulationis, sed & cęteris[fiũt] contractibus,[m] veluti emptione, venditione, locatione,[n] cõductione, depositio, commodato,[o] testamẽto: vtputa si pluribus hæredibus institutis testator dixit: *Titius & Mæuius Sempronio decem dato.*[q]

Imparitas culpæ, ab initio vitiat cõstitutionẽ duorũ reorũ secus si ex postfacto. Bar.

¶ Sed si quis in deponẽdo penes duos, paciscat vt ab altero culpa[r] quoq; prẽstaretur:verius est non esse duos reos à quibus impar susceptа est obligatio.[f]

Facti sint. quo ad propositum.nam vnus non tenetur:vt subiicit. Accursius.

i *Non teneri.* vt &.ẽ.titu.j.l.j.in prin.

k *Si minus.* id est si non sit actum vt sint duo rei debendi. & facit.j.eo.l.reos.§.cum tabulis.& nõ est cõtra infra eo. si id quod. vbi imparitas impedit: quia & hic impedit vt non sint duo rei,sed vnus reus.

Andem rem.] CASVS. Textus iste vsque ad.§. sed si quis. satis planus est. abinde vsque ad.l.seq.pone sic casum. Deposui rem apud duos: Titium scilicet & Mæuium. certum est quòd in depósito depositarius tenetur tantum de dolo & lata culpa. nunc ego pactus sum cum Titio quòd ipse etiam culpã leuem præstaret si deposita interiret. certe hic nõ sunt duo rei: quia obligatio est impar in eorum persona: cum vnus strictius sit obligatus quàm alter. Si autem ab initio sum pactus cũ ambobus vt mihi de leui culpa ambo tenerẽtur: postmodũ vni eorũ puta Titio remitto culpam,ita vt tantum de dolo teneatur:propter hãc secundam pactionẽ non mutatur prima, ita vt Mæuius liberetur à culpæ præstatione quę ab initio fuit promissa.post facit conclusionẽ sum ibi:quare &c.si isti depositarij sunt socij, & interceſsit communis culpa in depósito: pactum factum cum vno de culpa remissa, proderit alteri. [CVM DVOS.] Titius erat Mediolani, Mæuius autem Florentiæ:vendidi eis ambobus per nuntium vel epistolam certas merces vsque ad summam mille aureorum: quia mihi promiserunt se soluturos illa mille Capuæ.hic quæritur,qualis ratio debeat haberi istorum duorum emptorum: quia quando quis promittit certo loco soluere, est habenda ratio quòd illuc possit peruenire.cum ergo vnus sit Mediolani:longius distat à Capua quàm ille qui est Florẽtiæ.habebitur ergo ratio vtriusque diuersimodè: secundum quod vnus longius est, alter vero propius. Fran. Accursius.

l *Promittendi.* large accipe, id est debendi: vt & verbum credendi:vt &.ẽ.si cer.peta.l.j.sed hodie secus:quia non tenentur in solidũ:seu non fiunt duo rei debẽdi:nisi hoc agatur: vt in authẽ. de duo.reis.in prin.col.vij.& facit ad primũ.ẽ.depo.l.j.§.si apud. ad secundum.ẽ.commo.si vt certo.§.fin. Accursius.

m *Contractibus.* supple fiunt duo rei promittendi,secundum M.

n *Locatione.* vt &.ẽ.loca.ité quæritur.§.duo.&.l.cũ apparebit.

o *Commodato.* & mandato, etiam si hoc non agatur expressim, secũdum quosdam:vt.ẽ.manda.l.creditor.§.duobus.& facit.ẽ.de consti.pec.si duo.& de insti.habebat.§.si duo.

p *Mæuius.* scilicet hæres.

q *Danto.* vtriusque fidem in solidum secutus: vt in princ.legis dixit.& sic non est contra.j.eo.siue.

r *Culpa.* leuis:de qua sine pacto non tenetur:vt.ẽ.depos.l.j.§.si conueniat.&.§.si quis seruum.in fin.

s *Est obligatio.* pura. Sed contra.ẽ.eo.ex duobus. Solu.vt ibi.& eodem modo solue quod est insti.eo.§.fi. Sed qualiter hęc imparitas vitiat,& non illa quãdo vnus pure, & alter in diem vel sub conditione? Respon. quantum ad conditionem non est quæstio, cum nec interim sit obligatus. quãtum ad diem dic idem quo ad effectum:

BIU Cujas

effectum: sed hic vterque pure & efficaciter tenetur. Item quãdo vnus pure, alius in diẽ vel sub cõditione: nullus extraneus actus assumitur: sed ab initio sic obligatur. & illa est natura cõtractus, quòd sic fieri possit. at quando culpa promittitur: extra naturam contractus hoc fit. Item secundũ R. ille qui in diem vel sub conditione promisit, aduenientе die vel conditione pure tenetur vt alius, & sic omnino est par: quæ paritas hic nõ separat. Io. & per hoc etiã patet ratio diuersitatis inter legem illã, ex duobus. &. j. eo. l. si id quod. Accur.

Non idem probandum est cum duo quoque [a][rei] culpam promisissent, si alteri postea pacto culpa remissa sit: quia posterior conuentio quæ in alterius persona intercessit, statũ & naturã obligationis quæ duos initio reos fecit, mutare non potest. quare si socij sint, [b] & cõmunis culpa intercesit: etiã alteri pactũ cũ altero factũ proderit. [c]

Disparitas locorum non impedit constitutionem reorum. Bar.

VCum duos reos promittendi facerem, [d] & ex diuersis locis Capuæ pecuniã dari stipulatus sim: ex persona cuiusque ratio proprij tẽporis [e] habebitur. nã & si maximè [f] parẽ causam suscipiunt: nihilo minus in cuiusque persona propria [g] singulorum consistit obligatio.

Correus non socius opponit compensationẽ de eo quod alteri correo debetur. Accur.

x. IDEM libro trigesimo septimo Quæstionum.

SI duo rei promittendi socij non sint: nõ proderit alteri [h] quòd stipulator alteri reo pecuniam debeat.

Duo rei possunt inuicẽ fideiubere: & potest actor actionem diuidere quo ad quantitatem: & quo ad petendi modum. Bar.

XI. IDEM libro vndecimo Responsorum.

REos promittẽdi [i] vice mutua fideiussores non inutiliter accipi [k] conuenit. reus itaque stipulandi, actionem suam diuidere [l] si velit (neque enim diuidere cogendus est) poterit eũdem vt principalem reum [m] [conuenire.] Item [eum] qui fideiussor [n] pro altero extitit, in partes conuenire [potest:] [o] nõ secus ac si duos promittendi reos diuisis actionibus [p] conueniret.

Plures intelliguntur in dubio viriliter obligari, & viriliter stipulari, nisi aliud actum sit. Bartolus.

VCum tabulis [q] esset comprehensum, illum & illum centum aureos stipulatos: neque adiectum, ita vt duo rei stipulandi essent: virilem partem singuli stipulati videbantur. [r] Et econtrario, cum ita cautum inueniretur: *tot aureos rectè dari stipulatus est Iulius Carpus: spopondimus ego Antoninus Achilleus & Cornelius Dius*: partes viriles deberi [dixi:] quia non fuerat adiectum, [s] singulos in solidũ spopondisse, ita vt duo rei promittendi fierent.

Interuallum inter interrogationem & responsionem impedit respondentem obligari. Bartolus.

a *Quoq.* id est æqualiter. sed certe idem in hoc videbatur quod in superiori: vt in arg. cõtra. ff. de in rem verso. si pro patre. §. versum. & de condi. inde. sufficit. &. j. de fideius. si à reo. §. sub diuersis. sed ille quo ad suos cõtractus.

b *Sint.* ergo non videntur fideiubere nisi sint socij: vt hic. & arg. ff. proxi. respon. quia si remittitur vni culpa, & ille esset principalis: minus quàm correus teneretur.

c *Proderit.* facit. ff. de pac. idem. & de arb. si duo. & ff. de lib. leg. l. iiij. §. nunc de effectu. & l. si is qui duos. &. j. rem ra. ha. si quis. Acc.

d *Faceret.* isti facti sunt non verbis, cũ inter absentes: sed aliis contractibus per nuntium, vel per epistolã. Et quod infra dicit, stipulat? sit, dic. i. dari cõuenit. & promittẽdi. i. debẽdi: vel etiã in stipulatione poni potest. sed tunc est contra. ff. eo. l. duos. §. fin. sed certe & hic potest fieri incontinenti, si ego hic, & seruus meus Mutinæ eadem decem à diuersis stipulamur: cum de hoc eum fecerim certum. arg. ff. titu. j. l. fin. §. si inter. vel etiam egomet. nec videtur contrarius actus si ad illum locum vadam ad stipulandũ: dum alia extranea interim nõ faciam: vt dicimus in eo qui incõtinenti possessionem recuperat: vt. ff. de vi & vi arm. l. iij. §. cum igitur. & pro hoc facit. ff. eo. l. in duobus. in prin. Accur.

e *Proprii temporis.* quo potuerit illuc venire: cũ vnus plus quàm alius distet: vt. ff. de verb. oblig. interdum. &. j. de fideius. si testamento. §. fi. sic & quandoque vnus pure, & alter sub conditione vel in diem promisit. nec est hic imparitas quæ vitiet, cum aduenientе die vtriusque tacite intellecto efficaciter & æqualiter ambo teneantur.

f *Maxime.* quia maxime videbatur ad id quod dixerat remouendum. tale maxime est. C. quod me. cau. l. iij. &. j. de capti. l. in bello. §. medio. versi. sed captiui.

g *Persona propria.* ea tamen dicitur communis: vt infra de solu. qui hominem. §. j. & vna, ex eo quòd vna solutio vtrũque liberat: vt supra eo. in duobus. §. fin. quæ sunt contra.

SI duo rei.]*CASVS.* Titius & Seius promiserunt mihi summam centum aureorum. ego debebam Titio summam. l. aureorum. petij à Seio. c. mihi promissa. Seius vult cõpensare. l. quę ego debeo Titio. an possit? Distinguitur vtrũ isti duo rei sint socij, vel nõ. si sunt socij, Seius poterit cõpensare: aliàs nõ. Frã. Ac.

h *Alteri.* vt scilicet compensare possit, cum alius sit: vt. C. de compen. l. eius. secus autem in fideiussore: vt. ff. de compen. l. si quid. & sic apparet istos non videri fideiubere inuicem inter se. secus si essent socij: vt in pacto prodesset vni factum pactum etiã alteri: vt. ff. de pactis. l. idem. & facit. ff. l. proxi. §. penul. & quod ibi de hoc dixi. Accursius.

Eos promittendi.]*CASVS.* In. l. ista glo. ponit casum vsque ad. §. cum tabulis. [*CVM TABVLIS.*] Textus procedit per terminos ponendo casum: & in summa hoc vult dicere. duo rei stipulandi aut promittendi non fiunt nisi hoc expresse dicatur. Franciscus Accursius.

i *Reos promittendi.*]*CASVS.* Duo rei promittẽdi videntur fideiubere: scilicet si socij sunt: vel si est actũ non aliàs secũdum Io. vt no. supra ad Velleia. l. vir vxori. in fin. pro parte ergo tenetur vnusquisque vt principalis: & pro parte vt fideiussor. poterit itaque creditor actionẽ suam diuidere: scilicet vt vnũquenque pro parte cõueniat tanquã reos. non enim cogẽdus est: sed eundem in totum potest cõuenire: in dimidia scilicet vt reum principalem: in alia vt fideiussorem. & ad hoc C. de fideiuss. tuto. l. j. & idẽ in duobus reis. Accursius.

Casum ponit.

Rei duo promittendi fideiubere videtur si sunt socii: vel si actũ est inter eos.

k *Accipi.* à iure, si socij sunt. vel accipi à creditore, cum est actum. M. etiam in non sociis, & si hoc nõ est actum: dicit idem.

l *Diuidere.* conueniẽdo vtrũque in dimidia vt principalẽ. vel conueniẽdo vtrũque vt fideiussorem alterius: cũ iure isto fideiussor possit iure conueniri ante reum: vt. C. de fideius. l. iure nostro. non autẽ dicas quòd vnum vt principalem, alium vt fideiussorẽ conueniat, & exigat in solidum: quia in quo vnus est principalis, in eodem alius est fideiussor: & sic bis idem exigeretur.

m *Reum.* scilicet in dimidia.

n *Qui fideiussor.* de eodem dicit, qui pro parte vt reus principalis, & pro parte vt fideiussor conuenitur. vel dic quòd vnum de reis conuenit vt fideiussorem alterius. arg. ff. eo. l. duos. §. duobus. & secundum hoc erit exemplum quando diuidit: sed superiori expositione quando non diuidit.

o *Potest.* & sic solidum habebit ab vno.

p *Diuersis actionibus.* id est contra diuersos intentatis. vna tamẽ est actio: vt supra eo. l. in duobus. in fi. & facit infra de fideius. inter eos. §. duo. & supra eo. l. in duobus. §. vbi. Accursius.

q *Cum in tabulis.* quibus scripta est stipulatio.

r *Videbantur.* hoc verũ in diuiduis: secus in indiuiduis: sed per ius authen. idem in vtroque casu.

r *Videbantur.* nisi aliis indiciis contra probetur. nõ tamen scriptura repugnat.

s *Adiectum.* expresse, vel tacite: sed hodie expresse. & sic addit authen. de duobus reis. vel dic quòd in hoc non addit: quia & olim erat necesse exprimi. sed in hoc quia etiam si exprimitur: hodie tamen non in solidum, si sunt soluendo & præsentes, sed in partes cõueniuntur. hoc ergo hic dicit, quòd si instrumẽtum contineat eos sic obligatos, præsumitur viriliter. & ad hoc. ff. de re iudic. l. Paulus. &. C. si plures vna sententia. l. j. & de lega. j. l. si quis testamento Titio. & de lega. ij. si pluribus. Accur.

Plures si sunt in vno instrumento obligatorio descripti, an præsumantur viriliter obligati: & an in solidum possint conueniri: an vero in partes.

SI ex duobus.]*CASVS.* Volebã mihi cõstituere duos reos promittẽdi, Titiũ & Sẽproniũ. interrogaui hodie Titiũ: promittis mihi. c? ille promittit. cras interrogo Semproniũ: & ipse etiã mihi promittit. Dicitur hic q? nõ sunt duo rei stipulãdi: nec Sẽpronius obligatur qui postera die respõdit. nã stipulator ad alios actus discesserat: licet postea reuersus fuerit. [*SI A TITIO.*] Stipulatus sum à Titio libero homine & Pãphilo pupillo. c. aureos. certum est quòd pupillus sine tutoris auctoritate nõ potest obligari.

obligari.an ergo duo rei promittendi fiant? Respond.quòd sic: sed Titius solus erit obligatus.Item si stipulat⁹ sum à Titio pupillo & Sticho seruo: dominus quidem serui conuenitur in solidũ pro seruo suo actione de peculio ac si Stichus liber fuisset.Fr.

a *Si ex duobus.* simul interrogatis.M.

b *Hodie.* ex conuentione nuda præcedenti.Azo. vel tacite:quia hodie interrogatur.

* *vul.alter ab altero.*

c *Ab altero.* id est sine altero.ab enim separationem notat.

d *Postera.* id est die postea sequenti. dicitur enim,posterus, postera,posterum.

e *Respõderit.* ideo quia non statim post interrogationem respõdit: vt supra titu.j.l.j.§.qui præsens.&.l.continuꝰ. in principio. Sed quid si hodie vnum interrogo, & respõdet:cras alium de eadem re,& hoc acto vt sint duo rei debendi? Videtur quòd teneantur,vt supra eo.l. in duobus. in principio. &.l. eãdem. in fine. Econtra quòd non teneantur:vt hic, & supra eo.duos. in fi. Sed an vt fideiussor? Respondeo,non: quia contrarium agebatur, scilicet vt esset reus, non fideiussor:& sic potest quod non vult: & quod vult,non potest: vt.C.si quis alteri vel sibi.l.multum.Azo.sed dic vt infra eo. titu. si id quod. in fine nota.

XII. VENVLEIVS libro secundo Stipulationum.

SI ex duobus[a] qui promissuri sint, hodie[b] alter,* alter[c] postera[d] die responderit,[e] promitto:non esse duos reos:ac ne obligatum quidem intelligi eum qui postera die respõderit:cum actor ad alia negotia discesserit:vel promissor, licet peractis illis rebus responderit.

Disparitas in obligationis substantia non impedit duorum reorum constitutionem.Bartolus.

⁋Si à Titio & pupillo sine tutoris auctoritate[f] stipulat⁹ fuero eadem decem,vel à seruo,[g] & quasi[h] duos reos promittendi constitui:[i] obligatũ Titium solũ Iulianus scribit:quãquam si seruus spoponderit,[k] in actione de peculio eadem obseruari debent,ac si liber fuisset.[l]

Duæ obligationes paris potentiæ inuicem non tollunt se: sed maius potens tollit minus potens.Bartolus.

XIII. IDEM libro tertio Stipulationum.

f *Auctoritate.* nec etiam est locupletior: aliàs teneretur etiam ciuiliter:vt.ſ.de auctor.tu.l.v.§.pupillus.

g *A seruo.* non gerente negotium peculij:nec etiam fideiubet. & sic naturaliter tenetur.

h *Quasi.* cum reuera non sit.

i *Constituí.* quantum ad destinationem. Azo.& est verbum infinitiui passiui.

k *Spoponderit.* non tamen animo donandi.tunc enim de peculio cessaret actio. & secundum hoc puncta ibi,spoponderit. vel post dictionem,peculio,puncta. & dic,in actione de peculio,id est in aliquem actum pertinentem ad peculium. & quod subiicit,seruari debẽt,scilicet in actione de peculio.& sic in idem recidit. Vel dic quòd spopondit extra peculium:& tamen dominus tenetur de peculio:quia non videtur fideiubere. tunc enim secus esset:nam etiam de peculio non teneretur dominus:vt.ſ.de peculio. licet.§.si filius. & secundum hoc est arg. hic quòd non videantur inuicem fideiubere duo rei:vt.ſ.ad Velleia.vir vxori. in fine. Accursius.

l *Fuisset.* vt in solidum conueniantur si tantum est in peculio. M.sicut liber homo in solidum conueniretur.erunt ergo duo rei promittendi seruus & Titiꝰ:quamuis ab altero in solidum,id est à Titio:à domino vero nomine serui peculio tenus sit consecuturus.nec propterea est dicẽda dispar obligatio:quoniam æqualiter quo ad partem tenetur quilibet naturaliter:quamuis persecutio est dispar:sicut & aliàs dicitur æqualis quamuis dilatio sit impar:vt &.ſ.eo.l.eandem.§.fina.&.l.ex duobus.

Si reus promittendi.]CASVS. Stipulatus sum à Titio & Mæuio.c.ducatos:& sic sunt duo rei. moritur Titius:cui Mæuius correus suus est hæres dicitur hic quòd Mæuius sustinet duas obligationes in se principales:vnam propter se,alteram propter Titium. Sed videtur quòd extinguatur vna istarum.nam cũ fideiussor succedit reo principali,aut reus principalis fideiussori: obligatio fideiussoria extinguitur:& remanet principalis. ergo hic à simili fieri debet. Sed respon.quòd non est idem: quia hic sunt duæ principales obligationes:& vna non perimitur per alteram:sicuti contingit in obligationibus accessoriis & principalibus.Idẽ est & si reus stipulandi alteri reo hæres extiterit.P.Ac.

m *Si reus.* aut obligationes sunt pares,aut impares. si pares,& vnus alteri succedat:vtputa reus debendi reo alteri:vtraque remanet.si impares,vt si reus fideiussori vel econtra succedat:remanet principalis,& accessoria tollitur.

SI reus[m] promittendi alteri* reo[n] hæres extiterit: duas obligationes eum sustinere[o] dicendum est. Nam vbi quidem aliqua* [p] differentia obligationum esse posit, vt in fideiussore & reo principali: constat alterã ab altera perimi.[q] Cum verò duæ eiusdẽ potestatis sunt:non potest[r] reperiri* alteram potius quàm alteram consummari.ideóque & si reus stipulandi hęres extiterit:[s] duas species obligationis eum sustinere.[t]

XIIII. PAVLVS libro secundo Manualium.

ET stipulationum[u] prætoriarum[x] duo rei[y] fieri possunt.

Disparitas rei debitæ vel causæ debendi, impedit duorum reorum constitutionem. Bartolus.

XV. GAIVS libro secundo de Verborum Obligationibus.

SI id quod ego & Titius stipulamur,in singulis ꝑsonis[z] propriũ[a] intelligatur:nõ poterimus duo rei stipulãdi[b] constituí: veluti cum vsumfructum[c],

n *Alteri reo.* i.correo.

o *Sustinere.* quia in solidum suo nomine qui supereſt tenetur,& in solidum nomine morientis: vt.ſ.de actio. empt.l. nõ est nouum.

* *Fla.*

p *Aliqua.* aliàs altera.

q *Perimi.* puta accessoriã per principalem: vt &.j. titu.ij. hæres.§. quòd si stipulator.versi.quòd si idem.&.l.Lucius.&.l.Vranius.ij.respon.Accursius.

* *Fla.*

r *Non potest.* & ideo vtraque remanet,siue sint ambæ principales, siue ambæ accessoriæ vt & infra titu.ij.l. generaliter.&.l.si reus.& l.hæres.§.non est.

s *Extiterit.* scilicet alteri reo stipulandi.M.

t *Sustinere.* exacto tamen ex vna,vtraq; tollitur:& vtroque casu. & quę sit vtilitas quòd vtraque remanet, habes.j.de solu. si duo.& facit.ſ.de actio. empt. l.non est.& de separat. l.debitor.

t *Sustinere.* quia potest solidum debitum ex persona hæredis petere,& solidum ex persona decedentis.Ac.

ET *stipulationum.*]CASVS. Tu & Titius ædificabatis in solo meo.nũtiaui vobis opus nouum.vos ambo ꝓmisistis mihi quòd si appareret male ædificatum, quòd opus destrueretis, nunquid estis facti duo rei promittendi? Respon. quòd sic.nam & prætoriarum stipulationum possunt fieri duo rei stipulandi & promittendi.Franciscus Accursius.

u *Et stipulationum.* vt dam.infe.& similiũ,quas habes.j.de præto.stipu.l.j.Accursius.

x *Prætoriarum.* q.d.nedum conuentionalium.

y *Duorei.* debendi,non stipulandi: cum tantum proprium interesse veniat:vt.j.rem ra.habe.si procurator. & argu.j.l. proxi.

ADDITIO. Dic istud esse verum nisi certa quantitas exprimatur:quia tunc possunt duo rei constitui,secundum Bar.hic.

SI *id quod.*]CASVS. Glo.ponit casum quæ est super verbo,cũ vsufructu.vsque ad.§.idéque.[IDEM QVE.]Titiꝰ & Seius stipulati sunt à Sépronio.x.& Stichum seruũ qui erat Titij. certe hic non possunt esse duo rei stipulandi.nã Seio possunt deberi.x.aut Stichus: Titio vero tantũ.x. quia nemo potest ré suã sibi dari stipulari.cũ igitur Stichus sit ipsius Titij: nõ potest eũ stipulari.Et hoc est verum intantũ quòd si Sépronius Titio vel Seio soluerit.x.vel Seio Stichũ, nihilo minꝰ manet obligatus alteri.post hæc corrigit istud vltimũ dictũ,& dicit quòd si Sépronius soluerit.x.vni eorum,quòd ab altero liberatur.Fran.Ac.

z *In singulis personis.* id est singulariter in persona vnius nostrũ intelligitur.

a *Proprium.* id est proprietas inseparabilis:& non in alteriꝰ:vt quia talis res est quæ vni tantum nostrum acquiri potest.

b *Stipulandi.* vt vtrique in solidũ debeatur tanquam principali.

c *Cum vsumfructum.* puta duo stipulamur vsumfr. formalẽ fundi mei à Titio:& sic mihi non potest quæri,cum res mea nõ potest mihi seruire:vt.ſ.si vsusfr.pe.l.vti frui. & est sic quãdo nos duo stipulamur rem quæ vnius est nostrũ, dari: secus si tradi:vt.j.tit. j.l.item si seruus:vel pone[a] secundo,quòd duo stipulãtur à Titio in solidum vsumfru.eiusdem fundi qui erat Titij: & sic non poterit in solidum acquiri.sed an pro parte acquiritur, dubiũ est secundum Io. quod non erit dubium si ponas nos ab initio pro partibus expresse stipulatos,cum diuisionẽ hæc seruitꝰ reci-

piat:

BIU Cujas

piat:vt.ſ.ad.l.Falcid.l.j.§.ſi vſusfru.vt ergo vna nupta duobus, ita nec vſusfru.duorum poteſt eſſe in ſolidum in eadē re:vel deberi duobus:vt hic dicitur.

a *Nomine*, pro ea quæ eſt,vel futura eſt vxor alicuius noſtrum. nam dos ſine matrimonio eſſe non poteſt: vt. C. de donat.ante nupt.l. fin. nec deberi niſi contrahenti matrimoniū,ſcilicet vt principali creditori: & ſic nō duobus, cum duobus nupta eſſe non poſsit: vt infra titu.j.l. item ſi alter.licet tanquam procurator nomine viri alius poſsit eandem dotem ſtipulari: vt ſupra de iure. do.l.ſi mulier. & ita demum contracto matrimonio debetur: vt ſupra de iure do.ſtipulationem. Accurſius.

b *Idem ait.* vt nō poſſint fieri duo rei ſtipulandi in ſolidum.

c *Qui.* ſcilicet Stichus.

d *Debeantur.* & ſic ꝓprium eſt in Seio vt ei tantū alternatiua quæſita ſit ſtipulatio: ſed alteri adquiſita eſt in decem, vt hic dicit, debeantur.& infra ſubiicit,obligat⁹ manet &c. & caue quòd tam in primo caſu legis, quàm hoc ſecundo eſt imparitas in re quæ in ſtipulationem deducitur:cum plus vni quàm alteri quæratur,vel vni ſoli. & eſt ſic.ſ.eo.l. eandem.§. ſed & ſi quis.ſecus ſi æqualitas, vt dixi.ſ.eo.l. ex duobus. Et ſic etiam non obſtat ſupra eo. ſi ex duobus .§. fin. quia non fuit ibi rei imparitas, immo æqualitas vſquequo durat peculium.vel ibi perſona promittentis facit imparitatem rei:hic perſona ſtipulantis,vel ſaltem vtriuſque. Accurſius.

e *Maneat.* ſtricto iure. nam ſi Titio.x. ſoluit, remanet obligatus Seio in Stichum vel.x. Item ſi ſoluit Seio Stichum vel x.remanet obligatus Titio in.x.nam ex quo non ſunt duo rei ſtipulandi, imparitate impediente: ſolutione vni facta, non liberatur ipſo iure ab vtroque. ex quo enim non ſunt eiuſdem rei ſtipulationes,ergo diuerſarum:& ſic alia.x. Titio,& alia.x. vel Stichus debentur Seio. ſed hoc eſt contra mentem ſtipulantium. & ideo de æquitate dic, quòd ſi.x. vni ſoluit quæ communiter vtrique debebat:ab vtroque liberetur per except. ſed ſi eſſent duo rei, tunc ipſo iure : vt ſupra eo.l.ij. Sed quid ſi Seio Stichum ſoluit:nunquid à Titio de.x.liberatur?hoc non aperit: ſed poteſt dici idem. nam quæ æquitas eſt vt decem vni ſolutis,ab vtroque liberetur, ſcilicet contrahentium voluntas:hæc eadem eſt ſoluto Sticho Seio : quia hæc fuit voluntas vt ſemel alterum eorum alteri ſolueretur. Item ſi Seio Stichum ſoluat, conſtat eum liberari ab eodem Seio de decem : ergo & à Titio:cum de eiſdem decem de æquitate ſentiat.Ideo autem de Sticho nō repetit, quia dicit decē ſolui alteri: quod dici non poterat de Sticho vt alteri cuiquam eorum ſoluendo,ab altero liberetur. nam non vtrique, ſed alteri tantum poterat ſolui.non enim ad ſolutionem tantum Titio [a] faciendam de Sticho eſt appoſitus Titius:immo ad obligationem:quæ obligatio cum non poſsit ei quæri,nec ſolui poterit ei:vt.ſ.de verb.obli.l.ſi duo rei. Accurſius.

f *Ab altero.* not. quòd ad hoc vt duo rei ſint ſtipulandi, oportet quòd ſtipulentur rem talem quæ vtrique acquiri poſſit.Azo.

g *Liberetur.* de æquitate. Accurſius.

Ex duobus.]*CASVS.* Titius & Mæuius ſtipulati ſunt à Sempronio.c. de iure ita eſt quòd vni ſoluendo reus ab altero liberatur. ſed ponamus quòd Titius petit, & litem eſt conteſtatus contra Sempronium. poſt hoc iſte Sempronius offert pecuniam Mæuio. an liberetur à Titio? Reſpond. quòd non: quia Titius præuenit litem conteſtando. Franciſcus Accurſius.

aut dotis nomine [a] dari ſtipulemur:idque & Iulianus ſcribit. Idem ait [b] et ſi Titius & Seius decem, aut Stichum qui [c] Titij ſit,ſtipulati fuerint: non videri eos duos reos ſtipulandi: cum Titio decem tantum,Seio Stichus aut decem debeantur. [d] quæ ſententia eò pertinet, vt quamuis vel huic vel illi decem ſoluerit,vel Seio Stichum: nihilo minus alteri obligatus maneat. [e] ſed dicendum eſt,vt ſi decem alteri * ſoluerit,ab altero [f] liberetur. [g]

Vnus ex reis credendi lite conteſtata perimit ius alterius. Bartolus.

XVI. IDEM libro tertio de Verborum Obligationibus.

EX duobus reis ſtipulandi ſi ſemel vnus egerit: [h] alteri promiſſor offerendo [i] pecuniā, nihil agit. [k]

Videntur hæredes in dubio grauari pro portionibus hæreditariis. Bartolus.

h *Egerit.* litem conteſtando &c. ſic & infra de fideiuſſ. ſi reus. &.ſ.eo.l.ij.&.ſ. de procura.l.pluribus.&.j. de ſolu.ſi quis ſtipulatus fuerit.x.in melle.&.ſ. de conſti.pec.idem eſt.ij. Idē eſt in acceptila.& iureiur.ab vno delato:vt infra de accept.l.& per iuſiurandum.§.fin. & ſupra de iureiuran.l. duobus. ſecus in pacto: vt in argu.contra.ſ. de pac. ſi vnus.j. reſpon. vel ibi ſecūdum Azo. forte erant ſocij: hic non. vel ſecundo hic egit vnus,&ſuccubuit: vt ar.ſupra de arbit. ſi duo. vel obtinuit,& exegit,arg. ſupra de pec. l.quotiēs.§.ſi creditor. Accurſius.

i *Offerendo.* & ſoluendo.

k *Nihil agit.* quantū ad liberationem.

XVII. PAVLVS libro octauo ad Plautium.

SIue à certis perſonis hæredum nominatim legatū eſſet,ſiue ab omnibus [l] excepto aliquo: Atilicinus,Sabinus,[&] Caſsius,pro hæreditariis [m] partibus totum eos legatum debituros aiunt: quia hæreditas eos obligat. Idem eſt cum omnes hæredes nominantur.

Factum vnius ex reis debendi, nocet alteri. Bartolus.

XVIII. POMPONIVS libro quinto ex Plautio.

EX duobus [n] reis eiuſdem Stichi ꝓmittendi factis, alteri⁹ factū alteri quoq; nocet. [o]

Si perſona vni⁹ ex reis debēdi ab obligatiōe eximitur, alter remanēs nō liberatur: & poteſt illi obligationi fideiuſſor cedere. Bar.

XIX. IDEM libro trigeſimo ſeptimo ad Quintum Mucium.

CVm duo eādē pecuniā debent:ſi vnus capitis deminutione exēpt⁹ eſt obligatiō e [p], hæreditariis tenerentur. Accurſius.

l *Ab omnibus.* ſcilicet legatum eſſet.

m *Pro hæreditariis.* prout ad primum refertur,eſt contra.ſ. de legat.j.ſi ex toto.§.j.vbi in totum dicit eos teneri. Solu.voluntas teſtatoris hoc facit vt ſint plures rei in ſolidum,vel non:vt quia ibi hoc expreſsit,hic non. vel ibi verbum,dato,bis legitur:vt ſit perfecta conſtructio.& ideo quis in ſolidum tenetur: ſicut econtra cuique debetur ſolidum ſi taliter pluribus eſſet legatum:vt. C. de cadu. tollen.l.j.§. ſi vero non omnes. & ſupra de legat.iij.l.coniunctim.ſecundum Azo. & eiſdem modis ſolue vt & ſupra eo.l. eandem.in fin.j.reſpon. vel dic quòd in.l. ſi ex toto. dixit teſtator, ab illo vel ab illo:hic vero copulatiue. Item adhuc oppo. ad primum dictum : quia non pro hæreditariis,nec in ſolidum, ſed quòd viriliter debeant,videtur:vt ſupra de lega.j.turpia.§.fina.&.l.ſi hæredes nominatim.quæ ſunt contra.Solu.ſecundum Io.ibi propriis nominibus damnauit hæredes:hic appellatiuis: puta duos hæredes quos modo nominaui. argu.infra titu.j.l. ſi communis ſeruus ita. & ſupra ad Trebel.l. nonnunquam. Accurſius.

n *Ex duobus.*]*CASVS.* Tu & ego promiſimus Stichū Caio. tu illū Stichū occidiſti. an nihilo minus ego tenear mortuo Sticho? Reſpon. quod ſi : quia factum tuum mihi nocet. hoc verum dicit glo. ſi ſumus ſocij: aliàs non. Fran.

o *Nocet.* ſi ſocij ſunt:aliàs non,ſecundum M. & Io. & ſic non eſt contra ſupra de vſu.l.mora. in fin. quæ eſt contra. Alij vt P. dicunt [b] quòd hic mora fuit in faciendo:quia ſeruū promiſſum occidit. ibi in non faciendo. cui ob.C.eo.l.fin.vbi de interpellatione dicit quòd nocet:ſed ibi cum executione. Tertij, quòd interuenit hic factum:quia agnouit debitum:vt.d.l.fin.C.eo.nō autem mora. Quarti, quòd hic fideiuſſerat vnus pro altero. ibi non.

Vm duo eādem.]*CASVS.* Pulchra lex:& caſus eius talis eſt: Tu & ego promiſimus.x. Titio.contigit quòd tu propter aliquod delictum captus es & deportatus.tu es liberatus ab obligatione.ſed an ego liberer? Reſpon. quòd non. videbatur contra:quia ſi ſoluiſſes,& eſſes liberatus:ego etiam liberatus eſſem. Sed hoc non obſtat:quia aliud eſt per ſolutionem debiti liberari,quàm per aliquem alium modum eximi ab obligatione. poſtea concludit dicens ex his quæ dixit,quòd ſi aliquis ſit obligatus, & fideiuſſorem dederit:licet ſibi interdictum ſit aqua & igni,nihilo minus fideiuſſor eius manet obligatus. Fran.

p *Obligatione.* quia deportatus eſt: vt in fin.l. idem ſi maximam capitis demi.eſſet paſſus,vt alter non liberetur : & idem ſi minimam:

b Et male: & ideo dic quòd hic ſunt ſocii: ibi non, ſecundum Bart.

minimam: vt supra de capi. demi.l.ij.§.hi.

a *Alter.* correus.

b *Non liberatur.* per deportationem: & dic ciuiliter, secundum M. vel omnino: vt.ĭ.de fideiuss.si debitori.ij.

c *Obligatione.* naturali. Azo. vel dic etiam ciuili, scilicet in altero.

d *Tenetur.* pro altero correo qui remanserat obligatus. & sic soluitur contra.ĭ.titu. j.si debitori. vel sol. vt ibi in glo.j.ad fi.& sa. ĭ.de sol.l.fi.

† *De aqua & igni interdictione pulchre Bu. s.de dona. inter vi. & vxo.l. pen.* * *Flo. alicuius*

DE STIPVLATIONE seruorum.

TITVLVS III.

1. IVLIANVS libro quinquagesimosecundo Digestorum.

CVm seruus [c] stipulatur: nihil interest, [f] sibi, an domino, an verò sine alterutra† eorum adiectione dari stipuletur.

Stipulatio inutilis non tollit domino rei vindicationem. Bartolus.

¶ Si seruus tuus qui mihi bona fide seruiebat, peculium habuerit quod ad te pertineat: [g] & ego ex eo pecuniam Titio credidero: nummi tui manebũt. [h] stipulando autem mihi seruus eandem pecuniam, nihil aget. [i] vindicando [k] ergo eam pecuniã [ab eo] tu consequi poteris.

Stipulatio facta vni, non tollit certi condictionem ex mutuo alteri adquisitã. Bar.

† *Alterutri⁹.*

Vm seru⁹.] CAS. Sum⁹ in tractatu de stipulatiõe seruorũ. quæritur ergo à domino Iuliano, quomodo cõcipiũtur stipulationes seruorum? & respõdet quòd nõ refert an seruus cõcipiat verba stipulationis in sua persona: vt dicendo, Mæui promittis mihi centũ aureos? an vero cõcipiãtur in persona domini sui: vt dicendo, Mæui promittis domino meo centũ? an vero sine expressione psonæ domini aut suæ stipuletur: sicut, promittis dare. c? quia omnibus his casibus quæritur domino per seruũ. [*SI SERVVS.*] Seruus meus Stichus bona fide tibi seruiebat: quia credebas tuũ esse: similiter & ipse credebat se esse tuum. hic Stichus habebat peculium forte quingentorum aureorum. tu mutuasti Titio ex isto peculio. c. aureos. isti aurei remanebũt mei: nec seruus stipulando tibi, eos tibi adquiret. ego vero potero hãc pecuniam mutuã vindicare à Titio. [*SI SERVVS COMMVNIS.*] Tu & ego habebamus Pamphilum seruum communem. hic seruus habebat peculium quod ad te pertinebat. ex quo seruus noster pecuniam alicui mutuauit: dicitur hic quòd hæc pecunia tibi adquiritur, licet seruus noster nominatim mihi eam stipulatus fuerit: nec propter hanc stipulationem debitor liberabitur à te: tamen vterque nostrum habet actionem ad hanc pecuniam. ego quidem ex stipulatu: quia seruus mihi stipulatus est. tu vero habes actionem, quia pecunia tua est. verumtamen si ego petam à debitore hanc pecuniam, ipse poterit me repellere doli mali exceptione. [*QVOD MEVS SERVVS.*] Habebam duos seruos, Stichum & Pãphilum. Stichus stipulatus est à Titio centum dari Pamphilo seruo meo. ista stipulatio valet: & mihi quæritur actio. Item seruus iste meus Stichus stipulatur seruo Titij centum dare. certe ista stipulatio non valet: nec Titio actio quæritur ex stipulatu. [*COMMVNIS SERVVS.*] Tu & ego habemus seruum communem, Stichum scilicet. iste Stichus sustinet vicem duorum seruorum: intantum quòd si seruus meus stipuletur aliquid huic seruo communi Sticho: hæc Stipulatio perinde habenda est, ac si seruus meus esset stipulatus seruo meo & tuo, nõ isti communi, sed aliis qui non sunt communes nobis, sed cuique nostrum proprij. diceret ergo aliqus, ergo ista stipulatio facta seruo cõmuni, est pro parte vtilis, & pro parte inutilis: sicut superiori. §. traditũ est. Sed respon. quòd nõ est inutilis pro parte, immo totum adquiritur mihi: quia seruus communis est talis naturæ, quòd quando per ipsum vni domino potest adquiri, alteri non potest: perinde habeatur ac si seruus esset vnius solius domini cui acquiritur. [*SI FRVCTVARIVS.*] Habeo vsumfruc. in seruo Sticho, cuius proprietas est Titij. à Lomio vicino iste Stichus stipulatur mihi vel proprietario Titio. c. aureos. quæritur, an proprietarius petere possit? Distinguitur: aut stipulatus est ex re fructuarij: & nõ potest proprietarius petere, aut stipulatur ex alia re: & tunc proprietarius petere potest. Sed & si promissor soluat fructuario, liberabitur. [*CVM SERVVS.*] Textus ponit casum in terminis: quem vide. Fran. Acc.

c *Cum seruus.* proprius, non cõmunis: vel in quo quis habet ius.

f *Nihil interest.* ſ. regulariter. nã semper dño quęrit: vt.ĭ.eo. siue mihi. & sic.s.de verb. oblig. stipulatio ista. §. si quis ita stipu. hoc tamẽ fallit quãdo se stipulatur: vt.j.eo.l.ij.&.l. si seru⁹ cõmunis Mæuij. §.j. itẽ in stipulatione operarũ: vt.ĭ. eo.l. antepen. itẽ in alio: vt.ĭ. eo. si seruus communis Mæuij. §.ij. itẽ in quarto: vt insti. eo. §. sed cũ factũ. sed in procuratore distinguit Ioan. vtrum dño: & non valet, nisi sua interſit: [a] sicut & si cuilibet alij stipuletur, tũc de an sibi stipuletur: licet gle. ex nomine domini: & tũc mãdatarius acquirit vtilẽ domino & regulariter in casib⁹ quos no. inſt. ſing. de inuti. ſtipu. §. ei vero qui. ſecus in tutore & curatore & actore municipũ. nam vtiles quærunt cuicũque stipulentur: vt.s.de cõſti. pec. l. eũ. §. Iulianus. & §. ſi actori. Accurſius.

a *Seruit.*

g *Pertineat.* ex aduentitia causa proueniens. Io. quo ad me. q.d. non ex re mea, vel opera serui quæsitum.

h *Manebunt.* nec est mutuum nisi reconcilietur modis consuetis. Io. non tamen stipulatione: vt subiicit.

i *Nihil aget.* quia non ex re mea, vel opera sua: vt.s. de acquir. re. do. acquiritur. §. nõ solũ. & facit. s. de vſufru. ſed & ſi quis. *§. † *Labeo* quæſtionis. ſed cõtra. ĭ.e. ſi vſufructuarij. in fi. ſed ibi expones. Itẽ contra. C. ſi cer. pet. l. ij. vbi ſtipu. r: conciliat mutuũ: ſed idem qui numerauit, ſibi ſtipulatus est.

k *Vindicando.* rei vindicatione, ſi extat. ſi conſumpta eſt, tu cõdicis ſecundum quoſdam. ſed tutius immo ego: vt.s. ſi cer. pet. nã & ſi fur. Accurſius.

l *Ad te solũ.* quod quãdoque cõtingit: vt.s. de pecu. l. quis ergo.

m *Dedevit.* nomine tuo. aliàs acquirit vtriq; licet per cõdictionẽ ſine cauſa, vel alia actione reddatur: vt.ĭ.e.l. ſi ex re. §.j.&.l. pen.

n *Non liberabit.* quia conditionem tuam deteriorem non potuit facere.

o *Exceptione.* ne bis idem exigatur. ſed certe immo magis ego ſtipulator debeo admitti: vt.ĭ. de noua. l. ſi ita. §. fi.&.l. ſeq. quæ ſunt contra. ſed ibi qui numerabat, ſtipulatur ſibi. vbi diſtinguitur: incontinenti, vel ex interuallo. hic alterius nomine numerat, & alteri ſtipulatur: & alteri, non ſibi numeranti.

p *Stipulatur.* ab extraneo.

q *Stipuletur.* ſeruus meus, repete. Azo.

r *Vt altera.* prima: vt.ĭ.eo. ſiue. Accurſius.

ſ *Altera.* ſcilicet ſecunda: vt.ĭ.eo. ſeruus alienus. &.s. titu.ij. ſtipulatio iſta. §. alteri.

t *Communis seruus.* ſub. quo ad quid, & quo ad quid nõ: vt in hoc §. patet. ſed in libero vix hoc inuenitur: vt.s. de pact. l. ſi plures, quæ eſt ar. contra. reperitur tamẽ quandoque: vt.s. de adop. l.iij. &.iiij. *ADDITIO.* Pro ſolu. diſtingue ſecundũ Bar. ſic, q; quãdoque habetur reſpectus ad ſubſtantiam perſonæ: & tunc tantũ poteſt ſuſtinere perſonam vnius: vt.l. ſi plures. s. de pac. aut habetur reſpectus ad officium: & tunc aut ſunt officia repugnantia: & non poteſt vicem plurium perſonarum ſuſtinere, vt.l. hi qui. s. de poſtu. &.l. quiſquis. C. eo. titu. &.l. nemo. C. de aſſeſ. aut non ſunt officia repugnantia: & poteſt: vt.l.iij. s. de adop.

u *Stipulatus fuerit.* ab extraneo. Accurſius.

Mõ

a *Mei serui.* & hæc est vtilis: vt. ſ. proxi.
b *Tui serui.* & hæc est inutilis: vt. ſ. proxi. §.
c *Neque tamen.* licet quo ad prædicta vicen duorum sustineat: non tamen quo ad omnia: vt subiicit.
d *Facultatem.* not. ergo regulã hanc: vt hic, &. j. eo. l. proinde. §. fi. & l. seq. & ſ. de auct. tu. si seruus communis. Sed contra. huic. §. in. l. proinde. §. si seruus. in prin. j. e. Sol. hic ab extraneo: ibi ab vno dominorum stipulatur.
e *Aut proprietario.* alternatine. nam nominatim etiam ex re fructuarij potest proprietario stipulari: vt. j. eo. seruũ fructuarium. licet reddatur per condictio. sine causa: vt. j. eo. l. pen.
f *Ex re fructuarii.* idẽ si ex opera, cũ operæ ex re esse videantur: vt ſ. de acquiren. re. do. l. qui bona. in prin.
g *Inutilis est stipulatio.* propter incertitudinẽ: & omnino vt. j. eo. l. item si seruus. §. fin. & quatuor seq. & j. de sol. qui res. §. si seruus. Alij dicunt inutilem in psona proprietarij: sed quantum ad vsumfru. tenet: vt probatur per finem huius. §. & in totum tenet. sed tunc cõtra sunt dictæ. ll. j. eo. Sol. ibi non ex re domini alicuius: hic ex re fructuarij.
h *Adquirere non potuisset.* aliàs est non potuisset: & tunc plana. aliàs deest non: & tunc potuisset, scilicet aliàs: nõ autem hoc casu: vel potuisset, id est possibile est, scilicet si nominatim ex re fructuarij stipularetur proprietario: vt. d. l. j. eo. seruum fructuarium. sed si esset aliunde stipulatus proprietarius, peteret: vt subiicit, &. j. eodem. l. si ex re. Accursius.
i *Si aliunde.* quod non esset ex re fructuarij.
k *Soluisset.* scilicet quod aliunde est stipulatus. & sic ad proximũ dictum refertur, in quo est quasi adiect⁹: vt &. j. e. si ex re. vel dic quo ad primum. & sic colliges primo casu quòd tenuit stipu. quo ad fructuarium: vt modo notaui.
l *Vterque.* Sed quare prima non quæritur vtrique sicut secunda? Respondeo: quia secunda videretur acquiri tantum Titio, quia descendit ex prima. econtra quòd tantum Mæuio: vtputa nominato. sic ergo nec mihi nec tibi, sed diuiditur de rigore.
m *Poterit.* vnus ad decem, & alter ad viginti. & hoc de stricto iure: secus de æquitate: vt subiicit.
n *Exceptione.* non autem ipso iure. & hoc ideo, quia in persona dominorum conceptæ fuerunt stipul. alioquin ipso iure prior esset nouata: vt in contrario. ſ. de act. & oblig. obligationum fere. §. fi. quia seruus non habet ius nouandi, cũ domini conditionẽ deteriorem faceret: vt. j. de regu. iur. l. melior.
o *Seruus communis. Non potest.* dicendo vni dominorum, promittis me mihi? sed si promittis me alij domino, valet. dicet quis: & hoc est tale quale si sibiipsi se stipuletur. nam partẽ serui quam habet dominus cui stipulatur, adquirit sibi, & adiungit sibi partem promittentis, & per eum alteri domino. perinde ergo est ac si sibi dixisset. Respon. non est verum: immo immediate pars acquirentis acquirit obligationem partis promittentis. &. h. d. quod ergo dici non potest, scilicet vt acquiratur vni domino ab altero: nec etiam ab extraneo stipulando se sibi: est ratio naturalis & ciuilis. prima, quia impossibile est vt aliquid possit dari

ceptæ fuissent, altera in personam mei serui, [a] altera in personam tui serui. [b] neque [tamen c] existimare debemus partem dimidiam tantũ mihi adquiri, [alteram] partem nullius esse momenti: quia persona serui communis eius conditionis est, vt in eo quod alter ex dominis potest adquirere, alter non potest, perinde habeatur ac si eius solius esset, cui adquirendi facultatem [d] habeat.

Alternatiua inter personas, quibus æqualiter potest quæri: vitiat stipulationem. sed si alteri tantum quæri potest: alius habebitur vt adiectus. Bartolus.

¶ Si fructuarius seruus stipulat⁹ esset fructuario aut proprietario: [e] si quidem ex re fructuarij [f] stipulatus esset, inutilis est stipulatio: [g] quia vtrique ex re fructuarij actionẽ adquirere [h] [non] potuisset. sed si aliunde* [i] stipulatus fuisset, proprietarium petere posse. [sed] & si ꝑmissor fructuario soluisset, [k] liberatur.

Si stipulatio principalis confertur in personam vnius, pœnalis in personam alterius: prima per pœnalẽ non nouatur ipso iure: sed ope exceptionis perimitur. B.

¶ Cum seruus communis Titij & Mæuij stipulatur in hũc modum, *Decem kalendis Titio dare spondes?* [&] *si decem kalendis Titio non dederis, tunc Mæuio viginti dare spondes?* duæ stipulationes esse videntur. sed si kalẽdis decem data non fuerint, vterque [l] dominus ex stipulatu agere poterit: [m] sed in secunda obligatione Mæuio commissa, * Titi⁹ exceptione [n] doli [mali] summouebitur.

Inter eum qui sibi stipulatur, & rem in stipulationem deductam, debet esse diuersitas. Bartolus.

II. VLPIANVS libro quarto ad Sabinum.

SEruus cõmunis ipse sibi stipulari non potest, [o] quamuis constet eum se stipulari domino posse. [p] Non enim se domino adquirit, sed de se obligationem [facit.]

III. IDEM libro quinto ad Sabinum.

SI seruus reipublicæ vel municipij vel coloniæ stipuletur: puto valere [q] stipulationẽ.

Generalis promissio refertur etiam ad eum cui postea specialiter est promissa. Bar.

IIII. IDEM libro vicesimoprimo ad Sabinum.

SI seruus communis sibi & vni ex dominis stipuletur, perinde est ac si omnibus dominis & vni † ex his stipuletur: veluti Titio [r] & Mæuio, [s] & Titio: & probabile est vt Titio dodrans, [t] Mæuio quadrans debeatur. [u]

A sibiipsi. nam nemo etiam liber est dominus sui: vt. ſ. ad. l. Aquil. l. liber homo. at dari videtur quod sit accipientis: vt insti. de act. §. appellamus. multo minus ergo seruus potest sibi dari, vel solui, vel acquiri. & sic est hic ratio ciuilis: quia seruus nil habet. & ad hoc. C. si seruus extero. l. j. in princ. Si vero alicui res dari potest: licet non etiam facto libero, vt in seruitute ad fundum domini: valet stipulatio: vt. j. eo. si seruus communis me⁹, sed non legatum: vt. ſ. de serui. leg. & si maxime. & fa. j. eo. si seruus communis Mꝫij*. §. j. p *Domino posse.* alteri scilicet ab altero: quia pro parte vna domino partis dari potest: pro ea scilicet parte ꝓ qua non est dominus. Item est contra. huic. l. ſ. eo. l. j. in prin. sed illud regulariter, vt ibi dixi.

B ¶ *Si seruus.* CASVS. Respublica alicui⁹ ciuitatis municipij vel coloniæ si habeat seruum communem: ille seruus poterit stipulãdo acquirere reipub. municipio, vel coloniæ. Franciscus.

q *Valere.* licet ipsa vniuersitas nõ facile stipuletur: quia non facile consentit: vt. ſ. de acqui. pos. l. j. §. fin. &. l. seq. & hic erat hæc dubitatio.

C ¶ *Si seruus.* CASVS. Tu & ego habem⁹ seruum communẽ Stichum: iste seruus stipulatur sibi & tibi nominatim. certe ꝓinde est ac si omnibus dominis & vni nominatim stipuletur: quasi si seruus sic dixisset: promittis dominis meis. c. & Titio nominatim. & hoc est commodum eius cui nominatim stipulatur: quia tres partes habebit eius quod deductum est in stipulationem: alter autem dominus tantùm quartam partem habebit. vide glos. super verbo dodrans. Franciscus.

D r *Titio.* nominatim. Accur. Floren.
s *Mæuio.* sine nomine.
t *Dodrans.* aliàs deest Titio: sed subaudi. habet enim Titius dimidiam statim tanquam nominatus. Item dimidiam alterius dimidiæ: quia est vnus de duobus dominis: & idem in superiori casu, quando sibi & Titio. Sed contra. ſ. eo. l. j. §. communis. in fin. sed reputatur vnius solius esse, cum ei soli acquirendi facultatem habeat, vt ibi dicit in exemplo. Item contra. C. de lega. l. cum quæstio. §. fin. vbi repetitio testatoris nil operatur. sed illud in vltima voluntate: hoc inter viuos in contractibus. vel illa corrigit. vel verius propter repetitionem legati vel promissionis non quæritur amplius ex voluntate testatoris vel promittentis, sed propter conditionem personæ quæ stipulatur: vt quia est seruus. vnde in acquirendo potest vnius dominorum conditionem facere meliorem: vt. j. l-proxi. §. fi. vel fol. vt ibi. *ADDITIO.* Tu dicas aliter, quòd quando sunt plures nominationes vniformiter, & per eundem modum, nil releuat: secus si non vniformiter, vt hic secundum Bar. post Oldra.
u *Debeatur.* in vtroque casu: cum idem sit.

¶ *Seruus cõmunis.* CASVS. Quæritur à domino iurisco. qualiter seru⁹ cõmunis censetur esse duorũ dominorum: & pro quib⁹ partibus? Respõdet iurisco. ꝙ seruus cõmunis censetur esse cõmunis duorũ pro partibus indiuisis: non ꝙ quilibet dominus possit dicere seruũ suum totum: quæ tamen partes magis intellectu quàm sensu percipi possunt. & ideo si seruus communis stipulatur

* *Flo. promissa*
* *meus.*

† *Colligit hic Bar. quòd generalis promissio refertur ad specialẽ postea subsecutã. quod limitabis, nisi speciale illud ad qđ refertur, esset aliàs ꝓhibitum: per l. voluntas. in fin. C. de fideicom.*

BIU Cujas

tur dominis suis: concurrunt in æquales partes rei quæ deducta est in stipulationé. [*LICET AVTEM.*] Item seruus cõmunis Titij & Mæuij potest vni dominorũ soli adquirere: nominatim ei stipulando sic, promittis Titio domino meo? vel rem aliquam per traditionẽ accipere nomine vnius domini. Quid autẽ erit? iste seruus cõmunis non stipulatur nominatim vni dominorum, tamẽ vnus dominus iussit eum stipulari sibi: an illi soli quæritur? Respon. ꝙ sic. l. sequen. continua cum ista. Fran.

Ex stipulatione serui communis adquirit dominus pro parte dominica: nisi fuerit vnus nominatus vel iubens. idem in aliis adquisitionibus. Bartolus.

V. IDEM libro quadragesimo octauo ad Sabinum.

2 SEruus cõmunis sic omniũ est, nõ quasi singulorũ totus, sed pro partibus vtique indiuisis: vt intellectu magis partes habeãt, q̃ corpore. & ideo si quid stipulatur, vel quaqua alia ratione adquirit: [a] omnib⁹ [b] adquirit ꝑ parte qua dominiũ in eo habẽt. [c] Licet [d] aũt ei [e] & nominatim alicui ex dominis stipulari, vel traditã rem accipere, vt ei soli adquirat. Sed si nõ nominatim domino [vni] stipuletur, sed iussu [f] vni⁹ dominorũ: [g] hoc iure vtimur, vt soli ei adquirat cuius iussu stipulatus est.

VI. POMPONVS libro vicesimo sexto ad Sabinum.

OFilius [h] rectè dicebat & per traditionem accipiendo, vel deponendo, cõmodandóque posse soli ei adquiri qui iusit. quæ sententia & Cassij & Sabini dicitur.

VII. VLPIANVS libro quadragesimo octauo ad Sabinum.

PRoinde & si quatuor fortè dominos habuerit, & duorum iussu stipulatus [i] sit: his solis adquiret, qui iusserunt. magísque est vt non æqualiter, sed pro portione dominica totũ [k] eis adquiratur. Idem puto & si nominatim eis stipulatus esse proponatur. nam & si [l] omniũ iussu stipulatus sit, vel omnibus nominatim: [m] nõ dubitaremus omnibus pro dominicis eum portionibus, [n] non pro virilibus adquirere.

Qui stipulatur ab vno ex dominis: si alteri nominatim, vel iubenti, valet stipulatio in totum, vel pro portionibus dominicis aliorum. Bartolus.

℣ Si seruus cõmunis ab vno ex sociis stipulatus sit: si quidẽ nominatim alteri socio, ei soli [o] debetur. sin autẽ sine vlla adiectione [p] purè stipulatus sit, reliquas partes is seruus cæteris sociis, præter eam [q] partẽ ex qua [r] promissor dominus esset, adquiret. Sed si iussu vnius socij [s] stipulatus est: idẽ iuris est, quod esset si eidẽ illi socio [vel [t]] nominatim dari stipulatus esset.

Quod vni non potest quæri: quæritur alteri cui potest. Bartolus.

℣ Interdum etiam si neque iussu, neque nominatim alteri ex dominis stipularetur: ei tamen soli adquirere [u] eũ, Iuliano placuit: vtputa si quid fortè stipuletur, quod vtrique adquiri nõ potest, veluti [si] seruitutem ad fundum Cornelianum stipulatus est, qui fundus Sempronij erat, [id est] alterius ex dominis, ei soli adquirit:

VIII. GAIVS libro singulari de Casibus.

ITem si alter ex dominis vxorem ducturus sit, & huic seruo [x] dos promittatur.

IX. VLPIANVS libro quadragesimo octauo ad Sabinum.

ITem si seruus duorum Titij & Mæuij, hominem qui Titij erat, stipulatus fuerit: [y] ei soli [z] adquirit, cuius non fuit. Sed

a *Adquirit.* vt. j. l. ꝑxi. Accursius.

b *Omnibus.* vt. ff. depos. l. j. §. non solum. versi. si duorum. & j. l. proinde. & ff. de adquir. re. do. l. communis seruus. & hoc nisi propria nomina dominorũ ponat. quod dic vt not. j. eo. l. si cõmunis seruus ita stipuletur. Itẽ fallit quod hic dicit, quãdo vni tãtum potest quæri: vt. ff. l. j. §. cõmunis. in fin. §. & pro socio. l. verum. §. si seruo.

c *Habent.* s. adquirit.

d *Licet.* i. licitum est.

e *Ei.* scilicet seruo.

f *Iussu.* sed vbi vnus iussit, & aliũ nominat: si res pertinet ad iubẽtem, ei quærit: si ad nominatũ, ei quærit: si ad neutrum, prævalet nominatio: vt. C. per quas perso. l. si duo. secundũ I. vel dic secũdũ Azo. vt ibi no. Accur.

g *Dominorum.* s. stipuletur, & simpliciter.

h *Filius.* facit. ff. l. proxi. in fi. j. respon. & §. sed & si nó.

Proinde.] CASVS. Ista lex cõtinuatur ad superiores duas ꝑximas, vbi dicebatur ꝙ serui adquirunt dominis si iusserint stipulari. in hac ponit alia exẽpla: quæ clara sunt in textu. [*SI SERVVS COMMVNIS.*] Quatuor erant qui habebant seruũ cõmunem: Titius, Mæuius, Seius, & Sempronius: & sunt æquales in portionibus. iste seruus stipulatur sic: here Titi promittis. c. dare Mæuio domino meo? ille promittit. certe huic soli Mæuio adquiruntur ista c. Si autẽ seruus iste stipuletur hoc modo ab vno dominorũ: here Titi promittis dare dominis meis. c? tunc cuilibet dominorũ adquiritur pro portione quã habet in seruo: ita vt cuilibet adquirãtur. xxv. & xxv. remaneãt apud dominũ qui promisit ista. c. Idẽ est si iussu vnius domini stipuletur: quia soli ei adquirit, ac si ei soli stipulatus esset. [*INTERDVM.*] Dictũ est. ff. qualiter seruus cõmunis dominis adquirit pro portionibus: aliquando vni soli. ff. si ille tantũ stipulatus sit, vel ille solus iusserit. In hoc. §. dicit iurisco. hoc euenire posse vt vni soli domino quæratur etiã si nõ iusserit, neq; ei nominatim stipulatus sit. & ponit exemplũ, veluti eũ tu & ego haberemus seruũ communem: iste seruus stipulatus est seruitutem ad fundũ meum. certe mihi soli adquiritur ista seruitus: quia fundus meus est, & non tuus. aliud exemplũ est in. l. seq. & in prin. l. seq. quare sequitur. §. Sed & si. Seruus Titij & Mæuij stipulatus est hoc modo: Dabis. c. Titio domino meo, aut Mæuio domino meo? an talis stipulatio valeat? Respon. ꝙ non: quia incertũ est cui dominorũ adquiratur. h. d. etiam cum. l. seq. Fran.

i *Stipulatus.* scilicet simpliciter.

k *Totum.* vt & ff. si seruus cõmunis. sed pone tres esse dominos, vnus habet in seruo tertiam, alius quartam, & alius sextam. cum hæc omnia non faciant totum, ergo non totũ adquiritur. sed dic totum. s. quod adquirit. hoc autẽ esse potuit, si alter dominus habuerat pro derelicto, vel decesserat sine hærede, nec erat adhuc capta ea pars.

l *Nam & si.* bene dico nisi nominatim, nã &c. & sic est ar. de toto ad partem, vt not. ff. de vsur. l. qui scit. in prin. Accur.

m *Nominatim.* id est expressim: ita. s. omnibus dominis meis. vel etiã expressis nominibus propriis: ita tamen ꝙ præcedat appellatiua. nisi sic exponeres, esset cõtra. j. eo. si cõmunis seruus ita. in prin.

n *Portionibus.* scilicet dominicis.

o *Ei soli.* scilicet nominato: vt & ff. de vsufruct. l. sed si quis. §. seruus fru. & j. de accept. l. an inutilis. §. seruus communis. versi. accepto.

p *Vlla adiectione.* scilicet domini.

q *Præter eam.* id est quotam: puta dimidiã, vel tertiam. Accur.

r *Ex qua.* l. quota, secundum Io. vel dic ex qua facere simplicem relationem, vt partem ad rem adquisitam: & qua, ad partẽ serui referatur. nam quam partem habeat in seruo, eandem in re promissa retinet: stipulatione quantum ad eam partẽ habita pro nulla. sed videtur quòd vni adquiri non possit, vt totum aliis quæratur: vt infra eo. l. itẽ si seruus. ij. respon. sed illud de his quæ adquiruntur: hic non quæritur pro parte promittentis. vel retentio habetur loco adquisitionis. & sic non ob. Item contra. ff. pro socio. l. verum. §. si seruo communi. Sed aliud in legato relicto seruo communi ab vno ex dominis, cum liberalitas large interpretãda sit: quàm hic in stipulatione quæ non est ex causa liberalitatis. vel ibi contemplatione socij reliquit. & eodem modo solu. ff. de conditio. & demon. l. qui hæredi. §. fina. & ad leg. Falci. l. Plautius. vel plene dic vt in. d. l. verum. pro socio.

s *Socii.* vt. j. respon. huius. §.

t *Vel.* pro etiam. sed in Pisa. cod. non habetur.

u *Adquirere.* immo nulli: vt. ff. de ser. le. l. & si. maxime testamẽti factio. sed aliud in legato quod seruo relictũ ita demum valet, si eo facto libero posset valere: vt. ff. de lega. ij. debitor. §. fin. sed ei libero, cum non haberet fundum, non posset ei seruitus legari vel adquiri. & facit. j. eo. si communis seruus.

x *Item si alter. Seruo.* scilicet cõmuni. & facit. ff. tit. j. l. si id quod, & quod ibi nota. Accursius.

y *Item si seruus. Stipulatus fuerit.* vel sibi, vel impersonaliter. de aliis enim sequitur. & dic ab extraneo. aliàs confunderetur pro parte: vt & ff. l. proinde. §. si seruus communis. Ioan. & facit institu. eodem. in fine.

z *Ei soli.* scilicet dari.

Stichum.

BIU Cujas

si stipulatus sit Stichum[a] sic,* *& Mæuio & Titio dare spondes?* totum eum Mæuio adquirit. quod enim alteri ex dominis adquirere nō potest, id ad eum qui ad obligationem admittitur, pertinet.[b]

Qui stipulatur pluribus dominis, quibus æqualiter potest quæri alternatiue, inutiliter stipulatur: secus si sibi primo: quia tunc domini vt adiecti habentur. idē si vni quæri non possit: quia habebitur vt adiectus. hoc dicit cum quatuor. ll. sequen. Bart.

Si cum[c] duos dominos seruus haberet, stipulatus fuerit illi aut illi dominis suis: quæsitum est, an cōsistat[d] stipulatio. Cassius inutilem[e] esse stipulationem scripsit:[f] & Iulianus Cassij sententiam probat: eóque iure vtimur.

x. Ivlianvs libro quinquagesimosecundo Digestorum.

Sed si ita stipuletur, *Titio decem, aut Mæuio fundum dare spondes?* quia incertum est vtri eorum adquisierit[g] actionem, idcirco inutilis[h] stipulatio existimanda[i] est.

xi. Vlpianvs libro quadragesimooctauo ad Sabinum.

Sed si sibi[k] aut Primo[l] aut Secundo[m] dominis suis stipulatus sit: & hic tantundem erit probandum[n] quod Iulianus [dixit,] inutilem esse stipulationem.[o] Sed vtrum adiectio inutilis est? an * tota stipulatio vtilis nō est? [Et] puto adiectionem[p] solam esse inutilem. Eo enim quòd ait *mihi*, omnibus adquisiuit ex stipulatu[q] actionem. An ergo [&] in cæterorum persona solutio locū habeat,[r] exemplo extraneæ personæ? Et puto vel solui eis posse: quemadmodum cùm ego mihi[s] aut Titio[t] stipuler. Cur ergo cùm Primo aut Secundo dominis[u] stipulatio non consistit,[x*] nec solutio est? Illa ratio est, quia non inuenimus in cuius persona stipulatio consistat,* [&] in cuius solutio:

xii. Pavlvs libro decimo Quæstionum.

Nam cùm vterque obligationis capax[y] sit, nō inuenimus quis adiectus[z] sit: quia non est qui petere possit:[a]

xiii. Vlpianvs libro quadragesimooctauo ad Sabinum.

Cvm enim stipulatur domino aut extraneo seruus, vtrumque constat,* & in domini persona stipulatio, & in extranei solutio: at hic[b] ὁ ἰσάζων* corrumpit[c] stipulationē & solutionem.

Si seruus stipulatur nominatim malæ fidei possessori: nec sibi, nec domino quærit. B.

xiiii. Ivlianvs libro tertio ad Vrseium Ferocem.

Seruus meus cum apud furē esset, furi dari stipulat[o] est.* Negat furi deberi Sabinus. Sed nec ego ex ea stipulatione agere potero: quia eo tēpore quo stipulatus est, mihi non seruiret.[d] Sed si detracta furis persona stipulatus est[e], mihi quidem adquiritur actio: sed furi nec mandati[f] nec alia actio aduersus me dari debet.

a *Stichum.* qui erat Titij.
b *Pertinet.* vt &.ſ.eo.l.j.§.communis. sed contra.ſ.eo.l. proinde.§.ſi seruus communis.ij. respon. Solu. vt ibi.
c *Si cum.* tractat hic.§.quando seruus duorum vel plurium stipulatur incertum, vel incerto modo.
d *Consistat.* i. valeat.
e *Inutilem.* omnino. & est ratio vt.j.l. pxi. &.l.seq. in fi. &.l. nam. &.j.eo. si seruus cōmunis ita. sed cōtra.ſ. eo. l.j.§.pe. Solu. vt ibi. Ité contra.j. de fideiuſſ.l. fideiussor obli. in prin. sed ibi valet accessoria ratione principalis validæ cui adhæret.
f *Scripſit.* & bene. Ac.
g *Ed ſi ita. Adquiſierit.* & sic fieri solutionem noluit.
h *Inutilis.* Not. ratione incertitudinis neutrū valet. sic &.ſ. de testa. tu. l. duo. & de manu. testamen. cū ex pluribus. sed non videtur bene adduci: quia hic nulla est stipulatio propter incertitudiné. sed ibi dico q̄ tenet datio tutoris, & legatū: vt patet.ſ. de leg. ij. ſi quis seruū.§. ſi inter. & de condit. & demon. falsa.
i *Exiſtimāda eſt.* quia nō apparet cui adquirat stipulatio, nec cui fieret solutio: & hoc ratione incertitudinis rerum.

Ed ſi ſibi. CASVS. Item pone sic cōtinuando cum præcedētibus. Ponamus q̄ sic stipulatur seruus: promittis mihi aut Titio aut Mæuio dñis meis? certe talis stipulatio nō valet. Sed q̄ritur, postquam non valet: an tātum adiectio istius stipulationis vitietur: an vero etiam principale? Respon. q̄ adiectio tātum vitiabitur. Ité an istis dominis adiectis solui possit? Respon. quòd non: quia non inuenitur in cuius persona consistit solutio, neque stipulatio: quare &c. rationes etiam huius.l. vide in duabus. ll. seq. Fran.

k *Sed ſi ſibi.* seruo.
l *Aut Primo.* domino. aut Primo alternatiue: & sunt hæc propria nomina dominorum.
m *Aut Secundo.* domino.
n *Probandum.* quod & dictum est.ſ.l. proxi.
o *Stipulationem.* quantum ad Primum & Secūdum: vt subiicit: non quantum ad seruum.
p *Adiectionem.* no. vtile per inutile non vitiatur. a sic.ſ. si certū peta. l. certi condictio.§. quoniam. argu. contra.j. de regu. iur. l. actus.&.ſ. de arbi. l. parui.* & facit.ſ. eo. l. iij.
q *Ex ſtipulatu.* pro partibus dominicis.
r *Locū habeat.* dic q̄ quatuor erāt domini: & duos tantū nomiauit: vt in prin. l. nā sic bene potest eis totū solui, & cōtingit liberatio: & vni eorū. Sed quid si sunt tantū duo quos nominauit? adhuc videtur idē, vt vel vni eorū totū possit solui vt liberet ab vtroq;. & hoc cū posuit sibi. sed. j. proxi. respon. nō apposuit sibi.
s *Mihi.* aliàs nihil.
t *Aut Titio.* quo casu potest solui Titio: vt.ſ. de verbo. obliga. l. fin.§. cum mihi. Accursius.
u *Dominis.* scilicet stipulatur seruus non adiecto sibi.

x *Non conſiſtit.* vllo modo etiam quo ad solu. vt hic, &.ſ. eo. ité si seruus. in fin. Accursius.
y *Nam cum vterque. Capax.* id est vterque ponitur vt ei quęratur obligatio, alternatiue tamen. Azo.
z *Adiectus.* adiectus enim non est capax obligationis. i. nō ponitur vt ei quęratur stipulatio. Accursius.
a *Poſit.* magis vnus quàm alius. & sic nō apparet quis sit adiectus: cū non apparet quis sit principalis. sed vbi alter dūtaxat obligationis capax esset, tenet sub alternatione facta stipulatio: vt.j. de fideiuſ. l. fideiussor. Accur.
b *Cvm enim. At hic.* Græcum: cuius sensus est. i. cū stipulatus est Primo aut Secūdo, non adiecto sibi.
c *Corrumpit.* scilicet alternatio.

Seruus meus. CASVS. Quidam fur subtraxit mihi seruum meum Stichū. hic Stichus cum apud furē esset, stipulatus est ipsi furi. certe nulla quęritur actio furi: quia eo tēpore nō fuit apud dominum suum seruus. an aūt ego dominus serui possim agere ex hac stipulatione? Respon. q̄ nō. Si vero iste seruus esset stipulatus nō facta mentione furis, nec domini, sed imperſonaliter vt dicit glo. mihi domino adquiritur actio. Sed ponamus q̄ iste seruus sic imperſonaliter stipulatus sit ex re furis, & sic dominus habuit quod stipulatus fuit seruus: an fur possit hoc repetere à domino serui actione mandati de peculio? Rñ. q̄ non: immo remanet apud dominum. Fran.
d *Non ſeruiret.* secundum hunc ordinem literæ non est necessaria glo. quæ incipit: alij habent, sed si habes, quia &c. iuxta.j. respon. scilicet Sab. quia &c. & tunc sic. Accur.
d *Non ſeruiret.* alij habent, mihi: & tunc dic quòd istud statim probat non esse: quasi dicat, mala est ratio: quia & si mihi dominо seruiat: non tamen furi adquiritur ex tali stip. vt &.j. eo. l. seruus alienus. Vt ergo sit bona ratio, dic eum stipulatum furi his verbis: promittis ei cui seruio? & sic per consequentiam stipulatus est furi, cum ei seruiat. sed tamen ei nō adquirit, cum sit malæ fidei possessor: nec domino, vt subiicit. &.ſ. de adquiren. poſſ. l.j.§. sed & per eum. vel secundū. R. dic etiam ratione ista ex qua videbatur. quia enim non mihi, sed furi seruiebat: & ab ipso non à me possidebatur: ei stipulari posse credebatur: quod hic remouet: & secundū hoc est ratio remotiua: & est hæc eadem cū prima. alij habent ei. & tunc ei non seruiret. ſ. sic vt ei possit quærere: quia non bona fide: vt in. d. l. de adquiren. poſſeſ.
e *Stipulatus eſt.* impersonaliter.
f *Mandati.* de pecu. cum forte ex re furis sit stipulatus, sicut si vsufructuarius stip. dño, ex re fructuarij adquirit dño, sed cōdictione sine causa reddit fructuario. sed hic secus, secundum Io.

Siue mihi. CASVS. Seruus meus qualitercūque stipuletur, siue dicendo, promittis domino meo? siue, promittis mihi? siue, promittis seruo domini mei? siue tantum promittis dare? semper mihi adquirit seruus meus. Franciscus.

Siue.

BIU Cujas

a *Sine.*fa.ſ.eo.l.j.in prin.& quod ibi no.

Eruus hæreditarius.] *CASVS.* Mortuus eſt Titius qui hæredem ſuum fecit Mæuium.erat autem in Titij hæreditate ſeruus quidam.iſte ſeruus nondum adita hæreditate ſtipulatus eſt futuro hæredi Mæuio. an talis ſtipulatio valeat?Reſpon.quòd non. Fran.

b *Nominatim.* puta Titio:& ſic non valet, cum quaſi extraneo ſtipularetur: vt infra eo. ſeruus alienus. ſecus ſi appellatiuo tantum:vt infra eo.l.ſi ex re.§.fi. quæ eſt contra.ſed ſecus ſi neque proprium neque appellatiuũ,ſed ſimpliciter: vt.j. eo. ſi ſeruus hæreditarius.& ſupra de pac.ſi vnus.in fi.quia his caſibus valet. Alij dicunt, quòd hæc corrigitur per.l.ſi ex re.quod non placet.

SI communis ſeruus.] *CASVS.* Habebamus tu & ego ſeruũ communem,& ego habebam fundum iuxta fundum Titij: tu vero ibi nullum fundum habebas. ſtipulat⁹ eſt ſeruus noſter communis à Titio actum vel iter per fundum ſuum ad meum, ſine expreſsióe nominis mei vel tui. iſta ſeruit⁹ itineris vel actus ſoli mihi poteſt adquiri,non tibi: cum nullum ibi fundũ habeas.ꝙ ſi tu etiã ibi fũdũ habeas, adquiritur etiã tibi in ſolidum,& mihi in ſolidũ ſeruit⁹. Franciſcus.

* *Flo.mihi*

c *Si communis.*vt &.ſ. e.l.pinde. i fi. &.l.ſeq.

d *Fundum habeas.*vel eundem communẽ mecum:vt ſupra de ſer.ruſti.prædio.l.ſi vnus.vel alium tuum proprium. Accurſius.

e *Tibi.* aliàs mihi: aliàs tibi. & in idem recidit. & quod dicit in ſolidum:ideo quia non poteſt diuidi:vt.ſ.de verb.oblig.l. ij.circa prin.ſed contra.huic.l.ſ.de ſerui.le.l. & ſi maxime. ſecus in relicto ſeruatur.nec immerito:cum in multis inueniatur aliud ſtatutum in promiſsis,& aliud inueniatur in relictis, ſecundum Azo.& adde rationem vt dixi.ſ.proinde.in fi.

SI ſeruus communis.] *CASVS.* Filiusfamilias miles defunctus inſtituit hæredem. qui nondum adiuit hæreditatem. erat autem ſeruus communis ipſius filiifamilias, & Titij:qui ſeru⁹ ſtipulatus eſt dominis ſuis.quæritur cui acquiratur ex hac ſtipulatione? Reſpon.quòd ſoli Titio.nam ſeruus eſt hæreditarius:nec poteſt hæreditati filiifamilias mortui quæri:quia nondum cenſetur eſſe alicuius quãdiu non eſt adita.nec poteſt quæri ei qui dicitur hæres eſſe:quia non ſtatim poſtquam inſtitutus eſt,cenſetur hæres.nam illud priuilegium teſtandi quod conceſsit princeps filiisfamilias militibus,non habet vigorem donec teſtamẽtũ ſit cõfirmatum per aditionem hæredis. [*SI SERVVS TITII.*] Titius & Mæuius habebant ſeruũ cõmunem Stichũ:iſte Stichus ſtipulatus eſt à Mæuio hoc modo:promittis mihi partẽ quam habes in me? an talis ſtipulatio valeat? Rñ.quòd nõ. Si autem dicat ſic,promittis Titio domino meo partẽ quam habes in me? talis ſtipulatio valet. Sin autẽ ſimpliciter ſtipuletur ſine adiectione perſonarum,ſicuti promittis partem quam in me habes, dare? certe talis ſtipulatio valet:quia eſt concepta ſine vitio: & ideo ſequitur eum in cuius perſona valere poteſt. [*SERVVS CAPTO.*] Paterfamilias quidã non bonus armiger,ſed ex his qui faciliter abſque impulſu de equo ſuo cadunt:hic captus eſt ab hoſtibus relictis domi filio & ſeruo ſuo.iſte ſeru⁹ eſt ſtipulatus domino ſuo.x.cui acquiritur hæc ſtipulatio? & videtur ꝙ ad

XV. FLORENTINVS libro octauo Inſtitutionum.

SIue[a] mihi,ſiue ſibi,ſiue conſeruo ſuo,ſiue imperſonaliter dari ſeruus meus ſtipuletur: mihi adquiret.

XVI. PAVLVS libro quarto Regularum.

SEruus hæreditarius futuro hæredi [decẽ]nominatim[b] dari ſtipulatus, nihil agit: quia ſtipulationis tẽpore hæres dominus eus non fuit.

Ex ſtipulatione ſerui adquiritur ei domino cui poteſt. ſi ſtipuletur indiuiduum: quæritur cuilibet in ſolidum.

XVII. POMPONIVS libro nono ad Sabinum.

SI cõmunis[c] ſeruus meus & tuus viam,vel iter, vel actũ ſtipuletur ſine adiectione nominis noſtri:cũ ego ſolus fundum vicinum habeam,ſoli mihi eam adquirit.quòd & ſi tu fundum habeas,[d] tibi *[e] quoq; in ſolidum ſeruitus adquiritur.

Mortuo vno ex dominis ſine hærede,vel hæreditate non adita, ex ſtipulatione ſerui quæritur i ſolidũ ſuperuiuenti domino. Bar.

XVIII. PAPINIANVS libro viceſimoſeptimo Quæſtionum.

SI ſeruus communis Mæuij[f] & caſtrenſis peculij,[g] defuncto filiofamilias milite,antequã adeat inſtitutus hæreditatẽ, ſtipuletur:ſocio qui ſolus interim dominus inuenitur,tota ſtipulatio[h] quæretur: quoniam partẽ[i] nõ facit hereditas eius,[k] quę nondũ eſt.[l] Non enim ſi quis hæredem exiſtere[m] filiofamilias dixerit, ſtatim & hæreditatem eius iam eſſe conſequens erit:[n] cũ beneficium principalium conſtitutionum[o] in eo locum[p] habet,vt filiusfamilias de peculio teſtari poſsit.quod priuilegium ceſſat[q] priuſquam teſtamẽtum aditione fuerit confirmatum. ℣Si ſeruus Titij & Mæuij partem[r] quæ Mæuij eſt, ſibi dari ſtipuletur,[ſ] nulla ſtipulatio eſt: cum ſi Titio dari ſtipulatus fuiſſet,Titio[t] adquireretur. Quòd ſi ſimpliciter[u] concepta eſt ſtipulatio, veluti, *Partem eam quæ Mæuij eſt, dare ſpondes?* non adiecto *mihi*:[x] propè eſt vt quia ſine vitio[y] concepta eſt ſtipulatio,ſequat̃ ei⁹[z] perſonam cuius poteſt.

Seru⁹ & fili⁹ adquirunt patri,vel domino reuerſo,quocũque modo ſtipulentur.ſed ſi ibi decedat:ſtipulatio nominatĩ cõcepta eſt nulla:ſimpliciter cõcepta valet i ſeruo. Bar.

℣Seru⁹ capto domino[a] ab hoſtibus, domino dari ſtipulatus eſt. Quamuis[b] quæ ſimpliciter[c] ſtipulatur,vel ab alio accepit,[d] etiam ad hæredẽ captiui hæredem ipſius captiui pertinet:quia cũ ſeruus ſimpliciter ſtipulatur,vel aliquid ab alio acceperit:illud acquiritur hæredi. Ecõtra videtur,cũ aliud iuris ſit in filio,qui tunc nõ erat in poteſtate cũ ſtipularetur,nec poſtea reperitur eſſe in poteſtate:ſicut ſeru⁹ inuenit eſſe in hæreditate. Tamen in ꝓpoſito noſtro adhuc manet queſtio, vtrum aliquid videatur quæſitũ hęredi:ſicut à ſimili cũ ſeru⁹ hæreditarius ſtipulaĩ defuncto vel futuro hæredi. finaliter cõcludit idẽ eſſe in ſeruo & in filio:& probat hoc argumento qđ ſequitur ibi,nã & filius. quod ſatis clarum eſt. [*CVM SERVVS.*] Habeo vſumfru.in ſeruo Sticho.iſte ſeru⁹ locat operas ſuas in quĩque ãnos.morior medio tẽpore locationis: reſiduũ tẽpus locationis quærit domino.ſic enĩ Iul.ſcripſit. Et ꝓbaĩ hoc duab⁹ rationib⁹,quas vide per te.prima ibi,nã & ſi.ſecunda ibi,nam & cum.Fran.

f *Mæuij.*aliàs meus:aliàs Mæuij.Accur.

g *Peculij.*i. filiiſa.habẽtis caſtrenſe peculiũ.

h *Stipulatio.*ſ.interim: cũ pura ſtipulatio pẽdere nõ debeat:vt.j.e. vſusfruct.ſed reſtituet poſtea partem hæredi adeunti,ſiue alius ſiue ipſe idẽ ſeruus ſit inſtitutus: vel patri ſi non adeatur:vt.ſ. de acqui. re. do.l. in eo. &.j. de caſtrẽ.pec.filiusfamilias.§.j. Alij aliter dicũt: vt no.in.l.in eo.& hoc verũ ꝓpter duplicẽ fictionẽ,vt hęredi adeũti reſtituaĩ.ſ.quia hęredi-

tas vicẽ obtinet domini,& quia poſtea fingit adita ex die mortis.

i *Partem.*id eſt non facit vt partem tantum habeam:nam capio totum:vt.ſ.de leg.j.huiuſmodi.§.ſi Titio.

k *Eius.*militis.

l *Quæ nondum eſt.*ante aditionem.ſi enim eſſet prius hæreditas, ergo pater iure pecu.nõ poſſet occupare etiam hærede repudiãte.& ad hoc ꝙ non prius ſit hæreditas,facit in fi.huius.§.& ſ. ad l. fal.filiusfa.ibi,fieri hęreditatem aditione eius.& argu.ſ.de op. le.l.ſi Eros.vel dic nondum eſſe.ſ.eius hæredis.

m *Exiſtere.*ſ.poſſe.vel dic ſimpliciter.

n *Erit.*hoc caſu:licet generaliter verum ſit:vt.ſ.de acqui. poſ. cum hæredes.

o *Conſtitutionum.*quæ permittunt filiofa.teſtari in caſtrenſi pecu.vt inſti.qui.non eſt permiſ.face.teſt.in prin.

p *Locum.*i.cum ad hoc inſtitutum eſt.

q *Ceſſat.*i.non ſortitur effectum:adeo vt non faciat ſtipu. purã pendere.& facit.j.de caſtren.pecu.l.ij.

r *Partem.*in ſemetipſo.

ſ *Stipuletur.*ab altero domino,vel extraneo. Accurſius.

t *Titio.*in proprio non diſtinguitur:vt.ſ.eo.l.j.in prin.& adde quod no.ſ.eo.l.j.

u *Simpliciter.*i. imperſonaliter.

x *Mihi.*ſcilicet hæc verba.

y *Sine vitio.*quia non poſuit ſibi.

z *Eius.*ſ. Titij.& facit.j.eo.l.antepen.

a *Capto domino.*ſi habes bis domino:primũ cũ aliis dictionibus ſunt ablatiui abſoluti:ſi ſemel,ſunt datiui. Et no.ꝙ nõ aperit an ſub ꝓprio vel appellatiuo noĩe ſtipuleĩ dño:vnde nõ eſt vis.Ac.

b *Quamuis.*mutat caſum.

c *Simpliciter.*i.imperſonaliter.

d *Accepit.*per traditionem.

Pertinent

pertinent,[a] aliúdque sit iuris in persona filij, quia nec tunc fuit in potestate[b] cum stipularetur, nec postea deprehenditur[c] vt seruus in hæreditatẽ: tamen in proposito[d] [casu] potest quæri, num ex hac stipulatione nihil adquisitũ hæredi videaẽ, quomodo[e] si seruus hæreditarius defuncto[f] aut etiam hæredi futuro[g] stipulatus fuisset. Sed in B hac specie[h] seruus filio exequabitur. Nam & si filius captiui patri suo stipulatus fuerit dari, res in pẽdenti erit: & si pater apud hostes decesserit, nulli[i] momenti videbitur fuisse stipulatio: quoniam alij, non sibi,[i] stipulatus est.

Si seruus fructuarius aliquid annuũ pro operis stipuletur: in initio cuiuslibet anni vsufructuario quæretur vsufructu durante. pro futuro tempore domino quæretur iure suo. Bartolus.

¶ Cum seruus † fructuarius operas suas locasset, & eo nomine pecuniam[k] in annos singulos dari stipulat[a] esset: finito [vsu] fructu, domino residui temporis adquiri stipulationẽ Iulianus scriptum reliquit. quæ sententia mihi videtur firmissima ratione subnixa. Nam [&] si in annos fortè quinque locatio facta sit: quoniam incertum est [vsus] fructus in quem diẽ duraturus sit: singulorum annorũ initio cuiusq; anni pecunia fructuario quæreretur. secundum quæ non transit ad alterum stipulatio: sed vnicuique tantum adquiritur, quãtum ratio iuris[l] permittit. Nam & cum idẽ seruus ita stipuletur: *Quantam pecuniam tibi intra illum diem dedero,*[m] *tantam dare spondes?* in pendenti[n] est quis ex stipulatu sit habiturus actionem. si enim ex re fructuarij vel operis suis pecuniam dedero, fructuario:[o] si verò aliunde, domino[p] stipulatio quæretur.

Quod vni ex possessoribus quæri non potest: quæritur alii cui potest. Bartolus.

XIX. SCAEVOLA libro tertiodecimo Quæstionum.

SI alienus seruus duobus bona fide* seruiens, ex vnius eorum re adquirat: ratio[q] facit, vt ei ex cuius re [aliquid] adquisiit, id totum ei adquirat: siue ei soli,[r] siue quasi duobus seruiat. nam & in veris[s] dominis, quotiens vtrique adquiritur,[t] totiens partes adquiri. cæterùm si alij non adquiratur,[u] alium solidum habiturum. igitur eadem ratio erit & in proposito, vt hic seruus alienus, qui mihi & tibi bona fide seruit, mihi [in] solidum ex re mea adquirat: quia tibi nõ potest adquiri, quia nõ sit ex re tua.

Liber homo bona fide possessus, quod non potest quærere sibi, quærit possessori. quod non potest quærere possessori, quærit sibi. Bartolus.

XX. PAVLVS libro quintodecimo Quæstionum.

LIber homo [qui] bona fide mihi seruit, [si] stipulatur[x] ex re mea,[y] vel ex operis suis Stichum, qui ipsius[z] est: magis est vt mihi[a] adquirat: quia & si seru[s] esset me[s],[b] adquireret mihi. Reſpõ. q tãtum ad me pertinet. & probatur. nã ita est in veris dominis: quotiens potest vtrique acquiri, quæritur vtrique. sin autem non potest vtrique acquiri: quæritur alteri soli totũ. igitur sic erit in nostro præsenti casu: si iste seruus nõ potest tibi quærere, mihi totum quæratur. Fran.

q *Ratio.* naturalis: vt ff. de acqui. re. do. l. qui bona. §. si quis bona. sed ciuilis ratio est cõtra: vt in cõtra. ff. de vsufru. l. si seruo fructua rio. §. si duos. vbi vnã dimidiam dicit quæri domino, pprietatis. vel sol. vt ibi. * *Flo. bona fides*

r *Soli.* q. d. siue acquisiuit volẽs ei tãtũ quærere: siue vtrique: cum alij ex re quæ sua non est, sed alterius, quærere non possit: vt supra de acquirẽ. rerũ domi. l. si seru[s]. sed in hoc est contra. ff. eo. l. si cum duorũ. Solu. vt ibi.

s *Nam & in veris.* pbat per simile: merito, namque &c.

t *Adquiritur.* id est acquiri potest.

u *Non adquiratur.* id est acquiri possit.

Liber homo. CASVS. Titius liber homo credẽs se esse seruũ meũ mihi bona fide seruiebat: ipse ex operis suis stipulatur à quodã extraneo Stichũ, qui suus est: an mihi eum acquirat? Rñ. quòd sic. nã & si vere seruus meus esset: mihi ex tali stipulatione quæreret. & probat hoc à simili: quia si ex re mea quærit quod meũ est: sibi acquirit. [APVD LABEONẼM,] Pulcher. §. & in eo sic pone casum: Quidam paterfam. habebat filiũ & filiam in sua potestate. moritur paterfami. ista filia nihil petiit de hæreditate paterna: credens se nullã partem habere in bonis patris. interim frater ei[s] filiam procreauit: quam moriens reliquit infantem: cui dati sunt tutores. Isti tutores imperauerunt seruo auito, id est seruo aui istius pupillæ: vt scilicet stipularetur certam summã pecuniæ ab his qui hæreditatem paternam emerant. Nunc quæritur, vtrum isti pupillæ aliquid sit acquisitum? Respon. primo quòd seruus semper quærit suo possessori. Tamen si res quæ sunt vẽditæ per tutores, sunt communes pupillæ & alteri: non totũ quæritur pupillæ per seruum, sed vtrique eorum. Fran.

x *Si stipulatur.* ab extraneo.

y *Ex re mea.* puta domum locando meam, vel aliàs contrahendo in re mea. Accursius.

z *Ipsius.* scilicet liberi hominis.

a *Magis est vt mihi.* vt &c. ff. de acquir. re. do. l. qui bona fide. in prin. Nec obstat q se non credebat dominum liber homo. arg. ff. de iur. & fa. igno. l. regula. §. qui ignorauit. Accursius.

b *Esset meus.* ille liber homo, & stipularetur Stichum alienum. Et no. similitudinem istam: quia censetur vt seruus.

a *Pertinent.* vt. ff. de cap. l. j.

b *In potestate.* scilicet filius. Et sic not. quòd non pendet eius status: vt notatur. C. de sententiam pas. l. finali.

c *Deprehenditur.* & sic sibi quærit: licet non sit hæres patris.

d *In proposito.* quando non simpliciter, sed nominatim stipulatur. M.

e *Quomodo.* i. sicut.

f *Defuncto.* quæ non valet: vt &. ff. si cer. pe. l. eius qui. §. quòd si stipulatus.

g *Futuro.* nominatim: quæ similiter non valet: vt. ff. eo. seruus hæreditarius.

h *In hac specie.* scilicet quãdo nominatim stipulatur seruus domino capto.

i *Non sibi.* qui fingitur prima hora captiuitatis mortuus: & sic mortuo videtur stipulari: quare non valet. Ex prædictis no. quia filius & seruus stipulãtes cum dominus vel etiam pater sunt capti: quia aut nominatim: & tunc idẽ est in vtroq; quia pendet stipu. & si redeat, valet: aliàs non. aut simpliciter: & tunc si redeat, idem in vtroque: quia valet, & acquiritur redeunti. si nõ redeat: seruus hæredi, filius sibi acquirit. sed quare plus operatur fictio postliminij quàm l. Corn. cũ per postliminiũ indistincte quæritur redeunti: sed per Corn. nõ quæritur hæredi indistincte, sed distinguitur filius à seruo? Rñ. facilius debet restitui dominiũ ei qui aliquãdo fuit, quàm de nouo hæredi tribui qui non fuit dominus.

k *Pecuniam.* i. de pecũdea pecu. verũ si ante finẽ anni decedat fructuarius, repetit proprietarius per cõdict. sine causa: & hoc subiicit, sed vnicuique &c. sed in fructibus fundi dic vt. ff. de vsufr. l. defuncta. & insti. de re. diui. §. si vero. & quod subiicit, secũdũ quæ. i. ex quo quisq; annus inspicitur: quasi tot sint stipulationes quot anni, & quot prestationes: patet q nõ transit: sed cuiq; pro suo tẽpore suo iure q̃ritur: vt subiicit, &. ff. de vsufr. l. si operas. Sed cõtra. ff. e. ti. de vsufr. l. sed & si quis *. §. si operas. vbi dicit q transit: sed dic quo ad cõmodum, nõ quo ad ius: vtq̃ erat vnius, sit alterius. sic & dicitur transire fortuna ad aleã de vno ad aliũ, secundũ Io. sed secundũ M. transit. s. in genere, nõ in specie. vel transit. s. ius. quo enim iure vnus petit, & alter. nõ transit. s. res. nõ enim eadẽ res petitur. & adde qd ibi no. Itẽ facit. C. de aduoca. diuer. iudi. l. post duos. §. is. & ff. de verbo. obliga. pleribus. §. de hac.

l *Ratio iuris.* i. tãdiu ex ea stipu. fructuario quæritur, quãdiu durat vsusfru. vnde sequitur vt istius anni stip. cõmissa sit fructuario: sequentis sit in pendenti: nec immerito. nã &c. sed nõ placet, secũdum Io. q pura stipulatio sit in pẽdenti: vt. ff. eo. vsusfructus. licet sit incertũ quot & quorũ annorũ alterutri actio cõpetitura sit. cõtinua ergo, bene dico esse dubium ratione sequentis temporis cui quæratur. nam & sequenti casu est dubium, nec tamen ibi dicitur pendere.

m *Dedero.* id est mutuauero.

n *Impendenti.* i. incertum ratione futuri temporis: sed non præ-

o *Fructuario.* s. quæritur actio.

p *Domino.* id est proprietario.

BIU Cujas

Similitudo est, & qualis inter liberum hominẽ bona fide possessum, & seruũ alienum eo.tit.à nobis possessũ.

a *Ille.* scilicet Stichus seruus liberi hominis.

b *In peculio.* id est patrimonio quod ad eum spectat. sic &.ſ.ad Trebellian. l.cogi.circa princip. habet enim duplici iure peculium: vt.ſ.de pec.l.hinc.§.penult.& quod subiicit esset, dic, id est remaneret etiã post stipulationem, secundum Azo. sic.j.titu.j.l. si mandato meo. Vel aliter bene dico q̃ similitudo est inter hũc seruum & liberum hominem bona fide possessum: non tamen tanta: vt sicut seruus stipulãdo peculiũ nihil agit vt quærat: sic hic non quærat. Vel tertio non fit Stichus peculij acquirentis: quia non eũ acquirit: sed eius obligationem. vel quarto, libet habeatur vt seruus liber homo possessus: non tamen habet peculium.

c *Ex re mea.* subaudi, Stichum qui &c.

d *Stipulatur.* prædict⁹ liber homo.

e *Sibi adquiret.* quia q̃d mihi acquirere nõ potest liber homo bona fide possessus, hoc sibi acquirit, excepta possessione: vt supra de acquirendo rerum dominio.l.liber homo.in fi.

f *In sua potestate.* scilicet constitutus dũ viueret.

g *Nihil ad se.* cum medietas pertineret. & sic errabat in iure credens q̃ hæreditas non pertineret ad fœminas: vel in facto credens se exhæredatam.

h *Seruo auito.* communi istius puellæ & amitæ suæ errantis.

i *Ab eo.* scilicet emptore.

k *Vendiderunt.* tutores.

l *Stipularetur.* seruus auitus.

m *Quãta pecunia.* supple tantum pretij quãta pecunia, id est res hereditaria.

n *Ad eum.* ſ.emptorem &c.sic &.ſ.de lega.iij.l.quisquis.

o *Peruenisset.* id est peruenire deberet. vel dic ad eum seruum stipulantem: & tunc propriè accipitur pecunia.

p *Ne.* id est an.

q *Adquirere.* vt.ſ.de acquirẽdo rerũ domi.l.acquiritur.§.de his.

r *Adquirit.* non dicas seruum nominatim pupillæ stipulatum: quia tunc totum ei acquireret: vt.ſ.l.proinde.§.ſi seruus. sed simpliciter. Iteꝫ adhuc ob.in ea.l.§.ſi seruus.versi.sed si iussu. quæ dicit totum quæri iubenti, sed hic iussit tutor qui loco domini est, vt.j.de fur.l.interdum.§.qui tutelam. R. sed secundũ Azo. inspecto effectu quæritur vtrique. nam pupilla pro medietate tenetur restituere: sicut & cum nominatim ex re vnius stipulatur: vt.j.l. pen.&.l.si ex re.§.j.alij vt I. quòd etiam à principio non quęrit nisi pro dimidia. & hoc ex vi verborum, quanta pecu.&c.q.d. p̃ sua parte tantum. & sic iussus non trahatur ad partem amitæ. argu.ſ.de vsufruc.l.ſi seruo fructuarius.§.ſi duos. ibi,& ait. Tertij dicunt, pro dodrante quæri pupillæ. nam semissem eo quòd bona fide possidet: quadrantem, quia domina, vt & amita.

Si seruus communis.] CASVS. Seruus communis Titij & Męuij ita stipulatus est à Sempronio. Semproni dabis dominis meis Titio aut Mæuio decem kalendis Ianuarij: illi scilicet qui reperietur esse viuus? an talis stipulatio valeat? Respon. quòd hi. nec enim illud dici debet, quasi ille a quoque in peculio b eius esset. Sed si ex re mea c Stichum qui meus est, stipulatur: d [sibi] adquiret. e

Cum tractatur de commodo filii: existentia sui hæredis eum facit hæredem etiam errantem, & ius ignorantem. Bartolus.

f Apud Labeonem ita scriptũ est: filium & filiam in sua potestate f pater intestatus reliquit. Filia eo animo fuit semper, vt existimaret nihil ad se g ex hæreditate patris pertinere. deinde frater eius filiam procreauit: & eam infantem reliquit. tutores [autem] seruo auito h ei⁹ imperauerunt, vt ab eo i cui res aui hæreditatis vendiderunt, k stipularetur l quanta pecunia m ad eum n peruenisset. o ex eá ne p stipulatione quid pupillæ adquisitum sit, peto rescribas. Paulus. Est quidem verum, bona fide possessum seruum, ex re eius cui seruit, stipulantem, possessori adquirere: q sed si res quæ ex hæreditate aui communes fuerunt, in venditionẽ hæreditatis venerunt: non videtur ex re pupillæ totum pretiũ stipulari: ideoque vtrisque adquirit. r

Stipulatio alternatiua inter personas quibus æqualiter potest quæri, vitiatur. Bar.

XXI. VENVLEIVS libro primo Stipulationum.

SI seruus communis ita stipuletur: *Kalendis Ianuariis decẽ Titio aut Mæuio dominis* [*meis,*] *vter eorum tunc viuet, dare spondes?* inutilem esse stipulationem Iulianus scribit: quia non potest s in pendenti esse stipulatio, nec apparere vtri eorum sit adquisitum.

XXII. NERATIVS libro secundo Responsorum.

SEruum fructuariũ ex re domini t inutiliter fructuario stipulari, domino u ex re fructuarij vtiliter stipulari.

XXIII. PAVLVS libro nono ad Plautium.

EAdem de eo dicenda sunt, cui x vsus legatus est.

XXIIII. NERATIVS libro secundo Responsorum.

ET si duorũ vsusfructus sit: [id] quod ex operis suis alteri eorum stipulatus sit, pro ea dumtaxat parte ex qua vsusfructus eius sit, adquiritur. * y

Præscriptio currit à die quo fuit facultas agendi. Bartolus.

XXV. VENVLEIVS libro duodecimo Stipulationum.

SI seruus hæreditarius stipulat⁹ fuerit, & fideiussores acceperit, posteaque adita fuerit hæreditas: dubitatur vtrum ex die interpositę stipulationis tẽpus cedat, z an ex adita hæreditate: item a si seruus eius qui apud hostes sit, fideiussores acceperit. Et Cassius existimat tẽpus ex eo computandum, b ex quo agi cum eis potuerit: id est ex quo adeatur hæreditas, aut postliminio domin⁹ reuertatur.

Substantia stipulationis pura vel conditionalis non potest esse in pendenti: sed legatum potest pendere antequam eius dies cedat. Bartolus.

XXVI. PAVLVS libro primo Manualium.

A non: quia non potest esse in pendenti: nec potest apparere cui dominorum sit acquisitum per talẽ stipulationem. Fran.

f *Non possit.* supple dici. vel etiam nil subaudias. & est ratio: quia etiam ab initio nulla est, ideo non pendet. & facit.ſ. eod.l. item si seruus. cum seq.& infra de solu.l.qui res.§. si seruus. nec ob.ſ.eo.l.si seruus cõmunis Męuij & castrẽ. pecu.§.fin.in fine. quia ibi non fuit nulla. sed nec ibi pendet ratione præsentis status: vt ibi dixi.& eo. modo solue.ſ.de vsufru.l. sed & si quis.§.interdum. Accursius.

Eruum fructuariũ.] CASVS. Habeo vsumfruc.in seruo Titi: iste seruus stipulatur mihi ex re Titij domini sui. certe talis stipulatio est inutilis. Si autem stipuletur domino ex re fructuarij: talis stipulatio est vtilis. Idem est in seruo in quo habeo vsumfructum. Idem si duo habent vsumfruc.in seruo: & seruus stipulatur * Filia vni ex operis suis: quæritur tantũ illi pro sua parte quam habet in seruo, scilicet pro parte vsusfructus.h.d. cũ duabus.ll.sequen. Fr.

t *Domini.* scilicet proprietarij.

u *Domino.* scilicet nominatim. & sic sol. cõtra.ſ.de acquir.rer.do. l. per seruum.§. sed vt sequens. ibi, neque enim &c. nã ibi impersonaliter. vel ibi ex alia causa, hic stipulando: sed hoc redditur p condictionẽ sine causa: vt.j.eod.l.pen.& facit.ſ.d.l.per seruum.§. fructuarius. & de vsufruct. sed & si.*§. quæstionis. Item videtur contra supra eo.l.j.§. penulti. sed expone vt ibi. ratio enim huius diuersitatis est: quia in primo est extra rem & operam. Item & quia domini conditionem nõ potest facere deteriorem: sed meliorem potest: vt in secundo.

x *Eadem. Cui.* sup. de eo cui &c.& dic scilicet si stipularetur ex re alterius, scilicet vsuarij: nã ex operis suis vsuario stipulari non potest: vt.ſ.de vsu & habita.l.per seruum.

y *Et si duorum. Adquiritur.* irruocabiliter: acquiritur tamen in solidum nominato: vt infra eodem.l.si cum duorũ.

Si seruus.] CASVS. Titius habens seruum Stichum, moritur: hæreditas autem eius nõ est adita: & sic iste seruus iacente hæreditate dicitur seruus hæreditarius. Iste seruus stipulatus est à Titio centum aureos soluendos intra annum: post modicum hæreditas est adita ab hærede. quæritur nunc, vtrum tempus solutionis cedat ab ipsa stipulatione interposita: an ab adita hæreditate? Post interserit alium casum antequam respondeat ad primum. nunc respondet, & dicit quòd tempus cedit ab adita hæreditate: quia tunc primum potest agi contra eos qui promiserunt. sic etiam responde ad alium casum. Franciscus.

z *Cedat.* id est currat.

a *Item.* ponit simile.

b *Computandum.* ad actionem excludendam: vt &.C.de præscrip.xxx.ann. cum notissimi.§. illud. sed contra supra de diuer.& temp.

BIU Cujas

tem.præscrip.l.si seruus. Solu. ibi speciale in stipu.iudi.sisti.facilius enim in ea liberantur fideiussores: quia post menses duos, nisi in scriptis vel intra certum tempus fideiusserint: vt.C. de fideiusso.l.pe. vel hic hæredi: ibi hæreditati stipulatus est. vel solue vt ibi. Item contra.ſ. de verbo. obliga.l.si filius. sed ibi quo ad acquisitionem. Ité cótra.ſ.eod.l. seruus hæreditarius. sed ibi proprium nomen posuit: hic non, vt ibi dixi. & facit.j. de accep.l. species.§.finali. &.ſ. titu. ij.l.interdum.§.si seru⁹. &.ſ. de condit. & demó.l.si in diem.

VSusfruct⁹ sine persona[a] esse nō potest: & ideo seruus hereditarius inutiliter vsumfructum stipulatur. [b] Legari autem ei posse vsumfructum dicitur: quia dies eius nō cedit statim: [c] stipulatio autem pura [d] suspendi non potest. Quid ergo si sub cōditione stipuletur? [e] Nec hoc casu [f] valet stipulatio: quia ex præsenti vires accipit stipulatio, quamuis petitio ex ea suspensa sit. [g]

XXVII. IDEM libro secundo Manualium.

SEruus communis siue emat, siue stipuletur: [h] quāuis pecunia ex eo peculio detur qđ alterum ex dominis sequitur, vtrique tamen adquirit. [i] Diuersa causa est fructuarij serui. [k]

XXVIII. GAIVS libro tertio de Verborum obligationibus.

SI ex re[l] domini domino[m] aut fructuario seruus stipulatus fuerit, domino quidē adquiri obligationē Iulianus scripsit: solui autē fructuario posse quasi quolibet adiecto. ℣ Si seru⁹ cōmunis ex re vnius[n] stipulatus[o] erit, magis placuit vtrique adquiri: [p] sed eum cuius ex re facta est stipulatio, cum socio communi diuidūdo aut societatis iudicio* de parte recuperanda rectè acturum: [q] idēque esse dicendum & si ex operis suis alteri [r] ex dominis seruus adquirat. ℣ Si ipsi domini singuli eadem decem seruo cōmuni dari fuerint stipulati, [s] & semel [t] responsum secutū fuerit: duo rei stipulandi erunt: cū placeat [u] dominum seruo dari stipulari posse. ℣ Sicuti vni [ex dominis] nominatim stipulando, ei soli adquirit: ita placet & si rē emat nomine vnius ex dominis, ei soli seruū adquirere. [x] Item si credat [y] pecuniā vt vni ex dominis solueret, vel quodlibet aliud negotium gerat: posse eum nominatim exprimere [z] vt vni ex dominis restituatur, aut soluatur.

Hæreditatis aditio retro ad tempus mortis trahitur. Bartolus.

℣ Illud quæsitum est, an hæredi futuro [a] seruus hereditarius stipulari possit. Proculus negauit:

a *Sine persona.* id est nisi sit persona cui vsusfructus debeatur: & ideo dicitur seruitus personalis.

b *Stipulatur.* non ergo hæreditas sustinet hoc casu vicem personæ defuncti. argu. contra.ſ. de acquiren. rerum do. l. hæreditas. & est ratio specialitatis: quia nec vti nec satisdare hæreditas potest: quod debet fieri: vt.ſ. vsufru. quemadmodum ca.l.j.

c *Statim.* scilicet cum adita fuerit hæreditas: vt.C. de cad.tollen.§. in nouissimo. Accursius Floren.

d *Pura.* serui hereditarij super vsufr. & facit.ſ. eo.l.si seruus cōmunis ita. &.ſ. de verb.oblig.l. inter stipulantem.§. sacram. versi. sed hæc dissimilia. sed contra.ſ. communia prædio.l.fi. in fin. vbi actus viuorum pendet, non defunctorum. sed hic speciale.

e *Stipuletur.* vsumfru. hæreditarius seruus.

f *Nec hoc casu.* facit.ſ. de verbo. obli.l.si filius. sed contra.l. si rē meam. * Sol. refert an intrinseca vel extrinseca apponatur cōditio. primo casu intelligitur. l. contraria: vt promittis mihi dare Stichum meum si meus esse desierit? talis quippe conditio etiam si existeret statim, potest stipu. valere. In secundo, vt si Titius erit consul, promittis mihi Stichum meum? non valet. Vel alio casu hic dicit, quia in vsufru. & in seruo hæreditario stipulante, ibi in domino stipulante. Item argu. contra.ſ. de vsufru. l. sed & si quis.§. interdum. sed ibi alio respectu dicitur pendere.

g *Suspensa sit.* non ergo habet seruus commercium: vt.ſ. de ver. obli.l. multum. Io. & facit.j. de regu. iur. l. quod in initio.

Seruus communis.]CASVS. Stichus erat seruus cōmunis Titij & Mæuij: habebat autem peculiū quod pertinebat ad Titium solum. iste ergo seruus emit aliquam rem, & soluit ex pecunia sui peculij quod sequitur ipsum Titium. quæritur, an ista res empta acquiratur vtrique dominorum, an tantum Titio? Respon. quòd vtrique acquiritur. Sec⁹ est in seruo fructuario. quod expone vt in glo. super verbo, fructuarij serui. Fran.

h *Stipuletur.* ab eo cui pecuniam mutuaturus est.

i *Tamen adquirit.* sed ille ex cuius re acquirit, recuperat iudi. communi diui. vt.j.l. proxi.§.j. &.ſ. communi diui. l. communis seruus. &.j. eo. si cum duorum.

k *Fructuarii serui.* si plures habeant vsumfru. in seruo. nam cuilibet in solidum ex re sua quæritur de æquitate: vt.ſ. e.l. si alienus seruus. secus de rigore: vt in contrario.ſ. de vsufru. l. sed & si quis.§. si duos. vel intellige diuersa &c. secundum quod in contrario ponitur casus in duobus fructuariis: & sic concordabis. *Seruus in quo plures habēt vsūfructum: an cuilibet in solidum ex re sua adquirat de æquitate iuris: & quid de rigore.*

SI ex re domini.]CASVS. Habeo proprietatē in seruo quodam: tu autem vsumfr. iste seru⁹ ex re mea stipulatur mihi aut tibi. certe mihi quærit obligationem: tibi autem potest solui tanquā adiecto ī stipulatione. [*SI SERVVS COMMVNIS.*] Tu & ego habemus seruum communem. iste seruus ex re mea stipulatur aliquid. quęritur actio vtrique nostrum: tamen ego habeo actionem cōmuni diuidundo ad recuperādum quod ad te ex hac stipulatione peruenit. [*SICVTI VNI.*] Dictum est.ſ. eo. titu. quòd quando seruus communis stipulatur nominatim vni dominorum: quòd illi soli acquirit. idem est si emat aliquid nominatim vni dominorum. Item si mutuat pecuniam: & stipulatur illā reddi vni dominorum: aut ī quolibet alio negotio potest nominatim stipulando vni dominorum acquirere. *Flo. iudicium*

[*ILLVD QVAESITVM.*] Titius moruus reliquit hæredem qui nondum adiit: in qua hæreditate iacente erat seru⁹. quęritur, an iste seruus possit stipulari futuro hæredi? Proculus dicebat quòd non, Cassius vero dicebat quòd sic. Et probat hoc duplici argumento. primo, quia hæres postquam adiit hæreditatem, videtur defuncto successisse. Item quia statim postquam paterfa. moritur, familia ipsius hæredis censetur esse facta funesta: licet post certum tempus hæres extiterit. l. seq. plana est. Fran.

l *Si ex re.* promittis mihi pro domino meo dari, vel mihi pro eo qui in me vsumfr. habet. secus si dixit, promittis domino meo, vel vsufructuario: quia tunc ratione incertitudinis non valeret.

m *Domino.* quia valet: vt.ſ. eo.l.si seruum fructuarium. quid econtra? Respon. non valet: quia vterquæ capax est obligationis: arg.ſ. eo.l. sed si sibi. & facit.ſ. eo.l.j.§. penul. &.j. de solu.l. qui res.§. si seruus.

n *Ex re vnius.* scilicet dominorum.

o *Stipulatus.* scilicet simpliciter.

p *Adquiri.* sed si stipulat⁹ vni esset, vni acqreret: vt.j. e.l.§. sicuti.

q *Acturum.* ad hoc.ſ. l. proxi. in prin. cum suis concordantiis.

r *Alteri.* ei. ſ. stipulando. non ergo nominato tantum, sed vtrique: licet actio datur nominato. sed contra.ſ. eo.l. pinde. Solu. ibi non ex re vel opera, sed aliūde. vel illa inspecto exitu, quia per condictionem sine causa, vel communi diui. redditur: vt dixi. Alij contra vt acquiratur nominato: sed reddat alij.

s *Stipulati.* scilicet dari.

t *Semel.* idem & si bis: vt.ſ. de duo.reis. l. duos. Azo.

u *Placeat.* vt &.ſ. de verb.oblig.l. dominus seruo.

x *Adquirere.* vt &.ſ. de acquir.rer.do.l. per seruum.§. sicut seruus. &.l.si is qui.§.j. &.ſ. eo.l. proinde.

y *Credat.* id est mutuet.

z *Exprimere.* sed si non exprimat, quærit vtrique pro dominicis partibus: vt.ſ. eo.l.si seruus.§. finali.

a *Hæredi futuro.* sub nomine appellatiuo: vt &.ſ. eo.l.si seruus hæreditarius. non proprio: vt in contrariis.ſ. e.l. seruus hæreditarius. &.l.si seruus communis Mæuij.§. seruus capto.

a *Is.* id est futurus hæres.

b *Mortis.* vt & infra de regulis iuris.l.omnis hæreditas.& l.omnia fere.& supra de adquirenda hæreditate.l. hæres quoque hæreditatem. sed quo ad quædam non est verum: vt infra de fur.l. hæreditariæ.& ſ.eodem.l.vsusfructus. item facit supra de pactis.l.si vnus.§.finali.

c *Funesta.* vt extunc vsque ad nouem dies non possit in ius vocari: vt.C.de sepulc.viola. authen. sed neque. vel conuerte literam: quia lugubris familia ex tempore mortis videtur fuisse hæredis.ad quod est supra ad Syllania.l. si exhæredatus. & dicitur funesta: quia tam hæres quàm eius familia deferebant vestes lugubres & aptas ad funus.

d *Stita Titio.*

e *Eadem.* non alternatiuè, sed copulatiuè: vt supra eo.l.itē si seruus.in fine.

f *Alteri.* scilicet domino, puta Mæuio.

Seruus alienus.] C A S V S. Stichus seruus Titij stipulatus est nominatim mihi decē dare.an per istam stipulationē acquirat domino suo? Respon. q̄ non. Franciscus.

g *Alii.* extraneo.

h *Non adquirit.* No. regulam, quòd vbi adiecto in stipu. non potest quæri: nec ei qui adiectus non est, acquiret: licet ei acquiri possit. sed fallit cū cōfligit, id est cōcurrit iussus cū nominatione: quia acquiritur nominato semper, nisi iubentis interſit. tunc enim acquiritur iubenti: vt.C.per quas personas no.acquir.l. si duo.& facit.ſ. de acquiren.rerum domi.l. per seruū.j.§. quòd si vnus.&.l.proxi.in fin.

* *Ple. iussu fructuarii aut bo.*

Adiecto in stipulatione si nō adquiratur: nec etiā adquiritur non adiecto, quāuis illi poſit adquiri: & virū nominato.

Si vsufructuarii.] C A S V S. Habeo vsumfru. in seruo Sticho. iste Stichus stipulatur non ex re mea: aut ex operis suis. certe non quærit mihi, sed domino proprietario ipsius serui. Aliud est si nominatim stipulatus sit seruus: quia tunc nec domino ipsius quæritur. Franciscus.

i *Non solet his.* vt extra rem & operā: vt.ſ.de acquirendo rerum domi.l.acquiritur.§.de his.&.l.homo liber.§.quicquid.

k *Dicetur.* quia tunc non valet stipulatio etiam quo ad dominū verum: vt.ſ.l.proxi.&.ſ.eo.l.j.§.j.

l *In stipulatione.* facta extra rem & operam.

Si cum duorum.] C A S V S. Tu & ego habemus vsumfr. in seruo Sticho: iste seruus stipulatur mihi nominatim ex re q̄ est cōmunis tibi & mihi. certum est q̄ mihi promissor est obligatus. si autem res deducta in stipulatum ad me perueniat, tenebor tibi restituere partem tuam actione communi diuidundo. Fran.

m *Nominatim.* Quid si nō nominatim? pro parte acquiritur domino: vt.ſ.de vsufruct.l.sed & si quis.§.si duos. Io. quæ est cōtra. & pro parte illi ex cuius re stipulatus fuerat. vel ibi ex re vnius possessoris tantum, hic vtriusque. vel dices hic acquiri domino pro parte.& q̄ subiicit hic soli nominato acquiri: dic secundum Azo. non in solidum, sed pro parte dimidia: & eandem dimidiam cōmunicare tenetur: quia non potest intelligi ex sua tantum re vel opera magis quàm socij fieri solutionem: vt.ſ.de leg.ij.l. cū pater.in prin. Azo. & nihilo minus dominus vtrique possessori tenetur. arg.j.c.l.pen. sed videtur contra. huic.l.ſ.c.l.& si duorū. Solu. ibi ex operis, hic ex re possessoris. quod non placet: vt.ſ. de acquiren.rerum domi.l.qui bona.in princi. Dic ergo quòd ibi inspecto exitu.& eodem modo respon. ad.l.ſ.eo.l. si alienus. & ad.l.de adquiren.rerum domi.l.qui bona fide.§.ij.

n *Ad vtrosque.* puta ex operis, vel locando domum cōmunem.

quia is[a] eo tempore extraneus est. Cassius respōdit posse: quia qui postea hęres extiterit, videretur ex mortis[b] tempore defuncto successisse. quæ ratio illo argumento commendatur, q̄ hæredis familia ex mortis tempore funesta[c] facta intelligitur, licet post aliquod tempus hæres extiterit. manifestum igitur est serui stipulationē ei adquiri.

XXIX. PAVLVS libro septuagesimosecundo ad Edictum.

SI seruus communis sic stipulatus sit, *decē illi domino*[d], *eadem*[e] *decem alteri*[f] *dare spondes?* dicemus duos reos esse stipulandi.

XXX. IDEM libro primo ad Plautium.

SEruus alienus alij[g] nominatim stipulando, non adquirit[h] domino.

XXXI. IDEM libro octauo ad Plautium.

SI* vsufructuarij aut bonæ fidei possessoris seruus stipuletur, ex quibus causis nō solet his[i] adquiri, domino adquirit. Non idem dicetur[k] si nomen ipsorum in stipulatione[l] positum sit.

Si seruus vni ex fructuariis stipuletur nominatim ex re quæ pertinet ad vtrumque, ei soli quærit. Bartolus.

XXXII. IDEM libro nono ad Plautium.

SI cum duorum vsusfructus esset in seruo, & is seruus vni nominatim[m] stipulatus sit ex ea re quæ ad vtrosque[n] pertinet: Sabinus ait, quoniā soli obligatus esset, videndum esse quēadmodum alter vsuarius[o] partem suam recipere possit: quoniam[p] inter eos nulla communio[q] iuris esset. Sed verius est vtili communi diuidūdo iudicio inter eos agi posse.[r]

XXXIII. IDEM libro quartodecimo ad Plautium.

SI liber homo, vel alien'[seruus] qui bona fide seruit, ex re alterius[s] iussu possessoris stipuletur:[t] Iulianus ait, liberum quidem sibi adquirere, seruum vero domino: quia ius[u] suo* domino cohæreat. Si duo rei stipulandi vsumfructum in seruo habeant, vel quibus bona fide seruiebat, & iussu vnius à debitore stipuletur: ei soli[x] adquirit.

A o *Vsuarius.* id est fructuarius: sed aliàs est censuarius, & exponitur eodem modo. de vsuario autem dic vt.ſ.eo.l.eadem.

p *Quoniam.* & videbatur quòd non, quoniam &c.

q *Communio.* i. q̄ de iure cōmuni diuidi possit directo. Vsusfructus enim diuidi non potest: quāuis fructuū percipiendorum diuidat vtilitas vtili iudicio cōmuni diuidūdo, secundū R. vt hic, & sic q̄ parte vtimur: vt.ſ. de vsu & ha.l. vsus pars. vel secūdū Io. nulla est communio: quia nullū vsumfructū habēt cōmunem. alius est enim in p̄sona vni', & alius in persona alteri': quod patet: quia vno mortuo eius vsusfr. fit alterius iure accrescendi: quod in p̄prietate nō fit omnino: vt ſ. de vsufru. ac.l.j.§.fi. vel dic q̄ nulla cōmunio iuris, id est vsusfru. supple talis qui possit diuidi, vel directū iudicium communi diui. dari. Est enim vsusfructus ius vtendi: & ita *Vsus* quoddā simplex indiuisibile: licet vtilitas p̄cipiendi diuidatur, vt *visibile* dixi. & probatur. ſ. cō. *liui* muni diui. l. cōmuni di *possi* uidūdo. j.§. cū de vsufr. *quid* sed in dominio sec'. nā *iustu* talis est ibi cōmunio q̄ *Pa* potest diuidi. Vltimo *nium* q̄ro, quomodovni fructuariorum nominato totum quæritur: cum sit extra suam rem, & serui operam? Respon. dicitur ex re sua, cū est ex simili re: id est confructuarij. & hæc est ratio etiam quare magis ex re fructuarij q̄ domini, vel extranei. Est & alia ratio: quia quod ex re domini vel extranei est, tantū domino: quod ex re fructuarij, potest fructuario quæri & domino. ergo & ex re confructuarij alij fructuario.

r *Agi posse.* facit.ſ.e.l.ſi ex re.§.j.

Si liber homo.] C A S V S. Pāphilus liber homo, vel Stichus alienus seru' seruit mihi bona fide. ego iubeo ei vt stipuletur mihi ex re alterius, puta Titij. certe si Pāphilus stipuletur qui est liber, sibi acquirit. [S I D V O R E I.] Eram' duo rei stipulandi tu & ego, habemus vsumfr. in vno seruo: vel ille seru' nobis bona fide seruit. accidit q̄ iussu meo ille seru' stipulatur à debitore. c. certe ipse mihi acquirit obligationē: quia ego iussi eū stipulari à debitore. certe ipse acquirit mihi, non correo meo. Franc.

s *Alterius.* extranei. & sic nō sunt contra. ſ. de vsufru. l. sed & si quis.*§.si duos. ibi, quòd si nominatim &c.&.ſ. de acquirend. rerum domi. l. qui bona. §. si quis. versic. sed & si adiiciat. quæ dicunt possidenti nominato quæri. nam intelligūtur quòd ex re nominati vel alterius possidentis quæritur: secus si ex re extranei. & pro hoc quod nota. modo. ſ. l. proxi. in fine. Alij dicunt q̄ hic de æquitate, ille de rigore. Accursius.

t *Stipuletur.* simpliciter, vel sibi. aliàs contra: vt.ſ.e.l. seruus alienus.&.l.sequen. in fine.

u *Quia ius.* scilicet stipulationis. Accursius.

x *Ei soli.* vt iam alij non possit solui: vt argu. ſ. de consti. pec. l. idem est. Et est ratio: quia ex re sua videtur quærere, cum tota obligatio erat ei quæsita: sed tenebitur alteri. argu. j. eo. l. penult.

Si seruus.] C A S V S. Titius moriens instituit duos hæredes, Titium scilicet & Mæuium: & Stichum seruum suum qui non erat præsens, manumisit. Stichus iste ignorans se manumissum esse, stipulatus est. c. hæredibus Titio & Mæuio: qui sciebant eū esse testamento manumissum. vtrum stipulatio acquiratur hæredibus? Respond. quòd non: quia postquam sciuerunt esse manumissum, non potuit dici seruus eorum: & sic eis non potuit acquirere. videbatur contra: quia si emo hominem liberum, & ille mihi bona fide seruit, acquirit mihi stipulando.

BIU Cujas

pulando. Sed hoc non obstat: quia in hoc casu cum liber homo venditur bona fide, consensus concurrit ab vtraque parte, scilicet ab emptore, & à seruo. sed hoc casu non erat consensus serui aliquis: cum se ignoraret manumissum testamento. Vltra dicit in textu, quòd nō solū non videtur seruire iste seruus sic manumissus: immo nec ipsi hæredes videntur eū possidere, cum sciant eum esse liberum. Fr.

Liber homo non quærit malæ fidei possessori. Bartolus.

XXXIIII. IAVOLENVS libro secundo ad Plautium.

SI seruus testamento manumissus, [a] cum se liberum esse ignoraret, & in causa hæreditaria maneret, pecuniam hæredibus stipulatus est: [b] nihil debebitur hæredibus, si modò scierint [c] eum testamento manumissum: [d] quia nō potest videri iustam seruitutem seruisse iis qui illum liberum esse non ignorabant. [e] Distat * autem ab ista, causa eius [f] qui liber emptus, bona fide seruit: quia in eo & ipsius & emptoris existimatio consentit. cęterùm is qui scit hominem liberū esse, quāuis ille cōditionem suam ignoret: ne possidere [g] quidem eū potest videri.

XXXV. MODESTINVS libro septimo Regularum.

SEruus hæreditarius [h] & hæredi futuro [i] & hęreditati rectè stipulatur. [k]

Stipulatio serui qui non habet dominū, non valet. Bartolus.

XXXVI. IAVOLENVS libro quartodecimo Epistolarum.

QVod seruus stipulatus est, quem dominus pro derelicto habebat, nullius est momenti: [l] quia qui pro derelicto rē habet, omnimodo à se reiecit: * [m] vt nec eius operis vti possit, quē mero iure ad se pertinere noluit. Quòd si ab alio adprehensus [n] est, stipulatione [o] ei adquirere poterit. nam & hęc genere quodam donatio est. [p] Inter hæreditarium enim seruum, & eum qui pro derelicto habetur, plurimū interest: quoniam alter hæreditatis iure retinetur: [q] nec potest relictus videri, qui vniuerso hæreditatis iure continetur: alter voluntate domini derelictus, non potest videri ad vsum eius pertinere, à quo relictus est.

Si propria nomina exprimantur, vocantur domini in viriles. si appellativa, vocantur in dominicas. si vtraque exprimantur, in dubio inspicitur quod præcedit. Bartolus.

XXXVII. POMPONIVS libro tertio ad Quintum Mucium.

SI communis seruus ita stipularetur: *Lucio Titio & Gaio Seio* [r] *dari spondes?* qui sunt domini illius: [f] pro virilibus [t] partibus eis ex stipulatione debetur. Si verò [u] ita: *Dominis meis* [x] *dare spondes?* [y] pro parte qua [z] domini essent. Si vero [a] ita: *Lucio Titio, & Gaio Seio dominis meis dare spondes?* [b] dubitaretur vtrū * per viriles partes, an pro dominica portione eis deberetur. & interesset, [c] quid cuius demonstrandi gratia [d] esset adiectum, & quæ [e] pars eius stipulationis principalē causam haberet. Sed cum ad nomina [f] prius decursum est, rationabilius esse videtur, pro virili parte stipulationem [g] eis adquiri, postea isti qui eum apprehendit, acquiritur. dic ergo stipulationem quam interposuit postquam apprehensus est. pro prima est supra eo. l. si ex re. §. illud. pro secunda facit. j. proxi.

p *Donatio est.* in icertā personā collata: vt insti. de re. diui. §. pen.

q *Retinetur.* vnde si iste quærit, hæreditati quærit: vt. ē. de acquiren. re. do. l. hęreditas. ij.

Si communis.] CASVS. Ista lex tria dicta continet. Primū est quando seruus stipulatur dominis suis, expressis tantum nominibus propriis: non appellatiuo, scilicet domini. Secundum dictū est quando stipulatur expressis tantum nominib⁹ appellatiuis, nō propriis. Tertium dictum, quando stipulatur dominis expresso nomine proprio & appellatiuo. primum in principio: secundū ibi, si vero. tertiū ibi, si vero ita, Lucio &c. In primo dicto dicit, si seruus stipulatur dominis suis, expressis tātū nominibus propriis: vt dicendo, promittis Caio & Seio. c. tunc cuilibet dominorum acquiruntur. l. Si vero stipuletur expressis tantū nominib⁹ appellatiuis: veluti, promittis dominis meis. c. tunc acquiritur stipulatio p parte qua quisque domin⁹ est: vt si vn⁹ habeat duas partes in seruo, acquirantur ei duæ partes de. c. riles alteri tertia pars. Si autem stipulatur seruus expressis nominib⁹ p priis & appellatiuis: tūc quia primo nominauit propria nomina, acquiritur cuilibet dominorum pro parte dimidia: licet aliquando de hoc dubitatum fuerit. Franciscus.

* *Flo. trimve vi.*

a *Manumissus.* directò.

b *Stipulatus est.* à quodam extraneo.

c *Scierint.* scilicet hęredes.

d *Testamento manumissum.* vel aliàs liberum.

e *Non ignorabant.* facit. C. de rei vin. l. j.

f *Causa ei⁹.* aliàs ab eo.

g *Possidere.* spectantur enī singula momēta: vt. ē. de acqui. rerum do. l. qui bona. §. j. licet in seruo alieno sit fecus: vt. ē. de vsur. l. qui scit. §. fin. & facit. ē. de acqui. rerum do. l. quęsitum. & de acquir. pos. l. qui vniuersas. §. item quod mobile. & supra si cer peta. l. eius qui. in fin. Item facit. ē. de cōtrahen. empt. l. & liberi. & l. si in emptiōe. §. item si. Item facit hæc lex ad id quod no. ē. de adquir. possēs. l. quod meo.

Seruus hæreditarius.] CASVS. Titius mortuus est. hæredes eius nondum adiierūt hæreditatem eius. seruus qui est in hac hæreditate, stipulatione sua potest acquirere hæredibus futuris, & etiam ipsi hæreditati. Franciscus.

h *Hæreditari⁹.* quia est in hæreditate iacente.

i *Futuro.* appellatiuo nomine: secus in proprio. Accursius.

k *Stipulatur.* de hoc dic vt. ē. e. l. si seruus hæreditarius. quæ est contra. & facit. ē. si cer. petatur. l. eius qui.

QVod seruus.] CASVS. Habebam seruum quendam Pamphilum. quia malus erat & inutilis, habui eum pro derelicto. seruus iste stipulatus est à Titio. c. vtrum mihi adquirat? Respon. quòd non. si vero iste seruus sic à me pro derelicto habitus fuerit apprehensus ab alio: potest illi quærere. ratio est in textu vsque ibi, inter hæreditarium. vbi ponit differentiā quæ est inter seruum habitum pro derelicto, & seruum hæreditarium. nam seruus habitus pro derelicto, censetur esse nullius: seruus vero hæreditarius non videtur esse nullius: cum contineatur in vniuersitate hæreditatis. Cætera clara sunt. Fran.

l *Momenti.* scilicet stipulatio.

m *Reiecit.* sic. ē. pro derelicto. * l. ij. & de nox. l. si seruum pro derelicto.

n *Adprehensus.* antequam incipiat se gerere pro libero. potest enim seipsum forsan occupare in libertatem: quia non hoc ipso quòd pro derelicto habetur, est liber: vt hic, &. ē. pro dereli. l. fin. nisi esset lāgués: vt supra, qui sine ma. ad liber. l. seruo. & in auht. de nup. §. multo. &. C. de lati. liber. tol. §. sed scimus. & facit. C. de infan. ex. l. finali. Sed quidam dicunt idem etiam in non languēte, ar. dictæ auth. & sic corrigit quod hic dicitur. Accursius.

o *Stipulatione.* quam interposuit, cum pro derelicto habeatur. vel dic quòd illa nullius momenti sit, vt in principio: nec nominibus. H.

f *Illius.* scilicet serui. Azo.

t *Pro virilibus.* contra. ē. eod. l. proinde. ibi, nam & si omnium &c. Solue vt ibi.

u *Si vero.* secundus casus.

x *Dominis meis.* idem dico & si dicam, domino meo, cum plures habeam dominos. argu. ē. de lib. leg. l. ij. in fin. sed ar. contra. ē eo. l. sed & si ita. Azo. & facit ad hanc distinctionem. ē. ad Treb. l. nonnunquam. & de leg. j. turpia. in fin. &. l. si hæredes nominatim. &. ē. de statulib. l. ita liber. in fin. item facit. C. de impu. & ali. substi. l. j. &. ē. de reb. dub. l. vtrum. §. fina.

y *Spondes.* & ita appellatiuis tantum.

z *Pro parte qua.* & ita pro dominicis.

a *Si vero.* tertius casus.

b *Spondes.* & ita propriis, & appellatiuis.

c *Interesset.* argumentando loquitur.

d *Gratia.* id est an propria ad designationem appellatiuorum, an appellatiua ad designationem propriorum.

e *Quæ.* & interesset repete, quæ pars &c. M.

f *Ad nomina.* istud ponitur ad correctionem præcedenitum, vel ad denotandum præsumptionem quæ quorum demonstrandi gratia apponuntur.

g *Stipulationem.* si vero prius ad appellatiua est decursum: pro dominicis quæritur. & sic sequentia determinant prima secundum

dum Io.idem dicam & si permixtim: vt Lucio domino,& Titio domino.vel econtra. nam semper inspiciam quæ præcedunt. sed quidam dicunt,vt Al.semper pro virili quando propria & appellatiua ponuntur.& secundum eos quod dixit prius,subaudies maxime. sed prima placet:& hoc cum omnibus potest quæri:aliàs soli ei cui potest:vt.ff.eo.l.j.§.communis seruus.& l.si alienus seruus.in fin. & institu.e.§.fi.Item hoc cum nullus solus iussit: nec vnus solus est nominat[a]: nam tunc ei soli: vt.ff.e.l. seruus alien[a].& l. pinde.Quid auté si vnus iubet: sed alterum nominat? dic vt no.ff.e.l. seruus cómunis.§.fin. Cum auté seruus est fructuarius in quo plures habent vsumfructum:si quidé ex opera stipulatur sine nomine,& iussu fructuariorum: idem dic quod supra in pluribus dominis.sed si vnus solus iussit,vel vnus tantum nominatur,ei quæritur:vt.ff. de vsufru.l. si seruo fructuarius.§. si duos. sed iste tenetur ad communicandum:cum opera quodámodo est ex re: vt supra de acqui.re.do.l. qui bona. in prin.& j. eo.l.pe. Si autem vnus iussit,sed alter est nominatus:tunc nominato secundum Io. quòd si stipulatur ex re vnius fructuarij tantũ:si quidem sine nomine,vel sibi:partem proprietario de stricta ratione, & partem fructuario:vt.d.§.si duos.sed de æquitate soli fructuario:vt.ff.e.l.si alienus.vel etiá dic vt dixi in.l.si alien[a]. Si aũt nominatim domino ex re fructuarij stipuletur,totum ei quęrit: vt supra de acqui.re.domi.l.per seruum.§. fructuarius. &.d.§. si duos. sed reddit per condictionem sine causa:vt.j.e.l. pe. & sic intelligitur.ff. de acquir.re.do.l.qui bona.§.sed si adiiciat.Si autem ex re domini fructuario,non valet:vt.ff.e.l. seruũ fructuarium.si ex re vnius fructuarij alteri fructuario,non valet: vt.ff.e.l. si alienus.in fi.nec obstat.l.si cum duorum.ff.eod.quia expone vt ibi.Quod in fructuario dixi: idem in possessio à pluribus bona fide:vt.d.§.si duos.

a *Quòd.*id est quia.

b *Vocabula.* s.appellatiua apposita in stipulatione.

c *Habeantur.*demonstrant enim appellatiua, an prius nominati sint domini.& sic no.de ordine scripturę.sic in autth.de hæ.& Fal.§.inordinatum.sed arg.contra.j.de sol.l.nec enim. item facit supra si cer.pe.l.eius qui.§.quod si. Accursius.

Si seruus.]*CASVS.* Habebam libertum:à quo seru[s] meus stipulatus est hoc modo:promittis mihi operas tales?certe talis stipulatio non valet.Si autem stipulatus esset non expresso hoc pronomine,mihi:tunc stipulatio valet.Franciscus Accursius.

d *Inutilem.*vt.ff.de ope.li.l.seruus patroni. & est speciale.sic.ff. eo.l.ij.&.l.si seruus communis Mæuij *.§.seruus capto.aliàs non refert sibi vel domino stipuletur: vt.ff.eodem.l.j. in princi. quæ est contra. sed quæ est ratio? Respon.quia factum in stipulatione continetur,vnde domino non potest quæri:vt institit.eo.§.sed cum factum.secundum quosdam.Sed certe ibi de facto serui stipulantis,hic liberti promittentis. Verius tamen dic quòd non possunt deberi nisi iure patronatus:at seruus non est patronus.& hoc de opera incerta. de certa valet: vt.ff.de ope.lib.l. operæ in rerũ.j.cũ habeat instar pecuniæ:vt.ff.eo.tit.de ope.lib.l.à duob[s].

e *Dari.*quia tunc valet. Accursius.

Cum seruus.]*CASVS.* Habeo vsumfructum in Sticho seruo: cuius proprietas pertinet ad Titium.iste seruus stipulatur Titio nominatim ex operis suis,vel ex re fructuarij.certe acquirit ipsi Titio domino suo. postea subiungit quæstionem qua

quòd[a] dominorum vocabula[b] pro demonstratione habeãtur.[c]

XXXVIII. IDEM libro quinto ad Quintum Mucium.

SI seruus me[o] à liberto meo operas sibi dari stipuletur, inutilem[d] stipulationẽ esse Celsus scribit:aliter atque si nõ adiecto hoc verbo, *sibi*, stipulatus fuerit[dari.[e]]

XXXIX. IDEM libro vicesimo secundo ad Quintum Mucium.

CVm seruus in quo vsumfructum habem[o], proprietatis domino ex re fructuarij vel ex operis eius[f] nominatim stipulatur: adquiritur[g] domino proprietatis. sed qua actione fructuarius recuperare posit à domino proprietatis, requirendum est.[h] Item si seruus[i] bona fide nobis seruiat,& id quod nobis adquirere poterit, nominatim domino suo stipulat[o] fuerit:ei adquiret.Sed qua actione id recuperare possumus, quæremus. & non sine ratione est, quod Gaius noster

actione posit vsufructuarius recuperare illud à proprietario. & antequam respondeat illi quęstioni,subnectit aliam quęstionem: quòd scilicet seruus qui nobis seruit bona fide,si stipuletur domino suo nominatim,ei acquirit. Postea respondet illi quæstioni quam indecisam reliquerat,dicens quòd fructuarius poterit recuperare qđ ex hac stipulatione ad proprietarium peruenit,condictione sine causa.Fr.

dixit, condici[k] id in vtroque casu posse domino.

Licet stipulatio serui & filii conferatur in tempus existentiæ sui iuris: nihilominus patri & domino quæritur. Bartolus.

XL. IDEM libro trigesimotertio ad Quintum Mucium.

QVidquid contraxit seru[s] dum nobis[m] seruit:[n] etiã si stipulationem contulit in alienationem vel manumissionem[o] suam, tamen nobis id adquisitum erit:quia potestas eius tunc cum id contraheretur,nostra fuit.[p] Idque est si filiusfamilias contrahat. nãque etiam quod in emancipationis[q] suæ tempus contulerit, nobis debebitur,si tamen dolo malo[r] id fecerit.

Digestorũ

seu Pandectarum Liber quadragesimussextus.

DE FIDEIVSSORIBVS et mandatoribus.

TITVLVS I.

Omni obligationi & ciuili & naturali accedere potest fideiussor. Bartolus.

e *Eius.*scilicet serui.

f *Adquiritur.* domino proprietatis:sed nó econtra: vt.ff.de vsufr. l.sed & si quis.*§.quæstionis.& ff.e.l.seruum fructuariũ.&.j. de sol. l.qui res.§.si seruus. * l.

g *Inquirendum est.* & certe condictione sine causa.

h *Item si seruus.*alien[s].

i *Condici.*scilicet cõdictione sine causa:siue solutum sit,siue nõ.sed tunc vt actio cedat,habet etiam locum condictio ícerti primo casu.& facit.ff.si cer. pet. l.cum fundus.§.j. & de act.empt. si seruus.j.§. seruum.

Quidquid.]*CASVS.* Seruus me[s] ita stipulatus est à Titio: promittis cũ fuero manumissus, vel alienatus? quęritur an post manumisionẽ vel ante mihi acquiratur? Respõ.quòd sic.§. sequens planus est.Fr.

k *Seruus.*s.noster.

l *Nobis.*s. dominis.

m *Seruit.*id est dum noster seruus est.

n *Vel manumissionem.* puta promittis cũ fuero manumissus vel alienatus? Accursius.

o *Nostra fuit.* bona ratio:quia initium[a] inspicitur in acqui. hoc casu & seq.vt &.ff.de verb.obli.l. si filius. Est & alia ratio, quia dolo fecit:vt.j.in fi.l.

a *Aliàs.*

p *In emancipationis.*puta cum fuero emancipatus.

q *Dolo malo.*i.in fraudem patris ne ei acquiratur,sic stipulatus est. Argu.ff.pro soc.l.actione.§.dixim[s].& hoc præsumitur si cõtrariũ nõ apparet:aliàs si apparet contrariũ,vtilis filio qritur: vt ff.de hære.instit.l.quidã.& ibi exemplũ est quando non præsumitur dolo:quia nõ volebat patri quæri,qui filio dare volebat. Ité aliud exemplũ j.tit.j.l.si debitori.§.j.Sed nũquid etiam in seruo posset esse sine dolo vt ei manumisso quæratur? Respon.nõ:quia non oportet proficere ei libero facto quod in seruitute egit,nisi in casu.C. an seruus ex suo facto.l.quãuis.&.l.promissæ. Item hoc quando sub conditione intrinseca.si autem extrinseca,vt si Titius fuerit cõsul:tunc indistinctè quæritur patri & domino:vt ff.de verbo.obli.l.si filius.Ité hoc in cõtractibus,secus in relictis: vt.j.de regu.iur.l.quæ legata-&.C.de cõdi.inser.l.si vxor.Ac.

DE FIDEIVSSORIBVS ET mandatoribus.

Nota differentiam inter fideiussorem & mandatorẽ. b *nam semper fideiussor sequitur obligationem: vt.j.eod.l. fideiussor.sed mandator semper ante: nisi in casu: vt.ff.man.l.si vero non re.§. si post creditam.R. dicit fideiussores mãdatorũ: sed verius dic, principalis debitorũ pro quibus quãdoque fideiussores,quandoque mãdatores interueniũt.*

b *Fideiussor.*

Omni obligationi.]*CASVS.* Iurisconsultus tractaturus de fideiussoribus, primo docet nos dicens quòd fideiussor potest adhiberi omni obligationi: siue ex cõtractu:siue ex maleficio:siue naturali tãtũ:siue ciuili tantũ:siue naturali & ciuili simul. Et in.l.sequẽ. magis specificat, dicés q̃ ob ligationi cõmodati & depositi potest accedere fideiussor:puta si depositi apud te aliquam rem:tu vero dolum in ea commisisti:possum accipere fideiussorem à te quòd mihi satisfacies de dãno mihi dato in re deposita.similiter etiam dic de commodato. Franci. Ac.

Operæ siue certæ, siue incertæ non possunt per seruũ deberi nisi iure patronatus, & an illas possit seru[s] stipulari.

BIU Cujas

a *Omni.* siue ex contractu, siue ex maleficio. item siue naturali & ciuili: vel naturali tantum: vel ciuili tantum: vt. j. eo. l. stipulatus. & l. seq. & l. fideiussor obligari. §. j. & insti. eo. in princi. & C. de non nu. pecu. l. si cui. vt sic comprehendat genera singulorū: non autem singula generum. nam non valet si contractus sit contra legem: vt. j. eodem. l. cum lex. & C. de le. & con. l. nō dubium. vel prohibitum fideiussoré dari: vt. C. ne fideiusso. den. l. ij. & facit. ſ. manda. l. si hæreditatē. §. & in summa. &. j. l. proxi.

b *Et commodati.* q. d. nedum pro obligatione quæ contrahitur verbis, sed etiā quę contrahitur re.

c *Seruum.* vt. ſ. de cōdic. inde. l. naturaliter.

d *Pupillū.* doli capacē, qui dolo tenetur naturaliter & ciuiliter: vt. ſ. depo. l. j. §. an in pupillum. vel si est locupletior: vt. ſ. commo. l. iij. in princi. & eisdem casibus tenētur fideiussores indubitabiliter. sed & extra istos duos casus tenentur naturaliter pupilli: scilicet in cōmodato: & ideo tenebitur fideiussor: vt. j. eo. l. fideiussor. §. j. nō autem in depositō etiam naturaliter nisi ex dolo. seruū autem cōstat naturaliter teneri eo casu quo liber teneretur naturaliter & ciuiliter.

e *Dolo malo.* hoc ad seruum & pupillum, & commodatū & depositum refertur.

f *Aut culpa.* hoc non ad depositum, item nec etiam ad commodatum in pupillo, vt teneatur, nisi naturaliter.

g *Fideiussum est.* sed & fideiussores ob suum dolum tenentur vel culpam: vt. ſ. de verb. obli. l. mora. &. ſ. de dolo. l. ſi fideiussor.

Qui satisdare.] *CASVS.* Vendidi tibi equum vel fundum. promisi tibi dare fideiussorem pro euictione: ad quod tamen non tenebar. vt igitur adimplerē promissionē meā, dedi tibi seruum vel filiūsa. in his causis in quibus nō possunt fideiubere. vel dedi tibi mulierem in fideiussatricem: quæ potest te repellere auxilio senatusconsulti Velleiani. an satisfecerim promissioni meæ? certe nō. Sed quid? dedi tibi fideiussorem qui pauper erat: nunquid videor adimplesse promissum? Respon. quòd sic: quia debes tibi imputare quòd talem recepisti: cum potuisses eum repellere ab initio. Franciscus Accursius.

h *Qui.* scilicet debitor. Accursius.

i *Satisdare.* quod quandoque fit ex voluntate: vt. ſ. qui satisda. cogan. l. fideiussor. §. si necessaria. Accursius.

k *Promisit.* scilicet fideiussores dare. sic. ſ. qui satisda. cogan. l. j.

l *Et conueniri.* vtrumque intellige cum effectu. nam sunt quidam qui possunt obligari, & non conueniri: vt supra de in ius voc. l. ij. & hi sunt nō idonei: vt hic, &. ſ. qui satisda. cogan. l. ij. in princip. Accursius.

m *Seruum.* seruus ex fideiusione nō tenetur nisi in causa peculij intercedat: vt. j. eo. l. seruus inscio. &. ſ. de pecu. licet. §. si filiꝰ. sed filius etiā non tenetur si intercedat pro mutuo facto in rem suā: nec etiā tenetur pater de peculio: vt. ſ. ad Macedo. l. sed Iulianus adiicit. vel si fideiusit, cum nihil esset in peculio, nec etiam spes vt esset, nō tenetur pater: vt. ſ. de pecu. quæsitum. vel aliàs animo donādi: vt. ſ. de do. l. filiusfa. aliàs enim si filius fideiubeat etiam extra causam peculij, teneretur pater de peculio: vt supra de pec. licet. §. sed si filius. & ipse filius: vt. C. eo. l. filius. Accursius.

n *Vel mulierem.* hæc non tenetur cum effectu propter Velleia-

I. VLPIANVS libro trigesimo nono ad Sabinum.

OMni[a] obligatiōi fideiussor accedere potest.

Ista lex loquitur de obligatiōe secūdaria quæ contrahitur in cōmodato vel depositō ratione doli vel culpæ ad interesse, & pro illa poterit fideiussor accedere, quando depositū vel cōmodatum fit pupillo sine tutoris auctoritate: vel seruo, qui nō obligatur nisi naturaliter: & tenetur fideiussor, dummodo non interueniat illorum dolus vel culpa. nam si interuenit dolus, pupillus reputatur maior, & obligatur ciuiliter & naturaliter. Paul. de Castro.

II. POMPONIVS libro vicesimosecundo ad Sabinum.

ET commodati[b] & depositi fideiussor accipi potest: & tenetur etiam si apud seruum[c] vel pupillum[d] depositum cōmodatúmve fuerit: sed ita demum, si aut dolo malo[e] aut culpa[f] hi fecerūt pro quibus fideiussum est.[g]

Qui dat fideiussorem illum qui non potest conueniri, tenetur de nouo satisdare: secus si dedit fideiussorem non idoneum. Bar.

III. VLPIANVS libro quadragesimotertio ad Sabinum.

QVi[h] satisdare[i] promisit:[k] ita demum impleſſe stipulationem satisdationis videtur, si eū dederit accessionis loco, qui obligari potest & conueniri.[l] Cæterum si dederit seruum[m] aut filiumfamilias ex quibus causis de peculio actio non datur, vel mulierem[n] quæ auxilio senatusconsulti vtitur: dicendum est non esse impletam[o] satisdationis stipulationem. Planè si non idoneum[p] fideiussorem dederit, magis est vt satisfactum sit: quia qui admisit eum fideiubentem, idoneum[q] esse comprobauit.[r]

IIII. IDEM libro quadragesimoquinto ad Sabinum.

POtest accipi fideiussor eius actionis quam habiturus[s] sum aduersus eum pro quo[t] fideiussi, vel mandati, vel negotiorū gestorum.[u] Fideiussor[x] & ipse obligatur, & hæredem[y] obligatum relinquit, cum rei[z] locum obtineat.

Obligatio principalis extinguit accessoriam, si in eadem causa concurrit: secus in duabus obligationibus paris potentiæ. Bar.

V. IDEM libro quadragesimosexto ad Sabinum.

GEneraliter Iulian⁹ ait eū[a] qui hæres extitit ei[b] pro quo interuenerat,[c] liberari ex causa accessionis, & solummodo quasi hæredem rei teneri.[d]

A num: vt hic, & supra qui satisda. cogan. de die. §. qui mulierem. & supra ad Velle. l. j. Accursius.

o *Impletam.* sic. ſ. qui satisda. cogan. quotiens. & si quis in ius voca. non ie. l. j. & maxime si ignorans accepit talem: vt supra de pac. in personam. §. qui pecuniam. arg. contra. ſ. de condi. & demon. Mæuius. Accur.

ADDITIO. Dic secundum Bar. quòd ibi erat talis conditio quæ de iure impleri nō potest: vnde sufficit si de facto: vt. l. mulier. §. j. supra de cōdi. insti. hic poterat impleri de iure. Dy. vero dicit q̄ debet dari fideiussor q̄ posſit cōueniri & obligari.

p *Idoneum.* quo ad facultates. aliàs cōtra. ſ. si quis in ius voca. l. j. Accursius.

q *Idoneum.* opibus.

r *Comprobauit.* maxime si talem sciuit. & facit supra manda. l. inter causas. §. abesse. & qui satisda. cog. l. si ab arbitro. §. j. &. ſ. de separa. l. j. §. illud. &. ſ. vt in posſe. si is à quo. §. fi. Et no. hic mirabilia duo: quia toleratur ignorantia iuris, vt non afferat recipienti damnum: sed facti non. Sed regulariter cōtra: vt. ſ. de iur. & fac. igno. regula. in prin. Vel potest dici quòd & recipiens mulierem potest errare in facto: vt si credebat eā in rem suā fideiubere: & seruū liberum credebat. Arg. ſ. de contrahen. emp. l. quia difficile.

Potest accipi.] *CASVS.* Eram iturus ad nundinas. tu dixisti mihi: Ego habeo Titium amicum meum Lugduni: si mutuaueris ei centum aureos, bene soluet tibi. ego respondi tibi: Fideiubes tu pro eo si quicquam mutuauero ei? tu dixisti, ita fideiubeo. nunquid talis fideiusio pro debito futuro valet? Dicitur quòd sic. §. sequens clarus est. Franciscus Accursius.

s *Habiturus sum.* & sic futuræ: vt. j. stipulatus. §. adhiberi. Acc.

t *Eum pro quo.* debitorem principalem.

u *Negotiorum gestorum.* quando te absente & sine mandato fideiusi: vt supra manda. l. ex mandato. §. j. & l. qui fide. ij. respon. & facit. ſ. eo. l. j. &. ij.

x *Fideiussor.* facit insti. eo. §. fideiussor. j. & C. eo. l. fideiussoris.

y *Et hæredem.* suum.

z *Rei.* id est debitoris.

Generaliter.] *CASVS.* Ego fideiusseram pro Titio. postea Titius moriens instituit me hæredem. certum est quòd sum obligatus tanquam hæres. sed an duabus obligationibus teneat, scilicet principali & accessoria fideiusionis? Respon. quòd tantum principali obligatione teneor: quia accessoria confunditur: vsque ibi, Verum reo. vbi dicit quòd aliter est quādo reus principalis alteri principali succedit: quia tūc ambæ manent obligationes. vna enim nō consumit aliam: sed in fideiussore & reo reperiri potest quando altera alteram perimat. & ponit exemplum quando reus reo succedit: veluti cum vnus reus promittēdi succedit alteri reo promittendi. Itē si sint duo rei stipulandi, & vnus alteri succedit: ille qui succedit, habet ius duarū obligationum. sed si egerit ex vna earum, altera cōsumetur. hoc dicit ista. l. tota cum. l. sequen. Franciscus Accursius.

a *Eum.* fideiussorem. Accursius.

b *Ei.* scilicet reo. Accursius.

c *Interuenerat.* fideiubendo, vel mandando, vel constituendo.

d *Teneri.* idem econtra: vt infra eo. l. cum reus.

BIU Cujas

a *Eum.* fallit tamen in casu: vt cum principalis obligationis nó fit exactio: vt infra eo.l.hæres.§.quòd si hic seruus. Accursius.

b *Reo.* scilicet debendi. Accursius.

c *Refert autem.* scilicet Iulianus. & facit infra de solu.l. si duo rei. & supra de duobus reis.l.si reus pro. & infra eo.l.hæres.§.j. & supra de act.empt.l.nó est nouũ. &.j.l. proxi. & arg. supra de testi.l. ob carmen.§. si testes. & supra quemadmo. serui. amit. l. nam satis. in fi.&.ſ. qui satisd. cogan. de die.§. si fideiussor iudicatũ. & qđ no. C. de pact.l. debitori. Accursius.

d *Hoc.* scilicet vbi nó potest reperiri quæ altera alteram tollat.

e *Sustinebit.* actiuè, cũ sit reus stipulandi.

f *Deduceretur.* per cõtestationem litis.

g *Consumeretur.* Arg. contra.ſ. de consti.pecu. item illa. in fi.[a] & infra eo.l. si mandato meo. &.ſ. de actio. & obliga. si is qui Stichũ. Item facit supra.l.proxi. cum suis concor.

[a] *Dic quòd duæ principales obligatiões pasſiuæ nõ tolluntur electione: vt ibi.& l.2.ſ. de duobus reis. hic in obligationibus quæ actiuè dantur, secundum B.*

Tipulatus sum.] CASVS. Stipulatᵖ sum à Titio cẽtum: & quia soluendo erat, non accepi fideiussorẽ. postea comperi quòd debilis erat in facultatibus. volui habere fideiussorem. certe possum petere: & ipse fideiussor adiectus obligabitur: siue pure fideiusserit, siue sub conditione. [ADHIBERI AVTEM.] Iste.§. dicit quòd fideiussor potest adhiberi præcedẽti obligationi: & etiam futurę, dummodo speretur esse aliqua obligatio: licet tantum naturalis speretur cõtrahi. Et ponit exemplum in.l. sequenti. nam illius obligationis potest fideiussor accipi, ex qua si quid solutum fuerit, non potest repeti: veluti in Macedoniano. nam si filiusfami. soluat, nõ potest repetere: quia ibi est naturalis obligatio: licet ab initio posset creditorẽ mutuantem repellere excep. sena. cõsul. Macedo. Frã. Ac.

h *Et parui.* vt.j.eo.l. Græcè.§. illud. versi. item accepto.

i *Futurę.* vt &.ſ. de iudi. l. non quemadmodum. & instit. eo.§. fideiussor.&.ſ. de pecu. eo tempore.

k *Præcedenti.* aliud in mandatore, nisi in casu: quod dic vt supra manda. l. si vero non remunerandi.§. si post creditam. Accursius.

l *Vel.* pro saltem. Accursius.

m *Qvod enim. Non potest.* naturali causa inhibente: vt & supra de act.& obliga.l. naturales. Accursius.

n *Posse.* cum effectu: vt.j.eo.l. fideiussor.§.j.& supra de iureiur.l.fi. licet quidam dicunt obstare exceptionem in naturali: sed secus in ciuili tantum: vt.C. de non nu.pecu. si cui. Accur.

Græcè fideiussor.] CASVS clarus est vsque ad.§. præterea. Hic dicit iurisconsultus, quòd omni obligationi potest adhiberi fideiussor, siue re cõtrahatur: vt si commodo tibi aliquam rem, possum petere fideiussorem quòd eam mihi restitues. & sic de aliis. Item si constituis te mihi soluturũ pro aliquo: ista obligatio est prætoria. possum à te fideiussorem petere. Fran. Acc.

o *Græcè.* interpetratio Græci: mea fide iubeo, volo, dico, cupio.

Deniq; scripsit, si fideiussor hęres extiterit ei pro quo fideiussit, quasi reum esse obligatum, [&] ex causa fideiusſionis liberari eum. [a] Verũ reo [b] reũ succedentem, ex duabus causis esse obligatum. nec enim potest reperiri quæ obligatio quã perimat: at in fideiussore & reo reperitur: quia rei obligatio plenior est. nam vbi aliqua differẽtia est obligationum, potest cõstitui alteram per alteram perimi. cum vero duæ eiusdem sunt potestatis, non potest reperiri cur altera potius q̃ altera cõsumatur. Refert autẽ [c] hoc [d] ad speciẽ in qua vult ostẽdere nõ esse nouũ vt duę obligationes in vnius persona cõcurrãt. Est autẽ species talis: Si reus promittendi hæres extiterit alij reo promittendi, duas obligationes sustinet. Item si reus stipulandi extiterit hæres reo stipulandi: duas species obligationis sustinebit. [e] Planè si ex altera earum egerit, vtramque consumet: videlicet quia natura obligationum duarum quas haberet, ea esset, vt quum altera earũ in iudiciũ deduceretur, [f] altera cõsumeretur. [g]

VI. IDEM libro quadragesimo-septimo ad Sabinum.

STipulatus sum à reo, nec accepi fideiussorem: postea volo adiicere fideiussorẽ. si adiecero, fideiussor obligatur. & parui [h] refert vtrum purè fideiussorem obligem, an ex die, an sub conditione. Adhiberi autem fideiussor tam futurę [i] quàm præcedenti [k] obligationi potest: dũmodo sit aliqua vel [l] naturalis futura obligatio:

Tunc pro naturali sola obligatione potest accedere fideiussor, quando non est omnino inefficax: sed saltẽ est efficax vt impediat repetitionem indebiti soluti per errorem iuris. Pau.

VII. IVLIANVS libro quinquagesimotertio Digestorum.

B QVod enim solutum repeti non potest: [m] conueniens est huiusmodi naturalis obligationis fideiussorem accipi posse. [n]

VIII. VLPIANVS libro quadragesimoseptimo ad Sabinum.

GRæcè [o] fideiussor & ita accipitur, τῇ ἐμῇ πίστει κελεύω, λέγω, θέλω, siue βούλομαι. † sed & si φημὶ dixerit, pro eo erit atque si dixerit λέγω. ℣ Præterea [p] sciendum est fideiussorem adhiberi omni obligationi posse, siue re, [q] siue verbis, siue consensu.

Pro eo etiã qui iure honorario [r] obligatus est, posse fideiussorem accipi [s] sciendum est.

C *Post litem contestatam potest accipi fideiussor: & fideiussor de iudicio sisti non tenetur post sententiam. Bartolus.*

℣ Et post litem [t] † contestatam fideiussor accipi potest: quia & ciuilis & naturalis subest obligatio. & hoc & Iulianus admittit: eoque iure vtimur. An ergo cõdemnato [u] reo exceptione vti possit fideiussor, quæritur. nam ipso iure [x] non liberatur. & si quidem iudicati actionis acceptus non est, sed tãtum litis exercitationis: [y] rectissimè dicetur vti eũ exceptione pos-

r *Iure honorario.* vt de consti. vel de iureiur. vel de pecu.

s *Accipi.* vt & supra de pec. eo tẽpore. Ac.

Et post litem.] CASVS. Cõueni te in iudicio pro.c. aureis. tu negasti te debere: & sic lis est contestata. peto fideiussoré de iudicio sistẽdo. an possim? Respon. quòd sic. Sed ponam [q] quòd reus sit cõdemnatus. an fideiussor sit liberat? Distinguitur: aut acceptus est fideiussor tantũ pro exercitio litis: & tunc fideiussor reo condemnato liberatus est. aut acceptus est fideiussor super tota causa: & tũc fideiussor nõ liberatur reo condemnato. [ALIVD TVTORE.] Titius fideiussit in testamẽto suo dedit Sempronium tutorem pupillo filio suo. de iure autem non tenetur tutor testamentarius dare fideiussoré rem pupilli so. Quid autem si eum dederit? Respõ. quòd ipse fideiussor tenetur. Item tu cõmisisti mihi furtũ: ego facio te conueniri: tu das mihi fideiussorem. certe talis fideiussor tenetur: & generaliter ex omni obligatione potest dari fideiussor. [ILLVD COMMVNE.] Tu promisisti mihi centũ. tu das mihi fideiussorẽ pro ducẽtis: an talis fideiussor teneatur? Respõn. quòd non. Si autẽ promisisti mihi cẽtum: tu potes dare mihi fideiussoré pro quinquaginta. Exemplũ sequens est clarum. [SI

D QVIS STICHVM.] Promisisti mihi Stichum seruum. si Stichus moriatur, tu eris liberatus. dedisti mihi fideiussorem qui promisit mihi illum Stichũ aut decem. certe talis fideiussor non tenetur: quia acceptus est in duriorem causam. nam si pro solo Sticho fideiusisset, & fuisset mortuus: fideiussor & reus liberari essent. sed cum fideiusit pro Sticho vel pro decem: mortuo Sticho fideiussor tenetur pro decem. Et non tantum non tenetur ideo quia in duriorem causam acceptus est, sed etiam quia in aliam rem est acceptus ipse fideiussor quàm ipse reus promiserit. & ponit rationem in sequenti: quia si tu promittis mihi decem: tu non potes dare fideiussorem vt promittat decem aut Stichũ. Sequentia clara sunt vsque ad.l.seq. Franciscus Accursius.

t *Post litem.* nec enim damnosa est nouatio: vt infra titu.j.l. aliam.

u *Condemnato.* sed non exacto. aliàs contra: vt.C. de fideiuſ. tut. l. non est ambigui. Accursius.

x *Ipso iure.* quia tempus non est modus tollendæ obligationis. Azo. vel quia sententia non nouat vt fideiussor liberetur si est cõdemnatoria. & sic facit pro eo quod not. C. de vsur. rei iudi. l. fi.§. si enim nouatur.

y *Exercitationis.* vt iudicio sisti. & not. hunc casum.

BIU Cujas

a *Datus est.* rem pupil. sal. fo.
b *Datus.* cum sciret se non teneri dare: vt instit. de satisda. tuto. §. j. aliàs non teneretur fideiussor: vt arg. ff. si quis cau. l. sed & si quis. §. fi. & infra eo. si quis postquam. Et not. arg. quod fieri non debet, factum tamen tenet. sic. j. quãdo appel. sit. l. j. §. biduum. & ff. de ædil. edic. quod si nolit. §. in factum. & de iure do. l. non solum. & ff. pro soc. quod autem. & ff. de procur. sed & hæ. §. penulti.
c *Magis putamus.* arg. contra. j. eo. si à reo. §. illud quod. sed ibi patet solutio. Accursius.
d *Obligationum.* quæ descendunt ex contractu vel quasi, & maleficio vel quasi. Accur.
e *Pro aliis.* & ita in mandatoribus, sponsoribus, & fideiussoribꝰ.
f *In duriorem.* aliàs duriorem: aliàs deteriorẽ. & dicitur durior, loco, tempore, & causa: vt instit. de actio. §. plus autẽ. & sic non est cõtra. ff. de re iud. l. & si fideiussor. & ff. e. l. j. Ac.
g *Omnino non.* a id est in nihilũ. Io. & sic vitiatur vtile per inutile, secundum eum. arg. ff. de arbi. l. parui *. §. qui seruum. Sed alij cõtra. debent enim teneri vsque ad id ad quod tenetur reus. pro quibus sunt arg. ff. de constit. pecu. l. hactenus. in fin. & l. seq. & C. de dona. si quis argentum. §. sed si quidem in omnibus. & supra de vsur. l. peculiæ. sed aliis casibus loquuntur. Item pro eis ff. manda. l. rogatus. sed ibi in maiorẽ summam quàm esset mandatũ fideiusit, non in maiorẽ quàm reus debebat. Item pro eis. j. eo. si à reo. ij. respon. & facit infra eo. l. vbicũque. in fi. & l. hi qui. & l. si testamento. §. quæsitum. & instit. eo. §. fideiussores.
h *Nõ obligabitur.* quia plus esset tempore.
i *Si quis Stichum.* & sic minus: quia partem, aut quia vnum solum. R.
k *Aut decẽ.* & sic plus, quia totũ, vel qa duo.
l *Eius.* fideiussoris.
m *Mortuo Sticho.* & sic liberato reo.
n *Teneatur.* scilicet fideiussor in. x. & sic plus re. Accursius.
o *Notat.* reprehendendo Iulianum vel addendo. Accursius.
p *In aliam.* quia hæc de toto: illa principalis est de parte. Ac.
q *Stichũ.* quia aliud ꝓmittit, & plꝰ: & alia est obligatio: licet nõ sit durior eius causa, vt subiicit, imo leuior: cũ Stichũ dãdo liberetur: qui valet fore quinq; tãtũ. Et no. ar. ꝙ qui alternatiue duo ꝓmittit, ambo sunt in obligatione: vt. ff. de verb. obl. l. si duo rei.
r *Promittat.* alternatiue. Accursius.
s *Eius.* fideiussoris.
t *Durior.* nam debet plus causa: cum reus habet electionem ex lege: vt instit. de actio. §. præterea.
u *Tu voles.* tu scilicet fideiussor. secus si in rei arbitrio esset electio: vt. j. eo. l. si Stichum. in prin.
x *Interrogauero.* quia minus debet re ipsa.
y *Spondes.* & ita tenebatur ad vtrumque. Accursius.

se. Si verò acceptus fuerit etiam totius causæ: cessabit exceptio. ℣ A tutore [etiam] qui testamẽto datꝰ est, [a] si fuerit fideiussor datꝰ, [b] tenetur. Sed & si ex delicto oriatur actio: magis [c] putamus teneri fideiussorẽ. Et generaliter omniũ obligationũ [d] fideiussorẽ accipi posse, nemini dubium est.

Fideiussor non potest teneri in causam grauiorẽ quàm principalis: sed in non grauiorem sic. Bartolus. B

℣ Illud commune est in vniuersis qui pro aliis [e] obligantur, ꝙ si fuerint in duriorẽ [f] causã adhibiti: placuit eos omnino [g] nõ obligari. In leuiorẽ planè causam accipi possunt: propter qđ in minorem summã rectè fideiussor accipietur. Itẽ accepto reo purè, ipse [fideiussor] ex die vel sub conditione accipi potest. Enimuero si reus sub conditione sit acceptus, fideiussor purè non obligabitur. [h]

Alternatiuæ obligationi non potest accedere fideiussor. Bartolus. C

℣ Si quis Stichũ [i] stipulatus fuerit, [&] fideiussorem ita acceperit: *Stichum aut decem* [k] *fidę tuæ esse iubes?* nõ obligari fideiussorem Iulianꝰ ait: quia durior eius [l] fit conditio: vtpote cum futurum sit vt mortuo Sticho [m] teneatur. [n] Marcellus autem notat [o] non ideo tantum non obligari, quia in duriorẽ cõditionem [fideiussor] acceptus est, sed quia & in aliam [p] potius obligationem acceptus est. Denique pro eo qui decẽ promiserit, nõ poterit fideiussor ita accipi vt decem aut Stichum [q] promittat: [r] quãuis eo casu non fit eius [f] durior [t] conditio.

Quo ad electionem fideiussor non potest in causam duriorem accedere: sed in causam leuiorem sic. Bartolus. D

℣ Idem Iulianus ait: si is qui hominẽ aut decem dari stipulatus fuerat, fideiussorẽ ita acceperit, *hominem aut decem, vtrũ ego velim?* non obligabit eum: quia durior eius cõditio facta est. Cõtra autem si is qui hominẽ aut decẽ, vtrum ipse stipulator volet, stipulatus est: rectè fideiussorẽ ita accipiet, *decem aut hominẽ, vtrum tu voles?* [u] fit enim (inquit) hoc modo fideiussoris cõditio melior. Sed & si reum sic interrogauero, [x] *Stichum & Pamphilum [dare spondes?* [y]] fideiussorẽ *Stichum aut Pamphilum?* rectè interrogem: quia leuior fideiussoris conditio est. ℣ Pro fideiussore fideiussorem accipi [posse,] nequaquam dubium est.

IX. POMPONIVS libro vicesimosexto ad Sabinum.

FIdeiussores [z] & in partẽ pecuniæ, & in partem rei rectè accipi possunt.

Si dubitatur an fideiussor sit soluendo: nõ potest opponi simpliciter beneficium diuisionis. Bartolus.

X. VLPIANVS libro septimo Disputationum.

SI dubitet [a] creditor an fideiussores soluẽdo sint: [b] & vnus ab eo electus, paratus sit offerre cautionẽ, vt suo periculo confideiussores cõueniantur in parte: dico audiendũ eũ esse: ita tamẽ, si & satisdationes offerat, & omnes confideiussores qui idonei esse dicũtur, præsto sint. Nec enim [c] semper facilis est nominis emptio, cũ numeratio totius debiti non sit in expedito.

Propter mendacium perditur beneficium diuisionis. Bartolus. b *Menda-*

℣ Ita demum inter fideiussores diuiditur actio, [d] si nõ inficientur. nã inficiantibus auxiliũ diuisionis non est indulgẽdum. [e]

Filiusfamilias pro parte vtiliter fideiubet: & ex hac causa pater quod iussu & de in rem verso tenetur: & filio emancipato soluenti de castrẽsi peculio subuenitur. Bar.

FIdeiussores.] CASVS. Promisi tibi septem corbes vini: & centum aureos. dedi tibi fideiussorẽ pro tribus corbibus, & pro quinquagita aureis. talis fideiussor tenetur: quia ꝓ parte pecuniæ & pro parte rei est acceptus. Fran. Accur.
z *Fideiussores.* de hoc dic vt no. ff. loca. l. quęro. in fi. primi casus.

SI dubitet.] CASVS. Titius debitor meꝰ in cẽtũ dedit mihi tres fideiussores. si vnus erat sufficiens, omnes erant sufficientes. cœpi dubitare quòd nõ essent soluendo isti fideiussores. vnus fideiussorum venit, & dicit mihi: Amice, tu dicis cõfideiussores meos non esse soluendo: & sic timeo quòd velis me in solidum cõuenire: ecce ego offero tibi cautionẽ pro cæteris confideiussoribus, vt conuenias eos ꝓ partibꝰ virilibus meo periculo. an iste sit audiendus? Respõdetur quòd sic: ita tamẽ quòd de hoc det fideiussorẽ, & omnes fideiussores qui dicuntur esse idonei, sint præsentes quando ista cautio pręstatur. [ITA DEMVM.] Iuris dispositione fideiussores habent beneficium diuisionis: ita quòd conueniũtur pro virilibus partibus. Ponamus ꝙ sunt tres fideiussores ꝓ Titio in sexaginta aureis. vnus cõuentus in iudicio, negat se esse fideiussorem: postea cõuictus vult opponere beneficiũ epistolæ diui Hadriani: an sit audiendus? Respõ. quòd nõ: quia perdidit istud beneficiũ propter suũ mẽdaciũ. [FILIVSFAMILIAS.] Filiusfamilias duabus rationibus potest fideiudere ꝓ patre. rationes sunt in textu. Sed quærit, an pater ꝓpter hãc fideiusionẽ filij teneatur actione qđ iussu? Respõdetur ꝙ sic. Cætera plana sũt vsq; ad legẽ sequẽte. Frã. Ac.

a *Si dubitet.* si enim constaret eos esse soluendo, in partes conuenirentur: vt instit. eo. §. si plures. Accursius.
b *Sint.* vt sic debitum sit in liquido. Accursius.
c *Nec enim.* bene dixi in partem tantum conueniendum, offerendo cautionem: quia si in solidum cõueniretur, haberet necesse soluere plus: & ita quasi ex venditione cederentur ei actiones: vt. j. eo. l. cum is. cum non haberẽt pecunias ad manus: quod esset iniquum. vel dic etiam quòd confideiussores non haberẽt quod incontinenti redderent. & facit authen. de duo. reis. in princ. col. vij. Accursius.
d *Actio.* ex epistola diui Hadriani.
e *Indulgendum.* punitur mendacium, [b] sic. C. de non nu. pecu. authen.

BIU Cujas

eium puniri debet. cor. text. in c. super literis. & ibi notaui in apostil. ad Panormit. post alios in versi. punibile. nu. 3. extra de testi. glo. in. l. cum de indebito. ff. de proba.

*Hal. parte

† Infero ex hac. l. post Barto. hic, quòd fideiussor nō tenetur quando principalis obligatio nō valet: cū paria sint non esse, & esse inuali- di. de quo est bo. text. in. l. si ser- uus. in prin. & ibi doct. & Alex. ff. quam tamē lege limi- tabis per. l. Marcellus. & quod ibi not. Alex. j. eo. tit. C.*

authen. cōtra qui propriam. & ff. de re iudi. l. sed hoc ita. & ff. pro socio. si vnus. in fi. & ff. quod cum eo. l. sed si ex parte. §. interdum.

a *Filiusfamilias.* aliàs. l. & aliàs. §.
b *Fideiubere.* vt. C. eo. filius. & C. quod cum eo. l. si ex alio.
c *Facere.* nisi in casibus: quos dic vt. ff. quod cū eo. l. ij. & l. iiij.
d *Potest.* scilicet in solidū: vt supra de pecu. l. si quis cum filio. & l. sed an pater. p quo præsente filius fideiussit: siue mādet expresse pater, siue non.
e *Referri.* vt & supra quod iussu. l. j. Accur.
f *Ista actio.* scilicet quod iussu. Accur.
g *Cum patre.* scilicet de in rem verso: quæ datur illi creditori qui filio in hāc causam mutuat. ei vero apud quē filius intercesserit, tenetur pater obligatione principali, nisi animo nouandi filius intercesserit: quo casu de in rem verso tenetur pater ei à quo liberatur à prima: vt. ff. de in rem verso. l. si pro patre. in prin. & l. si filius.
h *Vtilis.* scilicet mandati, vel negotiorū gestorum: vt. ff. man. l. ex mandato. §. j. directa quippe non tenet: quia ab initio nō tenuit māndatum: cū inter patrem & filiū in potestate cōstitutū non cōtrahatur obligatio: vt. ff. de iudi. l. lis nulla. & ad hoc. ff. de hære. instit. quidā. & de verbo. oblig. quidā. in fi. Arg. contra. l. si fidiū. de quo lius. in eo. tit. *ADDIest bo. text. TIO.* Dic q̄ ibi filius soluit spōte: hic ex neuis. in prin. cessitate præambuli cō & ibi doct. tractus: & sic nemo in & Alex. ff. necessitatibus liberalis si quis cau. exist it: vt. l. ré legatā. ff. de adi. leg. cum simili. secundum Bar. hic.

i *Vtilis.* scilicet mandati, vel negotiorū gestorum: vt. ff. man. l. ex mandato. §. j. directa quippe non tenet: quia ab initio nō tenuit māndatum: cū inter patrem & filiū in potestate cōstitutū non cōtrahatur obligatio: vt. ff. de iudi. l. lis nulla. & ad hoc. ff. de hære. instit. quidā. & de verbo. oblig. quidā. in fi. Arg. contra. l. si fidiū. de quo lius. in eo. tit. *ADDIest bo. text. TIO.* Dic q̄ ibi filius soluit spōte: hic ex neuis. in prin. cessitate præambuli cō & ibi doct. tractus: & sic nemo in & Alex. ff. necessitatibus liberalis si quis cau. exist it: vt. l. ré legatā. ff. de adi. leg. cum simili. secundum Bar. hic.

k *Actio.* mandati, vel neg. gest. vtilis. Accursius.
l *Soluerit.* quia quantum ad id peculium habetur pro patrefamilias: vt. ff. ad Macedo. l. ij. Accursius.

Filiusfamilias[a] pro patre poterit fideiubere:[b] nec erit sine effectu hæc fideiusio. primò quidem quòd sui iuris effectus poterit teneri in id quod facere[c] potest:[d] dein quòd & dum in potestate manet, condemnari potest. Sed an pater[e] ex hac causa *quod iussu* teneatur, videamus. Et puto ad omnes contractus *quod iussu* etiam referri.[f] Sed si ignorāte patre pro eo fideiusserit, cessat ista actio:[g] tamē quasi in rē patris versum sit, potest agi cū patre.[h] Planè si is emancipatus soluerit: vtilis[i] ei actio debebit competere. In potestate etiam manenti eadem actio[k] cōpetit, si de peculio castrensi pro patre* soluerit.[l]

Vbi nulla subest obligatio: non potest accedere fideiussor. Bartolus.

XI. IVLIANVS libro duodecimo Digestorum.

QVi contra[m] senatusconsultū[m] filiofamilias crediderit,[n] mortuo eo[o] fideiussorem à patre[p] accipere non potest: quia neque ciuilem[q] neque honorariam[r] aduersus patrem actionē habet, nec est vlla hæreditas[s] cuius nomine fideiussores obligari possint.

XII. IDEM libro quadragesimotertio Digestorum.

PLanè eius actionis nomine quæ de peculio aduersus eū competit,[t] fideiussor rectè accipitur.

Electo mādatore nō liberatur reus principalis, nec econuerso. Item ei qui cōuenitur pro alio, debet cedi actio contra principalē: & aliter non debet condemnari. Pau.

XIII. IDEM libro quartodecimo Digestorum.

SI mādatu meo Titio decem credideris, & mecum mandati egeris, non liberabitur Titius: sed ego tibi non aliter condēnari debebo, quàm si actiones quas aduersus Titium habes, mihi præstiteris.[u] Item si cū Titio egeris, ego nō liberabor: sed in id dumtaxat tibi obligatus ero,[x] quod à Titio seruare non potueris.

Si reus principalis succedit fideiussori: sicut extinguitur obligatio fideiussoria, ita & exceptio personalis quæ competebat fideiussori: nec potest opponi ex persona eius. Pau. de Cast.

XIIII. IDEM libro quadragesimoseptimo Digestorum.

CVm reus[y] promittendi fideiussori suo hæres extitit: obligatio fideiussoria perimitur.[z] Quid ergo est? tāquā à reo debitū petatur: & si exceptione fideiussori cōpetente[a] vsus fuerit, in factū[b] replicatio dari debebit: aut doli mali proderit.

Fideiussor potest opponere exceptionem ex persona rei, etiam eo inuito. Bart.

XV. IDEM libro quinquagesimoprimo Digestorum.

SI stipulatus esses à me sine causa,[c] & fideiussorē dedissem, & nollem eum exceptione vti, sed potius soluere, vt mecū mandati iudicio ageret: fideiussori etiam inuito[d] me exceptio

m *Qui contra senatusconsultum.* Macedonianum. Accur.
n *Crediderit.* id est mutuauerit pecuniam.
o *Eo.* filio. Accursius.
p *A patre.* qui bona eius iure peculij possidet. Accur.
q *Neque ciuilem.* quæ datur in filium effitaciter si licitus fuisset contractus. Accursius.
r *Neque honorariam.* de peculio: quæ etiam in vita filij locum non habuit: vt. C. ad Macedo. l. pe. Accursius.
s *Nec vlla hæreditas.* sed potius peculiū quod pater occupauit: vt. ff. de castren. pecu. l. ij. sed hodie habet hæredem ab intestato: vt in authen. de hæred. ab intest. §. j. col. ix. & ideo fideiussor posset accipi nomine hæreditariæ obligationis quādo licitus fuisset contractus. & facit. ff. ad Macedo. l. creditorem. Accur.

t *Planè. Competit.* alicui qui aliàs cum filio contraxit: vt. ff. eo. l. hæres. §. seruo. & ff. ad Macedo. l. creditoré. §. plane. nō dando mutuum: quia tunc nō datur de pec. act. vt. C. ad Mace. l. pe.

Si mandatu meo.] *CASVS.* Mādaui tibi vt Titio amico meo pecuniam mutuā dares: quod & fecisti. facio te vocari in ius, & cōdemnatus es mihi soluere. quæritur, vtrū Titius cui dedi, sit liberatus à me? Respon. iudex nō debet me cōdēnare nisi cedas mihi actiones quas habes aduersus Titium. Item econtrario si tu egeris cū Titio: propter hoc ego non ero liberatus: sed tamen in tātum tibi tenebor, quantum restat tibi de solutione: puta mutuasti. xx. soluta sunt tibi. x. ego tenebor tibi in reliqua x. Fran. Accur.

u *Præstiteris.* vt & supra manda. l. si quis alicui. §. fin. & facit infra eo. l. cum is. & facit. C. eod. l. vlt. & j. rem pu. sal. fo. l. si plures. argu. contra. ff. eod. l. si reus stipulandi.

x *Obligatus ero.* id est remanebo. sic. ff. de iudi. l. Iulianus. Accur.

Cum reus.] *CASVS.* Ego debebā Sempronio cētum aureos. Titius pro me fideiussit. moritur fideiussor meus, me relicto hērede. obligatio fideiussoria est perempta: & sic ego conuenior vt reus principalis. Cū petitur à me pecunia, ego volo vti exceptione aliqua quę competebat Titio fideiussori meo. Dicit hic q̄ ego nō sum audiēdus: immo mihi potest opponi doli exceptio si sim extraneus ipsi Sēpronio: vel in factū, si sim patronus eius vel parens. Fran. Accur.

y *Cum reus.* aliàs incipit, cum reus. & aliàs, si reus. Accur.
z *Perimitur.* idem econtra: vt supra eo. l. generaliter.
a *Competente.* tantùm, quia scilicet personalis erat.
b *In factum.* si patronus erat vel parens: vt supra de excep. do. l. apud Celsum. §. aduersus. Accursius.

Si stipulatus.] *CASVS.* Stipulatus sum à te cētum aureos absque vlla causa: & sic nō teneris mihi. dedisti tamen fideiussorem pro ista summa: qui vult vti exceptione cōtra me. tu non vis quòd vtatur tali exceptione: sed vis q̄ soluat: vt postea reddas sibi pecuniam illam. an fideiussor possit vti exceptione te inuito? Respon. q̄ sic. & ratio est: quia securius est non soluere indebitum: q̄ solutum postea repetere. [*SI EX DVOBVS.*] Dedi Titio. xx. aureos mutuo: pro quib⁹ dedit mihi duos fideiussores, Mæuium & Seiū. Seius venit ad me, & dicit: Scio quia potes me cōuenire in viginti: ecce ego do tibi quinq; vt me nō cōuenias. & fui cōtentus. quæritur, an propter istud pactū factum cū Seio alter fideiussor Mæuius liberetur? Respon. q̄ non: immo potero quindecim ab altero fideiussore petere: nec poterit mihi aliquā exceptionē opponere. Item si velim alia quinque petere à Seio, poterit me repellere doli mali exceptione. Fran. Accur.

c *Sine causa.* spe futuræ numerationis: & non numerasti. vel quia putabam me debere, cum non deberem: vt. ff. de excep. do. l. ij. §. circa. & ff. manda. l. si fideiussor. j. Accur.

d *Inuito.* vt supra de excep. l. omnes. & institu. de replica. §. fin. & supra de dona. l. fideiussor. Accursius.

BIU Cujas

dari debet. Interest[a] enim eius pecuniã retinere † potius, quàm solutam stipulatori à reo repetere.

Pactum vnius fideiussoris non præiudicat creditori contra alium fideiussorem agenti. Bartolus.

¶ Si ex duobus[b] qui apud te fideiusserant in viginti, alter, ne ab eo peteres, quinque tibi dederit[c] vel promiserit: nec alter liberabitur: & si ab altero quindecim petere instituerís, nulla exceptione[d] summoueris. reliqua autem quinque[e] si à priore[f] fideiussore petere instituerís: doli mali exceptiõe summoueris.

Fideiussor non potest intercedere penes illum apud quem non est obligatio actiuè: licet intercedat pro obligato. Item alternatiua posita inter duos quorum vni potest adquiri obligatio, alteri non: facit vt primo obligatio adquiratur, & alter habeatur vt adiectus ad solutionem. Item adiectio potest solui etiã inuito creditore, si lis per creditorem non erat contestata contra soluentem. Paulus de Castro.

XVI. IDEM libro quinquagesimotertio Digestorum.

FIdeiussor obligari non potest ei apud quem reus promittendi obligatus non est.[g] quare si seruus communis Titij & Sẽpronij nominatim Titio dari stipulatus fuerit, & fideiussorẽ ita interrogauerit: *Titio aut Sempronio id dare spondes?* Titius quidem petere à fideiussore potest:[h] Sempronij verò persona in hoc solum interposita videbitur, vt solui ei[i] ante litem contestatam[k] etiam ignorante vel inuito Titio possit.

Non potest obligari fideiussor in causam duriorem. Bartolus.

¶ Qui certo loco dari promisit: aliquatenus[l] duriori conditioni † obligatur, quàm si purè interrogatus fuisset. nullo enim loco alio quàm in quẽ promisit, soluere inuito stipulatore potest.[m] Quare si reũ purè interrogauero, & fideiussorẽ cum adiectione loci accepero: non obligabit[n] fideiussor. Sed & si reus Romæ constitutus, Capuę dare ꝓmiserit, fideiussor Ephesi: perinde nõ obligabitur fideiussor, ac si reus sub conditione ꝓmisisset, fideiussor autẽ in diẽ certam vel purè[o] promisisset.

Pro sola naturali obligatione potest accedere fideiussor: siue ex eo oriatur actio, siue non: dummodo propter eam impediatur repetitio soluti. Paul.

¶ Fideiussor accipi potest quotiens est aliqua obligatio ciuilis[p] vel naturalis[q] cui applicetur. Naturales [autẽ] obligationes non eo solo æstimantur, si actio aliqua[r] earum[s]* nomine competit: verumetiam cum soluta pecunia repeti non potest. Nã licet minus propriè debere quidem petere à fideiussore potuerit: Sempronij verò persona in hoc solum interposita videbitur, vt solui ei ante litem contestatam etiam ignorante vel inuito Titio possit.

Non potest obligari fideiussor in causam duriorem. Bartolus.

¶ Qui certo loco dari promisit: aliquatenus duriori conditioni † obligatur, quàm si purè interrogatus fuisset. nullo enim loco alio quàm in quẽ promisit, soluere inuito stipulatore potest. ¶ Quare si reũ purè interrogauero, & fideiussorẽ cum adiectione loci accepero: non obligabit fideiussor. Sed & si reus Romæ constitutus, Capuę dare ꝓmiserit, fideiussor Ephesi: perinde nõ obligabitur fideiussor, ac si reus sub conditione ꝓmisisset, fideiussor autẽ in diẽ certam vel purè promisisset.

Pro sola naturali obligatione potest accedere fideiussor: siue ex eo oriatur actio, siue non: dummodo propter eam impediatur repetitio soluti. Paul.

¶ Fideiussor accipi potest quotiens est aliqua obligatio ciuilis vel naturalis cui applicetur. Naturales [autẽ] obligationes non eo solo æstimantur, si actio aliqua earum

a *Dicantur.* inspecto proprio sensu, qui est.ff.de verb. sig.l.debitor.Sed arg.contra.ff.eo.tit.l.pecuniæ verbum.§.fi.

b *Recepisse.* scilicet videntur:vt &.ff.de condi.& demon.l.quibus.§.dominus.&.ff.de dona.hoc iure.§.pe.

c *Stipulatione.* facit infra eo.l.si à reo.j.&.ij.respon.

d *Credidi.* aliàs credidit.Accursius.

e *Reus.* in iudicio,vel extra. & non est cõditionalis hęc obligatio: vt.ff. de verb. oblig. si decem.Accursius.

f *Teneretur.* hoc ideo, quia mora rei fideiussori nocet: vt supra de verb. oblig.l.mora. alioquin non teneretur, nisi reus desineret posse dare:vt in contrario ff.de verb. obliga.l. ita stipulatus. vbi plene dixi.Accursius.

g *Decessisset.* Sed nõne interpellari debet hæres rei? Respon.forte hic sine hærede decesserat. alioquin interpellari deberet: vt quod in defuncto debuit fieri, & in hærede fiat: vt.ff.de arbi.l.diẽ. §.si hæredis.versic.nec vtimur.&.l.quãuis. Itẽ no.hic arg.ad quęstionem, ꝙ si quis promisit pœnã si nõ solueret:& mortuus est antequam soluat vel interpelletur: ꝙ hæres teneatur ad pœnã: nec sit opus eũ interpellari. sed dicas vt dixi, ꝙ hic non reliquit hæredẽ. vnde si reliquit,debet interpellari:aliàs pœna non potest peti.Accur.

Fl.credidit

Promittens pœnã si nõ soluat, qui moritur ante solutionẽ vel interpellationẽ: an eius hæres teneatur ad pœnam,nec sit opus eum interpellare.

†*Quàm efficaciter teneatur fideiussor reo nõ soluẽte, declarat Salomon Prouer.cap.6.*

F*Ideiussoribus.*] CASVS. Mutuaui Titio mille aureos. ipse dedit mihi tres fideiussores pro ista summa. conueni vnũ in solidũ qui mihi totam summã soluit. quæritur quomodo succurritur isti qui totũ debitũ soluit? Respon. quòd ego debeo ei cedere actiones quas habeo aduersus cęteros fideiussores, vt ipse possit recuperare quod soluit.Fran.

h *Cæterorum.* confideiussorum:vt.ff.eo.vt fideiussor.Accur.

i *Nomina.* non in solidum: sed pro rata, id est pro parte cæterorum.arg.ff.de tu.& ra.dist.si pupillus.& facit.ff.de solu.l. Modestinus.Idem in hypothecaria: vt.C.eo.cum alter. &.l.sicut.& de sen.l.cum eorum.& infra eo.l.Paulus.Accur.

Q*Vi debitorem.*] CASVS. Debebas mihi centum,pro quibus mihi fideiussorẽ dedisti. iste fideiussor delegauit mihi debitorem suum pro centum. quæritur, vtrum videatur mihi satisfeciisse ita quòd possit agere mandati actione cõtra te pro eo quòd fideiusit pro te? Respon. quòd sic: ratio est: quia qui debitorem suum delegat,intelligitur soluisse pecuniam præsentem.Franciscus Accursius.

k *Delegat.* animo nouandi.Accursius.

l *Intelligitur.* sic.ff.ad Velleia. quamuis.§. plane si mulier. & de dona.cau.mor.l.mortis causa.§.j.&.C.de condic.inde.l.ij.

m *Potest.* vt &.ff.man.l.inter causas.§.abesse.& dic vt ibi.& facit.ff.eo.l.iij.in fi.arg. contra.ff. de pig.act.l. eleganter.§.qui reprobos.& facit.ff.manda.si vero non re.§.plane. in prin. & in fi.

ADDITIO. Dic quòd in dicto.§. qui reprobos,ignorãter recipiunt naturales debitores, per abusionem [tamen] intelligi possunt debitores: & qui ab his pecuniam recipiunt, debitum sibi recepisse.[b]

Si propter futurum euentum est dubium an fideiussor sit receptus in duriorem causam,expectatur ille euentus: & interim fideiussio est in pendenti.Pau.

¶ Stipulatione[c] in diem concepta, fideiussor si sub cõditione acceptus fuerit,ius eius in pẽdenti erit: vt si ante diem conditio impleta fuerit, non obligetur:si concurrerit dies & cõditio, vel etiam diem conditio secuta fuerit,obligetur.

Fideiussoria obligatio concepta si reus principalis nõ soluerit:ex mora rei principalis vel ex eius morte committitur.Bart.

¶ Cũ fideiussor hoc modo acceptus esset, *si reus quadraginta quæ ei credidi,* d* *non soluerit, fide tua esse iubes?* verisimile est id[esse]actũ, vt cũ appellatus reus[e] non soluisset,fideiussor teneretur.[f] † Sed & si reus antequã appellaret, decessisset,[g] fideiussor obligatus erit: quia hoc quoq; casu verũ esset reũ nõ soluisse.

Fideiussori soluenti solidum cedenda est actio contra confideiussorem.Pau.

XVII. IDEM libro octogesimonono Digestorum.

FIdeiussoribus succurri solet, vt stipulator cõpellatur ei qui solidum soluere paratus est,vẽdere cæterorũ[h] nomina.[i]

Ficta solutio fideiussoris, parit sibi actionem contra principalẽ debitorem.Paulus de Cast.

XVIII. IDEM libro nonagesimo Digestorum.

QVi debitorem suum delegat,[k] pecuniam dare intelligitur[l] quãta ei debebatur:& ideo si fideiussor debitorem suum delegauerit,quamuis eum qui soluendo non erat,cõfestim mandati agere potest.[m]

Si pro serui fideiusione soluatur pecunia dominica,vindicatur.si peculiaris: pro debito non repetitur: pro indebito conditur.sed si dominus soluit: ipse ab eo cui soluit,repetit.Bartolus.

XIX. IDEM libro quarto ex Minicio.

B SEruus inscio domino pro quodã fideiusserat:& eo nomine pecuniam soluerat. quærebatur, possétne dominus ab eo cui soluta esset, repetere. Respondit, Interest[n] quo nomine fideiusserit.nã si ex causa peculij* fideiusit, tunc id quod ex peculio soluerit,repetere dominus nõ poterit.° ꝙ [si]ex domi nica causa soluerit, vĩdicabitur. si verò nõ ex causa[p] *peculij fideiusserit:qđ ex pecunia dominica soluerit,æquè vĩdicabitur. qđ ex peculio, condici poterit.

*Fl.

n *Interest.* hæc distinctio in filio locum nõ habet: vt &.ff.de pecu. l.licet.§.sed si filius.sed in seruo sic: vt hic, & d.l.licet.§.si filius. Ac. ri

o *Nõ potest.* sine causa.per administrationẽ enim intelligitur dominium trãstulisse, secundum quosdam. sed hoc falsum reputo: cũ nulla ipso iure sit obligatio: vt.ff.eo.l.proxi. Item quia etiã si liberam habeat peculij administrationem,nõ tamen videtur cõcessum alienare ex tali causa: vt infra de solu.l.si is cui nummos.§. Flaui, & facit supra de pac.l. cõtra iuris.§.fi. Quòd igitur dicit hic,poterit condici:puta à fure,vel respectu possessionis: vt supra de condic.tri.l.j. in fin. &.l.ij.& de cõdi.inde.l.indebiti. Vel dic quòd seruus putabat fideiubere ex causa peculiari.vnde propter iustum[a] errorem & liberam peculij administrationẽ tranlit dominium,secundum Azo.

XX. IAVOLENVS libro tertiodecimo Epistolarum.

C SEd & si serui dominus pecuniã soluerit: repetere eam nõ ab eo pro quo fideiusit,sed ab eo cui numerauit, poterit:[q] cùm seruus fideiusionis nomine obligari non possit. Sequitur ergo vt ab eo pro quo fideiusserat,[r] repeti non possit:[s] cũ ipse [pro quo soluit,] ære alieno obligatus sit,[t] nec solutione liberari[u] eius pecuniæ nomine potuerit,cuius obligatio ad seruum non pertinuit.[x]

Actiones quæsitæ hæredi ex facto suo, non transeunt in fideicommissarium, vel in eum qui venit per contra tabulas,nisi facta cessione. Bartolus.

D

p *Non ex causa peculii.* pro creditore peculiari.

q SEd si serui. *Poterit.* Immo videtur actione mãdati ab eo pro quo fideiusit seruus: quia soluendo videtur habere ratam fideiusionem:vt.ff.eo.l. si seruus alienus. quæ est cõtra.Solu.hic credebat dominus seruum fideiussisse ex causa peculiari:cum secus esset.secus ergo si fuisset sciens. vel ibi agendo mandati, videtur habere ratum: quod & hic esset si ageret mãdati.arg.C.de fur.l.j.& argu.ff ad Velleia.l.penultima.Accur.

r *Fideiusserat.* ex causa non peculiari.

s *Non possit.* etiam naturaliter. & facit hoc ad differẽtiam quæ assignatur inter pupillum & seruum.instit.qui. mo. re con.obli. §.præterea.

t *Obligatus sit.* id est remaneat.sic.ff.eo.si mandato.Accur.

u *Nec solutione liberari.* nisi forte post consumptionem.Accur.

x *Non pertinuit.* etiam naturaliter.facit.ff.de condic. indebi.l.si fideiussor.& supra man.l.Papinianus.

H*Æres à debitore.*] CASVS. Titius faciens testamentum instituit hæredem Seium:& rogauit eum vt hęreditatẽ restitueret

BIU Cujas

tueret Sempronio. Seius hæres accepit fideiussoré à quodam debitore hæreditatis: postea restituit hæreditaté Sempronio. quæritur, vtrum ista actio quam habet Seius hæres aduersus fideiussorem istum, transeat ad Sempronium cui restituta est hęreditas? Respon. quòd non, sed in suo statu remanet, nisi fuerit cessa ab hærede ipsi Sempronio. & ponit simile ibi. [IDEMQVE IN HAC CAVSA.] Istud est planum: veluti si hęres accepit fideiussorem à debitore hæreditario, postea filius emancipatus petit bonorum possessionē: actio fideiussoria remanet apud hæredem: sed per cessionem transit ad filium emancipatum. [NON EST NOVVM.] Iurisconsultus ostēdit hic modū quomodo vnus fideiussor potest teneri duabus actionib⁹ nomine eiusdem pecuniæ: vtputa si fideiussor sit primo in diē acceptus, postea purè accipiatur. Item si sint duo fideiussores vnius debitoris & vnius pecuniæ: & vnus fideiussor facit alium hæredem: tunc iste qui est hæres, tenetur pro sua fideiussione, & etiam pro eo qui eū instituit hæredem. [SERVO TVO.] Pulcher casus, sed satis difficilis. Ego mutuaui pecuniā Sticho seruo tuo: postea tu seruum hunc manumisisti: ego istum seruum accepi fideiussorem: quæritur, vtrū ex ista fideiusione teneatur? Distinguitur. nam si seruus iste fideiusit in ea obligatione qua tu intra annum teneris, hoc est in actione de peculio qua patronus tenetur intra annum manumisso seruo quando peculiū remanet apud dominum: certe hoc casu iste manumissus tenetur ex sua fideiusione. aut iste seruus manumissus fideiusit pro sua naturali obligatione qua tenebatur cum esset seruus: & tūc nullo modo obligatur ex ista fideiusione. non enim quis potest pro seipso fideiubere. Quid autem dicendum erit si hic seruus non fideiusit pro se in hac causa, sed alium dedit fideiussoré: postea huic fideiussori suo extitit hæres: an teneatur? Respō. quòd sic: quia durat causa fideiusionis: non tamen tollitur obligatio naturalis. Sed videtur cōtra: quòd scilicet naturalis obligatio tollatur: quia si reus fideiussori succedit, actio fideiussoria tollitur: & remanet tantum principalis: ergo &c. Sed hoc non obstat: quia quando reus succedit fideiussori: non possunt duæ obligationes ciuiles consistere in vno reo. sed in nostro casu vna est naturalis tantum, altera ciuilis, quæ se non impediūt quin inuicem stare possint. Deinde ibi, retro quoque. ponit casum conuersum superiori, qui clarus est. Si vero ille qui stipulatus est à Titio, & fideiussorem acceperit, postea Titium hæredem instituit: fideiussoris obligatio omnino extinguitur. ratio est in textu. Si vero stipulator instituit fideiussorem hæredem, sola actio fideiussoria perimitur. nam &c. vt in textu. [CVM TV.] Ego & Titius promisimus Sēpronio. c. & sic facti sumus duo rei debendi. ego pro me dedi fideiussorem Gaium. quæritur, vtrum iste Gaius possit etiam fideiubere apud Sempronium pro Titio sicut fecit pro me? Respon. quòd sic. [CVM FIDEIVSSOR.] Titius mutuauit Seio. c. aureos. Sempronius fuit fideiussor pro Seio. iste Sēpronius post hoc extitit hæres creditori Titio. quæritur hic, vtrū iste fideiussor habeat actionem mandati contra Seium debitorem ad ista. c. quasi ipse a seipso exegerit? Et respon. quòd nō: quia reus manet obligatus huic Sempronio: quare non potest intelligi ipsum fideiussorem pro eo soluisse: habet tamen fideiussor qui creditori successit, actionem ex stipulatu ad ista. c. recuperanda. Fran.

XXI. AFRICANVS libro septimo Quæstionum.

HAeres à debitore hæreditario fideiussorē accepit: deinde hæreditatē ex Trebelliano restituit. fideiussoris obligationem in suo statu[a] manere ait: idémque in hac causa seruandum quod seruaretur cum hæres contra quem emancipatus filius bonorum possessionē accepit, [b] fideiussorē accepit: [c] ideóque in vtraque specie trāseunt [d] actiones.

Duæ obligationes fideiussoriæ possunt cōcurrere in persona vnius. Bartolus.

¶ Non est nouum vt fideiussor duabus obligationibus eiusdē pecuniæ nomine teneatur. nā si in diem acceptus, mox purè accipiatur: ex vtraque obligatur. [e] & si fideiussor cōfideiussori hęres extiterit, idem erit. [f]

Non potest quis fideiubere pro seipso: pro alio sic. Bartolus.

¶ Seruo tuo pecuniā credidi: [g] eum tu manumisisti: deinde eūdem fideiussorē accepi. si quidem in eam obligationem [h] fideiubeat, quæ aduersus te intra annum sit, obligari eum ait. [i] sin verò in naturalem suam: potius [esse] vt nihil agatur. non enim intelligi posse vt quis pro se fideiubendo obligetur. [k]

Si debitor succedit fideiussori: extinguitur accessoria, si principalis est vtilis. secus si inutilis. Bartolus.

¶ Quòd si hic seruus manumissus [fideiussorē dederit, deinde] fideiussori [l] suo hæres existat, durare causam fideiusionis putauit: & tamen nihilo minus naturalē obligationē māsuram: [m] vt si obligatio ciuilis pereat, [n] solutum repetere non possit. [o] Nec his contrariū esse, quòd cū reus [p] fideiussori [q] hęres existat, fideiussoria obligatio tollat: [r] quia tunc duplex obligatio ciuilis cum eodem esse non potest. [s] Retro [t] quoque si fideiussor seruo manumisso hæres extiterit, eadem aduersus [u] eū obligatio manet: quāuis & naturaliter teneatur, [x] nec [y] pro se quis fideiubere possit.

Si principalis reus succedit creditori, omnis obligatio extinguitur. si fideiussor, sola obligatio fideiussoris extinguitur. Bart.

¶ Quòd si stipulator †reum hæredē instituerit, omnimodo fideiussoris obligationem perimit: [z] siue ciuilis, siue tantum naturalis in reum fuisset: quoniam quidē nemo potest [a] apud eūdem pro ipso obligatus esse. Quòd si idem stipulator fideiussorē. Bolog.

a *In suo statu.* id est non corrumpetur: sed stat penes hæredem: vt. ſ. de pac. sed si tibi. §. cum possessor. cedi tamē debent: vt. ſ. ad Trebel. l. si hæres. iij. quæ est contra. & sic etiam intelligitur. ſ. de consti. pecu. si post. Alij dicunt trāsire ipso iure scilicet vtiles: sed directę cedi debent. & facit. ſ. qui. mo. pig. vel hypo. sol. sicut. §. j. Ac.

b *Accepit.* & obtinuit.

c *Accepit.* antequam succumberet in contra tabu.

d *Transeunt.* scilicet cessæ, non ipso iure: vt &. ſ. de cōtra tabu. l. cū emancipatus. & facit. ſ. de condic. inde. l. ij. §. j. &. l. iij. &. iiij. &. v.

e *Ex vtraque obligatur.* ſ. de verb. oblig. l. qui bis. contra. sed illā literam expone vt ibi not. vel ibi fuit bis prōmissum eodem modo: hic diuerso. Accur.

f *Erit.* facit. ſ. eo. generaliter. in fin. & de actio. emp. non est nouum. Et not. secundum Azo. si fideiussor fideiussori succedat, nulla tollitur obligatio: vt hoc. §. non est. Si fideiussor stipulāti, vel cōtra: accessoria tantū tollitur: vt. j. eo. §. quod si stipulator. versi. quod si idē stip. &. l. Lucius. Si fideiussor reo tm̄ naturaliter obligato succedit, neutra tollitur. si ciuiliter & naturaliter, tra creditorem, accessoria tantum tollitur: vt. j. ea. l. §. quòd si hic seruus. Si reus stipulanti vel econtra, omnis tollitur: vt. ſ. ad. l. Fal. l. j. §. si debitor. &. j. eo. si Stichum. §. à Titio. & de sol. Stichum. §. aditio. Azo. & not. C. de pac. l. debitori. Accursius.

†*Bal. hic dicit istū tex. sing. ad hoc quòd cessio bonorū facta per debitorem cōtra creditorem, non liberat ipsum fideiussorē.*

g *Credidi.* & sic naturaliter fuit obligatus.

h *In obligationem.* intra annū scilicet de peculio: vt supra quando act. de pecu. l. j. in prin. Accursius.

i *Ait.* Africanus, vel Iulianus magister Africani. & facit. ſ. eo. l. planè. &. ſ. ad Mace. l. creditorem. §. plane.

k *Obligetur.* vt. ſ. ad Velleia. l. tutor. in princ. &. j. ea. l. §. quod si hic. versi. retro. in fine.

l *Fideiussori.* tempore seruitutis obligato. quod esse potuit: vt institu. eo. §. j.

m *Mansuram.* ex persona manumissi.

n *Pereat.* vel acceptilatione, vel tempore: vt quia ad tempus fideiusserat.

o *Non possit.* naturali causa impediente: vt. ſ. eo. l. fideiussor. §. fideiussor. Et est argumentum. ſ. de noui ope. nun. de pupillo. in fin. &. l. quia in re. [a] in prin. Accursius.

p *Cum reus.* ciuiliter & naturaliter obligatus.

q *Fideiussori.* vel mandatori: vt. j. eo. l. Vranius.

r *Tollatur.* vt &. ſ. eo. l. cum reus. &. j. de sol. cum quis. §. fi.

s *Non potest.* sed hic vna est ciuilis & naturalis, & altera naturalis tantum. & sic duæ naturales sunt in eodem: licet vna principalis, & altera accessoria. & ad hoc. ſ. ad Velleia. l. quamuis. §. si mulieri hæres. [a]

[a] *Est verū in. d. l. de pupillo. in §. si in pluribus.*

t *Retro.* id est econuerso.

u *Aduersus.* scilicet eum hæredem. Accursius.

x *Teneatur.* ex persona eius cui succedit.

y *Nec.* repete, quamuis.

z *Perimit.* quia & principalis tollitur ipso iure: vt. j. de sol. l. Stichum. §. aditio. &. C. de pac. l. debitori. Accur.

a *Nemo potest.* est autem tunc idem pro quo & apud quem fideiusit:

BIU Cujas

iussit,cū hęres sustinet personā defūcti:vt.ſ.ad Velle.l.tutor.Ac.

a *Permit.*vt sic eximatur tantum persona ab obligatione: non autē vt perinde habeatur ac si soluta esset pecunia, & sicut in sequenti proponitur: nam ibi personale habet beneficium is qui cessit bonis:vt.j.eo.l.Vranius. ibi, sed cum duo &c.&.C.de bo. auctor. iudi.possi.l. ex cōtractu.& insti.de replica.§.fi.& caue: quia est arg. per contrariū: nam sicut in superiori casu sola accessoria obligatio tollitur, ita & hic sola durat, sublata principali per cessionem bonorum. Alij referunt hic arg. ad probandum quādo manumissus suo fideiussori vel econtra succedit quando remanet fideiussoria obligatio:vt.ſ. eo.§. quod si hic. &.§. retro. * sed prima placet.& facit.ſ. qui satisda.cog.l.de die.§. si fideiussor.&.j.de solu. si duo. in fin. & arg.ſ. de pecu.l.peculiū.ij.§. sed & creditor. & argu.ſ. ad Velleia.l. quāuis.§. si mulieri.

*est versi. in eodem. § . quòd si hic.

b *Debitoris.*latitantis.

c *Obligatum.* cum nō extinguitur principalis:quia missio in bona debitoris non est vere successio vniuersalis: vt.ſ.manda.l.si ei.Ac.

d *Cū & tu.*scilicet Sēpronius.Accursius.

e *Pro te.*scilicet Sempronio.

f *Habiturum.* sic.j.de solu.l.si duo.

g *Existat.* fideiussor. vel dic etiā secūdū H. iste creditor apud quē fideiusserat hic fideiussor.H. vt.j.eo.l. Vranius.§.sed cum duo.

h *Obligatione.*fideiussoria. vel secundum H. principali & accessoria.

† *Bal. dicit istū textum notabilē ad hoc, quòd hæreditas in repræsentando personam assimilatur vniuersitati, vel municipio vel societati. Bolog.*

i *Aduersus reum.* aliàs reum:& aliàs eum:scilicet p quo fideiussit.

k *Exegisse.*vt.ſ.de euict.si ei.§.fi.cōtra. Solu. illud obtinet cum creditor debitori succedit:vt.j.eo.l. si debitori.secus autem cum fideiussor creditori succedit.Accursius.

l *Potius quàm.*electiuè.Sed contra.ſ.manda.l. si ei. Solu.ibi cōdemnatus fuerat fideiussor:hic non.

Mortuo reo.] CASVS. Seius debitor meus in decem,decessit relictis hæredibus. ante aditam hæreditatē ego peto fideiussorem pro his decem,an possim? Respon.quòd sic:quia hæreditas sustinet vicem personæ defuncti:sicut municipium, curia, aut societas.Lex seq.plana est.Franciscus.

m *Accipi potest.*sic.ſ.de consti.pecu.l.hactenus.in prin.

n *Fungitur.*vt & instit. de stip.seruo.in princip.&.C. depositi.l. cum hæreditas.

o *Sicuti.*scilicet cum fungitur vice personæ defuncti &c.

p *Si mihi. Adiectus est.*facit.ſ.de constit. pecu.sed & si.ij.§.j. & de verb.oblig.cum qui ita.§.qui sibi.Accursius.

q *Vcius. Apud Septicium.* creditorem.

r *Si petierit.*verba epistolæ.

s *Frater meus.*scilicet Seius.Accursius.

t *Epistolam.*scilicet missam.

u *Septicius.*scilicet creditor.

x *Deinde Titius.*scilicet mandator.Accursius.

iussorem hęredē scripserit,proculdubio solā fideiussoris obligationem perimit.a Argumentum rei[hoc esse,] quòd si possessio rerum debitorisb data sit creditori: æque dicēdum est fideiussorē manere obligatum.c

Potest vnus esse fideiussor duorū correorum.Bartolus.

Cum & tud & Titius eiusdem pecuniæ rei essetis:eum qui pro tee fideiusit, posse & p Titio fideiubere respondit, quamuis eandem pecuniam eidem debiturus sit: nec tamē inanem eam creditori futuram. nonnullis enim casibus emolumentum habituram:f veluti si ei pro quo ante fideiusisset,hęres existat.g tūc enim cōfusa prima obligatione h posteriorem duraturam.

Successio non habetur loco solutionis quo ad lucrum hæredis.Bartolus.

Cum fideiussor reo stipulandi hæres extiterit: quæritur, an quasi ipse à se exegerit, habeat aduersus reumi mandati actionem.Respōdit, cum reus obligatus maneat:non posse intelligi ipsum à se fideiussorē pecuniam exegisse.k itaque ex stipulatu potius quàml mādati agere debebit.

Si obligatio consistit in persona repræsentata,potest accipi fideiussor.Bartolus.

XXII. FLORENTINVS libro octauo Institutionum.

MOrtuo reo†promittendi, etiam ante aditā hæreditatē fideiussor accipi potest:m quia hæreditas, personæ [defuncti] vice fungitur:n sicuti o municipium, & decuria, & societas.

Adiectus fideiussorem accipere non potest.Bartolus.

XXIII. MARCIANVS libro quarto Regularum.

SI mihi aut Titio decem stipulatus fuerim, Titius fideiussorem accipere non potest: quia solutionis tantùm causa adiectus est.p

Pro parte hæreditaria tantum confusione extinguitur obligatio: & hæredes fideiussoris vel mandatoris non tenentur in solidum.Bartolus.

XXIIII. MARCELLVS libro singulari Responsorum.

LVcius Titius cum pro Seio fratre suo apud Septicium q interuenire vellet, epistolā ita emisit: *Si petierit r à te frater meo.* s *peto des ei nummos fide & periculo meo.*post quam epistolam t Septicius u Seio pecuniam numerauit.deinde x Titius inter reliquos[hęredes]& Seium fratrē y pro tertia parte reliquit hæredem. quæro, an quia aduersus Seium debitorem Septicij confusa sit actio z pro tertia parte qua Titio fratri suo hæres extitit,cum cohæredibus eius agere in solidum possit. a Marcellus respondit,cū cohæredibus* Seij b nō pro maiore quàm hæreditaria parte mādati agi posse.

Qui fideiubet pro pupillo, furioso, vel prodigo naturaliter obligatis, efficaciter tenetur: nec contra eos per mandati actionem regreditur.Bartolus.

XXV. VLPIANVS libro vndecimo ad Edictum.

MArcellus scribit: Si quis pro pupillo c sine tutoris auctoritate obligato, d prodigóve, vel furioso fideiusserit, cietas.

y *Fratrem.* reum principalem. & sic successit reus mandatori: vt.j.eo.Vranius.

z *Actio.* mandati contraria: principali absorbente accessoriam.Accursius.

a *Possit.*creditor.

b *Seii.*qui Seius tenetur principali, non actione mandati contraria.

Marcellus scribit.] CASVS. Dedi pupillo.c. mutuo: qui mihi dedit fideiussorē, iste fideiussor vult restitui cōtra fideiusionem suam sicut pupillus.quæritur vtrū possit? Respon.quòd non: quia ei non competit mandati actio contra pupillum.Fran.Acc.

c *Pro pupillo.* idem in adulto habente curatorem, sed non auctorizantem: vt.C. de restituti.mino. l. si curatorem.Accursius.

d *Obligato.* naturaliter: vt.j.titu.j.l.j. in fi. &.ſ. ad Treb.l. si eius. circa princi.& quando dies leg. ce.l. cum illud.§.j. p qua obligatione potest intercedere fideiussor: & cum effectu: vt.ſ.eo.l. fideiussor. §. fideiussor. & de arbi.l.si pupillus. & de verb. obli. si pupillus.& caue: quia si tutor interuenisset, teneretur ciuiliter & naturaliter: vt.ſ.de auct. tut.l. impuberes. Item * *Falsa non est locupletior ni rei* & tunc teneretur ciuiliter:vt.C. pro empt.l. fi.& vtroque casu ageret fideiussor mandati, vel alia actione: vt.ſ. de neg. gest. si pupilli. in prin. & sic non haberet locum quod in fine huius legis dicitur. Item nec potes dicere quòd nec teneatur naturaliter:quod est quādoque,scilicet quando promittit tutori: vt.ſ. de aucto.tut.l.v.vel quando est infans:vt.ſ. de act. & obli.l. pupillus. quia tunc non posset accedere fideiussor ei obligationi quæ nulla est.& facit.C.de prædiis mino.l.& si is. hoc ergo casu non succurritur fideiussori per restitutionem in integrum: nisi sicut si pro adulto non habente curatorem:scilicet si dolo creditoris obligat^{o} est:vt.ſ.de mino.l.in causæ.&.C.de fideiusso. mino.l.j.&.ij.& eo modo quo ei qui pro quolibet maiori: vt habes supra de excep.l.exceptiones.§. intercessionis. & quod subiicit, quoniam &c.potest esse recta ratio,vel etiam remotiua:quasi videretur subueniri illa ratione,quoniā &c.& prout est recta, facit.ſ.de pac.l. quod dictum. Quod autem de furioso & prodigo subiicit:dic quòd ipsi nec naturaliter obligantur:vt.j.de re.iur.l. in negociis.&.ſ.de verb.obli.l.is cui.in fi. Vnde in eo quod subiicit fideiussorem teneri,male dicit.& sic est contra in vtroque.ſ. de verb.obli.is cui.in fi.maxime cum non sit obligatio cui accedat. Solu.non subuenitur per restitutionem:quia nec tenetur,secūdum M.vt.j.eo.si à reo.§.adeo.versi.si à furioso.in princ.similitudinis ergo causa magis ponit de his, quàm quòd sit idē quod in pupillo,secundum R.vnde caute nō repetit obligato:& quod subiicit, quoniam &c.dicit ideo ipso iure non tenetur, non autem restitutione iuuatur: quia non habeat actionē mandati.nam si haberet

BIU Cujas

si haberet actionem mandati, subueniretur ei per in integrum restitutionem: nec ipse haberet regressum cõtra eũ pro quo fideiusserit, secũdũ quosdã. vel dicas hic teneri, sed interceſsit tali casu quo & ipse furiosus vel prodigus tenetur: vt ex contractu facto ante vitium, vel etiam postea quando obligatio descendit ex re: vt. j. eo. si à reo. §. adeo. vers. si à furioso. in fi. & §. de actio. & obli. l. furiosus. & quod subiicit, quoniam &c. potest esse recta ratio, vel remotiua. Sed quidam dicunt quòd non interuenit fideiussor pro his, id est in prejudiciũ eorum, vt ibi, sed suum proprium sic: vt hic. quod non placet: quia sic esset accessoria sine principali. & esset cõtra. l. prædictam. j. eo. si à reo. Alij dicunt quòd hic fideiusit p furioso, vel pdigo, qui fuerat obligatus tantũ naturaliter, & ante vitiũ: cui obligationi accedit fideiussor, & tenetur cum effectu: & tamen non agit mandati: sicut dixi quãdo pro pupillo: quæ naturalis obligatio potuit esse ex nudo pacto, vel etiã modis aliis. cęterũ post vitium nó potest nasci etiam naturalis: quod satis dici potest. & sic consonat cum pupillo. Alij, quòd hic succedit furiosus cuidam qui erat naturaliter obligatus. Accursius.

a *Vt ei.* fideiussori.

b *Quoniam his.* scilicet fideiussorib⁹. & sic transit de singulari ad pluralem numerum: vt C. de in ius vocan. l. fi. Accursius.

INter fideiussores.] CASVS. Tres fideiussores erant vnius debitoris. certũ est de iure q̃ per epistolam diui Hadriani actio diuiditur inter eos: sed hoc non fit ipso iure. & ponit rationẽ ex cõsequentia: quia si quis istorum trium fideiussorum decesserit antequam partem suam soluerit, cæteri tenebuntur soluere partem suam. & sic bene sequitur quòd non erat diuisio facta ipso iure. Franciscus Accursius.

c *Non ipso iure.* sed per iudicem, vel per exceptionem ex epistola diui Hadriani: vt. j. eo. inter. §. j. in fi. & j. eo. l. si contendat.

d *Cæterorum.* confideiusorum. Accursius.

e *Respicit.* quod non fieret si esset ipso iure diuisa. & facit inst. eo. §. si plures. Accursius.

SI plures.] CASVS. Titius accepit centum mutuo à Seio: & dedit duos fideiussores. vnus fideiusit pure, alter sub conditione, si nauis ex Asia venerit. Titius vult conuenire illum qui pure fideiusit, ad totam summam. ipse dicit quòd non debet cõueniri nisi in virilem: quia alter debet sub conditione: & conditio est extitura. an sit audiendus? Respon. quòd sic. Ponamus autem quòd conditio extiterit: & ille qui fideiusit sub conditione, non sit soluendo. quomodo succurretur Titio creditori? Respõ. quòd actio restituetur in eum qui pure fideiusit, vt alteram partem soluat. [PRAETEREA.] Glo. ponit casum. [PRAETEREA.] Duo sunt fideiussores pro mille. vnus habet plusquam mille in bonis, & sic est soluendo. alter non habet nisi quingenta. istorum duorum fideiussorum bona sunt coniungenda, ita quòd id quod vnus plus habet quàm alter, aggregetur alteri: & sic erunt ambo soluendo. [SICVT.] Duo sunt fideiussores in. c. diuiditur obligatio, vt quilibet teneatur in quinquaginta. quid si moriantur relictis hæredibus: vtrum istud beneficium detur eis? Respõ. quòd sic: quia tantum tenebuntur pro partibus. [SI FIDEIVSSOR.] Dedi Titio. c. mutuo: qui Sẽpronium dedit fideiussorem. timebam ne Sẽpronius esset debilis ad soluẽdum. petij Seium vt esset fideiussor Sempronij, qui pro eo fideiusit. cõueni Sempronium ad ista. c. qui voluit vt diuideretur actio inter se & Seium suum fideiussorem. an hoc recte petat? Respon. quòd non: immo in solidum cõuenitur: quia ipse est loco rei. Item nec reus principalis potest desiderare vt actio diuidatur inter se & fideiussorem, vt ibi: proinde. vbi ponit talem illationẽ quòd si sint duo fideiussores, & vnus istorum duorum dederit Titium fideiussorem, obligatio non diuiditur inter istum tertium fideiussorẽ & eum pro quo fideiusit: sed bene diuidetur inter istum tertium & alium primum pro quo non fideiusit. Francis. Ac.

† *Bal. in. l. mulier. C. de iur. do.* & *Ale. in l. si cõstãte. in princ. in 2. co. ſ. solu. ma. istum tex. cũ glo. singu. reputat ad hoc, quòd si sunt duo rei debendi & vnus est inops, & alter est dives: nõ potest agi cõtra vergẽtẽ ad inopiã, ratione inopiæ: quia diuitiæ vnius supplẽt inopiã alterius. Bol.*

f *Si plures sint fideiussores.* simul accepti: aliàs secus: vt. j. eo. si à Titio. Accursius.

g *Oportet.* per epistolam: secus in duobus reis sic acceptis: vt. §. de duobus reis. l. ex duobus.

h *Restituendam.* per in integrum restitutionem contra rem prius iudicatam. Idem & si nullo modo extitit cõditio. videbatur enim à residuo liberatus, tum propter epistolam, tum quia in parte tãtum fuerat condemnatus.

i *Fideiussor.* aliàs est, si fideiussor extitit hæres fideiussori: & tũc dic, hic quoque &c. scilicet fideiussor succedens pertineat ad eãdem causam, scilicet vt impetret beneficium epistolæ contra fideiussores primi: qui & sui confideiussores sunt: & si duo vel plures fideiussores sint hæredes alterius fideiussoris, impetrãt etiam inter se: cum & ipsi fideiussores principales erant etiam cum aliis confideiusoribus defuncti & suis. aliàs deficit hæres: & tunc dic fideiussor extitit fideiussori, id est fideiussor aliquis acceptus est pro fideiussore: & quod subiicit hic quoque: scilicet fideiussor qui pro fideiussore accipitur, pertinebit ad eandem causam, id est vt imploret beneficium contra fideiussorem illius qui eum ei dedit: vt in fi. huius. l.

k *Constituta.* in epistola.

l *Adgregãdæ sũt.* vt videat ipse soluẽdo si ei⁹ fideiussor est. Ac.

m *Ita hæredibus.* sic. C. ad Velle. l. hæredes. ar. contra. §. quod eũ eo. sed si. §. soli. Acc. ADDITIO. Dic quòd ibi est beneficium mere personale, sic. §. solu. matrimo. l. maritum. cum. l. seq. Bar.

n *Ille enim.* pro quo fideiusit.

o *Confideiussorem.* illius qui eũ dedit: vt. §. §. præterea. in prin. §. *Si contendat.*

magis esse vt ei[a] non subueniatur: quoniam[b] his mãdati actio non competit.

Si ante diuisionem vnus ex fideiusseribus non soluendo, vel sine hærede decedat: ad periculum cæterorum spectat. Bartolus.

XXVI. GAIVS libro octauo ad Edictum.

INter fideiussores nõ ipso iure[c] diuiditur obligatio [sed] ex epistola diui Hadriani. Et ideo si quis eorum ante exactã à se partem sine hærede decesserit, vel ad inopiam peruenerit: pars eius ad cæterorum[d] onus respicit.[e]

Fideiussor qui tenetur sub cõditione: facit locum beneficio epistolæ. sed si tunc soluendo non esset: in alios fideiussores restituitur. Bartolus.

XXVII. VLPIANVS libro vicesimosecundo ad Edictum.

SI plures sint fideiussores:[f] vnus purè, alius in diem vel sub conditione acceptus: succurri oportet[g] ei qui purè acceptus est, dum existere conditio potest: scilicet vt interim in virilem [partem] conueniatur. Sed si cum cõditio extitit, non est soluendo qui sub conditione acceptus est: restituendam[h] actionem in purè acceptũ Põponius scribit.

Hæredi & eius fideiussori datur beneficium epistolæ respectu confideiussoris: secus respectu principalis: & in bonis principalis computantur vires fideiussoris. Bartolus.

PRæterea si fideiussor[i] extiterit [hæres] fideiussori, [siue vn⁹] siue plures: æque hic quoque pertinebit ad eãdem causam: in quorum persona æque locum habebũt ea quæ sunt à diuo Hadriano constituta.[k]

In facultatibus fideiusſoris ab eo dati cõputantur facultates confideiusſoris. licet ergo fideiusſor meus non sit soluendo: si tamen fideiusſor ab eo datus soluendo est, & ego conueniar in solidum: possum petere actionem diuidi inter me & illum: & sic ille reputabitur cõfideiusſor meus: sicut ille p quo fideiusi: aliàs non haberem hoc beneficiũ. h. d. Pau. de Cast.

PRæterea† si quæratur an soluendo sit principalis fideiussor: etiam vires sequentis fideiussoris ei adgregandæ sunt.[l] Sicut ipsis fideiussoribus, ita hæredibus[m] quoque eorũ succurrendum Pomponius scribit.

Inter fideiussorem principalem & subalternum sibi non diuiditur actio: sed inter principalem & subalternum alteri sic. Bar.

SI fideiussor fuerit principalis, & fideiussor fideiussoris: non poterit desiderare fideiussor vt inter se & eum fideiussorẽ pro quo fideiusit, diuidatur obligatio. ille enim[n] loco rei est: nec potest reus desiderare vt inter se & fideiussorem diuidatur obligatio. Proinde si ex duobus fideiussoribus alter fideiussorem dederit: aduersus eum quidẽ non diuiditur obligatio, pro quo interuenit: [sed] aduersus cõfideiussorem[o] magis est vt diuidatur.

Reus qui habet exceptionem: si actor differt agere, forte vt moriantur testes qui possunt exceptionem probare: conueus potest ipsum ad iudicium prouocare implorando iudicis officium: & petendo declarari sibi exceptionem competere, & illi imponi silentium super actione: & sic non solum petere examinari testes ad æternam rei memoriam. h. d. Pau. de Cast.

XXVIII. PAVLVS libro vicesimoquinto ad Edictum.

BIU Cujas

a *Si contendat. Etiam exceptionem.* nō solum iudicis officio: vel non solum poterit agi vt fiat diuisio: sed etiam &c.

b *Si non.* verba exceptionis.

Si sub impossibili.] *CASVS.* Stipulatus sum à te.c.si digito cœlum tetigero. ista est conditio impossibilis. vtrum possim à te petere fideiussorem? Respon. quòd nō: quia impossibili obligationi non potest accedere fideiussor. Fran.

c *Si sub impossibili cōditione.* in faciendo: secus si in non faciendo: vt.ſ. de verb. oblig.l. impossibilis.

d *Non potest.* quia nō valet principalis.

† *Adde qđ notaui in.l. cū hæres.§. nō est statuliber. & in apostil. ad text. in ver. impossibilē cōditionē.ſ. de statuli.*

† *Ideiubere.*] *CASVS.* Aliquis potest pro reo ignorāte fideiubere. Fran. Accur.

e *Promissor.* qui erat principalis, p quo iste nunc fideiubet.

f *Ignoret.* vt &.ſ. māda.l. ex mandato.§. fideiussori. &.ſ. de neg. gest.l.iij.§.fi. Accur.

Si fideiussor.] *CASVS.* Promisisti mihi cētum aureos soluere in festo Paschę. fideiussor tu⁹ soluit mihi per mēsem ante Pascha. quæritur vtrū possit te statim cōuenire facta solutione? Respon. quòd non, sed expectabit vsque ad festū in quo tu debebas soluere. Fran. Accursius.

g *Expectare diem.* ad cōueniendū reū actione mandati vel nego. gest. vt & supra manda.si mandauero tibi. in prin.

Ex persona.] *CASVS.* Titius p misit mihi.c. & dat fideiussorē. ego facio ei pactum de non petendo. vtrum fideiussor possit vti ista exceptione pacti sicut reus principalis? Respon. q̄ sic. Alia exempla sunt in glo. vltima. Fran. Accur.

Flo. accessionibus

Flo. potest

SI contendat fideiussor cæteros soluendo esse: etiam exceptionem [a] ei dandam, *si non* [b] *& illi soluendo sint.*

Dy. per istam.l. dicit quòd ex contractu facto sub conditione impossibili, nulla nascitur obligatio ciuilis vel naturalis: quia si nasceretur, posset fideiussor accedere.

XXIX. IDEM libro octauodecimo ad Edictum.

SI sub impossibili † conditione [c] stipulatus sim: fideiussor adhiberi non potest. [d]

Sed an pro inuito poterit quis fideiubere? dic quòd sic: tamen repetere non potest ab eo quod soluit. secus quando ignorante: quia repetit per actionem nego. gest. Pau. de Cast.

XXX. GAIVS libro quinto ad Edictum prouinciale.

FIdeiubere pro alio potest quisq;, etiam si promissor [e] ignoret. [f]

Nota hic quòd fideiussor non potest obtinere exceptionem dilatoriam in præiudiciū debitoris: sed exceptionē fori vel aliam personalem quæ ipsum tantum concernat, bene potest obtinere. Pau. de Cast.

XXXI. VLPIANVS libro vicesimotertio ad Edictum.

SI fideiussor vel quis alius p reo ante diem creditori soluerit: expectare debebit diem [g] quo eum soluere oportuit.

Ista lex debet intelligi de exceptionibus rei cohærentibus, quæ transeunt in fideiussores, secus in personalibus. hoc dicit. Pau. de Cast.

XXXII. IDEM libro septuagesimosexto ad Edictum.

EX persona rei, [h] & quidem inuito [i] reo, exceptio, & cętera rei commoda [k] fideiussori, cęteríque accessoribus [l] * competere possunt. *

h *Ex persona rei.* manentis in suo statu: vt.C.eo.l.j.

i *Inuito.* vt &.ſ.eo.ſi stipulatus.&.ſ. de excep.l.omnes.

k *Cōmoda.* quæ rei cohęrēt: vt.ſ. de excep.l.exceptiones.ij.§.rei.

l *Accessoribus.* vt mandatoribus. aliàs est in text. vel successoribus. & dat Ro. exemplum vt in resti. in integrum in quodam casu: vt.C. de fideiuss. mino.l.ij. & in compensatione, & in conditione taciti temporis.

Si eum hominem.] *CASVS.* Tu possidebas seruum Stichum. Ego dicebam ipsum esse meum. quare te feci vocari in ius vt eū mihi restituas. tu dedisti fideiussorē iudicio sisti, vel iudicatū solui. tu postea moriens instituis Stichum hæredē cum libertate. certe iudiciū debet transferri in istū seruum. q̄ si nolit suscipere iudiciū: fideiussores conuenientur. & hoc verū si seruus iste tuus fuerit. si vero seruus ille meus fuerit, & adierit hæreditatem non meo iussu: fideiussores tenebuntur si nō defendatur in iudicio. si vero ego iussi istum seruum adire hæreditatem, tunc stipulatio qua tenentur fideiussores, euanescit. Sequentia plana sunt. Fran.

m *Petieram.* vt seruum meum per rei vin.

n *Acceperam.* iudicio sisti: vel iudicatum solui: sicut harum legum tempore fiebat: vt insti. de satisda. in prin. in qua iudi. sol. est clausula de defendendo: vt.j. iud. sol. l. iudicatum solui. de cuius commissione tractatur in hac lege. Accursius.

Instātia causæ transit ad hæredē: quo nō defendente cōmittitur stipulatio cōtra fideiussores datos à defuncto iudicatū solui, nisi hæres seruus fuerit petitoris. Bart.

XXXIII. IDEM libro septuagesimoseptimo ad Edictum.

SI eum † hominem quē à Titio petieram, [m] pro quo satis de lite acceperam, [n] Titius [o] liberum hæredémque reliquerit: si quidem re verā ipsius fuerit, [p] dicendum est iudicium [q] in eum [r] transferri: & si non patiatur id fieri, committi stipulationem. [s] Si autē [homo] meus, [id est] petitoris fuerit, [t] neq; iussu meo hęreditatem adierit: [u] fideiussores tenebuntur [x] ob rē non defensam. si autē adierit me iubente: [y] stipulatio euanescit. [z] Planè si meus fuerit: [a] & idcirco differam aditionem, vt cum vicero, [b] tunc eum iubeam adire: & interim [c] ob rem non defensam agere velim: [d] non cōmittetur stipulatio: quia vir bonus non arbitraretur. [e]

In causam leuiorem potest quis intercedere, non in grauiorem. Bart.

XXXIIII. PAVLVS libro septuagesimosecundo ad Edictum.

HI qui accessionis loco p mittunt, in leuiorem causam accipi possunt: in deteriorē nō possunt. ideo si à reo mihi [f] stipulatus sim, à fideiussore mihi aut Titio: meliorem causam esse fideiussoris Iulianus putat: quia potest vel Titio soluere. Quòd si à reo mihi aut Titio stipulatus [sim,] à fideiussore mihi tantum interrogem: in dē dum vacat Titij hæreditas.

o *Titius.* idémque possessor.

p *Fuerit.* quod etiam ex post facto cognoscetur, vel serui confessione saltem.

q *Iudicium.* rei vindi. inceptum & consummandum.

r *In eum.* interim hæredem necessarium factum etsi nolit. R. & dic trāsferri iure hęreditario.

ſ *Committi stipulationem.* contra fideiussores: & etiam contra ipsum iure hereditario: quia & Titius promisit. nam licet in ea non videatur interesse, quia † possessoris erat seruus: mea interest tamen vt veritas inquiratur: vtrū.ſi. quis cau.l.ſi eū. in prin. Accursius.

t *Fuerit.* non tamen ipse fatetur hoc. Acc.

u *Adierit.* non vt ſeruus meus: ſed vt Titij trāſiit libertus eiúsque necessarius hæres hæreditatem adiuit. R. Neq; in cipiens iudicium transferri patitur. nec enī in dubio possum eum compellere vt adeat: vt.C. de iure delibe.l.pe.

x *Tenebuntur.* ſcilicet si non defendantur. nō ergo quia nō paretur, sed quia iudiciū recusatur, quod fideiussores promiserant, stipulatio committitur, secūdum R.

y *Iubente.* id est velut seruus meus: vt etiam ipse fatetur.

z *Euanescit.* quia ego per ſeruū succedo principali reo: & sic extinguitur principalis obligatio: igitur & accessoria: vt supra eod. hæres.§. quòd si stipulator. Accursius.

a *Fuerit.* & hoc etiā fatetur ille: vnde ipso iure vel inuitus efficitur Titij hæres. Acc.

b *Vt cum vicero.* contra fideiussores, quia non defenduntur.

c *Et interim.* id est

d *Velim.* contra fideiussores.

e *Arbitraretur.* ſcilicet eum esse defendendum qui meus sit. & hoc fatetur: vel eum qui mortuus est dum eius hæreditas vacat: vt arg.ſ. de procura.l. vel hæreditas. cum eò in fraudem faciam, vt postea adeat.

HI qui.] *CASVS.* Dictum est.ſ. in.l. Græce.§. illud commune. quòd fideiuss. non potest accipi in duriorem causam: & processit ibi per multa exempla per leges sequentes: hic iterum tangit de illa materia, quia fideiussor obligatur in durioré causam: veluti si à reo principali stipulor mihi dari soli: à fideiussore verò stipulor dari mihi aut Titio: melior fit conditio fideiussoris: quia potest vni nostrum soluendo liberari. si autem econtra: vtputa si stipulatus sum à reo principali mihi aut Titio dari, à fideiussore autem stipulatus sum dari tantum mihi, fideiussor non obligatur: quia in durioré causam acceptus est. Sed quid si à reo principali sum stipulatus Stichum, aut Pamphilum: à fideiussore autē Pamphilum tantum? Certe nō censetur fideiussor acceptus in duriorem causam: quia mortuo Pamphilo potest fideiussor liberari: quod non esset si promisisset Stichum aut Pamphilū: quia tunc vno mortuo deberet alium soluere. Fran. Accur.

f *Mihi.* ſcilicet tantum.

Pamphilum.

BIU Cujas

a *Pamphilum.* & sic duos.
b *Stichum.* & sic vnum.
c *Sublata.* id est ablata quam habet reus scilicet, non fideiussor.
d *Quod verum est.* scilicet vt in meliorem causam acceptus sit.
e *Liberari potest.* vt &.ſ. de verb.obli. ſi ex legati.&.ſ.eo.l.Græce.§.ſi quis Stichũ. hoc tamẽ quòd morti ſubiectus eſt Stichus, non videbatur attendendũ: vt ar.cõtra.ſ. de trãſac. l.cum hi.in fi. *ADDITIO.* Dic ſecũdũ Bar. quòd hic attenditur id ad quod res naturaliter tendit: ibi ſecus.

Cum fideiubeat.] *CASVS.* Tu habes ſeruũ Stichum: iſte Stichus vult contrahere cum aliquo: ego fideiubeo pro ſeruo iſto. certe ego tenebor in ſolidum. ſed ſi ego fideiubeo pro &, rogãte ſeruo: tenebor tãtummodo quatenus eſt in peculio ſerui: quod peculium eſtimatur tempore rei iudicatæ. Fran.

f *Tenetur.* ſcilicet fideiuſſor. & facit.ſ. de conſti.pec.l.j.in fi.&.l. jj.& de cõdic. inde.l.ſi is cum quo.&.l. naturaliter.& de act.emp.ſi ſeruus.§.pen. Sed cõtra ſ. ſi quis cau. quotiens. ſed in iudicio ſpeciale.

g *Tenebitur.* nõ actio. de peculio: ſed vt præſtet quantum eſt in peculio cũ res iudicatur. Nam hoc tẽpus inſpicitur in condemnatione peculij: vt.ſ. de pecu. queſtum. in prin.& ſupra de libe. le.l. ſi qs reum.§. idem Iul. in fi.

h *Quod.* ſcilicet peculium eſt inſpiciendũ tunc &c.

Cum is.] *CASVS.* Creditor Titius qui habet reum Seium obligatum & fideiuſſores, accepit ſolutionẽ plenã ab vno fideiuſſore. vtrum poſsit illi cedere actionem contra reũ? Et videtur q̃ non: quia facta ſolutiõe nullæ remanent actiones: ergo nullas cedere poteſt. ſed hoc non eſt verũ: quia creditor qui ſolutionẽ accepit, nõ cenſetur quodãmodo pecuniam quam recipit, in ſolutũ accipere, ſed videtur vẽdere fideiuſſori nomen debitoris: & ideo habet actiones quas cedere tenetur ipſi fideiuſſori. Fran. Accur.

i *Præſtat.* quod facere debet: vt &.C.eod.l. cum alter. &.j. rem pup. ſal. fo. l. fin. in princip. Sed contra.j. eo. l. vt fideiuſſor. Solu. vt ibi in glo. j. Accurſius.

k *Dici.* allegando.

l *In ſolutum.* ſ. creditor: vt ſic extinguerentur obligationes omnino, ſecundũ quoſdam. & intellige quando incõtinenti poſt ſolutionẽ cedit actionẽ: vel ſi ex interuallo, dic hoc actũ in ſoluẽdo vt poſtea poſsit fieri ceſsio: ne ſit cõtra.j. de ſol. Modeſtinus. vel etiã dixit ſoluens, ſoluo vt cedas: vt.C. de actio. & obliga. l. j.

m *Et ideo habet.* hæc eſt vera: ſed eius contraria non.ſ. q̃ ideo teneatur, q̃ habeat actionem: vt.j. de regu. iur. l. nemo ideo. Item no. quia actio inutilis cedenti, erit vtilis ei cui ceditur. Sed quomodo hoc? Reſpon. quia & aliàs actionẽ mandati vel neg. geſt.

teriorem cauſam acceptum fideiuſſorem Iulianus ait. Quid ergo ſi à reo Stichum aut Pamphilum, [a] à fideiuſſore Stichũ [b] interrogem? Vtrum in deteriorem cauſam acceptus eſt ſublata [c] electione, an in meliorem? quod & verum eſt: [d] quia mortuo eo liberari poteſt. [e]

Fideiubens pro naturali obligatione ſerui, tenetur in ſolidum: ſed pro actione de peculio tenetur dominus quatenus eſt in peculio. h. d. Pau. de Caſt. B

XXXV. IDEM libro ſecundo ad Plautium.

CVm fideiubeat aliquis pro ſeruo: in ſolidũ tenetur, [f] etiã ſi nihil in peculio ſit. Planè ſi pro domino fideiubeat, cum quo de peculio [actio] eſt: dũtaxat de peculio tenebit [g] quod [h] tunc erit cum res iudicatur.

Fideiuſſori ſoluenti debent actiones cedi: quia ſoluendo videtur eas emiſſe. Bar.

XXXVI. IDEM libro quartodecimo ad Plautium.

CVm is † qui & reum & fideiuſſores habens, ab vno ex fideiuſſoribus accepta pecunia pſtat [i] actiones: poterit quidem dici [k] nullas iã eſſe, cũ ſuũ perceperit, & perceptione omnes liberati ſunt: ſed non ita eſt. non enim in ſolutum [l] accepit, ſed quodãmodo nomen debitoris vendidit: & ideo habet [m] actiones, quia tenetur ad id ipſum, vt præſtet actiones.

Fideiubens per errorẽ pro eo qui liberatus eſt tempere, nõ tenetur. h. d. Pau. de Caſt.

XXXVII. IDEM libro ſeptimodecimo ad Plautium.

SI quis poſtquam tempore tranſacto liberatus eſt, fideiuſſorem dederit, fideiuſſor nõ tenetur: quoniam erroris [n] fideiuſsio nulla eſt.

Si in obligatione principali competit electio debitori: non poteſt in fideiuſſoria dari electio fideiuſſori. Pau. de Caſt.

XXXVIII. MARCELLVS libro viceſimo Digeſtorum.

SI Stichum aut Pamphilũ ſtipulatus eſſem, vtrum promiſſor voluiſſet: [o] non poſſum fideiuſſorẽ ita accipere, Stichũ aut Pamphilum, vtrum fideiuſſor vellet: quia futurum eſſet in eius poteſtate, aliũ velle quàm reus voluiſſet.

Si tempore exiſtentis conditionis non eſt res vel perſona quæ in obligationem deducatur: fideiuſſor non obligatur. Bart.

FA Titio [p] qui mihi ex teſtamẽto ſub conditione decẽ debuit, fideiuſſorem accepi, & ei [q] hæres extiti: [r] deinde conditio legati extitit. quæro, an fideiuſſor mihi teneatur. Reſpondit, ſi ei à quo tibi erat ſub conditione legatum, cum ab eo fideiuſſorem accepiſſes, hæres extiteris: non poteris habere fideiuſſorẽ obligatũ: quia nec reus [s] eſt pro quo debeat, ſed nec res vlla quæ poſſit deberi.

Fideiuſſori contra fideiuſſorem non datur actio, niſi ceſſa. Bart.

XXXIX. MODESTINVS libro ſecundo Regularum.

VT fideiuſſor aduerſus confideiuſſorem ſuũ agat, danda actio non eſt: [t] ideóque ſi ex duobus fideiuſſoribus eiuſdem quantitatis, cum alter electus à creditore, totum exoluerit, nec ei ceſſæ ſint actiones: alter [u] nec à creditore, nec à confideiuſſore [x] [rectè] conuenietur.

Ab vno ex duobus reis debẽdi poteſt dari fideiuſſor pro tota quantitate. Pau.

XL. IDEM libro tertio Regularum.

CVm duo rei cõſtituti ſunt: ſiue ab vtroque, ſiue ab alter habet ſoluens, efficacẽ ſcilicet contra reũ. ar.ſ. ad Velle. quãuis. §. interdum. verſi. plane. poſſet etiã forte repetere pecuniã, ſcilicet ſolues à creditore ſi nõ cedat: ar.j. rẽ ra. ha. l. fi. §. fi. & de hoc no. C. de iu. do. l. fi. circa prin. & facit ad. l. ſ. de pecu. l. quod debeẽ. &.ſ. qui. mo. pig. vel hyp. ſol. l. ſoluitur. §. ſi cõuenit. &. C. eo. l. ij. &.j. de fur. ſi vẽdidero, in prin. &.j. de ſol. Stichum. §. pe. &.ſ. de pec. le. l. dñs Sticho. &.ſ. mã. l. Papinianus. &. C. de hære. ven. l. ex nomi nis. &. l. emptor. &.ſ. de leg. j. ſi res. &.j. eo. ſi fideiuſſores. §. idem reſpon. &.ſ. de tute. & ra. diſt. cũ pupillus. Iteẽ an in ſolidum: dic vt.j. de ſol. Modeſtinus. Acc.

Si quis poſtquã.] *CASVS.* Stichus libertus debebat mihi pſtare operas vſq; ad certũ tempus, quas præſtitit. trãſacto illo tẽpore putans q̃ mihi adhuc deberet operas, dedit mihi fideiuſſorẽ pro illis opis. an fideiuſſor obligetur? Rñ. q̃ non: quia hic fuit error credẽtis ſe teneri, cũ nõ teneretur: & fideiuſsio facta p errorẽ nulla eſt. Frã.

n *Erroris.* ſ. facti. ſecus ergo ſi ex certa ſciẽtia: vt.ſ. ſi quis cau. l. ſed & ſi quis. §. fi. & adde q̃ no.ſ. mã. ſi fideiuſſor. j. §. quædã. Iteẽ contra.j. eo. l. vbicunque. Solu. ibi interuenit fideiuſſor antequã liberetur reus: hic autem poſtea. vel plene dic vt ibi. & facit. C. de iu. & fac. ignno. l. cum teſtamẽtũ. &. l. non idcirco.

o *Si Stichũ. voluiſſet.* & ita non prioris obligationis eſſet acceſsio: ſed alia quædã obligatio. & facit.ſ. eod. l. Græce. §. ſi qs Stichũ.

p *A Titio.* hærede.

q *Et ei.* ſ. Titio.

r *Extiti.* & ſic omnis obligatio extincta eſt: vt.ſ. e. hæres à debitore. §. q̃ ſi ſtipulator. & C. de pac. debitori.

s *Nec reus.* No. nõ eſſe acceſſoriũ ſine principali. *Acceſſorium ſine principali eſſe nõ poteſt.*

VT *fideiuſſor.*] *CASVS.* Titius debitor meus in. c. dedit mihi duos fideiuſſores. conueni vnũ fideiuſſorẽ: qui mihi totum debitum ſoluit. quæro, vtrum debeam cedere actionem iſti fideiuſſori contra ſuum cõfideiuſſorẽ? Reſpon. quòd non. Fran. Ac.

t *Non eſt.* à lege vel à iudice, ſed à creditore oppoſita exceptio. ſic vel ante ſolutionẽ vel poſt incontinenti: vel hoc acto etiã ex interuallo: vt.j. l. ij. §. idẽ reſpon. &.ſ. l. cum is. &. l. fideiuſſoribus. &. C. eo. cũ alter. ſecus in tutoribus qui agunt vtili ſine ceſsione: & magiſtratibus: vt.ſ. de tu. & ra. diſtra. l. j. §. ſi pupillis. verſi. nũc tractemus. &.ſ. de neg. geſt. ex facto. quare ſecus? Reſpon. illi ex neceſsitate: hi ex volũtate: ar. C. de neg. geſt. tutori. vel ideo quia fideiuſſor habet regreſſum contra aliũ: ſed tutor vel magiſtratus non. ad quod facit quod no.ſ. de procu. l. ſi minor.* in prin. Acc. **l. minor 25. annis ſi.*

u *Alter.* liberatus alterius ſolutione.

x *A confideiuſſore.* cui non eſt ceſſa actio.

Cum duo rei.] *CASVS.* Titius & Mæuius promiſerunt mihi. xxx. aureos. vnus eorũ dedit mihi fideiuſ. certe ego poſ-

BIU Cujas

sum ab eo totam summam exigere, sicut si ambo dedissent istum fideiussorem. Fran. Accursius.

a *Accipietur.* Nam ipse qui eum dat, in solidum conuenitur. & facit. ff. de duobus reis. l. duos. §. j.

SI fideiussores.] CASVS. Pamphilus adultus habens curatores accepit ab eis fideiussores rem pu. sal. fo. post impletam legitimam ętatem curatores & eorũ hæredes erant soluẽdo: sed iterũ post desierunt esse soluendo. quæritur, vtrũ fideiussores teneãtur? Respon. quòd sic. Item fideiussores possunt petere diuidi obligationem. Si ergo vnus fideiussorum conuentus & condemnatus fuerit in solidum: si post cõpellatur actione in factũ ex re iudicata cõueniri, poterit adhuc petere diuidi actionem, vt cæteri etiam pro parte sua soluant. Fran. Acc.

b *Si fideiussores.* aliàs incipit, fideiussores si in id &c.

c *A curatore.* qui promisit rem adulti saluã fore.

d *Desierit.* s. curator.

e *Non temere.* temere esset si daretur. sic. ff. de proba. si quis liberum. & de diuor. & repu. l. vxores. & j. de reg. iur. l. ea quæ raro.

f *Vtilem.* nedum directam. sibi enim imputet quòd agere supersedit cũ soluendo fuit: & hic maior factus erat: secus si tunc soluẽdo non esset: vt. C. de fideiuss. tut. l. ij. & facit C. de diui. tut. l. j. & C. de pba. ex persona. & ff. de eui. l. rem hæreditariã. Sed contra. j. eo. si fideiussor.* Solu. vt ibi. & facit. j. e. inter. §. cũ inter. *ADDITIO.* Dic quòd hic debet discuti hęres sicut defunctus: quia fuit habitus respectus ad rem: quod apparet, quia discussio debet fieri ipso volente soluere: vt. l. decem. in fine, supra de verborum obliga. sed in. l. fideiussor. in fine, fuit habitus respectus ad personã: quod apparet, quia eoipso quòd est in mora, stipulatio impletur, licet sit soluendo, secundum Bar. hic.

Bar. hic dicit esse. l. fideiussor. §. fi. ff. eo. E. Perr.

terutro fideiussor datus fuerit: in solidum rectè accipietur.[a]

Si fideiussor in defectum principalis accipitur: eo existente soluendo fideiussor non tenetur. Bartolus.

XLI. IDEM libro tertiodecimo Responsorum respondit:

SI fideiussores[b] in id accepti sunt, quod à curatore[c] seruari non posit: & post impletã legitimam ætatem, tam ab ipso curatore quàm ab hæredibus eius solidum seruari potuit: & cessante eo qui pupillus fuit, soluendo esse desierit:[d] non temere[e] vtilem[f] in fideiussores actionem competere.

Exceptio quæ non impugnat sententiã: potest opponi post sententiam. Bart.

IDem respondit, si in solidum condemnatus est vnus ex mandatoribus: cum iudicati conueniri cœperit, posse eũ desiderare,[g] vt aduersus eos qui idẽ mãdauerũt, actiones sibi mãdẽtur.

Si principalis promittit pecuniam: fideiussor ad altã quantitatẽ non tenetur. Bar.

XLII. IAVOLENVS libro decimo Epistolarum.

SI ita fideiussorem accepero: *Quòd*[h] *ego decem credidi, de ea pecunia mille modios tritici fide tua esse iubes?* non obligatur fideiussor: quia in aliam rẽ quàm quæ credita est, fideiussor obligari non potest:[i] quia nõ vt æstimatio rerum quæ mercis numero habentur, in pecunia numerata fieri potest:[k] ita pecunia quoque merce æstimanda est.[l]

Fideiussores diuersorum non recipiunt beneficium diuisionis. Bart.

XLIII. POMPONIVS libro septimo ex variis lectionibus.

SI à Titio stipulatus, fideiussorem te acceperim: deinde eandem pecuniã ab alio stipulatus, alium fideiussorem accipiam: cõfideiussores[m] nõ erũt: quia diuersarum stipulationum fideiussores sunt.

Contractus cui non statur, stipulationis impedit commissionem. Bart.

XLIIII. IAVOLENVS libro vndecimo Epistolarum.

STipulatus es † opus arbitratu tuo[n] ante certam diẽ fieri: quod si effectum non esset, quanti vt efficiatur, opus locasses, tanti fideiussores cepisti: & quia opus effectum non erat,[o] alij[p] locasti: & cũ posterior conductor satis nõ daret,[q] ipse[r] opus fecisti.[s] quæro, an fideiussor teneatur. Respondit: secundum ea verba stipulationis quæ à te proposita sunt, fideiussores non tenentur. Non enim[t] id fecisti quod in stipulatione conuenerat: id est, opus alij nõ locasti:[u] tametsi[x] postea locasti.[y] ea enim locatio, quam secutus es, perinde est ac si interposita nõ esset,[z] et si[a] statim tu opus facere cœpisses.[b]

Pro venditore fideiussor postquam est condemnatus, agere potest. Bart.

XLV. SCAEVOLA libro sexto Digestorum.

FIdeiussor p vẽditore fundorum duorũ, altero euicto, ab eo totam summam exigere, sicut si ambo dedissent istum fideiussorem. Fran. Accursius.

SI à Titio.] CASVS. Stipulatus sum à te decem, & fideiussorem accepi. postea eandem summam stipulatus fui à Mæuio, & alium fideiussorem accepi. dicitur hic quòd isti nõ sunt cõfideiussores: qa sunt diuersarum stipulationum accepti. Frã. Accursius.

m *Confideiussores.* ergo non adiuuantur beneficio epistolæ. & facit infra eo. l. inter. j. §. duo. Sed quid si ab eodem diuersis temporibus? Respon. vt. j. eo. l. † Si Titius. ij. respon.

Stipulatus es.] CASVS. Titi[o] erat bonus architectus: à quo stipulatus sum hoc modo: Titi promittis mihi tale opus facere? ille respõdit, promitto. ité promittis mihi quòd si non feceris, solues expensas si alij faciẽdum locauero? promitto. & cum hoc fideiussorem dedit Mæuium. contingit quòd Titius opus istud nõ facit. quapropter ego illud alij locaui faciendum. ille similiter non facit: quãobrem egomet opus istud facio. Nunc quæritur, vtrum Mæuius fideiussor teneatur? Respon. quòd nõ: quia ego non sum prosecutus verba stipulationis: cum ille secundus cõductor opus nõ fecerit: immo ego illud perfeci: ideo illa secunda locatio habetur ac si non esset interposita. Franciscus.

n *Arbitratu tuo.* quod ad boni viri arbitrium reducitur: vt. ff. locati. l. si in lege.

o *Non erat.* elapso die: quod est necesse. Item necesse est quòd eadem lege locet: vt. ff. loca. l. item quæritur. §. si in lege.

p *Alii.* verbotenus tantum. Accursius.

q *Non daret.* de opere faciendo tuo arbitrio: vt fecerat primus.

r *Ipse.* id est tu ipse. Accursius.

s *Feci sti.* & sic ab vtraque locatione recessisti.

t *Non enim.* facit. C. eo. si creditor.

u *Non locasti.* cum effectu. Accursius.

x *Tametsi.* id est quamuis. Accursius.

y *Postea locasti.* scilicet verbotenus sine effectu.

z *Non esset.* argu. ff. de in diem addic. l. quod autem. ibi, quasi nõ videatur &c. & de in rem verso. l. si pro patre. §. versum.

a *Et si.* repete, & perinde ac si &c. quasi dicat, si nulla etiã verbotenus facta interceSsisset. Accursius.

b *Cœpisses.* quod hic fecisse videris. & facit supra de statulibe. l. Stichum. §. fin.

FIdeiussor.] CASVS. Ego vendidi tibi duos fundos: & dedi tibi fideiussorem pro euictione. cõtingit q vnus fundus euincitur: ideo emptor fecit conueniri fideiussorem: & condemnari in certam summam pecuniæ. ego morior relicto hærede. Nunc quęritur, vtrum iste fideiussor possit conuenire hæredem meum antequam executio fiat contra eum? Respon. quòd rectè agere potest,

BIU Cujas

potest, & iudicis officio continebitur quòd ipse fideiussor liberetur à sua fideiusione per hæredem meũ, scilicet solutione, vel alio modo. Fran. Accursius.

a *Quantitatem.* præstandam intra certam diem: quod facere potest: vt. ff. de re iudi. l. ij. vel si hoc non dicat, quatuor menses dantur: vt. C. de vsur. rei iudic. l. ij.

b *Agere posit.* scilicet fideiussor. Accur.

c *Posse.* vt &. ff. man. l. Lucius. &. C. man. si pro ea.

d *Ex iusta causa.* i. propter hãc iustã causam.

e *Liberetur.* solutione, vel alio modo.

CVm lex.] *CASVS.* Vẽdidisti mihi rẽ sacram, quæ nõ potest vendi. l. prohibẽte. ego dedi tibi fideiuss. p̃ pretio soluendo. quæritur an iste fideiuss. teneatur? Respon. quòd nõ: quia si fideiuss. cogeretur soluere, ipse ageret contra emptorẽ actione mandati: & sic reus siue emptor compelleretur soluere ex ea emptione quæ non valet. Fran. Accursius.

f *Cum lex venditionibus.* vt venditionibus dolo vel metu extortis: vel quia res est sacra vel religiosa vẽdita: vt nota. in tit. de cõtrahẽ. empt. §. fina. secus si lex noluit assistere venditoris priuilegiis: vel ratione simili: vt. C. de fideiusso. mi. l. j. &. ij. & C. de prædi. mi. l. & si is. vel dic vt ibi.

g *Actionem.* cõtra fideiussorẽ intẽtandam.

h *Peruenitur.* quod est se non debet hoc casu. aliàs autem non ideo excusatur fideiussor, scilicet quando contractus tenet: quia scilicet possit redire ad reũ. & caue tibi: quia in re sacra vendita hæc non est bona ratio, nisi dicas rẽ venditorẽ ignorasse: aliàs cũ ipse teneatur, nõ excusatur fideiussor propter reũ, sed propter se. Item quid in fundo dotali? Respon. forte idem quod & in minore, secundum H. Accur.

cto conuentus ab emptore, cõdemnatus est in certam quantitatem. [a] quæsitũ est, an cum hærede venditoris ante diem quo iudicatum facere cõpelleretur, agere posit. [b] Respondit, agere quidẽ posse: [c] sed ex iusta causa [d] ad officium iudicis pertinere, quo fideiussor aut defendatur, aut liberetur. [e]

Fideiubens pro contractu per. l. reprobato, effectualiter non tenetur. Paul. de Cast.

XLVI. IAVOLENVS libro decimo ex posterioribus Labeonis.

CVm lex vẽditionibus [f] occurrere voluerit: fideiussor quoq; liberatur, eo magis, quòd per eiusmodi actionem [g] ad reũ peruenitur. [h]

Pro deportato ex maiori obligatione nõ potest accipi fideiussor. Bar.

XLVII. PAPINIANVS libro nono Quæstionum.

SI debitori deportatio irrogata est, non posse pro eo fideiussorem accipi [i] scribit Iulianus: quasi tota [k] obligatio cõtra eum extincta sit.

Si filius numerat post emancipationem, adquiritur sibi actio: licet tẽpore patriæ potestatis fuerit stipulatus. Bart.

¶ Si filiuſ [familias] in causa peculiari ita fideiussorem acceperit: *quãtam pecuniam credidero, fide tua esse iubes?* & emancipatus credat: [l] patri* quidem nomine suo [m] reus obligatus non tenebitur: filio verò humanitatis intuitu obnoxius esse debet. [n]

Fideiussor qui nõ potest effectualiter cõueniri, facit locum beneficio diuisionis: nisi cum fideiussor fuerit sciens vel errans, iniuste vel ex interuallo interceßit: nisi his casibus fuerit in dolo creditor. Bart.

XLVIII. IDEM libro decimo Quæstionum.

SI Titius & Seia pro Mæuio fideiusserint, subducta muliere [o] dabimus in solidum aduersus Titium actionem: cùm scire potuerit, [p] aut ignorare nõ debuerit, mulierem frustra intercedere. Huic similis & illa quæstio videri potest, ob ætatem si restituatur in integrum vnus fideiussor, an alter onus obligationis integrum excipere [q] debeat. Sed ita demum [onus] alteri totum irrogandum est, si postea [r] minor interceßit, propter incertum ætatis [s] ac restitutionis. Quòd si dolo creditoris inductus sit minor vt fideiubeat: [t] non magis creditori succurrẽdum erit aduersus cõfideiussorem, [u] quàm si facta [x] nouatione circunuento minore desideraret in veterem debitorem vtilem actionem sibi dari.

Exceptio quæ competit principali: competit fideiussori. Bart.

XLIX. IDEM libro vicesimo-septimo Quæstionum.

SI Titius.] *CASVS.* Titius & Seia simul fideiusserũt pro quodam Mæuio. mulier autẽ non potest fideiubere propter senatusconsul. Velleianũ. dabitur ergo actio in Titiũ in solidũ subducta muliere: quia nulli licet ius ignorare. [*HVIC SIMILIS.*] Iste. §. in principio sui clarus est, licet in fine sit obscur⁹: sed finis eius declaratur per gl. super verbo, postea, & super verbo, ętatis. Cętera sunt clara. Frã. Ac.

o *Muliere.* per Velleia: & in solidũ, quando in solidũ pro alio tenebatur: aliàs si pro parte tenetur pro alio, & pro parte pro se: pro parte extranei tãtũ subducitur: vt. ff. ad Velleia. idẽ est. &. l. vir vxori. in fi. Sed videtur quòd etiã quãdo p̃ extraneo interceßit, p̃ virili subducatur: & alter viriliter teneatur tãtũ: vt. C. ad Velleia. l. si paternã. quæ est cõtra. Solu. ibi masculus & fœmina animo nouandi interceßerunt pro alio: & non fuit adiectũ vt in solidum tenerẽtur singuli: ideoque pro virilibus portionibus tantũ sunt obligati: vt. ff. de duob⁹ reis. l. reos. §. fin. sed hic Titius & Seia fideiusserunt non animo nouãdi: vnde quilibet tenetur in solidũ: vt inst. de fideiuss. §. si plures. exempta ergo fœmina à solido, alter remanet obligatus in solidum.

p *Potuerit.* scilicet fideiussor. sic. ff. de bono. pos. l. iij. §. bonorum. & ff. de dona. cau. mor. l. si is cui. & dixi. ff. de iurisdi. om. iudi. l. si idem. in glo. pen. & facit. ff. ad Velleia. l. quãuis. Acc.

q *Excipere.* i. subire.

r *Postea.* ex interuallo: alioquin postea quàm pro eo interceßerat quidam maior: puta Titius.

s *Ætatis.* neſciebat enim creditor esset ille minor, vel maior: & sic vtrum posset restitui vel non: & ideo voluit vt Titius primo intercederet, vt sic teneretur in solidum: licet postea appareat istum minorem esse, & restituendum. sed si simul intercederent: restituto minore non teneretur Titius nisi pro parte, secundum Hug. nisi forte sciuit Titius vel facile scire potuit eũ fideiussorem minorem. argu. ff. proxi. respon. Item quid si prius minorem accepit: postea ex interuallo maiorem hoc eodem respectu? Respondeo, idem multo magis. & facit. C. de dona. l. sancimus. §. ne autem. Accursius.

t *Fideiubeat.* etiam ex interuallo: non solum simul.

u *Confideiussorem.* prætendentẽ beneficiũ diuisionis ex epistola.

x *Facta.* vt decem quæ mihi Titius debebat, animo nouandi stipulor à minore dolo à me inducto ad promittendum: quo casu restituto minore non restituitur mihi actio in veterem debitorem: vt hic subiicit. & infra de solu. l. qui res. §. huic applicatur. Sed contra. C. de reputa. quæ fi. in iudi. l. vnica. §. sed & si. sed ibi non fuit creditor in dolo: & ideo non restituitur actio in veterem debitorem. & eodem modo solu. supra ad Velleia. l. quidam. nam & ibi licet sciuit, non tamen fuit in dolo creditor. hic ergo doloso non succurritur: quia frustra &c. vt supra de mino. l. auxilium. in fin. &. l. si ex causa. §. nunc videndum. & supra ad Velleia. l. si decipiendi. &. ff. ne quid in loco publi. l. ij. §. idem ait si in publico.

SI testamento.] *CASVS.* Habebã Titium reum obligatũ mihi in decem aureis, & eius fideiuss. feci testamentum in quo liberaui Titium ab isto debito. hæres meus homo callidus vult

conuenire fideiussorem Titij,quasi ille non sit liberatus in testamento:an posit?Respon.quòd non:immo si conueniatur,poterit opponere doli mali excep. contra hæredem meum. [EX DVOBVS.] Ego eram fideius. pro.c. erga Mæuium creditorem. mortuus sum relictis duobus hæredibus. vnus hæredum soluit totum debitum, credens se totum debere, cum tamen non teneretur nisi in parte hæreditaria. hic quæritur, vtrum alter hæres sit liberatus? Videtur primo quòd non. & ratio huius est: quia si alter esset liberatus: iste qui soluit,non posset repetere partem debiti: quod tamen facit: quia condicit id quod soluit vltra partẽ suam. Item probatur alia ratione: quia si creditor iste qui totum debitũ ab vno hærede accepit, per errorem credens se teneri ad partis restitutionem, restituerit: non poterit condicere:quia erat naturaliter obligatus restituere quod indebitum acceperat. Item si duo sunt fideiussores in viginti, & vnus moritur relictis duobus hęredibus: si vnus hæredum totum soluit, habebit condictionem in decem.ergo &c.tamen in fine ibi, sed verior. concludit quòd nullo istorum trium casuum repetitur solutum:quia debitum fuit, licet fideiussores à principio posint iuuari auxilio epistolæ diui Hadriani de obligatione diuidenda. si tamen vnus totum soluerit, nó repetet partem indebitũ.[QVAESITVM autem &c. EST.] Iste.§. satis prolixus est in textu: & nihil intendit dicere quàm hoc:Sicut habetur ratio taciti temporis in principali reo quando promittit soluere certo loco: ita habetur ratio in ipso fideiussore rei principalis.Franciscus Accursius.

† *Bar. hic dicit hunc tex.non reperiri alibi ita bene sicut hic: & dicit hic esse casum ad hoc, quòd illa naturalis obligatio qua quis tenetur ad antidora, impedit repetitionẽ in debiti soluti.Bolog.* *Flo.habebit* *Flo.habebit quidem decem quæ ipso iure nõ debuit,cõdictionem. an*

SI testamento liberatum debitorem hæres omittat,fideiussorem [a] autem eius cõueniat: proderit exceptio doli fideiussori propter improbitatem hæredis, quæ ꝓdesse [b] reo debuerat si conueniretur.

Vbi solutum potest repeti, vel redditũ teneri:talis solutio nõ parit liberationẽ. Bar.

¶Ex duobus fideiussoris [c] hæredibus si per errorem [d] alter solidum exoluat: quidam putant [e] habere eum condictionem, [f] & ideo [g] manere obligatum cohæredem. [h] Condictione [i] quoque cessante durare obligationem cohęredis probant, propterea quòd creditor † qui dum se putat obligatum, [k] partem ei qui totum dedit, exoluerit, [l] nullam habeat* condictionem.

Lex duodecim tabularum diuidit obligationem inter hæredes ipso iure: ideo quatenus alter ipsorum soluit vltra portionem hæreditariam quocumque errore, repetit:sed epistola diui Hadriani non diuidit ipso iure:ideo solutum antequam fiat diuisio per iudicem quocũque errore,non repetitur.

¶Quòd si duo fideiussores accepti fuerint, verbi gratia in viginti, & alter ex duobus hæredibus alterius fideiussoris totum [m] creditori exoluerit: habebit* quidem cõdictionem in decem,quæ ipso iure [n] non debuit:an autem & alia quinque repetere posit, [o] si fideiussor alter soluendo est, videndum est. Ab initio enim [p] hæres fideiussoris, siue hæredes, vt ipse fideiussor,audiendi sunt: vt scilicet pro parte singuli qui fideiussores sunt, cõueniantur. [q] Sed verior * & vtilior est in vtroque casu [r] illa sententia, solutionem non indebitæ quãtitatis nõ debere reuocari. quod etiam epistola diui Pij* significatur in persona fideiussoris qui totum exsoluerat. [s]

Fideiussor non potest prius conueniri quàm reus, vel quàm posset ipse si esset reus. Pau.de Cast.

¶Quæsitum est † an fideiussor qui Capuæ pecuniam se daturum Romæ [t] promisit: si reus promittendi Capuæ esset, [u] statim [x] conueniri [y] posit. Dixi, [z] non magis fideiussorem confestim teneri, quàm si ipse [a] Capuæ [b] spopondisset, [c] cum reus adhuc Capuam peruenire non potuisset: [d] nec ad rem [e] pertinere, quòd hoc latere [f] nemo dubitet nondum fideiussorem teneri, [g] quia nec ipse reus promittendi teneretur. nam econtrario [h] quoque si quis responderit, quoniam debitor Capuæ sit, fideiussorem confestim teneri, non habita ratione taciti proprij temporis: [hoc] euenturum,vt eo casu fideiussor cõueniatur, quo debitor ipse si Romæ fuisset, [i] non conueniretur. Itaque nobis placet, fideiussoriam obligationem conditionem taciti tẽporis ex vtriusque persona recipere, tam rei promittendi, quàm ipsius fideiussoris:quoniam aliud respondentibus, [k] contra iuris formam in duriorem conditionem acceptus intelligetur.

a *Fideiussorem.* vt.ſ.de exceptio.l. omnes. &.C. de exceptio.l. defensiones.

b *Quæ prodesse.* scilicet excep. & facit.ſ. de libe. leg.l.ij. &.l.ſi quis reum.§.quid tamen.versi.pacto.ibi,alioquin.&.l. quod mihi.& vt in pos.lega.l.j.§.ſi debitori.&.ſ.de do.excep.l.dolo.

c *Fideiussoris.* qui sólus fideiusserat.

d *Per errorem.* cum pro hæreditaria parte teneatur ex.l.duodecim tabularum:vt.C.ſi cer.peta.l.j.

e *Quidam putant.* & bene:vt.j.de solu.l.ex parte.

f *Condictionem.* indebiti & sine causa pro dimidia.

g *Et ideo.* id est quia habet condictionem, remanet cohæres obligatus.Azo.sed mala ratio. nam & si cessat condictio, manet obligatus cohæres:vt subiicit.

h *Cohæredem.* creditori.

i *Condictione.* vt quia sciens soluit: vt.C. de condict. inde.l. indebitum.

k *Obligatum.* saltem naturaliter,ex eo quòd indebitũ accepit.

l *Exoluerit.* id est reddiderit.Accursius.

m *Totum.* scilicet viginti.

n *Ipso iure.* ex lege duodecim tabularũ.ſ. pro parte cohæredis.

o *Possit.* propter auxilium epistolæ.

p *Ab initio enim.* id est antequam soluat.

q *Conueniantur.* vt &.ſ.eod.ſi plures.§.sicut. vnde videbatur & in.v.dari repetitionem.Accursius.

r *In vtroque casu.* hoc non refertur ad casum vbi ex.l. duodecim tabularum fuit indebitũ: *Flo. sed ad illos quãdo ipse reus fideiussor soluisset omisso auxilio epistolæ siue hæredes eius. nec enim videntur indebita soluta quæ Hadriani epistola retineri poterant:vt.j.eod.l. inter eos fideiussores. quoniam ea post solutionem minime dat repetitionem. † *Bar. Cast. Bol. hic. yma. ista rea. hoc. qui. deius. potest quia. pals. dic. ſe. quia. ſo. ibi. qui tacit. bi. Bal. ista. ſo. reus. ſe. ſe. bi. qui. ſo. in. ſe. de. bi. qui. tacit. reus. ſolui. cum. mutu. ſolui. iuſſor. mutu.*

s *Exsoluerat.* vt nil repetat: licet ante solutionẽ iuuari per epistolam posset.Sed cõtra.ſ. de cõdic.indebi.ſi pœnæ.§.j. sed nomine rei soluit: quod potuit: vt j.eo.inter.§.j.

t *Romæ.* ſ.existens.

u *Capuæ esset.* eo loco quo soluere debet:vnde statim cõueniri potest.R.

x *Statim.* subaudi,an.

y *Conueniri.* sicut ipse reus illico conueniri potest.

z *Dixi.* licet reus teneatur protinus.Ro.

a *Si ipse.* scilicet fideiussor.

b *Capuæ.* ſ.existens.

c *Spopondisset.* scilicet dare.& supple eo casu cum &c.

d *Non potuisset.* cũ alibi esset reus. quo casu reum nó teneri statim liqueret.R.vt.ſ.de verbo.oblig. interdum.in prin.&.l.ſi ita stipu.§. Chrysogonus.in fi.§.

e *Nec ad rẽ.* id est dicere,non ob. q in hoc secũdo casu est promptior ratio pro fideiussore q non teneatur, quàm in primo,scilicet quia reus non tenetur in secundo casu: sed in primo sic:quia nihilo minus est idem ius in primo,quod in secundo: primo,propter tacitum tempus suum:secundo,propter tacitum tempus rei.

f *Latere.* id est hac parte: siue hoc secundo casu. & est prima longa huius verbi,latere.

g *Teneri.* hac scilicet ratione,quia &c.quæ cessat in primo casu:sed tamen idem ius est:vt dixi.Accursius.

h *Econtrario.* reuera dicendum est fideiussorem vtroque casu non teneri.nam si quis contradixerit, sequitur inconueniens, & generali rationi contrarium.

i *Romæ fuisset.* ergo nec fideiussor qui Romę est:ne sit deterioris conditionis quàm ipse reus. Io. & facit in authen. de fideius. §.j. versi. sed & hoc. ibi, cum vtique Papinianus &c. vt.ſ. de eo quod cer.lo.l.centum.

k *Respondentibus.* hoc scilicet,quoniam &c.

Si debitori.] CASVS talis est. Vendidi Titio fundum pro centũ,ipse mihi dedit fideiussoré. postea Titius moriẽs instituit me hæredem,& suum fideiussoré. & sic ista cẽtum debent diuidi pro partibus hereditariis.dicitur hic quòd obligatio fideiussoria perimitur pro.l.& sic fideiussor iste nó tenetur nisi in aliis quinquaginta. & sic possum agere contra istum fideiussorem qui est meus

BIU Cujas

meus cohæres, ad alia quinquaginta: nõ quidẽ tanquã cõtra fideiussoré, quasi actione fideiussoria, sed tanquã contra cohæredem qui tenetur soluere debita pro parte hæreditaria. & sic maior obligatio extinguit minorẽ. hoc dicit ista satis difficilis lex. Frã.

a *Accepto cohærede.* id est eo qui postea fuit cohæres. Nã prius fideiussorem eum acceperam.

b *Potestate.* vt &. ſ. de lib. leg. ſi id quod. ī ſecundo reſpon. videtur enim hæreditas ei ſoluiſſe: vt &. j. de ſolu. l. Stichum. §. aditio. &. ſ. de euict. l. ſi ei. ſed tamẽ nõ per omnia obtinet ſucceſsio vim ſolutionis veræ vel fictæ, id eſt acceptilationis vel etiã pacti. Nam ſolutione ab vno debitore facta, omnes liberãtur: vt inſtit. quib. mo. toll. obliga. in prin. idẽ in acceptilatione vni facta: vt ſ. de lib. leg. ſi quis decedens. §. nunc de effectu. idẽ in petitione: vt ſ. de duo. re. l. ij. idẽ in pacto facto vni: vt. ſ. de pact. l. idem in duobus. & arg. ſupra de arb. l. ſi duo. licet in hoc ſit argu. cõtra ſupra de duo. re. l. eandem. §. ſed & ſi quis. ſed per ſucceſſionẽ non niſi pro parte: vt. j. eod. Vranius. & quandoque in nihilo: vt. ſ. ſolu. matri. l. ſi ſocer. j. reſpon.

c *Tollit minorem.* id eſt principalis acceſſoriã: cum fideiuſſor ſucceſſit reo pro ea parte. & facit. C. de pac. l. debitori. &. ſ. de duo. re. l. ſi reus. Accurſius.

Pro qua quãtitate creditor debitori ſuccedit: pro ea ſponte ſoluta obligatio extinguitur. Bartolus.

L. IDEM libro trigeſimo-ſeptimo Quæſtionum.

SI debitori* creditor ℔ parte hæres* extiterit accepto cohærede [a] fideiuſſore: quod ad ipſius quidem portionem attinet, obligatio ratione confuſionis intercidit: aut (quod eſt verius) ſolutionis poteſtate: [b] ſed pro parte cohæredis obligatio ſalua eſt, non fideiuſſoria, ſed hęreditaria: quoniam maior tollit minorem. [c]

Inter fideiuſſores qui tenẽtur in ſolidum, eſt locus epiſtolæ: ſecus ſi interceſſerunt in virilem. Bartolus.

LI. IDEM libro tertio Reſponſorum.

INter eos fideiuſſores actio diuidenda [d] eſt, qui ſolidum & partes [e] viriles fide ſua eſſe iuſſerunt. Diuerſum erit verbis ita cõceptis: *ſolidum, aut [f] partem virilem ẽ fide tua eſſe iubes?* tũc enim ab initio non niſi viriles partes ſingulos debere conueniet.

Quod eſt ſolutum, non venit in diuiſionis rationem ex epiſtola de rigore: ſecus de æquitate. Bartolus.

℣ Fideiuſſor [h] qui partem pecuniæ ſuo nomine vel rei promittendi ſoluit: quo minus reſidui diuiſione facta, portionis [i] iudicium accipiat, recuſare non debet. [k] Eam enim quantitatem inter eos qui ſoluendo ſunt, [l] diuidi conuenit, quam litis [cõteſtationis] tempore ſinguli debent. [m] Sed humanius eſt, ſi & alter ſoluendo ſit; litis conteſtationis tempore per exceptionẽ [n] ei qui ſoluit, [o] ſuccurri.

Inter fideiuſſores diuerſorum non eſt locus beneficio diuiſionis. Bart.

℣ Duo rei promittendi ſeparatim fideiuſſores dederunt. [p] Inuitus creditor inter omnes fideiuſſores actiones diuidere nõ cogitur: ſed inter eos dumtaxat qui pro ſingulis interuenerunt. [q] Planè ſi velit actionem ſuam inter omnes diuidere, non erit prohibendus: non magis quàm ſi duos reos [promittendi] pro partibus conueniret. [r]

Non cogitur quis prius pignus diſtrahere, quàm ad fideiuſſorem venire. Bart.

℣ Creditor pignus diſtrahere non cogitur, [s] ſi fideiuſſorẽ ſimpliciter [t] acceptum omiſſo pignore velit conuenire.

Facta diuiſione periculum pertinet ad creditorem. Bartolus.

℣ Cum inter fideiuſſores actione diuiſa quidam poſt litẽ conteſtatam ſoluendo eſſe deſierunt: ea res ad onus eius qui ſoluendo eſt, nõ pertinet: [u] nec auxilio defendetur ætatis actor. non enim deceptus [x] videtur, iure communi vſus.

Fiſcus, vt hæres fideiuſſoris, poteſt beneficium diuiſionis implorare. Bar.

℣ Bonis damnati fideiuſſoris fiſco vindicatis, inter fideiuſſores actio poſtea ſi diuidi cœperit: vt hæredis, [y] ita fiſci [z] rationem haberi oportet.

INter eos.] CASVS. Iſta. l. docet quãdam cõceptionem ſtipulationis fideiuſſoriæ: & dicit quòd quando fideiuſſores hoc modo promittũt: ego promitto tibi quicquid Titio mutuo dederis, ſolidum, & eius partes: ſi ſic promittunt ambo fideiuſſores, certe tunc opus eſt beneficio epiſtolæ diui Hadriani, vt obligatio diuidatur inter fideiuſſores. Si vero fideiuſſores ℔ promittunt hoc modo: promitto ſolidum, aut partes viriles: tunc nõ eſt opus beneficio diuidendę obligationis: quia ab initio diuidi- D tur obligatio, cum iſta promiſsio ſit diſiunctiua. [FIDEIVSSOR.] Duo erãt fideiuſſores in centũ. vnus fideiuſſorum ſoluit ſuam partem. quæritur vtrum poſsit conueniri pro parte reſiduę pecuniæ? Reſpon. ℭ ſic: ratio eſt: quia illa pecunia diuiditur quæ reperitur eſſe debita tempore litis conteſtatę. tamen ſi alter fideiuſſor ſit ſoluendo tempore litis conteſtatæ, ſuccurritur huic qui ſoluit, per exceptionem, ſi partem ſuam totam ſcilicet quinquaginta ſoluit. [DVO REI.] Titius & Seius promiſerunt mihi centũ aureos: & ſic ſunt duo rei promittẽdi. dedit mihi quilibet fideiuſſores ſeparatim. fideiuſſores vtriuſque rei volunt me cogere ℭ diuidam obligationẽ inter omnes: an hoc eogar facere? Reſpon. quòd nõ, ſed bene cogor diuidere inter eos, ſcilicet cuiuſque partis fideiuſſores. [CREDITOR.] Dedi decẽ mutuo Titio: ipſe dedit mihi pignus, & cũ hoc fideiuſſoré. ego poſſum omittere venditionẽ pignoris: & cõuenire fideiuſſorem: quia in hoc habeo electionẽ. [CVM INTER.] Vendidi Titio equũ meum pro centũ aureis, pro quibus dedit mihi fideiuſſores duos. diuiſa eſt inter eos obligatio. ego facio conueniri fideiuſſores. vnus eorum tẽpore litis conteſtatæ non eſt ſoluẽdo: volo alium pro totis centum conuenire: an poſsim? Reſpon. quòd non. poſtquam enim ſemel diuiſa eſt obligatio: nõ poſſunt fideiuſſores in ſolidũ conueniri. Sed ponamus ℭ ego ſum minor: an poſsim reſtitui contra hanc diuiſionẽ? Reſpon. ℭ non: quia ſum vſus iure cõmuni: ergo nõ poſſum me dicere deceptũ eſſe. [BONIS.] Titi[9] dedit. c. mutuo Męuio: pro quibus dedit Mæui[9] duos fideiuſſores. vnus fideiuſſorum propter aliquod crimẽ damnatus eſt, & bona ſua ſunt vindicata fiſco: poſtea diuiditur obligatio. dicitur hic ℭ fiſcus tanquã hæres cõuenietur in quinquaginta. Franc. Accur.

a *Mĩſi.*] CASVS. Dedi mutuo decẽ Mæuio, pro quibus ipſe dedit mihi fideiuſſorem & pignus. iſtud pignus periit apud me ruina, naufragio vel alio fortuito caſu. quæritur, cuius ſit periculum? Reſpon. quòd rei & fideiuſſoris. Cætera clara ſunt: vt in glo. per. l. omiſsis. C. e. [INTER FIDEIVSSORES.]

b *Teſtate.* vt &. ſ. de lib. leg. ſi id quod. ī ſecundo reſpon. videtur enim hæreditas ei ſoluiſſe: vt &. j. de ſolu. l. Stichum. §. aditio. &. ſ. de euict. l. ſi ei. ſed tamẽ nõ per omnia obtinet ſucceſsio vim ſolutionis veræ vel fictæ, id eſt acceptilationis vel etiã pacti. Nam ſolutione ab vno debitore facta, omnes liberãtur: vt inſtit. quib. mo. toll. obliga. in prin. idẽ in acceptilatione vni facta: vt ſ. de lib. leg. ſi quis decedens. §. nunc de effectu. idẽ in petitione: vt ſ. de duo. re. l. ij. idẽ in pacto facto vni: vt. ſ. de pact. l. idem in duobus. & arg. ſupra de arb. l. ſi duo. licet in hoc ſit argu. cõtra ſupra de duo. re. l. eandem. §. ſed & ſi quis. ſed per ſucceſſionẽ non niſi pro parte: vt. j. eod. Vranius. & quandoque in nihilo: vt. ſ. ſolu. matri. l. ſi ſocer. j. reſpon.

c *Tollit minorem.* id eſt principalis acceſſoriã: cum fideiuſſor ſucceſſit reo pro ea parte. & facit. C. de pac. l. debitori. &. ſ. de duo. re. l. ſi reus. Accurſius.

d *Diuidenda eſt.* ex epiſtola.

e *Et partes.* & ſic vtrũque. & ſa. j. ré pup. ſal. fo. l. ſi.

f *Aut.* & ſic diſiunctiue:

g *Virilẽ.* & ſic nõ eſt opus epiſtolæ beneficio: cum in ſummis qđ minimum eſt videatur ℔miſſum: vt. ſ. de verbo. oblig. l. inter ſtipulãtẽ. §. ſi ſtipulãte. &. l. ſi ita ſtipulat[9] fuero. x. aut. xv. &. j. de reg. iur. l. in obſcuris.

h *Fideiuſſor.* ſ. vnus ex pluribus. Accur.

i *Portionis.* quæ eũ tangit ex reſiduo. Acc.

k *Non debet.* per epiſtolã: & hoc de rigore.

l *Soluendo ſunt.* maxime, ſecundum quoſdã. arg. C. de pac. l. ſi creditores.

m *Debent.* ſed ſolutã non debent: & ſic non venit in diuiſionem.

n *Per exceptionem.* ex epiſtola deſcẽdentem, vel dic etiã doli ℔pter electionem, ſecundum quoſdam. Accur.

o *Soluit.* ſuo vel debitoris nomine: ſi modo fuit tantũ quãta virilis: aliàs in id quod deeſt, ceſſat exceptio. & ſa. j. de ſolu. quotiẽs. cõtra. Solu. vt ibi. Accur.

p *Dederunt.* quod eſſe potuit: vt. ſ. de duo. reis. l. duos.

q *Interuenerunt.* quia illi confideiuſſores ſunt.

r *Conueniret.* quo caſu non eſt prohibẽdus: vt. ſ. de duo. re. l. in duobus. §. fi. & ſa. ſ. eo. tit. l. reos. in prin.

s *Non cogitur.* quo ad hoc vt ſuum conſequatur. Accur.

t *Simpliciter.* ſecus ſi in id quod ex pignore redigi non potuerit, acceptus ſit: vt. C. eod. l. omiſsis. vel in id quod ex bonis debitoris non poſsit redigi: vt. ſ. eo. ſi fideiuſſores. & facit. ſ. manda. l. qui mutuam.

u *Non pertinet.* vt inſtitu. eo. §. ſi plures. &. C. eod. l. liberũ. Sed contra. l. reos. Sol. vt ibi.

x *Deceptus.* vt &. C. de in integ. reſtitu. mino. l. nõ videtur. &. ſ. de mino. l. verum. §. ſciendum. &. j. de ſolu. in pupillo. &. C. de tranſa. de fideicommiſſo. & ſa. j. eo. l. amiſi. §. inter.

y *Vt hæredis.* de quo conſtat: vt. ſ. e. ſi teſtamento. §. quòd ſi duo.

z *Ita fiſci.* qui hæres videtur: vt. C. ad. l. Iuliã de vi. l. tutoris. ſed non eſt per omnia: quia ſi ſuperſit fideiuſſor, adhuc damnatur ille: & ideo dicit, vt hæredis.

BIU Cujas

Pamphilus pupillus habebat debitorē, & duos fideiussores.obligatio est diuisa inter fideiussores:& sunt condemnati in iudicio. tutores istius pupilli per fraudē vel negligētiam omiserunt persequi actionem iudicati contra fideiussores, intantum quòd ipsi fideiussores sunt facti non soluēdo. certe damnum pertinebit ad tutores. Si autem diuisa fuerit actio inter fideiussores qui tunc nō erant soluendo, ita q̄ nulla fraus tutoris interceſsit: tunc pupillus potest petere restitutionem in integrū cōtra istam diuisionē sic factam.[*FIDEIVSSORES.*] Locaui tibi prędiū in quo erant multa instrumenta rustica.tu dedisti mihi fideiussorem pro mercede locationis. quæritur, vtrum iste fideiussor teneatur mihi si forte ista instrumēta sunt deteriorata? Respō. q̄ sic:nec tantum tenetur propter pensionem locationis.*PLVRES.*] Titius, Mæuius & Sēpronius mandauerunt mihi vt mutuarem cētum Gaio.& sic omnes mihi tenentur pro ista summa.cōuenio vnum videlicet Titiū, qui aliquo casu à iudice absoluitur.quęritur, vtrū alij duo. ſ. Mæuius & Sempronius liberētur? Respon.quòd non:sed si vnus ex mandatoribus soluat totam summam, omnes alij liberantur.Fran.Accur.

† *Lud. Ro. in suis sing. fo.19. sing. 544. reputat. tex. sing. iuncta glos. in verbo dotis, in eius secū da lec. ad hoc, quòd si deiuſ.intercedēs pro cō ductore domus,nō solū tenetur ratione pēsionis, sed etiā massaritiorū, seu etiā supellectiliū ratione. Bolog. a Vt furto qui est casus fortuit⁹: vt.l.1.C.depo.quod est verū, salua limita. de qua p Bal. ibidē.& in l.si creditor C. de pign. act.ſ.quando est factū à pſona cui erat cōsidēdum: vt in cōiuncta vel*

Damnum amiſsi pignoris ad creditorem non spectat. Bartolus.

LII. IDEM libro vndecimo Responsorum.

AMiſsi[a] ruina[b] pignoris dānum tam [ad] fideiussoris[c] quàm[ad]rei promittendi[d] periculum spectat.Nec ad rē pertinebit,[si] fideiussor ita sit acceptus: *quanto minus ex pretio pignoris distracti seruari potuerit.*[e] istis enim verbis etiam totum[f] contineri conuenit.

Damnum contingens pupillo culpa tutoris, recuperat ab illo per actionem tutelæ: sed si sine eius culpa recuperat,per restitutionem in integrum aduersus aduersariū eius, si læsus est.Pau.de Castro.

Inter fideiussores actione diuisa, cōdemnatus si defierit esse soluendo: fraus vel segnitia tutoribus qui iudicatum persequi potuerint, dānū dabit.[g] Quòd si diuisam actionē inter eos qui non erant soluendo,[h] constabit: pupilli nomine restitutionis auxilium implorabitur.

Fideiussor simpliciter acceptus tenetur ad pretium iustum fundi.Pau.de Cast.

Fideiussores † à colonis datos,[i] etiam ob pecuniā dotis[k] prædiorū teneri conuenit:cū ea quoque species,locationis vinculū[l] ad ſe trahat.nec mutat,cō festim,an interiecto tēpore fidē suam adstrinxerint.

Absolutoria lata pro vno ex mandatoribus,aliis non prodeſt.Bart.

Plures eiusdem pecuniæ credendæ mandatores, si vnus[in] iudicio eligatur:[m] absolutione quoque secuta,[cæteri] non liberantur:[n] sed omnes liberantur pecunia soluta.[o]

Fideiussores tenentur, licet capite principalis sit damnatus. Bart.

LIII. IDEM libro quintodecimo Responsorum.

CApitis postulati[p] fideiussores ex contractu, citra vllam præscriptionem[q] à creditore qui reum postulabit, recte conueniuntur.

Qui fideiussor est in principali: nō tenetur in eo quod venit in pigneratitia. Bart.

LIIII. PAVLVS libro tertio Quæstionum.

SI in pignore cōtrahēdo deceptus sit creditor[r] qui fideiussorem pro mutuo accepit, aget cōtraria pigneratitia actione: in quam actionem veniet quod interest[ſ] creditoris:sed ea actio fideiussorem onerare non poterit.[t] nō enim[u] pro pignore, sed pro pecunia mutua fidē suam obligauit.

Si verba sunt apta ad infinitatem: toleratur infinitas. Bartolus.

LV. IDEM libro vndecimo Quæstionum.

SI ita stipulatus à Seio fuero: *Quantam pecuniam Titio quandoque credidero, dare spondes?*& fideiussores accepero:[x] deinde Titio sæpius credidero: nempe[y] [is] Seius in omnes summas[z] obligatus est, & per hoc fideiussores quoque:& id quod ex bonis eius seruari potest, omnibus æquo iure proficere debet.[a]

Capitis post.] *CASVS.* Habebam reum quēdam in centum, *fama* & fideiussores pro eo.accusaui reum crimine capitali: & sic *no. o* non potuit mihi soluere,quia condemnatus fuit. volo cōuenire *l. ex* fideiussores eius: ipsi respondent mihi, Amice, per te factum est *cōm.* quòd reus non soluit tibi: quia eum fecisti cōdemnari de crimi- *batine* ne capitali: quare non *imp.* volumus tibi soluere. *supra* quæritur, an fideiussores bene excipiāt? Respon. quòd non: quia ego bene feci istū accusando. interest enim reipu. ne maleficia remaneāt impunita.Frā. Accursius.

p *Postulati.* i.accusati rei de crimine capitali post fideiusſionem.& sunt genitiui casus.

q *Præscriptionem.*quia videbatur, cum sit per creditorem accusanté factum quo minus soluere possit,q̄ nec fideiussores teneantur: sed tamen tenētur, vt hic, &.C.eo. l.j. cum enim publice expediat reos puniri: vt.j.de iniu.eū qui.in princ. &.j.e.ſi à reo.§.fin. ergo qui hoc facit,nullā pœnam vel dispēdiū debet pati: vt C.de adul. Gracch⁹.& ſ.de ver.ob.qui seruū. & fa.ſ.vnde cogn.l.cognatis.arg. contra.ſ.de excep.l.omnes.

SI in pignore.] *CASVS.* Dedi Titio centū mutuo,pro quibus dedit mihi fideiuſsorem, & etiā pignus. istud tamē pignus erat alienum, vel alij obligatum: & sic ego sum decept⁹.quæritur,qualiter mihi subueniatur? Respon. debeo agere contraria actione pigneratitia cōtra debitorē qui me decepit.an aūt fideiuſs.per istā fraudē teneatur? Respō.q̄ non:quia ipse nō obligauit se pro pignore,sed tantum pro mutuo dato. Franc.Accur.

SI ita stipulatus.] *CASVS.* Gaius Seius rogauit me vt pecuniā mutuarem Titio.ego respōdi Gaio Seio,promittis ergo mihi quòd solues quantācunque pecuniam quam Titio credidero? ille respondet,promitto.& de hoc fideiussores dedit.ego nō vna vice tantum,sed multis vicibus mutuo Titio pecuniam. quæritur,vtrum in omnes summas sit Gaius Seius obligatus & fideiuſsores?Respon.quòd sic.Fran.Accur.

SI quis pro eo.] *CASVS.* Putabā Pamphilū esse libertū:qui iurauit se præstare operas Titio. ego fideiuſsi p̄ eo.an teneat? respon.

a *Amiſsi.* apud creditorem.
b *Ruina.* & sic fortuito casu:[a] aliàs si culpa creditoris,secus: vt instituu.qui. mo. re cōtra.obli.§.fina.
c *Ad fideiussoris.*vt nihilo minus teneatur actione personali: non quia nō habeat actionem mandati.Accursius.
d *Promittendi.* ad hunc prorsus:vt.C.de pigno. actio.l.pignus.
e *Potuerit.* quod fieri potest:vt.C.eo.l.omissis.
f *Totum.* cum certum sit nihil seruari posse.& facit.ſ.de tribu. l.illud.&.C.de hæredi.instit.l.ij.&.ſ.de optio.lega.l.cum optio.
g *Damnum dabit.*vt teneantur tutelæ, si in culpa fuerunt:vt.C. arbi.tute.l.ij.Accursius.
h *Soluendo.* à principio cum diuideretur: secus si post diuisionem facti sunt non soluendo:vt.ſ.l.proxi.§.pen.
i *Datos.* simpliciter.sed secus si in certa re:vt.ſ.qui satisda cog. l.ij.in fin.Accursius.
k *Dotis.* quæ prædia cū propriis locauerat maritus,vel mulier, secundum M.& secundū hoc dic,ob pecuniā, id est ob mercedē in pecunia consistentem.vel secundū R.& Io.dic dotis.i.instrumenti prædij:vt &.ſ.de fund.instruc.& instrumē.lega.l.ij.§.dotes.&.l.Seiæ.§.j.Vt enim dos onus matrimonij, sic instrumentū onus prædij sustinet. & secundum hoc dic, ob pecuniam, id est propter deteriorationem, vel etiam ob æstimationem: si ponas æstimata data:quod aliquando fit:vt.ſ.loca.cum fundus.
l *Vinculum.* alioquin contra: vt.j.eod.si in pignore.&.l.si quis pro eo.§.si nummos.
m *Eligatur.*in solidum:ne obstet.C.eo.liberum.
n *Non liberantur.* cæteri.
o *Soluta.* ab vno:vt &.C.eo.l.fina. &.l.reos. &.ſ. de constitu. pecu.l.item illa.§.fina.& de tu.& ra.distra.l.si ex duobus.
p *Postulati.* i.accusati rei de crimine capitali post fideiusſionem.& sunt genitiui casus.
q *Præscriptionem.*quia videbatur, cum sit per creditorem accusanté factum quo minus soluere possit,q̄ nec fideiussores teneantur: sed tamen tenētur, vt hic, &.C.eo. l.j. cum enim publice expediat reos puniri: vt.j.de iniu.eū qui.in princ. &.j.e.ſi à reo.§.fin. ergo qui hoc facit,nullā pœnam vel dispēdiū debet pati: vt C.de adul. Gracch⁹.& ſ.de ver.ob.qui seruū. & fa.ſ.vnde cogn.l.cognatis.arg. contra.ſ.de excep.l.omnes.
r *Creditor.* rem alienam,vel alij obligatam accipiendo: vt.ſ.de pigne. actio.l.tutor.§.contrariam.
ſ *Interest.* Interest autem habere æque bonum pignus: quia tutius &c.vt instit.de obli.ex delic.§. furti. maxime si est debitum quod pignoris tantum retentione seruari poterat: vt.ſ.de cōsti. pecu.l.qui autem.§.j.
t *Non poterit.* id est non tenebitur.
u *Non enim.* bona ratio:vt.j.eo.fideiussores.j.respon.
x *Accepero.* à Seio.& fa.ſ.de iudi.l.non quemadmodum.
y *Nempe.* id est certe.
z *Summas.* sic.ſ.de an.leg.l.cū quidam.&.ſ.de vſu & habita.l.ſi habitatio.§.vtrū. Sed argu.contra.ſ.de lega.iij.fideicōmiſſa.§.ſi quis decem.&.j.de verbo.sig.boues.§.hoc sermone.
a *Proficere debet.* vt &.ſ. de exceptio.l. omnes. &.C. de vſur.l constitutionibus.

BIU Cujas

respon.quòd non. [*ITEM SI FILIVS.*] Planus est. vide glo. [*SI NVMMOS.*] Habebas apud te summam pecunię depositam: venit quidam & petiit vt mutuares ei pecuniam. Tu eras vir laudis auidus: & non audebas dicere te nullam pecuniam habere: sed accessisti ad arcam, & dedisti mutuam pecuniam alienam quæ apud te erat: & non fuisti stipulatus illam tibi reddi: accepistique fideiussorem. quæritur an iste fideiussor teneatur? Respon. quòd nō. sed ponamus stantibus eisdem terminis, quòd iste cui mutuasti pecuniam, illam cōsumpsit: & sic est nata ex hac consumptione certi cō dictio. an nunc fideiussor teneatur? Respon. quòd sic: quia in omnem causam videtur fideiussor acceptus, quæ solet ex ea numeratiōe oriri siue nasci. [*PRO FVRTI ACTIONE.*] Surripuisti mihi librum: & sic teneris mihi actione furti. Itē dedisti mihi damnum in aliqua re: & sic teneris mihi act. l. Aquil. An pro istis duabus actionibus possim accipere fideiussorem? Respon. quòd sic. secus est in act. popularibus. rationem vide in glo. vlti. Fran. Accursius.

Iuramentum non est modus inducendæ obligationis in ingenuo: & ideo non potest ei accedere fideiussor. Bartolus.

LVI. IDEM libro quintodecimo Quæstionum.

SI quis pro eo qui libert⁹ nō esset, & operas præstaturum se iurasset, fideiussor erit: nō tenebitur. [a]

Pro obligatione naturali qua pater vel dominus obligatur filio vel seruo, non potest accedere fideiussor, secus econuerso pro illa qua filius vel seruus obligatur patri vel domino. Paul. de Castro. B

¶ Item si filius à patre, vel seru⁹ à domino stipuletur, nec fideiussor acceptus tenetur: [b] quia non potest pro eodem & eidē esse obligatus. Ex diuerso ergo patre à filio, vel domino à seruo stipulato, fideiussor accept⁹ tenetur.

Si mutuum non contrahitur ab initio, fideiussor pro eo acceptus non obligatur. sed si ex post facto reconciliatur consumptione, fideiussor dicitur teneri. Paulus de Castro.

¶ Si nummos alienos quasi tuos mutuos dederis sine stipulatione: [c] nec fideiussorē teneri Pōponius ait. [d] Quid ergo si consumptis nummis nascatur condictio? [e] puto fideiussorē obligatum fore. In omnē enim causam [f] acceptus videtur, quæ ex ea numeratione nasci potest. C

a *Non tenebitur.* deficit enim principalis, cū non sit libertus: vt. supra de ope. liber. l. vt iusiuran. in princ. & fa. supra qui satisd. cog. l. fi. Sed oppo. quòd etiam pro eo qui vere libertus est, non tenet intercessio. nā aut hic fideiussor promittit quòd ille daret operas: & tunc non valet: quia factum alienum: vt supra de verbo. oblig. l. stipulatio ista. in princ. aut promisit se præstaturum operas illius: quod videtur impossibile, vt istius operæ sint illius: vt supra de condic. inde. si non sortem. §. libertus. Aut dicit, tot operas dabo pro illo. & sic sunt aliæ operæ: vnde non est intercessio: vt supra. e. l. si ita fideiussorem? Respon. in primo casu verum dicis: in secundo minime: quia non est de natura impossibile quin possit operas illius præstare. præstat enim faciendo illum præstare. facere enim videtur, qui per alium facit. In tertio autem casu similiter forte valeret propter omnimodam similitudinem, si eiusdem artis & peritiæ est fideiussor & reus: vt ar. ff. de duo. re. l. nemo. sed sic facta intercessio, scilicet nisi ille dederit tibi tot operas, dabo tibi æstimationem, valeret: nec videtur in aliud fideiubere: quia & in hoc condemnaretur reus operis non præstitis: quia pretiū loco rei succedit: vt. ff. e. l. si ita. & l. stipulatus est. D

b *Tenetur.* nam filio stipulante à patre, pater sibiipsi debitor est factus: quia sicut ab extraneo stipulando scilicet filius patri acquirit: ita quod à patre stipulatur, patri statim acquiritur. & idem in seruo stipulante à domino. & si ageret contra fideiussorem, exciperet, non do tibi: quia & tu mihi teneris actione mandati: quia pro te fideiussi. non ergo pro eodem apud eundem &c. vt & infra de solu. l. qui hominem. §. quidam filium. sed secus vbi pater vel dominus stipulatur à filio vel seruo: quia tunc naturaliter filius patri tenet: vt supra de condic. inde. l. frater à fratre. §. quæsitum. & seruus domino: vt. ff. de pec. l. nec seruus. & l. quod seruus. cui naturaliter fideiussor accedit: vt instit. e. circa prin. Sed hodie videtur quòd filius stipulando à patre, potest accipere fideiussorem: cum non patri, sed sibiipsi quærat filius ex aduētitia causa: vt. C. de bon. quæ libe. l. cum oportet. Sed contra videtur instit. de inuti. stipul. §. ei vero qui tuo. Item no. quòd

Filius quando non possit stipulari patri. Idem in seruo & domino suo.

A hoc primo casu naturali obligationi non accedit fideiussor: & hoc ideo, quia ciuilis quæ contra fideiussorem nasceretur, quæreretur patri: vt dictum est.

c *Sine stipulatione.* secus si stipulatio interuenisset: vt. C. si certa. l. quamuis.

Pro obligatione quæ nascitur ex delicto, potest accedere fideiussor: non sic in actione populari antequam sit alicui appropriata, & sua effecta. Paulus de Castro.

¶ Pro furti actione fideiussor accipi potest: [g] item pro eo qui in legem Aquiliam commisit. Diuersa causa est popularium [h] actionum.

LVII. SCAEVOLA libro octauodecimo Quæstionum.

FIdeiussor antequā reus debeat, conueniri nō potest. [i]

Stipulatio annua est vna pro omnibus annis. Paulus de Castro.

LVIII. PAVLVS libro vicesimosecundo Quæstionum.

SI à colono stipulatus, fideiussorem accepi, [k] vna stipulatio est plurium pensionum: & ideo in vniuersis pensionibus fideiussor tenetur.

Factum rei principalis perpetuat obligationem etiam quo ad fideiussorem. Pau.

¶ Cum facto suo [l] reus principalis obligationem perpetuat, etiam fideiussoris durat obligatio: veluti si moram fecit in Sticho soluēdo, & is decesit.

Fideiussor qui totum soluit, & pignora recipit à creditore: non censetur illa emere, sed luere: ideo tenetur illa restituere ad quē pertinent, soluto sibi eo quod soluit. Pau.

LIX. IDEM libro quarto Responsorum.

PAulus respondit, fideiussorem in quem pignora à cōfi-

d *Pomponius ait.* quia nec reus tenet. ad quod fa. ff. de admini. tuto. si sine hærede. j. respon.

e *Condictio.* vt. ff. si certa. l. nam & si fur.

f *Causam.* No. in omnē. fic. ff. quorū lega. l. diuersum. j. rñ. & d. l. si sine hęrede. & ff. de leg. iij. l. nomē. & de vsu. si quis solutioni. §. mora. & ff. de magistra. cōue. l. fi. & ff. eo. amisi. §. fideiussores. & j. rē pup. sal. fo. l. si postea. & C. de pac. inter empto. l. initio. Itē not. ex ea. ff. principaliter. sec⁹ si secundario: vt. ff. eo. si in pignore. Sed contra hūc. §. j. ad municip. l. Lucius. §. pen. Sol. dic plene vt not. ff. loca. l. quæro.

g *Potest.* vt & j. eo. si à reo. §. fi.

h *Popularium.* quia fideiussor in eis dari nō potest. & est ratio: quia qui eam intendere potest, nō est creditor nisi lit. contest. vt. j. de popu. act. l. pe. & de ver. sig. si cui. nec ergo fideiussor accipi, nisi extūc: & nisi pro priuato dāno experiatur: vt supra de procu. l. licet.

Ideiussor.] CASVS. Tu rogasti me vt Titio pecuniā crederē cū esset Bononię. & p hoc fideiussisti pro eo. quæritur, vtrum possim te conuenire antequam dem pecuniam Titio? Respon, quòd non. Fran. Accursius.

i *Non potest.* licet posit interrogari vel adhiberi: vt. ff. e. l. stipulatus sum. §. fina. ratio hui⁹. l. est, ne plus sit in accessione &c.

SI à colono.] CASVS. Locaui fundum meum colono cuidā in quinque annos pro certa summa pecuniæ, & accepi ab eo fideiussorem Mæuium: à quo stipulatus sum hoc modo: Mæui, promittis mihi quod colonus meus mihi debet in. v. annos? ille respondet, promitto. nunquid tenebitur fideiussor in omnē summā. v. annorū? Respon. q̄ sic. [*CVM FACTO.*] Titius promisit mihi Stichum seruum: ego petij ab eo Stichum promissum. ille nō soluit: & sic moritur seruus: quapropter ipse reus est in mora: & est perpetuata obligatio. quæritur, vtrum contra fideiussores sit etiam perpetuata obligatio? Respond. quòd sic: quia facto rei est obligatio perpetuata. Fran. Accursius.

k *Accepi.* ita: promittis quod ille debebit vsque ad quinquennium? si enim summæ sunt expressæ, plures essent stipulationes: vt. ff. de verbo. obliga. l. quod dicitur. &. l. pluribus. §. j. quæ est contra. & facit. ff. de dona. causa mortis. l. senatus. §. fina.

l *Cum facto suo.* vt quia occidit seruum promissum: vel patiendo interpellationem: vt subiicit. & ff. de verbo. obliga. l. si ex legati. & l. mora. & l. si seruum. §. sequitur. & facit. ff. de vsur. l. si quis solutioni. §. mora. Sed arg. cōtra. ff. de eo quod cer. lo. l. centum. sed dic vt ibi. Item facit. C. de interdic. l. j.

Paulus respondit.] CASVS. Dedi mutuo cētū aureos Titio, pro quib⁹ ipse dedit mihi tres fideiussores: qui mihi dederūt pignora pro ista summa. vnus istorum fideiussorum soluit totam summā: & ideo alij duo fideiussores trāstulerunt pignora in istū qui soluit summā. quæritur, vtrū iste fideiussor videatur emisse pignora? Respon. quòd non: & ideo fructus pignorum si quos percepit, debent sibi computari in sortem. Fran. Accursius.

a *Data.* scilicet creditori. Et no. quòd in vno contractu erant A confideiussores.

b *Translata.* eo quòd soluit.

c *Sunt.* quod fieri debuit, & etiam in personali cessione: vt no. supra eo. l. vt fideiussor. Accursius.

d *Non emptoris.* licet ex lege vel ex pacto potuerit fieri venditio: non tamen iste potuit emere. ad quod est .ff. manda. l. si mandato. §. j. & de dist. pig. l. ij. & l. cum secúdus §. j. & C. de dolo. l. j. & facit .ff. de nego. gest. l. fideiussor.

e *Sed eius.* scilicet creditoris.

f *Fructuum.* vt eos sibi computet in sorte, & in vsuras: vt. C. de pigno. act. l. j. & ij. non autē eos lucretur quasi ex re sua.

g *Et vsurarum.* à fideiussoribus debitarū .s. pro eorum portionibus: vt not. j. de solu. l. Modestin⁹. & facit. C. eo. l. cum alter.

deiussoribus data [a] translata [b] sunt, [c] non emptoris [d] loco substitutū videri, sed eius [e] qui pignora accepit: & ideo rationem fructuum [f] & vsurarum [g] haberi oportere.

Si debitor liberatur à ciuili, fideiussor cū effectu tenetur: secus si prima iure nouationis tollatur. Bartolus.

LX. SCAEVOLA libro primo Responsorum.

VBicumque re⁹ ita liberatur B à creditore, vt natura debitum maneat: teneri fideiussorē [h] respondit. Cum verò genere nouationis trāseat obligatio, fideiussorem [i] aut iure, [k] aut exceptione [l] liberandum.

Mandans simpliciter, videtur mandare in eum locum in quem principalis se soluturum promisit. Bartolus.

LXI. PAVLVS libro quintodecimo Responsorum.

SI, vt proponitur, cum pecunia mutua daretur, ita cōuēnit, vt in Italia solueretur: intelligēdum [est,] mandatorē quoque simili modo contraxisse. [m]

Si ad denuntiationem fideiussoris debitor idoneus non exigitur: creditori non imputatur. Bartolus. C

LXII. SCAEVOLA libro quinto Responsorum.

SI fideiussor creditori denūtiauerit vt debitorē ad soluendam pecuniam cōpelleret, vel pignus distraheret: ísque cessauerit: an possit eum fideiussor doli mali exceptione summouere? Respōdit non posse. [n]

Ex verbis contractus colligitur fideiussorem teneri in id quod minus ex venditione pignoris posit redigi. Bartolus.

LXIII. IDEM libro sexto Responsorum.

INter creditorem* & debitorem pactum interceſſerat, vt si centum, quæ mutua dederat, vbi primùm petita fuissent, non soluerentur: ornamenta pignori data intra certum tempus liceret ei vendere: & si quo minoris veniſſent, *quā quod sortis & vsurarum nomine deberet, id creditori * redderetur: [o] & fideiussor acceptus est. quæsitum est, an fideiussor in vniuersam summam obligari potuerit. Respondit, secundum ea quæ proponerentur, teneri fideiussorem in id quod minus ex pignoribus venditis redactū esset. [p]

Fideiussor qui pecuniam obtulit creditori, non tamen soluit ex iusta causa, sed cōsignauit & deposuit: perinde potest à debitore repetere, ac si soluiſſet. Paul⁹ de Cast. D

LXIIII. HERMOGENIANVS libro secundo Iuris epitomarum.

4FIdeiussor qui minori vigintiquinque annis pecuniam obtulit, & in publico loco metu in integrū restitutionis cōsignatam deposuit: confestim experiri mandati poterit. [q]

h *Fideiussorem.* Quid ergo si cum in veritate quis debitor erat, vel præscript. vel sententia absolutoria, vel iureiuran. cōtra creditorem est tutus, vel pacto: quæ sunt omnes rei cohærentes: nūquid vltra tenetur fideiussor? Respon. minime. quāuis enim hic generalibus verbis vtitur Scæuola: tamen de exceptionibus personæ cohærentibus respondere cogimur. aliæ enim omnes fideiussoribus dantur: vt .ff. de excep. l. exceptiones. ij. §. rei. & de iureiuran. l. duobus. & de pac. l. fi. &. j. eo. l. fideiussores. §. fi. Erit ergo exemplū in deportato vel relegato debitore: vt. C. eo. l. j. nec ob. .ff. eo. l. si debitori. quia postea ab eo fuit acceptus: vt plene dixi. Itē erit hic exēplū in capite minuto minima capit. deminu. vt .ff. de cap. demi. l. ij. §. fi. Itē in eo qui cessit bonis: vt insti. de repli. §. fin. Item in eo debitore qui ius iniquum impetrauit, vt creditori apud quem dederat fideiussorem, non teneretur. ad quod est .ff. man. l. idemque. §. generaliter. non autem in pacto personali reo facto ponas: quia tunc naturalis tolleretur obligatio: vt. j. de solu. l. Stichum. §. naturalis Alij dicunt hic de eo fideiussore dici, qui iam liberato reo etiam prædictis modis liberandi intercesſit: quibus obstat. .ff. e. l. si quis post. nisi dicas ex certa scientia datum: vt ibi diximus. præterea est contra mentem huius literæ, si consideres: vt patet in fin. l. Tertij dicunt hic reum tempore liberatum. non dico præscriptione legali, sed pacto: vt quia vsque ad certum diem voluit teneri, non vltra. Nam nihilo minus tenetur naturaliter: & sic fideiussor tenetur: vt arg. .ff. manda. l. fideiussor. §. fin. quod non placet: quia & tunc est rei cohærens, nisi expressē de reo tantum fuisset dictum. Quarto posset dici quòd etiam de rei cohærentibus dicat. Sed quòd dicit fideiussorem teneri: dic, sed habet exceptionem quam & reus. Sed in inferiori casu ipso iure liberatur.

i *Transeat in fideiussorem.* sed exceptionem habet.

k *Iure.* scilicet ipso.

l *Exceptione.* huius alternatiuæ prima pars est vera. ad quod est .j. de accepti. l. si ex pluribus. Accursius.

SI vt proponitur.] CASVS. Fideiussor intelligitur cōtraxisse sicut principalis reus. & ideo si reus accipit pecuniam mutuo in Gallia, vt reddat in Italia: fideiussor tenetur similiter hoc modo. Franciscus Accursius.

m *Contraxisse.* scilicet *dare* in Italia: vt .ff. de bo. auct. iud. pos. l. iij. & si cit. .ff. de aur. & arg. lega. l. cum aurum. in fine.

SI fideiussor.] CASVS. Titius mutuauit pecuniam Mæuio: pro qua dedit sibi * fideiussorem & pign⁹. fideiussor Mæuij mandauit Titio creditori vt Mæuium compelleret ad soluēdum: vel vt saltem pignus venderet. Titius cessauit facere quod fideiussor mandauit. hic quæritur, vtrum fideiussor si ab eo petat Titius summam in qua fideiusit, possit creditorem repellere doli mali exceptione, eo quòd nō fecit quod sibi mandauit? Respon. quòd non. Fran. Accursius.

n *Non posse.* nisi fuisset acceptus in id quod à debitore seruari non posit: vt. j. e. l. proxi. & supra eo. l. si fideiussores. quæ est contra. Sed hic simpliciter fuit acceptus. ar. supra. e. l. inter. §. creditor. & supra de consti. pecu. l. vtrū. & supra man. qui mutuam. &. l. Quintus. Sed ar. cōtra .ff. de euic. l. si cum venditor. Item hodie per auth. prius conuenitur reus: vt in auth. de fideiuſ. §. j. col. j. an autem ante numerationē, sed post fideiusionem nuntiatione facta creditori ne numeret, proficiat fideiussori: quæstio est sabbatina. Hoc autem quod hic dicitur, est ideo, quia non videtur dolo facere qui suo iure vtitur. sed si in necem fideiussoris faciat, contra puto, secundum Azo. & H. arg. .ff. de rei vin. l. in fundo. &. .ff. de aqua plu. arcen. l. j. §. denique. &. l. ij. §. pen. Accursius.

INter creditorem.] CASVS. Dedi Titio. c. mutuo, pro quibus obligauit mihi certum pignus: & fecimus pactum quòd si non solueret pecuniam, possem vendere pignus: & si minoris esset vēditum pignus quàm debiti summa esset, residuum creditori solueretur: & de his est acceptus fideiussor. pignus istud est vēditū: sed non est totum pretium redactum ex hac venditione. Nunc quæritur, vtrum fideiussor teneatur in residuam partem quę non poterat redigi ex pignore? Respon. ꝙ sic. Fran. Accursius.

o *Redderetur.* id est solueretur à debitore.

p *Redactum esset.* nam nec reus ante conueniri potest, quàm vēditis pignoribus: vt ex præmissa conuentione patet: & sic in id quod ex pignoribus seruari non posset, acceptus videtur: vt .ff. eo. l. amissi. in prin. & facit .ff. de pac. l. iiij.

FIdeiussor.] CASVS. Minor. xxv. annis dedit mutuam pecuniā Titio: pro qua accepit fideiussorē. fideiussor iste obtulit pecuniam minori: & cum recipere nollet, deposuit eam. quæritur, vtrum iste fideiussor poterit agere mandati contra Tirium? Respon. quòd sic. Franciscus.

q *Poterit.* vt & supra manda. l. qui mutuam. §. fideiussor. & facit .ff. de

BIU Cujas

ſ. de mino. l. ait prætor. circa prin. & C. de vſur. l. acceptam.

Sicut reus.] CASVS. Sicut reus principalis non potest promittere nisi factum proprium, ita neque fideiussor promittit nisi factum proprium. stipulatio ergo fideiussoris debet ita concipi: promittis dare pro Titio? vel, promittis ita esse fidetua? non autem sic: promittis quòd reus dabit? Franciscus.

a *Promittant.* scilicet fideiussores.

b *Inutiliter.* vt & supra de verbo. oblig. l. stipulatio ista. in princ. & l. inter stipulantem. in prin. & de consti. pecu. l. eum qui. §. Iuli. versi. sed si quis. sed se curaturum, tenet: vt instit. de inut. stipu. §. si quis alium. sed suum factum quomodo potest promittere fideiussor, qđ hic promittit? nam in datione certum est, sed in facto videtur contra. ſ. de verb. obli. l. cũ filius. §. si stipulatus. & infra de solu. l. inter. Ad hoc respõ. promittit se præstaturum fundum. nam tũc propter idẽtitatem rei idem factum videtur in obligatione. vel pone etiã in operis: vt ar. ſ. de ope. liber. l. si libert⁹ moram. & no. ſ. e. l. si quis pro eo. in princ. & de duo. reis. l. nemo. Terrij dicunt[a] quòd reus promisit. x. & fideiussor. x. & si non daret, promisit se aliquid facturum nomine pœnę. & sic incidente eo in pœnã, tenetur vt principalis persona ad pœnam, non vt fideiussor.

Si seruus.] CASVS. Sego habeo seruum qui fideiusit pro Sempronio, & soluit. quæritur, an Semproni⁹ liberetur? Respon. quòd si ego dominus volo agere act. mandati contra Sempronium: tunc ipse Sempronius liberabitur: quia habere rata. l. si tam videor fideiusisse nem factã à seruo meo pro Sempronio. Franciscus Accursius.

c *Fideiusit.* ex causa non peculiari: vt supra eo. l. seruus inscio.

d *Liberatur Titius.* contra. ſ. eo. l. sed si serui. Solu. vt ibi. & facit. ff. rem ra. ha. l. si sine. in princip. & ſ. de lege com. l. si per emptorem. * & ſ. ad Velle. l. pen. & fin. §. pe. & C. de condic. inde. l. indebitum. sed si dominus ratum non habet, non liberatur Titius: vt. d. l. ſ. e. sed si serui. & C. de fur. l. j.

Exceptione.] CASVS. Fuisti fideiussor pro Seio erga Titium. Titius fecit pactum Seio de non petendo: quæ etiam tibi competebat tanquam fideiussori. Titius te convenit in iudicio. tu es vsus ista exceptione. tamen iudex non admisit: & sic te per iniuriam damnauit. tu soluisti: & vis agere mandati contra Seium reũ. an possis? Respon. quòd non: quia ista iniuria quã tibi fecit iudex, non est ad alium transferenda: sed debet apud te remanere. Item. l. seq. ponit casum ad longum: & legem sequentem vide per te coniuncta glo. Franciscus.

e *Si culpa tua.* maxime. idem est & si sine culpa tua iniuste esses damnatus. Io. potuit autem iste esse in culpa: vel quia non appellauit, nec denuntiauit vt posset dominus appellare: vt supra mãda. l. si procuratorem. §. si ignorantes. vel exceptionem non opposuit: vel oppositam non probauit: vel per minus idoneos testes: vt supra manda. l. idémque. §. generaliter. & C. manda. si pro ea. §. fin. & facit. ſ. de excep. do. l. si opera. & supra de euic. l. si per imprudentiam. & de hære. vel act. ven. l. ij. §. solet. & C. man. l. etiam. & supra loca. si merces. §. culpæ. Sed arg. contra in eo. titu. l. si fundus. in fin. & supra commo. l. ad eos. & dic iniuste, contra ius scilicet litigatoris, non constitutionis vel legis: quia tunc nulla esset sententia: vt infra quæ sententia sine ap. l. j. in princ. Item quid in dubio præsumitur? Respond. quòd fuit in culpa, secundum Azo. sed puto contra. Argu. supra de proba. l. quotiens. §. qui dolo. & no. C. de pig. act. l. si creditor.

f *Fideiussores. Nõ spopondissent.* non enim in plus tenentur quàm promiserunt: vt supra eo. l. si in pignore. promiserunt autem indemnitatẽ reipu. nõ vltra: vt & infra ad muni. l. quotiens. §. sed & si filius. & l. libertus. §. fin. & supra de pecu. l. iij. §. fina.

g *Fideiusserant.* id est fideiubendo promiserant. Accursius.

h *Occupauerat.* scilicet fiscus, si non est in text. cessante Romulo soluere quod debebat.

i *Conueniebat.* scilicet fiscus.

k *In vsuras.* quas non ipsi promiserant, sed reus sic. aliàs si ipsi promisissent expressẽ vel simpliciter, tenerẽtur: vt arg. C. de pac. inter empto. l. in initio. & C. quod cũ eo. l. si mãdator. & C. e. l. si fideiussor. & argu. ſ. de ædil. edic. l. Latinus. & no. plene. ſ. loca. l. qro.

l *Deprecabantur.* petentes se absolui, vel non conueniri.

m *In sola.* hæc erat eorum obligatio. vel dic quòd est causa responsionis imperatoris. Accursius.

n *Non teneri.* facit. j. e. l. finali. Accursius.

o *In vsuras.* quæ possunt peti, non aliàs: vt infra de solu. l. in his. §. imperator.

p *Pignorum.* vt supra de pigno. act. l. cum & sortis. & C. de vsur. l. si vsuras.

q *Non possunt.* vt. ſ. de pactis. l. fi. & ſ. e. l. si quis postquam.

r *Tutor. Exigere debet.* facit. ſ. de neg. gest. l. qui sine. & l. diuortio. & l. sinautem. in princ. & de peti. hære. sed & si lege. §. quod ait senatus. versi. sed & culpa. & de admini. tuto. ita autem. §. debitor. & supra manda. l. si negotia. & ſ. de tute. & radistra. l. sed non dantur.

s *Erit.* quia ad tempus fideiusit: vt & supra manda. l. si fideiussor. j. §. fina. Accursius.

t *Nomine.* prioris scilicet obligationis.

u *Ex fideiussione.* quantum ad actionem, durante tamen eadẽ causa. & facit. C. de hære. tu. l. iij.

x *Liberatus est.* à fideiussione.

Etiam fideiubendo non potest quis factũ alienum promittere. Bart.

LXV. IDEM libro sexto Iuris Epitomarum.

SIcut reus principalis non aliàs quàm si de sua persona promittat, obligatur: ita fideiussores non aliàs tenentur, quàm si se quid daturos vel facturos promittant. [a] nam reum principalem daturum vel facturum aliquid frustra promittunt: quia factum alienum inutiliter [b] promittitur.

Quĩ agit ex contractu alterius: censetur illum ratificare. Paulus de Castro.

LXVI. PAVLVS libro primo ad Neratium.

SI seruus alienus pro Titio fideiusit, [c] & soluit: liberatur Titius [d] si dominus mandati contra eum agere instituit. nã qui mandati agit, ratam habere solutionem videtur.

Iniuriosa sententia contra fideiussorem lata sui culpa, nõ præiudicat debitori. Bar.

LXVII. IDEM libro tertio ad Neratium.

EXceptione quæ tibi prodesse debebat, vsus, iniuria iudicis damnatus es. nihil tibi præstabitur iure mandati: quia iniuriam [illam] quæ tibi facta est, penes te manere, quàm ad alium transferri, æquius est: scilicet si culpa tua [e] iniustæ damnationis causam præbuisti.

Qui intercedit pro officiali simpliciter, videtur intercedere in interesse, non in pœnam ex maleficio impositam. Bar.

LXVIII. IDEM libro tertio Decretorum.

2 FIdeiussores magistratuum in pœnam vel mulctã quã non spopondissent, [f] nõ debere cõueniri, [imperator] decreuit.

Qui intercedit in summam, non tenetur ad vsuras. Bartolus.

ſPro Aurelio Romulo conductore vectigalis, [in] centum annua Petronius Thallus & alij fideiusserant. [g] bona Romuli fiscus vt obligata sibi occupauerat, [h] & [statim] conueniebat [i] fideiussores tam in sortem quàm in vsuras. [k] qui deprecabantur. [l] lecta subscriptione fideiusionis, quoniam in sola [m] centum annua se obligauerãt, non in omnem conductionem, decreuit [imperator] fideiussores in vsuras non teneri, [n] sed quidquid ex bonis fuisset redactum, prius in vsuras [o] cedere, reliquum in sortem: & ita in id quod defuisset, fideiussores cõueniendos, exemplo pignorũ [p] à creditore distractorum. ſNõ possunt [q] cõueniri fideiussores liberato reo transactione.

Si obligatio fideiussoria tempore tollitur, in aliam transfunditur, & principalis remanet: solutio fideiussoris liberat principalem, & mandati actionem contra eum parit. Bartolus.

LXIX. TRYPHONINVS libro primo Disputationum.

TVtor datus eius filio cui ex fideiussoria causa obligat⁹ erat, à semetipso exigere debet: [r] & quamuis tempore liberatus erit, [s] tamen tutelæ iudicio eo nomine [t] tenebitur: item hæres eius: quia cum eo ob tutelam, non ex fideiusione [u] agitur. & quamuis nõ quasi fideiussor, sed quasi tutor soluerit: etiam si tempore liberatus est, [x] mandati actionem eum habere aduersus reum promittendi

BIU Cujas

Dini,

a *Dixi.* sic.ff. de in rem ver.l.si filius.

b *Inhæret.* id est hæret.

c *In vtraque.* id est in illa ex qua potest cõuenire fideiussorem, & in illa ex qua potest conuenire reum principalem. & hoc probat alij, id est in obligatione fideiussoria & in tutelæ.

d *Obligatione.* quia adhuc erat obligatus.

e *Et non titulus.* id est tutelæ & cætera. & facit. ff. de don. l. qui id quod. & C. ad Macedo. l. iij. sed arg. contra ff. de pecu. l. iij. §. idem scribit. *ADDITIO.* Tu dic secundum Bar. hic quòd in contrario ex mutatione tituli mutatur ratio legis: sed hic ex mutatione tituli nõ mutatur ratio legis.

f *Sed debiti causa.* id est quod debetur ex causa fideiusionis, licet soluat ex causa tutelæ.

g *Pupillo.* vnde videbatur non liberari, sed tamen liberatur, & reũ liberat.

h *Non potest.* scilicet aliàs quando debitum esset suum principale: vt. ff. de aucto. tut. l. fina. quæ est contra. sed hic accessoriũ est, vel hic cum soluit nomine rei qui tenebatur adhuc, non pro se iam tẽpore liberato: ibi pro se & p̃ sua obligatione. & hoc hic subiicit. & facit ad hoc. ff. mãda. l. Papinianus. Item cõtra. ff. de administr. tut. l. quotiens. §. sicut. vbi indistincte dicit soluere etiam pro se. Solu. ibi cum iudice, secundum Io. Accursius.

* *Hal. ab.j.*

i *Pro Titio.* principali debitore. secus ergo si pro se. & facit. ff. de cõtrahen. emp. l. fistulas. §. j. & ff. de neg. gestis. l. cum pecuniam.

k *Maxime eum.* Titium, quia adhuc non erat tẽpore liberatus: alias secus & si ipse esset tempore liberatus: vt supra manda. l. si fideiussor. j. §. j. & §. fina.

dixi. [a] inhæret [b] enim in vtraque [c] causa adhuc illius debiti persecutio. nam eius solutione liberabit reum promittendi obligatione [d] in quam pro eo fideiusserat. & non titulus [e] actionis, sed debiti causa [f] respicienda est. Licet enim is tutor qui fideiussor apud pupillũ pro reo est obligatus, soluit se auctore pupillo, [g] quia reo promittendi liberato, & ipse tutor idemque fideiussor liberabitur, quod sua auctoritate efficere non potest: [h] tamen etsi nõ pro se soluendi animo, sed pro Titio [i] fecit, vt maxime [k] eum liberet: habebit cum eo mandati actionem.

Pro obligato sub conditione, potest accipi fideiussor sub duabus conditionibus copulatiuè conceptis. si vero disiunctiuè: inspicitur quæ prius extiterit. Bartolus.

LXX. GAIVS libro primo de Verborum obligationibus.

SI à reo sub conditione fuero stipulatus, potero fideiussorem & in hãc & in aliam cõditionem obligare, si modò eas coniungam. [l] nisi enim vtraque extiterit, non tenebitur: cũ reus ex vna [tantum] conditione teneatur. [m] Quòd si eas disiungam, [n] durior fit conditio fideiussoris: nec* ob id [o] obligatur: quippe siue communis vtriusque conditio extiterit, [p] siue alterutra, videatur adprehendi: [q] cum reus non aliter teneatur, quàm si communis [r] extiterit. aut igitur nullo modo tenebitur fideiussor: aut, quod magis est, [s] [ita] tenebitur, si prius extiterit communis.

Si inter obligationem principalis & fideiussoris est diuersitas conditionis: inspicitur quæ præcedit. Bartolus.

Sub diuersis quoque conditionibus si fuerint interrogati: interest vtra earum prior extiterit. si reo iuncta, [t] tenebitur etiam fideiussor, cum conditio eius extiterit, tanquam si statim ab initio reus purè, fideiussor sub conditione acceptus esset. Ex diuerso autem si fideiussoris conditio prior extiterit, non tenetur, perinde ac si statim [u] ab initio pure acceptus esset, reo sub conditione obligato. [x]

Si reus promittit fundum: potest accipi fideiussor in vsumfructum. Bartolus.

Si reo in fundum obligato fideiussor in vsumfructum accipiatur: quæsitũ est, vtrum obligetur fideiussor, quasi in minus: an nõ obligetur, quasi in aliud. Nobis in eo videtur dubitatio esse, vsusfructus pars rei sit, an proprium quiddã. Sed cum vsusfructus fundi ius est, inciuile est fideiussorem ex sua promissione non teneri. [y]

Pro obligatione naturali qua tenetur seruus: etiam ipsi domino potest accedere fideiussor, etiam seruo eodem à fideiussore stipulante. Paulus.

Adeo à seruo potest fideiussor accipi, vt ipse quoque dominus in id quod sibi debetur, fideiussorem ab eo rectè accipiat: [z] quem fideiussorem etiam ab eo ipso seruo interrogari nihil ĩpedit. [a] Si à furioso stipulatus fueris, nõ posse te fideiussorẽ accipere certum est: [b] quia non solum ipsa stipulatio nulla interceſsisset, sed ne negotium quidem vllum gestum intelligitur. Quòd si pro furioso iure vtrum fideiussor sit obligatus quasi in minus fideiusserit: vel non obligetur quasi in aliam rem sit acceptus quàm reus principalis. Item alia dubitatio est, vtrũ vsusfructus sit pars rei: an aliud aliquid. tamen finaliter respon. cum vsusfru. sit ius fundi: fideiussor qui pro vsufructu fideiusit, teneri debet. [*ADEO.*] Seruus potest fideiussor accipi: ita vt etiã domin̄ possit accipere ab eo fideiussorẽ in id quod sibi debetur. [*SI A FVRIOSO.*] Planus est. [*ILLVD QVOD.*] Est commune prouerbium, q̄ fideiussor maleficiorũ accipi nõ potest. hoc dictum nõ taliter intelligẽdum est, quòd ille cui furtũ factum est, nõ possit accipere fideiussorẽ à fure de re sibi restituẽda: sed est intelligẽdum si duo vel plures furtum fecerint, nõ possunt sibi inuicẽ dare fideiussores de re furtiua diuidenda. Item si quem hortatus fuero vt furtum faciat: nõ potest à me fideiussorem accipere ne furti cõueniatur. & est ratio: quia ista est turpis societas: & turpis societatis nulla est obligatio, & per consequens nullus fideiussor. Fran. Accur.

l *Coniungam.* per copulatiuã cõiunctionẽ.

m *Teneatur.* & sic apparet conditio fideiussoris leuior.

n *Disiungã.* per disiũctiuam coniunctionẽ: vbi alterum extare satis est: vt. ff. de verb. obliga. l. si ita quis stipuletur. Accursius.

o *Nec ob id.* id est & ob id, nam &c. quia in duriorem causam acci. pi non potest.

p *Extiterit.* sub qua p̄misit reus & fideiussor.

q *Adprehẽdi.* fideiussor in obligatione.

r *Si cõmunis.* sub qua re⁹ & fideiussor p̄misit.

s *Magis est.* arg. cõtra id qđ no. ff. eo. l. Grecè. §. illud. sed refert in quantitate vel tẽpore: vel quando in qualitate sit plus vel minus.

t *Iuncta.* scilicet prior extiterit.

u *Si statim.* sic. ff. de nau. fœ. l. nihil. & de vulg. substi. l. fi. §. Titi⁹. sed arg. cõtra. ff. ad. l. Fal. l. verbis. Ac. *ADDITIO.* Dic q̄ hic euẽtus inspicit quo ad impediendã actionẽ nasci ex hoc cõtractu: nõ quo ad tollẽdã aliã actionẽ ad eundẽ effectũ tendentẽ: vt no. per Dy. in. c. actus legitimi. de reg. iur. lib. vj. secundum Bar. hic.

x *Obligato.* quo casu non suspenditur: sed statim non valet: licet sit aliud in consti. pecu. vt. ff. de consti. pecu. l. id quod. sub.

y *Non teneri.* videtur enim p̄ parte interceſsisse: vt. ff. eo. l. fideiussores. & ff. de verb. obli. l. qui vsumfructũ. & ff. de vsufru. l. iij. sed contra. j. de accepti. & per iusurandum. §. illud. Solu. vt ibi.

z *Accipiat.* vt & ff. eo. l. si quis pro eo. §. j. & instit. eod. in princ.

a *Impedit.* ad hoc vt domino quæratur obligatio: & sic obtinet seruus vicẽ duorum. sed respõ. ipse non videtur stipulatus: immo dominus: quia vox serui, vox domini est: vt instit. de inuti. stip. §. post mortem. in princip.

b *Certũ est.* nisi forte sciẽter interceſsit: vt. ff. de mino. l. in causæ. in princi. quod non puto: cum principalis non teneat: vt hic, & instit.

Sl à reo.] *CASVS.* Stipulatus sum à Mæuio decem si nauis ex Asia venerit. potero te fideiussorem accipere sub alia conditione, si Titius consul factus fuerit. hoc tamen ita, si eas cõditiones coniungã, sic dicendo: si nauis ex Asia venerit, & Titius consul factus fuerit. Si vero eas disiungam dicendo: si nauis ex Asia venerit, vel Titius consul factus fuerit: tunc fideiussor non obligatur, quia est acceptus in duriorẽ causam. facilius enim existeret illa vel illa cõditio quàm ambę simul. igitur &c. [*SVB DIVERSIS.*] Stipulatus sum à Titio centum sub conditione, si imperator in Italiam venerit. & accepi ab eo fideiussorem sub alia conditione, si dux Mediolani Florentiam venerit. refert hic quæ conditio prior extiterit. nam si cõditio ipsius rei primo extiterit: fideiussor ita demum tenebitur, quando eius conditio extiterit quam ab initio reus pure promiserit, & fideiussor sit acceptus sub conditione. Item econtra si cõditio fideiussoris prior extiterit, non tenetur: quasi à principio pure acceptus sit: reus vero sub conditione. [*SI REO.*] Stipulatus sum à te fundũ Cornelianum, & accepi à te fideiussorem pro vsufructu. quæritur,

BIU Cujas

institu.de inuti.stipu.§.furiosus.&.ff.de verb.obli.l.is cui.& adde quod no.ff.eo.l.Marcellus.Accursius.

a *Obligato.* vt cum obligatio venit ex re: vt.ff.de act.& oblig.l. furiosus. vel etiam ante obligationem: vt instit.qui.non est permiss.face.test.§.item furiosi.

b *Magna ratio.* alias magis.& facit.ff. ad legem Aquil. ita vulneratus. &.ff. de pact.l. si vnus.§. pacta quæ turpem.& propter hoc fideiussor potest adhibe-

ri:vt &.ff. eo.l. Græcè. §.sed & si ex delicto.& l.si quis pro eo.§.fi.

c *Potius.* scilicet intelligi debet id quod dicitur vulgo.

d *Cum alio cũ quo.* aliàs deest cum quo:& tunc plana.sed si habeas:dic, cum quo, furtum subaudi fecit.& quod subiicit,admisit scilicet intuenientes aliquos:p eo forte qa pacti sunt æqualiter partem præstari: & sic inter se fidem dederunt. Accur.

e *Et qui.* supple, ita intelligi debet, vt qui alieno &c.

f *Possit.* facit institu. & manda.§.illud.

g *In quibus casibus.* duobus,vel similibus.

h *Societas.* Esset autẽ hæc societas quodammodo si quotam partẽ damni vel partem rei subtractæ per pactum rehaberet. facit.ff. pro socio.l. quod autem.&.l. nec quicquam.&.l.nec prætermittẽdum. & .ff. manda.l.si remuneranda.§. rei turpis. &.ff. de cõtrahen. emp.l. quod cum sæpe.§.j. versꝰ. veneni. &.l. si in emptione.§. item si emptor. &.ff.de tute. & ra. distra.l.j.§. non tantum.

i *Vranius.* mandator.

k *Rufo.* propria nomina debitorum.

l *Palmam.* creditorẽ.

m *Extitit.* eis præsentibus, vt sic videatur mandare Vranio: vt supra man.l.qui patitur.nam infra dicit mandantem agere mandati contra eos.ibi,plane quia &c.

n *Bona.* Pollionis pone.

o *Successerat.* antequam Pollionis bona ad eum venirent.

p *Mandator.* Vranius.

q *Creditori.* Aurelio.

r *Debitori.* Pollioni.

s *Fideiussorem.* de quo constat:vt.C.de solu.l.ij.

t *Non liberetur.* non secuta satisfactione : vt supra eo.l.si mandato meo.in fi.

u *Creditor.* quale est hic cum ille qui creditori successerit, succedit postea debitori.

x *Obligatione.* scilicet principali: vt.ff.eo.l. si debitori creditor. &.ff.de solu.l.Stichum.§.aditio.&.ff. de euic.l. si ei.§ .fi.&.C. de pac.l.debitori.vbi distinxi plene.

y *Vel.* propriè:vel pro saltem pone.& not.hic &.ff.proxi.versꝰ. & puto.ibi,quia non possunt &c.&.ff.ad Velle.l.tutor. in princi. &.ff.de solu.l.qui hominem.§.quidam. Et no. quòd hic est ratio quare alter in solidum vel in partem remanet obligatus:vt.ff.dicit.at vbi in rem fit liberatio,tunc etiam alter liberatur:vt in cõtrariis.ff.de arbi.l.si duo.& de libe.lega.l.iiij.§.nunc de effectu.

obligato [a] fideiussorem accepero, tenetur fideiussor.

Pro maleficiis non potest accedere fideiussor, sed pro obligationibus descendentibus ex maleficio sic. Bartolus.

¶ Id † quod vulgo dictum est, maleficiorum fideiussorem accipi non posse: non sic intelligi debet, vt in pœnam furti is cui furtum factum est, fideiussorem accipere nõ possit (nam pœnas ob maleficia solui, magna ratio [b] †suadet) sed ita potius, [c] vt qui cum alio cum quo [d] furtum admisit, in partem quam ex furto sibi restitui desiderat, fideiussorem obligare nõ possit: & qui [e] alieno hortatu ad furtum faciendum prouectus est, ne in furti pœna ab eo qui hortatus est, fideiussorẽ accipere possit. [f] in quib⁹ casibus [g] illa ratio impedit fideiussorẽ obligari, qa scilicet in nullã rationẽ adhibetur fideiussor: cũ flagitiosæ rei societas [h] coita nullã vim habeat.

Per confusionem persona ab obligatione eximitur, & eius accessoriæ obligationes: secus in correis principaliter obligatis, quia in obligatione remanent. Bartolus.

LXXI. PAVLVS libro quarto Quæstionum.

VRanius [i] *Antoninus ꝓ Iulio Pollione & Iulio Rufo [k] pecuniam mutuã accipientib⁹, ita vt duo rei [in solidum] eiusdem debiti fierent, * apud Aurelium Palmam [l] mandator extitit: [m] [&] Iulij bona [n] ad fiscum[de]uenerũt: similiter & creditori fiscus successerat. [o] Mandator [p] allegabat se liberatum iure cõfusionis: quia fiscus tam creditori [q] quàm debitori [r] successerat. Et quidem si vnus debitor fuisset:non dubitabam, sicut fideiussorem, [s] ita & mandatorem liberatum esse. Quamuis enim iudicio cõuento principali debitore, mandator non liberetur: [t] tamen vbi successit creditor [u] debitori: veluti solutionis iure sublata obligatione, [x] etiam mandator liberatur, vel [y] quia nõ potest pro eodem apud eundẽ quis mandator esse. Sed cum duo rei promittendi sint,& alteri hæres extiterit [z] creditor: iusta dubitatio est, vtrũ alter quoque liberatus est, ac si soluta fuisset pecunia: an persona tantum exempta [sit,] confusa obligatione. Et puto aditione hæreditatis, confusione obligationis eximi personã: sed & accessores* ex eius persona liberari, [a] propter illam rationem, quia non possunt [b] pro eodem apud eundẽ obligati esse: vt quemadmodum incipere aliàs non possunt, ita nec remaneant. [c] igitur alterum [d] reum eiusdem pecuniæ non liberari: [e] & per hoc nec fideiussorem, vel mandatorem eius. [f] Planè † quia is [g] mandati iudicio eligere potest vel creditorem: [h] competitura ei exceptionem [i] doli mali, si cœperit conueniri. cum altero autem reo vel in solidum, [k] si non fuerit societas: vel in partem, [l] si socij fuerunt, posse creditorem [m] agere. Quòd si creditorem iure cõfusionis: quia fiscus tam creditori [q] quàm debitori [r] successerat. Et quidem si vnus debitor fuisset:non dubitabam, sicut fideiussorem, [s] ita & mandatorem liberatum esse. Quamuis enim iudicio cõuento principali debitore, mandator non liberetur: [t] tamen vbi successit creditor [u] debitori: veluti solutionis iure sublata obligatione, [x] etiam mandator liberatur, vel [y] quia nõ potest pro eodem apud eundẽ quis mandator esse. Sed cum duo rei promittendi sint,& alteri hæres extiterit [z] creditor: iusta dubitatio est, vtrũ alter quoque liberatus est, ac si soluta fuisset pecunia: an persona tantum exempta [sit,] confusa obligatione. Et puto aditione hæreditatis, confusione obligationis eximi personã: sed & accessores* ex eius persona liberari, [a] propter illam rationem, quia non possunt [b] pro eodem apud eundẽ obligati esse: vt quemadmodum incipere aliàs non possunt, ita nec remaneant. [c] igitur alterum [d] reum eiusdem pecuniæ non liberari: [e] & per hoc nec fideiussorem, vel mandatorem eius. [f] Planè † quia is [g] mandati iudicio eligere potest vel creditorem: [h] competitura ei exceptionem [i] doli mali, si cœperit conueniri. cum altero autem reo vel in solidum, [k] si non fuerit societas: vel in partem, [l] si socij fuerunt, posse creditorem [m] agere. Quòd si creditorem

z *Extiterit hæres creditor.* id est qui factus est creditor, quia successit creditori.

a *Persona liberari.* id est mandator non tenebitur propter illius personam.

b *Quia non possunt.* vt.ff.proxi.respon. Accursius.

c *Remaneãt.* quod ergo impedit faciẽdum, destruit iam factum. de hoc dixi.ff. de his qui sunt sui vel alie. iur.l. patre.

d *Alterum.* quia tantũ ꝑsona eximitur. Io.

e *Non liberari.* Sed obligatus remanet : cũ distinctione tamen : vt j.statim ibi, cum altero &c. Accursius.

f *Eius.* ipso iure quãtum ad eius personam, sed exceptione sic saltem, quia non potest actio ei cedi.

g *Quia is.* scilicet qui mãdator extiterat pro vtroque.

h *Vel creditorem.* qui debitori successit: hoc est fiscum supple vel alium debitorem superstitem. nam cum in solidum pro eo teneatur, in solidum eum cõueniret mandati: vt.ff.eo. l.cum duo rei. sed quomodo eum eligeret, cũ pro eo non teneatur: vt.ff. proxi. §? Sed respõ. expone scilicet liberari per exceptionẽ, non ipso iure, scilicet fideiussorem : argu. j. proxi.§.

i *Exceptionem.* in totum debitum, secundũ has. ll. quia mandator potest eligere in solidum vnum de reis. sed cũ hodie pro parte debeat agere : vt in auth. de duo.re.in princ. habet exceptionem pro parte tantum.

k *In solidum.* Ex hoc no. quòd duo rei non socij non videntur inuicem fideiubere: quia tunc vnius obligatione soluta non teneretur alter in solidum: quod hic dicit. & sic est pro R. & Io. contra M. sed ipse dicit hic fuisse actum vt non videantur fideiubere. & pro eo.ff. de duo.re.l.reos. quæ est huic cõtra. sed hoc dic vt no.ff. ad Vell.l.vir vxori. in fi. Itẽ quod hic dicit, est de rigore, sed de æquitate repellitur fiscus exceptione pro parte qua successit reo: quia bona fides non patitur vt bis idẽ cõsequatur, secundum M. & quia nõ potest cedere actionem cõtra seipsum qui est hæres rei: vt.j. de sol.l.Stichũ.§.pe.l. Modestin⁹. sed R. dicit vtroq; casu. i. siue sint socij, siue nõ, in solidũ remanere obligatũ correũ, cum persona tantũ eximitur: vt.ff. de duo.re. l.fi. Sed secundo casu quia tenetur pro socio, multo magis exceptione à parte repellitur: arg. eius quod dixerat, plane quia &c.

l *Vel in partem.* mirabile hoc videtur, cum etsi socij sint, hic tamen per successionem nõ liberetur nisi pro parte: cum aliàs per acceptilationem factam vni, liberetur in solidum : vt.ff. de libe. leg.l.iiij.§.nunc de effectu.&.l.si is qui duos. in fi. non ergo verę vel fictæ solutionis vim obtinet successio hoc casu : vt & not.ff. eodẽ.l.si debitori creditor. Et est ratio : quia hic persona eximitur, vt modo no. Item hic distinguit correum socium à non socio. sic.&.ff. de arbi.l.si duo.& ad.l.Fal.l.in lege Falcidia. hoc est &.ff. de duo.reis.l.si duo.

m *Creditorem.* scilicet fiscum, qui successit creditori. parte enim debet

* *acceßiones. Flo.*

† *Frã. Are. in l. ex duobus. i. in vlti. colum. ff. de duo. re. istiꝰ tex. exclamat singu. ad hoc, quòd licet alias dolo facit qui petit rem quã restituturus est: cũ cõtra eũ poßit talis exceptio obiici: vt in l. si socer. in prin. ff. solma. & in l. dolo facit. ff. de excep. do. tamen hoc non habet verum quãdo agit ex persona propria: sed ex iure alterius nõ potest ei obiici hæc exceptio. Barto.*

BIU Cujas

debet ipse fiscus: quia eius intelligitur quodammodo socius.

a *Conuenire.* scilicet iuri.

b *Non liberari.* vt &.ſ.eo.l.hæres.§.ſi ſtipulatur.verſi.qđ ſi idẽ.

c *Pactum.* cum creditore,& hoc ignorante fideiussore: ideoque agit fideiussor: vt.ſ.manda.l.ſi fideiussor.j.&.l. ſi procuratorẽ.§. ſi ignorantes. vel dic fuisse personale pactũ: vt . ſ. de pactis.l. nisi.

ADDITIO. Dic aliter secũdum Bar. quòd hic fuit factum pactum vni ex correis debendi: ita quòd nõ prodest alteri reo: & fideiussor soluit p eo qui remanet sic obligatus: & habet actionem etiã contra liberatũ per rationem in tex. quia nõ potest auferre accusationem mãdatori qui cõtemplatione vtriusque intercessit: vt per eundem Barto. hic.

Flo. pactũ est

d *Pactus est.* scilicet creditor. Accursius.

Flo. fœneraturo

e *Alienam.* scilicet vertentem inter mandatorem & reum promittendi. Accursius.

f *Placet mandatorem.* potest dici quòd mandator & fœnerator supponãt pro eodem. q.d. quòd etiam si vnus fœnerator mandet alij de mutuãdo extraneo, tamen tenetur. Vel dic verius quòd mandatarius non per se, sed per alium creditorem suũ vel alteri[9] fecit numerationem: sed ipse feciſſe videtur: vt &.ſ.de admini. tuto.l. ita autẽ.§.gesisse. & ad hoc ſ.ſi cer.pet.l.certi condictio.§.ſi nũmos. Ac.

SI fideiussori.] CASVS. Acceperam à Titio debitore meo fideiussorem sub condi. & ad diẽ, scilicet quòd teneretur vsq; ad mortem suam. pendẽte cõdit. ego acceptum fero ei: & interim ipse moritur. dicitur hic quòd ego statim possum petere à reo: quia licet postea existat conditio, hoc nihil prodest. Franciscus Accursius.

g *Sub hoc modo.* & ita sub conditione & ad diem: vt.ſ. de act. & obli.l.obligationum fere. Accursius.

h *Fuerit.* per quem etiam reus liberatur: vt.j. de accep.l. & per iusiuran.§.& si fideiussori. Accursius.

i *Possum.* quid enim bonum est expectare condi. &c. vt hic, &.ſ. ad Velleia.l.aliquando.§.fina. Accursius.

k *Iam mortui.* si autẽ viuo eo existeret, simul obligaretur & liberaretur: vt infra titu.j.l. quotiens. & per eum etiam reus: vt infra de accep.& per iusiuran.§.& si fideiussori. Item in persona hæredis non committitur stipulatio: quia sic actum erat. Acc.

CVm procurator.] CASVS. Procurator meus vindicabat quẽdam fundum à Titio,& dedit fideiussores me ratum habiturum quod feciſſet. victus est procurator meus. ego postea reuersus iterũ egi,& obtinui. possessor nõ vult restituere possessionẽ: ideoque delatum est mihi iuramẽtum in litem, & ipse possessor condemnatus est in magna mulcta. nunc quæritur, vtrum fideiussores rei debeant conueniri pro ista mulcta? Respon. quòd non. non enim debet imputari fideiussoribus quòd ipse reus pœnam sustinet pro sua contumacia. Franciscus.

l *Agebat.* ad quod facit. C. de procur.l. quia absente. & .ff. de procura.l. Pomponius.§.sed & is.&.l.qui absentem.

m *Magno.* quia fuit delatum iuramentum in litem.

ditor fideiussori hæres fuerit, vel fideiussor creditori: puto conuenire, a cõfusione obligationis non liberari b reum.

Pactum factum vni ex correis, non præiudicat mandatori. Bartolus.

ℱ Si ponamus vnũ ex reis promittendi pactum c esse ne à se peteretur, deinde mandatorem soluisse: mãdati iudicio conuenire potuit etiam eum cum quo pactus* est. d Nõ enim pactum creditoris tollit alienã e actionẽ. B

Mandator tenetur, siue mãdatarius impleat mandatum per se, siue per aliũ. Bart.

ℱ Placet mandatorem f teneri, etiam si fœnerator* creditori mandet pecuniam credere.

Acceptilatio facta fideiussori, qui in obligationem non incidit, non prodest fideiussori. Paulus.

LXXII. GAIVS libro tertio de Verborum obligationibus.

SI fideiussori sub conditione obligato, si nauis ex Asia venerit, quem sub hoc modo g accepi, vt vsque ad tempus vitæ suę dumtaxat obligaretur, pẽdente cõditione acceptũ latum fuerit: h & is fideiussor adhuc pendente conditione mortuus fuerit, confestim à reo petere possum: i quia existens conditio neque obligationem in personam iam mortui k efficere, neque acceptilationem cõfirmare possit.

Contumacia rei non auget obligationem fideiussoris. Bartolus.

LXXIII. PAVLVS libro septuagesimosexto ad Edictum.

A n *Non tenentur.* qui tenerentur si statim restituisset. & ad hoc facit supra eo.l. fideiussores. & supra de procur.l. qui proprio.§. procurator vt in cæteris. de eo quod cer. loco. l. centum. & de in lit. iuran. l.j. & ad.l. Falci. cum pater.§. legato.&.ſ. de euic.l. hoc iure.&.l. Herennius.

DE NOVATIONIBVS, & delegationibus.

Dictum est de obligationibus principalibus & accessoriis qualiter contrahuntur, nunc qualiter tollantur. & primo per nouationem. & no. quòd per delegationem fit nouatio: vt.j.eo.l.delegare. I. ideo tamen posuit genus & speciem, quia maxime tractat de ea nouatione quæ fit per delegationem. sic. C. de ser. & aqua. in rubr.

CVm procurator in rẽ agebat, l cautionem dederat ratam rem dominũ habiturum. postea victo eo domin[9] reuersus iterum de eadẽ re agitabat: & cum reus haberet possessionem, noluit eam restituere: & ideo magno m cõdemnatus est. In amplius fideiussores non tenentur. n hoc enim non debet imputari fideiussoribus, quod ille propter suã pœnã præstitit.

DE NOVATIONIBVS & delegationibus.

TITVLVS II.

Per sequentem obligationem, etiam naturalem tantum, nouatur præcedens, qualiscunque obligatio fuerit. Bartolus.

I. VLPIANVS libro quadragesimosexto ad Sabinum.

NOuatio o est prioris debiti in aliam obligationem vel ciuilem p vel naturalem transfusio q atque trãslatio. r hoc est, cum ex præcedẽti causa ita noua constituatur, s vt prior perimatur. Nouatio enim t à nouo nomen accepit, & à noua obligatione. ℱ Illud non interest, qualis præcesserit* obligatio, vtrum naturalis, u an ciuilis, x an honoraria: & vtrum verbis, an re, an consensu. Qualiscunq; igitur obligatio sit, quę præcesserit, nouari verbis potest: dummodo sequens obligatio aut ciuiliter y teneat, aut naturaliter: z vtputa si pupill[9] sine tuiuris vocat nouationem. Et no. quòd voluntariam nouationem describit, non necessariam.

C

p *Ciuilem.* supple & naturalem. in ciuilem enim tantum nõ potest transferri. nam cum fiat per stipulationem: vt. C. eo.l.j. & instit. eo. a §. præterea. in prin. & stipulatio habet consensum: & sic naturale vinculum: vt.ſ. de pac.l.j. in fi. patet quòd non transit in ciuilem tantum. Sed secundum Al. in stipulatione non est naturale vinculum: & sic fit in ciuilem tantum, secundum eum: vt no. in.d.l.j. de pactis. Item in ciuilem tantum videtur fieri per contestationem litis: vt.j. eo.l. delegare.j.

D

q *Transfusio.* quando in eandem personam.

r *Translatio.* quando in aliam.

s *Constituatur.* ex hoc patet manifeste quòd si à seruo animo nouandi stipulor, non liberatur prior debitor: quia cum sit intercessio, non obligatur seruus etiam naturaliter: ergo nulla est secunda, in quam prior trãsferatur: vt.ſ.tit.j.l.seruus inscio.&.l.ij. quod secus est in pupillo: vt in fi. huius.l.

t *Nouatio enim.* alludit vocabulo. sic.ſ. de acqui. pos.l.j. in prin. & potest de qualibet nouatione dici.

u *Naturalis.* tantum pura contracta cum seruo vel pupillo sine auctoritate tutoris.

x *Ciuilis.* supple & naturalis, vel etiã ciuilis tantum: puta literis. nã quæcũq; sit, dũmodo petitionẽ det, vel repetitionẽ p prohibeat.

y *Aut ciuiliter.* hoc expone vt.ſ.

z *Aut naturaliter.* scilicet tantum.

Premi-

BIU Cujas

toris auctoritate promiserit.[a]

Omnis obligatio potest nouari, si tamen hoc agatur. Bartolus.

II. IDEM libro quadragesimo octauo ad Sabinum.

OMnes res[b] transire in nouationem possunt. Quodcumque enim siue verbis contractum est, siue non verbis,[c] nouari potest, & trãsire in verborum obligationẽ ex quacũque obligatione: dũmodo sciamus nouationẽ ita demũ fieri, si hoc agatur[d] vt nouetur obligatio. † Cæterum si hoc nõ agatur, duæ erunt[e] obligationes.

Qui non potest alienare, nõ potest etiam nouare: nisi conditio sua efficiatur melior. Paulus.

III. POMPONIVS libro primo ad Sabinum.

CVi bonis interdictum est, nouare obligationẽ suam nõ potest: nisi meliorem[f] suam conditionem fecerit.

In obligationibus quæ contrahuntur super rebus inseparabilibus à persona, non cadit vera obligatio. Bartolus.

IIII. VLPIANVS libro quinto ad Sabinum.

SI vsusfructus debitorem[g] meum delegauero[h] tibi, non nouatur obligatio mea: quamuis exceptione doli [mali,] vel in factum,[i] tutus debeat esse aduersus me is qui delegatus fuerit. Et non solum donec manet eius vsusfructus cui delegaui,[k] sed etiam post interitum eius,[l] videbimus: [m] quia etiã hoc incõmodũ sentit, [n] si [o] post mortem meam maneat eius P* vsusfructus. Et hæc eadem[q] dicenda sunt in qualibet obligatione personæ cohærenti.[r]

Obligatio pura potest nouari in diem, & ante diem non fiet exactio. Bartolus.

V. IDEM libro trigesimoquarto ad Sabinum.

IN diem[s] obligatio nouari potest & priusquam dies aduenerit. Et generaliter constat, ex* stipulatione in diem facta nouationem cõtingere, sed non statim ex ea stipulatiõe agi posse antequam dies venerit.

Obligatio fideiussoria non nouat principalem. Bartolus.

VI. IDEM libro quadragesimosexto ad Sabinum.

SI ita fuero stipulatus, *Quãto minus à Titio debitore exegissem, tantum fideiubes?* non fit nouatio:[t] quia non hoc agitur vt nouetur.[u]

Si vna causa venit ad implementum alterius: agitur ex implemento, non ex implente. Bartolus.

FCum pecuniam mutuam dedit quis sine stipulatione, & ex cõtinenti[x] fecit stipulationem: vnus contractus[y] est. Idem erit

a *Promiserit.* hoc constat quòd pupillo promittente & naturaliter se obligante loco primi fit nouatio: vt hic, & instit. qui. mo. tol. obli. §. præterea. Sed quæritur, quãdo dicitur naturaliter tantum obligari? nam hic & ad. l. Fal. l. si pupillus. dicitur quòd naturaliter obligatur pupillus, sed. ſ. de act. & obli. l. pupillus. & de cõdict. inde. l. quod pupillus. quæ sunt cõtra. dicitur quòd nec naturaliter. Ad hoc dicunt quidã, si est proximꝰ pubertati, vt qa habet. x. annos & dimidiũ. ſ. naturaliter obligatur, & ita hic. si habet minus: tunc non, etiam si esset locupletior. Alij non ætatem prædictam, sed si aliquid ad eũ perueniat, considerant, vt sic teneat naturaliter, vel non. Tertij, vt M. exigunt vtrumque vt naturaliter teneatur, scilicet quòd sit proximꝰ pubertati: & quòd ad eum perueniat aliquid: alioquin nec naturaliter tenetur. Sed tu dic: vt si est infans, nec naturaliter tenetur, perueniat ad eũ aliquid vel non: & ita intelliguntur contraria. si autem sit maior infãte: si quidem promittat suo tutori se auctore: nec etiã iure naturali obligatur: vt. ſ. de auct. tut. l. pupillus. Alij vero ꝓmittẽdo obligatur naturaliter tãtum: vt hic. sic etiã intelligitur insti. quib. mo. tol. obl. §. præterea. Si autem tutoris auctoritate, tunc ciuiliter & naturaliter: sed potest restitui: vt. ſ. de auct. tut. l. impuberes. si autem est adultus non habens curatorem: tunc ciuiliter & naturaliter, sed potest restitui si habet curatorem. idem in eo quod in pupillo: vt. C. de resti. min. l. si curatorem habens. vbicunque autem dixi ex pacto pupillum naturaliter obligari tantum: tenebitur etiam ciuiliter, si locupletior est: vt. ſ. commo. l. sed mihi. in prin.

b *Omnes res.* quæ alias possũt subiici dominio nostro: vt insti. de inuti. stip. in prin. sic. ſ. si ser. vin. l. siquando. §. j.

c *Non verbis.* sed alio quocunque modo: vt. ſ. l. proxi.

d *Agatur.* expresse vel tacitè: de quibus est exemplũ insti. quib. mo. tol. obli. §. præterea. sed hodie expresse tantum: vt. C. eo. l. fi. sed si tantum fieret tacitè, etiam dicam hodie cõpetere exceptio. vt. j. de præto. stipu. l. penul.

e *Erunt* sed exactione facta, per vnam alia tollitur: vt. j. eo. l. si Stichũ. §. fi. Io. & facit. ſ. de re iudi. l. si se. §. si ex conuentione.

f *Vi bonis. Nisi meliorem.* vt si à locuplete sit stipulatus quod inops debebat. Quid autem si æquè bonum? dicam quòd possit: vt sic dicatur melior, id est non deterior: vt. j. de solu. l. in pupillo. & argu. ſ. de dol. l. nõ debet. in fi. & facit supra de verb. obli. l. is cui.

SI vsusfructus.] CASVS. Titius debebat mihi vsumfructum alicuius fundi. quæritur, an ipsum delegare possim alij ita vt nouetur obligatio mea? Respon. quòd non: licet si ab eo petam, possit me repellere doli mali except. non solum potest me repellere interim quòd manet vsusfru. apud eum cui delegaui, sed etiã si finitus fuerit apud eum. & ratio est, quia si vsusfructus mansisset apud me, me mortuo rediret ad eũ qui promisit eum. Cum autem soluit ipsum alteri cui delegatus est, manet etiam apud ipsum me mortuo. bene ergo est quòd vbi est onus, ibi debet esse commodum. hoc idem dicẽdum est in qualibet obligatione quæ personæ cohæret. Franciscus.

g *Debitorem.* id est qui mihi vsumfructum debebat, nondum tamen constitutum, vel per patientiam traditum.

h *Delegauero.* improprie ponitur hoc verbũ. nã si propriè fuisset delegatio, & sic nouatio: mota esset obligatio mea, & à me liberatus esset debitor. solummodo ergo promisit alij me mãdante. vel dic quòd propriè ponitur, sed tamen mea obligatio non mouetur: quia impossibile est vt à me separetur, quia hoc ius cohæret personæ meæ. sic. ſ. de iure do. l. si mulier. ij. §. ex asse.

i *Vel in factum.* aduersus patrẽ, vel patronũ.

k *Delegaui.* debitor tutus erit excep. Io.

l *Eius.* hominis, vel etiam vsusfructus.

m *Videbimus.* an sit tuendus. & quidem tutus esse debet aduersus me & post interitũ eius: quia &c. Et sic no. quòd vbi est onus, ibi debet esse emolumentum. sic. j. de regu. iur. secundum naturam.

n *Sentit.* id est sentire potest.

o *Si.* id est quia &c. & est hæc ratio rationis hoc modo: est tutus post mortem, quia sentit incommodũ: & vere sentit incommodũ, si, id est quia &c. Ac.

p *Eius.* tenuit ergo cessio. & sic est contra insti. de vsufru. §. finitur. Solu. hic speciale, vel hic non cessit, cum nec adhuc competeret vsusfructus, sed actio pro vsufru. Item contra. ſ. de peri. & cõmo. rei ven. l. necessario. §. fi. vbi ex persona cedẽtis finitur, hic vero ex persona eiꝰ cui est cessum. Sol. ibi iam competebat cedenti ius: hic actio tantum.

q *Eadem.* vt non nouetur obligatio.

r *Personæ cohærenti.* vt vsus & habitatio: vt. ſ. quando dies leg. ce. si habitatio. vel dic dotis: vt. ſ. de stipu. ser. proinde. §. fi. & l. seq. & ſ. de iure do. l. si mulier. §. ex asse. Accursius.

IN diẽ.] CASVS. Promisisti mihi decẽ soluere in festo Paschę: ego volo nouare istã obligationẽ ante Paschã: an possim? Respõdeo ꝙ sic, licet ante nõ possim petere. sic in omni stipulatiõe cepta in diẽ, potest nouatio fieri antequam dies venerit. Frã. Ac.

s *In diem.* hic est amphibolia.[a] nam posset dici quòd obligatio quæ est in diẽ, nouetur quoquo modo. vel ecõtra quòd obligatio pura nouetur in diem. & hæc verior, vt patet ex seq. litera. nã in primo casu, scilicet quãdo illa quæ est in diem, nouatur in puram: etiam potest agi statim. arg. ſ. de cõsti. pecu. l. iij. §. fi. & facit infra eo. l. si Stichum. §. j. & ſ. de compen. quod in diem.

SI ita.] CASVS. Ita sum à te stipulatus. Mæui, Titius debet mihi centũ aureos: promittis mihi soluere quanto minus fuero consequutus ab eo? an hic fiat nouatio? Respõ. quòd non: quia hoc nõ agitur vt nouatio fiat. [CVM PECVNIAM.] Dedi tibi pecuniam mutuam: & incontinenti sum à te stipulatus illam mihi reddi. non fit hic nouatio, sed est vnus contractus. idem est si prius à te stipulatus fuero, postea pecuniam numeraui. Ratio horum est in. l. seq. Nam cum stipulamur pecuniam nobis reddi quam numerauimus: non nascitur obligatio ex numeratione, vt deinde stipulatione nouetur, sed magis est intelligendum quòd numeratio fiat causa stipulationis implendæ. Franciscus.

t *Nouatio.* scilicet fideiussoris.

u *Nouetur.* sed potius vt priori obligationi fideiussor accedat. & facit. ſ. de verbo. oblig. decem.

x *Ex continenti.* hoc expone vt. ſ. de duobꝰ reis. l. duos reos. §. fi.

y *Contractus est.* scilicet verborum. & sic intelligi potest. ſ. si certum. §.

a *Est amẽ amphibolia (vt certo grãmaticos scire nõ ambigo) ser monis ambiguitas quæ fit potißimũ per accusatiuum qui varium intellectum causat.*

Emolumẽtũ ibi debet esse vbi est onus & detrimentum.

Flo. ei

Flo. &

BIU Cujas

pet.l.ij.§.fi.& facit.ĭ.l.proxi.&.s. de verb. obli. si ita stipulat⁹.§. Chrysogonus.Sed contra.s.si cer.pet.l.certi.§.quoniam.solu.vt ibi.in glo.& puto.Item contra.s.de stip.ser.l.j.§.ij.sol.vt ibi.Ité contra.C.de contrahen.stipu.l.iij.§.j.sed ibi inutilis stipulatio: hic vtilis.Item contra.s.ad Mace.l.contra.&.s.de verbo. oblig.

quidam cum filium.in fi.Sol. ibi ex interuallo,hic incontinenti.

a Tota hæc glo.in vetustis exẽ. non habetur.

a *Stipulatio.* [a] si habes,stipulatio: habeas, facta fuit.sed si habeas facta: vel nihil: vsque ibi,mox pecunia &c.

b *CVm enim. Stipulamur.* incontinenti.

c *Id agitur.* hoc est dicere,quando hoc agunt inter se vt ex numeratione non nascatur obligatio,nõ nascitur: vt hic,&.s. si cer. pet.l.nõ omnis.& arg. l.cũ quid. Si vero dubitaretur vtrum hoc actum sit vel non: præsumitur actũ quòd nascatur:sed secuta stipulatiõe fingitur nec nata:vt.s. de act. & obli. l.obligationum fere.§. fi.& de verb.oblig.l. si ita stipulatus.§. Chrysogon⁹. at in superiori nulla est fictio:vt no.s. si cer.peta.l.certi condictio.§.quoniã.& facit.s.l.proxi.Ac.

d *Et magis.* repete,& quia.ad quod facit.ĭ.rẽ ra.ha.l.si sine.Sed quid si stipulatus fuero, & postea non stipulor? Respõ. ex numeratione datur mihi condictio.

SI Stichum.] Tex. hic in princip. est planus. [*LEGATA.*] Pater tu⁹ in testaméto suo legauit mihi quẽdam fundum. ego venio ad te qui es hæres, & dico tibi:promittis mihi dare fundum quẽ pater tuus legauit mihi? tu promittis. certe hic fit nouatio propter istam stipulationem, si hoc est actum,scilicet vt fiat nouatio:& hoc si pure fuit legatus fundus,& in diem:quia certum est diem venturum. Si autem sub conditione sit legatum,non statim fit nouatio:sed ita demum existente conditione.& ponit exemplum ibi,nã aliàs &c.quod satis clarũ est.§.seq.planus est. [*IDEM.*] Quando quis conuenitur,& promittit iudicatum soluere:postea si condemnetur,an actio iudicati sit nouata?Respon. quòd non: quia ista stipulatio solũmodo interponitur vt fideiussoribus sit cautum.[*SI DECEM.*]Ego stipulor à te hoc modo:Promittis mihi decẽ quæ Titius mihi debet:aut decem quæ Seius mihi debet?vtrum hic fiat nouatio?Respon.quòd nõ:quia nec Titius nec Seius liberatur. [*SI AB ALIO.*] Berta cum mihi nuberet,Sempronius quidam promisit mihi dotem pro ea : post aliquod tempus ego stipulor ab vxore mea dotem quam mihi promiserat Sempronius pro ea.hic fit nouatio,si hoc actũ est vt fiat.nihil enim refert vtrum mulier det dotem,an alius pro ea. item alius promittendo quod ego debeo,potest me liberare si animo nouandi hoc factum est.si vero non est factum animo nouandi:tunc vterque promissor tenetur,& primus,& secundus:tamen vno soluente alter liberatur.Quid autem erit: Titius debebat tibi.c. ego stipulor ista.c.à Titio:vtrum ipse liberetur à te propter istam stipulationem?Respõ.quòd non,quia nemini aufertur actio nisi ipse velit. si autẽ aliquis promittat pro me quod ego debeo,ipse me liberat,etiam si nolim.Franciscus.

e *Quasi mora.* Sed quid noui hic fuit? Respõ.primo erat morosa & vitiosa:hic nõ:& sic aliud hic præsumitur:hodie sec⁹: vt.C. eo.l.fi.Alij dicũt & hic expresse debere agi.& facit.s.de verbo. obl.scire debem⁹.&.ĭ. de sol.qui decẽ.§. si cũ mihi.versi. idẽ rñ.&.s. de cõdic.fur.l.parui,& quod ibi not. ité fa.s. de verb.oblig.qui bis. &.l.si rẽ.&.s.tit.j. hæres à debitore.§.nõ est. &.ĭ.e.l.si rẽ.in princ.

f *Stati.* s.fiet nouatio: sed nõ petitur nisi die adueniẽte:vt.s.eo.l. in diẽ.sed contra.ĭ. de accep.l.quod in diẽ. Sed ibi in diẽ incertũ: vel ibi cõsiderauit effectũ petitionis.

g *Extiterit.* ĭ. tunc apparebit nouationẽ factam:vt.ĭ. de accept.l. quod in diem.Ir.

h *Qui in diem.* s.debitã, id est qui nouat stipulationẽ conceptã in diẽ certam: & secundũ hoc aliàs,id est alio casu q̃ legato. potest etiã & aliter legi: & sic duobus modis eisdem.

i *Cõditione.* i.cõditionalẽ stipulationẽ nouat,vel purã sub cõditione.& facit.ĭ.l. quotiẽs.& no. q̃ hac.l. æquiparat purũ debitum diẽi & ĩ diẽ,cũ dies vtriusq; cesserit.vnde in diẽ obligatio nouat p purã,& p in diẽ:& ecõtra pura per purã,& per in diem,si hoc actum est.

k *Si quis ita stipulatus fuerit.* i. promisit.sic.s.de cõdic.indebi.si nõ sorte. §.si centum. aliàs est à re Titio,& tunc plana.

l *Actum sit.* vt.s.l.ij. §.dummodo.&.s.de reiud.l.iiij.§.si ex conuẽtione.Accursius.

m *Tempore.* Nõ tamẽ eodẽ instanti:cum hoc esset impossibile:vt.s. quibus mo.vsusfr.amit.l. sicut.§.pe.ibi, neq; enim &c.&.C.de bo.quæ libe.l.fi.§.fi. & no. quòd duplex hic erat dubitationis causa.Prima:quia obligatio quæ nouat,prima reperitur:& quæ nouatur,posterior:cum aliàs sit econtra.sed hic speciale.Secunda,quia non videbatur Titius obligari,sed tamen obligatur eodem momento:& liberatur Seio succedente in obligationem:sicut si alicui sub conditione obligato mihi,pendente condi. accepto feram,conditione existente simul obligatur,& liberatur: vt.ĭ.tit.j.sub condi.& de accept.l.quod in diem.Idẽ si quod stipulatus sum à te sub conditione,stipuler ab alio nouãdi animo.

n *Cõditionẽ.* Cõditio ꝓprie est qđ Titi⁹ ꝓmittit,& sic debitũ. & qđ dicit,nouari hic:dic.s.obligationẽ secũdã,scilicet Titij:& sic sequens stipulatio momẽtanea est.& facit.ĭ.eo.l. quotiẽs.§.fi.

o *Discedatur.* si enĩ hoc ageret,fieret nouatio : vt.s.pxi.§.& sic est simile superiori.alij dicũt,putabat simile superiori:sed nõ est.

p *A Tertio.* aliàs à Titio.

q *Fuero.* alternatiue.

r *Liberari.* ĭ.co.l.si is cui decem.contra.sol.vt ibi in glo.pe. Ité contra.ĭ.eo.l.à te.sol.vt ibi.Item facit.s. de vsufruct.l. adhuc.ad prin.versi.quid tamen.ibi,si vero simul in sacculo.

s *Sed Tertium.* aliàs Titium.Accursius.

t *Velit.* in dubio præsumo:vt infra titu.j.l.& magis quod meo. vel

a Stipulatio. [a] si habes,stipulatio: habeas, facta fuit.sed si habeas facta: vel nihil: vsque ibi,mox pecunia &c.

b *CVm enim. Stipulamur.* incontinenti.

c *Id agitur.* hoc est dicere,quando hoc agunt inter se vt ex numeratione non nascatur obligatio,nõ nascitur: vt hic,&.s. si cer. pet.l.nõ omnis.& arg. l.cũ quid. Si vero dubitaretur vtrum hoc actum sit vel non: præsumitur actũ quòd nascatur:sed secuta stipulatiõe fingitur nec nata:vt.s. de act. & obli. l.obligationum fere.§. fi.& de verb.oblig.l. si ita stipulatus.§. Chrysogon⁹. at in superiori nulla est fictio:vt no.s. si cer.peta.l.certi condictio.§.quoniã.& facit.s.l.proxi.Ac.

d *Et magis.* repete,& quia.ad quod facit.ĭ.rẽ ra.ha.l.si sine.Sed quid si stipulatus fuero, & postea non stipulor? Respõ. ex numeratione datur mihi condictio.

dicendum & si ante stipulatio [a] facta est, mox pecunia numerata sit.

VII. POMPONIVS libro vicesimoquarto ad Sabinum.

CVm enim pecunia mutua data stipulamur, [b] non puto obligationẽ[ex] numeratione nasci, & deinde eam stipulatione nouari: quia id agitur [c], vt sola stipulatio teneat:& magis [d] implendæ stipulationis gratia numeratio intelligenda est fieri.

Stipulatio nouans tollit primam obligationem:& purgat moram. Bartolus.

VIII. VLPIANVS libro quadragesimosexto ad Sabinum.

SI Stichũ dari stipulatus fuerim:& cum in moram promissor esset quo min⁹ daret,rursus eũdem stipulatus fuero:desinit periculum ad promissorẽ pertinere,quasi mora [e] purgata.

Obligatio in diem,vel pura,potest statim nouari: sed conditionalis demum in conditionis euentum. Bartolus.

Legatæ vel fideicommissa si in stipulationem fuerint deducta, & hoc actum, vt nouetur: fiet nouatio.si quidem purè vel in diẽ fuerint relicta,statim. [f] si verò sub conditione, non statim [nouatio est,] sed vbi conditio extiterit. [g] nam & aliàs qui in diem [h] stipulatur,statim nouat, si hoc actum est:cum certum sit diem quandoque venturum.At qui sub conditione [i] stipulatur: non statim nouat,nisi conditio extiterit.

Conceptio stipulationis nouantis potest præcedere stipulationem nouatã. Bartolus.

Si quis ita stipulatus [k] à Seio sit, *Quod à Titio stipulatus fuero, dare spondes?* an si postea à Titio stipulatus sim,fiat nouatio, solúsque teneatur Sei⁹?Et ait Celsus nouationẽ fieri,si modò id actum sit, [l] vt nouetur,id est vt Seius debeat quod Titius promisit.nã eodẽ tempore [m] & impleri prioris stipulationis cõditionẽ, [n] & nouari ait.eóque iure vtimur.

Actio iudicati non nouatur per stipulationem iudicatum solui. Bartolus.

Idem Celsus ait *Iudicatum solui* stipulatione actionem iudicati nõ nouari:meritò:quia hoc solum agitur ea stipulatione,vt fideiussoribus cautum sit, non vt ab obligatione iudicati discedatur. [o]

Si debita à duobus alternatiuè promittantur,nouatio non extinguitur Bartolus.

Si decem quę mihi Titius debeat,aut decem quæ Seius debet, à Tertio [p] stipulatus fuero: [q] putat Marcellus neutrũ liberari, [r] sed Tertiũ [s] eligere posse pro quo decẽ soluere velit. [t]

Potest alius me inuitũ liberare,non autem mihi inuito actionem auferre. Bart.

Si ab alio promissam sibi dotem maritus ab vxore dotis nomine stipulatus sit:non duplari dotem,sed fieri nouationẽ placet,si hoc actum est. Quid enim interest,ipsa an ali⁹ quilibet ꝓmittat? Quod enim ego debeo, si alius ꝓmittat:liberare me potest,si nouationis causa hoc fiat. si autẽ non nouandi animo hoc interuenit,vterque quidem te-

BIU Cujas

vel secundum quosdam, vt innuitur. ff. e. l. à te. & l. si is cui.

a *Liberatur.* licet autem me liberet pro me promittendo: non tamen &c.

b *Stipuletur.* quod mihi debetur, supple: si non est hoc in textu.

c *Ex voluntate.* præcedenti vel sequenti: vt infra eo. l. si quis absente.

d *Autem.* pro sed. & est ratio. ff. de neg. gest. l. soluendo.

e *Etiam si nolim.* dũmodo nego. gest. non habeat. & facit infra de solu. l. solutionem. & l. si debitor. & supra de do. ma. except. l. si opera.

SI pupillus.] Pupillus omnis habet priuilegium in bonis tutorum suorum. CASVS isto præsuppositio talis est: Pupillus quidam habens tutorem, stipulatus est ab eo rem suam saluam fore. quod quidem facere non potuit sine tutoris auctoritate. Pupillus iste factus pubes habet hanc stipulationem ratam. certe act. tutelæ tollitur. si autem hanc stipulationem non habuerit ratam, & agat act. tutelæ: stipulatio prior rem pupilli saluam fore, non tollitur. tamen iudex non debet tutorem condẽnare act. tutelæ: nisi pupillus liberet tutorem à stipulatione qua promisit rẽ pupilli saluam fore. [QVI SVB CONDITIONE.] Stipulatus sum à te. c. sub cõditione si moriar. an ista stipulatio sit pura, vel conditionalis? Respon. quòd pura est: quia conditio est omnino extitura. [QVI ACTVM.] Stipulatus sum à te actum, qui plus est quàm iter. deinde sum stipulatus iter. vtrum hic fiat nouatio? Vel sic, stipulatus sum vsumfructũ, deinde vsum nudum: an etiam hic fiat nouatio? Respon. quòd non: quia cum totum stipulor, deinde partem: nulla fit nouatio. sed econtra si quis stipuletur iter, deinde actum: fit nouatio: quia plus continetur in secunda stipulatione quàm in prima. Franciscus.

f *Si pupillus.* in duobus est duplicitas. Primo, quia vel ab extraneo est stipulatus sine auctoritate tutoris: vel cum plures essent tutores, ab vno stipulatur sine auctoritate alterius. In secundo, quia stipulatur rẽ pu. sal. fore, id est id in quo tenebitur si rẽ non saluauerit in futurum. ad quod supra. l. proxi. §. si quis ita. vel rem pup. sal. fo. id est id quod iam debetur occasione tutelæ: non dico quòd actio tutelæ nascatur, nisi finita tutela: vt supra de tute. & rat. distra. l. si tutor reipu. §. fin. & l. seq. licet quidam dicant contra.

g *Auctoritate.* sine qua auctoritate actionem tollere nõ potest: sed nec nouare. Accursius.

h *Tutelæ.* id est, verum priuilegium prioris obligationis, scilicet ex causa tutelæ, in pósteriorem transfertur: nisi causa abiiciẽdi priuilegij stipulatio facta sit: vt infra eo. l. aliam. & infra de priuile. credi. l. ij. & iij.

i *Egisset.* quod potuit: quia per nouationem sublata nõ est, pupillo nequeunte suam conditionem facere deteriorem: vt. ff. eo. l. nouare. §. pupillus.

k *Habet.* videtur superflua hæc liberatio: cum semel soluendo ab vtraque sit liberatus. sed dic quòd non est propter hoc, quia si dubitetur de liberatione, statim possit ostendi. sic & supra de peti. hære. l. pe. & facit. C. de bo. quæ libe. l. fin. §. po. netur: sed altero soluente alter liberatur. [a] Non tamen si quis stipuletur [b] [sibi,] qđ mihi debetur, aufert mihi actionem: nisi ex voluntate [c] mea stipuletur. liberat autem [d] me is qui quod debeo, promittit, etiam si nolim. [e]

Per stipulationem interpositam à pupillo sine tutoris auctoritate, non fit nouatio actionis sibi competentis, nisi eam ratificet postquam factus est adultus, cum non possit nouare. Pau. de Cast.

IX. IDEM libro quadragesimo septimo ad Sabinum.

SI pupillus [f] sine tutoris auctoritate [g] rem saluam fore stipulatus, pubes factus ratam stipulationẽ habuerit nouandi causa: tollitur tutelæ [h] actio. Si [verò] non habuerit ratam: * licet tutelæ egisset, [i] habet [k] tamen adhuc ex stipulatu actionem: sed iudex tutelæ non aliter condemnare debet, quàm si ex stipulatione liberatio fieret. [l]

Conditio extitura non reddit dispositionem conditionalem, sed puram. Pau. de Cast.

QVi sub conditione [m] stipulat, quæ omnimodo extitura * est, purè videtur stipulari.

Si secunda stipulatio continet minus: non præsumitur nouatio. secus si continet plus. Bartolus.

A & supra de rei vin. l. non solum.

l *Fieret.* vt &. ff. l. proxi. §. fi.

m *Qui sub conditione.* Pone exemplum: si moriar: vel si Antichristus nascetur: vt supra de condic. inde. l. nam & si. & l. quòd si sub ea. & de iur. do. l. Iulianus. & tunc est pura, id est non cõditionalis: est tamen in diem, & ideo nõ potest statim agi: nec etiã fit nouatio prioris ad plenum: vt. ff. eo. l. in diem. & secundum hoc facit supra de peri. & cõmo. l. necessario. §. si ita. & de cõdic. inde. l. Iulianus. &. ff. si quis omis. cau. testa. l. j. §. qui sub conditione. Vel pone casum vt. ff. de verb. oblig. l. in illa stipulatiõe si kalẽ. in fine. ibi, si nõ tetigero cœlum digito &c. & sic bene ponitur hic omnino.

n *Nihil agit.* Non fit nouatio cum totũ stipulatus, stipulor partẽ, etsi id agitur tacite: vt hic dicit. secus si expesse: vt. ff. de verb. oblig. l. qui vsumfru. illud autem constat, quòd secundum hæc iura ex quibusdã præsumebatur nouatio: vt institu. eo. [a] §. pterea. vel dic quòd nec tacite hic agitur: cũ aliud sit vnũ, aliud sit aliud. vel dic, nihil agitur quãtum ad commodum: quia nullum aliud emolumẽtũ vel maius consequitur propter hoc q̃ primo habuit. illud aũt cõstat q̃ bene tenet stipulatio, & aliqua est: quia alia est hæc seruitus q̃ prima, sed tamẽ ex ea agere nihil prodest: nec affert aliquod emolumentũ nisi hoc fiat animo nouandi: vt. d. l. qui vsumfru. & facit. ff. de vsu & habi. l. per seruum. §. vsusfru.

a Scilicet quibus mo. tolli. oblig.

o *Stipulatur.* vnde nõ fit nouatio: vt. ff. de verbo. obliga. l. scire debemus. & facit supra de excep. rei iud. l. si mater. §. si quis iter.

QVi rectè.] CASVS. Hic dicit quòd ille cui solui potest, ille etiam potest nouare. excipit quasdam personas quibus recte soluitur, tamen non possunt nouare: sicut est quando quis promittit Titio ipso Titio stipulante, vel alteri: quia vni eorum, scilicet alteri recte soluitur: & tamen non potest nouare. l. seq. plana est. Franciscus.

p *Excepto eo.* & aliis quibusdam, vt procuratore generali vel speciali qui ad hoc mandatus erat vt debitum acciperet: vt. j. tit. j. l. vero procuratori. ff. de condic. indebi. l. si procurator. & de procura. l. procurator cui. & l. procurator totorum. & l. mandato. Item his qui sunt in potestate nostra: vt. ff. eo. l. seruus. & l. nõ ideo. & l. filius. & ff. de pac. l. si vnus. in prin. Item illo cui mãdaui solui: vt. j. e. l. si debitorẽ. sed Io. vt omnia hæc tolleret, dixit soluiẽ: scilicet vt sibi debitũ, sed tũc nõ esset exceptio de adiecto. Ac.

q *Non potest.* vt. j. titu. j. l. quod stipulatus.

r *Delegare. Creditor iusserit.* aliàs non est in textu, creditor.

s *Contestationem.* alio pro me exponendo litem ita vt solus teneatur: vt infra tit. j. l. solutionem. & ff. de in rem ver. si pro patre. in princ. sed quæ actio contra delegantem datur? Dic illa vtilis quæ contra debitorem datur directa. Vel sic: vendidi tibi actionem: & te procuratorem in rem tuam feci: & litem contestatus es cum eo. incipit teneri tibi, & à me liberari. hodie vero non fit nouatio nisi per stipulationem: [b] vt. C. de noua. l. j. vel illud quando fit per stipulationem, non autem prohiberet fieri per contestationem litis.

b Vide ad hoc. l. singularia. ff. si cer. pet. & l. qui vsumfructũ. ff. de verbo. obli. pleniꝰ in. l. fi. C. de nouatio.

SI quis delegauerit.] CASVS. Ego induxi te dolo vt mihi promitteres centum, & sic habes except. doli contra me. volui te

delegare

Qui actum stipulatur, deinde iter: nihil agit. [n] Item vsumfructum stipulatus, si vsum stipuletur: nihil agit. Sed qui iter stipulatus, actum postea stipuletur: aliud magis stipulatur. [o] Aliud est enim iter, aliud actus.

Qui potest recipere solutionem suo nomine, potest etiam nouare: secus quando alieno nomine. Pau.

X. PAVLVS libro vndecimo ad Sabinum.

CVi rectè soluitur, is etiã nouare potest: excepto eo, [p] si mihi aut Titio stipulatus sim. nam Titius nouare nõ potest, [q] licet rectè ei soluitur.

Delegatio est propriè quando debitor vnius debitorem suum delegat suo creditori. & sic requiritur duplex debitor: quia delegatus est debitor eius cui fit delegatio, & delegatus est debitori delegantis: & loco delegantis datur. Pau.

XI. VLPIANVS libro vicesimo septimo ad Edictum.

DElegare, est vice sua alium reum dare creditori, vel cui [creditor] iusserit. [r] Fit autem delegatio vel per stipulationem, vel per litis contestationem. [s]

Delegatus sciens sibi exceptionem competere, eam videtur remittere: ignorans non potest excipere contra eum cui facta est delegatio, sed contra delegantem sibi succurritur. Bartolus.

delegare creditori meo:tu sciens te habere except.doli,promisisti illam summam creditori meo, an tenearis? Respon.quòd sic: quia postquam sciens te tutum esse exceptione,promisisti: videris donare. Quid autem si ignorabas te habere excep.& promisisti,nunquid vti poteris except.aduersus creditorem meum cui te delegaui? Respon. nō.

Ratio est: quia creditor quod suum est persequitur: tamē ego qui te delegaui, teneor tibi condic. incerti si tu non soluisti: vel certi condic.si soluisti. Frā.

a *Debitorem.* patientē se delegari.

b *Mali.*idem in similibus:vt.j.eo.l.doli.

c *Vti poterit.* & ideo solutum repeti nō potest.

d *Suum.*id est sibi debitum. sic.ſ.quod cum eo.l.ij.aliud si dolo: vt ſ.de excep. do.l. Iulianus. & facit.ſ. de iure do.l.cū in fundo.§. fi. & de consti. pec.l.ij.& de do. except. l. apud Celsum.§.item quæritur.&.l.pure.§. si eum. & de condic. ob cau.l. si donaturus.§. si quis. &.C.eo.l. si pater. Sed quid si est dubium sciuerit, vel ignorauerit? Respō. si ex sua persona ei competebat, præsumo scire.si ex aliena, nō:vt arg.ſ. p suo.l.fi.

e *Vel incerti.* id est sine causa:vt &.ſ.de cōdic. sine cau.l. qui sine causa. &.l.j. &.C. de condic. inde.l.si citra.

f *Pecunia.* scilicet vt liberetur.

g *Iudicio.*cum simpliciter mandauerit,id est non delegauerit. Ac.

Si non debitorem.] CASVS. Titiū qui nō erat debitor meus, delegaui creditori meo: cum tamē crederet se esse debitorem meum. creditor meus vult eum conuenire. vtrum possit vti contra eum exceptione,dicens quòd indebitum promisit? Respon.quòd non.tamen Titius habebit condictionem certi contra me, eo quòd soluit creditori meo indebitum. Franciscus Accursius.

h *Si non debitorem.*credens se quasi debitorem.

i *Condictio.*certi:vt &.ſ.l.proxi.in fi.Sed arg. contra.ſ.ad Vell. l.quamuis.§.interdum. Accursius.

Quotiens.] CASVS. Debebas mihi Stichum pure:tu nouandi animo promisisti mihi eundem Stichum sub conditione.an fiat nouatio? Respon.quòd non statim nisi conditione existente: intantum quòd si Stichus decesserit pendente conditione,& postea conditio extiterit,nō fit nouatio:quia non subest res ꝓmissa.vsq; ibi, Vnde Marcellus.[VNDE MARCELLVS.] Promisisti mihi Stichum.tu fuisti in mora soluendi:& sic Stichꝰ mortuus est.post hoc Stichus deducitur in obligationem conditionalem. dicitur hic quòd mora purgatur per hanc stipulationem:non tamen deduci videtur in stipulationem sequentem. [SED SI ID QVOD.] Iste.§.ponit casum cōuersum casui superioris.§.pone sic: Promisisti mihi Stichum sub conditione si nauis ex Asia venerit: stipulatus sum à te Stichum istum pure.vtrum fiat nouatio? videtur quòd sic: quia plus est in stipulatione pura quàm in conditionali. tamen hic dicitur quòd non fit nouatio nisi demum conditione existente. & redditur pulchra ratio. nam hic sunt duæ stipulationes.prima scilicet,& secunda qua videbatur fieri nouatio.conditio autem facit committi primam stipulationem: & cum commissa fuerit, transfert eam in secundam stipulationem. & ideo si promissor pendente conditione fuerit deportatus, nulla nouatio potest fieri etiam conditione existente.nam cum conditio existit, non subest persona quæ obligetur. Franciscus Accursius.

k *Fit nouatio.* quoniam ex conditionali stipulatione tantummodo spes est debitum iri: vt instit. de verb. oblig.§. ex conditionali. ergo nil ex ea debetur.tunc demum ergo cum conditio extiterit,nouatio erit. Sed contra.j. de reg. iur.l. actus. sed speciale in acceptilatione,& similibus: vt ibi. secus in nouatione: licet sit actus legitimus. sic etiā est in stipulatione: vt supra eo.l.si Stichū.§.j.

l *Extiterit.*& defecerit, durat prima: vt instit. qui.mo. sol. obli. §. quod autē diximus. nec ob. instit. de excep. in princip. quòd hic ex certa scientia non errando promisit sub cōditione quod pure debebat: ibi errando: & sic habet exceptionem in factum.

m *Impletur.* ad quod est supra de peri.& cōmo. rei ven.l. quòd si pendente.*in princip.

n *Marcellus.*quia demum existente conditione fit nouatio.Ac.

o *Stichus.* iam mortuus.

p *Purgari.*immo non videtur purgari: vt.ſ. de verb. obliga. eum qui ita.§.fi. Solu. forte illud est distinguendū: fuit in mora, quia interpellatus non dedit: an quia causam mortis occidendo præbuerit. vel hic ab eodem: ibi ab alio: quod non placet.vel sol.vt ibi. Item contra.j.eo.l. si rem. Solu. ibi fuit expressim actum vt non purgaretur mora.[a] hic non fuit aliquid actum vt purgaretur.R. Vel econtra,secundum alios, scilicet quòd hic fuit actum vt purgaretur:ibi non.vel ibi in absente,[b] hic in præsente seruo promisso secundum alios.vel sol.vt ibi. & facit.j.tit.j.l. qui decem.§. si cum mihi Stichum.

q *Statim.*vt &.ſ.eo.l.si Stichum.§.legata.in fi.&.§.seq.

r *Committit.*vt &.ſ.eo.l.si Stichum.§.ij.

ſ *Conditione.* scilicet post deportationem antequam agnoscantur bona à fisco:alioquin non videtur differre inter mortem naturalem & ciuilem:vt.j.eo.l.nouatio.quæ est contra.vel aliter si mortuus fuerit naturaliter. tunc enim obligatio cadit in hæredem:non autem si fuerit deportatus,vt ibi.& facit.ſ. de fideiusſ. si debitori.j.&.ſ.vt lega.seu fideicom.no.ca.l.postquam.in prin.

t *Obligetur.*ciuiliter,sed naturaliter sic:vt supra de fideiusſ.si debitori.j.

Si creditor.] CASVS. Promisisti mihi.c. soluere in die Paschæ:& si non solueres,promisisti.l.loco pœnæ. facimus nouationem. tu non soluis ad diem promissum. vtrum pœna committatur? Respon.quòd non. Franciscus.

u *Nouatione facta.* eius quod sub pœna debetur.i.de sorte.Ac.

x *Stipulatio.*scilicet pœnæ.nam sicut pignus, sic & pœna tollitur sublato principali:vt hic,&.j.eo.l.nouatione. Accursius.

Seruus.] CASVS. Sticho seruo meo debebat Titius.c.quæ seruus meus ei mutuauerat ex peculio suo.vtrum Stichus seruus possit nouare hanc obligationem sine cōsensu meo? Respō. quòd non: immo si secundo stipulatur, videtur potius adiecisse aliam

XII. PAVLVS libro trigesimo primo ad Edictum.

SI quis delegauerit debitorem[a] qui doli mali[b] exceptione tueri se posse sciebat, similis videbitur ei qui donat: quoniam remittere exceptionē videtur. sed si per ignorantiam promiserit creditori,nulla quidem exceptione aduersus creditorem vti poterit,[c] quia ille suum[d] recepit: sed is qui delegauit, tenetur condictione vel incerti,[e] si pecunia[f] soluta non esset:vel certi, si soluta esset: & ideo cum ipse præstiterit pecuniam,aget mandati iudicio.[g]

XIII. VLPIANVS libro trigesimooctauo ad Edictum.

SI non debitorem[h] quasi debitorem delegauero creditori meo, exceptio locum non habebit: sed condictio[i] aduersus eum qui delegauit,cōpetit.

Stipulatio conditionalis nouat puram in conditionis euentum: sed statim morā præcedentis obligationis purgat. Item stipulatio pura nouat conditionalem in conditionis euētum, si tunc existat persona in quam obligatio eadat. B.

XIIII. IDEM libro septimo Disputationum.

QVotiens quod purè debetur,nouandi causa sub cōditione promittitur:nō statim fit nouatio,[k] sed tūc demum, cum conditio extiterit.[l] & ideo si fortè Stichus fuerit in obligatione, & pendente conditione decesserit: nec nouatio cōtinget: quia nō subest res eo tempore quo conditio impletur.[m] Vnde Marcellus,[n] & si post moram Stichus[o] in conditionalem obligationem deductus sit,purgari[p] moram, nec in sequentem deduci obligationē putat. Sed si quod sub conditione debetur, purè quis nouādi causa stipuletur:nec nūc quidem statim[q] nouat, licet pura stipulatio aliquid egisse videatur: sed tunc nouabit,cum extiterit conditio. etenim existens cōditio primam stipulationem committit,[r] commissamque in secundam transfert. Et ideo si fortè persona promissoris pendēte conditione[s] fuerit deportata: Marcellus scribit, ne quidem existente cōditione vllam contingere nouationem: quoniam nunc, cū extitit conditio, nō est persona quę obligetur.[t]

Pœna non intelligitur repetita in stipulatione nouante. Bartolus.

XV. IVLIANVS libro tertiodecimo Digestorum.

SI creditor pœnā stipulatus fuerat si ad diem pecunia soluta nō esset:nouatione facta[u] non committetur stipulatio.[x]

Etiam obligationem quæsitam domino per seruum non potest ipse seruus nouare sine voluntate domini.

XVI. FLORENTINVS libro octauo Institutionum.

BIU Cujas

aliam stipulationem primæ stipulationi. Francis.

a *Nec peculiarem.* nisi vt supra de iureiuran. l. huic. contra. & j. eo. l. fi. in princip. & facit infra titu. j. l. fugitiuus. in fi. & de pac. l. si vnus. in princip.

b *Citra.* faciendo deteriorem condi. domini. vel citra, id est cõtra. sic. ſ. de acquir. pos. l. si ex stipulatione.

c *Delegare. Non potest.* delegans. sed delegatus loqui debet: vt. C. eo. l. j. Accursius.

Nouatione.] CASVS. Ego mutuaui tibi. c. pro quibus obligasti mihi pignus quoddã. ego stipulor ista. c. ab alio nouandi animo. sic tu liberatus es. an autẽ pignus tuũ sit liberatum? Respon. quòd sic: nec etiã vsuræ currunt. Francis.

d *Nouatione.* volũtaria: secus in necessaria: vt. C. de iudi. l. j. & j. eo. l. aliam. hoc autem verum, nisi in contrariũ agatur: vt. C. de fideiuss. l. nouatione. & C. etiam ob chiro. pecuniam. l. j. Accursius.

Doli mali.] CASVS. Tu induxisti me dolo vt tibi ꝑmitterem. c. vel cũ essem filiusfa. dedisti mihi mutuum cõtra senatusc on. Macedonianũ. tu vidés quòd si me cõuenias, ego opponerẽ excep. senatusc on. vel excep. doli: delegasti me cuidam creditori tuo, puta Titio. Nunc quæritur, vtrũ possim his exceptionib⁹ vti cõtra creditorẽ cui sum delegatus, sicut possem vti contra te? Respon. quòd non: quia in hac secunda ꝑmissione nihil dolo vel contra senatusc on. factũ est. Seus est in muliere: quia semper promittẽdo ꝑ alio, videtur fideiubere contra senatusc on. Vell. Cætera clara sunt vsque in fi. l. & est pulchra. l. Item. l. seq. plana est. Franciscus.

e *Doli mali exceptio.* aliud in exceptione metus: vt. ſ. de do. excep. l. apud. §. pe. secũdũ Azo. immo idem: a cum ꝑmittendo videatur remittere: vt. C. quod me. cau. l. ij. & supra eo. l. si quis delegauerit. & C. eo. l. j.

f *Delegatus est.* siue sciuit, siue ignorauit: vt supra eo. l. si quis delegauerit. & no. quòd habenda est distinctio quæ colligitur hic. & d. l. si quis delegauerit. & l. si non debitorem. & de excep. do. l. pure. §. si eum. & de re iudi. l. Nesennius.

g *Exceptionibus.* scilicet non introductis fauore, vt rei iudi. vel pacti, & similibus quæ nec fauore nec odio sunt inductæ. certe immo & si odio sunt inductæ, dé est: & hoc subiicit, immo &c.

h *Non vtetur.* cum tamen contra delegantem posit vti.

i *Factum est.* immo cõtra: vt supra ad Macedo. l. sed Iulianus. §. non solum. Solu. vt ibi. Accursius.

k *Soluerit.* si soluit illi qui contra senatusc on. fecit, & non repetit: multo magis ab isto qui non fecit contra senatusc on. repetere non potest. Accursius.

l *Non potest.* vt. ſ. de condic. inde. l. qui exceptionem.

m *Intercessio est.* vt. ſ. ad Velle. quamuis. §. si mulier. contra secũdã opinionẽ M. sed illã non approbamus: sed Iulia. vel dic vt ibi.

SEruus nec peculiarem a quidem obligationẽ citra b voluntatẽ domini nouare potest: sed adiicit potius obligationẽ, quàm pristinam nouet.

Nota hic quòd licet delegatio requirat stipulationem vel litis contestationem inter delegatum & illum cui fit delegatio: nõ sic inter delegantem & delegatum: cum solum requiratur voluntas delegantis, quæ potest declarari per epistolam, & etiã nutu. Pau.

XVII. VLPIANVS libro octauo ad Edictum.

DElegare scriptura vel nutu, vbi fari non potest, c debitorem suum quis potest.

In stipulatione non intelligitur repetitũ pignus vel vsura. Bartolus.

XVIII. PAVLVS libro quinquagesimo septimo ad Edictum.

NOuatione d legitimè facta liberantur hypothecæ, & pignus: [&] vsuræ non currunt.

Exceptio quæ obstabat deleganti, non obstat ei cui est delegatum: nisi contra eum eadem ratio concedendæ exceptionis subsistat. Bartolus.

XIX. IDEM libro sexagesimo nono ad Edictum.

DOli [mali] exceptio e quæ poterat deleganti opponi, cessat in persona creditoris cui quis delegatus f est. Idemq; est & in cæteris similib⁹ exceptionibus: g immo & in ea quæ ex senatusc õsulto filiofamilias datur. nam aduersus creditorem cui delegatus est ab eo qui mutuam pecuniam contra senatusc onsultum dederat, nõ vtetur h exceptione: quia nihil in ea ꝑmissione contra senatusc onsultũ factũ est: i* [ideoq; quod soluerit k, repetere nõ potest l] tãto magis [fit] quòd hic nec solutum repetere potest. Diuersum est in muliere quę cõtra senatusc onsultum promisit. nam & in secũda promissione intercesio est. m Idemque est in minore qui circunscriptus delegatur: quia si etiam nunc minor est, rursum circunuenitur.

Diuersum† [est] si iã excesit ætatem vigintiquinq; annorũ: quamuis adhuc posit n restitui aduersus priorem creditorem. Ideo autem denegantur exceptiones aduersus secũdum creditorem, quia in priuatis cõtractibus o & pactionibus non facilè scire petitor potest quid inter eum qui delegatus est, & debitorem actum est: aut etiam si sciat, dissimulare p debet, ne curiosus videatur: & ideo merito denegãda* est aduersus eum exceptio ex persona debitoris.

Qui habet administrationem bonorum suorum: potest nouare per se vel per alium. Idem si habet liberam administrationẽ bonorum alterius. secus si nec suorum nec alterius. Paulus.

XX. IDEM libro septuagesimo secundo ad Edictum.

NOuare possumus aut ipsi si nostri* iuris sumus, aut per alios qui voluntate nostra stipulãtur. Pupillus sine tutoris auctoritate nõ potest nouare: q tutor potest, si hoc pupillo expediat: r item procurator omnium bonorum. f

Mandatum de soluendo non extenditur vt possit mandatarius promittendo nouare. Bartolus.

XXI. POMPONIVS libro primo ex Plautio.

SI debitorem meum iussero tibi soluere, non statim tu etiam stipulãdo t id nouare possis: u quamuis debitor soluendo tibi liberaretur.

XXII. PAVLVS libro quartodecimo ad Plautium.

SI quis absente me à debitore meo stipulatus est nouãdi x animo, [&] ego postea ratũ habuero: nouo obligationem.

XXIII. POMPONIVS libro tertio ex Plautio.

FIlius, patris actionẽ y ignorante eo nouare non potest.

ADDITIO. Ibi loquitur secundum opi. Mar. quæ nõ approbatur secundum Bar. hic.

n *Possit.* in quadriennĩ hodie, olim vtilis anni: vt. C. de tẽpo. in integ. rest. l. fi.

o *In priuatis contractibus.* sunt enim quædam publicæ cõuentiones: vt. ſ. de pac. l. conuentionum.

p *Dissimulare debet.* nec enim tenetur instruere: vt. ſ. de publica. l. fi. §. diui. Sed arg. contra. ſ. de in rem verso. l. iij. §. pe. sed ibi in mutuãdo: vel alia ratione: qã alium ex alterius contractu in solidum volebat obligare.

Nouare possumus.] q *Nouare.* nisi faciat cõditionẽ suã melioreꝰ: vt. ſ. eo. l. cui bonis. nec delegare: vt. j. l. pupillo.

r *Expediat.* sed pupillus potest faciendo cõditionem meliorem: & tutor ita demum si pupillo expediat: vt hic: ergo nõ videtur quòd plus possit tutor quàm pupillus. sed dic quòd potest esse dubium: vel potest esse quòd nec melior nec deterior cõditio sit. sic. ſ. de trãsac. l. cum hi. §. si prætor. vel forte hic subaudiatur maxime. ar. j. de accep. l. & per iusiurandum. §. penul.

s *Bonorum.* si habet liberam: aliàs non: vt. ſ. de procur. l. procurator cui. & l. procurator totorum. & C. eo. l. non abstulit.

Si debitorem.] CASVS. Iussi debitorem meũ tibi soluere. an possis istud debitũ statim recuperare? Respõ. quòd nõ: nisi prius cedã tibi actiões meas: & faciã te procuratorem in rem tuã. Fran.

t *Stipulãdo.* caue: quia non consensi vt stipuleris, aliàs contra: vt. ſ. eo. l. si Stichum. §. fi.

u *Possis.* quia non ideo agere potes, nisi actiones cedam faciens te procuratorem in rem tuam. & facit. ſ. eo. l. cui recte.

Si quis absente.] CASVS. Habebam debitoré Boñ. cum essem Romę, tu stipulatus es ab eo me absente. postea ego sciés istã stipulationem, habui ratam. dicitur hic quòd nouatio facta est valida post istam ratihabitionem. Lex sequens plana est. Frã. Ac.

x *Nouãdi.* vt mihi teneri desinat. ad quod est. ſ. e. l. si Stichũ. §. fi.

y *Filius. Actionem.* non etiam suam: vt. C. de bo. quæ lib. l. fi. §. sinautem nõ habeat. versi. hoc proculdubio. in fi. & ſ. de iur. delib. l. ait prætor. §. quid sit. versi. est enim absurdũ. Sed cõtra. ſ. de iureiurã. l. huic. Sol. ibi potest nouare seruus vel filius faciẽdo conditionem domini vel patris meliorem de inope ad diuitem: deteriorem

† *Bald. hic reputat istiũ tex. sing. ad hoc quòd li cet minor 25. an. læsus restituatur. l. i. & per tũ. ſ. de mi. tamen si est læsus ĩ tẽpore quadriẽnii concessi ad petendã restitutionẽ in integ. restituitur qui text. noster hoc optime probat. tamen hoc est limitãdũ in casu. l. fi. C. de rep. har. Bolo.*

* *Flo. denegandum est aduersus eũ exceptionẽ ex pers.*

* *Flo. sub*

Seruus potest nouare

faciendo cõditionẽ domini melioré: deteriorem non.& idẽ in filio.

deteriorem nõ:vt hic.vel ibi habuit liberam administrationẽ.& facit.C.de re.credi.nec filius.&.ſ.de pactis.l.ſi vnus.in prin.Ac.

NOuatio autem.]CASVS.Dicitur in hac.l.quòd nouatio nõ poteſt fieri ex ea ſtipulatione quæ non poteſt committi: & pone exemplum vt in glo.prima. Videbatur cõtrarium,quia reperitur caſus in quo poteſt fieri nouatio ex ea ſtipulatione quæ non poteſt cõmitti: vt hic. Pone enim ſic: Sẽpronius debebat mihi.c.pure:hæc.c.ſtipulatᵛ ſum à Titio ſub conditione.pendente conditione ſi Titiᵖ moritur, & cõditio impleta ſit ante aditã hæreditatem: ſtatim fit nouatio: & tamẽ ſtipulatio nõ poteſt cõmitti: cum nullus ſit adhuc hæres qui conueniri poſsit: ergo &c. Sed reſpon. quòd hic morte Titij nõ extinguit ſtipulatio: quia tranſit ad hæredem ipſius Titij: cuius perſonam interim hæreditas ſuſtinet.Fran.Accur.

a *Non cõmittitur.* hoc eſt exemplum, ſi debes mihi pure, & ſtipulor ſub cõditione:vt ſupra eo.l. quotiens. vel pone vt ſupra de verbo. oblig.l.ſi ita ſtipulatus fuero,te ſiſti.in prin.

b *Titius.* nouus promiſſor.Accurſius.

c *Ad hæredem.*ſ.eo.l. quotiens. in fi. contra. Solu.aliud in eo qui ex delicto ſucceſſorem habet: aliud in eo qui ex lege vel ex teſtamẽto. vel ſolue vt ibi.

d *Cuius.* ſcilicet promiſſoris.

e *Suſtinet.* facit inſtit. de ſtipu.ſer. in prin. & ſupra de acqui.re.do.l. hæreditas.j.& inſtit.de hære.inſtit.§.ſeruus alienus.&.ſ.tit.j.l.mortuo.Accurſius.

* *ab Attio. Flo.*

NOn ideo.]CASVS. Dictum eſt.ſ. in l.cui recte.quòd ille poteſt nouare, cui recte ſoluitur. hoc non eſt ſemper verũ.nam his qui ſunt in noſtra poteſtate, recte ſoluitur id quod ipſi crediderunt: tamen ipſi nõ poſſunt nouare priorem obligationem.Legem ſequentem vide per teipſum.Fran.Accur.

* *Attii. Fl.*

f *Interdum.* id eſt antequam prohibeat ei ſoluere, habens peculij adminiſtrationẽ:vt.j.tit.j.quod ſeruus. & facit.ſ.eo.l.filius.

g *Poſsit.* in peiorem cauſam, ſed in meliorem ſic:vt.j.eo.l.ſi. & de iureiur.huic.quæ ſunt contra.

h *Si is.ATitio.*vel prædicto,vel alio.

i *Aut ille.*alternatiue.

k *Titii.*noui promiſſoris.Accurſius.

l *Alioquin.*id eſt ſi hoc fingas actum vt vtrunque det.& ſic ponetur diſiuncta pro coniuncta: vt infra de verb.ſignifi.l.ſæpe. & ſecundum hoc non eſt contra.ſ.eo.l.ſi Stichum.§. ſi decem.&.j. eo.à te.& pro hac ſol.ſ.de iur. do. plerunque.in fi. Item nonne quod minus eſt, ſemper videtur renouatũ:vt ſupra de verb.obli. inter ſtipulantem.§.ſi ſtipulante? Reſpon.non,ſi promiſſor eligit quod maius eſt:vt hic,& ibi dixi.Accurſius.

m *Nouatum.*vt & infra eo.l.à te.

EMptor.]CASVS.Vendidi Titio equum meũ pro.c.ego delegaui ipſum creditori meo qui ab eo ſtipulatus eſt iſta.c.

Per mortem promiſſoris non extinguitur ſtipulatio conditionalis: ſed adueniente conditione committitur contra hæredes, vel hæreditatem iacentem.Paulus.

XXIIII. IDEM libro quinto ex Plautio.

NOuatio[autem] nõ poteſt contingere[ex] ea ſtipulatione, quæ non committitur. a Nec huic contrarium eſt, quòd ſi ſtipulatus à Titio fuero nouãdi animo ſub cõditiõe quod mihi Sempronius debet,& pendente cõditione Titius b deceſſerit: quamuis ante aditam hæreditatem cõditio extiterit, nouatio fieret. hic enim morte ꝓmiſſoris non extinguitur ſtipulatio, ſed tranſiit ad hæredem c [illius] cuius d perſonam ĩterim hæreditas ſuſtinet. e

Non omnis cui poteſt ſolui, poteſt nouare.Paulus.

XXV. CELSVS libro primo Digeſtorum.

NOn ideo nouare veterem obligationem quiſquã rectè poteſt,quòd interdum f rectè ei ſoluitur.nam & his qui in noſtra poteſtate ſunt, quod ab his creditum eſt, rectè interdũ ſoluitur: cum nemo eorum perſe nouare priorẽ obligationem iure poſsit. g

Quando in ſummis alternatiuè poſitis cadere poterit affectio: vtraque ſumma erit in obligatione tam minor quàm maior, ſicut in ſpeciebus.Paulus.

XXVI. IDEM libro tertio Digeſtorum.

SI is cui decem Titius, quindecim Seius debebat, à Titio hᵏ*ſtipulatᵘ eſt quod ille aut quod illeⁱ debeat, dari ſibi: nouatum vtrumque non eſt:ſed in poteſtate Titij ᵏ*eſt pro quo

A quæritur,vtrum vſuras debeat mihi,aut creditori meo? Reſpon. quòd neutri debet,nec mihi,nec creditori meo.Fran.Accur.

n *Neutri.*venditori nõ,cui deſierat obligatus eſſe.creditori nõ, cui ex ſtipulatu tenetur actione:in qua vſuræ non præſtantur iudicis officio:vt.C.de vſuris.l.iij.Sed hic contra,quia vſuræ præteriti tẽporis petuntur ex ſtipulatione: vt hic dicit Roge. non quaſi vſura, ſed quaſi ſors. Vel dic non venire: quia non quod offi.ſed quod iure actionis poterat peti, hoc eſt nouatũ:nec tamen venditori debetur vſura præteriti temporis, cũ officio debebatur,vel extinctũ eſt extincta ſorte:vt argu.C. depoſiti. l.iiij.

velit ſoluere,& eũ liberare.fingamus autem ita[eſſe]actum,vt alterutrũ daret. nam alioquin[l] vtrumque ſtipulatus videtur:& vtrumque nouatum, [m] ſi nouãdi animo hoc fiat.

Curſus vſurarũ ex natura actionis procedens,in ſtipulatione nouante non intelligitur repetitus.Bartolus.

XXVII. PAPINIANVS libro tertio Reſponſorum.

B EMptor cum delegãte venditore pecuniã ita promittit, *quidquid ex vendito dare facere oportet*: nouatione ſecuta vſuras neutri [n] pòſt inſecuti temporis debet.

Si ſecunda ſtipulatio cõtinet aliud quàm prima:nouatio non præſumitur.Item quando æſtimatio debetur iure actionis, tempus contractæ obligationis:quando officio iudicis,tempus petitionis inſpicitur.Bartolus.

XXVIII. IDEM libro ſecundo Definitionum.

FVndum Cornelianũ ſtipulatus:quãti fundus eſt, poſtea ſtipulor. º Si non ᵖ nouãdi animo ſecunda ſtipulatio facta eſt,ceſſat nouatio: ſecũda verò ſtipulatio tenet: ex qua nõ fundus, ſed pecunia debetur. Itaque ᵠ ſi reus ꝓmittendi[r] fundũ ſoluat:ſecũda ſtipulatio iure nõ tollitur, nec ſi litẽ actor ex prima conteſtetur.Deniq; meliore vel deteriore facto ſine culpa[ſ] debitoris poſtea fundo,præſens æſtimatio [t] fundo petito [u] rectè cõſideretur: in altera [x] verò ea æſtimatio[y] venit, quæ ſecundæ ſtipulationis tempore fuit.

Per litis cõteſtationẽ non fit deterius ius agentis. Item in ſtipulatione nouante intelliguntur repetita priuilegia quæ fauore agentis vel cauſæ erant in prima, niſi aliud actum ſit.Bartolus.

C

D

Vndum.]CASVS. Tu promiſiſti mihi fundum Cornelianum, poſtea promiſiſti mihi preciũ eius. vtrum hic ſit facta nouatio? Reſpon. quòd non,ſi non nouãdi animo ſit facta hæc ſecũda ſtipulatio: tamen ſecunda ſtipulatio eſt valida,ex qua pecunia & nõ fundus debetur: intãtum quòd ſi promiſſor fundum ſoluat, ſecunda ſtipulatio non tollitur ipſo iure: nec etiam ſi actor conteſtetur litem ſuper prima, tollitur ſecũda. Itẽ ſi actor agat ad fundũ, & melior vel deterior factus ſit fundus: æſtimatio eiº debetur preſens. ex ſecunda autem ſtipulatione ſi petatur precium:venit æſtimatio quæ fuit tẽpore ſecũdę ſtipulationis.Frã.

o *Stipulor.*ab eodem, vel ab alio: & ſic duæ ſunt ſtipulationes.

p *Si non.*id eſt qa nõ.

q *Itaque.*vbi non nouandi animo ſecũda ſtipulatio ſecuta eſt.

r *Promittendi.*condẽnatus ex prima ſtipulatione ad fundum præſtandum.

ſ *Sine culpa.*ſupple vel mora. vel large culpam accipe vt etiam moram comprehẽdat. [a]

t *Æſtimatio.* non quæ fuerit tempore primæ ſtipulationis interpoſitæ: ſed quanti fundus eſt tempore quo petitur: vt ſupra mandata.l.ſi hominem.

u *Petito.* ex prima ſtipulatione. vbi autem per culpam vel poſt moram deterior facta eſt,habetur æſtimatio quanto deterior facta ſit:vt.ſ.de condic.triti.l.pe.

x *In altera.*ſcilicet ſtipulatione quanti fundus eſt dari.

y *Æſtimatio.*hoc vtiq; vera ratione,quia cũ quis ſtipulaſ quãti fundº eſt,pone q valet decẽ:ratione æquipollentiũ videtur certam pecuniam.ſ.quãti eſt preciũ fundi,ſtipulari:vnde merito hic inſpicitur tẽpº ſtipulationis. & facit.ſ.de verb.obl.l.ſi à colono.

* *Alioquin.* Bart. dec. Nevi.

Liam cauſam.]CASVS. Duplex eſt nouatio:quædã eſt voluntaria,quædam neceſſaria. Voluntaria eſt,quæ fit per ſtipulationem extra iudicium. Neceſſaria eſt,quæ fit in iudicio per litis cõteſtationẽ. Et eſt magna differẽtia inter iſtas duas nouationes. Nam per voluntariam nouationem perduntur priuilegia illius actionis quæ nouatur, vt apparet in actione tutelæ: quam ſi pupillus poſt pubertatem deducat in ſtipulatum,perdit ſua priuilegia. Itẽ in actione dotis etiam ſi nouatur,perduntur eius priuilegia.

BIU Cujas

legia. Secus autem est in nouatione necessaria, quæ per litis contestā. fit: quia per litis contesta. facimus conditionem nostrā meliorem: vt licet cernere in actionibus quæ tépore finiuntur. nam si super eis lis contestetur, perpetuantur. Franciscus Accursius.

a *Voluntariæ.* quæ fit per stipulationem & per lit. contest. cum alio sponte: vt. j. tit. j. l solutionem.

b *Dotis.* ex parte mariti qui esset conuétus in quantum facere potest: & ex parte mulieris quæ præponebatur aliis creditoribus.

c *Deducatur.* scilicet animo nouandi.

d *Actum est.* quòd nocetur actio tutelæ causa abiiciédi priuilegij: aliàs durat priuilegiū: vt. ff. de priuile. credi. l. ij. §. paruique.

e *Lite contestata.* cōtra ipsum debitorē nostrū.

f *Exercentes.* vt. j. de reg. iur. l. nō solet. &. ff. de vsuris. l. lite. & facit C. etiam ob chi. pe. l. j.

Ea ipsa Sed contra. [a] ff. ad Vel- *nisi fingat* leia. aliquando. §. de pi- *sed circa* gnoribus. Solu. vt ibi. *nouum.* Item hoc fallit circa e- *Nisi fingat.* lectionē: vt. ff. de verb. *Nisi pecu.* oblig. l. si quis stipula- *Nisi ita.* tus sit.

g *Finiri possunt.* quas perpetuamus, nisi in actione de dol. & dic di stinctionem vt. C. de iudi. l. j.

Paulus respōdit.] CAIVS. Titius debebat mihi. c. aureos, & pro hac summa dedit mihi pignora. ego nouandi animo stipulatus sum hanc summam Sēpronio: ita vt omnino ab omni priore obligatione discederem. Nunc quæritur, vtrum iste secundus promissor possit obligare pignora quæ erant prioris debitoris? Respon. quòd non. Francis.

h *Discederetur.* & sic extinctum est pignus.

i *Debitore.* delegato.

k *Prioris.* cuius res obligatæ fuerunt, quę iam liberatæ sunt per nouationem. ad quod est. ff. loca. item quæritur. §. fi.

Si rem aliquam.] Pone casum in hoc princ. vt. ff. eo. l. quotiens.

[SI DVO REI.] Stipulati sumus tu & ego à Titio. c. & sic sumus duo rei stipulandi. hic quæritur de duabus quæstionibus. Primo, an vnus reorū stipulandi habeat ius nouandi. Itē secundo quæritur quid iuris vnusquisque habeat in tali stipulatione? Primo respondet ad secūdam quæstionem, & dicit quòd vni reorum stipulādi recte solui potest. Item si vnus reorum petat in iudicio: videtur totam causam in iudicium deducere. vsque ibi, item vnus. ponit aliud, dicēs quòd vnus acceptum ferendo tollit totam obligationem. vsque ibi, ex quibus. facit cōclusionē, quòd vnusquisque videtur sibi acquisisse in hac obligatione, ac si ipse solus esset stipulatus. deinde ibi, secundū quod. respondet primæ quæstioni, dicens quòd etiam vnus reorum potest nouare totam obligationē. ratio est: quia ea stipulatio de qua paulo ante dixit, est similis solutioni. vsque ibi, alioquin. vbi ponit quædam sequi inconuenientia si prædicta nō essent vera: quia sequeretur quòd si tu & ego haberemus vnum debitorem cōmunem, & ego eum delego creditori meo, & ipse creditor stipuletur ab eo: quia non liberaretur à te: quod tamen est absurdum dicere. Vel si mulier iussit fundū sibi & alij promissum doti promittere, vel ipsamet promittit. nam debitor fundi liberabitur. Francis.

l *Si rem aliquam.* dic si pure debes mihi aliquā rem, & stipulor sub conditione: nunquid fit nouatio? Respō. distinguendum. nam *Nouatio* aut res nō existit sine suo dolo: & tūc non fit nouatio. aut existit *non potest fieri* vel non existit suo dolo: quod idem est: & tunc fit nouatio. Itē & *nisi re per hoc* pbo, quia si mihi debes, & es in mora: perpetuatur obligatio *stipulationē* re deficiente. ergo si mihi debes pure, & à te animo nouādi stipulor sub cōditiōe, & res tuo dolo desinat esse tēpore existētis obligationis, nihilo minus fit nouatio: quia tuo facto perpetuasti stipulationē. sic ergo si obligatio durat, potest contingere nouatio. *conditionalem debita, si non extet res ipsa.*

m *Locus.* hoc totum dictum est. ff. eo. l. quotiens. sed videtur aduersari quod sequitur, nisi per promissorem &c. Et quod postea subiicit, nouatio quoque fiat. nam cum facta nouatione mora purgaretur: nō deducitur in frequentem stipulationē vel mora vel Stichus: vt ibi docet Mar. Item cum nō sit res eo tempore quo conditio impletur, non contingit nouatio: vt ibi dicitur. Sol. hic fuit actū vt mora trāsiret in sequētem obligationem, nec purgaretur mora prioris: ibi vero actum nō fuit secundum R. & secundum hoc mora fuit hic commissa ante stipulationē conditionalem, & actū vt obligatio nouetur, non vero mora. Sed opponitur: cū cōditionalis stipulatio nouādi animo facta sit, ex priore stipulatione nō est petitio: sed nec ex secūda ante cōditionis euentū: ergo nec mora: vt. ff. si cer. pe. l. lecta. sed hoc est verum nisi ante esset commissa. Item cū tēpore conditionis nō subsit res, non cōmittitur stipulatio: ergo nec fit nouatio ea stipulatione quæ non cōmittitur. Sed respō. subesse videtur propter morā: licet Io. aliter dixerit, scilicet quòd promissor hic hominem occidit pendente conditione qua ipse fuit in mora: ideoque debet teneri vtiliter ac si homo viuat tempore conditionis. & hoc est ibi, nisi per promis. &c. puta quia conditione pendente rem promissam sub conditione post moram interemit. sed secūdum hoc videtur idem dicere per ea quæ sequuntur: & si priusquā &c. vel potes primam partem legis intelligere quādo quis stipulatus est sub conditione seruum qui fuerat mortuus post morā: quare habet locū in morosō promissore, sicut in fure. ff. de verbo. obliga. inter stipulantem. §. penul. sed in contrario non erat mortuus tēpore stipulationis: & secūdum hoc dices nisi per promissorē &c. scilicet ante stipulationem eo mortuo post moram. Alij dicunt econtra quòd ibi erat mortuus post moram ante stipulationem: hic vero erat in mora ante stipulationem, sed nō mortuus: quod est verius. Quod autem sequitur, & si priusquam &c. intelligitur quando seruus post moram sub conditione promissus, pendente conditione mortuus est occidente ipso promissore: & hoc est si seruus postea pendente conditione decesserit: scilicet facto tuo. Si tamen dicatur prius dictum causa euidētiæ vel placationis repetitum non est absonum neque nouum.

** Fl. vnum iudiciū pet.*

n *Steterit.* id est in mora fuerit: nō tamen aperit ante stipulationem conditionalem, vel postea ea pēdente: sed plene modo dixi.

o *In mora fueris.* vnde perpetuata est obligatio: nec hic aperit quando.

p *Et si.* id est quamuis.

q *Stipulatus fuero.* animo nouandi: sed nō animo purgādi morā.

r *Quoque fiet.* ff. de verbo. obliga. l. eum qui. ij. §. fi. contra. solu. vt ibi in glo. confestim. in fi. Acc. ADDITIO. Dic quòd ibi loquitur quando vnus erat debitor, & ab alio sum stipulatus rem animo nouandi: hic quando ab eodem debitore. vnde quantum ad eum videtur res extare cum interiit post eius moram nō purgatam: secus quo ad alium, secundum Barto. hic.

s *Sibi adquisierit.* similiter quæritur.

t *Ferè.* fere dicit propter id quod dicitur. ff. de duobus reis. l. ex duobus. & propter id quod dicitur. ff. de constituta pecu. l. idem est. vel

XXIX. PAVLVS libro vicesimo quarto Quæstionum.

ALiam causam esse nouationis voluntariæ, [a] aliam iudicij accepti, multa exempla ostendunt. Perit [enim] priuilegium dotis [b] & tutelæ, si post diuortiū dos in stipulationem deducatur, [c] vel post pubertatem tutelæ actio nouetur, si id specialiter actum est: [d] quod nemo dixit lite contestata. [e] Neque enim deteriorē causam nostram facimus actionem exercentes, [f] sed meliorem: vt solet dici in his actionibus quæ tēpore vel morte finiri possunt. [g]

Res semel liberatæ per nouationem, sine nouo consensu domini non redobligantur. Paul. de Cast.

XXX. IDEM libro quinto Responsorum.

PAulus respondit, si creditor à Sempronio nouandi animo stipulatus esset, ita vt à prima obligatione in vniuersum discederetur: [h] rursum easdem res à posteriore debitore [i] sine consensu prioris [k] obligari non posse.

Stipulatio conditionalis nouat puram in conditionis euentum, si tunc res existat: vel ante secundam stipulationem post moram desierit: vel post secundam facto debitoris perierit. Bartolus.

XXXI. VENVLEIVS libro tertio Stipulationum.

SI rem aliquam [l] dari stipulatus sum, deinde eandem sub conditione nouandi animo ab eodem stipuler: manere oportet rē in rebus humanis, vt nouationi locus [m] sit: nisi si per promissorem steterit [n] quo minus daret. Ideoque si hominem mihi dare te oporteat, & in mora fueris [o] quo minus dares: etiam defuncto eo teneris. & si [p] priusquam decederet, cum iam mora facta sit, eundem à te sub conditione stipulatus fuero, [q] & seruus postea decesserit, deinde cōditio extiterit, cum iam ex stipulatu obligatus es mihi: nouatio quoque fiet. [r]

Vnus ex reis credendi potest in alterius præiudicium nouare, delegare, & nomē debitoris cedere. Bartolus.

¶ Si duo rei stipulandi sint: an alter ius nouandi habeat, quæritur: & quid iuris vnusquisque sibi adquisierit. [s] Ferè [t] autē cōuenit & vni rectè solui, & vnū* in iudicio petentem, totam rem

BIU Cujas

est.vel hoc propter casum quando non sunt socij: vel propter id quod postea dicit,excepto eo &c. vel fere inter omnes cõuenit. aliqui enim forte dissenserunt: & secundum hoc conuenit inter omnes sapientes. Accursius.

a *Acceptilatione.*vt &.j.de accep.l.& per iusiurandum.

b *Excepto.*ecce quare dixit fere. Accur.

c *Stipulandi ius est.* aliàs stipulantis: aliàs stipulationis. Accursius.

d *Amittere.* scilicet accepto ferendo. aliàs admittere. Accursius.

e *Si vnus.*reorum stipulandi.

*Flo.ius stipulantis

f *Ab aliquo.* vel extraneo,vel reo debẽdi.

g *Quoque.*non solum solutione & acceptilatione:vt.ſ.dictum est.

h *Eum.* reũ debendi.

i *Ab altero.*reo stipulandi. Sed contra.ſ. de pactis.si vnus.in princ. Solu. aliud in pacto:vt ibi. & aliud in nouatione vel acceptil. vt hic, ad quod.ſ. de lib. leg. si quis reũ.§.j. hoc non placet: quia & de nouatione ibi dicit.vel quod ibi dicit, idemq; in duob^s reis stipu. nõ ad omnia præcedentia refertur:sed ad id quod dictum est, pactum vnius non nocet alteri: non autem ad id quod ibi de nouatione præmittit: nisi sic dicatur quòd pactũ factum ab vno reorum stipulandi, alteri non noceat: sed nouatio & acceptilatio sic. Vel verius ibi de nõ sociis: hic de sociis. & quod ibi præmittit de duobus argẽtariis sociis, scilicet vt neque pactũ neque acceptil.vnius alteri noceat, speciale est in argẽtariis:vel impropriè dicuntur ibi socij argẽtarij, quorũ nomina simul facta sunt:secus in illis qui sunt socij: vt hic. vel hic ab altero volente:ibi non. Vel sol.vt ibi.

*Flo.Te hominem,& Seium decẽ mihi dare oportet. stipulor ab altero &c.

k *Id specialiter.*vt fiat nouatio:& expressim hoc casu:vel dic satis esse agi iure veteri:hodie opus est exprimi:vt.C.eo.l.fi.

l *Eo magis.*scilicet fiet nouatio.

m *Alioquin.* id est nisi dicas alterum nouare posse, & debitorẽ communem ab vtroque liberari, vel id est si dixerimus non esse acceptilationem solutioni similem,secundum H.

n *Si vnus.*ex reis stipulandi.

o *Fuerit.* nam secundum hoc non obligabitur illi,cum non liberetur à primo creditore & vtroque : quod est absurdum.

p *Aut.*quid dicemus si &c. Accursius.

q *Fundum.*sibi & alij promissum.

r *Iusserit.*ꝓmissorẽ fundi illius:cũ ipsa erat vna de reis stipulãdi.

ſ *Nuptura ipsa.*duobus modis intelligi potest quòd rea erat stipulãdi, & per volũtatem debitoris viro futuro promisit fundum sibi & alij correo debitum.vel rea erat promittẽdi: & altero creditorum volente ipsa suo viro promisit fundum: & hoc mulieris gratia,secundum Io.Quod autẽ subiicit,nam debitor &c.secundum vltimam expositionem non refertur ad primum dictum.

A Te hominem.] C A S V S. Stipulor à te hominem : & à Seio stipulor decem:postea ab aliquo tertio stipulor hoc modo: quod illum & Seium dare oportet, promittis mihi? ille promittit: certe fit nouatio: quia totum deducitur in secundam obligationem.Franciscus Accursius.

in litem deducere. Item vnius acceptilatione [a] perimi vtrisq; obligationem.Ex quibus colligitur, vnũquẽque perinde sibi adquisisse, ac si solus stipulatus esset: excepto [b] eo, quòd etiam facto eius cum quo commune stipulandi ius* est, [c] amittere [d] debitorem potest.secundũ quę si vnus [e] ab aliquo [f] stipuletur, nouatione quoque [g] liberare eum [h] ab altero [i] poterit, cum id specialiter [k] agit:eo magis, [l] cum eam stipulationem similem esse solutioni existimemus. alioquin [m] quid dicemus si vnus [n] delegauerit creditori suo communem debitorem,isque ab eo stipulatus fuerit? [o] aut [p] mulier fundum [q] iusserit [r] doti promittere viro,vel nuptura [ſ] ipsi,doti eum promiserit? nã debitor ab vtroque liberabitur.

Si stipulor ab vno quod mihi debetur à duobus, animo nouandi : vterque liberatur si copulatiuè, vel eo casu quo alternatiua ponitur pro coniunctiua.

XXXII. PAVLVS libro primo ad Neratium.

A Te hominem, * & à Seio mihi decem dari oportere stipulor:ab altero [t] nouãdi causa ita, *quod te aut Seiũ dare oportet.* Vtrũque nouatur.Paulus. Merito: quia vtrumque [u] in posteriorem deducitur stipulationẽ.

Exceptio cohærens personæ quæ obstat deleganti, non obstat ei cui facta est delegatio.Bartolus.

XXXIII. TRYPHONINVS libro septimo Disputationum.

t *Ab altero.*tertio vel vno reorum.

u *Vtrumque.*cũ hoc actũ sit.Rog.ne sit contra.ſ.eo.si is cui.hic ergo aut ꝓ &accipitur:ibi ꝓpriè.ad qđ est.j.de verb.sig.l.sæpe.

SI Titius.] C A S V S. Titius homo liberalis volebat mihi donare viginti aureos:ego dixi:optime venisti: ego habeo creditorẽ qui me premit quotidie:rogo te da illi hanc summã pro me: quia ei in viginti teneor. Titius promisit creditori meo. de iure autẽ est quòd donator conuenisi in quãtum facere potest: non in plus.Nunc quęritur vtrum iste Titius donator posit vti hac exceptione ne conueniatur nisi in quantum facere potest, aduersus creditorem meum cui eum delegaui?Respon. quòd non: quia creditor suum debitum recipit,non donationem aliquam.Francis.Acc.

SI Titius donare mihi volẽs, delegatus [x] à me, creditori meo stipulanti spopondit, non habebit aduersus eum illam exceptionem, vt quatenus facere potest,condemnetur: [y] nam aduersus me tali defensione merito vtebatur, quia donatum ab eo petebam: creditor autẽ debitum persequitur.

Qui habet liberã peculii administrationẽ, potest nouare: nisi aĩo donãdi hoc facit. B.

XXXIIII. GAIVS libro tertio de Verborum obligationibus.

DVbitari nõ debet, quin filius seruúsve cui administratio * peculij permissa est,no uandi quoque peculiaria debita ius habeat: [a] vtique si ipsi stipulentur:maximè [b] si etiam meliorem suam conditionem eo modo faciant.nam si alium iubeant stipulari, interest vtrum donandi animo [c] alium iubeant stipulari, an vt ipsi filioseruóve negotium gerat: quo nomine etiã mandati [d] actio peculio adquiritur. [e] ℣ Adgnatum furiosi aut prodigi curatorem [f] nouandi ius habere, minimè dubitandum est,si hoc furioso vel prodigo expediat. [g]

Vna stipulatio potest nouare plures stipulationes.Bartolus.

℣ In summa admonendi sumus nihil vetare, vna stipulatione plures obligationes nouari:veluti si ita stipulemur: *quod Titiũ & Seium mihi dare oportet, id dari spondes?* [h] licet enim ex diuersis

x *Delegatus.* per hoc apparet quòd iam mihi promiserat: aliàs nõ posset dici delegatio. vel ponit impropriè. sic.ſ.eo.l. si vsusfructꝰ.

y *Condemnetur.* idem si donaturus tibi promiserim ei cui tu donare volebas. idemque est si quod tibi me debere existimabam, iussu tuo spopondi creditori tuo.sed secus si qđ tibi debere credebam, iussu tuo spopondi ei cui tu donare volebas, vel ei quem creditorem tuum putabas: vt ſ. de dona.l.ij.§.j.& de excep.do.l.Iulianus.& l.pure.§. si eũ. &.ſ. eo. l. si quis.&.l. si non. & l. doli. & de re iudi.l. Nesennius. & facit.ſ. de dona.l. qui id quod ex causa. Item contra. ſ.de iure do.l. si extraneus.sol.vt ibi. Accur.

DVbitav..] C A S V S. Filiusfamilias aut serui qui habẽt debita peculiaria,possunt ea nouare si ipsi stipulẽtur, & cõditionẽ suã meliorẽ faciant. Si vero alium iubẽt stipulari:si faciunt donationis causa,nõ valet. Si vero id ꝰ iubẽt stipulari quasi negotiorum gestorem,tunc valet.§.sequens.& seq.clari sunt.Fran.Ac.

a *Habeat.* vt.ſ. de iureiuran.l.huic. Sed contra.ſ. de pactis.l.si vnus.in prin.Sol.ibi in non peculiaribus.vel ibi donando:vt hic dicit.& sic etiã intellige.j.tit.j.l.fugitiuus. in fi. &.ſ.eo.l. seruus. & facit.ſ.de condi.inde.l.naturaliter.& de pec.l.libera.§.fi.

b *Maximè.*abundat:vt &.ſ.quæ res pig.obli.pos.l.j.vel idem si non meliorem,dum tamen non deteriorem,nam &c.

c *Animo.*quando non fit nouatio:quia deterior fit conditio.

d *Mãdati.*vnde nõ efficit deterior cõditio,licet nõ melior.Ac.

e *Adquiritur.* contra illum qui stipulatus est animo nouandi à debitore serui vel filij, mandato filij vel serui, per quæ tenebitur stipulator cedere act.ex stipulatu domino vel patri.

f *Curatorem.*legitimum:aliàs est datinus tantum: vt insti.de cura.§.item furiosi.

g *Expediat.*de inope debitore ad diuitem: vt.ſ.eo.l.nouare.§. pupillus.Accursius.

h *Id dari spondes.* sed hæc non videtur vna, nisi dicas propter vnam conceptionem,& quia ab vno,plures tamen sunt res: vt.ſ. de verb.oblig.l.pluribus.

DE ſſ-

BIU Cujas

DE SOLVTIONIBVS ET LIBERationibus.

Dixit de nouationibus quæ æquiualent solutionibus: vt.ff.tit.1.l.si rem. in fi. nunc generaliter de solu. Et est solutio rerum, & ita in facto. liberatio est obligationum: & ita iuris tantum. largissime tamen ponitur aliàs solu. pro qualibet liberatione: vt.j.eo.l. solutionis. sed quidam hic dicunt de liberationibus illis scilicet vbi remanet obligatio: vt aliquo deportato. quod non placet. sed de his dicitur.j. de sen. pas. & de bonis dam. Dicitur ergo hic generaliter de liberationibus obligationũ tam de his quæ ipso iure quàm etiam quæ pacto contingunt: vt.j. eo. Stichum. §. naturalis. & singulos casus in hoc titu. & C. eo. inuenire magis est laboriosum quàm subtile.

Quotiens.]C Avs. Debebam tibi centũ aureos ex causa venditionis fundi, & sine vsuris. item debebam tibi alia centum causa mutui sub vsuris. item alia centum sub maiori pœna quàm sint vsuræ. Soluo tibi centũ scuta, & dico, ego volo quòd deducas mihi hoc debitum quod soluo, in illud debitum quod debeo tibi sub pœna. tu dicis, ego nolo, sed volo tibi deducere in debitum quod est sine vsuris. quæritur, quis nostrũ est potius audiendus? Respõ. quòd ego debitor qui soluo. Sed ponamus quòd ego sum negligens in eligẽdo in quod debitum velim solutum esse. quid iuris? Respon. quòd tu creditor poteris eligere in quale debitum illud accipias, dũmodo statim eligas. & in illam causam in quam si tu debitor esses, eligeres. & ponit textus multa exempla: quæ vide per te. Sed si à neutro dictum sit in quod debitum soluatur: tunc intelligitur solutum in illud debitum cuius dies vel conditio iam venit. h.d. hæc lex cum tribus legibus sequentibus. Franciscus Accursius.

a *Quotiens quis.* vt plene liqueat articulus iste, & intelligas vsque ad. §. si duos. dic quòd aut est causa principalis non vsuraria: aut est principalis vsuraria. In primo quando est principalis, & non vsuraria: si debitor eligit dicendo: ego soluo in talem causam, & creditor tacet, id erit solutum: quia pactum in traditione appositum est seruandum. Præterea rei nostræ certam possumus dicere legem: & sic loquitur lex ista in primo respon. sed & si debitor dicit, soluo in talem causam: tamen creditor dicit, nolo in hanc causam: inuicem se impediũt: vt.j.l.ij. & licet creditori non accipere, tamen cum damno suo: quia si deponitur & cõsignatur, denegabitur ei actio postea ipso iure: aliàs ope exceptionis. Si autem debitor tacet, & creditor eligit: statim id erit solutũ: dum tamẽ eligat in causam in quam si ipse debitor esset, solueret. Igitur si aliquid debebatur sine controuersia, aliquid non &c. & sic loquitur secundum respõ. huius legis. Si autem concordant creditor & debitor, planum est. si autem nullus eligit incontinenti, tunc recurritur ad iuris potestatem: vt.l.cæterum.j. quæ est vt si in diem vel sub conditione debetur, videatur id solutum cuius dies venit: & magis quod meo &c. & potius &c. in his vero &c. si autem nulla prægrauat, in antiquiorem erit solutum. si autem vna est vsuraria, alia non: neutro eligente tũc computatur in vsurariam tanquam in grauiorem: vt.j. eo.l. si quid ex famosa. si autem est vna principalis & vsuraria: neutro eligente solutũ videtur in grauiorem causam. quæ autẽ sit grauior, dicunt quidam vsurariam: quia tenaces debitores quando soluunt vsuras quas non receperunt, videtur eis quòd soluant lumina vel oculos: sed

causis singuli fuerant obligati, vtrique tamen nouationis iure liberantur: cum vtriusque obligatio in vnius personam, à quo nunc stipulemur, confluat.

DE SOLVTIONIBVS & liberationibus.

TITVLVS III.

Debitor in diuersis summis & ex diuersis causis, cum soluit vnam summam, potest eligere in quam causam velit eam cedere. & si hoc facit, & creditor tacet, cedit in illam solam. si autem contradicit, se inuicem impediunt: quia creditor recipere non cogitur: & sic in nullam cedit. si autem nõ eligat, vel eligat, sed non incontinenti: creditor potest eligere in quam cedat, dummodo eligat similiter incontinenti, & in illam causam in quam verisimiliter ipse eligeret pro se si esset debitor: scilicet in grauiorem. & si hoc facit, & debitor tacet: similiter cedit in illam. si autem contradicit, in nullã cedit: sed cogitur restituere. si autem nouiter eligat: cedit in causam duriorem: & quæ sit durior, hic declaratur. sed si neutra durior est, cedit in antiquiorem. Pau.

I. VLPIANVS libro quadragesimotertio ad Sabinum.

QVotiens quis [a] debitor ex pluribus causis [b] vnum debitum soluit: est in arbitrio soluẽtis dicere, [c] quod potius debitum voluerit solutum: & quod dixerit, id erit solutum. Possumus enim certam legẽ dicere ei quod soluimus. [d] Quotiens vero [e] non dicimus: id quod solutũ sit, in arbitrio est accipientis, cui potius debito acceptũ ferat: dummodo in id constituat solutum, in quod ipse si deberet, esset soluturus, quoque debito se exoneraturus esset, si deberet: id est, in id debitum [f] quod non est in cõtrouersia: [g] aut in illud, [in] quod pro alio quis [h] fideiusserat: aut cuius dies nondum venerat. [i] Aequissimum enim visum est, creditorem ita agere rem debitoris, vt suam ageret. Permittitur ergo creditori *cõstituere in quod velit [k] solutũ: dummodo sic constituat, *vt in re sua cõstitueret. [l] Sed constituere [m] in re præsenti, hoc est statim atq; solutũ est: [n]

II. FLORENTINVS libro octauo Institutionum.

CVm* in re [o] agenda hoc fiat, [p] vt vel creditori liberum sit non accipere: vel debitori non dare, si alio nomine exolutum quis eorum velit:

III. VLPIANVS libro quadragesimotertio ad Sabinum.

a *Quotiens quis.* id est fieri debeat, scilicet electio creditoris vel etiam debitoris: vt subiicit.

b *Causis.* principalibus: aliàs contra: vt. C. eodem. l.j. & de vsuris. l. si vsuras. & dices. j. eo. l. in his. §. imperator. & est ratio dictæ. l. si vsuras. *ADDITIO.* Dic istam glossam esse veram, & bene dicere, quando solutio est facta simpliciter electione à nemine facta, secundum Bar. hic.

c *Dicere.* in ipsa solutione: vel iuxta ante vel post: vt. C. de vsuris. l. si vsuras.

d *Soluimus.* vt. ff. de pac. l. in traditionibus. & .C. eod. l.j. & .j. eo. Paulus. & supra de serui. l. si cui. in princi. & facit. C. de do. quæ sub modo. l. perfecta. &. C. de dona. l. sancimus. §. ne autem. & supra de transac. cum hi. §. si eidem. Accursius.

e *Quotiens vero.* aliàs quos vero: & aliàs, quòd si.

f *Debitum.* hæc exempla denotant verisimilitudinem, non necessitatem. nam & si in non grauiorem causam constat per confessionem partium eum soluturum si deberet: in eandem causam hic accepto feret, secundum Azo. In alio quoque casu prodest electio incontinenti facta: quia si plures essent pares causæ: si in vnam eligit solutionem, potest prodesse ei si forte in electa causa non habet probationes in euidenti, secundum Ioan. & Azo. sed hoc non placet quibusdam: vt iam dicam. sed & si nunquam eligit, vel ex interuallo: decedit de omnibus pro rata: vt infra eo. illud. & hoc casu prodesset ei eligere. Item quod de electione dicit, intellige cum creditor eligit, & debitor tacet: alioquin si consentiat, non est opus discretione causæ: vel si dissentiat incontinenti, repetit: vt.j. eo. l. ij. secundum Azo.

*Fl. creditor

*Fl. constituamus

*Flo. Dum

g *Non est in controuersia.* id est non debet constituere pro eo quod non est in controuersia: sed pro eo quod est in controuersia: vt sic vitetur controuersia. & repetitur in sequentibus duobus exemplis hæc glos. Vel si intelligatur affirmatiue, id est quòd illud quod non est in controuersia, debeat solui. q.d. certum & liquidum: non autem id de quo dubium est per controuersiam, id est per negationem, planum est. & sequentia legentur negatiuè: vt infra. l. iij. &. iiij. vel dic haud, pro non. & est plana.

h *Quis.* scilicet debitor qui non elegit, vt dictum est. nõ autem dicas quis extraneus qui fideiusit pro debitore: quia illud esset grauius debitori: vt.j. eo. l. & magis. &. l. finali.

i *Nondum venerat.* immo potius in illud cuius dies venerat: vt.j. eo. l. cum ex pluribus. & est sciendum quòd hæc exempla denotant similitudinem: vt modo dixi.

k *Velit.* id est velle debet: vt subiicit. & sic ponitur in prin. decretorum. & statim hic colligitur.

l *Constituere.* aliud in precio pignoris venditi: vt.j. eod. l. Paulus. ij. §. Paulus. in fine.

m *Constituere.* scilicet creditorem accipiendum est.

n *Solutum est.* aliquid, etsi non totum.

o *CVm in re.* quæ fuit supple, ne propter verbum futurum, agenda, necesse habeas dicere quòd tantum ante habeat fieri, & posit. ff. de vi & vi arma. l. iij. §. eum igitur. &.j. rem ra. habe. l. quo enim.

p *Fiat.* id est fieri debeat, scilicet electio creditoris vel etiam debitoris: vt subiicit.

BIU Cujas

CAeterum [a] postea nō permittitur. [b] Hæc res [c] efficiet, vt in durioré causam semper videatur [d] sibi debere accepto ferre. ita enim & in suo [e] constituere nomine. [f] quod si forte à neutro dictum sit: [g] in his quidem nominibus quæ diē vel conditionem habuerint, id videtur solutum, cuius dies [iam] venit: [h]

IIII. POMPONIVS libro tertiodecimo ad Quintum Muciū.

ET magis quod meo nomine, [i] quàm quod pro alio fideiussorio nomine debeo: & potius quod cum pœna, quàm quod sine pœna debetur: & potius quod satisdato, [k] quàm qđ sine satisdatione debeo.

V. VLPIANVS libro quadragesimotertio ad Sabinum.

IN his vero quæ præsenti die debentur, constat, quotiens indistinctè quid soluitur, in grauiorē causam [l] videri solutum. Si autem nulla prægrauet, id est si omnia nomina similia fuerint: in antiquioré [m] [causam.] Grauior [autem] videtur quę & sub satisdatiōe debetur, * quàm ea quæ pura est. [n]

Pone hic casum quòd debebas mihi centum, & dederas duos fideiussores: postea solutis mihi quinquaginta cū hoc pacto quòd in aliis quinquaginta tu remaneas obligatus, & etiam vnus de fideiussoribus: alter autem liberetur ex toto: vtrum poterit hoc fieri? Respondetur quòd sic: quod est notandum. Paulus.

V Si duos† quis dederit fideiussores: potest ita soluere, vt vnū liberet. [o]

Pecunia redacta ad vēditionem pignoris conuertitur ad vsuras debitas non solum ciuiliter & naturaliter, sed etiam naturaliter tantum pro quibus erat obligatum, & æqualiter, non pro rata: licet summæ vsurarum sint inæquales: & si quid supereſt, conuertitur in sortem: sed pecunia simpliciter soluta per debitorem non conuertitur in vsuras ciuiliter non debitas, licet naturaliter tantum debitas, sed in sortem. si autem sunt debitæ ciuiliter & naturaliter: tunc prius in vsuras: & si quid supereſt, conuertitur in sortem, etiam si creditor copulatiuè dicat se recipere tā pro sorte quàm pro vsuris. Pau. de Castro.

V Imperator Antoninus cū diuo patre suo rescripsit, cum distractis pignoribus creditor pecuniam redigit, si sint vsurę debitæ, [p] & aliæ indebitæ: [q] quod soluitur [r] in vsuras, [s] ad vtramque causam vsurarum tam debitarū quàm indebitarum [t] pertinere: puta quædam earum ex stipulatione, quædam ex pacto naturaliter debebantur. Si verò summa vsurarum debitarum & non debitarum non eadem sit, æqualiter ad vtramque causam proficit quod solutum est, non pro rata: [u] vt verba [x] rescripti ostēdunt. Sed si forte vsuræ nō sint debitæ, [y] & quis simpliciter

a *Aeterum postea.* id est post solutionem factā ex interuallo.
b *Non permittitur.* constituere.
c *Hæc res.* quia creditor debet rem debitoris agere vt suam.
d *Videatur.* scilicet creditor. Accursius.
e *Suo.* scilicet si soluturus esset.
f *Nomine.* id est creditore iste creditor. id est, ita est verisimile. potest tamen esse ecótra: vt not.ſ.eo.l.j.
g *Dictum sit.* nec à creditore aliquo tēpore: quia priꝰ mortuus est: nec à debitore. Vel dictū sit à creditore, sed ex interuallo: vt statim dixit. sed secundū hoc nulla videtur differentia vt cōstituat sibi creditor electionē incontinenti: an taceat vterque. Sed Io. dicit talem esse. nam vbi nil ab aliquo dicitur, & nulla sit grauior, cedit in antiquiorem: vt.j.in his.ij. respon. vbi vero creditor seruat sibi electionem: etiam in nouam causam cedere potest, secūdum eius arbitriū. quod potest ei ꝓdesse etiam in hoc, quia de nouo forte debito ꝓbationes nō habet: sed de antiquo habet, secūdum Io. & Azo. sed hoc quibusdam displicet: quia secundū hoc nō ita debitoris vt suū gerat negocium. Item vbi neuter aliquid dixit: sed plures causæ sunt grauiores vel antiquiores: cedat in vnā quāque pro rata: vt.j.eo. illud. vbi vero habet electionem, in vnā tantum eligere potest. Sed Azoni aliter placet. cum enim sibi creditor seruat electionē, etiam in leuiorē causam accepto feret, & in quācūque velit, dummodo sic faciat vt in re sua faceret. nā & si rem suam gereret, forte talis persona est quę in leuiorē causam solueret. si obiicias: quare ergo dicitur creditorē videri accepisse in grauiorem? Respon. ꝓsumptio est quòd sic ageret suū negocium. ſ. soluendo in grauioré causam. sed si aliter cōstat: & in nō grauioré causam cōputare poterit. Et sic not. ex prædictis quòd aut debitor eligit, & creditor cōsentit: aut ecótra creditor eligit, & debitor cōsentit: & in his casibus nō est opus his legibus. aut debitor eligit, & creditor tacet: vt in prin.tit. aut ecótra debitore non eligente creditor incótinenti eligit, & debitor tacet, vel dicit. ſ. debitor erit, vel esse debebit, vel similia: vt in secundo respō. primæ.l. aut altero eligēte alter dissentit: vt.l.ij. aut neuter eligit tūc, sed ex interuallo vel nūq̄: vt hac.l.cæterū. in prī. & ī fi.
h *Venit.* vt &.j.eo.l.cum ex pluribus.ij.
i *ET magis quod meo nomine.* facit.ſ. ad Treb.l.si res aliena. in fi.
k *Satisdato.* id est cum fideiussore. hoc tamen patitur exceptionem: vt.j.l.ob triginta. Accursius.

IN his vero.] ÇASVS. Dictum est.ſ.eo.l.iij. quòd si neuter nec creditor nec debitor eligat in quā causam velit esse solutū: ꝙ videtur esse solutum in his nominibus quorum dies aut cōditio venit. Quid si duo debita cadūt in vnū diem: in quod videtur esse facta solutio? Respō. quòd videtur facta in grauiorem causam: & est grauior causa siue grauiꝰ debitū, quod sub satisdatione debetur, quàm id quod sine satisdatione debetur. §. sequentem vide per teipsum. [APVD MARCELLVM.] Debebas mihi cētum soluenda per terminos: videlicet quolibet termino. xxv. tu tantum cessasti in solutione quòd vsuræ ascendunt vsque ad. xv. nisi venis & soluis. xxv. ego dico tibi quòd volo ea tibi deducere in sortē & in vsuras. hic quæritur, vtrum omnia ista. xxx. deducantur in sortem, scilicet. xxv. & quod supereſt, scilicet. v. deducantur in vsuras: an vero econtra? Respon. quòd primo deducūtur. xv. in vsuras: & quod supereſt, scilicet alia. xv. deducuntur in sortem: vt sic primo & ante omnia soluantur vsuræ: postea sors. Rationem accipe in.l. seq. Fran. Accursius.
l *In grauiorē causam.* quæ sit grauior, dic vt ſ.l.j.&.l.proxi.&.j.eo. si quid ex famosa. &.l. cum ex pluribus.j. Sed contra. C.eo.l.j.&.C. de vsuris.l.si vsuras. Solu. hic in pluribꝰ principalibus. & est ratio, vt no. in dicta.l.si vsuras. Accursius.
m *In antiquioré.* qualiter accipiatur antiquior, dic vt.j.eo.l. si ex pluribus.j.§. fi.&.l. vbi fideiussor.
n *Pura est.* id est simplex. nō autem dicitur ad differentiam conditionalis. & facit supra l.proxi. in fi.
o *Liberet.* si dicas quòd quilibet pro parte fideiusserat: expeditum est, si vero dicas quòd simpliciter, & sic tenetur in solidum: vt instit. de fideiusso. §. si plures. Adhuc dic ꝙ soluēdo medietatem debiti pro vno eorum, eū liberat, & alter remanet obligatus: si hoc fiat creditore volēte. Ité plus dico, eo inuito: nec obstat quòd nō admittitur particularis solutio vt.ſ. de vſur.l.tutor.§. Lucius. nisi in casibus quos not.ſ. si cer.pe.l. quidā. quia illud est cū suo nomine. hic autem alieno. i. fideiussoris nomine soluebatur: & plerūque cōsequitur quis per aliū quod per se nō potest: vt.j. de accep. & per iusiuran. §. & si fideiussori. vel dicas quòd hic non fuit solutio particularis, sed solida. si enim erāt ambo fideiussores soluendo: non tenebantur nisi viriliter ex beneficio epistolæ diui Hadriani: vt instī. de fideiusso. §. si plures. &. C. de consti. pec. l. si ergo soluit pro vno dimidiā: soluit totū qđ ille debebat. Aliud autē dicerem si alio nō soluēdo existente velim soluere dimidiā pro illo qui est soluendo, & eum liberare: quia nō possum creditore inuito. & facit.j.e.l. quotiēs. &.ſ. de fideiuſ. l. si stipulat°. §. fi.
p *Debitæ.* ciuiliter & naturaliter.
q *Indebitæ.* ciuiliter: sed debitæ naturaliter.
r *Soluitur.* ab emptore pignorum.
s *In vsuras.* id est quod de iure videtur solui in vsuras: vt.ſ. de pig.act.l.cum & sortis.
t *Indebitarū.* vbi par summa est vtrarūq; vsurarum. ſ. pro rata.
u *Pro rata.* Arg. contra.j.eo. pupilli.§. pe.&.ſ. de dam. infec. si finita. §. cum autem. & hoc si creditor nō eligit: quod potest: vt.j.eo.l. Paulus.§. Paulus.
x *Verba.* quæ non habemus.
y *Non sint debitæ.* nec ciuiliter nec naturaliter: & tūc cōsonat.ſ. de condic. inde. si nō sortē. in prin. in eo quod dicit, si sorti debitas &c. & secundum hoc recte legitur hæc litera: quia simpliciter soluit vsuras non dicendo quas vel in quas omnino &c. Alij dicunt quòd non sunt debitæ per stipulationem, sed nudo pacto, sic.ſ.eo.&.j.eo. & tunc applica hunc versum principio, non sunt debitę quas omnino &c. vel fini, in sortē cedāt quas omnino &c. id est quia omnino &c. Si autem recte legeris: scilicet quòd simpliciter in vsuras soluisset quas omnino nō promisisset: tunc nō in sortem, sed in vsuram naturaliter debitam cederet: vt in fine huius

BIU Cujas

huius.§.Dices ego simpliciter.i.nõ dicendo in sorte, vel vsuras. Nec obstat.C.de vsuris.l.si vsuras.C.e.l.j.quia ibi naturaliter & ciuiliter debẽtur,hic vero vel nullo modo,secundũ primũ intellectũ:vel naturaliter tantũ,secundum aliũ:vt &.j.statim dicitur.

a *Non erat stipulatus.* f.creditor. vel.i. non promiserat debitor.

sic.ẽ.de condic.indebi. l.si non sortem.§.si.x.

b *Solutũ.* simpliciter.

c *Exoluere.* actionis iure, vel pignoris retẽtione:vt.C.de vsuris.l. si vsuras.Accursius.

d *Cõuentione.* quæ peti non poterat.

e *Repeti.* naturali causa inhibente repetitionem: vt.C.de vsuris.l. iij.&.l. per retentionẽ. Accursius.

f *Non numeratæ.* vt.ẽ. ea.l.§.sed si forte.duob.

g *Nõ habebuntur.* aliter est cũ creditor pignus vendit: vt.j.eod. Paulus.§.j.quæ est cõtra.&.l.creditor.§.j.& ẽ.ea.l.§.imperator.

h *Apud Marcellũ.* adiunge cum.l.seq.

i *Nec enim.Scripturæ.* Not. ordiné non curari.sic.ẽ.de pecu.leg.l. quidam. & de dam.infec. si finita.§.si plures. in glo. ordiné. Sed arg.contra.ẽ.de fideicõ. liber.l.generali ter.§.pinde.versi. quis ergo.in glo.scripturæ. & in authen. de hære. & Falci.§. inordinatũ. coll.j. &.ẽ. ad Trebel. l. hæredes. §. fin. & de vul. sub.l.ij.§.prius. & de stipul. ser.l. si communis seruus ita. & de leg.ij.cũ pater.§.à te.

k *Videtur.* id autẽ agi videtur quod prius accessit:deinde principale cõputetur: cum hoc ius desideret: vt.ẽ.l.pxi.§.eidem autem.

Si quid.] CASVS. Tu debebas mihi centum ex causa furti. item debebas mihi alia centum causa vẽditionis.tu soluis: & nullus nostrũ exprimit in quã causam soluatur. certe dicitur hic quòd videtur esse solutum in causam furti: quia est grauior. item ex causa iudicati & non iudicati debitum,videtur esse solutũ in causam iudicati.Itẽ debebas mihi decem ex causa.l.Aquil.& alia decem causa venditionis. certe si soluas, nullo nostrum exprimẽte in quã causam soluatur: videtur esse solutum in causam.l. Aquil. quia crescit per inficiationem. Franciscus Accursius.

l *Si quid ex famosa causa.* vt furti,& tutelæ.

Soluerit quas omnino nõ erat stipulatus: [a] imperator Antoninus cum diuo patre suo rescripsit, vt in sortem cedãt. Eidem autẽ rescripto ita subiicitur: Quod generaliter constitutũ est,prius in vsuras nummum solutũ [b] accepto ferendum: ad eas vsuras videtur pertinere, quas debitor exoluere [c] cogitur. Et sicut ex pacti conuentione [d] datę repeti [e] non possunt: ita proprio titulo non numeratæ, [f] pro solutis ex arbitrio percipiẽtis nõ habebuntur. [g]

Quando mens legis est certa: de ordine non curatur. Bartolus.

¶Apud Marcellum [h] libro vicesimo Digestorum quæritur, si quis ita cauerit debitori, in sortem & vsuras se accipere: vtrum pro rata & sorti & vsuris decedat: an verò prius in vsuras:& si quid supereſt, in sortẽ? Sed ego non dubito, quin hæc cautio in sortem & in vsuras * admittatur: sed prius in vsuras, & tũc deinde si quid superfuerit,in sortem cedat:

VI. PAVLVS libro quarto ad Plautium.

NEc enim ordo [i] scripturæ spectatur,sed potiꝰ ex iure sumitur id quod agi videtur. [k]

In causam quæ maius periculum cõminatur:in dubio solutum videtur. Bal.

VII. VLPIANVS libro quadragesimotertio ad Sabinum.

SI quid ex famosa [l] causa & non famosa [m] debeatur: id solutum videtur, quod ex famosa causa debetur. Proinde si quid ex causa iudicati [n] & non iudicati debetur: id putem solutum, quod ex causa iudicati debetur. & ita Pomponius probat. Ergo si ex causa quæ inficiatione crescit, vel pœnali [o] debetur: dicẽdum est id solutum videri, quod pœnæ habet [p] liberationem.

Hanc.l. intellige quando neuter eligit incontinenti.sed si debitore nõ eligente, creditor incõtinenti eligeret,posset eligere vnã tantum. Bartolus.

VIII. PAVLVS libro decimo ad Sabinum.

ILlud nõ inelegãter scriptum esse Pomponius ait, si par & dierum [q] & contractuum [r] causa sit, ex omnibus summis pro portione [s] videri solutum.

Si seruus est adiectus: non potest solui domino. Bartolus.

IX. VLPIANVS libro vicesimoquarto ad Sabinum.

SI stipulatus sum mihi aut Stycho seruo Sempronij solui: Sempronio solui non potest, quamuis dominus serui sit. [t]

In obligatione quãtitatis vel speciei certæ,solutio partis liberat à parte:secus in obligatione generis: nisi in eadem re reliqua pars soluatur. Bar.

¶Qui decẽ debet: partem [u] soluendo, in parte obligationis liberatur, [x] & reliqua quinque sola in obligatione remanẽt. Itẽ qui Stichum debet: parte Stichi data, in reliquam partem tenetur. Qui autem hominẽ debet: partem Stichi dãdo, nihilo minus hominem debere non desinit:denique homo adhuc ab eo peti potest. Sed si debitor reliquam partẽ Stichi soluerit, vel per actorem steterit quo minus accipiat:liberatur. [y]

Adiectus nullo modo potest liberare, nisi recipiendo solutionem. Bartolus.

X. PAVLVS libro quarto ad Sabinum.

QVod stipulatus ita sum, *mihi aut Titio*: Titius nec petere, nec nouare, nec acceptum facere potest: tãtúmque ei solui potest. [z]

In solutione quæ ad cõmodum pupilli nõ cedit:tutoris auctoritas non requiritur. Bar.

XI. POMPONIVS libro octauo ad Sabinum.

SI stipulatus fuero, *mihi aut pupillo* [a] *dari*? * promissor sine tutoris auctoritate soluẽdo pupillo, liberabitur à me. [b]

Solutio facta vero procuratori, vel etiam adiecto ad solutionem recipiendam, liberat soluentem. idem si ei qui semel fuit procurator, sed postea fuit reuocatus, si soluens ignorabat reuocationem: secus si sciebat. potestas tamen data adiecto ex forma contractus, reuocari non potest. item facta ei qui nunquam fuit procurator, adhuc liberat si habet ratam per creditorem. & ad hoc vt non incidat in pœnam ille qui de rato promisit, debet incontinenti ratam habere postquam sciuit eam factam: cum moderamine tamen: quod iudicis arbitrio relinquitur. Paulus.

XII. VLPIANVS libro trigesimo ad Sabinum.

m *Non famosa.* vt ex illis cõtractibus qui nõ infamãt.& facit.j. de regu.iuris.l.si in duabus.&.ẽ.de suspec.tuto.l.hæc enim.Acc.

n *Iudicati.* quæ durior est propter vsuras maiores: vt.C. de vsur.rei iudi.l.j.&.iij.& propter id quod dicitur.C.de execu.rei iudi.l.si causam.

o *Pœnali.* ex cõuentione forte.

p *Habet.* facit.j.eo.l. cũ ex pluribus.in prin. &.ẽ.eo.l.j.&.iiij.

Illud non.] CASVS. Titius debebat mihi.xx.ex causa vẽditionis:itẽ alia.xx. ex causa locationis: & omnia ista debebat mihi soluere in vno die. soluit xx.quæ recipio,& non dicit in quã causam soluat,neque ego. dicitur hic quòd media pars.s. decẽ deducẽtur in causam vẽditionis, &.x.in causam locationis pro æquali portione. seq.l. est plana.Fran. Accur.

q *Et dierum.* secus si antiquior sit aliqua: vt ẽ.eo.l.in his.in prin.

r *Cõtractuum.* quia ex nullo infamia contingit,vel ex quolibet: vt infra de regu.iuris.l. si in duabus. qui autem cõtractus infamẽt, habes supra de iis qui no. infa.l.j.

s *Pro portione.* nec curo an vna summa sit maior quàm altera: vt dicta.l.si in duabꝰ. Ac.

t *Si stipulatus.Sit.* nisi voluntate serui: vt j.eo.l.Stichũ.§. vsumfructũ.&.ẽ. de condit. & demõ.l. qui hæredi.

u *Partem.* vt quinq; Accursius.

x *Liberatur.* Arg.cõtra.ẽ. de verbo. obli.l. Iulia.§.j.sed dic vt ibi, & recolas qđ not.ẽ. de verb.obli.l.ij.in prin.

y *Liberatur.* si postea res perierit sine culpa sua:vt.j.eo.l.qui decem.in prin. & facit.j. eo.l.qui hominem.§.j.

Flo.dare

Quod stipulatus.] CASVS. Cũ stipulor mihi aut alij alternatiuè:aliꝰ nec nouare nec petere nec acceptũ facere potest: sed tãtũ ei solui potest. l.seq.plana est.Fran.

z *Solui potest.* vt supra tit.j.l.cui recte.nec potest ei cõstitui: vt.ẽ.de cõsti.pecu.l.sed & si.§. si mihi.

Si stipulatus fuero.

a *Pupillo.* pubertati proximo.& facit.ẽ.si stipulatus.j.respon.

b *Ame.* quia solutionis, non obligationis causa adiectus est.tunc enim nõ liberaretur,si obligatio esset adquisita pupillo:nisi cum auctoritate tutoris. Itẽ.j.eod.l.si seruus decem dare.contra.Solu.vt ibi in glo.si.Accursius.

BIU Cujas

VEro procuratori.] CASVS. Hæc lex quatuor principaliter dicit. Primo dicit quòd si quis soluat meo procuratori cui specialiter mandaui vt pecuniam reciperet, vel cui omnium negotiorum administrationem dedi: liberatur. Secundo ibi, interdum tamen. dicit quòd aliquando licet non sit quis procurator: si tamen ei soluatur, liberatur debitor: sicuti contingit quando quis stipulatur sibi aut Titio. nam soluendo Titio liberatur debitor. Tertiò dicit: Pone: ego debebam tibi decē: tu mandasti mihi quòd ea Titio soluerē: postea pœnitens mandasti quòd nō soluerem Titio. ego autem ignorās te vetuisse, solui. certe liberor. si autem sciuero: non liberor. Secus est si aliquis stipulat sibi aut Titio: quia licet prohibeat stipulator ne Titio soluatur, non eo minus ei soluendo liberatur debitor: quia stipulatio ista habuit tacitā conditionem, vt ei possit solui: quam conditionem stipulator nō potest mutare. Quarto dicit: licet nō soluat quis vero procuratori: si tamē dominus, id est creditor ratum habeat, liberatur debitor, & debet habere ratum statim postquā scit. quod qualiter accipiēdū est, habetur in l. seq. Fran. Accursius.

a *Specialiter.* vt &.ĭ. eo. l. hoc iure.

b *Administratio.* & libera, secundum quosdam, non aliàs: vt arg. supra de procurato. l. procurator cui. & l. sequen. & l. procurator. & l. mandato. & instit. de rerum diui. §. nihil. sed tu dic etiam non libera: vt hic, & infra eo. l. qui hominem. §. si Titium. & l. solutam. & supra de condic. inde. l. si procurator. in princi. & §. Idem Labeo. versi. Celsus. & supra de pact. l. quia & solui. & infra de iniur. l. sed si vnius. §. procuratorem. Sed an personis illis quæ sine mandato agunt, solui poterit? Respon. non: vt infra iudi. solui. l. iij. §. sed si forte ex liberis. In quibusdam tamen casibus exigitur speciale mandatum: vt. ŭ. de procu. l. Pomponius. Accursius.

† *id est cum laxamento & amplitudine. Vide Erasm. chil. 4. cēt. 7. pron. 75.*

c *Non procuratori.* Arg. contra eos qui dicunt adiectum teneri actione mandati: & dicunt mandatum interuenire etiam in absentia: licet non per nuntium, vel per epistolam: quod est contra naturam mandati: vt. ŭ. de procurato. l. j. & pro eis est. ŭ. de verb. obliga. l. Iulianus. §. j. Accursius.

d *Cuius.* subaudi, illi cuius nomen stipulationi &c. Accursius.

e *Sed & si quis.* scilicet creditor.

f *Liberabor.* ad hoc facit. ŭ. de offi. præsi. l. si forte. & instit. māda. §. idem si adhuc. & infra eod. l. cum quis. §. j. & ibi plenius dices. & supra ad Maced. l. si autem * sciente. Sed argu. contra. ŭ. de manu. vin. l. si pater.

* *tamen.*

g *Mihi.* auctori legis.

h *Non potuit stipulator.* nisi vt. ĭ. eo. l. cum quis. in princip. & l. si quis stipulatus fuerit. x. in melle. §. j. & facit. ĭ. eod. l. aliud. & adiunge huic. l. duas sequentes. Accursius.

i *Comparatur.* ad quod est supra de vi & vi ar. l. j. §. sed & cum quis. & infra de regulis iuris. l. hoc iure. §. j. & infra eodem. l. solutam. & supra de iudi. l. licet. Sed arg. cōtra supra de his qui no. infa. l. quid ergo. Accursius.

VEro procuratori rectè soluitur. Verum autem accipere debemus eum, cui mandatum est vel specialiter, [a] vel cui omnium negotiorum administratio [b] mandata est. Interdum tamen & non procuratori [c] rectè soluitur: vtputa [ei] cuius [d] stipulationi nomen insertum est: [veluti] si quis stipuletur *sibi aut Titio.*

Mandatum potest reuocari, sed non facultas soluendi adiecto. Bar.

℣ Sed & si quis [e] mandauerit vt Titio soluam, deinde vetuerit eum accipere: si ignorans prohibitum eum accipere, soluam, liberabor: [f] sed si sciero, non liberabor. Alia causa est si mihi [g] proponas stipulatum aliquem sibi aut Titio. hic enim etsi prohibeat me Titio soluere, soluēdo tamen liberabor: quia certam conditionem habuit stipulatio, quam immutare non potuit stipulator. [h] ℣ Sed & si non vero procuratori soluam, ratū autē habeat dominus quod solutum est: liberatio contingit. Rati enim habitio mandato cōparatur. [i]

XIII. IVLIANVS libro quinquagesimoquarto Digestorum.

RAtum autē habere dominus debet, [k] cum primum certior [l] fact⁹ est. sed hoc ὡς πλάτει, † & cum quodam spatio temporis accipi debet: sicut in legato, [m] cum de repellēdo quæreretur, spatium quoddam temporis adsumitur, nec minimum, nec maximum, & quod magis intellectu percipi, quàm ex locutione exprimi possit.

k *Ratum. Dominus debet.* vt non committatur stipulatio ratam rem dominum habiturum, contra procuratorem cui est solutum. & est ad hoc. ĭ. rem ra. ha. l. quo enim. in princip. & supra ad Macedo. l. si filiusfamilias.

l *Certior.* id est certus de pecunia soluta.

m *In legato.* neutraliter potest legi, vt si pecunium hęres nō dederit, decē dato: vt supra ad legem Falcidiam. l. j. §. item si ita legatum. Itē aliud exemplum: vt supra de adi. leg. l. iij. §. si quis Titio. Item aliud: vt supra manda. l. si hęreditatem. §. j. Et aliud: vt supra de statulibe. l. si peculium seruo. in fine. Item in masculino genere legi potest, vt si potuit redire Titius legatus: vt supra quibus ex causis maiores. l. si cui. in principio. & §. fina. & de iudiciis. l. ij. §. plane. & infra de re mili. l. qui commeatum. in princ.

XIIII. VLPIANVS libro trigesimo ad Sabinum.

QVod si fortè quis ita soluat, vt nisi ratum habeatur, condicat: si dominus solutionem ratam non habuerit, condictio ei qui soluit, competit. [n]

Solutio facta tutori qui nō administrat, potest tamen administrare si vult: liberat soluentem. Secus si non potest administrare, quia est sibi interdicta administratio per legem aut per iudicem, vel testatorē. Solutio vero facta ei qui potest ab administratione repelli, non tamen est repulsus, adhuc liberat soluentem. Paulus de Castro.

℣ Sunt quidam tutores qui honorarij [o] appellantur: sunt qui rei notitiæ [p] gratia dantur: sunt qui ad hoc dantur vt gerant [q]: & hoc vel pater adiicit, vt vnus puta gerat: vel voluntate tutorum vni committitur gestus: vel prætor ita decernit. Dico igitur, cuicumque [r] ex tutoribus fuerit solutum, etsi honorariis, (nam & ad hos [s] periculum pertinet) rectè soluit: [t] nisi interdicta eis fuerit à prætore administratio. [u] Nam si interdicta est, non rectè soluitur. Idem dico & si quis sciens suspectis postulatis soluat. nam his in-

QVIDAM.] Iste. §. bene distinguit genera tutorum: & breuiter dicit quòd omnibus tutoribus qui hic enumerātur, recte soluitur. Cætera satis plana sunt cum. §. sequenti. & vsque in finem legis. Franciscus Accursius.

n *Competit.* facit supra de condic. indebi. l. ij. in principio. & de condic. eau. data. l. si procuratori. & C. de condic. indebi. l. creditoris.

o *Honorarii.* scilicet sui honoris gratia dati: vel dic, id est à prętore dati: sicut dicitur honoraria actio à prætore inuenta. & pro hoc est insti. de iure naturali. §. prætorum. prima placet, non secunda: quia non distinguitur inter eos qui dant tutores. tuebitur ergo hic tutor ne aliquis vexet pupillum iniuste. Accur.

p *Qui rei notitiæ.* vt liberti: vt. C. de pericu. tut. l. j.

q *Vt gerant.* id est habeant necesse gerere. honorarij vero non coguntur gerere: sed possunt si velint, nisi sit eis interdictum: coguntur tamen repellere male gerētes: vt habes hic, &. ŭ. de admini. tuto. l. iij. §. si parens. &. §. tantundem. & facit insti. de satisda. tu. §. ij. &. ŭ. de admi. tu. l. Titium. j. respon.

r *Cuicunque.* etiam non gerenti: vt. ŭ. de adqui. hæred. l. pupillū. & sic est contra. ŭ. de aucto. tut. l. & si pluribus. Solu. ibi non fuit concessa, sed denegata administratio. Item etiam reo capitis postulato: vt. ĭ. eod. l. quamuis. in fin.

s *Ad hos.* interpositio est.

t *Rectè soluit.* secus in procuratore: vt. ĭ. eo. l. debitores. Azo.

u *Administratio.* & aliquādo interdicitur expressim. Item aliquando tacite, vt si committatur alij. vt ergo prohibitione administrationis prohiberi videtur sol. ita & ex concessione videtur

BIU Cujas

tur ei soli permitti cui soli administrationem concedo: vt &.ï. iudi.sol.l.si quis apud.§.ij.&.ï.de ritu nup.si quis tutor.§.ij.

a *Administratio.* vt &.C.de suspe.tut.l.eum quem. & instit.de suspe.tuto.§.si quis autem.Accursius.

b *Constituendus.* præsens ergo erat adhuc: aliàs contra: vt.s̈.de tutoribus & curatori. da.ab his.l.curator.Ité maior infante. aliàs cõtra:vt.s̈.qui pe.tu.l.ij.

c *Substitueretur.* quia non desinit tutor esse: vt probatur.s̈. de admi nistr. tutorum.l. si sine hærede.§.finali. nã nec amittit ciuitatem vel libertatem: vt.ï.de interdic. & releg.l. relegatorum.§. hæc est differentia.Accur.

d *Curator.* & sic ei p̃senti.

e *Absenti.* reipublicæ causa tutori.

f *Vel vni.* omnia fiũt etiam cum vno: nisi vt C.de auct̃o.præ.l.fina.

g *Fuerit.* facit. C. de pericu.tu.l.j.

h *Cõtingere.* hoc si cũ iudice facta fuerit sol. vt. C. de admi. tuto.l. sancimus. j. secundum quosdam. Tu dic, etiã sine eo:sed datur restitutio:vt instit.qui.alie. li.§.nunc admonendi.

i *Recte soluitur.* vt & supra de cura. furio.l. consilio.§.fin.

k *Non sufficientis.* his casibus soluitur,secundum distinctionem illã cũ soluitur pupillo &c. vt not.C.si aduer. sol.l.j. & isti.qui.alie. licet.§. nunc admonẽdi.& facit.ï.l.proxi.

l *Causam.* quia datus est bonis. & facit supra de adquir. hære.l. pupillus.

m *Pupillum.* & sic nõ repetit: vt &.s̈. si certa.l. non omnis.§. si pupillus.Sed contra.s̈.de condic.indebi.l.interdum.Sol.hic tale debitum erat quod expediebat pupillo fore solutum, ibi naturale debitum tantùm erat.vel hic vsurarium:ibi non. vel vt ibi. Et adde distinctionem quam not.C.aduer.solu.l.ij.

Pupillo.] *CASVS.* Pupillus non potest accipere debitum sine tutoris auctoritate. Sed ponamus quòd pupillus nõ petit debitum,sed denegat alteritan hoc facere posit? Respon. quòd non.Si tamen aliquis pupillo soluerit, & postea iterum pupillus petat:si nummi soluti sunt salui, pupillus repellitur doli mali exceptione.Franciscus Accursius.

n *Sed nec delegare.* vt debitor liberetur, etiam si nummi accipientis fiant.& facit.s̈.titu.j.l.nouare.§.pupillus.in procuratore dic vt.ï.eodem.l.debitores.

o *Salui sint.* hoc qualiter intelligitur,habes.ï.eo.l.in pupillo.

p *Summouebit.* ne iuris occasione trahat ad iniquum compendium:vt.C.pro empto.l.eum.& facit.s̈.l.proxi.§.penul. & quod ibi not.item facit.s̈.de excep.l.in pupillo. & de excep.do.l.apud Celsum.§.si quis.

Sub conditione.] *CASVS.* Debebam tibi decem sub cõditione,si nauis ex Asia venerit. tu me ante conditionem existentem liberasti. post existit conditio. certe videor liberatus fuisse eo tẽpore quo me liberasti. Idem est in solutione facta ante cõditionis euentum: quia cõditione existente,videtur debitor liberatus eo tempore quo soluit.Fran.Accursius.

q *Olim.* licet aliud sit in veritate: quia tantum condi. existente obligatur,& per consequens liberatur.nec enim liberatur antequam obligetur:vt.ï.de accept.l.quòd in dic.& arg.s̈.tit.j.l.quotiens.§.sed si id, & idem intelligo in sequenti casu: quia demum existente condi.liberatur in veritate:licet fingatur tempore traditionis pecuniæ liberatus. Hoc autem[a] quòd intelligatur iam olim liberatus in primo casu.l.prodest: quia si tempore acceptilationis nullos habebat creditores,& tempore conditionis habet multos, non possunt per Pauliana reuocare liberationem, quasi in fraudem factã; quia fingitur liberatus antequã isti essent creditores: & sic cessare fraudem. ad quod est supra quæ in frau. credi.l.j.in fin. Item in secundo casu non communicabitur hæc pecunia inter creditores qui post traditionẽ pecuniæ cœperũt esse creditores,& missi sunt in possessionem bonorũ, vtpote cũ diu sit quòd vere vel fictitie recessit dẽ bonis debitoris. Item nota quòd sicut fingit lex aliquid quod est impossibile: sic etiã potest fingere qđ nullum est.& sic potest intelligi.C. de dona. inter virum & vxorem.l. antepen.scilicet vt fingatur domina fuisse à tempore collatæ in eã donationis.

terim videtur interdicta administratio.[a] *Quòd si [iam]remoto soluerit, ei soluit qui tutor esse desierat, & ideo non liberabitur. Quid ergo si ei soluit, in cuius locum curator erat cõstituendus,*[b] *vtputa relegato in perpetuum,vel ad tempus? Dico,si antè soluit, quàm substitueretur*[c] *curator,*[d] *oportere liberari. Sed & si abfuturo reipublicæ causa soluit, rectè soluit: quinimmò & si absenti*[e] *[soluit:] si modò non est alius in locum eius substitutus. Siue autem legitimi sunt, siue testamentarij, siue ex inquisitione dati, rectè vel vni*[f] *soluitur. Ei qui notitiæ gratia datus est, an rectè soluatur, videndum est: quia ad instruendos contutores datur. Sed cùm tutor sit: nisi prohibitum fuerit*[g] *ei solui, puto liberationem contingere.*[h] *¶ Curatori quoq; furiosi rectè*[i] *soluitur. Item curatori sibi non sufficientis*[k] *vel per ætatem, vel per aliam iustam causam.*[l] *Sed & pupilli curatori rectè solui constat. ¶ Pupillum*[m] *sine tutoris auctoritate nec soluere posse palam est. Sed si dederit nummos, non [statim] fient accipientis: vindicaríque poterunt. Planè si fuerint consumpti[nummi, statim]liberabitur.*

Pupillus soluendo sine tutoris auctorita-

te,non transfert dominium pecuniæ, quia non potest alienare: & ideo non liberatur, nisi pecunia postea consumatur: quia tunc consolidatur solutio, & videtur à principio fuisse translatum. Item pupillo sine tutoris auctoritate non potest solui, vt soluens liberetur ipso iure: sed si pecunia est salua; vel conuersa in vtilitatem pupilli, liberatur ope exceptionis.

XV. PAVLVS libro sexto ad Sabinum.

PVpillo solui sine tutoris auctoritate nõ potest. Sed nec delegare[n] potest: quia nec alienare vllam rem potest. Si tamẽ soluerit ei debitor, & nummi salui sint:[o] petentem pupillum doli mali exceptione debitor summouebit.[p]

Debitor conditionalis solutione vera vel ficta tunc liberatur vere, quando conditio extiterit: retro tamen fingitur liberatus. Bartolus.

XVI. POMPONIVS libro quintodecimo ad Sabinum.

SVb conditione debitori, si acceptum feratur, postea cõditione existẽte intelligitur iam olim[q] liberatus. & hoc[r] etiam si solutio re fiat, accidere[s] Aristo dicebat. Scripsit enim, si quis qui sub conditione pecuniam promisit, dedit eam ea conditione, vt si conditio extitisset, in solutum cederet: existente conditione liberari eum: nec obstare [ei,] quòd antè eius pecunia facta est.[t]

Si procurator pecuniã domini soluat suo nomine, neuter liberatur: sed consumpta pecunia liberatur ipse, non dominus. Pau.

a *Istã glos. not. ad hoc quòd alienatio facta in fraudem futuri creditoris, nõ potest reuocari per Paulianam. hoc idem probatur in.l.1. C. de iure fisci. lib.10. & ibi Bar. secundũ vnã lect. isti⁹ text. Bolo.*

n *Nec delegare.* ibi.

o *Salui sint.* ibi.

p *Summouebit.* ibi.

q *Olim.* ibi.

r *Et hoc.* s. quòd tempore alio liberetur pro vero, & alio liberatus fingatur: accidit etiam si solutio re &c. nam & in superiori casu imaginarie fit solutio: in inferiori fit re:vt insti. quib⁹ modis tol. ob.§. item per acceptilationem. fingitur ergo liberatio tempore traditionis pecuniæ: sed pro vero existente conditione liberatur. Alij,vt H. dicũt sic: & hoc si solutio &c. scilicet quòd alio tempore traditur pecunia, & fit accipientis: & alio fingitur tradita, scilicet tempore existentis conditionis: quod non placet.

s *Accidere.* aliàs accedere: & aliàs accidere.

t *Facta est.* & sic fingitur liberatus: sed pro vero cõditione existente liberatur. Item & fingitur liberatus tẽpore traditionis pecuniæ. hoc enim dicit hæc lex, siue dicas dominiũ pecuniæ trãslatum tempore traditionis, siue non. Sed an dominiũ pecuniæ sit translatum cũ pecunia traditur? Videtur hic dicere q̃ sic. sed ecõtra q̃ non. s̈. de adqui. pos. l. qui absenti. §. si quis. quæ est contra. Sol. hic non fuit facta: & quod dicitur, facta est, id est facta fingitur. & secundũ hoc duę sunt fictiones hic: prima q̃ tunc fingitur liberatus. secunda q̃ fingitur dominium pecuniæ translatum: sed pro vero non est translatum. Alij dicunt econtra. s. quòd hic est translatum statim. & quod in contrario dicitur, q̃ demum existente conditione. s. de fictione: sed pro vero statim. vel hic fuit data pecunia sub modo, per vt: ibi sub conditione, per si. vel hic voluit facere pecuniam statim eius cui dabat sub conditione, antecedendo in solutione. Ibi autem noluit rem fieri eius cui tradebat, nisi conditio existeret. Nec obstat quod dicit: deditque eam sub conditione: quia conditio fuit vt cederet in solutũ: non autem in trãslatione dominij: & sic habetur ac si simpliciter tradidisset: quo casu transit statim dominium: vt supra de iure do. l. sed nisi. & secundum hoc non obstat in eodem titu. de iure do. l. si ego.§. si res.&.s̈. de dona.l.ij.§. si pecuniã.&.s̈.si cer. peta.l.nõ omnis. vel forte aliud est in pecunia, quæ vsu consumitur, quàm

sit

sit in specie. hæc non valet: vt.d.l. de donat.l.ij.§. si pecuniam. & facit supra si cer. pet.l.non omnis.§. & cum pecunia. Accursius.

Asśius ait.] CASVS. Debebam Sempronio centum aureos. dedi tibi hanc summam, vt eam Sempronio pro me solueres: tu nequâ homo, quia forte eidem debebas, dedisti. hanc pecuniam tuo nomine, nõ meo. dicitur hic quòd neuter liberatur. ego non: quia non dedisti nomine meo. tu non: quia alienam pecuniam soluisti: tamen tu teneris mihi actione mandati, & etiam furti: tamen si creditor eos nummos consumpserit sine dolo malo: tu liberaberis qui eos dedisti. Nam aliter si neque tu neq; ego liberarer: creditor lucrificaret hanc pecuniam iniuste. Fran.

a *St suo nomine.* ꝑ se, cũ & ipse deberet eidẽ.

b *Dederit.* ad quod est. C. si quis alteri vel sibi. l. multum.

c *Mandati.* & etiam furti: vt infra de fur. l. si quis vxori. §. Iulian⁹. & facit. s. manda. l. si vero non. §. dedi. & de nego. gest. si pupilli. §. si quis pecuniam.

d *Suo nomine.* sed antequam consumat, ratum habere possum: vt supra de dona. l. si tibi. Accursius.

e *In lucro.* quod esse non debet: vt. s. de condic. indebi. l. nam hoc natura.

XVII. IDEM libro nonodecimo ad Sabinum.

CAsśius ait, si cui pecuniam dedi, vt eam creditori meo solueret: si suo nomine [a] dederit, [b] neutrum liberari: me, quia nõ meo nomine data sit: illum, quia alienam dederit: cæterùm mandati [c] eum teneri. sed si creditor eos nũmos sine dolo malo consumpsisset: is qui suo nomine [d] eos soluisset, liberatur: ne si aliter obseruaretur, creditor in lucro [e] versaretur.

Si ad reuocationem mandati sufficit vnum: illud ignorari oportet à debitore soluente. si requiruntur duo: sufficit ignorari vnum vt liberatio competat: licet recipiens scienter, furti teneatur. Bartolus.

XVIII. VLPIANVS libro quadragesimoprimo ad Sabinum.

SI quis seruo pecuniis exigẽdis præposito soluisset post manumissionem: si quidem ex contractu domini, sufficiet [f] ꝙ ignorauerit manumissum. quòd si ex causa peculiari: quamuis scierit manumissum, si tamen ignorauerit ademptum [g] ei peculium, liberatus erit. Vtroque autem casu [h] manumissus, si autem de actione furti. dabitur ergo creditori quando ab initio accepit vt domino acquireret, licet postea interuerterit: & debitor liberabitur. cæterum si ab initio habuit animum lucrandi, furtum faciet domino in cuius permansit dominio: vt. j. eo. l. cum quis. §. j. secundum quosdam. ad quod est infra de fur. l. falsus. §. j. & l. si is qui interuertendi causa id fecerit, furtum domino facit. [i] Nam & si debitori meo mandauero vt Titio pecuniam soluat, deinde Titiũ vetuero accipere: ídque ignorans debitor, Titio simulanti se procuratorem esse, soluerit: & debitor liberabit, [k] & Titi⁹ furti actione tenebitur.

Si ad reuocationem mandati sufficit vnum: illud ignorari oportet à debitore soluente. si requiruntur duo: sufficit ignorari vnum vt liberatio competat: licet recipiens scienter, furti teneatur. Bartolus.

Solutio facta seruo fugitiuo ab ignorante, eum liberat, si pecunia soluta efficiatur domini. Bartolus.

XIX. POMPONIVS libro vicesimoprimo ad Sabinum.

FVgitiuus [seruus] meus cùm pro libero se gereret, [l] nummos mihi subreptos credidit tibi. obligari [m] te mihi Labeo ait: & si eum liberũ existimans, solueris ei, liberari [n] te à me. Sed si alij soluisses iussu eius, vel is ratum habuisset, non liberari: [o] quia priore casu mei nũmi facti essent, & quasi mihi solutũ intelligeret. Et ideo seru⁹ meus [p] quod peculiari nomine crediderit, exigendo liberabit debitorem: [q] delegando autem vel nouando, [r] non idem consequetur.

Si seruus fugitiuus ab ignorante, eum liberat, si pecunia soluta efficiatur domini. Bartolus.

FVgitiuus seruus.] CASVS. Stichus seruus meus à me fugiens surripuit mihi nũmos quos dedit mutuo Titio. dicitur hic quòd Titius est mihi obligatus. si autem Titius existimabat hunc Stichum liberum esse, & ei soluerit: liberabit à me. Quid autem si iste Stichus non recuperauit istos nummos, sed iussit Titium debitorem alicui alteri soluere, & id ratum habuit? Certe hoc casu non liberatur à me. & est ratio: quia primo casu quando soluitur ipsi Sticho, intelliguntur nummi fieri mei, & quasi mihi soluti. Alio vero casu non ita est, scilicet quãdo iussit alij soluere pecuniã. Fr.

Si quis seruo.] CASVS. Habebam seruum Stichum fidelem hominem: quem misi in prouinciam quandam vbi mihi debebatur magna summa pecuniæ, vt eam recuperaret. quædam debita recuperauit: quædam non. Interim ego manumisi Stichum. post manumissionem veniũt hi qui non soluerant, & soluunt huic Sticho manumisso. quæritur nunc, vtrum ipsi liberentur? Distinguitur, vtrum ista debita quæ soluta sunt post manumisionem, fuerint contracta ex contractibus domini: an ex contractibus peculiaribus. primo casu necesse est quòd ignorauerint eum debitores manumissum fuisse quando soluunt ei. si vero hæc debita sunt facta ex contractibus peculiaribus, tunc non nocet debitoribus si sciunt eũ manumissum quando soluũt, si tamen ignorent ei peculium esse ademptum: & in vtroque casu iste Stichus tenetur domino actione furti, si causa intercipiendi hanc pecuniam à debitoribus recipiat. & probat hoc ratione tali: nam si debitori meo mandauero vt pecuniam soluat Titio meo creditori: deinde vetuero Titium accipere: Titius autem simulans se procuratorem esse, hanc pecuniam recuperet, committit furtum: debitor tamen liberatur. Franciscus.

f *Sufficiet.* & necesse est. ad quod est infra eo. l. quod seruus. §. fin. aliàs si sciret mutatum statum, deberet credere mandatum reuocatum: vt institu. manda. §. item si adhuc. versi. & huic.

g *Ademptum.* quia præsumitur quòd non sit ademptum: vt C. de pecul. eius qui me. liberta. l. j. & facit supra pro emptore. l. qui fundum. §. seruus. & de pact. l. si vnus. ibi, sic enim & his. in princi. l. & C. eo. l. si eum. & supra de actio. & obliga. l. serui. in fin. & supra si cer. peta. l. eius. & infra eo. l. quod seruus. j. respon. Accursius.

h *Vtroque autem casu.* id est cum soluit ex cõtractu domini, vel causa peculiari, & liberatus est debitor.

i *Domino facit.* id est debitori: quamuis eam cogatur actori cedere si vult se tueri except. creditori autem non potest acquiri: quia nihil vnquam in illa re habuit: vt infra de furtis. l. si vendidero. §. si vnus. secundum quosdam. sed hæc glo. non videtur bona hic, cum ibi loquatur de condictione furti: hic

l *Se gereret.* non diu: aliàs desinerem possidere: vt supra de acquir. poss. l. iij. §. si seruus. & ideo mihi non quæreret possessionem, sed dominium: vt supra de acquir. pos. l. j. §. sed & per eum. & de acquir. re. do. l. si seruus meus. &. l. homo liber. §. quicquid. Item non credit se liberum: vt supra de acquir. pos. l. per eum. §. per seruum. secundum quosdam. Sed quid ad rhombum de possessione? non enim de possessione quærenda vel dominio hic tractatur: sed de obligatione personali quæ quæritur domino per seruum quantuncunque fugitiuum: vt supra de verbo. obliga. l. seruus vetante. & supra mand. l. si mandauero. ij. §. fugitiuus. Accursius.

m *Obligari.* facta consumptione. prius autem habeo rei vindi, quia seruus non potuit dominium transferre: vt supra si cer. peta. l. rogasti. §. fi.

n *Liberari.* immo non videtur liberari: vt infra eo. l. qui hominem. §. si nullo. in fin. §. Solu. hic credebat liberum: ibi seruum, quamuis non fugitiuum: vnde non debuit ibi temere soluere ei. vel ibi sciebat fugitiuum: hic non. cui solutioni videtur obstare princ. illius. §. Tertio hic de æquitate liberatur: ibi de rigore non. vel ibi debebatur pecunia ex venditione: hic ex mutuo. & potest esse ratio: quia duo volebat ibi emptor, scilicet dominium rei, & se liberari. hic autem tantum liberari: quod facilius consequitur. vel non liberatur ibi, scilicet à rei vindi. Alij dicunt quòd hic liberatur per exceptionem; ibi non, scilicet ipso iure. arg. s. si cer. peta. l. cum fundus. §. j. vel secũdum alios forte aliud est in venditore qui de sola culpa tenetur, quàm in debitore qui soli creditori tenetur soluere: vnde cum strictius hic teneatur, soluendo ipso iure liberetur: quod non placet.

o *Non liberari.* sic. s. si cer. pe. l. cum fundus. §. j. sed certe immo videtur quòd sic: vt. s. manda. l. si mandauero. §. fugitiuus. Solu. vt ibi. vel dic aliud in venditore qui de sola culpa tenetur, vt ibi: quàm in debitore, qui soli creditori tenetur soluere: quod non placet per. l. s. si cer. peta. l. cum fundus. §. j.

p *Seruus meus.* etiam non fugitiuus.

q *Debitorẽ.* vt &. s. tit. j. l. nõ ideo. & de pac. l. si vnus. circa prin.

r *Nouando.* de hoc dic vt. s. titu. j. l. fin. in prin.

Si rem

Si rem meam. IVLIANVS. Debebam tibi rem aliquam ex causa legati, vel alia causa. istam rem ego obligaui Titio: postmodum illam tibi soluo: an liberer? Respon. quòd non: quia creditor cui eam obligaui, potest eam à te auferre actione Seruiana, vel hypothecaria. Franciscus.

a *Si rem meã.* aut debeo speciem: & sic debeo dare vt non possit vllo modo auellivel euinci: aliàs non liberor: vt hic, & ff. j. e. l. qui sibi aut Titio. & supra de acquiren. pos. l. non videtur. & de statuliber. l. iij. §. si quis seruũ. in fi. §. & ff. de acti. ept. l. datio. j. respõso. & de leg. ij. Mæuius. §. pen. & infra eo. qui res. j. respon. hoc forte nisi causa præcesserit obligationem: vt in eo qui peruenit ad libertatẽ: vt ff. de verb. obliga. l. si seruum. §. sed & si sit quidem. in fin. §. Si autem in genere, necesse est corpus sic solui, vt auelli non possit: vt. j. eo. l. cũ quis. §. qui hominẽ. & l. qui decem, §. fin. Item no. vt. j. eo. etiam. & l. qui sibi. sed fallit in casibus not. ff. si cer. pet. l. quidam.

Si res non efficiatur perfecte creditoris, debitor non liberatur. Bartolus.

XX. IDEM libro vicesimosecundo ad Sabinum.

SI rem meam [a] quæ pignoris nomine alij esset obligata, debitam [b] tibi soluero, nõ liberabor: quia auocari tibi res possit ab eo qui pignori accepisset.

Quando duo tenentur eidem ad idem debitum, vno conuento & etiam condemnato si adhuc non soluit, non liberatur alter. eo autem soluente, si alter tenebatur in subsidium, similiter non proprie liberatur, sed in obligationem non incidit. Paulus.

XXI. PAVLVS libro decimo ad Sabinum.

SI decem stipulatus à Titio, deinde stipuleris à Seio quãto minus ab illo cõsecutus sis: [c] etsi decem petieris à Titio, nõ tamen absoluitur Seius. Quid enim si cõdemnatus Titius nihil facere potest? Sed & si cum Seio prius egeris, [d] Titi⁹ in nullam partem liberatur. [e] Incertum quippe est, an omnino Seius debiturus sit. [f] Denique si totũ Titius soluerit: nec debitor fuisse videbit Seius, quòd [g] conditio eius defecerit.

Intellige hanc. l. in debitore paterno qui contraxerat cum ipso patre, & tunc filius non potest eum liberare etiam solutionem recipiendo: quia quantumcunque sit coniuncta persona, & possit agere pro patre, non tamen potest solutionem pro eo recipere. Paulus.

XXII. VLPIANVS libro quadragesimoquinto ad Sabinum.

FIliusfamilias [h] patre inuito debitorem eius liberare nõ potest. adquirere enim obligationem potest, deminuere non potest.

Potest quis alium inuitum liberare soluendo pro eo, vel indicium suspiciendo animo nouandi. Paulus.

XXIII. POMPONIVS libro vicesimoquarto ad Sabinum.

SOlutionem †[*] [i] vel iudiciũ pro nobis accipiendo, & inuiti & ignorantes liberari possumus.

Qui pro pluribus obligatus existit, potest soluere pro quo vult: in dubio verò videtur soluisse pro eo pro quo prius se obligauit. Paulus.

XXIIII. VLPIANVS libro quadragesimoseptimo ad Sabinum.

VBi fideiussor [k] pro duobus [in]dena fideiusserit, obligatus est in viginti: & siue viginti [l] siue dena [m] soluerit, vtrũque reũ liberabit. Sed si quinque soluerit, videamus quem ex reis releuet in quinque. erit

† *Collige ex ista. l. quòd quis potest inuitus & ignorans liberari: sec⁹ obligari. cõ cor. text. in c. quæris. de cõsec. dist. 4.*

* *Flo. solutione*

Si decem. IVLIANVS. Stipulat⁹ sum à Titio decem: postea stipulat⁹ sum à Seio hoc modo: Sei ꝑmittis mihi quòd solues quanto minus ex his decẽ fuero à Titio consecut⁹? ille ꝑmittit. facio cõueniri Titium, & condemnari. certe Seius propter hoc non liberabitur: quia forte Titius non erit soluendo. si autem fecero prius conueniri Seium, certe Titius in nullo liberabitur: nam est incertum an Seius sit aliquid debiturus. Nam si Titius totum soluerit: certum est quòd Seius nunquam fuit debitor, cũ promiserit sub conditione, si non totum fuero à Titio consecutus. cum ergo totum sim consecutus: deficit conditio. Lex sequens plana est. Franciscus.

c *Consecutus sis.* id est consequi poteris.

d *Egeris.* & male, quia primo Titium deberes conuenire. Accursius.

e *Liberatur.* per conuentionem Seij inutilem: siue pendet causa, siue absolutus sit Seius. Sed quid si de facto condemnatus fuit & exactus? videtur teneri Titius, quasi actor ex sua astutia habeat. arg. ff. de hæredi. vendi. l. venditor ex. sed dic contra per. l. supra si cer. peta. l. fina. ij. respon. & facit ff. de verbo. oblig. l. decem. & de iis qui deie. vel effu. l. perceptione. & infra de verbo. signifi. l. si ita à te stipulatus.

f *Debiturus sit.* ante Titium excussum.

g *Quòd.* id est quia.

h *Filiusfamilias.* facit. C. de pactis. l. filius. & C. de rebus creditis. l. nec filius. & ff. quod quisque iur. l. iij. §. si filius. Acc.

Solutionem. IVLIANVS. Titius fecit conueniri debitorẽ suum in iudicio. Seius obtulit se pro debitore in iudicio, dicens se velle accipere iudicium pro isto debitore. quæritur, vtrum iste debitor liberetur? Respon. quòd sic, etiam inuitus & ignorans. Franciscus Accursius.

i *Solutionem.* scilicet faciendam à nobis, accipiendo alius in se pro nobis, id est soluendo, liberamur nos etiam inuiti & ignorantes: vt hic. & ff. de nego. gest. l. soluendo. & instit. qui. mo. tol. obli. in prin. & arg. ff. e. l. si debitor tuus. & ff. titu. j. si Stichum. §. fin. item iudicium accipiendo alius pro nobis animo nouandi, & transferendi omnino iudicium in se, liberamur inuiti: vt ff. tit. j. l. delegare. & de in rem ver. l. si pro parte. ij. respõ. & de interro. act. l. qui ex parte. & l. qui seruũ. Et no. quòd talis est Grammatica hic in legendo, Titius nos audiuimus. sed licet debitor sit inuitus: creditorem tamen velle oportet. nam nemo eum agere cogit: vt. C. vt nemo inuitus. l. j. nec solutionem recipere: verũtamẽ potest offerri, consignari, & deponi: & sic inuito creditore liberatur debitor: vt. C. de vsur. l. acceptam. Item quod dicit alium suscipientem iudicium pro alio, eũ liberare inuitũ: videtur cõtra in authen. vt omnes obe. iudi. §. si vero alter. ibi, & si quidẽ ipsi &c. col. v. Solu. ibi procuratorio nomine, nõ animo nouandi. vnde potest debitor alium cõstituere, & illum non habere etiam creditore inuito: vt ibi, & ff. famil. erciscun. l. plane. hic autem in rem suam procurator esse volebat, & animo nouandi. Item ad vtrumque videtur cõtra. j. de regu. iur. J. inuito. & l. inuitus. Solu. illa in priuilegiis: vt di xi in. l. inuito. Item solutione liberor ipso iure: vt instit. quibus mo. tol. obli. in prin. sed in iudicio liberor per exceptionem tantum, secundum Al. vt. C. de pact. l. post venditionem. & ff. de interro. act. l. qui ex parte. vel veri⁹ dic quòd ipso iure, si agatur ab vtroq; nam & hic & aliàs assignantur vt paria, solutio & iudiciũ: vt hic, & ff. tit. j. l. delegare. & de in rem ver. si ꝑ patre. secundũ Azo. Item hæc nouatio iudicio accepto olim præsumebatur, hodie nõ sic: nisi exprimatur verbis: vt instit. qui. mo. tol. obli. §. præterea. & quando fit nouatio, iurabit de calumnia talis procurator in rem suam: vt no. C. de iura. cal. l. ij. §. fin autẽ reus. Item an repetat à domino pro quo subiit iudicium? Respõ. sic, si eo animo accesit: aliàs non: vt ff. de interroga. actio. l. qui seruum. vtrobique tamen iurat de calumnia. nã & fideiussor cõuentus iurat: licet repetat à reo. Accursius.

Vbi fideiussor. IVLIANVS. Duo erant debitores Titij, scilicet Mæuius & Seius: & quilibet in decem. ego fideiussi ꝑ ambobus in dena: & sic ego teneor in. xx. si ego soluo. xx. liberatur vterque Mæuius & Seius. si autem soluo. x. iterum vterque liberatur ꝑ dimidia parte: quia quilibet liberatur in quinque. Quid autem si tantum soluo quinque? quis reus erit releuatus? Respõ. ille de quo actum est. si vero nihil inter nos actum est quis debitorum releuetur, deducenda est ista summa in antiquius debitũ. si autem soluo. xv. si appareat quid est actum: tunc ille de quo actum est, erit releuatus in decem: alter vero in quinque. si autem non appareat quid est actum: tunc antiquior debitor releuatur in. x. alter autem in. v. Franciscus.

k *Vbi fideiusser.* fideiusit pro vno in decem, pro alio in alia decem. Ioan.

l *Siue viginti.* scilicet simul.

m *Siue dena.* id est vna decẽ primo, & ex eis vtrumque pro medietate liberat: & alia decem secundo: & ex eis similiter vtrũque pro medietate liberat. Nam propter æqualitatem portionũ non attenditur hoc antiquum debitum: vt infra dicit. Primus enim numerus par est: secundus impar. vnde & superius melius diuidi potest. vnde cum soluit decem, præsumitur quòd voluerit vnũquemque pro. v. liberare. Sed H. non admittit hoc quãdo aliquid est antiquius altero. & fa. ff. de condic. indeb. l. si pœnæ. §. si falso. Et not. quòd hic scripsit Io. decem & decem non sunt. xx. quod patet: quia disiungit siue. xx. siue dena. quod est verum si per se vnaquæque. x. considerentur, non si coniungantur.

De quo

BIU Cujas

a *De quo actum est.* vt &.ff.eo.l.j.
b *Inspiciendum.* vt &.ff.in his.in prin.
c *In decem.* scilicet erit liberatus ille de quo actum est.
d *Aliunde.* in eo de quo non est actum.
e *Releuata.* i. habita pro solutis.

Ex parte.] CASVS. Pater meus debebat decem Titio. moriens autem, me instituit hęredem, & fratrẽ meum. ego solui ista. x. in solidum, credens me debere tota. x. dicit hic, quòd possum condicere à creditore quinque quæ non debebam: in aliis quinq; liberor ab eo. Ponamus autem ꝙ ante quam condicã illa quinque, altera pars fratris mei obuenit mihi: & sic tenebar ad tota. x. certe si velit ũc repetere à creditore, poterit me repellere doli mali exceptione. Fran.

f *Tota soluerit.* quasi ipse solidũ deberet ei cui soluit: & dices, scilicet vt indebita: vt.ff. de fideiuss. si testamento.§.j. in fi.§. quãdo suo nomine soluit: aliàs cõtra: vt.ff. de condic. inde. si pœnæ.§.j. &.C. de peti. hære. l. de hæreditate.

g *Adcreuerit.* ad quod est supra si pars hære. peta. l. ij.

h *Obstare.* remedio cõpensationis: quę in stricti iuris iudiciis fiebat olim ope exceptionis, hodie ipso iure: vt institu. de actio.§. in bonæ fidei.

* *Flo. pigneraticiũ*

Si creditor.] CASVS. Titi⁹ mutuauit mihi centum, pro quibus obligaui sibi fundum: & feci pactum quòd si non soluerẽ in termino conuento, ipse posset vendere fundũ. termino adueniente non soluo: quapropter creditor vendit fundum, & accipit pretium. s. c. an ego sum liberatus? Respõ. quòd sic. Idem si ipse creditor remisit fundum ipsi emptori: aliàs ab alio esset stipulatus. vsque ibi, sed & si seruus. [*SED ET SI SERVVS.*] Creditori meo pignoraui seruũ pro. xx. non soluo. ipse creditor vendit seruum. dicitur hic quòd ego non liberor intra tempora quibus potest seruus redhiberi, id est intra sex menses: quia actio redhibitoria durat sex mensibus: sed illis transactis ego sum liberatus: sicut euenit in quolibet pignore vendito quandiu potest res fieri inempta. Franciscus.

i *Stipulatus esset.* animo nouandi.

k *Non liberabitur.* s. omnino, vel in perpetuum: sed ad tempus: vt supra de pigno. act. l. nec enim. & de distra. pig. l. rescriptum.§.j.

l *Possit.* quod esse potest si forte emerat debitor cum pacto addictionis in diem: vt.ff. de in diem addic. l. vbi.

Etiam.] CASVS. Debebas mihi fundum ex stipulatione, vel ex testamento. Tu soluis mihi eũ: sed non promittis de euict. ille releuatus, de quo actũ est: [a] aut si non appareat, antiquius debitum erit inspiciendum. [b] Idem & si quindecim sint soluta, si quidem appareat quid actum sit in decem: [c] & aliũde [d] quinque erunt releuata. [e] si verò non apparet: ex antiquiore contractu decem, ex alio quinque erunt releuata.

Qui soluit plus sua parte pro hæreditatis portione, repetit illud plus: nisi portio cohæredis sibi adcreuerit. Paulus.

XXV. POMPONIVS libro trigesimoprimo ad Sabinum.

EX parte hæres institutus, si decem quæ defunct⁹ promiserat, tota soluerit: [f] pro parte quidem qua hæres est, liberabitur: pro parte autem reliqua ea cõdicet. sed si antequã condicat, ei adcreuerit [g] reliqua pars hæreditatis, etiam pro ea parte erit obligatus: & ideo condicẽti indebitũ, doli mali exceptionem obstare [h] existimo.

Pretium perceptum ex venditione pignoris, vere vel ficte, liberat debitorem: nisi venditio retractabilis sit. Paulus.

XXVI. IDEM libro trigesimoquinto ad Sabinum.

SI creditor fundum pignoratum * vendiderit, & quantũ ei debebatur, receperit: debitor liberabitur. Sed & si acceptum emptori pretium tulisset creditor, vel ab eo stipulatus [i] esset, debitor nihilo minus liberatur. Sed si seruus pigneratus à creditore venierit: quandiu redhiberi possit, nõ liberabitur [k] debitor: sicut in quolibet pignore vendito, quamdiu res inempta fieri possit. [l]

Si in re soluta deficit aliquod ius: liberatio non contingit. Bartolus.

XXVII. VLPIANVS libro vicesimooctauo ad Edictum.

ETiam circa stipulationẽ [m] & ex testamento actionem si res tradita fuerit quæ debebatur, quamdiu aliquid iuri [n] rei deest, adhuc tamen ipsa res petenda est: vt puta possum fundũ petere, licet mihi traditus sit, si ius quoddam cautionis superit. [o]

Soluentes falso administratori, liberantur si pecunia conuertatur in vtilitatẽ creditoris. Bartolus.

XXVIII. PAVLVS libro trigesimooctauo ad Edictum.

DEbitores soluendo ei qui ꝙ tutore negotia gerit, liberantur si pecunia [p] in rem pupilli peruenit.

Obligatio specierum diuiditur per quotas: obligatio generis vel quantitatis diuiditur numero. Bartolus.

XXIX. VLPIANVS libro trigesimooctauo ad Edictum.

CVm Stichus & Pamphilus communi seruo promisi sunt: non alteri Stichus, alteri Pamphilus solui potest: sed dimidiæ singulorum partes debentur. Idémque est si quis aut duos Stichos, aut duos Pamphilos dare promisit: aut communi duorum seruo homines [q] decẽ dare promisit. Nam ambigua [r] vox est, decem homines, quemadmodum decem denarij: atque vtriusque rei dimidium duob⁹ modis [s] intelligi potest. Sed in nummis, & oleo, ac frumento, & similibus quę communi specie continentur, apparet hoc actum, vt numero diuidatur obligatio, quatenus & commodius promissoribus stipulatoribúsque est.

Creditori qui pecuniam debitam oblatam sine iusta causa nolit accipere, denegatur actio. Paulus.

XXX. IDEM libro quinquagesimoprimo ad Edictum.

SI debitor offerret pecuniam quæ peteretur, creditor nollet accipere: prætor ei denegat actionem. [t]

n *Iuri.* id est de iure restat circa rẽ aliquid faciendum.

o *Supererit.* faciendũ: vt de promissio. de euict. vt &.ff. de verbo. obliga. l. Iulianus scribit.§.j. & fa.ff. de verb. oblig. l. stipulatio ista.§. si quis forte.&.ff.eo. l. si rẽ.&.j. eo. qui res. in prin.&. l. qui sibi.§. j.&. l. qui decẽ.§. pen.& insti. de lega.§. si cui.

p *Debitores. Si pecunia.* ita demum. sed in eo qui vero tutori soluit, dic vt.ff.eo. l. pupillo. Accursius.

Cum Stichus.] CASVS. Quãdo duę species ꝙmittuntur duobus creditoribus: non potest vni vna solui, alteri alia: sed debet cuilibet dimidia solui. sec⁹ est in summis: quia possunt solui cuilibet vna summa: sicuti si ru ꝙmittis duobus viginti, potes cuilibet decẽ soluere: quia in summis ꝙmissis apparet hoc actũ vt diuidatur actio per numerum. Lex sequens plana est Fran.

q *Homines.* s. specialiter designatos: alioqui cõtra: vt.ff. de ver. obli. l. in executiõe.§. ꝙ parte.&. l. in stipulationib⁹.& hoc est, nã ãbigua est &c. nam in genere fuit ita facta ꝙmissio.

r *Ambigua.* id est confusa propter generalitatem, [a] quando scilicet in genere facta esset promissio.

s *Duobus modis.* & in specie, & in numero. & facit.ff. de condict. indebi. l. si pœnæ.§. si falso.&.ff. si certum peta. l. nam & si fur. in fin. & de verbo. obliga. l. si centum.

t *Si debitor. Actionẽ.* vel dicas ꝙ debitor obtulit, cõsignauit, & deposuit: & tũc ipso iure denegatur actio: vt.ff. depositi. l. j.§. si pecunia. Vel dic quòd obtulit in iudicio, & tunc denegatur ope exceptionis: vt.ff. de pig. acti. l. si rem.§. fina. Vel tertio dic ꝙ extra ius fuit oblata, & postea amissa: vt.j. eod. l. qui decem. in princ. & de excep. doli. l. si opera. Sed huic est contra. j. eo. l. creditor. Solu. vt ibi. Item eidem contra.ff. de arbi. l. sed si postea. Solu. ibi non fuit amissa. & fa. C. de condic. ex lege. l. fin. & de ad-

BIU Cujas

de admini. tu.l.tutor pro pupillo.§.fin.&.C.de vsur.l.acceptam.

In operis artificialibus in quibus vertitur ingenium & disciplina: in dubio intelligitur personæ industria electa. Baldus.

XXXI. IDEM libro septimo Disputationum.

INter artifices † longa differẽtia est & ingenij [a] & naturæ, & doctrinæ [b] & institutionis: [c] ideo si nauem à se fabricandam quis promiserit, vel insulam ædificandam, fossámve faciendã, & hoc specialiter [d] actum est, vt suis operis id perficiat: fideiussor ipse ædificãs, vel fossam fodiens non consentiente stipulatore, nõ liberabit reũ. [e] Quare [f] etiam si illis stipulationibus fideiussor accesserit, *Per te non fieri quo minus mihi ire agere liceat?* prohibens ire fideiussor, stipulationem non committit; & si patientiam [g] præstet, non efficiet quo minus committatur [h] stipulatio.

Debitor soluens ei cui erat ablata potestas recipiendi, liberatur si ignorabat causam ablationis. Item procuratori qui exequitur mandatum postquam est reuocatus: non imputatur si reuocationem ignorabat. Paulus.

XXXII. IVLIANVS libro tertiodecimo Digestorum.

SI seruus peculiari nomine crediderit, eíque [i] debitor, cũ ignoraret dominum mortuũ [k] esse, ante aditam [l] hæreditatem soluerit, liberabitur. Idem iuris erit & si manumisso [m] seruo debitor pecuniam soluerit, cum ignoraret [n] ei peculiũ cõcessum non esse. Neque intererit, viuo an mortuo domino pecunia numerata sit. nam hoc quoque casu debitor liberatur: sicut is qui iussus est à creditore pecuniam Titio soluere, quamuis creditor mortuus fuerit, nihilo minus rectè Titio soluit, si modò ignorauerit [o] creditorem mortuum esse.

Si res soluta adiecto euincatur, agitur actione personali. Pau.

XXXIII. IDEM libro quinquagesimosecundo Digestorum.

QVi sibi aut Titio fundũ [p] dari stipulatus est: quãuis fundus Titio datus fuerit, tamen si postea euictus est, habet actionem: [q] quemadmodum si hominem [r] stipulatus esset, & promissor statuliberum Titio dedisset, ísque ad libertatem peruenisset.

Solutio vel obligatio rei deterioratæ facto debitoris, eum non liberat. Bartolus.

QVi Stichum aut Pamphilum dare promisit: si Stichũ vulnerauerit, non magis eum dando [s] liberatur, quàm si solũ Stichum promisisset, & à se vulneratũ [t] QVI sibi.] CASVS. Tu promisisti mihi aut Titio fundũ Cornelianũ. tu potes ipsum soluere Titio q̃ est addit⁹ in obligatione ad solutionẽ. Ponamus ergo q̃ ipsi Titio soluisti dictũ fũdũ. venit Sẽproni⁹ qui dictũ fundũ euincit à Titio. quæritur, nunquid ego possim agere cõtra te ad fundũ? Rñ. q̃ sic. & ponit exẽplũ: sicuti si hominẽ aliquis mihi promiserit qui erat statuliber: & postea productus est ad libertatẽ quã mihi soluerat: certe possum ab eo iterũ hominẽ petere. [QVI STICHVM.] Titius promisit mihi Stichum aut Pãphilũ. Titius homo furibũdus vulnerauit Stichũ: & sic eũ mihi soluit. quæriẽ, an liberetur? Rñ. q̃ non: sicut etiã nõ liberaretur si solum Stichũ promisisset, & eum vulneratum soluisset. [ITEM QVI.] Iste.§. quasi idẽ dicit qđ superior. s. q̃ si q̃s debet hominẽ, & offert eũ vulneratũ: nõ liberat. Item si accepto iudicio vulneratũ à se vel vulneratũ ab alio ipse offerat, non liberatur. Franciscus.

Nter artifices.] CASVS. Tu eras bon⁹ scriptor, ita quòd nullus melior erat in hac ciuitate, quàm tu: ideo ego eligens industriam tam, conduxi operas tuas, vt mihi librum scriberes. tu locasti librum scribendum alij. an libereris? Respon. quòd non: quia ego elegi tuã industriam: & ideo non potes aliun loco tuo substituere. & sic intellige de quolibet artifice cui⁹ industria eligitur. Cæteravide hic in glo. Franciscus.

a *Ingenii.* id est studij: quod ingenium quæritur cultura laboris: & naturæ, id est naturalis ingenij: vel ad idẽ, id est ingenij naturalis.

b *Doctrinæ.* vel quia melius scit docere, vel quia melius est doctus.

c *Institutionis.* id est ordinationis faciendæ pro opere: vel institutæ doctrinæ.

d *Specialiter.* videtur autem hoc agi cum dicitur, promittis te facturum vel facere foueam: vel nisi aliud sit verisimile: vt si est monachus promissor, vel miles: quo casu per alium faciendo poterit liberari.

e *Reum.* etiam simili opera. est enĩ aliud artificium fideiussoris, q̃ rei & ideo nõ id quod promissum est, videtur solutum. Sed contra. ff. de duo. re. l. nemo. Sol. hic agitur inter partes vt etiam diuersorũ hęredum operæ intelligantur. item fa. ff. de lega. iij. l. fideicõmissa. §. fi. & ff. de statulib. l. Stichum. §. fi. & C. de ca du. tollen. §. ne autem.

f *Quare.* similitudinem facit inter eas quæ sunt in faciendo, & illas quæ sunt in non faciendo, vt patiendo: quæ etiam in faciendo dici possunt: vt. ff. de verbo. obliga. l. vbi autem. §. qui id.

g *Patientiam.* scilicet fideiussor.

h *Committatur.* reo prohibente. & committatur aduersus se reũ. & facit. ff. de verbo. oblig. cum filius. §. j. & l. si stipulatus fuero. in princ. vides ergo quòd fideiussor non tenetur ex mora sua: & est hoc ideo, quia quotiens factum in stipulatione continetur: promissor ad duo tenetur, ad factum scilicet, & ad interesse: fideiussor ad solum interesse. sed in quodam casu licet factum sit in obligatione, tenetur fideiussor ex mora sua: vt supra de ope. liber. l. si libertus.

SI seruus.] CASVS. Seruus Titij Stichus cum haberet peculium, dedit mutuò. c. Seio. moritur Titius relicto hęrede. Seius ignorans Titium mortuum, ante hæreditatem aditam soluit huic Sticho seruo. an liberetur? Respon. quòd sic. Idem est si Sei⁹ soluerit huic seruo post eius manumissionem: cum ignoraret eũ esse manumissum. Cætera plana sunt vsque in fi. l. Franciscus.

i *Eiq;* non manumisso: vt differat à sequenti: vel dic manumisso in vltima voluntate: vt etiam differat à sequenti.

k *Mortuũ.* aliàs videtur peculium ademptum: & sic non liberatur soluendo ei: vt. ff. si cer. pe. l. eius. §. placebat. &. C. de pec. eius qui me. liber. l. j. licet sit contra. ff. de institu. si quis mancipiis. §. si impubes. Sol. vt in. d. l. eius.

l *Aditam.* quo tempore maxime dubitatur: quia nullius in potestate esset. Idem tamen est etiam hæreditate adita.

m *Si manumisso.* scilicet inter viuos.

n *Ignoraret.* est enim iusta ignorantia, cum inter viuos sit manumissus: vt. C. de pecu. eius qui lib. me. l. j. & fa. ff. eo. si quis seruo. ij. respon. & supra de actio. & oblig. l. serui. in fin. & supra de A condic. inde. si non sortem. §. qui filio. & infra eo. l. quod seruus. ij. respon.

o *Ignorauerit.* sed si scit mortuum, tacite reuocatum mandatum scire debet: vt institut. de manda. §. recte. &. ff. mãda. l. inter causas. §. j. & de dona. l. hoc iure. §. si quis dederit.

p *Qui sibi, aut Titio fundum.* in specie, aliàs non valet: vt. ff. de verbo. obli. l. ita stipulatus.

q *Actionem.* pristinam: vt. ff. de verb. obli. l. Iulianus. §. j. & C. de transac. l. si pro fundo. §. ex stipulatione. &. ff. e. l. etiã. &. ff. de act. emp. l. datio. in prin. & de rei vin. l. ex diuerso*. §. vbi. &. j. e. l. qui hominem. §. j. in princ. Accursius. * Et ex diuerso.

r *Si hominem.* in genere. nam secus contingeret si certus homo promissus esset: vt. ff. de verborum obliga. l. is qui alienum. & l. si seruum. ad princip. §. sin autem. quæ sunt contra. & facit. ff. de cõdic. inde. l. Neratius. &. j. eo. l. cum quis. §. qui hominem.

s *Eũ dando.* hic & in inferioribus casib⁹ dic, nõ liberat. s. ab hac actiõe de dolo: sed à pristina liberatur: vt in cõtrario. ff. de dol. l. & elegãter. §. nõ solũ. similis lectio est. ff. manda. l. si mãdato meo. §. fi. vel aliter si à se vulneratum offerat sine pretio deteriorationis, & illo noléte accipere perierit postea: nõ liberatur debitor si creditor habuit iustã causam nõ accipere: alioquin aliud esset: vt. j. e. creditor. &. l. qui decẽ. in prin. & eo casu loquitur hic. & quod dicit dãdo. i. dare voléte. & daret. i. dare vellet. sic. ff. de ver. obli. l. stipulat⁹ sum Damã. in glo. ij. nã post dicit, offert. si autem daret, & ille acciperet: hoc ipso videt remittere pretiũ deteriorationis, vt liberetur ab actione qua tenebat: vt arg. ff. si quis cau. l. ij. in prin. & de eo quod cer. lo. l. fin. ergo dabitur pro eo q̃ deterior est factus, actio de dolo: & sic loquitur lex illa, & eleganter. Vel aliter de stricto iure necesse est dare actionẽ de dolo, cũ alia nõ sit: liberatur enim dãdo: & sic loquitur lex, & elegãter. sed de æquitate nõ liberatur: & sic datur pristina, & ita de æquitate non datur de dolo. Vel dic rẽ hic esse solutã, & nõ dari pristinã actio. ad deteriorationẽ: sed ad cętera dãna rerũ suarũ distractarũ datur de dolo: vt ibi, & i cadẽ. l. & elegãter. §. si dolo malo procurator.

t *A se vulneratum.* secus si ab alio: vt. ff. loca. l. sed & de damno. Item & quando à se, dic sine causa: aliàs non tenetur: vt. ff. de verbo. obliga. l. qui seruum. Accursius.

Qui

a *Qui hominem.* in genere promissum.
b *Vulneratum.* à se, vel ab alio.
c *Non liberatur.* expone vt supra.
d *Si hominem.* scilicet in genere promissum.
e *Condemnandus.* tenebatur enim in genere: vt.ſ. posuit. secus si in specie: vt.ſ. loca. l. sed & de damno.

Qui hominē.] CASVS. Stipulatus sum à te mihi aut Titio dari decem, aut hominem: tu soluisti partem hominis Titio: statimq; mihi soluisti decē. certe tu potes partem hominis cō dicere à me, quasi mea voluntate Titio solueris indebitum. Idē iuris est si Titius mortuꝰ est cui partem hominis solueras, & postea x. solueris mihi. nam tu poteris à me condicere potius q̄ ab hæredibus Titij. [*SI DVO.*] Titius & Mæuius stipulati sunt hominem à Gaio: Gaius soluit partem Pamphili Titio, & partem Stichi Mæuio: & diuersorum hominū partes ipsis duobus reis stipulandi soluit. an liberetur Gaius? Respon. quòd non. si vero tantum Pamphili partes vtriq; soluissēt, tunc liberaretur: quia cōmunis obligatio hāc naturā habet, vt quod duobꝰ soluitur, vni videatur esse solutū. Idē est in duobus fideiussoribus, quòd si vnum hominem promiserint, non liberantur soluēdo partes diuersorum hominū: sed bene soluendo partes vnius hominis vtrique reo stipulādi. [*STIPVLATVS SVM.*] Tu promisisti mihi. x. aut Titio hominem dare. tu soluisti Titio hominem. an sis liberatus? Respon. quòd sic: sed antequam tu dares hominē Titio, ego poteram. x. petere. [*SI TITIVM.*] Titium probum hominem, eo quòd adesse non poteram, omnibus negotiis meis præposui. postea vetui eum administrare negotia mea ignorantibus debitoribus meis. ipsi soluerunt huic Titio: an liberentur? Respon. quòd sic, ex quo ignorauerunt eum esse reuocatum ab administratione. & reddit iuriscō. pulchram rationem primi dicti: quia qui aliquem præponit omnibus negotiis suis, videtur etiam debitoribus suis mandare vt illi soluant. [*SI NVLLO MANDATO.*] Tu qui debebas mihi. c. putabas quòd mandassem Titio vt pecuniam à te exigeret: & sic ei soluisti. certe tu non liberaris: quia nemo soluendo ei qui se offert negotiis alienis, liberatur. [*ET CVM FVGITIVVS.*] Stichus seruus meus fugiens à me, rem aliquam mihi surripuit: & cum esset in alia prouincia vbi non cognoscebatur, gerebat se pro libero: & rem meam vendidit. emptor soluit ei pretium. quæritur, vtrum à me liberetur? Respon. quòd non. [*SI GENER.*] Sempronius dedit Bertam filiam suam in vxorem Seio: & dotem mille aureorum. solutum est aliqua causa matrimonium. Seius gener soluit dotem Sempronio socero suo ignorante filia. dicitur hic quòd ipse gener nō liberatur nisi filia illam solutionē ratam habeat: nā filia est particeps huius obligationis. [*SI DEBITOREM.*] Seius erat debitor meus in. c. iussi eum Titio dare hāc pecuniā, cui volebam donare. c. Titius hāc summam accepit ea mente vt eam mihi daret, non pro se retineret. an Seius debitor liberetur à me? Respon. quòd sic. sed si Titius postea hanc pecuniam mihi det, fiet mea. [*QVIDAM FILIVMFAMILIAS.*] Titius vendidit cuidā filiosa. equum pro. c. aureis, & fideiussores ab eo accepit. iste Titius instituit hæredem istum filiumfam. qui iussu patris sui adiuit hæreditatē. hic quæritur, vtrū pater possit cōuenire fideiussores? Respon. quòd nō: quia quotiés ille qui accipit fideiussores ab aliquo reo, instituit reū hæredem, fideiussores liberantur: quia nō possunt eidem pro eodē teneri. [*SI PRAEDO.*] Aliquis, puta Seius, possidebat hereditatē nullo titulo, sed tanquam prædo. exegit debita à debitoribus hæreditariis. conuentus est iste prædo petitione hereditatis à Titio, & victus, ita quòd cum aliis fructibus & rebus restituit etiā debita quæ exegerat. quæritur, vtrum debitores liberētur? Respō. quòd sic. ſ. seq. planus est. [*QVI PERPETVA.*] Tu debebas mihi centum aureos. feci tibi pactū de non petendo. si tu soluis, potes repetere: & ideo si ex duobꝰ reis promittēdi alter fecerit pactum ne ab eo petatur: si soluat, nihilominꝰ alter correus suus remanet obligatꝰ: quia soluens potest pecuniā repetere. Fran. Accur.

Solutio facta adiecto de eo quod est in solutione, liberat soluentem à principali creditore, etiam de eo quod est in obligatione. Paulus.

B ℣ Stipulatus sum decem mihi, aut hominem Titio dari. si homo Titio datus fuisset, promissor à me liberatur: ℣ & antequā homo daretur, ego decem q petere possum.

Reuocatio mandati non nocet debitori soluenti in cuius notitiā non peruenit. Bar.

℣ Si Titium omnibus negotiis meis præposuero: deinde vetuero eum (ignorantibus debitoribus) administrare negotia mea: debitores ei soluendo liberabuntur. r Nam is qui omnibus negotiis suis aliquem præponit, * intelligitur etiam debitoribus mandare vt procuratori soluant. f

C *Soluens falso procuratori qui nunquam habuit mandatum, non liberatur etiam si soluat bona fide credens ipsum habere mādatum. Item si habuit mandatum, & fuit reuocatum: & soluens hoc sciebat, vel scire poterat. Paulus.*

℣ Si nullo mandato intercedēte debitor falso existimauerit voluntate mea pecuniā se numerare, non liberabitur: : & ideo procuratori qui se vltro alienis lutum est, vni solutū esse videatur. Nam ex cōtrario cum duo fideiussores hominem dari sponderint, diuersorum quidem hominum partes dantes non liberantur: ° at si eiusdem hominis partes dederint, liberantur.

Solutio facta adiecto de eo quod est in solutione, liberat soluentem à principali creditore, etiam de eo quod est in obligatione. Paulus.

B ℣ Stipulatus sum decem mihi, aut hominem Titio dari. si homo Titio datus fuisset, promissor à me liberatur: ℣ & antequā homo daretur, ego decem q petere possum.

Reuocatio mandati non nocet debitori soluenti in cuius notitiā non peruenit. Bar.

℣ Si Titium omnibus negotiis meis præposuero: deinde vetuero eum (ignorantibus debitoribus) administrare negotia mea: debitores ei soluendo liberabuntur. r Nam is qui omnibus negotiis suis aliquem præponit, * intelligitur etiam debitoribus mandare vt procuratori soluant. f

C *Soluens falso procuratori qui nunquam habuit mandatum, non liberatur etiam si soluat bona fide credens ipsum habere mādatum. Item si habuit mandatum, & fuit reuocatum: & soluens hoc sciebat, vel scire poterat. Paulus.*

℣ Si nullo mandato intercedēte debitor falso existimauerit voluntate mea pecuniā se numerare, non liberabitur: : & ideo procuratori qui se vltro alienis

Solutio facta adiecto de eo quod est in solutione, liberat soluentem à principali creditore, etiam de eo quod est in obligatione. Paulus.

B ℣ Stipulatus sum decem mihi, aut hominem Titio dari. si homo Titio datus fuisset, promissor à me liberatur: ℣ & antequā homo daretur, ego decem q petere possum.

Reuocatio mandati non nocet debitori soluenti in cuius notitiā non peruenit. Bar.

℣ Si Titium omnibus negotiis meis præposuero: deinde vetuero eum (ignorantibus debitoribus) administrare negotia mea: debitores ei soluendo liberabuntur. r Nam is qui omnibus negotiis suis aliquem præponit, * intelligitur etiam debitoribus mandare vt procuratori soluant. f

C *Soluens falso procuratori qui nunquam habuit mandatum, non liberatur etiam si soluat bona fide credens ipsum habere mādatum. Item si habuit mandatum, & fuit reuocatum: & soluens hoc sciebat, vel scire poterat. Paulus.*

℣ Si nullo mandato intercedēte debitor falso existimauerit voluntate mea pecuniā se numerare, non liberabitur: : & ideo procuratori qui se vltro alienis

Si solutum adiecto, ex postfacto apparet indebitum: repetitur à creditore. Paulus.

XXXIIII. IDEM libro quinquagesimoquarto Digestorum.

QVi hominem aut decē tibi aut Titio dari promisit: f si Titio partem hominis tradiderit, mox g tibi decem numerauerit: nō Titio, sed tibi h partem hominis condicet, quasi indebitum i tua voluntate Titio k soluerit. Idémque iuris erit etiam si mortuo Titio decem soluerit, l vt tibi potius quàm hæredi Titij partem hominis condicat.

In obligatione generis solutione partium in diuersis rebus non contingit liberatio, etiam si fiat diuersis personis, vel à diuersis. Pau. de Cast.

℣ Si duo rei stipulādi hominem dari stipulati fuerint, & promissor vtrique partes diuersorum hominum dederit: dubium non est quin non liberetur. m Sed si eiusdem hominis partes vtrique dederit, liberatio contingit: quia obligatio communis n efficit, vt quod duobus solutum est, vni solutū esse videatur. Nam ex cōtrario cum duo fideiussores hominem dari sponderint, diuersorum quidem hominum partes dantes non liberantur: ° at si eiusdem hominis partes dederint, liberantur.

Solutio facta adiecto de eo quod est in solutione, liberat soluentem à principali creditore, etiam de eo quod est in obligatione. Paulus.

B ℣ Stipulatus sum decem mihi, aut hominem Titio dari. si homo Titio datus fuisset, promissor à me liberatur: ℣ & antequā homo daretur, ego decem q petere possum.

Reuocatio mandati non nocet debitori soluenti in cuius notitiā non peruenit. Bar.

℣ Si Titium omnibus negotiis meis præposuero: deinde vetuero eum (ignorantibus debitoribus) administrare negotia mea: debitores ei soluendo liberabuntur. r Nam is qui omnibus negotiis suis aliquem præponit, * intelligitur etiam debitoribus mandare vt procuratori soluant. f

C *Soluens falso procuratori qui nunquam habuit mandatum, non liberatur etiam si soluat bona fide credens ipsum habere mādatum. Item si habuit mandatum, & fuit reuocatum: & soluens hoc sciebat, vel scire poterat. Paulus.*

℣ Si nullo mandato intercedēte debitor falso existimauerit voluntate mea pecuniā se numerare, non liberabitur: : & ideo procuratori qui se vltro alienis

negotiis offert, soluendo nemo liberabitur. [a] ℣ Et cum fugitiuus [b] qui pro libero se gerebat, rem vendidisset: responsum est, emptores fugitiuo soluentes à domino liberatos non esse.

Restituens dotem profectitiam patri sine voluntate filiæ, non liberatur à filia: & ideo potest repetere. Paulus.

℣ Si gener socero ignorante filia dotem soluisset, [c] non est liberatus, sed condicere socero potest: nisi ratum filia habuisset. [d] Et propemodum [e] similis est gener ei qui absentis procuratori solueret, quia in causam dotis particeps, & quasi socia [f] obligationis patri filia esset.

Soluens alteri de mandato creditoris, liberatur: licet ille non recipiat eo animo quo creditor sibi solui mandauit. Paulus.

℣ Si debitorem meum iussero pecuniam Titio dare, donaturus ei: quamuis Titius ea mente acceperit, vt meos nummos faceret, nihilo minus debitor liberabitur. sed si postea Titius eandem pecuniam mihi dedisset, [g] nummi mei fient.

Si debitor succedat creditori, liberantur fideiussores: licet hæreditas momento penes eum non remaneat, sed adquiratur patri in cuius est potestate. Paulus.

℣ Quidam filiumfamilias à quo fideiussorem acceperat, hæredē instituerat. quæsitum est, si iussu patris adisset hæreditatem, an pater cū fideiussore agere posset. Dixi, quotiens reus satisdādi, reo satis accipiēdi hæres existeret: fideiussores ideo liberari, [h] quia pro eodem apud eundem debere non possent.

Solutum prædoni, & ab eo vero hæredi restitutum, liberat soluentem. Baldus.

℣ Si prædo id quod à debitoribus hæreditariis exegerat, petenti hæreditatē restituerit, debitores liberabuntur. [i] ℣ Si decem aut hominē dari stipulatus fuero, & duos fideiussores accepero, Titium & Mæuium, & Titius quinq; soluerit: non liberabitur priusquā Męuius quoq; quinque soluat. Quòd si Mæuius partem [k] hominis soluerit: vterque obligatus remanebit.

Eadem solutio non potest parere liberationem & repetitionem. Bart.

℣ Qui perpetua exceptione se tueri potest, solutū repetit: [l] & ideo non liberatur. [m] Quare si ex duobus reis promittēdi alter pepigerit [n] ne ab eo peteretur: quāuis soluerit, [o] nihilo minus alter obligatus manebit. [p]

Debitor meus ex cōtractu celebrato cum seruo meo, soluendo liberatur à me, etiam si erat alienatus vel manumissus: dummodo hoc ignoret, vel saltē peculii ademptionem. Paulus de Castro.

XXXV. ALFENVS VARVS libro secundo Digestorum à Paulo epitomatorum.

QVod seruus ex peculio suo credidisset, aut deposuisset: id ei, siue venisset, siue manumissus [q] esset, rectè solui potest: nisi aliqua causa interciderit ex qua intelligi possit, inuito eo cuius tum is seruus fuisset, ei solui. Sed & si quis dominicam pecuniam ab eo fœneratus esset [r]: si permissu domini seruus negotium dominicum gessisset, idem iuris est [s]. Videtur enim volūtate domini [eos] qui cum seruo negotium contraherent, & ab eo accipere, & ei soluere.

Sententia absolutoria præiudicat actori in eo quòd ex postfacto apparebit ipsum petere potuisse: alteri vero nō præiudicat. P.

XXXVI. IVLIANVS libro primo ad Vrseium Ferocem.

SI pater meus prægnāte vxore relicta decesserit, & ex causa hæreditaria totum hoc quod patri meo debitum fuisset, petissem: [t] nihil me cōsumpsisse [u] quidā existimant: [sed] si nemo nat⁹ sit, recte me egisse, [x] quia spes hæredis in re hæreditaria sit: & ideo nihil me consumpsisse. Quod si postea filius natus sit, non posse me ex testamento agere, quia nihil mea interfuerit. Quod si ego ex testamento petierim, & ante litem cōtestatam filius natus sit, exceptione doli mali me summouendum. Quod si ego ex testamento petierim, & ante litem cōtestatam filius natus sit, exceptione doli mali me summouendum.

a *Nemo liberabitur.* vt &.ſ. de condic.inde.l. ſi vrbana.§.nam ſi ſeruus.&.§.quòd ſi vecturas.&.ſ.ſi cer.pe.l.cum fundus.§.j.

b *Et cum fugitiuus.* immo contra.ſ.eo.l.fugitiuus. in fin. ſol.vt ibi.& facit.ſ.de pecu.l.libera.

c *Soluisset.* ſoluto matrimonio. & idem eſt ſi ſoli filiæ ſoluiſſet.

d *Habuisset.* vt.ſ. de neg.geſt.l.ſi ego.

e *Et propemodum.* nā nō eſt procurator, ſed particeps obligationis vt filius vel ſocius: & ideo dicit ꝓpemodū.

f *Socia.* non eſt ſic ſocia vt ſunt duo rei ſtipu.quia non ſi vni ſoluatur, contingit liberatio ab altero: ſed ſic dicitur actionē eis eſſe communem, quia filia mortua competit patri in ſolidum. Item patre mortuo, vel ea emancipata, filiæ competit in ſolidum: vt ſupra ſolu. matri.l.ij.§.j. &.l. iij. &.l. dotem. & C.de rei vxo. act.§. & hoc. &.C.ſol. matri.l. ij.&.l.filiæ. & ſupra de lega.ij.l. Titia.§. inuita.& ſupra ad legē Falcidiam.l. pater filiam. in principio.

g *Mihi dedisset.* & tradidiſſet.ſed interim cuius eſt? Reſpon. debitoris non, arg.ſ. de adquiren. poſſeſ. l. quod meo. §. ſi furioſo. Sed argu.contra.ſ. de vi & arma.l. cū fundū. &.j. eo.l.cum quis.§. ſi debitoré. Item Titij nō, quia non habuit animum vt ſibi adquireretur vel donaretur: & diſſenſus impedit donationem: vt.ſ. ſi cer. peta.l.ſi ego. Item creditoris non: quia non volebat quæri ſibi: ſed poſtea cum ipſe ratum habet, vel accepit pecuniā, fit ſua: & ſic fingitur retro fuiſſe ſua, ſed in veritate nullius interim fuit: vt diximus ſupra de neg.geſt. l.ſi ego.

h *Liberari.* immo videtur quòd pater poſſit fideiuſſores conuenire: quia nullo momēto videt hereditas fuiſſe penes filium: vt.ſ.de adquir. hære. l. placet. & ſic videtur quòd debitor nō ſucceſſit creditori, & ideo extinguitur obligatio principalis. immo pater ſucceſſit creditori. Reſpon. hic non reſpondet quæſtioni: ſed dicit, quotiens &c. at in quæſtione præmiſſa non ſucceſſit debitor, id eſt filius, vt dictum eſt: igitur non confunditur obligatio: & ſic poterunt conueniri fideiuſſores. vel aliter: licet tantum filius teneatur, tamen pater conuenire fideiuſſores non poteſt: quia ipſe eſt hæres creditoris nomine filij, & ex filij perſona: inde eſt quòd legata ex filij perſona ſoluit, vt ſupra de leg.j.l.cum filio. & ideo cum ex perſona filij agat: tam filius quàm fideiuſſores ſunt liberati hæreditate patri per filium adquiſita. vel aliter: pecunia mutuata filio conuerſa fuit in rem patris: vel iuſſu patris erat mutuata filio: & ſic tenebatur pater de in rem verſo, vel quod iuſ-

i *Liberabūtur.* vt &.ſ. de leg.ij.l. ſi qs duob⁹.

k *Partem.* iā à Titio quinq; ſolutis. ad quod eſt.ſ.eod.l.j.§.j. &.ſ.de condic.indebi.l.ſi non ſortem.§.penulti.

l *Repetit.* vt.ſ. de cōdic.indebi.l. qui exceptionē.&.ſ.ad Maced. l.cum tamen. Accur.

m *Liberatur.* ab illa obligatione inefficaci qua tenebatur: & eſt bona ratio: quia duos cōtrarios effectus eadē ſolutio nō operatur: vt hic, &.ſ.de condic.inde.l.cum is.§.j.&.ſ. de tributo. l. alius. ibi, cū igitur &c. ſed cōtra.j. eod.l.in numerationibus. in fin. Solu. vt ibi.

n *Pepigerit.* ergo nec pactio, quia non erant ſocij, prodeſt correo: vt.ſ.de arbi.l.ſi duo.& de lib. lega.l. iij.§.j. & de pact.l.idem in duobus. nec ſolutio, quia repetitur pecunia: ſecus in accep. vt in cōtrario.ſ.titu.j.l.ſi rem. §.j. Accurſius.

o *Soluerit.* ſcilicet ille qui poſtea pacto facto fuerat liberatus.

p *Manebit.* quia ille qui ſoluit, repetit.

Q*Vod seruus.*] CASVS. Habebam ſeruum cū peculio ſuo. iſte ſeruus mutuauit pecuniā aliquibus: poſtea eſt venditus vel manumiſſus. quæritur, vtrum debitores ei recte ſoluāt id quod ex peculio mutuauit? Reſpon. quòd ſic, niſi appareret aliqua manifeſta cauſa qua poſſet cognoſci dominum noluiſſe illi ſeruo ſolui. idem eſt ſi iſte ſeruus geſſit negotia domini. cætera clara ſunt.l.ſequē. vide per te. Fran. Accur.

q *Manumissus.* vel nō manumiſſus: vt.ſ.eo.l. fugitiuus. in fi. niſi domin⁹ ſit mortu⁹, & hoc ſcit debitor: vt.ſ.eo.l.ſi ſeruus. & ſi cer.peta.l.eius qui.

r *Fœneratus esset.* id eſt mutuam accepiſſet.

s *Idem iuris est.* quia liberatur ſoluens & ignorans eum alienatum vel manumiſſum: vt.ſ.eod.l.ſi quis ſeruo. & facit.ſ. depo.l. quod ſeruus. &.ſ.tit.j.l.non ideo nouare.

t *Si pater meus. Petissem.* & ſententia contra me lata fuiſſet.

u *Consumpsisse.* id eſt me non amiſiſſe aliquo nato ex vxore poſtea. ſed male putant: quia in quartam ſaltem mihi præiudico: vt ſupra ſi pars hære.peta.l. antiqui. & de ſuis & legi.l.inteſtato. §.eſt autem.

x *Egisse.* & bene, quia &c. vt.ſ.ſi pars hæred. pet.l.illud. & ſic me totum amiſiſſe: quia obſtabit exceptio rei iudicatæ.

BIU Cujas

a *Partem.* quia illam recte potui petere: & ideo in illa obstat mihi exceptio rei iudi.in cæteris non: vt.ff. de except.rei iudi.l.si mater.§.eandem. sed certe nec prima quorundam,nec secunda Iul. sententia tenet:quia ego non potui petere nisi quartam: & in illa obstabit mihi exceptio rei iudi. vt.d.l. antiqui. &.l.j. in fin.& facit.ff. de iudi.l. sed & si restituatur.§. fina. & de rebus du.l. vtrum.

Quotiens vnus.]*CASVS.* Duo erant rei promittẽdi: & duo fideiussores. vnus fideiussor gerendo negotium vnius rei soluit pro reo. perinde est dicendum,ac si ipsemet reꝰ soluisset partem vnius fideiussoris: tamẽ de principali sorte nihil minuitur pro qualibet parte:sed tantum pro parte illius qui soluit,vel pro quo solutum est.Franciscus.

† *In hũc locum copiose disserit Gellius libro.16. noct. Attic. cap.2. Calius Rhod. lib.4.lect. antiq. cap. 23.*

b *Partẽ.* puta medietatem debiti, cum sunt duo fideiussores.

c *Soluisset.* specialiter dimidiam pro illo soluo,cũ duo sint: vt dixi.

d *Decedat.* ipso iure etiam modica: quia ille qui soluit,tantum causa sui soluit. merito ergo de sorte nihil decedit: cum adhuc ille teneatur in solidum:cum ipso iure non fiat diuisio inter fideiussores: vt.ff.de fideiuss.l.inter fideiussores.&.ff.manda.l.Papinianꝰ. habebit tamen soluens,vel ille pro quo soluit reus, except. pro parte soluta: vt.ff.de fideiuss.l.inter eos.§.j.quæ est contra.vel dic non ex sorte,scilicet pro rata cuiusque portionis,id est non vterque fideiussor liberatur pro rata:sed ille solus cuiꝰ nomine est facta solutio.& quod dicit,liberatur,dic nõ ipso iure,sed per exceptionem:vt dicto contrario.& sic secundum vtrãque solutionem liberatur fideiuss.per except.vel solue:hic in solidum,ibi in partes tenebat.& adde quod nota.ff.e.l.in his.§.si duos. *ADDITIO.* Istæ duæ sol.glo.non sunt veræ,secundum Bart.hic: ideo dic,secundum eundem,quòd ante solutionem nullus fideiussorum liberatur ipso iure, sed per exceptionem descendentem ex epistola,si sunt soluendo:vt.ff.e.l.inter fideiussores.aut post solutionem:& tunc aut fideiussor soluit pro parte sua tantũ,hoc exprimendo:aut soluit simpliciter.primo casu pro parte soluta liberatur ipso iure.casus est hic.pro alia parte,quę respicit fideiussorem,liberatur ope exceptionis taciti pacti:vt.l.si creditores.C. de pac.&.ff.eo.l.in his.§.j.ff. vero soluit simpliciter: tunc loquitur.l.inter eos.§.j.ff.alleg.

Cum quis.]*CASVS.* Planum est hoc principium.[*SI DEBITOREM.*] Habebam creditorem Titium,& debitorem Mæuium.iussi debitorem Mæuium soluere Titio creditori meo.postea ipso ignorante vetui ne Titius hanc pecuniam acciperet. Si debitor soluerit,liberatur si Titius acceperit hanc pecuniam non animo lucrifaciendi eam vel furandi.Nam si animo furandi acceperit,nummi remanent debitoris:& sic non liberatur à me. tamen si iste Mæuius debitor meus vult mihi cedere condictionem furtiuam quam habet contra Titium creditorem meum:dabitur sibi exceptio contra me.& ponit exemplum à simili:Si maritus habeat debitorem in centum:& volens donare vxori iubeat debitorem soluere hanc pecuniam vxori:certe debitor non liberatur:quia nummi non fiunt mulieris.donatio enim inter virum & vxorem non valet:tamen si iste debitor vult cedere condictionẽ marito,quam habet aduersus mulierem,poterit vti except.aduersus maritum si petat ab eo. Item si mulier hãc pecuniam acceperit animo lucrifaciendi,vel furandi:competet marito post diuortium actio furti contra mulierem:quia interest mariti nummos non intercipi. [*DE PECVLIO.*] Habebam seruum cui dederam peculium vt negotiaretur. iste seruus contraxit cum Mæuio ita vt ei deberet.c.& dedit fideiussores. fui conuentus à Mæuio: & condemnatus solui Mæuio. hic quæritur, nunquid etiam fideiussores liberentur? Respon. quòd sic. nam vna pecunia soluta potest liberationem efficere in diuersis causis, sicut hic facit:quia me liberat actione de peculio:& fideiussores serui liberat actione fideiussoria. & adducit Iulianus simile. Nam si quis conuentus in iudicio satisfecerit iudicatum solui,postea condemnatus soluat: à duabus actionibus,scilicet ab actione iudicatum solui,& ab actione ex stipulatu, ipse & sui fideiussores liberantur. vsque ibi: [*ET MAGIS SIMILE.*] Vbi arguit contra prædicta sic:Possessor hæreditatis qui se hæredem esse putat:si soluat creditoribus,hæres verus non liberatur.ergo vna solutio non efficit liberationem in duabus causis. sed respondetur quòd hic ideo secus est,quia iste possessor hæreditatis soluit pecuniam indebitã suo nomine: & ideo habet eius repetitionem: quamobrem hæres non liberatur,cum pecunia possit creditori auferri. [*QVI HOMINEM.*] Tu promisisti mihi hominem in genere. soluisti Stichũ qui erat statuliber,id est manumissus sub conditione si nauis ex Asia veniret. dubitatur hic an liberatus sis: vel an sit expectanda conditio: vt si deficiat, remaneat seruus Stichus,& sic bene sit solutus.Sed respon.quòd non liberaris:nec est expectanda conditio istius manumissionis:immo ego possum agere contra te statim ad seruum mihi soluendum. tu vero poteris condicere seruum quem statuliberum soluisti. si vero interim conditio libertatis defecerit, tu eris liberatus hac solutione Stichi. & ponit Africanus iurisconsul. exemplum:veluti si quis debet centum sub conditione,& soluit per errorem, scilicet se credens pure debere: si conditio interim extiterit,non potest repetere. Sed ponamus quòd iste Stichus mortuus est: & postea conditio deficit:an liberatus es? Respon. quòd non,licet Sticho viuente si conditio defecisset, tu fuisses liberatus. & ratio est: quia isto casu tua solutione nunquam dominium serui in me transtulisti. Item sequeretur inconueniens. nam si promisisti mihi sernum in genere, & soluisti Pamphilum in quo Titius habebat vsumfructum, & vsufru. non finito seruus Pamphilus decessisset:tu esses liberatus. quod tamen nihil est: quemadmodum si soluisses seruum communem, & is interim decessisset. hoc dicit iste.§.difficilis, & ideo ieiuno stomacho scriptus. [*SI QVIS PRO REO.*] Titius tenebatur mihi aliqua actione temporali,qui fuit missus in prouinciam aliquam causa reipublicæ.ipso absente actio mea præscripta est. qua de re fui male contentus.quidam amicus Titij dixit mihi: ne te crucies propter præscriptionem huius actionis: ego fideiubeo pro Titio, qui nunc reuersus est. ego habeo annum ad petendam restitutionem in integrum contra præscriptionem istius actionis:qui præteriit antequam peterem restitutionem:& sic ego non potero agere contra Titium. Nunc quæritur, an saltem ipse fideiussor teneatur, qui post præscriptionem actionis fideiubendo videtur præscript.interrupisse:licet annus restitutionis præterierit? Et respon. quòd fideiussor tenetur: quia restituitur in eum actio ex edicto: sicut restituitur actio in illum fideiussorem qui occidit hominem promissum ab aliquo pro quo ipse fideiusserat:quia licet actio perierit mortuo homine:tamen quia ipse fideiussor occidit, actio in eum restituitur. [*QVI PROTE.*] Tu accepisti pecuniam mutuã à Titio:pro qua fideiusit Mæuius:& dedit pignus ꝓ sua fideiusione.Mæuiꝰ iste fideiussor instituit te hæredem:& sic expirauit actio fideiussoria:quia tu teneris quasi principalis.quæritur tamen, an pignus quod Mæuius obligauit,teneat? Respon.ꝙ sic.Sed ponamus ꝙ creditor tuus non fuit contentus de fideiussione Mæuij: sed voluit à Mæuio habere alium fideiussorem:quẽ etiam ipse Mæuiꝰ pro se dedit:postea te hæredem Mæuius instituit: an etiam iste secundus fideiussor teneatur? Respõ.quòd sic,sublata obligatione Mæuij pro qua pro te fideiusit.Franciscus.

Si conditio adiecti mutatur in deterius: ei non potest solui. Bartolus.

XXXVIII. AFRICANVS libro septimo Quæstionum.

CVm quis sibi aut Titio dari stipulatꝰ sit:magis esse ait vt ita demũ recte Titio solui dicendum sit,si in eodẽ statu maneat quo fuit cũ stipulatio interponeretur.[e] Cæterũ siue in adoptionem siue in exiliũ ierit, vel aqua & igni ei interdictum

e *Interponeretur.* facit supra de leg.iij.l. item legato.§.penul.& de auro

XXXVII. IDEM libro secundo ad Vrseium Ferocem.

Fideiussor soluens nomine rei, pro parte sua se solum liberat. Pau.

QVotiens vnus ex fideiussoribus suam partẽ soluisset,tanquam negotium reo gessisset: perinde habendum est, ac si reus ipse vnius fideiussoris partem [b] soluisset: [c] sed tamen, vt non ex sorte decedat: [d] sed is fideiussor solus liberetur, cuius nomine solutio facta fuerit.

BIU Cujas

de auro & argen. lega. l. ij. Sed contra. ff. de verb. oblig. l. eum qui ita. §. qui sibi aut filio. Solu. ibi potest me inuito. vel ibi in filio: vel ibi in meliorē statum. Item cōtra. j. eo. l. Stichū aut Pamphilū. §. vsumfru. Solu. vt ibi. Itē facit. ff. de cōdic. fur. l. siue. §. fi. & seq. & ff. de fideiusso. l. si debitori.

a *Eum liberari.* ipso iure. Accursius.

b *Nummos.* Nā cū sic fide bona accepit, trāsfertur dominiū in dominum propter precedens mandatum: licet fuerit reuocatū. sic. ff. p empt. l. ij. §. si à furioso. & j. de reg. iu. l. semper qui non. & ff. Fami. ercis. l. cū putarē. secundū B. sed secundū nos aliter intelligimus. l. illā cum putarem.

c *Debitoris.* in eo qđ dicitur hic, & j. proxi. respon. non trāsire dominiū quācunq; debitor soluens voluerit transferre, est argu. cōtra. ff. de acquir. poss. l. quod meo. §. si furioso. sed aliud in possessione quā dominio: vt eo. titu. l. si quis vi. §. j.

d *Condictionē.* erat cō sumpta pecunia: alioquin haberet rei vind. vt. ff. proxi. dedit intelligi, cū dixit mansuros eos debitoris: vt patet ff. de do. inter vi. & vxo. l. vir vxori. ipse etiam furti directo tenetur: vt. ff. eo. l. si quis seruo. & facit ad hanc distinctionem. ff. de exer. actio. l. j. §. non autem. versi. vnde quæritur. & C. de fur. l. falsus. & qđ ibi nota. & ff. e. l. si quis seruo. in fine. & l. si seruus. in fine. & l. vero. §. j. & j. de fur. l. si vendidero. §. si Titius. & l. falsus. §. j.

e *Vxori.* scienti virū non posse sibi donare.

f *Quoque.* non solum superiori casu.

g *Nō liberari.* ipso iure, sed vi exceptionis: vt subiicit: & ff. de dona. inter vi. & vxo. l. vir vxori. in fine. sed videtur ipso iure: vt eo. tit. l. iij. §. fin. cæterum debitorē &c. sed ibi credens donationem valere accepit, vt argu. superioris respon.

h *Si condictionem.* furtiuam: vt in superiori casu. & si extat, vindicationem: vt. ff. de dona. inter vir. & vxo. l. vir vxori.

i *Diuortium.* nam constante matrimonio non: vt. C. rerum amo. l. ij. & ff. rerum amo. l. j. in fine. & l. ij.

k *Competituram.* quia me inuito contrectet. aliàs contra.

l *Respondit.* vt. ff. de act. emp. l. si seruus. §. seruum. & de excep. rei iudi. l. si cum testamento. §. finali.

m *Causas.* omnes liberatorias, ne obsit. ff. l. qui hominē. §. fi. Ac.

n *Reus.* id est defensor qui promisit iudicatum solui. immo etiā principalis iure isto: vt instit. de satisda. in principio.

o *Et magis.* scilicet quàm dissimile.

p *Indebitam.* ex persona, non ex causa: vt. ff. de condic. inde. l. si pœnæ. §. j. Accursius.

q *Repetitionem.* secundum hoc posset dici: quia si iste possessor qui ita soluit, de hæreditate retineat quantum soluit, liberat de-

[est,] vel seruus [pœnæ] fact⁹ sit: non rectè ei solui dicēdū [est.] tacite enim inesse hæc conuentio stipulationi videtur, si in eadem causa maneat.

Post mandatum reuocatum debitor ignorans soluendo liberatur ipso iure, si recipiēs bonum animum habuerit: aliàs ope exceptionis, si soluens condictionem cedere sit paratus. Bartolus.

¶ Si debitorem meum iusserim Titio soluere, deinde Titiū vetuerim accipere, & debitor ignorans soluerit: ita eum liberari [a] existimauit, si non ea mēte Titius nummos [b] acceperit, vt eos lucretur: alioquin, quoniā furtum eorum sit facturus, mansuros eos debitoris: [c] & ideo liberationem quidem ipso iure nō posse contingere debitori: exceptione tamen ei succurri æquum esse, si paratus sit condictionem [d] furtiuam quam aduersus Titium habet mihi præstare: sicuti seruatur, cum maritus vxori [e] donaturus, debitorem suum iubeat soluere. nam ibi quoque, [f] quia nummi mulieris non fiunt, debitorem non liberari: [g] sed exceptione eum aduersus maritum tuendum esse, *Si condictionem [h] quam aduersus mulierem habet, præstet:* furti tamen actionē in proposito mihi post diuortium [i] competituram, [k] quādò mea interfit interceptos nummos non esse.

Eadem solutio prodest ad diuersas causas obligationis tollendas. Bartolus.

¶ De peculio cum domino actum est. is damnatus soluit. Et fideiussores pro seruo acceptos liberari respondit. [l] eandem enim pecuniā in plures causas [m] solui posse, argumentum esse, quòd cum iudicatum solui satisdatum est, & damnatus reus [n] soluat: non solum actione iudicati, sed etiam ex stipulatu & ipse & fideiussores liberentur. & magis [o] simile esse quòd cum possessor hæreditatis existimās se hæredem esse, soluerit: hæres non liberetur. tunc enim propterea id euenire, quòd ille suo nomine indebitam [p] pecuniam dando, repetitionem [q] eius haberet.

Qui hominem debet in genere, soluendo statuliberum, non liberatur si conditio libertatis eo viuo defecerit: secus si eo mortuo. Bartolus.

¶ Qui hominem [r] promisit: si statuliberum [f] soluat, magis puto non esse expectandam conditionem: [t] sed & creditorē agere posse, & illi condictionē [u] cōpetere. Quòd si interim conditio defecerit, liberatur [x] perinde atque si quis pēdente cōditiōe soluerit per errorē, & antequā cōdiceret, conditio extiterit. [y] Illud nullo modo dici cōueniet, si mortuo Sticho [z] cōditio deficiat, liberari debitorem: quamuis si viuente eo defecerit, liberaretur: [a] quādò isto casu [b] nullo tempore perfectè homine meum feceris: alioquin prope erit vt etiam si eum seruum in quo vsusfructus alienus est, mihi solueris, ísque [c] vsufructu manente decesserit, ea solutione liberatus videaris. quod nullo modo probandum est: [d] sicuti si communem [e] soluisses, ísque [vsufructu manente] decessisset.

Pro eo contra quem potest in integrū restitutio postulari, potest accedere fideiussor: & cuius talis prodest reo præsenti, & non absenti. Bartolus.

¶ Si quis pro reo * reuerso [f] fi-

a *Liberatum.* ff. de peti. hæred. l. si quis à debitore. & ff. de cond. indebi. l. si ego. §. fi. & l. si seruus. §. si ab hostibus. & ff. de acquir. poss. l. si seruus. §. si à furioso. & ff. de reg. iu. l. semper qui non. & ff. Fami. ercis. l. cū putarē. secundū B. sed secundū nos aliter intelligimus. l. illā cum putarem.

b *Nummos.* Nā cū sic fide bona accepit, trāsfertur dominiū in dominum propter precedens mandatum: licet fuerit reuocatū. sic. ff. p empt. l. ij. §. si à furioso. & j. de reg. iu. l. semper qui non. & ff. Fami. ercis. l. cū putarē. secundū B. sed secundū nos aliter intelligimus. l. illā cum putarem.

c *Debitoris.* in eo qđ dicitur hic, & j. proxi. respon. non trāsire dominiū quācunq; debitor soluens voluerit transferre, est argu. cōtra. ff. de acquir. poss. l. quod meo. §. si furioso. sed aliud in possessione quā dominio: vt eo. titu. l. si quis vi. §. j.

d *Condictionē.* erat cō sumpta pecunia: alioquin haberet rei vind. vt. ff. proxi. dedit intelligi, cū dixit mansuros eos debitoris: vt patet ff. de do. inter vi. & vxo. l. vir vxori. ipse etiam furti directo tenetur: vt. ff. eo. l. si quis seruo. & facit ad hanc distinctionem. ff. de exer. actio. l. j. §. non autem. versi. vnde quæritur. & C. de fur. l. falsus. & qđ ibi nota. & ff. e. l. si quis seruo. in fine. & l. si seruus. in fine. & l. vero. §. j. & j. de fur. l. si vendidero. §. si Titius. & l. falsus. §. j.

e *Vxori.* scienti virū non posse sibi donare.

f *Quoque.* non solum superiori casu.

g *Nō liberari.* ipso iure, sed vi exceptionis: vt subiicit: & ff. de dona. inter vi. & vxo. l. vir vxori. in fine. sed videtur ipso iure: vt eo. tit. l. iij. §. fin. cæterum debitorē &c. sed ibi credens donationem valere accepit, vt argu. superioris respon.

h *Si condictionem.* furtiuam: vt in superiori casu. & si extat, vindicationem: vt. ff. de dona. inter vir. & vxo. l. vir vxori.

i *Diuortium.* nam constante matrimonio non: vt. C. rerum amo. l. ij. & ff. rerum amo. l. j. in fine. & l. ij.

k *Competituram.* quia me inuito contrectet. aliàs contra.

l *Respondit.* vt. ff. de act. emp. l. si seruus. §. seruum. & de excep. rei iudi. l. si cum testamento. §. finali.

m *Causas.* omnes liberatorias, ne obsit. ff. l. qui hominē. §. fi. Ac.

n *Reus.* id est defensor qui promisit iudicatum solui. immo etiā principalis iure isto: vt instit. de satisda. in principio.

o *Et magis.* scilicet quàm dissimile.

p *Indebitam.* ex persona, non ex causa: vt. ff. de condic. inde. l. si pœnæ. §. j. Accursius.

q *Repetitionem.* secundum hoc posset dici: quia si iste possessor qui ita soluit, de hæreditate retineat quantum soluit, liberat deditore à creditore, & creditorē à se: & sic vna retentio facit duas liberationes: & hoc totum dicunt deesse in litera: & sic eam supleri. Vel dic nihil deesse, scilicet sic. nā cum creditor hæreditarius restituit pecuniā possessori ab eo sibi solutam: parit illa pecunia liberationem in duas causas: quia tenebatur restituere per cōdictionem indebiti. Itē liberatur verus hæres à possessore: qa possessor poterat retinere de hereditate quantum soluerat paratus cedere cōdic. inde. hæredi: vt. ff. de peti. hære. l. cp si possessor. in fi. & hoc si habes in litera, simile. aliàs est in litera, dissimile: & tūc plana est. & facit. ff. de peti. hær. l. si quid possessor. Ac.

r *Qui hominem.* in genere.

f *Si statuliberum.* scilicet Stichum iussum esse liberum si nauis venerit ex Asia vsque ad annum.

t *Conditionem.* vel vt deficiat, vel vt existat.

u *Condictionem.* ff. indebiti. sed contra. ff. de cōdic. indebi. l. Neratius. Solu. ibi in specie, hic in genere promisit. Item contra. ff. de statulibe. l. statuliberū medio. §. penul. sol. plene vt. d. l. Neratius.

x *Liberatur.* facit. j. e. l. is qui alienum.

y *Extiterit.* vt. ff. de condi. indebi. l. sub cōditione.

z *Sticho.* statulibero soluto.

a *Liberaretur.* vt. ff. p xi. eius enim interitu liberaretur, cuius & solutione.

b *Isto casu.* non proximo.

c *Isq;.* scilicet seruus.

d *Probandum est.* facit j. eo. l. si hominem.

e *Si communē.* tibi vel alij. ad quod est. ff. eo. l. si rem.

f *Reo reuerso.* & liberato iam præscriptione: vt subiicit. sed quomodo tenetur: vt. ff. de fideiuss. l. si quis postq. quæ est contra? Sol. hic poterat restitutiōis iure teneri reus, ibi non. ad quod est. j. eo. titu. l. si debitori. Et nota quòd hic præsens restituitur contra absentem, quod esse potest: vt. ff. qui. ex cau. ma. l. j. §. item si quis. Sed oppo. contra hunc. §. si quis. innuit enim hic §. quòd intra annum tantum possit restitui læsus, & post acceptum fideiussorem: sed contra videtur: quia dando fideiussorem, agnoscit debitum: & sic interrumpitur præscriptio: vt. C. de præscrip. xxx. ann. l. cū notissimi. §. sed & si quis. quæ est contra. Sol. secundum R. hæc per illam corrigitur. vel dic quòd ibi ante finitam actionē præscriptione agnoscebatur debitum, hic post. & leuius est conseruare quàm suscitare. vel forte ignorante debitore intercessit, quod fieri potest: vt. ff. manda. l. ex mandato. §. j. & ff. de fideiusso. l. fideiubere. vel dic etiam si det, nec per hoc agnoscat: quia nec lite contestata perpetuatur restitutio: sed demum restitutione habita perpetuatur actio restituta: vt. C. de tēpo. in integ. resti. l. fi. Vel dic cp non fatebatur reus se debere, sed dixit, do eum in eo quod apparuerit me debere.

Præsens cōtra absentē quandoque restituitur.

BIU Cujas

a *Quæ.*id est aliqua de iure ciuili.

b *Annus.*ſ.vtilis,intra quę poterat actor in integrũ reſtitui.hodie quadrienniũ:vt.C.de tẽp.in integr.reſt.l.ſi. ſed tunc opponitur:quomodo poterit præterire,cũ non potuit cõuenire fideiuſſorẽ:vt ſubiicit.&.ſ.de diuer.præſcrip.l.j?ſed reſpon.q̃ mutat caſum ibi,& quidẽ &c.

nã primo fuit poteſtas experiundi,& ſic præteriit.exinde non fuit poteſtas experiundi, & ſic non præteriit.& ſecundũ hoc dices Iulia. male dixiſſe,quia ſi p̃teriit annus, quia fuit poteſtas experiundi,& ſic liberatur reus,per conſequens & fideiuſſor ex perſona rei:vt.ſ. de except.l.omnes.Alij,vt Azo,dicunt annus.ſ.continuus,nõ vtilis: propter id quod ſubiicit q̃ nõ fuit poteſtas experiundi:& ſic tota litera de vno caſu dicit.& bene dicit Iulia.nam conſtat q̃ nec anno cõtinuo,nec biẽnio,nec etiam decẽnio continuo liberatur fideiuſſor ſi nõ fuit poteſtas experiũdi: & ita nõ currit vtilis annus: & poteſt eſſe q̃ nõ eſt poteſtas experiundi cũ fideiuſſore vel reo, qa forte fuit abſens,vel in dignitate poſit[9],vel in ſimili caſu: vt plures ſunt.ſ.qui.ex cau.ma.l. j.§.j.vſq; in fi.Itẽ ſi potuit conuenire reũ, licet nõ fideiuſſorẽ:nunquid præteriit annus? Rñ.ſic. loquitur ergo cũ non potuit cõuenire fideiuſſorẽ, vel nec reũ ex aliqua cauſa: & ita ſicut cõtra reũ,ita cõtra fideiuſſorẽ nomine rei reſtituitur intra vtilẽ annũ:aliàs nõ, cũ poſſẽ reũ cõuenire, & interrumpere,& per hoc fideiuſſoris obligationẽ:vt.C. de duobus reis.l.fina.

deiuſſerit, qui cum reipublicæ cauſa abeſſet, actione qua [a] liberatus ſit:deinde annus [b] præterierit:an fideiuſſor liberetur? quod Iuliano non placebat: & quidem ſi cum fideiuſſore experiundi poteſtas nõ fuit.[c] Sed hoc caſu [d] in ipſum fideiuſſorem ex edicto [e] actionem reſtitui debere: quemadmodũ in eum fideiuſſorem [f] qui hominem promiſſum occiderit. [g]

Si fideiuſſor debitori ſuccedit, obligatio fideiuſſoria extinguitur: ſecus in pignore. Bartolus.

¶ Qui pro te apud Titium fideiuſſerat,pignus in ſuam obligationem dedit.poſt idem [h] hæredẽ te [i] inſtituit. Quamuis ex fideiuſſoria cauſa nõ tenearis, [k] nihilo minus tamen pignus obligatum [l] manebit. At ſi idem [m] alium fideiuſſorem dederit, atque ita hæredem te inſtituerit: rectiꝰ exiſtimari ait,ſublata obligatione eius pro quo fideiuſſum ſit,eum quoque qui fideiuſſerit,liberari.

Si pecunia deponatur per debitorem penes electum per creditorem: periculum eſt ipſius creditoris. ſed ſi ipſe debitor eligit: ita demum eſt periculum creditoris, ſi ipſe fuit in mora percipiẽdi: ſecus ſi debitor fuit in culpa offerendi: vel neuter fuit in mora vel culpa: quia tunc pertinet ad ipſum debitorem: ſed in debito ſpeciei hoc vltimo caſu quando neuter fuit in mora vel culpa, periculum pertinet ad ipſum creditorem, cum interitu ſpeciei debitor liberetur. Paulus de Caſt.

b *Annus.*etiã pro fideiuſſore ex perſona rei liberato: quia qui poteſt facere vt poſsit &c.vt.j.de regu.iur.l.qui poteſt. Alij dicunt q̃ ſecundũ hæc iura non interrũpebatur cõtra fideiuſſores per hoc q̃ contra reũ ageretur:ſed hodie ſic per dictã.l.vel illa in correis tantũ dicit,nõ in reo & fideiuſſore,vt hic patet cũ dicit,in his caſibus quos nunc ſeruo &c.

c *Non fuit.*verum eſt quòd non liberatur.

d *Caſu.*ſcilicet quando fuit experiundi poteſtas cum reo, non cum fideiuſſore:vt.ſ.proxi.& quidem &c.

e *Ex edicto.*poſito ſ.ex qui.cau.maio.l.j.H.

f *Fideiuſſorem.*ſ.reſtituitur vtilis ex ſtipulatu. Sed contra.ſ.de dolo.l.ſi fideiuſſor.Solu.hic de æquitate,ibi de rigore: vel hic fuit fideiuſſor liberati debitoris,ibi liberandi:quia hic non fuit in mora debitor,ibi ſic.vel plenius dic vt ibi.

g *Occiderit.*ante moram rei,& poſt moram ſuam:quo caſu vtilis actio in fideiuſſorem datur:vt.ſ.de vſur.l.mora.§.fin.

h *Idem.*ſcilicet fideiuſſor.

i *Te.*debitorem.

k *Tenearis.*vt.ſ.de fideiuſſ.l.hæres à debitore. Accurſius.

l *Obligatum.*habet enim ſuas cõditiones hypothecaria vt duret donec debitum ſit ſolutum,vel aliàs ſatisfactum: vt.ſ.de pig.l. grege.§.etiam.hoc enim pignus cum liceret ob chirographariã pecuniam etiam retinere,multo magis hoc caſu tenebit. hoc in ſecundo fideiuſſore nullo modo poteſt dici,vt ob pecuniam in qua ſe non obligauit,teneatur,ſecundum R.& Ir.

m *Si idem.*fideiuſſor.ad quod eſt.ſ.de fideiuſſo.l.Græcè.

I ſoluturus.]*CASVS.* Debebã tibi.c.aureos.volebam tibi ſolue,& obtuli tibi.tu dubitabas an iſta pecunia eſſet bona ſiue p̃babilis.noluiſti eam recipere.tamen cõtentus fuiſti q̃ deponeretur apud quendã nũmularium,donec videretur ſi pecunia eſſet bona.iſta pecunia p̃dita eſt.queritur,cuius periculo perierit, tuo,an meo?Reſpõdet q̃ tuo peritulo periit. & hoc verũ eſt ſi p̃ te ſtetit quo minus pecunia p̃baretur:quia tũc habendum eſt perinde ac ſi noluiſſes recipere quãdo tibi obtuli. Nã quando debitor offert pecuniam creditori,& nõ vult recipere,& pecunia perit:debitor liberat. hoc ita,ſi debitor obtulit pecuniã debito tẽpore & loco.Itẽ idem eſt in hoc caſu:vt ecce vendo tibi certã * mercẽ:tu promittis p̃ ea pretiũ:tu eras homo modicę fidei:quia ſolebas accipere quinquẽnellas:aut quia abnegaſti propriũ ſignũ tuũ manuale:ideo nolui tibi tradere merces meas anteq̃ pecuniã mihi numerares.tandẽ cõuenimus vt iſtæ merces deponant apud certũ hominẽ, & etiam pretiũ. quæriꝰ,cuius periculo ſunt merces & pecunia depoſita?Rñdetur q̃ ſi emptor elegerit eũ apud quẽ deponeret,eſt periculo ſuo: itẽ merx depoſita eſt etiã periculo ẽptoris.ratio:quia emptio eſt perfecta,& ſic periculũ rei vẽditæ trãſiit ad emptorẽ.Fr.

n *Eã fore.* quia mala electio,mali.ſ.nũmularij,eſt in culpa:vt.ſ. de neg.geſt.l.nã & ſeru'.

§.fi.& hoc in primo dicto.vel ſi bene elegit:quia tñ diſtulit accipere,nocet ei,vt ſubiicit in ſecundo dicto,cũ eo tñ &c.primo ergo nõ bene elegit:ſecũdo etſi bene,tamẽ q̃ eũ ſtetit.tertiũ dictũ incipit,nã tunc &c.in qua.ſ.tertia,& ſic incipit quartũ dictum.

o *Probaretur.*pecunia.

p *Nolles.*ad quod eſt.C.qui po.in pig.ha.l.j.&.ſ.eod.l.ſi debitor tuus.&.ſ.de verb.oblig.l.interdũ.in fi.&.j.e.l.qui decem.& ſupra commo.l.ſi vt certo.§.nunc videndũ.verſi.abeſſe.ſed contra.j.e.l.creditor.in prin.ſolu.vt ibi.

q *Obtulerim.*ad hoc.C.e.l.obſignatione.& quod ibi dixi.&.ſ.de verb.oblig.l.qui Romæ.& de vſur.l.mora.in prin.

r *Poſuerint.*apud eundem.

ſ *Perfecta ſit.*ad hoc.ſ.de act.emp.l.Julianꝰ.§.offerri.Accurſius.

I pro me.]*CASVS.* Debebã Titio.c.pro quibus obligaui ei pignus aliquod.Meiꝰ amicus meꝰ ſoluit p̃ me,me ignorante. dicitur hic q̃ acquiritur mihi actio pigneratitia ad repetẽdũ pignus meũ.vſq; ibi,itẽ ſi quis.[*ITEM SI QVIS.*]Pater meus faciens teſtamentũ inſtituit me hæredẽ:& legauit certas res Titio & Seio.iſti duo legatarij petierũt ſe mitti in poſſeſsionẽ cauſa legatorum ſeruandorum.poſtea ſolui legata.dicit iuriſcon.q̃ legatarij debent diſcedere de poſſeſsione legatorũ:alioquin naſcitur mihi interdictum quorum legatorum ad reſtituendam mihi poſſeſsionem.Seq.tres.ll.ſunt planæ.Franciſcus.

t *Si pro me.*facit.ſ.e.l.ſolutionẽ.& de neg.geſt.l.ſoluendo. Ac.

u *De poſſeßione.*impropriè,cum cauſa legatorum ſeruandorum miſsi ſunt:vt.ſ. quo.leg.l.j.§.quod ait.verſi.quæſitũ.hæres enim poſsidere non deſsit.

Interdictum.

BIU Cujas

a *Interdictum.* quorum leg.vt supra quo.leg.l.j.§.quod ait.ver. si.quæsitum.vel vti possid.vt supra quib.ex cau.in poss. ea.l. hæc autem.§.fina.

b *Eo.*scilicet creditori.

c *Salui.* vt & infra de iure fisc.l. aufertur.§. in reatu. & infra.e.l. quamuis.§.j. & supra.e.l.quod si forte.§.sunt quidam. versi.quid ergo.excipitur tamen crimé perduellionis: vt.C. ad legem Iuli.maie.l.fin.quæ est contra.illud enim speciale est. Item fallit in eo qui fugit:cuius bona annotãtur,id est sequestrantur:vt.j.de requi. reis.l.fi.§. fin. quæ est contra.& facit.ſ.de dona.l.post contractũ.

ADDITIO. Dic quòd in.l.cõtraria reus erat contumax:hic vero cõparuerat, secũdum Barto.hic.

d *Sed nec illud.Ne à reo.*ſ. debitore.

e *In omnibus.Liberationum.* ipso iure: quæ sunt.x. vt in sum. in prin.siue hoc interueniat in persona rei, siue fideiussoris. aliud cum per exceptionem. tũc enim distinguitur: vt.ſ.de pac.l. & hæredi.§.fin. & .l. nisi. &.l. idem.&.l.videlicet. & l.quod dictum.

f *Adpromissores.*id est fideiussores.

g *Præterquã.* hæc exceptio dat intelligi locutum esse supra siue reus liberetur ipso iure, liberetur etiam fideiussor: siue econtra: aliàs non bene exciperet,secundum H.

h *Liberatur.*puta reus stipulandi successit fideiussori: vel econtra. aliud si successisset reo debendi: vt.ſ. de fideiuſſ.l. hæres.§. quòd si stipulator.&.§.quòd si idé.& facit.ſ.tit.j.l.nouatióe. &.j.tit.j.l. & p iusurandũ.§.& fideiussori. Accursius.

nascitur hæredi interdictum,[a] vt eos deiicere possit.

Accusato vel inquisito de crimine de quo veniant bona publicanda,non videtur interdicta administratio bonorum suorum pendente accusatione vel inquisitione,quominus debitores sibi soluendo liberentur, & ipse etiam alii soluere poterit.Paulus.

XLI. PAPINIANVS libro primo de Adulteriis.

REo [b] criminis † postulato interim nihil prohibet rectè pecuniam à debitoribꝰ solui:[c] alioquin plerique innocentium necessario sumptu egebũt.

XLII. PAVLVS libro tertio de Aulteriis.

SEd nec illud prohibitum videtur,ne à reo [d] creditori soluatur.

Quando principalis obligatio tollitur ipso iure,tolluntur etiam accessoriæ tam personales quàm reales.itẽ sub accessoria per confusionem non tollitur principalis nec ipso iure,nec ope exceptionis.Pau.

XLIII. VLPIANVS libro secundo Regularum.

IN omnibus speciebus liberationum [e] etiam accessiones liberãtur: puta adpromissores, [f] hypothecæ, pignora: præterquam [g] quòd inter creditorem & adpromissores cõfusione facta reus non liberatur. [h]

Vna solutio potest parere diuersos effectus non contrarios.Bartolus.

XLIIII. MARCIANVS libro secundo Regularum.

IN numerationibus aliquãdo euenit,vt vna numeratiõe duę obligationes tollãtur vno momento: [i] veluti si quis pignus pro debito vendiderit creditori.euenit enim vt & ex vendito tollatur obligatio,& debiti. Item si pupillo qui sine tutoris auctoritate mutuam pecuniam accepit,[k] legatum à creditore fuerit sub ea conditione,si eam pecuniã numerauerit:[l] in duas causas videri eum numerasse,& in debitum suum,[m] vt in Falcidiam hæredi imputetur:& conditionis gratia,vt legatum consequatur. Itẽ si vsusfructus pecuniæ numeratæ legatus fuerit, euenit vt vna numeratione & liberetur hæres ex testamento, & obliget sibi legatarium. [n] Tantundem est & si damnatus fuerit alicui vendere vel locare.nam vendendo vel locando & liberatur ex testamento hæres,& obligat sibi legatarium.

Pactum de pignore dando in solutum,nõ præiudicat creditori possidenti.Bartolus.

XLV. VLPIANVS libro primo Responsorum Callippo respõdit.

QVamuis [o] stipulanti vxori vir spoponderit,[p] dirẽpto matrimonio prædia quæ doti erant [q] obligata,[r] in solutum dare: tamen satis esse offerri [s] dotis quantitatem.

Per processum criminalem inchoatum contra tutorem vel alium administratorẽ, non interdicitur sibi administratio.Pau.

IDem Frontoni respondit p̃ seueranti tutori in tutelæ administratione,licet capitis reo,potuisse id quod pupillo bona fide debetur,exsolui. [t]

Si species pro specie soluta euincatur in totum vel in partem, liberatio non contingit.Bartolus.

XLVI. MARCIANVS libro tertio Regularum.

SI quis aliam rẽ pro alia volenti soluerit,& euicta fuerit res, manet pristina obligatio. [u] [Sed]& si p̃ parte fuerit euicta,tamẽ pro solido obligauis:& aliàs Calipodius respon.quamuis &c.

p *Spoponderit.*constante matrimonio.

q *Doti erant.*id est pro dote,quæ erat centum pone.

r *Obligata.*vxori pro ea reddenda.

s *Offerri.* vxori cui promisit.sic.C.de pac.pig.l.j. Sed contra.ſ. de pigno.actio.l.Titius.Solu.hic quando spopondit dare in solutum,id est vir erat in possessione,& ideo satis est si debitũ offerat creditori:ibi in possessione pignorum fuerat creditor,vnde debitori non licet offerre.vel vt ibi.

t *Exsolui.*facit.ſ.e.l.reo.& l.qđ si forte.§.j.versi.quid ergo.Ac.

SI quis aliam.] CASVS. Ista lex sub paucis verbis ponit quatuor casus. Primus est: Tu promisisti mihi fundũ Cornelianum:ego fui contentus accipere fundum Sẽpronianum.iste fundus Sempronianus est euictus à me.dicitur hic quòd prima actio durat mihi.Item alius casus:si tu soluisti mihi fundum quem debebas,& pars eius est euicta:dicitur quòd obligatio manet in solidum.ratio redditur in textu Duo casus sequentes facile intelliguntur per præcedentes.Franciscus.

u *Pristina obligatio* vt &.C. de senten.l.libera. sed videtur exceptio vtilis pro euic.non prima:vt.C.de euic.l.si prædium.quæ

IN numerationibus.] CASVS. Pulchra lex,& in principio suo hoc dicit,quòd sæpe vna numeratione tolluntur duæ obligationes.pone sic casum: Tu mutuasti mihi decem:pro quibus dedi tibi pignus.vendidi tibi hoc pignus.hic tolluntꝰ duę actiones. Prima quæ nata erat ex hac numeratione,scilicet certi cõdictio ex mutuo. Secunda quæ est ex vendito,quæ mihi competisset si nihil tibi debuissem. Item ponit aliud exemplum:Mæuius dedit cuidam pupillo pecuniam mutuam,postea instituit pupillum hęredem sub conditione si hanc pecuniam soluat. si pupillus hanc pecuniam soluat,videtur soluisse in duas causas. primo in debitum suum,secundo vt legatum consequatur. Item aliud exemplum,si Titius legauit vsumfructum certæ pecuniæ:hęres numerando pecuniam legatario,duo efficit. Nam seipsum liberat,& legatarium obligat ad restitutionem illius pecuniæ finito vsufructu. Aliud exemplum clarum est.Franciscus.

i *Vno momento.* & si reus soluerit,liberatur etiam fideiussor,& econtra:vt institu.quibus modis tollitur obli.in princi. & supra eodem.l.cum quis.§.de peculio.hoc enim quod hic subiicit,non est bonum exemplum:quia non est numeratio,sed remissio. pro eodem tamen est:vt supra de condic.cau.da.l.si mulier. Et idem

k *Accepit.*& sic naturaliter tantum tenetur.

l *Numerauerit.*id est soluerit.

m *In debitum suum.* quod dic naturale,quia proximus pubertati erat:aliàs nec naturaliter: vt supra de act. & obliga.l.pupillus. si enim implendæ conditionis causa tantũ daretur hæredi,non imputaretur in Falci.R.o. vt supra ad.l. Falci.l. si pupillus.& facit.ſ.quãdo dies lega.cedit.l. cũ illud.§.hæres.

n *Sibi legatarium.* de tanta pecunia restituẽda finito vsufruct. nec ob.ſ.eo.l. qui hominẽ. §.fi.& de condic.indebi.l.cum is.§.j. vbi eadẽ solutio nõ parit duos contrarios effectus: quia hic non sunt contrarij. Est enĩ alia causa liberandi,& alia obligandi: at tunc essent contrarij quando liberaret debitorem,& repeteretur vt indebitũ.

QVæsiuis.] CASVS. Sempronius duxerat in vxorem Bertam: à qua dotem.c.aureorũ receperat:pro qua dote obligauit sibi fundos quosdam,& promisit quòd si matrimonium solueretur,daret in solutum hos fundos pro dote. solutum est matrimonium. nunc dubitatur vtrũ mulier possit fundos istos petere? Rñ.q̃ non,si maritꝰ vult reddere doté quam accepit.[IDEM FRONTONI.] Seius fuit tutor alicuius pup.accusatus est crimine capitali ab aliquo:tamẽ p̃seuerauit in administratione. quæritur an debitores pupilli possint huic tutori soluere? Respon. quòd sic. Franciscus.

o *Quamuis.*aliàs quã-

est contra.Solu.hic loquitur cum non sit accipientis,ibi accipiétis fuit:licet esset alij obligata.vel dic vt dixi in.d.l.libera. Item in eo modo est contra.ff.de pig.act.l.eleganter. in prin.ibi, quéadmodum si pro soluto &c.Sol.hic eo modo accepit vt non discederet à prima obligatione aliàs quàm si fuerit facta eius res, ibi vero nõ ita.Vel hic aliud p alio,ibi aliud pro pecunia.

a *Nisi pro solido.*sic.ff. de in dié addic.l. quòd si vno.cum suis cócor.

b *Remanet integra.*secus si duos fundos véderat:& alter euincatur:vt.ff.de euic. cũ plures. quæ est contra. vt ibi dixi.

c *Pro solido.*nam non recessit ab obligatione nisi fretus hac acquisitione.

d *Suscipientis.*est & alia ratio:quia nemo inuitus cõpellitur ad cõmunionem:vt.ff.de cõdic.indebi.l. si nõ sortem.§. si centum.

e *Aestimatum.* maxime,subaudi. nam idem si non pluris:cum aliàs dare nolebat nisi dolo inducẽ:vt ar.ff.de ver. obli.l. si quis cũ aliter.

IN pupillo.]CASVS. Mutuaui pupillo cẽtum.dum ab eo peteré, vult se defendere:dicés se non esse locupletiorem factum ex ista pecunia. ego dico ꝙ sic: & facio eum vocari in ius.hic quęriẽ,si pupillus sit locupletior,quo tẽpore debet illud inspici? Respondetur ꝙ tempore litis contestatæ: quia si tunc habeat saluam illam pecuniã, vel eam in vsus necessarios cõsumpserit: tenebitur mihi eam soluere.nam cum rem necessariam emit,intelligitur esse locupletior: sicut à simili cessat senatusconsul. Macedo. quando quis mutuat filiofami.in vsus necessarios, licet postea illam pecuniam perdiderit.Franciscus.

* *Flo. posita*

f *Solutum est.*i.cui est numeratum:id est pecunia mutuo data est pupillo.nam in fine ponit alium casum cum aliquis suus debitor soluerit ei.

g *Quo agitur.*id est lit.contest.vt &.ff.de mino.l. si minor.xxv. annis filio.& de nego.gest.l.litis contest.&.ff.de dona.l.inter virum & vxo.l.quod autem.sed & rei iudi.vt.ff. de peti. hære.l. si à patre*.§.quo tempore.

* *si à domino.*

h *Vt exceptio.*vt cum debitor soluit ei.& facit supra de doli excep.l.apud.§.si quis pupillo.

i *Qua agitur.*id est tempus lit.contestatæ:vt.ff.

k *Locupletior.*quàm esset futurus si pecuniã non accepisset. nam tantũ de suo amisisset.& facit.ff.de peti.hære.l.sed & si lege.§.j.

l *Non est pauperior.*soluendo de suo.Sed contra.ff.de dona.inter virum & vxorẽ.l.quod autem.§.j.&.l.si sponsus.§.cõcessa.Sol.vt ibi.in glo.nec mouet.& facit.ff.de mino.l.verũ.§. sciendũ.versiité nõ restituet.&.C.de resti.mi.l.fi.&.ff.qđ metus causa.l.si ipsa.

m *Necessarias causas.* vnde tenetur quasi locupletior pater:licet non sit.Accursius.

n *Perdiderit.*in pupillo autẽ secus dico si ponas eũ pecuniam amisisse,non rẽ ex ea emptam:quia restituendus erit.nec dicas ꝙ

tio durat. nam non accepisset re integra creditor,nisi pro solido [a] eius fieret.Sed & si duos fundos,verbi gratia, pro debito dederit:euicto altero fundo remanet integra [b] obligatio. Tunc ergo res pro re soluta liberationem præstat,cũ pro solido [c] facta est suscipientis. [d] Sed & si quis per dolum pluris æstimatum [e] fundum in solutũ dederit:nõ liberatur,nisi id qđ deest,repleatur.

Quando aliquem esse locupletẽ, est causa actionis dandæ vel denegandæ:tempus litis contest.inspicitur:& ille dicitur locupletior,qui non est pauperior.Bartolus.

XLVII. IDEM libro quarto Regularum.

IN pupillo,cui sine tutoris auctoritate solutum est, [f] si quęratur quo tempore sit locupletior:tempus quo agitur, [g] inspicitur:& vt exceptio [h] doli mali opposita* ei noceat,tẽpus quo agitur, [i] spectatur. ꝟ Planè (vt Scæuola aiebat) etiam si perierit res ante litem contestatam, interdum quasi locupletior [k] factus intelligitur, id est si necessariam sibi rem emit,quã necessariò de suo erat empturus. Nam hoc ipso quòd nõ est pauperior [l] factus,locupletior est. Sic & in filiofamilias putabat Macedonianũ cessare,si in necessarias [m] causas filius mutuam pecuniam acceperit, & eã perdiderit. [n]

In prætorio pignore fructus extenuant debitum.Bartolus.

XLVIII. MARCELLVS libro singulari Responsorum.

A ei fuit solutum ex necessaria causa: & tamen datur ei restitutio si amisit:vt.ff.de mino.l.ait prætor.in princ.& facit.ff. ad Macedo. l.si filius.&.l.item*.§.interdum. Accursius.

TItia.]CASVS. Titius duxit in vxorẽ Bertã,à qua dotẽ accepit:& pro hac dote mulier possidebat bona mariti:& omnia agebat sicut domina omniũ bonorũ, reditus exigebat.res mobiles vẽdebat.post hoc solutum est matrimoniũ.mulier vult habere dotẽ suam.nũc quęritur,vtrũ ea quę recepit cum vt domina administraret, sint ei cõputanda in dotẽ,vt sicut licet tanto minus percipiat? Rñ.ꝙ sic.& hoc vsque ibi,sed si forte. Sed ponam:mulier ꝙ pter retardatã solutionẽ dotis debet habere vsuras. nunc ponitur Mulier ista petit dotem suam quæ forte erat mille aureorũ, administrãdo recepit forte ducentos aureos. vsuræ autẽ quæ sibi debentur ratione retardatæ solutionis dotis, sunt centum & quinquaginta.vir dicit:domine iudex,computatur sibi in dotem ducenta quæ recepit ex administratiõe.mulier respondet,non domine,sed prius computatur in vsuras quas mihi debet. hic quæritur quid iudex facere debet? Respõ.quòd prius computabit in vsuras de istis.cc.scilicet.c.& quinquaginta, & alia quinquaginta compensabit super dotẽ:sic ꝙ primo & ante omnia vsuræ delebuntur de libro viuétium: postea super cæteris ponetur ratio.h.d.hæc lex est brosa & difficilis.Fr.

B

Quando aliquem esse locupletẽ, est causa actionis dandæ vel denegandæ:tempus litis contest.inspicitur:& ille dicitur locupletior,qui non est pauperior.Bartolus.

XLIX. MARCIANVS libro singulari ad Hypothecariam formulam.

SOlutam pecuniã intelligim' vtique naturaliter, si numerata sit creditori. Sed & si iussu [u] eius alij soluatur,vel creditori ei',vel futuro debitori, vel etiam ei cui donaturus erat: absolui debet.Ratam quoque solutionem [x] si creditor habuerit, idem erit. Tutori quoque si soluta sit pecunia, vel curatori, vel procuratori,vel cuilibet successori, vel seruo actori: [y]

C

Verbum, solutam, iunctum cum verbo pecuniam, importat veram & naturalem solutionem per quam debitor liberatur ipso iure: siue soluat creditori, siue eius legitimo administratori, siue cuiquam alteri de voluntate creditoris. sed verbum, satisfactio,importat etiam solutionem fictam, quæ fit per acceptilationem.Paulus.

D

o *Dotẽ.*sibi restituẽdã.

p *Possideret.*iudicis p missu,cũ ab aliquo nõ defenderetur.

q *Reputari.*i.cõputari.

r *Habendũ.*quàm pro lucro:vt &.ff.qui.ex cau.in pos.ea.l.Felicinius.in princ.& de bo.auct. iudi.pos.prætor. in princi.&.ff. de ventre in pos.mit.l.j.§.fi.sed videtur non esse pro soluto: vt.ff. l.Stichum.§.si creditor.quæ est contra.Solu.hic bona obligata erant,ibi nõ.vel hic forte auctoritate iudicis possidebat,ibi nõ. vel ibi forte vt hæres possedit,hic non.

s *Decedat.*scilicet sortis & vsurarum:licet sit arg. contra supra de eo quod certo loco.l.fi.

t *Quantitatem.*computandum est.ad quod.ff. vt in pos. lega.l.ii cui.§.quæri.&.j.eo.l.Paulus.§.j.

SOlutam pecuniam.]CASVS. Ista lex ponit modos soluẽdi,& quib' modis quis liberat soluẽdo,& quibus psonis,vsq; ad.ꝙ si acceptũ latũ sit.vbi dicit ꝙ licet acceptilatione tollatur obligatio:tamen remanet pignoris datio,siue obligatio.Fran.

u *Sed & si iussu.*facit.ff.de pigno.actio.l.solutum.§.solutã.&.j. de reg.iur.quod iussu.&.ff.de doli ma.except.si opera. Sed cõtra de condic.cau.da.l.qui se.§.sin autem vere.vbi dicitur quòd nõ liberatur qui viro soluit iussu mulieris creditricis.solutio vt ibi. item facit.ff.de statulibe.l.mortuo. Azo.

x *Solutionem.*factam alij sine iussu domini.

y *Actori.*pecuniis exigendis pręposito.R.vt.ff.e.l.si quis seruo.

BIU Cujas

a *Quod.* nominaliter ponitur, & in neutro genere: scilicet qđ erat hypotheca, hypotheca dico obligata nomine stipulationis: vt, obligas? obligo. vel sine stipulatione, vt subiicit. ſ. nudo pacto.

b *Solutionis.* id est acceptilationis. nam acceptilatio est solutio seu dissolutio obligationis. nō sufficit verbum, proficiet, vt aliàs est in tex. scilicet vt tol-latur pignoris oblatio: sfubaudi vi acceptila-tiōis, sed vi satisfactio-nis. satisfactione enim tollitur pignoris obli-gatio: vt. ſ. de pigno. act. l. ſi rem. §. omnis. & l. ſeq. & ſ. qui. mo. pig. vel hypo. ſol. l. item li-beratur. ſic. j. titu. j. ſi accepto. j. in glo. j. & l. fi. & ſupra de reſcin. vē. l. cum emptor. vel ali-ter ſubaudi in litera, propter, id est ſi acce-ptolatum ſit illud prin-cipale debitū propter quod &c.

b *Solutionis.* id est ac-ceptilationis: vt. ſ. di-ctum est. ſed videtur qꝑ debeat tolli obligatio pignoris tunc vi acce-ptilatiōis: ſed certe nō: quia obligatio pigno-ris non cōtrahitur ver-bis, ſed conſenſu: vt. ſ. de pac. l. ſi tibi. §. de pi-gnore. Alij dicunt de eſſe in litera, & eam eſ-ſe falſam.

c *Satisfdationis.* aliàs satisfactionis: aliàs ſa-tisfdationis. Accurſius.

d *Suffeit.* aliàs, ſuffi-cit: aliàs, proficit.

Si cum aurum.] C A S V S. Promiſi tibi maſſam auri vſque ad ſex libras. ego verſutus homo, ſolui tibi ignoranti æs pro auro. an li-beror? Reſpon. qꝑ non. Item licet nō liberor: tamen non poſſum re-petere illud æs quod ſciens ſolui. tamen ſi tu petas à me aurum, po-tero te repellere excep-tione donec mihi æs reddideris. Franciſcus Accurſius.

e *Si non reddas.* verba exceptionis. vel dic qꝑ factum denotat. & facit. ſ. de pigno. act. l. eleganter. §. qui reprobos. & ſ. de contra-hen. empt. l. in venditionibus. §. inde quæritur. & j. eo. l. ſi is cui. Item facit. j. de regu. iur. l. cuius per. ſed ibi exponitur, id est irre-uocabilis datio: & hic est irreuocabilis. nec enim hic dicit qꝑ re-uocari vel repeti poſsit. Item argu. contra. ſ. de verb. oblig. ſi id quod. & de pigno. act. l. j. ſed dic vt ibi. Item facit. ſ. de cōdictio-ne indebi. l. ſi non ſortem. §. ſi centum. & l. Neratius. & ſ. de iure dotium. l. ſi is qui. §. quod dicitur. in fi. & de ædil. edic. l. videa-mus. & l. illud. in fi. Accurſius.

Diſpenſatori.] C A S V S. Habebam adminiſtratorem omnium bonorum meorum, qui ſolebat recuperare debita mea. aliqui debitores ei ſoluerunt: aliqui vero non. Reuocaui hunc diſ-penſatorem ab adminiſtratione ſua, ignorantibus debitoribus. dubitatur ſi ei poſtea ſoluant ignorantes reuocatum, an liberen-tur? Reſpondetur quòd ſic. lex ſequens plana eſt. legis ſequentis caſum pone. ſ. eo. l. ſi pro me. Fran. Accurſius.

f *Liberatur.* facit. ſ. ſi certum peta. l. eius. & ſ. eo. l. ſi quis ſeruo. & l. quod ſeruus. & l. vero. §. j. & inſtit. manda. §. recte. Accurſius.

g *Satisfactio.* id est datio fideiuſſoris, vel pignoris: quod acci-pe creditore volente: vt &. ſ. quib. mo. pig. vel hypo. ſolu. l. item liberatur. §. qui paratus. & de pig. actio. l. ſi rem. §. fin. & l. ſeq. & inſtitu. de rerum diui. §. venditæ. & ſupra de re iudic. l. iiij. §. ait prætor.

proficiet ei ſolutio. Quòd ſi * acceptum latum ſit id propter quod [a] ſtipulationis nomine hy potheca erat obligata, vel ſine ſtipulatione accepta ſit: ſolutionis [b] quidem verbū non proficiet, ſed satisdatiōis [c] ſufficit. [d]

Indebitum ſolutum ſcienti, contra agentem ex eadem cauſa, ope exceptionis repetitur. Bartolus.

L. PAVLVS libro decimo ad Sabinum.

SI cum aurum tibi promiſiſſem, ignoranti quaſi aurum æs ſoluerim, non liberabor: ſed nec repetam hoc quaſi indebitum ſolutum, quod ſciens feci: petentem tamen te aurum, exceptiōe ſummouebo, ſi nō reddas [e] æs quod accepiſti.

LI. IDEM libro nono ad Edictum.

DIſpenſatori qui ignorante debitore remotus eſt ab actu, rectè ſoluitur. ex voluntate enim domini ei ſoluitur: quā ſi neſcit mutatam qui ſoluit, liberatur. [f]

LII. VLPIANVS libro quartodecimo ad Edictum.

SAtisfactio, [g] pro ſolutione eſt.

LIII. GAIVS libro quinto ad Edictum Prouinciale.

SOluere pro ignorante & inſuito cuique licet: cum ſit iure ciuili conſtitutum, [h] licere etiam ignorantis inuitique meliorem conditionem facere.

LIIII. PAVLVS libro quinquagesimoſexto ad Edictum.

h *Soluere. Conſtitutum.* vt. ſ. de neg. geſ. l. ſoluēdo. & ſ. eo. l. ſi pro me. & ſ. de do. ma. excep. l. ſi opera. Sed cōtra. C. de iure de-li. l. nec emere. Solu. per obliquum poteſt, vt hic. non directo: vt ibi: & ibi ſolue. ſic. ſ. de dona. l. hoc iure. §. non poteſt. & infra de regu. iur. l. inuito.

SOlutionis verbum pertinet ad omnem liberationē quoquo modo factam, magiſque ad ſubſtantiam obligationis refertur, quàm ad nummorum ſolutionem. [i]

Solutio quæ debet durare momēto, ex pacto habito inter partes: non liberat ſoluentem. Paulus.

LV. VLPIANVS libro ſexageſimoprimo ad Edictum.

B QVi ſic ſoluit vt recuperet, nō liberatur: quemadmodum non alienantur nummi, qui ſic dantur vt recipiantur. [k]

LVI. PAVLVS libro ſexageſimoſecundo ad Edictum.

QVi mādat ſolui: ipſe videtur ſoluere. [l]

Conteſtatio litis tollit facultatē ſoluendi circa rem adiectam ad ſolutionē, & circa perſonam. Bartolus.

LVII. VLPIANVS libro ſeptuageſimoſeptimo ad Edictum.

SI quis ſtipulatus fuerit decem [m] in melle, ſolui quidē mel poteſt antequam ex ſtipulatu agatur: ſed ſi ſemel actum C ſit, & petita decem fuerint: amplius mel ſolui non poteſt. Item ſi mihi aut Titio ſtipulatus fuero dari, deinde petam: amplius Titio ſolui non poteſt: quamuis ante litem conteſtatam poſſet.

Poſt conſtitutum tollitur facultas ſoluendi. Adiecto à filio poteſt ſoluere pater: & quod adiecto ſoluitur, poteſt condici à domino. Bartolus.

LVIII. IDEM libro octogeſimo ad Edictum.

i *Solutionis verbū. Solutionē.* i. numeratiōnē. & facit. j. de verſigni. l. liberationis. & l. ſolutionis. & j. rē ratam habe. l. ampliꝰ. ibi, nam & ſi &c.

Qui ſic ſoluit.] C A S V S. Debebā tibi centum. ego ſoluo tibi ſub hac cōditiōe, vt iterū à te recuperē. an liberer? Rū. qꝑ non: quia nō alienātur nūmi, qui ſic dātur vt recuperenē iterū. lex ſequēs plana eſt. F. Ac.

k *Vt recipiātur.* ad qđ eſt ſupra de dona. cauſa mor. l. nō videtur. & ſ. cōmo. l. iij. §. fi. & l. ſeq. Sed cōtra. ſ. de dona. l. qui id quod. §. ea lege. Solu. vt ibi.

a *vel ſoluē vt p Bar. to. hic.*

[a] Item. ſ. ſi cer. peta. l. ſi tibi. ſol. vt ibi. Itē cōtra. ſ. c. l. ſi qs duos. ſolue vt ibi. *ADDITIO.* Dic ſecundū Bart. hic qꝑ ille cui ſoluitur, tenetur reddere ex pacto: ſed ſi ſtatim ipſe reddidit ex ſua liberalitate, trāſlatio dominij nō impeditur: vt in. l. contraria.

l *Qui mādat. Videtur ſoluere.* ſolutiōe facta à ꝑcuratore. ad qđ eſt. ſ. c. l. ſolutam. Accurſius.

Si quis.] C A S V S. Tu debebas mihi decē aureos ex ſtipulatu. qa carebas pecuniis, dixi tibi: vis mihi ſoluere decē cados mellis vel olei ꝑ illis decē aureis quos mihi debes? tu ꝑmittis. dicitur hic qꝑ tu potes ſoluere mel vel oleū, ſi hoc facias antequā agam contra te ex prima ſtipulatione ad. x. aureos. Nā ſi ſemel litem fuero cōteſtatus contra te, ampliꝰ non poteris ſoluere mel vel oleū: ſicut euenit à ſimili in hac ſtipulatione: promittis mihi aut Titio centum? Nam Titio poteſt D ſolui antequā lis conteſtetur, poſtea vero non. Fran. Accurſius.

m *Fuerit decem.* quia decē ſunt in obligatione, ſed mel eſt in ſolutione tantū. & ſic dic, id eſt aut mel. & ita eſt bonū ſimile quod ſequitur, item ſi mihi &c. ſicut video in adiecto qꝑ ei nō queritur obligatio, ſic hic mel eſt adiectū. Item pro * hoc primo dicto facit. ſ. de re iudi. l. miles. §. decem. & de peti. hæred. item veniūt. §. cū prædiximus. Ad ſecundū facit. ſ. de diuer. & temp. præſcrip. l. ſi duobus. & de fideiuſſ. l. fideiuſſor obligari. §. fi. Vel poteſt dici hic primum dictū gl. poni, vt dicimus in vulgari: decē quæ mihi debes, dabis mihi in melle? id eſt ſolutionē illorum decē facies in melle: quia dabis decē cados mellis pro illis decē aureis. & tunc etiā decem ſunt in obligatione, & mel in ſolutione. Itē facit. ſ. de actio. & oblig. l. obligationū fere. §. acceſsio. & ad legē Fal. l. j. §. itē ſi ita. & ſ. eo. l. vero. §. j. & de verbo. obliga. l. inſulam. Ac.

* *Hæc glo. omnino diſplicet Bar. & Ang. tu eos hic vide: quoniā quæglo. huc adfert, prorſus pugnāt, tantū abeſt vt ſententiā hanc confirment.*

Si quis offerenti.] C A S V S. Titius erat abſens in longinqua regione. Mæuiꝰ amicus ſuus videſ negotia ſua perire, & poſſeſſiones ſuas, & domos ruinā minari, geſsit negotia ipſius Titij: inter quæ recuperauit aliqua debita à debitoribus Titij. hic queritur quando liberētur debitores Titij ſoluendo huic Mæuio negotiorū geſtori? Reſpondetur qꝑ tunc demū, quando ipſe Titius ratam habebit ſolutionem ab eis factam. Sed dubitatur, vtrū in-

BIU Cujas

terim quòd ratum nõ habet Titius,debitores posint hãc pecuniam solutã condicere.distinguitur:aut ipsi soluerunt eo animo vt statim liberentur,non expectata ratihabitione domini negotiorum:& tunc poterunt condicere pecuniã solutam. aut soluerunt ea intentione vt tunc demũ liberentur,cum Titius creditor ratũ habebit:& tũc nõ poterunt condicere,nisi cũ certũ sit Titium non habere ratã hanc solutionem. [*SI CREDITOR.*]Męuius creditor quorundam,habebat procuratorem: cui ignorante Mæuio est facta solutio.postea iste Męuius dedit se ad arrogandũ Sępronio. dicitur hic q̃ si pater adoptiu⁹ Sępronius habeat ratam solutionem, debitores liberantur.si vero non habeat ratam:tunc debitores poterunt condicere pecuniã ab isto ꝓcuratore Mæuij, cui soluerunt. [*ET SI DVO.*] Titius & Mæui⁹ stipulati sunt à Seio centum aureos: & sic sunt duo rei stipulandi. vnus eorum, puta Titius, erat absens:cuius ꝓcuratori soluit Sei⁹: & antequam Titius ratum haberet,soluit etiã alteri. certe posterior solutio est in pendenti an sit solutio,vel non. Nã si Titius cuius ꝓcuratori primo solutũ est,habeat ratam solutionem:alter puta Męui⁹ recepit indebitum. sin autem Titius ratũ nõ habeat:Mæuius recepit debitum.Franci. Accursius.

a *Ait.*quærẽdo & respondendo.

b *Habuerit.*in medio tempore post solutionem ante ratihabitionem.

c *Habuisset.*scilicet esset liberatus. & si non haberet ratum,non esset liberatus.quãdo autem dicatur habere ratum,dic vt.j. rem ratã habe.l.quo enim.§.j.& fa.ſ.e.l. vero.§.j. & de condic.indebi.l. si procurator. & caue quia tota lex loquitur in eo qui non habet mandatũ.Itẽ facit.C.de fur.l.falsus.& quod ibi no.&.j.de fur.l.falsus.§.j.

d *Se dederit.*antequam ipse ratum habeat:quo facto iam non expectatur sua ratihabitio,sed patris adoptiui.& facit.j.rem ratam habe.l.pen.&.l.fi.§.fi.Accursius.

e *Rata solutio.*aliàs ratam solutionem.& tunc subaudi esse.

f *Repetere.*per condictionem ob causam.

g *Exegerit.*ſ.posterior: ad quod est.j.eo.cũ ex pluribus.j.§.fin.

SI quis offerẽti se negotiis alienis,bona fide soluerit:quãdo liberetur? Et ait [a] Iulianus, cum domin⁹ ratum habuerit, [b] tunc liberari. Idem ait:antequã domin⁹ ratum habuerit,an cõdici ex ea causa posit? Et ait interesse qua mente solutio facta esset:vtrum vt statim debitor liberaretur,an verò cũ dominus ratum habuisset. [c] priore casu confestim posse condici procuratori: & tunc demum extingui condictionem,cũ dominus ratum habuisset. posteriore tunc demum nasci condictionem, cum dominus ratum non habuisset.

Facultas habendi ratum, transit in vniuersalem successorem eius qui debet ratũ habere:& sufficit ratihabitio illius. Paul.

ꝟ Si creditor cuius ignorantis procuratori solutum est,adrogandum se dederit: [d] siue ratum habuit pater, rata solutio [e] est: siue non habuit, repetere [f] debitor potest.

Potestas ratificandi, non perditur facto alterius quàm debentis ratum habere. Paul.

ꝟ Et si duo rei stipulandi sunt, quorum alterius absentis procuratori datum[est:&] antequã is ratum haberet,interim alteri solutũ est:in pẽdenti est posterior solutio,ac prior:quippe incertum est,debitum,an indebitum exegerit. [g]

Facultas soluendi adiecto, non perditur per constitutum factum creditori:& competit ei qui tenetur accessoriè. & solutum adiecto,censetur solutum principali:& ab eo repetitur si erat repetendum tanquam indebitum solutum. Paul.

LIX. PAVLVS libro secundo ad Plautium.

SI ita stipulatus sim: *Mihi aut Titio dare spondes?* & debitor constituerit se mihi soluturum: quamuis mihi cõpetat de constituta actio,potest [h] adhuc adiecto [i] soluere.Et si à filiofamilias mihi aut Titio stipulatus sim,patrem posse Titio soluere quod in peculio est: [k] scilicet si suo, non filij nomine soluere velit. dum enim adiecto soluitur,mihi solui videtur:& ideo si indebitum adiecto solutũ sit, stipulatori posse condici Iulianus [l] putat: vt nihil [m] intersit, iubeam te Titio soluere,an ab initio stipulatio ita cõcepta [n] sit.

Vsucapio creditoris pro soluto, liberat debitorem soluentem. Bartolus.

LX. IDEM libro quarto ad Plautium.

IS qui alienum hominem [o] in solutum dedit: vsucapto homine liberatur.

Duæ causæ lucratiuæ non possunt concurrere circa idem. Bartolus.

LXI. IDEM libro quinto ad Plautium.

QVotiens* id quod tibi debeam,ad te peruenit, & tibi nihil absit, [p] nec quod solutum est,repeti possit: [q] cõpetit liberatio.

Debitum in seruitute contractum,minuit peculium: secus si est contractum in libertate. Item quod semel reprobaui, postea approbare non possum ad actionem consequẽdam. Bartolus.

LXII. IDEM libro octauo ad Plautium.

DIspensatorem [r] meũ testamento liberum esse iussi,& peculium ei lẽgaui.is post mortem meam à debitoribus [s] pecuniam exegit. an hæres meus retinere ex peculio eius quod exegit possit,quæritur. Et si quidem post aditam [t] hæreditatem exegerit pecuniã, dubitari

A prædictis,quòd si adiecto in obligatione soluatur indebitum,illud potest à principali stipulatore condici: quia nihil refert an ego te iubeam adiecto soluere: an vero ab initio stipulatio ita concepta sit.Franciscus Accursius.

h *Potest.*supra de constit.pecu.si vero mihi. contra.sol.ibi non est actum in constituẽdo vt soluatur adiecto: & ideo non potest solui adiecto,sed soli mihi:vel econtra:vt ibi.

i *Adiecto.* vt vtraque tollat obligatio: sicut in casu sequenti quoad concurrũt. Accursius.

k *In peculio est.* & liberabitur pater in solidum,scilicet si suo &c. nã secus si nomine filij soluat.tũc enim nisi totum soluat,non liberat filium:cum filius in totum teneatur:vt & arg. ſ. de constit.pecu.l.j.in fi.&.l.ij.

l *Iulian⁹.*vt.ſ.e.l. qui hominem.in prin.

m *Vt nihil.*quantũ ad tres prędictos casus huius legis.interest tamẽ ad aliũ:vt.j.e.l.antepe. &.ſ.eo. vero.§.j.q̃ sunt contra. *ADDITIO.* Dic secũdum Bar hic, quòd hic nihil ſteresſt quantum ad ea quę hac lege dicuntur:sed quãtum ad alia bene interest:vt.ff.contrariis.

n *Concepta sit.*ſ. mihi aut Titio.& facit.ſ.de condic.indebi.l.si procurator.§.j.

IS qui alienum.]CASVS. Titius ꝓmisit mihi hominẽ in genere:ipse soluit mihi hominẽ alienũ. quæritur an liberetur? Respondetur q̃ si ego vsucepi hominẽ istum,q̃ Titi⁹ liberabitur. sin autem non vsucepi,non est liberatus.Franciscus Accursius.

o *Hominẽ.*facit supra de dona. causa mor.l. qui alienam. & supra man.l.Iulia. ait. §. fin. & de euic.l.qui alienã. & de condi.inde.l. indebiti.§.j.& infra eo.l. si hominem.Ac.

QVotiens.]CASVS. Debebam tibi seruum Stichum in specie.iste Stich⁹ aliqua ex causa peruenit ad te,ita quòd tibi ꝓpterea nihil abest,hoc est dicere,quia forte tibi nihil constitit.nũc quæritur vtrũ ego sim liberatus à te? Respõdetur q̃ sic:dummodo id quod ad te peruenit,à nullo posit peti vel repeti.lex sequens ponit casum ad longum.Fran.Accursius.

p *Nihil absit.*propter primum & secundum contractum.

q *Repeti possit.*id est quoquo modo auocari:ad quod est supra de leg.j.l.non quocunque.in princ.& intellige hanc legem quãdo causa vtraq; erat lucratiua:puta ex legato vel ex donatione. secus si neutra,vel altera:vt supra de actio.& obli.l.si is qui Stichum.&.l.ex promissione.& concor.ſ.solu.ma.non solum.in fi. &.C.de re iudi.l.j.& supra de act.emp.non est nouum.& de act. & obl.l.omnes.cum suis concordantiis.

r *Dispensatorem.*id est seruum generaliter in gerẽdis negotiis, & per hoc debitoribus exigendis præpositum.Accursius.

s *A debitoribus.*hæreditariis,non serui.

t *Post aditã.*quo ipso liber est:vt.C.de cadu.tol.§.in nouissimo.

BIU Cujas

non debet quin [a] de peculio eo nomine retineri nihil debeat: quia liber factus incipit debere, [b] si liberatur solutione [c] debitores. Cum verò ante aditam hæreditatem pecuniam accepit dispensator: si quidem liberantur [d] debitores ipsa solutione, non est dubium quin de peculio [e] id retinendum sit: quia[hic] incipit debere [f] hoc * hæredi [g] quasi negotiorũ gestorum vel mandati actione. Si verò non liberantur, [h] illa quæstio est, [i] cum negotium meum gerens, à debitoribus meis acceperis, [k] deinde ego ratum non habuero, [l] & mox agere velim [m] negotiorũ gestorũ actione: an vtiliter agam si caueã te indemnẽ [n] futurũ. Quod quidem ego non puto. [o] nam sublata [p] est negotiorum gestorũ actio, eo quòd ratum non habui, & per hoc [q] debitor mihi constituitur. [r]

Seruus in quo habeo vsumfructum, potest mihi liberationem acquirere: & eadem solutio potest liberare soluentem à creditore, & creditorem ab altero: & si pater est furiosus, dos debet restitui curatori suo cũ consensu filii vel filiæ, & cum consensu curatoris: & pupillus sine tutoris auctoritate non potest liberare suum debitorem, nec se alteri obligare efficaciter. Paulus.

LXIIII. IDEM libro nono ad Plautium.

SI debitor [f] sit serui fructuarius, [t] potest is seruus per acceptilationem [u] liberare eũ. vi-

a *Quin.* aliàs quia: & aliàs quin.
b *Debere.* & per hoc quod iam liber cœpit debere, non minuitur peculium. Item quod dicit debere, dic actio. nego. gest. si & nomine creditoris sit solutum, & ratum habet. quod est eo ipso quòd nesciebat dominum mortuum: & non dominus vel hæres domini conuenit eum. Accursius.
c *Solutione.* quia ignorauerũt mortuum creditorem: & per hoc nomine domini ei soluebant: vt. ff. eo. l. si quis seruo. in princ. Alij intelligunt in debitoribus peculiaribus exactis: & hic dicunt eos liberari: scilicet quia ignorauerũt peculium ademptum: vt. d. l. si quis seruo. §. j. quod nõ placet: quia pro certo ponit hæc lex in prin. quòd peculium ei fuit legatum. Quid autem si illi non liberãtur: vt quia sciuerunt dominũ mortuum? Dicã dispẽsatorem non teneri domino: sed tenetur exactis per cõdic. indebi. vt. ff. de condic. inde. l. si procurator. & illi exacti tenentur hæredibus: vt hic. & facit. ff. si certum pet. l. eius qui. Accursius.
d *Liberantur.* scilicet propter iustam ignorantiam.
e *De peculio.* tradendo ipsi manumisso.
f *Debere.* naturaliter adhuc manens seruus.
g *Hæredi.* immo priꝰ hæreditati.
h *Non liberãtur.* quia forte sciebant obiisse creditorem.
i *Quæstio est.* id est locum habet aliàs in libera persona gerente negocium meum.
k *Acceperis.* quodvis.
l *Non habuero.* semel me certiorato.
m *Velim.* quod hic hæres facere nititur retinendo peculium.
n *Indemnem.* aduersus debitores soluentes.
o *Non puto.* j. rem ratam habe. l. quo enim. §. j. contra. Sol. illud est quantum ad hoc vt possit agi vel non ex illa stipulatione de rato: hic quo ad hoc vt detur mihi actio nego. gest. vel non detur contra procuratorem. Accursius.
p *Nam sublata.* id non habet locum. nam si dicerem natam eius voluntate, dicerem non tolli: vt supra de neg. gest. l. Pomponius. quæ est contra. Accursius.
q *Et per hoc.* scilicet quòd non habui ratum.
r *Constituitur.* mihi debitor qui prius erat, id est remanet. sic supra de iudi. l. Iulianus. Alij dicunt, & per hoc scilicet quòd habuissem ratum, debitor mihi constituitur: id est constituetur ille qui exegit: siue sit liber homo, siue sit olim manumissus. Sed quicquid dicas: inuenies act. nego. gest. nasci, si vult habere ratum ab initio: & si non vult, nascitur. pendet ergo eius natiuitas ex voluntate vnius partis tantum. & sic est contra. ff. de neg. gest. Põponius. Sol. natiuitas potest esse in suspenso, vt hic: sed ex quo est nata, non potest tolli vnius voluntate: vt ibi. & idem dixi supra sublata, id est non nata. vel dic vt ibi diximus. Accursius.

SI debitor.] CASVS. Debitor tuus habebat vsumfructum in aliquo seruo: tu accepto tulisti huic seruo debitoris tui. quæritur vtrum debitor tuus liberetur? Respondetur quòd sic. Fran.

s *Si debitor.* alicuius extranei.
t *Fructuarius.* qui habet vsumfructum in seruo. Et not. quòd si cõditio debeat in persona pupilli impleri: aut est in facto: & tũc

A etiam sine tutoris auctoritate impletur. aut in dãdo: & tunc non.
u *Per acceptilationem.* à creditore in seruum factam. ad quod est. ff. de pac. l. si debitor. & de vsufru. l. sed sicut. & infra de acceptila. l. species.

Cum iussu meo.] CASVS. Tu debebas mihi centum aureos. debitur enim ex re eius adquirere. Idem & in pacto dicemus.

LXIIII. IDEM libro quartodecimo ad Plautium.

CVm iussu [x] meo id quod mihi debes, soluis creditori meo: & tu à me, & ego à creditore meo liberor. [y]

LXV. POMPONIVS libro primo ex Plautio.

B SI filia furiosi à viro diuortesit: dicẽdum * est, vel adgnato curatori, voluntate [z] filiæ: vel filiæ cõsentiente adgnato solui dotem.

Pupillus non obligatur facto suo, nisi quatenus est factus locupletior. Bartolus.

LXVI. IDEM libro sexto ex Plautio.

SI pupilli debitor iubẽte eo [a] sine tutoris auctoritate pecuniam creditori eius numerauit, pupillum quidem à creditore liberat, sed ipse manet obligatus, [b] sed exceptione [c] se tueri potest. Si autem debitor pupilli non fuerat: nec pupillo cõdicere potest, qui sine tutoris C auctoritate non obligatur: nec creditori, cum quo alterius iussu contraxit: [d] sed pupillus in quãtum locupletior factus est, vtpote debito liberatus, vtili actione [e] tenebitur.

Vna res potest solui ex duabus causis lucratiuis. item in quantitatibus nõ habet locũ regula de duabus causis lucratiuis. Bar.

LXVII. MARCELLVS libro tertiodecimo Digestorum.

iussi te soluere creditori meo. hic fiunt duæ liberationes. primo tu à me liberaris: secundo ego liberor à creditore meo. Francis.
x *Cum iussu.* idem & sine iussu: vt. ff. de pig. acti. l. solutum. §. solutam. & de neg. gest. l. si liber homo.
y *Liberor.* vna prestatione. videris enim mihi & meo creditori soluere, secundum R. ad quod est. ff. de do. inter vir. & vxo. l. iij. §. fi. & supra eo. l. in numerationibus. *Flo. dicit*

SI filia.] CASVS. Titius homo mente captus habebat filiã quæ erat nupta Titio. Titius maritus mortuus est. quæritur cui dos solui possit, cũ pater filię sit furiosus? Respõ. quòd potest solui curatori ipsius patris furiosi: dummodo filia consentiat. Fran. Ac.
z *Voluntate.* alioquin cõtra: vt. ff. eo. l. qui hominem. §. si gener. Ac.

SI pupilli.] CASVS. Titius debebat. x. pupillo Mæuio qui tutorem habebat. pupillus sine tutoris sui auctoritate iussit Titium soluere Seio creditori suo. dicitur hic quòd pupillꝰ liberatur à Seio suo creditore, Titius tamen manet obligatus ipsi pupillo. tamen si pupillus petat à Titio: poterit se exceptione tueri. Quid autem erit si iste Titius non erat debitor pupilli: an poterit cõdicere pecuniam à pupillo quam soluit iussu ipsius pupilli? Respon. quòd non: quia pupillus isto iussu non potuit se obligare sine tutoris auctoritate. An autem à creditore condici possit hæc pecunia? Respon. quòd non: quia debitor videtur cõtraxisse cum ipso creditore iussu alterius: tamen ne pupillus remaneat in lucro cum aliena iactura, potest conueniri actione D vtili in quantum factus est locupletior: vtpote debito liberatus, Franciscus Accursius.
a *Eo.* scilicet pupillo.
b *Obligatus.* debitor scilicet pupilli.
c *Exceptione.* si expediat pupillo creditori suo solutã esse. Acc.
d *Contraxit.* id est quasi contraxit soluẽdo creditori pupilli iussu eius: vt instit. de ob. ex quasi cõtractu. §. item is. Item no. quòd pupillus non obligatur condic. inde. sine tutoris auctoritate.
e *Actione.* mandati vel neg. gest. ad quod est. ff. de excep. in pupillo. & de excep. do. apud Celsum. §. si quis pupillo. & de auct. tuto. l. pupillus. & de nego. gestis. l. iij. §. pupillus. & de condic. inde. l. interdum.

SI quis duos.] CASVS. Tu debebas mihi duos homines in genere. vna vice soluisti mihi vnum, scilicet Pamphilum: & sic restabas mihi debitor in alio. iste Pamphilus reuersus est in potestatem & dominium tuum. tu iterum soluis eum mihi. quæritur, an libereris? Respon. quòd sic: sicut cõtingit in pecunia numerata. Nam si quis mihi debeat centum, & det mihi viginti: egoq; illa viginti ei reddã: & ipse iterũ mihi ea det: sicque quinquies faciat vsque ad centũ, videbitur mihi soluisse: licet quidam

BIU Cujas

fuerint in contraria opinione: vt in textu. Francis. Accursius.

a *Homines.* in genere. Accursius.

b *Consecutus.* debitor.

Duæ causæ lucratiuæ an possint in eundem seruum cõcurrere: & quid in libero homine.

c *Dando eum.* Stichum. Sed nonne secundum hoc duæ lucratiuę causæ concurrunt in eundẽ seruũ: & sic est contra. ff. de le. ij. l. Mæuius. §. duorum? * Solu. ibi. de stricto iure, hic de æquitate. vel melius ibi debebatur idẽ ex duobus testamẽtis: & sic ex duabus lucratiuis causis. & iterum solui nõ potest, ne frãgatur regula. at hic ex vna sola, & forte non lucratiua, secũdum H.

*duobus

*Flo. accipere

d *Minor.* dubitatio.

e *Liberare.* scilicet naturali solutione.

f *Efficere.* vt debitor liberetur naturali solutione. Accursius.

g *Etsi.* id est quãuis.

h *Quòd.* ratio est qua mouebantur qui dicebant prædicta nõ posse fieri. & dices is, scilicet debitor: & p eis. ff. eo. l. qui sic. Vel econtra potest esse ratio cõtra eos, quasi male dicerent, hoc modo, bene dixi male: quia is scilicet creditor, secundũ hoc, qui ita accepit vt reddat, non potest videri soluisse potius debitori q̃ dedisse: immo potius videtur donasse quàm soluisse. nec enim creditor se obligauit ad reddendum. & sic non obstat. ff. eo. qui sic. nam ibi ex pacto se astrinxerat ad reddendum, quod hic non fecit. & facit supra si certũ pet. si tibi pecuniã. & supra de donat. l. qui id quod. §. ea lege.

*Flo. decessisse.

*Flo. Seruus decẽ dare iussus pupillo & liber esse, si hæres sit pupillus.

*Flo. constitit

SI quis duos homines [a] promiserit, & Stichum soluerit: poterit eiusdem Stichi dominium postea consecutus, [b] dando [eum c] liberari. In nummis minor, [d] vel propè nulla dubitatio est. nam & apud Alfenum Seruius eum qui minus à debitore suo acciperet, * & liberare [e] eum vellet, respondit posse sæpius aliquos nummos accipiendo ab eo, eique retro dando, ac rursus accipiendo, id efficere: [f] veluti si centum debitorem, decẽ acceptis liberare creditor velit, vt cum decem acceperit, eadẽ ei retro reddat, mox ab eo accipiat, ac nouissime retineat: etsi [g] in dubitationem à quibusdam hoc malè deducatur, quòd [h] non possit videri is qui ita accepit, vt ei à quo accepit, retro reddat, soluisse potius quàm dedisse. *

Conditio consistens in dando, in persona pupilli sine tutoris vel curatoris auctoritate nõ impletur: secus si in faciẽdo cõsistit. Bar.

LXVIII. IDEM libro sexto-decimo Digestorum.

SI * seruus decem dare iussus sit pupillo, & liber esse siue hæres sit pupillus, siue tantum conditio in eum collata sit: an absente quoque tutore pupillo dando, libertatem cõsequatur? Moueris comparatione conditionis, quæ consistit * in facto: veluti, *si pupillo seruierit*: quæ potest [i] impleri citra interuentum quoque tutoris. [k] Et quid, inquis, si curatorem habeat, [l] & si furioso dare iussus sit [m]: an curatori dando liberetur? Et finge alicui [n] fundum legatum, si dedisset pupillo, furioso ve. Et sciendũ est, in omnibus istis casibus [o] tutori quidem vel curatori vtiliter dependi: [p] ipsis autẽ, id est furioso vel pupillo nõ rectè [q] persolui: ne datio ex illorum imbecillitate pereat. nec enim hoc egit testator, vt quoquo modo esset datum, expleta videretur conditio.

Non liberatur quis dando pro noxa seruum pignoratum: vel in quo habetur vsusfructus. Bartolus.

LXIX. CELSVS libro vicesimoquarto Digestorum.

SI hominem [r] in quo vsusfructus alienus est, vel qui erat pignori Titio obligatus, noxæ dedisti: poterit is cui cõdemnatus es, [s] tecum agere iudicati: [t] nec expectabimus [u] vt creditor euincat. * sed si vsusfructus interierit, vel dissoluta fuerit pignoris obligatio: existimo processuram liberationem. [x]

Debitor in diem certum, potest diem præuenire in soluẽdo, etiã inuito creditore. Pau.

LXX. IDEM libro vicesimosexto Digestorum.

QVod in diem certum * promissum est: vel statim dari potest. totũ enim mediũ tẽpus ad soluendũ promissori liberũ [y] relinqui intelligit.

Flo. Si

*Hãc emendes damnum, vel dim. noxæ des.

Flo. certa

i *Quæ potest.* scilicet conditio in facto consistens.

k *Tutoris.* vt &. ff. de condi. & demon. l. cum pupillus.

l *Habeat.* aliquis furiosus.

m *Iussus sit.* seruus, & liber esse.

n *Alicui.* etiam libero.

o *In omnibus istis casibus.* vbi datio vertitur.

p *Dependi.* scilicet si fideliter fiat à seruo: aliàs non: vt supra de manu. test. qui filium. & pecunia in rem pup. vel furiosi vertatur: vt infra eo. l. Stichum. §. vsumfruc. ibi, idque ita &c.

q *Non rectè.* scilicet in dãdo: secus in faciendo: vt prædixi. Item & si in dando, est contra. ff. eo. l. si stipulatus fuero mihi. Solu. ibi erat pecunia in vtilitatem pupilli cõuersa: vnde ex postfacto videtur bene soluisse: vt. ff. eo. l. Stichum. §. vsumfructũ. vel ibi erat proximus pubertati. Vel verius ibi erat adiectus: quo casu imputatur stipulanti quare talem adiecit. Itẽ primo modo solue aliud contrarium. ff. l. in pupillo. Item argu. contra. ff. de condi. & demon. l. Mæuius cui. * Item econtra pupillus potest parere: vt supra de condi. & demon. l. conditionibus.

*Dat. impu. fit, fit Bar.

SI hominem.] CASVS. Stichus seruus meus, in quo Titius vsumfructum habebat, dedit tibi damnum. Tu me facis conueniri, vt aut damnum resarciam tibi, aut seruum dem p noxa. dedi tibi seruum pro noxa: qui erat obligatus creditori meo, vel in quo alius habebat vsumfructũ. quæritur quid iuris? Respon. quòd tu poteris mecũ agere iudicati actione. Nec erit expectandum quòd creditor eum vendicet actione Seruiana, vel quòd vsusfruc. sit finitus. tamen si causa pignoris sit finita: liberabor à te. Fran. Accur.

r *Si hominem.* Stichũ.

s *Condemnatus es.* vt *Hãc emendes damnum, vel dim. noxæ des.

t *Iudicati.* vt &. ff. de re iudi. l. iiij. §. fi. & arg. j. eo. qui decem. §. pe. & §. fi. & de le. iij. l. qui concubinam. §. si hæres. sed videtur dari de dolo: vt supra de dolo. l. si oleũ. §. & si tu. quæ est contra. Solu. ibi agitur de dolo, id est iudicati nomine doli. sic C. de dolo. l. j. vel solue vt ibi. Item adhuc nõ videtur opus esse agi iudicati: quia per dationẽ huius pro noxa denegatur vsusfru. vel pignoris persecutio: vt. ff. de noxa. si ex duobus. §. fi. & l. si noxale. in prin. & de vsufruc. locum. §. proprietarius. & de dam infec. hoc amplius. §. fi. Sed respon. quia illud fit domino petente contra fructuarium, vt aut conferat adlitis æstimationem, aut dimittat vsumfruc. at creditor hoc nõ petit: sed agit iudicati: vt hic dicitur. lex tamen illa, si noxale. circa princip. videtur plus obstare: quia dicit ipso iure finiri pignus. & hic innuit quòd non. nam quia durauit hic pignus, agitur iudicati. Solu. ibi creditor erat præsens quando seruus fuit pro noxa datus: nec voluit eum defendere ratione sui iuris: vnde ei imputatur: licet non sic in fructuario: vt ibi dicitur. hic autem creditor fuit absens. Vel aliter: ibi soluitur pignus ipso iure, scilicet prætorio: hic non ipso iure, scilicet ciuili.

u *Nec expectabimus.* ad hoc. ff. de actio. emp. l. seruus. §. fi.

x *Liberationem.* vt supra eo. l. cum quis. §. qui hominem. & supra eo. l. is qui alienum. cum suis concor.

QVod in diem.] CASVS. Si promisi tibi soluere decem in Pascha, possum tibi statim offerre: quia medium tempus apponitur gratia debitoris. Francis. Accursius.

y *Liberum.* vt soluat, si vult: si non vult, non cogatur: vt. ff. de actio. & oblig. l. quod quis. & de verb. oblig. l. eum qui. §. quotiens. & de re iud. l. intra. & C. de fideicom. l. post mortem. hoc autem fallit cũ gratia eius cui debetur, dies ponitur: vt. ff. de leg. ij. l. si ita. ij. §. Pegasus. & de vsuris. l. in fideicommissi. §. cum Pollidius. & sic etiã potest intelligi. ff. de cõsti. pecu. l. item illa. circa princ.

BIU Cujas

princ. Item contra. ff. de vsufru. leg. si vsusfr. mihi. vbi etiam ante biēnium agitur, vel pro tempore ante bienniū. sed ibi biennium erat statutum: vt scilicet vltra hæres nō teneretur dare vsumfructum: non autem vt vsque tunc haberet dilationem.

Per partis solutionem factam creditori, non tollitur facultas soluēdi adiecto alteram partem. Paul.

LXXI. IDEM libro vicesimo-septimo Digestorum.

CVm decem mihi aut Titio dari stipulatus, quinq; accipiam: reliquum promissor rectè Titio dabit.

Potest quis ratum habere gestum nomine suo, si ius eius non erat extinctum contra principalem, licet esset extinctum contra fideiussorem soluentem. Paul.

V Si fideiussor [a] procuratori [b] creditoris soluit, & creditor post tempus [c] quo liberari fideiussor poterit, ratum habuit: tamē quia fideiussor, cum adhuc ex causa fideiusionis teneretur soluit: nec repetere potest, nec minus agere aduersus reū mandati potest, quàm si tum præsenti [d] dedisset.

Actus medius interueniens facto hominis, negocium geri non impedit, nec ratihabitionem retrotrahit. Bartolus.

V Item si ignorans creditor procuratori suo solutum, seruo debitoris filióve acceptum fecerit: postea autem rescierit, & ratum habuerit, confirmatur solutio: & quod acceptum latum sit, nullius momenti [e] est. Et cōtra si ratum non habuerit: quod acceptum fecerit, cōfirmatur. [f]

Sed si ignorās solutum, litem contestatus est: si pendente iudicio ratum habuit, absolui oportet illum cum quo actū est: si ratum non habuit, condēnari.

Res perempta post oblationē, debitor generis liberatur ope exceptionis: speciei debitor ipso iure. idem in debitore generis ex causa dotis. Bartolus.

LXXII. MARCELLVS libro vicesimo Digestorum.

QVi decem debet, si ea obtulerit [g] creditori, & ille sine iusta causa ea accipere recusauit: deinde debitor ea sine sua culpa perdiderit: [h] doli mali exceptione [i] potest se tueri, quamquam aliquando interpellatus [k] non soluerit. etenim non est æquum teneri [eum] pecunia amissa, qui * non teneretur si creditor accipere voluisset. quare pro soluto id in quo creditor accipiendo moram fecit, oportet esse. Et sanè si seruus erat in dote, eumque obtulit maritus, & is seruus decessit: aut nūmos [l] obtulit, eosque non accipiente muliere perdiderit: ipso iure [m] desinet teneri.

Stipulatio conditionalis animo nouādi, tollit effectum moræ, si erat res præsens: aliàs secus. Bartolus.

Titi⁹ debebat mihi cētum: pro quibus dedit mihi fideiussorem: qui fideiusit vsque ad certum tempus. obtulit pecuniā p̄curatori meo siue vero, siue falso, & soluit. post tempus fideiusionis finitū ego habui ratam solutionē. dicitur hic quòd iste fideiussor nō potest pecuniam repetere: quia soluit eo tempore quo tenebatur: nec erat finitum tempus solutionis. sed & poterit agere mādati aduersus debitorem quasi mihi creditori ipsi p̄senti soluisset. Sed ponamus q̄ ego ignoraui solutum esse procuratori meo. acceptotuli seruo debitoris mei, vel filio eius. post autem cum sciui quòd solutum esset p̄curatori meo, ratū habui. dicitur hic quòd solutio confirmatur: & acceptilatio fit nullius momenti. Item si ego creditor ignorans solutum esse, litem sum contestatus cum debitore meo, & pendente iudicio ratum habuero: debitor debet absolui. si nō habuero ratum: debet condemnari. hoc dicit iste. §. Frā.

a *Si fideiussor.* non debitor. Ioan.

b *Procuratori.* falso, vel ad alia constituto.

c *Tempus.* fideiusserat enim vsque ad tempus certum.

d *Præsenti.* creditori. Sed contra. ĵ. rem ra. habe. l. fi. §. fi. Sol. hic ratam habuit sol. eo tempore quo reus erat obligatus efficaciter: licet fideiussor ipse esset liberatus tunc cum ratū habuit: ibi cum reus erat liberatus. & facit ad hoc & seq. respon. supra de consti. pecu. l. item illa. §. quod adiicitur.

e *Nullius momenti est.* propter solutionem.

f *Confirmatur.* id est firma ostenditur acceptilatio.

Qui decem debet.] CASVS. Tu debes mihi decem ex aliqua causa. venis vna dierum, & offers pecuniam hanc mihi. ego homo superbus non aduerto ad te, & non recipio hanc pecuniam. tu recedis cum his nummis: & post aliquod tēpus perdis istam pecuniam. ego peto à te debitum istud. tu respōdes: domine mi quid petis? certe nodum in scirpo quæris. ego perdidi hanc pecuniā, quam altera die obtuli tibi. si accepisses, ego essem nūc liberatus: imputa tibiipsi quòd perdita est pecunia. certe nō dabo tibi aliam. surge & ambula: quia nihil aliud à me cōsequēris. tolle igitur grabatum tuum, & vade in domum tuam. dubitatur an bene excipiam? Respon. quòd sic. Item si mulier dedit seruum in dotem: soluto matrimonio si vir offert, & mulier nō vult recipere, seruusque moritur, liberatur ipse maritus. [*SI CVM MIHI.*] Tu debebas mihi seruū Stichū. interpellaui te vt eum solueres: tu non soluis: & sic es in mora. post hanc morā promittis mihi hūc seruum sub conditione, si nauis ex Asia venerit. pēdente ista conditione seruus decedit. nunc quæritur, vtrū debeas mihi seruum? Videtur quòd sic: quia ista nouatio fieri nō potuit: ergo remanet prior obligatio in qua tu morā cōmisisti, & sic teneris. Sed tamen respōdetur quòd debitor qui post morā p̄misit mihi creditori stipulanti, non videtur fuisse in mora: quia etiam qui post morā offert, ipse purgat moram: ergo ille etiam eā purgat qui volente creditore post morā ei promittit. Sed ponamus quòd post moram factam in soluendo Stícho, ego ab alio eū stipulor quàm à debitore: an mora sit purgata? Respondetur quòd sic, sicut si aliquis alius obtulisset mihi hūc seruum pro debitore meo. Nā liberaretur ista obligatione si ego recipere noluissem. [*IDEM RESPONSVM EST.*] Fur quidā surripuit mihi seruum quēdam: ego stipulor ab eo fure qc quid ipse mihi facere siue dare debet. licet fur semper sit in mora: tamē si seruum offerat, & ego nolim accipere, & postea seruus decedat: fur liberatur. Sed pone q̄ tempore istius stipulationis seruus à fure p̄missus sit in p̄uincia: & priusquā peruenire in manus furis, decesserit: certe fur nō liberatur: quia nunquā obtulit eum mihi, cum facultatem non habuerit eum mihi offerēdi. [*STICHVM AVT PAMPHILVM.*] Promisisti mihi Stichū aut Pāphilum, cū Pāphilus esset meus: & sic mihi deberi nō potuit. Itē ponam⁹ quòd me⁹ esse desierit. an liberabitur debitor soluēdo eū? Respondetur quòd nō: quia nec obligatio nec solutio videtur in Pamphilo constitisse. cætera hui⁹. §. vide per te. [*QVI HOMINEM.*] Iste. §. ponit quos homines soluendo quis liberari nō potest. primo si hominem debeo, & soluo statuliberum: non liberor. Item si soluo seruū qui damnū dederat, & non est solutus noxa: non liberor. Item & ille qui soluit seruum qui fuerat deditus noxæ, nō liberabitur: quia minus dat quàm ille qui soluit eum qui non est solutus noxa. Sed quid si dedit hominem vespertilionem, id est eum qui non videt nisi de nocte? certe seruum quidem dedisse videtur, licet minus bonum: tamen plus dat quàm ille qui dat eum qui non est solutus noxa, aut eum qui datus fuit p̄ noxa. ratio: quia isti possunt auferri ab eo ratione noxæ: vespertilio autem non potest à creditore auferri. [*PROMISSOR.*] Tu debebas mihi seruum aliquem. soluisti talē qui aliquo casu nō potest per me ad libertatem perduci. an libereris? Respon. quòd non: quia oportet quòd me pleno iure facias dominum serui quem mihi soluis. Francis. Accursius.

Si ea obtulerit creditori, & ille sine iusta causa ea accipere recusauit: deinde debitor ea sine sua culpa perdiderit: doli mali exceptione potest se tueri, quamquam aliquando interpellatus non soluerit. etenim non est æquum teneri [eum] pecunia amissa, qui non teneretur si creditor accipere voluisset. quare pro soluto id in quo creditor accipiendo moram fecit, oportet esse. Et sanè si seruus erat in dote, eumque obtulit maritus, & is seruus decessit: aut nūmos obtulit, eosque non accipiente muliere perdiderit: ipso iure definet teneri.

*Flo. quia

g *Obtulerit.* aliàs detulit: aliàs obtulit. & dic congruo loco & tēpore: vt. ff. eo. si soluturus.

h *Perdiderit.* secus si non perdidit: quia adhuc tenetur: vt. C. de vsuris. l. acceptam. in fi. & ff. de arbi. l. sed si postea. nisi in casu: vt C. de condi. infer. l. fi. ibi, nisi ipse &c.

i *Exceptione.* & non ipso iure, quia erat obligatus in genere: & quod in genere est, perire non potest: vt. ff. ad legē Fal. in ratione. ij. §. incertę. si autē in specie, interitu speciei liberatur ipso iure: nisi esset in mora: vt. ff. de verb. oblig. l. si ex legati causa. & l. si seruum. in princi. & facit ad hoc quòd debitor generis liberetur per excep. si pereat post oblationem. ff. eo. si debitor. & ff. de doli excep. l. si opera. & ff. eo. l. si soluturus. & de verb. obli. interdū. §. fi. sed non videtur liberari etiam per excep. vt in contrario. ĵ. eo. creditor. solu. vt ibi. Item est contra. ff. de arbi. l. Celsus. in fi. sed ibi in pœna committenda: hic in sorte iam debita.

k *Interpellatus.* verum est ante oblationem: aliàs contra: vt supra de pericu. & commo. rei vendi. l. illud. Accursius.

l *Nummos.* cum nummi essent dati in dotem. Accursius.

m *Ipso iure.* fauore dotis, vt inuitentur ad offerendam dotem: arg. C. de do. promis. l. ad exactionem. & supra quod metus causa. l. si mulier. §. si dos. vel dic aliud esse in contractu bonæ fidei

quàm

quàm stricti iuris: vt in bonæ fidei ipso iure: in aliis per excep. argu.ſ.de leg.j.huiusmodi.§.ij. vel quod dicit, ipso iure, referas ad casum quãdo seruus erat in dotem:at quando pecunia, dic liberationem contingere per exceptionem.

a *Obligatio.* ideo quia cũ existit conditio,non inuenit vbi figat vel ponat pedes suos: vt supra de noua.l.quotiens.in prin.

b *Sed in promptu.* nũc respon.

c *Sub conditione.* nam non petetur seruus: vt d.l.quotiẽs. circa prin. ibi, vnde &c. & statim reddit hic rationẽ, debitor enim &c.sed cõtra. huic & illi.l. quotiens.j.eo.tit. si rẽ.circa princip. ibi,nisi per promissorẽ &c.solu.vt in vtraque earum dixi.

* *Fl.pr̃optũ*

d *Cessasse.*purgauit autem moram:vt dicta.l. quotiens.

e *Nam.* à simili.

f *Dare noluit.*post interpellationem.

g *Periculo.* ita & hic: vt.ſ.de ver.obli.sciendũ.§.fi.&.l. interdũ.in fi.&.l.si seruũ.§.sequitur.& de pericu.& cõmo.rei vendi.l.illud.

h *Eum.* ſ.Stichum.

i *Hic quoque.* nõ solum superiori casu: sed certe immo hoc casu non videtur liberari à periculo per oblationẽ alterius:vt.ſ.de ver. obliga.l.eũ q̃ui ita.§.fi. quæ est contra.solu. vt ibi in glo.confestim.

k *Responsum est.*quòd tollatur condictio: vt &.ſ. de condic. fur. l. parui.

l *Nam & fur.*à simili. hęc enĩ duo paria sunt, stipulari à fure quicquid debet:vt hic,&.ſ. de verb.obli.scire.§.fi. & offerre furẽ: vt subiicit, &. d. l. parui. in princip. quod intellige hoc secundo casu si postea pereat res, vt tunc tollatur cõdictio: sed in primo statĩ post stipulationẽ: & tũc tenetur ex stipulatione.

m *Eius.* serui.

n *Non poterit.* refert ergo sit absens vel præsens. sed contra in hoc supra de condic. fur.l. parui.Sol. ibi facultatẽ habebat ostẽdendi seruum,quia prope absens erat: hic nequaquam facultatem habere poterat,ita absens erat.vel plene dic vt ibi no.

o *Desierit.* altero iam mortuo. & sic obligatione soluta, secundum H.vt ar.j.in fi.§.vel aliter vt ibi dices.

p *Liberabitur.* immo videtur quòd qui semel creditoris est,amplius ei solui non potest, etiam si suus esse desierit:vt.ſ.de leg.ij. Mæuius.§.duobus. solu. ibi loquitur cum duo hominem in genere alicui legauerũt:quibus casibus si vnus soluit, alter eundem soluere non potuit,quamuis desit esse stipulatoris:ne videantur duæ causæ lucratiuæ in eadem re concurrere: quæ possunt ad oculum demonstrari. secus autem in dimidia fundi pro indiuiso legata à duobus,& soluta ab vno:quia illa ad oculũ ostendi non

Lucratiuæ causæ duæ an possint in toto in

¶[Si]cum Stichum mihi deberes, & in soluẽdo moram feciſſes, sub conditione eum promiſiſti:[&] pendente ea Stichus deceſsit: videamus,an quia nouari prior obligatio[a] non potest, petitio serui competat ea quæ cõpeteret si nõ interceſsiſſet stipulatio. Sed in prõptu[b]* contradictio est, debitorem cũ stipulanti creditori sub conditione[c] promisit,nõ videri in solutione hominis ceſsasse. [d] nã[e] verum est eum qui interpellatus dare noluit,[f] offerẽtẽ postea periculo[g] liberari. Sed quid si ignorante debitore ab alio creditor eũ[h] stipulatus est? Hic quoque[i] existimandus est periculo debitor liberatus: quemadmodum si quolibet nomine eius seruum offerente stipulator accipere noluisset. ¶Idem respõsum est,[k] si quis cum subreptus sibi seruus esset, sub cõditione stipulatus fuerit, quidquid furem dare facere oportet. nam & fur[l] condictione liberatur,si dominus oblatum sibi accipere noluit: si tamẽ cum in prouincia fortè seruus esset, interceſserit stipulatio. & finge priusquã facultatem eius [m] nanciſceretur fur vel promissor, deceſsisse seruũ. Nõ poterit[n] rationi quã supra reddidim⁹, loc' esse.non enim obtuliſse eũ propter absentiam intelligi potest.

In stipulatione alternatiua, si altera de rebus alternatiuè promiſsis erat stipulatoris tempore stipulationis, censetur altera tantum promissa:& ideo nec obligatio nec solutio tenet in ea quæ erat stipulatoris: etiam si desinat esse sua. sed in stipulatione generis generaliſsimi potest solui illa quæ erat stipulatoris tempore stipulationis, si postea desinat esse sua.in obligatione vero generis subalterni, idem, si desiit esse sua antequam obligatio totaliter extinguatur: secus si postea. Bart.

¶Stichum aut Pamphilum stipulatus sum, cũ esset meus Pamphilus. Nec si meus esse desierit,[o] liberabitur[p] promissor Pãphilum dando. neutrum enim videtur in Pamphilo homine constitiſse: nec obligatio, nec solutio. Sed ei qui hominẽ dari stipulatus est: vnum etiam ex his qui tunc stipulatoris serui erant, dando promissor liberatur,vi quidem ipsa:[q] ac si is* dari stipulatus esset,[r] qui eius non erat. Fingamus ita stipulatum: *Hominẽ ex his quos Sempronius reliquit, dare spondes?* cum tres Sempronius reliquisset,[s] eorúmque aliquis * stipulatoris fuisset,[t] num mortuis[u] duobus qui alterius erant,supererit vlla obligatio,videamus.Et magis est deficere stipulationẽ: niſi ante mortem duorum desierit[x] esse reliquus seruus stipulatoris.

Qui soluit rem quam habere creditorem non licet, non liberatur: secus si sibi habere licet,quamuis vilem. Bar.

¶Qui hominem debebat: Stichum, cui libertas ex causa fideicommiſsi præstanda est,soluit. Nõ videtur[y] liberatus. [Similíque modo si soluerit seruum qui noxa solutus non est: non liberabitur. [z] Item qui hominem noxæ deditum soluit: non liberatur.] nam vel minus hic[a] seruũ dedit, quàm ille qui seruum[dedit] nondũ noxa solutum.Num ergo & si vespertilionem,[b]* aut aliàs turpem dederit hominem, idem sit? Et sanè datum negare nõ possumus: sed differt hæc species à prioribus. habet enim seruum qui ei auferri non possit.

Istum tex. inducit Cuil. de Cu.in.l. quod te.si certum petæ. quòd qui tenetur quolibet anno dare alteri vnum par caponum: tenetur eos dare viuos,non mortuos: vt possit eos ad libertatem perducere eo modo quo seruos.hoc sit loco Summarii.Pau.

¶Promissor serui eum debet

a *Quia.* ſ.Stichum.

b *Liberatur.* ſ.promissor.

c *Quia.* ſ.Stichum.

d *Quia.* ſ.Stichum.

e *Quia.* ſ.Stichum.

f *Quia.* ſ.Stichum.

g *Quia.* ſ.Stichum.

h *Quia.* ſ.Stichum.

i *Quia.* ſ.Stichum.

k *Quia.* ſ.Stichum.

l *Quia.* ſ.Stichum.

m *Quia.* ſ.Stichum.

n *Quia.* ſ.Stichum.

o *Quia.* ſ.Stichum.

p *Quia.* ſ.Stichum.

q *Quia.* ſ.Stichum.

r *Quia.* ſ.Stichum.

s *Quia.* ſ.Stichum.

t *Quia.* ſ.Stichum.

u *Quia.* ſ.Stichum.

x *Quia.* ſ.Stichum.

y *Quia.* ſ.Stichum.

z *Quia.* ſ.Stichum.

a *Quia.* ſ.Stichum.

b *Quia.* ſ.Stichum.

* *Fl.*

* *Fl.*

* *Fl.*

a *Perducere.* id est vt plene fiat stipulatoris: vt.ſ.de lega.j.l.ſi à subſtituto.§.hæres.& de verborum obliga.l. vbi autem non apparet.§.ſi. Item & plene dominus quandoque non poteſt manumittere:vt.C.de his qui non poſ.ad liber.perue.l.j.&.ij.Accur.

Triginta.]*CASVS.* Titius debebat mihi triginta aureos. Opro viginti dedit mihi fideiuſſorem: pro aliis decem dedit mihi pignus. ego vēdidi pignus iſtud:& ſum conſecutus ex eo decē aureos. Nunc quæritur vtrum iſta decem debeant deduci ſuper totā ſummā:ſicut fit quādo debitor ex magna ſumma ſoluit partē, & nihil dicit ſuper qua deducit. nam tunc deducitur ſuper toto. vel an debeāt iſta decē deduci ſuper viginti,pro quibus fideiuſſor interuenit: vt ſic fideiuſſor liberetur in decem, vt poti[a] videatur debitor ſoluiſſe in illam ſummā pro qua fideiuſſorē dedit. tandē in fine concludit quòd creditor poteſt deducere in illā ſummā, ſcilicet in decē quæ ſolus debebat: hoc eſt ſine fideiuſſore.glo. ponit caſum in l.ſeq.Franc.

b *Ob triginta.* aliàs incipit, vbi ob triginta: & aliàs ob triginta.

c *Putant.* forte non obſtaret eis infra eod. l. cum ex pluribus. & ſupra eod.in his.&.l.& magis. cum ſuis concor. quia illæ omnes loquuntur in debitore ex pluribus cauſis : ſed hic debebat ex vna cauſa tantum.Accurſius.

d *Exiſtimo.* de æquitate.vel dic quòd corrigit ſeipſum.

e *Solus.* ſcilicet ſine fideiuſſore.

f *Accepto.* quia & in id pignus acceperat.

g *ID quod.* pone exemplum in pœna legali:vt ſi debitor ſurripit pignus creditori:vt ſupra de pigno.actio.l.ſi pignore.&.j.de fur.l.ſi debitor.&.l.creditor. &.j.de reg.iur.l.quod à quoquam. &.ſ.de condictio.indebi.l.pœnæ.Iteē & in conuentionali,ſi modo erat actum rato manente pacto : vt ſupra de verborū oblig.l. ita ſtipulatus.in fin.ſi autem hoc non eſſet dictum , non haberet locum hæc lex , cum rem excludat pœnæ præſtatio quoad concurrit : vt.ſ.de exceptione doli.apud Celſum.§.Labeo. &.ſ.pro ſocio.l.ſi quis à ſocio.&.l.ſeq.& de actio.emp.l.prædia.Accur.

Sicut acceptilatio.]*CASVS.* Si tibi fecero generalem acceptilationē qui es debitor meus: omnes actiones quas habeo cōtra te,perimuntur.Ita etiam ſi inſtituero te hęredē:omnes actiones dilabuntur.Fran. Accurſius.

h *In eum.* ſcilicet quo facta eſt.

i *Confuſio.* ſcilicet perimit actiones : vt & infra eo.Stichum.§. aditio.& noli repetere,in eum diem.

Modeſtinus reſpondit.]*CASVS.* Pone caſum in pluribus tutoribus,vel in pluribus fideiuſſoribus. Tres erant tutores vnius pupilli:vel tres fideiuſſores vnius debitoris.vnus tutorum ſoluit id quod debebatur pupillo ratione male adminiſtratæ tutelæ : vel vnus fideiuſſorum ſoluit totum debitum pro quo fideiuſſerant tres fideiuſſ. in ſoluendo nihil dixerunt de actionibus cedendis.poſt vero interuallum ſoluens vult quòd ſibi cedantur actiones. dicitur hic quòd non poteſt illud petere,poſtquam eo tempore quo ſoluit , nihil dixit. ſi vero ante ſolutionem vel in ſolutione hoc actū eſt,vt ſcilicet mandarentur actiones,& poſtea ceſſæ ſunt actiones : ceſsio valebit.& reddit rationem ibi, cū nouiſſimo &c.Franciſcus Accurſius.

k *Modeſtinus reſpondit.* & bene.

LXXIII. IDEM libro trigeſimoprimo Digeſtorum.

OB triginta [b] nummos pecuniæ creditæ fideiuſſorē in viginti dedi , pignus in decē: ex venditione autem pignoris creditor decem conſecutus eſt. vtrum ex vniuerſitate id decedit(vt quidā putant [c])ſi in ſoluendis decem nihil debitor dixiſſet : an(ſicut ego puto)in totis decem fideiuſſori contingit liberatio : quia hoc dicendo potuit hoc efficere debitor: vt vbi non dixit, id potius ſolutum* exiſtimetur,quod ſatisdato debeatur. magis tamē exiſtimo [d] licuiſſe creditori in id quod ſolus [e] debebat reus , accepto [f] ferre.

Intentio huius.l. eſt, quòd illud quod ſoluitur nomine pœnæ, non computetur in ſortem:& ſic poterat peti ſors : aliàs non diceretur cedere lucro creditoris.Pau.

LXXIIII. MODESTINVS libro tertio Regularum.

ID quod [g] pœnę nomine à debitore exactum eſt:lucro debet cedere creditoris.

LXXV. IDEM libro octauo Regularum.

SIcut acceptilatio in eū [h] diē præcedentes perimit actiones:ita & confuſio. [i] Nam ſi debitor hæres creditori extiterit: cōfuſio hæreditatis perimit petitoris* actionem.

Non valet ceſsio facta poſt ſolutionem contra correum pariter obligatum, niſi pactum de cedendo præceſſerit.Bart.

LXXVI. IDEM libro ſexto Reſponſorum.

MOdeſtinus reſpondit, [k] ſi poſt ſolutionē [l]* ſine vllo pacto [m] [in] omne quod ex cauſa tutelæ [n] debeatur, actiones poſt aliquod interuallū ceſſæ ſint, [o] nihil ea ceſsione actū, cùm nulla actio [p] ſuperfuerit. Quòd ſi ante ſolutionē hoc factum eſt: [q] vel cum conueniſſet [r] vt mandarentur actiones, tunc ſolutio facta eſt, [&] mandatum ſubſecutū eſt: ſaluas eſſe mandatas actiones: cum nouiſſimo [ſ] quoque caſu pretiū magis mandatarum actionum [t] ſolutum, quàm actio quæ fuerit, perempta videatur.

LXXVII. IDEM libro ſeptimo Pandectarum.

A l *Poſt ſolutionem.* factā ab vno reo debēdi, vel vno fideiuſſore.

m *Sine vllo pacto.* facto de actionibus cedendis.Accurſius.

n *Tutelæ.* male adminiſtratæ.Accurſius.

o *Ceſſæ ſint.* ſcilicet tutori qui in ſolidum ſatisfecit pupillo.

p *Nulla actio.* ſcilicet actori.ſic ſupra de fideiuſſ.l.cum is.habet tamē tutor in rem vtilem , licet non ceſſam: vt ſupra de tute. & ra. diſtra.l.j.§. ſi pupillus. verſi . nunc tractemus. ibi , & ſi forte &c . ſed videtur ex interuallo etiā facta ceſsio valere: vt.ſ.de adminiſtra. tuto.l. ſi minoris . quæ eſt contra. Sol.ibi fuit actum tēpore ſolutionis vt poſtea fieret ceſſio : vt & hic ſubiicit. Item contra.j.eo. Stichum.§.ſi mādato. vbi etiam ex interuallo ceditur : ſed ibi ſoluerat pro ſua obligatione tātum mādator & tutor: vt ibi no. vel actū fuit vt poſtea poſſent cedi. & eiſdem modis ſolue aliud contrarium.ſ. de pecu.leg.l. domin[q] Sticho.in prin.& aliud.ſ. de tute.& ratio. diſtra. l.alterius. Item contra ſupra māda.l. Pomponius.* vbi ſoluēte mādatore vel fideiuſſore non liberatur reus : & ſic ſupereſt actio:& poteſt dici cedi. ſed in eis plene dic vt ibi no. in glo.& ſuo nomine. In tutoribus autē & correis ſerua quod hic dicitur.Item contra.ſ.de le.j.l.ſi res obligata. in fi. ſed & ibi ante ſolutionem facta fuit ceſſio.*ADDITIO.* Iſta ſol.nō placet Barto.ideo dic quòd ibi loquitur in duobus reis,quorum vnus erat obligatus,alius nō : ſed ſoluebat cauſa liberandæ & retinendæ rei ſuæ : ſed hic loquitur in pluribus pariter obligatis,ſecundum eundem Bar.

* *Flo. petitionis*

* *Fl.ſolutio*

* *Papinianus.*

q *Factum eſt.* ſcilicet ceſsio.

r *Conueniſſet.* ante ſolutionem,vel in ipſa ſolutione.

ſ *Cum nouiſſimo.* id eſt in poſteriori caſu.

t *Actionum.* Sed an in ſolidum contra correum debendi à creditore ſint cedendæ actiones:& an in tutoribus ? Io. dicit quòd non ſunt in ſolidum cedendæ,licet alij contra:ſed pro parte tam in correis quàm in tutoribus.arg. ſupra de tute. & ratio.diſtra.l. cum pupillus.&.j.de cen.l.cum poſſeſſor.& de adminiſtra. tuto. l.ſi plures.&.ſ.ad legem Rho.de iactu.l.j.&.ij.§.æquiſsimum. & ſupra de pecu.l.quæſitum.§.ſi cum.verſi. ſed ſi velit.alioquin luceraretur. ſed lex illa, cum pupillus. aperte videtur contra Ioan. ſed eam puncta vt ibi nota.Alij dicunt aliud in tutoribus,vt ſcilicet fiat ceſsio in ſolidum, quàm in correis : qui ſcilicet tutores & non ceſſa actione habent vtilem pro parte. ſi enim tutor ex ſe habet actionem pro parte:ergo ſi ceſſa fuit,in ſolidum : ne nihil ceſsio operetur:ſicut cum primo parte, poſt lego alteram parte, videor legare aliā:vt ſupra de leg.ij.Mæuius.§.duorum. ſed hoc nihil eſt.Item ſi ceſsio fiat vni ex tribus : an fiet in ſolidum,ſaltē pro duabus partibus:quod ſi eſt, an cedet ipſe actionē illi quē in ſolidum conuenit pro tertia . In fideiuſſoribus autem & mandatoribus dic vt nota.ſ.manda.l.Papi.Item facit ad hoc.C. de cōtra.iudi.tu.l.j.&.ij.&.C.de actio.& obli.l.j.&.ſ.qui.mo.pig.vel hypo.ſol.l.ſoluitur.§.ſi conuenerit.Accurſius.

Actiones an ſint cedēdæ cōtra correū debēdi à creditore & an in ſolidū, & an in parte.

In liberto.]*CASVS.* Seruus Stichus cum manumitteretur, promiſit præſtare operas poſt manumiſsionem. cum conueniretur, vult ſe defendere , dicens quòd non tenetur de operis quas promiſit:quia ſit contractus factus in ſeruitute,de quo manumiſſus non tenetur.Sed hęc allegatio non valet:quia iſta promiſsio non cenſetur eſſe facta in ſeruitute , ſed propè in ipſa libertate:

BIU Cujas

bertate:cum non esset cõsecutus libertatem,nisi operas promisisset.Franciscus Accursius.

a *Antiquior.* id est anterior.

b *Contractus.* quo ipse liber factus teneatur. nam de contractibus in seruitute non tenetur. post manumissionem autem iste primus est: quia in ipsa manumissione vel paulo post fit: vt supra de libe. cau.l.fin.&.C. de ope. lib. l.j. item quod dicit, operarum: supple, quàm. apparet ergo quòd si nulla causa prægrauaret, & libertus solueret:in hûc cõtractum patronus accepto ferret: vt.ff.eo.l. in his.in prin.

*Flo.quo

c *Sine quibus.*i.sine operarum impositione.

d *Non esset.*forte.

SI alieni.] CASVS. TU debebas mihi decem aureos: soluisti mihi de pecunia aliena,puta Titij,ipso Titio inuito. certe tu nõ liberaris: quia nummi manent eius cuius fuerunt ante. si autem ita mixti sint vt ab inuicẽ tui & alieni discerni non possint, tunc adquiruntur mihi creditori:sed domino nummorum competit actio furti pro his nummis. Fran.Accursius.

e *Soluti sunt.*sciẽti creditori: vel forte etiam ignoranti: vt arg.ff. de adqui.re.do.l.traditio.

† *Ad hunc locum vide Eras. chil. 4.cent.6. pro.9.*

f *Fuerunt.* & hoc casu loquitur.j. eod. si is cui.in princ. & ita non fiunt accipientis.

g *Mixti.* cum aliis nummis.

h *Accepit.* quasi sint consumpti per immixtionem cum aliis:vt hic,& supra si cer. peta.l.nam & si.in fi. &.l. non omnis.§.fin.& institu. de vsufruct.§.constituitur. Sed contra supra de rei vindi.si frumentum.* in princip.& institu.de rerum diui.§. quòd si frumentum. Solu. speciale est,hic in pecunia.argu. supra si certum peta.l.singularia. vt debitum hic dicatur susceptisse.Item fa.supra eo.l.is qui.Item hoc si bona fide acceperit:quid autem si mala? Item not.secundum quosdam,quòd hic est casus quo fur rem furtiuam dando, dominium transfert, secundum quosdam.Accursius.

* idẽ Pomponius.

Fur quandoque rei furtiuæ dominiũ trãsfert.

i *Domino.* nummorum.

k *Cum eo.* scilicet debitore.

l *Dedisset.* id est soluisset.

m *Competeret.* quando sciens alienos soluit, certi cõdictio.arg. supra si cer.peta.l.si eum seruum.

PEcuniam.] CASVS. Titius debebat mihi.c.aureos:vult eos mihi soluere.iubeo vt ponat ibi ante me:& dimittat ibi. dicitur hic quòd Titius liberatur:quia cũ illa pecunia à nullo possideatur,adquiriẽ mihi, & lõga manu tradita esse videtur.Frã. Ac.

n *Pecuniam.*aliàs si pecuniã,& aliàs pecuniam incipit hæc lex.

o *Mea esse.* nam cũ possessio quæratur:vt.ff.de adqui.poss.l.j.§. pe.&.l.quod meo.§.si venditorem.&.l.pe.§.fi.ergo & dominiũ, quod ab ea separari non potest.& facit.j.de furtis.l. falsus.§.ij.& de iure do.l.si ego.§.dotis.ibi,quid enim interest &c.

p *Quòd.* id est quia.

q *Mihi.* creditori.

r *Lõga.*No.aliter dicit breuis manus:vt.ff.de iure do.l.licet.§.j.

PRout quidq;.] CASVS. Ista lex nihil aliud dicit,quàm quòd omnis contractus soluitur per ea per quæ factus est vel ligatus:vt si verbis factus sit, verbis dissoluatur. si re,etiam rei solutione soluatur.si consensu:tunc dissensu soluatur.Fran.Accur.

IN liberto antiquior[a] contractus[b] operarum esse non potest, sine quibus[c] * libertas ei data non esset.[d]

Commixtione nummorum reconciliatur solutio.Bartolus.

LXXVIII. IAVOLENVS libro vndecimo ex Cassio.

SI alieni nũmi inscio vel inuito domino soluti sunt:[e] manent eius cuius fuerunt.[f] si mixti[g] sint, ita vt discerni non possint: eius fieri qui accepit,[h] in libris Gaij scriptum est:ita vt furti actio domino[i] cũ eo[k] qui dedisset,[l] competeret.[m]

Per aspectum quæritur dominium rei solutæ.Bartolus.

LXXIX. IDEM libro decimo Epistolarum.

PEcuniam[n] quam mihi debes,aut aliam rem si in conspectu meo ponere te iubeam: efficitur vt & tu statim libereris, & mea esse[o] incipiat. nam tum quòd[p] à nullo corporaliter eius rei possessio detineretur, adquisita mihi,[q] & quodãmodo manu lõga[r] † tradita existimanda est.

Quælibet obligatio dissoluitur eo modo quo ligatur.Bartolus.

LXXX. POMPONIVS libro quarto ad Quintum Mucium.

PRout quidque[s] cõtractum est, ita & solui[t] debet: vt cum re[u] contraxerimus, [x] re solui debet:[y] veluti cùm mutuum dedimus, vt retro pecuniæ tantumdem solui debeat.& cum verbis aliquid contraximus, vel re[z] vel verbis obligatio solui debeat. Verbis, veluti cum acceptum promissori[a] fit. Re,veluti cũ soluit quod promisit.Aeque[b] cum emptio, vel venditio, vel locatio contracta est:quoniam cõsensu nudo cõtrahi potest,[c] etiã dissensu contrario dissolui potest.[d]

Hæres adiecti non potest solutionem recipere.Bartolus.

LXXXI. IDEM libro sexto ad Quintum Mucium.

SI stipulatus sim mihi aut Titio dari: si Titius[e] decesserit, hæredi[f] eius soluere non poteris.[g]

Res individua quo ad solutionem potest quibusdam ex hæredibus solui mandato iudicis.Bar.

¶Si lancem[h] deposuerit apud me Titius, & pluribus hæredibus relictis decesserit:si pars hęredum[i] me interpellet,[k] optimum quidem esse,si prętor aditus[l] iussisset me parti hæredũ[m] eam lancem tradere: quo casu depositi me reliquis cohæredibus non teneri.[n] Sed & si sine prętore sine dolo malo[o] hoc fecero, liberabor:[p] aut(quod verius est) non incidam[q] in obli-

s *Prout quidque.* aliàs prout quisque contractus est, aliàs prout quidque contractum est, & alio modo celebratum.

t *Solui.* id est resolui. & sic debet,id est potest. nã potest solui & aliis modis,vt compensatione,& cõfusione,& similibus.vnde Ro.dixit,melius dixisset,potest. & sic est.ff. de offi.procon.l. obseruare.§.fin.vel ppriе ponitur. non enim excludit quin aliis modis fieri possit. & facit ad hanc regulam ff. de adqui.poss.l. quamuis saltus.&.j. de regu. iur.l. nihil tam.&.l.fere.

u *Cũre.* vt in mutuo.

x *Contraxerimus.* cõtrahitur enim obligatio quandoque re, & quandoque verbis: & aliis modis:vt supra de actio.& obli.l.j §.j.

y *Debet.* vt &.j.eo.l. verborum.

z *Vel re.* id est solutione facta.

a *Promissori.* à creditore.Accur.

b *Aeque.* id est similiter:peræque.i.sicut.

c *Contrahi potest.* non subnixa re vel verbis.

d *Potest.*si res integra est:vt.C. quãdo lic. ab empt.dis.l.j.

SI stipulatus. Clarum est hoc principiũ. [SI LANCEM.] Iste.§. ponit pulchram practicam. Titius deposuit apud me lancẽ, id est scutellam aureã vel argenteam.ego decedens relinquo quatuor hęredes.duo à me petunt hanc lancẽ.ista lex dat cõsilium quòd adeam iudicem,vt eius auctoritate seu præcepto restituã illis duobus,& sic liberabor ab aliis duobus hæredib⁹.

si tamen sine præcepto iudicis restituam illis duobus,& bona fide:potero liberari.consulit tamen tutius esse quòd restitutio fiat auctoritate iudicis.Franciscus.

e *Titius.* adiectus.

f *Hæredi.* tacitum enim mandatũ ita morte mandatarij finitur, vt expressum:vt insti.manda.§.item si. sed hãc rationem hic adiungere non placet:quia hic expresim reuocari non posset:vt.ff. e.l.vero.ergo nec tacite deberet reuocari: quod falsum est:vt.ff. l.si quis stipula.§.item.nec tacitum mãdatum hic interuenit: nisi aliud actum sit:vt diximus.ff.eo.l.vero.in prin.& facit.ff.de verb. obli.si stipulatus.in prin.&.l.cũ quis.in prin.&.l.fin.in prin.ff. eo.l.cum quis.in prin.&.j.eo.Stichum.§.vsumfru. & de cõdit.& demon.l.qui hæredi.Sed arg.cõtra.ff.de verbo.obli.l.ij.§.ex his. ibi,non enim ex persona hæredis &c.

g *Non poteris.* nisi esset dictum de hærede. & est ratio: quia hic certa persona fuit adiecta.

h *Si lancem.*& sic indiuiduum:vt.ff.depos.l.j.§.si pecuniam.*

i *Hæredem.* si autem omnes,dic vt.d.§.si pecuniam.*

k *Interpellet.* vt lancem depositam reddam.

l *Aditus.* à me.Accursius.

m *Hæredum.* interpellantium.

n *Non teneri.* id est ipso iure liberari.

o *Sine dolo malo.* qui solus in deposito venit,& lata culpa:vt.ff. depositi.l.quod Nerua.

p *Liberabor.* quia tantùm dolum coërcet.

q *Non incidam.* ratione doli, sed ratione rei restituendæ incidam in obligationem & in actionem depositi, quia nascitur obligatio & actio ex die depositionis: vt.ff.depos.l.j.§.idem Pomponius.ibi,plane si &c.&.§.quod autẽ. & ideo liberor quo ad hoc. Sed alij dicunt quòd non nascitur actio depositi nisi dolo commisso.

BIU Cujas

missō.pro quibus est arg.ꝟ.depoſi.ſi quis inficiatus.ſed ibi de cō-
dic.fur.dicit,quæ pro dolo depoſitarij datur. ité pro eis hæc lex:
ſed eā expone vt dixi. præterea cū ipſi fatētur obligationē naſci,
licet non actionē, quomodo hic exponunt nō incidā in obliga-
tionem?Sed forte dicūt,non incidā vt poſsim cōueniri:& ita ſe-
cundum eos obligatio naſcitur,non actio. Ité pro eis quod dixim⁹ in multis aliis caſibus, in quib⁹ obligatio naſcitur,non actio:vt nota. C. de rerū permuta.l. ex placito.Accur.

a *Optimum*. vt omnino doli ſuſpicionem effugias.ad quod eſt.ꝟ.de minori.l. ait prætor.§. permittitur.Accur.

b *Facere*. no. ꝙ aliquid poſſum per me facere, quod eſt vtilius per prætorem:vt.C.de pig.l.creditores.Acc.

Ex duobus obligatis ad idem debitum, vno conuento alter non liberatur: ſed vno ſoluente ſic.Paulus.

LXXXIII. PROCVLVS libro ſeptimo Epiſtolarum.

EGiſti de peculio ſerui nomine cum domino. Nō eſſe liberatos[f] fideiuſſores[t] eius reſpondit. At ſi idem ſeruus ex peculio ſuo permiſſa[u] adminiſtratione[x] [eius]peculij, nūmos ſoluiſſet,[y] liberatos eſſe fideiuſſores eius rectè legiſti.

Qui tardius dat: minus dare videtur. Paulus.

LXXXV. CALLISTRATVS libro primo Edicti monitorij.

SOlidum nō ſoluitur non minus quātitate,[z] quàm die.[a]

Procuratori litis non poteſt ſolui, niſi ad hoc datus ſit.Bartolus.

LXXXVI. PAVLVS libro octauo ad Edictum.

HOc iure vtimur,vt litis ꝓcuratori[b] non rectè ſoluatur.[c] Nā & abſurdū eſt,cui iudicati[d] actio non datur, ei ante rē iudicatam ſolui poſſe. ſi tamen ad hoc datus ſit, vt & ſolui[ei] poſsit, ſoluendo ei liberabitur.

Generalis procurator ad negotia, poteſt ſoluere creditoribus domini: nec requiritur alia ratihabitio domini.Pau.

LXXXVII. CELSVS libro viceſimo Digeſtorum.

QVodlibet debitum[e] ſolutum[f] à procuratore[g] meo, mihi ſoluerit: non repetet.[r]

Non repetet. remanet enim naturaliter debitor:& ideo impeditur repetitio:vt.ꝟ.de condic.inde.l.frater.&.l. naturaliter.&.l. ſi id quod.ſed ciuiliter non:vt.ꝟ.de noxa.l.ſi alienus.

Giſti de peculio.] CASVS. Tu habebas ſeruum Pamphilum, qui accepit à me mutuo centum:ego feci te conueniri actione de peculio.tu ſoluiſti partem. dicitur hic quòd fideiuſſores ſerui non ſunt liberati. ſi autem ipſe ſeruus ſoluerit pecuniam ex ſuo peculio, cum haberet adminiſtrationē eius, fideiuſſores eius erunt liberati. glo. ponit caſum in.l.ſequenti. Frā.

f *Liberatos*. de eo qđ nō erat in peculio eius qui debebat.

t *Fideiuſſores*.quia nō ſoluit totum, cum non eſſet totum in peculio. Sed contra.ꝟ.de excep. rei iudi.l. ſi cum teſtamento argentum.§.fin. ſolu. ibi ſeruus ſoluerat tunc:hic non. Item facit.ꝟ. de actio. empt. l.ſi ſeruus.in fin. & ſupra eod.l. cum quis. §. de peculio.

u *Permiſſa*. ſ.ſibi.

x *Adminiſtratione*. nā aliàs nulla ratione ſeruus alienare poteſt.R.

y *Soluiſſet*. in ſolidū.

z *Solidum. Quantitate*. id eſt ſi nō ſoluit totū quod debebat.

a *Quàm die*.ſicuti qui decem debet, & ſoluit quinque: & ita qui debet hodie vel cras, ſi ſoluit poſt cras, non ſoluit ſolidū. ad quod eſt infra de verbo. ſig. l.ſi cui.in fin. &.l. minus. & inſtitu. de fideiuſſo.§. antepen. & de actio.§.plus.

Soluēs tardius, minus ſoluere videtur: & e contrà bis ſoluit, qui cito ſoluit.

Hoc iure.] CASVS. Conueniebam te in iudicio ad centum quæ mihi debebas. feci procuratorem meum Titium. Tu ſoluiſti huic procuratori meo. quæritur an libereris? reſpondetur quòd non:quia procuratori litis nō recte ſoluitur.ratio redditur in textu ibi,nam abſurdum eſt. Si tamen habeat expreſſum mandatum ad hoc:poterit ei ſolui.Fran.

b *Procuratori*.id eſt procuratori ad litigandum conſtituto.Ac.

c *Non recte ſoluatur*. ad hoc ſupra de pac.l.ſed ſi tātum.&.C. de tranſact.l.tranſactionis.

d *Iudicati*. Iudicati tamen agit in caſu: vt ſupra de procura. l.actoris. ergo recte ei tunc ſoluitur. Io.& aliis duobus, ſcilicet quando in rem ſuam, & quando ad hoc habet mandatum: vt ſupra de procur.l. ſi procurator. & hic ſubiicit, & ſupra eod.l. vero.Accurſius.

e *Qvodlibet debitum*. etiam naturale, vt dicunt: quod eſt verum ſi ſoluit de ſuo.nam niſi ratum habeam, non repeto: ſed nec tunc quaſi ego ſoluiſſem. ſed ſi de meo ſoluiſſem,tunc videtur quòd ſic: quaſi non videatur ei eſſe mādatum: vt.ꝟ.eo.l.ſi is cui.§.Flauius.in fi.Accurſius.

f *Solutum*. de burſa procuratoris.

g *A procuratore*. ignorante me tutum exceptione: vt.ꝟ.manda. idemque.§.generaliter.Sed illud eſt quantū ad actio.manda.dādam vel denegandam procuratori:ſed quantum ad partem iſtam nihil refert,ſi debitū efficax eſt ſolutū. ſi inefficax, hoc eſt indebitum:obtinet tunc quod dicitur.ꝟ.de condic.inde.l.ſi procurator.in prin.Item facit.ꝟ.de procura.l.ſed & id quoque.Accur.

Filiæ inteſtato patri.] CASVS. Titius mortuus eſt inteſtatus: cui ſuccedit filia ſua Seia.Mater ipſi⁹ Seiæ geſsit negotia ei⁹: & dedit ei filiæ aliquas res vendendas argentariis. & hoc ſcripſit in libro rationum. argentarij omnibus rebus venditis ſoluerunt pretium

gationem. Optimum[a] autē eſt id per magiſtratum facere.[b]

Pactum de ſoluendo tertio, ex interuallo appoſitū, idem operatur quod ſimplex mādatum.Paulus.

LXXXII. PROCVLVS libro quinto Epiſtolarum.

SIcum Cornelius[c] †fundum ſuum nomine Seiæ viro eius doti dediſſet, nec de eo[d] [ſibi] reddēdo[e] quicquam cauiſſet:[f] effecit[g] * vt inter ſe vir & Seia[h] paciſcerentur, vt diuortio facto is fundus Cornelio[i] redderetur: non puto diuortio facto virum vetante Seia[k] eum fundum Cornelio tutò redditurū eſſe:ſicuti[l] ſi cum pactum conuentum nullū interceſsiſſet, diuortio facto mulier iuſsiſſet eū fundum Cornelio reddi: deinde antequam redderetur, vetuiſſet: nō tutò[m] redderetur.[n] Sed ſi antequam Seia vetaret, Cornelio eum fundum reddidiſſet,[o] nec cauſam habuiſſet exiſtimādi id inuita Seia [ſe] facturum eſſe: nec melius nec ęquius† eſſe exiſtimarem eū fundum Seiæ reddi.[q]

Qui ſoluit debitum naturaliter tantum: non repetit.Bartolus.

LXXXIII. POMPONIVS libro quartodecimo ex Variis lectionibus.

SI tuo ſeruo credidero, eūq; redemero, & is manumiſſus

Si cū Cornelius.] CASVS. Quidam nomine Cornelius,vir liberalis,volēs Seiā quādā mulierē nuptui tradere,forte quia erat cō iuncta perſona ipſi Seię, dedit fundū quendā in dotē Sempronio viro ipſius Seię:nec aliquod pactū apposuit Cornelius ꝙ ſoluto matrimonio redderetur ſibi fundus. ꝓcurauit tamen ꝙ Sēpronius & Seia paciſcerent inter ſe,vt ſoluto matrimonio fundus iſte redderetur ſibi Cornelio.hic quęritur vtrū ſoluto matrimonio,ſi mulier nolit,fundus iſte debeat reſtitui per maritū ipſi Cornelio?Rū.quòd nō, ſicut à ſimili ſi nullū pactum interueniſſet de fundo reddēdo,& ſoluto matrimonio mulier iuſsiſſet fundum reddi: deinde vetaret reddere: certe maritus nō deberet reddere. ſin autem vir reddidiſſet fundum,& non habuiſſet cauſam exiſtimandi ſe inuita muliere hoc facere, bene feciſſet fundum reddendo: nec deberet ille fundus redire ad Seiam.Fran.Accurſius.

c *Si cum Cornelius*. extraneus.Accurſius.

d *De eo*. fundo.

e *Reddendo*. ſibi Cornelio.Accurſius.

f *Cauiſſet*. ſcilicet Cornelius. & per hoc videtur mulieri donatum:vt.C.de pac.conuen.l.ex morte.in fin.&.ꝟ.ſol.ma. ſi cum dotem.in prin.&.C.de rei vxo.actio.§.accedit.

g *Effecit*. Cornelius.

h *Seia*. vxor.

i *Cornelio*. tanquam ſuo procuratori ſcilicet Seiæ.R. nam ſi vt eidem donaret,aliud eſſet dicendum,ſecundum quoſdam. immo puto idem eſſe.argu.contra.C.de actio.& obli.l.ſi quidem.&.ꝟ. de dona.l.ij.§.ſi pecuniam.&.l.hoc iure.§.ij.

k *Vetante Seia*. cum ipſa iuſsit.

l *Sicuti*. ſcilicet tunc non recte Cornelio redderetur.

m *Non tutò*. id eſt non tute.Accurſius.

n *Redderetur*. vt & infra eo.l.aliud.

o *Reddidiſſet*. vir.

p *Factūrum eſſe*. certe bene facit.

q *Reddi*. id eſt bene feciſſet ſi ei reddidiſſet: nec eſſet æquius vel melius ſi Seię reddidiſſet.ad quod eſt.C.de contrahen.ſtip.l. iij.&.ꝟ.depoſi.l.quod ſeruus.& de adquir.poſ.l.fundi.

Si tuo ſeruo.] CASVS. Tu habebas ſeruum Stichum: cui dedi centum mutuo.poſtea eum redemi, id eſt dedi tibi pecuniam vt eum manumitteres.ipſe manumiſſus ſoluit mihi. an poſsit repetere?Reſpondetur quòd non.Fran.Accurſius.

BIU Cujas

pretium matri huius filiæ.& postea mater nouem annis administrauit bona filiæ,intantũ quòd eam etiam marito collocauit, & cæteras res ei tradidit.Nunc quæritur vtrum ista filia habeat aliquam actionem contra argentarios,eo quòd non sit ab ipsis pretium rerum venditarum stipulata?Respondetur quòd argentarij sunt liberati soluendo matri huius Seiæ.si tamen argentarij sciebãt matrem nõ habere ius administrandi res filiæ, & mater non sit soluẽdo,non liberantur matri soluendo.Francis.

†*Ad idẽ est text. in. l. Plauti*ꝰ. ℈. *de proc. & in. l. si procurator.* §. *si ignorantes.* ℈. *man.*

a *Et res.*filiæ.
b *Dedit.*mater.
c *Soluerunt.*matri.
d *Quando.*aliàs quoniam.
e *Solutione.* matri puellæ facta per argentarios.
f *Liberatos.*immo nõ: vt.℈.de neg.gest.qui alienam. quæ est cõtra. Sol.ibi sciuit:hic ignorauit debitor. vel hic soluit ex posteriori cõtractu:ibi ex præcedẽti. vel ibi loquitur de debitoribus filiæ: hic de matris debitoribus. vel ibi erant debitores hæreditarij:hic nõ.vel hic ignorabãt debitores esse pupillares: vel etiam scientes, cũ mater erat soluendo. vel ibi erant sciẽtes,& mater erat soluendo.
g *Claudius.*notãs Sceuolã quòd minus sufficienter dixerat.
h *Iurisdictione.*à iudice examinanda.
i *Sciebant esse.*siue habeas qui.s.argẽtarij: siue quæ, scilicet pretia: dic sciebant esse pupil. scilicet res vẽditas, secundum R.vel esse pupillæ, scilicet pretia prædicta. dic id est deberi pupillæ,quia procuratorio nomine erat stipulata:ex qua stipulatione pupilla habet vtilem forte:vt argu.℈. solu.ma.l. Gaius.&.C. de pac.conuen.l.pater. in subsidium tamen, vt hic.sed si ignorabant,liberantur:vt dixi.
k *Sciebant.*scilicet res fuisse pupillæ.R.vel deberi filiæ pretia.
l *Liberantur.*argentarij à filia.

nõ repeto:†quoniam cum quis procuratorem omnium rerum suarum constituit, id quoque mandare videtur, vt creditoribus suis pecuniã soluat: neque postea expectandum est vt ratum habeat.

Ex re pupilli per extraneum non tutorem sibi non quæritur,nisi in subsidiũ. Bar.

LXXXVIII.SCAEVOLA libro quinto Digestorum.

FIliæ intestato patri hæredis negotia mater gessit,& res[a] vendendas per argentarios dedit:[b] idq; ipsum[in] codice [rationum] conscriptum est.argẽtarij vniuersum redactum[pretium] vẽditionis soluerunt:[c] & post solutionẽ nouem fere annis quidquid agẽdum erat, nomine pupillæ mater egit, eãque marito nuptũ collocauit, & res ei tradidit. quæsitũ est,an puella cum argentariis aliquã actionem habeat: quandò[d] non ipsa stipulata sit pretium rerum quę in venditionem datæ sunt, sed mater.Respondit,si de eo quæreretur, an iure ea solutione[e] argentarij liberati essent:respõderi iure liberatos.[f] Claudiꝰ.[g] Subest enim illa ex iurisdictione[h] pendens quæstio, an pretia rerum quæ sciebant esse[i] pupillæ,bona fide soluisse videantur matri, quæ ius administrationis non habebat.ideoq; si hoc sciebant,[k] non liberãtur:[l] scilicet si mater soluendo non sit.

Clausula generalis restringitur ad specificata tantum, si hoc fieri potest salua ratione recti sermonis. Bartolus.

LXXXIX. IDEM libro vicesimonono Digestorum.

Si ex pluribus.]CASVS. Titius quidam habebat multas obligationes contra Gaium quendam·quas ipse Gaius partim ipse cõtraxerat,& partim seruus eius Stichus.Accidit quòd semel isti duo Titius & Gaius posuerunt rationem simul de suis debitis, intantum vt ipse Titius faceret Gaio quittãtiam in hæc verba:Ego Titius confiteor me recepisse, mihiq; satisfactum esse ex omnibus contractibus ex quibus ratione inter nos posita inuentum est Gaium mihi teneri ex contractibus serui sui Stichi. Nunc quæritur vtrum Gaius sit liberatus ex omnibus cõtractibus suis:an vero tãtum ab his quos seruus suus Stichus fecit? Respon.quòd liberatur tantum virtute istius quittantiæ à cõtractibus factis à Sticho seruo suo, non ab his quos ipsemet fecit cum Titio creditore suo.[LVCIVS TITIVS.]Casus istius difficilis & scabrosi textus talis est:Lucius Titius habebat obligatum Seiũ quẽdã in.cccc.aureis.de istis.cccc. aureis habebat duo chirographa,id est duas schedulas signatas manu ipsiꝰ Seij.vna schedula continebat centum aureos; altera trecentos.Lucius Titius creditor mandauit Seio debitori suo vt mitteret sibi cẽtum quæ in vna schedula erant,per Septiciũ & Mæuium quosdam quos ad eum miserat. iste Seius debitor volẽs se bonum virum ostẽdere, soluit Septicio & Mæuio non tantũ.c.de quibus mandabat Lucius creditor,sed etiã soluit trecẽta ipsis Septicio & Mæuio.quæritur an liberetur ista solutione?Respon.quòd si Lucius non mandauit Seio quòd solueret alia.ccc. non liberatur hac solutione facta ipsis Septicio & Mæuio. [LVCIVS TITIVS.] Ego promisi tibi vna die quindecim aureos sub vsuris maioribus, & .xx. aureos sub vsuris minoribus: pacto apposito quòd.xx. soluerentur in mense Septẽbri.xv. vero mẽse Decembri. ego permisi transire mẽsem Septẽbris & Decembris, & sic vtrũque terminum. postea venio & soluo tibi.xxvj.aureos: & nõ discerno pro qua summa·soluo,an pro quindecim,an pro.xx. Nũc quęritur,in quam summam hæc.xxvj. deducantur,an.xx.prius soluta esse videantur in illa.xx. quæ debebãtur sub vsuris leuioribus, & .vj.pro vsuris? Respon.quòd solutio debet cedere in vetustiorem obligationẽ.Fran. Accursius.

SI ex pluribus causis & chirographis creditor ita cauit: *Titius*[m] *Mæuius*[n] *dico me accepisse, & habere,*[o] *& accepto tulisse à Gaio*[p] *Titio reliquum*[q] *omne* post rationẽ positam*[r] *eius pecuniæ quam mihi Stichus Gaij Titij seruus cauerat.* quæsitum est, an ex cæteris chirographis [in] quæ non Stichus cauit, sed ipse debitor, integra maneat actio ex reliquis chirographis per ipsum debitorem cautis. Respondit, eam solam obligationem dissolutam,[s] ex qua solutum proponeretur.[t]

Ille qui habet mandatum recipiendi solutionem ex certa causa, non potest ex alia causa recipere. Bartolus.

℣Lucius[u] Titius ex duobꝰ chirographis quibus quadringenta ei à Seio debebantur, altero centũ,altero trecenta,* scripsit Seioˣ vt vniꝰʸ chirographi cẽtum per Mæuium & Septicium sibi mitterẽtur. quæro an Seius si Mæuio & Septicio ex trecẽtis quoque soluisse se dicat, liberatus sit. Respondit, si nec mãdauit vt ex trecentis soluerentur,*nec solutum ratum habuit:non esse liberatum.[z]

Simplex solutio refertur ad causam antiquiorem, si vtraque est vsuraria, licet vna grauioribus prægrauetur vsuris. Bar.

℣Lucius Titius[a] duabus stipulationibus, vna quindecim sub vsuris maioribus,[b] altera viginti sub vsuris leuioribus Seium eadem die obligauit:[c] ita vt viginti prius soluerentur, id est idibus septembribus.[d] debitor post diem vtriusque stipulationis reliquis rationibus serui,vt ex verbis Titij patet.Item talis confessio extra iudicium facta nõ videtur quòd præiudicet nisi post triginta dies:vt.C.de non nume.pecu.l.in contractibus.§.super. & supra de pactis.l.tale. in princip. & facit.C. de transactio.l.si de certa. & supra de arbi.l. de his rebus. & de transactio.l.cum Aquiliana.Accursius.

a *Lucius Titius.*creditor.Accursius.
b *Maioribus.*hoc faciebat dubitationem.
c *Die obligauit.*diuersis horis.
d *Septembribus.*id est.xv.kalendas Octobris.

BIU Cujas

a *Ab altero.* id est neque à debitore soluente, neque à creditore recipiente.
b *Eam stipulationem.* vtrum de stipulatione de.xv.vel.xx.
c *Sortis.* nomine.
d *Eorum.* viginti.
e *Ex vsu.* vt in vetustiorem obligationem solutio cedat, non inspecta causa vsurarum. & facit.ff.e.l.in his.circa princ.&.j.eo.l. cum ex pluribus.j.in fi.j.respon. si autem eiusdem essent diei vel horæ, quia supra posuit quòd eadem die, diuersis tamen horis: inspiceretur causa durior: vt.ff. eo. l.j.ij.&.iij.

nis cedentem soluit vigintisex: neque dictū est ab altero,[a] pro qua stipulatiõe solueretur. quęro an quod solutum est, eam stipulationem[b] exonerauerit, cuius dies antè cesit: id est vt viginti sortis[c] soluta videantur,& in vsuras eorum[d] sex data. Respondit, magis id accipi, ex vsu[e] esse.

Solutio facta hæredi qui postea per in integrum restitutionem est abstentus: liberat debitorem. Bartolus.

B

XC. IDEM libro vicesimosexto Digestorum.

Filius qui.]CASVS. Titius mortuus reliquit hæredem filium suum qui omnia bona paterna administrauit vt hæres: & ex his bonis dedit pecunias mutuas Sępronio: & particulatim eas recepit. postea videns se lęsum hac paterna hæreditate, abstinuit ab ea: quia minor erat. Nũc quæritur vtrũ curator qui erat datus bonis paternis administrandis, habeat aliquam actionem aduersus hũc Sempronium, qui acceperat pecunias mutuas à filio? Respon. quòd nó: quia liberatus est Sempronius soluendo filio à quo mutuas pecunias acceperat. Francis.

FIlius[f] qui administrabat vt hæres paterna bona, pecuniam ex his Sępronio mutuam dedit, & eandẽ particulatim recepit:[g] deinde se abstinuit,[h] quia minor annis erat, ab ea hęreditate. quæsitum est, curator bonorum patris constitutus, an aduersus Sempronium[i] vtilem actionem[k] habeat. Respondit, nihil proponi cur non is qui soluisset id quod mutuũ ita acceperat, liberatus[l] esset.[m]

Per nouationem debitor inuitus & contradicens potest liberari. Bartolus.

C

XCI. LABEO libro sexto Pithanon à Paulo epitomatorum.

SI debitor tuus[n] non vult à te liberari, & præsens est: nõ potest inuit[o] à te absolui. o*Paulus: Immo debitorẽ tuum etiam præsentem etiam inuitum liberare ita poteris, supponendo[p] [alium] à quo debitum nouandi causa stipuleris:[q] quod etiã si acceptum nõ feceris,[r] tamen statim quod ad te attinet,[s] res[t] peribit. nã & petentem[u] te, doli mali præscriptio[x] excludet.[y]

Manumissio similis est morti. Bartolus.

XCII. POMPONIVS libro nono Epistolarum.

SI mihi alienum seruum[z] dare promiseris, aut testamento dare iussus[a] fueris: isque seruus antequam per te staret quo minus dares, à domino manumissus sit: hęc manumissio morti similis[b] est. si autem decessisset, non teneris.[c] Sed & si quis seruum[d] quem dare promisit, hæres à domino[e] scriptus[f] statuliberum dederit, liberatur.[g]

D

Obligatio principalis per confusionẽ extinguit accessoriã. secus in alia æque principali. item cui ad idem cõpetunt duæ actiones, debet exprimere quam intendat. Bar.

XCIII. SCAEVOLA libro singulari Quæstionum publicè tractatarum.

SI duo rei sint stipulandi, & alter alterum hæredem scripserit: videndum an confundatur obligatio. [Et] placet non confundi.[h] quòd bonum est hoc dicere? quòd si intendat dari sibi oportere: vel ideo dari oportet ipsi, quòd hæres extitit: vel ideo, quòd prio nomine

Si duo rei.]CASVS. Titius & Mæuius stipulati sunt à Seio centum: & sic duo sunt rei stipulandi. Titius moritur, & instituit hæredem Mæuium. an obligatio confundatur? Respon. quòd non. Sed ad quid prodest scire vtrum obligatio confundatur, vel non? Respon. quòd multum: quia si reus stipulandi qui est mortuus, fecisset pactum cum debitore de non petendo: alter qui est hæres, non posset submoueri exceptione pacti conuenti: quod aliàs secus esset. [ITEM SI DVO REI.] Duo scilicet Titius & Seius promiserunt Sempronio centum: & sic facti sunt duo rei promittendi: alter factus est hæres alterius. quæritur vtrum obligatio confundatur? Respon. quòd non. Sed ponamus quòd tu promisisti Titio centum. ego fui fideiussor pro te. tu instituisti me hæredem. certe obligatio mea confunditur cum tua. nam generalis regula est, quotiens obligatio accessoria accedit principali, confunditur cum ea. Sed quando duæ obligationes principales sibi inuicem coniunguntur, tunc non confunduntur: sed vna alteri potius videtur accedere. Item si fideiussor reum principalem scripsit hæredem: confunditur obligatio. Franciscus Accursius.

a *Si altero.* id est neque à debitore soluente, neque à creditore recipiente.
b *Eam stipulationem.* vtrum de stipulatione de.xv.vel.xx.
c *Sortis.* nomine.
d *Eorum.* viginti.
e *Ex vsu.* vt in vetustiorem obligationem solutio cedat, non inspecta causa vsurarum. & facit.ff.e.l.in his.circa princ.&.j.eo.l. cum ex pluribus.j.in fi.j.respon. si autem eiusdem essent diei vel horæ, quia supra posuit quòd eadem die, diuersis tamen horis: inspiceretur causa durior: vt.ff. eo. l.j.ij.&.iij.
f *Filius.* minor. Acc.
g *Recepit.* & dic, vel cum iudice, vel quòd eam habeat saluam minor: vt quam contra eum defensionẽ haberet debitor, habeat cõtra curatorem bonorum: vt instit. qui.alie.licet.§.fin.& facit.ff. de bo.aucto.iudi.pos.l. si non expedierit.§.j.&.ff. de re iudi.l. ex contractu.&.ff.de mino.l.si mulier.&.l.in integrum.
h *Abstinuit.* per in integ.resti.à paterna hæreditate.
i *Sempronium.* cui filius mutuauit. Accursius.
k *Actionem.* potest enim exercere actionem: vt.ff.de cura. bo. dan.l.ij.
l *Liberatus.* hoc verũ est, si saluam habeat pecuniam quam cum iudice soluit.
m *Esset.* Not. non posse liberari debitorem inuito procon. per acceptilationem. sed si ab alio stipulatur quod ipse mihi debet, liberatur inuitus. Accursius.

Si debitor.]CASVS. Habeo debitorem qui gaudet se esse tantæ reputationis quòd debitor dici potest. volo eum liberare præsentem, ipse non vult: an ego possim eum cogere? Videbatur quòd nó. Paulus tamen dicit quòd possum debitorem meum præsentem liberare inuitum: hoc modo. Nam debeo supponere alium à quo stipuler debitum istud: & ita licet ego non acceptum tulerim debitori meo, tamen quantum ad me attinet, liberatus est à me: quia si petam, poterit me repellere doli mali exceptione. Franciscus.
n *Si debitor tuus.* creditori loquitur. Accursius.
o *Absolui.* id est liberari. Accursius.
p *Supponendo.* scilicet aliquem.
q *Stipuleris.* vt & infra de accept.l.& per iusiurandum.§. tutor. & supra de noua.l.si Stichum.§.fina.&.l.si quis absente.de nego. gest.l.ex duobus. & supra de constit. pecu.l. vtrum. sed infra de regu.iur.l.inuito.contra. expone vt ibi: quia non directo, sed per medium. Accursius.
r *Non feceris.* id est postquam stipulatus es ab hoc supposito, non liberas eum. Accursius.
s *Attinet.* per stipulationem secundam.
t *Res.* id est obligatio illa prima.
u *Petentem.* à secundo.
x *Præscriptio.* id est exceptio.
y *Excludet.* secundus ergo per exceptionem: quia hoc pacto promisit, quòd & deberem eum accepto liberare. primus autem ipso iure liberatus est.

Si mihi]CASVS. Tu promisisti mihi dare seruum Titij: aut tu fuisti damnatus in testamento eum mihi dare. iste seruus antequam tu esses in mora dandi, est manumissus à Titio domino suo. Dicitur hic quòd tu non teneris dare istum seruum, ac si mortuus esset. Fran. Accursius.
z *Seruum.* pone Stichum: & ita in specie.
a *Iussus.* ab eo qui te hæredem instituit.
b *Similis.* Nota manumissionẽ similẽ morti: vt & infra de fur.l. inter omnes. circa principium. & ad id infra de regu. iur.l. seruitutem. sed non quo ad omnia: vt supra de ædil.edic.l. si hominem. *Manumissio quo ad aliqua similis est morti.*
c *Teneris.* immo liberaris interitu speciei.
d *Seruum.* scilicet certum, pone Titij. Ac.
e *A domino.* id est à Titio.
f *Scriptus.* scilicet ꝓmissor.
g *Liberatur.* vt & supra de statuli.l. statuliberum medio.§. illud. Sed contra.ff.de condic.inde.l. Neratius. Solu. hic alienum, ibi suum promisit. & sic ibi statuliberum suo facto: hic non: vt ibi plene diximus. & facit.ff.de verbo.obliga.l.si seruum. Accur.
h *Non confundi.* hic subiicit quæstionem secundam: scilicet an cogatur eligere agat propria vel hæreditaria? & videtur quòd non: sed tamen dicit quòd sic: & reddit rationem: & dic non cõfundi: continuando quòd, pro sed. sed si intendat &c. quasi dicat, si intendat sibi dari oportere, vel quia est hæres, vel quia ex sua persona debetur: & nunc accipe, quod bonũ est dicere hoc, id est eligere magis vnã illarum causarũ quàm alteram: & ipse respon.

atquin

BIU Cujas

atquin &c.& hoc si habeas,si.si autem non habeas,si: recte lege. & incipit ibi secunda quæstio, quod bonum est &c. & respondetur postea,atquin &c.

a *Ex reis.* stipulandi.
b *Extitit.* alteri.
c *Vt ita posis.* aliàs posis:aliàs posit.
d *Animaduertere.* debitor.
e *Nécne.* hic nõ erant socij: aliàs pactũ vnius alteri noceret: vt.ſ.de arbitris. si duo. nisi ab alio sit lis cõtestata, & postea ali⁹ paciscatur: vt.ſ. de duobus reis.l. ex duob⁹.& fa.ſ.eo.tit. de duo.reis.l.si reus ꝓmitten.&.ſ.de pact.l.si vnus.in prĩ. & de fideiuſſ.l.si reus.&.l. generaliter.§.j. &.j.§.prox.
f *Obligatio.* vt supra de duo.reis.l. si reus promittendi.
g *Confunditur.* & sic interrogatiue lege. & respon.non omnis, sed fideiussoria tantũ. aliàs non confunditur.
h *Obligationi.* quæ.ſ. est fideiussoria tantum.
i *Sequelæ.* vt fideiussoriæ.Accursius.
k *Accedit.* per successionem.Accursius.
l *Obligatio.* fideiussoria.Accursius.
m *Alteri.*ſ.obligatiõi.
n *Parere.* ſ.videatur. & facit.ſ.proxi. respõ. cum suis concor. Acc.
o *Reum.* principalẽ.
p *Confundetur.* nisi in casu: vt.ſ. de fideiuſſ.l. hæres à de.§. ꝓ si hic. & in alio casu: vt in cõtrario.j.e. Stichum.§. aliquando.
q *Obligatio.* accessoria.
r *Proculus.* male.& sic aduersatiue, non correctiue.
ſ *Dissentiat.* aduersando. Accursius.

Flo.non cõfunditur

Si is cui.] CASVS. Debebãt tibi cẽtum aureos: solui tibi de pecunia aliena. tu iterum petis à me debitum. an recte facias? Respon. quòd nõ: quia si vis à me iterũ petere centũ aureos,tu debes reddere nũmos alienos quos tibi solui:aliàs possum te repellere doli mali exceptio. Sed pone ꝓ ego credidi omnes nũmos:& illos soluã.certe dicitur hic,ꝓ operor duos effectus: obligationẽ.ſ.& solutionem, siue isti nummi sint cõmunes pro singulis corporibus:siue inspecta tota quantitate nũmorum. Itẽ si fideiussor Titij erga Seium soluat Seio nũmos alienos:poterit agere mandati actione contra Titiũ,si Seius istos nummos consumpserit.Item si ipse fideiussor soluat nũmos quos ipse subripuit,liberatur:si prius satisfecerit actioni furti, vel cõdictioni furtiuæ.[FAVIVS IANVARIVS.] Casus pulcher. Titius debebat Sempronio.c.aureos: qui ex causa fideicõmisi peti possunt,vel ex alia causa,non curo. Itẽ debebat eidem Sẽpronio alios.c.aureos ex aliqua causa ex qua peti non poterant,tamen si soluti fuissent,nõ poterant repeti,puta pro vsuris promisis nudo pacto. Stichus seruus Titij absente domino suo soluit Sempronio.c aureos, & Sempronius fecit cautionem siue quittantiã huic seruo,qualiter istos.c. aureos receperat pro vniuerso debito Titij.Nunc quæritur in quam causam videtur solutum quod datum est ab isto seruo? Respondetur quòd si creditor fecit cautionem Titio debitori, se hanc summam in vniuersum debitum recepisse: deducetur tantum in eam summam quæ peti potest: nõ in eam quæ peti non potest. si vero cum seruus solueret, diceret se soluere etiam in eam causam ex qua peti non potest, nummos creditoris non faceret: quia dominus non videtur seruo mandasse vt in talem causam solueret ex qua peti nõ potest: sicut nec dominus mandasse videtur seruo quòd soluat eos nummos ex causa fideiusionis, quos non suscepit ad vtilitatem sui peculij.Fran.

t *Sis.* creditor.Acc.
u *Nummis integris.* id est nõ commixtis. nam tunc aliud esset; vt supra eod.si alieni. & facit.ſ.de pigno.act.l. eleganter. §. qui reprobos.&.ſ.si cer.pet.l.nõ omnis. &.ſ.eod.si cum aurum.
x *Pergat.* id est tẽtet.
y *Petere.* adhuc.
z *Nec offerat.* debitori.
a *Credat.* id est mutuẽ.
b *Pro parte.* ſic.ſ.si cer. pet.l.si socius.
c *Nascetur.* ſ.quando mutuaui.
d *Liberatio.* quando solui.
e *Intelligat.* quod est verum de rigore iuris. Azo.
f *Cogitet.* quod est verius. Azo. vt.ſ. si cer. peta.l. nam & si fur. in fin. & facit.ſ.eo.l. cum Stichus & Pamphilus. & ad Trebel.deducta. §. nummis.
g *Sed quãtitatem.* ſ.vt quãtitatis dimidiũ meũ sit,scilicet decem.
h *Agere potest.* cõtra debitorẽ: quia præsumptione fuit liberatus.
i *Soluat.* fideiussor.
k *Mãdati aget.* nõ expectata cõsumptione.
l *Furti nomine.* scilicet præstiterit rem & pœnam: vel ex causa condictionis rẽ tantũ. vel pone illud vel, pro &.Accursius.
m *Cum Titius.* debitor.

Solutum simpliciter, videtur solutum in causam efficacem. & mandatum de solnendo, ad causam efficacem videtur directum. Bartolus.

FAuius Ianuarius † Papiniano salutem. Cum Titius [m] Gaio Seio [n] deberet ex causa fideicommissi certam quãtitatem, [o] & tantundẽ [p] eidem ex alia causa, quæ peti [q] quidem non poterat, ex solutione autem petitionem [r] non præstat: Titij [ſ] seruus actor [t] absente domino soluit eam summam [u] quæ sufficeret * ad quantitatem vnius debiti: cautúmque [x] est ei solutũ [y] ex vniuerso credito. quæro, id quod solutum est,in quam causam acceptum [esse] videatur. Respondi,Si quidem Titio Seius ita cauisset, vt sibi solutum ex vniuerso credito significaret: crediti appellatio solius [z] * fideicõmisi pecuniam demonstrare videtur: [a] non eam [pecuniam] quæ petitionem quidem non habet, solutione autem facta repeti pecunia non potest. [b] Cũ verò seruus Titij actor absente domino pecuniã

n *Gaio Seio.* creditori. Accursius.
o *Quantitatem.* puta centum.
p *Tantundem.* id est alia centum.
q *Quæ peti.* veluti vsura ex nudo pacto.
r *Petitionem.* id est repetitionem. Accursius.
ſ *Titii.* debitoris.
t *Actor.* etiam habens liberam.
u *Summam.* scilicet centum. Accursius.
x *Cautúmque.* à Gaio Seio. Accursius.
y *Solutum.* dicens,confiteor me accepisse quod debes: nõ quòd de toto te liberare vellem, sentiens me forte accipere pro rata de vtroque.sed tamen & verba & mens soluentis est contra,quę prævalent.
z *Appellatio solius.* creditum enim duntaxat dicitur quod exigi potest: sicut & creditor dicitur is tantum qui habet actionem siue exceptionem: vt.j.de verbo.signifi.l. creditores. &.ſ. de acti. & obli.l.is cui.R.
a *Videtur.* aliud in pretio redacto ex venditione pignoris: vt.ſ. eodem.l.in his.§.imperator.
b *Non potest.* quia vna solu.nõ parit liberationẽ & repetitionẽ.

Soluerit.

BIU Cujas

a *Soluerit.* dicens ex credito vniuerso. Accursius.
b *Non debuerunt.* vt & supra de pact. l. contra iuris. §. fina. & de peculio. l. libera. & argu. supra de pigno. l. obligatione. & supra de condict. indebi. l. si procurator. in princip. nec ob. supra eodem. l. quodlibet. vt ibi dixi.
c *Suscepit.* nec in rem dominicam quãdo teneret fideiusio serui, non aliàs: vt supra de pecu. l. licet. §. penult. & de fideiuss. l. seruus inscio.

Stichum.] CASVS. Tu promisisti mihi Stichum aut Pamphilum, quem dare vellem: & sic mea est electio. mortuus est Stichus: an solus Pamphilus peti possit? Respõ. quòd sic. Sed pone q̃ petij à te Stichum. tu fuisti in mora ipsum soluendi. certe si Stichus moriatur, sol⁹ Stichus poterit peti ac si solus fuisset in obligatione. & hoc intellige quãdo electio fuit creditoris, non debitoris. si autẽ electio fuit promissoris: puta quia simpliciter promisit Stichum aut Pamphilum, non addendo quẽ creditor vellet: tunc si vnus mortuus fuerit qui promissus est, alter poterit peti solus. cætera quæ sunt in hoc princip. glo. optime declarat: quam vide. [ADITIO HAEREDITATIS.] Tu debebas mihi centum aureos: instituisti me hæredem: ego adeo hæreditatem tuam. certe obligatio confunditur. vel econtra tu succedis mihi. certe extinguitur obligatio. vsque ibi, si fortè. pone sic: Quicunque credit pupillo pecuniam: si pupillus non sit factus locupletior, creditor nullam actionem potest intendere contra pupillum. Sed ponamus quòd Titius mutuauit centum alicui pupillo: postea succedit ipsi pupillo. hæreditas forte euincitur ab isto creditore. vtrum ipse possit retinere ex hæreditate pupilli id quod sibi debetur, non inspecto an pupillus sit locupletior factus ista pecunia vel non? Respõ. quòd potest retinere quicquid sibi debebat pupillus indistincte. [ALIQVANDO EVENIT.] Sunt aliquæ obligationes in aliquibus personis, quæ tamen sunt inanes, & sine effectu: sicut est obligatio contra hæredem qui iussus est restituere hæreditatem: & restituit fideicommissario. vel quando mulier fideiubet pro aliquo: obligatio fideiussoria est inutilis, prohibente senatusconsulto Vell. mulieres intercedere pro aliquo. Istis præsuppositis pone sic casum: Titius instituit Mæuium hæredem: & iussit hæreditatem restituere Seio: & restituit. hæres iste Mæuius nõ potest cõueniri à creditoribus hæreditariis: licet sit hęres. si tamẽ Mæuius extiterit hæres Seio fideicommissario, conuenietur à creditoribus pro debitis Titij. Item si mulier succedit debitori pro quo fideiusserat: actio quæ prius erat inutilis, fit efficax: vt possit conueniri à creditore apud quem fideiusserat. [QVOD VVLGO.] Dictum est. ff. de fideiuss. quòd quotiens fideiussor succedit reo principali, liberatur ab obligatione fideiussoria. Iste. §. illud dictum limitat: & dicit illud esse verum quotiens reus principalis est obligatus plena obligatione. nam si reus est plene obligatus, & fideiussor suus ei succedit, ipse fideiussor liberatur. vsque ibi, Et econtrario. superior casus erat indubitabilis: iste vero est dubitabilis. tamen dicit iurisconsultus quòd licet reus principalis habeat aliquam exceptionem, & fideiussor ei succedit, ipse fideiuss. liberatur. & ponitur tale exemplum: Seius mutuauit pecuniam minori. xxv. an. quam ipse minor perdidit: & sic potuit restitui in integrum. tamen minor intra tempora restitutionis decessit re-

ff. Nouum.

solueret: a ne dominium quidem nummorum in eam speciem obligationis quæ habuit auxilium exceptionis, translatum foret, si ex ea causa solutio facta proponeretur: quia non est vero simile dominum ad eam speciem soluendis pecuniis seruum præposuisse, quæ solui nõ debuerunt: b non magis quàm vt nummos peculiares ex causa fideiusionis, quam B seruus non ex vtilitate peculij suscepit, c solueret.

In obligatione alternatiua sine culpa debitoris alterare perempta, in superstite obligatio tantum durat. idem si vilior perit eius facto: & per interitum alterius postea contingentem liberatur debitor à directa: sed ad æstimationem prioris vtili cõuenitur. Bartolus.

XCV. IDEM libro vicesimo octauo Quæstionum.

Stichum d *aut Pamphilũ, vtrum ego* e *velim, dare spondes?* altero mortuo, f qui viuit solus petetur: g nisi si mora facta sit in eo mortuo quẽ petitor elegit. tunc enim perinde solus ille qui decessit debetur, * ac si sol⁹ in obligationem deductus fuisset. C

In textu ibi, quòd si promissoris. ibi, qui supereſt, æque peti poterit, subaudi dũtaxat

licto hærede fideiussore suo. certe difficile est dicere q̃ ius prætorium quod minoribus subuenit, possit facere q̃ fideiussor teneatur, cũ sua obligatio accesserit principali obligationi. & sic cõcludit q̃ fideiussor ex persona minoris cui successit, habet restitutionẽ in integrum intra tẽpora præstituta restitutioni in integrum. [NATVRALIS OBLICATIO.] Vendidisti mihi aliquã rem: sed non tradidisti: sic sumus inuicẽ obligati iure gentiũ ex cõsensu mutuo. facimus pactũ nudum q̃ discedimus ab ista vẽditione. dicit hic iurisconsultus q̃ ista obligatio qua tu mihi, & ego tibi teneor, est ipso iure nulla. nã vinculũ æquitatis quo solo sustinebatur, tollitur conuentionis æquitate: & ideo etiam fideiussor quẽ pupillus dedit, liberatur his de causis. h. d. hæc. l. cũ. §. seq. vsque ad. §. quæsitũ est. Fran. Accur.

d *Stichum.* Quatuor ponit casus. primus & secũdus plani sunt. Tertius incipit ibi, enimuero &c. vbi electio erat debitoris qui promiserat Stichũ qui valebat. xx. aut Pãphilum qui valet decẽ, & occidit Pamphilũ. nam remanet Stichus in obligatione: nec liberatur debitor offerẽdo pretium Pãphili mortui, & hoc in sui odium. Quartus casus incipit ibi, tametsi alter. vbi dicit q̃ si postea decedat Stichus, videtur debitor liberatus tunc: quia Stichus decessit sine mora, & eius interitu est liberatus: nec ad pretium Pamphili tenetur, vt dictum est: & hoc de rigore: sed de æquitate tenetur vtili ex stipulatu ad pretium Pamphili, argumento debitoris decedentis sine hærede. nã licet liberetur fideiussor à directa per hoc quòd principalis est extincta: tenetur tamen vtili fideiussor. Accursius.

Flo. cõstitutũ est: tamen si &. nec est hoc loco thema-tion.

e *Vtrum ego.* stipulator.
f *Mortuo.* ante petitionem meam stipulatoris.
g *Petetur.* id est solus remanet in obligatione & solutione.
h *Aeque peti.* ac si solus in obligationem deductus fuerit: vt & superiori casu. Vel æque, id est sicut dictum est in superiori casu quãdo stipulatoris erat electio. Item hoc nisi iam promissor aliũ elegerit: vt. §. de leg. j. l. huiusmodi. §. Stichum. & facit. §. de eo quod cer. lo. l. ij. §. scęuola. ibi, & ideo. & de leg. ij. l. statuliberũ. §. fin. & de condict. indebi. l. cum is qui. in prin. & de verb. oblig. l. si quis stipulatus. & de contrahen. emp. l. in venditionibus & emptionibus. §. pen. & ad leg. Aquil. l. Stichum. in prin. D

i *Quamuis.* id est quia. Accursius.
k *Interim.* male videtur aduersari ad id quod dicit, defuncti nõ posse offerri æstimationem: immo videtur esse ratio ad illud. & ideo dic quamuis, id est quia. & quod dicit. j. tametsi, id est quãuis alter &c. Item nec respicit hoc quãuis, illud tamen quod est. j. ea ratione, quia magis esset ratio vt quia solus viuens possit peti, vt liberetur promissor eius interitu. expone ergo infra tametsi, id est quamuis alter &c. & suspensiue lege vsque illuc, constiterit &c. & tunc accipe, nullo &c. & postea, quamuis.
l *Neque defuncti.* quem se elegisse ad soluendum dicit.
m *Quoniam id.* vt non possit offerre æstimationem vilioris.
n *Constitutum est.* si ergo stipulator vult id pretium, potest accipere. Sed contra. §. de lega. j. l. cum res. §. quòd si Stichus. versi. qua ratione. Solu. ibi. decessit sine culpa hæredis, hic cum culpa promissoris: quia eum interfecit. vel aliter ibi dicit fortasis, non præcise asserit: quare sic erit dicendum vt hic dicit.
o *Tametsi.* hoc totum pone pro quamuis.

postquam debitor non fuit in mora: quia ille solus remansit in obligatione: vt in prin. l. quando creditoris erat electio. hoc dicit, secundum Paul. de Castro.

¶ Quòd si promissoris fuit electio: defuncto altero, qui superest, æquè peti h poterit. Enĩuero si facto debitoris alter sit mortuus, cũ debitoris esset electio: quamuis i interim k nõ alius peti possit, quàm qui solui etiam potest: neque defuncti l offerri æstimatio potest, si fortè longè fuit vtilior: quoniam m id pro petitore in pœnam promissoris constitutum est. n

No. istum casum, quòd si debitor qui habet electionem, interficiat vnum, & sic liberetur ab illo: quia vt dixi, non est perpetuata obligatio: quia ille non erat præcise in obligatione: deinde moriatur alter sine mora & culpa sua: & sic etiam liberetur ab illo, & remaneat ab vtroque liberatus: de rigore tamen, quia non est æquum quòd creditor damnificatus remaneat facto illius: quia si non interfecisset primum, forte hodie viueret. & posset peti: licet extincta fuerit obligatio in eo quousque alter viuebat: quia succurrebatur creditori in illo superstite: nunc vero quia destitutus est omni remedio, de rigore restituitur actio vtilis ad primum interfectum: ne maleficium debitoris remaneat impunitum. Paulus.

¶ Tametsi o * alter seruus postea sine culpa debitoris moriatur,

BIU Cujas

nullo modo [a] ex stipulatu agi poterit: cum illo in tempore quo moriebatur, non commiserit stipulationem. Sanè † quoniam impunita non debent esse admissa, [b] doli actio [c] nō immeritò [d] desiderabitur: aliter [e] quàm in persona fideiussoris, qui promissum hominē interfecit: [f] quia tenetur ex stipulatu [g] actione fideiussor: quemadmodū teneretur si debitor [h] sine hærede decessisset.

Successio interdum extinguit obligationem iure confusionis tantū: vt cum creditor succedit debitori efficaciter obligato. interdum iure solutionis: vt cum succedit naturaliter tantum obligato, & habet ponere rationē cum creditoribus legatariis, aut fideicommissario vniuersali. interdū obligationē directam inefficacem reddit efficacem: cum ille qui tenetur directa inefficaciter, succedit ei qui tenetur vtili & efficaciter: de quo duo ponuntur exempla. Paulus.

¶ Aditio hæreditatis nonnunquam iure confundit obligationem: veluti si creditor debitoris, vel contra [si] debitor creditoris adierit hæreditatē. [i] Aliquando pro solutione cedit, [k] si fortè creditor qui pupillo sine tutoris auctoritate nummos crediderat, hæres ei extiterit. non enim quanto locupletior pupillus factus est, cōsequitur: sed in solidum creditum suum ex hæreditate retinet. [l] Aliquando euenit, vt inanis [m] obligatio aditione hæreditatis confirmetur. [n] nam si hæres [o] qui restituerit ex Trebelliano hæreditatem, fideicommissario hæres [p] extiterit: [q] vel mulier quæ pro Titio intercesserat, [r] eidem hæres extiterit: incipit obligatio ciuilis propter hæreditatem eius qui iure tenebatur, auxilium exceptionis amittere. etenim interdictum [f] * est subuenire sexui mulieris [t], quæ suo nomine periclitetur. [u]

Si fideiussor succedat debitori efficaciter obligato: extinguitur obligatio fideiussoria. idem si erat inefficaciter obligatus: tamen ista inefficacia non transibat ad hæredem eius qui habebat exceptionem merè personalem. idem si tempore successionis erat efficaciter obligatus: sed sperabatur effici obligatio inefficax beneficio restitutionis in integrum: licet tale beneficium ad hæredem transeat. Paulus.

¶ Quod vulgò iactatur, fideiussorem qui debitori hæres extiterit, ex causa fideiusionis liberari: [x] totiens verū est, [y] quotiens rei plenior [z] promittendi obligatio inuenitur. nam si reus dumtaxat [a] fuit obligatus, fideiussor liberabitur. [b] [Et]e contrario [c] non potest dici non tolli fideiussoris obligationem, si debitor propriam & personalem habuit defensionem. [d] nam si minori vigintiquinque annis bona * fide [e] pecuniam credidit: ísque nummos acceptos perdidit: & intra tempora in integrum restitutionis decessit hærede fideiussore: [f] difficile [g] est dicere causam iuris honorarij, [h] quæ potuit auxilio minori esse, retinere [i] fideiussoris obligationem, quæ [k] principalis [l] fuit, & cui [m] fideiussoris [n] [obligatio] accesit sine

a *Nullo modo.* de stricto iure sub. sed de æquitate sic: vt. j. dicit. & sic tenebitur vtili actione ex stipula. nec dicas, immo videtur ipso iure liberatus interitu speciei ab actio. ex stipulatu: quia interiit facto suo quando non liberatur: vt. ſ. de verb. obli. si ex legati. & l. si seruum. & l. mora. in fin. & l. cum filius. circa prin. & de vsur. l. mora. §. fin.

b *Admissa.* admissum fuit in eo quòd primus decessit culpa eius. & facit. ſ. ad le. Aquil. ita vulneratus. & de fideiuſ. si à reo. §. fin.

† *Concor. tex. in. l. locatio. §. qđ illicite. ſ. de Publ. vnde dicit Bal. in l. ita vulneratus. ſ. ad leg. Aquil. quòd fauor publicæ disciplinæ dictat & suadet vt maleficia puniatur. alle. ipse text. in d. l. locatio.*

c *Doli actio.* i. ex stipulatu vtili ob dolū: vt. ſ. de vsur. l. mora. in fi.

d *Nō immeritò.* id est immeritū esset si aliàs desideraretur: & sic aduerbium non, adiungitur verbo desiderabitur. Accursius.

e *Aliter.* quidam habēt, aliter: & alij habēt, aliàs. & dic, id est eadē æquitate. & tunc alia dabitur hic ex stipulatu actio propter dolū, sicut datur contra fideiussorem. nec enim debet esse punctum inter verbum illud desiderabitur, & sequēs aduerbium aliter, licet quidā dicant ibi esse punctādum: & dicūt hunc teneri actione de dolo: sed fideiussorē vtili actione ex stipulatu: sed certe fideiussor actione de dolo tantum tenetur quādoque, scilicet quando ante morā suam occidit: vt. ſ. de dolo. si fideiussor. nō ergo hæc esset bona differentia.

f *Interfecit.* post moram suam. tamē agitur aliàs actione de dolo: vt dicta. l. si fideiussor. quæ est contra. vbi de hoc plene dixi.

g *Ex stipulatu.* vtili: vt. d. l. de vsur. l. mora. §. fin.

h *Si debitor.* nā & hoc casu tenetur vtili, principali extincta: sicut dictum est, si bene vis prosequi similitudinem. Accursius.

i *Hæreditatem.* vt. C. de pac. l. debitori. & ibi dixi.

k *Cedit.* aditio hæreditatis.

l *Retinet.* contra legatarios præter Falcid. vel contra generale fideicommiſ. præter quartam Trebellianicam. & facit supra quando dies lega. cedit. l. cum illud. §. hæres meus. & de separatio. l. j. §. fina. & de peti. hæredi. l. si quid possessor. & supra de euictio. l. si ei. §. si is. & ad legem Falcid. l. quærebatur. & infra proxi. §. quod vulgo. Accursius.

m *Inanis.* contra hæredem debitoris qui rogatus fuerat hæreditatem restituere pone Seio. Accursius.

n *Confirmetur.* postea.

o *Nam si hæres.* extiterit Seio fideicommissario.

p *Hæres.* rogatus restituere fideicommissum.

q *Extiterit.* qui licet prius hæres erat, ex quo semel fuit: non tamen tenebatur nisi retinuit quartam: & tunc pro rata: sed amodo in solidum & cum effectu tenebitur. ad quod fa. ſ. ad Trebel. l. j. §. j. Accursius.

r *Intercesserat.* animo nouandi: & vide modum intercedendi. sunt enim plures modi intercedendi: quia per mandatum, per fideiusionem, per constitutionē, item & per nouationem. & quid sit proprium cuiusque eorum, dic vt. ſ. manda. l. si vero non re-

A munerandi. §. si post. Porro expromissor dicitur, qui nomine alterius se obligat illo non obligato: vt. ſ. de dolo. l. & eleganter. §. seruus pactionis. & in quarto modo hic casus ponitur. nā in aliis ipso iure per successionem extinguitur accessoria obligatio: vt supra de fideiusso. l. generaliter. & l. hæres. §. quid si. & supra eo. l. si duo rei. j. respon.

ſ *Interdictum.* aliàs inconditum. Accur.

t *Mulieris.* in vtroq; casu. & sic facit. ſ. de condit. & demonſt. l. in facto. §. fiscus. & de pcura. l. si quis cum procuratorio. Sed cōtra. j. de reg. iur. l. quod in initio. & ſ. de actio. & oblig. omnes. Solu. ibi de reprobatis: hic de non approbatis. Acc.

u *Periclitetur.* vt & ſ. ad Velleia. l. quāuis. §. si mulieri. Accur.

u *Periclitetur.* quia hic conuenitur vt hæres: & hæres & defunctus vna persona censetur: & ita ex persona defuncti, non sua, quæritur. Acc.

x *Liberari.* vt & supra de fideiuſ. l. generaliter Iulianus. nisi vt supra proxi. §.

y *Verum est.* indubitanter. Accur.

z *Plenior.* id est plena & efficax, ciuilis & naturalis. aliud si tantū naturalis: vt. ſ. de fideiuſ. l. hæres. §. cum fideiussor. & facit. ſ. de pactis. l. nisi hoc.

a *Dumtaxat.* i. omnino. vel reus dumtaxat, id est reus qui non est fideiussor. nam fideiussor quoque reus est. Io. *fida.* maxime si aliū fideiussorē dat. Vel dic, id est simpliciter vel absolute obligat, vt eius obligationi nō cohæreat exceptio vel auxilium. Azo. sed hæc est eadē cum prima. Accur.

b *Liberatur.* a sua obligatione. Accur.

c *Econtrario.* supra enim posuit casum indubitabilem quare reus nulla tuebatur exceptione, cui fideiussor succesit: hic econtra quando tuebatur exceptione, & nihilo minus dicit extingui obligationem fideiuſ. per in integ. restit. sic & fit infra eo. qui res. §. mihi. sed quidam, vt. R. dicunt hic non extingui: quia deest eis dictio, non: & habent talem literam. econtra non potest dici tolli &c. & verbum inferius retinere, ponitur pro impedire. vel secundum eam literam dic non tolli ipso iure, sed per in integrum restitutionem.

d *Defensionem.* quæ nō cōpetebat fideiussori, vel hæredi: vtpote personalis, non realis. & quod subiicit, nam &c. simile adducit.

e *Bona fide.* & sic non fuit deceptus dolo aduersarij.

f *Fideiussore.* scilicet relicto.

g *Difficile.* id est impossibile. sic econtra. ſ. de his qui deie. l. ij. sed secundum. R. id est graue. Accursius.

h *Honorarij.* i. in integrū restitu. quæ à prætore est introducta.

i *Retinere.* id est facere eam durare. Io. sed. R. scilicet facere eam impedire.

k *Quæ.* scilicet causa in integ. restit. iuris honorarij.

l *Principalis.* scilicet obligationis.

m *Et cui.* principali.

n *Fideiussoris.* aliàs fideiusionis. & subaudias, obligatio, si non habeas. aliàs fideiussor. & tunc nil subaudias. Accursius.

a Ista glo. est melior de iure, ad hoc quomodo eo

BIU Cujas

contemplatione [a] iuris prætorij. Auxilium igitur restitutionis fideiussori, qui adulescenti hæres extitit, intra constitutum tempus [b] saluum erit. [c]

Naturalis obligatio pacto & iureiurando tollitur ipso iure: quod prodest fideiussori. Bartolus.

¶ Naturalis [d] obligatio vt [e] pecuniæ numeratione, [f] ita iusto† pacto [g] vel iureiurádo ipso iure tollitur: quòd vinculum æquitatis [h] (quo solo sustinebatur) conuentionis æquitate dissoluitur: ideóq; fideiussor quē pupillus dedit, ex istis causis liberari dicitur. [i]

Tunc pater potest adiici à filio ad solutionem, cum patri actio non quæritur: sed filius indistincte à patre adiicitur. Barto.

¶ Quæsitum est, an ita stipulari quis possit, *mihi aut filio meo decem dari?* vel ita, *mihi aut patri?* Sed nō incommodè potest adhiberi distinctio: vt filio quidem stipulante, patris tunc adiiciatur [k] personá, cūm stipulatio [l] ei adquiri non possit. econtrario autē nihil prohibeat patre stipulante filij personam adiici: cum totiens quod pater filio stipulatur, sibi stipulatus intelligatur, cum ipse [m] sibi [n] stipulatus non est: [o] & in proposito manifestum est non obligationis, sed solutionis gratia filij personam adiectam.

Primo loquitur an possit solui adiecto capite minuto. Secundo, an possit solui, vel causa conditionis implendæ dari ei qui repræsentat personā adiecti ratione administrationis. Tertio, an possit hoc fieri in persona eius qui repræsentat personam adiecti ratione dominii. secunda ibi, nam & si furiosi. tertia ibi, cæterum qui seruo. Bart.

¶ Vsumfructum mihi aut Titio dari stipulatus sum. Titio capite deminuto, facultas soluendi Titio non intercidit: [p] quia & sic stipulari possumus: *mihi, aut Titio, cum capite minutus erit, dari?* Nam si [q] furiosi vel pupilli pupillus debet cedere actiones suas tutori cōtra debitorem suū. Et ista comparatio facta de debitore pupilli & tutore, est multū similis & apta huic nostro casui: quod sic probatur: Nam si tutor pupilli alicuius tenetur pupillo, quia neglexit conuenire debitorem ipsius pupilli, & pupillus propter hoc conuenit tutorem: debitor pupilli non liberatur propter iudicium acceptum cum tutore, etiam si tutor cōdemnatus soluat pupillo. Item plus, quia tutor habet actionem tutelæ contrariam contra pupillum, vt sibi cedat actiones contra debitorem suum. [*SI CREDITOR.*] Mandaui tibi vt Titio. x. mutuares: quòd fecisti. conuenisti Titium in iudicio: & quia male processisti, perdidisti causam tua culpa. quæritur, vtrum me conuenire possis qui mandaui tibi? Respon. quòd non: quia tua culpa factū est quòd non potes mihi actiones cedere contra debitorem tuum: quare &c. [*SI INTER.*] Vendidi tibi equum pro centum, nō tradidi, nec tu mihi pretium soluisti. dedisti tamen fideiussorem. nos conuenimus quòd ab emptione ista discedatur. quæritur an fideiussor liberetur? Respondetur quòd sic. Fran.

a *Sine contemplatione.* quia deceptus forte fuit minor facilitate: & ideo non restituitur fideiussor: vt. ff. de except. l. exceptiones. §. fin. & C. de fideiusso. mi. l. j. & ij. nisi esset hæres, vt hic subiicit in fin. §. glos. ista prosequitur dictum domini Ro. tantum.

b *Intra constitutum tempus.* scilicet quadriennij: hodie à die quo successit: vt: C. de tempo. in integ. restit. l. ea quæ. §. fin.

c *Saluum erit.* vt hæredi, nō vt fideiussori, id est conuento: secūdum R. cum sui facilitate fuerit minor læsus. sed tu dic etiam si vt fideiussor conueniatur, vt hic: & sic erit speciale vt restituatur fideiussor minoris læsi sui facilitate: quia licet pro sua obligatione cōuētus petat restitui, tamen ex persona minoris hoc petit, cuius hæres est, vel dic q̄ dolus creditoris interuenit. nec obstat quod supra dicit bona fide: quia fuit in accipiente. mediam probo. Accur.

d *Naturalis.* id est de iure gentium.

e *Vt.* id est sicut.

f *Numeratione.* id est solutione.

g *Iusto pacto.* nam similia sunt: vt argu. ff. de pactis. l. si vnus. §. sed si stipula. decē. Azo. apparet ergo quòd obligatio naturalis per pactum introducta, ipso iure per aliud pactum tollitur. sed contra. ff. de pac. l. si vnus. §. pactus ne peteret. Sol. aliud est tollere obligatorium pactum: quod fieri potest vt hic. aliud liberatorium: quod fieri non potest ipso iure, vt ibi: quia promptiores &c. vt. ff. de actio. & obliga. l. Arrianus. vel dic vt ibi. Item facit. ff. de iureiur. l. fin. & C. de pact. l. creditori. & ff. ad leg. Falci. l. si pupillus. Accursius.

h *Aequitatis.* vnde etiam soluta pecunia repetitur: vt. ff. de cōdic. indebi. l. qui exceptionem. §. fi.

i *Liberari dicitur.* si supradictis modis tollitur obligatio pupilli, vel si talia faciat fideiussor. & fa. j. ea. l. §. fin.

Quæsitum est.] CASVS. Persona domini & serui in contractibus censetur esse eadem, sicut persona patris & filij. Quæritur ergo (his præsuppositis) vtrū cum pater stipulatur, possit persona filij adiici: vel cum filius stipulatur, possit patris persona adiici in stipulatione? Iteé cum dominus stipulatur, an possit persona serui adiici: vel econtra? Et distinguit iurisconsultus. nam si filius stipulatur sibiipsi tali stipulatione qua patri nihil adquiritur, sicut quando stipulatur de peculio suo castrensi: tūc persona patris potest adiici in stipulatione. Econtra autem si pater stipulatur, potest persona filij adiici in stipulatione: & persona filij adiicitur in obligatione magis causa solutionis, q̄ obligationis causa. [*VSVMFRVCTVM.*] Casus talis est: Ego stipulatus sum à te mihi dari vsumfructū, aut Titio. Titius capite minuitur. quæritur, vtrū ei recte soluatur vsusfructus? Respon. quòd sic: quia etiam sic stipulari possumus: dabis mihi aut Titio, cū fuerit capite minutus? vsque ibi, [*NAM ET SI.*] vbi ponitur aliud exemplū, quòd si quis stipuletur sibi, & adiiciat pupillū in stipulatione, non tantum pupillo recte solui potest: sed etiam tutori ipsius pupilli, vel curatori furiosi: quod quidem est receptū vtilitatis causa, & hoc verum est si pecunia quæ soluta est tutori, sit versa in vtilitatem pupilli vel furiosi: sicut si quis iusserit aliquem dare domino pecuniā: & ille det seruo, vt iste seruus det domino. Sed si quis iussus est dare seruo, & dederit domino: non videtur impleſſe conditionem, nisi ex voluntate serui domino dederit. Item idem est dicendum si quis stipulatus sit à patrono dari sibi, aut seruo alieno: puta seruo Mæuij: si debitor det pecuniam Mæuio domino, non liberabitur nisi volūtate serui domino dederit. [*SI CREDITOR.*] Titius creditor Mæuij possedit hæreditatem ipsius Mæuij sui debitoris, & tantum recuperauit de hac hæreditate, vt consecutus fuerit debitum suum: ita quòd si aliquis bonorum possessor tantum ei soluisset, liberasset hæredem à debito. Nunc quæritur vtrum fideiussores ipsius Mæuij liberentur? Respon. quòd non. nam iste Titius nō videtur sibimet soluisse ex ea hæreditate quæ ab ipso euincitur. [*DOLO FECISTI.*] Tu possidebas ex hæreditate Sempronij quendam fundum. videns quòd dominus fundi volebat te conuenire rei vindicatione desisti possidere dictum fundum. Si ille qui possidebat fundum, præstiterit litis æstimationē, vel ipsum fundum restituerit: illud tibi proderit, quia liberaberis ab vtili rei vindicatione. Sed si tu qui dolo desisti possidere, fueris antè cōuentus quàm possessor, & præstiteris aliquid ex præterito dolo tuo: illud non proderit aliquid possessori istius fundi. [*SI MANDAVI.*] Mādaui tibi vt Titio pecuniā crederes. tu mutuasti ei decē. ego soluo tibi hæc. x. vtrū debitor liberetur? Respō. quòd nō: immo tu debes mihi cedere actionem quam habes aduersus Titiū, vt consequar quod pro eo solui. Nam iste cōtractus est similis huic contractui quando tutor soluit pupillo pro aliquo debitore suo. nam debitor nō liberatur, sed

k *Adiiciatur.* id est adiici intelligatur, & adiici possit, vt sit adiectus.

l *Cum stipulatio.* veluti si filiussa. miles de castren. peculio stipulatur. Aut cum patri potest quæri, nulla videtur stipulatio, secundum R. vt. ff. de stipu. ser. l. item si. ij. in fin. & l. sed & si. & ff. eo. l. qui res. §. si seruus. hic tamen contradici potest, scilicet vt valeat, & patri tantum quæratur ad obligationem, secundum Azo.

m *Ipse.* pater.

n *Sibi.* patri.

o *Non est.* sed dixit: promittis filio meo dari? quo casu non recte soluitur filio: vt. ff. de verbo. oblig. l. eum. ij. §. qui ita. at hic in persona sui posuit: vnde valet, & est adiectus: vt. ff. de verb. obli. l. eū qui. ij. §. qui sibi. sed distinguitur, si potest adquiri patri quādo stipulatur filio, tenet: aliàs non: vt. ff. de verbo. oblig. l. dominus seruo. & l. quod dicitur. & insti. de inuti. stipu. §. ei vero quī.

p *Non intercidit.* supra eo. l. cum quis. in prin. contra. Solu. hic actum fuit nominatim vt capite minuto soluatur. vel speciale in vsufru. vel hic capite minutus in meliorem statum est deductus: quia emancipatur: vt. ff. de verb. oblig. l. eum qui ita. §. qui sibi. & argu. instit. de capi. demi. §. minima. sic ergo adiectio solutionis non tollitur capi. dem. licet vsusfruct. tollatur. H.

q *Nam & si.* bene dixi solui posse capite minuto: nam & alij facta solutio quàm adiecto, parit liberationem: vt si fiat tutori cum pupillus fuit adiectus.

Solues alteri quàm debitori, aut adiecto, an & quando liberatur à debito.

a *Tutori.* pupilli.
b *Curatori.* furiosi. Accursius.
c *Rectè.* sed & ipsi pupillo vel furioso recte solui potest etiam sine tutoris vel curatoris auctoritate: vt.ſ.eod.l.ſi ſtipulatus. ſibíque debet imputare, qui ſuũ debitũ tali iuſsit ſolui: vt.ſ.de mino. l.cum mãdato. &.ſ. de inſti.act.l.ſed & ſi quis. §.fin.&.l.ſeq.

* *Fl.ſi cõditionis quoq; implendæ*

d *Implendæ.* puta ſeruo reliquit libertatẽ, ſi decem det pupillo, vel furioſo. Accurſius.
e *Recipi poteſt.* cũ datur cauſa implendæ cõditionis. aliud eſt cum debitum pupillo, ſoluitur tutori. tunc enim ſtatim eſt liberatus debitor: licet detur in integrum reſtitutio: vt.ſ. de admini. tuto. l. Lucius. ij. §. tutelæ. &. §. fi. Item ſecus in caſu ſuperiori de adiecto: vt modo diximus. Item huic eſt contra. ſ. eo. l. ſi ſeruus. j. Solu. illa ſecundum iſtam.

* *Flo.ſi ſtipulato Sẽpronio ſibi*

f *Domino daret.* contingit liberatio, ſi pecunia eſt conuerſa in domini vtilitatem.
g *Dedit.* quia à perſona non eſt recedendũ: vt.ſ.e.l.in omnib⁹.
h *Stipulatus ſit.* pone Mæuius.
i *Soluerit.* non aliter contingit liberatio, q̃ ſi ex volũtate ſerui dederit domino: vt.ſ.eo. l. ſi ſtipulatus ſum. in prin. & fa.ĩ.de condit. & demõ.l. qui hæredi. & de verb.oblig.l. ſtipulatio iſta.§.hi qui.
k *Non pertinẽtem.* ſed ad alium. Accurſius.
l *Poſſedit.* mala fide. Accurſius.
m *Peruenit.* de hæreditate debitoris.
n *Liberari.* Sed nonne ratione compenſationis (quæ poteſt obiici ab vtraque parte) ſunt ipſi liberati, & debitor? Reſpon. ſecundũ vetera iura non liberatur per compenſationẽ quis ipſo iure, niſi implorato officio iudicis: vt inſti. de act. §. in bonæ fidei. &. §. ſed & in ſtricti. & arg. ſ. de neg. geſt. l. debitor. vel quod dicit nõ liberetur, ſubaudi eoipſo quòd ipſe percepit tantum de hæreditate: ſed liberatur iure compenſationis cũ ea opponitur. & fa. ſ. de peti. hære. ſi quid poſſeſſor. §. quid tamen. & de inoffi. teſta. l. eum qui. §. fi.

Obligatus domino per ſeruũ ſtipulantẽ an liberetur ſoluẽdo eidem domino p̃ dicto ſeruo inſcio.

o *Neque enim ipſum.* ſupra eo. l. Titia. contra. ſolu. vt ibi.
p *Euincitur.* vnde non videtur ſolutum ſi non durat.
q *Dolo feciſti.* & ita teneris ad litis æſtimationẽ ex doli clauſula.
r *Adprehenderas.* puta fundum vnum.
ſ *Tibi.* qui dolo deſiiſti poſsidere.
t *Proderit.* ſcilicet vt libereris ab vtili rei vindi. non vt libereris ab illo edic. de alie. iu. mu. cau. fac. Accurſius.
u *Si tu.* qui dolo poſsidere deſiiſti.
x *Conuentus.* vtili rei vindi. nam ſi per edictum de alie. iudi. mu. cauſa fac. nullum eſſet dubium. & facit ſupra de peti. hæredita. l. etiam. §. item ſi quis. & quod ibi not. & ſupra de tabu. exhi. l. lo-

ſona adiecta ſit: ita tutori[a] vel curatori[b] pecunia rectè[c] dabitur, ſicuti* conditionis implendæ[d] cauſa rectè pecunia tutori vel curatori datur. quod quidem Labeo & Pegaſus putauerunt vtilitatis cauſa [eſſe] recipiendum. ídque ita recipi poteſt, [e] ſi pecunia in rem vel pupilli vel furioſi verſa eſt: quomodo ſi domino iuſſus dare, ſeruo dediſſet, vt domino daret. [f] Cæterum qui ſeruo dare iuſſus eſt, domino dando non aliter impleſſe conditionem intelligendus eſt, quàm ſi ex voluntate ſerui dedit. [g] Idem reſpondendum eſt in ſolutione, ſi* ſtipulatus ſit[h] à Sẽpronio ſibi aut Sticho Mæuij ſeruo decem dari, [&] debitor Mæuio domino pecuniam ſoluerit. [i]

Sola peruentione rerum ad creditorem, non liberatur debitor vel fideiuſſor. Bart.

℣ Si creditor debitoris hereditatem ad ſe nõ pertinentẽ[k] poſſedit, [l] & tantum ad eum peruenit, [m] quantum ſi quilibet alius bonorum poſſeſſor ei ſolueret, liberaret hæredem: non poteſt dici fideiuſſores liberari. [n] neque enim ipſum [o] ſibi ſoluiſſe pecuniam credẽdum eſt, à quo hæreditas euincitur. [p]

Perceptione rei omnes liberantur: ſed perceptione pretii non liberatur poſſeſſor rei. Bartolus.

℣ Dolo feciſti [q] quo minus poſſideres quod ex hæreditate ad alienum pertinente adprehenderas. [r] Si poſſeſſor corpus aut litis æſtimationem præſtitit, ea res tibi [ſ] proderit: [t] quia nihil petitoris intereſt. cæterũ ſi tu [u] antè conuentus [x] ex præterito dolo præſtiteris, [y] nihil ea res poſſeſſori proderit.

Quando obligationes ſunt diſpares: ſoluẽs ex interuallo, poteſt petere vt ſibi actiones cedantur. Bartolus.

℣ Si mandatu meo Titio pecuniam credidiſſes, eiuſmodi contractus ſimilis eſt tutori & debitori pupilli: & ideo mandatore conuento & damnato, quãquam pecunia ſoluta ſit, [z] non liberari debitorem ratio ſuadet: ſed & præſtare debet creditor actiones mãdatori aduerſus debitorem, vt ei ſatiſfiat. Et* ad hoc pertinet, tutoris & pupilli debitoris nos feciſſe comparationem. nam cum tutor pupillo tenetur ob id quòd debitorẽ[a] eius [b] non cõuenit: neque iudicio cum altero [c] accepto liberatur alter [d]: nec ſi damnatus tutor ſoluerit, ea res proderit debitori: [e] quin etiã dici ſolet, tutelæ contraria actione agendum [f] [eſſe,] vt ei [g] pupillus aduerſus debitorem actionibus cedat. [h]

Si creditor non poteſt cedere actionem mandatori vel fideiuſſori: exceptione cedẽdarum actionum repellitur. Bart.

℣ Si creditor [i] à debitore [petẽs,] culpa ſua cauſa ceciderit, [k] prope eſt [l] vt actione mãdati nihil à mãdatore conſequi debeat, cũ ipſius [m] vitio [n] acciderit ne mãdatori poſsit actionib⁹ cedere.

Contractus qui ſolo conſenſu cõtrahitur: ſolo cõtrario diſſenſu re integra diſſoluitur quo ad naturalem & ciuilem obligationẽ: & ideo etiam fideiuſſor ipſo iure liberatur.

℣ Si inter emptorem & venditorem conuenerit priuſquam aliquid ex alterutra parte ſolueretur, vt ab emptione diſcedatur: [o] fideiuſſor eo nomine acceptus, [p] ſoluto contractu liberabitur. [q]

Delegatio tutoris liberat debitorem pupilli, ita demum, ſi fuerit facta bona fide. Bartolus.

XCVI. IDEM libro vndecimo Reſponſorum.

A cum. §. condemnatio. & ſupra de rei vindi. l. is qui dolo.
y *Præſtiteris.* litis æſtimationem.
z *Soluta ſit.* à mandatore.
a *Debitorem.* cui pecuniam mutuauit.
b *Eius.* pupilli. Accurſius.

B

C

D

c *Cum altero.* puta tutore lit. conte. idem & econtra in hoc caſu.
d *Alter.* ſ. debitor.
e *Debitori.* pupilli. Ac.
f *Agendũ.* contra pupillum.
g *Ei.* tutori. Accur.
h *Cedat.* principio & fini. §. in eo quòd dicit fieri ceſsionẽ actionis ex interuallo poſt ſolutionẽ, cõcor. ſ. manda. l. Papinianus. & de leg. j. l. ſi res obligata. Sed cõtra. ſ. eo. l. Mo- *alias deſtinus. Solu. ibi lo- *hoc per* quitur cũ vna ſola eſt actio qua omnes tutores cõueniuntur: at hic plures: & ideo vna ſolutione, vna tantũ tollitur: qua tenebat qui ſoluit: & ſic alter nõ liberatur. vel aliter, iſte mandator vel tutor videtur ſoluiſſe ſuo nomine, non nomine illius: inde eſt q̃ ille nõ liberabitur: vt illa. l. Papinianus. ſ. manda. cũ ipſe ſua teneat actione, & ille alia: & ideo bene poteſt ei cedi poſt. ea actio, cum nõ ſit extincta: & tenetur eam cedere hoc ipſo quòd eã prẽſtare poteſt: vt.ſ. manda. l. hæredẽ. Quæ ſolutio in idẽ q̃d prima recidit. vel planius ſecundum Ro. hic ſuo nomine tantum ſoluit, vt ſe ſolum liberaret. & plenius dic vt. d. l. Modeſtinus. Item ſecundum prædicta non obeſt. ſ. de fideiuſſo. l. cum is. Item facit. ſ. de nego. geſt. l. ex facto. & de pecu. leg. l. dominus Sticho.
i *Si creditor.* qui mandato meo pecuniã mutauerat. Accur.
k *Ceciderit.* cõtra debitorem agendo.
l *Prope eſt.* id eſt rationabile eſt. ſic ſupra ad Velleia. l. tutor. §. quid ergo. Sed contra. ſ. de fideiuſſoribus & manda. l. ſi ſtipulatus. §. ſi ex duobus. Solu. vt ibi. Accurſius.
m *Ipſius.* creditoris.
n *Vitio.* & alia ratio eſt, quia habet mandator exceptionem rei iudi. ex perſona debitoris. & facit. ſ. de admi. tut. l. ſi pupillus. & de noxa. l. quemadmodum. &. C. arbi. tut. l. ij. §. j. &. ſ. de fideiuſſ. l. cum is. &. ſ. loca. l. ſi merces. §. culpæ. Accurſius.
n *Vitio.* id eſt culpa.
o *Diſcedatur.* ſcilicet contrario conſenſu. Accurſius.
p *Acceptus.* à ſponte dante: vt. ſ. de euic. l. iiij.
q *Liberabitur.* ipſo iure: vt inſtit. quibus modis tol. obliga. §. fin. & ſupra de pact. l. ab emptione. &. C. quando lic. ab emp. diſ. l. j. &. ij. ſed videtur per exceptionem, non ipſo iure: vt ſupra de reſcinden. vend. l. cum emptor. contra. ſolue vt ibi. Item facit ſupra de pactis. l. niſi.

BIU Cujas

Pupilli debitor.] CASVS. Titius erat tutor Pamphili: qui habebat Seium debitorem in centum. tutor iste iussit Seium soluere suo creditori, scilicet tutoris: an liberetur debitor soluendo illi cui eum delegauit tutor? Respon. quòd sic, si non malo consilio hoc fecit: sed si fecit malo consilio, pupillus habet etiam interdictũ fraudatorium cõtra creditorẽ tutoris. [CVM PVPILLA.]

Quidam iudex dedit malum tutorem cuidam pupillo, mortuúsque iudex ille reliquit hæredem pupillã quãdam. iste pupillus fecit transactionem cum tutoribus suis, tamen pupilla hæres iudicis non vult trãsactionem illam ratã habere. Tutores pupilli soluerunt pecuniam ipsi pupillo. quæritur vtrum ipsa pupilla sit liberata? Respondeo quòd sic. nec quidem tutores habent actionem vtilem ad repetendam pecuniam quam dederunt pupillo qui suum recepit. si autem pupillus vult restituere pecuniam tutori suo: poterit agere contra pupillam vel eius tutorem, rescissa trãsactione facta cũ tutore suo. [SOROR.] Titius decedens reliquit hæredem filium suum: & legauit sorori suæ Bertæ fundum. ista Berta mouit fratri suo litem pro isto fundo, & post transegit cum eo, acceptonomine cuiusdam debitoris hæreditarij in solutum, tamen nulla est sibi facta cessio istius debiti à fratre suo, & nulla delegatio. quæritur ad quem spectet periculum istius nominis? Respon. quòd ad ipsam filiam. quòd si post velit legatum petere, obstabit sibi exceptio pacti, siue transactionis. [CVM IN EODEM.] Mutuaui tibi centum aureos vna die. item mutuaui tibi alia centum eadem vice: pro quibus summis pignoraui tibi vnum fundum. soluisti mihi centum, & non dixisti super qua summa soluebas. certe ego debeo illa centum deducere super omni debito: nec possum eligere super qua summa ego deducam illa centum. vsque ibi, quòd si temporibus. pone sic: Mutuaui tibi centum aureos hodie, tu pignorasti mihi fundum valentem ducenta. venis ad me post mensem, & petis quinquaginta mutuo. credo tibi illa quinquaginta, & tu mihi obligas illummet fundum: id est superfluum quod valet vltra centum aureos. venis postea, & soluis centum & viginti quinque: nec dicis in quod debitum. certe ego debeo tibi deducere in debitum primorum centum quæ à me accepisti: & superfluum scilicet viginti quinque deducetur super reliquam partem debiti. [CVM INSTITVTVS.] Institui Titium hæredem, & substitui ei Mæuium. institutus deliberat si velit adire hæreditatem, vel non. interim debitores hæreditarij soluunt substituto cui soluere non debent. post aliquod spacium temporis institutus repudiat hæreditatem, & sic deuoluitur ad substitutum. Dicitur hic quòd condictio deficit: id est condictio indebiti quam habebant debitores contra substitutum. & ab eo tempore quo substitutus adiuit hæreditatem, debitores liberantur. Franciscus.

a *Creditori.* scilicet tutoris.

b *Cum tutore.* & cum debitore pupilli: alioquin ipso iure contingeret liberatio: cum ei licuit sic soluere, ad hoc vt cõpetat liberatio ipso iure: vt. ff. de administra. tuto. l. Lucius. ij. §. fin. &. §. tutelæ. sed poterit post dari pupillo in integ. restit. licet videatur quòd tunc dari debeat quando solutum est pupillo cum auctoritate tutoris, vel ipsi tutori, non alij: vt hic contingit.

PVpilli debitor tutore delegãte pecuniã creditori [a] tutoris soluit. Liberatio contigit, si non malo consilio cum tutore [b] habito hoc factum esse probetur. [c] sed & interdicto [d] fraudatorio tutoris creditor pupillo tenetur, [e] si eum cõsiliũ fraudis participasse [f] constabit.

Transactione rescissa ex qua inducebatur exceptio, tollitur exceptionis effectus per transactionem inductus. Bartolus.

¶ Cum pupilla magistratui, qui per fraudem pupillo tutorem dedit, hæres extitisset, tutores [g] eius cũ adulescente [h] transegerũt. eam transactionem pupilla ratam habere noluit. nihilo minus erit tutorum pecunia [i] liberata: [k] nec tutores contra adulescẽtem actionem [l] nec vtilem [m] habebunt, qui suum recuperauit. Planè si adulescens [n] pecuniam restituere tutori pupillæ maluerit, rescisso [o] quod gestum est, actionem vtilem [p] in pupillam hæredem magistratus accipiet. [q]

Periculum nominis cessi pertinet ad cessionarium. Et not. quòd iste. §. loquitur de periculo inopiæ subsecutæ post cessionem, secus autem esset de inopia quæ iam erat tempore cessionis: quia hic. §. in illa locum non haberet. Item not. transactiones esse fauorabiles: vt etiam obstet exceptio transactionis, licet liberatio non sit secuta, nec aliqua delegatio facta.

¶ Soror [r] cui legatum ab hærede fratre debebatur, post motã legati quæstionem transegit, vt nomine debitoris contenta, legatum nõ peteret. Placuit, quãuis nulla delegatio [f] facta, neq; liberatio secuta esset [t], tamẽ no minis periculum ad eam [u] pertinere. itaque si legatũ contra placitum peteret, exceptionem pacti non inutiliter opponi.

Si idem pignus pro duobus debitis eodem tempore sit obligatum: pretium ex eo redactum cedit in vtrumque pro rata. si vero diuersis temporibus, primo cedit in antiquius: & si quid restat, cedit in posterius. Paulus. Et intellige hunc. §. quando summæ sunt inæquales. secus si summæ debiti principalis essent æquales: vt supra eod. l. 1. §. imperator.

¶ Cum eodem tẽpore [x] pignora duobus contractibus obligantur, pretium eorũ pro modo [y] pecuniæ cuiusq; cõtractus creditor accepto ferre * debet: nec in arbitrio ei [z] electio erit, cum debitor pretium pignoris sorti omni [a] * subiecerit. Quòd

c *Probetur.* Supple, ergo econtra si malo cõsilio, non liberatur: sed etiam &c.

d *Interdicto.* Alibi nõ inuenitur aliquid de hoc interdicto. vnde dic olim fuisse interdictum in hoc casu, secundum H. immo certe inuenitur: vt. ff. ad Trebel. l. si postulãte. §. sed & si filius. sed hoc est verũ quòd aliquis titulus de hoc interdicto nõ inuenitur. vel dic dari actionẽ in factum. & secundũ hoc edictum istud est supra quæ in fraudem credito. quia iste tutor videtur alienasse in fraudem sui creditoris, id est pupilli: & sic iste creditor tenetur actione in factum. & secundum hoc istud edictũ est. ff. quæ in fraudem credi. l. j. & inuenitur in. l. iij. eiusdem tit. ibi, siue numerauit pecu. &c. & sic intelligitur d. l. si postulante. ff. ad Trebel. l. hic enim debitor, & is cui solutum est, commisit fraudem.

e *Pupillo tenetur.* in subsidium, debitore & tutore pupilli existẽte non soluendo: vt. C. si vendi. pign. ag. l. j. & l. penulti.

f *Participasse.* vt fraudaretur pupilli, qui creditor conuenturus erat tutorem, vt dixi. Item facit. ff. pro emp. l. qui fundum. §. si tutor. cõtra. Solu. vt ibi.

g *Tutores.* f. pupillæ.

h *Adolescente.* quondam. Accursius.

i *Tutore soluente pecuniam.* aliàs tutore soluente pecuniã liberata. aliàs tutorũ pecunia liberata. & dic soluẽte ex causa trãsactionis: vel dic ex causa prioris debiti: & idẽ erit. Sed nũquid per in integrũ resti. repetet pupilla? Respõ. non: quoniam nihil egit ipsa, nec soluit, sed tutores.

k *Liberata.* forte per exceptionem: alioquin non posset resuscitari. quod dicit statim: vt. j. eod. l. qui res. §. aream.

l *Actionem.* indebiti.

m *Nec vtilem.* non solum directam.

n *Si adulescens.* pupillus quondam, qui tunc aduersus hæredem magistratus intendebat: quoniam per fraudem magistratus sibi dedit tutorem.

o *Rescisso.* vtriusque consensu: vt. C. de transact. l. si diuersa.

p *Vtilem.* scilicet in factum subsidiariam: vt institu. de satisdatio. tutorum & curato. §. finali.

q *Accipiet.* scilicet adulescens.

r *Soror.* vt nomine sibi cesso à fratre cuiusdam hæreditarij debitoris. Accursius.

s *Delegatio.* scilicet debitoris à fratre, scilicet quæ fit per stipulationem: vt. C. de noua. l. j.

t *Secuta esset.* ipso iure, sed tantum cessio. Accursius.

u *Ad eam.* quod dic vt supra de hære. ven. l. si nomen. & l. seq. Item facit. ff. manda. l. inter causas. §. ij. Sed arg. contra. ff. solu. ma. l. si cum dotem. §. si mulier. Solu. speciale ibi in dote. Accursius.

ADDITIO. Dic aliter, secundum Barto. quòd aut loqueris de periculo inopiæ subsecutæ post cessionem: & loquitur iste. §. aut loqueris de periculo inopiæ subsistentis tempore cessionis: & loquitur. l. contraria.

x *Cum in eodem tempore.* ex venditione debet mihi Titius decem, ex locatione quinque: nũc pro vtroque debito obligat mihi codicem suum.

y *Pro modo.* id est pro rata. & sic est argu. contra. ff. eodem. l. in his. §. imperator. ibi, si vero summa &c. & de dam. infec. l. prætoris. §. j. Accursius.

z *Eius.* scilicet creditoris.

a *Omni.* vtriusque obligationis. Accursius.

* *Fl. facere*

* *Fl. pignoris cõsortioni subiecerit*

a *Discretis.* id est diuersis.nam cum primo obligasset, & postea secundo obligat:non obligat nisi residuum.

b *Superfluum.* id est id quod plus esset in pignoris æstimatione quàm esset debitum prius pro quo fuerat iam obligata res. Acc.

c *Placuit.* secundo debito.Accursius.

d *Soluetur.* i.dissoluetur,& quidem totum.

e *Cum institutus deliberaret.* de adeunda hæreditate.Accursius.

f *Soluta est.* à debitore hæreditario.

g *Condictionis.* indebiti, quæ competebat soluẽti. ad quod est.C. de edi. diui Hadria.l.j. ex quo enim cessat causa: cessat & condictio. Accursius.

h *Vt obligatio.* No.q̃ breuissimo tẽpore tollitur condictio indebi. nec mirum: quia & ratihabitione.ad quod facit.ſ. eo.l. cum quis.§. qui hominem.

Cõdictio indebiti quãto tempore tollatur: & vtrum ratihabitione secuta.

Vm ex pluribus.] CASVS.Tu debebas mihi centum aureos ex causa mandati, eo casu quo si esses cõdemnatus, irrogaretur tibi infamia. Item debebas mihi alia cẽtum quæ promisisti soluere in festo Paschę sub pœna.l.aureorũ. Item debebas mihi. l. pro quibus obligasti mihi fundum aliquem. Item tu debebas mihi centum aureos p tuo proprio debito,& alios.c.ex causa fideiussoria.Nunc venit iurisco.gradatim ostendendo quòd si soluas non exprimendo in quam causam soluas:super qua videatur esse solutum. nam semper in grauiorem.primo enim videris mihi soluere in eam causam quæ irrogat condemnato infamiam:eo quòd ibi sit maius periculũ.Secundo in debitum quod mihi debes sub pœna.Tertio in debitũ pro quo obligasti mhi pignus. Quarto videris mihi soluere pro tuo proprio debito, & non ex causa fideiussoria. Quod quidem recte statutum est: quia verisimile est quòd diligens debitor deduceret id quod soluit,in causam grauiorem:& si non eligat, debet deduci in causam antiquiorem.[*SI MAIOR.*] Debebam tibi pecunias ex pluribus contractibus. posuimus rationem inter nos de omnibus quæ tibi debebã:tamen ego solui plus quàm deberem. quæritur in quam summam primo computentur soluta? Respon. quòd primo in illum contractum qui est prior vel potior, reliquum in alios contractus qui sunt post illum contractum potiorem vel priorem.

i *Vtriusque.* debitoris & creditoris.Accursius.

k *Sub infamia.* id est ex ea causa ex qua si condemnaretur, esset infamis.& hoc iure succedente in eligendo.

l *Pœnam.* ex contractu promissam.

m *Fideiussoris.* veluti si ipse fideiussoris nomine teneretur. Ac.

n *Admonitum.* sua discretione,vel ab amicis.Accursius.

o *Nihil eorum.* quòd altera habeatur potior altera.& facit.j.de regulis iuris.l. si in duabus. &.ſ. eo.l. & magis.&.l.si quid ex famosa.&.l.in his.in prin.

p *Soluetur.* id est dissoluetur.Accursius.

q *Singulorum.* debitorum,neutraliter.

r *Ex primo.* sic lege: primo solutum videbitur datum ex contractu qui potior erit.quis autem sit ille,habes hac lege.

ſ *In totum.* si tantum est.

Qui res suas.] CASVS.Obligaui tibi omnia bona mea:quia magnam summam pecuniarum tibi debebam. post hanc obligationem dedi quendam fundũ in dotem filię meę, & tradidi.tu creditor meus venis,& vindicas hunc fundũ actione Seruiana,vel hypo.& obtines ita quòd tibi maritus filiæ meę cogitur eum tradere. Dicitur hic quòd gener meus potest contra me agere iterum ad dotem filiæ consequendam : sicuti si statuliberum promisissem,& soluissem. nam in hoc casu pater dans aliquam rem pro dote, non liberatur nisi sub conditione si hæc res non fuerit euicta ab ipso cui datur. Secus autem est in ea re quam libertus aliquis promisit,& soluit: quia liberatur, licet patronus postea per Fauianam actionẽ euincat hãc rem: quia actio Fauiana cum sit noua & extraordinaria, non potest extinguere obligationem iam quæsitã soluenti. Cætera vide in glossa.[*QVI STIPVLATVR SIBI.*] Ego stipulor à te *Fl. viginti mihi dari, aut *posthec* Titio.si adiiciam ita:si *pignora* Titio non dederis,da- *contr.* bis mihi.ista stipulatio est conditionalis.Item si sic sum stipulatus à te : dabis mihi decem, aut Titio quinq;? *Flo. soluendo quinque Titio, *mentio* reus liberabit. Et hoc debet expressè dici q̃ talis stipulatio sit alternatiua: scilicet quãdo sic stipulatur: mihi aut Titio decem:si Titio nõ solueris, mihi decem. Si autem simpliciter dicit, promittis mihi aut Titio?Titius tãtũ adiicitur causa solutionis:& ideo.v. solutis Titio, alia. v. remanẽt in obligatione. Cætera sunt clara. [*MIHI ROMAE.*] Ego stipulor à te hoc modo:dabis mihi centum Romæ, aut Titio Ephesi? vtrum soluendo Titio Ephesi,liberetur reus?Videtur quòd non:quia sunt diuersa facta. ideo non potest solutio in vno, parere liberationem in alio.Sed hoc non obstat:quia licet sint diuersa facta,tamẽ orta sunt ex eadem causa, quæ in hoc inspici debet. Nam etiam si sic stipulatus essem : dabis mihi Pamphilum, & Titio Stichum? dando Stichum Titio, debitor liberaretur. Sed pone quòd stipulatus sum merum factum hoc modo : promittis mihi ædificare insulam in solo meo, vel in solo Titij: si in solo Titij ædificas,an libereris?Respon.quòd non:quia nemo soluendo factum pro facto, liberatur. Tamen si stipulator dedisset electionem promissori,liberaretur soluendo factum pro facto.§. sequens est planus. [*AREAM.*] Promisi tibi aream Titij vicini mei,& sic alienam.Titius in ea domum ædificauit. quæritur an tibi debeam dare aream ? Respondet iurisconsul. huic quæstioni per multa argumenta pro & contra. primo per tale argumentum: Si promisi tibi alienum seruum, & dominus illum manumittat: ego sum liberatus. Nec tenetur in hoc opinio Celsi, dicentis quòd si idem seruus iterum reuersus fuerit in seruitutem, debebitur. nam non censetur idem homo esse, & in perpetuum est sublata obligatio, quæ restitui non potest. Vtebatur autem Celsus tali argumento : quòd si nauis sit promissa ab aliquo,& dominus nauem illam dissoluerit:& postea iterum refecerit: eadem nauis esse videtur. sed hoc argumentum non ob. quia destructa naue, & postea refecta, non erat obligatio extincta : sed tantum suspensa: quare iterum naue refecta de facili obligatio vires priores assumit. posset autem hæc comparatio facta de naue, esse similis huic quæ dicitur facta de homine alieno promisso, & postea à domino manumisso:scilicet si nauis fuerit dissoluta eo animo vt non reficiatur:quia tunc si refecta fuerit,non censetur esse eadem nauis, sicut seruus iterum redactus in seruitutem.tamen non obstantibus his similitudinibus,siue argumentis, concludit iurisco. quòd postquam dominus aream ædificauerit in area promissa:nõ eo minus area debetur,vel saltem æstimatio eius:quia area nunquam desiit esse in rerum natura, & sic nunquam mutata censetur. Aliud est in hoc casu: pone quòd promisi seruum, ille postea captus est ab hostibus. nam interim peti nõ potest.quòd si redierit:tunc potest peti.area autem semper fuit præsens: quare obligatio eius nunquam fuit intercisa.&

si temporibus discretis a superfluum b pignorum obligari placuit, c prius debitum pretio pignorum iure soluetur: d secundum superfluo cõpensabitur.

Si debitum solutum sit ei ad quem non pertinet, nõ repetitur si postea cœpit ad illũ pertinere antequam repeteretur. Paulus.

VCùm institutus deliberaret, e substituto pecunia per errorem soluta est. f Ad eum hæreditate postea deuoluta, causa condictionis g euanescit. q̃ ratio facit vt obligatio h debiti soluatur.

Solutum simpliciter, cedit primo in causam duriorem: & si non sit durior, cedit in antiquiorem.h.d.Paulus de Castro. Hæc.l. secundum doct. multum est commendanda. ponit enim ordinem & typum bonæ fidei & diligentis ac prudentis patrisfamilias: cum distinguit quam in causam pecunia soluta conuerti debeat, siue à debitore, siue à creditore, ipso debitore non eligente. nec mirum si quis eam ex fonte philosophiæ œconomicæ hausta dixerit tum elegantia sermonis, tum prouisione prudentissimi iurisconsulti.

XCVII. IDEM libro secundo Definitionum.

CVm ex pluribus causis debitor pecuniam soluit, vtriusque i demonstratione cessante potior habebitur causa eius pecuniæ quæ sub infamia k debetur : mox eius quæ pœnã l continet : tertio quæ sub * iure hypothecæ vel pignoris contracta est:post hunc ordinẽ potior habebitur propria, quàm aliena causa, veluti fideiussoris. m Quod veteres ideo definierunt, q̃ verisimile videretur diligenté debitorẽ admonitũ n * ita negotiũ suum gesturũ fuisse. [Et] si nihil eorũ o interueniat, vetustior cõtractus ante soluetur. p Si maior pecunia numerata sit quàm ratio singulorum q exposcit, nihilo minus primo r contractu soluto (qui potior erit) superfluum ordini secũdo vel in totũ ſ vel pro parte minuendo videbitur datum.

Euicta re pro alio debito in solutum data, prima actione agitur, nisi dolus creditori imputetur. item ad liberationem sufficit rem solutam perfectè, ex postfacto creditoris fieri. Barto. Valde singulare est principium istud: & diuiditur in quatuor partes. In prima, quando res data in solutum euin-

ponit exemplum de tigno alieno iuncto: quod planum est. l. seq. plana est. Franciscus.

a *Qui res suas.* s. generaliter vniuersas. Accursius.

b *Et soluit.* id est dedit in solutum possessionem pro dote quæ erat in pecunia promissa. Accursius.

c *Euicta est.* per hypothecariam. Ac.

d *Statuliberum.* supra eodem. l. cū quis. §. qui hominem. & .l. si rem meam.

e *Solutio.* facta marito, vel alij etiam.

f *Ex euentu.* conditione deficiente legati, vel libertatis. Ac.

g *Per Fauianam.* q. à principio pleno iure facta est res eius cui soluit libertus donandi animo in fraudem patroni. vnde licet patronus quòdam extraordinario auxilio rem aduocet pro tertia, nō tamen ei cui donauit libert⁹, vel emptori cui gratia de pretio remisit, aliqua datur actio: licet careat fraude acceptor. fraudem enim liberti exigo tantum: vt supra si quid in frau. pa. l. j. §. dolum. &. §. si quis in.

h *Noua.* id est extraordinaria & prætoria. Accursius.

i *Huic applicatur.* scilicet quod dictum est de marito secūdū quosdam: pro quibus est. ſ. de euic. l. minor. in prī. & de mino. l. in causę. j. in fi. l. & .l. sed vbi. ego applico ei quod dictū est. ſ. proxi. §. in patrono: vt creditori minoris decipienti minorē, vt rē magni pretij daret in solutum pro modica summa, non restituatur actio, ppter dolū suū: vt. ſ. de fideiuss. l. si Titius. alioquin cōtra: vt. C. si aduersus transac. l. j. &. ij. & aliis præallegatis legibus. Accursius.

k *Dedisset.* arg. contra j. de castren. pecu. l. hęreditate. §. pater. in prī. &. §. sed &. in fine. in gl. vindictam.

l *Intestato filio.* & patre succedēte ei. ad qđ infra de castren. pecu. l. ij. &. ſ. de except. rei vendi. l. si à Titio. & de lega. j. l. seruum filij. in princ.

m *Sic quòd.* quidā habent: sitque & hoc ex his &c. id est casus iste cum pater dedit rem filij, sit etiam de illis in quibus per futura declaratur quid fuerit in præteritis: vt & superiores, cum res obligata, vel sub conditione legata, seu statuliber in dotem datur. Sunt autem & alij qui his legibus reperiuntur: vt. ſ. de vsufru. sed & si quis. §. interdū. & de fun. dota. l. erit ergo. &. ſ. ad legē Aquil. l. huic. §. si seruū. & de distra. pig. l. rescriptū. & de rit. nup. l. si quis

citur: & recipienti eam non potest dolus vel culpa imputari. Secundo, quando potest ei imputari culpa. Tertio, quando potest ei imputari dolus. Quarto, quando res data in solutum ab initio creditoris perfectè nō efficitur. secunda ibi, diuersum. tertia ibi, huic applicatur. quarta ibi, rem autem. Et hæc diuisio protenditur vsque ad. §. mihi decem. secundum Bartolum.

XCVIII. PAVLVS libro quintodecimo Quæstionum.

QVi res suas [a] obligauit, postea aliquam possessionem ex his pro filia sua dotem promittendo obligauit, & soluit. [b] Si ea res à creditore euicta est, [c] dicendum est maritum ex dotis promissione agere posse, ac si statuliberum [d], rē ve sub conditione legatam dotis nomine pro filia pater soluisset. harum enim rerum solutio [e] non potest nisi ex euentu [f] liberare, scilicet quo casu certum erit remanere eas.

Si ab alio qui habet causam lucratiuā, euincitur res per extraordinariam viam: nō agit ille de euictione, etiam si donatio cœpit à præcedenti promissione. Paulus.

℣ Diuersum respondetur in ea pecunia siue re quam patronus post mortem liberti per Fauianam [g] aufert. Hęc enim actio cū sit noua, [h] partam liberationem non potest reuocare.

Restituto minore ad rem, non restituitur aduersarius eius ad pecuniam: si fuit in dolo inducendo minorem ad dandam in solutum. Paulus de Castro.

℣ Huic† adplicatur [i] minor viginti quinque annis, qui à creditore circumscriptus, in rē ex causa debiti solutā restituitur.

Si datur in solutum res quæ potest euinci, & etiam potest nō euinci ei: ex futuro euentu apparebit an debitor fuerit perfectè liberatus, an secus. Paulus.

℣ Rem autem castrensis peculij soluentem patrem, perinde accipere debemus, ac si alienā dedisset: [k] quamuis possit residere apud eum cui soluta est, prius mortuo intestato filio. [l] Sed tūc adquisita creditur, cū filius decesserit: & vtique cui [9] fuerit, euentus declaret. sic* quòd [m] & hic ex postfacto in præteritum quid fuerit [n] declaretur.

Causa leuior vel durior adiectionem nō vitiat. Bartolus.

℣ Mihi dari decē purè, aut Titio kalendis vel sub conditione: aut mihi kalendis Ianuariis, Titio [o] Februariis, vtiliter stipulor. Quòd si mihi [solui] kalendis Februariis, Titio kalendis Ianuariis, potest [p] dubitari: sed rectiùs dicitur, vtiliter stipulatum. nam cum in diem sit ea quoque obligatio, etiam mihi solui potest ante [kalendas] Februarias. igitur & illi solui poterit.

Primo loquitur quando propter adiectū stipulatio est conditionalis: & hoc colligitur ex dictione, si. Secundo quando est conditionalis: & hoc apparet ex mente expressa. Tertio, quando de hoc nihil apparet. Quarto ponit vnum casum quando adiectus adiicitur ad maiorē quantitatē quàm principalis. secunda ibi, & ideo. tertia ibi, at vbi. quarta ibi, contra. Bartolus.

℣ Qui stipulatur sibi aut Titio: si hoc dicit, [q] si Titio non solueris, dari sibi: videtur conditionaliter stipulari. Et ideo etiā sic facta stipulatione, *Mihi decem, aut quinque [r] Titio dari?* quinque Titio solutis liberabitur [s] reus à stipulatore. quod ita potest admitti, [t] si hoc ipsum expressim agebatur, vt quasi pœna adiecta sit in persona stipulantis, si Titio solutum non esset. At vbi simpliciter sibi aut Titio stipulatur, [u] solutionis tantum causa adhibetur Titi⁹: & ideo quinque ei solutis, remanebunt reliqua quinque in obligatiōe. Contra [x] si mihi quinque, illi decem stipulatus sim: quinque Titio solutis non facit conceptio [y] stipulationis vt à me liberetur. Porrò si decem soluerit: [z] nō quinque repetet, sed mihi per mandati [a] actionē decem debebuntur. [b]

Diuersitas locorum, rerum aut factorum inter stipulatorem & adiectum, stipulationem non vitiat: & solutione facta adiecto liberatur debitor à stipulatione. hoc dicit. Paulus. Et diuiditur in tres partes. Prima loquitur in obligatione mixta dandi & faciendi. Secunda in obligatione mere dandi. Tertia, in obligatione mere facti. secūda ibi, liberaretur. tertia ibi, at vbi.

tutor. §. quid ergo. & de condic. inde. l. si non sortem. §. pe. &. §. fin. & de rebus dubiis. l. quædam sunt. Alij habēt hic, in textu: & tunc dic hic, scilicet casus. Item habent, ex postfactis, vel postfacto. Item habent, declaret [Alij habent, sicque & hic ex iis quæ post facta sunt: in præteritum quid cuiusque fuerit declaratur.] sed non est vis: quia in idem omnia recidunt. An autem interim posit agi ex quo nō liberatur hic & superioribus casibus in princi. l. dic quòd sic: vt. ſ. eo. l. etiam. &. l. si hominem. &. l. qui decē. §. qui hominem. & de ver. obli. Iulian⁹. §. j. in vēditione secus, quia tradere tantū tenetur: vt. C. de euic. l. qui rem. in fi. nisi in casu: vt. ſ. de act. ēpt. l. seruus quem. §. fi. Ac.

n *Quid fuerit.* scilicēt contigerit liberatio, nēcue.

o *Aut Titio.* scilicet stipulor.

p *Potest.* fa. ſ. de verborū oblig. l. fi. §. fi. Sed opponit, quia plus est in accessoria obligatione, quàm in principali: vt institut. de fideiuss. §. fideiussores. Sol. non est plus in accessoria obligatione. nam hic erat adiectus: cui non quæritur obligatio: sed tātum ei potest solui: vt. ſ. de verb. obliga. l. eum qui. j. §. qui sibi. Accursius.

q *Hoc dicit.* id est si hoc dicere intelligit.

r *Aut quinque.* conditionaliter intelligēdo.

s *Liberabitur.* liberatur qui non fuit obligat⁹. Io. dic ergo, id est non obligatur reus: vt conditionalis sit. R. sic supra de verborū obligationibus. l. decem. Accursius.

t *Potest admitti.* vt talis alternatiua sit conditionalis. R. ad quod est. ſ. de actio. & oblig. l. obligationum fere. §. finali. Accursius.

u *Stipulatur.* retento eodem themate.

x *Contra.* id est ecōtra. Accursius.

y *Conceptio stipulationis.* scilicet nec forte sententia.

z *Decem soluerit.* scilicet Titio.

a *Mandati.* taciti secūdū. M. & Ro. ꝑ quibus instit. de inuti. stipulationib. §. si quis. & de verborū oblgatio. l. Iulian. §. j. sed tu dicas hic præcessisse mandatū. aliàs nego. gest. ageretur: vt dixi. ſ. eodē. l. vero procuratori. & facit. ſ. de verborum oblig. l. fi. §. fin.

b *Debebuntur.* à Titio scilicet: sed cōtra insti. de fideiusso. §. nec plus. Solu. ibi loquitur in accessoria obligatione: hic in adiecto: in quo plus potest esse tempore: vt. ſ. proxi. §. Item re: vt hic. Itē loco: vt. j. eod. proxi. §. Item contra. ſ. de verborum oblig. l. inter

BIU Cujas

stipulantem.§.si stipulante.Solu.ibi eidem decem aut quinque erant danda:& sic liberatur quinque dando.Accursius.

a *Videamus.* & videtur quòd non,nam &c.

b *Facta.*faciẽda mihi aut Titio:vt in sequẽti casu ibi,at vbi &c.

c *Diuersa.* id est diuersa datio.vnde quod facit diuersitas factorum,vt non liberetur alij faciendo: hoc facit diuersitas dationũ. sed non est ita: vt subiicit,sed cum &c.

d *Sed cum.* nunc soluit.Accursius.

e *Præualet.* causæ faciendi.Accursius.

f *Dandi.*quæ principaliter deducit in obligationem.q.d. si non liberatur debitor i obligatione factorum,ergo nec in obligatione dandi: quia vbi diuersæ sunt dationes,ita diuersa facta: scilicet cũ stipulor domum mihi fieri Romæ,aut tibi Ephesi. Hoc enim videbatur quasi indubitanter verum, quòd non contingeret liberatio. Respõ. tamen secus in datione quàm facto.prualet enim dandi causa: vtpote cum datum est Titio quocũque loco mihi expediat: quia ad illud reddendum teneatur Titius adiectus vel mandati, vel negotiorum gestorum. At domum vel aliquid tale in quolibet loco fieri,non expediat mihi: quia cederet solo extranei,cui aliquid fieri mea non interest:vt.ŝ. de eo quod certo loco.l.ij.* §.si quis insulam. iuris tamen consultus etiam in facto dicit ita contingere liberationem:quia mihi satisfactum est à debitore qui habebat locorum electionem. Alij dicunt diuersa soluere Romæ & Ephesi. Accursius.

* *Hal.solui*

* *al.3.*

g *Merum.*ab omni dation e.Accursius.

h *Liberatio.* & certe non contingit.

i *Soluto.* adiectæ personę:sine volũtate maxime stipulatoris.secus si ipsi stipulatori vnum factum pro alio soluitur:vt supra eo.l.inter. Alij,vt H.sic puta, promisit mihi se aliquid facturum aut Titio:puta scribere librum:aliud fecit Titio: puta domum:non illud quod etiam sibi facere debebat. & forte etiam eo nolente.certe non liberatur.& hic casus non corrigitur.Accursius.

k *Sed electio.* quam dedit ei à principio stipulator:alioquin cõtra.& in hoc differt à datione: vt.ŝ.de eo quod certo loco.l.ij.* §.item Iulian⁹.& facit.ŝ.de verb.oblig.l.fin.§.fin.Accursius.

* *alias.3.*

l *Vsufructuario.*disiunctio stipulatoris,non legis.Accursius.

m *Inutilis est.*quia incertum est cui acquiritur:vt.ŝ.de stipu.ser.l. item si seru⁹.&.l.sed & si ita.vel dic vt ibi no.& facit.ŝ. de stipula.ser.l.j.§.penulti.contra.&.l.si seruum fructuarium.&.l.si ex re domini.Accursius.

n *Respondi.*similes casus præmittit.

¶Mihi Romæ,aut Ephesi Titio dari stipulor. an soluendo Titio Ephesi, à me liberetur, videamus. [a] nam si diuersa facta [b] sunt,vt Iulianus putat,diuersa [c] res est. Sed cum [d] prævalet [e] causa dandi, [f] liberatur. Liberaretur enim & si mihi Stichum illi Pamphilum dari stipulatus essem,& Titio Pãphilum soluissẽt. At vbi merum [g] factum stipulor, puta insulam in meo solo ædificari,aut in Titij loco:numquid si in Titij loco ędificet,non contingat liberatio? [h] nemo enim dixit facto pro facto soluto, [i] liberationẽ contingere.Sed verius est liberationem contingere:quia non factũ pro facto soluere * videtur,sed electio [k] promissoris cõpletur.

Stipulatio concepta in persona duorum alternatiuè,non valet si cuilibet eorum potest obligatio adquiri: sed si vni tantum, valet:& illi adquiritur,& alter censetur ad solutionem appositus.Paulus.

¶Si seru⁹ fructuarius ex re fructuarij domino proprietatis aut [vsu]fructuario [l] stipuletur:inutilis est [m] stipulatio. At ex re proprietarij si ipsi domino aut fructuario stipuletur, rectè stipulatur. tantum enim solutionis capax est fructuarius hoc casu,non etiã obligationis quoq;.

Exemptio speciei debitæ de rerum natura vel communi commercio,obligationem perimit, nec reuiuiscit impedimento summoto.translatio vero in corpus integrale, obligationem non perimit: sed res ipsa debet peti: æstimatio vero præstabitur creditori. Et nota aliud esse obligationem extingui,& aliud obligationem cessare:& quòd obligatio extincta nũquam reuiuiscit. Et diuiditur.§.iste in quatuor partes. in prima ponit quæstionem. in secunda arguit pro & contra. in tertia respondet. in quarta ponit quendam alium casum.secunda ibi,nec admissum. tertia ibi,nec simili. quarta ibi, diuersum dicemus.

¶Aream promisi alienam. in ea dominus insulam ædificauit.an stipulatio extincta sit, quæsitũ est.Respondi:[n] Si alienum hominem promisi, & is à domino manumissus est, liberor: [o] nec admissum est (quod Celsus ait) si idem rursus lege aliqua seru⁹ effectus sit,peti eum posse. In perpetuum [p] enim sublata obligatio restitui non potest. & si seruus effectus sit, alius videtur esse. Nec simili [q] argumento vsus est [r], vt si nauem [s] quam tu promisisti,domin⁹ dissoluerit, [t] deinde iisdem tabulis cõpegerit,teneri te. hic enim eadẽ nauis est quam te daturũ spopondisti:vt videatur magis obligatio cessare, [u] quàm extincta esse. Homini autem [x] manumisso simile fiet,[y] si ea mente dissolutam esse nauem posueris,vt in alios vsus conuerterentur tabulæ, deinde mutato consilio easdem cõpositas.alia enim videbitur esse posterior nauis: sicut ille alius homo est. Non est his [z] similis area in qua ædificium positum est.[a] Non enim desiit in rerum natura esse, [b] immo & peti potest area, & æstimatio ei⁹ solui debebit. Pars enim insulæ area est,& quidem maxima: [c] cui etiam superficies cedit. Diuersum dicemus si seruus promissus, ab hostibus captus sit.hic[enim] interim peti non potest,quasi ante diem. [d] sed si redierit postliminio,rectè tunc petetur. cessauit enim hic obligatio: area autem extat, sicut cætera ex quibus ædificium constitit. Denique lex duodecim tabularum tignum ædibus junctum vindicari posse scisscit: [e] *sed interim id solui prodem tabulis construeret:sed nunc est bonum:quoniam alia mẽte:vt.ŝ.de verborum obligatio.l.inter.§.sacram. Accursius.

o *Liberor.*secus est in legatis:vt.ŝ.de leg.iij.l.si chorus.§. fin. in fine.quæ est contra. vel dicas idem,sed ibi per factũ heredis peruenit ad libertatem:vt quia manumisit:hic non:vt.ŝ.de verb.oblig.l.si seruũ.vel ibi viuente testatore rediit in seruitutem:post-ea ex volũtate noua voluit vt pertineret ad legatariũ.& est argu. ad hanc solu.ŝ. de adi. leg.l.iiij.sed quidã ibi habẽt negationem:& tunc concor.Ac.

p *In perpetuum.*potest determinare verbum sublata.& not.hic regulã,qꝫ actio extincta &c.vt hic,&.j.de fur.l. si cum quis.§.fi.&.j.de iure fisc.l.eius qui.§. fi. &.ŝ.de verb.obli.l. inter stipulantem.§.nam cum quis. & de act.& obli.l.seruus.& de adi. lega.l.si seru⁹.& de noxali.l.si alien⁹.sed fallit.ŝ.eo.l.pupilli.§.j.& de capi.de.l.ij.§.ei.&.l. tutelas.§. si libertate.& de ser.vrb. pdio.l.iqs ędes.&ad Velle.l.quãuis.§. si mulier. &.ŝ. si ex noxa.cau. aga.l.ij.§. fina.sunt ergo hæc species ialia.vel dic regulam veram,nisi subsit iusta causa ex qua æquitas subuenit: vt in prædictis specialib⁹:quod in idem recidit.Ac.

q *Nec simili.* quia nõ est simile.

r *Vsus est.* Celsus,qđ ipse putabat.

s *Si nauem.* ecce arg. & dic,nauem alienam. Accursius.

t *Dissoluerit.*ea mente vt reficiat.aliàs contra ĵ.proxi.ibi,homini autem &c. Accursius.

u *Cessare.* ad hoc facit.ŝ.de ritu nup.l. palam.§.item quæ.versi. non solum.&.ŝ.de verbo.oblig.l.inter stipulantem.§.sacram. & de iud.l.proponebatur.& de serui. vrb. prædi.l. seruitutes.§. si sublatũ. & de leg.j.l.quod ĩ rerum.§.fi.& de vsufruc. l.qui vsumfructum.& supra de pig.l.Paul⁹.§. domus.

x *Homini autem.*quasi dicat,in superiori casu non fuit argumentum bonum, quãdo ea fuit mente dissoluit vt eis-

y *Fiet.*scilicet tunc. Accursius.

z *His.*scilicet supradictis in seruo.Accursius.

a *Impositum est.*post promissionem.

b *Natura esse.*constructo ædificio.Accursius.

c *Maxima.* ad quod est.ŝ.de leg.j.l.seruum filij.§.si areæ.& supra quibus modis vsusfruct.amit.l.quid tamen.§. penultimo.& de lega.ij.si areæ.&.l.si ita legatum.§.si domus. & de vsufruct.l. qui vsumfructum.& de pigno.l. Paulus.§.domus.& ad Treb.l. ex facto.§.ex facto.

d *Ante diem.*videtur enim obligatio accepisse dilationem donec rediisset ab hostibus.Accursius.

e *Scisscit.*id est statuit.aliàs si scit.scilicet alienum, id est si mala fide

BIU Cujas

fide iniũxit.& dic ꝙ ad interesse procedit condemnatio per iusiuran.in litem,quia dolo desiit possidere:vt argu.ff. de acquiren. possess.l.qui vniuersas.& supra de rei vin.l.qui restituere.nihilominus tamen potest agi actione de tigno iuncto,qua cõsequatur in duplũ,si ei hoc placuerit:ne melioris conditionis sit quàm qui bona fide iniunxit.

& adde quod no.ff. de rei vin.l.in rem.j.§.tignum.& facit.ĩ. de tigno iuncto.l.j. & de acquiren. rerum do.l. adeo.§. cum in suo. & supra ad exhiben.l. gẽma.

a *Dari*. quantum in litem iuratũ fuerit: ita ergo in area.

b *Aulus. Si ea re*. maxime.vel si,id est quia semper intelligitur aliquod damnum patiꝫ hoc ipso quòd ei aufertur quod sibi placet: vt instit.de actio.§. præterea. itẽ ad hoc.ff. si certum petatur.l. cũ quid. vel expone tertio ita plane vt dicit littera.sic cogitur recipere in aliam formam, si damnum ei non est.sed tunc est contra.C. de solu.eum.&.ff. si certũ petat.l.ij.§. mutui. Sed dices, non est aliud fictione huius legis:licet sint diuersæ formæ, vt tres Bonoñ. ꝓ vno imperiali.argu.ff. de auro & argento lega. l.j.§. fin.&.l. Titiæ.& secũdum hoc est contra.C. de donatio.l.si quis argentum.in princi.quæ est contra,secundũ primos duos intellectus: & ibi plenius dixi. Itẽ adde quod nota. in dicto.§.mutui. Item facit.ff. de re iudi.l.si se.§.ait prætor.

Quæro an.] CASVS. Pupillus quidã habens magnum patrimoniũ, habebat res multas in Italia,& alias in ꝓuincia. dati sunt ei tutores.ſ. rerum Italicarũ, & quidã alij rerũ prouincialium.tutores rerum prouincialiũ dederunt pecuniam mutuam quibusdam vt illam Romæ soluerent.soluerunt eam Romæ.quæritur vtrum ipsi debitores liberentur? Respon. quòd debitores pupillorum recte soluunt pecuniam tutoribus eorum qui eorum negotia administrant. veruntamen tutoribus rerum prouincialium non recte soluitur Romæ:quia non administrant res Italicas:nisi specialiter ita pacti sint vt ipsis pecunia quam credunt,Romæ soluatur. Franciscus Accursius.

c *Datis*.& in prouincialibus negotiis tantum.

d *Non sustinerent*.sic etiam si nec Romæ.

e *Administrant*.ergo & in Italicis tantum.

f *Sibi*.aliàs vt sibi Romæ redderetur. Accursius.

g *Curauerunt*.vt in casu huiꝰ legis fuit.& facit.C.de administra. tuto.l.ij.§.j.&.ĩ.iudica.solui.l.si quis apud.§.si tutor.

Aulus respondit.] CASVS. Titius moriens instituit duos hæredes:fidei quorum commisit vt restituerent quilibet certam summam pecuniæ Mæuio : puta.xx.vnus hæredum restituit hibuit, pretiumque eius dari [a] voluit.

Pone exemplum, si mutuaui centum ducatos Venetos, & vis mihi restituere tot florenos Florentinos: qui valent centum ducatos Venetos:non cogor recipere si aliquod damnum sum passurus:puta sum nauigaturus, & ibi non expediuntur floreni Florẽtini.Paulus.

XCIX. PAVLVS libro quarto Responsorum respondit.

PAulus * respondit creditorem non esse cogendum in aliam formam nummos accipere,si ex ea re [b] damnũ † aliquod * passurus sit.

Solutio pertinet ad illos qui habent administrationem loci vbi est facienda : nec locus contractæ obligationis inspicitur,nisi aliud actum sit. Barto. Per istam legẽ fundantur duæ opinio. doctorum. Prima est, quòd multæ sunt species prorogationis iurisdictionis:quæ ponuntur in.l.3. ff. iudex.ff. de iudi. sed dubitatur an possit fieri prorogatio de loco ad locum.docti. inducunt hãc l.quòd sic. Ita refert Cy.C.de epis.audien. l.si qui ex consensu.Secũdo inducitur ad aliud,quòd ibi videtur quis contraxisse, vbi est fienda solutio: & ibi potest conueniri: vt l.contraxisse.supra de actio. & obliga.sed dubitatur vtrum in loco contractus possit conueniri. glossa. videtur velle quòd non.C. vbi conue. qui cer.lo.da.pro.l.1. veritas est ista, quòd locus contractus non inspicitur: & ibi non potest conueniri: sed solum locus solutionis faciendæ inspicitur:nisi aliud actũ sit. casus est hic. Et hanc.l.alle. ad hoc Petrus de bel.perti.in.l.cõtraxisse.de actio. & obligationibus.

C. IDEM libro decimo Responsorum.

QVæro an curatoribus vel tutoribus in prouincia datis, [c] Romæ pecunia solui possit,quæ in ꝓuincia ita ab his fœnerata esset, vt Romæ solueretur, cum iidem curatores vel tutores rerum Italicarũ administrationem non sustinerent [d]:an si soluerit debitor,liberetur. Paulus respondit, his tutoribus vel curatoribus rectè pupillo pecuniam debitam solui,qui negotia ei [e] administrãt: eos autem qui prouincialiũ rerum curatores vel tutores sunt, Italica negotia administrare nõ solere: nisi specialiter tutores prouincialium rerum, vt * res sibi [f] Romæ redderentur, promitti curauerunt. [g]

Solutum quod potest repeti: non parit liberationem.hoc dicit. Bartolus. Et intellige hanc legem, quando pignus erat obligatum pro illa naturali obligatione,vel nõ: licet glo.ponat varias de hoc opiniones.

CI. IDEM libro quintodecimo Responsorum.

PAulus respondit,non ideo eos qui virilem [h] portionem ex causa fideicommissi inferre debuerãt,liberatos videri,quoniam quidam ex collegis [i] per errorẽ plus debito intulerũt. [k]

PAulus respondit, aliam causam esse debitoris soluentis, aliam creditoris pignus distrahentis.Nam cum debitor soluit pecuniam,in potestate eius esse commemorare in quã causam [l] solueret. Cum autem creditor pignus distrahit,licere ei pretiũ in acceptum referre,etiam in eã quantitatem [m] quæ natura tantum debebatur: & ideo deducto eo debitum peti posse.

Si creditoris vel tutoris culpa non præcessit: periculum pecuniæ pertinet ad debitorem vel pupillum. Bartolus.

CII. SCAEVOLA libro quinto Responsorum.

CReditor oblatam à debitore pecuniam, vt alia die accepturus, distulit:mox pecunia, qua illa republica vtebatur, quasi [n] ἔρανος * † iussu præsidis sublata est. Item pupillaris pecunia, vt posset idoneis nominibus credi, [o] seruata, [p] ita interempta est. [q] quæsitum vsuris minoribus.soluit vsuras maiores per errorem.quæritur vtrum id quod plus debito soluit ꝓ vsuris quàm deberet, deducatur ei in sortem? Respondetur quòd sic. Fran. Accursius.

A per errorem.xl.quæritur vtrũ alius liberetur propter hoc quòd iste plus soluit quàm deberet? Respondetur quòd nõ.glo. ponit casum.§.sequentis. Franciscus.

h *Virilem*.puta plures cohæredes. Accursius.

i *Ex collegis*.id est cohæredibus.vel dic de administratoribus reipubli.quibꝰ cessantibus exigere fideicõmiss.reipu.relictũ,hæres desiit esse soluendo:vnde debitores reipub. constituti sunt:vt supra de administra.tuto.l.Lucius.§.fin. Acc.

k *Intulerunt*. potest ꝓ condic.inde.repeti qđ non debitè solutũ est. Accursius. * *Flo. vt sibi Romæ redderetur*

l *In quam causam*. vt supra eodem.l.j.

m *Quantitatem*. licet pro ea pignus non erat obstrictũ.aliàs non videtur hæc lex notare differentiam aliquam. vel verius dic,cum pignus in hoc sit obstrictum:& erit differẽtia, quia primo casu potest eligere debitor:secundo creditor. & hic est verus sensus.sed si non elegit debitor soluendo in primo casu: tunc serua qđ dicitur.ff. eodem.l.in his.§.imperator.& facit.ff. de pign. actio.l.cum & sortis.& de fideiusso.l. fideiusso res.ij.§.pro Aurelio.

Creditor.] CASVS. Debebã tibi centum:ego offero ea tibi. tu dicis.nõ accipiã hodie: veni cras, & affer mihi ea. interi exactor talliarũ aufert hãc pecuniã pro fisco. Itẽ tutor alicuius pupilli seruabat pecuniã pupillarem bona fide, vt eam crederet tutis debitori bꝰ. ista pecunia periit. Nũc quæritur cuius sit periculum? Rñ. ꝙ neque creditoris,qui noluit recipere:neque tutoris qui eã seruabat vt magis idoneè crederet. [CVM DE SORTE.] Gloss. ponit casum huius.§.& sequẽtis etiã. [TITIVS.] Titius accepit pecuniam mutuã:puta centũ sub

B

C

D

n *Quasi &c*. Quidã habent ęrosa.& tũc mox pecunia iussu præsidis sublata est:qua scilicet pecunia vtebatur respubli.vel secũdũ M.ære egẽs.vel herosa,id est dominabilis & potẽs per pecuniam quã tenebat:vt idẽ potens videretur.arg.ff. cõmo.l.iij.in fi. & l.seq.desinentia enim in osus,plenitudiné notant.sic enim olim consueuit facere respublica cũ egeret,vel vellet videri potens.alij habẽt heros respubli.& tũc dic eodẽ modo,id est dominans.nã heros potens dicitur:vt.ff.ad.l.Aquil.l. itẽ Mela.§.legis. & scias ꝙ alij habent,qua:& alij,quia.quæ idem sunt.

o *Credi*.vel forte in emptionem prædiorum : vt.ff. de administra.tu.l.ita autem.in prin.

p *Seruata*.in tuto loco à tutore.

q *Interempta est*.per iussum reipub.

* *Fl. herosa.*

† *Vide Alcia lib. disputũ.2.c.25. significat enim ἔρανος Græcè mercedẽ,tũ etiã collationem pecuniæ vice cuiusdã tributi indictæ.*

a *Nec creditoris.* immo creditoris, vt supra eodem.l.qui decem. in prin.&.l.si soluturus.quę sunt contra. Sol.hic fuit oblata non congruo loco & tempore:vt.d.l.si soluturus.secundum Ro. Alij dicunt qꝑ est speciale cum respu.aufert.argu.ſ.de euic.l.Lucius.

Casum ponit.

b *Cum de sorte.* Titius mihi centum pro sorte debet:vsuras autem nudo pacto: postea me cõuenit,& soluit pro tribus mẽsibus puta:nũc petij vsuras pro reliquis tribus mensibus: cum tantum steterit sors. at debitor dicit se nõ teneri: immo dicebat indebitas primas solutas. iudicatum est per iudicem appellationis de primis non repetendis:de secundis non soluẽdis. postmodũ debitor soluit quinque simpliciter,de quibus quæritur an sorti cedant.& dicitur quòd sic. ad quod est .ſ. de condic.inde.si nõ sortem.in prin.

c *Debita.* non erat ergo soluta sors.

d *De vsuris.* cum creditor diceret eas debitas esse ciuiliter, debitor naturaliter tantũ.

e *Ex appellatione.* fuerat enim primo iudicatũ in causa principali.

f *Non repeti.* naturali causa inhibente repetitionem.

g *In futurũ.* id est nomine eius temporis qđ transisset post solutionem. nõ autẽ dixit iudex in futurũ post sententiam: quia ad iudicem non pertinet tractus futuri temporis:vt supra de vsur.l.j. & secundũ hoc dic non deberi, scilicet ciuiliter.

h *Data.* id est soluta post dictã sententiam.

i *Petitor.* id est creditor.

k *Defenderet.* id est allegaret.

l *Dixisset.* idem est & si simpliciter soluisset: cum vsuræ neq; ex stipulatione, neque ex pignoris retẽtione poterant exigi: vt.ſ.eo.l. in his.&.j.eo.l.cũ ex pluribus. licet Scæuola surda aure trãsiens, huic quæstioni non responderit.

m *Valerius.* præpositus pecuniis exigendis.

n *Marino.* qui Marinus erat debitor ex pluribus causis. administrauit enim negocia domini sui Titij per duos annos forte, & in primo anno factus est debitor ob malam administrationem ex pluribus causis:& sic plures summas debebat: sed ex vna causa debebat maiorem quantitatem quàm ex aliis. & idem fecit in secundo anno. Accursius.

o *Superioris.* id est primi. Accursius.

†*Reliquatores qui dicantur, pulchrè Crinitus de honesta disci. li. 15.c.3.*

p *Reliquator.* id est debitor ex mala gestione.†& est aliàs reliquator:aliàs reliquatũ, id est debitũ contractũ ex mala gestione.

q *Proficere.* quasi in vetustioré:vt supra eo.l.cum ex pluribus.in fi.j.respon.&.ſ.fi.&.ſ.eo.l.in his.in princip.

r *Semisses vsuras.* id est maiores.

f *Solutum esset.* facit.C.de vsuris.l. creditor.&.l.indebitas. & de pac.l.si certis annis.&.ſ. de oper.liberto.l.operis.& de lega.ij.l. qui fideicommissum. sed argu.contra.C.de fideicommiſ.l.j. &.ſ. de vsur.l.cum de in rem verso. Accursius.

A est, cuius detrimentum esset. Respondi, secũdũ ea quæ proponerẽtur, nec creditoris, [a] nec tutoris detrimentum esse.

Pecunia cedit in causam expressam à soluente. Bartolus.

¶ Cum de sorte [b] debita [c] constaret,[&] de vsuris [d] litigatum esset: nouissimè ex appellatione [e] pronuntiatum est solutas quidẽ vsuras non repeti: [f] in futurum [g] verò non deberi. quæro,pecunia data [h] vtrum vsuris cedere deberet, quod petitor [i] defenderet: [k] an verò sorti proficeret. Respondi,si[is]qui dabat, in sortem se dare dixisset: [l] vsuris non debere proficere.

Solutum, in dubio cedit in causam antiquiorem. Bartolus.

¶ Valerius [m] Lucij Titij seruus scripsit: *Accepi à Mario Marino* [n] *ex summa maiore tot aureos.* quęro, an hæc summa in ꝓximũ annũ ei accepto ferri debeat:cum superioris [o] anni sit reliquator. [p] Respondi, videri in primam quamque summã liberationem proficere. [q]

Quod in causam indebitam est solutum: cedit in debitum. Bartolus.

¶ Titius mutuam pecuniam accepit, & quincũces vsuras spopondit:easq́ue paucis annis soluit: postea nullo pacto intercedente, per errorem & ignorantiam semisses vsuras [r] soluit. quæro, an patefacto errore, id quod amplius vsurarum nomine solutum esset, [f] quàm in stipulatum deductum,sortem minueret. Respõdit,si errore plus in vsuris soluissem, quàm deberet,habendam rationem in sortem eius quod amplius solutum est.

CIII. MARCIANVS libro secundo Fideicommissorum.

CVm ex pluribus causis debitor pecuniam soluit, Iulianus elegantissimè putat ex ea causa eum soluisse videri debere, ex qua tunc cum soluebat, cõpelli poterat ad solutionẽ. [t]

CIIII. IDEM libro octauo Fideicommissorum.

B ANte restitutam [u] hæreditatem [x] solutiones [y] & liberationes [z] factæ ab hærede, ratæ habebuntur. [a]

CV. PAVLVS libro singulari ad legem Falcidiam.

QVod dicimus in eo hærede, qui fideiussori testatoris id quod ante aditam hæreditatem ab eo [b] solutum est, [c] debere statim soluere:cum aliquo scilicet tẽperamento tẽporis intelligẽdum est. [d] nec enim†cum sacco adire†debet. [e]

Ius quæsitum ex conuentione, non tollitur vnius partis reuocatione: secus in mandato. Bartolus.

CVI. GAIVS libro secundo de Verborum obligationibus.

C ALiud est iure stipulationis Titio [f] solui posse: aliud postea permissu meo id cõtingere.nam cui iure stipulationis rectè soluitur:ei etiã prohibente me rectè solui potest. [g] cui verò aliàs ꝓmisero solui: ei nõ rectè soluitur,si priusquam solueretur, denũtiauerim promissori ne ei solueretur. [h]

CVII. POMPONIVS libro secundo Enchiridij.

D VErborũ obligatio aut naturaliter resoluitur, aut ciuiliter. naturaliter, veluti solutione:aut cum res in stipulationem dierum forte:vt supra de cõstituta pecunia.l.promissor. vel quod magis &c.vt.ſ. eo.l. ratum. & facit.ſ.de leg.ij.l. cum quidam.ij.in fi.& in glo.interuallo. & de admini.tu.l. tutor qui repertoriũ.§.si tutor.& de leg.j.l.si domus.§. in pecunia. versi.qui confitetur.& instit. de inutili.stipu.§. fina. & de col.bo.l.si quis filium.§.stipulatio.& de nego.gest.l.diuortio.

c *Adire debet.* ſ.hæres hæreditatẽ.vel aliter nõ debet adire cum sacco:id est fideiussor non statim debet adire hæredẽ seu conuenire,sed cum aliquo temperamento temporis:vt in hac.l.dicitur.

Aliud est. CASVS. Præsuppone quòd quando quis adiungitur in stipulatione:recte ei solui potest. Item quãdo creditor iubet alicui alteri soluere,recte etiam illi soluitur.tamẽ est differẽtia inter ista duo:quia primo casu etiã me inuito recte soluitur adiũcto.secũdo nõ,si ꝓhibeã ne ei cui iusserã soluere, soluatur.lex sequens clara est,&.l.vltimæ gl.ponit casum.Fran.Ac.

f *Titio.* vt adiecto. Accursius.

g *Solui potest.* lite nõ cõtest. vt supra eo.l.si quis stipulat°.§. itẽ. vel non mutato statu eius:vt supra eo.l.cum quis.

h *Ne ei solueretur.* facit.ſ.eo.l.vero procuratori.§.j.

Verborum.

Cum ex pluribus. Casum pone vt posui supra eo.l.iij. in fine.l. Franciscus Accursius.

t *Ad solutionem.* quia dies venit: vt supra eod.l.iij. in fin.& facit supra eo.l.si quis. & supra proxi.§. & infra de regulis iuris.l. si in duabus.

Ante restituta. CASVS. Titius instituit Mæuium hæredem, & fideicõmisit qꝑ intra duos annos restitueret hæreditatem Gaio. Mæuius hæres interí recuperauit plura debita. quæritur vtrum debitores qui ei soluerunt, liberati sint. Respon. quòd sic. Frã. Accursius.

u *Ante restitutam.* & post quandoque:vt supra de transactionibus. l.fina.

x *Hæreditatem.* fideicommissam.

y *Solutiones.* factę hæredi à debitoribus hæreditariis.vel dic solutiones obligationum. & facit.ſ. ad Trebellianum.l. Marcellus.§. res quæ.&.l. mulier.j. §.sed enim.&.l.si hęres institutus.§.si hæres.

z *Liberationes.* vel pro eodem: vel quia soluit creditoribus.

a *Habebuntur.* à fideicõmissario scilicet post restitutionem.

Quod dicimus. CASVS. Eram fideiussor Titij, q moriens instituit hæredem Mæuium. soluit creditori apud quẽ fideiusseram. Dicitur qꝑ hæres debet mihi statim soluere. sed istud statim est intelligendũ cum aliquo temperamento. non enim debeo confestim adire cũ sacco paratus. & est istud temperamẽtũ spatium decem dierum. Francis.

b *Ab eo.* ſ.fideiussore.

c *Solutũ est.* scilicet ei apud quem fideiussit pro defuncto.

d *Intelligẽdum est.* de

[a] *Verborum. Sine culpa.* aliàs mora.
[b] *Desiit.* nihilo minus ciuiliter etiam dictis modis obligatio, vt. C. de pac. l. creditori.
[c] *Deuenit.* iure successionis: vt supra eo. l. Stichũ. §. aditio. & facit supra de verbo. obli. l. si Stichus certo die. & supra eo. l. prout quisque.

d *Ei qui.* Duo dicit hæc lex. Primo, Titius stipulat[a] est me mandante & me viuẽte à debitore meo decẽ sibi Titio dari post mortem meam. recte ei soluitur vel me viuo, vel me mortuo: vel me volente, vel etiam inuito & pœnitẽte: quia talis &c. id est quia habet actionem ex sua stipulatione. In secundo, mandaui debitori meo vt soluat Titio. Nam soluens post mortem meam nõ liberatur ab hæredibus meis: quia morte soluitur mandatum: vt. ff. mandati. l. si quis alicui. §. morte. & l. inter causas. in princ. nec enim creditor fuit stipulatus hoc casu. sed huic secundo casui est contra. ff. de iure dotiũ. l. si ego. §. si res. Sol. speciale ibi in dote: vt ibi dicit: & plenius dic vt ibi. Itẽ contra. ff. de donatio. causa mortis. l. mortis causa. v. §. Titia. Sol. ibi mandaui vt post mortem daret instrumẽta debitoribus: hic vt in vita mea: & secũdum hoc hæc verba, post mortem meã, determinãt verbũ soluit, & nõ verbũ soluere. & hoc eodem modo poterit solui aliud cõtra. ff. manda. l. si vero non remunerandi. §. fi. & l. sequen. vbi mãdaui fieri monumentum post mortẽ meam. Itẽ & secundum hoc non obstat aliud cõtra. ff. de lega. ij. cũ pater. §. Mæuio. quia ibi mandaui debitori vt solueret me viuente ei cui volebam donare causa mortis quod mihi debebat. nã quia hoc mãdatum fit in vita, sed tamen habet effectũ irreuocabilem: demum post mortem distinguitur, vt ibi, an sciens debitor me mortuum, & non liberetur. aliàs sic. vel dicas quòd hæc verba, post mortem, determinent verbum soluere: & dices ad. l. mortis causa, de donationibus causa mortis, quòd aliud sit in donatione causa mortis: & ad illam de leg. ij. quòd mandaui quòd in vita mea solueret: vt modo dixi. & ad illam, mandati, solue vt ibi. & facit supra eo. l. aliud.

[e] *Stipulatus.* scilicet solui. Accursius.
[f] *Soluitur.* etiam me mortuo.
[g] *Lex.* id est sua stipulatio.

DE ACCEPTILATIONIBVS.

Dixit de naturali liberatione: nunc de ciuili. vel dixit in genere de liberationibus: nunc in specie.

Acceptilatio.] *CASVS.* Ista prima lex definit quid sit acceptilatio. lex. ij. &. iij. claræ sunt. glo. ponit casum. l. iiij. &. v. Franciscus.

[h] *Interrogationem.* scilicet interrogãtis & interrogati, vel inspecta nouatione, quæ etiam plerũque acceptilationẽ præcedit. Ac.
[i] *Nexu.* quo vnus tenetur, & alius tenet. & sic dicitur quilibet absolui. sic. C. de iur. delib. l. cum in antiquioribus. quinimmo & creditor dicitur liberari: vt. ff. de exercitoria. l. j. §. non autem. & de admi. tut. l. quotiens. §. sicut. Alij dicunt quòd vterque debebat: sed non placet: quia sic essent duæ acceptilationes.
[k] *Pupillum. Placet.* quia conditio eius melior fit: sed cum præcedere debeat obligatio acceptilationem, nunquid obligatur? Respõ. sic cum fiat ob suum commodum, vt acceptilatio sequatur. Ioan.
[l] *Per procuratorẽ. Sine mãdato.* speciali facto à creditore vt liberet. idem dicit Azo si generale cum libera, nisi donet. argu. ff. de procuratoribus. l. procurator cui. Alij contra per. l. j. eo. & per iusiuran. §. tutor. sed in seruo creditoris fallit: quia licet habeat mandatum speciale, non potest accepto ferre: vt infra eo. l. pe. econtra in procuratore debitoris videtur idem si habeat speciale mãdatum vt etiam sine nouatione possit acquirere debitori liberationẽ per acceptilationẽ: vt hic. & hoc quando præcedit obligatio verborũ. aliàs promittat, & per nouationem liberet: vt d. §. tutor. *Seruus creditoris acceptilatio. pto ferre nõ potest.*
[m] *Acceptilatio. Non potest.* vt habeo acceptũque tuli si imperator intrauerit Italiam: vt infra de reg. iur. l. actus. sed tacita sic: vt infra eod. l. in diem. & l. si sub conditione. Accursius.
[n] *In diem. Exemplo.* Ibona similitudo: quia si mihi soluisti qđ debebas: volui autem te liberare ex die: non valet: quia statim es liberatus. ita & hic secũdum quosdam. sed secundum hoc videtur valere habita die pro non apposita: quod est falsum: vt infra de reg. iur. l. actus. vnde dic esse simile: quia neutra statim liberat. plane adueniente die, solutio in diem facta liberabit: vt supra titu. j. l. sub conditione. sed non acceptilatio: quia initium habuit vitiosum: vt. d. l. actus. & est ratio: quia in solutione sibi debitum habet. & facit ad hanc similitudinem institut. quibus modis tollitur obligatio. §. item per acceptilationem. & supra de libera. lega. l. non solum. §. j.

Pluribus stipulationibus.] *CASVS.* Promisi tibi. x. ex causa venditionis. Item alia. x. ex causa locationis. postea sic à te rogo: Titi habẽs ne acceptum quod tibi promisi? vtrum omnes summæ solutæ vel sublatæ videantur? Et distinguitur. nam si apparet quòd non remisisti nisi duas summas: illæ tantum remissæ videntur. quod si apparere non potest: omnes summæ videntur esse remissæ. sed si tu mihi acceptũ tulisti id quod debebam tibi ex causa venditionis: ego autem à te rogaui quod tibi debebam ex causa mutui: nihil valet acceptilatio penitus. lex sequens ponit verba quibus etiam potest fieri acceptilatio. Franciscus Accursius.

[o] *Sublatum est.* vt &. j. eo. l. & vno. in prin. &. l. fi.
[p] *Omnes stipulationes.* sic. ff. de tute. l. qui habet. §. fi. & insti. de inutil. stipulatio. §. quotiẽs. &. ff. de testa. tute. si quis ita. in prin. Sed contra. ff. de liberis & posthumis. l. ij. Sol. & hic & ibi pro fauore respõdẽt. & sic respõ. ff. de in diẽ addic. l. cũ duo. quę est ar. cõtra.

Acceptilationem.

---

nem deducta, sine culpa [a] promissoris in rebus humanis esse desiit. [b] ciuiliter, veluti acceptilatione, vel cum in eandem personam ius stipulantis promittẽtisque deuenit. [c]

Debitor qui mandato creditoris se obligauit alteri ad soluendum, potest illi soluere creditore mortuo vel inuito: quia promissio morte mandantis vel expressa conditione non finitur cum alteri sit ius quæsitũ. sed si se non obligauit, sed simplex mandatum de soluendo recepit, nõ potest creditore mortuo vel inuito soluere: quia tale mandatum vtroque modo finitur, cum ex illo alteri non sit ius quæsitum. Paulus de Castro.

CVIII. PAVLVS libro secundo Manualium.

Ei qui [d] mandatu meo post mortem meam stipulatus [e] est, rectè soluitur: [f] quia talis est lex [g] obligationis: ideoq; etiam inuito me rectè ei soluitur. Ei autem cui iussi debitorẽ meum post mortem meã soluere, non rectè soluitur: quia mandatum morte dissoluitur.

DE ACCEPTILATIONIBVS.*

TITVLVS IIII.

In. l. ista ponitur potius effectus acceptilationis, quàm eius definitio. nam liberatio est effectus: acceptilatio vero est quidam distractus verbis solennibus celebratus, ad similitudinem stipulationis: in qua debet præcedere interrogatio debitoris, & responsio creditoris incontinenti: & per eam tollitur ciuilis & naturalis obligatio, cum per pactum de non petendo non tollatur nisi sola naturalis. hoc tamen verũ, si præcedit obligatio verbis contracta. si autem re vel consensu, tunc acceptilatio non valet iure appellationis vt tollat ciuilem: sed iure pacti, vt tollat solam naturalem. Paul. de Cast.

I. MODESTINVS libro secundo Regularum.

Acceptilatio est liberatio per mutuã interrogationẽ, [h] qua vtriusque cõtingit ab eodẽ nexu [i] absolutio.

In ista. l. dicitur quòd pupillus potest per acceptilationem liberari sine tutoris auctoritate. Paul. de Cast.

II. VLPIANVS libro vicesimoquarto ad Sabinum.

Pvpillum per acceptilationem etiam sine tutoris auctoritate liberari posse placet. [k]

III. PAVLVS libro quarto ad Sabinum.

Per procuratorem nec liberari nec liberare quisquã acceptilatiõe sine mãdato [l] potest.

IIII. POMPONIVS libro nono ad Sabinum.

Acceptilatio sub cõditione fieri non potest. [m]

V. VLPIANVS libro trigesimoquarto ad Sabinum.

In diẽ acceptilatio facta, nullius momenti est. nam solutionis exẽplo [n] acceptilatio solet liberare.

Acceptilatio generalis refertur ad omnia: nisi appareat esse sensũ de certis. Bar.

VI. IDEM libro quadragesimoseptimo ad Sabinum.

Pluribus stipulationibus factis, si promissor ita accepto rogasset, *quod ego tibi promisi, habẽs ne acceptum?* si quidem apparet quid actum est: id solum per acceptilationem sublatum [o] est. Si non apparet, omnes stipulationes [p] solutæ sunt: dummodo

BIU Cujas

a *Acceptilationem.*vt.ſ.de act.& obli.l.in omnibus.

AN inutilis.]*CASVS.* Tu & ego facimus acceptilationē inutilem de aliquo debito. quæritur vtrum ſaltem talis acceptilatio habeat vim nudi pacti:vt ſic virtute huius tollatur obligatio?Reſpon.quòd non. Diceret aliquis, quomodo poteſt fieri quòd inter nos nō fuerit ſaltē nudus conſenſus? Reſpon.quòd immo:quia ponam[o] quòd ego ſciebā nullius momenti forte acceptilationem quam faciebā: certe non habebit vim nudi pacti:cum nullum cōſenſum habuerim paciſcendi quando ſciens fui in hoc.§.ſeq.plan[o] eſt. [*ACCEPTO.*] Stichus erat ſeruus cōmunis Titij & Mæuij. Titius debebat Mæuio.c.Stichus dicit Męuio: habēs ne acceptū quod tibi Titius dominus meus debet?vtrum talis acceptilatio communis ſerui valeat pro altero dominorū? Reſpon.quòd ſic. & probat auctoritate: & hoc ꝓbat dicto Labeonis: quod clarum eſt.§.ſeq. planus eſt, & allegatur ſæpiſsime ad hoc quòd per qđ aliquid ligatur,per illud etiā ſoluitur. [*FILIVSFAMILIAS.*]Fili[o] me[o] contraxit tecum,& ꝓmiſit tibi.c.certum eſt quòd obligatur tibi:tamē me nō poteſt obligare ex ſuo contractu de iure ciuili. Nunc quęritur vtrum ipſe filius poſsit liberari per acceptilationē quæ eſt de iure ciuili? Reſpon. quòd ſic.ſed ego acceptum rogādo pro filio meo nihil ago. ſed etiā ſeruus ſi ſit obligatus, poteſt ꝓ acceptilationem liberari:vt plerūque etiā tollātur obligationes honorarię ꝓpter acceptilationē: vt ſunt actiones de peculio: de in rem verſo: & quod iuſſu:quæ dantur aduerſus patrem,& aduerſus dominū. Et poteſt acceptilatio fieri etiā lingua Græca:dummodo fiat ſimilibus verbis quibus fit Latinè:vt ſic,habes accepta.xx?Reſpondet creditor,accepta habeo. Duæ.ll.ſequen.planæ ſunt.Franciſ.Accurſius.

** Flo. poſſe Secundum accepto.*

b *Et niſi in hoc.*communis litera eſt,& niſi in hoc quoque conſenſum eſt,nō habet pactū.ſecūdum P.eſt, niſi in hoc quoq; cōtra ſenſum eſt, habet pactū. & ſic vna eſt cōtraria in ſenſu alteri.

Acceptilatio inutilis an habeat vim pacti.

Quid ergo dices? an habeat inutilis acceptilatio vim pacti? Reſpon.ſecūdum B.non.& pro eo eſt cōmunis litera.ſed Azo dicit quòd ſic.& ꝓ eo eſt Piſa.litera. ſic & pro eo.ſ.de pactis. ſi vnus. §.ſi acceptilatio.& reſpon.Azo ad cōmunē literā quaſi hoc ſemper ſenſum ſit.at Bul.ad Piſanam:quia niſi,legebat pro ſi non:& omittebat,non:hoc modo,ſi non in hoc cōtra ſenſum eſt,nō habet pactum.ſic &.ĵ.de capti.l. in bello.in prin. & ſecundum hoc idem eſt ſenſus vtriuſq; literæ. & ad.l.ſi vnus. reſpondebat quaſi id ſenſum fuit vt haberet pactum.Tu dic quòd ſi eſt inutilis acceptilatio ratione ineptæ cōceptionis,vt quia inter abſentes,vel ſub conditione vel in diem:vt tunc nō habeat vim pacti,argu.ſ. de cōſti.pecu.l.ĵ.§.eum qui. ſi autem ratione rei ſuper qua interponitur,vt quia ſuper obliga.iuriſgen.tunc habet vim pacti,non illud ſciamus, ſi ego aliud accepto tuli,aliud tu rogaſti,nihil valere acceptilationem.[a]

VII. IDEM libro quinquageſimo ad Sabinum.

SAnè & ſic acceptilatio fieri poteſt,*Accepta facis decem?* ille reſpondit,*Facio.*

Si acceptilatio peccat in forma,nō habet vim pacti:ſecus ſi peccat in materia.Bar.

VIII. IDEM libro quadrageſimooctauo ad Sabinum.

AN inutilis acceptilatio vtile habeat pactū,quæritur. Et niſi in hoc[b] quoque cōtra ſenſum eſt,habet pactum.Dicet aliquis: Poteſt ergo non eſſe cōſenſus. Cur non poſſit? Fingamus eum qui accepto ferebat, ſcientem[c] prudentemque nullius eſſe momenti acceptilationem, ſic accepto tuliſſe: quis dubitat non eſſe pactum, cum conſenſum paciſcendi non habuerit?[d]

Seruus communis qui quærit obligationem: poteſt quærere obligationis liberationem.Bartolus.

℣ Seruus cōmunis ſicut vni ex dominis ſtipulari[e] poteſt,ita etiam acceptū rogare vni ex dominis poteſt: eūque in ſolidum liberat. & ita Octauenus putat.

Accepto liberare ſeruus cōmunis alterum ex dominis etiā ab altero domino poteſt. idenim &Labeoni placuit.Deniq; libro Pithanōn ſcribit, ſi à Primo domino,Secundo ſocio domino ſuo ſtipulatus fuerit, poſſe*& à Secundo accepto rogare, & per acceptilationē Primū liberare,quem ipſe obligauerat: [&]ſic fieri, vt per vnum atque eundem ſeruum & conſtituatur & tollatur obligatio.℣ Acceptū fieri nō poteſt niſi quod verbis colligatum*eſt. Acceptilatio enim verborū obligationē tollit:quia & ipſa[f] verbis fit. Neq; enim poteſt verbis tolli,[g] quod non verbis contractum eſt.

Obligatio ciuilis tollitur per acceptilationem,non prætoria. Item ſublata principali, tollūtur acceſſiones vndecūq; inducta. Bar.

B ℣ Filiusfamilias promittēdo,patrem ciuiliter non obligat:[h] ſed ſe obligat. propter qđ accepto rogare filiusfamilias poteſt vt ſe liberet: quia ipſe obligatus eſt. Pater autem acceptum rogādo nihil agit:[i] cū non ſit ipſe obligatus,[k] ſed filius. Idē erit & in ſeruo dicendum.Nam & ſeruus accepto liberari poteſt: & tolluntur etiā honorariæ[l] obligationes ſi quæ ſunt aduerſus dominū: quia[m] hoc iure vtimur, vt iuriſgentium[n] ſit acceptilatio:& ideo[o] puto &Græcè poſſe acceptum fieri,dummodo ſic

C fiat,vt Latinis verbis ſolet, ἔχεις λαβὼν δηνάρια τόσα; ἔχω λαβών.†

IX. PAVLVS libro duodecimo ad Sabinum.

PArs[p] ſtipulationis accepto fieri poteſt, nō tantum ſi ſic dicat: *Ex nūmis decē quos tibi promiſi,quinque habēsne acceptos?* ſed & ſi ſic:*quod ego tibi promiſi,id pro parte dimidia habēsne acceptum?*

X. POMPONIVS libro viceſimoſexto ad Sabinum.

SEd & ſi nō numerata pecunia, ſed certū corpus, veluti homo in ſtipulationē deductus eſt: poteſt ex parte acceptilatio fieri: quomodo[q] & vni ex hæ-

D

a *Acceptilationis:*vt.ĵ.eo.l.ſi accepto latum.&.ſ.de reſcinden.venditio.l.cum emptor.& ſic intelligitur illa de pactis.& ſecundum hoc eſt planus ſenſus huius legis: quia ſecundum communem literam dices quòd ratione rei ſit inutilis.ſecūdū Piſa. dices quòd ratione ineptæ conceptionis.niſi exponas niſi,pro ſi non:vt dixi: quia tūc etiam Piſa. litera portat eūdem ſenſum quem communis. Tertij habent literam talē:niſi contra ſenſum eſt,non habet pactum: & tunc idē ſonat quod ꝓprima communis.

c *Scientem.* idem & in non ſciēte, ſecundū B. ſed quia dubitare quis vel etiā iuſte poterat: nam hodie quidā hæſitant: ideo indubitabile ponit exemplum.& facit.ſ.de hær. ven.l.hoc autem.&.C. de iurisdi. om. iu.l.j. &ſ. de act. & oblig.l. obligationum.§.pe.&.§.fina.

d *Non habuerit.* certe nullus.

e *Stipulari.* vt.ſ.de ſtipu.ſer.l.proinde.Acc.

f *Et ipſa.*bona ratio: vt infra de regulis iuris.l. nihil tam naturale.& inſtit. eodē(id eſt quib. mo. tol.obli.)§. ité per acceptilationē.

g *Tolli.* vt liberatio ipſo iure ſequatur.Ioā. vel nō poteſt tolli ſcilicet poteſtas acceptilationis:tollitur tamen obligatio cōſenſu cō- † *Id eſt tracta poteſtate pacti: ſeu vt.ſ.de reſcin.ven.l.cū emptor.&.ĵ.eo.l.ſi accepto latum.&.l.ſi.Ité habes cōtra.ĵ.eo.l.& per iuſiuran.§. & ſi fideiuſſori.Solu.vt ibi.Ité contra.C. de tranſac.l. vt reſponſum. Sol.vt ibi.*

h *Nō obligat.*ſed prætorio iure quandoque.

i *Agit.*pacto verò liberatur pater: vt.ſ. de libe. lega.l. ſi quis reū. §.idē Iulian[o].ĵ.Accur.

k *Obligatus.* ciuiliter, ſed de peculio iure prętorio.Sed nō eſt ratio: quia ſeru[s] nō eſt obligatus ciuiliter:accepto tamen rogare poteſt:vt ſubiicit:ſed dices verbis obligatum ſeruum naturaliter.

l *Honorariæ.*ergo & quod non verbis cōtractū eſt,per acceptilationē tamen tollitur?Reſpō.hoc nō principaliter fieri, ſed per quandā conſequentiā. nam principali obligatione ciuili ſublata, illæ prætoriæ non remanent:& ſic in ſuperiori caſu erit: vt.ſ.de verb.obli.l.cū filius.& facit.ĵ.eo.l.ſpecies.§.ſed & ſi ſeruo. Item dic,tolluntur hic ipſo iure per nouat.nā obligatio magis dicitur trāsfundi,quàm tolli:quippe cū alia in locū prioris ſubſtituitur, nō tollit obligatio,cū nō cōtingat liberatio,licet tollatur ex prima cauſa.& argu.ſume hic qđ poteſt colligi ex duabus.ll.vt.ſ.de bonorū poſ.ex teſtamēto mili.in fi.tit.& de mili.teſt.l.antepen.

m *Quia.* recte accepto feratur ſeruo,quia hoc &c.Io.

n *Iuriſgētiū.* ꝓ approbationē:vel ꝓpter pactū qđ i ſe cōtinet.Io.

o *Et ideo.* non eſt bonum hoc ideo, quia idem eſſet ſi eſſet de ſolo iure ciuili.& facit inſti.quibus mo.tol.obli.§.ſed & Græcè.

p *Ars.*facit inſti.qui.mo. tol.oblig.§.ſicut autem.&.ſ.de lib. leg.l.non ſolum.ĵ.in prin.&.ſ.l.pluribus.

q *Ed & ſi non numerata. Quomodo.*id eſt ſicut. diuiditur enim obligatio inter cohæredes: & pars vni ex hæredibus cōpe-

tens

tés accepto ferri potest: vt. ſ. de verb. obli. l. ij. §. ſi tamẽ. verſi. idẽque. item facit. ſ. titu. j. l. ſi ſtipulatus ſum. §. qui decem.

Species acquirendi.] CASVS. Habeo vſumfructum in Sticho ſeruo. iſte ſeruus potest me liberare à creditore meo, acceptũ rogãdo: quia potest mihi acquirere, & liberare à debito: quæ est ſpecies acquirendi. Idẽ in ſeruo qui mihi bona fide ſeruit. Iteꝫ ſi ſeruus tuus mihi aliquid promittat, & ego ei acceptum tulero: ipſe liberabitur & domin⁹ eius ab actionibus prætoriis quib⁹ pro ſeruo tenebatur: ſicut eſt actio de peculio, de in rem verſo &c. [*SI SERVVS.*] Titi⁹ mortuus eſt, cuius hereditas nõdum eſt adita. erat autem in eadem hæreditate ſeruus Stichus, qui ante aditam hæreditatem accepto rogauit aliqua debita Titij domini ſui quondã. quæritur an hæreditas per hanc acceptilationem liberetur? Reſpõ. quòd ſic. Iteꝫ dominus eſt apud hoſtes: ſeruus eius poteſt eũ liberare acceptum rogando à creditoribus ſuis: & liberabitur dominus cũ reuerſus fuerit ab hoſtibus iure poſtliminij: quia etiã domino qui eſt apud hoſtes, ſeruus ſtipulari poteſt. lex ſeq. plana eſt. Pran. Ac.

a *Obligatione.* ciuili.

b *Poteſt.* vt ſupra de vſufruc. ſed ſicuti. & de pac. l. ſi debitor. & de ſol. l. ſi debitor ſit.

c *Idem fiet.* vt &. ſ. de vſu. & ha. l. per ſeruum. in princip.

d *Sed & ſi ſeruo.* alieno.

e *Promiſit.* ex cauſa peculiari.

f *Actiones.* vt & . ſ. l. an inutilis. §. ſi.

g *Dicendum eſt.* videtur enim facta quaſi in ciuitate ſit is cuius ſeruus ſit: cũ cõtra eum ex poſtfacto in ciuitate eſſe credatur.

h *Seruus poteſt.* & valet ſi redit dominus: vt ſupra de ſtipu. ſer. l. ſi ſeruus communis. §. ſeruus.

i *Quod in diem.* incertum: ne ſit contra. ſ. de nouatio. l. ſi Stichum. §. legata. vel ſolue vt ibi. Accurſius.

k *Extiterit.* vt ſimul committatur & tollatur: vt ſupra de nouatio. l. ſi Stichum. §. ſi quis ita. & facit ſupra de ſol. l. ſub cõditione. & de iure do. l. licet. in princip.

ET per iuſiurandum.] CASVS. Cum ſerui manumittũtur, imponũtur eis operæ certæ, quas iurant ſe præſtituros ipſis patronis ſuis. quæri⁹ vtrũ tales operæ poſſint accepto ferri? Reſpõ. quòd ſic. §. ſequens planus eſt. [*ILLVD CERTVM EST.*] Tu promiſiſti mihi fundũ. ego tibi accepto tuli viã, vel vſumfr. certe talis acceptilatio non valet. nã qui acceptũ fert aliquid, debet totum vel parte eius acceptũ ferre. vſusfructus autem vel via non ſunt partes fundi. & ponit exemplum: vt ſi quis domũ ſtipuletur, & accepto ferat cæmenta vel feneſtras. nã talis acceptilatio non valet. In. §. ſe. glo. ponit caſum. [*SI IS QVI HOMINEM.*] Promiſiſti mihi hominem in genere. ego tibi Stichum accepto tuli. vtrum talis acceptilatio aliquid operetur? Reſpon. quòd ſic: quia tollit totã obligationẽ. & eſt ratio: quia ſi in genere tibi pmiſi hominẽ, poterã illũ Stichũ tibi ſoluendo liberari. [*EVM QVI FVNDVM.*] Stipulatus ſum à te fundum. tu

redibus acceptum fieri poteſt.

XI. PAVLVS libro duodecimo ad Sabinum.

SPecies acquirendi eſt, liberare dominũ obligatione: [a] & ideo fructuarius quoque ſeruus liberare acceptum rogando fructuarium poteſt: [b] quia ex re eius videtur ei adquirere. Sed & ſi vſum tantum habemus, idẽ fiet. [c] Idemque dicem⁹ & in eo qui bona fide nobis ſeruit, & in cæteris qui noſtro iuri ſubiecti ſunt. Sed & ſi ſeruo [d] quod ipſe mihi promiſit, [e] acceptum fecero: inutiles mihi erunt aduerſus dominũ honorariæ actiones, [f] quæ de peculio vel [de] in rem verſo dantur. ℣ Si ſeruus hæreditarius ante aditam hæreditatem acceptum roget quod defunctus [mihi] promiſit, verius puto contingere liberationem: vt per hoc hæreditas ipſa liberetur. Sed & ſi dominus apud hoſtes ſit: dicendum [g] eſt iure poſtliminij confirmari acceptilationem. Nam & ſtipulari ei qui apud hoſtes eſt, ſeruus poteſt. [h]

XII. POMPONIVS libro vicesimoſexto ad Sabinum.

QVod in diem [i] vel ſub cõditione debetur, acceptilatione tolli poteſt. ſed ita id factum apparebit, ſi conditio ſtipulationis extiterit, [k] vel dies venerit.

Obligatio iuramẽti poteſt per acceptilationem reſolui. Bal.

promiſiſti etiam te nihil in hac promiſſione doli commiſſurum. quæritur vtrum poſsim tibi accepto ferre dolũ comprehenſum in hac clauſula? Reſpon. quòd non, ſi nondum ſit cõmiſſus. ſi vero commiſſus iam ſit: tũc poſſum tibi acceptum ferre. §. ſeq. planus eſt. [*SI FIDEIVSSORI.*] Mutuaui tibi. x. & non ſum ſtipulatus ea mihi reddi: ſic tu es mihi re obligatus. dediſti fideiuſſoré mihi pro his. x. huic fideiuſſori acceptũ tuli. quæritur vtrũ tu liberat⁹ ſis per hãc acceptilationem? Rñ. quòd ſic. [*SI LEGATORVM.*] Titius faciens teſtamentum legauit mihi fundum Sẽpronianum ſub conditione ſi imperator in Italiam venerit. hæres Titij dedit fideiuſſorẽ pro his legatis ſoluendis: ego accepto tuli huic fideiuſ. quæritur vtrum hæres Titij liberetur à præſtatione legati iſtius? Reſpon. quòd non: immo tenebitur illud ſoluere cõdi. exiſtente: & eſt ſpeciale in legatis. aliàs contra: vt ſupra. §. pxi. [*QVI ITA STIPVLATVR.*] Eramus ſimul tu & ego. dixi tibi: Rogo te, crede Titio amico meo centum: ego fideiubeo pro eo. poſtea ſtatim antequam pecuniã numerares Titio, acceptum tuli tibi. ſi poſtea Titio credideris, quæritur an ipſe teneatur? Reſpon. quòd ſic. nã licet ipſe fideiuſ. non ante liberetur aut obligetur quàm reo creditum ſit: reus tamen non poteſt priori vel antiquiori obligatione liberari quàm ſit ei⁹ obligatio. Duo. §. §. ſequẽ. plani ſunt cum. l. ſeq. Franciſ. Accurſius.

l *Obligationem.* quæ verbis fit: non dico ſtipulatoris: quia tunc non eſſet dubium: licet iuſiurandum interueniat.

m *Verius eſt.* nam & hæc obligatio quodammodo verbis eſt. & facit. ſ. de ope. lib. l. vt iuriſiurandi. Accurſius.

n *Partis fundi.* quia recipit diuiſionem: vt. ſ. de vſufrũ. l. v. ſed prædiales ſeruitutes non: vt hic, &. ſ. de verbo. obli. l. ij. §. j. & ad legem Falc. l. j. §. ſi vſusfru. Accurſius.

o *Si tamen viam.* quæ & ipſa diuiſionem non recipit: vt &. ſ. de verb. oblig. l. ſtipulationes non di.

p *Momenti.* ſ. ſi ſerui. vin. l. loci. §. j. contra. Sol. aliud eſt à prin. conſtituere ſeparatim: aliud poſt conſtitutionem ſeparare. ſic & eodem modo ſoluitur aliud contra. ſ. de ſerui. ruſti. prædio. l. qui ſella. in prin. & verſi. qui viam.

q *Partes non ſunt.* immo vſusfru. eſt pars fundi: vt. ſ. de verb. obl. qui vſumfructum. & de fideiuſ. l. ſi à reo. §. ſi reo. quæ eſt contra. Sol. hic in obligatione erat cauſalis: quæ non poteſt ſeparari à proprietate: ſed in contrariis de forma loquitur.

r *Diætam.* id eſt cœnaculum: vt infra de extraordinariis criminibus. l. ſaccularij. in prin. ibi, item qui diæta.

ſ *Si quis vſumfructum ſtipulatus.* id eſt in quo ineſt vſus.

t *Vſu.* id eſt ſeruitute vſus. debetur enim vſus vt commoditas, non vt ſeruitus conſtituto vſufru. & facit ſupra qui. mo. vſusfru. amit. l. is qui vſumfru.

u *Non contiget.* ſcilicet im aliquo.

Valet.

BIU Cujas

a *Valere.* sic argumentatur. potest constitui vsus separatim:ergo etiam remitti separatim. videtur ergo quòd remaneat fructꝰ sine vsu. quod non potest esse:vt.ſ.de vſu & habi:per seruum.§.j. ibi;& fructus quidem &c.& ibi,deniq; ſi &c.& ibi;ſed ſi de fructu &c.* quæ est contra. Sol.non potest dici quasi hic tollatur seruitus vsusfru.vel dic vsusfruc. sine seruitute vsus remaneat:sed non sine commoditate : licet ibi sic notent quidam:quia hic non erat nisi seruitus vsusfruct. sed potes dicere quòd valet hæc remissio: & tu proprietarius iã pos sis alij dare vsum,& ego habeo commoditatem vsus cum fructu, si supereſt aliquid : aliàs non:vt.ſ.de vſu & habi.l.fundi.& de vſufru. l.ſi alij.

* *aliàs est lex, Sed si de fructu &c.*

b *Totã.*supra de pac. l.ſi vnus.§.ſed ſi generaliter.contra.Sol. hic in totũ renũtiauit obligationi .ſ. non. fecit enim pactũ de non petẽdo Stichum tantum: sed alium petere debebat. vel forte aliud in pacto,aliud in acceptilatione dicendum eſt. vel hic erat electio ꝓmissoris: ibi ſtipulatoris. Item ſecundum Ir. aliter in ſeruo legato in genere : quo caſu ſi Pamphilus repudiatur, nihil obeſt : vt ſupra de op.leg.l.homine.

* *Flo. acceptum*

c *Inuito.*ad hoc facit ſupra ſi cer.pet.l.ij.§.j. Accurſius.

* *vulg. Et ſi.*

d *Dolo malo.* ſiue fuit expreſſa in promittendo clauſula doli, ſiue non:non poteſt accepto ferri ante dolum commiſſum:quia nihil ꝑ dolo debetur:vt hic dicit. Sed ſi iam erat commiſſus,remitri poteſt:vt.ſ. de pac.l.ſi vnus.§. illud.&.§. pacta quæ turpem. ſed videtur etiã pro futuro valere,& expectare eum committi:vt arg.ſ.eo. l. quod in dic. ſed hoc eſſet contra bonos mores expectare:vt.d.l.de pac.&.ſ. depoſi.l.j.§. ſi conuenit. Itẽ dolo cõmiſſo fieri poteſt acceptilatio,etiam ſi non fuerit ſtipulatus expreſſe dolum malum abeſſe:quia ex promiſsiõe fundi:& ita verbis tenetur ad non committendum dolum malum: vt arg.ſupra eo.l.iij.in prin.

e *Accepto ferre.*nihil enim ex ea debetur ante dolũ cõmiſſum.

f *Conſtitit.* ſcilicet doli clauſula.

g *Fertur.*vnde non valet:vt.ſ.eo.l.pluribus.in fi.

h *Manebunt.*ſ.de pac.l.ſi vnus.§.ſed ſi ſtipulatus.contra.Sed nõ eſt cõtra:quia vbi acceptilatio eſt in vno facto, & tenet tota facta:tollitur obligatio : vt ibi:quia fuit pura ſtipulatio , licet alternatiua.hic autẽ non tenuit re perempta pendente condi.vnde cum in ea non tenuit:nec in altera quę iam inerat tacite,valet:vt ar.ſ.de ſerui.ruſti.prædio.l.item.§.qui habet.

i *Si ſideiuſſori.* efficaciter obligato , vel non : vt.ſ.ad Velleia.l. quamuis.§.Marcellus.&.§.ſi mulier.Azo.

k *Liberetur.*hic eſt cõtra.ſ.eo.l.an inutilis.§.accepto.Solu. cõ-

A ſequitur reus per aliũ,quod per ſe non poteſt.arg.ſ.quæ res pig. obl.poſ.l.Ariſto.vel nõ per acceptilationẽ,ſed per cõſequentiã, vel per exceptionẽ.Itẽ contra.j.proxi.§.ſi legatorũ.Solu. vt ibi. Itẽ contra.j.eo.§.qui ita.ſed ibi apparet ſol.in fi. Itẽ facit ſupra manda.l.inter cauſas.§.abeſſe.verſi.ſi is.&.l. idẽmque.§.fi. &.l.ſi vero non remunerãdi. in prin.& de tranſac.l. poſt rem.§.j.

l *Si legatorum.*ſcilicet nomine.

* *Flo. tuit*

m *Debebũtur.*ã reo.ergo per acceptilationẽ factam fideiuſſori, non porrigitur liberatio ad reũ.& ſic eſt contra.ſ. proxi.§. Solu.hic in pſona fideiuſſoris tantũ: & ſic perſonalis. ibi in rẽ facta fuit acceptilatio,ſecũdũ R.& Ir.Vel pone hic caſum vt.ſ.de fideiuſ.l.pe.Vel die ſpeciale in legato cõditionali:in quo ſicut interim legatarius non eſt creditor,ſic nec aliꝰ debitor:vt.ſ. de actio. & obli.l.is cui. & ſic non poteſt accepto ferri etiã in rẽ vt reo ꝓficiat: vt argu.j. proxi.§.ipſe tamen fideiuſſor & obligabitur & liberabitur eodẽ tẽpore:vt ibi dices:ſiue in perſonam ſiue in rẽ fuit facta.& eiſdẽ modis ſolue aliud cõtra.ſ.man.idẽq;.§.fi. &.l.ſi vero nõ remunerãdi.in prin. Itẽ cõtra. huic & inferiori.§.j.c. ſi ex pluribus.§.ſi. Sol. vt ibi.

n *Cõditione.*ſiue legatarius eũ remunerare voluerit,ſiue aliàs donaturus erat. ad quod facit.ſ. man.l. idemq; in fin.Accurſius.

o *Quandocũque.*aliàs quandoque:aliàs quãdocunque.Accurſius.

p *Ei.*ſcilicet Titio.

q *Reo.*tũc enim obligatur & liberat:vt hic, & ſupra de noua.l.ſi Stichũ.§.ſi quis ita.

r *Poſſunt eni.*vt.ſ.denouat.l.nouare.§.pupilli.

ſ *His.*etiã pupilli vel domini nomine accipientibus:niſi ſpeciale mandatum procurator habeat à domino:vt.ſ. eo.l.per procuratorem.

t *Liberetur.*vt.ſ.titũ.j.l.ſi debitor tuus.

u *Ex pluribus reis.*ſcilicet qui ſunt ſocij.

x *In ſolidum.*vt ſupra de pac.ſi vnus.j.reſpon.contra.Solu.aliud in acceptilatione quàm in pacto.arg.ſ.de lib.leg.l. ſi quis reũ.§. fi.&.j.proxi.rũ.& facit.ſ.de duobus reis.l.cum duo.& de inoffi. teſt.l.nihil.§.fi.de noua.l.ſi rem.§.ſi duo.& eſt idẽ ecõtra,vt vno debitore liberato , alter liberetur ſi ſocij ſunt in vtroq; caſu.Ac.

y *Niſi conſentiat.Verũ eſt.*id eſt niſi id vere debetur quod &c.

z *Verbis.*acceptilatoriis.

a *Verba.*obligatoria.

b *Reſolui.*i.diſſolui quę &c.vt.ſ.eo.l.an inutilis.§.acceptũ.Ac.

Si is qui Stichum.]*CASVS.* Tu promiſiſti mihi Stichum ſeruũ ſolum.venis ad me,& dicis:Stichũ quem tibi promiſi, & Pãphilum,habés ne acceptum?an talis acceptilatio valeat?Reſpon. quòd ſic,& Pamphilus ſuperflue appoſitus eſt in hac acceptilatione.

a valere. sic argumentatur. potest constitui vsus separatim:ergo etiam remitti separatim. videtur ergo quòd remaneat fructꝰ sine vsu. quod non potest esse:vt.ſ.de vſu & habi:per seruum.§.j. ibi;& fructus quidem &c.& ibi,deniq; ſi &c.& ibi;ſed ſi de fructu &c.* quæ est contra. Sol.non potest dici quasi hic tollatur seruitus vsusfru.vel dic vsusfruc. sine seruitute vsus remaneat:sed non sine commoditate : licet ibi sic notent quidam:quia hic non erat nisi seruitus vsusfruct. sed potes dicere quòd valet hæc remissio: & tu proprietarius iã pos sis alij dare vsum,& ego habeo commoditatem vsus cum fructu, si supereſt aliquid : aliàs non:vt.ſ.de vſu & habi.l.fundi.& de vſufru. l.ſi alij.

* *aliàs est lex, Sed si de fructu &c.*

b *Totã.*ſupra de pac. l.ſi vnus.§.ſed ſi generaliter.contra.Sol. hic in totũ renũtiauit obligationi .ſ. non. fecit enim pactũ de non petẽdo Stichum tantum: ſed alium petere debebat. vel forte aliud in pacto,aliud in acceptilatione dicendum eſt. vel hic erat electio ꝓmissoris: ibi ſtipulatoris. Item ſecundum Ir. aliter in ſeruo legato in genere : quo caſu ſi Pamphilus repudiatur, nihil obeſt : vt ſupra de op.leg.l.homine.

* *Flo. acceptum*

c *Inuito.*ad hoc facit ſupra ſi cer.pet.l.ij.§.j. Accurſius.

* *vulg. Et ſi.*

d *Dolo malo.* ſiue fuit expreſſa in promittendo clauſula doli, ſiue non:non poteſt accepto ferri ante dolum commiſſum:quia nihil ꝓ dolo debetur:vt hic dicit. Sed ſi iam erat commiſſus,remitri poteſt:vt.ſ. de pac.l.ſi vnus.§. illud.&.§. pacta quæ turpem. ſed videtur etiã pro futuro valere,& expectare eum committi:vt arg.ſ.eo. l. quod in dic. ſed hoc eſſet contra bonos mores expectare:vt.d.l.de pac.&.ſ. depoſi.l.j.§. ſi conuenit. Itẽ dolo cõmiſſo fieri poteſt acceptilatio,etiam ſi non fuerit ſtipulatus expreſſe dolum malum abeſſe:quia ex promiſsiõe fundi:& ita verbis tenetur ad non committendum dolum malum: vt arg.ſupra eo.l.iij.in prin.

e *Accepto ferre.*nihil enim ex ea debetur ante dolũ cõmiſſum.

f *Conſtitit.* ſcilicet doli clauſula.

g *Fertur.*vnde non valet:vt.ſ.eo.l.pluribus.in fi.

h *Manebunt.*ſ.de pac.l.ſi vnus.§.ſed ſi ſtipulatus.contra.Sed nõ eſt cõtra:quia vbi acceptilatio eſt in vno facto, & tenet tota facta:tollitur obligatio : vt ibi:quia fuit pura ſtipulatio , licet alternatiua.hic autẽ non tenuit re perempta pendente condi.vnde cum in ea non tenuit:nec in altera quę iam inerat tacite,valet:vt ar.ſ.de ſerui.ruſti.prædio.l.item.§.qui habet.

i *Si ſideiuſſori.* efficaciter obligato , vel non : vt.ſ.ad Velleia.l. quamuis.§.Marcellus.&.§.ſi mulier.Azo.

k *Liberetur.*hic eſt cõtra.ſ.eo.l.an inutilis.§.accepto.Solu. cõ-

Si acceptilatio non valet in expreſſo, nõ valet in tacito. Bartolus.

ℙSi Stichum aut decem ſub cõditione ſtipulatus, Stichum aut decem acceptum fecerit,& pẽdente conditione Stichus deceſſerit:decem in obligatione manebunt,[h] perinde ac ſi[ea]acceptilatio interpoſita non fuiſſet.

Acceptilatio interpoſita ſuper obligatione, per conſequentiam tollit obligationẽ alio modo contractam. Bartolus.

ℙSi * fideiuſſori[i] accepto fuerit latum,cum reus re,nõ verbis fuiſſet obligatus:an reus quoq; liberetur? Et hoc iure vtimur, vt licet reus non ſit verbis obligatus,tamen acceptilatione ꝓ fideiuſſorem liberetur.[k]

* *vulg. Et ſi.*

Acceptilatio facta fideiuſſori pendente conditione cuius exiſtentia non fingit quem retro obligatum, non prodeſt principali. Bartolus.

ℙSi legatorum [l] ſub conditione relictorũ fideiuſſori dato accepto latum ſit:legata debebuntur [m] poſtea conditione [n] eorum exiſtente. Qui ita ſtipulatur à fideiuſſore, *Quod Titio crediderо, fide tua eſſe iubes* ? deinde antequam crederet,acceptũ fecit fideiuſſori:reus non liberabitur:ſed quandocũque [o] * ei [p] creditum fuerit,tenetur. nã etſi fideiuſſorem non antè liberatũ eſſe credimus,quàm cum fuerit creditum reo:[q] non tamen reus antiquiore acceptilatiõe quàm obligatio eius eſt, liberari potuit. ℙTutor [&] curator furioſi[vel prodigi]acceptum ferre non poſſunt:* ne procurator quidem poteſt facere acceptũ: ſed hi omnes debent nouare. poſſunt enim [r] & ſic accepto facere. ne his [ſ] quidem accepto fieri poteſt:ſed nouatione facta poterunt liberari per acceptilationem. nam & in abſentium perſona hoc remedio vti ſolemus,[cũ] ſtipulamur ab aliquo id nouandi cauſa, quod nobis abſens debet:& ita accepto liberamus [eum] à quo ſtipulati ſumus:[&]ita fiet vt abſens nouatione, præſens acceptilatione liberetur.[t] Hæres quoque & liberare & liberari accepto poteſt,& honorarij ſucceſſores. ℙEx pluribus reis [u] ſtipulandi ſi vnus acceptum fecerit,liberatio contingit in ſolidum.[x]

* *vulg. Et ſi.*

Si in acceptilatione venit aliud quàm ſit in obligatione:non valet. Bartolus.

XIIII. PAVLVS libro duodecimo ad Sabinum.

NIſi conſentiat acceptilatio cũ obligatione,& niſi verum eſt [y] quod in acceptilatione demõſtratur,imperfecta eſt liberatio:quia verbis [z] verba [a] ea demũ reſolui [b] poſſunt, quæ inter ſe congruunt.

Adiectio vltra debitum, acceptilationẽ non vitiat. Bartolus.

XV. POMPONIVS libro viceſimoſeptimo ad Sabinum.

Si legatorum.]*CASVS.* Tu promiſiſti mihi Stichum ſeruũ ſolum.venis ad me,& dicis:Stichũ quem tibi promiſi, & Pãphilum,habés ne acceptum?an talis acceptilatio valeat?Reſpon. quòd ſic,& Pamphilus ſuperflue appoſitus eſt in hac acceptilatione.

BIU Cujas

tione.& ponit tex.aliud exemplum quod planum est.Franciscus.

a *Pro superuacuo.* sicut in obligãdo nõ nocet superfluũ:ita nec in dissoluẽdo:vt.ſ.de ver.oblig.q̃ extrinsec⁹.&.l.v.§.fi.&.l. si mihi.

b *Nomine.* non solum Stichi in superiori casu.& facit.ſ.de pac. l.si vnus.§.si cum mihi.&.ſ.pro emp.l.emptor.

Si ex pluribus.]C ASVS. Titius, Mæuius,& Seius promiserũt mihi.c.aureos: ego acceptũ fero Titio.certe alij etiã liberãtur nõ ea ratione q̃ ipsis etiã sit accepto latũ: sed qa ille cui acceptum tuli, videtur mihi soluisse ꝓ se & pro aliis.l.seq.plana est.Fran.Accur.

c *Liberatur.* immo cõtra:vt.ſ.de verb. obl.l. ij.§.si tamen.Sol.ibi in persõam,hic in rẽ acceptilationem factam intelligẽ:vel vt ibi. & facit.C.de diuer.re.l.j.

d *Soluisse.* solutiõe vnius cæteri liberantur: vt.ſ.de lib.leg.non solum.j.§.j.Accursius.

o *Et iudicatus.* vt.ſ.e. & per iusiuran.§. si legatorum.&.§. qui ita. contra.Sol.hic etiã ante sententiam erat obligatus:& sic nõ condẽnatus:ibi non. Vel dic quòd hic fuit fideiussor iudicati,id est cõdẽnati hominis:ibi nõ. prima placet.& facit.ſ. de lega.j. non quocũque.§.qui Caium.

f *Qui hominem.* dicas hominẽ certũ:& qd̃ subiicit,aut decem: dic nõ simul &c.& sic est disiunctio legis,nõ hominis.& sic vera sunt quę sequuntur,vt.v. accepto latis,tollatur in.v. obligatio:& parte Stichi accepto lata,tollatur ꝓ ea parte obligatio. ad quod est.ſ.tit.j.l.si stipulatus.§.qui decem.& secundũ hoc nihil est contra.si autẽ diceres hominẽ in genere promissum,partem Stichi accepto latam:tũc non liberaris etiã in parte, ne plus operetur acceptilatio,quàm solutio: vt.d.l.si stipulatus. quæ esset contra. Sed contra dicere posses,q̃ licet partem petere possit, non tamen sequitur quòd in parte liberetur. Item si diceres quòd esset alternatiua stipulatio : tunc esset contra.ſ. de condic.inde.si non sortem.§.si decem.sed solue vt ibi. & facit.ſ. de rescin.ven.l.Proculus. *ADDITIO.* Dic quòd aliud in solutione,vt in contrariis:aliud in acceptilatione,vt hic : & ratio est,quia solutio partis non parit liberationem:nec si solueretur pars in alia re,sequeretur inconueniens quod ponitur in.l.in executione.§.pro parte.ſ.de verbo.obli.quod incõueniens non potest habere locum quando quis liberatur per acceptilationẽ, vt hic.idem in eo qui à parte absoluitur per sententiam : vt.l.ij. §.si tamen hominem.ſ.de verb.oblig.Bar.hic.

g *Peremt.* quantum ad se : quia non potest amplius petere hominem aut decem, sicut poterat prius:sed non quantum ad reũ quin possit soluere adhue decem:& sic decem vel hominem integrum,secundum Hu.

h *Aut partem.* Et si partem hominis quam stipulatus est,acceptam fecit. Accursius.

SI is qui Stichũ promisit, ita interroget: *Quòd Stichum promisi, Stichum & Pamphilum habés ne acceptos?* puto rectè accepto latum,& pro superuacuo [a] Pãphili mentionem factam : quẽadmodum si is qui decem promisit,ita ĩterroget, *Quòd tibi decem promisi, viginti habés ne accepta?* etiam decem nomine [b] erit liberatus.

Acceptilatio facta vni ex pluribus reis debendi,cæteros liberat sicut solutio. Bar.

XVI. VLPIANVS libro septimo Disputationum.

SI ex pluribus obligatis vni accepto feratur:non ipse solus liberatur,[c] sed & hi qui secũ obligantnr. Nam cum ex duobus pluribúsve eiusdẽ obligationis participibus vni accepto fertur,cæteri quoque liberãtur: nõ quoniam ipsis accepto latũ est,sed quoniã velut soluisse [d] videtur is qui acceptilatione solutus est. ℣ Si iudicati fideiussor sit datus,[&]acceptus,eíque accepto latũ sit: liberabitur & iudicatus. [e]

Pars vnius ex rebus alternatiuè debitis, potest per acceptilationem ab obligatione subduci. Bartolus.

XVII. IVLIANVS libro quinquagesimoquarto Digestorum.

QVi hominem [f] aut decem stipulatus est:si quinq; accepto fecerit,partẽ stipulationis peremit,[g] & petere quinque aut partem [h] hominis potest.

XVIII. FLORENTINVS libro octauo Institutionum.

ET vno ex* pluribus cõtractibus vel certis[i] vel incertis,vel quibusdã exceptis cæteris,& omnib⁹ ex causis vna acceptilatio & liberatio fieri potest. [k] ℣ Ei⁹ rei stipulatio quam acceptilatio*sequat̃,à Gallo Aquilio talis exposita est: Quidquid te mihi ex quacũque causa dare facere oportet,oportebít[ve,]pręsens in diémve,quarũcunque* rerum mihi tecum actio,[l] quæque aduersus te petitio,[m] vel aduersus te persecutio [n] est,erítve: quódve tu meũ habes,tenes,possides:quanti q̃que earum rerum res erit,tantã pecuniam dari stipulatus est [o] Aulus Agerius: spopõdit Numerius Nigidius. quod Numerius [p] Nigidius Aulo Agerio ꝓmisit,spopondit:id haberét ne à se acceptum , Numerius Nigidius Aulum Agerium rogauit:Aulus Agerius Numerio Nigidio acceptum fecit.

XIX. VLPIANVS libro secundo Regularum.

SI accepto latũ fuerit ei qui non verbis,sed re obligatus est:non liberatur quidẽ,sed exceptione [q] doli mali vel pacti conuenti se tueri potest. [r] ℣ Inter † acceptilationem & apocham [s] hoc interest,quòd acceptilatione omnimodo liberatio contingit,licet pecunia soluta non sit : apocha non aliàs quàm si pecunia soluta sit.

XX. IDEM libro septuagesimoseptimo ad Edictum.

SI accepto [t] fuerit lata ob rẽ iudicatam clausula,Marcellus ait cæteras partes stipulationis [u] euanuisse. propter hoc enim tantum interponuntur, vt res iudicari possit.

Et vno plu

Si ex pluribus.]C ASVS. Contraxi cum Titio multis vicibus:ita q̃ mihi tenetur ex pluribus causis.ego possum ei accepto ferre ex vno contractu,aliis exceptis,vel ex omnibus,si volo. & vna acceptilatione omnes contractus possunt tolli.§.seq.ponit verba & formã acceptilationis:quam formã seruare tutũ est : quare non indiget casus positione.Franciscus.

i *Certis.* vbi dãdũ:incertis vbi faciẽdũ cõtinetur in stipulatione.

k *Fieri potest.* ad quod ſ.eo.l. plurib⁹.&.ſ.tit. j.l.si ex pluribus. * *Flo.acceptio*

l *Actio.* in persõam.

m *Petitio.* in rem.

n *Persecutio est.* scilicet fideicommissi. * *Flo.quæ-rumque*

o *Stipulat⁹ est.* De prima persona transit ad tertiam.sic.C.de in ius vocan.l.fi.

p *Quod Numerius.* hic finitur ſti. Aquilia: & ſcipit acceptilatio. sed qualiter nouat̃ rei vin? rñ.ſtipulabor pretium rei.vnde quædã vẽditio intelligiẽ interuenire,& solum pretium deberi.

Si accepto latũ.]C ASVS. Mutuaui tibi.c.& sum à te stipulatus ea mihi reddi. sic es mihi obligat⁹ re.acceptum tibi fero.certe tu nõ liberaris ipso iure:sed tamen si petã à te illa.c.tu poteris mihi opponere exceptionẽ doli mali, vel pacti cõuenti. [INTER.] † *Docto.* Iſte.§. ponit differẽtiã *hic,maxime* inter ista duo genera liberationũ. vnum est *Barto.* quod vocatur apocha. *dicunt istũ* & quid sit,vide in glo. *text. singu.* aliud est acceptilatio. *ad hoc pro-* & est differẽtia inter *positũ, quòd* ista duo.nam per acce- *exceptio nõ* ptilationem debitor li- *numeratæ* beratur,etiam si pecu- *pecu. potest* niam non soluat.per a- *opponi con-* pocham vero non, nisi *fessioni : nã* pecuniam soluat. *autem acce-* *ptilationi.*

q *Sed exceptione.* per hoc apparet q̃ nõ iure acceptilationis,sed pacti:vt.ſ.de rescin. ven. l.cum emptor. *ita in ter-* *minisvoluit* *Bar.in.l.ſi* *ex pluribus.* *ſ.de solu.*

r *Potest.* distinguitur ergo quare acceptilatio deficiat. Io. vt prin.&.ſ.de pac.si vnus.§.pe. *Bal.etiã in* *addi. spec.* *in titu. de* *excep. ver-* *ſi. x. Bo.*

ſ *Apocham.* fit enim apocha vt ex ea solutio probetur:qua constitetur creditor sibi solutum:& datur debitori:sed antapocha est contra:vt.C.de fide instru.l.plures.

Si accepto fuerit.]C ASVS. Conueni te in iudicio.tu⁹ procurator satisdedit iudicatũ solui.quæ satisdatio tria in se cõtinet. Primo,vt soluatur iudicatum. Secũdo,vt dolus absit. Tertio,vt defendatur res.ego accepto fero tibi clausulam ob rem iudicatã. certe aliæ duæ clausulæ sunt etiam sublatæ.Franciscus.

t *Si accepto.* quod verbũ sonat scilicet soluere condẽnationem.

u *Stipulationis.* scilicet de dolo,& de defensione.Ir.vt.j.ind.sol. l.iudicatum solui.

Si sub conditione.]C ASVS. Titius testamento suo legauit mihi fundum sub conditione si nauis ex Asia venerit. ego hoc legatum stipulatus sum pure mihi dari animo nouandi. postea ante conditionis euentum acceptum fero hæredi stipulationem. si post conditio extiterit:non possum petere legatum,neque ex testamento,neque ex stipulatione. Ex testamento non:quia actio quam

BIU Cujas

quam habebam, est nouata per stipulationem, quam interposui animo nouandi.ex stipulatione non:quia sublata est per acceptilationem:& sic nullo iure possum petere legatum,vbique oppositis obicibus.l.seq.plana est.Francis.Accursius.

a *Datum.* id est relictum.

b *Nouandi causa.* amphibolia.nam vel legatum purum est,& stipulatio conditionalis.vel econtra legatum conditionale, & stipulatio pura:vt supra de noua. l.quotiés. in prin. &.§. j. vt & illa: verum est cané comedere pané.

c *Seruꝰ. Facere potest.* quod domino debetur, nisi primo sibi stipuletur animo nouandi: vt supra eo.l.& per iusiurandum.§. tutor.

Si ego tibi. IAVOLENVS.

TV & ego contraximus inuicem vendẽdo, emendo, locando, conducẽdo: & sic sunt mutuæ obligationes.ego tibi acceptum fero. certe tu non solus liberaris, sed etiam ego liberor.hoc verum est si nondum res interuenit: aut ab altera parte tantum res interceſit.

Flo.vtrique Franciscus.

d *Per acceptilationem.* non natura acceptilationis, sed conuentionis: vt supra de rescin. vendi.l. cum emptor. & sic non ob.supra eo. l.an inutilis.§.acceptũ. Item contra.huic.l.supra de pac.l. si conuenerit. Solu.hic erat res integra:ibi non:vel vt ibi.Et eodem modo solu.aliud contra.supra loca.l.si tibi habitationem.Item nec contra supra de contrahen.emp.l.sed Celsus.§.si fundus. quia & ibi fuerunt facta pacta in casum illum quando non esset res integra. Item ibi agebatur vt ex altera parte tolleretur obligatio.

XXI. VENVLEIVS libro vndecimo Stipulationum.

SI sub conditione legatũ mihi datum, [a] nouandi causa [b] stipulatus sim,& ante existẽtem conditionem acceptum fecero: Nerua filius ait, etiam si conditio extiterit, neque ex testamẽto competiturã actionem, quia nouatio facta sit: neque ex stipulatu, quæ acceptilatione soluta sit.

XXII. GAIVS libro tertio de Verborum obligationibus.

SEruus nec iussu domini acceptum facere potest. [c]

Resoluta vna parte contractus, totus cõtractus soluitur. Bartolus.

XXIII. LABEO libro quinto Pithanon à Paulo epitomatorum.

SI ego tibi acceptum feci, nihilo magis ego à te liberatus sum. Paulus: Immo cum locatio, conductio, emptio, venditio cõuentione facta est, & nõdũ res interceſit: vtrique* per acceptilationẽ, [d] tametsi ab alterutra parte dũtaxat interceſſit, liberantur obligatione.

DE PRAETORIIS stipulationibus.

TITVLVS V.

Hæc lex diuiditur in quatuor partes. Primo ponit diuisionem stipulationum. Secundo declarat quæ stipulationes exigunt nudam repromissionẽ: & quæ satisdationẽ. Prima pars in principio, secunda in.§.stipulationum istarum. prima pars subdiuiditur in tres: quia primo ostendit quæ sint stipulationes prætoriæ iudiciales. secundo, quæ conuentionales. tertio, quæ communes. prima ibi, iudiciales. secunda ibi, cautionales. tertia ibi, communes sunt. Secunda pars diuiditur in duas: quia primo ostẽdit quæ satisdationem requirunt. secundo, quæ nudam repromissionem. habita hac diuisione huius legis, de se clara est: quia ponit plana exempla. Francis. Accursius.

Diuisio Eruã. Accur.

DE PRAETORIIS STIPVLATIONIBVS.

Dixit supra de verborum obliga. de stipulatione in genere: nũc in specie. vel ibi de ciuilibus principaliter, hic de prætoriis.

PRætoriarum. Ista lex primo diuiditur in duas partes principales. Nam primo facit diuisionem stipulationũ prætoriarum. Secundo declarat quæ stipulationes exigunt nudam repromissionẽ: & quæ satisdationẽ. Prima pars in principio, secunda in.§.stipulationum istarum. prima pars subdiuiditur in tres: quia primo ostendit quæ sint stipulationes prætoriæ iudiciales. secundo, quæ conuentionales. tertio, quæ communes. prima ibi, iudiciales. secunda ibi, cautionales. tertia ibi, communes sunt. Secunda pars diuiditur in duas: quia primo ostẽdit quæ satisdationem requirunt. secundo, quæ nudam repromissionem. habita hac diuisione huius legis, de se clara est: quia ponit plana exempla. Francis. Accursius.

e *Prætoriarum.* In eo quòd hic prætoria vt genus, & iudicialis ponitur vt species:est contra instit.de di.stipu.in princip.&.ſ.de verb.oblig.l.stipulationum.nã in illis.ll.& prætoria & iudicialis sunt species oppositæ & coæquæuæ. & eodem modo ponitur communis vt species coæquæua ad prætoriam: hic autem vt sub genere.Solu.prætoria stipula. dicitur duobus modis: & iudicialis duobus modis:& cõmunis similiter duobus modis.Ecce prætoria stricte dicitur, quæ à prętore mortuo inuenta, per officium iudicis viuentis interponitur, aditi ob hoc ipsum:& ita ibi. Secundo dicitur prætoria, omnis illa quæ ab initio etiam exigitur, siue sit prætoria inuentione, siue ciuilis, siue quocunque modo inuentatex eo scilicet quòd prætor approbat.arg.j. de verb.sign. l.lege.& in hoc sensu comprehendit prætorias, iudiciales,& cõmunes,& omnes præter conuentionales: & ita in hoc titu. accipitur. Iudicialis etiam accipitur duobus modis: vno, illa in qua nõ aditur iudex ob hoc ipsum.& ita ibi. & dicitur à iudice, quia officiũ iudicis interponitur aditi ob aliã causam: & exinde incipit posse peti:vt ibi. hic autem illa tantum quæ in iudicio fit, vt sit ratum iudicium,id est sententia: vt in exemplis hic subiicit.& dicitur hæc à iudicio: & ideo quidam habent in litera iudicionales, ibi, iudiciales. Communis stipulatio dicitur duobus modis.Primo tã prætoria, quàm iudicialis: quia aliquãdo aditur iudex ob hoc ipsum, vt interponatur.aliquando incidẽter petitur. & ita ibi. Secundo dicitur communis, scilicet tam iudicialis quàm cautionalis: quæ partim sententiam, partim aliam causam respiciunt: vt de re defendẽda, & iudicio sisti:vt &.j.eo.§. communes. vel aliter vt ibi dices.quæ autem sit cautionalis, statim dices. similiter ergo patet ex prædictis nõ esse mirum si ibi quatuor, hic tres species fecit stipulationum.

Ex eundo quamlibet partem diuisionis. Tertio dicit qualiter debent interponi. Quarto, ad cuius iurisdictionem spectat cognitio super eis. secunda ibi, iudiciales. tertia ibi, stipulationum. quarta ibi, quòd si sit. Bartolus.

I. VLPIANVS libro septuagesimo ad Edictum.

PRætoriarum [e] stipulationũ tres videtur esse species: iudiciales, [f] cautionales, [g] communes.

Iudicialis stipulatio prætoria, est illa quæ interponitur propter sententiam vt rata sit, & sortiatur effectum. cõmunis vero est illa quæ interponitur propter processum & instantiam, vt procedat, & ad sententiam perueniatur: & sic habet cõmunionem cum iudiciali: quia nisi processus expediretur, ad sententiam non perueniretur. cautionalis vero est illa quæ propter sententiam interponitur: nec propter processum, sed propter aliam causam æquitatis. Paulus.

f Iudiciales eas dicimus, quæ propter iudicium [h] interponũtur:vt ratum [i] fiat:vt iudicatum solui: & ex operis noui nuntiatione. [k] Cautionales [l] sunt autem, quæ instar actionis habẽt: & vt sit noua actio, intercedũt: vt de legatis stipulationes, & de tutela, & ratam rem haberi, & dãni infecti. Communes sunt stipulationes, quæ fiunt iudicio

f *Iudiciales.* aliàs iudiciales: aliàs iudicionales.

g *Conuentionales.* aliàs conuentionales, & aliàs cautionales.

h *Propter iudicium.* id est sententiam: [a] vt & a Cre pareatur ei:vt sic diffe rat à communi: & ita de ad comprehendit tantum frui quod sonat verbum:ad no. quod est.j.iudi.soluil. caue

iudicatum solui.

i *Ratum.* scilicet iudicium.

k *Ex operis noui nunciatione.* cum caueatur de opere demolien- ad ſp do,si apparuerit, id est iudicatum fuerit iniuste ædificatum:vt.ſ. ver de operis noui nuncia.l.stipulatio.§. habet.&.§.opus. versi. siue accep autem.& ita per hanc stipulationem stabat firma sententia. mallet

l *Cautionales.* aliàs conuentionales: sed non est bona litera,vt dis patet per exempla quæ supponit.aliàs cautionales: & hæc bona. ſat & dicuntur cautionales, quæ non interponũtur ratione alicuius Eccle sententiæ vt sit firma:in quo differt à iudiciali:nec ratione instã- Cautio tiæ alicuius causæ,vt differat à communi: sed ob aliã causam in- ſtipula terponuntur: vt patet in exemplis hic subiectis. Et no.tria. Primo, quia hic attribuitur speciei nomen generis.nã omnis stipulatio generaliter est cautionalis: vt.j.§.proxi. sed hic stricte pro specie,vt & aliàs in adoptione dicitur:vt &.ſ.de adop.l.ij. Secũdo no.quòd istæ cautionales habent instar actionis: vt hic, &.ſ. de act. & oblig.l.actionis verbo.quia sicut per actiones agimus vt quid nobis detur vel fiat etiam ab inuitis:ita petimus vt stipulationes istæ præstentur nobis etiã ab inuitis.fallit tamen in vna istarum,scilicet in cautione de rato:quæ non habet instar actionis: nec etiam ab inuitis eam exigimus præcise, licet causatiuè quandoque inuitus præstet,scilicet si vult agere:vt.ſ.de procu.l. mutus.§.pœna. Quod ergo dicitur, vt delegati &c. ponit exempla ad id quod dixerat,quòd nouatio intercedit:ad quod omnino conueniunt. Item & exempla quod ad instar actionis habent,scilicet alia,nõ illa de rato. Tertio no.quòd nouatio intercedat:& potest dici quòd aliquid noui additur naturæ primi negocij:vt diximus in nouatione quæ fit lite contestata,vel in sententia:& sic nihil deperit:vt argu. ſ.de noua.l.aliã.vel forte quia olim ipso iure fiebat nouatio vt tolleretur prima, eo quòd aliquid noui addebatur:vt instit.qui.mo.tol. obliga.§.præterea. sic ergo per stipulationem legati nouatur actio ex testamento, quæ pro legato competit:vt.C.communia de leg.l.j.& cum interponatur pro legato conditionali,vel in diem: vt.ſ.vt leg.no.ca.l.j.

in cuentum

BIU Cujas

in euẽtum diei fit nouatio vel cõditionis: vt. ſ. de noua. l. in diem. & l. quotiens. in tutela fit nouatio: quia cum ſtipulatur pupillus rem ſaluam fore, & poſt pupillarem ætatem habet ratum: nouat actionem tutelæ: vt. ſ. de noua. l. ſi pupillus. Vel etiã ſi dicas eum ſtipulatũ iam adultum rem ſaluam fore, id eſt ſibi reſtitui quod ex act. tutelæ debetur, nouat actionem tutelæ ſtatim: vt dixim⁹ in ea. l. ſi pupillus. Per ſtipulationem ratam rem haberi, qua ſtipulor à procuratore creditoris cui ſoluo, nouatur condic. inde. quæ competeret nõ interpoſita hac ſtipulatione: vt. j. rem ra. ha. l. ſi ſine. in prin. & l. fi. §. fi. Per ſtipulationẽ damni infecti nouatur interdictũ quod vi aut clam cõpetens vel cõpeturũ ſi opus facias quod ruinam mihi minatur in domum meã: & ipſum opus in meo facere te dico, pro quo cõpeteret quod vi aut clã, cum ſcias vel ſcire debeas te prohibitum vel prohibẽdum: vt. ſ. quod vi aut clam. l. iij. in fi. & l. iiij. Vel dic ſecundum M. & Ioan. & Azo. & H. nouari actionem. l. Aquiliæ, & in factum, quæ competeret ſtipulatione non interpoſita: ſed ea interpoſita non competeret: vt. ſ. ad. l. Aquil. ſi ſeruus. §. ſi furnũ. & ar. ſ. de ripa mu. l. j. Alij dicunt quòd nouatur excep. quæ competeret damnũ paſſo cõtra dominũ domus ruinoſæ: vt nõ aliter tollat, niſi etiam omnia inutilia tollat, & de dãno futuro & præterito caueat. nam ſi damnum fuerit paſſus ſtipulatus, iam non eget dicta exceptione. alij dicunt nouari quoddam interdictũ quod datur ei qui damnũ paſſus eſt: per quod dominus cogitur tollere rudera, aut totas ædes pro derelicto habere: vt. ſ. de dam. infec. l. prętor. in fi. Accurſius.

ſiſtendi cauſa. [a] Et ſciendũ eſt, omnes ſtipulationes natura ſui cautionales eſſe. [b] hoc enim agitur in ſtipulationibus, vt quis cautior ſit & ſecurior interpoſita [c] ſtipulatione.

Stipulationes prætoriæ regulariter requirunt fideiuſſores: & ſic ſunt ſatiſdationes, fallit in tribus caſibus qui hic continentur vſque ad. §. quòd ſi ſit. Paul.

℣ Stipulationum iſtarum prætoriarum quædam ſunt quæ ſatiſdationem exigunt: quædam [quæ]nudam repromiſsionem: ſed perpaucæ ſunt quæ nudam repromiſsionem habẽt: quibus enumeratis apparebit [d] cæteras non eſſe repromiſsiones: ſed ſatiſdationes. Stipulatio itaque ex operis noui nuntiatione, aliàs ſatiſdationem, aliàs repromiſsionem habet. Ex qua [igitur] operis noui nuntiatione ſatiſdari oporteat* [&] quemadmodum ſatiſdetur, [videamus.] Namque [e] de eo opere quod in priuato [f] factum erit, ſatiſdari: * de eo quod in publico, repromitti [g] oportet. Sed & hi quidem qui ſuo nomine cauent, [h] repromittunt: qui alieno, ſatiſdant. [i] Item ex cauſa damni infecti interdum repromittitur: interdum ſatiſdatur. Nam ſi quid in flumine publico fiat, ſatiſdatur: [k] de ædibus [l] autem repromittitur. [m] Stipulatio duplæ [n] repromiſsio eſt, niſi ſi conuenerit vt ſatiſdetur. [o]

Quando vertitur dubium an ſtipulatio prætoria ſit de neceſsitate præſtanda: cauſa eſt ſummaria, & pertinet ad prætorẽ viuũ hoc diſcernere. Paul. de Caſt.

℣ Quòd ſi ſit aliqua controuerſia, vtputa ſi dicatur per calumniam deſiderari vt ſtipulatio interponatur: ipſe prætor [p] debet ſuper ea re ſummatim cognoſcere, & cautum iubere, aut denegare. Sed & ſi quid vel addi, [q] vel detrahi, vel immutari in ſtipulatione [r] oporteat, prætoriæ erit iuriſdictionis.

Si prætoria ſtipulatio cõtinet factum indiuiduum: nõ diuiditur inter hæredes ſtipulatoris vel promiſſoris: & tranſit ad quemlibet ipſorum actiuè & paſſiuè. ſecus ſi continet quantitatem certam, vel incertam. Paulus.

II. PAVLVS libro ſeptuageſimo tertio ad Edictum.

[1] *De ædibus.* ſcilicet publicis vel priuatis, quæ minantur ruinam alicui.

[m] *Repromittitur.* ſcilicet ab his qui promittunt ſuo nomine. aliàs ſatiſdatur: vt ſupra de dam. infec. l. prætor. in princ. & l. qui bona. in prin. §. j.

[n] *Stipulatio duplæ.* quę fit in venditione: vt ſupra de ædil. edi. l. quod ſi nolit. §. quia aſsidua. & ex neceſsitate: vt ſupra de euic. l. ij.

[o] *Satiſdetur.* vt & ſupra de euic. l. ſi dictum. Item excipitur cũ ante ſolutum pretium de re mouetur quæſtio: ſed tunc ad ſatiſdandum non agitur: ſed niſi ſatiſdet, & pretium petat, except. repellitur: vt. C. de euic. l. ſi poſt.

[p] *Ipſe prætor.* de dupla, vel alia. nam omniũ ſtipulationum eſt commune hoc: vt &. ſ. vt in poſſeſ. lega. ſi is à quo. excipit Azo, niſi quãdo fit miſsio ex ſecundo decre. in cauſa dam. infec. vt. ſ. de dã. infec. l. iiij. §. ſi intraverſi. ſi forte. Sed certe non quæritur vbi ſit ſatiſdandum vel non: ſed quia non eſt ſatiſdatum, an fiat miſsio, vel ſit retardanda: quia adhuc forte non timetur damnum de proximo. & facit ad ſummariam cognitionẽ quod no. ſupra ad exhiben. l. iij. §. ſciendum eſt. Accurſius.

[q] *Vel addi.* additur ante eam interpoſitam, vt ſi iuſſerit prætor caueri, cum debuerit ſatiſdari: vel ſi iuſſerit ſatiſdari in venditione, cum debuerit caueri: & mutatur, vt cum iuſſerat obligari pignus, mutauit in fideiuſſorem: vt & infra eodem. l. prætoriæ. vel in tempus longius: vt infra eodem. l. Valerianus. & ſecundum hoc additur, vel detrahitur, vel mutatur de eo quod dixerat prætor. hoc enim poteſt, quia eſt interlocutoria: [a] vt ſupra de arbi. l. qualem. in fine. & ſupra de re iudicata. l. quod iuſsit. ſecus in definitiua: vt. d. l. quod iuſsit. Vel dic ei, quod dicebatur per aliquam partium. Quid autem ſi fiat mutatio in aliam formam, quàm prætoriam? Reſpondeo, poteſt conſenſu partium, non aliàs: vt ſupra proxi. §. ſtipulatio duplæ. ſed tunc eſt conditionalis, non prætoria: cum non fiat ex neceſsitate. Item quid ſi eam interpoſitam velit prætor immutare? Reſpondeo, nec tunc poteſt, inuitis contrahentibus, etiam ſi velit reducere in formam prætoriæ, cum prius forte non erat: niſi dicatur quòd per errorem ſit prius interpoſita: vt ſupra ſi quis cautio. l. ſed & ſi quis. §. fi. & ſecundum hoc non obſtat ſupra de verbo. obliga. l. in conuentionalibus. vbi dicit non poſſe eis addi vel detrahi: quia verum eſt ab alio quàm à prætore. Item nec à prætore in aliam formam. Item nec etiam in formam prætoriam quando iam erat interpoſita: niſi volentibus partibus fieret. nec etiam hiç dicit quòd prætor addat vel detrahat: ſed dicit quòd eſt ſua iuriſdictio. quod intellige vt ſupra dictum eſt. Accurſius.

[r] *In ſtipulatione.* à prætore inuenta. Accurſius.

Prætoriæ ſtipulationes.] CASVS. Hęc. l. facit aliam diuiſionem ſtipulationum prætoriarum: ſcilicet quòd quædam continẽt reſtitutionem rei: quædam continent quantitatem incertam. Reſtitutionem rei continent, veluti noui operis nunciatio: qua cauetur vt opus reſtituatur, id eſt in priſtinum ſtatũ redigatur. vſque ibi, Ideoque. vbi innuit ex præcedẽtibus, quòd data cautione de opere reſtituendo, ſi actor qui petiit cautionẽ de opere reſtituẽdo, moriatur pluribus hæredibus relictis, & vnus hæredum agat

[a] *Limitabis hãc gl. dum videtur ſentire quòd interlocutoria poſsit mutari, niſi haberet vim definitiuæ: vt per. c. peruenit. & ibi abb. vterq; extra de app. & intra quod tẽpus. vide Laſſan. de oria. c. quoniã contra falſã. §. interlocutione & appel. verſi. ſed iuxta præmiſſa. & ibi notaui in apoſtil. ad eum poſt Bene. Vadum ſub eo verſ. extra de prob.*

[a] *Siſtendi cauſa.* vt in iudicio ſiſti, & de re defendenda. Io. quæ partim ſententiam vel iudicium, partim aliam iuſtam cauſam reſpiciunt ſecundum Azo. vel quia tam ab actore quàm à reo, vel tam extra iudicium, quàm in iudicio fiunt, ſecundum H.

[b] *Cautionales eſſe.* vel conuentionales. aliàs cautionales. & large accipe vocabulum vt genus: vt dixi ſupra proxi. §.

[c] *Interpoſita.* facit. j. de verb. ſignifi. l. ſatiſdationis. & inſti. de fideiuſſo. in prin. Accurſius.

[d] *Apparebit.* ſic inſti. qui ſui vel alie. iur. ſunt. in prin.

[e] *Namque.* pro certo. Accurſius.

[f] *Quod in priuato.* ſcilicet loco nunciantis. & ſic habet nunciatio cauſam naturalẽ. Vel etiam priuato ſolo eius cui nunciatur: quia fit contra ſeruitutem: & habet tunc cauſam poſitiuam: vt. ſ. de no. ope. nunci. l. de pupillo. §. ſextus. & vtrobique eſt priuatũ damnum nunciantis. Accurſius.

[g] *Repromitti.* ab ædificatore petenti: & extunc competit interdictum vt liceat ei ædificare: vt ſupra de ope. no. nuncia. prætor. §. deinde. Sed quare plenius prouidetur nuncianti in priuato, quàm in publico? Reſpon. vt ſupra de ope. no. nuncia. l. non ſolum. §. ſed ſi cum poſſem iure. ſed videtur etiam in publico ſatiſdari: vt ſupra de no. ope. nuncia. l. prætor. §. proinde. quę eſt contra. Sol. vt ibi.

[h] *Cauent.* de eo opere quod in publico fieret, de quo cœperat loqui.

[i] *Satiſdant.* etiã ſi in publico fiat. ad quod eſt ſupra qui. ex cau. in poſſeſ. ea. l. hæc autem. §. fi. Accurſius.

[k] *Satiſdatur.* in. x. an. vt ſupra de dam. infec. l. prætor. §. de eo. Sed contra. ſ. de ripa mu. l. j. in prin. Solu. vt. §. j. in ea. l.

agat vt opus restituatur,& vincat: totũ opus restitui debet. Vel pone econtra quòd stipulator decesit vno hærede relicto: promissor vero de opere restituẽdo decesit pluribus hæredibus relictis.si hæres stipulatoris agat cõtra vnum hæredẽ promissoris, & eum vincat:totum opus debebit restitui. Nam quãdiu aliquid supereſt de opere restituẽdo, tãdiu potest dici opus non esse restitutum.vsque ibi, [*INCERTAM QUANTITATEM.*] Vbi ponit aliud membrum diuisionis,dicens quòd incertæ stipulationes prætorię sunt:vt stipulatio iudicatum solui, quæ est incerta ante sententiam:quia ignoram[9] quid iudex sit iudicaturus. Item damni infecti: quia continet interesse: quod quasi semper est incertũ. Et istæ stipulationes continentes incertum, diuidũtur inter hæredes promissoris & stipulatoris:vt vnusquisq; teneatur pro parte, licet allegãdo possit dici in contrarium: scilicet q̃ nõ mutaretur stipulatio in hęredibus.sed sicut ipse promissor tenetur in solidum, ita & hæredes eius: sed non est ita.Item in hæredibus stipulatoris summa ratione fit quòd si vnus vincat,hæredes promissoris teneãtur pro partibus. tamen si promissor iudicatũ solui moriatur,qui conueniebatur rei vindi.ad fundum restituẽdum: & vnus hæredũ suorum possideat totum fundum:ipse solus conuenietur actione de iudicato soluendo: sicut & fideiussores eius. hoc verum est, si possessor moriatur ante lit. contest.si autem moriatur post litem contesta. tunc hæredes tenentur pro parte ad fundi restitutionem: licet vnus totum fundum possideat.Lex sequẽs iuncta glos.plana est.Fran. [*PRAETORIAE.*]Potest esse diuisio:& tũc ibi, Sicuti &c.est exemplum primæ partis.Potest etiam totum de vna stipulatione dici: scilicet de ope.no.nunci.scilicet si contineat hoc vel illud: vt in exemplo quod subiicit:vt.ff.de ope.no.nuncia.l.stipulatio.§.siue autem. primum verius, cum de vtroque per ordinem ponat exemplum.Accursius.

PRætoriæ stipulationes aut rei restitutionem[a] cõtinẽt, aut incertam quantitatem.[Restitutionem rei,]sicuti[b] stipulatio ex operis noui nuntiatione, qua cauetur vt opus restituatur.ideoq; siue actor siue reus decesserit pluribus hæredibus relictis,vno vincente[c] vel victo[d] totum opus restitui[e] debebit. Quamdiu enim aliquid supereſt,[f] tamdiu nõ potest videri opus restitutum. ℣ Incertã quantitatem cõtinet stipulatio iudicatum solui,[g] & rem ratam dominum habiturum, & damni infecti,&his similes:in quibus[h] respondetur scindi eas in personas hæredum:[i] quamuis possit dici[k] ex persona hæredum promissoris[l] non posse descendentem à defuncto stipulationem, diuersam[m] conditionem cuiusque facere. At in cõtrariũ summa ratione fit,[n] vt vno ex hæredibus stipulatoris vincente, in partem eius committatur stipulatio.hoc enim facere verba stipulationis, quanti ea res est.[o]

Si possessor conuentus rei vindicatione decedit ante litem contestatam,& post satisdationem præstitam de iudicato soluendo,pluribus hæredibus relictis, & ad vnum tantum peruenit possessio de qua agitur:ille solus condemnatur ad restitutionem totius rei,licet de stipulatione iudicatum solui dubium sit an contra eum committatur. si vero decesserit post litem contestatam: non condemnabitur nisi pro parte, licet rem in solidum possidebat.Pau.de Cast.

℣ Sed si vnus ex hęredibus promissoris[p] totam rem possideat, in solidum eum damnandum[q] Iulianus scribit.in quãtum[r] autem ipse[s] ea stipulatione,vel fideiussores,[&] an omnino teneantur, dubitari potest. & videndum[esse]ait, ne non committatur.[t] Sed si lite contestata possessor decesserit:vnum ex hæredibus non maiore ex parte[u] damnandum,licet totũ fundum possideat, quàm ex qua hæres est.

Stipulatio prætoria potest interponi per procuratorem: & per ipsum quæritur actio domino,etiã sine cessione in solidum.Pau.

* *Sic restituere aliquid, est le mettre en premier estat & deu, vt late dixi in.l.apud Labeonẽ. ff. de verbo.significa.E.P.*

a *Restitutionem.*id est in primum statum restaurationem.*
b *Sicuti.*subaudi,cõtinet stipulatio ex operis &c.&,sic est exẽplum primæ partis.
c *Vno vincente.*de hæredibus actoris super opere destruendo.
d *Vel victo.*de hæredibus rei.Accursius.
e *Restitui.*facit.ff.ea.l.§.finali.
f *Supereſt.*ex opere destruendo.Accursius.
g *Solui.*stipulatio iudicatũ solui est incerta,ratione duarũ clausularũ,scilicet de defendendo,& de dolo:sed ratione tertiæ certa esse videtur:vt.ff.iudi.sol.l.iudicatũ solui. quæ est cõtrà in eo qđ dicit,expeditã.vel dic,etiã pro eo quod sonat verbũ, est incerta ante sentẽtiã,vt hic:nõ post, vt ibi. De aliis sequentibus constat quòd sunt incertæ,& dicũtur cõtinere incertũ.quia interesse,siue adiiciatur,si nõ parueris,tenearis ad interesse, vel quãti ea res est. quod quãdoq; cõsueuit poni: vt.ff.proxi.§.&.ff. si quis cau.l. pe.siue non:vt.ff.eo.l.fi.&.ff.tit.iij.l.si procurator.Accur.
h *In quibus.*incertam quantitatem continentibus.
i *Hæredum.*stipulatoris & promissoris,si agitur ex stipulatione.
k *Dici.*allegando,secundum Azo.
l *Promissoris.* qui cum conueniretur rei vindicatione, promisit iudicatum solui. Accursius.
m *Diuersam.*vt vnusquisq; teneatur in solidum.& pro hoc.ff.de verb.obli.l.ij §.j.& sic dicunt quidã hoc quãuis corrigere,& secus sit in hæredibus stipulatoris:vt subiicit.sic insti.de excu. tu. §.similiter eos qui literas.sed tu dic secũdũ Io.& Azo.quòd adn *Ratione fit.* vt diuidatur inter hæredes promissoris: vt.i.sicut &c.
o *Ea res est.*i. ad interesse. Azo.quę verba in ipsa stipulatiõe quãdoque inseruntur. Ac.
p *Ex hæredibus promissoris.*s.iudicatum solui.
q *Damnandum.* in rei vindi.qua conuenitur. sed si post condẽnationẽ nolit restituere,potest conueniri actione ex stipulatu in solidũ & condemnabitur pro portione hæreditaria. & hoc dicit.ff.in fi.l.secundum Io.& Azo.sic ff. depo.l. si duo. sed & aliud auxiliũ est, scilicet manus militaris: vt ff.de rei vindi. qui restituere. & dic q̃ non erat lis contestata cõtra defunctũ: licet stipulatio iudicatũ solui fuisset interposita.
r *In quantum.*interserit quandã quæstionẽ, & non soluit: quã in fi. melius posuisset.Ac.
s *Ipse.*scilicet promissor.
t *Non committatur.*& respon. in solidum teneantur fideiussores, vt & reus principalis: vt insti.de fideiuss.§.si plures. hæredes autem pro parte: licet Paulus surda aure transiens hanc quæstionem non soluit.Accursius.
u *Ex parte.*Azo. & Al. hoc vltimum responsum intelligunt in vindicatione fundi. & sic secundum eos refert decesserit possessor ante litem contesta.& tũc ille solus hæres teneatur rei vindi. qui possidet:vt.ff.§.sed & si vnus.an post litis contesta.contra se: & tunc omnes, etiam si vnus de hæredibus tantum possideat: vt hic.& pro eis.ff. de rei vindi. si possessor. in eo quod notabiliter dicit ante iudicium.item pro eis quod hic dicit:sed si lite contestata &c. vt sic bona sit aduersatio in eodem. Item vt ait Azo, a *Ante* lit.contest. possessor non debuit:sed post lit.contesta.debet quasi ex contractu:quod debere inter hęredes diuiditur.arg.ff.de pecu.licet.§.idem scribit.Itẽ pro eis: quia si possessor dolo desit possidere,& sic tenetur vtili,& decesit.nam distinguitur an ante litem contesta.inutili decesit:& hæredes tenentur in factum.an post:& tunc tenentur vtili qua defunctus, licet ad eos nulla possessio peruenerit:vt.ff.de rei vindi.l.cũ autem.quod ergo in toto quo ad totum: quia nullus hæredum habet: & tamen omnes tenentur vtili:ergo idem in parte quo ad partem:vt in nostro casu teneantur etiam illi hæredes qui non possident. & secũdum hoc omnes leges quæ dicunt illum hæredem teneri in solidum qui possidet,intelliguntur eo mortuo ante lit.contesta.qui prius tenebatur:quales sunt isti:vt supra de rei vindi.si possessor.& de vi & vi arma.l.si plures.& supra commo.l.sed mihi.§.hæres. cõcor. Alij,vt Io.& Azo & H. dicunt in primo casu idẽ.s.quãdo ante litem contestatam decesit possessor, vt ille hæres qui solus possidet, in solidum teneatur:& nõ alij.sed si decedat post litem contestatam: tunc discordant à prædictis. nam dicunt eum solum teneri & in solidum qui possidet, sicut & ante litem contestatam eo mortuo.Et quod hic in fine dicit,in stipulatione iudicatum solui intelligitur. sic secundum primos dic damnandum in rei vindicatione:secundum istos, damnandum in stipulatione iudicatum solui. Et quod dicit:sed si lite &c. dicunt aduersarij sic: quia ante litem contestatam mortuo possessore solus hæres qui possidet,conuenitur rei vindi.vnde & in solidum subaudi,& ille idem ex stipu. iudicatum solui tenetur in solidum eadem ratione,licet condemnetur pro parte:vt arg.supra depos.l. si duo.

sed lite

BIU Cujas

sed lite contestata tunc non tenetur qui possidet: nec damnatur in actione ex stipulatu, nisi pro parte. & secundum hoc aduersatur ad subauditum. Item pro istis quia si possessor lite contesta. desiit possidere sine dolo & culpa, est absoluendus: & econtra si incipit, est damnandus: vt. ff. de rei vindi. sin autem. §. j. per quod videtur q hæres qui est eadē persona cum defuncto, qui incipit possidere, in solidū teneatur: alij non, quasi desierit. Sed huic potest dici quòd in partem, non in totum est eadem persona: & quo ad alias partes est alia persona. & secundum hæc illa. l. sin autē. circa eandem personā loquitur: hic circa diuersas quo ad partes. prima placet. Vel posset distingui an facto testatoris vel hæredū qui non possident, deuenit possessio ad alium hæredē: & tunc quia quasi culpa desinunt habere sua vel defuncti (quæ sua reputatur) quæ venit post lit. contesta. vt ff. de rei vindi. l. si homo. & tunc omnes teneātur rei vindi. an sine facto: & tunc non: vt. d. l. de rei vindi. sin autem. §. j. & secundum hoc vtiliter tenetur hęres: quia non possidet: vt. ff. de rei vindi. l. si culpa. In stipulatione autem omnes concordāt, vt ante lit. cōtesta. mortuo promissore, in solidum teneatur qui possidet: sed pro parte condemnetur. Alij qui non possident, & teneantur & condemnentur pro partibus tantum. at post litem contesta. mortuo promissore, & omnes teneātur ex stipulatione pro partibus, & condēnentur pro partibus.

III. VLPIANVS libro septuagesimonono ad Edictum.

GEneraliter in omnib⁹ prætoriis stipulationibus [a] & procuratoriis* satisdatur.

Prætoria stipulatio totiens est interponenda, quotiens expedit. Paulus.

IIII. PAVLVS libro septuagesimoquinto ad Edictum.

PRætoriæ stipulationes sæpius interponuntur, cum sine culpa stipulatoris cautum esse desiit. [b]

Ex stipulationibus prætoriis per procuratorem quæritur actio domino sine cessione, causa cognita: sicut in contractibus institorum. Bartolus.

V. IDEM libro quadragesimooctauo ad Edictum.

IN omnibus prætoriis stipulationibus hoc seruādum est, vt si procurator meus stipuletur: [c] mihi, causa cognita, [d] ex ea stipulatione actio [e] competat. Idem est & cum institor in ea causa esse cœperit, vt interposita [f] persona eius dominus mercis rem amissurus [g] sit, veluti bonis eius venditis. succurrere [h] enim domino prætor debet.

In stipulationibus prætoriis potest apponi pœna, licet in edicto prætoris hoc non dicatur. Paul. de Cast.

VI. IDEM libro quartodecimo ad Plautium.

IN omnibus prætoriis stipulationibus, in quibus primo fieri aliquid [i] [conuenit,] deinde si factum non sit, pœnam inferimus: pœnæ nomine stipulatio committitur. [k]

In stipulationibus prætoriis tenetur quis dare fideiussores, non autem pignora. Paul.

VII. VLPIANVS libro quartodecimo ad Edictum.

PRætoriæ stipulationes † personas [l] desiderant pro se [m] interuenientium. Et neque pignoribus quis, neque pecuniæ vel auri vel argenti depositione in vicem satisdationis fungitur. [n]

Institutus sub conditione: si ea pendente petat bonorum possessionem secundum tabulas, cogitur satisdare substituto vulgari (ad quem conditione deficiente peruentura est hæreditas) de restituendo, & etiam de bene administrando. Paul.

VIII. PAPINIANVS libro quinto Quæstionum.

PAulus notat: [o] Qui sub conditione institutus est, [p] adgnita [q] bonorum possessione

a *Generaliter. Stipulationibus.* scilicet cum diximus esse satisdandum. ad quod. ff. titu. iij. l. iij. §. j. & §. quorum leg. l. j. §. penul. & §. de procu. l. si procurator. in prin. & §. de dam. infec. l. damni infecti. §. fi. Accursius.

Prætoriæ autem.] CASVS. Aedificabas in fundo meo. ego nuntiaui tibi nouum opus. tu satisfecisti vsque ad certum tēpus de opere restituendo si appareat male ædificatum. tempus satisdationis est finitum. nunquid teneris mihi iterum satisdare? Respōdetur quòd sic: quia prætorię stipulationes si non pereunt culpa stipulatoris, sæpe interponuntur. Francis. Accursius.

b *Desiit.* mortuo fideiussore dato ab eo reo, siue hærede. vel cū finitum esset tempus in quo fideiussio facta est. Azo. & facit. §. de ope. no. nunci. l. prætor. §. penul. & de dam. infe. l. si finita. in prin. & §. qui satisda. cog. l. si ab arbitro. in fin. & l. de die. §. si fideius. & l. quotiens. & §. vt in posses. leg. l. plane. & per has leges patet hic exemplum. Accursius.

In omnibus.] CASVS. Procurator meus potest mihi acquirere stipulatione prætoria: similiter & institor, id est factor meº. Franciscus Accursius.

c *Stipuletur.* si ipsi domino est stipulatus ad instar tutoris pupilli, & curatoris furiosi: vt. §. de consti. pecu. l. eum qui. §. si actori. aliàs si sibi, etiam nomine domini sibi quærit: sed domino actio. man. cogitur cedere: vt. §. quorum leg. l. j. §. pe.

d *Causa cognita.* expone vt. §. de dam. infec. l. damni. §. fi. Sed regulariter contra: vt. C. per quas perso. l. j. Itē facit. §. de act. empt. l. Iulianus. §. si procurator. & plene no. instit. de inuti. stipu. §. si quis alij. & facit. §. eo. l. generaliter. cum suis concor. Accursius.

e *Actio.* vtilis ex stipulatu: vt. §. de procu. l. si procurator. & l. in causæ. in fi. & quod cuiusque vni. l. fi. in fi.

f *Interposita.* s. institoris ad merces vēdēdas: ergo dānum patior. Vel interposita, id est omissa, seu postposita, quia nihil habet.

g *Rem amissurus.* aliàs remansurus: scilicet vt teneatur ex contractu institoris dominis aliis, vel alij domino. M.

h *Succurrere.* ei dando vtiles actiones ex contractu institoris, contra illos cum quibus contraxerunt institores: vt supra de institit. l. j. & ij.

In omnibus.] CASVS. Stipulatus sum de opere demoliendo: & si non destruas, pœnam promittis. certe ista stipulatio prætoria committitur etiā ad pœnam, non tātum ad principale. Frā. Ac.

i *Aliquid.* supple cōuenit: aliàs est in textu.

k *Committitur.* aduēniente conditione. Ac.

Prætoriæ.] CASVS. Domus mea impendebat in tuam, ita vt minaretur ruinam. tu conuenis me de damno infecto. do tibi fideiussorē de dāno resarciendo. tu vis me compellere quòd dem tibi pignora, vel quòd deponam aurum † satisdationes. Flo. vel argētum pro securitate tua. quæritur vtrum possis me ad hoc compellere? Respon. quòd non: quia stipulationes prætoriæ desiderant personas fideiussorū. Glo. ponit casum. l. seq. Fran. Ac.

l *Personas.* supple fideiussorum per se &c. & facit. ff. titu. j. l. non quasi. in princip. & in authē. de exhi. §. susceptо. col. v. & qui satisd. cog. l. ij. secus si constituerit se satisdaturum: vt. §. de cōsti. pe. l. promissor. §. fi.

m *Pro se.* principali promissore. Accursius.

n *Satisdationis fungitur.* id est cogitur fungi: tamē potest si vult: vt institu. de rerum diui. §. venditæ. & supra de col. bo. l. j. §. iubet autem. versi. an pignoribus. & supra quorum leg. l. fi. §. si legatarij. & hoc est regulare. fallit autem. §. eo. l. j. §. stipulationum. sed videtur quandoque accipi pignus ab inuito in prætoria: vt insti. de satisda. §. si vero aliquis. quæ est contra. Solu. speciale vbi ipse dominus per procuratorem satisdabat iudicatum solui quasi pro seipso: & ideo adiicitur hypotheca. Vel non est contra: quia hic de pignore dicit quod traderetur creditori, vel alij: vt subiicit. & infra de verb. signifi. l. plebs. §. pignus. & insti. de act. §. item Seruiana. Vel tertio, aliud est pignus pro fideiussore dari, vt hic: ad quod reus non cogitur. aliud adiicere hypothecam fideiussori: vt ibi: quod hic non prohibet: & sic in eo casu conceditur. Acc.

o *Paulus notat.* esse verum quod sequitur. Et quòd dicit in diē longiorem, id est in diem conditionis deficientis, scilicet se restituturum hæreditatem si conditio defecerit. non enim vult prætor beneficium suum, id est vt bonorum possess. instituto data, sit captiosa substituto. Sed nunquid substitutus videtur hoc calumniosē petere, quem alius, id est institutus antecedit? interrogatiuè. quasi dicat, non, secundum R. vel non interrogatiuè, sic, iste institutus potest videri satis calumniosē petere hoc, scilicet ne satisdet, quem substitutus antecedit, id est antecedere potest, scilicet conditione deficiente. Vel aliter: Paulus notat esse falsum quod sequitur. & quòd dicit in diem longiorem, id est si conditio etiam deficiat vel existat, cauere se restituturum. non enim vult &c. id est instituto. & etiam potest videri iste substitutus satis calumniosē &c. & legas plane. Vel dic quòd ibi agnouit bonorum possess. non satisdat: vt hic. & dic, Paulus notat falsum esse quod sequitur. cum enim prætor dederit, non vult esse captiosum. Si autem simpliciter per se accepisset, tunc satisdaret: vt supra qui satisda. cog. l. inter. quæ est cōtra. sed secundum omnes literas satis apparet esse soluta. Accursius.

p *Institutus est.* Institui Titium hæredem si nauis venerit ex Asia vsque ad annum: & si non venerit, Seium substituo directò, vel per fideicommissum.

q *Adgnita.* quod facere potuit etiam pendēte conditione: vt. §.

BIU Cujas

de bono.possess.secūdū tabu.l.ij.§.si sub cōditione.&.l.hi demū.

a *Beneficium.* quod vertitur in dando bonorum possess.

b *Sub contrariis conditionibus.* in quibus vnius euētus est alterius defectus,& econtra:& sub alternatione, non autem simul. & facit supra vt in possess.leg.l.etiam.& supra quando dies lega. ced. l.hoc & ipsis.Accur.

c *Cauetur.* prętoria stipulatione.Accursius.

IN prætoriis.] CASVS.Si quis ita ambigue ꝓferat verba satisdationis, vt faciunt duplices homines, ita vt intelligi vix possit: debet adiri iudex, vt verba stipulationis vel satisdationis interpretetur.Fran.Accursius.

d *Æstimanda est.* siue in eius interpositione, siue postea:vt supra eo. l.j.in fin. & ad hoc supra qui satisda. co.l.de die. sed in conuentionalibus contra profetem:vt supra de pac. l.veteribus. & de verbo. obliga.l. stipulatio ista,§. in stipulationibus. & facit infra de app.l. ab executore. & C. de sac. san. Eccle.l. omni.&.j.de reg.iur.l. in ambiguis.§. fi. &.ſ. de verb.obli.l.in conuentionalibus.Ac.

†*No. quòd illius est interpretari, cuius est cōstituere vel condere. concor.tex. & ibi glo. in.c.quoniã.de constitu. extra. tex.in ca. ex parte.3. de verb.sig.*

**Flo.stipulationis*

SI præses.] CASVS. Cum domus mea domui tuę ruinam minaretur, prætor iussit vt tibi cauerem in triēnium : postea iusit vt cauerem in decenniū. Dicitur hic quòd prima stipulatio triennij non est sublata ipso iure, sed tantum per exceptionem.Franciscus Accursius.

e *Caueri.* puta opus restitui,vel aliquid aliud.Accursius.

f *In longum.* decennium.

g *Voluerit.* prætor,non dico stipulator:quia tunc ipso iure tolleretur:vt instit.qui.mo.tol.obliga.§.pe.sed videtur quòd etiam vbi pars non nouauit, tamen non teneatur nisi semel promissor ipso iure:vt supra de verbo.obliga.qui bis.quæ est contra. Solu. expone vt ibi:quia non tenetur amplius scilicet soluere:ex vtraque tamen tenetur:vt hic:licet exceptio competat: vt hic, & supra de leg.j.l.huiusmodi.§.cum pater. Et distingue hic: quia aut expresse agit quòd fiat nouatio:& fiet.aut nec expresse nec tacite:& vtraque remanet:vt supra de re iudi.l.iiij.§.si ex conuentione.aut agitur tacite:& tunc remanet vtraque: sed prima ope exceptionis remittitur,vt hic: nisi sit actum vt remaneat. Arg.supra qui satisda.cog.l.si fideiussor. in principio. Non tamen dicas tacite agi,vt olim in nouatione dicebatur,quandocunque aliquid noui fieret : vt institu. qui.mo.tol.oblig.§. præterea. Sed ita si hoc sit verisimile, vt hic erat. quid enim si in foro Maij decem mihi promisisti : postea eadem decem in foro Augusti: & vtraque facta fuit ante primum terminum ? Certe satis videtur competere exceptio contra primam stipulationem,argu.huius.l.supra de fideiuss. tuto.l.si fideiussores.in princip. & supra de noua.l. si pupillus.in princip.Item no.quòd hic mutauit prætor primū præceptum, qui fuit interlocutorium : vt supra de re iudi.l. quod iussit.Accursius.

h *Obligatis.* vel dic obligatis priore stipu. id est actione primæ stipu. vel dic primæ stipu. id est contra primam stipulationem. & dic obligatis,scilicet fideiussoribus,& etiam reo.Accursius.

IN huiusmodi.] CASVS. Ista lex dat consilium illis qui sibi volunt caueri aliqua stipulatione : vt scilicet comprehendant certam summam in stipulationibus suis : sicuti, promittis mihi ducentos aureos si domus vel paries tuus meam domum læserit? & melius est sic dicere: quàm dicere, promittis damnum vel interesse resarcire ? quia plerunque ista interesse ad paruam summam reducuntur,cum sint odiosa.Francis. Accursius.

i *Habent.* ad interesse : quales sunt prætoriæ: vt supra eod.l.ij. §.j.Accursius.

k *Commodius est.* scilicet stipulari:vt statim patet.non autem dico quin valeat stipulatio sine pœna : vt arg. contra.ſ. de arbi.l.non autem.hic autem quæritur an cogatur promittere pœnā in prætoria stipulatione, si promissor nō vult? videtur quod sic: vt hic, & institu.de verb.obl. §.pe. ad quid enim diceret esse commodum, cum reus nunquā promitteret, & sic nunquā hoc commodo stipulator gauderet? Item pro hoc quia in crimine statuit ex quitatem : vt.j.de custo. reo.l.iiij. Ité pro hoc supra de verb. oblig.l. continuus.§.fi.Item ꝓ hoc.j.rem ra.ha.l.procurator ad exhi.§. fin. licet posset dici ibi speciale : & sic magis sit arg. in contra. vt ibi innuit. Item pro hoc vt cogatur.ſ. de euic. l.ij. Item pro hoc.ſ. si quis cau.l.ij. in princi. &.l. si seruus.§. si plurium. econtra videtur quòd non nisi velit promissor:vt.ſ.qui satisda. cog.l.ij.§.fin. & si quis cau.l.sed& si qs.§.fi.& hoc magis placet.Ac.

l *Interfit.* qualiter autem interesse probatur: not.C.de sen. quæ ꝓ eo quod interest.l.j.

m *Deducitur.* semper enim iudices sequuntur quod minus est.ad quod est.ſ.de verb.obli.l.inter stipulantem.§.si stipulante.versi. diuersa.&.l.si ita.Et no.quòd inquantū potest iudex minus condemnare, sic facere debet.ad quod.ſ de actio. & oblig.l.Arrianus.&.j. de pœnis.l.ſ præses. &.ſ.de arbi.l.diem.§.stari. &.j.de reg.iur.semper in stipulationibus.§.fi.Accursius.

Index minus condemnare potest.

Potest quis deducere.

REM PVPILLI VEL ADVLESCENTIS saluam fore.

Supra de prætoriis in genere:nunc in specie.

QVm pupillo..] CASVS. Cum iudex tutorem daret cuidam pupillo : iussit vt satisdaret rem pupilli saluam fore.tutor male administrauit. quæritur quando possit pupillus agere ex ista stipulatione rem pupil.sal.fo?Respō.quòd demum finita tutela:quia tunc etiam tutelæ actione agere potest pupillus.Franciscus Accursius.

n *Ex ea.* scilicet stipulatione.Accursius.

o *Cum & tutelæ.* vt.ſ.de tute.& ra.distra.l.si cum adhuc.&.j.eo. non quasi.§. hanc stipulationem. non autem vtraque dicas agi: vt.j.eo.cum pupillus.hoc autem tempus est finita tutela : vt.ſ.de tute.& rat.distra.l.nisi finita.Item hoc verū quòd satisdet,nisi sit testamentarius,vel datus cum inquisitione:vt instit. de satisda.tu. & cur.§.j.antea enim administrare nō debet:vt.C. de tut.& cur. qui satis non de.l.j.&.iij.& fi.plus hodie : quia iurat bene administrare:vt in authen.vt hi qui.§.fin.col.vj.Accursius.

SI pupillus.] CASVS. Prætor dabat tutoré pupillo absenti vel præsenti:qui tamen fari non potest.quæritur, qualiter stipulabitur rē pupil.sal.fore? Respon. quòd seruus suus stipulabitur. si seruum non habet,debet sibi emi.si non potest emi,quia pupillus pauper est,vel nullus seruus emendus inuenitur : tunc tabellio debet stipulari pro pupillo : aut prætor constituet aliquem loco pupilli cui promittatur rem pu.sal.fo.h.d.cū.l.seq. Frā.Ac.

p *Stipulabitur.* vt.ſ.de procu.l. mutus.§. si procurator.&.C. de donat.l.si quis in emancipatum.Accursius.

XII. VENVLEIVS libro octauo Actionum.

IN eiusmodi stipulationibus quæ quanti [ea] res est, promissionem habent, [i] commodius [k] est certam summam comprehendere: quoniam plerumque difficilis probatio est, quāti cuiusque interfit, [l] & ad exiguam summam deducitur. [m]

B REM PVPILLI VEL adulescentis saluam fore.

TITVLVS VI.

Hæc stipulatio committitur finita pœna, & non ante.Pau.de Cast.

I. PAVLVS libro vicesimoquarto ad Edictum.

CVm pupillo rem saluam fore satisdatū sit: agi ex ea [n] tunc potest, cum & tutelæ [o] potest.

Si pupillus potest fari, debet ipsemet stipulari rem pupilli saluam fore. sed si non potest, debet adhiberi seruus eius ad stipulandum, si ipsum habet vel habere potest: aliàs debet interponi per notarium de mandato iudicis:& tūc adquiretur pupillo vtilis actio.Pau.

C II. VLPIANVS libro septuagesimonono ad Edictum.

SI pupillus absens sit, vel fari non possit:seruus eius stipulabitur. [p] si seruum non habeat, emendus ei seruus est. sed si nō

Non sit

BIU Cujas

a *Non sit expedita emptio.* quia nō inuenitur seruus venalis. Ac.
b *Dicemus.* aliàs dicerem. Accursius.
c *Publicum.* id est tabulariū: vt instit. de adoptio. §. cum autem. tabellio autē seruus esse non potest: vt. C. de tab. l. generali. li. x.
d *Apud prætorem.* procurante hoc eo magistratu cuius interest: non dico ipso prętore: ad cuius prætoris periculum non est: vt insti. de satisda. tut. & cur. §. fin. Accursius.
e *Vt dare aliquem.* Aliū officialem. Accursius.

NOn quasi.] CAVS. Dictū est. ff. l. proxi. quòd prætor debet constituere aliquem loco pupilli cui repromittatur. sed quęritur vtrū iste talis acquirat pupillo actionē directam ex stipulatu? Respo. quòd non, sed vtilem. Secundo dicit quòd hac stipulatione debet cauere pupillo fideiussorib' datis. [ILLVD.] Sunt quidā veri tutores qui gerūt tutelam. Sūt quidam qui non sunt tutores, tamē gerunt negotia pupilli tāquam tutores. de primis nō est dubiū quin teneantur hac stipulatione. de aliis vero dicit iurisc. quòd etiā tenentur, & fideiussores eorū. Ille vero qui est tutor, tamen non gessit negotia pupilli: nō tenetur hac stipulatione: quia etiam nō tenetur actione tutelæ, sed vtili actione tenetur: quia suo periculo cessauit. Est tamen compellendus vt gerat negotia pupilli, vt posit hac stipulatione teneri. §. seq. planus est. [SI TVTOR.] Titius cum tutore etiam cuiusdā pupilli captus est ab hostibus. an posit agi ex hac stipulatione tāquā finita tutela? Respon. quòd sic, & generaliter ex quibus causis cessat actio tutelæ, ex eisdem cessat stipulatio rem pup. sal. fo. Cætera huius. l. plana sunt. Franciscus Accursius.

f *Adquirat.* directam ex stipulatu: sed vtilem sic: vt hic, & ff. de magist. con. l. j. §. exigere. ver. plane vbi seruus.
g *Per satisdationem.* vt & ff. tit. j. l. prætoriæ. iij. & l. j. §. stipulationum istarum prætoriarum.
h *Tutor est.* id est fuit: vt nota. ff. eo. l. j.
i *Vel gerat.* hic tenetur etiam administratione durante: vt. j. §. hanc stipulationem. in fi. §.
k *Actio tutelæ.* directa: vt & C. si tutor nō gess. l. ij. aliud in curatore bonis dato: vt. ff. de cur. bo. dan. l. ij. §. fina. quæ est contra.
l *Sed vtili actione.* scilicet tutelæ: quæ in subsidium datur, quādo ille qui gessit, est non soluendo: vt. ff. de admi. tuto. l. tutores qui post fine. §. in eum. & C. si tutor nō gess. l. j. sed an teneatur etiam vtili ex stipulatu, licet cesset directa? M. dicit q̄ sic: & inducit. j. eo. §. si tutor. in prin. quod non placet: quia hic dicit omnimodo. Item quia cum direxit dari vtilē tutelæ, statim denegat ex stipulatu: & sic de vtili similiter dicit. sed ipse M. exponebat vtili. s. ex stipulatu. & quod subiicit, & tamen &c. denegat directam.
m *Ad administrationem.* pignoribus captis: vt instit. de satisda. tut. & cur. §. sciendum. Accursius.
n *Cedere.* scilicet placet. & exponitur cedere hic, vt infra de verbo. signi. l. cedere.
o *Aliud est.* vt. j. §. si quis curator. immo statim cum male quid egerit, poterit agi ex stipulatu. Sed cōtra. ff. de administrat. tut. l. actus. & C. de admini. tut. l. rationes. & l. aduersus. quibus dicitur demū finita cura posse agi. Sol. de gestione, vt reddat scilicet rationem totius administrationis, actio. negoges. vtili, non potest agi durāte cura: vt ibi. pro re tamen vna potest conueniri: vt hic, & ff. de admi. tut. l. cum curatore. & plene dic vt no. in. d. l. aduersus. & forte etiam singularis actus non potest à curatore ratio peti: sed ab alio sic: vt. d. l. actus.
p *Aliud.* scilicet quàm in tutore.
q *Committi stipulationem.* vt & ff. de eo qui pro tut. neg. gess. l. j. §. cum eo. & sic est in cōtraria tutelæ, vt finitā demū tutela detur cōtrariū iudiciū tutelæ: sed in tutorem & procuratorē datur cōtraria etiā statim: vt. ff. de cōtraria act. tu. l. j. §. finito.
r *Quia finita.* vt instit. qui. mo. tut. fi. §. sed & capitis.
s *Speretur.* iure postli. vt instit. de Atilia. tu. §. ab hostibus.
t *Posse agi.* Sed cōtra quem? Respon. contra fideiussorem & contra defen. eius vel curatorem datum bonis: vt. ff. de tut. & ra. dist. l. si pupillus. §. fi.
u *Diximus.* in quodā libro quem non habemus. vel dic, non finita tutela: vt dixi. ff. eo. l. j. vel quia sit satisfactū: vt. j. tit. j. l. cum quærebatur. §. proinde.
x *Non committi.* sicut nec in tutore: & idcirco cogendus est gerere: vt. ff. ea. l. §. si quis curator. versi. illud. sed sicut ibi agitur vtili tutelæ contra non gerentem in subsidium: sic hic vtili nego. gest. quæ in curatorem datur finita cura: vt ibi dixi per. l. C. si tutor non gess. l. ij. & hoc est quod subiicit: sed eadem &c. & sic etiam diximus in. d. §. illud. Alij, vt M. exponunt hunc versum: sed eadem &c. diximus scilicet quòd teneatur vtili ex stipulatu: sic hic non gerens teneatur vtili ex stipulatu. quod non placet: vt ibi notaui. Item contra. ff. de cur. bo. dan. l. ij. in fi. sed ibi bonis etiam, hic personæ fuit curator datus. Accur.
y *Illud secus.* in curatore, q̄ in tutore, quòd hæc stipulatio &c. f. contra curatorem. quod non fit contra tutorem: quia demum finita tutela agitur: vt. ff. ea. l. §. j. & ff. ea. l. §. hanc stipulationem.
z *Committitur.* Sed quæ est ratio diuersitatis? Respon. quia maiorem dominationem habet tutor in pupillum, quām curator in adultum vel furiosum vel similes: cum tutor principaliter personæ detur: vt insti. de tut. §. j. & qui da. tut. pot. §. certe. curator autem principaliter rebus: vt. C. de nup. l. in copulandis. & hanc rationem reddimus cum quæritur quare habenti tutorem, non potest dari tutor: sed habenti curatorem potest dari curator: vt instit. de cura. §. interdum. Item adde hic quod notaui. ff. ea. l. §. hāc stipulationem. Accursius.
a *Cedit.* expone vt. ff. §. hanc stipulationem.
b *Reuoluitur.* id est sæpius committitur, scilicet stipulatio. Sed contra. ff. de arbi. l. si duo. in fi. Solu. ibi in mera pœna, hic in interesse:

sit vnde emātur, aut non sit expedita emptio: [a] profecto dicemus [b] seruum publicum [c] apud prætorem [d] stipulari debere:

III. IDEM libro trigesimoquinto ad Edictum.

AVt dare aliquē [e] prætor debet, cui caueatur:

IIII. IDEM libro septuagesimonono ad Edictum.

NOn quasi ipso iure pupillo adquirat, [f] (neque enim adquirit) sed vtilis actio ex stipulatu pupillo detur. Cauetur autem pupillo hac stipulatione per satisdationem. [g]

Qui tutelam administrauit: etiam si non erat verus tutor, sed vt tutor agebat: hac stipulatione tenetur. sed ille qui nullo modo gessit: etiā si erat verus tutor, nō tenetur hac stipulatione: licet teneatur vtili actione tutelæ. Paulus.

ℱ Illud sciendum est, hac stipulatione teneri tam eum qui tutor est, [h] quàm eum qui pro tutore negotia gessit vel gerat, [i] & fideiussores eorū. Sedenim qui non gessit, omnino non tenebitur: (nam nec actio tutelę [k] eum qui non gessit, tenet) sed vtili actione [l] conueniēdus est: quia suo periculo cessauit: & tamē ex stipulatu actione neque ipse neque fideiussores eius tenebūtur. Compellendus igitur erit ad administrationē [m] propterea, vt stipulatione quoque ista posit teneri.

Hæc stipulatio cōtra verum tutorem cōmittitur demum finita tutela: sed cōtra procuratorem & contra curatorem committitur statim quòd res cœperit male geri. Paul. de Castro.

ℱ Hanc stipulationem placet finita demum tutela committi, & fideiussoribus diem exinde incipere cedere. [n] In curatore aliud est. [o] Sed & in eo qui pro tutore negotia gessit, aliud [p] dicendum est. Itaque istæ stipulationes, si quidē quis tutor fuit, finita demum tutela committētur. Si verò pro tutore negotia gessit: cōueniens est dicere, statim atque quæque res salua nō esse cœpisset, committi stipulationem. [q] ℱ Si tutor ab hostibus captus sit: an committatur stipulatio, videamus. mouet, quia finita [r] tutela est, licet recuperari speretur. [s] Et puto posse agi. [t]

Generaliter sciendum est: Ex quibus causis diximus [u] tutelæ agi non posse: ex iisdem causis nec ex stipulatu rem saluam fore, agi posse dicendum est.

Iste versi. loquitur in gerente: & sic non continuatur cum præcedenti qui loquitur in non gerente. & dicit quòd contra curatorem datum adulto, vel etiam pupillo, vel cuique indigenti curatore potest committi hæc stipulatio etiam durante administratione: quod intellige pro emendatione alicuius damni particularis: non autē pro reddenda ratione administrationis. h. d.

ℱ Si quis curator datus nō gesserit curam: consequens erit dicere, stipulationem non cōmitti. [x] Sed eadem hic erunt dicenda, quæ in tutore diximus. Illud *secus [y] est, quòd hæc stipulatio statim atque quid saluum esse desinit, committitur, [z] & fideiussoribus dies cedit, [a] sed in se reuoluitur. [b] ℱ Pertinet autē

*Fl. illo sec. quo hæc

*Tutorē habenti tutor dari nō potest: & curatorem habenti curator bene dat: & quæ re-

tereſſe:vt.j.tit.j.l.ſi ad defendendū procurator. Vel dic,reuoluitur curatio ſeu adminiſtratio: & per hoc ſtipulatio ſæpius committitur.ad quod eſt.ſ.de verb.oblig.l.ſi ſic. Vel dic tertio ſtatim quòd quid ſaluum non eſt,curator tenetur hac ſtipulatione: & ſi à ſe nō exigat quod debet ex hac ſtipulatione,incipit teneri neg. geſt. maxime ſi cœpit labi facultatibus: ergo & in ſtipulatione tenetur in id qđ neg. geſt. incipit teneri. & ſic in ſe reuoluitur.& facit.ſ. de tut. & cura. da. ab his.l.ſi cum adhuc. Ac.

†*Iſte eſt caſus ſing. & nō alibi, ſecundū Bal. in.l. donatarū.C.de acqui. hær. & Alexā. poſt eū hic in addi. ad hoc quòd pupillus vel infans ſtipulādo ſibi acquirit ſine tutoris auctoritate quādo ſtipulatur rē ſal. fore. Flius patri curator dari poteſt.*

a *Siue impuberibus.*qđ ſit quandoque:vt inſti. de cura.§.interdum.

b *Adſolet.* de quibus habes.ſ.de priui.credi. l.dabimus.§.fi.&.l.ſeq. &.ſ. de poſtu.l.j. in fi. &.l.ſeq. Accurſius.

SI filius.] *CASVS.* Titius cum furioſus eſſet, datꝰ eſt ei curator.quæritur quis ſtipuletur pro eo?Reſpō. filius ſuus, ſi aliquē habet.Fran.Accur.

c *Furioſi.* ſcilicet patris. Accurſius.

d *Rē.*ſcilicet patris.

e *Stipuletur.*à curatore paterno. poteſt etiā filius curator dari patri furioſo:ſi tamen ꝓbus eſt:vt.ſ.de cur.fur. l.j. ij. iij. & .iiij. alioquin petere debet curatorem: vt.C. de cur. fur.l.iij.

f *Obligationes.*ſ. de ver.obl.l. quodcūque. Accurſius.

SEruum pupilli.]*CASVS.*Dictum eſt.ſ. eo.l. ij. quis ſtipuletur ꝓ pupillo abſente.hæc lex dicit quòd ſi pupillus ſit præſens, & fari poſsit:melius eſt quòd ipſe ſtipuletur,licet nō intelligat quid agatur. Franciſ.Acc.

g *Neceſſe eſt.*aliàs ſi pupillus poteſt ſtipulari: non in neceſsitate, ſed in voluntate conſiſtit ſtipulatio ſerui. Acc.

h *Stipulari & agere.*Not. non intelligentem ſtipulari. & ſic eſt contra quod dicitur, quòd in ſtipulatione debet eſſe conſonans intellectus: vt.C.de cōtrahen.ſtip.l.omnes. ſed dic quòd hic eſt conſenſus,fictione huius legis.Item contra.ſ.de verb. obli.l.j.in prin.&.l.mulier. quæ dicunt infantem non poſſe ſtipulari.Solu. ſecundum M.hic de maiori infante.quod patet : quia dicit quòd poteſt fari,ego non eſt infans.& quod dicit non intelligat,quod videtur ei obſtare:exponit ſcilicet plene,aliquem tamen intellectum habet.ſed ſecundum hoc nulla eſſet ſpecialitas: quia ſic eſt in qualibet alia ſtipulatione: vt inſti.de inuti.ſtip.§.pupillus.dic ergo ſpeciale hic,vt etiam infans & nullum habēs intellectum in ſtipulādo,dūmodo poſsit loqui,poſsit ſibi hac ſtipulatione prouidere:cum ſic aperte hic dicat quòd non intelligat &c.& ſic reprobatur M.opinio,& facit.C.de acquirē.poſ.l.donaturū.&.C. de don.l.ſi quis in emancipatum.&.ſ.de acqui.hær.l.pupillus.

DAtiuus.]*CASVS.*Titius & Mæuius ſunt dati tutores in teſtamento,vel à iudice,alicui pu.Titius dicit Mæuio : Volo quòd ſatiſdes mihi rem pu.ſal.ſo.Mæuius dicit:Nō teneor.quæritur quid iuris? Reſpō.ꝙ Titiꝰ nō poteſt cogere Mæuiū vt ſibi ſatiſdet. verūtamē ſi vult Titiꝰ poteſt offerre Mæuio ſatiſdationē,vel an ipſe ſatiſdare velit.Lex ſequēs plana eſt.Frā.Accur.

i *Sed offerre.* Quid ergo eſt quod dicitur teſtamentarium tutorem ſatiſdare non cogi:vt inſtit.de ſatiſda.tuto.§.item? Reſpon. non cogitur ſcilicet à pupillo.

k *Poterit.*volens adminiſtrare ſolus.Accurſius.

l *ET ſi ad ſpecies.*ſcilicet adminiſtrationis,ſecūdum Azo.vt totius panis vel vini.Sed quid ſi ad litem? & tunc dicūt idem per.l. iſtam, ſecundum quoſdā.Et no.quòd cu rator poteſt dari etiam ad certas res: quod nō eſt in tutore: vt inſtitu. qui dari tu. poſ. ſunt.§.certe. & de cura.§.item inuiti.

CVm pupillus.]*CASVS.* Pamphilus pupillus latum habens patrimonium habebat multos debitores, datꝰ eſt ei tutor qui ſatiſdedit rem pu.ſal.fo.quæ.ſtēdit ritur vtrū nomina debitorum cōprehendā tur hac ſtipulatione ita vt etiam ſalua deberi beant eſſe per hanc ſtipulationē? Reſpon. ꝙ ſic : ita quòd ſi pereant negligentia tutoris,tutor tenebitur ad dānū, ſicut ſi cereræ res pupilli periſſent.Fran.Ac.

m *In nominibus ſunt.*quòd vt exigat.ar.contra.C. arbi.tut.l.nomina.&.l. quicquid.

n *Videntur.*per interpretationē.& facit.j. de ver. ſig.l. bonorum. *ADDITIO.* Bar. fatetur quòd nomina ſunt in patrimonio: ſed ea quæ à debitore debent exigi, non ſunt in patrimonio: & eo reſpectu ſic loquitur hæc lex.

o *Venit.* principaliter .ſecus in vſuris,quę in actione tutelæ veniunt,nō in actione ex ſtipulatu: qa ſtricti iuris eſt. immo ſi cœperint deberi:veniūt etiā ꝓ actionē ex ſtip. vt.j. l.pxi.nā videor ſtipulari omne qđ in act.tu. deuenit vel deueniet. ar.ſ.loc.l.quæro.Ac.

SI poſtea quàm.]*CASVS.* Titius fuit tutor cuiuſdā pupilli.ſnita tutela facit moram in reddendis rationibus tutelæ,ita ꝙ pupillus damnū patitur. quæritur nunquid ipſe Titius teneatur ſarcire damnum ipſi pupillo,& reſtituere fructus?Rñ.ꝙ ſic.non enim eſt æquū pupillū pati dānū propter morā tutoris.Frā.Ac.

p *Tutela.*i.ratione tutelæ : & eo reſtituendo quod ex bonis pupilli habet.

q *Temporis.*inter tutelam finitam, & rationem redditam. & facit.C.de vſu.pup.l.ij.&.ſ.de vſu.l.j.in fi.Accurſius.

CVm rem ſaluam.]*CASVS.* Iſta lex declarat quando committatur ſtipulatio rem pu.ſal.ſo. & dicit quòd tūc demum cōmittitur,quando tutor nō agit vel adminiſtrat ſicut debet,ita quòd ſubſtātia pupilli deminuitur vel deterioratur,aut tutor nō agit circa perſonam pupilli id quod facere debet.Fran.Accur.

r *Committitur.*per interpretationem.Accurſius.

ſ *Dari.*puta intereſſe quod dat de ſuo.

t *Ei.*ſcilicet tutori in area.Accurſius.

u *Non eſt.*ſalua ſubaudi. aliàs eſt ſalua in textu. & eſt ſenſus, id eſt non intelligitur ſalua: quia &c.& ſic cōmittitur hæc ſtipulatio.& facit.ſ.manda.l.ſi procuratorem.§.dolo.Accurſius.

x *Fieri.*vt reſtitui quod eſt pupilli.reſtitutio enim facti eſt.

SI plures.] Pulchra lex & elegantiſsima. & caſus eius talis eſt:

Pamphilus

hæc ſtipulatio ad omnes curatores ſiue puberibus ſiue impuberibꝰ a datos propter ætatis infirmitatē : ſiue prodigis, vel furioſis, vel quibuſdam aliis, vt fieri adſolet,b dati ſint.

Per filium in poteſtate patris ſtipulantē, hæc actio quæritur. Bald.

V. PAVLVS libro ſeptuageſimoſexto ad Edictum.

SI filius qui in poteſtate furioſi c erit,rem d ſaluam fore ſtipuletur: e adquirit patri obligationes. f

VI. GAIVS libro viceſimoſeptimo ad Edictum prouinciale.

SEruum† pupilli ſtipulari ita neceſſe eſt, g ſi pupillus abeſt, aut fari non poteſt. Nam ſi præſens ſit,& fari poteſt : etiam ſi eius ætatis erit, vt non intelligat quid agat:tamen propter vtilitatem receptū eſt rectè eum ſtipulari & agere. h

Tutor datus cum inquiſitione, vel teſtamentarius,non tenetur ſatiſdare pupillo:ſed ſi offertur ſatiſdatio à contutore volente in ſe totam adminiſtrationem recipere, debet eam recipere vel offerre.Paulus.

VII. MODESTINVS libro ſexto Regularum.

DAtiuus vel teſtamentarius tutor ſiue curator non petet ſatis à collega ſuo,ſed offerre i ei poterit k vtrum ſatis accipere velit,an dare.

No. hic quòd poteſt dari curator ad vnum actum.Pau.de Caſt.

VIII. VLPIANVS libro ſecundo ad Edictum.

ET ſi ad ſpecies l curator datus ſit: rem ſaluam fore ſtipulatio interponetur.

Etiam nomina debitorum comprehenduntur appellatione rerum: & ideo cadunt ſub verbis ipſius ſtipulationis.Paulus.

IX. POMPONIVS libro quintodecimo ad Sabinum.

CVm pupillus† à tutore ſtipulatur rem ſaluam fore: non ſolum quæ in patrimonio habet, ſed etiam quæ in nominibus m ſunt,ea ſtipulatione videntur n contineri. Quod enim in tutelæ iudicium venit, o hoc & ea ſtipulatione continetur.

Fideiuſſor ſimpliciter datus, non ſolum tenetur ad ſortem, ſed etiam ad vſuras quæ veniunt ex natura actionis ſuper qua interceſſit.Pau.de Caſtro.

X. AFRICANVS libro tertio Quæſtionum.

SI poſtea quàm pupillus ad pubertatem peruenerit, tutor in reſtituēda tutela p aliquādiu moram fecerit : certum eſt, & fructuum nomine & vſurarum medij temporis, q tam fideiuſſores eius qꝫ ipſum teneri.

Licet res pupilli ſint ſaluæ in ſe:ſi tamen ſunt penes tutorem:& nō reſtituuntur: committitur cōtra eum hæc ſtipulatio: quia non videntur ſaluæ quo ad pupillum.Pau.

XI. NERATIVS libro quarto Membranarum.

CVm rem ſaluā fore pupillo cauetur:committitur r ſtipulatio, ſi quod [ei] ex tutela dari f fieri oportet, non præſtetur. Nā etſi ſalua ei t res ſit, ob id nō eſt u, quia quod ex tutela dari fieri x oportet, nō ſoluitur.

Inter plures fideiuſſores vnius tutoris datos pupillo,non eſt locus beneficio diui Hadriani : ſcilicet vt diuidatur actio. ſecus in pluribus tutoribus exiſtentibus ſoluendo : & etiam in pluribus fideiuſſoribus datis alteri quàm pupillo.Paulus.

BIU Cujas

Pamphilus pupillus habebat duos tutores, qui dederant ei duos fideiussores rem pup. sal. fo. finita est tutela: pupillus vult cóuenire fideiussores, eo q̃ tutores malè administrauerunt. videt q̃ facilius erit sibi litigare cum vno fideiussore quàm cum ambobus: ideo vult vnum eorũ in solidum conuenire: quæritur vtrũ possit? Respon. q̃ sic, nec poterit fideiussor vti beneficio epistolæ diui Hadriani de diuidéda obligatione. isti tamen tutori debebit pupillus cedere actiones cótra alium fideiussoré. Sed videtur q̃ huic fideiussori qui in solidũ conuenitur, fiat iniuria. nã tutores conueniuntur tãtum pro parte quam quisque administrauit: & tunc demũ in solidũ conueniuntur, quando res ab aliis seruari non potest: ergo etiam in fideiuss. fieri debet vt tunc in solidũ conueniantur, si res ab alio seruari nõ potest. Item sic est etiam in cæteris contractibus vbi fideiussores accipiũtur, vt inter ipsos obligatio diuidatur: ergo hic etiã fieri debet. Sed respó. q̃ ab hac forma iuris recessum est in hoc casu, summa ratione. nam cum in cótractibus fideiussores adhibentur: ipsi contrahentes quodammodo voluntarie incidũt in fideiussores: & intelligũt bene quid agant: pupillus verò nõ ipse contraxit, sed quodãmodo incidit in tutoré: & nõ bene intelligebat quid agebatur quãdo sibi tutores & fideiussores dabant. & incóueniés est ei q̃ ex vna tutela plures q̃stiones oriãtur, & forte apud diuersos iudices. quare constitutũ est vt fideiussores tutorũ possint in solidũ conueniri. Fran. Acc.

a *Dati.* pro re pupilli salua fore. Accursius.

b *Distinguẽdũ.* i. diuidendũ ius agẽdi ex epistola diui Hadriani.

c *Actionem.* scilicet in solidum.

d *Præstentur.* aduersus cæteros, ad quod est. ff. de fideiusso. l. vt fideiussor. & l. cum is. & l. si mandato.

e *Discessum.* est enim euidens ratio eũ qui administrauerit, prius conueniendum propter suum factum, quàm illum qui nõ gessit. ille enim qui gerit, facit cur ipse contutor conueniri possit: at qui non gerit, non ex gestione sua conuenitur, sed collegæ duntaxat. Sed cur fideiussor prius vnus quàm alter conueniri debeat, quis æstimabit? sed respondetur, æstimabo, ibi: nam æquitas arbitrij &c. Sed arg. contra. ff. de admi. tu. si plures.

f *Postquam.* putauerit inquã hac ratione ductus, postquam &c.

g *Placuit.* vt supra de tu. & ra. distr. l. j. §. nunc tractemus. & ff. de admi. tu. l. tutores qui post finem. §. in eum. & facit. C. de hæ. tu. l. pater vester.

h *Condemnari.* beneficio diuisionis.

i *Cæteris.* qui aliam partem administrauerunt.

k *Non seruetur.* id est non potest seruari.

l *Et ideo.* in solidum conueniendum. & est hic casus secundus. Accursius.

m *In eo.* scilicet tutore, vt hic. vel dic vt detegatur, scilicet tutor in ea culpa, quòd &c.

n *Suspectum.* scilicet contutorem. Azo.

o *Supersederit.* vel tardius querelam mouit, vel sua sponte iura pupilli prodidit: vt. C. de diui. tu. l. j. & ij. Ir. & facit. ff. de admi. tu. l. etiam.

p *Æquitas.* merito &c. scilicet diuiditur inter tutores actio.

q *Atque officiũ.* scilicet iudicis: quia actio tutelę bonæ fidei est.

r *Viri boni.* scilicet tutelare: quod à bonis duntaxat viris administrari debet: & à quo officio tutelari minus fide idonei vt suspecti remouentur. sed in fideiuss. non principaliter bonitas, sed an sint diuites, consideratur. Accursius.

XII. PAPINIANVS libro duodecimo Quæstionum.

SI plures fideiussores à tutore pupillo dati[a] sunt: nõ esse eũ distringendũ,[b] sed in vnũ dãdam actionem:[c] ita vt ei qui conueniretur, actiones præstarentur.[d] Nec quisquã putauerit ab iure discessum:[e] postquam[f] pro ea parte placuit[g] tutores cõdemnari,[h] quam administrauerũt: & ita demum in solidum, si res à cæteris[i] non seruetur,[k] *& ideo[l] in eo[m] culpa detegatur, quòd suspectum[n] facere supersederit.[o] nam æquitas[p] arbitri, atque officiũ[q] viri boni[r] videtur eam formã[s] iuris defideraſſe. Cæterum[t] fideiussores ciuiliter in solidũ obligati, cęteris[u] quidem agentibus, vt diuidatur actio, impetrare possunt:[x] pupillo verò agente, qui non ipse contraxit,[y] sed in tutorẽ[z] incidit, & ignorat[a] omnia, beneficium[b] diuidẽdæ[c] actionis iniuriam[d] habere visum est: ne ex vna tutela * causæ plures, ac variæ quæstiones apud diuersos iudices constituerentur.[e]

A
s *Formam.* vt vnusquisque conueniatur pro parte.
t *Cæterum.* pro sed.
u *Cæteris.* maioribus à iure communi.
x *Impetrare possunt.* vt. C. de const. pec. l. fi. & ff. de fideiuss. l. inter fideiussores. & insti. eo. de fideiuss. §. si plures.

IVDICATVM SOLVI.

TITVLVS VII.

Dies huius stipulationis cedit lata sentẽtia postquam transiit in rem iudicatam: licet exactio differatur in tempus quod datur iudicatis ad soluendum. Pau.

I. PAVLVS libro vicesimo quarto ad Edictum.

B ANte stipulatione iudicatum solui post rem iudicatam statim dies cedit:[f] sed exactio in tẽpus reo principali[g] indultum differtur.[h]

Perempta instantia liberatur fideiussor iudicatum solui. Bartolus.

II. IDEM libro septuagesimo primo ad Edictum.

CVm lite mortua[i] nulla res sit, ideo constat fideiussores ex stipulatu iudicatum solui non teneri.

Si sententia est lata per illum iudicem coram quo non fuit præstita satisdatio: non committitur hæc stipulatio. Paulus.

III. VLPIANVS libro septuagesimo septimo ad Edictum.

C SI quis ad * aliquem iudicem iturus, stipulatus est iudicatum solui, & fuisti condemnatus, quæritur quando dies istius stipulationis cedit? Respon. q̃ statim postquam sententia iudicis transiit in rem iudicatam: tamen exactio nõ potest fieri nisi post tempus reo à iure indultum, scilicet post quatuor mẽses. Lex sequẽs plana est. Fran. Accursius.

f *Cedit.* id est incipit deberi, sed nõ venit: vt. j. de verb. sig. l. cedere. & hoc obtinet ex clausula quod verbũ sonat. cæterũ ex aliis clausulis etiam ante committitur: vt. j. eo. iudicatum solui. Acc.

g *Principali.* quatuor mensium olim: duorum hodie: vt. C. de vsur. rei iudi. l. ij. & ff. de re iud. l. debitoribus.

h *Differtur.* contra fideiussores: vt. C. de vsur. rei iudi. l. fi in fi.

i *Cvm lite mortua.* triennij lapsu: vt. C. de iudi. l. properandum. vel solutione seu transactione vel alio simili modo: vt. j. eo. l. cum quærebatur. §. proinde. & ff. si quis cau. l. ij. in prin. vel quia quod petebatur rei vindi. mortuum est. non enim tenentur fideiussores, vel reus, nisi forte euictio immineret: vt. j. e. l. si seruus. nec enim de fatalitate tenetur: vt ibi, & ff. de pet. hæ. l. illud. & facit. j. l. proxi. in prin. & ff. de iudi. l. nõ à iudice. §. fi. Item no. hic arg. quòd finita causa triennio, non valeant prima acta. quod dic vt no. C. de iudi. l. properandum. §. j. Accursius.

SI quis.] *CASVS.* Volebam te facere conueniri coram aliquo iudice: procurator tuus satisdedit iudi. solui. postea muto voluntatem, & facio te vocari coram alio iudice. certe isti fideiussores prius accepti non tenentur mihi: quia nõ subdiderunt te sententiæ istius secundi iudicis. [*STIPVLATIONEM.*] Nũc

y *Contraxit.* cum tutore, vel cum fideiussoribus, eos accipiendo: vt. ff. eo. l. ij. & iiij. & iiij. Idẽ forte & si ipse accepit eos propter rationem quæ sequitur.

z *In tutorem.* id est in tutoris potestatem etiã inuitus.

a *Ignorat.* vt. ff. de iur. & fac. igno. l. fin. & C. de fal. mo. l. j. in fin.

b *Beneficiũ.* quod datur fideiussoribꝰ aliás.

c *Diuidendæ.* inter fideiussores à tutore vno datos non diuiditur actio ex epistola, & hõc fauore pupilli: sed inter fideiussores plurium tutorum diuiditur: vt supra de fideiusso. tuto. l. pupillus. cótra. Nec ob. l. seq. ibidẽ: quia adultus ea cautione præiudicat sibi.

ADDITIO. Dic secundum Bar. quòd ibi erant plures fideiussores diuersorũ tutorũ: hic erãt vnius tantum tutoris fideiussores.

d *Iniuriam.* scilicet si detur. *Flo. apud*

e *Constituerentur.* contra fideiussores singulos in suo foro conuentos. In tutoribus enim illa ratio locũ non habet: vt. ff. de quibus rebus ad eun. iud. eatur. l. j. Accursius.

IVDICATVM SOLVI.

Aliam speciem prætoriæ stipulationis ponit: & fit hæc ante lit. contest. vt supra qui satisd. cog. de die. §. si seruus. & olim à quocunque suo vel alieno nomine conuento, reali vel personali actione: sed hodie non præstatur ab eo qui suo nomine conuenitur: vt insti. de satisda. in prin. & §. sed hodie. Defensor ergo rei præstat, etiam si habeat mandatum: vt. C. de satisda. l. 1. in fi. & si dominus est præsens, fideiubet pro procuratore suo: vt insti. de satisd. §. si vero aliquis. si absens, ipse procurator inuenit fideiussores: vt infra eo. l. si ad defendendum. Accursius.

IN stipulatione.] *CASVS.* Feci te conueniri in iudicio ad centum. procurator tuus satisdedit iudicatum solui.

QQ iiij iurisconꝰ

iurisc on. incipit numerare personas quæ possunt stipulari iudi. sol.& primo dicit quòd procurator,tutor, & curator,hi possunt stipulari iud.solui.& procurator accipiendus est ille qui mandatum habet:siue pro illa causa tantùm, siue sit procurator vniuersorum bonorum.& licet ab initio cum stipularetur iudi.sol. non fuisset ꝓcurator, si tamen postea dominus ratum habuit, erit ratum quod fecit,& procurator fuisse videbitur. [*SED ET SI FORTE.*] Sunt certæ personæ quæ possunt agere pro personis coniunctis : vtrum istæ possint stipulari iudi.sol? Respon.quòd non: quia nō sunt procuratrices tales personæ si non habeant mādatū: licet prætor permittat eis quòd possint agere sine mādato: immo si tales personę stipulatæ sunt iudi.solui, nō valet stipulatio:sed erit de nouo satisdandum. Item & tutor ille esse debet qui administrat, si velit stipulari iud. solui. vsque ibi, Sed & si . Ponamus ꝙ aliquis administrat negotia pupilli quasi tutor, & tamen tutor nō est : vtrum talis possit stipulari iudi. sol? Respon. quòd non. Item & si tutor esset, nō tamen administraret: nō potest stipulari iudi. sol. Nam solus ille tūtor potest agere ꝓ pupillo, & stipulari, qui est datus à parente pupilli: vel cui maior pars tutorum commisit administrationē : vel qui datus est à iudice qui habuit ius dandi tutorē.[*SED ET CVRATOREM.*] Dictum est.ff.ea.l.§.stipulationē . quòd curator potest stipulari iudi. sol.hic declarat quis curator illud facere possit: & dicit quòd curator furiosi:item pupilli:& adulescētis: hi omnes possunt stipulari iud.sol.[*SI TVTOR.*] Pupillus habebat patrimonium in Italia & in Gallia. tutores etiā habebat : vnū rerum Italicarum,aliū rerum Gallicarum. dicitur hic ꝙ tutor rerum Italicarū non potest stipulari iudi.sol.super rebus Gallicis:quia non habet earum administrationem. [*SI REVS.*] Dicitur.j.eo.tit.l.iudi.sol.ꝙ stipulatio iudi.sol. habet tres clausulas. prima est id quod verbū sonat, scilicet ꝙ soluatur res iudicata. secunda est ꝙ reus defendatur.tertia ꝙ dolus absit. istis præsuppositis pone casum. Reus cōuentus satisdedit iudicatum solui:quia secundum iura.fforum. cogebatur satisdare etiā ille qui cōueniebatur nomine proprio. satisdedit ergo reus.postea sese absentauit.vtrū cōmittatur clausula de defendendo? Respon.ꝙ sic, si nemo sit qui eū defendat. si vero sit qui eum defendere velit, interim nō committitur stipulatio iudicatum solui.[*SI PLVRES.*]Reus conuentus satisdedit iudi.sol.& dedit tres fideiussores.nō defenditur reus: & sic commissa est illa clausula de defendendo. actor agit cōtra vnum fideiussorem ad interesse,propter rem non defensam,& litem est contestatus cum fideiussore.nunc quęritur vtrum reus principalis possit suscipere defensionem causæ? Respon.quòd sic, & fideiussor debet absolui.h.d.cum.l.seq.Fran.Accursius.

*Flo.ci

a *Alterum.* scilicet iudicem.Accursius.

tum solui, & agit apud alterū,[a] nō cōmittitur stipulatio:[b] quia non huius iudicis sententiæ fideiussores se subdiderunt.

Ista stipulatio committitur si fuerit interposita per verum procuratorē, aut per verū tutorem, aut curatorem, qui possunt adquirere obligationē & actionem dominis quorum negotia administrant. secus si per eum qui non erat verus procurator, licet haberet potestatem agendi à lege, nisi fuerit secuta ratihabitio domini. Item secus si non erat verus tutor: vel erat, tamen non habebat administrationem ipse, sed alius: vel non habebatur in illo loco, sed alibi. Pau.

¶Stipulationem iudicatū solui & procurator,& tutor, & curator stipulari possunt.[c] ¶Procuratorem eū accipere debemus, cui mandatum est : siue huius rei[d] tantùm mandatum susceperit,siue etiam vniuersorū bonorum . Sed & si ratū fuerit habitum , procurator videtur.[e] Sed & si fortè ex liberis,vel parentibus aliquis interueniat,vel vir vxoris nomine , à quibus mandatum nō exigitur:[f] an cōmittatur stipulatio , quæritur. Magísque erit, ne cōmitti[g] debeat:nisi fuerit eis * mandatum, vel ratū habitum.[h] quòd enim eis agere permittit edicto prætoris,[i] non facit eos procuratores. Itaque si talis persona[k] interueniat:[l] ex integro erit cauēdum.[m] Sed & quod de tutore diximus,ita accipiendum est,vt si is fuerit qui tutelam administrabat,[n] cum tutor non esset:[o] tutoris appellatione eū non cōtineri. Sed & si quidē tutor sit, non tamen quasi tutor negotia

b *Stipulatio.* iudicatum solui.& facit.j.l.cum apud.& l.cū quærebatur.§.fin. &.ff.l.proxi. & de iudic.l. non à iudice.§. fin.& ad Mace.l.si filiusfam.j.in fin.&.ll.seq.

c *Stipulari possunt.* id est exigere stipulationem . & facit supra titu.ij.l.generaliter.

d *Rei.* pro qua agit nunc.Accursius.

e *Videtur.* licet ab initio falsus sit:vt.ff.de sol. l.vero.in fi.&.ff.de iudi.l.licet.Accur.

f *Non exigitur.* vt& supra de procu.l.sed & hæ. &. C. de procul. maritus. *Flo.

g *Ne committi.* nec stipulanti , quia sua non interest : nec domino, quia alteri stipulari nemo potest. tutori ea im

h *Habitum.* negotiū sine mandato gestum. Sed cōtra.j.eo. si ante, in fi. vbi per subsequēs mandatum vel ratihabitionē infirmatur nō confirmatur quod est factum.Sol.ibi ex parte rei, hic actoris:vt ibi plenius dices.

i *Prætoris.* quod non habemus.

k *Talis persona.* sine mandato præcedenti, vel ratihabitione sequenti:licet sit de coniunctis.

l *Interueniat.* & cautum fuerit.

m *Cauendum.* scilicet domino ad hoc vt cōmittatur. & facit supra de fideiuss.l.qui satisdare.Accursius.

n *Administrabat.*ff.de sol.l.quod si forte.§.j.

o *Non esset.* & administrabat : & stipulatus fuit iudi.solui.

p *Dum ignorat.* se datum tutorem.

q *Ex alia causa.* nam scit datum se tutorem: sed non gerit ideo ꝙ tutor esse velit, sed vt amicus : nec vtitur excusatione sibi competenti . vel gerebat nomine contutoris qui solus administrabat sic stipulando.

r *Facultas datur.* & stipulandi & excipiendi si vt tutor velit defendere: vt &.ff.de admi.tu.l.iij.§.fin.&.l.iiij.& insti.de satisd.tu.§. sed & si testamēto. Si vero non vt tutor, sed vt extraneus defendere velit: auditur præstita satisdatione legitima.[a] aliàs in agendo serua quod hic dicitur. a Quę dicun tisdem tima : gl. in a cu rem Cde ma vide

s *Vel cuius de ea.* sup.ab eo iudice cuius de ea &c.

t *Pupilli.* facit insti.de cura.§.interdum.

u *Cuius.* id est alicuius.ad quod.ff.tit.j.l.non quasi.§.j.

x *Eorum.* aliàs rerum; aliàs eorum.& facit.C.de auth.præstan. l.fin.Accursius.

y *Demens.* aliàs absens.

z *Ob rem.* id est ob clausulam istam quę inest in stipulatione iudicatum solui.

a *Committatur.* alioquin contemni posset hæc stipulatio.

b *Poterit existere.* potest tamen committi ex aliis duabus clausulis,etiam si defensor existat. sed si quæratur an denūtiare stipulator debet:an sit qui velit reum defendere? Respō.sic.arg.ff.qui. ex cau.in pos.ea.l.prætor ait.§.fin.

c *Cum vno.* ex fideiussoribus.Accursius.

d *Contestata est.* ad interesse.Accursius.

e *Defensionem.* secus post condemnationem : vt.j.l.iiij.in prin.

Et

adminiſtret,vel dum ignorat,[p] vel alia ex causa :[q] dicendū erit non cōmitti stipulationem. Nā edicto prætoris illi tutori agēdi facultas datur,[r] cui à parente,maioréve parte * tutorū,vel cuius de ea[f] re iurisdictio fuit, tutela permissa erit . Sed & curatorem accipiemus furiosi, furiosæ,item pupilli,[t] pupillę.cęterorum quoque curatores,puta adulescentis, vel si alterius cuius[u] curator sit,committi puto stipulationem . ¶Si tutor esse proponatur regionis alicuius vel prouinciæ, vel rerū Italicarum, consequens erit dicere, stipulationem ita demum committi, si ex ea causa egerint quæ ad administrationem eorum[x] pertinebat.

Si causa non defendatur: cōmittitur hæc stipulatio propter clausulam de defendendo, licet definitiua non sit adhuc lata. Pau.

¶Si reus postquā iudicatū solui promisit, demens[y] factus sit: an stipulatio cōmittatur ob rem[z] nō defensam,quæritur. Magísque est vt committatur,[a] si nemo eū defendat. ¶Ob rem non defensam stipulatio non committitur, quamdiu potest existere[b] qui defendat.

Mora commissa in non defendendo potest purgari vsque ad sententiam : post sententiam verò vel solutionem purgari non potest. Bartolus.

¶Si plures fuerint fideiussores: postea quàm cum vno[c] lis cōtestata est,[d] ex clausula ob rem non defensam ipse reus potest suscipere defensionem:[e]

f *Fideiussores.* ff.de fideiuss.l.qui satisdare.Accursius.

g *Non defendatur.* ff.de iudi.l.si quis.§.fin.

h *Non defendit.* ff.de iudi.l.si quis.§.fin.

i *Non defendit.* ff.de iudi.l.si quis.§.fin.

k *Non defendit.* ff.de iudi.l.si quis.§.fin.

l *Non defendit.* ff.de iudi.l.si quis.§.fin.

m *Non defendit.* ff.de iudi.l.si quis.§.fin.

n *Non defendit.* ff.de iudi.l.si quis.§.fin.

o *Non defendit.* ff.de iudi.l.si quis.§.fin.

p *Non defendit.* ff.de iudi.l.si quis.§.fin.

q *Non defendit.* ff.de iudi.l.si quis.§.fin.

r *Non defendit.* ff.de iudi.l.si quis.§.fin.

s *Non defendit.* ff.de iudi.l.si quis.§.fin.

t *Non defendit.* ff.de iudi.l.si quis.§.fin.

u *Non defendit.* ff.de iudi.l.si quis.§.fin.

x *Non defendit.* ff.de iudi.l.si quis.§.fin.

y *Non defendit.* ff.de iudi.l.si quis.§.fin.

z *Non defendit.* ff.de iudi.l.si quis.§.fin.

a *Non defendit.* ff.de iudi.l.si quis.§.fin.

b *Non defendit.* ff.de iudi.l.si quis.§.fin.

c *Non defendit.* ff.de iudi.l.si quis.§.fin.

d *Non defendit.* ff.de iudi.l.si quis.§.fin.

e *Non defendit.* ff.de iudi.l.si quis.§.fin.

BIU Cujas

Et not. quòd purgat moram etiam lite contest. Arg. contra. ff. de verbo. obliga. l. si insulam. item facit. ff. de procu. l. qui proprio. Accur. *ADDITIO.* Dic secundum Bart. post Pet. quòd hoc est ideo, quia stipulatio citius committitur quàm debeatur: ideo in alio releuetur, vt vlteriori tempore admittatur purgatio.

IIII. IVLIANVS libro quinquagesimoquinto Digestorum.

IS autem [a] cum quo actũ fuit, absolui debet.

V. VLPIANVS libro septuagesimoseptimo ad Edictum.

IAm tamen [b] fideiussore qui iudicium acceperat, damnato, frustra defensionẽ reus suscipit. Cæterum [c] & si solutũ fuerit posteaquam iudicatum est: repetitionem constituerimus [d] eius quòd solutum est. [e]

Supra in. §. fina. dixit quòd ipse reus qui fuit in mora, admittitur ad defensam vsque ad sententiam, vt mora purgetur. hic dicitur quòd etiam vnus ex fideiussoribus datis in hac stipulatione, & etiã si reus decessit pluribus hæredibus relictis, vnus solus potest suscipere defensionem pro omnibus, & purgare moram. Paulus.

¶ Vnus ex fideiussoribus vel hęredibus [f] pluribus, alio cessante suscipere defensionem potest.

Stipulatio semel commissa ad interesse totale, vlterius non committitur. B.

¶ In hac stipulatione [g] quia plures causæ [h] sunt vna quantitate [i] conclusæ: si committeretur statim stipulatio ex vno casu, [k] amplius ex alio committi non potest. [l]

Si defendatur causa per aliquem ex illis qui promiserunt defensionem, vel per aliquem ex hæredibus illorum: non requiritur quòd detur alius fideiussor: & stipulatio non committitur ex clausula de defendendo: sed si alius à prædictis causam defendat, etiã si non sit ex fideiussoribus datis: requiritur quòd det fideiussores nouos: aliàs actor non tenetur eum admittere. si tamen admisit, dicetur causa legitimè defensa: & stipulatio ob rem non defensam non committitur. Paul.

¶ Nunc videamus qualis defensio exigatur, ne committatur stipulatio, & quarum personarũ. Et si quidem ex personis enumeratis [m] in defensionem quis succedat: palam est, rectè rem defendi, nec committi [n] stipulationem. si verò extrinsecus persona [o] defensoris interueniat, æquè stipulatio non committetur: si modò ille paratus sit rem boni viri arbitratu defendere, hoc est, satisdare. sic enim videtur defendere, si satisdet. Cæterum si simpliciter [p] paratus sit interuenire, nec admittatur: [q] committetur ista stipulatio ob rem non defensam. Quòd si quis eum vel cum satisdatione, vel sine satisdatione admiserit: [r] consequens erit dicere, stipulationis [s] istius nullam partem [t] committi: quia sibi imputare debet, [u] qui talem defensorem admisit. ¶ Si ex fideiussoribus qui iudicatum solui cauerant, existat defensor: placuit ob rem iudicatam [x] plures diuisa fuerit, actor incommodo afficiatur. Secus est in hęredibus actoris, qui non habent necesse vnum defensorem dare. Cætera clara sunt. Casus legis sequen. positus est. ff. eo. in. l. iij. §. si reus. & de se satis clarus est. Glo. ponit casum legis, si ante. & plane exponit. Fran. Accursius.

---

a *Is autem.* scilicet fideiussor. Accur.

Am tamen.] *CASVS.* Dictum est. ff. prox. l. & §. præcedẽti, ꝙ reus potest suscipere defensionẽ lite contest. contra fideiussorẽ. hoc dictum non habet locũ si fideiussor sit iam condemnatus: quia si condẽnato fideiussore daretur reo potestas suscipiendi defensionem, sequeretur quòd solutione facta daretur repetitio: quòd esset inconueniens: ergo &c. [*VNVS.*] Reus satisfecit de iudicato soluendo: & dedit plures fideiussores. vel sic: Plures erant hæredes qui cõueniebantur. aliqui volũt defendere: aliqui vero non. dubitatur vtrum vnus fideiussorũ aut vnus hæredum possit defendere si alij nolint? Respõ. ꝙ sic. Glo. bene declarat. §. sequẽ. [*NVNC VIDEAMVS.*] Sæpe supra dictum est ꝙ in stipulatione iudicatum solui sunt tres clausulę, inter quas est vna de defendẽdo. In hoc quæritur qualis exigatur defensio vt satisfieri possit stipulationi ne cõmittatur. Itẽ quæ personæ debent defendere. Respon. iurisconsul. ꝙ si personæ superius enumeratæ defendant, recte videtur facta defensio: nec stipulatio cõmittetur. & sunt illæ personæ fideiussorũ hæredum vel debitorũ: item tutores, curatores, & procuratores. Si vero aliæ personæ sint quàm illæ quæ velint defendere: stipulatio non cõmittetur si defendant arbitrio boni viri, id est cum satisdatione. nam si satisdet, videtur recte defendere. si autẽ velit defendere simpliciter, id est sine satisdatione, & iudex eũ repellat, cõmittitur stipulatio. vsque ibi, ꝙ si quis eum. Si aduersarius talem defensorem sine satisdatione admiserit, stipulatio non committetur: quia sibi debet imputare, qui talem defensorẽ admisit. [*SI EX FIDEIVSSORIBVS.*] Si vnus ex fideiussoribus qui fideiusserunt iudicatum solui, velit defendere: stipulatio nõ committitur. [*IN HAC STIPVLATIONE.*] Pone casum. Vnus fideiussorum iudicatũ solui cœpit defendere. postea deseruit defensionem. an possit agi contra ipsum actione mãdati ad interesse? Respondetur ꝙ non: quia non fideiusit in defensionem, sed tantum ad quãtitatem: scilicet vt solueret rem iudicatã. Si vero isti fideiussores fideiusserũt vt etiam defenderent: an tũc possint agere mãdati? Distinguitur, aut victi sunt in iudicio, aut vicerunt. Si victi sunt: poterunt agere mandati contra reũ, si soluerunt iudicatum: verũtamen expensas litis non cõsequentur. Si autem obtinuerunt in iudicio, tunc poterunt petere litis expẽsas, quasi secundũ mãdatum fecerint. [*SI TAMEN.*] Quia ergo ita est ꝙ fideiussores possunt defendere, vt euitetur cõmissio stipulationis ob rem nõ defensam: quæritur si plures sint fideiussores, & velint defendere: vtrũ possint omnes simul defendere: vel an cogantur dare vnum qui defendat? Respon. quòd debent vnũ dare pro se omnibus qui defendat. aliàs stipulatio cõmittitur ob rem nõ defensam. & arguit iurisc. à simili. Nam si reus principalis satisfecit iudicatum solui: si moritur pluribus hæredibus relictis, hæredes debent vnum dare qui defendat: ne si defensio per

b *Iam tamẽ.* aliàs iam tamen: & aliàs non tamen. Accursius.

c *Cæterum.* id est alioquin si condemnato fideiussore reus admitteretur ad defensionẽ: ergo & solutione facta daretur repetitio. quod inconueniens est: vt. ff. eo. l. si ex duobus. & ff. de solu. l. id quod. & de cõdic. indebi. l. qui ob rem. Accursius.

d *Constituerimus.* id est videbimur cõstituisse.

e *Solutum est.* aliàs inemptum est: vt dixi.

f *Vel hæredibus.* rei vel fideiussorum.

g *In hac stipulatione.* scilicet iudicatũ solui.

h *Causæ.* id est clausulæ. ff. de defendendo, de dolo malo, & re iudicata. R. vt. ff. l. proxi.

i *Vna quãtitate.* id est vna conceptione verborum. vel quantitatẽ dicit pecuniã ipsam. nã quantum cõtinet vna, continet altera. secus si plus vel aliud in altera cõtineretur: vt in arg. cõtra. ff. de verb. obli. l. si sic. & fa. ff. eo. l. cum quærebatur.

k *Vno casu.* veluti ob rem non defensam.

l *Non potest.* aduersus eundem: scilicet vt ex vtraque clausula idem exigatur: sed vnus ex vna, alter ex altera exigi potest: vt. ff. eo. l. fina. item ex eadem causa, vt ob dolum pluries poterit committi: vt. ff. eo. l. nouissima. in prin. Accursius.

m *Ex personis enumeratis.* scilicet fideiussorum vel hęredum eorum, vel debitorum: vt. ff. §. vnus. & tunc satisdabit fideiussor vel hæres eius, non autẽ hæres rei: vt. ff. §. si ex fideiussoribus. Vel dic, enumeratis, vt tutores, vel curatores & procuratores: vt. ff. l. iij. §. j.

n *Nec committi.* ex hac causa quòd non defendatur.

o *Persona.* id est alia à prædictis.

p *Simpliciter.* id est non satisdans.

q *Nec admittatur.* nemo enim cogitur eum admittere: vt instit. de satisda. §. si vero reus. & supra de procura. l. qui proprio. §. qui alium. & supra qui. ex cau. in pos. ca. l. hoc autem. §. recte. & ff. de admi. tu. l. generaliter.

r *Admiserit.* satisdantem admittere teneor: vt. ff. non satisdantẽ, non: vt modo dixi. Accursius.

s *Stipulationis.* iudicatum solui.

t *Nullam partem.* nec illam de defendendo: quia defensum est. nec illam de re iudicata: quia non nocet reo principali: vt supra de re iudica. l. si se. in princip. nec illam de dolo: quia non interuenit dolus: & quia nulla est sententia: cum nec mandauerit, nec ratam habuerit sententiam: nec ille satisdedit. Hu. Quod est verum in præiudicium domini vel fideiussoris. sed nullo se offerente defensioni, fit executio: vt dicta. l. si se. & de procu. l. Plautius. in fin. Accursius.

u *Imputare debet.* ad hoc. ff. de fideiusso. l. qui satisdare.

x *Ob rem iudicatam.* id est iudicatum solui ex ea clausula de defensione. & quod subiicit, cæteráque &c. scilicet quia satisdabit sicut extraneus defensor. nam pro eo quasi ipse esset litigaturus, non est satisdatum: sed quasi reo litigaturo: vnde non cõmittitur stipulatio: vt. ff. eo. l. cum apud. Vel dic verius, secundum Io. ob rem iudicatam, quod verbum sonat. hic enim non committitur,

licet

BIU Cujas

licet sit iudicatum:quia non fuit persona huius defendentis in stipulatione comprehensa.& quod subiicit,cæteraque:id nō muto,secundū Io.at R.aliter exposuit,cæteraq;.s.de defensione.nā quod esset extraneo defendente,quia non committeretur stipulatio quicúque defenderet,ex quo esset admissus:vt.ff.proxi.§.ita hic fideiussore defendē te:at satisdare non tenetur,secundú eū.Nec ob.ei.j.e.cū apud.quia in mutatiõe iudicis dicit,non defendentis, p Io.j.proxi.§.in princi. cuius opi.placet.Ac.

a *In quantitatem.* quæ fuerit iudicata.

b *Non in defensionem.* scilicet interuenerunt.

c *Vt defendant.* licet eis mandatum non sit.

d *Victi sunt.* in defendendo.Accursius.

† *Hūc tex. no. ad hoc quòd procurator cōstitutꝰ ab aliquo,si nō facit put dicit mādatum sibi datū:sed iuxta illud oīno, habet actionē mandati cōtra cōstituentem ad ūteresse suū. Bolog.*

e *Consequētur.* nó quia iudicatum : vt.ff. de re iudi.l.si se.nec ideo qa liberassent eum ab illa stipu.iudica.solui.quia nec commissa fuit,cum sententia nō tenuit:vt ff.§. nunc videamus. in fi.dictū est.sed quia liberauerunt eum ab actione qua conueniebatur:& consequentur sumptus in sequēti eatu vtili mandati actione:quia iuxta mandatū factum est. & in prima forte actio. neg. gest. quia ipso gestu negotium suum est.Ac.

f *Petent.* hoc ideo qa in sententia apparet nó vtiliter negotium cœptum esse:vnde non agitur:vt.ff. de neg.gest. l.sed an vltro.§.j. at in eo qui cum mādato agit, vel defendit, semper repetit sumptus:siue vincat, siue perdat: vt.ff. de procura.l. qui proprio.§. litis. &.C. manda.l.etiam. Itē cōtra.C.de neg.gest.l.ob negotium.Solu.ibi vtiliter:hic autē non expediebat domino litigare. vel ibi extra ius: hic in iudicio.Item facit.ff.de verbo.oblig.l. venditores.Accursius.

* *Flo.fecerint*

g *Litis.* Sed nōne habent per.l.properādū.C.de iudi?Rñ.fuit iusta ignortāia:vt.ff. de leg.ij.qui solidū.§.etiā.& in authē.de iudi.§.oportet.col.vj.Ac.

h *Pro parte sua.* ex beneficio epistolæ diui Adriani.Accursius.

Pluribus fideiussoribus ab actore cōuētis,an plures dicātur defensores.

i *Desiderante.* nisi actor ex variis causis actiones intēdat plures. tunc enim singuli in singulas possunt esse defensores:vt.ff.de procura.l.omnium.Accursius.

k *Hæredes.* rei principalis,qui satisdedit iudicatum solui.

l *Per plures personas.* ad quod est supra famil. ercis.l. si familiæ. & de ædil. edict. & redhibito.l.quòd si nolit.§. si plures. & de exercito.l.j.§.fin.&.l.seq.& supra de procu.l. non tamen.&.l. licet.§.si plures.versi.plane.sed contra in eo.titu.l.si quis cū procuratorio.§.vnius. Solu. ibi plures erant principales conuenti: hic vnus satisdans,cuius sunt plures hæredes: & sic loco vnius. Item arg.contra.ff.de duo.re.l.iij.§.vbi.Accursius.

m *Actorem.* hoc in hæredibus rei.aliud &c.

n *Per vnum litigent.* sicuti nec vt litigent.

p Io *Ibi.* id est in eo foro.ad quod.ff.de iudi.l.venditor.

q *Vdicatum. Tres.* habet, immo vnam : vt infra eo.l.cum quæ-

stipulationem non cōmitti:cæteráque eadem esse,atque si extraneus defensor existat.

Fideiussores dati in hac stipulatione,non tenentur defendere si nolunt : quia nec promiserunt, sed dumtaxat pœnam & interesse, si causa non defendatur. sed si defendant & succumbant,recuperant sortem quā soluunt : expensas verò non. si autem obtinent : expensas recuperant per vtilem actionem mandati, non per directam : quia non fecerunt id quod mandatum erat:cum defensio non esset eis mandata,vt dictū est, sed fecerunt iuxta mandatum.P. B

¶ In hac stipulatione † hoc tractatur,an hi qui fideiusserint, si defensionem omiserint, mādati iudicio teneātur.&[hoc]est verius,non teneri.hi enim in quātitatem a interuenerunt,& hoc illis fuit mandatum:non in defensionem. b Quid tamen si & hoc ipsi sibi adsumpserint vt defendant? c an mādati possint agere? Et si quidem victi sunt: d vtique quod ob rem iudicatam præstiterunt, consequentur : e sumptus tamen litis minimè petent. f Si autem obtinuerūt:poterunt sumptus litis g consequi, C quasi iuxta mandatum, etsi nō mandatum fuerit.*

Ad defendendum causam cœptam contra vnum,etiam si de illo peruentum sit ad plures hæredes : non admittuntur plures defensores : sed debent vnum constituere:licet ex parte actoris plures procuratores admittantur. Paulus.

¶ Si tamen plures fideiussores defendere fuerint parati, videamus vtrum vnum defensorem debeant dare:an verò sufficiat vt vnusquisque eorum pro parte sua h defendat, vel defensorem substituat. Et magis est,vt nisi vnum dent procuratorem, desiderāte i scilicet hoc actore, D quæ stipulatione comprehensa committatur stipulatio ob rem non defensam. Nam & plures hæredes k rei necesse habebunt vnū dare procuratorem:ne defensio p plures[personas l]sciscitata,incommodo aliquo adficiat actorem. m Aliud est in hæredibus actoris:quibus necessitas non imponitur vt per vnum n litigent.

Defensor necessarius habet necesse defendere in foro in quo lis est inchoata. Paulus.

¶ Illud sciendū est,ibi o rem esse defendendam,vt rectè defendatur,vbi debet agi.

Sed an contineat clausulam de iudicio sisti? videtur quòd non:quasi hoc sit superfluum: quia comprehendatur sub clausula de defendendo. sed certe defensio potest fieri de absente: sed sistere in iudicio requirit præsentiam.Paulus.

VI. IDEM libro septuagesimo octauo ad Edictum.

IVdicatū solui stipulatio tres p clausulas in vnum collatas q habet:dere iudicata, r de re s defendenda,de dolo t malo.

Mutata conditione defensoris rei de habente mandatum ad non habentem, vel econtra, vel in ipsum principalem actore sciente, stipulatio iudicatum solui non poterit cōmitti. secus actore ignorante. Bar.

VII. GAIVS libro vicesimo septimo ad Edictum Prouinciale.

SIante u acceptum iudicium prohibitus fuerit x procurator y à domino,& actor ignorans prohibitum eum esse,egerit:an stipulatio committatur? z Et nihil aliud dici potest,quàm committi. a Quòd si quis b sciens prohibitum esse,egerit: Iulianus non putat stipulationem committi. c nam vt committatur,non sufficere ait cū ea persona acceptum d esse iudicium, videtur defendi in eo iudicio quo se obligauerunt fideiussores, secundum.R.

o *Ibi.* id est ventilatū iudicium:& sic fuit defensus:quod sufficit per quēcunque admissum:vt supra.l.iam tamē.§.nunc videamus. Sed respon. pro eo,verum est si personæ conditio quæ incipit defendere,eadem perseueret:quod hic nō fuit:immo fuit mutata de habente mandatum , ad non habentem : & sic iam non est illud iudicium pro quo fuit satisdatum. Item si dicas secundum alios committi propter rem iudicatam,& sic iudicatum fuit : videtur contra:quia sententia non valet in præiudicio domini:cum iste se obtulisse videtur reuocato mandato:vt.ff. de re iudi.l.si se.sed dicas valere in præiudicium offerentis se:vt.ff. de procu.l.Plautius.in fi.Sed pro certo non fuit satisdatum pro ea sententia quæ teneret defendentem,sed quæ teneret dominum. sed dices in odiū reuocantis,ne probabilis ignorantia damnum afferat. Item si dicas tertio committi ex clausula de dolo,quia prohibuit dolo procuratorem non certificato actore:alioquin probabilis ignorantia damnum afferret,quod esse non debet: vt infra.

p *Iudicatum.* stipulatio.§.habet.

q *Collatas.* aliàs collectas.

r *Iudicata.* scilicet soluenda.& hoc est quod verbum sonat.

s *De re.* id est causa. & facit ad hoc supra de ope.no.nun.l.

t *De dolo.* scilicet vt absit. & has duas per interpretationem, scilicet ne quid in fraudē hui? stipulationis fieri possit debitore nō defendente:vel ne iudicetur dolose quid faciente, secundū.R.Sed tamen si ex vna clausula cōmittatur,non cōmittitur ex alia. sufficit enim quòd ex altera committatur ad hoc vt possit agi:& sic disiunctiue habet collectas in vnum:vt.j.e.l.cū quærebatur.

u *SIante.* maxime.nā idem & si post,cū personæ conditio mutaretur:quod innuit ratio inferius scripta.Alij dicunt q̄ post prohibere non potest.

x *Prohibitus fuerit.* scilicet defendere, & hoc post satisdationem. & dic quòd re? dedit procuratorem, & satisdedit pro eo iudic.sol.& postea prohibuit defendere:& tota hęc lex dicit de procuratore seu defensore rei.

y *Procurator.* scilicet rei.

z *Committatur.* propter rem nō defensam. Ro. vel secundum alios, propter rem iudicatam. vel secūdum H.de dolo.

a *Cōmitti.* si dicas cōmitti ex clausula de defendendo, secundū R. videtur litera contra, quia dicit,egerit,& .j. statim dicam.

b *Quòd si quis.* sibi imputaturus.

c *Committi.* quamuis nó defendatur,quia nó est illud iudicium pro quo obligauerint se fideiussores : & sic non

d *Acceptum.* id est ventilatū iudicium:& sic fuit defensus:quod sufficit per quēcunque admissum:vt supra.l.iam tamē.§.nunc videamus. Sed respon. pro eo,verum est si personæ conditio quæ incipit defendere,eadem perseueret:quod hic nō fuit:immo fuit mutata de habente mandatum , ad non habentem : & sic iam non est illud iudicium pro quo fuit satisdatum. Item si dicas secundum alios committi propter rem iudicatam,& sic iudicatum fuit : videtur contra:quia sententia non valet in præiudicio domini:cum iste se obtulisse videtur reuocato mandato:vt.ff. de re iudi.l.si se.sed dicas valere in præiudicium offerentis se:vt.ff. de procu.l.Plautius.in fi.Sed pro certo non fuit satisdatum pro ea sententia quæ teneret defendentem,sed quæ teneret dominum. sed dices in odiū reuocantis,ne probabilis ignorantia damnum afferat. Item si dicas tertio committi ex clausula de dolo,quia prohibuit dolo procuratorem non certificato actore:alioquin probabilis ignorantia damnum afferret,quod esse non debet: vt infra.

BIU Cujas

vt instit. de manda. §. recte. tũc obstat quod subiicit, nam vt committatur &c. vbi dicit cõmitti, quando agit cum persona habẽte eandem conditionem quam prius. ad quid enim tunc committeretur doli clausula? sed dices in eo quòd dolum cõmitteret vt ℞ se iudicetur: vt diximus. ff. l. proxi. & ita omnes defendi possunt.

a *Causam personæ.* id est mandatum.

b *Esse.* vt ad defendẽdũ interueniens mãdatum haberet, & non defendatur. R.

c *Fuit.* nõ sufficit hęc ratio. nam eadem posset allegari cum ignorauit actor. sed est alia: quia non dolo prohibuit cum iste sciret.

d *Extiterit.* quo casu non condemnatur vt procurator, sed vt reus principalis. non ergo committi potest stipulatio quæ pro eo interposita fuit. & facit. ff. de excep. rei iud. l. si is qui hæres. Accursius.

e *Prohibitus.* vt in primo casu legis.

f *Stipulatio.* quia vtroque modo desiit procurator esse. ar. contra. ff. de his qui no. infa. l. seruũ. & in vtroque dic dominum sciuisse: vt. ff. ea. l. §. quòd si quis.

g *Defendens.* sine mãdato: vt discrepet à casu superiori.

h *Satisfecerit.* iudicatũ solui. Sed quid si dominus satisfecerit pro se, & postea procuratorem cõstituat: nũquid cõmittitur stipulatio? & forte cõmittitur: qa domini causa non mutatur.

i *Datus.* ſ. ille idẽ qui defensor erat. & sic eandem personam ex alia causa defendit.

k *Fideiussores.* ſ. dati in priori iudicio pro iudicato soluendo.

l *Non teneri.* quia pro hac sententia se nõ interposuerunt. in eo autem quod hic dicit mutationes conditionis personæ defendẽtis, de habente ad non habentem mandatum, vel econtra, annihilare stipulationem: est cõtra. ff. de procura. l. in causæ. §. fi. Sol. hic ante lit. contest. mutatum est iudicium: ibi vero post. & sic ante lit. contest. seu in lit. contes. oportet causam personę esse eandem quæ fuit tempore stipulationis interpositæ. secus si post: vt ibi. & pro hoc est princi. l. si ante. &c. & quod ibi similiter dicitur causam personæ eandem esse quæ fuit tempore stipulationis interponendæ. nam non dicit interpositæ, sed interponendæ. & sic tẽpore interponendæ, id est ante lit. conte. & tempore accepti iudicij, id est lite cõte. debet habere eandem conditionem. vel aliter hic ex parte rei, ibi actoris: vt patet hic & ibi. & hoc secundo modo soluitur & aliud cõtra. ff. qui satisd. cog. l. Iulia. & est ratio diuersitatis: quia huiusmodi persona mutata nõ est legitima. Nõ enim legitimè defendit cum reuocatum est mãdatum: & nec dominus ratum habet. sed ibi in. l. in causæ. ff. de procura. est legitima, & legitimè defendit: quia est ipse dominus. vel ibi in vtraque ideo committitur, quia non potest imputari domino vel ei procuratori quare iterum non exegit cautionem: quia nimis esset graue reo totiens ab eo exigi illam cautionem. sed hic potest ei imputari quare mutata persona etiam non exegit sibi caueri verus dominus. nam non esset graue reo, cum ei non possit imputari cur mutauit personam. ipse enim imposuit sibi illam necessitatem. Item contra. ff. e. l. iij. §. stipulationem. Sol. vt ibi. Item contra. ff. de iudi. licet. sed ibi ex parte actoris. nec circa satisdationes aliquid dicit. & facit. ff. quib. mo. pig. vel hypo. sol. l. j. §. fi. & quod no. in. d. l. Iulianus. Accursius.

Si petitor.]C ASVS. Petebam à te fundum aliquem rei vin. & tu satisdedisti de iudi. sol. ego instituo te hæredẽ meũ. dicitur

est: sed oportere etiam causam personę [a] eandem esse [b] quę stipulationis interponendæ tempore fuit. [c] & ideo si is qui procurator datus est, hæres extiterit [d] domino, atque ita acceperit iudicium, siue etiam prohibitus [e] acceperit: non committitur stipulatio. [f] nam & aliàs respõsũ esse, si quis absentẽ defendens [g] satisdederit, [h] deinde vel ℞ curator ab eo datus, [i] vel postquam hæres ei extitit, iudicium acceperit, fideiussores [k] non teneri. [l]

VIII. PAVLVS libro septuagesimoquarto ad Edictum.

SI petitor [m] post satisdationẽ ante iudicium acceptum hęres possessori exiterit: extinguitur [n] stipulatio.

Stipulatio iudicatum solui, habet quantitatem certam: quia continet illud in quod iudex reum condẽnauerit. Franciscus Ac.

IX. VLPIANVS libro quartodecimo ad Edictum.

IVdicatũ solui stipulatio expeditam [o] habet quantitatem. in tantum enim committitur, in quantũ iudex pronuntiauerit. [p]

Pro defensore cum mandato satisdat dominus: sed defensor sine mandato inuenire debet sibi fideiussores. Paulus de Castro.

X. MODESTINVS libro quarto Pandectarum.

A hic ℞ stipulatio iudicatum solui est extincta. Franciscus Ac.

m *Si petitor.* ergo agebat rei vindi.

n *Extinguitur.* est nempe iudicium extinctum: quia & idem si post acceptum iudicium. & facit. ff. de iudi. l. si à me. & de noxa. si communis. in fin. & l. si alienus.

SI ad defendendum procurator dat° fuerit: satisdare [q] iubetur [r] iudicatum solui stipulatione: quæ non ab ipso procuratore, sed à domino [s] litis interponitur. Quòd si procurator [t] aliquem [u] defendat: ipse cogitur satisdare iudicatũ solui [x] stipulatione.

Peremptа re deducta in iudicium perimitur stipulatio, nisi iudicium non perimatur: vt si erat necessaria ad hoc sententia propter cessiones. Paulus.

XI. PAVLVS libro septuagesimoquarto ad Edictum.

SI seruus qui in rem actione petebatur, lite cõtestata decesserit, deinde possessor litem deseruerit: quidam fideiussores eius pro lite datos non teneri putãt: quia mortuo homine nulla iam res sit. quod falsum est: quoniam expedit de euictione actionis conseruandæ causa, itẽ fructũ nomine rem iudicari. [y]

Si post præstitam satisdationem reus adquirit priuilegium personale per quod inuitus non compellatur litigare, nihilo minus si causa non defendatur, committitur stipulatio ista ex clausula de defendendo contra fideiussores. Paulus.

XII. POMPONIVS libro vicesimosexto ad Sabinum.

SI reus post iudicatum solui ab eo* satisdationem datam,

o *Iudicatum. Expeditam.* quo ad clausulam de re iudi. sed quo ad alias incertam, secũdum R. vt. ff. de præto. stipul. l. ij. §. incertam. Vel dic certam quando erit iudicatũ, vt hic: interim autem incertã, vt ibi, etiã quo ad clausulam de re iudica. vel dic quo ad alias clausulas continet certam per iudicem qui sentẽtiam certã dabit in interesse: ante autem incerta est: vt ibi, & inst. de act. §. curare.

p *Pronuntiauerit.* si agat ex ea clausula, scilicet de re iudica. ex aliis autem agitur ad interesse.

Si ad defendenũ.]C ASVS. Duo notat hæc lex esse genera defensorum. quidam sunt qui defendunt præsentes dominos suos: quidam vero qui defendũt absentes. Defensores qui defendunt præsentes, debent satisdare iudi. solui. quæ satisdatio interponit ab ipso domino. Defensores vero qui defendunt absentes, debent per seipsos satisdare iudicatum solui, siue mandatũ habeant, siue non habeãt. Franc. Accursius.

q *Satisdare.* quo casu procuratoris fideiussor existit.

r *Iubetur.* dominus, si præsens est. R.

s *A domino.* præsente, quod est etiã si est in hortis: vt. ff. de procur. l. & qui in foro. cum sequentibus.

t *Si procurator.* habens vel non habens mandatum: vt. C. de ℞ cura. l. exigendi. & de satisda. l. j. in fin.

u *Aliquem.* absentem. Accursius.

x *Iudicatum solui.* cum fideiussore extraneo. nemo enim &c. vt instit. de satisda. §. si vero reus. &. §. seq. &. ff. de iudi. l. recte. & de procu. l. qui proprio. §. qui aliũ. &. l. si minor *. §. fi. cum seq. & facit. ff. de procu. l. filiusfamilias. in fine. Et no. quòd ex hac stipulatione tenetur ille qui promisit: non dominus si nõ promisit: quia ipse si se defendisset, promittere non teneretur: vt instit. de satisda. §. sed hodie. Actione autẽ in factum de re iudi. tenetur dominus: quia mandauit aliàs procurator se offerens: vt. ff. de procura. l. Plautius.

*minor. 25. annis si.

*Flo. ab eo datũ, in mag.

Si seruus.]C ASVS. Petebam à te seruum Stichum per in rem actionem. satisdedisti de iudicato soluendo, & de re defendẽda: mortuus est Stichus. Tu litem hanc deseruisti. quæritur vtrũ fideiussores tui teneantur ob rem non defensam? videtur quòd non: quia nulla res est propter quam iudicetur. tamen nihilo minus fideiussores tenentur: licet res nulla sit: quia expedit iudicari propter euictionem & propter fructus. Franciscus.

y *Rem iudicari.* & ideo committitur stipulatio ob rem non defensam. Sed contra. C. de euic. l. si quis tibi. Solu. hic decesit lit. conte. ibi ante. & eodem modo solues. ff. de euic. l. si seruus. Item facit. ff. de noxa. l. si plurium. in fi. &. l. seq. &. C. de asser. tol. l. ij. in fin. &. ff. de arbi. l. non distinguemus. §. item non est. & facit. ff. de verbo. obliga. l. nemo. & de rei vindi. l. vtique. & de re iudi. l. si homo.

Si reus.]C ASVS. Conueniebã te in iudicio super certa summa pecuniæ. tu satisdedisti iudi. solui. postea factus es prætor, vel

BIU Cujas

vel alius maior magistratus:ita vt non possis vocari in ius. dicitur hic quòd nihilo minus cõmittitur stipulatio: & fideiussores tui tenentur,si non defendaris arbitrio boni viri.Fran.Ac.

a *Vocari.* ergo erat de maioribus:vt supra de in ius vo.l.ij.aliàs secus:vt infra de iniur.l.nec magistratibus.

b *Fideiussores.*quia psonale priuilegium rei non transit ad fideiussorem. Azo. Sed cõtra j.e.l.vir bonus. Sol. vt ibi. Item contra.C. de vsur.rei iudi.l.fin. Sol. hic personalis est exceptio : vt ibi dixi:per quod etiam soluitur.ſ. de excep.l.omnes. quæ est contra,cum suis cõ cor. Accursius.

*Vm quærebatur.*hęc lex notabilis in quinque partes diuiditur. Primo ponit vnã quæstionem. Secundo ostendit dubium q æstionis. Tertio facit vnam allegationẽ in q̃stiõe. Quarto quęstionẽ determinat. Quinto ponit vnam nouam quæstionem. Secunda ibi,dicebã. Tertia ibi, ecce enim. Quarta ibi, pinde videndũ. Quinta ibi,proinde & si forte.vsque ad.§.fi. Casus autem in terminis talis est:Conueniebam te in iudicio sup certa summa pecuniæ quam mihi debebas:vel pro aliquo fundo mihi restituendo. tu satisdedisti iudicatum solui:in qua satisdatione cõtinetur clausula de defendendo.tu non defendebas: nec quisquã pro te cõparebat in iudicio. iudex te pro contumacia condemnauit.Nũc quæritur vtrum stipulatio ob rem non defensam sit commissa, attento quòd es cõdemnatus.& hæc est prima pars legis quę ponit quæstionem,vsque ibi,Dicebam. & ponit iurisco. dubium istius quæstionis,dicens quòd ista stipulatio iudi.sol.habet in se vnam clausulam quæ duo continet, scilicet interesse ob rem nõ defensam : & aliam, rem iudicatã solui debere.cum ergo ista stipulatio claudatur vna clausula:vt siue res iudicetur,siue nõ defendatur:quæritur vtrum si vna clausula committatur, possit nihilo minus altera etiam committi.vsque ibi,Ecce enim.vbi facit iurisco.vnam allegationem per quam vult probare quòd vna clausula stipulationis commissa,non possit iterum altera committi.& dicit:Si quis promisit centum alicui sub alternatiua cõditione,scilicet si nauis ex Asia venerit,vel Titius consul factus fuerit:siue nauis prior venerit, siue Titius prior consul factus fuerit:conditio est impleta : sed quando est impleta conditio ex priori clausula,non potest amplius ex posteriore committi. vsq; ibi,Proinde videndũ.vbi ponitur quarta pars istius legis: in qua determinatur quæstio,dicendo, quòd si commissa fuerit stipulatio ob rem non defensam:& postea reus condemnatus fuerit: stipulatio ob rem non defensam euanescit,nisi super stipulatione ob rem non defensam fuerit prius lis contestata.ideo fideiussores non statim tenentur:licet res non defendatur. quapropter si postea lis fuerit finita solutione,vel transactione,vel acceptilatione,vel quocũque modo:stipulatio de re non defensa euanescit.&.h.d.& est difficilis lex: tamen pulchrum habet casum, in quo ponendo cõsumptus est labor vnius diei. [*SI VERO.*] Agebam contra te rei vindi.ad fundum quendam:exegi à te satisdationem iudicatum solui.postea mutata voluntate egi actione personali contra te ad.c.aureos quos te dicebam mihi debere ex causa venditionis certarum mercium.quæritur si fueris condemnatus,aut si non defendaris : vtrum committatur stipulatio iudi.soluiRespon.quòd non:quia de alia re egi,& de alia est interposita stipulatio:& sic nihil ad rhombum.Franciscus.

c *Non defenderet.*lite contesta.aliàs non posset dari definitiua: quod hic fuit.

d *Ex eremodicio.*ergo erat lis conte.vt.C.de iudi.l.properandum.§.j.&.ij. Accursius.

Diuisio.

† *Quid ipsum sit, vide Eraſ. chil.cent.ſ. pro.80.*

Casũ ponit * *Fl.causa*

Definitiua lata contra contumacem,extinguit actionem competentem ob rem non defensam, nisi super ea prius lis fuerit contestata. Item quocumque modo desinat actio competere,vel lis fuerit terminata:stipulatio ob rem non defensam finitur. Bar.

XIII. VLPIANVS libro septimo Disputationum.

B

CVm quærebatur, si interposita iudicatum solui stipulatione,cum quis rem nõ defenderet,[c] postea ex eremodicio † [d] sententiam esset passus, an ob rem iudicatã clausula cõmittatur: dicebam vnam clausulam [e] in stipulatione iudicatum [f] solui,& ob rem non defensam,& ob rem iudicatam,in se habere. Cum igitur iudicatũ solui stipulatio vna claudatur clausula,[g] siue res iudicetur, siue res non defendatur: merito quæritur,si[ex]altera clausula * committatur,[h] an ex altera rursum committi possit. Ecce [i] enim si quis stipuletur,*Si nauis ex Asia venerit,*aut *si Titius consul [factus] fuerit:* constat,[k] siue nauis prior venerit,siue Titius consul antè factus sit, cõmitti stipulationem. Sed vbi commissa est [l] ex priore causa,ex altera (licet existat conditio) amplius non cõmittitur.altera enim causa [m] non vtraque [n] inerat * stipulationi. [o] Proinde videndum [est,]stipulatio ob rem nõ defensam,vtrum commissa est re non defensa: [p] an non prius creditur commissa, nisi ex stipulatione [q] lis fuerit cõtestata.quod magis est. [r] & ideo nec fideiussorib' videtur statim dies cedere, vbi res cœperat non defendi. Proinde[&]si fortè lis finita fuerit,ad quam defensio erat necessaria,vel solutione,vel trãsactione,vel acceptilatione, vel quo alio modo:consequenter placuit euanescere ob rem non defensam clausulam. [f]

Mutatio actionis,vel rei,impedit stipulationem iudicatum solui committi. Bar.

C

Si fuero à fideiussore procuratoris [t] stipulatus iudicatũ solui,quasi in rem acturus,& postea in personam egero:vel alia actione [u] acturus,aliam autem dictauero actionem:[x] non cõmittitur stipulatio: quia de alia [re]actum videtur, de alia stipulatus interesse consecutus erat:ibi non.

e *Clausulam.* scilicet iudicatum solui.Ac.

f *Iudicatum.*& tertiã: vt supra.e.l.iudicatum solui.

g *Clausula.*id est cõmittatur:vt.ſ.l.iam tamen.§. in hac. vel dic, * id est contineatur quo ad verbum,sed quo ad intellectum sunt tres: vt.ſ.eo.l. iudicatũ solui. quæ est contra in hoc. Accursius.

h *Cõmittatur.* scilicet ob rem non defensam.

i *Ecce.*adducit simile quòd non committatur pluries.

k *Constat.*vt.ſ.de ver. obli.l.ſi quis ita stipulat⁹.§.at ſi sic.in glo.fi.

l *Commissa est.*hoc referunt quidã ad vtrũque casum.sed videtur tantum ad proximum.

m *Causa.*id est conditio.

n *Non vtraque.* coniunctim.

o *Stipulationi.* sic & hic in quęstione quam non soluit:vt.ſ.l.iã tamen.§.in hac.Sed contra .C. de secun. nup. auth. sed si quis. Solu. ibi nõ ex pacto,sed ex lege succedit.Item cõtra.j. titu.j.l. ſi procurator. & supra titu.j.l. non quasi.§. ſi quis curator. sed hic totũ in-

p *Non defensa.*ante iudicium,vel postea ante sententiam latam in principali.R.

q *Ex stipulatione.* non ista ob rem non defensam:sed ex ea stipulatione propter quam iudicium sperabatur cum iudicatũ soluisatisdaretur.R.sed secundum hoc contestatio non posset fieri nisi contra reum:quia ille solus tenetur ex ea stipu.& ille nõ defenditur.quare dicas lit.conte.ex stipu. iudi. solu. pro clausula: quia non defenditur : & sic continget quòd conditio impletur ipsa cõtestatione litis,& acquisiuit actor ius:vt & aliàs.ſ.de ver. obli.l.ſi Titius.

r *Quod magis est.*vt committatur lit. conte.ad interesse:quia nõ defendit in proposita quæstione quando ex eremodicio fuit dãnatus:quia prævalet rei iudi.clausula : vt argu.j.ea.l.in fin. aliàs autem si re non defensa non sequatur sententia,committitur stipulatio etiam antelit.contest.ad interesse: quia nõ defendit.vel verius semper ante cõmittitur:vt.ſ.iam tamen.§.in hac.&.ſ. hac l.sed in casu prædicto quando ex eremodicio est damnatus,creditur non commissa,nisi fiat lit.contest.in ea:vt hic. & facit.ſ.de verbo.obliga.l.ſi insulam.

s *Clausulam.*facit.ſ.titu.j.l.non quasi.§.generaliter.

t *Procuratoris.*rei.Accursius.

u *Actione.*personali.

x *Dictauero actionem.*non tamen de eadem re:aliàs esset cõtra.ſ. de except.rei iudi.l.de eadem re.vel si de eadem re agit,tamẽ ex alia causa:ne sit contra.ſ.de excep.rei iudi.l.& an eadẽ.§.actiones.quomodo autem hic libellus fuerit mutatus seu cumulatus: dic vt no.C.de edẽ.l.edita.& facit.j.de adul.l.denũtiasse.§. quid tamen.& si mensor fal.mo.dixe.l.j.§.ideo.

Si ex duobus.]*CASVS.* Conueniebã te certa actione.tu satisdedisti iudicatũ solui,datis duobus fideiussoribus.nõ defenderis.quapropter cõmissa est stipulatio ob rẽ non defensam.vnde fideiussorũ tuorũ soluit partem suã.Nunc quæritur vtrũ nihilominus

BIU Cujas

minus alter fideiussor recte defendere possit? Rñ. ꝙ sic. sed an ille qui soluit, possit repetere? Dicitur ꝙ non: quia stipulatio pro parte sua est extincta ac si sibi accepto latũ esset. [*QVOTIENS.*] Titius conueniebat Mæuiũ aliqua actione: exegit ab eo satisda. iudi. sol. non est defensus Mæuius. Titius actor vult cõuenire fideiussores ob stipulationẽ cõmissam rei nõ defensæ. fideiussores dicunt Titio: nos sumus cõtenti soluere: tamen nos petimus ꝙ absoluas Męuiũ à priore iudicio: quia si soluerемus, & reus non esset absolutus à priore iudicio, nos nõ possemus quicquam ab eo cõsequi actione mãdati ꝓ eo ꝙ fideiussimus pro ipso: aut si vellemus aliquid cõsequi, cogeremur reũ defendere in primo iudicio: & sic essemus multum grauati. quæritur vtrũ petitio ista fideiussorum sit iusta? Rñ. quòd sic. gloss. ponit casum. l. seq. Frã. Accursius.

a *Partem suam.* immo & in solidũ cõmittitur stipulatio. & si voluissem in solidum agere, potuissem: vt. j. eo. l. ex clausula. Sed hic parte sua fuit contentus, vel hic intercesserũt fideiussores singuli ꝓ parte virili. vel dic in solidũ. sed hic imploratur epistolæ remediũ: vt. C. de consti. pecu. l. fi. & ita potest intelligi quod est, j. eo. l. ex iudicatum. & l. fin.

b *Poterit.* ab alio.

c *Repetet.* vt &. ſ. iã tamen. in prin. &. ſ. de cõdic. inde. l. qui ob rem.

d *Perempta.* ſ. ſolutione. vnde eadẽ solu. non debet parere repetitionem & liberationem.

e *Cum fideiussoribus.* quod fideiussor debet postulare mandatis sibi aduersus eum actionibus.

f *Caueri.* scilicet à petitore.

g *Priore.* pro quo iudicio satisdatum est iudicatum solui.

h *Absolui.* scilicet quòd actor absoluet dominum.

i *Cautione.* hac scilicet quòd actor absoluet dominum.

k *Fideiussores.* qui soluerunt.

l *Non consequentur.* ab eo pro quo fideiusserant.

m *Aut certe.* i. si velit actione mandati à domino consequi. Io. & sic habes, non consequitur &c. aliàs deest non: & tunc habes, emissa cautione.

n *Hæc stipulatio.* promittis decem singulis dieb⁹ quandiu re⁹ nõ defendaſ. & sunt hæc verba stipulationis, quãdiu &c.

o *Simul.* id est postquam.

p *Desierit.* forte in transactione facta, vel acceptilatione: vt. ſ. eo. l. cum quærebatur. §. proinde & si forte. Accursius.

EX indicatum.]*C ASV S.* Tu conuentus fuisti à me, & dederas fideiussores iudi. sol. non fuisti defensus. quapropter volui conuenire vnum ex fideiussoribus tuis. ipse paratus est soluere mihi. quæritur vtrum cogatur iudicium accipere? Respon. quòd non. cætera istius. l. gloss. declarat. Franciscus.

q *Ob rem.* i. pro hac parte stipulationis.

r *Non debet.* quanquã enim pro parte defendere nõ possit, partẽ tamen solũ soluendo liberatur: vt. ſ. de verb. obl. l. in executione. §. in solidum. vel melius dic vt no. ſ. eo. l. si ex duobus. ne sit contra. j. l. proxi.

s *Aut iudicio.* scilicet iam cœpto.

pulatio interposita [est.]

Licet facta fuerit solutio pro parte de interesse ex clausula de defendẽdo, potest purgari mora ne soluatur altera pars: nec propterea repetitur solutum. Paulus

XIIII. IVLIANVS libro quinquagesimoquinto Digestorum.

SI ex duobus fideiussoribus qui iudicatum solui spopõderant, alter ob rem non defensam, partem suam [a] soluerit: nihilo min⁹ res defendi poterit: [b] nec tamen is qui soluerit, repetet. [c] stipulatio enim pro parte eius perempta [d] est, perinde ac si acceptum ei factum fuisset.

Si agitur ob rem non defensam contra fideiussores: debet actor sibi cauere de non prosequendo litem cõtra principalem: aliàs non tenetur fideiussor sibi soluere: & si soluit hac cautione non recepta, non repetitur à principali. Paulus.

QVotiens ex stipulatione iudicatum solui ob rem non defensam agitur cũ fideiussorib⁹: [e] non est iniquũ caueri, [f] dominũ priore [g] iudicio absolui: [h] quia omissa cautione, [i] fideiussores [k] mandati iudicio non cõsequẽtur, [l] aut certe [m] [si velint actione mãdati à domino aliquid cõsequi] cogantur dominũ priore iudicio defendere.

Clausula ob rem non defensam, tollitur eoipso quòd cœpit causa defendi, vel desiit posse. Paulus.

XV. AFRICANVS libro sexto Quæstionum.

HAec stipulatio, [n] *Quamdiu res non defendatur*: simul [o] atque defendi cœperit, aut defendi debere desierit, [p] resoluit.

Qui paratus est soluere, non cogitur iudicium suscipere. Paulus.

XVI. NERATIVS libro tertio Membranarum.

EX iudicatum solui stipulatione ob rem [q] non defensam cum vno ex fideiussoribus agere volo. Is quod pro parte eius fit, soluere mihi paratus est. non debet [r] mihi in eum dari iudicium. Neque enim æquũ est, aut iudicio [f] astringi, [t] aut ad inficiationem [u] compelli eum qui sine iudice dare paratus est, quo non amplius aduersarius eius per iudicẽ ab eo consecuturus est.

Ratione doli committitur stipulatio ex clausula de dolo in solidum contra quemlibet fideiussorem. Paulus.

XVII. VENVLEIVS libro sexto Stipulationum.

EX clausula rei [x] iudicatæ * dolo malo, ob rẽ non defensam in solidũ cõmittitur stipulatio. nõ enim videbitur defensa res boni viri arbitratu, [y] quæ non in solidũ defensa sit.

Stipulatio ista non committitur ex clausula de defendendo, si reus non cogeretur iudicium suscipere. P.

XVIII. IDEM libro septimo Disputationum.

VIr bonus nõ arbitratur indefensam esse rem, de qua prætor iudicium accipere non cogat. [z]

t *Astringi.* scilicet ad eum compellendum.

u *Aut ad inficiationem.* ſ. iudicij de nouo: vel dic ad institutionẽ, scilicet procuratoris: & hoc si habeas, institutionem. aliàs est inficiationẽ. & quod subiicit, quoniam &c. & sic est plana: aliàs est, quo nõ amplius per iu. &c. & est idem sensus. Aliàs est, quoniam plus &c. q. d. licet per iudicẽ aliquid pl⁹ sit consecuturus, forte iniquũ, vel forte vsuras currẽtes lite pendente: nõ ideo est compellẽdus ad iudiciũ. & sic nõ est hæc sufficiens ratio quòd sit cõpellẽdus ad iudiciũ. & facit. ſ. de iudi. l. si debitori. & de procu. l. si reus. & inſt. de perpe. & tempo. actio. §. fina.

EX clausula.]*C ASV S.* Titius cõueniebat Mæuiũ, & exegit ab eo fideiussores iud. solui. Mæuius dolosus homo ꝓcurauit per dolum ꝙ ipse absolueretur à iudice. q̃ritur vtrũ videatur defensus esse, ita vt nõ cõmittaẽ stipulatio? Rñ. quòd nõ videtur se defendisse, ex quo ꝓ dolum vicit aduersarium suũ. Vel pone casum in fideiussoribus, ꝙ scilicet si non defendatur reus, fideiussores tenẽtur in solidũ ob rẽ nõ defensam. Fran.

x *Ex clausula rei.* aliàs est, re iudicata. & tũc dic ex clausula, scilicet ob rem nõ defensam in solidũ cõmitti stipula. re iudicata dolo malo, scilicet defendentis: quasi nõ videatur plene defendisse, q̃ dolũ adhibuit vt vinceret. aliàs est, de re iudicata: & tunc pro vnaquaq; istarũ cõmitteret stipulatio in solidũ cõtra fideiussores singulos. quod tamen dic vt no. ſ. eo. l. si ex duobus. Item contra reũ: quia non potest defendere pro parte.

y *Arbitratu.* quod hic euenit quando res fuit iudicata dolo malo secundum primam literam. vel dic secundum aliam plane. ad quam facit. ſ. de dã. infec. l. in stipulatione. Accursius.

VIr bonus.]*C ASV S.* Iudęus quidam conueniebat me vt darem sibi mancipium Christianum: satisdedi iudi. sol. nõ fui defensus. quæritur, vtrum stipulatio sit commissa? Respon. quòd non: quia nõ poterat me ad mancipiũ christianum conuenire. Franciscus Accursius.

z *Non cogat.* immo etsi reus non sit cogendus, committitur tamen stipulatio ob rẽ non defensam contra fideiussorẽ, si nõ defendatur reus: vt. ſ. eo. l. si reus. quæ est cõtra. Sol. aliud est si non cõpellat prætor rñdere reũ: vt ibi. Aliud si vel actorẽ agere ꝓhibeat, vel reũ conueniri, vt hic: quia ibi dignitas subtrahit à iurisdictione iudicis: hic litigare actor prohibetur, vt cõtra patronum libertus actionem famosam instituere, vel hæreticum petere mancipium christianum, secundum R. Idem de libris improbatæ lectionis: vt. ſ. fa. ercis. l. cæteræ. §. j. Alij, vt Io. dicunt quòd hic non cogebatur: quia finita erat lis sententia, transſ. vel iureiur. vt. ſ. l. cum quærebatur. §. proinde. Tertij dicunt, refert an à princ. non poterat cogi defendi: quia iusta causa defensionem sui euitabat, vel per se, vel per alium: vt hic, & supra de pec. l. eo tempore. in princ. aliud si ex postfacto: vt ibi. Vel quarto hic interuenit causa excusationis inter se, & eum quem defendebat: veluti inimicitiæ capitales interuenerunt inter se & eum quem defendebat: vel alia iusta causa impediebat: quo casu nec defensor

* *Flo. de stringi.*

* *Flo. re iudicata*

BIU Cujas

fensor cogitur,nec fideiussores cõueniuntur:vt.ff.de procu.l.mutus.§.fi.&.l.nõ cogendum. Ibi autẽ illa causa superuenerat,quæ reũ excusabat personaliter.Nam priuilegiũ personę ad fideiussores nõ trãsit,vt resti.in integ.quæ ad fideiussores mi.nõ porrigitur:vt.ff.de excep.l.exceptiones.ij.§.rei autẽ. & facit.ff. de iudi.l. nõ videtur.&.j.de reg. iur.l.nullus. Ité per ea quæ dicta sunt,satis casus huius.l. colligitur. Ité potes ponere in legato, qui habet ius reuocandi domũ: vt.ff.de iudi.l.ij.§.legatis.

Clausula doli cõmittitur propter dolũ cõmissum ab initio stipulationis vsq; ad finem iudicii ex dolo principalis & heredis eius,& etiã extranei, si pœna fuerit adiecta. Bar.

XIX. IDEM libro nono Stipulationum.

NOuissima[a] clausula iudicatum solui stipulationis, *dolum malum abesse, abfuturúmque esse*, & in futurum[b] tempus permanens[c] factũ[d] demõstrat. itaque & si fortè decesserit is qui dolo fecerit,tenebitur hæres eius.[e] Verbum enim *abfuturúmque*[f] *esse*, pleniſimum est, & ad omne tẽpus[g] refertur: vt si aliquo tẽpore non abfuerit dolus: quoniam verum sit nõ abfuisse, cõmittatur hæc clausula. Si autem adiectum sit: *si huius rei dolus malus non aberit, quanti*[h] *ea res est, dari spondes?* & ob extranei dolum promissor pœna tenebitur.Doli autem mali clausula sicut reliquæ stipulationes in quibus tempus nominatim adiectum non est,ad principium[i] stipulationis refertur.

Fideiussor acceptus in prima causa, non tenetur in eo quod iudicatur in causa appellationis,nisi aliud actum sit.Bart.

XX. SCAEVOLA libro vicesimo Digestorum.

CVm apud † Sempronĩu iudicem datum[k] reus defenderetur, stipulatione cautũ est, vt quod Sempronius iudex iudicasset,præstaretur.à cuius sentẽtia petitor appellauit. & cum apud competentem appellationi iudicem res ageretur: defensore cõdemnato, quæsitum est an stipulatio commissa esset, Respondit, secundum ea quæ proponerentur, non esse[l] iure commissam:Claudius.Ideo[in] stipulatione adiicitur, *quive in eius locum substitutus*[m] *erit.*

Hæc stipulatio ex duabus clausulis potest committi cõtra diuersos, sed contra eundem non, sed præualet causa iudicati. Bartolus.

XXI. IDEM libro singulari Quæstionum publicè tractatarum.

SI vnus ex fideiussoribus ob rem nõ defensam[n] conuẽtus sit:[o] deinde postea ea res defendatur:[p] alter fideiussorũ ob rẽ iudicatam cõueniri potest.[q] Et si reus promittendi duobus hęredibus relictis decesserit, alter rem non defendat, alter defendat:is qui non defendit, ob rem non defensam cõueniri potest: ille qui defendit, ob rem iudicatam: quoniam in vnius eiusdẽmque persona non posse cõmitti has duas clausulas creditur.[r] & nos[s] dicimus semper pualere[t] rei iudicatæ clausulam, eámque solam committi.

Duas partes habet hæc rubrica. Primo rem ra.habe.hoc est de illa stipulatione rem ra.habe.Secundo dicit de ratihabitione:hoc est qualiter possit haberi ratum. Bartolus.

REM RATAM HABERI, & de ratihabitione.

TITVLVS VIII.

Quando conuenitur ille cui exceptio rei iudicatæ cõpeteret si verus procurator exegisset, stipulatio de rato committitur. Bar.

I. PAPINIANVS libro vicesimooctao Quæstionum.

CVm quis[u] de rato stipularetur:[x] quãquis non idem,[y] sed ali[9] pro* domino[z] cõueniretur qui conueniri[a] nõ posset:si ratũ[dominus]habuisset,[b] committi stipulationẽ placuit: veluti cum fideiussor,[c] aut alter ex reis promittẽdi qui socius est,[d] conuenitur.[e]

Stipulatio ista cõmittitur ad interesse stipulatoris.

CVm apud.]CASVS. Conueniebam te apud iudicem Sẽpronium.tu dedisti fideiussores, qui promiserunt mihi soluere id quod Sempronius iudex iudicaret. tu fuisti absolutus à Sempronio iudice.ego appellaui ab ista sententia.tu postea fuisti cõdemnatus apud iudicẽ appellationis.quæritur vtrum fideiussores tui teneãtur? Respon. quòd non: & ideo cõsulit lex q̃ adiiciatur in stipulatione,promittis soluere mihi reo quod Sempronius iudex iudicauerit, vel ille qui in Sempronij locũ fuerit substitutus?tunc tenebuntur fideiussores etiam in causa appellationis.Fran.Accur.

k *Datum.* i. delegatũ.

l *Non esse.* nec ex prima sentẽtia: quia ex ea solus soluere nõ potuit cogi. nec ex secunda: quia ex ea se non obligat fideiussor. ad quod ff.eo.l.iij.j.respon. &.l. cum quærebatur.§.fin.

m *Substitutus.* vt committi possit ꝑpter sententiam substituti iudicis.Accursius.

SI vnus. Pone casum vt.ff.eo.l. si ex duobus.Fran.Accur.

n *Non defensam.* pro parte.

o *Cõuẽtus sit.* & soluit.

p *Defendatur.* id est iudicetur.

q *Cõueniri potest.* si cõdẽnatus sit is pro quo fideiusit. & dic hic vt nota.ff.eo.l.ex duobus.

r *Creditur.* quo ad exactionẽ.ff.eo.l. cũ quærebatur.

s *Et nos.* aperit quod obscure dixerat.Et no. quòd aliàs est nos: & hæc bona.aliàs non:& tunc redimus ad plures personas.

t *Præualere.* cũ forte vtraq; in eadẽ persona concurrit: vt.j.ea.l. *REM RATAM haberi,& de &c. Id est, quomodo & quando quis promittit rem ratam haberi. Et nota quòd duas partes habet rubri. vt patebit per exẽpla infra eodem.*

u *CVm quis.* id est aliquis ex reis debendi, vel confideiussoribus.

x *Stipularetur.* à procuratore.

y *Non idem.* qui de rato stipulatus fuerit.Io.

z *Pro domino.* & de debitore & creditore loqui potest,puta aliquo agente pro creditore vel conuento procuratore debitoris, secundum primam expositionem.

a *Conueniri.* ab aliquo qui nomine domini ageret.

b *Habuisset.* scilicet dominus.

c *Cum fideiussor.* aliàs si cum:aliàs non est si.

d *Socius est.* secus si non est socius:vt.ff.de fideiuss.l. Vranius.& de arbi.l.si duo. &.j.eo.l. si quis vni. &.ff. de li.le.l. si quis decedens.§.nunc de effectu. si ergo in duobus reis sociis admittitur: hic restat q̃ vnus pro alio fideiubere non semper videatur.Nam hoc admisso stipu.semper cõmittitur.nec ob.ff.de duo.re.l.reos. in prin. quæ expone vt ibi dixi.

e *Conuenitur.* qui actione pro socio,cum sint socij vel mandatarij seu neg. gest. recuperarent ab eo qui fuit stipulatus: vt arg.ff.de pac.l.

† *Bar.hic dicit se habere istũ tex. pro sing.ad hoc quòd fideiussor acceptꝰ in prima causa, non tenetur in eo quod postea iudicatur ĩ causa appellationis: nisi aliud sit actum. Bolo.*

a *Nouissima.* id est nouissimè à nobis posita: vt.ff.eo.l. iudi. sol. Vel ideo nouissima dicit: quia donec potest esse locus aliis clausulis,nõ est recurrendũ ad istã: l.doli.Azo.

b *In futurum.* quãuis enim competat semel iam dolo cõmisso : nihilo minus tamen cõmittitur pro sequenti dolo, vt sic in se reuoluatur:vt.ff.titu.j.l.non quasi.§.si quis curator.

c *Permanens.* aliàs est permanens &c. q.d. venit ille qui erat commissus tempore stipulationis interpositæ propter verbum, abesse.& aliàs est sine.

d *Factum.* quod scilicet factum sit coërcendum.

e *Hæres eius.* etiam de proprio dolo.

f *Abfuturumq;.* hoc enim facere debet,vt permaneat sine dolo.

g *Tempus.* post stipu.labens,ar.contra.j.de verborũ sign.l.viij. &.l.verbum erit.Azo.

h *Quanti.* non adiecta pœna, non teneretur de extranei dolo: quia factum alienum promittere non debet:vt.ff.de verb.obli.l. stipulatio ista.Azo.& facit in ea.l.§. si quis dolum. &.l.inter stipulantem.ij.respon.&.j.de verb.sign.l.hæc verba,cui rei.

i *Ad principium.* vt dolo commisso ab initio stipulationis agi possit.ad quod est.j.de regu.iur.l. in omnibus quidẽ. sicut enim principium stipulationis in præsenti tempore concipitur, ita & si in præsenti verum sit dolum non abesse, committitur stipulatio propter verbum,abesse.

pac.l.quod dictum. vnde secus si animo donandi fideiussisset: arg.illius.l.quod dictum.&.ſ.de arbi.l.aduersus.

a *In stipulatione.* Duobus modis potest legi hæc lex. Primo. Titius nomine meo petiit à te centum quæ mihi debebas: à quo stipulatus es de rato. ego non habeo ratum. ages contra Titium procuratorem non ad centum, sed ad interesse tuum, quod quãdoque plus est quàm centum propter sumptũ: vel si erat species petita, in qua singulare interesse habebas. quãdoque est minus q̃ centum si Titius habuerat mãdatũ: vnde non possum rem exigere. & pro hoc.ſ. de præto.stip.l.ij.§.incertam.&.l.fi. & secũdum hunc casum dic rei promit.& stip. pro vno supponere: & sic promittẽdi pasiuè accipitur: vel hæc coniũctio vel, ponatur cor rectiuè: vel rei promittendi debiti principalis, & rei stipulãdi.ſ.de rato. & sic pro eodem his tribus modis ponitur.& secundũ has tres expositiones quod dicit cõpendium.i. quod ab eo petitur.ſ. debitũ principale. vel secũdũ R. redde propriè singula singulis. sic enim hic scripsit, Rei ꝓmittendi cõpendium dicitur quod ipse petit. Rei stipulãdi, quod ab ipso petitur. vel quinto dices in duplicibus iudiciis: vbi ab vtraque parte cauetur de rato à procuratoribus: vt.ſ.de procu.l.si defunctus.§.j.& vt ibidem non inſpiciatur cõpendium rei vel reorum.ſ.quantũ ab his petatur, sed interesse tam in hac quàm in superioribus: & quod dicit in fine, eius qui stipulationem &c. propriè ponitur, cum ipse principalis reus cõuentus de rato fuit stipulatus, præterquã in expositione de duplicibus iudiciis: in qua dicit, eius qui stipulatus est &c.ſ. per procuratorem. & hæ omnes expositiones sunt secundũ primum casum. Secundo pone casum, q̃ ex parte mea actoris, & tua rei, interuenit ꝓcurator: & tuus à meo stipulatus est de rato. ego non habeo ratũ. ages quidẽ ex stipulatu de rato tibi per procuratoré tuum quæsita: vt.ſ.de præto. stipu.l.in omnibus. in qua venit quod tua interest: nõ quod procu. tui: vt probatur.ſ. de procu.l. si procurator. & secundum hoc q̃ dicit rei stipulan. vel promittendi, ponitur pro procuratoribus, quorum vnus ab alio de rato stipulatur. Item quod subiicit eius qui sti. scilicet per procuratorem: vt.d.l.in omnibus. Accur.

Cum minor.] *CASVS.* Titius minor.xxv.annis dedit pecuniam mutuam Seio: ad quã petẽdam fecit procuratoré Mæuium. Seius cũ conueniretur, petiit à procuratore Mæuio q̃ cauet de rato.ſ. q̃ minor ratum haberet id quod gereretur inter se & procu.& sic soluit pecuniã. minor istam pecuniam perdidit: & sic petit restitui in integrũ contra istam solutionẽ: quæ restitutio sibi à prætore data est. Seius debitor vult conuenire procuratorem minoris propter cautionem de rato: vel vult pecuniam repetere. quæritur vtrũ possit? Respon. q̃ neutrum facere potest. Idem est dicendum si minor habeat ratum actum falsi procur. & postea petat restitui. vsque ibi, Et ideo ita. Dat consilium reo vel eius procu. qualiter sit cauendũ de rato à procu. minoris quando mandatum habet procurator. ſ. sic: promittis q̃ minor ratum habebit: & si in integrum restitutus fuerit, aut hæres eius, siue is ad quẽ ea res pertinebit, tantam pecuniã dare spondes? Si vero mãdatum procu. non habet: tunc debet etiam pœna stipulationi de rato inseri: vt declarat glo. magna super verbo, prudentius. Nã si talis pœna non sit adiecta, vel nõ consentiret minor: daretur iterum actio minori. [*FALSVS PROCVRATOR.*] Mutuaui Titio. c. quidã qui nullum mandatũ à me habebat, fecit cõueniri Titiũ pro ista pecunia, & cauit de rato. victus est ꝓcurator. & ego dominus appellaui. quæritur vtrũ stipulatio de rato sit cõmissa contra istũ falsum procu? Respon. q̃ non: quia ego videor ratũ habere actũ procu. confugiendo ad cõmune auxilium iuris.

Ius stipulatoris, si dominus nõ habet ratum: quod potest transcẽdere summã petitam per procuratorem, si omnino erat falsus. & etiam potest esse minus quàm summa petita. si erat verus: & sic sententia lata contra eum nocet domino, & per consequẽs non committitur nisi ad expensas litis. Paulus.

II. IDEM libro vndecimo Responsorum.

IN stipulatione[a] de rato habendo non est cogitandum rei promittendi vel stipulandi compẽdium: sed quid interfuerit eius qui stipulatus est ratum haberi quod gestum est.

Petens restitutionem in integrum aduersus actum gestum cum procuratore, non videtur ipsum impugnare ex defectu mandati: sed potius approbare quãtum ad hoc: ideo non facit hanc stipulationem committi ex eo quòd non fuit habitus ratus, nisi etiam de hoc fuisset promissum quòd restitutio non peteretur: quam promissionem vtile est reo conuento fieri facere. Bartolus.

III. IDEM libro duodecimo Responsorum.

CVm minor vigintiquinque annis creditor pecuniã recuperare vellet, interpositus[b] procurator debitori de rato habendo cauit.[c] Restitutione in integrum data,[d] neque indebiti condictionem,[e] neque stipulationem[f] committi constabat. Idémque[g] eueniret si falsi procuratoris actũ minor annis ratum habuerit.[h] Et ideo ita cauendũ erit: precedente[i] [quidẽ] mandato, *Si ille in integrum restitutus*[k] *fuerit, hæréſve eius, aut is ad quem ea res qua de agitur, pertinebit:*[l] *quanti ea res erit, tantam pecuniam dari.* Mandato verò non interueniẽte,[m] vulgaribus verbis[n] de rato habendo * hoc[o] quoque prudentius[p] inter consentientes adstruetur:[q] * alioquin si non cõueniat,[r] nec creditor minor consentiat,[s] actionem dari oportebit.[t]

Nota hic quòd qui appellat à sententia lata contra falsum procuratorẽ ipsius: facit deficere cõditionem sub qua fuit interposita

A Quòd si ego postea pecuniã exegero, nõ habẽdo ratã sententiã: cõmittetur stipulatio in eã pecuniam quã exegi, licet procu. nihil acceperit de pecunia ista à Titio. glo. ponit casum. l. seq. Frã. Ac.

b *Interpositus.* ab eo minore qui mutuã pecuniã dederit, & forte auctoritate tutoris fecit hunc procuratorem: ar. C. de procu. l. neque. vel forte illa in iudicio.

c *Cauit.* & ei debitor minoris soluit.

d *Data.* scilicet minori, cũ postulat solutionẽ procuratori factam rescindi, sibíque ex integro solui, cũ pecuniã perdidisset à ꝓcuratore restitutam.

e *Condictionem.* cõtra minoré, quia ex ea nõ sit factus locupletior. Item & quia debita.

f *Neque stipulationem.* de rato: quia verus erat procurator, & nunquã contrauenisset nisi ratione ætatis. & quod facit hic mandatũ præcedens: hoc sequẽti casu facit ratihabitio. vel quòd petendo restitui, videtur habere ratum: vt.j.in proximo casu quando expressè habet ratum. **Fl. habẽdo. hæc quosque facit ratihabitio. vel *Flo. adstruentur:*

g *Idémque.* cum mandato primo casu, secũdo sine mandato: & vtrique per ordinẽ subiicit consilium.

B

C

D

h *Habuerit.* & postea restitui desideret.

i *Præcedente.* id est vbi mandatum præcessisse cõstat: vt in primo casu.

k *Restitutus.* facta stipulatione si ratum habuerit, promittis interesse?& ita est adiiciendum: vel si ratum habuerit,& restitutionem postulauerit ipse, hæréſve eius &c.

l *Pertinebit.* vt bonorum possessori vel fideicommissario. Ac.

m *Non interueniente.* id est si dubitetur de mandato.

n *Verbis.* datiui casus. i. vsitatæ stipulationi de rato habendo.

o *Hoc.* scilicet si petat restitui pœnam, vel interesse.

p *Prudentius.* quàm supra cum habuit mandatum, cum tantum ob id quòd ratũ non haberet, cauebatur:& dic inter consentientes, id est paciscẽtes:& dic astruetur, id est adiungetur:& supple.ſ. stipulatio pœnæ, vel quanti ea res est, si restitutio fuerit postulata. alioquin si non conueniat præter stipulationem de rato pœnã præstari, si minor restituatur, secundũ R. Alij vt Ir. sic, id est creditore non consentiente agi non possit. Ir. nec creditor minor consentiat, id est secundum R. ab initio ratum non habuit iure communi: quemadmodum scilicet quilibet maior posset nõ habere ratum. nõ autem ideo quòd post ratihabitionem in integrũ restitutionẽ impetret. R. integra actio est ei, scilicet qui stipulatus est de rato, quam solam interposuit. Sed an cogatur hic procurator falsus cauere de hac adiectione? Quidam vt Ot. q̃ non: quia sic dicit, si non conueniat. Item dicit inter consentientes.& sic plus verus quàm falsus adstringatur, secundum eum. sed R. dixit, minus intelligunt qui hoc signant. Io. Sic non per omnia rectum consilium dat. vnde dici potest eum cogi vt verum procuratorem causatiue, vt ei aliter non soluatur nisi debitor non curet.& ita hic dicit, nisi conueniat &c. vt.ſ.de noxa.l. non solum. Alij dicunt quòd hæc est mala litera.

q *Adstruetur.* de iure ciuili.

r *Non conueniat.* Sed si non consentiret, competeret in integrũ resti. consentire enim videtur petendo in integrum rest. & non committitur talis stipulatio.

s *Consentiat.* ergo cõmissa erat talis stipulatio: & ita refert simpliciter ex prima causa petat, vel aliàs ratum non habeat: quo casu committitur statim, ex quo debuit habere ratum, & non habet: an competat per in integ. rest. quo casu videtur habere ratũ: & sic non committitur stipulatio de rato, quia innuit se ratũ habuisse:& cum semel habuerit ratum, iam deficit stipulatio: vt.j.l. non tantum.* sic &.j.proxi.§. **Paulus respõdit nõ tantum.*

t *Oportebit.* debitori cõtra procuratoré falsum ad interesse. Ac.

Procuratore.

BIU Cujas

a *Procuratore victo.* scilicet falso: iudicatū eni fuit nihil deberi.
b *Prouocauit.* quo ipso videtur ratum habuisse: quia ꝓmisit dominum ratam rem habiturum.
c *Conditionem.* illa fuit conditio, si ratum non haberet.
d *Cōmune.* s. appellationis, quod est cōmune omniū condēnatorū: a vt. C. de ap. litigatoribus. vel dic cōmune suū & procuratoris. si autē ad suū prōpriū tantū auxiliū recurrisset: distinguitur, sit cōmune ius cōmune: & tunc idē: vt. ff. in hac. l. an secundū ius cōmune: vt qa petiit extra ius vel non iure actione instituta: & tunc nō habet ratū: vt hic subiicit, & non repellit exceptio. rei iudi. qua repellit in ꝓmissis duob⁹ casibus. dic ergo, exigit extra ius vel nō iure actionē instituendo: non dico causā app. prosequēdo.
e *Non habuit.* sed si ratum habeat, repellitur excep. rei iu. si non appellet. Accursius.
f *Acceperit.* in tantū enim interest. nō ergo sufficit posse exigere, nisi & exegerit, secūdū R. scilicet quo ad hoc vt in totū cōmittatur: sed tu dic vt. j. eo. l. ꝓcurator ad exhib. §. j. dices. patet ergo ex ꝓmissis qꝫ sicut per restitutionē, sic per appellationē videtur ratum habere dominus. ad qđ est. C. de filiisfa. & quē admodū pro his pater teneatur. l. cū appellasse. lib. x. & facit. j. l. nō tantum. Accursius.
f *Acceperit.* reo absoluto.
g *Procurator. Petiit.* & habuit.
h *Petat.* ex eadem causa.
i *Actionem.* Pactus enim erat reus cū procuratore, vt alia quinquaginta nō peterentur vsque ad annū: & super toto cauit de rato. s. tam pro solutis, quàm pro aliis remissis vsque ad annū, secūdū H. Vel dic secundū Azo. qꝫ loquitur tantū de acceptis, & de eis tātum fuerat cautio de rato interposita. agit enim debitor ad interesse quanti sua interest nō soluisse. si enim non soluisset, lucratus interim aliquid esset cum eis: vt. j. e. l. si commissa. in prin. & secundum hoc pro aliis quinquaginta non agit: quia nec procurator petiit, nec de rato cauit.

Appellatio nulli cōdēnatorum est denegata. & an illi in cuius fauorem est lata sententia: vide Anto. Cor. sing. suis in verb. appellatio. & qđ ibi notaui.

Casum ponit duobus modis.

NOn tantum.] CASVS. Quidā falsus procurator egit cōtra Titiū nomine meo. non est data cautio de rato. ego tamen postea litē inceptam ab isto ꝓcuratore prosequor. Nūquid videor ratū habere quod procurator fecit? Respon. quòd sic, etiam si verbis non habeam ratum. lex sequens plana est. & est speciale in tutore suspecto postulato quòd procura. rei debet cauere de rato. Franciscus.
k *Non tantum.* aliàs incipit, Pau. respondit: aliàs non tantum. Accursius.
l *Verbis.* dicendo, habeo ratum.
m *Comprobans.* Sed nonne hodie semper dicitur comprobare dominus iurando de calumnia: ergo hodie nunquam committitur stipulatio de rato? Respon. immo: quia reclamare potest dominus ne ille eam causam prosequatur qui inchoauit, asserendo se alium constituturum procuratorem. & tunc si reus sponte susceperit actionem procuratoris, poterit quidem committi stipulatio: de quo etiam notaui supra de procurat. l. Pomponius scribit.
n *Persequeretur.* qualiter quis ratam rem habere videatur, habes alibi plura arg. vt supra de inoffic. testa. l. si pars. §. fi. & C. de

Procurator victo, petiit, & habuit, exigit extra ius vel non iure actione instituta: & tunc nō habet ratū: vt hic subiicit, & non repellit exceptio. rei iudi. qua repellit in ꝓmissis duob⁹ casibus. dic ergo, exigit extra ius vel nō iure actionē instituendo: non dico causā app. prosequēdo. Non habuit. sed si ratum habeat, repellitur excep. rei iu. si non appellet. Accursius. Acceperit. in tantū enim interest. nō ergo sufficit posse exigere, nisi & exegerit, secūdū R. scilicet quo ad hoc vt in totū cōmittatur: sed tu dic vt. j. eo. l. ꝓcurator ad exhib. §. j. dices. patet ergo ex ꝓmissis qꝫ sicut per restitutionē, sic per appellationē videtur ratum habere dominus. ad qđ est. C. de filiisfa. & quē admodū pro his pater teneatur. l. cū appellasse. lib. x. & facit. j. l. nō tantum. Accursius. Acceperit. reo absoluto. Procurator. Petiit. & habuit. Petat. ex eadem causa. Actionem. Pactus enim erat reus cū procuratore, vt alia quinquaginta nō peterentur vsque ad annū: & super toto cauit de rato. s. tam pro solutis, quàm pro aliis remissis vsque ad annū, secūdū H. Vel dic secundū Azo. qꝫ loquitur tantū de acceptis, & de eis tātum fuerat cautio de rato interposita. agit enim debitor ad interesse quanti sua interest nō soluisse. si enim non soluisset, lucratus interim aliquid esset cum eis: vt. j. e. l. si commissa. in prin. & secundum hoc pro aliis quinquaginta non agit: quia nec procurator petiit, nec de rato cauit. Non tantum.] CASVS. Quidā falsus procurator egit cōtra Titiū nomine meo. non est data cautio de rato. ego tamen postea litē inceptam ab isto ꝓcuratore prosequor. Nūquid videor ratū habere quod procurator fecit? Respon. quòd sic, etiam si verbis non habeam ratum. lex sequens plana est. & est speciale in tutore suspecto postulato quòd procura. rei debet cauere de rato. Franciscus. Non tantum. aliàs incipit, Pau. respondit: aliàs non tantum. Accursius. Verbis. dicendo, habeo ratum. Comprobans. Sed nonne hodie semper dicitur comprobare dominus iurando de calumnia: ergo hodie nunquam committitur stipulatio de rato? Respon. immo: quia reclamare potest dominus ne ille eam causam prosequatur qui inchoauit, asserendo se alium constituturum procuratorem. & tunc si reus sponte susceperit actionem procuratoris, poterit quidem committi stipulatio: de quo etiam notaui supra de procurat. l. Pomponius scribit. Persequeretur. qualiter quis ratam rem habere videatur, habes alibi plura arg. vt supra de inoffic. testa. l. si pars. §. fi. & C. de

Proc. ꝓ gl. ff. l. si exꝑssim. §. de appel. Bolo.

ista stipulatio. videtur enim promisisse interesse, si dominus non habeat ratum. ergo appellans videtur ratum habere: quod est in promptu: quia si non haberet ratum, sententia illa non noceret: nec esset sibi necessaria appellatio. Paulus.

†Falsus† procurator de rato habendo cauit: atque ita dominus à sentētia iudicis ꝓcuratore victo a prouocauit. b Stipulationis defeciſſe conditionē c apparuit, cum ad auxilium cōmune d superatus confugisset. Quòd si dominus qui ratū non habuit, e pecuniam exegerit: stipulatio de rato committetur in eam pecuniam quam dominus accepit: quamuis nihil procurator acceperit. f

Si falsus procurator exigat partem debiti, dominus vero postea ratum non habens exigat totum: committitur stipulatio rati ad partem exactam, & quatenus interest soluentis non soluisse illi, etiam in lucro captādo. Paulus.

IIII. SCAEVOLA libro tertiodecimo Quæstionum.

PRocurator quinquagīta petiit. g Si dominus centū petat: h tenebūtur fideiussores qui de ratihabitione cauerunt, in quinquaginta, & quāti interfuit differri[in]quinquaginta actionem. i

Ratihabitio potest fieri tacite sicut expresse, & vtroque casu facit stipulationem istam non committi. Pan de Cast.

V. IDEM libro quinto Responsorum respondit,

NOn tantum k verbis l ratū haberi posse, sed etiam actu. Denique si eam litem quā procurator inchoasset, domin⁹ comprobās m persequeretur: n non esse commissam stipulationem. o

In causa suspecti procurator ex parte rei cogitur cauere de rato. Bartolus.

VI. HERMOGENIANVS libro primo Iuris Epitomarum.

TVtore p suspecto postulato, defensor si velit respondere: cautionem q ratam rē dominum r habiturum cauere cōpellendus est.

Hæres non potest ratum habere quod factum est nomine defuncti in his quæ ad hæredem non transeunt. Bartolus.

VII. PAVLVS libro tertio Sententiarum.

SI is cui f ignoranti petita t est bonorum possessio, decesserit: hæres eius intra tempora petitionis ratam eam habere non potest. u

Propositio actoris contra quam exceptio rei iudicatæ non obstaret si dominus verus egisset, non facit stipulationem de rato cōmitti. Bartolus.

VIII. VENVLEIVS libro quintodecimo Stipulationum.

PRocurator x ad exhibendū egit: & aduersarius absolut⁹

Tutore. Qui defendit tutorem absentem accusatum de suspecto: satisdare debet de rato. Fran. Accursius.
p *Tutore.* absente. Accursius.
q *Cautionem.* speciale vt rei procur. hāc cautionem præstet. sic & supra de procul. nō solum. §. si status. & §. est & alius casus. & §. item ait. & l. Pomponius. §. si stipuletur.
r *Dominum.* id est tutorem. & hoc propter solitā cautio. iudi. sol. vt. d. l. non solum. §. fi. Accursius.
Si is. CASVS. Delata est mihi bonorum possessio. procurator meus petiit eam mihi ignoranti: & antequam habeam ratam istam petitionem, decessi. dicitur quòd hæredes mei nunquā possunt habere ratam istā petitionem. Fran. Ac.
s *Si is cui.* hoc spectat ad vltimam partem titu. Accursius.
t *Petita.* forte à tutore, vel curatore, vel procuratore. R. secus si fieri iussisset & mādasset: quia videtur agnoscere: vt supra de acquir. hære. l. si quis alicui.
u *Non potest.* non agnita enim non transmitteretur: vt supra de bo. poss. l. iij. §. acquirere. at hic per se non petiit, nec ratam habuit per alium petitam: ergo hæres non potest ratum habendo petere: vt hic, & infra eo. l. bonorum. nisi in casu: vt supra de acquiren. hære. l. Pantonius.

Proc. ꝓ gl. ff. l. si exꝑssim. §. de appel. Bolo.

Casum ponit duobus modis.

Procurator. CASVS. Procurator meus egit ad exhibendum contra te, & promisit de rato. tandem fuisti absolutus: quia non possidebas: nunc ego ago contra te ad exhibēdum, quia nūc inueniris possidere. nūquid procurator meus tenebitur de rato? & certe non: cum ex alia poss. nunc ago. & adducit simile. [SI PROCVRATOR.] Falsus procurator nomine meo exegit à debitore meo. x. quæ mihi debebat, & satisfecit de rato. tandem ego cœpi ista. x. petere à debitore meo, & succubui. dicitur quòd committitur stipulatio in totum contra falsum procura. & si falsus procurator mihi sine iudice soluerit, quòd petet à me cō dic. sine causa, vel ob causam. Vltimo dicit, quando debitor me⁹ agit cōtra falsum meum procura. ex cautione de rato, & ego volo defendere procuratorem meum: possum opponere agenti excep. doli obiiciendo cōpensat. nam licet à debito quod mihi debet, sit absolutus: adhuc tamen natura remansit debitor. [SI QVIS.] Orta est quæstio inter Titium qui dicit se procuratorem meum, & Stichum qui dicit se liberum, & non meum seruū. dicitur qꝫ procur. meus debet satisdare de rato, id est qꝫ habebo ratū: alioquin promittet quanti ea res est: & debet comprehēdere certam summam. & hoc est verum siue Stich⁹ sit in poss. libertatis, siue seruit. Secundo dicit, quando committitur stipulatio ista rati? & dicitur qꝫ committitur ex quo dominus non habet ratum. non autem ante poterit agi quàm si fuerit iudicatum pro libertate, & velim venire postea contra. si autem iudicetur seruus: stipulatio de rato efficitur inutilis. Franciscus Accursius.
x *Procurator.* de rato cauens.

Non

BIU Cujas

a *Non possidebat.*nec dolo desiit possidere.
b *Nactus.*ex eadem,vel alia causa.
c *Fideiussores.*scilicet datos à procuratore.
d *Nam.*argumentatur sic quasi tunc demum debeat committi hæc stipulatio,quando si verus esset procurator,competeret rei iudi.excep.ad quod est supra eo.l.cum minor. in prin.&.§.falsus.&.j. eo.titu. si sine.§.pe. ité facit ad.l.C. ad exhi. neque.&.ff. de noxa.l. quotiés.& supra de excep.rei iudi.l.si ré.&.l. si quis. & de rei vindi. l.sin autem.§.j.Ac.
e *Ageret.*scilicet dominus.
f *Si procurator.*i.procurans sine mandato.
g *A debitore.* qui recuera debet.
h *Amiserit.* quia reus est absolutus.
i *Stipulationem.*ad expensas tantum, secundum R. & quosdam alios:vt.j.e.l.si sine.§.cũ autem.&.§. Marcellus. Item pro eis.ff.e.l. cum minor. in fi. quod Io. nõ placet.immo ad totum quod soluit debitor condemnatus procuratori. nã repeteret eam condictione indebiti ab ipso procurato re,cum postea erat absolutus.ergo nunc per stipulationem de rato: vt.j.l.si sine.in prin. & l.fin.§.fi.nec ob.d.§.cũ autem.&.§.Marcellus. quia in illis erat procurator verus:licet satisfecerit:quia dubitabatur de manda.hic non. & ideo dixit procurator,id est procurans.& ad illã.l.cũ minor.dic, acceperit.f.maxime.
k *Sine iudice.*aliàs si cũ iudice nõ cõdiceret:vt C.de cõdic.indebi.l.j.
l *Condicturum.*condictione ob causam,vel sine causa. quod dic vt supra de cõdic.ob cau. l.si procuratori.& not.j.e.l.si sine.in prin.
m *Exceptione.*obiiciendo cõpensationé naturalis debiti:vt.ff.de cõpen.l.etiam.nec ob.in eo.tit.l.quæcũque.vt ibi dixi.
n *Manet.*licet sit debitor absolutus:vt.ff.de cõdictio.inde. Iul. verum.& insti.de excep.§.item si in iudicio.Et no.hic q̃ defendenti domino in stipulatione de rato datur hoc beneficium, q̃ nõ datur defensio procuratori.sic.ff.de in ius vo.l.sed si in hac.§. fi.&.C.de iure do.l.fi.in prin.Sed nũquid inuito ꝓcuratore poterit dominus eius defensionem suscipere?Respon.Ioan.non:licet sit arg.contra.ff.de procu.l.si procurator.sed tunc non repetet procurator à domino,licet indebitũ soluerit: quia culpa sua sentit hoc dãnũ:vt.j.de reg. iur.quod quis ex culpa. Io.ité quod dixi procuratori non cõpetere exceptio.probatur.C.de condic. indebi.l.creditoris.& facit infra eo.l.quò enim.§.penul.
o *In seruitutem.*ex possessione libertatis.
p *Aduersus procuratorẽ.*mutat casum quando ille qui erat in possessione seruitutis,aduersus procuratorem se in libertatem petit: & sic est hic speciale,quòd procurator rei satisfdat de rato,vt per omnia habes supra de procura.l.non solum.§.si status.
q *Ad infinitum.*vt &.j.de reg.iu.l.non est singulis.§.infinita. & instit.qui manu.non pos.§.pe.& facit.j. de custo.reo.l.iiij. & quod no.ff.de præto.sti.l.fi.
r *De libertate.*id est pro libertate.

ff. Nouum.

A *Actor.*]*CASVS.* Actor à tutore datus cauet de rato.secus in actore ciuitatis,vel magistro vniuersitatis,vel curatore bonis dato.Franciscus Accursius.
s *Actor à tutore datus.*id est dari petitus.
t *Omnimodo.*etiã si constet eũ habere mandatũ à tutore:quia tamen non est certum solenniter fuerit constitutus,an non: cauet ei contra quẽ agit pro minore: cauet dico de rato. solenniter enim est cõstituendus,id est cum decreto: vt.d.l. & instit.de cura.§.fi. sed si constaret eum cũ decreto cõstitutũ,tũc nõ caueret.in aliis de quib⁹ hic subiicit,non cõsideratur solẽnitas:vel præsumitur solennitas, scilicet q̃ interuenerit decretũ:ideoque nõ cauetur, dũmodo cõstet de mãdato.sic & in tutore qui nõ cauet,si cõstet eum tutoré:vt.ff.de admini.tuto.l. vulgo.si autẽ probabilis ꝓsumptio esset in cõtrariũ, vel hoc nõ constaret: cauere deberet.s.actor vniuersitatis: vt.ff. qđ cuiusq; vniuer.l.ité.§. actor.& sic in primo.i. in actore tutoris duo sunt necessaria cõpetere,si à primo incipias, scilicet mandatũ tuto. & iudi.decretũ,vt vitetur satisdatio.In aliis vnũ,scilicet mandatũ à ciuitate,vel ab vniuersitate, vel à creditoribus. Sed de quo cauet hic actor tutoris ? Respõ.quòd minor ratũ habebit.vel secundum Azo. certam summam pecuniæ,si minor restitui perat: arg.ff.eo.l. cum minor.ij. respon.
u *Nec magister.*Ad hoc est supra de pact.l.item magistri.
x *Datus.*de quo dicitur.ff.de cura.bo.dan.l. ij.in princ.

B Si procurator[f] à debitore [g] pecuniã exegerit, & satisfecerit dominum ratam rem habere:mox dominus de eadem pecunia egerit,& litem amiserit:[h] committi stipulationem: [i] & si procurator eandẽ pecuniã domino sine iudice[k] soluerit,cõdicturum.[l] Sed cum debitor ex stipulatu agere cœperit, potest dici,dominum, si defensionem procuratoris suscipiat, nõ inutiliter doli mali exceptione [m] aduersus debitorẽ vti : quia naturale debitum manet.[n]

Defensor ex necessitate potest exceptionem ex sua persona opponere. Bartolus.

In causa status cauetur tam ex parte actoris,quam rei:& certa pœna apponitur: quia res est inæstimabilis.Pau.

C Si quis à ꝓcuratore status cõtrouersiã patiatur,satis accipere debet à procuratore:ne impune sæpius pro suo statu conueniatur:& si dominus,venientésque ab eo personæ,ratũ non habuerint quòd procurator eũ in seruitutem[o] petierit,vel aduersus procuratorẽ[p] ex seruitute in libertatem petitus fuerit:quãti ea res est,ei præstetur,scilicet cum de libertate eius constituerit,id est,quãti interfuerit eius de statu suo rursus non periclitari,& propter impedia quæ in litẽ fecerit.sed Labeo certã summam cõprehendendam existimabat: quia æstimatio libertatis ad infinitum[q] extenderetur.Ex quo autem dominus ratum non habuerit,cõmitti videtur stipulatio:sed non antè ex ea agi poterit,quàm de libertate[r] iudicatũ fuerit:quia si seruus sit iudicatus,inutilis fit stipulatio:cum & siqua sit actio,eam domino acquisisse intelligitur.

In hac.l.iurisconsultus facit mentionem de quatuor personis:quarum prima tenetur de rato,tres non.Bartolus.

IX. VLPIANVS libro nono ad Edictum.

ACtor à tutore datus[s] omnimodo[t] cauet:actor ciuitatis nec ipse cauet,nec magister[u] vniuersitatis, nec curator bonis cõsensu creditorũ dat⁹[x].

Etiam in actibus extraiudicialibus ꝓstatur ista cautio, si de mandato dubitatur: vt pars aduersa tutior sit.h.d.cũ.l.seq.Pau.

X. IDEM libro octogesimo ad Edictum.

INterdum ex conuentione[y] stipulatio ratam rem [haberi,] interponi solet: vtputa si quid procurator aut vendat, aut locet,aut si ei soluatur:

XI. HERMOGENIANVS libro sexto Iuris Epitomarum.

VEl[si]paciscatur,vel quodlibet aliud[z] nomine absentis gerat[negotium.]

XII. VLPIANVS libro octogesimo ad Edictum.

D INterdum.]*CASVS.* Non solum in iudicio præstatur cautio rati,sed etiam extra:vt si hoc conuenit: vt ecce si procurator meus vendat aut locet,aut ei nomine meo soluatur,hoc acto q̃ satisdet de rato.nam satisdare debet.quæ satisdatio de rato præstatur vt magis sit tutus ille cui præstatur.& hoc dicit hæc.l.cũ seq.& prin.seq.Franciscus Accursius.
y *Interdum ex conuentione.*in iudiciis ex necessitate præstatur, cum est petita ab initio:vt supra de procur.l.Põponius.§.rati.& insti.de satisda.tut. & curat.§.sciẽdũ.&.j.e.l.non solum.
z *Vel si aliud.*scilicet negotium.

QVo enim.] Princi.continuatur.ff.in casu præceden.[REM HABERE.] Nunc dicit qualiter dominus videatur habere ratũ quod fecit procur.falsus.[IVLIANVS.] Quæritur quando dominus debeat habere ratum quod factũ est cum falso suo procuratore,quo ad hoc vt nõ cõmittatur stipulatio de rato contra procur.& dicit q̃ statim cũ cœpit scire quod fecit falsus procurator:dum tamen arbitrio iudicis aliquod tẽp⁹ modicum transeat.Secundo dicit:si dominus non habuit ratum quod procurator falsus exegit,& sic cõmissa est stipulatio de rato contra falsum procura.sed demum habet ratum: an euanescat stipulatio de rato iam cõmissa?Respon.q̃ de rigore non euanescit,sed de æquitate sic,ope excep.doli mali,quæ prœualet.Intellige autem dominum habere ratum,siue dominus dicat,hoc ha-

BIU Cujas

beo ratũ quod exegit procurator meus falsus:siue exigat à procura.falso quod ipse falsus procurator exegerat.[SIVE.]Leuis est hic.§.Franciscus Accursius.

a *Quò enim.*quò,pro vt.

b *Contrahit.*cum procuratore.

c *Comprobare.*sed nó improbare,ratihabitionis pars est.

d *Procuratore.*in falso exigitur ratihabitio:in vero nó.nam cogimur habere ratum:vt supra de procura.l.non solũ. circa prin.

e *Iulianus.*differentia est:quia si statim debet habere ratum,committitur si non habeat.ergo si statim non debet habere ratum,non cómittitur. Ité potest esse adiectum tempus in ratihabitione.

f *Esset.*an post aliquod tempus.

† *Vide Eras.Chil.4.cen.7.pro.75.*

g *Hoc autem.*ratũ haberi,vel non.R.alij dicunt hic fuisse Græcũ, quod significat pĩguius. & idem sensus sit.

a Scriben. hic maximè Bal.dicũt hãc glo. fore.sing. ad hoc quòd ille dicitur approbare omnia facta ab aliquo nomine suo incontinenti quàm primum scit illa,& non contradicit. de quo vide no.per glo. Bar.in.l.1.§.pœna.ff. de li. agno. Bolog.

h *Accipiendũ.*[a] id est cum primũ certior factus est:vt hic:&.ff. de solu.l.ratum.Sed videtur magis post temp[s]: vt supra de verb.oblig. l.quicquid.§.fi.Sol.idé esset hic si ítra aliquod tempus certum ratum haberi cautũ esset:arg. infra de verbo.signifi. l.boues.§.hoc sermone.& supra de iure do. stipulationem.&.l.seq. &.l.dotis.& supra qui & à quibus.l.matrimonij.

i *Nihilo magis.*i.non ideo magis,id est si primo dominus ratum non habuerit quod procurator fecerat:licet postea ratum habeat:tamen nihil prodest illa ratihabitio ad impediendam seu tollendam actionẽ quã ipse dominus cœperit saluam habere contra debitorem ob id q̃ primo ratum non habuit.ei tamen iterum agenti obstabit exce. do.ma.l. vel aliter. Secunda ratihabitio nihil proficit ad impediendum act.ex stipulatu,quam debitor stipulatus de rato cœpit habere contra procuratorem,ob id quòd dominus primo ratum non habuit:licet excep.doli mali debitor agens remoueatur: vt hic dicitur,& supra eo.l.procurator.§.si procurator.Io.

** Flo.excep.doli mali locũ habituram.*

k *Exegerit.*dominus à procuratore sponte soluente,cum non tenebatur ex quo primo dominus non habuit ratum:ex hoc autẽ quòd modo acceperit,ratum habere videatur. Alij dicunt,exegerit à debitore.quod non placet:licet possit saluari,si dicas,sed ego &c.non ad proximum,sed superius dictum referri.

l *Poterit.*de rigore.

m *Eum.*scilicet dominum,eũdémque creditorem: secundũ primum.vel eum,scilicet debitorem ex stip.de rato agentem.sed secundum vtrũque est contra.ff.de sol.dispensatorem. Sol.nó potest habere ratum postea,vt act.nego. gest.habeat:vt ibi. potest tamen habere ratũ vt procurator se per exceptionem defendat, secũdum vnum casum:vel debitor secundum alium.vel hic spõte soluit procurator:vnde oritur hic doli excep. ibi autem non possum modo habere ratum vt ab eo inuito extorqueã:& sic nulli nascetur doli except.ex quo iam non habueram ratum.Ité dic habere locum exceptionem,si nec stipulatiõis nec litis sumptuũ nomine interfuit,secundum R.

n *Habiturum.* si habes repellendum:bene stat glo.aliàs habiturum:& tunc dic,id est debitorem secundũ primum.vel id est ꝑcura.secundum secundum.

o *Siue quis.*dominus.

p *Vtatur.*contra debitorem agentem contra se ex alia causa.

Qvò enim [a] tutiore loco sit qui cõtrahit, [b] de rato solet stipulari. ℣ Rem haberi ratam hoc est,comprobare [c] agnoscereque quod actum est à falso procuratore. [d]

Si dominus ratum habet statim quod sit actum suo nomine vel gestum,vel post modicum interuallum,quod iudicis arbitrio relinquitur: ista stipulatio non committitur. si vero ex interuallo:tunc commissa soluitur ope exceptionis.Pau.

B ℣ Iulianus [e] ait interesse quando dominꝰ ratã habere deberet solutionẽ in procuratorẽ factã:an tunc demũ cũ primũ certior factꝰ esset. [f] Hoc autẽ [g] ἐν πλάτει † accipiendum, [h] & cũ quodam spatio tẽporis nec minimo,nec maximo:& quod magis intellectu ꝑcipi,quàm elocutione exprimi possit.Quid ergo si quod primò ratum nõ habuit, postea habebit ratũ?Nihilo magis [i] ꝑficere ad impediendã actionem suam,& ob id quòd primo non habuit ratũ,actionem saluã habere ait. ideoq; si quod procuratori fuerat solutũ,exegerit: [k] C agi perinde ex ea stipulatione poterit, [l] ac si ratum habere se postea nõ dixisset.Sed ego puto exceptionẽ*doli mali eũ [m] habiturum. [n]

q *Nam qualitercunque.* aliàs qualiter,id est qualitercunque: vt supra eo.l.non tantum*. &.l.amplius.

Si commissa.] CASVS. Debebam.x.Titio.solui falso procu- *Pau.
ratori eius,& promisit de rato procurator.tandẽ Titius egit contra me ad illa.x.dicitur quòd agam ex stipul.de rato contra procur.ad interesse qđ habeo eo quòd Titius non habuit ratum.[SI SINE.] Hęres instituꝰ grauatus dare legatum Titio,pura decem:nunc vult soluere cuidam nomine Titij, tãquã procuratori Titij.dicitur quòd debet * Pau.
exigere cautionem de *liberato.Franciscus Ac.

Qualitercunque quis impugnet factum falsi procuratoris: facit hanc stipulationẽ committi.Paulus.

℣ Siue quis [o] petat, siue compẽsatione vtatur: [p] cõmittitur statim ratam rem dominum habiturum stipulatio. Nã qualitercũque [q]*quis eundẽ actũ retractet qui à procuratore actꝰ est, cõmitti stipulationem oportet.

Ista stipulatio committitur ad interesse consistens etiam in lucro.Pau.

XIII. PAVLVS libro septuagesimosexto ad Edictum.

SI commissa † est [r] stipulatio ratã rem dominũ habiturũ: in tantũ cõpetit,in quantũ mea interfuit: [s] id est,quantum mihi abest,quantũq; lucrari [t] potui. Si sine iudice [u] procuratori [x] legatũ [y] soluatur,[de rato]cauere [eum]debere Pomponius ait.

Ate videor petere,si peto ab alio qui soluendo contra te habet regressum: puta à correo, socio,vel fideiussore:ideo facio committi stipulationẽ hanc ac si à te peterẽ.P.

XIIII. IDEM libro tertio ad Plautium.

SI quis [z] vni ex reis [a] promiserit rem ratam dominũ habiturum,aut amplius [b] eam non peti: [c] dicendum est stipulationem committi, [d] si ab eo petatur qui eiusdẽ obligationis socius est. [e]

† *Bal.*

r *Si commissa est.*debitori contra procuratorem actoris.

s *Interfuit.*vel qa soluit:vel litis sumptꝰ sustinuit.

t *Lucrari.*si non fuissem coactus stare iuri. ex R. vel si ratum esset habitũ.Ir. ad quod est.ff. eo.l.procurator.§.fi.& infra eo.l.i stipulatione.&.l.si fine.§.cũ auditem. Ité ad hoc quòd venit lucrum, facit.ff. de eo quod cer.lo.l.iij. §.fi.&.ff.loc.l. si fund[s]. & quod no.C. de sen. quæ pro eo quod interest.l.j.in fin. Sed ar. contra.ff.de act. emp.l. si sterilis.§.cum per vẽ ditorem.*ADDITIO.* Dic,quis petitur interesse propter nó factũ: hic ꝓpter male factũ. male enim fecit agere tanquã procurator,cũ non esset.ita no.secũdũ Guil.de cu. ibiq; sequitur Bar.hic.

u *Si sine iudice.*vel etiam cũ iudice:vt.j.eo.l.nó solũ.&.ff.de ꝓcura.l.Pomponius.§.j.sed quando sine iudice,magis dubitatur.

x *Procuratori.*de quo tamen dubium erat.

y *Legatum.*scilicet domino relictum.

Si quis.] CASVS. Duo erãt rei debendi,qui promiserant mihi decem.nunc Titius nomine meo agens contra vnum reorum,exigit ab eo,& promisit habere ratam illã exact.si ego ago contra alium correum,dicitur quòd committitur stipulatio cõtra procura.hoc est verum,si isti rei sint socij.Fran.Accursius.

z *Si quis.*procurator actoris.

a *Ex reis.*debendi.

b *Aut amplius.* alio tempore committitur vna,alio alia: vt.j. D proxi.& supra.l.quò enim.§.j.

c *Non peti.*verba stipulationis.

d *Committi.*contra procuratorem.

e *Socius est.*aliud si socius non esset.quod dic vt.ff.l.j. & facit.ff. de duo.re.eandem.§.j.in fi. & de arbi.l.si duo.Item secꝰ si ab vno hæredũ stipulatoris petatur de rato:quia nec socij sunt,& potest diuidi:vt supra de verbo.oblig.l.eadem.§. Cato. in fin.quæ est contra.Azo.

Amplius.] CASVS. Titius nomine meo petiit à te.c.& ꝓmisit eo quòd ego amplius non peterem. quæritur quando cõmittatur hæc stipulatio contra Titium?Respon.Labeo,si ego dominus petam in iudicio:non aliàs.sed auctor legis clarius dicit:quia si peto:si modo nõ contester litẽ,non cõmittitur stipulatio.hoc enim casu nõ peto,sed petere volo.sed si sum litẽ cõtestatus,vel si petij sine iudice,& habeã:vel dũ aliquid ei debeã,& petat à me,& ego obiiciã ei cõpẽsat.de his.c.videor petere.&sic cõmittitur stipulatio ꝑdicta cõtra procur.& q̃ his casib[s] cõmittat stipulatio ꝑdicta,probat ꝓ simile.nã hæres à testatore grauatus ne petat à debitore hęredi.debitũ qđ debebat testator:si aliquod de ꝑdictis faciat,videt petere,& venire cõtra testamẽtũ.Fr.

Amplius

BIU Cujas

a *Amplius non peti.* id est petendum:& cum dixit verbum,melius dixisset orationem.
b *Accipiebat.*obscure tamen.Accursius.
c *Iudicium.*id est lis contestata.
d *Non cõmitti.*tardius ergo hæc stipulatio amplius nõ peti,cõmittitur:quàm illa rem ra.ha.quę statim cõmittitur vbi quis ratũ nõ habet:vt.ff.e. procurator.§. si quis.&.l. quo enim.§.fi. Iteé si dicam quandocúque à me petieris,tibi dabo.x. aliàs si non dedero.x.,pmitto.xx. committo pœnã statim cũ petis,etiã extra iudiciũ. arg.ff. de verb.obli.si.x. cum petiero. Iteé ad hoc.ff. de in ius voc.l.quãuis. & de test.l. si is qui. Sed cõtra.C.de transac.l. si quis maior.Sol. vt ibi. Iteé arg contra.ff. de sol. l.cũ mihi.§.j. & de inoffi.test.Papinianus.§. meminisse.&de bo.lib. l. in seruituté.&.l. qui cũ maior.§. accusasse. &.C.de his qui. vt indig.alia.quibus dicitur etiã post lit.cõte.licere desistere.Iteé ar. cõtra.ff. de verbo. oblig. l. stipulatio ista.§. sed quaten⁹.vbi qualisqualis cõtrouersia sufficit in stipulatione habere licere.*ADDITIO.* Dic secundũ Bar.cp aliud est in stipulatione habere licere:vt ibi.aliud in stipulatióe amplius non peti:vt hic.
e *Compensatione.*& sic propter verba & propter actum cõmittitur: vt hic,&.ff.eo.l. quo enim.in fi. & sic ecõtra deficit propter vtrũq;: vt ar.ff.e.l.non tantũ.*
f *Amplius nõ peti.* stipulationé horũ verborum. & facit.ff.e.l. quo enim.§.fi.qualiter stipulatio cõcipiaf,habes.j.e.l. ꝓcurator.in fi.
g *Damnatus est.*in testamento.
h *Fecisset.*quia compensauit,vel deduxit.

Petitio iudicialis cum contestatione vel cum solutione subsecuta facit hanc stipulationem committi de amplius non petendo. idem in compensatione vel deductione,quæ dicitur ficta solutio: secus si nullum istorum adest.Pau.de Cast.

XV. IDEM libro quartodecimo ad Plautium.

AMplius † non peti[a] verbũ Labeo ita accipiebat,[b] si iudicio petitum esset. Si autem in ius eum vocauerit, & satis iudicio sistendi causa acceperit,iudiciũ[c] tamẽ cœptum non fuerit:ego puto non committi[d] stipulationẽ *Amplius nõ peti.*hic enim non petit,sed petere vult.si verò soluta esset pecunia, licet sine iudicio, committitur stipulatio. nã & si quis aduersus petentem cõpensatione[e] deductionéve vsus sit: rectè dictum est petisse eum videri,& stipulationem committi amplius non peti.[f] nam & hæres qui damnatus est[g] non petere:si horum quicquam fecisset,[h] ex testamento tenetur.

Si soluitur indebitum falso procuratori: statim potest agi ex hac stipulatione, vt vel restituat,vel faciat dominum ratificare, vt ab eo repeti possit.Pau.

XVI. POMPONIVS libro tertio ex Plautio.

SI indebitum procuratori solutum sit,[i] agi[k] statim ex hac stipulatione[l] aduersus procuratorem potest,vt ratũ habeat dominus:vt possit dinosci[m] vtrúmne domino cõdici debeat id quod indebitum solutũ sit,si is ratũ habeat: an verò ꝓcuratori cõdicendũ sit,si dominus ratum non habeat.[n]

Factum eius qui causam habet à me,cẽsetur factum meum.Pau.

ꝟ Si procurator fundum petisset,& cauisset (vti adsolet) ratã rem dominũ habiturũ:[o] deinde dominus postea eundẽ fundum[p] vendidisset,eúmque emptor peteret:[q] stipulationẽ ratam rem haberi committi[r] Iulianus scribit.[f]

Ratihabitio potest fieri pro parte superue diuisibili:& tunc pro illa tantum impedit stipulationem committi:& in alternatiua si electio pertinet ad creditorẽ,& aliquis eius nomine petat partem vnius ex alternatiuis,deinde ratificetur petitio: censetur illa res electa:vt sic altera pars debeat peti:non autem altera res.Pau.

XVII. MARCELLVS libro vicesimoprimo Digestorum.

CVm[t] debitore[u] decẽ[x] creditoris nomine Titius[y] egit.partem petitionis ratam habuit dominus.[z] dicendum est obligationis partẽ cõsumptã:[a] quemadmodum[b] si decem stipulatus[c] esset,aut[d] exegisset,[e] creditorque nõ totum,sed partem[f] gestæ rei cõprobasset. idcirco[g] si ex stipulatu[h] *Decem, aut Stichum, vtrum ego voluero:* absente me Titius domino quinque petisset: insecuta ratihabitione rectè actum videri.[i]

Stipulatio quæ ad particulare interesse committitur,potest sæpius cõmitti.Bar.

o *Habiturum.*& succubuit tandem.
p *Fundum.*& induxit in possessionem,licet non vacuam:vt.ff. de fun.do.l.si fundum.& ibi notaui.
q *Peteret.*rei vindicatione.
r *Committi.* Quid si vendiderit antequã certior fieret de facto procu. nam etsi ratum postea habet:nõ tamẽ videtur nocere ei cui prius tradidit.vnde videtur teneri procu.falsus.nisi dicas retrotrahi ratihabitioné. Item quid si vẽdidisset ante sententiam latam inter ꝓcuratoré,& eũ à quo petebat?videtur idem.
s *Iulianus scribit.*nihil enim interest,ipse petat,siue alius pro eo:qa vtrobique nõ habet ratũ quod est gestum.ad quod est.ff. de verb.obliga.l.si seruum.§.j.ibi, idémque fiet &c.

Vm debitore.] CASVS. Dicit primo: mutuauerã tibi.x. tãdẽ falsus procurator nomine meo egit contra te ad illa.x.& promisit me habere ratũ.tãdẽ habeo ratũ in.v. nõ in aliis.v.dicit ꝙ pars obligat. consumpta est per meã ratihabitioné. idẽ est si ista.x.animo nouãdi stipulat⁹ est me⁹ ꝓcurator, & postea.x. exegit,& ꝓmisit me ratũ habiturum.nã si habeo ratum, in.v.tãtum pars obliga. cõsumpta est. Tertio: promisisti mihi Stichũ aut.x. qđ volã.absente me Titi⁹ tanquam meus ꝓcurator exegit à te.v.& ꝓmisit me ratum habiturum,dicitur ꝙ si habeo ratum:extincta est obligatio in.v.Pran. Ac. t *Cum.* Tres sunt casus pares. Primus,quãdo procurator falsus egit,& in totum succubuit. Alter,quãdo animo nouandi totum debitum domini stipulatus est. Tertius est,quando totum debitum domini exegit,& in omnibus promisit debitori de rato: & dominus habuit tantùm ratum pro parte. Accursius. *Casum ponit.*

u *Debitore.*id est cum eo qui debebat.x.animo nouandi.
x *Decẽ.*genitiui casus,ac si diceret,cũ debitore libri,vel fundi.
y *Titius.*vt procurator sine mandato.
z *Dominus.*aliam petiit in iure à debitore.
a *Consumptam.*scilicet quam ratam habuit.
b *Quemadmodum.*scilicet pars obligationis consumitur.
c *Stipulatus.*domino debita animo nouandi.
d *Aut.*pro &.vel exegisset extra ius:vt differt à præcedẽti casu.
e *Exegisset.*scilicet procurator.
f *Partem rei.*nouationis,vel exactionis.
g *Idcirco.*quia eadem debet esse ratio totius ad partem,nam ex toto erit facta electio.
h *Ex stipulatu.*id est ex ea stipulatione qua fuit stipulatus decẽ aut Stichum.
i *Videri.*& electis.v.non debebitur Stichus,sed alia.v. vt.ff. de condic.inde.si non sortem.§.fi.& de leg.j.si ex toto.§.fi.quę sunt cõtra.erat enim hic electio stipulatoris:vt.ff.de ꝓcu.l.si is. & de verb.obli.l.si quis stipulat⁹.Iteé ad.l.istam est simi.ff.re. amo.l.de rebus.Sed ar.cõtra.ff.de admi.tu.l.cum quæritur.& de procu. in causæ.in prin.*ADDITIO.* Dic ꝙ ibi loquitur in vero procuratore: hic in falso. Vel dic quòd non potest pro parte ratum haberi procuratore inuito: vt.l.contraria.sed eo volente,&

BIU Cujas

te, & ad eius commodum sic: vt hic, secundum Bart.

I procurator.] CASVS. Titius nomine meo petiit à te.c.& satisfdedit de rato.postea ego decessi duobus hęredibus relictis. vnus eorum habet ratũ quod fecit Titius, alter nõ.dicitur ꝙ pro parte illius qui habuit ratum, non cõmittitur stipulatio. ꝙ parte alterius sic. Secũdo dicit idem esse si ego dominus pro parte habui ratũ quod fecit Titius: puta in.l. ꝙ parte non, puta in aliis.l.nã in parte quã non habui ratã, cõmittitur stipulatio, in alia nõ.ratio vtriusque dicti est: quia hæc stipulatio de rato cõpetit ad interesse ei⁹ in eo quod habui ratũ. & colligitur ex dicta ratione solutio talis quæstiõis, scilicet an hęc stipulatio rati posit pluries cõmitti: puta cœpi agere ego dominus vocãdo te in ius: & ex hoc te pati dãnum cõstet. secundo litẽ sum cõtestatus contra te: & interest tua ꝓpter aduocatum vel alias expẽsas: & respõdeo pluries cõmitti, & pluries agi cum mea interest si sim stipulatus à Titio procuratore. & ad hoc adducit simile de stipula. dam. infec. si promi-
* *Flo. finge ergo subinde* sisti emendare dãnum quod dabitur ex domo tua ruinosa vsque ad.x. annos. nam pro damno quod mihi dat in primo anno, statim agã: & sic de cęteris. si autẽ diceres tunc demum me posse agere, cũ certum
* *Flo. stipulationi* sit me amodo dãnũ ex illa domo nõ passurũ: & tunc cõmittatur stipulatio dãni infec. & nõ ante: forte hoc eueniet post.x.ãnos. F. Ac.

XVIII. POMPONIVS libro vicesimosexto ad Sabinum.

SI procurator [a] ratam rẽ dominum hæredẽmve eius habiturum cauerit, & vnus ex hæredibus domini ratũ habeat, alter nõ habeat: sine dubio committetur stipulatio ꝓ ea parte [b] pro qua ratum non habebitur: quia in id cõmittitur, quod stipulatoris interest. Nam & si ipse dominus pro parte ratũ habuerit, pro parte nõ habuerit, nõ vltra quàm in partẽ committetur stipulatio: [c] quia in id cõmittitur [stipulatio,] quod interest agentis: & ideo sæpius [d] ex ea stipulatione agi potest, prout interest agẽtis, quòd litigat, quòd consumit, [e] quòd aduocat, [f] ꝙ dãnatus soluit: [g] sicut in stipulatione dãni infecti accidere potest, vt is qui stipulatus sit, subinde agat. [h] cauet [i] enim si quid ibi ruet, scindetur, fodietur, ędificabitur. [k] finge* enim eo [l] subinde [m] damnũ dari. nõ erit dubium quin agere [sæpius] possit. nã si toto dãno computato, tũc agendum est: propemodũ [n] nõ antè aget quàm dies [o] stipulationis præterierit, intra quem si dãnum datum sit, stipulatori * cautũ erit. quod verũ nõ est. [p]

Stipulatio de rato continet interesse: sicut stipulatio dolum non cõmitti, quæ interponitur multotiens tam in contractibus, quàm in iudiciis. Franc. Accursius.

XIX. PAVLVS libro tertiodecimo ad Sabinum.

IN stipulatione qua ꝓcurator cauet ratã rem dominũ habiturũ: id cõtinet quod interest stipulatoris. Idémq; iuris est ĩ clausulis [q] omnibus de dolo malo.

Procurator de cuius mandato dubitatur, cauet de rato, etiam cum implorat iudicis officium nobile. Paul.

XX. VLPIANVS libro primo Disputationum.

NOn solũ in actionib⁹ quas procurator intendit, verũ in stipulationibus quoque quas interponi desiderat, si vicem [r] ** repręsentant actionũ, cauere eũ de rato oportet. quare si duplæ stipulationẽ [s] procurator interponat: [t] de rato cauere debet. Sed & si dãni infecti stipulatio à ꝓcuratore interponatur, [u] de rato debet procurator cauere.

Cautio de rato non interponitur cum est certum de mandato: secus in cautione iudicatum solui. Bartolus.

XXI. IDEM libro primo Opinionum.

NE satisdatio ratam rẽ dominum habiturum exigatur [x] in his [y] quæ [quis] nomine eius [z] ageret, qui [a] eũ [b] se fecisse ꝓcuratorẽ libello principi dato ꝓfessus est, ꝓdest. [c] Quòd [d] si iudicatum solui satis ab eo procuratore postuletur: necesse

A cõmitti non potest: puta dom⁹ tota ruit, quæ dãnum mihi dedit: & sic apparet ꝙ amplius mihi damnum dare non potest.

o *Quam dies.* qui ponitur in stipulatione arbitrio prætoris, qui considerat intra quantum tempus potest finiri timor damni: vt.ff. de dam. infec. l. prætor. in prin.

p *Non est.* id est si cõcedatur ꝙ non posit agi nisi toto dãno dato quod sperabatur: nõ videtur esse cautum in stipulatione, nisi pars dãni contingat medio tẽpore: qđ fallum est.

q *In stipulatione. In clausulis.* i. in omnibus promissionib⁹ de dolo malo. nam siue in iudicio, siue in contractu quis promittat dolũ abesse, & cõmittatur dolus: agitur ad interesse. Ir. ad quod ff. de dolo. l. arbitrio. §. non tamen. Alij dicũt quòd hæc lex dicit ꝙ etiam in stipu. rem rata. contineatur dolum malum abesse: pro quibus est. j. eo. l. si sine. §. si in stipulatiõe. Itẽ facit supra de re iudi. l. si quis ab alio. §. fi. & de opẽ. lib. l. qui libertinus. §. & cum non solũ. Accursius.

Non solũ.] CASVS. Si ꝓcurator me⁹ agat aliqua act. contra te nomine meo, & dubitẽ an sit procurator: debet cauere de rato. Idẽ si petat sibi nomine meo satisdari, puta de euic. vel de damno infec. & dubitetur an sit meus ꝓcurator. nam satisdabit de rato. Fra.

r *Si vicem.* id est si prętoriæ sunt: vt. ff. de act. & obl. l. actionis verbo. & de præto. stipul. l. j. §. j.

s *Stipulationem.* de euictione: vt. ff. de euict. l. emptori. & supra de præto. stipu. l. j. §. stipulatio duplæ. Accursius.

t *Interponat.* id est interponi desideret. ad quod. ff. de procura. l. Pomponius. §. si stipuletur.

u *Interponat.* id est interponi petat.

Ne satisdatio.] CASVS. Si Titius agat contra te ad.c. possum eum releuare à satisda. de rato: vt si mittam libellũ seu epistolam principi, dicendo in ea epistola qualiter feci eum meũ procuratorem. Secundo dicit quòd procurator rei debet satisdare iudicatum solui: nec per talem epistolam de qua dixi. releuatur à satisdatione. Franciscus.

x *Exigatur.* à procuratore actoris.

y *In his.* id est pro his.

z *Eius.* scilicet domini.

a *Qui.* vel hic puncta.

b *Eum.* scilicet dominum. Accursius.

c *Prodest.* si enim habeas qui eum &c. dic, scilicet ille dominus qui sic professus est: scilicet se feciſſe eum procuratorem per libellum, vel per epistolam principi datam, sub quo erat lis. Idem si detur alij iudici sub quo est lis: vt supra de procu. l. si procurator. prodest dominus, scilicet procuratori, scilicet tali professione: vt iam non satisdet de rato. Alij habent, quòd eum &c. & est idem sensus. & facit supra de procur. l. si procuratorem. & quod ibi dixi, &. C. de satisda. l. j. in prin.

d *Quòd.* pro sed. & dic quòd mutat casum. nam. ff. in procur. actoris: hic rei. Vel dic in eodem: & dices loqui vt idem procurator rei satisdet de rato, & de iudicato: vt ab vna posit euadere taliter per professionem domini: ab alia non.

Parat.

* *Hui⁹ verbi vim adsecutus non est Accursius. dicit igitur cũ Bud. in post. adnotat. in Pãd. aduocare verbũ hic consiliũ petere significare,*

a *Si procurator.* sine mandato.

b *Pro ea parte.* i. pro parte qua hæres est qui ratum non habet.

c *Stipulatio.* vt. ff. l. ꝓxi. sed cõtra. ff. de verb. obli. l. eadẽ. §. Cato. in fi. §. Sol. ff. pro parte nõ habet ratum, cum ipse promiserit: hic procur. promisit. Mar. vel forte tale erat negotium quod ꝓ parte poterat haberi ratum ab hærede, non à defuncto: vt. ff. de leg. j. l. legatari⁹. vel hic non fuit pœna promissa: ibi sic. Item contra. ff. si quis cau. l. si seruus. §. si plurium. Sol. vt ibi.

d *Et ideo sæpius.* sic supra rẽ pup. fal. fo. nõ quasi. §. si quis curator. Sed cõtra. ff. de arbi. l. si duo. §. fi. sed ibi in mera pœna: hic in interesse. Item cõtra. ff. titu. j. cũ quærebatur. Sol. ibi totum cõsequitur agendo semel: vnde amplius non agit: hic autem non: vt hic. Item facit supra si cui plusquam per le. Fal. l. nisi. §. quæsitum. & de verb. obli. l. si sic stipulatus.

e *Consumit.* in sumptibus litis: vt. ff. eo. procurator. §. fi. Ac.

f *Aduocat.* id est quod aduocatis ministrat. vel * dic quod aduocat se à suis negotiis: vt. ff. e. l. si cõmissa. §. fi. & quẽadmodum testa. ape. l. si quis ex.

g *Soluit.* idipsum qđ debebat: vt &. ff. e. l. ꝓcurator quĩquaginta.

h *Agat.* id est statim cum cõmissa est stipulatio, vel dãnum datum est: & sic sępius. vel dic, iterum & iterum.

i *Cauet.* per hãc stipulationẽ de his quæ sequũtur, vt pro omnibus posit cõmitti: vt hic, & supra de dam. infec. l. damni infecti.

k *Ædificabitur.* ex quibus habebam damnum. Accursius.

l *Eo.* id est ex eo ædificio ex quo interpositа est stipulatio.

m *Subinde.* i. sępius, vel statim. vel dic posteaquam semel. Ac.

n *Propemodum.* i. fere. nam quandoque posset esse ꝙ etiam ante ageretur, puta si manifestum esset antequam stipulatio amplius

BIU Cujas

a *Pareatur.* quod est vt nemo sine satisdatione admitttatur: vt instit. de satisda. §. fi. etiam si domini professio interueniat: vt. C. de satisda. l. j. in fi. sed ex parte actoris prodest: vt dictum est, nisi in duobus casibus: vt. ff. de ope. no. nun. l. de pupillo. §. qui procuratorio. & supra ad Treb. qui ita. §. etiã. vel aliter, vt dictum est ibi, & distigue vt. ff. de procur. l. non solum. §. j. diximus.

est vt iuri manifesto pareatur.[a]

Si dominus non ratificat solutionem factam falso procuratori extra iudicium: stipulatio ista committitur, siue pecunia erat indebita, sine debita, ad totum id quod fuit per procuratorem exactum: & ad expensas factas postea in lite mota per dominum: sed si ratificat, non committitur. si tamen pecunia erat indebita, repetitur à domino per condictionem indebiti. si vero debita, non repetitur, sed liberatio contingit. Paul.

XXII. IVLIANVS libro quinquagesimosexto Digestorum.

Si sine iudice.] CASVS. Falsus procurator nomine meo exegit indebitum: & sine iudice. quæritur qualiter consulatur soluẽti? Et rñ. nam aut ego nõ habui ratũ, aut habui. Primo casu, aut procurator non satisdedit de rato, & tenetur cõdic. inde. procurator soluẽ ti. aut satisdedit de rato: & tunc tenetur ipse & fideiussores ad interesse, & ad impẽsas ac. ex stipulatu. Secũdo casu, scilicet si ego habeo ratum, nõ cõmittitur stipulatio de rato: sed ego domin⁹ teneor soluẽti cõdic. inde. & hęc sunt vera, quãdo pecunia erat indebita. Sed quid si erat debita? certe idẽ: quia si nõ habeo ratum, tenetur procurator ex cautiõe de rato, & eius fideiussores. immo tñ differt quando est debita, à casu superiori, scilicet quãdo est indebita. nam quãdo est debita, & soluatur falso meo procuratori, & habeo ratũ: nulla actio datur cõtra me causa eius pecuniæ repetẽdæ. sed quãdo est indebita, & soluatur falso meo ꝓcuratori, & habeo ratũ: teneor cõdic. inde. & istũ casũ habuim⁹. ff. ꝓxi. hęc omnia vera sunt quãdo sine iudice soluta est pecunia ꝓcuratori meo falso. Quid autẽ si per iudicẽ soluatur falso meo ꝓcuratori? tũc distingue, an indebita pecunia sit, an debita. primo casu nõ videt stipulatio de rato cõmitti: siue habeã ratũ, siue nõ, duabus rationibus: quia nulla res est quæ possit haberi rata. Itẽ quid ad soluentem pertinet, habeam ratum vel non? cum vtroque casu non potest repetere: cum sit per iudicem solutum, & hoc de rigore. de æquitate tamen si ego dominus nõ habeo ratum: fideiussores falsi procuratoris tenentur, quanti stipulatoris interest me habuisse ratũ. quod dic vt in glo. si autẽ pecunia sit debita, & nõ habeã ratum: tunc fideiussores tenentur in solidũ. [CVM AVTEM.] Procurator verus habens mandatum egit, & de rato satisdedit, & succubuit. Postea dominus egit & obtinuit, licet iniuriosẽ. quæritur an committatur stipulatio contra procuratorẽ & eius fideiussores? & dicitur quòd non, nisi in expensis litis quas fecit conuentus. Idem dixit Marcellus & si dominus agens succubuit. nã non cõmittitur stipulatio, nisi in expensis. [SI PROCVRATORI.] Constitui Titium procuratorem ad exigendũ quoddam legatum mihi relictum, & dandum à Sempronio hęrede cuiusdam. hic Titius exegit hoc legatum me mortuo, & satisdedit de rato. dicitur ꝙ si hæres meus non habet ratum, cõmittitur stipulatio: maxime cum hoc legatum vere debitũ fuerit. [SI IN STIPVLATIONE.] Pone casum vt in glo. quæ incipit, agebas &c. [SI PROCVRATOR.] Procurator falsus nomine meo petiit hæredi. cuiusdam, agendo petitione hæredi. & promisit de rato, & succubuit. postea ego dominus si peto à te fundum hæredi. ex causa hære. dicitur ꝙ committitur stipulatio contra procuratorem. [QVI PATRIS.] Facta est iniuria filio, & sic oritur actio iniuriarum patri & filio. si procurator patris agat iniuria. patris nomine: debet cauere non solum ꝙ pater habebit ratum, sed etiam filius. poterit enim euenire ꝙ filius poterit agere iniuriarum. Idem dicas si nepoti facta est iniuria. nã si procurator aui agat iniur. & antequã auus sciat procuratorem suũ egisse, decedant auus & filius: modo nepos poterit agere iniuriarum: & ideo procurator aui debet cauere de rato ex persona aui, filij, & nepotis. Franciscus Accursius.

b *Si sine.* secus si cum iudice: vt. j. §. quòd si procurator.

c *Procurator.* ſ. falsus, qui de rato promisit: vel verus, sed ad alia constitutus: vt &. ff. de iureiur. l. aliàs.

factæ fuissent.[m] Quòd si dominus ratam habuisset, fideiussores quidem liberantur: sed ab ipso domino eadẽ pecunia per condictionem peti potest.[n]

¶ Quòd si[o] procurator debitã domino pecuniam sine iudice exegisset,[p] idem iuris est[q] Hoc secus, quòd si dominus ratã rẽ habuisset, nulla eius pecuniæ repetitio futura[r] est.

Si dominus non habet ratam solutionem factam falso procuratori per sententiã iudicis: si pecunia erat indebita, stipulatio ista non committitur de rigore: sed de æquitate. si vero debita: committitur etiam de rigore. Bartolus.

¶ Quòd si procurator per iudicem non debitam pecuniã exigisset: dici potest, siue ratũ dominus habuisset, siue nõ habuisset, fideiussores non teneri: vel quia nulla res esset[s] quam dominus ratam habere posit: vel quia nihil stipulatoris interesset ratum haberi.[t] adficietur ergo iniuria is qui procuratori[u] soluit. Magis tamen est vt si dominus ratum non habuerit, fideiussores teneantur.[x]

d *Instituerit.* postea, quãuis non debitam.

e *Et condictio.* indebiti, si soluens ea soluitione se liberatum putauit: vt. C. de condic. inde. l. creditoris. si verò dedit vt falsus procurator faceret eum liberari, dabitur ob causam: vt. ff. de cõdic. causa da. l. si procuratori. vel si noluit in procuratorem transferre dominiũ, sed vt ministrũ elegerit eum: cõuenietur rei vind. & furti, si habuit animum furãdi, & cõdictione furtiua: vt. C. de fur. l. falsus. & de qualibet illarum potest intelligi quod hic dicitur. habes ergo stipulationẽ de rato supponi loco cõdictionis vel indebiti, vel ob causam, vel furtiuę. sic &. j. eo. l. fi. & facit. ff. de prẽto. stipu. l. j. §. j.

f *Perimitur.* i. locũ nõ habet. sic. ff. de solu. l. dispensatorem. in fi. nã cum hæc stipulatio interponitur, non nascitur condictio indebiti: sicut in mutuo non nascitur condi. ex mutuo, cũ stipulatio interponitur: vt. ff. de noua. l. si ita fuero. §. cũ pecuniã. &. l. seq. nam & cõdictio indebiti ex numeratione nascitur: vt instit. quibus more con. obli. §. is quoque. Azo. Alij dicunt, perimitur per nouat. ꝓsumptã olim. vnde hoc dicũt hodie corrigi: vt. C. de nouat. l. fi.

g *Existimo.* aliàs est, existimo id agi &c. & totum aliud deest. aliàs est, existimo ea actione, scilicet ex stipulatu, quæ est ordinaria, scilicet ex quasi contractu.

h *Cum eo.* scilicet debitore.

i *Ex stipulatu.* i. certi condictione ad interesse: licet alij dicunt. ex stipulatu: vt diximus. ff. si quis in ius voc. non ierit. l. fi.

k *Hoc amplius præstat.* pecuniã indebitã solutã, hoc ãplius &c.

l *Quæ in iudicium.* aliàs quas. ſ. in iudicio fecisset stipulator de ra. aliàs quæ, scilicet in iure factæ fuissent. & est idem sensus. & dic, iudicium, scilicet cum domino nunc habitum.

m *Fuissent.* aliàs quas fecissent: & aliàs quæ factæ fuissent.

n *Peti potest.* id est repeti potest per soluentem: vt. ff. de condic. inde. l. si procurator.

o *Quod si.* ff. de indebito, nũc interserit vnũ casum de debito.

p *Exegisset.* interposita stipu. de rato.

q *Iuris est.* vt fideiussores teneãtur dño ratum non habente. R.

r *Repetitio futura.* quia debitũ est solutũ: quod in superiori casu nõ est. & hoc qñ extra iudiciũ. & facit. C. de neg. gest. si pecuniã.

s *Nulla res esset.* quę ad dominũ pertineat: cũ exactio huius pecuniæ ad eũ non spectaret, vtpote indebitæ: vel quia nullũ est iudiciũ cũ falso ꝓcuratore cõtestatũ: ideo videbatur nõ posse imputari ꝓcuratori si ratũ nõ haberet dominus quod habere ratũ nõ posset. vel dic ꝙ malam assignat rationem. nam bene posset habere ratum: [a] vt supra de neg. gest. l. si pupilli. §. item quæritur.

Iudiciũ cũ falso ꝓcuratore nullum est.

a Tu dic hoc esse verũ de cõsensu aduersarij: vt ff. l. si tutor. C. in quibus cau. i integ. rest. non est necesſ. & ibi omnino per

t *Haberi.* nam si etiam ratum habeatur, non repeteret pecuniã nec à procuratore, nec à domino propter auctoritatem rei iudi. cum ipse dominus videatur exegisse: vt. ff. manda. l. si fideiussor. j. §. in omnibus. hic autem opponendo dicit. Azo.

u *Procuratori.* hoc de rigore: magis tamẽ &c. ſ. de æquitate, quia si ratũ habet, tenetur etiã dominus sine causa, licet nõ indebiti: vt not. in. d. §. in omnibus. & facit supra de procur. l. licet. Ac.

x *Teneantur.* in id quod stipulator actori præstiterit, vel circa iudicium expenderit. nec ob. quod sequitur fideiussores propter

Bar. inuito autē aduersario non. tex. est sing. secundū cōmunē lect. in.l. inter quos.§. qui alieno. supra de dā. infec. quem ad hoc refert & sequitur Lud. Ro. singu. 679. inci. tu audiui sti. l. si tutor. quē iterū refert & sequitur Fel. c. causam. col. fi. per tot. extra de iudi.

iniuriam iudicis non obligari. ibi enim recte procurator egerat non mentitus de mandato, & ideo eius factū domino nocere potuit. at hic mentitus est procurator se habere mandatum: vnde ex eius facto nulla domino exceptio poterit opponi. quare iniquū est fideiussorem in totum stipulatori præstare, quod non præstitisset si dominū procuratoris falsi gestū ratū habere cogere potuisset. R. alij expensas tantū, arg. inferioris. §. ꝓ R. est quod. s. dicitur quādo sine iudicio indebitum est exactū: vbi expresse dicitur in totum solutum cōmitti.

Quòd si debitā pecuniā procurator cui [a] nihil mandatum [b] fuerit, per iudicem petierit: magis est vt in solidum fideiussores teneantur, si dominus ratum non habuerit.

Si verus procurator exegit debitum vel indebitum: & dominus ratum non habens iterum agat, siue obtineat, & iterum exigat, siue succumbat: non committitur stipulatio contra procuratorem & eius fideiussores: nisi ad sumptus factos in lite mota per dominum. Pau.

¶ Cum autē procurator rectè [c] petit, dominus perperam: [d] non debet procurator præstare ne iniuria [e] iudicis domin⁹ aliquid consequatur. Numquam enim propter iniuriam iudicis fideiussores obligantur. verius tamē est hoc casu [f] fideiussores nō nisi in impēsas [g] litis teneri. Marcellus[ait:]Si dominus ratam rē non habuerit, sed lite mota rem amiserit: [h] nihil [i] præter impendia in stipulationem ratam rē [k] [haberi]deducitur.

Cestum nomine defuncti, potest ratificari per eius hæredem. Pau.

¶ Iulianus: Si ꝓcuratori [l] eius [m] qui mortuus erat, sine iudice [n] soluta fuerint legata: [o] stipulatio committetur, nisi hæres [p] ratum habuerit, vtique [q] si debita fuerint: tunc enim non dubiè [r] interest stipulatoris ratam solutionem ab hærede haberi: ne bis eadem præstet.

Si in stipulatione rati per dolum cauentis omittatur mentio hæredum, agitur ratione doli: secus si nullus dolus interceßit. Pau.

¶ Si in stipulatione [s] ratam rem haberi, hactenus cōprehensum fuerit: *Lucium Titium ratum habiturum*? cum id apertè ageretur, vt hæredis [t] cæterorumque ꝑsonæ ad quos ea res pertineret, omitterentur: difficile est [u] existimari doli [mali] clausulā cōmitti. Sanè † cum per imprudētiam [x] hæ ꝑsonæ omittantur: actio ex doli clausula cōpetit.

Si dominus petat id quod petere non poterat: si ille qui cauit, fuisset verus procurator, cōmittitur hæc stipulatio. Pau. de Cast.

¶ Si procurator [y] iudiciū de hæreditate [z] ediderit, deinde dominus fundū ex ea hæreditate petierit: [a] stipulatio ratam rem haberi committetur: quia si verus procurator fuisset, exceptio rei iudicatę dominum summoueret. [b] Plerumque [c] autem stipulatio ratā rem haberi, his casibus committetur, quibus si verus procurator egisset, domino aut ipso iure, [d] aut propter exceptionem rei iudicatę.

a *Bar. inuito aduersario non. tex. est sing. secundū cōmunē lect. in.l. inter quos.§. qui alieno. supra de dā. infec. quem ad hoc refert & sequitur Lud. Ro. singu. 679. inci. tu audiui sti. l. si tutor. quē iterū refert & sequitur Fel. c. causam. col. fi. per tot. extra de iudi.* *Cui.* scilicet procuratori. Accursius.

b *Mandatum.* de petendo.

c *Rectè.* quia mandatum habet, & verū debitum petit, absolutus tamen fuit debitor per iniuriam.

d *Perperam.* nam non debebat infringere qđ fieri mandauerat.

e *Ne iniuria.* Iniuria enim fit debitori si dominus aliquid extorqueat ab eo absoluto, cum egit procurator: cum ex iudicio tali oritur exceptio rei iudi. contra dominum: vt. s. de except. rei iudi. l. si mater. §. hoc iure. Idē dicam si fuit damnatus vero ꝓcuratori, & soluit ei, cū & de hoc haberet mandatum vt reciperet solutionē, non aliàs: vt. s. de sol. l. hoc iure. & quod ibi dicit, non debet præstare ꝓcurator, scilicet debitori ex stipulatione de rato quod debitor solueret domino consequenti per iniuriam: vt dixi. vel dic non præstat debitori, ne iniuriā consequatur dominus, scilicet in damnum procuratoris. Alij dicunt non debet præstare, scilicet domino: quia si dominus consequeretur à debitore & à procuratore, iniuria esset.

f *Hoc casu.* scilicet cum debitor iniuste superatus est: ergo multo minus tenebitur verus procurator vbi debitor nullum damnū passus est: vt quia iure repulit creditorem, obiiciendo exceptionē rei iudi. vt dicitur in proxi. §. Marcellus. sed hoc quod hic dico per. §. Marcellus, videtur contrarium his quæ scripsi secundū Io. s. eo. l. procurator ad exhibendum. §. j. sed ipse R. aliud est in vero procuratore. nam vbi vinco verum procuratorem, licet dānum postea patiar victus iniuria: nō agitur contra procuratorē nisi ad impēdia: quia etsi bonam causam habui, euitare tamē nullo modo potui: sortis autem solutionem euitare potui. vnde culpa potest mihi obiici: sicque mihi imputare debeo: vt. j. de regu. iur. l. quod quis. ij. in fi. tit. vel si exceptionem obieci, & iniuria est mihi facta, non debet alij nocere. arg. s. de euic. l. si per imprudentiam. sicut ergo non agit̄ contra procuratorem vbi ego sum victus à domino, vt hic: ita nō agitur & si vici: vt hic. sed vbi falsus procurator est à me victus, & à domino superor, cum ei ratū non habenti non debeat præiudicare factum falsi procur. committitur stipulatio rem ratā haberi ad omne interesse: quæ æque in solidum debet committi, etiam vbi ego dominum superaui iniuste: & hoc ad similitudinē veri procuratoris, qui tenetur cū ego superaui dominum: sicut cum fui victus à domino. Firmius probo: Nonne falsus procurator ex stipulatione tenetur statim ad interesse non habente domino ratum: vt. s. eo. l. procurator. §. si quis à pro. & statim commissa est stipulatio ad interesse? Pone ergo: tenebar in. c. modo autem teneor in. c. cum me non teneri in. c. interest mea. in. c. ergo cōmittitur stipulatio: ex qua nihilominus agetur, licet desierit interesse mea interim, quia absolutus sum: ar. supra si quis cau. l. qui autem. §. illud. Aliter autem in

g *Impensas.* cōmittitur stipulatio etiam si nō de iure quis agat, vt hic, & aliàs. C. de trās. l. vbi. & C. de cōdi. ob cau. l. ea lege. Ac.

h *Amiserit.* per sententiā: quod iustū fuit. vel dic, quia liti renūciauit. vel dic quòd res petita sine dolo & culpa in rerum natura esse desiit: vt. s. iudi. sol. l. si seruus.

i *Nihil.* cū ꝓcurator habuerit mandatum.

k *Ratam rem.* quā interposuit ꝓcurator ver⁹: aliàs aliud erit: vt. s. eo. l. procurator. ij. §. j. & no. quòd hic succubuit dominus: superiori proxi. obtinuit: & in hoc differunt.

l *Si procurator.* & si verus ab initio fuerit ꝓcurator, potest tamē non habere ratū, cum mandatū morte expirauit: vt. s. de acquir. poss. l. fundi. in fi.

m *Eius.* s. legatarij. † *Vel.*

n *Sine iudice.* idē si cū iudice: vt. s. eod. si cōmissa. §. fi. *text. prop.*

o *Soluta legata.* ignorāte hærede de morte. *quod sola fallacia.*

p *Hæres.* s. legatarij. *stipulatio.*

q *Vtique.* aliàs vtique: aliàs itaque. & tūc forma: qa generaliter verū est domino non habente ratū stip. cōmitti: itaque & in hoc casu &c. si debita fuerint legata &c. nam tunc præcipuè committitur. *ne, ref. ad unum. ita & imo. tenuit opinio. hic.*

r *Non dubie.* idē si nō sunt debita: vt. s. proxi. §. diximus. Accursius.

s *Si in stipulatione.* Agebas cōtra me nomine Lucij, & promisisti eū ratum habiturū: de hæredibus autē eius si ratū non haberent, noluisti teneri: & ego cōsensi vt tantū de Lucio tenereris. s. si ratum ipse non haberet. certe nō poterit agi pro dolo tuo, licet hæredes nō habeāt ratū, cum nullū dolum cōmiseris. nā consensi: & dolus volenti nō infertur. si autem fuisti in dolo, vtpote promisisti Luciū Titiū tātum ratū habiturū, & suasisti mihi imprudenti quòd per ista verba contineretur persona hæredis: tunc agā pro hoc dolo, vt dicit hic: quod intelligitur si promiseras dolū non cōmittere: & postea promisisti prædicto modo. nā tunc ex stipulatu. vel dic quòd non promiseras specialiter. nā & tunc si postea hæredes non habeāt ratum: agā ex stipulatu. & si excipias q̄ fuerit personale pactū, replicabo de dolo, & sic cōpetit actio, id est replicatio secūdū hęc: vel actio replicatiōe munita. sed prima placet, quia dicit hic, doli clausula. & facit. s. de pa. l. iuris gentium. §. pactorum. & supra de proba. l. si pactum.

t *Hæredis.* in hoc consentiebant ne teneretur promissor: vt faceret hæredes habere ratum. Accursius.

u *Difficile est.* i. impossibile: quia nullus dol⁹ fuit cōmissus hoc casu inter sciētes & cōsentiētes: vt. C. de trās. l. cū donationis.

x *Per imprudentiā.* stipulatoris ꝓmittētis, & dolū cōmittentis.

y *Si procurator.* falsus, vel ad alia constitutus.

z *De hæreditate.* agendo petitione hæreditatis.

a *Petierit.* ex eadem causa, scilicet hęreditatis. aliàs contra: vt. C. de euic. l. j.

b *Summoueret.* vt. s. de except. rei iu. l. Iulian⁹. & l. si quis cū totum. in fine.

c *Plerūque.* i. in omnibus casibus. H. Vel, id est plurib⁹ quoque casibus. Ir. Vel secūdū R. dic q̄ plerūque ideo dicit, quia cōmittit interdū vbi domino inutilis est actio, etiā absque omni ratihabitione, cū falsus ꝓcurator egit: vt. s. R. & intellexit quādo indebitū nomine meo exegit per iudicē: vt. s. §. quod si procurator.

d *Iure.* vt quia si solutum sit, cū de hoc habuerit mandatum: vt supra de solu. l. hoc iure. & quod subiicit, except. scilicet rei iudi.

BIU Cujas

a *Qui patris.* supple procurator qui &c. secundum R. volens deducere in iudicium & filij & patris iniuriam.
b *Iniuriarū.* prætoria, nō Cornelia: vt. ff. de iniu. l. lex Corne. §. illud. Azo. licet ex casib⁹ illis q b⁹ nascitur Cornelia, vt hic erat.
c *Ob eam.* id est propter iniuriam filij & patris.
d *Verberatus.* hęc verba expone vt. ff. de iniu. l. lex Cornelia. §. interpulsationem.
e *Filii quoque.* id est de rato filij quoque: nō solum patris: qui filius similiter suo nomine agere potest ex. l. Cornelia: vt. d. §. illud. l. lex Cornelia. ff. de iniur. sed videtur nō caueri: vt. ff. de procu. l. non solum. §. si pater. quæ est contra. Solu. aliud in ipso patre, cui ipsa lex defert actionē: vt ibi. aliud in eo qui procuratorio nomine agit: vt hic. Vel secundum Py. & Ir. possumus dicere quòd agebat nomine patris actione iniur. ex. l. Cornelia. de iniur. quæ nō competebat patri: vt & ff. de iniur. l. lex Cornelia. §. illud. nam si de prætoria velles intelligere, non esset necessaria satisdatio nomine filij, vt in contrario, cum pater eam habeat iure proprio, etsi iniuria sit facta filio volente: vt. ff. de iniur. l. j. §. vsque adeo. Sed tunc ad quid caueret patrē rem ratam habiturum? vt hic dicit. prima verior est.
f *Præsertim cum.* id est maxime: quod ideo dicit, quia si sciret antequam decederet, & ratum non haberet, similiter ad filium rediret. quòd si ratum haberet pater, filij actio extincta esset. Azo. cum eius exercitium cōpetat patri: vt. ff. de iiur. l. pater.
g *Ad filium.* quantum ad exercitium quod patri eiusque procuratori competit. sed & ipsi filio datur: vt. ff. de iniur. l. sed si vnius. §. filio. & §. procuratorem. & l. j. §. fi. & l. lex Cornelia. §. illud.
h *Nepoti.* existenti in potestate aui. a Accursius.
i *Nepotis.* Sed nonne sufficit si hic procurator cauet eum ad quem res pertinet, rem ratam habiturum? Respon. non: quia his verbis hæredes continentur: vt supra de ædi. edic. l. sciendum. §. deinde. hic autem agit etsi non hæres: vt infra de iniur. l. sed si vnius. §. fi. Accursius.
k *Patrem.* id est auum.
l *Filium.* patrem scilicet nepotis.

ceptionem actio inutilis esset.

Mutatione personæ extinguitur cautio rem ratam haberi: & in stipulatione sunt comprehendēdæ personæ ad quas verisimiliter iudicium debet transire. Bartolus.

[Qui patris a nomine iniuriarum b agit ob eam c rē quòd filius ei⁹ verberatus d pulsatúsve sit, in stipulatione cogendus est filij quoque e personā comprehendere: præsertim cum f fieri possit vt pater antè decedat, quàm sciret procuratorem suū egisse: & ita iniuriarum actio redeat ad filium. g Sed & si nepoti h iniuria facta fuerit, & procurator aui propter hanc causam iniuriarum aget: non solum filij, sed etiam nepotis i persona comprehendenda erit in stipulatione. quid enim prohibet & patrem k & filium, l antequam scirent procuratorem egisse, decedere? quo casu iniquum est fideiussores nō teneri, nepote iniuriarum agente.

Factum falsi procuratoris non facit cōmitti stipulationem de rato ab alio interpositam. Bartolus.

XXIII. IDEM libro quinto ex Minicio.

PRocurator cum peteret pecuniam, satisdedit amplius non peti. post iudicium acceptum m extitit qui & ipse procuratorio nomine eandem pecuniam peteret. quæsitum est, cum is qui postea peteret, procurator nō esset, & propter hoc exceptionibus procuratoriis n excludi posset: num o fideiussores prioris procuratoris tenerē-

m *Acceptum.* cum isto procuratore qui satisdedit amplius non petiturum eum cuius de ea re actio, petitio, persecutio sit: & ratum habituros omnes ad quos ea res pertinebit. p hic autem qui procurator non est, nec actionem nec petitionem habere intelligendus est. q

Si superuenit defectus ex parte ratū habētis, ratihabitio impeditur: secus si ex parte gerentis. Bartolus.

XXIIII. AFRICANVS libro quinto Quæstionum.

BOnorum † possessionem ab alio r adgnitam, ratam haberi oportere eo tēpore quo adhuc in ea causa sit, vt peti possit. s itaque post cētesimū diem rata haberi nō potest. t An autem & si mortuus fuisset qui u petisset, vel furere cœperit, ratum haberi possit, videamus. x nā si in vniuersum perinde haberi debet, ac si tūc cum ratum habeat, per eum bonorum possessionem petat: frustra his casibus y ratum habetur. Sed illud cōsequens z futurum [est,] etiam si pœniteat illum petisse, ratum haberi non posse: quod vtique sit absurdum. Rectius itaq; dicitur neutram a eorum causam impedire ratihabitionem. b

Quando quis succedit ei quem promisit ratum habiturum: non tenetur. Bartolus.

XXV. IDEM libro sexto Quæstionum.

PAter dotem à se datam, absente filia petiit: & ratā rem

m *Acceptum.* cum isto procuratore qui satisdedit amplius non petiturum eum cuius de ea re actio, petitio, persecutio sit: & ratum habituros omnes ad quos ea res pertinebit. p hic autem qui procurator non est, nec actionem nec petitionem habere intelligendus est. q

n *Procuratoriis.* vt non habens mandatum: vt. ff. de proba. l. in exceptionibus. §. fin. Sed quid si est coniuncta persona quæ non potest repelli? Respon. idem: vt. ff. iudi. sol. l. iij. §. j. Accursius.
o *Num.* id est an. Accursius.
p *Pertinebit.* ad quod. ff. de procu. l. non solum. §. qui alieno. sed an ad impendia tantum: sicut &. ff. eo. l. si sine. §. cū autem? Respō. non. aliud est enim in persona falsi procuratoris, cuius persona non continetur in stipula. rem ratam haberi: vt hic. aliud in domino, cuius persona in stipu. continetur. Azo. licet nec dominus agere potuerit: vt ibi.
q *Intelligendus est.* ergo de eius ratihabitione cautum non est.

BOnorum.] CASVS. Bonorum possess. mihi delatā quidā apprehēdit nomine meo. dicitur quòd debeo ratam habere istam apprehensionem intra tēpus quo possem eam petere: nec nocet si tēpore quo habeo ratū, ille qui apprehēderat, sit factus furiosus, vel sit mortuus, vel pœnituerit. Franciscus.
r *Ab alio.* id est nomine eius cui delata fuerat petitio.
s *Peti possit.* aliàs cō- † mittitur stipulatio: vt ff. eo. l. fi. §. fi.
t *Non potest.* Not. nō trahitur hic retro ratihabitio: vt hic, & ff. quis or. in bono. poss. seruel. fin. & de bono. poss. l. iij. §. acquirere. sic & supra de his qui no. infa. l. quid ergo. & ff. eo. l. fi. in fi. Sed arg. contra. C. ad Macedo. l. fi. & l. si filius. & supra de solu. cum mihi decē. §. j. b Item facit. ff. de acquir. hære. l. Pantonius. & l. si quis alicui. & ad Trebel. l. seruo inuito. circa princ.
u *Qui,* procurator. Accursius.
x *Videamus.* vere videndum est, quia sunt quidam qui volunt dicere non posse haberi ratum, quasi perinde habendū ac si non mādaret.
y *His casibus.* scilicet tempore transacto, vel eo mortuo, vel furēte.
z *Consequens est.* scilicet ei quod dicitur me non posse petere, si cœperit furere.
a *Neutram.* siue mortuus sit is qui petiit, siue pœnituit postea se petiisse, siue furiosus factus sit: dum tamen intra tempus possit à domino ratum haberi.
b *Ratihabitionem.* aliter eo mortuo cuius nomine petita est: vt supra eo. si is. ex prædictis patet secundum R. quod aliud est si habeam ratum eo tempore quo non possem petere: vt in princi. l. aliud est si tunc cum meorum nego. gestor non posset petere. & facit supra de vsucap. l. núquam. ij. §. si seruus. & de bono. pos. l. penul. §. fi. Accursius.

† *Concor. & facit quod no. in. c. 2. in princ. in glos. super verbo, cano nicas. vltra med. ibi, tu dic quod aut collatio. de elec. in pra. sam.*

b *Die quòd ibi tempore quo ratum habere poterat, gerit negotium: quia potest solui pro reo obligato: licet fideiussor esset liberatus secūdū Bar. hic.*

PAter.] CASVS. Pater soluto matrimonio petebat sibi reddi dotem à marito quondam filiæ, & filia erat absens, & pater promisit quòd filia habebit ratum. antequam habeat ratum, decessit filia. dicitur quòd non committitur stipulatio. [PROCVRATOR.] Véditor me⁹ tenebatur mihi redhibitoria intra sex mēses. quidam nomine meo egit & exegit, & satisdedit quòd ego haberem ratum. ego non habui ratum, nisi post sex menses, quando iam debitor liberatus erat tempore. quæritur an committatur stipulatio de rato, ad repetendum quod erat solutum procuratori? Et dicitur quòd sic. si autem stipulatio non interuenisset: tunc tenebitur procurator condic. ob causam vel indebiti, vel sine causa, ad reddendum retro quod accepit. Francis.

BIU Cujas

habituram eam [a] cauit.ea priusquam ratũ haberet, mortua est. Negauit cõmitti stipulationẽ: quia etsi verũ sit ratum eam nõ habuisse, nihil tamen mariti interfit dotem restitui: [b] cum patri etiam mortua [c] filia salua esse dos debeat.

Defectus superueniens ex parte ratũ habentis, ex legis dispositione impedit ratihabitionem. Bartolus.

¶ Procurator cum ab eo ęs alienum exegerat qui tempore liberaretur, ratam rem dominum habiturum cauit: deinde post tempus liberato iam debitore, dominus ratam rem habet. Posse debitorem agere [d] cum procuratore existimauit: cum iam debitor liberatus sit. argumentum rei [esse,] quòd si nulla stipulatio interposita sit, condictio [e] locum aduersus procuratorem habitura sit. in locum autem condictionis interponi stipulationem.

Digestorũ

seu Pandectarum Liber quadragesimusseptimus.

DE PRIVATIS DELICTIS.

TITVLVS I.

Hæc lex diuiditur in tres partes principales. Primo loquitur quando actio ex delicto transit contra hæredes. Secundo, quando transit ad hæredes. Tertio, quando trãsit contra eundem, mutatione conditionis. secunda ibi, hæredem. tertia ibi, non tantum. Prima pars subdiuiditur in duas partes. primo loquitur de actione pœnali, secundo de persecutoria. secunda ibi, sed quamuis. Bar.

I. VLPIANVS libro quadragesimoprimo ad Sabinum.

Iuilis [f] cõstitutio est, pœnalib⁹ actionibus [g] hæredes non teneri, nec cæteros quidem successores. idcirco nec furti cõueniri possunt. [h] Sed quamuis furti actione non teneantur, attamen ad exhibendum actione teneri eos [i] oportet, si possideant: aut dolo[malo] fecerint quo minus possideant. Sedenim & vindicatione tenebuntur re exhibita. Item condictio aduersus eos competit. ¶ Hęredem autem furti agere posse, æque cõstat. [k] Executio enim quorundam delictorum hæredibus data est. Ita & legis Aquiliæ actionem hæres habet: sed iniuriarum actio hæredi nõ competit. [l] ¶ Non tantum in furti, verùm in cæteris quoque actionibus quæ ex delictis oriũtur, siue ciuiles [m] sũt, siue honorariæ, [n] id placet, vt noxa caput sequatur.

Clo diuidit hanc in duas partes: sed Bar. in quatuor. Primo ponit regulam. Secundo probat eam quatuor modis, vel exemplis. Tertio format vnam quæstionem circa prædicta. Quarto redit ad regulam, & eam probat tribus aliis exemplis. Secunda ibi, qui ergo hominem. Tertia ibi, item quæsitum. Quarta ibi, item si quis. Bartolus.

II. IDEM libro quadragesimotertio ad Sabinum.

NVnquã plura delicta concurrentia [o] faciunt, vt vlius impunitas detur. Neque enim delictum ob aliud [p] delictum minuit pœnam. Qui igitur [q] hominem subripuit, & occîdit: quia subripuit, furti: quia occidit, Aquilia tenetur: neque altera harum actionum alteram consumit. Idẽ [r] dicẽdum[est] si rapuit & occidit. nã & vi bonorũ raptorũ, & Aquilia tenebitur. ¶ Item si quis subreptum [f] flagello ceciderit, duab⁹ actionibus tenetur: furti, & iniuriarum: & si forte [t] hunc eundem occiderit, [u] tribus actionib⁹ tenebitur. ¶ [Item] quæsitum est: agi. sed ibi altera nõ est ex delicto, sed ex contractu: hic ambæ ex delicto. Item & ibi ambæ persecutoriæ, hic non: sed saltem est altera pœnalis. Item intellige regulam, vt exempla dicunt, quando diuersæ sunt species delinquẽdi: aliàs secus: vt. j. titu. j. l. insiciando. §. infans. quæ est contra. Item contra. j. titu. j. l. sed si subripuit. Solu. vt ibi. & ad hoc facit quod not. ſ. nau. cau. ſta. l. idem. §. fin.

NVmquam.] CASVS. Ponit regulam, quam approbat per. viij. exempla. regula est, quòd si plura delicta fiant in vnam eãdem rem, & agitur ex vno delicto, non tolluntur actio. ex aliis delictis ortæ. Primum exemplum est: seruum meum subripuisti, & occidisti. pro furto agam furti. quia occidisti, agam Aquil. nec vna earum tollitur per aliam. postea ponit alia exempla: quæ omnia plana sunt. Fran.

Ratihabitio nõ semper retrotrahitur.

a Istã glo. pro singu. signabis ad hoc quòd tutus exceptio ne præscriptionis si solut, potest solutum repetere. Sol. in contrarium facit, quia hæc exceptio est odiosa, secũdũ Bar. hic & Bal. in l. fin. C. de edic. diui Hadria. tol. in. 16. oppo. & Bal. in. l. ſi. C. de anna. excep. Bol.

Iuilis.] CASVS. Regula ciuilis est, vt ex delictis defũctorum pœnales actio. nõ dentur in hæredes, seu ceteros successores. hîc est quòd actio furti nõ datur in hæredes furis. Secundo dicit quòd actio ad exhibẽdum datur in hæredẽ, siue possideat rem, siue dolo desiit possidere. Itẽ & rei vindicatio. Itẽ cõdi. furti datur in hæredẽ. Tertio dicit quòd actio furti, item actio legis Aquil. vt actio iniuriarum, non datur hæredi. Quarto dicit: Si seruus meus fecit tibi furtum, vel dedit tibi damnum, vel rapuit tibi rem, hæ actiones quæ oriuntur ex prædictis delictis, sequuntur seruũ. hinc est ꝙ si seruus desinat interim esse meus, & efficiatur alterius, tenebitur nouus dominus, & non ego. Franciscus.

Ante obligationes ex cõtractibus, ponit delicta.

DE PRIVATIS delictis.

Delictis ortæ.

Delictis.

Ob aliud. id est ob satisfactionem pro altero delicto factam. sed cõtra. C. de modo multa. l. fi. sed illud in extraordinariis: hic in ordinariis criminibus dicit. Item ad regulam & exẽpla sequentia est contra. j. de regu. iur. l. nemo ex his. §. quotiens. & supra de act. & oblig. l. qui seruum. in princip. & l. plura. quibus dicitur vna tãtum agi. Sol. hic er pluribus factis plures admittũtur actiones, quarum vnamquãque sortiri effectũ neeesse est. Illic enim ex vno facto multæ concurrunt actiones: ideoque exigi per vnam earum satisfactis est, nisi in id quod plus esset in vna quàm in alia: vt supra de actio. & oblig. l. cum ex vno. &. j. vi bo. rap. l. j. & sic intelligitur. j. de regu. iur. l. nunquam. Item ad regulam & exempla sequẽtia est cõtra. ſ. loc. ſi vulneraueris. & supra de actio. & oblig. l. qui seruum. §. ſi is. quibus dicitur vna

Delicta concurrentia.

Concurrentia. etiam in eũdem hominem & eandem rem, ex diuersis tamen factis: & sunt exempla. viij. huius regulæ in ista lege.

Non competit. quia non intelligitur ante in bonis nostris esse, ros quidem successores. idcirco nec furti cõueniri possunt. [h] Sed quamuis furti actione non teneantur, attamen ad exhibendum actione teneri eos [i] oportet, si possideant: aut dolo[malo] fecerint quo minus possideant. Sedenim & vindicatione tenebuntur re exhibita. Item condictio aduersus eos competit. ¶ Hęredem autem furti agere posse, æque cõstat. [k] Executio enim quorundam delictorum hæredibus data est. Ita & legis Aquiliæ actionem hæres habet: sed iniuriarum actio hæredi nõ competit. [l] ¶ Non tantum in furti, verùm in cæteris quoque actionibus quæ ex delictis oriũtur, siue ciuiles [m] sũt, siue honorariæ, [n] id placet, vt noxa caput sequatur.

Clo diuidit hanc in duas partes: sed Bar. in quatuor. Primo ponit regulam. Secundo probat eam quatuor modis, vel exemplis. Tertio format vnam quæstionem circa prædicta. Quarto redit ad regulam, & eam probat tribus aliis exemplis. Secunda ibi, qui ergo hominem. Tertia ibi, item quæsitum. Quarta ibi, item si quis. Bartolus.

II. IDEM libro quadragesimotertio ad Sabinum.

NVnquã plura delicta concurrentia [o] faciunt, vt vlius impunitas detur. Neque enim delictum ob aliud [p] delictum minuit pœnam. Qui igitur [q] hominem subripuit, & occîdit: quia subripuit, furti: quia occidit, Aquilia tenetur: neque altera harum actionum alteram consumit. Idẽ [r] dicẽdum[est] si rapuit & occidit. nã & vi bonorũ raptorũ, & Aquilia tenebitur. ¶ Item si quis subreptum [f] flagello ceciderit, duab⁹ actionibus tenetur: furti, & iniuriarum: & si forte [t] hunc eundem occiderit, [u] tribus actionib⁹ tenebitur. ¶ [Item] quæsitum est: agi. sed ibi altera nõ est ex delicto, sed ex contractu: hic ambæ ex delicto. Item & ibi ambæ persecutoriæ, hic non: sed saltem est altera pœnalis. Item intellige regulam, vt exempla dicunt, quando diuersæ sunt species delinquẽdi: aliàs secus: vt. j. titu. j. l. insiciando. §. infans. quæ est contra. Item contra. j. titu. j. l. sed si subripuit. Solu. vt ibi. & ad hoc facit quod not. ſ. nau. cau. ſta. l. idem. §. fin.

a *Eam.* filiam absentem.

b *Dotem restitui.* sibi marito à patre, cum eandem sit restituturus patri. vnde dolo facit &c. vt. ſ. de excep. doli. l. dolo. vel dic restitui, scilicet alij quàm patri.

c *Mortua.* non distinguitur liberos habeat vel nõ. & sic est pro Bul. & Io. contra Mar. cuius tamen sententia seruatur hodie. & facit ſ. sol. ma. l. ij. & de sol. l. qui hominem. §. ſi gener. & de iure do. l. iure succursum. &. C. sol. ma. l. dos à patre.

d *Agere.* ex stipulãtu vt pecuniam restituat: non ergo trahitur retro ratihabitio: vt. ſ. co. l. bonorũ. & sic est contra. ſ. de sol. l. cum decẽ mihi. §. ſi fideiussor. Sol. vt ibi.

e *Cõdictio.* scilicet ob causam datorũ, vel indebiti, vel sine causa, vel etiã furtiua: vt no. ſ. co. l. ſi sine. in princi. & not. [a] hic ar. quòd qui tut⁹ est excep. xxx. ann. ſi soluat, repetere potest: vt ar. ſ. de admitu. ſi pupillus.

f *Iuilis.*] CASVS. Regula ciuilis est, vt ex delictis defũctorum pœnales actio. nõ dentur in hæredes, seu ceteros successores. hîc est quòd actio furti nõ datur in hæredes furis. Secundo dicit quòd actio ad exhibẽdum datur in hæredẽ, siue possideat rem, siue dolo desiit possidere. Itẽ & rei vindicatio. Itẽ cõdi. furti datur in hæredẽ. Tertio dicit quòd actio furti, item actio legis Aquil. vt actio iniuriarum, non datur hæredi. Quarto dicit: Si seruus meus fecit tibi furtum, vel dedit tibi damnum, vel rapuit tibi rem, hæ actiones quæ oriuntur ex prædictis delictis, sequuntur seruũ. hinc est ꝙ si seruus desinat interim esse meus, & efficiatur alterius, tenebitur nouus dominus, & non ego. Franciscus.

g *Actionibus.* ex delictis venientibus, secus si ex contractu: vt. ſ. de nau. fœ. l. fi. Item ex cõtractu intellige delictum: vt. ſ. de act. & obl. l. ex contractibus. & de his not. C. ne ex delic. defun. l. j. Ac.

h *Possunt.* ex persona defuncti, sed ex sua contrectatione sic.

i *Eos.* scilicet successores prædictos: & quod dicit. j. condictio, scilicet furtiua, siue ad eos peruenerit, siue non: vt. ſ. de condic. fur. l. ſi pro fure. §. fi. &. l. ex causa. & institu. de obl. ex delic. §. fi.

k *Constat.* vt instit. de perpe. ac. §. j. Accursius.

l *Non competit.* quia non intelligitur ante in bonis nostris esse,

m *Ciuiles.* vt actio. l. Aquil. & fur. non manifesti.

n *Honorariæ.* vt actio vi bo. rap. & ac. fur. ma. vt institu. de noxa. §. sunt autem. & facit. ſ. de his qui deie. vel effu. l. j. §. cũ seruus. &. j. arbo. fur. cæſ. l. furtim. §. penul.

o *Concurrentia.* etiam in eũdem hominem & eandem rem, ex diuersis tamen factis: & sunt exempla. viij. huius regulæ in ista lege.

p *Ob aliud.* id est ob satisfactionem pro altero delicto factam. sed cõtra. C. de modo multa. l. fi. sed illud in extraordinariis: hic in ordinariis criminibus dicit. Item ad regulam & exẽpla sequentia est contra. j. de regu. iur. l. nemo ex his. §. quotiens. & supra de act. & oblig. l. qui seruum. in princip. & l. plura. quibus dicitur vna tãtum agi. Sol. hic er pluribus factis plures admittũtur actiones, quarum vnamquãque sortiri effectũ neeesse est. Illic enim ex vno facto multæ concurrunt actiones: ideoque exigi per vnam earum satisfactis est, nisi in id quod plus esset in vna quàm in alia: vt supra de actio. & oblig. l. cum ex vno. &. j. vi bo. rap. l. j. & sic intelligitur. j. de regu. iur. l. nunquam. Item ad regulam & exempla sequẽtia est cõtra. ſ. loc. ſi vulneraueris. & supra de actio. & oblig. l. qui seruum. §. ſi is. quibus dicitur vna

q *Qui igitur.* primum exemplum.

r *Idem dicendum est.* secundum exemplum.

f *Subreptum.* ſ. seruum. & est tertium huius legis exemplum.

t *Et si forte.* quartum exemplum. Accursius.

u *Occiderit.* ex interuallo, & sic interuenit separatio delictorum: & aliàs si plura vulnera intuleris, & ex vltimo sit mortu⁹, nó teneris nisi

BIU Cujas

ris nisi vt occisor: vt. ff. ad l. Aquil. l. illud. §. fi. & l. si seruus ante.

a *Si condictus.* seruus primò subtractus, postea occisus. & est quintum exemplum.

b *Agi posse.* in id tantum quod consecutus est minus per cõdic. argu. §. commo. l. inde. * quæritur. §. fin. & infra vi bo. rap. l. j. arg. contra. ff. de actio. & oblig. l. qui seruum. in fi. sed dico quòd in solidum: vt supra in prin. huius. l. & illę leges loquuntur cum ex vno facto plures nascuntur actiones, hic quãdo ex pluribus: & tunc aliud dico, secundum H.

c *Accipiẽdi tẽpus.* Immo quãti plurimi fuerit à tempore facti furti: vt supra de condic. fur. l. in re furtiua. §. j. & infra titu. j. l. inficiãdo. §. infans. quæ sunt in hoc contra. Sed & hic intelligitur tempus accipiẽdi iudicij, id est quo potuit accipi: qđ fuit ex tunc. sed in Aquil. inspicitur etiam ante delictũ commissum: vt institu. de. l. Aquil. in princi. Vel dic quòd hic hodie cum agitur, plurimi est. sed prima placet.

d *Actione.* furti, vel iniuriarũ, vel Aquilia. & facit instit. de noxa. §. noxa. versi. summa.

e *Item si quis.* Sextum exemplum.

f *Vtraque.* supradicta furti, & iniuriarum.

g *Nam & serui.* à simili. Et est septimum exemplum quãdo subtrahendo corrupi seruum: vt hic, & ff. de ser. cor. l. Neratius. §. fi.

h *Item si quis.* Octauũ exemplum.

Si quis.] CASVS. Ex delictis priuatis oriuntur duæ viæ agẽdi, scilicet ciuiliter: itẽ criminaliter. Ciuiliter, quando ad bursam meam ago, nec debeo subscribere. & pone exemplum in actio. furti, quæ datur ad duplum, vel quadruplum. Criminaliter, quando ago vt puniatur ex furto extra ordinem, non vt mihi aliquid detur: & tunc debeo subscribere. Franciscus.

i *Ex maleficiis.* priuatis: de quibus hic liber tractat, puta furti: vt. j. tit. j. l. j. & l. iniuriarum: vt. j. de iniu. l. fi. & institu. de iniu. §. in summa. & idem in similibus: vt. j. de extraor. crimi. l. stellionatus. sed de furto ad nocturnum videtur stringi hæc. l. vt infra de fur. bal. l. j. & ij.

k *Ordinarium.* quod erat secundum legem istam de formulis & aucupationibus syllabarum, quod hodie est sublatum: vt. C. de formu. l. j. & ij. Vel ordinariũ intellige pœna ordi. vt dupli. sed hoc qualiter in actione iniuriarũ & aliis delictis, in quibus nec pecuniaria pœna certa est, intelligimus? Respõ. ad arbitrium iudicis: vt insti. de iniur. §. pœna. vbi dicit de arbitrio iudicis, deferendo iuramentum cum taxatione super actione iniuriarum.

l *Pœnam.* id est accusationem, vt pœna imponatur. Et no. quòd primo casu agit vt sibi habeat hoc. Secundo ad vindictam, non vt aliquid sibi habeat. De subscriptione autem accipe vt. j. de accu. l. libellorũ. dices. Item & not. quòd vna non tollitur per aliã: vt. C. quando ciui. act. l. j. nisi interim: vt. j. vi bo. rap. l. ij. §. j. Sed nunquid etiã extranei admittuntur ad huiusmodi accusationem de priuatis delictis, cum criminalis sit? Respon. non: quia priuata est: vt. j. de pub. iud. l. j. j. respon. Nunquid dãno dato ? vbi locum habet Aquil. habet locum accusatio criminalis priuata ? publica

si cõdictus [a] fuerit ex causa furtiua: an nihilo minus [ex] lege Aquilia agi possit? Et scripsit Pomponius agi posse, [b] quia alterius æstimationis est legis Aquiliæ actio: alterius condictio ex causa furtiua. Nãque Aquilia eam æstimationem complectitur, quanti eo anno plurimi fuit: condictio autem ex causa furtiua, non egreditur retrorsum iudicij accipiẽdi tempus. [c] Sed si seruus sit qui hæc admisit: [ex] quacumque actione [d] noxæ fuerit deditus, perempta est altera actio. ¶ Item si quis [e] ancillam alienam subripuerit, & flagitauerit: † vtraque [f] actione tenebitur. nam & serui [g] corrupti agi poterit, & furti. ¶ Item si quis [h] seruum vulnerauit, quem subripuerat: æquè duæ actiones locũ habebũt, Aquiliæ, & furti.

Agens ciuiliter de crimine, se non tenetur inscribere. secus autem si accuset. Ange.

III. IDEM libro secundo de officio Proconsulis.

SI quis actionem quæ ex maleficiis [i] oritur, velit exsequi: si quidẽ pecuniariter agere velit, ad ius ordinarium [k] remittendus erit: nec cogendus erit in crimen subscribere. † Enimuero si extra ordinem eius rei pœnam [l] exerceri velit: tũc subscribere eũ in crimẽ oportebit.

DE FVRTIS.

TITVLVS II.

Ponit tres deriuationes furti. Prima est à tempore. Secunda ab animo. Tertia ab actu corpereo. Bartolus.

I. PAVLVS libro trigesimonono ad Edictum.

FVrtum à furuo, id est nigro dictũ Labeo ait: quòd clã & obscuro fiat, & plerũque nocte: vel à fraude, vt Sabinus ait: vel à ferendo [m] & auferendo: vel à græco sermone, quo * φῶρας appellant fures. [n] † Immo & Græci ἀπὸ τοῦ φέρειν φῶρας dixerunt. Inde sola cogitatio furti faciendi non facit furem: sic is qui depositum abnegat, non statim etiam furti tenetur: sed ita, si [id] intercipiendi [o] causa occultauerit. ¶ Furtũ est cõtrectatio [p] rei [q] fraudulosa, [r] lucri faciendi [s] gratia, vel ipsius rei, [t] vel etiam vsus [u] eius, possessionisve. [x] quod lege naturali [y] prohibitum est admittere.

Diuidit hic iurisc̃ons. genera furtorum: dicens quòd quoddam est furtum manifestum, quoddam non manifestum. & declarat de quolibet vsque ad. l. si quis furti. littera plana est.

II. GAIVS libro tertiodecimo ad Edictum.

FVrtorum genera duo [z] sunt: manifestũ, & nec manifestũ.

III. VLPIANVS libro quadragesimoprimo ad Sabinum.

FVr est manifestus, quẽ græci ἐπαυτοφώρῳ † appellant: hoc est, eum qui deprehẽditur cum furto. Et parui refert à quo deprehendatur: vtrum ab eo cuius enim causa quandoque habet locum: vt instit. de. l. Aquil. §. liberum. &. j. de iniu. l. prætor. §. j. Item an pro rapina habeat locum accusatio priuata? de publica constat: vt infra ad. l. Iuliam de vi publi. & priua. per ambos titu. quidam non, sed ex generalitate huius. l. in omnibus habere videtur.

DE FVRTIS.

Dixit. ff. de priuatis delictis in genere, sequitur videre in specie. Sed quia delictum furti frequẽtius committitur: ideo de furtis præmittit.

FVrtum. Diuiditur hæc lex in tres partes. Primo dicit vnde dicatur furtum. Secundo dicit quòd sola cogitatione furti faciendi nõ fit furtum. Tertio dicit quid sit furtũ. Frãm *Aferẽdo.* sibi enim affert, & alij aufert. & facit instit. eo. §. furtũ.

n *Fures.* sic & j. de verbo. signi. fugitiuus.

o *Intercipiendi.* ad lucrum: sed occultat cõtrectando. nam vtrũq; est necesse: vt. ff. de adqui. pos. l. iij. §. si rem. & j. eo. inficiando. in prin. & j. proxi. §. & ff. man. l. procurator.

p *Cõtrectatio.* Sine hac non fit: vt. j. proxi. §. nisi in casu: vt supra de ædil. edi. l. qui sit fugitiuus. §. idemque probat. versi. idem ait interrogatus. Vel expone vt ibi.

q *Rei.* mobilis, vt institu. de vsucap. §. quod autem. nisi vt infra eo. si cretæ. & alienæ: nisi in casu: vt institu. de oblig. quæ ex delic. nas. §. aliquãdo. & corporalis: vt arg. ff. de acquir. re. do. l. feruus. §. incorporales.

r *Fraudulosa.* vt institu. de oblig. quæ ex delic. nas. §. placuit. & domino inuito subaudi, nisi in casu: vt institu. de oblig. quæ ex deli. nas. §. sed si credat. Item & animo celandi: vt. j. eo. qui vas. §. qui ex voluntate.

s *Lucri faciendi.* secus si iniuriæ causa: vt. j. eo. qui iniuriæ. &. l. verum. & l. si quis fur. sed fallit: vt supra de condic. ob cau. l. pe.

t *Ipsius rei.* vt habeat ipsam rem.

u *Vsus.* vt eius vsum habeat: vt. j. eo. l. qui iumenta.

x *Possessionisve.* vt si proprietarius naturalem possessionem auferat fructuario.

y *Naturali.* diuina, vt quod tibi non vis &c. & illud, nõ furtum facies &c. & hæc eadem habes insti. de obli. quæ ex deli. nas. §. j.

Fvrtorum.] CASVS. Furtorum duo sunt genera. f. manifestũ, & non manifestum. Manifestus fur, est qui deprehenditur cũ furto: nec est vis à quo deprehendatur, dũ tamen deprehendatur cum furto antequam perueniat ad locũ destinatum, id est in quo loco destinauerat se eo die cũ furto manere. nec est vis si deprehendatur in loco publico vel priuato cum furto antequã perueniat ad locum destinatum. nã vtrobique est furtum manifestum. Vltimo dicit: Fur portauit rem subreptam ad locũ destinatum: & cum furto inuẽtus est. dicitur quòd non est fur manifestus. nã in initio, id est antequam portetur ad locum destinatũ, est inspiciendũ an sit manifestus fur vel non, vt si deprehendatur ante, sit manifest? aliàs nõ: & hoc dicit hæc lex cũ quatuor seq. Fran. Ac.

z *Duo.* olim plura: & coniunges sequentes leges cum ista vsque ad. l. ei qui. cum quibus omnibus facit insti. de obli. quæ ex deli. nas. §. furtorum. vsque ad. §. pœna.

*hoc propositum, quòd vbi actio legis Aquil. cõpetit: ibi potest agi criminaliter. de quo hic p Bart. pro hoc facit glo. in. l. certi cõdic. in prin. ff. certer. pet. in versi. lex Aquiliæ quæ dicit ergo ex maleficio. Bol. * Flo. quo † Locũ hũc restituit Alci. lib. dis. 1. cap. 10.*

† *Vide in hunc locum And. Alc. lib. præter. 2. hoc ipso titu. & Cælii Rhodiginũ li. lec. antiqua. 6. c. 6.*

BIU Cujas

a *Vr. Ab alio.* negotium meum gerente, quod semper fit: quia ipso gestu negotium meum fieri videtur: vt &.ſ.de vſur.l.ſi quis ſolutioni.§.fin.& arg.ſ. quod vi aut clam.l.iij. in prin.&.j.l. ſi quis in ſeruitute.

b *Deprehenſus.* ſiue ſit ipſe qui furtum fecit, ſiue alius qui ſciens rem furtiuam alicui eã perferat. Accurſius.

c *QVamuis. Initio.* initiũ appellatur illud totale tẽpus quo tulit ad locũ deſtinatũ: & hoc ſi fuit eiuſdẽ cõditionis fur toto tpe illo: aliàs non. Itẽ & ſi actio fuit nata: alioquin non ita: vt.j.l.pri.in prin. Ac.

SI quis in ſeruitute.] CASVS. Seruꝰ cui erat relicta libertas ſub conditione, ſubripuit Titio extraneo rem,& interim extitit cõdit.libertatis:& cũ portaret furtũ ad locũ deſtinatũ, deprehẽſus eſt i via. q̃ritur an ſit fur manifeſtus? Et dicitur q̃ nõ: quia origo furti in ſeruit.facti nõ fuit manifeſta. Secundo dicit: Deprehẽſione furis antequã portet ad locũ deſtinatũ, efficitur furtũ manifeſtũ. Tertio, Cũ in domũ meã quadam nocte vel die veniſſes, & ſubripereſ mihi rẽ: vidẽſte, abſcõdi me, ne me occideres. dicit q̃ non eſt fur manifeſtus. Sed pone q̃ cũ vidi eũ ſubripere, cucurri volens eũ apprehẽdere:& ipſe dimiſſa re fugit. dicitur q̃ eſt fur manifeſtus. Vltimo dicit quòd non eſt vis quis apprehẽdat furẽ cũ furto: an ille cui eſt factũ furtũ: an quilibet alius vicinus.& hoc dicit hæc.l. vſque in finem. Fran.

†*Cõſtituere, & cõſtitutio iudicii, quid ſit: vide hic ex Budæo.* †*Scribẽ. hic dicũt iſtum tex. ſing. ad hoc propoſitũ, quòd licet in cauſa ciuili quis nõ poſſit ea pi in domo: per.l.plerique.ſ. de in ius vocan. tamen pro cauſa criminali poteſt quis extrahi de domo etiam inuitus. eſt glo. de hoc etiã not. in.l. ſed hoc ita. infra de iniur. Bolog. Diuiſio.*

d *Manumiſſus.* quia cõditio ſub qua manumiſſus fuit, extitit poſt factum furtũ, ante tamen quàm ad locum deſtinatum perferret.

e *Nõ fuit manifeſti.* intellige ergo cũ fecit extraneo furtũ. ſi aũt domino, ex prima cõtrectatione nõ naſcitur: & ideo ſequẽs poſt libertaté inſpicitur: vt. C. de noxa. l.j. & facit.j.eo.l.ei qui. in prin.

f *Idem Pomponius.* corrigendo: vel verius, alium caſum in libero homine ponendo.

g *Non eſt manifeſtum.* vt &.j.eo.l.pen. Sed arg. cõtra.j. de regu. iur.l.in omnibus.

h *Vicinus.* vt &.ſ.e.l.iij.ij.rñ.& facit.ſ. de cõſtit.pecu.l.& licet.

Casum ponit.

NEc manifeſtum.] CASVS. Furtum non manifeſtum quod ſit, apparet ex ſupradictis. nam viſo quod ſit manifeſtũ: apparet quòd omne aliud eſt non manifeſtum. Fran.

EI qui.] Diuidit hęc lex in tres partes. Primo ponit vnũ dictũ. Secũdo aliud: ſcilicet quod ſit officiũ iudicis quãdo fuit prius actũ condictione furtiua, & nũc agitur rei vindicatione. Secũda ibi, ſed ſi eã. Tertia ibi, quòd ſi ex condictione. hoc dicit. Bartol.

CASVS.] Hodie ſubripuiſti mihi rẽ & cõtrectas. poſtea alia die ſiue aliis diebus adhuc contrectas. Dicitur q̃ ex prima contrectat. oritur actio, non autẽ ex aſsidua cõtrectat. in plus oritur actio furti. Secundo dicit: Egi contra furẽ rei vind.& habui lit. æſtima. cũ nollet reſtituere rẽ. dicitur q̃ adhuc cõpetit mihi cõdic. fur. ſ. cũ egi rei vin. ſed officio iudicis non eſt mihi dãnandus niſi condic. remitteré. Tertio dicit: Egi cõdic. fur. contra furem, præſtitit lit. æſtima. nunc ago rei vin. dicitur quòd iudex aut abſoluet furem à rei vindi. aut condẽnabit eum vt reſtituat rem:& ſi non reſtituat, condẽnabit eũ quantũ in litẽ iurauero, ſi modò reddam æſtimationẽ. Frã.

i *Habet.* iã ſcilicet ex præterita cõtrectatione natã: cæterum ex ſequenti contrectatione naſci poſſet. R. vt. C. de noxa. l.j. & facit.j. de reg. iur. l. omnis hæreditas. §.j. Sed quid ſi feci furi pactum de non agendo furti? quod potui: vt.ſ. de pac. l. ſi vnus. §. pactus. ſed poſtea cõtrectat: an ex hac ſequenti contrectatione datur actio furti? nõ videtur, niſi res primo ad dominum redeant, vt hic. Sed contra dico, arg.ſ. de verb. obli. ſi dari ſtipuler. &.j.eo. † *Nota* l.ſi quis vxori. §. ſi quis *loca. ſic nota* iuraverit.

k *Creuiſſet.* Contra *nota.* videbatur, quaſi aliena *pponitur* res ſit: vt. ſ. de iudi. l. *Lucius* pponebatur. & ad exhi. l. Iulianus. §. ſi quis rem. verſi. ſed ſi quis.

l *Vindicaſſem.* & litis æſtimationẽ cõſecutus eſſem. cæterũ ſi rẽ, con *rectius* dictio non maneret: vt *qui dicit* infra eo. l. ſi pignore. §. *noſſe* cum furti. &. ſ. de ac. & obliga. qui ſeruum. in fi. quæ ſunt cõtra. ſic inſti. de leg. §. ſi res.

m *Reſtitui.* per rei vindicationem.

n *Cõdictionẽ.* furtiuã.

o *Remitteret.* Sed cũ poſsit ſe tueri exceptione ſi conueniatur: quare ſuperflue interponitur cautio: vt. ſ. vt le. no. ca. l. hæ ſtipulatio. in fi. Reſpõ. propter ſumptꝰ: vt dixi. ſ. de rei vin. l. non ſolũ. & facit ſ. loca. ſi vulneraueris. & de act. & obli. qui ſeruum. §. ſi is. Accur.

p *Condictione.* ſcilicet furtiua. & dic ecõtra: quia primo fuit conuentus cõdictione furtiua, & condemnatus præſtitit litis æſtimationem: ſi poſtea, conuenitur rei vindi. quia res ad eum reuerſa eſt.

q *Suſtulerit.* cum non poſsideret, vel dixerat ſe non poſſe poſsidere, per mendacium. Accurſius.

r *Vt aut.* ſupple officio iudicis continetur, ſecundũ Mar. vt aut &c. & facit. ſ. de rei vindi. l. ſi culpa. in fin. ſed arg. cõtra. in eo. tit. eius rei. Item facit. ſ. commo. l. in commodato. §. ſi. Accur.

ſ *Abſoluat reum.* ab actione in rem.

t *In litem.* iure actionis in rẽ: vt. ſ. de in lit. iuran. in actionibus.

CVius.] CASVS. In hac. l. cum. iiij. ſeq. vſque ad. §. præterea, cis demum habet ac. furti, cuius intereſt: non alius: vt habebis exempla iam in. l. itaque. & hoc eſt verum, ſi ex honeſta cauſa eius intereſt: non ſi ex inhoneſta, vt quia fur rem furtiuã amiſit. honeſta autẽ poteſt eſſe, vt quia ſit fullo, cui ſunt ſubrepta veſtimẽta quæ debebat aptare. habet enim act. furti, cũ teneatur emẽdare hæc veſtimenta domino eorũ: quæ veſtimẽta fullo amiſerat culpa ſua. & hæc ſunt vera, ſi hic fullo eſt ſoluẽdo, ita quòd poſſit

res fuit, an ab alio. a Sed vtrum ita demum fur ſit manifeſtus, ſi in faciendo [furto] deprehendatur: an verò & ſi alicubi fuerit deprehenſus? b Et magis eſt (vt & Iulianus ſcripſit) etſi non ibi deprehendatur, vbi furtum fecit, attamen eſſe furem manifeſtum, ſi cum re furtiua fuerit adprehenſus priuſquam eò loci rem pertulerit, quò deſtinauerat. B

IIII. PAVLVS libro nono ad Sabinum.

QVò deſtinauerit quis auferre, ſic accipiendum eſt, quò deſtinauerit eo die manere cum eo furto.

V. VLPIANVS libro quadrageſimoprimo ad Sabinum.

SIue igitur in publico, ſiue in priuato deprehendatur antequam ad locum deſtinatum rem perferret: in ea cauſa eſt, vt fur manifeſtus ſit, ſi cum re furtiua deprehendatur: & ita Caſſius ſcripſit. Sed ſi pertulit quò deſtinauit: tametſi deprehendatur cum re furtiua, non [tamen] eſt manifeſtus fur. C

VI. PAVLVS libro nono ad Sabinum.

QVamuis enim ſæpe furtum contrectando fiat: tamen initio, c id eſt faciẽdi furti tẽpore, conſtituere † viſum eſt, manifeſtus nécne fur eſſet.

VII. VLPIANVS libro quadrageſimoprimo ad Sabinum.

SI quis † in ſeruitute furtum fecerit, & manumiſſus d deprehendatur: an fur manifeſtus ſit, videamus. Et ait Pomponius libro nonodecimo ex Sabino, non poſſe eum manifeſti cõueniri: quia origo furti in ſeruitute facti non fuit manifeſti. e Ibidem Pomponius f elegãter ſcripſit, deprehenſione fieri manifeſtum furem. Cæterum ſi cum tibi furtũ facerẽ de domo tua, abſcondiſti te, ne te occidam: etiã ſi vidiſti furtum fieri, attamen non eſt manifeſtum. g Sed Celſus deprehẽſioni hoc etiam adiicit, ſi cum vidiſſes eum ſubripientem, & ad comprehendẽdum eũ accurriſſes, abiecto furto effugit, furem manifeſtũ eſſe. paruíque referre putat, dominus, an vicinus, h an quilibet tranſiens adprehendat. D

VIII. GAIVS libro tertiodecimo ad Edictum prouinciale.

NEc † manifeſtum furtum quid ſit, apparet. nã quod manifeſtum non eſt, hoc ſcilicet nec manifeſtum eſt.

IX. POMPONIVS libro ſexto ad Sabinum.

EI qui furti actionẽ habet, i adſidua contrectatione furis non magis furti actio naſci poteſt, ne in id quidẽ * in quod creuiſſet k poſtea res ſubrepta. Sed ſi eam à fure vindicaſſem, l condictio mihi manebit. Sed poteſt dici, officio iudicis qui de proprietate cognoſcit, contineri vt non aliter iubeat reſtitui m [rem,] q̃ ſi condictionẽ n petitor remitteret. o Quòd ſi ex condictione p antè damnatus reus litis æſtimationẽ ſuſtulerit: q vt aut r omnimodo abſoluat reum ſ: aut (quod magis placet) ſi paratus eſſet petitor æſtimationẽ reſtituere, nec reſtitueretur ei homo, quanti in litem t iuraſſet, damnaretur ei poſſeſſor.

BIU Cujas

sit emendare domino damnũ hoc. si autem non sit soluendo, tũc dabitur actio furti domino, non fulloni. Tandẽ dicit: malæ fidei possessori si subripiatur res illa quã mala fide possidebat, nõ datur actio furti. & redditur ratio. sed an creditori, si subripiatur res obligata, cõpetit ac. furti? dic quòd sic, siue idem debitor qui obligauerat subripuit, siue alius: & quãdo aliꝰ subripuit, tũc & domino & creditori cõpetit act. fur. & qđ dico creditori dari actio. furti: intellige siue debitor sit soluẽdo ad debitum quod debet, siue nõ. & potest reddi ratio: quia tutius est pignori incũbere, q̃ in personã agere ad debitũ. sed si promisi tibi statim dare, & fui in mora dãdi: idẽ. si non fui in mora dãdi, & interim mihi subripiat: an habes act. fur. & dicit[a] quòd non. Tãdẽ quæritur de emptore, an habeat act. fur. pro re empta subrepta antequã sibi esset tradita. & dicitur quòd nõ: vẽditor tamẽ cedit eã act. emptori, & etiã quasdã alias. Vltimo q̃ritur: si emptor rẽ quã emit, nõdũ sibi traditã subripiat: an teneatur furti vẽditori. & distinguitur. nã aut soluerat pretiũ emptor vẽditori, & tunc act. furti nõ tenetur. aut subripuit pretio nõ soluto: & tũc tenetur sicut qui pignꝰ subripuit. Fran.

Furti actio datur ei cuius interest ex honesta causa, & nõ datur malæ fidei possessorit ne ex improbitate sua actionem consequatur. hoc dicit vsque ad. §. sed & si res.

x. VLPIANVS libro vicesimo nono ad Sabinum.

CVius interfuit non subripi: is actionem[a] furti habet.

xi. PAVLVS libro nono ad Sabinum.

IS* cuius[b] interest, furti habet actionem, si [ex]honesta causa intereſt.

xii. VLPIANVS libro vicesimo nono ad Sabinum.

ITaque fullo, qui curanda poliendáve vestimenta accepit, semper agit.[c] pstare enim [semper] custodiam debet. si autem soluendo non est[d], ad dominũ actio[e] redit. nam qui nõ habet quod reddat, f* eius periculo nihil est. Sed furti † actio malæ fidei possessori non datur, quãuis interſit eius rem non subripi: quippe cũ res periculo eius sit. sed nemo[g] de improbitate sua consequitur actionem: & ideo soli bonæ fidei[h] possessori, non etiam malæ fidei furti actio datur.

Pro re pignorata subrepta datur actio furti creditori, & etiam domino rei: quia vtriusque interest. Et semper creditoris interest; licet debitor soluendo sit, cum sit tutum pignori incumbere, propter fallacem hominum fidem. h. d.

℣ Sed & si res pignori data sit, creditori quoque damus[i] furti actionem: quãuis in bonis eius res non sit. Quinimmo non solum aduersus extraneũ [ei] dabimus, verùm & contra ipsum quoque dominum furti actionẽ. & ita Iulianus scripsit. Necnon & ipsi domino dari placet. & sic fit, vt non teneatur[k] furti, & agat. Ideo autem datur vtrique [furti actio,] quia vtriusque interest. Sed vtrum semper creditoris interest: an ita demum, si debitor soluendo nõ est? putat Põponius semper eius interesse pignus habere. qđ & Papinianꝰ libro duodecimo quæstionum probat. & verius est vbiq;[l] videri creditoris interesse. & ita & Iulianus sæpissime scripsit.

xiii. PAVLVS libro quinto ad Sabinum.

IS cui ex stipulatu res debetur, furti actionẽ nõ habet[m] si ea subrepta sit: cum per debitorem[n] stetisset quo minus eam daret.[o]

Emptor ante traditã sibi rẽ furti actionem non habet. quòd si rem emptor ipse surripiat ante pretium solutum: tenetur actione furti. secus vero post pretium solutum. h. d.

xiiii. VLPIANVS libro vicesimo nono ad Sabinum.

EVm qui emit, si non tradita est ei res, furti actionem non habere, sed adhuc vẽditoris esse hanc actionem Celsus scripsit. Mandare eum planè oportebit emptori furti actionẽ: & satis cautum est contra ipsum debitorem.

EVm qui.] CASVS in hoc prin. vsque ad. §. præterea. continuatur præcedẽti casui. [PRAETEREA.] Quidã collegit fructus fundi: & eos subripuit. dicitur q̃ tenet actione furti colono fundi. Secundo dicit: deposui penes te librum: tãdem est tibi subreptus. dicitur q̃ non habes actionem furti. nã cũ teneaꝛis de dolo solo, aut nõ cõmisisti dolũ: & tunc cum nõ tenearis mihi: nil tua interest habere furti act. aut cõmisisti dolũ: & sic mihi tenearis: & tunc non habes act. furti ratione doli tui: & adducit ad hoc simile. [PAPINIANVS.] Obligaui tibi duos seruos pro decem libris, & tradidi: tãdem vnus eorum subreptus est tibi: & alter qui remansit, valet bene decem. q̃ritur an possis agere ac. furti ad quinque quasi intantum tua interſit, quasi in alio seruo habeas salua alia quinq;: an verò in decẽ poteris agere, quæritur. & dicitur quòd in decem. [IDEM SCRIBIT.] Obligasti mihi seruũ pro decem, & tradidisti: tãdẽ est mihi subreptus: egi contra furem actione furti ad decem, & habui: tandem iterũ subripitur. dicitur quòd nõ habeo amplius act. furti. hoc est verum si sine mea culpa subripitur. si autem culpa mea subripitur, tunc cum tenear tibi actio. pig. ad reddẽdum, agam contra furẽ actio. furti. sed in primo casu quando sine culpa mea, tunc actio furtiua cõpetit domino. [IDEM DICIT.] Obligasti mihi duos seruos pro decem, & tradidisti mihi: tandem ambo mihi subrepti sunt. pro quolibet agam actione furti ad quinque. secus si separatim subrepti sunt. nam tunc nomine vnius agẽdo consequar solida decẽ: & alterius nomine amplius non agã. [ITEM POMPONIVS.] Commodaui ego Franciscus codicem meũ domino Scoto Parisiẽn. ipse commisit dolum in libro perdendo, & sic est ei subreptus. dicitur quòd non aget furti contra furem. Idẽ si mandaui tibi vt librũ meũ perferas Scoto. [AN PATER.] Commodaui filio tuo librum: postea subreptus est ei. an tu pater cõmodatarij habeas fur. act. q̃ritur. & dicitur q̃ non. Idem de fideiussoribus cõmodatarij, vt eis nõ detur act. fur. [IS QVI.] Cõcessi tibi librum precario: postea tibi subreptus est. dicitur q̃ non habes fur. ac. nisi prius intentassem cõtra te interdictũ. nam extũc cũ tenearis de culpa, habebis fur. act. [QVOD SI CONDVXERIT.] Conduxisti rẽ à me: postea est subrepta tibi culpa tua. dicitur q̃ habes act. fur. [SI FILIVS.] Pro filio subrepto datur patri act. fur. [SI RES.] Commodaui rem Titio: eo mortuo subrepta res fuit. dicitur q̃ actio furti mihi cõpetit, nõ hæredi Titij. Idem est si ei obligassem vel locassem rem meã. [NON SOLVM.] Cõmodatarius agit furt. non solum pro ancilla commodata si ei subripiatur, sed etiam pro partu eius. Item si commodaui seruum: etiã nomine vestis serui, si ei subripiatur, competit

a *Is actionem.* s. solus, non autem omnis. Ro. & sic nõ ob. j. l. proxi. & l. itaq;. §. sed furti. & l. is cui. & l. eũ qui. in pri. & §. is aũt apud. & §. an pater. & l. interdũ accidit. & l. qui iuriæ. §. q alienis. & l. si is. §. fi. & l. is cuius interest. in fi. tit. & facit insti. eo. §. furti. & C. eo. l. fi. in prin. & quod in vtraq; not. & adiunge quatuor seq. cũ ista.

b *Is cuius.* Exemplum. j. eo. qui re. §. j. Sed argu. contra. j. eo. qui vas. §. si ego.

c *Itaque. Semper agit.* si sua interest: aliàs contra: vt. j. eo. l. fullo. Accursius.

d *Soluendo non est.* in solidũ: vt &. j. de verbo. signifi. l. soluendo. & insti. de obli. quæ ex delic. nas. §. item si fullo.

e *Actio.* furti. nam de ea dicit, non de condictione, vel rei vindica. quæ domino dantur: vt. ff. loca. l. si merces. §. fin. & l. cum in plures. §. vestimenta. & supra nau. cau. stab. l. sed & ipsi.

f *Reddat.* aliàs perdat. & facit. ff. de dolo. l. nam is.

g *Sed nemo de improbitate sua.* vt &. j. eo. cum qui. §. is autem. & infra eo. qui re. §. si quis. & ff. ad exhi. l. iij. §. si mecum. & j. de reg. iur. l. non fraudantur. §. nemo. Sed contra. ff. commo. l. ita. & depos. l. j. §. si prædo. & l. bona fides. §. j. & de iudi. l. non à iudice. sed in illis magis ex contractu quàm delicto consequitur quis actionem: vt & supra de condic. inde. l. si vrbana. Item contra supra de vi & vi arma. l. j. §. qui vi à me. sed & ibi ex delicto in se, non à se facto consequitur actio. prædo. Accursius.

h *Soli bonæ fidei.* vt insti. eo. §. sed & bonæ fidei.

i *Damus.* aliter tamen & aliter: vt. j. eo. l. eum qui. §. idem scribit. & l. creditores. & ff. de pig. act. l. si pignore. in prin. Accur.

k *Non teneatur.* quando extraneus fecit.

l *Vbique.* quia tutius est pignori &c. vt insti. tu. de obli. quæ ex delic. na. §. furti autem. & facit. ff. de vsu. l. sequitur. §. si rem pig. & j. eo. l. si is qui rem pig. in prin.

m *Is cui. Non habet.* vt. j. eo. l. is cuius interest.

n *Cum per debitorem.* maxime. sed hoc casu perpetua est. Io. & satis cautum est contra ipsum debitorem.

o *Eam daret.* nec actionem furti cedendo liberatur debitor: at vbi per debitorẽ nõ stetisset quo minus rem daret: quãquam suo iure similiter actionẽ haberet stipulator, tamen si debitor cõdẽnationẽ euitare vellet, oportet eam ei cedere. R. vt. j. e. si vẽdidero. in prin. & j. l. px. in prin.

BIU Cujas

competit commodatario fur. act. Idem si commodaui iumenta, & pullus sequatur ea. nam etiam nomine pulli subrepti cõpetit commodatario furti actio. Vltimò dicit quòd act. furti datur cõmodatario, creditori, conductori. at condictio furti datur domino rei. [*SI EPISTOLAM.*] Epistolã tibi missã & subrepta fuit. quæritur cui competit act. fur. & antequã respondeat ad istã quæstionem, quærit cuius sit dominiũ istius epistolæ. & dicitur, si dedi epistolã seruo tuo, statim est effecta tua. idẽ si dedi tuo procuratori. si autẽ eo animo dedi, vt mihi reddatur: tũc dominus remaneo. Postea redit ad primã quæstionem: & dicit quòd actio furti datur ei cuius interest epistolam nõ fore subreptã, id est, ei ad cuius vtilitatem pertinebant ea quæ sunt scripta in epistola. Postea quæritur an nuntio qui portabat epistolam, cõpetat actio furti. & dicitur quòd sic, in duobus casibus. Primus, si ad eum spectabat custodia epistolę. Secundus, si eius nuntij interest epistolã non fore subreptam: vt quia in epistola continebatur aliquid debere dari nuntio, vel ei fieri. Fran.

a *Consecutus.* scilicet vẽditor. & est sic insti. de emp. & vẽdi. §. cum autem emptio. versi. q̃ si fugerit. & ff. de contrahen. empt. quod sæpe. §. si res. & de peri. & cõ. rei ven. l. cum qui. & de act. emp. l. si ea res. Sed cõtra. ff. de hære. vel actio. ven. l. venditor ex. in fi. sol. vt ibi in glo. ad emptorem.

b *Custodiam.* qualem bonus paterfa. vt dicto. §. si res. & de peri. & com. rei vendi. l. custodiam.

e *Non teneri.* non tamẽ aperit an sit prædo vel non. sed hoc dic vt not. C. de adqui. pos. l. minus. & ff. de adquir. pos. l. si ex stipulatione.

*Flo. qui

d *Teneri.* quia poterat venditor rem retinere loco pignoris: vt ff. de act. emp. l. Iulian⁹. §. offerri. & ff. de adqui. pos. l. si ex stipulatione.

e *Non sint.* eorũ quæ à fundo nõ sunt separata. his enim perceptis statim efficitur dominus, siue nummis colat, siue partiarius sit colonus: vt &. j. eo. l. si apes. §. fi. & l. fullo vel farci. §. frugibus.

f *Dumtaxat.* & latam culpam: vt. ff. depositi. l. quod Nerua. sed cum aliquãdo & leuem & leuissimam culpam præstaret: vt. ff. depositi. l. j. §. sæpe. aget furti eo casu: vt. j. ea. l. §. fin. ibi, & ideo &c. & j. vi bo. rap. l. ij. §. & generaliter.

g *Dolo fecit.* scilicet vtendo, & sic fecit furtum: vt infra eod. l. fullo. in prin.

h *Actionem.* vt. ff. eo. l. itaque. §. sed furti. Sed contra. j. eo. l. qui vas. §. si ego. Solu. hic ipsi depositario eidémq; furi subrepta fuit. & condictionem & vindicationem: & si quid ex his actionibus fuerit consecutus, [a] id præstare eum emptori oportebit. quæ sententia vera est: & ita & Iulianus [ait.] Et sanè periculum rei ad emptorem pertinet: dummodo custodiam [b] venditor ante traditionem præstet. ¶ Adeò autem emptor ante traditionem furti nõ habet actionem, vt sit quæsitũ, an ipse subripiendo rem emptor furti teneatur. Et Iulianus libro vicesimotertio Digestorum scribit, si emptor rem cuius custodiam venditorẽ præstare oportebat, soluto pretio subripuerit: furti actione nõ teneri. [c] Planè si antequam pecuniam solueret, rem subtraxerit: furti actione teneri, [d] perinde ac si pignus subtraxisset. ¶ Præterea habent furti actionem coloni, quamuis domini nõ sint: [e] quia interest eorum. ¶ Is autem apud quem res deposita est, videam[f] an habeat furti actionem. Et cum dolum dũtaxat [f] præstet, meritò placet non habere eum furti actionẽ. Quid enim eius interest, si dolo careat? Quòd si dolo fecit, [g] iam quidem periculũ ipsius est: sed non debet ex dolo suo furti quærere actionem. [h]

Fur non habet actionem rei subreptæ, quam ipse furatus est. h. d.

¶ Iulianus [i] quoque libro vicesimosecundo Digestorum scribit: Quia in omniũ furum persona constitutum est, ne eius rei nomine furti agere possint, cuius ipsi fures sunt: [k] nõ habebit [l] furti actionẽ is apud quem res deposita est, quamuis periculo eius esse res cœperit, quia * eam contrectauit.

In odium furis inspicimus quod euenire potest, licet verisimiliter res non tendat ad hoc. h. d. Bart.

¶ Papinianus tractat, si duos ser uos ob decem aureos pignori acceperim, & alter subripiatur, cum alter quoque qui sit retentus, non minoris decem valeret: vtrum vsque ad quinque [aureos] tantum habeam furti actionem, quia in alio habeo saluos quinque [aureos:] an verò quia mori potest, dici debeat in decem fore actionem, etiam si magni pretij sit is [m] qui retinetur. Et ita putat. [n] non enim respicere debem⁹ pignus quod subreptum non est, sed id quod subtractum est.

Qui semel consequitur quod sua interest, non habet amplius actionem furti pro eadem re subrepta: & distingue vt in versi. hæc ita. hoc dicit.

¶ Idem scribit: si cum mihi decem deberentur, seruus pignori datus subtractus sit, si actione furti consecutus fuero decem: non competere [o] mihi furti actionem, si iterum subripiatur: [p] quia desiit mea interesse, cum semel sim consecutus. Hoc ita, si sine culpa mea subripiatur. nam si culpa mea: quia interest [mea], eo quòd teneor pigneratitia actione, agere potero. [q] Quòd si culpa abest: sine dubio domino cõpetere actio videtur, quæ creditori non cõpetit. quam sententiam Pomponius quoque libro decimo ad Sabinum probat. ¶ Idem dicunt, & si duo serui [r] subrepti sint simul, competere vtriusque nomine furti actionem creditori: sed non in totum, [f] sed pro qua parte in singulos diuiso eo quod ei debetur, eius interest. seperatim autem duobus subreptis, si vnius nomine solidum cõsecutus sit, alterius [nomine] nihil consequetur. ¶ Item Pomponius libro decimo ex Sabino scripsit, si is cui cõmodaui, dolo fecerit circa rem commodatam: agere eũ furti non posse. [t]

i *Iulianus.* ratio est præcedentis dicti.

k *Fures sunt.* nisi ex honesta antecedenti causa intersit furis: vt dixi supra proxi. §. per. l. j. eo. qui vas. §. si ego. & facit. j. de regu. iur. cum par. §. illi.

l *Non habebit.* facit. ff. ea. l. §. is autem apud.

m *Is.* si depositarius.

n *Putat.* scilicet in decem aureos agi duplicãdo: vt. ff. eo. l. itaque. in fi. sed videtur ad totum pignus agi: vt infra eo. l. creditoris. quę est cõtra. Sol. vt. j. pxi. §. & facit. ff. q & à quibus. l. cum hęreditas. in fi. Item contra. ff. ea. l. §. idem dicit. Sol. vt ibi.

o *Nõ competere.* secus in domino: vt. j. e. l. inter. §. fi. quæ est cõtra.

p *Subripiatur.* & ita nec teneor pigneratitia.

q *Agere potero.* in solidum in summam pignoris. sic ergo distingue: aut debitor subripuit: & tunc in summã pignoris debiti: vt infra eo. l. creditori. aut extraneus: & tunc aut interest solummodo vt pignus habeat: vt. ff. eo. itaq;. in fin. & tunc creditotenus agit: vt supra proxi. §. & in prin. huius. §. &. j. proxi. §. &. j. eo. l. inter omnes. §. hęc actio. & in solidum si quis est dominus, agit: vt hic subiicit, &. d. §. hæc actio. Sed quidam etiã hoc casu in solidũ creditorẽ agere dicũt: non vt sibi partem habeat, sed debitori reddat. & pro eis. ff. de pig. ac. l. si pignore. Si autẽ interest creditoris in toto pignore, vt quia id sua culpa amisit, in summã pignoris aget: vt. j. eo. l. creditoris. & hic, &. ff. de pig. act. l. si pignore. sed quomodo actio furti datur hic ad decẽ, immo ad duplũ? sed dic ad duplũ actũ vt patet: quia de actione furti dicit: quæ ad duplũ eius quod interest datur: vt instit. de obli. quæ ex delict. nas. §. pœna. sed qui. xx. habet, x. habet: vt supra de verbo. obli. l. j. §. si stipulãti. versi. ecõtrario.

r *Serui.* obligati scilicet. Accursius.

f *Sed non in totum.* immo videtur [a] occasione cuiuslibet in solidum: vt. ff. §. Papinianus. sed hic simul. nam est vnum furtum. ibi * separatim: quia alter tantum: & hoc statim hic probat. sed quare non tantum operatur ibi alter retentus quantũ & hic alter amissus: vt scilicet pro parte hic agat? Respõ. ibi ille qui remansit, periculo * creditoris ex pacto, vel saltem ex natura contractus erat: hic vterque transiuit in periculum furis: vt. ff. de condic. fur. l. fin. & die quòd creditotenus agit hic: vt. ff. proxi. §. dixi.

t *Non posse.* infra eo. qui vas. §. si ego. contra. Sol. vt dixi. ff. eo. §. is autem apud.

Perferendam.

Idem Pomponius probat & in eo qui rem mãdato alicuius accepit perferendam. [a]

Non omnis cuius interest, habet furti actionem: sed is tãtum cuius interest, & sua culpa res subrepta est. h. d.

¶ An pater, [b] cuius filio cõmodata res est, furti actionem habeat, quæritur. Et Iulianus ait patrem hoc nomine agere non posse: quia custodiã prẽstare nõ debeat: sicut, inquit, [c] is qui pro eo cui cõmodata res est, fideiuſ sit, non habet furti actionem. [d] Neque enim, inquit, is cuiuscũque intererit rẽ non perire, habet furti actionem: [e] sed qui ob eam rem tenetur, [f] quòd ea res culpa eius perierit. quã sententiam Celsus quoque libro duodecimo Digestorũ probat. ¶ Is qui precario seruũ * rogauerat, subrepto eo potest quęri an habeat furti actionẽ. Et cũ nõ est cõtra eũ ciuilis actio, [g] quia simile donato precariũ est, ideóque & interdictũ necessariũ visum est: nõ habebit furti actionem. Planè post interdictum [h] redditum [i] puto eũ etiam culpã præstare, [k] & ideo & furti agere posse. Quòd si conduxerit quis, habebit furti [l] actionem, si modò culpa eius subrepta sit res. ¶ Si filiusfamilias subreptus sit, patrem habere furti actionem palam est. [m] ¶ Si res commodata est: & is cui commodata est, decesserit: quãuis hæreditati furtum fieri non possit, [n] & ideo nec hæres eius cui commodata est, possit agere: tamen commodator poterit furti agere. [o] Idémque & in re pignerata, vel in re locata. licet enim hæreditati furti actio non adquiratur: tamen alij (cuius interest) adquiritur. ¶ Nõ solùm [p] autem in re commodata cõpetit ei cui commodata est, furti actio: sed etiam in ea quæ ex ea nata * est: [q] quia & huius custodia ad eum pertinet. nam [r] & si seruum tibi commodauero, & vestis eius nomine furti ages: quãuis vestem qua vestitus est, tibi non cõmodauerim. Item si iumẽta tibi cõmodauero quorũ sequela erat equuleus [mihi & tibi] puto competere furti actionẽ [f] etiam eius nomine, quãuis ipse non sit commodatus.

Furti actio datur ei cuius interest: cõdictio verò furtiua datur domino rei. Hoc dicit.

¶ Qualis ergo furti actio detur ei [t] cui res commodata est, quęsitũ est. Et puto omnibus quorum periculo res alienæ sunt, veluti commodati, item locati, pignorísve accepti, si hæ subreptæ sint, omnibus furti actionem competere. cõdictio [u] autem ei demum cõpetit, qui dominium habet.

Etiam in re propria quis nuntius esse potest. Ange.

¶ Si epistola quam ego tibi misi, intercepta [x] sit: quis furti actionem habeat? Et primũ quęrendum est cuius sit epistola: vtrum eius qui misit, an eius ad quem missa est. Et si quidem dedi seruo eius: statim ipsi quæsita est cui misi. si verò procuratori: [y] æquè (quia per liberam personam possessio quæri potest) [z] ipsius facta est: maximè si eius interfuit eam habere. Quòd si ita misi epistolam, vt mihi remittatur, dominium meum manet: [a] quia eius nolui amittere vel trãsferre dominium. Quis ergo [b] furti aget? Is cuius interfuit eam non subripi: id est, ad cuius vtilitatem pertinebãt ea quæ scripta sunt. Et ideo quæri potest, an etiam is cui data est perferenda, furti agere possit. Et si [c] custodia eius ad eum pertineat, potest. Sed & si interfuit eius epistolam reddere, [d] furti habebit actionem. finge [enim] eam epistolam fuisse, quæ continebat vt ei quid redderetur, fierétve: potest habere furti actionem. vel si custodiam eius rei recepit, vel mercedem perferendæ accepit. & erit in hunc casum similis causa eius, & cauponis, aut magistri nauis: nam his damus furti actionem, si sint soluendo: quoniam periculũ [e] rerum ad eos pertinet.

---

a *Perferendam.* facit. C. de fur. si is.

b *An pater.* hoc intelligo cum peculium filij soluendo non sit: secundum ea quæ dicuntur. ff. l. si quis vxori. §. si seruus tuus. quæ est contra. hanc solutionem reprobat Io. quia huius responsionis quę in hac. l. fit, talis ratio redditur: quia ipse pater non debet custodiam, sicut nec fideiussor: vnde nõ agit. dic ergo cõtra. nam & pater agit non suo (vt ita dixerim) nomine, sed potiꝰ nomine filij: quia peculiaris est actio: vt in ea. l. si quis vxori. §. si seruus meus. licet ei aliquid posset obiici. Azo. Vel speciale est hic in cõmodato. & facit. ff. commo. l. iij. §. si filiosa. & §. seq. Accur.

c *Sicut inquit.* Iul. & est bona similitudo: vt & ff. de verbo. oblig. l. cum filius.

d *Nõ habet furti actionẽ.* licet sua interfit nõ subripi: quia tenetur.

e *Actionem.* si culpa eius res sit subrepta.

f *Tenetur.* ex suo cõtractu, non quasi contractu: vt. ff. eo. qui in iuriæ. §. qui alienis. & de hoc dixi plene. ff. eo. l. cuius interfuit.

g *Ciuilis actio.* nominata: vt & ff. de preca. l. interdictũ. innominata eni est præscriptis verbis: vt. ff. de preca. l. ij. §. j. & l. duo. §. fi. quę sunt contra. vel sol. vt not. in. d. l. interdictũ. Acc.

h *Interdictum.* de precario.

i *Redditum.* id est litecõtestata in interdicto.

k *Præstare.* ante ergo, quia de solo dolo tenetur, non agit furti: vt & ff. de preca. l. quæsitum. §. si seruitute. & supra ead. l. §. is autem apud. Accursius.

l *Habebit furti.* vt. ff. loca. l. is qui rem.

m *Palã est.* vt dupletur vel quadrupletur totũ id pro quanto iurauerit se pater noluisse carere tanto tempore filio suo, visione filij sui, secũdum Py. quod nõ placet: quia cum in hac actione nõ habeatur ratio lucri: vt. ff. eo. l. si is cui. §. j. nec affectionis debet haberi ratio: vt. ff. ad. l. Aquil. si seruũ meum occidisti. dicam ergo duplicari operas quibꝰ caruit pater, quia filius non potuit ei operari: quę veniũt in act. leg. Aquil. vt. ff. ad. l. Aquil. l. qua actione. & ff. si quadrupes pau. fecisse dicatur. l. ex hac. Vel æstimabitur vt veniat duplandum quanti vendi posit. pater enim eũ vendere quandoq; potest: [a] vt. C. de pat. qui fili. dist. l. ij. & in actione furti bene futurũ damnum venit: vt. ff. ea. l. §. Papin. Mater autem non agit: vt. ff. eo. l. mater. Alij hic dicunt aliter act. id est accusationẽ: vt. ff. tit. j. l. fi. non ciuiliter, cum liberum corpus &c. vt. ff. de his qui deie. vel effu. l. j. §. sed cũ liber homo. & facit instit. de obli. quæ ex delic. nas. §. interdum. Acc.

n *Non potsit.* vt. ff. tit. ij. l. j. §. Scæuola. & de crimi. expi. hęredita. l. ij. & fin. & ff. de noxa. l. si seruus legatus. Ac.

o *Furti agere.* vt. ff. eo. l. hæreditariæ. & l. seq.

p *Nõ solũ.* facit. ff. cõmo. l. si vt certo. §. vsq; adeo. & depositi. l. j. §. quæ depositis. & ff. de preca. l. quãuis. Accur.

q *Nata est.* vt partus.

r *Nam.* à simili.

ſ *Cõpetere furti actionem.* scilicet pœnalem.

t *Actio detur ei.* an pœnæ persecutoria.

u *Condictio.* scilicet furtiua: sed incerti datur ad instar creditoris: vt. ff. de pign. actio. si pignore. in princip. & ff. de condic. fur. l. & ideo. in fine. Accur.

x *Intercepta sit.* id est subrepta per aliquem ipsi nuntio. Accur.

y *Procuratori.* similiter eius: vt & ff. de adqui. re. do. l. si epistolã. in prin. secus si est mittentis: vt argu. ff. de dona. l. ij. §. fi pecuniam.

z *Quæri potest.* vt supra de adquir. re. do. l. traditio. in fin. & ff. de adquir. pos. l. communis seruus. §. j. & C. per quas perso. no. adquir. l. j. Accursius.

a *Manet.* sic supra de sol. l. qui sic.

b *Quis ergo.* redit ad propositã quęstionem. & facit. ff. eo. l. si is.

c *Et si.* nunc respondet. Accursius.

d *Reddere.* id est dare. sic supra de lega. ij. l. & Proculo. sed non est hæc ratio necessaria, quia interfit, vt dixi. ff. eo. l. cuius. sed hic etiã detentationem habebat: vt & in. l. itaque ff. eo. §. sed furti.

e *Quoniam periculum.* vt & infra fur. aduersus nau. cau. sta. l. j. §. quod si receperit. & ff. nau. cau. sta. l. sed & ipsi. sic ergo & in nostro casu, quãdo periculum erat suũ: vt & ff. commo. si is. §. si quem. Accur.

Creditoris.] CASVS. Culpa creditoris subreptũ est ei pignus: & sic creditor vult agere actio. fur. dicitur cp debet agere in solidum: & quicquid cõsequitur vltra debitum, reddet debitori pigno. acti. ab eo conuentus. [DOMINVS.] Proprietarius subripuit rem in qua alius habebat vsumfr. dicitur cp tenetur ei act. fur. Secundo dicit: cõmodaui tibi Stichũ: eundẽ tibi subripui. nõ teneor

potest. limitabis hoc dũ cliũ nõ procedere in filio clerico: vt plene per Card. ſ cle. indecorum. de ætat. & qualita.

BIU Cujas

tenecor tibi actio.fur.cum tua non interfit, nisi forte feceras expensas in hoc seruo: quem poteras retinere donec tibi redderem expensas.nam hoc casu si subripio,teneor tibi act.fur.Fran.Ac.

a *In solidum.* contra extraneum : & cum sua culpa pignus est amissum: vt plene dixi.ſ.eodem.l.eum qui.§.idem scribit.& quod amplius debitor habet, debitori reddit totum: vt.ſ.de pigno.act.ſi pignore.&.ſ.de pigno.l. ſi inter.§.fi. licet quidã dicant debitum & duplũ debiti retinere, & quod vltra sit reddat.

Creditor cui pignus subreptum est, tenetur debitori actione pigneratitia in id quod plus est in pignore: ideo habet furti actionem.h.d.

XV. PAVLVS libro quinto ad Sabinum.

CReditoris cui* pignus subreptum est, non credito tenus interest, sed omnimodo in solidum [a] furti agere potest: sed & pigneratitia actiõe [b] id quod debitum excedit, debitori præstabit. [c]

Vsufructuarius habet actionem furti cõtra proprietarium: sed commodatarius non contra dominum rei cõmodatæ, nisi impensas in re commodata fecerit.h.d.

℣ Dominus qui rem subripuit in qua vsusfructus alienus est, furti vsufructuario tenetur. [d] sed eum qui tibi commodauerit, si eam rem subripiat, non teneri furti placuisse [e] Pomponius scripsit: quoniam nihil tua interesset, vtpote cũ nec commodati tenearis. Ergo si ob aliquas impẽsas quas in rem cõmodatam fecisti, retentionem eius habueris: [f] etiam cum ipso domino, si eam subripiat, habebis furti actionem: quia eo casu quasi pignoris loco ea res fuit.

XVI. IDEM libro septimo ad Sabinum.

NE cum filiofamilias pater furti agere possit, non iuris constitutio, [g] sed natura rei impedimento est, quòd nõ magis cum his quos in potestate habemus, quàm nobiscum ipsi agere possumus.

Cum seruis & liberis nostris furti actionem non habemus, quia aliter eos castigare possumus: nec seruus manumissus tenebitur actione furti, nisi post manumissionem iterum rem illam contrectauerit. Bartolus.

XVII. VLPIANVS libro trigesimonono ad Sabinum.

SErui & filij nostri furtum quidem nobis faciunt: ipsi autem furti nõ tenentur. [h] Neque enim qui potest in furem statuere, necesse habet aduersus furem litigare: [i] idcirco nec actio ei à veteribus prodita est. ℣ Vnde est quæsitum, si fuerit alienatus, vel manumissus, an furti actione teneatur. Et placet non teneri. [k] neque enim [l] actio quę non fuit ab initio nata, oriri potest aduersus hũc furem. Planè si manumissus contrectauit, dicendum erit teneri eum [m] furti iudicio: quia hodie furtum fecit. ℣ Cum autem seruus quem emi, [n] traditúsque mihi est, à me redhibetur: non est in ea causa, vt perinde habeatur atque si meus nũquam fuisset: [o] sed & fuit, [p] & desiit. Idcirco dicit Sabinus eum, si furtum fecit, in ea esse causa, vt furti eius nomine, is qui redhibuit, agere non possit. Sed etsi non possit, attamẽ ratio haberi debet eius quod fecit cum redhiberi cœperit: idque actione redhibitoria continetur. [q]

Possidenti seruum alienum, datur furti actio contra eum qui seruum fugientem & furem possidere cœpit antequam in domini potestatem reuersus fuerit. Bartolus.

℣ Illud quæsitum est, si cum in fuga [r] esset seruus, furtum domino [s] fecisset: an æquè posset [t] [furti] habere actionem aduersus eum qui in potestatẽ domini non regressum [u] bona fide possidere cœperit. Mouet quęstionem, quòd quamuis possidere seruum eo tẽpore quo in fuga est, videor: [x] attamen furti actione [y] non teneor, quasi non sit in mea potestate. Quòd enim videor possidere [seruum,] ad vsucapionem tantum [z] mihi proficere Iulianus scribit. dicit igitur Pomponius libro septi-

*Flo. Cuius

b *Actione.* scilicet qua ipse conuenitur.

c *Præstabit.* scilicet creditor.

d *Tenetur.* in quantum habes.j. eo. inter. §. si seruus fructuarius. &.j.eo.cum ex.§.j. Ac.

e *Placuisse.* vt.ſ.commo.l.rem mihi.sed cõtraria commodati agi potest: vt in eodem tit. l.in cõmodato.§.sicut.

f *Habueris.* vt &.ſ. commo.l. in rebus.§. possunt.&.ſ.de acquir. poss.l. si quis rem.in fi. &.j.eod.l.si is qui rem. in fi.& argu.ſ.de actio. empt.l. Iulianus.§. offerri. Accursius.

g *NE cum filiofamilias. Constitutio.* immo videtur ciuilis constitutio: vt institu.

de ob. quæ ex de.na. eod.§. hi qui. &.ſ. de iudi.l.lis nulla.&.C.de in ius vocan.l. qui in potestate.& institu. de inuti.stipula.§. ei vero qui. Respon. secũdum Roge.non directo, sed per medium.nam constituendo patriam potestatem, per cõsequẽs prohibet iudicium inter eos. Alij subaudiũt tantum: non tãtum scilicet cõstitutio &c.sed fallit in castrẽsi & quasi castrensi peculio: vt j.eod. si quis vxori.§. sed si filius. vel expone natura, id est patria potestas, quã in filios naturales & legitimos habemus.argu.ſ.de in ius vocan.l.adoptiuum.

SErui.] CASVS. Serui & filij nostri subripiendo nobis faciunt furtum: non tamen tenẽtur furti, etiã si seruus postea manumittatur vel alienetur, nisi tũc de nouo cõtrectaret. [CVM AVTEM.] Seruum emi, & traditus est mihi, & furtum mihi fecit: tandem quia hic seruus erat vitiosus, egi redhibitoria contra venditorem. quæritur an possim agere furti ac si nunquam meus fuisset? sed tamen dicit quòd non possum agere furti. in redhibitoria tamẽ veniet hoc damnum quod mihi fecit subripiendo. [ILLVD.] Possidebam seruum alienum bona fide: hic seruus fugit à me: & subripuit mihi quãdam rem: tandem alius cœpit eum possidere bona fide. quæritur an actio furti mihi detur contra nouum possessorem? & videtur quòd non: quasi eum adhuc possideam. sed videtur quòd sic: cum si alij faceret furtum, non tenerer pro eo noxali, quasi non videar eum possidere nisi quoad vsucapi. comprehendam. in fine tamen dicit quòd mihi competit actio furti. Francis. Accursius.

A h *Non tenentur.* vt institu. de obl. quæ ex delic. nas. §. hi qui. &.j. eo. qui seruo. §. item placuit. Accursius.

i *Litigare.* nec etiam ei proficit. & facit. C. de patria potest. l. congruentius.

k *Non teneri.* vt & institu. de noxa. §. si seruus.

l *Neque enim.* vt.ſ. quod iussu. si tutoris. §. fin. &.ſ. de lega. j. l. cætera. §. j. &.j. si quis testa. lib. l. j. §. j. Accur.

m *Teneri eũ.* pro furto non modico: vt.j. de pœnis. l. respiciendum. §. furta. &.j. eo. si libertus. & facit. C. de noxa. l. j. &. C. an ser. ex suo fac. l. fi.

n *Quem emi.* & furtũ mihi post emptionem fecit. Accursius.

o *Nũquã fuisset.* vt ita actio furti competat.

p *Sed & fuit.* ſ. eius loco qui fuit meus, & desiit: & sic non possit agi furti: vt.ſ. proxi. §. vnde est quæsitum. & j.eo. l. inficiãdo. §. cum seruus.

q *Continetur.* vt.ſ. de ædil. edic. cum autem. §. Iulianus. &.j. eo. si seruus communit. §. hę actiones. versi. idẽ dicendum. &.ſ. de lega. j. si seruus Titij. Accur.

r *In fuga.* nondum ab alio possessus: nec adhuc gerat se pro libero.

ſ *Domnio.* putatiuo, id est bonæ fidei possessori primo: & sic in toto hoc. §. accipe.

t *Posset.* dominus putatiuus.

u *Non regressum.* seruum: & domini, die putatiui.

x *Videor.* vt &.ſ. de acqui. possess. l. Pomponius. in princ. &. l. rem quæ nobis. nisi ab alio possideatur: vel pro libero diu se gerat: vt.ſ. de acqui. re. do. l. homo liber. in fi. Azo.

y *Actione.* noxali, si interim seruus alij fecit furtum: & per hoc videtur ꝙ agere possit, non obst. prima ratione quòd possideat: & per hoc.ſ. de noxa. quotiens. §. in potestate. & argu.ſ. ad exhiben. l. Celsus. §. fina. Sed contra. C. eo. titu. l. apud antiquos. §. sin autem desinat. vbi dicit verum dominum teneri etiam pro eo tempore quo apud eum vere non est. sed hic in bonæ fidei possess. dicit, ibi in domino. Item & ibi postea fuit apud dominum: sed hic non proponitur quòd redierit ad primum possessorem. Item cõtra.ſ. ad leg. Aquil. l. si seruus seruum. §. serui. j. respon. vbi tenetur dominus noxali etiam pro fugitiuo. sed speciale est in lege Aquil. nam cum grauetur actor vt non agat nisi dominus: in hoc releuatur, vt in hac actione furti quilibet agat cuius interest. vel dic vt ibi.

z *Ad vsucapionem tantum.* sic.ſ. de vsuca. l. serui nomine. &.ſ. de rei vin. si à bonæ fidei. in fi. Sed contra.ſ. de acquiren. possess. l. j. §. per seruum. in fi. vbi dicit etiam possess. mihi per eum quæri. sed hic [a] in non domino, vt dixi: ibi in domino tantum. vel hæc [a] dictio

dictio tantum, non excludit nisi quãtum ad noxalé actionẽ. Ac.

a *Huic domino.* id est bonę fidei emptori: quod ex eo patet, quia de vsucapione loquitur. si enim esset verus dominus, non ageret etiam ex præterita contrectatione: vt. ſ. ca. l. in prin. Azo.

b *In fuga fuerit.* si seruus iste apud bonæ fidei possessorem constitutus rem cõtrectauit. cæterũ pro eo furto quod antequam ab alio possideretur, domino fecit: actio furti oriri non potuit.

Quod dicitur.] C ASVS. Quod dicitur noxã caput sequi: tunc est verum, si hoc fieri potest. nam aliquando non: vt si seruus tuus fecit mihi furtum, tandem effectus fui dominus eius: & vendidi eum alij. nam non possum agere furti contra emptorem. Franciscus.

c *Quod dicitur.* vt instit. de noxa. §. omnis. & C. de noxa. l. j.

d *Sequatur.* vbi hoc fieri potest: aliàs non: vt subiicit. & hoc in fi.

e *Cum emptore.* alij habent, cum debitore: & tunc dic, id est venditore: quia debitor fuerit ex causa noxali. & sa. j. eod. l. falsus. §. fin. & supra de noxa. l. si alienus.

In actione furti.] C ASVS. Si ago cõdic. fur. vel actione furti, debeo in libello meo declarare rem furtiuam: & si sunt vasa subrepta, debeo dicere lãcem subreptam: non autẽ debeo dicere põdus vasorum: sed an argentea, an aurea sint. Si autem petam argẽtum infectum, debeo dicere massam argẽteam & pondus: & si sint nummi argentei, debeo declarare numerũ. si autem est vestis, debeo dicere colorem: & adducit simile. si autem non recordor de colore, & hoc iurem: tunc non cogor dicere. [QVI REM.] Obligaui librum cuidam fœneratori, puta Bozolo. eundem subripui. teneor furti. idem si istum librum quem obligaueram, vendidissem. nam teneor furti. Francis.

f *In actione furti.* id est actione quæ competit pro furto, id est condictione furtiua. vel dic, etiam in furti: quia nec potest sciri duplum, nisi sciatur simplum: sicut diximus de actione quod metus causa: vt supra de dol. l. arbitrio. §. & ideo. & pro hoc. j. eo. l. qui vas. in princip. Accursius.

g *Intelligi.* sic. ſ. si cer. pe. l. certum.

h *Non est necesse.* supra deposi. l. j. §. si quis argentum. argu. contra. sed illud in depositio vbi potuit prouidere quantum sit.

i *Infectum.* id est neque specificatum, neque signatũ. & facit ad hæc omnia. ſ. de rei vindica. l. si in rem.

k *Argenti.* vt nummi.

l *Pluresve.* facit. ſ. de in lit. iuran. l. cum furti.

m *Debet.* quantum ad eius recipiendum libellum: sed postea debebit exprimere colorem: vt & dixi ſ. depositi. l. j. §. si quis argentum. versi. sed & si purpura. & facit vt sic iuranti succurratur: vt hic, &. d. §. sed & si purpura. & de arbi. l. Põponius. in fin. & C. de fi. instru. l. fina. §. j. & ſ. quod vi aut clam. l. semper. §. in hoc interdicto. & C. vnde vi. l. siquando.

n *Actione tenetur.* vt &. ſ. de vsucap. l. sequitur. §. si rem. & instit. eo. §. aliquãdo. & C. de vsuca. pro emp. l. cum sit probatum. & ſ. de pigno. act. si quasi. Accursius.

o *Non possidebat.* sed aliquo tempore possedit: vt quia precario habet debitor à creditore: aliàs non videtur quòd agere possit: vt. ſ. de præscri. verbis. l. si rem. §. fin. & j. eo. si vendidero. §. fi. vel secundum H. verius etiam si nũquam habuit: vt hic, & j. eod. l. si is qui. in prin. & in dictis legibus nullũ in re habuerat qui volebat agere.

p *Pigneratam.* id est conuentione speciali: vt j. eo. l. si is qui. aliud si generali: vt C. de ser. pign. da. l. ab eo. vel expone vt. d. l. si is.

q *Vendiderit.* scilicet debitor.

XVIII. PAVLVS libro nono ad Sabinum.

QVod dicitur [c] noxam caput sequi, †tũc verum est, vt quæ [actio ab] initio aduersus aliquem nata est, caput nocentis sequatur. [d] ideoq; si seruus tuus furtum mihi fecerit, & dominus eius effectus eũ vendidero: non posse me agere cum emptore [e] *Cassiani putant.

XIX. VLPIANVS libro quadragesimo ad Sabinum.

IN actione furti [f] sufficit rem demonstrari, vt possit intelligi: [g] de põdere autem vasorum non est necesse [h] loqui. Sufficiet igitur ita dici, lancem, vel discum, vel pateram. Sed adscribenda etiam materia est, vtrum argentea, an aurea, an alia quæ sit. Quòd si quis argentum infectum [i] petat: & massam argenteam dicere, & pondus debebit ponere. Signati argenti [k] numerum debebit complecti: veluti, aureos tot pluréſve [l] furto ei abesse. De veste quæritur, an color eius dicendus sit. Et verum est, colorem eius dici oportere: vt quẽadmodum in vasis dicitur patera aurea, ita & in veste color dicatur. Planè si quis iuret pro certo se colorem dicere nõ posse: remitti ei huius rei necessitas debet. [m] ℣ Qui rem pignori dat, eamque subripit: furti actione tenetur. [n] Furtum autem rei pigneratæ dominus nõ tantum tunc facere videtur, cum possidenti siue tenenti creditori aufert, verùm & si eo tempore abstulerit quo non possidebat: [o] vtputa si rem pigneratam [p] vendiderit. [q] nam & hic furtum eum facere constat. & ita & Iulianus scribit.

Pignorans argentum, quod aurum esse dicebat, in stellionatum incidit, non in furtum.

XX. PAVLVS libro nono ad Sabinum.

CVm æs pignori datur, etiã si aurum esse dicitur, turpiter fit: [r] furtum [tamen] non fit. Sed si datum est aurum: deinde cum dixisset se ponderare, aut obsignare velle, æs subiecit: furtum fecit. rem enim pignori datam interuertit. ℣ Si bona fide rem meam emeris, eamque ego subripuero: vel etiam tuus vsusfructus sit, & eam contrectauero: tenebor tibi [f] furti actione, etsi dominus rei sum. [t] sed his casibus vsucapio quasi furtiuæ rei non impedietur: [u] quoniam & si alius subripiat, & in meam [x] potestatem reuersa res fuerit, vsucapietur.

Vulgaris.] C ASVS. Ex alieno aceruo abstuli modium. videtur quòd faciam furtum totius acerui: sicut & si tãgo aurem alicuius, videor totum tangere. Idem est & si dolium tuum vini aperui, & aliquantulum vini abstuli: videor totius vini fur esse. sed de æquitate secus est, vt eius tantum frumenti siue vini quod subripui, videar furtum fecisse. & circa hoc multos casus ponit. [QVI FVRTI.] Cameram tuam intraui animo subripiendi tibi aliquas res, non tamen subripui. dicitur quòd non sum fur: iniuriarum tamẽ teneor, vel de vi, si per vim intraui. Sed si scriniũ tuum aperui aut fregi, & aliquas res de scrinio subripui, teneor furti pro rebus tãtum quas abstuli. Quid si torsellum tuũ dissolui vt cõtrectarẽ res quæ in eo erant, & quasdam ex his cõtrectaui, quasdã nõ? pro rebus tantũ subreptis teneor. & hoc est verum

Ista glo. est not. ad istud propositum, quòd debitor vẽdens pignus specialiter obligatum creditori, cõmittit furtum: secus si erat generaliter obligatus. pro quo facit textus in l. si pico istius auri. hoc casu gnore. ſ. de pig. ac. Bo.

[SI BONA.] Emisti à non domino rem meam bona fide, tandem eam tibi subripui. dicitur quòd teneor tibi act. furti. Idẽ si rem meam in qua habebas vsumfru. subripui. nã teneor tibi furti: non tamen hæc res efficitur vitiosa, quin alius eã postea apprehendens possit eam vsucapere. & adducit simile. Fran. Accursius.

r *Turpiter fit.* vnde stellionatus crimine tenetur, & cõtraria pigneratitia: vt. ſ. de pig. act. l. j. & l. si quis in pignore. & j. de crimi. stel. l. iij. Accursius.

s *Tenebor tibi.* vt &. ſ. eo. l. itaque. §. j. & j. eo. l. furtiuam.

t *Dominus rei sum.* vt & instit. de oblig. quæ ex delic. nas. §. aliquando. &. ſ. l. proxi. §. fina. Sed argu. contra. ſ. de acquir. pos. l. si de eo. §. fi. sed in alio casu est. Item arg. contra. j. vi bo. rap. l. ij. §. ex hac actione. fol. ibi credebat sibi licere, argu. instit. vi bo. rap. §. j. Item contra. j. eo. qui iniuriæ. §. fin. sed ibi ex causa lucratiua habebat ille cui est subreptum. Accursius.

u *Non impedietur.* vt &. ſ. de vsucap. sequitur. §. si rem. &. ſ. pro empt. l. si rem. & intellige quòd alius vsucaperet, sed tu non: quia interrupta est vsucapio: vt. ſ. de vsucap. l. naturaliter. nec ego qui dominus sum: vt. ſ. de vsucapio. l. sequitur. §. lana. Accursius.

x *In meam.* vt instit. de vsucap. §. aliquando.

BIU Cujas

verum si totũ tollere non poteram simul, siue contrectare. si autẽ poteram totum tollere siue cõtrectare, & hoc animo accepi torsellum, tandem postea dissolui, & quasdã res tantũ abstuli: in hoc casu toti[p] torselli dicar fur. [SIDVO.] Plures simul portauerũt trabem meã animo furãdi: nec vnus solus potuisset portare. dicitur ꝙ quilibet eorũ in solidũ tenetur act. fur. Vltimo dicit: cõtrectaui plures res tuas: quasdam tamẽ ex his tãtum subripui. teneor furti pro omnibus etiã non subreptis: nõ tamẽ teneor cõdic. furtiua pro non subreptis. Fran.

a *Putat.* stricta ratiõe.

b *Videtur fur esse.* stricta ratione.

c *Verũ est.* scilicet de æquitate: vt hic, & .j.§. sed si de naui. vel supra totum cõtrectauit ponendo per sacculos, vt minutatim portaret. hic & dicto.§. sed si de naui. non nisi quod portauit: vel. ſ. parũ erat: ita ꝙ tantum poterat portare. hic & §. sed si de naui. multum: arg. .j. ead. l.§. item si quis maioris. vsque ad.§. si duo.

d *Quantum abstulerit.* in hoc enĩ solo & corporis animíq; actũ plenũ (quo, vt furti actio sit, opus est) adhibuit. Ro. sed contra. .j. de incen. rui. nau. l. iij.§. senatus. sed alius est casus: & totum periit ibi domino.

e *Armariũ.* locus vbi libri reponuntur: vt. ſ. de lega. iij. l. librorũ.§. chartis. Accur.

f *Eiusdẽ rei.* nõ dicit omnium, sed delatarũ tantum: vt. .j. eo.§. proinde. &.§. quòd si totum.* Azo.

g *Fur erit.* immo videtur ꝙ tãtum ex prima contrectatione debeat agi, & tantũ manifestus fur dici: vt. ſ. eo. l. siue igitur. in fi. & l. seq. Respon. verũ est ex prima cõtrectatione tãtũ agi: vt. ſ. eo. l. ei qui. & tamẽ nihilo minus plura sunt furta.[a] nã quotiẽscũque cõtrectat, cõmittit furtũ: & sic plura sunt adulteria, si pluries ad alterius vxorẽ accedas: & tamẽ ꝓ vno adulterio pœna imponitur. posset tamẽ forte defendi vt nascaĩ & agi possit ex prima cõtrectatione furti nec manifesti: & ex secunda furti manifesti: quia cum recessit, remãsit res in potestate domini: & sic postea iterũ cõtrectando cõmittit furtum: & sic tenebitur furti manifesti. arg. ſ. de vsuca. l. sequitur.§. idem Labeo.

h *Contrectat.* scilicet post: & tunc deprehenditur. & est cõtra. .j. arb. fur. cæ. l. furtim Solu. vt ibi. & fa. .j. eo. l. si quis per se.

i *Teneri furti.* sed si putabat tota triginta aliena esse, omnium illis triginta nomine furti tenetur. & facit. ſ. de condictio. cau. da. l.

Ista lex diuiditur in tres partes. Primo ponitur quæstio. Secundo responsio Ofilii, & eius ratio & illatio. Tertio ponitur ratio iurisconsulti auctoris huius legis: & probatio per exempla. Secunda ibi, Ofilius. Tertia ibi, sed verum. Barto. Et sic summatur: Qui ex integrali consistente ex partibus separatis partem abstulit, cum totum ferre non posset: illius solius partis furti tenetur, licèt totum integrale contrectauerit: & si reuertens aliam partem sustulit, illius solius partis fur manifestus & non manifestus erit. Ange.

XXI. VLPIANVS libro quadragesimo ad Sabinum. B

VVlgaris est quæstio, an is qui ex aceruo frumẽti modium sustulit, totius rei furtum faciat: an verò eius tantum quod abstulit. Ofilius totius acerui furem esse putat.[a] Nam & qui aurem alicuius tetigit, inquit Trebatius totum eum videri tetigisse. proinde & qui dolium aperuit, & inde parum vini abstulit: non tantum eius quod abstulit, verùm totius videtur fur esse.[b] Sed verum est[c] in tantum eum* furti actione teneri, quantum abstulerit.[d] * Nam & si quis armarium[e] quod tollere non poterat, aperuerit, & omnes res quæ in eo erant, contrectauerit, atque ita discesserit, deinde reuersus vnam ex his abstulerit: & antequam se reciperet quò destinauerat, deprehensus fuerit: eiusdem rei[f] & manifestus & nec manifestus fur erit.[g] Sed & [is] qui segetem ante lucem secat,* & contrectat:[h] eius quod secat, manifestus & nec manifestus fur est. C

Nota pulchrũ casum, & elegantẽ textũ, & satis planus est, si bene punctuetur.

ℱ Si is qui viginti nummorum saccum deposuisset, alium saccum in quo scit triginta [nummos] esse errante eo qui dabat, acceperit, putauerit autem illic sua viginti esse: teneri furti[i] decem nomine placet. ℱ Si quis æs subripuit, dum aurum se subripere putat, vel contra: (ex libro octauo Pomponij ad Sabinum) aut minus esse [putat,] cum plus esset: eius quod subripuit,[k] furtum committit. Idem Vlpianus.[l] D

Qui duas res subripuit, quarum vnã suã putat: alterius tantùm furtum facit. Bart.

ℱ Sed & si quis subripuit furto duos sacculos, vnum decem, alterum viginti: quorum alterum suum putauit, alterum scit alienum: profectò dicemus tantùm vnius quem putauit alienum, furtũ eũ facere:[m] quemadmodum si duo pocula abstulerit, quorum alterum suum putauit, alterum scit alienum. nam & hic vnius fit furtum.[n]

ℱ Sed si ansam[o] in poculo suam putauit, vel verè fuit: totius poculi[p] eúm furtum facere Pomponius scripsit. ℱ Sed si de naui onerata furto quis sextariũ frumenti tulerit: vtrum totius oneris, an verò sextarij tantùm furtum fecerit? Facilius hoc quæritur in horreo pleno. Et durum[q] est dicere, totius furtum fieri. Et quid si cisterna vini sit? quid dices?* aut aquæ cisternæ? quid deinde si [de] naue vinaria? (vt sunt multæ in quas vinum effunditur) quid dicemus de eo qui vinum hausit? an totius oneris fur sit? Et magis est vt & hic non totius[r] [furem] dicamus. Certè si proponas in apotheca amphoras esse vini, eásque subtractas: singularum furtum fit, non totius apothecę: quemadmodum si ex pluribus rebus mouentibus in horreo reclusis vnam tulerit.[s]

Non tenetur furti qui causa furandi domum intrat, nisi furatus fuerit. Item is qui totum furari proposuit, & partem furatus est: tenetur furti partis nomine tantum, & non totius, si totum tollere non potuit: secus si potuit. Bartolus.

ℱ Qui furti faciendi causa claue intrauit: nondum fur est, quamuis furandi causa intrauit. Quid ergo? qua actione tenebitur? Vtique iniuriarum:[t] aut de vi accusabitur, si per vim introiuit. ℱ Item si [quis] maioris ponderis quid[u] aperuit, aut refregit, quod tollere non posset: non est omnium rerum cum eo furti actio,[x] sed earum tantùm quas tulerit, quia totum tollere non potuit. Proinde si inuolucrum, quod tollere non potuit, soluit vt contrectet: deinde cõtrectauit quasdam res: quamuis singulas res quæ in eo fuerunt tollere potuerit, si tamen totum inuolucrum[y] tollere non potuerit, singularum rerum quas

---

Flo. eos *Fl. abstulerunt*

sunt vers. in. §. qui furti. *Flo. segetẽ luce secat &c.*

a *Ista gl. facit pro opi. Bar. ſ. auth. sed nouo iure. ver. vlterius quæro nũquid plura. C. e. & ſ. qui fuerve. de statu ho. & in. l. ei qui. infra eo. dũ dicit quòd cõtrectans rẽ furtiuã per diuersa territoria dicitur*

b *Contrectat.* scilicet post: & tunc deprehenditur. & est cõtra. .j. arb. fur. cæ. l. furtim Solu. vt ibi. & fa. .j. eo. l. si quis per se.

i *Teneri furti.* sed si putabat tota triginta aliena esse, omnium illis triginta nomine furti tenetur. & facit. ſ. de condictio. cau. da. l. dedi. §. subtilius. &. .j. eod. l. si iussu. §. si rem. Sed contra videtur. ſ. eo. l. in actione. §. fi. sed ibi creditor, hic depositarius. & facit. ſ. de cõdictio. fur. l. quoniam. &. .j. de arbi. l. .j. in fin. & fi. de iniur. l. iij. §. fi.

k *Quod subripuit.* omisſa falsa eius opinione. M. & facit. .j. eod. l. qui saccum. &. .j. de iniur. l. eum. §. si iniuria.

l *Idẽ Vlpianus.* ſ dicit.

m *Furtum eum facere.* vt instituo. vi bono. rapto. §. .j. Sed quid si sciebat alterũ, sed non certum? dicunt quidam ꝙ vtriusq; in dubio: omnis enim &c. vt. C. vnde vi. l. fin. vel dic eius tãtum de quo probabit actor eum sensisse.

n *Fit furtum.* sed quare non & eius quẽ putauit suum: cum potius veritas quàm opinio spectanda sit: vt. ſ. ead. l. §. si quis æs? Respon. quia sine affectu furãdi non fit furtũ: vt hic. sed putare suum, non videtur excusare eum: cum & si suum esset, cõmitteret furtum: vt. ſ. eod. l. in actione. §. fin. sed ibi ius alienum putabat furari.

o *Sed si ansam.* adiunctã per ferruminationem, vel applumbaturam. Accursius.

p *Totius poculi.* quãdo ansa non sit à poculo separata, vt erant superiora. Item nec est per se alicuius: sed eius cuius est poculũ. sed nõne. ſ. §. fi is qui. erãt nũmi commixtione confusi? nec tamẽ agit pro eo quod ibi suũ putauit. sed non sic accedebãt alij aliis, vt hic poculo ansa. præterea & ibi depositarius erat.

q *Diuũ.* & ideo æquitas præualet: vt. ſ. ead. l. in prin. &. §. sed verum est. vbi plene dixi. Ac.

r *Non totius.* quantum ad hoc vt teneatur furti actione.

ſ *Vnam tulerit.* Cæteris non contrectatis.

t *Iniuriarum.* vt. .j. de iniu. l. is qui in domũ.

u *Quid.* vt scrinium in quo erant libri.

x *Furti actio.* scilicet nec stricto iure. R.

y *Inuolucrum.* id est torsellum.

Cæterum

BIU Cujas

tulerit, fur est: cæterarum non est. [a] Quòd si totum vas tollere potuit: dicimus eum totius esse [b] furem, licet soluerit [c] vt singulas vel quasdam tolleret. & ita & Sabinus ait. ¶ Si duo pluréſve vnum tignum furati sunt, quod singuli tollere nō potuerint: dicendum est omnes eos furti in solidum [d] teneri: quāuis id[vnus nec]cōtrectare nec tollere solus posset. & ita vtimur. neq; enim dici potest, *pro parte furtū fecisse singulos, sed totius rei vniuersos:[&]sic fiet singulos furti teneri. Quamuis autem earum quoque rerum [nomine] quas quis non abstulit [e], furti teneatur:attamen cōdici ei non potest:idcirco, quia cōdici ea res quæ ablata [f] est potest.& ita & Pomponius scribit.

XXII. PAVLVS libro nono ad Sabinum.

SI quid fur fregerit,aut ruperit, quod non etiam furandi causa contrectauerit: [g] eius nomine cum eo furti agi *non potest. [h] Si eo cōsilio arca refracta sit,vt vniones puta tollerentur, híque furti faciendi causa contrectati sint: eorum tantummodo furtum factum videri. quod est verum. nam cæteræ res quæ seponūtur vt ad vniones [i] perueniatur,non furti faciēdi causa cōtrectantur. Qui lancem rasit, totius [k] fur est: & furti tenetur ad id quod domini interest. [l]

Impubes doli capax furtum facit: doli non capax non facit. Bartolus.

XXIII. VLPIANVS libro quadragesimoprimo ad Sabinum.

IMpuberem furtū facere posse,si iam doli capax sit, [m] Iulianus libro vicesimosecundo Digestorum scripsit. Item posse cum impubere dāni iniuria agi: quia & * furtū ab impubere fit: sed modū esse adhibendum ait: nam in infantes id non cadere. nos putamus cū impubere culpæ capace Aquilia [n] agi posse. Item verū est quod Labeo ait, nec ope impuberis furto facto teneri eum. [o]

XXIIII. PAVLVS libro nono ad Sabinum.

NEc minus [p] etiam condici ei posse Iulianus scripsit, [cum doli capax sit.]

Qui alium deiecit de fundo,non tenetur furti condictione: tenetur tamen triticaria ratione possessionis fundi quam abstulit:sed ratione arborum ablatarum tenetur actione furti. Bartolus.

XXV. VLPIANVS libro quadragesimoprimo ad Sabinum.

IVerum est (quod plerique probant) fundi [nomine] furti agi nō posse. [q] Vnde quæritur,si quis de fundo vi deiectus sit, an cōdici ei possit qui deiecit. Labeo negat:sed Celsus putat posse condici possessionē: [r] quemadmodum potest re mobili [s] subrepta. Eorū[nomine] quæ de fundo tolluntur,vtputa arborum, vel lapidum, vel arenæ, vel fructuum quos quis furādi * animo decerpsit,furti agi posse,nulla dubitatio est. [t]

XXVI. PAVLVS libro nono ad Sabinum.

SI apes [u] feræ in arbore fundi tui apes fecerint, si quis eas vel fauum abstulerit,eū non teneri tibi furti, quia non fuerint tuæ:eásque constat captarū terra,mari,cœlo,numero esse. Itē constat colonum qui nummis [x] colat, cum eo qui fructus stantes[furto] subripuerit, acturum quidā,& fructus huius agri stantes in agro collegit,& subripuit. dicitur quòd tenetur furti huic colono. Fran. Accur.

SI apes [y] feræ in arbore fundi mei, fecerunt alias apes. subripuisti eas, vel fauum earum.nō teneris mihi act. furti,cum meū non fuerit quod subripuisti. [ITEM CONSTAT.] Colon [z] me* agrum meum colebat nummis: quia pro certa mercede in pecunia consistente mihi dāda fructus agri mei debebat facere suos. venit

---

a *Caterarum non est.* scilicet fur. vel si fur aliqua ratione dicatur qui eas vbicunque contrectasset, scilicet ratione stricta:ex bono & æquo relaxabitur:vt.ſ.in prin.huius.l.&.§.sed si de naui.

b *Totius esse.* cum eo animo contrectauit vt omnes tolleret.M.

c *Licet soluerit.* postea ductus pœnitentia.Accursius.

d *Furti in solidū.* nec vnum soluētem, alium liberare: vt &.ſ. ad.l. Aquil.l. ita vulnerat⁹. in fin.&.C. de condic. fur.l.j. &.j. arbo. fur. cæ.l.si plures. & arg.ſ. de iurisdi. om. iudic.l. si quis id.in fi. &.l.seq. & arg. quod vi aut clā. l.semper.§. si in sepulchro.Accursius.

e *Non abstulit.* pœnitentia ductus:cū iā contrectasset. M. vel quia deprehensus antequam omnia tolleret: vt.ſ.§. qui furti. versi.q; si totum.Vel dicas q; mutat casum: scilicet quando ope & cōsilio alicuius fit furtum: vt supra de condic.fur.l.proinde.

f *Ablata.* non ergo quæ ablata non est.vel dic tertio,teneatur ratione mera. & sic loquitur de eo qđ.ſ.ea.l. in prin.dicitur.Accur.

Si quid.] CASVS. Si ego fur aliquid fregi, vel amoui, non animo furandi:non teneor, p his furti.& pone tale exemplū: Scrinium tuum aperui vel fregi animo subripiēdi anulos qui ibi intus erant: & alias res quæ erāt in superiori parte scrinij remoui & posui in terra, ad hoc vt anulos qui erant in fundo scrinij, accipiam & subripiā: & sic arripui anulos: teneor furti p anulis tantum. [QUI LANCEM.] Lācem tuam rasi.dicor fur esse totius lancis: & hoc de rigore:sed de æquitate teneor in tantū quanti tua interest.Fran.

g *Contrectauerit.* exēplum.j.proxi.§.

h *Non potest.* sed.l.Aquil. vt.ſ.ad.l.Aquil.l. si seruus seruū.§.iij. sed contra.j.eod.l. qui saccum. sed ibi etiam saccum portauit. Item contra.j.eod.l. qui tabulas. in fine. sed ibi debitori debenti animus lucrandi fuit: vt.j.eod.l. si quis vxori.§. si quis seruo. quod hic non fuit in rebus fractis. Accursius.

i *Vniones.* id est margaritæ:vt.ſ.accipitur de excep.do.l.apud. §.item quæritur.& hic dic vt in prin.huius.l.dixi.

k *Totius.* scilicet lancis.& hoc de rigore:vt &.ſ.l.proxi.in prin. sed de æquitate agitur ad interesse: vt subiicit.&.ſ.l.proxima.§. sed verum est.&.§.sed si de naui.

l *Interest.* id est ad singularem æstimationem:vt ęstimetur quasi adhuc cohærens ei à quo ablatum est. & hoc generaliter in similibus: cum & alias si quæuis res in solidum subripiatur, veluti equus, ibi verum rei pretium inspicitur: & sic non est contra.j. eod.l.in furti.in princip.

Impuberē.] CASVS. Impubes doli capax tenetur si faciat furtum.Item & Aquilia,si damnū iniuria alicui dedit: secus si est infans,vel non proximus pubertati: quia tunc non tenetur furti,

m *Capax sit.* veluti si sit proximus pubertati:non aliàs:vt instit. de obli. quæ ex de.nasc.§.vlti.&.j.de reg.iur.l.pupillum. &.l.pupillus.&.ſ.de doli excep.l.apud.§.si quis non tutor.

n *Aquilia.* vt &.ſ.ad l.Aquil.sed si quemcūque.§. sed & si infans. & idem generaliter in quolibet delicto: vt.ſ. de mino.l.si ex causa.§. nunc videndum. *Flo.quia id furt.*

o *Teneri eum.* cum nō est doli capax: vt.j.e.l. antepe.§.fin.

p *Nec minus.* qua ętate potest furti conueniri & condictione.

Verū est.] CASVS. Si deiecit te de fundo: non teneor furti condic. tamen triticaria teneor ratione possessionis fundi quā habeo.sed si abstuli arbores de fundo tuo, vel lapides, vel cretam:teneor furti.Fran.

q *Nō posse.* vt insti.de vsuca.§. quod autem.

r *Possessionem.* tātum per triticariam si non erat dominus deiectus: aliàs etiā dominium:vt &.ſ.de cōdic. triti.l.ij.

s *Mobili.* vt &.ſ. de tritica.l.j.in fi.

t *Nulla dubitatio est.* vt & supra quod vi aut clam.l. si alius.§.notauimus. & ad.l.Aquil.si seruus seruum.§. si oliuam. &.j.l.proxi.§.j.& arg.j.arb.fur.cæsa.l.facienda.§.j.& infra eod. l.si cretæ. *Flo.frandandi*

Si apes.] CASVS. Apes feræ stātes in arbore fundi mei, fecerunt alias apes. subripuisti eas, vel fauum earum.nō teneris mihi act. furti,cum meū non fuerit quod subripuisti. [ITEM CONSTAT.] Colon [y] me* agrum meum colebat nummis: quia pro certa mercede in pecunia consistente mihi dāda fructus agri mei debebat facere suos. venit

u *Si apes.* ad hoc.ſ. de adquirendo rerum dominio.l. naturaliter.§.apum.& insti.de re.diui.§.apum.

x *Qui nummis.* hoc est,qui mercede cōstituta in pecunia numerata colit, vt ita omnes fructus percipiēdo suos faciat. partiarius vero est qui partem fructuum domino reddit.distingue ergo aut colit nummis: & tunc habet actionem furti & cōdictionem furtiuam,cum sui sint fructus,vt hic.addunt quidam,si ad nō modicum tempus conduxit:aliàs contra:vt argu.ſ.si ager vec. vel emphy.l.j.&.ij.&.iij. quod hic non dicitur. Aut partiarius : & tunc ipse solus habet condict.furti.vt in contrario.ſ.loca.cum in plures.§.messem.de qūo dic vt ibi. Actionem autē furti habet quilibet pro parte fructuum quæ eum tangit.j.eo.fullo.j.§. frugibus. nec ob.j.eo.l.si quis vxori.§.si sulphurariæ. quia licet ibi agat ex conducto contra dominum,potest tamen & furti agere. Sed alij dicunt ibi loqui de eo qui colit nummis ad modicum tempus.

a *Cæpissent.* fructus:vt bonæ fidei possessoris: nō sic in fructuario antequam consumantur: vt supra de adquirendo rerum dominio.l.bonæ fidei.§.denique.& supra de vsur.l.qui scit.§. præterea.& supra de vsufruct.l.si fur.

Qvi tabulas.]C A S V S. Tabulas vel cautiones meas siue instrumēta aliquis subripuit.dicit q̄ tenet actione furti: & æstimabitur non solum valentia tabulæ siue chartæ: sed etiā debiti quod in ea continetur:siue debitū quod in his continebatur, sit mihi solutum: siue nō. & redditur ratio.idem videtur & si alias probationes haberem ad istud debitū. Idem de apocha si subripiatur. Sed pone quòd aliquis delet instrumētū meū. tenetur furti, & etiam act.legis Aquiliæ. Sed pone quòd primo subripuit, & postea deleuit. non propter hoc crescit actio furti, sed furti tenebitur & Aquilia, itē actio. ad exhibendum. Item quorum bonorum, si hæc instrumenta essent hereditaria. Sed & si aliquis imaginem meam vel librum deleuit, tenetur Aquilia. Vltimo dicit:quæ dicta sunt de instrumentis priuatorum: idem & si essent reipublicæ alicui[9] municipij. Item & de cæteris rebus publicis,siue alicuius societatis. & hoc dicit hæc lex cum quatuor sequentibus.Franciscus.

*Fl. decerptus esset *cœpisset

b *Qui tabulas.*Ligneas,vel cereas:in quibus olim scribebantur rationes debitorum: vt &.ſ.commo.l.in commodato.§.sicut.

* Flo.mensæq; script.

c *Continetur.* fit ergo æstimatio secūdū causam cohærentem:vt & supra eodem.l. si quid fur.§.fin. & idem quotiens ratione dominij agitur furti: vt infra eodem.l.si vendidero.§.j. & sic in lege Aquilia :vt &.ſ.ad legem Aquiliam.l.proinde.

2 Fl.quātū

d *Si tanti.*hoc ideo,quia si pars debiti iam esset soluta:non tanti eius interesset quantum in tabulis continetur. ad quod est.C. de transac.l.sub prætextu.quod non potest stare,cum & tota soluta possit agi:vt.j.proxi. necesse ergo habes dicere q̄ aliæ probationes erant de parte debiti:vt.j.§.apocha.in fin.

e *Petunt.* per condic.sine causa:vt.C.de condic.ex leg.l.pe.vel actione in rem:vt.C.ad exhi.l.fin.

f *Debitores.* contra creditores.

g *Ab his.* scilicet debitoribus. Accursius.

h *Interesse.* totum scilicet quod in eis continetur: vt &.j.eo.l. fullo.§.fin.&.ſ. ad exhi.l.solutione. etiam si adhuc hæc non immineant pericula.arg.ſ.eo.l.eum.§.Papi.

i *Mensæ.* id est pecuniæ traditæ ad mensam.

k *Si futurum.* hic respondet,secundum H.

l *Chirographo.* mihi subtracto.

m *Sed nihil videtur interesse.* & male,secundum H.nam agere potest,inspecto quod euenire potest: vt.ſ.eod.l.eum.§.Papinia.sed verius secundum Pla.ſ. philosophicè dicta diligenter exponuntur.& pro hoc.ſ.ea.l.ibi,si tanti interfuit &c.& facit.j.eod.l.quidam tabularum.

n *Non amouit.* scilicet fur. Accursius.

o *Furti actio locum habet.*immo non habet:vt.ſ.ad legē Aquil.l. si quis testamentum.§.fina.quæ est contra.solu.secundum R.hic subauditur,nō amouit, scilicet tantū:& secundum hoc sequens.l.idē dicit. sed tu dic quòd si hic tantum deleuit: vt infra,sed& si imaginem. §. si quis. & fecit animo lucrādi: vt quia debitor erat:sed in cōtrario non fecit animo lucrandi.Accur.

Chirographa subripiens tenetur non tantum propter pretium chirographorum, sed etiam ad æstimationem summæ in eis contentæ, licet creditori solutum sit: quia eius interest tabulas habere, ne patiatur litem à creditoribus de eis reddendis.hoc dicit.

XXVII. VLPIANVS libro quadragesimoprimo ad Sabinum.

Qvi tabulas[b] vel cautiones amouet,furti tenetur, non tantum pretij ipsarum tabularum[nomine] verumetiā eius quod interfuit:quod ad æstimationem refertur eius summæ quæ in his tabulis continetur:[c] scilicet si tanti[d] interfuit: vtputa si chirographa aureorum decem tabulæ fuerint, dicimus hoc duplicari. Quòd si iam erant inanes, quia solutum proponebatur: numquid ipsarum tantùm tabularum pretij videatur esse æstimatio facienda? Quid enim interfuit huius? Sed potest dici, quia nonnumquam debitores tabulas sibi restitui petunt,[e] quia nonnumquam calumniantur debitores[f] quasi indebito soluto ab his,[g] interesse[h] creditoris tabulas habere, ne forte cōtrouersiam super ea re patiatur. Et generaliter dicendum est in id quod interest,duplari. Inde potest quęri,si quis cum alias probationes mensæ[i] quàm* scripturam haberet, chirographi furtum passus sit,an æstimari duplo chirographi quantitas debeat: & nūquid non, quasi nihil intersit. quanti*enim interest,cum possit debitū aliūde probare? quēadmodum si in binis tabulis instrumentum scriptum sit. nam nihil videtur deperdere,si futurum[k] est vt alio chirographo[l] saluo securior sit creditor. Apocha† quoque si fuerit subrepta:æquè dicēdum est furti actionē in id quod interest,locū habere. sed nihil mihi videtur interesse,[m] si sint & alię probationes solutæ pecuniæ. Sed si quis nō amouit[n] huiusmodi instrumenta,sed interleuit:nō tantum furti actio locum habet,[o] verumetiam legis Aquiliæ.nam amouisse*videtur qui corrupit.

XXVIII. PAVLVS libro nono ad Sabinum.

Sed si subripuit priusquam deleat:tanti*tenetur[p] quanti domini interfuit non subripi. delendo enim nihil ad pœnam adiicit.[q]

XXIX. VLPIANVS libro quadragesimoprimo ad Sabinum.

Hoc amplius & ad exhibēdū[r] agi potest: & interdicto quorū bonorū[f] agi poterit,

XXX. IDEM libro nono ad Sabinum.

Si hæreditariæ tabulæ deletæ sint.

XXXI. IDEM libro quadragesimoprimo ad Sabinum.

Sed & si imaginem[t] quis vel librum deleuerit,[u] & hic tenetur damni*iniurię,quasi corruperit. Si quis tabulas instrumentorum reipublicæ municipij alicuius aut subripuerit,[x] aut interleuerit: Labeo ait furti[y] eum teneri. Idémque scribit & de cæteris rebus publicis,[z] déque societatibus.[a]

Ed si subripuit.Tā- in di ti tenetur. scilicet apocha actione furti adduplū: vt &.ſ.l.proxi.in prin. Accursius.

q *Adiicit.* immo videtur adiicere:vt.ſ.fit. proxi.l. nunquā.m.sol. secundum R. hic vno actu deleuit & subripuit: nec enim potuit delere quin contrectaret:sed ibi ex interuallo. sed tu dic q̄ ex interuallo hic fuit:& dic ad pœnam,scilicet furti: sed Aquil. bene datur, cū sint diuersa delicta:vt ī cōtrariis.Ac.

* Flo.

r Hoc amplius. Ad exhibendū. vt & supra ad legem Aquil. l.qui tabulas.Accur.

f *Quorum bonorum.*licet qui deleuit,non cōtendit se hæredē: quia tenetur ex dolo: vt & in peti.hære. dixim⁹.ī. de peti. hæred.l.sed vtrum. & contra quem datur vnū, & reliqui: vt supra quo. bo.l.j.in princip. sed hoc non placet: quia interdicto quorū bonorū ad vniuersitatem tātum agit: & cōtra hæreditarium debitorem non datur: vt.ſ.quorū bonorū.l. j.§.j. &.l. ij. quæ sunt contra. constat autem esse debitorem hereditariū eum qui damnū dedit: vt.d.l.sed vtrū.

* Flo.

dic ergo secundum M.dari hic quorum bonorum,id est interdictum de tabulis exhiben. quod præparatoriū est interdicti quorum bonorum.& pro hoc.ſ.de tabu.exhi.l.j.in prin.

t *Sed & si imaginem.* facit supra ad legem Aquil.l. si quis testamentum.

u *Deleuerit.* postea cum iam subripuisset.Vel dic deleuerit,tantum animo lucrandi:vt.ſ.eod.l.qui tabulas.in fine.

x *Aut subripuerit.* scilicet tantum.

y *Furti.* non peculatus:vt infra eo.l.ob pecuniam.

z *De cæteris rebus publicis.* quæ sunt in patrimonio publico: non etiam in vsu publico. M. vel dic publicum, scilicet alicuius municipij.

a *Societatibus.*vt si instrumētū societatis alicuius quis subripiat.

Qvidam.]C A S V S. Habebam instrumentum de decem cōtra Titium.subripuisti mihi illud instrumentum.nunc ago cōtra te furti act. videtur q̄ non teneatis nisi ad æstima. chartæ siue tabulæ, non autem ad decem quæ continebantur in instrumento:quia si nunc possum probare de illis decem,non videtur mea interesse. sed tamen dicit quòd potest interesse. pone enim quòd nunc furto facto rehabui instrumenta: & sic possum nunc

nunc probare interesse per ea: quod non potui tempore quo egi ad debitum, sed succubui: id multo magis quæritur de lege Aquilia. nam si instrumentum meum de decem quod habebam contra Titium, destruxisti: & agam contra te Aquil. videtur quòd non tenearis: quia si probo decem contineri in instrumento: potero agere ad ea contra Titium debitorem meũ, etsi nihil mea interfit instrumentũ fuisse destructum. si autem hoc non possum probare, videtur mea interesse. sed tamen ponit duos casus quibus interest mea. Franciscus.

a *Pecuniam.* in instrumento redactam.

b *Nõ potest.* debitum in chirographũ redactum. sed nõ valet hoc argu. quod fit à destructione antecedentis.

c *Sed potest.* nunc respondet.

d *Non esset.* & sic agitur furti: vt & supra de eden. argentarius. §. fi. nec per hoc desiit cõpetere: quòd interesse desinit: vt j. eo. l. inter omnes.

e *Maior quæstio.* quia licet postea recuperet tabulas, nihil per eas potest probare, cũ deletæ sunt. argu. ſ. locutus est cum deletæ nõ erant.

f *Probare.* purum debitum.

g *Damnum.* & sic non agit, sed tamen contradicit ponendo de debito cõditionali & puro. & sic incipit respondere.

h *Pendente conditione.* q.d. agam. condemnationis tamẽ exactio in euentũ conditionis differtur: vt supra ad. l. Aquil. l. in lege. sed contra supra de iudi. l. non quemadmodũ. sed ibi fol. Accursius.

i *Vti possum.* & certe furti agendum: & idem in Aquilia etiam quãdo debitum erat purum: vt. d. l. argẽtarius. §. fin. & supra eo. l. qui tabulas.

XXXII. PAVLVS libro nono ad Sabinum.

QVidam tabularum dũtaxat æstimationem faciendam in furti actione existimant: qua si iudici apud quem furti agatur, possit probari quantum debitum fuerit, possit etiam apud eum iudicem eadem probare apud quem pecuniam[a] petat. si vero in furti iudicio probare non potest: [b] ne illud quidẽ posse ostendi, quãti eius interfit. Sed potest [c] post furtum factum, tabulas nactus esse actor, vt ex eo probet quãti sua interfuerit si tabulas nactus nõ esset. [d] ℣ De lege Aquilia maior quæstio [e] est, quemadmodum possit probari quanti eius interfit. Nam si potest aliàs probare, [f] nõ patitur damnũ. [g] Quid ergo si fortè pecuniã sub conditione credidit, & interim testimonia [sunt] quorum probationem habeat, qui possunt mori pendente cõditione? [h] aut puta me petisse creditũ: & quia testes & signatores qui rem meminissent,* præsentes nõ haberem, victum remansisse: * nunc verò cum furti agam, eorũ memoria & præsentia ad fidẽ creditæ pecuniæ vti possum. [i]

Cui conceditur administratio rerum: non videtur concessum vt in eis fraudem committat. Bartolus.

XXXIII. VLPIANVS libro quadragesimoprimo ad Sabinum.

TVtor administrationẽ quidem rerum pupillariũ habet, intercipiendi autem potestas ei nõ datur: [k] & ideo si quid furandi animo amouerit, furtum facit: nec vsucapi res potest. sed & furti actione tenetur, [l] quamuis & tutelæ agi cum eo possit. [m] Quod in tutore scriptum est: idem erit & in curatore adulescentis, cæteríque curatoribus. [n]

XXXIIII. PAVLVS libro nono ad Sabinum.

IS qui opem furtum facienti fert, [o] nunquam manifestus est. Pitaque accidit, vt is quidem qui opem tulit, furti nec manifesti: is autem qui deprehensus est, ob eandem rem manifesti teneatur.

XXXV. POMPONIVS libro nonodecimo ad Sabinum.

SI quis [quid] perferendũ acceperit, & scierit furtiuum esse: constat, si deprehendatur, ipsum dumtaxat furem manifestum esse. si nescierit, neutrũ. [q] hunc, quia fur non sit: [r] furem, quia deprehensus non sit.

Diuersis respectibus possunt duo fures eiusdem rei alter dici fur manifestus, alter non manifestus. Bartolus.

℣ Si vnus seruus tuus hausisset [f] & abstulisset, alter hauriendo deprehensus esset: † prioris nomine nec manifesti, alterius manifesti teneberis.

Qui præstat opẽ furto irregulari, non tenetur furti: nisi furtũ regulare sequatur. B.

XXXVI. VLPIANVS libro quadragesimoprimo ad Sabinum.

QVi seruo persuasit vt fugeret, fur non est. Nec enim qui alicui malũ consilium dedit, furtũ facit: nõ magis quàm si ei persuasit vt se præcipitaret, aut manus sibi inferret. [t] hęc enim furti non admittunt actionem. [u] Sed si alius ei fugã persuaserit, vt ab alio subripiatur: furti tenebitur is qui persuasit: quasi ope consilio

A interdũ. &. j. eo. l. in furti. §. ope. & l. si pignore. §. qui ferramẽta.

p *Manifestus est.* Item nec est fur: nec est manifestus: licet teneatur actione furti non manifesti. nec enim dici potest committere furtum, vel etiam furem esse, cum rem non contrectauerit. & facit. j. de incen. rui. nau. l. quo naufragium. §. non tantum.

SI quis.] CASVS. Rem subripui, & tradidi eã tibi vt portes eam ad aliquem locum: puta ad domum meã: tunc cũ portabas, fuisti inuentus cum re furtiua. dicitur quòd si sciebas eam rem furtiuam, tu es fur manifestus, & ego non manifestus. si autem ignorabas: hoc casu nec tu nec ego sum [o] fures manifesti. [*SI VNVS.*] Vn[o] de seruis meis hausit vinum tuum, & portabat: alter hauriendo fuit deprehẽsus. nomine primi teneor furti non manifesti: nomine alteri[o] teneor furti manifesti. Fran. Accur.

q *Neutrum.* ſ. teneri.

r *Non sit.* facit. j. eo. l. si is qui. ij. §. si tu Titium. & l. falsus. §. sed & si is. &. ſ. eo. l. vulgaris. §. j. &. §. item si quis maioris.

† *Iste.* §. videtur sentire quòd ad hoc quòd quis dicat fur manifestus, requiritur quòd fuerit i furto deprehẽsus: sed tu dic quòd de necessitate nõ requiritur, sed sola acclamatio sufficit: vt no. B. in. l. 2. in prin. ſ. eo. glo. in. §. fur manifestus. insti. e. ti. & no. in l. si quis in serui. §. 1. ſ. eo. & Cy. in l. falsus. in 3. oppo. C. e. ti. potest aũt & deprehẽdi sus dici fur manifestus: vt in. l. mabi nifeste. ſ. de condi. fur. sicut & qui repertus est in domo: vt no. idem B. & Ale. in præalle. l. 2. ſ. eo. Bal. in authẽ. quas actiones. C. de sacros. eccl. & Io. And. ẽ ad di. ad spe. in ti. de ꝓba. §. 1. ver. quæro. & Spe. ẽ titu. de præsum. §. ſ.

SI qui.] CASVS. Rem subripui, & tradidi eã tibi vt portes eam ad aliquem locum: puta ad domum meã: tunc cũ portabas, fuisti inuentus cum re furtiua. dicitur quòd si sciebas eam rem furtiuam, tu es fur manifestus, & ego nõ manifestus. si autem ignorabas: hoc casu nec tu nec ego sum [o] fures manifesti. [*SI VNVS.*] Vn[o] de seruis meis hausit vinum tuum, & portabat: alter hauriendo fuit deprehẽsus. nomine primi teneor furti non manifesti: nomine alteri[o] teneor furti manifesti. Fran. Accur.

Tvtor.] CASVS. Licet tutor habeat administrationem rerum pupilli: si tamẽ subripiat rem pupilli, tenetur furti & tutelæ. & idem in curatoribus omnibus. Fran. Accursius.

k *Non datur.* vt &. ſ. pro emptore. l. qui fundum. §. si tutor. &. j. eo. l. interdum. §. qui tutelam. &. ſ. de solu. l. pupilli. in prin.

l *Tenetur.* vt &. ſ. de tut. & ra. distra. l. actione.

m *Agi possit.* scilicet finita tutela: vt. ſ. de tut. & ra. dist. l. si tutor. §. fi. &. l. seq. & per hoc quòd illa dabatur, furti famosa denegari videbatur. arg. ſ. de in integ. resti. l. diuus. sed ad diuersa datur. Accursius.

n *Curatoribus.* sic. ſ. de nego. gest. l. ex facto. in fi. vt de similibus ad similia procedatur.

IS qui opem.] CASVS. Præbui opem & auxilium tibi faciẽti furtum: tandem tu fuisti deprehensus cum re furtiua. dicitur quòd ego teneor furti non manifesti, & tu furti manifesti. Franciscus Accursius.

o *Fert.* Quis hoc faciat, habes insti. de oblig. q̃ ex deli. nasc̃. §. ſ.

lege.§.item placuit.vel aliter furtum sit quantum ad impediendã vsucapionem vel præscri.vt ibi: sed non vt possit agi, vt hic.vel dic quòd non est contra:quia hic dicit, non facit furtum qui cõsilium dedit:quia nemo tenetur furti ex solo consilio:[a] vt.j.eo.l. si quis vxori.§. neque. &.j.de verbo. sign.l. sæpe. at ibi contrectabat se seruus fugitiuus, vbi aliàs non erat fugiturus.quo etiã modo soluuntur duo prima contraria. nam in actione serui corrupti etiã si aliàs erat fugiturus,teneor: vt.ff.de ser. corru.l.j.§.persuadere.

a Tu dic cõtra p tex.in l.querelam. & ibi Inno. extra de elect. not. Bal.in.l.2. col.15.C. de serui. & aqua.& hãc glo.& iura in oppo. alleg. dic esse limitanda, nisi furtũ sit factũ & secutũ: quia illo casu teneretur: vt p spe.in tit.de accu.§. fin. versi. sed quid si à.

a *Eum qui persuasit.* nõ vt alius subriperet: sed forte inimicitiarũ causa, dum tamen aliquis postea subripiat: vt.j.eod.l.in furti.§.ope.secũdum H. vel aliter illum.§.expone.

b *Filio.* f.alicuius.

c *Furtum.*scilicet ipsi patri, vel marito, vel domino.

d *Ipsi.* filij, vel serui, vel similes.

e *Non cõueniantur.* vt &.ff.eod.l. serui & filij. &. ff. rerum amota.l.j. &.C.re. amo.l. diuortij.Accursius.

f *Conueniri.*vt &.ff.de ser. cor.l. Neratius. & ff.de condic.fur.l.iij.

g *Si duo serui.* diuersorum dominorum.

h *Sabinus scripsit.* supra proxi. respon.in fi.

SI pauonẽ.] *CASVS.* Pauonẽ meum mãsuetum, cum de domo mea fugisset, fuisti eũ persecutus intãtum ꝙ alius habuit eum.teneris tu furti: & de hoc dic vt in glos. domini mei Accur.Fran.

**Flo. tulissent*

i *Aliquis.* quem supposueras,secundum H. sed idem dico si non supposuisti eum personaliter,sed impersonaliter: vt dixi.ff.l.proxi. §.sed si alius.Accur.

k *Mater. Non habet.* sed pater sic:vt subiicit.

**Hæc lex non est in Pand.Flo. sed desumpta ex.l. eũ qui. §. si filiusfamilias.ff.eo.*

l *Liberarum.*id est filiorum.

m *Actio sit.*vt & supra.l.eum qui.§.si filius.&.ff.eo.l.proxima.

n *Nusquam est.* nam illa datur iure proprietatis: vt.ff.de cõdic. fur.l.j.vel possessionis:vt.ff.eo.l. verum.ij.respon.sed hoc in filiis non habemus:vt.ff.de adquir.pos.l.cum hæredes.§.fina.

VErum est.] *CASVS.* Meretricem alienam ancillam rapui causa libidinis.dicitur quòd non facio furtũ. Secundo,ostia meretricis fregi causa libidinis: tandẽ fures ostia sic inuenta subripuerunt. dicitur quòd non teneor furti. Tertio ancillam alienam meretricem celaui domino.dicitur quòd non teneor.l. Flauia.Franciscus Accursius.

o *Sed causa.* id est voluntas delinquendi: vt &.j.ad.l.Corne.de sica.l.diuus.& infra arbo.furtim cæsa.l.facienda.§. fina. sed contra.j.eod.fullo.j.§. qui ancillam. Solu. ibi in non meretrice. Sed quare non inspicitur ibi causa? Respõ.quia domini interest,cum minus modo valeat: vt.ff.de actio. empt.l.ex empto.§.si quis virginem. Alij dicunt hic de æquitate: vel ibi causa alienæ libidinis subtraxit.Item quare in meretrice non sic? Respon. quia licet ibi sit quidam vsus:tamen non fit causa commodi pecuniarij,vel dãni per hoc domino inferendi.

eius furtum factum sit. Plus Põponius scripsit, eũ qui persuasit,[a] quamuis interim furti non teneretur: tunc tamen incipere teneri, cum quis fugitiui fur esse cœperit:quasi videatur ope [&] cõsilio eius furtum factum. ℣Item placuit eum qui filio,[b] vel seruo, vel vxori opem fert furtum[c] facientibus, furti teneri, quamuis ipsi[d] furti actione non conueniantur.[e] Idem Põponius ait,si cum rebus aufugerit fugitiuus, posse furti actione solicitatorẽ conueniri[f] rerum nomine: quia opem [&] consilium cõtrectatori tulerit. quod & Sabinus significat.

Persuasio inuicem facta ad fugiendum, non facit aliquem furem: nisi se inuicem celauerint.Bartolus.

℣Si duo serui[g] inuicẽ sibi persuaserunt, & ambo simul aufugerunt:alter alterius fur nõ est. Quid ergo si inuicem se celauerũt?(fieri enim potest vt[ambo] inuicem fures sint.) Et potest dici,alterum alterius furem esse: quemadmodum si alij singulos subripuissent, tenerẽtur, quasi alter alterius nomine opẽ tulisset:* quemadmodum rerũ quoque nomine teneri eos furti Sabinus scripsit.[h]

XXXVII. POMPONIVS libro nonodecimo ad Sabinum.

SI pauonẽ meum mãsuetum, cũ de domo mea effugisset, persecutus sis quoad is periit: agere tecum furti ita potero, si aliquis[i] eum habere cœperit.

XXXVIII. PAVLVS.

SI* filiusfamilias subrept' sit: patrem habere furti actionem palam est.

p *Qui fores.* id est ostia domus meretricis.

q *Ab eo.* qui fregit ostia causa libidinis.

r *Egesserunt.* id est secum portauerunt:& sic fecerunt furtum.

s *Non teneri.* vt &.j.eo.l.qui iniuriæ.§.j.

t *Compensat.* sic supra de iureiur.l.nam posteaquam. &.l. duobus. & argu. supra de offic. præ.l. diuus. in fin.Azo.

QVi iumenta.] *CASVS.* Iumentum tibi commodaui, vt scilicet vsque ad certum locũ id ducas. tu duxisti id longius.teneris furti.idem & si à principio contra meam voluntatem id duxisti. Franciscus Accursius.

u *Furtum facit.* vt in- †*Adde* stit.de obli. quæ ex del. *addo* naſ.§.furtum autem.& *videdi* argu. ff. commo.l.si vt *ibi glo* certo.§. sed inordum, *can.* Sed nunquid duplatur & *in* tãtum æstimatio vsus: *spe* an etiã plena proprie- *gnl.* tas? Respon.secundum *lias* H.solus vsus.& pro eo *cipa* est quod de frumento *lex,* de aceruo sublato di- *cit.* citur.ff. eod.l. vulgaris.§. sed verũ est.&.§. sed si de naui. Item *FLF.* pro eod.ff. eo.l. si quid fur.§. qui lancem. vbi nõ æstimatur tota lanx. Item pro eo quòd non iure dominij, sed vsus agitur: vt infra eod.l.si vendidero.§. cum autem. in fin. §. item pro eod.ff.eod.l.si quid fur. in prin.&.§.j.sed Io.& Hu. dicunt plenã proprietatem duplari: & pro eis.ff.eod.l. qui ta- *Flo.* bulas.in princip. Item *ri, ãdo* pro eis:quia dicunt iu- *vera* re dominij quod habet in re in qua contrectatur vsus,agi:& eius totius furtum fieri. & sic inducitur.j. eo.l. si vẽdidero.§.j. nec ob. qđ dictum est de frumento & rasura: quia possunt separari: non sic vsus rei à re: & ita cõhærens causa æstimatur: vt not.d.l. qui tabulas.ff.eo. Itẽ facit pro eis hæc.l.quæ aliquid debet addere. non autem adderet si de furto vsus diceret, cum sit dictum.ff.eo.l.j.de tota ergo re facit furtum contrectando vsum: sed Azo inclinat in primam opi.& facit.j.eo.l.qui re.

XXXIX. PAVLVS libro nono ad Sabinum.

MAter filij subrepti, furti actionem nõ habet.[k] ℣Liberarum[l] personarum nomine licet furti actio sit,[m] condictio tamen nusquam est.[n]

Voluntas & propositum distinguũt maleficia.hoc dicit.

XL. VLPIANVS libro quadragesimoprimo ad Sabinum.

B VErum est† si meretricem alienam ancillam rapuit quis vel celauit,furtum non esse. nec enim factum quæritur, sed causa[o] faciẽdi. causa autem faciendi libido fuit, nõ furtum. & ideo etiam eum qui fores[p] meretricis effregit libidinis causa: & fures non ab eo[q] inducti, sed aliàs ingressi meretricis res egesserunt,[r] furti non teneri.[s] An tamen vel Fauia* teneatur qui suppressit scortum libidinis causa? Et non puto teneri: & ita etiam ex facto cum incidisset, dixi. hic enim turpius facit,quàm qui subripit:sed[quia] C secum facti ignominiam compensat,[t] certe fur non est.

XLI. PAVLVS libro nono ad Sabinum.

QVi iumenta sibi commodata lõgius duxerit,*alióve modo inuito domino vsus sit, furtum facit.[u]

XLII. VLPIANVS libro quadragesimoprimo ad Sabinum.

SI cum quis[x] in hostiũ potestate esset, furtum ei factum sit, & postliminio redierit: poterit quis dicere eum furti habere actionem.[y] ℣Adrogatorẽ D [autẽ] posse furti agere, scilicet

Si cum quis.] *CASVS.* Rem capti ab hostibus, subripui: tandem dominus rei reuersus est. dicitur quòd competit ei act. furti. [*ADROGATOREM.*] Titio subripui rem eius:tandem Titius dedit se in adroga. Sempronio. dicitur ꝙ Sempronio competit actio furti. Idem multo magis est si post adroga. Titio factum est furtum. [*QVAMDIV.*] Actio furti durat donec fur viuit. & aut fur est sui iuris: & tunc ipse conuenitur act. furti. aut est alterius iuris,vt quia filiusfamilias:& tunc conuenitur pater eius. & hoc est quod dicitur, noxa caput sequitur. [*SI QVIS.*] Feci Titio furtum. tandem Titius captus est ab hostibus. dicitur quòd extinguitur actio furti. si tamen Titius reuertatur ab hostibus,rehabebit act.furti. Fran.

m *Actio sit.* vt & supra.l.eum qui.§.si filius.&.ff.eo.l.proxima.

n *Nusquam est.* nam illa datur iure proprietatis: vt.ff.de cõdic. fur.l.j.vel possessionis:vt.ff.eo.l. verum.ij.respon.sed hoc in filiis non habemus:vt.ff.de adquir.pos.l.cum hæredes.§.fina.

x *Si cum quis.* id est aliquis sapiens dicet.

y *Actionem.* contra videbatur: quia non fuit cui fieret furtum, secundum M. vt.j.eo.l.falsus.§.qui alienũ.Item nec postea:cũ ex

BIU Cujas

priore contrectatione non sit nata: vt.ff.eo.l.serui & filij.§.vnde est quæsitum.ad prin.l.

a *Factum est.* cum omnia per adrogationem sint ei quæsita: vt instit.de adqui.per adro.§.j.

b *Quamdiu.* vsque ad.xxx.an. vt.C.de præscript. xxx.an.l.sicut. vel respicit antiqua tempora,quãdo erant perpetuæ:vt instit.de perpe. & tempo. actio. in prin.Accursius.

c *Post noxam.* id est delictum,puta furtum.

d *Alio iure.* hostibus forte deuictis: vt instit. quibus mo. ius pa. po. sol.§.sed & qui captus. Accursius.

e *Renasci.* sic.ff. si ex noxa. causa aga.l.ij. in fin.regulariter contra: vt.ff. de sol.l. qui res.§. aream.

Si seruus.] CASVS. Seruus meus exercitor nauis existens nõ mea volũtate, habebat vicariũ in naui. si datũ est damnũ alicui mercatori in naui,datur actio in factũ cõtra me: & si quidẽ vicarius dedit damnũ, teneor dũtaxat de peculio.si autẽ seruus dedit damnum: tunc in æstima.damni, aut noxæ eum dedere. & si iste seruus efficiatur liber,adhuc teneor de peculio:& ipse fact⁹ liber,tenebitur. [*INTERDVM.*] Seruus meus fecit tibi furtum: & ego manumisi eũ,ne tenear pro eo furti.dicitur q̃ adhuc teneor: & etiã ipse seruus: & si ego conueniar, liberatur fur.Fran.Accur.

f *Vulgaris.* id est actio in factũ ex illo edicto: nau.cau. quæ oritur ex recepto : vt.ff.de noxa. l.si in re.§.fina.prout est ibi,aut.&.ff.de exer.l.si seruus. &.ff.uau. cau.l.iij.§.item si seruus.formula autem dicitur propter id quod habes.ff.de orig. iur.l.ij.§.omnium.quod hodie est sublatum : vt C.de formulis.Accursius.

g *Alter.* vicarius qui erat in cura nauis.vel forte extraneus, & sine voluntate exercentis:vt.d.l.si in re.in fine.Azo.

h *Quod ipse exercitor.* scilicet seruus dedit damnum:& supple in litis æstimationẽ damnetur,aut &c. nec dicas non dari de peculio,cum detur ex delicto: vt.ff.de iis qui deie.l.j.§. cũ seruus.quia ex contractu serui exercentis datur de peculio:vt.ff.nau.cau.l.licet.etiam si dominus minus prohibuit : vt.ff.de pecu.l.si quis seruum.§.etiam.sed noxalis ex delicto.Accursius.

i *Adiiciatur.* scilicet in sententia condemnatoria.

k *In peculium.* propriè, vbi dicimus agi ex contractu. si autem ageret actione in factum ex quasi maleficio, liberaretur dãdo de peculio vicarium ad noxam: vt.d.l.si in re.§.fin.ff.de noxa.prout est ibi litera,ad noxam.Accursius.

l *Annum.* vt.ff.quando act.de peculio est anna.l.j.

m *Ideo manumissus sit.* & ita dolo desiit habere:vt &.ff.de noxa.l. de illo.Accursius.

n *Liberari.* vt &.ff.de noxa.l.electio.in princ. non enim sæpius &c.vt.ff.nau.cau.l.licet.in fine.

Falsus.] CASVS. Rem quam non debebam, tibi scienter accipienti solui.facis furtum.[*FALSVS.*] Falsus procurator accipiendo pecuniam, facit furtum. hoc est verum si debitor eo animo soluit falso procuratori,vt falsus procurator portaret hãc pecuniam ad creditorem:& non portauit.si autem eo animo soluit,vt nummi fiant procuratoris, credens eum procuratorem in rem suam:tunc licet non domino,non tamen facit furtũ. [*SED ET SI IS.*] Cum indebitum tibi scienti vellẽ soluere, tu delegasti me quòd alij soluerem:& solui.quæritur an tenearis furti? & distinguitur. nam aut solui te præsente : & tunc teneris. aut te absente:& tunc non teneris. [*SI QVIS.*] Petebas à me vt mutuarẽ tibi decẽ: & mutuaui : dicendo q̃ eras locuples, vel te velle dare fideiussores:vel te cõfestim mihi soluturum pecuniam: & mẽtitus es.quæritur an tenearis furti? & dicitur *numisit,* quòd non: sed de dolo teneris si alia actio nõ competat. [*QVI ALIENVM.*] Librum alienum iacentẽ in terra accepi animo lucrãdi. dicitur quòd facio furtum,licet nescierim cuius sit : nisi dominus rei habuerit eum pro derelicto.nam tunc nõ facio furtum . Idem si putaui quòd dominus habuit eum pro derelicto : licet ita non sit. Sed pone quòd inueni rem alienam iacentem in terra : & accepi non animo lucrandi. volebam enim reddere domino rei, si inuenirem eum:dicitur quòd non facio furtum:& quicũque sic inueniunt, faciãt scripturam in qua contineatur: notum sit omnibus quòd ego talis inueni sic & sic : & reddam ei qui petet. & hanc scripturã ponant in aliquo loco vt possit legi.& hæc sunt vera etiã si petat aliquod pretium nomine inuẽtionis. nã propter hoc fur nõ est.[*SI QVIS SPONTE.*] Rem à domino habitam pro derelicto, accepi. non teneor furti : siue sciebam eam habitam pro derelicto,siue ignorabam. [*SI IACTVM.*] Rem iactatam de naui accepi. quæritur an tenear furti? & distinguitur . nam aut dominus deiiciens habuit eam pro derelicto : & tunc non teneor.aut non : & tunc si animo furandi teneo , teneor furti . aliàs non : sed semper reddere debeo eius domino. sed si putans simpliciter rem iactatam , accepi : non teneor furti. [*ETIAM.*] Subripui tibi seruum : & sic teneor furti . tandem emi à te partem huius serui. extinguitur act. furti etiam in alia parte . secùs si vsumfruct. huius serui cœpi habere.nam propter hoc non extinguitur actio furti.Franciscus.

Tur. Interdum & manumissus, & qui eum manumisit, ob furtum tenetur, si ideo manumissus sit, m * *ne furti cum eo agi possit. Sed si cum domino actũ fuerit,ipso iure manumissum liberari* n *Sabinus respõdit,quasi decisum sit.*

XLIIII. VLPIANVS libro quadragesimoprimo ad Sabinum.

FAlsus creditor,hoc est is qui se simulat creditorẽ : si quid acceperit,furtum facit : nec nũmi o eius fient.

Falsus procurator accipiẽdo pecuniam, facit furtum : si accepit eam à debitore eo animo vt portaret ad creditorem, & non portauit.si autem eo animo soluit vt nummi fiant procura.credens eum procuratorem in rem suam : non facit furtum procurator,licet eos retineat.hoc dicit.

Falsus procurator furtũ quidem facere videtur : sed Neratius videndum esse ait, an hæc sententia cum distinctione vera sit: p vt si hac mente ei dederit nummos debitor,vt eos creditori perferret,procurator autem eos intercipiat : vera sit. nam & manent q nummi debitoris cum procurator eos non eius nomine accepit, cuius eos debitor fieri vult: & inuito domino eos cõtrectando,sine dubio furtũ facit. Quòd si ita det debitor, vt nummi procuratoris fiant: r nullo modo eum furtum facere s ait,volũtate domini

Flo.mã

o *Nec nummi.* videtur enim sub quadam conditione solutum, hac scilicet , si creditor est.arg.supra de adquirẽda possessione.l. si me in vacuam.Sed argu.contra supra de adquirenda possessione.l.quod meo.§.j.vel melius,secundum Azo.hoc est cum debitor labitur in persona : vt quia filium credebat esse creditoris eũ cui soluit : quia & hoc ipse asserebat : vt.ff.eod.l.si quis vxori.§. eum Titio.Si vero non labitur,transfertur dominium: sed repetit condictione indebiti.& facit.ff.de condic.fur.l.quoniã.& pro suo.l.hominem.in fine.

p *Vera sit.* sed si rata sit habita solutio,cessat actio furti:vt.ff.eo. l.si vendidero.§.si Titius.Accursius.

q *Manent.* hic est contra.ff. de dona.l.qui mihi. Solu. vt ibi in glo.adquiritur.

r *Procuratoris fiant.* putans eum procuratorem in rem suam factum:vel aliter volui in eum transferre dominium: & ipse debebat facere contentum creditorem.Accursius.

s *Furtum facere.* sed habet locum condictio indebiti : vt.C.de

condic.indebiti.l.creditoris.nisi creditor habeat ratum:vt.d.l. si vẽdidero.§.si Titius.& de hoc plene dixi.C.eo.l.falsus.in gestore habes.ff. de neg. gest.l.si ego. & facit.ff.de noxa.l.quemadmodum.in fi.Item contra.ff.pro empto.l.ij.§.ij.Solu.vt ibi.

a *Accipiebat.* sciens.

b *Soluendum.* vt.ff.eo: tit.l.si quis quid perferendum.Accur.

c *Furtum fecit.* quia breui manu &c. vt supra de donatio. causa mortis. l. quod statuliber. & supra de dona.inter virum & vxorem.l.iij.§.fin.& si certum peta. l. singularia. &.ff.de verbo. oblig.l. si procuratori præsentis.Accursius.

d *Mentitus.* vt superiori.§.Vel dic,non dicẽdo se esse aliũ quàm sit:vt.ff.eod.l.si is qui.§. si tu Titium.

e *Locupletem.* vt facilius credatur.

f *Non tenetur.* contra.ff.eo.l. si quis vxori.§.cum Titio.solu.vt ibi. secus si non in essentia,sed in conditione personæ : vt infra eo.l.si quis vxori.§.seruus qui se.

g *Actio.* Sed nonne semper condictio certi? Respon. non dicit de illa : quia hæc illam non excludit : vt cum condictione indebiti: vt supra de dolo. l. si legatarius. Sed nonne certi condictio specialis ex mutuo datur? Respon. potest esse quòd non:vt quia filiusfamilias fuit q dixit se in rẽ patris versurum: vel erat seruus cum accepit, versurus in rem domini : nec vertit : nec est liber. & facit supra de dolo. l. & eleganter.in fine. &.l.sequen. non placet vt dicas qp non sit soluendo : cum nec de dolo tunc esset vtilis.

†*Concor.cũ hoc.§. dum dicit quòd subripiẽs rẽ cuius dominum ignorat,furtũ nihilo minus cõmittit.cõcor.inquam textus in.c. libellorũ. 2. q.8.pro quo est text. in auth.sed no uo iure.cum ibi not. C. eo.titu.*

h *Ignoret.* sic.C.vnde vi.l. finali. ibi, omnes autem &c.

i *Fiat.* vt infra titu. ij.l.j.§. Scæuola. & infra.§.si quis sponte.

k *Desinere.* vt & supra de noxa. l. quemadmodum.§.j. & supra pro derelicto.l.ij.& facit institutio. de rerum diuisione. §. finali. & infra de incendi. rui.nau.l.iij. in princi. &.l. si quis. & supra de adquirẽda possess.l.interdum &c.

l *Neque putauit.* scilicet ille qui accepit.

m *Non tenetur furti.* quia non fuit animus.

n *Videamus.* scilicet plenius prædictam responsionem.

o *Solent plerique etiam hoc.* id est plerique hoc faciũt. Sed quid eos accipiendo. ¶ Si is qui indebitum accipiebat, [a] delegauerit soluendũ: [b] non erit furti actio, si eo absente solutum sit. cæterùm si præsente, alia causa est, & furtum fecit. [c]

Deficiens in solutione pecuniæ quã voluntate creditoris accepit, furtum non committit : sed de dolo tenetur, si alia actio cõtra eum non est.

¶ Si quis nihil in persona sua mentitus [d] est, sed verbis fraudem adhibuit : fallax est magis quàm furtum facit: vtputa si dixit se locupletem : [e] si in mercem se collocaturum quod accepit:si fideiussores idoneos daturum:vel pecuniam confestim se soluturum.nam ex his omnibus magis decepit, quàm furtum fecit : & ideo furti non tenetur: [f] sed quia dolo fecit, nisi sit alia aduersus eum actio, [g] de dolo dabitur.

Subripiens rem,licet ignoret cuius sit,facit furtum : nisi habita sit pro derelicto. & prosequere distinctionem textus valde pulchram,& satis claram, vsque ad finem legis.hoc dicit.

¶ Qui alienum † quid iacens[in terra] lucri faciendi causa sustulit,furti obstringitur:siue scit cuius sit, siue ignorauit. Nihil enim ad furtum minuendum facit, quòd cuius sit ignoret. [h] Quòd si dominus id dereliquit, furtum non fit eius, etiam si ego furandi animum habuero. Nec enim furtum fit, nisi sit cui fiat. [i] In proposito autem nulli fit : quippe cũ placeat Sabini & Cassij sententia, existimantium statim nostrã esse desinere [k] rem quam derelinquimus.Sed si non fuit derelictum, putauit tamen derelictum: furti non tenetur. Sed si neque fuit, neque putauit, [l] iacens tamen tulit, non vt lucretur, sed redditurus ei cuius fuit : non tenetur furti. [m] Proinde videam [o], [n] si nescit cuius esset, sic tamen tulit quasi redditurus ei qui desideraſſet, vel qui ostendisset rẽ suam:an furti obligetur? Et non puto obligari eum. Solent plerique etiam hoc [o] facere, vt libellum proponant continentem inuenisse [se,] & redditurũ ei qui desiderauerit. Hi ergo ostendunt non furandi animo se feciſſe. Quid ergo si εὑρετρα † quæ[Græci]dicunt,petat? Nec hic videtur furtum facere, etsi non probe petat aliquid. ¶ Si quis sponte rem iecit [q] vel iactauit, non quasi pro derelicto habiturus, tũque hanc rem tuleris : an furti tenearis, Celsus libro duodecimo Digestorum quærit. & ait, si quidem putasti pro derelicto habitam, non teneris.quòd si non putasti, hic dubitari posse ait: & tamen magis defendit non teneri : quia (inquit)res non interuertitur ei qui eam spõte reiecit. ¶ Si iactũ ex naue factum alius tulerit: an furti teneatur? quæstio in eo est, an pro derelicto habitum sit. Et si quidem derelinquendi animo iactauit: (quod plerumque [r] credendum est, cum sciat periturum)qui inuenit, suũ fecit:nec furti tenetur.Si vero nõ hoc animo, [s] sed hoc, vt si saluum fuerit,haberet:ei qui inuenit, auferẽdum est. & si scit hoc qui inuenit,& animo furãdi tenet: furti tenetur . enimuero si hoc animo, vt saluũ faceret domino,furti non tenetur.quòd si putãs simpliciter iactatum:furti similiter non tenetur. ¶ Etiam si partis dimidiæ nanciscar dominium in seruo qui mihi antea furtum fecerat, magis est vt extinguatur actio [t] etiam parte redẽpta: quia etsi ab initio quis partem in seruo habebat, furti agere non poterat. [u] Planè si vsusfructus meus in eo seruo esse cœperit,dicendũ est furti actionem non extingui:quà fructuarius dominus non est. [x]

XLV. POMPONIVS libro nonodecimo ad Sabinum.

SI iussu debitoris ab alio [y] falsus procurator creditoris accepit: [z] debitori iste tenetur furti:& nummi debitoris erũt. ¶ Si rem meã quasi tuam tibi tradidero,scienti [a] meam esse: magis est furtum te facere, si lucrandi animo id feceris. Si seruus hæ-

p *Heuretra.* aliàs menytra(Græcum est:cuius interpretatio est, pretium inuentionis)per Lombardam autẽ ante iudicem debet portare:vt in titu.de fugacibus.l.si quis aurum.Azo.Accur.

q *Iecit.* facit supra ea. l.§.qui alienum.

r *Plerumque.* Immo in dubio præsumitur qp non:vt instit.de rerum diuisione.§.fin. &.ff.de adquirẽ.re.do. qua ratione.§.fina.&.ff. ad le. Rho.l. qui leuandæ. & l.ij. §. fin. sed hic proiecit sic,vt sit verisimile pro derelicto habere : vt librum apertum. & facit. ff. pro derelicto.l.si quis merces. & de adquir. possess.l. interdum.Accur.

s *Animo.* scilicet accepit.Accursius.

t *Extinguatur actio.* quia deuenit in eũ casum à quo incipere nõ potest, & facto meo: aliàs secus : vt supra de cõdictio.fur.l. & ideo. & supra de his qui sunt sui vel alieni iuris. l. patre. vbi de hoc diri. Accursius.

u *Non poterat.* vt &.ff. de noxa.l. cum seruus.

x *Nõ est.* quo ad hoc, sed quo ad quædam.sic supra de bonis auctoritate. iudi.possid.l.in vendi tione.quæ est cõtra.& de hoc dixi.j. de verb. signi.l.recte.Accur.

SI iussu.] CASVS. Quidam dicens se meum procuratorem, cum non esset, iuit ad debitorem meũ: & petiit quod mihi debebatur . debitor cum non haberet pecuniam præmanibus, dixit debitori suo vt mihi daret: & dedit eo præsente. dicitur quòd procurator meus tenetur furti.*[SI REM.]* Rem meam, credens tuam, tibi tradidi: & tu bene sciebas meam, & accepisti. teneris furti.*[SI SERVVS.]* Seruus hæreditarius rem hæredis subripuit. tenetur furti hæredi nunc liberato. Fran. Accur.

y *Ab alio.* debitore debitoris.

z *Accepit.* Præsente & iubente : vt supra.l. proxi.§.sed si is qui.facit.ff. de donationibus inter virum & vxorẽ. l.hæc ratio. in fin. & de solutio.l.si quis seruo.in fin.Accur.

a *Scienti.* facit infra eo.l.si is.§.si tu Titium. & supra de condic. fur.l. quoniam. item facit supra de cõdic. causa da.l.iij.§.subtilius. & distinctio quam no.supra de offic.procu.Cæsa.l.j.Accursius.

BIU Cujas

reditarius nondũ adita hæreditate furtum hæredi [a] fecerit, qui testamẽto domini manumissus est: furti actio aduersus eum cõpetit: quia nullo tẽpore [b] hæres dominus eius factus est [quod euenit & si alij fuit legatus.]

XLVI. VLPIANVS libro quadragesimoprimo ad Sabinum.

SI socius communis rei furtũ fecerit (potest enim communis rei furtum facere) indubitatè dicendum est furti actionem competere. [c] B

Actio noxalis non extinguitur: licet ex postfacto desinat esse. Bartolus.

XLVII. IDEM libro quadragesimosecundo ad Sabinum.

INter omnes [d] constat, etiam si extincta sit res furtiua, attamẽ furti remanere actionẽ aduersus furẽ. Proinde mortuo quoque homine quẽ quis furto abstulit, viget furti actio. Sed nec manumissio furti actionem extinguit. Nec enim dissimilis est morti manumissio, qđ ad subtrahendum [e] domino seruũ apparet. Itaq; qualiterqualiter domino sit seruus subtractus: attamen supereſſe aduersus furem furti actionem. eóque iure vtimur. Competit enim actio non ideo, quia nunc abest, sed quia vnquam beneficio furis abfuerit. [f] Hoc idem [g] in cõdictione quoque placet. Nam cõdici furi potest, etiã si res sit aliqua ratione extincta. Hoc idem [h] dicendum [est] si res in potestatẽ hostium peruenerit. nam constat posse de ea furti agi. Sed & si pro derelicto sit postea à domino habita, furti [i] nihilo minus agi poterit. C

Pluribus competit actio furti, si plurium interest. Bartolus. D

¶ Si seru⁹ fructuarius subreptus est: vterque, & qui fruebatur, & dominus, actionem furti habet. Diuidetur igitur [furti] actio inter dominũ & fructuarium. fructuarius aget de fructibus, [k] vel quanti interfuit eius furtũ factũ non esse, eius dupli. proprietarius verò aget, q̃ interfuit eius proprietatem non esse subtractam. ¶ Quod dicimus, *dupli*: sic accipere debemus, etiam quadrupli competere actionem, si manifestum furtũ sit. ¶ Hæc actio, & si sit qui in eo seruo habeat vsum tantum, poterit ei cõpetere. Et si quis proposuerit hũc seruũ etiam pigneratum esse: eueniet vt etiam is qui pignori accepit, habeat furti actionẽ. Hoc amplius etiam debitor [l] (si modò plus valeat [m] quàm q̃ pignore debetur) habet furti actionem. Vsque adeo autẽ diuersæ sunt actiones quæ eis cõpetunt, vt si quis eorum pro fure damnum deciderit, [n] dici oporteat solummodo actionem sibi competẽtem amisisse eũ: cęteris verò supereſſe. Nam & si proponas cõmunẽ seruũ [esse] subreptum, & alium ex dominis pro fure damnũ decidisse: is qui nõ decîdit, habebit furti actionem. Proprietarius quoque agere aduersus fructuarium potest iudicio [o] furti, si quid celãdæ proprietatis vel supprimendæ causa fecit.

In delictis licet allegare ignorantiam, ad commodum ignorantis: non ad incommodum. Bartolus.

¶ Rectè dictum est, qui putauit se domini voluntate rem attingere, non esse furem. [p] Quid enim dolo facit, qui putat dominum consensurũ fuisse: siue falso id, siue verè putet? Is ergo solus fur est, qui attrectauit qđ inuito domino se facere sciuit. [q]

¶ Per contrarium queritur, si ego me inuito domino facere putarem, cum dominus vellet: an furti actio sit. Et ait Põponius [r] furtum me facere. Verum tamẽ est, [s] vt cum ego velim eum vti, licet ignoret, ne furti sit obligatus. ¶ Si furtiua res ad dominum

a *Hæredi.* de bonis eius non hæreditariis: quia tunc obtinet. j. titu. ij. l. j. in prin.

b *Nullo tempore.* vt infra eo. l. à Titio. & supra de pecu. l. sed si damnum *. §. sed & creditor. sed cõtra. ẅ. de ser. l. Papinia. Sol. hic pure fuit relicta libertas seruo: vnde nullo tẽpore fuit dominus hæres. Supra vero erat prædium legatum sub cõditione: quo casu dominium prædij transit ad hæredem. Ac.

Si socius.] CASVS. Socius rem cõmunem surripuit. tenetur furti consocio. Franciscus Accursius.

c *Competere.* facit supra pro socio. l. rei cõmunis. & l. merito.

Inter omnes.] CASVS. Actio furti durat etiam re furtiua extincta. hinc est si seruum meum surripuisti: teneris furti etiam eo mortuo, vel manumisso: & etiam condict. furtiua cõpetit. idem si ista res surrepta deueniat ĩ potestatem hostium: vel si habeam eam pro derelicto. nã adhuc durat act. furti. [SI SERVVS.] Habeo vsumfructum in seruo: tu p̃prietatem. quidã tertius eum surripuit. act. furti competit & mihi & tibi. Secundo dicit: actio furti datur etiam vsuario. Itẽ datur creditori, & datur etiã debitori: & si vnus eorũ agat, veltrãsigat, adhuc alter poterit agere. Hic est si res cõmunis duorum surrepta est ã tertio: ambobus dominis competit act. furti. & si vnus eorum agat, non tollitur actio alterius. Item proprietario potest dari actio furti cõtra fructuarium, si fructuarius contrectet rẽ in qua habet vsumfructum. [RECTE.] Rẽ tuam accepi, credẽs de tua voluntate facere, cum non esset verum. non facio furtum: sed si credidi contra tuam voluntatem facere, cũ nõ esset verũ: fur sum, non tamẽ teneor furti. [SI FVRTIVA.] Surripui tibi rem, & eã tibi reddidi: iterum eã surripui. dicitur quòd teneor act. furti alia quàm prius. Franciscus Accursius.

d *Inter omnes.* vt infra eo. l. in furti. §. j. & supra de actio. & obliga. l. quæcunque. & supra fami. ercis. l. in hoc iudicio. in fin. & arg. infra de aqua quoti. & æsti. l. j. §. præterea illud. & C. de fur. l. subtracto.

e *Quo ad subtrahendum.* Item & quo ad actionem de peculio annalem: vt. ẅ. quando actio de pecu. est anna. l. j. & quo ad deductionem quæ fit de peculio vtriusque: vt. ẅ. de pecu. l. sed si damnum *. §. sed & creditor. versi. idémque & si pure legatus. & versi. certe. Item & quo ad id quod habes. ẅ. de solu. l. si mihi alienũ.

f *Abfuerit.* si habes per ad: dic beneficio, id est maleficio. sic ponitur. C. de inof. test. l. fratres. & sic nõ adfuit, sed abfuit. si vero habes abfuit per b, tunc beneficio proprie ponitur. q. d. sed maleficio. sed contra est. j. c. l. fullo si actióe. in prícip. & §. j. Solu. hic agitur ratione dominij: vel qa aliquid sibi abfuit de suo: sed ibi quia alij tenebatur.

g *Hoc idem.* scilicet vt condictio perseueret etiam re extincta: vt. ẅ. de act. & oblig. l. quęcunque. & supra de condic. fur. l. in re furtiua. Sed contra. ẅ. de condic. fur. l. si seruus. vbi dicit eam extingui si interesse desinat. Sol. vt ibi. Accursius.

h *Hoc idem.* scilicet vt condictio duret.

i *Furti.* scilicet actione, & non condictio. quia suo facto dominꝰ esse desiit: vt. ẅ. de condic. fur. l. & ideo. &. d. l. quæcunque. in fi. Ac.

k *Aget de fructibus.* vt supra de vsucap. l. si homo. & de vsufr. l. si fur.

l *Hoc amplius etiam debitor.* & ita pluribus: vt. ẅ. eo. l. itaque. §. sed & si res. & arg. j. de iniur. l. j. in fin. Sed argu. contra. j. arbo. furtim cæ. l. si plures. Et dic q̃ tũc diuiditur actio inter creditorem & debitorem, cum sine culpa creditoris est factũ: quia tunc domini interest. sed si culpa, tunc soli creditori competit: nec est per hoc melior conditio creditoris cum culpam cõmisit: quia totum quod vltra debitum percipit, debitori reddit: vt. ẅ. c. l. eum. §. idem scribit. &. l. creditoris.

m *Plus valeat.* quia in eo sua interest. in residuo agit creditor: quia ex quo à fure pcipiet, iam à debitore nil petet: vt hic: & arg. ẅ. ad leg. Aql. q occidit. §. j.

n *Decidere.* id est trãs actione composuerit.

o *Potest iudicio.* vt &. ẅ. de vsufruc. l. si cuius. §. ij. Accursius.

p *Non esse furem.* vt institu. de oblig. quæ ex de. nas. §. placuit. & infra eo. l. qui re.

q *Facere sciuit.* vt & supra de cõdic. ob causam. l. cũ seruꝰ. in fi.

r *Et ait Pomponius.* & male, secundum Azo. & H.

s *Verum tamen est.* id est verius. & corrigit dictum Pomponij. esset enim contra regulam communem, vt quis iubente domino faciat furtum: vt in princip. huius. §. & infra eo. l. qui vas. §. qui ex voluntate. nisi in casu: vt. C. de fur. l. si quis. sed quidam

dicunt Pompo. in prædicto casu specialiter loqui.& quod subiicit,generaliter dicat fieri furtū:quod nō placet.& p prima facit.ff.de incen.rui.nau.l.j.§.si suspicio.vel verius dic,sit furtū,sed non agitur furti:vt & aliàs.ff.e.l.serui & filij.in prin. Sed quid in dubio præsumetur? Respōde eū inuitū:nisi indicia probēt cōtra: vt.ff.e.l.qui vas.§.vetare. Ité nōne dicet semper q̄ credidit eū velle,vt sic non teneatur? Rñ. Considerabimus q̄d debeat credere quātum ad hoc vt alia actione teneatur:sed nō furti:vt.ff.eo.l.qui re.

a *Cōtrectata est.* ab eodē,vel ab alio.secus in creditore: vt.ff.eo.l.eū qui.§.idē scribit. & facit.ff.e.l.interdū.in prī. &.ff.de verb.signi.l.mulieris.§.pe.

Si dominiū.] CASVS. Rem tuam surripui: tandem tu domin⁹ decessisti:& hanc rē legasti:act.furti datur nouo domino,scilicet legatario. idē in similib⁹ nouis dominis.Fran.

† *Iste text. facit quòd vbi est cōtētio de vase aliquo, actor potest petere vt illud exhibeatur: vt testes illud recognoscāt, & videatur de pōdere vasis, & qualitate materiæ. ita Bart. hic. sed dic vt p eum in l.cū si exhibuissent.C. de publi.*

b *Mutatum sit.* vniuersali vel singulari titu. Accursius.

c *Domino.* nouo,& ex noua cōtrectatione: & sic sunt quatuor bona sequētia exēpla:& quocūque alio modo trāsfert:vt &.ff.e.l.si is q.§. j.&.ff.e.l.iterdū. sed in tribus primis aget nou⁹ dominus,& etiā ex veteri. & sic pro eadē re habet duas actiones furti:vt.ff.e.l.si cū quis. §.j. nec obst.ff.e.l.ei q. quia illud quādo dominiū non mutatur.quod ergo facit quando redit ad dominū,vt.ff.l.pxi.in fi.hoc facit hic dominij mutatio. Ité sicut hęres su⁹ noua cōdictione & noua actione furti tenet si cōtrectet:sic & nouo dño rei noua datur actio:vt &.ff.de cōdic. fur.l.si pro fure.§.fi. Alij dicūt,vt R.domino nouo ex veteri cōtrectatione:quod nō placet:quia in legatario & similibus est falsum:vt.ff.e.l.si is.§.j. Tertij dicūt,domino veteri,& ex veteri cōtrectatione:quod est cōtra mentē huius legis:vt patet in exēplis.

d *Patri adoptiuo.* i.arroganti:quia ipse est vniuersalis successor: licet viuentis:vt insti.de acqui.per arro.&.ff.eo.l.si cum quis.§.j.

e *Legatario.* pro tēpore præsenti.nam pro prēterito aget hæres: vt.ff.de ser.cor.l.si & hæres.sic in similibus:vt.ff.eo.l.eum qui. in princ.& supra de hære.ven.l.venditor.in fi.In condictione autē furtiua quid sit,habes supra de condic.fur.l.siue.§.fi.&.l.seq.

Qui vas.] CASVS. Vas meum argenteum surripuisti. egi furti contra te,quod dicebā esse magni ponderis:quod negabas.vnde obtulisti vas corā iudice,vt sciretur quāti ponderis esset:& ego obtuli tibi.iudex nihilo minus condēnauit te in duplum precij vasis.dicitur quòd bene fecit iudex. nam in hoc duplo non continetur æstimatio rei: sed totum est pœna. [*QVI FVREM.*] Cognoscis eum qui surripuit rem meam. siue indices eum mihi,siue non,non diceris per hoc fur:secus celabas. [*QVI EX VOLVNTATE.*] Seruum cum domino suo iratum,& ab eo recedentem recepi.quęritur an sim fur?& dicitur quòd si voluntate dñi eum recepi,non sum fur.si autem domino vetante recepi:tunc aut bono animo,volens eū tenere donec ira domini recessisset,& non animo celandi,vel lucrandi:& tunc non sum fur:secus si animo furandi recepi eum.nam tūc fur sum.Deinde exponit verbū supra positū.s.vetare:& dicit q̄ vetare dicitur eo ipso quòd non expresse consentit q̄ seruū suū recipiam. [*SI EGO.*] Locaui fulloni vestimenta mea ad fulliendum,siue poliendum.hic fullo me ignorante vel inuito cōmodauit hæc vestimenta Titio:& Titio hæc vestimenta surrepta sunt.dicit quòd mihi competit act.furti contra te:quia non debueras ea cōmodare:& tibi etiam datur actio furti contra furē: rediit,& iterū contrectata est:[a] competit alia furti actio.

Interuentu noui dominii assidua contrectatione nascitur actio furti. Bartolus.

XLVIII. PAVLVS libro nono ad Sabinum.

SI dominiū rei subreptę quacumque ratiōe mutatū sit,[b] domino[c] furti actio competit: veluti hæredi,& bonorum possessori, & patri adoptiuo,[d] & legatario.[e]

Licet dominus rem recuperauerit: nihilo minus fur ad pœnam furti siue manifesti tenetur. Bartolus.

XLIX. VLPIANVS libro quadragesimosecundo ad Sabinum.

QVi vas† argenteum perdiderat,eoq̄; nomine furti egerit, de pondere vasis controuersia cum esset,& actor [vas]maius fuisse diceret:[f] fur vas protulit.id is cuius erat,abstulit ei qui subripuerat. dupli nihilo minus condemnatus est:[&] rectissimè[g] iudicatum est. nā in actionem pœnalem non venit ipsa res quæ subrepta est, siue manifesti furti,siue nec manifesti agatur. ℣ Qui furem nouit:siue indicet eum,siue nō indicet,fur non est:cum multū interfit, furē quis celet,an nō indicet. Qui nouit,furti non tenetur:[h] qui celat,hoc ipso tenetur. ℣ Qui ex voluntate domini seruum recepit,quin neque fur, neque plagiarius sit,plus quàm manifestum est. Quis enim voluntatem domini habēs,fur dici potest?[i] Quòd si domin⁹ vetuit,& ille susceperit:si quidē non celandi[k] animo, non est fur. si celauit,[l] tunc fur esse incipit. Qui igitur susceperit,nec celauit,[m] etsi inuito domino: fur nō est. ℣ Vetare[n] autem dominum accipimus etiam eum qui ignorat:[o] hoc est,eum qui non consensit. ℣ Si ego tibi poliendum vestimentum locauero,tu verò inscio aut inuito me commodaueris Titio, & Titio furtum factum sit:& tibi competit furti actio, quia custodia[p] rei ad te pertinet:& mihi aduersus te,quia nō debueras rem commodare,& id faciendo furtum admiseris.[q] ita erit casus quo fur[r] furti agere possit. ℣ Ancilla si subripiatur pręgnās,vel apud furem conceperit, partus furtiuus est:[s] siue apud furē edatur, cū vestimēta ista debueris custodire.& hic est casus quo fur furti agit.[*ANCILLA SI.*] Ancillam surripuisti.hæc ancilla tēpore furti erat prægnās,vel cōcepit penes furem,siue penes bonæ fi.possessorē. secus si concepisset & pareret penes bonæ fidei possessorem.nam hoc casu partus nō est furtiuus,& vsucapi poterit. Et quod dixi in ancilla & partu,idē in pecudibus obserua: & de hoc dic vt in glo. Cōsequēter dicit:Equa surrepta penes bo. fidei pos. cōcepit. dicitur q̄ partus est effectus bonæ fidei possessoris.secus esset in partu ancillæ:quia nō numerat in fructu.[*CVM FVR.*] Fur rem meā surripuit, & eandē vendidit.nūmos quos inde habebat,de manu eius abstuli.dicitur q̄ facio furtum:quia hi nūmi redacti ex re furtiua,non erāt p hoc furtiui.Fr.

f *Diceret.* sponte:vt.ff. eo.l.in actione. in prī.

g *Rectissimè.* immo male,quia ius suum amisit:vt.ff.qd̄ me. causa.l. extat. &.C. vnde vi.l.si quis in tantā.quę sunt cōtra.Sol. hic fur domino dedit,vt sciretur quantū esset pond⁹,secundū Rog.ibi ab iuito abstulit.& sic expone hic abstulit,idest accepit.ff.de per.hære.l.postquā. & de leg. j.l. duob⁹. & de leg.ij. Mæuius.§.eum.vel hic fuit ante edictū & ante constitutionē,siquis in tantam. vel hic per iudicem accepit.vel verius hic dicitur de act.furti non admitēda:contra quam non est delictum factum,cum ad meram pœnā detur:vt hic subiicit,&.C.e.l.ancillæ.Franciscus Accursius.

h *Non tenetur.* vt & supra de ser.fugi.l.j.in prin.& facit.ff.de incendi.rui.nau.l.iij.§.non solum.&.C.de transac.l.sub prętextu.j. §.sane.& supra de condic.ob tur.cau.l.idem.§.fi.

i *Dici potest.* nullus:vt supra.e.l.inter omnes.§.penul.

k *Non celandi.* sed donec ira domini cessaret:vt & supra de ędil. edic.l.qui sit fugitiuus.§.idémque probat.versic.si autem.

l *Si celauit.* dolo,& animo lucrandi: quinetiam lege Flauia tenetur:vt.ff.ad leg.Flauiam de pla.l.& non statim.§.fina.

m *Nec celauit.* dolo:vt supra de ser.cor.l.doli.

n *Vetare.* exponit verbum vetare,quod supra posuit.

o *Ignorat.* qui non consentit,dissentit:vt pro hoc & cōtra hoc dixi.ff.de procu.l.filiusfami.§.inuitus.& potes dicere quòd vbi tacitus sufficit consensus,sufficit præsentia:aliàs non:vel quoties lex vetat vel prohibet aliquid,& certo modo illud fieri concedit,obtinet quod hic dicit cum suis concordantiis:aliàs contra.vel dic vt.d.§.inuitus.

p *Quia custodia.* bona ratio:vt & supra eo.l.itaque. & infra eo.l.fullo vel sarcinator.in fi. Accursius.

q *Admiseris.* vt &.ff.eo.l.fullo vel sarcinator.in prin.

r *Casus quo fur.* scilicet cum quis facit furtum eius rei cuius custodiam præstare debet.non enim ad solum fullonem referendū est.Rog.& sic non ob.ff.e.l.cum.§.is autem apud.quia ibi depositarius non debet custodiam. Vel dic vt ibi solui.sed ob.ff.e.l. eū.§.idem Pōpo.econtra.Sed dic vt ibi.item ob.ff.nau.cau.stab. l.sed & ipsi.contra.sed & ibi de iure communi de custodia non tenetur:sed de dolo tantum,vt depositarius:sed tenetur specialiter ex illo edicto.vnde quantum ad actionem furti denegandam ius commune inspicitur,vt ei non detur: sicut nec depositario, vel solue vt dixi.ff.e.l.eum.§.is autem apud.

s *Furtiuus est.* his duobus casibus,vbicunque pariat:vt subiicit, & sic habetur pro nato.& sic.ff.de statu ho.l.qui in vtero.& quę in frau.credi.l.fi.§.Proculus.

BIU Cujas

a *Vsucapi possit.* vt. C. de vsuca. pro emp. l. si matrem. & ſ. de vſuca. l. non ſolum. in prin. hoc tamen cum diſtinctione accipe: vt no. in diſtinctióe. C. eo. l. ancillæ. Item ſecus in pecude: quia ſtatim fierent fœtus bonæ fidei poſſ. vt. ī. ea. l. §. ex furtiuis. & ideo ceſſaret vſucapio: vt. ſ. de vſuca. l. ſequitur. §. lana.

b *Idem & in pecudibus.* ſcilicet vt pecude prægnãte ſurrepta, vel apud furem prægnante effecta, ſit fœtus furtiuus: & ideo nec vſucapi poſsit etiã apud bonę fidei poſſ. & ſic corrigitur quod eſt. ſ. de vſuca. l. ſi aliena. §. fin. vbi dicit conceptũ fœtum apud furem, & editum apud bonæ fidei poſſeſſ. poſſe vſucapi. vel ibi fuit apud hæredem furis conceptus, non apud furẽ. non autem ad ſuperiorem ꝓximum. A caſum refertur idem: vt ibi modo dixi.

c *Ex furtiuis equis nati.* & concepti apud bonę fidei poſſ. vt. ſ. ꝓxi. rñ. & ſic etiam intellige. ſ. de acqui. rerum domi. l. bonæ fidei. §. fi.

d *In fructu.* vt inſtitu. de rerum diui. §. in pecudum.

e *Non eſt furtiuus.* vt & ſupra de noxa. quẽadmodum. §. fi. & arg. ſupra qui po. in pigno. hab. l. idémque. §. fi. & ī. e. l. ſi quis vxori. §. ſi Titius. Sed arg. cõtra. ſ. de iure do. l. res. & de hoc dixi. ſ. de peti. hær. l. ſi & rẽ & pretiũ. Ac.

ADDITIO. Dic ſecundum Bar. hic, quòd in vniuerſali⁹ iudiciis pretium ſuccedit loco rei: ſicut in petitione hæreditatis, & in fideicõmiſsis vniuerſali⁹: vt. l. ſi & rem & pretiũ. (qđ & nota). ſ. de peti. hære. & l. imperator. §. fi. cum. l. ſeq. ſ. de leg. ij. ſed dos eſt quoddam vniuerſale, ſicut hæreditas, peculium, & ſimilia: vt. l. quod dicitur. ſ. de impen. & ibi no. per eundem Bar. ſolu. matri. ſuper rubri.

Interdum.]*CASVS.* Aliquãdo euenit ꝙ intereſt mea furtũ nõ fore factum: & tamen non habeo actio. furti: vt ſi rem debitoris mei non mihi obligatam ſurripuiſti: & nihil aliud habes vnde poſsis mihi ſatisfacere. nam non teneris mihi act. furti. Idé in re dotali inæſtimata, quæ ſurrepta eſt viro. ná vir habet act. furti, non mulier: licet eius interſit furtum non eſſe factum. Fran.

f *Dotalis.* inæſtimata: vt. C. de rei vxo. act. §. cum & lex. & facit ad. l. iſtam. ſ. eo. l. cuius. & quod ibi nota.

IN furti actione.]*CASVS.* In act. furti venit duplum vel quadruplum pretij rei: non autem intereſſe ſingulare duplicabitur, vel quadruplicabitur. Secuudo dicit: act. furti durat etiam re ſurrepta extincta. Tertio dicit: tempore furti facti res ſurrepta valebat. xx. poſtea cœpit valere minus: vel econtra. dicitur quòd inſpicitur æſtimatio illius temporis quo plus valebat. [*OPE.*] Opem & conſilium præbui vt res tuæ furarentur. dicitur quòd teneor furti: ſiue idcirco præbui opem, vt ſocij mei furarentur: ſiue vt quicũque alij. & hoc eſt verum ſi ego præbeo opem dolo malo: ſicut nec furtum ſine dolo malo eſſe poteſt. Tãdem exponit quis dicatur dare conſilium: item quis dicatur dare opem. [*CVM EO.*] Pãnũ rubeum oſtendi ouibus tuis, & ſic eas fugaui: & ſurreptæ ſunt. dicitur ꝙ ſi hoc feci dolo malo, vt ſurriperentur, teneor furti: aliàs non furti, ſed in factũ act. debet dari. ſed ſi oues timore ductæ ſunt præcipitatæ, & ſic mortuæ: teneor vtiſiue apud bonæ fidei poſſeſſorem. Sed in hoc poſteriore caſu furti actio ceſſat. ſed ſi cõcepit apud bonæ fidei poſſeſſorẽ, ibiq; pepererit: eueniet vt partus furtiuus non ſit: verumetiã vſucapi poſsit. [a] Idem & in pecudibus [b] ſeruandum eſt, & in fœtu earũ, quod in partu. ¶ Ex furtiuis equis nati [c], ſtatim ad bonæ fidei emptorem pertinebunt: [&]merito: quia [&] in fructu [d] numerantur: at partus ancillæ non numeratur in fructu.

Pretium redactum ex re furtiua, non eſt furtiuum: ideo dominus rei furtiuæ venditæ id auferens, furtum committit. Bartolus.

¶ Cum fur rem furtiuam vendidiſſet, eíque nũmos pretij dominus rei per vim extorſiſſet, furtum eum nummorum feciſſe rectè reſponſum eſt. Idem etiam vi bonorũ raptorũ actione tenebitur. Quod enim ex re furtiua redigitur: furtiuum non eſſe, nemini dubium eſt. Nũmus ergo hic, qui redact⁹ eſt ex pretio rei furtiuæ, non eſt furtiu⁹. [e]

Creditor non habet actionem furti pro re debitoris ſubrepta, ſi ei non fuit obligata, licet eius interſit. Bartolus.

L. GAIVS libro decimo ad Edictum Prouinciale.

INterdum accidit vt non habeat furti actionem is cui⁹ intereſt rẽ ſaluã eſſe: vt ecce creditor ob rem debitoris ſubreptam furti agere non poteſt, etſi aliunde creditum ſeruare non poſsit. Loquimur autem ſcilicet de ea re quæ pignoris iure obligata non ſit. Item rei dotalis [f] nomine, quæ periculo mulieris eſt: nõ mulier furti actionem habet, ſed maritus.

LI. VLPIANVS libro trigeſimoſeptimo ad Edictum.

IN furti actione nõ quod intereſt, [g] quadruplabitur vel duplabitur: † ſed rei verum pretium. [h] Sed & ſi res [in] reb⁹ humanis eſſe deſierit cum iudicatur: nihilo minus condemnatio faciẽda eſt [i]. Idémque & ſi nũc deterior ſit, æſtimatione relata in id tempus quo furtum factũ eſt. Quòd ſi pretioſior [k] ſit facta: eius duplũ quãti tunc cum pretioſior facta ſit, fuerit, æſtimabitur: quia & tunc furtũ eius factum eſſe verius eſt. [l] ¶ Ope conſilio † furtum factum Celſus ait, non ſolum ſi idcirco fuerit factũ, [m] vt ſocij furarẽtur: ſed & ſi non vt ſocij furarentur, inimicitiarum [n] tamen cauſa fecerit. Rectè [tamen] Pedius ait, ſicut nemo furtum facit ſine dolo malo: ita nec conſilium vel opem ferre ſine dolo malo poſſe. [o] Conſilium autem dare videtur, qui perſuadet & impellit atque inſtruit conſilio ad furtũ faciendũ. Opem fert, qui miniſterium atque adiutoriũ ad ſubripiendas res præbet. [p] Cũ eo [q] li Aquil. & hoc dicit hic. §. cum. l. ſeq. Franciſcus

g *Non quod intereſt.* ſ. ſingulariter ſubaudi, & ſic non ob. ſ. eo. l. ſi quid fur. §. qui lancem. & l. qui tabulas. vel ſubaudi hic tantũ. & ſic in electione ſua eſt quod velit duplari, vel quadruplari. & hęc prima placet. venit ergo duplandum omne quod per cõdictionẽ eſt ſimplãdũ: quod multa cõtinet: vt hac. l. ſubiicit. & ī. eo. l. ſi quis vxori. §. pe. & l. inficiando. §. j. & §. infans. & ꝓ hoc. ſ. quod me. cau. l. ſi cũ excep. §. ſi quis non. & ſ. ad. l. Aquil. l. inde Neratius. §. hæc actio. & hoc ſecundum Io. & Mar. ſed H. dicit intereſſe extra rem non duduplari: vt. ī. vi bo. rap. l. ij. §. in hac. ſed infra rem ſic: vt dicta. l. inficiando. §. j. & §. infans.

h *Verum pretium.* i. cõmune quanti vẽdi poteſt: vt. ī. eo. l. ſi quis vxori. §. fi. & ſuper ea veniunt quæ modo dixi: & hoc cũ agit iure dominij. alias non: quia intereſſe illud duplat, vel quadruplatur: vt. ī. eo. l. ſi vendidero. §. cũ autem. Accurſius.

i *Facienda eſt.* vt & ſ. e. l. inter omnes. in prĩ. & C. de fur. l. ſubtracto.

k *Pretioſior.* vt & ī. e. l. inficiando. §. infans. & ſ. de condic. furti. l. in re furtiua. & ſ. rerũ amota. l. pe.

l *Verius eſt.* augetur ergo pœna: ſed nõ geminat: vt. ſ. eo. l. ei qui.

m *Factum.* id eſt conſiliũ præſtitum, vel opem. Accurſius.

n *Inimicitiarum.* poſtea ſecuto furto: vt. ī. e. l. qui ſeruo. §. idé Põpo. Sed cõtra. ī. e. l. qui iniurię. in prin. Sol. hic non ſuppoſuit, ſcilicet certũ: ſed aliquos ſcie-

† *Dehac diuipli & quadrupli pœna vide quæ diſſerit Crinitus lib. 3. de honeſt. diſc. cap. 12.*

† *Cic. 3. de natura deorũ: Inde illa actio, ope conſilio, q; tuo furtũ animo factum eſſe.*

bat accipere. & ſic etiã ſoluitur inſti. de obli. q̃ ex de. naſ. §. ſed & ſi per laſciuiã. arg. ī. e. l. ſi quis vxori. §. ſi quis de manu. Ac.

o *Poſſe.* vt teneatur furti. in factum tamen tenetur: vt inſtit. e. §. ſed & ſi per laſciuiam.

p *Præbet.* vt. ī. e. l. ſi pignore. §. pe. An autem de quolibet ſeparatim intelligatur, dic vt. ī. de verb. ſig. ſæpe. §. fi.

q *Cũ eo.* ad hũc. §. & l. ſeq. cõcor. inſt. e. §. interdũ. & ſ. ad. l. Aq̃l. itẽ ſi obſtetrix. §. ſi ſeruũ. & l. ſi boues. & inſt. de. l. Aquil. §. cęterũ.

SI quis.]*CASVS.* Præſtiti opem & conſiliũ vxori ſurripienti res viri. teneor furti. Idé ſi ego & ipſa ſurripuim⁹. nam teneor furti: licet ipſa nõ teneatur. idé & ſi ipſa præbuit opem cuidã ſurripienti res viri. nã ipſa nõ tenetur furti: ſed rerũ amotarum. ſed ſi ſeruus vxoris ſurripuit eius viro: tenebitur ipſa nomine ſui. & idé eſt in filioſa. milite. nã ſi ſurripuit patri, nõ tenetur furti. ſec⁹ ſi ſeru⁹ eius. ſed ſi ipſe filius habẽs caſtrenſe peculiũ ſurripiat patri, cũ habeat vnde ſatisfaciat, tenebitur furti. idé de patre ſurripiente rem caſtrenſem filij. [*EVM CREDITOREM.*] Si creditor nõ reddit pignus, cũ eſt ſibi ſatisfactum de debito, immo animo celandi tenet illud: dicitur ꝙ tenetur furti. [*SI SVLPHVRARIAE.*] Agrum ex quo ſulphur colligitur, tibi locaui ad hoc vt habeas fructum ſulphuris. venit quidã & ſurripuit de terra agri ex qua extrahitur ſulphur. dicitur quòd tenetur mihi furti: & quicquid conſequar, reſtituam tibi colono. [*SI SERVVS.*] Seruus tuus vel filius accepit veſtimenta mea ad poliendum, poſtea ſurrepta ſunt ei: & ſic tenetur mihi emendare, vel tu pater, vel dominus ꝓ eo de peculio. quæ-

BIU Cujas

ritur an tibi domino vel patri competat actio furti cótra furem? Et distinguitur.nam aut peculium serui vel filij sit soluendo: & tunc bene competit actio furti tibi.aut non:& tunc non competit tibi actio furti. [*SED ET SI REM.*] Titius à fure emit ré furtiuâ ignorans, & eidé Titio postea est subrepta. datur Titio actio furti. [*APVD LABEONEM.*] Cũ emissem siliginem à te, dixi tibi vt eá dares ei qui pro me veniret ad eam accipiendâ. quidâ trâsiés per viam cum dicerem hæc verba, audiuit, & venit ad te pro siligine, dicens se venire ex parte mea:cum non esset verum.tandem tu ei dedisti, non vt statim fieret domin⁹ siliginis, sed tunc demũ cum deliberarem. ego nó habeo ratũ quod fecisti. dicitur quòd tu habes act. furti contra eum. [*SI FVGITIVVM.*] Seruũ meum fugitiũ detrusum in carcerem communis Boñ. quidá petiit sibi dari à potestate,& datus est:an teneatur mihi act. furti? & dicitur: aut potestas exegit satisfda. de rato ab isto: & tũc potestas hanc actionem tenebitur mihi cedere:& prẽterea furti contra accipientem.aut nó: & tũc si accipiés seruum meũ habuit animũ eum lucrandi, tenebitur mihi act.furti:nó autem potestas tenebitur aliqua act.mihi.[*SI QVIS DE MANV.*] Si percussi te in manu,vt nummi quos habes in manu,tibi caderẽt,& alius acciperet:& sic fugit:teneor furti.[*SI QVIS MASSAM.*] Titius subripuit mihi Francisco massam meam argenteam:& de ea fecit scyphos.dicitur quòd agam act. furti,& condict. furtiua nomine massæ vel poculorum. Idem & si subripuit mihi vuas, & de eis fecit vinum, & habet vinacea. [*SERVVS QVI SE.*]Seruus dixit se liberũ,ad hoc vt inueniret mutuantem,& inuenit.dicitur quòd non est fur: & redditur ratio. idem de filio si se sui iuris dixit. [*IVLIANVS.*] Tradidi tibi pecuniam vt eam soluas creditori meo nomine. tu ei dedisti nomine tuo,cum & eius esses debitor.dicitur quòd furtũ facis.[*SI TITIVS.*] Rem alienam vendidisti.non diceris nummorum quos inde habes,furtum fecisse. [*SI EX DVOBVS.*] Duo erant socij omnium bonorum. vnus eorum mutuauit pecuniã cuidam scholari habito pignore : quod pignus ei subreptum est. dicitur quòd ille tantum aget furti cui erat obligtũ:non autem eius socius. [*NEQVE VERBO.*] Verbis solis siue scriptura non fit furtũ. furtũ enim nó fit sine cõtrectatione.vnde si cõsiliũ dedi furi,vel opem vt furtum faciat:& non fecit: non sum fur, nec teneor furti. [*SI QVIS ASINVM.*] Asinum meum posuisti in equas tuas,vt sic eas cooperiret.non teneris furti si non habuisti animum contrectandi eum: & de hoc etiã extat rescriptũ: sed teneris in factum. [*CVM TITIO.*] Cum crederem pecuniã mutuare Titio qui erat legalis & diues homo, subiecisti mihi alium Titium pauperem, cui mutuaui : & nummos mutuatos cum eo diuisisti. dicitur quòd teneris furti: & etiã Titius si hoc sciuit. [*SI MAIORA.*] Cum emerem frumẽtum à Titio ad pondus,puta centum corbes,& vellem facere mensurari, cómodasti mihi maiora pondera cum quibus mensurarem, & mensuraui.hic commodans tenetur Titio act.furti,& etiã ego,si sciens maiora feci cum eis mẽsurari.[*SI QVIS.*]Emi Stichum à domino eius,& de hoc habeo instrumentum,quo continetur quòd emi Stichum. persuasisti Sticho vt nomen suum de hoc instrumento deleret:& deleuit.dicitur quòd teneris furti.si autem persuasisti ei vt alia mea instrumenta deleret, & fecit : teneris serui corrupti.si tumet hoc idem feceris tuis manibus,teneris de dolo.

† *Vide in hunc locum Cæliũ Rhodigi. lib. lec. ãtiqua. 10.ca.11.*

qui pannum rubrum† ostendit, fugauitq; pecus,vt in fures incideret: si quidẽ dolo malo fecit, furti actio est. Sed & si nõ furti faciẽdi causa hoc fecit:nõ debet impunitus esse lusus tam perniciosus. idcirco Labeo scribit in factum dandam actionem:

LII. GAIVS libro tertiodecimo ad Edictum prouinciale.

NAm & [si] præcipitata sint pecora, vtilis actio damni iniuriæ quasi ex lege Aquilia dabitur. B

LIII. VLPIANVS libro trigesimoseptimo ad Edictum.

SI quis[a] vxori res mariti subtrahenti opem consiliúmve accommodauerit, furti tenebitur.[b] Sed & si furtum cum ea fecit,tenebitur furti : cum ipsa nõ teneatur.[c] Ipsa quoq; si opem furi[d] tulit, furti non tenebitur, sed rerũ amotarum:[e] serui verò sui nomine[f] furti[g] eam teneri, nequaquam ambigendum est.[h] Idem dicendũ est & in filiofamilias milite. nã ipse patri C furti[i] nõ tenebitur:serui autem sui nomine castrẽsis tenebitur, si patri seruus furtum fecerit.

Sed si filius meus qui habet castrense peculium, furtum mihi fecerit: an possim actione vtili aduersus eum agere, videndum est, cum habeat vnde satisfaciat.Et potest defendi agẽdum.[k] An autem pater filio teneatur,si rem eius castrensis peculij subtraxerit,videamus. Et putem teneri. Non tantum igitur furtum faciet filio:sed etiam furti tenebitur.[l] ℣ Eum creditorem qui post solutam pecuniam pignus non reddat:teneri furti Mela ait, si celandi animo retineat.[m] quod verum esse arbitror. ℣ Si sulphurariæ sunt in agro,[n] & inde aliquis tertã[o] egessisset abstulissetque, domin⁹ furti aget:[p] deinde colonus cõducti actiõe cõsequeẽ vt id ipsum sibi præstetur. ℣ Si seruus tuus vel filiꝰ poliẽda vestimẽta susceperit, an furti actionẽ habeas,[q] quæritur.Et si quidẽ peculium serui soluẽdo sit : potes habere furti actionẽ. [sed]si nõ

[*SI LINEAM.*] Si lineam margaritarum mihi subripuisti, & agam furti:debeo dicere numerum.sed si agã furti pro vino subrepto,debeo dicere quot corbes. sed si vasa sunt subrepta: debeo dicere numerum. [*SI SERVVS.*] Seruo meo habenti liberam peculij administrationem, subrepta est res peculiaris. actio furti mihi domino est quæsita: quæ tollitur si transigat hic seruus cũ fure non animo donãdi. Idem & si tota pœna dupli vel quadrupli sit seruo soluta. [*SI QVIS IVRAVERIT.*] Iurasti te furtum mihi non fecisse.non teneris furti nisi amodo contrectes: sed rei persecutio, puta rei vindicatio, mihi debitur. & de hoc dic vt in glo.[*SI SERVVS.*] Subripuisti mihi seruum:& interim est hæres institutus : & antequam meo iussu adiret, vt quia eum mihi non dabas, decesit hic seruus : agam act. furti ad pretium hæreditatis amissæ: & etiam condictio furtiua ad hoc datur, non solum ad pretium serui.[*SI STATVLIBER.*] Statuliber,vel res sub cõditione legata, subrepta est hæredi. hæres habet condictionẽ furtiuam : & æstimabitur quanti res talis valet. existente autem conditione furti actionem amodo non habet hæres:quia sua desiit interesse.Franciscus.

a *Si quis.*scilicet extraneus.Roge.

b *Tenebitur.*licet furtum non faciat: vt institu.de oblig.quæ ex deli.nas.§.interdum.

c *Non teneatur.*vt & supra eo.l.qui seruo.§. item placuit. & supra eo.l.fi.in fi.& supra rerum amo.l.j.

d *Furi.*subripienti res viri.

e *Sed rerum amotarum.* si causa diuortij amouit : vt supra rerum amotarum.l.si concubina.in fi.j.respon. &.l.sed & si.&.l.si rem.

f *Nomine.*quia seruus vxoris fecit furtum viro.

g *Furti.*scilicet noxali.

h *Ambigendum est.*vt.ꝫ.rerum amo.l.& ideo.ij.respon.Sed contra in eo.tit.l.si mulier.§.j. Sol. ibi timens seruus paruit mulieri, vel credebat res mulieris.

i *Furti.*hoc statim corrigitur.

k *Agendum.*sic & supra de fideiuſ.si dubitetur.in fi.& de iudi.l. lis.in fi. D

l *Furti tenebitur.*id est de furto. sed agitur actione in factum:vt & supra de dolo.l.nõ debet.&.C.de dolo.l.si superstite.quæ sunt contra.Ex supradictis no.quòd in furto aliquando vitiatur persona & res,& per hoc fit res inusucapibilis: vt quãdo extraneꝰ facit furtum:vt institit.de vsuca.§.furtiuæ. Aliquando sola persona: & sic est vsucapibilis: vt quando debitor creditori: vt.ꝫ.de vsucap.l.sequitur.§.si rem.quandoque res tantum:& sic non est vsucapibilis,vt quando filij & serui faciunt furtum patri & domino: vt.ꝫ.eo.l.serui & filij. Idem de vxore:vt.ꝫ.in prin.huius legis, & supra rerum amota.l.j.quandoque nec persona nec res quo ad se: licet quo ad alium sic: & tamen furti tenetur:vt ille qui opem & consilium dedit:vt institu.eo.§.interdum. *Furtum non fit sine contrectatione.*

m *Retineat.*& contrectet. aliàs contra.j.eo.l.inficiãdo.in prin. &.C.de pigne.act.l.si nulla.

n *In agro.*conducto ad hoc vt conductor habeat furtũ sulphuris:nam fructus est:vt.j.sol.mat.l.diuortio.§ si vir. *Sulphur fit (& dicitur)*

o *Terram.*ex qua extrahitur sulphur.& sic est.j.eo.l.si cretæ.

p *Dominus furti aget.* & nihilo minus colonus secundum Rog. vel dic vt diximus.ꝫ.eo.l.si apes.

q *Habeas.*subtractis vestibus. Accursius.

Soluendo.

BIU Cujas

fuerit soluendo, [a] dicēdum est non cōpetere furti actionem. [b] ¶ Sed & si rem furtiuam imprudens [c] quis emerit, & ei subrepta sit, habebit furti actionē. [d] ¶ Apud Labeonem † relatū est: si siliginario [e] quis [f] dixerit, vt quisquis nomine eiº siliginē petisset, ei daret: & quidā ex trāseuntibus cum audisset, petiit eius [g] nomine, & accepit: [h] furti actionem [i] aduersus eū qui suppetiit, * siliginario competere, non mihi. [k] Non enim mihi negotium, sed sibi siliginarius gessit. Si fugitiuum meum † quis quasi suum à duumuiris, vel ab aliis qui potestatem habent de carcere [l] vel custodia dimittere, * acceperit: an is furti teneatur? Et placet, si fideiussores dedit, [m] in eos [n] domino actionē dādam: vt hi [o] actiones suas mihi mandent. [p] Quòd si non acceperint fideiussores, sed tanquam suum accipienti ei tradiderint: dominum furti actionē aduersus plagiarium habiturū. ¶ Si quis de manu alicuius nummos aureos vel argenteos vel aliam rem excusserit: ita furti tenetur, [q] si ideo fecit, vt alius tolleret, isque sustulerit. ¶ Si quis massam meam argenteam subripuerit, & pocula fecerit: possum [r] vel poculorum vel massæ [nomine] furti agere, vel condictione. Idem est & in vuis, & in musto, & in vinaceis. Nam & vuarum & musti & vinaceorū nomine furti agi potest, sed & condici. ¶ Seruus qui se liberū adfirmauit, vt sibi pecunia crederetur: furtum non facit. Namque hic nihil amplius quàm idoneum se debitorem [s] adfirmat. Idem est & in eo qui se patrē familias finxit, cum esset filius familias, vt sibi promptius pecunia crederetur. ¶ Iulianus libro vicesimo secundo digestorum scripsit, si pecuniam quis à me acceperit, vt creditori meo soluat, deinde cum tantam pecuniam eidem creditori debe-

ret, suo nomine soluerit: furtum eum facere. [t] ¶ Si Titius alienam rem vēdidit, & ab emptore nummos accepit: nō videtur nummorum furtū fecisse. [u] ¶ Si ex duobus sociis omnium bonorum, vnus rem pignori acceperit, eaque subrepta sit: Mela scripsit eum solum furti habere actionem qui pignori accepit: socium non habere. [x] ¶ Neque verbo, neq; scriptura quis furtū facit. Hoc enim iure vtimur, vt furtū sine contrectatione nō fiat. Quare & opem ferre, vel consilium [y] dare tunc nocet, cū secuta cōtrectatio est. ¶ Si quis asinum meum coëgisset, & in equas suas [z] τῆς γουῆς † dumtaxat χάριν admisisset, * furti non tenetur: nisi furandi quoque animum habuit. Quod & Herēnio Modestino studioso meo de Dalmatia consulenti rescripsi circa equos quibº eiusdē rei gratia subiecisse qs equas suas proponebatur: furti ita demum teneri, si furandi animo id fecisset: si minus, in factum agendum. ¶ Cum Titio honesto viro pecuniā credere vellē, subiecisti mihi alium Titium egenum, quasi ille esset locuples: & nummos acceptos cum eo diuisisti. furti teneris, [a] quasi ope tua consilioque furtum factum sit. sed & Titius [b] furti tenebitur. ¶ Si maiora quis pondera tibi [c] commodauit, cum emeres ad pondus: furti eum [d] venditori teneri Mela scribit: te quoq;, si scisti. Non [enim] ex voluntate venditoris [e] accipis, cū erret in pondere. ¶ Si quis seruo meo persuaserit, vt nomē suū [f] ex instrumēto, puta emptionis, tolleret: & Mela scripsit, & ego puto, furti agendum. [g] Sed si seruo persuasum sit, vt tabulas meas describeret: [h] puto, si quidē seruo persuasum sit, serui corrupti [i] agēdum. si ipse fecerit, [k] de dolo [l] actionē dandam. ¶ Si linea margaritarū subrepta sit, dicēdus est numerus. [m] Sed

---

a *Soluendo.* & sic est periculo peculij: vt & supra eo.l. itaque.

b *Actionem.* nomine peculij, non suo: vt in contrario: vt supra eo.l. eum qui. §. an pater. vbi plene diximus.

c *Imprudens.* aliud si sciens: quia & ipse esset fur, & sic non ageret furti: vt & supra eo.l. itaque. §. sed furti.

d *Actionem.* secus in donatario: nisi & eius ratione euictionis interfit: vt. ĭ. eo.l. qui iniuriæ. §. fi. quæ est contra.

e *Et si siliginario.* id est venditori siliginis.

f *Quis.* §. emptor.

g *Eius.* scilicet emptoris.

h *Et accepit.* suo nomine. non tamen siliginarius trāstulit dominium: nisi liberaret eū ab emptore: vt supra de solu. l. cum quis. §. si debitorem.

i *Actionem.* quam cedēdo liberatur: & ideo ei competit, secundum Ro. sed dic cōtra: quia in genere tenetur ad siliginem, quod perire non potest: & ideo datur ei, quia & eius interest.

k *Non mihi.* emptori. & facit. ĭ. eo. si vendidero. §. si Titius. Sed arg. contra. s̈. de solutioni. si quis seruo.

l *De carcere.* vbi custodiebatur: vt &. s̈. de ser. fugi. l. limenarchæ.

m *Fideiussores dedit.* duumuiris de rato, licet extra formā iudicij: vt supra rem ra. habe. l. interdum. &. l. si commissa. §. j. & facit supra de peti. hær. l. cū idem.

n *In eos.* duumuiros. & nihilo minus furti contra accipientem.

o *Vt hi.* duūuiri. Azo.

p *Mandent.* vel sine cessione habeo vtiles: vt. s̈. de magi. conue. l. j. §. exigere.

q *Ita furti tenetur.* vt institu. eo. §. interdū. & s̈. ad le. Aquil. l. si seruo. seruū. §. interdū. & ar. s̈. eo. l. qui seruo. §. j. sed contra. s̈. eo. l. in furti. §. ope. sed ibi dixi.

r *Possum.* cōtra videbatur, quasi dominº esset per specificationē: sed non est, quia bona fides ibi exigitur: vt diximus. s̈. de acquir. rerū dom. l. adeo. §. cum quis. & facit supra de condic. fur. l. si seruus. §. boue. &. l. ex argēto. & facit supra ad exhi. l. de eo. §. si quis ex.

s *Debitorem.* qui furti non tenetur: vt. s̈. eo. l. falsus. §. si quis nihil. Sed contra. ĭ. ca. l. §. cum Titio. Solu. vt ibi.

t *Furtum eum facere.* cum dominium non sit translatū: & etiam mandati tenetur: vt. s̈. de solu. l. Cassius.

u *Fecisse.* vt supra de actio. empti. l. ex empto. §. emptor. & supra de ser. cor. l. Neratius. §. j.

x *Non habere.* sic & supra pro socio. l. si quis societatem. &. C. de pigno. l. & si frater tuus.

y *Vel consilium.* ob solum consilium tūc tenetur quis furti, cum non aliàs erat facturus is cui cōsilium datū est: vt &. ĭ. de iniur. l. non solū. §. si mandato. & not. ĭ. de verb. sig. l. sæpe. §. fi. & facit. ĭ. de iniur. l. itē apud. §. si curauerit. &. s̈. eod. l. qui seruo. in prin. &. §. j.

z *In equas suas.* ex quo coitu nascuntur muli. & est hic Græcū. Ac.

a *Furti teneris.* vt tollas cōtraria, dic aut error est in substātia ipso sonæ substā næ debitoris, credēdo tia, an imalium esse quàm sit: & pediat detunc obtinet quod dominii trāscit hic. aut in cōditione personæ, vt quia liberū & sui iuris se dicat: & tunc nō tenetur furti: vt arg. contra. s̈. ea. l. §. seruº. aut in qualitate cautelæ: vt an sit idoneus: & tunc cessat furti: & datur de dolo: vt in contrariis. s̈. eo. l. falsus. §. si quis nihil. & facit. ĭ. de dolo. l. & elegan. §. fi. & l. fi. & quod hic facit error personæ, facit error pōderis: vt. ĭ. eo. l. proxi. §. sed quidā dicunt erroré personæ non esse impedimentū quo minus trāsferatur dominiū, arg. s̈. de acquir. pos. l. qđ meo. §. si quis. & facit supra de peti. hær. l. cū idem. & nihilo minus furti contra accipientem.

o *Vt hi.* duūuiri. Azo.

p *Mandent.* vel sine cessione habeo vtiles: vt. s̈. de magi. conue. l. j. §. exigere.

q *Ita furti tenetur.* vt institu. eo. §. interdū. & s̈. ad le. Aquil. l. si seruº. seruū. §. interdū. & ar. s̈. eo. l. qui seruo. §. j. sed contra. s̈. eo. l. in furti. §. ope. sed ibi dixi.

r *Possum.* cōtra videbatur, quasi dominº esset per specificationē: sed non est, quia bona fides ibi exigitur: vt diximus. s̈. de acquir. rerū dom. l. adeo. §. cum quis. & facit supra de condic. fur. l. si seruus. §. boue. &. l. ex argēto. & facit supra ad exhi. l. de eo. §. si quis ex.

s *Debitorem.* qui furti non tenetur: vt. s̈. eo. l. falsus. §. si quis nihil. Sed contra. ĭ. ca. l. §. cum Titio. Solu. vt ibi.

t *Furtum eum facere.* cum dominium non sit translatū: & etiam mandati tenetur: vt. s̈. de solu. l. Cassius.

u *Fecisse.* vt supra de actio. empti. l. ex empto. §. emptor. & supra de ser. cor. l. Neratius. §. j.

x *Non habere.* sic & supra pro socio. l. si quis societatem. &. C. de pigno. l. & si frater tuus.

y *Vel consilium.* ob solum consilium tūc tenetur quis furti, cum non aliàs erat facturus is cui cōsilium datū est: vt &. ĭ. de iniur. l. non solū. §. si mandato. & not. ĭ. de verb. sig. l. sæpe. §. fi. & facit. ĭ. de iniur. l. itē apud. §. si curauerit. &. s̈. eod. l. qui seruo. in prin. &. §. j.

z *In equas suas.* ex quo coitu nascuntur muli. & est hic Græcū. Ac.

a *Furti teneris.* vt tollas cōtraria, dic aut error est in substātia ipso sonæ substā næ debitoris, credēdo tia, an imalium esse quàm sit: & pediat detunc obtinet quod dominii trāscit hic. aut in cōditione personæ, vt quia liberū & sui iuris se dicat: & tunc nō tenetur furti: vt arg. contra. s̈. ea. l. §. seruº. aut in qualitate cautelæ: vt an sit idoneus: & tunc cessat furti: & datur de dolo: vt in contrariis. s̈. eo. l. falsus. §. si quis nihil. & facit. ĭ. de dolo. l. & elegan. §. fi. & l. fi. & quod hic facit error personæ, facit error pōderis: vt. ĭ. eo. l. proxi. §. sed quidā dicunt erroré personæ non esse impedimentū quo minus trāsferatur dominiū, arg. s̈. de acquir. pos. l. qđ meo. §. si quis. & facit supra de peti. hær. l. cū idem. & nihilo minus furti contra accipientem.

Error in persona debitoris, credendo tia, an imalium esse quàm sit: & pediat detunc obtinet quod dominii trāscit hic. aut in cōditione personæ, vt quia liberū & sui iuris se dicat: & tunc nō tenetur furti: vt arg. contra. s̈. ea. l. §. seruº. aut in qualitate cautelæ: vt an sit idoneus: & tunc cessat furti: & datur de dolo: vt in contrariis. s̈. eo. l. falsus. §. si quis nihil. & facit. ĭ. de dolo. l. & elegan. §. fi. & l. fi. & quod hic facit error personæ, facit error pōderis: vt. ĭ. eo. l. proxi. §. sed quidā dicunt erroré personæ non esse impedimentū quo minus trāsferatur dominiū, arg. s̈. de acquir. pos. l. qđ meo. §. si quis. & facit supra de peti. hær. l. cū idem. & nihilo minus furti contra accipientem.

Vide Bunæ, facit error pōderis: vt. ĭ. eo. l. proxi. §. sed quidā dicunt erroré personæ non esse impedimentū quo minus trāsferatur dominiū, arg. s̈. de acquir. pos. l. qđ meo. §. si quis. & facit supra de peti. hær. l. cū idem. & nihilo minus furti contra accipientem.

Id est genus falsus. §. si quis nihil. & facit. ĭ. de dolo. l. & elegan. §. fi. & l. fi. & quod hic facit error personæ, facit error pōderis: vt. ĭ. eo. l. proxi. §. sed quidā dicunt erroré personæ non esse impedimentū quo minus trāsferatur dominiū, arg. s̈. de acquir. pos. l. qđ meo. §. si quis. & facit supra de peti. hær. l. cū idem. & nihilo minus furti contra accipientem.

Tuæ, fusci. s̈. de dolo. l. & elegan. §. fi. & l. fi. & quod hic facit error personæ, facit error pōderis: vt. ĭ. eo. l. proxi. §. sed quidā dicunt erroré personæ non esse impedimentū quo minus trāsferatur dominiū, arg. s̈. de acquir. pos. l. qđ meo. §. si quis. & facit supra de peti. hær. l. cū idem. & nihilo minus furti contra accipientem.

Piendiq; fœnoris gratia. & facit. ĭ. de dolo. l. & elegan. §. fi. & l. fi. & quod hic facit error personæ, facit error pōderis: vt. ĭ. eo. l. proxi. §. sed quidā dicunt erroré personæ non esse impedimentū quo minus trāsferatur dominiū, arg. s̈. de acquir. pos. l. qđ meo. §. si quis. & facit supra de peti. hær. l. cū idem. & nihilo minus furti contra accipientem.

Vide Bunæ, facit error pōderis: vt. ĭ. eo. l. proxi. §. sed quidā dicunt erroré personæ non esse impedimentū quo minus trāsferatur dominiū, arg. s̈. de acquir. pos. l. qđ meo. §. si quis. & facit supra de peti. hær. l. cū idem. & nihilo minus furti contra accipientem.

Dæ. ĭ anno. vt. j. proxi. §. sed quidā dicunt erroré personæ non esse impedimentū quo minus trāsferatur dominiū, arg. s̈. de acquir. pos. l. qđ meo. §. si quis. & facit supra de peti. hær. l. cū idem. & nihilo minus furti contra accipientem.

Ta. posterio. dicunt erroré personæ non esse impedimentū quo minus trāsferatur dominiū, arg. s̈. de acquir. pos. l. qđ meo. §. si quis. & facit supra de peti. hær. l. cū idem. & nihilo minus furti contra accipientem.

Hic & Alc. non esse impedimentū quo minus trāsferatur dominiū, arg. s̈. de acquir. pos. l. qđ meo. §. si quis. & facit supra de peti. hær. l. cū idem. & nihilo minus furti contra accipientem.

Lib. dispū. 2. quo minus trāsferatur dominiū, arg. s̈. de acquir. pos. l. qđ meo. §. si quis. & facit supra de peti. hær. l. cū idem. & nihilo minus furti contra accipientem.

Cap. 13. dominiū, arg. s̈. de acquir. pos. l. qđ meo. §. si quis. & facit supra de peti. hær. l. cū idem. & nihilo minus furti contra accipientem.

Admittequir. pos. l. qđ meo. §. si quis. & facit supra de peti. hær. l. cū idem. & nihilo minus furti contra accipientem.

Re, est marē furioso. Sed arg. cōtra fœminæ vel in eo. ti. si me in vacuā. §. j. prima placet.

Contra, ad initum admouere.

b *Sed & Titius.* si sciuit: vt. ĭ. eo. l. si is qui. §. si tu Titium.

c *Tibi.* emptori. Ac.

d *Eum.* commodāte, cū causa lucri tulit opē hoc modo. Sed certe immo de dolo: vt. s̈. de dolo. l. arbitrio. §. de eo. solutio secundum Azo. hic sciens scienti cōmodauit, in quo furtū factū est. s̈. sciens ignorāti: nec furtū factū est. & plene ibi de hoc dixi. Accursius.

e *Venditoris.* aliàs debitoris.

f *Nomē suū.* persuasoris: & tamen causa lucri, puta ne de euictione teneretur. sed Ro. dicit prius scilicet subtracto instrumento.

g *Agēdum.* quasi ope & consilio.

h *Describeret.* id est deleret. vel dic, id est impleret: vt ad vsum iam non essent.

i *Corrupti.* vt & supra

k *Fecerit.* qui persuasit seruo non corrupto.

l *De dolo actionē.* ſ. saltē. R. sed Aquil. dari videt: vt. s̈. ad. l. Aq. l. si quis testamētū. §. fina. & de his dixi. s̈. eo. l. qui tabulas. in fi. Ac.

m *Numerus.* facit. ĭ. eo. l. in actione. &. s̈. de rei vidi. l. si í ré. j. Ac.

Administrationem.

BIU Cujas

a *Administrationem.* specialiter concessam : vt.ſ. de pec. quam Tuberonis.§.alia.Accurſius.

b *Nō donationis.* aliàs ſecus:vt &.ſ.de pac.l.cōtra iuris.§.fi.&.l. ſeq.in prin.&.§.j.&.ſ.de dona.l.filiusfami.

c *Non contrectet.* aliàs ſecus:vt not.ſ.eo.l.ei qui.

d *Seruatur.* immò nec condictio remanet: vt ſupra de iureiur. l. ſi duo.§.eum.* qui eſt cōtra.Sol. hic de rei vin. dicit,ibi de condictione,ſecundum Alc. Vel remanet condictio, vt hic: ſed exceptione remouetur, vt ibi. Vel hic quaſi cum hærede furis, id eſt qui hæres fecerit furtum, agi intelligitur : vt ibi dicit. & facit ſupra de cōdic. furti. ſi p fure.in prin. Accurſius.

* *Iulia. ait eum qui.*

e *Etiā pretium.* duplū vel quadruplū. Io. vel dic vt dixi ſupra eo.l. in furti.in prin.

f *Idem.* vt &.ſ.de cōdic fur.l.ſi condicatur. &.ſ. ad exhi. ſed & ſi hæreditas.Item eſt cōtra.j.eo.ſi is cui.in fi.& ibi no.glo. fi. ſed illud lucrum eſt cū alterius iniuria : vt.ſ. ex qui. cau.ma.l. ſciendum. & l.denique.&.ſ.de dam. infec.l.Proculus.

g *Conſequetur.* ſcilicet pretium hæreditatis.

h *Antequam adeatur.* ſi dicas hæreditas, dic deſiit impropriè poni: quia nunquā interfuit, cū rei hæreditariæ nō fiat furtum: vt.j.titu.ij. l.j.§. Scæuola. ſic.ſ. v-ſufru. quemadmodum ca.l.iij.§.j.ſi dicas adea tur.ſ.iudex, tunc propriè ponitur.

i *Deſiit.* Sed tunc eſt contra. ſ. eo. inter. in prin. Sol.hic de cōdic. furti,ibi de act. fur.dicit,vt non deſinat competere,quia deſinat intereſſe.

k *Aeſtimandus eſt.* ſi agatur furti pro furto commiſſo poſt aditam hæreditatem.

l *Emptorem.* Not.res tantum valet, quantum vēdi poteſt.ſic.ſ. de condic.fur.ſi ſeruus. Sed contra videtur.j. eo. ſi vendidero.§. cum autem.Sol.ibi in actione furti,hic in condic. vel verius illa ſecundum iſtam,vt ibi ſit verum pretium.

Si quis ex domo.] CASVS. Cū eſſem in camera Thaddæi dilecti mei ad ſcribēdos iſtos caſus, dimiſſa camera mea, in qua nemo tunc erat,quidam rapuit libros meos de camera mea.tenebitur vi bo.rap.in quadruplum, & furti non manifeſti. ſed ſi effregit cameram meam non animo ſubripiendi per ſe, vel per aliū aliquid,tamen alius inuenta camera mea fracta ſubripuit modo aliquid:non tenebitur effractor furti.& redditur ratio.& hoc dicit hæc.l.cum prin.ſeq.Franciſcus.

m *Rapuerit.* non clam: quia ſic eſſet ſimplex furtum:vt.ſ. eo.l.j. ſed rapturus etiam ſi inueniſſet ibi aliquem.

Raptor quādoque furti non manifeſti non tenetur.

n *Tollenda.* hic eſt ſpecialis caſus,ſecundū P. vt raptor non teneatur furti non manifeſti.aliàs contra:vt inſtitu.vi bo.rapto.in prin.Vel dic hic tolli act.furti,non quo ad natiuitatem: ſed quia facta fuit exactio per hanc vi bo.rap.vt.j,vi bo.rap.l.j. Item dicit P.raptorem etiā ſi deprehendatur,non teneri furti manifeſti: ſed non manifeſti,vt hic innuit.ſed dic contra, ſcilicet eum manifeſti teneri:vt.j.eo.ſi vendidero.§.cum raptor.Item no.ſecundū H.quòd in caſu huius legis loquitur.j. de pub. iudi.l.infamē. Nam aliàs ſemper vi bo. rap.actione ſi agatur crīminaliter, erit publicum iudicium , ſcilicet legis Iuliæ vis publi.vel priua.quæ publica ſunt:vt.j.de publi.iudi.l.j.& facit.j. de incen. rui. nau.l. iij.§.Labeo.

Vi iniuriæ. In prin.caſus eſt planus. [*SI SERVVS.*] Cōmodaui Thaddæo librum meum:ſeruus meus ei ſubripuit: & Thaddæus bene eſt ſoluendo in ſoluenda *pl æſtimat. libri. dicitur quòd agam cōmodati act.ad æſtimat.libri: & ipſe Thaddæus contra me act. furti.& ab hac act. furti liberor reddendo Thaddęo quod ab eo habui. idem & ſi antequam agam,velim ei remittere act.cōmodati. ſed ſi ſeruus Thaddæi ſubripuit librū illum : Thaddæus mihi tenebitur act.commodati tantum,non furti. [*QVI ALIENIS.*] Geſtor meorum negotiorum culpa ſua rem meam amiſit per furtū. dicitur quòd non habeo act.furti:ſed agam contra geſtorem ad æſtima.rei meę:& teneor ſibi cedere actio. furti quam habeo cōtra furē. Idem in eo qui gerit negotia mea pro tutore.Idem in eo tutore qui oblata ſatiſda.contutoribus, ſolus adminiſtrat.[*SI EX DONATIONE.*] Rem meam tibi donatam à Titio,tibi ſubripio:puta ſeruum : agis contra me furti , ſi interſit tua ratione poſſeſſionis:vt quia damnū ab eo datum alicui emendaſti, vel eum emptum curaſti : cum & ſi eum poſſideres , & eū à re vindicarem,obſtaret mihi exceptio niſi has expēſas tibi redderē.Fran.

* *Iuſtum.* * *Iuſtum.* * *Iuſtum.* \

a *Suscepit.* facit.C.de tuto.& cu.qui satis nō de.l. non omnium.
b *Defendisti.*& sic æstimationem damni pro eo soluisti.
c *Habiturus.* Item potest interesse vt feratur sentētia in condēnatione:vt sic de euictione agat,si donatio cœperit à promissione:vt.C.de iur.do.l.j.alias ergo non:vt hic.sed secus si ex venditione posideas: vt .ē. eo. cum æs.§.j. &.j. si quis vxori.§. sed & si rem. quæ sint contra. item non ob.ē.eo.l.cuius.vt ibi dixi.

Si pignore.]*CASVS.* Creditor,puta Bozol⁹ libro sibi obligato vtitur.tenetur furti. idem est si rem tibi cōmodatam,alij commodas.Idem & si fullo vestimentis meis,quæ accepit ad poliendum,vtitur portando ea. Idē est si aliquis subripiat rem ad hoc vt alij donet. species enim lucri est, ex alieno largiri. [*FVREM.*] Furem inueni in camera mea subripientē de die mihi librum meum. possum eum impune occidere si se telo defēdat. Secūdo dicit quid appellatione teli significetur.[*CVM FVRTI.*]Cū actio furti datur ad pœnam:rei vindicatio & cōdictio furtiua datur ad rem vel eius æstima. dicitur q̄ pœnalis non tollit̄ per persecutoriā, vel ecōtra: sed persecutoria p persecutoriā tollitur. [*QVI FERRAMENTA.*] Cōmodauit (est dicendum) furi ferramēta ad effringendum ostium, vel vt anscalas sciens commodauerit daui: nec aliter secum participauit consilium. teneor furti.[*SI TVTOR.*] Tutor vel curator trāsigens cū fure rei pupilli,tollit actio. furti.Francis.Accur.

d *Furti tenetur.* vt inst.eo.§.furtum autē.
e *Eum qui quid.* id est aliquid.
f *Responsum est.* vt & ē.eo.qui vas.§.si ego.
g *Cōuertat.*vt.j.eo.fullo.j.& arg.ē.de don.l.si tibi dederim rem. &.ē.commo.si vt certo.§.sed interdum.&.C.eo.l.alienum.
h *Debitorem.*naturalem:vt &.ē.de pe.hære.l.sed & si lege.§.cōsuluit.& in authen.de hære.& Falc.§.si vero expressim.col.j.
i *Telo.*not.telo:quia nocturnū etiam sine telo: vt.ē.ad.l.Aquil. l.iiij.§.lex.&.j.de sica.l.furem.
k *Significatur.*& facit insti.de inter.§.qui autem.&.ē.de vi & vi arma.l.iij.in prin.&.j.de verbo.signi.l.armorum.
l *Saluam esse.*vt.C.eo.l.ancillæ.& instit.eodem.§.j.&.ē. de cōdic.furti.l.si pro fure.§.fina.
m *Condictio.*vt tamen vna eligatur:vt.C.de noxa.l. fi.& no.secundum Azo.quòd vindicatione nō tollitur ipso iure cōdictio: vt.ē.eo.ei qui.quia plus ea continet:vt.ē.de act.& obli.l.qui seruum.§.fi.vel dic vt dixi in. d.l.ei qui. Itē videtur contra .ē.quod me.cau.l.metū.§.licet.& nau.cau.l.itē*.§.fi.sed ibi plene dixi.
n *Principaliter.*id est expressim: quia forte nihil dixit: sed bene sciebat ad quid accipiebat. Itē ad id quòd ex sola ope teneatur, videtur contra.j.de verb. sign.l.sæpe. in fine.sed ibi dixi.& facit instit.eodem.§. interdum.versicu.ope.&.ē.eo.l.in furti.§.ope.

qui ex pluribus tutoribus testamento datis, oblata satisdatione solus administrationē susceperit. a ℣ Si ex donatione alterius rem meam teneas,& eam subripiam: ita demum furti te agere mecum posse Iulianus ait, si interfit tua retinere possessionem: veluti si hominem donatū† noxali iudicio defendisti, b vel ægrū curaueris, vt aduersus vindicantem, iustam retentionem habituruc sis.

LVI. GAIVS libro tertiodecimo ad Edictum prouinciale.

SI pignore creditor vtatur, furti tenetur. d ℣ Eum qui quid e vtendum accepit:[si]ipse alij commodauerit, furti obligari respōsum est. f Ex quo satis apparet furtū fieri & si quis vsum alienæ rei in suū lucrum conuertat. g Nec mouere quem debet, quasi [is] nihil lucri sui gratia faciat.Species enim lucri est, ex alieno largiri, & beneficij debitorem h sibi adquirere.† Vnde & is furti tenetur, qui ideo rem amouet, vt eā alij donet.℣ Furem interdiu deprehēsum nō aliter occidere lex duodecim tabularū permisit, quàm si telo i se defendat. Teli autē† appellatione & ferrum & fustis & lapis,& denique omne quod nocendi causa habetur, significatur. k

Condictio vel vindicatio rei furtiuæ non tollit pœnam, sed pœnalem actionem: furti econtra. Bartolus.

℣ Cū furti actio ad pœnæ persecutionem pertineat, cōdictio verò & vindicatio ad rei recuperationem: apparet recepta re nihilo minus saluam esse l furti actionem, vindicationem verò & condictionem tolli: sicut ex diuerso post solutam dupli aut quadrupli pœnā salua est vindicatio & condictio. m ℣ Qui ferramenta sciens commodauerit ad effringendum ostium vel armarium, vel scalam sciēs [cuius rei gratia id fieret] commodauerit ad ascendendum: licet nullum eius consilium principaliter n ad furtum faciendū interuenerit, tamen furti actione tenetur. ℣ Si tutor qui negotia gerit, aut curator transegerit cū fure:euanescit o furti actio.

LVII. VLPIANVS libro tertio Disputationum.

CVm creditor rem sibi pignoratam aufert,non videtur contrectare, p sed pignori suo incumbere.

LVIII. IVLIANVS libro vicesimosecundo Digestorum.

INterdum fur etiam manente pœnę obligatione in quibusdam casibus rursus obligatur, vt cum eo sæpius eiusdē rei nomine furti agi possit.Primus casus occurrit si possessionis causa mutata esset: veluti si res in domini potestatem q rediisset, eandemque idē subriperet, vel eidē domino, vel ei cui is commodasset aut vēdidisset. Sed & si persona domini mutata esset, altera pœna obligatur. r ℣ Qui furem† deducit ad præfectū vigilibus,vel ad præsidē: f existimād⁹ est elegisse viā qua rē persequeretur. t Et si negotium ibi terminatum,& damnato u fure recepta est pecunia sublata, in ta,tollitur.Secūdo dicit:seruus rē suā peculiaré subripiēdo nō dicitur fur:cū rei cōditio per hoc nō mutetur.Tertio dicit:Tutor potest transigere cū fure rei pupilli:& tollitur act.furti. Itē si reuertatur res subrepta in potestatē tutoris : cū tutor loco domini sit.Idē in curatore furiosi,cū & alienare rē furiosi possit. intellige & cū decreto,& ex causa iusta.Vltimo dicit.tutor itē curator furiosi pro re pupilli vel furiosi subrepta habēt cōdictionē furtiuam.[*SI DVO SERVI.*] Duo serui tui mihi subripuerūt vestē & argētū. egi nomine vnius cōtra te occasione vestis subreptæ.possum agere nomine alterius occasione argenti. Frā. Ac.

o *Euanescit.*vt &.j.eo.l.interdū.§.qui tutelam.&.ē.pro empto. l.qui fundum.§.si tutor. Accursius.

Cum creditor.[*CASVS.*Creditor rem sibi obligatam aufert. Cnō tenetur furti.& intellige quòd erat ei tradita res,& eam postea amiserit: vel à debitore qui eam tenebat, abstulit. & dic vt in glo.Francis.

p *Cōtrectare.*immo cō tra:vt.ē.vi bo.rap.l.iij. Sol. hic loquitur in dubio: vt ar.ē. p socio.l. merito.sed ibi contrariū probatur, secūdum H. vel hic loquit̄ quādo fuerat ei tradita, & postea possessionem amiserat. vel à debitore q precario tenebat abstulit:vel ex cōuentione, vel iudicis auctoritate:ibi nullum horum interuenit:vt arg.C.de pig.act.l.iij.

INterdum.]*CASVS.* Aliquādo euenit vt fur obligeī pluries act. furti pro eadem re:vt si subripuisti mihi rē, & ea peruenit ad me:iterū eādē mihi subripuisti, vel ei cui cōmodauerā: teneris duplici act. fur. Item si subripuisti mihi rē:tādē ea res peruenit ad me,& eā vēdidi alicui & tradidi: & iterū eādē ei subripuisti: teneris & mihi, & nouo dño actio. furti. [*QVI FVREM.*] Furē deprehensum cū re mea furtiua duxi ad præfectū vigilū,vel ad præsidē. videor elegisse viā persecutionis: & si iudex condēnat eum mihi in estima.rei subreptæ, videtur sublata quæstio furti:siue vltra æstima. eum condēnauit:siue nō:cum maiori pœnæ, scilicet corporali, sit subiectus. [*SI RES PECVLIARES.*] Res peculiaris subrepta est seruo meo: tādem reuersa est in potestatem serui. actio furti quæ erat na-

† *Habetis hic tex.not. ad hoc, q̄ est licitū capere furem & eū ducere ad iudicem:licet dicam⁹ quòd nemo potest sibi ius dicere, per.l. extat.ē. q̄ me.cau.tamē speciale est in fure, secundum Bar.hic.de quo tex.faciunt festū B.& B.in l.si ab hostib⁹.§.1.ē.solo.mari. Bol.*

vt.ſ.quod me:cauſa.l.ertat.&.C.vnde vi.l.ſi quis.& de exhi.reis. l.ſi.&.C.vi bo.rap.res.quæ ſunt contrà. ſol.hic fugiſſet:vt.C.de Iudæ.l.nullus.&.ſ.quæ in frau.cre.l.ait prætor.§.ſi debitore. vel datus fuit mihi à domino,vel ipſe ſe dedit ſi erat liber,vt eũ torquerem,& crimen inquirerem, non iudici darem: ſed dedi: vt ſimplum videtur furti quæſtio ſublata:maximè ſi nõ ſolum rẽ furtiuã furreſtituere iuſſus fuerit,ſed amplius aliquid in eũ iudex conſtituerit. [a] Sed & ſi nihil amplius quàm furtiuam rem reſtituere iuſſus fuerit, nec amplius aliquid in eũ iudex cõſtituerit:ipſo quòd in periculum maioris pœnę [b] deduct⁹ eſt fur, intelligendum eſt quæſtionem furti ſublatam eſſe. ¶ Si res peculiaris ſubrepta in poteſtatẽ ſerui redierit,ſoluitur [c] furti vitiũ: & incipit hoc caſu in peculio eſſe, & [ita] à domino poſſideri. Cũ autẽ ſeruus rẽ ſuã peculiarẽ furandi cõſilio amouet: quãdiu eã retinet,conditio eius nõ mutatur. [d] nihil enim domino abeſt.ſed ſi alij tradiderit,furtũ faciet. [e] ¶ Qui tutelã gerit,tranſigere [f] cũ fure poteſt:& ſi in poteſtatem ſuam redegerit rẽ furtiuam,deſinit [g] furtiua eſſe:quia tutor domini loco † habetur. Sed & circa curatorem furioſi eadem dicenda ſunt,qui adeò perſonam domini [h] ſuſtinet,vt etiam tradendo rẽ furioſi alienare [i] exiſtimetur. Condicere autẽ rem furtiuam tutor & curator furioſi eorum nomine [k] poſſunt. ¶ Si duo ſerui tui veſtẽ & argentum ſubripuerint,& alterius nomine tecum de veſte actum fuerit,alterius de argento agetur:nulla exceptio [l] dari debebit ob eam rem quod iam de veſte actum fuerit.

LIX. ALFENVS libro quarto Digeſtorum à Paulo epitomatorũ.

SI cretæ fodiundæ cauſa ſpecum [m] quis feciſſet, & cretã abſtuliſſet:fur eſt,non quia fodiſſet, [n] ſed quia abſtuliſſet.

LX. IVLIANVS libro quarto ad Vrſeium Ferocem.

SI filiofamilias furtum factũ eſſet: rectè is paterfamilias factus eo nomine aget. [o] Sed & ſi res ei locata ſubrepta fuerit: paterfamilias factus itidem agere poterit. [p]

LXI. IDEM libro tertio ex Minicio.

SI is qui rem commodaſſet, eam rẽ clam abſtuliſſet, furti cum eo agi non poteſt: quia ſuum recepiſſet,& ille commodati liberatus eſſet. [q] Hoc tamen ita accipiendum eſt,ſi nullas retinendi * cauſas is cui cõmodata res erat,habuit. nam ſi impenſas neceſſarias in rem cõmodatam fecerat,interfuit eius potius per retentionem eas ſeruare, quàm vltro commodati agere: ideoque furti actionem habebit. [r]

LXII. AFRICANVS libro ſeptimo Quæſtionum.

ANcilla fugitiua quẽadmodum ſui [ſ] furtum facere intelligitur,ita partũ quoque cõtrectando furtiuum facit.

Hæc lex diuiditur in ſex partes. Prima loquitur de ſeruo communi ſubripiente. Secunda de ſeruo pignori dato. Tertia de ſeruo redhibito. Quarta de ſeruo empto mandato alienius. Quinta de ſeruo depoſito. Sexta de ſeruo commodato. ſecunda ibi, his etiam. tertia ibi, idem dicendum.quarta ibi,quod vero ad mandati actionẽ.quinta ibi,idque euidentius. ſexta ibi,circa cõmodatum.vſque ad.§.locaui.Bartolus.

LXIII. IDEM libro octauo Quæſtionum.

SI ſeruus cõmunis vni ex dominis furtũ fecerit, cõmuni communis,id eſt meus & tuus,fecit tibi furtum.aut damnum tibi præſtare teneor,aut partem quam habeo in ſeruo,tibi cedam: & ſi alienaui partem meam,ages cum emptore ad hoc.ſecus ſi efficiatur liber,vel decedat:nam non teneor,niſi de furto aliquid penes me ſit.Secundo dicit:Obligaſti mihi ſeruum furem ignorans.is mihi furtum facit.agam contraria pigneratitia,vt aut emendes furtum:aut pro noxa eum relinquas penes me.idem & ſi ſeruum quem emi à te,tibi reddam ex cauſa redhibit. qui ſeruus fecerat mihi furtum.nam teneberis mihi vel furtum emendare, vel ſeruum pro noxa dimittere.ſed ſi ſciens ſeruum furem,eum mihi obligas,& is mihi ſurripiat:præciſe teneris emendare damnum.in act.autem ex empto ſpectabitur quid venditor ſerui promiſit:vt ob id quod promiſit,teneatur. in ac.autem mandati aliud ſeruatur quàm in ſuperioribus dictum ſit:vt ſi mandaui tibi vt talem ſeruum puta Stichum mihi emas,& emiſti, & is ſeruus tibi ſurripiat:teneor ac.mandati præciſe omne damnũ quod habes,tibi emendare:etiam ſi ignorabã eum furem.Id quod in mãdato dixi,ſerua in depoſito:& redditur mirabilis ratio.ſed in cõmodato aliud ſeruatur quando commodatum eſt factum gratia accipientis

a *Cõſtituerit.* forte verbera.

b *Pœnæ.* corporalis, quę eſt grauior:vt.ĭ.de pœ.l.in ſeruorum.§.fi. quòd poſtulaſſe videtur dominus p duplo, vel quadruplo,ſic inciuiliter non modo ordinario eum ducendo. Azo.& ſic non ob.C. quando ciuilis actio pĭu.cri.l.j. & facit.ĭ.de iniur.l.ſed ſi vaĭ⁹.§.ij.

c *Soluitur.* vt ſupra de vſuca.l.ſequitur.§.Labeo.

d *Non mutatur.* ſecus in dominica: vt.C.de ſer.fugi.l.j.& arg.ſ.de acquir. poſſ.l. rem quæ nobis.

e *Furtum faciet.* ſeruꝰ & accipiens,ſi fuit ſciens:vt &.C.quod cum eo.ſi liberam. in fin.ſic ergo nota quòd donec eſt apud dominũ, poſſeſſio non poteſt dici furtiua: ſed traditione facta ſic, quaſi poſſeſſione amiſſa ſit furtiua: arg.ſ.de acquiren.poſſ. l.iij.§.quod ſi ſeruus.

† *Sic per cõtrariũ Paulus ad Galatas cap. 4. hæredem puerũ quãdiu ſub tutoribus eſt, nihil à ſeruo differre adfirmat.*

f *Tranſigere.* vt & ſupra eo.ſi pignore.§.fin. & arg.C. de tranſac.l. præſes. ſed non poteſt gratis liquidum debitũ remittere: vt in cõtrario:vt.C. de pact.l. pactum.iij.

g *Deſinit.* vt & ſ. de vſuca.l.ſequiſ.§. ſi pupilli. Mirum ergo eſt quòd non agit furti:vt ſ.eo.qui iniuriæ.§.qui alienis.

h *Domini.* cum bene gerit: non cum male: vt hic,&.ſ.eo.l. tutor. &.ſ.pro emptore.l.qui fundum .§. ſi tutor. & quod vi aut clam.l.is qui.§.ſi tutoris.&.ſ. de admini. tuto.l. qui tutelam.&.C.de quæſtio.l.ij.Sed in duobus caſibus fallit: vt in pacto gratuito:vt modo dixi.Item in conſtitu.procur. vt.C. de procura.l.neque.

i *Alienare.* cũ decreto,& ex cauſa:vt & .C.e.l.ij.&.ſ.de cu.fur. l.ab agnato.&.l.fina.

k *Nomine.* nõ ſuo:vt.ĭ.e.is cuius.&.d.l.qui iniuriæ.§.q alienis.

l *Nulla exceptio.* quaſi videatur rem iſiſſe pro altero agendo:ſed non ſic:vt hic,&.ĭ.eo.ſi quis ex.§.j.& fa.ſ.de condic.fur.l. ſi ſeruus.ij.§.bonæ.&.ſ.commo.l.in commodato.§.duabus.

SI cretæ.] *CASVS.* Feci ſpecum,id eſt foſſam in fundo tuo,& inde amoui cretam.teneor furti non quia cauaui,ſed qui amoui cretam.Franciſcus.

m *Specum.* Quid ſit ſpecus,dicitur.ſ.de riuis.l.j.§.ſpecus.

n *Fodiſſet.* non animo furandi:alioquin hoc ipſo quòd amouit de loco ad locum,licet non abſtulerit,tenetur furti:vt.ſ.eo.l.verum eſt quod.§.eorum.& hoc patet in eo qui ſegetem ſecat:vt.ſ. eo.l.vulgaris.vel hic ſubaudi,tantum.

SI filiofami.] *CASVS.* Filiofa.factum eſt furtum rei caſtrenſis peculij,vel quaſi,vel aduentitij.eidem facto ſui iuris,competit actio furti.idem & ſi res ei locata ſit ei ſurrepta.Franciſcus.

o *Eo nomine aget.* in caſtrenſibus,vel quaſi,vbi competit actio ei etiam ab initio.hodie idem in aduentitiis. In profectitiis quoque recte paterfa.factus aget,ſi forte peculium ſeparatum habet à bonis patris: vt.ſ.de ſtipulatione.l. denique.§. ſed ſi vtrum. nam licet patri ſuo ſtatim ſit quæſita actio furti,eſt tamen iu peculio filij: vt.ſ.eo. ſi quis vxori.§.ſi ſeruus meus. Azo.

p *Agere poterit.* quia ſua intereſt,& obligatur etiam filiusfami. vt ſ.de actio.& oblig.l.filiusfami.

SI is qui.] *CASVS.* Rem tibi commodaui,& eam tibi ſurripui.non ages furti,cũ liberatus ſis ab act.cõmodati.niſi interſit tua tenere rem commodatam, puta propter expẽſas quas in re cõmodata feceris:quam melius ſit per retentionẽ eas ſeruare, quàm habere ius agendi per act.cõmodati. nam hoc caſu habes act.furti.Fran.

q *Liberatꝰ eſſet.* ad hoc ſ.commo.l. rem mihi. & ad.l. Aquil.l. legis. Sed arg.contra.ſ.eo.in actione.§.qui rẽ. *ADDITIO.* Dic ſecundũ Bar.ibi habebat retentionẽ occaſiõe debiti, idẽ & hic quãdo habet retẽtionẽ ob aliquã causam occaſione debiti.

r *Habebit.* vt.ſ. eo. creditoris.§.fin.&.ĭ vi bo.rap.l.ij.§.in hac.

ANcilla.] *CASVS.* Si ancilla mea fugiat à me:facit furtum ſui. Item ſi contrectat partum ſuum:facit furtum partus.Fran.

ſ *Sui.* vt &.C. de ſeruis fugi.l.j.& erat dominica,non peculiaris alterius ſerui,quia tũc ſeruares quod dicitur ſ.eo.interdum.§.ſi res.

SI ſeruus communis.] *CASVS.* Seruus

BIU Cujas

accipientis tantum: quia si seruus commodatus faciat furtum cō-
modatario, tenetur commodans vel emendare damnum, vel dare
pro noxa seruum. hæc sunt vera si non fuit in dolo commodans
sicut & locator. immo potest dici quòd in minus teneatur quàm
locator: vt sic etiam sciens commodans seruum furem, nō tenea-
tur vltra æstimat. serui.

Vltimo reuertitur ad casum depositi & mandati: vbi est dictū quòd mandans & deponens tenentur in solidū: dicens quòd hæc sunt vera quādo depositarius vel mādatarius nō fuit in culpa: secus si depositarius aut mādatarius commisit totum aurū vel argentum huic vilissimo seruo, quod dominus nō fecisset: certe hoc casu non tenetur cōmodans vel deponens emendare dānū. [LOCAVI.] Cū locarem tibi fundū p certa mercede, conuēnit vt fructus agri sint obligati pro mercede. tādem tu eos clam exportasti. furti teneris. idem & si vendas eos, & emptores exportēt: nam fructus efficiuntur furtiui. Secūdo dicit: donec fructus cohærent agro, domini dicuntur. remoti autē, si quidem à colono, sui sunt, cum volūtate domini eos accipiat. sed quando emptor qui emit à colono, percipit: non fiunt coloni, cum emptor suo nomine pcepit, nō coloni. [STATVLIBERVM.] Seruus liber esse iussus est si det. x. hæredi. interim hic seruus cōmisit delictum propter quod hæres tanquā dominꝰ cōuentus est noxali: & pendente iudicio noxali seruus dedit hæredi. x. & puenit ad libertatem. nunc hęres petit se absolui à iudicio noxali, cū desiit habere seruum. quæritur quid iuris sit? & refert de qua pecunia soluit hic seruus. x. hæredi. nā si de pecunia aliunde habita quàm ex peculio, tunc debet hæres hæc. x. quæ habuit à seruo, dare agenti noxali: & liberabitur à noxali. nam & si dedisset eum pro noxa antequam dedisset seruus. x. hæredi: dedisset hæc. x. seruus enim pro noxa datus esset. si autem seruus dedit. x. hæredi de pecunia peculiari: tunc liberabitur hæres à noxali, nullo dato agenti noxali: quoniam & si dedisset eum pro noxa ante data. x. hæc. x. quæ habebat seruus in peculio, non iuissent inuito hærede ad eum cui esset datus pro noxa. Fran.

diuidundo[a] agi debere placet: & arbitrio iudicis contineri, vt aut damnum præstet, aut parte cedat. Cui consequens esse videtur, vt etiam si alienauerit suā partem: similiter & cū emptore[b] agi possit, vt quodammodo noxalis actio caput sequatur. Quod tamē non eousque producendum ait, vt etiam si liber sit factus, cum ipso agi posse dicamus: sicuti non ageretur etiā si proprius[c] fuisset. Ex his[d] igitur apparere, & mortuo seruo nihil esse quod actor eo nomine consequi possit: nisi fortè quid ex re furtiua ad sociū peruenerit. ℣ His etiam illud cōsequens esse ait, vt & si is seruus quē mihi pignori dederis, furtum mihi fecerit: agendo contraria pigneratitia cōsequar vti similiter aut damnum decidas, aut pro noxæ deditione hominem relinquas.[e] Idem dicendū de eo [est] quem conuenisset[f] in causa redhibitiōis esse: vti quēadmodum acceſsiones & fructꝰ emptor restituere cogitur, ita ita & econtrario venditor quoque vel damnū decidere,[g] vel pro noxæ deditione hominem relinquere cogatur:[h] nisi quid in his[i] amplius sit. ℣ Quòd si sciens quis ignoranti furem pignori dederit, omnimodo dānum præstare cogendus[k] est. id enim bonæ fidei conuenire: sed in actione empti præcipuè spectandum esse qualem seruū vēditor repromiserit.[l] ℣ Quod verò † ad mandati actionem attinet, dubitare se ait, num æquè dicendum sit, omnimodo dānum præstari debere. Et quidē hoc amplius quàm in superioribus causis seruandum [est,] vt etiam si ignorauerit is qui certum[m] hominem emi mādauerit, furem esse: nihilo minus tamen damnum decidere[n] cogatur. Iustissimè enim procuratorem allegare, non fuisse se id dānum passurum, si id mandatum non suscepisset. Idque euidenti[o] in causa depositi apparere.[o] nam licet alioquin æquum videatur non oportere cuiquam plus damni per seruum euenire, quàm quanti ipse seruus sit, multo tamen æquius esse, nemini officium suum, quod eius cū quo contraxerit, non etiam sui commodi[p] causa suscepit, damnosum[q] esse. Et sicut in superioribus contractibus, venditiōe, locatione, pignore, dolum eius qui sciens reticuerit, puniendum esse dictum sit: ita in his culpā eorum quorū causa contrahatur, ipsis potius dānosam esse debere. nam certā * mandantis culpam[r] esse, qui talem seruum emi sibi mandauerit: & similiter ei[ꝰ] qui deponat, quòd nō fuerit diligentior circa monendum qualem seruum deponeret. ℣ Circa cōmodatū autem meritò aliud existimandum [esse:] videlicet quòd tunc eius solius commodū qui vtendum rogauerit, versetur. Itaque eum qui cōmodauerit: sicut in locatione, si [non] dolo quid fecerit, non vltra[s] serui pretium quid amissurum: quinetiā paulo remissius circa interpretationem doli mali debere[t] nos versari: quoniam (vt dictum est*) nulla vtilitas cōmodātis interueniat.[u] Hæc ita puto vera esse,[x] si nulla culpa ipsius qui mādatū vel depositum susceperit, intercedat. Cæterùm si ipse[y] exigendi. in fin. & supra depos. l. bona fides. §. j. & de acquirē. re-
domi. adeo. §. insula. in fin. Item & not. officium fuum nemini es-
se damnosum, sic. C. de testi. l. siquando. & supra quemadmodum
testa. ape. l. sed si quis ex signatoribus. Sed ar. contra. C. de don.
l. j. sed ibi de lucro, hic de damno vitando certat.

Officiū suū nemini debet esse dānosum.

r *Culpam.* ergo ignorans tenetur: & sic videtur contra. ē. de pig.
act. si seruus. in fi. sed expone illam vt ibi dixi.

s *Non vltra pretium.* vt & supra cōmo. l. si seruꝰ. & supra loca. l. si
quis domum. Accursius.

t *Debere.* vt non comprehendat latam culpam: vt institu. de su-
spe. tu. §. suspectus. Accursius.

u *Interueniat.* & sic etiam sciens non videtur teneri vltra pre-
tium. Accursius.

x *Vera esse.* vt teneatur mandator, vel depositor. Accursius.

y *Si ipse.* depositarius, vel mandatarius.

a *Communi diuidundo.* non furti: vt &. ē. de noxa. si seruus com-
munis. &. l. cum seruus. &. ē. fami. erciscun. l. & puto. §. fi. &. l. si id
quod. §. j. &. j. de iniur. sed si vnius. §. si seruus.

b *Cum emptore.* vt &. ē. de noxali. l. de illo. &. l. si ad libertatē. §. fi.

c *Si proprius.* vt &. ē. co. serui & filij. §. fin. &. ē. de interro. act. l.
si ante. §. j.

d *Ex his.* quia manumissio similis est morti: vt &. ē. eo. l. inter.

e *Relinquas.* hoc cum fuisti ignorans. secus si sciens: vt infra p-
xi. §. quòd si sciens. & supra de pig. act. si seruus.

f *Conuenisset.* id est constaret: vel conuenisset inter sapiētes: vel
cum venisset, id est cum venditus fuisset: & hæc verior. vel id est
conueniendus esset.

g *Decidere.* id est emendare.

h *Cogatur.* ad hoc supra de ædil. edic. l. cum autem. §. hæ actiones. versi. Iulianꝰ. &. §. seq. &. l. quæro. &. ē. eo. serui & filij. §. fi.

i *In his.* scilicet damni æstimatione, & noxæ deditione. tunc enim non tenetur emptor præstare fructus & acceſsiones, sicut supra dictum est: cū possit compēsationem inducere. Idem & si tantum desit in sola noxæ deditione: aliud si plus vel tantum desit in dāno: quia dominus liberatur noxæ dedendo.

k *Cogendus est.* sine noxa. secus in hærede: vt supra de le. j. l. si hæres generaliter. quæ est cōtra. sed hic sua voluntate ad hoc se obligauit ibi: hæres non: ar. ē. de condic. fur & ideo.

l *Repromiserit.* pmittens enim vel sciēs tenetur, non aliàs: vt. ē. de actio. empt. Iulia. §. itē qui furem. & de ædil. edic. l. quòd si nolit. §. j. Azo.

m *Certum.* aliud si incertum: vt. ē. man. l. inter causas. §. sed cū seruus. quæ est contra. & fac. ē. de le. j. l. si seruus Titij.

n *Decidere.* id est emendare.

o *Depositi apparere.* nisi apud te causa tui deponam: vt. ē. si cer. pet. l. si quis nec.

p *Cōmodi.* si ergo causa vtriusque sit mandatum, idem quod in pignore dicam.

q *Damnosum.* hic nota æquitatē rigori prę-
ferri: & aliquid esse bo
num, cuius contrarium
melius est. & ad hoc. ē.
de iniust. test. l. filio. &
de inoffic. test. l. fin. in
fin. &. C. de iudi. l. pla-
cuit. & de procura. l.

Æquitas rigori præfertur.

r *Culpam.* ergo ignorans tenetur: & sic videtur contra. ē. de pig. act. si seruus. in fi. sed expone illam vt ibi dixi.

s *Non vltra pretium.* vt & supra cōmo. l. si seruꝰ. & supra loca. l. si quis domum. Accursius.

t *Debere.* vt non comprehendat latam culpam: vt institu. de suspe. tu. §. suspectus. Accursius.

u *Interueniat.* & sic etiam sciens non videtur teneri vltra pretium. Accursius.

x *Vera esse.* vt teneatur mandator, vel depositor. Accursius.

y *Si ipse.* depositarius, vel mandatarius.

BIU Cujas

a *Ei.* scilicet seruo depositō, vel empto mandato domini. & sic facit. ff. de pig. act. l. vel vniuersorum. & ff. de neg. gest. si negotia.

b *Conuenit.* causa tollendæ dubitationis: vt & ff. māda. l. qui mutuam. nam necesse non est: vt. ff. in qui. cau. pig. ta. contra. l. in prędiis. sed certe immo videtur necesse quo ad actionem furti: vt. ff. eo. si is qui. in princip. sed contra: vt. ff. de actio. & obli. qui seruū. §. si is. & facit. ff. pro socio. idem est.

c *Furtiuam.* quod dic vt ff. eo. l. falsus. §. sed & si is.

† *Iste. §. est solēnis secū dum Bart. hic.*

d *Cohæreant, fundi esse.* vt supra de rei vindi. l. fructus. Accursius.

e *Facere.* cum merces sit soluta: vel fides habita de precio: vt insti. de re. diui. §. venditæ.

f *Quod certe.* scilicet quòd fiant coloni: licet soluat mercedem.

g *In proposito.* id est eo casu quando vendidit.

h *Cogat.* & ex voluntate coloni: & sic non obstat. ff. eod. si apes. §. fina. & nata ex iis, quæ hic dicit quòd fructus non sunt facti coloni: agit ergo locator hic, quia dominus fructuū, non quia obligati. Sed & illa ratione posset agere si non esset dominus: vt. ff. de vsucapi. l. sequitur. §. si rem. quæ est contra. R.

i *Referre.* nūc respō. Accursius.

k *Hæc.* scilicet decē: vt & ff. de statulibe. l. statuliber. §. j. nec ob. ff. de nox. l. siqs à multis. quia illa secundum istā intelligitur. Aliàs autē legitur, hoc.

l *Fuerit.* facit. ff. de cōdic. ob cau. l. iij. §. fi. & ff. de statulib. l. iij.

Frtum.] CASVS. Seruo tuo à te domino fugienti, iter ostēdi per quod iret. nō sum fur. Frā. Accur.

m *Monstrauit.* & si sciuit eum fugitiuum, secundum M. & facit. ff. eo. qui seruo. in prin. Sed argu. contra. ff. de ser. cor. l. j. in princi. & §. persuadere. vnde potes dicere: aut in odium domini: aut vt sic iram domini euaderet, monstrauit: vt. ff. eo. qui vas. §. qui ex voluntate.

Non potest.] CASVS. Damnatus furti est infamis: nec potest præses facere quin sit infamis. Francis. Accursius.

n *Infamia.* vt &. j. ad Turpil. l. j. §. j. in fi. Sed contra. C. ex quibus causis infa. irro. l. si furti. Sol. vt ibi in glo. fi. in princ. & not. quòd argumento huius legis, & ff. de ritu nup. l. palam. §. fi. dicit Io. sola sententia aliquem effici infamem, licet non subsit causa. Sed arg. contra. ff. de iis qui no. infa. l. ictus. & de hoc dixi. ff. de iis qui no. infam. athletas. in fine.

Sententia sola an infamiam irroget.

Titio.] CASVS. Titio hærede instituto, seruus Stichus legatus est Seio. antequā Titius adeat hæredi. seruus Stichus fecit furtum Titio. Postea Titius adiuit hæredi. & Seius vult habere seruum legatū, & habuit. quæritur an Titius habeat actio. furti contra Seium? & dicitur quòd sic: quia tempore furti Titij non erat seruus Stichus, cum nondum adisset hæredi. & tempore aditæ hæredit. siue post aditam non sit suus: cū recta via transeāt ea quæ legantur ad legatarium. Franciscus.

o *Titius.* vt &. ff. de noxa. si seruus legatus.

p *Recta via.* non statim: sed adita hæreditate: vt. ff. de leg. j. si tibi homo. §. cum seruus. hoc quantū ad veritatem: aliud de fictione: quia ex tempore mortis est legatarij. nam si hæredis fingeretur, iam hic furti agi non potest: vt. ff. de noxa. si alienus. & hic proxime diximus. & secundum hoc loquitur. ff. de pecu. l. sed si damnum. * §. idemque & si pure legatus. aliàs §. sed & creditor. & de leg. ij. legatum ita. & de legatis. j. si seruus Titij. & j. titu. ij. l. j. §. si seruus. & ff. de iudi. l. quod legatur. in fi. & ff. eo. si iussu. §. fin. Sed contra. huic. l. ff. de fideicōmiss. liber. l. cum vero. §. fi. sol. vt ibi in glo. fin. Item contra. ff. de serui. l. Papinianus. sed dic vt ibi in glo. vnica, versi. sic posito.

ADDITIO. Dic quia ibi testator legauit rem hæredis, non ipsius testatoris: tunc enim non transit dominium in legatariū, nisi traditione facta: vt ibi. † Vide & in. l. si quis inquilinos. §. cū seruum. ff. de dam. leg. j. & not. in. l. si hæredis. eo. titu. secūdum Bart.

Qui ea mente.] CASVS. Rem tuam rapui, & cōtrectaui animo lucrandi. licet postea pœniteam, & tibi reddam: adhuc tamen sum fur. & adducitur ratio. Frā.

q *Desiit.* sic. ff. de ædil. edic. quis sit fugi. & ar. contra. C. de apostat. l. hi qui sanctam. in fin. & ff. depositi. l. j. §. si rem. Sed contra. ff. de vsuca. l. sequitur. §. idem Labeo. Sol. ibi vendidit, non tradidit: & idcirco non contrectauit. Item contra. ff. de ser. fugi. l. j. §. j. Ibi ignorauit eum fugitiuum qui recepit: & sic fuit ad plus in culpa: hic in dolo. vel alius est casus. Item arg. contra. ff. de in ius vocan. l. quāuis. & ff. de iurisdictione omniū iudi. l. si cōuenerit. Vltimo distingue circa pœnitētiam: quia aut in contractibus: aut in delictis. Primo casu in innominatis pœnitere licet: vt supra de condic. ob causam. l. si pecuniam. In nominatis, si quidem vtriusque gratia sunt celebrati, nō licet pœnitere: vt. C. de actio. & oblig. l. sicut. & de contrahen. empt. l. non idcirco. si alterius tantum: pœnitere potest is cuius gratia celebratus est: vt supra depositi. l. j. §. penul. in delictis, si quidem statum est in finibus voluntatis, & non est processum vltra: licet pœnitere, & sic pœnam euitare: vt infra de pœnis. l. cogitationis. Si processum est ad actum: si quidem consummatum est & perfectum, non potest postea pœnitere vt euitet pœnam: vt hic, & infra vi bo. rap. l. pe. fallit tamen: vt. C. de crimi. stellio. l. j. & supra de ser. fug. l. j. §. j. & de Pub. l. j. §. dixerit aliquis. versi. quod si fecerit. & quod me. cau. l. si cū exceptiōe. §. j. versi. satis. Si autē ad actum non consummatum nec perfectum: si quidem quia noluit, sed potuit: licet pœnitere: & non incidit in pœnam: vt infra ad leg. Corneliā de fal. l. qui falsam. Nisi in casu: vt. C. ad leg. Iuliam maiest. l. quisquis. Si vero quia non potuit, nihilo minus tenetur: vt infra ad leg. Pompe. de parri. l. j. in fi.

Si is qui.] CASVS. Rem meam tibi obligaui & tradidi, vel rem meam tibi specialiter obligaui, & eam Titio vendidi. licet sim dominus rei, tamen dicitur quòd fur sum. [SI IS CVI.] Rem meam mihi subreptam & apud furem existentem Titio legaui. nunc fur adhuc eam contrectat. quæritur an actio furti Titio le-

vltro ei [a] custodiam argēti fortè vel nummorum commiserit, cū alioquin nihil vnquam dominus tale quid fecisset: aliter existimandum est. ℣ Locaui † tibi fundum, & (vt adsolet) conuēnit [b] vti fructus ob mercedem pignori mihi essent. Si eos clam deportaueris, furti tecum agere me posse aiebat. Sed & si tu alij fructus pendentes vendideris, & emptor eos deportauerit: cōsequēs erit vt in furtiuam [c] causam eos incidere dicamus. Etenim fructus quamdiu solo cohæreant, fundi [d] esse: & ideo colonum, quia voluntate domini eos percipere videatur, suos fructus facere. [e] quod certe [f] in ꝓposito [g] non æquè dicitur. Qua enim ratione coloni fieri possint, cum emptor eos suo nomine cogat? [h] ℣ Statuliberum qui si decē dederit, liber esse iussus erat, hæres noxali iudicio defenderat. pendente iudicio seruus datis decem hæredi, ad libertatem peruenit. quæritur, an nō aliter absolutio fieri debeat, quàm si decem quæ accepisset hæres, actori dedisset. Referre [i] existimauit, vnde ea pecunia data esset: vt si quidem aliunde quàm ex peculio, hæc [k] saltem præstet: quoniā quidem si nondum ad libertatem seruus peruenisset, noxæ deditus: ei cui deditus esset, daturus fuerit. [l] si verò ex peculio, quia nummos hæredis dederit, quos vtique is passurus eum nō fuerit ei dare: contra statuendum [est.]

LXIIII. MARCIANVS libro quarto Regularum.

FVrtum non committit qui fugitiuo iter monstrauit. [m]

LXV. MACER libro secundo Publicorum iudiciorum.

NOn poterit prędes prouinciæ efficere vt furti dānatum non sequatur infamia. [n]

LXVI. NERATIVS libro primo Membranarum.

ATitio † hærede homo Seio legatus, ante aditam hæreditatem Titio furtum fecit. Si adita hæreditate Seius legatum ad se pertinere voluerit, furti eius serui nomine aget cum eo Titius: [o] quia neq; tunc, cum faceret furtū, eius fuit. Et vt maximè quis existimet, si seru⁹ esse cœperit eius cui furtum fecerat, tolli furti actionem, vt nec si alienatus sit, agi possit eo nomine: ne post aditam quidem hereditatem Titij factus est: quia ea quæ legantur, recta via [p] ab eo qui legauit, ad eum cui legata sunt, transeunt.

Qui tenetur ex delicto actione originaliter pœnali: non liberatur pœnitētia. Bar.

LXVII. VLPIANVS libro primo ad Edictum ædilium curulium.

QVi ea mente alienum quid contrectauit, vt lucrifaceret: tametsi mutato cōsilio id domino postea reddidit, fur est. Nemo enim [à] tali peccato pœnitentia sua nocens esse desiit. [q]

tio legatario detur: & dicitur quòd sic ex hac cõtrectatione: non ex prima. & redditur ratio. [*EVM QVI.*] Mulionem plures mulas habentem in stabulo, vocaui in ius dolo malo, ad hoc vt mulæ ei subtraherentur: & subtractæ sunt. dicitur quòd teneor furti. [*IVLIANVS RESPONDIT.*] Seruus præpositus ad pecunias domini exigẽdas, manumissus postea fugit. dicitur quòd furtum facit. Idem in tutore cui finita tutela solutum est à debitoribus pupilli. [*SI VT TITIVM.*] Cõmendasti mihi Titium, dicendo quòd erat idoneꝰ, & quòd securè poterã ei mutuare: & ego ignorãs quis sit Titius, mutuaui cuidam alij, puta Seio puero, quem dixisti vocari Titium. & ipse Seiꝰ in hac fraude fuit. dicitur quòd furtũ facis, & teneris furti, & etiam ipse Seius: secus si Seius hoc ignorat. nam hoc casu tu nõ teneris furti, sed actio. in factũ. [*SI STIPVLATVS.*] Promisisti per te nõ fieri quo minus des mihi Stichum intra kalendas Iulias. ante kalẽdas subreptus est tibi, & sic es liberatus ab actio. ex stipulatu. non tamen datur mihi actio furti: licet mea interfit eum non esse subreptum. Fran

a *Speciali.* aliud si generali: vt. C. de ser. pig. da. manu. l. ab eo. Vel dic speciali, id est expresso: vt. C. de nego. gest. l. negotium. quod est audacius: quia ius habet in re: vt ar. ff. de acqui. hære. l. si seruum quis. §. fi. Azo. Item videtur contra. ff. de distra. pig. l. j. Sol. vt ibi. Item facit. ff. eo. interdum accidit. &. l. in actione. §. fin. & quod ibi no. &. C. de vsucap. pro emptore. l. cum sit probatum. Accursius.

b *Suo nomine.* sed nomine defuncti ex prima contrectatione: vt. ff. eo. l. interdum accidit. Item cõtra. j. eo. l. is cuius. §. fina. sed ibi sub conditione erat legatus, vel non erat hæreditarius. item dic vt nota. ff. eo. l. si dominium. & facit. ff. eod. titu. l. à Titio. Accursius.

c *Vocasset.* vt ei mulæ subtraherentur: & sic opem præbuit: vt & supra eo. in furti. §. ope.

d *Manumissus.* sciens se manumissum: secus si ignorans: vt. ff. si certum peta. l. eius. quæ est contra. & fa. ff. de sol. l. si quis seruo. & l. quod seruus. Accursius.

e *Crederem.* id est mutuarem. Accursius.

f *Furtum facies.* vt & ff. eo. l. si quis quid perferendum. sed contra. ff. de iurisdi. om. iudi. l. si quis id. §. fi. sol. vt ibi.

g *In factum.* subsidiaria Aquilia: quia de dolo nõ datur. nam in personã labitur creditor. vnde non transfertur dominiũ: ideoq; cessat de dolo, cum rei vin. duret. & de hoc dic vt dixi. ff. eo. si quis vxori. §. cum Titio.

h *Si stipulatus de te.* id est à te. Accursius.

i *Non tamen.* vt & supra eo. is cui. & infra eo. is cuius. in princ. Accursius.

LXVIII. PAVLVS libro septimo ad Plautium.

2 SI is qui rem pignori dedit, vendiderit eam: quamuis dominus sit, furtum facit: siue eam tradiderat creditori, siue speciali[a] pactione tantùm obligauerat. idque & Iulianus putat. ¶ Si is cui es subrepta sit dum apud furem sit, legauerat eam mihi: an si postea fur eam contrectet, furti actionem habeam? Et secundum Octaueni sententiam mihi soli competit furti actio, cum hæres suo nomine [b] non habeat: quia quacumque ratione dominiũ mutatum sit, domino competere furti actionem constat. ¶ Eum qui mulionem dolo malo in ius vocasset, [c] si interea mulæ periissent, furti teneri veteres respõderunt. ¶ Iulianus respondit eũ qui pecuniis exigendis præpositus est, si manumissus [d] exigat, furti teneri. Quod ei consequẽs est dicere & in tutore cui post pubertatem solutum est. ¶ Si tu Titium mihi commendaueris quasi idoneum cui crederem, [e] & ego* in Titium inquisij, deinde tu alium adducas quasi Titium, furtum facies: [f] quia Titium esse hunc credo: scilicet si & illè qui adducitur, scit. quòd si nesciat, non facies furtum. Nec* hic qui adduxit, opem tulisse potest videri: cum furtum factum non sit: sed dabitur actio in factum [g] in eum qui adduxit. ¶ Si stipulatus de te [h] sim, per te non fieri quo minus homo Eros intra kalendas illas mihi detur: quamuis mea [i] non tamen. interesset eum nõ subripi, cum subrepto eo ex stipulatu non tenearis: si tamen per te factum non sit quo minus mihi daretur, non tamen furti actionem me habere.

LXIX. CELSVS libro duodecimo Digestorum.

INficiando depositum, nemo facit furtum. [k] Nec enim furtum est ipsa inficiatio, licet propè furtum sit. Sed si possessionem eius adipiscatur* interuertendi causa, facit furtum. Nec refert, in digito habeat anulũ,* an datus [l] hypothecæ sit, quem cum [in] deposito teneret, habere pro suo destinauerit.

In actione furti habetur ratio interesse quod est extra rem. Bartolus.

¶ Si tibi subreptum est quod nisi die certa dedisses, pœnam promisisti, ideoque sufferre [m] eam necesse fuit: furti actione hoc quoque coæstimabitur.

Pro toto tempore vnum furtum est, nisi fuerit possessio interrupta. item in actione furti inspicitur quanti plurimi res fuit à tempore furti. Bartolus.

¶ Infans [p] apud furem adoleuit. tam adolescentis furtum fecit ille, quàm infantis: & vnum tantum [n] furtum est: ideoque dupli tenetur [tanti] quanti vnquã apud eum plurimi fuit. nam quòd semel dumtaxat furti agi cum eo potest, quid refert propositæ quæstioni? Quippe si subreptus furi foret, ac rursus à fure altero [o] eum recuperasset: etiã si duo furta fecisset, nõ amplius quàm semel cum eo furti agi posse. nec dubitauerim quin adolescẽtis [p] potius quàm

A *Inficiando.* CASVS. Depositarius negat penes se depositum esse. non propter hoc est fur: sed tunc demum, cum incipit cõtrectare. [*SI TIBI.*] Promiseras Titio Stichũ dare intra certum diem, & sub pœna. tandẽ interim est tibi subreptus Stichus: & sic quia non potuisti dare Titio intra diem, incidisti in pœnã. dicitur quòd hoc totũ consequeris per actio. furti. [*INFANS.*] Subripuisti mihi infãtem. hic infans penes te furem existens adoleuit, & factus est magnus. dicitur quòd diceris furtum fecisse & infantis, & adolescentis. vnum tamẽ furtum est: & vna actione furti agetur: in qua veniet damnum quanti homo plurimi fuit. & sic tempus adolescentiæ spectatur, cum tunc pluris fuerit quàm prius. [*CVM SERVVS.*] Seruum emi. hic seruus fecit nunc mihi plura furta. & quia nunc apparet vitiosus, egi redhibitoria: & sic factus est inemptus. volo agere furti contra venditorem cui nunc reddidi seruũ pro furtis quę fecit seruus penes me existens. dicitur quòd non possum. [*QVOD FVRI.*] Seruus furtiuus ipsi furi fecit furtum. tenetur dominus serui. [*SI COLONVS.*] Colonus qui conduxerat fundum vsque ad quinquennium, finito quinquennio remansit in fundo inuito domino fundi: & fructus percepit. dicitur ꝙ tenetur furti nomine fructuũ, etiam fructibus consumptis. Franciscus Accursius. k *Facit furtũ.* ad hoc ff. de acquiren. pos. l. iij. §. si rem. & ad exhibẽ. l. thesaurus. &. ff. eo. l. j. &. ff. manda. l. si procuratorem. §. dolo. &. l. procurator. &. ff. eo. si quis vxori. § neq;. Ac. l *Datus.* id est obligatus, & creditori traditus. vel dic, depositus in apotheca: & sic interuenit contrectatio. Vel dic quòd erat etiam prius in apotheca. sed tunc quomodo sine contrectatione? Respon. trahitur retro, quasi tũc contrectauerit cum apprehendit. Quid ergo si medio tempore fuit pretiosior res post acceptationem ante interuersionem? nunquid æstimabitur eũ retrotrahitur? Respõ. nõ: quia nõ ad omnia retrotrahitur. sic & aliàs: vt. C. de donat. inter virum & vxo. l. donationes j. vel si velis dicere hoc casu non fieri furtum: dic quòd hæc litera, nec refert &c. refertur ad principium legis, non ad proxime dicta: quod patet: quia subiicit, quem cum in deposito teneret &c. sed prima Io. placet.

m *Sufficere.* aliàs sufferre. & tunc plana. aliàs sufficere. & tũc id est præstare: vel id est suppositam esse vel subrogatam in locum illius: sicut & dicitur: Suffecti cõsules, id est subrogati. An autem pœna dupletur: dic vt. ff. eo. l. in furti. in prin. & facit. j. pxi. Acc.

n *Vnum tantum.* sic. ff. de verbo. obli. l. qui bis. Accursius.

o *Altero.* secꝰ si à dño ad quẽ rediisset: vt. ff. eo. l. interdũ fur. Ac.

p *Adolescentis.* facit. ff. proxi. §. &. ff. de condic. fur. l. ex argento. &. ff. eo. l. in furti. & quod ibi not.

Aplscatur. Flo.

an dactyliotheca quem &c. Nlo.

† *Colligit Bar. hic & male, ex inuito domino fundi: sto textu, quòd fur cõtrectãs rem furtuã per diuersa territoria vnik cũ tantum furtum ex pluribus & diuersis cõtrectationibus cõmittit. de quo dic vt posui in addi. ad l. vulgaris. in princ. in ver. plura sunt furta. & ibi bona glo. in ver. fur erit. ff. eo. quibus adde singu. Alexan. de Imo. cõsi. 91 incip. obiiciatur carcerati. volu. 4 *Flo. tamẽ*

BIU Cujas

a *Existimare.* q.d. nihil. Accursius.
b *Cum seruus.* fa. ff. eo. l. serui & filij. §. cum autem.
c *Placet.* contra. ff. eo. itaque. §. j. sed solue vt not. supra depos. l. j. §. si prædo.
d *Possit.* per condictionem furtiuã. & facit. ff. si cer. peta. l. si quis nec. §. pen. & ff. quod vi aut clã. l. si alius. §. notauimus. Accursius.

Hereditaria.] CASVS. Rei hæreditariæ nõ dicitur fieri furtum: nec datur actio furti nisi in tribus casibus. Primus, si defunctus eam obligauerat. Secundus, si commodauerat. Tertius, si alius habet vsumfru. in ea. his enim casibus si res hæreditaria subripiatur, efficitur res illa furtiua, vt sic nõ possit vsucapi: & hęredi postea adeunti datur actio furti. Francis.

e *Iulianus negabat.* vt ff. de noxa. l. si seruus legatus. & j. de crimine expila. hære. l. ij. & fina. & j. titu. ij. l. j. §. Scæuola. idemque si putauit hæreditariam: vt j. eo. l. si quis ex bonis. secus in Aquil. vt & ff. ad legem Aquil. l. ob id. Accursius.

*Flo. erunt

f *Vt in qua. Alienus est.* vt ff. de vsucap. si homo.

g *His enim. Hæredi quoque.* Per aliũ ergo habet quod per se habere non potest. sic ff. quæ res pigno. obli. nõ pos. l. Aristo. & ff. de acquiren. hæredi. l. cũ hæreditate. Sed argu. contra. C. de vsu. l. eos. in fine. sed illud generale: cætera specialia. vel non potest per aliũ à se submissum. at hic non fuit ab eo submissus. arg. ff. de admini. tut. l. ita autẽ. §. gessisse. Accursius.

Si is cui.] CASVS. Cõmodaui tibi rẽ: tu male vsus es ea. tractas eam. teneris furti, id est condictione furtiua: item commodati: & si agatur furti, id est condic. furti. tollitur ipso iure actio cõmodati. & si agatur primo commodati: tollitur condictio furtiua ope exceptionis. [EIVS REI.] Aliquis hæres rem alienam possidebat titulo pro hærede. interim est ei subrepta. dicitur quòd nõ competit ei actio furti, licet eius interfit: quia vsucepisset eam. sed hoc non dicitur interesse eius qui lucrum sperat cum damno alterius: sed potius illius qui erat eam amissurus per vsucapionem. Francis. Accursius.

h *Admisit.* male vtendo. Si autem damnũ dando: tũc obtinet. ff. commo. l. vnde quæritur. in fi.

infantis æstimationem fieri oporteret. Et quid tam ridiculũ est, q̃ meliorẽ furis conditionem esse, propter continuationem furti, existimare? [a] ℣ Cum seruus [b] inemptus factus sit, nõ posse emptorem furti agere cũ venditore ob id quòd is seruus post emptionẽ antequam redderetur, subripuisset. ℣ Quòd furi ipsi furtũ fecerit furtiuus seruus, eo nomine actionem cum domino furem habiturum placet: [c] ne facinora talium seruorum non solùm ipsis impunitatem [præstẽt,] sed dominis quoque eorum quæstui sint. * Plerumque enim eius generis seruorum furtis peculia eorũdem augentur. ℣ Si colonus post lustrum conductionis, anno ampli[o] fructus inuito domino perceperit: videndum [est] ne messis & vindemiæ furti cum eo agi possit. [d] Et mihi dubium nõ videtur quin fur [sit:] & si consumpserit rem subreptam, repeti ea ab eo possit.

Non habet quis per alium, quod per se habere non potest. Bartolus.

LXX. MARCELLVS libro octauo Digestorum.

HAereditariæ rei furtũ fieri Iulian[o] negabat: [e] nisi fortè pignori dederat defunctus, aut commodauerat,

LXXI. SCAEVOLA libro quarto Quæstionum.

AVt in qua vsusfructus alienus [f] est:

LXXII. MARCELLVS libro octauo Digestorum.

HIs enim casib[o] putabat hęreditariarũ rerũ fieri furtum, & vsucapionem impediri: idcircoque hæredi quoque [g] actionem furti cõpetere posse.

Si is cui commodata res est, male vtitur ea: tenetur furti, id est condic. fur. & commodati: & vna actione experta, tollitur altera. Bartolus.

LXXIII. IAVOLENVS libro quintodecimo ex Cassio.

SI is cui commodata res erat, furtum ipsius admisit: [h] agi cum eo & furti & commodati [i] potest: & si furti [k] actum est, cõmodati actio extinguitur: [l] si commodati, actioni furti [m] exceptio obiicitur.

Actio furti non competit ei qui de lucro certat: sed ei qui de damno vitando contendit. h. d. Lex sequens ponit per se casum.

℣ Eius rei quæ pro hærede possidetur, furti actio ad possessorem non pertinet: [n] quamuis vsucapere quis possit: [o] quia furti agere potest is cuius interest rem non subripi. Interesse autem eius videtur, qui damnum passurus est: nõ eius qui lucrum facturus esset. [p]

LXXIIII. MODESTINVS libro septimo Responsorum.

SEmpronia libellos composuit quasi datura centurioni, [q] vt ad officium [r] transmitterentur: sed non dedit. Lucius [f] [Titius] pro tribunali eos recitauit quasi officio traditos. quęro, * cum non sint in officio inuenti, neque centurioni traditi: quo crimine subiiciatur qui ausus est libellos de domo subtractos, pro tribunali legere, qui non sint dati? Modestinus respondit, si clam subtraxit, furtum commissum [t] [esse.]

Creditor vendens pignus antequam debeat: furtum committit. Ange.

LXXV. IAVOLENVS libro quintodecimo ex Cassio.

SI is qui pignori rem accepit: cum de vendendo pignore nihil conuenisset, vendidit: aut antequam dies venditionis veniret, pecunia non soluta id fecit: furti [u] se obligat.

Qui emit ancillam furtiuam ab aliquo, & alius ei subripuit: tenetur subripiens domino ancillæ in duplum: & emptori in duplum, quanti eius interest. Bar.

LXXVI. IDEM libro quarto Epistolarum.

FVrtiuam ancillam bona fide duorum aureorum [pretio] emptam cum possiderem, subripuit mihi Attius: cũ quo & ego & domin[o] furti agim[o]. quęro quãta æstimatio pro vtroque fieri debet. Rndit, Emptori, duplo quanti eius interest, æstimari debet: domino autem, duplo quãti ea mulier fuerit. Nec nos

i *Et commodati.* sic in deposito: vt. ff. depos. l. si facculum. & in locato: vt. ff. locati. l. si locatum. Accursius.
k *Furti.* id est cõdictione furtiua. & sic non est cõtra. ff. pro socio. l. rei cõmunis. & l. seq. & ff. de actio. & obl. l. qui seruũ. §. si is. in fi. vbi de actione furti dicit. vel solue vt ibi. sed hęc est veritas: hodie videtur tolli electione etiam actio furti: vt. C. eo. l. fi. nec dicas, ibi loqui quãdo extraneus fecit furtum in re commodata.
l *Extinguitur.* ipso iure: cũ tantũ & etiã plus cõtineat cõdictio furtiua, q̃ actio cõmodati. s. extrinsecas vtilitates: vt. ff. de cõdic. fur. l. ij. & ita solutione eius quod debet &c. vt insti. qui. mo. tol. obli. in prin. Itẽ qđ habeo, petere nõ possum: vt. ff. de sol. si stipulatus. §. j.
m *Actioni furti.* i. cõdictiõi furtiuę: & ideo nõ ipso iure, quia plus cõtinet cõdictio: vt dixi. nõ autẽ actio furti, quæ ad pœnã tantũ data tur: vt. d. l. pro socio. l. rei cõmunis. & l. seq. Sed quidã hic dicũt idẽ de act. fur. quia datur ex eo quod interest: sicut cõmodati: licet in duplũ: ar. j. de reg. iur. l. ne plus. ex iis. §. quotiẽs. qđ nihil est. & fa. C. e. l. j.
n *Non pertinet.* pro ea æstimatione ac si esset sua: vt sic non obsit. ff. eo. l. itaque. §. j. & l. cũ æs. §. j. & j. e. l. furtiuã.
o *Possit.* Est ergo extraneus: aliàs contra: vt C. de vsuca. pro hærede. l. nihil. Azo.
p *Facturus esset.* hic est contra. ff. eo. l. si quis vxori. §. pen. sol. vt ibi.
q *Empronia. Centurioni.* sub quo vir eius militabat: quæ cũ nollet ãpli[o] expectare, libellos repudij fecit.
r *Ad officium.* superioris forte.
f *Luci[o].* tabellio forte.
t *Comissum.* cum intererat mulieris eos nõ legi in publicum: quia debitor suus, quem ipsa conuenire volebat, aufugit: cũ in ipsis libellis cõtinebatur de cõmittendo negotio alicui amico gerendo. equiparat ergo hæc lectio instrumẽtorũ furto: vt & ff. e. q. tabulas.

Si is qui.] CASVS. Creditor vendidit pignus, cũ de vendẽdo pignore nihil esset dictũ. vel si esset dictum, vẽdidit ante diẽ appositã de vẽdẽdo. dicit q̃ furti tenet. Frã. Ac.
u *Furti.* nisi ter denuntiauerit: vt. ff. de pigno. actio. si cõuenerit.

Furtiuam.] CASVS. Emi ancillam furtiuam à fure bona fide. tandem Titius mihi subripuit. dicitur quòd tenetur Titius duobus actione furti: scilicet vero domino ancillæ in duplum, quanti

BIU Cujas

quãti ancilla fuit: emptori in duplũ, quanti eius interest. Frã. Ac.

a *Præstanda est.* vt. ff. eo. l. inter omnes. §. si seruus. & l. cum æs. §. j. & l. si is cui. & ff. vi bono. rapto. l. ij. §. in hac. & ff. vti possi. l. si duo. in fi. Sed in creditore & debitore quid sit, habes. ff. eo. l. eum qui. §. idem scribit. Accursius.

Si is qui.] CASVS. Titi[v] dicés se procuratorẽ creditoris mei, fecit quòd sibi promitterẽ, vel ei cui me delegauit, id quod debebam creditori meo. dicitur quòd nõ est fur, cum nullũ corpus interuenerit quod posit contrectari. Francis.

b *Cõtrectaretur.* ex solis verbis non fit furtum: vt. ff. eo. si quis vxori. §. neque. Accur.

Qui re sibi.] CASVS. Commodatarius vtitur re cõmodata ad aliũ vsum quàm accepit: vel depositarius vtitur re deposita, credens se non facere inuito domino: dicitur quòd nõ est fur, nec actione depositi pro hoc tenetur: commodati autem tenetur si non debuerit existimare dominũ (si sciisset) permissurum eũ vti ad talem vsum ad quem vsus est. [*SI QVIS.*] Fur rem furtiuam furto amisit. dicitur quòd domino rei datur actio furti, non furi, licet interfit eius, qa ex inhonesta causa interest. & hæc sunt vera etiam si nemo appareat domin[9] rei furtiuæ, vt quia sit hæreditaria: nec aliquis hæres sit extiturus. nam hoc casu fur nõ habet furti actio. sicut nec ille qui possidebat rem tit. pro hærede, & interim subrepta est. nam nõ habet fur. act. licet si non amisisset, eam vsucepisset. dominus ergo rei habet act. fur. & contra primum furem, & contra secundum: & si agat cõtra vnum, adhuc competit contra alium. Item condictione furtiua vterque tenetur. Francis. Accursius.

c *Non tenetur.* vt & ff. eo. l. inter omnes. §. recte.

d *Existimare.* hoc quo ad actionem commodati. sed furtum nõ fit sine affectu: vt instit. eo. de obli. quæ ex delic. nas. §. placuit. sic & ff. depos. l. quod seruus. & ff. quod vi aut clam. l. Seruius. & ad leg. Aquil. l. ob id. & ff. de neg. gest. sed an vltro. in fi. & ff. de cri. expil. hæredi. l. fi. in fi.

e *Non potest.* immo: vt. ff. eo. l. inficiando. §. infans. sed ibi sine iudicio recuperauit. Accursius.

f *Non prioris.* ex honesta causa: vt subiicit.

g *Furis.* scilicet interfuit.

h *Si honesta ex causa.* vt & ff. eo. is cuius. & l. seq. nisi in casu: vt ff. eo. l. qui vas. §. si ego.

i *Nemo extaret.* vt hæreditariæ.

k *Lucrum.* cum alterius iniuria: vt. ff. eo. l. is cui. §. fi.

l *Condictionem.* sed & si semel condictionem fuerit consecutus, cessat postea: vt. C. de condic. fur. l. j. & ff. eo. l. ei qui. Alij contra. vel dic an rẽ prius cõsequar à primo: & tunc nõ tollitur. an æstimationem, & tunc sic: argu. instit. de lega. §. si res aliena.

Qui saccum.] CASVS. Saccum in quo erat pecunia, subripui, habens animum principaliter subripiendi pecuniã. dicitur & teneor furti nomine pecuniæ & sacci. Frã. Ac.

ff. Nouum.

mouere debet, quòd duobus pœna furti præstabitur. quippe cum eiusdem rei nomine præstetur: emptori, eius possessionis: domino, ipsius proprietatis causa præstanda est.[a]

LXXVII. POMPONIVS libro vicesimoprimo ad Quintũ Muciũ.

SI is qui simulabat se procuratorẽ esse, effecisset vt vel sibi, vel cui me delegauit, promitterem: furti cum eo agere non possum: quoniam nullum corpus interuenisset quod furandi animo contrectaretur.[b] B

LXXVIII. IDEM libro trigesimo octauo ad Quintum Mucium.

QVi re sibi commodata vel apud se deposita vsus est aliter atque accepit: si existimauit se nõ inuito domino id facere, furti nõ tenetur:[c] sed nec depositi vllo modo tenebitur: cõmodati an vt teneatur, in culpa æstimatio erit: id est an nõ debuerit existimare[d] id dominum permissurum.

Fur pro re quam subripuit, non potest furti agere contra eum qui illam subripuit. C *Bartolus.*

¶ Si quis alteri furtum fecerit: & id quod subripuit, alius ab eo subripuit: cum posteriore fure dominus eius rei furti agere potest: fur prior non potest:[e] ideo quòd domini interfuit, non prioris[f] furis,[g] vt id quod subreptum est, saluum esset. Hæc Quintus Mucius refert, & vera sunt. Nã licet interfit furis rem saluam esse, quia condictione tenetur: tamen cum eo is cuius interest, furti habet actionem, si honesta ex causa[h] interest. Nec vtimur Seruij sententia, qui putabat, si rei subreptæ dominus nemo extaret,[i] nec extaturus esset, furem habere furti actionem. non magis enim tunc eius esse intelligitur, qui lucrum[k] facturus sit. dominus igitur habebit cum vtroq; furti actionẽ: ita vt si cũ altero furti actionẽ inchoët, aduersus alterũ nihilo minus duret. Sed & cõdictionẽ:[l] quia ex diuersis factis tenentur.

LXXIX. IDEM libro tertiodecimo ex Variis lectionibus.

QVi saccum habentem pecuniam subripuit, furti etiam sacci nomine tenetur: quãuis non sit ei animus[m] sacci subripiendi.

LXXX. PAPINIANVS libro octauo Quæstionum.

REm inspiciendam quis dedit. si periculum spectet[n] [ad] eum qui accepit, ipse furti agere potest. D

LXXXI. IDEM libro nono Quæstionum.

SI debitor pignus subripuit: quod actione furti soluit, nullo modo repetit.[o]*

LXXXII. IDEM libro duodecimo Quæstionum.

SI vendidero, neque tradidero seruum, & is sine culpa mea[p] subripiatur: magis est vt mihi furti cõpetat actio: & mea

m *Animus.* principaliter & directo, sed secundario: & sic nõ est contra. ff. eo. l. si quid fur. vel solue vt ibi: & sic coacta voluntas, est voluntas, scilicet secundario: vt. ff. quod met. cau. l. si mulier. §. penult. & j. de pœnis. l. si quis aliquid. §. qui abortionis. Et notãt quidam trẽs casus quibus sine affectu fit furtum. Primus hic. Secundus. j. eodem. l. fullo. §. ij. Tertius. ff. de cõdic. cau. da. l. penul. Accursius.

Voluntas coacta, voluntas est.

Furtũ quãdoque sine affectu cõmittitur.

n *Rem inspiciendã. Spectet.* quod qñ fit, habes. ff. cõmoda. l. eum. §. j. & ff. de præscrip. ver. l. si gratuitã. §. j. & l. si rem.

Si debitor.] CASVS. Debitor subripuit pign[9] creditori: & furti condemnatus soluit pœnam creditori. hãc pœnã quã soluit, nullo modo recuperat. Francis. Accursius.

o *Repetit.* vt & ff. de pigno. act. si pignore. & dic vt ibi. & fac. ff. de condi. indebi. l. pœnæ. & de solu. l. id quod pœnæ. Accursius.

Si vendidero.] CASVS. Vendidi tibi seruum: & antequã traderem, est mihi subreptus sine culpa mea. dicitur quòd actio furti mihi competit, cũ dominiũ serui adhuc penes me sit. [*CVM AVTEM.*] Dũ ago furti ratione dominij, etiã si nõ interfit mea nisi ratiõe æstimationis corporis, illud demum veniet. vnde si hæredi sta- † *Dicit tatuliber est subreptus, mẽ hic Bar.* vel res q̃ erat alij sub *se putare* condit. legata: æstima- *quòd si de*tio demum rei veniet *bitor sit pa*in hac actio. furti. si *ratus solue*autem agitur furti non *re antequã* ratione dominij, sed ra *cõdẽnetur,* tione interesse, siue al- *liberatur* terius vtilitatis: vt cum *ab actione* fulloni sunt subrepta *furti.* vestimenta, vel credi- * *Flo. rec.* tori pignora: tunc id quod interest, veniet in actio. furti, nec inspicietur dominium. [*SI AD EXHIBENDVM.*] Legaueras mihi quem vellẽ de seruis tuis. vnus eorũ hæredi tuo subreptus est. agebam ad exhibendum, petens omnes exhiberi, vt eligam quem volo. dicitur quòd hæres habet actio. furti contra furem. [*CVM RAPTOR.*] Dicitur quòd raptor est fur manifestus. sed ille qui præbuit opem raptori, non est fur manifestus: sed vi bo. rap. tenetur. [*SI TITIVS.*] Credebã debere. x. Titio: solui ea falso eius procuratori, scienti non debere: Titius tamen hoc ratum habet. dicitur quòd Titius habet act. nego. gest. contra illum accipientem: & petam à Titio hæc. x. condic. indeb. Item aduersus falsum procuratorem agam condic. furti. & si agã contra Titium condic. indebi. debeo ei cedere condic. furti. quã habeo contra falsum procur. Si autem debebã. x. Titio, & ratum habuit quòd ille accepit: cessat actio furti, cum sim debito liberatus. Tandem dicit: Falsus procurator tunc facit furtũ, si nomine veri procuratoris vtatur. Idem in eo qui dicit se hæredẽ creditoris, cum alius esset: & petit pecuniam, & habuit. [*QVI REM.*] Non verus procurator Titij, eius Titij nomine soluit decem falso procuratori creditoris: & Titius hoc habuit ratum. dicit & Titius nõ habet act. furti, sed solués. cõdictionẽ autẽ indebiti habet Titius: solués autẽ cõdic. furti. cõtra accipientẽ. Itẽ hic solués habet ne. ge. cõtra Titiũ: quasi agat cõtra Titiũ, & tenebit ei cedere cõd. furtiuã quã habebat cõtra accipiẽtẽ. Frã. Ac.

p *Sine culpa mea.* per quod videbatur mea non interesse.

BIU Cujas

a *Teneor.* vt &.ſ.eo.l.eum qui.in prin. &.ſ.de contrahen.empt. quod ſæpe.§.ſi res.& inſti.de emp.& vendi.§.quòd ſi fugerit.

b *Aliàs.* ſcilicet quando non iure dominij.

c *In ſtatuliberis.* cótra.ſ.eodē.l.ſi quis vxori. in fine.Solu.vt ibi.

d *Naſcitur.* vt fulloni,bonæ fi.poſ. & creditori: vt.ſ.eo.l.itaq; & commodatario: vt.l. eum qui.§. non ſolum. & conductori: vt.d.l. eum qui.§.præterea.

e *Non poteſt.* ſed ad ſolam vtilitatem.No.ergo hic regulam: Quotiens iure dominij datur actio furti,æſtimatur dominium, & cohærentes vtilitates: vt hic,&.ſ.eo.in furti. vbi autē ratione intereſſe, ſolum id æſtimatur: vt hic dicitur. In vſu autem quid ſit, dic vt.ſ.eo.l. qui iumenta.

f *Optaturus.* cum mea erat electio.

g *Cuſtodiam.* ſiue cōductor,ſiue ſarcinator, ſiue fullo ſit: vt hic eſt.

h *Exiſtimandus eſt.* ex ſua publicatione, quia publice & manifeſte facit furtum: non ex deprehenſione: vnde eſt manifeſtus: tamen furti manifeſti non tenetur: niſi fuerit deprehēſus, ſecundum M. vel dic quòd hic fuit deprehēſus, & tenetur actione furti manifeſti: & ſic contra Pla. eſt, vt dixi ſ.eo.l.ſi quis ex domo. Accurſius.

Flo.præſtari cuſtodia

†*Bar. dicit hic eſſe bonū text. & ſing. caſum in materia furti manifeſti, maxime in hoc quòd raptor omnino eſt fur manifeſtus, prout aperte dicitur in text. qui in hoc eſt clariſſimus. Bolo.*

i *Non tenebitur.* ſcilicet manifeſti, ſi deprehenſus nō fuit. Sed nō manifeſti cur non teneatur, non video: cū à raptore factum ſit: vt j.vi bo. ra.l.j. licet P. dixerit cōtrariū, ar. huius literæ, ſcilicet eum non teneri furti etiam non manifeſti.

k *Perperā.* id eſt ſciēs indebitū: & ſic in duobꝰ deliquit: quia falſus, & quia ſciens accepit.

l *Indebiti condictio.* vt ſ. de neg. geſt.l. ſi pupilli.§. item quæritur.

Flo.durabit. electo Titio non inique

&.§.fi. &.ſ. de condic. ob cauſam.l. ſi procuratori.in prin.

m *Condictio.* & actio furti: vt &.ſ.de cōdic. fur.l.quoniam. &.ſ.de ſol.l.cum quis.§.j.

n *Et à Titio.* conuento cōdictione indebiti. ad quod fa. prædic. l.cū quis.§.j. &.j. proximo.§.Accurſius.

o *Vti.* pro vt. Accurſius.

p *Fuit debita.* ſoluta non per iuſtam ignorantiam: aliàs eſſet liberatus: vt.ſ.de ſolu.l.vero procuratori.§.j.&.l.cum quis.§.j.

q *Liberatur.* vt &.ſ.de nego.geſt.l.ſi ego.

r *Adſumpto.* dicens, ego ſum Titius procurator Seij. cum quidam Titius ſit procurator, non tamen iſte: & ſic debitor labitur in perſona: & ſic nō transfert dominium pecuniæ in procuratorem: vt &.ſ.eo.ſi quis vxori.§.cum Titio. vel dicit ſe procuratorem Seij, cum nullus ſit: vel procuratorem procuratoris, cū non ſit. Tu tamen dicas ſemper quòd non trāsferat dominium pecuniæ debitor: vt.ſ.eo.falſus.§.j.& plene dic vt ibi. & fa.ſ.de condic.inde.l.ſi procurator.

ſ *Eius nomine.* ſcilicet Titij. Accurſius.

videtur intereſſe: quia dominiū apud me fuit, vel quoniam ad præſtandas actiones teneor.[a] ¶ Cum autem iure dominij defertur furti actio: quamuis non aliàs,[b] niſi noſtra interſit, competat: tamen ad æſtimationem corporis, ſi nihil amplius interſit, vtilitas mea referenda eſt. Idque & in ſtatuliberis,[c] & in legato ſub conditione relicto, pbatur. alioquin diuerſum pbantibus, ſtatui facilè quantitas nō poteſt. quia itaque tunc ſola vtilitas æſtimationem facit, cum ceſſante dominio furti actio naſcitur,[d] in iſtis cauſis ad æſtimationē corporis furti actio referri non poteſt.[e] ¶ Si ad exhibendum egiſſem, optaturus[f] ſeruum mihi legatum, & vnus ex familia ſeruus ſubrept⁹ [ſit:] hæres furti habebit actionem. eius [enim] intereſt. nihil enim refert, cur præſtare* cuſtodiā[g] debeat. ¶ Cū raptor† omnimodo furtum facit: manifeſtus fur exiſtimandus eſt.[h] Is autem cuius dolo fuerit raptū: furti quidem non tenebitur,[i] ſed vi bonorum raptorum.

Primo loquitur quando falſus procurator recipit indebitum. Secundo quando recipit debitum. Tertio ponit quaſdam quæſtiones circa prædicta. ſecunda ibi, quòd ſi pecunia. tertia ibi, falſus autem. Bartolus.

¶ Si Titius,cuius nomine pecuniam perperam[k] falſus procurator accepit,ratum habeat: ipſe quidem Titius negotiorū geſtorum aget: ei verò qui pecuniam indebitam dedit,aduerſus Titiū erit indebiti condictio:[l] aduerſus falſum procuratorem furtiua durabit* condictio:[m] & à Titio[n] non iniquè per doli exceptionem vti[o] præſtetur ei furtiua cōdictio,deſiderabitur. Quòd ſi pecunia fuit debita:[p] ratum habēte Titio, furti actio euaneſcit: quia debitor liberatur.[q] Falſus autē procurator ita demum furtum pecuniæ faciet, ſi nomine quoq; veri procuratoris quē creditor habuit, adſumpto,[r] debitorem alienū circūuenerit. Quod æquè probatur & in eo qui ſibi deberi pecuniam, vt hæredi Sempronij creditoris, adſeuerauit, cum eſſet alius. ¶ Qui rem Titij agebat, eius nomine[ſ] falſo procuratori creditoris ſoluit:[t] & Titius ratum habuit. non naſcitur ei[u] furti actio: quæ ſtatim cum pecunia ſoluta eſt: ei qui dedit, nata eſt:[x] cum Titij nummorum dominium non fuerit, neque poſſeſsio:[y] ſed condictionem indebiti quidē Titius habebit:[z] furtiuam[a] autē, qui pecuniam dedit. quæ[b] ſi negotiorum geſtorum actione Titius cōueniri cœperit,[c] arbitrio iudicis ei præſtabitur.[d]

t *Soluit.* de ſua burſa.

u *Ei.* ſcilicet Titio.

x *Nata eſt.* ſi dominiū non tranſtulit: vt &.ſ. proxi.§.notatur.

y *Neque poſſeſsio.* bona ratio: vt &.ſ.de preſcrip.l. ſi rem.§. fin. & adde, id eſt neque ius habebat in ea: vt non ob.ſ.eo.in actione furti.§.fi.&.l.ſi is qui.i pri.

z *Titius habebit.* quia eius nomine ſolutum eſt, & ratum habet: vt &.ſ.de condic. indebi. l.ſi procurator. & de condic.fur.l.quoniam. vbi plene dixi.

a *Furtiuā.* ſcilicet cōdictionem, quæ ſoli domino datur.

b *Quæ.* ſcilicet condictio furtiua.

c *Cœperit.* ab illo qui ſoluit propter ratihabitionem. aliàs non tenetur: vt.ſ. de ne. geſt. l.ſi quis negotia. Ac.

d *Præſtabitur.* ab eo qui conuenit. Accur.

LXXXIII. IDEM libro primo Reſponſorum.

OB pecuniam ciuitati[e] ſubtractam, actione furti, nō crimine peculatus, tenetur.[f]

Qui rei vſum peruertit, furti tenetur. h.d.

LXXXIIII. PAVLVS libro ſecundo Sententiarum.

FVllo, & ſarcinator, qui polienda vel ſarcienda veſtimenta accepit, ſi fortè his vtatur, ex contrectatione eorum furtum feciſſe videtur: quia non in eam cauſam ab eo videntur accepta. § ¶ Frugibus ex fundo ſubreptis, tā colonus quàm dominus furti agere poſſunt:[h] * quia vtriuſque intereſt rē perſequi. ¶ Qui ancillam[i] non meretricem libidinis cauſa ſubripuit, furti actione tenebitur: & ſi ſuppreſsit,[k] pœna legis Fauię coërcetur. Qui tabulas[l] cautionéſve ſubripuit: in adſcriptam ſummam furti actione tenebitur. Nec refert, cācellatæ, nécne ſint: quia† ex his debitum magis ſolutum eſſe cōprobari poteſt.

LXXXV. NERATIVS libro primo Reſponſorum.

e *Ciuitati.* alij q̄ Romanæ: vt.j.ad.l. Iuliā pec.l.iiij.§. fina. cótra.

f *Tenetur.* ſcilicet fur.

FVllo.]CASVS. Fullo & ſarcinator ſi vtantur veſtibus illis quas acceperūt ad fulliendum: furti tenētur. Secundo dicit, fructibus ex agro ſubreptis act. furti datur tam domino fundi, quàm colono. Tertio dicit: ancillam tuam nō meretricem ſubripui cauſa libidinis, fur ſum: & ſi eam celem, teneor pœna legis Fauiæ. Quarto dicit: inſtrumenta tua ſubripui. teneor furti in tōtum in quitum continebant debitum. Franciſ.

Flo.

g *Accepta.* vt inſtitu. eo.§.furtum autem.

h *Agere poſſūt.* de hoc plene habes.ſ. eo.ſi a-pes.§.fi.

i *Qui ancillā.* de hoc dixi.ſ.eo.l.verum eſt.& fa.j.ad.l.Fa. de pla.l.non ſtatim.

k *Suppreſsit.* id eſt abſcondit.

l *Qui tabulas.* & de hoc plene habes.ſ.eodem.l.qui tabulas.

SI quis.]CASVS. Si ego apprehendi pro hærede bona alicuius quem credebā mortuum cum adhuc viueret: dicitur q̄ nō cōmitto furtum. Secundo dicit: ſubripuiſti mihi rem. ſeruus tuus aliā rē ſubripuit mihi. dicitur quòd ſi agā cótra te furti pro tuo furto, nō tollitur alia actio furti pro furto facto à ſeruo tuo. Frā.

Non fa-

BIU Cujas

a *Non facere.* nec tamẽ vſucapit pro hærede: vt.ſ. p hærede.l.j.
b *De alia re.* quid mirũ? immo & de eadem: vt.ſ.eo. vulgaris.§. pe.&.l.inter.§.hæc actio.in fi.
c *Vnà.* id eſt inſimul.

Qvamuis.]*CASVS.* Res furtiua non poteſt vſucapi niſi ad dominum reuertatur. hoc fallit in caſibus. primus ſi domin⁹ rei æſtimationem accepit, vel eam vendidit furi. Franciſ. Accurſius.

d *Non poſſit.* vt inſtit. de vſuca. §. furtiuæ. & ſ.de vſucap.l.ſequitur. §.quod autem.
e *Iam.* in futuro. erit enim vſucapibilis.& facit.C.p ẽptore.l.ſciẽs. &.ſ. de vſucap.l.ſi fur. &.l.ſequitur.§. tunc in poteſtatem.

IS cuius.]*CASVS.* Actio furti datur ei cuius intereſt. hinc eſt quòd & cõductori cõpetit hæc actio, ſi ei ſit ſubrepta. geſtori autẽ, vel protutori, vel vero tutori, vel vero curatori eius cui eſt ſubrepta res, nõ datur hæc actio ſuo nomine, ſed nomine pupilli ſic. Itẽ ei cui debebatur res ex cauſa ſtipulatio. vel ex teſtamento, ſi antequã ſit ei tradita, aliquis ſubripuerit eam: nõ habet hanc actionem. Itẽ habet nec fideiuſſori coloni datur. Fran. Accurſius.

f *Locata eſt.* vt &.ſ.eo. l.cum qui.§. præterea.
g *Non habebunt.* ſuo nomine. ſic &.ſ. eod.l. qui iniuriæ.§.qui alienis. ſed nomine pupil. ſic: vt.ſ.eo.l.interdum. ij.§.qui tutelam.
h *Stipulatu.* vt &.ſ.eo. l.is cui. & facit.l.cuius intereſt. & quod ibi not. Item contra.ſ.eo. l.ſi is qui rem.in princ. ſed ibi habet ius in re. *ADDITIO.* Intellige hoc, quòd res erat ſibi obligata ſub conditione: vel nõ erat res hereditaria: vt per Bar. hic.

SI ad dominum.]*CASVS.* Res mihi ſubrepta eſt, vel vi accepta. reuerſa eſt ad me, & hoc ignoro. tandem deſij eam poſſidere. dicitur quòd non deſiit eſſe furtiua: vnde nec vſucapi poteſt ab aliquo. Franciſ. Accur.

i *Non videtur.* vt.ſ.de vſuc.l.ſequitur.§.tunc in poteſtatem.&.j. de verbo.ſigni.l.Labeo.§.j.

Creditori.]*CASVS.* Creditor cum agit furti: aut agit contra extraneum: & tunc valentia libri æſtimatur quaſi tãtum interſit ſua.& hoc intelligas quando in ſe creditor ſuſcepit periculum. ſi autem agit cõtra ipſum debitorem ſubripientẽ: tunc ſumma pecuniæ debitæ & eius vſura ſpectatur & duplabitur. Fran.

k *Pignoris.* hoc eſt verum vbi cõpetit ei ſoli: quod eſt cũ ſuſceperit pignus ſuo periculo: vel cũ culpa eius ſubtrahitur: alioquin creditotenus aget: vt.ſ.eo.l.eum.§.idẽ ſcribit. vbi plene dixi. Ac.

SI quis ex bonis eius quem putabat mortuum, qui viuus erat, pro hærede res [hæreditarias] adprehẽderit: eum furtum non facere. a ¶ Ei cum quo ſuo nomine furti actum eſt, ſi ſerui nomine de alia re b aduerſus eũ agatur, non dandam exceptionem furti vnà c facti.

LXXXVI. PAVLVS libro ſecundo ad Neratium.

QVamuis res furtiua, niſi ad dominum redierit, vſucapi non poſſit: d tamen ſi eo nomine lis æſtimata fuerit, vel furi dominus eam vendiderit: nõ interpellari iam e vſucapionis ius, dicendum eſt.

LXXXVII. IDEM libro ſecundo Manualium.

IS cuius intereſt non ſubripi, furti actionẽ habet, ſi & rem tenuit domini voluntate: id eſt veluti is cui res locata eſt f. Is autem qui ſua voluntate, vel etiam pro tutore negotia gerit: item tutor vel curator, ob rem ſua culpa ſubreptam non habebunt g * furti actionem. Item is cui ex ſtipulatu h vel ex teſtamento ſeruus debetur, quamuis interſit eius, non habet furti actionẽ: ſed nec is qui fideiuſſit pro colono.

Non videtur poſſidere, qui ſe ignorat poſſidere.

LXXXVIII. TRYPHONINVS libro nono Diſputationum.

SI ad dominum ignorantem peruenerit res furtiua, vel vi poſſeſſa: non videtur i in poteſtatẽ domini reuerſa: ideo nec ſi poſt talem domini poſſeſſionem bona fide ementi venierit, vſucapio ſequitur.

LXXXIX. PAVLVS libro primo Decretorum.

CReditori actio furti in ſũmam pignoris k non debiti competit. Sed vbi debitor ipſe ſubtraxiſſet pignus, contra probatur: vt in ſummam pecuniæ debitæ & vſurarum eius furti conueniatur. l *

XC. IDEM libro ſingulari de Concurrentibus actionibus.

SI quis egerit vi bonorũ raptorum, etiam furti m agere non poteſt. quòd ſi furti elegerit in duplum agere, poteſt & vi bonorum raptorum agere, ſic vt non excedat* quadruplum.

XCI. IDEM libro ſingulari de Pœnis paganorum.

SI libert⁹ † patrono, vel cliẽs, vel mercenarius ei qui eum conduxit, furtum fecerit: furti actio non naſcitur. n

Ille non poteſt furti agere, cuius non intereſt: aut ſi intereſt, deſinit tamẽ facto furto intereſſe. Bartolus.

XCII. IAVOLENVS libro nono ex Poſterioribus Labeonis.

2 FVllo actione locati de domino o liberat⁹ eſt: negat p eum furti rectè acturũ Labeo. Item ſi furti egiſſet priuſquam ex locato cum eo ageretur, & antequam de furto iudicaretur, locati actione liberatus q eſſet: & fur ab eo abſolui debet. r Quòd ſi nihil eorum antè accidiſſet: furem ei condemnari oportere. Hæc idcirco, quoniam furti eatenus habet actionem, quatenus eius intereſt. ¶ Nemo ſ opem aut conſiliũ alij præſtare poteſt, qui ipſe furti faciẽdi conſilium capere nõ poteſt.

XCIII. LABEO libro ſecundo Pithanon à Paulo epitomatorum.

SI quis cum ſciret quid ſibi ſubripi, non prohibuit: non poteſt furti t agere. u Paulus: Immo contra. Nam ſi quis ſcit ſibi rapi: & quia nõ poteſt prohibere, quieuit: furti agere x poteſt. At ſi potuit prohibere, y nec prohibuit: nihilo minus furti aget. Et hoc modo patronus quoq; liberto, z & is cuius magna verecũdia, ei quem in præſentia pudor ad reſiſtẽdum impedit, furtum facere ſolet.

1 *Conueniatur.* ſcilicet in duplum, licet ſua culpa amiſerit: quia debitor eſt in dolo: qui præponderat. Et facit ſupra eo.l.ſi debitor.& ſupra de pign.l.ſi inter.§.fin.& ſupra de ſolu.l. id quod. & C.de pig.l.ſi tibi.

SI quis egerit.]*CASVS.* Si agatur actione vi bonorum raptorum, tollitur actio furti non manifeſti. ſecus ecõtra in eo quod excedit. Franciſ.

m *Furti.* non manifeſti. Ioan. & facit.j. vi bono.rap.l.j. Accur.

SI libertus.]*CASVS.* Libert⁹ patrono leue quid ſubripuit, vel capiſer domino, ſiue ſcholari. non habet locum hæc actio. Fran.

n *Non naſcitur.* in re viliori: vt &.ſ.eo. ſerui & filij. & inſtitu. eo. de obli. quæ ex delic. naſ. §. hi.&.j. de pœn.l. reſpiciendũ. ſecus in non vili, ſi eſt fur libera perſona: vt.C.eo.l. apud. §.ſi. Accurſius.

FVllo.]*CASVS.* Locaui tibi veſtimenta mea ad fullien-dum. ea ſunt tibi ſubrepta. tibi cõpetit actio furti: quæ tollitur ſi te liberem ab actione locati, qua mihi teneris: ſiue te liberaui priuſquam cœpiſſes agere furti: ſiue poſtea. ſi autem non te liberaui, cõdemnabitur tibi fur. Vltimo dicit: qui non tenetur furti: ſi facit furtum, vt impubes: ille idem nõ dicitur dare conſilium vel opem furi; nec teneẽ ex hoc, Franciſcus.

o *De domino.* id eſt à domino.
p *Negat.* ſcilicet Põponius.
q *Liberatus.* puta per pactum.
r *Abſolui debet.* ſ. eo. l.inter.in prin. contra. ſolu. vt ibi. Itẽ facit.ſ. eod.l.itaque.&.ſ.loca. & cõdu.l. ſi merces.§. fi. Accurſius.
ſ *Nemo.* hoc habes.ſ. eo.l. impuberem. in fi.

SI quis cũ ſciret.]*CASVS.* Cum ſcirem mihi ſubripi rem, nihil dixi: nõ ago furti. Paulus dixit contra. nam ſi non prohibuit quia nõ poterat prohibere: bene agit furti. & hoc ſæpe accidit cum ſubripit patronus liberto, qui verecundia ductus non dicit aliquid. Franciſ.

t *Furti.* non manifeſti: vt.ſ.eo.l. ſi quis in ſeruitute.§. cæterum. & hic.& facit.j. de re iudi.l. nullum crimen eſt. Accurſius.
u *Agere.* ſed certe cõſentire videtur: vt.ſ. de his qui notan. infa. l. quid ergo.§. ſi quis alieno. ſed hic expreſſus conſenſus exigitur: vt.ſ.eo.l. qui vas.§. vetare. Accurſius.
x *Agere.* ait Labeo: vt patet ex legis inſcriptione. Accurſius.
y *Prohibere.* quia erat multitudo furum qui interfeciſſent eum.
z *Liberto.* qui aget in factum: vt.ſ. de obſe. à lib.l. honori. &.l. parens.&.l. licet. Accurſius.

* *conueniretur. Flo.*
* *Flo. excederet*
† *No. iſtã.l. dicit Bart. ad hoc q̃ vbi iſti domeſtici furã tur, non oritur ac. furti. quod eſt verũ, ſi res eſt modica vel vilis: vt dicit glo.*

BIU Cujas

MEminisse.] CASVS. Nunc dicit furem posse accusari de furto: & accusans inscribet: & nihilo minus furti ciuiliter potest agere.

a *Plerumque.* propter domestica: vt. j. de pœn. l. respiciẽdum. & facit. ſ. titu. j. l. fin. & quod ibi not. item facit. ſ. eo. interdum. ij. §. qui furẽ. & j. ad Turpil. l. & in priuatis.

DE TIGNO iniuncto.

Supra dictũ est de furto in genere. sed quia iniũgere tignum alienum suis domibus, est species furti: ideo ponitur rubri. de tigno iniũcto. vel ita: supra dictum est de furtis cuiuscunque rei, hic de furto tigni iniuncti. Et hæc rub. ponitur materialiter. Vel dic, de furto p tigno iniũcto bene est vt videamus. Vel sic. ſ. de fur. generali. ab Alex. li. 6. Cen. dier. cap. 10. ter dixit: nũc de quadam specie, in qua sunt quædã specialia.

† Quibus legibus criminaliter in fures animaduersum fuerit, declarat Alexã.

†Fl. iuncto

LEx duodecim tabularũ.] CASVS. Si tignũ meum mihi subreptum in ædificio tuo posuisti, vel in vineis: non possũ petere illud tolli siue remoueri de ædificio, neque vindicare. & hoc dixit lex duodecim tabularũ. & reddit ratio: ne ędificia diruãtur, vel vinearum cultura turbetur. sed in eũ qui iniunxit, datur actio in duplum ęstimationis tigni. Et appellatione tigni omnis materia significatur ex qua ædificia vel vineæ fiunt: & sic lapides & tegulæ & trabes & similia comprehenduntur. & tignum dicitur à tegendo. comprehenditur tamen lapis & cæmenta & similia. & in vineis tignum comprehendit omne id ex quo fiunt vineæ: & sic pali & perticæ & pedamenta. Tandem dicit quòd datur actio ad exhibendum contra eum qui sciens alienum tignum suo ædificio imposuit: nec conuenietur quasi possidens, sed quasi dolo desiit possidere. Vltimo dicit: si agitur tigni iniuncti, non tollitur rei vindi. immo intentari poterit, vt saltem iuretur in litem. & hoc dicit hæc lex & seq. Francis.

† iunctum Flo.

† iunxisse Flo.

b *Soluere.* id est dissoluere. Accursius.

c *Vindicare.* & ita nec tenetur rei vindi. sed quasi dolo desierit possidere, tenetur ad exhibendum, vel rei vindi. & ita soluitur contrarium in fi. l.

d *Actionem.* vt &. ſ. de acquiren. rerum do. l. adeo. §. cum in suo. & instit. de re. diui. §. cum in suo. Accursius.

e *Tigni.* facit. j. de verbo. signi. l. pali. & l. tigni. Accursius.

f *Vtputa perticæ.* quæ ponuntur in longum vt vites sustineant.

g *Pedamenta.* sunt quæ figuntur in terra.

h *Ad exhibendum.* iste finis videtur tollere quicquid positum est in princip. quare dic quòd te possum conuenire actione tigni iniuncti ad duplum, vel ad exhibendum, vel rei vindi. vt non eximas: sed quasi dolo malo desieris possidere. & not. quòd. v. actionibus hic tenetur: furti, & condic. fur. & de tigno iniuncto, & ad exhiben. & rei vindica. & de hoc dicit hæc litera, si bene aduertas.

i *Sciens.* secus si ignorãs: vt. ſ. ad exhiben. l. gẽma. & l. tigni. quæ sunt contra. Item fa. ſ. quod vi aut clam. l. nam origo.

k *Sed si proponas. Non dubito.* vt tamen & hic iuretur in litem: vt supra de solu. l. qui res. in fi. idem si separetur: vt. C. de rei vindica. l. ij. Sed quid si alius iniunxit, alius habet iniunctum? Respon. is tenetur qui habet iniunctũ: vt. ſ. ne quid in lo. publi. l. ij. §. prætor ait. cætera dic vt dixi. ſ. de rei vindi. l. in rem. §. tignum. Idem facit. ſ. de exce. rei iud. l. si quis cum totũ. §. sed in cæmẽtis.

SI QVIS TESTAMENTO LIBER esse iussus fuerit &c.

Habuimus. ſ. de furtis in genere perpetratis à quacunque persona, & qui agit actio. furti criminaliter, debet subscribere se ad pœnam talionis: sicut fit in criminibus publicis. hoc dicit. Titulus sequens per se patet.

XCIIII. VLPIANVS libro trigesimooctauo ad Edictum.

MEminisse oportebit, nunc furti plerumque a criminaliter† agi: & eum qui agit, in crimen subscribere: non quasi publicum sit iudicium, sed quia visum est temeritatem agẽtium etiã extraordinaria animaduersione coërcendam. Nõ ideo tamen minus, si quis velit, poterit ciuiliter agere.

DE TIGNO INIVNCTO.†

TITVLVS III.

I. VLPIANVS libro trigesimoseptimo ad Edictum.

LEx duodecim tabularũ neque soluere b permittit tignũ furtiuũ ædibus vel vineis iniunctũ, †neq; vindicare: c quod prouidenter lex effecit: ne vel ædificia sub hoc prętextu diruantur, vel vinearum cultura turbetur. sed in eum qui cõuictus est iniunxisse, † in duplum dat actionem. d ¶ Tigni e autem appellatione continetur omnis materia ex qua ædificium constat, vineæque necessaria. Vnde quidam aiunt, tegulam quoque, & lapidem, & cæmenta, * cæteraque siqua ædificiis sunt vtilia, (tigna enim à tegendo dicta sunt) hoc amplius & calcem, & arenam, tignorum appellatione contineri. Sed & in vineis tigni appellatione omnia vineis necessaria continentur: vtputa perticæ, f pedamenta. g Sed & ad exhibendum h dãda est actio. Nec enim parci oportet ei qui sciẽs i alienam rem ædificio inclusit, iniunxítve. *non enim sic eum conuenimus, quasi possidentem: sed ita quasi dolo malo fecerit quo minus possideat.

II. IDEM libro quadragesimosecundo ad Sabinum.

SEd si proponas tigni furtiui nomine ædibus iuncti actum: deliberari poterit, an extrinsecus sit rei vindicatio. Et esse non dubito. k

SI dolo malo.] CASVS. Si seruus cui in testamento domini relicta est libertas, iacente hæredi. aliqua subripuit de bonis hæreditariis, vel damnũ in eis dederit: tenetur in duplũ intra annũ. & hoc dicit prætor. & hoc est æquum, ne hoc facinus remaneat impunitum. neque enim vt seruus posset puniri, cũ spem habeat libertatis: nec; vt liber, cum hæredit. fecit furtum, vel damnum, hoc est domino & domino. Sed dominæ nõ datur actio furti, nisi seruus liber factus cõtrectet. vnde æquum fuit hanc actionem dari in duplũ, ne eius delictũ remaneat impunitum. Et tũc demum hæc actio habet locũ, quando dolo dedit, vel culpa lata, & quòd post mortem domini det damnum, vel furtum faciat, & quòd ante aditam hæreditatem. Sed pone quòd libertas erat ei sub conditione relicta, & interim det damnum: & postea est adita hæreditas ante existentem conditionem. nõ habet locum hæc actio, cum tãquam seruus possit castigari nisi incontinenti post datum damnum effectus sit liber, quia euenit cõditio. nam tunc hæc actio locum habet. [SI SERVVS.] Quidam fecit testamentum: & instituit sibi hæredem: & Stichũ seruũ alicui pure legauit. hic Stichus in hæreditate iacente dedit damnum. tandem adita est hæreditas. quæritur an hæc actio locũ habeat? & dicitur quòd sic. nam qualitercũque hic seruus desiit esse hæredit. & per consequens hæredis, habet locum hæc actio: siue vsucap. siue legato siue libertate ei relicta, etiam si sub conditione: dum tamen extiterit conditio ante aditã hæreditatem, vel parum post. Secundo dicit: si hæres sit rogatus seruum Stichũ manumittere, & hic Stichus det damnũ interim in hæreditate: quæritur an hæres non cogatur eũ manumittere, nisi primo hoc damnum sibi emendet seruus? & dicitur quòd bene cogitur eum manumittere. nec obstat rescriptũ diui Marci, in quo dicitur quòd debet eligi arbiter qui rationem serui inspiciat: & in quo seruus damnificauit dominum, iubeat primo solui quàm manumittatur: quia illud habet locum quando seruus gesserat negotia domini. sic ergo in nostro casu hac actione tenetur liber factus. Vltimo dicit hoc edictum dare hanc actionem, quando damnum datur à seruo libero esse iusso, ante aditam hæreditatem. habet etiam locum quando nemo hæredum adierat. secus si saltem vnus hæredum adierat tempore damni dati à seruo libero esse iusso, cum hoc casu puniatur vt liber: quia liber erit factus adita hæreditate saltem ab vno hæredum. [SI PVPILLVS.] Pupillum hæredem mihi instituit: & si decederet intra pupillarẽ ætatem, eidem substituit Titium: & hoc casu grauaui Titiũ vt manumittat seruum meum Stichum. hic Stichus interim dat damnum in rebus hæreditariis antequam Titius adeat hæreditatem quæritur, an hæc actio locum habeat? & distinguitur. nam aut dedit damnum viuente pupillo, & tunc non habet locum hæc actio, cum pupillus sit dominus eius, & possit eum castigare. si autem dedit damnum post mortem pupilli, & antequam Titius substitutus adeat tunc habet hæc actio locum. Secundo dicit: hæc actio habet locum siue in bonis testatoris, siue in eis quæ fuerant depositæ vel commodatæ vel obligatæ testatori, seruus liber esse iussus det damnum,

BIU Cujas

damnum, vel furtũ faciat: & vbicũque interest hæredis prædictũ damnum nõ esse datum. cum enim actio furti detur cui interest: sic hęc quę succesit in locũ eius. Idẽ si damnũ dedit in fructibus post mortẽ testatoris perceptis ex agro hæreditario. idẽ si in partu ancillæ hæreditariæ. Idẽ si impubes aliqua quæsiuit post mortẽ patris, & postea decesit: & seruus liber esse iussus dedit damnũ in prædictis rebus per impuberem quæsitis, antequã subst itutus adeat bona. nã & hoc casu hęc actio locũ habet. Vltimo dicit: hæc actio habet locũ siue furtũ sit factũ siue dãnum datũ in rebus hæreditariis à seruo libero esse iusso. [SCAEVOLA.] Furtũ dicitur fieri, quando res ab alio possessa subripitur. hinc est q̃ rei hæreditariæ non potest fieri furtum: & sic hæreditati non quæritur act. furti, cum hæreditas non dicatur posidere quod furti est: nec hæres (licet adeat) possidẽt, nisi apprehendat possess. Secundo dicit: hęc actio nõ habet locum quãdo alia cõpetit, nisi rei vindi. quæ cõpetit cũ ista. alia autem datur, quãdo liber factus subripit rẽ hęreditariam aditæ. Itẽ hæc actio datur hęredi, & aliis similibus successoribus. Itẽ hæc actio datur si vnus seruus liber esse iussus, siue plures serui liberi esse iussi cõmiserũt furtum, vel dãnũ dederunt in rebus hæreditariis: nec vno cõuento & exacto alij liberantur. Fran. Accur.

a *Ante aditã hæreditatem.* & de hoc furto quædã specialia dicit.

b *Iusserit.* secus si in bonis hæredis: vt. ff. tit. ij. l. à Titio.

c *Factum.* furtũ, vel damnum. Accursius.

d *Datur.* vsque huc sunt verba edicti: &. ff. de manumiss. testa. l. Titia. §. pen.

e *Hæc autẽ actio.* s. in factũ: quia ex quolibet edicto prætoris ex quo nõ datur certa, datur in factũ: vt. ff. de dam. infec. l. iiij. §. si itra. versi. an tamẽ. si dicas, vbi est edictum? non reperio. Respon. ipsa rub. vel dic q̃ non habemus verba: sed eius mentem. alij dicunt, hæc actio. i. ex lege cõdictio: quia quotiens aliqua lege noua inducitur obligatio &c. Accur.

f *Ciuilis.* vt furti non manifesti. idem puto de prætoria, scilicet manifesti, licet deprehendatur: nam leges indistincte dicunt de furto, & sic de manifesto & non manifesto: vt hic in prin. & ff. de adquiren. re. do. l. in eo quod. &. ff. de noxa. l. si seruus legatus. in fi. licet Azo dixerit contrarium.

g *Imminentis.* sic. ff. si ex no. causa. l. pe. & fin.

h *Furtum fecit.* id est quod aliàs esset furtum: ne sit contra. j. ca. l. §. Scæuola.

SI IS QVI TESTAMENTO liber esse iussus erit, post mortem domini ante aditam hæreditatem subripuisse aut corrupisse quid dicetur.

TITVLVS IIII.

I. VLPIANVS libro trigesimo octauo ad Edictum.

SI dolo malo eius qui liber esse iussus erit, post mortẽ domini ante aditam hæreditatem[a] in bonis quę eius fuerunt qui eum liberũ esse iusserit, [b] factum [c] esse dicetur quo minus ex his bonis ad hæredem aliquid perueniret: in eum intra annum vtilem dupli iudicium datur. [d] Hæc autem† actio, [e] vt Labeo scripsit, naturalem potius in se quàm ciuilẽ habet æquitatem. siquidem ciuilis [f] deficit actio: sed natura æquum est, non esse impunitum eũ qui hac spe audacior factus est, quia neque vt seruum se coërceri posse intelligit, spe imminentis [g] libertatis: neque vt liberum damnari, quia hæreditati furtum fecit, [h] hoc est dominæ: dominus autem dominãve non possunt habere furti actionem cum seruo suo, quamuis postea ad libertatem peruenerit, vel alienat° sit, nisi si postea quoque [eam rem] contrectauerit. [i] E re itaque esse prætor putauit, calliditatem & proteruitatem horum qui hæreditates depopulantur, dupli actione coërcere. ℣ Non [autẽ] aliàs tenebitur iste libertus, quàm si dolo [malo] quid dissipasse ꝓponatur. Culpa autem negligentiáque serui post libertatem excusata est: sed culpa dolo proxima, dolum repræsentat. [k] Proinde si quid damni dedit sine dolo, cessabit ista actio: quamuis aliàs Aquilia teneatur ob hoc, quòd damnum qualiterqualiter dederit.

Habet itaque certum finem ista actio, vt & dolo fecerit iste, & post mortem domini, & ante aditam hæreditatẽ. Cæterum si sine dolo [malo] aut dolo quidem, verùm viuo domino: non tenebitur hac actione. Quinimo & si post mortem [domini,] post aditam tamẽ hæreditatem: cessabit [l] [hæc] actio. Nam vbi adita hæreditas est, iam quasi liber conueniri potest. Quid tamen si sub conditione accepit libertatem? Ecce nondum liber est: [m] sed vt seruus potest coërceri. [n] idcirco dicẽdum est cessare [o] hãc actionem. Sed vbi libertas competit, continuò [p] dicendum est posse & debere hãc actionẽ dari aduersus eum qui peruenit ad libertatem. ℣ Si seruus purè legatus ante aditam hæreditatem quid admiserit in hæreditate: dicendum est, quia dominiũ in eo mutatur, [q] huic actioni locum esse. Et generaliter dicimus quo casu in seruo dominium vel mutatur, [r] vel amittitur, [f] vel libertas competit post interuallum [t] modicum aditæ hæreditatis: eo casu [u] hãc actionem indulgendam. Sed si fideicommissaria libertas seruo data sit, qui * quid in hæreditate maleficij admisit: numquid nõ prius cogatur hæres manumittere, quàm si satisfecerit? [x] Est autem sæpissime & à diuo Marco & ab imperatore [y] nostro cum patre rescriptum, non impediri fideicommissariam libertatẽ quæ purè data est. Diuus sanè Marcus rescripsit, arbitrum ex continenti dandum: apud quem ratio ponatur. sed hoc rescriptum ad rationẽ ponendam pertinet actus [z] quem seruus administrauit. arbitror igitur [a] & hic posse hanc actionem competere.

A i *Contrectauerit.* ad hoc. ff. tit. ij. l. serui & filij. &. C. de noxa. l. j. &. C. an seruus ex suo facto. l. fina.

k *Repræsentat.* no. sic. ff. mãda. l. si fideiussor. in prin. &. ff. si men. fal. mo. di. l. j. §. ideo. &. j. de verborum significatione. l. magna. item facit. ff. de libera. cau. l. illud. & ad legem Aquiliam. l. si seruus. §. si fornacarius.

l *Cessabit.* nisi in casu: vt. j. proxi. secundũ R.

m *Nondũ liber est.* scilicet tẽpore aditionis.

n *Seruus potest coerceri.* à domino: non à iudice: vt infra de pœnis. l. moris. in fine. & de quæstio. l. statuliber. quæ sunt contra.

o *Cessare.* pro furto tunc facto, scilicet post aditam hæreditatẽ, & ante conditionem libertatis.

p *Continuo.* id est statim adita hæreditate: vt quia pure est relicta. Et secundũ hoc est contrariũ superiori dicto. j. eo. l. fina. Sed dictio, cito, [a] tollit contrarium. vel dic vt loquatur hic eodem casu quãdo sub cõditione: tunc si continuo. i. per glo. & ita cito cõpetat libertas post factum delictum, vt dominus eum corripere non potuerit: habet locum hæc actio: vt. j. proxi. §. &. j. eod. l. fina. & hoc casu secundum R. dabitur per interpretationem: cùm eadẽ spe audacior fiat, qui & ante aditam hęreditatẽ directo manumissus &c.

a *Tu die qualiter inquoquam hic eodem casu quãdo sub cõditione: tunc si continuo. i. per glo. & ita cito cõpetat libertas post factum delictum, vt dominus eum corripere non potuerit: habet locum hæc actio: vt. j. proxi. §. &. j. eod. l. fina. & hoc casu secundum R. dabitur per interpretationem: cùm eadẽ spe audacior fiat, qui & ante aditam hęreditatẽ directo manumissus &c.* *telligitur ista dictione, Ange. in auth. de mẽ. sura ordi. cleri. col. 3.*

q *Mutatur.* de testatore in legatarium recta via: vt supra de fur. l. à Titio.

r *Vel mutatur.* vt in legato.

f *Amittitur.* vsuca. vel dic lege: vt. C. de episco. & cleri. l. fin. §. his ita. & hoc ante aditam hæreditatem. Accur.

t *Post interuallũ.* quia sub conditione fuit relicta: vt. ff. §. proxi.

u *Eo casu.* dicũt quidam, si modò cõpetat ei libertas vndecũque: quia aliàs contra nouum dominũ non posset agi: vt instit. de noxa. §. si seruus. quod nõ placet: quia hic nõ fuit hæredis aliquo momẽto quando fuit legatus vel amissus: vnde per interpretationem dicas dari his casibus, siue non fiat liber, siue fiat post aditam hæreditatem cito, cum dominus non potuerit eum coërcere.

Flo. quidquid

x *Satisfecerit.* quod videtur: vt supra de leg. j. l. si seruus Titij. in fin. Accursius.

y *Ab imperatore nostro.* Alexandro.

z *Pertinet actus.* non autem ad hoc delictum. M. vt. ff. de fideicommiss. lib. l. si pure.

a *Igitur.* quia rescriptum cessat. M. & facit. ff. ea. l. in prin. & de manu. testa. l. Titia. §. penul. & de noxa. l. si seruus legatus. sed cõtra. ff. de lib. causa. l. penult. sed ibi non pure.

BIU Cujas

a *Libertas.* vt.ſ.de manu.teſt.l.ſi legato ſeruo.§.finali.& in glo. fin.&.l.teſtamento.§.j.& de bo.lib.l.etiam.§.vt patronus.
b *Subſtituto.* pupillariter.
c *Data.* id eſt grauatus erat ſubſtitutus dare libertatem ſeruis, ſi euenerit caſus ſubſtitutionis. Accurſius.
d *Admittãtur.* ſcilicet à ſeruis.
e *Nõ eſſe huic actioni.* quia dominum habuit tempore delicti.
f *Quis.* ſcilicet ſubſtitutus.
g *Cauſam bonorum.* id eſt hoc vocabulũ bona. ſic inſtitu. vi bono. rap.§. penult. & ſupra vt in poſſ. leg.l. is cui. §.bonorum.
h *Pro vtilitate.* hæredum. Accurſius.
i *Furti actionis.* vel leg. Aquil. vt.ſ.ea.l.§. non autem.& in.§.non tantum.
k *Propter ſeruitutem.* impedientem quo minus tenear.
l *In omnibus.* non tamen ſolum.
m *Furti.* vel p dãno dato: vt dixi. Accur.
n *Agnatos.* ſcilicet contrectauit. Accur.
o *Præterea ſi impubes.* à cuius ſubſtituto fuit relicta ſeruo libertas: vt.ſ.ea. l.§. ſi pupillus.
p *Nõ tantum.* fa.ſ.eo. in princip.&.§.nõ autem. Accurſius.
q *Poſſeſſionis.* i. poſſeſſæ rei ab aliquo. Acc.
r *Furtum fieri.* quia nõ eſt cuius fuit: vt.ſ.ti.ij. l.falſus.§. qui alienum.
ſ *Nõ habet.* vt &.j.de cri.expil.hære.l.ij.&.l. fin.ſ.re.amo.l.cõtra.& de adqui.re.do.l.in eo. ſed fallit.ſ.tit.ij.l. hæreditariæ.&.l.ſeq.&.l. in actione.§.fina.&.l.ſi is.&.l.falſus.§.ſi iactũ. &.l. eum.§. ſi res.&.ſ. de vſuca.l.ſi homo.
t *Quæ facti.* habet ergo multũ iuris & multum facti in retinẽdo: vt hic, & no.C.de adquir.poſſeſſ.l.j.Azo.
u *Hæreditatis.* id eſt dominia & iura: nõ autem poſſeſſiones: vt.ſ. de adquirẽ. poſſ.l.cum hæredes. & de adquir. hær.l.gerit.ſed cõtra.ſ. ex quib.cau. ma.l.cum miles.ſolu.vt ibi. Item hoc fallit in cauſa peculiari: vt.ſ. de actio. & oblig.l. qui à ſeruo. in fi.&.j.de cap.l.ĩ bello.§.factæ.non tamẽ in peculiaribus iacẽte hereditate vſucapio incipit: vt &.ſ. de vſuca.l. fin.§.fin.& facit.ſ.eo.ti.de vſuca.l.iuſto.§.fin.&.ſ.quibus ex cau. ma.l.ait prætor.§.j. &.§.hi.&.ſ. de fur.l. ſi vendidero.§.fin.& de præſcri.ver.l. ſi rem.§.fin. item argu. eſt lex iſta quòd hæc actio poſt aditam hæreditatem ante apprehenſam poſſ. locum habet.

Supra expoſita ſunt verba, ſi quis teſtamento liber eſſe iuſſus eſt: nunc exponuntur verba, ante aditam hæreditatem. Bart

¶Ante aditam hæreditatem ſic accipere debemus, antequam vel ab vno adeatur hæreditas. nam vbi vel vnus adit, competit libertas. [a] ¶Si pupillus hæres inſtitutus ſit, & à ſubſtituto [b] ei [c] libertas data, [c] medióque tempore quædam admittantur: [d] ſi quidem viuo pupillo quid fuerit factum, locum non eſſe huic actioni. [e] ſin verò poſt mortem antequam quis [f] pupillo ſuccederet, actionẽ iſtam locum habere. ¶Hæc actio locum habet non tantum in rebus quę in bonis fuerunt teſtatoris: ſed & ſi hęredis interfuit dolum malum admiſſum non eſſe, quò minus ad ſe peruenirẽt. & ideo Sęuola plenius tractat, & ſi eam rem ſubripuiſſet ſeruus quam defunctus pignori acceperat, hanc actionem honorariam locũ habere. Plenius enim cauſam bonorum [g] hic accipimus pro vtilitate. [h] nam ſi † in locum deficientis furti actionis [i] propter ſeruitutem, [k] hanc actionẽ ſubſtituit prætor: veriſimile eſt in omnibus [l] cauſis eum, in quibus furti [m] agi potuit, ſubſtituiſſe. Et in ſumma probatur hanc actionem & in rebus pigneratis, & in rebus alienis bona fide poſſeſſis locum habere. Idem & de re commodata teſtatori. Item ſi fructus poſt mortem teſtatoris perceptos hic ſeru⁹ qui libertatem proſpicit, contrectauerit: locus erit huic actioni. Sed & ſi partus, vel fœtus poſt mortem adgnatos: [n] tantũdem erit dicendum. ¶Præterea ſi impubes [o] poſt mortẽ patris quæſierit rei dominium: eáque antequam impuberis hæreditas [à ſubſtituto] adeatur, ſubripiatur: locum habere iſtam actionẽ dicendum eſt. Sed & in omnibus quæ interfuit hæredis non eſſe auerſa: locum habet hæc actio. ¶Non tantum [p] autem ad ſola furta iſta actio pertinet: ſed etiã ad omnia damna quęcũque hęreditati ſeruus dedit.

Dictum eſt ſupra proxime quòd iſta actio pertinet ad furta: modo quæritur vtrum propriè ad furta pertineat: & reſpondet vt in textu.

¶Sęuola ait, poſſeſſionis [q] furtum fieri. [r] Denique ſi nullus ſit poſſeſſor: furtum negat fieri. Idcirco autem hæreditati furtum non fieri, quia poſſeſſionem hæreditas non habet: [ſ] quę facti [t] eſt & animi: ſed nec hæredis eſt poſſeſſio, antequam poſſideat: quia hæreditas in eũ id tantum tranſfundit, quod eſt hæreditatis. [u] non autem fuit poſſeſſio hæreditatis. [x] ¶Illud verum eſt, ſi poteſt aliàs hæres ad ſuum [y] peruenire: non eſſe honorariã hãc actionẽ tribuendam, cum in id [z] quod interſit condemnatio fiat. ¶Præter hãc actionem eſſe & vindicationẽ rei conſtat: cum hęc actio ad ſimilitudinem furti competat. Itẽ hæredi cæteríſque ſucceſſoribus [a] competere iſtam actionẽ dicendum eſt. ¶Si plures ſerui libertatẽ [b] [iuſtam] acceperunt, & dolo malo quid admiſerint: ſinguli conuenientur in ſolidũ, hoc eſt, in duplum: & cum ex delicto conueniantur, exemplo furti, nullus eorũ liberatur, etſi vnus conuentus præſtiterit.

II. GAIVS libro tertiodecimo ad Edictum prouinciale.

SI paulo antequam ſtatuta libertas obtigerit, [c] amouerit aliquid ſeruus, aut corruperit: ignorantia domini non introducit hanc actionem: ideóque licet maxime ignorauerit hæres à ſtatulibero, aut quilibet alius dominus à ſeruo ſuo amotũ aliquid corruptúmve eſſe, nõ impetrat poſt libertatem eius vllam actionem: quamuis in pluribus aliis cauſis iuſta ignorantia excuſationem mereatur.

III. VLPIANVS libro tertiodecimo ad Edictum.

LAbeo putauit, ſub cõditione manumiſſum res amouentem, ſi cito [d] conditio extitit, hac actione conueniendum.

a *Succeſſoribus.* nã ſic eſt in actione furti: vt inſti. de perpe. & tẽpo. acti. §. non autẽ. ad cuius ſimilitudinem hæc habetur: vt.ſ.eo.§. antẽ aditam. verſi. plenius. &.j.§.proximo.
b *Libertatẽ.* vt &.ſ.ad leg. Aquil. l. ita vulneratus. in fin. & de fur. l. vulgaris.§.ſi duo.& ar. ſ.de iuriſ.om. iud. l. ſi quis id.§. fin. &.l.ſeq. Sed an in duplo continetur rei perſecutio? quidam ſic, arg.ſ.ea.l. illud.ſ. quòd met⁹ cauſa.l. ſi cum.§.j. ſed dic cõtra: cũ ad inſtar furti ſit: vt &.ſ.proxi.§.

Si paulo. CASVS. Adita hæreditate ſeruus cui relicta erat libertas ſub conditione, ante euẽtum condi. dedit damnũ in re hæredi. ignoratẽ hoc hærede. tandẽ extitit conditio, & factus eſt liber. quæritur an hæc actio locum habeat? & videtur quòd ſic: quia hæres non potuit hũc caſtigare, cum duraſſet poſt diu eius ſeruus, cũ hoc delictum ignoraret. dicitur tamen contrarium. ſ. quòd hæc actio non habeat locũ. & ſic ignorantia hoc caſu nõ prodeſſet: licet aliàs cõſueuit prodeſſe. &.h.d.hæc.l. Si cito poſt delictũ factus eſt liber, cõditio tunc ſtatim venit. nã tunc hæc actio competit. & hoc dicit.l.ſeq.
c *Obtigerit.* verum dubium poſt aditã hæreditatem: ne ſit cõtra.ſ. l.j.§. habet. verſi. quid tamen. &.§. ſi ſeruus. &.j.l.proxi.
d *Labeo. Cito.* vt corrigi à domino nõ poſſit: vt.ſ.l.j.§. habet. verſi. quid tamen.&.§. ſi ſeruus. & argu. ſ. de nego. geſt.l. diuortio. ibi, non enim &c. Sed in ſuperiori proxi.l. diu remãſit ſeruus poſt delictum. Item non ob.ſ. l.j.§.habet.verſic.quid tamen. vt ibi dixi.

FVRTI ADVERSVS NAVTAS, caupones, ſtabularios.

Differentiam inter hunc tit. & ſupra nau.cau.ſta. vt ibi in vu. notaui, quidam

†*Subrogatũ ſapit naturam eius in cuius locum ſubrogatur. concor.tex. in op. I.§. quẽ termi-num. & ibi glo. in verbo, ſubroga re. de aucto. & poteſtate ſacro. genera. cõcili. in prag. ſanc.*

BIU Cujas

quidam notant & aliam: scilicet quòd actio in factum ex quasi maleficio datur tunc demum, quando non recipit saluum fore. si autem recipiat, datur illa quæ est ex contractu: quod non placet: quia si non recipit, debet teneri ex quasi maleficio: vt supra de act. & oblig. l. ex maleficio. §. fin.

IN eos qui naues.] CASVS. Exercitor nauis & caupo & stabulari[9] tenentur, si hospitantes in naui vel in caupona vel in stabulo furtum sint passi vel ab ipso exercitore cauponæ, vel à stabulario, vel ab aliquo alio quę in naui teneret exercitor, vel caupo, vel stabularius. Item tenetur si ope sua vel eorũ qui erant in naui causa nauigandi, vt sunt nautæ: sunt furtum passi hospitantes. Et datur hæc actio in duplum &c. In electione est furtũ passi, vel actione furti agere contra furem, vel hac act. contra exercitorem, & similes. Ipse autę exercitor vel caupo actio. furti non habet, nisi in suam custodiam recepit res quæ postea sunt subreptæ. Item exercitor tenetur nomine eorũ quos tenebat secum causa nauis, si ipsi subripuerũt: vt dictum est. & hoc est verum, si sunt liberi homines, vel serui alieni. si autem seruus exercitoris, fecit furtum: tũc sufficit si eum det pro noxa: quasi minus sit in culpa, si suum seruum tenet licet malum, quàm si liberũ hominem malũ vel alienum seruum teneat. Itẽ caupo tenetur de furto facto ab aliquo quem tenebãt caupones causa tabernæ exercendæ. Item factũ eorũ quos tenebat secum causa habitandi perpetuo, id est non ad modicum tempus, præstat caupo: non autem factum viatorum caupo præstat: nec vectorum factum siue delictum præstat exercitor. Franciscus Accursius.

FVRTI ADVERSVS nautas, caupones, stabularios.

TITVLVS V.

Primo ponit mentem edicti: vsque ibi, nauigandi. Barto. deinde exponit edictum: postea quæstiones promiscuæ vsq; in fin. tit.

I. VLPIANVS libro trigesimo octauo ad Edictum.

IN eos qui naues, cauponas, stabula exercebunt: si quid à quoquo eorũ,[a] quósve ibi habebunt, furtum factum esse dicetur, iudicium[b] datur: siue furtum ope consilio exercitoris[c] factũ sit,[d] siue eorum cuius qui in ea naui nauigandi causa esset.[e] Nauigandi autem causa accipere debemus eos qui adhibentur vt nauis nauiget: hoc est, nautas. Et est in duplũ actio. Cũ enim in caupona vel in naui res perit, ex edicto prætoris obligatur exercitor nauis vel caupo: ita vt in potestate[f] sit eius cui res subrepta sit, vtrum malit * cum exercitore honorario iure, an cum fure iure ciuili experiri.[g] Quòd si receperit saluũ fore caupo vel nauta, furti actionem non dominus[h] rei subreptæ, sed ipse habet, quia * recipiendo,[i] periculum custodiæ subiit. Serui verò sui nomine exercitor noxę dedendo[k] se liberat. Cur ergo non exercitor [nauis] condemnetur, qui seruum tam malum in naue admisit? & cur liberi quidem hominis nomine tenetur in solidum, serui verò non tenetur? nisi fortè idcirco, quòd liberum quidem hominem adhibens, statuere debuit de eo qualis esset: in seruo verò suo ignoscendum sit ei quasi in domestico malo, si noxæ dedere[l] paratus sit. si autem alienum adhibuit seruũ,[m] quasi in libero tenebitur. Caupo præstat factum eorum qui in ea caupona eius cauponæ exercendæ causa ibi sunt: item eorum qui habitandi causa ibi sunt: viatorum autem factum non præstat.[n] Namque viatorem sibi eligere caupo vel stabularius non videtur: nec repellere potest[o] iter agẽtes. Inhabitatores verò perpetuos[q] ipse quodammodo elegit,[r] qui non reiecit: quorum factum oportet eum præstare. In naui quoque vectorum[s] factum non præstatur.

SI FAMILIA FVRTVM fecisse dicetur.

TITVLVS VI.

Si familia alicuius furtum fecerit, habet dominus electionem aut totam familiam dedendi: aut tantum offerre pro furto facto, quantum si vnus liber furtũ fecisset. hoc verum, si eo non conscio furtum factum sit. nã si eo conscio: tunc poterit conueniri suo nomine, & nomine singulorũ de familia. deinde exponit verbum scientiam. hoc dicit.

SI FAMILIA furtum fecisse &c.

Specialia quædam de his seruantur.

Vtilissimũ.] CASVS. Valde est vtile hoc edictum: cuius verba non habemus: sed mẽs eius est talis, vt si plures mei serui faciunt tibi furtum, nõ teneor omnes dare pro noxa, vel pro quolibet soluere pœnam furti: sed sufficit si tantum præsto nomine omnium, quantum liber homo præstaret si furtum fecisset. & hoc beneficium habeo si me ignorante deliquerunt: secus si me sciente & prohibere valente, & non prohibui. nam hoc casu teneor & meo nomine, & cuiuslibet serui: nec soluẽdo pro vno, liberor pro aliis. Postea dicit: quòd dixi in furto, idem in damno dato. Tandem dicit: si cõuenior furti pro vno seruorum, est in pendenti an possim conueniri nomine aliorum: & expectabitur qualiter soluam pro isto conuentus. nam si dem eum pro noxa, teneor pro aliis. si autem soluam pœnam dupli, item rem furtiuam, vel eius æstima. & sic tantum quantum liber pro furto à se facto præstaret: tunc non teneor pro aliis, & etiam qui eos seruos emit, nõ tenetur. Item ipsi facti liberi, vt quia manumissi, non tenentur. Postea dicit: pone quòd nihil solui pro furto facto à seruis, & manumissi vnum eorum, qui manumissus emendauit furtum. numquid liberor pro aliis seruis, quæritur? & dicitur quòd non. Sed quid si vnum de seruis furibus vendidi, & emptor emendauit furtum nomine serui quem emerat: an liberor ab actione furti pro aliis seruis, quæritur? & dicitur quòd sic: cum teneat emptori dare quidquid soluit pro hoc furto. secus si ex causa legati vel dona. hunc seruum haberet. nam licet emendem furtum pro eo, adhuc tamen teneor pro aliis. Vltimo dicit: beneficium huius edicti datur domino seruorum simul furantium: siue dominus eos seruos nunc cum conuenitur possideat, siue dolo desiit possidere. Item siue ille cui est factum furtum, agat: siue eius hæres agat: habet locum hoc beneficium, vt sufficiat tantum præstare, quantum si liber fecisset. & hoc dicit hæc lex. l. cum tribus seq. Franciscus.

Proposuit.

---

a *Eorum.* scilicet exercitorum.

b *Iudicium.* primo casu ciuile, vt furti, & suo nomine. secundo prætorium ex hoc edicto: vt institu. de obl. quæ ex quasi delicto. §. fin.

c *Exercitoris.* & hic suo nomine tenetur: vt dixi. ſ.

d *Factum sit.* ab extraneo.

e *Esset.* scilicet factum ab extraneo.

f *In potestate.* hoc cum non recipit res, sed homines: vt differat à sequentibus, secundum quosdam. vel dic vt ibi. Accur.

g *Experiri.* puta furti. Accursius.

h *Non dominus.* tantum: alioquin contra: vt. ſ. nau. cau. l. idem* ait. §. fin. & l. seq. & per hoc differt à fullone: vt instit. de obli. ex delic. §. furti. vel non differt à fullone: quia & hic soluendo erat exercitor: alias secus: vt in fullone. Accursius.

i *Quia recipiendo.* bona ratio: vt &. ſ. de fur. l. eum qui. §. qualis. & l. fullo. Accursius.

k *Noxæ dedendo.* scilicet seruum qui fecit furtum. Accur.

l *Dedere.* contra. ſ. nau. cau. stab. l. idem*. §. si filius. solu. vt in eo. titu. l. fin. §. seruorum. item arg. contra. ſ. loc. l. videamus. sed ibi in aliena domo inducebat: hic in sua tenebat. Item facit ad hoc quod dicit hic statuere &c. ſ. de admini. tuto. l. iij. §. si parens. & ad Tertul. l. ij. §. idoneos.

m *Seruum.* & ille fecit furtum. Accursius.

n *Non præstat.* contra. ſ. nau. cau. l. j. §. fin. & l. sicut. Solu. hic nõ recipit saluum fore: ibi sic. vel solue vt ibi. & facit in eo. tit. l. licet. §. in factum.

o *Potest.* id est debet. & econtra quandoque ponitur, vt not. ſ. de offi. procon. l. obseruare. §. finali.

p *Iter agentes.* tãquam eorũ mores agnoscentes. Accursius.

q *Perpetuos.* id est nõ ad modicũ tẽpus. sic. ſ. de pig. l. debitor. & de act. emp. l. fundi. §. Labeo. & ſ. pro socio. l. j. Accursius.

r *Elegit.* Not. qui nõ improbat, pbat. sic. C. de nup. si vt pponis. & C. quomodo & quando iud. l. ab eo. & ſ. qui & à quibus. l. fi. in prin. & ſ. de ritu nu. l. in eo. §. deinde. & ſ. de spõ. l. in sponsalibus. j. & ſ. ad Maced. l. si filiusfa. Sed ar. contra. ſ. de serui. vrba. prædio. l. inuitũ. & de procu. l. filiussa. §. inuitus. & de tribu. l. j. §. scientiam. & ſ. ad Maced. l. item si filius *. §. interdum. & ſ. de fur. l. qui vas. §. vetare. Accursius. *Approbare dicitur, qui non improbat.* **sed Iulianã*

s *Vectorum.* id est eorum qui naue vehũtur. nã nec istos potest eligere, vel reiicere, sicut nec viatores.

BIU Cujas

1. VLPIANVS libro trigesimo octauo ad Edictum.

VTilissimum id edictum prætor proposuit, [a] quo [b] dominis prospiceret [c] aduersus maleficia seruorũ: videlicet ne cum plures furtum [d] admittunt, euertant domini patrimoniũ, si omnes dedere, aut pro singulis æstimationem [e] litis offerre cogatur. Datur igitur arbitriũ [f] hoc edicto: vt si quidem velit dedere* noxios seruos, possit omnes dedere qui participauerunt furtum. Enimuero si maluerit æstimationem offerre: tantum offerat, quantũ si vnus liber [g] furtum fecisset, & retineat familiam suam. ¶ Hæc autem facultas domino tribuitur totiens quotiens ignorante eo furtum factum est. Cæterum si sciente[eo,] facultas ei nõ erit danda. [h] *nam & suo nomine & singulorum nomine [i] conueniri potest noxali iudicio: [nec vna pœna exacta, altera tollit:] nec vna æstimatione, quã homo liber sufferret, defungi poterit. Is autem accipitur scire, qui scit, & potuit prohibere. Sciẽtiã enim spectare debemus, quę habet & voluntatẽ. Cæterum si scit, prohibuit [k] tamen, dicendum est vsurum edicti beneficio. ¶ Si plures serui damnum culpa dederint: æquissimum [l] est eandẽ facultatem domino dari.

Si secũdum iudicium ita se habet ad primum, quòd condemnatoria lata in primo, & exactione secuta, tollatur: secundum interim differtur, & cumulatio ꝓpeditur. Bar.

¶ Cum plures serui eiusdem rei furtum faciũt, & vnius nomine cum domino lis contestata sit: tamdiu aliorum nomine actio sustineri debebit, quãdiu priore iudicio potest actor consequi, [m] quantum cõsequeretur si liber id furtum fecisset:

II. IVLIANVS libro vicesimo tertio Digestorum.

ID est, & pœnæ nomine duplũ, & condictionis [n] simplũ.

Diuiditur in duas partes. Primo loquitur, an solutio domini prosit habentibus causam à domino. Secundo, an solutio habentium causam à domino, prosit domino. secũda ibi, quòd si prius. Bartolus.

III. VLPIANVS libro trigesimo octauo ad Edictum.

B QVotiens tantũ prẽstat dominus, quantum præstaretur si vnus liber fecisset: [o] cessat cæteroũ nomine actio, non tantũ aduersus ipsum [dominum,] verũetiam aduersus emptorem [p] dũtaxat, si fortè quis eorum qui simul [q] fecerant, [r] venierit.* idẽque[est] & si fuerit manumissus. [s] Quòd si prius fuerit oblatum * manumisso: [t] tũc dabitur aduersus dominum familiæ [u] nomine. nec enim potest dici, quod à manumisso præstitum est, quasi à familia esse præstitum. ¶ Planè si C emptor præstiterit: puto denegandam in venditorem actionem. quodammodo enim hoc à venditore præstitũ est: ad quẽ nonnunquam regressus [x] est ex hac causa: maximè si furtis* noxaque solutum esse promisit. ¶ Sed an si legati [y] serui nomine, vel eius qui donat [z] est, actũ sit cum legatario, vel eo cui donatus [z] est, agi possit etiam cum domino cæterorum [nomine] quæritur. Quod admittendum puto. ¶ Huius edicti leuamentum, non tantum ei qui seruos possidens condemnatus præstitit tantum, quantum si vnus liber fecisset, datur: verũ ei quoque qui idcirco condemnatus D est, quia dolo fecerat quò minus possideret. [a]

IIII. IVLIANVS libro vicesimo secundo Digestorum.

---

a *Proposuit.* cuius mens hæc est, sed verbis caremus. Accursius.
b *Quo.* scilicet edicto.
c *Prospiceret.* scilicet prætor. Accursius.
d *Furtũ.* ff. ad legẽ Aquiliã. l. illud. & de noxa. in delictis. cõtra.
e *Æstimationem.* furti & condictionis: vt. j. l. iij. & hoc si nomine totius familiæ conuenitur: aliàs si nomine vnius, eius pretium ei computatur ad tollendam actionem nomine aliorum: vt. ff. de noxa. l. quod ait prætor.
f *Arbitrium.* scilicet domino.
g *Si vnus liber.* vt &. ff. de iurisd. om. iudi. l. si familia. in principio. Accursius.
h *Erit danda.* amittit ergo beneficium propter delictum suum: vt & arg. ff. de mino. l. auxilium. in fin. arg. contra. j. e. l. iij. §. fin. *ADDITIO.* Dic ꝙ hic loquitur quando dominus delinquit circa ipsum maleficium cõmissum: ibi quando ex postfacto deliquit, desinendo dolo possidere, secundum Bart. hic.
i *Suo nomine.* id est in solidum, nõ ex suo maleficio quod nullũ est, sed propter maleficiũ commissum: sed secus est si iussit: quia tũc ob suum maleficium tenetur: vt. ff. de noxa. l. ij. §. j. & l. si ex duobus. in prin. Item est contra. ff. de noxa. l. iiij. §. cũ dominus. Solu. vt ibi. Accursius.
k *Et prohibuit.* vel ꝓhibere non potuit: vt & supra de noxa. l. iij. & iiij. in prin. & facit. l. si communis seruus.
l *Æquissimum.* cũ eadem sit ratio: vt &. ff. ad l. Aquil. l. illud. Idem in rapina: vt. j. vi bono. rap. l. ij. §. hac actione. videtur secus in iniuria: vt. ff. de iurisd. om. iu. l. si familia. in fi. quæ est contra. Solu. vt ibi.
m *Consequi.* quod sciemus quando dominus vel damnum emendabit, vel illum seruũ pro noxa dabit. & ad hoc facit. ff. de noxa. l. quod ait prætor. & facit. ff. de excep. l. fundum Titianum. & l. fundi. Ac.
n *ID est. Condictionis.* furtiuæ. & ad hoc supra de noxa. l. quod ait prætor. Item quod dicit duplũ, dic nisi sit manifestum: quia tunc quadruplum.
o *QVotiens. Fecisset.* vsque huc est subiectum.
p *Emptorem.* accipe hominem omnem cui de euictione agere permittitur, id est qui lucratiuã non habet causam. sic & accipitur. ff. de excep. doli. l. apud. §. si quis autẽ ex causa. & de ædil. edic. sciendum. §. deinde. Non ergo aduersus habẽtem titulum lucratiuum, vt aduersus donatarium vel legatariũ, vt & infra eo. §. plane. versi. sed an si.
q *Simul.* id est cum aliis.
r *Fecerant.* scilicet furtum.
s *Manumissus.* vnus ex his qui fecerat, & dato pretio suo, vt sic non sit ex lucratiua causa liber. Vel dic, etiam si nihil dedit. & dic idem quod in subaudito non expresso casu. dixit enim dũtaxat emptorem. sic ergo aliud in eo qui habet lucratiuam causam: & ad hoc refertur, idemque &c. & sic bene conuenit cum seq.
t *Manumisso.* gratis. & idem accipe in omni eo qui lucratiũ habet titulum. & dic oblatũ, & etiam præstitũ. & sic est contra. ff. de noxa. l. de illo. in fin. & l. seq. Sed hic cum familia: ibi cum vnus seruꝰ. & sic altero soluẽte alter liberatur. sed hic cũ maius est delictũ: quia à pluribus est commissum. itẽ cõtra. ff. de pet. hære. l. etiam. §. pe. Sol. vt ibi in glo. magna.
u *Dominum familiæ.* quia sui delicti tantum pœnam soluit. Azo.
x *Regressus est.* sic. C. de vsur. rei iud. l. fin sed quid si regressum non habet? forte idẽ: vt insti. de. l. Aquil. §. his autem verbis. sed Io. cõtra: vt habet regressũ. *nota.*
y *Sed an si legati.* sin specie. tunc enim de e. *Flo. uic. non agitur. secus si tam a in genere legatus esset: vt. ff. de le. j. l. si à substituto. §. hæres seruum. Accursius.
z *Donatus.* cuius nomine de euictione nõ agitur: vt. ff. de ædil. edic. l. ad res. secus ergo si agatur: qđ quãdoq; euenit: vt. C. de iur. do. l. j. & idẽ quod hic dicas in omni qui habet titulũ lucratiuũ. Item *nota.* no. ꝙ quídã posuerunt hic distinctionẽ talẽ, cũ quis ꝓmisit mihi rẽ & pœnam: debeo eligere, vt. ff. de pact. l. rescriptũ. §. si pacto. nisi factũ est rato manẽte pacto: vt. ff. de transac. l. q fidẽ. si vero sors fuerit exacta, pœna nõ petetur: vt. ff. de eo qđ certo lo. l. fi. idẽ ecõtra: vt ff. pro socio. l. si quis à socio. idem si duo sunt debitores, & sunt socij: vt. ff. si qs cau. l. si duo. nisi in id quod minus est: vt. ff. de act. empt. l. prædia. in non sociis si ab vno pœnam peto, ab alio rem nihilo minus peto vt hic, &. ff. de sol. l. Stichum. §. dolo. &. ff. de pet. hære. l. etiam. §. pe. Si rem, non agitur ad pœnam: vt. d. §. dolo. & ar. ff. si quis cau. l. ij. in prin. Sed certe quantum ad. l. istam non videtur bona hæc distinctio: vt hic, quia ab vtraque parte exigitur pœna furti: & maxime à manumisso, à quo non potest peti condic. fur. aliquid, nisi liber contrectasse: vt. ff. de condic. fur. l. quod ab alio. forte in emptore secus dici posset, cum noxaliter detur condic. fur. vt actio furti: vt. ff. de condict. fur. l. si seruus.
a *Possideret.* est enim satis ꝓ possessore haberi hoc casu, & ita nõ efficitur actoris conditio deterior, sed non melior: vt. ff. de noxa. act. l. electio. §. si is. &. l. si plurium. in princip. sed argu. contra. ff. eo. l. j. §. hæc autem.

BIU Cujas

a *Etiam hæredibus.* Datur enim hæredi actio furti: vt inſtit.de perpe.act.§.j.& facit.j.dſ iniur.l.ſed non eſſe.
b *Eius.* puta Titij.
c *Cui.* ſcilicet Titio.
d *Omnes.* hæredes.

Si familia.] CASVS. Ego Franciſcus habebã familiam ſeruorum communem cum Geruaſio. hæc familia fecit furtũ Titio, ſciẽte Geruaſio, & me ignoráte. dicitur quòd Geruaſi⁹ tenebitur nomine ſingulorum ſeruorum:& ſic pro quolibet præſtat ſuam pœnam. ego autem habeo beneficium huius edicti. nam præſtabo quãtum liber homo præſtaret pro ſeipſo:& recuperabo partem eius quod ſolui, à Geruaſio. Idem eſt ſi Geruaſij iuſſu damnum dedit familia ſeruorum communis. nam eius quod præſtiti, recupero partem à Geruaſio, ſicuti ſi communi rei damnũ intuliſſet. Tandem dicit: ego & Geruaſius habemus duos ſeruos communes: eo ſciente & me ignorante ſerui fecerũt furtum. teneor non in partem dimidiã eius quod præſtitit, ſed in dimidiam eius quod liber homo præſtaret pro furto à ſe facto. Si autem Titius vult agere prius contra me: teneor intantum quãtum liber homo furtum faciens præſtaret. ſed me cõuento & exacto an Titius poſsit agere contra Geruaſium? dico quòd non: niſi iuſſu Geruaſij eſſet factum furtum. Franciſcus.

e *Si familia communis.* duorum dominorum.
f *Sciente.* & non iubente. & ſupple, & altero ignorante. Ac.
g *Omnium.* id eſt ſingulorum.
h *Cum altero.* ſcilicet ignoráte. & facit ad hoc. ſ. l.j.§. hæc autẽ.
i *Comprehenſus.* vt.ſ.det tantum quantum ſi vnus liber feciſſet.
k *Quod ille.* qui ignorauit, emendauit damnum tantum quantum ſi vnus liber feciſſet. & de hoc dimidiam cõſequetur à ſciẽte: vt & ſupra de noxa. ac. l. ſi ex duobus. §. ſic & ſi alter &c. Vel dic, ſi ille ſcilicet ſciens ſoluit damnum quaſi pro quolibet, non repetit ab ignorante, niſi pro media quantum ſi liber feciſſet: vt infra ea. l. §. ſi ergo. & d. l. ſi ex duobus. §. ipſi tamen. Sed videtur quòd nihil poſsit repetere ſciens: vt ſupra de noxa. l. ſi communis familia. Sol. ibi in iubente tantum, hic in ſciente tantum: inter quos eſt differentia, vt plene no. in. l. ſi ex duobus.
l *Præſtiterit alter.* qui non iuſsit.
m *Agi poteſt.* quod ſemper fere eſt ex delictis ſerui. & da exemplum inſtit. de noxa. §. ſunt autem. Vel da exemplum de Aquil. in leuioribus, in. l. xij. tab. in atrocioribus: vt ſupra de noxa. l. ij. §. Celſus. quandoque tamen agi nõ poteſt: vt quando ignorans ſeruum facere furtum, non poſsidet: nec dolo fecit quo minus poſsideat. ideoque ſi quid tunc ſolueret, non repeteret: cum ſponte, non neceſsitate ſoluiſſet. Vel dic poteſt agi cũ ſeruus in atrocioribus paruit altero domino iubente: alioquin non, cum nullũ ſit ſerui delictum: vt. ſ. de noxa. l. ij. §. is qui. Vel tertio eſt caſus vbi non poteſt agi contra ignoranté: puta ſi omnino inuitus ſeruus paruit, periturus ſi non paruiſſet. hic enim nullum eſt ſerui delictum:& ſic dominus ignorans eius nomine non tenetur.
n *Nocitum.* vt damnum omnino ſeruaret: vt. ſ. de noxa. l. ſed & eo nomine. & communi diui. l. iij. & ad le. Aquil. ſed & ſi communem. &. l. ſeq.

ETiã hæredibus[a] eius[b] cui[c] plures eiuſdem familię furtum fecerint, eadem actio competere debet, quæ teſtatori cõpetebat: id eſt vt omnes[d] non amplius cõſequatur, quàm cõſe querent ſi id furtũ liber feciſſet.

Iſta lex diuiditur in tres partes. primo loquitur quando familia plurium petit (aliàs deliquit) vno ſciente, non tamen iubente. ſecundo, quando deliquit vno iubente. tertio repetit quod dixit in principio, & circa illud determinat vnam quæſtionem. ſecunda ibi, & ſi ſeruus. tertia ibi, ſi ergo. Bartolus.

V. MARCELLVS libro octauo Digeſtorum.

SI familia communis[e] ſciẽte[f] altero furtum fecerit:* omnium[g] nomine cum eo qui ſcit, furti agi poterit: cum altero[h] ad eum modum qui edicto comprehenſus[i] eſt. quod ille[k] præſtiterit non totius familiæ nomine, ab hoc ſocio partem conſequetur. Et ſi ſeruus communis alterius iuſſu damnum dederit: etiam quod præſtiterit alter[l] (ſi modò cum eo quoq; ex lege Aquilia, vel ex duodecim tabulis agi poteſt) [m] repetet à ſocio: ſicuti cum communi rei nocitum[n] eſt. [o] Si ergo dumtaxat duos habuerimus* ſeruos cõmunes: cum eo quo nõ ignorante[p] factum eſt,[q] agetur[r] vtriuſque ſerui nomine: ſed non amplius conſequetur[ſ] à ſocio, quàm ſi vnius[t] nomine præſtitiſſet. Quòd ſi cũ eo quo ignorante factum eſt, agere volet:[u] duplum[x] tantum conſequetur. Et videamus, an etiam* in ſociũ alterius ſerui nomine nõ ſit dãdum iudicium: quemadmodum ſi omnium nomine ſocius[y] decidiſſet:[z] niſi forte hoc caſu[a] ſeuerius à prætore conſtituendum eſt, nec ſeruorum conſcio parcendum[b] eſt.

VI. SCAEVOLA libro quarto Quæſtionum.

LAbeo putat,[c] ſi cohæres meus, quòd furtum familia cuius[d] feciſſet, duplum[e] abſtuliſſet: me non impediri quo minus dupli[f] agam: eoque modo fraudẽ edicto[g] [debitoribus][h] fieri:[i] eſſeque iniquũ[k] plus hæredes noſtros ferre, quàm ferremus ipſi. Item ſi defunctus minus duplo abſtulerit: adhuc ſingulos hæredes rectè experiri[l] Scæuola[m] reſpõdit. Verius puto partes[n] eius hæredes perſecuturos, vt* cum eo quod defunctus abſtulit, vterque hæres non plus duplo[o] ferat.

a *Eſt.* culpa ſocij.
p *Quo non ignorante.* id eſt ſciente, & prohibere valente. nõ dicas iubente, vt quidam dicunt. Accurſius.
q *Factum eſt.* ſcilicet furtum ab iſtis ſeruis.
r *Agetur.* contra ſcientem.
ſ *Conſequetur.* ſciẽs ab ignorante ſocio, quàm ſi vnius &c. Sed quidã æquiparant ſcientẽ & iubentẽ: quod non placet, quia iubẽs nil agit: vt ſupra de noxa. l. ſi ex duobus. §. illud.
t *Vnius.* in tantũ enim liberauit eum Azo.
u *Volet.* is cui damnũ datum eſt. Azo.
x *Duplũ.* ſ. eius rei ſurreptæ qđ pſtaret liber.
y *Socio.* ignorãs. Azo.
z *Decidiſſet.* id eſt trãſegiſſet de toto.
a *Hoc caſu.* cum iuſsit &c. & hoc eſt verũ: vt ſ. de noxa. l. ſi ex duobus. in prin. & ſic abũdat hęc dictio, forte: ſic ſ. de arbi. l. ſi duo.
b *Parcẽdum.* quin puniatur ſciens. Ac.

Labeo putat.] CASVS. Familia ſeruorum Titij fecit furtum Sépronio, ego & Geruaſius ſucceſsimus Sépronio. circa iſtud thema duo dixit Labeo, & male. Primum fuit: quia ſi Geruaſius agat furti pro quolibet de ſeruis, & obtinuit: bene potero agere in ſolidum. & ſic fit fraus edicto: quia hoc nõ potuiſſet facere teſtator, ſed tantũ conſequi poterat quantũ liber homo ſi furtũ feciſſet, pſtaret. Secundũ dictum eſt, qp ſi defunctus egit furti, & cõſecutus eſt minus duplo: nos hæredes poſſumus agere ad reſiduum nomine ſingulorum ſeruorum. Sed vtrũque dictum corrigitur: nã nos duo hæredes non poſſumus agere, niſi quilibet pro parte. Iteé non poſſumus conſequi vltra pœnam dupli, computato in hoc quod defunctus exegit. Franciſcus.

* *Flo. iam*
* *Flo. ſed & cum*

c *Labeo putat.* & male: vt patet. j. Accurſius.
d *Cuius.* id eſt alicuius.
e *Duplum.* nomine ſingulorũ, pro parte tamẽ hæreditaria. Azo.
f *Dupli.* in ſolidũ, ac ſi nihil eſſet exactũ: vt bene cõueniat ſequẽ.
g *Edicto.* quod vult non vltra præſtari, quàm ſi vnus liber feciſſet: vt. ſ. eo. l. j.
h *Debitoribus.* i. dominis ſeruorũ, q ex tali cauſa ſunt debitores.
i *Fieri.* putat Labeo.
k *Iniquũ.* & tamẽ ita ſtatuerat Labeo. ſic inſt. de teſt. §. ſed neq;.
l *Recte experiri.* nomine ſingulorum ſeruorum ad duplum. & hoc ſecundum Labeo. ſimiliter. Accurſius.
m *Scæuola.* corrigens duo dicta Labeonis per ordinem.
n *Partes.* non ergo aliquis ſolidum conſequetur.
o *Duplo.* computato quod accepit defunctus: vt ſic non plus iuris hæredes habeant, quàm defunctus habuit: vt & infra de regulis iuris. l. hæreditas. Accurſius.

ARBORVM FVRTIM CÆSARVM.

Et de hoc quædam ſunt ſpecialia.

Si furtim arbores.] CASVS. Arbores meas furtim cecidiſti. teneris legis Aquiliæ actione, & arborum furtim cæſarum. & vna acta tollitur altera in eo quo cõcurrũt. Potes etiam accuſari criminaliter tanquam latro. & maxime habet locum hoc in vitibus ſuccisis: & appellatione arboris continentur etiam vites, & hedera, & arundo, item ſalictum quod iam radices immiſerat. Sed in ſalignis virgis, id eſt in plãtationibus quas plãtaui, ſi antequam imponant radices, aliquis incidit: non

tenetur

BIU Cujas

tenetur hac actione, cum non dicatur arbor. Quid autem si arborem meam cum radicibus euulsi, & eam cum radicibus in alio loco plantaui, licet nondum comprehendit terram? si aliquis talem arborem incidit, habet locum hæc actio. Item habet locum in arbore cuius radices desiccãtur: quia si aliquis eam incidit, tenetur hac actione. Itẽ habet locum hęc actio in arbore vento deiecta, quæ in fundo iacebat causa replantandi. Item stirpes oleæ dicuntur arbores. & nomine omnium suprædictarum arborum potest agi hac actione. Id autem quod ita est tenerum, vt sit loco hærbæ: non continet arboris appellatione. & hoc dicit hęc lex, & tres sequen. Franciscus.

† *Ista lex iuncta seq. lege est not. ad hoc, q̃ depopulatores vinearũ & arborũ debent puniri pœna capitali, sicut latrones: & huiusmodi pœnæ possunt capi propria auctoritate, sed cũdũ Bar. ĩ l. extat. ff. quod me. cau. & etiã possunt impune occidi: p. l. i. cũ ibi ple. no. C. quãdo li. vnic. sine iudi. se vind. Bolog. * Flo. & reliq. * Flo. coegerint*

a *Tu dic grãmaticos post Pli. in natu. histo. li. 5. aliter sentire. & est edera arbor, vt ait, semper virẽs, coronis militũ & nouellorũ poetarũ, auctore Maronẽ ĩ Gallo, apta. b Pius Anto. Bar. in nouis legũ interpretationibus pulchrè quid sit seminariũ explicat. * Reponere est, quod vulgo dicimus replantare.*

a *Aquilia.* scilicet dãdam actionem. Ac.

b *Actionem.* scilicet arborum furtim cæsarum.

c *Deducat.* id est extrahat de posterioribº.

d *Condemnet.* sicut fit in cæteris concurrentibus: vt. j. eo. tit. l. j. & no. ff. nau. cau. l. & ita. §. fin. & facit. j. eo. l. si colonº. & l. pe. & ff. de edic. l. cum fundus. & ff. de ædil. edic. quòd si nolit. §. si quis egerit. & de act. empt. l. ex empto. §. etiam si ignorãs. & ff. de noxa. l. qđ ait prætor. & de ac. & oblig. cũ ex vno. & l. plura. Sed hæc videtur cõtra, sed non est: quia secundum prædicta est intelligenda. Ac.

e *Scrẽdum. Latrones.* criminaliter: secº si ciuiliter: vt patet. j. eo. l. facienda. in prin. Latrones enim furcis suspenduntur: deinde bestiis subiiciuntur: vt. j. de pœnis. l. capitalium. Accursius.

f *Item. Existimauerunt.* vt & ff. eo. l. j. in fi. j. respon.

g *Ederæ.* hæc edera, huius ederæ, improprie dicitur arbor: sed ex interpretatione, & in vulgari dicitur helera: & inhæret plerumque arboribus. Accursius.

h *De saliceto.* quando iam radices immisit.

i *Saligneas.* i. virgas de salicibus, quas appellamus plantones.

k *Salicti.* à salice.

l *Defixerit.* i. detraxerit incidendo vel euellendo: vt subiicit.

m *Non posse agi.* scilicet. l. Aquil.

n *Non conceperit.* j. eo. §. stirpem. contra. Solu. vt ibi.

o *Quòd si quis ex seminario.* exponit seipsum. b

p *Transtulerit.* de loco alieno in suũ fundũ, aliusq; postea decidit translatã, quæ nondũ radices immiserat. ille enim hac actione tenet, sed non is qui trãstulit, sed Aquil. vt. j. e. l. furtim. §. j. Azo.

q *Videri.* vt habeat locum hæc actio. sed contra. ff. proxi. rñ. sed ibi in virgis plantatis, hic de his quæ cum radicibus plantantur.

r *Quamuis.* hoc quamuis, non aduersatur ad illud verbum, videtur: sed ad illud, viuere. Accursius.

s *Reponi * posit.* licet adhuc non sit posita. secus si iam est sicca, vt reponi non proficiat: quia tunc ligni appellatione continetur: vt. ff. de leg. iij. l. ligni.

t *Stirpes oleæ.* vel syluestris, vel domesticæ. & est cõtra. ff. e. §. sed si quis. Azo. Sol. speciale in oleis. vel veriº aliud in trãslatis cũ radicibus, vt hic, & superioribus responsis: & aliud in virgis plantatis: vt ibi.

ARBORVM FVRTIM cæsarum:

TITVLVS VII.

1. PAVLVS libro nono ad Sabinum.

SI furtim † arbores cæsæ sint: & ex lege Aquilia, [a] & ex [lege] duodecim tabularum dandam actionẽ [b] Labeo ait: sed Trebatius ita vtrãque dandã [ait,] vt iudex in posteriore deducat [c] id quod ex prima consecutus sit: ex * reliquo condemnet. [d]

II. GAIVS libro ad legem duodecim Tabularum.

SCiendum est autem eos qui arbores, & maxime vites ceciderint, etiã tanquã latrones [e] puniri.

III. VLPIANVS libro quadragesimo secundo ad Sabinum.

VItem arboris appellatione contineri plerique veterũ existimauerunt. [f] Ederæ [g] quoque & arundines, arbores non male dicentur. Idem de saliceto [h] dicẽdum est. Sed si quis saligneas [i] virgas instituendi salicti [k] causa defixerit, [l] hæque antequam radices egerint, * succidãtur aut euellãtur: rectè Põponius scripsit non posse agi [m] de arboribus succisis: cum nulla arbor propriè dicatur, quę radices non cõceperit. [n] ℣ Quòd si quis ex seminario, [o] id est stirpitus arborem transtulerit: [p] eã, quamuis nondum comprehenderit terram, arborem tamẽ videri [q] Pomponius libro nono decimo ad Sabinũ probat. Ideo ea quoque arbor esse videtur, cuius radices desinunt viuere, quãuis [r] adhuc terra contineatur. quam sentẽtiã Labeo quoque probat. ℣ Labeo etiam eam arborem rectè dici putat, quæ subuersa à radicibus, etiam nũc reponi potest: aut quę ita translata est, vt reponi † posit. [s] Stirpes [t] oleę, arbores esse magis est, siue iam egerũt radices, siue nõdum. Omnium igitur harum arborũ quas enumerauimus, nomine agi poterit.

IIII. GAIVS libro ad legẽ duodecim Tabularum.

CErtè nõ dubitatur si adhuc adeo tenerum sit, vt herbæ loco sit, non debere arboris numero haberi.

V. PAVLVS libro nono ad Sabinum.

CAedere est non solum succidere, [u] sed etiã ferire cædendi causa. Cingere est deglabrare. [x] ** Subsecuisse † est secuisse. [y] Non [z] enim poterat cecidisse intelligi, qui serra secuisset. ℣ Eius actionis eadẽ causa est, quæ est legis Aquiliæ. [a] ℣ Is cuius vsusfructus est in fundo, hãc actionem non habet. [b] Qui autem fundum vectigalem habet, hanc actionẽ habet: sicut aquę [c] pluuiæ arcendæ actionẽ, & finium regundorum. [d]

VI. POMPONIVS libro vicesimo ad Sabinum.

SI plures eandem arborẽ furtim ceciderint: cum singulis in solidũ agetur [e]. At si eadem arbor plurium fuerit: vniuersis dumtaxat vna & semel [f] pœna præstabitur. ℣ Si arbor in vicini fundum radices porrexit, reciconuentus enim dicebat: nõ seco, sed secui. sed certe prætor intelligebat in præsenti etiam tempus præteriti pluſquam perfecti.

† *Ista lex iuncta seq. lege est not. ad hoc, q̃ depopulatores vinearũ & arborũ debent puniri pœna capitali, sicut latrones: & huiusmodi pœnæ possunt capi propria auctoritate, sed cũdũ Bar. ĩ l. extat. ff. quod me. cau. & etiã possunt impune occidi: p. l. i. cũ ibi ple. no. C. quãdo li. vnic. sine iudi. se vind. Bolog. * Flo. & reliq. * Flo. coegerint*

a *Aquilia.* scilicet dãdam actionem. Ac.

b *Actionem.* scilicet arborum furtim cæsarum.

c *Deducat.* id est extrahat de posterioribº.

d *Condemnet.* sicut fit in cæteris concurrentibus: vt. j. eo. tit. l. j. & no. ff. nau. cau. l. & ita. §. fin. & facit. j. eo. l. si colonº. & l. pe. & ff. de edic. l. cum fundus. & ff. de ædil. edic. quòd si nolit. §. si quis egerit. & de act. empt. l. ex empto. §. etiam si ignorãs. & ff. de noxa. l. qđ ait prætor. & de ac. & oblig. cũ ex vno. & l. plura. Sed hæc videtur cõtra, sed non est: quia secundum prædicta est intelligenda. Ac.

e *Scrẽdum. Latrones.* criminaliter: secº si ciuiliter: vt patet. j. eo. l. facienda. in prin. Latrones enim furcis suspenduntur: deinde bestiis subiiciuntur: vt. j. de pœnis. l. capitalium. Accursius.

f *Item. Existimauerunt.* vt & ff. eo. l. j. in fi. j. respon.

g *Ederæ.* hæc edera, huius ederæ, improprie dicitur arbor: sed ex interpretatione, & in vulgari dicitur helera: & inhæret plerumque arboribus. Accursius.

h *De saliceto.* quando iam radices immisit.

i *Saligneas.* i. virgas de salicibus, quas appellamus plantones.

k *Salicti.* à salice.

l *Defixerit.* i. detraxerit incidendo vel euellendo: vt subiicit.

m *Non posse agi.* scilicet. l. Aquil.

n *Non conceperit.* j. eo. §. stirpem. contra. Solu. vt ibi.

o *Quòd si quis ex seminario.* exponit seipsum. b

p *Transtulerit.* de loco alieno in suũ fundũ, aliusq; postea decidit translatã, quæ nondũ radices immiserat. ille enim hac actione tenet, sed non is qui trãstulit, sed Aquil. vt. j. e. l. furtim. §. j. Azo.

q *Videri.* vt habeat locum hæc actio. sed contra. ff. proxi. rñ. sed ibi in virgis plantatis, hic de his quæ cum radicibus plantantur.

r *Quamuis.* hoc quamuis, non aduersatur ad illud verbum, videtur: sed ad illud, viuere. Accursius.

s *Reponi * posit.* licet adhuc non sit posita. secus si iam est sicca, vt reponi non proficiat: quia tunc ligni appellatione continetur: vt. ff. de leg. iij. l. ligni.

t *Stirpes oleæ.* vel syluestris, vel domesticæ. & est cõtra. ff. e. §. sed si quis. Azo. Sol. speciale in oleis. vel veriº aliud in trãslatis cũ radicibus, vt hic, & superioribus responsis: & aliud in virgis plantatis: vt ibi.

Cædere.] CASVS. Nũc exponit verbũ cædere, quod erat in edicto, cuius mens est posita. ff. l. j. & dicit: cædere dicitur non solũ qui succidit, ita vt cadat arbor, sed etiã qui percutit arborẽ, puta cũ securi, animo cędẽdi: licet nõ cędat. Cingere aũt dicitur, id est deglabrare. qđ expone vt in glo. domini mei Accur. Itẽ verbũ subsecare, quod erat in edicto, expone † id est subsecuisse: quod expone vt in glo. domini mei Accur. [EIVS ACTIONIS.] Ex ea causa datur hæc act. ex qua daf Aquil. ſex dãno. Itẽ hęc actio nõ datur vsufructuario fundi. ei aũt qui habet fundũ vectigalẽ, bene datur, sicut & actio aquæ plu. arcen. omnes hac act. tenẽtur, & quilibet in solidũ. si autẽ pluriũ arbor est incisa, omnibº dominis datur vna actio, & vna pœna ꝑstabitur. Vltimo dicit: si arbor mea extẽdat radices in tuũ prædiũ, nõ potes eas incidere, sed denũtiare vt tollã, & agere ad hoc. & licet latur hęc arbor ex radicibº quæ sunt in tuo fundo, tamẽ hęc arbor mea durat. & hoc dicit hic. §. cũ. l. seq. Fran.

† *Subsecuisse.* ita vt cadat, & caput à pede separetur.

u *Succidere.* ita vt cadat, & caput à pede separetur.

x *Deglabrare.* i. putare ramos, & vltra modũ excorticare, & cortice auferre, vt cortices qui remanẽt, quasi arboris cingulum videantur.

y *Secuisse.* sed qualis est hæc expositio? Rñ. bona. sic enim prætor forte dixit: qui secat arborẽ alienã, soluat tantũ, vel teneat act. arborũ fur. cæsa. in duplũ.

z *Non enim.* bene enim notauit prætor seorsum secare, quia sub primo verbo cædere non proprie accipietur qui secat. ff. serra.

a *Est legis Aquiliæ.* scilicet damnum datum, & dic quandoque concurrunt pro eodem delicto: vt. ff. eo. l. j. quandoque non concurrunt: vt. j. e. l. furtim. §. j. & l. facienda. §. fi.

b *Non habet.* vt. ff. ad. l. Aquil. l. itẽ Mela. §. fin. cũ ambæ ex eadẽ causa dentur: vt. ff. proxi. rñ. Et hanc habet vtilẽ: vt ar. ff. de aqua plu. arcẽ. l. apud. §. fina. Quid ergo differt ab emphyteuta, de quo subiicit aliud esse? Respon. ille habet directam, cum habeat vtile dominium, sed fructuarius vtilem, vt dixi.

c *Aquæ pluuiæ.* vtrilem: vt dixi supra de aqua plu. ar. l. apud. §. fi. & l. si vsusfructus.

d *Finium regundorum.* vt & ff. fi. regun. l. sed & loci. §. finium.

e *Si plures. In solidum agetur.* ad pœnã dumtaxat: vt & ff. ad. l. Aquil. l. si ita vulneratus. in fi. & de fur. l. vulgaris. §. si duo.

f *Semel.* id est simul agant. aliàs quilibet pro sua parte: vt & ff. de fur. l. inter omnes. §. hæc actio. non enim ideo plus deliquit, quia plurium sit arbor. Accursius.

BIU Cujas

dere eas vicino non licebit:[a] agere autem licebit non esse ei ius sicuti tignum aut protectũ immissum[b] habere. Si radicibus vicini arbor alatur: tamen eius est in cuius fundo origo eius fuerit.[c]

VII. VLPIANVS libro trigesimo octauo ad Edictum.

FVrtim cæsæ arbores videntur, quæ ignorante domino celandíque[d] eius causa cæduntur. Nec esse hanc furti actionẽ scribit Pedius:[e] cum & sine furto fieri possit vt quis arbores furtim cædat. ¶ Si quis radicit[a][f] arborẽ euulserit,* vel extirpauerit, hac actione nõ tenetur:[g] neque enim vel cẽdit, vel succidit, vel subsecuit: Aquilia tamẽ tenetur, quasi ruperit. Etiam si non tota[h] arbor cæsa sit: rectè tamẽ agetur quasi cẽsa [ea.] ¶ Siue autem quis suis manib[a], siue dũ imperat seruo arbores cingi, subsecari, cædi: hac actione tenetur. Idem [est] & si libero[i] imperet. Quòd si seruo suo nõ præceperit dominus, sed ipse sua voluntate id admiserit: Sabinus ait competere noxalẽ,[k] * vt in cæteris maleficiis. quę sententia vera est. ¶ Hæc actio etiam si pœnalis sit, perpetua est: sed aduersus hæredem non datur: hæredi cæterísque successoribus dabitur. Cõdemnatio autem eius duplum[l] continet,

VIII. PAVLVS libro trigesimonono ad Edictum.

FAcienda æstimatione quanti domini interfit non lædi. Ipsarumque arborum[m] pretiũ deduci oportet: & ei[n] quod supereſt, fieri æstimationẽ.[n] ¶ Furtim arborem cædit, qui clã[o] cædit. Igitur si ceciderit, & lucri faciẽdi causa contrectauerit: etiam furti[p] tenebitur lignorum causa: & cõdictione, & ad exhibendum. ¶ Qui per vim sciente domino[q] cædit, nõ incidit in hanc actionem.[r]

IX. GAIVS libro tertiodecimo ad Edictum Prouinciale.

SI colon[a] sit qui ceciderit arbores: etiam ex locato cum eo agi potest. Planè vna actione[s] contentus esse debet actor.

X. IVLIANVS libro tertio ex Minicio.

SI gemina arbor esset, & supra terram iunctura eius emineret: vna arbor videt esse. sed si id quà iungeretur, nõ extaret:[t] totidẽ arbores sunt, quot species earũ supra terrã essent.

XI. PAVLVS libro vicesimo secundo ad Edictum.

SEd si de arboribus cæsis ex lege Aquilia actum sit: interdicto quod vi aut clam reddito absoluetur, si satis prima condemnatione grauauerit reum:[u] manente nihilo minus actione ex lege duodecim tabularum.[x]

XII. IAVOLENVS libro quintodecimo ex Cassio.

QVi agrum vendidit: nihilo minus furtim arborum cęsarum agere potest.[y]

a *Non licebit.* nisi prius facta denuntiatione: vt. ſ. eo. titu. l. j. in prin. & §. j. Vel dic vt plene not. C. de interdic. l. j. Accurſius.

b *Immiſſum habere.* vt & ſ. ad. l. Aquil. l. quemadmodum. Ac.

c *Origo eius fuerit.* vt & ſ. quod vi aut clam. l. ſi vitem. Sed cõtra inſtitu. de re. diui. §. ſi Titius. & ſ. de acqui. re do. l. adeo. §. fi. Sol. hic aliter à ſolo vicini: non tamen occupauit: vt quia per latitudinẽ tangit, & per longitudinem. Vel ibi non poterat viuere ex radicibus quæ erant in ſolo vnde ducit originem: hic ſic: vel. ſ. dicit meã ex cuius ſolo nunc viuit, ſed non in ſolidũ, ſed pro parte: vel. ſ. eſt ſecũdi de iure gen. hic primi de iure ciuili. vel hic de rigore: ibi de æquitate: vel hic maiorem partem radicum habebat in vno. Ac.

Vtrũ.] CASVS. Tunc habet locum hæc actio, cũ me ignorante arborem meam incidiſti celandi mei cauſa: nec datur ſuper hoc act. furti: eum & ſine lucrandi animo poſſis eam incidere. Si autem arborem meam cũ radicib[a] extirpaſti, vel euulſiſti: habet locum Aquil. & nõ hęc actio. Poſtea dicit: ſiue arbor tota ſit cæſa, ſiue pars: habet locum hæc act. & ſiue ſuis manib[a] quis cædit, ſiue per aliũ, puta ſeruum vel aliũ: habet locum. Si autem ſine iuſſu domini ſeruus eius arborem meã incidit, habet locum noxalis. Item hęc actio arborum furtim cæſarũ, eſt pœnalis & perpetua: & contra hęredem non datur: hæredi autem datur. & datur in duplum valentiæ arboris, deducto pretio nũc ligni, vt ſi quando erat non inciſa, valebat. x. nũc inciſa valet duo. nam octo duplicabuntur. & ille dicitur cædere, qui clam cædit: & ſi habeat animum lucrandi, tenetur etiam furti. Item ſi per vim incidit: non tenetur hac act. ſed vi bono. rap. & quod vi aut clam. & hoc dicit hæc. l. & ſeq. Franciſcus.

d *Celandique.* aliàs ceſſat: vt infra eo. l. facienda. in fi. Accurſius.

e *Pedius.* non vult enim habere arborem, vel eius poſſ. & ſic nõ concurrit cum act. furti. ſed ſi poſtea contrectet, agit furti: vt. j. eo. l. facienda. §. j. & ſ. de fur. l. inficiando. §. fina. & de acquir. re. do. l. Pomponius. & ad leg. Aquil. l. ſi ſeruus ſeruum. §. ſi oliuam. & ſic non à prin. ſed ex poſtfacto eſt furtum. Item facit. ſ. de fur. l. inter omnes. §. recte. Accurſius.

f *Si quis radicitus.* id eſt cum radicibus.

g *Non tenetur.* contra. ſ. eo. l. vitem. §. quòd ſi quis. Sol. vt ibi.

h *Etiã ſi non tota.* ſic. ſ. ad Syl. l. iij. §. ſi quis tabulas. verſi. ſi autem non totum. & de leg. j. etiam ſi partis. & infra de incen. rui. nau. l. iij. §. ſenatus.

i *Si libero.* cui ſit ius imperandi, ſecundum quoſdam. tu die & ſi non: vt no. ſ. ad leg. Aquil. liber homo. & pro hoc. j. de iniur. l. nõ ſolum. in prin. &. §. ſi mandata. &. §. Proculus. & ſupra de iuriſdi. om. iudi. l. ſi quis id. §. pe. Item facit. C. de noxa. l. iiij. &. v. Ac.

k *Noxalem.* idem etiam ſi præceperit: quaſi domino in hac re parère non deberet: vt. ſ. de noxa. l. ij. §. j. Accurſius.

l *Duplum continet.* an totum ſit pœna: dic vt infra. l. proxi. in principio.

m *Facienda. Arborum.* id eſt lignorum quæ habet dominus: puta quia arbor non inciſa valebat decem: lignum valet duo: duplantur octo. Et eſt ad hoc. ſ. de condic. fur. l. ſi ſeruus. §. boue. & ſ. de ſer. corru. l. vt tantum. §. fi.

n *Æſtimationem.* vt illa dupletur: vt. ſ. l. proxi. in fin. ſed an erit totum pœna? quidã ſic: vt in furto. tu dic ſ duplo rei perſecutionem contineri: quod patet: quia tollitur perſecutoria per hanc: vt. j. l. ſi colonus. quod non fieret ſi totum eſſet pœna: vt. ſ. de furt. l. ſi pignore. §. cum furti.

o *Qui clam.* vnde etiam habet locũ quod vi aut clam: vt. ſ. quod vi aut clam. l. denique. in prin. &. §. fi.

p *Furti.* ex ſecunda cõtrectatione: vt & ſupra de fur. l. verum eſt. j. §. eorũ. & ſupra. e. l. furtim in prin. Item facit ſ. de pri. deli. l. ij. Ac.

q *Sciente domino.* non ergo furtim.

r *In hanc actionem.* vt ſupra eo. l. furtim. ſed incidit in act. vi bo. rap. vt. j. titu. j. l. ij. in princi. Itẽ quod vi aut clam interdi. vt. ſ. quod vi aut clam. l. j. §. quid ſit. & in. l. Aquil. vt. ſ. e. l. j. & l. furtim. §. j. & ad l. Aquil. ſi ſeruus ſeruũ §. ſi oliuam. & in. l. Iul. de vi pub. vel pri. vt. j. ad. l. Iuliã de vi pub. vel pri. l. iij. in fi. &. j. ti. j. l. ij. §. fi.

Si colonus.] CASVS. Colonus arborẽ agri cædit. tenetur hac act. & etiã act. ex locato. & vna intentata, tollitur altera. Franciſcus.

s *Vna actione.* ad rem perſequẽdã. Azo. & ſic non ob. j. de iniur. item apud. §. ſi quis ſeruo. Itẽ concor. huic. l. ſ. de ac. & obl. q ſeruũ. &. ſ. de fur. l. ſi is cui. & . ſ. loca. l. ſi merces. §. culpæ. & de iureiur. l. duobus. §. colon[a]. &. ſ. e. l. j. & infra eo. l. pe. &. ſ. commo. l. vnde quæritur. §. fina.

Si gemina.] CASVS. Gemina eſt arbor. an dicãt vna vel duæ? Quæritur. & dicitur: aut iunctura apparet ſupra terram: & tũc vna dicitur. aut non apparet: & tunc dicuntur duæ vel plures: ſicuti & ſeparatæ ſtant ſupra terrã. & ſi diceres, quę ſit vtilitas hoc ſcire? dic vt in glo. domini mei Accur. Franciſ.

t *Non extaret.* ſupra terrã. Sed ad quid prodeſt hoc ſcire? Reſpõ. ad. l. ſaltem datã vt pro arbore ſoluenda ſuccisa certa pœna præſtetur. Item quantum ad tranſlationem, vt vna vel plures videãtur eſſe tranſlatæ: vt. ſ. eo. l. vitem. §. quòd ſi quis. non autẽ quantum ad vtilitatem huius titu. cum etiam ſi ſit pars cæſa, locũ habeat actio hæc: vt ſupra. l. furtim. §. & ſi non tota.

Sed ſi de.] CASVS. Si actum ſit Aqui. nomine arborum furtim cæſarum: tollitur interdictum quod vi aut clam: non autem hæc actio in eo quod excedit. Franciſcus Accurſius.

u *Grauauerit reum.* ſcilicet iudex, tantum ſcilicet quãtum: & per ſecundam modo poſſet petere: vt. j. titu. j. l. j.

x *Duodecim tabularum.* ſ. arbo. fur. cæ. quia illa plus continet: & illa in eo quod plus eſt, remanet: vt. ſ. eo. l. j. &. l. furtim. §. fi. &. l. ſi colonus. & de ac. & obli. l. quotiens. &. l. qui ſeruum. Ac.

Qui agrũ.] CASVS. Cecidiſti arbores fundi mei. licet poſtea vendam hunc agrum, tamen hæc actio mihi durat. Fr.

y *Agere poteſt.* de arboribus ante venditionẽ cæſis. & eſt ſic. ſ. de

de aqua quoti.& æsti.l.j.§.si fundū.& de acti.& obl.l.quęcūque. &.j.de iniu.l.si seruū.&.ś.quod vi aut clam.l.is qui in.§. si postea.&.ś.de seruo cor.l.doli.§.fin. sed contra.ś. de aqua plu.arcē.l. si tertius.§.si quis.sed speciale in ea:vt ibi dixi. *ADDITIO*. Dic ꝙ immo ibi competebat actio de damno futuro, ideo transit ad emptorē: hic pro dāno præterito ante venditionem: & ideo remanet penes venditorem.

VI BONORVM raptorum.

Post furta ponit de rapina quæ manifeste fit.

[*Qui rē rapuit.*] *CASVS.* Raptor tenetur duabus act. scilicet vi bonorum raptorum in quadruplū: & act.furti nō manifesti in duplū. & si agatur vi bono. rap.tollitur actio furti. sed si agat primo furti, & sic ad duplū: adhuc durat actio vi bo. rapto. in aliud duplum, quod plus est in ea ꝙ in furti actione.Fran.

a *Nec manifesti.* si in rapina non deprehendatur:vt &.ś.de fur.l.si quis ex domo.alioquin manifestus fur est:vt.ś. de fur.l. si vēdidero.§. cū raptor.sed M.& P.aliter illū.§.intelligunt:vt ibi dixi. Accur.

b *Consequatur.* facit.ś.de ac.& obli.l.cū ex vno.&.l.qui seruum. &.l.quotiens lex.§.j.&.l.plura.&.l.nunquam. &.ś.pro socio.sed si ex causa.& de acti. emp.l.prædia. & commo.l. vnde quæritur. &.ś.titu.j.l.j.&.l.si colonus. &.l.pe.&.ś.nau. cau.l.idem*.§.fi.& quod ibi nota.Accursius.

*& ita

PRætor ait.] *CASVS.* Ponit edictum quod habet duo capita. Primum:Qui dedit damnū alicui hominibus coactis: secundum,qui bona alicuius rapit: vterque istorū tenetur act. vi bon. rap.intra annū in quadruplum: post annū in simplū. & hæc vera sunt si liber homo facit.si autem seruus fecit prædicta: tenebitur eius dominus noxali: nā liberabitur dando eū pro noxa. Vltimo dicit:apparet ex prædictis,ꝙ prætor dat auxilium contra ea quæ vi fiunt. habet etiam locū actio legis Iuliæ de vi: & vna tollitur per aliā,secundum quosdam.sed male dicunt.nam interim donec vna intentatur,altera cessat:vna expedita,altera intētari poterit. [*DOLO AVTEM MALO.*] Nūc exponit verba ista,dolo malo. nā siue solus rapiat, siue hominibus coactis ad hoc vel ad aliud,vtatur tamē his hominibus,& damnū det:tenetur hoc edicto:& etiā si vnū hominē colligat. nec est vis quales sint isti homines coacti,siue liberi,siue serui.& appellatione doli cōtinetur etiam vis.nā quod vi fit,dolo etiā dicitur fieri:non econtra.si tamē dolo detur dānū,nō vi:habet locū hoc edictū.[*DAMNI.*] Nūc exponit verbum damni,positū in prima parte edicti.Et videtur ꝙ omnia damna cōprehendat,etiam clādestina. sed verius est vt dāna per violentiā tantum facta cōprehendat.ergo si dānū est datum sine vi,nec coactis hominibus:nō habet locū hoc edictum.si autē coactis hominibus & sine vi datū est dānū, dolo tamen interueniēte:habet locū hæc prima pars. Vltimo dicit:bene dixi,quando sine hominibus & sine vi quis solus deliquit,nō habere locū hoc edictum,immo habet locū Aquil.vel furti:& illæ non sunt sic coniunctæ cū hoc edicto,vt vbicūque illæ locū habent,& hoc edictū habeat locū:sed econtra sic,vt vbi hoc edictū locum habet,& illæ vel aliqua earum locū habeat:nā raptor improbior fur est,& furti tenetur,nō solū hoc edicto.Item cū quis damnum dat hominibus coactis,habet locū hoc edictū, & etiam Aquil.[*VEL CVIVS BONA.*] Nunc exponit verba secūdi capitis,hæc scilicet,cuius bona rapta esse dicentur. nam quod dicit bona,intelligas etiā si vnā rem rapuit,& hac actio. tenetur etiam coactus, id est coadunatus ad damnū dandum, & dedit vel rapuit. Tandē reuertitur ad primum membrū,& dicit,quod dixi teneri qui dolo malo hominibus coactis dat damnū,est verū:siue a se sunt coacti,siue ab alio,ad hoc tamē est eis vsus. tenetur etiā ille qui coegit,& ipse coactus tenetur. Postea dicit:hęc actio datur intra annum in quadruplū: & verum pretium rei quadruplatur, & habet etiam locū quando familia tua vi alicuius dat mihi damnum,vel rapit.nec cogor ostendere qui de familia dederunt damnū,vel rapuerunt.& appellatione familię cōtinentur omnes de familia:siue liberi sint,vt scutiferi:siue serui tui:vel alieni quos bona fide tenebas,sub. idem si mala. & sufficit emēdari damnum vel rapinā,ac si vnus tantū fecisset: vel dabitur pro noxa qui dolo hoc fecit fieri. & si plures dolo fecerunt, omnes debebunt dari pro noxa,vel vnū quadruplū pro his solui.& hæc actio vocatur vi bonorum raptorū:& is demū hac actione tenetur, qui dolū cōmisit. si ergo rem meā rapui à possessore,credēs hoc mihi licere:nō teneor hoc edicto:sed ex constitu.si quis in tantam. idem si seruū meū fugitiuū possides,& eū rapio: non teneor hoc edicto. si autē mihi rē obligatā rapio, teneor hoc edicto: & dic de hoc vt in glo. domini mei Accur. [*IMPVBEREM.*] Impubes nō capax doli, si rapiat rem alicuius, nō tenetur:nomine autē familiæ suæ vel serui rapiētis bene tenetur hac actione noxali. Secūdo dicit:si publicanus oues rustici rapuit sine dolo, credēs rusticum non soluisse tributū,licet erret,nō tenetur hac actio.secus si dolo rapiat sciens solutū tributum,& eas includat,& pereant fame. nam tenetur hac act.& le.Aquil.idem si aliquis alius oues rustici rapuit, & fecit eas fame perire. nā tenetur prædictis act. Tertio dicit:hęc actio datur ei cui est rapta res:siue sit sua,siue cōmodata ei erat,siue locata,siue deposita:siue vsumfru.vel aliquod aliud ius in ea habebat.& vt breuiter dicā: datur hæc actio ei re rapta cui datur furti re clā ablata.sed hoc videtur falsum. nā depositario nō datur furti,sed hęc actio sic.sed intelligas dari depositario hanc actio.quādo eius intererat,vt quia promiserat custodiā,vel pretiū depositi accepit,nō vt mercedem. immo verius dicas dari semper hāc act.depositario.& sec⁹ in ac.furti:cū rapina sit maius delictū.sic ergo hæc act.datur ei cuius vel (vel pro saltē) modice interest:& subaudi maxime si interest.[*SI FVGITIVVS.*] Seruus meus fugitiuus emit sibi aliquas res: puta equū & similia. raptę sunt sibi.dicitur ꝙ habeo ac.vi bonorū rapto.[*RERVM.*] Rebus raptis & deterioratis,non solum act.vi bonorū raptorum potest intendi,sed etiā furti ac.& legis Aquil.actio,& condictio triticaria,vel furtiua:& etiam rei vindicatio. Secūdo dicit: actio vi bonorum raptorū datur hæredi & cæteris successoribus:contra hæredes tamen raptoris non datur:cū sit pœnalis.sed in quātum sunt locupletiores facti,tenentur condic.furtiua.Fran.

c *Hominibus.* sub hoc verbo & fœmina continetur:vt infra de verb.signi.l.hominis.Azo.& no.quòd tria habet capita hoc edictum: duo hic:tertium.j.eo.l.prætor.Inter quę no.differentiam, quia in primo exigitur homines cogi: in secundo non: vt infra eo.l.prætor.§. si quis. Item primum pro damnis, secundum pro rap.tertium aperte differt:vt patet.j.eo.l.prætor. in prin.& facit infra de verb.signi.l.Marcellus.

d *Rapta.* etiam non coactis:vt dixi.

e *In quadruplum.* prout ad secundū caput refertur,constat quadruplo inesse rei persecutionem:vt instit.eo.§. quadruplum. Sed prout ad primum,dicūt quidam totum esse pœnam: vt in furto. quod non placet, & sic quantum ad pœnam nil refert inter hæc duo capita,in aliis differunt:vt modo dixi.Accursius.

f *Iudicium.* hoc scilicet vi bo.rap.vt infra eo.l.prætor.§.loquitur.sed quomodo pro damno dato habet locū vi bo.rap? Respōiuerunt forte causa rapiendi animalia:& cum ducere nō possent, occiderunt.vel in factum in primo casu.

g *Noxale dabo.* vt &.C.eo.l.de his.& de noxa.l.si seruus.

h *De vi.* pu.vel priua.ex qua publica est accusatio: vt supra de pub.iud.l.j.

i *Neque debere.* Pe.dixit, quòd si primo ago ciuili, præiudico mihi in criminali,si absoluatur reus.licet quidā dicebant contra, secus econtra si primo criminali.nam nō denegatur ciuilis.& sic istum.§.

VI BONORVM RAptorum,& de turba.

TITVLVS VIII.

Quando duo delicta ex eodem facto descendentia, se habent vt genus & species:pœnæ tolluntur inuicem, quatenus concurrunt. Bartolus.

I. PAVLVS libro vicesimosecundo ad Edictum.

QVi rem rapuit: & furti nec manifesti[a] tenetur in duplū, & vi bonorū raptorum in quadruplū. Sed si antè actū sit vi bonorū raptorum: denegāda est furti[actio.] Si antè furti actū est, nō est illa deneganda: vt tamen id quod amplius in ea est, cōsequatur.[b]

II. VLPIANVS libro quinquagesimosexto ad Edictum.

1 PRætor ait, *Si cui dolo malo hominibus[c] coactis dāni quid factum esse dicetur, siue cuius bona rapta[d] esse dicentur,* * *in cum qui id fecisse dicetur,*[de vi bonorum raptorum intra annum in quadruplum,[e] post annū in simplum]*iudicium[f] dabo. Itē si seruus fecisse dicetur:in dominum iudicium noxale dabo.*[g]

Primo ponit vnum dictum. Secundo ponit opinionem quorundam circa vnum dubium descendens ex edicto. Tertio ponit determinationē illius dubii. Secunda ibi, neq; debere. tertia ibi, sed vtilius. & legitur iste §.in glo.tribus modis. & secūdum lecturam Io.quæ est verior,hoc intendit: Quando ex eodem delicto oritur ciuilis & criminalis, prohibetur quis eā simul intentare: sed vna peracta poterit ad aliam redire. Barto.

VHoc edicto contra ea quæ vi cōmittuntur,cōsulit prętor.Nā si quis se vim passum docere possit, publico iudicio de vi[h] potest experiri: neque debere[i] publico iudicio priuata actio-

BIU Cujas

istum.§.intelligunt.Io.dixit non præiudicari actori, nisi interim quamcumque prius eligat,& quemcumque exitum causa habeat, nisi in casu:vt.j.de iniur.l.prætor.§.j.Accursius.

a *Quidam putant.*q.d.cp qui agit ciuili,nó præiudicat sibi in criminali,vt dicũt,sed male,vt subiicit:quia præiudicat omnino,secundũ Pe. vel secundũ Io.dicunt nó præiudicari etiã interim: & in hoc reprehẽduntur, vt subiicit: quia interim ꝓiudicat, vt subiicit:& j.de pub.iud.l.interdũ. Tertij dicũt cp donec potest agi criminaliter,nó agitur ciuiliter, per qđ fieret ꝓiudiciũ criminali. hoc nó placet: vt.j. de accu. l. in eum.& vt no.C.de fid. instru.l.fi.in prin.Acc.

b *Priuata fiat.* omnino secũdũ Pe. absoluto reo in ciuili. secus si cõdẽnetur: vt.C.quãdo ci.act.l.j.quę est cõtra.quod nó placet,qa tãtum facit absolutio, quãtũ cõdẽnatio cũ solutione:vt.ff.de excepti. rei iu.l.si quis cum totũ.§.plane.subaudi ergo hic,interim.

c *Nihilo minus.*sensus est secundũ Pe.qui elegit priuatã persecutionem.i.accusationẽ criminalẽ pro priuato damno:non est denegãda actio, scilicet vi bon. rap.& secundũ hoc nihilo minus proprie ponit,prout habes nó esse &c. Si vero habes sine nó, dices nihilo minus pro nihilo magis.& est sic.C.de iudi.properãdum.§.fi. immo etiã habent quidã hic nihilo magis. sed tu dic secũdum Io. simpliciter cp licet ꝓiudicetur iterim vt dixi:non ꝓiudicabitur finito ciuili. & dic ac.i.accu.vt.j.de sepul. vio.l.ij.§.pe.& priuatã persecutionem.i.ac. vi bonorũ raptorũ.& nihilo minus expone vt prius.cætera q̃ desunt, dic vt no.C.de leg.Aquil. ex morte. &. C. quãdo ciuilis actio.l.j.

d *Eligentibus.*& ad finem deducentibus.

ne præiudicari quidam putãt.[a] Sed vtilius visum est, quamuis præiudiciũ legi Iuliæ de vi priuata fiat,[b] nihilo minus[c] † tamen non esse denegandã actionem eligẽtibus[d] priuatam persecutionem.

Hic incipit exponere verba edicti ꝓtoris.

¶Dolo autem malo facere potest,quod edictum ait,non tantum is qui rapit, sed &[is]qui[e] præcedẽte cõsilio ad hoc ipsum homines colligit armatos, vt damnũ det,bonáve rapiat.Siue igitur ipse quis cogat homines, siue ab alio coactis vtatur ad rapiẽdum:dolo malo facere videtur.[f] ¶Homines coactos accipere debemus, ad hoc coactos vt damnũ daretur: neque additur[g] quales homines: qualescũque[igitur]siue liberos,siue seruos. Sed & si vnus[h] homo coactus sit, adhuc dicem[ꝰ] homines coactos[esse.] Itẽ si ꝓponas solum[i] damnũ dedisse:[k] nõ puto deficere verba[edicti.]Hoc enĩ quod ait,*hominibus coactis*:sic accipere debemus, vt siue solus vim fecerit, siue etiam hominibus coactis vel armatis, vel inermibus,hoc edicto teneatur.

Vbicunque est violentia,ibi est dolus:sed non econtra.hoc dicit.

¶Doli mali mentio hic & vim in se[l] habet.Nam qui vim facit, dolo malo facit:non tamen qui dolo malo facit,[m] vtique & vi facit.[&]ita dolus habet in se & vim. Et sine vi si quid callidè admissum est, æquè continebitur.[n] ¶ *Damni*, prætor inquit. Omnia ergo damna continet, & clandestina. Sed non puto[o] clãdestina[cõtineri:]sed ea quæ violentiæ * permixta sunt. Etiã quis rectè definiet,si quid[dolo malo]solus admiserit quis, non vi:[p] non contineri hoc edicto: & si quid hominib[ꝰ] coactis,etiã si sine vi,[q] dummodo dolo sit admissum, ad hoc edictum spectare. ¶Cæterum[r] neq; furti actio,neque legis Aquiliæ cõtributæ sunt in hoc edicto: licet interdũ cõmunes sint cum hoc edicto. nã Iulianus scribit eum qui vi rapit,furẽ esse improbiorem.[s] & si quid dãni coactis hominibus dederit, vtique etiã Aquilia poterit teneri. ¶ *Vel cuius*[t] *bona rapta esse dicentur.* Quod ait prætor, *bona rapta*: sic accipiemus, etiam si vna res[u] ex bonis rapta sit. ¶Si quis † nõ homines ipse coëgerit, sed inter coactos ipse fuerit,& quid aut rapuerit, aut damni dederit: hac actione tenetur. Sed vtrum hoc solum cõtineat edictũ quod dolo malo hominibus à reo coactis damnum datũ sit, vel raptũ:an verò quod dolo malo[x] rei raptũ vel damnum datum sit, licet ab alio homines sint coacti,quęritur.Et melius esse dicitur etiam hoc contineri,vt omnia hæc cõtineãtur, & quod ex coactis ab alio damnum datum sit: vt & is qui coëgit,& is qui coact[ꝰ] est,[y] contineri videatur. ¶In hac actione intra annum vtilẽ verũ pretium rei quadruplatur,[z] nõ etiã quod interest. ¶Hæc actio etiã familiæ nomine cõpetit,[a] nõ imposita necessitate[b] ostendẽdi qui sunt ex familia hominis qui rapuerunt,vel etiã dãnũ dederunt.[c] Familię[d] autem appellatio seruos continet: hoc est eos qui in ministerio sunt, etiam si liberi esse proponãtur,

† *No. quòd ille qui est principalis, & homines coaduna-uit, tenetur de dãno qđ dedit ipse, & de dãno quod dedit alius, secundum Bart. hic.*

e *Is qui.*scilicet rapuit non coactis hominibus.

f *Videtur.* sic supra de his qui deiece.l.si vero.§.ait prętor.&.§. seq.& supra solu.matri.l.etiam.§.licet.

g *Neque additur.* not. pro generalitate. sic.ff. de lega. præstan. l.j.§.generaliter.

h *Sed si vnus.* per hoc differt ab inferiori edicto: vt.j.eo.l.prætor.§.j.sic &.ff. de vi & vi arm.l.j.§. familiæ. Sed arg.contra.j.de verb.signi.l.detestatio.§.fin.

i *Solum.* hominem vnum.

k *Damnum dedisse.* cum tamen ad damnũ plures fuerunt coacti, non aliter.nec enim locum habet hæc actio aliter:vt.j.e.l.§.etiã.

l *In se.* vt genus suam speciem.

m *Dolo malo facit.*vt hoc edictũ locũ habeat.Si aũt vis esset sine dolo,habet locũ si quis in tantã.vt insti.eo.§.j. & sic nõ obstat.ff. si quis eum qui in ius voc.l.quod si quis.in fi.Vel sol.vt ibi.Acc.

n *Continebitur.* sub doli mentione,non tamen hoc edicto coercendum.& sic facit simplicem demonstrationem hoc edicto. vel dic vt.j.eod.§.etiam.

o *Sed non puto.* corrigit seipsum.

p *Non vi.* nec coactis hominibus à se,vel ab alio.

q *Sine vi.* de facto,coacti tamen sunt homines, vt non possint inuenire resistere volentem.& sic potes intelligere.ff.§.doli. in fi. Propositũ ergo inspicitur, vt dicatur esse vis vbi nó fuit: vt.ff.de fur.l.q iniurię.in prin.

r *Cæterũ.*pro certe.q.d. bene dixi vbi solus deliquit quis nó vi, nó habere locum hoc edictũ,sed Aquil. vel furti: & illæ non sunt sic contributæ vel commixtę in hoc edicto,id est cum hoc edicto, vt vbicumque illæ locum habeant,vel aliqua earum, habeat locum hoc edictum:sed econtra vbi hoc edictũ habet locum, vna illarũ locum habet: vt subiicit.Vel dic,nó sunt cõmixtæ per hoc edictũ, vt simul dentur Aquilia & furti: sed cum edicto bene concurrũt. & secũdum hoc dic in hoc edicto, id est per hoc edictum.

s *Improbiorem.*vt &.ff. de fur. l. si vẽdidero.§. cũ raptor.& insti.eod. in princ. &. C. ex qui. cau.infa.irrog.l.si te.

t *Vel cuius.* hæc sunt verba secundi capitis. Accursius.

u *Vna res.* vt inst.eo. in princ.sic &.j. de iniur.l.itẽ apud.§. si quis bona.&.ff.quod fal.tu. auth.l.j.§.itẽ hoc. &.ff. de bo. pos. secun. tab. l.j.§. si quis in duobus. &.ff.de neg.gest.l.iij.§. hæc verba. vers.negotia.& instit.de legi.ag. suc.§.si plures.

x *Quod dolo malo.* id est siue ipse idẽ coegit, & damnũ cum eis dedit: siue ab aliis coactis vsus est,tenetur.Acc.

y *Coactus est.* si ipse damnum dedit: vt in prin.§. sed qui coëgit, tenetur etiã alio dãnũ dante:vt hic aperte dicit. & ita est arg.quòd comes Albertus nó teneatur ex damno dato à bannitis Boñ. si ipse non dedit.sed arg. contra.j.ad.l.Iul.de vi pub.l.iij.§.sed & qui.

z *Quadruplatur.*vt &.C.eo.l.j.& institu.eo. in princ. & facit.ff. de fur.l.in furti actione. &.l.si vendidero.§.j. & infra eo.l. prætor.§.hæc autem actio.

a *Competit.* & facit infra de verb.signi.l.detestatio.§.fin.&.ff.de vi & vi ar.l.j.§.familiæ.Accursius.

b *Non imposita necessitate.* secus in actione furti, & damni iniurię:vt.ff.nau.cau.l.licet.§.possumus.contra.vel dic vt.ff.de publica.l.iij.§.ante.quæ est contra.Itẽ cõtra.j.eo.§.ex hac.Sol.vt ibi.

c *Dederunt.* cum tantum recipiat,quãtum si liber fecisset:vt infra.§.hac actione.

d *Familia.* & facit.j.de verb.sig.l.pronũtiatio.§.j.&.l. detestatio.§.familiæ.& de ædil.edic.l.ædiles.j.§.familiæ.&.ff.de vi & vi ar.l.j.§.familiæ.& de publica.l.j.§.familiæ.

BIU Cujas

vel[seruij]alieni bona fide[a] nobis seruiẽtes. ℣Hac actione nõ puto posse actorem singulorũ seruorum nomine agere aduersus dominum eorum: quia sufficit[b] dominum semel quadruplum offerre. ℣Ex hac actione noxæ deditio non totius familię, sed eorũ tantum vel eius qui dolo fecisse comperietur, fieri debet. [c] ℣Hæc actio vulgo *Vi* bonorum raptorum* dicitur. Hac actione is demum tenetur, qui dolum malum adhibuit. Si quis igitur suã rem rapuit:[d] vi quidem bonorum raptorũ non tenebitur,[e] sed aliter multabit.[f] Sed & si quis fugitiuũ suum quẽ bona fide aliquis possidebat, rapuit: æquè hac actione non tenebitur: quia* rem suam aufert. Quid ergo si sibi obligatam[rapuit?]debebit teneri.[g] ℣Vi bonorũ raptorũ actio in impuberẽ[h] qui doli mali capax nõ est, nõ dabitur:[i] nisi seru[o] ipsius vel familia eius admisisse proponãtur. & serui, & familiæ nomine noxali[iudicio,&] vi bonorum raptorum actione tenetur. ℣Si publicanus[k] pecus meũ abduxerit, dum putat contra legẽ vectigalis aliquid à me factũ: quãuis errauerit,[l] agi tamen cum eo vi bonorum raptorum non posse Labeo ait: sanè [si] dolo caret. Si tamen ideo inclusit, ne pascatur, & vt fame periret: etiã vtili lege Aquilia [tenetur.[m]] ℣Si per vim[n] abductum pecus incluserit quis, vtique vi bonorum raptorũ conueniri poterit.

Actio vi bonorum raptorum datur ei cuius interest, sicut actio furti: non inspecto vtrum dominus rei sit, an non. hoc dicit.

℣In hac actione nõ vtique spectamus rẽ in bonis[o] actoris esse: siue in bonis sit, siue non sit. si tamen ex bonis[p] sit, locũ hæc actio habebit. Quare siue cõmodata res sit, siue locata, siue etiam pignerata proponatur, siue deposita apud me[sit] sic vt interfit mea eam non auferri:[q] siue bona fide à me possidea-

A

tur, siue vsumfructũ ĩ ea habeã, vel qđ aliud ius, vt interfit mea eam non rapi: dicendum est cõpetere mihi hanc actionem, vt nõ dominium[r] accipiamus, sed illud solum[f] [quòd] ex bonis meis, hoc est ex substantia mea res ablata esse proponatur. ℣Et generaliter[t] dicẽdũ est, ex quibus causis furti mihi actio competit in re clam facta: ex hisdem causis habere me hanc actionẽ.

B

Dicet aliquis: Atquin ob rẽ depositam furti actionem nõ habemus.[u] Sed ideo addidi, si interfit nostra non esse raptam. nã & furti actionem habeo. ℣Si in re deposita culpam quoque repromisi, vel pretium depositionis nõ quasi mercedem[x] accepi: vtilius dicendũ est, etsi cessetˣ actio furti ob rem depositam, esse tamen vi bonorum raptorum actionem: quia nõ minima differentia est inter eum qui clam facit, & eum qui rapit: cum ille celet suum delictũ: hic

C

publicet,[z] & crimen etiam publicum admittat. Si quis igitur interesse sua vel modice[a] docebit: debet habere vi bonorum raptorum actionem. ℣Si fugitiuus meus quasdam res instruẽdi[b] sui causa emerit, hæq; raptæ sint: quia in bonis meis hæ sunt res, possum de his vi bonorum raptorum actione agere. ℣Rerum raptarum[c] nomine, etiam furti, vel damni iniuriæ, vel cõdictione[d] agi potest: vel certè singulæ res vindicari possunt.

Hæc actio datur hæredibus, & in hæredes, de hoc quod ad eos peruenit. hoc dicit.

D

℣Hæc actio hæredi cæterisque successoribus dabitur: aduersus hæredes autem vel cęteros successores non dabitur: quia pœnalis actio in eos non datur.[e] An tamẽ in id quo locupletiores facti sunt, dari debeat, videamus. Et ego puto ideo prætorẽ non esse pollicitum in hæredes in id quod ad eos ꝑuenit, quia putauit sufficere condictionẽ.[f]

---

a *Bona fide.* vel etiam mala: vt.ſ. de noxa. l. non solum.

b *Sufficit.* nisi domino sciente factum est: vt supra si fa. sur. fe. di. l. j.

c *Fieri debet.* ergo videtur necessarium ostendi rapientem. sed contra. ſ. e. l. §. hæc actio. sed non est. probo enim hũc ibi fuisse, non tamen hunc rapuisse.

d *Rapuit.* credens sibi licere, non aliter.

e *Non tenebitur.* vt & institu. eo. §. j. & ar. ſ. ne vis fiat ei. l. j. §. si qs ideo. & de lib. ho. exhi. l. iij. §. si quis eum. &. §. si eum. & supra de fur. l. eum qui. §. adeo. & l. creditoris. §. fi. &. ſ. de acquir. pos. si de eo. §. fi. & ad leg. Aquil. quẽadmodum. §. magistratus.

* *Flo. tibi bon.*

f *Multabitur.* scilicet criminaliter. vel dic ꝑ constitutionem: vt. C. vnde vi. l. si quis in tãtam. & sic fiet hic mentio noui iuris.

g *Debebit teneri.* si accepit vt sibi habeat: vt C. eo. l. res. aliàs si vt in pignore teneat, locum habet edictũ diui Marci: vt. ſ. qđ met. cau. l. extat. & hoc si non fuerit hoc actũ: vt. C. de pig. l. iij. vel illa lex, extat, loquitˉ quãdo vult licet coacte ille cui auferetur: & sic nec furtũ, nec rapina: vt in eo. titu. qđ me. cau. l. cũ ex. §. qui vim.

* *Flo. quà*

h *In impuberem.* quidam habent. §. vi bo. rap. & tunc habeas actio. aliàs in impuberem, & tunc habeas actione. Accursius.

i *Non dabitur.* ad hoc ſ. de fur. impuberem. & institu. de obliga. quæ ex delic. §. fin. & j. de reg. iu. pupillus. & supra de trib. l. iij. §. fi. & C. de fal. mo. l. j. §. fi. & supra de rei vindi. l. qđ infans. &. ſ. ne vis fiat ei. l. j. §. hoc edicto. &. j. de sepul. vio. l. iij. §. j. his enim legibus distinguitur an sit capax doli, vel non. Accursius.

k *Si publicanus.* quis sit, dic vt supra de publi. l. j. §. j.

Differũt in bonis esse, & ex bonis esse.

l *Errauerit.* bona ratio: vt & ſ. ea. l. §. hac actione. & facit. C.* de his qui not. infa. l. neq; furti. Sed contra. C. de fur. l. etiam. Sol. vt ibi.

* *Ex quib. cau. infa. vro.*

m *Aquilia tenetur.* q.d. non solum vi bo. rap. vt &. ſ. ad. l. Aquil. l. quemadmodum. §. magistratus. Accursius.

n *Si per vim.* facit. C. de. l. Aquil. l. de pecorib⁹. &. ſ. ad le. Aquil. l. quemadmodum. §. magistratus. Accursius.

o *In bonis.* id est dominio: vt. ſ. de acquir. rer. domi. l. item in bonis. &. j. de verb. signi. l. bonorum. Accursius.

p *Ex bonis.* de hoc ponit exempla.

q *Non auferri.* quod potest cõtingere multis ex causis. & intellige non tamen dolo: vt supra de furt. l. eũ qui. §. is autem apud.

r *Non dominium.* id est dominij æstimationem: vt. ſ. quod metus cau. l. si mulier. §. qui possessionem. Accursius.

f *Illud solum.* hoc non excludit pœnam tripli vsque ad annum: sed dominij æstimationem. & facit ad hũc. §. institu. e. §. fi. & ſ. nau. cau. l. j. §. item Pomponius. &. j. de iniur. l. lex Cornelia. §. ij. & ſ. de re. eo. l. magis. §. j. & ſ. de vi & vi arma. l. j. §. quod autem. & de petitione hære. l. & non tantum. & de nego. gest. libertо. §. inter.

t *Et generaliter.* quidam habent. §. & quidam non. Accursius.

u *Non habemus.* quia non interest nostra si dolum non commiserimus. sed & si cõmisimus, ex improbitate cõsequi ac. non debemus: vt. ſ. de furtis. l. eum. §. is autem apud. Ac.

x *Non quasi mercedem,* quia tũc esset locatio: vt. ſ. depositi. l. j. §. si quis seruum. & adde hic alios casus quos habes. ſ. depositi. l. j. §. sæpe.

y *Cesset.* vel quia non interfit. vel dic vt in liberto & similibus: vt. j. de pœ. l. respiciendũ. & supra de fur. l. si libertus. Accursius.

z *Publicet.* plus ergo delinquit, qui facit palã. fic. C. de summa tri. l. nemo clericus. Sed argu. cõtra. ſ. de rit. nup. l. fi. & de aucto. tuto. l. pupillus. §. sanè. &. j. de iur. fisci. non intelligitur. &. ſ. de admi. tut. non existimo. *ADDIT IO.* Dic secundum Bar. post Dy. quòd aut id quod fit, est omnino prohibitum per legẽ, vt furtum, & similia: & tunc magis punitur palam faciens, quàm clã: vt hic. aut non est omnino prohibitũ, vt matrimonium & venditio: & tunc magis punitur clam faciens: vt in cõtrariis. Vel dic latius vt no. Cy. C. de sum. tri. l. nemo. in fi.

a *Vel modice.* subaudi, maxime. nam id si nihil: aliàs nõ differret à furto. vel dic vt modo proxi. §. dixi.

b *Instruendi.* aliàs instituendi: & aliàs instruendi: scilicet ad fugam, vt equum. & facit. ſ. de solu. fugitiuus. & de Publi. in rem act. l. si seruus.

c *Rerum raptarum.* & deterioratarum.

d *Condictione.* triticaria, vel furtiua: vt. ſ. de cõdic. fur. l. siue. §. ei quoque. & ad hoc. ſ. eo. §. doli mali. versi. dãni. & versi. cæterum.

e *Non datur.* vt institu. de perpe. act. §. est enim.

f *Condictionẽ.* ſ. furtiuã: vt. ſ. ꝑxi. §. & est sic. ſ. de calũ. l. ĩ hæredẽ, in fi.

BIU Cujas

in fi.vbi tollitur in factū:quia sufficit cōdictio.sic ergo no.ac.vi bonorū nō dari in hęredes,etiā in id quod peruenit.sic in interdicto vnde vi.&.ſ.de vi & vi arma.l.j.§.fin.ſecus in aliis ex delicto:vt.ſ.quod met.cau.l.quod diximus.§.hæc actio.& de ealum. l. in hæredem.in prin.&.ſ.ad leg.Aquil.l.inde Neratius.§.ſi infans hāc actionem.ſed cōtra.C. ex delic.de.l.j.vbi etiā in rapina videtur idē ſtatui quod in aliis,ſed ſolue vt tibi.

Quando actio vna numero datur contra diuerſos negligentia adhibita contra primum, præiudicat contra alium. Bar.

III. PAVLVS libro quinquagesimoquarto ad Edictum.

SI ſeru⁹[quid]rapuerit, & cū libero [a] agatur:etiam ſi eum domino [b] experiundi poteſtas fuit,non rectè cum manumiſſo poſt annum [c] agetur:quia cum quocūque experiundi poteſtas fuerit, excluditur actor.& ſi cū domino intra annū actum ſit, [d] deinde cum manumiſſo agatur: rei iudicatę exceptionem nocere Labeo ait.

Hic ponitur aliud edictum huius tituli, vſque ibi,turbam.vbi exponit verba præſenti edicti.vide per te:quia plan⁹ eſt text⁹.

IIII. VLPIANVS libro quinquageſimoſexto ad Edictum.

PRætor ait: *Cuius dolo malo in turba damnum quod * factū eſſe dicetur:* [e] *in eum in anno quo primum de ea re experiūdi poteſtas fuerit, in duplum: poſt annum in ſimplū iudicium dabo.* [f] Hoc edictū de eo dāno proponitur,quod quis in turba dedit. Turbam autē [g] appellatam Labeo ait ex genere tumultus: ídque verbum ex Græco tractū, ἀπὸ τῆ θορυβεῖν. * Turbam autem ex quo numero admittimus?Si duo rixā cōmiſerint,vtique nō accipiemus in turba id factū:quia duo turba non propriè dicētur. Enimuero ſi plures fuerūt,[puta] decem aut quindecim homines, turba dicetur.Quid ergo ſi tres aut quatuor? Turba vtique nō erit. [h] Et rectiſsimè Labeo inter turbam & rixam multum † intereſſe ait:Námq; turbā multitudinis hominum eſſe turbationem & cœtum:rixam,etiam duorum. [i] Hoc autem edicto tenetur nō ſolum * qui damnū in turba dedit,ſed & is qui dolo malo [k] fecerit vt in turba dāni quid daretur:ſiue illò [l] venerit,ſiue non fuerit præſens.Dolus enim malus etiā abſentis [m] eſſe poteſt. Hoc edicto dicēdū eſt etiam eum teneri qui venit,& in turba fuit auctor dāni dandi:ſi tamen & ipſe inter turbam [n] fuit cum dānum daretur, & dolo malo fuit.Nam & huius dolo malo in turba damni quid factum eſſe,negari non poteſt. Si quis aduentu ſuo turbā cōcitauit vel cōtraxit,vel clamore,vel facto aliquo,vel dū criminatur aliquem,vel dum miſericordiam prouocat: ſi dolo malo eius damnum datum ſit, etiam ſi non habuit cōſilium [o] turbæ cogendæ, tenetur. Verū eſt enim dolo malo eius in turba damni quid datum. Neque enim exigit prætor,vt ab ipſo ſit turba conuocata, ſed hoc,vt dolo[malo]alicui⁹ in turba dānum datum ſit.Eritque hæc differentia inter hoc edictū & ſuperius, [p] q̄ ibi de eo dāno prætor loquitur, quod dolo malo hominibus coactis † datū eſt, [q] vel raptum [r] etiam non coactis hominibus:at hic de eo damno quod dolo malo,in turba datū eſt, etiam ſi non ipſe turbam coēgit, ſed ad clamorem eius vel dicta [s] vel miſericordiam turba contracta eſt:vel ſi alius contraxit , vel ipſe ex turba fuit. Idcirco illud quidem edicto,datur in duplū quanti ea res eſt: & inſpicitur tempus dāni dati.probare tamen debet actor damnū in turba datum.[*SI CVM SERVVM.*] Cū ſeruū meum verberares in turba, aliquid perdidit.teneris hoc edicto,ſi ideo verberaueris,vt turba collecta dānum daretur.ſi autem alia de cauſa verberaueris:ceſſat hoc edictum. Secūdo dicit:turbā coadunaſti,vt in turba ſeruū meū verberares,non animo ei dandi dānum: tamē datū eſt ei dānū. * *Flo. ſolus*

Dicitur q̄ teneris hoc edicto. Et nota bona verba in fine huius.§. Tertio dicit:ſi à domino ſerui vel familiæ alicuius datum eſt dānū in turba:tenetur dominus, ſeru⁹, vel familia. Vltimo dicit:ea quę dixi in actione vi bonorū raptorum,vt detur hæredi,non in hęredē, habent locū & in hac actione ex hoc edicto deſcendente.Fran.Accurſius.

Si ſeruus.]CASVS. Seruus meus rapuit tibi rem. tandē eū manumiſi.dicitur q̄ contra eum factum liberū poteſt agi:nō ſolū mecum.poſt annum tamē à die rapinæ computādum non poteſt agi: & intelligas ad pœnam. Itē ſi mecum eſt actū intra annum, & ſolui, vel fui abſolutus:liberatur manumiſſus.Frā.

a *Cum libero.* ſcilicet facto poſt.

b *Si cum domino.* non ſolum ſi cum ſeruo manumiſſo.

c *Poſt annum.*à die rapinæ cōputādū.in pœna ergo dicit:ſecus in re:vt inſtit.eo. in prin.

d *Actum ſit.*& exactū. & tunc eſt ſimile.ſ. de except.rei iud.l.ſi quis. §.plane.vel dic,& abſolutus.nā & tunc idē: vt &.ſ.de fur.l.ſi ſeru⁹ naué.§.fi.& nau.cau.licet.§.fin.& de condic. fur.quod ab alio.&.j. de ſepul. vio .l. ſepulchri violati. Azo.& de noxa.in delictis.§.cum dominus. &.C. de his qui à non domino.l.fi. Sed ar.cōtra.C. de inoffi.teſta.l.contra maiores.&.ſ.de alie. iudi. mu.cau.fa.l.itē. in prī.

Prætor ait.]CASVS. Ponitur edictū,cuius ſenſus eſt:ſi quis cō miſit dolum vt in turba dānum daretur:tenetur intra annum in ſimplū.Secundo loquitur Vlpia. & dicit:habet locum hoc edictū cū dānum datur in turba.turba autem dicitur vbi eſt tumultus,vt.x.hominum,vel.xv. nō duorū vel trium,vel quatuor.nā illa dicitur rixa. Tertio dicit, tenetur hoc edicto qui dat dānum in turba.Item is qui damnum dari fecit:ſiue fuerit præſens in turba,ſiue non.Quarto dicit:hoc edicto tenetur etiam qui in turba venit occaſione dāni dandi,& in dolo fuit vt damnum daretur,licet nō fuerit præſens in loco quo datur damnum.Quinto dicit:qui turbam concitauit clamore vel ſimili modo,vt ponitur in litera,& dolo malo eius datum ſit damnum:etiam ſi non habuit conſilium turbæ cogendæ,id eſt coadunandæ,tenetur hoc edicto.erit ergo differentia inter hoc edictum & ſuperius.ſ.eo.l.ij.poſitum:quia exigit prætor dolo malo turbam coadunatam,& tunc damnum datum, vel etiam ſine turba raptum.hoc autem vt dolo malo damnū ſit datū in turba,exigit,etiam ſi non turbam quis coadunauit. & ideo in illo edicto imponitur pœna quadrupli,in hoc dupli. vtrique autem poſt annum imponit pœnam ſimpli.& habet locū hoc edictum cum damnum datur in turba.Item in amiſſo. De rapto autem habet locum primum edictum.Amiſſum autē dicitur quod corruptum eſt:vt ſciſſa,item fracta.Item hæc actio quæ datur ex

b *Si cum domino.* non ſolum ſi cum ſeruo manumiſſo.

e *Dicetur.* ab aliquo, vel eius dolo ab alio: vt.j.§. hoc autem edicto.& quod dicit dicetur,ſupple & probabitur,nec exigitur vt ad hoc ſit conuocata turba: vt.j. ea.l.§. ſi quis aduentu.licet ſecus ſit in ſuperiori edicto : vt ſupra.e.l.ij.§.homines.

f *In ſimplum iudicium dabo.*in factum: vt.j.e. l.§.hoc autē.Sed quare non in quadruplū?Reſpon. vt infra ea.l.§. ſi quis aduentu.Ac.

g *Autem.*ſic.j.de abigeis.l.oues.

h *Non erit.* ſed collegium etiā ex tribus fit: vt.j. de verbo. ſigni.l. Neratius Priſcus. † *Coacti homines qui dicantur, Cic.in orat. pro Cecin.*

i *Duorum.*ſic.C.de fide inſtr.l.comparationes.&.ſ. de teſti.l. vbi numerus.&.j.de cuſto. reo.l.fina.&.j.de pol.l. pactum.&.ſ. de aſsig. li.l.vtrum ei.& inſt.de aſsi.li.§.datur. ſed arg. contra.inſti.de iure ſo.in fi.vbi multitudinem dicit fieri ex duobus.

ADDITIO. Dic ſecundum Bar. q̄ hic exponitur quid ſit turba:ibi vero exponitur quid ſit multitudo:quæ poteſt eſſe maioris & minoris numeri:vt ibi not.

k *Dolo malo.*ſic.ſ.de furt.l.ſi vendidero.§.cum raptor.

l *Siue illò.*vbi eſt datum damnum.& ſic eſt aduerbium loci. & eſt contra.j.proxi.§.Accurſius.

m *Abſentis.* & abſenti fieri:vt &.j.de iniur.item apud Labeonem.§.conuicium.& ad hoc.ſ.ne quis eum qui in ius voc.l.ſi per alium.in princi.& ad Syl.l.j.§.hoc autem.& quod vi aut clam. ſi alius.§.eſt & alia.

n *Inter turbam.*licet non eo loco vbi ſit nocitum:vt ſupra proxi.§.qui eſt contra.nam turba magnum ſpatium loci comprehēdit,ſed damnum etiam paruum.

o *Non habuit conſilium.* non punitur tātum ſecundum affectū, ſed ſecundum effectum:arg.contra.ſ.ex quib.cau.ma.l.iij.

p *Superius.*ſupra eo.l.ij.in prin.

q *Datum eſt.*in primo capite.

r *Vel raptum.*hoc ſecundo eius capite.

*Dicta.*ſcilicet eius.

BIU Cujas

a *De amisso.* non per rapinam, sed per casum: quia fecit vt caderet: vt. j. dicit.

b *Agi poterit.* de rapto, & etiam de dãno dato, & de amisso hominibus coactis. & facit. j. de verb. sig. l. Marcellus. Accur.

c *Refertur.* sic. j. de verb. sig. l. inter hæc. & supra eo. l. ij. §. in hac actione. sed ar. contra. in ea. l. ij. ſ. §. in hac actione non vtiq;. *ADDITIO.* Dic secundũ Bart. quòd hic agitur ratione dominij, ibi ratione alterius iuris qđ quis habet in re, vel ex re: arg. l. si vẽdidero. §. j. de fur.

d *Præsentis.* quo nocitum sit: & non retrotrahitur: vt lex Aquil. vt. ſ. ad leg. Aquil. l. ait lex. & sic ergo collige ꝙ extra turbam nõ habet locũ hæc actio. sic ſ. nau. cau. ſta. l. debet. ĩ prin. & de instit. l. quicũque. §. nõ tantũ. &. l. sed & si pupillus. §. cõdictio. & de exerci. l. j. §. non autem. &. §. igit. iteꝝ no. hoc. §. intra qđ tẽpus, & cuius temporis habeatur ratio: & ꝙ quo damno. Ac.

e *Sic tamẽ.* scilicet poterit agi. Accursius.

f *Habet edictum.* ex intrepretatione.

g *Dedisse.* sic. ſ. ad. l. Aquil. l. qui occidit. §. in hac. oportet ergo vel ad hoc esse turbam cõuocatam, vt iniuria fieret: vel dãnum, vel iniuriam esse causam dãni, etsi nõ ad hoc turba esset conuocata, secundum Azo.

* *Fl. vt turba coram*

h *In seruum.* id est in dominum nomine serui. sic. j. titu. j. l. j. §. item in seruum. &. ſ. de iurisdic. om. iud. l. si quis id. §. serui quoque. sed quidam dicunt ipsum seruum conueniri: pro quibus est. j. de sepul. vio. l. iij. §. pe. sed ibi in accusatione dicit.

i *Cæterisque successoribus.* quibus datur: non his aduersus quos datur. nam licet superior non detur: vt supra eo. l. ij. §. fin. hęc tamẽ dat.

k *NOn prodest. Ante iudicium.* vt &. ſ. de fur. l. qui ea mente. & ar. ſ. de ædil. edic. l. quis sit fugitiu⁹. in prĩ. & deposi. l. j. §. si rẽ. sed cõtra. ſ. quod met. cau. si cum. §. j. sed illa est arbitraria: vt insti. de ac. §. præterea.

l *QVod vi possessum. Lex vetat.* vt & instit. de vsuca. §. furtiuæ. &. ſ. de vsuca. l. sequitur. §. tunc. &. l. vbi lex. §. j. & de adqui. re. do. l. bonæ fidei. circa princip.

DE INCENDIO, RVINA, NAVfragio, rate naue expugnata.

PRætor ait.] CASVS. Ponitur edictum, cuius sensus est: Qui rapit vel recipit dolo malo aliquid ex incendio, ruina, vel naufragio, rate naue expugnata: vel damnum in his rebus dat: intra annum quo experiundi potestas est, in quadruplum tenetur: post annum in simplum tenetur. si seruus autem vel familia alicuius aliquid de prædictis fecit, tenetur dominus eius noxaliter. postea loquitur Vlpi. & dicit: vtilitas huius edicti magna est. interest enim nihil rapi ex huiusmodi casib⁹. & licet ex his delictis sint accusationes criminales propositæ: tamen hanc actionem pecuniariã introduxit prætor. Postea incipit exponere verba edicti per ordinem, & primo id quod dixit, ex incendio. & dicitur quòd ex incẽdio dicitur rapi vel accipi, siue accipiatur aliquid ex loco ĩ quo est ignis: siue ex domo tota, siue ex vicinis ædibus, occasione incendij sit raptũ vel acceptũ: & habet locum hoc edictũ. & eodem modo exponas aliud verbum edicti, scilicet ex ruina. si tamẽ suspicetur aliquis esse incẽdium vel ruinã in domo tua, & ibi veniens rapiat aliquid cum nõ esset incendũ vel ruina: cessat hoc edictum. Item quod dictum est ex naufragio, intelligas quando tẽpore naufragij aliquid raptum est, vel acceptum: secus si posteà. tunc vt fur tenetur. Iteꝝ quod dictũ est rate naue expugnata, intelligas quando tẽpore pugnationis aliquid rapuit: siue fuerit ex pugnatoribus, siue nõ. & h. d. hæc. l. & se. & prin. seq. Fran. Accursius.

m *Prætor.* hęc verba. j. exponuntur per ordinem. & facit. C. de fur. l. in eum. & in authen. ibi posita. &. ſ. de acquiren. re. do. l. Põpo. contra. §. idẽ ait. &. C. de naufra. l. ij.

n *In seruũ.* i. in dominũ nomine serui. sic & ſ. tit. j. l. prætor. ij. §. in seruum.

o *Siquidem.* id est certe.

p *Criminum.* id est criminales accusationes. Ioan. quas habet. C. eo. l. in eum.

q *Forenses.* id est pecuniarias. Accursius.

r *Criminibus.* id est ad hæc crimina coercenda.

s *Solem⁹ dicere.* vt. j. de cap. l. in bello. in prĩ. & facit. ſ. tit. j. l. prætor ij. §. si cũ seruũ. & de vulg. sub. sed si plures. §. in arrogato. &. C. de leg. & cõ. prin. l. nõ dubiũ. ibi, ex eo vel ob id. & de pac. l. peręs.

Habet.

QVod vi possessũ, raptúmve sit, antequam in potestatẽ domini hæredísve ei⁹ pueniat, vsucapi lex vetat.[l]

DE INCENDIO, RVIna, naufragio, rate naue expugnata.

TITVLVS IX.

Diuiditur in quatuor partes. Primo ponitur edictum. Secundo, cõmendatio edicti. Tertio, expositio verborum edicti. Quarto, promiscuæ quæstiones iurisconsulti. secunda ibi, huius edicti. tertia ibi, ex incendio. deinde cætera.

I. VLPIANVS libro quinquagesimosexto ad Edictum.

PRætor[m] ait: *In eũ qui ex incẽdio, ruina, naufragio, rate naue expugnata, quid rapuisse, recepisse dolo malo, damnúve quid in his rebus dedisse dicetur: in quadruplum in anno quo primum de eare experiundi potestas fuerit, post annum in simplum iudicium dabo. Item in seruum[n] & in familiam [noxale] iudicium dabo.* Huius edicti vtilitas euidens [est,] & iustissima seueritas est. siquidẽ[o] publicè interest, nihil rapi ex huiusmodi casibus. Et quãquã sint de his facinoribus etiã criminum[p] executiones, attamen rectè prętor fecit, qui forenses[q] quoque actiones criminibus[r] istis præposuit. ¶ *Ex incendio* † quẽadmodũ accipimus? vtrum ex ipso igne, an verò ex eo loco vbi incendium fit? Et melius sic accipietur: propter incẽdiũ, hoc est propter tumultũ incendij, vel [propter] trepidationem incẽdij, rapuit: * quẽadmodum solemus dicere[s] in bello amissum, quod propter causam belli amittitur. Proinde si ex adiacentibus prædiis vbi incendiũ fiebat, raptum quid sit: dicendũ est * edicto locũ esse: quia verum est ex incendio rapi. ¶ Itẽ ruinæ appellatio refertur ad id tẽpus quo ruina fit: non tantum si ex his quę ruerũt, tulerit quis: sed etiam si ex adiacẽtibus. ¶ Si suspicio fuit incendij vel ruinę, [&] incendium vel ruina non fuit: videamus an hoc edictum locum habeat. Et magis est ne

Qui rapuit rem aliquã, non liberatur à pœna, licet restituat rem. Fran.

V. GAIVS libro vicesimoprimo ad Edictum Prouinciale.

NOn ꝓdest ei qui vi rapuit, ad euitandam pœnã, si ante iudicium[k] restituat rem quã rapuit.

Raptæ res, vel vi possessæ, non possunt vsucapi antequã in potestatem domini vel eius hæredis redeant. Fran. Ac.

VI. VENVLEIVS libro septimodecimo Stipulationum.

habeat:[a] quia neq; ex incẽdio, neque ex ruina quid raptũ est.

Hoc edicto tenetur qui eo tempore rapit quo naufragium fit: non si postea, sed furti tenetur. h.d. vsque ibi, deinde ait prator. & ibi exponit iterum verba edicti.

¶ Itẽ ait prętor: *Si quid ex naufragio*. Hic illud quæritur, vtrũm si quis eo tẽpore tulerit, quo naufragiũ fit: an verò & si alio tempore [tulerit:] hoc est [&] post naufragium. nã res ex naufragio etiam hæ dicuntur, quæ in litore post naufragium iacent. Et magis[b] est vt eo tempore,

II. GAIVS libro vicesimo primo ad Edictum Prouinciale.

ET loco,[c]

III. VLPIANVS libro quinquagesimo sexto ad Edictum.

QVo naufragiũ fit, vel factũ est, si quis rapuerit,[d] incidisse in hoc edictũ videatur. Qui autem rem in litore iacentem posteaquam naufragium factum est, abstulit: in ea conditione est, vt magis fur sit quàm hoc edicto teneatur. quẽadmodum is qui quod de vehiculo excidit, tulit: nec rapere[e] videtur qui in litore [rem] iacẽtem tollit. ¶ Deinde[f] ait prętor: *Rate naue expugnata*. Expugnare videt, qui in ipso quasi prælio & pugna aduersus nauem & ratem, aliquid rapit: siue expugnet, siue prędonibus expugnãtibus rapiat. ¶ Labeo scribit[g] æquũ fuisse, vt siue de domo, siue de * villa expugnatis[h] aliquid rapiatur: huic edicto locus[i] sit. Nec enim min⁹[k] in mari, quàm in villa per latrũculos inquietamur, vel infestari possumus. ¶ Non tantũ autem qui rapuit, verũ is quoque qui recepit ex causis suprascriptis, tenetur: quia receptores non minus deliquũt, quàm adgressores.[l] Sedenĩ additũ est,[m] *Dolo malo*: quia non omnis qui recipit, statim etiã delinquit: sed qui dolo malo recipit. Quid enĩ si ignar⁹ [rẽ] recipit? aut quid si ad hoc recipit, vt custo diret, saluãque* faceret ei qui amiserat? Vtique non debet teneri. ¶ Non solùm autẽ qui rapuit,[n] sed & qui abstulit,[o] vel amouit, vel damnũ dedit, vel recepit, hac actione tenetur. Aliud autẽ esse rapi, aliud moueri, palã est. siquidem amoueri aliquid etiam sine vi potest: rapi autẽ sine vi nõ potest. ¶ Qui eiecta[p] naue quid rapuit, hoc edicto tenet. Eiecta, hoc est quod Græci aiunt ἐξεβράσθη. ¶ Quod ait prętor de dãno dato: ita demũ locum habet, si dolo malo damnũ datum sit. Nam si dolus malus absit, cessat edictum. Quemadmodũ ergo procedit quod Labeo scribit, si defendendi mei causa, vicini ædificiũ orto incẽdio dissipauerim: & meo nomine & familiæ iudicium[q] in me dandũ? Cum enim defendendarum[r] mearũ ædium causa fecerim: vtiq; dolo careo. Puto igitur nõ esse verum quod Labeo scribit. [f] An tamen lege Aquilia agi cũ hoc posit? Et nõ puto[t] agẽdũ. Nec enim iniuria hoc fecit, qui se tueri voluit, cum aliàs non posset.[u] & ita Celsus scribit. ¶ Senatusc̃osultũ Claudianis tẽporibus factũ est, vt si quis ex naufragio clauos[x] vel vnum ex his abstulerit, omniũ[y] rerum nomine teneatur. Itẽ alio senatusc̃osulto cauetur, eos quorum fraude aut consilio naufragi[z] suppresi[a] p vim fuissent, ne naui * ibíve periclitãtib⁹ opitulẽtur:[b] legis Corneliæ[c] quæ de sicariis lata est, pœnis adficiendos. Eos aũt qui quid ex miserrima naufragorum * fortuna rapuissent, lucratíve fuissent dolo ma

a *Habeat.* non ergo statur falsæ suspicioni. sic &, ẽ. de fur. l. inter. §. pe. in fi. & ẽ. quod vi aut clam. si alius. §. est & alia. Sed ar. cõtra. in authen. vt liceat ma. & auiæ. §. iis quoq;. & ẽ. ad leg. Aquil. l. si quis fumo. §. quod dicitur. & C. de adult. si qui. & l. quãuis. ij. §. in primis. in glo. ream. Itẽ contra. j. ca. l. §. fina. ibi, quæ in litore &c.

b *Vt eo tẽpore.* vel etiã incõtinẽti post, vel ante, cũ iã naufragij trepidatio imineret. R. vt infra. e. Pedi⁹. & l. si qs ex naufragio. Ac.

c *Et loco.* scilicet sic accepto vt infra exponit. l. si quis Azo.

Qvo.] CASVS prin. huius. l. vsque ad. §. Labeo, continuatur cum prẽce. casu. [*LABEO SCRIBIT.*] Hoc edictum extenditur ad eum qui de domo expugnata vel villa aliquid rapuit. Item hoc edicto tenetur etiã recipiens res amotas ex causis suprascriptis. & hoc est verum si dolo malo sciens recepit. Item non solum qui rapuit ex causis supra positis, tenetur hoc edicto: sed etiam qui abstulit vel amouit, vel damnum dedit, vel recepit. Postea assignat differentiam inter rapere, quod sit tantum cum vi: & amouere, qđ sit etiam sine vi. subsequenter dicit: qui rapuit res de naui eiecta vento, tenetur hoc edicto. [*QVOD AIT PRAETOR.*] Dictum est in edicto: qui damnum dat in rebus naue expugnata, vel rate, quòd tenetur. additum est idem in domo expugnata. & hoc est verũ, si dolo malo dedit damnum: secus si sine dolo: vt si orto incendio iuxta meã domum, timẽs ne ad meã domum veniret ignis, destruxi domum vicini, vt sic ignis ad meam domum non veniret. nam non teneor hoc casu hoc edicto: nec etiã lege Aquilia. [*SENATVSCONSVLTVM.*] Sena. con. de quo habetur hic mentio, punit eũ qui remouit clauũ vel clauos de naui, p quod nauis fuit in periculo: vt iste remouens teneaf emẽdare omnes res q̃ in naui erant. Itẽ alio senatusconsulto est dictum, qui dolum committũt ne mercatores qui sunt in naui naufragium patiente, sibi natuique consulant, pœnis legis Corneliæ de sicariis tenentur. illi autem qui lucrati sunt ex naufragio, tenentur in quadruplũ dãnum pasis: & in tantũdem fisco tenentur. Fran. Accursius.

d *Rapuerit.* eo tempore & loco. quis autem fur sit: de hoc dic vt supra ad leg. Rho. de iac. l. ij. in fi. Item intellige hoc ex interuallo: vt. j. eo. si quis ex. & ad hoc institu. de rerum diui. §. fi.

e *Nec rapere.* Nunquid ergo de raptu tãtum loquitur hoc edictũ? Quidã vtique dicunt: quod non placet: nã secundũ hoc iam

f *Deinde.* ad hoc. j. eo. l. expugnatur.

g *Labeo scribit.* interpretando edictum.

h *Expugnatis.* domo & villa. Accursius.

i *Locus sit.* ex interpretatione.

k *Nec enim minus.* i. nõ minus in villa, quàm in mari: vt. ẽ. de do. causa mor. l. senat⁹. §. mortis causa. & sic est hic hysterõ proteron. sic. ẽ. de rerum diui. l. riparũ. & ẽ. de pac. iurisgentiũ. §. vtrum. Accursius.

l *Quàm adgressores.* sic j. de recept. l. j. &. ẽ. de seruo corru. l. doli. in princ. & de fur. si quis quid perferendũ. &. l. falsus. §. qui alienum. & §. si iactũ. & C. de fur. l. eos. &. l. in eũ. & C. de his qui latro. vel aliis cri. reos. l. j.

m *Additum est.* scilicet in edicto.

n *Qui rapuit.* i. de nauibus abstulit per vim. ad quod est. ẽ. ne quis eũ qui in ius vocatus. l. sed eximendi. in princ.

o *Abstulit.* nõ de manibus, sed aliàs ei inuito. Item facit. ẽ. de fur. qui vas. in principio.

p *Qui eiecta.* forte vi ventorum.

q *Iudicium.* id est actio ex hoc edicto.

r *Defendẽdarũ.* cũ ergo gratia suarũ ędium, ergo gratia sui iuris cõseruãdi: & ideo excusatur: nec est qđ ei imputẽt: vt. ẽ. de leg. ij. cũ pater. §. Titio fratri. & de acqui. hæred. l. Iulian⁹. in princ.* &. ẽ. de neg. gest. at qui. §. cũ me. & de act. empt. l. j. in fi. & de except. do. pure. §. si cui. & de bo. li. l. si quis libertũ paternum. & de aqua plu. ar. l. j. §. denique. &. l. ij. §. idem Labeo. & ar. ẽ. de iustit. & iure. l. ij. Accursius.

f *Labeo scribit.* ſ. vt detur in me iudicium.

t *Et nõ puto.* nisi certũ esset ignem nõ esse ad ædes peruenturũ: vt. ẽ. ad. l. Aq. l. si quis fumo. §. j. & qđ vi aut clã. l. si alius. §. est & alia. Ac.

u *Non posset.* ſ. se tueri. sic &. ẽ. ad leg. Aquil. l. sciẽtiam. §. qui cũ.

x *Clauos.* gubernacula nauis. duo enim claui sunt in naui qui eã rectam tenent. Accursius.

y *Omnium.* & merito: quia his ablatis res omnes in periculũ deducũtur. & sic est. ẽ. ad Sylla. l. si quis graui. §. si quis tabulas. Sed contra. ẽ. de fur. l. vulgaris. in princi. sed ibi soluitur. Ac.

z *Naufragi.* id est opem contra naufragium præstantes.

a *Suppresi.* ipsi.

b *Opitulentur.* ipsi suppresi, id est opitulari possint.

c *Legis Corneliæ.* quia homicidæ sunt: vt & infra ad leg. Cor. de sic. l. eiusdem. §. alio. Accursius.

BIU Cujas

a *In quantum.* id est in quadruplum: vt supra.e.l.j.in prin.
b *Daretur.* scilicet ei cuius res est. Accur.
c *Dare debere.* sic & C.de sepul.vio.l.iiij.& facit.C.eo.l.in eum.

PEdius.] CASVS. Ex naufragio dicitur rapere, qui rapit etiá antequam naufragium fiat, cum in trepidatione erant gentes nauis: subsecutum tamé fuit postea. & subsequenter dicit quòd diuus pius Antonin[a] rescriptum fecit de his qui prædam ex naufragio faciunt: tractando de pœna criminali imponenda rapiétibus ex naufragio. Et dicitur quòd si raptores rapuerunt magnas res, & quę non erát tempore naufragij perituræ: si sunt liberæ personæ, fustibus cædúntur, & in triénium relegantur. si autem serui, verberantur, & in metallum damnántur. si vero res raptæ sunt modicæ: si sunt liberi raptores, fustigátur: serui flagellis traduntur. Vltimo dicit: hæ actiones hęredibus dantur, nó in hæredes nisi in quantum ad eos peruenit ex rapina defuncti. Fran.

*Flo. rapere qui dum nau.

d *Fiat.* fuit tamen postea factum: vt.j. eo. si quis ex. §. quod ita. aliàs contra: vt.ſ. eo.l.j. §.si suspicio. Acc.
e *Quæ pœna.* criminali. nam pecuniaria certa est statuta: vt.ſ.eo.l.j.& de hac criminali dicit. C.eo.l.in eum.
f *Grauior.* vt quia res non erant perituræ, & magnę erát: vt subiicit.
g *Eiusdem temporis.* id est quod erit eo témpore: vel in triennió.
h *Fustibus.* ad hoc.j. de pœnis.l.capitalium. §.non omnes. & de accusa.l.leuia. Accursius.
i *Conditione.* No. conditionem personæ inspici: vt plus minor quàm maior puniatur ex eodem delicto extra ordinem: vt.C.de ord. cog.l.iij.& ad.l. Iul.de vi publi.l. seruos. &.j. de pœnis. in seruorum. Et ar.ſ.de neg.gest. Pó poni[b].&. C. de naufra. l. de submersis. li. xj. & j.ad leg. Iul. de vi priua. l.j.§.fi. Sed arg. contra. C. de epis. & cle. presbyteri. Ité & qualitas rei, sit magna res vel parua: vt.j.de abig. l.j.§.abigei.ver.ſ & q.
k *Aut remissius.* sic. j. de pœ.l.respiciendum.
l *Peruenit.* quia ex delicto: vt.C.ex delic.defun.l.j.

*Vnde Cic. act.7.Verri inter cætera crimina obiicit, quòd eandẽ in seruos & ciues Rom. pœnam statueret. Persona cõditio inspicienda est.

lo: in quantum[a] edicto prętoris actio daretur, [b] tantum & fisco dare debere. [c]

Hæc lex distinguit quomodo cuiuslibet conditionis homines sunt puniendi propter delictum suum. & satis plana est.

IIII. PAVLVS libro quinquagesimoquarto ad Edictum.

PEdius posse etiam dici ex naufragio rapere † eum, qui cum nondũ naufragium fiat, [d] in illa trepidatione rapiat. ¶ Diuus Antoninus de his qui prædam ex naufragio diripuissent, ita rescripsit: Quod de naufragiis nauis & ratis scripsisti mihi: eò pertinet vt explores qua pœna[e] adficiendos eos putem, qui diripuisse aliqua ex illo [naufragio] probantur. Et facilè (vt opinor) cõstitui potest. Nam plurimum interest, peritura collegerint, an quæ seruari possent, flagitiosè inuaserint. ideóque si grauior [f] præda vi adpetita vi debitur: liberos quidem fustibus cæsos in triennium relegabis: aut si sordidiores erunt, in opus publicum eiusdem temporis[g] dabis. seruos flagellis cęsos in metallum damnabis. Si non magnæ pecuniæ res fuerint, liberos fustibus, [h] seruos flagellis cæsos dimittere poteris. Et omnino vt in cæteris, ita [& in] huiusmodi causis ex personarum † conditione, [i] & rerũ qualitate diligẽter [pœnæ] sunt æstimandæ: ne quid aut durius, aut remissius [k] constituat quàm causa postulabit. ¶ Hæ actiones hæredibus dantur: [at] in hæredes eatenus dandæ sunt, quatenus ad eos peruenit. [l]

V. GAIVS libro vicesimo primo ad Edictum prouinciale.

SI quis ex naufragio, vel ex incendio, ruináve seruatã[m] rem, & alio loco positam subtraxerit, aut rapuerit: furti scilicet aut aliàs vi bonorum raptorum iudicio tenetur: maximè si non intelligebat ex naufragio vel incendio ruináve eam esse. Iacentem quoque rem ex naufragio, quæ fluctibus [n] expulsa

A tunc haberet locum hoc edictum. & eadẽ distinctio est seruanda si raptæ sunt res naue expugnata. & qualiter dicat nauis expugnari, exponit in.l.seq. & hoc dicit hęc.l.& seq. Francis. Accur.
m *Seruatam.* ab alio.
n *Fluctibus.* id est vndis.

sit, si quis abstulerit: plerique idem putant. [o] quod ita verum est, si aliquod tempus post naufragium interceſſerit. Alioquin si in ipso naufragij tempore id acciderit, [p] nihil interest vtrum ex ipso mari quisque rapiat, an ex naufragio, an ex litore.

De eo † quoque quod ex rate naue expugnata raptum sit, eandem interpretationem adhibere debemus. [q]

B

VI. CALLISTRATVS libro primo Edicti monitorij.

EXpugnatur nauis, cum spoliatur, aut mergitur, aut dissoluitur, aut pertunditur, [r] aut funes eius præciduntur, aut vela conscinduntur, [s] aut ancore inuolantur [t] de mari. *

Prouidet hic miserę fortunæ naufragorum: vt nullus res eorum causa surripiendi colligat cum ad litus ejectæ sint, vel adhuc in mari fluctuent: & imponit pœnas cõtra facientibus: vsque ibi, sed nec vbi iterum ponit prohibitionem senatus, vsque ad finem legis.

VII. IDEM libro secundo Quæstionum.

C NE quid ex naufragiis [u] diripiatur, vel [ne] quis extraneus interueniat colligendis eis: multifariam [x] prospectum est. Nam & diuus Hadrianus edicto præcepit, vt hi qui iuxta litora maris possident, scirent si quãdo nauis vel infixa, * vel fracta intra fines agri cuiusq; fuerit, ne naufragia [y] diripiant: in ipsos iudicia præsides his qui res suas direptas queruntur, reddituros: vt quidquid probauerint ademptum sibi naufragio, id à possessoribus [z] recipiant. De his autem quos diripuisse probatũ sit, præsidem vt de latronibus [a] grauem sententiam dicere. Et quò * facilior [b] sit probatio huiusmodi admissi, permisit his * qui quid passos se huiusmodi queruntur, adire præfectum, & apud * eum testari, [c] reósque petere, vt pro modo culpæ, vel vincti, vel sub fideiussoribus ad præsidem remittãtur. [d] A domino quoq; possessionis in qua id admissum dicatur, satis

D

o *Putant.* vt furti, non hoc edicto teneatur: vt ſ.de furtis.l. falsus, §.si iactũ. Accursius.
p *Acciderit.* ad hoc.ſ. e.l.j.ĩ fi.&.l.ij.&.iij.in prin.&.ſ. si cer.pe.l.lecta.&.C.de pac.l.petés
q *Debemus.* vt in ipsa expugnatione habeat locum hoc edictum: aliàs furti.
r *Expugnatur. Pertinet.* id est perforatur. Accursius.
s *Conscinduntur.* quibus ablatis nauigare non poterit. Accur.
t *Inuolantur.* furantur: vt & ibi, Cæsarit. iuolet arcus. & sic etiá in vulgari dicimus. aliàs, inuoluuntur: pro quo est ſ. ad le. Aquil. quemadmodum. §. idéque Labeo scribit. & ſi cit. ſ. eo.l.iij. §. deinde.
*NE quid.] CASVS. Multis modis spectum est ne rapiantur res ex naufragio. nam & diuus Hadrianus de his scripsit. Item raptores vel acceptores talium rerum puniuntur vt latrones. Ité qui amisit res per rapinam prædicto modo, vadat ad præfectũ: qui præfectus faciat venire de hoc inculpatos. Ité dominus fundi in quo hæc dicuntur facta: satisfidet iudicio sisti. Vltimo prohibet nemine debere accedere ad colligendas res per naufragiũ amissas. Frá.
u *Ne quid ex naufragiis.* id est rebus ex naufragio amissis. & facit infra eo. §.fi. Accur.
x *Multifariã.* i. multis modis. sic.ſ. de i integ. restit. l. j. & in epistola Pauli, Multifariã &c.
y *Naufragia.* i. res amissas ppter naufragium.
z *A possessoribus.* rapiétibus: & tũc in quadruplum: vt.ſ. eo.l.j. in prin. Quid si illi quorũ opera vtitur? forte ideo vt institu. de oblig. ex quasi delic. §.fi. Sed qd si extraneus est? distinguit. forte fuerit ignorans: & tunc nõ, teneat possessor. si sciès tenetur in simplum, non in quadruplũ: & sic quasi ad custodiã tenet: vt. C. de fal. mo. l.j. §.fi. & de his qui la. vel al. cri. re. occul. l.ij. §. domini etiã prædiorũ.
a *De latronibus.* sic supra arbo. fur. cæsa. l.ij.
b *Facilior.* sic. C. de hereti. l. quoniam multi. Accursius.
c *Testari.* id est, testibus præsentibus notificare.
d *Remittãtur.* No. speciale vt actor trahat reũ ad suũ iudicẽ. licet quan-

quandoque ex vrbanitate fiat: vt. j. de custo. reo. l. nõ dubium. vt quidam dicunt. & ad hoc. C. de fide instru. l. iudices.

a *Accipi.* s. cum fideiussoribus: vt &. s. de verb. obli. l. v. §. satis acceptio. Sed contra supra qui satisda. cog. l. sciẽdũ. Sed hic speciale vt possessor immobilium satisdet. Accursius.

b *Senatus.* vt & supra ea. l. in prin. & infra eo. l. fin. in princ. &. C. de naufra. l. j. lib. xj.

Atis.] C A S V S. Ratem tuam ectã vi fluminis in meũ fundum, non potes extrahere nisi pri⁹ de dãno per eam mihi illato caueas. Franciscus.

c *Faciendam.* auferẽdi & petendi.

d *Præterito quoque.* nõ solũ de futuro: vt & supra de dam. infec. hoc amplius. §. Neratius. & ad exhi. l. Celsus. §. sed & si rẽtis. & facit supra si cer. pet. l. si quis nec causam. in fi. Ac.

Qui ædes.] C A S V S. Qui combusit domũ, vel aceruum frumenti iuxta domum positum: si studiose hoc fecit, & hoc constet: verberatus igne cõcrematur. si casu, id est negligentia hoc fecit, emẽdabit dãnum: vel si non potest, leuiter castigatur. Vltimo dicit: quod dictũ est in domo, idem in omni ædificio est seruandum. Franciscus.

e *Iubetur.* item. l. Cornelia de sica. accusari potest: vt. j. ad. l. Corne. de sica. l. j. in prin. & C. qui accu. non pos. l. data. & . j. de pœnis. l. capitaliũ. §. qui ob inimicitias.

f *Casu, id est negligentia.* talis expositio fit. j. ad. l. Cor. de sic. l. j. §. diuus. nisi enim sic exponeretur, esset contra. j. eo. l. si fortuito.

g *Noxam.* id est damnum: vt institu. de noxa.

h *Leuius.* si dolo feciſſet. & no. suppletur corpore, quod pecunia deest. sic &. s. de iurisdi. om. iudi. si quis id. §. in seruos. & de in ius vo. l. fi. §. fi. &. j. de pœ. l. j. item contra. huic. l. j. e. l. fi. §. fi. Solu. hic effectum habuit incendium: ibi non.

Ne piscatores.] C A S V S. Præses prouinciæ debet prouidere ne piscatores fallant nauigantes, imponendo lumen de nocte in loco periculoso maris: vt sic nauigãtes ad illud lumẽ ve niant, credentes ibi esse portũ: & veniendo ibi periclitentur. Fr.

i *Delaturi.* scilicet piscatores, vt putent ibi esse portum vbi lumen vident, cum tamen ibi sit locus periculosus. Accursius.

k *Efficiat.* tenentur etiam hi piscatores ac si ipsi raperẽt. ar. C. de famo. libel. l. j. in prin. &. C. de hæreti. quicũque. §. pe. & supra de ser. cor. l. j. §. fin. & ad leg. Aquil. qui occidit. §. pe. Arg. contra. s. de fur. l. furtũ nõ. & de adqui. pos. l. qđ meo. §. si vẽditorẽ. Ac.

Si fortuitò.] C A S V S. Qui fortuitò commisit incendium, non tenetur nisi esset in lata culpa, vel dolo. Franciscus.

l *Venia indiget.* scilicet ne comburatur. damnum vero resarciet: vel castigabitur: vt. s. eo. qui ædes. secundum Ir. Accursius.

m *Luxuriæ.* id est latæ culpæ. Accursius.

n *Dolo.* sicque concremabitur: vt. s. e. qui ædes. Sed ar. cõtra. j. ad le. Cor. de sic. l. in lege. Alij dicũt quòd dãnũ sarciet, vel leui⁹ castigabitur: vt. s. eo. qui ædes. sed illa magis dicit cõtrariũ. Ac.

Licere.] C A S V S. Quilibet potest naufragium suũ colligere, id est res quas amiserat naufragio. Secundo dicit: qui studiose ignem posuit in ciuitate: si humilis est, bestiis subiici solet. si in dignitate est, capite punitur, aut deportatur. Fran. Accursius.

o *Licere.* facit. s. eo. l. ne quid. in prin. & in fi. Sed arg. contra. s. ad. l. Rho. de iac. l. domine imperator.*

p *Deportantur.* aut igne cõcremantur. & sic non obstat cõtra. s. eo. qui ædes. Vel solue vt ibi. Accursius.

* deprecatio.

accipi[a], ne cognitiõi desit, præcipit. Sed nec interuenire naufragiis colligendis, aut militem, aut priuatum, aut libertum seruũm ve principis, placere sibi ait senatus.[b]

VIII. NERATIVS libro secundo Responsorum.

RAtis vi fluminis in agrum meum delatæ nõ aliter potestatem tibi faciendam, [c] quàm si de prætertio quoque [d] damno mihi cauisses.

IX. GAIVS libro quarto ad legẽ duodecim Tabularum.

QVi ædes, aceruúmve frumenti iuxta domum positum combusserit, vinctus verberatus igni necari iubetur: [e] si modò sciens prudensque id commiserit. Si verò casu, id est negligentia: [f] aut noxam [g] * sarcire iubetur: aut si minus idoneus sit, leuius [h] castigatur. Appellatione autem ædiũ omnes species ædificij continentur.

X. VLPIANVS libro primo Opinionum.

NE piscatores nocte lumine ostenso fallant nauigãtes quasi in portum aliquẽ delaturi: [i] eoque modo in periculum naues, & qui in eis sunt, deducant, sibique execrandã prædam parent: præsidis prouincię religiosa constantia efficiat. [k]

Hæc lex, &. §. qui data. in. l. se. tractãt de alia parte rubricæ: scilicet de pœna incendiariorum: & clarus est tex.

XI. MARCIANVS libro quartodecimo Institutionum.

SI fortuitò incendium factũ sit, venia indiget: [l] nisi tã lata culpa fuit, vt luxuriæ [m] † aut dolo [n] sit proxima.

XI. VLPIANVS libro octauo de Officio Proconsulis.

LIcere [o] vnicuique naufragium suum impunè colligere constat: idque imperator Antoninus cum diuo patre suo rescripsit. ¶ Qui data opera in ciuitate incendium fecerint: si humiliore loco sint, bestiis obiici solẽt: si in aliquo gradu [existentes] id fecerint, capite puniuntur, aut certè in insulã deportantur. [p]

DE INIVRIIS ET famosis libellis.

TITVLVS X.

Hæc lex prima huius tituli in sui principio ponit deriuationem vocabuli iniuriæ: vsque ibi, Iniuriam autem. vbi ponit quandam diuisionem iniuriarum, quam sequitur per quæstiones vsque ad finẽm. l. &. §§. huius. l. sunt breues & plani, nec indigent summariis: quia non posset succinctius dici quàm textus ipse faciat.

I. VLPIANVS libro quinquagesimosexto ad Edictum.

INiuria ex eo dicta est, quòd non iure fiat. Omne enim quod nõ iure [q] fit, iniuria fieri dicitur. Hoc generaliter: specialiter autẽ iniuria dicitur eo cp non iure fit. Omne enim quod non iure fit, iniuria dicitur: & hoc in generali significatione. specialiter autẽ iniuria dicit, id est cõtumelia: & ita hoc tit. accipitur. Item quandoque iniuria dicitur dãnum culpa datum: & sic accipit in. l. Aquil. Item interdum iniuria ponitur pro iure iniquo: vt cum iudex iniquè vel iniuste dat sententiã. Contumelia autem dicitur à contemnendo. Item iniuria fit quandoque re, quãdoque verbis. & dat exẽpla. Item iniuria aut in corpus infertur: aut ad dignitatem, aut ad infamiam pertinet: & dat exempla. Item iniuriã quis patitur aut per semetipsum: vt cum ipsi patrisa. fit iniuria: aut per alium, vt cum filio eius, vel vxori, vel nurui fit iniuria. Item si cadaueri defũcti fit iniuria, datur actio iniuriarũ hæredi eius. Item si fama defuncti per aliquem minuitur, datur hæc actio hęredi. Bene aũt dixi, facta iniuria filio datur patri hæc actio: nã & si filius meus patitur se vẽdi, mihi datur hęc actio: licet nõ detur filio, cũ consenserit. Itẽ si cadaueri defuncti fiat iniuria: aut ante aditã hæreditatẽ eius, & tũc hæreditati est acquisita hæc actio: & per eã hæredi futuro. aut post aditã hæreditatẽ: & tũc ipsi hæredi directo cõpetit hæc actio. Idem dicendũ est si corpus defuncti detineat. Idẽ dicendũ est & si seruo hæreditario sit facta iniuria. Itẽ si seruo in testaméto manumisso facta est iniuria post mortẽ testatoris ante aditã hæreditatẽ: est nata actio iniuriarũ hæredit. & per cõsequẽs hęredi futuro. secus si post aditã hæreditatẽ facta sit ei iniuria: quia tunc cũ sit liber, habet ipse hãc act. Itẽ si fecit iniuriã filio meo, vel vxori: siue hoc sciat, siue nõ: est mihi data hęc actio. Itẽ ex vna iniuria quandoque nascitur tribus personis hęc actio: vt si filiã Titij habeo in vxorẽ, & ei sit facta iniuria: ei & Titio & mihi cõpetit hæc actio. facta autẽ iniuria mihi, nũquam vxori meæ cõpetit hæc actio. & redditur ratio notabilis. Itẽ quædã regula erat tradita circa hanc materiã, & est talis: Qui potest pati iniuriã, ille dicitur facere iniuriã. hæc regula fallit. nã furiosus & impubes pati possunt iniuriã: & oritur hæc actio. non autẽ dicuntur posse facere vt nascatur hæc actio. nã facere non dicitur quis iniuriã, nisi sentiat: licet credat se aliter facere quàm faciat. hinc est quòd si per iocũ te percusi, aut dũ certabã: non tenetur iniuriarũ actione. Itẽ si hominẽ liberũ percusi, quem credebam meum seruũ: non teneor hac act. Item si cum extenderem manũ causa dandi pugnum seruo meo, transeuntem hominem percusi, non teneor hac actione. & hoc dicit hæc. l. & tres seq. Franc. Ac.

q *Non iure.* id est contra ius: sicut quod non est ex fide, peccatũ est: vt. C. de Iudæis. l. cœlicolarum. Accursius.

† *quid hoc loco luxuria sit, vide Anto. Aug. lib. 4. cap. 11.*

DE INIVRIIS & famosis libellis.

Si in rebus meis deliquisti, dixit: nunc si in meipso. Ac.

Peccatum est quod ex fide non est.

BIU Cujas

a *Contumelia.* & sic hoc titulo accipitur. Accursius.
b *Vt in lege Aquilia.* vt supra ad.l.Aquil.l.sed & si quencunque.§.j.
c *Iniquitatem.* id est ius iniquum, quod fit ex sententia: vt supra de iustitia & iure.l.pe. & infra eo.l.iniuriarum.§. idem Labeo. Accursius.
d *Cum quis inique.* qũ ex certa scientia.
e *Iniuste.* quãdo ignorans. & facit instit.eo. in prin.
f *Conuicium.* vt infra eo.l. itẽ apud Labeonem.§. conuicium. fit etiam literis: vt.j.eo.l. lex Cor.§.si quis librũ. & illud dicit fieri verbis. Sed contra instit. de obli.ex delic.in prĩ. vbi dicit omne maleficium esse ex re.sed ibidem exponitur, id est ex ipso maleficio: & ita dictio re, omnia comprehendit.
g *Pulsatur.* vt infra eo.l. lex Cornelia. in princ.&.§.j.
h *Abducitur.* vt &.j. eo.item apud.§.si quis virgines. versi. comitẽ.& ad idem.j. eo. iniuriarũ.§.si quis de honoribus.
i *Attentatur.* vt de pudico impudicus fiat: vt infra eo. l.attẽtari. Et ar.ff.de ser.cor.l.j.§. fi. & facit.j.eo.l. item apud.§.si quis libello. Et not. quòd imperfecto flagitio deportatur: pfecto autem, capite punitur: vt infra de extraordi.crimi.l.j. Item hic stricte: large quicquid fiat ad infamiam, fit ad dignitatem: vt infra de variis cog.l.pe. Ac.
k *Cum per consequentias.* No. tantum fieri p consequentiam, quantum & directo: vt supra de his qui no. infa.l. athletas.§. ait prætor. versi. siue autem. & de procu.l.qui proprio.§. procurator vt in cæteris.& supra ad le. Aql. proinde.§. itẽ. & supra qui & à qui.l. si quis hac.§.j. & de vi & vi ar.l.j.§. quod seruus. item facit. ff. de pac. in personam.
l *Seruis meis.* & hoc si est atrox, vel ad contumeliam domini facta: vt instit.eo.§. seruus.
m *Affectui.* vt vxori, & nurui. & hoc ff. de libe.cau.l.ij. &.iij. & infra de ap.l.non tantum. Accursius.
n *Cui.* scilicet defuncto.
o *Habemus.* vt & supra de reli.l.ossa. in prin. Et no. quòd hæc actio iniuriarum hæreditati quęritur, & per eam hærædi futuro: vt supra de peti.hære.l.si à patre vel à domino.§. si possessor. & ad leg. Aquil.l.ob id. & quod vi aut clam.l. deniq;.§. quæsitum. & facit.ff. de ser.cor.l.vt tantum.§.j.
p *Lacessatur.* id est ab aliquo deminuatur. & ad hoc instit. qui manumitt.non pos.§.j. Accursius.
q *Suo quidem nomine.* vt &.j.eo.l.pater. & l.si quis seruum.
r *In volentem.* Not.sic.ff. de aqua plu.ar.l. in diem. & supra de fur.l.inter omnes.§.pe.& ff. de in ius voc.l.quamuis. & de libero ho.exhi.l.iij.§.j.si quis volentẽ. &.j.e.l.sed si vnius. in prin. & .j. de reg.iur.l.nemo videtur. Sed ar.contra. C. de rap. vir.§. pœ-

iuria dicitur cõtumelia. [a] Interdum iniurię appellatione, damnum culpa datum significatur: vt in lege Aquilia [b] dicere solemus. Interdũ iniquitatem [c] iniuriam dicemus. Nam cum quis iniquè [d] vel iniustè [e] sententiam dixit, iniuriã ex eo dictã, quòd iure & iustitia caret, quasi non iuriam. Contumeliam autem à contemnendo. ℣ Iniuriam autẽ fieri Labeo ait aut re, aut verbis. Re, quotiens manus inferũtur: verbis autem, quotiens non manus inferuntur: [vt cum] cõuicium [f] fit. Omnemque iniuriã aut in corpus inferri: aut ad dignitatem, aut ad infamiam pertinere. In corpus fit, cum quis pulsatur. [g] Ad dignitatem, cum comes matronæ abducitur. [h] Ad infamiam, cum pudicitia attẽtatur. [i] ℣ Itẽ aut per semetipsum alicui fit iniuria: aut p alias psonas. Per semet[ipsum,] cũ di rectò ipsi * patrifamilias vel matrifamilias fit iniuria. Per alias, cum per cõsequentias [k] fit: [vt] cum fit liberis meis, vel seruis meis, [l] vel vxori, nuruíve. Spectat enim ad nos iniuria quæ in his fit qui vel potestati nostræ, vel affectui [m] subiecti sunt. Et si fortè † cadaueri defuncti fit iniuria, cui [n] hęredes bonorũmve possessores extitimus: iniuriarum nostro nomine habemus [o] actionem Spectat enim ad existimationem nostram, si qua ei fiat iniuria. Idẽque [est] & si fama eius cui hæredes extitimus, lacessatur. [p] ℣ Vsq; adeò autẽ iniuria quæ fit liberis nostris, nostrum pudorem pertingit, vt etiam si volentem filiũ quis vendiderit: patri suo quidẽ nomine [q] competat iniuriarum actio, filij verò nomine non cõpetat: quia nulla iniuria est quæ in † volentem [r] fiat. ℣ Quotiens autem funeri testatoris vel cadaueri fit iniuria: si quidẽ post aditam hæreditatem fiat, dicendum est hæredi quodammodo factã. Semper enim hæredis interest, defuncti existimationem purgare [f]. Quotiens autem ante aditam hæreditatẽ: magis hæreditati, & sic hæredi per hæreditatem adquiri. [t] Denique [u] Iulianus scribit: si corpus testatoris ante aditam hæreditatem detentum est, adquiri hęreditati actiones, dubium non esse. Idemque putat & si ante aditam hæreditatẽ seruo hæreditario [x] iniuria facta fuerit. Nã per hæreditatem actio hæredi adquiritur. ℣ Labeo scribit, si quis seruum hæreditarium testamento manumissum, ante aditam hæreditatem [y] verberauerit: iniuriarum hæredẽ agere posse. At si post aditam hæreditatẽ verberatus sit: siue scit se [z] liberum [esse,] siue ignorat, [a] ipsum agere posse. ℣ Siue autẽ sciat quis filium meum esse, vel vxorem meam, siue ignorauerit: habere me [b] meo nomine actionẽ Neratius scripsit. ℣ Idem ait Neratius ex vna iniuria interdũ tribus [c] oriri iniuriarum actionẽ, neque vnius * actionẽ per aliũ consumi: [d] vtputa vxori meæ [e] filiæfamilias iniuria facta est. & mihi, & patri eius, & ipsi iniuriarum actio incipiet competere.

A nas. ibi: siue volentibus, siue nolentibus &c. & in auth. de rap. mulic. in prin. col. ix. & ff. de seruo corru. l.j.§.fi.
f *Purgare.* vt &.ff. proxi.§. Accursius.
t *Adquiri.* vt & supra ad.l.Aquil. ob id. & supra de noua.l. nouatio. & instit. de stipu. ser. in princ. & supra de leg.ij.l. si mihi & Titio.§.j. & quod vi aut clam.l. denique.§. quęsitũ. & infra de reg. iur.l. nemo plus iuris. & .l. nemo plus commodi. sed si transit de hæreditate in hæredẽ, est contra instit. de p- † vpe. & temp.actio.§. nó hanc autem omnes. Solu. ibi nã vetat transire de per- lib.§. sona ad personam: hic tm. cap vna videtur fuisse per- & ii. sona, scilicet hæredis: quia fingitur ex tempore mortis fuisse hæres: vt.ff. de stipu.ser. si ex re.§. fin. &.j. de reg. iur.l. omnia quę. & .l. omnis hæreditas. & de acquir. hære.l. hæres quoq; hæreditatẽ &c. iam ergo non est quæstio an hic hæres in suum hęredem transmittat: quia non: vt patet ex prædictis: licet quidam contra: quasi hæreditaria sit facta: vt.ff. quod me. cau.l. videmus. Accursius.
u *Denique.* pœdit ad speciem de genere: vt clarius dicat. Ac.
x *Hæreditario.* à sciẽte hæreditariũ, vel eo qui idem fecisset si sciuisset: aliàs secus: vt.j. eo.l.illud. in fi. & .l. itẽ apud.§. interdum. & .l. eum.§. fin. secundum quosdam: quod nó placet: quia in personam certã intulit, & se obligare voluit: vt & infra eo.l.eum.§. si iniuria. & facit.ff. de pet.hęre.l.sed vtrum.§. debitor. & supra ad leg. Aquil.l. liber homo.§. si * Flo. homo. versi. si seruus. Accursius.
y *Aditam hæreditatẽ.* extunc enim est liber: vt.C. de cad. tol.§. in nouissimo. Accursius.
z *Siue scit se.* Not. errorem esse in passo iniuriam, non inferente. & sic non sunt contra.j.eo.item apud.§. interdum. & .l.eum.§.pe. & .l.fi. Ac.
a *Siue ignorat.* si tamen is qui fecit iniuriam, ipsum liberũ sciebat: vt infra.l.iij.§.fin. secundum quosdam. quod non placet: vt supra proxi.§. dixi.
b *Habere me.* hic est cõtra.j.eo.item apud.§. interdum. & .l. eũ. §.fin. & .l. sed si vnius. in prin. Solu. hic facturus erat etiam si sciuisset. vel hic sciebat vxorem vel filiumfa. sed nesciebat cuiusibi nec filium vel similem esse credebat. & facit.ff. ad leg. Aquil.l. scientiam.§.j. & .j.eo.l.cum qui.§. si iniuria.
c *Tribus.* quandoque etiam quatuor, vel quinq;: vt si habet patrem & auum, item nurum & socrum. nam omnibus & sibi fit iniuria. Accursius.
d *Consumi.* vt arg. ff. de fur.l. iter omnes.§. hęc actio. Sed cõtra. ff. de actio. & oblig.l. plũra. Sed ibi plures vni, hic plures diuersis dantur actiones. Item ad hoc. ff. de priua. delic.l.ij. Accursius.
e *Vxori meæ.* vxor ergo mea est in potestate sui patris: vt &.C. de condit. inser. l.si vxor. Accursius.

* Flo. ipsi cui

† Text. iste est not. ad hoc, quòd infamia illata & cõtra defunctum facta, est iniuria ipsi hæredi: & potest hæres p ea agere. & p- bat istud idẽ tex. in ista eadem-met. l. §. quotiens. ver. semper enim interest. & text. in. l. si tua. isto eo. tit. Bolog.

Quod

BIU Cujas

a *Quòd si. Aequum est.* vt institu.eo.§.pariter.& facit supra ad Velleia l.ij. & infra de reg. iur.l.ij. & supra de sta. ho.l. in multis.

b *Illud. Posse.* sed non omnes: vt subiicit.

c *Non est.* vt infra de reg.iur.l.pupillum.Accursius.

d *Namque hi.* Errant ergo qui dicũt non fieri iniuriam, nisi ad animum reuocet: vt not. institu.eo.§.fi. patiuntur ergo & pater & mater per eos: vt arg.ff.de vsucap.l. nunquam. ij. §.si seruus. &.ff. de acqui. hære.l. more nostræ.§.fi.

e *Ex affectu.* vt supra de fur.l.qui iniuriæ. & l.verum est.ij. & supra ad.l. Aquil.l. sed & si quécunque.§.igitur. & §.si magister. in fi.§. & infra ad.l. Corneliã de sic.l. diuus. &.ff. de rei vindi.l.quod infans. & arg.ff.de acqui. hære.l. si is ad quem.

f *Nesciat.* exemplum j.eo. eum.§. si iniuria. &.ff. eo.l.j.§. siue autẽ. & arg.ff. ad le. Aquil.l. scientiam.§. sed si defendendi. &.ff. quod vi aut clam.l. denique.§. quæsitum.

g *Per iocum.* & hoc probatur, cum contra eum probetur ipso facto: vt.C.ad le.Corne. de sic.l.j.&.C.eo. titu. si non conuicij. & facit.ff. de act. & oblig.l. obligationum substãtia.§.fi. Accursius.

h *Dum putat.* sic.ff. de fur.si quis vxori.§.cum Titio.& supra de iurisd. om. iudi. si per errorẽ. &.C. si à non compe. iudi.l.j.&.ff.de op. leg. l.ij.§.j.arg.contra.ff.ad leg. Aquil.scientiã.§.j.

i *Seruum suum.* secus si putet alienum: vt.ff.eo.l.j.§.Labeo. & facit.j.ad leg. Iul. peculatus.l.intepe.& quod not.j.eo.l.cum qui.§. si iniuria. &.j. eo.l. si quis seruum meum. Accursius.

k *Si cum seruo meo. Non teneor.* sed Aquil.vt.ff.ad le.Aquil.l. sciẽstiam.§.sed si defendendi. Accursius.

l *Ex Cornelia.*] CASVS. Lex Cornelia de iniuriis facta, habet locum cum quis se pulsatum, vel verberatũ, vel domum suam introitam per vim esse dicat. Secundo prohibet certas personas coniunctas actori posse esse iudices in his causis, vel aliqua earum. Tertio dicit: hæc lex Cornelia habet locum in tribus casibus: & eos dicit. & sic comprehendit omnem iniuriam quæ fit manu. postea assignat differẽtiam inter pulsationem & verberationem. postea exponit hæc verba, Domũ suam introitã vi &c. & domum intelligas, siue sit propria inhabitantis, siue conducta, siue gratis concessa: siue habitet in ciuitate, siue in villa, siue in hortis. Itẽ si colonus meus partiarius extitit in fundo, & in eum fundum aliquis per vim intrauit, ipse habet hanc actio. non ego: secus si esset simplex colonus. Et vt breuiter dicã: si scholaris Romæ existens causa studiorum, in domum quam habitabat, introitum sit per vim: cõpetit ei hæc actio. Postea dicit: verberatus est filius meus, habet ipse hanc actio. non ego: sed prætoriam habeo. & illam actio. potest filius intentare me absente: nec debet cauere quòd habebo ratum. Item qui hac actio. legis Corneliæ agit, potest deferre sacramentum reo. idem est permissum in iniuriarum prætoria. Item qui facit librum ad infamiã alicuius, tenetur iniuriarum: siue expresserit nomẽ illius ad cuius iniuriam faciebat: siue non: vt euenit in honorabili viro doctore grammaticæ, magistro Ambrosio, meo magistro, qui fecit librũ ad infamiã magistri Boni, qui & fuit meus magister. Idem est seruandũ in eo qui fecit causa & ad infamiã alicuius, vel simile quid. quod dic vt in glo. Idem seruandum in eo qui emi curauit talem librum: & quicunque potest indicare siue accusare hoc facientem, siue liber sit, siue sit seruus, habebit præmium. & si seruus est, habebit libertatem. & hoc est verũ, siue in illo libro siue cantione erat expressum nomẽ infamati, siue nõ: vt quilibet possit accusare. Item agere poterit infamat⁹ actio. iniuriarum ciuiliter. & si agatur vna, tollitur altera. & hoc dicit hæc l. & seq. Fran. Accur.

m *Iudicet.* id est ius dicat. Accursius.

n *Eorum.* expone, & cauetur eadẽ.l. ne quis eorũ qui propior est, id est in proximiori gradu ei qui agit: subaudi quàm sit sobrinus. non autẽ ad prædictos adfines refertur, cum nemo sit proximior in gradu adfinitatis q̃ prædicti: cum nec gradus ibi sit: vt.ff. de gradi. adfini.l.non facile.§.adfines.versi.gradus. & sic erit hic exemplũ de patruo & auunculo & fratre & aliis qui sunt intra sextũ gradum quo sunt sobrini: vt insti.de grad.§.sexto.& idem de his qui sunt vltra sobrinos.& hoc subiicit, quique.q.d.& ea.l.cauetur ne is qui in ea cognatione vel adfinitate est, qua est is qui passus est iniuriã, dicat ei ius.& hoc ideo: quia cum vni de cognatione fit, toti fieri videtur.& sic loquitur contra.ff. de iudi.l.in priuatis.& de arbi.l.quinetiam. vnde idem dico in prætoria: scilicet quòd tales personæ non possunt iudicare: licet quidam contra. Item contra.ff.de offi.præ.l.senatusconsulto. Solu. hic in criminali: ibi in ciuili. vel ibi in subsidium,& vsque ad litis contestationẽ tantum: vt ibi dicit: ne pereat actio. Item cauetur ne is qui patronus erit eorum qui passi sunt iniuriam, vel eius qui passus est: ius dicat. Idem si est patronus patris cuius eorum, id est alicuius eorũ qui passi sunt iniuriam: cui tamen patrono parentis nullam hic filius liberti præstat reuerẽtiam: vt.ff.de obse.l.hæres liberti. nisi filius liberti præstat reuerẽtiam: vt.ff.de obse.l.hæres liberti. nisi viuo patre: vt.C.de lib.& eorum lib.l.ij. & facit.ff.de iurisd. om. iudi.l.qui iurisdictioni.& de testi.l.lege. & de procu.l. licet.§.j. &.C.de excu.tu.l.humanitatis.

o *Non proprietatem.* scilicet solam, vel ex necessitate. Accur.

p *Sed domicilium.* sed nec solum domicilium: vt subiicit.

q *Hospitio.* non tamen ad momẽtum, vt viator: vt in fi. huius.§. & supra nau.cau.sta.l.j.in fi.&.l.seq.& facit.ff.de alea.l.j.§. item. versi.domum. &.j.de adul.l.qui domum.&.l.nec in eam.§.ij.

r *In villa.* in qua domus erat: & in quam dominus se recipiebat quandoque.

s *Idem erit.* vt habeat locum lex Cornelia.

II. PAVLVS libro quinquagesimo ad Edictum.

QVòd si viro iniuria facta sit, vxor non agit: quia defendi vxores à viris, nõ viros ab vxorib⁹, equũ est.[a]

III. VLPIANVS libro quinquagesimo sexto ad Edictum.

ILlud relatũ peræque est, eos qui iniuriam pati possunt, & facere posse.[b]

Furiosus, & impubes non doli capax, possunt iniuriam pati: facere autem nequaquam, cum affectum habere non videantur. b.d.

¶ Sanè sunt quidam qui facere non possunt: vt puta furiosus, & impubes qui doli [mali] capax non est.[c] namque[d] hi pati iniuriam solent, non facere. Cum enim iniuria ex affectu[e] facientis consistat: consequens erit dicere, hos, siue pulsent, siue conuicium dicant, iniuriam fecisse non videri. Itaque pati quis iniuriam, etiam si non sentiat, potest: facere nemo, nisi qui scit se iniuriã facere, etiam si nesciat[f] cui faciat. Quare si quis per iocum[g] percutiat, aut dum certat: iniuriarum non tenetur.

Error in persona cui fit iniuria, facit vt non oriatur actio iniuriarum.

¶ Si quis hominem liberum ceciderit, dum putat[h] seruũ suũ: [i] in ea causa est, ne iniuriarum teneatur.

IIII. PAVLVS libro quinquagesimo ad Edictum.

SI cum seruo meo pugnum ducere vellem, in proximo te stantem inuitus percusserim: iniuriarum non teneor.[k]

V. VLPIANVS libro quinquagesimosexto ad Edictum.

LEx Cornelia de iniuriis competit ei qui iniuriarum agere volet ob eam rem, quòd se pulsatum, verberatúmve, domúmve suam vi introitam esse dicat.[l] Qua lege cauetur, vt nõ iudicet[m] qui ei qui agit, gener, socer, vitricus, priuignus, sobrinúsve est, propiúsve eorum[n] quemquam ea cognatione adfinitatéve attinget, quíve eorũ eius, parentísve cuius eorũ patron⁹ erit. Lex itaq; Cornelia ex trib⁹ causis dedit actionẽ: quòd quis pulsatus, verberatúsve, domúsve eius vi introita sit. Apparet igitur omnem iniuriam quæ manu fiat, lege Cornelia cõtineri. ¶ Inter pulsationem & verberationem † hoc interest, vt Ofilius scribit: Verberare, est cũ dolore cædere: pulsare, sine dolore. ¶ Domum accipere debemus, non proprietatem[o] domus, sed domiciliũ.[p] Quare siue in propria domo quis habitauerit, siue in conducto, vel gratis, siue hospitio[q] receptus: hæc lex locum habebit. Quid si quis in villa[r] habitet, vel in hortis? idem erit[s] probã-

† *Vide in hunc locum Laurẽtium Val. li. elegan. 6. c. 47.*

a *Fundum.* in quo domus erat.
b *Inque eum.* fundum, & domum ibi positam. Azo.
c *Colonus.* partiarius.
d *In fundum alienum.* id est non eius qui vim fecit. Accur.
e *Colebatur.* per operarios suos, non per colonũ: ne obstet quod modo dixi. Vel ibi de partiario: hic de eis qui nummis colunt, secũdum Azo.
f *Quia non posſit.* mala ratio. reprobatur enim statim: sed nõ sententia: vt non obstet quod .ſ. dixi colonum agere, non dominum. Vel dic refert colat dominꝰ vel per colonos, vel per suos operarios: vt &.ſ. dixi. Accursius.
g *Paterfamilias.* idem in filiofamilias.
h *Non habeat.* proprium, vel in perpetuũ definitũ: cuius ratione ibi cõueniri possit, nisi per decẽniũ ibi fuerit: vt. C. de incolis. l. ij. cõueniretur tamen: quia contraxisset, vel aliud fecisset.
i *Domus.* quam inhabitat Romæ conductã forte: vel quam in patria reliquit. Accur.
k *Ad meritoria.* id est stationes: à merendo dicta: quia ibi operantes lucrantur: vel quia ipse meretur mercedẽ ab operantibus in eis, quę domino datur.
l *Prætoria.* vt &.ſ. rem ra. ha. l. ſi ſine. §. fin. & fac .ſ. de procu. l. non ſolum. §. ſi pater. & .ſ. de fur. l. eũ. §. an pater.
m *Filio.* quam pater exercet: vt & prætoriã filij: vt. j. eo. l. pater. & l. ſed ſi vnius. §. ait prętor. licet quidam dicãt cõtrarium: pro quibus est. j. proxi. §. Item facit. ſ. ad Trebel. l. cogi. §. ſi pater. Accursius.
n *In lege Cornelia.* id est in actiõe quę descẽdit ex lege Cornelia.
o *Agere poteſt.* patre abſente: vt in prętoria. sed quidã etiã eo præsente in hac Cornelia.
q *Ex omni causa.* quę sunt tres: vt. ſ. ea. l. §. lex itaque.
q *Nec cauere.* No. arg. pro eis qui dicunt Corne. à filio exerceri: cum non caueat de rato. sed dic quòd patre absente agit: nam & de prætoria dicit ibi: nam nec aliàs &c. quo casu filius agit: vt j. eo. l. sed ſi vnius. §. filiofamilias. & ideo non cauet, quia suo nomine agit, aliàs caueret: vt. ſ. de nego. gest. l. ſinautem. & de compen. l. ſi cum filio. Accursius.
r *Hac lege.* Corne. & facit. C. de rebꝰ credi. l. in bonę fidei. Ac.
f *In adſeſſorio.* id est dum esset adsessor illius prætoris.
t *Secuturos.* in actione quæ iure prætorio datur. Azo.
u *Res ſe habet.* vt etiam in prætoria possit deferri iuramentum, & necesse habeat reus iurare: sicut & cum sacramentũ à lege defertur: vt. C. de iur. delibe. l. ſi. §. licẽtia. &.ſ. re. amo. l. Marcellus. &. C. de his qui ad eccle. confug. l. præsenti. §. ſicubi. Accursius.
x *Alterius nomine.* quasi non ipse sed alius componat. Vel dic econtra, cum intenderet Titium infamare, alium nominabat de quo constat eum non sentire: vt. j. eo. l. proxi.
y *Sine nomine.* facientis: vel eius cui fiebat iniuria.
z *Liceret.* illi ad cuius iniuriam factus est: & subaudi, voluit senatus: vt innuit. j. l. proxi.
a *Qui id fecit.* etiam ciuiliter. illud autem cõstat, quòd criminaliter accusari potest: & imponitur pœna capitalis: vt. C. de famo. libel. l. j. Accursius.
b *Inteſtabilis.* hoc expone vt .ſ. de testibus. l. ob carmen. in prin. & de testamen. l. is cui. §. ſi. &. l. cum lege.
c *Epigrãmata.* Græcũ est: cuius interpretatio epitheta siue epigrammata, quasi morte alicuius significans: vt dũ j. de extraordi. crimi. l. penul. §. sunt quædam. versi. plerique. Accur.
ADDITIO. Pri' legebatur, qui, id est nouam nominis ad alicuius iniuriã impositionem, aliúdve quid siue scripturam &c. quod respiciunt glosemata. sed nos genuinam lectionẽ reposuimus ex Pandect. Floré.
d *Sine ſcriptura.* vt cantiones. sunt & alia exempla. j. eo. l. itẽ apud. §. generaliter.
e *Curauerit.* talem librum. Accursius.
f *Præmium.* aliàs pretium. & sa. C. de famo. libel. l. j.
g *Præſtanda.* dando pretiũ domino à fisco: vt. C. pro quibus cau. seruꝰ pro præmio acci. li. l. ij. & facit. ſ. ad Syl. l. ſi quis in graui. §. vtrum. Accursius.
h *Quod ſenatuſconſultum.* super accusatiõe factũ.
i *Neceſſarium.* maxime subaudi. nã & quando est certũ, locum habet accusatio: vt. ſ. proxi. l. in fi. dixit. & j. subiicit.
k *Publica quæſtione.* id est querela siue accusatione cuiuslibet de populo. Et sic not. criminaliter quẽ puniri, licet nõ appareat ad cuius iniuriam fecerit. sic &.ſ. ad legem Aquil. l. item Mela. §. ſi plures.

† *Ad dicta hic p Bart. ego addo glo. in ca. I. §. itẽ quod ad dictas. in verbo habendi. de colla. j pragma. ſanct.*

dum. Et ſi dominus fundumᵃ locauerit, inque eumᵇ impetus factus sit: colonus ᶜ aget, non dominus.

Iſte. §. diuiditur in tres partes. primo ponit dictum Labeonis. secundo ponit reprehensionem dicti. tertio ponit vnam determinationem generalem circa præmissa. secũda ibi, ego puto. tertia ibi, tãtũ igitur. Bar.

℣ Si tamen † in fundum alienũ ᵈ qui domino colebatur, ᵉ [vi] introitum sit: Labeo negat esse actionem domino fundi ex lege Cornelia: quia non posſitᶠ vbique domiciliũ habere, hoc est, per omnes villas suas. Ego puto ad omnem habitationem in qua paterfamilias ᵍ habitat, pertinere hanc legem: licet ibi quis domicilium non habeat.ʰ Ponamus enim studiorum causa Romæ agere: Romæ vtique domicilium nõ habet: & tamen dicendum est, si vi domusⁱ eius introita fuerit, Corneliam locũ habere. Tantum igitur ad meritoriaᵏ vel stabula non pertinebit. Cęterum ad hos pertinebit, qui inhabitant non momẽti causa, [sed perpetuo:] licet ibi domiciliũ nõ habeant. ℣ Illud quæritur, an pater filiofamilias iniuriam passo, ex lege Cornelia iniuriarum agere posſit. Et placuit non posſe: deque ea re inter omnes constat. Sed patri quidẽ prætoria ˡ iniuriarum actio competit: filio ᵐ vero legis Corneliæ. ℣ In lege Cornelia ⁿ filiusfamilias agere poteſt ᵒ ex omni causa: ᵖ nec cauere ᑫ debet ratam rem patrem habiturum. Nam nec aliàs agentem filium iniuriarum, ad cautionem de rato compellendum Iulianus scribit. ℣ Hac lege ʳ permittitur actori iusiurandum deferre, vt reus iuret iniuriam se non feciſſe. Sed Sabinus in adsessorio ſ etiam prætores exemplum legis secuturos ᵗ ait. & ita res se habet.ᵘ

Hic ponitur de secunda parte rubricæ. primo ponuntur verba iurisconsulti. secundo exponit aliqualiter illa verba in. l. quod senatus. Bartolus.

℣ Si † quis librum ad infamiam alicuius pertinentem scripserit, composuerit, ediderit, dolove malo fecerit quo quid eorum fieret: etiam si alterius nomineˣ ediderit, vel sine nomine,ʸ vti de ea re agere liceret:ᶻ & si cõdemnatus sit qui id fecit, ᵃ inteſtabilis ᵇ ex lege esse iubetur. ℣ Eadem pœna ex senatusconsulto tenetur etiam is qui ἐπιγράμματα, ᶜ aliúdve quid sine scriptura ᵈ in notam aliquorum produxerit: item qui emendum vendẽdúmve curauerit. ᵉ Et ei qui indicasset, siue liber, siue seruus sit: pro modo substantiæ accusatæ personæ, æstimatione iudicis præmium ᶠ * constituitur: seruo forsitan & libertate præstanda. ᵍ Quid enim si publica vtilitas ex hoc emergit?

VI. PAVLVS libro quinquagesimoquinto ad Edictum.

QVod senatusconsultum ʰ neceſſariumⁱ est, cum nomen adiectum non est eius in quem factum est. Tunc ei, quia difficilis probatio est, voluit senatus publica quęstioneᵏ rem vindicari. Cæterum si nomen adiectum sit: & iure cõmuni ˡ iniuriarum agi poterit. Nec enim prohibendus est priuato agere iudicio, quòd publico iudicio præiudicatur, quia ad priuatam ᵐ causam pertinet. Planè si actum sit publico iudicio: denegandum est priuatum. similiter ex diuerso.ⁿ

Prætor edixit.] CASVS. Prætor dixit. qui agit iniuriarum actio debet nominare personam, de qua conqueritur. Itẽ debet dicere

&. l. ita vulneratus. Accursius.
l *Iure communi.* id est ciuiliter. & pro etiam. nam & hic criminali agi potest, prout vult iniuriam passus: vt subiicit. Accursius.
m *Priuatã.* q. d. prosequitur suã iniuriã: vnde maxime auditur: licet præiudicet in criminali, & sic omittit publica vindicta. Ac.
n *Ex diuerſo.* vt &. j. l. pxi. §. j. & fa. j. de pub. iudi. l. interdũ. & C. ne tutor vel cura. vec. cõdu. l. j. & de cri. stel. l. j. &.ſ. vi bono. rapt. l. ij. §. ij. Sed cõtra. C. de ordi. iudi. l. fi. vbi vnũ per aliud non tollitur. sed ibi viciſim recõueniẽdo: hic vnus cõtra aliũ vtrũq; opponebat. Itẽ cõtra. C. quãdo ciuilis actio crimi. præiu. l. j. Sol. hic vetus. vel veriꝰ hic vtrũq; ad vindictã: ibi quãdo propter dãnũ rei familiaris agitur: vt. j. l. proxi. §. j. & eodẽ modo soluitur. ſ. ad. l. Aquil. l. inde Neratius. §. ſi dolo. quæ est contra. Accur.

BIU Cujas

bet dicere quam iniuriam sit passus. Secundo dicit: seruũ meum in mei contumeliam occidisti. quæritur, an possim agere actio. iniuriarũ priuata? Item accusare lege Cornelia de sicariis. Idem si veneno eum occidisti. & dicitur quòd si agò vna, non possum alia agere. & licet aliàs dici cõsueuit, quòd ciuilis via per criminalem non tollitur, vel ecõtra: nõ obstat: quia illa ciuilis dat ad bursam priuatã, siue ad dãnum emendãdum: hæc autem iniuriarũ datur ad vindictam. hinc est quòd si lege Aquilia velim agere occasione dãni mortis serui mei, non tollitur accusatio legis Corneliæ: quia Aquilia datur ad damnum emẽdandum. Sed si volo agere actio. iniuriarũ, eo quòd caput serui mei percussisti gladio, cum iam accusasses te lege Cornelia: dicitur quòd non possum agere: licet Labeo contradixit. Item bene dixi quòd qui agit iniuriarũ, debet dicere iniuriam: quia secundum quantitatẽ iniuriæ quandoq; puniet iudex, quandoque nõ: vt euenit in liberto & filio qui dicunt se passos iniuriã à patrono, vel à patre. nam debẽt dicere, quam iniuriam. nam si erit atrox iniuria, tenetur pater & patronus: aliàs nõ. Filius autẽ in potestate, etiã pro atroci iniuria non potest agere contra patrem. Item qui agit iniuriarum, debet dicere certum, id est debet dicere quam iniuriam sit passus: non alternatiue illam aut illam. Sed pone quòd plures iniurias mihi feci sti, puta gente coadunata domũ meam intrasti per vim, & opprobrium mihi dixisti, & me verberasti. dicitur quòd de omnibus iniuriis debeo simul agere, non separatim de qualibet. Item de omni iniuria potest ciuiliter agi, etiam de atroci. Postea dicit quòd iniuria atrox fit quandoq; ratione personæ, quandoque ratione rei, quandoque ratione tẽporis. & dat exempla. nec refert cui fiat iniuria atrox, filiofami. an patrifami. Item si seruus tuus fecit iniuriã atrocem, & te præsente: teneris noxaliter: si te absente, castigatur seruus. Vltimo dicit: qui attentauit liberum vel seruum, masculum vel fœminam: tenetur iniuriarum act. Postea exponit quid sit attentare. & hoc dicit hæc lex, & tres sequen. Francis. Accursius.

a *Actionem.* iniuriarum, quã constat infamare: vt subiicit, &.ff. de his qui no. infa. l.j. Idem de actione de dolo: vt.ff. de dolo. l. sed si ex dolo. §. fi. & l. & eleganter. in fi. Accursius.

b *Discrimine.* id est periculo. sic ponitur. C. de pœ. iud. l. ij.

c *Designare certum.* scilicet hominẽ iniuriam inferentẽ. sed hoc quandoq; fallit: vt.ff. l. proxi. vel ibi in accusatione criminali. Vel secundo expone certũ, scilicet genus iniurię. & fa.ff. de rei vindi. l. si in rem. & de interroga. act. l. de ætate. §. nihil. & de cõfessis. l. certum. in prin. &.j. de iur. fisc. l. ita fidei. &.j. ea. l. §. præterea. &. §. quod autem prætor. &.ff. de fur. l. in actione furti.

d *Si dicatur homo.* id est seruus tuus, & in tuam contumeliam.

e *Occisus.* & propter hoc ciuiliter iniuriarum, vel criminaliter ex lege Cornelia agatur. potest etiam lege Aquilia agi ciuiliter: vt.ff. ad legem Aquil. l. inde Neratius. §. si dolo. Accursius.

f *Iudicio.* scilicet iniuriarum.

g *Legi Corneliæ.* scilicet de sicariis.

h *Præiudicari.* id est dicere, si actũ fuerit vno, an possit agi postea altero, & econuerso. Accursius.

i *Idemque.* scilicet quæritur.

k *Occidendi causa.* cuius causa potest agi iniuriarum ciuiliter, & lege Cornelia de sicariis & veneficis: vt infra ad legem Corneliam de sica. l.j. &. iij. §. fina.

VII. VLPIANVS libro quinquagesimo septimo ad Edictum.

PRætor edixit: *Qui agit iniuriarum, certum dicat quid iniuriæ factum sit*: quia qui famosam actionem[a] intendit, non debet vagari cum discrimine[b] alienæ existimationis, sed designare* certum,[c] & specialiter dicere quã se iniuriã passum cõtẽdit.

Iste. §. diuiditur in quatuor partes. Primo ponit duas quæstiones, & responsionem. Secundo opponit, & soluit. Tertio ponit aliã quæstionem & responsionem. Quarto similiter ponit aliam quæstionem & responsionem. secunda ibi, atquin. tertia ibi, quid ergo. quarta ibi, quid ergo si quis. Prima pars loquitur vno modo secundum glo. alio modo secundum Iacobum de Aret. Secunda & tertia pars leguntur vniformiter, secundum omnes. Quarta pars legitur duobus modis secundũ gl. tertio modo secundũ Iacobum de Aretio. & secundum glo. iste. §. hoc intendit: Si actũ est actione ciuili, quæ competit ad vindictam: tollitur criminalis accusatio. secus si ad rem familiarem ciuiliter sit actum. B.

℣ Si dicatur homo[d] iniuria occisus:[e] nunquid nõ debeat permittere prætor priuato iudicio[f] legi Corneliæ[g] præiudicari?[h] Idemque[i] & si ita quis agere velit, quòd tu venenũ dedisti hominis occidendi causa?[k] Rectius[l] igitur fecerit, si huiusmodi actionem[m] non dederit.

Atquin[n] solemus dicere:[o] ex quibus causis publica[p] sunt iudicia, ex his causis non esse nos prohibendos quo minus & priuato agam[q]: [&] est hoc verũ:[q] sed vbi[r] nõ principaliter de ea re agit,[s] quę[t] habet publicã exe cutionẽ. Quid ergo de lege[u] Aquilia dicim[q]?[x] nã & ea actio principaliter[y] hoc cõtinet:[z] hominẽ [autẽ] occisũ[a] nõ principaliter. nã ibi principaliter de dãno agitur quod dño datum est: at in actione iniuriarum de ipsa cæde vel veneno, vt vindicetur, non vt damnum sarciatur.[b]

Quid ergo si quis idcirco velit iniuriarum[c] agere, quòd gladio caput eius percussum est? Labeo ait[d] non esse prohibendum. Neque enim vtique hoc[e] (inquit) intenditur, quod publicam habet animaduersionem. quod verum non est.[f] Cui enim dubium est, etiã hunc dici posse Cornelia[g] conueniri?℣ Præterea[h] illò spectat, vt in criminali. l. Cornelia. de sica. & venefi. agitur ad vindictam tantum: & quod tibi non abest, peti videtur: & quod alteri non adest: & ita cessat regula prædicta. vbi ergo pro re familiari vel propter rem familiarem agitur, habet locum prædicta regula: vt hic, &. C. quando ciuilis actio. l.j.

l *Rectius.* responsio secundum Io.

m *Actionem.* id est accusationem, si prius ciuiliter fuerit actum. sic & ponitur in authẽ. de sanct. epis. §.j. colla. ix. sed si prius fuerit criminaliter actum, proprie ponitur. Sed contra. ff. vi bono. rap. l. ij. §. ij. Sol. vt ibi.

n *Atquin.* oppositio respõsionis, secũdũ Io.

o *Solemus dicere.* secũdum generalem regulam quę est. C. quando ciuilis actio. l.j. Accur.

p *Publica.* id est criminalia. non autẽ proprie vocantur hæc publica, cum nõ cuilibet de populo competant secundum R. & sic vt faciat ℣ Pla. ad id qđ not. C. quando ciuilis actio. l.j.

q *Et hoc est verum.* id est prædicta regula per allegatam. l. C. quando ciuilis actio. l.j. Ac.

r *Sed vbi.* scilicet in eo casu vbi &c. Ac.

s *De ea re agitur.* id est de eo maleficio.

t *Quæ.* id est quod.

u *Quid ergo de lege.* nã hæc datur ad pœnam, & continet rei persecutionem.

x *Dicimus.* an idẽ dicemus quod in hac actione dicimus? certe non: nam &c. secundũ M. & Azo.

y *Principaliter.* id est cũ in actione non vertitur eadẽ quæstio quę in accusatione: secundũ M. vt in nostro casu. nam in ciuili iniuria

z *Hoc continet.* scilicet damnum: vel hoc quod facit locũ dictæ regulæ. quod idem est. Accursius.

a *Occisum.* id est crimen non agitur principaliter, cum ciuiliter agitur Aquilia: licet mentio eius fiat & probatio: sed cum fit accusatio, principaliter agitur de crimine.

b *Sarciatur.* & ideo cessat dicta regula. cum enim dicitur, cõuenio te lege Aquilia, quia hominem occidisti: oportet dãnum exprimi, scilicet conuenio te ad decem, quia in tãtũ me dãnificasti. sed secus in actione iniuriarum. Item & quod dicit, damnum nõ venire in actione iniuriarum: est contra. C. eo. l. dominis. sed nõ venit principaliter, vt hic: sed secundario sic: vt ibi, &.j. eo. item apud. §. si quis seruo verberato. vel dic vt in contrario notaui.

c *Iniuriarum.* ciuiliter, cum prius egisset criminaliter. l. Corne. de sica. vel econuerso. Accursius.

d *Labeo ait.* & bene secundũ Iacobũ & M. sed Io. & nos, male.

e *Hoc.* crimẽ quod. ff. pub. habeat animaduersionẽ. i. vindictã in vtraq; via agẽdi. immo in ciuili etiam dãnũ impensarũ venerat: propter quod videbatur vtraque via licere agi, secũdũ Labeonẽ.

f *Non est.* ex hoc ratio, nõ sententia Labeonis corrigitur, secũdũ quosdam. nos secundum Io. contra. ff. quòd vtrunque corrigatur.

g *Cornelia.* de sica. vel de iniur? Respon. certe potest conueniri, dummodo criminalis tollat ciuilẽ secundum nos: & ecõtra. Alij contra. & est ratio specialitatis, secũdũ eos quod de expẽsis dixi: & quia in capite: vt arg.ff. de relig. l. cũ in diuersis. & quia gladio. Ex prædictis no. tria exẽpla quibus vtraq; via agitur ad vindictã: & sic vna tollit aliã: in occiso, venenato, & capite percusso. & est ratio: quia cũ de eodẽ agitur, exceptio. rei iudica. repellitur: vt.ff. de exceptio. rei iudica. l. si quis cum. §. plane. secus ergo vbi alterum est de re familiari. & facit.ff. l. proxi. in fine. Accursius.

h *Præterea.* id est non solum: quia nõ debet vagari: vt.ff. in prin. sed etiam hac secunda ratione: vt ex qualitate.

Si seruilis.

dici certum de iniuria quã passus quis sit, vt ex qualitate iniuriæ sciamus, an in patronum liberto reddendum sit iniuriarum iudicium. Etenim meminisse oportebit, liberto aduersus patronum, non quidẽ semper, verum interdum iniuriarũ dari iudicium: [scilicet] si atrox sit iniuria quam passus sit: puta si seruilis [a] [est.] Cæterum leuem coërcitionem vtique patrono aduersus libertum dabimus: [b] nec patietur eum prætor querentem quasi iniuriam passus sit, nisi atrocitas eum [c] mouerit. Nec enim ferre prętor debet heri seruum, [d] hodie liberum, conquerentem quòd dominus ei conuicium dixerit, vel quòd leuiter pulsauerit, vel emẽdauerit. Sed si flagris, si verberibus vulnerauit non mediocriter: * æquissimum erit prætorem ei subuenire. ¶ Sed & si quis ex liberis qui non sunt in potestate, cum parẽte velit experiri: non temere [e] iniuriarum actio danda est, nisi atrocitas [f] suaserit. Certè his qui sunt in potestate, prorsus nec competit, etiam si atrox fuerit. [g]

Hic exponit verba edicti prætoris.

¶ Quod autẽ prætor ait: [h] *Quid iniuriæ factum sit, certũ dicat*: quẽadmodum accipiendũ sit? Certum eum dicere Labeo ait, qui dicat nomen iniuriæ, neque sub alternatione: [i] puta illud aut illud: sed illam iniuriam se passum. ¶ Si mihi † plures iniurias feceris, puta turba [k] & cœtu facto domum alicuius introëas, & hoc facto efficiatur vt simul & conuiciũ patiar, & verberer: an possim separatim tecum experiri de singulis iniuriis, quæritur. Et Marcellus secundum Neratij sententiam hoc probat, cogendum iniurias quas simul passus est, coniungere. [l] ¶ Posse hodie de omni iniuria, sed & de atroci ciuiliter agi, [m] imperator noster rescripsit. Atrocem iniuriam quasi contumeliosiorem & maiorẽ accipimus. Atrocem autem iniuriã aut persona, aut tẽpore, aut re ipsa fieri Labeo ait. Persona atrocior iniuria fit, vt cum magistratui, [n] cum parenti, patronó[ve] fiat. Tempore: si [in] ludis, & in cõspectu [prætoris.] Nam prætoris in conspectu, an in solitudine [o] iniuria facta sit, multum interesse ait: quia atrocior est quæ in conspectu fiat. Re atrocem iniuriam haberi Labeo ait: vt puta si vulnus illatum, [p] vel os alicui percussum [sit.]

VIII. PAVLVS libro quinquagesimoquinto ad Edictum.

VVlneris magnitudo atrocitatem facit: [q] & nonnumquam [r] locus vulneris, [s] veluti oculo percusso.

IX. VLPIANVS libro quinquagesimoseptimo ad Edictum.

SEd est quæstionis, quod dicimus re iniuriam atrocem [t] fieri: vtrum si corpori inferatur, atrox sit: an & si non corpori, vtputa vestimentis scissis, comite abducto, vel conuicio dicto. Et ait Pomponius etiam sine pulsatione posse dici atrocem iniuriam, persona atrocitatem faciente. Sed & si in theatro vel in foro cædit & vulnerat, quãquam non atrociter: atrocem iniuriam facit. ¶ Parui autem refert, vtrum patrisfamilias, an filiofamilias iniuria [talis] facta sit. nam & hæc [u] atrox æstimabitur. [x] ¶ Si atrocem iniuriam seruus fecerit: si quidem dominus prẽsens [y] sit, potest agi de eo. [z] Quòd si abfuerit, [a] prẽsidi offerendus est: qui eum flagris [b] rumpat. ¶ Si quis tam fœminam quàm masculum, [c] siue ingenuos, siue libertinos, impudicos facere attentauerit: iniuriarum tenebitur. Sed & si serui pudicitia attentata sit: iniuriarum [actio] locum habet.

X. PAVLVS libro quinquagesimoquinto ad Edictum.

ATtentari pudicitia dicitur, cum id agitur, [d] vt ex pudico impudicus [e] [quis] fiat.

---

a *Si seruilis.* id est talis quæ seruo facta pareret actionem iniuriarum domino: vt quia atrox: vt instit. eo. §. seruus.

b *Dabimus.* id est non denegabimus.

c *Eum.* scilicet prætorem. Accursius.

d *Heri seruum.* sic in authẽ. quomodo oportet episco. §. j. & facit. j. eo. l. non solum. §. quãquã. & ſ. de in ius vocã. l. sed si. §. prætor ait. & j. de obseq. l. honori. Et arg. ſ. de vi & vi ar. l. j. §. interdictum. & de excep. doli. l. apud Celsum. §. aduersus. & j. ad lẽgem Iul. de adulter. l. si adulterium. §. pe. & ſ. de furtis. l. si libertus. Accursius.

e *Nõ temere.* id est indistincte. q. d. non dabitur. Accursius.

f *Atrocitas.* & tũc nõ iniuriarum, sed in factum eius loco: vt. C. de dolo. l. si superstite. vel ibi in actione doli: hic iniuriarum.

g *Fuerit.* vt & ſ. de iudi. l. lis. sed potest cogi vt emãcipetur: vt. ſ. si à paren. quis ma. fu. l. fin. Itẽ facit. j. eodem. l. item apud. §. quæstionem. Accursius.

h *Quod autem prætor ait.* vt & ſ. ea. l. in prin.

i *Neque sub alternatione.* Not. alternationem facere incertitudinẽ: vt. ſ. de pact. l. veterib⁹. & nocet: vt hic, & ſ. de stipu. seruo. sed & si ita. & de rebus eo. si pupillorum. §. si prætor. & de testa. tute. l. tutor ita recte. & ſ. de confessis. certum. circa prin. & de ope. lib. l. seruus. §. fi. quandoque nõ nocet: vt quia sic est voluntas legantis, vel paciscentis: vt. ſ. de leg. j. nõ quocũque. §. fi. & l. cum res. §. sed si Stich⁹. & C. de verb. sig. cum quidam. & ſ. de verb. obli. l. vbi autem. §. qui illud. & ſ. de iure dot. l. plerumque. & de arb. l. itẽ si vnus. §. idem Pomponius. quibus casibus & libellus, & cõfessio, & sentẽtia poterit sub alternatione dari: vt instit. de offic. iudi. in prin. Accursius.

k *Turba.* quæ fit ex decem: vt. ſ. vi bo. rap. prætor. §. j. Accur.

l *Coniungere.* sic. ſ. pro socio. l. cũ duobus. * §. si plures. & ſ. famil. erciscun. l. hæredes. §. de pluribus. Sed arg. contra. ſ. de act. emp. non est nouũ. Accur. *ADDITIO.* Dic secundũ Bar. q̃ cogitur omnes proponere in vno libello: tamen ex qualibet sequitur condemnatio, ac si proponerentur in diuersis libellis: vt. d. l. non est nouum. & quod ibi no.

m *Ciuiliter agi.* vt & j. eod. l. constitutionibus. §. etiam. & instit. eod. §. in summa.

n *Magistratui.* ratione ergo personæ iniuriam passi, & sic ecõtra ratione personæ inferentis: vt infra eod. l. sed si vnius. §. quædam. & argu. ſ. de re iudi. l. ij. & j. eo. l. item apud. §. quod ait prætor. Sed argu. contra. infra eod. l. eum qui. §. j. & facit instit. eod. §. atrox. & §. sequenti. Accursius.

o *In solitudine.* id est quando est solus.

p *Illatum.* scilicet sit. Accursius.

q *Vlneris. Atrocitatẽ facit.* maiorem. & facit instit. eo. §. atrox. & §. sequẽti. Ac.

r *Et nonnũquam.* sed multotiens.

s *Vulneris.* facit scilicet maioré atrocitatẽ.

t *Sed est. Atrocem.* id est atrocissimam. sic personalis. i. personalissima: vt. ſ. de colla. bono. l. j. §. si impuberi. Accur.

u *Nam & hæc.* scilicet filiofamilias facta.

x *Æstimabitur.* ex causis prædictis: vt & instit. eo. §. atrox.

y *Præsens sit.* & vult eum defendere.

z *De eo.* noxaliter, vel etiam non noxaliter, si dñs potuit prohibere, & non prohibuit: vt. ſ. de noxa. l. iij. & iiij.

a *Si abfuerit.* dominus seruo pſente. & est ad hoc. ſ. si ex noxa. causa agatur. l. ij. §. fi. & §. penul. & ad hoc supra de mino. quod si minor. §. quòd si seruus. & j. eo. l. sed si vnius. §. cum seruus. & ſ. de his qui deie. l. j. §. cum seruus. & ſ. de fur. l. interdum. §. j. Accur.

b *Flagris.* i. flagellis.

c *Tam fœminã quàm masculum.* vt & j. eo. l. si stuprum. & continua l. proxi.

d *Attentari. Agitur.* blãda oratione: vt & j. eodem. l. item apud. §. tenetur. Acc.

e *Impudicus.* vel ex impudico impudicior: vt & ſ. de ser. cor. l. j. §. fi. & hoc nisi erat in ea forma quæ hunc excusset: vt. j. e. l. itẽ apud. §. si quis virgines. & facit instit. eo. §. j. Accur.

Non solum.] CASVS. Nõ solum tenetur actione iniuriarum qui facit iniuriam: sed etiã qui dolo fecit, vel qui curauit vt aliquis percuteret, seu aliqua iniuria fieret. Secũdo dicit, q̃ actio iniuriarum ex bono & æquo est, & q̃ dissimulatione aboletur. vnde si feci tibi iniuriam, & tu ad animum non reuocasti: licet postea velis ad animum reuocare, non competit tibi iniuriarum act. idem si transactum sit super iniuria, seu pactum factum. idem si iusiurandum sit exactum & præstitum. nam hæc actio erit extincta. Tertio dicit quòd actio iniuriarũ potest intentari

Alternatio facit incertitudinẽ: quãdoq; non cet, quãdoq; non nocet.

**Fl. si vulnerauit non mediocria:*

† iste tex. est not. & sin. ad hoc quòd delictũ dicitur atrox, ꝓpter cõcursum multorũ delinquẽtiũ. qui tex. hoc nõ probat de atroci iniuria: sed quòd iniuria facta à turba hominum, vel à cœtu coniungitur & reputatur vna iniuria, non plures. Bolog.

**si fratres.*

BIU Cujas

intentari etiam per procuratorem, & tutorem, & curatorem, & similes. Quarto dicit: si mandato meo est facta alicui iniuria: & ille qui fecit, & ego mandans tenemur. idem est si te conduxi, id est pretium tibi dedi vt cuidam faceres iniuriam. idem est si filio meo mandaui vt tibi iniuriã faceret. nam teneor. idem si persuasi tibi vt faceres alicui iniuriam: & feciſti: maxime si non aliàs eras facturus. [*QVANQVAM.*] Si patronus leuem iniuriam faciat liberto, vt leuiter eũ verberando: nõ potest agere libertus iniuriarum act. cõtra patronum. Sed quid, ſi libertæ patronus leuem iniuriam faciat, an vir libertæ aget iniuriarũ? Quidam quòd ſic. Vlpianus autẽ dicit quòd non. Si autem vterque eſſet libertus iſtius qui eam leuiter verberauerit: tũc ſecundũ omnes neuter agit iniuriarũ. Ex his apparet quòd ſi patronus filio liberti vel vxori liberti faciat leuem iniuriam, quòd libertus non poſsit hac act. agere contra patronum: ipſe autẽ filius vel vxor poterũt agere hac act. [*EI QVI SERVVS.*] Si dico aliquẽ eſſe meum ſeruum: ſiue agẽdo, vt petẽdo eum in ſeruitutẽ: ſiue defendendo, vt cũ petat ſe in libertatem, ego dicam cũ eſſe meũ ſeruum, & ſciam eum eſſe liberum, teneor ei act. iniuriarum: niſi peterem eum in ſeruit. ad hoc vt habeat regreſſum contra venditorem ſerui. & hoc dicit hic. §. & l. ſequens. Fran. Accurſius.

XI. VLPIANVS libro quinquageſimoſeptimo ad Edictum.

NOn ſolum [autem] is iniuriarũ tenetur, qui fecit iniuriã, hoc eſt qui percuſsit: verum ille quoque cõtinetur, qui dolo fecit, vel qui curauit vt cui mala[a] pugno percuteretur. ℣ Iniuriarum † actio ex bono & æquo eſt,[b] & diſsimulatione aboletur.[c] Si quis enim iniuriã dereliquerit, hoc eſt, ſtatim paſsus ad animum ſuum nõ reuocauerit: poſtea ex pœnitentia remiſſam iniuriam non poterit recolere. Secundum hæc ergo æquitas actionis[d] omnem metum[e] eius abolere videtur, vbicumque contra æquum[f] quis venit. Proinde & ſi pactum de iniuria interceſsit, & ſi tranſactum [ſit,] & ſi iuſiurãdum exactum erit: actio iniuriarum non tenebit.[g] ℣ Agere[h] quis iniuriarum & per ſe, & per aliũ poteſt: vtputa [per] procuratorẽ, tutorem, cæteróſque qui pro aliis ſolent interuenire.

Iſte. §. diuiditur in quatuor partes. Primo loquitur in eo qui mandauit extraneo quòd delictum committeretur. Secundo loquitur in conducente. Tertio in mandante ſubditis ſibi perſonis. Quarto in perſuadente. ſecunda ibi, Proculus. tertia ibi, idémque. quarta ibi, Atilicinus. Bartolus.

℣ Si mandatu meo facta ſit alicui iniuria: plerique aiunt,[i] tam me qui mandaui, quàm eum qui ſuſcepit,[k] iniuriarum teneri. Proculus rectè ait: ſi in hoc te conduxerim, vt iniuriam facias: cum vtroque[l] noſtrum iniuriarum agi poſſe, quia mea opera facta ſit iniuria. Idémque ait[m] & ſi filio meo mandauero vt tibi iniuriam faciat. Atilicinus autem ait, & ſi perſuaſerim alicui aliàs nolenti,[n] vt mihi ad iniuriam faciendam obediret: poſſe iniuriarum mecum agi. ℣ Quãquam † aduerſus patronum liberto iniuriarũ actio non detur:[o] verumtamen marito libertæ nomine cum patrono actio competit. Maritus enim vxore ſua iniuriam paſſa, ſuo nomine iniuriarum agere videtur. quod & Marcellus admittit.[p] Ego autem apud eum notaui,[q] non de omni iniuria[r] hoc eſſe dicendum, me putare.[ſ] Leuis enim coërcitio etiã in nuptam, vel conuicij nõ impudici dictio cur patrono[t] denegetur? Si autem conliberto nupta eſſet: diceremus omnino[u] iniuriarum marito[x] aduerſus patronum ceſſare actionem. & ita multi ſentiunt. Ex quibus apparet, libertos noſtros non tantum eas iniurias aduerſus nos iniuriarum actione exequi non poſſe, quæcũque fiunt ipſis: ſed ne eas quidem quæ eis fiunt quos eorum intereſt iniuriam non pati.[y] Planè ſi fortè filius[z] liberti, vel vxor, velint iniuriarum experiri, quia patri maritóve non datur: denegandum non erit: quia ſuo nomine experiuntur.

Qui, pro libertate litigat, ratione incertitudinis ſtatus habet actionem iniuriarum. hoc dicit.

℣ Ei qui ſeruus dicitur, ſéq; aſſerit in libertatem: iniuriarum actionem aduerſus dicentem[a] ſe dominum, competere, nulla dubitatio eſt. Et hoc verum eſt, ſiue ex libertate in ſeruitutem[b] petatur, ſiue ex ſeruitute in libertatem proclamet. nam hoc iure indiſtinctè[c] vtimur.

a *Mala.* id eſt maxilla. hic enim prætoria, non Cor. tenetur. arg. §. eo. l. lex. §. illud. & eſt idem inſti. eo. §. nõ ſolum. &. j. ea. l. §. ſi mandato. &. §. Proculus. & C. de accuſa. l. nõ ideo. Et argu. §. de vi & vi ar. l. j. §. deieciſſe. &. §. quotiens. &. l. iij. §. cum procurator. & de admi. tut. l. ita autem. §. geſsiſſe. &. j. eod. l. item. §. feciſſe. &. §. de iuriſ. om. iudi. l. ſi quis id. §. penult. &. j. de regu. iur. l. hoc iure. §. j. & quod vi aut clam. l. ſi ego. & inſti. man. §. in ſumma. verſi. & ideo. Sed videtur qui fecit, non teneri: vt. §. ad leg. Aquil. l. liber homo. in princ. ſed ibi in Aquilia, in qua ſola culpa erat: quia tenebatur parère: hic non vbi eſt dolus, etiam ſi de illis eſt qui aliàs deberent parère: vt ibi plene dixi. Accurſius.

b *Ex bono & æquo eſt.* immo ex delicto: vt inſti. de obli. ex deli. in prin. ſed illud ex parte rei: hic actoris: ſed etiam ex parte rei eſt æquitas, ſcilicet eum puniri, nõ pro eo. & eſt ſic. j. de ſepul. vio. l. quæſitum. Accurſius.

c *Aboletur.* dicunt quidam dixiſſe Bul. hanc actionem nõ naſci niſi dicat iniuriã paſſus ſtatim, ad animum reuoco. quod nõ credo eum dixiſſe, cum hic dicat aboleri, & inſti. eo. §. fina. quod non eſſet niſi iam eſſet nata: vt arg. §. de iniuſto teſt. l. nam & ſi. §. poſt defectum. & de verbo. oblig. l. decem. Sed arg. cõtra. j. eo. l. iniuriatum. ſed illud quo ad tranſmiſsionem ad hæredem. Accur.

d *Actionis.* iniuriæ remiſsæ.

e *Metum.* quem reus haberet.

f *Contra æquum.* id eſt propriam remiſsionem.

g *Non tenebit.* facit. §. de pact. l. ſi tibi. §. quædam. &. §. ad Syl. l. diuus. &. C. de pact. l. pacta nouiſsima. &. j. eod. l. ſed ſi vnius. §. ſi autem. Accurſius.

h *Agere.* per procuratorem: vt. j. eo. l. ſed ſi vnius. §. idẽ Iulianus. &. §. idem ait. &. §. de procura. l. licet. §. ad actionem. & hoc ſi ciuiliter, non ſi criminaliter: niſi in caſu: vt. C. e. l. iniuriarũ. &. l. fina.

† *Hic habetur text. ſin. ad hoc quòd quis non poteſt proſequi*

i *Aiunt.* & bene: vt. §. in prin. huius. l.

iniuriã ſuam alteri, ſi ille qui paſſus eſt, agere nõ poſſet. & ea. & ponit exem plum in iuria leui: vt ibi ℣ vero, ego autẽ &c. Bolo.

k *Suſcepit.* ſcilicet mãdatum. Accurſius.

l *Cum vtroque.* vt &. §. in prin. huius. l.

m *Idémque ait.* vt ego & filius teneamur. Ro.

n *Nolenti.* aliàs nolẽti: & ſubaudi maxime. & aliàs volenti: & bene. nam non oportet laudãdo augeri &c. vt &. §. de ſer. corru. l. j. §. fin. Sed quidam dicũt quòd ſi aliàs facturus erat, non tenetur conſulens: vt in furto: vt inſtit. de obli. quæ ex deli. §. ope. in fin. Sed quid ſi credidi eum nõ aliàs facturum: & mandaui: ipſe autem aliàs facturus erat?

o *Non detur.* pro non atroci: vt. §. eod. l. prætor. §. præterea. Accur.

p *Admittit.* & male, cũ de nõ atroci dicat.

q *Apud eum notaui.* id eſt reprehendi, ſecũdũ R. vnde male videtur hic ſcripſiſſe Azo, pro leuiſsima agit ali⁹; non ipſa: pro atroci & ipſa & alius.

r *Non de omni iniuria.* liberto facta.

ſ *Putare.* vt ſuo nomine maritus agat.

t *Cur patrono.* pro ea ergo iniuria dumtaxat maritus aget, pro qua libertus. Accur.

u *Omnino.* ſcilicet vbi non eſt atrox iniuria. Vel omnino, id eſt omnes dicimus, nemine reluctante. Vel ſubaudi, ſtricta ratione.

x *Marito.* liberto, ſi ſibi vel vxori facta ſit iniuria. Accur.

y *Nõ pati.* & hoc verũ, quãdo ſuo nomine ageret. ſed ſi nomine filij, vel vxoris, qui vel q̃ eſt ingenuus, vel ingenua, bene poteſt: & hoc ſi ciuiliter. ſec⁹ ſi criminaliter: vt probatur hoc. §. de in ius voc. l. q̃ſitũ. &. C. ſi tu. vel cura. nõ geſſerit. l. j. &. C. de obſeq. l. j.

z *Filius.* qui reuerentiam debet: vt. C. de in ius vocã. l. venia. &. C. de obſequiis. l. fina. licet ſit ingenuus: vt inſtitu. de ingenu. ſed non tantam quantam pater: vt in hoc exemplo patet. Vel dic, viuo patre præſtet reuerentiam, vt ibi: eo mortuo, vt hic, &. §. de obſeq. l. hæres.

a *Aduerſus dicentem.* cum ſciat liberum: vt. j. l. proxi. Accur.

b *In ſeruitutem.* Hæc bona videbatur diſtinctio; vt. C. de aſſer. tol. l. j. in prin. Accurſius.

c *Indiſtinctè.* quantũ ad hoc vt agat vel conueniatur: diſtinguitur tamen, ſciat vel non liberum: arg. §. eo. l. iij. §. ſi. &. j. l. proxi.

BIU Cujas

a *Si quis.Faciat.* quia tũc secus:vt argu.ff.de rei vindi.l.vtique. & de euict.l.sed & si.de neg. gest.l.at qui.§.cũ me.& de bo. liber.l.si quis libertum.&.l.qui cum maior.§. si patris. Arg.contra.C.de asser.tollen.l.fin.sed ibi decesserat seruus.Accur.

b *Tenetur.* vt &.C.de libe.cau.l.si tibi.&.C.e.l.qui liberos.Ac.

Iniuriarũ.]CASVS.

IActio iniuriarũ non datur hæredi, nec in hæredem. vnde si seruo meo facta est iniuria:si decedam, postea non vadit hęc actio ad hæredẽ meum. lite autẽ contestata super hac actione vadit:& in hęredes,& hęredibus dabitur.Secũdo dicit:qui iure publico vtitur,nõ facit iniuriam.& ponitur exemplum.Tertio, fecisti me citari vt ad iudicem quendam vadã, & hoc fecisti causa me vexandi. dicitur ꝙ teneris iniuriarum actione.quarto dicit:cũ velles ponere statuam in honorẽ Titij, prohibui te ne id faceres. non teneor hac actione.Si cum ad quendam debebat spectare onus locandi stationes publicas, duumuiri istud onus mihi dederũt: nõ teneor hac actione.idẽ in similibus munerib[9] siue oneribus. idem si iudex tulit falsam sententiam. nam non tenetur hac actione. idẽ si iudex fecit aliquẽ cõtumacem capi, non tenetur hac actione. Sed si aliquis me prohibet in mari piscari, vel in diuerticulo aliquo iuxta mare ducere retia, tenetur hac actione.Item in eo qui prohibet me lauare pannos in publico flumine: vt in Rheno vel in Aposa.idem in eo qui prohibet me sedere in curia communis,vel in palatio, vel in campo mercati. nam tenetur hac act. idem in eo qui prohibet me equitare equum meum:vel alia re mea vti. Si autem aliquis conduxit campum Rheni, vel alium locum publicum: habet interdictum ne quis vtatur loco publico.Sed pone: habeo domũ iuxta Rhenum vel iuxta mare. vis piscari vel lauare in Rheno ante faciem domus meæ. dicitur quòd non possum te prohibere: consuetudine tamen obseruabatur contrarium.tamen reiecta consuetudine,qui prohibet,tenetur hac act.in lacum tamẽ meum proprium possum prohibere ne aliquis piscetur. Item si per priuilegiũ alicui est concessum vt habeat vsum maris,habet vti possidetis interdictum, ne impediatur vsum suum siue ius suum exercere. & hoc dicit hæc lex,& sequens.Fran.Accursius.

Flo.de ho. *Flo. alicuius*

XII. GAIVS libro vicesimosecundo ad Edictum prouinciale.

SI quis de libertate aliquem in seruitutem petat,quẽ sciat liberum esse: neque id propter cuictionem,vt eam sibi conseruet, faciat:[a] iniuriarum actione tenetur.[b]

XIII. VLPIANVS libro quinquagesimoseptimo ad Edictum.

INiuriarum[c] actio neque hæredi, neque in hæredem datur. Idem est & si in seruum meum iniuria facta sit. nam nec hic hæredi meo iniuriarũ actio datur. Semel autem lite contestata, hãc actionem etiã ad successores[d] pertinere. ꝟ Is qui iure publico vtitur,non videtur[e] iniuriæ faciendæ causa hoc facere. Iuris enim executio[f] non habet iniuriam. ꝟ Si quis quòd decreto prætoris non obtemperauit,ductus sit: non est in ea causa vt agat iniuriarũ propter prætoris præceptum.[g] ꝟ Si quis per iniuriam ad tribunal[h] alicuius me interpellauerit,[i] vexandi mei causa:potero iniuriarum experiri.[k]

Ille tenetur actione iniuriarum,qui facto facit iniuriam:non ille qui prohibet ne quis ad honorem aliquem promoueatur. Bart.

ꝟ Si quis in * honoribus decernendis alicui* passus non sit decerni, vtputa imaginem[l] alicui, vel quid aliud tale: an iniuriarum teneatur?Et ait Labeo non teneri, quamuis hoc contumeliæ[m] causa faciat. Etenim multum interest (inquit) contumeliæ causa quid fiat,[n] an verò fieri quid in honorem alicuius quis non patiatur. [o] ꝟ Idem Labeo scribit, si cum alium contingeret locatio, [p]* alij hoc onus duumuir indixerit:nõ posse agi iniuriarum ob laborem iniunctum. Aliud enim esse laborem iniungere : aliud iniuriam[q] facere. Idẽ ergo erit probandum & in cæteris[r] muneribus atque oneribus[f] * quæ per iniuriam[t] iniunguntur. Ergo si quis per iniuriam sententiam[u] dixerit:idem[x] erit probandum. ꝟ Quæ iure potestatis à magistratu fiunt: ad iniuriarũ actionem non pertinent.[y] ꝟ Si quis me prohibeat in mari piscari, vel euerriculum,[z] quod Græcè σαγήνη dicitur, ducere: an iniuriarum iudicio possim eum conuenire? Sunt qui putent iniuriarum me posse agere[a]: & ita Pomponius, & plerique, esse huic similem eum qui in publicum lauare, vel in cauea[b] publica sedere, vel in quo alio loco agere, sedere, conuersari non patiatur: aut si quis re mea vti me non permittat. nam & hic iniuriarum[c] conueniri potest. Conductori[d] autem veteres interdictum[e] dederunt, si fortè publicè hoc conduxerit. nam vis ei prohibenda est

Officii ratione alicui subuenitur.

c *Iniuriarum.* nec hic videbatur quòd sicut seruus trãsit ad hæredem,sic & iniuria ei facta. sed contra est, & est ratio hic & superiori respon. quia non est in bonis meis ante litem contestatam: vt.ff.eo.l.iniuriarum. & quia ad vindictam datur: vt.ff.eo.l. prætor.§.j.& insti.de perpe. & temp.act.§.non autem.sic &.ff.de in ius vocan.l.penul.

d *Successores.* id est contra successores: non solum successoribus.& facit.C.ex delic.defunc.l.j.&.ff.de priua.delic.l.j.&.C.de reuocan.do.l.fin.in fin.

e *Non videtur.* præsumitur enim iusta sententia, sicut aliàs ius æquũ:vt.ff. de iusti.& iure.l.pen. Et not.hic ꝙ subuenitur alicui ratione officij,si illicite non fiat: vt & aliàs.ff.de rei vin.l.qui restituere.&.ff.quod me.cau.l.continet.&.ff.ad leg.Aquil.quemadmodũ.§.pe.&.ff.locati.itẽ quæritur.§.si quis mensuras.& de peri. & cõ.rei vẽ.l.lectos. &.l.eum qui.& in Lõbarda de dã.iniur.l.si quis moli. & de his qui in cõsultãdo & subdito suo rixa.l.j.&.ff. *Executio.* vt.ff.proxi.§. dicitur. & ar. ad hoc.C. ad leg. Iuliã repe.l.fi.§.& licet neminẽ.&.ff.e.l.nec magistratibus.&.ff.de reg. iur.l. nihil cõsensui.§. nõ capitur. &.ff.ea.l.§. quæ iure.Accur.

f *Et oneribus.* aliàs honoribus: & aliàs oneribus. pro prima.ff. de mune.& hono.l.honor.

g *Propter prætoris præceptum.* auctoritas maioris excusat:vt &.ff.de aqua plu. arcẽ.l. quam. & facit.ff.§.proxi.Accursius.

h *Ad tribunal.* id est ad iudicem aliquem.

i *Interpellauerit.* id est citari fecerit.Accur.

k *Experiri.* vt &.ff.e.l.item apud.§.si quis libello. &.ff. qui satisdã. cog.l.si vero pro condem.§. fi. & facit.C.de iurisd.om. iud.l.in criminalibus. sed cõtra.ff. ea.l.§.idem Labeo.

l *Imaginem.* quam alij ad eius honorem ponere voluerint.

m *Contumeliæ.* generaliter accipe.R. vt &.ff.eo.l.j.in prin.Accur.

n *Quid faciat.* ad deminuendam dignitatẽ: quia tunc quandoque iniuriarũ actio datur, secundum Azo.

o *Non patiatur.* hoc enim casu semper hæc actio cessat, secundum R.& facit.ff. de condit. & demon.l. Titio.§.j. &.ff.de his quę in frau. credi.qui autẽ.in princip. item facit.ff.e.l.§. omnem.

p *Locatio.* id est onus locandi stationes publicas,vel domos:aliàs est locator.Accur.

q *Iniuriam.* id est cõtumeliam.

r *In cæteris.* quæ multa sunt sub tribus generibus:vt.ff.de mune.& hono.l.munerum.

t *Per iniuriam.* id est contra ius.aliàs esset sibi contrarius iste.§.

u *Sententiam.* id est contra ius & iustitiam : vt &.ff. eo.l.j. circa prin.& insti.eo.in princ.huic.§.est contra.ff.ea.l.§.si quis per iniuriam. sed non ob. quia ibi animo inferendæ contumeliæ siue iniuriæ fecit: hic non, sed vt alium forte releuet:tenetur tamen hic actione in factum:vt.ff.de var.cog.l.si iudex.

x *Idem.* vt non teneatur iniuriarum : sed in factum, vt dixi.& fa.C.de pœn.iudi.l.fi.

y *Non pertinent.* vt dixi.ff.ea.l.§.j.

z *Euerriculum.* aliàs euerriculum: [a] aliàs diuerticulum.

a *Posse agere.* contra supra de diuer. præscript. l. si quisquam. Solu.vt ibi.

b *Cauea publica.* locus erat in theatro,secundum quosdam.

c *Nam & hic iniuriarum.* vt &.ff.eo.l. si quis proprium. &.ff. de act.emp.l.qui pendentem. & si seruus.ven.l.sicuti.§. Aristo.in fin. Item ad hoc.ff.ne quis in lo.pu.l.ij. in prin. &.§.j. & de vsucap.l. fin.& de vi & vi arma.l.vim.& facit.ff.vti possi. si duo.§.j.&.iij. &.§. Labeo. Accursius.

d *Conductori.* quidam habent hic.§.sed non debet esse: quia pẽdet ex superioribus.& dic,conductori loci publici.

e *Interdictum.* vti possidetis vtile,secundum Azo.vel dic,de loco publico fruendo:vt.ff.de loco publi.fruen.l.j. in prin.iniuriarum etiam agi potest.

a *Quis agrum alienum.* vt &.ſ.de ſer. ruſti.prædi.diuus. & inſti. de re.diui.§.apum.&.ſ.de adqui.re.do.naturalem.§.apum.Acc.

b *Vſurpatum.* id eſt conſuetudine obtentum: vt.ſ.de vſuca.l.ij. vel contra rationem introductum. Item no.quòd tenetur iniuriarum qui ſciens iniuſta vtitur conſuetudine.[a]

c *Quare ſi quis.* quia nullo iure vſurpatum eſt:ergo ſi quis &c.

d *Agi poteſt.* licet ſit vſurpatum: niſi cõſuetudo ex certa ſcientia ſit inducta:quia tũc lex vinceret: vt.C.quæ ſit long. conſue.l.conſuetudinis.&.ſ. cõmunia prædio.l.venditor.§.ſi conſtat.

e *Mei dominij.* qđ eſſe poteſt: vt.ſ.qui.mo. vſufru.amit.l.quid tamen.§.j. &.ſ. vt in flu. pu. na. lic. l.j.§. ſi priuata.

f *Sanè. Pertineat.* per priuilegiũ, vel per longã conſuetudinẽ: vt ſ. de diuer. præſcrip.l. ſi quiſquam. Azo.

g *Interdicta ſunt.* vti poſſi.& vtrubi.& plura alia multa:tamẽ cauſa publici iuris introducta ſunt: vt.ſ.de interdict.l.j.&.l.ij.§. hominum. q̃ ſunt cõtra. Ac.

[fieri,] quo minus conductione ſua fruatur. Si quem tamen ante ædes meas, vel ante prætorium meum piſcari prohibeam, quid dicendum eſt? me iniuriarum iudicio teneri, an non? Et quidem mare commune omnium eſt, & litora: ſicuti aër. Et eſt ſæpiſsime reſcriptum, non poſſe quem piſcari prohiberi, ſed nec aucupari: niſi quòd ingredi quis agrum alienum[a] prohiberi poteſt. Vſurpatum[b] tamen & hoc eſt, tametſi nullo iure, vt quis prohiberi poſsit ante ædes meas vel prætorium meum piſcari. Quare ſi quis[c] prohibeatur:adhuc iniuriarum agi poteſt.[d] In lacu tamen qui mei dominij[e] eſt:vtique piſcari aliquem prohibere poſſum.

Item apud Labeonem.] CASVS. Qui medicamenta alicui dedit,vt eum alienaret à mẽte,vel qui alio modo hoc fecit, & ſic factum eſt : tenetur hac actione. Secundo dicit : eleuaui manum contra te quaſi tibi alapam daturus, & non dedi. teneor hac act. [AIT PRAETOR.] Ponitur edictum,cuius ſenſus eſt : qui aduerſus bonos mores conuicium alicui fecit:cuiuſve operà hoc factum eſſe dicetur: in eum prætor dat act. Poſtea loquitur Vlp. & dicit:conuicium eſt iniuria. Et dicitur conuicium à concitatione,vel à collatione vocum : quando plures vnam vocem ponunt:vt cum dicunt, Titius eſt cucurbita,eo præſente:vel ad domum Titij vadunt, & ibi dicunt ante domum, vel aliquid aliud dicunt quod ſit contra mores huius ciuitatis. & non ſolum qui poſuit vocem,tenetur hac act. ſed & is qui induxit aliũ vel alios ad concitandum. Et bene dictum eſt in edicto, cui. ſi enim non nominarent perſonam:ſed dicerent, quis cucurbita,nõ tenerentur hac acti. Subſequenter dicit:procuraui vt tibi conuicium diceretur per aliquem: puta per Barbacam de porta noua : qui habet malam linguam : non tamen dixit conuicium. dicitur quòd non teneor. Ex his apparet conuiciũ cum vociferatione fieri ſiue ab vno ſiue à pluribus : id eſt ſi in cœtu dicatur. ſi autem aliquis aſtrologus vel diuinus dicat aliquem furem,cum non eſſet : non tenetur hac act.ſed per conſti.punitur.Item hæc actio iniuriarũ, quæ naſcitur ex conuicio,nõ datur hæredi,nec in hæredem. [SI QVIS VIRGINES.] Appellaui virginem ancillari veſte veſtitam.minus pecco,& non teneor.vel aliter vt in glo.Iteꝫ non teneor ſi erat veſtita veſte meretricali, & eam appellaui, ſcilicet eius pudicitiã blando ſermone attentando:vel ei comitem abduxi.comitem autem intelligas,qui aſſociabat virginem : ſiue liber ſit,ſiue ſeruus:ſiue maſculus,ſiue fœmina. ſic ergo comes dicitur qui erat deſtinatus vt aſſociaret puellam quandã.continetur etiã & pædagogus.& ille dicitur abducere comitem,qui fecit ne comes cum ea eſſet,ſiue per vim,ſiue per blanditias.Tenetur etiam hoc edicto nõ ſolũ qui comitem abduxit : ſed & is qui aſſectatus eſt aliquem comitum, & qui appellauit. Poſtea dicit quid ſit appellare.poſtea dicit,ſi dico verba turpia alicui,teneor iniuriarũ. poſtea dicit differentiam eſſe inter appellare & aſſectari. & dicit quid ſit aſſectari.poſtea dicit quòd nõ omnis aſſectator tenetur. ecce enim qui ſolatiandi cauſa cũ aliqua domina vel virgine loquitur,non tenetur.Item ioculatores qui præcedunt ante dominas ſonando ſua inſtrumenta:non tenentur.Vltimo dicit:pro iniuria facta ſponſę,habet ſponſus ac.iniuriarũ.[AIT PRAETOR.] Ponit edictum cuius ſenſus eſt: prohibet prætor ne quid fiat ad infamiam alicuius.& ſi cõtra hoc fiat, prætor animaduertet.Poſtea dicit:hoc edictũ videtur ſuperfluum per ſuperius. ſed tamẽ ſpecialiter de hoc voluit dicere.ea enĩ quæ notabiliter fiũt A &c.apparet ergo prætorem aliquid fieri vel dici ad infamiã alicuius noluiſſe:& qui contra fecit,tenetur act.iniuriarum. & ponit plura exempla quãdo fit ad infamiam alicuius. Item bene dixit prætor,ſi contra fiat,animaduertam.quia quandoque non punietur,inſpecta perſona contra quam eſt facta iniuria, vel inſpecta perſona eius qui fecit, vel inſpecta qualitate iniuriæ. & da exempla vt in glo.[SI QVIS LIBELLO.] Libellum infamatoriũ dedi principi,in quo continetur infamia alicuius: teneor act.iniuriarum. Secũdo dicit: ſi comes vel aſſeſſor poteſtatis Bonoñ. accipiat à me pecuniam,& faciat dari per poteſtatem quãdam ſententiã pro me: & iſte comes vel aſſeſſor ob hoc ſit fuſtigatus : videtur de iniuria dãnatus. videtur enim feciſſe iniuriam poteſtati. Tertio dicit : bona vel rem alicuius per iniuriam occupaui. teneor act. iniuriarum. Quarto dicit : quidam dixit ſe habere à me in pignus quẽdam librũ: & non erat verum. illum librum poſuit venalem cauſa me infamandi.tenetur hac act. Quinto dicit:vocaui quẽdam ad ius cauſa iniuriandi eum vt debitorem meum,cum nõ eſſet. teneor hac actione.[PRAETOR AIT.] Prætor ait:qui ſeruum alienũ verberat aduerſus bonos mores : item qui quæſtionem habet de C ſeruo alieno ſine iuſſu domini:iniuriarũ act.tenetur. item ſi quid aliud fiat:prætor act.dat. Poſtea dicit : qui ſeruo alieno fecit iniuriam in odium domini,domino datur hæc actio:ſiue in odium domini prętor non debet relinquere hanc iniuriã inultam.Poſtea dicit : qui ſeruum communem ſuum & alterius verberat : non tenetur hac act.idem ſi fructuarius : nam non tenetur hac act.& bene dictum eſt in edicto,verberet ſeruũ in quo habet vſumfru. Idem ſi proprietarius : nam non tenetur hac act. & bene dictum eſt in edicto,aduerſus bonos mores. quid enim ſi cauſa corrigẽdi ſeruum meum eum verberes?non teneris. item ſi magiſtratus. Poſtea exponit verbũ verberaſſet, poſitũ in edicto. item verbũ, quæſtione. Poſtea exponit vltima verba edicti,hęc ſcilicet,item ſi quid aliud factum eſſe dicetur &c.nam ſi ſeruus alienus verberetur, vel quæſtio eius habeatur ſine cauſæ cognitione, tenetur hac act.qui hoc fecit.ſi autem alia iniuria ſit ei facta:non ſemper tenetur qui fecit iniuriam : ſed cum cauſæ cognitione.qui enim leuiter ſeruum alienum percuſsit, vel maledixit, non tenetur. Si autem aliquis infamauit eum carmine,vel alio modo:bene tenetur cum cauſæ cognitione. nam inſpicitur conditio ſerui : vt in litera declaratur. Poſtea dicit : facta iniuria ſeruo, domino ori- D tur hæc actio:quandoque non. quid enim ſi ſeruus dicebat ſe liberum,& eum verberem ? vel quid ſi alterius credebam ſeruum, quàm eſſet? Vltimo dicit : verberaſti ſeruum meum ita quòd ei rupiſti brachium.egi hac actione iniuriarum:poſſum adhuc agere Aquil. & redditur ratio. [SI VSVMFRVCTVM.] Habebam vſumfruct. in ſeruo, & tu proprietatem. ſi aliquis ei ſeruo facit iniuriam,tibi competit hæc actio,non mihi.idem ſi cum ſeruum alienum bona fide poſsidebam. Secundo dicit : poſsidebam liberum hominem tanquam ſeruum.ei eſt facta iniuria.ſi in mei odium:ego habeo:aliàs non.Idem in ſeruo alieno quem bona fide poſsideo.Idem in fructuario ſerui eſt dicendum. Tertio dicit : ſeruum plurium verberaui. omnibus dominis datur hæc actio : & cuilibet ſum condemnandus pro parte quam habet in ſeruo. ſed ſi volente vno ex dominis ſeruum verbero : ſi quidem eius tantum credebam ſeruum: non teneor hac act. ſi autem ſeruum eius & aliorum ſciebam eum eſſe, tunc aliis teneor : ei qui voluit,non teneor.Vltimo dicit: iuſſu tutoris vel curatoris ſeruum pupilli vel adulti poſui quæſtioni.non teneor. & hoc dicit hic.§.cum.l.ſeq.& prin.tertiæ.Fran.

XIIII. PAVLVS libro tertiodecimo ad Plautium.

SAnè ſi maris proprium ius ad aliquem pertineat:[f] vti poſsidetis interdictum ei competit, ſi prohibeatur ius ſuum exercere:quoniam ad priuatam iam cauſam pertinet, nõ ad publicam hæc res : vtpote cum de iure fruendi * agatur, quod ex B priuata cauſa contingat,non ex publica. Ad priuatas enim cauſas accõmodata iterdicta ſunt,[g] non ad publicas.

XV. VLPIANVS libro ſeptuageſimoſeptimo ad Edictum.

ITem apud Labeonem quæritur: ſi quis mentem alicuius medicamento, alióve quo[modo] alienauerit : an iniuriarum actio locũ habebit. * Et ait iniuriarũ aduerſus eũ agi poſſe.[h]

*Flo. fruẽdo agatur, quòd

*Flo. haberet

g *Interdicta ſunt.* vti poſſi.& vtrubi.& plura alia multa:tamẽ cauſa publici iuris introducta ſunt: vt.ſ.de interdict.l.j.&.l.ij.§. hominum. q̃ ſunt cõtra. Ac.

h *Agi poſſe.* criminaliter etiã accuſatur: vt.C.de mathe.l.multi.arg.contra.ſ.ſi quis ali.teſtari pro.l.fin.

BIU Cujas

†Barto.hic dicit istum text.esse no. & se nescive alibi aliū concor. & Ale. ad Bar.in.l.re spiciēdū. §. de in litē.j. de pœ.eū etiā reputat sing.ad hoc quòd si quis non fuit actu verberatus, sed manu elevata in eū cominatus sapius,& ex hoc atto nitus & perterritus fuerit,potest agere actione iniuriarum, quasi vapulatus. †percussus †Vide in hunc locum Lau. Vall. li. elegā. 6. ca.52.

a *Vapulaturus.* id est verberandus est. Azo.
b *Percussit.* efficaciter.
c *Actione.* prætoria, id est non Cornelia: vt ff.eo.l.lex Cor.in prin. &.§.inter.
d *Conuiciū.* differt inter conuicium,& nudū dictum causa infamādi: vt.j.§.ex his. & vsq; illuc est expositio horum verborum.
e *Te absente.* fit ergo dolus absenti. sic & absens dolum facere potest: vt.ff.vi bo. rap.l. prætor.ij.§. hoc autem edicto.
f *Oportere.* esse conuicium.
g *Fecisse conuicium.* vt ff.eo.l.non solum.in prin.&.j. ea.l.§. abduxisse.&.ff. de ser. cor.l. j.§.persuadere.& de vi & vi ar.l.j.§. deiecisse. & de mino.l. in causæ. j.§.in summa.&.j.eo.l. sed si vnius.§. seruus meus.
h *Adiectum est.* in edicto prætoris: vt.ff.§. ait prætor.
i *Nulla executio est.* aliud in famoso libello: vt.ff. eo.l. quod senat⁹. & facit instit. de leg.§. tutor.&.j.eo.l. eum.§. si iniuria. & arg.cōtra. insti.de rerum diuisione.§.hoc amplius. Ac.
k *Nō tenebitur.* nō sufficit consiliū vel conatus,si delictum non habeat effectum: vt &.ff. quod quisque iuris.l.j. §.fina. &.ff. de fur.l. si quis vxori.§. si quis de manu.&.§.neq; verbo. & de ope.lib.l.sicut. & de verb. signi. sæpe. in fi.&.l.fugitiu⁹.&.ff. de his qui no. infa.l. qui autē.& .ff. quæ in frau. cre.l.ait ptor.§. ita demū. sed arg.cōtra.ff.de neg. gest.l. sed an vltro.§.is autē. & de cōtra.iud. tu.l.iij.§. sufficit.&.j.tit.j.l.j. Accur.
l *Non potest.* quia non dolo,sed suæ artis causa fecit. Accursius.
m *Constitutiones.* vltore gladio puniēdos: vt &.C. de mathe.l. nemo haruspicum.
n *Ex conuicio.* immo ex bono & æquo: vt.ff. eo.l.non solum.§.j.cōtra.sed solu vt ibi.
o *Nec hæredi.* vt &.ff. l.iniuriarū.in prin. Ac.
p *Si quis virgines.* id est eas quæ erant virgines. Accursius.
q *Appellasset.* id est earum pudicitiam blādo fermone attentasset: vt j.eo.§.appellare.
r *Minus.* i.nullo modo. Ioan. vel minus q; si id liber fecisset. R. pro quo facit quod subiicit † *Nec.* multo minus. sed non placet, cum non sit actor: vt instit.e.§.seruis.
s *Multo minus.* id est nullo modo. Io.sic&.ff. loca.l.si quis ignorās.
t *Appellauerit.* id est blādo sermone earum pudicitiā attentauerit.
u *Non tenetur.* nullo modo:& hoc tertio casu, secundum Io.
x *Comitem.* s.virginis. *Fœminā.* scilicet eo cū comitē accipere debem⁹.
y *Et pædagogi.* id est magistri qui pede ad pedē sequuntur. Azo.
z *Perfecit.* sic.ff. quod quisque iur.l.j. in fi. & ne quis eū q in ius vocabit.l.si per alium.§.j.
a *Persuasit.* sic &.ff.de ser.cor.l.j.§.persuadere.&.ff.eo.§. fecisse.
b *Eorū quem.* scilicet comitum. & sic iniuria facta comiti, videtur fieri socio itineris. & facit.ff.eo.l.sed est quæstionis.§.fi.&.l.j.
c *Tacitus.* hic melius aperit,quàm aliàs,quid sit adsectari.
d *Nōnullam.* i.aliquā.
e *Colludendi.* vel solatiandi: vt faciunt milites domando.
f *Officii.* vt viatores præcedentes.
g *Quacūque.* an ergo de adulterio accuset? Respon. vt dices.j. de adulterio.l. si vxor.§.j. &facit.ff.eo.l.j.§.fi.Ac.
h *Fiat.* manibus,scribendo, vel pingendo, vel sculpēdo. Azo.sed si aliter dicas: videtur cautū per superiusedictū.ff.eadē.l.§. ait prætor qui.verum ad hanc expositionē videtur cōtra.j.§.proxi.&.§. generaliter. vnde posset dici generaliter hoc intelligi. Accursius.
k *Supernacuum.* prima fronte. Accursius.
l *Ex generali clausula.* id est ex generali edicto. Sed quæro ex quo?

*Flo.eas

¶ Si quis†pulsatus quidem non est, verùm manus aduersus eum leuatę,& sæpe territus quasi vapulaturus,[a] non tamen percussit: [b]†vtili iniuriarum actione[c] tenetur. ¶ Ait prætor: *Qui aduersus bonos mores conuicium*[d] *cui fecisse, cuiúsve opera factum esse dicetur, quo aduersus bonos mores conuicium fieret: in eum iudicium dabo.* Conuicium iniuriam esse, Labeo ait. Cōuicium†autem dicitur, vel à concitatione, vel à conuentu: hoc est, à collatione vocum. Cum enim in vnum complures voces conferuntur: conuiciū appellatur, quasi cōuocium. ¶ Sed quod adiicitur à prætore, *aduersus bonos mores*: ostendit nō omnem in vnū collatam vociferationē prætorem notare: sed eā quæ bonis moribus improbatur, quæq; ad infamiā vel inuidiā alicuius spectaret. Idē ait: *Aduersus bonos mores*: sic accipiendum [est,] non eius qui fecit: sed generaliter accipiendum, aduersus bonos mores huius ciuitatis. ¶ Cōuicium non tantū præsenti, verum absenti quoque fieri posse, Labeo scribit. Proinde si quis ad domum tuam venerit te absente:[e] conuicium factum esse dicitur. Idem & si ad stationem, vel tabernam ventum sit probari oportere. [f] Fecisse conuicium[g] non tantum is videtur, qui vociferatus est: verum is quoque qui concitauit ad vociferationem alios, vel qui summisit vt vociferentur. ¶ *Cui*, nō sine causa adiectum est.[h] Nam si incertæ personæ cōuicium fiat: nulla executio est[i]. ¶ Si curauerit quis conuicium alicui fieri, non tamen factum sit, non tenebitur.[k] ¶ Ex his apparet non omne maledictum cōuicium esse: sed id solum quod cum vociferatione dictū est. [Et]siue vnus, siue plures dixerint: quod in cœtu dictum est, cōuicium est. Quod autem non in cœtu, nec [cū] vociferatione dicitur: cōuicium non propriè dicitur, sed infamandi causa dictum.

Astrologi diuinātes sunt puniendi gladio vltore.h.d.

¶ Si quis astrologus, vel qui aliquam illicitā diuinationē pollicetur, cōsult⁹ aliquē furē dixisset, qui non erat: iniuriarū cum eo agi non potest:[l] sed cōstitutiones[m] eum*tenent. ¶ Iniuriarum [actio] quæ ex conuicio[n] nascitur: in hæredes nō est reddenda, sed nec hæredi.[o]

Talis quis esse præsumitur, in quali habitu reperitur. Bartolus.

¶ Si quis † virgines[p] appellasset, [q] si tamen ancillari veste vestitas, minus[r] peccare videtur: multo minus[s] si meretricia veste fœminæ, nō matrūfamiliarū vestitę fuissent. Si igitur nō matronali habitu fœmina fuerit,& quis eā appellauerit,[t] vel ei comitē abduxerit: iniuriarū[nō]* tenetur.[u] ¶ Comitē[x] accipere debem⁹ eū qui comitetur,& sequatur: &(vt ait Labeo)siue liberū, siue seruum, siue masculū, siue fœminā.[y] & ita comitē Labeo definit, qui frequētādi cuiusq; causa, vt sequeretur destinatus, in publico priuatóve abductus fuerit. Inter comites vtique & pædagogi[z] erunt. ¶ Abduxisse videtur (vt Labeo ait) nō qui abducere comitē cœpit: sed qui perfecit[a] vt comes cum ea*non esset. Abduxisse autē nō tantū is videtur qui per vim abduxit: verū is quoq; qui persuasit[b] comiti vt eam desereret. ¶ Tenetur hoc edicto nō tantū qui comitē abduxit: verūetiā si quis eorū quem[c] appellauisset, adsectatúsve esset. ¶ Appellare est blāda oratione alterius pudicitiā attentare. Hoc enim nō est cōuiciū facere, sed aduersus bonos mores attentare. ¶ Qui turpibus verbis vtitur: nō tētat pudicitiā, sed iniuriarū tenetur. ¶ Aliud est appellare, aliud adsectari. Appellat enim, qui sermone pudicitiā attentat: adsectatur, qui tacit⁹ [d] frequēter insequitur. Adsidua*enī frequētia quasi præbet nō nullā[e] infamiā.

Memini sse autē oportebit, nō omnē qui adsectat⁹ est, nec omnem qui appellauit, hoc edicto cōueniri posse. Neq; enim si qs colludendi,[f] si quis officij[g] honestè faciēdi gratia id facit, statī in edictū incidit: sed q contra bonos mores hoc facit. ¶ Sponsum quoq; ad iniuriarū actionē admittendū puto. Etenim spectat ad contumeliam eius iniuria quæcūque[h] sponsæ eius fiat.

Non est superfluum post generalem clausulam subiicere speciales, causa res elucidandæ.h.d.

¶ Ait prætor: *Ne quid infamandi causa fiat.*[i] *Si quis aduersus ea fecerit: prout quæque res erit, animaduertam.* Hoc edictum superuacuum[k] esse Labeo ait, quippe cum ex generali[clausula][l] iniuriarū agere possimus. Sed videtur & ipsi Labeoni,& ita se habet, prætorē eandē causam

nam nullum aliud propositũ est nisi id quod est.ff.ea.l.§.ait prætor qui. ex illo autem constat hic non agi.sed respondeo : vetus fuit edictum, quod non habemus,de quo fit mẽtio.ff.eo.l.prætor edixit.vel si intelligas superiorem.§. generaliter, planũ est quod hic dicit.Accursius.

a *Notabiliter*.id est generaliter & regulariter:& generalibus verbis dicuntur. nam talia notabiliter notãda fũt. vel dic,notabiliter, id est quæ fiunt ad notam & infamiam alicuius. vel notat,id est mãdat.

b *Notentur*. id est specialibus verbis notentur ad vindictam imponendam.

c *Neglecta*.à prætore. sic &.ff.nau.cau.ſtabu. l.& ideo.§.j.& de pub. l.j.§.dixerit aliquis.ibi, sed bene putauit. plus ergo quod specialiter fit vel dicitur,valet: vt &.ff.de acquir.hęre.l.ſi quis mihi bona. §. sed vtrũ.& de auro & arg. lega.l. Quintus.j.§.sed quod Quintus. & in auth. de nup.§. soluto. ibi, vnde donec. col. iiij.&.C. de ser. pign. da.l.ij.&.ff.de act.emp. l. quæro. argu.cõtra.j. de reg. iur.l. expressa. Azo.

d *Fieri*. generaliter ergo hic accipiendum est:& hoc subiicit:proinde &c. sic.ff. de lega. præstan.l.j. & de lega. iij.l.ſi plures. in fine ti.

e *Qui fecerit*. hoc ex verbis edicti.

f *Vel dixerit*. hoc ex sententia. Azo.

g *Ad inuidiam*. id est iniuriam.

h *Veſte*. facit.j. eo.l. vestẽ.& in auth.de san. epi.§. penultimo. col. ix.&.C. de his qui notan.infa.*l.decreto.

i *Si carmẽ*. facit.ff.eodẽ.l.lex Corne.in fine. &.l.sequenti.&.j.eo.§. prætor ait.Accursius.

k *Quod ait prætor*. vt ff.eodẽ.§.ait prætor ne quid &c.

l *Mouerit*. ne debeat audire agentem.

m *Qui agit*. vt quia talis est cui facta sit iniuria: cui famæ damnũ nõ est iniuria: vt.C.vt intra certũ tempus.l.ij.

n *Aduersus quem*. vt quia libertus aduersus patronum pro leui iniuria: vt.ff.eo.l.prætor.§.præterea.&.§.penul.

o *In re ipsa*. statim se exponit,id est in qualitate etiam:vt est cũ sit seruo non atrox:vt.j.eo.§.ait prætor.

p *Qui agit*. scilicet actione iniuriarum. vel agit contra id quod prætorem mouet.vel tertio agit,id est facit iniuriam: audit tamẽ eum qui actionem proponit. vel agit,id est excipit, dicẽdo se nõ teneri:quæ duæ vltimæ in idem recidunt, & alium sensum dant quàm dixerim exponẽdo. & facit vt ex qualitate agatur.j.de ter. moto.l.ij.§.de pœna. &.ff.de neg.gest.l.Póponius.ij.& de leg.j.l.

causam secutũ, voluisse etiã specialiter de ea re loqui. Ea enim quæ notabiliter[a] fiunt:nisi specialiter notẽtur,[b] vidẽtur quasi neglecta.[c] ℣ Generaliter vetuit prætor quid ad infamiam alicuius fieri.[d] Proinde quodcũque quis fecerit[e] vel dixerit,[f] vt alium infamet: erit actio iniuriarum. Hæc autẽ ferè sunt quæ ad infamiã alicuius fiunt:vtputa [si quis] ad inuidiam[g] alicuius veste[h] lugubri vtitur, aut squalida,aut si barbam demittat, vel capillos summittat, aut si carmen[i] conscribat,vel proponat, vel cantet aliquid quod pudorem alicuius lædat. ℣ Quod ait prætor: [k] *Si quis aduersus ea fecerit, prout quæque res erit, animaduertam*: sic intelligendum est, vt plenior esset prætoris animaduersio : id est & quodcũque eũ mouerit,[l] vel in persona eius qui agit[m] iniuriarum actione, vel eius aduersus quem[n] agitur, vel etiam in re ipsa,[o] [id est] in qualitate iniuriæ : [non] audiat eum qui agit. [p] ℣ Si quis libello[q] dato vel principi vel alicui, famam alienam infectatus fuerit, iniuriarũ erit agendum,[vt] Papinianus ait.℣ Idẽ ait, eum[r] qui euentum sententiæ, velut laturus,pecunia vendidit:* fustibus à præside ob hoc castigatũ, iniuriarum damnatum videri. Vtique autem apparet hunc iniuriã ei fecisse, cuius sententiam vendidit.[f]*℣ Si quis bona alicuius, vel rem vnam[t] per iniuriam occupauerit:iniuriarum actione tenetur. Item si quis pignus proscripserit, venditurus tanquam à me acceperit, infamandi mei causa:Seruius ait iniuriarum agi posse. Si quis nõ debitorem[u] quasi debitorẽ appellauerit, iniuriæ faciẽdæ causa: iniuriarum tenetur.℣ Prætor ait: *Qui seruum alienum aduersus bonos mores verberauisse, dẽue eo iniussu domini quæstionem*[x] *habuisse dicetur: in eum iudicium dabo. Item si quid aliud factum esse dicetur: causa cognita iudiciũ dabo.* ℣ Si quis sic fecit iniuriã seruo, vt domino faceret:[y] video dominum iniuriarum agere posse suo nomine.Si verò nõ ad suggillationem domini id fecit:ipsi seruo facta iniuria,inulta à prętore relinqui nõ debuit: maximè[z] si verberibus vel quæstionibus affligeret.* hoc enim & seruum sentire[a] palam est. ℣ Si cómunem quis seruum verberauerit,vtique hac actione non tenebitur:cum iure dominij[b] id fecerit. Nec si fructuarius id fecerit,dominus cum eo aget: vel si proprietarius fecerit,fructuarius eũ cõueniet.[c] Adiicitur,[d] *Aduersus bonos mores*: vt nõ omnis omnino qui verberauit, sed qui aduersus bonos mores verberauit, teneatur. Cæterum si quis corrigendi animo[e] [verberauerit,]aut si quis emendandi:nõ tenetur. Vnde quęrit Labeo, si magistratus municipalis seruum meum loris ruperit : an possim cũ eo experiri,quasi aduersus bonos mores verberauerit. Et ait,iudicem debere inquirere,quid facientem seruum meum verberauerit. nam si honorem ornamentaque petulãter attentãtem ceciderit, absoluendum[f] eum. *Verberasse* dicitur abusiuè, & qui pugnis ceciderit. ℣ Quæstionẽ[g] intelligere debemus tormenta, & corporis dolorem ad eruendam veritatem. Nuda ergo interrogatio, vel leuis territio, non pertinet ad hoc edictum. Quæstionis verbo etiam ea quam malam mansionem dicunt,[h] continebitur. Cum igitur per vim & tormenta habita quæstio est: tunc quæstio intelligitur.Sed & si iussu domini quis quæstionem habeat, modum tamen[i]

A si seruus plurium.in fi.&.ff.eo.l.prætor edixit.§.pen.&.§.fi.

q *Si quis libello*.infamatorio.& facit supra eo.l.lex Cornelia.§. fin.&.l.seq. vel dic in ciuili etiam ex causa vexãdi:vt supra eo.l. iniuriarum.§.ij.

r *Idem ait eum*.adsessorem,vel comitem.

s *Vendidit*. aliàs vendidit : & aliàs indicauit: & aliàs iactauit: & punitur æquali pœna dans,& accipiẽs: vt.C. de accu.l.qui explicãdi.vbi plene dixi.ar.in authen. de san.epis.§.ſi quis autem erit. &.§. præ omnibus.&.C. de episc.& cleri. si quemquam.in fin.facit supra de suspe.tut.l. tutor.§. tutor q ad aliẽta. Act *Vnam*.facit.ff.vi bo. raptorum.l.ij.§.vel cuius.Accursius.

Flo. quasi fieret.

u *Si quis non debitorẽ*. vt.j.l.ſi creditor.&.l. ſi iniuriæ.

hanc enim. Hal. quæstionib⁹ adfecerit. hoc enim & Serium sent. opinor legẽdũ,satisfieret. nam est ferè similis locutio. j. eo.l. sed si. §. Ait prætor.

x *Quæstionẽ*. hoc expone vt.j. eo.§. quæstionẽ.&.§.quęstionis.

y *Vt domino faceret*. id est ad eius suggillationem vt eum cruciaret facta est. sic institu. de excu. tut.§. item si propter inimicitias.

z *Maxime*. hoc ideo, quia idem dicetur etiã si aliàs atrociter cruciet eum.&sic concor. insti.eo.§.seruus. &.§. si communi.

a *Sentire*. ergo ipsemet agit. & hoc quidã concedunt. & pro eis ff.vi bo.rap.l.prætor.§. pe. &.j. de sepul.vio.l. iij.§.ſi seruus. sed quãlibet earum expone vt suo loco dictum est.& hic dicas dominum,nõ seruum,agere:vt.C.de iudi.l.seruus.licet sentiat (vt dicit) inspecto iure naturali : vt.ff. de his qui sui iur.sunt vel alie.l.ij.§.dominorum. & facit.j. eo.§. interdum.Accursius.

b *Cũ iure dominii*. nobilis præsumptio: vt & ff.pro soc.l. merito.nisi cõtrà probetur: vt in ar. contra.ff.de ser.cor.l.ſi qs seruũ.& ad le. Aql. l.sed si communem.

c *Cõueniet*. repete negationẽ.& facit.j.ea.l. §.ſi vsumfructum.

d *Adiicitur*.in.§.prętor ait.qui est.ff.ea.l.

e *Animo*. in hoc facit.C.de emẽda.propinquo.& de emenda.ser.&.j.ad Turpil.l.j.§.calumniatoribus. Ac.

f *Absoluendum*.scilicet iudicem.

g *Quæstionem*.facit.j.proxi.§.&.ff.ad Sylla.l.j.§.quæstionem.& C.de iura.calum.l.j.in fi.& de rei vin.l.cum super vernis.

h *Dicunt*.vt si ponitur in carcerem[a] vt non comedat donec dicat id de quo quæritur.& facit.ff.depoſi.l.ſi hominem.Accur.

i *Modum tamen*. facit.C.de emenda.ſer. & de emenda. propinquo.&.ff.de ſerui.l.ſi cui.&.ff.ſolu.ma.l.ſi cõſtãte.§.ſi maritus.& ff.de condic.cau.da.l.cum ſeruus.

a Vide Bu. in annota. posteri. hic, quæ dicatur mala mansio.

Excesserit.

BIU Cujas

excesserit: [a] teneri eum debere Labeo ait. ¶ Prætor [b] ait: *Si quid aliud factum esse dicetur: causa cognita iudicium dabo*. Proinde si quidē verberatus sit seruus, vel tormentis de eo quæstio habita est: sine causę cognitione [c] iudicium in eum competit. Si vero aliam iniuriam passus sit: non aliter competit, quàm si causa cognita. Itaque prætor non ex omni causa iniuriarum iudiciū seruī nomine promittet. Nam si leuiter percussus sit, vel maledictum ei leuiter, non dabit actionem. At si infamatus sit vel facto aliquo, vel carmine scripto: puto causæ cognitionem prætoris porrigendam, & ad serui qualitatē. Etenim multum interest qualis seruus sit, bonæ frugi, [d] †ordinarius, dispē sator: an verò vulgaris, vel mediastinus: an qualisqualis. & quid si compeditus, vel male notus, vel notæ extremæ? Habebit igitur prætor rationem tam iniuriæ quæ admissa dicitur, quàm personæ serui in quē admissa dicitur: & sic aut permittet, aut denegabit actionē. ¶ Interdum iniuria seruo facta ad dominum redundat, interdum non. Nam si pro libero se gerentem, aut cum eum alterius potius quàm meum existimat quis [cæciderit,] non cæsurus [e] eum si meum scisset: non posse eum, quasi mihi iniuriam fecerit, [f] sic conueniri, [g] Mela scribit. ¶ Si quis seruo verberato iniuriarū [h] egerit, deinde postea damni iniuriæ agat: Labeo scribit eandem rem [i] non esse: quia altera actio ad damnum [k] pertineret culpa datum: altera ad cōtumeliam. [l] ¶ Si vsumfructū in seruo habeam, tu proprietatem: ísque verberatus sit, vel quęstio de eo habita: iniuriarum actio magis [m] proprietario quàm mihi competit. Idémque probatur & si seruum meū quem bona fide possidebam, cecideris. domino enim magis competit iniuriarum actio. ¶ Item si liberum hominem, qui mihi bona fide seruiebat, quis cecideri: distinguendum est: vt si in [meam] contumeliam pulsatus sit, competat mihi iniuriarum actio. Idem ergo & in seruo alieno bona fide mihi seruienti: vt totiens admittamus iniuriarum actionem, quotiens in meam contumeliam [n] iniuria ei facta sit. Nam ipsius quidē serui nomine domino dabimus [o] iniuriarum actionem. Si autem me [p] tangat & pulset: iniuriarū mihi quoque [actio] est. Ergo & in fructuario idem distingui potest. ¶ Si seruum compluriū cecidero: competere iniuriarū actionem omnibus, plus quàm manifestum est.

a *Excesserit.* ad iniuriam domini. Accursius.
b *Prætor.* vt.ff.ea.l.§.prætor ait qui.
c *Causa cognitione.* vt &.ff.ca.l.§. quod ait prætor.
d *Bonæ frugi.* sunt enim diuersę qualitates in seruis: vt.ff.de vsufru.l.sed & si quid.§.mancipiorum. & de ædil.edic.l.fi.§.fi.&.l.j. in fin. cum seq. &.ff. de offi.præ.l.fi. & institu. eo.§.pœna. in fine.§.
e *Nō cæsurus.* cecidit, non cæsurus. Accur.
f *Iniuriā fecerit.* at cōueniretur à domino, p iniuria atroci facta quasi seruo, non quasi sibi. aliàs esset contra.ff. ea. l.§.si quis sic fecit. nec obstat ei quod dico nō agi.j.eo.l.eum.§. fin. in prin. quoniam licet ibi non agat pater vel maritus: agit tamē ea persona quæ passa est iniuriam. at hic si non ageret dominus, nemo alius posset agere: & sic iniuria esset inulta: qđ esse non debet. Itē arg. contra.ff. de ser. cor. l. doli.§.j.
g *Conueniri.* contra.j. eo. l. eum.§. si iniuria. sed ibi aliud in seruis: aliud in liberis. vel plene ibi dices. Item arg. contra.ff. de nego. gest. l. item si cum. &.ff. de adquir. hæred. l. is qui putat. in eo quod hic non inspicitur nec qđ in opinione, nec quod in vero est omnino. Accursius.
h *Iniuriarum.* ex eodem facto.
i *Eandem rem.* id est eandem causam: quia iam interuenirent quæ dicūtur.ff. de excep. rei iudi. l. cum quæritur.§. & an eadem.*
k *Ad damnum.* vt Aquilia. Accursius.
l *Altera ad contumeliam.* vt iniuriarum. sed si primo egit iniu. ciuiliter, postea nō aget criminaliter: vt.ff. eo. l. prætor edixit.§.j. Item videtur huic. l. cōtra.ff. arbo. fur. cæ. l. si colonus. Solu. vt ibi. Item contra.ff. de act. & ob. l. qui seruum. in prin. hęc secundum illam. Item cōtra. C. eo. l. dominum. sed dico ibi loqui in actione legis Aquiliæ: & de ea dico eam continere damnum. Alij dixerunt de actione iniuriarum vt contineat damnum non principaliter, sed secūdario, sicut ibi. sed secundum eos nō video quare si egit vna, non debeat repelli si agat alia: nisi dixerit hoc tunc esse cum noluit rationem damni haberi in actione iniuriarum. Item facit ad legem istam.ff. de priua. deli. l. ij. Sed arg. contra.ff. de adquir. hære. l. illud dubitari.
m *Magis.* electiuè ponitur. [a] & hoc etiam nisi in contumeliam fructuarij facta sit: vt.j. proxi.§. in fi. &.ff. de vsufru. l. vsusfructus. quę sunt contra. & est ad hoc.ff. ad leg. Aquil. l. item Mela.§. pen. &.§. fin. &. l. sequen. &. l. si dominus. & insti. eo.§. si communi seruo. versi. quòd si vsusfructus.
n *In meam contumeliam.* vt & insti. eo.§. sed si libero. & facit.ff. proxi.§.&.§. si quis sic. Accursius.
o *Dabimus.* si læsus est in eius contumeliam: si atrox sit, etiam si non sit læsus in eius contumeliam: vt differat à fructuario.
p *Si autem me.* possessorem.
q *Sed non esse æquum.* alias æquum: & hęc est bona. & aliàs iniquum: & tunc Pedius male dixit: & ideo corrigitur statim.
r *Damnationem.* sic & de leg. j. l. si seruus plurium. in prin. & de stipu. seruo. l. proinde. in prin. Sed cōtra instit. eo.§. si communi. vbi dicit plus vnius iniuriam æstimari quàm alterius, si nobilior vel dignior est. Solu. hic corrigitur: vel hic sunt æquè nobiles & boni: vel illud cum ad suggillationē dominorum fit iniuria, hic non: sed atrociter est seruus tractatus. Vel verius: hic non negat vnum plus pro sua dimidia petere, quàm alter: cum si totus esset nobilioris, peteret. xx. nunc petit. x. si econtra totus esset vilioris domini, peteret x. nunc petit. v. Accur.
s *Portiones.* aliàs petitiones.

XVI. PAVLVS libro quadragesimoquinto ad Edictum.

SEd non esse æquū [q] pro maiore parte quàm pro qua dominus est, damnationem [r] fieri, Pedius ait: & ideo officio iudicis portiones [s] æstimandæ sunt.

XVII. VLPIANVS libro quinquagesimoseptimo ad Edictum.

SEd si vnius permissu id fecero: si quidē solius eius esse putaui, nulli competit iniuriarū actio. Planè si sciui [esse] pluriū: i quidem qui permisit, iniuriam remisisset nuda voluntate. Idem si tempore extincta sit actio iniuriarum: vt his casibus non possit esse iniuriarum actio. [*SI IVSSV.*] Seruus meus me iubente fecit tibi iniuriam: teneor act. iniuriarum etiam meo nomine. seruus autem manumissus postea ipse tenetur. nō enim debebat domino parere. vnde & si occidit hominem meo iussu: licet sit postea manumissus, tamen tenetur. si tamen causa defendendi dominum seruus alicui iniuriam fecit: nō tenetur factus liber, nec ego pro eo. [*SI SERVVS.*] Seruus in quo habebam vsumfructum, fecit mihi iniuriam: competit mihi actio iniuriarum noxalis contra proprietarium. secus si esset seruus communis mei & alterius nam pro iniuria quam mihi facit, non habeo act. cum si extraneo fecisset, tenerer pro eo. [*AIT PRAETOR.*] Ponitur edictum, cuius sensus est: facta iniuria alicui qui sit in alterius potestate: si is qui habet eum in potestate, non sit præsens: neque procurator aliquis existat qui velit agere pro eo: ipsi passo iniuriam prætor permittit agere actio. iniuriarum causa cognita. Secundo

† *Vide in hunc locum Bud.ff. de ser. cor. l.* 1. *de seruo autem ordinario vide Cælium Rho. lib. lect. antiq. 6. cap.* 32.

* *est. l. & non.§.*

a *Gl. est similis l. l.* 2. §. 1. *ff. si certū pet. & in. l. in cōmodato.§. fic. ff. comm.*

BIU Cujas

cundo loquitur Vl. facta iniuria filio Titij, & Titius sit præsens, non potest tamen agere, quia furiosus est: vel alio iusto impedimento: dicitur quòd iste filius aget hac act. cũ pater eius pro absente sit. Sed pone quòd Titius est sanæ mentis, & præsens: non vult tamen agere iniuriarum: sed remittit hanc actio. Dicitur q filius non potest agere.

& redditur ratio: nisi persona patris sit vilis: persona filij actoris habilis. nam hoc casu remissio patris non nocet filio. Sed pone q pater cœpit agere, & lite contestata incipit abesse, vel negligit ꝓcedere, cũ sit vilis persona: hoc casu filius ꝓcedet in causa, etiam si non sit emancipatus. Postea exponit verbũ edicti: illud scilicet, neq; procurator & cętera. scias enim quòd si procurator patris vult agere: filius non posit agere. si tamẽ ipse procurator negligat aut colludat: tunc filius agere potest. & procuratorem intelligo etiã generalem. Postea exponit alia verba edicti, si causa cognita. nam inspicitur si pater à lõge abest, & si cito est reuersurus, vt sic expectetur. Item quæ persona sit filij: vt si non idonea ad agendum, vt sic nõ admittatur. postea exponit alia verba edicti: scilicet, ei qui iniuriam accepit: & dicit quòd comprehendũt etiam patrem pasi iniuriam. vbi facta est iniuria nepoti: & pater est præsens, auus abest: patri dabitur actio. Postea dicit: dictũ est patre absente filio dari act. plus dico, quòd & filius potest hoc casu agere per procuratorem. Item si nepoti facta est iniuria, & non sit auus præsens: pater pasi iniuriam poterit agere per procuratorem. & subiicitur notabilis regula. Postea dicit, filius absente patre egit iniuriarum actio. pater reuersus nomine filij agere nõ poterit. Vltimo dicit: filio datur hæc actio, quotiens nemo agit pro patre. Idem est sentiendum siue sit in potestate, siue emancipatus: siue mortuus sit pater, & filius sit exhæredatus: vel ex parte scriptus hæres, & eam adiuit: siue abstinuit se à paterna hæreditate: nam semper his casibus filio prædicto passo iniuriam, datur hæc actio. Fran.

rum actio non competit,[a] cæteris competit. ℣ Si iussu tutoris aut procuratoris[b] vel curatoris quæstio habita sit: consequens erit dicere cessare[c] iniuriarum actionẽ. ℣ Seruus meus opera vel querela[d] tua flagellis cæsus est à magistratu nostro. Mela putat dandam mihi iniuriarum [actionem] aduersus te, in quantum[e] ob eam rem æquũ iudici videbitur. Et si seruus decesserit, dominum eius agere posse[f] Labeo ait: quia de dãno quod per iniuriam factum est, agatur. & ita Trebatio placuit. ℣ Quædam iniuriæ à liberis hominibus factæ, leues, * & nullius momenti esse videntur: * eædem tamen[h] à seruis factæ, graues sunt. Crescit enim contumelia ex persona eius qui cõtumeliam fecit. ℣ Cum seruus iniuriam facit: maleficium eum admittere, palã est. merito igitur, sicuti ex cæteris delictis, ita & ex hoc iniuriarum noxalis actio datur.[i] Sed in arbitrio[k] domini est, an velit eum verberandum exhibere, vt ita satisfiat ei qui iniuriam passus est. Neque [enim] erit necesse domino vtique eum verberãdum præstare:[l] sed dabitur ei facultas[m] præstare ei seruum verberandum: aut si de eo verberibus satis non fiat,[n] noxæ dedendum, vel litis æstimationẽ sufferendam.[o] Ait prætor. *Arbitratu iudicis*. vtique quasi[p] viri boni: vt ille modũ verberum[q] imponat. Si ante iudicẽ dominus verberandum seruum [suũ] exhibuerit, vt satis verberibus ei fieret, & erit factum arbitratu iudicis:[r] * postea actor agere iniuriarum perseueret: non est audiendus. Qui enim accepit satisfactionem: iniuriam suam remisit.[f] Nam & si nuda voluntate[t] iniuriam remisit, indubitate dicendum est extingui iniuriarum actionem: nõ minus quàm si tempore[u] abolita fuerit iniuria. ℣ Si iussu domini seruus iniuriam fecerit: vtique dominus conueniri poterit etiam suo nomine[x]. Sed si proponatur seruus manumissus, placet Labeoni dandam in eum actionem: quia & noxa caput[y] sequitur, nec in omnia seruus domino parêre debet. Cæterùm[z] & si occiderit iussu domini: Cornelia eũ eximemus?[a] Planè si defendẽdi domini gratia aliquid fecerit, rationem ei constare apparet:[b] ínque eam rem aduersus agentem exceptio obiicienda erit. ℣ Si seruus in quo vsusfructus meus est, iniuriam mihi fecerit: aduersus dominum noxali iudicio experiri potero:[c] neque debeo deterioris conditionis[d] ob hoc esse quòd vsumfructum in eo habeo, quàm si non haberem: aliter atque si seruus communis esset. tunc enim nõ daremus socio actionẽ, eapropter, quia & de iur. om. iudi. l. si quis. §. in seruos. & de his qui deiec. vel effu. l. j. §. cum seruus. & ff. si ex noxa. cau. agatur. l. si seruum.

a *Non competit.* quia non fit iniuria volenti: vt supra eod. l. j. §. vsque. & infra. §. proxi. & argu. ff. soluto matrimonio. l. cum mulier. & ff. cõmo. l. si vt certo. §. plane si sic. & ad hoc. ff. de ser. rusti. prædio. l. per fundũ. & de leg. ij. cum pater. §. libertis. & manda. l. si præcedente. in fine. & de ope. noui nuntia. l. de pupillo. §. si plurium. & quorum lega. l. j. §. si alter. & de separa. l. j. §. quæsitum. & ad senatusconsul. Sylla. l. finali. Accursius.

b *Aut procuratoris.* habentis generalem & liberam administrationem. Accursius.

c *Cessare.* facit hic tutor ne pupillo quæratur actio: vt & aliàs C. de administra. tuto. l. pupillorum. nõ vt quæsita pereat: vt. ff. de administra. tuto. l. Lucius. in fin. & ff. de fur. l. tutor. quæ sunt arg. contra. & facit. ff. quod vi aut clam. l. aut. §. similiter. Accur.

d *Vel querela.* scilicet falsa. Accursius.

e *In quantum.* facit insti. eo. §. pœna.

f *Agere posse.* actione. l. Aquiliæ: vt probat sequens litera: quia &c. non autẽ in actione iniuriarum venit damnum: vt. ff. eo. l. itẽ apud. §. si quis seruo. & competũt etiam seruo mortuo: vt & ff. de actio. & obliga. l. quæcumque. & facit. ff. eo. l. item. §. feciſſe. & C. de accu. l. non ideo. & ff. de condictio. ob causam. l. penul.

g *Videntur.* & ita modicè coërcendæ.

h *Eædem tamen.* aliàs tamẽ eædem: & aliàs enimuero. & facit. ff. eo. l. prætor. §. atrocé. & l. item apud Labeonẽ. §. quod ait prætor. & §. * Plo. alipretor ait si quid. & C. de epi. & cleri. si quis i hoc. & de liber. & eorũ libe. l. ij. Item facit. ff. soluto matrimo. l. si cũ dotem. §. eo autem tẽpore. & ff. l. §. filiofa. versi. interdum tamen. & §. quod autẽ ait. & ff. si ex noxa. cau. agatur. l. si seruum. Accur. cuius

i *Actio datur.* vt & insti. de noxa. in princ. & §. sunt autẽ. in actione autem de dolo distinguitur: vt & ff. de dolo l. si oleũ. §. hæc de dolo actio. Accur.

k *Sed in arbitrio.* actore scilicet pro vindicta postulante, secũdum Barto.

l *Præstare.* vt iniuriam passus habeat seruum apud se. sic & in Lõbarda de libero homine exhi. l. si seruus cum voluntate. & l. si quis liber homo. Acc.

m *Facultas.* iniuriam passo hoc postulante. Accursius.

n *Satisnõ fiat.* amittit ergo electionẽ ꝓpter moram: vt. ff. de pecu. le. l. j. in fin. Accur.

o *Sufferendam.* alternatiua est ergo sententia: vt insti. de off. iudi. in prí. & ff. de re iudi. l. miles. §. decé. & de cõfes. l. certum. §. j. & facit. ff. de mino. l. quod si minor. §. si seruus. & ff.

p *Quasi.* assertio veritatis est: [a] nam iudex bonus vir dicitur: vt hic, & ff. de verb. oblig. l. continuus. §. cum ita. & in hoc facit. ff. pro socio. l. in proposita. & de leg. iij. l. fideicommissa. §. sic fidei. a *Adde gl. si. cõcor. i. l. i. de trãsac. & in l. Lucius Titius. in l. cum in hanc. de re. credi. & in l. si vero ante. ff. soluto matrimo.*

q *Verberum.* cum verberandus traditur ex causa quæ. ff. proxi. §. dicitur. & hoc edictum non habemus cui hoc adiungitur.

r *Iudicis.* vt. ff. proxi. §. aliàs alicuius.

f *Remisit.* sic. ff. de admi. tu. l. si pupillum alterum.

t *Nuda voluntate.* vt per abolitionem: vt instit. eo. in fine. & ff. eodem. l. non solum. §. j.

u *Si tempore.* anni: vt. C. eo. l. si non conuicij.

x *Suo nomine.* scilicet domini. Accursius.

y *Noxa caput.* vt insti. de noxa. §. omnis.

z *Cæterum.* id est si noxa caput non sequatur.

a *Eximemus?* respõ. non: & sic interrogatiuè lege. & ad hoc. ff. de noxa. l. ij. & quod vi aut clã. is qui. §. si tutoris. & de ac. & obli. l. seruus nõ in. & j. de reg. iur. l. ad ea. & C. ad leg. Iul. de vi. seruos.

b *Apparet.* vt non teneatur: vt. ff. ad Syl. l. cum dominus occidi- tur. & ar. ff. de bo. lib. qui cum maior. §. si patris.

c *Experiri potero.* sic. ff. de noxa. l. qui vsumfructum.

d *Conditionis.* sic. j. de capti. l. in bello. §. si quis seruũ. ibi, rursus eum constitutio &c. Accursius.

a *Tenetur.* si extraneo fecit iniuriã.& est bona ratio : vt &.ff.de noxa.l.cũ seruus cõmunis.in prin.& ad.l.A quil.l.si seruus seruũ. §.j.&.ff.de fur.l.si seruus cõmunis.in prin. &.l. apud antiquos.& ff.fami.er.l.& puto.§.fi.& ar.ff.de neg.gest.l.siue hæreditaria.

b *Ait prætor.* plene subsequenter hæc verba exponuntur.

c *Filiofamilias.* dativi casus.

d *Absentis loco est.* vt &.ff.de iure codi.l.ij.§. furiosus. sed contra.ff. de pcu.l.ij.§.j. sed expone vt ibi. & facit.ff. solu. ma.l. si cum dotem.§.si soluto.& de in ius voc.l. si libertus. & de act. & ob.l. filiussa. &.j.eo.l.seruo.§. filio. &.ff. de iudic.l. si longius.§.j. & de procur. filiussam. &.l. non solum.§.si pater.Item facit ad hoc vt pater iniuriam filij remittat.j. ad.l.Iul.de vi. qui cœtu.§.fi.&.ff.ad Syl.l.diuus.&.C.de reuo.do.l. fi.& in auth. de iureiu. à mo.§.j.col.v.

e *Filio actio.* secus in filio qui in patris præiudicium non remittit: vt.ff.de pact.l.in personam. item secus in bo. pos.quam pater nõ remittit in præiudicium filij: vt.C.de repu. bo. possi.l.ij. Item hæc vera etiã si ex lege Cor. actio iniuriarum oriatur, secundum H. alij contra.ff. eod. tit.l. lex Cornelia.§.illud. &.§. seq. Item secus in querela inoffi.testa.vt.ff.de inoffic.testa.l. Papi.in princip. *ADDITIO.* Die secundum Bart. q̃ ibi erat iniuria soli filio, quæ non transibat ad patrem:ideo per patrem nõ potest remitti. vide circa hunc.§. quod not.per glo in.l. in personam.ff.de pact. & per Inno. extra de senten.excommu.c. nõ dubium.

*†Iste tex. est valde not. & sing. ad hoc quòd quẽ admodũ pcurator cõstitutus ad negotiũ siue negotia, potest per cõ sequentiam etiam deducere rem in iudiciũ: per glo.no.in.l. cum minor. ff.rẽ ra. ha. ita etiã constitutus hoc modo,cõstituo te pcuratorẽ rerũ mearũ. nã videtur cõstitutus ad recuperãda & exigẽda nomina debitorũ. Bol. *l.adhuc.*

f *Actorum.* facit.ff.de verb.obl.l.cõtinuus.§. cum ita stipu.in fi. Sed argu. cõtra.ff.solu.ma. l.ij.§.voluntate.

g *Vilitatem.* aliàs vilitatem: aliàs vtilitatẽ. & ad hoc.ff.sol. matrimo.l. si cum dotem.§. eo autem tempore.

h *Abesse.* nec sit pcurator patris qui agat.

i *Causa cognita.* hoc expone vt.j.eo.§.quod autem. & facit.j.c.l.§. idem ait filio.Accur.

k *Si emancipatus.* post litem contest.à patre : in potestate tamen erat cum sibi facta fuit iniuria.alioquin sine distinctione ageret.& facit ad hanc translationem.C.de rei vxo.ac.l.j.§.videamus.&.ff. de vsufru.l. sed & si quis*.§.si operas.&.C.communia de le.l.fi.§.j.ibi, sancimus itaque &c.& de leg.j.l.cum res.&.j. de sepulc. vio.l.iij.§. non perpetuæ. &.j.ea.l.§.fin. &.ff. de iudiciis.l. tam ex contractibus. sed ipse iniuriarum actione tenetur. [a y] Ait prætor : [b] *Si ei qui in alterius potestate erit, iniuria facta esse dicetur: & neque is cuius in potestate est, præsens erit: neque procurator quisquam existat qui eo nomine agat: causa cognita, ipsi qui iniuriã accepisse dicetur, iudicium dabo.* Filiofamilias [c] iniuriam passo, si præsens sit pater, agere tamen non possit propter furorẽ; vel quem alium casum dementiæ: puto competere iniuriarum actionem. nam & hic pater eius absentis loco est. [d] Planè si præsens agere nolit,vel quia differt, vel quia remittit atque donat iniuriam: magis est ut filio actio [e] non detur. nam & cum abest,idcirco datur filio actio, quia verisimile est patrẽ,si præsens fuisset,acturum [f] fuisse. Interdum tamen putamus & si pater remittat, iniuriarum actionem filio dandam:vtputa si patris persona vilis abiectáq; sit, filij honesta.Neque enim debet pater vilissimus, filij sui contumeliam ad suã vilitatem [g] metiri. Ponamus esse eum patrem, cui iure meritóque curator à prætore constitueretur. ℣ Sed si pater lite contestata cœperit abesse, [h] vel etiã negligere executionem pater vilis:dicendum est causa cognita [i] trãslationem filio competere. Idem[est]& si emancipatus [k] filius esse proponatur.℣ Procuratorẽ patris prætulit prætor ipsis personis quæ iniuriam passæ sunt. Si tamen procurator aut negligat,aut colludat,aut non sufficiat [l] aduersus[eas] personas quæ iniuriam fecerunt: ipsi potius qui passus est iniuriam, actio iniuriarum competit. Procuratorem [m] autẽ † accipere debemus,non vtique [n] eum cui specialiter mandata est procuratio actionis iniuriarũ: verùm sufficit eum esse cui omnium rerum administratio mandata est. ℣ Quod autem ait prætor, causa cognita ipsi

A an de nouo incipiat agere filius, an procedet in instantia patris? dic quòd in prima instantia procedet : vt argu.d.l.tam ex contractibus.de rei vxo.acti.de calumnia tamen iurabit filius : vt.C. de iureiur.propter calum.dan. auth.principales.

l *Non sufficiat.* vel quia nõ potest probare mandatum, vel quia pauper.argu.ff.man.l.si procuratorẽ.§.signorantes. Vel quia aliàs habet tot administrare, vt huic non possit supersedere.ar.ff.de pcu.l.si filiussamil.§.j.& l.seq. vel forte propter potentiam aduersarij: argumen.ff. de alij.iudi. l.iij.in princi. vel quia *nescit talia facere,quia tur. est simplex: vt.j.eod.§. sequitur* quod autem ait.

m *Procuratorem.* ff. de solu. l. vero. & supra de adminis.tuto.l. si duo. in fine. &.ff. de pac.l.nam. sed argu.cõ lactra. ff. de procurato. l. Pomponius.in prin.cũ suis concor.

n *Non vtique.* scilicet tantum.

o *Peruẽturus.* sit:vt.ff. de iudi.l.si longius. in princip.

p *Is qui.* scilicet filius.

q *Admodum.* id est valde.

r *Ad actionem.* intentandam.

s *Quod deinde ait,* ei daturum actioné.Acc.

t *Patri potius.* vt procuratori aui.& facit supra de procuratorib.l. filius.

u *Agere debere.* quando ipse accepit iniuriã: vt.ff.de actio. & oblig. l.filius.Accur.

x *Potestatem.* ad hoc ff.de procur.l.j.§. vlus. &.C. de procu.l.j.§.finali.&.ff.familiæ ercis. l.plane. &.ff.eod.l.non solum. §. agere. quandoque etiam est necesse per procuratorem agere:vt.C.de procurato. l. penult. quandoque etiam non potest, etiam si vult: vt in criminalibus : vt infra de publi. iudi.l. penult.§. ad crimen. nisi quandoque in crimine iniuriarum: vt.C.de iniur. l.fi. extra iudicium autem constat quemlibet posse ordinare procuratorem in sua re:vt.ff. de procuratoribus.l.j. in prin.Accursius.

y *Suo nomine.* ergo hoc casu de calumnia iurabit, cum legitimã habeat administratio-

C an de nouo incipiat agere filius, an procedet in instantia patris? dic quòd in prima instantia procedet : vt argu.d.l.tam ex contractibus.de rei vxo.acti.de calumnia tamen iurabit filius : vt.C. de iureiur.propter calum.dan. auth.principales.

l *Non sufficiat.* vel quia nõ potest probare mandatum, vel quia pauper.argu.ff.man.l.si procuratorẽ.§.signorantes. Vel quia aliàs habet tot administrare, vt huic non possit supersedere.ar.ff.de pcu.l.si filiussamil.§.j.& l.seq. vel forte propter potentiam aduersarij: argumen.ff. de alij.iudi. l.iij.in princi. vel quia *nescit talia facere,quia tur. est simplex: vt.j.eod.§. sequitur* quod autem ait.

m *Procuratorem.* ff. de solu. l. vero. & supra de adminis.tuto.l. si duo. in fine. &.ff. de pac.l.nam. sed argu.cõ lactra. ff. de procurato. l. Pomponius.in prin.cũ suis concor.

n *Non vtique.* scilicet tantum.

o *Peruẽturus.* sit:vt.ff. de iudi.l.si longius. in princip.

p *Is qui.* scilicet filius.

q *Admodum.* id est valde.

r *Ad actionem.* intentandam.

s *Quod deinde ait,* ei daturum actioné.Acc.

t *Patri potius.* vt procuratori aui.& facit supra de procuratorib.l. filius.

u *Agere debere.* quando ipse accepit iniuriã: vt.ff.de actio. & oblig. l.filius.Accur.

x *Potestatem.* ad hoc ff.de procur.l.j.§. vlus. &.C. de procu.l.j.§.finali.&.ff.familiæ ercis. l.plane. &.ff.eod.l.non solum. §. agere. quandoque etiam est necesse per procuratorem agere:vt.C.de procurato. l. penult. quandoque etiam non potest, etiam si vult: vt in criminalibus : vt infra de publi. iudi.l. penult.§. ad crimen. nisi quandoque in crimine iniuriarum: vt.C.de iniur. l.fi. extra iudicium autem constat quemlibet posse ordinare procuratorem in sua re:vt.ff. de procuratoribus.l.j. in prin.Accursius.

y *Suo nomine.* ergo hoc casu de calumnia iurabit, cum legitimã habeat administratio-

D *Filiofam. datur actio iniuriarũ existẽti in patris potestate, & etiam emancipato: vel aliàs liberato à patria potestate. Bart.*

℣ Idem ait filiofamilias iniuriarum nomine actionẽ dari, quotiẽs nemo est qui patris nomine experiatur: & hoc casu [b] quasi patrem familiæ constitui. Quare siue emancipatus sit, siue ex parte hæres scriptus fuerit, vel etiam exhęredatus,siue paterna qui iniuriam accepisse dicetur, iudicium permitti: ita accipiendum est, vt in cognitione causæ hoc versetur, quàm longè pater absit,& quando superuẽturus: [o] & numquid is qui [p] iniuriarum vult actionem mouere,segnior,* vel inutilis admodum [q] [fit,&] qui nõ sufficiat ad rei alicuius administrationem, ac per hoc nec ad actionem. [r] ℣ Quod deinde † ait, [s] *Qui iniuriam accepit*: interdum ita accipiendum est, vt patri eius competat actio: vtputa nepoti facta iniuria est: pater præsens est: auus abest. scribit Iulianus patri potius [t] dandam iniuriarum actionem,quàm ipsi nepoti: ad cuius(inquit)officium pertinet etiam viuente auo filium suum in omnibus tueri. Idem Iulianus scribit, filium non tantum ipsum agere debere, [u] verũ procuratorem dare posse. Alioquin (inquit) nisi ei permiserimus procuratorem dare [posse,] futurum est, vt si valetudine impediatur,neque sit qui iniuriarum actionem exequatur: impediatur actio. Idem ait & si nepoti facta sit iniuria,& nemo sit qui aui nomine agat,permittendum esse patri experiri: & is procuratorem dabit. omnibus enim qui suo nomine actionem habent,procuratoris dandi esse potestatem. [x] Intelligi autem filium inquit familias suo nomine [y] agere, cum patre cessante prætor ei agere permittit. ℣ Si filiussamilias iniuriarũ egerit, [z] patri actio [a] non competit.

nem:vt.C.de iureiur.prop.calum.dan.l.ij.§.quod obseruari.

z *Egerit.* & exegerit. Idem tamen videtur & si non egerit in casu licito.Accursius.

a *Patri actio.* voléti agere pòst de iniuria filij nomine, actione iã intẽtata per filiũ:at suo potest:vt.ff.e.l.j.§.fi.&.j.eo.l.pater.Ac.

b *Hoc casu.* facit.ff.ea.l.§.filio.Accursius Floren.

BIU Cujas

a *Ad hæredes patris.* eũ forte pater iam nomine filij esset lit. cõtest. secundum R. & fa. ff. de ope. liber. l. si operarum. &. C. de rei vxo. actio. §. videamus. &. §. & hoc. Item facit. ff. soluto matrimonio. l. si marito. §. si voluntate. &. C. de vsufru. l. fi. Accur.

Eum qui nocentem.] CASVS. Dixi de aliquo multa mala: & erant vera: non teneor hac actiõe: & redditur ratio in litera. Secũdo dicit: seruus tuus fecit iniuriã seruo meo. habeo hanc actionem perinde ac si mihi fecisset iniuriã. quod exponе vt in gl. domini mei Acc. Tertio: filiam tuã duxi in vxorẽ: facta est ei iniuria. dicitur q̃ oriri actio patri, itẽ mihi viro: & in quãtũ, dicit. si autẽ erat sui iuris, & ego agã, & ipsa: nec vna tollitur per alterã. Quarto dicit: quidam me non cognoscẽs fecit mihi iniuriam. bene tenetur. idem si credebat me esse aliũ. nam & hoc casu mihi tenetur hac actione. si autem qui facit mihi iniuriam, credit me esse patrẽfamilias, hoc casu non videtur fieri iniuria viro: secus si faciens iniuriam sciat me filium esse: licet ignoret cuius: vel sciat Bertam nuptam, nec sciat cui. nam his casibus fit iniuria patri: item viro: & eis competit hæc actio. Fran.

b *Infamauit.* Non tamen libello famoso: vt C. de famosis libel. l. j. Item hoc siue in iudicio agẽdo iniuriarum, siue alio modo, etiam extra ius: vt patet generali ratione: peccata enim &c. & ad hoc. C. eo. l. si non es. &. l. si nõ cõuicij. &. l. penul. &. ff. ad Sylla. l. lege. &. C. de offi. recto. prouin. l. iustissimos. & in decretis. ij. quæstio. j. si peccauerit. Accursius.

Vt in suo

c *Perinde agẽdum est.* & ita iniuriarũ nascitur actio: sed nõ in tantum: vt. ff. eo. l. prætor. §. pe. &. ff. de pericu. & commodo rei vendi. l. custodiam. & facit. ff. cod. l. item apud. §. ait prætor. sic econtra maior dicitur quæ à seruo fit: vt. ff. l. proxima. §. quædam. Accursius.

d *Iniuriarum.* vt. ff. eo. l. j. in fine. &. C. eo. l. ij. & insti. eo. §. patitur. Accursius.

e *Quòd.* id est quia.

f *Nomine.* scilicet viri, id est pro iniuria quæ videtur viro fieri, cum eius vxori fiat.

g *Certus ego sum.* & sic non ob. ff. eo. l. item apud. §. cui. vbi dicitur incertæ personæ non fieri iniuriam.

h *Putet me.* ad. §. istum facit. ff. quod vi aut clam. l. aut qui. §. si quis dum. & ad. l. Aquil. scientiam. §. qui cũ aliter. & de fur. l. falsus. §. qui alienũ. & de neg. gest. item si cum putaui. §. fi. & de ser. cor. doli. &. j. de adul. l. si postulauerit. §. si liber. &. j. proxi. §. in fi. sed contra. j. proxi. §. in prin. Sed ibi extra personã patientis producitur: & sic duo cõtra propositum inferentis: quod non potest esse: & sic etiam potest tolli aliud contra. ff. eodem. l. item apud. §. interdum. item non obstat. ff. eodem. l. illud. §. fina. quia ibi non habuit animum inferendi iniuriam alicui. & eodẽ modo respondeo ad. l. si cum seruo. ff. eo. Item facit arg. contra. ff. qui. ex cau. in pos. ea. l. Fulcinius. §. quod si aduersus. &. C. de hære. instit. l. si pater. &. ff. de iurisdi. om. iudi. si per errorem. sed in hoc exigebatur consensus duorum: quod hic non est.

i *Cum aliquis filiumfamilias.* ex parte suppositi, patremfamil. ex parte appositi. Accur.

k *Putat.* id est credit patremfam. qui filiusfam. est. Accur.

l *In personam eorum.* scilicet parentum.

m *Affectus.* qui inspicitur: vt supra eo. l. illud. in prin.

n *Scisset.* mutat casum. & sicut hic subiicit, loquitur supra eodem. l. j. in princi. &. §. siue autem.

o *Virum.* posse agere.

p *Sciret.* licet ignoret cuius esset. aliud est in seruo. nam si fiat iniuria ab ignorante, cum esset non facturus si dominũ cognouisset: non tenetur: vt in contrario. ff. eod. l. item apud. §. interdum. Vel dic q̃ licet non crederet eius filium vel vxorem: tamen animus eius erat, vt cuiuscũque esset filius, vel vxor, idem facturus esset: vt subiicit. secus si nullo modo fecisset si Titij puta filium vel vxorẽ cognouisset esse: vt ibi: potest tamen tunc agi filij vxorísve nomine: argu. ff. eo. l. itẽ apud. §. si quis sic. & facit supra ad Ma ced. sed Iulia. §. item si duos.

† *Adde an iniuriã filio illatam pater remittere possit: vide in. l. sed si vnius. §. si iussa. ff. eo. gl. & Bar. in. l. in per sonã. supra de pac. vbi quòd sic: nisi sit illata p̃ coniunctam personã. l. Lucius. secũdum Bar. ff. sol. ma. & Alexan. in præalle. §. Quãti per legem. 12. Tab. æstimarẽtur iniuriæ, declarat Aulus Gell. lib. 20. Noct. Attic. cap. 1.*

q *Tenetur.* ff. qui satisda. cog. l. si verò pro. §. qui pro. Accur.

Si creditor.] CASVS. Creditor meus cũ vellem ei soluere, interpellauit fideiussores meos causa me iniuriã di. Dicitur q̃ habeo hanc actionem contra eum. Franciscus.

Si iniuriæ.] CASVS. Domum debitoris absentis in iniuriã eius signaui quasi debitoris mei, sine auctoritate eius qui potest hoc concedere. dicitur quòd teneor hac actione. Franciscus.

r *Posse respondit.* & facit. ff. de furtis. qui vas. in prin. &. §. fi. &. l. qui iniuriæ. &. C. vt nemini lice. sine iudi. auct. sig. impo. l. j. &. ij. &. j. de pœnis. l. ij. & infra de reg. iur. l. nemo de domo. &. C. ad. l. Iul. de vi publi. l. in possess. &. l. is qui in domum. j. eo.

Si liber.] CASVS. Cepi liberum hominem, sciens eum liberum, quasi fugitiuum seruũ meum: teneor ei hac actione. Fran.

XVIII. PAVLVS libro quinquagesimoquinto ad Edictum.

EVm qui nocentem infamauit: [b] non esse bonum æquum ob eam rem cõdemnari. Peccata enim nocẽtiũ nota esse & oportere & expedire. ¶ Si seruus seruo fecerit iniuriam: perinde agendum [est c] quasi si domino fecisset. ¶ Si nupta filiafamiliæ iniuriam acceperit: & vir & pater iniuriarum [d] agent. Põponius rectè putat tãti patri cõdemnandum esse reum, quanti cõdemnaretur si ea vidua esset: viro tanti, quanti cõdemnaretur si ea in nullius potestate esset: quòd sua cuiusque iniuria propriam æstimationem haberet. Et ideo si nupta in nullius potestate sit: non ideo minus eã iniuriarum agere posse, quòd [e] & vir suo * nomine [f] agat.

Quando iniuria infertur in aliquẽ principaliter, veritas inspicitur potius quàm opinio: & cum infertur in aliquem per consequentiam, inspicitur opinio potius quam veritas. Bartolus.

¶ Si iniuria mihi fiat ab eo cui sim ignotus, aut si quis putet me Luciũ Titiũ esse, cũ sim Gaius Seius: præualet quod principale est, iniuriã eum mihi facere velle. nã certus ego sum, [g] licet ille putet me [h] aliũ esse quàm sum: & ideo iniuriarũ habeo [actionem.] At cũ aliquis filiumfamilias [i] patremfamilias putat, [k] nõ potest videri iniuriã patri facere: non magis quàm viro, si mulierem viduam esse credat: quia neque in personam eorum [l] cõfertur iniuria: nec transferri per personæ putationẽ ex persona filiorum ad eos potest: cũ affectus [m] iniuriã facientis in hunc tãquam in patremfamilias cõsistat. quòd si scisset [n] filiũfamilias esse, tamẽ si nescisset cuius filius esset, dicerem (inquit) patrẽ suo nomine iniuriarũ agere posse: nec minus virum, [o] si ille nuptã esse sciret. [p] Nam qui hæc non ignorat: cuicumque patri, cuicumque marito, per filium, per vxorem † vult facere iniuriam.

XIX. GAIVS libro vicesimosecundo ad Edictum prouinciale.

SI creditor meus cui paratus sum soluere, in iniuriã meã fideiussores meos interpellauerit: iniuriarum [mihi] tenetur. [q]

XX. MODESTINVS libro duodecimo Responsorum.

SI iniuriæ faciẽdæ gratia Seia domũ absentis debitoris signasset, sine auctoritate eius qui cõcedẽdi ius potestatémve habuit: iniuriarum actionẽ intendi posse respondit. [r]

XXI. IAVOLENVS libro nono Epistolarum.

INiuriarum æstimatio [s] † nõ ad id tẽpus quo iudicatur, sed ad id quo facta est, referri debet.

[s] *Iniuriarum æstimatio.* aliàs actio: aliàs æstimatio. & dic referri ad tẽpus illatæ iniuriæ, cum forte postea sit facta vilior persona, vel econtra honestior. & fiet hæc æstimatio per sacramentum agentis: qui iuret quòd tantum de suo potius amisisset, quàm hanc iniuriam esset passus: & non se passurum iniuriam pro tanto, vel nolle esse tantum lucratum. argu. j. de pœnis. l. penul. & sic intelligitur insti. eo. §. pœna. sed cum hæc actio descendat ex lege Corne. non iniuriam passus, sed iudex æstimat: vt infra eod. l. cõstitutionibus. §. fi. & est sic ad legem. ff. si quis cau. l. qui autẽ. §. illud. &. ff. si tabu. testa. exta. l. j. in fin. & de eden. vbi. §. j. & de ser. cor. doli. §. fi. Sed argu. contra. ff. man. l. si procuratorẽ. §. mandati. & infra de iure fis. l. iij. §. diui fratres.

a *Apprehensus.* à sciente liberum,& causa inferendæ iniuriæ:ne obsit.ff.eo.l.illud.§.si quis.at seruum fugitiuum capere licet:vt.ff. de ser.fu.l.j.§.vnusquisque.

b *Agit.* apprehensus.Accursius.

Is qui in domum.]CASVS. Qui domum alienam inuito domino domus intrat: licet intret causa vocãdi eum in ius,act.iniuriarum tenetur.Fran.

c *Is qui in domum.* vt &.ff. de in ius vocan.l. plerique.& in auth. vt defun.seu func.§.j.col. v.&.ff. de furtis.l. vulgaris.§. q furti. &.j.de reg.iur.l. nemo de domo.&.ff.eo.l.si iniuriæ.

* *Flo. Qui in domum*

Si quis.]CASVS.Si quis prohibet me vẽdere seruum meum: iniuriarum actione tenetur.Fran.

d *Experiri potest.* vt supra eo.l. iniuriarũ.§. pe.&.§.fin.

Si stuprũ.]CASVS. Stuprasti ancillam meã. teneris mihi hac actione. si autẽ seruum meũ celasti:furti teneris. si autẽ ancillã meã nõdũ viripotentẽ stuprasti, teneris etiam actione legis Aquiliæ.Frã.

e *Etiam furti.*cũ non erat meretrix:aliàs cessat furti: vt.ff.de fur.l. verũ. &.l.fullo.j.§.qui ancillam.quæ sunt cõtra.& facit.ff.e.l.sed est quæstionis.§.fi. &.j.de adul.l. inter liberas. in principio.

f *Actionem.*sed si matura,cessat Aquil. vt.ff. ad legem Aquil.l.si seruus seruum.§ .si oliuã. Accursius.

* *Flo. vtcũque tunc locum &c.*

Si quis seruum.] CASVS. Seruum meũ vel filium meum ludibrio habuisti, vt si in popinam eum posuisti, si malã ducere eum feciſti vitam:licet ipse filius his cõsentiret:si tamen animo mihi iniuriandi hoc feciſti, teneris mihi hac actione.si autem ignorabas eum seruum,& ei persuasisti hoc:serui corrupti accusatione teneris mihi.Fran.

g *Consentientem.*sic.ff.e.l.j.§.vsque.&.j.de fica.l.lege.§.fi.

h *Luserit.* id est ludere fecit.

i *Hoc vbicumque.* aliàs vbicumque:& aliàs vtcumque.

k *Necessaria esse.* quia cessat iniuriarum:vt supra.l.item apud.§. interdum.& facit supra de ser.cor.l. doli verbum.§. si quis dolo. &.l.j.§.fin.Accursius.

Si statua.]CASVS.Statuas positas in honorẽ patris mei iuxta monumentum eius, si aliquis proiiciens lapides eas destruxit, hac act.agam,non act.sepulchri violati.Fran.

l *In monumento.* id est iuxta monumentum : alioquin si in ipso monumento affixa vel non affixa esset, secus esset : vt.j.de sepul. vio.l.ij.contra.vel ibi erat sepulchrum, hic monumentum nondum religiosum. Item nec ibi dicitur dari sepulchri violati : sed interdictum quod vi aut clam.

m *Saxis.* id est percussione lapidum.

Iniuriarum.]CASVS. Actio iniuriarum mihi competens non dicitur in bonis meis:& ideo nõ transmittitur ad hæredes ante litem contestatam.Fran.

n *In bonis nostris.* quo ad hoc vt transmittamus ad hæredes : vt insti.de perpe.& temp.actio.§. sed hæredibus. sed dum viuimus, est in bonis:vt tam per nos quàm per alios exerceamus:vt.ff.eo.l. sed si vnius.§.idem ait & si nepoti. vnde & vendere eam possum: vt.C.de hæredi.vendi.l.fi.licet quidam cõtra per.l.istam. est autem ratio quare nõ transmittimus: quia ad solam vindictã datur: vt.ff. de col. bo.l. cum emancipati.§. emancipatus. & facit supra eo.l. iniuriarum actio. in prin.&.ff.eod.l.item apud.§. si quis astrologus. versi. iniuriarũ.& de verbo. significa.l. si cui.§.j.& de popula.actio.l. pen. &.ff. si quis eũ cau. l.fi eũ.§. qui iniuriarũ.& de hisqui deie. vel effu.l.si vero.§.hæc autẽ.& supra ad.l. Fal. pœnales. in prin.& de fideiussor. lega.j.l. si pluribus. in fi.&.C.ex delic.defun. l.j.Accursius.

Si statua patris tui in monumẽto posita saxis cesa est: sepulchri violati agi non posse, iniuriarũ posse Labeo scribit.

XXII. VLPIANVS libro primo ad Edictum prætoris.

Si liber pro fugitiuo adprehẽsus erit : iniuriarum cum eo agit.

XXIII. PAVLVS libro quarto ad Edictum.

Si qui in domũ alienã inuito domino introiret, quãuis in ius vocati, actionem iniuriarum in eum competere Ofilius ait.

XXIIII. VLPIANVS libro quintodecimo ad Edictum prætoris.

Si quis propriũ seruũ distrahere prohibeatur à quolibet, iniuriarum experiri potest.

XXV. IDEM libro octauodecimo ad Edictum.

Si stuprum serua passa sit: iniuriarum actio[domino]dabitur.at si celauit mancipiũ, vel quid aliud furandi animo fecit,etiam furti: vel si virginem immaturam stuprauerit, etiam legis Aquiliæ actionem competere quidam putant.

XXVI. PAVLVS libro nonodecimo ad Edictum.

Si quis seruum meum vel filium ludibrio habeat, licet consentientem: tamen ego iniuriam videor accipere : veluti si in popinam duxerit illum, si aleam luserit. Sed hoc vbicumque locum habere potest, quotiens ille qui suadet, animum iniuriæ faciendæ habet. Atquin potest malum consiliũ dare & qui dominum ignoret: & ideo incipit serui corrupti actio necessaria esse.

XXVII. IDEM libro vicesimoseptimo ad Edictum.

Si statua patris tui in monumẽto posita saxis cesa est: sepulchri violati agi non posse, iniuriarũ posse Labeo scribit.

XXVIII. VLPIANVS libro trigesimoquarto ad Sabinum.

Iniuriarũ actio in bonis nostris non computatur, antequam litem contestemur.

XXIX. PAVLVS libro decimo ad Sabinum.

Si seruum cuius nomine iniuriarum actio tibi cõpetit, manumiseris,aut alienaueris:supereſt tibi iniuriarum actio.

XXX. VLPIANVS libro quadragesimosecundo ad Sabinum.

Seruo autẽ manumisso non competere actionem ob iniuriam quam in seruitute passus est, quis dubitet? Si filio iniuria facta sit : cùm vtrique tam filio quàm patri adquisita actio sit, non eadem vtique facienda æstimatio est:

XXXI. PAVLVS libro decimo ad Sabinum.

Cum posit propter filij dignitatem maior ipsi quàm patri iniuria facta esse.

XXXII. VLPIANVS libro quadragesimosecundo ad Sabinum.

Nec magistratibus licet aliquid iniuriosè facere. Si quid igitur per iniuriam fecerit magistratus, vel quasi priuatus,vel fiducia magistratus: iniuriarũ potest conueniri.Sed vtrũ posito magistratu, an verò & quamdiu est in magistratu? Sed verius est, si is magistratus est qui sine fraude in ius vocari

Si seruum cuius nomine iniuriarum actio tibi cõpetit, manumiseris,aut alienaueris:supereſt tibi iniuriarum actio. B

Seruo autẽ manumisso non competere actionem ob iniuriam quam in seruitute passus est, quis dubitet? Si filio iniuria facta sit : cùm vtrique tam filio quàm patri adquisita actio sit, non eadem vtique facienda æstimatio est: C

Cum posit propter filij dignitatem maior ipsi quàm patri iniuria facta esse. D

Nec magistratibus licet aliquid iniuriosè facere. Si quid igitur per iniuriam fecerit magistratus, vel quasi priuatus,vel fiducia magistratus: iniuriarũ potest conueniri.Sed vtrũ posito magistratu, an verò & quamdiu est in magistratu? Sed verius est, si is magistratus est qui sine fraude in ius vocari

n *In bonis nostris.* quo ad hoc vt transmittamus ad hæredes : vt insti.de perpe.& temp.actio.§. sed hæredibus. sed dum viuimus, est in bonis:vt tam per nos quàm per alios exerceamus:vt.ff.eo.l. sed si vnius.§.idem ait & si nepoti. vnde & vendere eam possum: vt.C.de hæredi.vendi.l.fi.licet quidam cõtra per.l.istam. est autem ratio quare nõ transmittimus: quia ad solam vindictã datur: vt.ff. de col. bo.l. cum emancipati.§. emancipatus. & facit supra eo.l. iniuriarum actio. in prin.&.ff.eod.l.item apud.§. si quis astrologus. versi. iniuriarũ.& de verbo. significa.l. si cui.§.j.& de popula.actio.l. pen. &.ff. si quis eũ cau. l.fi eũ.§. qui iniuriarũ.& de hisqui deie. vel effu.l.si vero.§.hæc autẽ.& supra ad.l. Fal. pœnales. in prin.& de fideiussor. lega.j.l. si pluribus. in fi.&.C.ex delic.defun. l.j.Accursius.

Seruum.]CASVS. Seruo meo facta est iniuria:& sic mihi nata in.l.j. est actio iniuriarũ, hãc forte actionem nõ perdo licet seruum illum vendam,vel manumittam, & hoc dicit hæc.l. & princ.sequen.Secundo dicit: filio facta est iniuria : & sic tam patri quàm filio nata est hæc actio. nõ tamen fit æstimatio eadem. potest enim esse maior iniuria ratione filij, cum sit forte in dignitate, non pater. & hoc dicit hæc l.& duæ seq.Fran.

o *Actio.* adiungitur legi sequenti. & facit supra ar. fur.cæsa.l.fin. & quod vi aut clã.l.is qui in puteũ.§. si postea. & de op. lega. l. si Pamphilo.& si quid in frau. patro.l.j.§. si seruo.Accursius.

p *Seruo.* facit.ff. de act. & obligati.l. quæcumque. & de ser. cor.doli.in fine.sed argu. contra.ff. quando dies le.ce.l. si vsusfructus.in fi.Accur.

q *Quis dubitet.* quasi dicat , nullus dubitat quin cõperat etiã post

r *Filio.* facit supra de procuratoribus.l.non solum.§.si pater.& infra eod.l.pater.&.ff.eo.l.sed & si.§.filiofami. interdum.&.ff.de pac.l.in personam.

Nec magistratibus.] CASVS. Si magistratus facit alicui iniuriam:tenetur hac act. &.si est de magnis magistratibus, cõuenietur finito officio. si autem est de minimis magistratibus, conuenietur etiam durante officio.Fran.

f *Qui, sine fraude.* id est pœna: vt.ff. de ædil.edic.l.cum autẽ.§. excipitur. vt quia habet merum imperium : vt hic,&.ff. de in ius vocã.l.ij.&.ff.quibus ex cau.ma.l.sed & si per prætorẽ.§. ait prætor.& hoc casu loquitur.ff.de iudi.l.pars.quæ videtur contra fin. huius.l. hoc autem fallit quando in officio delinquunt : vt.C.ad legem Iul. repetun.l. iubemus. & quando actio tempore periret vsque ad contest.lit.vel hodie ad executionẽ:vt.ff. de offi.præsi.l. senatusconsulto.&.C.de anna.excep.l.vt perfectius. sed hodie dicunt quidam indistincte eos cõueniri etiam durante magistratu coram episcopo locorũ:vt in auth. vt diffe.iudi.§.si tamẽ.col.ix. sed Io.dicit,ibi quãdo in officio delinquunt:vt hic erat. minores autem dic, qui habent simplicem iurisdictionem : tamen hi possunt conueniri:vt subiicit, &.ff.quod me.cau.l.continet.& ad le. Aquil.l.quemadmodum.§.magistratus. & facit ad primã partem

tantum

BIU Cujas

tantum.ĭ.de adul.l.si adulterium.§.fi.&.ĭ.l.proxi.&.s̆.de ope.nou. nun.l.de pupillo.§.si quis ipsi.&.s̆.de tute.& ratio.distra.l.nisi.§. fi.&.l.seq.item ad totam.l.facit.s̆.eod.l. iniuriarũ.§.j. &.ij.&.C. de offi.præfec.prę.ori.& Illyri.l.vnica.de ordinario apparet ex præmissis,quòd in casu huius legis indistincte conuenitur,etiam durante magistratu:cũ in eo deliquerit.Acc.

a *Abeat.* id est recedat.Accursius.

Quod reipublicæ.] CASVS. Cum quidã miles se malè habuerat in prælio: iudex siue potestas terræ fecit scutũ prædicti militis perforarit & hoc fecit vt alij milites sint fortes in prælio. Dicitur ꝙ iste potestas non tenetur hac act.Fran.

b *Ad contumeliam.* vt si alicuius scutũ perforet, quia in bello male se habuerat.Azo.& faciit.s̆.eod.l.iniuriarũ.§. j.&.ij.&.§.quæ iure.& de fur.l.qui iniuriæ. in prin.& infra de termino moto.l.ij.§.de pœna. &.s̆. si omiss. cau. test.l. quia autem.§. si patronus.in fi.§. &.s̆.l. proxi.Accur.

Si plures serui.] CASVS. Plures serui aliqué verberauerunt. quilibet dicitur delinquere: & tot sunt iniuriæ,quot sunt personæ facientes iniuriã.quod expone vt in glo.Frã.

c *Maleficium.* vt.s̆.ad leg.Aquil.l. ita vulneratus.in fi.

d *Quot & personæ.* si sunt plurium serui. vel die ꝙ vnius, sed tunc sufficeret tantum præstari, quantum si liber præstaret: vt.s̆.si famil. fur. fecisse.dica.l.j. & ad leg. Aquil.l.illud.licet sint plura facta : vt supra de iurisd.om. iudi.l. si familia.

Si quis.] CASVS. Quidam fecit mihi iniuriam : & nihil habet:& sic nõ potest mihi satisfacere.Dicitur quòd punitur corporaliter.Fran.

e *Contemnere.* contẽnit,quia emendare iniuriã pecuniariter nõ potest. Item nec nocet ei infamia.ad quod.C.vt in cer.tem.l.iij. Infamatur enim iniuriarũ dãnatus:vt.s̆.de his qui notan.infa.l.j.

f *Coercere.* corporaliter ad quod.ĭ.de pœnis.l.j.§.fin.&.ĭ.eo.l.fi. &.s̆.de admi.tu.l.Alfenus.& de in ius vo.l.fin.

Si filii nomine.] CASVS. Filius tuus fecit mihi iniuriam.volo agere contra te patrem nomine filij tui. tu ordinas quendam procuratorem qui defendat filium tuum.qui procurator nõ vult satisdare iudicatum solui. Dicitur quòd non dicitur defendi hic filius:& ideo ipse filius se debet defendere.Fran.

g *Satisdetur.* vt.s̆.qui satisd.cog.l.si filius.&.s̆.qui.ex cau.in pos. ea.l.hæc autem.§.fina.&.C.de tuto.& cur. qui satis non de.l.fin.

h *Danda erit.* sic ergo defensio filij in subsidium conceditur filio:vt hic,& supra de noxa.l.noxalis.&.l.quotiés. sic & aliàs appellandi tempus indulgetur seruo. Item no. quòd licet patri recusare defensionem,cum nullum vsumfructũ ei afferat lex:vt.C. de bo.quæ libe.l.fi.§.sin autem patre.Accursius.

Constitutionibus.] CASVS. Carmen famosum de aliquo est positũ supra quoddã monumentum. Dicitur ꝙ tolli debet

non potest: expectandum esse quoad magistratu abeat,[a] Quòd & si ex minoribus magistratibus erit, id est qui sine imperio aut potestate sunt magistratus : & in ipso magistratu posse eos conueniri.

XXXIII. PAVLVS libro decimo ad Sabinum.

QVod reipublicæ venerandæ*causa secundũ bonos mores fit:etiã si ad cõtumeliã[b] alicuius pertinet: quia tamen nõ ea mẽte magistratus facit,vt iniuriã faciat,sed ad vindictã maiestatis publicę respiciat: actione iniuriarũ non tenetur.

XXXIIII. GAIVS libro tertiodecimo ad Edictum prouinciale.

SI plures serui simul aliquem ceciderint, aut conuiciũ alicui fecerint : singulorum proprium est maleficium:[c] & tanto maior[est]iniuria,quanto à pluribus admissa est : immo etiam tot iniuriæ sunt, quot & personæ[d] iniuriam facientium.

XXXV. VLPIANVS libro tertio de omnibus tribunalibus.

SI quis iniuriã atrocem fecerit,qui contẽnere[e] iniuriarũ iudicium posit ob infamiã suã, & egestatẽ : prætor acriter exequi hanc rem debet : & eos qui iniuriam fecerunt,coërcere.[f]

XXXVI. IVLIANVS libro quadragesimoquinto Digestorum.

SI filij nomine cum patre iniuriarum agere velim, & is procuratorẽ det: non intelligitur filius defendi, nisi iudicatũ solui satisdetur:[g] & ideo actio aduersus filium,tãquam à patre non defendatur,danda erit.[h]

XXXVII. MARCIANVS libro quartodecimo Institutionum.

CONstitutionibus principalibus cauetur, ea quæ infamãdi alterius causa in monumẽta publica posita[i] sunt, tolli de medio. Etiam ex lege Cornelia[k] iniuriarum actio ciuiliter moueri potest,condemnatione æstimatione[l] iudicis facienda.

XXXVIII. SCAEVOLA libro quarto Regularum.

SEnatusconsulto cauetur, ne quis imaginem imperatoris in inuidiam alterius portet:[m] & qui contra fecerit, in vincula publica mittetur.

XXXIX. VENVLEIVS libro secundo publicorum iudiciorum.

VEstem sordidam† rei[n] nomine in publico habere,capillúmve[o] summittere, nulli licet:nisi ita cõiunctus est adfinitate,† vt inuitus in reũ testimonium[p] dicere cogi non possit.

XL. MACER libro secundo publicorum iudiciorum.

DIuº Seuerº Dionysio Diogeni ita rescripsit: Atrocis iniuriæ damnatus,in ordine decurionum esse nõ potest:[q] nec prodesse tibi debet error[r] præsidum,aut eius qui de te aliquid pronuntiauit,[s] aut eorũ qui cõtra formam iuris mansisse te in ordine decurionũ putauerũt.[t]

XLI. NERATIVS libro quinto Membranarum.

PAter,cuiº filio[u] facta est iniuria,nõ est impediẽdº quo minus duobus iudiciis & suam iniuriam persequatur,& filij.

XLII. PAVLVS libro quinto Sententiarum.

A siue remoueri.& qui imposuit,tenetur act.iniuriarũ ciuili,nõ solũ lege Cornelia prætoria:& fit cõdẽnatio arbitrio iudicis.Frã.

i *Posita.* id est publicè posita,vt carmen famosum.

k *Etiam ex lege Cornelia.* nõ solum prætoria.& facit insti.eo.§. sed & lex.&.§.in summa.&.s̆.eod.l.prætor.§.posse.

l *Æstimatione.* quod dic vt supra eo.l. iniuriarum æstimatio.sed si criminaliter : tunc dic vt.ĭ.eo.l.fin.

B *Senatusconsulto.*] CASVS. Portabã quãdam statuam principis, ideo(vt dicebam)quia timebam Titium, qui me volebat occidere: vt dicebam. & hoc faciebam in iniuriã Titij. dicitur quòd Teneor Titio hac actione.Fran.Accursius.

m *Portet.*ĭ.de pœnis.l. capitaliũ.§. ad statuas.

Vestem.] CASVS. Cum quidã esset accusatus de aliquo crimine:portare volebam vestes nigras vel barbã longam, quasi in signũ tristitiæ futuræ de accusato. dicitur ꝙ non possum, nisi essem de coniunctis.Fran.Acc.

n *Rei.* id est accusati.

o *Capillúmve.* Sic dictum in signum tristitiæ,& causa inferendæ iniuriæ faciebat.

p *Testimoniũ.* quæ istę sint, habes.s̆.de testi.l. lege Iulia. his enĩ hoc facere permittitur ꝓpter doloré.& sic ratio sanguinis tollit præsumptionem inferendę iniuriæ. sic.C. de adul. l.si quis adulterij. & de epis.& cle.cum qui. & quod falso tuto.auct.l. penul. & facit supra.l. ité apud.§.generaliter.

†*Sordes reorũ quæ sint, quis reatus, sordidus,& sordidatus: quidve sordes eximere, vide hic ex Budæo.*

Rei. Egi.Per.

†*Ratio aũt huius text.est: quia animus iniuriandi non præsumitur inter coniunctos, vsq; ad septimũ gradum glo.est no. in.l.vt ité.ĭ.de iniuriis.*

Iuuus.] CASVS. Dãnatus pro iniuria atroci, est infamis:& ideo non potest esse decurio : nec prodest ei error iudicis. quod dic vt in glo.Frã. Accursius.

C *Iuus.*] CASVS. Quidam pro iniuria atroci, est infamis:vt.C.de digni.l.ij.lib.xij.&.C.qui.ex cau.infa.irro.l.decuriones.&.C.de decu.l.infamia.lib.x.Accur.

q *Non potest.* quia est

r *Error.* in iure.Azo.

s *Pronuntiauerit.* super iniuria : non autem aliquid dixit de remotione ab ordine:sed putauit te posse remanere. Alij dicunt ꝙ expresse pronuntiauit quòd in ordine remaneret.

t *Putauerunt.* immo minorata pœna,minoratur infamia: vt.C. ex qui.cau. infa.irro.l. & si seuerior. Solu. ibi causa cognita fuit minorata:hic non:vt hic,& infra ad munici.l.ordine.circa prin. Vel dic quòd hic non fuit minorata : sed hoc dicit hæc lex. Alij vt P.dicunt in hoc crimine pœna minorata non tolli infamiam, vtpote atrociori:sed aucta sic.Item nec ob. infra de pœ.l.in seruorum.quia & ibi fuit aucta.quod hic non fuit.

D *Pater.*] CASVS. Facta iniuria filio,pater potest suo nomine agere iniuriarum:item & nomine filij.Fran.Accur.

u *Pater cuius filio.* facit supra eo.l.j.§.fi.&.l.sed si vnius.§.fi.& de procu.l.non solũ.§.si pater. &.s̆.eo.l.seruo.§.filio.&.l.cũ possit.

Vdici.] CASVS. Qui appellat à sententia iudicis, non debet iniuriã dicere ipsi iudici à quo appellat.& si dicit, tenetur hac actione:& condemnatus fit infamis.Fran.Accursius.

a *Iudici ab appellatoribus.* vt infra de appel.l. illud idem.& ecõtra:vt.C.de appel.l.& in maioribus.&.l.si quis prouocatione.

b *Notãtur.* post cõdemnationẽ in actione iniuriarũ de eis factã.

Qui iniuriarum.] CASVS. Qui accusat per calumniam criminaliter Titium de iniuria,& non probat: extra ordinem dãnatur, & datur in exilium, vel similem pœnam patitur. Fran.Accursius.

c *Qui iniuriarũ actionem.* id est accusationẽ.

d *Extra ordinẽ.* id est criminaliter.& facit.ĵ. ad Turpil.l. si quis repetere.§. si stellionat⁹.

Si inferiorum.] CASVS. Dominus inferioris domus facit fumum causa me iniuriãdi in alta domo.dicitur ꝙ tenetur hac ac.Item si proiicio aquam vel aliquid aliud in inferiorem domum iniurię causa: teneor hac act. Fran. Accursius.

e *Si tamen.* facit.ſ. si ſerui.vin.l ſicuti.§. Aristo.sed quidã ſignant contra.sed nõ est.Acc.

De iniuria.] CASVS. Iniuriã faciẽs potest puniri extra ordinem,ſecundũ qualitatẽ perſonæ quæ facit iniuriam,& quę ſuſtinet. hinc est ꝙ ſeruus faciẽs iniuriã,verberatur:& domino redditur. liber vero, ſi est vilis perſona, fuſtibus ſubiicitur. cæteri autẽ homines vel in exiliũ dantur, vel certo loco interdicũtur.Fran.Ac.

f *Ex perſona.* dic vt.ſ. eod.l.prætor.§.atrocẽ. &.l.ſed ſi vnius.§.quędã.& facit.ſ.l.lex Cor. §.fi.& inſti.e.§.in ſumma.&.ſ.eo.l.ſi quis iniuriam.& de ſuſpec.tuto. l. tutor. §. tutores. verſ.ſed ſciendum.

g *Vel interdictione.* quia interdicetur forte ei ars ſua. Accur.

DE EXTRAORDINARIIS CRIMINIBVS.

Cõtinuatio

Supra de priuatis & nominatis crimi. nũc de innominatis,ſecundũ Azo. Vel dic ſecundũ R.ſic: De priuatis delictis ex quibus etiam ciuiles naſcũtur actiones,poſuimus: dicturi infra de his criminibus ex quibus ſolæ criminales oriuntur actiones, publicam ordinariámque pœnam irrogãtes,præmittimus de his criminibus ex quibus ſunt executiones criminales & extraordinariæ & priuatæ.

Solicitatores.] CASVS. Qui ſolicitat vxorem alienam, volens cum ea iacere, vel dicit quòd vult eam accipere in vxorem: licet non habuit effectum hoc delictum: ad aliquem tamen peruenit actum:extra ordinem punitur. Secundo enumerat quædam delicta quæ puniuntur extra ordinẽ:vt ſi quis ſimum corruptũ in aliquem deiecit: vel aquas vel lacũ deſtruxit: vel quid aliud ad iniuriam publicam contaminauit. Tertio enumerat quædam alia delicta quæ puniuntur extra ordinem. Fran.

h *Nuptiarum.* id est vxorum nuptarum, vt cum eis rem habeãt.

i *Interpellatores.* qui eas volunt ad vxores: licet hoc esse non posſit. Accursius.

IVdici ab appellatoribus[a] cõ iudicium fieri nõ oportet:alioquin infamia notantur.[b]

XLIII. GAIVS libro tertio Regularum.

QVi iniuriarum actionem[c] per calumniã instituit, extra ordinẽ[d] dãnatur: id est exilium, aut relegationẽ, aut ordinis amotionem patitur.

XLIIII. IAVOLENVS libro nono ex posterioribus Labeonis.

B SI inferiorum dominus ędiũ, ſuperioris vicini fumigandi causa fumum faceret: aut ſi ſuperior vicinus in inferiores ædes quid aut proiecerit, aut infuderit, negat Labeo iniuriarum agi posse: quod falsum puto, ſi tamen[e] iniuriæ faciendæ causa immittitur.

XLV. HERMOGENIANVS libro quinto Epitomarum.

DE iniuria nunc extra ordinem ex causa & perſona[f] ſtatui ſolet. Et ſerui quidem flagellis cęſi dominis reſtituuntur: liberi verò humilioris quidem loci, fuſtibus ſubiiciũtur: cæteri autem vel exilio tẽporali,vel interdictione[g] certæ rei coërcentur.

DE EXTRAORDINARIIS CRIMINIBVS.

TITVLVS XI.

I. PAVLVS libro quinto Sententiarum.

C SOlicitatores alienarum nuptiarũ,[h] itémque matrimoniorum interpellatores,[i] etſi effectu ſceleris potiri non poſſunt,propter voluntatem[k] [tamen]pernicioſæ libidinis extra ordinem puniuntur.

D FIt iniuria contra bonos mores,veluti ſi quis fimo corrupto aliquẽ perſuderit:[l] cœno, luto oblinierit:aquas ſpurcauerit:[m] fiſtulas, lacus, quídve aliud ad iniuriam publicam contaminauerit:[n] in quos grauiter animaduerti ſolet. FQui puero ſtuprũ, abducto[o] ab eo vel corrupto comite perſuaſerit: aut mulierẽ puellámve interpellauerit:quíd ve impudicitiæ gratia fecerit: donum præbuerit: pretiúmve quo id[p] pſuadeat, dederit: perfecto flagitio punitur[q]* capite: imperfecto, in inſulam deportatur:[r]* corrupti comites ſummo† ſupplicio[s] adficiuntur.

Cœtus illicitos prohibet fieri, etiam à veteranis, ſub prætextu religionis. Fran.

II. VLPIANVS libro quarto Opinionum.

SVb prætextu religionis, vel ſub ſpecie ſoluẽdi voti,cœtus illicitos[t] nec à veteranis[u] tentari oportet.

De ſtellionatus crimine,vel expilatæ hæreditatis,poteſt quis accuſari: non tamen publicæ accuſationes ſunt. Fran.

III. IDEM libro tertio de Adulteris.

C STellionatus, vel expilatæ hæreditatis iudicia accuſationem quidem habent: ſed nõ ſunt publica.[x]

Fœmina quæ ſtudioſe fecit abortum, in exilium temporale damnatur. Fran.

IIII. MARCIANVS libro primo Regularum.

DIuus Seuerus & Antoninus reſcripſerunt eam quę data opera [partum] abegit,[y] à præſide in temporale exilium[z] dandam. Indignum enim videri poteſt, impune eam maritum liberis fraudaſſe.

V. VLPIANVS libro quinto de officio proconſulis.

IN eum cuius inſtinctu ad infamandum dominũ ſeruus ad ſtatuã confugiſſe cõpertus erit: pręter corrupti ſerui actionem, quæ ex edicto perpetuo competit,ſeuerè animaduertitur.[a]

k *Propter voluntatem.* ſic.C.de epiſc. & cle.l. ſi quis non dicam. & de fur.l.ſi quis ſeruo alieno ſuaſerit.& ad le.Iul.maie.quiſquis. &.C.ſi quacũque prædi.pot.l.j.in prin.Sed ar.cõtra.ſ.de his qui not.infa.l.qui autẽ.Item ar.contra.ſ.quod quiſq; iur.l.j.in fi.ſed hic ſpeciale propter enormitatẽ criminis.ſed an hic peruenerunt ad aliquẽ actũ? Reſpõ. ſic, vt ad colloquium, vel baſia,quę ſunt præcedentia veneris: vt.ĵ. de adul.l.quod ait lex. aliàs cõtra:vt.ĵ.de pœnis.l. cogitationis. & adde hic quod not.C. de his qui ad ec. cõfu. præſenti.circa prin. & facit.ſ.tit.j.l. itẽ apud. §.ſi quis virgines.&.C. de ſica.l.fina.

l *Perſuderit.* id est ſi quid cõburatur cũ ali- * *Flo.* quo cuius ſumus est pe * *ſtifer,* vt ſulphur: qno * *depu* caſu fumus dicitur cor *ruptus.* aliàs est ſimo † *Vel* corrupto: & tunc eam turpitudiné in aliquem deiecit. Accurſius.

m *Spurcauerit.* i.cõtaminauerit.ſpurca tamẽ *proprie* est quod ab ore porci cadit.

n *Contaminauerit.* facit.C.de re mili.l.cum *ſupra.lib.xij.*

o *Abducto.* ſ.comite.

p *Quo* id. aliàs is.

q *Punitur.* hic ergo de ordinario crimine tractat,ſcilicet de adul. & ſtupro.vel dic punitur, id est puniri ſolet.& facit inſtit.de pub.iud. §.item lex Iulia.

r *Deportatur.* erant enim corrupti comites: & ſic aliquod conamẽ interuenit. Accur.

ſ *Summo ſupplicio.* qđ mors est &c. vt infra de pœnis.l.vltimum ſupplicium.

t *Vb prætextu. Illicitos.* quales omnes ſunt, niſi ſpecialiter cõtra probetur: vt infra de col.illi.l.iij.§.j.& ſacit.C.de ſac. ſanc.ec.l. qui ſub prætextu.

u *Nec a veteranis.* nõ ſolum à iuuenibus.

x *Stellionatus. Nõ ſunt publica.* vt ſupra de his qui no. infa.l. quid ergo.§.fin.&.ĵ.de cri. ſtel.l.j.&.iij.§.pe. &.C. de cri.ſtel.l.iij.

y *Diuus. Abegit.* id est abortum fecit.

z *Exilium.* ante quadraginta dies: a quia ante non erat homo:poſtea de homicidio tenetur,ſecundum legem Moyſi,vel legem Pópeiam de parricidiis:vt infra ad leg. Pompe.de parric. l.j.& facit.C.ad legem Corne.de ſica.l.ſi mulierem. Accurſius.

In eum.] CASVS. Inſtigaſti ſeruum meum vt fugeret ad ſtatuã,quaſi conquerens de me ꝙ nimis eram crudelis contra eũ: & ſic cauſa me infamandi.dicitur ꝙ non ſolum teneris act. ſerui corrupti,ſed etiam extra ordinem puniris. Fran. Accur.

a *Animaduertitur.* facit.ſ.de ſer. corrup.l.corrumpitur. &.ĵ.de pœ.l.capitalium.§.ad ſtatuas.

ANnonam.] CASVS. Erant olim quidam qui emebant omne bladum quod poterant:& poſtea vẽdebant carius: & iſti vocabantur

vocabantur dardanarij, erant & quidam alij qui colligebãt multum bladi, & nolebant vendere nisi cum erat carum. Dicitur ergo q̃ præsides curent ne hæc fiant, puniẽdo eos qui talia faciũt. iubet etiã puniri eos q̃ stateras siue mẽsuras habẽt falsas. Fr. Ac.

a *Dardanarii.* qui sic à quodã Dardano functionũ auctore dicebantur: qui maxime dabat operam vt annona carior fieret, emẽdo omnem quam inuenire posset: vt postea solus venderet sicut vellet.

b *Debebis.* ô præses prouinciarum.

c *Mercis sint.* s. cõparatores, vel negotiatores, id est interdicas eis negotiatoribus, quales sunt Tricoli. & facit. ff. de pœnis. l. moris.

d *Coemptas.* quia plures simul emunt, vt sic annonã cariorem faciant. & sic habeas coemptas. aliàs est emptas.

e *Supprimunt.* supple vt ãnona oneret: quod est infra.

f *Prouentus.* id est vt plus vendatur: & caue, quia non cogit locupletes vendere: nec punit si nõ vendant: vt & infra ad legem Iuliã de anno. l. ij. sed illos qui emunt vt carius vẽdãt. nam per illos etiam locupletes seruant.

g *Humiliores.* i. inferiores, quales sunt vt C. de incest. nup. l. humilem. & facit. ff. tit. j. l. fi. & de incen. l. Pedius.

h *Stateræ.* i. mensuræ, vel instrumenta quædam quibus fit mẽsura.

i *Corneliæ.* de falsis, quæ est ff. de fal. l. pe.

k *Relegauit.* vt & ff. ad. l. Corñ. de fal. l. pe. §. fi. & facit. ff. de pœnis l. in dardanarios. & qd̃ not. supra de dol. l. arbitrio. §. de eo.

Accularii.] CASVS. Præcipit puniri saccularios. & qui sint dicit vt in glo. domini mei Acc. Item præcipit puniri directarios, & exponit qui sint directarij, & dicit quæ pœna eis imponatur. Secũdo dicit: qui instrumẽtum meum alicui recitauit, ex quo doleo, & passus sum damnum: punitur extra ordinẽ. Tertio iubet puniri capite eos qui ponũt lapides in aliquo fundo, & per hoc dant intelligere, q̃ si quis colat illũ, q̃ occidetur ab eis. Quarto dicit: cũ in Aegypto non pluat, aqua Nili spargebatur certo tẽpore anni p fundos: & quilibet includebat de illa aqua in fossatis suorum fundorũ. si ergo aliquis ista fossata rumpat vel destruat, & sic aqua recedit, punitur extra ordinem. Item cum arbores plãtentur in riuis illorũ fossatorũ, vt ripæ non ruãt: si quis illas arbores inciderit, grauissime punitur. Item cum sint aliqua instrumenta siue duchæ per quas diuiditur aqua Nili quæ veniebat in fundos: de stercorib⁹ si quis ea obstruat, grauiter punitur. Franciscus Accursius.

l *Saccularii.* qui saccos ferunt plenos mercibus falsis, & falsis nũmis: & cũ eis soluitur pro merce pecunia, partẽ pecuniæ furãtur, negãtes se accepisse quãtum acceperant: & quod reddunt, ex parte fuit dãtis, ex parte eorum tantũ. & ideo fallunt retenta bona pecunia cum sibi cãbiri traditã poscunt. Azo. Vel saccularij. i. ioculatores, vel tertio secũdũ H. id est q̃ in saccis portãt merces desuper bonas: inferius malas in eodem sacco.

m *Subducunt.* vetitas supponentes bonis mercibus quas ostendunt. H. ad hoc & superius primũ respõ. facit infra de effra. l. j. §. simili modo. &. C. de prin. agen. in reb. l. j. in fi.

n *Vnt Executionẽ.* aliàs persecutionem. *Flo. executio.

o *Prodita esse dicat.* i. manifestata esse, ex quo est læsus: ar. ff. de pœnis. l. si quis aliquid. ij. §. instrumenta. † *Vide in hanc. l. Alcia. lib. prætor. 2. hoc ipso tit. & Crinitũ lib. 8. c. 10.*

p *Executio.* aliàs, persecutio.

q *Vnt*] *Arabia.* sequitur Græcum. & facit infra de pœnis. l. aut facta. §. fina. †*Id est, lapidum positionem.*

r *Plerique.* vt est in illo Græco.

s *Indicio.* id est vt indicaretur quòd si quis &c.

t *Scopulos.* i. lapides.

u *Quæres.* id est delicta, vel facta.

x *Hanc rem.* id est delictum. & facit. C. vt nemi. li. sine iudi. auct. o. l. j. & ij.

y *IN Aegypto.*] *Chomata.* i. aggeres: vt statim ponit. choma enim proprie dicitur diuisio. nã diuidũtur, scilicet aggeres seu chomata loca abinuicem. dicitur etiam fieri cõma vocis: cum in fine vox exaltatur. sima vero, cum in eodem statu retinetur: periodus vero, cum deprimitur. †*Id est, aggeres, qui terra aggesta facti sunt, quibus Nili aqua coercetur. Bud. hic. E. P.*

z *Hi sunt.* melius dixisset, hæc sunt: & ponit chomata.

a *Aggeres.* id est, chomata. Accursius. *Flo. æquẽ. *Chomata.*

b *Niloticam.* in Aegypto non pluit: & ideo certis temporibus anni egreditur aqua Nili per prędia: & quilibet in suo prædio facit aggeres vt aquam contineat: & de his dicit hic. Sunt & alij aggeres qui sunt iuxta flumen Nili: & si quis eos rumpit, flammis ibi comburitur: vt. C. de Nili aggeri. l. j. Accursius. †cõmatahic sunt aquarum emissoria, & incilia, ad hoc structa vt Nilꝰ viciẽm admittatur in arua, aut intra alueũ cõtineatur. gallice, bõdes. E. P.

c *Quidam.* s. prædictorum rumpentium dictam aquam.

d *Et metallo.* id est, in opus metalli. & est differentia inter hanc pœnam, & metallum, de quo subiicit: vt. ff. de pœ. l. aut damnum. §. inter eos. Accursius. †*i. meatus quidam intercisi & hiantes, per quos Nili aqua trãsmittitur in arua remotiora segetibus destinata. E. P.*

e *Sycaminonem.* ficus est Aegyptia prædulcis, sine granis.

f *Colligant.* id est retinent, ne ruant.

g *Coercentur.* ne fluant. Accursius.

h *Commata etiam & diacopi.* hæc duo idem significant. & dicitur diacopi, à dia, quod est duo: & copos, quod est diuisio: quia in duas partes aquæ diuidebantur. sunt ergo hic commata, instrumenta quibus aqua diuidebatur & deriuabatur.

i *In aggeribus.* id est iuxta aggeres. Accursius.

k *Efficiunt.* id est, faciunt eos puniri. Azo.

VI. IDEM libro octauo de officio Proconsulis.

ANnonã attẽtare & vexare vel maxime dardanarij [a] † solent. Quorũ auaritię obuiam itum est tam mandatis quàm cõstitutionibus. Mandatis deniq; ita cauetur: Præterea debebis [b] custodire, ne dardanarij vllius mercis [c] sint: ne aut ab his qui coëmptas [d] merces supprimũt, [e] aut à locupletioribus qui fructꝰ suos æquis pretiis vendere nolunt, dum minus vberes prouẽtus [f] expectant: annona oneretur. Pœna autẽ in hos variè statuitur. nam plerumque si negotiantes sunt, negotiatione tantũ eis interdicitur: interdum & relegari solent: humiliores [g] ad opus publicum dari. ¶ Onerant annonã etiam stateræ [h] adulterinæ: de quibus diuus Traianus edictum proposuit, quo edicto pœnam legis Corneliæ [i] in eos statuit: perinde ac si lege testamentaria, q̃ testamentũ falsum scripsisset, signasset, recitasset, dã natꝰ [quis] esset. Sed & diuꝰ Hadrianus eum qui falsas mẽsuras habuit, in insulam relegauit. [k]

VII. IDEM libro nono de Officio Proconsultis.

SAccularij † [l] qui vetitas in sacculo artes exercẽtes, partem subducunt, [m] partem subtrahunt: item qui directarij *appellantur, hoc est hi qui in aliena cœnacula se dirigunt furandi animo, plus quàm fures puniendi sunt: idcircóque aut ad tempus in opus dantur publicum: aut fustibus castigantur, & dimittuntur: aut ad tempus relegantur.

VIII. IDEM eodem libro.

SVnt prætẽrea crimina, quæ ad executionem [n] * præsidis pertinent, vtputa siquis instrumenta sua prodita esse dicat. [o] Nã huius rei executio [p] * pfecto vrbis à diuis fratribus data est.

IX. IDEM eodem libro.

SVnt quædã † quæ more prouinciarum coërcitionẽ solẽt admittere: vtputa in prouincia Arabia [q] σκοπελισμὸν † crimẽ appellant, cuius rei admissum tale est: plerique [r] inimicorum solẽt prædium inimici σκοπελίζειν, id est lapides ponere indicio [s] futuros, quòd siquis eum agrum coluisset, malo letho petitur [o] esset insidiis eorũ qui scopulos [t] posuissent. Quæ res [u] tantum timorẽ habet, vt nemo ad eum agrum accedere audeat, crudelitatẽ timens eorum qui scopelismõ fecerunt. hanc rẽ [x] præsides exequi solẽt grauiter vsque ad pœnam capitis: quia & ipsa res mortem comminatur.

X. IDEM eodem libro.

IN Aegypto qui chomata [y] † rũpit, vel dissoluit, (hi sunt [z] aggeres [a] qui quidẽ solent aquã Niloticam [b] continere) æque plectitur extra ordinem, & pro conditione sua, & pro admissi mensura. quidam [c] opere publico, aut metallo plectũtur. & metallo [d] quidem secundum suam dignitatem, si quis arborẽ sycaminonem [e] exciderit. Nam & hæc res vindicatur extra ordinem non leui pœna, idcirco quòd hæ arbores colligant [f] aggeres Niloticos, per quos incremẽta Nili dispẽsant & coërcẽtur, & deminutiões aquę * coërcẽtur. [g] * Cõmata † etiã & diacopi † [h] qui in aggerib⁹ [i] fiũt, plecti efficiũt [k] eos qui id admiserint.

IN circulatores.] CASVS. Quidam portant secum serpentes, siue biscas: & faciunt timorem aliquibus: qui ducti timore fugiunt, & sua dimittunt quę ibi habebãt: & alij veniunt qui ea furantur. dicitur quòd isti portantes serpentes grauiter puniuntur. Franciscus Accursius.

a *In circulatores.* à circũfero: & est in, præpositio. Accursius.

b *Et proponunt.* scilicet subito alicui vt metu serpentino fugiat, suáque dimittat, vt interim alius occupet.

c *Actio dabitur.* id est accusatio, de qua pœna est extraordinaria.

DE SEPVLCHRO violato.

d *Epulchri. Actio.* scilicet in factum: vt infra. l. iij. in prin. non solum accusatio.

e *Irrogat.* condemnatione facta.

SI sepulchrũ.] CASVS. Destruxi sepulchrum tuũ diruendo ipsum. teneor quod vi aut clam. idem si statuã supra sepulchrum tuũ positam destruxi: siue sit affixa, siue sit applumbata sepulchro, siue non. nam teneor interdicto quod vi aut clam, nõ Aquil. Fr. Ac.

f *Diruit.* sine iudicis auctoritate: vt supra de aqua plu. ar. l. quamquam. §. j.

g *Cessat Aquilia.* quia non possum me dicere dominum sepulchri. aliàs Aquil. actio competit hero: vt supra ad leg. Aquil. ité Mela. §. legis. Accursius.

h *Aut clam.* scilicet ad opus restituendum.

i *De monumento.* quæ affixa fuerat monumẽto: vt differat à sequenti. Accursius.

k *Scribit.* scilicet vt non agatur Aquilia: sed interdicto quod vi aut clam, & de sepulchro violato.

l *Fuit.* scilicet statua. Accursius.

m *Esse.* scilicet statuam. Accursius.

n *Ossuariam.* in lib. Ioan. ossaria. Et dic ossuariam, vrnam in qua ossa reconduntur: vel id est monumenta.

o *Interdicto.* & cessat Aquilia. & ad hoc supra quod vi aut clam. l. is qui in puteum. §. si quis de monumento. & l. denique. §. quæsitum. in fine. Sed contra supra de iniur. l. si statua. Sol. vt ibi.

PRætor.] CASVS. Dolo cuius sepulchrum violatum est, tenetur ac. in factum ad interesse ei ad quem pertinet sepulchrũ. si nemo sit ad quem pertineat, vel si est, non tamen vult agere: prætor permittit cuicunque volenti agere act. vsq; ad. c. aureos. sed si plures sunt qui volunt agere, præfertur qui iustiorem causam habet. Item si quis in sepulchro alieno habitauerit, vel ædificium aliquod non sepulchri causa ibi fecit: quicũque vult agere contra eum, prætor permittit vsque ad quantitatem ducẽtorum aureorum. Postea Vlpia. exponit verba prædicta, & dicit: apparet ex primis verbis edicti, eum qui violat sepulchrum, ita demum teneri, si dolo malo hoc facit. impuberes ergo non tenentur hoc edicto, cum dolo careant. & appellatione sepulchri, omnis locus sepulturæ continetur. [*SI QVIS.*] Hæres si inferat mortuum in hæreditarium sepulchrum, tenetur quandoque sepulchri violati: vt si prohibuerat testator ne hæredes aliquem ibi inferrent. seruari enim debet volũtas testatoris. Idem si vni hæredum concessit inferre, aliis vetuit. nam seruabitur voluntas defuncti. Secundo dicit: corpus positum in vno loco, animo alibi portandi, bene potest transferri: & non patitur pœnam qui transfert: licet si bene vellet facere, debet licentiam impetrare ab episcopo vel principe. Tertio prohibet sepeliri aliquem intra ciuitatem, & pœna imponitur in eos qui sepeliunt intra ciuitatem, & in magistratum qui hoc patitur: & locum sepulchri publicari iubet: & inde mortuum trãsferri. & si cõsuetudo erat ante hanc. l. posse in ciuitate sepeliri: eam cõsuetudinem tollit. [*SI QVIS IN SEPVLCHRO.*] Qui habitat in sepulchro, vel ædificium ibi facit: quicunque vult agere contra eum, potest. Secundo dicit: qui cadauera spoliãt: si quidem cum armis, capite puniuntur. si sine armis, in metallũ dãnantur. Tertio dicit: iudex qui cognoscit super act. sepulchri violati: debet æstimare interesse agentis, inspecta iniuria: item lucro violantis sepulchrum: item damno ex hoc contingente. non tamen minoris condemnet iudex quàm si extraneus ageret: quod est. c. aureorum contra violantem: & cõtra inhabitãtem, ducentorũ. [*SI AD PLVRES.*] Sepulchrum pluriũ violaui. dicitur quòd hęc act. omnibus datur contra me in eo quod cuiusq; interest. Secundo dicit: sepulchro violato ille cuius interest, non vult agere, immo renuit. dicitur quòd potest pœnitere ante lit. contest. ab alio. Tertio dicit: seruus tuus in sepulchro meo habitat, vel ibi ædificauit. dicitur quòd potest accusari. noxalis autem non datur. sed si domũ habeat seruꝰ in sepulchro, nõ tamẽ habitat ibi, noxalis dat. Vltimo dicit: hæc actio q̃ ex hoc edicto dat, est popularis. Fr. Ac.

† *De sepulchris, & eorum violatione nonnihil Cælius li. 17. c. 19.*

XI. PAVLVS libro primo Sententiarum.

IN circulatores[a] qui serpentes circũferunt & proponunt,[b] si cui ob eorum metum dãnum datum est, pro modo admissi actio dabitur.[c]

DE SEPVLCHRO violato.†

TITVLVS XII.

Condemnatus act. in factũ de sepulchro violato, est infamis. Fran. Accursius.

I. VLPIANVS libro secundo ad Edictum Prætoris.

SEpulchri violati actio[d] infamiam irrogat.[e]

II. IDEM libro octauodecimo ad Edictum Prætoris.

SI sepulchrum quis diruit,[f] cessat Aquilia:[g] quod vi tamen aut clã[h] agendum erit. Et ita de statua de monumento[i] euulsa Celsus scribit.[k] Idẽ quęrit, si neque adplumbata fuit,[l] neque adfixa, an pars monumẽti effecta sit: an vero maneat in bonis nostris. Et Celsus scribit sic esse[m] monumenti, vt ossuariam:[n] & ideo quod vi aut clã interdicto[o] locum fore.

III. VLPIANVS libro vicesimoquinto ad Edictum Prætoris.

PRætor ait: *Cuius dolo malo sepulchrum violatum esse dicetur, in eum in factum iudicium dabo: vt ei ad quem pertineat, quanti ob eam rem æquum videbitur,* P *condemnetur. Si nemo erit ad quem pertineat, siue agere nolet:*[q] *quicumque agere volet, ei cẽtum aureorum*[r] *actionem dabo. Si plures agere volent: cuius*[s] *iustissima*[t] *causa esse videbitur, ei agendi potestatem faciam. Si quis in sepulchro dolo malo habitauerit, ædificiúmve aliud quàm quod* sepulchri causa factum sit, habuerit: in eũ si quis eo nomine agere volet,*[u] *ducentorum aureorum iudicium dabo.* PPrima verba ostendunt eum demum ex hoc[x] [edicto] plecti, qui dolo malo violauit. Si igitur dolus absit: cessabit* in eiusdem personaʸ pœna.[z] Igitur doli non capaces, vt admodum impuberes,[a] item omnes qui non animo violandi accedũt:[b] excusati sunt. PSepulchri autem appellatione omnem sepulturæ locum contineri existimandum est.[c] PSi quis in hereditarium[d] sepulchrum inferat, quamuis hæres, tamen potest sepulchri violati teneri, si fortè contra voluntatem testatoris intulit. Licet enim cauere testatori, ne quis eò inferatur: vt rescripto imperatoris Antonini cauetur. seruari enim voluntatem eius oportere. Ergo & si cauit, vt vnus tantùm hæredũ inferret, seruabitur vt solus inferat. PNon perpetuæ sepulturæ tradita corpora posse transferri, edicto diui Seueri cõ

p *Æquum esse videbitur.* ad interesse: nunquam tamen minoris quàm extraneo: vt. j. ea. l. §. qui de sepulchri. versi. item. & versi. nunquã. & in hoc potest esse ꝓcurator: vt. ff. de proc. licet. in pri.

q *Nolet.* ad hoc. C. de adulte. quãuis. ij. & j. eo. l. sepulchri violati. & de suc. edi. l. j. §. quibus. & ad Tertul. l. j. §. si nemo. Accur.

r *Centum aureorum.* immo videtur. x. pondo auri: vt. C. eo. l. qui sepulchra. sed ibi criminaliter.[a] & infertur fisco: hic ciuiliter, & datur priuato. in iudice autem negligente punire, est pœna. xx. lib. auri: vt. C. eo. si quis sepulchrum.

s *Cuius.* nunc respondet.

t *Iustissima.* ad hoc. ff. de lib. ho. exhi. l. iij. §. si tamen plures. & j. de accu. si plures. & ff. de fideicõ. lib. l. iiij. §. creditoribus tamẽ caueri. & de admi. tut. l. iij. §. pe. & de pac. l. iurisgẽtiũ. in fi. & l. maioré. & j. de popu. act. l. ij. & iij. Ité hoc accipe quãdo nõ sterat horũ q̃ agere volebãt: aliàs omnes ageret: vt. j. ea. l. §. si ad plures.

u *Volet.* No. curiosè in primo edicto haberi delectum personarum: in hoc non.

x *Ex hoc.* scilicet. edicto. Accursius.

y *Eiusdem.* aliàs, in eãdẽ personã: aliàs, in eiusdẽ persona pœna.

z *Pœna.* i. non erit ea persona, quæ teneatur.

a *Impuberes.* quidam, sed non omnes: vt. ff. de excep. doli. apud. §. quæ in tutore.

b *Accedunt.* quos ignorantia consilij tuetur. Accursius.

c *Existimandum est.* vt & ff. quod vi aut clam. l. fi. §. si quis.

d *Si quis in hæreditarium.* quod hæreditarium, & quod familiare sit,

BIU Cujas

sit,habes.ff.de religio.l.familiaria.&.l.sequen.

a *Cõtinetur*.ad hoc.C.de religio.l.si necdũ.& arg.ff.de leg.iij.l.si ita legatum.&.ff.de religio.si quis eo animo. Sed arg.contra.ff.de transac.l.cum hi.§.siue igitur.versi.sed si non fuerint.

b *Prohiberentur*.facit.ff.de religio.l.ne corpora.

c *Per territoria*.quid sit, dic vt.ff. de verb. sign. l.pupill⁹.§.territoriũ.

d *Diuus tamen*.quãquã diui Seueri sufficiat decretum. Ro. vel de his quę nõ perpetuę sepul. tradita sunt, dixit: vel de his quæ tradita sunt perpetuę,vt hic: vel hic nulli sepulturę traditũ.

e *Sine permissu*.vt omnis euitetur suspicio.ad quod.C.de relig. l. fin. & supra de relig.l. ossa.i prin.Et not.hic delictũ sine pœna:vt.ff.de relig. at si quis.§. idem Labeo.&.C. de pigno. l.iij.&.ff.quod me. cau. l.fi.§.fi.&.j. quãdo appel.sit.l.j.§.biduũ.& de inter. & rele.l. relegatorum.§.ad tẽpus.&. ff. de fur.l.j.

f *Eorum*. s.põtificum vel prĩcipũ:vt.ff.de religio.l.ossa.i prin.Acc.

g *Quam*.s.pœnã quadraginta aureorum.

h *Passi*.vt.C.de commer.l.ij.ité facit.C. de religio.l.mortuorum.

i *Sepelirí*.quidam hic colligũt quòd consuetudo nõ vincit legem: quasi primo fuerit lex Hadriani,& postea superuenerit cõsuetudo. pro qbus est.C.de vsu. l.eos.in fin. & supra ad leg.Rho. de iac. l. domine imperator Antonine.* secundum quod vno modo legitur. Tu dic quòd cõsuetudo superueniẽs vincit legẽ: siue sit generalis,& tũc generaliter:vt supra de leg.& senatusl.de quibus.§.inueterata. siue specialis,& tũc specialiter:vt hic,& supra cõmunia prędio.venditor.§.si constat.& supra quod cuiusque vniuer.l.item. in princip.in glo.vel perpetua.& secundum hoc fiat hic pũctum interrogatiuè post dictionem sepeliri.& de his dixi in.d.l.de quibus.Accursius.

* *Alias deputatio.*

Hîc text. non. & sic ad hoc quod interpretum nostrum quando videatur tenere lucrum quod facit aduersus eum.Bolog.

k *Principalia rescripta*.facta post leg.municipalem.

l *Ab hoc*.rescripto Hadriani.R.sed cautè in plurali de rescript. loquitur.vnde dic,ab hoc,& quod statuitur in rescrip.Hadria.

m *In omni loco*.ad hoc.C.de tẽpo.in integ. resti.l. superuacuam.

n *Adgrediantur*.hic criminaliter agitur.

o *Quatenus interfit*. quod qualiter probetur,dic vt.C. de senten.quæ pro eo quod interest.l.j.

p *Extraneo agente*.quod est.c.aureorum contra violantem. Item.cc.aureorum contra habitantem:vt.ff.eadem.l.§. si nemo.& §.si quis in sepul.& sic institu.de excusa.tu.§. qui autem.&.C.de tempo.in integ.restitu.ea quæ.ij.respon.Accursius.

q *Occupauit*.scilicet dabitur actio.Accursius.

r *Agitur*.quid ergo si vnius interest in.x.alterius in.xx? Respõ. fiat condemnatio in.c.vt bis tantum consequatur is cuius interest in.xx.quàm alius.non enim ideo plus deliquit violans. Item not. quòd dicit omnibus dari:quia omniũ interest. aliàs eligitur vnus:vt.ff.ea.l.§.si ad plures. Item facit.j. de adul.l.si maritus. in prin.&.§.j.&.§.ij.Item insti.de capi,demi.§.fi.

s *Nollet*.siue dicas,nollet dissimulando:siue expresse remittẽdo: est contra.ff.de mino.auxiliũ.sed facilius iniuria.actio tollitur:vt ff.ti.ij.non solum.§.ij.Item contra.j.de adul.si maritus.§.si negauerit.Sol.vt ibi. Item contra.C.qui accusa.non pos.l.accusationem.&.l.si ea.Sol.vt in.d.l.accusationem. Item contra.C.de pac. l.postquam.sed ibi erat lis contestata:hic non.vel ibi ciuilis. Vel dic, secundum alios, noluit agere tunc, nec tamen remittere:ibi sic:vt arg.ff.de iudi.l.destitisse.Sed quid si iste expresse & prorsus remisit? Respon. Ir. & R.adhuc eũdem audiẽdum.& idem in omni crimine publico dicũt: vt not.ff.de pac.l.iurisgen.§.si paciscar. excepto adulterio: vt in.d. §.si negauerit.l.si maritus.j.de adul. licet alij contradixerint quãdo expresse renuntiauit.& facit ad hoc quod hic de pœnitẽtia dicitur.j. de fal.l.qui falsam.&.ff. de iurisd. omni. iudi. si cõuenerit. & qđ quisque iur.l.j. in fin.& de repu.si pœnituit. &.C. ad.l.Iuliam ma.l. quisquis.in fin. &.j. ad leg. Iul.de ambi.l.j.&.C.de pœna iudi.authen.nouo iure.arg.cõtra.ff. de fur.l.qui ea mẽte. & vi bono.rapt.l. non prodest.

t *Cessat*.quia quasi publica est accusatio,& ꝓ priuato crimine tãtum solet noxalis actio dari: vt.ff.de ædil. edic. quis sit fugitiuus.§. qđ aiunt.ver.noxas.

u *Et in eum*. scilicet seruum.

x *Actionem*.id est accusationem. sic in authen.de sanc.episcopis. §.si quis autem pro pecuniaria.col.ix.nam & supra ea.l.§. aduersus. de accu. locutus est. & abs sit vt credam actionem ciuilem dari in seruum, secundum Io. & Ir. Alij dicunt hic speciale : vt supra vi bo. rap.l. antepe.§. pen. vel dic etiam ciuilem : & dices in seruum ,scilicet factum liberum. vel in seruum,id est in dominum nomine serui. sic supra de iurisd. om. iud.l. si familia. & sic intelligitur vi bono. rapt.

*a Ibi in delicto:ne maleficia remaneãt impunita: non est locus pœnitẽtiæ ex pte delinquẽtis: hic ex parte eius qui petit pœnã: secundum Bar. * Flo.hãbere*

y *Ibi*.id est in sepulchro.

z *Noxale iudicium*.quia non est tam graue delictum,vt criminaliter sit puniendus.H.

a *Posse*.sunt enim quædam sepulchra adeo parua,vt in eis domunculam habere non posset.

b *Populari*s. veruntamen ei cuius interest, primo competit: vt supra.l.iij. in princip. sic & supra ne quid in lo. pub.l.ij.§. si quis. versi. aduersus eum.&.§.hoc interdictum.& supra de libe. ho. exhi.l. iij.§. hoc interdictum. &.C. de adulte.l. quamuis adulterij.& infra de popu.act.l.iij.item facit ad hunc.§.supra ad Syl.l.j.in fi.

Sepulchra.] CASVS. Sepulchra hostium quæ cepimus,non sunt apud nos religiosa. vnde qui destruit ea,nõ tenetur hac act.Franciscus Accursius.

c *Non sunt*.nec nostra eis:vt.ff.de reli.l.cum loca.in fi.

Vtimur.] CASVS. In fundo meo habebã sepulchrum. vẽdidi fundum excepto sepulchro. dicitur quòd non possum agere contra emptorem,vt det mihi iter ad sepulchrum. Franciscus Accursius.

d *Adeundorum*.quod est verum si in venditione excipit sepulchrum:

---

tinetur: a quo mãdatur, ne corpora detinerentur, aut vexarẽtur,aut prohiberẽtur b per territoria c oppidorũ trãsferri. Diu⁹ tamẽ d Marc⁹ rescripsit nullã pœnã meruisse eos qui corpus in itinere defuncti ꝑ vicos aut oppidũ transuexerunt:quãuis talia fieri sine permissu e eorũ f quibus permittendi ius est, non debeant. ⁋ Diuus Hadrianus rescripto pœnã statuit quadraginta aureorum in eos qui in ciuitate sepeliunt,quam g fisco inferri iusit. Et in magistratus*eandem statuit [pœnã,] qui passi h sint:& locũ publicari iussit,& corp⁹ transferri. Quid tamen si lex municipalis permittat in ciuitate sepeliri? i post rescripta principalia k an ab hoc l discessum sit, videbimus : quia generalia sunt rescripta. Et oportet imperialia statuta suam vim obtinere,& ĩ omni loco m valere. ⁋ Si quis in sepulchro habitasset,ædificiúmve habuisset:ei qui velit,agendi potestas fit. ⁋ Aduersus eos qui cadauera spoliãt,præsides seuerius interuenire[solẽt:]maximè si manu armata adgrediantur: n vt si armati more latronum id egerint,etiam capite plectantur:vt diuus Seuerus rescripsit. Si sine armis:vsque ad pœnam metalli procedũt. ⁋ Qui de sepulchri † violati actione iudicãt:æstimabunt quatenꝰ interfit, ° scilicet ex iniuria quæ facta est. Itẽ ex lucro eius qui violauit: vel ex dãno quod contigit: vel ex temeritate eius qui fecit. Nũquã tamẽ minoris debẽt condẽnare[his quorũ interest,]quàm solẽt extraneo agẽte. ꝑ ⁋ Si ad plures ius sepulchri pertineat,vtrũ omnibus damꝰ actionem:an ei qui occupauit? q Labeo omnibus dandã dicit,rectè:quia in id quod vnusquisq; interest, agitur. r ⁋ Si is cuiꝰ ĩteresset,sepulchri violati agere nollet: s potest pœnitentia acta,antequã lis ab alio contestetur,dicere velle se agere:& audietur. ⁋ Si seruus in sepulchro habitat, vel ædificauit, noxalis actio cessat: t & in eum u prætor hanc actionem x pollicetur.Si tamen nõ habitet, sed domunculã ibi y habeat seruus,noxale iudicium z erit dandũ:si modò habitare* posse a videatur. Hęc actio popularis b est.

IIII. PAVLVS libro vicesimoseptimo ad Edictum Prætoris.

SEpulchra hostium religiosa nobis non sunt: c ideoq; lapides inde sublatos in quẽlibet vsum conuertere possumus,nec sepulchri violati actio cõpetit.

V. POMPONIVS libro sexto ex Plautio.

VTimur eo iure,vt dominis fundorum in quibus sepulchra fecerint,etiam post venditos fundos adeũdorum d sepul-

chrum:vel si est ibi publicum iter: alioquin transit cum prædio: vt supra de relig.l.si venditor.& de act.emp.si mercedē.§.si eum fundum.& facit de cōtrahen.emp.l.qui fundum.j.§.in lege. quidam tamen dicunt tacite semper exceptum,quod nihil est.

a *Legibus*.id est pactis.sic supra deposi.l.j.§.si conueniat.

b *Cauetur*.id est cauere solet.quod si nō fuerit cautum,dic idem: si modo sepulchrum fuerit exceptum: vt modo dixi.

*Flo. iter eius, aditus ambitus funeri faciēdi sit.

c *Ambitus*.id est circuitus. vel abitus.s. ad redeūdū: & aditus.s.ad veniendum:& iter cōprehēdit vtrūq;, quasi duo sequentia exponāt primum.

Sepulchri.] CASVS. Actio sepulchri violati dat in primis ei ad quem id spectat. sed si ille abest, & alius egit, & obtinuit: amodo ille cui⁹ interest,reuersus si velit agere,non auditur. Frā. Accursius.

d *Dominus*.id est is ad quem ea res pertinet.

e *Sustulerit*. id est soluerit,vel etiam acceperit : vel etiam tantū lis contest. fuerit: vt supra l.iiij.§. si is. nec enim in petitione pœnarum auxilium proditū est: vt supra de mino.l.auxiliū. Sed contra supra ex qui. cau. ma.l. siqua militi. & ibi no. glo. j. in fin.Sol. ibi tempore lædebatur: hic per hoc quòd alius egit,& exegit. facit. j. de popu. act.l.iij.

f *Ad vltionē*. & ideo in bonis nostris nō est ante lit.contest.vt hic, &.j.de verb. signifi.l.si cui.& supra tit.ij.l. iniuriarum. & de acqui. hęr.l.pro hærede.in fi. sic in actione iniuriarū:vt.s.tit.ij.l. iniuriarum. sed videtur huic cōtra.s.l.iij.§.qui de sepulchri.vbi dicit dari ad interesse.sed certe licet veniat ad interesse,nō tamē ad interesse dat tātū,vt ibi:vel dic, venit secūdario.

Sepulchri.] CASVS. Sepulchrum deteriorari prohibitū est. corruptū autem siue destructum potest quis reparare siue reficere corporibus quæ ibi sunt,non contrectatis.Accursius.

g *Prohibitū est*.vt.C.eo.l.qui sepulchra.&.s.eo.l.ij. in prin.Ac.

h *Non contactis*. aliàs contractis : & aliàs contrectatis. & facit supra de mor.inferen.l.j.§.prętor.vsque in fi.& facit.C.de relig. l.j.in fi.Accursius.

Sepulchri.] CASVS. Crimen sepulchri violati pertinet ad.l. Iuliam de vi,in ea parte eius qua cauetur, qui fecit quo minus aliquis funeretur, sepeliatúrve : cum & violando sepulchrum,fit quo minus qs sepultus sit:& sic ea lege potest accusari.Fran.Ac.

i *Pertinere*.vt supra de iniu.l. prætor.§.j. & infra ad legem Iul. de vi pu.l.qui cœtu.& supra eo.l.ij.§.aduersus.Accursius.

k *Sepultus sit*.vt supra de mor.inferen.l.j.in fi.

l *De sepulchro. Pecuniaria*.vt.s.eo.l.iij.§. aduersus.in princip. &.§.j.non solum criminalis.

Quæsitum est.] CASVS. Dicitur quòd hæc actio pro sepulchro violato competens,vadit ad filium defuncti, licet nō succedat patri:nec per hoc videtur succedere.Fran.Ac.

m *Immiscuisset*.quod ei licet per prætorem : vt supra de acquir. hære.l.necessariis.

chrorum sit ius. Legibus [a] nāque prædiorum vendundorum cauetur, [b] vt ad sepulchra quę in fundis sunt:iter eis,*aditus, ambitus [c] funeris faciendi causa sit.

VI. IVLIANVS libro decimo Digestorum.

2 SEpulchri violati actio in primis datur ei ad quem res pertinet:quo cessante,si alius egerit,quamuis reipublicæ causa abfuerit dominus, [d] non debebit ex integro aduersus eū qui litis æstimationem sustulerit, [e] dari.Nec potest videri deterior fieri conditio eius qui reipublicæ causa abfuit: cum hæc actio non ad rem familiarem eiusdē, [sed] magis ad vltionem [f] pertineat.

VII. MARCIANVS libro tertio Institutionum.

SEpulchri deteriorem conditionem fieri prohibitum est: [g] sed corruptum & lapsum monumentum corporibus nō contactis [h] licet reficere.

VIII. MACER libro primo Publicorum.

3 SEpulchri violati crimē potest dici ad legē Iuliā de vi publica pertinere [i] ex illa parte, qua de eo cauetur qui fecerit quid quo minus aliquis funeretur,sepeliatúrve: quia & qui sepulchrum violat,facit quò quis minus sepultus sit. [k]

IX. IDEM libro secundo Publicorum iudiciorum.

DE sepulchro violato actio quoq; pecuniaria [l] datur.

X. PAPINIANVS libro octauo Quæstionum.

QVæsitum est,an ad hæredē necessarium, cum se bonis non miscuisset, [m] actio sepulchri violati ptineret. Dixi,rectè eū ea actione experiri, quæ in bonum & æquum [n] cōcepta est.Nec tamen si egerit, [o] hæreditarios creditores timebit: cum etsi [p] per hæreditatem obtingit [q] hæc actio,nihil tamē ex defuncti capitur voluntate: neque id capiatur quod in rei persecutione, [r] sed in sola vindicta sit constitutum.

XI. PAVLVS libro quinto Sententiarum.

REi sepulchrorum [s] violatorū,si corpora ipsa extraxerint,vel ossa eruerint : humilioris quidem fortunæ, summo supplicio adficiūtur: honestiores in insulam [t] deportantur : aliàs autem relegātur, aut in metallum damnantur.

DE CONCVSSIONE. TITVLVS XIII.

I. VLPIANVS libro quinto Opinionum.

SI simulato [u] præsidis iussu concussio interuenit: ablatum eiusmodi [x] terrore,restitui præses pœnam iubet, [y] & delictum coërcet. [z]

II. MACER libro primo Publicorum iudiciorum.

CONcussionis iudicium publicū non est. [a] Sed si ideo pecuniam quis accepit, quòd

n *Æquum*.non seruato iuris rigore : vt.s.eo.l.iij.in prin.& facit.s.de iniu.l.non solum.§.j.& de cap.demi.l.eas.Accursius.

o *Si egerit*.sicut quilibet ageret.

p *Etsi*. id est quamuis.

q *Obtingit*.scilicet filium.

r *Persecutione*. vel qđ in hæreditate æstimetur,cū ad liberos trāseunt hæc iura, & non ad hæredes:vt supra de relig.l. vel quæ. & facit.s.de acquir. hære.l. pro hærede.§.fi. & supra eo.l.sepulchri violati.in fi.&.j. de popu. act.l.penul.&.j.de ver. signi.l.si cui.

Rei.] CASVS. Qui corpora extraxit de sepulchro,vel ossa: si est humilis,decapitatur. si est honestus,in insulam deportatur.Fran.Accur.

s *Rei sepulchrorum*. id est accusati.

t *In insulam*. hic not. quòd ciuiliter agitur actione in factum ad.c. vel.cc. aure. vt.s.l. iij. in princip. &.§.j. item criminaliter, & tunc secundum qualitatem personarum & factorum:vt hic, &.s.l.iij.§. aduersus.&.l.sepulchri violati crimen. sed & alibi dicitur quòd.x. pondo auri dat fisco:vt C.eo.l. qui sepulchra. vnde potest dici,quòd quando ipsa corpora extraxit,vel contrectauit, habeat locū quod hic dicitur : aliàs quod in illa.l. qui sepulchra. vt ibi plene diximus.

DE CONCVSsione.

u *Si simulato*. Quod non est,simulo: dissimuloq; quod est. Dixit ergo officialis, quod præsidis iussu debebat quendam capere:& non dixit verum: & propter hunc timorem aliquid fuit ei datum : vt faciunt nummi communis.Accursius.

x *Ablatum eiusmodi*.aliàs ablatū huiusmodi terrore:& tunc plana.aliàs ablatum est in omni tempore:& tunc speciale, vt præscriptione non tollatur:vt.C.ad leg.Corne.de fal. querela. aliàs ablatum eiusmodi tępore,id est hoc quod auferatur.Et no.quòd hoc crimine tenetur qui occasione alicuius dignitatis quam habet,vel officij, aliquos premit: vt ar.C. de condic. ob tur.cau.l. quod euitandi.& quandoque sine officio:vt.j.l.proxi.ij.respon.

y *Iubet*.actione in factum.Accursius.

z *Coercet*.extra ordinem: & hoc accusatione instituta. ad quod s.de priua.deli.l.fi.& de fur.l.fi.Accursius.

Concussionis.] CASVS. Accusatio de concussione nō est publica. si autem quis accepit pecuniam à me, ne me accusaret de quodam delicto:potest accusari lege Corne. de fal.qua cauetur ne quis accipiat pecuniam ob accusandum, vel non accusandum.& hæc accusatio est publica.Francis.Accursius.

a *Publicum non est*. scilicet semper:sed aliquando sic. & hoc est, sed si &c. Est ergo priuatum, vt tātum ille qui passus est concussionem,possit etiam criminaliter accusare,nisi in casu qui sequitur,secūdum Azo.& H. & omnes.vel potes dicere quòd semper est priuatum, etiam si detur ex causis seq.nec enim ibi dicit quòd hoc sit publicum:sed si accusatio.l.Corne.de fal.instituatur:quæ

BIU Cujas

potest institui, vt ibi dicit: publicũ est: quia illa accusatio publica est: vt. j. de publ. iudi. l. j. Accursius.

a *Iudicium.* scilicet concussionis. & hoc ex senatusconsul. id est arg. horum senatuscon. quæ inducunt aliam accusationem publicam: vt per hoc etiam [a] sit hæc publica. vel dic iudicium, scilicet crimen minatus sit: potest iudicium [a] publicũ esse ex senatusconsultis [b] quibus pœna legis Corneliæ teneri iubẽtur qui in accusationẽ innocentium coierint, † quíve ob accusandum vel non accusandum, denuntiandum [c] † vel non denuntiandum testimonium, pecuniam acceperint.

DE ABIGEIS.

TITVLVS XIIII.

I. VLPIANVS libro octauo de officio Proconsulis.

DE abigeis puniendis ita diu[a] Hadrianus proconsuli * Beticæ rescripsit: Abigei cum durissimè puniũtur, [d] ad gladium damnari solent. Puniuntur autem durissimè nõ vbique, sed vbi frequentius est id gen[a] maleficij: [e] alioquin [f] & in opus & nõnumquã temporarium dantur. ¶ Abigei autem propriè hi habentur qui pecora [g] ex pascuis vel ex armentis subtrahunt, & quodammodo deprædantur, & abigendi studium quasi artem exercẽt, equos de gregibus, vel boues de armẽtis abducentes. Cęterùm si quis bouem aberrantem, vel equos in solitudine relictos abduxerit: non est abigeus, [h] sed fur potius. Sed & qui porcam vel capram vel veruecem [i] abduxerint: [k] nõ tam grauiter quàm qui maiora animalia abigũt, plecti [l] debẽt. ¶ Quãquã autem [Diuus] Hadrianus metalli pœnã, item operis, vel etiam gladij prętituerit: [m] attamen qui honestiore loco nati sunt, non debent ad hanc pœnã pertinere: sed aut relegandi erunt, aut mouendi [n] ordine. Sanè qui cum gladio abigunt: non iniquè bestiis obiiciũt. [o] ¶ Qui pecora de quorum proprietate faciebat controuersiam, abegit: vt Saturninus quidẽ scribit, ad examinationem ciuilem remittẽdus est. [p] sed hoc ita demũ pbãdũ est, si non color [q] abigeat [r] quæsitus est, sed verè putauit [r] sua, iustis [s] rationibus ductus.

Crimen abigeatus non est publicum: si tamen cum gladio quis abigit oues vel pecora, bestiis damnatur. Franciscus.

II. MACER libro primo Publicorum iudiciorum.

ABigeatus crimẽ publici iudicij nõ est: quia furtũ magis est. Sed quia plerumq; abigei & ferro vtuntur si deprehẽdentur, ideo grauiter [t] & puniri eorum admissum solet.

III. CALLISTRATVS libro sexto de Cognitionibus.

OVes pro numero abactorum [u] aut furẽ aut abigeũ faciunt. [x] Quidam decem oues gregem esse putauerunt: porcos etiã quinque vel [y] quatuor abactos: equum vnũ vel bouem, abigeatus crimen facere. Eum quoque plenius coërcendũ qui à stabulo abegit domitũ pecus: non à silua, nec grege. Qui sæpius abegerunt, licet semper vnum, vel alterum pecus subripuerint, tamẽ abigei sunt. ¶ Receptores abigeorum qua pœna plecti debeãt, epistola diui Traiani ita cauetur, vt extra terram Italiam [z] decẽ annis relegentur.

---

a *Bal. in l. quis eum. C. de iust. & iur. & ibi Bal. & Ang. & Alex. ad hoc. ff. de iurisd. omn. iud. & ibi Bal. & Alex. & Ang. & Alex. ad hoc. ff. de accus. & ibi Bal. & Ang. & Alex

DE PAEVARICATORIBVS.

DE PRAEVARICATORIBVS.*

TITVLVS XV.

*Flo. prævaricatiõe.

†Vide in hunc locum Vallã lib. elegan.6. ca.50.

*Flo. constitit

*Præscribere cũ datuo iungitur, excipere est: vt hic.&.ĵ. de adul.l.1. §.marito. &.§. lenocinii. E. Per.

Præuaricator.]CASVS. Primo dicit quis est prævaricator.& propriè prævaricator est qui accusat aliquem,& fictitias ꝓbationes inducit, & veras omittit.aduocatus autẽ alicui⁹ qui prodit causã suã,siue criminalẽ,siue ciuilẽ,& qui talis est animo:non ꝓpriè dicitur prẽuaricator: punitur tamen extra ordinem.& hoc dicit hẽc.l.&seq.Frã.Ac.

a *Ex altera.* scilicet potius:quia prẽualet anim⁹:vt hic,&.s. de his qui no.inf.l.athletas.§. pe.& argu.ĵ.de capti.l. nihil.

b *Accusauerit.*fictitie admittendo falsas defensiones,& bonas ꝓbationes dissimulãdo: vt infra ad Turpilianũ.l.j.§.prẽuaricatorẽ.

c *Prævaricator.* ꝓpriè: sed impropriè seu abusiuè sic.C.de aduo. diuer.iudi.l.j. & punitur extraordinariè:sicut & ille qui accusans de publico crimine prẽuaricatur:vt hic subiicit,& dicta.l.C.&.ĵ.l. proxi.

d *Prodiderit causam.*in qua patrocinatur, etiã si causa erat publica:vt ĵ.l. prævaricationis. §. quòd si aduocato.

e *Ciendũ. Prævaricati sunt.* propria, vel abusiua prævaricatione:vt no.s.l.ꝓxi.in fi.

f *Extraordinaria.* & infamia:vt.ĵ.eo.l.si is.

Prævaricatiõis.]CASVS.Iudiciũ prævaricationis est publicum quandoque: vt si absolutũ de aliquo delicto volo eum adhuc accusare:& ille dicat se absolutũ: & ego replicem & dicã primũ accusantẽ prævaricatum fuisse. hoc enim iudicium publicum est. Itẽ quãdoque est moribus introductũ, id est priuatum, si aduocatus de prẽuaricatione accusetur,siue in causa priuata,siue criminali fuerit prævaricatus.Vltimo dicit: quidã accusauit quendã de aliquo delicto:& destitit. non est publica accusatio cõtra eum inducta, sed.v.lib.auri punitur per Turpilianum.Francis.Accursius.

g *Moribus.*quod est priuatum.

h *Constiterit.*vel nisi suam vel suorum iniuriam prosequatur:vt ĵ.de accu.si cui.§.iisdem.Item quid si iuramento se purgauit?Respon.vt ibidem no.& facit.s.de iureiu.l.eum qui.§. in popularibus.&.C.de accu. si quis homicidij.&.s.de libe. ho.exhi.l. quod & lex.§.si tamen plures.versi.si tamen postea.

i *Pronuntiatio.*hoc est speciale, vt de incidenti quæstione pronuntietur:ea ratione,quia per eam sententiam præiudicatur omnibus omnino, cum nullus postea possit admitti si pronuntietur non prævaricatum:quod non fieret in aliis excep. vel dic,nõ speciale:quia hic principaliter secũdus accusator obiecta excep. est repellendus propter absolutionem: & quia dicebatur,nõ est ille prævaricatus,qui primo accusauit.Secundus vero ait:& ego accuso eum de prævaricatione:& sic fecit.vnde differtur accusatio donec pronuntietur: vt & aliàs.ĵ.de adulte.l.denuntiasse.§.quæritur.Azo.& adde hic quæ no.s.de iudi.l.de qua re.

k *Publici iudicii.*immo non publici: vt.s.de ritu nup.l.palam.§. senatus.versi. siqua calumniæ.quæ est contra.Sol.vt ibi.

l *Dicatur.*scilicet aduocatus.facit.s.l.j.in fi.& quod ibi no.

DE PRAEVARICATORIBVS.*

I. VLPIANVS libro sexto ad Edictum prætoris.

PRæuaricator est† quasi varicator:qui diuersam partẽ adiuuat,prodita causa sua.quod nomẽ Labeo à varia certatione tractum ait. nam qui prævaricatur,ex vtraq; parte cõsistit:* quinimmo ex altera.[a] Is autem prẽuaricator propriè dicitur, qui publico iudicio accusauerit.[b] Cæterum aduocatus non propriè prævaricator[c] dicitur. Quid ergo de eo fiet? Siue priuato iudicio, siue publico prævaricat⁹ sit, hoc est prodiderit causam,[d] hic extra ordinem solet puniri.

II. VLPIANVS libro nono de officio proconsulis.

SCiendũ[est]quòd hodie his qui prẽuaricati sunt,[e] pœna iniungitur extraordinaria.[f]

III. MACER libro primo publicorum iudiciorum.

PRæuaricationis iudicium aliud publicum, aliud moribus[g] inductum est. nam si reus accusatori publico iudicio ideo præscribat,*quòd dicat se eodẽ crimine ab alio accusatũ, & absolutũ:cauetur lege Iulia publicorũ [iudiciorum,] vt nõ prius accusetur, quàm de prioris accusatoris prævaricatione cõstiterit,[h] & pronuntiatum fuerit. huius ergo prævaricationis ꝓnuntiatio[i] publici iudicij[k] intelligitur. Quòd si aduocato prævaricationis crimẽ intendatur, publicum iudicium nõ est. nec interest,publico,an priuato iudicio prævaricatus dicatur.[l] Si ideo quis accusetur, ꝙ dicatur crimen iudicij publici destituisse: [m] iudicium publicum non est: quia neq; lege aliqua[n] de hac re cautum est: neque per senatusconsultum,[o] quo pœna quinque auri librarum in desistentem statuitur,[p] publica accusatio inducta est.

IIII. IDEM libro secundo publicorum iudiciorum.

SI is de cuius[q] calumnia agi prohibetur, prævaricator in causa iudicij publici pronuntiatus sit,infamis[r] erit.

V. VENVLEIVS Saturninus libro secundo publicorũ iudiciorũ.

ACcusator de*prẽuaricatione conuictus, postea ex lege non accusat.[s]

VI. PAVLVS libro singulari de iudiciis publicis.

CAB imperatore nostro & patre eius rescriptũ est, vt in criminibus quæ extra ordinem obiiciuntur,prẽuaricatores*eadem pœna[t] adficiantur,qua tenerentur si ipsi in legem cõmisissent, qua reus[u] per prævaricationem absolutus est.

VII. VLPIANVS libro quarto de Censibus.

IN omnibus causis,præterquã in sanguine,[x] qui delatorẽ[y] corrupit,ex senatusconsulto pro victo habetur.[z]

m *Destituisse.*id est non instituisse.nam si institutum deseruisset, non video quomodo Turpil.euitaret:vt.ĵ.de decu.l.spurij.§.qui iudicij.vel dic quòd alius omnino est sensus hui⁹.§.scilicet quòd accusatio Turpil.non est publica accusatio:sed bene habet locũ Turpil.sed secundũ hoc dicas eum incepisse,& post destitisse.vt C. ad Turpil.l.j. Item not.hic pœnã Turpil. scilicet.v. librarũ auri. Item infamia. Itẽ pœna promissa pro exhibitione & extraordinaria pœna: vt.C.eo.l.ij. &.ĵ.de custo.reo.l.iij. &.C.qui accu. nõ pos. qui crimen.sed videtur in quarta parte bonorũ puniri: vt.C. vt intra certũ temp.l.j.cõtra. sed ibi destitit tacẽdo&permittẽdo labi biẽnium. hic expresse.

n *Neque lege aliqua.* scilicet publicorũ iudi.& est bona ratio: vt ĵ.de publi.iudi.l.j.

o *Senatusconsultũ.*scilicet Turpilianum.

p *Statuitur.*scilicet regulariter. nam fallit in muliere ac minore: vt ĵ.ad Turpil.l.j.§.accusationem.

SIis.]CASVS.Mater si accusat aliquos, quos dicit culpabiles*Fla. de morte sui filij: licet non probet, nõ potest de calumnia accusari.si tamẽ dãnata est de prẽuaricatiõe,infamis est. idẽ in similibus qui sine metu calumniæ accusare possunt. qđ dic vt in glo.Francis.

q *Si is de cuius.*si,id est *Fla. quãuis.Sunt autẽ quæ- nam dam personæ quę licet non videãtur accusationes calũnioſas instituere, Calu non tamen possunt de nam calũnia accusari:vt ma de ca ter mortem filij,itẽ vir accu adulteriũ vxoris:vt.C. de calũ.l. mater. & de adulte.l.quãuis.sunt & aliæ:vt no.s. de his qui no.infa.l. athletas.§.fi.

r *Infamis.*multo magis ergo alius de cuius calum.quęri potest: vt.d.l.athletas.in fi.Accursius.

s *Accusator.Non accusat.*vt &.ĵ. de accu.l. qui iudicio. &.ĵ.ad Turpil.l.ij.& est ratio,quia infamis est:vt.j.l.proxi.& infames non accusant:vt.ĵ.de acc.l.qui accusare.

B imperatore.]CASVS. Si accusõ aliquem, & probationes bonas omitto,& fictitias dico, & sic absoluitur accusatus: teneor eadem pœna qua tenerer si illud crimen commisissem de quo illum accusaueram.Francis.Accursius.

t *Eadem pœna.*id est simili, scilicet extraordi. non autem dicas quòd in extraor.sit certa pœna.

u *Reus.*hoc est apertum si crimen erat ordinarium. sed etiam si extraordinarium erat,idem est,vt similis pœna quę solet imponi accusato & conuicto tali crimine, imponatur isti,secundũ Azo. ad quod.ĵ.ad Turpil.l.& in priuatis. &.l. si quis repetere. & facit.C.de calum.l.fi.& de accu.l.fi.

IN omnibus causis.]CASVS. Accusatus corrupit accusantem, ita quòd non fuit probatum crimen. dicitur quòd hic corrũpens pro victo habetur. & hoc est verũ in omni crimine ex quo imponitur pœna minor sanguine.Francis.Accursius.

x *In sanguine.*id est in quorum vindicta est pœna sanguinis.

y *Delatorem.*id est criminis accusatorem.

z *Habetur.*nisi appareat ab innocente extortam pecuniã:vt.C. de adul.

BIU Cujas

de adul. l. serui. & ſ. de calum. l. ſi ab eo. idē in cauſa fiſcali: vt. j. de iure fiſc. l. eius qui. in prin. & l. in fiſci. & facit. j. de bo. eo. l. j. & ij. in prin. & C. de tranſac. l. tranſigere.

DE RECEPTATORIBVS.

Peſsimum.] CASVS. Crimen receptatorum peſsimū eſt. & reddit rationem, & iubet eos puniri vt latrones. idem in eis qui poterant capere latronem, & pecunia accepta vel parte rerū ſubtractarum, eum nō ceperunt. Fran. Acc.

a *Latrones.* immo .x. annis à ſua terra debēt exulare, licet receptus aliter erat puniendus: vt. ſ. de abig. l. fi. §. fin. Sol. ibi ſpeciale in recipiente abigeū: hic alium furē. vel dic perinde punitur, nō tamē ſimili pœna. ſic. ſ. de peri. & cōmo. rei ven. l. cuſtodiā. & fa. ſ. quod me. cau. l. nec timorē. & de offi. præſi. l. congruit. & de incen. rui. nau. l. iij. §. non tātū. & ad Syl. l. iij. §. ſi q ſquā. & C. de his qui latro. l. ij. & C. de fabri. l. iij. & j. de pœ. l. Metrodotū. & ſ. de fur. l. q vas. §. qui furē. & C. de hęret. authē. credentes. & omnes intellige quādo fuit ſciens. & ignorantia præſumitur: vt. ſ. de proba. l. verius. niſi ſit notoriū: a vt. C. qui & aduer. quos. l. j.

b *Accepta.* aliud ſi gratis.

c *Parte.* accepta.

Eos.] CASVS. Qui cognatū ſuum vel adfinē furē cōſeruauit: min⁹ punit q ſi extraneum cōſeruaſſet. Frā.

d *Recipiunt.* No. aliquid heri ratione ſanguinis, quod aliàs non fieret: & ſic. C. de codi. cil. l. fi. §. pe. & de adul. l. quamuis. & j. ad legē Iul. re. l. j. & de re mi. l. iiij. §. fi. & l. milites p̄hibentur. in prin. & l. milites agrū. §. pe. & ſ. de iniur. l. lex Cor. in prin. & de iuriſ. om. iu. qui iuriſdictioni. Ac.

DE FVRIBVS balnearijs.

Facit. ſ. de offic. præfec. vrbis. l penul.

Vres.] CASVS. Quæſtiones de furib⁹ nocturnis extra ordinē cognoſcūtur: & puniuntur nō vltra opus publicū vſq; ad tempus. Idē eſt ſeruandū in furibus balneariis. ſed ſi fures ſe telo defendāt vel effractores, vel his ſimiles: nō tamē percuſſerūt aliquē: in metallū dānātur. honeſtiores autē relegātur. fures autē diurni cōueniuntur ciuiliter. & dic de hoc vt in gl. Vltimo dicit: miles q furtū in balneo ſiue badſtubē fecit, puta veſtitū alterius ſubripuit, remittitur à militia cū ignominia. & hoc dicit hæc lex cū duabus ſeq. Fran.

e *Audiēdi ſūt.* aliàs audiēdi: & tūc dic. i. de eis. vel. i. ſi volebāt facere aliquā defenſionē, quia negēt. aliàs puniēdi: & tūc plana eſt.

DE RECEPTATORIBVS.

TITVLVS XVI.

I. MARCIANVS libro ſecundo Publicorum iudiciorum.

PEſsimū genus eſt receptatorum: ſine quibus nemo latere diu poteſt: & pręcipitur, vt perinde puniātur atque latrones. a In pari cauſa habendi ſunt, qui cū adprehēdere latrones poſſent, pecunia accepta, b vel ſubreptorū parte, c dimiſerunt.

II. PAVLVS libro ſingulari de pœnis paganorum.

EOs apud quos adfinis vel cognatus latro conſeruatus eſt, neque abſoluendos, neque ſeuere admodū puniendos. Nō enim par eſt eorum delictum, & eorum qui nihil ad ſe pertinentes latrones recipiunt. d

DE FVRIBVS BALNEARIIS. †

TITVLVS XVII.

I. VLPIANVS libro octauo de officio Proconſulis.

FVres nocturni extra ordinē audiendi ſunt, e & cauſa cognita puniendi: dūmodo ſciamus in pœna eorum operis publici temporarij modum non egrediendum. Idē & in balneariis furibus. Sed ſi telo ſe fures defendunt, vel effractores, vel cæteri his ſimiles, nec quēquā percuſſerūt, metalli pœna, vel honeſtiores relegationis f adficiendi erunt.

II. MARCIANVS libro ſecundo iudiciorum publicorum.

SEd ſi interdiu g furtum fecerunt: ad ius ordinarium h remittendi ſunt.

III. PAVLVS libro ſingulari de pœnis militum.

MIles qui in furto balneario adprehenſus eſt: ignominia mitti i debet.

DE EFFRACTORIBVS & expilatoribus.

TITVLVS XVIII.

I. VLPIANVS libro octauo de officio proconſulis.

DE his qui carcere effracto euaſerūt, ſumendum ſupplicium diui fratres Aemilio Tironi reſcripſerunt. Saturninus etiā probat eos* qui de carcere eruperunt, k ſiue effractis foribus, l ſiue conſpiratione cum cæteris qui in eadem cuſtodia erant, capite m puniēdos. quòd ſi per negligentiam cuſtodum euaſerunt, leuius puniēdos. ℣ Expilatores, n qui ſūt atrociores o fures (hoc enim eſt expilatores) in opus publicum vel perpetuum vel tēporarium dari ſolent: honeſtiores autem ordine ad tēpus moueri, vel fines patriæ iuberi excedere: quibus nulla ſpecialis pœna reſcriptis principalibus impoſita eſt. Idcirco † cauſa cognita liberum erit arbitriū p ſtatuēdi ei qui cognoſcit. Simili modo & ſaccularij q & directarij r * erunt puniendi, itē & effractores. ſ Sed enim diuus Marcus effractorē equitē Romanū, qui effracto t perforatoq; pariete pecuniam abſtulerat, quinquennio abſtinere iuſsit, puincia Africa (vnde u erat) & vrbe, & Italia. Oportebit autem eque & in effractores, & in cæteros ſupraſcriptos cauſa cognita ſtatui, prout admiſſum ſuggerit: x dūmodo ne quis in plebeio y operis publici pœnam, vel in honeſtiore relegationis z excedat. a

II. PAVLVS libro ſingulari de officio præfecti vigilum.

IN* effractores variè animaduertitur. Atrociores b enī ſūt nocturni effractores: & ideo hi fuſtibus cæſi in metallum dari c ſolent: diurni verò effractores poſt fuſtium caſtigationem, in opus perpetuum vel temporarium dandi ſunt.

A f *Relegationis.* pœna.

g *Ed ſi interdiu.* id eſt in die.

h *Ordinarium.* ſ. vt ciuiliter agatur in duplū vel quadruplū: vt. ſ. de priua. delic. l. fi. j. rñ. Sed nūquid etiā diurnus fur poterit accuſari de crimīe extraordinario? certe ſic: vt. ſ. de fur. l. fi. & d. l. de priua. deli. in fi. ſed ideo. h. d. quia miti⁹ punitur: vt ar. j. ti. j. l. fi. ſic & alibi eſt inter eos differētia: vt. ſ. ad le. Aql. itaq;. & j. de ſica. l. furē.

i *Mitti.* id eſt remitti à militia.

DE EFFRACTORIBVS & expilatoribus.

De his.] CASVS. Capti q effracto oſtio carceris fugerunt, vel cōſpirāt inter ſe: capite puniūtur. ſi autē fugerūt, quia non bene erat clauſum oſtiū carceris, & ſic culpa cuſtodū: leui⁹ puniūtur. Iteē expilatores hęreditatū grauius q fures puniri debēt: & imponiī eis pœna arbitrio iudicis. Idē in ſaccularijs & directarijs: idē in effractoribus: licet miles quidā Roma. q effregit oſtiū, & pecuniā ſubripuit, in quīquēnīū fuit relegat⁹. Scias tamē q hi omnes ſupradicti ſunt puniēdi iudicis arbitrio: dū tamē plebei⁹ nō cōdēnet vltra pœnā operis publici: honeſt⁹ autē vltra relegationē. Frā.

k *Eruperunt.* i. qui fugerunt rupto carcere.

l *Foribꝰ.* i. oſtiis domꝰ vbi erāt in captiuitate.

m *Capite.* ad hoc. j. de cuſt. reo. l. i eos. & j. de re mi. l. milites. ij. §. ei⁹.

n *Expilatores.* hæreditatum, & ideo melius ſtaret in tit. ſeq.

o *Atrociores.* q. fures. nec enim propriè ſunt fures: vt. ſ. de fur. l. hæreditariæ. & j. tit. j. l. ij. ſed raptores ſunt atrociſsimi: vt. C. ex qui.

p *Arbitriū.* facit. j. de pœnis. l. hodie. & ſ. de iure deli. l. j. §. ait ꝓtor.

q *Saccularii.* expone vt. ſ. de extraor. cri. l. ſaccularij. in prin.

r *Et directarii.* aliàs dictarij. ad quæ fa. ſ. de extraor. cri. l. ſacculariꝰ.

ſ *Effractores.* effrāgitur vt ſubripiatur: vt hic, & j. effringitur vt euadatur: & tunc maiori pœna: vt. ſ. eo. in princip.

t *Effracto.* aliàs effracto, aliàs perforato.

u *Vnde.* ad hoc. C. ſi ſeruus expor. ve. l. fi.

x *Suggerit.* ad quod. j. de pœnis. l. aut facta. §. qualitate. Accur.

y *In plebeio.* non tamen nocturno effractore. R. vt. j. l. proxi.

z *Relegat.onis.* ſcilicet pœnam. Accurſius.

a *Excedat.* niſi in caſu: vt. j. l. proxi.

b *IN effractores. Atrociores.* quàm diurni. Accurſius.

c *Dari.* ſ. de bo. liber. l. quæro.

DE CRI-

* *Fl. in eos*

† *No. & tene menti in ſtū text. dicit hic Bar. ad hoc, q quando pœna nō eſt limitata in iure: remanet imponē da officio iudicis. Ad do ego bene facere text. in c. de cæsn ſis. de offic. & poto. iudi. dele. tex. in. l. hodie. & l. ſanctio lereditariæ. & j. tit. j. l. ij. & j. de pœnis.*

* *Flo. derecti ſtari*

* *Flo. inter*

BIU Cujas

DE CRIMINE EXPILATAE HAEREDITATIS. A

a SI quis.] *Accusationem.*& est pœna vt.ſ.de effra.l.j.§.j.Et not.quòd actio ciuilis ex hoc crimine non datur:quod nō est in aliis criminibus.ſed potest dici actionē in factū dari ad recuperādū possessionē.arg.ſ.de præscrip.verb.quotiés.Item ex eo probat qa lex dicit negari hoc iudiciū:quia datur fami.ercisc.quod nō diceret, nisi aliqua ciuilis daretur,qua recuperarētur res:vt.C.fa.ercisc. l.aduersus.ciuilis enim fa.ercisc.per hāc criminalem,vel econtra,tolli non posset:vt.C. qū ciui.act.l.j.

[DE CRIMINE] EXPILAtæ hæreditatis.

TITVLVS XIX.

I. MARCIANVS libro tertio institutionum.

SI quis alienā hæreditatē expilauerit: extra ordinem solet coërceri per accusationem [a] expilatæ hæreditatis:sicut & oratione diui Marci cauetur. B

II. VLPIANVS libro nono de Officio Proconsulis.

SI expilatæ [b] hæreditatis crimen intendatur:præses prouinciæ cognitionem suam accōmodare debet. Cum enim furti agi non potest:solum superest auxilium præsidis. ℣ Apparet autem expilatæ hereditatis crimē eo casu intendi posse, quo casu furti agi nō potest,scilicet ante aditā hæreditatē : vel post aditā antequā res ab hērede possessæ sunt.[c] nā in hūc casum furti actionē non cōpetere [d] palā est: [e] quāuis ad exhibēdum agi posse,si qui vindicaturus exhiberi desideret,palā sit. C

III. MARCIANVS libro secundo publicorum Iudiciorum.

DIuus Seuerus & Antoninꝰ rescripserunt,electionē esse,vtrū quis velit crimē expilatæ hereditatis extra ordinem apud præfectum vrbi vel apud pręsides agere: [f] an hereditatem à possessoribus iure ordinario [g] vindicare.

IIII. PAVLVS libro tertio Responsorum.

RES † hæreditarias omnium heredum fuisse cōmunes: [h] & ideo eum qui expilatæ hæreditatis crimen obiecit,& obtinuit, [i] etiam cohæredi profuisse videri.

V. HERMOGENIANVS libro secundo Iuris Epitomarum.

VXor expilatæ hæreditatis crimine idcirco non accusatur,quia nec furti cū ea [k] agit.

VI. PAVLVS libro primo ad Neratium.

SI rem hereditariā ignorās in ea causa esse subripuisti:furtum te facere respōdit[l].Paulus: rei hæreditariæ furtum non fit: sicut nec ei[ꝰ] quę sine domino [m] est:& nihil mutat existimatio [n] subripientis.

[DE CRIMINE] Stellionatus.

TITVLVS XX.

I. PAPINIANVS libro primo Responsorum.

ACtio [o] stellionat' neq; publicis iudiciis, neque priuatis [p] actionibus continetur. [q] C

II. VLPIANVS libro octauo ad Sabinum.

1 STellionat'[ꝰr] iudiciū famosum quidē nō est:sed coërcitionē extraordinariam habet.

III. IDEM libro octauo de Officio Proconsulis.

2 STellionatus accusatio ad D

---

b *Si expilatæ.*ſ. ante aditam hereditatem:vt &.C.eo.l.j.in fi.&.ſ.re.amo.l.contra nurum.§.fi.nisi in casibus: vt.ſ.de fur.l.hæreditariæ.&.l.ſeq.&.l.cum.§.ſi res.

c *Possessæ sunt.*vel ab alio:quia tunc posset agi furti:vt.ſ.de vſucap.l.ſi homo.in fi.Accurſius.

d *Cōpetere.*nec alia accusatio ꝓ crimine.secꝰ si aliqua ciuilis detur ꝓ hoc crimine:vt.d.l.aduersus.C.famil.ercisc.hæ aūt q̄ sequūtur,ratione possessionis dantur,non delicti:vt hic,&.j.l.proxi.

e *Palā est.*vt &.ſ.de vſucap.l.ſi homo.& de fur.l.ſi is.§.j.&.l. ſi vendidero.& de acquirē.possess.l.cū hæredes.& ad Treb.l.facta. in prin.Sed est contra.C.de fur.de his.Sol.vt ibi.

f *Diuus Seuerus.Agere.*qui de talibus cognoscunt.

g *Ordinario.*aliàs ordinario,& aliàs hereditario.ſ.per petit.hære.ſi possideāt ꝓ hērede,vel pro possessore:quod hic erat. Sed cōtra.C.e.l.fi.vbi dicit dari in locū deficiētis actionis huius criminis accusatio:hic aute erat alia actio:vt dicit.Sol.vt ibi. Itē cōtra.C.fami.erci.l.aduersus.vbi dicit cessare hāc actionē,ſi habet locū alia.Sol.ibi cessabat hęc actio:nō quia alia actio cōpetebat:sed quia hoc crimē cōmissum nō erat:cū cohæres magis suo iure vti,q̄ criminis consiliū videatur iniſſe:vt.ſ.ꝓ ſoc.l. merito. vel aliter vt ibi.Itē cōtra.ſ.de mi.in cauſę.vbi nō habet locū extraordinariū,ſi habet locū ordinariū.at hic dicit contra. Sol.hic nō ad idē:cum vnū ciuiliter,aliud criminaliter detur.Itē quęrit: ſi egi criminaliter,an posim agere ciuiliter?P.nō: qa intellexit l.j.C.qū ciui.act.qū est publica accusatio,& ciuilis actio: nō qū priuata ordi.vel extraordi.ꝓ quo.ſ.de fur.interdū.ij.§.qui furē. &.ſ.vi bono.rap.l.ij.§.hoc edicto.& inſti.de iniu.§.in ſumma.& quod hic dicit.quod nō nobis placet:vt no.in.d.l.à plerisq;.[a] Quālij dicunt idē quod dicit P. ſed alia ratione.ſ.ſpecialitatis:vt & in lex.a.crimi.ſtel.vt.C.de cri.ſtel.l.j.vel verius dicas vnam per aliā non q̄dō tollitur:ar.d.l.quādo ciuil.ac.l.j.& etiam dixi.ſ.e.l.j.Accurſius.

h *Res hæreditarias. Cōmunes.*Videri dicimus:vt in fi.l.j.Prima enim facie sic ꝓſu- † Vemitur:nō tamē est prę- text. sumptio cui omnino sit q̄d stādum:vt.C. res inter alios act.l.j.&.j.de ap.à ea sententia.Itē acta inter aliquos adeo nō prēiudicāt inter alios,q̄ nec hoc ꝓiudicāt inter eos,nisi probatestes prēsente aduersario sint producti:vt.C. q̄do de testi.l.ſiquādo. in fi. com ex

i *Et obtinuit.*probando res fuisse hæreditarias. amodo enim si alius agat,non habebit necesse probare. Azo. Sed H.cōtra.& facit.j. de ap.l.ſi q̄ separatim. §.fi.&.ſ.fami.ercisc.hæredes.§.idē scribit.& ſi ser.vin.l.loci.§. ſi fundus.&.C.de diuer.re.l. j.&.ſ.de bo.au.iud.poſ. l.cum vnus. in prin.& de re iudi.l.ſæpe.

k *Vxor. Cum ea.* Ad hoc.ſ. de nego. gest.l. hæres viri.&.C. de fur.l.quāuis.&.ſ.re. amo.l.j.&.C.e.l. aduersus.& hoc ſi viri hæreditatem dicitur expilasse:non aliam in qua sunt hæredes filij viri: vt.C.eo.ſi aui. Ac.

l *Si rē. Facere respōdit.* aliàs rñdit.ſ.quidā iuriſc. aliàs deest. sed ſubaudit,Paul' corrigēdo dicit,rei &c.vel lege interrogatiue:& rñ. Pau. Itē quod ſubiicit furtū non fit:quidā dicūt ꝙ sic: & bene:vt.ſ. e.l.ij.aliàs vt Piſ. deest non.& tūc lege interrogatiue:& respon.non:sicut &c.

m *Sine domino est.*nec enim fit nisi sit cui fiat:vt.ſ. de fur.l. falsus.§.qui alienum.

n *Existimatio.*qua credebat alicui',quod est nullius adhuc.In alio aute prodesse potest etiā existimatio surripiētis.quod dicit d.§.qui alienum.& in eo.titu.ſ.de fur.l.inter.§.recte.&.l. vulgaris.§.ſi quis æs.&.l.qui re ſibi.quæ sunt argu.contra.Item est argu.contra.ſ.de adqui.hære.l.is qui.

DE CRIMINE STELLIONATVS.

o *Actio.*]*CASVS.* Accusatio ſtellionatus nō cōnumerat inter publica iudicia,nec inter priuata.Itē hoc crimē non infamat:& extraordinariā pœnā imponit,& pſes de hoc debet cognoscere.& qui dolum in aliquo cōmiserunt,nec sit crimē propriū:possunt de hoc accusari.quod enim actio de dolo operatur in priuatis iudiciis:hoc ī publicis ſtel.Et postea dat exępla in quibus hoc crimē habet locū.postea dicit quæ pœna imponatur ex hoc crimine.Vltimo dicit,obligaui tibi rē,& eā surripui.teneor hoc crimine.& hoc dicit hæc.l.& duæ ſe.Fran.

p *Neque priuatis.*i.pecuniariis,vel criminalibus ſpecialibus.

q *Continetur.*i.connumeratur.ad quod.ſ.de extraordi.cri.l.ſtellionatus.&.C.eo.l.ſtellionatus.&.j.l.proxi.&.l.ſi.

r *Stellionatus.*dicit sic à quodā animali q̄ ſtellio vocat: & est varij & diuerſi coloris:vt cœlū ſtellis apparet oculis tinctū:cuiꝰ varietatē imitant deceptores:quia varia agūt,& aliud ſimulant,

mulāt,& aliud dicūt.Itē cōtra.ſ.de infa.l.qd ergo.§.fi.Sol.vt ibi.

a *Stellionat⁹.Præſidis.*qui eſt clariſsim⁹:& ſic habet merū iperiū: vt.ſ.de of.preſi.illicitas.§.qui vniuerſas.qđ eſt hic neceſſe.

b *De dolo actio.* quæ datur in ſubſidiū ciuilis actionis dolo cōmiſſo:vt.ſ.de dolo.l.j.ſic& hic in ſubſidiū accuſationis criminalis:vt hic.Itē vbicūque poteſt agi de dolo ciuiliter,ibidem poteſt agi hoc crimine criminaliter:vt.ſ.de dolo.l.ſi legatarius.

c *Deficit.* & certū eſt crimen commiſſum.

d *Vel ꝑmutauerit.*aliud ſi diuerſis vēdidit.tunc enī pœna legitima eſt: vt.j.de fal.qui duobus. ſecundū A2o.Itē idem quod hic ſi alij obligauit,& nō ſufficit vtriq; debito: vt.ſ. de pign. act.l.ſi quis. in prin.

e *Suppoſuerit.* in locū earū quas obligaturū ſe dixerat,& oſtendat creditori futuro:& ſic malas in locum bonarum poſuit.

f *Auerterit.*vt quia iā obligauerat bonas,ſed non tradiderat: poſtea autē tradidit malas:dicēs eas eſſe quas obligauerat.& facit ad hoc & ſuperi⁹.ſ. dē pig. ac.l.j. &l.tutor.§.j.&.l. ſi qs in pignore.&.ſ. de ſtatulib.l. ſtatuliberū.§.j. & alij dicūt,auerterit: vt quia ſubtraxit mihi, & alij non obligauit.

g *Corruperit.* antequā tradātur:ar.ſ. de dolo. l.& elegāter.§.non ſolū.ſi autem poſt traditionem,tunc habet locum vtilis Aquilia : vt ſ.de pigno.ſeruum.

h *Impoſturam.*i.bonis viris mendacia īpoſuit.

i *Legitima.* id eſt ordinaria per legem.

k *Nec legitimū.*i.pœna criminis nō eſt ordi.nā nullū crimen legitimum eſt.vel dic legitimum,id eſt publicū.& facit.ſ.eo.l.j.

l *Remittenda.*i. mitiganda.

m *Qui merces.* obligatas:vt cū in furti vitiū non incidit: alioquin ceſſat hoc crimen.

† Hec ſtipulatio ſentētia Paul. ex l.j. apud Fran. in hunc tractatum multa grauiter & copioſe diſſerit & dicta diligenter ad.l. de legi.

DE perio.]CASVS.Obligaui tibi rē quā iurauī meā, cū nō eſſet mea:teneor hoc crimine.Fran.

n *Stellionatus* nec ergo eſt īfamis:vt.ſ.e.l.ij.Sed cōtra.C.de tranſ.ſi qs maior.Sol.vt ibi.

o *Et ideo.*nō quia peierauit:ſed quia crimē ſtellionat⁹ cōmiſit.

& ſic nō ob.C.de re.cre.l.ij.Vel ſol.vt ibi.An aūt quilibet perjur⁹ teneat hoc crimine?quod ſatis videtur,cū crimē ſit,& deficiat titulus criminis:vt.ſ.l.ꝓxi.§.ité ſi quis hoc.nec ob.d.l.de rebus cre.quia nō periurat,ſed qa periurādo incidit,puniť:vt dixi.

DE TERMINO MOTO.

TErminorū]CASVS.Qui terminū de loco alieno auellit,nō tenēť ad pecuniā:ſed corporaliter punitur ꝓ cōditione ꝑſonæ delinquētis.& iſtud delictū peſsimū eſt. & ſi eſt nobilis,mitius punitur quàm plebeius.quod declarat in litera.ſi autem quis amouit fines per ignorantiam,ignorans eos fines,verberatur.& hoc dicit hæc.l.& ſeq.Franciſcus.

p *Pecuniaria.*contra.j.eo.l.iij.in prin.Sol.vt ibi.

q *Coercitione.*perſonali:vt.j.l.proxi.

r *Tranſigendū eſt.*i.puniendū:vt.C. de ac.l.j.

ſ *Iuus. In reciſsius.*i. breuiꝰ tēpus. & facit.j. de iure immu.l. ſemp. & facit.j.ad Iul. pecul.& de ſacrile.l.ſacrilegij. in prin. & ibi not.glo.j.in prin &.ſ. l.j.&.C.de accu.l.j.

t *Aut fortuitò.*quia cū alios lapides furarētur, fortuitu lapis qui erat terminꝰ inter eos, ſublatus eſt,& ſic ꝓ ignorātiā: & leges aut ꝓ &. ſic eſt.j.de pœ.abſentē. §.fi.vel dic ignorantia, negligētia tamen: vt.ſ. de incē.rui.nau.l.q ædes.& hoc ne ſit cōtra ſupra de iuriſ. om.iu.l. ſi qs id.§.doli.& ſic furari impropriē dicitur.

*Flo.iuuenior

ACraria.]CASVS. Ponit pœnā.l.aureorū in eū qui amouet terminū:& ꝓ quolibet termino amoto hæc pœna īponit:& hoc ſi eſt liber.ſi aūt ſeruꝰ eſt, qui neſciente dño eius terminū alicuius amouit,decapitatur,niſi dñs eius velit ſoluere.l. libras ꝓ eo. Vltimo dicit:q cauſa obſcurandi fines,faciē agri mutauit,vel vineā extirpauit,vel ſiluā terrā aratoriā fecit:puniť ꝓ qualitate ſuæ perſonæ, & inſpecta qualitate delicti.Franciſcus.

*Flo.deſidere

*Flo.lege agraria

*Flo.gradum

u *Ei qui volet.*i.cuilibet de populo. nec.n. fiſco datur iudicium in eū:licet obuiare videat ſ.ad Syl. ꝓpter hoc. & erit actio de qua hic ſubiicit,cōdic.ex.l. Agraria. vel dicas fiſco dari:& dic actionē.i.ac cuſationē : nā criminis eſt accuſatio:vt.ſ.fi.re. l.iiij.§.ſi dicanť.alij dāt cōdict.ex.l.nomine fiſci.ité dicūt quidā medietatē nomine ꝑmij ei dari,cuius opera cōuict⁹ fuerit quis:vt arg.ſ. ad Syl.l.lege.§.fi.ſed in eo q̄ pecuniaria pœna hic imponiť: eſt cōtra ſ.e.l.j.Sol.diſtīgue tē-

† Capital eſt,vt Neſtius Marcellus ſcribit,capitis periculum, aut crimen capite vindicandum.

pora:& omnia cōcordabūtur.à principio enim nō fuerat ſtatuta: ſed poſtea per Cæſarē ſtatuta eſt.vel hic ꝓ ſuo cōmodo amouit: quia prædiū confine erat ſuū:ibi nō.prima placet.ité per Lōbar. qui amouit de loco,in.l.ſolidis.qui remouit,& in alio loco poſuit,tunc in.xl.vt in Lombar.de termi.l.ſi quis pro.&.l.ſi ſeruus.

x *Multam.*prædictam quinquaginta aureorum. ad quod.ſ. de iuriſ.om.iu.ſi quis id.§.in ſeruos.

y *Ex ſilua.*facit.j.de verbo.ſigni.l.ſilua.

z *Factorum.*aut igitur mouit vt lapides ſibi furaretur:& tūc de furto:vt aliās.aut cauſa occupandorum finium:& habetur ætatis

diſcretio:

preſidis[a] cognitionem ſpectat. Stellionatū aūt obiici poſſe his qui dolo quid fecerunt,ſciēdū eſt,ſcilicet ſi aliud crimē nō ſit quod obiiciatur. Quod enim in priuatis iudiciis eſt de dolo actio,[b] hoc in criminib⁹ ſtellionatus ꝓſecutio. Vbicūq; igitur titul⁹ criminis deficit,[c] illic ſtellionat⁹ obiiciem⁹. Maximè aūt in his locū habet,ſi quis fortè rē alij obligatā diſſimulata obligatione ꝓ calliditatē alij diſtraxerit,vel permutauerit,[d] vel in ſolutū dederit. nā hæ omnes ſpecies ſtellionatū cōtinēt. Sed & ſi quis merces ſuppoſuerit,[e] vel obligatas auerterit,[f] vel corruperit,[g] ęquè ſtellionatus reus erit. Itē ſi quis impoſturā[h] † fecerit,vel colluſionē in necē alterius:ſtellionat⁹ poteſt poſtulari. Et vt generaliter dixerim: deficiēte titulo criminis,hoc crimen locū habet: nec eſt opus ſpecies enumerare. ℣ Pœna autē ſtellionatus nulla legitima[i] eſt, cū nec legitimū[k] crimē ſit. Solent aūté ex hoc[crimine]extra ordinē plecti:dūmodo nō debeat opus metalli hæc pœna in plebeiis egredi. In his aūté qui ſunt in aliquo honore poſiti:ad tempus relegatio vel ab ordine motio remittenda[l] eſt. ℣ Qui merces[m] ſuppſit: ſpecialiter hoc crimine poſtulari poteſt.

IIII. MODESTINVS libro tertio de Pœnis.

DE periurio, ſi ſua pignora eſſe quis in inſtrumēto iurauit, crimen ſtellionatus[n] fit: & ideo[o] ad tempus exulat.

DE TERMINO moto.

TITVLVS XXI.

I. MODESTINVS libro octauo Regularum.

TErminorū † auulſorū nō multa pecuniaria[p] eſt,ſed ꝓ cōditione admittentium coërcitione[q] tranſigēdum[r] [eſt.]

II. CALLISTRATVS libro tertio de Cognitionibus.

DIuus Hadrian⁹ in hæc verba reſcripſit:Quin peſsimū factum ſit eorū qui terminos finiū cauſa poſitos propulerunt, dubitari nō poteſt.de pœna tamē [eorū] modus ex cōditione perſonę,& mēte facientis magis ſtatui poteſt.Nā ſi ſplēdidiores perſonæ ſunt quæ cōuincūtur: nō dubiè [ſi] occupādorū alienorū finiū cauſa id admiſerūt, poſſunt in tēpus,vt cuiuſq; patiatur ætas,relegari,id eſt ſi iunior,*in lōgius:ſi ſenior,[in]reciſius.[t] ſi verò alij negotiū geſſerūt,& miniſterio functi ſunt, caſtigari,& ad opus[publicum] biēnio dari. Quòd ſi per ignorantiā,aut fortuitò[t] lapides furati ſunt,ſufficiet eos verberibus cædere.*

III. IDEM libro quinto de Cognitionibus.

AGraria lege*quā Gaius Cæſar tulit aduerſus eos qui terminos ſtatutos extra ſuū agrū*finéſve mouerint dolo malo,pecuniaria pœna conſtituta eſt. nam in terminos ſingulos quos eiecerint,locóve mouerint,quinquaginta aureos in publico dari iubet: & ei⁹ actionē, petitionē,ei qui volet,[u] eſſe iubet. Alia quoque lege Agraria quā diu⁹ Nerua tulit,cauetur,vt ſi ſeruus ſeruáve inſciēte domino dolo malo fecerit,ei capital † eſſe:niſi dominus dominā ve multam[x] ſufferre maluerit. Hi quoque qui finaliū quęſtionū obſcurandarū cauſa faciē locorū conuertunt,aut ex arbore arbuſtum,aut ex ſilua[y] [cædua] nouale,aut aliquid eiuſmodi faciunt:pœna plectendi ſunt pro perſona,& cōditione,& factorum[z] violentia.

discretio:vt.ſ.l.proxi.aut cauſa ſeminādarū litium:& tunc ꝓ factorū varietate:vt hic.& fa.insti.de offi.iud.§.eo quoque.vbi etiā dicitur agi fi.re.pro hoc crimine,ſi habeamus agros cōfines.

DE COLLEGIIS.

Quæ ſic dicta ſunt,quia ſimul colliguntur.

DE COLLEGIIS ET corporibus [a] [illicitis. [b]] †

TITVLVS XXII.

I. MARCIANVS libro tertio Inſtitutionum.

a *Corporibus.* cū ſimul cohabitant.aliàs non.

† *De collegiis, corporibus, & ſocietatibus, vide copioſe apud Lazium lib. 12. cap. 4.*

b *Illicitis.* tres conſtituunt collegium: vt.j. de ver.ſign.l. Nerati⁹.

Mandatis.] CAIVS. Prohibet fieri collegia ſodalicia:de quibus dic vt.j.l.fin. Item omnia collegia prohibet.permittit tamē vilioribꝰ hominibus fieri collegia cauſa adiuuādi aliquem pauperem: nō tamen in menſe vltra ſemel conueniant. & hoc habet locum in Italia & in prouinciis, non in Roma. Iteꝫ cauſa religionis permittit fieri collegia,vt fratrū. Item in pluribus collegiis licitis nō poteſt quis eſſe,ſed in vno tātū: & ſi in pluribus fuerit, eligat in quo vult eſſe:& partem rerū cōmunium quæ erant in alio collegio, repetat. Iteꝫ qui illicitū collegiū fecit,tenetur ea pœna qua tenet qui hominibꝰ armatis ītrauit loca publica vel templa per vim:& eſt capitalis. & h.d. hęc lex & ſeq. Fr.

c *Sodalicia.* ſodales ſunt &c.vt.j.l.ſi.

d *Milites.* nedū priuati.

e *In caſtris.* vel ꝓprie. vel dic, in exercitu: & hoc niſi permiſſu ducis belli: vt legio, cuneus, ala.

Fl. Quiſquis

f *Tenuioribus.* id eſt vilioribus, & dic quid ſit ſtips, vt.j. de verbo. ſigni.l. ager.§.j. & dic conferre ad ſui ſuſtētationem,vel alicuius qui incidiſſet in paupertatē.& quod dicit ſemel.ſ.ad plus:ne ſub prætextu &c.ſi ſæpius coirēt.& not.ꝙ magis pauperi q̄ diuiti ſubueniī: [a] vt.ſ.de trāſ.cū hi.§.ſi in ānos.

[a] *Addo quòd poteſt quis inuitus cogi facere eleemoſynā pauperi: & ſic ei ſubuenire: vt per glo.in.c.ſicut. 47. di. Panor. in.c.cū gratiam. nu.8. & ibi poſus v apoſti. ad eum.in ver. eleemoſynā extra de electio.*

g *In vrbe.* Roma,per excellētiā: vt inſtitu.de iur.nat.§.ſed ius.

h *Illicita collegia.* Collegia ergo omnia illicita ſunt, niſi licita probentur:vt.j.l.iij.§.in ſumma. permittuntur autem cauſa religionis: vt hic,& alibi:vt.ſ.quod cuiuſque vniuer. no.l.j. niſi fiat fraus,quia fingant religionem,ſed non eſt:vt hic,&.ſ.de extraor. cri.l.ij.&.C.de ſacroſan.eccle.l.qui ſub prætextu.

i *Non licet.* alicui.& ad hoc.j. ad municip.l. libertus.§.iij.&.C. qui mili.non poſ.l.his quidem.in prin.&.C.de adſer. tol.l.fin.in prin.& quod ibi not.

k *Eſſe velit.* Non poteſt eſſe in diuerſis collegiis,& ſic non valet de iure, ſed tamen poſtea permittitur ei eligere: vt hic, &.j. de adul.l.ſi maritus.§.fi.

l *Competit.* quod ergo erat collegij, erat ſingulorum: vt.j.eo.l. collegia.in prin.& in authen.de ſan.epiſco.§.ſi quis autē ad monaſticā.verſi.vbi autē.ibi,ſi vero plura. col.ix. & ar.j. de verbo. ſignifi.l.recte.& de leg.j.l.ſerui electione.§.fi.Sed cōtra.ſ. de re. di.l. intantū.§.vniuerſitatis.& de in ius vocan.l. ſed ſi hac.§. qui manumittitur.Solu. quidam dicunt quòd quæ collegij ſunt, vel populi,vel plurium,ſingulorum ſunt.vnde & facta demōſtratione ciuium concedunt,iſti ſunt populus Boñ. & iſti ſunt domini huius prædij.non tamen concedunt,ſi iſti moriūtur: ergo populus moritur : quia alij ſubſtituti funguntur vice illorum. & idem

A fallit in voce emiſſa quæ periit: non tamen extincta eſt vox tua. quod autem dicitur in contrariis,non eſt ſingulorum, eſt verum vt poſtulare poſsit ius pa.vel ſeruum non torqueri: & ad ſimilia: ſed cum recedit ex collegio vel ciuitate, partem ſuam & in proprio obtinebit.& forte illud eſt ſtatutum de liberto:ne alioquin dicati ſunt.

III. MARCIANVS libro ſecundo iudiciorum publicorum.

COllegia ſiqua fuerint illicita,[n] mandatis & cōſtitutionibus & ſenatuſcōſultis diſſoluuntur: ſed permittitur eis cum diſſoluuntur,pecunias cōmunes, ſi quas habent, diuidere,[o] pecuniamq́; inter ſe partiri.

B In ſumma autē, niſi ex ſenatuſconſulti auctoritate,vel Cæſaris,collegium vel quodcūque tale corpus coierit:contra ſenatuſconſultū & mandata & conſtitutiones collegium celebratur. ꝓ*Seruos[q] quoque licet in collegio tenuiorū [r] recipi, volentibus[tamen]dominis:vt curatores horū corporū ſciant, [ſ] ne inuito aut ignorāte domino in collegiū tenuiorū recipiāt,* & in futurū pœna teneant in ſingulos homines [t] aureorū centū.

Primo ponit qualiter vocentur qui ſunt de vno collegio. Secundo dicit quid poſſunt facere inuicem collegiati. Tertio dicit vnde prædicti habuerūt originem.ſ.à lege Solonis Græca. Quarto ponitur interpretatio illius legis Græcæ. Secunda ibi, his autem. Tertia ibi, ſed hæc. Quarta ibi, ſi autem plebs. Bartolus

IIII. GAIVS libro quarto ad legem.xij. tabularum.

SOdales ſunt,qui eiuſdē collegij ſunt:quam Græci ἑταιρίαν† vocant. [u] His autem poteſtatem facit lex pactionē quam velint ſibi ferre: [x] dum ne quid ex publica lege [y] corrūpāt. Sed hæc lex videtur ex lege Solo-

m *Qui illicitū.Tenetur.* vt maieſtatis:vt.j.ad le. Iul. ma.l.j. ibi, quóve cœtus &c. vel alio cā- † *id eſt pite:vt.C.de his qui ad eccle. confu.l. denun- ciamus.* *vide bene*

Bud.

Collegia.] CAIVS. Collegia illicita debent diſſolui: & res cōmunes quæ ibi ſunt, debent diuidi. Secundo dicit,omne collegium eſt illicitū,niſi ſit permiſſum ab aliquo ſenatuſcon.vel à principe. Tertio dicit,in collegium tenuiorum poſſunt recipi ſerui voluntate dominorū, non alias : immo puniuntur qui aliter recipiunt. Sequens lex eſt plana cum toto titu.ſeq.Fran.Accurſius.

n *Illicita.* qualia ſunt omnia,niſi ꝓbētur licita:vt.j.§.in ſumma. &.ſ.quod cuiuſq; vniuer.l.j.in prī.&.C.de hær.inſti.l.collegiū.

o *Diuidere.* de hoc dic vt.ſ.eo.l.j.in fi.

p *Celebratur.* ar.contra.ſ.de procu.mutus.§.cū quæritur.hoc tamē varie:quia hoc tāquā illicitū generaliter ꝓhibetur, illud tāquā licitū cōceditur:vt.ſ.de iniu.ſed ſi.§. idē ait.in fi.&.ſ.eo.l.j. in prin.& facit.j.de iur.immu.ſemper.§.quibuſdā. Iteꝫ eodē modo ſoluitur ar.contra.ſ.ex quib.cau.maio.necnon.§.quod eis.

q *Seruos quoque licet.* id eſt licitum eſt.

r *Tenuiorum.* hoc expone vt.ſ.l.j.in princip.

ſ *Sciant.* vel ſuperiora determinat verbum ſciant:& tunc exponitur,ſcilicet quòd ſerui ſint, & quòd domini voluntate. vel inferiora:& tunc nil ſubaudiendum eſt.

t *In ſingulos homines.* ſ.ſeruos receptos dño inuito vel ignorāte. quæ ignorātia ſemꝑ præſumit:vt ar.C. q̄ mi.nō poſ.ſuꝑ ſeruis.

u *Sodales. Hetæriam vocant.* id eſt ſocietatem.

x *Velint ſibi ferre.* id eſt ſibi inuicem facere:& dic quòd tenet hoc caſu ſocietas : aliàs nec pactum teneret : & hoc ſubiicit: dum ne quid &c.

y *Ex lege.* quod eſt ſi pactū illicitū eſt:licet ſocietas licita ſit:ſine pactum

BIU Cujas

ue pactū est etiā licitū: dūmodo societas illicita. cū ergo principale non tenet, nec accessoriū: vt. ī. de regu. iur. cum principalis.

a *Nam illic citata est eadem.* aliàs licita est eadē, scilicet talis lex vel talis societas, scilicet sodalicia. aliàs illicitā esse, scilicet talem societatem vel legem. aliàs illic ita est. & tūc habeas verba quædā quæ interpretantur dicta. l. Solonis de Græco in Latinū: & dic illic, id est in lege Solonis ita cōtinet: & incipit, nā illic ita est &c.

b *Vel fratres.* alicuius corporis, vel collegij. Accursius.

c *Sacramentales.* id est custodes sacrorum vasorum.

d *Confrumētales.* id est qui simul vendunt frumentum.

e *Quicquid hi.* id est hi quibus permissum est habere collegium: non dico collegium approbari eo ipso quòd non reprobatur: immo ecōtra: vt. ſ. l. pxi. §. in sūma. & no. quòd in quibusdā libris deest hæc interpretatio Græca.

DE POPVLARIBVS actionibus.

Not. super hoc ti. regulariter quòd hæ actiones de quib⁹ hic tractatur, nō sunt rei familiaris persecutoria: sed ex æquo & bono extrinsecus ad vindictam propositæ sunt: qualis est actio sepulc. vio. vt ſ. de sepul. vio. l. 3. §. fi. & l. sepulchri. & l. pe. Item actio liberi hominis occisi, vel vulnerati: vt. ſ. de his qui deie. vel eff. ſi vero. §. hæc autē actio. item pro eo quod est positum in suggrunda, vel protecto, vel meniano, vel pergula: vt. d. l. ſi vero. §. prætor. & omnes omnino actiones in factū quæ reddūtur hodie loco interdictorū prædictorum de rebus publicis, populares dicuntur: vt. ſ. ne quid in lo. pu. fiat. l. 2. §. hoc interdictū perpetuū. & ideo cuilibet de populo conceduntur, cū prætoris tamen indagine: vt. ī. l. 2. Sanè actiones repetundarum & peculatus quia rem persequuntur, in hæredes dātur etiam ante lit. contest. sed intra annum: vt. ī. ad. l. Iul. repet. l. 2. sanè secundum R. popularis actio dicitur quæ cuiuis ex populo datur. cum vero privatū sit crimē quod obicitur, ei dumtaxat intendere licet cuius interest, non propter pecuniā exigendam, sed propter pœnam corporalem infligendam. Pecuniaria vero petitio si cōpetat, cuilibet de populo datur, inspecta persona quæ ad agēdū admittitur, cuius opinionis, & an sit idoneior, vel cuius intersit principaliter quæ ipse fieri desiderat.

f *Popularē actionē.* da exemplū in albo corrup. vt. ſ. de iustidi. om. iudi. l. ſi quis id. & in actione in factum de deie. & effu. vt. ſ. de his qui deie. vel effu. l. ſi vero. §. hæc autem. Item dic suum, id est proprium.

g *Si plures. Idoneiorē.* quis sit idoneior, dic vt. ſ. de lib. ho. exhi. l. iij. §. ſi tamē plures. & ī. ti. ij. l. ſi plures. & fa. ſ. de fide īstr. l. fi. & de his q deie. l. ſi vero. §. hęc aūt. & de sep. vio. l. ptor. §. ſi plures.

h *Sed ſi. Opponitur.* vt & ſ. de proc. l. nō cogēdū. §. qui ita. tamen datur replicatio ſi de præuaricatione primi doceatur: vt. ſ. de lib. ho. exhi. l. iij. §. ſi tamē plures. versi. ſi tamē postea. & de iureiu. l. eū qui. §. in popularibus. in fine. Itē ad hoc est cōtra ille. §. sed ibi ſpeciale. itē no. q⁹ exceptio obiicitur. sec⁹ in trāsactione: vt no. ſ. de pac. iurisg. §. ſi paciscar. & sic habet in hoc res iud. maiorem auctoritatē quàm trāsactio. ad hoc est. ī. ad. l. Iul. de vi pu. l. qui cœtu. §. fi. & ſ. de tu. & ra. dist. l. ſi ex duobus.

i *Præfertur.* vt & ſ. de sepulc. viola. l. sepulchri. & de lib. ho. exhi. l. iij. §. hoc interdictū.

k *Popularis. Integra.* i. qui nō sit īfamis. l *Edictū.* de postulādo.

m *Qui popularī. Dare poteſt.* etiam ante lit. cōtest.

n *Non poteſt.* vt. ſ. de pcu. l. licet. in prin. nisi suum priuatū commodū persequatur, vt ibidē. & l. non cogēdū. §. qui ita. & ſ. ne quid in lo. pub. l. pe. & sic videtur q⁹ quādocūq; quis agat populari actione, quia sua interſit: q⁹ potest dare pc. vt. dd. ll. & facit. ſ. de pcur. l. mutus. §. in popularibus.

o *Mulieri. Pertineat.* id est eorū interſit. ad quod est C. qui accu. non poſ. l. de crimine. & ī. de acc. l. hi tamen. & ſ. de ope. no. nunc. l. de pupillo.

p *Populares. Ad eum cui.* quia nec etiā ad hæredem, sed aget hęres vt quilibet de populo: vel forte est verū etiā lit. cōtest. sic. ſ. ad Trebel. l. quia perinde. §. restituta.

q *Locupletior.* Nisi post litē cōtestatam: vt. ī. de verb. signi. l. ſi cui.

r *Omnes populares. Dantur.* nisi lit. cōtest. vt ar. ī. de verb. sig. l. ſi cui. Itē nec hæredibus: vt. ſ. de his qui deie. vel effu. l. ſi vero. §. hæc autem actio. in fi. & §. fi. Accursius.

f *Supra annū.* ex ordine. R. nā fallit quādoque: vt. ſ. ne quid in lo. pu. l. ij. §. fin. & §. hoc interdictū perpet. & in col. def. vt. ſ. de col. de. l. ij. & de lib. ho. exhi. l. iij. in fi. quę sunt cōtra.

QVi populari actione conuenietur, ad defendēdum procuratorē dare [m] potest. Is autem qui eā mouet, procuratorem dare non potest. [n]

VI. VLPIANVS libro vicesimoquinto ad Edictum.

MVlieri & pupillo popularis actiones non dantur, nisi cum ad eos res pertineat. [o]

VII. PAVLVS libro quadragesimoprimo ad Edictum.

B POpulares actiones nō trāseunt ad eū cui [p] prestituta est hæreditas ex Trebelliano senatusconsulto. Item qui habet has actiones, nō intelligitur esse locupletior. [q]

VIII. VLPIANVS libro primo ad Edictum.

OMnes populares actiones neque in hæredes dātur, [r] neq; supra annum [f] extēdūtur.

Digestorū

seu Pandectarum Liber quadragesimusoctauus.

C DE PVBLICIS IVdiciis. [t]

TITVLVS I.

Hæc lex diuiditur in duas partes. primo ponit regulam, siue quædam verba ex quibus colligitur regula. Secundo ponit exceptionem à regula, & breuiter hoc intendit: Omnia delicta privata sunt, exceptis quibusdam hic enumeratis. Bartolus.

I. MACER libro primo de publicis iudiciis.

D NOn omnia iudicia in quib⁹ crimen vertitur, & publica sunt: sed ea tantùm, quæ ex legibus iudiciorum publicorum [u] veniūt:

DE PVBLICIS IVDICIIS.

Dictū est de accusationibus quæ pecuniariter mouentur. Itē de privatis criminibus: vt furto, iniuria, rapina. verū quia quandoq; fiunt de criminibus accusationes & inscriptiones: ponit primo de criminib⁹ publicis, & quæ sint: & potes exponere, de publicis iudiciis. i. legib⁹ publicorū iudi. vel publi. iudi. i. accusationibus publi. iudi. quorum accusatio est terribilis ad vindictā, & publica, id est populica, quānis quādoq; idoneior admittatur.

t *Iudiciis.* terribilis est hic liber: vt. C. de veteri iure enuc. l. ij. §. septimus. Et dicuntur publica, quia cuilibet de populo &c. vt institu. de publi. iudiciis. in prin.

NOn omnia. IC. ASVS. Dicit q⁹ non omnia iudicia quibus puniuntur crimina, sunt publica: sed quędam tātùm sunt publica: & ea enumerat. Secūdo dicit q⁹ publicorū iudiciorū quædā sunt capitalia, quædā nō: & dat exępla de his. Tertio dicit, accusatio publica perimitur mortuo accusante, vel accusato. & hoc dicit hæc lex, & duæ sequen. Fran.

u *Publicorum.* vt. ſ. de præuari. l. præuaricationis. §. fi.

vt Iulia maiestatis, [a] Iulia de adulteriis, Cornelia de sicariis & veneficiis, Pompeia parricidij, Iulia peculatus, Cornelia de testamentis, [b] Iulia de vi priuata, Iulia de vi publica, Iulia ambitus, Iulia repetundarum, [c] Iulia de annona. [d]

Ista sunt iudicia capitalia, ex quibus perditur libertas, vita, vel ciuitas: alia nō. h.d. & diuiditur in tres partes. Primo ponit diuisionē bimēbrem. Secundo prosequitur primum membrum. Tertio prosequitur secundum. Secunda ibi, capitalia. Tertia ibi: non capitalia. Bar. B

II. PAVLVS libro quintodecimo ad Edictum Prætoris.

PVblicorum iudiciorū quædam capitalia sunt, quædam non capitalia. Capitalia sunt, ex quib' pœna mors [e] aut exilium est: hoc est aquæ & ignis interdictio. Per has enim pœnas eximitur caput de ciuitate. nam cætera, [f] non exilia, sed relegationes propriè dicūtur. tūc enim ciuitas retinetur. Non capitalia sunt, ex quibus pecuniaria, aut in corpus aliqua coërcitio [g] pœna est. C

Quidam habēt in litera perimitur. Alii habent, permittitur. Secūdum primam lecturam dicitur, quòd mortuo accusato vel accusata, accusatio extinguitur. Secundū aliā literam dicitur, quòd reo seu accusato vel rea defunctis, accusatio non perimitur: & sic durat, & sic istæ literæ sūt cōtrariæ. Bar.

III. VLPIANVS libro trigesimoquinto ad Sabinum.

ITerdum.]CASVS. Qui agit Aquil. pro morte serui: non potest interim agere iudicio publico pro eodem delicto, vt lege Cornelia. Idem si agit act. furti ciuiliter, interim non potest accusare de eodē furto. Idem in similibus delictis. & da exemplum vt in glos. sed finita via ciuili, cum de re familiari sit actum, intētabitur criminalis. Frā. A

PVblica accusatio reo [h] vel rea [i] antè defunctis permittitur. [k]

Pendente iudicio super actione ciuili, non potest proponi accusatio criminalis super eodem crimine. Bartolus.

IIII. PAVLVS libro trigesimoseptimo ad Edictum.

INterdum euenit [l] vt præiudicium iudicio publico fiat: sicut in actione legis Aquiliæ, [m] & furti, & vi bonorum raptorum, & interdicto vnde vi, & de tabulis testamenti exhibendis. nam in his [n] de re familiari agitur.

Diuiditur in duas partes. Primo loquitur vtrum accusatus possit accusare suum accusatorem pendente iudicio. Secundo, vtrum possit accusare post sententiam. Secunda ibi, illud. Item secunda subdiuiditur in alias duas partes: quia prima loquitur vtrum post condemnationem possit reaccusare de nouo. Secundo, an possit prosequi accusationem iam inchoatam. Secunda ibi, inchoatus planè. & breuiter hoc intendit: Receptus inter reos non potest suum accusatorem reaccusare, si fuerit condemnatus pœna quæ aufert ciuitatem vel libertatem: poterit tamen accusationes inchoatas perficere. Bartolus. C

V. VLPIANVS libro octauo Disputationum.

IS qui reus [o] factus est, purgare se debet: nec antè potest accusare, [p] quàm fuerit excusatus. Constitutionibus enim obseruatur, vt non relatione criminum, † sed innocentia reus purgetur. [q] Illud incertum est, D

l *Interdum euenit.* scilicet vt interim dū agitur ciuiliter, non possit accusari criminaliter, & econtra. sic non ob. ſ. vi bon. rap. l. ij. §. hoc edicto. & ſ. ad leg. Aquil. l. inde Nerati⁹. §. si dolo. &. Ç. quando ciui. act. præiu. cri. l. j. & ſ. de iniur. l. prætor. §. j. &. C. ad. l. Aquil. l. ex morte. & ſ. de tab. exhi. l. locum. §. si quis, quæ sunt cōtra. & hoc no. ſ. vi bo. rap. l. ij. §. hoc edicto. Item videtur contra. C. de ordi. iu. l. fi. sed hic vtraque quæstio ab eodem intenditur, vbi potest eligere vtrum primo ciuilem vel criminalem voluerit intendere: ibi quādo ex diuersis partibus: puta ego aduersus te ciuiliter, tu ecōtra vis me criminaliter accusare: vt tua quæstio tanquā maior prēiudicet meæ tanquam minori.

m *Aquiliæ.* pro damno, scilicet pro morte serui agitur ciuiliter & criminaliter: vt. ſ. ad. l. Aquil. l. inde Nerati⁹. §. si dolo. Ité pro furto: vt supra de priua. deli. l. fi. Item melius in plagio: vt. C. ad. l. Fla. de plagi. si quis seruū. Item pro rapina: vt. C. vi bo. rap. l. j. Item pro † inuasione: vt. C. quando ciui. actio. l. j. Item pro testamento celato: vt supra de tabu. exhi. l. iij. §. si quis dolo. Accursius.

n *Nam in his.* ideo interim tantum fit præiudicium. nam &c. si enim de re familiari, perpetuo fieret præiudiciū: vt. ſ. vi bo. rap. l. prætor. §. j. & de iniur. l. prætor. §. j.

IS qui reus.]CASVS. Accusatus non potest accusatorem suum accusare, nisi primo expediat se de prima acc. facta cōtra eū. Secūdo dicit qualiter debet se expedire, vt possit reaccusare. certe si est absolutus, planū est quòd potest reaccusare. sed si est cōdemnatus, an possit reaccusare, dubium est: & in quadam constit. videtur dici quòd non possit reaccusare damnatus. quod est intelligendum si ciuitatem vel libert. amisit, vt non possit reaccusare: prosequi tamen potest accusat. quam prius fecerat. Fran.

o *Is qui reus.* id est is qui habitus est inter reos: secundum Io. sic ponitur. ï. de adul. l. j. §. extraneus.

p *Accusare.* scilicet accusatorem sūū de pari vel minori crimine: nisi prosequatur suam vel suorū iniuriam: vt. C. qui accu. non pos. l. neganda. quod accipe nisi accusator suam vel suorum iniuriam prosequatur: alioquin quod secūdo daretur, priori denegaretur: quod esse nō debet: vt. C. qui pot. in pign. ha. l. assiduis. de maiori autem potest: vt. C. qui accusa. non pos. l. j. quæ est contra. maius enim minori præfertur: vt. C. de adulte. l. in adulterij. sed hoc habet locum quando non est receptus inter reos: alioquin non potest etiam de maiori: vt. ï. de adul. l. j. §. extraneus. & l. si maritus. §. præscriptiones. Item & de minori potest interim deponere inscriptionem: vt. d. l. neganda.

q *Reus purgetur.* No. secundū. l. de purgatione. ad quod est. C. de sic. l. si quis reū. &. C. de fal. vbi falsi. in prin. &. l. maiorem. eo. tit. &. C. de

a *Iulia maiestatis.* sub. lex, & sic in sequentibus. & subaudi hic secundum P. comprehendere sacrilegia & residua.

b *De testamentis.* falsis, vt insti. eo. §. item lex Corne. Sed quid si aliquod instrumentum dicitur falsum: an erit publica accusatio? Respon. P. non: vt hic, & infra de fal. l. Paulus. j. respon. &. ï. tit. j. l. ij. §. j. Sed Azo quòd sic. & pro eo instit. de pu. iudi. §. ité lex Cor. ex eo quòd ibi dicit, item &c. quasi coniungat præcedentibus quę constat esse publica. ité pro eo. ſ. de concuſ. l. ij. nec ob. hic: quia sup. vel aliis instrumentis. item nec illa, Paulus. quia per subreptionem solam non est pub. accusatio falsi, nisi in testamento, sed pro alio falso sic, quę multa sūt: vt ea. l. &. ï. de fal. l. j. item ad hoc quod not. C. de fal. l. eum qui.

c *Repetundarum.* superiora publica & ordinaria, hęc duo publica, sed extraor. M.

d *De annona.* quid dicemus de Flauia, & Viscel. & Turpil. & de cri. suspec. tu? de Flauia dicit P. quòd est priuata: cum non dicatur hic quòd sit publica: & hoc nisi quando liber homo qui non sit in alicuius potestate, abduceretur: vt. C. ad. l. Fla. de pla. l. plagij. sed Azo dixit semper publicam per. l. illam. C. In secunda vero videtur pu. quia in. C. poniter inter pu. econtra quòd non: quia hic nō dicit de ea. In tertia videtur pu. ad instar prēuaricationis: vt &. ſ. de præua. l. iij. in princ. cū in pu. crimine tantum cōmittatur Turpil. vt C. ad Turpil. l. j. sed tutius est quòd nō: vt. ſ. de præua. l. iij. in fin. & quia nō inuenitur hic. De quarta dic vt insti. de susp. tu. §. cōsequens. Item fa. ad hanc. l. inst. eo. §. j. vsque ad fi. titu. Acc.

e *Publicorum. Mors.* naturalis, vel etiam ciuilis: quia seruus pœnæ. Item exilium, quia perdit ciuitatem. tria enim sunt quæ habemus &c. vt. ſ. de capi. demi. l. fi.

f *Nam cætera.* scilicet quando nō eximitur caput de ciuitate: nō sunt exilia proprie, vt dicit: sed improprie. quandoque etiam illa dicūtur exilia: vt. C. de epiſ. audi. l. nemo. in fi. &. ï. de inter. & rele. l. exilium. &. ſ. si quis cau. l. sed & si quis rei cap. ibi, aut si forte &c. Et fa. insti. eo. §. publicorum. Item fa. ſ. de bo. poſ. edicto. §. rei. &. ſ. si quis cau. l. iiij. §. rei. &. ï. de pœn. l. ij. &. l. capitalium. in prin. &. ï. de verbo. signi. l. licet capitalis.

g *Aliqua coercitio.* scilicet modica: ne alioquin necesse habeas dicere quòd etiam vbi mors infertur, non sit capitale: quod esset falsum: vt. ſ. proxi.

h *Publica. Reo.* id est accusato.

i *Rea.* id est accusata. Accursius.

k *Permittitur.* aliàs perimitur: & tunc dic quòd siue ante litem contest. siue etiam post, perimitur: & hæredes accusatoris vel accusati non habent necesse crimen exequi: nisi in casibus: vt hic, &. ï. eo. l. defuncto. &. ï. de fal. l. cum falsi. &. C. si reus vel ac. mor. fue. l. ij. &. iij. &. ï. de accu. l. ex iudiciorum. Item nunquid hoc dices etiā post latam sententiam ap. suspensam? Respon. sic in persona accusatoris. In reo autem distingues qualis sententia fuit: vt. C. si pen. ap. l. ij. &. C. si reus vel accu. mor. fue. l. fi. aliàs est in litera permittitur: & tunc subaudi, scilicet casualiter: vt. d. l. ex iudiciorum. Accursius.

BIU Cujas

&.C.de his qui ad ec.consu.l.fi.§.sane.ver.sicubi.&.C. de requi. reis.l.j.&.ij.Ité no.q nō debet qs aliū inculpare priusquā se lauet:vt &.C.de pcu.l.reū.& de accu.l.fi.§.nemo.ibi,obiectu cuiuslibet cri.&c.&.ṡ.in prin.l.&.j.de adul.si vxor.§.iudex.Acc.

a *Inchoare.* nisi vt.j.tit.j.l.qui iudicio.

b *Amiserunt.* si eū qui se accusauit, velit accusare: nō potest, si libertatē vel ciuitatē amiserit:vt hic.nam si alium.ſ. velit accusare: qualiter publico iudicio dānatus poterit accusare?& si nō talē pœnā.ſ.libertatis,vel ciuitatis, vel nullam fuerit passus cū est infamis:vt j.tit.j.l.iiij.&.ṡ.de iust. rup.test.si quis filio exhæredato.§.irritū.certe non poterit:vt.j.tit. j.qui accusare. &.l. qui iudicio. Sic ergo quod hic dicit, intellige si velit accusare accusatorē suū:& sic sequitur: ergo si amisit ciuitatē vel libertatē,vt quia sit relegatus:poterit illū accusare : nec poterit illud ei dici quòd sit infamis,& sic non possit accusare,nisi suā vel suorū &c. vt.j.tit. j.l.qui accusare.&.l.hi.quia licitum est huic quoquo modo se vlciſci:vt ar.j.de bo.eorū.l.j.& de bo.lib.l.qui cū maior.§.si libertus.& de iur.fiſ.l.ij.in prin.Item nec poterit dici q̄ iste videatur calūniator: licet in prima causa appareat q̄ calūnioſe reſiſtebat: q̄a aliud est si reſiſtēdo,& aliud est si accusando cōmisit calūniā: vt.j.tit.j.l.ſi cui.§.hiſdē. At aliū extraneū accusare nō posset:obstante eo quòd est infamis,nisi prosequatur suam vel suorum iniuriam.& facit.j.de iure fiſ.l.deferre.§.j.&.ij.

c *Inchoatas plane.* ſ.aduersus extraneos,secūdum quoſdā:vt differat à præcedentibus.vel secundū Azo.& aduersus quēcūque.& contrarium.C.statim solues.& secundū hoc generalius hic dicit quàm.ṡ.proxi.respō.& hoc verū,quādo libertatē vel ciuitatem, non vero vitā naturalem debeat perdere.nā tunc quomodo moriens accusaret?caute ergo dixit,ciuitatem vel libertatē. Ad plus adde hic distinctionē R.quę sic dicit:si accusatus fueris sic vt nomen tuū iam sit inter reos receptū:eum qui te accusauit, de nullo crimine poteris accusare. si absolutus fueris, eum de quolibet accusabis:nisi ob aliud impediaris.si cōdemnatus fueris,ſubdiuiditur.nā si nec ciuitatē nec libertatem amiseris,idem erit.Item si amiseris libertatē,vel ciuitatem,distingue.nā si ante cōdemnationem eū accusatorē detuleris:siue antequā te accusaſſet,siue post: nō distinguo:adhuc similiter eum accusabis.si vero nō ante eum detuleris,non audieris: vt hic.nec ob. primo dicto distinctionis quod dicitur.C.de calū.l.j.vbi dicit calū.eo tēpore coērcendam quo iudicatur de causa:per quod videtur q̄ etiā lite cōtest.accuſet:ſed coērcet eū iudex,& nemine accusante vel desiderāte,item reo desiderāte,nō accusante:vt ibi dicitur,&.ṡ.de bo. liber.l.qui cū maior.§.ſi libertus.Porro si aliū de maiori crimine tūc accusare velis,audieris:si de pari vel minori,nō,nisi tuā vel tuorū iniuriā prosequaris:vt.C.qui accu.nō pos.l.negāda.inscribes tamē & tūc.ſ.quādo es receptus inter reos de maiori contra aliū.nā de maiori cōtra aliū non est potestas denegāda tibi: & prosequeris siue absolutus fueris,siue cōdemnatus,ſed non infamatus, nisi in causa tua tuorūmve:vt.j.ti.j.l.iiij. si tamē fueris delat⁹ ab aliquo, ſed nondum inter reos receptus:alium certe deferes:ſed, vt puto, nō accusas etiam alterum,nisi de maiori crimine:vt.C.qui accusare non pos.l.j.Sed & pro crimine quandoque obiicies excipiēdo:vt delatus de adulterio, obiicias de lenocinio: vt.j.de adul.l. ij.§.lenocinium.hoc tamen non est accusare: ſed tamen aduersus alium rectiſsime inscribes etiam de minori,ſecundum Azo.

d *Permiſſum est.* immo videt ex euētu iudicij nō permitti:vt.C. qui accu.nō pos.l.j.&.l.negāda.quæ sunt cōtra.Sol.hic cōtra extraneū cōtra quē nullā calūniā cōmisit,permittit:ibi cōtra accusatorē,cōtra quē cōmisit calūniā,nō permittit:ar.j.tit.j.l.ſi cui.§. hiſdē.ſecundū quoſdā.vel dic q̄ ibi erat accusatio talis quę perimebatur per aliā:vt quia te accusabā de furto ſerui mei,facto tali die:tu autē me accusabas q̄ in præcedēti die eū interfeci.hic vna per aliā nō tollitur,ſecundū Azo.ſed secundū H.nōne est dānatus infamis?Rñ.sic:vt.j.eo.infamē.ergo nō accusat: vt.j.tit.j.qui accusare?Rñ.hic in inchoatis ante infamiā. Alij q̄ hic ꝓsequebatur suā vel suorū iniuriā:vt.j.tit.j.qui iudicio.&.l.hi tamē.ſed an sit differenda pœna ciuitatis,vel libertatis,vel etiā mortis,donec impleuerit accusationem antea inchoatam?quod videtur,quia ex dispēsatione quadā permittitur infami in accusatione prima persiſtere:ergo largiſsime:vt.ṡ.de cōſti.prin.l.fi. Ité vt veritas delicti inueniatur : vt.j.de pœnis.l.qui vltimo. Item nō fuit negligens: vt.C.de inof.testa.l.cōtra maiores.ité nō potuit:vt.C. de anna. excep.l.j.in fi.ité auctoritate legis distulit: vt.ṡ. de iudi.l. in omnibus. ité nō permittittur desiſtere : vt.ṡ.de act.l.fi. ité propter partū aliàs differt:vt.j.de pœnis.l. prægnātis.ecōtra q̄ nō agit: vt.C. de pœnis.l. cū reis.&.l. ſi vidicari. & de custo. reo.l.ij. & j.de pœnis.l. ſi qs forte. Solu. in libertate & ciuitate pr̄optū est dicere vt seruus accuſet, vel nō ciuis,p.l. istā.ſ. in inchoatis:ſed ī morte nō puto differri p leges prædictas.nec obstāt prima arg. vt in singulis eis potest de facili respōderi.Sed quomodo nō ciuis stabit in ciuitate?dic q̄ interī permittit ei stare in ciuitate,ar.huius legis.vel dic:ſi præſes iuerit in terrā vbi erat in deportatiōe:vt.ṡ. de mino.l. Papi.ſi autē esset crimē qđ imponeret pœnā minorē, faceret pcuratorem:vt.j.an per alium cau.app.l.j.& in.d.l.Papi.

A

B

C

D

Defuncto.] CASVS. Aliquo dānato pœna corporali:eo decedēte finit pœna.Secūdo dicit:accusat⁹ de falso decesſit.potest agi cōtra hēredē ei⁹ ad id qđ puenit ad eū de falsitate defūcti &de hoc cognoſcet iudex q de pecuniariis causis cognoſcit.Frā.

e *Pœna.* ſ.corporalis.nā si in pecunia cōdēnat⁹ est,hæres ei⁹ tenetur.In iudicio autē repetūdarū,& maiestatis,& quibuſdā aliis, etiā lite nō cōtest.tenetur hæres:vt.j.ti.j.ex iudiciorū.& fa.ṡ.eo. l.iij.&.j.ad Turpil.l.in senatus.§.ſi propter.&.C.ſi reus vel acc. mor.fue.l.ij.&.l.fi.in prin.Ité hoc si casu moritur: secus si mortē ſibi cōſciuerit post lit.cōtest.vel postquam fuerit in crimine deprehēſus:vt.C.ſi reus vel accu.l.defunctis.&.j.de bo.eorū.l.fina.

f *Is cognoſcere.* ſ.vbi aliquid ad hæredē peruenit:vt.j.de fal.l.cū falſi.&.ṡ.de calum.l.in hærede.& argu.C.ſi reus vel accu.l.iij. & hoc siue āte illatū crimē siue post decesſerit.cognoſcet ergo etiā qui merū imperiū nō habet:& agetur actione in factū: vt ar.j.de fal.l.qui nomine. ſed ſi in parte bonorum certa debeat condemnari,& etiam corpore puniri: licet mortuo criminis reo post litem cōtestatam pœna extinguatur corporalis, de pecuniaria tamen agitur,ſecundum Hu.ad instar priuatorum : vt furti ad duplum,quibus agitur tunc lite contestata cōtra defunctum, etiam ſi nil peruenerit:vt.j.titu.j.l.ex iudiciorum.§.fina. nam & hic in causa appel.hoc ſeruaretur:vt.C.ſi penden.appel.l.ij.&.C.ſi reus vel accu.l.fin.§.fina.Alij vt Ir. dicunt quòd non, nisi condemnatio sit ſecuta:vt dicta.l.ex iudiciorum.in princip.

Infamē.] CASVS. Nō ex omni crimine dānat⁹ fit infamis,ſed cum dānatur ex publico crimine,fit infamis.ſi autē quis dānetur de crimine priuato, vtputa debitor qui rem alienā obligauit: & sic tenetur crimine ſtellionatus,& ex eo damnatur,nō fit infamis:ſecus ſi damnetur ex crimine furti,vel iniuriarum,vel ſimili: quia tunc fit infamis,cum ex priuatis act.talium criminum damnatus fiat infamis:vt actione furti dānatus.& idē in ſimilib⁹.Frā.

g *Nō ex omni.* i.nō ex publico vel priuato:ſed publico tantū:vt ſubiicit.&.ṡ.de ritu nup.l.palā.§.q̄ in adulterio.licet sit ar.cōtra. in.§.ſi qua.in ca.l.palā.ſed dic vt ibi:& hoc siue ciuiliter siue criminaliter agitur de pub.cū hic nō distinguit nisi in casu:vt.j.l.fi.

h *Damnatum.* vt est ex priuato delicto, quando criminaliter de eo agitur:vt.ṡ.de priua.deli.l.fi.Et no.damnatum, non punitum: quia tunc secus est.ſunt enim quædam quæ infamant executione pœnæ:vt not.ṡ.de his qui not.infa.l.ictus. sic potest dici in omnibus his priuatis,ſecundum H.

i *Nisi id crimen.* id est ecōtra actio ex crimine. vel dic, crimen, id est criminalis accusatio venerit ex actiōe, id est crimine quod parit actionem talem,quæ &c.

k *In priuato iudicio.* id est ſi ciuiliter agetur.

l *Importat.* Si quæritur an dānatus criminaliter de crimine priuato,ſit infamis?distinguitur:quia aut ciuilis actio,quę ex eo crimine

mine descendit, infamat: vt furti ciuilis, & vi bo. rap. & de dolo, quæ infamant: vt institu. de pœna teme. lit. §. ex quibusdam. hic si criminaliter agitur, infamatur cõdemnatus: vt hic. si autem ciuilis, non infamat, vt contraria pignoratitia (nam nulla contraria infamat, vt supra de inf. l. furti. §. contrario.) tũc nec stellionatus crimen, quod ex eo descendit, infamat: vt supra de pigno. actio. l. tutor. §. contrariam. & de crimi. stellio. l. ij. secus si stellionatus descenderet ex dolo pro quo ciuiliter agitur de dolo: quia & tunc infamat, cũ & ciuilis infamet: vt hic, & supra de infa. l. quid ergo. §. finali. Item de crimine cõcussionis potest dari exemplum vt nõ infamet: quia nec ciuilis infamat, scilicet in factũ: vt. ĭ. de concuss. l. j.

a *Veluti.* exemplificat quorũ criminum priuatorũ actio ciuilis sit famosa. Sed & quomodo vi bonorũ rap. crimen de quo hic dicit, numeratur inter priuata iudicia, cum semper vim publicam vel priuatam contineat: ergo est publica: vt supra eo. l. j. Respon. hoc posuit gratia exempli: nõ quòd sit priuatum. vel dic quòd in casu est priuatum: vt supra de fur. l. si quis ex domo. & ex eo casu hic dicit. item est exemplum crimen expi. hære. quia ex furto descendit: vt. C. ex quib. cau. infa. irro. l. si te.

veluti [a] furti, vi bonorũ raptorum, [&] iniuriarum.

VIII. PAVLVS libro singulari de iudiciis publicis.

ORdo [b] exercendorum publicorum [iudiciorum] capitalium in vsu esse desiit, durante tamẽ pœna legum, cũ extra ordinẽ [c] crimina probantur.

Seruus de capitali crimine condemnatus, si tamen non efficitur seruus pœnæ, remanet sui domini. Angelus.

IX. MARCIANVS libro primo de iudiciis publicis.

SCiendum est, si in capitali causa suum seruum reũ crimine factum quis nõ defenderit, [d] nõ eum pro derelicto haberi: & ideo si absolutus [e] fuerit, non liberum fieri, sed manere domini. [f]

Hæc lex habet duas lect. secundum primam diuiditur in duas partes. Primo ponit vnũ dictũ. Secũdo ponit aliud dictũ distinctũ separatũ à primo. secundũ aliam lectu. etiam diuiditur in duas partes. Primo ponit vnum dictum. Secundo ponit effectum illius dicti: & secundum hoc debet habere litera, ne per triduũ. & ibi est secunda pars. Bart.

X. PAPINIANVS libro secundo definitionum.

INter accusatorem & reũ cognitione suscepta, [g] excusatio pro absente [h] iustis rationibus admittitur: nec per triduũ [i] per A ne, vt sic dicta excusatio faciat vt non condemnetur: qui condẽnaretur secundum eos, si dicta excusatio non esset in pœna, scilicet pecuniaria. Item quod dicit triduum, dic quòd immo triduo citetur. ix. vicibus, id est qualibet die ter. vel dic quòd intra nouẽ dies citetur ter. s. omni die semel: hoc modo, ne per triduum, scilicet qlibet citatus ter, scilicet p singulos dies semel. Iteẽ an hodie sint sic citãdi accusati? Respon. hõ: immo per interualla. xxx. dierũ ter: vt in ciuilibus: vt. C. de iudi. properandũ. §. j. & C. quomodo & quãdo iud. auth. q semel. nec obst. quod hic dicit. nõ enim ponit hic faciendũ, sed quòd sic fuerit factum, secundum Io. immo innuit nõ faciẽdum: vt modo not. nec enim potest ferri sententia: vt. ĭ. de pœnis. absenté. §. fi. in pen. sed annotãtur bona: vt. C. de requiren. reis. l. j. A. lij dicunt fieri condẽnationem, vt hic: & ne propriè ponunt. & sic intelligũt. C. de accusa. si accusatoribus. & facit pro eis. C. quomodo & quando iudex. l. tres. & aliud dicunt in ciuili accusatore: quo [†] Fla. dic nõ veniente, prædicto rẽ modo fiat citatio: vt in ciuili: vt. d. auth. qui semel. sed etiã imponi potest pœna: vt. C. q accusa. nõ poss. l. qui crimen. & C. vt intra certũ tẽpus cri. quæstio. l. ij. & ad Turp. l. ij. Azo.

singulos dies ter citatus reus dãnetur, vel de accusatoris [k] absentis præsente reo calumnia [l] pronuntietur.

XI. MARCIANVS libro decimo de iudiciis publicis.

SEruus [m] etiam per procuratorem domini æquè ac per dominum defendi potest. [n]

Diuiditur hæc lex in duas partes. Primo loquitur qui debent adesse examinationi reorum. Secundo loquitur quo tẽpore debet fieri examinatio reorum. secunda ibi, & feriatis. Bartolus.

XII. MODESTINVS libro tertio de pœnis.

CVstodias [o] auditurum, tam clarissimos viros, [p] quàm patronos causarum, si omnes in ciuitate prouinciæ quam regit, agũt, adhibere debere, & feriatis [q] dieb' custodias audiri [r] posse, rescriptum est: ita vt innoxios [s] dimittat: & nocentes, qui duriore animaduersione [t] indigent, differat. [t]

Hic habẽtur tres lecturæ. vna habet, iudicante: alia habet, inchoata: alia, iudicata. secundum duas primas lecturas hoc intendit: Accusatore defuncto iudex potest processum prosequi, & ipsum finire & terminare. secundum tertiam lecturam dici, quòd res iudicata ab alio, potest executioni mandari per præsidem etiam accusatore defuncto, & non petente. Bartolus.

k *Accusatoris.* cõuertit casum quando accusator est absens.

Ordo.] CASVS. Ordo, id est solennitas qua proponebãtur olim accusationes, desiit esse in vsu: pœnæ tamen criminum durant: vnde extra illã solennitatẽ omnes accusationes hodie proponũtur. Frã. Ac.

b *Ordo.* i. solennitas, quia formabatur accusatio à põtifice, vt & actio: vt. ĭ. de orig. iur. l. ij. §. omniũ. solenniter autem hodie fieri debet libellus: vt. ĭ. ti. j. l. libellorũ. quia sic fit in ciuili: vt in auth. offeratur. C. de lit. contest. & no. C. de eden. l. edita. Accur.

c *Extra ordinem.* id est sine solennitate. omnia etiam iudicia sunt extraor. vt institu. de interdi. §. fina. &. C. de formu. l. j. &. ij. & ideo extraordinariè probari dicuntur: quia in iudiciis quæ extraordinaria sunt, probãtur. & facit. C. ex quib. cau. infa. irro. l. decreto.

Sciendum est.] CASVS. Dominus seruum suum accusatum de aliquo delicto non defendit. non propter hoc amittit dominium serui. Franciscus Accursius.

d *Non defenderit.* quod potest: vt dices. ĭ. l. seruus.

e *Absolutus fuerit.* idem si condemnatus: nisi seruus pœnæ fuerit factus: vt infra de pœnis. l. aut dãnũ. §. fi. &. C. de pœnis. l. seruo. &. ĭ. de quæstio. l. j. §. fi. Accursius.

f *Domini.* vt. ŝ. qui & à qui. l. ille. Sed ar. cõtra. C. de iati. lib. tol. §. sancimus. Accursius.

Inter accusatorem.] CASVS. Accusatione cœpta reus cœpit se absentare. venit nũc aliquis, & allegat causas absentiæ. interim licet citetur reus, non debet damnari. idem contra. Fran. Acc.

g *Susceptа.* scilicet lite contestata.

h *Pro absente.* id est eius absentiæ: vt &. ĭ. eo. l. pe. §. ad crimen. in fi. &. C. de accusa. l. reos. &. ŝ. de procu. l. seruum. §. publicè. & ĭ. l. proxi. non autem in causa principali: vt. d. §. ad crimen.

i *Nec per triduũ.* aliàs nec: & aliàs ne, pro nec. & semper subaudi etiam, secundum Io. vt sit sensus quòd sit citatus: vt hic dicit. nec damnatur etiam pecuniaria pœna, vel vsq; ad relegationem, quæ in absentes consueuit ferri: vt. ĭ. de pœnis. l. absentem. §. j. siue interuenerit prædicta excusatio, siue non. alij propriè ponunt

l *Calumnia.* Not. calumniari &c. vt & nota. C. de aduo. diuer. iudi. l. j. & facit. C. de calumnia. l. j.

m *Seruus.* scilicet accusatus: de quo potest. quod dic vt. ĭ. tit. j. l. hos. §. omnibus.

n *Potest.* contra. ĭ. l. accusatore. §. ad crimẽ. sol. vt. C. de accusa. l. si cuiusdam. & facit infra de appel. l. Lucius. & infra tit. j. l. si seruum. & supra eo. l. sciendum.

Custodias.] CASVS. Potestas cum vult audire causas captorum, & qui sunt in turri communis Bonoñ. debet habere consilium super his à doctoribus legum, qui sunt in hac terra. Itẽ ab aliis sapiẽtibus viris, vt ab aduocatis bonis: (vt est Palmerius de terra Focolis) & Gulielmo Pancone, & aliis. & etiam feriatis diebus de his debet cognoscere: ita vt innocẽtes ipse liberet. eos autem qui videntur culpabiles, & qui indigent maiori animaduersione, conseruet & differat. Franciscus.

o *Custodias.* id est custoditas personas: vel etiã propriè: vt. ŝ. de offic. procon. l. solent. in princip. Accursius.

p *Viros.* qui sunt prudentes iuris, nõ tamen aduocatos eius causæ. item patronos, scilicet qui aduocant aliàs. de quibus omnibus habes. C. de postu. l. quisquis. hoc autem ideo, vt veritas melius inquiratur. & sic obseruat potestas Bonoñ. in captiuis de carcere. & hoc est denunciandum ante, vt possit deliberari super defensione: vt. ĭ. de quæstio. l. vnius. §. pen.

q *Et feriatis.* messium, vel vindemiarum, non festorum. Azo. vel dic etiam festorum: vt. C. de feriis. l. prouinciarum. & facit. ŝ. de feriis. l. diuus. in fin. & infra de quæsti. l. vnius. §. fi.

r *Audiri.* volente reo.

s *Innoxios.* id est innocentes.

t *Differat.* sic. C. de pœ. l. si vindicari.

Accusatore.] CASVS. Accusatore defuncto causa potest peragi per alium. Secundo dicit quòd in causa publici criminis non potest interuenire procurator ex parte accusatoris, vel defensor ex parte rei, nisi ad allegandũ causas absentiæ. & si iustè videbuntur,

BIU Cujas

videbuntur, differtur interim sententia. Franciscus.

a *Iudicante.* aliàs iudicãte præside: aliàs inchoata per præsidem. & dic quòd potest agi intra. xxx. dies: vt. j. titu. j. l. libellorum. §. fi. alij habant ab alio iudicata: & tũc dic, ante mortem accusatoris.

b *Iudicii publici.* secus si priuati, secundum quosdam. sed tu dic, vel priuati: quod sic ꝓbo. constat quòd accusatio iniuriæ est priuata: vt. C. de iniur. l. iniuriarum. ij. sed in illa prohibetur ꝓcura. nisi pro illustri: vt in eo. ti. C. de iniur. l. fina. §. licere. &. §. ita tamen. sic ergo in aliis. item alia ratione: quia regulariter prohibetur in quolibet crimine, in quo imponitur pœna maior relegatione: vt infra an per aliũ cau. ap. l. j. nec distinguit publicas à priuatis. Item ita in priuatis vt in publicis imponitur pœna talionis accusanti: vt infra ad Turpil. & in priuatis. hoc tamen ita, si petatur pœna corporalis per accusationẽ. secus si pecunia, vel aliud quod est infra relegationem: quia tunc potest esse procurator: vt. ff. de procu. l. sed & hæc. §. j. & l. non solũ. §. fi. & j. an per aliũ causa app. l. j. §. j.

c *Procurator.* ex parte accusatoris, vel etiam rei: vt subiicit. Itẽ etiã cum mandato, qui ꝓpriè dicitur procurator: vt supra de procu. l. j. de non habente autem mãdatum, planum est in ciuili ꝙ non admittatur ex parte actoris: & facit. C. de fal. l. de fide. & infra an per alium. l. j. & C. qui accu. non pos. l. ij. sed contra. C. de accusa. & inscrip. l. iij. Solu. vt ibi. Item contra supra de procura. l. seruum. §. publicè. Solu. cautum absentiæ potest allegare, vt ibi: non in facto principali defendere: vt hic. ad quod supra de nego. gest. l. liberto. §. finali. de procura. absens. & infra proxi. & plene dic vt. d. §. publicè. Item eodem modo sol. s. eodem. l. inter. quæ est contra. Item an ad testes producendos tantum vel alium articulum, cum non sit tunc damnandus? sed dic vt not. C. de accu. l. si cuiusdam. Item contra. C. de fideiuss. l. sancimus. Sol. ibi in ciuili: vel si in criminali, de ea dices quæ imponat pœnam, id est relegationem.

d *Multo magis.* Cur magis, cum econtra magis licere reo quàm accusatori videatur? Respon. quia cum per procuratorem litigatur, procurator ipse damnatur vel absoluitur: quod non posset in criminalibus fieri.

e *Ex senatusconsulto.* Turpil. vel cuius nomen non habemus. aliàs est decreto. Accursius.

f *Et si iustam rationem.* Quid si non fuerit ratio iusta, vel quia voluptatis causa abest? Respon. condemnabitur: vt dixi. s. eo. l. inter. & de procura. seruum. §. publicè. &. j. an per alium causa app. l. j. & de pœ. l. absentem. §. j.

g *Differtur.* sic. C. de procu. l. exigendi. in fi.

Eneri.] CASVS. Socer accusauit seruos generi de morte filiæ, & non probauit. iudex in sententia qua absoluit seruos, dixit accusantem calumniam commisisse. dicitur quòd propter hoc non est infamis. Idem si liberos homines accusauit de morte filiæ. Franciscus.

h *Pronuntiauerat.* vt in ipsa sententia absolutionis: vt &. C. de calum. l. j & dic non iure, vt statim dices.

i *Inter liberos.* id est liberas personas, cum hic accusatus esset seruus.

k *Vindicaret.* per iudicem, patre accusante, & hoc ratione pro-

ff. Noum.

XIII. PAPINIANVS libro quintodecimo Responsorum.

ACusatore† defuncto, reus* ab alio, iudicante[a] præside prouinciæ, peragi† potest.

Hic. §. diuiditur in duas partes. Prima loquitur de eo qui venit ad prosequendum crimen publicum. Secunda loquitur de eo qui venit ad allegandum causas absentiæ. Secunda ibi, sed excusationes. Item secunda subdiuiditur in duas partes. Primo ponit dictum. Secundo effectum illius dicti. secũda ibi, Et si iustam. Item prima principalis subdiuiditur in duas partes. Prima loquitur de procuratore ex parte actoris. Secunda de procuratore ex parte rei. secunda ibi, Multoque magis. & breuiter hoc intendit: In crimine publici iudicii non potest interuenire procurator ad allegandum causas causæ: sed ad allegandum causas absentiæ admittitur. Bartolus.

℣ Ad crimen iudicij publici[b] persequendum, frustra† procurator[c] interuenit: multoq; magis[d] ad defendẽdum: sed excusationes absentium ex senatusconsulto[e] iudicibus allegantur: & si iustam rationem[f] habeant, sententia differtur.[g]

Sententia iniusta patrem prosequentem necem filii, non infamat. Bartolus.

XIIII. IDEM libro sextodecimo Responsorum.

GEneri seruis à socero veneficij accusatis, præses ꝓuinciæ patrem calumniam intulisse pronuntiauerat.[h] Inter infames patrem defunctæ non habendum respondi: quoniam etsi publicum iudicium inter liberos[i] de morte filiæ constitisset, citra periculum pater vindicaret.[k]*

DE ACCVSATIONIbus & inscriptionibus.

TITVLVS II.

I. POMPONIVS libro primo ad Sabinum.

NOn est permissum mulieri publico iudicio quẽquã reũ facere: nisi scilicet parentum, liberorumq́ue, & patroni, & patronæ, & eorum filij filiæ [ve,] nepotis neptis [ve[l]] mortem exequatur.

II. PAPINIANVS libro primo de Adulteriis.

CErtis ex causis concessa est mulierib⁹ publica accusatio: veluti si mortem exequantur eorũ earumq́ue, in quos ex lege testimoniũ publicorum[m] [iudiciorum] inuitę non dicũt. Idem & in lege Cornelia testamẽtaria[n] senatus statuit. Sed & de testamento paterni liberti[o] vel materni, mulieribus publico iudicio dicere permissũ est. ℣ Pupillis[p] ex consilio tutorum

A ximitatis: vt &. C. de calum. l. mater. &. l. calumniæ. Et no. quòd M. hanc legem inducit pro se in quæstione qua dicitur: si aliquis damnetur in delicto famoso, vt furti & simili, & in veritate non deliquerat, an sit infamis? Et dixit quòd non. nam licet quo ad alia præiudicet, non tamen quo ad famam: arg. huius legis, &. C. de his qui not. infa. l. si furti. Sed tu dic cõtra: vt supra de fur. l. non poterit. nec ob. hæc lex, immo prodest. nã hic est speciale in patre. ergo patet quòd secus est in alio: arg. j. ad munici. l. j. in fin. & sic contra M. & dicas iudicem non iure iudicasse, cum sit in eo speciale vt citra metũ calumniæ liberum & seruum possit accusare de morte filiæ. Item non ob. l. si furti. vt ibi not. Item not. plus coniuncto, quàm non coniuncto subueniri. sic supra de recepta. l. eos. & de iniur. l. vestem. & infra titu. j. l. j. &. ij. & supra vt in poss. lega. quæ legatorum. & infra de adul. l. patri. Sed contra. j. de adul. pater fine. Solu. vt ibi.

* vindicaretur. Flo.

DE ACCVSAtionibus & inscriptionibus.

Supra dictũ est de publicis iudiciis: verũ quia publica iudicia exercentur per accusationes: ideo ponitur rubrica de accusationibus. Item quia in accusationib⁹ ponitur inscriptio: ideo in rubrica sequitur de inscriptionibus: de quibus inscriptionibus habetis. j. eod. l. libellorum. & l. si cui. in

principi. Bartolus.

On est permissum.] CASVS. Fœmina nõ potest aliquem de publico crimine accusare, nisi accuset occisores patris, & similium qui in litera enumerantur hac. l. & seq. Item pupillus potest accusare tutore auctore, in casibus qui in litera enumerantur. &. h. d. hæc. l. & seq. Francis.

l *Neptisve.* item aliorum: vt. C. qui accu. nõ poss. l. senatus. &. l. vxor. Item facit. l. de crimine. eod. tit. C. qui accu. non pos. &. j. l. proxi. &. s. tit. ij. l. mulieri. & de lib. ho. exhi. l. quod & lex. §. hoc interdictum. sed an incidat in Turpil. si desistat? dic vt no. C. qui accusa. non poss. l. si ea. Item excipe vt dices. j. l. proxi.

m *Certis. Publicorum.* scilicet iudi. & determinat dictionem testimonium: vel dic procedens ex. l. &c.

n *Testamentaria.* vt quia accuset mulier aliquẽ leg. Cor. de fal. qui commiserat falsum circa testamentum, licet ad eam vel ad alios suos non pertineat: & sit speciale propter immanitatem criminis. sic in crimine maie. vt. j. ad legem Iul. maie. l. in quæstionibus. & in. l. Iul. de anno. vt. j. ad leg. Iul. de anno. l. j. Itẽ in crimine suspecti tutoris: vt supra de suspec. tut. l. j. §. consequens. sed in falso non: vt. C. de fal. & si ad te. & sic facit hoc pro eo quod no. s. tit. j. l. j. In casu autẽ sequenti intererat mulieris, sed alia ratio videbatur eam repellere: vt ibi dices.

o *Paterni liberti.* quos mulieris pater vel mater manumisit: quos suos dicere potest etiam viuente patre vel matre: vt. j. de verb. signi. l. licet. §. paternos. &. s. de excu. tuto. l. libertum. istius ergo liberti potest dicere falsum. Sed quid miri? quia cuiuslibet potest: vt. s. proxi. respon. sed dic, hic videbatur repelli eo quòd inuita in eum ferre testimonium non cogitur: vt. s. de testi. l. iiij. in fi. nihilominus accusat, quia sponte facit.

p *Pupillis.* non quòd pupillus accuset, sed tutor: vt. C. qui accu. non poss. l. ij. vel dic accusat pupillus, cũ tutor accusat. vel si fari potest, tunc pupillus tutoris auctoritate: vt hic. aliàs tutor: vt in

ciuilibus:vt.ſ.de admi.tut.l.j.§.ſufficit.ſecundum Ir.hæc vltima placet.Et not.quòd pupillus regulariter prohibetur:vt.ſ.tit.ij.l. mulieri.&.j.eo l.qui accuſare.ſed fallit in caſibus iſtis: in adulto autem patet quòd poteſt auctore curatore,ex eo quòd in pupillo tantum prohibetur.Item patet.C. de auct.præſtan.l. clarum. niſi in accuſatiõe adulterij, quando quæritur de alieno, non de ſuo matrimo. vt.j.de adul. l.ſi maritus ſit in magiſtratu.§.lex. item ſecus in teſtimonio minoris: vt.ſ. de teſti.l.in teſtimonium. ſecũdũ Azo. ſed H.nõ admittit minoré.xx. ann. ſicut nec teſtẽ:arg.ſ.de bo. lib.l. qui cum maior.§. ſed ſi non accuſauerit. Item quòd ſubiicit, patris: ſubaudi, vel aui. Item quod dicit,aui: ſubaudi, vel patris multo magis.Item & quod dicit, teſtamẽtaria: dic quòd lex Corne.teſtamentaria licet de falſo principaliter tractaret, vel forte ſpecialia aliqua circa id diceret,in perſona pupilli forte: vt infra proxi.§.adiecit & incidenter hoc ſpeciale in pupillo circa legem Cornel. de fal. & hoc probat,nam de patris qdẽ &c. & dic,teſtamento.ſ. celato vel ſuppreſſo, pro quo agitur ciuiliter interdicto de tabu.exhiben. vt ſubiicit. & ſupra de tabu.exhi.l.locum.§. ſi quis dolo.& adde q̃ de fal.agitur quatuor modis: vt nota.C. de trãſ. l.ſi ex falſis.

* *Flo. Sed quaſi non*

a *Per interdictum.* de tabu.exhiben.

Libellorũ.]C ASVS. Nũc dicit quæ debet continere libellus accuſationis. Secundo dicit: mortuo accuſatore aboletur accuſatio poſtulante hoc reo:poterit tamẽ accuſari ab alio intra.xxx. dies.Franciſcus.

b *Conſul.*Item nomen imperatoris ſcribi deber: vt arguitur in auth.vt præpo.nomen imperatoris.ſic ergo conſul & dies ponitur in initio libelli,ſecundum R.& dic,conſul apud quem fit accuſatio: vel id eſt imperator,qui quandoque in ſignum humanitatis vtebatur veſte conſulari,& ſecundum hoc fit in inſtrumentis: & deinde ſequitur narratio libelli,apud illũ &c. Sed quidam dicunt annos domini vel nomen imperatoris non apponi in his libellis accuſatoriis, ſed tantum in inſtrumentis in quibus habetur memoria temporis.vel dic tertio,conſul iſtius anni.Accur.

c *Et dies.* quo datur, non quo ſcribitur libellus: vt in auth. de exhi.& introdu.§.ſuſcepto.colla.v.& idem in ciuili,ſed à reo,nõ ab actore:vt.d.auth. Alij hic exponunt dies ſcripti libelli, quod nihil eſt,niſi dixerint & dati, quando eodem tempore ſcriberetur & daretur.

d *Titius.*loquitur in tertia perſona,idem ſi in prima.

e *Et perſona.*vtraque ſcilicet.ſic.ſ.de dolo.l. ſed ſi ex dolo.§.fi. argu.j.de appel.l.j.in fi.&.l.ſcio.j.reſpon.

f *Neque autem diem.* commiſi criminis ſcilicet, ſed dati libelli ſic.Item eſt contra.ſ.quod vi aut clam.l.aut.§.j.

g *Neque horam.*admiſsi criminis. & hoc ne quid &c. argu.ſ.de eden.l.j.§.editiones.

h *Non fuerint.*ſcilicet vt hic dictum eſt:vt no.C.eo.in cauſis.

i *Aboletur.* id eſt cancellatur accuſatio poſtulante reo: vt infra §.ſi accuſator.

k *Repetendi.* ſoléniter & legitimè, ſi tempora accuſationis largiantur:vt.j.de adul.l.accuſaturus.& dices.j.proxi.§.

l *Subſcribere.*dicendo,huic meę accuſationi ſubſcribo,& vſque ad finem vel ſententiam perſeueraturum promitto. ſuper hoc etiam fideiuſſorem dabit: vt.C.ad Turpil.l.j. &.j.eo.l.ſi cui. Vel dic ſubſcribit dicens:& profiteor me dediſſe talem libellum. per quem ſtatim intelligitur eſſe ligatus ad talionem:vt hic, &.d.l.ſi cui. Tertij dicũt quòd exprimat: vt ſcribo me paratum ſubire eandẽ pœnam:vt dices in.l.ſi cui. & ſit hæc ſubſcriptio ante lit. conteſt. vt.j. ad Turp.l. in ſenatuſcõſul.§. qui poſt.

Subſcribere accuſationi in libello per quem ſtatim intelligitur eſſe ligatus ad talionem. quod nota. nec.

m *Vel alius.* ad quod C. de teſta.l. hac conſultiſsima.in prin.

n *Quòd domum* .j. de adul.l.qui domum.

o *Dimiſerit.*j.de adul. l.mariti.in prin.

p *Comperto.*vt.ſ.tit.l. mariti.§.plectitur.

q *Simile.*vt.ſ. de minor.l.auxilium . §.j. & not.quòd hic dicit Azo ex hoc.§. quòd vn' accuſat vnum ſimul de diuerſis delictis: licet ſecus ſit de vno: vt.C. eo.l.j.&.l. de crimine. ſed poteſt dici quòd alius ſit hic ſenſus, ſcilicet ſi libellus adulterij male ſtet: poteſt & de his dicere nõ ſimul,ſed primo de vno,& ſic alternatiuè.vel dic, ſicut in accuſatione adulterij ponuntur plura in libello:vt.ſ.ſic & in his criminibus. vel dic, finita prima accuſatione,ſed non interim. & ſic poteſt intelligi qđ Azo dixit:ar.ſ. titu.j.l. interdum.

* *Flo. vel aliquando*

r *Quæ cauſa.* ſic & illa cõprehenditur quã dixit in ſuperiori.§.puta ſi male conceperat libellos: de qua loquitur.j. de adul.l.accuſaturus.vel intellige hũc.§.lit.conteſt.quando alia de cauſa,puta morbo, vel ſimili,quis impeditur. ſed ſi impediatur mala conceptione libelli,poterit iterũ accuſare intra.xx.an.tãto enim tollitur tempore criminalis accuſatio : vt.C.de fal.querela.H.niſi & prima minori tempore tollebatur, vt adulterium per quinquennium:de quo loquitur ſuperius reſponſum.

ſ *Simile.*vt feriæ repentinæ,aliàs videtur abundare.H.

t *Aboletur.*i.cãcellatur:& ita à iudicij obſeruatione abſoluitur.

t *Aboletur.*nomen rei:non quidem abſolutè,ſed ita &c.

u *Alij.*ſupple etiam.nam idem poteſt.ſ.ſi viuit, & ceſſet impedimentum intra idem tempus.xxx.dierum: vt hic, &.ſ.proxi.reſpon.&.j.ad Turpil.l.aut priuatim.in prin.&.§.xxx.&.l.in ſenatuſc.§.fi.&.C. de generali abo.l.j.&.j. eo.l. hi tamen.§.fi. niſi ſit priuata abolitio:quo caſu non poteſt,niſi de hoc ſupplicet principi:vt.C.de aboli.l.j.& facit.C.ſi reus vel accuſ.l.fi.§.j.

x *Quod tempus.* ſcilicet alius accuſare poterit: & certe vſque ad xxx.dies:vt hic,&.j.eo.hi tamen.in fi.

Qui iudicio.]C ASVS. Hæc lex enumerat quoſdã qui accuſare non poſſunt,quos videas in litera.Franciſ.

y *Non habet.*quia infamis eſt : vt.ſ.tit.j.l.infamem.& hoc ſi extraneum de nouo vult accuſare.ſecus ſi non de nouo.Item ſecus ſi ſuum accuſatorem etiam de nouo,niſi ciuitatem vel libertatem amiſerit per damnationem:vt.ſ.tit.j.l.is qui.

z *Mortem.* ſi ergo non ſic exequatur ſuam vel ſuorum iniuriam,non admittitur: licet alij infames quandoque admittantur, qui non ſunt iure publico damnati : vt.j.tit.ij.l.famoſi.&.j.eo.l. mulierem.vbi in accuſatione annonæ infamis accipitur.

Notatis.

BIU Cujas

notatis[a] ius accusandi ademptũ est: item his[b] qui cum bestiis depugnandi causa in arenam intromissi sunt: quíve artem ludicram vel lenocinium[c] fecerint: quíve prævaricationis calũniæve causa quid feciſſe iudicio publico pronuntiatus erit: quíve ob accusandum, negotiúmve[d] cui facesſendum pecuniam accepisse iudicatus[e] erit.

a *Notatis.* id est qui per calumniam aliquem accusauerunt. nam sunt infames, sicut & inferiores: vt. ff. de insa. l. j. & facit. ff. de præuari. l. accusator. Accursius.

b *Item his.* scilicet ius accusandi ademptũ est, qui &c. & dic, intromissi. s. per sententiã dãnationis: vnde efficiuntur serui pœnæ: vt. j. de pœ. l. qui vltimo. Item si sua sponte pro mercede. secus si gratia virtutis: vt. ff. de postu. l. j. §. bestias.

c *Lenocinium.* De eo dicit quod est. ff. de insa. l. athletas. §. ait prætor. quod ipso iure infamat. sed & de illo de quo dicitur. j. de adulte. l. ij. §. ij. loqui potest: vt licet ante sentẽtiam non sit infamis, tamen repellatur ab accusatione adulterij si obiiciatur ante lit. conteſt. vt. C. de adul. l. ita nobis cordi pudor. &. l. quoniã nõ potest. &. j. de adult. l. ij. §. qui hoc dicit. &. §. si publico.

d *Negotiúmve.* vt calumnioſum.

e *Iudicatus.* vel conuictus, secundum Alb. ar. ff. de testi. l. testiũ. §. pen. licet ibi propter testimoniũ, hic ꝓpter accusationem faciendã vel non faciendam pecuniam accepit, tamen eadem æquitas est, licet quidam contra. & tenetur lege Iul. repet. vt. j. ad leg. Iul. repet. l. eadem. §. j. & sic infamat, cum sit publicum iudicium: vt. ff. tit. j. l. j. &. l. infamem.

V. IDEM libro tertio de Adulteriis.

SEruos quoq; adulterij posse accusari, nulla dubitatio[f] est. Sed qui prohibẽtur adulterij liberos homines accusare, [g] iidẽ seruos quoq; prohibebuntur. Sed ex rescripto diui Marci etiam aduersus proprium seruũ[h] accusationẽ instituere dominus potest. Post hoc igitur rescriptũ accusandi necesſitas[i] incumbet domino seruum suũ. Cæterum iustè mulier nupta[k] præscriptione[l] vtetur.

Seruos.] CASVS. Serui etiam possunt de adulterio accusari, qui tamen non possunt accusare liberum hominem: vt de his habuisti. ff. l. proxi. ille nec etiam seruũ potest accusare. Vltimo dicit: Dominus potest seruum suũ de adulterio accusare: & si non accusat, & nupta cum qua cõmisit seruus adulterium, separet se à viro, & nubat alij: amodo ipsa nõ poterit accusari, nisi prius adulter accusetur. Fran.

f *Dubitatio est.* vt. j. eo. l. hos. §. omnibus.

g *Accusare.* quod euenit in casibus superioris. l. &. j. eod. l. qui accusare. & facit. l. hos. §. si seruus.

h *Aduersus proprium seruum.* q. d. non solum aduersus alienum, vel dic non solum aduersus liberum. Accursius.

i *Necessitas.* non præcisè, sed dic solenniter: vel dic, si vult eum pœnam subire legitimam: vel immo si vult accusare adulteram iam alij nuptam: vt subiicit.

k *Nupta.* à qua diuerterat prior vir propter adulterium commissum antequam accusaretur de adulterio seruus, & antequam denuntietur ne nubat: vt infra de adult. l. ij. in princ. &. l. denuntiasse. Accursius.

l *Præscriptione vtetur.* vt ab adultero incipiat: vt. d. l. denũtiasse. &. l. ij. in prin. &. l. nuptã. &. l. qui vxori. &. l. vim passam. §. nupta. &. l. ij. in prin. &. l. nuptã. &. l. qui vxori. &. l. vim passam. §. nupta.

VI. IDEM libro secundo de officio proconsulis.

LEuia[m] crimina audire & discutere de plano[n] procõsulem oportet, & vel liberare eos quibus obiiciuntur, vel fustibus castigare, vel flagellis seruos[o] verberare.

Leuia.] CASVS. Leuia crimina potest proconsul de plano, id est licet non sedeat pro tribunali, cognoscere. & quæ sint leuia, dic vt in glosſis hic positis. Fr. Accursius.

m *Leuia.* vt. l. Iulia de anno. vel leuia, id est priuata crimina, secundũ Alb. & crimen de nauibus submersis: vt. C. de naufra. l. de submersis. lib. xj. & crimen abigeatus: vt. C. de abige. secundũ H. vel cognitio custodum: vt. j. de quæstionibus. l. vnius. §. fin.

n *De plano.* [a] id est sine libello: vt. d. l. de submersis. & ff. de off. procon. l. nec quicquam. §. de plano. secundum Al. vel secundum procon. l. nec quicquam. §. de plano. secundum Al. vel secundum clausula, de alios sine inscriptione, cum libelli tamen oblatione. nam dicunt plano, & re- in istis non esse necessariam inscriptionem: vt. C. eo. l. si quis se. scriptis: & Sed certe immo in omnib⁹ tam publicis quàm priuatis dico ne- ꝙ qui posſit cessariam inscriptionem: vt. ff. de priua. deli. l. fina. & de fur. l. fina.

[a] *Quid importat ista clausula,*

VII. IDEM libro septimo de officio proconsulis.

SI cui crimen obiiciatur, prẽcedere debet in crimen subscriptio. [p] quæ res ad id inuenta est, ne facilè quis prosiliat ad accusationem: cum sciat inultam sibi accusationem non futuram. Caueant itaque singuli, quod crimen obiiciant, & præterea perseueraturos[q] se in crimine vsque ad sententiam.

Absolutus non potest de eodem crimine accusari ab eodem vel ab alio, nisi fuerit ignorans, & suam iniuriam prosequatur. Item idem accusator non potest eundem de alio crimine accusare: nisi suã prosequatur iniuriam. secus in filio eius. Bartolus.

[r] Hisdem † criminibus quibus quis liberatus est, nõ debet prẽses pati eundẽ [iterum] accusari. [r] Et ita diuus Pius Saluio Valenti rescripsit. Sed hoc vtrum ab eodem, an nec ab alio accusari posſit, videndum est. Et putem, quóniã res inter alios iudicatæ, alij nõ præiudicãt: [s] si is qui nunc accusator extitit, suũ dolorẽ persequatur, doceátq; [t] ignorasse se accusationem ab alio institutã: magna ex causa[u] &. C. de iniur. l. fin. nisi in crimine abigeatus: vt. C. de abigeis. vel etiam in aliis specialibus quæ no. C. qui accu. non poſſ. l. qui crimen. Sed tamen bene appello leuia quæ dixi, & alia quæ nõ sunt ita magna, vt crimen lenocinij, & similia: & alia de quibus fit mẽtio. ff. de offi. procon. l. nec quicquam. §. de plano. & quod hic dicit de plano; licet non sedeat ꝓ tribunali, poterit discutere iudex: vt. j. de quæstio. vnius. §. fin. & de adult. miles. §. sexaginta. & facit in auth. de manda. prin. §. si tibi. col. iij.

† *Hũc locũ diffuse explicat M. Cic. act. 4. in Verrem.*

o *Seruos.* aliàs cęsos. aliàs nõ. & facit. ff. de incẽ. rui. nau. l. Pedi⁹. §. j.

[p] *Subscriptio.* nedum inscriptio. primo enim fit inscriptio, postea subscriptio.

q *Perseueraturos.* scilicet adiicere debet se perseueraturũ. & hic forte sumitur subscriptionis forma, secũdum R. debet enim scribere se perseueraturũ vsque ad finem: & super hoc paratum fideiussorem dare: vel si tabellio scripsit accusationem, satis est si hic (vel alius ꝓ eo si nescit scribere) subscribat se ita professum: vt. ff. l. libellorũ. Sed & si ipse accusator scripsit libellum, dicens: profiteor me accusare illum: bene fiet si subscribat, & profiteor me ita professum esse. Quidam tamen dixerunt quòd subscribere debet se velle pati eandem pœnam, si non probauerit de crimine, quam passurus erat reus si probauerit. vel subscribere debet se ita professum esse. s. velle pati. & de hoc dic hic loqui. ad quod vltimum est. C. de arbi. l. ne in arbitris. & est pro eis. C. de fid. instru. l. ij. & fi. &. C. de adul. l. ita nobis cordi pudor. &. l. fi. Item facit. C. eo. l. penul. & fi. & qui accusa. non pos. l. iij.

Accusans de crimine qualiter debet libellũ formare.

r *Accusari.* ab eodem, vel ab alio. Sed quid si transegerit accusatus? Respon. vt no. C. de transac. l. transigere. siue in crimine de quo potest transigi, siue non: & siue de publico, siue de priuato: vt in diuersis glosſ. ibi dixi. Item quid si delato sacraméto se purgauit? [b] Respon. prodesse: vt ar. ff. de iureiu. l. eum qui. §. in popularibus. nec ob. ff. de iure patro. l. si iurauero. quia fauor ingenuitatis ibi est. Item facit. C. de fi. instru. l. iij.

[b] *Bal. in l. 2. §. fin. ff. si quis cautio. & scriben. vbique istã glo. reputãt sing. ad hoc quod si quis petit sibi dari nouã di-*

s *Non præiudicant.* regulariter, sed fallit hic: vt & aliàs: vt no. C. qui res iudi. non nocet. l. j.

t *Doceátque.* quod est eoipso quòd contrarium non probatur. sic. C. qui mili. non poſſ. super seruis. nam quilibet ignorare præsumitur: vt. ff. de proba. l. verius. vel dic doceat suo sacramento: arg. j. de re milita. l. non omnes. §. à barbaris.

u *Magna ex causa.* s. si doceat de prævaricatione prioris accu-

lationem, eo quia dicit ignorasse primam, quia forte nō fuit sibi persona liter data seu notificata: sed ad domū tātū: & ita iurat: sufficeit tale iuramentū. Bo.

satoris: non aliter, secundum Io. vt. ſ. de præua. l. præuaricationis. Azo. sed secundū alios subaudi, maxime si doceat. Idē tamen & si non doceat secundū eos: & sic dicunt alterum horū sufficere: sed tu dic vtrūque necesse, si à primo incipias: secus forte si à secūdo. sic. C. de iure delib. potuit. & facit ad hoc. ſ. de li. ho. exhib. l. iij. ſi tamē. &. C. eo. l. si quis homicidij. &. ſ. de præuari. l. iij. in principio. & infra de adult. l. iij. in fine.

reliquatores.

a *Admittendum eum.* no. qui semel malᵘ est, & postea præsumitur: vt hic, &. ſ. de suspe. tu. l. iij. §. idem erit. versi. si autem. &. §. si curator. &. j. e. l. alij. &. ſ. de testi. l. produci. &. ſ. de publica. l. locatio. §. licitatores* vectigalium ad iterandam. & econtra qui semel bonᵘ &c. vt &. j. de re mili. l. nō omnes. §. à barbaris. & sic de preterito ad presens &c. sic supra quib. mo. pign. vel hyp. solu. l. sicut. §. superuacuum. ar. contra. C. de probat. l. cum te. Item qui semel diues, & hodie: vt. C. de proba. ex persona. qui semel pauper, & modo: vt. ſ. de proba. non est. qui semel dominus: & nunc. sed in poss. dicit Io. secus: vt not. C. de proba. siue possidetis.

Patris delictum filio non nocet.

b *Pater accusauerat.* calumnioſè: vt ex post facto apparuit. & sic no. quòd delictum patris nō nocet filio: vt. j. de pœnis. l. crimen. sed arg. contra. C. ad. l. Iul. maie. l. quisquis.

†*Qui accusare possūt, eleganter à M. Cicerone describūtur act. 5. in Verrem.*

c *Deliquerint.* vt. ſ. de noxa. l. fin. &. C. vbi de crimi. agi oportet. l. j. & auth. qua in prouincia. &. ſ. de iudi. l. vēditor. & in eo. tit. l. ij.

d *Remitteret.* hoc si latitabat, vt in auth. vt nulli iudi. §. si vero quis. col. ix. vel hoc speciale: vt in naufragio: &. ſ. de incen. rui. nau. l. ne quid. vel hoc facere debet ex vrbanitate, & facit. j. eo. l. fin. &. ſ. proxi. §.

admitti eum ad accusationē debere. Si tamen alio crimine postuletur ab eōdē qui in alio crimine eum calumniatus est, puto non facilè admittendum[a] eum qui semel calumniatus sit: quāuis filium accusatoris admitti oportere aliam accusationem instituentem aduersus eum quem pater accusauerat, [b] diuus Pius Iulio Candido rescripsit.

Ibi debet quis puniri vbi deliquit. Bar. B

¶ Idem imperator rescripsit, seruos ibi puniēdos, vbi deliquisse arguantur: dominúmque eorum, si velit eos defendere, non posse reuocare in prouinciam suam: sed ibi oportere defendere, vbi deliquerint. [c]

Quis debet suum processum expedire antequam reum etiam pro maiori crimine ad iudicem alterum remittat. Bart.

¶ Cum sacrilegiū admissum esset in aliqua prouincia, deinde in alia minus crimen: diuus Pius Pōtio Proculo rescripsit, postquam cognouerit de crimine in sua prouincia admisso, vt reum in eam prouinciā remitteret, [d] C vbi sacrilegium admisit.

Cognito vno de contrariis, cognoscitur aliud: & contrariorum eadem est disciplina. vel aliter: Omnes regulariter possunt accusare, nisi persona prohibita. Bartolus.

VIII. MACER libro secundo de publiciis iudiciis.

QVi accusare possunt † intelligemus, si scierimᵘ qui non possunt. [e] Itaque

Qui accusare.] CASVS. Viso qui non possunt accusare, per cōsequens sciemus qui possunt accusare. & enumerat quasdam personas quæ non possunt accusare: & in casu istis D personis permittitur accusare, vt si suam iniuriam exequantur. Item liberi. & liberti in casu possunt conqueri de patre & de patrono. Item & filius de facto matris potest conqueri in casu quē ponit in litera. Vltimo dicit: Accusatum ab alio accusare nō possum: & hoc intelligas pendēte accusat. prima. si autem primus accusans desistat, abolit. petita vel non, bene possum accusare eundem. & hoc dicit hæc lex cum tribus seq. Fran.

e *Non possunt.* nam quilibet potest qui nō prohibetur: vt. ſ. quibus ex cau. maio. l. necnon. §. quod eis. & no. quòd hæc & seq. ll. sunt. ij. q. j. c. prohibetur. Accursius.

Accusare plures prohibentur.

f *Vt mulier.* mulier non prosequendo suam iniuriam, repellitur: vt hic, &. C. qui accusare non poss. l. de crimine. sed fallit in crimine maie. vt. j. ad. l. Iul. maie. l. in quæstionibus. & annonæ: vt. j. ad leg. Iul. de anno. l. fi. §. fi. & leg. Corne. testamentaria: vt. ſ. eo. l. ij. §. idem. & ibi glo. nota. Item in crimine suspe. tu. vt instit. de suspec. tu. §. consequens. Item in pupillo dic secus, si est adultus maior. xx. an. ad instar testis: non autem minor: argu. contra. ſ. de bo. li. l. qui cum maior. §. sed si non. & de his qui. vt indig. l. post legatum. §. his vero. vel dic secundum Azo. & minor: vt no. ſ. eo. l. ij. §. pupillus. & die quòd etiam pupillus in casibus admittitur: vt ibi not. Item per sacramentum, scilicet in quo iurant non euitare mortem causa reip. vt subiicit: vt &. C. de his qui accu. non poss. l. si crimen. &. l. non prohibētur. nisi vt. j. tit. ij. l. famosi. Item qui habet magistratum, id est merum imperium, quod dicitur potestas: vt. ſ. de iurisd. omn. iudi. l. imperium. non potest accusare dū durat magistratus: vt hic, &. ſ. de iniur. l. nec magistratus. & infra de adul. l. si maritus sit in magistratu. qa nec accusari: vt subiicit hic: &. ſ. de in ius vo. l. ij. & dic sine fraude, id est sine pœna. sic. ſ. de ædil. edic. l. cū autem. §. excipitur. vel fraus fieret reip. si ab eius cura euocaretur q. pro eius vtilitate quotidie debet esse solicitus. Ideo enim magistratus dicitur, quia magis instat vtilitati pub. ad quod j. de verb. sign. b quibus. & facit. ſ. de iudi. l. pars. & ad Treb. l. ille à quo. §. tempestiuum. *Filius. Item infamis non accusat: vt. C. de his qui accu. non poss. l. criminis. &. ſ. de popu. ac. l. popularis. nisi vt. j. tit. ij. l. famosi. &. j. e. l. mulierem. & nisi vt. j. l. hi tamen. nam & in pecuniaria causa potest agere pro se; vt supra ad Tertul. l. ij. §. si mulier sit famosa. Item qui accusauit duos: quod potest: vt dices. j. eodem l. hos accusare. §. lege Iul. nec potest tertium accusare: vt hic, &. C. eo. qui accu. non poss. l. cū rationibus. & hoc propter quæstum turpem vitādum: sed sicut qui aliàs nō potest, admittitur tamen si suam vel suorū iniuriā prosequatur: sic potest hic tertiū accusare: vt hic, &. d. l. cum rationibus. Item qui accepit nummos ob accusandum, vel non: quia incidit in. l. Iul. repe. vt. j. ad. l. Iul. repe. l. eadem. §. j. &. ij. & facit. ſ. eod. l. qui iudicio. in fine. Item liberti patronos non accusant, vt subiicit: immo pœna imponitur: vt. C. eod. l. fina. & sic est in seruis & familiaribus, cum non possint, & puniantur si contra fecerint. C. qui accu. non poss. l. iniquum. &. l. si quis ex fami. & facit. C. de testi. l. libertorum. & de fal. l. falsi. Item propter suspicionem calūniæ, vt quia falsum testimonium subornati dixerint: per quod & aliàs præsumuntur malefactores: vt. ſ. eod. l. si cui. §. hisdem. versi. si tamen. in fin. §. &. ſ. de testi. produci. & in authen. quomodo oportet. epi. §. quanta. col. j. &. ſ. de pe. hære. l. postquam. in fi. & ar. ſ. de offi. præsi. l. illicitas. §. ne potentiores. Item socij criminis: vt. C. de libe. cau. l. si filium. Item qui commisit simile crimē: vt vir propter lenocinium: vt. j. de adul. l. ij. §. lenocinij. Item qui destitit: vt. j. ad Turpil. l. ij. Ité iure canonum repelluntur alij quia sunt conspiratores: alij quia anathematizati: alij quia sacrilegi: vt. vj. q. iiij. conspiratores. &. c. eos. &. c. nulli. Item inimici: vt. iij. q. v. quia suspecti. &. c. canonica. &. c. omnes.

Vt filii. alij non habent in litera, vt filij.

h *Nonnulli... Aureos.* si tamen diligens sit & fidelis, admittitur, sicut ad tutelam: vt argu. insti. de suspec. tuto. in fi. titu. & in auth. de testi. §. j. col. vij. &. ſ. de adop. l. nec ei. §. j.

i *Hi tamen. Non excluduntur.* ad quod est. ſ. eod. l. qui iudicio. &. C. in qui. cau. co. vel cen. do. accu. pos. l. ij. in fin. lib. xj. sed hoc fallit in liberis & libertis: quia etiam suam iniuriam prosequendo non possunt accusare, sed ciuiliter agere: vt. j. proxi. §. sed

BIU Cujas

aliàs prohibitus etiã graue delictum potest prosequi prosequendo suam iniuriam: vt. C. eod. l. propter.

a *Non vt crimen.* contra. ſ. proxi. respon. Sol. hic speciale in liberis & libertis: vt ibi dixi. alij concedunt in graui etiam liberis & libertis: vt. C. eo. l. propter. quod nõ placet nisi in exceptis criminibus: vt læsæ maiestatis, & adulterij: vt. ĵ. de adult. l. ſi adulteriũ. ſ. liberto. nec ob. ſ. de iniur. prætor. ſ. præterea. quia ibi ciuiliter. Item facit. C. qui accu. non poſſ. l. fina.

b *Recipiãt.* per interdictum vnde vi, ſi vis fuerit armata: aliàs agitur actione in factum: vt. ſ. de vi & vi arma. l. j. ſ. interdictum hoc quia atrocitatem facinoris. & de obſeq. l. qui honori. Accurſius.

c *Queri.* per actionẽ in factum: ar. ĵ. de fal. l. qui nomine. ſ. ad interesſe, vel excipiendo.

d *Non eſt.* propter reuerentiam: quod aliàs liceret ei cui[9] interest: vt. ĵ. de fal. l. j. ſ. j. Acc.

e *Ab alio delatum.* id est accusatum: & dic, pendente accusatione prima: & plenius dic vt. C. eo. l. qui de crimine. in prin. Item cõtra. ĵ. de adul. l. ij. in fin. Solu. ibi speciale: & est ſic. ſ. de in ius vocan. l. iij. in princi.

f *Vel priuata.* quæ ista sint, dic vt. ĵ. ad Turpil. l. abolitio. & l. ſequen. in fin. & ſic quod ſubiicit de deſiſtente, dic q[p] quandoque impune petetur: quandoque non: vt. C. de abol. l. abolitio. & ſupra eodem. l. libellorum. in fine.

g *Non prohibetur.* intra triginta dies: vt. ſ. eod. l. libellorum. ſ. fi. & ſ. tit. ij. l. penulti. in prin. ſed an eſt opus docere de præuaricatione primi? dic non: vt hic. ſed alij dicunt in publica ſic: ſed in priuata abolitione non: vt argu. ſupra de præuari. l. iij.

Hos accuſare.] CASVS. Numerat quaſdam perſonas quæ nõ poſſunt accuſari: aliqui propter dignitatem: alij quia legati: alij propter alias cauſas ſimiles. Item ſi accuſatus ſit abſolutus, & nunc cœpit habere aliquam de dignitatibus ſuperioribus, & velit de eodem crimine iterum accuſare intra. xxx. dies: repellendus eſt accuſans. Tertio dicit, non poſſum duos in eodem libello accuſare: niſi pro iniuria mea. Quarto dicit, cum ſeruus accuſatur: eadem ſunt ſeruanda quæ ſeruarentur ſi liber accuſaretur: vt & de hoc habuiſti. ſ. eod. l. ſeruos. Quinto dicit, ſeruus de qualibet lege poteſt accuſari, excepta. l. Iulia de vi priuata: cum ead. l. imponatur pœna tertiæ partis bonorum, quæ pœna in ſeruum non poteſt cadere. idem in cæteris legibus in quibus imponitur pœna bonorum vel capitis, quæ in ſeruum non cadit: ſicut nec relegatio. lege autem Pompeia parricidij poteſt ſeruus accuſari. Item Cornelia iniuriarum ſeruus nõ poteſt accuſari: ſed extra ordinem punitur. Franciſcus.

h *Hos.* aliàs hos. aliàs eos.

i *Præſidem.* ſi habes. i. præſidẽ, bene eſt: vt. ſ. de offi. præſi. l. pen. nam quandoque vicẽ præſidis gerebat: vt. C. de peda. iu. l. j. aliàs eſt, item præſidem. & facit. ĵ. de adul. l. ſi maritus. ij. in prin.

k *Ante commiſerit.* vt. ſ. de iudi. l. ij. ſ. legatis.

l *Magiſtratum populi.* vt & ſupra de in ius voc. l. ij. ſed licet non accuſetur, verum eſt vt procedatur: ſatisdatur tamen iudicio ſiſti poſt honorem depoſitum: vt infra de adul. l. ſi adulterium. ſ. fina. Accurſius.

m *Legis.* ex qua ſperatur accuſatio. ad quod. ĵ. de adul. l. ſi maritus. ij. ſ. j. & ſ. de teſti. l. inuiti.

his expulsos: ſcilicet non vt crimen[a] vis eis intendant, ſed vt poſſeſsionẽ recipiant. [b]Nam & filius non quidẽ prohibitus eſt de facto matris queri, [c]ſi dicat ſuppoſitum ab ea partum, quò magis cohæredem haberet: ſed eam ream lege Cornelia facere, permiſſum ei non eſt. [d]℣ Ab alio delatum[e] alius deferre non poteſt: ſed eum qui abolitione publica vel priuata[f] interueniente, aut deſiſtente accuſatore, de reis exemptus eſt, alius deferre non prohibetur.[g]

Viſum eſt qualiter accuſatio debet formari. Itẽ quæ perſonæ poſſunt accuſare, & quæ non. hic autem incipit dicere quæ perſonæ poſſunt accuſari, & quæ non. Barto.

XII. VENVLEIVS SATVRNINVS libro ſecundo de iudiciis publicis.

HOs[h] accuſare non licet, legatum imperatoris, id eſt præſidẽ[i] prouinciæ, ex ſententia Lentuli dicta Sulla & Trione conſulibus. Item legatũ prouincialem, eius dũtaxat criminis quod ante cõmiſerit[k] quàm in legationẽ venerit. Item magiſtratũ populi[l] Romani, eúmve qui reipublicæ cauſa abſuerit, dum nõ retractandæ legis[m] cauſa abeſt. ℣ Hoc beneficio[n] etiã inter reos* recepti[o] vti poſſunt, ſi abolitione interueniẽte repeti[p] ſe non debere contendant, [q]ſecundum epiſtolã diui Hadriani ad Glabrionẽ cõſulẽ ſcriptã. ℣ Lege Iulia iudiciorũ publicorum cauetur, ne eodem tempore de duobus reis[r] quis queratur, niſi ſuarum iniuriarũ cauſa. ℣ Si ſeruus reus poſtulabitur: [f]eadẽ obſeruãda ſunt quę ſi liber[t] eſſet, ex ſenatuſcõſulto Cotta & Meſſala conſulibus.

Iſte. ſ. diuiditur in tres partes. Primo ponit quando pœna non cadit in ſeruum, ideo quia non poteſt priuari bonis quæ non habet: quando pœna non cadit in ſeruum, quia non poteſt priuari ſtatu quem non habet: quando pœna non cadit in ſeruum, quia in eum verba legis non cadunt. iſtis tribus caſibus loquitur. l. iſta. ſecunda ibi, idémque dicendum. tertia ibi, item nec lex Pompeia. Quarto redit ad primum: ibi, item Cornelia. Quinto conſulit in omnibus prædictis: ibi, ſed durior. & ſic quinque particulas habet. Bartolus.

℣ Omnibũs autẽ legibus[u] ſerui rei[x] fiunt, excepta lege Iulia de vi priuata: [y]quia ea lege[z] dãnati, partis tertię bonorum publicatione[a] puniuntur: quæ pœna[b] in ſeruũ non cadit. [c]Idémque dicendũ eſt in cæteris legibus quibus[d] pecuniaria pœna irrogatur, vel etiã capitis, [e]quę[f] quod in illis. ll. dicitur, dicunt fuiſſe admiſſum, ſed nõ admittendum. prima placet. Alij hic de diuerſis criminibus: ibi ex vno. ſed videtur q[p] etiã vno libello duos poſsit: vt. ĵ. de adul. l. qui pupillam. ſ. fina. & l. vim paſſam. ſ. inceſti. ſed dic vt. d. l. qui pupillam. Item adde quod no. C. qui accu. non poſ. l. cum rationibus. Acc.

Flo. etiam in reos

n *Hoc beneficio.* quod dictum eſt in princi. huius. l. vt quis præſcribat propter dignitatem ſuam.

o *Recepti.* dicitur receptum poſt lit. conteſt. ĵ. de adul. l. ſi maritus. ſ. præſcriptiones.

p *Repeti.* poſt. xxx. dies ſecundũ quoſdam: immo nec intra. xxx. dies: alioquin nullum eſſet beneficium, ſecũdum Al. & probatur. ſ. eo. l. libellorũ. ſ. fin. H.

q *Contendant.* vt quia abolitione habita accuſatus in aliqua dignitate prædictorum fuerit electus. ſed an alio accuſante: an vero ipſo eodem? H. d. alio accuſante, non primo. nam primo nõ poteſt obiici: vt infra ad Turpil. ſi quis repetere. Vel dic, quando ſuperuenit dignitas etiã primo. ſed quando primò nõ habuerat dignitatem cũ primò accuſabatur: tũc primo non obeſt: ſed alij: vt. d. l. ſi quis repetere. ar. C. de conſor. l. ij. & ſ. de procu. l. Põponius. ſ. ratihabitionis. Item eodem modo reſpõ. ad. l. ĵ. de adult. l. ſi maritus. ſ. pſcriptione. vel ſubaudi ibi, niſi abolitione habita de nouo reincipiant: vt hic dicit.

r *De duobus reis.* ſcilicet in vno libello: ſed vnũ prius in vno libello, alium alio bene poteſt: vt in cõtrario. ſ. eo. l. qui accuſare. & C. eo. qui accu. nõ poſ. l. cum rationibus. ſecundum Al. & nos. Alij dicunt quòd nec etiã duos, & etiã diuerſis libellis. &

Poſtulabitur. in caſibus illis quibus poteſt: vt. ĵ. proxi. ſ.

t *Liber.* vt. ſ. eo. l. ſeruos. ſed hoc fallit. ĵ. ad Turpil. l. Domitianus. Item in eo quòd ſeruus non excipit de lenocinio, ſed liber ſic: vt. C. de adul. l. quoniã Alexandrum. Item in eo quòd poteſt defendi per dominum vel procuratorem domini: quod nõ eſt in libero homine: vt. ſ. tit. j. l. ſeruus. Accurſius.

u *Legibus.* publicorum iudiciorum.

x *Rei.* id eſt accuſari poſſunt. Sed econtra non accuſant niſi in caſibus: vt. C. de preci. impe. offe. l. j. & ĵ. ad. l. Iuliã ma. l. famoſi. & ĵ. eo. l. mulierem. in fi. & ſ. de po. act. l. popularis actio. & C. de adul. quoniam Alexandrum. & ſ. de iudi. l. vix.

y *Vi priuata.* id eſt quando ſine armis.

z *Quia ea lege.* ſcilicet vis priuatæ: vt inſti. de pub. iudi. ſ. ité. l. Iulia. ſed videtur hac lege ſeruum accuſari: vt. C. ad. l. Iuliã de vi. l. ſi criminis. ſed dic quòd ibi corporaliter punitur: vt infra eo. titu. l. ſeruos. non pecuniariter: vt ibi dixi: & hic dicitur. Item quid de publica, ſtatim dices.

a *Publicatione.* & relegatione: vt inſti. de publi. iudi. ſ. item lex.

b *Pœna.* tertiæ partis bonorum.

c *Non cadit.* cũ nihil habet: vt inſti. per quas perſo. no. adquir. ſ. item quod ſerui. nam delinquendo non aufert peculiũ ſeruus domino, vel filius patri: vt. C. de bo. proſcri. l. j. & l. ſi filius. Accur.

d *Quibus.* vt. l. Iulia de ambitu: vt. ĵ. ad. l. Iuliã de ambi. l. j. item de annona: vt. ĵ. ad. l. Iul. de anno. ſecundum Al.

e *Capitis.* hæc eſt in trib[9]: vt. ĵ. de pœn. l. ij. in prin. ſed hic nõ cõ prehẽdit ciuitatis amiſsionẽ: quia ſeruus nõ eſt ciuis, ſecũdũ Az.

f *Quę.* ſcilicet capitis: nõ conuenit &c. & dic q[p] quidã habent, non

BIU Cujas

non conuenit:& tunc contradicit principio huius.§.&.C.de bo. proscri.l.j.sed dices quantum ad bona,vt quia crimen personę & bonorum pœnam inferebat.quo ad personā enim conuenit:quo ad bona non conuenit seruo,& differt à proxi. superiori respon. quia ibi pecuniaria tantum pœna inferebatur ex crimine.alij habent sine nō:& dic cōuenit quo ad corporalem,non tamen quo ad pecuniariā.& erit idem exemplum quādo pro eodem delicto pecuniaria & corporalis pœna imponitur:vt est in omni crimine qđ imponit pœnā mortis naturalis vel etiā ciuilis: vt seruus pœnæ:vt.C. de bo.proscri.l.in metallum. quæ pœnæ indubitanter cōueniunt seruis quo ad corpus: vt.j.de pœ.aut dānū.§. fi.Est & tertium genus criminum vbi etiā bona tacite auferuntur:vt quia ciuitatem quis pdit,puta quia deportatur:vt.C.de bo. ꝓscri. l. deportari. non dico relegati:quia eis vel aliis quibus alia pœna quàm vna de prædictis imponitur, nō auferuntur bona:vt.C. de pœ. l.deportatorū.quæ relegatio an seruo cōueniat,statim dices. Item quod subiicit,sicut relegatio:dicunt scilicet non conuenit,prout.s. habuisti non cōuenit: * Fl.magis & tunc est cōtra.C.de sepul.vio.l.ij. &.s. qui & à quibus.l.ij. quibus dicitur seruum relegari.Sol.non potest,sic scilicet vt bona aliqua perdat: quod euenire potest in relegato in perpetuum:vt.j. de inter. & rele.l.iiij. in fi.vel secundum Azo.verius non potest vt simpliciter illa pœna imponatur:sed grauior imponitur etiam vbi relegatio tātum libero esset imponenda:vt.C.ad le.Iuliā de vi.l.seruos.&.j.e.l.fi. sed & hoc est in omni crimine ex quo etiā seruus non potest accusari:vt scilicet recipiatur accusatio:sed durior ei pœna imponitur quàm libero secundum Azo.Alij,vt Io.vt dicta contraria non ob.dicunt:sicut relegatio,scilicet conuenit:& sic dicunt seruum posse relegari,vt in contrariis & hic:vt tamen ei durior q̄ libero imponatur pœna.& caue:quia cum diximus hic de pœnis capitalibus:oportet exponi relegatio,id est deportatio.nam relegatio non imponit pœnam capitalem,cum ciuitatem & bona retineat relegatus:vt.j.de interdi.& releg.l.relegatorum.§. siue. &.§.ad tempus.sed in simplici relegatione dic q̄ seruo non cōuenit,nisi vt grauior pœna ei imponatur. Tertij,vt Al. referunt hanc literam sicuti relegatio,ad id quod.s.dicitur,quibus pecuniaria &c.sicut relegatio quæ imponit pœnam pecuniariā quādo fit in perpetuum:vt.d.l.de inter.& releg.l.iiij.in fi.In op⁹ autem publicum non datur seruus:vt.j.de pœ.l.seruus.

a *Non conuenit.*quia non est ciuis.

b *Parricidii.*scilicet conuenit pœnis seruorum.

c *Occiderint.*vt infra ad.l.Pompe.de parri.l.j.

d *Non cadunt.*quia nullā cognationem habēt:vt instit.de serui. cog.in prin.&.j.de reg.iur.l.qđ attinet.nisi quo ad matrimoniū impediendum:vt insti.de nup.§.illud certum est &c. Accursius.

e *Est communis.* tam liberorum,quàm seruorum,quantum ad moriendum.

f *Similiter.*scilicet vt in liberos:& quæ sit eius.l.pœna, habes in.d.l.j.j.ad.l.Pompe.de parricidiis.

g *Cornelia.*sed econtra denuntiat quandoque alterius iniuriam: vt in argu.contra.s.de iniur.l.lex Cornelia.§.fi.& hæc est ratio: quia plerūque pecuniaria pœna ponitur pro iniuria vel amissione ciuitatis:quæ non conuenit seruis.

h *Imminebit.*arbitrio iudicantis.

seruorū pœnis non conuenit,[a] sicuti relegatio. Item nec lex Pompeia parricidij:[b] quoniam caput primum eos adprehendit qui parētes cognatósve aut patronos occiderint:[c] quæ in seruos,quantū ad[hæc]verba pertinet,nō cadunt.[d] Sed cum natura est cōmunis,[e] similiter[f] & in eos animaduertetur. Item Cornelia[g] iniuriarum seruū nō debere recipi reum, Cornelius Sulla auctor fuit:sed durior ei pœna extra ordinē īminebit.[h]

Qui hæc.l.enumerantur,licet prohibeātur de aliis criminibus accusare: tamen permittuntur accusare lege Iul.de anno.l.d.

XIII. MARCIANVS libro primo de publicis iudiciis.

MVlierem propter publicam vtilitatem ad annonā pertinentem, audiri à præfecto annonæ deferentem,diuus Seuerus & Antoninus rescripserunt.[i] Famosi[k] quoque accusantes,sine vlla dubitatione admittuntur.[l] Milites quoq; qui causas alienas deferre non possunt,qui pro pace[m] excubāt,[n] vel[o] magis ad hanc accusationē admittendi sunt. Serui quoque deferentes[p] audiuntur.[q]

XIIII. PAVLVS libro secundo de Officio Proconsulis.

SEnatus[r] censuit, ne quis ob idem crimen pluribus legibus reus fieret.[s]

Non cogitur quis omittere actionem ciuilem,& proponere criminalem descendētem ex eodem facto.Bartolus.

XV. VLPIANVS libro quinquagesimosexto ad Edictum.

INeū,[t] cuius dolo malo hominibus coactis damni quid datum esse dicatur: non debet cogi actor omissa actione ciuili [u] crimen intendere.

Ex pluribus accusantibus iudex debet idoneiorem eligere ex causis hac.l. enumeratis.hoc dicit.

XVI. IDEM libro secundo de Officio Consulis.

SI plures existant qui eūdē * publicis iudiciis accusare volunt,[x] iudex eligere debet eum qui accuset, causa scilicet cognita,æstimatis accusatorū personis vel de dignitate,vel ex eo qđ interest,[y] vel ætate, vel moribus,vel alia iusta de causa.[z]

XVII. MODESTINVS libro sexto Differentiarum.

SI seruū dominus in crimine capitali defendat,sistendum

i *Mvlierem. Rescripserunt.*vt.j.ad.l.Iul.de anno.l.fi.in fin. nec ob.C.eo.de his qui accu.non pos.l.de crimine.quia specialia sunt quæ hac.l.dicuntur.

k *Famosi.*id est infames.

l *Admittuntur.*facit infra ad le.Iul.maie.l.famosi.Sed contra.s. eo.l. qui accusare.Sol. hic speciale.

m *Pro pace.*scilicet aliorum : vt.s. de testa. mil.l.j.

n *Excubant.*id est vigilant.

o *Vel.*pro etiam.Sed ar. contra.C.qui accu. non pos.l.non prohibētur.Sol.hic speciale.

p *Deferentes.*i.accusantes de annona fraudata.

q *Audiuntur.* vt.j.ad l.Iul. de anno.l.j. etiā contra dominum:vt.s. de iudi.l.vlt.

r *Senatus.*cuius nomen nō habemus. & da exēplū de eo qui filium occidit: qui veteri Cor.de sica.& noua.l. de parricidiis tenetur:nō autem vetus * Fl.vet. per nouā tollitur: vt.s. in princ. de actio.& obli.l.quotiés. Vel dic de eo qui fecit societatem cōtra innocentem:qui.l.Iul. de vi priua. tenetur:vt j.ad leg.Iul. de vi pri. l.ij. &. iij. & . iiij. &.l. Cor.de fal. vt.j. de fal. l.j.§.j.quod nō placet; sed tātum ex vi priua. per senatusco. Volusianum:vt.j.ad leg.Iul.de vi pri.l.ex senatusco. &.s.de concus.l.ij. Vel dic tertio de eo qui accepit pecuniā ob negotium faciendū vel nō faciendum : qui tenetur.l.Iul.repe.vt.s.de calum.l.j.§.j.&.l. Corne.de fal.vt infra de fal.l.j.§.j. Item dic quòd nec accusatio admittatur,ex quo iam est factus reus,id est accusatus alia.l. nec ab eodem,vt hic:nec ab alio:vt.C.eo.l.qui de crimine.j. respon.vel secundum alios potest accusari ab eodem diuersis legibus:sed secuta condemnatione ex vno,non sequetur ex alio.idē si fiat absolutio. Tertij dicunt q̄ non potest:scilicet in eo quòd pœna cōcurrit:sed in eo q̄ maior esset pœna:in altero secus dicunt,ad instar ciuilium:vt.s.vi bo.rap.l.j.& facit.s.de act.& oblig.l.pe.&.s.nau.cau.stabu.l.idem*.§.penul.Sed contra.s. de act. * Ol. & oblig.l.cum ex vno.sed ibi cum agitur ciuiliter per prædi.l.vi bo.rapto.Item cōtra.C.de accu.l.qui de crimine.ij.nō. Solu.ibi diuersis personis ꝓmittit,hic in vna prohibet,secundum quosdā. vel ibi erant diuersa delicta:hic vnum:vt ibi plene no. Item cōtra.C.quādo ci.ac.l.j.Sol.ibi altera ciuilis,altera criminalis: hic vtraque criminalis.Item cōtra.C.ad leg.Fla.de pla.l.j.sed & ibi diuersa erant crimina:scilicet violentia & plagium &c.Ac.

s *Fieret.*& est ratio:quia de commisso eiusdem hominis nō debet amplius queri:vt.s.nau.cau.sta.l.licet.

In eum.]*CASVS.*Hominibus coactis,id est coadunatis dedisti mihi damnum res meas rapiendo.volo agere contra te act. vi bo.rap.bene possum:nec cogor ad accusationem venire omissa via ciuili.Franciscus Accursius.

t *In eum.*id est contra eum.

u *Ciuili.*vt.s.vi bo.rap.l.ij.in prin.& facit in ea.l.§.j.&.C.quādo ciuilis actio.l.j.& de fal.l.damus.&.l.præbemus.

Si plures.]*CASVS.*Plures volunt quendam accusare de eodem delicto.iudex debet vnum ex his eligere causa cognita, quæ specificatur in litera.Franciscus Accursius.

x *Volunt.* & simul omnes concurrant.

y *Interest.*q̄ suā vel suorū iniuriā ꝓsequatur:vt.s.e.l.si cui.§.j.

z *De causa.*affinitatis vel cognationis.ar.s.de iis qui deie.l.si vero.§.quæ autē.& ad hoc.s.de fide instru.l.fi.in fi.& de col.deteg. l.fi.& infra de adult.l.ij.§. si simul.& supra de lib.ho. exhi.l.iij. §.hoc

BIU Cujas

§.hoc interdictum.& de sepul.vio.l.sepulchri.& de popula.act. l.ij.&.ſ.de libe.cau.interest.& de excu.tu.l.ſi duas.& de dam.infec.in reficiendo.

Si seruum.]C A S V S. Dominus qui vult seruum defendere de crimine capitali:debet satisdare iudicio eum sisti.Fran.Acc.

a *Iubetur.* vt.j.ti.j.l.ij. & facit.ſ.eo.l. hos accusare.§.ſi seruus.&.C. de accusa. & inscript.l. ij.&.ſ.tit.j.l.seruus.

Titia.]C A S V S. Titia proposuit libellum quo accusabat testamẽtum fratris sui de falso: & quia libellum inepte cõposuerat,iudex interloquendo dixit:ô fœmina vade & libellum rectius ordina intra tale tẽpus,puta intra pascha. illa intra tempus statutũ non venit: & sic iudex tulit definitiuam,in qua dixit fœminã istam non admitti amodo ad accu.falsi.& ista non appellauit.dicitur q̃ ista si vult amodo accusare de falso, repellitur. Fr. Accursius.

b *Minaretur.* dato libello accusationis minabatur se falsum &c.

c *Non impleſſet.*& non probauit testamentum factum falsum.

d *Præfinitum.* hic no. quòd iudex tam actori quàm reo dat tempus ad except.proponẽdas.

e *Iterum.* apparet ergo q̃ prius pronuntiauerat eã non posse de falso agere: & dicunt quidam vtranque definitiuam:& ex eo quòd inepte erat libellus factus:& habẽt.j. aduersus quas sententias &c.Sed secundum hoc quis bis iudicat? Respon.quia prima cum secunda concordat:vt no.C.ſen.rescin.nõ posse.l.ij.vel quia prima fuit abiecta causa libelli male concepti: vt.ſ.ſi mensor.l.j.§.j.Alij,vt Al.dicunt primam interlocutoriã: & dicunt ab ea appellari:quia effectum habet definitiuę:nã cum dicitur istam agere non posse:per consequẽs videtur absolui accusatus.& habent.j. quas sententias. Tu dic primam interlocutoriam:& ab ea non potuisse appellari:vt.j.de ap.l.j.§.quæsitum. &.C.quo.ap.non reci.l.ante.& ideo de nouo redincipit causam. & sic habeas.j. quã sententiam. Et secundum omnes dic, q̃ post primã iudex statuit certum tempus intra quod bene libellũ formaret,& causam ad finem perduceret:quod potest fieri:vt.C.qui accu.nõ pos.ſi ea.Item no.in hac.l.ab interlocutoria appellari secundum Al.Item quid ſi definitum de falso fuit ex causa male concepti libelli?Respon.posse iterum accusationem fieri: ſed in secunda ſententia non fuit adiecta causa:ad quod est.ſ. de euic.l. minor.§.j.&.ſ.de except.rei iudi.l.ſi mater.§.j.

f *Sed dixit.*per quod magis confirmare quàm infirmare sententiam de falso videtur.

g *Audienda sit.*ſed de irrito ſic:vt.C.de inoffi.testa.l.eum.

Iui fratres.]C A S V S. Hæres accusatoris non tenetur exequi crimina à defuncto inchoata.Item non cõpellitur quis plures accusare.quod expone vt in glo.Franciſcus Accurſius.

h *Accuſatorum.*id est eorum qui accusabãt.& est tunc arg.contra.ſ.pro ſocio.l.hæres ſocij.&.ſ.de fideiuſ.tuto.l.j.vel,id est eorum qui accuſabantur:& tunc adhibe diſtinctionem quam habes.j.ſi pen.appel.l.j.&C.ſi reus vel accuſa.l.ſi.

i *Crimina.*ſed ab alio poterũt accuſari:vt.ſ.eo.l.libellorũ. in fi.

i *Crimina.*quia crimina prodita ſunt ad vindictam.

k *Reos.*quia & ſi vellet,non poteſt,niſi cum determinatione:vt vt.ſ.ę.hos.§.lege.& facit.C.vt nemo inuitus age.vel ac.

satisdato promittere iubetur.a

Hæc lex ponit casum longũ in terminis.

XVIII. IDEM libro ſeptimodecimo Reſponſorum.

TItia cum * teſtamentũ Gaij fratris ſui falſum arguere minaretur,b & ſolẽnia accuſationis nõ impleſſet*c intra tẽpus à prę̃ſide præfinitũ:d præſes prouinciæ iterume pronũtiauit,nõ poſſe illam amplius de falſo teſtamento dicere.aduerſus quas ſentẽtias Titia nõ prouocauit. ſed dixitf ſe[poſſe]poſt finitum tempus de irrito teſtamento dicere. Quæro,an Titia quæ non appellauit aduerſus ſentẽtiã p̃ſidis,poſſit ad falſi accuſationẽ poſtea reuerti. Reſpondit,nihil apertè proponi propter quod aduerſus ſententiæ auctoritatẽ de falſo agens,audienda ſit.g

XIX. CALLISTRATVS libro quinto de Cognitionibus.

DIui fratres reſcripſerũt, nõ debere cogi hæredes accuſatorumh exequi crimina.i Itẽ non oportere compelli accuſatorem pluresreosk facere,l diuꝰ Hadrianus reſcripſit.

Diuiditur hæc lex in quatuor partes. Primo ponit vnam regulam in accuſationib⁹. Secundo ponit exceptionem. Tertio ponit vnam determinationem dubii præcedentis ex prædictis. Quarto & vltimo ponit vnã re-

gulam in ciuilibus. ſecunda ibi,excepto.tertia ibi,adeò.quarta ibi,ex cæteris. Bar.

XX. MODESTINVS libro ſecundo de Pœnis.

EX iudiciorũ publicorũ admiſsis m non aliàs tranſeunt aduerſus hæredes n pœnæ bonorum ademptionis,quàm ſi lis conteſtata,& condẽnatio fuerit ſecuta: o excepto repetundarũ & maieſtatis p iudicio:quæ etiã mortuis reis cũ quibus nihil actum eſt,q adhuc exerceri placuit,vt bona eorum fiſco vindicentur:adeo vt diuus Seuer⁹ & Antoninus reſcripſerint, ex quo quis aliquod ex his cauſis crimen contraxit,nihil ex bonis ſuis alienarer aut manumittere eum poſſe.Ex cæteris verò delictis pœnaſ incipere ab hærede ita demũ poteſt,ſi viuo reo accuſatio t mota eſt,licet nõ fuerit condemnatio ſecuta.u

XXI. PAPINIANVS libro quintodecimo Reſponſorum.

CApitis reusx ſuſpenſo† crimine cauſamy fiſco deferre non prohibetur.

XXII. IDEM libro ſextodecimo Reſponſorum.

ALterius prouinciæ reus apud eos accuſatur & dãnatur,apud quos crimen contractum oſtenditur. z quod etiam

l *Facere.*ſcilicet eodem crimine.

Ex iudiciorum.]C A S V S. Pœna bonorũ ademptionis deſcendens ex crimine publico,non tranſit in hæredẽ delinquentis niſi ſentẽtia fuerit lata ante mortem accuſati.fallit in quibuſdam criminibus in litera poſitis.de crimine aũt priuato pœna tranſit in hæredes ſi lis fuerit cõteſtata cũ delinquente ante eiꝰ mortẽ:licet nõ ſit adhuc ſecuta cõdemnatio.Franciſcus.

m *Admiſsis.*i.delictis.

n *Aduerſus hæredes.* reorum defunctorum.

o *Secuta.*qua ſecuta ſi eſt appellatũ ante mortem,diſtĩgue, expreſſe vel tacite bona ſint adempta: vt primo caſu teneãtur hæredes niſi defendãt:in alio nõ:vt C.ſi pendẽ. ap.l.ij. idẽ dicã b ſi nõ eſt appellatum,vt nõ tranſeat pœna ad hæredes quando eſt tacita bonorum ademptio:quia in pœnis molliẽdis debemus niti:vt.j. de pœnis.l. interpretatione.

p *Maieſtatis.* hoc in duobus caſibus tãtum eſt, vt q̃ñ cõtra principem vel rempubl. vt.j. tit.ij.l.ſi.& inſti.de publi. iud.§.ij. Itẽ adiicit repetũdarũ. Eſt & tertius peculatus.Itẽ quartus,de reſiduis: vt hic, &.j.ad.l.Iul.repetun.l. ij.& ad le.Iul. pec.l.ſi. &.j.ad Turpilia.ſenatuſconſul.§. ſi propter. Itẽ quintus,crimẽ hæreſeos:vt.C.de hære.l. iiij.Item ſextus, apoſtatus:vt.C.de apo.l.ij. &.l.apoſtatarum. Item ſeptimus,quando vxor de morte viri accuſata deceſsit:vt.j.de iure fiſ.l.Lucius.nã nõ ſecuta cõdemnatione,imminet pœna bonorum adẽptionis hæredibus mulieris.Itẽ octauꝰ eſt crimen deſertę militiæ:vt.C.de re milita.l.iiij. lib.xij.Nec obſtat prędictis.ſ.de iudi.de quare.§.cum abſentẽ.quia hæc ſpecialia:vel alio prorſus caſu ibi loquiſ.Itẽ alius:vt.j.de bo.eo.l.ſi. Item vt in p̃dictis falſis:vt.ſ.de iniuſt.rup. ſi quis filio ex.§. eius qui.Itẽ obeſt.ſ.de ſol.l.reo.ſed ibi in crimine alio nõ exceptato.

q *Actum eſt.*etiam non dato libello.

r *Alienare.*cNota ex die cõmiſsi criminis:ſed in aliis nõ exceptatis tãtum ante litem cõteſtatã:vt.ſ.de manu.qui pœnæ. & facit.ſ.de dona.l.donationes.§.fina.&.l. poſt contractum.&.C.ad leg. Iul.maie.l.ſi.& ſupra qui & à qui.l.quæſitum.

ſ *Pœna.*pecuniaria:vt pro furto dupli vel quadrupli.

t *Accuſatio.*i.actio.& ſic facit.C.ex delic.defun.l.j. Alij ꝑprie ponunt:quod nõ placet.& ſecundũ hoc dices idẽ in priuato delicto,ſi criminaliter agitur:quod in publico.ſ.prout eſt in princ. huius legis:ad quod eſt.j.ad Turpil.l.& in priuatis.Accurſius.

u *Secuta.*& intellige q̃n reus moritur pendẽte cauſa principali.

Capitis.]C A S V S. Accuſatus de crimine capitali,poteſt interim petere deferri bona aliqua in fiſcum ex aliqua de cauſis poſitis.j.de iure fiſci.l.j.Franciſcus Accurſius.

x *Capitis reus.*id eſt accuſatus de crimine capitali.

y *Cauſam.*aliquam ex his quæ ſunt.j.de iure fiſ.l.j. vel ſimilem. Putabatur autẽ cõtra.arg.C.de procur.reũ. Itẽ quia dictum eſt regulariter accuſatum accuſare non poſſe:vt.ſ.titu.j.l.is qui.

y *Cauſam.*id eſt bona vacantia.

Alterius.]C A S V S. Mutiñ.deliquit in hac terra. poteſt hic accuſari & puniri:& hoc non ſolũ in priuatis,ſed & in mi- litibus eſt obſeruandum.Franciſcus Accurſius.

z *Oſtenditur.* vt.C.vbi de crimine.l.j.& auth.qua in prouincia. & vbi ſen.l.j.& in auth. vt nulli iudic.§.ſi vero quis. col.ix. & ſupra

b Bald. in l.1.C. ne ex delic.def.ſuc. verſ.ſed hic reſtat duũ.reputat iſtã glo.ſingu. ad hoc quòd vi cauſa criminalis debet eſſe eiuſdẽ naturæ tẽpus decẽnii q̃ eſt ipſa appellatio interpoſita.eãdem ante ipſum Dy. hic pro ſingu. alle. ſed non reſtricte : vt hic idẽ Bal. in.c.veniẽtes. de iure iur.& Anto.Corſe. ſing.17.in ver. appellati.2.& notani in.l. poſt contractũ.in apoſtil.in verſi. cõdemnatio ſecuta ſit.ſ. de dona. † ſuſpenſum crimẽ quid dicatur, & qui pendentes res, vide hic ex Bu. Egi.Per. c Addo ego quòd hãc gl.ſing. reputat Cor ra. poſt Dy. hic in ſuis ſing.in verbo appellatio.fol.1.vltra eũ hanc glo.dicit or di. & non alibi Bald. vl. qui à latronibus.§. ſi.de teſta.

BIU Cujas

supra eo.l. si cui .§. pen. & fin.

a *In militibus.*vt.j.titu.j.l.de militibus.&.C.ad exhib.l.j. &.C. de iurisdi.om.iudi.l.penul.

DE CVSTODIA ET EXHIBITIONE REORVM.

Dictum est.ff.de accusationibus:verum quia accusati custodiuntur, & exhibentur: ideo ponitur hic ista rub.Bartolus.

DE custodia.] CASVS. De accusato quid sit faciendum:vtrũ ponendus in carcere: an dandus custodiæ militum,id est nuntiorum: (vel aliter exponevt in gl. domini mei Acc.) an sub fideiussorib[9] sit dandus:an vero sine fideiussore sit dimittendus,hoc debet æstimare iudex causæ ex qualitate delicti: itẽ personę accusatæ.Item videre debet sit culpabilis,vel non:vt aliter in vno casu se habeat, q̃ in alio. & expone literã vt in glosis habes. Franciscus.

b *Recipienda.* sic distingue: aut accusatus confitetur de crimine: & tunc est ponẽdus in carcerem:vt.j.l.si confessus. & extunc cito cõdemnetur:vt tamen iterum & iterum confiteatur:vt.C.eo.l.si qs in ea.&.l.fi.aut diffitet: & tunc aut est valde graue scelus:& tũc ponitur in carcerem:vt.j. eo.l. diuus. & interim custoditur secundum formã quam habes.C. eo.l.j.&.l. quoniam. si autem non valde graue,committitur custodiẽdus:vt hic subiicit, &.j.e.l. diuus Pius. in prin.

† *Ex vinculis causam dicere,quid sit,vide hic ex Budæo. E.P.*

c *Persona.*scilicet accusata.

d *An militi.* vel proprie:vt.j.eo.l.milites.vsque ad.§.fi. vel pro nuntio communis, qui miles dicitur:vt.C.vbi quis decurio vel cohor.l.j.& sic expone.j.eo.l.diuus.

e *Fideiussoribus.*quando leue est crimen.

f *Sibi.*ad quod est.C.de epi.& cle.l.cum clericis.§.j.

g *Obiicitur.*accusato.

h *Propter honorem.*quem habet cũ administratione:vt.j.de mune.& hono.l.honorem.in prin.

i *Facultates.*vt in auth.de testi.§.j.

k *Pro innocentia.*quia talis est persona quæ prima facie videtur innocens:vt.C.de adult.l.si qui.&.C.de fica.l.j.vel quia in aliis erat innocens:vt.j.de re militari.l.non omnes.§.à barbaris.

l *Vel pro dignitate.*quam habet sine administratione:vt in auth. vt ord.præfecturæ.coll.v.&.C.de epi.& cle.l.ad similitudinem. & facit ad.l.ff.titu.j.l.si seruum.&.C.de ap.l.minime.& de pœnis.l.si vindicari.&.C.de custo.re.l.iij.& de dign.l.si graui9.&.l. quotiens.lib.xij.& de appel.l.eos.j.§.super.Item no.quòd huius legis prouisio non habet locum quando est graue scelus:vt.j.eo. l.diuus.nam tunc in carcerem mittitur.in hoc erit tamen cognitio quod sit graue:vt hic & ibi dicitur.Accursius.

SI quis.] CASVS.Si dominus vel alius vult defendere seruum de crimine capitali accusatum,debet satisdare iudicio sisti:aliàs ponitur seruus in carcere.Secundo dicit:cum seruus accusaretur de crimine capitali,domin9 erat absens:vel si præsens erat, non potuit satisdare propter inopiam:& sic seruus positus est in carcere.nunc dominus vult satisdare:& sic vult seruum eximi de

in militibus[a] esse obseruãdum optimi principes nostri generaliter rescripserunt.

DE CVSTODIA ET exhibitione reorum.

TITVLVS III.

Accusatus custoditur arbitrio iudicis, causis inspectis quæ hac lege ponuntur.B.

I. VLPIANVS libro secundo de Officio Proconsulis.

DE custodia reorũ proconsul æstimare solet, vtrum in carcerem recipiẽda[b] sit persona,[c] an militi[d] tradenda,vel fideiussoribus[e] committenda,vel etiã sibi.[f] Hoc autem vel pro criminis quod obiicitur[g] qualitate, vel propter honorem,[h] aut propter amplissimas facultates,[i] vel ꝓ innocẽtia[k] personę,vel pro dignitate[l] eius qui accusatur,facere solet.

In causis capitalibus seruus ex vinculis causam dicit,nisi pro eo dominus vel extraneus satisfecerit:ad quod admittentur postquam seruus fuerit vinculatus.Bartolus.

II. PAPINIANVS libro primo de Adulteriis.

SI[quis]seruus capitali[m] crimine postuletur:lege [Iulia] publicorum[iudiciorum]cauetur,vt sistendum vel[n] ab extero[o] satisdato promittat. Quòd si nõ defendatur,in vincula publica coniici iubetur: vt ex vinculis causam dicat.† Solet itaq; tractari,an postea domino[p] ꝓmittẽdũ sit oblata satisdatione seruũ suũ vinculis liberare. dubitationẽ auget edictũ Domitiani, quo cautum est,abolitiones ex senatusconsulto[q] factas, ad huiusmodi seruos nõ pertinere.[r] Nã &[ibi] lex[s] ipsa prohibet eum absolui[t] priusquam de eo iudicetur.Sed hæc interpretatio perdura,[&] pernimiũ seuera est in eo cuius dominus absens fuit,vel quòd per inopiã illo momẽto tẽporis satisdationẽ implere nõ potuit.Neque enim pro indefenso derelict9 rectè dici potest,qui dominũ præsentẽ nõ habuit:vel habuit paratũ defendere,pauperẽ tamen. Quod vtiq; facilius admitti poterit,[u] si nõ post longum tẽporis[x] spatium hoc desideretur.

Qui propter vnum crimen detinetur,vel ad iudicium vocatur, propter aliam causam reuocari non debet.Bartolus.

ꝟ Qui exhibẽdi[y] postulati sunt propter aliã causam:alterius criminis quod ante admissũ[z] est, rei nõ recipiũtur[a] ex senatusconsulto. Quod in priuatis quoque causis[b] & nominibus* sub fideiussore factis obseruatur:nisi ex hoc temporalis actio in periculum cadat.

Accusatus de modico delicto, sub fideiussoribus debet dimitti. secus si ex graui. Franciscus Accursius.

III. VLPIANVS libro septimo de Officio Proconsulis.

DIuus Pius ad epistolã Antiochẽsium Græcè rescripsit,nõ esse in vincula coniiciẽ-

m *Si quis seruus capitali.*seruus ergo capite accusatur.& sic est cõtra.ff.titu.proxi. hos.§. fi.versi.idéque.ibi, vel etiam capitis &c.Solu. vt ibi.

n *Vel.*pro etiam.q.d. non solum dominus si defenderet, satisdaret, sed etiam si extraneus.

o *Ab extero.*id est extraneo:qui nomine domini defendat:vt.ff.titu. ij.l.seruus. nam vterq; satisdat:vt hic.Alij autem dicunt dominũ cauere tantum,sed extraneum satisdare.[q] non placet: vt .ff.titu.j.l.si seruum.dic ergo vel ab extraneo,id est nõ solum à domino:sed etiã ab alio potest defendi cum satisdatione:& sic etiã per extraneum defendatur:vt hic,&.j.de pœ.l.si nõ defendatur. & de appel.serui.Et accipe hic prout no.C. de accu.l.ij.Et caue,qa hic non dicit quòd dominus vel extrane9 defendat:sed satisdare de ꝓsentatione personæ* vt in carcerem nõ ponatur.Accursius.

*Filius

p *Domino.*scilicet post vinculationem.

q *Ex senatusconsulto.* Turpiliano.

r *Non pertinere.*quòd à vinculis interim eximantur.

s *Lex.*i.Domitiani edictum: vt.j.ad Turpil.l.Domitianus.

t *Absolui.* à vinculis.

u *Admitti poterit.* vt ante & post vincula admittatur dominus satisdans.Accursius.

x *Temporis.*i.longo tempore.facit.j.de cap.l.in bello.in princ. &.ff.de verborum obligationi.l.si ita.x.§.Seia.& si quis cau.& si post tres.&.j.de re militari.l.nõ omnes.§.à barbaris.&.ff.de priuilegiis creditorum.l.si ventri.§.fi.&.ff.de ritu nuptiarum.l. pleriq;.&.C.de ordi.cog.l.fi.& de arbi.l.si cum dies.§.fi.Item facit ad leg.ff.si ex noxa.causa aga.l.ij.§.fina.&.ff.manda.l.si procuratorem.§.si ignorantes.

y *Qui exhibendi.*coram iudice.

z *Quod ante admissum.* id est ante accusationem institutam:secus si post:vt supra si quis cau.l.sed & si quis.§.illud.& ibi plenius nota.

a *Non recipiuntur.*scilicet cum in prima causa necesse habeant stare:id est eodem die:vt supra de in ius vocando.l.ij.in fin.&.l. quique.in princ.in aliis autem diebus respondere debent: vt.C. de accusationibus.l.qui de crimine.& hic:nisi forte ad maius auditorium vocantur:vt in ciuili: argumentum supra de re iudicata.l.contra pupillum.§.fina.

b *Causis.*si aliquis tenetur alicui cauere cum fideiussore iudicio sisti:siue erat ciuilis,siue criminalis,& nunc vocetur ad ius in aliqua prouincia,nõ tenetur ire:vt hic,& dicta.l.quique.& in eo. tit.l.ij.in fi.& de iud.l.ij.§.legatis.hoc autẽ fallit quãdo actio periret:vt subiicit.&.ff.de iudi.l.ij.§.in omnibus.&.l.sed & si restituaꝰ.§.sed & si dies.& de feriis.l.j.in fi.Itẽ fallit quãdo ad maius auditorium vocatur:vt modo dixi.& dic ꝙ quidam habent hominibus:aliàs nominibus:quod in idem recidit.Accursius.

Diuus.

BIU Cujas

a *Iuus Pius. Fideiussores.* iudicio sisti.
b *Paratus sit.* vt supra. l. j.
c *Neque militibus.* hoc expone vt supra eo. l. j.
d *Pœnam.* id est custodiam.
e *Sustinere.* hoc in muliere hodie corrigitur: vt in auth. vt nulli iudi. §. necessarium. col. ix.

Si quis reum.] CASVS. Qui promisit accusatum iudicio sisti, & nó fecit sisti: pœna pecuniaria punietur, nisi dolum commiserit in non exhibendo. Nam túc extra ordinem punitur. Sed pone quòd non erat certa pœna promissa si nó exhibeat: neque sit cósuetudo quanta pœna sit imponenda: tunc arbitrio iudicis imponitur: quod intelligas vt in gl. Franciscus.

f *Non exhibuerit.* sed in mora exhibendi fuit vsque ad sententiá, non vltra: vt. §. de fideiusso. Græcè. §. & post litè. versi. an ergo.

g *Consuetudo.* ad hoc supra de aqua plu. ar. l. si prius. & de testi. l. iij. §. fi.

h *Pecuniæ.* scilicet ad interesse: vt. §. de verb. obli. l. quotiens. &. §. si quis in ius vo. non ierit. l. j. immo non, quia in his criminib⁹ interesse spectari nó potest: vt. §. ad exhi. l. si liber. dic ergo certe.

i *Statuet.* ita tamen vt modum non excedat: vt. C. de modo mulc. l. eos. & facit infra de regu. iur. l. semper in stipulationibus. & de cóstitu. pecu. l. qui autem. circa princ. &. C. de fideiuss. l. si barsatoram. * &. l. sancimus. &. C. de appel. eos. j. §. super his. &. §. de arbit. diem. §. fi. &. §. de in ius vo. l. eum pro quo. &. j. de verb. sig. l. antepe. ad fi. &. l. fi. in princ. &. §. de ser. cor. l. vt tátum. §. j. Sed contra. C. ad Turpil. l. ij. Solu. illa secundum istam. Accursius.

k *Si confessus. Pronuntietur.* nó ergo cófessus habetur pro iudicato: & sic est cótra. §. de cófessis. l. j. &. C. de confessis. l. ij. sed illa in ciuili, hæc in criminali. ad quod. j. de quæstio. l. j. §. diu⁹ Seuerus. &. §. si quis vltro. & dixi in. d. l. C. vel hic extra ius: vel cum dubia est vindicta. ad quod. C. de pœnis. l. qui sententiam. Item aliud cótra. §. ad legem Aquil. l. proinde. §. fi. Sol. vt ibi. Item contra. est prædictis: vt supra de cófessis. l. Iulianus. sed ibi extra ius. & facit. j. titu. j. l. iij. in fi.

Iuus.]CASVS. Magistratus ciuitatum cum apprehédissent aliquem de delicto aliquo inculpatum, mittebant eú ad præsidem: & epistolam mittebant præsidi in qua cótinebatur cp iste erat cófessus de delicto. dicitur cp huic epistolę nó est credendú: ité nec epistolæ Irenarchæ. & hoc etiá cótinetur in vno capitulo de libro mádatorú principis: & hoc etiá diu⁹ Pius & alij principes dixerút. si ergo præses vult inquirere de facto istius missi ad cũ mittat pro ipso magistratu vel Irenarcha: & aut magistratus dum eũ qui fideiussores [a] dare paratus est: [b] nisi si tã graue scelus admisisse eum cõstet, vt neque fideiussoribus neque militibus [c] committi debeat: verùm hãc ipsam carceris pœnã [d] ante suppliciũ sustinere [e] [debere.]

IIII. IDEM libro nono de Officio Proconsulis.

SI quis reũ † criminis ꝓ quo satisdedit, non exhibuerit: [f] pœna pecuniaria plectitur. puto tamen, si dolo non exhibeat, etiam extra ordinem esse damnandum. Sed si neq; in cautione, neque in decreto præsidis certa quãtitas cõprehensa est, ac nec * consuetudo [g] ostenditur quæ certam formã habet: præses de modo pecuniæ [h] quam * inferri oporteat, statuet. [i]

Confessus de crimine, debet in carcere stare donec sententietur. Franciscus Accursius.

V. VENVLEIVS SATVRNINVS libro secundo de iudiciis publicis.

SI cõfessus fuerit reus: donec de eo pronuntietur, [k] in vincula publica coniiciendus est.

Denuntiationibus non est credendũ quo ad condemnationem: sed ex his potest procedi ad inquisitionem: & veritate cõperta absoluet vel cõdemnabit denuntiatum, vel denũtiantẽ. hoc dicit. Diuiditur in tres partes. In prima parte dicitur quòd denuntiatio non prodest ad condemnationem: & hoc ꝓbat duobus exemplis. Secũdo dicit quòd denuntiatio prodest vt perueniatur ad inquisitionem: & hoc probat duobus rescriptis. Tertio dicit quale debet esse iudicis officium super processu quem facit super inquisitione. secunda ibi, sed & caput. tertia ibi, & ideo cum quis. Bartolus.

VI. MARCIANVS libro secũdo de iudiciis publicis.

DIuus Hadrianus Iulio Secundo ita rescripsit, & aliàs rescriptũ est, nõ esse vtique epistolis eorũ [l] credendũ, qui quasi damnatos [m] ad præsidem remiserint. Idẽ de Irenarchis [n] præceptũ est: quia nõ omnes ex fide bona elogia [o] scribere cõpetum est. Sed & caput [p] Mandatorum extat, quo diuus Pius cũ ꝓuinciæ Asiæ præerat, sub edicto proposuit, vt Irenarchę cũ adprehenderint latrones, interrogẽt eos de sociis [q] & receptatoribus, & interrogationes literis inclusas atque obsignatas ad cognitionem [r] magistratus mittant. Igitur qui cũ elogio † mittuntur, ex integro audiẽdi sunt, & si per literas missi fuerint, vel etiã per Irenarchas perducti. Sic & diu⁹ Pius & alij principes rescripserunt, vt etiã de his qui requirendi adnotati sunt, non quasi pro damnatis, sed quasi re integra quęratur, si quis erit qui eos * arguat. [s] Et ideo cum quis ἀναχώρησιν [t] † faceret, iuberi oportet venire [u] Irenarchen: & qđ scripserit, exequi. [x] Et si diligẽter ac fideliter hoc fecerit, collaudandum eum. Si [verò] parũ prudenter, non exquisitis argumẽtis: simpliciter denotare [y] Irenarchen min⁹ retulisse. Sed si quid maligne [z] interrogasse, aut non dicta retulisse pro dictis eũ compererit: vt vindicet [a] in exẽplũ, ne quid & aliud postea tale facere moliatur.

Potest iudex vnius prouinciæ scribere ꝓuinciæ alterius iudici, vt remittat sibi eũ qui in sua prouincia deliquit, vt ibi puniatur. hoc dicit.

VII. MACER libro secundo de Officio Præsidis.

SOlent præsides prouinciarum in quib⁹ [b] delictũ est, [c] scribere ad collegas suos, vbi factores agere [d] dicuntur: & desiderare, vt cũ persecutoribus [e] * ad se remittantur. Et id quoque quibusdã rescriptis declaratur.

A vel Irenarcha probat quod in epistola mãdauit: & laudãdus est est in hoc: aliàs vituperandus: immo quãdoque puniẽdus. Franc.
l *Eorum.* puta magistratuum qui ad præsidem remittunt: vt in auth. de defen. ciui. §. audient. col. iij.
m *Damnatos.* id est confessos.
n *De Irenarchis.* qui corrigẽdis moribus, & publicę disciplinę prę ficiũtur: vt. j. de mune. & hono. l. fi. §. Irenarchæ. &. C. de Irenar. l. j. libro. xj. & facit. §. de of. præfec. vrb. l. j. §. cura carnis. versi. & sane. & quod ibi nota.
o *Elogia.* i. epistolas & literas in quibus talia notificant: vt. j. statim. quod no. cõtra nũtios mendacium referentes. quod dic vt. iiij. q. iij. c. testes. Ac.
p *Caput.* i. vnum capitulum de libro mandatorum huius principis. sic in auth. de manda. principũ. in fi. col. iij.
q *De sociis.* ad quod. C. ad leg. Iul. maie. quisquis. in fin. &. §. ad leg. Aquil. inde Nerati⁹. §. sed si seruus. & supra ad exhiben. l. fi. &. j. de iure fisci. l. ij. §. diuus Pi⁹. & no. C. de accusa. l. fi. in fine. Item facit supra ad Syll. l. prius. &. l. & si certus sit percussor. & infra de quæstioni. l. j. §. si vltro. versi. prudenter. ibi, quæsiturus de sociis.
r *Ad cognitionem.* ex hoc ífertur, igitur &c. & facit. C. de accusa. singuli. &. l. ea quidem. Accursius.
s *Arguat.* i. accuset: vt infra de verbo. signi. l. indicasse. & facit. C. de accusa. l. absentem.
t *Anacrisin.* [a] id est cõdemnationé, secũdum Pla. & secũdũ hoc dic faceret, id est facere vel let. sed secũdum Bul. id est inquisitionem.
u *Venire.* forte ad ꝓsidem, cum hic esset minor magistrat⁹: vel dic ad collegam: vt. j. e. l. solent.
x *Exequi.* i. probare.
y *Denotare Irenarchã.* repete, oportet.
z *Maligne.* subaudi, cum compererit &c. aliàs interrogasset.
a *Vindicet.* præses: & repete, oportet: vt nota. in exemplo. sic. C. ad leg. Iul. repe. l. j. &. §. deposi. l. bona fides. circa princ. &. C. de hæret. l. quicũque. §. vniuersi. versi. quod si fecerint.

Solent.]CASVS. Titius deliquit in vna ꝓuincia, & in aliã ꝓuinciã fugit. præses ꝓuinciæ in qua est cõmissũ delictũ, solet mittere ad præsidẽ alterius ꝓuinciæ, vt delinquens remittatur: & ita quibusdã rescriptis cótinetur. Idẽ in militibus si deliquerunt. nã debent remitti ad magistrũ militũ. Ité is qui accepit exercitũ, potest punire milites caligatos. &. h. d. hæc lex & seq. Fran.
b *In quibus.* scilicet prouinciis.
c *Delictum est.* scilicet commissum: vt. j. e. l. non est. in prin.
d *Agere.* id est esse. Accursius.
e *Cum persecutoribus.* id est fidis custodib⁹: vt in auth. vt nulli iudi. §. si vero quis. col. ix. & facit. §. titu. j. l. fina.

† *Vide in hunc locum Bud. t. l. 2. §. de origi. iur. in prorib. anno.*

* *Flo. eum* † *id est veritatis indagationem. Alc. lib. ꝑter. 2.*

a *vide Bu. in annot. posterio. hic, & Alcia. lib. prætermisso. 2. hoc ipso etiam titu.*

* *Flo. prosecut.*

Carceri.

BIU Cujas

Arceri.] CASVS. Custos carceris dimisit ire captos in vinculis, pretio forte corruptus: vel permisit capto portari ferrum vel venenũ in carcerem. si hoc scienter fecit, punitur iudicis arbitrio. si ignorauit, repellitur à custodia. Fran. Accur.

a *Custodiam.* id est custoditam personam.

b *Puniendus est.* de officio huius custodis habes. C. eod. l. j. & pe. & fi. & de epi. audié. l. iudices. Item in eo quòd remouetur ab officio, facit. C. de offi. præfec. præto. orien. l. si quos. &. C. de procu. l. eum. & de an. leg. l. fi. in prí. & de ser. fugi. l. mancipia. &. ẽ. de suspe. tu. l. impuberibus. §. fi. Item no. negligẽti non parci: sed mitius puniri: vt hic, &. j. de adulte. l. si adulterium. §. stuprum.

Negligenti parci non debet.

† *Hæc lex trahitur in arg. ad scholares vt puniantur & conueniantur sub eorũ rectore: vt ff. auth. habita. vbi scribendo. C. nè filii p patre.*

† & facit in decre. xv. q. j. si episcopus. &. xxj. dist. c. iuramentum.

c *De militibus. Ad eum.* scilicet magistrum militum: vt. ẽ. tit. j. l. fin. &. j. eo. l. non est. §. fi. &. C. ad exhi. l. j. & in auth. vt nulli iudi. §. si vero quis. & in decre. iij. q. vj. c. fi. &. c. accusatus. &. c. quãuis.

d *Caligatos habet.* id est infimos & obscuros: vt in auth. qui. mo. na. effi. leg. §. quisquis. col. vj. & de his fit mẽtio. ẽ. de insa. l. ij. &. C. de nup. à caligato.

Ne quis.] CASVS. Nullus sine causa dimittat captũ: & si magistrat[9] dimiserit sine causa, præses puniet magistratum: & dimissum faciet capi: & sic decætero timebũt alij magistratus. Fran.

† *Multam dicere quid sit, exprimit hic Bud.*

e *Ne quis.* hæc lex nõ est Pi. * R.

imò vero est.

f *Custodiam.* vel dic id est custoditam personam. vel dic, id est officium custodiæ.

g *Cognoueris.* ô præses. ei enim loquitur.

h *Facient.* vt &. C. de agri. & cẽsi. l. seruos vel tributarios. lib. xj.

Fl. cognouit & constituit

On dubium.] CASVS. Vndecumque est ille qui in hac terra deliquit, hic debet puniri. & si sit miles qui hic deliquit: data sententia contra eum, remittitur ad magistrum suum, scilicet ad magistrum militum cum ista sententia. Fran.

VIII. PAVLVS libro singulari de pœnis militum.

ARceri præpositus, si pretio corruptus, sine vinculis agere custodiam, [a] vel ferrũ venenúmve in carcerem inferri passus est: officio iudicis puniẽdus est: [b] si nescit, ob negligentiam remouẽdus est [ab] officio.

Milites delinquentes puniuntur à duce sub quo militant. hoc dicit.

IX. VENVLEIVS SATVRNINVS libro primo de officio proconsulis.

DE militibus † ita seruatur, vt ad eum [c] remittantur, si quid deliquerint, sub quo militabunt. Is autem qui exercitum accipit, etiã ius animaduertendi in milites caligatos habet. [d]

Si maior magistratus coercetur propter dolum vel negligentiam: à fortiori minor magistratus. hoc dicit.

X. IDEM libro secundo de officio proconsulis.

NE quis [e] receptam custodiam [f] sine causa dimittat, mandatis ita cauetur: Si quos ex his qui in ciuitatibus sunt, celeriter & sine causa solutos à magistratibus cognoueris: [g] [eos] vinciri iubebis: & his qui soluerint, multam dices. † Nam cum scierint sibi quoq; molestiæ futurum magistratus, si facilè soluerint vinctos: non indifferenter decætero facient. [h]

XI. CELSVS libro trigesimo-septimo Digestorum.

NOn est dubium, quin cuiuscumque est prouinciæ homo qui ex custodia producitur, cognoscere debeat is qui ei prouinciæ præest, in qua prouincia agitur. [i] Illud à quibusdam obseruari solet, vt cum cognouerit & constituerit, [k] * remittat illum cum elogio [l] ad eũ qui [ei] prouinciæ præest vnde is homo est. Quod [quidem] ex causa [m] faciendum est.

Milites.] CASVS. Imponit pœnã militibus qui custodiunt captos, si dimittant eos fugere. & aliter puniuntur si nimia negligentia militum fugiant, aliter si casu: & vtrum vnũ vel plures dimiserunt fugere. Item si vino oppressi fuerunt: & de hoc tractat tota lex. idem in pagano custode. Fran.

Delicta commentariensium sunt puniendapro mensura culpæ. hoc dicit.

XII. CALLISTRATVS libro quinto de Cognitionibus.

MIlites [a] si amiserint custodias, [o] ipsi in periculum [p] deducuntur. Nam diuus Hadrianus Statilio Secundo legato rescripsit: quotiens custodia militibus euaserit, exquiri oportere vtrum nimia [q] negligentia militum euaserit, an casu: & vtrũ vnus ex pluribus, an vnà [r] plures: & ita demum adficiendos supplicio [s] milites quibus custodiæ euaserint, si culpa eorum nimia deprehẽdatur: alioquin ,p modo culpæ in eos statuendum [esse.] Saluio quoque legato Aquitaniæ idem princeps rescripsit, in eum qui custodiam dimisit, aut ita sciens habuit, vt posit custodia euadere, animaduertendũ. [t] Si tamen per vinum aut desidiam [u] custodis id euenerit, castigandum eum, & in deteriorem militiam dandum. * Si verò fortuito [id] amiserit: nihil in eum statuendum. Si paganos euaserit custodia: [x] idem puto exquirẽdum quod circa militum personas explorandum retuli.

Supra visum est qualiter puniuntur personæ quæ non custodierunt bene: nunc sequitur videre de personis custoditis. Bart.

XIII. IDEM libro sexto de Cognitionibus.

IN eos qui cum recepti essent in carcerem, conspirauerint [y] vt ruptis vinculis & effracto carcere euadant: amplius quàm causa ex qua recepti sunt reposcit, constituendum est: [z] [&] quamuis innocentes inueniantur ex eo crimine ,ppter quod impacti [a] sunt in carcere, tamen puniendi sunt. [b] Eos verò qui conspirationem eorum detexerint, releuandos. [c]

n *Milites.* expone vt supra. l. j.

o *Custodias.* id est custoditas personas.

p *In periculum.* quale statim dicitur.

q *Nimia.* quæ est lata culpa: vt. j. de verb. sig. l. magna. &. ẽ. de act. & oblig. l. j. §. is quoque. in fin. §.

r *Vnà.* i. simul plures &c. alij dicunt de militibus: quia refert vnus amiserit, vel plures.

s *Supplicio.* vltimo: vt j. eo. l. fin. circa prin. & de pœnis. l. vltimũ. sed contra. C. eod. l. ad cómétariẽsem. quare melius dices, supplicio, scilicet quo erat afficiendus accusatus: vt ibi dicit: siue sit princeps carceris, siue ab eo præpositus: vt. d. l. & sic hæc secundũ illam. Alij dicunt, ibi aufugit vnus: hic plures. Alij dicunt ,p ibi vilis persona: hic non vilis erat custos.

t *Animaduertendum.* expone vt supra ea. l. in verbo, supplicio. *Fl.

u *Desidiam.* quæ non sit lata culpa.

x *Custodia.* id est si is qui custodiebatur, euaserit pagani incustodiã. aliàs custodiã, id est qui custodiebatur à pagano. & sic vsq; hic de milite custode dixit: vel hucusque de officiali. hic non erat vel miles, vel officialis, cui fuit custodia commissa. & facit supra eo. l. carceri. & infra eo. l. fi. & supra de termino mo. l. ij. &. j. de pœ. aut facta. §. fi. &. C. de fica. l. eum qui.

IN eos qui.] CASVS. Plures erãt capti, & in vna turri reclusi. illi capti fecerunt conspiratione vt rupto ostio carceris, vel fracto muro, fugerent. si hoc cõstat præsidi, faciet eos arctius custodiri: & puniet eos ob hoc: licet non videantur culpabiles etiam de delictis de quibus erant accusati: & ille captorum qui hoc manifestabit, releuabitur à pœnis impositis aliis captis. Fran.

y *Conspirauerint.* id est se inuicem sub silentio adstrinxerint: vt probatur infra. Azo.

z *Custodiendum est.* in lib. R. custodiendũ est: in lib. Bul. statuendum. & facit supra de effrac. l. j. in prin.

a *Impacti.* immissi, vel impulsi. sic. ẽ. ad. l. Aqui. quẽadmodũ. §. ij.

b *Puniendi sunt.* non aperit qua pœna: sed videtur referre se ad pœnam eius criminis pro quo erãt ibi: vt sic habeãtur pro confessis: ad quod est in auth. de collat. §. prohibemus. col. ix.

c *Releuandos.* à pœna, si de illis erant: vel id est à præstatione munerum. similis expositio. C. de fal. mo. l. j. §. j. &. C. de defer. mil. l. j.

BIU Cujas

mil.l.j.lib.xij. Item no. parci se offerenti. sic.C.ad leg.Iul. maie. quisquis.in fin.& infra ad legem Iul. de ambitu.l.j. & infra de re militari.l.milites agrum.§.pe. &.C.de pœ.iudi. auth.nouo iure. nec ob.j. de pœ. aut damnum.§.solent. quia hic non ad pœnam erant in carcere,sed ad custodiam.

On est facile.]CASVS. Tironi, id est nouo militi nō debet tradi custodia alicuius: & qui tradidit, punitur. Ité vni nō debet tradi custodia, sed duobus: & si non bene custodierunt, puniuntur secúdum qualitatē delicti. & si custos est leuis persona, castigatus restituitur. si autem custos misericordia ductus dimisit custoditū: repellitur custos à militia. si auté fraudulenter dimisit:grauius punitur. Ité si vnus custos fugit cum capto: alter custos non punitur. si auté captus se occidit: castigatur custos,quasi hoc debebat præuidere. si auté custos occidit captū: vt homicida punitur. si autem casu captus decessit,hoc debet pbari: & absoluitur custos. Ité si captus fugit,& custos vult eū apprehendere:assignatur ei tempus à iudice intra quod inquirat: & dabitur ei socius qui cū eo vadat. Item qui seruum alicuius fugitiuum iussu magistratus custodiebat: & dimisit eum fugere: condēnabitur custos ad æstimationem serui domino dandam.Fran. Accur.

a *Tironi.* id est nouo militi:forte quia vagātur tunc, vel nimium sunt curiales: vt.C. de tironibus.l.j. & fi. hoc auté fallit si est diligés: item si alij deficiūt: vel talis sit cōsuetudo:vt.j. de decur.l.generaliter. §.spurios.&.l.non tantum.§.fi.&.C.qui ætate.l.ij.lib.x.& ideo hic dicit facile.Accur.

b *Prodita.* id est data.

c *Cōmisit.* sic.s. de offi.præsi. diuus.in fin.& pro soc. si id quod. in fi. maxime si est cōmētariensis hic qui præposuit:vt.C.eo.l.ad cō mentariensem.

d *Sed duobus.*sic.C.de testi.l.iurisiurandi.

e *Vel.* pro id est: ne sit contra.s.eo.l.milites. vbi dicit castigādum eū,& in deteriorem militiā dandū.& facit.C. de offici.præt. præto.Orien.l. si quos.

f *Custodiæ.* id est custodis: vt.C.eo.l.ad commentariensem. vel, id est custoditæ personæ.

g *Castigati.* scilicet custodes.

h *Dimiserit.* vt instit.ad leg.Aquil.§.fin.

i *Capite.* si taliter erat puniendus incarceratus:vel aliter vt dixi supra eodem.l.milites.

XIIII. HERENNIVS MODESTINVS libro quarto de pœnis.

NOn est facilè tironi[a] custodia credenda.nam ea prodita,[b] is culpæ reus est qui eam ei commisit.[c] Nec vni,sed duobus[d] custodia committēda est. qui si negligētia amiserint, pro modo culpæ vel[e] castigantur, vel militiam mutant.† Quod si leuis persona custodiæ[f] fuit,castigati[g] restituūtur. Nam si miseratione custodiam quis dimiserit,[h] militiam mutat. Fraudulenter autem si fuerit versatus in dimittenda custodia, vel capite[i] punitur, vel in extremum gradum militiæ datur. Interdū [ei]† venia datur. Nam cum custodia cū altero custode simul fugisset:alteri venia data est.Sed si se custodia interfecerit, vel præcipitauerit,militi culpæ adscribitur, id est castigabitur. Quòd si ipse custos custodiam interfecerit, [vel præcipitauerit,] homicidij reus est. Ergo si casu custodia[k] defuncta dicatur,testationibus id probādum est:[l] & sic venia dabitur. Solet prætereа[si]amissa culpa custodia[m] [est,]si tamen interfit eam adprehēdi, tēpus causa cognita militi dari ad eā requirendā,applicito[n] ei alio milite. Quòd si fugitiuum[o] domino reddēdum prodideritsi facultates habeat, domino pretium reddere iuberi Saturninus probat.

AD LEGEM IVLIAM maiestatis.†

TITVLVS IIII.

Primo ponit cōparationem criminis læsæ maiestatis.Secundo,definitionem. Tertio,in quibus contrahitur crimen læsæ maiestatis. secunda ibi, maiestatis autē. tertia ibi,quo tenetur is.vsq; ad.§.hoc crimine. qui est infra eo.l.4.nec indiget summariis.h.d.

I. VLPIANVS libro septimo de officio proconsulis.

PRoximū† sacrilegio crimē est quod maiestatis dicitur. Maiestatis autē crimen illud est,quod aduersus populum Romanum, vel aduersus securitatem[p] eius cōmittitur: quo tenetur is cuius opera dolo malo consilium initū erit, quo obsides iniussu[q] principis intercideren:[r] quo armati homines cum telis lapidibúsve in in vrbe[s] sint,conueniántve aduersus rempublicā: locáve occupentur vel templa:[t] quóve cœtus[u] cōuentúsve fiat: hominésve ad seditionem cōuocentur: cuiúsve opera[&]consilio dolo malo consilium initū erit, quo quis magistratus populi Romani, quíve imperiū potestatémve habet,occidatur:quóve quis cōtra rempublicam arma ferat: quíve hostibus populi Romani nuntiū literásve miserit,signúmve dederit, fecerítve dolo malo quo hostes populi Romani cōsilio iuuentur aduersus rempublicam,quíve milites[x] solicitauerit cōcitauerítve, quo seditio tumultúsve aduersus rempublicam fiat:

II. IDEM libro octauo Disputationum.

QVíve de prouincia,cum ei successum esset,nō discessit:[y] aut qui exercitum deseruit: vel priuatus ad hostes perfugit: quíve sciēs falsum cōscripsit, vel recitauerit in tabulis[z] publicis. nam & hoc[a] capite primo legis* maiestatis enumeratur.

III. MARCIANVS libro quartodecimo Institutionum.

LEx duodecim tabularū iubet eum qui hostem[b] concitauerit,[c] quíve ciuē hosti tradiderit, capite puniri. Lex autem Iulia maiestatis præcipit eū qui maiestatem publicam læserit, teneri: qualis est ille qui in bellis* cesserit,[d] aut arcem tenuerit,[e] aut castra concesserit.[f] Eadem† lege tenetur & qui iniussu principis bellum gesserit,

k *Custodia.* id est custodita persona.

l *Probandum est.*à custode:& est cōtra ius cōmune,secundū M. q̄ primo culpa deberet probari contra eū: sed est speciale ideo, quia speciale officium suum erat custodire. sic & in argentario est:vt supra de edē.l.si quis ex argentariis.§.fin. vbi plene dixi.& facit.C.de testi.l.ij.

m *Custodia.* id est custodita persona.

n *Applicito.*id est dato ei alio milite, vt secum vadat.

o *Fugitiuū.* seruū,qui à magistratu debet detineri: qđ hic faciebat p custodē: vt.s.de ser. fugi.l.j.§.vnusquisque. sed hic perdidit.i.recedere permisit:quare emendat,si habet vnde.

AD LEGEM Iuliam maiestatis.

Dictum est supra in genere de publicis iudiciis:nūc sequitur in specie: & primo incipit dicere de criminibus grauioribus.

Proximū.]CASVS. Primo dicit quòd crimen lęsæ maiestatis est proximū siue simile sacrilegio. Secundo dat exépla multa de crimine lęsę maiestatis.dicit etiā quosdam casus in quibus non habet locū hoc crimē.& hoc dicit hæc lex cū sequē. vsq; ad.l.famosi.Fran.

p *Securitatem.*[a] id est eos qui acceperint securitatē, ne vexarétur à populo Romano:vel id est eos qui coierunt securitatem cum eo.

q *Iniussu.* id est sine permissu.

r *Intercideret.*i.fugeret.

s *In vrbe sint.* Romana,per excellentiam:vt insti. de iure natura.§. sed ius.nō ergo in aliis ciuitatibus.ar.j.ad leg. Iul.pec.l.iiij.in fi. &.s. de fur.l. ob pecuniam.

t *Vel templa.* facit.s. de coll.illi.l.ij.& C.de hæret.l.iij.&de his qui ad eccle.confu.l.denūtiamus.Accur.

u *Cœtus.* infra ad leg. Iul. de vi publi.l. qui cœtu.Accursius.

x *Milites.*populi Romani.Accursius.

y *Qvíve de prouincia. Non discessit.*post quinquaginta dies: vt.C.vt omnes tam ciui. quàm militares.l.j.

z *In tabulis.* in læsionem publicam.

a *Et hoc.* scilicet genus falsi.

b *Ex duodecim tabularum.Hostem.* populi Romani.

c *Concitauerit.* scilicet contra rempublicam.

d *Cesserit.* id est retrocesserit:aut victoriam hostibus dederit.

e *Tenuerit.* aliquis priuatus contra publicam quietem in confinibus:quod nō licet:vt.C.de fundis limi.l.ij.lib.xj.vel dic tenuerit,nō reddendo principi petenti,cū ab eo habuerit in custodiā.

f *Aut castra concesserit.* s. hostibus quæ pro imperatore custodiebat:

hoc glo. videndam in c.1. §. item circa.in ver bo, ambasiatores. de cau.in pra. sanc.

Elegans diffinitio Iulij Clari.

Halo.imbellis cesserit, hostēve arcere venuerit, aut castra &c.

† *No. quòd ille qui præparat exercitū sine iussu superioris: incidit in.l.Iuliam maiesta.*

BIU Cujas

diebat: vel id est milites de castris suis aliquis magister militum ad alterius magistri militum castra miserit & concesserit sine iussu imperatoris: vt.C. de re mili. lib. xij.l. contra rempublicam.

a *Delectúmve.* id est electum de aliis habuit, magister puta militum.nã neminem sine iussu principis potest eligere militem: vt C. de re mili.l. neminem.lib.xij.&.C. de offic. magistri offi.l. iubemus.

b *Comparauerit.* id est præparauerit sine iussu principis.

c *Non tradiderit.* id est dimiserit. Accursius.

d *Cesserit.* hoc dic vt infra de fal.qui nomine.

c *Viusque. Veniant.* sic.j.de pœnis.l. Metrodorum.

f *Adiuti erunt.* id est auxilium habuerunt.

g *Exteræ nationis.* rex Boechus. Io. vel Iugurtha.

h *Minus.* id est non.

i *Reum.* de alio crimine. vel dic de hoc læsæ maiestatis. & facit supra titu.j.l. si cõfessus.

* *Flo. factúmve dolo malo cuius dicitur*

k *Hoc crimine liberatus est.* vt nec dicatur incidisse: sed tamen extra ordinẽ potest puniri qui facit: vt argu. supra de acquiren. pos. l.fundi.

l *Reprobatas.* id est sine permissu factas: vt C. de sta. & ima.l. penul. &.l.fi.

m *Non cõtrahit. Reficit.* argu.ẽ. de sepul. vio .l. sepulchri deteriorem. Accursius.

† *Iste text. est menti tenendus secundũ Bar. hic ad hoc, quòd eximens captũ condẽnatũ, vel condemnandũ cum esset confessus crimen: talis eximẽs incidit in legẽ Iul. maie. Bolog.*

n *Iactato.* in certũ locum proiecit, sed fortuitò attigit statuam. argu.ẽ. de iniur.l. si cũ seruo.

o *Incerto.* scilicet loco.

p *Consecratas.* aliàs secus: vt infra.l. proxi.& facit.C.de fur.l.si non esset confessus.& infra de polli. l.ij.§.fi. Accursius.

q *Vi. Consecratas.* alioquin aliud erit: vt supra l.proxi.

Amosi.] CASVS. FNumerat quasdam personas quæ possunt de hoc crimine accusare, quæ aliàs nó possunt accusare. Secundo dicit quòd iudices de hoc crimine cognoscentes cum deliberant in hac causa, iudicent & inspiciãt personã accusati, an potuerit hoc crimen commisisse: & an simile quid fecerit aut cogitauerit, & an sanæ mentis fuerit. Vltimo dicit, quòd si milites destruant statuas vel imagines principis: grauiter sunt puniendi, &

delectúmve [a] habuerit, exercitúm[ve]comparauerit: [b] quíve, cũ ei in prouincia successum esset, exercitum successori nõ tradiderit: [c] quíve imperium exercitúmve populi Romani deseruerit: quíve priuatus pro potestate magistratúve quid sciens dolo malo gesserit: [d] quíve qd eorum quæ supra scripta sunt, facere curauerit:

IIII. SCAEVOLA libro quarto Regularum.

CViusque dolo malo iure-iurãdo quis adact[e] est quò aduersus rẽpublicam faciat: cuiúsve dolo malo exercitus populi Romani in insidias deductus, hostibúsve proditus erit: cuiúsve* dolo malo factũ dicitur quo minus hostes in potestatẽ populi Romani veniãt: [e] cuiúsve opera dolo malo hostes populi Romani cõmeatu, armis, telis, equis, pecunia, aliáve qua re adiuti erũt: [f] vt've ex amicis hostes populi Romani fiant: cuiúsve dolo malo factũ erit quo rex exteræ nationis [g] populo Romano minus [h] obtemperet: cuiúsve opera dolo malo factum erit quo magis obsides, pecunia, iumẽta hostibus populi Romani dentur aduersus rempublicam: item qui confessum † in iudicio reũ, [i] & propter hoc in vincula cõiectũ, emiserit. ℣ Hoc crimine liberat[k] est à senatu, qui statuas imperatoris reprobatas [l] conflauerit.

V. MARCIANVS libro quinto Regularum.

NOn contrahit crimen maiestatis, qui statuas Cæsaris vetustate corruptas reficit: [m] nec qui lapide iactato [n] incerto, [o] fortuitò statuã attigerit, crimẽ maiestatis cõmisit. & ita Seuerus & Antoninus Iulio Cassiano rescripserunt. Iidẽ Pontio rescripserunt, non videri cõtra maiestatem fieri ob imagines Cæsaris nondum consecratas [p] venditas.

VI. VENVLEIVS SATVRNINVS libro secundo de iudiciis publicis.

QVi statuas aut imagines imperatoris iam cõsecratas [q] cõflauerint, aliúdve quid simile admiserint: lege Iulia maiestatis tenentur.

Certæ personæ hac & seq.l. enumeratæ, licet non admittantur ad accusationem in reliquis criminibus, tamen admittuntur in crimine læsæ maiestatis.h.d.

VII. MODESTINVS libro duodecimo Pandectarum.

FAmosi [r] qui ius accusandi non habent, [s] sine vllã dubitatione admittuntur ad hãc accusationẽ: sed & milites, qui causas alias defẽdere nõ possunt. [t] nam qui pro pace [u] excubant, [x] magis magisque ad hanc accusationem admittendi sunt. Serui quoque deferentes [y] audiuntur: & quidem dominos [z] suos, & liberti patronos. [a] ℣ Hoc tamen crimẽ à iudicibus non in occasionẽ ob principalis maiestatis venerationem habendũ est, sed in veritate. Nam & personam spectandam esse, an potuerit facere: [b] & an antè quid [c] fecerit, & an cogitauerit, [d] & an sanę mentis fuerit. nec lubricum linguæ [e] ad pœnam facilè trahendum est. Quãquam enim temerarij digni pœna sint: tamen vt insanis, illis parcendũ est, [f] si nõ tale sit delictũ quod vel ex scriptura legis descẽdit, vel ad exẽplũ legis vindicandũ est. ℣ Crimine maiestatis, facto, vel violatis statuis vel imaginibus, maximè exacerbatur [g] in milites.

VIII. PAPINIANVS libro tertiodecimo Responsorum.

IN quæstionib[h] læsæ maiestatis etiam mulieres [h] audiũtur. Coniurationẽ denique Sergij Catilinæ Iulia † mulier detexit, & Marcum Tullium consulem indicium eius instruxit.

Bona damnatorum ex hoc crimine vadunt ad filios eorum, aliàs ad fiscum. Franciscus Accursius.

IX. HERMOGENIANVS libro quinto Iuris epitomarum.

EOrũ qui maiestatis crimine dãnati sunt, libertorũ bona liberis dãnatorum cõseruari diuus Seuerus decreuit: & tũc demum fisco vindicari, si nemo

a plus quàm priuati. Franciscus.

r *Famosi.* id est infames.

s *Non habent.* vt supra tit.ij.l.qui accusare. & facit in eo.titu.l. mulierem.

t *Non possunt.* vt.d.l.qui accusare. & facit in eo.titu.l.mulierem. Accursius.

u *Pro pace.* id est vt populus habeat pacem.

x *Excubant.* id est vigilant.

y *Deferentes.* id est accusantes.

z *Dominos suos.* vt.ẽ. de iudi.l.vix.

a *Patronos.* vt.C. qui accu.non pos.l. penul. &.C.eo.l.penul. in fin.

b *Facere.* ad hoc.ẽ. de dolo. hæredibus. in fin. &.l.sequen.

c *Quid.* scilicet simile. ad quod.ẽ. de accu. cui.§. hisdem.

d *Cogitauerit.* hoc C.eo.l.quisquis.

e *Linguæ.* sic.C. qui bo.cede.possũt.l.ij.sed arg.contra. C. de episcop.& cle.l.omnes q. §.fin.

f *Parcendum est.* aut ergo verbis tantum cõtra principem delinquitur: & tunc si ex leuitate vel furore, parcitur. si ex iniuria: tunc ad principem remittatur: vt hic, &.C.si quis imperatori maledixerit.l.j.si autem facto: si ex scriptura legis: vt quia sit de capitulis dictis supra eo.l.j. &.ij. & iij. tenetur. Si autem ex sententia, tũc idem: vt hic, & supra eo.l.qui statuas. & arg. infra de parricid.l.iij. in fin. Alij hic exponunt scripturam, vt quia famosum libellum de principe scripsit ex sentẽtia: vel quia sine scriptura famosum carmen de eo fecit: pro quibus supra de iniur.l. lex Corne. §.fin.

g *Exacerbatur.* aliàs exercebant milites: qa audaciores. aliàs exercebatur in milites, id est per milites: & sic idẽ sensus: vel id est maxime puniebatur, scilicet acri[ter] in milites. Alij dicũt hic loqui de statuis militum qui sunt iuxta latus principis: vt C.e.l.quisquis. in prin. & tunc in milites, id est contra milites quibus frequẽter inuident populares: vt.C. de statu. l.fi. sed nõ placet: quia nõ nisi pro statua principis iã cõsecrata agitur hoc crimine: vt.ẽ. eo.l.qui statuas. Item dic differentiam inter statuã, & imaginem: vt not.C.de statu.& ima.in rubri.

h *In quæstionibus. Mulieres.* vt.ẽ. de accu.l.mulierem. Accursius.

a *Eorum. Existat.* imò prima fronte fisco: vt.C. de bo. lib. l.j.& infra de inter. & releg.l.iiij. quæ sunt contra. Solu. hic in aliis capitulis: ibi contra principem vel rempu. argu.ĭ. l.fin.vel hic de æquitate. ar.infra de bo.dam.l.fin. Alij,vt Hug. dicunt quòd hic decapitatur:in contrariis deportatur, vel relegatur.arg.in auth. de man. princ.§. oportet. col.iij.hoc non placet: quia & iste perdit libertatem: vt infra de pœ.l. qui vltimo. Et plenius dic vt in contrariis no. prima placet. & secundum hoc intelligitur institu. de hære. ab intesta.§. per contrarium. & facit.s̈. de iure patro. eum. & ad Treb.l. si patroni. in prin.

damnati liberorum existat.[z]

x. Idem libro sexto Iuris epitomarum.

Maiestatis crimine accusari[b] potest,cuius ope consilio dolo malo prouincia vel ciuitas hostibus prodita est.

Morte rei extinguitur crimen. excipitur crimen læsæ maiestatis, scilicet perduellionis:non in aliis capitulis.h.d.

xi. Vlpianvs libro octauo Disputationum.

Is qui † in reatu[c] decedit:integri status decedit. Extinguitur enim crimen mortalitate:nisi fortè quis maiestatis reus fuit. Nã*nisi hoc crimen[d] à successoribus purgetur,hæreditas fisco vindicatur. Planè non quisquis legis Iuliæ maiestatis reus est, in eadem cõditione est:sed qui perduellionis[e] reus est,hostili animo aduersus rempublicã[f] vel principem animatus. Cæterũ si quis ex alia causa legis Iuliæ maiestatis reus sit:morte crimine liberatur.

AD LEGEM IVLIAM DE adulteriis coërcendis[& stupro.]

TITVLVS V.

Continua rubricam:quia, crimen adulterii, est crimen grauius:quia omne crimen committitur extra corpus, fornicatio vero committitur in corpus:vt.j.ad legem Cor.l. vi.circa fi. ideo ponitur hic rubri. ad leg. Iuliam de adulteriis.Bartolus.

i. Vlpianvs libro primo de Adulteriis.

Aex.hic alli. ad quæ cri. pertinet corpus cau. pẽ. disce. ne cri. de ma. accusa. ne mit. de. mit. ad furcas ne vinus veniat.

Maiestatis.]*CASVS.* Qui commisit dolum,vel opem dedit[a] vt prouincia vel ciuitas proderetur hostibus, potest accusari hoc crimine. Franciscus.

a *Accusari.* aliàs est appellari: & tunc expone appellari, id est accusari.

Is qui.]CASVS. Accusatus de aliquo delicto, si interim decedat: extinguitur delictum,nisi de crimine læ.maie.esset accusat[a]. nã accusato de crimine hoc,nisi hęredes ei[a] probent de purgatiõe, bona defuncti ad fiscũ ibunt. & hoc est tantum in duobus capitulis læsæ maiestatis. Frã.

Ego vltra. ad duco. in.§. terdũ. in. de liare. ne ab ite. sper. super. que. di. in dices. in hoc erra. ẽ mit. ad furcas: di dicatis tamẽ quòd ibi. est to. terribile per ea que not. in.in ca. mulier. n.q.i. & in.l.C. ad l.iul. repe. ad terrorẽ delinquẽtiũ & in exẽ. plũ hoc pe. test fieri.

c *Is qui in reatu.* quoque:vt supra de dona.l. post contractum.

d *Nã hoc crimen.* prẽmitte,nisi.& facit infra de iure fis.l.res quæ.in fin.&.C.eo.l.fi.& pe.& insti.de hære.quæ ab intestato.§.per cõtrarium.&.C.de hæret.l.iiij.§. præterea.versi. in mortẽ. &.s̈.de accu.l. ex iudiciorum.&.ĭ.ad Turpil.l.in senatus.§.si propter.& supra de dona.l.donationes.§.fi.&.C.de bo.eorum qui mor. sibi consci.l.fi.& de bo.dam.l.fi.in fi.& insti.de publi.iudi.§.publica.

e *Perduellionis.*id est criminis maiestatis:ideo sic dicti,quia per duellum probatio recipitur:quod non est aliàs secundum quosdam.vel verius ideo,quia perduelles dicuntur hostes:vt infra de verbo.sig.l.quos nos.

f *Rempublicam.*hæc cõtinet multa:vt patet.s̈.eo.l.j.&.iij.&.iiij. in quibus aliqua sunt ad hæc pertinentia:alia non,sed simpliciter maiestatis:non vero perduellionis.

AD LEGEM IVLIAM DE ADVLTERIIS coercendis,& stupro.

Cuius præcepta traduntur.s̈.de mino.l. auxilium.§. fina. & est enormius aliis:cum omne peccatum est extra corpus,nisi fornicatio,secundum Apostolum.hinc est quòd nõ licet transigere:vt.C.de transac.l. transigere.& ideo de hoc præmittit:& dic ad legem Iuliam,scilicet supplendam, interpretandam,& emendandam,sunt leges huius tituli.Azo.

Maec lex.]*CASVS.* Primo dicit à quo hæc lex Iulia lata sit.Secundo dicit:Si mulier ante denuntiationem sibi facta nupsit secundo,debet adulter pri[a] quàm ipsa accusari & damnari.Tertio dicit:si maritus de adulterio accusauit: amodo amplius accusare non potest. Quarto dicit:certum capitulum est factum circa lenocinium. punitur enim vir qui pretium accepit ab adultero vxoris suæ,puta à scholari. Item punitur qui vxorem suam inuenit in adulterio, & eam retinuit. Item punitur qui scit vxorem suam cum alio iacere,& hoc patitur. Quinto dicit: maritus Bertæ accusabat scholarem de adulterio cum Berta commisso. scholaris obiicit quòd vir fuit leno eius:non excusatur per hoc scholaris.sed si scholaris vult virum de hoc accusare: non potest nunc:cum sit ipse accusatus. Item si vir accusat vxorem suam de adulterio,& vxor obiicit quòd vir fuit leno,& de hoc eum accusat:nõ excusatur per hoc vxor: punietur tamen vir ob hoc:imò etiam sine accusatore poterit iudex punire de lenocinio.Extraneus autem à viro Bertæ accusat[a] de adulterio,interim non potest lenocinij crimen obiicere accusanti: nec ex hoc punietur vir.& hoc dicit hæc lex & pars sequẽtis.[*SI SIMVL.*] In accusatione adulterij præfertur vir patri mulieris:adeo quòd si pater libellum accusationis dederit,& vir nunc veniat accusare volens:præferatur vir si prius non fuerat negligens,sed se præparabat. de aliis autem excepto viro & patre mulieris accusare volẽtibus,præfertur idoneior iudicis arbitrio eligendus. Item bene dixi virum præferendũ patri mulieris: nisi pater probet virũ mulieris infamem: aut ꝓbet ꝙ colludere vult. nam his casibus præfertur pater.& hoc dicit hic.§. cum.l. seq. Franciscus Accursius.

**vide hic Budæum.*

**Flo.pœna adulterũ nõ infligitur*

g *Augusto.*aliàs à diuo Augusto. aliàs ab Octauiano Augusto: vel à Caio Augusto. sed si lata est ab Octauiano Augusto,vel ab aliquo istorum duorum: cur ergo dicitur Iulia? Respond.quia primo Julius Cæsar eam induxit:sed non perfecit. Caius perfecit,& maluit eam nominare nomine auunculi sui Julij:vt supra de origine iur.l.ij.§.deinde Caius.vel dic eam originaliter à Caio traditam: sed eam nominari Iuliam à suo auunculo,qui primus fuit imperator: vt in authen. de præpo. no. impe. ibi, siue etiam tertia &c. col.iiij. vt in auth. vt liberti decætero .§. facimus. col.vj.

h *Ex lege. Nisi reum.* aliàs rem,id est causam.& alias reum.

i *Condemnauerit.*id est condemnari fecerit:vt.s̈. de insa.l. furti.§.mandati.& hoc ideo,quia si absoluitur adulter, prodest adulteræ:sed non nocet condemnatio:vt.ĭ.eo.l.denũtiasse.§. pe.

k *Marito.*vt.C.eo.l.abolitionem.&.ĭ.ad Tur.l.qui destitit. & infra eo.l.quæsitum.&.l.miles.§.socer.Accursius

l *Præscriptum est.*id est de eo certum capitulum est:vt.s̈. de mino.l.auxilium.§.fi.vel dic,id est exceptio inducitur.

m *Delinquere.*cum non deprehenderit.

n *Contaminatione.*subaudi de.Accursius.

o *Infligitur.* in libro.B.est non.& tunc dic quòd potest excusare ignorantiam,vt infra eo.l.mariti.& sic dic,cæterum pro sed. alij non habent hic non:vt quia scit committi adulterium:& dices cæterum pro certe:vel dic pro sed:sed subaudi &,vt non aduersetur.& facit.s̈.solu.ma.l. cum mulier. &.C.e.l. crimen.&.l. ita nobis.&.ĭ.eo.mariti.§.j.ij.&.iij.

p *Qui hoc dicit.*ſ.extraneus de adulterio accusatus à marito.

q *Admissa.*vt.s̈.de publi.iudi.l.is qui reus.&.s̈.de in rem verso.si filius.sed arg.contra.ĭ.eo.l.si vxor.§.iudex.&.§.fi.

r *Velit reus.*id est accusatus extraneus.

ſ *Delatus.*id est accusatus,vt lis sit contestata:vt.ĭ.proxi.§. in fi. sed ante sic:& vterque punitur.

Haec lex lata est à diuo Augusto.[g]

ii. Idem libro octauo Disputationũ.

Ex lege Iulia seruatur,vt cui necesse est ab adultero incipere,quia mulier ante denuntiationẽ nupsit:nõ aliàs ad mulierẽ possit peruenire,nisi reũ[h] peregerit.Peregisse autem non aliàs quis videtur,nisi & condẽnauerit.[i] ℣ Marito[k] iure mariti accusanti,illa præscriptio obiicitur,*si [non]legem * prodidisse dicatur ob hoc quòd adgressus accusationem adulterij,[accusare]destitit.*

℣ Lenocinij quidem crimen lege Iulia de adulteriis præscriptũ est:[l] cum sit[eadem] in eum maritũ pœna statuta,qui de adulterio vxoris suæ quid accepe rit:itẽ in eũ qui in adulterio deprehẽsam retinuerit. Cæterũ ꝙ patitur vxorem suam delinquere,[m] matrimoniumque suũ cõtẽnit,quique contaminatione[n] non indignatur,pœna adulterij in eum infligitur.[o] * ℣ Qui hoc dicit,[p] lenocinio mariti se fecisse: releuare quidẽ vult crimen suum:sed non est huiusmodi compensatio admissa.[q] Ideo si maritum velit reus[r] adulterij,lenocinij reũ facere: semel delatus[ſ] non audietur.

Exceptio lenocinii opposita à muliere inter reos recepta, maritum non repellit, sed eum puniri facit. sed si obiicitur ab extraneo: nihil importat. h.d. Diuiditur in quatuor partes. Primo ponit vnum dictum. Secundo illationem ex dicto. Tertio determinat vnam quæstionem dependentem ex prædictis. Quarto ponit aliud dictum. Secunda ibi, lenocinium. Tertia ibi, vnde quæri potest. Quarta ibi, extraneus autem. Bar.

℣ Si publico iudicio marit⁹ [suam] vxorem reã faciat: an lenocinij allegatio repellat maritũ ab accusatione? Et putẽ non repellere. [a] Lenociniũ igitur mariti ipsum onerat: nõ mulierem excusat. Vnde quæri potest, an is qui de adulterio cognoscit, statuere [b] in maritum ob lenociniũ possit. Et puto posse. Nã Claudius Gorgus vir clarissimus vxorem accusans, cum detectus esset vxorẽ in adulterio deprehensam retinuisse: & sine accusatore [c] lenocinij * dãnatus est à diuo Seuero. Extraneus autem nequaquã lenociniũ obiiciens, posteaquam reus factus est [criminis,] se releuabit, nec maritum [d] pœnæ subiiciet.

Maritus præfertur patri vxoris suæ ad accusandum de adulterio vxoris, si nõ fuerit negligens ad causam instituendam & prosequendam. h.d.

℣ Si simul ad accusationem veniant maritus & pater mulieris: quem præferri oporteat, quæritur. Et magis est [e] vt maritus pferatur. Nam & propẽsiore ira, & maiore dolore executurum eum accusationem credendum est: in tantum, vt & si pater præuenerit, & libellos inscriptionũ deposuerit, marito non negligente nec retardante, sed accusationem parante, & probationibus instituente atque muniẽte, vt facilius iudicãtibus de adulterio probetur: idẽ erit dicendum. Sed & quotiẽs alij qui post maritum & patrem accusare possunt, [f] ad accusandũ ꝓsiliunt: lege expressum est, vt is cuius de ea re notio est, de iusto accusatore constituat. [g]

III. IDEM libro secundo de Adulteriis.

NIsi igitur pater maritum infamem [h] aut arguat, aut doceat colludere magis cum vxore, quàm ex animo accusare: postponetur marito.

Viro accusante non currunt tempora patri. vtroque differente, vtrique currunt tempora. Item accusanti adulterum non currunt tempora contra adulteram. Item extranei admittũtur post accusationem patris & mariti: & habent quatuor menses. h.d.

IIII. IDEM libro octauo Disputationum.

SI maritus præuenerit, accusareque instituerit: tempora non cedunt patri: quia* accusationem instituere nõ potest: sic tamẽ, vt quoad vnus occupet, [i] vtrique tempora cedãt: vbi verò marit⁹ occupauit, residua tẽpora ei qui occupare non potest, non cedant. quod & in eo dici potest qui ab adultero vel [ab] adultera cœpit. Nam aduersus eum, aduersus quẽ non cœpit, desinunt ei tempora cedere. [k] Hæc in maritis & patribus dicta sunt. Extraneis autem qui accusare [l] possunt, accusandi facultas post maritũ & patrẽ cõceditur. Nã post sexaginta [vtiles] dies, [m] quatuor menses extraneis dantur, & ipsi vtiles.

Licet extraneus præuenerit accusare, tamen maritus præferetur: licet mulier sit absoluta ab accusatione extranei. h.d.

℣ Si antè extraneus instituerit accusationem, an superueniẽti marito permittatur accusatio, quæritur. Et magis arbitror hoc quoque casu maritum audiendum, si non negligentia [n] præuentus est. Et ideo etsi accusatione instituta, absoluta sit mulier extraneo accusante: tamen marito debet permitti restaurare accusationem, si idoneas causas allegare possit quib⁹ impeditus non instituit accusationẽ.

SI *maritus.*] CASVS. Si vir accusat: non currunt tempora patri mulieris. si vterque differt, currit tempus vtrique. Item qui accusat adulterum: non currit tempus cõtra adulteram. idem econtra. Item post patrem & maritum mulieris qui habent lx. dies vtiles: si extranei volunt accusare, habent quatuor menses vtiles. Item si extraneus accusat de adulterio, & nunc veniat vir accusare volens: præfertur vir si non fuit negligens. Vltimo: extraneꝰ accusauit mulierem de adulterio: & absoluta est. nunc vir accusare vult. auditur si probet se iusta de causa fuisse hucvsque impeditum. Franciscus Accursius.

i *Occupet.* & sic ambo sunt in mora. Accursius.

k *Cedere.* cũ non possit eodem tempore alium accusare: vt. C. eo.l. reos. & infra eo.l. nihil. §. fina. Item nota negligenti non currere tempus. ad quod. j. eo.l. si maritus. & l. quinquennium. & C. de inoffi. testa. l. contra maiores. & supra de mino. l. intra. & supra ad Tertul. l. ij. §. si mater. &. C. de iis qui. vt indi. sororem. & C. de an. exceptio. l. j. in fin. & supra quando act. de pecu. est an. l. j. §. j. Ac.

l *Qui accusare.* nam quidam repelluntur: vt supra de accu. l. qui accusare. vel admittuntur: vt hic: nisi sit pater vel vir qui accusare velit. tunc enim extranei non admittuntur: vt. C. eo. l. quamuis. Accursius Florentinus.

m *Post sexaginta tiles dies.* præstituuntur autem ad accusandum adulteriũ patrono, patri, & marito, sexaginta dies vtiles: post quos extranei habent quatuor menses vtiles: & hoc à tempore diuortij: vt infra eo. l. is cuius. §. penulti. sed quinquennium continuum vniuersis statuitur qui volunt accusare: & hoc ex die commissi criminis: vt infra eo. l. miles. §. adulterij. &. C. eo. l. adulter post quinquennium. & hæc est vna præscriptio seu exceptio, scilicet temporis. alia est lenocinij: quod dic vt supra eodem. l. j. §. lenocinij. Item alia, vt supra eodem. l. j. §. j. Accursius.

n *Non negligentia.* ad hoc supra. l. j. §. fina. & l. ij. & argu. supra

a *Non repellere.* si nomen vxoris receptum esset inter reos. aliquin est contra: vt. ff. solu. ma. l. cum mulier. &. j. eo. si maritus. ij. §. præscriptiones. &. C. eo. ita nobis.

b *Statuere.* scilicet pœnam.

c *Sine accusatore.* speciale. sic. C. de epis. & cle. si quis in hoc.

Idem in crimine suspec. tuto. vt supra de suspec. tut. l. tutor quoque. §. præterea. Item in charta falsa: vt. C. de proba. l. penulti. Idem in testibus: vt. C. de testi. l. nullum. Idem in calumniatore: vt. C. de calum. l. j. & ff. de bo. li. l. qui cum maior. §. si libertus. Idem in falso: vt. C. de fal. l. vbi. sed nos dicimus quòd ibi fuit principaliter accusatio de falso instituta. Idem in notorio: vt. C. de accusa. l. ea quidem. sed regulariter contra: vt infra de mu. & ho. l. rescripto. §. si quis accusatorem. Item quæro, an quod hic dicitur vt puniatur ille cõtra quem excipitur: sit in crimine falsi & similibus, vt except. repulsus puniatur? Respond. non. & potest esse ratio, secundum Hug. quia per exceptionem lenocinij tollitur accusatio lenocinij: sed per exceptionem [a] falsi, non tollitur accusatio falsi.

* *Flo. lenocinio*

[a] *Bal. in. l. falsum. C. si ex fal. instru. post Dy. hãc. gl. dicit nõ reperiri alibi ad hoc quòd si sup falso deducto per viam exceptionis fuit pronuntiatũ per iudicẽ: nõ potest ille iudex punire nisi fiat noua accusatio. quæ glo. quoquo pacto nõ loquitur de pronuntiatione: ideo cogitabis. Bolog.*

d *Nec matritum.* imò obiicitur: vt. C. eo. l. quoniam. quæ est contra. solu. hic extraneus obiiciebat lenocinij qstionem postquam nomẽ suum redactum est inter reos: quod non licet: vt infra eo. si maritus. ij. §. præscriptiones. ibi vero ante. vel aliter: lenocinij illius exceptio repellit maritum quolibet accusato, quia dicatur vxori adulteræ consensisse: vel post adulterium ipsius factum approbasse: vt ibi. & obiicietur hæc exceptio, cum sit peremptoria, quãdocũque, ante sententiam forsan: & hic maritus repulsus subiicietur pœnæ. Exceptio autem lenocinij, quòd dicat duxisse vxorem damnatam de adulterio: non prodest extraneo accusato, nec nocet marito: aut vxori accusatæ non prodest: nocet tamen marito: vt hic distinguitur.

e *Magis est.* ad hoc. C. eo. l. quamuis. & infra eo. l. si maritus præuenerit. j. in princip. &. §. fin. & argu. C. qui admit. ad bo. poss. l. fin. in fin. Item facit infra de iure fisci. l. edicto. §. extat. & supra de damno infecto. l. si finita. §. eleganter. Accursius.

f *Possunt.* de quibus dicitur. C. eo. l. quamuis. licet enim ordinatè ponatur: non tamen hic seruatur ille ordo. Accursius.

g *Constituat.* supra de accusa. l. si plures.

h *Nisi. Infamem.* qui iure mariti non accusabit: vt infra eo. l. marito. in fine. sed iure extranei, cum suam iniuriam persequatur: vt supra de accusa. l. ij. & facit supra titu. j. l. famosi. in principio.

BIU Cujas

supra de procura.l.procurator.& de acquiren.hære.l. cum solus. in fine.&.ſ.de sepulchro violato.l.sepulchri violati.&.ſ. de accusa.l.si cui.§.penul. Accursius.

Maritus potest accusare vxorem suam de adulterio quod commisit in primo matrimonio.h.d.

V. IVLIANVS libro octogesimosexto Digestorum.

NVptã [a] mihi, adulterij reã postulari posse in priore matrimonio commissi, dubium non est: cũ apertè lege Iulia de adulteriis coërcendis caueatur, si quidem vidua sit, de cuius adulterio agetur: vt accusator libe B rum arbitrium [b] habeat, adulterum, an adulteram prius accusare malit. Si verò nupta sit: vt prius adulterum peragat, tunc mulierem.

VI. PAPINIANVS libro primo de Adulteriis.

INter liberas tantũ personas [c] adulterium stuprúmve passas lex Iulia locum habet. [d] Quod autem ad seruas pertinet, & legis Aquiliæ actio facilè tenebit: & iniuriarum quoque competit: [e] nec erit deneganda prætoria quoque actio de seruo corrupto: [f] nec ꝓpter plures actiones parcendum erit [g] in huiusmodi crimĩe reo. ℣ Lex [Iulia] † stuprum & adulterium promiscuè [h] & κατα χρησικώτερον † appellat. Sed propriè adulterium in nuptam [i] committitur, propter partum ex altero conceptũ cõposito nomine. [k] Stuprum verò in virginem viduámve [l] cõmittitur: quod Græci φθορὰν * appellant. [m]

Filiusfami. potest inuito patre accusare de adulterio vxoris suæ. Item maritus potest accusare vxorem de adulterio, licet alios duos de aliis criminibus accuset. h.d. vsque ad. l. qui pupillam.

℣ Filiusfamiliæ maritus ab eo qui sui iuris est, in ea lege non separatur. [n] Diuus quoque Hadrianus Rosiano Gemino rescripsit, & inuito patre filiũ hac lege reum facere posse. [o] ℣ Maritus etsi duos reos ex alio crimine [p] habeat, poterit iure viri tertium accusare: [q] quoniam ea causa non cedit in numerũ cæterarum. [r]

Illicitum matrimonium non excusat quẽ à pœna stupri. Angelus.

VII. MARCIANVS libro decimo Institutionum.

QVi pupillam suã duxit vxorem contra senatusc õsultum, nec matrimonium est [s] hoc, & potest adulterij [t] accusari, qui tutor & curator fuerit, & intra vicesimũ sextum annum [u] duxerit vxorem non à patre desponsam, vel destinatam, vel testamento denoC minatam.

Duo possunt simul ab vno accusari crimine incestus. h.d. sequens plana est.

℣ In libro secũdo de adulteriis Papiniani Marcianus notat: Incesti* [x] cõmune crimẽ aduersus duos simul intentari [y] potest.

VIII. PAPINIANVS libro secundo de Adulteriis.

QVi domum suam vt stuprũ adulteriúmve cum aliena matrefamilias [z] vel cũ tor, non accusat nomine pupilli: nec ergo pater. & facit infra eo.l.filium.

p *Crimine.* & alio subaudi: nam eiusdem criminis duos reos eodem tempore facere non potest, secundum Py. nec obstat. C. si reus vel accusator. l. j. quia ibi prosequebatur suam iniuriã: quod non placet. imò etiam decem potest quis eodem tempore accusare: dum tamen diuersis libellis: quod plene dic vt. C. qui accus. nó pos. l. cum rationibus.

q *Accusare.* iure speciali: quia suam iniuriã prosequitur: vt. d. l. cũ rationibus.

r *Cæterarum.* scilicet causarum: & aliàs cæterorum, scilicet crimi num siue accusatorum. Accursius.

Qui pupillam.] CASVS. Tutor pupillam suam duxit in vxorem. dicitur quòd nõ tenet matrimoniũ: & potest tutor de adulterio accusari. idem in curatore, si intra. xxv. an. duxit adultam in vxoré non à patre desponsatã vel destinatam, vel in testamento eius nominatã. Vltimo dicit: de incestu potest tã masculus quàm fœmina eodem tempore accusari. Franciscus.

s *Nec matrimoniũ est.* vt. ſ. de ritu nupt. l. non est. &. C. de excu. tu. l. amplisimi. &. ſ. rerum amo. l. si concubina.

t *Adulterii.* id est stupri: cum non sit matrimoniũ: & est pœna. C. si quis eam cuius tutor &c. l. j. ad quæ est. ſ. de do. inter vir. & vxo. l. iij. §. j. & in authen. de restit. & ea quæ parit. §. vnum. col. iiij.

u *Annum.* & insuper quadriẽnium: vt. C. de interdicto matrimonio. l. si patris.

x *Incesti.* sed non adulterij: vt. C. eo. l. reos. &. j. e. l. vim passam. §. duos. &. §. incesti.

y *Intentari potest.* à diuersis. Pla. vel dic etiam ab eodem, diD uersis tamen libellis secundum Ale. vt supra de accusa. l. hos accusare. §. lege.

Qui domum.] CASVS. Qui præbet domum vt stuprum vel adulterium cum aliena matrefami. aliquis faciat, vel cum puero: item qui accipit pretium à scholari vel alio quem inuenit cum vxore sua, quasi adulter punitur: cuiuscũque sit conditionis. & appellatione domus, omnis habitatio cõtinetur: nec est vis etiam si amico suo præbuit domum ob hoc. idem si agrum suum vel alienũ ob hoc alicui præbuit. Idé si præbuit domum ad colloquiũ ibi faciendũ cum aliqua matrefa. ob hoc factum. nam tenetur. Item materfami. intelligitur non tantum nupta, sed etiam vidua. Item non solum masculus tenetur qui domum præbuit, vel qui pretium accepit pro stupro: sed etiam fœmina quæ aliquid de prædictis facit. Vltimo dicit: quędam materfa. non nupta timebat ꝙ si haberet rem cũ aliquo, quòd accusaretur de stupro. vnde facta est lena, aut operas suas in scenam locauit, vt sic euitaret pœnam stupri. & sic postea habuit rem cum aliquo. dicitur quòd hæc fraus sibi non prodest: vnde de stupro potest accusari. & hoc dicit hæc lex cum duabus seq. Franciscus.

z *Matremfamilias.* hoc expone vt. j. eo. l. mater.

Nuptam.] CASVS. Quãdam viduam accepi in vxorem. quidam vult eam accusare de adulterio commisso cum erat cũ primo viro. bene auditur, cum in. l. Iulia sit cautum, quòd in electiõe accusantis sit velit prius accusare adulterum ꝙ adulterã, si sit vidua. si autem iam sit nupta secundo, prius adulter sit accusandus: & postea ipsa. Fran.

a *Nuptam.* aliàs nupturam.

b *Arbitrium.* facit. ſ. eo. l. j. in princ. & . l. si maritus. ij. §. penul. ibi, si in viduitate. & . C. eo. l. si dum in tuo. Accursius.

Inter liberas.] CASVS. In liberis fœminis adulteratis vel stupratis lex Iul. locum habet: in ancillis non, sed act. Aquil. & iniur. & serui corrupti. Secũdo dicit. l. Iul. stuprum & adulteriũ promiscue appellat: propriè autẽ adulterium in nuptam committitur: stuprum in virginẽ, vel viduã. Tertio dicit: & filiusfa. potest accusare de adulterio vxoris suæ, & etiam inuito patre suo. Quarto dicit: duos accusaui de diuersis criminibus. possum tertiũ accusare de adulterio cũ vxore mea commisso. Franciscus.

c *Inter liberas tantum personas.* inter seruos enim non tenet matrimoniũ: vt. C. de incest. nup. l. cum ancillis.

d *Locum habet.* vt. C. eo. l. serui ob violatũ.

e *Competit.* vt. ſ. de iniuriis. l. si stuprum.

f *De seruo corrupto.* vt. ſ. de ser. corru. l. si quis seruum. in fi. Ac.

g *Erit.* ne etiam extra ordinem puniatur: vt. ſ. de offi. præ. l. fin. vel dic quòd licet vna conueniatur, poterit & aliis conueniri in id quod est plus: cum ex vno facto competant: aliàs si ex diuersis, tunc in solidum: vt. ſ. vi bo. ra. l. j. & de act. & obl. l. qui seruum. & de tut. & ra. distr. l. j. §. in tutela.

h *Promiscuè.* vt. j. de verb. sig. l. inter stuprum.

i *In nuptam.* vel sponsam alienã: vt. C. eo. l. propter, &. j. eo. l. si vxor. §. diuus. Accursius.

k *Nomine.* i. dictione, scilicet adulterium. nam dicitur quasi ad alterius torum accessus: vel quasi ad alterum accessus. & dicunt quòd magis significatione quàm voce fit compositio: sed certe & quòd magis significatione quàm voce fit compositio: sed certe & vocẽ, scilicet ex corruptione: & est pœna in fœmina & mare. C. eo. l. quãuis. ij. in fi. in stupro est qualis dicitur institutio. de publi. iudi. §. ij. Item in incestu dices. j. eo. si adulterium. cum. §. nõnũquam. & de lenocinio punitur vt adulter: vt. j. e. l. qui domum.

l *Viduámve.* non meretricem, vel illicitam concubinam: vt. C. eo. si ea. &. ſ. de concubi. l. antepenul. & supple, vel puerum: vt. C. eo. l. cum vir. &. j. eo. l. stuprum. §. j.

m *Phthoran appellant.* id est corruptionem, quasi societas turpis, vel consortium turpe dicatur stuprum.

n *Non separatur.* quia sic accusat ac si esset sui iuris: vt subiicit.

o *Posse.* forte hoc est correctum: vt. C. de bonis quæ libe. l. fin. §. sancimus. versi. necessitate. vel illud in ciuili. & pro hoc. C. qui accu. non pos. l. ij. vbi tutor qui est legitimus administra-

Vide in ſ. §. Laurent. Val. in elegan. l. 45. & Ana. lib. cujane. l. cap. 26. & Budæũ in com. poſſen. hic.

* *id est corruptionem.*

* *aliàs est hic. l. quæ incipit, Incesti*

BIU Cujas

a *Punitur.* supra de mino.l.auxilium.§.j.& de extraor.cri.l.j.in fine.&.l.proxi.&.l.mariti.in prin.&.§.j.ij.&.iij.

b *Appellatione domus.*sic.ff.de iniur.l. lex Cornelia.§. domus.& infra eo.l.nec in ea.§.ij.

c *Et si amicis.Tenetur.*contra videbatur:vt.ff.de excep.l.ij.

d *Præbuisset.*id est p̄misisset:vt.C. de male. & mathe.l.iij.

e *Sine.* facit.ff. de auro & argen.leg.l. & si non sint.§.infecti quid ergo.*

* *vbi dicitur in gloſ. facti. quòd cœptum habetur pro facto.*

f *Non committeretur.* facile.ad quod infra de verb.sig.l.Nepos Proculo.

g *Mater autem. Significatur.*ff.eo. qui domum. & facit.j. de verbo. sig.l. pronũtiatum.§.matrẽ. Ac.

* *Flo.amici*
* *Flo.in agro balneo ve ſtupr.*

h *Pœnæ.* si ꝑ priè ponas,adulterij:dic quod hæc fraus sibi nó proficiebat:vt.j.e.si vxor. in prin. Si dicas (quod est verius) quòd impro priè ꝑ stupro, vt quia non erat nupta: bene dicit:quia pœna stupri non tenet eas inhonestas.C.e.l.quæ adulterium. & plene dic vt ibi. & facit.C. eo.l. si mulier.

i *In scenam.* per hæc duo fit infamis ipso iure:vt.ff.de infa.l.j.

k *Adulterii.*ſ. propriè: vel id est stupri: vt modo notaui.

Miles.] *CASVS.* Miles pactus est cum adultero vxoris suæ.remouetur à militia,& deportatur. Item miles qui iacuit cũ filia sororis: de incestu accusari potest. Item accusata de adulterio, & recepta inter reos, nó potest defendi per alium,etiam si sit absens. Vltimo dicit:socer volẽs accusare nurũ de adulterio,est ꝑ testatus coram præside se velle dare de hoc libellum.postea destitit, volens lucrari dotem, quasi eius nurus culpa solutum sit matrimonium.dicitur quòd volens iterum accusare, non auditur.[*ADVLTERII.*]De adulterio potest accusari adulter intra quinquẽnium à tempore cõmissi criminis,etiã muliere defuncta.Secundo dicit quòd dies.lx.qui dãtur marito ad accusandum,item quatuor menses qui dantur extraneo,sunt vtiles:& ideo non currunt accusare volenti,donec est captus: & sic in custodia sit:in prædicto tamen tempore computantur etiam feriati dies si præsidis fuit copia.Sed pone quòd desponsaui quãdam:& pater eius alij eã nupsit & tradidit.dicitur quòd non possum eum qui eã duxit,de adulterio accusare. postea dicit:defuncto viro eiꝰ vxor de adulterio accusabatur. ipsa dicebat debere differri causam istam donec filius suꝰ impubes erit magnus,quasi hæc causa tangat eũ.dicitur quòd non auditur hæc fœmina:cũ hæc causa non præiudicet filio eius.[*VOLENTI.*] Non potest vxor donec perseuerat in matrimonio,accusari de adulterio : sed nec adulter potest interim accusari. Secundo dicit: mulier nupta est secundo,de quo erat suspicio quòd viuo primaſculo fieret,sciens p̄buerit, vel quæstum ex adulterio vxoris suæ fecerit:cuiuscũque sit cõditionis,quasi adulter punit. [a] ℣ Appellatione domus [b] habitationẽ quoque significari palam est.

Qui, est causa causæ, est causa causati.h.d.

IX. VLPIANVS libro quarto de Adulteriis.

ET si amicis* quis domum p̄buisset,tenetur. [c] Sed & si quis in agro* suo alienóve stuprum fieri p̄buisset, [d] cõprehendi debet.Sed & si in domum aliquam soliti fuerint cõuenire ad tractãdum de adulterio:& si eo loci nihil fuerit admissũ,verũtamen videtur is domũ suã vt stuprum adulteriúmve cõmitteretur,p̄buisse:quia sine [e] colloquio illo adulteriũ non committeretur. [f]

X. PAPINIANVS libro secundo de Adulteriis.

MAter autem familias significatur [g] non tãtùm nupta, sed etiã vidua. ℣ Mulieres quoque hoc capite legis,quòd domum[suam]p̄buerunt, vel ꝑ comperto stupro aliquid acceperunt,tenentur.

Quæ se vilem personam facit,vt effugiat legum laqueos:non euitabit pœnam legis.h.d.

℣ Mulier quæ euitandæ pœnę [h] adulterij gratia lenocinium fecerit,aut operas suas in scenã [i] locauerit:adulterij [k] accusari dãnariq; ex senatusc̃osulto potest.

XI. IDEM libro singulari de Adulteriis.

MIles qui cũ adultero vxoris suæ pactus est, [l] solui sacramento, [m] deportariq; debet. ℣ Militẽ qui sororis filiã in cõtubernio habuit,licet non in matrimonium:adulterij [n] pœna teneri,rectius dicetur. ℣ Ea quæ inter reas adulterij recepta esset, [o] absens defendi non potest. [p]

Lucrum pecuniarium non est præferendum honestæ vindictæ.h.d.

℣ Socer † cum nurum adulterij accusaturum se libellis præsidi datis testat' fuisset: [q] maluit[ab] accusatione desistere,& lucrũ ex dote magis petere. Quæritur, an huiusmodi cõmentum [r] eius admitti existimes? Respondit. Turpissimo exemplo is qui nurum suam accusare instituisset, postea desistere maluit,contentus lucrum ex dote retinere, tãquam culpa [s] mulieris dirempto matrimonio. Quare nõ iniquè repelletur, [t] qui commodum [u] dotis,vindictæ domus suæ p̄ponere non erubuit. ℣ Adulterij reũ,intra quinque annos cõtinuos à die criminis admissi, [x] defuncta [y] quoque muliere postulari posse [z] palam est.

Dies constituti ad accusandum de adulterio, sunt vtiles.h.d.

℣ Quidã accusare volebat adulterij mulierem: & postulabat ne sibi cõputarentur dies quos in custodiã [a] fuisset. †[b] me[aũt] hoc admittente,extitit qui mihi cõtradiceret: cuius opinionem an tu probes,rogo maturi' mihi scribas.Respondit: Opinionem tuam,& verba legis & sententia adiuuant,cui placuit vtiles dies [c] accusatori computandos esse,id est quibus potuit accusatiõis solẽnia implere. Quare sine dubio dies quib' quis in custodia fuit, extra cõputationem vtilium dierum existimanti tibi constitutos, contradici

a *Punitur.* supra de mino.l.auxilium.§.j.& de extraor.cri.l.j.in fine.&.l.proxi.&.l.mariti.in prin.&.§.j.ij.&.iij.

b *Appellatione domus.*sic.ff.de iniur.l. lex Cornelia.§. domus.& infra eo.l.nec in ea.§.ij.

c *Et si amicis.Tenetur.*contra videbatur:vt.ff.de excep.l.ij.

d *Præbuisset.*id est p̄misisset:vt.C. de male. & mathe.l.iij.

e *Sine.* facit.ff. de auro & argen.leg.l. & si non sint.§.infecti quid ergo.*

* *vbi dicitur in gloſ. facti. quòd cœptum habetur pro facto.*

f *Non committeretur.* facile.ad quod infra de verb.sig.l.Nepos Proculo.

g *Mater autem. Significatur.*ff.eo. qui domum. & facit.j. de verbo. sig.l. pronũtiatum.§.matrẽ. Ac.

* *Flo.amici*
* *Flo.in agro balneo ve ſtupr.*

h *Pœnæ.* si ꝑ priè ponas,adulterij:dic quod hæc fraus sibi nó proficiebat:vt.j.e.si vxor. in prin. Si dicas (quod est verius) quòd impro priè ꝑ stupro, vt quia non erat nupta: bene dicit:quia pœna stupri non tenet eas inhonestas.C.e.l.quæ adulterium. & plene dic vt ibi. & facit.C. eo.l. si mulier.

i *In scenam.* per hæc duo fit infamis ipso iure:vt.ff.de infa.l.j.

k *Adulterii.*ſ. propriè: vel id est stupri: vt modo notaui.

l *Pactus est.* gratis,vel ne,pro non gratis. nam vtrũque prohibitum est:vt C. eo.l. de crimine.& de transac.l. transigere. & dic vt ibi. Accursius.

m *Sacramento.* militiæ.quod dic vt supra de insa.l.ij.§. miles. & facit infra de re milita.l.qui cum vno.§.adulterij.

n *Adulterii.* id est stupri. ad quod supra de iis quibus vt ind.l.mulierem.

o *Recepta est.*hoc autem posset fieri de absente,scilicet recipi inter reos:vt.C.eo.l. adulteram.Accursius.

p *Nõ potest.* hic dic vt † *Fl.* supra de publi. iudi.l. pe.§.j.sed fallit in casu:vt.C.e.l.quãuis indubitati.Accursius.

q *Fuisset.* quod propriè fit apud præsidem, vel magistratum:vt.C. de cano.scru.vr.Ro.l.j. & no. quòd hic libellum non dedit.nã tunc nulla esset dubitatio: vt.ff.l.j.§.j.

r *Commentum.*aliàs cõmercium.

ſ *Culpa.* quo casu vir dotem lucrarur: vt.C. de repu.consensu.

t *Repelletur.*ab accusando iterum:non autem incidit in Turpil. vt.C.ad Turpil.l.j.contra.sed non incidit in Turpil. ante lit. contesta.vt ibi,sed denuo accusatum non repetit: vt hic,&.ff.eo. l.ij.§.marito.Accursius.

u *Commodum.*sic.ff.de iure do.l.cum post.§. & patrona. Itẽ.C. de dona.inter virum & vxo.l.si maritus.&.C.de institu. & substitu.l.reprehendenda.

x *Admisi.*facit.j.eo.l.mariti.§.præterea. &.§. quinquennium. &.l.quinquennium.&.ff.ad Syll.l.in cognitione.Accursius.

y *Defuncta.*j.eo.l.vim passam.§.in matrimonio.&.l.fina.

z *Posse.*scilicet maritum,vel alium,ex parte subiecti.

a *In custodiam.*scilicet publicam:vt.j.de verbo.signi.l.vinculorum.&.ff.ex qui.cau.ma.l.succurritur.Accursius.

b *Fuisset.* scilicet ipse accusator.

c *Vtiles dies.*lx.vt.C.eo.l.iure mariti. & quatuor menses:vt.ff. eo.si maritus.j.§.hæc in maritis.

Non

a *Non debuit.*vt.C.eo.l.commiſſa.&.l.ſi ob quondam. & ſupra de diuer.præſcript.l.j. & ſupra quib.ex cau.ma.l. ſiqua. & infra proxi.§.dixi.

b *Vtiles computantur.*vt.ſ.proxi.§.

c *De plano.*id eſt non ſedente iudice pro tribunali. Sic in aliquibus bo.poſ. in aliis nō:vt.ſ.quis or. in bo. poſ. ſer.l.ij.§.j. contra. Item quod dicit de die feriato:eſt ſpeciale. ſic C.de fer.l.j.& de dila. l.ſiue.§.j. aliàs cōtra.ſ. ſi quis in ius vo. non ierit.l.ij.§.fi.& fa.ſ. de condit.& demō.l. quibus diebus.in princ. & de offic. procon.l. nec quicquam.§. de plano. Accurſius.

d *Deferre.*fa.C.e.l.iure mariti.

e *Nouā rē.*& ideo nō auditur. aliud ſi à non viro ſit cognita: vt in cōtrario.j.e. ſi vxor.§. diuus.

f *Poſtulatur.*fa.j.eo.l. fi.in fi.

g *Impetrare.* hoc autem petebat ad inſtar Carbo. edic. vt ſupra de Carbo. edic.l.j. in prin.& ad inſtar ventris: vt de ven.in poſ. mit.l.j.§.ſi ea.Ac.

h *Non videtur mihi.* imò videtur differri:vt ſupra de ventre in poſ. mit. l. antepe. contra. ſol.hic de iam nato:ibi de naſcituro.vel ibi male reſpondit & ſcripſit Hadrianus: vel perſonaliter.Ioan.vel ibi dū naſcitur: vt.j. de pœn. l.iij. vel vt no. C. de fal.l.j. & fa.ſ. de Car. edi.l. Titia. &.j.e.l. in crimine.

i *Cum poſſit.* ergo à contrario cū mater accuſatur de partu ſuppoſito,debet differri q̄ſtio propter puerū. ſed l.dicit cōtra.ſ.de Carbo.edi.l.j.§.fi.&.l.ij.& C.de fal.l.j.ſi enim cōſtat in cauſa matris partum ſubiectum,ſit præiudiciū filio. Ad quod dic quòd ideo nō differtur,quia maiori cōſtātia ſe defēderet: nec dicas præiudicium fieri filio.& quod dicitur in.d.§.fi.quòd filio denegatur actio de hæreditate:verum eſt ſi ſententia contra ſe fuerit lata,non contra matrē: vt ſupra de iureiur.l.iij.§.pen.nec ob.prædictis de Carbo.edic.l. ij.§.ibidem.vbi etiam in pubere fratre differtur quæſtio propter impuberem:quia ibi in illo pubere ceſſat ratio quam in matre dixi.nam non eſt conſtans,cum ſit minor vigintiquinque an. Item neſcit veritatem rei vt mater.

k *Non poſſe mulierem.* iure iſto prius debet vir vxorem dimittere,& tunc accuſare:vt hic:& infra eo.l.conſtante.&.C.e.l.crimen.nec eſt contra.j.e.l.vim paſſam.§.nupta.vt ibi not. ſed hoc videtur corrigi etiam iure codicis:vt.C.e.quamuis.ij.ſic enim dicit,connubia.vel ibi in perſonis certis:hic in extraneis.vel dic ibi connubia ſecundò contracta,cum iam alij nupſerat. Vel dic futura,vel etiam præterita. at iure auth.eſt expeditum vt conſtante matrimonio accuſet, & conuictam deferat:vt in authen. vt liceat ma.& auiæ.§.quia vero plurimas.colla.viij.& in authē. ſed hodie.C.eo.

non debuit. [a] ℣Sexaginta dies qui marito accuſante vtiles cōputantur, [b] feriatis quoque diebus,ſi modò facultatem præſidis adeundi accuſator habuit, numerari certum eſt: quoniam de plano [c] quoque libellus dari poteſt. Quod priuilegium ſi amiſerit, non prohibetur intra alios quatuor menſes querelam ſuam apud iudicem deferre. [d]

℣Quærebat,an iure mariti poſſet accuſare vir eam fœminam quæ cum ei deſponſa fuiſſet,alij in matrimonium à patre fuiſſet tradita. Reſpondit: Nouam rē [e] inſtituere huiuſmodi accuſatorem exiſtimo,qui adulterij crimen obiicere deſiderat propter hoc tantùm quòd priori ſibi deſpōſa puella,à patre in matrimonium alij fuerit tradita.

℣Defuncto † marito, adulterij rea mulier poſtulatur. [f] ℣Quæ propter impuberem filium vult dilationem ab accuſatore impetrare, [g] an debeat audiri? Reſpondi:Non videtur mihi [h] cōfugere ea mulier ad iuſtam defenſionem,quæ ætatē filij prætendit ad eludēdam legitimam accuſationem. Nam non vtique crimen adulterij quod mulieri obiicitur,infanti præiudicat:cū poſſit [i] & illa adultera eſſe,& ipubes defunctū patrē habuiſſe.

Vxor non repudiata non poteſt de adulterio accuſari. Bartolus.

℣Volenti mihi ream adulterij poſtulare eā quæ poſt commiſſum adulterium in eodē matrimonio perſeuerauerit,cōtradictū eſt. Quæro,an iuſtè reſponſum ſit? Reſpōdit: Ignorare nō debuiſti,durante eo matrimonio in quo adulteriū dicitur eſſe commiſſum,nō poſſe mulierem [k] reā adulterij fieri,ſed nec adulterū interim accuſari poſſe.

Adultera ſecundo nubens,nō poteſt accuſari:niſi prius conuicto viro de adulterio. Bartolus.

℣Licet [l] ei mulier qui in ſuſpicionem adulterij incidit,nupſiſſe dicatur:nō antè accuſari poterit, [m] quàm adulter fuerit cōuictus. [n] Alioquin ad hoc vel maximè viri confugient,volētes bene concordatum [o] ſequēs matrimonium dirimere,vt dicant cum adultero mulierem nuptias contraxiſſe.

Fama excuſat à dolo,niſi habeat originem ab eo qui propter famam ſe vult excuſare. Bartolus.

℣Mulier cum abſentem virum audiſſet vita functum eſſe,alij ſe iūxit:mox maritus reuerſus eſt. Quæro quid aduerſus eam mulierem ſtatuendum ſit. Reſpondit, tā iuris quàm facti quæſtionem moueri. Nam ſi longo [p] tēpore tranſacto ſine vlli [q] ſtupri probatiōe,falſis rumoribus inducta,quaſi ſoluta priore vinculo,legitimis nuptiis ſecūdis q iuncta eſt:quòd veriſimile [r] eſt deceptam eā fuiſſe,nihil vindicta dignū videri poteſt. Quòd ſi ficta mariti mors,argumentū faciendis nuptiis p̄babitur p̄ſtitiſſe:cum hoc facto pudicitia laboret,vindicari* debet p̄ admiſſi criminis qualitate.

Non videtur in culpa qui dimittit eam quam retinere non poteſt. Bartolus.

℣Ream † adulterij vxorem duxi. [s] eam damnatam mox repudiaui. Quæro,an cauſam diſſidij præſtitiſſe videar. Reſpōdit: Cum per legem Iuliam huiuſmodi vxorē retinere prohibearis: [t] non videri cauſam te diſſidij præſtitiſſe, palam eſt. Quare ita ius tractabitur, quaſi culpa mulieris facto diuortio. [u]

XII. VLPIANVS libro primo de Adulteriis.

HAec verba legis, *Ne quis poſthac* [x] *ſtuprum adulteriúmve facito ſciens dolo malo*: [y] & ad eū qui ſuaſit,& ad eum qui ſtuprū vel adulteriū intulit, pertinent.

l *Licet.* id eſt quamuis:& eſt aliàs ei:& ita, qui. & eſt plana. aliàs eſt ea:& ita,quæ:& tūc ſupple ibi,nupſiſſe dicatur,ſcilicet ſuſpecto, & facit infra eo.l.quæſitum. Item arg. contra. in authen. de rap. mulie. col. ix. Accurſ.

m *Poterit.* poſtea ergo ſic:vt.C.eo.l.commiſſum.

n *Conuictus.*hoc ſi nupſerit ante denuntiationem : vt ſupra eo.l. ij.in prin.

o *Concordatū.* ad hoc infra eo. conſtante. & ſupra de libe.homi.exhiben.l.j.in fi.

p *Si longo.* id eſt decennio, vel vicennio: vt inſtitu.de vſucap.in princ.

q *Nuptiis ſecundis.*quātum ad vtriuſque propoſitum. vnde dico,filios interim natos,legitimos eſſe:ſed vir reuerſus recuperat vxorem ſuam:vt in authen. vt liceat matri & auiæ. §.quod autem.col.viij. & in decre. xxx.q.j.c.j. & fac.ſupra de repu.l. vxores.&.C.de repu.l. vxor.

r *Quòd veriſimile.* q̄ id eſt quia:& eſt ratio ſequentis. Accurſius.

s *Vxorem duxi.* ſciens vel ignorans eam accuſatam: ſed non credens eam commiſſiſſe crimen:aliàs eſſem leno:vt.C. eodem.l. ſine metu.&.l.caſtitati.

t *Prohibearis.* ſciēs,vt modo dixi.

u *Diuortio.* vt habeat locum lex.C. de repu. l.conſenſu.

HAec verba.] CASVS. Exponit quædā verba,quæ forte erant talia:nemo iudex dimittat impunitum adulteriū, vel ſtuprum factum poſt hāc legem.hæc enim verba ſpectāt ad eum puniēdū qui fecit ſtuprū vel adulteriū. Itē ad cū qui ſuaſit hæc fieri. Franc.

x *Poſthac.* vel poſt hoc,id eſt in poſterum.

y *Dolo malo.* defectiua ſunt. forte enim erant talia:nemo iudex dimittat impunitum adulterium vel ſtuprum factum poſt hanc.l.& hoc ſi habeas,factum.aliàs eſt facito:& tunc eſt ſicut ſupra eo.l.miles.§.pen.&.j.e.l.pe.aliàs eſt ſtupro vel adulterio ſacto:ſed non eſt bona.

SI vxor.] CASVS. Patronus habebat libertā ſuā in cōcubinā. Titi [z] iacuit cū ea.dicitur q̄ patron⁹ poteſt eā accuſare de ſtupro tanquā extraneus,nō vt vir,cū nō ſit vir. Secūdo dicit:habebas vxorē,bonā,vel malā.ipſa iacuit cū ſcholari.cōpetit tibi ac-

* *Flo.laboretur,vin.*

† *Barto.hic poſt Dy.per iſtū tex.determinat tā lē quæſtionē:an ſi alis quis reliquit centū eccleſia fratrum prædicatorum, ſi ibi eum ſepelierint in tali loco vel eccleſia:poſtmodū ſe occidit,vel vt tali ſtatu deceſſit ita quòd nec ibi nec alibi in ſacro ſepeliri potuit,debeat fratres cētū habere:decidit quòd ſic.*

BIU Cujas

cusatio adulterij.nō enim soli Atridę vxores suas amāt.& hoc est verū, etiā si ipsa vxor sit meretrix.nā adulterium cōmittit qui cū ea iacet.secus si esset vidua & meretrix.nam qui cum ea iacet,nō committit stuprum:sed si quis iacet cum sponsa mea,stuprū cōmittit:& de hoc potest accusari.si iacet cum concubina mea,possum eum de stupro accusare:non de adulterio,cum vir non sim. Vltimo dicit: in causa adulterij cum vir accusat vxorē suam de adulterio, debet iudex inspicere an iste vir sit pudicus,an vero fuerit leno,& puniat eū. [*SI QVIS PLANE VXOREM.*] Accuso vxorē meā de adulterio,ob id quòd antequam mihi esset nupta, iacuit cum scholari.dicitur quòd nō audior. Idem & si tunc tēporis fuerit cōcubina. Idem si filia mea nupsit alicui sine mea voluntate: & postea consensi illis nuptiis.nam cessat accusatio adulterij ob p̄cedens factum. Vltimo dicit: aliquis iacuit cū vxore mea capta ab hostibus. possum eam reuersam ab hostibus de adulterio accusare,nisi per vim hostium illud passa fuit. [*SI MINOR.*] Minorem.xij. annis desponsaui,& eā in domum meam duxi. ista iacuit cum scholari. postea facta maior xij.annis est:& sic vxor mea esse cœpit. volo eam de adulterio accusare cōmisso ab ea intra minorem ætatē.dicitur quòd nō audior: sed de stupro possum eam accusare.Secundo dicit:cū vxore mea iacuit scholaris. eandem repudio:& aliquo tempore elapso eandē reduco in vxorem.dicitur quòd amodo non possum eam de adulterio prius commisso accusare.& redditur ratio in litera. Vltimo dicit:quandam puellā accepi in vxorem:nunc volo eam de stupro accusare quod commisit antequam esset mihi nupta.dicitur quòd nō audior:& redditur in litera ratio.Franciscus.

† *aliàs,in adulterio deprehensa.*

† *Iusta vxor, iiusta ve que sit, vide hic ex Bu.E.P.*

† *vide Eras. chil.4. cent.6. prouerb.34.*

† *Vulgaris vxor quæ sit,docet hic Bud.*

a *In adulterio.* id est stupro. adulterium enim proprie esse non potest:vt.ff.eo.l.inter liberas.§.j.alij contra.

b *Concubina.* Non fecit stuprum cum erat vxor,sed cum erat concubina.

c *Accusationem.*scilicet stupri:sed alij,id est adulterij. & adde quod dicitur.C.eo.l.si ea.&.l.quæ adulterium.itē & quod est.ff. de concu.l.j.in prin.&.§.cum Attilicino.&.l.in concubinatu.& infra ea.l.§.diuus.&.§.si quis vxorem.

d *Si modò.* aliàs si modò.&.j.est,nō:aliàs si non.& deest.j. non.

e *Concubina.* hæc non amisit honorem matronæ:vt ar.ff.de ritu nup.l.stuprum.

a *Errat hic toto cœlo Accursius. Proinde vide Bud.in anno.posterio.hic.*

f *Iusta.* id est bona.& iniusta,id est mala:[a] vxor tamen.vel dic iniusta:quia erat talis quæ impune poterat dimitti:ad quod est C.de repu.l.consensu.& de sponsa.l.mulier.§. his illud quoque. vel dic iusta,id est legitima:iniusta,id est nō legitima:vt quia de facto erat vxor,iure tamen prohibita:vt.j.§.diuus.in fi.& ar.ff.ad Sylla.si quis graui.§.si quis codicillos.Accursius.

g *Soli Atridæ.* id est nobilissimi:sic dicti à genere: immo etiam

XIII. IDEM libro secundo de Adulteriis.

SI vxor non fuerit in adulterio,[a]† cōcubina[b] tamē fuit: iure quidem mariti accusare eā non poterit,quę vxor non fuit: iure tamen extranei accusationem[c] instituere nō prohibebitur:si modò[d] ea sit quę in cōcubinatum se dando,matronæ nomen non amisit,vtputa quæ patroni concubina[e] fuit. Planè siue iusta[f] vxor fuit,siue iniusta:† accusationē instituere vir poterit.Nā & Sext⁹ Cęcilius ait,hęc lex ad omnia matrimonia p̄tinet.& illud Homericū adfert, Nec enim soli(inquit) Atridæ[g] vxores suas amant. ὀ† μοῦνοι φιλέσσ' ἀλόχους μερόπων ἀνθρώπων Ἀτρεΐδαι. Sed & in ea vxore potest maritus adulteriū vindicare,[h] quæ vulgaris[i] † fuerit: quamuis si vidua esset,impune in ea stuprum committeretur.

Diui Seuerus & Antonin⁹ rescripserunt,etiam in spōsa hoc idem vindicandum:[k] quia neque matrimonium qualecūque, nec spem matrimonij violare permittitur. ℣ Sed & si ea sit mulier,cum qua incestum cōmissum est:vel ea quæ quamuis vxoris animo haberetur,[l] vxor tamen[l] esse non potest: dicendum est iure mariti accusari[m] eam non posse:iure extranei[n] posse.

Nemo iure ab alio virtutem exigere conatur quam ipse non habet: iuxta illud Iuuena. Nil Iudæus Indæo: nil Catilina Cethego. Et Turpe est doctori cum culpa redarguit ipsum.h.d.

℣ Iudex adulterij ante oculos habere debet, & inquirere, an maritus pudicè viuens,mulieri quoque bonos mores colendi auctor fuerit.Periniquum enim videtur[o] esse, vt pudicitiā vir ab vxore exigat,quam ipse nō exhibeat.[p] Quæ res potest & virum damnare:non rem ob cōpēsationem mutui criminis inter vtrosque[q] communicare.

℣ Si quis vxorem suam velit accusare,dicátque eam adulteriū commisisse antequam sibi nuberet:iure viri accusationē instituere non poterit:[r] quia non cum[s] ei nupta est,adulteriū cōmisit.Quod & in concubina[t] dici potest,quam vxorem quis postea habuit: vel in filiafamilias,[u] cuius coniunctioni pater postea consensit.

Non coinquinatur corpus nisi de consensu mentis.h.d.

℣ Si quis planè vxorē suam, cū apud hostes esset, adulterium cōmisisse arguat, benignius dicetur posse eū accusare iure viri:[x] sed ita demum adulterium maritus vindicabit, si vim hostium passa non esset. Cæterum quæ vim patitur: non est in ea causa vt adulterij vel stupri dānetur.[y] ℣ Si minor duodecim annis in domum deducta,adulterium commiserit, mox apud eum ætatem excesserit,cœperítque esse vxor:non poterit iure viri accusari ex eo adulterio & sic non extinguitur accusatio adulterij, sed vterque punitur: secus si ante:vt supra.eo.l.j.§.qui hoc dicit.&.§.si publico.contra. Alij dicunt quòd hic etiam ante lit.contest. obiicitur,& quod dicit virum damnare,exponunt alio accusante,non viro:vel etiā viro,non vt viro:vt ibi:sed extranei iure,vt hic.

h *Vindicare.* iure extranei:non iure mariti:vt infra eo.l.marito. in fi.& argu.j.proxi.§.

i *Vulgaris.* hoc est cōtra.C.eo.l.quæ adulterium. &.l.si ea. Solu. neutra erat ibi vxor: hic sic:& ideo ibi adulterium p stupro dicitur.Sed alij dicunt,hic vere meretrix.in.l.quę adulterium,presumptiue,vt quia vinum propinabat.vel dic hic de ea quæ desiuit esse vulgaris,& accepit virum, secus si vidua remansisset,vel vulgaris.nam impune stuprum &c. Item nota hic delictū remanere impunitum, & sic est arg. contra.ff. ad.l.Aquil.l.ita vulneratus. *ADDITIO.* Dic secundum Barto. quòd propter vilitatem vitæ delictum hic habetur pro non delicto.

k *Vindicandum.*scilicet iure viri: si modò vxor esse poterit:aliàs nō de adulterio,sed de stupro, quasi sponsam: vt infra.e.l.§.si minor. &.C.eo.l.propter. vel dic vt ibi.Item cōtra.ff. eo.l.miles.§. quærebatur.Sol.vt ibi.item facit.ff.de iniur.l.item apud.§.sponsum.

l *Tamen.* alia causa, quàm cōsanguinitatis.

m *Accusari.* de adulterio.

n *Iure extranei.*nō iure mariti : vt.j.e.§.fi.& ff.e.in prin.

o *Videtur.*vt.ff.de pu. iud.l.is qui.& de eden. si quis.§.ptor ait.versi. prohibet.

p *Non exhibeat.*committendo lenocinium. & dic quòd postquam est recepta inter reos:

q *Inter vtrosque.*hoc aliquando fit,scilicet si ante litis contestationem obiicit.argu.ff.solu.matri.l.viro.& de compensa.l.si ambo. in princip. & de dolo.l. si duo. & de eo per quem factum erit.l.fi.§.j.

r *Non poterit.*nec iure extranei:vt.j.eo.l.fina.

s *Non cum.*aliàs non cum:& aliàs,antequam ei nupta esset.

t *In concubina.*vt si aliquis habeat concubinam,& alius eā violet,licet celebretur postea matrimonium inter concubinam & amasium:nō tamen accusari poterit de adulterio:sed iure extranei:vt.ff.in prin.l.nisi.quia eam approbat:vt in fi.huius.l.

u *In filiafamilias.*Sic pone quòd filiafamilias nupserat sine cōsensu patris:vnde cum matrimonium non valeret, vt institu. de nup.in prin.nec adulterij accusatio locum habet.Accursius.

x *Viri.*contra videbatur:quia nō est vxor:vt in authen.de nup. §.sed et captiuitatis.col.iiij.&.ff.solu.ma.l.si quis sic.

y *Damnetur.*vt.C. eo.l. fœdissimam. &.j.l.vim passam. &.ff.de postu.l.j.§.remouet.Accursius.

Sponsa.

a *Sponsa.* nam potest esse sponsa, licet non vxor, à vij. an. vt. ff. de spon. l. in sponsalibus.

b *Quod supra.* in §. diuus.

c *Eam.* vt. j. co. l. quæsitum. in fine. & ff. rerum amo. l. fina. & C. de testa. l. si quis. & ff. nau. cau. l. penul. §. fina. & ff. de ædil. edic. l. quòd si nolit. §. in fact̃. Sed argu. contra. ff. man. l. qui mutuam. §. non ideo. & de nego. gest. l. Póponius. & ff. l. ij. §. qui hoc. Accur.

Is cuius.] CASVS. Qui opem præstitit, item qui dolum cõmisit vt scholaris, vel fœmina in adulterio sit inuenta, & se pecunia redimat: tanquam leno punitur. Secũdo dicit: subieci quẽdam scholarem in camera mea, vt sic eum inueniam cum vxore mea: & hoc feci causa eam infamandi. dicitur quòd ego punior, & etiam ipsa. & dic de hoc vt in glo. domini mei Accursij. Tertio dicit: vir vel pater mulieris potest primo accusare adulterã: & hoc intra sexaginta dies: nec aliquis alius interim admittitur: sed post sic. Quarto dicit: qui iure mariti accusat: si committat calũniam, punitur: & hoc declara vt in glo. domini mei Accur. quæ incipit, maritus &c. Francis. Accursius.

No. quod quod est ap probatum, quando non potest repro bari. Cõcor. in ca. in istis. ex. tex. in ca. dilectus. 8. q. 1. in ca. non oportet. 33. q. 5.

d *Is cuius.* hoc expone vt. ff. de fur. l. in furti. §. ope. & §. recte. & facit. ff. eo. l. hæc verba.

e *Ea pœna.* ergo adulterij: vt. ff. qui domum. ergo gladij: vt. C. eo. l. quamuis. ij. in fi. & facit quòd æqualiter teneantur. C. de accu. l. non ideo. & ff. de dolo. l. & eleganter. §. si quadrupes. & ff. de iniur. l. sed si vnius. §. si iussu. & j. de iure fisc. l. j. §. diuus Pius.

f *Et vir.* quia suasit: vt. ff. l. hæc verba.

g *Tenentur.* hæc videtur ex sola deprehensione damnata: vt. ff. de ritu nup. l. palam. §. qui in adulterio. vel illud quo ad prohibitionem nuptiarum cum prædictis in dignitate.

h *Ex senatusconsulto.* cuius nomen non habemus.

i *Vel patri.* Immo pater non: vt infra eo. l. nec in ea. §. j. Solu. vt ibi. Accursius.

k *Neutrius.* nec patris, nec viri: sed de iusto accusatore cõstituetur: & poterit esse quòd etiam vir vel pater præferatur: vt. ff. eo. l. ij. §. fi. & facit. ff. eo. l. iiij. &. C. eo. l. iure. &. l. quamuis. ij.

Maritus in accusando alia præcipua habet.

l *Non euitant.* Maritus habet quædam præcipua iura in accusando. Primum, quia habet sexaginta dies quibus præfertur aliis: vt. ff. proxi. §. Item sine metu calumniæ. Item ex sola suspicione. Item secundum P. sine inscriptione, seu libello: vt. C. eo. l. quamuis. ij. sed in hoc vlti. dic vt ibi not. hæc eadem habet pater, præterquam quia vir ei præfertur, nisi colludat, vel sit infamis: vt. ff. proxi. §. &. ff. eod. l. ij. §. fina. & præterquam quia non accusat ex sola suspicione sine libello: quod viro licet, secundum quosdam. Sunt & alij qui habent aliqua de prædictis: scilicet quòd antepõnantur aliis: sed cætera non habent: vt colligitur. ff. proxi. §. &. C. eod. l. quamuis. ij. Item in eo quod hic dicitur sine metu talionis hos accusare non posse, est contra. C. eod. l. quamuis. ij. &. l. iure mariti. in fi. &. j. l. proxi. §. lex Iulia. in fine. §. &. ff. de mino. l. auxilium. in princip. Solu. si euidens calumnia est, obtinet quod hic: aliàs quod in contrariis: argu. ff. de peti. hære. l. postquam. in fi. & C. qui accu. non poss. l. ij. in fi. &. C. de admi. tutorum. l. non est. &. ff. de his qui. vt indig. l. tutorem. vel ille in viro: hic in patre & aliis iure mariti accusantibus: vt argu. j. eo. l. pater. & secundum hoc dic, non euitant scilicet quandoque. Vel dic, non euitant si probentur calumniari: non autem præsumuntur eo ipso quòd non probant: vt in contrariis, secundum Ioan. vel refert accuset vir vel pater intra sexaginta dies, & sic euitant: an post: & tunc non. Et secundum hoc dices: accusant, id est accusare solent. Ac.

Si maritus.] CASVS. Vxor Titij qui erat magistratus alicuius ciuitatis, iacuit cum scholari. dicitur quòd pater huius

quod ante ætatem nupta commisit: sed vel quasi sponsa[a] poterit accusari ex rescripto diui Seueri, quod supra[b] relatũ est.

Quod approbo, non reprobo. hoc dicit vsque in finem legis.

¶ Sed & siqua † repudiata mox reducta sit, non quasi eodẽ matrimonio durãte, sed quasi alio interposito: videndum est an ex [eo] delicto quod in priore matrimonio admisit, accusari possit. Et puto non posse. Aboleuit enim prioris matrimonij delicta, reducendo eam. Idem dicendum est si stupri velit accusare eam[c] quam postea duxit vxorẽ. serò enim accusat mores quos vxorẽ ducẽdo probauit.

XIIII. SCAEVOLA libro quarto Regularum.

IS cuius[d] ope consilio dolo malo factum est, vt vir fœmináve in adulterio deprehensi, pecunia, aliáve qua pactione se redimerẽt: eadem pœna[e] damnatur quæ constituta est in eos qui lenocinij crimine damnantur. ¶ Si vir infamandæ vxoris suę causa adulterum subiecerit, vt ipse deprehenderet: & vir[f] & mulier adulterij crimine tenẽtur[g] ex senatusconsulto[h] de ea re facto. ¶ Marito primùm, vel patri[i] eam filiam quam in potestate habet, intra dies sexaginta diuortij accusare permittitur: nec vlli alij intra id tempus agendi potestas datur. vltra eos dies neutrius[k] voluntas expectatur. ¶ Iure mariti qui accusant: calumniæ periculum non euitant.[l]

Quando duo habent æquale ius, & est locus præoccupationi: si vnus est impeditus, impeditur socius. hoc dicit principium huius legis. Bartolus.

XV. VLPIANVS libro secundo de Adulteriis.

fœminæ non potest interim accusare donec Titius sit in magistratu: & interim non currunt sexaginta dies patri. [LEGIS IVLIAE.] Non potest accusari de adulterio qui causa reipublicæ abest sine detrectatione, id est qui non dedit operam vt abesset causa euitandæ accusationis. Item præsens non accusatur quandoque de adulterio: vt si oportet eum vigilare circa custodiam turris vel castri. Vltimo dicit. Bononiẽsis quidam erat absens causa reipublicæ: puta in ciuitate Neapolitana: vbi nunc est papa Alexãder. iiij. ibi commisit adulterium. dicitur quòd ibi potest accusari: nisi sit talis persona quæ non possit sub præside conueniri. quod declara vt in glos. domini mei Accursij. [SI NEGAVERINT.] Si pater fœminæ quæ iacuit cum scholari, & vir eiusdem dicit se nolle accusare de adulterio: statim currunt tempora extraneis accusare volentibus: & pater & vir amodo accusare nõ possunt. [LEX IVLIA.] Minor viginti quinque annis nõ potest de adulterio accusare, nisi suum matrimonium vindicare velit: vt vxorem suam, item eum qui iacuit cum ea, accusare poterit, licet sit minor viginti quinque annis. & hoc casu cum admittitur ad accusandum minor, non facile de calumnia damnatur. & quod dixi regulariter minorem non accusare: intelligo minorem, etiam si. xxv. an. sit, nõdum tamen eos compleuerat. [PRAESCRIPTIONES.] Præscriptiones siue exceptiones quæ obiiciuntur accusantibus de adulterio, vt non admittantur ad accusa. vt est ista, quia minor est accusans, vel similis, vt supra proxime habuisti notatum: debent opponi antequam nomen accusati sit receptum inter reos, non post. Secundo dicit: volo accusare quandam viduam de adulterio quod commisit cum erat nupta. dicitur quòd est in mea electione velim ab ea incipere, an ab adultero: sed simul vtrumque accusare non possum: & accusatio facta de vtroque irritatur, & interim incipere possum à quo volo. Tertio dicit: inueni vxorem meam cum scholari. repudiaui vxorem, & ei denuntiaui ne nubat alij. possum & ab ea incipere, si volo: & dicit qualiter sit denuntiandum. Quarto dicit: pone quòd non denuntiaui, libellum tamen accusationis de ea dederam antequam ipsa alij nuberet, & hoc scito ipsa nupsit. dicitur quòd nunquam ab ipsa incipiam hoc casu. Quinto dicit: denuntiaui ei ne nuberet, cum velim eam de adulterio accusare: nec dixi pro quo adulterio: nec quãdo facto. dicitur quòd satis est. vnde si ipsa amodo nupsit, possum ab ea incipere. sed si specifico in denuntiatione de quo adulterio velim eam accusare, vt de eo quod cõmisit cũ Titio, nunc volo eã accusare de adulterio cum Gaio cõmisso, cum iam alij nupta sit: dicitur quòd non prodest mihi denuntiatio. Sexto dicit quòd per procuratorem potest fieri denuntiatio, & per seruum. & hoc dicit hic. §. cum. l. sequen. & parte tertij vsque ad. §. quæritur. vbi dicitur quòd vnus potest adulterum accusare, alius adulteram. mulier tamen si est prius nupta ante denuntiationem sibi factam, non potest accusari priusquam adulter: sed prius accusatio facta de adulterio expediri debet: & si absoluitur adulter, ipsa amodo non accusatur. si autem condemnatur, non præiudicat mulieri, sed accusatio eius fiet. Sed pone quòd adulter decesit ante accusationem de eo factam, vel post accusationem ante condemnationem. dicitur quòd statim adultera potest accusari. idem si adulter sit relegatus. Sed pone quòd tépere quo accusaui adulterum, adultera non erat nupta. dicitur quòd bene potest ipsa accusari non obstante absolutione adulteri hoc casu. Vltimo dicit: absoluto adulterio, adultera nupta non potest accusari ab eodem qui accusauerat adulterum: nec ab alio: etiam si adulter per collusionem sit absolutus. sed si adultera desiit esse nupta, potest &

ipsa accusari,etiam absoluto adultero.& hoc dicit hic.§.cũ duabus.ll.seq.Francis.Accursius.

a *A patre.*mero iure. vel lege interrogatiue. Et not.quòd maritus repellitur dum est in magistratu. cui est contra.ĵ. eo.§. lex Iulia.ibi, nec enim. Solu.vt ibi.Item eidem contra.ŝ. de accu.hi tamen.in princip.solu. excipe illos qui sunt in magistratu: cum etiam in ciuili parcissime ius dicatur: vt supra de of. præsi. l. senatusconsil. Item si dicas eum esse in tali magistratu, vt nõ possit vocari in ius sine pœna: vt supra de in ius vocan.l.ij.

b *Atquin.*pro sed certè:& corrigit.

c *Aequale habet.* sed quo ad aliqua inæquale:vt supra .pxi.§.fina.

d *Non potest.* vt supra l.si maritus.in princip. &.l.ij.§.fi.&.l.seq.

e *Detrectatione.* & facit supra quib⁹ ex cau. ma.l.iiij. &.v. &.ĵ. de re mi.l. fin. & supra de accusa.l. hos accusare. circa princip. & argu. ŝ.de testi.l.inuiti. secus autẽ si aliàs abest: quia potest recipi iter reos: vt.C. eo.l. adulteram. quæ receptio fit post litem contesta. sed an accusari possit absens? Respon. sic: vt.C. de exhiben. reis.l. penul. §.ex longinqua. sed nó vt procedatur:vt.C.de accu.l. absentem.&.C. eo.l.si quondam.

† *Detractare quid significet,docet hic Budæus.*

f *Reipublicæ.*non data opera.

† *Vide hic Budæum.*

g *Castris militat.*vt supra quib.ex cau. maio. l.vt sunt. &.l. milites. &.l. qui mittuntur. §. præfectus. versi. sed & inurbanis.*&.l.hi qui.

**Vrbanicis.*

h *Deferri.*id est accusari.

i *Habet.* scilicet accusatus.

k *Cognitionem.* vt.C. si quacumque præ. po. l.j. vel pone quòd habet priuilegium indultum à principe,vt sub illo præside non teneatur respondere: vt.C.de veteranis.l. fina.in fi.lib.xij. sed hoc hodie non valeret, nisi esset dictum,non obstante authen. qua in prouincia.vbi de crimine agi oportet. Vel tertio pone exemplum in milite armato. ad quod.C. vbi quis decu. vel co.l.ij. & C.qui.causis mino. fo.præ.l.j. sed tunc obstat.ŝ. de custo. reo.l. non dubium. vbi saltem est cognitio præsidis. Sed dices ibi in milite inermi, secundum quosdam, si velis hanc expositionem tueri:sed non placet:cum graue delictum sit adulterium:[a] vt.ĵ.de re mili.l.iij.in prin.&.ŝ.de accu.l.fina.

a *Concor. tex. in.c. si episcop⁹.50 dist. & i.c. apostolus. 81. dist. & in.c.tuæ discretioni.cũ ibi not. per Panor. & quæ ad eũ addidi, vers. ĩ magnis criminibus. nu. 1. extra de pœnis.*

l *Adsentiendum puto.*vt.C.qui admit.ad bonorum possessionẽ.l. fi.cum suis concordan.

m *Non audiendum.*cum ista concordant.C. ad Turpil.l.quamuis.& infra ad Turpil.l.qui destitit. &.l.in senatus.§. si propter. in fi.§. & supra de inoffic. testa.l. Papinianus.§.ij. & infra ad legem Iuliam de vi publi.l. qui cœtu.§.ij.&.C. de repu. hæredi.l. sicut. & de ædi.edi.l. quæritur.§. si venditor.& de iudi.l.sed & si susceperit.in princip.&.C.qui accu.non poss.l.accusationem. & de pact.l.postquam.& de condi.inser.l.fina. & supra quis or. in bono.possessorue.l.si cohæredi.&.C. de rebus cre.l. si quis. Sed contra.C. de transac.l. transigere. Solu. hic nec transactio nec pactum est,sed repudiatio quædam illicita.Nam facit eum inci-

SI maritus sit in magistratu: potest præueniri à patre?[a] atquin[b] non oportet. Et putat Pomponius debere dici,quoad maritus magistratum gerit, patris quoque accusationem impediendam:ne præripiatur marito ius quod cũ eo æquale habet. [c] Igitur non cedent sexaginta dies patri, cum accusare non potest.[d]

Qui reipublicæ causa absunt sine fraude, non vt accusationem criminis euitent: nõ possunt interim accusari adulterii: secus est in militibus qui sunt in eadem prouincia.Item quis debet puniri in ea prouincia in qua adulterium commisit: nisi esset talis persona in quam præses prouinciæ non habet iurisdictionem.h.d.vsque ad.§. si negauerint.Bartolus.

¶ Legis Iulię de adulteriis capite septimo ita cauetur, *Ne quis inter reos referat eum qui tum sine detrectatione*[e] †*reipublicæ causa abcrit.* Neque enim æquum visum est, absentem reipublicæ causa, inter reos referri,dum reipublicæ [f] operatur. Necessario adiicitur *sine detrectatione.* Cæterum si quis euitãdi criminis[sui causa]id egit, vt reipublicæ causa abesset: nihil illi cõmẽtum hoc ꝓficiat. Quòd si quis præsens† sit,vice tamẽ absentis habetur, vtputa qui in vigilibus vel vrbanis castris militat:[g] dicẽdum est deferri[h] hunc posse. neque enim laborare habet[i] vt se repræsentet. Et generaliter dicendum est, eorum demum absentiam excusatam esse, qui in alia prouincia reipublicæ causa absunt, quàm in ea in qua deferuntur. Proinde si quis in [ea] prouincia in qua agit, adulterium commiserit: accusari poterit: nisi sit ea persona quæ ad præsidis cognitionem[k] nõ pertinet.

Renunciante aliquo iuri suo,non immerito sequens admittitur: nec erit renunciãti regressus ad id cui renũciandũ putauit.h.d.

¶ Si negauerint se pater & maritus accusaturos intra diem sexagesimum: an statim incipiant [ipsa] tẽpora extraneo cedere? Et primus Põponius putat admitti ad accusationẽ extraneum posse statim atque isti negauerint. cui adsentiendum[l] puto. Fortius enim dicitur, eum qui se negauerit acturum, postea non audiendum.[m]

Minor non potest accusare de adulterio, nisi de commisso cum vxore sua:& in eo de facili calumnia non præsumitur.B.

¶ Lex Iulia de adulteriis specialiter[n] quosdam adulterij accusare prohibet: vt minorẽ annis vigintiquinque[o]. Nec enim visus est idoneus accusator qui nõ dũ robustæ ætatis est. Quod ita verum est, si nõ matrimonij sui iniuriam exequatur. Cæterum si suum matrimoniũ vindicare velit: quãuis iure extranei[p] ad accusationẽ veniat, tamen audietur. [q] Nec enim vlla præscriptio obiicitur[r] suam iniuriam vindicanti. Sanè si iuuenili* facilitate ductus,vel etiam feruore ætatis accensus, ad accusationem prosilit: accusanti ei non facilè[s] calumniæ pœna

**Fla. nali*

respondetur.ŝ.de colla.bono.l.nonnunquam.in prin.

n *Specialiter.* nam in aliis accusationibus admittitur minor,et si non prosequatur suam iniuriam: non pupillus: vt supra de accu.l.qui accusare.Accursius.

o *Minores annis vigintiquinque.* secus in testificatione: vt supra de testi.l.in testibus.

p *Extranei.*puta post sexaginta dies.

q *Tamen audietur.* cum auctoritate curatoris: vt.C. de aucto. præstan.l.clarum.& supra de accu.l.ij.&.l. qui accusare. &.l.hi tamen.in princip.

r *Obiicitur.*minoris ætatis,de qua dixerat.Item nec illa quę non obiicitur maiori,vt lenocinij,postquã esset inter reos recepta:vt ŝ.l.ij.§.si publico.sed aliæ quæ aliis opponuntur, etiam huic opponuntur,vt quòd sit magistratus:vt supra in prin.l.Item.xx.an. vt.C.de fal.querela.Item quinquennij & sex mensium,&.lx.dierum:vt infra eo.l.mariti.&.l.quinquennium. Item secũdum Al. qui habet duos reos delatos eodem tempore: vt.C. qui accusa. non possunt.l. cum rationibus. quod non placet, cum suam iniuriam prosequatur:vt in.d.l.ŝ. de accusa.l. hos accusare.§. lege, in fine. Item & aliæ sunt quæ possunt opponi: vt not.C. eod.l. ita nobis.

s *Non facilè.*ŝ.l.proxi. in fi. contra.solu. vt ibi.& illa quæ fuerunt

BIU Cujas

runt ibi contraria, hic concordant.

a *Aetatis.* id est compleuit. vel dic, id est inchoauit. & sic non sunt argumenta contraria glo.

b *Agit.* sic. ff. de mino. l. §. iij. minorem. &. ff. de cõdit. & demon. l. non putabam. sed arg. contra. ff. de mu. & ho. l. ad rẽpublicam. & supra ad Trebel. l. qui filium. §. j.

c *Obiici solẽt.* quæ istæ sint, dixi. ff. proxi. §. & ex illis apparet quæ dilatoriæ, quæ peremptoriæ sint.

d *Tractari.* hoc de dilatoriis forte verũ est: vt si dicat nupta, ab adultero incipiendũ est: vt. ff. eodẽ. l. ij. in princ. secus in peremptoriis: vt in ciuili causa: vt. C. sen. rescin. non posse. l. peremptorias. & facit C. de procura. l. ita demum. Sed contra. ff. eodẽ. l. ij. §. si publico. in fi. §. sed ibi speciale in lenocinio, vt tãtum in princ. opponatur, licet sit peremptoria. Alij dicũt in criminalibus etiam peremptorias opponi in princip. quod dic vt not. ff. eo. l. ij. §. si publico. Accursius.

e *Recipiatur.* quod fit post lit. contesta. vt. C. eo. l. adulteram.

f *Perseuerat.* facit. ff. eo. l. nuptam. &. l. ij. in princ. &. l. miles. §. volenti.

g *Nihil agit.* sed quãtum ad abolitionem aliquid agit: vt. j. l. vim passam. §. penul. &. j. ad Turpil. l. j. §. accusationem, & arg. de serui. rusti. prædio. l. per fundum. & facit. C. eo. l. reos.

h *Detulerit.* fa. j. de decu. l. imperatores. §. fi. &. ff. de ædil. edi. l. bouem. §. fi. & de ope. liber. l. ij. Accursius.

i *Delatione.* id est accusatione.

k *Vi vxori. Denũtiare.* sic. ff. de edẽ. l. quẽdã. §. sed si ci ante. &. C. eo. l. si dum. &. l. ita. &. j. l. proxi.

l *Denuntiasse. Et si non denuntiauit.* vel præcedentibus vel sequentibus iunge. & facit. ff. l. proxi. cum suis concor. &. ff. ad le. Aquil. l. qui foueas. & C. de ann. excep. l. vt perfectius. &. j. eod. l. vim passam. §. nupta. &. j. §. quid ergo. &. ff. man. si hominem. & de solu. l. si quis seruo. §. fina. &. l. aliud. in fin. & de curato. fur. l. consilio. in fi. Sed argu. cõtra in authẽ. de hęredi. & Fal. §. his igitur. ibi, ex decreto iudi. &c. col. j. & hæc valent ad protestationem.

irrogabitur. ¶ Minorem viginti quinque annis etiam eum accipimus, qui annum vigesimũ quintũ ætatis [a] agit. [b] ¶ Præscriptiones quæ obiici solent [c] accusantibus adulterij, antè solẽt tractari [d], quàm quis inter reos recipiatur. [e] Cæterum † postea quàm semel receptus est, nõ potest præscriptionem obiicere. ¶ Si in viduitate mulier perseuerat: [f] in accusatoris est arbitrio, à quo velit incipere: vtrum ab adultero, an ab adultera. ¶ Si quis & adulterum & adulteram simul detulerit, nihil agit: [g] poteritque, quasi neutrum detulerit, [h] rursus à quo velit initium facere: quia nihil agit prima delatione. [i]

Diuiditur cum. l. sequen. Primo ponit vnum dictum. Secundo circa illud format quinque quæstiones per ordinẽ, vsque ad. §. quæritur. in. l. denuntiasse. Bartolus.

XVI. IDEM libro primo de adulteriis.

QVi vxori repudium miserit, potest denuntiare [k] ne Seio nuberet: & si denuntiauerit, & ab ea incipere potest.

XVII. IDEM libro secundo ad legem Iuliam de adulteriis.

DEnuntiasse † qualiter accipiamus? vtrum ad iudicem, an verò simpliciter? Ego, & si non denuntiauit [l] ad iudicem: sufficere credo, si adulterij se acturum [m] denuntiauerit. Quid ergo si non quidem denuntiauit, verùm libellos accusatorios dedit antequam nuberet, eaque cum id cognouisset, nupsit vel ignorans? Puto non videri [n] ei denuntiatum: [&] idcirco non posse accusatorẽ ab ea incipere. ¶ Quid ergo si tantũ denuntiauit ne nuberet: sed non addidit [o] quare? num rectè nupsisse videatur? Sed melius [p] est illud sequi, vt eius denuntiatio videatur electionẽ accusatori reseruare, qui crimẽ [p] denũtiauit. Omnino igitur si fecit adulterij criminis cõmemorationẽ in denũtiatione: etsi iudicẽ nõ mõstrauit, [q] magis putamus mulierem, quasi denũtiatio * præcesserit, posse accusari. ¶ Quid tamen si specialiter [eũ] cũ quo adulteriũ fecerit, denuntiatione complexus est: mox velit eã ex alterius persona accusare? Magis est vt non debeat [r] audiri. neq; enim crimen quod denuntiauit, obiicit. ¶ Sed & si per procuratorem denuntiauerit, puto posse eum accusationẽ, si velit, instituere, sufficereque procuratoris denuntiationem. [f] Ergo & si per actores denũtiauerit, id est per seruum dominus denuntiauerit: rata erit denuntiatio.

Licet vnus non possit adulterum & adulteram simul accusare: vt. ff. eo. l. si maritus. §. vlti. tamen duo possunt accusare, vnus adulterum, alter adulteram: item absoluto reo, mulier vltra non poterit accusari: sed si condemnetur reus, mulier propter hoc non erit condemnata. & reddit huius dicti elegãtes rationes vsque ad. §. vlti. cætera duæ ll. sequen. planæ sunt.

¶ Quæritur † an alius adulteram, alius adulterũ postulare [t] possit: vt quamuis ab eodem ambo simul postulari non possint, [u] à diuersis tamen singuli possint. Sed non ab re est [x] hoc probare, diuersos accusatores admitti posse, dum si ante denuntiationem nupserit, prior mulier accusari non possit. Expectabit igitur mulier sententiã de adultero latam. Si absolutus fuerit, mulier per eum vincet: nec vltra [y] accusari potest. Si condemnatus fuerit: mulier [per eũ] non est condemnata, [z] sed aget causam suam: fortassis & obtinere vel gratia, vel iustitia, vel legis auxilio [a] possit. Quid enim si adulter inimicitiis oppressus est, vel falsis argumẽtis, testibusq; subornatis apud præsidem grauatus, qui aut noluit, aut non potuit prouocare: mulier verò iudicẽ religiosum fortita, pudicitiã suã defendat? [b] * Sed si antequam condemnetur,

XVIII. MACER libro primo de publicis iudiciis.

VEl antequam cum eo agi cœperit, [c]

XIX. VLPIANVS libro secũdo ad legem Iuliam de adulteriis.

ADulter diem suum obierit: constitutũ est, etiã mortuo adultero, sine præscriptione [d]

m *Acturum.* id est accusaturum.

n *Non videri.* ar. contra. ff. de admi. tut. l. quidam. §. ex quo. & de peti. hæred. item veniunt. §. petitam. versi. quid ergo.

o *Non addidit, quare.* quia non dixit pro quo delicto, nec p quo adulterio. & sic not. admitti denũtiationem sine causa: sicut. ff. ad Tre. l. qa. &. l. sed & si alio. &. ff. de suspe. tut. l. hæ enim. & de iudi. solemus. sed ar. contra ff. de act. emp. l. j. in fin.

ADDITIO. Dic q̃ hæc denuntiatio est de substantia, secundum Bar. hic.

p *Qui crimẽ.* id est criminis memoriam habuit. Accursius.

q *Non mõstrauit.* vt de operis no. nun. l. j. §. ij.

r *Nõ debeat.* quia expressa nocent. sic. ff. de iudi. l. nõ à iudice. §. fi. &. C. de eden. l. edita. & de procu. l. maritus. in fi. argu. contra. j. de appel. l. scio.

s *Denũtiationẽ.* ad hoc q̃ per aliũ: vt. ff. pro socio, l. actione. §. renũtiare. & si mensor fal. mo. dixe. l. j. §. fin. & de peti. hęredi. l. item veniunt. §. petitã. versi. à quo. & de vsu. l. si quis solutioni. in fi. &. l. mora. in prin. &. C. de preci. impe. offe. l. vniuersis. Accursius.

t *Postulare.* id est accusare. Accur.

u *Postulari nõ possint.* C. eo. l. reos. Accur.

x *Sed nõ ab re est.* id est absurdum.

y *Nec vltra.* i. nisi desinat esse nupta: vt. j. e. l. adulter. in fi. & no. q̃ res inter alios acta, alij prodest: nõ nocet. qđ no. plene: vt. C. qb⁹ res iudi. nõ nocet. l. ij. & facit. ff. nau. cau. l. licet. §. fin. &. C. de pcu. l. non eo. &. ff. de libe. cau. l. si vsumfructum. §. fi.

z *Cõdẽnata.* s. ideo: vt C. eo. l. & si crimine.

a *Auxilio.* vt præscriptiõe tẽporis à lege indulta: qua etiã adulter vti potuit, sed non fuit vsus: vel quia crimẽ ei mulieri supplicanti est remissum: vt. C. de preci. impe. offe. rescripta. vel quia accusator ex persona sua poterat repelli.

b *Defendat.* qđ cũ cõtigit, quæro an p̃ficiat adultero iã dãnato? Rn. nõ, vt. ff. de lib. cau. si pariter. in fin. &. l. duob⁹. &. j. de app. si qui separati. §. fin. &. ff. de inoff. test. l. filio qui quidem.

c *VEl. Agi cœperit.* aliàs potuerit.

d *ADulter. Sine præscriptione.* scilicet illa vt ab adultero sit incipiendum: vt. C. eo. l. crimen.

Pœna

Concor. ff. eo. l. si quis. §. fin. & nunciis. Bartol. concor. Abbas de Butrio. Ang.

Hic tex. est notabilis ad hoc quod requiritur denuntiatio ad aliquẽ quã licitè agendi aliquid, semper peti de certiã scientiã eius autẽ ignoranti. Bo.

Fl. denũtiationem

a *Pœna alia.* vt relegationis, vel similis.
b *Adultera nupta.* aliàs secus: vt.ff.l.denuntiasse.§.quæritur.
c *Nupta inuenitur.* post diuortium, & ante denuntiationem. & fa.ff.de aqua plu. arcen.l. quamquam.§.j. & de iurisd. om. iudi.l. pen.& ad Maced.l.j.§.certe.
d *Nupta.* post diuortium,& ante denuntiationem.
e *Omnes.* nisi prius de præuaricatione doceatur primi accusatoris: vt argu.ff.eo.l. cõstãte. &.ff. de diuer. & tẽpo. præscrip.l. inter quatuor.&.C.de accu.l. si quis. vel secũdum Al. etiam conuicto isto de præuaricatione, nõ poterit tamẽ statim istam accusare, nisi incipiat ab adultero,& eũ accuset prius de adulterio.
f *Quamdiu.* Cessante causa &c. vt. C. de epis. & cle. l. generaliter. &.ff. de ope. lib.l. plane.& de iniur.l.nec magistratibus.& in authen. de mona.§. si vero.&.j.de iur. immu.l. sẽper. §. negotiatores. & in authen. de nup.§. nõ tamẽ permittimus. col.iiij. & de san. epis. in prin.§. sed & neque curialẽ. &.§. si seruus. col.ix.&.ff. de excu.tu. l.geometræ.Itẽ contra ff.e.l.denũtiasse.§.quẽritur.Sol.vt ibi.Acc.

* *Vulg. & Hal. posse mulierem conueniri.*

† *Iste text. ad hoc potest allegari, quòd deficiẽte causa deficit effectus.*

PAtri.] CASVS. Pater adulterũ inuentũ cum filia sua quã habet in potestate,potest occidere. si ergo hic pater non habet eã in potestate, nõ potest eã occidere:& per consequens nullus alius,vt quia hic pater filiæ sit in potestate sui patris. Itẽ nõ est vis sit verus pater filiæ,siue adoptiuus.nã quilibet horum potest occidere adulterum inuentũ cũ filia quã habet in potestate. Secũdo dicit:scholaris iacuit cũ filia mea vidua . dicitur q̃ quilibet extraneus admittitur ad accusationem stupri: nec ego præferor eis . Tertio dicit : ille adulter potest occidi à patre puellæ qui est inuentus cũ ea in domo patris puellæ,vel in habita.patris puellę,vel in domo generi.Item hic pater puellę potest adulterũ contumeliis afficere . & bene dico quòd pater puellæ potest occidere adulterum & filiam adulteratam : non autem vir fœminæ adulteratæ potest hoc facere:cũ paternus furor refrenetur quandoque vt non occidat:non sic viri furor.& ille demũ adulter occidi potest à patre puellæ, qui est inuẽtus cum ipsa puella in ipsis rebus veneris:vt in lecto cum ea,vel osculando eã.& ille demum pater puellæ potest occidere adulterum,qui eã nunc habet in potestate , licet prius aliquo tẽpore non habuerat. & illum demum adulterum occidit,qué inuenit cũ filia in domo sua pater: siue in ea habitet pater,siue non:vel in domo generi : non si alibi inueniat . & redditur ratio in litera : & debet incontinenti occidere vtrũque: scilicet filiam & adulterum: non ex interuallo: nisi cum occideret adulterum,filia fugit,& pater persecutus filiam,occidit eam postea.nam hoc poterit, quasi incõtinenti videatur occidere.& hoc dicit hæc lex cum tribus sequentibus.Fran.

g *Adulterum simul cum filia.* scilicet inuentum: vt infra eo.l.nihil. &.l. quod ait.in prin.vel eum & filiam, non adulterum tantum: vt dicta.l.nihil.

h *Sic eueniet.Nec alius.* aliàs nec auus:& est bona.aliàs alius : & tunc scilicet qui non habet in potestate:nec etiam pater habet in potestate.

mulierem posse accusari.Sed & si non mors, sed pœna alia [a] reũ subtraxerit:adhuc dicimus posse ad mulierem veniri.* ℣Si eo tempore quo eligebatur reus, adultera nupta [b] non fuit: quo autem absoluatur, nupta inuenitur : [c] dicendum est hanc absoluto quoque adultero posse accusari : quia eo tempore quo adulter eligebatur, nupta [d] non fuit.℣Nupta † non potest accusari, nõ tantum ab eo qui adulterum accusauit, nec obtinuit: sed nec ab alio quidem, si adulter absolutus est.Proinde si per collusionem cum adultero constituerit,fuerítq; absolutus : dedit mulieri nuptæ aduersus omnes [e] securitatem.Planè si nupta esse desierit , accusari poterit: neque enim aliam lex tuetur, quàm eam quæ nupta est,quandiu [f] nupta erit.

XX. PAPINIANVS libro primo de Adulteriis.

PAtri datur ius occidẽdi adulterum cum filia, [g] quã in potestate habet. Itaq; nemo alius ex patribus idem iure faciet,sed nec filiusfamilias pater.

XXI. VLPIANVS libro primo de Adulteriis.

SIc eueniet, vt nec pater nec auus [h] possint occidere . nec immeritò . in sua enim potestate non videtur habere,qui non est [i] suæ potestatis.

XXII. PAPINIANVS libro primo de Adulteriis.

NEc in ea lege naturalis [k] ab adoptiuo pater separatur. ℣In accusatione viduæ filiæ [l] nõ habet pater ius pręcipuũ. [m]

℣Ius occidendi patri conceditur domi suæ, [n] licet ibi filia nõ habitat : vel in domo generi. Sed domus & pro domicilio [o] accipienda est : vt in lege Cornelia de iniuriis. [p] Sed qui occidere potest adulterum: multo magis [q] contumelia poterit[eũ] iure adficere.Ideo autem patri, nõ marito,mulierem,& omnẽ [r] adulterum permissum* est occidere, quòd plerũque pietas [s] paterni nominis consilium pro liberis capit: [t] cæterum mariti calor & impetus facilè [u] fæuiẽtis* fuit refrenandus.

Licitum est patri filiam & adulterum occidere, si eos in flagranti crimine deprehendat, & in domo sua vel generi sui, non in aliena.& redditur ratio in text.ibi,quia maiorem &c.

XXIII. VLPIANVS libro primo de Adulteriis.

QVod ait lex, [x] *in filia adulterum* † *deprehenderit* : non otiosum* videtur. Voluit enim ita demum hanc potestatem patri competere, [y] si in ipsa turpitudine filiam de adulterio deprehendat.Labeo quoque ita probat: & Pomponius scripsit, in ipsis rebus [z] veneris deprehensum occidi . Et hoc est quod Solo [a] & Draco dicunt ὡς ἐπὶ ἔργῳ. ℣Sufficit [b] patri, si eo tempore habeat in potestate,quo occîdit:non quo in matrimonium collocauit . Finge enim postea redactam in potestatem . Quare non vbicumque deprehenderit pater, permittitur ei occidere , sed domi suæ , generíve sui tantum. Illa ratio redditur, quòd maiorem

i *Qui non est.* sed nõne filiusfami.potest esse tutor:& ita habet alium in potestate: vt insti. qui dari tuto.possunt.in prin.& insti.de legi. tu. §.j. sed ibi aliter dicitur potestas.Itẽ contra . j. de mune. & hono.l.ij.sed illud quo ad honores. argu.ff. ad Trebel. l. ille à quo.§. fi.&.l.seq. item facit.ff. de adqui. re. do.l. homo liber.in fi.&.C. de leg.tu.l.fina.

k *Nec in ea lege naturalis.* & legitimus subaudi: filii. autem in adoptiuo habet locũ,quando datur non extraneo: vt dicto ti.§.j.qui potest adulterum quemlibet occidere,vt hic dicitur.

l *In accusatione viduæ filiæ.* cum qua stuprum commissum est . Et sic non ob.ff.eo.l. is cuius. §.ex senatusco. versi.

m *Præcipuũ.* nã extraneus sicut ipse pater stat tim poterit accusare.

n *Domi suæ.* in qua habitat:vt.j.l.proxi.§.sed si pater.

o *Et pro domicilio.* id est habitatione.

p *De iniuriis.* sic.ff. de iniur.l.lex Corn.§.domum. &.ff.de aleato.l. j.§.domum.

q *Multo magis.* vt.j.de regu.iu.l.nõ debet cui. & de in lit. iuran.l. videamus.in fin.Accur.

r *Omnem.* sed marito turpem tantum : vt.j.l. marito.sed certe immo videtur quòd mulierẽ occidere liceat viro: vt.ff.ad Syl.l.si quis grauí.§.si maritus. contra. Sol.subuenitur vt puniatur minus:vt ibi,&.C.eo.l. Gracchus.& infra eo.l.si adulterium.§. imperatores. &.j. de sica.l.j.§.fin. non vt prorsus ei parcatur:vt hic.

f *Pietas.* sic infra ad.l. Pompeiam de parri.l.diuus.&.C.de pat. potesta.l.iij.

t *Capit.* vt non occidat eam.

u *Facilè.* ad quod.ff.ad Velle.l.iiij.&.C.eo.l.quamuis.ij.

x *Quod ait lex.* supra eo.l.patri.

y *Competere.* sed an filio adulterũ matris,vel fratri sororis.f.adulterum liceat occidere, vt marito,vel patri? quidã q̃ sic:vt extra in decre.de adul.c.sicut.§.fi.alij cõtra. Itẽ pater & vir si nolũt occidere,possunt eum seruare:vt.j.eo.l.capite.

z *In ipsis rebus.* sunt enim res veneris,antecedẽtia ipsum scelus: scilicet apparatus, colloquia : vt.ff.eod.l.& si amicis. in fin.locus constitutus,conuiuia,basia,tactus. Nam ab ipsis argumentũ sceleris inducitur:vt in topicis Marci Tullij. vnde versus : Visus & alloquium,tactus,pòst oscula,factum.

a *Solo.* propria nomina:de quorum legibus dicitur insti.de iure naturali.§.sed ius.& fit de his mentio.ff.regun.l.fina.

b *Sufficit.* postea ex ingratitudine:vt.C.de ingratis libe.l.j.

BIU Cujas

iniuriã putauit legislator, quòd in domũ patris aut mariti ausa fuerit filia adulterum inducere. Sed si pater alibi habitet, [a] habeat autem & aliam domum, in qua non habitet: deprehensam illò filiam vbi non habitat, occidere non poterit.

Interposito die non dicitur aliquid fieri incontinenti. Item quæ incontinenti fiunt, inesse videntur. hoc dicit vsque ad fin. l.

¶ Quod † ait lex [b] [Iulia,] *incontinenti filiam occidat*: sic erit accipiendum, ne occiso hodie adultero, reseruet, & post dies filiam occidat: vel cõtra. Debet enim propè vno ictu & vno impetu vtrumque occidere, æquali [c] ira aduersus vtrumque sumpta. Quod si non affectauit, [d] sed dum adulterum occidit, profugit filia, & interpositis horis adprehensa est à patre qui persequebatur: [e] incontinenti videbitur occidisse. [f]

Hac l. enumerantur personæ quæ possunt à marito occidi si deprehendantur in adulterio cum vxore sua.

XXIIII. MACER libro primo publicorum.

MArito † quoque adulterũ vxoris suæ occidere permittitur: [g] sed non quemlibet, vt patri. [h] Nam hac lege cauetur, vt liceat viro deprehensum domi suæ, [i] non etiam soceri, in adulterio vxoris [suæ] occidere [k] eum qui leno fuerit: quíve artem ludicrã ante fecerit: [aut] in scenam saltandi cantandíve causa prodierit: iudicióve publico damnatus, neque in integrum restitutus erit: quíve libertus eius mariti, vxorísve patris, matris, filij, filiæ vtrius [l] eorũ fuerit: nec interest, proprius cuius eorum, an cum alio communis fuerit, quíve seruus erit.

Et præcipitur vt is maritus qui horum quem occiderit, vxorem sine mora dimittat. [m] Cæterùm sui iuris, an filiusfamilias sit maritus: nihil interesse à plerisque dictum est. [n] ¶ Illud in vtroque [o] ex sententia legis quæritur, an patri magistratum [p] occidere liceat: [q] item si filia ignominiosa sit, aut vxor cõtra [r] leges nupta: an id ius nihilo minus pater maritúsve habeat: & quid si pater maritús[ve,] leno, vel aliqua ignominia notatus est. Et rectius dicetur eos ius occidendi habere, qui iure patris maritíve accusare possunt. [s]

XXV. VLPIANVS libro secundo ad legem Iuliam de Adulteriis.

CApite quinto legis Iuliæ ita cauetur, vt viro adulterum in vxore [t] sua deprehensum, quem aut nolit aut non liceat occidere, retinere [u] horas diurnas nocturnásque continuas non plus quàm viginti, testandæ [x] eius rei causa, sine fraude [y] sua, iure [z] liceat. Ego arbitror etiam in patre id seruandum, quod in marito expressum est. Sed & si non in domo sua deprehenderit maritus, poterit retinere. [a] Sed semel remissus adulter reduci non potest. [b] Quid ergo si euaserit? [c] an reductus custodiri viginti horis possit? Et putẽ hic magis dicendum, reductũ retineri posse, testandæ [eius] rei gratia. ¶ Quod adiicitur, *testãdæ eius rei gratia*: ad hoc pertinet, vt testes inducat testimonio futuros accusatori [d] deprehensum reũ in adulterio.

Constante matrimonio non debet mulier accusari de adulterio, nisi prius accusetur maritus de lenocinio. hoc dicit.

Capite quinto legis Iuliæ] CASVS. Adulterum inuẽtum cum vxore mea, si nolo eũ occidere, vel non possum eũ de iure occidere, & volo eum retinere per aliquas hõras, vt ostendam eum aliis qui postea testificentur contra eũ: bene possum eũ retinere per horas saltẽ. xx. nec est vis vbi eũ inuenerim: siue in domo mea, siue alibi. & quod dicitur in viro, idem in patre. sed si dimisi eũ ire: non possum petere vt reducatur. sed si fugit, bene reducetur si hoc volo, ad hoc vt aliqui videãt eum ibi: vt sic ferant postea testimoniũ. Frã. Accursius.

Arito.] CASVS. Maritus potest occidere adulterũ vxoris suæ inuentum cum ea in domo sui viri: nõ inuentum in domo soceri. nec quẽlibet adulterum occidit: sed vilẽ personã. de quibus vilibus dat exẽpla multa. & cum occidit vir aliquem istorum, statim debet vxorẽ dimittere: nec refert sit sui iuris hic vir, an non. Vltimo dicit: quid si inuenio magistratum cum filia mea: nũquid eum possum occidere? itẽ quid si filia mea est ignominiosa, aut contra leges nupta: vel quid si vir est leno, vel turpis persona: an possum adulterum occidere? & ad omnia respondet, dicens quòd ille pater & ille vir potest occidere, qui & posset accusare. non ergo turpis persona patris & mariti potest occidere magistratũ: & sic hoc expone vt in glo. domini mei Accur. hic posita: quæ incipit, ergo &c.

Et est sic. C. de agrico. & censi. l. cum scimus. in prin. & in authẽ. vt lice. ma. & auiæ. §. his quoque. col. viij. vbi similiter adhibentur, vt possit de adulterio probari. Item sic. C. de an. excep. l. vt perfectius. §. sin autem. & supra quæ in frau. credi. l. ait prætor. §. si quis particeps. Item no. sic de hac acclamatione. ff. ad. le. Aquil. l. itaque. §. j. sic. ff. de libero homi. exhi. l. iij. & iiij.

Constante.]

a *Habitet.* alibi, in lib. R. est: sed in lib. B. deest alibi. & facit. ff. de rit. nupt. l. palam. §. penulti. &. §. fina.

b *Quod ait lex.* in loco quem non habemus.

c *Æquali.* ad hoc. ff. de vi & vi ar. l. iij. §. eũ igitur. &. l. qui possessionem. & si cer. pet. l. lecta. & de verbo. oblig. l. continuus. in princ. & de duo. reis. l. duos. in fin. & de test. l. heredes. §. fi. aliàs aliter accipitur: vt. ff. ad. l. fal. l. j. §. item si ita. &. C. de erro. aduoca. l. fin.

d *Non affectauit.* scilicet fugam filiæ. & habeas hic, non: & in fine sine non: & sic plana. alij hic sine non: quasi pater affectauit fugam filiæ: sed eã postea occidit mutato proposito: & habent in fin. nõ videtur. vel si habent hic non, dicunt nõ affectare, scilicet occidere. cætera dicunt vt dixi. prima verior.

e *Persequebatur.* subaudi, & tunc pater occidit. Accursius.

f *Occidisse.* scilicet & sic non tenebitur pater. Accursius.

g *Permittitur.* Immo non: vt infra de sica. l. j. in fine. secundum quosdam. sed certè immo sic: vt infra statim determinat. Sed an adulteram? quidam sic: vt supra ad Sylla. l. si quis graui. §. si maritus. in fi. sed tu de ea dic vt. ff. ea. l. nec in ea. §. fin. no. Accur.

h *Vt patri.* vt supra quod metus causa. l. nec timorem. §. fina. &. l. sequenti.

i *Domi suæ.* & etiam alibi quandoque hodie: vt in authen. vt lice. ma. & auiæ. §. his quoque. col. viij.

k *Occidere.* scilicet eũ qui &c. & non sit hic. §. alij habent hic. §. & male. Item & hodie quandoque quemlibet occidere licet: vt dicta authen. Accursius Floren.

l *Vtrius.* aliàs vtriusque: aliàs vtriusque. Accursius.

m *Dimittat.* diuertendo ab eo.

n *Dictum est.* quod secus est in patre & filiofam. vt. ff. eo. l. patri.

o *Illud in vtroque.* scilicet marito & patre.

p *Magistratum.* scilicet si inueniat eum cum filia sua.

q *Liceat.* scilicet marito & patri.

r *Vxor contra.* vt. ff. eo. l. si vxor. §. j.

s *Accusare possunt.* ergo si filia ignobilis est, vel matrimonium cõtra legem: vel pater vel maritus turpis persona sit: nõ poterit magistratum occidere: cũ eũ iure viri vel patris accusare non possit: cũ talis persona est: vt. ff. l. si maritus. ij. in princi. Accursius.

t *In vxore.* i. cũ vxore. & aliàs cũ vxore.

u *Retinere.* liceat.

x *Testandæ.* scilicet ostendendo eũ testibus.

y *Sine fraude.* id est sine pœna. Accur.

z *Iure.* scilicet viri. Accursius.

a *Poterit retinere.* ad hoc vt ostenderet aliquib[a] qui possint postea testificari qualiter viderint eum. Accur.

b *Reduci nõ potest.* vt C. de remis. pig. l. fina.

c *Si euaserit.* ita quòd tunc non potuit capi.

d *Accusatori.* sed hoc dicere, scilicet ꝙ inuenerint captũ: non prodest accusanti: sed si in rebus veneris: vt. ff. qđ ait. Sic & aliàs in pecuniariis: vt. ff. de testi. l. testium. vnde dicit P. hoc genus testimonij non multum approbo: vt. C. quod met. cau. l. metum. Alij, quòd est speciale vt valeat testimonium de auditu. ad quod. ff. de proba. l. si arbiter. & in auth. de instrumen. caute. & fide. §. si quis igitur. coll. vj. Tu dic quòd duo audient, & probabunt. ff. hunc confessum de crimine: item & quòd [a] pro hoc est captus: quod prodest ad indicium vt torqueatur, & stetur cõfessioni factæ in tormentis: cui aliàs nõ stat[u]r: vt. j. de quæsti. l. j. §. diuus. & §. pe. Sed si in iudicio non confitetur, hoc factum extra ius non valet: vt. ff. de inter. act. l. j. in fi. nisi ad liberãdum: vt. C. de testi. auth. rogati. vt lice. ma. & auiæ. §. his quoque. col. viij. vbi similiter adhibentur, vt possit de adulterio probari. Item sic. C. de an. excep. l. vt perfectius. §. sin autem. & supra quæ in frau. credi. l. ait prætor. §. si quis particeps. Item no. sic de hac acclamatione. ff. ad. le. Aquil. l. itaque. §. j. sic. ff. de libero homi. exhi. l. iij. & iiij.

a *Scriben. hic dicunt hãc glo. esse no. ad hoc quòd cõfessio extraiudicialis est sufficiens causa seu indiciũ ad torturã. Bolog. Adde*

BIU Cujas

q̃t no. Pa. in.c.de hoc. in.7.& ibi posui in addi. ad eum vbi alleg. hãc glo.pro sing.ad hoc in verb. ad supponẽdũ terrorẽ. extra de simo. & in ea. quàm sit graue. nu. 21.vbi etiã notaui in apostil. in ver. tortu-rę. de excep-tia. & notaui etiã in apostil. post Culielm. de cung.in.l.si quis in hoc genus. nu. 1.in ver.suæ cõfessiõi. C. de episc. & eler. Quod tamẽ limita bis nisi re-uocasset illã extraudi-cialẽ cõfes-sionẽ. istud est sing. di-ctũ Bal.in.l. in dominica. col. fi. ver. item dicit Inno. C.de confes. refert quod sequitur Pa nor. in.c.o-lim. 2. & ibi notaui in apostil. ad ipsum in ver. subiicit torturæ. nu. 9.& ibi om nino Feli. col.2. ver. secũdo. nisi reuocet.ex-tra de re-scrip.& do. meus do.Ia son in.l.ma gistratibus col.2. ver. 2.singula-riter limita.ff.de iu-risd. om.iu.

Flo.pecu-niã, adul-terũ quan-tam eum.

Hal.pe-cunia

Constante.] CASVS. Vxorem tuam non possum accusare de adulterio constante matrimonio inter te & eam,nisi te virũ de lenocinio accusauerim,& conuicerim.Fran.Accur.

a *Extra maritum.* sed nec maritus : vt.j.cod.l. miles.§. volenti. &.C.eo.l.crimen.nec ob.j.eod.l.vim passam.§.j.vt ibi dices: sed hodie contra in viro: vt in auth. vt lice. ma. & auiæ.§.qa vero plu-rimas.col.viij.

b *Inquietare.* C. eo.l. quãuis. ij. &.ff. de libe. homi.exhi.l.j.§.j.in fi.

Si postulauerit.] CASVS. Accusaui quẽdam de adulterio: peto quendam seruum tor-queri. siue velim quæ-stioni esse præsens,siue non, iudex æstimabit seruum, & condemna-bit me & accusatum in quãtitatem pecuniæ in quantum deteriorabi-tur seruus:& hæc æsti-matio deteriorationis dabitur ei ad quem ser uus pertinet. Postea di cit ad quem seruus di-citur pertinere. postea dicit de quibus seruis habeatur quęstio in cri mine adulterij. Itẽ di-cit: seruos accusati qui torquentur, iubet lex Iulia publicari, vt sic serui secure dicant ve-ritatem,ex quo sciunt se non debere reuerti in dominium domino-rum antiquorum.Item serui accusatoris qui torquentur, debent pu blicari. Item accusatus vel accusata de adul-terio,si absoluatur,de-bet emendari damnum seruorum eius qui erãt deteriorati ppter tor-turam, & debet emen-dari simplũ damni da-ti. si autem seruus tuus accusetur de adulterio, & torqueatur,& sit lę-sus ex hac tortura : in duplum hoc damnum emendatur domino eius à me accusante. Vltimo dicit quòd condictio ex lege datur ad petendam dete-rioratione seruorum aduenientem propter tormenta. & hoc dicit hæc.l.& seq.

XXVI. IDEM libro tertio Disputationum.

COnstante matrimonio : ab eo qui extra maritum[a] ad accusationẽ admittitur,accusari mulier adulterij nõ potest.Pro-batam enim à marito vxorem, & quiescens matrimonium non debet alius turbare atq; inquie-tare, [b] nisi prius lenocinij mari-tum accusauerit. Derelictã verò à marito accusationem etiã ab alio excitari vtile est.

Hæc lex concatenata de quæstionibus seruorũ loquitur:nec succinctius potest sum-mari quàm textus loquatur. vide eam per te:quia est valde philosophalis, id est ra-tionibus aquis fulta:& præcipuè ibi,ratio au-tem publicandorum seruorum.

XXVII. IDEM libro tertio de Adulteriis.

SI postulauerit accusator [c] vt quæstio habeatur de ser-uo adulterij accusato: [d] siue vo-luit [e] ipse interesse, siue noluit, iubẽt iudices eum seruum æsti-mari : & vbi [f] æstimauerint,tan-tam pecuniam*, & alterum [g] tã-tum eum [h] qui nomen eius ser-ui detulerit, [i] ei ad quem ea res pertinet,dare iubebunt. ℣ Sed dispiciamus cui ista pœna* præ-standa sit: quia lex eum nomi-nauit, ad quem ea res pertine-bit. Igitur bonæ fidei emptorẽ quamuis ab eo emerit qui do-minus non est, rectè dicemus eum esse, ad quem ea res perti-net. Eũ quoq; qui pignori [k] ac-cepit, magis admittimus in ea-dem causa esse : scilicet quia in-tererat eius quæstionem nõ ha-beri.Sed & si vsusfructus in ser-uo alienus sit : inter dominũ & fructuarium diuidi debet [l] æsti-matio.Et si communis plurium seruus erit : vtiq; inter eos quo-que erit æstimatio diuidenda. Si liber homo dum seruus exi-stimatur, tortus sit, quia & ipse cõditionem suam ignorat: ma-gis admittit Cæcilius actionem vtilem [m] ipsi dandam aduersus eum qui per calumniam appe-tit:ne impunita sit calũnia eius ob hoc,quòd liberum hominẽ quasi seruum deduxit in quæ-stionem. ℣ Haberi quæstionem lex[Iulia]iubet de seruis ancil-lísve eius de quo vel de qua quæreretur: parẽtísve [n] vtriusq; eorum,si ea mancipia [o] ad vsum ei à parentibus data sint. Diuus autẽ Hadrianus Cornelio La-tiniano rescripsit & de exte-ris seruis quæstionem haberi. [p] ℣ Quæstioni interesse iubẽtur [q] reus [r] reáve, & patroni [s] eorum, & qui crimen detulerit: [t] inter-rogandíque [u] †facultas datur pa tronis. [x] ℣ De eo quoque ser-uo, in quo vsumfructum reus habuit,magis est vt quæstio ha-beri possit. Licet enim seruus eius non fuerit, in seruitute ta-men fuisse videtur. Nec tã pro-prietatis causa ad quæstionem, cum quasi.§.si plures.ad quod dicunt quidam eas concurrere: vt arg.ff.de actio. & obli.l.quotiẽs. Vel dic quòd diuersi sunt casus: & sic sola cõdictio habet locum.Item habet etiam locũ ac.iniur. cum calumnioſẽ petit : vt hic dicit. ad quod.ff.de iniur.l.si liber. & facit.ff.ad leg. Aquil.l.liber homo. in prin. & not. q̃ pro sola calumnia hoc casu agitur:quam qui obiicit,debet probare : vt.ff. de proba.l.quotiens.§.qui dolo.

a *Accusator.* adulterij alicuius.

d *Accusato.* aliquo non seruo:vt infra eo.§.fin.& sic sunt abla-tiui absoluti.

e *Voluit.* scilicet accusator.Accursius.

f *Vbi.* id est postquam.

g *Adulterum.* id est illũ qui dicebatur adulter.& no.quòd aliàs alterum : aliàs adulteram: aliàs deest adulterum. & facit infra de quæsti.l.certo.Accursius.

h *Quantam eum.* quia ambo conferunt ad simplum deteriora-tionis præstandum quando seruus extranei erat. ad quod.C. de rebus credi.l.generaliter.§.his de præsentibus. & secundum hoc non est contra.j.ead.l.§.fi.vt ibi no.&.ff.de calum.l.fi.sed secun-dum hoc quare adulter aliquid præstat ? Respon.quia pro vtro-que dicit.arg.C.de episcopis & cleri.auth. sed iudex. Sed Io.ex-posuit prædicta.& habet secundum hoc,adulterij accusato.& hic habet,adulterum. Alij habent,adulteram : quasi dicat,non adul-terum accusatum:quia forte absolutus est:sed eum qui nomẽ ser-ui detulit.hoc non placet. Alij dicunt,adulterum:scilicet quando condemnatur quantum &c. scilicet quando absoluitur adulter: & ita totam præstabit,alter tantum. Alij dicunt duplum æstima-ri:& sic dicit, iubet iudex æstimari : id est quantum lex iubet : id est duplum:vt.j.§.fina. & quod ibi dicit,hoc capite non cauetur: dic de quo lex ibi dicit:sed alio bene cauetur : vt hic. Vel potest legi lex ista quòd seruus adulterij accusabatur:& quod dicit,de-tulit,id est accusauit. Sed tunc opponitur, quomodo potest duos reos simul de adulterio accusare : vt.C.eo.l.reos. scilicet adulte-ram,siue alium adulterum:vt hic videtur dicere? Respondeo,erat iste seruus adulter:non quòd adulteraſſet,sed quia opem & cõsilium dedit adulterio com-mittendo: tunc ipse si-mul cum adultera po-test accusari: vt.j.eo.l. nihil.§.fin.Accur.

i *Detulerit.* i. petierit vt habeatur quæstio.

k *Qui pignori.* cõtra. argu.ff.ad Syl.l.j.§.j.& de ędil.edic.sciendũ.§. dictũ.& arg.ff. de pro-cur.l. non solũ.§.quæ-ritur. ADDITIO. Dic secundum Bar.hic quòd ibi actio quæri-tur per hominem : hic vero datur per legem.

l *Diuidi debet.* idẽ di-cas inter bonæ fidei possſ. & verum domi-num. argu. ff. de fur. l. furtiuam ancillam. Et idem inter creditorem & debitorem.Vel illud in duobus casibus tan-tum : scilicet cum de-bitor est non soluen-do : vel cum tempore accusatio expirauit : vt supra ad.l.Aquil.l. qui occidit. §. j. vel dicas creditori dandum cre-ditótenus : superfluum debitori. vel melius to tũ creditori : sed reddi debitori quod super- †fluũ est,pigno.ac. vt.ff. de fur.l.creditoris. Itẽ facit.ff. eo.tit. de fur.l. inter omnes.

m *Vtilem.* condi. ex lege : vt.j. l. proxi. sed videtur in factũ, quasi ex re iudicata, quia iudex æstimauerit : vt supra de fideicõ. lib.l.

n *Parentis.* iusti dumtaxat: vt.C.eo.l.iij.

o *Si ea mancipia.* hoc non ad seruos adulteræ vel adulteri re-fertur:ne sit contra.ff.qui & à quib.l.prosperit.Alij quòd hæc il-lam corrigit.Accursius.

p *Quæstionem haberi.* & si ipsi sint in vsu mulieris : vel aliàs ve-risimile est eos scire veritatẽ: vt.ff.qui & à quib.l.prosperit. Alij dicunt,etiam si non sunt in vsu.pro quibus est quod de extraneis dicitur.j.de quæstio.l.extraneo. &.l.diuus. & quod no.C.eod.l. verba.* sed lex illa, prosperit, videtur contra quo ad quid, in eo quòd extranei hic torquentur. Quare dic quòd hic supplet:licet alij quòd hic corrigat. Item facit.C. eod.l. in adulterij.&.C.de repu.l.consensu.§.penulti.

q *Quæstioni interesse iubentur.* sic in authen. de testib. §. & hic vero. Accursius.

r *Reus.* qui accusatur.

s *Patroni.* i. aduocati.Accursius.

t *Detulerit.* scilicet accusator.Accursius.

u *Interrogandique.* supra de inter.act.l.si fine.§.j.

x *Patronis.* sic.j.de exhi.reis.l.ij.in fine.

BIU Cujas

a *Seruiat.* ad hoc & ſuperius reſponſum eſt arg.cõtra.ſ.ad Syl-
la.l.j.§.qui ſeruum.ſed concordat ſupra de noxa.l.quotiens.§.j.
b *Vel ſtatuta.* vt in ſtatuliberis:vt.j.de quæſtio.l.edictum.§.fin.
c *Magis eſt.* arguitur contra.ſ.ad Syllanianum.l.j.§.ſerui appel-
latione.&.§.ſed in eo.item facit.j. de quæſtioni.l.is cui. &.l.pa-
tre.&.l. extraneo. in
principio.&.ſ. qui & à
quib.l.proſpexit.
d *Publicos eſſe.* ſed an
fiſcus dabit pretiũ?Re-
ſpon. ſic,argu. C. pro
quibus cauſis ſerui pro
premi.li.ac.l.ij.ſed cur
æſtimatur & cauetur:
vt hic, &.j.§. ſi reus.&
C.eo.l.verba?*Reſpõ.
demũ torti & deterio-
rati publicantur. vnde
in deteriorationem cõ
mittitur ſtipulatio, ſe-
cundum Ioan.
e *In cõmuni.* accuſati
& accuſantis extranei.
f *Alienum ſeruũ.* bona
fide poſſeſſum:vt.ſ.pe-
xi.§. vel veri⁹ extranei
omnino: vt.ſ.§.diuus.
ratio eſt vt.j.px.§.Ac.
g *Regreſſuros.* id eſt
remanſuros.
h *Habita fuerit.* & fi-
nita: quia poſtea cum
eſſent publici, nõ tor-
quentur. Alij dicũt in-
choata tantum.
i *Reuerſuros.* id eſt re-
manſuros.ſic.ſ. vſufru.
quemad.ca.l.iij.§.j.
k *Recedunt.* ſed an
redeãt, hic non aperit:
ſed ſatis innuit ꝙ non:
argu.j. de pœnis.l. aut
damnum.§.fin.ſed Ro.
& B.contra.Accur.
l *Abſoluti.* ſerui erãt
accuſatæ vel accuſati:
vel patris ſcilicet:& ſic
emendatur demũ ſecu-
ta abſolutione: vt.C.
eod.l. verba.* in fi.ſed
ſi extranei, tunc indi-
ſtinctè: vt.ſ.in princi.
huius.l. & plene dic vt
no.C.eod.l. verba.* in
fine illus gloſſ.nõ ali-
ter &c.quæ eſt fin.glo.
ſed an ecõtra ſi ſeruus
accuſatoris petatur tor
queri?reſpon. B.idẽ vt
caueatur,& demũ con-
dẽnato reo emẽdetur.
m *Factúmue.* nõ ergo
publicationis damnũ:
quia id à fiſco:vt.ſ.dixi
ſecũdũ B. Sed R. con-
tra. & facit.j. de quæ-
ſtioni.l.patre. Accur.
n *Nono cauetur.* quod
lex aliàs iuber.ſ. duplũ
domino præſtari &c. quod eſt.j.ca.l.§.ſi ſeruus. & facit.ſ. de ca-
lum.l.fi.&.C.de calum.l.dominus.&.C.eo.l.verba.*
o *At hic ſimplum.* quando non ſeruus,ſed alius accuſatur: & di-
midiũ huius ſimpli accuſator,& dimidiũ accuſatus præſtat: vt.ſ.
ead.l.in prin.ſic eſt extranei ſeruus. Alij dicũt accuſati.
p *Quod ex his. Petitur.* de hoc dic vt ſupra de condictione ex
lege.l.j. Accurſius.

quàm miniſterij pertinet. Ergo & ſi bona fide ſeruiat[a] reo ſeruus alienus: admittit quis, interrogari eum per quæſtionem poſſe. Sed & ſi ſeruus [is] ſit cui fideicommiſſa libertas debetur, vel ſtatuta [b] ſperatur: torqueri eum poſſe magis eſt. [c] ℣ Iubet lex eos homines, de quibus quæſtio ita habita eſt, publicos eſſe. [d] Proinde in communi [e] partem publicamus: in proprio, cuius * vſuſfructus alienus eſt, nudam proprietatem:in quo tantum vſumfructum habuit reus, magis eſt vt perceptio vſuſfructus ad publicum incipiat pertinere. Alienum ſeruum [f] vtique non publicabimus. Ratio autem publicandorum ſeruorum ea eſt, vt ſine vllo metu verum dicant: & ne,dũ timeant ſe in reorum poteſtatem regreſſuros,[g] obdurent in quæſtione. non tamen prius publicantur, quàm quæſtio de illis habita fuerit.[h] Sed & ſi negauerint: nihilo minus publicantur. Ratio enim adhuc eadẽ eſt: ne dum hi ſperant ſe in poteſtatem dominorum reuerſuros:[i] ſi negauerint, ſpe meriti collocandi in mendacio perſeuerent. Sed & ſerui accuſatoris, ſi de his quæſtio habita ſit, publicẽtur. Eius enim ſerui,ne mẽtiantur, meritò à dominio eius recedunt:[k] extranei verò non habent cui gratificentur. ℣ Si reus vel rea abſoluti[l] fuerint,æſtimari per iudices lex damnum voluit:ſiue mortui fuerint,quãtæ pecuniæ ante quæſtionẽ fuerint: ſiue viuent, quantæ pecuniæ in his damnum datum fuerit,factúmve[m] eſſet. ℣ Notãdũ eſt, quod capite quidẽ nono cauetur: [n] Si ſeruus adulterij accuſetur, & accuſator quæſtionem in eo haberi velit: duplum pretium domino præſtari lex iubet:at hic ſimplum.[o]

XXVIII. MARCIANVS libro primo de iudiciis publicis.

QVod ex his cauſis debetur: per condictionem quæ ex lege deſcẽdit, petitur.[p]

Continuat expoſitionem ſuam verborum legis Iuliæ de adulteriis.

XXIX. VLPIANVS libro quarto de Adulteriis.

MAriti lenociniũ ¶ lex coërcuit, qui deprehenſam[r] vxorẽ in adulterio, retinuit, adulterúmque dimiſit. debuit enim vxori quoque iraſci, quæ matrimonium eius violauit. Tunc autem puniendus eſt maritus, cum excuſare ignorãtiam ſuam non poteſt, vel adumbrare patientiam prætextu incredibilitatis. Idcirco enim lex ita locuta eſt, *Adulterum in domo deprehenſum dimiſerit:* quòd voluerit in ipſa turpitudine deprehendentem maritum coërcere. ℣ Quod ait lex, adulterij dãnatam ſi quis duxerit vxorem, ea lege teneri:an & ad ſtuprum referatur, videamus, quod magis eſt.[s] Certè ſi ob aliã cauſam[t] ea lege ſit cõdẽnata: impune vxor ducetur. ℣ Plectitur[u] & qui pretium pro comperto ſtupro[x] acceperit. nec intereſt vtrũ maritus ſit qui acceperit,an ali⁹ quilibet. Quicũque enim ob conſciẽtiam ſtupri accepit aliquid: pœna erit plectendus. Cæterum ſi gratis quis[y] remiſit:ad legem nõ pertinet. ℣ Qui quæſtũ ex adulterio vxoris ſuæ fecerit, plectitur. Nec enim mediocriter[z] delinquit, qui lenocinium in vxore exercuit. Quæſtum autem ex adulterio vxoris facere videtur, qui quid accepit vt adulteretur vxor. Siue enim[a] ſæpius,ſiue ſemel accepit:nõ eſt eximendus. Quæſtum enim de adulterio vxoris facere propriè

A vel de ſtupro:ſecus ſi ob aliam cauſam damnata erat. Item punitur qui pretium accepit pro comperto ſtupro. [*SEX MENSIVM.*] Adultera poteſt accuſari de adulterio intra ſex menſes vtiles:& aut remanet vidua:& tunc incipiunt ſex menſes currere ex die commiſſi criminis. aut hæc nupſit ſecundo: & tunc incipiũt ex die diuortij facti. Secundo dicit: vir ſeparauit ſe ab vxore. habet.xl.dies:ítra quos poteſt iure mariti accuſare.cucurrerũt prędicti dies.ité quinquẽnium cucurrit à die cõmiſſi criminis computandum. dicitur quòd amodo non poteſt vir eã accuſare:& ſex menſes vtiles qui dãtur ad eam accuſandam, non poſſunt extendi vltra quinquẽnium. Item cũ quinquẽnium detur ad accuſat.adulterij faciẽdam: intelligas illud quinquennium cõpetere quocũque capitulo legis Iul. accuſetur quis. quæ ſunt vltra, dic vt in gloſſ. & hoc quinquennium incipit à die commiſſi criminis: & connumeratur vſque ad diẽ inceptæ accuſationis. Ité ſi plures eundẽ accuſauerint de adulterio, & vnus eorum tãtum perſeuerauerit: inſpici debet dies qua data fuit accuſatio iſtius: vt ſciatur an illa die retro cucurrit quinquenniũ. Vltimo dicit: qui per vim aliquam vel aliquẽ ſtuprauerit, perpetuo poteſt de hoc accuſari, cum.l.Iul. de vi teneatur. Franciſcus.

q *Lenocinium.* aliter ponitur. ſ. de his qui not. infa. athletas. §.j. & adde quod dicitur.j. e.l.ſi quis. in prin.&.§. ſi quis adulterũ. &.C. eo. l.ij. &.l. ſine metu. &.xxxij.q.j.ſicut.Acc.
r *Deprehenſam.* aliàs vxorem: aliàs ſine. ſed hodie videtur corrigi quod hic dicitur, &.j. proxi.reſpõ. per auth. vt li.ma. §. adulterum. col.viij.vel dic vt not. ſupra de mino.l.auxilium.§.fin.
ſ *Quod magis eſt.* vt nõ poſsit ducere damnatã de ſtupro.
t *Ob aliã cauſam.* quæ explanatur.ſ.de mino.auxilium.§.fi.& fa.C.e.l.caſtitati. &.l.ſerui ob.&.ſ.quod met.cau.l.iſti quidem.&.ſ.eo.l.ij.§.j.
u *Plectitur.* id eſt punitur.l.Iul.
x *Stupro.* id eſt adulterio:vt.ſ.eo.l.inter liberas.§.lex Iulia.
y *Gratis quis.* vir, vel alius. & facit.ſ.ſi quis omiſ. cau. teſta.l.ſi quis pecuniam.& de his qui no.infa.furti.§.pactus.&.ſ.de poſtu. l.j.§.beſtias.&.C.ad Velle.l.antiquæ.&.j.ad leg.Iul.de vi publ.l. qui cœtu.ſed quia vxorem retinet,puniri poteſt:vt ſupra in prin. Accurſius.
z *Mediocriter.* id eſt non parum,ſed multum.
a *Siue enim.* ad hoc.C. de ſeruis fugi.l. quicumque. &.j.de pœ. capitalium.

Aviti.] CASVS. Vir vxorẽ inuentam cum ſcholari in lecto,ſinxit ſe non videre: & ſcholarem recedere dimiſit: & vxorem retinuit. dicitur quòd hic punitur de lenocinio. Ité punitur qui duxit in vxorem fœminam de adulterio cõdemnatam,

BIU Cujas

capitalium.§.grassatores.&.C.ad.l. Iuliam de vi.l. seruos.§.j. & fa.C.eo.l.ij.&.l.castitati.&.l.serui.&.l.de crimine.

a *Vel nimiam.* argu.contra.ff.de eo per quem fa.erit.l.j.§.j.

b *Sex mensium.* quorum duo iure mariti, quatuor iure extranei dantur: vt.ff.l.iiij.Accursius.

c *In nupta.* secundo viro, renûtiato primo.

d *Diuortij.* à primo viro. Accursius.

e *Commissi criminis.* de adulterio cõstat quòd vltra quinquenniũ cõtinuum non accusatur: vt.C.eo adulter.nisi in tribus casibus.ff. eod.l. iiij.&.j.eo.l.quinquennium. &.j.ea.l.§.fi. sed in adultera videtur hic distinguere inter nuptam secundo, & viduam, ad hoc vt quælibet vsque ad sex mẽses vtiles,& non vltra: sed in nupta incipiunt à die diuortij: in vidua à die commissi criminis.& est ratio,quia facilius accusatur vidua: ideoque facilius præscribit. & ad hoc.j. ad Turpilianum.l.j.§. accusationem. hi tamen sex menses vtiles non excedunt quinquenniũ continuum: vt.j.proxi. §.alij exponunt criminis, scilicet computetur quinquennium.vel dic, sex menses. sed ad quid? Respon. vt qui repudiauit ex delicto commisso, postea iure mariti accuset. vel forte loquitur de stupro quod in viduam committitur. Vel verius loquitur de muliere quæ cõmisso adulterio diuerterat. si enĩ interim nupta est, tuetur se sex mensibus à die diuortij.si vidua, quinquennio à die commissi criminis.prima placet: vt not. C. eod.l. adulter. Sed quid si tribus annis continuis in adulterio perseuerauerit? Respõ.à die primo cõmissi secundũ quosdã: arg.ff. de fur.l. ei qui. sed absurdũ est: vt no. j.de pœ.l.si diutino.

f *Sexaginta dies.* qui dantur marito: vt.ff.eo.l.si maritus.ij.§.si negauerit. Azo.

g *Sex menses.* duo iure mariti, quatuor iure extranei.

h *Similes.* vt.ff.de mino.l.auxilium.§.fi.&.ff.eo.l. qui domũ. Ac.

i *Et ad eum.* id est vsque ad eum.

k *Et non ad eum.* sufficit ergo accusationẽ incipere ante quinquennium.non autem est necesse perficere.ad quod est.C. de rei vind.l.moræ.&.ff.de collu.dete.l.ij.§.quinquennium.

l *Postulationis.* in scriptis factæ.Ioan.

m *Exigatur.* vt fiat intra quinquennium.

n *Spectet.* aliàs expectet.f.intra quinquennium fieri.

o *Non alienos.* nec enim ei prodest vt accusare possit. sed contra.j.eo.l.quinquennium.solu. hic vnus in accusatione præcesserat non tamen in litem processerat secundum Io. Item no. hic quòd interruptio ciuilis non prodest alij.ad quod.ff. de diuer. & temporali.præscrip.l.intra.& ne de sta. defun.l.ij.§.præscriptio.

p *Huius temporis.* quinquennij. & caue quia loquitur si accusetur.l.Iul.de vi,& non Iul.de adul. Duplex est enim delictum. & facit.j.tit.j.l.qui cœtu.§.fi.secundum H. vel forte.l.Iul.de adul. vt bene conueniat prædictis, & aduersetur coniunctio, autem: ibi,eum autem &c.& fac.C.de apost.l.apostatarum.

Ater.] CASVS. Pater adulteratæ,accusans de adulterio, si committat calumniam euidentem: punitur. Item in lx. diebus, qui dãtur viro vt iure mariti accuset: computantur &.lx.dies.Itẽ quinquennium quod datur ad accusationem adulterij,continuũ est: non tamen computatur tẽpus accusare volẽti intra quod adulter erat accusatus, vel intra quod alius egerat, & præuaricatus fuerat.& hoc dicit hæc.l.& seq. Francis. Accursius.

q *Calumnia.* euidentis: vt.ff.eo.l.is enim.in fi.ne sit contra.ff.de publi.iudi.l.fi.

r *Sexaginta dies à diuortio.* hoc dic vt.ff.l. proxi.§.sex mensium.

s *Dies est.*j.de reg.iur. l.vbi lex. Accursius.

t *Quinquennii. Cõtinuum.* ex hoc colligit Ioã. quòd vtile est quo ad sui initium: sed continuum quo ad processum: vt & aliàs infra quando appel. fit.l.j.§. biduum. & supra de ædil.edic.l.cum sex. Itẽ est contra. huic.l.ff. l. mariti.§. hoc amplius. solu. vt ibi. Itẽ ad hoc quòd negligenti non currit præscriptio.ff.de statuli.l. cum hæres.§. Stichus.& de col.dete. l.ij.§.j. sic.C. q admit. ad bo.pos.l.fin.&.ff.eo. l.iiij. & de mino.l. intra vtile.

u *Non potuit.* vt supra l.denũtiasse. §. quæritur.&.j.l.proxi.§. cum alterum.

x *Transierit.* certe bene poterit accusari adulter non obstante quòd lapsum sit quinquennium.

y *Postulauerat.* id est accusauerat.

z *Repetere.* id est accusare.

Nihil.] CASVS. Pater si occidat adulterum filiæ suæ, & filiam debet occidere: nec est vis quem prius occidat, dum tamen vtrumque occidat. Item satis est si occidat adulterum, & vulneret filiam: licet filia non decedat ex his vulneribus. Item si vir accusat vnum de adulteris, interim alium accusare non potest: eum tamen qui præbuit domum vt adulterium ibi fiat, vel qui consilium in hoc dedit: potest accusare simul cum vno de adulteris. Franciscus Accursius.

a *Prius.* quàm adulterum.

b *Alterum occidat.* non deprehensum in opere veneris: vt.ff.eo. l.quod ait.vel,id est adulterum tãtum,quasi sit in dolo, cum sine filia occidat.ideo.l.Cor.de sica.tenetur: vt hic,&.ff.eo.l.patri.& facit.ff.eo.l.nec in ea.§.fina.

c *Alter.* scilicet adultera.

d *Non liberatur.* scilicet pater.

ille existimãdus est, qui aliquid accepit vt vxorẽ pateretur adulterari meretricio quodã genere. Quòd si patiatur vxorem delinquere non ob quæstũ, sed [ob]negligentiam, vel culpam, vel quandam patientiam, vel nimiam [a] credulitatẽ: extra legem positus videtur. ¶ Sex mẽsium [b] hæc fit separatio, vt in nupta [c] quidẽ ex die diuortij [d] sex menses computentur: in vidua vero ex die commissi criminis. [e] quod significari videtur rescripto ad Tertyllum & Maximum consules. Præterea si ex die diuortij sexagĩta dies [f] sint, ex die verò cõmissi criminis quinquenniũ præteriit: debuit dici nec mulierẽ posse accusari: vt quòd dantur sex mẽses [g] vtiles, sic sit accipiendum, ne crimen quinquennio continuo sopitum excitetur. ¶ Hoc quinquennium obseruari legislator voluit, si reo vel reæ stuprum, [vel] adulterium, vel lenocinium obiiciatur. Quid ergo si aliud crimen sit quod obiiciatur quod ex lege Iulia descendit: vt sunt qui domũ suam stupri causa præbuerunt, & alij similes? [h] Et melius est dicere omnibus admissis ex lege Iulia venientibus quinquennium esse præstitutum. ¶ Quinquennium autem ex eo die accipiendum est, ex quo quid admissum est: & ad eum [i] diẽ quo quis postulatus postulatáve est: & non ad eum [k] diem quo iudicium de adulteriis exercetur. ¶ Hoc amplius senatusconsulto adiectum est, vt si plures eundem postulauerint: eius qui perseuerauerit reum reámve facere, postulationis [l] dies prima exigatur: [m] scilicet vt qui accusat, suos libellos accusatorios spectet, [n]* non alienos. [o] ¶ Eum autẽ qui per vim stuprũ intulit vel mari, vel fœminæ: sine præfinitione huius tẽporis [p] accusari posse dubium non est: cum eũ publicam vim committere, nulla dubitatio sit.

XXX. PAVLVS libro primo de adulteriis.

PAter sine periculo calumniæ [q] non potest agere. ¶ Sexaginta dies à diuortio [r] numerantur. In diebus autem sexaginta & ipse sexagesimus [dies] est. [s]

XXXI. IDEM libro secundo de adulteriis.

QVinquennium non vtile, sed continuum [t] numerãdũ est. Quid ergo fiet si prior mulier rea facta sit, & ideo adulter eodẽ tẽpore reus fieri non potuit, [u] & diu tracta lite quinquennium transierit? [x] Quid si is qui intra quinquennium quem postulauerat, [y] non peregerit, aut præuaricatus est, & alius eundem repetere [z] velit, & quinquennium transactũ sit? Aequum est computationi quinquennij eximi id tempus quod per postulationẽ præcedentem consumptum sit.

XXXII. MACER libro primo de publicis iudiciis.

NIhil interest, adulteram filiam prius [a] pater occiderit, an non: dum vtrumque occîdat. [b] Nam si alterum occîdit: lege Cornelia reus erit. Quòd si altero occiso, alter [c] vulneratus fuerit: verbis quidẽ legis non liberatur: [d] sed diuus Marcus & Cõmodus rescripse-

runt impunitatē ei cōcedi: quia licet interempto adultero mulier superuixerit post tam grauia [a] vulnera quæ ei pater inflixerat, magis fato quàm voluntate eius [b] seruata est: [c] quia lex parē in eos qui deprehensi sunt indignationem exigit, & seueritatem requirit.

Vno electo adultero ad accusandum, expectatur de alio donec iudicium primum finitum sit. potest tamen simul cum adultero accusari qui domum concessit vt adulteriū committeretur.h.d.

¶ Cum alterum ex adulteris elegerit maritus, [d] alterum non antè accusare potest, quàm pri⁹ iudicium finiatur: quia duos simul ab eodem accusari non licet. [e] non tamē prohibetur accusator simul cum adultero vel adultera eū quoq; accusare qui domum [f] suam præbuit, vel cōsilio [g] fuit vt crimen redimeretē.

XXXIII. MARCIANVS libro primo de publicis iudiciis.

SI quis adulteriū à seruo suo commissum[esse] dicat in eā quam vxorem habuit: diuus Pius rescripsit accusare potius mulierem eum debere, quàm in præiudicium eius [h] seruum suū torquere. ¶ Si quis adulterū nō dimiserit, sed retinuerit, forsan filium [i] in nouercam, vel [k] etiam libertum vel seruum [suum] in vxorem: ex sententia legis [l] tenetur, quamuis verbis [m] non continetur. quæ autem retinetur, punitur. [n] Sed si dimissam reduxerit, verbis non tenetur: sed tamen dicendum est vt teneatur, ne fraus [o] fiat. ¶ Si vxor ex adulterio viri pretium † acceperit, [p] lege Iulia quasi adultera tenetur. [q]

Qui filium vel seruum, qui commiserunt adulterium in vxorem suam, retinet: punitur quasi leno, & mulier etiam retenta punitur. & si eam dimissam postea maritus reduxerit, tenetur etiam ipse.h.d.

XXXIIII. MODESTINVS libro primo Regularum.

STuprum committit, qui liberam mulierem [r] consuetudinis causa, non matrimonij, retinet: *excepta † videlicet cōcubina. [s] ¶ Adulteriū in nupta admittitur: stuprum in vidua, [t] vel virgine, vel puero committitur.

Per correctionem libelli malè concepti non interrūpitur præscriptio adulterii. Bar.

XXXV. IDEM libro octauo Regularum.

ACcusatur⁹ adulterij, si quid circa inscriptionē errauerit: si tempora [u] largiantur, emēdare non prohibetur: ne causa aboleatur.

XXXVI. PAPINIANVS libro tertio Quæstiōnum.

SI minor annis adulteriū cōmiserit, lege Iulia tenetur: quoniam tale crimen [x] post pubertatem incipit.

XXXVII. IDEM libro quinto Quæstionum.

FIliumfamilias publico iudicio adulterium in vxore sine volūtate patris arguere posse, constitutū est. vindictā enim proprij doloris consequitur. [y]

SI minor.] CASVS Minor. xxv. an. si adulterium cōmisit, potest accusari. intelligas tamē si maior erat. xiiij. an. Fran. Accur.

x *Crimen.* s. adulterij: sed stuprum etiā prius: vt. s. eo. l. stuprum. in fi. & facit. s. de mino. l. auxilium. §. in delictis. versic. sed vt ad. & l. si ex causa. §. nunc videamus. &. §. si mulier. & C. de pœ. l. impunitas. Accursius.

FIliusfamilias.] CASVS. Filiusfa. scholarem qui iacuit cum vxore sua, potest de adulterio accusare, etiā sine volūtate patris sui. Franciscus.

y *Consequitur.* ad hoc s. de iniu. l. sed si vnius. §. filiosa. &. s. eod. l. inter. §. pen. & quod ibi nota. Accursius.

SI adulterium.] CASVS. Titius iacuit cum prītigna sua, alij nupta: vel cū nuru sua, vel cum nouerca: & sic commisit adulteriū & incestum. dicitur quòd ipsa mulier potest accusari de adulterio: & punietur sicut Titius. hoc idem esset si de stupro accusaretur. nā puniretur sicut vir. Secūdo dicit: Titius iacuit cum filia sororis suæ, nupta cuidam. queritur an sufficit si puniatur pœna stupri? & certe duo sunt delicta: vnde augēda est pœna: quia hic & in sequenti casu vbi duo sunt delicta, maior imponitur pœna. si enim filiam sororis meæ accipio in vxorem, refert an errore hoc feci: an non: vt magis vno casu puniar: scilicet quādo sciēs ius & factum hoc feci, quàm si nescirem. & quia plus delinquitur vbi est cōtumacia iuris: apparet quòd mulier incestum committens minus dicitur delinquere: quia in ea non dicitur esse contumacia iuris: vt si adoptiua filia cum fratre contraxit matrimonium. nam hoc casu ei non parcitur: cum ius gentium, id est naturale, non debeat ignorare. Item qui per matrimonium cōmittit incestum: humanius tractatur quàm adulter. & dat exemplum. iubet tamen dirimi tale matri. mulier tamē in iure errās, à crimine incest⁹ liberatur: ab adulterio nō liberaretur. Ité si accepi nouercam meam in vxorē bona fide: & cū sciui hoc esse illicitum, separaui me ab ea: amodo non possum accusari de crimine incestus. & hoc idem subiicit in sequenti. §. generaliter tamen. Vltimo dicit: incestu per adulterium commisso, parcitur mulieri ignorāti ius. Item parcitur minori ætati masculi vel fœminæ: vel etiam quandoq; modice puniuntur, si error allegatur: & hoc cū accusatore: & facilius puniuntur sine accusatore. [IMPERATORES.] Vxorē meā in adulterio deprehēsam occidi. nō punior l. Cor. de sica. mitius tamē. nā si humilis sum, in opus perpetuum trador. si honestus sum, in insulam relegor. LIBERTO.] Libertus non admittitur de facili ad accusandum patronum suum: sed de adulterio quod cōmisit patronus cū vxore liberti, potest libertus accusare patronum suum: sicut & de atroci iniuria sibi facta

a *Tam grauia.* hic collige maiora vulnera sustinere fœminam, quàm marem. sic. s. ad. l. Aquil. qua actione. §. si quis.

b *Voluntate eius.* scilicet patris.

c *Seruata est.* id est viuit.

d *Maritus.* litem contestando.

e *Accusari nō licet.* vt &. s. de accusa. l. hos. §. lege. & facit. C. eod. l. reos. &. j. vim passam. §. duos. Accursius.

f *Domum.* vt. s. eod. l. qui domum.

g *Vel consilio.* ad hoc s. eo. l. is cuius. in prin.

h *In præiudicium eius.* scilicet mulieris, seruo aliquid in se confitente quod esset mulieri præiudicium qualequale: ad quod. j. de appel. à sententia. H. vel dic eius, scilicet domini: quia forte in tormentis periret. & sic incipit ab adultera etiam secundo nupta, contra generalem regulam: vt. C. eo. l. si dum. & fa. s. de ri. nup. l. stuprum.

i *Forsitan filium.* j. eo. l. si adulterium. in princip.

k *Vel.* pro saltem.

l *Legis.* quæ est. s. l. mariti. Accursius.

m *Verbis.* quæ sunt. s. l. mariti. in princip.

n *Punitur.* hoc accipe vt. s. l. constante. in fine.

o *Ne fraus fiat.* l. Iuliæ. & ad hoc. C. eo. l. castitati. Accursius.

p *Acceperit.* à viro, vel ab adultera.

q *Tenetur.* sic ergo pœna lenocinij est eadem quæ adulterij.

r *Stuprum. Mulierem.* viduā: vt. j. pxi. §. & facit. j. de verbo. sig. l. inter stuprū. &. C. eo. l. quæ adulterium. &. s. eo. l. inter. §. j.

s *Concubina.* in qua protestatio est necessaria: vt. s. de concubi. l. j. §. cum Attilicino. & l. in concubinatu.

t *In vidua.* honestè viuente: vt instit. de pub. iud. §. item lex.

Accusaturus.] CASVS. In libello accusationis adulterij errāui. possum emendare, si sum intra tempus, scilicet. xxx. dierū. & hoc habuisti supra de accusa. l. libellorum. in fi. potes & aliter hanc. l. exponere vt in gloss. Francis. Accursius.

u *Si tempora.* statuta à iudice: arg. s. de accu. l. Titia. &. C. qui accu. non poss. si ea. vel à lege, scilicet. xxx. dierum: vt. s. de accu. l. libellorum. §. fi. vel quinquennij: vt. s. eo. l. quinquennium. & facit. j. ad muni. l. libertus. §. error. Sed argu. contra. s. de arbi. l. quia arbiter. & de leg. ij. si is cui. Accursius. ADDITIO. Dic secūdum Barto. quòd ibi totum ius suum consumpserat ille qui volebat mutare & variare: hic vero secus.

† *præmium* an. Fran. Accur.

* *Flo. conti-* *net:* † *Innuit iste textus adul-* *teriū nō cō-* *mitti cū cō-* *cubina. q̄* *fallit in cō-* *cubina pa-* *tris: vt in* *auth. vt cū* *de appel.* *co. §. cau-* *sas. col. 8.* *& in. c. quā-* *tauallis. ex-* *tra de iure-* *iuran.*

BIU Cujas

facta à patrono posset eum accusare. Libertus si inueniat patronum suum cum vxore sua in lecto, an possit eum occidere: cũ sit persona patroni vilis? & dicitur q̃ non. Vltimo dicit: Titius cõmisit adulterium. postea in aliquo officio publico est collocatus. debet interim differri accusatio: sed promittit stare iuri cum erit officium finitum. Fran.

Si committatur adulterium cum incestu: mulier punitur vt vir. Idem si committatur stuprum & incestus: sed ab incestu excusatur propter ignorantiam, quæ præsumitur in muliere minore, & statim pœnitente. hoc dicit vsque ad. §. imperatores. Diuiditur principaliter in quinq; partes. Primo loquitur quando committitur adulterium cum incestu. Secundo loquitur quando cõmittitur stuprum & incestus à masculo. Tertio, quando committitur stuprum & incestus à muliere sub colore matrimonii. Quarto, quando masculus aliqualiter excusatur. Quinto, quando in totum liberatur. secunda ibi, stuprum. tertia ibi, quare mulier. quarta ibi, nonnunquam. quinta ibi, fratres denique. Bartolus.

XXXVIII. IDEM libro trigesimosexto Quæstionum.

SI adulterium [a] cum incestu committatur, vtputa cum priuigna, [b] nuru, nouerca: mulier [c] similiter quoque punietur. [d] id enim [e] remoto etiã adulterio eueniret. [f]

Hæc secunda pars legitur duobus modis. Primo, quòd hic loquitur finaliter de adulterio & incestu. Secundo, quòd loquitur de stupro & incestu. & quòd hæc lex loquitur de incestu & adulterio, primo facit textus qui dicit an adulterii pœna sufficiat. item quòd loquitur de stupro & incestu, facit tex. qui dicit, stuprũ. primæ lecturæ applaudit glossa super verbo, adulterii. & super verbo, duplex. & super verbo, errore. Bart.

Stuprum [g] in sororis filiam [h] si committatur: an adulterij [i] pœna sufficiat mari, considerãdum est. Occurrit, [k] q̃ hic duplex [l] admissum est: quia multum interest, errore [iuris m] matrimonium illicite cõtrahatur: [n] an cõtumacia iuris, & sanguinis cõtumelia concurrant. [o] quare [p] mulier tũc demum eã pœnam quã mares sustinebit, [q] † cũ incestũ (iure gẽtium [r] prohibitum) admiserit. Nã si sola iuris nostri [t] obseruatio interueniat: mulier ab incesti crimine erit excusata. Nonnũquam tamen & in maribus incesti crimina, quãquã natura [x] grauiora [u] sunt, humanius quàm adulterij tractari solent: si modò incestũ per matrimoniũ illicitum contractum sit. [x] Fratres deniq; [y] imperatores Claudiæ crimẽ, incesti [z] propter ætatem [a] remiserunt: sed distrahi cõ iunctionem illicitam iusserunt: cum aliàs adulterij crimẽ, quod pubertate delinquitur, non excusetur ætate. [b] nam & mulieres in iure errantes, incesti crimine non teneri supra dictum est: [c] cum in adulterio cõmisso nullam habere possint excusationem. Iidẽ imperatores rescripserunt, post diuortium quod cum nouerca [d] bona fide priuignus fecerit, non esse crimẽ admittendum incesti. Iidẽ Pollioni † in hæc verba rescripserunt. Incestæ nuptiæ cõfirmari nõ solent: & ideo abstinenti [à] tali matrimonio, pœnã præteriti delicti, si nõdum reus postulatus est, [e] remittimus. Incestum autẽ quod per illicitã matrimonij cõiunctionem admittitur, [f] excusari solet sexu [g] vel ætate, [h] vel etiã puniẽdi [i] correctione [k] quæ bona fide interuenit, vtiq; si error [l] allegetur: & facilius, si nemo reum postulauit.

Qui vxorem deprehensam in adulterio occiderit, non tenetur lege Cornelia de sicariis: tamen aliter, & aliter secundum conditionem personæ, punitur. hoc dicit.

† *Hæc pœna secundũ legem. 12. tab. supremũ supplicium erat, vt refert Cic. lib. 2. de legibus.*

ADDITIO. Dic secundum Bar. quòd ibi dicit ob id crimen: hic vero sunt diuersa delicta, licet ex eodem facto descendant.

a *Si adulterium.* potest ergo adulteriũ & incestus esse simul: & quodlibet separatim: vt hic. & est incestus cum his fœminis de quibus hic dicit, &. ſ. de ritu nup. l. fi. & est eadem pœna quę est adulterij: vt hic colligitur.

b *Cum priuigna.* alij nupta. & sic de sequentibus.

c *Mulier similiter.* scilicet vt vir.

d *Punietur.* scilicet de adulterio.

e *Id enim.* id est vt mulier sicut vir puniatur, remoto &c.

f *Eueniret.* scilicet si de stupro argueretur.

g *Stuprum.* id est incestus. Accursius.

h *Filiam.* scilicet nuptam alij.

i *An adulterii.* id est stupri, seu incestus. plerumque enim vnũ pro altero ponitur: vt. ſ. eo. l. inter. §. j. Accur.

k *Occurrit.* vt nõ sufficiat pœna.

l *Duplex.* scilicet stuprum, & incestus.

m *Errore iuris.* facti iustissimi, & continui: vt. C. de incest. nup. l. qui cõtra. vel dic, iuris ciuilis: quia tunc de incestu tantũ, nõ de stupro punitur, cũ stuprũ non proponat in contumeliã iuris &c. sicut in nostro casu. vnde de vtroq;. ſ. stupro & incestu accusatur: vt. C. de accusa. l. qui de crimine. licet sit ar. contra. ſ. de accu. l. senatus.

n *Contrahatur.* vt cum filia sororis.

o *Concurrant.* quia sciuit ius & factum quando erat alij nupta: vt in nostro casu.

p *Quare.* quia plus delinquitur vbi est contumacia iuris: ergo & in muliere mitius: quia ibi non est contumacia quandoque, vt subiicit. & dic mulier incestum committens.

q *Sustinebit.* scilicet de incestu.

r *Iure gentium.* id est naturali: quod ignorare non licet: vt. C. de in ius vo. l. venia.

s *Admiserit.* sciẽs delinquere, & nolens matrimonium contrahere. Accursius.

t *Nostri.* vt in adoptiua: quod ignorare licet. & fa. ſ. de verb. obli. l. si stipuler. vel dic, quia tutores: vt. C. de interdi. ma. per totum. Sed est cõtra in eo. tit. l. j. sed ibi clam: vnde scientia præsumitur: vt. ſ. de rit. nup. l. fi. & ad hoc vt error ciuilis iuris prosit, vel nõ noceat, fa. ſ. vt in pos. le. l. j. in prin. & ad Syll. l. iiij. §. quod ad causam. versi. si quis ignorans. & de leg. ij. qui fideicom. & de peti. hære. l. sed & si lege. §. scire. item facit. C. de iur. & fac. igno. l. fi. & j. de iur. fi. l. ij. in fine. &. C. si aduer. delic. l. j. & fi.

u *Grauiora.* id est grauia. vel id est grauiora quàm adulterij. Ac.

x *Illicitum contractum sit.* errore forte iuris: quia hic cõtumelia forte sanguinis non continetur: vt. ſ. & sic no. quòd parcitur in delictis si bonam habuit originẽ, id est causam fauorabilem. ar. ſ. de fur. l. qui vas. §. si ego. & de re iudi. l. inter pares. & de don. inter vi. & vxo. si donatæ. in prin. &. §. fin. Accursius.

y *Fratres denique.* exemplum superioris.

z *Incesti.* per matrimonium contractum: vt subiicit.

a *Per ætatem.* maxime subaudi, cũ aliàs mitius se habet lex cum incestuosis q̃ cũ adulteris. H. & potes dicere q̃ vbi cõiuges sciunt factum. i. consanguinitatẽ, & ius. i. non licere: habent locũ pœnæ. C. de incest. nup. l. qui cõtra. si vero errant in facto, iuste excusantur: vt ea. l. si. i. iure. in adulterij pœna nec mares nec fœminæ excusantur, vt hic: ibi, cum in adulterio &c. sed in incestu (si quidẽ ignorãtia iuris naturalis vel gentium) neuter excusatur in totũ, sed releuantur, vt hic, vel etiã puniendi &c. si ciuilis: si masculus, releuatur in aliquo: mulier in totum. Itẽ minor excusatur in totũ: vt. ſ. ea. l. §. j. & hic, &. j. eo. §. impe † *Hadrianores.* &. §. incestum. *hic tex.* Itẽ no. in hoc speciale, *nicia* q̃ si quis distrahat illicitã coniunctionẽ antequã accusetur, nõ pu nitur: vt. j. e. §. iidẽ Pollioni. Sed quid si vnus sciat: alter non? Respõ. in sciente quod dixi: & in ignorante quod dixi: vt dictæ pœnæ habeant locum, vel non habeant.

b *Ætate.* etiam iuris ignorantia. & fa. C. de *dicit* pœ. l. ſpunitas. &. ſ. de *licitum.* mino. l. auxiliũ. ſ. fi. Ac.

c *Supra dictũ est.* vt. ſ. eo. §. ſtuprum. in fin. & ad. §. ſ. de ritu nu. l. qui in prouincia. in fi. & de cõdictione sine causa. l. fi. &. j. e. l. fi. &. j. de iure fisci. l. ij. in fi. Acc.

d *Cum nouerca.* si accepit nouercam in vxorẽ, licet eam cognouerit: si tamen cum scit esse illicitum, eam dimittit: non tenetur incesti. & idem dicit. §. sequens, generalius tamẽ. & ita remittitur alicui delictum si præueniat in satisfactione. sic. C. ne tut. vel cura. l. j. & de crimine stel. l. j. & de fal. falsos codicillos. & de his qui si. adscri. l. ij. & de plus pet. l. j. &. ſ. de publica. l. hoc edicto. &. C. de incestis & inut. l. qui contra. &. C. ad. l. Iul. maiesta. l. quisquis. in fi. &. j. de fal. qui falsam. Accursius.

e *Postulatus est.* quia in iure errauit. nam si in facto: nec ante, nec post potest accusari. Accursius.

f *Admittitur.* per errorem iuris.

g *Sexu.* quia mulieribus est permissum ius ignorare: vt. j. de in. fisc. l. ij. in fi. &. C. de iur. & fac. igno. l. fi.

h *Vel ætate.* vt. C. de incest. nupt. qui contra. &. ſ. proxi. §.

i *Puniendi.* genitiui casus.

k *Correctione.* scilicet corporis. & si habes, coërcitione. aliàs correctione: quia corrigerent se delinquentes, abstinendo à delicto: vt dicta. l. qui contra.

l *Si error.* qui præsumitur si palam matrimonium contrahatur: vt supra de rit. nup. l. fin.

BIU Cujas

¶ Imperator Marcus † Antoninus & Cõmodus filius[a] rescripserũt: Si maritus vxorẽ in adulterio deprehensam, impetu tactus * doloris interfecerit: non vtiq; legis Corneliæ de sicariis pœnã excipiet.[b] nam & diuus Pius in hæc verba rescripsit Apollonio: Ei qui vxorem suã in adulterio deprehẽsam occidisse se nõ negat, vltimũ supplicium remitti potest, cùm sit difficillimum iustũ dolorem tẽperare: & [magis[c]] quia plus fecerit, quàm quia vindicare se non debuerit, puniẽd' sit. Sufficiet igitur, si humilis loci sit, in opus perpetuũ eum tradi: si qui honestior, in insulã relegari.[d] ¶ Liberto patroni famã lacessere nõ facilè[e] cõcedit. Sed si iure mariti velit adulterij accusare [patronum,] permittendũ est: quomodo[f] si atrocẽ iniuriã passus[g] esset. Certè si patronũ[h] qui sit ex eo numero qui deprehensus ab alio interfici potest,[i] in adulterio vxoris deprehẽderit: deliberãdũ est, an impune possit occidere. quod durũ nobis esse videtur. nã cuius famę, multo magis vitę parcendũ est. ¶ Si quis in honore ministerióve publico sit, reus quidẽ[k] postulatur: sed differtur eius accusatio: & cautione[l] iudicio sistendi causa promittitur in finem honoris. & hoc ita Tiberius Cæsar rescripsit.

Violentia excusat ab adulterii pœna, licet celetur marito hoc factum. §. §. sequen. breues sunt, ideo non summantur.

XXXIX. IDEM libro quintodecimo Responsorum.

VIm passam † mulierem sententia præsidis prouinciæ continebatur. In legem Iuliã de adulteriis non cõmisisse respõdi,[m] licet iniuriã suam protegendę pudicitię causa cõfestim marito renuntiari prohibuit.[n] Nupta[o] quoq; muliere, tametsi lenocinij vir prior nõ postulet: adulterij [tamen] crimen eõ tra adulterũ ab extrario poterit inferri. In matrimonio quoque defuncta vxore, vir iure adulterũ inter reos recipi postulat.[p] ¶ Nupta[q] priusquã adulter damnetur,[r] adulterij nõ postulatur, si nuptias denũtiatio vel ad domum[s] mulieris missa nõ prę cesit. ¶ Mulierẽ ob latronũ societatẽ exulare iussam, citra pœnę metũ in matrimonio retineri posse respondi, quia non fuerat adulterij[t] dãnata. ¶ Prę scriptione quinq; annorum crimen incesti cõiunctum adulterio[u] nõ excluditur. ¶ Duos quidẽ adulterij marem & fœminã propter cõmune[x] crimen simul nõ iure, nec à viro postulari[y] conuenit: cum tamẽ duobus[z] denuntiatũ fuisset ab eo qui postea desistere volebat, abolitionem esse necessariam in vtriusque persona respondi. ¶ Incesti cõmune crimen aduersus duos simul intentari potest.[a] ¶ De seruis quæstionem in dominos incesti postulatos ita demum habendã respõdi, si per adulterium[b] incestum esse contractum dicatur.[c]

Mulier repudiata à viro, potest nubere illi quem maritus suspectum habet de adulterio: dum tamen non accusauit. hoc dicit.

XL. PAVLVS libro nonodecimo Responsorum.

QVæsitum est, an ea quã maritus adulterij crimine se accusaturũ minatus est, nec quicquã egit: vel iure mariti, vel iure publico[d] nubere possit ei quem in ea reum adulterij destinauit.[e] Paulus respõdit, nihil impedire[f] quo minus ei quẽ suspectũ maritus habuit, ea de qua quæritur, nubere possit.

a *Commodus filius.* vt &. ſ. de admi. tut. l. à tutoribus. §. j. alibi fratres dicuntur: vt. ſ. de ma. l. iiij. &. C. ſi man. ita fue. alie. vt ma. l. ij. ſed forte fratrem & filium habuit, qui ſic fuerunt nominati.

b *Pœnã excipiet.* aliàs autẽ mediocriter punitur: vt. j. proxi. &. j. de ſica. l. j. §. fi. &. ſ. ad Syll. l. ſi quis graui*. §. iij. Sed cõtra. C. eo. l. Gracchus. Ité facit. C. de ſic. l. j. & ſupra ſol. ma. l. ſi ab hoſtibus. §. j.

c *Magis.* id eſt melius eſt vt puniatur: quia plus deliquit.

d *Relegari.* cum aliàs pœna parricidij teneat.

e *Nõ facile.* i. temere, & dicunt quidã nõ eſſe neceſſe in accuſationibus veniã edicti petere. alij cõtra: cũ nõ permittatur accuſare, niſi in certis caſibus: vt ſuã vel ſuorũ iniuriã proſequatur: vt. C. qui accu. nõ poſ. l. fi. ſed certe hoc non eſt verum: vt ſupra de accu. l. hi tamen. §. j. vt ibi dixi.

f *Quomodo.* i. ſicut. Ac.

g *Paſſus.* ſ. de iniur. l. prætor. §. præterea. & de in ius vocan. ſed & fi. §. fin. & eſt ſpeciale, vt in cri. maie. vt. ſ. ad l. Iul. maie. l. famoſi. aliàs contra. ſ. de accu. l. hi tamen. §. j. vel dic vt ibi.

h *Si patronum.* ſcilicet adulterum.

i *Interfici poteſt.* q ſint, habet. ſ. e. l. marito. Ac.

k *Reus quidẽ.* de adulterio ante cõmiſſo. Sed quid ſi durãte officio? Reſpõ. ſecus ſecũdum P. ad inſtar legati: vt. ſ. de iudi. l. ij. §. legatis. aut ſi in officio deliquit, tunc diſtingue ſit de maioribus, vel minoribus. Sed tu dic q; omnes indiſtincte: vt ſupra de iniur. l. nec magiſtratibus. & de iud. l. pars literarũ. ité fac. ſ. de accu. l. hos.

l *Cautione.* non ſatiſdatione: vt. C. de verb. ſig. l. ſancimus. & de iudi. l. ij. §. ſed ſi dubitetur. & ſ. de off. præſi. ſenatuſcõ. item ſa. ſ. e. l. ſi maritus. §. j. & de lib. cauſa. l. ordinaria. in fi.

m *Reſpondi.* & bene: vt. ſ. e. l. ſi vxor. §. ſi quis plane. & ſupra de poſtu. l. j. §. remouet. &. C. eod. l. fœdiſſimam. & ar. ſ. de li. cau. l. immo. Accurſius.

n *Prohibuit.* expreſſe, vel tacendo.

o *Nupta.* ſecundo viro, facto diuortio à primo cuius matrimoniũ adulterauerat. & ſecũdũ hoc nihil eſt cõtra. vel dic de eodẽ viro loqui. Et q; dicit prior, id eſt primo. ſed tũc eſt contra. ſ. e. l. cõſtante. ſed ibi vxorẽ: hic adulterã. Item eſt cõtra. ſ. e. l. miles. §. voléti. ſed ibi virũ prohibet accuſare: hic extraneũ permiſit. & fa. ſ. eod. l. adulter. §. fi. &. C. eo. l. ſi dum.

p *Poſtulat.* ſic. j. eo. l. fi. &. ſ. e. l. miles. §. adulterij. Accurſius.

q *Nupta.* ſcilicet ſecundo viro.

r *Damnetur.* fac. ſ. e. l. adulter. §. fi. &. l. denũtiaſſe. §. fi. in prin. &. l. ſi maritus. §. fi. &. l. qui vxori. &. C. eo. l. ſi dum.

ſ *Ad domũ.* ſ. de dam. infec. l. iiij. §. totiens.

t *Adulterij.* vel ſtupri: vt. ſ. eo. l. mariti. §. j.

u *Coniunctum adulterio.* nec forte adulterij iuncti inceſto: vt. ſ. l. proxi. §. j. & facit ſupra eo. l. mariti. §. fi. ſed ſeparatim tollitur: vt. ſ. eo. l. mariti. §. hoc quin quennium.

x *Propter commune.* alioquin ſecus eſſet. & fa. ſ. de accu. hos accuſare. §. lege. &. C. eo. ti. l. reos. &. ſ. eo. l. ſi maritus. §. fi. &. l. nihil. §. fi. &. j. ad Turpillianũ. l. j. §. accuſationem.

y *Poſtulari.* id eſt accuſari. Accurſius.

z *Tamen duobus.* adultero & adulteræ.

a *Intentari poteſt.* de hoc dic vt. ſ. eod. l. quã pupillam. §. fina. &. C. ſi reus vel accu. l. j.

b *Per adulterium.* ſecus in adulterio: vt. C. eo. l. in adulterij quæſtione. &. l. iij. &. C. de quæſtio. l. j.

c *Dicatur.* aliàs non: cum de domo ſatæ vel accuſantis non debeant produci ſerui ad torquẽdum: vt infra de quæſtio. l. j. §. j. &. l. de inceſtu.

Quæsitum est.] CASVS. Dixi vxori meæ quòd eam volebã de adulterio accuſare quod commiſerat cum Titio: & eam non accuſaui. poſtea ſeparauit ſe à me, & nupſit Titio. dicitur quòd bene tenet matrimonium. Sed pone quòd poſtquam à me ſeparauit ſe, eam accuſaui de adulterio, & interim eã reduxi in vxorem. dicitur quòd videor deſtitiſſe ab accuſa. & amplius eam accuſare non poſſum ex eadem lege. Fran. Accur.

d *Publico.* id eſt extranei.

e *Deſtinauit.* maritus.

f *Nihil impedire.* aliàs lex. & facit ſupra eodem. l. miles. §. licet.

quem etiam vide in. l. ſi ita ſcriptũ. ſ. de manu. teſta. & ſ. l. ſi vxor. §. pe. verſi. volo vos ſcire. ſ. e. quod eſt verũ, niſi conſuetudo aliter diſponat ſecundum Alex. vbi. ſ.

&.C.eo.l.commissum.sed arg.contra in auth.de rap.mu.coll.ix.

a *Videri.* nec ideo crimen lenocinij contrahere videtur: vt.C. eo.l.sine metu.&.l.serui.§.j.

b *Non superesse.* vt.C.eo.l.ablationem.in fin.&.ſ.eo.l.ſi vxor.§. sed & siqua.&.j.ad Turpil.l.qui destitit.&.ſ.eo.l.ij.§.j. & no.de tacita remisione similia.ſ.de mino.ſi filiusfa. &.C.de iure do.l.ij. & ſ.de le. commiſ.l. poſt diem. &.ſ. ſol. ma.l.ij. &.ſ. rerum amo.l.fina.

In crimine.] CASVS. In accu.adulterij nulla datur dilatio, niſi vt perſonæ exhibeantur: item niſi hoc videatur iudici.Fran.

c *Hoc.* aliàs hoc.aliàs hanc dilationem.aliter ergo vel nulla danda, vel vna ſaltē tātum.& eſt ſpeciale. aliàs tres: vt.ſ. de ſer.l. fin. & fa. quod no.ſ. de pu. iu.l. inter. itē fa.ſ.eo.l. miles.§.quæ propter.

Si is.]CASVS. Libertus ſi ius anulorū aureorū impetrauit: ſi iaceat cū vxore patroni, vel cū patrona, vel cū ſimili perſona, & inueniatur in lecto cū ea: poteſt occidi vt libertus, & ſic vt vilis perſona.Fran.

Flo.cive

d *Aut in eius.* ſi habeas eius, bene ſtat: ſcilicet vxorem.ſi ei, vel eam: bene ſtat. nam ſemper dic eorū vel eius vxorem. & quod ſubiicit eū, vel eam: nō eſt vis.

Flo.pœna

e *Eámve.* ſcilicet vxorem.

f *Patris.* præmitte patris cuius &c.& ad omnes genitiuos ſequentes ſuppone, cuius.& facit ſupra de teſtibus.l. iij.&.ſ.eo.l.marito.§ j.

g *Occidatur.* à viro: vt d.l.marito.§.j.

h *Placuit.* quo ad hoc p liberto habeſ.ſic.C. qui accuſa. poſt.l.pe. & fin. &.ſ. de iure annu. aure.l.j.& de condit.& demō.l.falſa.§.j ſed ar. contra.ſ. de excuſa.tuto.l.cum ex oratione.

Si ex lege.]CASVS. Repudiaui vxorem non legitime: & ſic adhuc vxor manet.qui eā ducit in vxorē: ſi quidem ſine dolo, credens eam iuſte repudiatam, nō cōmittit adulteriū: aliàs ſic.Accurſius.

i *Non ſit.* ex lege mittitur, prout habes.ſ.de diuor.l.ij.quod hic nō fuit legitime. ſed miſſum fuit de facto.

k *Videatur.* nam ſi ipſo iure fieret diuortium per adulteriū, fruſtra dicereretur quòd vir debet eā repudiare: vt.ſ.eod.l.conſtante.

l *Duxerit.* credens eam repudiatam legitime.

m *Non committitur.* id eſt conſcientia maritalis tori: vt.C.de repu.l. vxor. in fin. Item nec ſtuprum ſine dolo committitur: vt C.eo.l.eum qui.& fa.ſupra eo.l.hæc verba. &.l.is cuius. in prin.

Qui deſiſtit ab accuſatione vxoris eam reducendo, non poteſt iterum eam accuſare.hoc dicit.

Item quæritur, an idem maritus deſtitiſſe videatur, vel lenocinium commiſiſſe, qui eandem reduxit vxorem. Paulus reſpōdit, eum qui poſt crimen adulterij intentatum, eandem vxorem reduxit, deſtitiſſe videri: a & ideo ex eadē lege poſtea ius accuſandi ei non ſupereſſe. b

XLI. IDEM libro primo Sententiarum.

IN crimine adulterij nulla dāda dilatio eſt, niſi vt perſonæ exhibeantur, aut iudex ex qualitate negotij motus hoc c cauſa cognita permiſerit.

XLII. TRYPHONINVS libro ſecundo Diſputationum.

SI is qui ius [aureorum] anulorum impetrauit, adulterium commiſit in patroni vxorem, aut in patronam ſuam, aut in eius, d eámve e* cuius libertus patris, f aut matris, filij filiæve fuit: an vt libertus puniri debeat? & ſi deprehēſus ſit in adulterio, an impune occidatur? g Et magis probo ſubiiciendum pœnæ* libertinorum: quoniam lege Iulia de adulteriis coërcendis, ad tuenda matrimonia pro libertinis eos haberi placuit: h & deteriorem [eorum] cauſam per iſtud beneficium patronorum haberi non oportet.

Qui vxorem non legitime repudiatam ducit vxorē, credens eam repudiatam, adulterium non committit.hoc dicit.

XLIII. GAIVS libro tertio ad legem duodecim tabularum.

SI ex lege repudium miſſum non ſit, i & idcirco mulier adhuc nupta eſſe videatur: k tamen ſi quis eam vxorem duxerit, l adulter non erit. idque Saluius Iulianus reſpondit, quia adulterium (inquit) ſine dolo malo nō cōmittitur. m quāquā dicēdum [eſt] ne is qui ſciret eā ex lege repudiatam nō eſſe, dolo malo committat. n

XLIIII. PAPINIANVS libro quarto Reſponſorum.

DEfuncta quoq; ſocru, o gener inceſti poſtulabit vt p adulter, q poſt mortē mulieris.

AD LEGEM IVLIAM de vi publica.

TITVLVS VI.

Hic titulus planus eſt, nec indiget ſummariis: quia ſuccinctè ponit in quibus caſibus tenetur quis lege Iulia de vi publica: & pœnam deſcribit in.l. qui dolo.§. vlti. & pauca verba legis exponit: vt in.l.armatos. & in.l.hi qui ædes.§.telorum.

I. MARCIANVS libro quartodecimo Inſtitutionum.

LEge Iulia de vi publica tenetur qui arma, tela, domi r ſuę, [in]agróve, s in villáve t præter vſum u venationis, vel itineris, vel nauigationis coëgerit. x

II. SCAEVOLA libro quarto Regularum.

EXcipiuntur y autem arma quæ quis promercij cauſa habuerit, hæreditatéve ei obuenerint.

III. MARCIANVS libro quartodecimo Inſtitutionum.

IN eadem z cauſa ſunt, qui turbæ ſeditioníſve† faciendæ cō ſilium inierint, ſeruóſve aut liberos homines in armis habuerint. a Eadem lege tenetur, qui pubes b cum telo in publico fuerit. In eadem cauſa ſunt, qui peſſimo exemplo, conuocata* ſeditione villas expugnauerint, & cum telis & armis bona rapuerint. Item tenetur qui ex incendio rapuerit c aliquid præter materiam. d Præterea punitur huius legis pœna, qui puerum vel fœminam, vel quenquam per vim e ſtuprauerit. Sed & qui in incendio cum gladio aut telo rapiendi cauſa fuerit, vel prohibendi f dominum res ſuas ſeruare: eadem pœna tenetur. Eadem g lege tenetur qui hominibus armatis h poſſeſſorem domo agróve ſuo i aut naui ſua k deiecerit, [cōcuſſerit, l] expugnauerit.*

IIII. VLPIANVS libro quinquageſimonono ad Edictum.

n *Committat.* adulterium, vt communiter pœna ſtatuta debeat imponi. nam non debet imponi: quia per qualequale matrimonium commiſſum eſt adulterium: vt.ſ.eo.l.ſi adulterium.§. ſtuprum.verſi. nonnunquam. Vel dic quòd non committitur adulterium hoc ipſo quòd duxit vxorem, niſi eam cognouerit. & ſecundum hoc habeas, ne. & fa.ſ.de cōdic.ſine cauſa.l. auunculo. & ſupra vnde vir & vxor. l.j.in fin.alij habent ſine, ne: & tunc eſt ſenſus, quòd committit adulterium, quia ſciēs: in primo caſu nō, quia ignorans.

Defuncta.] CASVS. Gener iacuit cum ſocru. etiam mortua muliere poteſt gener accuſari de inceſtu, ſicut adulter poſt mortem mulieris. Frā.

o *Socru.* cum qua gener concubuit.

p *Vt.* id eſt ſicut.

q *Adulter.* vt.ſ. eo.l. vim paſſam.§.j.

AD LEGEM Iuliam de vi publica.

r *Lege Iulia.* De ms. not. mirabile quòd reputatur vis, ſolū habere arma domi, vel portare.

f *Agróve.* forte vbi erat vna domus.

t *In villa.* vbi pluret. † De

u *Præter vſum.* ſic.j.e. cenda

l.qui dolo.§.j. tione

x *Coegerit.* habuerit. ſuadet

y *Excipiuntur.* quæ- ſ pubes dā enim &c.vt.ſ. cap.4. de adquir.re. do. quædam. &.j.de decurio.l. decurio. Accur. *Flo.

z *In eadem,* vt hac l. pio cau

teneatur. cau

a *Habuerint.* C.e.l.ſi tione

b *Qui pubes.* maxime. nam impubes tenetur ſi ſit doli capax: vt ar. C. de auct. præſtan.l. clarum.&.j.de reg.iur. l.pupillum.ſed ar.contra.C.de fal.mo.l.j.ſi.

c *Rapuerit.* vt.C.eo. l.fina. Accurſius.

d *Præter materiā.* qua vtitur ad ædificandum: vt ſupra de le.iij.ligni. in prin. & ſupra de vſufruct.l. arboribus.in prin. & hoc ideo, quia aliàs comburerentur. *Flo.de

e *Per vim.* vt ſupra titu.j.l.mariti.§.fina. cent, ex

f *Vel prohibēdi.* repete, fuit cauſa prohi. grauan cauſa

g *Eadem.* i. pœna eiuſdē. l. quæ eſt inſti. de pub. iudi.§. item lex.

h *Armatis.* ſed ſine armis locum habet ſequens titu. vt.j.tit.j.l. ſi quis.&.l.j.§.j.

i *Suo.* ſcilicet domini facientis vim. Accurſius.

k *Naui ſua.* pro aliis datur interdictū vnde vi: ſed pro naui nō: vt ſupra de vi & vi ar.l.j.§.ſi quis de naui. & facit.C.eo.l.ſi quis.

l *Concuſſerit.* aliàs concuſſerit.& aliàs excuſſerit.

BIU Cujas

VTíve id [a] fieret, [b]* hominés commodauerit.

V. MARCIANVS libro quartodecimo Institutionum.

QVi cœtu, concursu, [c]* turba, seditione incendiũ fecerit: quíque hominẽ dolo malo incluserit, [d] obsederit: quíve fecerit quò minus [e] sepeliatur: quò magis funus diripiatur, distrahatur: [f] quíve per vim sibi aliquẽ obligauerit. nã eã obligationẽ lex rescindit. [g] ¶ Si de vi & possessione [h] vel dominio quęratur: ante cognoscẽdum [esse] de vi, [i] quàm de proprietate rei, diuus Pius τῷ κοινῷ τῶν θεσσαλῶν grœcè rescripsit. Sed & decreuit, [k] vt prius de vi quæratur, q̃ de iure dominij, siue possessionis. [l] ¶ Qui vacãtem [m] mulierem rapuit, vel nuptam: vltimo supplicio [n] punitur. Etsi pater iniuriã suã precibus exoratus [o] remiserit, [p] tamen extraneus [q] sine quinquennij præscriptione reũ postulare poterit: cũ raptus crimen, legis Iuliæ de adulteriis potestatẽ excedat. [r]

VI. VLPIANVS libro septimo de officio Proconsulis.

ET eum qui puerum ingenuum rapuit, puniendũ diuus Pius rescripsit, in hæc verba: Exemplũ libelli dati mihi à Domitio Siluano nomine Domitij Siluani patrui, subiici iussi: motus querela eius, qua significauit filiũ suum ingenuũ, iuuenem admodum, raptum atque cõclusum, mox verberibus ac tormentis vsq; ad summum periculum adflictum. Gemine charissime, velim audias eum: & si compereris hæc ita admissa, rem seuere exequaris. [f]

VII. IDEM libro octauo de officio Proconsulis.

LEge Iulia de vi publica tenetur, qui cum imperiũ potestatémve haberet, ciuem Romanum aduersus prouocationẽ necauerit, [t] verberauerit, iusserítve quid fieri, aut quid in collũ iniecerit vt torqueatur. [u] Itẽ quod ad legatos, [x] oratores, [y] comitésve [z] attinebit, si quis [a] eorum [b] quem pulsasse, & siue iniuriam feciſſe arguetur.

VIII. MARCIANVS libro quinto publicorum.

LEge Iulia de vi publica cauetur, ne quis reũ [c] vinciat, impediátve quo min⁹ Romæ [d] intra certum tempus adsit.

IX. PAVLVS libro septimo ad Edictum.

ARmatos non vtique [e] eos intelligere debemus, qui tela habuerunt: sed etiã quid aliud quod nocere potest.

X. VLPIANVS libro sexagesimo octauo ad Edictum.

QVi dolo malo fecerit quo minus iudicia tutò exerceantur, aut iudices vt oportet iudicent, vel is qui potestatem imperiúmve habebit, [aliter] quàm [f] ei ius [g] erit decernat, imperet, faciat. [h] Qui ludos, [i] pecuniámve ab aliquo inuito polliceri publicè priuatímve per iniuriã exegerit: item

---

a *Vtíve id.* P. vtíve distraheretur.

b *Fieret.* scilicet aliquid de supradictis. Accursius.

Vi cœtu.] CASVS huius prin. est planus. [SI DE VI.] Dico me deiectũ per vim de domo quã dico esse meã: vnde peto te puniri. Item peto domũ mihi restitui: cum sim dominus. tu te dicis dominũ. dicitur q̃ prius cognoscitur de vi. Secundo dicit: viduã vel nuptam rapui. vltimo supplicio damnor. sed si pater mulieris hanc iniuriam remisit mihi: quilibet extraneus potest me accusare etiam vltra quinquenniũ: cũ maius sit hoc delictum quàm adulteriũ. Fran.

c *Concursu.* aliàs conuerso. & tũc dic, cœtu conuerso, id est cõuocato. vel dic proprie.

d *Incluserit.* sic supra quod me. causa. l. qui in carcerẽ. &. C. eo. l. iij. &. j. eo. l. & eum. Acc.

e *Quo minus.* sicut B. sed R. quo magis.

f *Distrahatur.* aliquid qđ sit necessariũ funeri sepeliendo. Azo. vel dic distrahatur, id est auferatur funus vt portetur ad sepeliendũ. sic supra depositi. l. bona fides. & facit supra de sepul. vio. l. sepulchri.

g *Rescindit.* vt. ſ. quod me. cau. l. metum. §. sed quod. &. §. ex hoc.

h *Si de vi & possessione.* i. de re possessa. & sic vel, pro. i. & adde quod no. ſ. de iud. l. si de vi.

i *De vi.* i. de crimine: quod potes intelligere cũ accusatio prius fuerit instituta, secundum quosdã. vel dic, scilicet si hoc voluerit accusator. & sic non est contra. C. quando ci. act. præ. cri. l. j. & facit. C. eo. l. si quis. Item contra. C. de ap. l. j. sol. pro eodẽ hic accipitur dominiũ & possessio, secundum Hu. ibi secus. Vel solũ. vt ibi. & eodem modo sol. C. de rei vin. l. ordinarij.

k *Sed & decreuit.* non solum rescripsit cõsultus puta: sed & decretum proprio motu fecit.

l *Siue possessionis.* hoc ponit pro expositione dominij, id est de iure rei possessæ. sic ergo hæc duo ad idem referuntur: vt & ibi, Alexander siue Paris. vel dic dominij propriæ possessionis, id est iuris quod habet in re possessa, puta vsumfruct. vel emphyteuticum ius: vel simile. Accursius.

m *Qui vacantem.* id est viduam.

n *Vltimo supplicio.* vt. C. de rap. vir. l. j. & inst. de pu. iud. §. si aũt.

o *Exoratus.* id est rogatus.

p *Remiserit.* non aperit valeat remissio vel nõ: sed hoc dic vt. ſ. de adulte. l. si maritus. §. si negauerit. itẽ facit. C. de transac. l. trãsigere. &. j. de iure fis. l. in fisci. Accursius.

q *Extraneus.* cui per patrem non sit præiudicium. ad quod supra de pac. l. si vnus. §. pacta quæ turpem. vers. & in summa. &. C. de inge. manu. l. ingenui.

r *Excedat.* id est non finitur quinquennio, vt crimen adulterij: vt supra titu. j. l. mariti. §. finali.

Et eum.] CASVS. Qui puerum ingenuum rapuit: grauiter punitur. & hoc diuus Pius rescripsit: verba cuius rescripti ponuntur in litera. cætera sunt plana.

s *Exequaris.* vt supra. l. qui cœtu. ij. respon.

Lege Iulia.] CASVS. Si potestas Bo. aliquẽ condẽnat morti, vel vulneribus, vel simili pœnæ: & cũ appellaret, iusserit potestas has pœnas imponi spreta appellatione: tenet potestas hac. l. Iul. Idẽ in legato proconsulis, & in oratore, id est doctore artiũ. Et idem in comite: vt si aliquẽ isti pulsauerũt, siue iniuriam fecerũt, teneantur hac. l. Fran.

t *Prouocationem necauerit.* quia appellabat ab eius iniuria: vt. C. de ap. l. si quis. &. j. de app. reci. l. ij.

u *Vt torqueatur.* facit infra titu. j. l. legis. sed contra in eodem tit. l. hac lege. sed hic armis, ibi non: vt. ſ. l. iij. in fi.

x *Ad legatos.* proconsules. vel dic hostium: vt. j. de legationibus. l. fi. in prin. prout habes, quem. Accursius.

y *Oratores.* id est doctores artiũ. dicuntur enim & ipsi aliquã habere dignitatem: quod patet: quia à munerib⁹ quãdoque excusantur: vt. C. de pfes. l. j. &. ij. &. l. medicos. lib. x.

z *Comitésve.* de his fit mentio. ſ. lo. sed addes. in fi. vel comites, id est assessores.

a *Si quis.* id est si quis supradictorum legatorum, vel oratorum, vel comitum.

b *Eorum.* i. aliquẽ aliũ pulsasse &c. vel aliter, si quis in dignitate aliqua positus quẽ prędictorum. s. legatorũ comitũ oratorũ pulsasse &c. & hoc si habeas, si quis quem. aliàs est, si quisquam: & tũc serua primam expositionem.

Lege Iulia.] CASVS. Lex Iul. prohibet impediri aliquẽ accusatum quo minus Romam vadat ad excusandum se, & ad se defendendum. Fran.

c *Reum.* id est accusatum aliquem, vel conuentum.

d *Romæ.* vel alibi vbi necesse habeãt se excusare. & hoc si cum armis. si autem sine armis, tunc obtinet. j. titu. j. l. legis. & insti. de publi. iudi. §. item lex.

e *Armatos. Nõ vtiq;.* s. tantũ. & facit insti. de interdi. §. qui aũt. & de pu. iud. §. itẽ lex. &. j. de verb. sig. l. si calũnietur. §. telum. &. l. armorũ. &. ſ. de vi & vi ar. l. iij. §. armis. &. j. eo. l. hi qui.

Qui dolo.] CASVS. Qui dolum cõmisit vt iudicia nõ procedant tutè, vel vt iudex male iudicet, vel vt potestas aliter quàm sit ius decernat, tenetur hac. l. Iul. Itẽ hac lege tenetur qui per iniuriam exegit ab alio pollicitationẽ de ludendo, vel de pecunia danda. Item hac lege tenetur litigator qui coram iudice vel ibi iuxta stabat cum lancea ad terrendũ iudicem. sed ille qui habet secum homines & ministros causa pugnandi eum bestiis, non tenetur hac lege. Item hac. l. tenetur qui conuocatis hominibus vim fecit vt aliquis verberetur & pulsetur, licet non sit occisus. Item damnato hac. l. interdicitur ei aqua & igni. Frã.

f *Quàm.* subaudi aliter.

g *Ius.* aliàs ius erit: & aliàs iusserit.

h *Faciat.* scilicet tenetur. l. Iul. de vi. & semper repete quo minus. Accursius.

i *Qui ludos.* supple idem tenetur. l. Iul. qui exegerit polliceri ludos faciendos, vel pecuniam.

a *In conuentu.* in li. B. est in continenti, id est in loco prope iudicium: quod dic vt. ſ. de procur. l. præſens. & l. qui in foro. & de ver. ſig. l. ij. & l. vt Alfenus. & l. ædificia. & l. qui in cõtinentibus. ſed in li. R. eſt conuentu. aliàs concione.

b *Exercebitur.* ſub. tenebitur hac lege.

c *Ad eas.* ſcilicet beſtias: vt. ſ. co. l. ij. Acc.

d *Vim fecerit.* cum armis. aliàs locum habet infra tit. j.

e *Aqua & igni.* cuius loco eſt hodie deportatio: vt. j. ad l. Iul. pecu. l. iij. Et ſic non obſtat. de pu. iudi. §. item lex. vbi dicitur quòd omnia bona perdit. & hoc in libero. At ſi ſeruus inſcio domino vim fecerit, vltimo ſupplicio: ſi iubente, in metallũ damnatur: vt. C. eo. l. ſeruos.

*Flo. concione
†Conuentus eſt concilium vbi conſilium agitatur. Bud. hic. aliàs eſt, in cõuentione.
Flo. miniſtróſque ad ea

HI qui ædes.] CASVS. Qui intrãt domũ alienã per vim, & eam frangunt & deſtruunt: ité qui damnũ dant turba: puniuntur capite. Secundo dicit quid cõtineatur appellatione telorum. vltimo dicit: qui telũ portat cauſa ſe defendendi, non tenetur: & ita ruſtici noſtri comitatus portant pro maiori parte eorum. Fran.

f *Telorum.* contra ſupra de fur. l. ſi pignori. §. ij. & ſupra eo. l. armatos. Accurſius.

g *Tutãdæ.* ſic ſupra de iu. & iu. l. iij. & dic hoc vel ab homine, vel ab alio animali.

h QVi noua. *Exercent.* per vim exigẽdo plus nomine tributorũ. Itẽ l. Iul. de ambi. vt. j. ad l. Iul. de ambi. Item cõſtitutionibus: vt. C. noua vecti. l. ſi. Accur.

AD LEGEM Iuliam de vi priuata.

Quando ſine armis eſt: continet tamẽ publi. iudi. vt ſupra de pub. iud. l. i.

DE vi priuata.] CASVS. Numerat pœnas quas patitur damnatus lege Iul. de vi priuata: vt in ſequẽti verſu. eadem &c. dic vt in glo. ibi poſita. Item qui rapuit aliquid ex naufragio: punitur hac pœna. ſed hodie ſec⁹: quia extra ordinẽ punitur. cætera ſunt plana vſque ad. l. creditores. Fran. Accurſius.

i *De vi priuata.* vt. C. eo. l. tutoris. & inſti. de pu. iu. §. item lex. Item amiſsio dignitatis, & infamia: vt ſubiicit. Item poteſt dici relegatio: ar. C. eo. l. quoniã. & ar. ſ. de ter. mo. l. ij. Item ſi ſimilis ſit perſona forte, deportatur: vt. C. e. l. ſeruos. ité quãdoq; capitis, ſi homicidiũ occaſione violẽtiæ ſit cõmiſſum: vt. C. eo. l. quoniã.

k *Damnati.* genitiui caſus.

l *Publicatur.* ipſo iure: quod eſt hic ſpeciale. vel per ſentẽtiam: vt infra de interdic. & rele. l. relegatorum. §. ad tempus.

qui cum telo dolo malo in cõuentu[a]*† fuerit, aut vbi iudiciũ publicè exercebitur.[b] Exceptus eſt qui propter venationem habeat homines qui cum beſtiis pugnẽt: miniſtros* enim ad eas[c] habere conceditur. Hac lege tenetur & qui conuocatis hominibus vim fecerit,[d] quò quis verberetur & pulſetur, neque homo occiſus ſit. ſ. Damnato de vi publica, aqua & igni[e] interdicitur. B

XI. PAVLVS libro quinto Sententiarum.

HI qui ædes alienas aut villas expilauerint, effregerint, expugnauerint: ſi quidẽ in turba cũ telo fecerint, capite puniuntur. Telorum[f] autẽ appellatione omnia ex quibus ſinguli homines nocere poſſunt, accipiunt. ſ. Qui telũ tutandę[g] ſalutis ſuæ cauſa gerunt, nõ videtur hoĩs occidendi cauſa portare.

XII. IDEM libro ſingulari ad ſenatuſconſultum Turpilianum.

QVi noua vectigalia exercent:[h] lege Iulia de vi publica tenentur. C

AD LEGEM IVLIAM de vi priuata.

TITVLVS VII.

Primo ponit pœnam. l. Iul. de vi priuata: deinde caſus quibus quis tenetur. l. Iul. de vi pri. vſque in fi. tit. & planus eſt tex.

I. MARCIANVS libro quartodecimo Inſtitutionum.

DE vi priuata[i] dãnati,[k] pars tertia bonorum ex lege Iulia publicatur:[l] & cautum eſt ne ſenator ſit, ne decurio, aut vllum honorẽ capiat, néve in eum ordinẽ ſedeat: néve iudex ſit: & videlicet omni honore quaſi infamis[m] ex ſenatuſcõſulto carebit.[n] Eadem pœna[o] adficiũtur qui ad pœnã legis Iulię de vi priuata redigũtur: & ſi quis ex naufragio dolo malo quid rapuerit. Sed & ex cõſtitutionibus principũ extra ordinẽ qui de naufragiis aliquid diripuerint,[p] puniuntur. nam & diuus Pius reſcripſit[q] nullã vim nautis fieri debere: & ſi quis fecerit, vt ſeueriſsimè puniatur. D

II. SCAEVOLA libro quarto Regularum.

HAc lege[r] tenetur qui cõuocatis hominibus vim fecerit, quò quis verberaretur, pulſaretur: neq; homo occiſus erit.

III. MACER libro primo publicorum.

NEc intereſt, liberos an ſeruos, & ſuos an alienos, quis ad vim faciendam conuocauerit. Nec minus hi qui conuocati ſunt, eadem lege[s] [Iulia] tenentur. Sed ſi nulli conuocati, nullíque pulſati ſint, per iniuriam tamen ex bonis alienis quid ablatum ſit: hac lege teneri eum qui id fecerit.

IIII. PAVLVS libro quinquageſimoquinto ad Edictum.

LEgis Iulię de vi priuata crimen committitur, cum cœtum aliquis & concurſum feciſſe dicitur quò minus quis in ius produceretur:[t] & ſi quis quæſtionẽ de alterius ſeruo habuiſſet. & ideo moderatius[u] edicto prætoris de iniuriis vtẽdum eſſe Labeo ait.

V. VLPIANVS libro ſexageſimonono ad Edictum.

SI quis aliquem deiecit ex agro ſuo hominibus congregatis ſine armis: vis priuatæ[x] poſtulari[y] poſsit.

VI. MODESTINVS libro octauo Regularum.

EX ſenatuſcõſulto Voluſiano, qui improbe coëunt in alienam litem, vt quidquid ex cõdemnatione[z] in rem ipſius[a] redactum fuerit, inter eos communicaretur: lege Iulia de vi priuata[b] tenentur.

VII. CALLISTRATVS libro quinto de Cognitionibus.

CReditores ſi aduerſus debitores ſuos agãt: per iudicem id quod deberi ſibi putãt,

m *Quaſi infamis.* expreſsiuum veritatis: vt. ſ. de pub. iudi. l. infamem. & j. eo. l. fi. Alij dicunt quòd de facto, non de iure eſt infamis. & ſecundum vtrumque eſt ſic. C. de digni. l. ij.

n *Carebit.* ſemper ſupple hac lege damnatus.

o *Eadem pœna.* q. d. ſic erit infamis: & omni honore carebit is qui nõ criminaliter ex hac lege, ſed ciuiliter cõuentus damnatur ad tertiam partem bonorum. & dicas ad bona dari rei vin. vel cond. ex lege, ſi dicas ipſo iure fieri publicationem bonorum tertię partis. Sed certe neutra taliũ actionum infamat: ſed dicã de facto infamari: vel dicam ſpeciale. vel aliter eadem pœna, id eſt qui punitur aliàs ex alio edicto, ſcilicet ex hoc, ſi quis &c. ſicut hic efficitur infamis ſi extra ordinẽ pecuniariter cõdemnatus. Sed nõne ex illo edicto eſt pœna quadrupli: vt ſupra de incen. l. j. & C. de fur. l. in eum. & non infamat? Reſpõ. dices vt. l. Pedius. §. j. ſ. de incen. vel tertio eadẽ pœna afficitur qui ſcilicet ex naufragio &c. quando ſcilicet fecit vim. nã ſi redigitur ad pœnam huius legis, nihilo minus ciuiliter & in quadruplum. & hoc ſi ſine armis. nam ſi cũ armis: tenetur. l. Iul. de vi pub. vt. ſ. tit. j. l. iij. in fi. quæ videtur contra.

p *Diripuerint.* vi priuata. Accurſius.

q *Reſcripſit.* vt. ſ. de incendi. l. Pedius. §. j.

r *Hac lege.* Continuatur ſequenti. l. nec intereſt. Acc.

ſ *Nec intereſt. Eadẽ lege.* Hic not. ſimilia. j. ad Tur. l. j. §. incidit. & C. de accuſa. l. nõ ideo. & ſ. vi bo. rap. l. ij. §. ſi quis non. & l. prætor. §. ſi quis aduentu. Item ar. contra. ſ. de mino. l. cũ mãdato. Item facit. C. eo. l. ſi criminis.

t *Legis. Produceretur.* ſ. tit. j. l. lege.

u *Moderatius.* id eſt mitius agitur ciuiliter de iniuriarum: quia poſſea poteſt hac. l. accuſari. ad quod eſt. ſ. de iniur. item apud. §. prætor. ſed ob. in eo. tit. l. prætor edixit. in prin. ſed reſpon. iniuriarum ciuili & criminali non agitur: ſed diuerſam habet naturam.

x *Si quis aliquẽ. Vis priuatæ.* aliàs publicæ: vt. ſ. tit. j. in eadẽ. in fi.

y *Poſtulari.* id eſt accuſari. Accurſius.

z *Ex ſenatuſconſulto. Ex condemnatione.* innocentium: vt ſupra de concuſ. l. ij.

a *Ipſius.* id eſt, quidquid habuerint, communicent.

b *De vi priuata.* ité crimine falſi: vt. j. de fal. l. j. §. j. Iré. l. Cor. de ſic. j. tit. j. l. j. §. j. & l. iij. §. alio. in fi. §. Item crimine concuſsionis: vt ſupra

BIU Cujas

vt supra de cõcus.l.ij.nec tamẽ omnibus,sed vna accusatur. Acc. Creditores.] CASVS. Creditor debet coram iudice petere quod sibi debetur:non autẽ sua auctoritate in rem debitoris debet intrare:alioquin ius crediti perdit. Itẽ creditor qui res debitoris sui occupat sine parabola iudicis,tenetur hac lege:& tertia parte bonorũ multatur: & fit infamis. & hoc dicit hęc lex & sequens.Fran.Accur.

a *Nullo concedente*. iudice:vt.j.l.fi. vel debitore etiã à princ.vt.C. de pign.l.iij.

b *Creditu eos nõ habere*. in illa re quã acceperint. Quid si aliã pro aliã?Respõ.vt no.ff.eo.quẽmet. causa.l. extat. Itẽ no.q̃ quidam dicũt q̃ edictũ diui Marci tãtũ in eo casu loquitur in quo si nõ esset creditor qui vim adhibuerit,teneretur quod met.cau. scilicet quãdo volũtas fuit, licet coacta. sed Ioã.cõtra.arg. huius.l. cui respõ.sic,quia licet nullo cõcedẽte iterim, volũtas tamẽ debitoris interceſsit, licet coacta. Itẽ cõtra.ff.de fur. qui vas.Item cõtra.ff.eo.q̃ in frau. credi. ait prætor,§.fi debitoré. Item cõtra.C.de Iudæ.l.nullus.prout ibi sumitur à cõtrario sensu. Itẽ cõtra.ff.quorum leg.l.j.§. rediguntur. Sol.vt.d.l. extat. in glo. sine vllo. Itẽ cõtra.C.vnde vi. si quis in tantã. Solu.illa generalis. vel hoc speciale in re in qua actor habet ius. Itẽ cõtra.C. vi bo.rap.l.iij. Solu.vt modo dixi. Itẽ facit.ff. ad.l. Aquil.l. quemadmodũ.§.j.& de adquir. possl. si ex stipulatione.Sed arg.cõtra.C.de decu.l. generaliter.lib. x. *ADDITIO*. Dic q̃ speciale est ibi, q̃n nõ potest haberi copia iudicis,secundum Bar.

c *Vulnerentur*. interrogatiue & plane legi potest.

d *Non habebit*. immo tantum actione vi bo. rap.debẽt teneri:vt.C. vi bo. rap.l.iij. contra. sol. ius crediti amittit, & vi bo. rap. tenetur. vel aliter hic non erat res obligata.M.

e *Si creditor. Infamis fit*.vt.ff.e.l.j. §.j. & facit.C.eo.l. in possessionem.

reposcere debent:alioquin si in rem debitoris sui intrauerint,id nullo cõcedẽte: [a] diuus Marcus decreuit ius crediti eos non habere. [b] verba decreti hæc sunt: Optimũ est, vt si quas putes te habere petitiones, actionibus experiaris.interim ille in possessione debet morari: tu petitor es. Et cum Marcianus diceret: Vim nullã feci:Cæsar dixit, Tu vim putas esse solũ, si homines vulnerentur? [c] Vis est & tunc quotiens quis id quod deberi sibi putat,non per iudicẽ reposcit. Nõ puto autẽ,nec verecũdiæ nec dignitati [nec pietati] tuæ conuenire,quicquã nõ iure facere. Quisquis igitur probatus mihi fuerit,rem vllã debitoris,non ab ipso sibi traditã, sine vllo iudice, temere possidere, eúmque sibi ius in eam rem dixisse:ius crediti non habebit. [d]

VIII. MODESTINVS libro secundo de pœnis.

SI creditor sine auctoritate iudicis res debitoris occupet, hac lege tenetur, & tertia parte bonorum multatur, & infamis fit. [e]

AD LEGEM CORNELIAM de sicariis & veneficis.

TITVLVS VIII.

I. MARCIANVS libro quartodecimo Institutionum.

LEgẽ Cornelia de sicariis & veneficis tenetur, qui hominem occiderit: cuiúsve dolo malo incendium factum erit: [f] quíve hominis occidendi, furtíve faciendi causa cum telo ambulauerit: [g] quíve cum magistratus esset, publicóve iudicio prę esset, operam dedisset quò quis falsum indiciũ [h] profiteretur, [i] vt quis innocens circumueniretur,*[&]condemnaretur. ℣ Præterea tenetur qui hominis necandi causa venenum confecerit, dederit: quíve falsum † testimonium dolo malo dixerit,quò quis publico iudicio [k] rei capitalis damnaretur: quíve magistratus [l] iudex ve quæstionis † sub capitalem [l] causam pecuniã [m] acceperit, vt publica lege reus fieret.& qui hominem occiderit, punitur, non habita differentia cuius cõditionis hominem [n] interemit.

Nullus tenetur.l.Cor. de sica.nisi qui dolo occiderit.Item qui ex iusta causa occiderit, lege permittente, non tenetur. hoc dicit vsque ad.l.inauditum.

℣ Diuus Hadrianus [o] rescripsit, eũ qui hominẽ occidit, si nõ occidendi animo hoc admisit,absolui posse: [o] & qui hominẽ nõ occidit,sed vulnerauit vt occidat, pro homicida damnandũ: & ex re [p] constituendũ hoc.nã si gladiũ strinxerit,& in eo percusserit, [q] indubitatè occidendi animo id eũ admisisse.Sed si clauĭ percusit, aut cucuma in rixa, quãuis ferro percusserit, tamen nõ occidendi animo: leniendã pœnã eius qui in rixa casu [r] magis q̃ volũtate homicidium admisit. ℣ Itẽ diuus Hadrianus rescripsit, eũ qui stuprum sibi vel suis per vim inferẽtem occidit, dimittendũ. [f] Sed & in eum qui vxorem deprehensam [t] in adulterio occidit, diuus Pius leuiorem pœnã irrogandam esse rescripsit: [u] & humiliore loco positum, in exilium perpetuũ dari iusit: in aliqua dignitate positum,ad tempus relegari.

II. VLPIANVS libro primo de Adulteriis.

INauditum [x] filium † pater occidere nõ potest:sed accusare eum apud præfectũ præsidémve prouinciæ debet.*

III. MARCIANVS libro quartodecimo Institutionum.

EIusdem legis Corneliæ de sicariis & veneficis capite quinto,qui venenũ necandi hominis causa fecerit, vel vẽdiderit, vel habuerit,plectitur.Eiusdẽ legis[Corneliæ]pœna adficitur,qui in publicũ [y] mala medi-

AD LEGEM [a] CORNELIAM DE sicariis & veneficis.

Qui dicantur sicarii,habes instit.de pu.iud.§.item lex.sed interpretatio est largi or:vt ibidem dicitur.

LEge.*Factum erit*. vt infra eo.l.si quis dolo. Et not.dolo.nam secus si culpa,etiam lata:vt in ea.l.item ad hoc quod de incendio dicit, fa.ff.de incen.qui ædes.&.l.fi. &.C.qui accu. non pos.l.data. & supra titu.ij. qui cœtu. & infra

de fal.l.j.vt fuit in Esau quodãmodo. Vel dic inauditũ.i.nõ accusatũ.sic.j.de re mil.l.iij.in prin. Vel dic inauditũ.i.cõmittẽdi aliquid inauditũ,& sic cõtra patrẽ deliquit.Sed quid si cõtra alium, vel si cõtra patrẽ,sed leuiter? Respõ.non accusat pater:vt.C.qui accu.nõ pos.l.si magnum.&.l.propter.&.j.de parrici. diuus.§.fi. &.C.de pa.po.l.iij.in fi.&.j.de pœ.l.capitalium.§.omnia. Accur.

y *Eiusdem legis. Qui in publicum*. maxime.nã idem si in priuato: Emitius tamen punitur,qui in priuato: puta extra ordi.Et sic

a *Nullo concedente*. iudice:vt.j.l.fi. vel debitore etiã à princ.vt.C. de pign.l.iij.

b *Creditu eos nõ habere*. in illa re quã acceperint. Quid si aliã pro aliã?Respõ.vt no.ff.eo.quẽmet. causa.l. extat. Itẽ no.q̃ quidam dicũt q̃ edictũ diui Marci tãtũ in eo casu loquitur in quo si nõ esset creditor qui vim adhibuerit,teneretur quod met.cau. scilicet quãdo volũtas fuit, licet coacta. sed Ioã.cõtra.arg. huius.l. cui respõ.sic,quia licet nullo cõcedẽte iterim, volũtas tamẽ debitoris interceſsit, licet coacta. Itẽ cõtra.ff.de fur. qui vas.Item cõtra.ff.eo.q̃ in frau. credi. ait prætor,§.fi debitoré. Item cõtra.C.de Iudæ.l.nullus.prout ibi sumitur à cõtrario sensu. Itẽ cõtra.ff.quorum leg.l.j.§. rediguntur. Sol.vt.d.l. extat. in glo. sine vllo. Itẽ cõtra.C.vnde vi. si quis in tantã. Solu.illa generalis. vel hoc speciale in re in qua actor habet ius. Itẽ cõtra.C. vi bo.rap.l.iij. Solu.vt modo dixi. Itẽ facit.ff. ad.l. Aquil.l. quemadmodũ.§.j.& de adquir. possl. si ex stipulatione.Sed arg.cõtra.C.de decu.l. generaliter.lib. x. *ADDITIO*. Dic q̃ speciale est ibi, q̃n nõ potest haberi copia iudicis,secundum Bar.

c *Vulnerentur*. interrogatiue & plane legi potest.

d *Non habebit*. immo tantum actione vi bo. rap.debẽt teneri:vt.C. vi bo. rap.l.iij. contra. sol. ius crediti amittit, & vi bo. rap. tenetur. vel aliter hic non erat res obligata.M.

e *Si creditor. Infamis fit*.vt.ff.e.l.j. §.j. & facit.C.eo.l. in possessionem.

f *Lege. Factum erit*. vt infra eo.l.si quis dolo. Et not.dolo.nam secus si culpa,etiam lata:vt in ea.l.item ad hoc quod de incendio dicit, fa.ff.de incen.qui ædes.&.l.fi. &.C.qui accu. non pos.l.data. & supra titu.ij. qui cœtu. & infra

g *Ambulauerit*. C.e.l.is qui.& instit.de pub.iu.§.item lex.Acc.

h *Indicium*. id est sententiam.b

i *Profiteretur*. id est proferret:vt &.j.eo.l.lege.in prin.

k *Publico iudicio*. duo sunt necessaria,scilicet q̃ sit publicum,& capitale. aliàs locũ habet lex Cor.de fal.vt.j. de fal.l.j.in prin.&.§.j. & sic.j.dicas de iudice, licet quidam idem in ciuili.Accursius.

l *Sub capitalem*. id est super capitali causa.

m *Pecuniã*. ad hoc.j. ad.l. Iul. repe.l.ea.§.fi. &.l.seq.Accur.

n *Hominem*.vel liberum,vel seruũ: vt &.ff. ad.l.Aquil.l. inde Neratius.§. si dolo. itẽ sit in dignitate vel non, masculus vel fœmina.

o *Absolui posse*. non omnino, sed ab accusatione huius.l. vt.j. l. lege.§.j. facit.C.eod.l. j.&.l.eum.&.j.de ædil. edic. cum autem.§.excipitur.Accur.

p *Ex re*.i.ex causa.

q *Percusserit*. vt occidat, repete. quid enim si cum ferro percutere potuit, hasta percusserit?Accursius.

r *Casu*. culpa tamen præcedente:& ideo punitur casus:arg.ff.commo.l.in rebus. Vel casu.i.negligentia.sic exponitur.ff.de incẽ. qui ædes.§.j. aliàs casus nõ esset puniendus: vt.C. eo.l.j. &.l. eum qui. & facit.ff.de iniur.l.illud. &.C.de iniur.l. si non conuicij.Accur.

s *Dimittendum*.ad hoc ff. quod met. cau.l. isti quidem. in fi. & de incẽ.rui.nau.l.iij.§.quod ait prætor.

t *Deprehensam*. vilẽ. vel dic quòd in adulterio habetur illa distinctio:vt.ff.de adulte. l.marito.in prin.

u *Rescripsit*. nõ enim hac lege tenetur:vt.C. de adul.Gracchus.&.ff. de adul.l.si adulterium cũ. §. imperatores. sed mitius punitur, vt hic. sed videtur in nihilũ: vt.ff.ad Syl.fi quis grauí †.§. si maritus. Solu. ignoscitur, vt ibi. sed non omnino, vt hic.

x *Inauditũ*.id est supposititũ, [c] & tunc de falso poterit accusari, si erit doli capax:vt.C.

† *claua*

† *Apud priscos pater de liberis capitaliter vel citra in dicium staturet potestate: quod hodie subla tum est per hãc legem. E.P.*

* *Qui si cõdẽnatus fuerit, & missus ad patrẽ punitur: tunc in eum pater animaduertere potest, aliàs non. E.P.*

† *si quis in grauescẽte.*

c *Immo vero indicium profiteri, est vltro sese cõferre; crimini defer re. auctor Bud.hic.*

† *Prætorem vrbanũ intelligit, qui præerat capitalibus causis. E.P. vide hic Bu.*

y *Publico iudicio*. duo sunt necessaria,scilicet q̃ sit publicum,& capitale. aliàs locũ habet lex Cor.de fal.vt.j. de fal.l.j.in prin.&.§.j. & sic.j.dicas de iudice, licet quidam idem in ciuili.Accursius.

l *Sub capitalem*. id est super capitali causa.

m *Pecuniã*. ad hoc.j. ad.l. Iul. repe.l.ea.§.fi. &.l.seq.Accur.

n *Hominem*.vel liberum,vel seruũ: vt &.ff. ad.l.Aquil.l. inde Neratius.§. si dolo. itẽ sit in dignitate vel non, masculus vel fœmina.

o *Absolui posse*. non omnino, sed ab accusatione huius.l. vt.j. l. lege.§.j. facit.C.eod.l. j.&.l.eum.&.j.de ædil. edic. cum autem.§.excipitur.Accur.

p *Ex re*.i.ex causa.

q *Percusserit*. vt occidat, repete. quid enim si cum ferro percutere potuit, hasta percusserit?Accursius.

r *Casu*. culpa tamen præcedente:& ideo punitur casus:arg.ff.commo.l.in rebus. Vel casu.i.negligentia.sic exponitur.ff.de incẽ. qui ædes.§.j. aliàs casus nõ esset puniendus: vt.C. eo.l.j. &.l. eum qui. & facit.ff.de iniur.l.illud. &.C.de iniur.l. si non conuicij.Accur.

s *Dimittendum*.ad hoc ff. quod met. cau.l. isti quidem. in fi. & de incẽ.rui.nau.l.iij.§.quod ait prætor.

t *Deprehensam*. vilẽ. vel dic quòd in adulterio habetur illa distinctio:vt.ff.de adulte. l.marito.in prin.

u *Rescripsit*. nõ enim hac lege tenetur:vt.C. de adul.Gracchus.&.ff. de adul.l.si adulterium cũ. §. imperatores. sed mitius punitur, vt hic. sed videtur in nihilũ: vt.ff.ad Syl.fi quis grauí †.§. si maritus. Solu. ignoscitur, vt ibi. sed non omnino, vt hic.

x *Inauditũ*.id est supposititũ, [c] & tunc de falso poterit accusari, si erit doli capax:vt.C.

† *claua*

† *Apud priscos pater de liberis capitaliter vel citra in dicium staturet potestate: quod hodie subla tum est per hãc legem. E.P.*

* *Qui si cõdẽnatus fuerit, & missus ad patrẽ punitur: tunc in eum pater animaduertere potest, aliàs non. E.P.*

† *si quis in grauescẽte.*

c *Immo vero indicium profiteri, est vltro sese cõferre; crimini defer re. auctor Bud.hic.*

† *Prætorem vrbanũ intelligit, qui præerat capitalibus causis. E.P. vide hic Bu.*

BIU Cujas

est argu.contra.ſ.de rit.nup.l.fin.vel ſubau.hic etiam:vt non ob.
a *Paratum est.*vt.j.de verbo.ſigni.qui venenum.&.ſ.de contrahen.empt.quod ſæpe.§.veneni.
b *Appellatur.* id eſt continet. ad quod.j. de pœnis.l. ſi quis aliquid.ij.§.qui abortionis.
c *Ex ſenatuſconſulto.* cuius nomen non habemus.
d *Malo exemplo.*vt.d. §.qui abortionis.
e *Alio ſenatuſconſulto.* cuius nomen non habemus.
f *Pigmentarii.* id eſt ſpeciarij.
g *Cantharidas.* ſub. ſcilicet.
h *Sciente.*& prohibere valente: vt.ſ.de noxa.in delictis.Accur.
i *Recuperandæ.*ex interuallo: aliud ſi incótinenti:vt.ſ.de vi & vi ar.l. qui poſſeſsionem.
k *Item qui auctor ſeditionis.* ad hoc. ſ. de ſer. corr. l. in hoc iudicio. &.C. ad.l. Iul. de vi.l. quoniam. &.C. de ſeditio.per totum.
l *Falſa indicia.* vt ſi dixit, vade hinc, & nó hinc: cum ſciat homicidas ibi eſſe qui eum occidere volunt.
m *Circumueniretur.* aliàs circúueniretur: aliàs conueniretur.
n *Libidinis.*quia luxurioſus erat. dic ergo.ſ. refrenádæ.*ad quod.j. l.proxi.§.j.&.C.de eunuchis.l.ij.Accur.
o *Punitur.* ſ. ad.l. Aquil. ſi ſeruus ſeruũ.§. & ſi puerum.cótra. ſed licet ceſſet Aquil. non tamen hæc accuſatio.
p *Ademptio.*hodie cõtra:vt.C.de bonis proſcrip.ſeu damnato. authen.bona.
q *Capite.* hoc ſtatim expone,quòd ſubiiciatur beſtiis.
r *Deportãtur.* hoc verũ ſi non aliqua ſpecialis pœna imponitur.& facit ad.l.Iul. pecu.l.ſacrilegij pœnã. &.j. de pœnis.l. reſpiciẽdũ. §. fi.&.j.eo.l.penul.
ſ *Transfugas.* contra C.de ſer.fugi.l.iij. Sol. ibi in itinere: hic perfecto flagitio. & facit infra de pœ.l,ſi quis.§. ij. & infra de re mili.l. proditores.

*Flo. bubraſtim. Cæterum quid bupreſtis & pityocãpa, declarat Alexã. ab Alexã. lib. 2.Gen.dier. cap.10.
*Flo.apiſcendæ.
†Vide hic Bud.
*Immo vt in deliciis habeantur ſpadones. Bud.hic.

L*Ege.*] CASVS. Magiſtratᵛ qui curauit vt aliquis occideretur cõtra legem: tenetur.l.Cor.Item ſi quis per culpam cauſam mortis alicui præbuit,vt putator arboris iuxta viam exiſtẽs, cum deiiceret ramũ, non prẽclamauit:& ſic homo inde tranſiens percuſſus & occiſus eſt:in quinquenniũ relegandus eſt:& ſic fuit de facto.Itẽ qui ſpadones faciunt ſiue ſeruos,ſiue liberos.l.Cor. puniuntur:& ſi ſunt ſerui,morti dantur.Item in abſentem poteſt hæc ſententia.l.Cor. ferri. vnde conquerentem quia ſit ſpadatus à Titio,& ſic petit Titium puniri: audiet præſes prouinciæ. punitur enim medicus qui caſtrauit: item punitur qui ſe fecit ſpõte caſtrari.& vterque capitaliter punitur.Fran.
t *Non ſit.* vt.ſ.l.j.in prin.&.§.j.
u *Per laſciuiã.* ergo per culpã.ª ſic.ſ.ad.l.Aquil.ſi putator.&.j. de re mili.omne.§.per vinum.&.j.l.in lege.&.ſ.l.j.§.ſed ſi claua.
x *Cõſtitutum.* aliàs eſt §.conſtitutum quidem &c.aliàs eſt.§.idem.
y *Eos.*ſ.liberos.
z *Crimine.* ſ.quòd fecit ſpadones.
a *Arguerẽtur.*id eſt accuſarentur.
b *Teneri.*ſ.eo.l.iij.§. qui hominẽ.& contrarium ibi ſignatũ,& hic ſigna. item facit. C. de eunu.l.j.&.ij.
c *Bona.* hodie cótra: vt no.ſ.l.proxi.§.pe.
d *De abſentibus.* quia non veniunt ad ius.
e *Pronuntiandum eſſe.* infra de pœ.abſentem. contra.Sol.hic ſpeciale. vel hic non pronuntiatur in.l.Cor.de ſica, ſed pronuntiatur in eo in quo ibi conceditur, ſcilicet vſque ad relegationem.
f *Sinentémve.* ſic.ſ.de iniur.l.j.§.vſque adeo. &.l.ſi quis ſeruũ.&.C. de rap.vir.&.C.de metat. & epi.l. deuotum. lib. xij. &.C. de fur.ſi quis. &.C. de nup.l.& ſi contra mãdata.&.C. de re mili.l.ſi. lib.xij.& in auth. vt nul.iud.§.j. col. ix. item facit ad hoc. C. de eunuchis. per totum.
g *Præbuit.* ſcilicet erit capitale.

V. PAVLVS libro ſecundo de officio Proconſulis.

HI quoque qui thlibiasʰ† faciunt, ex conſtitutione diui Hadriani ad Ninium Haſtam in eadem cauſa ſunt qua hi qui caſtrant.ⁱ

VI. VENVLEIVS SATVRNINVS libro primo de officio Proconſulis.

IS qui ſeruũ caſtrandũ tradiderit,pro parte dimidia bonorum multaturᵏ ex ſenatuſconſulto quod Neratio Priſco & Annio Vero cõſulibˡ factũ eſt.

In pœnis corporalibus lata culpa non comparatur dolo, ſed mitius punitur. Bart.

VII. PAVLVS libro ſingulari de publicis iudiciis.

IN lege Cornelia dolusᵐ pro facto accipitur: nec hac lege cõtra hominis necem, quod legibus permiſſum non ſit.ᵗ Cũ quidam per laſciuiamᵘ cauſam mortis præbuiſſet:cõprobatum eſt factum Ignatij Taurini proconſulis Beticæ à diuo Hadriano, quòd eum in quinquenniũ relegaſſet. Idem diuus Hadrianus reſcripſit:Conſtitutũˣ quidé eſt,ne ſpadones fierent:eosʸ autem qui hoc crimineᶻ arguerentur,ª Corneliæ legis pœna teneri,ᵇ eorúmque bonaᶜ meritò fiſco meo vindicari debere. Sed & in ſeruos qui ſpadones fecerint, vltimo ſupplicio animaduertendum eſſe: & qui hoc crimine tenentur, ſi nõ adfuerint, de abſentibusᵈ quoq; tanquam lege Cornelia teneãtur,pronuntiandum eſſe.ᵉ Planè ſi ipſi qui hãc iniuriam paſsi ſunt,ᶠ clamauerint: audire eos præſes prouinciæ debet,qui virilitatẽ amiſerunt. Nemo enim liberum ſeruúmve inuitum ſinentémveᵍ caſtrare debet:néve quis ſe ſponte caſtrandum præbere debet. At ſi quis aduerſus edictum meum fecerit: medico quidem qui exciderit, capitale erit: item ipſi qui ſe ſponte excidendum præbuit.ˢ

Hl quoq;.] CASVS. Qui faciunt thlibias, id eſt inſtrumẽtũ quo quis caſtratur:puniuntur eadem pœna qua caſtrantes. vel aliter vt in glo.Fran.
h *Thlibias.* id eſt inſtrumentum cum quo quis leuiter caſtratur. vel venæ ſunt quibus incisiis virilia amittuntur:vnde inſtrumẽtum quo inciduntur, ſic dicitur.vel aliter vt.j.de verb.ſignifi.l.ſpadonũ. aliàs eſt tibias.
i *Caſtrant.*in qua autem hi ſunt, habes ſupra.l.proxi.

IS qui.] CASVS. Qui ſeruum tradidit caſtrandum:in dimidia parte bonorum punitur.Fran.Accur.
k *Multatur.* infra de bo.dam.l.j.in fin.& de inſa.quid ergo.§.pœna.Accurſius.

IN lege.] CASVS. Dolus ᵖ facto habetur,vt puniatur quis ex hac lege: & da exemplum vt in glo.hic poſita. & qui per culpam occidit alterum, non tenetur: vt ſi quis in arbore exiſtens iuxta viam non prẽclamauit, & ſic ſe deiecit in terram, & ſuper tranſeuntem cecidit: vel ramum deiecit, & prætereuntem occidit:non tenetur hac.l.Franciſcus.
l *Dolus.* id eſt doloſum propoſitum,vt ſi ambulauerit cum telo

causa occidendi, tenetur ac si occidisset: vt supra l.j. in princip. Accursius.

a *Culpa lata.* a vt intantum puniatur culpa vt dolus: punitur tamen culpa: vt supra eo.l.lege.§.j.&.l.j.§.sed si claua.& in.l.iij.§. sed ex senatusco. idem puto in aliis criminibus: vt patet ex hac litera in eo quod culpa lata a pro dolo accipitur. quare si quis [ex]alto se precipi tauerit,& super alium venerit, eumq; occiderit: aut putator ex arbore cum ramũ deiiceret, nõ præclamauerit, & prętereũtem occiderit: ad huius legis coërcitionem non pertinet. b

VIII. VLPIANVS libro trigesimotertio ad Edictum.

SI mulierem visceribus suis vim intulisse, quò partũ abigeret, c constiterit: d eã in exilium e præses prouinciæ exiget.

IX. IDEM libro trigesimoseptimo ad Edictum.

FVrem nocturnum † si quis occiderit: ita demum impunè feret, si parcere ei sine periculo f suo non potuit.

X. IDEM libro octauodecimo ad Edictum.

SI quis dolo [malo] insulam meam exusserit: capitis pœna plectetur, g quasi incẽdiari.

XI. MODESTINVS libro sexto Regularum.

CIrcuncidere h Iudæis filios suos tantùm, rescripto diui Pij permittitur: in non eiusdem religionis [hominem] qui hoc fecerit, castrantis pœna i irrogatur. ℣ Seruo sine iudice ad bestias dato: k nõ solũ qui vendidit, pœna, l verùm & qui cõparauit, tenebitur. m ℣ Post legem n Petroniam, & senatusconsulta ad eam legem pertinẽtia, dominis potestas ablata est ad bestias depugnandas suo arbitrio seruos tradere. oblato tamen iudici seruo, si iusta sit domini querela, sic pœnæ tradet.

XII. IDEM libro octauo Regularum.

INfans o vel furiosus si hominem occiderint, lege Cornelia non tenentur: p cum alterum innocentia consilij tuetur, alterum fati q infelicitas excusat.

XIII. IDEM libro duodecimo Pandectarum.

EX senatusconsulto r eiusdẽ legis pœna damnari iubetur, qui mala sacrificia f fecerit, habuerit.

XIIII. CALLISTRATVS libro sexto de Cognitionibus.

DIuus t Hadrianus in hæc verba rescripsit: † In maleficiis voluntas spectatur, non exitus.

XV. VLPIANVS libro octauo ad legem Iuliam & Papiam.

NIhil ĩtereſt, u occidat quis, an causam mortis x p̃beat.

XVI. MODESTINVS libro tertio de pœnis.

QVi cædẽ admiserunt y spõte, dolóve malo, in honore aliquo positi deportari solent: qui secundo gradu sunt, capite z puniuntur. Facilius hoc in decuriões fieri potest: a sic tamẽ, vt cõsulto prius b principe & iubẽte id fiat: nisi fortè † diuus. vt supra eodem.l.j.§.diuus.& dic voluntas: vt si deliquisti, sed noluisti: non tenearis: vt supra de iniur.l.illud. & de furt.l.qui iniuriæ.in princip.&.l.verum.&.l.qui ea. vel dic voluntas, quia delinquere voluisti, sed non perfecisti.& tunc est sic.C.ad.l.Iul.ma. quisquis.&.C. si quacunque præ. potestate.l. j. & infra titu.j.l.j.in fi. & secundum hoc est contra infra de pœnis.l.cogitationis.& supra quod quisque iur.l.j.in fin.Sol.vt not. C.de his qui ad eccle.confu.l.præsenti. in princ. & de episc. & cle. si quis non dicam.& supra de extraor.cri.l.j. & de fur. qui ea mente. item sic supra de neg.gest. sed an vltro.§.j. & infra de re mili.l.iij.§. is qui. Item arg.contra infra de fal.qui falsam. itẽ fa.C.eo.l.fi.& supra eo.l.infans.& infra titu.j.l.j. in fin. & supra quod quisque iur.l.iij. *ADDITIO.* Dic secundum Bart.quòd in.l.contraria potuit delictum perficere,& noluit: hic nõ potuit.

NIhil.] *CASVS.* Siue occidam aliquem, siue causam mortis præstiti, vt dando cultellum in manu furiosi qui se occidat, vel alium: teneor hac.l.Franciscus.

u *Interest.* quantum ad hanc accusationem, sed quantum ad Aquil. interest: vt.ſ.ad.l.Aquil.l.item si obstetrix.in prin. quia altero casu vtili Aquil. altero directa teneatur. Accursius.

x *Mortis.* vt si gladium furioso dederis, vt se occidat, vel alium. & facit.ſ.eo.l.iij.in prin.&.§.j.& vi bo.rap.l.prætor.ij.§. si cum.&.ſ.ad.l.Aquil.qui occidit.§.pe. Accursius.

y *Qui eadem admiserint.* id est commiserint.

z *Capite.* vt bestiis subiiciantur: vt.ſ.l.iij.§.pe.

a *Fieri potest.* vt deportentur.

b *Prius.* de hoc dic: vt.j.de pœ.l.diui fratres.§.j.& de bonis eo.

No.glo. ibi. sine text. quod licet culpa lata culpa dolus in quibusdam aliis enim est in eis casibus. Bal.

Concor. Inst. de iniurijs. §. si quis. Bal. Ang. Imol. Alex. & Iaſon. §. ſi ad l. Aquil.

Tempus delictum aggrauat.

I. mulierem.] CASVS. Mulier procurans vt abortum faciat, & facit abortum: in exilium relegatur. Franciscus.

c *Abigeret.* id est faceret abortum. Ac.

d *Constiterit.* ed est fecerit abortum. Accur.

e *In exilium.* fa. C. eo. l. pe. & infra de pœ.l. Cicero. & supra de extraordi. cri. l. diuus. vbi plene dixi. Accursius.

Furem.] CASVS. Qui furem nocturnum occidit: non punitur si aliàs parcere ei non potuit sine periculo. quod expone vt in glo.

f *Periculo.* imò indistincte permitti videtur occidi: dummodo clametur: vt.ſ.ad.l.Aquil. itaque.§.lex.j. respõ. quę est cõtra. Sol. secundũ B. sub. hic maxime: & sic hæc secundum illam. vel secũdum alios ibi secundum. l. xij. tab. hic secũdũ æquitatem iuris cõsultorum, quæ præualet: vt. C. de iudi. l. placuit cũ eam interpretentur & reducant ad formã diurni furis. & secundum hoc non differt diurnus à nocturno, vt ibidem. ij. respon. & supra de fur. si pignore. §. furem. Vel verius dic quòd nocturnum possum etiam recedentem & fugientem cum rebus occidere, licet se non defendat telo: vnde dic periculo, scilicet personæ vel rerum suarũ. sed diurnum non ita facile: sed ita demum, si resistat telo: & ita pro timore personæ tantum. & potest esse ratio, quia nocturnũ, si recedat cum rebus, postea non recognoscam: quod secus est in diurno, qui poterit accusari, & sic non facilè occidi: argu. supra ad legem Iuliam de vi pri. l. hac lege. Item quia tempus aggrauat delictum: vt. C. de adulte. Gracchus. & secundum hoc illa secundum istam intelligatur: & non ad modum diurni reducitur. & facit. C. eo. l. si vt allegas. &.ſ. quod met. cau. nec timorẽ. §. j. Ac.

Si quis.] CASVS. Qui dolo insulam meam excusserit, imponendo ignem: capite punietur. Franciscus Accursius.

g *Plectetur.* hac. l. quasi enim occidit qui incendit. & dic vt supra. l. j. in prin.

Circuncidere.] CASVS. Iudæis permittitur filios suos circuncidere, id est pellem quæ est in summitate virgæ, incidere: non autem aliis personis hoc permittitur: imò si faciunt, vt castrantes puniuntur. Item qui seruum suum vendit hoc pacto vt ad bestias detur, punitur pœna huius. l. tam vẽditor quàm emptor. & ad hoc concordat lex prætoria, cuius sententia statim subiicitur in litera. Franciscus.

h *Circuncidere.* id est pellem quæ est in summitate virgæ naturalis, circuncirca incidere. Accursius.

i *Castrantis pœna.* quæ sit, dicitur supra eo. l. lege. in fin.

k *Dato.* id est vendito. l. hac. vel dic ad pœnam huius. l. necesse esse dari. & nota quòd secundum hanc l. potest intelligi institu. de his qui sunt sui vel alie. iuris. ibi, bonis &c.

l *Pœna.* scilicet huius legis. Accursius.

m *Tenebitur.* facit supra de contrahẽ. empt. l. domini.

n *Post legem.* aliàs lege: aliàs rem.

Infans.] CASVS. Si furiosus vel infans occidat aliquem, non tenetur. l. Cornelia. & redditur ratio in litera. Franciscus.

o *Infans.* C. de iure delibe. l. si infanti.

p *Non tenẽtur.* vt pupill⁹. C. si aduersus delictum. l. j.

q *Fati.* id est casus, vel morbi. & fa. C. eodem. l. j. & supra de rei vindica: quod infans. & supra de administra. tut. l. fin. & supra de offic. præsi. diuus. &. l. cõgruit. in fin. & ad. l. Aquil. sed & ſ. ş. pe. &. j. titu. j. l. pe. §. fi.

Ex senatusconsulto.] CASVS. Qui mala facit sacrificia, punitur pœna. l. Corneliæ. & da exemplum vt. C. de paga. sacri. & temp. l. ij. &. iij. Franciscus.

r *Ex senatusconsulto.* l. Cornelia de sica. & da exẽplum. C. de paga. sacrificiis. l. ij. &. iij. &. iiij. §. pen. & fin.

ſ *Sacrificia.* vt faciunt pagani.

Diuus.] CASVS. Si in hæc verba rescripsit: In maleficiis voluntas spectatur, non exitus. Franciscus.

t *Diuus.* vt supra eodem. l. j. §. diuus. & dic voluntas: vt si deliquisti, sed noluisti: non tenearis: vt supra de iniur. l. illud. & de furt. l. qui iniuriæ. in princip. &. l. verum. &. l. qui ea. vel dic voluntas, quia delinquere voluisti, sed non perfecisti. & tunc est sic. C. ad. l. Iul. ma. quisquis. &. C. si quacunque præ. potestate. l. j. & infra titu. j. l. j. in fi. & secundum hoc est contra infra de pœnis. l. cogitationis. & supra quod quisque iur. l. j. in fin. Sol. vt not. C. de his qui ad eccle. confu. l. præsenti. in princ. & de episc. & cle. si quis non dicam. & supra de extraor. cri. l. j. & de fur. qui ea mente. item sic supra de neg. gest. sed an vltro. §. j. & infra de re mili. l. iij. §. is qui. Item arg. contra infra de fal. qui falsam. itẽ fa. C. eo. l. fi. & supra eo. l. infans. & infra titu. j. l. j. in fin. & supra quod quisque iur. l. iij. *ADDITIO.* Dic secundum Bart. quòd in. l. contraria potuit delictum perficere, & noluit: hic nõ potuit.

Nihil.] CASVS. Siue occidam aliquem, siue causam mortis præstiti, vt dando cultellum in manu furiosi qui se occidat, vel alium: teneor hac. l. Franciscus.

u *Interest.* quantum ad hanc accusationem, sed quantum ad Aquil. interest: vt.ſ.ad.l.Aquil.l.item si obstetrix. in prin. quia altero casu vtili Aquil. altero directa teneatur. Accursius.

x *Mortis.* vt si gladium furioso dederis, vt se occidat, vel alium. & facit.ſ.eo.l.iij.in prin.&.§.j.& vi bo.rap.l.prætor.ij.§. si cum. &.ſ.ad.l.Aquil.qui occidit.§.pe. Accursius.

y *Qui eadem admiserint.* id est commiserint.

z *Capite.* vt bestiis subiiciantur: vt.ſ.l.iij.§.pe.

a *Fieri potest.* vt deportentur.

b *Prius.* de hoc dic: vt.j.de pœ.l.diui fratres.§.j.& de bonis eo.

† *Iuxta hoc est quod dicit Cicero in orat. pro Milone, Interest causam non interitũ spectari oportere.*

† *No. quòd propter tumultum & scandalũ aliqua postponuntur, & fiunt, quæ aliter nõ fierent. cõcor. tex. in cano. de his vero. 50. dist. text. in. c. placuit. de cõse. di. 1.*

l.ij.§.j.& de leg.iij.l.j.§.hi.& de iniu.rup.test.si quis filio exhę.§. eius.&.ĭ.quãdo ap.ſit.l.j.in fin.j.reſpõ.&.ĭ. de pœnis.l.moris.§. iſtæ.&.l.ij.§.j.

a *Non poſſit.* quàm hominis occiſione qui tunc punitus erit iudicio populi.

Si in rixa.]*CASVS.* SIn quadã rixa percuſſus Titi⁹ fuit,& deceſsit. ictus cuiuſlibet inſpicitur,vt præſumatur quis percuſſerit animo occidendi,vt ille teneatur.Franciſcus.

b *Vniuſcuiuſque.*vt pſumatur quis occidendi animo percuſſerit, quis non:vt.ſ.l.j.§. diuus. vt ille,& non alij teneantur.quod ſi non poteſt apparere, tunc omnes: vt.ſ.ad.l. Aq̃l. item Mela.§.ſed ſi ſeruum plures.&.ſ.de his qui deiec.l.j.§. fin.&.l. ij. &.ſ. ad.l. Iul. de vi priua.l.iij. & vi bono. rap.l.ij.§.ſi quis.&.l.ptor ait.ij.§. hoc autem. &.§.hoc edicto.&.§. ſi cum ſeruum.caute ergo dixit,rixa. nam ſi ex propoſito,tũc etiam ſi non percuſſiſſet:vt.ſ.l. j.in prin.

** Flo.de lege Pópeia.* † *Quàm ſit deteſtandũ hoc crimen quamq; acerbè vindicandũ,præclare M. Cic.pro Roſcio Amerino.*

ADLEGEM Pompeiam de parricidiis.

Pompeius ſtatuit pœnam,ſed accuſationẽ inuenit Corne. Syl. vt.ſ. de orig.iur.l.ii.§.deinde Cornelius.

c *Lege. Cauetur.* Nõ expreſsim de omnibus q̃ ſequuntur, ſed ex ſententia.nam de ſolo patre & matre in ea exprimitur.Io.

d *Auiam.* idem puto & in infinitũ: arg.ſ. de in ius vocan.l.quiq;.§. parentes.Accurſius.

e *Matruelem.*id eſt amitinã:vt inſti.de gradi.§.iiij. cum.ĭ. dicatur de conſobrina.

f *Conſobrinam.*not.quòd non excedit quartum gradũ ex latere.

g *Socerum.* aliàs ſocerum:& bene:& comprehendit etiam ſocrũ: vt.ĭ. de verb.ſig.l.j.aliàs ſocrum.

h *Patronum.*expone vt.ſ.de in ius vo.adoptiuum.§.j.

i *Vt.*hoc vt,abundat,propter aliud vt, quod eſt in principio.l. ſic.C.de agri.& cen.l.litibus.li.xj.

k *Pœna.*no.quòd primo dicit de linea aſcendẽte.& dic,in infinitũ.ſecundo de tranſuerſali,& ponit de tertio & quarto gradu. idẽ in ſecundo:vt.ĭ.eo.l.ſed ſciendũ.tertio de quibuſdã affinib⁹: de quibus adiicit in.l.ſed ſciẽdum.&.l.cũ pater. quarto de linea deſcendẽti:& hoc in infinitũ.Sed duo obſtãt:primo quia dicit q̃ l.Cor.de ſica.habet locũ.ſed alibi dicitur aliam pœnã habere locũ,& hanc & omnẽ ſolennitaté ceſſare:vt inſti. de pu.iud.§.alia. &.C.eo.l.j. quę ſunt cõtra. Sol.hęc per illas corrigitur.vel ſecũdũ Io.hic tenetur:ſed nõ accuſatur.vel dic q̃ tenet pœna.l.Cor. id eſt capitis.nã vtraq; eſt pœna capitis:licet diuerſo modo imponatur.vel dic,nulla alia,ſi primo illa.l. Cor.accuſetur: vt.ſ.de accu.l.ſenatus.Vel dic q̃ cõtraria habẽt locum in patre & in matre,& in aliis perſonis hic enumeratis:arg.ĭ.eo.l.proxi. Secundo obiicitur,quia non iſtæ perſonæ omnes hac.l.videntur cõtineri, ſed ſolũmodo pater,mater,auus,& auia:vt.ĭ.eo.l.pe.Solu. vt ibi.

l *Filium.*hoc in infinitum:vt.ſ.de in ius voc.l.ſed ſi hac.§.liberos.idem de parre:vt.C.eo.l.j.& inſti.eo.de publi.iudi.§.alia.

m *Qui emit.*vt daret.hic plꝰ punit⁹,q̃ ſi ipſemet daret:vt.ĭ.e.l.vtrũ.

tumultꝰ aliter ſedari nõ poſsit.[a]

XVII. PAVLVS libro quinto Sententiarum.

SI in rixa q̃uſſus homo perierit:ictus vniuſcuiuſque [b] in hoc collectorum cõtemplari oportet.

AD LEGEM POMPEIAM* de parricidiis.† *TITVLVS IX.*

I. MARCIANVS libro quartodecimo Inſtitutionum.

LEge Pompeia de parricidiis cauetur,[c] vt ſi quis patrem, matrẽ, auũ, auiam,[d] fratrem, ſororem, patruelem,matruelem,[e] patruum, auunculum, amitam, [materteram,]conſobrinum, conſobrinam,[f] virum, vxorem, [nurũ,] generum,[ſocerum,[g]] ſocrum, vitricum, priuignum, priuignã, patronum,[h] patronam occiderit,cuiuſve dolo malo id factũ erit:vt[i] pœna[k] ea teneatur,quæ eſt legis Corneliæ de ſicariis. Sed & mater quæ filiũ[l] filiámve occiderit, huius legis pœna adfcitur:& auus qui nepotem occiderit:& præterea q̃ emit[m] venenum vt patri daret,[n] quãuis non potuerit dare.

II. SCAEVOLA libro quarto Regularum.

FRater autẽ eius qui cognouerat tantum,nec patri indicauerat, relegatus eſt, & medicus[o] ſupplicio affectus.

III. MARCIANVS libro quartodecimo Inſtitutionum.

n *Daret.*de hoc dic vt.ſ.titu.j.l.diuus.

o *Frater. Et medicus.* in lib.B.medicus,qui dedit venenum filio vt patri daret,ſub.tenetur.l.Cor. de ſica.vt.ſ.titu.j.l.iij.§.j. ſed in libro Al.eſt mediocri,& tunc id eſt relegatione: vt de filio hic dicitur.Accurſius.

PSed ſciendum.Comprehenſum eſſe.quo ad ſententiam.

q *Complecti.* quo ad verba,nec quo ad ſententiam ante ſenatuſcon.Mar.

r *Qui pari.*ſ.gradu in in quo eſt conſobrinꝰ, ſcilicet in quarto,qualis eſt patruus magnus & alij qui ſunt inſti.de gra.cognatio.§.quarto gradu. itẽ prioré,id eſt proximioré quàm ſobrinꝰ,qualis eſt frater, ſoror,qui ſunt in ſecũdo,vt inſtit. de gradi. cogna.§.ſecundo gradu.de quibꝰ nõ eſt dictũ in.l.j.ſed tãtum de patruelibus. Itẽ qualis eſt filius fratris qui eſt in tertio.ſed licet nec verbis,nec ſentẽtia ante ſenatuſcõ. Mar.iſtæ perſonæ cõprehendãtur: ex interpretatione tamen huius Martiani continebuntur amodo ſentẽtia. Alij dicũt has perſonas non contineri verbis,nec ſententia. & quod dicit in fin.ad nouercas tantũ & ſpõſas referũt. Itẽ cõtinua l.ſequẽté cum iſta. Ac.

* *Flo.*

† *Clof.*

Sed ſciendum.Comprehenſum eſſe.

*Vm pater.Vt.*i. ſicut. Liberorũ,id eſt filiorũ:vt.ſ. de gradibus.l. Labeo.&.ſ. de teſti.l.in legibus.

Iuus.] *CASVS.* Qui filiũ occidit qué cũ nouerca iacere credebat,& erat forte verum : deportatur in inſulam.Franciſcus.

t *Deportaſſe.* videbatur excuſari pater propter adulterium,cũ ſi-

lius erat vilis:vt ſupra de adul.l. marito. ſed non in opere veneris. Itẽ ſecundo,quia patri licet occidere filium : vt ſupra de lib. & poſthu.l. in ſuis. ſed illud quando vt pater. ſed hic vt adulterum & extraneum latronem.relegatur ergo, quia accuſare, non occidere debuit:vt ſupra titu.j.l.inauditum.à Pompeia excuſatur propter iuſtum dolorem: vt ſupra de adul. ſi adulterium.§. imperatores. Item & quia meruit filius perdere filij priuilegium,cum deliquit non vt filius : vt in authen.vt cum de ap. cog.§. cauſas. col viij. Item quia vt latronem, non vt filium occidit:vt ſubiicit.

u *Conſiſtere.*vt &.ſ.de adul.l.nec in ea.§.pe.

Vtrum.] *CASVS.* Non ſolum filius qui occidit patrem,punitur hac.l. ſed etiam ſi fuit tantum conſcius.idem in extraneo. item creditor qui mutuat pecuniam ad venenum comparandum, vel vt detur alicui qui occidat patrem: punitur hac.l. Item proxeneta qui hoc ſciens inuenit pecuniam ad hoc. item qui fideiuſſerunt pro hac pecunia. & hoc dicit hæc l.& ſeq.Franciſcus.

x *Occiderunt.*tantum.

y *Conſcii.* [a] ſubaudi,& participes. nam ex ſola ſcientia non punirẽtur.

z *Adſciendi ſunt.*at plus puniuntur,quàm ſi ipſi occidiſſent: cũ extranei.l.Corne.teneantur,ſi occidant.

a *Sciente. Ad ſcelus.*id eſt delictum.

SEd ſciendum eſt,lege Pompeia de conſobrino cõprehenſum eſſe,[p] * non eos etiam pariter complecti[q] qui pari[r] priorẽve * gradu ſunt. Sed & nouercæ & ſponſæ perſonæ omiſſæ ſunt:ſententia tamen legis continentur:

IIII. IDEM libro primo de publicis iudiciis.

B CVm pater & mater ſponſi [&]ſponſæ,ſocerorũ (vt[s] liberorum ſponſi, generorum) appellatione contineantur.

V. IDEM libro quartodecimo Inſtitutionum.

DIuus Hadrianus fertur,cũ in venatione filium ſuum quidam necauerat,qui nouercã [ſuam] adulterabat, in inſulam eum deportaſſe:[t] quòd latronis magis quàm patris iure eum interfeciſſet. nam patria poteſtas in pietate debet,non[in]atrocitate conſiſtere.[u]

VI. VLPIANVS libro octauo de Officio Proconſulis.

C VTrum qui occiderũt[x] parentes,an etiã conſcij[y] pœna parricidij adficiantur, quæri poteſt. Et ait Mæcianus etiam conſcios eadem pœna adficiẽdos:non ſolùm parricidas. Proinde conſcij etiam extranei eadem pœna adficiendi ſunt.[z]

VII. IDEM libro viceſimonono ad Edictum.

SI ſciente † creditore ad ſcelus[a] cõmittendũ pecunia ſit ſubminiſtrata, vtputa ſi ad ve-

D non occidere debuit:vt ſupra titu.j.l.inauditum.à Pompeia excuſatur propter iuſtum dolorem: vt ſupra de adul. ſi adulterium.§. imperatores. Item & quia meruit filius perdere filij priuilegium,cum deliquit non vt filius : vt in authen.vt cum de ap. cog.§. cauſas. col viij. Item quia vt latronem, non vt filium occidit:vt ſubiicit.

BIU Cujas

a *A quo.* id est ei à quo data est pecunia.
b *Cauerint.* id est fideiusserint. aliàs curauerint. Et not. arg. contra proxenetas, vt teneantur reddere vsuras secundum ecclesiam, ac si ipsi accepissent. & sa. ȳ. titu. j. l. lege Cor.

Parricidii.] C A S V S. Accusatus parricidij, interim decedens, si mortem sibi intulit, fiscus ei succedit. si naturaliter decessit, & testat[o]: instituti succedunt. si intestatus decessit: & agnati eius ei succedunt. Franciscus.
c *Postulatus.* id est accusatus.
d *Debebit.* vt. C. qui testa. facę. pos. l. ij. & ȳ. de bo. corū qui ante sententiam. l. fin.
e *Quem voluit.* finitur ergo hic crimē morte: vt & aliàs regulariter: vt. s̄. de accusa. l. ex iudiciorū. & sa. C. si reus vel accus. mort. fue. l. defunctis.

Poena.] C A S V S. Hic dicit q̄ sit pœna parricidij. Secundo dicit: qui aliquam personā occidit, exceptis his qui nominantur in l. j. huius titu. capite punitur, aut vltimo supplicio damnatur. Tertio dicit: filius furiosus si occidat patrem, non punitur.
f *Sanguineis.* id est de ligno illo. vel dic de quocunque, dummodo sanguis exeat, id est sic verberetur.
g *In culleo.* de corio cocto.
h *Gallinaceo.* id est cū gallo qui nō habet testiculos, quia forti[s] pugnat cum serpente: vel gallo, qui habet testiculos: & gallinaceo, q nō habet, secundum alios: vnde dicimus in vulgari, iste est gallus gallinaceus, id est fœmineus. vel dic gallinaceus, qui diligit gallinas: qui fortior est: vt vir vxorius, qui diligit vxorem.
i *Aliquin.* imò videtur in proximum amnem: vt. C. eo. l. j. & instit. de pub. iudi, §. alia. Solu. hic non erat. vel dic mare comprehendere etiam amnem & flumen, cum mare sit congregatio aquarum multarum.
k *Qui alias.* quæ non continentur appellatione parentum, scilicet prout probatur instit. eo. titu. §. alia. &. s̄. l. j. Alij dicunt quę appellatione parricidij continentur.
l *Et auiam.* & alias similes, quas habes. s̄. l. j. & C. e. l. j. quæ sunt contra. vel illi soli verbis & sententia: alij sententia tantum: vt supra eo. l. sed sciendum. sed prima placet. similis expositio fit. C. de adul. l. ita nobis. & s̄. de noua. l. cui.
m *Capitis.* scilicet ciuitatis: vt. s̄. l. diuus.
n *Supplicio.* forte in metallum, vel deportatione, quæ sunt similes morti: vt infra de pœnis. l. capitalium. in princ. vel dic propriè: vt supra titu. j. l. iij. §. pe. & optimè dicitur institu. eo. de publi. iudi. §. j.

neni mali comparationem, vel etiam vt latronibus aggressoribusque daretur, qui patrem interficerent: parricidij pœna tenebitur, qui quæsierit pecuniā, quique eorum ita crediderint, aut à quo [a] ita cauerint. [b] †

Qui parricidii postulatu est, & nondum condemnatus, potest testamentum facere, nisi sibi mortē metu pœnæ conscierit: quia tunc fiscus succedit. h. d.

VIII. IDEM libro octauo Disputationum.

PArricidij postulatus [c] si interim decesserit: si quidem sibi mortem cōsciuit, successorem [sibi] fiscum habere debebit. [d] si minus, eum quē voluit: [e] si modò testamentū fecit. si [verò] intestatus decessit: eos hæredes habebit, qui lege vocantur.

IX. MODESTINVS libro duodecimo Pandectarum.

PAena parricidij † more maiorum hæc instituta est, vt parricida virgis sanguineis [f] verberatus, deinde culleo [g] insuatur cum cane, gallo gallinaceo [h] & vipera & simia: deinde in mare profundum culleus iactatur. hoc ita, si mare proximum sit: alioquin [i] bestiis obiicitur † secundum diui Hadriani constitutionem. Qui alias [k] personas occiderint præter patrē & matrem, & auum & auiam, [l] quos more maiorum puniri supra diximus: capitis [m] pœna plectunt: aut vltimo supplicio [n] mactant.

Nemo debet duplici contritione conteri, quia afflictio non est danda afflictio. h. d.

⁋ Sanè si per furorē aliquis parentē occiderit, impunitus erit: vt diui fratres rescripserunt super eo qui per furorem matrem necauerat: nam sufficere furore ipso eum puniri. [o] diligentiusq; custodiendum esse, aut etiā vinculis coërcendum. [p]

X. PAVLVS libro singulari de pœnis omnium legum.

A [o] *Puniri.* sic. s̄. titu. j. l. infans. & dic vt ibi.
p *Coercendum.* s̄. de offi. præsi. diuus.
q *Eorum. Semper.* i. in perpetuū est accusatio parricidij. sic. ȳ. ti. j. qui falsam. in fi. & s̄. ad leg. Iul. de adul. l. mariti. §. fin. & ad Syl. l. in cognitione. & de accu. l. j. regulariter contra. C. de fal. l. querela.

EOrum qui parricidij pœna teneri possunt: semper [q] accusatio permittitur.

AD LEGEM CORNELIAM* de falsis, & de senatusconsulto Liboniano.

TITVLVS X.

Diuiditur in tres partes. Primo loquitur de eo qui vere falsum commisit, & in hoc proponuntur septem vel octo casus. Secundo loquitur de eo qui commisit quasi falsum. Tertio ponitur pœna falsi, & quasi falsi. secunda ibi, ad testamenta. tertia ibi, pœna. loquitur in scribente falsum: vel in eo qui tradidit dicta testium falsa iudici. Bartol[o].

I. MARCIANVS libro quartodecimo Institutionum.

PAena legis Corneliæ [r] irrogatur ei qui *[in] falsas testationes faciēdas [s] testimoniáve falsa inuicem dicenda dolo malo coierit. [t] Itē [qui] ob instruendam aduocationē [u] testimoniáve pecuniam acceperit, pactúsve fuerit, societatem coierit ad obligationē innocentium: ex senatusc̄o sulto [x] coërcetur. Sed & si quis ob renuntiandū [y] remittendúmve testimonium, dicendum vel non dicendum, pecuniam acceperit: pœna legis [z] Corneliæ adficitur: & qui iudicem corruperit, corrūpēdúmve curauerit. [a] Sed & si iudex cōstitutiones principū neglexerit, punit. [b] † ⁋ Qui in ratiōib[s]. [c] tabulis, [d] cereísve, vel alia qua re [e] sine cōsignatiōe falsum fecerint, vel rem amouerint: [f] perinde ex his causis atq; si erant falsarij, [g] puniuntur. Sic & diuus Seuerus lege Cornelia de falsis damnauit præfectū Aegypti, quòd instrumētis suis cū præerat prouincię, falsum fecit.

⁋ Is qui peruerterit [h] *viui testamentum, legis Corneliæ pœna tenetur. ⁋ Is qui deposita instrumenta apud alium, ab eo [i] dita esse aduersariis suis dicit:

AD LEGEM CORNELIAM, de falsis, & de senatusc̄o sulto Liboniano.

Facto ad eā supplēdā.

r PAena legis Corneliæ. s. de falsis. Accur.
s *Faciendas.* s. vt aliter scriberent dicta testium, quàm dixissent. Item curauit vt iudex inspiceret ea falsa dicta tāquā vera. & hoc subiicit. & facit. ȳ. c. l. falsi.
t *Coierit.* aliàs cōiecerit. i. procurauerit. Ac.
u *Aduocationem.* accepit quis pecuniā vt falsam aduocationē faceret. Item vt faceret falsum testimoniū: vel etiam verū redderet per pecuniā: vt diximus de iudice qui accepit vt etiā bonā sententiā det: vt supra de condi. ob tur. cau. l. ij.
x *Ex senatusco.* Volusiano: vt. s̄. tit. iij. l. ex senatusc̄o. & dic vt ibi.
y *Ob renūtiandum.* officialis, puta notari[us] retulit iudici talē tulisse testimoniū qui nō tulerat: & hoc per pecuniā. vel idē notarius pecuniā accepit vt remitteret dicendū, vel nō dicendū. nā etiā quē gratis debet relaxare, si pecunia accepta relaxet: ex hac. l. tenet: arg. eius quod de iudice dixim[us]. Vel dic, non dicendum idē significare q̄ etiā dixerat remittendum. Vel dic q̄ accepit ob non dicendum aduersario producentis.
z *Pœna legis.* quæ est ȳ. ca. l. §. fi.
a *Curauerit.* vt. ȳ. eo. l. qui duobus. ij. respon.
b *Punitur.* hac. l. & aliis etiam: vt not. C. ad leg. Iul. maie. l. j. Et no. quòd secundū. ll. debet iudicare. [a] ad quod est quod no. C. de iu. l. rē nō nouā. authen. ibi posita. & facit. ȳ. eo. l. fi.
c *Qui in rationibus.* quid sit ratio, dic vt. ȳ. de eden. si quis ex. §. rationem. & dic, in membranis: vt differat à seq. Accursius.
d *Tabulis.* s. ligneis, vel lapideis: vt. s̄. de secun. ta. l. j. Accursius.
e *Alia qua re.* vt cum subscribitur pro quanto detur liber: vel alia signa: quia alio signo quandoque aliquis signat torsellū, vel aliàs res: in quibus potest committi falsitas.
f *Vel rem amouerint.* i. veritatem amouerint, id est fecerint vt verum apparere non possit: vt. ȳ. eo. l. Paulus. §. j. vnde dicimus: ita est in re. id est in veritate: & hic est bonus nomine & re. Ac.
g *Falsarii.* ex alio falso, de quo constaret.
h *Is qui peruerterit.* aliàs puerterit: aliàs aperuerit. & facit. j. de pœnis. si quis aliquid. ij. §. qui viui. Accursius.
i *Ab eo.* scilicet depositario.

* *Flo. De lege Corneliæ*

* *Flo. quę fal. testat. faciend. testimoniáve falsa inspicienda dolo malo coiecerit. Sed. ȳ. eo. l. 9. §. pœna. vt hic legitur.*

† *Pœna scilicet de qua in fine hui[us] capitis. & apud Paulum libro quinto sententiarū hoc ipso titulo.*

* *Flo. aperuerit a Fallit in iudice qui est supra leges, vt papa & imperator: quia debent secundū cōscientiā iudicare: vt not. in. l. i. C. vt quæ desunt aduoca. secundū Bar. ibi. & in. c. venerabi. de cōsti. lib. 6. in aliis autē iudicibus an & quādo procedat quod i gl. dicitur: quia est materia brocardica: remitto te ad Feli. post Panor. & alios in c. pastoralis extra de of. deleg. & Cardi. ī cle. sæpe. §. i. de. ver. sig.*

Fals

BIU Cujas

a *Falsi potest.*& est.ĭ.de pœnis. si quis aliquid.ij.§.instrumenta. item iniur.vt.ŝ.depositi.l.j.§. si quis tabulas.& act. in fac. subsidiaria Aquil. vt.ŝ.ad leg. Aquil. si quis testamentum.§. sed & si quis.facit.ŝ.de tab.exhi.l.locus.§.si quis dolo.

b *Lege Cornelia.*de fal.ad quod est.C.de his qui sibi adscri.l.pe.

c *Inter filium & seruũ.* siue extraneus, siue filius,vel seruus,sine iussu adscribant sibi, vel alij qui tangit eos per potestatem, incidũt in Corne. & legatum nõ habent. sed si iussu, filius vel seruus à pœna Corne.excusantur : licet legato carent : extraneus in nullo excusatur. Vltra si filius, vel seruus,vel extraneus sibi adscribant, & postea testator recognouit: si quidem specialiter,prodest filio & seruo, & etiam extraneo quo ad vtrũque. si vero generaliter:tunc filio vel seruo prodest quo ad vtrũque,& etiã extraneo quo ad pœnam Corne.tantum.& probantur hæc hic, & ĭ.eod.filius.&.l. diuus. Et facit ad hoc quòd plus specialis q̃ generalis recognitio valeat ŝ. communia prædi. l. in tradẽdis.&.ŝ. de acqui.hære. si quis mihi. §.iussum.Accursius.

Flo. Ac si qui aduersus hanc legem profectus arar.

d *In extraneo.*ergo in emancipato qui extraneus est: vt.ĭ.eo. filius. sed contra .C. eo.l. j. Solu.vt ibi. Accursius.

e *Facta est.* postea à testatore.

f *Quod illi.*verba subscriptionis.

g *Et recognoui.* id est illud recognoui: & placet mihi,& confirmo.

h *Pœna cessat.*sed quo ad pœnam euitandam etiam generalis sufficit:vt infra eo.diuus.§.plane.

i *Vel generalis.*vel pro saltem,vel pro etiam.

k *Subscriptio.*specialis est si dico,decẽ quę tibi adscripsisti,recognosco & confirmo.generalis,quando sic:omnia quæ tibi Titio adscripsisti(vel etiam non nominando personam)confirmo.

l *Euitandam.*immo sine subscriptione pœnam euitant:vt.ĭ.eo. l.filius.&.C.eo.l.fi.& dic vt.C.eo.l.ij.

m *Ex illa.*aliàs est.§.& aliàs non est.§.

n *Falsi* i.si aliquis hãc subscriptionẽ falsificauerit.vel dic,etiam si verũ scripsit:sed testator generaliter vel specialiter non recognouit,vt prædixit.Item an in nuncupatiuo habeat locum.

o *Non possunt.* nec contrahere matrimoniũ cum pupilla : vt.C. de inter.ma.l.si patris.videntur enim fraudare fiscum,quasi adserant se nulli teneri:vt.C.ne tut.vel cura.vec.con.l.j.

p *Præfecto.*in lib.Al.prefecto:& bene.sed in li.R.prefectus.sq̃ videtur puniri prefectus,si obrepserit cõtrahẽdo cũ tutore:& est prefectus.i.procurator fisci:vt &.ŝ.de fideicõ.lib.l.iiij.§.si bona.

q *Sed ad illos.*scilicet tutores vel curatores.

r *Cesserunt.*id est cum fisco contraxerunt.

s *Excusationes.*id est dicere, licet tutor qui prius cum fisco cõtraxerat,nõ excusat se à tutela postea ei delata,cum possit ex aliqua causa:nõ ideo tenetur crimine falsi,sed quãdo fraudẽ cõmitteret:quod esset si prius fuisset tutor, & tunc cõtraheret cũ fisco. & sic admisisse & exclusisse ad tutores refertur:vel fraudẽ exclusisse quo ad pupillũ fictione huius.l.& sic in veritate in fraudem pupillorũ sit factũ: tenetur tamẽ crimine stellionat⁹:vt.ŝ.de pig.

accusare eum falsi potest.[a]

Hic incipit secunda pars:in qua incipit tractare de crimine falsi.Bartolus.

¶ Ad testamenta militum senatusconsultum pertinet: quo lege Cornelia[b] tenentur, qui sibi legatum fideicõmissúmve adscripserint.¶ Inter filium & seruum[c] & extraneum testamentũ scribẽtes hoc interest, quòd in extraneo[d] si specialiter subscriptio facta est: [e] *Quod illi*[f] *dictaui,& recognoui*: [g] pœna cessat, [h] & capi potest. in filio vel seruo vel generalis[i] subscriptio[k] sufficit & ad pœnam euitandam,[l] & ad capiendũ. Ex illa[m] quoque causa falsi[n] pœnæ quis subiicitur: vt diui quoque Seuerus & Antoninus constituerunt, vt tutores & curatores, & [ij] qui officio depositio nõ restituerũt tutelã vel curationem, cũ fisco contrahere non possint.[o] At*si quis aduersus hanc legem præfecto[p] ęrario obrepserit:vt perinde puniatur,ac si falsum cõmisisset. Sed ad illos[q] hoc nõ pertinet(vt iidem principes rescripserunt) qui antequam tutelam susciperent, hęc gesserunt.[r] nec enim excusationes[s] admisisse, sed fraudes exclusisse [videntur.] Iidẽ principes rescripserunt,ita demum eum qui rationem tutelæ vel curæ nõdũ reddidit, cum fisco cõtrahere non debere, si viuat is cuius tutela

A ac.tutor.§.cõtrariã.An autẽ hæc sit iusta excusatio à tutela, quia cum fisco contraxerat:quidam sic:vt.C.ne tu. vel cu.l.j.in fi. vel dic contra:vt.C.de excu.tu.l.coloni.& illam,ne tu.vel cu.expone vt ibi dixi. Alij dicunt quòd admisisse & exclusisse refertur ad principes.q.d.principes non admittũt excusationẽ à tutela, quia tenetur fisco:sed excludunt fraudẽ quæ esset in cõtrario casu.§.quãdo prius fuisset tutor. & facit.C.de inter.ma. l.iiij.aliàs.iij.& de iure fisc.l.j. Item no. ex hoc §. quòd fraus facta fisco,inducit hoc crimẽ: sed facta pupillo, non. & sic fiscus fauorabilior est.[a] Accursius.

a Alii

t *Eum contrahere.* fa- *mutauit* cit.ŝ. de rit. nup.l.non *addit.* solum.§.si puellæ.&de *lac.P.* admi.tut.l.ex plurib⁹. *fi.in vi*

u *Vel curator.*qa suc. *vel fiscus* cesserunt eis qui fisco *me.q.d.* tenebantur. & facit.ĭ. *fi.fiscus* de decu.l. decurio qui. *lib.10* &.ĭ. de re mili.l. mili- † *Lege* tes prohibentur.§.fi.& *antiquæ* ŝ.quod cum eo.l.iiij.§. *si cum* soli.&.C. de cuic.l.fi. *de fact.* &.ŝ. quæ res pig. ob. *iici inde* posl. Aristo. &.ŝ. de ba, vi inoffic. testa.l. filius.§. *fort. Alias* multo. Sed arg. contra *ob. Alex.* in authẽ. vt hi qui ob. *lib.6.C.* se ha.per. res mi.§. hac *dicit.a.* itaque. versi. sed & si quis.col.vj.

x *Pœnam.* scilicet.l. Corne.de fal.Accur.

y *Pœna falsi.*vt si vtitur falso instrumento scienter, quod non fecit :vt.C. eo. si falsos. quod nõ videtur bonũ exẽplũ : vt.ĭ.eo.l.falsi. §.ordine. sed dic exẽplum.ŝ. ea.l.§. tutores. Itẽ in eo qui sibi adscribit:vt.ŝ.§.ad testamẽta.

z *Publicatio.*hoc hodie corrigitur:vt in authẽ. vt nul.iudi.§.fi. col.ix.

a *Eorum.*quæ prohibentur leg.Cor.Et no. hic pœnã fal.vel quasi:vt.C.eo.l.vbi.in fi.& inst.eo.de pub.iud. §.item lex.sed quandoque grauior, quãdoque mitior imponitur casualiter:vt.C.eo.l.maiorem.&.ĭ.eo.l.quicunque.&.l. diuus.§. j.&.l.hodie.§.j.&.l.qui duobus. Accursius.

b *Qui testamentum. Interleuerit.*& in hoc videtur esse contra.ĭ. eo.l.falsi.§.j.Sol.hæc secundum illam.Itẽ cõtra.ĭ. de pœnis.si quis aliquid.ij.§.qui viui.sed ibi ipso iure nõ valebant,quia non erant signatæ tabulæ.ad quod.ĭ.eo. si quis legatũ, & facit.ŝ.eo.l.j.§.qui in rationibus.&.§. seq. &.ĭ.eo.l.si quis patris.&.l.Paulus.§.j.&.C. de Iustini.co. con.§. hunc igitur.&.C. eo.l.eum.&.ŝ.de dolo.si quis adfirmauerit.in fi.Accursius.

Qui ignorans.]*C A S V S.* Hæres qui adiuit hæreditatem,ille qui accepit legatum, credens testamentum valere, potest accusare testamentum de falso.Francis.Accursius.

c *Adiit.*Quomodo potuit adire: vt.ŝ.de adquiren. hære.l.cum falsum? Respon.erat falsum in aliquo legato: non in institutione hæredis.Vel dic,ignorans adire potest:vt.C.de edic.diui Hadria.tol.l.ij.at ibi sciebat,quia quæstio iam erat mota.Accur.

d *Non prohibetur.*facit.ŝ.de inoffi.test.Papinianus.§. si cõditioni.&.l.nihil.§.si cum filius.&.l. mater.&.C. eo.licet. &.ff.de his quibus vt indig.l.post legatum. hic tamen post legatum videtur facere distin.inter agentem primo de inoffi. testa.& agentem de falso.& dic vt ibi. Accursius.

Si quis.]*C A S V S.* Qui falso sibi legatum adscribi curauit, & decesit:ab hærede eius hoc legatum extorquetur. Secundo dicit:filius hæres institutus, grauatus in cõdicillis restituere hæreditatem

administrata est.nam si decesserit,licet nõdum hæredi eius rationem reddiderit,iure eũ contrahere.[t] Sed si iure hæreditario successerunt in fiscalem cõtractum tutor vel curator,[u] licet ante rationem redditam: nõ puto pœnam[x] locum habere: licet adhuc viuat is cuius tutela vel cura administrata est.

B *Hic ponitur tertia pars de pœna falsi, & quasi falsi. Bartolus.*

¶ Pœna falsi,[y] vel quasi falsi, deportatio est,† & omnium bonorum publicatio.[z] Et si seruus eorum[a] quid admiserit, vltimo supplicio adfici iubetur.

II. PAVLVS libro tertio ad Sabinum.

QVi testamẽtum amouerit, celauerit, eripuerit, deleuerit,interleuerit,[b] subiecerit, resignauerit, quíve testamentum falsum scripserit, signauerit, recitauerit, [mutauerit] dolo malo, cuiúsve dolo malo id factum erit: legis Cornelię pœna damnatur. C

III. VLPIANVS libro quarto Disputationum.

QVi ignorãs falsum esse testamentum, vel hæreditatem adiit,[c] vel legatum accepit, vel quoquo modo agnouit: falsum[esse]testamentũ dicere non prohibetur.[d]

IIII. IDEM libro octauo Disputationum.

BIU Cujas

reditatem alicui,hos codicillos destruxit, & decessit. apud fiscũ quarta remanet.Franciscus.

a *Extorquendum est.*turpia enim &c.vt.ff.de calum.l.in heredẽ. & quod met.cau.l.quod autẽ.&.j. eo.l. cum falsi.&.l. si quis patris.&.C.ex deli. defun.l.j.& confiscantur:vt.j.proxi.§. Sed arg. contra.j.eo. filius.§. fi. sed.j.proxi. §. solues. Accursius.

b *Codicillos.*quib⁹ rogatus erat restituere alij hæreditatem.

c *Fisco.*si habes fisco: dic vindicandum efficaciter. & erogari, id est detineri: quod est quarta:vt.C.ad.l.Fal.l. etiã.sed si habes,à fisco: dic quòd fideicom. à fisco vindicabit, id est petet dodrãtem,vt hic, &.ff. ad Syl.l. cũ fisco. &.j.de iure fisci.l.dicitur. & sic quartam sibi retinet: vt dixi.nec ob. j.eo.filius.§.fin.&.ff. de his quę pro non scri.l. fi.vbi remanet hæredi: quia hic deliquit hæres, ibi non. Ad quod est.ff.ad Trebel.l.Paulus respon. si certa. & de his quib. vt indig. l.rescriptum.

d *Erogari.* id est retineri.Accursius.

Senatus.]CASVS. Filius scripsit testamentũ patris,in quo est hæres à patre institutus, & legata pluribus relicta.postea filius idem scripsit codicillos patris,in quibus legata omnia à patre in testamento relicta erãt reuocata. dicitur hic quòd remittitur filio pœna falsi, eo quòd erat minor.xxv.annorũ, & fecerat iussu patris: & erit hæres patris.h. d.Franciscus.

e *Ei.*scilicet filio.

f *Ase.*hærede ĩstituto.

g *Data.*i.dãda relicta.

h *Ademerat.*per quod videtur adscribere in codicillis.

i *Annorum.* id est ĩ his annis, nõ enim eos compleuerat.aliàs magis esset ratio in contrarium.

k *Capere.*vt.C.eo.l.j.

Si quis.]CASVS. Qui adscripsit sibi legatũ,tenetur pœna.l. Cor.licet sit inutile legatũ, vt quia rei sacræ. idẽ si testamẽtũ in quo sibi adscripsit,est postea ruptum. secus si testamẽtum non sit perfectum : vt quia non signatum. nam qui in tali testamento adscripsit,non punitur, cum nec testamẽtum sit,nec interdictum de tabulis exhibendis competat. Item hæres institutus si adscribat ex hæredi.filij vel aliarum personarum : punitur per hanc legẽ.idem si ademit sua manu libertatẽ relictam seruo. Vltimo digẽ:patronus in testamento liberti adscripsit sibi legatum: & impetrata venia vt remittatur pœna falsi,abstinuit à legato.dicitur quòd non habet bo. pos.contra tab. testamenti liberti prædicti. secus si vxor scribit in testamento viri dotem sibi pure restitui, vel creditor id quod in diem sibi debetur,& venia impetrata abstinet ab huiusmodi legato. nam mulier bene poterit petere dotem tempore à lege statuto,& creditor debitũ die veniente: cum non esset bonum debito eos carere.Franciscus.

l *Legatum sit.*puta rei sacræ,vel fundi Albani: vt.ff.de leg.j.l. apud Iul.§.j.Et not.pœnam, licet non habeat effectum delictum.

SI quis cum falso sibi legatũ adscribi curasset, decesserit: id hæredi quoque extorquendum est. [a] Inde diuus quoque Marcus cum quidã à patre hæres institutus codicillos [b] intercidisset,& decessisset:fisco [c] tantum esse putauit vindicandum, quantum per codicillos erogari [d] posset: id est vsque ad dodrantem.

V. IVLIANVS libro octogesimosexto Digestorum.

SEnatus pœnam [falsi] remisit ei [e] qui legata à se [f] testamento data, [g] codicillis sua manu scriptis ademerat. [h] sed quia & iussu patris id fecerat, & annorum [i] vigintiquinque erat: hæreditatem quoque ei capere [k] permissum est.

Si legatum est inualidum ratione rei legatæ,vel alterius vitii visibilis : adscribens pœna falsi tenetur. secus si vitium esset inuisibile.Bartolus.

VI. AFRICANVS libro tertio Quæstionum.

SI quis legatum sibi adscripserit: tenetur pœna legis Corneliæ, quamuis inutile legatum sit. [l] Nam & eum teneri constat, qui eo testamẽto quod postea ruptum [m] [est,]vel etiã quod initio non iure [n] fieret,legatum sibi adscripserit. hoc tamen tunc verum est,cum perfectum [o] testamentum erit.cæterum †si nõ signatum fuerit, magis est vt senatusconsulto locus nõ sit:sicuti nec interdictum de tabulis testamenti exhibẽdis locum habet. prius enim oportet esse aliquod testamentum, vel [p] non iure factum,vt senatusconsulto locus sit.nam & falsum testamentum id demum rectè dicitur,quod si adulterinũ [q] non esset, verum* testamentum rectè diceretur. Similiter igitur & non iure factum testamẽtum id appellatur, in quo si omnia ritè facta essent,iure factum diceretur. ℣ Si institutus hæres exhęredationem nominatim filij [r] vel aliarum personarum [s] adscribit: senatusconsulto tenetur. Similiter & is [t] qui libertatem sua manu ademit seruo* testatoris, & maximè cui à se legata vel fideicommissa data erãt: senatusconsulto tenetur. ℣ Si patronus[in] testamẽto liberti legatum sibi adscripserit,& venia impetrata [u] abstinere[à]legato iussus est: an emolumẽtum bonorum possessionis contra tabulas habere possit? Et magis placet non posse. [x] Nec tamen huic consequens est, vt & si vxor dotem, [y] vel creditor id quod in diẽ sibi deberetur, sibi adscripserit, & similiter venia impetrata abstinere se[à]legato iubeantur: aut mulieri dotis, aut creditori actio sua denegari debet: ne eorũ vterque meritò debito [z] careat.

VII. MARCIANVS libro secundo Institutionum.

NVllo modo serui cum dominis suis consistere possunt: cum ne quidem omnino iure ciuili,neque iure prætorio, neque extra ordinem computentur: [a] præterquam quòd fauorabiliter diui Marcus & Cõmodus rescripserũt,cum seruus eodem.l.impuberem.in fi.

A

B

C

D

m *Ruptũ est.*natiuitate posthumi:vt institu.quib.mo.testa.infir. §.j.idem de irrito:vt.§. alio.dicto tit. item si aliud secundum fecit.ar.ff.de tabu.exhib.l.j.§.siue autem.Accursius.

n *Non iure.*puta præterito filio iã nato, vel non rite exhæredato, vel præterito.Acc.

o *Perfectum.*ea perfectione quæ dicitur in- *Flo.verũ tamen
sti.de testa.scilicet.vij. testium præsentia: & quòd sigillent,& quòd subscribãt:licet quo ad præteritiones vel exhæredationes non sit perfecte factũ: quia nõ sit rite factum.& secũdum hoc intelligitur etiam de tab.exhi.l.j.§. hoc interdictũ.quæ est cõtra.& quẽadmo.test. * Flo.serui
ape.l.ij.§.j.quib⁹ dicitur quòd etiã pro imperfecto testamẽto datur interdictum. Nam dicit imperfectum quo ad prẽteritiones vel exhæredationes:aliàs autem erat perfectum, vt hic dicitur.Cæterum si nec quo ad ista esset perfectũ, nec illud interdictũ daretur:vt hic subiicit. & facit.j. de pœnis.l.si quis aliquid. ij.§.testamẽta. Alij dixerunt quòd pro falso & imperfecto nõ habet locũ.l. Cor. nec interdictũ de tab.exhib.nec illud quẽadmodũ test. ape. pro falso verò & imperfecto,vel ꝓ vero & imperfecto omnia hæc locum habent. & hæc colligũtur ex hac lege.Accursius.

p *Vel.*pro etiã. & nõ iure, expone vt.ff. vel pro saltem. Accursius.

q *Adulterinũ.* i. falso fabricatũ.ad quod fa.j. de verbo. sig.l.Paulus.

r *Nominatim filij.*scilicet testatoris,non sui ipsius:vt supra de contra tabu.l.non putauit. §.si quis sua manu.&.j.

s *Personarũ.*quas necesse habet exhęredare,vt ĩst.de exhę.l.j.§.fi.

t *Et is.*hæres institutus.& fa.ff.l.proxi. & infra eo.l.impuberẽ. §.qui codicillos.

u *Impetrata.*vt remittatur pœna falsi: sicut dicitur in multis.ll. C.eodem.l.ij.&.iij.& pen. & scias quòd illis casibus tantum datur venia in quibus expresse dicitur:& non aliàs.

x *Non posse.*secus in filio:vt.C.eo.l.j.quia magis debetur hæreditas filio.nam & aliàs patronus per contra tabu.irritat testamẽ. pro parte filij in totum:vt institu.de succes.li.§. sed nostra.ver. si vero.& de le.præst.l.j.& sic exęquamus filium cuilibet creditori de æquitate:licet secus sit de rigore:vt.j.eo.l.filius.

y *Dotem.*sibi debitam annua bima trima die.

z *Debito* est enim magis debitum,quàm id quod patrono : quia ex conuentione & legẽ,sed patrono ex lege tãtum.& facit.ff.quæ in frau.credi.l.qui autem.§.si quid.&.C.de eodicil.l.fin.

Nvllo.]CASVS. Seruus non potest esse in iudicio contra dominum, nisi accusaret eum de testamento suppresso quo libertas erat ei relicta.Franciscus.

a *Computentur.*inter homines. vel dic pro aliquo: vt.j.de regul. iur.l.

BIU Cujas

iur.l.quod attinet.

a *Quereretur.* id est conquereretur.

b *Admittendum.* & in quibusdam aliis: vt not.ff.de iudi.l.vix.

Qvicunque.] *CASVS.* Qui nummos aureos imminuit, vel qui tingit puta æs auro, vel fingit, id est ex toto falsos fabricat: si est liber homo, ad bestias datur. si est seruus: vltimo supplicio adficitur. Franciscus.

c *Raserint.* radūt, minuendo: tingunt, puta ex auro vel aureo colore. fingunt, qui ex toto falsos fabricāt: quibus parcitur si nō peregerint: vt.j. eodem.l. qui falsam.

d *Ad bestias.* specialis pœna pro hoc falso. & sic nō ob.ff. eo.l.j. in fi. nam habet multa capitula falsum. Item contra. C. de fal. mo.l.j. & ij. vbi alia pœna imponitur falsatoribus monetæ. sed dic vt ibi no. Accur. *ADDITIO.* Dic secūdū Bart. quòd si aliquis falsat monetā ciuitatis: punitur vt ibi. si falsat monetam principis, aliter punitur: vt in eo.titu.l.ij. illi enim qui aliter radunt vel tingunt, puniuntur: vt hic dicitur & ca. quanto. extra de iureiur.

Ege Cornelia.] *CASVS.* Qui in auro aliquid vitij addit, item qui argēteos nummos facit adulterinos: pœna falsi tenetur. eodem modo punitur qui potuit prohibere ne aliquid tale fiat: & non prohibuit. Item prohibetur ne quis nummos stanneos, plumbeos, emat vel vendat dolo malo. Item pœna legis Corneliæ irrogatur ei qui aliquid falsum signauit, vel signari fecit, etiam in alio quàm in testamento. Item ei qui procurauit falsam attestationem fieri, vel falsum testimoniū. item qui delatorem submisit in causa, eadem pœna tenetur qua tenentur aduocati qui ob instituendas lites falsas pecuniam acceperunt. Franciscus.

* *Fl. vt qui*

† *Vide Budæum in l. 1. ff. eo.*

quereretur [a] quòd tabulæ testamenti, quibus ei data erat libertas, supprimerentur: admittendum [b] ad suppressi testamēti accusationem.

VIII. VLPIANVS libro septimo de officio proconsulis.

QVicumque nūmos aureos partim raserint, [c] partim tinxerint, vel finxerint: si quidē liberi sunt, ad bestias [d] dari: si serui, supremo supplicio adfici debent.

IX. IDEM libro octauo de officio proconsulis.

LEge Cornelia cauetur, eū qui† in aurum [e] vitij quid addiderit, quí[ve] argēteos nūmos adulterinos cōflauerit: falsi crimine teneri. Eadem pœna adficitur etiam is qui cum prohibere tale quid posset, nō prohibuit. [f] Eadem lege exprimitur, ne quis nummos stanneos, plumbeos, emere vendere dolo malo vellet. ℣ Pœna legis Corneliæ irrogatur ei qui quid aliud [g] quàm in testamēto sciēs dolo malo falsum signauerit, signaríve curauerit: item qui[ad] falsas testationes faciendas, testimoniáve falsa inuicem dicēda dolo malo coierint. [h] †℣ Qui delatorē summisit in causa pecuniaria: [i] eadem pœna tenetur [k] qua tenentur hi [l] qui ob instruendas lites [m] pecuniam acceperunt. [n]

X. MACER libro primo publicorum.

DE eo qui ei ° cuius in potestate est, eiúe qui in eadem potestate est, adscripserit, nihil senatusconsultis cauetur: sed hoc quoque casu committitur [p] in legem: [q] quia huius rei emolumentum ad patrem dominúmve pertinet, ad quē pertineret, si filius seruúsve sibi [r] adscripsissent. ℣ Illud constat, si extraneo quis adscripserit legatum: licet postea viuo testatore in potestate eum habere cœperit, [s] senatusconsultis locum nō esse. [t]

XI. MARCIANVS libro primo de iudiciis publicis.

SI pater filio suo militi, quem habet in potestate, testamēto cōmilitonis filij aliquid adscripserit, quem commilitonem in militia nouit: [u] quia patri nō adquiritur, extra pœnam est. Et cum matri filius adscripserat: diui fratres rescripserunt, cum iussu [x] testatoris hoc scripsit, impunitum eum esse, matrémque capere posse.

Turpia lucra sunt ab hæredibus extorquenda. h.d.

XII. PAPINIANVS libro tertio de publicis iudiciis.

CVm falsi reus [y] ante crimen illatum aut sententiam dictam vita decedit: cessante [z] [lege] Cornelia, quod scelere quęsitum est, hæredi [a] non relinquitur.

XIII. IDEM libro quintodecimo Responsorum.

FAlsi nominis vel cognominis adseueratio, pœna falsi coërcetur. [b]

Spoliatus dignitate ad tempus, finito tēpore restituitur ad suam dignitatem. Bar.

A ambo in potestate patris eorum: incidit in legem Cor. & redditur ratio in litera. secus si extraneo adscripsit, quē postea in potestate habere cœpit. Item secus si pater scribens testamentū cuiusdā militis adscripsit legatū filio suo militi, qui erat socius testatoris. nam punitur hoc casu pater, cum hoc legatū non acquiratur patri: qa ex causa castrēsi filio est quæsitum. Item cum filius adscribit legatum matri suæ iussu testatoris, non punitur per hāc.l. & hoc dicit hæc.l. & seq. Fran. Accursius.

o *Ei.* puta fratri.

p *Committitur.* scilicet.l. Corne. de fal. sed quis incidit? filius, vel seru° adscribēs: & in filio potest tolerari quoquo modo: quia videtur dominus etiā patre viuēte. in seruo potest esse ratio: quia & ipse à domino habet sustentationem sui, & quia ab eo sperat præmiū. vel posset dici vt hic pater dominúsve incidāt, cū eorum voluntate filius & seruus adscribāt ei, vel alij in eorum potestate constituto: vt.j. eo. diu°.§. scribere autē. nō autē filiꝰ vel seruus incidūt i Cor. Acc.

q *In legem.* scilicet Corne. de falsis.

r *Sibi.* facit.ff. de inoffi. testa.l. nihil.

s *Cæperit.* sed si tunc esset in potestate, incidit: vt.j. eo. filius. in prin. nisi in casu: vt.j. eo.l. proxi. Accur.

t *Non esse.* nam nō vitiatur, licet ad eum casum perueniat à quo incipere non potest: vt ff. de noxa.l. in delictis. §. si extraneus. & C. de interdi. ma.l.iij. & ff. de dona.l. donationes. in prin. & ff. de ritu nup. si qua. & ff. vnde lib.l. fi. & ff. quod iussu.l. si tutoris. §. fi. & j. de reg. iur.l. in ambiguis. §. nō est. Sed arg. cōtra. j. de decu.l.ij. §. in filiis. Et not. q° tribus modis tangit quis alium per potestatem: vt. ff. de dona. inter virum & vxo.l.iij. §. qui in eiusdē.

u *Si pater. Nouit.* hic declarat quod sit castrense: vt.j. de castre. pecu.l. miles. & l. si forte. & l. castrense.

x *Cum iussu.* idem si sine iussu, quia non est in potestate: vt instit. de adop. §. fœminæ. vel forte secus si sine iussu: cum sperat ad se peruenturum per successionem.

Cvm falsi.] *CASVS.* Accusatus de falso, decessit ante crimē probatum: dicitur quòd cessat hæc lex: hæredi tamē eius extorquetur quod scelere erat quæsitum. Francis. Accursius.

y *Reus.* id est accusatus. & illatum, id est probatū, vel dic reus, id est nocens: quia commiserat falsum, sed non erat accusatus & illatum, scilicet antequam accusaretur.

z *Cessante.* vt.ff. de pub. iud.l.iij. & l. defuncto.

a *Hæredi.* de hoc dixi. ff. eo.l. si quis cum. in prin.

Falsi.] *CASVS.* Qui sibi mutat nomen vel cognomen, pœna falsi punitur. & dic de hoc vt in glos. Item aduocatus qui falsum instrumentum recitat corā præside, ob hoc remotus decennio ab ordine decurionum, finito tempore dignitatem decurionatus recuperat. Item plebeius prædictam pœnam passus finito tempore poterit creari decurio. Franeis. Accursius.

b *Coercetur.* in seruo in quo fraus præsumitur. in libero contra: vt.C. de

BIU Cujas

vt.C.de muta.no.l.j. Vel ibi sine fraude, hic cum ea. Alij dicunt quòd aliud est mutare generaliter, aliud in casu adserere.

a *Qui falsum.* subaudi, ideo.

b *Cognoscente.* de quocunque negocio.

c *Post finem temporis.* alias finitum tempus.

d *Dignitatẽ.* est enim dignitas decurionatus: vt.C. de decur.l.ij. & intellige si locus vacet. alias expectat donec vacet: vt.j.de decur.l.ij. §.alia.

e *Recuperare.* innuit hic & infra proxi. respon. quòd statim recuperat. & sic videtur cõtra infra ad muni.l. ordine. in princip. vbi dicit quòd tanto tempore debet expectare postea, quantum fluxit in pœna. Sol. hæc secũdum illam: & sic post reditum, & non statim. sic.ff.de verbo. obliga. l.si stipulatus sum Damam. in fin.l. in verbo continuo. Alij distinguunt: aut dãnatur ex crimine quod irrogat infamiam: quo casu licet finita sit infamia: vt C.ex quib. causis infamia irroga.l.& si seuerior. adhuc tamen debet abstinere: vt ibi.argu.C.de episco.& cleri.authen. sed neq; curialem. aut non famoso: & tũc statim: vt hic, &.j.de decurio.l.ad tẽpus. & de re mili.l. qui cum vno.§.ad tempus. hoc non valet: quia hic ex famoso. cum enim sit publicũ crimẽ falsi: vt.ff. de publicis iudic. l.j. ergo infamat: vt eodem tit.l.infamem. sed ipsi dicunt quòd nõ est publicum, nisi pro testamento: vt.j. eodẽ.l. Paulus. quod non placet: vt no.d.l.j.de publ. iudi. Tu ergo dic q̃ ibi ad nouum honorẽ volebat aspirare, hic ad veterem: quia vacabat: ad quem statim admittitur cum vacet: vt.j.de decurio.l.ij. §.j.& adde (si vis) quod no.C.ex quibus cau.infa. irroga.l.si Posidoniũ.& l. etsi seuerior.&.ff.de his qui not.infa.l. quid ergo.§. pœna grauior. Accursius.

f *Non facto.* à se. & sic mitius cum eo agitur: vt aliàs.C.eo.l. si falsos. Accursius.

Ordine † decurionum decem annis aduocatum motum, qui falsum [a] instrumentum cognoscente [b] præside recitauit, post finem temporis [c] dignitatem [d] respõdi recuperare: [e] quoniam in Corneliam, falso recitato, nõ facto, [f] non incidit. eadem ratione plebeium ob eandẽ causam exilio temporario punitũ, decurionem post reditum rectè creari.

Filius emancipatus adscribens legatum sibi & Titio, vel seruo suo & Titii, in testamento patris: non excusatur à pœna falsi licet iussu patris fecerit: & legatum nulli adquiritur.

XIIII. PAVLVS libro vicesimosecundo Quæstionum.

FIlius emancipatus cum scriberet patris testamentũ, iussu patris seruo communi Titij & suo [g] * legatum adscripsit. quæro quis exitus quæstionis sit. Respondit: Plures quæstiones cõiunxisti. & quidem quãtum [h] ad senatusconsultũ [i] [pertinet,] quo prohibemur, nobis, vel his quos in potestate habemus, adscribere legatum: [k] emãcipatus quoque filius eadẽ pœna [l] tenebit̃: licet iussu [m] [quoq;] patris scripserit. Excusat [n] enim is [o] videtur, qui in potestate est, sicut [p] seruus: [q] si tamen iussũ ex subscriptiõe [r] testatoris appareat. sic enim inueni senatum censuisse. Sequẽs quæstio est, an quoniam placet id quod illicitè scriptũ est, pro non scripto esse: quod seruo communi scribẽtis & alteri [s] adscriptũ est, vtrum in totum pro nõ scripto sit, an quantum ad eum tantum qui adscripsit, cæterũ socio totum debeatur. Et inueni Marcellum apud Iulianũ adnotasse. [t] nã cũ Iulianus scripsisset, [t] si sibi & Titio adscripsisset, [u] aut seruo cõmuni: cum pro nõ scripto sit, facillimè quæri posse quantum Titio & socio [eius] adquiratur. ita adiicit iste Marcellus: Quemadmodum socio debebitur si quasi falsum nomẽ serui subducitur? [x] quod & in præsenti quæstione [y] obseruandum est.

Iste.§.diuiditur in quinque partes. primo ponit thema & quæstionem. secundo ponit duo euidentialia, ad solutionem. tertio ponit solutionem quæstionis. quarto ponit vnũ dictum contra solutionem, & illud soluit. quinto ponit aliud dictum, & illud determinat. secunda ibi, respondeo. tertia ibi, ergo. quarta ibi, an ideo. quinta ibi, an ideo non. Bartolus.

Maritus seruum dotalem manumisit: & in testamento eius [z] legatum sibi adscripsit. [a] quæsitũ est, quid mulier ex lege Iulia [b] consequi possit. Respondi: & patronum [c] incidere in pœnam edicti [d] diui Claudij dicẽdum est, [e] & filium emancipatũ, licet prẽteriti possint petere bonorum possessionẽ. Ergo si nihil habet patronus ex bonis liberti, [f] non tenebitur mulieri. An ideo teneri potest, quòd scripsi, quia Titij nomen quasi falsum non subuertitur, sed totum habet: ad quod est.ff.qui.ad li.procla.non licet.l.fi.&.C.de cadu. tol.l.j.§.in primo.& de lega.j.plane.j.§.si cõiunctim.& de leg.ij. si Titio.& arg.ff.de do.inter vi.& vxo.si sponsus.§.j.& de aucto. tut.si seruus cõmunis. Sed ar.cõtra.ff.de leg. ij.l.& Proculo.&.l. si duobus seruis.& de vsufr.accrescẽ.l.j.§.si cõmuni. &.§.idem. *aliàs idem ait & si cõmuni.

B C D

g *Et suo.* s.filij. Ac.

h *Et quidẽ quantum.* ad euidentiam huius.l. dic vt no.ff.l.j.§. inter. in princip.

i *Ad senatusc̃ũltum.* scilicet pertinet.

k *Legatũ.* vel ei in cuius sum [o] potestate: vel ei qui est nobiscum in potestate eiusdẽ: vt.ff. eo.l.de eo. Accur.

l *Eadẽ pœna.* scilicet legis Cor.& amissionis relicti. secus si est extrane [o]. sed certe immo iussus videtur eum excusare ab vtroque: vt C.eo.l.j. quæ est contra. Solu. vt ibi. Ac.

m *Licet iussu.* est enim extraneus: vnde iussus nihil ei prodest.

n *Excusatus.* s. à pœna.l.Cor. vt habeat cõmodũ. sed hoc nõ propter iussũ, sed propter subscriptionẽ: vt subiicit. & facit.ff. de his quibus vt indig. l. in fraudem. Accursius.

o *Is.* filius. Accur.

p *Sicut.* similitudinarie.

q *Seruus.* hoc verũ q̃ ist̃i excusent, si tñ &c.

r *Ex subscriptione.* etiam generali. secus in extraneo.

s *Adnotasse.* i. reprehẽdisse. hoc.s. q̃ hoc totum socio debeatur.

t *Scripsisset.* hãc quæstionem: si sibi &c.

u *Adscripsisset.* quis legatum &c.

x *Subducitur.* q.d. nihil: seu nullo modo.

y *Quæstione.* secus si forte mihi & Titio adscripsi, quia Titij nomen quasi falsum non subuertitur, sed totum habet: ad quod est.ff. qui.ad li. procla. non licet. l. fi.&. C. de cadu. tol. l. j. §. in primo. & de lega. j. plane. j. §. si cõiunctim. & de leg. ij. si Titio. & arg. ff. de do. inter vi. & vxo. si sponsus. §. j. & de aucto. tut. si seruus cõmunis. Sed ar. cõtra. ff. de leg. ij. l. & Proculo. &. l. si duobus seruis. & de vsufr. accrescẽ. l. j. §. si cõmuni. &. §. idem. * aliàs idem ait & si cõmuni.

z *In testamento eius.* scilicet manumissi.

a *Adscripsit.* scilicet marito.

b *Lege Iulia.* quæ vult quòd quicquid ad virum peruenerit, restituat mulieri: vt.ff. solu. matri. l. si vero. in prin.

c *Et patronũ.* hic copula &, cõtinuat cũ illo qđ sequit̃, & filiũ.

d *Edicti.* quod sequitur Cor. vt.j. l. proxi. in prin.

e *Dicendum est.* hic not. quòd hic duo dicenda sunt. s. quòd patron [o] sibi adscribẽs in testamẽto liberti incidat in edictũ: vt hic, &.ff. eo. l. si quis legatũ. §. fi. & q̃ filius adscribẽs se hæredẽ in testamento patris, nõ incidat de æquitate, sed petat bo. pos. secũdũ tab. vt subiicit. &. C. eo. l. iij. licet sec [o] sit de rigore: vt.ff. ea. l. i prí. licet prætereri possit: quia aliàs erat ingratus: vel possit, quia nihilo minus valet testamentum, licet haberet contra tab & sic petitur bo. pos. in bonis patris ab emãcipato. vel dic quòd loquitur de illa bo. pos. quæ datur in bonis liberti. nã licet filius. s. patroni poterat prætereri, habet tamẽ bo. pos. contra tabu. in bonis liberti. Idem si fuit exhæredatus, sed non mala mẽte, vel prætereritus: vt ff. sol. matri. l. si vero. §. si filium. & de bo. lib. f. Paulus.

f *Ex bonis liberti.* quia quod sibi adscripsit, sibi aufertur.

Ilius.] CASVS. Filius emancipatus scribẽs testamentum patris, iussu patris adscripsit legatum seruo suo & Titij. quæritur quis exitus sit huius legati? Et certe duæ quæstiones ex hoc nascuntur. nã hic filius incidit in hoc senatusconsultum, nec excusat eum iussus patris, cum non esset in eius potestate. Secunda dubitatio est: quid de hoc legato sit: an totum adquiratur Titio, an pars? Et certe Iul. dixit, si quis adscribat legatũ sibi & Titio, vel seruo communi: cum pro non scripto sit, facile potest quæri quantum Titio vel socio quæratur. vnde dicendũ est quòd nihil quæratur Titio vel socio. [MARITVS.] Maritus seruum dotalem manumisit: & illius manumissi testamentum scribens, adscripsit sibi legatum. quæritur ad quid vir teneatur vxori, cum. l. scripsit sibi legatum. quæritur ad quid vir teneatur vxori, cum. l. Iul. vult virum teneri vxori restituere quicquid ad cũ peruenit? Et certe hic maritus qui est patron [o] ad manumissum, punitur per hanc legem. sed filius emancipatus scribens se hæredẽ patris, nõ punitur de æquitate: sed petat bo. pos. secundum tabu. hic ergo vir cum nihil habet de bonis liberti, cum legatum sibi adscriptũ non teneat, in nihilo tenetur suæ vxori: nec ob hoc tenetur quasi

In lege.

a *In lege.* prædicta Iul.vt.d.l.si vero.§.adiicitur.
b *Excogitauit.* ad hoc.ff. quæ in frau.cre.l.ait prætor.§.j.&.ff. sol.matri.l.etiam.§.j.& quib.ex causis in posses.ea.l.Fulcinius.§. quod si aduersus.
c *Huic.* scilicet patrono.
d *Vti.* id est vt.
e *Remanere.* cõtra.ff. eo.l.si quis cum. in fin. solu. vt ibi. Item arg. contra.ff.de inof. testa. l.Papinianus.§.meminisse.& supra de excu. tut.l. legatarius.&.ff. si quis ali.testa. pro.l.j.§. j.versi. sed & si legatũ. sed similia sunt.ff.de his qui. vt indig.l.fi.&.C. de cadu. tol.§.i primo.
f *Fideicommissi.* quæstionem non soluit, sed satis remanet soluta ꝙ sint denegandæ.

**Vide ad hoc caput Sueto. in Nerone Claudio ca. 17.*

DIuus.] *CASVS.* Si quis scribẽs alterius testamẽtum, vel codicillos, adscripsit sibi legatum: pœna legis Corne. affligit. & hoc diuus Claudius in edicto dixit, & adiecit.l. Corne. nec prodest ei quòd dicat se ignorasse hoc edictum. Item non est vis siue sua manu adscribat, siue manu serui sui vel filij. si tamen testator in subscriptione sua dixit de sua voluntate illud adscriptum Titio à seruo Titij: debetur legatum, & non punitur seruus. Si autem generaliter subscripsit, omnia confirmando quæ in eo testamento erant adscripta, legatum non debetur: non tamen punitur seruus: tutius tamen puto veniam petendã à principe. [*ITEM SENATVS.*] Seruus in testamento domini adscripsit sibi libertatem. senatus censuit non cõpetere ei libertatẽ directam, sed hæres testatoris manumittat eum. & hoc est verum si testator in subscript. sua confirmauerat ea quæ in testamẽto sunt scripta. diuus tamen Pius plus dixit: & dixit libertatem pure competere si testator postea subscripsit. sed in alias psonas quę nõ sunt in potestate testatoris, si adscribãt sibi legatũ vel libertatẽ: nõ pdest eis generalis subscriptio testatoris. nã per hãc nõ habent legatũ vel libertatẽ. de quibusdã autẽ personis quæ nolentes adscribere legatũ quasi cõpulsæ scripserũt: dubitatur an puniantur: vt ecce seruꝰ Bertæ scribẽs testamentũ filij Bertæ adscripsit legatũ Bertæ. bene valet tale legatũ: nec punitur talis seruus. Itẽ si filia scribẽs testamentum matris, adscripsit sibi legatũ matre iubẽte, ignorãs hæc iura: bene facit hęc filia. [*SI QVIS DVOBVS.*] Quidã instituit sibi duos hęredes: & adiecit, si alteruter corũ decedat sine filiis: ei qui supererit, & habebit filios, restituatur hæreditas. vel si contingat vtrũque mori sine liberis, hæreditas restituatur Titio: & Titius præ-

adiectum est in lege, [a] *Aut dolo fecit quo minus ad eum perueniat?* Sed nihil perfecit in fraudẽ mulieris. non enim aduersus illam hoc excogitauit. [b] An ideo non denegamꝰ huic [c] actiones, quoniam alij restituturus est? Atqui cũ is qui sibi iussu testatoris legatum adscripsit, etiam si fidei suæ similiter iubente testatore cõmisisset, vti [d] id alij restitueret, senatus iusit eũ nihilo minus legato abstinere: idque apud hæredem remanere [e] cum onere fideicommissi. [f]

XV. CALLISTRATVS libro primo Quæstionum.

DIuus* Claudiꝰ edicto præcepit, adiiciendũ legi Corneliæ, vt si quis cum alterius testamentum vel codicillos scriberet, legatum [g] sibi sua manu adscripserit: proinde teneatur, ac si commisisset in legem Corneliam: & ne [h] vel his venia detur, [i] qui se ignorasse edicti seueritatem prætendant. Scribere autem sibi legatum videri nõ solùm eum qui manu sua id fecit, sed etiam [eum] qui per seruum suum vel filium quem in potestate [k] habet, dictante testatore legato honoratur. ℣ Planè constitutionibus principalibus cauetur, vt si testator specialiter [l] subscriptione sua [m] declarauerit [se] dictasse seruo alicuius vt domino eius legatum ab hæredibꝰ suis daret, id valere: nec generalem subscriptionem testatoris valere aduersus senatusconsulti [n] auctoritatẽ: & ideo legatum pro non scripto [o] habendum: & seruo [p] qui etiam sibi legatum adscripsit, veniã dari. [q] ego tutius esse puto veniã petendam [r] ab imperatore, scilicet eo quod relictum est, abstinentibus. ℣ Item senatus censuit, vt si seruus domini sui iussu testamẽto codicillísve libertatem sibi adscripserit: ob eam rem, quòd ipsius manu adscriptum est, [non ideo] minꝰ liber sit: sed libertas ei ex fideicommissi causa præstetur: si modò post eam [f] scripturam manu sua testator testamento codicillísve subscripserit. ℣ Et quatenꝰ [t] de sola specie fideicommissæ libertatis hoc senatusconsulto cõtinebatur: diuꝰ Pius rescripsit, [u] sententiam magis sequendã esse huius senatusconsulti, quàm scripturam. nam seruos, quum dominis suis parent, necessitate potestatis excusari: [x] si tamẽ accedat domini auctoritas subscribentis [y] se ea [z] dictasse, & recognouisse. videri enim ait ipsius domini manu scripta, cuius volũtate ea scripta sunt. Quod tamen [a] (inquit) ad liberas personas, in quas nullum ius testator habuerit, extendi non debet. Quæri tamen debet, an æquè subsequendi necessitas, & honesta excusatio est non facientibus [b] quod non sit concessum. ℣ Matri quoq; cui per seruum suum dictante filio legatũ scriptum esset, veniam [c] tribuẽdam [d] legis Corneliæ placuit. Idem [e] in filiam quæ dictante matre sua per ignorantiam iuris legatum sibi scripserat, [f] senatus censuit. ℣ Si quis [g] duobus hæredibus institutis, adiecerit, vt si alteruter hæres sine liberis decessisset: ei qui superesset, & liberos haberet, hæreditas redderetur: vel si vterque sine liberis decessisset, [vt] hæreditas deinde alia manu scriptori testamenti restitueretur: placet testamẽtario [h] pœnam legis Corneliæ remitti. [i] sed benignius est, vt etiam ea quæ supra scripta sunt, [k] simili modo consequatur.

A
B
C
D

a *Quòd tamẽ.* i. similiter.
b *Non facientibus.* id est nolentibꝰ facere nisi compulsi.
c *Veniam.* nunc respondet: & subaudi, &c. Accursius.
d *Tribuendam.* id est dandam, vel tuendam.
e *Idem.* subaudi, respondit.
f *Scripserat.* iuste ergo obedit filio seruus matris: item filia matri. itẽ iuste fœmina errat in iure: ad quod. C. de iur. & fac. igno. l.fi.&.j. de iure fis. l.ij. in fin.&.ff. de eden. l.j. in fi.
g *Si quis.* aliàs.§. senatus censuit si quis. aliàs.§. si quis &c. Acc.
h *Testamentario.* id est scriptori prædicto.
i *Remitti.* criminaliter non punitur, nec ciuiliter: vt sequitur. Accursius.
k *Scripta sunt.* in testamẽto. & est ratio: quia per aliũ cõsequitur. argu.

BIU Cujas

argu.ſ.de hære.inſtitu.l ſi is qui.Itē quia nō pure,ſed ſub pluribus conditionibus eſt reſtituenda hæreditas ei.Vel forte erat filius teſtatoris:vt.C.eodem.l.j. vel forte teſtator ſpecialiter recognouit:vt.ſ.eodem.l.j.§.inter.

Paulus.]CASVS. Qui ſurripit publicum inſtrumentum,nō cōmittit crimē publicū. nam furti tenetur,quod eſt priuatum crimē:ſecus ſi ſurripit teſtamentum alicuius: cū crimine falſi teneaſ, quod eſt publicum.Secundo dicit:pœna falſi tenētur qui etiam extra teſtamenta alia falſa ſignarūt.Item qui in tabulis vel rationib⁹ vel in ſimilibus falſum fecerunt,vel vt non appareat celauerunt,pœna falſi tenentur. Fran. Accurſius.

a *Paulus.* aliàs Paul⁹. aliàs incipit, inſtrumētorum.

b *Crimen.* furti.nā falſum non eſt niſi teſtamentū ſubtrahatur. & ſic non eſt pro P.in eo quod no.ſ.de publi.iudi.l.j. aliud ſi ſignaſſet: vt.j.proxi.

c *Alicuius.* vt &.C.e.l.eum qui.&.ſ.eo.l.ij.

d *Signaſſet.* id eſt ſigillaſſent.ſic ponitur.ſ.de teſta.l.ad teſtiū.§. poſſe.vel aliàs ſignaſſet,vt dicit i authē.de fide inſtru*.§.oporet.col.vj.

e *In rationibus.* ad hoc ſupra.l.j. in princ.&.§. qui in rationibus.

f *Subripuerūt.* ſi quidē ſuppreſſerunt. vel non ſimpliciter ſurripuerūt ſed ſic vt non eſſent,vt veritas apparere non poſſet:aliàs cōtradicēret ad id quod in principio dixit.

Cum quidam.]CASVS. Vnus hæredum in teſtamento teſtatoris aſſcripſit ſibi ſeruum legatum:& cum hoc erat rogatus eum manumittere.certe hic ſeruus eſt manumittendus ab omnibus hæredibus teſtatoris:& ſic legatū ſerui non tenet.Fran.Acc.

g *Cum quidam.* de hæredibus.

h *Manumittēdū.* & ſic nō valet legatū primū.& fa.ſ.eo.l.fili⁹.ſi fi.

Vxori.]CASVS. Scribens teſtamentū alicuius non prohibetur aſſcribere legatū ſuæ vxori,ſcilicet ſcribēdo.is. itē ſi aſſcribat ſe tutorē filio impuberi teſtatoris:licet ex hoc ſuſpectus præſumitur,tamē ſi aliàs eſt idoneus,dandus eſt à iudice:nec poteſt ſe excuſare à tutela. Franciſcus Accurſius.

i *Non prohibemur.* nos mariti.

k *Aſſcripſit.* ſic ergo ſi fideicommiſſarium eadem ratione.

l *Præſumitur.* vt &.ſ.de procura.l.quæ omnia.&.C. de epiſco. & cle.l.ſi quemquā.& de offi.præto.l.prætor nec.

m *Vltro.* id eſt ſpontaneè.

n *Adprobetur.* ad hoc.ſ.de condi.inſtitu.l.quidam.ij. reſpon. & de iudi.l.obſeruare.

o *Decreto.* id eſt à iudice.

p *Admittetur.* quā excuſationē aliàs habebat:vt inſt.de excu.tu.§.itē ſi propter.&.ſ.de teſta.tu.l.ex ſentētia. & fa.ſ. de cōtra tab. l.nō putauit.§.ſi quis ſua manu.& de leg.ij.cū pater.§.filius matrē.&.j.de iure immu.ſemper.§.cōductores.&.j.e.impuberē.§.fi. &.ſ.de interro.actio.l. de ætate.§.j. & depoſi.l.j.§. ſæpe euenit. verſi.ſed & ſi ſe quis. Accurſius.

Qui falſam.]CASVS. Qui percuſſit falſam monetā,non tamen perficere eā vult,id eſt formare:abſoluitur, id eſt nō punitur. Secūdo dicit: Accuſatio ſuppoſiti partus petuo cōpetit,etiam ſi deceſſerit mulier quæ dicitur ſuppoſuiſſe partum.nam poſſunt adhuc accuſari qui fuerunt conſcij & participes illius delicti. Franciſcus.

q *Percuſſerint.* ſed nondū formauerint. nā formare,id eſt perficere.& fa.ſ.de adul.l.ſi adulteriū.§.iidē imperatores.&.C.e.l. ſi falſos.& de appel.ſi qs.& de hęres. & mani.l.Manichęos.&.ſ.de in ius voc.quāuis.& quod quiſq; iuris.l.j.in fi.& de infami.l.qui aūt.&.C.de his qui. vt indig.l.alia.& de inof. teſt.Papinian⁹.§.memi niſſe.&.j.de bo.eo.l.fi. §.ſi autē.&.ſ.de fur.l.j. Sed ar.contra.C. de apoſ.l.hi qui.& de ædil. edi.l.quis ſit fugitiuus. &.ſ.de fur.l.ei qui.

r *Depellitur.* no.ſpeciale:regulariter cōtra.C. e.querela. ſic.ſ.ti.j.l.fi. &.ſ.de adul.l.mariti.§. fi.Itē fa.C.e.l.j.&.ſ.de Carb.edic.l j.in fi.&.j. eo.l.lege.§.j.Accur.

ſ *Contēditur.* quia participes puniuntur.vt.ſ. de Carbo.edic.l. licet.

Falſi.]CASVS. Pœna falſi coērcenſ q acceperūt pecuniā ob litē falſam inſtituendā, id eſt mouendā contra aliquē:vel ob aduoca. falſam:vel ob teſtimoniū falſum dicēdū: vel ob aliquid ſimile qđ in litera ſubiicitur.Fran.

t *Inſtruendam.* falſo.

u *Teſtibus.* not. q̄ lis inſtruitur duobus,ſcilicet aduocato & teſtib⁹.ſ.eo.l.j.in prin.§.j. *Lis duobus inſtruitur.*

Qui duobus.]CASVS. Titius vēdidit eandem rē duobus,cuiq; in ſolidū diuerſis cōtractib⁹ pœna falſi punitur. Itē qui iudicē corrupit,pœna falſi punitur. ſolent tamen prædicti mitius puniri.ſolent enim ad tempus relegari:nec bona eis auferuntur.Franciſcus.

x *Coercetur.* ſed ſi obligatum vni,vendat alij:tunc crimine ſtel. vt.ſ.de cri.ſtel.l.iij. An autem illud cum iſto concurrat,dic vt.j. eo.ſi à debitore.& fa.C.de rei vin.l.quotiens.

y *Corrumpit.* ſ.e.l.j.§.j.verſi.& qui iudicem.

z *Auferantur.* quæ aliàs regulariter auferuntur:vt.ſ.eo.l.j.in fi.

Impuberem.]CASVS. Impubes non dicitur poſſe committere hoc crimē falſi. Secundo dicit:in teſtamento alicuius aſſcripſi legatū filio meo,qui erat captus ab hoſtib⁹.eo filio reuerſo incido in pœnā ſenatuſconſulti:nā de falſo punior. ſi autē ibi decedat,nō punior:cū legatum non valeat. Item ſi filio meo emancipato,vel in adoptionē dato,legatū aſſcribo,nō punior. Itē ſi ſeruo meo legatū aſſcribo,cui debebā libertatē ex cauſa fideicōmiſ. & ſim in mora dādi:non punior. Idē ſi ſeruo alieno,qué bona fide poſſidebā,legatum aſſcribo.nam non punior. & redditur ratio in litera.Idem ſi ſeruo meo aſſcripſi legatū ſub cōditione,cū liber erit.idem in filio.[*QVI CODICILLOS.*] Scripſi codicillos Titij:in quibus confirmatum eſt teſtamentum quod prius fecerat Titius:in quo teſtamento mihi erat legatū relictū. Dicitur q̄ in ſenatuſconſultū incido.punior enim de falſo.Sed quid ſi in teſtamento erat mihi ſeruus legatus,& rogatus ſum de manumittendo:in codicillis autem quos ſcripſi,dixi ademptū eſſe on⁹ manumittendi?certe punior de falſo:& ſi hæc ſcripſi volūtate teſtatoris,nō dabitur libertas:aliàs ſic. Idē ſi ī codicillis ademi on⁹ fideicōmiſſi mihi legatario impoſitū in teſtamēto:nam punior de falſo. Idē ſi aſſcripſi mea manu aſſignationē liberti mihi factē:nā incido in ſententiā ſenatus. Itē ſi ſeruus Titij ſcribens teſtamentū alteri⁹ aſſcripſit ſibi libertatē per fideicō. dandā à Titio domino ſuo,cui aliquid erat relictū:punitur hic ſeru⁹ de falſo.ſed ſi ſcribēs teſtamētū alterius,ſcripſit ſeruo ſuo deberi libertatē,nō punitur niſi hoc fecit vt magno pretio ſeruus redimatur.Item qui

ſcribens

BIU Cujas

XVI. PAVLVS libro tertio Reſponſorum.

PAulus a reſpondit,* inſtrumentorum ſubreptorū crimen b non eſſe publici iudicij, niſi teſtamentum alicuius c ſubreptū arguatur. ℣ Paulus reſpōdit,legis Cornelię pœna omnes teneri qui etiam extra teſtamēta cætera falſa ſignaſſent. d Sed & cæteros qui in rationibus, e tabulis, literis publicis, aliáve qua re ſine conſignatione falſū fecerunt,vel,vt verum non appareat,quid celauerūt,ſubripuerunt, f [deleuerunt,]ſubiecerūt, reſignauerunt,eadem pœna adfici ſolere dubium non eſſe.

XVII. IDEM libro tertio fideicommiſſorum.

CVm quidam g ſua manu ſeruū ſibi legatum ſcripſiſſet, & eū manumittere rogat⁹ eſſet: ſenatus cenſuit,ab omnibus hęredibus eū manumittendum. h

XVIII. IDEM libro tertio Sententiarum.

VXori † legatū in alieno teſtamento ſcribere non prohibemur. i ℣ Qui ſe filio teſtatoris impuberi tutorem adſcripſit: k etſi ſuſpectus eſſe præſumitur, l quòd vltro m tutelā videatur adfectaſſe: tamen ſi idoneus eſſe adprobetur, n non ex teſtamento,ſed ex decreto o tutor dādus eſt:nec excuſatio eius admittetur: p quia cōſenſiſſe videtur voluntati teſtatoris.

XIX. IDEM libro quinto Sententiarum.

QVi falſam monetā percuſſerint: q ſi id totū formare noluerūt,ſufſragio iuſtæ pœnitentiæ abſoluuntur. ℣ Accuſatio ſuppoſiti part⁹ nulla tēporis præſcriptione depellitur: r nec intereſt deceſſerit nēcne ea quæ partū ſubdidiſſe contenditur. ſ

XX. HERMOGENIANVS libro ſexto iuris Epitomarum.

FAlſi pœna coērcētur & qui ad litem inſtruēdam t aduocatione,[vel]teſtibus, u pecuniā acceperunt, obligationem,pactionē[ve] fecerunt,ſocietatē inierūt,[&] vt aliquid eorū fieret curauerunt.

XXI. PAVLVS libro ſingulari ad Senatuſconſultū Turpillianum.

QVi duobus in ſolidū eandem rem diuerſis contractibus vēdidit: pœna falſi coërcetur. x & hoc & diu⁹ Hadrianus conſtituit. His adiūgitur & is qui iudicē corrumpit: y ſed remiſsius puniri ſolēt, vt ad tempus relegētur,nec bona illis auferantur. z

scribens testamẽtũ cum esset legatus Titio fundus, adiecit, si ipsi scriptori detur.x.punitur de falso. filius autem scribens testamẽtum patris sui, voluntate eius scripsit se exhæredatum, vel sibi legatum ademptũ, quod erat ei prius relictum: nõ punitur. Frã. Ac.

a *Vix.* id est nullo modo. sic.ff.ad Velle.l.tutor.aliter.ff.de iudi. l.vix.

b *Aetatẽ.* nisi sit doli capax, vt proximus pubertati: vt.j. de regu. iur.l.pupillum. Accur.

c *Adscripserit.* in testamento alterius. Ac.

d *Pater.* scilicet qui erat tabellio.

e *Senatusconsulti.* scilicet quo tenetur ac si commisisset falsum: vt ff.eo.l.diuus.in prin.

f *Existimatur.* quia nõ valet legatum: vt.ff.de leg.j.l. si seruo meo.§. j.sed obstat.ff.eo.si quis legatũ.in princ.sed hic quasi conditionale.s. si redierit: ibi purum inutile. vel ibi directo sibi: hic per obliquum. Item hic videtur mortuus ante captiuitatẽ.

g *In adoptionem dato.* qui iure isto est in potestate adoptiui: vt.ff. de adopt.l.j. sed hodie distinguitur: vt.C. de adop.l.cum in adoptiuis. Item fa.ff. eo.l. de eo.&.l. diuus.§.j. & .§. ij.&.l.si pater. Item videtur hodie distinguẽdũ de eo qui est in potestate, cum ei quęrantur aduentitia. sed dico contra, quia saltem vsusfru. quæritur patri.

*Flo. quod

† *Eximere pœnæ aliquẽ, est eũ à pœna subtrahere, immunẽq; facere. vide hic Bud. E.P.*

h *Manumisso.* vt.ff. de leg.ij. si quis seruo. in fi.&.C.ad Syl.l.pen. & fa.ff.de pec.leg.l. denique.§.fi.& de ali. lega. cũ vnus.§.verbis. Ac.

i *Adscripsit.* s. in alio testamento.

k *Ad cogitationem.* id est scientiam suam.

l *Adquiritur.* nisi cõtẽplatione bonæ fidei pos. relinquatur: quo casu caderet in legem domin' si scriberet: vt ff. de vsufru.l. sed & si quid. Accursius.

m *Eximendum.* No. puniri affectum. sic.ff. de iur. & fac. igno. l. regula.§. q ignorauit. & instit. de ob. quæ ex de.§. placuit. & .ff. de fur. inter omnes.§. recte.& facit.ff. de acqui.

*eodemq;. Flo.

re.do.l.liber homo.& de acquir.hæredi.si quis mihi. in princip. Sed argu.contra.ff.ad leg.Cor.de sica.l.diuus. *ADDITIO.* Dic secundum Bar. quòd hic loquitur de quasi falso, quod nõ potest committi adscribendo alij, nisi adscribenti quæratur. & ideo cũ ad perfectionem delicti requiratur euentus adquisitionis: ideo inspicitur euentus, non animus. sed in.l.contraria ad perfectionem illius delicti sufficit animus cum aliquo actu, vt colligitur ex verbis legis Corneliæ.

n *Postea emancipato.* vt si adscribat filio legatum dandum cum erit emancipatus. & facit quod dixi supra.§. item si seruo. item facit.ff.de manumiss.testa.l.si quis locuples. Accursius.

XXII. IDEM libro singulari ad Senatusconsultum Libonianum.

IMpuberẽ in hoc edictum incidere, dicendũ non est: quoniam falsi crimine vix [a] possit teneri: cum dolus malus in eam ætatem [b] non cadat. ¶ Si ei filio qui apud hostes est, adscripserit [c] pater [d] legatum: dicendum est reuerso eo incidere in pœnam senatusconsulti. [e] Quòd si ibi decesserit, innocens pater existimatur. [f] Sed & si emancipato filio adscribit, rectè id faciet: itẽ in adoptionem dato. [g] ¶ Item si seruo, cui moram fecit in fideicõmissaria libertate pręstanda, adscripserit: dicendum est, extra sententiam senatusconsulti eum esse: quoniam placet, omne quod per huiusmodi seruum adquisitum est, restitui oportere manumisso. [h] [Sed]& si ei seruo qui bona fide seruit, aliquid adscripsit: [i] quo*ad cogitationem [k] animi nocens est: quia ei adscribit quẽ suum putat. sed quoniã neque legatum, neq; hæreditas bonæ fidei possessori adquiritur, [l] dicamus eũ pœnæ eximendum [m] †esse. ¶ Si dominus adscripserit seruo legatũ, cum liber erit: dicimus senatusconsulto dominum excusatum esse, qui compendio suo nullo modo prospexerit. Eadẽ & de filio postea emancipato [n] [dici possunt.] ¶ Qui codicillos [o] ante testamentum factos, in quibus legatum ei adscriptũ erat, confirmat: [p] in senatusconsultũ incidit. quod & Iulianus scribit. ¶ Adimendo quoque aliquid, incidere in pœnam debet, quasi sibi aliquid dederit: veluti si seruo legato sibi, eidemque*manumisso, [q] libertatẽ sua manu ademerit. hoc ita, [r] si volũtate testatoris ademerit. nam si ignorante eo, libertas valet. Item si rogatus restituere legatum sibi adscriptum, fideicommissum ademerit. [s] ¶ Qui [t] liberti adsignationem sua manu adscripsit: non verbis, sed sententia [u] senatusconsulti tenetur. Item non continetur [x] verbis seruus qui [in]alieno testamento fideicõmissam libertatẽ sibi adscripsit. [y] sed de hoc potest hæsitari: [z] quoniam (vt suprà diximus) [a] senatus ita demum ei qui sibi libertatẽ fideicommissam in testamento domini adscripsit, pœnam remisit, si dominus subscripsit. Immo magis dicendum est hunc [b] cõtra senatusconsultũ facere, quàm eum qui [c] legatum sibi adscribit: cũ libertas omnimodo ipsi competitura sit, legatum autem domino adquiri possit. ¶ Si testamentarius [d] seruo suo fideicommissam libertatem dederit, videamus ne extra pœnam sit: quoniam nullum ipsius cõmodum est: nisi ideo adscripserit, vt seru' magno pretio redimatur ab eo, [e] & manumittatur. [f] Sed & ille qui quum Titio fundus legaretur, adiecit sua manu conditionem pecuniæ sibi [g] dandæ: in voluntatem [h] senatusconsulti incidit. ¶ Qui autem voluntate patris se exhęredat, vel legatum sibi adimit: neque verbis senatusconsulti, neque sententia [i] continetur.

XXIII. IDEM libro singulari de pœnis Paganorum.

QVid sit falsum, quæritur. Et videtur id esse, si quis alienũ chirographum imitetur, [k] *aut libellum vel rationes intercîdat, vel describat: non qui aliàs in computatione vel in ratione mentitur. [l]*

A crimine falsi potest quis libere desistere ante sententiam, secundum glo. Bar.

XXIIII. SCAEVOLA libro vicesimosecundo Digestorum.

a *Vix.* id est nullo modo. sic.ff.ad Velle.l.tutor.aliter.ff.de iudi. l.vix.

b *Aetatẽ.* nisi sit doli capax, vt proximus pubertati: vt.j. de regu. iur.l.pupillum. Accur.

c *Adscripserit.* in testamento alterius. Ac.

d *Pater.* scilicet qui erat tabellio.

e *Senatusconsulti.* scilicet quo tenetur ac si commisisset falsum: vt ff.eo.l.diuus.in prin.

f *Existimatur.* quia nõ valet legatum: vt.ff.de leg.j.l. si seruo meo.§. j.sed obstat.ff.eo.si quis legatũ.in princ.sed hic quasi conditionale.s. si redierit: ibi purum inutile. vel ibi directo sibi: hic per obliquum. Item hic videtur mortuus ante captiuitatẽ.

g *In adoptionem dato.* qui iure isto est in potestate adoptiui: vt.ff. de adopt.l.j. sed hodie distinguitur: vt.C. de adop.l.cum in adoptiuis. Item fa.ff. eo.l. de eo.&.l. diuus.§.j. & .§. ij.&.l.si pater. Item videtur hodie distinguẽdũ de eo qui est in potestate, cum ei quęrantur aduentitia. sed dico contra, quia saltem vsusfru. quæritur patri.

† *Eximere pœnæ aliquẽ, est eũ à pœna subtrahere, immunẽq; facere. vide hic Bud. E.P.*

h *Manumisso.* vt.ff. de leg.ij. si quis seruo. in fi.&.C.ad Syl.l.pen. & fa.ff.de pec.leg.l. denique.§.fi.& de ali. lega. cũ vnus.§.verbis. Ac.

i *Adscripsit.* s. in alio testamento.

k *Ad cogitationem.* id est scientiam suam.

l *Adquiritur.* nisi cõtẽplatione bonæ fidei pos. relinquatur: quo casu caderet in legem domin' si scriberet: vt ff. de vsufru.l. sed & si quid. Accursius.

m *Eximendum.* No. puniri affectum. sic.ff. de iur. & fac. igno. l. regula.§. q ignorauit. & instit. de ob. quæ ex de.§. placuit. & .ff. de fur. inter omnes.§. recte.& facit.ff. de acqui.

*eodemq;. Flo.

re.do.l.liber homo.& de acquir.hæredi.si quis mihi. in princip. Sed argu.contra.ff.ad leg.Cor.de sica.l.diuus. *ADDITIO.* Dic secundum Bar. quòd hic loquitur de quasi falso, quod nõ potest committi adscribendo alij, nisi adscribenti quæratur. & ideo cũ ad perfectionem delicti requiratur euentus adquisitionis: ideo inspicitur euentus, non animus. sed in.l.contraria ad perfectionem illius delicti sufficit animus cum aliquo actu, vt colligitur ex verbis legis Corneliæ.

n *Postea emancipato.* vt si adscribat filio legatum dandum cum erit emancipatus. & facit quod dixi supra.§. item si seruo. item facit.ff.de manumiss.testa.l.si quis locuples. Accursius.

o *Qui codicillos.* qui scilicet legatarius.

p *Confirmat.* nam per sequens testamentum erant immutati codicilli, secundum P. sed hodie cõtra: vt instit. de codicil.§. sed cũ.

q *Manumisso.* id est manumittendo per fideicommissum.

r *Hoc ita.* quidam non habent hunc versum, hoc ita &c. vsque illuc, nam si &c. & tũc dic, ignorante eo, scilicet seruo: quia si sciente eo, non valeret libertas. sed tu habeas. & dic si volente testatore, incidit in falsum: & non erit liber. Si vero ignorante, incidit, sed tamẽ seruus erit liber. ad quod.ff. de his quæ in testa. delen.l.j. Sed videtur quòd etiã volente testatore cum onere remaneat apud hę redem: vt.ff. eo.l. filius. in fine. sed hic ademit: quod valet in præiudicium serui: licet non ad vtilitatem scribẽtis.

s *Fideicõmissum ademerit.* ipse legatarius. & concor. cum superiori respon.

t *Qui.* scilicet filius.

u *Sed sententia.* quia liberti non sunt res æstimabiles. Accursius.

x *Non continetur.* verbis edicti vel senatusconsul. Liboniani. Ac.

y *Adscripsit.* cum forte dominus aliquid ex eo testamento percipiat. Accursius.

z *Hæsitari.* id est dubitari.

a *Diximus.* ff. eo.l. diuus.§. item senatus.

b *Hũc.* scilicet seruũ.

c *Qui.* scilicet seruus.

d *Si testamentarius.* id est tabellio qui scripsit testamentum.

e *Ab eo.* scilicet hærede.

f *Et manumittatur.* quo casu videatur legatum quod plus vendit. ad quod.ff. de fideicom. liber.l. sed si alienare.

g *Sibi.* s. tabellioni.

h *In voluntatem.* id est contra mentem.

i *Neque sententia.* de inoffi. testa. tamen non agit: vt.ff. de bono. pos. contra tabu.l. non putauit.§. fi quis. & facit ad hoc quòd qui scribit sibi onus, non incidit. ff. eo.l. vxori.§. j & de inter. act.l. de ætate.§. j.

k *Quid sit falsum. Imitetur.* sic in auth. de fide instru.* in princ. coll. vj.

l *Mentitur.* verum est hunc mentiri: sed non incidit in senatusconsultum. quia non omnis mendax tenetur falsi: & sic nõ obstat C. si contra ius vel vti. publi. l. ij. nam & secundũ iura cano. multa sunt genera mendaciorum.

Thaletus.]CASVS. Vetitus Callimachus instituit filiã suam hæredem in vna vncia, & quosdam alios instituit hæredes in.xj. vnciis, & eosdem grauauit vt Athaleto seruo suo dent libertatem, & duas vncias hæreditatis. nunc iste seruus præsente filia testatoris, & ea interrogante corã iudice professus est se posse probare

BIU Cujas

probare testamentum Vetiti Callinici esse falsum: & sic ad instigationem istius accusauit testamẽtum de falso filia testatoris, & succubuit: & sic amisit vnciam in qua fuerat instituta: & fisco accreuit. Quæritur an Athaletus seruus cui per fideicommissum relicta erat libertas cum parte bonorũ, aliquid de his perdat? Et dicitur quòd non, cum ipse non accusauerit. Franciscus.

a *Portio.* forte duæ vnciæ.

b *Apud.* id est præsente Maximilla.

c *Interrogatus.* Athaletus seruus.

d *Et cum in.* id est cõtra. Accursius.

e *Maximilla.* cũ vellet accusare.

f *In scriptorem.* id est contra tabellionem.

g *Cogi.* quod iustum est, quia accusando succubuit: vt. C. eo. l. qui falsas. & facit. ff. de accusa. hære. l. quæsitum. sed argu. cõtra. C. eo. l. maiorem. Accursius.

h *Iussit.* quod fiscus haberet.

i *Proponerentur.* hoc est contra. ff. de his qui. vt indig. l. post legatũ. §. an libertas. sed ibi tulit testimonium, quod plus fuit: hic autem tãtum quædam verba dixit. Item secundũ hoc contra. j. ad Turpil. l. j. §. incidit. Sed speciale in hoc crimine, vt non prosequendo parcatur instiganti: quia & accusanti & desistẽti parcitur: vt. C. de his qui. vt indig. l. alia. & ff. de inoffi. testa. l. Papinia. §. meminisse. Item cõtra supra de his qui. vt indig. l. post legatũ. §. sunt qui putant. sed hic nõ perseuerauit seruus, licet ab initio verba fecit: sed pœnituit. ibi perseuerauit.

Vi nomine.] CASVS. Quasdã literas præsentaui alicui ex parte testatis, cũ ipse eas non mitteret: vel edictũ falsũ ꝓposui ex parte testatis, cum non esset verum. Dicitur quòd teneor ac. in factum ad interesse: licet & accusari possim ex. l. Cor. Franciscus.

k *Reddidisse.* id est alicui præsentasse quasi prætor mitteret: vt C. eodem. l. maiorem. & dic vt ibi.

l *Proposuisse.* scilicet in edicto. ad quod. j. eo. l. hodie. §. j. sed in in lib. Alb. est edictum. Accursius.

m *Pœnali.* ad interesse: vt infra eo. l. hodie. §. j. sed contra. j. ad muni. Titio. Solu. vt ibi. Accursius.

Si quis.] CASVS. Patris mei testamentum aboleui, & bona eius possedi quasi intestati: & decessi relicto hærede. Dicitur quòd bona patris mei auferuntur hæredi meo. Franciscus.

n *Obierit.* filius.

o *Eripietur.* vt supra eodẽ. l. si quis cum. in principio. Et sic not. quòd etiam nepoti aufertur hæreditas propter factum aui. sic & in feudo. ad quod. C. de quæsti. diuo. & de bo. lib. quæritur. Sed argu. contra. ff. de senato. l. emancipatum. §. j. in fi. & de in ius voc. adoptiuum. in fine.

ff. Nouum.

A Thaletus† seruus, cui testamento Vetiti Callinici domini per fideicõmissum libertas & portio [a] hæreditatis relicta erat ab his qui ex vndecim portionibus hæredes erant instituti: professus est indicium apud [b] Maximillam filiam testatoris ex parte duodecima hæredem scriptam, se posse probare falsum testamẽtum Vetiti Callinici: & apud magistratus interrogatus [c] à Maximilla, professus est probaturum [se] quẽadmodum falsum sit factũ testamentum. & cum in [d] crimẽ falsi subscripsisset Maximilla [e] in scriptorem [f] testamenti † & Proculum cohæredẽ: acta causa, præfectus vrbi falsum testamẽtum non esse pronuntiauit, & Maximillæ partem duodecimam à fisco cogi [g] iussit. [h] quæsitum est, an Athaleto† libertas & fidei commissum post hæc facta debeantur. Respondit secundum ea quæ proponerẽtur, [i] deberi.

XXV. VLPIANVS libro septimo ad Edictum.

QVi nomine prætoris literas falsas reddidisse, [k] edictúmve falsum proposuisse [l] dicetur: ex [hac] causa actione in factum pœnali [m] tenetur: quamquam lege Cornelia reus sit.

XXVI. MARCELLVS libro trigesimo Digestorum.

SI quis patris sui testamẽtum aboleuerit, & quasi intestatus decessisset, pro hærede [se] gesserit, atque ita diem suũ obierit: [n] iustissimè tota hæreditas paterna hęredi eius eripietur. [o]

Diuiditur in tres partes. Primo loqitur de eo qui dixit varia & diuersa testimonia eodem tempore, & coram eodem iudice, & in eadem causa. Secundo loquitur de eo cuius testimonium variat ab eo quod aliàs dixit extra iudicium. Tertio, de eo cuius testimonium variat ab eo quod aliàs dixit in alio iudicio. secunda ibi, & eum qui contra signum. tertia ibi, de impudentia. h. d. vsque ad. §. qui se. Bartolus.

XXVII. MODESTINVS libro octauo Regularum.

EOs qui diuersa [p] inter se testimonia præbuerũt: [q] quasi falsum fecerint, & præscripto legis [r] [Corneliæ] teneri pronũtiatum est:* Et eum qui contra signum [s] suum falsum præbuit [t] testimonium, pœna falsi teneri pronuntiatũ est. ¶ De impudẽtia eius qui diuersa duobus [u] testimonia præbuit: cuius ita anceps fides vacillat, quòd crimine falsi teneatur, nec dubitandũ est. ¶ Qui se pro milite gessit, [x] vel illicitis insignibus vsus est, [y] vel falso diplomate † vias cõmeauit, [z] pro admissi qualitategrauissimè puniendus est.

XXVIII. IDEM libro quarto Responsorum.

SI à debitore [a] prolato* die [b] pignoris obligatio mentiatur: falsi crimini locus est.

XXIX. IDEM libro singulari de enucleatis casibus.

SI quis† obrepserit [c] præsidi † prouinciæ tam per acta [d] quàm per libelli interpellationem, nihil agit: immo si accusatus fuerit, pœnam temeratoris [e] luit. perinde* enim punitur, atque si falsum fecerit. sunt enim rescripta de ea re: [f] sufficit autem vnum argumenti causa referre: cuius verba hæc sunt: Alexander Augustus Iulio Maryllo. Si libello dato [g] aduersarius tuus veritatem in precibus ab eo datis non adiecit, subscriptione [h] vti non potest: immo si non esset: vel qui falso diplomate vsus est: qđ expone vt in glo. punitur pro qualitate delicti. Fran. Accur.

p *Diuersa.* id est falsa, vel varia: vel id est aduersa. ad quod in auth. de testi. §. si vero. col. vij. & ff. de testi. l. qui falso.

q *Præbuerunt.* scilicet in eodem negocio.

r *Legis.* scilicet Corneliæ.

s *Signum.* id est sigillum, vel etiam aliud signum quod fecerat.

t *Præbuit.* vt & ff. proxi. respon. dixi.

u *Duobus.* scilicet actori & reo. Accur.

x *Pro milite gessit.* cũ non sit miles.

y *Vsus est.* vt cum cẽturio non sit, fixit se in capite legionis.

z *Cõmeauit.* id est iuit cum sociis: vt cum deberet equitare cum. x. equis, equitaturus iuit cum. xx. per aliquẽ locum. vel cum per singula. xx. miliaria deberet habere certum salarium, dixit quòd vna die iuerat per. xl. miliaria: & sic percepit salarium quasi duorũ dierum: cum non tantum iuisset. secus si tantum iuisset: vt. ff. de verborũ obliga. l. continuus. §. cum ita. vel cum deberet ire per viam securam ad custodiendum castra: iuit per magis curtã, & minus securã.

a *Si à debitore.* Cũ debitor q antea obligauerat fundum, nunc venderet, adseruit nulli obligatum. nec obst. q hoc casu videtur teneri crimine stel. quod demum in subsidiũ datur: vt. ff. de crimine stel. l. iij. quia hic adseruit nulli obligatum: ibi tantum dissimulauit. sic etiam potest poni. C. eo. l. si creditor. vel pone vt. ff. de fide instru. l. repetita. Accursius.

b *Die.* i. antecedentibus diebus facta, secundũ primum casum.

c *Si quis obrepserit.* id est tantum persuasit præsidi, quòd habuit sententiam pro se. Titius qui me conueniebat in. c. dolose obrepsit sententiã contra me à præside, ostendens ei libellum suę petitionis, & quandam confessionẽ falsam quam dicebat me fecisse apud acta. nihil egit: quia rescinditur: vt. ff. de iudi. l. si ꝓtor. & tenetur de falso. & facit. ff. de fideicommiss. lib. cum vero. §. hoc senatusconsul. & C. de diuersis offic. & appari. iudi. l. ij. lib. xij. & ff. de nata. re. l. j. Accursius.

d *Per acta.* quæ iudici dixit.

e *Temeratoris.* id est falsatoris: vt subiicit.

f *De ea re.* id est super ea quæstione.

g *Libello dato.* præsidi.

h *Subscriptione.* id est sententia præsidis quam facit ad libellum.

*Flo. Athaleta

*Flo. pronuntiat.

†Diplomata hic, sunt chartulæ signo principis obsignatæ, id est cõdicilli, seu tesseræ quæ dabantur cursoribus, vt liceret eis vti equis & vehiculis publicis, quibus diplomatibus agnitis magistratus publicos illis equos & vehicula præbebãt. Bud. hic. E. P.

* Flo. prælato

† Scrib hic reputãt istiũ tex. sing. ad hoc, quòd a sententia lata ex falsis actis, est ipso iure nulla. hoc addito quòd idẽ est si sit lata ex falsitestimonio: vt in. c. olim. extra de priuil. ꝓ Bal. in. l. si veritas. C. de fideicõ.

†Obrepere præsidi, est eũ fallere, seu fallaciter adire. Bud. hic.

* Flo. proinde

nam in sentẽtiis libellus proponitur. & facit.C. si contra ius vel vti. publicam.l.ij.&.v. A

a *Sufferre.*id est sustinere.

LEge Cornelia.]*CASVS.* Qui signum falsum fecerit, vel sculpserit:tenetur.l.Corne.testamentaria. Item accusatio de suppositio partu nõ est publica, sed ad certos spectat: vt in litera dicitur.Franciscus.

*Fl.inferre

b *Lege Cornelia.* scilicet de falsis.

c *Signum.* sigillando, vel etiam subscribendo.de quib⁹ dicitur instit.de testa.§.j.&.ij. & facit.ff. eodem.l. Paulus.§.j.

d *Adulterinum.* id est falsum.

e *Parentes.*non tamen filius matrem: vt.ff. de accu.l.hi tamen.

f *Vt publicam.*speciale in hoc falso, vt non sit publica accusatio. aliàs contra:vt.ff.de publi. iu.l.j. not.& fa. C. eo.l. cum suppositi. & ff.eo.l.qui falsam.§.j.

DIuus.]*CASVS.* Qui coram iudice producit instrumẽta suspecta, nec potest probare ea esse vera: punitur iudicis arbitrio, quandoque multum, quandoque parũ, seu modicè. & si præses videat eum debere deportari,mãdabit hoc imperatori, qui imponet pœnam prout sibi videbitur.& de hoc etiam diuus Marcus dixit.Franciscus Accur.

g *Pro mensura.* id est qualitate seu magnitudine.Accursius.

h *Non possint.* cũ suspecta essent: vt.C.eo. prębemus.& de ꝓba.l. iubemus.Accursius.

i *Pati possint.*vt quia deportari:quod præses non potest:vt.j.de pœ.l.ij.§.ij.vel dic plus quàm sit forma iuris, id est iurisdictionis, id est plus quàm sit pœna ordinaria falsi,vt alij terreãtur:vt C.ad leg.Iul.repe.l.j.

k *Aestimaturo.*imperatori dico.

l *Ignoscatur.*si tamen suã innocentiã probãt,& ostendant à quo acceperãt:vt.C.eo.l.maiorẽ.& secundũ hoc ponitur casus in falso rescripto:quod tamen dic vt ibi.vel dic in alio instrumento,si desinat vti:vt.C.eo.tit.l.si falsas.&.j.ad muni.l.libertus.§.error.

HOdie.]*CASVS.*Qui corrupit edictum,punitur de falso.Ité qui corrupit mensuras fruméti vel vini, in duplum condẽnatur:item in insulam relegatur.Franciscus.

m *Proposita.*in albo:vt.ff.de iur. om.iudi.l.si quis id.per totum.

n *Condemnatur.*qua act? respon.condictione ex hac.l.vel dic actione in factum, quæ aliàs datur pro simplo eius quod interest: vt.ff.eo.l.qui nomine.Alij dicũt quòd per ac.l.Cor. de fal.quod non placet.& facit.ff.de dolo.l.arbitrio.§. de eo. & quod ibi no. &.ff.de extraordi.cri.l.annonam.§.fi.&.j.de verbo. signi.l.Paulus respon.&.ff.de fur.l.si quis vxori.§.si maiora.Accursius.

SI quis.]*CASVS.*Qui falsis cõstitutio.siue legibus vtitur,quę nullũ habẽt auctorẽ.f.iustũ:aqua & igni interdicitur.Frã.Ac.

o *Nullo.*nullum habent auctorem etiam quæ habẽt,sed reprobatæ sunt:vt.C.de Iusti. codi.confir.§.hunc igitur.ille ergo habet auctorem,qui habet talem qui habet ius condendi legem: vt principem,vel senatum,vel præfectum.vel dic aliter,auctorem,à quo accepit rescriptum quasi constitutiones,quę tamen nõ sunt. & concor.tunc.C.eo.l.maiorem.

p *Vtitur.*vt Galgosius Papiẽ.

accusatus fuerit, & pœnam sufferre[a] † debet.

XXX. IDEM libro duodecimo Pandectarum.

LEge Cornelia [b] testamentaria obligatur qui signũ [c] adulterinum [d] fecerit,[vel]sculpserit. ℣ De partu suppositio soli accusant parentes,[e] aut hi ad quos ea res pertineat: non quilibet ex populo, vt publicam[f] accusationem intendat.

XXXI. CALLISTRATVS libro tertio de Cognitionibus.

DIuus Pius Claudio rescripsit,pro mẽsura[g] cuiusque delicti constituendũ in eos qui apud iudices instrumenta protulerunt, quæ probari nõ possint: [h] aut si plus [eos] meruisse videatur, quàm ex forma iurisdictionis pati possint: [i] vt imperatori describatur, æstimaturo [k] quatenus coërceri debeãt. Sed diuus Marcus cũ fratre suo pro sua humanitate hanc rem temperauit:vt si(quod plerumque euenit) per errorem huiusmodi instrumenta proferantur, ignoscatur [l] eis qui tale quidquam protulerint.

XXXII. MODESTINVS libro primo de pœnis.

HOdie qui edicta proposita [m] dolo malo corrumpunt,falsi pœna plectũtur. ℣ Si venditor mẽsuras publicè probatas, vini,fruméti,vel cuiuslibet rei, aut emptor corruperit, dolóve malo fraudem fecerit: quanti ea res est, eius duplo* condemnatur:[n] decretoque diui Hadriani præceptum est, in insulam eos relegari qui põdera aut mensuras falsassent. B

XXXIIII. IDEM libro tertio de pœnis.

SI quis falsis cõstitutionibus, nullo[o] auctore habito, vtitur: [p] lege Cornelia aqua & igni[q] ei interdicitur.

AD* LEGEM IVLIAM repetundarum.†

TITVLVS XI.

I. MARCIANVS libro quartodecimo Institutionum.

LEx Iulia repetundarum pertinet ad eas pecunias, quas quis in magistratu, potestate, curatione,[r] legatione, vel quo alio officio, munere,ministerióve publico cepit:[s] vel cum[t] ex cohorte[u] cuius eorum[x] est. Excipit lex,à quibus licet accipere: à sobrinis,[y] propioréve gradu,cognatis suis, vxoré[ve.] C

II. SCAEVOLA libro quarto Regularum.

DAtur ex hac lege & in hæredes actio [z] intra annum, dumtaxat à morte eius qui arguebatur.

q *Igni.*id est deportatione:vt.ff.eo.l.j.§.fina.

AD LEGEM IVLIAM REPETVNDARVM.

Hodie diceremus repetendarum, scilicet pecuniarum.

Ex Iulia.]*CASVS.*Lex Iulia repetundarũ pertinet ad eas pecunias quas quis existẽs in magistratu vel officio publico accepit ab aliquo priuato, vel aliquis de eius famil.permittit tamen posse accipere à quibusdã personis, scilicet à sobrinis, & ab eis qui propiore gradu, & à cognatis,& ab vxore.qui contra facit,tenetur in duplum hac.l.intra annum. iteꝫ hac.l. tenetur qui cũ haberet aliquã potestatẽ, scilicet officium : accepit pecuniã ob iudicandum vel ob non iudicandũ : vel vt faceret aliquid vltra officium suum.Iteꝫ in eo. mites siue socios militum datur actio ex hac † l.si faciant contra hanc legẽ. Item hac.l.punitur qui accepit pecuniam ob denuntiãdum testimoniũ, vel ob nõ denuntiandum. & qui damnatur ex hac lege, nõ potest esse testis vel iudex vel aduocatus. Iteꝫ lege Iulia repetundarum cauetur ne quis accipiat pecuniã ob aliquã de causis numeratis in litera huius.l. & prin.sequentis.& sic apparet quòd à personis extraneis non licet accipere:à cõiũctis autẽ numeratis in litera ff.l.j.in fi.licet accipere in infinitũ. &.h.d.hæc l.cum quinque sequentibus,& prin.sextæ.

*Fl.

*Fl.

r *Curatione.*publica.

s *Cepit.* à priuato: vt faciat non faciendum, vel omittat faciendum. & sunt exempla.j.eo.l.eadẽ.§.fi. &.l.lex. & est pœna legis.j.eo.l.lex.§.fi. Iteꝫ actio ciuilis. quod dic vt.j.l. proxima.& dic quòd etiã durante officio accusatur: quia in offi. delinquit,vel quia subiectos opprimit: vt.C.eo.l. iubemus.aliàs autem nõ potest magnus magistratus in ius vocari:vt.ff.de in ius voc.l.ij.nisi in furto:vt in auth.vt iudi. sine quoquo suf.§. si quis autem.col.ij.minores magistratus etiam durante officio conueniuntur:vt.ff.de iniur.l.nec magistratibus. D

t *Vel cum.*supra solus:hic cum aliis est in magistratu.Accur.

u *Ex cohorte.*id est aliquis ex cohorte,id est ex societate.Ac.

x *Cuius eorum est.* id est alicuius eorum, accepit subaudi:vt.j.eo. l. in comites. aliàs est ex sorte:& in idem recidit.

y *A sobrinis.*qui sunt in sexto gradu:vt instit.de gradi.§.sexto. & ab omnibus proximioribus: vt subiicit. nam ratio sanguinis tollit suspicionem: [a] vt argu.ff.de recep.l.ij.& in authẽ. de eccle. titu.§.interdicimus.col.ix.Et dic quòd in infinitum ab istis, dũmodo non ratione officij. ab aliis autem vsque ad centum aur. per annum inter omnes, & non ratione officij: vt infra eo.l. eadem.§.finali.&.l.lex.§.j.licet quidam dicant ab his vsque ad centum aureos:ab aliis nihil:quod est contra.l.illam expressẽ. Eſcu-lentum autem potest accipere secundum.l.vt supra de offic.pro-con.l.solent.& de offi.præs.l.plebiscito.

A sobrinis

z *Datur. Actio.* Ex hac.l.datur actio in factum vel condic. ex hac lege contra iudicem vel officialem pro eo quod ipse vel minister accepit: vt.C.eo.l.j.& intra annũ à tempore depositi offic.vt.C.eo.l.penul. licet quidam dicant ibi speciale in comite domorum:quod non placet;vt ibi,&.l.iubemus.& forte intra annum in quadruplum:post annũ in simplum:vt.ff.de calũ.l.j. in princip.

BIU Cujas

in princip. & hoc quadruplum datur totum fisco quando turpiter dedit. nam sibi, ne repetat, sua turpitudo obstat: vt. ff. de iur. fis. l. Lucius. & hoc casu est popularis accusatio. si autem fuerit extortum, tunc remedium est spoliato: vt. C. de exact. l. iij. Item in casu punitur etiam qui dat: vt. C. eod. l. fi. In hæredē autem qualiter datur, triplex est opi. in hac. l. nam quidam dicunt dari intra annum post lit. contesta. scilicet contra defunctū in quadruplū: quod est speciale, vt non detur perpetuo: vt C. ex delic. defun. Alij vt H. dicūt teneri hæredē etiam si non peruenit: sed intra annum: vt hic, &. C. eo. l. sciāt. §. j. Vel dic secundum Azo. dari in hæredem, sed intra annum: & erit semper speciale: quia secundum regulam de eo quod peruenit, datur perpetuo. & hoc vltimum speciale tolerabilius est. sed siue dicat annum currere defuncto durante offi. siue demum finito, videtur absurdum: quia si ponas eum mori quando iam sex menses cucurrerūt: tenebitur hęres in vlterius tempus quàm teneretur defunctus si viueret. sed hoc toleratur quandoq; in quantitate: non mirum si hoc in tempore: vt. ff. de euic. l. si per imprudentiam. §. nō mirum. sed si dicas lit. contest. vel in id quod peruenit: nō obstat dicta oppositio. Item cōtra. C. vt omnes tā ciui. quàm mili. l. j. vbi per quinquagīta dies debet morari, & lis inchoari, & finiri intra. xx. dies. sed illa non habet locum quando in sua patria postea cōuenitur & accusatur. præterea hic loquitur etiam de his qui in sua patria exercuerunt officium. Item facit. ff. de popula. ac. l. fina. & de accu. l. ex iudiciorum. cōtra. sed hic speciale. Item facit. j. titu. ij. l. fin. item hic de ciuili, de criminali habes infra. l. lex. §. fi.

Comites in ea, id est consulū, præsides, alios magistratus prouincias regentiū, ex comitatu legati, proconsulis, quæstores, scribæ, qui ab magistratibus in prouincias mittebātur. vide hic in. E. P. vel est deliquendum ad militiam. Id est dimittendū à militia. est autem triplex missio, vt. ff. de in fal. qd ait prætor. §. proinde. E. P.

III. MACER libro primo Publicorum.

LEge Iulia repetūdarū tenetur, qui cum aliquam potestatem haberet, pecuniā ob iudicandum, [vel nō iudicandū] decernendúmve [a] acceperit:

IIII. VENVLEIVS SATVRNINVS libro tertio publicorum iudiciorum.

VEl quo magis aut minus quid ex officio suo faceret.

V. MACER libro primo Publicorum.

IN comites [b] quoque iudicū† ex hac lege iudicium datur.

VI. VENVLEIVS SATVRNINVS libro. iij. Publicorū iudiciorū.

EAdem lege tenentur [c] qui ob denuntiandum vel non denuntiandum testimoniū pecuniam acceperint. ℣ Hac lege damnatus, testimonium publicè dicere, aut iudex esse, postularéve prohibetur. [d] ℣ Lege Iulia repetundarum cauetur, ne quis ob militem legendum, [e] † mittendúmve [f] † æs accipiat: [g] néve quis ob sententiam in senatu consilióve [h] publico dicendam pecuniam accipiat, vel ob accusandum, vel non accusandū: vtque vrbani magistratus ab omni sorde se abstineāt: néve plus doni munerís [ve] in anno accipiant, quàm quod sit aureorum [i] centum.

VII. MACER libro primo Iudiciorum publicorum.

LEx Iulia de repetūdis præcipit, ne quis ob iudicē arbitrúmve [k] dandum, [vel] mutandum, iubendúmve vt iudicet: néve ob non dandum, non mutandum, [nónve] iubendum vt iudicet: néve ob hominem in vincula publica coniiciendum, vinciendum, vinciríve iubendum, éxve vinculis dimittendum: néve quis ob hominem condemnandum, absoluēdúmve: néve ob litem æstimandā. [l] † iudiciúmve capitis pecuniæve [m] faciendum, vel non faciendum, aliquid accipiat. Apparet autem quòd lex ab exceptis [n] quidem in infinitū capere permittit: ab his [o] autem qui hoc capite enumerātur, à nullo neque vllam quantitatem capere permittit. ℣ Illud quoque cauetur, ne in acceptum [p] feratur† opus publicum faciendum, frumentúm [ve] publicè dandum, præbendum, approbandum, † sarta tecta tuenda, antequā perfecta, probata, præstita lege erunt. [q] ℣ Hodie ex lege repetūdarum extra ordinem [r] puniuntur: & plerumque vel exilio puniuntur, vel etiam durius, prout admiserint. [s] Quid enim † si ob hominem necādum pecuniam acceperint? vel licet non acceperint, calore [t] tamē inducti interfecerint vel innocentem, vel quem punire non debuerant? Capite plecti debent, vel certè in insulam deportari: vt plerique puniti sunt.

VIII. PAVLVS libro quinquagesimoquarto ad Edictum.

QVod contra legem repetundarum proconsuli vel prætori [u] donatū est, nō poterit vsucapi. [x] Eadē lex vēditiones [omnes,] locationes, eius rei causa pluris minorísve factas, [y] irritas facit: impeditque vsucapionem, priusquā in potestate eius à quo discessum est, qui pecuniam dedit, vel in eius heredem, qui dedit, reuertatur. Item si quis ob iudicandum, vel ob testimonium dicendum, vel ob officium, vel ob militiam, vel ob non dandum, non mutandum, vel ob non faciendum, vel ob hominem in vincula publica coniiciendum, vinciendum, vinciríve iubendum, éxve vinculis dimittendum, vel ob litem æstimandam, vel ob non æstimandam, vel ob iudicium capitis pecuniæve faciendum, vel non faciendum, aliquid acceperit, vel ob sententiam in senatu consilióve publico dicendam, vel ob accusandum, vel non accusandum, vel ob militem legendum, vel non legendum, vel ob æs accipiendum, vel non accipiendum, vel ob hominem necandum, vel non necand

præside de rebus sibi datis ob causam prædictam. & facit instit. de vsucap.§.aliquãdo.& no.quòd desinit esse vitiosa,licet redeat in potestatem delinquentis.

a *Qui munus.* id est aliquod officium publicum.
b *Publicè.* id est à republica.
c *Ruperunt.* id est male se in eo habuerũt.

AD LEGEM IVliam de annona.

d *Constitit.* aliàs cõstat: & aliàs cõstitit: aliàs cõstituitur. Et nota speciale, vt & aliàs ff.de iud.l.vix.& de accusa.l. mulierem. in fi.
Flo.de lege Iulia. regulariter contra: vt C.de iud.l.seruus. & facit.ff. de fal.l. nullo. & C.de quæstio.l.j.
e *Dicat.* ſ.seruus.

Lege Iulia.] CASVS. Qui contra annonã fecit vt carior esset,vel de hoc societatem coiuit:punitur.l. Iul.de annona.Item in eadem .l. Iul. cauetur ne quis detineat nauẽ ferentem annonam: & pœna .xx. au. imponitur contrarium faciẽti. Franciscus.

f *Pœna statuitur.* quæ est.ff.de extraor. crimi. l.annonam. in fi.j. respon.& facit.ff.de fer.l. solet.§.liberalia.Acc.
g *Quòd.* pro vt.Acc.
h *Nauem.* scilicet ferentem annonam.
i *Viginti aureorum.* & etiam pœna criminis:
†*Flo. Imperatoris.* quæ qualis sit,dixi modo in principio huius.l.

Imperatores.] CASVS.Decuriones nõ coguntur vilius vendere annonam ciuibus suis quàm annona exigat.Item nõ debet statui vt certus ordo hominum puta mercatorum vendat frumentũ certo precio. Itẽ & fœmina potest accusare de crimine fraudatæ annonæ.Franciscus.
aliàs inuehitur.
k *Vendere.* vt & .j.ad muni.l. non debere. & j.de admi.rerum ad ci. perti.l.decuriones.
l *Ordini.* sicut nec alicui priuato:vt.C.de iudæis.l.nemo.ij.&.ff.re. amo.nõ enim. Sed contra.ff.de offi.præfec.vrb.l.j.§.cura carnis.&.C. de epis.au.l.j. vbi de hoc dicit. *ADDITIO.* Dic secundum Barto.quòd non potest statuere pretium nõ iustum,vt hic:pretium autem iustum potest statuere,vt in contrariis.
m *Inuenitur.* secundum morem loci.ar.ff.de fal.l.hodie.§.j.
n *Nunciationis.* i.accusationis publicæ:vt C. qui accu.nõ poss. l.de crimine.sed hoc speciale:vt.ff.de accu.l.mulierem.Accur.
o *Polliceris.* ô mulier.

AD LEGEM IVLIAM PECVLATVS, & de sacrilegiis & de residuis.

Lege Iulia peculatus.] CASVS.Lege Iul.peculatus cauetur ne quis auferat ex pecunia sacra, religiosa, vel publica:néve intercipiat:néve in rẽ suam conuertat:néve faciat siue procuret quòd hęc fiant ab aliquo. Itẽ eadem.l.præcipitur ne quis adiiciat quid ferri vel immisceat in aurum vel argentum publicum:néve procuret vt hæc ab alio fiant.Fran.Acc.

testatẽ eius à quo profecta res sit,hæredísve eius veniat.

IX. PAPINIANVS libro quintodecimo Responsorum.

QVi munus[a] publicè[b] mãdatũ accepta pecunia ruperunt,[c] crimine repetundarum postulantur.

AD* LEGEM IVLIAM de annona.

TITVLVS XII.

I. MARCIANVS libro secundo Institutionum.

CONstitit[d] inter seruum & dominum iudicium,si annonam publicã fraudasse dicat[e] dominum.

II. VLPIANVS libro nono de officio proconsulis.

LEge Iulia de annona pœna statuitur[f] aduersus eũ qui contra annonam fecerit, societatémve coierit quò[g] annona carior fiat.¶ Eadem lege continetur, ne quis nauẽ[h] nautámve retineat, aut dolo malo faciat quo magis detineatur: & pœna viginti aureorum[i] statuitur.

III. PAPIRIVS IVSTVS libro primo de Constitutionibus.

IMperatores† Antonin° & Verus Augusti in hæc verba rescripserunt:Minimè æquum est decuriones ciuibus suis frumẽtũ vilius quàm annona exigit, vendere.[k] Item rescripserunt ius non esse ordini[l] cuiusque ciuitatis pretiũ grani quod inuenitur,[m] * statuere. Item in hæc verba rescripserunt: Etsi non solent hoc genus nuntiationis[n] mulieres exercere: tamẽ quia demonstraturã te [ea] quæ ad vtilitatem annonæ pertinent polliceris:[o] præfectum annonæ docere potes.

p *Sacra.* largissimè pone nomen, vt pro sacris vasis.ad quod est insti.de pub.iud.§.item lex Iul.sic & aliàs: vt not.C. de cõsti.pe: l.ij.§.pe.Item quòd dicit,sacra:expone vt.j.l.iiij.in prin.Ac.
q *Religiosa.* vt in ornamentis sepulchrorum.
r *Publicáve.* fisci,vel ciuitatis Romanæ:vt.j.l.iiij.in fine.
ſ *Quòd.* pro vt.
t *Lege licebit.* vt sacerdoti de re sacra,& officiali de re publica,cuius periculo est: vt.j.l. sacrilegi.in princip.
u *Indatur.* i.adiiciatur ferrũ,vel aliquid simile.& facit.ff.ad le. Cor. de fal.l. lege Cornelia.

Lege.] CASVS. Qui pecuniam publicã destinatam ad aliquod factum, puta ad clusam: retinet eam, nec eam expẽdit in vsum in quem debebat: punitur.l. Iul. de residuis.Fran.Accursius.
x *Delegatã.* id est destinatam. ad quod.j.l. iij.§.sed & qui.Ac.
y *In eũ vsum.* scilicet in quem erat delegata.
z *Peculatus.Succesit,* vt ĩ auth. de nup. §.deportatio.&no.j.de pœ.l.ij.§.constat.
a *Statum.* i.in pœnam supradictam.Accur.
b *Amittit.* hoc hodie contra:vt in authen.vt nulli iudi.§.fi.col.ix.

Lege Iulia.] CASVS.Hic declarat mentem.l. proxi. præceden. quæ pœna imponatur ex crimine peculatus. Secundo dicit prædicta pœna punitur qui pecuniam sacram vel religiosam aufert.idem si rem donatam deo quis auferat. Tertio dicit: mandatis principum cauetur vt præsides conquirãt sacrilegos, latrones & plagiarios:& eos inuentos puniant secundum modum delicti. Quarto dicit: Qui pecuniã habitam ex loca. fundi reipublicę,vel ex simili causa in litera declarata, penes se retinet: lege Iulia de residuis punitur. Item qui pecuniam publicã habebat vt eam expenderet in aliquo facto publico,& nõ expendit eam,immo retinet:pœna legis Iuliæ de residuis tenetur.[NON FIT.] Locus in quo thesaurus inuenitur, non fit religiosus,etiam si in monumẽto inueniatur. prohibitum est enim sepeliri thesaurum.& quod prohibitũ est sepeliri: si sepeliatur,non facit locum religiosum. Vltimo dicit:qui rem ciuitatis Romanæ subripit:crimine peculatus tenetur. Item si res priuatorum in ædem sacram depositæ subreptæ fuerint: actio furti competit.& hoc dicit hic.§.cum.l.sequen.Francis.Accursius.
c *Sacrã.* priuatí:sec° si publicè:vt.j.l.vj.&.l.sacrilegi capite.Ac.
d *Donatum.* forte ad eius donãtis honorẽ in loco publico: & sic quãdo ad decorẽ publicũ pertinet,habet locũ hæc lex. & facit.ff. ad.l.Fal.l.j.§.ad municipum.& quod no.C.de fur.l.si nondum.
e *Mandatis.* principum.
f *Conquirant.* id est conquiri faciãt.sic.ff.de infamibus.l.furti.§. mandati.& facit.ff. de offi.præsi.l.congruit.
g *Prout.* sic.ff.de offic.præsi.l.diuus Marcus.in principio.

AD LEGEM IVLIAM peculat°,& de sacrilegiis & de residuis.

TITVLVS XIII.

Ponit quid spectet ad legẽ Iuliã peculat°.

I. VLPIANVS libro quadragesimoquarto ad Sabinum.

LEge Iulia peculatus cauetur,[p] ne quis ex pecunia sacra,[q] religiosa,[r] publicáve[s] auferat, néve intercipiat, néve in rem suã vertat,néve faciat quo[t] quis auferat, intercipiat,vel in rem suam vertat:nisi cui vtique lege licebit:[t] néve quis in aurum,argentum,æs publicum, quid indat, néve immisceat, néve quo quid indatur,[u] immisceatur, faciat sciens dolo malo,quo id peius fiat.

II. PAVLVS libro vndecimo ad Sabinum.

LEge Iulia de residuis tenetur qui publicam pecuniam delegatam[x] in vsum aliquem, retinuit, neque in eum[y] [vsum]consumpsit.

III. VLPIANVS libro primo de adulteris.

PEculatus pœna,† aquæ & ignis interdictionẽ,in quam hodie succesit[z] deportatio, cõtinet. porrò qui in eũ statum[a] deducitur: sicut omnia pristina iura,ita & bona amittit.[b]

IIII. MARCIANVS libro quartodecimo Institutionum.

LEge Iulia peculatus tenetur qui pecuniam sacrã,[c] religiosam abstulerit, [vel] interceperit. Sed & si donatum[d] deo immortali abstulerit:peculatus pœna tenetur.¶ Mandatis[e] autẽ cauetur de sacrilegiis, vt præsides sacrilegos,latrones, plagiarios conquirant:[f] & vt prout[g] quisque deliquerit, in

BIU Cujas

a *Extra ordinem.* vt. ff. eo. l. sacrilegij pœnã. sed certe immo ordinaria pœna: vt. ff. eo. l. sacrilegi. Solu. vt ibi.

b *Ex locatione.* à publico facta. & hic exigebat nomine publico: vel erat ei data à publico vt emeret fundum fisco, vel vt aleret aliquem à repub. alendum. Vel dic quòd ipse locabat nomine publico, & vendebat: & sic emptione ab aliquo perfecta. pro quo. ff. eo. l. hac lege.

c *In vsum aliquem.* id est alium quàm superioribus casibus.

d *Lege.* scilicet de residuis.

e *Tertia parte.* id est in triplo eius quod accepit: & plus: & sic in quadruplum, secundum P. pro quo est. ff. sacrilegij. §. fi. & l. pe. & insti. de ac. §. tripli. Alij dicunt extraordi. & amplius tertia parte, scilicet suorum bonorum. tu dic in eo quod accepit, & tertia ei plus. ad quod. C. de inoffic. testa. l. si quis in suo. & C. de litig. l. fina. Acc.

f *Thesaurus.* ff. de acqui. re. do. l. nũquã. §. j.

g *Non potest.* vt & ff. de relig. l. at si quis. §. funeris. nisi causa custodiæ: vt. ff. de acqui. poss. l. peregrè.

h *Ciuitatis.* Romanæ, nõ alterius: vt. ff. de fur. l. ob pecuniam. cõtra.

i *Committi.* aliàs cõmitti: & aliàs committat.

k *Dui. Furti.* immo sacrilegij. nã facit locus vt sacrilegiũ sit: vt. ff. de pœ. l. aut facta. §. locus. quę est cõtra. Solu. secundũ R. & Al. hic subaudi furtia ctionem, scilicet etiam: non sacrilegij, scilicet tantum, & sic vtraque via locum habet. simile subauditũ est. ff. de acqui. poss. l. possideri. §. si rem. & de fur. l. si is. & de verb. obliga. cũ stipulatus. & l. in illa. &. C. de aboli. l. ij. &. ff. quo. leg. l. j. & de iudi. solemus. & de euic. l. si mancipiũ. §. fi. &. C. de testi. l. j. in glo. fi. in prin. & ff. de ope. no. nun. de pupillo. §. ij. &. ff. de re. per. l. j. in fi. vel secundum Azo. & H. hic dic nihil subaudiri: & sic non erit hic sacrilegium. Idem & si sacrum auferatur de non sacro. nã locus &c. vt ibi. oportet ergo & quòd sacrum de sacro loco auferatur secũdum hoc. ad quod. ff. de incen. rui. naufra. l. & loco. Sed quando quid incipit esse sacrum: dic vt. C. de fur. l. si nondum. sed secundum cano. est secus: vt. xvij. q. iiij. quisquis. Item facit. ff. de vi & vi arma. l. j. §. illud. &. §. si quis. &. §. j. sed ar. contra. C. de episc. & cle. l. si quis in hoc. vel dic tertio, hic res priuata de sacro: ibi res sacra de sacro. & sic locus facit sacrilegium, vel furtum. quod in idem recidit.

Sacrilegii.] CASVS. Hic dicit, quòd proconsul imponit pœnam sacrilegij pro qualitate personæ quandoq; acriter, quãdoque leuiter. [QVI CVM.] Qui nomine ciuitatis faciunt pecuniam publicam, & partem pecuniæ sibi retinent, partem adsignant ciuitati: non sunt falsarij, sed fures: & ideo peculatus crimine tenentur. Secundo dicit: qui ex metallis Cæsarianis aurum vel argentum subripit: in exilium vel in metallum damnatur secundum qualitatem personæ. Tertio dicit: qui auxilium præstitit furanti pecuniam publicam: punitur in quadruplum vt manifestus fur, & infamis fit. Item qui ex metallo Cæsaris aurum accepit illicitè, & conflauit: in quadruplum punitur. Fran. Accur.

l *Et ætatis.* videtur ergo extraord. & sic est contra. ff. eo. l. sacrilegi capite. sed & istæ sunt capitales. vel dic vt ibi. Item quod dicit moderandam pœnam pro ætate & sexu, facit. ff. de adulte. l. si adulterium. §. fratres. & de ter. mo. l. ij. & de mino. auxilium. item ad hoc. ff. de incen. rui. nau. l. Pedius. §. j. &. l. ne quid. §. j. Accur.

m *Exusisse.* id est combusisse.

eum animaduertant: & sic constitutionibus cauetur, vt sacrilegi extra ordinem [a] digna pœna puniãtur. ℣ Lege Iulia de residuis tenetur is apud quem ex locatione, [b] emptione, alimentaria ratione, ex pecunia quam accepit, aliáve qua[ex]causa pecunia publica resedit. ℣ Sed & qui publicã pecuniam in vsum aliquem [c] acceptam retinuerit, nec erogauerit: hac lege tenetur: qua lege [d] dãnatus, amplius tertia parte [e] quàm debet, punitur. ℣ Nõ fit locus religiosus, vbi thesaurus [f] inuenitur. Nam etsi in monumẽto inuẽtus fuerit: non quasi religiosus tollitur. Quod enim sepelire quis prohibetur, id religiosum facere non potest. at pecunia sepeliri nõ potest: [g] vt & mãdatis principalibus cauet. ℣ Sed & si de re ciuitatis [h] aliquid subripiatur, † constitutionibus principum diuorũ Traiani & Hadriani cauetur peculatus crimen committi. [i] & hoc iure vtimur.

V. IDEM libro quinto Regularum.

DIui Seuerus & Antoninus Cassio Festo rescripserũt, res priuatorum si in ædem sacram depositæ, subreptæ fuerint: furti [k] actionem, non sacrilegij esse.

VI. VLPIANVS libro septimo de officio Proconsulis.

SAcrilegij pœnã debebit proconsul † pro qualitate personæ, proque rei conditione, & temporis, & ætatis [l] & sexus, vel seuerius vel clementius statuere. & scio multos & ad bestias damnasse sacrilegos: nonnullos etiã viuos exusisse: [m] alios verò in furca suspẽdisse. Sed moderanda pœna est vsque ad bestiarum damnationem eorũ qui manu facta templũ effregerunt, & dona dei noctu tulerunt.

Cæterũ si quis interdiu [n] modicum aliquid de templo tulit, pœna metalli [o] coërcendus est: aut si honestiore [p] loco natus sit, deportandus in insulam est. ℣ Qui cum in moneta publica operarentur, extrinsecus [q] sibi signant pecuniam forma publica, vel signatam furãtur: hi non vidẽtur adulterinam monetam exercuisse, sed furtum publicæ monetæ fecisse: quod ad peculatus [r] crimen accedit. ℣ Si quis ex metallis Cæsarianis aurũ argentúmve furatus fuerit: ex edicto diui Pij exilio vel metallo, prout dignitas personæ [patitur] punitur. [s] Is autem qui furanti sinum [t] præbuit, perinde habetur atque si manifesti furti condẽnatus esset: [u] & famosus [x] efficitur. Qui autem aurum ex metallo [y] habuerit illicitè, & cõflauerit: in quadruplum [z] condemnatur.

n *Interdiu.* id est ex die.

o *Pœna metalli.* quæ minor est quàm bestiis subiici, vt hic colligitur. nam grauius pro nocturno puniẽd est: vt supra de effra. l. fina. Item no. modicum, vt pro modica re magna pœna. arg. contra. ff. de dolo. l. si oleum. in fin.

p *Honestiore.* ad hoc ff. de ter. mo. l. ij. & de arb. §. l. ij. §. ij. ff. &. C. de sac. san. eccle. l. placet. in fin. &. ff. ad leg. Cornel. de sic. l. iij. §. penul. &. ff. de pœ. l. capitalium. in fi. &. ff. de re mili. l. iij. §. is qui ad hostes. &. ff. proxi. §. si quis ex metallis.

q *Extrinsecus.* id est extra eam quam de publico faciũt in alia manu: vt sibi habeant & faciant, publica forma tamen, vt subiicit: aliàs tenẽtur crimine falsi: vt. C. de falsa moneta. l. ij. & ff. de fal. l. lege Cornelia. &. l. qui falsam. Accursius.

r *Quod ad peculatus.* R. hic habet. §. alij nõ, sed. ff. j. si quis &c.

s *Punitur.* per hanc. l. vt. ff. l. iij. in fi. &. ff. ea. l. in fi. primi casus. & facit infra de pœnis. l. si quis. in princ.

t *Sinum.* aliàs signũ. ad quod. C. ad legem Fab. de pla. si quis.

u *Condemnatus esset.* id est punitur in quadruplum eius quod ablatum est, & datur fisco proposita actione huius. l. vel actio. in factum. & pro hoc infra. l. penulti. & infra proxi. respon. nam & aliàs qui opem præstat furi, furti tenetur: vt insti. de ob. quæ ex delic. §. interdum furti. Sed opp. manifestus fur tenetur condictione fur. sed iste qui opem tulit, non: vt supra de condic. fur. l. proinde. ergo non est idem. item qui præbet opem furto manifesto: non tenetur furti manifesti, sed non manifesti: vt supra de fur. l. is qui opem. ad quod dic quòd perinde habetur: non tamen per omnia idem. sic. ff. qua. rerum actio non datur. l. j. §. in summa. sic & aliàs nihil interest: non tamen per omnia nihil: vt. ff. de inter. ac. l. de ætate. §. nihil. & insti. de vsufruc. §. nam cedendo extraneo. & supra de compen. l. postquam. &. C. de procu. l. nihil. & de errore aduo. l. j. & supra de pig. ac. l. solutũ. §. si quasi. & supra de statuli. l. statuliberi à cæteris. in princip. & institu. qui. mo. ius pa. po. sol. §. nostra. &. C. de iure do. l. vbi in me. * & supra de accu. l. hos accusare. §. si seruus. & infra de pœ. l. capitalium. & de acqui. poss. l. naturaliter. §. j. & de vsucap. nunquam. §. si seruus. & pro empt. l. qui fundum. §. fin. & de solu. l. si ita stipulatus. & arg. supra de iureiur. l. sed & si. §. fin.

x *Famosus.* condemnatione facta: ad quod supra ad leg. Iuliã de vi pri. l. j. Alij quòd de facto tantum, non facta condemnatione. Alij ipso iure, condemnatione etiam non facta: sed hoc non est in furto, sed demum post sententiam: [a] vt. ff. de his qui no. infa. l. furti. &. l. j. §. qui furti.

y *Ex metallo.* Cæsaris: vt. ff. proxi. §.

z *In quadruplum.* proposita actione huius. l. vel actione in factũ.

† *Adde q nõtantũ p cõsul, id est iudex laicus, sed & ecclesiastic de sacrilegio cognoscit: vt. c. cum sit generale. & ibi nota ni in apost. ad Panor. nu. 1. ℣ ver. tã secularis quàm eccle siastic. extra de foro cõpe. & in l. si quis in hoc genus. C. de episc. & cleri.*

* *vbi ad huc.*

a *Et ista est veritas: vt in. c. super eo. & ibi notaui in apostil. ad Panor. in ver. impedit. extra de elec. & in. l. 1. vbi etiã notaui in addi. ad Iaco. Rebuffi. in ver. ab honoribus & dignitate. nu. 1. C. de infa. li. 10.*

BIU Cujas

arg.ſ.de fal.l.qui nomine.verũ hic datur fiſco.qđ dic vt.j.l.pen.

a *Eculatus. Admiſſum.* id eſt commiſſum.

b *Non oportet.* ſic in adulterio:vt.ſ.de adul. quinquenniũ. regulariter contra:vt.C.de fal.querelam.

c *Qui tabulam æneam.* aliàs æneam: aliàs æream. & dic publicam: vt.j.l.hac lege.Accur.

d *Agrorum.* pro eodem ponit: vt cãpus fori ſunt torneaturę tot.

e *Continentem.* vt meſuræ viarum: vt circa curiam.

f *Induxerit.* id eſt ducendo pennam ſubtus.

* *Flo. æreã legis. Vide hic Bud.*

† *Sic Virg. Aeneid. 6. fixit lges precio atq; reſixit. E. P.*

Sacrilegi.] *CASVS.* Primo dicit qualiter puniantur ſacrilegi. Secundo dicit, qui ſint ſacrilegi. Tertio punit eos qui intrauerunt res ſacerdotũ, vel ædes eorũ,per vim aliquid accipiendo: & puniũtur minus quàm ſacrilegi: & plus quã fures. iudex ergo inquirere debet quod ſit ſacrũ verum,vel quaſi,& quod crimen cadat in crimẽ ſacrilegij.[*LABEO.*] Labeo definit peculatum.Secũdo dicit ꝙ in caſu qui ſubripit pecuniam priuatam, committit peculatum:& ponitur exẽplum in litera. Tertio dicit,qui pecuniam publicã traiiciẽdã ſuſcepit, vel ſimilis perſona ad quam ſpectat periculum,nõ cõmittit peculatum. Quarto dicit, qui fecit poteſtatẽ tabularum publicarũ inſpiciendarũ & deſcribendarũ ſine parabola eius qui præerat his factis,cõmittit peculatũ. Quinto dicit, qui pecuniam publicã habebat ad expendendũ in certos vſus,& eam retinuit,nec expẽdit vbi debebat,crimine peculatus tenetur. Vltimo dict, debitor fiſci dedit mihi pecuniã vt eam ſoluerem ærario ſiue fiſco:& ego coram procurat.confeſſus ſum eã habere.receſsi aliqua de cauſa in prouinciam,& nõ ſolui. Dicitur quòd nõ teneor de reſiduis:ſed fiſci debitor ſum, & coget me procurator Cæſaris ad ſoluendum,pignora exigendo,& me detinendo & mulctam indicendo.& ſi per annum ſtem quòd non ſoluam:de reſiduis teneor.Et.h.d.hic.§.& lex ſeq.Fran.Ac.

† *De hac definitione tractãt Rhetores in cõſtitutione definitiua. Cic.lib.2. de inuent. Quintil. li. 7.Inſtit. Orator.*

† *Aedicula eſt ſacellũ, id eſt ædis ſacræ appẽdix.quãdoque eſt locus lamentũ ſimulachri. E.P.*

g *Capite.* immo extra ordi.vt.ſ.eo.l.lege.§.mandatis.&.l.ſacrilegij.Sol.& illę ſunt capitales ſecundum Azo. vel dic triplex ſacrilegium.Primum verum: de quo ſubiicit, ſunt autem &c.& ſic ſacrum de ſacro.Secundum quaſi ſacrilegium: de quo ſubiicit:at qui &c.& tunc extra or.vt ibi.

h *Compilauerunt.* aliàs cõpilauerũt. ſic.ſ.loca.l. dominus. ſed in libro B.cõflauerunt.ſic.C.de ſacroſan.ec.auth.præterea.& quod dicit publica ſacra,vt conſecrata per pontifices:vt inſti. de re.di. §.nullius.priuata ſacra in quibus cõmittitur quaſi ſacrilegium,appellat cõſecrata per principem: vt.ſ.de re.di.l.ſacra. vel appellat ſepulchra quæ quis facit priuatim inferendo mortuum:vt inſtit. de re.di.§.religioſum.vbi quaſi ſacrilegium committitur ſi contingantur:vt.C.de ſepul.vio.l.j.vel priuata ſacra appellat res ſacerdotũ,quas pro ſe vel eccleſia habent.ar.C.de epiſc.& cle.l.ij. Item quod ſubiicit ædiculas:deminutiuum eſt: vt & aliàs ſuccuculi & hœduli:vt inſti.de re.di.§.in pecudum.& dic eſſe domũculas non ſacras, ſed ſacerdotibus relictas, & propter vilitatem incuſtoditas.vel dic domunculam quæ eſt iuxta eccleſiã in qua ſacerdos moratur:quas vocam[9] canonicas.vel illa in qua ſacra vaſa reponũtur.& dic tunc incuſtoditas:quia tunc ibi non erat cuſtos:& ſic ponitur in,pro nõ.vel eriam in,pro valde: vt.ſ.de lib. & poſthu.l.Gallus.§.ille caſus indifficilis. Eſt & tertium quaſi ſacrilegium,de quo tractatur.C.eo.l.j.ij.iij.&.iiij.

i *Sacrum.* aliàs factum.& tunc verum,vel quaſi.

k *Sacrilegii.* ſcilicet veri,vel quaſi.

l *Conſiderandum eſt.* vt ſic capitis vel extraor. pœna imponatur. vel dic vt ſic maior vel mediocris pœna imponatur.

m *Aedituum.* id eſt qui ædes tuetur. ſic inſti.de tute.§.j.

n *Non admittere.* vt.j. §.proxi.in fin.

o *Inferius ſcribit.* idem Labeo, de quo.ſ. proxi.§.dixi.

p *Facere.* ſcilicet quãdoque:vt ſi quis &c.& ideo male ſtaret hic.§. quia ſic contradiceret ſ.l.lege.§.fina. & quod ibi dixi.Item contra.j. eod.l. peculatus. Solu. vt ibi.

q *Qui pecuniam.* pu- blicam.

r *Traiiciendam.* id eſt quæ traiici debebat.

ſ *Suſcepit.* ſcilicet in ſuos vſus.

t *Quilibet.* cuſtos pecuniæ publicæ.

u *Non committit.* vt & ſupra.§.Labeo. ſed lege de reſiduis tenetur: vt ſupra eo.l.ij.&.iiij. §.lege.&.§.ſed & qui.

x *Qui iniuſſu.* id eſt ſine iuſſu.

y *Fecerint.* ſcilicet alicui.

z *Aliquos.* ſubau. deſtinatam.& ſic ad præcedentia reſpicit.& qđ ſubiicit, hac lege,ſcilicet de reſiduis: vt diximus.ſ.ea.l.§. Labeo. verſi.is autem &c.

* *Flo. ſupra.*

* *Flo. ſupra.*

† *Lucio.*

† *Vide Cuiac. ſup. ſ. de ſ. l. lege. §. fina. & quod ibi dixi. Item contra. j. rationẽ eod. l. peculatus. Solu. Cicero de Clu. ſ. vt ibi.*

† *Verem. in ſiſmũ pro pellat.*

† *Vide Cuiac. ſup. ſ. de ſ. l. lege. §. fina. & quod ibi dixi. Item contra. j. rationẽ eod. l. peculatus. Solu. Cicero de Clu. ſ. vt ibi.*

VII. VENVLEIVS SATVRNINVS li.ſecũdo iudiciorũ publicorũ.

PEculatus crimen ante quinquennium admiſſum, [a] obiici non oportet. [b]

VIII. IDEM ex libro tertio iudiciorum publicorum.

QVi tabulã æneam [c] leges* formámve agrorum [d] aut quid aliud cõtinentẽ [e] refixerit, † vel quid inde immutauerit: lege Iulia peculatus tenetur. ℣ Eadẽ lege tenetur qui quid in tabulis publicis deleuerit,vel induxerit. [f]

IX. PAVLVS libro ſingulari de iudiciis publicis.

SAcrilegi capite [g] puniuntur. Sunt autem ſacrilegi, † qui publica ſacra compilauerunt. [h] At qui priuata ſacra, vel ædiculas † incuſtoditas tẽtauerũt: amplius quàm fures, minus quàm ſacrilegi merẽtur. Quare quod ſacrum, [i] quódve admiſſum, in ſacrilegij [k] crimen cadat: diligẽter conſiderandũ eſt. [l] ℣ Labeo libro trigeſimooctauo poſteriorum, peculatũ definit pecuniæ publicæ aut ſacræ furtum, non ab eo factũ cuius periculo fuit:& ideo ædituũ [m] in his quę ei tradita ſunt, peculatum non admittere. [n] Eodem capite inferius ſcribit, [o] non ſolùm pecuniam publicam, ſed etiã priuatam crimẽ peculatus facere, [p] ſi quis quod fiſco debetur, ſimulans ſe fiſci creditorẽ, accepit: quamuis priuatã pecuniam abſtulerit. Is autem qui pecuniam [q] traiiciendam [r] ſuſcepit, [ſ] vel quilibet [t] alius ad cuius periculum pecunia pertinet: peculatum non committit. [u] ℣ Senatus iuſsit lege peculatus teneri eos qui iniuſſu [x] eius qui ei rei præerit, tabularum publicarum inſpiciendarũ deſcribendarũq; poteſtatẽ fecerint. [y] Eũ quoque qui pecuniã publicã in vſus aliquos [z] retinuerit,nec erogauerit: † hac lege teneri Labeo [a] libro trigeſimooctauo poſteriorum ſcripſit. ℣ Cum eo [b] autem qui cum prouincia abiret, [c] pecuniam [d] quæ penes ſe eſſet, ad ærarium profeſſus [e] retinuerit: non eſſe reſiduæ pecunię actionem:quia eã priuatus [f] fiſco debeat:& ideo inter debitores [g] eum referri:*eamque ab eo is qui hoc imperio vtitur, exiget:*id eſt pignus capiendo, corpus retinẽdo, [h] multam [i] dicendo. Sed eam [k] quoq; lex Iulia reſiduorum poſt annum reſiduam [l] eſſe iuſsit.

* *Flo. ſupra.*

* *Flo. ſupra.*

X. MARCIANVS libro primo iudiciorum publicorum.

HAc lege tenẽ qui in tabulis publicis [x] minorẽ pecuniã quàm quid venierit, [m] aut locauerit †, ſcripſerit, aliúdve quid ſimile cõmiſerit. ℣ Diuus

a *Labeo.* conſtrue, Labeo ait non eſſe actionem reſiduæ pecuniæ cum eo &c. Accurſius.

b *Cum eo.* aliàs.§.cum eo.& aliàs lex,Labeo.

c *Abiret.* propter aliquod ſuum negotium. ſi autẽ nuncius publicus eſſet,adquiſita eſſet fiſco tradente hoc gerente:vt.ſ.de do. l.qui mihi donatum. nec ob.ſ. de acquiren. re. do.l.res. quia ibi neuter geſsit vt mihi quæreretur. Accurſius.

d *Pecuniam.* ſcilicet datam ab alio vt ad ærarium deferret.

e *Profeſſus.* ſe habere apud ærarium confeſſus fuit priuatus: & ideo non adhuc publica erat.

f *Priuatus.* qui ſoluit iſti.

g *Debitores.* fiſci.

h *Retinendo.* ad hoc.C. qui bonis ce. poſ.l.j. &.ſ. quæ in frau. cre.l.ñ.in fi.

i *Multam.* hæc enim ſunt remedia cogendi:vt ſupra de ven.inſpi.l.j.§.quid ergo.

k *Sed eam.* ſcilicet pecuniam.

l *Reſiduam.* id eſt vt reſiduam,ſi tanto tempore differat haberi.

Hac lege.] *CASVS.* Quidam gubernator rerũ publicarum cum venderet fundũ reipublicæ, vel locaret certo precio: ſcripſit in libro rationũ ſuarum,vbi ſcribebat omnia quæ faciebat in his factis, minori precio vendidiſſe vel locaſſe quàm eſſet verum. Dicitur quòd tenetur hac.l.ſcilicet peculatus, vel dic de reſiduis.Secundo ponit quandam fabulam,& eſt Ieuis Fran.

m *Venierit.* id eſt cũ vẽditur aliquid à fiſco vel locatur.& dic.l. hac.ſ.peculatus: vt.ſ.l.qui tabulã. alij de reſiduis:vt.ſ.l.iiij.§.lege Iul. & erat venditor & locator nomine publico: & redigebat in ſcriptis,

BIU Cujas

scriptis.si autem alius notarius,tenetur crimine falsi:vt.ff.de fal.l. j.§.qui in rationibus.sed certe & iste per eandem legem.

a *Arculam.* id est paruam arcam.

b *Conuictum.* iuuenem prædictum.

Qui perforauerit.] *CASVS.* Qui frágit muros ecclesiæ, vel de ecclesia aliquã rem sacrã aufert,peculatum cõmittit.Franciscus.

c *Qui perforauerit muros.*publicos puta massariæ ciuitatis Romanæ: vel dic muros ecclesiæ alicuius.

d *Abstulerit.* pecuniã publicã,vel sacram,vel religiosam,vel lapides.

e *Actione.* sic ecõtra in auth.de sanc. epis.§. si quis autem pro pecuniaria.coll.ix.

Peculatus.] *CASVS.* Debebas mihi. x. item fisco debebas aliquam pecuniam. exegi à te.x. quæ mihi debebas.non committo peculatum quasi pecuniã fisci accipiã, cũ adhuc sis debitor fisci.Fran.

f *Et fisco debet.* aliam quantitatem fisco,& aliam mihi debet.& dic exigo meo nomine tãtum, aliàs contra.ff.eo.l.sacrilegi.§. Labeo. versi. eodem. &.C. de exac. tri.l.quotiẽs. lib. x.quæ sunt contra. vel hic ignorabat fisci debitorem:ibi sciebat.Iteꝫ hic erat communis debitor:sed supra fisci tãtum. hoc tamen casu fiscus auocat à me: vt infra de iu. fis.l. deferre.§.fin.

Is qui prædam.] *CASVS.* Prædam captã ab hostibus virtute militum fisci, & sic erat publica effecta, subripui. Dicitur ꝙ crimine peculatus teneor,& in quadruplum punior.Fran.Accur.

g *Captam.* virtute militum nostrorum,& sic fisci factam: vt infra de cap.l.si captiuus.§.j.

h *Tenetur.* & sic accusatus deportatur: vt.ff.l.iij. Item ciuiliter actione in factum, vel condic. ex hac.l. in quadruplum fisco. ad quod.ff.eo.l.sacrilegij pœnam.§.fi. Vel dic quòd solam quadrupli pœnam patitur, quocumque modo contra eum agatur. ad quod.ff. de fal.l.pe.§.j. & erit totum quadruplum pœna, & extra id rei persecutio. Vel dic quòd solum triplum erit pœna, ar.ff.de pœ.l.interpretatione.

Publica.] *CASVS.* Accusatio criminis peculatus,item de residuis,item repetundarum,licet sint publica crimina,competunt tamen aduersus hęredes delinquentium,cum in qualibet earum quæstio ablatæ pecuniæ moueatur.Fran.

Accusatio quandoque contra hæredes inchoari debet.

i *Hæredem.* est hic speciale vt inchoetur contra hæredes. ad quod.ff.de accu.l.ex iudiciorum.&.ff.ad Turpil.in senatusco.§.si propter.& supra ad.l.Iul.repetundarum.l.ij.

k *Principalis.* est & alia ratio:quia turpia lucra &c. vt.ff. de calum.l.in hæredem.&.ff.de iure fis.l.Lucius.

AD LEGEM IVLIAM DE AMBITV.

Haec lex.] *CASVS.* Hæc lex in vrbe non habet locum, cum ibi princeps det magistratus. si autẽ in alia ciuitate per pecuniam quis petierit magistratum aut sacerdotiũ: (& hoc expone vt in glo.)punitur centũ aureis,& infamis fit. Et si damnatus hac lege accuset aliũ de simili delicto,& eum cõuincat,restituitur in pristinum statum: pecuniam tamen nõ recuperat.Item qui instituit nouum vectigal:hac pœna tenetur. Item si accusator vel accusatus intrat domum iudicis, rogando eum vt iudex faueat ei postea:in centum aureis punitur.Fran.Accur.

Seuerus & Antoninus quẽdam clarissimum iuuenem, cum inuentus esset arculã[a] in templum ponere, ibíque hominẽ includere, qui post clausum templũ de arca exiret,& de tẽplo multa subtraheret,& se in arculam iterum referret:conuictum[b] in insulam deportauerunt.

XI. VLPIANVS libro sexagesimooctauo ad Edictum.

QVi perforauerit[c] muros, vel inde aliquid abstulerit:[d] peculatus actione[e] tenetur.

XII. MARCELLVS libro vicesimoquinto Digestorum.

PEculatus nequaquam committitur si exigam ab eo pecuniam qui & mihi & fisco debet.[f] non enim pecunia fisci intercipitur,quę debitori eius auferetur: scilicet quia * manet debitor fisci nihilo minus.

Flo. qui

XIII. MODESTINVS libro secundo de Pœnis.

IS qui prædam ab hostibus captam[g] subripuit, lege peculatus tenetur:[h] & in quadruplum damnatur.

XIIII. PAPINIANVS libro trigesimosexto Quæstionum.

PVblica iudicia peculatus & de residuis & repetũdarum similiter aduersus hęredẽ[i] exercentur: nec immeritò: cum in his quæstio principalis[k] ablatæ pecuniæ moueatur.

AD LEGEM IVLIAM de ambitu.*

TITVLVS XIIII.

I. MODESTINVS libro secundo de pœnis.

HAec lex in vrbe[l] ho die cessat:† quia ad curã principis magistratuum creatio pertinet, non ad populi fauorem.[m] Quòd si in municipio[n] contra hanc legem[o] magistratum aut sacerdotium[p] quis petierit: per senatusco̅sultũ[q] centum aureis cum infamia[r] punitur.qua lege damnatus si alium cõuicerit,[s] in integrum restituitur:nõ tamen pecuniã recipit.[t] Item is qui nouum vectigal instituerit,[u] ex senatusconsulto hac pœna plectitur. Et si quis reus[x] vel accusator domum iudicis ingrediatur:[y] per legem Iuliã iudiciariã[z] in legem ambitus cõmittit,id est aureos* cẽtum fisco inferre iubetur.

AD * LEGEM FABIAM† de plagiariis.

TITVLVS XV.

I. VLPIANVS libro primo Regularum.

SI liberum hominẽ emptor sciens[a] emerit: capitale[b] crimen similis crimine:& est mirum.sic.ff.de re mili.l.non omnes.§.fi. &.C.ad le.Iul.maie.quisquis.in fi.&.ff.de custo.reorũ.l.in eos.& C.de pœ.iudi.qui male iudi. auth. nouo iure. &.C.de fal. mo.l. j.§.accusatoribus.sed contra.ff.de mino.l.auxilium.in prin.sed ibi vt alium accuset:hic vt se excuset restituitur.

A l *In vrbe.* Romana, per excellentiam: vt instit.de iu.nat.§.sed ius quidem ciuile.Accursius.

m *Fauorem.* est enim quidam fauor vel honor habere electionem magistratus.

n *In municipio.* large etiam pro ciuitate vbi princeps non eligebat, sed populus: vt in auth.de defen. ciui. §.interim.col.iij.

o *Contra hanc legem.* scilicet per pecuniam: vt.C.eo.l.fi.& si hoc si de pol.l.j.§.j. &.l. si qs ob.&.ff.de decur.l.eos. &.ff.de dona.l. hoc iure. in princ. & de offi. præto.l.Barbarius.quę sunt contra. argumentum ad hoc.ff. de admi. tu.l.nõ existimo. Item qui episcopatũ desiderat &c. non vt præsit, sed vt prosit. Sed quid si preces tantum? videtur idem,si clam:vt.C. ad le. Iul. repetun.l. fi. in prin.ibi, ambitu vel pretio. Iteꝫ quid si alius eo ignorãte pecuniam dedit? forte nõ incidit in legem: licet decretistæ dicant secus.

Fl. De leg. Iulia ambitus

† *Non dicit legẽ ambitꝰ Romæ esse abrogatã, sed ambitus iudiciu exerceri desiꝭ se sub principibꝰ tyrãnis, omnia arbitratu suo administretiõ. Itẽ quid si alius nistrãtibus sublatis videdit? forte nõ incidit in legem: licet decretistæ dicant secus. vestigiis.*

p *Sacerdotiũ.* dic esse dignitatem secularem: vt &.C.de natu.lib.l.j. multo magis esset idẽ in ecclesiastica: vt.C. de episc. & cleri.l. si quemquam.

E.P.

Flo. aureorum

q *Per senatusco̅sultum.* scilicet factũ ad interpretandum hãc legem.

Fl. De leg. Fabia.

r *Cum infamia.* & sic nõ admittitur ad postulandum: vt.ff.de postulan.l.j.§.ait prætor.

†*Flauiã appellat hãc.l. Pomponius Latus in libello de Roma.leg. Sylla. & dic alio crimine, secundũ quosdam:immo dic simili crimine:& est mirum.sic.ff.de re mili.l.non omnes.§.fi. &.C.ad le.Iul.maie.quisquis.in fi.&.ff.de custo.reorũ.l.in eos.& C.de pœ.iudi.qui male iudi. auth. nouo iure. &.C.de fal. mo.l. j.§.accusatoribus.sed contra.ff.de mino.l.auxilium.in prin.sed ibi vt alium accuset:hic vt se excuset restituitur.*

s *Conuicerit.* aliàs cõuicerit:aliàs cõuenerit. & dic alio crimine, secundũ quosdam:immo

Cic.in orat. pro C. Rabirio appellat. Fabiam. Alii Fadiam.

t *Recipit.*immo adhuc in quadruplũ dãs & accipiẽs fisco dãnatur: vt.C.ad leg.Iul.repe.l.fi.§.fi.& facit.ff. de tute.l.in eos. item facit.ff.ad leg.Iul. de vi priua.l.j. in prin. sed in quo restituitur si pecuniam non accepit? Respõ.in fama.sic.C.ad Tertul.l.si quis.

u *Instituerit.* etiam si id non exerceat. nam si exercet, lege Iulia de vi fieret reus: vt.ff.ad le.Iul.de vi publi.l.fin.item facit.C. no. vec.insti.non pos.per totum.

x *Et si quis reus.* id est accusatus.& sic de criminali causa tantũ.

y *Ingrediatur.* scilicet studio vt iudex faueat ei postea. sic.C.de offi.ciui.iudicum.l.j.

z *Iudiciariam.* Item quarto casu, cum quis suscipit iterũ dignitatem vel officium in quo semel fuit: & ei imponitur pœna deportationis:vt.C.eo.l.j.& dic vt ibi.Et dic quòd hęc lex iudiciaria fuit facta super leg.Iul.de ambitu.Accursius.

AD LEGEM FABIAM DE PLAGIARIIS.

Si liberum.] *CASVS.* Qui sciens liberũ hominem vẽdit, item qui sciens emit: punitur pœna legis Fabiæ: & est pœna capitis.sed qui seruũ suum absentẽ vendit,nõ punitur. Item si tibi mãdo vt seruum meum fugitiuum persequaris & vendas:nõ punior hac le.Idem si tibi mandaui vt seruũ meum fugitiuum deprehẽdas,& eum deprehensum habeas emptum pro decem.nam non punior.si autem seruum meum in fuga constitutum vendo:punior hac lege.&.h.d.hæc lex & seq.

a *Sciens.* secus si seruum credens:vt.ff.l.legis.

b *Capitale.* hoc dic vt.C.eo.l.fina.& infra eod.l.fina.

a *De plagio.* à plaga dicitur, id est dolore. infligit enim &c. vt C.eo.l.fin. aliàs plaga, id est vulnus: vt & supra ad leg. Aquil.l. si ex plagis.& facit.C.eod.l.liberum. &.C.vbi de cri.agi opor.l. sciens.Accursius.

b *Quo.* id est hoc crimine legis Fauiæ de plagiariis.

c *Vendiderit.* Sed an idem si quis sciens vēdat vel emat seruū alienum, vel aliàs contrectet? Respon.sic, si animum celandi dominus habuit: vt.j.e.l.pe. §.lege.& nihilo minus furti & ser.cor.vt.C.e. l.j.aliàs si nō habuit animum celandi, nō nisi ser.cor.vt.j.l.pe.§.plane.vbi autē exportatur liber vel seruus: indubitāter habet locū hæc.l. vt.C.eo.l.quoniam.

† *Hæc lex Deut. cap. 24. confirmatur. si enim deprehēsus fuerit homo solicitans fratrē suū de filiis Israel, & vēdito eo acceperit pretium, interficietur, & auferes malum de medio tui.*

d *Siciendum. Senatusconsultum.* facit.C. eo. l. in fuga. & dic vt ibi. & facit. §. de contrahen.empt.quod sæpe.§.ij.Accur.

e *Seruorū.* id est seruos in fuga constitutos.

Legis Fauiæ.] CASVS. Si sumpsi siue celaui seruum alienum, credēs meum, vel credens domini sui voluntate facere: non teneor.l.Fa. cū lex Fauia puniat tantum dolum. Secundo dicit: cū venderes liberū hominem hoc sciens, vel aliter: in l.Fauiam incidisti: licet decedat is homo cuius occasione incidisti in l.Fauiam: adhuc tamen teneris pœna.l. Fauiæ. Fran.Accur.

f *Legis Fauiæ.* expositio superioris. ad quod infra de verb. signi. l. bonæ fidei. &.§. de cōtrahen.emp.qui à quolibet.& adde quod no. C.eo.l.plagij criminis. Item facit.C. eo. tit.l. comparantem.

g *Lex.* Fauia.Accur.

h *Adiicitur.* in.l.Fauia.

i *Legis Aquiliæ.* si seruum meum vulnerasti, & sic nata est mihi Aquilia: non liberaris licet postea decesserit: vt supra de ac.& obl.quęcūque. sic si in eo plagium cōmisisti, vt hic: vel corrupisti: vt supra de ser.cor.l. doli.§.fin. Accursius.

Lege.] CASVS. Qui sciēs liberum hominem donat alicui, vel in dotē dat: item qui accipit ex aliqua de prædictis causis sciens liberum: punitur vt venditor, vel emptor. idem in eo qui ex causa permutationis dat. Fran. Accur.

k *Qua.* id est aliqua.& fa.§.l.proxi.in prin.& quod ibi no.

l *Pro eo.* scilicet libero homine.

Vm qui.] CASVS. Seruum alienū fugitiuum celaui: & cū à me petitur, dico eū esse seruum meū. teneor pœna.l.Fauiæ.F.

m *Crimen.* legis Fauiæ.

n *Minimè.* quia negat agentis: non tamen suum asserit. aliàs secus: vt.C.eo.l.præses. Vel dic quòd etiam suum asserit: sed calūniosè commisi vi celandi causa: vt ea.l. probatur.& facit.C.eo.l.ij. &.l.eum qui.&.§.de fur.l.fullo.j.§.qui ancillam. Accur.

On statim.] CASVS. Non eo ipso quòd seruum meū surripio, teneor pœna plagij: sed quandoque furti act. tantum: quandoq; etiam crimine plagij: & hoc videat iudex coram quo agitur. [*LEGE FAVIA.*] Qui hominem ingenuum vel libertū inuitū celat, vel vinctū habet, vel emerit sciēs liberū.l.Fauia tenetur. Itē qui socius fuit huius facti. Item qui seruo alieno vel seruæ alienæ persuasit vt à domino discedat, vel domina: vel qui eum celauit inuito domino, vel nesciente: vel vinctū habuerit: vel emerit sciēs dolo malo: vel qui fuit socius in hoc facto: pœna legis Fauiæ tenetur. & erat olim pœna pecuniaria: quę hodie pro modo delicti coērcentur: & plerumque in metallum damnantur: subaudi si est nobilis. si alterius conditionis est homo: dic vt in glo. domini mei Acc. hic posita.& hoc dicit hic.§. cum.l. sequen.Fran.Accur.

*Fla. sed

o *Et ideo.* bona ratio: vt & supra de iudi. l. eum.§.j.

p *Furti.* vt si opem ad furtū prestitit: vel quia etiam corrupit vt fugeret: nec surripuit vt exportatione dominū celaret: vt dixi supra.l. j.& facit supra de fur. fullo.j.§. qui ancillam. Accursius.

q *Pascerētur.* aliàs pascerētur: aliàs paciscerētur. ad quod est. C.de fer. fugi.l. quicūque.§. quòd si.

*Fla. ut

r *Vt liber.* aliàs liberi: & tunc trāsit de singulari ad pluralem. ad quod. C. de in ius vo. l.finali.

*Fla. in

s *Earum quæ.* id est aliqua. Accursius.

t *Eius pœna.* scilicet legis Fauiæ,& etiam l. Iul. de vi: vt. C.e.l.j.& interdictum de lib.ho. ex.vt.§. de lib. ho.ex.l. iij.& fa.C.e.l.ij.

*quinto

u *Pœna. Statuta.* vt C.eo.l.in fuga.& dic vt ibi. Accursius.

II. IDEM libro nono de officio Proconsulis.

SCiendum est legem Fauiam ad eos nō pertinere qui cum absentes seruos haberent, eos vendiderunt. aliud est enim abesse: aliud in fuga esse. Item nō pertinere ad eum qui mandauit seruum fugitiuum persequendum,& distrahēdum. nec enim fugam vendidit. Amplius dicēdum est, & si quis Titio mādauerit seruum fugitiuum adprehendendum, vt si adprehendisset, eum emptū haberet: cessare senatusconsultum. d Hoc autem senatusconsulto domini quoque continentur qui fugam seruorum e suorum vendiderunt.

III. MARCIANVS libro primo iudiciorum publicorum.

LEgis Fauiæ f crimine suppressi mancipij bona fide possessor nō tenetur, id est qui ignorabat seruū alienum, & qui voluntate domini putabat id eū agere. & ita de bona fide possessore ipsa lex g scripta est. nam adiicitur: h *Si sciens dolo malo hoc fecerit.* & sæpissime à principib⁹ Seuero & Antonino cōstitutū est, ne bonæ fidei possessores hac lege teneātur. Illud nō est omittendum, q exemplo legis Aquiliæ, i si is propter quē quis in Fauiā cōmisit, decesserit: adhuc accusatio & pœna legis Fauię supereſt: vt & diuus Seuerus & Antoninus rescripserunt.

IIII. GAIVS libro vicesimo secundo ad Edictum prouinciale.

LEge Fauia tenetur qui sciēs liberū hominē donauerit, vel in dotem dederit. Item qui ex earū qua k causa sciens liberū esse acceperit: in eadē causa haberi debet, qua venditor & emptor habetur. Idem [est] & si pro eo l res permutata fuerit.

V. MODESTINVS libro septimodecimo Responsorum respondit,

EVm qui fugitiuū alienum suscepisse & celasse doceatur, ex eo q proprietatis quæstionē referret, crimē, m si probetur, euitare minime n posse.

VI. CALLISTRATVS libro sexto de Cognitionibus.

NOn statim plagiarium esse qui furti crimine ob seruos alienos interceptos tenetur, diuus Hadrianus in hęc verba rescripsit: Seruos alienos qui solicitauerit, aut interceperit: crimine plagij, quod illi intenditur, teneatur, nécne, facti quęstio est: * & ideo o non me consuli de ea re oportet: sed quod verisimum in re præsenti cognoscitur, sequi iudicem oportet. Plane autē scire debet posse aliquem furti p crimine ob seruos alienos interceptos teneri, nec idcirco tamen statim plagiarium esse existimari. Idem princeps de eadē re in hæc verba rescripsit: Apud quem vnus aut alter fuerit fugitiuus inuentus qui operas suas locauerit vt pasceretur, q & vtique si idem antea apud alios opus fecerit, hunc suppressorē non iure quis dixerit. Lege Fauia cauetur, vt liber r qui hominem ingenuum vel libertinum inuitum celauerit, * & vinctum habuerit, emerit sciens dolo malo: quíve in earum qua re f socius erit: quíq; seruo alieno seruæve persuaserit vt à domino dominave fugiat: vel eum eámve inuito vel insciēte domino dominave celauerit, vinctū * habuerit, emerit sciens dolo malo: quíve in ea re socius erit: eius pœna t teneatur.

VII. HERMOGENIANVS libro sexto * iuris Epitomarum.

POena pecuniaria statuta u lege Fauia, in vsu esse desiit. nā in hoc crimine detecti, x pro delicti modo coērcentur: & plerūque in metallum y damnātur.

x *Detecti.* id est conuicti. Accursius.

y *In metallum.* quando nobilis est. si autem ignobilis, gladio: seruus vel libertus bestiis subiicitur: vt. C.eo.l.fi.& sic no. ex hac.l. &.C.e.l. quoniam. quòd ordinaria pœna imponitur in quolibet plagio. Sed quidam dixerunt esse ordi. tantum quando committitur in filio: vt. C.eo.l.fin. Item nota quòd publica est accusatio: vt. C.eo.l.fi. sed P. contra: vt ibi not.

AD SENATVSCONSVLTVM TVRpillianum, & de abolitionibus criminum.

Accusatorum.

BIU Cujas

Accusaterum.] CASVS. Accusatorum temeritas detegitur vno de tribus modis: & tribus pœnis subiicitur. nam aut quis calúniatur: aut præuaricatur: aut tergiuersatur. & quid sit vnumquodque, declarat in litera. Postea dicit quòd non eoipso quòd quis non probat quod intendit, calumniari videtur: sed de hoc iudex inquiret. nam reo absoluto iudex incipiet cognoscere de cõsciẽtia accu. qualis fuit cũ venit ad accusationẽ: vt si bonam cõscientiã habuit, non puniatur. si vero iudex in euidenti videat accusatoris calumniam: legitimã pœnam imponet. & qualis sit, dic vt in glo. Sed si iudex pronuntiat, calumniatus es: satis est. nam condemnatus de calúnia dicitur, vt pœna legalis, id est à lege ei imponatur, cũ quæstio facti sit in arbitrio iudicis. impositio autẽ pœnæ est in legis voluntate. Sed quid si iudex dicat interloquendo, temere Titius accusauit? nõ videtur Titius de calum. damnatus: immo veniã videt concedere. [*PRAEVARICATOREM.*] Quis sit præuaricator supra diximus. nã præuaricator est qui colludit eũ reo &c. & dic vt in litera subiicitur. Secundo dicit: qui destitit ab accusa. non petita aboli. id est licẽtia: punitur scilicet pœna Turpilliani. Tertio dicit quòd abolitio priuati potest à præside peti. Itẽ pro tribunali & non de plano debet ei concedi. Item non potest præses delegare hanc cognitionem. Quarto dicit: de pluribus delictis te accuso. si ab omnibus volo desistere, de omnibus abol. petere debeo: aliàs punior. Quinto dicit: accusaui adulterũ post quinquẽnium, vel adulteram post sex menses: & sic non tenet mea accusatio: nunc desisto absque abolitione. dicitur q̃ punior. Sed secus in casu dixit Papi. mulier cũ non possit accusare de falso nisi suã suorúmque iniuriam prosequeretur, si tamen accuset, & desistat sine aboli. non punitur. & hoc dixit Papi. Sed quid refert impediatur quis accusare propter temporis prẽscrip. vel propter vitiũ sui status, an propter sexum? immo mulier magis debet puniri q̃ alij: cum mulier possit accusare si prosequeretur suam vel suorũ iniuriam. sed alij non, cum sit præscriptum: vel propter suæ personæ vitium. Papi. autem in aliis personis quæ impediuntur accusare aliqua causa, excepta fœmina, si accusent & desistant: dicit idem quod dictum est in eo cuius accusatio nõ valet: vt quia est præscriptum: vel propter vitium personæ, scilicet vt puniatur desistens. & dat exempla. Primum in eo qui accusauit eodẽ tempore marem & fœminã: quia licet non teneat accusatio, cũ marem & fœminã eodem tẽpore accusare non possit, tamen si desistat sine aboli. punitur. Secundum: si non tenet accusatio propter coniunctionem personarũ, vt quia libertus patronum accuset, & desistat sine abolitione: non punitur. Dicamus ergo ad omnes quæstiones, qui accusant & desistunt sine abol. puniãtur, excepta fœmina, & minore. xxv. an. [*SVSPECTI.*] Accusatio suspecti tutoris, pro tribunali & non de plano est cognoscenda: & solus præses prouinciæ de ea cognoscit: & qui destitit ab ea, incidit in Turpil. [*ITEM SI DICAT.*] Pone casum vt in gl. domini mei Accur. quæ incipit: dic quòd &c. [*INCIDIT.*] Qui destitit ab accusatione, alium summittendo, vel instigãdo: vel qui instruit alium ad accusationẽ: vel mandat alicui & instruit eum ad accusa. capitalem, dando proba. & simili modo: incidit in hoc senatusconsultum, nisi suppositus probet crimen. Item non est vis per se quis mãdet accusa. alij: an per alium. Item qui fuit nuntius ad istam accusa. ex sententia senatusconsulti. punitur. Itẽ qui suscepit hoc officium accusandi: punitur hoc eodem senatusconsulto. [*REVS CONDEMNATVS.*] Accusaui Titium de quodam delicto, & succubuit: tandem appellauit. ego destiti in causa

AD SENATVSCONSVLtum Turpillianum, & de abolitionibus criminum.

TITVLVS XVI.

Primo dicit accusatores tripliciter delinquere. Secundo illa tria delicta enumerat. tertio illa prosequitur per ordinem, secunda ibi, calumniari. tertia ibi, calumniatoribus. & ibi vsque ad ver. præuaricatorem. ponit de calumniatore & præuaricatore. abinde vsque ad. §. si quis autem. ponit de tergiuersatore, vsque ad finẽ legis. & ista pars quæ incipit, calumniatoribus. diuiditur in tres partes. Primo dicit calumniatorem puniri. Secundo ponit modum procedendi. Tertio modum & effectum pũtiandi. secunda ibi, sed nõ vtique. tertia ibi, nam si quidem. in. §. quæri posit. Bart.

1. MARCIANVS libro singulari ad senatusconsultum Turpillianum.

ACcusatorũ temeritas tribus modis detegitur, & tribus pœnis subiicitur. Aut enim calumniantur, aut præuaricantur, aut tergiuersantur. Calumniari, est falsa crimina intẽdere. [a] prẽuaricari vera crimina abscondere. [b] tergiuersari, in vniuersum ab accusatione [c] desistere. Calúniatoribus pœna [d] lege Remmia irrogatur. [e] Sed nõ vtique qui nõ probat [f] quod intẽdit, protinus calumniari videtur. nã eius rei inquisitio [g] arbitrio cognoscẽtis cõmittitur: qui reo absoluto, de accusatoris incipit [h] consilio quærere, qua mente ductus ad accusationẽ processit. & si quidem iustũ eius errorem [i] reperit: absoluit eũ. si verò in euidenti calumnia eum deprehenderit: legitimam pœnam [k] ei irrogat. quorum alterutrum ipsis verbis pronuntiationis manifestatur. Nã si quidem ita pronuntiauerit, *Non probasti*: pepercit [l] ei. sin autem pronuntiauit, *Calumniatus es*:* cõdemnauit [m] eũ. & quamuis nihil de pœna subiecerit, tamen legis potestas aduersus eum exercebitur. nam, vt Papinianus respõdit, facti quidẽ quæstio [n] in arbitrio est iudicato ordine iuris, scilicet accusatione facta, & productis probationibus ab eo qui calumniatorem dicit.

A appellationis. dicitur quòd punior pœna Turpilliani, cum pronuntiatum sit extinctum per appel. Fran. Accursius.

a *Crimina intendere.* scilicet scienter. ad quod. ff. de insa. l. athletas. §. calumniator. Accursius.

b *Abscondere.* facit infra de verb. signi. l. præuaricatores. & d. l. athletas. §. prævaricator. & ff. de præuari. l. j. & qualiter puniẽ præuaricator, dic vt. ff. de præuari. l. ij. & l. accusator. & l. ab imperatore. Accursius.

c *Ab accusatione.* dic publici, non priuati: vt infra eo. l. si quis repetere. §. j. & incidit in Turpillianũ: vt. C. ad Turpil. l. j. & est pœna eius vt dixi. ff. de præuaricato. l. iij. §. fi. Acc.

d *Calũniatoribus pœna.* pro publico iudicio, similitudo supplicij: sed extraordinaria, & motu iudicis: vt. C. de accu. l. fi. & de calum. l. fi. & j. e. l. & in priuatis. & ff. de præuari. l. ab imperatore. & de fur. l. fi.

e *Irrogatur.* est ergo publica accusatio, cum ex publico crimine veniat: vt supra de præua. l. prœuaricationis. §. j. & j. respon. nam pro priuato non habet locũ hoc sena. con. vt. j. eo. l. si quis repetere. §. j. & hoc debet fieri ser- *Flo. est*

f *Non probat.* id est pronuntiatur non probasse. sic enim videtur ei iudex remisisse pœnam calum. vt apparet ex sequentibus. & sic intellige. C. de calum. l. qui non probasse. secundum H. vel secundum Io. loquitur in illis casibus in quibus est speciale, vt in marito, matre, & similibus. quod plene no. ff. de insa. l. athletas. §. pe. alioquin videtur contra Io. qui dixit, eoipso quòd non &c. vt. C. de aduoca. diuer. iu. l. j. ac si dicat, non est vera illa regula semper: immo fallit in prædictis casibus: & sic perdit officium suum: vt infra de reg. iur. l. j.

g *Inquisitio.* an sit calumniator, vel non. Accursius.

h *Incipit.* incontinenti, nõ ex interuallo: vt. C. de calum. l. j. cõtra: vel absoluto reo, scilicet destinatione, arg. j. de verb. sig. l. fugitiuus. & dixi in. d. l. athletas. §. pe. Accursius.

i *Errorem.* accusantis sine metu calum. id est suspicione: non ergo de præsumpta, sed de euidenti: vt supra de adul. l. is cuius. §. fin. & ibi no. & facit supra de iniur. l. item. §. adiicitur. & supra de fal. l. antepenul.

k *Pœnam.* quæ sit, modo no. Accursius.

l *Pepercit.* deliquerat ergo. Io. & sic intellexit. C. de calum. l. qui non probasse.

m *Condemnauit.* quoniam de eius calúnia pronuntiatum est. ad quod. ff. de pub. iudi. l. fin.

n *Facti quidem quæstio.* nam potest iudicare & non iudicare de quæstione. & si non iudicat iudex de facto: nec pronuntiat de pœna. sed si de facto pronũtiat iudex, nec de pœna aliquid decernit, ius pronuntiat de pœna. potest tamen iudex in ipsa sententia pœnam minuere: sed causa cognita: vt. C. ex quib. cau. infa. irro. l. & si seuerior. non aliàs: vt. j. de pœ. l. hodie. quæ est contra. & sic no. quòd sufficit in crimine adulterij si dicat iudex: pronuntio te adulterum. Idem in aliis criminibus quæ certam pœnam continent. Item pro hoc quòd pronuntiato de principali, videatur de pœna pronuntiari: facit. ff. si quis cau. l. ij. in prin. &. C. de vfur. l. eos. in prin. Item ad hoc. ff. de fur. l. nõ potest. & de ritu nup. l. palam. §. pe. & fi. & facit. C. plus va. quod agi. l. ij. & infra ad muni. l. ordine. & de verbo. signifi. l. si qua. Sed oppono: iudicare, vel nõ, non est de potestate, cum possit cogi per superiorem: vt infra de mune. & hono. l. fin. §. iudicandi. sed dic, est de potestate donec cogatur. Item est in potestate sua absoluere, vel condemnare, etiam contra ius litigatoris: & valeret sententia: sed ipse posset

puniri

puniri si faceret dolo:vt.ſ.de fal.l.j.§.j.verſi.ſed & ſi iudex.Ac.

a *Eius.*ſcilicet iudicis.

b *Auctoritati.*facit in auth.in me.li.non fieri ſacras iuſsiones. circa prin.col.ix. Accurſius.

c *Interlocutus* iudex.

d *Subire.* aliàs ſubire: aliàs ſuſtinere. & facit infra de reg.iur.l.quicquid.&.ſ.de iniur.l.diuus.&.C. de iniur.l. ſi nõ cõuicij.&.C.de infa.l. interlocutio. & .l. verbũ.&.C.ſi quis impera.ma.l.j.

e *Oſtendimus.* ſupra in prin.huius.l.ſed poſtea hucuſq; de calũ.dixit.

f *Diſsimularet.* dando teſtes de nihilo.

g *Excuſationes.* aliàs actiões,id eſt exceptiones,ſic dictæ,quia agere &c.vt.ſ.de excep.l.j.

h *Admitteret.* i. reciperet tanquam bonas.

i *Si quis.* nũc autẽ de tergiuerſatione.

k *Punitur.*pœna Turpil.quæ eſt vt no.ſ. de prętua.l.iij in fi.& facit C.de aboli.l.abolitio.

l *Abolitio.*nũc de ſecunda parte rub.Ac.

m *Priuatim.* nã publice datur,ſed nõ à præſide:vt.j.eo.l. abolitio. &.l.ſeq. & facit.C. de abo.l.j.&.ij.&.j.de iur. fiſ.l.ſenatus.in princ.

† *præſens. Flo.*

n *Cognitionẽ.*quia cũ cauſæ cognitione fit.

* *Flo.admiſerit*

quod dic vt.C.e. de abol.fallaciter.&.l.pen. & facit.ſ. quis ordo in bono. poſ.ſer. l.ij. §. dies.&.§. in bonorum. &.§.ſi præſes.Accur.

o *Intulit.* quod qualiter fiat,habes.ſ.de accu.l.hos accuſare.§.lege.

p *Patietur.* quæ eſt vt ſupra de præuari.l.iij. in fi.& facit.ſ. de euic. l.ſi rem.§.j. & de colla. bono.l.j.§.ſi cum duobus.&.ſ.ſi quis cau.l. ſi ſeruus.§.j. & de operis no.nũtia. de pupillo.§.

* *Flo.deſiſterit*

ſi pluriũ.&.l.qui viã. ĩ prin. &.l. ſtipulatio.§. fi. Accurſius.

q *Adulterii.* ſubaudi, crimen inferens.

r *Diuortii.* de his habes.ſ.de adul.mariti.§. ſex menſium. cum ſeq.

ſ *Deſtiterit.*non petita abolitione.

t *Nécne.* aliàs nécne: aliàs bellè.i.belliſimè.

u *Penè.*id eſt fere. & facit.ĩ.de reg. iur.l.nihil intereſt.

x *Vitium.*quod ab accuſando repellit:vt infames & ſimiles:de quibus habes ſupra de accuſa.l.qui accuſare. Accurſius.

y *Promitteret.*ſcilicet ſpatium temporis.

z *Quaſiſcumque.*ſiue vera,ſiue falſa.ad quod ſupra de infa.quid ergo.§.cum autem.

cãtis:pœnæ verò perſecutio nõ eius[a] voluntati mãdatur,ſed legis auctoritati[b] reſeruaẽ. ℣ Quęri poſsit,ſi ita fuerit interlocutus,[c] *Lucius Titius temere accuſaſſe videtur*:an calũniatorẽ pronuntiaſſe videatur. Et Papinian[o] temeritatem,facilitatis veniã continere:& inconſultum calorem, calumniæ vitio carere:& ob id hunc nullã pœnam ſubire[d] oportere[reſpondit.] ℣ Prævaricatorem eum eſſe oſtendimus[e] qui colludit cum reo,& tranſlatitiè munere accuſandi defungitur,eo quòd proprias quidẽ ℔batiões diſsimularet,[f] falſas verò rei excuſationes[g] admitteret.[h] ℣ Si quis[i] autẽ ab accuſatione citra abolitiomẽ deſtiterit,punitur.[k] Abolitio[l] priuatim[m] à præſidibus poſtulari ac impetrari ſolet:item pro tribunali,nõ de plano:nec p̃ſes † hãc cognitionem[n] alteri demandare poteſt. ℣ Si plura crimina idẽ eidem intulit,[o] ſingulorum debet abolitionẽ petere:alioquin prout quid omiſerit,* eius nomine ſenatuſconſulti pœnã patietur.[p]

Primo ponit vnum dictum.Secundo ponit dictũ Papiniani,quod videtur ſibi aduerſari. Tertio ponit aliud dictũ Papiniani,quòd videtur ſibi cõſonare. Quarto ponit determinationem & concluſionem omniũ præcedentiũ ſecunda ibi,atquin. tertia ibi, atquin idem.quarta ibi,merito. Bartolus.

℣ Accuſationẽ is intulit,qui p̃ſcriptione ſummoueri poterat: vt quilibet adulterij[q] maſculo poſt quinque annos continuos ex die cõmiſsi adulterij,vel fœminæ poſt ſex menſes vtiles ex die diuortij[r]. An ſi deſtiterit,[ſ] * hoc ſenatuſconſulto plecti debeat [accuſator nécne,[t]] bellè dubitatur.mouit, quòd penè[u] nulla erit accuſatio,quã tẽporis ſpatium,aut perſonæ vitium[x] omnimodo remoueret,reóq; ſecuritatẽ timoris ac periculi ℔mitteret.[y] cõtra mouet,℔ qualiſcũq;[z] accuſatio illata,cognoſcentis auctoritate,nõ accuſantis volũtate aboleri debeat:maioréque[a] odio dign[o] exiſtimetur qui temere ad tã improbam accuſationẽ proceſsiſſet.[b] Ergo verius eſt,eũ quoq; de quo loquimur,[c] in ſenatuſconſultũ incidere oportere. Atquin Papinianus reſpõdit,mulierẽ quæ idcirco ad falſi accuſationẽ nõ admitteretur,[d] quòd ſuam ſuorúmve iniuriã non perſequeretur,deſiſtentem,ſenatuſcõſulto Turpilliano nõ plecti. Num ergo & in cæteris idẽ reſponſur[o] e ſit?[f] Quid enim[g] intereſt,propter ſexus infirmitatem,an propter ſtatus turpitudinẽ,temporiſſve finẽ ad accuſationem aliquã non admittatur? Multóque magis excludendi[h] ſunt,℔ mulieris quidẽ accuſatio vel[i] propter proprium eius dolorẽ effectum habere potuit:[k] illorum verò accuſatio voce[l] dumtaxat tenus interuenit. Atquin idẽ[m] aliàs ſcribit,non poſſe aliquem duos eodẽ tẽpore adulterij accuſare, marẽ & fœminam:[n] & tamen ſi vtrique ſimul denuntiauerit,in vtriuſq; p̃ſona abolitionem eũ petere debere,[o] ne in hoc ſenatuſconſultũ incidat. Quid[p] porrò refert,℔pter cauſas ſupraſcriptas[q] accuſatio nõ valuerit, an propter numerum perſonarũ non tenuerit?an hoc interſit,[r] plenã habuerit aliquis accuſandi facultatẽ,ſed propter perſonarum cõiunctionẽ[ſ] ab [hac] accuſatione ſummoueatur:an verò ſtricta ratione quibuſdã accuſandi facultas nõ cõpetat?Meritò[t] itaque[u] dicẽdũ eſt, omnes excepta muliere & minore, niſi abolitionẽ petierint, in hoc ſenatuſconſultum incidere.

Licet accuſatio ſuſpecti tutoris importet infamiam ſi remotus ſit à tutela:tamen deſiſtens ab accuſatione,non incidit in ſenatuſconſul.Turpil.h.d.

℣ Suſpecti tutoris accuſatio ℔ tribunali[x] tantũ examinari poteſt:& nullus alius de huiuſmodi quęſtiõe quàm p̃ſes[y] [prouinciæ] pronuntiare poteſt: &

a *Maioréque.*quàm ipſe qui ſuo nomine ad accuſandum acceſſit,& poſtea deſtitit.

b *Proceſsiſſet.*ſubaudi,verius erit &c.aliàs eſt in textu.Ac.

c *Loquimur.*qui cum poſſet exceptione remoueri,deſtitit.Ac.

d *Non admitteretur.*vt.C.de fal.l.& ſi.

e *Reſponſurus.* Et videtur idem reſpõdere debere. quid enim &c.

f *Sit.*ſcilicet Papinianus.

g *Quid enim.* confirmatio oppoſitionis.& ad hoc ſupra de accuſatio.qui accuſare. Ac.

h *Excludẽdi.* à pœna ſenatuſcon. quàm mulier,hi ſcilicet qui ſummouẽtur præſcriptiõe, vel etiam vitio p̃ſonę.

i *Vel.*pro ſaltem.

k *Potuit.* ſi perſequeretur ſuam vel ſuorum iniuriam.Accurſius.

l *Voce.*non etiam effectum habere potuit.

m *Atquin idem.* ſcilicet Papi.& obiicit auctor legis eundem Papi.ſibi in eo qđ de muliere dixit,contradicere.Vel ſic,oſtendit Papi.in aliis idẽ ſentire,licet diuerſum ſentiat in muliere:& ſic non eſt ſuperiorum obiectio.

n *Et fœminam.*vt.C. de adul.l.reos.

o *Debere.*vt ſupra de adul.l. vim paſſam.§. duos.

p *Quid.*confirmat oppoſitionẽ.pri.poſitam.

q *Supraſcriptas.*ſupropter præſcriptionẽ tẽporis:vel propter vitiũ perſonæ. Accurſius.

r *Interſit.* inter hæc duo quæ ſequuntur.

ſ *Coniũctionem.*vt frater fratrem,libertus patronũ,& cognatus proximũ cognatum:vt.C. qui accu.non. poſſ.ſi magnum.&.l.pen.&.ſ. de accu.l.qui accuſare. &.l.hi tamen.§.j.

* *Fl.de tutore*

t *Merito.*nunc ſoluit.

u *Itaque.* quia Pa.ita dixit,merito &c. & ſic concludit vtrãque Pa. ſententiam,& ſic nulla remanet cõtrarietas.& adiicit etiam de minore qui ætatis beneficio iuuatur,& cum muliere beneficium habet, ſed in muliere eſt contra.C.ad Turp.l.ſi fœmina.So.vt dices.ĩ.eo.l. mulier.& eodem modo ſolue.j.eo.l. mulier, Item cõtra.ĩ.eo.l.quærebatur.Sol. vt ibi. Iré in minore eſt contra.ſ. de mino.l. auxilium.

Sol.ibi petebat reſtitui vt poſſet accuſare:quod non licet. hic vt non puniatur quia deſtitit:quod poteſt:vt hic,& ſupra de adul. ſi maritus.§.lex.

x *Pro tribunali.*& non de plano. Accurſius.

y *Præſes.*ſupra de offic.eius cui man.eſt iur.l.cognitio.contra.

Sol.

BIU Cujas

Sol.vt ibi.& eodē modo.ff.de suspec.tuto.l.j.§.an autem.Alij dicunt ꝙ cognoscit de remouēdo,sed non remouet.quod nō placet:vt institu.de suspec.tuto.in princi.Item per hoc ꝙ dicit prēses,qui est clarissimus:multo magis spectabilis:vt no.supra de offic.prāsi:illicitas.§.qui vniuersas. Accursius.

a *Non tenetur*.quia nō est publicum,sed extraordi. ad quod.j.eo.l. si qs repetere.§.j.sed certe imò videtur publicum.descēdit enim ex l.xij.tabu.vt institu.de suspec.tu.in prin. ergo publicum:vt.ff. de prāua.l.iij.in fi. ecōtra videtur nō vere,sed quasi publicum: vt institu. de suspec.tuto.§. consequens. sed quicquid est,erit speciale fauore pupillorū,vt multi veniant ad eorum cōmodum,& in Turpil. non incidant.sic & alia specialia sunt in crimine suspe.quia sine accusatore:vt supra de suspe. tut.l. tutor.§.j. & quia cognitio delegatur legato procōsulis,& iudicat:vt.ff.de offi. procon.solent.

b *Item si dicatur*. Dic quòd accuso Titiū ꝙ incidit in Turp.prāses cognoscit:vt superiori.§.& si desero accusationem,non incido in Turpi.quia extraordi. est accusatio mea:vt.l. si quis repetere.§.j. & pro hoc.j.proxi.§.&.ff. quod quisque iur.l. fin. Alij dicunt ꝙ si accuso de Turpil.& desisto:pōses inquirit an ego inciderim in Turp. vt si iusto errore,vel nō: vt ff.eo.l.j.§.j. & hoc hic dicit:quod non placet per dictas duas.ll.Item quod subiicit:dicūt de eo qui accusat desertorem militiæ:de quo dicitur.C.de deserto.mili.l.ij.& erit speciale fauore militię,vt supiori fauore pupilli.ad qđ.C.qñ li.vnicuiq;.l.opprimēdorū.Ac.

c *Accusator non est*. vt desistēs incidat in Turpil. vt supra proxi.§.dicit.

d *Accusatorem*.alium,ipse desistendo.

e *Instigat*. vt.ff.de fal.l.Athaletus. contra.So.vt ibi. Item.ff.de his qui not.infa.l.ob hoc.contra. Sol.vt ibi. & facit.ff. de bo.liber.l.qui cum.§.sed si.

f *Crimini*.id est de crimine.Accursius.

g *Nisi subornatus*.ff.de calū.l.pe.& de bo.lib.l.qui cū maior.§.fi.

h *An per alium*.ad quod.ff.ne quis eū qui in ius.l.pe.in princ.& supra de vi & vi ar.l.j.§.deiecisse.& quod vi aut clam.l. aut qui. §.fi.&.l.si ego.Accursius.

i *Papinianus*.vt &.C.de accu.l.nō ideo.&.C. de calū.l.nostris.

k *Recepit*.& sic tres puniuntur.Accursius.

l *Videatur*.ad hoc.C.de his qui.vt indig.l.minoribus.

m *Extinguitur*.propriè accipe.ff.si nec fuisset iudicatū:vt hic,& supra qui satisda.cog.sciendū.§.pe.& de iniust.testa.l.si quis filio ex.§.hi autē.& de his qui notan.infa.furti.ij.rñ.vbi dicitur ꝙ interim nō est infamis damnatus furti.Ité pro hoc.ff.de condic.interim debi.l.elegāter.§.j.& de bo.liber.qui cū maior.§. accusasse. &.j. de pœ.l.ij.in fi.Sed econtra videtur tenere:nec extinguitur omnino,sed suspenditur.& hic expone extinguit,id est suspenditur: quod patet,quia si nō prosequatur,retro habet effectum: vt ea.l. furti.§.j.ibi,si autem &c.ff.de infa.&.C.de temp.appel.l.fin.§.illud.sed illud est cum fictione.nam vere interim est extincta. Ac.

A n *Qui desiterit*.hoc exponitur.j.desitisse.&.l. ab accusatione.in prin.&.§.j.&.l.quæsitum.&.ff.de adul.l. quæsitum. & de iudi.desitisse.& de mino.desitisse. Ité quod dicit,agere:dic scilicet ciuiliter.ad quod.C.de pac.l.postquam.

o *Accusare*.scilicet criminaliter.quod potest verū esse,quando ex eodē crimine ciuilis & criminalis oritur actio:vt.C. quādo ciui. ac.l.j. vel dic agere id est accusare.sic.ff.ad legē Iul.pecu.l. qui perforauerit.Idē est in eo qui prævaricatus est:vt ff.de prævarica.l.accusator.& facit supra de adul.l.ij.§.j.&.l. si maritus.§.si negauerit. & C.qui accu. non pos.l. accusationem. & de adul. abolitionem. &.j. eo.l.mulier.§.j.Ac.

p *Prohibetur*.hoc cum iam ab alio cœpta est accusatio.aliàs cōtra.ff. de sepul.vio.l.iij.§.antepe. Vel hic in totum: ibi non:vt no.d.l.accusationem.

q *ET in priuatis*. dic priuata crimina nominata & ordinaria: vt furtum,& similia. Extraordinaria.s. inno minata extraordinaria. de primis habes.ff. de priuatis delic. de aliis in tit.de extraordi.crimi.cū sequen.Alij dicūt,& ꝙ id est: vt omnia prædicta cōprehendat.Tertij dicunt priuata,quando pro calūnia commissa in ciuili causa agitur iniur.qđ potest etiam hodie: vt hic,&.C.de lib.cau.l.si tibi.argu.ff. de iniu.l. si creditor.Erat & alia actio prodita pro calū. quod hodie non est: vt insti.de pœ.te.li.§. hęc autem. etiā si cōmittatur in causa liberali:vt C. de calū.l. qui calū-

B *Qui,desistit ab accusatione,alium summittendo,vel instigādo,vel mandando: vel instruit alium ad accusationem capitalem: si ille qui summissus est,nō probat:summittēs incidit simili modo in hoc senatusco. cū illo qui summissus est. Item nuntius ad hoc missus incidit.hoc dicit.*

II. PAVLVS libro singulari de pœnis omnium legum.

QVi desiterit, n agere amplius & accusare o prohibetur. P

III. IDEM libro primo Sententiarum.

ET in priuatis q & in extraordinariis criminibus omnes calumnioſi extra ordinem ꝙ qualitate admissi r plectūtur.

IIII. PAPINIANVS libro quintodecimo Responsorum.

MVlier quæ falsi crimen iniuriæ f proprię post interpositam denuntiationem desistens omisit:ex senatusconsulto Turpilliano teneri non videtur. t ¶ Post abolitionem u idem crimen ab eodem in eundē instaurari non potest.

C *Licet quis in libello principi porrecto dicat se velle aliquem de publico crimine accusare:non incidit in senatusco. licet non accuset.hoc dicit.*

V. PAVLVS libro secundo Responsorum.

QVæsitū est,an is qui libello principi dato falsum se pter hoc solum punitur, ꝙ ministeriū alieni timoris recepit. k

D *Qui ab accusatione desistit in causa appellationis:incidit in hoc senatusconsul.h.d.*

¶ Reus condemnatus prouocauit:deinde accusator destitit.an in hoc senatusconsultum incidit? Propè est vt incidisse videatur: l quia prouocationis remedio,condemnationis extinguitur m pronuntiatio.

niatores. Quarti dicunt, priuata ordinaria.ff.de famoso libello: quod est falsum:vt.C.de fa.libel.l.j.&.ff.de iniur.qđ senat.& de supposito partu:vt.ff.de fal.l.lege.§.j.Sed nec hoc placet:vt no.ff. de publi.iudi.l.j.Ité ponūt in accusationib de seditiosis:& in eo qui accusat illicitū collegium:quod vltimum stare potest.Ac.

r *Admisit*.i.delicti:quia & sic accusati dānarētur:vt.ff.de priua. delic.l.fi.& de pręuari.l.ij.ergo & iste eadē: vt hic,&.ff.de pua.l. pe.& de iniur.l.qui iniuriarum.&.j.eo.l.si quis repetere.§.j. Ac.

MVlier.]CASVS.Berta denūtiauit quendā de falso instrumēto scripto in sui Bertę pręiudiciū:& destitit.Dicitur ꝙ nō punit.Secūdo dicit:accusans īpetrata abolitiōe destitit.postea idē crimē & in eūdē vult intētare.dicitur ꝙ nō auditur.F.Ac.

f *Iniuriæ*.vt quia de falso instrumento scripto in sui pręiudiciū: vt.C.qui accu.nō pos.l.de crimine.& facit.ff.l.j.§.accusationē.in fin.§.sed videtur incidere in Turpil.vt.C.e.l.si fœmina. quæ est cōtra.Sol.ibi accepit pecuniā:hic nō.Vel ibi pacto:hic simpliciter.Io.nam præsumit eam delinquere cum pacto destitit. vel hic petiit abolitionem,quod facilè ei conceditur:ibi non. Sed aliij quòd hic non potuit accusare:ibi sic. quæ est falsa:quia hic suam iniuriam prosequebatur. Item quia etsi non posset,tamen tunc deberet incidere: vt supra.l.j.§. accusationem. vbi dicit,maiore odio &c. Item alij quòd hic non accusat inchoando. & sic communiter dicūt cessare Turpil.per.l.C.ad Turpil.l.j.& vt intra certum.l.j.&.j.eod.l.quæsitum.Accursius.

t *Non videtur*.hoc propter sexus fragilitatem.Azo.

u *Post abolitionem*. priuatā:secus si publicā:vt.C.de aboli.l.j.& facit

facit.ſ.c.l.qui deſtitit.&.C.ad Turpil.l.ſi is.&.l.quamuis.Ac.

Quæſtum eſt.]CASVS. In libello principi porrecto à me, dixi me velle quendam de falſo accuſare:& non vltra proceſſi.dicitur q̃ non punior,cũ non accuſauerim.F. Ac.

a *Verbis.* ſed ſententia ſic,ſecundũ Io.& Azo.vt.j.e.in ſenatuſcõſul.§. qui poſt.&.C. de calũ.l.pe.ſed H. dicit,nec etiã ſententia: vt.C. ad Turpil.l. pe. ſed eam expones vt ibi. nec enim accuſat, ſed accuſare vult, vt dicit H.vt.ſ. rem ra.ha. amplius.& pro eo.ſ.de adul.l.miles.§.ſocer.ſed dic vt ibi. Item pro eo ſ.de in ius vo.libertus. &.l. quamuis.&.C. de adul.ſine metu. Sed op po.huic.l.C.quãdo li. prin.da.l.j.&.ij. ſed illud quo ad perpetuationem in quibuſdã caſibus:hic quo ad aliud. Item pro Io.ſ.de adul. l.quæſitum. Accurſius.

† *.i. nũtiatores qui reos deferũt per notoria, licet citra calumniæ metum accuſent, debẽt tamẽ aſſiſtere ſuis indiciis,eáque tueri notoria quæ attulerunt, interim dũ quæſtio de crimine habetur. E.P. ex Bu.hic.*

† *Cenus eſt teſtificati.*

† *Indicium prodere eſt rẽ arcanam in medium afferre.*

* *Flo.non aquè enim.*

A Baccuſatione.]CASVS. Hic dat tria exẽpla quis dicatur deſiſtere ab accuſatione: & ſic litera eſt plana. [NVNTIATORES.] Dic vt in glo.quæ incipit,pone exemplum. [CALVMNIAE.] Qui librum ſcribit in fraudẽ alicuius: vel qui teſtimoniũ tulit in fraudẽ in iudicio de calũnia:poteſt puniri. Frã. Accurſius.

b *Locutus.*cũ effectu, ſcilicet trãſigendo.nec diſtinguitur ſit tale crimen ſuper quo poterat tranſigi,vel nõ:quia illud quo ad reũ: vt.C. de bo.eo.l.j.&.ſ.de præua.l.in omnibus.at accuſator ſemper incidit in Turpil.vt hic,&.C.e.l.quãuis.&.l.ſi fœmina. & de adul. ſerui.§.j.& de abo.l.abolitio.

c *Depoſuit.*vt &.C.e.l.ſi.&.j.deſtitiſſe.aliud ſi impedit[a] differt: vt.l.deſtitiſſe.&.l.in ſenatuſcõ.§.qui poſt.& facit ſupra eo.l.qui deſtitit. Accurſius.

d *Non peregit.*id eſt accuſationem ad finem non perduxit:vt.C. qui accu.non poſ.l.ſi ea.&.C.vt intra cer.temp.l.ij.

e *Nuntiatores.*pone exẽplũ in curioſis,vel aliis officialibus, qui licet ſine inſcriptione deferãt,debẽt tamẽ probare:vt hic,&.C. de accuſa.l.ea.& de decur.l.j.& arg.ſ.de accuſa.l.leuia.Ac.

f *Per notoria.* id eſt manifeſta.aliàs pernota:id eſt valde nota:aliàs notoria.

a *Nugatur hoc loco, vt & aliis multis, Accur. proinde tu Budæũ hic in annota. poſteriorib⁹ videto.*

g *Indicia.*aliàs iudicia,id eſt accuſationes in iudicio.[a]

h *Adſiſtere.*aliàs aſsiſtere.q.d.aliàs incidũt in Turpil. vt arg.d. l.de curioſis. &.ſ.de cuſto.reo.l.diuus.aliàs abſiſtere.& dic ſcilicet cum abolitione,ne incidãt. Alij dicunt etiã ſine abolitione non incidere in Turpil.ad quod dicit notoriis,id eſt notis,ſcilicet nuntiatoribus. Accurſius.

i *Calumnia.*hic tractat de calumniãtibus.dic caſum in iniu. vt ſupra de iniur.l.lex Corne.§.ſi quis librum.&.l.quod ſenat⁹. Sed quid ad hunc titulum? Rñ. vt talis qui de hoc crimine accuſaret, ſcilicet famoſi libelli:incidat in Turpil.ex quo dicit eſſe publicũ crimen famoſi libelli:vt diximus.ſ.eo.l.& in priuatis.Ac.

k *In fraudem.*id eſt iniuriam.

l *Scripſiſſe.*id eſt ordinaſſe.Accurſius.

Si quis.]CASVS.Publica abolitione interueniente qui deſtitit ab accuſatione prius incepta:nunc vult repetere illud idẽ crimen.dicitur quòd poteſt repetere illud idem crimen.hæ tamẽ exceptiones quæ nõ poterãt opponi accuſatori tempore abolitionis,vt quia erat tunc lis cõteſta.nec nunc poſſunt opponi.Secundo dicit:qui de crimine ſtellionatus,vel crimine expilatæ hereditatis accuſauit aliquem,& deſtitit,nõ punitur pœna Turpilobiecturũ minat⁹ eſt: ſi nõ obiecisſet, Turpilliano ſenatuſcõſulto teneretur.Paulus reſpondit,verbis[a] ſenatuſcõſulti Turpilliani eum de quo quæritur, non contineri.

VI. IDEM libro primo Sententiarum.

AB accuſatione deſtitit,qui cũ aduerſario ſuo de compoſitiõe eius criminis quod intendebat,fuerit locutus.[b] Animo ab accuſatione deſtitit,qui affectũ & animũ accuſandi depoſuit.[c] ⁋ Deſtitiſſe videtur, qui intra præfinitum accuſationis à præſide tempus,reum ſuũ nõ peregit.[d] ⁋ Nuntiatores,[e] † qui per notoria[f] † indicia[g] produnt,† notoriis ſuis adſiſtere[h] iubentur.⁋ Calũniæ[i] cauſa puniũtur qui in fraudem[k] alicuius librum vel teſtimonium aliúdve quid conquiſiſſe, vel ſcripſiſſe,[l] vel in iudicium protuliſſe dicuntur.

VII. VLPIANVS libro octauo Diſputationum.

SI quis repetere[m] velit crimẽ publica abolitione interueniente:eo iure repetit, quo accuſabat. neque * enim poſſunt præſcriptiones ei obiici, quæ à A liani.officio iudicis tamen punitur.Franciſcus Accurſius.

m *Si quis repetere.*intra.xxx.dies vtiles:vt.j.l.aut priuati.§.xxx. & hoc in publica:ſecus in priuata:vt.C.de abo.l.j.&.ſ.l.mulier.§.j.

n *Quà à reo.*ſi habes reo,ſubaudi à,vt ſit ablatiui caſus. Si ergo erat lis cõteſtata,& nõ poterat opponi præſcriptio:vt.ſ.de adul. ſi maritus.§. ſcriptiones.nec nunc opponetur.idem ſi ob aliã cauſam:vt.j.e.l.aut.§.abolitione.ſed contra.ſ.de accuſa.hos accuſare.§. hoc beneficio,aliàs, ob iici ei quę ante reorum abol.&c. Accurſius.

* *Fl. ante vel abol.*

o *Si ſtellionatus.* ſcilicet crimen.

p *Nec.* ſubaudi, & ſi &c.Accurſius.

q *Vel iniuriarum.*nec aliud delictũ priuatum: multo minus in pecuniaria cauſa: vt.C. de calũ. qui calũniatores. Sed an iniur. poteſt cõueniri qui in ciuili cõmiſit calum? forte non: cum de calum.iuret:vt inſti.de pœ.te.li.§.hęc autẽ.quod ſacramẽtum eſt loco antiquæ actionis,p calum. Sed certe & in criminali iuratur. quare dicũt alij q̃ habet locũ iniur.ſed non in illa in factũ quæ debatur,p decima parte litis: vt dixi.ſ.l. & in priuatis.Accurſius.

r *Coercebitur.* relegatione,vel ſimili:vt.ſ.de iniur.l.qui iniuriarum.

Bolitio.]CASVS. Abolitio quãdoque fit publice: & de hac dicit hac.l. & ſeq. quãdoque priuatim.ſ. ad poſtulationem accuſantis.quãdoq; fit abolitio ex.l.vt accuſante mortuo,vel ex iuſta cauſa ĩpedito quo minus poſsit accuſare.& de hac dicit hæc.l.& ſeq.& principiũ ſequẽtis.[ABOLITIONE.]Dic caſum vt in glo.quæ incipit,id eſt dicere.Secundo dicit:abolitione publice facta,finitis feriis poteſt accuſator intra.xxx. dies vtiles repetere accuſationem.Franciſcus Accurſius.

f *Abolitio.*incidit enim in repẽtinas ferias:vt.C.de feriis.l.à nullo.& cõcedit vt omnes qui accuſare aliquem inceperãt,ſine metu Turpil.poſsint deſiſtere.hęc quidem eſt publica:& concedit à ſolo principe,vt hic:& nõ refertur ad ea crimina in quib⁹ vterque probat:vt.C.eo.fallaciter.&.j.eo.Lucius.priuata vero à quolibet iudice ord.de cauſa cognoſcente conceditur: vt.C.de aboli. l.j.&.ij.&.ſ.l.j.§.abolitio.&.j.eo.ſi interueniente.Ac.

t *Ob diem inſignem.*quia natus eſt ei filius.

x *Vu Cratulationem.*quia par ludus debet fieri.

y *El ob rem proſpere.*quia deuicit hoſtes.

a *Vt priuatim actore.*i.accuſatore.ſic.ſ.eo.l.qui deſtitit.

z *Poſtulante.*à præſide:vt.ſ.l.j.§.abolitio.

a *Impedito.* & tãtum, quòd biennium ſit elapſum.ad quod.j.eo. in ſenatuſcon.§.pe.&.C.de accu.l.iiij.

b *Non retractabitur.*i.dicere,ſi tempore cõceſſę abolitionis iſte accuſator erat in eo ſtatu vt iure mariti accuſaret,& nunc erit:& nõ obiicit ei q̃ media tẽpora dũ durauerũt ferię,noceãt ei.ad q̃ ſ.e.ſi quis repetere.vel ecõtra ſi iã tẽpus illud erat finitũ,nec nũc illud habebit:nã in eodem ſtatu reponitur:vt dicta.l.ſi quis repetere.in prin.& facit.ſ.de dam.infec.hoc amplius.in prin.Ac.

b *Non retractabitur.*id eſt non auferetur ei.

c *Rei.*licentia redeundi ad accuſationem datur quãdo fuit publica abolitio:ſed ſi priuata,non niſi petat abolitionem:vt.C.de abo.l.j.in fi.& poſt hos dies nõ datur:vt.C.de gene.aboli.l.j.niſi ex cauſa:vt ſtatim dicit.Et not.quòd non omnino extincta fuit prima accuſatio,cum ad eandem inſtantiam redeat.

d *Reum.*quia potuit citari & adeſſe.& idem de accuſatore ſubiicit

BIU Cujas

iicit mortuo, vel accusato: vt supra de pub. iudi. l. defuncto. &. C. si reus vel accu. l. ij. iij. &. iiij. & facit. ẏ. eo. l. diuus.

a *Si accusator.* sic. s̈. de dam. infec. hoc amplius. in princip. & supra de diuer. & tem. præscript. l. j. &. ẏ. l. in senatuscon. §. fin. & facit. s̈. de accu. l. libellorum. in fin. Accursius

a *Accusator quoque.* nō solum reus.

b *Quærebatur. Non puniri.* Si dicas casum quòd iā exclusus nūc vult accusare, & non incipit, quia videt se præscriptione excludēdū, planum est: vt. s̈. l. quæsitū. Si dicas hunc incepisse, & postea destitisse: tunc est contra. s̈. l. j. §. accusationem. Sol. hic impetrauit aboli. & eodem modo solu. C. vt intra certum temp. l. j. &. ij. Vel ibi de tēpore instantiæ, scilicet biennij: hīc de tempore accusationis. Vel dic ꝙ in pœnā talionis nō, vt hic: sed Turpil. sic, vt ibi. & secundū hoc dic perferre: & ita succubuit. & facit ad. l. s̈. de po. l. j. §. est autē. & in decre. xxij. q. ij. ne quis. &. s̈. de acquiren. pos. si quis rem. &. s̈. de cōdi. institu. filius. & qui satisda. cog. l. fi.

Si interueniente.]C. A S V S. Propter publicā abolitionem destiti ab accusatione: & finitis feriis nō repeto accusationem. nō punior pœna Turpilliani. & redditur ratio in litera. Secundo dicit: reus eximitur abolitione facta. Franciscus Ac.

c *Præstitutos. xxx. vt. s̈.* e. aut priuatim. §. fi. nec est cōtra. s̈. e. mulier. §. j. quia ibi ī priuata. Ac.

d *Exemptum.* ab accusatione per abolitionem generalē. ad quod est etiam. ẏ. l. proxi. in fi. Accursius.

e *Destitisse. Accusationem. s̈. de* mi. destitisse. & de iud. destitisse. &. C. e. l. fi. &. s̈. eo. ab accusatione. §. j.

f *Permissu.* vel publi. aboli. vt. s̈. l. ꝓxi. vel etiā per priuilegium ex certa scientia: ne sit contra. C. eo. l. ij. & facit in authē. quomodo opor. epi. §. illud. col. j. Accursius.

Diuus Hadrianus.] C A S V S. Tutor pupilli accusauit quendam causa pupilli: & mortuo postea pupillo vult desistere ab accusatione. dicitur ꝙ potest sine pœna. Franciscus Ac.

g *Cretæ.* id est Aphricæ.

h *Pupilli causa.* non nomine: quia hoc non potest: vt. C. qui accu. non pos. l. ij.

i *Cœperat.* hoc est pro opi. H. sed sic de facto hoc erat. quod dic vt. s̈. eo. quæsitum. & facit. s̈. si quis cau. l. fi. & de his quibus vt indi. tutorem. §. & si tutorem.

In senatus.]C A S V S. Qui subiecit accusatorē, item subiectus ad accusandū, qui destitit & nō peregit, quique pecuniā ob accusandum promisit, vel aliquā pactionem ob hoc fecit: incidunt in senatuscōsul. Quod autē dictū est, & non peregissent, refertur ad vtrūque, id est ad subiicientem & desistentem. Secundo dicit, hodie de omnibus criminibus cognoscitur extra ordinem. Si aliquis hodie accusat & destitit: an habeat locū pœna Turpilliani? Et dicitur ꝙ sic, qui accusare possunt sine metu calumniæ. & hi si desistant ab accusatione: non incidunt in pœnā senatusconsulti Turpilliani. & de his da exemplum vt in glo. domini mei Ac.

[*SI PROPTER.*] Si accusator desistit ab accusatiōe propter mortē accusati, finit accusatio: nisi in crimine lęsæ maiestatis. Idē in accusatione repetūdarū, q̄ non finitur morte accusati: imò & in hæredes accusati protenditur hęc accusatio. Secundo dicit: destiti ab accusatiōe iā cœpta: & postea decesit accusatus. non releuor, quin pœna Turpilliani tenear. sic & si postquam dedisti, volo nunc iterum accusare. nam punior pœna Turpilliani, cū semel destiterim. Tertio dicit: volēs Titium accusare, libellū dedi, & me scripsi ad talionem: & nondum lite cōtest. fui impedit⁹ ꝓcedere per annum, vel bienniū variis præsidū occupa. vel simili causa. non punior pœna Turpilliani. Vltimo dicit: aboli. publice concessa antequā reum iterum reaccusarem, alia abolitio est concessa. dicitur ꝙ. xxx. dies incipiūt mihi currere finita secunda aboli. intra quos possum iterū reaccusare. Fran. Accursius.

k *Chirographū.* in quo cōtinebatur pecuniā se daturū si accusaret illum: vel quo poterat probari delictum. Accursius.

l *Peregissent.* supra positum.

m *Supra scriptos.* subiicientes & subiectos: vt. s̈. l. j. §. pen. & hoc si crimen erat publicum, nō aliàs: vt. s̈. si quis repetere. §. fi.

n *Hodie.* s̈. de pub iudi. ordo.

o *Cognoscūt.* id est cognosci postulant.

p *Eos de quorum calumnia.* in accusando commissa: & da exemplum de tutore: vt. C. qui ac. non pos. l. ij. & alia specialia quæ diximus. s̈. l. j. §. j. sed op. de marito: qui licet sine metu calumniæ accusēt: vt. C. de adul. l. iure mariti. tamen incidit in Tur. vt. C. de adul. l. abolitionē. quę est contra. Sol. vt ibi. Item op. quia patronus accusando libertū non potest de calumnia accusari: vt. s̈. de obseq. l. parēs. & de bo. lib. l. qui cum. §. si patris. & tamen incidit in Turpil. desistens: vt eo. l. qui cum maior. §. sed si minor. s̈. de bo. liber. sed fortè incidit si est in euidenti calum. Et sic in omnibus prædictis dicas in quibus dixi dari exemplum: & etiam in marito. & secundum hoc habet quod hic dicitur. vel dic vt dixi in. d. §. sed si minor. Item dicunt quidam Azo. posuisse exemplum econtra in liberto, qui nō potest patronum accusare etiam prosequendo suam iniuriam: vt supra de ac. l. hi. §. j. quasi si destiterit, non incidat in Turpi. quod non est verum: vt. s̈. l. j. §. accusationem. Sed certe hoc non dixit: sed dixit quòd non potest patronum accusare de alio: & ideo nec de hoc quòd patronus in aliqua accusatione in Turpil. incideret: & sic bene dixit. Accursius.

Desti-

Quærebatur an hi qui ab accusatione tempore exclusi essent, in senatuscōsultū Turpillianū inciderēt. Respondit, nō oportere dubitari, calūnia nō puniri[b] eos qui præscriptione tēporis excluſi causā adulterij perferre non potuerunt.

Qui rem non repetit publica abolitione interueniente, in senatusconsultum non incidit. Bartolus.

XII. VLPIANVS libro secundo de Adulteris.

SI interueniēte publica abolitione ex senatusconsulto, vt fieri adsolet, vel ob lætitiam aliquā, vel honorem domus diuinæ, vel ex aliqua causa ex qua senatus cēsuit abolitionē reorū fieri: nec intra dies præstitutos[c] reū repetierit: dicēdū est cessare Turpillianū senatuscōsultum. Nec enim videtur desistere, qui exemptum[d] reū non defert. exi mitur autē reus *[publica]abolitione interueniente.

Nūc exponit quis dicatur desistere ab accusatione. Itē qui ex licētia principis desistit ab accusatione, nō punitur. h. d. Fr. Ac.

XIII. PAVLVS libro tertio de Adulteris.

DEstitisse eū accipimus, qui in totum animum agēdi deposuit: non qui distulit accusationem. [e] Sed qui permissu[f] imperatoris ab accusatione destitit, impunitus est.

XIIII. VLPIANVS libro septimo de Officio Proconsulis.

DIuus Hadrianꝰ Saluio Caro procōsuli Cretæ[g] rescripsit, tutorem qui pupilli causa[h] instituerat accusationē: defuncto pupillo cuius causa accusare cœperat,[i] non esse cogendū accusationem implere.

XV. MACER libro secundo Publicorum.

IN senatuscōsultū Turpillianum incidūt qui subiecissent accusatores, aut subiecti postulassent, nec peregissent reos: aut aliter quàm abolitiōe facta destitissent: quiq; chirographum[k] ob accusandum dedissent, pactionémve aliquā interposuissent. Hoc autē verbum, *nec peregissent*,[l] ad vniuersos supra scriptos[m] pertinere dicendum est.

Hodie de omni crimine cognoscitur extra ordinē, & ideo de omni crimine qui accusat, & desistit: incidit in hoc senatuscon. exceptis his qui sine periculo calūniæ accusant. nā tales nō incidunt in senatuscon. qui autem sint illi, glo. ponit. h. d. cum. l. seq.

C ℣ An ad eos qui hodie[n] de iudiciis publicis extra ordinem cognoscunt,[o] senatusconsultū ꝓtineat, quęritur. Sed iam hoc iure ex sacris cōstitutionibus vtimur, vt pertineat: ita [vt]ex singulis causis singulæ pœnæ irrogentur. ℣ Eos de quorum calūnia[p] agi non permittitur, si desistiterint, non incidere in pœnā huius senatusconsulti, constitutionibus cauetur.

Qui post mortem rei destitit ab accusatione: non incidit in hoc senatuscon. sed ille qui prius destitit, licet reus postea moriatur: euadet pœnas huius senatuscon. exceptis criminibus hic positis. h. d.

D ℣ Si ꝓpter mortē rei accusator

---

a *Flo. reorum. sed in margine, rus. & est alius locus in quē addendus Limꝰ lib. 8. ab vt lecond. No eximitur Fabius, i est pœna remissa est, aut grata crimina facta*

BIU Cujas

a *Destiterit.* etiam non petita abolitione.
b *Non potest.* aliàs non puto:& aliàs non potest.
c *Soluitur.* vt supra de pu. iu. l. defuncto. &. C. si reus vel ac. mor.fue.l.j.& fi.
d *Actio.* id est accusatio.
e *Maiestatis.* in duobus casibus: vt.ff.ad le. Iul.maie.l.fin.
f *Repetũdarum.* vt supra de accu.l. ex iudiciorũ.&.C.ad leg. Iul. repe.l.ij. &.l.fi. in fi.& C. de hæret. l. Manichæos. Accursius.
g *Non ideo.* superueniens casus non excusat præcedens delictũ. sic supra de fur. inter omnes. in prin.&.ff. de cõdic. fur. qui furtum. &.C. de spon.l.arris.& supra qui satisd.cogan. si decesserit. & de vi & vi ar. l.j. §. rectissime. & commo.l. in rebus. &.C.de fideiuss.l.sancimus. Sed arg.contra.ff. de rei vindi. sin autẽ.§. si homo.&.ff. quod vi aut clam. si alius.§. est & alia. & ad leg. Rho. de iac.l.fin.§.j.
h *Nõ esse.* No.remittentibus &c.vt.ff.de ędil. edic. quæritur.§. si vẽditor. &.ff.e.l.q. destitit. &.l.mulier.§.j.& ff.ad leg. Iul. de adul.l. ij.§.j.&.l. si maritus.ij. §.si negauerit. &.C.de adul.l.abolitionem. & C.de pac.l. postquam. &.C.eo.l.iij.§.j. Acc.
i *Non potuerunt.* maxime,secundum H. sed Io. nil subaudit, quasi aliàs non incideret in Turpil.licet lis non sit contest. quod dic vt.ff. eo.l.quæsitum.
k *Post abolitionem.* publicam.
l *Abolitio.* aliàs intra.xxx. dies. & si non habeas,subaudi.
m *Abolitione.* vtraq; fuit publica. & facit.ff. l. aut priuatim. §. fin. Item facit.C. de temp. in integ. resti. l.j.ij.iij. &.iiij. Accursius.
n *Domitianus. Dicitur.*ff.e.l.aut priuatim. Accursius.
o *Ad seruos.* nam interim dũ feriæ durant, non liberantur:vt.ff.de custo. reo. l. ij. circa prin. Sed arg.contra.ff. de accu. hos accusare. §.si seruus.
p *Finiatur.* finiretur autem: quia si ille exiret, forte fugeret, & sic frustra amodo procederetur in accusando.& hoc si habeas,finiatur:aliàs puniatur. nam punitur iudicium quodammodo cum deseritur,vel pro deserto habetur. Accursius.

Vcius.] C A S V S. Accusaui quendam de falso: & antequam sententiam obtinerem,abolitione publicè facta oportuit me desistere. dicitur quòd finitis feriis si non reaccuso eum, incido in Turpillianum. Et sic no.hoc speciale. & dic vt in glos. domini mei Accur. Fran.

destiterit,[a] non potest[b] hoc senatusconsulto teneri:quia morte rei iudicium soluitur:[c] nisi tale crimen fuit, cuius actio[d] & aduersus hæredes durat, veluti maiestatis.[e] ¶Idem in accusatione repetũdarũ[f] est: quia hæc quoque morte non soluitur. Cæterũ si postea quàm accusator destitit, reus decesserit: non ideo[g] magis delictum accusatoris releuatur. Nam eum qui semel destitit: si postea accusare paratus sit, non esse[h] audiendum [diui] Seuerus & Antoninus statuerunt. ¶Qui post inscriptionẽ ante litem cõtestatam[vel]anno vel biennio agere non potuerunt,[i] variis præsidum occupationibus, vel etiã ciuilium officiorum necessitatibus districti:in senatusconsultum non incident.

Abolitione publicè concessa, si antequã reus iterum accusetur, alia abolitio est concessa: dicitur quòd triginta dies incipiunt currere accusatori finita secunda abolitione, intra quos potest iterum accusare.

¶Quamquam prius reum quis detulerit, & post abolitionẽ,[k] antequam reus repeteretur,[intra triginta dies] alia abolitio[l] superuenerit:nõ [tamen] ex superiore,sed ex secũda abolitione[m] dies triginta cõputantur.

XVI. PAVLVS libro singulari de Adulteris.

DOmitianus rescripsit quod de feriis & de abolẽdis reis dicitur,[n] non pertinere ad seruos,[o] qui accusati, in vinculis esse iubentur, ne iudicium finiatur.[p]

Ad crimina in quibus ex vtraque parte incumbit onus probandi: abolitio non porrigitur. Bartolus.

XVII. MODESTINVS libro septimodecimo Responsorum.

LVcius Titius Seium reum falsi fecit:& priusquã perseqꝫueretur,[q] indulgentia reorum crimina abolita sunt. quæro, si postea eũ iteratò reum nõ fecerit:an in Turpillianũ senatusconsultũ inciderit. Herennius Modestinus respõdit abolitionem reorum quæ publicè[r] indulgetur, ad hoc genus criminis non pertinere.[s]

Non valet abolitio impetrata sine consensu aduersarii, si diu lis est vẽtilata. Item nec impetrata sine causæ cognitione: immo si accusator destitit, aut non probet, punitur. hoc dicit tota lex.

XVIII. PAPIRIVS IVSTVS libro primo de Constitutionibus.

IMperatores Antoninꝰ & Verus Augusti Iulio Vero rescripserunt, cum satis diu litem traxisse diceretur:inuito aduersario non posse eũ abolitionẽ[t] accipere. Item rescripserũt, nisi euidenter[u] probetur cõsentire aduersarium: abolitionem non dari. Item rescripserunt, cum in crimine capitali abolitionẽ, vt in re pecuniaria,[x] petitã esse diceret, restaurandam esse nihilo minus cognitionem: ita vt si nõ probasset hoc quod proponeret,non impunè eum laturum.

DE REQVIRENDIS [reis,]vel absentibus damnandis.

TITVLVS XVII.

Dictum est supra de variis & diuersis delictis. Item dictum est qualiter contra accusatorem non persequentem, vel persequẽtem calumniosè procedatur: sequitur videre qualiter procedatur cõtra reum. sed quia reus quandoque est contumax, ideo præmittit qualiter proceditur contra reum contumacem, vt in hoc titulo. quandoque vero quia reus est præsens: ponit qualiter procedatur contra reum ad criminis examinationem: vt infra titu. de quæstio. post maleficium vero inuentum ponit qualiter procedatur contra reum ad pœnæ impositionem: vt infra titu. de pœnis. Bart.

I. MARCIANVS libro secundo publicorum.

DIui Seueri & Antonini magni[y] rescriptũ est, ne quis absens puniat.[z] † & hoc iure vtimur,ne absentes damnẽtur. Neq; enim inaudita causa quẽquã damnari æquitatis ratio patitur.[a] Si autẽ[b] grauius quis puniatur,puta in opus metalli, vel similem[c] pœnam,

q *Persequeretur.* vsque ad sententiam. Accursius.
r *Publicè.* idem de priuata: vt.C.de abo.fallaciter.§. fin. sed in vtraque contra.C. de fal. si docueris.sol.ex certa scientia fuit ibi concessa generalis,vel specialis.
s *Non pertinere.* incidit ergo in Turpil. post ferias,si ad accusationẽ nõ redierit:quod non est in alio:vt.ff.eo. l.si interueniente. Acc.

IMperatores.] C A S V S. Accusaui quẽdã. nõ possum petere abol. vt desistam inuito aduersario, vel eo ignorante. sed si expresse consentiat: possum. Secũdo dicit: in accusatione capitali aboli. impetraui, & sine causæ cognitione habui aboli. dicitur q; nõ tenet. vnde si nõ probaui qđ in accusatione deduxi: punior. Fran. Accur.

t *Abolitionem.* priuatam: de qua loquitur tota hæc.l. & facit.C. de aboli. fallaciter.§. quando autem.
u *Nisi euidenter.* circa eundẽ casum.& sic nec contradicente,nec etiã tacente: sed oportet quòd expresse consentiat.ad quod.ff.de procu.filius.§.inuitus.
x *In re pecuniaria.* id est non causa cognita:quod est opus: vt.ff. l.j.§. abolitio. &.C.de aboli.l.fin.

DE REQVIrendis reis,vel absentibus damnandis.

DIui Seue.] C A S V S. Nemo absens punitur: & si graue est delictum de quo quis absens accusatur, de quo deberet imponi pœna operis metalli, vel similis,vel capitalis: tũc nõ debet damnari absens: sed requiritur, & secundo annotatur. Itẽ tertio requiritur per edicta:& etiã literæ demãdantur magistratui illius ciuitatis in quam aufugit, vt hoc illi innotescat. & extunc per annũ expectatur:& intra annũ veniẽs & satisdare offerens,bona sua recuperat,nec fiscus ea vsucapere habet. Item si intra annum decedat,& sic accusatio est extincta, & hæredes petent bona defuncti, & habebunt. Fran. Accur.

† Hîc dicit quod non damnatur absens, nisi in casu in quo non potest aliter puniri, vt in Leg. damnari. Sine

y *Magni.* † scilicet imperatoris.
z *Puniatur.* etiam lite contest. vt.C.eo.l.j. Sed an accusari? Respon. vt dixi.ff. de pœ. absentem.ij. respon.
a *Ratio patitur.* nisi in casu: vt.C.de pœ.l.ne diu.& fa.ff. de pœ. absentem. in prin. &.C. de accu.l. absenté. & si per vim vel alio modo.l.ij.& in authen. de litig.§. omnem. col. viij. & imponitur pœna relegationis,vel minor: vt.ff. de pœ. absentem.§.j.&.ij.
b *Autem.* pro certe. Accursius.
c *Vel similem.* quæ faciunt aliquem seruum pœnæ.

BIU Cujas

a *Siue capitalem.* vt deportationem, quæ facit perdere ciuitatē.
b *Pœna.* ad hoc.d.l.absentem.§.j.&.ij.
c *Requirendus.* id est requisitus.aliàs requirendus: scilicet antequam requiratur: quod in idem recidit.primo ergo debet requiri ad instar ciuilis: vt dixi.ſ.de pub.iu.l.inter.Secundo bona annotantur, dicendo: omnia bona pono in banno fisci, nisi venerit intra annum.& describētur: vt.j.l.fi. & ab hac sententia conditionali appellatur: vt. C. si pen. ap.l.eius qui. secundū vnū intellectū illius.l. nec tamen fiscus de facto occupat, nisi post annum: vt.j.l.ij.&.l.fi. Tertio iterum requiritur per edicta, vt subiicit, præsides &c.& ex quo inotescere potuit, cōputatur annus: vt.j. eo.l.annus. vt subiicit. Item no. quòd hic qui expectatur vsq; ad annum: habendus est pro confesso quo ad bona vsque ad annū: vt &.ſ. de custo. reo. diuus.§. sic & diuus.quo ad crimen autē perpetuo auditur: vt.j.e.l.anni spacium.in fi.l.Accur.

Fl. adnotatus

...atos

d *Annotandus est.* id est bona describuntur in publicum.
e *Facere.* tertio loco.
f *Edictis.* scilicet in albo positis.Accur.
g *Iubeāt.* edictis: ideo vt posit &c.
h *Innotescere.* id est eos fieri certos.
i *Per eos.* scilicet magistratus.
k *Ex hoc.* i. ex quo edicta posuit.Hu. & illi innotuit. Azo. vel forte satis est publicè innotescere: vt.j.eo.l.annus.& expressum videtur in authen. vt nulli iu.§. si quid vero quis. col. ix. nam si inuenitur: statim capitur, & reducitur: vt ibi.
l *Purgandos.* quātum ad bona: vt.j.l.proxi.
m *Requirēdus.* edictis, vel literis.
n *Si prouinciæ præsidē.* sit hic caput versus, si præsidem &c. vel sub. & si præsi.&c. Accur.
o *Obtulerit.* de stando iuri. Accursius.
p *Mādatis.* ſ. principū diui Seueri & Anto. vt.ſ.in prin. huius.l.
q *Transmittuntur.* vt. C. eod.l.j.&.C.si pen.ap.l. eius qui. nisi sit crimen quod morte non extinguatur: vt.ſ.titu.j.l.in senatusco.§. si propter.

siue capitalem: [a] hoc casu non est irroganda in absentem pœna, [b] sed absens requirendus [c] annotādus [d]* est, vt copiam sui præstet. Præsides autē prouinciarū circa requirēdos adnotatos hoc debent facere, [e] vt eos quos adnotauerint, edictis [f] adesse iubeant: [g] vt posit innotescere [h] eis qui adnotati sunt. Sed & literas ad magistratus vbi consistunt, mittere, vt per eos [i] posit innotescere, requirendos reos* esse adnotatos: & ex hoc [k] annus cōputetur ad se purgandos. [l] ℣ Sed & Papinianus libro sextodecimo responsorum scripsit, requirēdum [m] adnotatū, si prouinciæ præsidē [u] intra annū adierit, & satis obtulerit: [o] nō esse locū mādatis, [p] vt bona fisco vindicentur. nā & si intra annū mortuus sit, criminis causa expirat & perit, & bona eius ad successores transmittuntur. [q]

Anno præscribitur contra fiscum ante annotationem: sed annotatione facta, præscribitur contra fiscum viginti annis. hoc dicit cum.l.seq.

II. MACER libro secundo publicorum.

ANni spatium ad occupāda [r] bona eius qui requirendus adnotat' est, pertinet. sed si per viginti annos [s] fiscus bona [eius] nō occupauerit: postea præscriptione, vel ab ipso reo, vel ab hæredibus eius summouebitur.

III. MARCIANVS libro secundo de publicis iudiciis.

QVancūque enim quæstionem apud [t] fiscū (si nō alia sit [ꝓpria] ꝓscriptio [u]) viginti annorum silentio præscribi diui principes voluerunt.

IIII. MACER libro secundo de publicis iudiciis.

ANnus exinde computandus est, ex quo ea adnotatio [facta est] quę vel edicto, vel [etiam] literis ad magistratus factis publicè innotuit. Ergo & viginti annorum tempus exinde fisco numeretur, ex quo adnotatio publicè innotuit. In summa sciendum est, nulla temporis ꝓscriptione [x] à causæ defensione [y] summoueri eum qui requirendus adnotatus est.

B *Reus habet annum ad se purgandum. quòd si non venerit intra annum: bona eius transeunt ad fiscum, & fiet venditio: vt in litera dicitur. hoc dicit.*

V. MODESTINVS libro duodecimo Pandectarum.

MAndatis cauetur, intra annum requirendorum bona obsignari: [z] vt si redierint, & se purgauerint, [a] integram rem suam habeant: si neque redierint,* neq; qui se defendant habuerint, tunc post annum bona in fiscum cogātur: [b] & intra annum medio tempore mouentia siqua sunt, ne aut mora deteriora fiant, aut aliquo modo intereant, venire debere, [c] pretiúmque eorū in depositō esse, diui Seuerus & Antoninus sanxerunt. Sed & diuus Traianus inter mouētia [d] fructus quoque haberi rescripsit. ℣ Curandum est autem ne quid ei qui profugit, medio tempore à debitoribus eius soluatur: ne per hoc [e] fuga eius instruatur.

C

D

DE QVAESTIONIBVS. †

TITVLVS XVIII.

Hæc lex diuiditur principaliter in tres partes. Primo loquitur quando perueniatur ad quæstionē, seu torturā. Secundo loquitur, quæ personæ debeant torqueri, & quæ non. Tertio, de effectu quæstionis, seu confessionis habitæ per tormenta. secunda ibi, idem diuus Hadrianus. tertia ibi, diuus Seuerus. Item quælibet pars in plures partes diuiditur: ideo prosequitur per particulares. & in ista prima parte primo iurisconsultus dicit quædam generalia: postea descendit ad specialia.

† *Memorabilia ad hūc titulū pertinentia exēpla refert Valer. Maxim. lib. 8. cap. 4.*

r *Ad occupanda.* vt interim non occupet, sed annotet. Accur.
s *Per viginti annos.* post annotationem: vt.j.de iure fis.l.j.&.C. de fal.l.querela.&.j.eo.l.annus.&.ſ.de diuer. & tempora. præ.l. in omnibus.&.j.l.proxi. quæ huic continuatur. Accur.
t *Quancumque. Apud.* id est contra. Accursius.
u *Præscriptio.* scilicet minor, id est contra fiscum pertinens, vt quadriennij: vt. C. de quadri. præscript. per totum.& facit.ſ.l.proxi. cum suis concor.

ANnus.] *CASVS.* Hic dicit à quo tempore computatur annus post quem non recuperat bona accusatus, sed quādocumque reuertatur, etiam post annum, potest de crimine se defendere. Frā. Accursius.

x *Nulla temporis præscriptione.* etiam cētum annorum: vt. C.e.l.iij. est enim exceptio: & sic non tollitur tempore: vt.ſ.de excep.dopure.§.fin.
y *Defensione.* ipsius criminis.

MAndatis.] *CASVS.* Nunc dicit quòd intra annum post requisitionem possunt bona accusati obsignari, vt sic non deminuantur: & si intra annū reuertatur accusatus, ea recuperet. si autem non venerit, bona eius confiscantur. & si qua bona mobilia sunt quæ ex mora possunt fieri deteriora, possunt vendi intra annum, & pretium deponi.& appellatione mobiliū cōtinentur etiam fructus. Itē iudex debet curare ne debitores illius accusati qui fugit, soluāt debita ei. Fran. Accur.

Flo. restituerint

z *Obsignari.* id est publico assignari. vel verius quasi sub sigillo poni vt non deminuātur: vt statim innuit. sic ergo sentētia de annotandis bonis fertur sub conditione: vt no. supra.l.j.in prin.
a *Purgauerint.* Qualiter purgatur? Respon. excusando & satisdando de stando iuri. ad quod est.ſ.de publi.iudi.l.penul.§.j.&.ſ.l.j.§. sed & Papi. versi. si prouinciæ præsidem. quia sic est in ciuili: vt in authen.de exhi.§.si vero quædam. Sed quidam dicunt quòd demum lata sententia absolutoria, rehabeat bona. ad quod instit.de suspec.tuto.§.si quis autem. Accursius.
b *Cogantur.* licet postea de crimine velit incipere se excusare: vt. C.eo.l.ij.in fi.&.ſ.l.proxi.
c *Debere.* ad hoc.ſ.de peti.hær.diuus.&.C.de admi.tut.l.fi.in fi.
d *Mouentia.* id est mobilia. Accursius.
e *Hoc.* facit.ſ.de solu.l.reo.contra.Sol. hic fugit: ibi non. Item facit. C. ad leg. Iul. ma. l. fin.

DE QVAESTIONIBVS.

IN criminibus.] *CASVS.* Causa inuestigandorum criminum quæstio adhiberi solet.& quando fiat quęstio,& in quantum credatur quæstioni, est videndū.& certe quæstio non fit cū indicia non præcedunt. si ergo præcedunt indicia: quæstio potest fieri. Item quæstioni soli fides scilicet plena non adhibetur.& quòd nō sit à quæstione siue à tormētis incipiendū, rescripto

BIU Cujas

rescripto diui Hadriani cauetur.verba cuius rescripti ponuntur in litera.Item cum multi sunt torquendi:incipiendū est ab eo de quo sit verisimile veritatē melius aperiri.[*AD QVAESTIONEM.*] Cum accusem Titium de aliquo delicto,contra quem sunt aliqua indicia:& volo facere torqueri aliquos,quos produco de mea domo: non audior.Item si Titi[9] & eius vxor tenuerunt aliquam sicut filiam eorū,& nūc dicat aliquis nō esse filiā eorū,nō de facili ei creditur.F.Ac

a *In criminibus emendis.* id est inuestigādis. Franciscus Accursius.

b *Quæstio.*quid quæstionis verbo continetur,dicitur.ff. de iniur. l.itē apud Labeonē.§. quæstionem.& ad Syll.l.j.§.quæstionem.

c *Et non esse.* docet quādo sit facienda per cōtrariū,dicendo quādo nō: quia tunc cū nō sunt indicia, nō faciēda est:[a] & sic est.ff.de his qui sunt sui vel alie.iur.l.j. Item quatenus,docet.j.cum dicit: neque adeo &c. & dic adeo,scilicet vt ei soli credat: vt.j.e.l.§. quæstioni.Vel dic adeo,scilicet vt ab ea incipiamus. & ad hoc.C.eo.l. milites.&.l.j.&.j. eo.l. vnius.§. in ea.&.C. de fal.sicut.Sed cōtra.ff.ad Syl.l.pri[9].Sed certe nō dicit prius.i.ante indicia:sed pri[9] q̄ alij. Ac.

a Nā confessio facta in tortura, etiā perseuerata, sine indiciis,nō nocet cōfesso:vt plene per Alexā. consil.94. vol.1. vbi dicit esse cō munem opi. & alleg. multas quotas. quam opi. sum secutus in apostil. ad Lāfran. de oria. in.c. quoniā cōtra falsam. §.confessiones.nu.6. in ver.neque tenet. extra de pba.qđ fallit in trib[9] casibus p glo. positis in.c. quæstionē. 12.q.1.

† *Admouere reū pbationi,est ita eū argumētis cōpellere,vt penè cōuictus videatur. Bu. hic.*

I. VLPIANVS libro octauo de Officio Proconsulis.

IN criminib[9] eruēdis[a] quæstio[b] adhiberi solet:sed quādo vel quatenus id faciendū sit,videamus. Et non esse[c] à tormentis incipiendū,& diuus Augusti[9] cōstituit, neque adeò fidem quæstioni adhibendam. Sed & epistola diui Hadriani ad Sennium Sabinū cōtinetur. [d] verba rescripti [e] ita se habent:Ad tormenta seruorum ita demum veniri oportet, cum suspectus est reus,& aliis argumentis ita probationi admouetur, [f]† vt sola confessio [g] seruorū deesse videatur. Idem diuus Hadrianus Claudio Quartino rescripsit: quo rescripto illud expressit, à suspectissimo incipiendū, [h] & à quo facillimè posse verum sciri iudex crediderit. ℣ Ad quæstionem nō esse prouocādos eos quos accusator de domo sua produxerit, [i] nec facilè credēdū subiectam [k] eā [esse]quam ambo parentes dicūtur charam filiam habuisse,rescripto diuorum fratrū ad Lucium Tiberianum misso declaratur.℣ Idē Cornelio Proculo rescripserunt, nō vtique in serui vnius[l] quæstione fidē rei cōstituendā:sed argumētis [m] causam examinandā. ℣ Diuus Antoninus & diuus Hadrianus Sēnio Sabino rescripserunt,cū serui pariter cū domino aurum & argentū exportasse [n] dicerētur, nō esse de domino interrogandos:ne quidem si vltro aliquid dixerint, [o] obesse hoc domino. ℣ Diui fratres Leliano Longino rescripserūt,de seruo hæredū [p] non esse habendā quæstionē in res hæreditarias, quāuis suspectū fuisset q̄ imaginaria venditione [q] dominium in eo quæsisse hæres videretur. [r] ℣ Seruum municipum posse in caput ciuium [s] torqueri,sæpissime rescriptum est:quia non sit illorum [t] seruus,sed reipublicæ. Ideq̄; in cęteris [u] seruis corporū ad tormenta de se potest interrogari.de aliis autem si dicat,est rei indicium,id est vt reus indicaretur,vt sciatur qui alij fecerunt delictum. [*QVAESTIONI.*] Nunc dicit quando credatur tormentis,& quando non.Item inimicorum quæstioni quandoque habetur fides,quandoque non:vt si est inimicitia magna,eis non credatur. aliàs sic:vt hic habes in glo. [*CVM QVIS.*]Latrones quosdam cepi:& eos iudici assignaui,vt eos faciat torqueri,ad sciendum si sint latrones,vel non.ipsi torti dicunt se latrones fuisse mecum.dicitur quòd quantum est contra eos,creditur quantum contra me est,non.& dic vt in litera.[*SI QVIS VLTRO.*] Licet quis sponte confiteatur se homicidium fecisse:nō semper eius confessioni statur.quidam enim ob metum vel similem causam dicunt quod non est verum:imò extat epistola quorumdam qua est cautum quòd seruus cuiusdam confessus se homicidium fecisse,& ex hac cōfessione damnatus:apparuit postea non culpabilem fuisse,& sic restitutum:& domino quondam ei[9] pretium assignatum, vendito alij isto seruo.sed præses prouinciæ non potest mutare sententiam suam:sed hoc principi mitteret.& expone literam vt in glo. domini mei Accur. hoc dicit tota lex. Franciscus Accursius.

a *In criminibus emendis.* id est inuestigādis. Franciscus Accursius.

b *Quæstio.*quid quæstionis verbo continetur,dicitur.ff. de iniur. l.itē apud Labeonē.§. quæstionem.& ad Syll.l.j.§.quæstionem.

c *Et non esse.* docet quādo sit facienda per cōtrariū,dicendo quādo nō: quia tunc cū nō sunt indicia, nō faciēda est:[a] & sic est.ff.de his qui sunt sui vel alie.iur.l.j. Item quatenus,docet.j.cum dicit: neque adeo &c. & dic adeo,scilicet vt ei soli credat: vt.j.e.l.§. quæstioni.Vel dic adeo,scilicet vt ab ea incipiamus. & ad hoc.C.eo.l. milites.&.l.j.&.j. eo.l. vnius.§. in ea.&.C. de fal.sicut.Sed cōtra.ff.ad Syl.l.pri[9].Sed certe nō dicit prius.i.ante indicia:sed pri[9] q̄ alij. Ac.

d *Continetur.*scilicet non esse à tormentis incipiendum.

e *Rescripti.*id est epistolæ.

f *Admouetur.*aliàs amouetur.ff. de innocētia ad nocentiā.ff.reus.

g *Confessio.*scilicet per tormenta.Accursius.

h *Incipiendum.*vbi multi accusabantur qui torquendi erāt,cum præcederent indicia:vt.j.eo.vnius.Vel dic q̄ vno accusato cōtra quem erant indicia,& multi petebantur torqueri:ab eo qui minus timeat illum in quem torquetur,est incipiendum.Accursius.

i *Produxerit.*facilè enim pro eo dicerent. ad quod.C.de testi.l. ij.&.ff.de testi.l.pater.&.l.pe.

k *Subiectam.*i.q̄ sit suppositа.ad qđ.ff.de libe.agnos.l.j.§.Iulian[9].in fi.§.licet sit argu.cōtra.ff.de Car.edic.l.j.§.si quis.in fi.§.Ac.

l *Iidem Cornelio.*]*CASVS.*Quæstioni vni[9] serui,id est dicto ei[9] nō creditur plenariè:sed alia argumenta requirūtur.Secundo dicit: serui dicuntur aurū alicuius exportasse cum domino eorum, & de hoc torquentur.dicitur q̄ nō debent interrogari de domino.& si spōte dicāt de eo:nō credetur.[*DIVI FRATRES.*] Quæstio aliqua est inter hęredes de rebus hęreditariis.serui eorū cōmunes ex alia causa quàm hæreditatis,vel serui vnius eorū tātum,nō sunt super hoc torquendi:etiā si dicatur vnum hæredum quęsisse dominiū fictitiè in illo seruo.[*SERVVM*]Seruus municipum potest torqueri in caput cuiusque ciuis.Ité in seruo cuiuscūque corporis,siue societatis,vt possit torqueri cōtra quemlibet de illo corpore siue socierate.Item ille qui mihi seruit bona fide tanquā seruus,siue esset seruus alienus,siue liber homo esset,nō potest cōtra me torqueri.Item libertus cōtra patronū nō potest torqueri.Item nec frater cōtra fratrē.& omnes illę psonę quæ cōtra certas personas nō coguntur dicere testimonium,nec cōtra eas torquendæ erunt.[*SERVVM MARITI.*]Seruus mariti potest torqueri contra vxorem eius. Item aliquo damnato possunt serui eius quondam torqueri contra eum, cum desierint eius esse.Item si manumitto seruū meū hoc acto,ne torqueatur contra me:poterit torqueri contra alium. & intelligas eo casu quo liberi homines torquentur. Item seruus qui nunc est tuus, tempore autem accusationis inceptæ contra te non erat tuus.bene potest torqueri contra te. Item seruus quem dicis te emisse:si probo vendi.non tenuisse aliqua de causa,vt quia venditum tibi à pupillo sine tutore,vel alia de causa,& sic non tuum esse:potest torqueri contra te,cum tuus non sit:hoc tamen prius probato. Vltimo dicit:serui non sunt torquendi contra dominum:& si torti sint de facto,nulla fides habetur dictis eorū.[*DIVVS SEVERVS.*]Confessio accusati nō habetur p probatione,si nulla alia sit probatio.& hoc intelligas quando nō perseuerat in accusatione: vel quando in tormentis fuit confessus.& dic de hoc vt in gl.domini mei Accur. hic posita. [*CVM QVIDAM.*] Cum te accusarem de aliquo delicto,petebā seruum tuum torqueri contra te,volens serui pretiū deponere vt tibi detur. dicitur quòd nō audior.Secundo dicit:serui tui torquētur occasione cuiusdā delicti quod dicitur eos cōmisisse.si aliquid cōtra dominū dicunt,domin[9] ex hoc grauatur, id est nocet domino.& hoc dicebat quoddam rescriptum:sed hoc rescriptum correctū est: nam nullo modo præiudicat domino. [*IN CAVSA.*]Dic casum vt in glo. domini mei Ac. hic posita:quæ incipit,negotiator &c. [*QVI QVAESTIONEM.*]Docet qualiter est interrogandus qui torquetur.[*DIVVS HADRIANVS.*]Seruus agricola Pōpeij accusatus de aliquo delicto,positus

l *Serui vnius.* ad quod.j.e.l.maritus.sed certe nec in pluriū,nisi præcedant aliæ probationes,id est indicia:vt.ff.e.l.in princi.

m *Argumentis.* facit.ff.de custo.reo.l.diuus.

n *Exportasse.*per furtum.& facit infra ea.l.§.si serui. &.l. vnius. §.seruo.

o *Dixerint.*scilicet sine quæstione.Accursius.

p *Hæredum.*puta cōmuni seruo ex alia causa vel alicuius eorū. & no.hæredum,& sic duorum:quia secus in hæreditario,cum alter negatur cohæres:vt.j.eo.l.hæreditarij.&.C.eo.l.fin.&.l.hoc quod.nam non constat quòd seruus sit ibi in.l.hæreditarij.

q *Venditione.*id est emptione.Accursius.

r *Hæres videretur.*nisi hoc cōstet pri[9]:vt.j.ea.l.§.si quis dicatur.

s *Ciuium.*singulorum.

t *Non sit illorum.*singulorum.Accursius.

u *In cæteris.*Hic no.arg.ad similia quæ sunt.ff.de rerum diui. in tantum.§.vniuersitatis.& ad idem.ff.de rebus du.cum senatus.& supra quod cuiusque vniuer.l.ij.& in decre.xxxiij.distin.fraternitatis.aliàs in ca.super.xxxij.q.ij.Accursius.

BIU Cujas

a *Constitutum est.* C. eo. l. pridem.
b *In fratris.* scilicet caput. & facit. C. qui ac. nō pos. l. si magnū.
c *Non cogitur.* quos habes. ff. de testi. l. iiij. & v. Accursius.
d *Seruio Quarto.* arg. ff. ad Syl. l. j. §. si vir.
e *Ipsius.* scilicet p dānationē: quia fit vt. j. de bo. dam. l. j. in prin. secus ñ alio modo: vt infra. l. proxi. & j. l. extraneo. §. fi. & l. vni⁹. §. seru⁹ in ei⁹ caput. & C. eo. l. seruos non solum. quæ sunt contra.
f *Ne torqueatur.* nam liberi non torquentur, nisi vt. j. eo. l. ex libero.
g *In caput domini.* antiqui: vt dixi ī superiori. §.
h *Torqueri.* in his in quib⁹ liber torquetur.
i *Cognitionis.* scilicet accusationis.
k *Rei.* id est accusati.
l *Effectus.* scilicet seruus.
m *In caput eius.* scilicet domini, id est rei cuius nunc est seruus effectus. & facit. ff. de arbi. non distinguemus. §. sacerdotio. oportet ergo quòd tempore accusatiōis, vel antea fuerit rei, vt in eū nō torqueatur.
n *Constiterit.* per eum qui dicit hoc, scilicet venditionem non valere. licet sit ar. contra supra de Publi. l. quæcunque. §. fin. & facit. ff. ea. l. §. diui fratres.
o *Instruat.* scilicet dictum seruorum in quæstione positorum.
p *Multo minus.* ad hoc infra. l. diuus. §. ex quibus. & C. e. l. j. & de testi. l. seruos. Accursius.
q *Pro exploratis.* id est probatis. Sed ar. contra. ff. de custo. reo. l. si confessus. & C. de pœ. l. qui sententiam. & ff. de mino. l. auxilium. §. sed vt ad legis Iul. Solu. valet si perseueret, vt ibi: aliàs non: vt hic. arg. j. eadem. l. §. si quis vltro. Alij vt R. quòd hic in tormentis: ibi sine tormentis: vt arg. eiusdē. §. si quis vltro. ff. ea. l. Item contra. C. de confes. l. j. Solu. ibi in ciuili. Et not. quòd dominus seruum confitentem & inuitum potest defendere: vt infra de appella. l. non tantum. & C. de lib. cau. l. j. ij. iij. & iiij. & de re iudi. sæpe. §. sed scientibus. & C. de libe. cau. l. principaliter.
r *Non oportere.* aliàs non oportet. & facit. j. eo. l. penulti.
s *Cognoscentis.* iudicis. Accursius.
t *Pretium.* domino dandum. & facit. C. eo. l. j.

dicendum est. nec enim pluriū seru⁹ videtur, sed corporis. ¶ Si seruus bona fide mihi seruiat: etiam si dominium in eo nō habui, potest dici torqueri eū in caput meum non debere. Idem est & in libero homine qui [mihi] bona fide seruit. Sed nec libertum torqueri in patroni caput, cōstitutum est: [a] nec fratrē quidē in fratris, [b] imperator noster cum diuo patre suo rescripsit: addita ratione, quòd in eū in quem quis inuitus testimonium dicere nō cogitur, [c] in eū nec torqueri debet. ¶ Seruum mariti in caput vxoris posse torqueri, diuus Traianus Seruio Quarto [d] rescripsit. Item Mūmio Lolliano rescripsit, damnati seruos, quia desierunt esse ipsius, [e] posse in eum torqueri. ¶ Si seruus ad hoc erit manumissus, ne torqueatur: [f] dummodo in caput domini [g] nō torqueatur, posse eum torqueri [h] diuus Pius rescripsit. Sed & eum qui cognitionis [i] susceptæ tempore alienus fuit: licet postea rei [k] sit effectus, [l] torqueri in caput [m] [eius] posse diui fratres rescripserunt. ¶ Si quis dicatur nullo iure emptus: non prius torqueri poterit, quàm si constiterit [n] venditionē non valuisse. & ita imperator noster cum diuo patre suo rescripsit. ¶ Item Seuerus Spicio Antigono ita rescripsit: Cum quæstio de seruis cōtra dominos neque haberi debeat: neq; si facta sit, dicturi sententiam cōsilium instruat: [o] multo minus [p] indicia seruorū contra dominos admittenda sunt. ¶ Diuus Seuerus rescripsit, confessiones reorum pro exploratis [q] facinorib⁹ haberi nō oportere, [r] si nulla probatio religionē cognoscentis [s] instruat. ¶ Cū quidā deponere pretium [t] serui paratus esset, vt seru⁹ torqueretur contra dominum: imperator noster cū diuo patre suo id non admisit. * ¶ Si serui quasi sceleris participes in se torqueātur, deque domino aliquid fuerint confessi apud iudicē: prout causa exegerit, ita pronunciare

* *Flo. admiserunt*

A u *Ostenditur.* ad hoc. ff. ea. l. §. diuus Antoninus. & j. eo. l. vnius. §. seruo. & C. de testi. l. seruos.
x *In causa tributorum.* negotiator seruorum præstat vectigal pro seruis etiā si sint alicuius ciuitatis: & debet eos profiteri: & quòd hoc faciat, instruit eum pœna capitalis, quæ sibi celanti & seruo conscio imponitur: vt C. de vecti. l. vniuersi. §. fin. & l. j. & dic reip. alicuius ciuitatis, non Romanæ: vt. ff. de publica. l. locatio. §. fisc⁹. & incipit constructio ibi, quoque &c.
y *Quod.* scilicet periculum. vel quæ, scilicet ratio: & in quibus, scilicet tributis, id est sub quibus. vel dic seruos alicuius ciuitatis torquēdos in causa tributorū: nō dico ciuitatis Romanæ: vt. ff. de adul. si postulauerit. §. iubet. & §. ratio. & cōstrue vt ff. & qđ dicit, seruos. s. torquendos. quibus. i. sub quibus tributis.
z *Professionem.* i. manifestationem seruorum delatorū: vt. C. de vecti. l. omnibus. secundū primū casum. vel, id est dictū, siue testimoniū. secundū alium. in primo fit pfessio à deferēte, in secundo à seruo.
a *Interrogare.* nisi in se torqueatur: vt. j. pxi. §.
b *Suggerentis.* q Lucius fecerit.
c *De se.* ff. proxi. §. cōtra. Solu. vt ibi.
d *Amplius.* quàm de se. quod de aliis dixit: certe hoc fuerit, id est erit, vel est indiciū rei si indicaretur reus: non tamen culpa ĩterrogatoris, id est interrogationis: quia bene sic debuit interrogari.
e *Non semper.* imò sēper: vt. j. eo. l. edictum. contra. Solu. illa secundum istā. Item facit. C. quando appel. sit. l. ij.
f *Ab eis.* aliàs ab eis: aliàs ab eius, scilicet criminis in quo torquetur. Et no. quòd variis ex causis format quis suā opinionem & mutat: vt hic, & ad Trebel. quia poterat. & de colla. bono. l. nonnunquam. & de transac. l. cum hi. §. in persona. & infra de pœ. l. diui.
g *Mentiuntur.* facit ad hoc in authen. de testi. §. si vero odiosus. col. vij. & ff. de adi. le. l. iij. §. fin. & ff. de testi. l. testium. in prin. & de suspe. tu. l. tutor. §. si tutor. & C. de inof. testa. liberi. & de testi. si qs.
h *Cognita.* distinguēdo inter inimicitiā magnam, vel paruam: vt. d. auth. §. si vero odiosus.

eum debere diuus Traianus rescripsit. quo rescripto ostenditur, [u] grauari dominos confessione seruorum: sed ab hoc rescripto recessum constitutiones posteriores ostendunt.

Iste. §. potest legi tribus modis. Vno modo dicit sic: Seruus cuius est omissa professio, potest torqueri contra obtinentem, etiam si sit seruus reipublicæ. Secundo sic: Seruus reipublicæ potest torqueri contra omittentem B *professionē alicuius rei. Tertio sic. Seruus potest torqueri si ipse dicatur omisisse professionem alicuius rei. & per omnes istos casus intellige esse omissam istam professionem in causa tributorum, & sic seruus est capitaliter puniendus. Bartolus.*

¶ In causa tributorum, [x] in quibus esse reipublicę neruos† nemini dubium est: periculi quoque ratio, quod [y] seruo fraudis conscio capitalem pœnam denūtiat, eiusdem professionem [z] instruat. * ¶ Qui quæstionē habiturus est, non debet specialiter interrogare, [a] an Lucius Titius homicidium fecerit: sed generaliter quis id fecerit. alterū C enim magis suggerentis [b] quàm requirentis videtur. & ita diuus Traian⁹ rescripsit. ¶ Diuus Hadrianus Calpurnio Celeriano in hęc verba rescripsit: Agricola Pompeij Valentis seruus de se [c] potest interrogari: [&] si dū quæstio habetur, amplius [d] dixerit, rei fuerit indicium, nō interrogationis culpa. ¶ Quæstioni fidem non † semper, [e] nec tamen nunquam habendam, cōstitutionib⁹ declaratur. etenim res est fragilis, & periculosa, & quæ veritatem fallat. nam plerique patientia siue duritia tormentorum, ita tormenta contemnūt, vt exprimi [ab] eis [f] veritas nullo modo possit. alij tāta sunt impatientia, vt [in] quouis [potius] mentiri, quàm pati tormenta velint: & ita fit vt etiā vario modo fateantur: vt non tantùm se, verumetiam alios criminentur. Præterea inimicorū quæstioni fides haberi non debet: quia facilè mētiuntur. [g] nec tamen sub prætextu inimicitiarum detrahenda erit fides quę- stioni *: sed causa cognita [h] habenda fides, aut non habenda.

† *Iuxta illud Cic. pro lege Manil. Etenim si vectigalia reip. neruos semper duximus.*
* *Flo. extruat*
† *Huc pertinet locus cōmunis à quæstionib⁹ cōtra quæstiones: de quo eleganter differit Quintil. lib. 5. Instit. orat. circa prīcip. Cic. lib. 2. de Inuent. Rhet. & lib. 2. Rhet. ad Herenn.*
* *Flo. quæstionis: causaq; cog.*

a *Tradidit.* iudici puniendos. puta duxisti ad iudicem latrones, vt eos torqueret an hoc esset verum. & ipsi torti, vel non torti, dicunt quòd tu es latro cum eis.
b *Haberi eis.* latronibus.
c *In eos.* id est contra eos.
d *Quibusdã.* ſ. rescriptis.
e *Hoc.* scilicet ꝙ non credatur eis. nam quãdoque creditur.
f *Plerique.* qđ potuit facere iste q eos tradidit.
g *Proditores suos.* ergo de se confesso creditur quandoq; de alio: vt. ff. de cust. reo. l. diu⁹. &. ff. ad Syl. l. prius. Sed cõtra. C. de accusã. l. fina. Sol. vt ibi.
h *Creditur.* q.d. bene est vt eos ꝓdam⁹: quia postea nõ sic eis credet
i *Eis.* ꝓdentib⁹. Ac.
k *Transmittẽda.* id est admittenda. H. vel id est omittenda.
l *Allegatio.* nõ debet haberi inualidũ argu. hic qđ dicũt proditores, scilicet ꝙ latrones mentiãtur siue calumniẽtur in se. ſ. proditores. Io. posset etiam e contra tota legi: vt hęc dicant proditi. & facit. C. eo. l. iiij.
m *De maleficio.* à se cõmisso.
n *Nonnunquam.* id est plerunque.
o *De causa.* vt. ff. ea. l. §. quæstioni.
p *Confessus.* iure Longobar. sec⁹. nã prius cõfitẽs, postea negare volens non auditur: vt in Lõgobar. qualiter q se de. l. si pro quacũque.
q *Primitiuum.* proprium nomen serui.
r *Reuertendi.* cum dñs preceperat seruo vt aliquẽ occideret: qđ dicebat seruus se fecisse ne dominus in eũ sæuiret.
s *Suspectus.* id est confessus.
t *Perseuerantem.* aliàs non esset damnandus: vt. ff. §. diuus.
u *Peruenires.* vt aliis præiudicares: vt. C. de accu. l. fina.
x *Constiterit.* i. certum fuerit hoc duplex dictum quod sequitur.
y *Commentum.* id est confessum.
z *Decreti.* id est sententiæ.
a *Reuertatur.* vt institu. de his qui sunt sui vel alie. iur. §. fi.
b *Quem.* scilicet dominum.
c *Quod si.* aliàs quasi: aliàs quia. &. j. habeas si fuisset &c. damnaretur. ad hoc. ff. de fideico. liber. l. generaliter. §. seruus. Sed contra. j. de pœ. l. aut damnum. §. seruos. &. C. de senten. pas. l. frustra. Solu. hic restitutus fuit. ad quod. j. de senten. pas. l. fina.
d *Restituere.* quãdo vere cõmiserat delictũ de quo fuit cõfessus.
e *Non potest.* neque in criminali, neq; in ciuili: vt hic, &. ff. de re iudi. l. acta. §. de amplianda. &. l. iudex. &. l. Paulus. &. j. tit. j. l. aut dãnũ. §. fi. &. C. senten. rescin. nõ pos. l. j. &. C. de sentẽ. l. post sententiã. &. ff. de re iud. l. quod iussit. &. j. tit. j. l. diui fratres. in prin. &. §. j. l. moris. §. istę. & de offi. procõsu. l. solent. §. sicut. & de offi. procur. Cæsa. l. fi. &. ff. de fur. l. nõ potest. Sed cõtra. ff. de mino. l. in causę. §. fi. sed ibi ratione ætatis. ad quod. ff. de postu. l. j. §. cum qui. versi. de qua. vel illud in ciuilibus. Item secus in mulctis: vt supra de offi. præsi. l. illicitas. §. fi.
f *Sententiã suam.* nisi ratione ętatis: vt. ff. de mino. l. in causæ. §. fi.
g *Principi.* multa enim principi licẽt, quę nõ licẽt alij: vt. ff. §. si quis ige. esse di. l. j. §. fi. & de fideicõmiss. liber. l. ita q; & de adop. l. adoptio.
h *Constiterit.* alias cõstitit. Accursius.

* *Flo. desiricte non habeatur*

¶Cum quis latrones tradidit:[a] quibusdam rescriptis continetur, non debere fidẽ haberi eis[b] in eos[c] qui eos tradiderũt. Quibusdã[d] verò, quæ sunt pleniora, hoc cauetur, vt neque districtius hoc[e] habeatur,* vt in cæterorum persona solet: sed causa cognita æstimetur, habenda fides sit, nécne. Plerique[f] enim dum metuunt ne fortè adprehensi eos nominent, prodere eos solent: scilicet impunitatem sibi captantes, quia nõ facilè eis indicantibus proditores suos[g] creditur.[h] Sed neq; passim impunitas eis[i] per huiusmodi ꝓditiones concedenda est: neque transmittenda[k] [est] allegatio[l] dicentium idcirco se oneratos, quòd eos ipsi tradidissent. Neque enim inualidum argumentum haberi debet mendacij, siue calumniæ in se instructæ.

Si post sententiam ex prima confessione latam de innocentia rei constiterit: debet condemnatus restitui à principe, non ab inferiore. Bartolus.

¶Si quis vltro de maleficio[m] fateatur, nõ semper ei fides habenda est. nonnunquam[n] enim aut metu, aut qua alia de causa[o] in se confitentur. & extat epistola diuorum fratrum ad Voconium Saxam, qua continetur liberandum eum qui in se fuerat confessus,[p] cuius post damnationem de innocẽtia constitisset: cuius verba hęc sunt: Prudenter & egregia ratione humanitatis, Saxa charissime, Primitiuum[q] seruum, qui homicidium in se confingere metu ad dominum reuertendi[r] suspectus[s] esset, perseuerantem[t] falsa demõstratione, dãnasti: quęsiturus de consciis quos æquè habere se commentitus fuerat, vt ad certiorem ipsius de se cõfessionem peruenires.[u] nec frustra fuit tam prudens consilium tuum: cum in tormentis constiterit[x] neque illos ei cõscios fuisse, & ipsum de se temere commentum.[y] potes itaque decreti[z] gratiam facere: & eũ per officium distrahi iubere, cõditione addita, ne vnquam in potestatem domini reuertatur:[a] quem[b] pretio recepto certum habemus libenter tali seruo cariturum. Hac epistola significatur, quòd si[c]* seruus damnatus fuisset restitutus: ad eũ pertineret cuius fuisset antequam damnaretur. Sed præses prouinciæ eum quem dãnauit, restituere[d] non potest:[e] cum nec pecuniariam sententiam suam[f] reuocare possit. Quid igitur? Principi[g] eũ scribere oportet, siquãdo ei [eius] qui nocens videbatur, postea ratio innocentiæ constiterit.[h]

II. VLPIANVS libro trigesimonono ad Edictum.

CHAereditarij serui quãdiu incertum est ad quem bona[i] pertineãt: nõ possunt videri in caput dñi torqueri [posse.]

III. IDEM libro quinquagesimo ad Edictum.

CONstitutiõe ĩperatoris nostri & diui Seueri placuit plurium[k] seruũ in nullius[l] caput torqueri posse.

IIII. IDEM libro tertio Disputationum.

DE incestu,* vt Papinianus respondit, & est rescriptũ, seruorum tormenta cessant:[m] quia & lex Iulia[n] cessat[o] de adulteriis.

V. MARCIANVS libro secundo Institutionum.

SI quis viduam vel alij nuptã cognatam, cum qua nuptias cõtrahere nõ potest, corruperit: in insulam deportãdus est:[p]

Aereditarii.] CASVS. Cũ quæstio sit qs succedat Titio, an ego vel tu: interim seruus hæreditatis non dicitur esse alicui⁹ nostrũ: vnde poterit torqueri cõtra quemlibet nostrum. Fran. Ac.
i *Bona.* hæreditaria: * *Flo.* quia vnus negat alium ſer. cohæredẽ. & cõcr. C. eo. l. hoc quod placet. *fina.* &. l. cũ testamentũ. sed hodie etiã si cõstet ad quẽ seruꝰ ptinet: vt. C. e. l. fi. vbi erat speciale secundũ hoc vt seruus in caput domini torqueat, vt ibi dixi. & ff. §. eo. l. j. §. diui fratres.

Constitutione.] CASVS. Tres vel quatuor habemus seruum cõmunẽ. hic seruus nõ potest torqueri contra aliquẽ nostrũ. Fr. Ac.
k *Pluriũ.* nisi sit collegium: vt. ff. l. j. §. seruum. Accursius.
l *In nullius.* vt &. C. e. l. hoc quod placet. nisi in casu: vt ibi in fi. &. j. eo. l. extraneo. §. pen.

Incestu.] CASVS. Titius accusat de incestu, vt quia iacuit cũ quadam vidua, vel virgine: nõ possunt torqueri serui Titij cõtra eum: cum lex Iulia de * *Flo.* adulteriis cesset: quia cessio nõ est adulteriũ. F. Ac.
m *Cessant.* scilicet cõtra dominos.
n *Lex Iulia.* hoc est verũ ex capite adulterij: sed tamẽ incestus est vnum de capitulis ei⁹: vt. ff. de mino. l. auxiliũ. §. fi. vbi ergo est adulteriũ, torquetur in dominũ: vt hic innuit, & j. eodem. l. extraneo. in princ. Item vbi incestus cum adulterio, idem: vt. j. eo. l. proxi. & supra de adul. l. vim passam. §. fi.
o *Cessat.* pro simplici incestu.

Si quis viduam.] CASVS. Titius iacuit cum quadam vidua, vel cum vxore alterius quæ erat sua cognata. deportandus est in insulam, cum duplex sit delictum: scilicet incestus, quia cognata: item adulterium, quia nupta erat alij: vel stuprum, cum esset vidua. hoc ergo casu, scilicet quando cũ cognata sua alij nupta iacuit, torqueri possunt serui Titij contra Titium. Franciscus Accursius.
p *Deportandus est.* saltem secundum Io. nã vbi erat vidua, omnino est deportãdus. vbi nupta: saltem ad minus hæc eadem pœna debebit imponi. nec obest. C. de adulte. l. quamuis. ij. in fine l. potest

BIU Cujas

l.potest enim esse q̃ ex dignitate & nobilitate deportatio sufficit:vt supra de sic.l.eiusdem.§.pe.& adde quod no.ſ. de adul.l. ſi adulterium cum incestu.in prin.Accursius.

a *Adiungit.*delinquens.

b *Hoc casu.*adulterij tantum,non stupri solius. alioquin contra.ſ.l.proxi.

Pater.]C A S V S. Vir vel pater Bertę accusauit Titium de adulterio:& petiit seruos Titij torqueri: & torti sunt:& aliqui ex seruis ob torméta decesserũt. quæritur an sit hoc dãnum Titio emendandũ?& distinguitur. aut enim Titius est absolutus: & tunc æstimatio seruorum mortuorum danda est Titio. si autẽ Titius est condemnatus:tunc nihil ei dabitur:imò serui qui remanserunt,publicãtur. Secundo dicit:cũ quęritur de falso testamẽto:serui hæreditarij poterunt ob hoc torqueri. Franciscus Ac.

Flo. postulantibus de seruis rei qu.

c *Rei.*id est accusati.

d *Perorata.*si causa fuit probata:quomodo fuit absolutus?Respon.forte per errorẽ, vt dicũt quidam:vt &.C. si minor se ma.di.l.fin.&.ſ. de testa.tut.l. iure nostro. vel hic non dicit quòd fuerit probatũ.

e *Habetur.* & emendatur:absoluto,nõ cõdẽnato:imò si quid supereſt,publicat:vt hic, & no.ſ. de adulte.l. si postulauerit.§.si reus.

f *Torqueri.*vt.C.eo.l. cum testamentũ. & fa. ad hoc.l.fi.

Quæstionis.]C A S V S. In arbitrio iudicis est quẽ modum teneat in quæstionibus: & cum seruꝰ accusatur, quæstio haberi poterit, vt sic seruus sit saluus vel innocentiæ,vel &c. Fr.Ac.

g *Oportere.*ad hoc fa.ĵ. eo.l.de minore.§.torméta.& ſ.de iniur.l.ité apud.§.q̃stionis.Ac.

Dictum.]C A S V S. Ponitur edictũ diui Augusti,cuius sensus est:quæstio tormentorum non semper,non in omni causa,non in omni persona habenda est:sed cũ capitale crimen est, vel aliud delictum atrox,& veritas non potest aliter sciri quàm per seruorum quæstiones: hoc casu serui torquentur,& eis credetur.Secundo dicit:accusato aliquo de adulterio,peto quendam seruũ torqueri cui relicta erat libertas à domino suo sub cõdi.ille se excusare vult,dicens se liberum.dicitur quòd hæc excusatio non recipitur,cum interim seruus hæredis est. Franciscus Accursius.

h *Maleficia.*imò & in ciuili:vt.ĵ.l.proxi.

i *Efficacissimas.*nam tormentis verberibus & igne fatigati quæ dicunt,veritas ipsa videtur dicere:vt Tullius in topicis.Sed cõtra supra eodem.l.j.§.quæstioni.Solu. hic perseuerauit:ibi non: vt supra.l.j.§.si quis vltro.vel hic torqueatur in alium vt testis: ibi in se.

k *Statuliber in adulterio.*à quocũque comm isso.sed non in causa ciuili:vt.ĵ.l.proxi.in fi.& fa.ad hoc.C.eo.l.nec si mors.

l *Quòd.*id est quia.

m *Hæredis.*q.d.nõ est liber,vt per hoc euitet tormenta:sed seruus quidem hæredis:vt hic,&.d.l.nec si mors.Sed argu.contra.ĵ. quia duplex crimen est:& incestum,quia cognatã violauit cõtra fas:& adulterium vel stuprũ adiungit. [a] denique hoc casu [b] serui in personam domini torquentur.

VI. PAPINIANVS libro secundo de Adulteris.

PAtre vel marito de adulterio agente, & postulãte * vt de seruis rei [c] quæstio habeatur: si verè causa perorata [d] testibus prolatis absolutio secuta fuerit: mãcipiorum quæ mortua sunt, æstimatio habetur: [e] secuta verò damnatione,quæ supersunt, publicantur. ¶ Cum de falso testamento quæritur:hæreditarij serui possunt torqueri. [f]

VII. VLPIANVS libro tertio de Adulteris.

QVestionis modũ magis est iudices arbitrari oportere. [g] Iráque quæstionẽ habere oportet,vt seruus saluus sit vel innocẽtiæ,vel supplicio.

VIII. PAVLVS libro secundo de Adulteris.

EDictum diui Augusti quod proposuit Viuio Auito & Lucio Aproniano consulibus, in hũc modum extat:Quæstiones neq; semper in omni causa & persona desiderari debere arbitror:& cum capitalia & atrociora maleficia [h] non aliter explorari & inuestigari possunt, quàm per seruorũ quæstiones: efficacissimas [i] eas esse ad requirendam veritatem existimo, & habendas censeo. ¶ Statuliber in adulterio [k] postulari poterit, vt quæstio ex eo habeat,quòd [l] [tantisper]seruus heredis [m] est: sed spem suam retinebit.

IX. MARCIANVS libro secundo de Iudiciis publicis.

DIuus pius rescripsit, posse de seruis [n] haberi quæstionem in pecuniaria causa,si aliter veritas inueniri non possit: quod & aliis rescriptis cauetur. Sed hoc ita est,vt non facilè in re pecuniaria quæstio habeatur: sed si aliter veritas inueniri non possit nisi per tormenta, licet habere quæstionem : vt & diuus Seuerus rescripsit. Licet itaque & de seruis alienis haberi quęstionem,si ita res suadeat. ¶ Ex quibus causis quæstio de seruis aduersus dominos haberi nõ debet:ex his causis ne quidem †interrogationem valere: [o] & multo minus indicia seruorum contra dominos admittẽda sunt. ¶ De eo qui in insulam deportatus est,quæstio habenda non est: [p] vt diuus Pius[Cæcilio Iubentiano]rescripsit.Sed nec de statulibero in pecuniariis [q] causis quęstio habenda est, nisi deficiente conditione.

X. ARCADIVS,QVI ET CHARISIVS,libro singulari de testibus.

DE minore quatuordecĩ annis quæstio habenda non est:vt & diuus [r] Pius Cęcilio Iubentiano rescripsit: sed omnes omnino in maiestatis crimine (quod ad personas principũ [s] attinet) si ad testimonium proeo.statuliber.&.ſ.ad Sylla.l.j.§.serui.&.ſ.de adulte.l. si postulauerit.§.quæstioni.&.ſ.de statulibe.l.statuliberi.

Diuus.]C A S V S. In causa pecuniaria potest quæstio seruorum haberi,si veritas facti aliter sciri non potest:& hoc diuus Pius rescripsit:& etiam aliorum rescriptis continetur. Secũdo dicit:quo casu seruus non potest torqueri cõtra dominum,eodem casu si torqueatur de facto,dicto eius nõ est credendum:nec indiciũ aliquod inde colligendum. Tertio dicit:seruus Titij deportatus est in insulam ob aliquod delictum.non potest torqueri contra dominum antiquũ,scilicet Titium. Vel dic casum.seruus deportatus non potest torqueri in causa aliquorum. & est secũdum hoc ratio,qa quodlibet diceret vt euaderet. Quarto dicit:statuliber non potest torqueri in causa pecuniaria,nisi defecerit conditio sub qua relicta erat libertas. Franciscus Accursius.

n *De seruis.*ſ. alienis. quasi dicat,non solum de suis.& sic innuit seruum torquendũ in dominũ in causa pecuniaria.& sic est cõtra.C.e. l.j.in fi.Solu.hic loquitur cum contra alium, nõ contra dominũ seruus in pecuniaria causa torquetur,vt inuitur in hac litera.vel dic vt ibi.& facit ad hoc.ſ.de testi.l.ferui.&.C.de iura.calum.l.j.in fi.

† *Idem & Tacitꝰ impe. oratione apud Senatum habita cauit,vt serui in dominorũ capita nõ interrogarentur, ne in causa maiestatis quidẽ. Fla. Vopiscus in eodem.*

o *Valere.* q.d. seruus nõ debet torqueri: ergo tortus qđ dixit,nõ valet : vt.C. de legi. & con.l.non dubiũ.& adhuc minus si sine tormentis aliquid dicat:vt ſ.l.j.§.iidem Cornelio. &.§. Antoninus Seuerus.vt hic subiicit.

p *Habenda non est.* in præteritũ dominũ : vt infra eo.l.extraneo.§.fina.Vel dic,de libero.& est ratio:quia & si lex de quolibet diceret,non euaderet.

q *In pecuniariis.* at in criminibus sic,cum distinctione: vt supra l.proxi.§.fina.

De minore.]C A S V S. Minor.xiiij. an. non potest torqueri: nemo autem excusatur quin possit torqueri in crimine læsę maiestatis,quod contra principem dicitur commissum. Secundo dicit:filiusfa.in castrensi peculio habet seruos.dicitur q̃ isti serui nõ possunt torqueri cõtra patrem domini eorũ:sicut nec serui patris cõtra filium dñi possent torqueri. Tertio dicit:cum iudex facit aliquos torqueri,non debet per omnia facere ad voluntatem actoris:sed modum in tormentis adhibeat. Item nõ debet iudex incipere à seruis vel libertis accusati,vt faciat eos torqueri. Item iudex inspiciat qua voce loquatur in testificando qui torquetur: & qua cõstantia & qua trepidatione loquatur. Quarto dicit:cum quæritur sis meus,vel sis liber:non debes in hac causa torqueri.& dic de hoc vt in glos.domini mei Accursij.Franciscus Accur.

r *Diuus.*vt infra eodem.l. ex libero.§.j.&.ſ. de testi.l.iij.§.lege Iulia.&.l.in testimonium.

s *Principum.* ad hoc facit supra ad legem Iuliam maie.l. famosi.&.C.ad legem Iuliam maie.l.nullus.& supra de testi.l.ob carmen.§.si ea.

BIU Cujas

a *Nam patris.* scilicet seruos.
b *Torquendos.* aliàs interrogãdos.& facit.ff.ad Syll.l.j.§.si pater.
c *Temperamenta.* vt &.ff.e.l.quæstionis.& facit.ff.de testi.l.j. in fine.& de in lit.iur.l.videamus.§.iurare.& de iniur.l.sed si vnius.§.prætor ait,arbitratu.
d *Sumere, dum.* C. de testi.l.nimis.& de edẽ. l.j.&.l.qui accusare.
e *Existimationis.* id est famæ. ad qđ.ff. de fun. instru.& instru.le.l. cũ de lanionis.§.asinam.& de testi.l.iij. in princi. & j. de re mili.l. non omnes.§. à barbaris. & supra de transactio.l. cum hi.§.sed & personarum.&.ff.soluto matrimonio.l.si cum dotem.§. eo autem tempore.& in authẽ.de testi.§.j.col.vij.
f *Veritatẽ requiri.* Quatuor modis fit mihi cõtrouersia de seruo: vno per rei vindicationem: quia ego ab alio, vel alius à me vindicat: & tunc torquetur: vt.C. eo.l.quotiens.& de rei vindi.l. cum super. & de ser.fu.l.quicũque.§. fin.&.l.cum seruũ.quæ sunt cõtra. Secundo de possessiõe eius vel inter me & eum, quod fit vel officio iudicis, vel vtrubi: vt.C.vbi cau. sta.l.j.& tunc similiter torquetur: vt.C. de libe.cau.l.eam quæ. quę est contra. Tertio de libertate: quæ quæstio fit prẽiudicialibus act. & tunc nõ: vt hic forte propter spem proximè apparituræ libertatis: argu.j. eo.l. statuliber. Quarto per petitionẽ hæreditatis: vel quia ip se solus vel vnà cum aliis hæreditariis rebus petitur per petitionem hæreditatis.& tũc torquetur super omni re hæreditaria: vt.ff.eo.l. hæreditarij.&.C. eo.l. fin. quia vnus dicit se in solidum hęredem: alius econtra. aliàs si seruum confiterentur cõmunem,& se cohæredes. sed si de vna alia re sit quæstio, non torquetur: vt.C.e.l.hoc quod placet. Item si de aliis non de hæreditariis rebus quæstio sit: licet dubium sit cuius sit seruus hæreditarius, non torquetur: vt.j.eod.l. ex libero. vel verius illa ex libero,& illa, hoc quod placet, corriguntur per l.C.eo.l.fina. Accursius.

uocentur, cum res exigit, torquentẽ. ℣ Potest quęri an de seruis filij castrẽsis peculij in caput patris quęstio haberi nõ possit. nam patris [a] nõ debere torqueri in filium, constitutum est. Et puto rectè dici, nec filij seruos in caput patris esse torquendos. [b] ℣ Tormenta autẽ adhibenda sunt, nõ quãta accusator postulat: sed vt moderatę rationis temperamenta [c] desiderant: nec debet initium probationũ de domo rei accusator sumere: dum [d] aut libertos eius quẽ accusat, aut seruos in testimoniũ vocat. ℣ Plurimũ quoque in excutienda veritate etiam vox ipsa, & cognitoris* subtilis diligẽtia adfert. Nam & ex sermone, † & ex eo qua quis cõstantia, qua trepidatione quid diceret, vel cuius existimationis [e] quisq; in ciuitate sua est, quędam ad illuminãdam veritatem in lucem emergunt. ℣ In causis quoque liberalibus non oportet per eorum tormenta de quorum statu quæritur, veritatem requiri. [f]

XI. PAVLVS libro secundo de Officio Proconsulis.

ETiam si redhibitus [g] fuerit seruus: in caput emptoris [h] non torquebitur.

XII. VLPIANVS libro quinquagesimoquarto ad Edictum.

SI quis, ne quęstio de eo agatur, liberũ se dicat: diu' Hadrianus rescripsit non esse eum antè torquẽdum, quàm liberale iudicium experiatur. [i]

XIII. MODESTINVS libro quinto Regularum.

CErto pretio seruũ æstimatum in quæstionẽ dari interposita stipulatione, [k] recepti est. [l]

XIIII. IDEM libro octauo Regularum.

STatuliber in delicto repertus, sperãdæ libertatis prærogatiua, nõ vt seruus, ob ambiguum conditionis, sed vt liber puniendus est [m].

XV. CALLISTRATVS libro quinto de Cognitionibus.

EX libero homine pro testimonio nõ vacillãte [n] quæstionem haberi non oportet. De minore quoq; quatuordecim annis in caput alterius quęstionẽ habendam nõ esse diuus Pius Męcilio rescripsit: maximè cùm nullis extrinsecùs argumẽtis accusatio impleatur: nec tamen cõsequens esse, vt etiam sine tormentis eisdem [o] credatur. nam ætas, inquit, quæ aduersus asperitatem quæstionis eos interim tueri videtur, suspectiores quoque eosdem facit ad mẽtiendi facilitatem.*

Lite pendente super dominio serui, non potest torqueri interim in eum à quo seruus petitur. Bartolus.

℣ Eũ qui vindicanti seruum cauit, [p] domini loco habendũ, & ideo in caput eius seruos [q] torqueri nõ posse, diu' Pius in hæc verba rescripsit: Causam tuã aliis probationibus instituere* debes. nã de seruis quæstio haberi nõ debet: cũ possessor hæreditatis qui petitori satisfecit, interĩ domini loco habeatur. [r]

XVI. MODESTINVS libro tertio de pœnis.

REpeti [s] † posse quæstionem diui fratres rescripserunt.

℣ Is qui de se cõfessus est, in caput aliorum non torquebitur: vt diuus Pius rescripsit. [t]

k *Stipulatione.* id est petitione ne torqueatur.
l *Receptum est.* de hoc dic vt.ff. de adulte. si postulauerit. in prin. &.§.pen.&.C. de adul.l.iij.
Statuliber. CASVS. Statuliber deliquit. puniẽdus est vt homo liber. Franciscus Accursius.
m *Puniendus est.* vt & infra titu.j.l. moris.§. fi. Sed contra.ff. de statulibe. l. statuliberi à cæteris. Solu. vt ibi in glo.iij. Itẽ arg. cõtra.ff. si quis test. li. esse iussl. j.§. quid tamen. Sol. vt ibi.& fa. ad hoc.ff. si ex noxa. cau. aga. l. fi.
EX libero. CASVS. Liber homo testificans & non vacillãs, non debet torqueri. Itẽ minor quatuordecẽnis non potest torqueri in causa aliquorũ. & si sine tormentis dicat testimonium: non creditur ei. Vltimo dicit: petebã à te seruum, p. misisti iudicatum solui. interim hac causa pendẽte p. domino haberis. vnde talis seruus nõ potest torqueri cõtra te in aliqua alia causa. & hoc etiam diuus Pius rescripsit in hæc verba, Causam &c. Fr.
n *Non vacillante.* tunc ergo posset torqueri: vt.j.eo.l.vni'.§. testes. & C. de testi. nullũ. & in auth. de testi.§.j. & C. de abo.l. fallaciter. sed an etiam hoc in ciuili. nõ solum in crimi. dicã sic, vt.ff.eo. diu'.j. respon. Accursius.
o *Eisdem.* aliàs eiusdẽ, & fa.ff.e.l. de minore. in prin.&.ff.ad Syl.l. j.§. ipuberes.&.§. impuberi.&.l. excipiuntur.&.ff. de tranf.l. cum hi.§. in persona.
p *Cauit.* f. iudicio fisti, vel iudicatum soluit: vt insti. de fãtisda. in prin.
q *Seruos.* in alia causa quàm suipsi'?: vt not.ff. eodẽ. de mino.§. fina.
r *Habeatur.* vt.ff. qui satisf. cog.l.pe.§.pe. Sed cõtra. C.e.l.fi. Sol. hic corrigit: vel hic loquitur cum de aliis rebus, nõ de hæreditariis erat cõtrouersia. tunc enim seruus torqueri.
s *Repeti.* CASVS. Semel in tormentis positus potest iterum torqueri. Secundo dicit: confessus de se, non debet torqueri vt de aliis dicat. Franciscus Accursius.
f *Repeti.* ar. ad reuersionem testium. sic. C. de testi.l.fin. &.ff. de opti. leg.l.ij.&.j.eo.l.vnius.§.j. Sed arg. contra supra de testi.l. produci.
t *Rescripsit.* Sed argu. contra.ff. ad Syl.l. prius. Solu. ibi specialiter vt & alia quæ not. C. de accusa.l.fina. in fine.
EXtraneo. CASVS. Etiã extraneo accusante quendã de adulterio possunt serui accusati torqueri,& sic cõtra dñm. sec. si accusaretur de stupro. Secũdo dicit: mortuo patre pluriũ, quidã dicit se filiũ defuncti,& se debere & velle succedere cũ fratribus qui sunt filij defuncti. at illi negãt illũ filiũ esse defuncti,& sic nõ debere succedere, sed se tãtũ debere succedere. dicit ꝙ serui hereditarij poterũt torqueri sup hoc. Idẽ si socius dicat socium occidisse. nã seruus communis eorum poterit super hoc torqueri. Vlti-

Flo. Cognitionis † Adde glo. videndã in cano. hoc habet. 46. distin. No. istũ tex. cũ text.ff. proxime ibi, etiã vox ipsa &c. nã Ludo. Ro. in suis sing. fo.2. sing. 8. refert Bal. in rub. de iureiur. ff. tenuisse p istum text. qualiter testis non potest iurare p nuntiũ, siue per procuratorẽ. tamen Bal. ibi nõ alleg. istum textum, sed text. in l.3. §. idem dius. ff. de testi. qui bene facit in ratione sua cũ glo. super verbo testimoniis. & Bart. in l. quæ bona fide. §. si alieno. ff. de dam. infec. istud tenendo allegat d. §. idem diuus &c.

† *Limita hic. Appone vnus. § pretium pro pe. vt p dat finem rubrice pretium autem quæ limita vt non intrent limitanei p l. & si ita. & quæ ibi no. Ang. & Bal. & ff. ad Syl. vt post tura rubrica multis pertinentibus dicamus. nisi forte dicamus quod socius non occidit socium.*

BIU Cujas

mo dicit: seruus damnatus in metallum, & sic desiit prioris domini esse, non potest torqueri contra dominum quondam. Fran.

a *Placuit.* vt. C. eo. l. j. imò & de statulibe. vt. ſ. eo. l. edictũ. §. fin.

b *Sed in quæstione ſtupri.* non de incestu ſimplici: vt ſupra eo. de incestu. & l. ſequen.

c *De quæstione.* quæ p accuſa. fal. exercetur: vt ſupra de fal. l. qui falſam. §. accuſatio. &. C. de fal. l. j. & fa. ſ. de Carbo. edic. l. iiij. §. duæ.

d *Hæreditatem.* ſcilicet ei quem &c. Ac.

e *Contra dominos.* ſcilicet cæteros &c.

f *Quæritur.* aliàs quæritur: aliàs quæri. & fa. C. e. l. hoc quod placet. & l. ſuper. & ſ. communi di. l. communi.

g *Poſtularetur.* i. accuſaretur.

h *Pro domino.* ad hoc ſ. ad Syl. l. & ſi cert⁹ ſit percuſſor. §. vnus.

i *Damnato.* ſecus ſi ecõtra dominus fuiſſet dãnatus: vt. ſ. l. j. §. idem Nummio. & fa. ad hoc C. eo. l. ſeruos. ij. & de ſen. paſ. l. fruſtra. &. j. e. l. vnius. §. ſeruus. &. ſ. e. diuus. §. fi.

k *Confiteatur.* ſcilicet ſeruus iſte.

VNius.] CASVS. Plures accuſati de vno & eodẽ delicto, ſi ſint torquẽdi incipiẽdũ eſt à timidiore, & q magis tenerę ætatis ſit. Secundo dicit: reus tortus ſemel, iterũ poteſt torqueri, ſi argumenta apertiora ſint cõtra eũ nunc. Tertio dicit: cũ nulla indicia ſunt cõtra reum ſiue accuſatũ, nõ poſſum incipere à tormentis. Quarto dicit: teſtis tunc torquetur, eũ falſum dixerit, & cũ dixerit ſe interfuiſſe facto ſup quo tulit teſtimoniũ. hæc enim duo ſunt neceſſaria. Quinto dicit: cum quæritur an quis ſit filius defuncti, vel non: poterunt ſerui hæreditarij ſuper hoc torqueri. Sexto dicit: ſeru⁹ ſi ſpõte dixit aliquid cõtra dominũ ſuum: non creditur ei. Septimo dicit: ſeruus vẽditus nõ poteſt torqueri cõtra dominum ſuũ quondã. Octauo dicit: ſeruus etiam ad poſtula. domini nõ torquetur in cauſa domini. Nono dicit: cum peto quendã torqueri cõtra te, & ille dicit ſe tuum ſeruum eſſe, & ſic nõ torquẽdum: de hoc prius inquiritur. Decimo dicit: præſes cum vult cognoſcere de quibuſdam delinquentibus qui erant in turri detruſi: debet eis nuntiare per aliquot dies ante, vt ipſi præparent ſe ad defenſionem. & redditur ratio in litera. Vltimo dicit: ſi cuſtos captos afflixit: de hoc delicto poteſt cognoſci de plano, id eſt ſine libello, & etiam cum eo. Franciſcus Accur.

l *Ita.* id eſt iſto ordine ſunt torquendi ad veritatem eruendam.

m *Videtur.* ſ. eo. l. j. §. j.

n *Repeti.* id eſt iterum torqueri: vt. ſ. eo. l. repeti.

o *Adhibenda ſunt.* vt. ſ. eo. l. j. in prin.

p *Teſtes.* liberi.

XVII. PAPINIANVS libro ſeptimodecimo Reſponſorum.

EXtraneo * quoq; accuſante ſeruos in adulterij quęſtione cõtra dominum interrogari placuit. [a] quod diu⁹ Marcus ac poſtea Maxim⁹ principes iudicãtes ſecuti ſunt. Sed & in q̃ſtione [b] ſtupri ſerui aduerſus dñm nõ torquẽtur. ¶ De quęſtione [c] ſuppoſiti partus, vel ſi petat hæreditatem, [d] quẽ cæteri filij non eſſe fratrem ſuum contendunt: quæſtio de ſeruis hæreditariis habebitur: quia non contra dominos [e] cæteros filios, ſed pro ſucceſſione domini defuncti q̃ritur. [f] quod congruit ei quod diuus Hadrianus reſcripſit. cũ enim in ſocium cædis ſoci⁹ poſtularetur: [g] de communi ſeruo habendã quęſtionem reſcripſit: quòd p domino [h] fore videret. ¶ De ſeruo in metallũ dãnato [i] quęſtionẽ cõtra eũ qui domin⁹ fuit, nõ eſſe habẽdã reſpõdi: nec ad rẽ pertinere, ſi miniſtrum ſe facinoris fuiſſe confiteatur. [k]

XVIII. PAVLVS libro quinto Sententiarum.

VNius facinoris plurimi rei vita [l] audiendi ſunt, vt ab eo primùm incipiatur qui timidior eſt, vel tenerę ætatis videtur. [m] ¶ Reus euidẽtioribus argumentis oppreſſus, repeti [n] in quæſtionẽ poteſt: maximè ſi in tormenta animũ corpúſque duraverit. ¶ In ea cauſa in qua nullis reus argumentis vrgebatur, tormẽta nõ facilè adhibẽda [o] ſunt: ſed inſtandum accuſatori, vt id quod intendat, cõprobet atque cõuincat. ¶ Teſtes [p] torquendi nõ ſunt conuincendi mendacij aut veritatis gratia, niſi cum facto [q] interueniſſe dicũtur. ¶ Iudex cũ de fide generis inſtrui nõ poteſt: poterit de ſeruis hæreditariis habere quęſtionem. [r] ¶ Seruo qui vltro [ſ] aliquid de domino cõfitetur, fides nõ accõmodatur. Neque enim oportet ſalutẽ dominorum, ſeruorũ arbitrio cõmitti. [t] Seruus in caput eius domini à quo diſtract⁹ eſt, cuique aliquando ſeruiuit: in memoriam [u] prioris dominij interrogari nõ poteſt. Seruus nec ſi à domino ad tormẽta offeratur, interrogandus [x] eſt. Sanè quotiens quæritur an ſerui in caput domini interrogandi ſint, prius de eorum dominio oportet inquiri. [y]

Iudex debet dare terminum parti ad faciendum ſuam defenſionem, licet poſſit fieri defenſio ſine termino. Bartolus.

¶ Cogniturum de criminibus præſidem oportet ante diem [z] palã facere, cuſtodias [a] ſe auditurũ: ne hi qui defendendi ſunt, ſubitis accuſatorum criminibus opprimãtur: quamuis defenſionẽ quocũque [b] tempore poſtulante reo negari non oportet: adeò vt propterea & differantur & proferantur [c] cuſtodiæ. ¶ Cuſtodiæ non ſolùm pro tribunali, [d] ſed & de plano audiri poſſunt, atque damnari.

XIX. TRYPHONINVS libro quarto Diſputationum.

IS cui fideicommiſſa libertas debetur: non aliter vt ſeruus quæſtioni applicetur, niſi aliorum [e] quæſtionibus oneretur.

Teſtis qui non debet examinari propter partis reuerentiam: examinatus non facit indicium nec probationem. Bartolus.

XX. PAVLVS libro tertio Decretorum.

MAritus quidã hęres vxoris ſuæ petebat à Suro pecuniã quã apud eũ depoſuiſſe defunctã ſe abſente [f] dicebat: & in eã rem vnũ teſtem liberti ſui fi-

A q *Cum facto.* id eſt negotio ſuper quo teſtificantur, & tamen nõ rectè dicunt. & ſic duo exiguntur, ſcilicet quòd ſe interfuiſſe dicãt, & q̃ vacillẽt: vt. ſ. eo. l. ex libero. facit. C. de epiſcopis & clerici. l. presbyteri. & in authen. de teſti. §. ſancimus. col. vij.

r *Habere quæſtionem.* vt: C. eo. l. ſuper ſtatu.

ſ *Seruo qui vltro.* id eſt ſine tormentis. ad quod facit. ſ. de in ius vocan. l. ex quibus. vel, id eſt voluntate etiã domini. ad quod eſt. ſ. de poſtulan. l. quos prohibet. & C. de iureiur. propter calũ. dã. l. ij. §. ſed quia. &. C. de teſti. l. ſeruos. &. C. e. l. ſeruos. j. &. ſ. de pcu. filiꝰ. §. veterani

t *Committi.* licet domi norum ſalutem ſuæ anteponere debeant: vt. ſ. ad Syll. l. j. §. iuxta hæc.

u *In memoriam.* vt & C. eo. ſeruos nõ ſolum. & facit. j. de decu. l. fin. &. C. eo. l. penult. &. ſ. eod. l. extraneo. §. fin. Sed contra. ſ. eod. l. j. §. idẽ Nũmio. Sol. vt ibi.

x *Interrogandus eſt.* vel pro ſe: vt. C. eo. l. ſeruos qui. &. l. pridem.

y *Inquiri.* vt &. ſ. e. l. j. §. ſi quis dicatur. &. l. ſi quis. Accurſius.

z *Ante diem.* forte vnũ: vel ãte diẽ illũ quo allegatiões debet audire: ita tamẽ q̃ ſuospoſ ſit habere aduocatos. ad qđ facit. C. de exhi. reis. l. ij. §. fi. &. ſ. de publi. iud. l. cuſtodias.

a *Cuſtodias.* i. cuſtoditas perſonas. ſic. ſ. de offi. procõſul. l. ſolent. ſecundum vnum ſenſum.

b *Quocunque.* ante ſententiam.

c *Proferantur.* ſ. cuſtodiæ. aliàs eſt in textu.

d *Pro tribunali.* dic, libello & inſcriptiõe depoſita. ſed etiã ſine his. ad quod facit. ſ. de accu. l. leuia. &. C. de cuſto. re. l. fin. & dicas hic de cuſtodibus qui captos afflixerãt: vt. C. de cuſto. re. l. j. §. fi. Ac.

IS cui.]C ASVS. Seruus cui p fideicõmiſſum relicta eſt libertas: nõ poteſt interim torqueri niſi quæſtionib⁹ aliorũ oneretur. F. Ac.

e *Aliorum.* demũ ergo ſi oneretur ab aliis, torquetur vt ſeruus: vt &. C. eo. l. nec ſi mors. & facit. ſ. de adulter. l. ſi poſtulauerit. §. de eo. verſi. ſed & ſi ſeru⁹ is ſit. &. ſ. eodem. l. edictum. §. fin. &. ſ. eo. l. ſtatuliber.

MAritus.]CASVS. Succeſſi vxori meæ, & peto à Surro pecuniã, puta decẽ, quæ dico vxorem meã apud eũ depoſuiſſe me viro tũc abſente. & ad hoc vnũ teſtẽ produxi, qui plene dixit & petiit ancillã Surri torqueri ſuper hoc: & iudex habuit q̃ſtionem de ancilla, & ipſa torta cõcordauit cũ teſte primo: & ſic iudex cõdemnauit Surrum. poſtea Surrus appellat ad principem. imperator dixit quòd ancilla non debuit torqueri contra dominum ſuum, & ſic dictum eius pro nihilo eſſe. non ergo potuit iudex condemnare Surrum ex dicto vnius teſtis tãtum: & ſic rectè appellatum. Franciſcus Accurſius.

f *Abſente.* ſcilicet marito. hoc non ſine myſterio poſitũ fuit. hic

enim maritus veritatem ignorabat,& ideo sic fuisse iurare non poterat:vnde dictum solius vnius testis non erat sufficiens.si vero & ipse & testes iurarent,id est iurare vellent,defertur eis iuramentum,nisi reus sic non esse iuret.tunc enim quia iusiurandū actoris eludit reus,non defertur ei actori secundum consuetudinem. Azo. sed hoc dic vt not.C.de rebus credi.& de iureiur.l.in bonæ fidei.vel illud in ciuilibus:at in criminalibus etiam inopia probationum nō defertur.

a *Procuratorem.* Cęsaris,vel fisci,vicem præsidis agentē,vel ex cōsensu partium audientem: vt.C. de iurisdi. om.iudi.l.j.& de pedaneis iudi.l.j.

b *Ancillæ.*scilicet defuncti.

c *Admitti.*vt.C.de testi.l. iurisiurandi. Sed arg.contra .j.de re mili.l.nō omnes.§.à barbaris.

d *A quæstionibus.* nisi præcedant indicia: vt supra eo.l.j.in prin.sed postea,vt hic subiicit, reprobatur quæstio.ergo non præcedit indicium:ergo vnus testis non inducit pſumptionem secundum Io.Sed contra.ſ.de do.prę leg. l.Theopompus.non enim hic fuit reprobata sententia quasi quæstio esset habita nō præcedēte indicio: licet hoc Surr[9] allegaret:sed male: sed quia ancilla in causa pecuniaria cōtra dominum torta est: vt C.de quæstioni.l.j.Vel melius,quæstio fuit habita antequā libertus diceret testimoniū, & ideo allegabatur bene, secundum Io. vel ideo nō fuit facienda quæstio,quia talis testis sic familiaris non inducit indicium:cum in seruitutē à producente possit reuocari:vt.C.de liber.& eo.libe.l.fin.

† *Tres puniēdis peccatis debere esse causas elegāter declarat Gell. lib.6.Noct. Atti.c.14.*

† *Potest ad hoc allegari quòd initiū est spectādū. concor. sunt in cap.dudū de ele.extra in glo.super verbo,electionis.*

e *Habuerat.*sed malè: vt statim dicitur.

f *Illicite.*nō illa ratione,quia vnus testis tantū præcedebat,qui nō facit indicium,vel præsumptionē:sed illa,quia in caput domini torta fuit,secundum primam expositionem:vel quia ipsa prius fuit torta quàm testis testimonium reddidisset, secundum aliam. vel quia familiaris,secundum tertiam.

g *Credendum.*plene:vel dic talis hominis:vel dic etiam ad indicium præmissorum tormentorum.Accursius.

h *Quæstionis habendæ.*dic,id est habitę.q.d.cōfessus in tormētis nō dānatur:vt.ſ.l.j.§.diuus. vel,id est habitæ nō precedēte indicio:vt.ſ.l.pxi.vel dic,habēdæ proprie.q.d. nemo dānatur quia tormenta recusēt:sed remediis prætoris arctatur:vt supra de ventre inspi.l.j.§.quid ergo.vel dic,non debet quis damnari vt quotiens opus est,torqueatur in pœnā alicuius delicti de quo nō sit conuictus.sunt enim certæ pœnæ inter quas hæc non est:vt.j.titu.j.l. vj.&.l.sequen.in prin.

Vi sine.]CASVS. Cum de quibusdā delictis cognoscatur etiā sine accusatore(quæ dic vt in glos.hic posita)quęritur an eisdē casibus possit peti seruos alicuius torqueri nō præcedentibus indiciis?Et dicitur quòd nō:nisi enim pcedant aliqua indicia,non possunt serui torqueri.Franciscus Accursius.

lium produxerat. apud procuratorem[a] desiderauerat & quæstionem haberi de ancilla[b]. Surus negabat se accepisse,& testimonium nō oportere vnius hominis admitti,[c] nec solere à q̄stionibus[d] incipi,etsi aliena esset ancilla.procurator quæstionē de ancilla habuerat.[e] cū ex appellatione cognouisset imperator:pronūtiauit quæstione illicitè[f] habita,vnius testimonio non esse credendum:[g] ideoque rectè prouocatum.

XXI. IDEM libro singulari de pœnis paganorum.

QVæstionis habendæ[h] causa neminem esse damnandum,diuus Hadrianus rescripsit.

XXII. IDEM libro primo Sententiarum.

QVi sine accusatoribus[i] in custodiā recepti sunt:quæstio de eis habenda nō est,nisi si aliquibus suspicionibus[k] vrgeantur.

DE POENIS.†

TITVLVS XIX.

In imponendis pœnis, tempus delicti, non sententiæ,inspicitur.h.d. Superius dixit in genere:hic in specie.

I. VLPIANVS libro octauo Disputationum.

VOtiens† de delicto[l] quæritur,placuit nō eam pœnā subire quē debere,quam conditio eius admittit eo tempore quo sentētia de eo fertur:sed eam[causam][m] sustinere] quam sustineret,si eo tēpore esset sententiā passus cum deliquisset.[n] Proinde[o] si seruus crimen cōmiserit,deinde libertatē cōsecutus dicetur:eā pœnā sustinere debet, quā sustineret si tūc sententiā passus fuisset cū deliquisset.Per cōtrarium quoque si in deteriorē cōditionem fuerit redact[p],[P] eā pœnā subire eum oportebit,quā sustineret si in conditione priore durasset.

Qui non habet in ære,debet luere in corpore.h.d.

B ℣ Generaliter placet in legibus publicorū[q] iudiciorum vel priuatorum[r] criminū,qui extra ordinē cognoscunt[s] præfecti vel pſides,vt eis qui pœnā pecuniariā egentes eludūt,[t] coërcitionē[u] extraordinariā[x] inducāt.[y]

Quicunque damnatur ad mortem naturalē,vel ad amissionē ciuitatis,vel ad seruitutē:dicitur dānatus rei capitalis.Fr.Ac.

II. IDEM libro quadragesimo octauo ad Edictum.

REi capitalis[z] dānatū sic accipere debem[9],ex qua causa dānato vel mors,[a] vel etiam ciuitatis amissio,[b] vel seruitus[c] contingit.

C *Loco pœnæ aquæ & ignis, successit pœna deportationis:& cū princeps statuit aliquē deportādum,ille statim amittit ciuitatem.præses autem hoc non potest facere: sed præfectus vrbis sic.& damnatus statim amittit ciuitatem.Item pronocatione extinguitur pronuntiatum. hoc dicit cum.§.sequenti.Fran..Accursius.*

℣ Constat, postquā deportatio in locum aquæ & ignis † interdictionis successit:[d] non prius amittere quem ciuitatem,quàm princeps deportandum*eum in insulam statuerit. Præsidem enim deportare non posse,nulla dubitatio est: sed præfectus vrbi ius habet deportandi:[e]

D

Pœna est delicti vel delictorum satisfactio quæ à lege vel ministro legis imponitur. *Pœna dif.*

VOtiens.]CASVS. Cū quæritur quæ pœna iponatur delinquēti,inspicit conditio delinquentis,cuius conditionis erat tempore quo deliquit:non autē inspicitur cuius conditionis sit tempore quo sententia datur.si ergo tēpore delicti erat seruus,nunc scilicet tempore sentētiæ inuenitur liber, punietur vt seruus.idē econtra seruandum est.Vltimo dicit:vbicunque imposita est pœna pecuniaria delinquenti,& eā non potest soluere:extra ordinē corporaliter punietur.Fran.Accur.

l *Quotiens de delicto.*i. pœna delicti.Ac.

m *Causam.*id est pœnam.

n *Cum deliquisset.* nisi sit statuliber: vt.ſ.titu. j.l.statuliber.Sed huic l.est contra.ſ. si ex noxa.cau.l.penul.Sol.hęc illam corrigit.Vel solue vt ibi. & fa.C.ad.l. Cor.de fal.si quis.&.ſ. de testa.l.ad testium.§. j.&.ſ.de iniu.l.iniuriā æstimatio.& de iurisdi.om.iudi.l.cum ędam.§. quotiens. & in prin.l.

o *Proinde.* exemplificat prædicta.

p *Redactus.* ex libero seruus:vt per ingratitudinem,vel venditionem ad pretium participandum.

q *Publicorum.* qualia sunt.ſ.de publi.iudi.l.j.

r *Vel priuatorum.* vbi criminaliter agitur:vt.ſ.de priua.delic.l.fina.Accursius.

s *Cognoscunt.*vt fit hodie in quolibet publico crimine:vt.ſ. de publi.iudi.l.ordo.

t *Eludunt.*quia non possunt soluere.& facit supra de in ius vocan.l.fina.& de offic.præsi.l.illicitas.§.fina.& facit.C.de seru.fugi.l.quicunque.§.quòd si.& supra de iurisdi.om.iudi.l.si quis id quod.§.in seruos.&.C.de sepul.vio.l.fi.in fi.

u *Coercitionem.*scilicet in corpore.

x *Extraordinariam.*id est extra antiquam solennitatem.

y *Inducant.*id est imponant.

z *Rei capitalis.*Quia plerūq; in hoc tit.habetur mentio pœnæ capitalis:ideo hic exponit.

a *Mors.*naturalis.

b *Amissio.*quę est mors ciuilis:vt.ſ. de cōtra tabu.l.j.§.fi.sic & seruitus dicit mors ciuilis:vt subiicit:&.j.de reg.iur.seruitutē.& facit.ſ. de iure patro.l.eū.§.j.& si qs cau.l.iiij.§.rei.& de bon.possess.l.edicto.§.rei.&.j.de verb.signi.l.licet.ij.&.ſ.de pub.iud.l.ij.

c *Vel seruitus.*vt quia damnatur in metallum.

d *Successit.*vt.ſ.ad.l.Iul.pe.l.iij.in prin.

e *Deportandi.*sed & pfectus prętorio,& qui vice pfecti ex principis

i *Qui sine accusatoribus.* quod euenit in casibus:vt not.ſ. de adulte.l.ij.§.vnde quæri potest.

k *Suspicionibus.*sed præcedente suspicione torquentur:non dico damnantur:vt.j.titu.proxi.l.absentem .quæ est argu.contra.

BIU Cujas

cipis mandato cognoscit: vt.ſ.de leg.iiij.l.j.§.hi.Item magiſtratus munici.nec etiam ſeruum ad mortem damnare poteſt:vt.ſ.de iuriſdi.om.iudi.l.magiſtratibus.& adde quod no.ſ.de offi.præſi. l.illicitas.§.qui vniuerſas. & de offi. præfec.vrb.l.j.§.relegãdi.& ſ. de iniuſto teſta. ſi quis filio exhæredato.§.eius. & fac.ĩ. de interdic.& releg.l.inter.

a *Damnatus.* vt .ſ. ad Turpil.l.j.in fi.&quod ibi no.

b *Cauſa.*vt nõ videatur damnatus: vt arg.ſ. quod cuiuſque vniuer. l.j.in fi.&.ſ.quod quiſque iur.l.j.in fi.& de re iudi.l.iiij.§. condemnatum. &.ſ. de contra tabu.l. non putauit.§. non quæuis. Item facit.ĩ.eo.l. in metallum.

Plo. procedit

P*Rægnantis.*] C A S V S. Si mulier prægnãs commiſit delictũ propter quod eſt comburenda: differtur pœna poſt partum. Iteꝝ nõ poteſt fœmina prẽgnans torqueri. Fran. Accurſius.

c *Prægnantis mulieris conſumendæ.* puta quia debuit comburi.

d *Prægnans eſt.*ad hoc ſ. de ſta. ho.l. imperator.&.ſ. de mor. infer. l. negat. & ſic prodeſt partus alij antequã naſcatur. & ita eſt contra ĩ.de verbo. ſigni. quod dicimus.&.ſ.de ſta.homi.l. qui in vtero. Sol. hic ſpeciale. vel hic nõ principaliter. Iteꝝ nunquid.xl. dies poſt partum? ad quod.ſ. ſi quis cau.l.ij.§. ſi nõ ꝓpter.

Fl. perpetuũ exiliũ, in perpetuũ relegato inſulæ relegatis, ĩ inſul. deportatis pœna cap. adrogatur.

ADDITIO. Dic ſecundum Dy. quòd in hac.l. ponũtur duo caſus. Primus quòd differtur executio: & in hoc non debet differri executio intra illos.xl.dies:quia ceſſat ratio quę hic ponitur propter partum.Secundus eſt de tortura:& tunc debet differri: quia tunc cum ſit debilis, moreretur : & ideo iudex excedens modum puniretur. debet ergo differre donec ſit fortis ad torturam, ſecundum Bar.hic.

R*Elegati.*] C A S V S. Relegati,id eſt deportati in inſulã debent abſtinere locis interdictis. ſi autem nõ abſtineant:tũc augetur pœna.nam ſi erat relegatus ad tẽpus, tunc in perpetuum exilium relegatur. Item ſi erat relegatus in perpetuum: nunc deportabitur.Item ſi erat in inſulam deportatus: pœna capitis nũc imponitur. Vltimo dicit:nemo poteſt concedere commeatũ vel remeatum exuli,niſi princeps.& eſt commeatus,licentia de loco ad locũ eundi.ſed remeatus,eſt licentia domũ reuertẽdi.Frã.Ac.

e *Non excedat.*præceptum iudicis.

f *Relegationis.*irrogatur.quod eſt.ĩ.

g *Relegato.*in perpetuum.Accurſius.

h *Capitis.*ſed nõne deportatio eſt pœna capitis:vt ſupra de publi.iudi.l.ij.&.ĩ.eo.l.capitalium.in prin.j.reſpõ? Sed hic dicit ad literam, capitis amputatio. Item ad hoc quòd augeatur pœna ſi nõ pareatur minori,facit.ĩ.eodem.l.capitalium.§.in exulibus. & C.de pa.po.l.iij.& de epiſco.& cleri.l. quicunque. &.ĩ.eo.l. aut damnum.§.inter.& in authen.de ſan.epiſc.§.ſi monachus.col.ix. & authẽ.vt li.ma.& auiæ.§.his quoque. col.viij.& in decre.xj.q. iij.ſi quis epiſcopus.

i *Exceſſerit.*aliàs non,& tunc dic,id eſt acceſſerit. aliàs ſine nõ: & tunc dic exceſſerit,id eſt receſſerit de exilio.& ſecundum hoc debuit ſcilicet ſtare.

k *Commeatum.*eundi:ſed remeatum,domi.

l *Ex aliqua cauſa.*magna.& iuſta cauſa eſt eius voluntas.& ſatiḿque poſt ſententiam prẽfecti amiſiſſe ciuitatem videtur. ℣ Eum accipiemus damnatum, qui non prouocauit.*cæterum ſi prouocet,nondũ damnatus[a] videtur. Sed & ſi ab eo qui ius damnandi non habuit,rei capitalis quis damnatus ſit: eadem cauſa[b] erit. damnatus enim ille eſt,vbi damnatio tenuit.

III. IDEM libro quartodecimo ad Sabinum.

PRægnantis mulieris conſumẽdæ[c] damnatæ, pœna differtur quoad pariat. Ego quidem,& ne quęſtio de ea habeatur,ſcio obſeruari quãdiu prægnans eſt.[d]

Qui juſſus eſt relegari, & non obtemperat, aut citius reuertitur: mittitur in exiliũ. & qui juſſus exulare, non obedit: pœna capitis plectitur. & nemo poteſt exulem reuocare niſi princeps. h.d. tota lex.

IIII. MARCIANVS libro tertiodecimo Inſtitutionum.

RElegati,ſiue in inſulam deportati, debent locis interdictis abſtinere.& hoc iure vtimur,vt relegatus interdictis locis non excedat: [e] alioquin in tempus quidẽ relegato, perpetuum exilium*relegationis:[f] in inſulam relegato,[g] deportationis:in inſulam deportato,pœna capitis[h] irrogatur:& hæc ita, ſiue quis non exceſſerit[i] in exiliũ intra tẽpus intra quod debuit: ſiue etiam aliàs exilio non obtemperauerit. nam contumacia eius cumulat pœnam: & nemo poteſt cõmeatũ[k] remeatúmve dare exuli, niſi imperator,ex aliqua cauſa.[l]

Primo ponit vnum dictum. Secundo ponit aliud dictũ, quod videtur primo contrarium. Tertio ſoluit contrarietatem. Secunda ibi, ſed nec de ſuſpicionibus. Tertia ibi, poteſt quis. Bartolus

V. VLPIANVS libro ſeptimo de officio proconſulis.

ABſentẽ[m] in criminibus dãnari nõ debere, diuus Traianus Iulio Frontoni reſcripſit.

Sed nec de ſuſpicionibus debere aliquem damnari,[n] diuus Traianus Adſiduo Seuero reſcripſit. Satius[o] enim eſſe impunitum relinqui facinus nocentis, quàm innocẽtem damnare.

Aduerſus contumaces[p] verò, qui neque denuntiationibus,[q] neque edictis[r] præſidum obtemperaſſent,etiã abſentes pronuntiari[s] oportet,ſecundũ morem priuatorum iudiciorum.[t] Poteſt quis defendere hæc non eſſe cõtraria.[u] Quid igitur eſt? Meli' ſtatuetur,in abſentes pecuniarias quidẽ pœnas, vel eas quæ exiſtimationem[x] contingunt,ſi ſæpius admoniti per cõtumaciam deſint, ſtatui[y] poſſe, & vſque[z] ad relegationẽ[a] pro-

A cit.ſ.tit.j.l.j.in fi.& quod ibi not.

Abſentem.] C A S V S. Abſens de crimine nõ damnatur. Item ex ſuſpicionibus aliquis non debet damnari.& redditur mirabilis ratio.ſatius enim eſt &c.Item aduerſus abſentes cõtumaces qui citati non obediunt iudici, poteſt ſententia ferri ſicut in priuatis iudiciis, ſic & in publicis.ſed hæc videntur contraria. nam primo dixit abſentẽ nõ dãnari:nunc dicit poſſe dãnari. ſed certe nõ ſunt contraria. nam in abſentem poteſt pecuniaria pœna imponi, vel quæ infamiam cõtineat. Iteꝝ vſq; ad relegationẽ pœna poteſt ĩponi in abſentem : maior,puta metalli vel capitis non poteſt in abſentẽ ferri. [IN ACCVSATOREM.] Qui accuſat & deſtitit, punitur quãdoque vltra pœnã Turpilliani. Iteꝝ magis punitur qui ſciẽter delinquit,quàm qui caſu.Fran.Accur.

m *Abſentem.*Not.abſentem nõ damnari: vt hic, & .C. de accuſa.l. abſentem. & de adulte. l.ſi quondam. &.ſ. de requi.re.l.j.etiã lit. cõteſta. contra eum ante abſentiam:vt.C.de requi. re.l. j. quod ſecus eſt in ciuilibus : vt.C. de iud.properandũ.§.j. Sed contra.ſ.de procu. l.ſeruũ.§. publicè. ibi, vbicunque &c.&.ĩ.ea. l.§.j.ſed ibi ſolues. Iteꝝ contra.C. eo.l. ne diu. Sol. ibi ſpeciale. Item contra.C. de adulte.l. quãuis indubitati. Sol. vt ibi.Item cõtra.ſ.tit. j.l. fi. Sol. vt ibi. Item an libellus poteſt dari, vel accuſatio recipi?

n *Damnari.*Not.ex ſola præſumptione quem nõ grauari. ſic.ſ. de mino.l.iij.§.ſi quis cum minore. verſi.idem tamen confitetur. &.ſ.de ven. in poſ.mit.l.j.§.ſed & ſi incertum.& ar.C. de proba. l.ſciant.Sed ar.contra.C.de adul.l. ſi qui adulterij. & in authen. vt lic.ma.& auiæ.§. his illud.col.viij. ſed in illis eſt præſumptio legis:hic hominis.

Præſumptione ſola quis non grauatur.

o *Satius.*id eſt melius.

p *Aduerſus contumaces.* abſentes, vt ſubiicit,ſit lis conteſtata vel non:vt dices.ĩ.l.proxi.

q *Denunciationibus.*præconum.

r *Neque edictis.*in albo:vt in auth.de litig.§.omnẽ.col.viij.& facit.ſ.de re iudi.l.cõtumacia.§.j.&.C.quomodo & qñ iudex.l.ij.

s *Pronuntiari.*id eſt proferri.

t *Iudiciorum.*id eſt in priuatis pronũtiatur in abſentem:& ſic in his publicis.Et ſic not.pro nobis, vt eodem modo ſint faciendæ citationes:vt no.ſ.de pub.iud.l.inter.licet ibi plures:vt.ſ.de fer. l.fi.nec forte in confeſſum pronuntiatur in crimine: vt.ſ.tit.j.l.j. §.diuus.& quod ſubiicit,poteſt quis,ſupple tamẽ:& ſoluitur cõtra.quod eſt in princi.l.& ſuperiori reſpon. alij habent.ſ.ſed ſecundum &c.& legitur hic:ſed poteſt &c.

u *Contraria.*id eſt quem abſentem damnari,& non damnari.

x *Exiſtimationem.*id eſt famam:vt.ĩ.de var.cog.l.penul.

y *Statui.*id eſt ſententiari.Accurſius.

z *Vſque.*incluſiuè ponitur:vt no.ĩ.an per alium cau.ap.l.j.§.j.

a *Ad relegationem.*ſi tamẽ ſit tale crimen cuius nomine accuſatus eſt

a Singu. eſt iſta glo. ad hoc propoſitũ, quòd licet ſententia non poſſit ferri regulariter niſi lit. conteſt. l.ſi.§. illud. cũ ibi plene no.C.de tẽpo.ap. tamẽ ſecus eſt in cauſis criminalib⁹. Bo.

BIU Cujas

tus est is qui est absens, quod non irrogaret in præsentem capitalem pœnam, sed relegationem, vel minorẽ pœnam. si autem irrogaret capitalem, nullo modo damnabitur absens: sed annotabuntur bona, & accusabitur: vt. ff. de requi. re. l. j. circa prin. & habet hoc locũ etiã lit. nõ conte. per hũc. §. & §. superiorẽ. & per. l. ff. de requi. re. l. j. circa princ. quod secus est in ciuili: vt detur sentẽtia lit. nõ contest. vt. C. de iudi. l. properandũ. §. j. & de tempo. app. l. ij. §. illud. Sed quid si lis est contesta? H. & Azo dicunt idem per omnia, scilicet vt capitalis pœna non imponatur absenti: vt ar. C. de requi. reis. l. j. de his dic vt no. in summa per Azo. de requi. re. l. j. sed alij dicunt contra. nam dicunt posse sentẽtiari in principali: vt ar. C. de adul. l. adulterã. sed ibi nõ dicitur quòd damnetur, sed recipitur inter reos, qđ fiebat lite contest. Item adde hic quod not. ff. de procu. l. seruum. §. publicè. Ac.

*in metallo. Flo. & mox, irrogandam.

*Fl. remittendum

*Fl. neque nõnũquam

*Fl. mediã

a *Pœna.* quæ autem hæc sit, dic vt. ff. de præua. l. iij. §. fi. item fa. C. qui accu. non poss. l. iij. §. fina.

b *Et in maioribus.* nõ solum in minoribus. & facit ad hoc. j. eo. l. respiciendum. §. fi. &. C. de sica. l. j. & l. eum. & ff. de sic. l. j. §. diuus Hadrianus. & de incen. l. qui ædes. & de cust. reo. l. milites. & ff. de termi. mo. l. ij. §. fin.

c *Hæc.* scilicet dolo, vel casu.

SI quis.] *CASVS.* Quidam damnatus ad mortẽ, dicit se prícipi velle nũtiare quoddam secretũ quod spectat ad salutem principis: puta manifestare quosdã qui sumpserunt cõsiliũ prodendi principem: nũquid ob hoc remittitur ad principẽ, & sic differtur pœna? & certe plures iudices sunt qui differũt pœnã imponere, & remittũt eũ ad principẽ. quidam alij sunt iudices, qui non differunt pœnam imponere. Itẽ sunt alij iudices qui quandoque mittunt eũ ad principem, quandoque non. sed mihi videtur quòd non remittatur ad principem ob hoc, cum causa differendæ pœnæ hoc videatur dicere dãnatus. Item ob hoc quod nunc dicit, magis deberet damnari, cum tantum distulerit manifestare cõsiliũ proditionis contra principẽ factum [*SI QVOS.*] Proconsul potest punire comites suos, item legati sui comites, si inueniat eos delinquere. Item & seruos suos punire potest, si viderit eos delinquere. & de hoc extant multa exempla. & redditur ratio in fine. [*NVNC GENERA.*] Nunc enumerat genera pœnarum quas præsides imponere possunt. quandoque enim imponitur pœna mortis, quãdoque seruitus imponitur. sunt & aliæ pœnæ quæ subiiciuntur in litera: & dat exempla de omnibus, vt ex litera infra posita patebit, quæ satis est plana cum. l. moris. vsque ad. §. sed enim sciendum. Franciscus Accursius.

d *Sustineant.* id est differant.

e *Allegantes.* & isti bene.

cedi: verũ si quid grauius irrogandum fuisset, puta in metallum, * vel capitis pœnam, non esse absentibus irrogãdum. ¶ In accusatorẽ autem absentem nõ nunquam grauius statuendum, q̃ Turpilliani senatusconsulti pœna[a] irrogatur, dicẽdum est. ¶ Refert & in maioribus[b] delictis, consulto aliquid admittatur, an casu. Et sanè in omnibus criminibus distinctio hęc[c] pœnã aut iustam eligere debet, aut tẽperamentum admittere.

Qui damnatus est ad mortem, non debet vltra audiri, quidquid dicere velit: licet etiã de salute principis se dicturũ dicat. h. d.

VI. IDEM libro nono de officio proconsulis.

SI quis forte, ne supplicio adficiatur, dicat se habere qđ principi referat salutis ipsius causa: an remittendus† sit ad eũ, videndum est. Et sunt plerique præsidum tam timidi, vt etiam post sententiam de eo dictam pœnam sustineant,[d] nec quidquam audeant. alij omnino nõ patiuntur quidquam tale allegãtes.[e] nonnulli neque semper, neque nunquam* remittũt: sed inquirunt quid sit quod allegare principi velit, quidq̃ quod pro salute ipsius habeat[f] dicere: post quæ[g] aut sustinent pœnam, aut nõ sustinent: quod videtur habere meram * rationẽ.[h] Cæterum mea fert opinio prorsus eos nõ debuisse postea quàm semel dãnati sunt, audiri, quidquid allegent. Quis enim dubitat eludendæ pœnæ causa ad hęc eos decurrere? magisq̃ esse puniendos, qui tamdiu cõticuerũt quod pro salute principis habere se dicere iactant? nec enim debebãt tam magnam rem tamdiu reticere. ¶ Si quos comitum[i] [suorum] vel legati sui[k] reos proconsul inuenerit: vtrũ punire eos debeat, an successori seruare, quæri potest. sed multa extant exempla quæ* nõ tantum officialiũ suorum,[l] vel* sub se agentium,[m] verùm suos quoque seruos pœna adfecerunt. quod quidẽ [ideo] faciendum est, vt exẽplo deterriti minus[n] delinquant. ¶ Nunc genera pœnarum† nobis enumerãda sunt quibus præsides adficere quẽque possint. Et sunt pœnæ quæ aut vitam adimant, aut seruitutem iniungant, aut ciuitatẽ auferant, aut exiliũ[o] aut coërcitionem corporis contineant,

VII. CALLISTRATVS libro sexto de Cognitionibus.

VEluti fustium admonitio, flagellorũ[p] castigatio, vinculorum[q] verberatio:

VIII. VLPIANVS libro nono de officio proconsulis.

AVt damnum[r] cum infamia: aut dignitatis [alicuius] aliquam depositionem: aut alicuius actus prohibitionẽ.[s] ¶ Vita adimitur vtputa si damnatur aliquis vt gladio[t] in eum animaduertatur. sed animaduerti gladio oportet, non securi vel telo,[u] vel fusti, vel laqueo,[x] vel quo alio modo.[y] Proinde† nec liberam mortis facultatem concedendi ius [ipsi] præsides habent:[z] multo magis[a] vel veneno necandi. diui tamen fratres rescripserunt permittentes[b] liberã mortis facultatem. ¶ Hostes autẽ, item transfugæ ea pœna[c] adficiuntur, vt viui exurantur.[d] nec ea quidem pœna dãnari quem oportet, vt verberibus necetur, vel virgis interimatur, nec tormentis: quamuis plerique dum torquẽtur, deficere solent. ¶ Est pœna quæ adimat libertatem, huiusmodi, vtputa si quis in metallum, vel in opus metalli[e] damnetur. Metalla autem multa numero sunt: & quędam quidem prouinciæ habẽt, quædam non habent. sed quæ

f *Habeat.* & de sentẽtia postea dicere.

g *Post quæ.* in lib. R. est per quæ.

h *Meram rationem.* * Hal. lon. exem. * nec. F.

liàs mediam. & fa. ad l. j. de re mili. non omnes. §. fi. &. ff. de spon. l. furor. &. C. eo. l. si vindicari. &. l. ne diu. † Vid.

i *Si quos comitum.* id est eorum qui eos comitãtur: vt seruitores. idem in iudice. via pos. gener. Cuiac. Rhodi. lect. ad

k *Sui.* scilicet comites. qua. to. §. & ab. Alc. lib. 2. de

l *Suorum.* scilicet seruitores. C. eo. l. ne diu. & quorum ap. l. nulli. diu. ad

m *Agentium.* scilicet tantum.

n *Minus.* sic. C. de fur. si quis seruo. in fi. &. j. eo. l. aut facta. §. fina. & C. ad legẽ Iul. repe. l. j.

o *Exiliũ.* hoc est triplex: vt. j. de interdi. & releg. l. exilium. Exiliũ plex.

p *Eluti. Flagellorum.* grauior pœna quàm fustium.

q *Vinculorum.* quia vinculati verberantur fustibus.

r *Vt damnum.* pecuniariũ, & dic vt si furti vel iniuriarum damnetur ciuiliter, quòd ciuiliter hic agatur: sed dic pecuniariter fisco. Acc. † Lud. Ro. an fuit fo. 9. fort. 133. dicit

s *Prohibitionem.* semper repete, contineant. hinc tex

t *Gladio.* animo subtili facit differentiam inter gladium & telũ. quæ fa. ad hoc

u *Telo.* id est sagitta. index

x *Laqueo.* nisi quis dãnatus esset ad furcam: vt. j. eo. l. capitalium. §. famosos. ro. dan. fiunt na. qui

y *Alio modo.* vt igne quandoque: vt infra proxi. si bene dicatur, non vna

z *Præsides habent.* vt dicunt dicant damnato, elige qua morte vis mori. sed princeps habet: vt subiicit. interpr. Bal.

a *Multo magis.* i. min.

b *Permittentes.* personaliter & specialiter alicui vel aliquibus dãnatis eligere mortem.

c *Ea pœna.* alij quoque multi: vt. C. de Iudæ. l. ij. &. C. de mulieribus quæ seruis propriis. l. j. &. C. de fal. mo. si quis. j.

d *Exurantur.* vt. j. eodem. l. si quis aliquid. §. j. vel si velimus seruare, erunt serui nostri: vt supra de acquiren. rerum dominio. l. transfugam. hoc nisi sit seruus transfuga: vt infra de cap. l. postliminium. §. transfugæ.

e *In opus metalli.* differentiam inter hæc dic vt infra proxi. §. & facit. ff. de contra tabu. l. j. in fine. insti. quibus mod. ius pa. po. sol. §. pœnæ. & infra de iur. fisc. in metallum. sed hodie nemo liber fit seruus ex supplicio: vt in authen. de nup. §. quod autem. col. iiij.

Item

Item argu. contra. ff. de verbo. oblig. l. ex ea. §. insulam.

a *In metallum.* cur ergo non relegat præses in insulam: vt. j. de interdic. & releg. l. relegatorum. §. sicut? Respon. vt. ff. de offic. præsi. l. illicitas. §. qui vniuersas. & facit. ff. de offic. præfe. vr. l. j. §. relegandi. & ff. eo. l. ij. §. j.

b *Grauioribus.*. stabat ergo vterque in vinculis. Item seruiebat, quia portabat de loco ad locũ metalla pu. vt. j. eo. l. in metallum. & l. in seruorũ. §. qui ex causa. & j. §. in calcariam quoque. male ergo dicit Azo quòd opꝰ metalli erat seruire damnatis in metallum: sed illa erat quædã specialis pœna: vt infra. §. in ministerium.

c *Ex metallo.* scilicet refugæ. & facit ad hoc inferius respon. ff. eo. l. relegati. Accursius.

d *Grauius.* puta capite: vt. j. eo. l. capitalium. §. in exulibus. & facit. j. de extraordi. cog. l. penulti. §. finali.

e *In opus.* hoc differt à superioribus: vt. j. eo. l. quidam. & l. capitalium. in princip.

f *Publicum.* quod faciebat cum erat in carcere.

g *Damnari.* ad tẽpus.

h *Solet.* ad hoc supra proximo.

i *Duplicare.* eum iudicem, vel verius damnatum, qui duplicat patiendo.

k *Adprehensus.* scilicet modo.

l *In carcere.* scilicet pati.

m *Fuit.* id est dicere, nõ totum quod fuit in carcere etiam ante sententiam, sed residuũ duplicatur. sed si peregerit, statim relaxatur postea: vt. C. eo. l. antepe. & pe.

n *Transferatur.* in opus metalli.

o *Perpetuetur.* à pœna operis publici.

p *Arctandã.* sed perpetuandam, vel in metallum dandam: vt. ff. l. proxi.

q *In ministeriũ.* vt seruiant existentibus in metallo.

r *Fœminæ.* nisi nobiles: vt. C. eo. l. si matrem.

f *Amittunt.* si habes amittunt ciuitatem: subaudi tantum. & est bona. si habes retinent: vt est Py. dic scilicet libertatem: at ciuitatem perdunt: vt. j. eo. l. capitalium. §. diuus.

t *Perpetuis.* aliàs non habetur, sed intelligitur.

u *Ad continendos.* donec de delicto cognoscatur. & facit. C. de exac. tri. l. ij. & infra de verb. sign. l. verum est.

x *In calcariam.* id est in opus calcandi terram ad faciẽdum murum: vel dic de calcaria.

y *Iuniores.* qui bene possunt currere per montes. nam senes non ita currunt vt iuniores, aliàs viliores: & aliàs iuuenes.

z *Pyrrhicarii.* genus est venationis.

a *Aut.* subaudi acturi aliam voluntatem vel voluptatem. sunt enim multa officia quæ gerũt & in quibꝰ mouẽtur venatores. nã non habent, in eas prouincias mittũt quæ metalla habẽt. Præfecto planè vrbi specialiter cõpetere ius in metallum [a] damnandi, ex epistola diui Seueri ad Fabium Cilonem exprimitur. ¶ Inter eos autẽ qui in metallum, & eos qui in opus metalli damnantur, differentia in vinculis tãtùm est: quòd qui in metallum damnantur, grauioribus [b] vinculis premũtur: qui in opus metalli, leuioribus: quódque refugæ ex opere metalli in metallum dantur, ex metallo [c] grauius [d] coërcentur. ¶ Quisquis autem in opus [e] publicũ [f] damnatus refugit, duplicato tẽpore damnari [g] solet: [h] sed duplicare [i] eum id temporis oportet, quod ei cum supereſſet fugit, scilicet ne illud duplicetur quo adprehensus [k] in carcere [l] fuit. [m] & si in decem annos damnatus sit: aut perpetuari ei debet pœna, aut in opus metalli transmitti. Planè si decennio damnatus fuit, & initio statim fugit: videndum est vtrum duplicari ei tempora debeant: an verò perpetuari: vel transferri in opus metalli. Et magis est vt transferatur, [n] aut perpetuetur. [o] * Generaliter enim dicitur, quotiens decennium excessura est duplicatio: non esse tẽpore pœnam arctandam. [p] ¶ In ministerium [q] metallicorum fœminæ [r] in perpetuum vel ad tẽpus damnari solent: simili modo & in salinas. Et si quidem in perpetuum fuerint damnatæ, quasi seruæ pœnæ constituuntur. si verò ad tempus damnantur, amittunt [f] ciuitatem. * ¶ Solent præsides in carcere continendos dãnare, aut vt in vinculis [perpetuis [t]] cõtineantur: sed id eos facere non oportet: nam huiusmodi pœnæ interdictæ sunt. Carcer enim ad continendos [u] homines, non ad puniendos haberi debet. ¶ In calcariam [x] quoque vel sulphurariam damnari solent: sed hę pœnæ metalli magis sunt. ¶ Quicũque in ludum † venatorium fuerint damnati, videndum est an serui pœnæ efficiantur. solent enim iuniores [y] hac pœna adfici. Vtrum ergo serui pœnæ isti efficiantur, an retineant libertatem, videndũ est. Et magis est vt hi quoque serui efficiãtur. hoc enim [tantum] distant * à cęteris, quòd instituuntur venatores, aut pyrrhicarij, [z] aut [a] in aliam quam voluptatem, gesticulandi, vel aliter se mouendi gratia. ¶ Seruos in metallum, vel in opus metalli, item in ludum venatorium dari solere, nulla dubitatio est. [b] & si fuerint dati, serui pœnæ efficiuntur: nec ad eum pertinebunt cuius fuerint antequam damnarentur. Denique cum quidam seruus in metallũ damnatus, beneficio principis esset iam pœna [c] liberatus: imperator Antoninus rectissimè rescripsit, quia * semel domini esse desierat seruus pœnæ factus: nõ esse eum in potestatem domini postea reddendum. [d] Sed siue in perpetua [e] vincula fuerit damnatus seruus, siue in temporaria: eius remanet, cuius fuit antequam damnaretur.

IX. IDEM libro decimo de officio proconsulis.

MOris est aduocationibus quoque præsides interdicere: & nonnunquam in perpetuum [f] interdicunt, nõnũquã ad tẽpus vel ad annũ [g] metiũtur, [h] quod autem col. iiij.

A aliàs cum canibus, aliàs cum auibus, vel in aliis ministeriis sunt.

b *Dubitatio est.* vt. C. eo. metalli. ergo seruus fit plus seruus: sed immo alterius duriori seruitio astrictus. sic excõmunicatus potest plus excõmunicari: sed infamis non infamari: vt. C. vt intra cer. temp. l. ij. Itẽ hoc in seruo non corrigitur per auth. de nup. §.

c *Pœna.* non per aliũ: vt. ff. tit. j. l. j. §. fina.

d *Reddendum.* vt. C. de sen. pas. l. frustra. & ff. de fideic. lib. l. generaliter. §. si seruus. & argu. ff. de adi. lega. l. si seruus. §. fi. & ff. de rei vindi. l. in rem. §. j. ver. itẽ quæcũque. Sed ar. cõtra. j. de sen. pas. l. fi. licet ibi restituĩ in integrũ. Item argu. in authẽ. de sanc. episc. §. cõtra si seruꝰ sciente. col. ix. & facit C. e. l. seruo.

e *In perpetua.* quæ pœna vix in seruo recipiur: non autem in libero: vt. C. eo. l. incredibile. & l. seruus.

ur qui salvabant animati. Butæus in annota. poſter. hic.

† *In ludum venatoriũ damnare reos, eſt eos tationẽ cõficiendi ferras in theatro dãnatos addicere: vt hic per Bu.*

MORIS.] CASVS. E. P. In hac l. litera est satis plana, vti diximus in casu præceden. vsq; ad. §. sedenim sciẽdũ. vbi sic accipe: Prædictæ pœnæ sunt illæ quæ imponi solent delinquentibus. sed quædam prædictarum pœnarũ nõ cadũt in omnem personam. nã decuriones nõ possunt in metallum damnari: nec in opꝰ metalli: nec furcæ subiici: nec viui exuri. & si de facto fuerit talis sẽtẽtia lata in eos: annihilat principis auctoritate. idem priuilegiũ datur parẽtibus decurionũ susceptis patre existente decurione, vel prius, siue pater duret decurio, siue desinat esse decurio. filiis autẽ natis post finitum decurionatũ patris, nõ pdest hoc priuilegiũ. [STATVLIBERVM.] Si statuliber deliquit: punitur vt liber. Itẽ si seruus delinquat, exẽplo humilis punitur: & subaudi ad minus. plus autẽ punitur quàm humilis: vt in exemplis subiicit. Itẽ seruus dãnatus vt domino suo reddatur sub pœna vinculorũ: & dominꝰ nõ vult eũ recipere: seruꝰ vẽdẽdus est. & si nõ inueniatur emptor: tradetur in opus publicũ. Itẽ dãnatꝰ in metallũ, si delinquat antequã ad pœnã vadat, puniẽdus est perinde ac si iã ad pœnam iuissset: sic grauissimè punitur. Vltimo dicit: cum iudex imposuit maiorem pœnã loco minoris: remissa est infamia dãnato quasi cõpẽsata cũ maiori pœna. & dic circa hoc vt in glo. domini mei Acc. ibi posita, quæ incipit, si pro pecuniaria &c. & hoc dicit hic. §. cum. l. seq. Frã. Ac.

Flo. quæ

Flo. vel annis

f *In perpetuum.* vt &. C. de postu. l. j. & ff. de offic. præfec. vrb. l. j. §. fi. Sed contra. j. l. fi. Sol. vt ibi. & dixi de hoc in. d. l. C. & ff. de postu. l. puto. §. j. & facit ad hoc. ff. de iniur. l. fi.

g *Ad annũ.* aliàs ad annũ: aliàs annis. tunc intellige duobꝰ: vt. ff. de manumiſ. teſtamento. l. libertas. §. fi. & de testi. l. vbi numerus.

h *Metiuntur.* id est statuunt præsides. Azo.

Cui.

BIU Cujas

vel etiã tẽpore quo prouinciã regunt. Necnon ita quoque interdici potest alicui, ne certis personis adsit. Potest & ita interdici cui, [a] ne apud tribunal præsidis postulet: & tamẽ apud legatum vel procuratorem [b] nõ prohibetur agere. si tamẽ apud legatum prohibitus fuerit postulare, credo per consequentias, [c] ne quidem apud præsidẽ relictam illi postulandi facultatem. ¶ Nonnũquam [d] nõ aduocationibus cui interdicitur, sed foro. Plus est autem foro quàm aduocationibus interdicere. siquidem huic [e] omnino forensibus negotiis accommodare se non permittatur. [f] Solet autem ita vel iuris studiosis interdici, vel aduocatis, † vel tabellionibus siue pragmaticis. [g] † Solet & ita interdici, ne instrumẽta omnino forment: néve libellos cõcipiant: vel testationes consignent. [h] Solet & sic, ne eò loci sedeant, quo in publico instrumẽta deponũtur, archio [i] forte, vel grãmatophylacio. [k] Solet * & sic, vt testamẽta ne ordinent, vel scribant, vel signent. Erit & illa pœna, ne quis negotiis publicis interueniat. hic enim priuatis quidem interesse poterit, publicis prohibebitur: vt solẽt quibus sententia præcipitur [l] [τῶν]δημοσίων ἀπέχεσθαι. † ¶ Sunt autem & aliæ pœnæ, [scilicet] si negotiatione quis abstinere iubeatur: vel ad conductionẽ eorum quæ publicè locãtur, accedere: vt ad vectigalia publica. Interdici autẽ negotiatione plerũque vel negotiationibus solet. * Sed damnari quis vt negotietur, an possit videamus. Et sunt quidem hæ pœnæ, si quis generaliter tractare [m] velit, inciuiles, inuitũ hominem iubere facere quod facere non potest. sed si quis specialiter tractauerit, [n] potest esse iusta causa compellendi cuius [o] ad negotiationem. quod si fuerit: sequenda erit sententia. Istæ [p] ferè sunt pœnæ quæ iniungi solent.

Superius à.§.nunc genera pœnarum.qui est in.l.si quis forte.vsque huc tractauit quæ sunt genera pœnarum: nunc incipit tractare quæ pœna diuersis personis secundum suũ statum sint infligendæ. hoc dicit.

¶ Sed enim sciendum est, discrimina esse pœnarũ: neq; omnes eadem pœna adfici posse. nã in primis decuriones in metallum damnari non possunt, [q] nec in opus metalli: nec furcæ subiici: vel viui exuri. & si forte huiusmodi sentẽtia fuerint affecti, liberandi erunt. [r] sed hoc nõ potest efficere qui sentẽtiam dixit: verũ referre ad principem debet: vt ex auctoritate eius pœna aut permutetur, [s] aut liberetur. [t] Parẽtes quoque & liberi decurionũ in eadem causa sunt. Liberos nõ tantum filios accipere debemus, verũ omnes liberos. [u] Sed vtrũ hi soli qui post decurionatũ susceptí sunt, his pœnis nõ adficiantur: an verò omnes omnino liberi etiam in plebeia familia susceptí: videndũ est. Et magis puto omnibus prodesse debere. [x] ¶ Planè si parẽs decurio esse desierit: si quidem iam decurione [y] fuerit editus, proderit ei ne adficiatur. enimuero si postea quàm plebeius factus est, tũc susciplat filiũ: quasi plebeio [z] editus ita erit plectẽdus. ¶ Statuliberum quasi iam liberum eũ puniẽdum [a] diuus Pius Saluio Marciano rescripsit.

X. MACER libro secundo de publicis iudiciis.

IN seruorum persona ita obseruatur, vt exẽplo humiliorum [b] puniantur. & ex quibus causis liber fustibus cæditur, ex his seruus flagellis [c] cædi, & domino reddi iubetur: & ex quibus [delictis] liber fustibus cæsus, in opus publicum damnatur, ex his seruus sub pœna vinculorũ ad eius temporis spatiũ flagellis [d] cæsus domino reddi iubetur. Si sub pœna vinculorũ domino reddi iussus nõ recipiatur [à domino,] venundari: & si emptorẽ non inuenerit, in opus publicũ [e] & quidem perpetuũ tradi iubetur. ¶ Qui ex causa in metallũ [f] dati sunt, & post hoc deliquerunt: in eos tanquã [g] metallicos constitui [h] debet: quãuis nõdum in eum locum perducti fuerint, in quo operari habent. nam statim vt de his sententia dicta est, cõditionem suã permutãt. [i] In personis tam

a *Cui.* id est alicui.
b *Vel procuratorem.* fisci, vel Cæsaris. Accursius.
c *Per consequentias.* nam cui maius interdicitur, multo magis minus. ad quod facit. ff. de ser. expor. l. cui pacto. &. j. de interdi. & relegat. l. relegatorum. §. constitutum. &. §. fin. &. ff. de sena. l. iiij. & in decre. v. q. vij. c. episcoporum. &: C. de agen. in rebus. l. ex eo. lib. xij. & in auth. de defen. ciui. in princip. col. iij. Accursius.
d *Nonnunquam.* sed multotiens.
e *Huic.* cui est interdictum foro.
f *Non permittatur.* neque procuratorio nomine vel suffra. vel alio modo.
g *Pragmaticis.* scilicet qui cõsueuerũt scribere pragmaticas sanctio. vt. C. de appel. l. præcipimus. Immo vero sunt iuris interpretes. Bud. hic.
h *Consignent.* i. scribãt dicta testium.
i *Archio.* [a] aliàs dicitur archiuũ, vbi sacra vasa reponuntur: vt in authen. quibus mo. nat. effi. legi. §. illud. in fine. §. col. vj. sed hic pro loco vbi scripturæ publicæ reponuntur: vt in authen. de his qui ingredi. ad appel. §. illud. col. v.
k *Grammatophylacio.* à phylattein, qđ est custodire: & grãma quod est litera. Idem etiam gazophylaciũ à gaza, quod est diuitiæ. q. d. custodia diuitiarũ, vel repositorium. Accur.
l *Præcipitur.* id est, publicis abstinere. & hodie dicuntur Boñ. publicati de officiis.
m *Tractare.* id est intelligere.
n *Tractauerit.* puta in eo qui scit id facere in quod damnatur. aliàs si nescit, sunt inciuiles: vt. ff. & facit. ff. de pub. l. cotem. §. fina. Accur.
o *Cuius.* id est alicui[a]. Accursius.
p *Istæ.* de quibus dixit. ff. si quis forte. §. finali. hucusque.
q *Non possunt.* ad hoc facit. j. quãdo ap. sit. l. j. §. simili. &. ff. ad le. Cornel. de sica. l. penult. & C. eo. l. decurionũ. &. l. decurionem. &. C. de quæstio. l. antepe. & fi. & infra de priuile. vetera. l. iij. Accur.
r *Erunt.* qua pœna sint damnandi? Respõ. deportatione vel relegatione propter capidãnare, vt talia crimina: vt infra de interdi. l. inter pœnas. in fine.
s *Aut permutetur.* aliàs permutetur. aliàs permiscetur, id est imponetur si placuerit principi. Accursius.
t *Liberetur.* tenuit ergo sententia: aliàs ipse idẽ iudex cognosceret: vt. C. de accusa. l. iiij. sed hic ad principem itur. Sed argu. cõtra. ff. de iniusto testa. l. si quis filio exhæred. §. quòd si quis fuerit. aliàs expone vt ibi. & facit. C. eo. l. pœnam. &. ff. titu. j. l. j. §. fina.
u *Omnes liberos.* vsque ad pnepotes, nisi præcedentem personam aliqua macula pudoris aspergat: vt. C. de quæstio. l. diuo. & dic vt ibi. Sed argu. contra. j. de verbo. signi. l. liberorum. & facit. C. eod. l. si matrem. *ADDITIO.* Dic secundum Bar. quòd in. l. contraria agitur de iure communi: hic agitur de priuilegio.
x *Debere.* vt &. j. de decur. l. ij. §. in filiis.
y *Decurione.* existẽte.
z *Plebeio.* & facit. ff. de sena. l. emancipatum.
a *Puniendum.* si deliquit in statu libertatis: vt &. ff. ti. j. l. statuliber. sed si prius, tunc vt seruus: vt. ff. de statulibe. l. statuliberi à cæteris. & supra. l. j. quæ est contra. & facit. ff. si ex noxa. cau. l. fin. Accur.
b *In seruorum. Humiliorum.* humilẽ &c. vt. C. de incest. nup. l. humilem. & subaudi hic, ad minus: quia statim ponit quòd plus seruus quàm alius humilis. Accursius.
c *Flagellis.* Flagella plus dolẽt: quasi parata ad plus dolẽdum. Acc.
d *Flagellis.* maior pœna est stare in vinculis, quàm laborare in agro seu opere publico. & facit. C. eod. l. seruus. Accursius.
e *In opus publicũ.* datur ergo seruus in opus publicũ. Sed contra. j. eo. l. seruus. Sol. hic nõ inuenitur emptor qui emat sub pœna vinculorũ: vel forte sine pœna: & sic in subsidium hic datur in opus publicũ. & facit. ff. de incend. l. Pedius. §. j. & de accusa. l. leuia.
f *In metallum.* non tamen in locum illũ peruenerunt adhuc.
g *Tanquã.* i. quasi venissent iam ad metallũ, durius puniuntur.
h *Constitui.* vt grauius puniantur: vt. ff. e. l. aut damnum. §. inter.
i *Permutant.* vt. j. e. l. quod ad statũ. &. l. qui vltimo. &. ff. eo. l. ij. §. j. Sed contra. ff. de iniust. test. l. si quis filio exhæredato. §.

redato.§. eius. Solu. ibi non à competenti iudice, puta præside, fuit deportatus: hic à competenti, puta præfecto, vel similibus: vt dixi.ff.eod.tit.l.ij.§.j.

a *Infamis.* si pro pecuniaria imponitur corporalis, remittitur infamia: vt supra de infa.l. quid ergo.§. pœna grauior. Si pro corporali minori imponitur maior: tunc idem.& his duobus casibus potest hic loqui. si vero minor corporalis pro maiori: aut causa cognita: & tunc idem:vt.C.ex qui.cau. infa. irro. l. & si seuerior. & infra ad muni. l.ordine.sed si sine causæ cognitione,tunc nõ idem: vt dicta. l. quid ergo.§. quantum. Interim tamen dum durat pœna aucta vel minuta cum causę cognitione,durat infamia: vt dicta. l. & si seuerior. quæ sit contra. & fa. infra de re mili. l. qui cum vno.§.ad tempus. & adde quod no. in.d. §.pœna grauior. & fa. ad hoc.ff. de fur. interdum.§. j. &.C. de sac. san. ecc.l. sancimus. in fi.&.j.de reg.iur.l.si in duabus.

b *Multatus.*qui in nullo debuit multari: qđ non nisi ex causa facere deberet:vt infra eo. l.aut facta.§. fin. &.C. ad leg.Iul. de vi.l.seruos. in fin. & sic accipe.j.eo.l.hodie.

Espiciendũ.] *CASVS.* Docet hæc l.qualiter iudex se debeat habere in cognoscendo & iudicãdo circa crimina. Secũdo dicit quòd furta domestica si de vilibus rebus sunt,non sunt iudicanda siue punienda per iudicem:sed ipse pater vel dominus intra domum castigabit: & dat exempla de furto domestico. Tertio dicit:qui delinquit: aut delinquit casu,aut proposito,aut impetu.& de omnibus dat exempla.Vltimo dat exempla de pœna capitis.Franciscus.

c *Clementiæ.* id est pietatis.

d *Res expostulat.* vt.ff.de incen.l.Pedius.§.j.

e *Seueritatem.* etiam in extraor. cri. habito respectu ad id quod fieri solet:vt & supra de dam.infec.l. si finita.in princip. &.C.de episc.audi.l.iij.&.ff.de pign.act.l. vel vniuersorum. & ad senatusconsul.Ma.sed Iul.§.quod dicitur. &.j.eo.l. hodie. Item facit.ff. de act.& obli.l.Arrianus.

f *Leuiora sunt.*aliàs leuiora:aliàs viliora. Accursius.

g *Publicè.* id est per iudicem, sed domi: vt hic, &.C. an ser.ex suo.l.fi.& supra de fur.l.serui & filij.&.C.de pa. po.l.congruentius.sed si grauia sint, potest agi ciuiliter & criminaliter: vt.ff.de iniur.l. prætor.§. præterea. & de adquir. re.do.l. homo liber. in prin.&.C.de fur.apud.in fi.nisi contra seruum, contra quem ciuiliter agi non potest:vt.C.de adquir.poss.l.fina.

h *Vel mercennarius.*No.personas familiares,vt à testimonio repellantur: vt.C.de his qui ad eccle.confu.l.fin.§ sane.vt ibi dixi. Item facit.ff.de relig.l.familiaria.&.ff.de testi.l.pe.

i *Offeratur.* id est fiat de eo querimonia vel quæstio.

k *Apud.* subaudi his apud &c.

l *Delinquunt.* scilicet homines.

m *Aut casu.* aut quis delinquit sine animo,vt casu: & nõ punitur: vt hic,& supra de præua.l. pe. aliquando culpa leui, vel leuissima: & tunc punitur propter culpam, vel propter malum exemplum, sed leuius: vt hic, & supra.l.absentem. in fin. &.l. si quis aliquid.§. qui abortionis. & supra de sica. l. iij.§. adiectio. versic.sed ex senatusco.&.l.iiij.§. cum quidam. &.l.in lege. sed & si prætendat ignorãtiam iuris ciuilis,excusatur in incestu:vt.ff. ad leg. Iul. de adul.l.si postulauerit. Item in senatusco. Liboniano:vt.C. de his qui sibi in te. adscri. l. senatusco. aut naturali, vel quasi: & non parcitur: vt.C.de in ius.l.venia. aut dolo: & tũc secundum legem punitur: vt hic. sed ibi distingue procedat ad actum,vel non: vt no.j.eo.titu.l. cogitationis.

n *Factionẽ.* id est societatem cum aliis. in malam enim partẽ ponitur.

o *Cum per.* aliàs cum: aliàs eum: & infra venit. sed certe tunc subintelligitur qui.

p *Casu.* id est nõ dolo vel culpa:lata vel leuissima tamen interuenit: vnde tenetur Aquil.vt supra ad leg. Aquiliam.l. scientiam.§. pe.&.l.in lege.& facit. ff.absentem.§.fina.

q *Obuici.* hoc expone vt infra eodem. l. qui vltimo.

r *Animaduerti.*ad hoc supra eo.l.ij.in prin.

Quod ad statum.] *CASVS.* Siue ex accusa. priuata,siue publica,siue etiã extra ordinem quis damnatur ad bestias, vel ad similem pœnã: statim fit seruus pœnæ. Franciscus.

s *Nécne.* vt quia priuatum vel extraordinarium: vt.ff.de priua. delic.l.fina.

t *Confestim.* vt infra eod.l.qui vltimo.

u *Fiunt.* nõ inspecto an ex eo crimine talis pœna debuerit imponi:cum ex causa possit augeri:vt.j.l.proxi.

Odie.] *CASVS.* Qui extra ordinem de crimine aliquo cognoscit, potest pœnam imponere quam vult, leuem vel grauem,dum tamen non excedat rationem,id est consuetam pœnarum impositionem. & dic de hoc vt in glo. domini mei Accursij. Franciscus.

x *Extra ordinem.* vel ordinariẽ:vt.ff.ad.l.Cor.de fal.l.antepen. & de sic.l.iij.§.legis. & de minor.l.auxilium.§.j.& de bo. lib. qui cum maior.§.is demum.&.§. si tamen. &.j.l.aut facta. in fin.&.l. pe.& supra eo.l.respiciendum. Sed contra.ff. ad Turpil.l.j.§.sinautem. sed non licet post sententiam, vt ibi, sed in ipsa sententia sic ex causa: vt not. in d.§. pœna grauior.l.quid ergo.ff. de infa. sed vt ponis in extraord.cri.seu priua. quando dicitur augeri vel minui? Respon.quidam,de pœna scripta dici nemo ambigit.immo de non scripta:vt dixi supra eo.l. respiciendum. circa princi. Potest & hæc.l.loqui in ordinario crimine. & quod dicit extra ordi.id est extra antiquam solẽnitatem: vt.ff.de pub.iudi.l.ordo. Item contra.ff.ad Turpil.l.j.§.sinautem.sed dic vt in ipsa sententia possit augere & minuere ex causa: vt modo dixi. non autem postea,vt modo no.

y *Modo rationem.* aliàs modo rationem, id est consuetam pœnarum impositionem:nisi ex causa.aliàs moderationem.

Quadam.]

Et qualiter dominus debet corrigere sua familia & bona moribus instituere: vide gl.in ca.§. volẽs itaque. de ord. in pra. fca. in ver. familia.

Delinquere

Flo. Pecuniis

Flo. Peremptum. Hic specialia quæ de margine inserta ex Philippo Corn. Cell. Bal. nost. Mar. cap. Alexandẽ Imolam ad dicta epist.

Flo. delinquitur

Flo. dãtur

quis multis pliciter peccat.

Qvædam.] CASVS. Si miles artem ludicram facit, vel patitur in seruitutem se venire: capite punitur. secus si alius homo hoc faceret. Franciscus.

a *Grauiorem.* vt.C.de epis.& cle.l.presbyteri.in fi.&.j.de re mili.l.ij.&.l.omne.§.j.arg.contra.ff.de incen.l.Pedius.§.j.& de fica. l. iij.§. penul. &.C. de testa.mili.l.frustra.

b *Ludicram.* de qua habes.ff.de infa.l.ij.

Diuus Hadrianus.] CASVS. Decurio non potest puniri capite, nisi parentē occidisset. potest etiā puniri.l.Cor.de fica. Frā.

c *Essent.* vel eorum filij vel parentes: vt.ff.l. moris.§.istę.

d *Capite.* non capite parricidij, sed de fica.

e *Qui.* ſ. decuriones.

f *Mandatis.* ſ.principum: vt.ff.de fica.l.iiij. in prin.&.l.penul.

Avt facta.] CASVS. Quandoque punitur factum, vt furta & cædes: quandoque dictum, vt conuicia, & infidæ aduocationes: quādoq; scriptum, vt falsa, & famosi libelli: quandoque cōsilia, vt coniurationes, & latronum conscientia. & circa ista quatuor genera criminum leuiter vel acriter punienda septē sunt consideranda. ſ. causa, persona, locus, tēpus, qualitas, quātitas, euentus. & aliter punitur vno casu quàm alio: & de omnibus dat exempla: quę per te videas in litera. Item scias q̄ aliter vnum delictum in vna prouincia factū punitur: & si fieret in alia, aliter puniretur. & nominat prouincias. Vltimo dicit: cum frequēs vsus delinquentium sit in vna terra: potest iudex vnū delinquētem punire vltra modū vsitatum, ad hoc vt terreantur alij. Fran.

†*Est sciēdū quòd Bal.ff. auth. sed no uo iure. C. de ser. fug. dicit quòd cōmittēs vnū magnū furtū quod tribus paruis æquipolleat: potest talis suspēdi. & Lu. Ro. alibi in suis sing. & Bal. dicit esse text. in. l. si quis tres. §. cæterū. ff. de excu. tu. qui tex. ritè ad illud adaptari non potest: sed nō eūdo per mēdicata suffragia habemus hic text.*

g *Cōsilia.* fraudulēta: vt vbi quis fecit quod aliàs facturus nō erat: quamquam consilia & pro opere accipiūtur: vt.j.de verb.sig.l.sępe. in fin. & de regu. iur.l. consilij. & de hoc dixi.ff.manda.l.ij.

h *Quosque.* id est aliquos. ad quod.ff.de ser. cor.l.j.§.persuadere.

i *Alios.* & est instar sceleris, scilicet huius de consiliis.

k *Iussisse.* aliàs mouisse, id est compulisse ad aliquod maleficium faciendum: vt.ff.ad le. Aquil.l.sed & si quemcunque. & aliàs innuisse.

l *Considerāda sunt.* scilicet aggrauanda, vel leuianda.

m *Illata.* moderata. ad quod.C.de emenda. propinquorū.l.vnica.&.ff.ad leg. Aquil.l.sed & si quemcunque.§.fi. &.ff.loca.l.item quæritur.§. item Iul. & de iniur. prætor.§. prætērea. &.§.seq. & de li.ho.exhi.l.iij.§.si eū.&.ff.de fur.l.qui iniuriarū.in princ.&.l. verū est.& de aqua plu.ar.l.j.§.deniq;. &.ff.si ex nox. causa aga.l. pe.& de iniur.l.sed si vnius.§.iij.& insti.de iniur.§.atrox.

n *Serui.* vt.ff.co.l.in seruorum. in prin.&.j.eo.l.capitalium.§.fi. &.j. de regu. iur.l.fere in omnibus.

o *In magistratum.* ad hoc.ff.de iniur.prætor. §.prætērea. &.§.sequē. &.§.penul.

p *Ratio habeatur.* vt & supra de sic.l. insans.& de mi. l. auxilium.§.j. &.l. si ex causa.§. nunc videndum. & supra de adul.l.fi adulterium cū incestu.

q *Furtum.* solum: vel sacrilegium scilicet & furtum.& est contra.ff. ad.l. Iul. pec. l. diuus. Solu. vt ibi.

r *Capite.* cum est sacrilegium: vt.ff.ad leg. Iul. pecu. l. sacrilegij. & ad hoc supra de ædil. edict.l. quis sit fugitiuus.§.antepe.

s *Afugitiuo.* id est desertore. & dic quid sit emansor & desertor: vt infra de re mili.l. iij §. emāsor. &.l.qui cū.§.j. aliàs furtiuo.

t *Nocturno.* ff. de fur. (quinquabal.l.j.&.ij.& de effra. l.fina. & de cond.fur.l. qui furtum.

u *Agressaturis.* grassatores sunt nitētes ad malum, qui aliena subtrahunt: vt &.j. ead.l. in fine. Accursius.

x *Expilationes.* vt.ff. de cri. expi. hære.l.per totum.& de effra.l.j.

y *Petulantia.* i. cōtumacia quędā. & facit.ff. de fica.l.j.§.diuus. Acc.

z *Non enim.* quā interpretationem quidā non habent. Accur.

a *Cōtumeliam.* sub. sed iniuriam.

b *Quamuis.* scilicet aliquod speciale: vel dic lege nō punitur, vt puta si per iocum. Accur.

c *Malum.* generaliter: vel dic malū, quia affligit. vel etiā specialiter. & dic sed &c. aliàs sed: & aliàs si.

d *Cum.* aliàs vt cum: & aliàs cum verberat vt contumeliam &c.

e *Cum vt.* subaudi, &. vel punctus sit loco copulæ.

f *Verberat.* ſ. fustibus.

g *Cū fustibus.* sub. vel & cum &c.

h *Pupilla.* scilicet oculi, vel in ictu oculi.

XIIII. MACER libro secundo de Re militari.

Qvædā delicta pagano aut nullam, aut leuiorem pœnam irrogāt, militi verò grauiorem. a Nā si miles artē ludicram b fecerit, vel in seruitutem se venire passus est, capite puniendū Menander scribit.

XV. VENVLEIVS SATVRNINVS lib. primo de officio procōsulis.

Diuus Hadrianus eos qui in numero decurionum essent, c capite d puniri prohibuit: nisi si qui e parentem occidissent. Verùm pœna legis Corneliæ puniēdos mandatis f plenissimè cautum est.

XVI. CLAVDIVS SATVRNINVS libro singulari de Pœnis paganorum.

Avt facta puniuntur, vt furta, cædésque: aut dicta, vt conuicia, & infidæ aduocationes: aut scripta, vt falsa, & famosi libelli: aut consilia, g vt coniurationes, & latronum conscientia: quosque h alios i suadendo iuuisse, k sceleris est instar. Sed hæc quatuor genera consideranda sunt l septem modis: causa, persona, loco, tempore, qualitate, quantitate †, euentu. Causa, vt in verberibus, quæ impunita sunt à magistro illata, m * vel parente: quoniam emendationis, non iniuriæ gratia videntur adhiberi. puniuntur cum quis per iram ab extraneo pulsatus est. Persona dupliciter spectatur: eius qui fecit, & eius qui passus est. Aliter enim puniuntur ex iisdem facinoribus serui, n quàm liberi: & aliter qui quid in dominum parentémve ausus est, quàm qui in extraneum: in magistratum, o * quàm in priuatum. In huius rei consideratione ætatis quoque ratio habeatur. p Locus facit vt idem vel furtum q vel sacrilegium sit, & capite r luendum, vel minore supplicio. Tēpus discernit furem ab abigeo. nam qui vnum suem subripuerit, vt fur coërcebitur: qui gregem, m vt abigeus. Euentus n cū factū vel atrocius vel leuius est: vt furta manifesta à nec manifestis discerni solent: rixæ à grassaturis: u † expilationes x à furtis: petulātia y à violētia. qua de re maximus apud Græcos orator Demosthenes sic ait: † ὁ γὰρ ἡ πληγὴ παρέσησεν τῷ ὕβριμ, ἀλλ' ἡ ἀτιμία: ὀυδὲ τὸ τύπτεαθ ζῶς ἐλευθέροις ἐστὶν δεινὸν (καίπερ ὂν δεινὸν) ἀλλὰ τὸ ἐφ' ὕβρει. πολλὰ γὰρ ἂν ποιήσειεν ὁ τύπτων, ὦ ἄνδρες ἀθηναῖοι, ὧν ὁ παθὼν ἕνια οὐδ' ἂν ἀπαγγεῖλαι δυνατὸς ἐστὶν [ἐστὶ] χἠμαλῶ, τῷ βλέμματι, τῇ φωνῇ, ὅταν ὡς ὑβρίζων, ὅταν ὡς ἐχθρὸς ὑπάρχων: ὅταν κονδύλοις, ὅταν ἐπὶ κόρρης. ταῦτα κινεῖ. ταῦτα ἐξίστησιν ἀνθρώπους αὐτῶν ἀνθρώπους ὄντας ἢ προσπλακίζεαθ. *[οὐδεὶς ἂν ὦ ἄνδρες ἀθηναῖοι ταῦτα ἀπαγγέλλων δυνατὸς τὸ δεινὸν παρασῆσαι τοῖς ἀκούουσιν οὕτως ὡς ἐπὶ τῆς ἀληθείας ⊙ τὸ πρᾶγματος ⊙ πάσχοντι, ⊙ ζῶς ὁρῶσιν σαφῶς ἡ ὕβρις φαίνεται.] [id est, Nō enim z plaga repræsentat contumeliam a fieri: neque verberari, liberis est malum: quamuis b est malum, c si in contumeliam. Multa enim vtique facit qui verberat, ô viri Athenienses, quorum, qui patitur, quædam neque annuntiare poterit alij, schemate, aspectu, voce: cum d verberat vt cōtumeliam inferens, cum vt e inimicus existens, cum verberat f fustibus, g cum in pupilla. h hæc mouent, hæc i extra se constituunt homines eorum k non assuetos existentes l vt conuiciarētur. Nemo enim ô viri Athenienses, denuntians hoc quod aggrauat, audientibus repræsentare potest ita vti rei veritas se habet: cum tamen ipsi perpesso & videntibus manifesta iniuria apparuerit.] Quantitas discernit furem ab abigeo. nam qui vnum suem subripuerit, vt fur coërcebitur: qui gregem, m vt abigeus. Euentus n

i *Hæc.* scilicet facta. extra se. i. extra mentē. q.d. facit eos irasci.

k *Eorum.* scilicet conuiciorum.

l *Existentes.* homines dico repete &c.

m *Qui gregem.* de hoc dic vt.ff.de abige.l.fi.in prin.

n *Euentus.* id est effectus.

BIU Cujas

a *A dementissimo.* non solum à sapiente: nam interest habuerit euentum crimen, vel non: quamquam interdum hoc non consideretur: vt subiicit: & ſ. ad l. Cor. de ſic. l. diuus. & C. ad le. Corn. de ſica. l. is qui. & inſti. de pub. iu. §. item lex Corne. Accur.

b *Voluntario.* id est ad arbitrium iudicis.[a]

c *Luebantur.* ad hoc. ſ. de ſic. l. iij. §. j.

d *Incensores.* quia multum naſcitur ibi de fru mento, vt apparet in metallis.

e *Vitium.* incensores. Accurſius.

f *Supplicia.* id est pœnæ ereſcũt ex perſonis quorundã maleficorũ, ſiue malefactorũ, vt alij terreantur. ad quod. ſ. ad. l. Iul. ma. l. famoſi. in fin. & C. de epi. au. l. iij. in fi. & ſ. de abi. l. j. §. puniuntur. & ſ. eo. l. hodie. & j. eo. l. capitaliũ. §. famoſos. arg. contra. j. ſitu. j. l. cum ratio. §. ſi plures. & ſ. ad leg. Corne. de fal. l. antepenul. in fine.

g *Nimirum.* aliàs nimium. Py.

h *Multis.* plures tamẽ remanent alij non delinquentes: aliàs ſi iſti ſunt plures, detrahẽdũ eſt ſeueritati, vbi multorum ſtrages iacet: ar. ſ. de ſic. l. qui cædem. & fa. j. eo. l. capitalium. §. famoſos. &. §. graſſatores.

i *Graſſantibus.* id est ad malum tendentibus: vt d. §. graſſatores. &. §. ſolẽt. & facit. C. de hæret. l. quicũque. §. quod ſi fecerint. & C. ad leg. Iul. repe. l. j.

k *Quidam. Metalli.* hi ſunt ſerui: vt & ſ. eo. l. aut damnum. §. eſt pœna. & C. de bo. proſcript. l. in metallum. & inſti. qui. mo. ius pa. po. ſol. §. pœnæ. & de capit. demi. §. j. & infra de var. cog. l. penul. §. conſumitur.

l *Pro non ſcripto.* vt & C. de hær. inſti. l. j. & ſ. de adqui. hære. l. ſi quis mihi. §. ſi quis plane. niſi in cauſa alimentorum: vt. ſ. de his quæ pro non ſcrip. l. ſi in metallum. & de cap. demi. l. legatum. & facit. j. de iure fiſ. l. in metallum.

m *Apolides.* Græcum, hoc eſt extorres ſeu exules: ab a quod eſt ſine: & polis, quod eſt ciuitas.

n *Perpetuo.* ſecus ſi ad tempus: vt. j. l. capitalium. in fi. j. reſpon.

o *Non habeant.* vt teſtari: vt. ſ. de leg. iij. l. j. §. hi. Item nec eis legari: vt in eo. titu. l. ſi deportati ſerui. §. j. Item nec filios retinent in poteſtate: vt inſti. qui. mo. ius pa. po. ſol. §. cum autem. quę poteſtas eſt iuris ciuilis: vt inſti. de pa. po. at emere, & alia quæ iuriſgentium ſunt, bene poſſunt: vt. ſ. de cura. fur. l. conſilio. §. pe. & de capi. demi. l. legatum.

p *Iuriſgẽtiũ.* vt & ſibi adquirãt: vt. d. l. ſi deportati. in prin. &. §. j.

q *Cogitationis.* hoc verum eſt, ſi eſt ſtatum in finibus cogitationis: vt &. j. de verb. ſig. l. fugitiuus. & de infa. l. qui autem. &. j. de verb. ſig. l. ſæpe. in fi. & de fur. l. inficiando. in prin. & ſic omnia cõtraria tolluntur. ſic. ſ. de extraor. cri. l. j. &. C. de epiſ. & cle. l. ſi quis non dicam. & de fur. l. ſi quis. & ſi quacũque præ-

a *Immo vel voluntariũ exiliũ datum eũ dicit, hoc eſt quod quiſq; ſibi conſcit. Bud.*

b *Vt. ſ. de miſſimo eo. Locum ex quo eos Pius reſtituit Alcia. diſput. attin. Præhoc i. Bud. in an. poſteri. ex vlt. Iliados, ὃ δ' ὄπιθεν ἄπο τοῦ ἄλλου λάθοι, ὅστ' ἐπὶ πυρὶ φῶτα κρατὸς ἄλλου ἐξέκτο ἄνηρ ἐπὶ ἰοχέαιρα θύραις ἐν ἀγυιῇ ἑσταὼς ἐκ δ' ἔχεν ἰὸν ἀμύμονα: ἐκ δὲ βάλοιο ἐπὶ θύρην.*

A po. l. j. & de his qui ad eccle. confu. l. fin. §. j. & de ſica. l. diuus. & dixi ſupra de fur. l. qui ea mente.

Si non defendantur.] CASVS. Seruum tuum accuſo. licet non vis eum defendere: non propter hoc ſtatim damnatur. poteſt enim alius eum defendere: vel ſeipſum defendet: & iudex qui de hoc cognoſcit, nõ puniet eũ niſi viderit eſſe eum culpabilem. Fran.

r *Ab alio.* vt & ſupra de cuſto. reo. l. ij. in princ. & facit infra de app. l. ſerui. & ſupra de ſta. ho. l. ſeruus.

ſ *Qui,* ſcilicet iudex.

t *Si pœna. Commentitio iure.* contracto ex commentis. ad quod inſt. in prœmio. §. cũque. Alij, id eſt opinione ſapientum. & facit infra eo. l. crimen. &. ſ. de priua. delic. l. j. in princ. & C. eo. l. ſancimus. & C. ex delic. defunc. l. vnica. *Flo. eis

u *Hominum.* vt &. C. ad l. Iul. repe. l. j.

x *Vltimum. Interpretamur.* ſic vltima voluntas quę nõ redit: vt. C. de ſacroſanc. eccle. l. j. & facit infra eo. l. capitalium. in prin.

In metallũ.] CASVS. Titius damnatus eſt in metallũ: nunc eſt effectus inutilis ad illud opus infirmitate ductꝰ, vel ſenectute. dicitur q̃ poteſt dimitti ſi aliquis pro eo hoc poſtulet, vt cognatus vel affinis, & ſi in hac pœna ſtetit per. x. annos. Franciſcus. † *Id est fictitio. aliàs commentitium, id est nouũ & recẽs excogitatum, id est non tranſlatitium, nec aliunde ſumptum. Bud. hic.*

y *Qui.* princeps. & habeas, æſtimauit. vel verius, qui ſcilicet præſes: & habeas, æſtimabit. Sed tunc eſt cõtra. j. e. l. diui. Sol. in metallum dati, cum in opus aliquod deſtinãtur, inutiles facti operi, abſoluũtur: vt hic. Exules vero, qui nulli certæ rei præſcribuntur, hoc tamen modo coërcentur merito: nec abſq; principis conſcientia liberantur. P. vel hęc ſecũdum illam. nã nec hic dicit quòd præſes dimittat, ſed quòd æſtimet, & ſic ad principem remittat. *Flo. pœnæ ſuæ

z *Habeant.* qui pro eis impetrant: vt & ſupra de procur. l. ſed & hæ. Accurſius.

a *Sine præfinito.* Pone ita dixit: in metallũ te ad tempus eſſe iudico. indefinitum enim tempus, decennio determinatur. Si verò téporis mentioné non habuiſſet, vel in perpetuum damnaſſet, contra eſſet: quia perpetuo eſſet in pœna: vt. C. eo. l. ſeruus. & infra de legat. l. fina. §. fina. Item facit infra de interdi. & releg. l. relegatorum. §. hæc eſt differentia. contra. Sol. vt ibi. Item contra infra eo. l. capitalium. §. diuus. ſed ibi ad tempus certum. † *Bar. dicit hũc tex. no. & ſing. & forte alibi nõ reperies ſecundũ eũ tex. ſibi contrar. ad hoc quòd vbicũque quis deputatꝰ eſt ad fodiendũ metallũ, neque dicit de tempore præciſe in cõdẽnatione, nec per quantũ tempus, intelligit vſq; ad 10. an. & non vltra. Bolog.*

b *Dato.* aliàs dato: aliàs damnato.

Eorum.] CASVS. Relegati vel deportati ex cauſa maieſtatis, ſtatua eius ſiqua erat poſita in ciuitate, remouenda eſt: & da exemplum vt in glo. Fran.

c *Eorum qui relegati.* vt ſi hoſtem occultari paſſus eſt, vel eum, ſcilicet hoſtem occultauit: vt. j. e. l. Metrodorum. in quibus caſibus accuſatur lege Iul. maieſt. vt. ſ. ad l. Iul. maieſt. l. cuius. Acc.

Scire

XVIII. VLPIANVS libro tertio ad Edictum.

COgitationis [q] pœnam nemo patitur.

XIX. IDEM libro quinquageſimoſeptimo ad Edictum.

SI nõ defendantur ſerui à dominis: non vtique ſtatim ad ſupplicium deducũtur, ſed permittetur eos* defendi vel ab alio: [r] & qui [ſ] cognoſcit, debebit de innocentia eorum quærere. *Flo. eis

Pœna impoſita delinquenti, non tranſit in eius heredẽ. ratio eſt in textu. Fran. Ac.

XX. PAVLVS libro octauodecimo ad Plautium.

SI pœna alicui irrogatur: receptum eſt commentitio [t] † iure, ne ad hæredes tranſeat. cuius rei illa ratio videtur, quòd pœna cõſtituitur in emẽdationem hominũ: [u] quæ mortuo eo in quẽ cõſtitui videtur, deſinit.

XXI. CELSVS libro trigeſimoſeptimo Digeſtorum.

VLtimũ ſuppliciũ eſſe mortem ſolã interpretamur. [x]

XXII. MODESTINVS libro primo Differentiarum.

IN metallum damnati, ſi valetudine, aut ætatis infirmitate inutiles operi faciundo deprehendantur: ex reſcripto diui Pij à præſide dimitti poterũt: qui [y] æſtimabit de his dimittendis, ſi modò vel cognatos vel adfines habeant, [z] & non minus decem annis pœna ſua* functi fuerint. *Flo. pœnæ ſuæ

XXIII. IDEM libro octauo Regularum.

SIne † præfinito [a] tempore in metallum dato [b] imperitia dantis, decennij tempora præfinita videntur.

XXIIII. IDEM libro vndecimo Pandectarum.

EOrum qui relegati [c] vel deportati ſunt ex cauſa maie-

XVII. MARCIANVS libro primo Inſtitutionum.

QVidã ſunt ſerui pœnæ, vt ſunt in metallum dati, & in opus metalli. [k] & ſi quid eis teſtamẽto datũ fuerit, pro nõ ſcripto [l] eſt: quaſi non Cæſaris ſeruo datũ, ſed pœnæ. itẽ quidã ἀπόλιδες [m] ſunt, hoc eſt ſine ciuitate, vt ſunt in opus publicum perpetuò [n] dati, & in inſulã deportati: vt ea quidẽ quę iuris ciuilis ſunt, nõ habeãt: [o] quæ verò iuriſgentium [p] ſunt, habeant.

Multis delinquentibus, pœna vnius debet eſſe metus multorum.

FNonnunquam euenit vt aliquorum maleficiorum ſupplicia [f] exacerbentur: quotiens nimirum [g] multis [h] perſonis graſſantibus [i] exemplo opus ſit.

In metallum damnatis nihil poteſt relinqui in teſtamento: apolidibus vero, id eſt qui ciuitatem perdunt, auferuntur ea quæ ſunt iuris ciuilis: vt teſtari: ſed non ea quæ ſunt iuriſgen. ſicut emere, vendere. B.

BIU Cujas

a *Scire debemus.* quæ honoris sui causa posita sunt in ciuitate: vt ff. de acqui.re.domi.l.statuas. & de priuile.cre.l.Ausidius.vel dic, vt ad eas non confugiant: vt.j.l.capitalium.§.ad statuas.

SI diutino.] CASVS. Qui heri fecit homicidium, magis est puniendus, quàm qui fecit iam est decennium. & hanc positionem habes in fine magnę glo. hic positæ: vel aliter vt eadem glo. Ité non potest quis dánari vt de saxo se deiiciat, & sic moriatur. Fran.

b *In reatu.* id est in expeditione pœnæ reatus qui non recipit iterationem: vt homicidium. est enim túc pœna subleuanda, id est differenda, & cum ordine iudiciario imponéda. crimine autē cómisso adhuc flagrante latius quibusdā crimen puniendi datur potestas: vt. C. de rap. vir. l. j. vbi autem quis lógo tempore fuit in reatu, qui recipit iterationé: maiorem patitur pœnam, quàm si semel tātum commisit: vt in fugitiuo, errone, emāsore & desertore, & multis aliis: vt. ff. eo. l. aut facta. §. tempus. & infra de re mili. l. non omnes. §. à barbaris. in fi. & l. qui cómeatus. & l. iij. §. si plures. & C. de commea. l. ij. & iij. in fi. lib. xij. & supra de ædil. edi. l. quis sit fugitiuus. & C. de episc. au. l. iij. in fi. & ad l. Iul. de vi. seruos. & j. eo. l. capitalium. §. solent. & §. grassatores. & C. de superexac. l. j. in fin. & supra de abi. l. fi. §. qui sæpius. Alij ponunt hunc casum per l. C. eo. l. omnes. quod non placet: quia ibi imposita, non imponenda erat pœna. Tertij dicūt quòd hic diu iterauit delictum: vnde pœna est subleuanda, id est augenda: vt in pasta quæ leuatur, id est augetur & maioratur cū debet fieri panis. Quarti dicūt in reatu, id est in carcere propter reatū minus puniendum, quàm si ex recenti ibi fuerit: quasi ex quadam misericordia. ad quod. ff. eo. l. respiciendum. in prin. & C. de cust. re. l. j. & supra de iureiu. l. cum qui. vel dic quinto, vt primo dixi, quòd plus est puniendus qui heri fecit homicidium, quàm qui fecit iam est decennium. & sic facit supra de rit. nup. l. qui in prouincia. §. fi. & de fur. l. ei qui. & l. inficiando. §. infans. Accursius.

c *Pœna.* aliàs pœna: aliàs pœnæ eius.

d *De saxo.* facit supra eo. l. aut damnum. §. j. Accursius.

e *Crimē. Infligere.* nisi in crimine maiest. vt. C. ad. l. Iul. maiest. quisquis. & nisi in causa primipili: vt. C. de primipil. l. fi. lib. xij. vel nisi circa vsucap. vt. ff. de diuer. præscrip. cum hæres. & nisi. C. de quęstionibus. l. diuo Marco. & nisi. C. de lib. & eo. libe. l. ij. cum hac autem concor. C. de inoffi. test. l. si quis in suo. §. fi. & supra de in ius voc. l. adoptiuum. in fi. & in decre. xlvij. dist. per totum. & j. de decur. l. ij. §. nullum. & ff. eo. l. si pœna. & ff. de ope. no. nun. l. pe. & ff. de sena. filiam.

Diui fratres.] CASVS. Non solent præsides mutare sententias suas, immo quod plus est, non possunt mutare. si tamen quis dicat se succubuisse eo quòd instrumēta pro se facientia nō potuit habere, & nunc ea inuenit: potest restitui in integrū contra primam sentētiam: vel potest ob hoc minui pœna. & hoc solus princeps potest facere. Secundo dicit: si decuriones & principales ciuitatum committūt capitale crimen, vel aliud crimē propter quod relegādi sint: hoc imperatori scribatur, sentētia à præside ibi scripta. Ité alio rescripto cauetur, vt si quis ex principalibus ciuitatis latrocinium commisit, vel simile delictū propter qđ sit capitaliter dānādus: q̄ præses eos ligatos custodiat, & hoc

†*Reatus, status est & cō ditio reorū: vt habitus demissus, pā nosus, squalidus. hinc recrum sordes, & sordidi rei dicuntur.*

† *q.d. miti⁹ animaduertendum in eum qui diu sordidatus fuerit &c. vt hic per Bud. E. P. Fl. quàm*

statis, statuas detrahendas scire debemus. a

Qui heri aut nudiustertius cōmisit adulterium, magis punitur quàm qui commisit quinque annis elapsis. vide glo.

XXV. IDEM libro duodecimo Pandectarum.

SI diutino tempore aliquis in reatu b † fuerit: aliquatenus pœna c eius subleuāda erit. † Sic etiam constitutum est, non eo modo puniendos eos [esse] qui longo tempore in reatu agunt, quo* eos qui in recenti sententiam excipiunt. ¶ Non potest quis sic damnari, vt de saxo d præcipitetur.

Pœna imposita patri, non transit ad filium: quia ex delicto patris filius non punitur. Bartolus.

XXVI. CALLISTRATVS libro primo de Cognitionibus.

CRimē [paternum,] vel pœna paterna nullam maculam filio infligere e potest. namque vnusquisque ex suo admisso sorti subiicitur, nec alieni criminis successor constituitur. idque diui fratres Hierapolitanis rescripserunt.

Præsides non possunt mutare sententias suas, sed princeps ex causa dat in integrum restitutionem. Bartolus.

XXVII. IDEM libro quinto de Cognitionibus.

A scribat ad principem: narrando principi delictum cuiusq;. Fran.

f *Vetinæ.* nomen præsidis.

g *Neminem.* supra proxi. & C. eo. l. pœnam. & supra de re iudi. iudex. & C. de sent. ex breui. reci. l. ij. & supra de quæstionibus. l. j. in fi. vbi de hoc dixi.

DIui fratres † Harruntio Siloni rescripserunt, non solere præsides prouinciarum ea quæ pronuntiauerunt, ipsos rescindere. Vetinæ f quoque Italicensi rescripserunt, suam mutare sententiam neminem g posse: idque insolitum esse fieri. Si tamen de se quis mentitus fuerit, vel cum nō haberet probationum instrumenta, quæ postea repererit, pœna adflict⁹ sit: h nonnulla extant principalia rescripta, quibus vel pœna eorū minuta i est, vel in integrum restitutio concessa. sed id dumtaxat à principibus fieri potest. k ¶ De decurionib⁹ & principalibus ciuitatum, qui capitale l [crimen] admiserunt: mandatis cauetur, vt si quis id admisisse videatur, propter quod relegādus extra prouinciam in insulam sit: imperatori scribatur, adiecta sententia à præside. ¶ Alio quoque capite mandatorum in hæc verba cauetur: Si qui ex principalibus alicuius ciuitatis latrocinium fecerint, aliúdve quod facinus, vt capitalem pœnam meruisse videantur, commiserint: m vinctos eos custo-

h *Adflictus sit.* id est condemnatus. ad quod supra de iureiur. l. ad- † monendi.

i *Inminuta.* aliàs imminuta: aliàs immutata. Accursius.

k *Fieri potest.* multa per principē fiunt, quæ non aliàs fierent: vt supra tit. j. l. j. no. in fi. Item si sententia tenuit ipso iure: aliàs ipse idē vt. C. de accu. l. si accusatoribus. & supra eo. l. ij. in fi.

l *Capitale.* scilicet crimen, si non habes in litera.

m *Commiserint.* ad hoc supra de iniust. testa. l. si quis. §. eius. & de legā. iij. l. j. §. hi. & j. quādo ap. fit. l. j. *Capitalium.*] CASVS. Numerat quasdam pœnas capitales. Item quasdā alias vel quas videas per literā. Secūdo dicit quòd hi nesti homines nō sunt fustibus dānādi: sed tenuiores homines. Tertio dicit: qui se accusant clamationibus popularium, vt cū populares esset in magna rixa, acceperunt Titiū qui esset dux & dominus huius rixæ ducendæ: dicitur quòd hic Titius, si hoc fuscipit, punitur. & pro prima vice minus punitur: pro secunda vel tertia acrius punitur. Quarto dicit: seruus cæsus ob aliquod delictum, domino suo redditur. Quinto dicit: qui prohibētur fustibus cædi, vt sunt homines honestiores, eandem reuerentiam debēt habere quam & decuriones: & sic nec in metallum dānari possunt. [DIVVS HADRIANVS.] In opus metalli ad tēpus non debet quis dānari. si tamen damnetur ad tempus in opus metalli, & sustinet pœnam metalli, adhuc libertatem retinet: sicut & qui damnatur in perpetuum opus. & si est fœmina, liberos interim parit. Secundo dicit: prohibitum est aliquē fugere ad statuas vel ad imagines principum in iniuriam alterius. cum enim leges securitatem omnibus promittant: merito iussum est eos qui ad statuas cōfugiūt dicentes se timere de Titio, hoc facere videri eos in iniuriam Titij: nisi detenti essent à potentioribus, & tunc fugissent ad statuas. nam non puniūtur hoc casu. In fi. imponit pœnam fugienti ad statuam in iniuriam alterius. [OMNIA.] Qui deliquit in patronum suum, vel eius patrem, vel in filium, vel in similes personas numeratas in litera: grauius punitur, quàm si deliquisset in extraneū. Item venenarij, id est qui venena conficiūt, capite puniuntur: vel si erant in aliqua dignitate, deportantur. & secundū hoc habes in litera, venenarij. alij libri aliter habent. expone vt in glo. [GRASSATORES.] Grassatores, id est qui nituntur ad malum, & causa prædæ id faciūt: proximi sunt latronibus. & si cum ferro aggrediuntur & spoliāt homines: puniuntur capite. & hoc est verum si sunt consueti talia facere: maxime in itineribus: aliàs in metallum dānantur, vel in insulam relegātur. Ité serui qui insidiantur vitę domini: igne concremādi sunt. Ité liberi homines plebeij si sunt incendiarij, sæpe puniuntur capite. nam quandoque viui exuruntur: & cum extra ciuitatem imponunt ignem in domibus aliquorum causa inimicitiæ, vel causa prædæ. si vero in villis imponant ignem, leuius puniuntur. Item qui ortum incendium in domo sua leuiter poterat extinguere, & negligentia ductus non extinguit, & sic illatū est damnū vicinis tenetur

BIU Cujas

tenetur eis Aqui. vel modice castigatur. [*IN EXVLIBVS.*] Relegatus ad tempus, si non obseruet pœnam, grauius punitur. & de his dat plura exempla. & primo loquitur de omnibus accusatis & damnatis, exceptis custodibus. Secundo loquitur de custodiis, id est custoditis personis damnatis, vel proprie de ipsis custodibus. [*FAMOSOS.*] Famosi latrones furca suspenduntur in eo loco vbi grassati sunt, id est vbi frequentius deliquerũt. & redditur ratio in litera. Itẽ latrones qui aliquẽ occiderũt: puniuntur eodem loco quo deliquerunt. Vltimo dicit. ex simili delicto grauius punitur seruꝰ quàm liber. Itẽ grauius punitur infamis, quàm homo bonæ famæ. Fran.

a *Ferè.* ferè dicit, quia aliæ sunt capitales, vt bestiis subiici: vt. ff. l. respiciendũ. §. fi. Itẽ aquæ & ignis interdictio: vt supra de pub. iu. l. ij. Item & alia pœna: de qua dicitur. C. de mathematicis. l. & si excepta. item & alia: vt. ff. ad l. Pompe. de parri. l. penul.

b *Concrematio.* non in vultu. Item nec in cruce passio. arg. C. eo. l. si quis in metallum. Ac.

b *Cõcrematio.* vt &. C. de Nili ag. non rump. l. j. &. ff. ad l. Iul. peculatus. l. sacrilegij pœnã.

c *Coercitio.* hæc inducit seruitutem: vt supra eo. l. aut damnum. §. ij.

d *Deportatio.* hæc amissionem ciuitatis: vt ff. l. quidam. Accursius.

e *Ad tempus.* hæc infamat: vt hic, & :C. ex quib. cau. infa. irro. l. ad tempus.

f *Datur ad tempus.* ne sit cõtra. ff. eo. l. quidã. & hic infamatur, sicut & plures similes: vt. j. de var. & extraordi. cogni. l. pe. §. minuitur. & facit infra de interdi. & rele. l. relegatorũ. in fi.

g *Subiicitur.* hæc infamat: vt supra de infa. l. ictus.

h *Qui liberi.* serui vero flagellis: vt. ff. co. l. in seruorũ. & facit. j. §. & vt generaliter. & ff. l. moris. §. istæ. Accur.

i *Accõmodare.* Vt Bergollus Pisanus: nõ Ioseph Boñ. decurio.

k *Admoniti.* nã tũc grauius. & facit ad hoc. C. de pa. po. l. iij. &. C. de excep. l. penul.

l *Cũ sæpius.* ad hoc est quod diximus. ff. eo. l. si diutino. itẽ fa. C. de his qui ad eccle. cõfu. l. denũtiam⁹. & ff. l. de sic. l. iij. §. alio. & j. de re mi-

dies, & mihi scribes, & adiicies quid quisque commiserit.

XXVIII. IDEM libro sexto de Cognitionibus.

CApitalium pœnarum ferè [a] isti gradus sunt. Summum supplicium esse videtur ad furcam damnatio: item viui crematio: [b] quod quanquã summi supplicij appellatione merito contineretur, tamẽ eo quòd postea id genus pœnæ adinuẽtum est, posterius primo visum est. Itẽ capitis amputatio. Deinde proxima morti pœna metalli coërcitio: [c] pòst deinde in insulã deportatio. [d] Cæterę pœnę ad existimationẽ, non ad capitis periculũ pertinent, veluti relegatio ad tẽpus, [e] vel in perpetuũ, vel in insulã, vel cum in opus quis publicũ datur [f] [ad tempus,] vel cum fustium ictui* subiicitur. [g] ℣ Nõ omnes fustibus cędi solẽt: sed hi dũtaxat qui liberi [h] sunt, & quidem tenuiores homines: honestiores verò fustibus non subiiciũtur. idq; principalibus rescriptis specialiter exprimit.

Magis punitur admonitus, vel cui semel parcitum est, si in delicto perseuerat, vel ad idem delictum reuertitur. Bartolus.

℣ Solent quidã qui vulgo se iuuenes appellãt, in quibusdã ciuitatibus turbulentis* se adclamationibꝰ populariũ accõmodare: [i] qui si amplius nihil admiserit, nec antè sint à præside admoniti, [k] fustibꝰ cæsi dimittunt, aut etiã spectaculis eis interdicitur. ꝙ si ita correcti, in eisdẽ deprehendãtur: exilio puniẽdi sunt, nõnunquã capite plectendi, scilicet cum sæpius [l] seditiosè & turbulẽtè se gesserint, & aliquotiens apprehẽsi, tractati clemẽtius, in eadem temeritate ꝓpositi perseuerauerit. Serui cæsi [m] solent dominis reddi.

Cui minor pœna non debet infligi: nec maior potest imponi. Bartolus.

℣ Et vt generaliter dixerim: omnes qui fustibus cędi ꝓhibẽtur, eãdem habere honoris reuerẽtiã debent, quã decuriones habent. Est enim incõstans, dicere eum quem principales cõstitutiones fustibus subiici ꝓhibuerunt, [n] in metallum dari posse. ℣ Diuus Hadrianus in hæc verba rescripsit: In opus metalli ad

A li. l. iij. §. qui seditionem. &. j. l. si quis aliquid. §. ij. sed cõtra. C. de seditiosis. l. j. Solu. illa secundum istam. Accursius.

m *Serui cæsi.* ex causa superioris. §. & not. quòd quidam non habent hic. §. sed ibi, & vt generaliter.

n *Prohibuerunt.* quales sunt honestiores: vt. ff. ea. l. §. non omnes. Vel dic quales sunt qui se accommodant &c. etiam vt sic continuetur cum superiori. §.

o *Intelligi debet.* quo ad omnia huiusmodi.

p *Quamdiu.* i. sicut. & subaudi retinent &c. vt * *Hal. quẽ-admodũ e-tiã his qui &c.* j. eo. l. quidam. Accur.

q *Pariunt.* secus si in metallũ: vt. ff. de fidei-com. liber. l. generaliter. §. ex damnata. & fa. ff. eo. l. aut damnum. §. in ministerium.

r *Alterius.* nam dicebat quòd Titius volebat eum occidere, cum non esset verum.

s *Prohibitum est.* vt. C. de his q ad stat. cõ. l. j.

t *Confugere.* Præsumitur ergo cõtra confugas: vt. C. de Iudæis. l. nullus. &. l. cum verisimile. &. C. de his qui per metũ iudi. l. j. & in auth. de manda. prin. §. patrocinia. col. iij. at si quis ad imaginẽ summi regis, id est dei confugiat: tunc dic vt. C. de his qui ad eccle. cõfu. l. fi. §. sane. Accur.

u *Pius.* ad hoc. ff. de iniur. l. senatus. & de extraordi. cri. l. in eũ.

x *Grauius.* ad hoc. ff. de iniur. l. prętor. §. penul.

y *Venenarii.* aliàs venenarij, id est qui colũt planetas: de quibus dicitur. C. de pag. per totũ. aliàs venenarij, qui quod. ff. ad l. Corne. de sic. l. j. §. j. &. l. eiusdem. & de ter. mo. l. ij. & de cri. stel. l. ij. §. pe. Ac.

† *Vide in hũc. §. Ioã. Bap. Piũ anno. post. c. 110. quã venena conficiunt: ad quã in scripti nostris exemplaribus legatur.*

z *Oportuerit.* ad hoc sa cit. ff. de ter. mo. l. ij. & *venenarii* de cri. stel. l. ij. §. pe. Ac.

a *Grassatores.* id est ad malum nitentes. vnde grassor, id est nitor ad malum. Accursius.

b *Si sæpius.* ad hoc qđ not. ff. eo. l. diutino. * *Flo. & vulg. insidiarentur.*

c *Incendiarii.* aliàs est hic. §. & non. ff. nonnũquam &c.

d *Exuruntur.* ad hoc ff. l. capitaliũ. in prin.

e *Aut villam.* scilicet extra oppidũ. ad quod C. de inceſt. nup. l. iij. in fi.

f *Disceptet.* agendo Aquil. vt. ff. ad l. Aquil. l. si seruus seruũ. §. si fornacarius. &. §. si quis alteri. &. §. si quis insulam. & dic vel pro &: vt. C. quãdo ciui. actio. l. j. & facit. ff. de fica. l. si quis dolo. & supra de incen. rui. l. qui ædes.

&. l. ſi

&.l.si fortuito.&.l.fi.&.ſ.ad leg.Aquil.l.si quis. Itē facit ſupra de abigeis.l.j.in fin. Accurſius.

a *Relegetur*. ſcilicet in perpetuum: vt & ſupra eo.l. relegati.& facit ſupra eod.l. aut damnum.§. inter. & infra de re mili.l. qui cum vno.§.j.&.§.ij. Accurſius.

b *In cuſtodiis*. idē videtur repetere: niſi dicas ſupra de aliis accuſatis: hic de cuſtodib⁹. ad quod ſupra de pu. iu.l.cuſtodias.

*Vide hic Bud.

c *Graſſati ſunt*. id eſt conſueuerunt aggredi cum armis, vel ſine armis,& violenter: vt in auth. vt nulli iu.§. pro furto. vel graſſati,id eſt vbi frequēter obſederint itinera publica. nā ſi ſemel,veniā meretur à furca: vt ſupra.§.graſſatores.&.C.de epiſco. au.l.iij.in fin.

d *Furca*. aut clā aliquis ſurripuit,& nō eſt famoſus: & fuſtigatur: vt in auth. vt nulli iu.§.pe.col.ix.aut palā,& eſt famoſus: & tūc furca: vt hic. aut palā, ſed non eſt famoſus:& tūc lege Iul. de vi publi. vel priua. vt inſtit. de pub. iudi.§. itē lex. ſed hodie hoc caſu pœnis legalibus: quod exponūt pœna huius legis: vt.d.auth.vel poſſet dici.d.l.Iul.de vi. ſi modò tantū ſemel fecit: aliàs pœna huius.§.vt.ſ. §.graſſatores.aut eſt famoſus:ſed nō niſi clam ſurripuit: & tunc forte quod hic dicitur obtinet: ſed ſecundū Longobardā pro prima cul pa oculū, pro ſecunda naſum perdat: p tertia moriatur: vt in Lōgobarda de furtis.l.de latronibus. Itē facit.ſ.de incendia.l.ne quid.§.j. &.ſ.ad.l.Iul.pe.l.ſacrilegij.&.ſ.ea.l.in prin.

modicè vindicetur. ¶ In exulibus*gradus pœnarum cōſtituti edicto diui Hadriani: vt qui ad tempus relegatus eſt, ſi redeat, in inſulam relegetur.[a] qui relegatus in inſulam, exceſſerit: in inſulam deportetur.qui deportatus euaſerit, capite puniatur. Ita & in cuſtodiis[b] gradum ſeruandum eſſe,idem princeps reſcripſit, id eſt vt qui in tempus damnati erant, in perpetuum damnarētur: qui in perpetuum damnati erant,in metallū dānarentur:qui in metallum damnati id admiſerint,ſummo ſupplicio adficerentur.

Iſte.§. intelligitur duobus modis. Vno modo intelligitur vt latro dicatur fur qui clam furatur. Alio modo intelligitur de latronibus, hoc eſt derobatoribus ſtratarum, qui hoc faciunt publicè. Bartolus.

¶ Famoſos latrones in his locis vbi graſſati ſunt,[c] furca[d] figendos compluribus placuit:vt & conſpectu deterreantur alij ab iiſdem facinoribus: & ſolatio ſit cognatis & adfinibus interemptorum,[e] eodē loco pœna reddita, in quo latrones homicidia feciſſent. Nonnulli etiā ad beſtias hos damnauerunt. ¶ Maiores noſtri in omni ſupplicio ſeuerius ſeruos quàm liberos,[f] famoſos quàm integræ famæ homines punierunt.

XXIX. GAIVS libro primo ad legem Iuliam & Papiam.

QVi vltimo ſupplicio dānātur, ſtatim & ciuitatē & libertatē perdunt.[g] itaq; præoccupat hic caſus[h] mortem:& nōnunquam lōgum tempus occupat: quod accidit in perſonis eorū qui ad beſtias[i] dānantur.† ſæpe etiam ideo ſeruari ſolent[k] poſt damnationem, vt ex his in alios quæſtio habeatur.[l]

Qui alicui incuſſit timorem mortis, vel alium magnum timorem: debet in inſulam relegari. Bartolus.

XXX. MODESTINVS libro primo de Pœnis.

B SI quis aliquid fecerit quo leues hominū animi ſuperſtitione numinis terrerētur: diuus Marc⁹ huiuſmodi homines in inſulā relegari reſcripſit.[m]

XXXI. IDEM libro tertio de Pœnis.

AD beſtias[n] damnatos,fauore populi præſes dimittere nō debet: ſed ſi eius roboris vel artificij ſint,† vt digne populo Romano exhiberi poſsint,prin C cipem cōſulere debet. Ex prouincia autē in prouinciā tranſduci dānatos ſine permiſſu prin cipis[o] non licere diuus Seuerus & Antoninus reſcripſerunt.

Sententia debet conformari petitioni vel accuſationi facta in libello: & ſecundum hoc pœna ſtatui. Bart.

XXXII. VLPIANVS libro ſexto ad Edictum.

SI præſes † vel iudex[p] ita interlocutus ſit, *Vim feciſti*: ſi quidem ex interdicto,[q] nō erit notatus,[r] nec pœna legis Iuliæ ſequetur. ſi verò ex crimine,[ſ] aliud eſt.[t] Quid ſi non diſtin-

ipſi ſtatim poſt ſententiam perdant ciuitatem: vt & ſupra de leg. iij.l.j.§.de quibus. verſi.deportatos.in fi.ſic ergo dictæ ſententiæ trahunt ſecum executionem: vt ſententia excommunicationis. vnde ſicut ab hac appellatur, ſic ab illa. nec ob. quòd ibi canon infligit:quia & hic lex.vel ibi deus:quia & hic princeps. vel quia ibi terror: quia ſic & hic. Sed tamen decretiſtæ contradicunt: & de hoc dixi.C. ſi à non compe.iudi.l.fi.

k *Solent*. ſcilicet damnati in metallum.

l *Habeatur*. & ppter alia quādoque:vt.ſ.e.l. prægnantis. & hoc qd hic dicitur, dic in caſibus præmiſſis:vt.C.de accu.l.fi. vel ibi in confeſſo, hic in conuicto. vel ibi in nō damnato: hic in iam damnato.

Si quis.] CASVS. Qui aliquid facit per quod leuis animi homines terrentur, vt mortem vel ſimilē timorem habeant: in inſulam relegatur.Fran.

m *Reſcripſit*. ſed & pœnam capitis patietur,ſi ipſa territio mortem minabatur: vt ſupra de extraordi. crimi.l.pe.§. ſunt quædā.

Ad beſtias.] CASVS. Damnatos ad beſtias præſes non debet dimittere ad clamorem populi, niſi hoc videat expedire populo: nam tunc dimittere poteſt, cum principis tamen cōſilio.Item nō licet damnatum tranſduci de prouincia in prouinciam ſine licentia principis.Fran.

n *Ad beſtias*. non dicas damnatos ad fauorem vel ad clamationem populi. hoc enim fieri nō debet: vt.C.de decurio. l. decurionū. & argu.ſ. qui & à quibus.l.ſi priuatus.ſed vo lebat populus hos dimitti cum eſſent iam damnati.

o *Sine permiſſu principis*. ad hoc & ſuperius reſpon.eſt ſupra eo. l.diui.&.l.iiij.in fi.& quod no.ſupra tit.j.in fi.ſed arg.contra.C. de relig.l.j.

D *Si præſes*.] CASVS. Præſes vel alius iudex tulit ſententiam definitiuam,in qua dixit Titium vim commiſiſſe.quæritur an ſit infamis? & inſpicitur forma petitionis. nam aut ſuper interdicto vnde vi eſſet conuentus: & tunc non erit infamis. ſi autem de crimine legis Iul.eſſet accuſatus,tunc erit infamis.ſed qua pœna punietur? an pœna legis Iuliæ de vi priuata, an de vi publica? & certe inſpicitur de qua fuerit accuſatus, & illius pœnam patietur.ſi autem de vtraque eſſet accuſatus, & ſic ſimpliciter iudex tulit ſententiam, vt dictum eſt: tunc ſignificatur damnatus de vi priuata.Fran.

p *Vel iudex*. ſcilicet talis qui habeat merum imperiū: quod hic exigitur:vt.ſ. de offi.præſi.l.illicitas.§.qui vniuerſas.

q *Ex interdicto*. propoſito.

r *Non erit notatus*. vt ſupra de vi & vi ar.l.neque. Accurſius.

ſ *Ex crimine*. ſcilicet propoſito fuit interlocutus.

t *Aliud eſt*. ſcilicet quia erit infamis:ſed oppo. quia interlocutio non infamat:vt ſupra de infa.l.quid ergo.§.cum autem.&.C. ex quibus cauſis infamia irrogatur.l. verbum. &.l.interlocutio. quæ ſunt contra. Solu. hic ponitur pro definitiua ſententia quæ ſola talia crimina definiuntur: vt.C. de fal.l. vbi. vel hic cauſa cognita:in contrariis non.

Damnatus ad mortem ſtatim fit ſeruus.

g *Perdunt*. antequam interficiantur,& intra.x.dies.ſed appellatione facta extinguitur hic effectus: vt ſupra de iniuſto teſt.l. ſi quis filio ex.§. hi autem.

h *Caſus*. id eſt à libertate & ciuitate. Accurſius.

i *Ad beſtias*. qui ergo damnatur ad beſtias,debet mori: vt hic, & ſupra de iniuſto teſt.l.ſi quis filio ex.§. ſed & ſi quis. vnde trahebatur forte ad caudam equi donec moreretur: vel verius, ponebatur inter feras beſtias. nam cum dico beſtiam, intellige ſeram: vt ſupra de poſtu.l.j.§. beſtias. Et not. damnatum ad mortem,ſtatim fieri ſeruum: vt hic,&.d.§.ſed & ſi quis. & ſupra eo.l. quod ad ſtatum. Item ſi in metallum:vt ſupra eo.l.in ſeruorum.§. qui ex cauſa.quia illa eſt proxi.morti:vt.ſ.l.proxi. in princip.ſed hoc hodie corrigitur in bene nato. non ſic in ſpurio puto: vt in auth.de nup.§.quod autem.col.iiij. In deportatis vero dic quòd

BIU Cujas

a *Præses.* in sententiando.
b *Ex crimine.* proposito. Et no. quòd H. dicit quòd si ex lege publica, erit infamis. si verò l. Iul. de vi pri. non: quod probatur: quia descédit ab interdicto vnde vi accusatio legis Iulię vis priuatæ: quod interdictum non infamat. nec hoc ergo infamet: vt. ff. de pub. iudi. l. infamē.

Sed opinio eius grauatur. & sic intelligitur supra ad. l. Iul. de vi pri. l. j. in prin. &. l. fin. quod non placet: quia illa distinctio descédit à ciuili famosa: vel non habet locū in priuato delicto, non publico: vt. d. l. infamem. at hæc accusatio vis priuatæ est publica: vt. ff. de publi. iud. l. j. prętera expresse dicitur. ff. ad. l. Iul. de vi priua. l. j. in prin. &. l. fina. quòd infamet: quod de infamia iuris est intelligēdum. & quod hic dicit, est intelligendum quo ad pœnā imponendā: quæ statim lata sentētia intelligitur: vt supra ad Turp. l. j. §. finautē. nā alia est pœna vnius legis, alia alterius: vt insti. de pu. iudi. §. ité lex.

c *Mitior.* ad hoc infra de reg. iur. l. semper in dubiis. &. l. si in duab⁹. &. ff. de verb. oblig. l. si ita stipulatus fuero. & de don. cau. mor. l. mortis causa capitur. §. fin. & supra ad. l. Rho. de iac. l. ij. §. portio. & de suspe. tut. l. hæc enim. in princ. &. j. eo. l pen. &. ff. de leg. j. idem Iulianus. §. scio.

F *Rapt. in vin. ob. veniat*

Ratres.] *CASVS.* Stichus seruus me⁹ cómisit delictum propter quod est damnatus vt in metallis stet vsque ad tépus. interim reliqui ei libertatem & hæreditatem, vel legatum quoddam. dicitur quòd finito tempore pœnæ & libertaté habebit, & hęreditatem, vel legatum. si autē eum interim manumittā: inter viuos non valet. sed si in testaméto manumitto eum: & tempore quo aditur mea hæreditas, inuenitur liberatus à vinculis: tenet datio libertatis: sicut si debitor seruum specialiter pignori datū manumittit in testamentō, deinde inuenitur seruus liberatus à pignore ante aditam hæreditaté domini. nam & hoc casu tenet datio libertatis. Fran. Accur.

d *Expleuerint.* quia post completam pœnam cedit dies legati. ad quod supra de manumis. test. l. Aristo. Item fa. C. ex qui. cau. insa. irro. l. & si seuerior.

e *Constitutionis.* C. qui ad liber. perue. non pos. l. j.

f *Data.* specialiter & expressim quòd manumittere non possunt. secus si generaliter vel tacite: vt supra qui & à quibus. l. iiij. &. C. de seruo pig. da. ma. l. ij. &. iij. Sed videtur quòd debitor possit manumittere seruum pignori datum: vt. ff. de fideicom. lib. l. generaliter. §. si quis seruo. quæ est contra. Sol. verum est per fideicom. non directam, nisi cedat dies iam eo liberato: vt hic erat. vel dic vt ibi. cedit ergo dies ab adita hæreditate: vt hic, &. C. de cadu. tol. §. in nouissimo.

Seruus.] *CASVS.* Seruus non debet damnari in opus publicum perpetuum, nec temporarium. si tamen de facto damnatus sit in opus temporarium: finito tempore redditur domino. Item pœna delatoris tenetur & qui delatorem per suppositam personam subiecit. Franciscus.

g *Non datur.* ff. eo. l. in seruorum. iij. respon. contra. sol. vt ibi.
h *Respondi.* vt. C. eo. l. seruo.

xerit præses, [a] vtrum Iulia publicorum, an Iulia priuatorum? tūc ex crimine [b] erit ęstimandū. sed si vtriusq; legis crimina obiecta sunt: mitior [c] lex, id est priuatorum, erit sequenda.

XXXIII. PAPINIANVS libro secundo Quæstionum.

FRatres imperatores rescripserunt, seruos in tēporaria vincula dānatos, libertatem & B hæreditatē, siue legatū, postquā tempus expleuerint, [d] cōsequi: quia temporaria coërcitio quæ descendit ex sentētia, pœnæ est abolitio. si autem beneficium libertatis in vinculis eos inueniat: * ratio iuris, & verba cōstitutionis, [e] libertati refragantur. Planè si testamento libertas data [f] sit: & eo tempore quo aditur hæreditas, tempus vinculorum solutū sit: rectè manumissus intelligetur: nō secus ac si pignori datum seruum debitor manumisisset, eiúsque post liberatum pignus adita fuisset hæreditas.

XXXIIII. IDEM libro sexto-decimo Responsorum.

SEruus in opus publicū perpetuum, ac multo magis tēporarium nō datur. [g] Cum igitur per errorem in opus tēporarium fuisset datus: expleto tēpore domino seruum esse reddendum respōdi. [h] F Eos quoque [i] pœna delatoris ex sentētia senatusconsulti teneri respōdi, qui per suppositam personam delatori causam dederunt.

XXXV. CALLISTRATVS libro primo Quæstionum.

MAndatis principalib⁹ quæ præsidibus dantur, cauetur ne quis perpetuis [k] vinculis damnetur: idque etiam diuus Hadrianus rescripsit.

XXXVI. HERMOGENIANVS libro primo Epitomarum.

IN metallum, sed & in ministerium metallicorum dānati, serui efficiuntur, [l] sed pœnæ.

XXXVII. PAVLVS libro primo Sententiarum.

IN Dardanarios propter falsum mensurarum modum, ob vtilitatē popularis annonæ, pro modo admissi extra ordinē [m] vindicari placuit.

XXXVIII. IDEM libro quinto Sententiarum.

2 SI quis aliquid ex metallo principis, vel ex moneta sacra furatus sit: pœna metalli vel * exilij punitur. [n] F Trāsfugę C ad hostes, vel consiliorum nostrorum renuntiatores: aut viui exuruntur, aut furca [o] * suspendūtur. F Auctores [p] * seditionis & tumultus, populo concitato, pro qualitate dignitatis aut in furcā tolluntur, aut bestiis obiiciūtur, aut in insulā deportātur. F Qui nondū viripotentes virgines corrumpunt: humiliores

i *Eos quoque.* non solū ipse qui incidit per se: vt supra ad Turpil. l. j. §. incidit.

Mandatis.] *CASVS.* Nemo liber homo damnari debet in perpetuis vinculis. Franciscus.

k *Perpetuis.* nisi seruus: vt. C. eo. l. ineredibile. &. l. seruus.

In metallū.] *CASVS.* Damnati in metallum, & in ministerium metallicorū, serui fiunt pœnæ. Fran.

l *Efficiuntur.* vt &. ff. eo. l. aut facta. §. fi. &. l. capitalium. in prin. Sed hodie contra: vt dixi. ff. eo. l. qui vltimo.

In Dardanarios.] *CASVS.* Dardanarij qui habent falsas mensuras ad mensurandum annonam, extra ordinem puniuntur pro modo delicti: & qui sint hi, dic vt. ff. de extraordi. cri. l. annonā. Frā. Acc.

m *Extra ordinem.* facit ad hoc. ff. de extraord. cri. l. annonā. Acc.

Si quis aliquid.] *CASVS.* Qui aliquid ex metallo prīcipis vel ex moneta sacra surripuit, in metallum dari debet: vel in insulā secundū qualitatē personæ. Ité transfugę, id est qui ad hostes vadūt, ité qui renūtiant hostibus nostra consilia: viui cō buri debent, aut furca * Flo. & suspēdi. Item factores siue auctores seditionis & tumult⁹ populo cōcitato, furca dānantur, * Flo. furca aut bestiis, aut in * Fl. Aclo- insulam secūdum qua- res litatē personæ. Ité qui corrūpūt virgines nōdum viripotentes, grauiter puniuntur, quod dic vt in litera. Ité seruus qui vocat dominū suum in ius, dicēs se ab eo emptum suis nūmis, & sic petit se manumitti: si hoc non probet, domino suo redditur sub pœna vinculorū: aut in metallum damnatur, si hoc domino suo placebit. Ité qui dat poculum abortionis aut amatoriū poculum, grauissime punitur: licet non in fraudē dederit: & magis punitur si ex hoc poculo homo vel fœmina perierit: quod dic vt in litera. Ité qui supprimit testamentū quod ipso iure nō valet: non D dicitur delinquere. Item qui testamentū viuētis aperuerit, recitauerit, & resignauerit, pœna legis Corne. tenetur. Ité procurator meus si instrumentū litis meę prodidit aduersario, grauiter punitur. quod dic vt in litera. Ité si duo deposuerunt instrumēta penes Titiū, & Titius ea restituit vni eorū altero absente, vel ea ostendit aduersario litis eorū: grauiter punitur. Item iudices pedanei, id est qui negotia humiliora disceptāt: si corrupti dicātur, & hoc inueniatur: grauiter puniūtur. quod dic vt in litera. Ité miles qui de carcere fugit cultello sibi dato, & ense extracto: capite punitur. Ité custos qui dimisit captū: eadem pœna tenetur. Item miles qui sibi manus infert, volens se occidere, non tamen se occidit: capite punitur: nisi ob impatiētiam doloris, vel morbi, vel simili de causa hoc fecisset. tunc enim cum ignominia remittitur. Fran.

n *Punitur.* vt supra ad leg. Iul. pec. l. vj. §. si quis ex.

o *Furca.* vt infra de re mili. l. omne. §. exploratores. &. l. proditores. & supra eo. l. aut damnum. §. j. & arg. supra de fica. l. iij. §. fi. Sed contra. C. de seruis fugi. l. iij. sed ibi delictum non erat consummatum: quia in itinere fuit deprehensus: hic peregerat. Item contra. j. de ca. & postli. re. l. postliminiū. §. transfugæ. Sol. ibi nō petebatur per aliquem puniri: & ideo domino redditur.

p *Auctores.* aliàs fautores: aliàs auctores. & facit supra. l. capitalium. §.

BIU Cujas

talium.§.solent. & quod ibi dixi.

a *Mittuntur.* facit supra de iniur.l.si stuprum.& de incen.l.fin.§. penul.& de iure patro.l.adigere.§.quamuis.

b *Redẽptũ.*& super hoc dominũ vocat in ius:vt.ff.de iudi.l.vix.

c *In metallum.* vt & supra de manu.l.si quis.

d *Amatorium poculũ.* vt.ff.ad.l.Corne.de sic. l.iij.§.sed id.Accur.

e *Exempli.* ad hoc.ff. de sic.l. iij §. sed ex senatusco.&.l.si mulierem.&.ff.de iudi.l. obseruandum. & ad Maced.l.j. &.C. de prob. exẽplo.&.ff.de re iud.l. diuus.in fin.

f *Amissa parte.* dimidia:vt infra de verb.signifi.l. nomẽ filiarũ.§. portionis.

g *Relegãtur.*& in perpetuum,ex quo de bonis aufertur: vt.j.tit.ij. l.iiij.&.l.relegatorũ.§. ad tempus.

h *Si ex eo.*scilicet poculo.

i *Nullo iure.* hoc accipe vt diximus supra de falsis.l. si quis legatum. & sic non obst. quod ibi dicitur : ad quod est supra de tab. exhib. l.j. §. siue. & ad Sylla.l.iij.§.si quis codicillos.quæ sunt contra. Item contra.ff. de fal.l.ij.Sol.vt ibi.

k *Legis Corneliæ.* de falsis:vt.ff.de fal.l.j.§.is qui.& facit.ff.quemadmodum testa. ape.l.ij. §.si dubitetur.

l *Cõuicerit.* id est probauerit.

m *In perpetuũ.* ad hoc supra de extraordi. cri. l. saccularij. §. j. & de fal.l.j.§.is quidem.&.j. proxi.§. item fa.j.titu. j.l.j.& tit.iij.l.iiij.

n *Depositã.* à duobus. ad quod facit supra depositi.l.j.§.si pecunia. & fa. ff. proxi. §. & quod ibi not.

*Flo. curiæ o *Iudices pedanei.* id est delegati,vel etiã ordinarij, qui humiliora negotia disceptant : vt C.de peda. iudi.l.fi. & fa.C. de pœ. iudi. qui male iudi.l.j.&.ij.& in auth.ibi posita.Accur.

* Flo. qui cum eo p *Deseruit.*ad primum fa.j. de re mili.l. milites.§.eius.in fi. Ad secũdum supra de custo. reo.l.fin.

in metallum damnantur, honestiores in insulam relegãtur,aut in exilium mittuntur. [a]¶Qui se suis nummis redemptum [b]non probauerit, libertatẽ petere nõ potest: amplius eidem domino sub pœna vinculorũ redditur: vel,si ipse domin⁹ malit, in metallum [c]damnatur. ¶Qui abortionis aut amatorium [d]poculũ dant: etsi dolo nõ faciant,tamẽ quia mali exẽpli [e]res est, humiliores in metallum [damnãtur,] honestiores in insulam amissa parte [f]bonorũ relegãtur. [g]¶ si ex eo [h]mulier aut homo perierit:summo supplicio adficiũtur. ¶Testamẽtum quod nullo iure [i]valet, impune supprimitur. nihil est enim quod ex eo aut petatur, aut consistere possit. ¶Qui viui testamẽtũ aperuerit, recitauerit, resignauerit : pœna [legis]Corneliæ [k]tenetur:& plerũque humiliores aut in metallum dãnãtur: aut honestiores in insulã deportantur.¶Si quis instrumẽtũ litis suę à procuratore aduersario proditũ esse cõuicerit:[l] procurator si humilior sit, in metallum dãnatur:si honestior, adẽpta parte bonorũ dimidia, in perpetuum [m]relegatur.¶Instrumenta [duorũ] penes se deposita [n]quicũq; alteri altero absente reddiderit,vel aduersario prodiderit:prout personæ cõditio est,aut in metallũ dãnat,aut in insulã deportatur.¶Iudices pedanei [o]si pecunia corrupti dicantur : plerũque à præside aut curia*summouẽtur:aut in exiliũ mittuntur,aut[ad]tẽpus relegãtur.¶Miles qui ex carcere dato gladio erupit, pœna capitis punitur.Eadẽ pœna tenetur & qui eũ*quẽ custodiebat,deseruit. [p]¶Miles qui sibi manus intulit, nec factũ peregit:nisi impatientia doloris,aut morbi,luctúsve alicuius, vel alia causa fecerit, capite puniendus est : aliàs cum ignominia mittendus est. [q]

XXXIX. TRYPHONINVS libro decimo Disputationum.

CIcero in oratione pro[Aulo]Cluẽtio Habito scripsit Milesiam quandã mulierem,cũ esset [r]in Asia,[f]quòd ab hæredibus secundis [t]accepta pecunia partum sibi [u]medicamentis ipsa abegisset: rei capitalis esse damnatam.[x]† Sed & siqua visceribus suis post diuortium, [y]q prægnans fuit,vim intulerit, ne iam inimico marito [y]filiũ procrearet: vt temporali exilio coërceatur, ab optimis imperatoribus nostris rescriptum est.

Qui hostem fugientem sciens susceperit, in insulam relegatur. Fran. Accur.

XL. PAVLVS libro tertio Decretorum.

METrodorum,† cum hostẽ fugientem sciens susceperit, in insulam deportari : [z]Philocteten, quòd occultari eum non ignorans diu dissimulauerit,in insulam relegari placet.

Glossa prima ponit casum.

XLI. PAPINIANVS libro secundo Definitionum.

SAnctio legum [a]quæ nouissimè [b]certam pœnam [c]irrogat iis qui præceptis legis [d]non obtemperauerint:ad eas species pertinere nõ videtur, [e]quibus ipsa lege pœna specialiter addita est. nec ambigitur in cæteris omni iure [f]speciẽ generi derogare. nec sanè verisimile est delictũ vnũ eadem lege [g]variis æstimationibus coërceri.

XLII. HERMOGENIANVS libro primo Epitomarum.

INterpretatione [h]legum pœnæ molliendæ † sunt potius, quàm asperandæ.

XLIII. PAVLVS libro primo Responsorum.

IMperator Antoninus Aurelio Atiliano rescripsit: Præses

z *Metrodorum. Deportari.* ff. eo.l. eorum. Accursius.

a *Sanctio legũ.* id est legalis. sic. C. de le.& con.l.non dubiũ. Et dic, si alicui delicto imponitur certa pœna per legẽ:non debet cumulari vt imponat extraordi. arbitrio iudi. sed ibi tantũ vbi nõ est certa pœna legis. Accur.

b *Nouissimè.* scilicet per generalẽ doctrinã, vel per regulam, quod † nouissime fieri solet:vt ff.ad.l.Aquil.l.si seruus. §. inquit. vnde dicitur regulæ in fine digestorum ponuntur.

c *Pœnam.*s.iudicis ar bitrio inductã.ante tamen est incerta, id est extraordi.vtpote in cri mine stellionatus accu satione deficiente,speb cialis accusatio locum habet contra eum qui legi non pareat: vt supra de cri.ff.l.j.iij.si au tem vtraque esset certa : neutra alteri derogaret, & ideo male queretur: nec ambigitur &c.potest tamẽ dici extraordi. fieri certã per arbitrium iudicis, & illam pœnam quam iudex imponit, lex imponere videtur:vt.ff.de hære.instit.l.asse.

d *Præceptis legis.* id est legale præceptum.

e *Non videtur.* i.loco sibi in his specialibus non vindicat, pertinet tamẽ ad generalitatem verborũ, qua etiã species cõtinetur: vt diximus.j.de reg.iur.l.j.a lioquin nõ potest dici derogatio. Sunt autem hæc generalia verba: quicũq; legi nõ paret, extraordi.coërceatur.

f *Omni iure.*sicut in supradicto respon.ad qđ supra de leg.iij.l.seruis vrbanis.§. fi. & de pecu.leg.a.l.seruo manumiss. & de tritico legato.l.ij.& de verb.obli. l. doli calusula. &.j.de reg.iur.l.in toto.& de lega.ij.l.Titio.c.aur.&.ff. de fun.instru.& instru.leg.l.quæsitũ.§.pe.&.l.cum de lanionis.§. cui fundum. & supra de manu.testa.l.si peculium.

g *Eadem lege.* in genere hoc accipe. Accursius.

h *Interpretatione.* facit supra eo. hodie. &.l. respiciendum.&.j. de decu.l.generaliter. &.j.de reg.iur.l.factum cuique.§. fin. & supra de pig.l.in quorum.

Imperator.] *CASVS.* Dic casum huius prin.vt in glo. hic posita quæ incipit, hoc intelligit Io.&c. In secunda parte dicit. Capitalibus decurionis ex delicto suo amisit honorem debitum filiis decurionum.amodo sustinebit pœnas plebeiorum. Fran.

Administrationis.

BIU Cujas

a *Administrationis.* hoc intelligit Io. si non lite contesta. in iudicio solenniter damnaret aliquē de crimine capi. sed extra iudicium pro aliquo excessu, quātumcūque dicat: prohibeo te vti arte tua. hæc enim interlocutio vltra suum tempus non extenditur. & secundum hoc non est contra. C. de postulan. l. j. quæ signatur cōtra. alij aliter soluūt, vt ibi. Itē facit ad hanc legem. ff. de arbi. l. si cū dies. §. si intra. & de offi. præfect. vr. l. j. §. pe. & de postu. l. puto. §. fi. & ff. eo. l. moris. & ff. de iurisd. omni. iudi. eum qui. §. j. & de pig. l. in quorum.

b *Vindicare.* vt. C. de quæstionib⁹. l. diuo. & ff. de sena. l. emāncipatū. & j. de decur. l. ij. Acc.

Flo. refundit vsq. decurionum honorem

vltra administrationis[a] suæ tēpus interdicere alicui arte sua vti non potest.

Qui pro suo delicto amittit honorem, amittit etiam commodum honoris. Bar.

¶ Idem rescripsit* eum qui suo admisso, decurionis filij * honorem amisit: non posse in pœnis euitādis, decurionis filij honorem vindicare.[b]

DE BONIS DAMNATORUM.

TITVLVS XX.

I. CALLISTRATVS libro primo de iure fisci & populi.†

Hæc duo verba, & populi, mea collocatione pro causis sequentibus, vt dicet, Et etiā filij damnati patris potestatē &c. Nam Callistratus libro scripsit de iure fisci: & populi. Por vide nox Sup tici, deest in Fl. Pād.

SVpplicij[c] dānatione, bona publicantur, cū aut vita adimitur, aut ciuitas,[d] aut seruilis conditio irrogatur. ¶ Etiam hi qui antè concepti, & post damnationē nati sunt, portiones[e] ex bonis patrum dānatorum accipiunt. liberis autem ita demum portio tribuitur, si iustis nuptiis[f] nati sint. ¶ Liberis eius cui pars dimidia dumtaxat bonorum ablata est, partes non dantur. Idque & diui fratres rescripserunt.

II. IDEM libro sexto de Cognitionibus.

NOn vt quis in carcerem ductus est, spoliari[g] eum oportet: sed post[h] condemnationem. idque diuus Hadrianus rescripsit.

III. VLPIANVS libro trigesimotertio ad Edictum.

QVinquē legibus damnatæ mulieris* dos publicatur: Maiestatis, [Iuliæ] vis publicæ, Parricidij, veneficij, de sicariis.

IIII. PAPINIANVS libro secundo de Adulteris.

ET omnes omnino maritus saluas actiones[k] contra fiscum habet.

V. VLPIANVS libro trigesimotertio ad Edictum.

SEd si alia lege capite* punita sit, quæ lex dotem non publicat: quia prius serua pœnæ efficitur, verum est dotem mariti lucro cedere, quasi mortua sit.[l] Quòd si deportata[m] sit filiafamilias, Marcellus ait (quę sententia & vera est) non vtiq; deportatione dissolui matrimoniū.[n] nam cum libera mulier remaneat: nihil prohibet & virū mariti affectionē, & mulierē vxoris animum retinere. Si igitur eo animo mulier fuerit, vt discedere à marito velit: ait Marcellus tunc patrem de dote acturum. Sed si materfamilias sit, & interim cōstante matrimonio fuerit deportata: dotem penes maritum* remanere: postea verò dissoluto matrimonio posse eā agere, quasi humanitatis intuitu hodie nata actione.[p]

VI. IDEM libro decimo de officio Proconsulis.

DIuus Hadrianus Aquilio Braduæ ita rescripsit: Pan-

A *Quinquē legibus.*] CASVS. Vno de quinquè delictis mulierē damnata, dos eius quæ erat penes virum, publicatur: & ea delicta numerat in litera. Si autē maritus habet aliquod ius in rebus dotalibus, agat contra fiscum: & ius quod habet, saluum erit ei. de hoc dic vt in glo. si autem ex alio delicto punitur, ex quo dos non publicatur, serua tamē pœnæ sit: dos lucro viri cedit, quasi sit mortua. Sed si est deportata hęc vxor filia Titij, tūc matrimoniū durat, si retinēt adfectionem inter se viri & vxoris. si autē mulier deportata desinat habere animum ad maritum, discedere ab eo volens, tunc pater ei⁹ mulieris repetet dotem. si autem esset sui iuris hęc mulier, & cōstāte matrimonio fuit deportata, dos penes virum stabit: & soluto postea matrimonio ipsa petet dotem. & hoc dicit hęc lex cum duabus seq. Francis.

*Flo. mutat lieri

*Fl. capitis

i *Quinq;.* quod est intelligendū cū maritus nō erat pactus de dote lucranda. alioquin vt lex proxi. dicit, maritus cōtra fiscum omnes actiones omnino habet: & multo magis omnes exceptiones habet saluas. si vero mulier damnaretur alia lege, nō aliqua prędictarū quinque, vt si quidē amittat libertatē: dotē lucratur maritus quasi culpa mulieris tali casu sol. matr. vel quasi ea mortua: arg. ff. titu. j. l. capitaliū. in prin. si vero amittat ciuitatē solā: nō lucratur dotem maritus, siue mulier sit filia, siue materfa. sed tunc retinebit eam maritus donec cōstat matrimoniū. & hęc probātur. j. l. prox. & alia seq. sed hodie nec fœmina amittit ppter delictū libertatē: nedū masculus. Vnde nec solueretur matrimoniū, nec iam maritus lucraretur dotē: vt in auth. de nup. §. quod autē prius. col. iiij. Azo. & fa. ff. solu. matri. si maritus. Item ex his collige quòd pro debito vxoris fit missio in rebus dotis ex aliis causis quàm istis.

k *Et omnes. Actiones.* ad res dotales, cū eas lucratur vir: vt dixi. Alij dicunt, ad impensas: quod non placet, cum vir lucretur: vt. C. eo. l. si vt proponis. & ff. de capi. deminu. l. eas. contra.

l *Sed si alia lege. Mortua sit.* vt ff. de contra tabu. l. j. §. filium.

m *Quòd si deportata.* & sic ciuitatem tantum perdit. & facit in authen. de nup. §. deportatio. col. iiij. &. C. de dona. inter vi. & vxo. l. res. & ff. de donat. inter vi. & vxo. sed si mors. Item contra. ff. de capi. demi. l. eas. Sol. vt ibi.

n *Matrimonium.* aliàs contra. quod dic vt. ff. pro socio. l. actione. §. publicatione.

o *Maritum.* in ciuitate existentem, secus econtra si ipse deportatur: quia mulieri redditur: vt. C. de repudiis. l. j. in fi.

p *Actione.* sic hic ex humanitate demum solu. matrimonio datur actio: ergo alibi mero iure etiam constante matrimonio est nata. sed dici potest humanitatem esse in hoc, quòd per pœnam non soluitur: vel quòd non perdat dotem. & sic dicimus communiter nasci demum sol. matri. vt. C. de iure do. l. in rebus. §. volumus. versi. omnis. Accursius.

Diuus.] CASVS. Aliquo damnato tali pœna quòd & bona debet amittere, debent bona eius describi, & cōfiscari. panicularia vel viles res non confiscantur. & quę sint panicularia,

c *Supplicii.* suppliciū dicitur vbi mors naturalis, vel ciuitatis vel libertatis amissio accidit: vt hic, & ff. tit. j. l. capitalium. in prin. & perdūtur bona his tribus casib⁹: vt hic, & C. eo. de bono. proscrip. l. in metallum. & l. deportati. nisi in duobus casibus: vt hic, & C. de mulieribus quæ seruis propriis. l. j. & C. de rap. virgi. l. j. & perdūtur etiam tacite: vt. C. si pendente appel. mors. l. iij. sed hodie contra: vt in authē. vt nulli iud. §. fi. col. ix. & hoc si damnatus erat sui iuris. Si vero seruus, non publicatur peculium: vt. C. eo. l. j. Item si filiusfa. nō publicatur peculium etiam castrense: vt. C. eo. si filius. & fa. ff. de testa. l. eius. §. si cui. item vilia non publicantur: vt. j. eo. l. diuus.

d *Aut ciuitas.* quia deportatur in insulam.

e *Portiones.* aut erat curialis damnatus: & tūc filio mari omnia, filiæ dimidia: mixtis, mari dimidia, & alia dimidia inter mares & fœminas diuiditur. si vero non est curialis, tunc omnia publicātur: sed princeps ex benignitate dimidiam liberis cōcedit: vt hic, & C. eo. l. fi. in fi. nisi sint plures: tunc omnia: vt. j. l. fin. §. si plures. Itē hoc nisi dimidia ex sentētia est ei seruata: vt hic dicit. & hoc etiam in adoptiuis: vt. j. eo. l. fi. §. ex bonis. De matre damnata dic vt. C. eo. l. de bonis mater. Item liberto damnato non minuitur portio patroni: vt. j. eo. l. fi. §. si in libertinum. De vxore dic vt. j. eo. l. quinque. & fa. ff. titu. j. si quis aliquid. §. si quis. & de sic. is qui seruū. & insti. de pub. iudi. §. item lex Iul. de vi. Sed quid de quæsitis post publicationem?

f *Nuptiis.* j. eo. l. fi. §. pe. contra. Sol. vt ibi.

Non vt quis.] CASVS. Cum delinquens capitur, & in carcerem ponitur: non statim bona eius auferuntur, sed demum post condemnationem. Franciscus Accursius.

g *Speliari.* scilicet bonis. vel dic, vestibus. & sic est contra nuncios Bono.

h *Sed post.* id est statim.

BIU Cujas

declarat in litera. prohibet etiam præsides & nuntios communis hæc pannicularia accipere, & quid de eis pannicularíis fieri debeat, declarat in litera. Franciscus.

a *Ex ipso nomine.* quia vilis est res: vt.ff.ea.l.§.pannicularia. & sic argumentatur ex nomine: vt institu. de don.§. est & aliud. & hæc non publicantur:

† *Vide in hanc.l. Cæliũ Rho. li. lec. antiqua.6.c.12. Alcia. lib. præter.1. in dictione, nũmos inueterales. & Bud. in anno. poster. hic, & Pyrrhũ Angleberm. in li. de Rom. magistra.1. & 2. circa finẽ vtrobique, qui dicãtur ſpiculatores, & Optiones de quibus in hac lege.*

vt in hac.l. & sic in inuentario cũ cæteris nõ conscribuntur: vt. C. eo. de bo. proscript. l. si quis intra.

b *Zonã.* magni pretij.

c *Aliquis.* præses, vel alius, tanquam pannicularia.

d *Vestẽ.* supple si vindicet quis pannicularíam vestem &c.

* *Fl. in vetralẽ. alias in ventrali. Solẽt enim plerique à lateribus in semicinctio, quod idẽ & ventrale dicitur, ſubtus occultos habere loculos quibus nõ ſolũ ſudariola, ſed etiã leues nũmos ad quotidianũ vitæ vſum geſtant. E.P.*

e *Inueterales.* id est viles & non aptos ad vetterandum: quia nõ sunt ex toto aurei, vel argentei.

f *Leues.* id est viles.

g *Anulos.* non signatorios: vt. ff. de verb. sig. l. signatorius. & falcit. ff. ad. l. Rh. de iac. l. ij. §. cum in eadem.

h *Hanc rationem.* scilicet pannicularíã: nec etiã de aliis rebus potest intelligi: cũ alia fisco describãtur: nõ aliquibus officialibus: vt C. e. l. si quis intra. & l. in metallum. sed hodie nec officialib⁹ nec fisco aliquid dat: vt in auth. vt nul. iu. §. fi. col. ix.

i *Abuti.* contra nuntios Bonon.

k *Corrasas.* id est acceptas.

† *Optiones hic dicũtur, quos cõmẽtariẽſis adiutores ſibi ſumpſit ad cuſtodias ſeruãdas. vide Bud. l. fi. ff. de iu. immu. E.P.*

* *Hal. chariſticon*

† *Officium quid ſignificet hoc loco, docet hic Bud.*

† *Iſte text. eſt ſing. ad hoc propoſitum, quòd legitima debita filiis ſuccedunt loco alimẽtorum. hoc idẽ voluit Cy. ſ. ter minis in l.*

CVm ratio.] CAESVS. Cum ex delicto aliquis amittit bona: si habet liberos: pars bonorum eius vadit ad eos: & de hoc plene habuisti no. ff. eo. l. j. cum bona paterna dicantur debita filiis. Item si iste qui bona perdit ex delicto, habebat patronum: illa pars bonorũ liberti ibit quæ iret si libertus naturaliter decessisset: reliqua pars ad fiscum vadit: & non solũ veri filij accipiunt partem bonorum patris damnati, sed etiam adoptiui: nisi in fraudẽ facta esset adoptatio: quod qualiter fiat, declarat in litera. sed si damnatus habet plures filios: hoc casu nulla ex bonis publicantur, sed omnia vadũt ad filios: & de hoc extant plura exempla. ea tamen quæ occasione delicti damnatus quæsiuit, vt quia occidit cognatũ, cuius hæreditatẽ postea adiuit: non vadunt hæc bona ad filios deinquentis, sed ad fiscum. idem & si filiafam. veneno necauit eum

nicularíæ † causa quẽadmodum intelligi debeat, ex ipso nomine[a] apparet. Non enim bona dãnatorum pãnicularia significari quis probè dixerit: nec si zonã[b] circa se habuerit, protinus aliquis[c] sibi vindicare debebit: sed vestem[d] qua is fuerit indutus: aut nummulos inueterales[e] * quos victus sui causa in promptu habuerit, aut leues[f] anulos[g], id est, quæ rẽ non excedunt aureorũ quinq;. alioquin si quis dãnatus [in] digito habuerit aut ſardonycha, aut aliam gemmã magni pretij, vel si quod chirographum magnæ pecuniæ in sinu habuerit: nullo iure illud in pãnicularia ratione retinebitur. Pannicularia sunt ea quæ in custodiã receptus secum attulit: ſpolia, quibus indutus est cum quis ad ſupplicium ducitur: vt & ipsa appellatio ostendit. Ita neque ſpiculatores vltro sibi vindicent, neque Optiones † ea [sibi] desiderent, quibus ſpoliatur quo momẽto quis punitus est. Hanc rationẽ[h] non in compendium ſuum debent præsides vertere: sed nec pati Optiones siue Commẽtariẽſes ea pecunia abuti:[i] sed debent ad ea seruari, quę iure præſidum solent erogari: vtputa chartiaticum * quibusdam officialibus inde subscribere: vel si qui fortiter fecerint milites, inde eis donare. Barbaros etiam inde munerari venientes ad se vel legationis vel alterius rei causa. Plerumque etiam inde corrasas[k] pecunias præsides ad fiscum transmiserũt: quod perquàm nimiæ diligẽtiæ est: cum sufficiat si quis nõ in vſus proprios verterit, sed ad vtilitatem officij † patiatur deseruire.

VII. PAVLVS libro ſingulari de portionibus quæ liberis damnatorum conceduntur.

CVm ratio † naturalis quaſi lex quædam tacita liberis parentum hæreditatem adderet,[l] velut ad debitam ſucceſſionem eos vocando, propter quod & in iure ciuili ſuorum hæredum nomen eis inditum

A à quo hæres erat instituta, & hoc fecit iussu sui patris. Frãciscus. *Iancinus.*

l *Addiceret.* supra vnde libe. l. scripto. in fi. Accursius. *C. de mo. Bulg.*

m *Inditum est.* supra de libe. & posthu. l. in suis.

n *Parentis.* Quæ à iure alicui dãtur, priuatus nõ aufert: vt hic, & C. de inoffi. testa. quoniã. & l. scimus. §. ſancimus. & in auth. de exhi. §. optimũ. col. v. & de nup. §. ſed hoc quidẽ. & §. percipient. col. iiij. Item quæ à genere vel alia persona, alius nõ aufert: vt ff. de ſeruis expor. l. penul. & C. communia de leg. ſi duobus. §. ſed quia. & ſupra quibus modis vſuffruct. amitta. l. ſi ſub conditione. Ea enim quæ ex genere descendunt, filius per notam patris non perdit vt ff. de iure pa. diui. §. vt & Volusius. & supra de *Flo. dec.* ſenatorib. l. emancipatum. §. fi. & de bonis liber. l. ſi ex patronis. §. j.

o *De cauſis.* quæ hodie sunt in authen. vt cum de ap. cog. §. cauſas. col. viij.

p *Poſſunt.* scilicet vbi sunt ingrati. Accur.

q *Exiſtimatum.* aliàs tum. aliàs andum.

r *Conceſſas.* hoc dic vt ff. l. j. Item facit. ff. de pœ. l. crimen.

f *Eſſet.* quanta autem sit, habes instit. de suc. lib. in fin. & in princip. titu. & §. j. & ij. & §. ſed noſtra. siue secundum legem. xij. tabu. siue ex edicto prætoris, siue secundum ius legis Papiæ, siue secundum nouum. & facit. C. eo. l. v. & de codi. l. j. & in authen. de hære. & fal. §. j. coll. j. &. C. de epiſco. & cleri. l. ſi quis presbyter.

t *In reatu.* id est post accusationẽ reatus: vt patet ex sequen. litera. & facit. C. de rescin. ven. l. hi.

u *Si plures.* tres ad minus: nec ob. ff. l. j. §. j. alij dicunt ibi fuisse vnum, licet in plurali dicat: pro quibus. ff. de verb. sig. l. non est sine.

x *Exempla.* Sic. ff. de re mi. l. qui cum vno. in princip. Sed ar. contra. C. de senten. l. nemo. sed dic vt ibi.

y *Ampliari.* facit supra de pœ. aut facta. in fi. & C. de decu. ſi quis decurio. & C. qui numero li. l. j. & C. cõ. de ma. l. ij. in fin.

z *Non augentur.* eum ea bona sint fisco applicanda: vt. ff. de iure fisci. Lucius. & supra de fal. ſi quis cum. & l. cũ falſi. & facit. ff. fami. erciſc. l. iiij. §. pe. & pro ſocio. l. ſi fratres. §. fina. & l. ſeq.

Idem.

BIU Cujas

a *Idem.* vt portiones liberorum non augerentur.
b *Iussu.* s.cum necauerit. & no. quòd patris iussus non excusat. arg.contra.ff.de infa.l.j.§.fi.&.l.quid ergo.&.ff.de falsis.si pater.
c *In potestate.* scilicet necauerit.

Patris iussu nō semper excusat.

DE BONIS EORVM QVI ANTE SENtentiam vel mortem &c.

IN capitalib⁹.] CASVS. Accusatus de crimine ex quo imponitur pœna sanguinis: si corrúpit accusantem, nó punitur ꝓpter hoc. nã vnicuique licet redimere sanguinem suũ. secus autem est si accusatus est de furto: & sic nó de tam graui delicto, & scilicet corrupit aduersarium: non pro confesso habetur: & licet nunc decedat, pœna ad eius hæredes vadit, id est bona auferuntur hæredibus. Sed si cum aliquis esset accusatus, iudex scripsit ad principem vt assignaret insulã in quam iudex eum dãnaret: vel alia de causa: & interim accusatus decessit: non transit pœna ad eius hæredes: & adducit simile de eo qui est missus Romam vt ibi contra eum detur sentẽtia: & interim in via decessit. nã eius bona vadũt ad suos hæredes. &.h.d.hæc.l.& seq.Fr.

d *In capitalibus.* non omnib⁹: sed in his quæ pœnam sanguinis infligunt: vt in fi.&.ff.de præuari.l.fi.&.j.l. ꝓxi. in prin.quę sunt cõtra.

e *Nõ nocere.* ei accusato.

f *Ignoscendum.* Hic distinguit superi⁹ dictũ, secũdum Io. vt non sit contra.j.l. proxi.

g *Qualiterqualiter.* s. per pecuniam, nó dicas per calumniã, cũ de calumnia iuret: vt.C. de iureiur. prop. calũ.dã. l.j.licet quidã cõtra.ar. huius legis. Item nõne iurat quòd nihil dabit: vt.C.de iure. prop.calum.dã.auth.principales? Respon. non iurat hoc capitulum. vel dic quòd lex dare permittit: vt hic,&.C.de transac.transigere.

h *Imperatores. In latronibus.* id est inter latrones numerati: & tũc plana.& sic habes, latronibus. sed in lib.R.est.latrones.

i *Defensionem.* ac si dicat, bona auferuntur hæredibus. Sed contra.C.de hæret.l.Manichæos. vbi bona hęredibus relinquuntur: vt.j.de iure fisc.l.eius qui.Sol.secundum Ia. speciale hic in latronibus: vt & in crimine læsæ maiestatis: vt.C.ad legẽ Iul.maiestatis.l.quisquis.& dic latrones, id est fures. nã & latrones qui suspẽtis.l.quisquis.& dic latrones, id est fures. nã & latrones qui suspẽduntur furca: vt.ff.tit.j.capitalium.§. famosos. possunt redimere sanguinem suum: vt.ff.l.proxi. quæ est contra.& facit.C.de pœna iudi. qui male iudi.l.j.&.ff. ad Turpil.l. in senatusconsultum.§.si propter. Item contra.j.l.proxi.in fin.Sol.vt ibi.Accursius.

k *In insulam.* facit.j. quando appel. sit.l.j. & de leg. iij.l.j.§.hi. &.ff.de sica.l.qui cædem. &.j.tit.j.l.ij.&.vj.&.ff.tit.ij.l.ij.§.j.&.l. diui.§.de decurionib⁹.&.ff.de iniust.test.l.si quis filio.§.eius qui.

Pius rescripsit. Cui consequenter illud idẽ[a] princeps cõstituit cũ filiafamilias veneno necasse cõuinceretur eum à quo hæres instituta erat, quãuis iussu[b] patris cuius in potestate[c] [esset.]

DE BONIS EORVM qui ante sententiam vel mortem sibi consciuerunt, vel accusatorem corruperunt.

TITVLVS XXI.

De prima parte rubricæ tractatur in.l. fi.de secunda tractatur in.l.1. &.2. Nihil pretiosius vita: ideo parcitur ei qui quoquo modo sanguinem suum redemerit. Bar.

I. VLPIANVS libro octauo Disputationum.

IN capitalibus[d] criminibus à principibus decretũ est, non nocere ei[e] qui aduersarium corrupit: sed in his demũ quæ pœnã mortis continent. nã ignoscendũ[f] censuerũt ei qui sanguinẽ suũ qualiterqualiter[g] redemptum voluit.

II. MACER libro secundo publicorum.

IMperatores Seuerus & Antoninus Iulio Iuliano [rescripserũt:] Eos qui in latronib⁹[h] ꝓnominati, corruptis accusatoribus diem suum obierint: vt cõfessos de crimine, nõ relinquere defensionem[i] hæredibus, rationis est. ꝓSi is de cuius pœna imperatori scriptũ est, veluti quòd decurio fuerit, vel quòd in insulam[k] deportari debuerit: antequã rescriberetur decesserit: potest quæri, num ante sentẽtiã decesisse videatur. [l] argumento[m] est senatusconsultum quod factum est de his qui Romam transmissi, ante sententiã decessissent: cuius verba hęc sunt: Cũ dãnatus nemo videri possit in hunc annum, antequam de eo fortè iudicium Romæ redditũ, & pronuntiatũ esset: neque cuiusquam mortui bona antequã de eo Romæ pronuntiatum sit, publicanda * sunt: eáque bona hæredes possidere debent.[n]

III. MARCIANVS libro singulari de Delatoribus.

QVi rei postulati, † vel qui in scelere deprehensi, metu[o] criminis imminentis mortem sibi consciuerunt,* hæredem non habent. Papinianus tamen libro sextodecimo respõsorũ ita scripsit: vt qui rei criminis non postulati, ꝓmanus sibi intulerint: bona eorũ fisco non vindicentur. nõ enim fati* celeritatem esse obnoxiam: sed cõscientiæ metum in reo, velut cõfesso, teneri placuit. Ergo aut postulati esse debẽt, aut in scelere deprehensi: [q] vt si se interfecerint, bona eorum cõfiscentur. Vt autem diuus Pius rescripsit, ita demum bona eius qui in reatu mortem sibi consciuit, fisco vindicanda sunt, si eius criminis reus fuit, vt si damnaretur, morte aut deportatione adficiẽdus esset.[r] ꝓIdem rescripsit, eum qui modici furti reus fuisset: licet vitam suspendio finierit, [s] non videri in eadẽ causa esse vt bona [eius] hęredibus adimenda essent: sicuti neque ipsi adimerentur, si cõpertum in eo furtum[t] fuisset. [u] Ergo ita demum dicẽdum est bona eius qui manus sibi intulit, fisco vindicari, si eo crimine nexus fuit, vt si conuinceretur, bonis careat. Si quis autẽ tædio vitæ, vel impatiẽtia doloris alicuius, vel alio modo vitã finierit: successorem habere diuus Antoninus[x] rescripsit. Videri autem & patrem qui sibi manus

A l *Videatur.* quòd proderit: vt.ff.de accu.l.ex iudiciorum.
m *Argumento.* scilicet quòd ante sententiam.
n *Debent.* infra.l.proxi.§.si quis autem.

QVi rei.] CASVS. Qui se occidit metu pœnæ: in duobus casibus bona eius confiscantur. vnus, quãdo iam erat accusatus: alius, quando inuentus fuit in crimine, & nondũ accusatus se occidit metu delicti quod cõmiserat. Si vero nó fuerit accusatus, nec in scelere deprehẽsus, reus tamẽ criminis mortem sibi intulerit: est qđ scribona eius nõ cõfiscantur, sed ad hæredẽ eius vadunt. Item cũ accusatus se occidit ad hoc vt bona eius cõfiscentur: oportet esse tale delictũ, ex quo dãnatus perderet vitam, aut deportaretur. secus si esset accusatus de furto modicæ rei: vel inuentus in tali delicto se occidat. nã bona eius vadunt ad suum hæredẽ, non ad fiscũ. Itẽ si quis se occidit tædio vitæ: vel impatiẽtia alicuius doloris, vel simili modo finiuit vitam: bona eius vadunt ad suũ hæredẽ, non ad fiscum. Itẽ si pater cum occidisset filium suum, se occidit: præsumitur quòd ob dolorẽ filij amissi se occiderit: non metu pœnæ: & ideo bona eius vadũt ad suum hæredẽ, nõ ad fiscum. Itẽ secũdum qđ distinguitur in eo qui occidit se, qua de causa se occiderit: ita est distinguendũ in eo qui voluit se occidere, sed gẽtes nõ permiserũt: nã talis homo puniẽdus est, nisi tædio vitæ, vel impatientia alicuius doloris se occidere voluerit: & redditur ratio mirabilis in litera. Item si accusatus interim decessit morte naturali: bona eius nõ cõfiscantur. Vltimo dicit: accusatus de graui delicto, credens se deliquisse, se occidit. si hæredes eius volũt ꝓbare eum nõ deliquisse, audiũtur: & hoc ꝓbato habebunt bona defuncti: & non fiscus. Franciscus.

* *Flo. publicata*
† *Iuxta hoc est qđ scribit Aristo. li.5. Ethic. cap.11. Plato dialog. 9. de legib⁹.*
* *Flo. condelictũ*
statuerunt
* *Flo. facti*
sceleritatẽ

o *Metu.* quem metum habere videtur demum postulatus, vel in crimine deprehensus. & facit ad.l. liberorum.§. non solent.ff.de infa.&.ff.titu.ij.si quis aliquid.§.fi.&.C.si reus vel accu.mor.fue. l.defunctis.&.C.eo.l.j.&.ij.& qui testa.fa.pos.l.ij.&.j.de iure fis. in fraudem.§.j.ij.&.iij.&.ff.de iniust.test.si quis filio exhær.§.eius qui.in fi.&.ff.ad Syl.l.j.§.si quis.

p *Postulati.* id est accusati.
q *Deprehensi.* ff.de ritu nup.l.palam.§.quæ in adulterio. Accur.
r *Adficiendus esset.* facit ad hoc & inferius responsum.j. de iure fisc.l.in fraudem.§.ij.
s *Finierit.* id est ipsemet suspenderit se.
t *Furtum.* scilicet in casu sequenti, cum &c. Accursius.
u *Fuisset.* sed castigaretur: vt in auth.vt nul.iudi.§.penul.col.ix.
x *Diuus Antoninus.* supra de testa.milita.l.eius militis.

a *Occidisse.* id est occisum esse. Accursius.
b *Non perpetrauit.* & facit. ff. de re mi. l. iij. §. is qui. &. ff. de sic. l. diuus. Sed arg. contra supra de fal. l. qui falsam. & de inoffi. testa. l. Papi. §. meminisse. & quod dicit non perpetrauit, id est se non occidit: quia fuit detentus ab hominibus.
c *Manus.* ff. de ædil. edic. cum autē. §. malus.
d *Cauetur.* ff. eo. l. ij. in fin. &. ff. de iure fisci. in fraudem. §. bona.
e *In reatu.* id est in suspicione reatus.
f *Probatum.* cōtra. C. qui testa. fa. pos. l. ij. fol. ibi innocētia probatur eoipso q̄ cōtrariū nō ostenditur: & sic habes quid in dubio præsumatur: & distingue vt ibi. Iteꝫ cōtra. ff. eo. l. ij. in prin. Sed ibi accusatorē corrupit. Iteꝫ contra. ff. ea. l. §. si quis autem. versi. videri.

* *Flo. detulit*

DE INTERDICTIS, & relegatis, & deportatis.

Caput.] CASVS. Aliquo relegato ad tēpus: bona eius cōfiscabātur. & hoc olim, hodie secus. Fran.
g *Capitulum.* i. caput.
h *Relegatorum.* ad tēpus: vt. ff. l. relegatorū. §. ad tempus. non si in perpetuum: vt. ff. l. relegati. Accursius.
i *Superiorum temporū.* sic B. & R. sed aliàs imperatorum.

† *Vide Bu. in l. si diuino. ff. de pœ.*

k *Inter cætera.* i. quia inter cætera hominibus quibus innocentia rationum meorum tēporum, id est nos qui sumus innocentes, lucrari fisco quod nō debemus: & sub. remisi & hoc quoque &c.
l *Quibus.* aliàs quòd: aliàs quibus. Accur.
m *Innocentiā.* aliàs innocentiā: aliàs innocētia. itē aliàs rationes: & aliàs rationem.

† *De istorū differentia vide Crinitū lib. de honesta disci. 22. ca. 5. & Caliū Rhodig. li. lect. antiqua. 27. ca. 15.*

n *Anumittere.* deportatū. i. deportatus nō potest manumittere seruū suū. ad quod. ff. de manumis. l. qui pœnæ. sed alienare videtur posse: vt. ff. de lega. iij. si deportati. in prin. sed dic vt ibi. Ac.

* *vulg. Capitulum*

Eum qui.] CASVS. Quidam amisit ciuitatem ex aliquo delicto. filij eius ea perdunt quę deberent habere mortuo patre, vt bona paterna, & libertos paternos. ea autem quæ aliàs habent à natura, vel à lege, vt succedere inter se, item adgnatis aliis, item tutelas adgnatorum: ista non perdunt. Fran.
o *Et libertos.* supra de iure patro. l. iiij. cōtra. Sol. ibi de æquitate, cum dixit benignissime. respon. contra de rigore iuris. vel. ibi loquitur de libertis proueniētibus à genere. ff. ab auo vel proauo.

intulisset, quòd diceretur filiū suum occidisse: [a] magis dolore filij amissi mortem sibi irrogasse: & ideo bona eius non esse publicanda diuus Hadrianus rescripsit. ⸿ Sic autem hoc distinguitur, interesse qua ex causa quis sibi mortem conscisciuit: sicuti cū quæritur, an is qui sibi manus intulit, & non perpetrauit, [b] debeat puniri quasi de se sententiam tulisset. *nam omnimodo puniendus est, nisi tædio vitæ, vel impatiētia alicuius doloris coactus est hoc facere. & merito, si sine causa sibi manus [c] intulit, puniendus est. Qui enim sibi non pepercit: multo minus alij parcet. Si qui autem sub incerto causæ euentu in vinculis, vel sub fideiussoribus decesserint: horum bona non esse confiscanda, mandatis cauetur. [d]

Si accusatus de graui crimine se occidit, credens se deliquisse: si hæredes eius volunt probare innocentiam defuncti, audiuntur: qua probata habebunt bona defuncti: non fiscus. Bartolus.

⸿ De illo videamus, si quis cōsci ta[sibi]morte, nulla iusta causa præcedente, in reatu [e] † decesserit: an si parati fuerint hæredes causam suscipere, & innocentem defunctum ostendere, audiendi sint: nec prius bona in fiscum cogenda sint, quàm si de crimine fuerit probatū: [f] an verò omnimodo publicāda sunt. Sed diuus Pius Modesto Taurino rescripsit, si parati sint hæredes defensionē suscipere, nō esse bona publicāda: nisi de crimine fuerit probatum.

DE INTERDICTIS, † & relegatis, & deportatis.

TITVLVS XXII.

Olim bona relegatorum à fisco vindicabantur: hodie secus est. Bartolus.

I. POMPONIVS libro quarto ad Sabinum.

*Caput** ex rescripto diui Traiani ad Didium Secundū: Scio relegatorū [h] bona auaritia superiorū tēporū [i] fisco vindicata: sed aliud clemētiæ meæ conuenit: qui inter cætera [k] quibus [l] innocētiam [m] rationū meorū tēporum [tueor,] hoc quoque remisi exemplum.

II. MARCIANVS libro tertiodecimo Institutionum.

Anumittere [n] deportatum non posse diuus Pius rescripsit.

Filii eius qui amittit ciuitatem, debent perdere bona ipsius quæ haberent ab intestato, non ea quæ aliunde ipsis obueniunt. h. d. & ponit exemplum in textu.

III. ALFENVS libro primo Epitomarum.

Eum qui ciuitatem amisit,* nihil aliud iuris adimere liberis, nisi quod ab ipso peruenturum esset ad eos si intestatus in ciuitate moreretur: hoc est hæreditatem eius, & libertos, [o] & si quid aliud in hoc genere reperiri potest. quæ verò non à patre, sed à genere, à ciuitate, à rerum natura tribuerentur, ea manere eis incolumia. [p] itaque & fratres [q] fratribus fore legitimos hæredes, & adgnatorū tutelas, & hæreditates habituros: non enim hęc patrem, *sed maiores eius eis dedisse.

IIII. MARCIANVS libro secundo Institutionum.

Relegati [r] in insulam, in potestate sua liberos retinēt: quia & alia omnia iura sua retinent. [s] Tantùm enim insula eis egredi non licet: [t] & bona quoque sua omnia retinent, [u] præter ea si qua [x] eis adempta sunt. Nam eorum qui in perpetuum [y] exilium dati sunt, vel relegati: [z] potest quis sententia partem bonorum adimere.

V. IDEM libro primo Regularum.

Exilium [a] triplex est: aut certorū locorū interdictio: [b] aut lata fuga, † vt omnium locorum interdicatur præter certū locum: [c] aut insulæ vinculum, id est relegatio in insulam. [d]

VI. VLPIANVS libro nono de officio Proconsulis.

Inter pœnas est etiam insulæ deportatio: quæ pœna adimit ciuitatem Romanam. Deportandi autem in insulam ius præ-

a *Occisum esse.* Accursius.
b *Non perpetrauit.* & facit. ff. de re mi. l. iij. §. is qui. &. ff. de sic. l. diuus. Sed arg. contra supra de fal. l. qui falsam. & de inoffi. testa. l. Papi. §. meminisse. & quod dicit non perpetrauit, id est se non occidit: quia fuit detentus ab hominibus.
c *Manus.* ff. de ædil. edic. cum autē. §. malus.
d *Cauetur.* ff. eo. l. ij. in fin. &. ff. de iure fisci. in fraudem. §. bona.
e *In reatu.* id est in suspicione reatus.
f *Probatum.* cōtra. C. qui testa. fa. pos. l. ij. fol. ibi innocētia probatur eoipso q̄ cōtrariū nō ostenditur: & sic habes quid in dubio præsumatur: & distingue vt ibi. Iteꝫ cōtra. ff. eo. l. ij. in prin. Sed ibi accusatorē corrupit. Iteꝫ contra. ff. ea. l. §. si quis autem. versi. videri.
* *Flo. detulit*
DE INTERDICTIS, & relegatis, & deportatis.
Caput.] CASVS. Aliquo relegato ad tēpus: bona eius cōfiscabātur. & hoc olim, hodie secus. Fran.
g *Capitulum.* i. caput.
h *Relegatorum.* ad tēpus: vt. ff. l. relegatorū. §. ad tempus. non si in perpetuum: vt. ff. l. relegati. Accursius.
i *Superiorum temporū.* sic B. & R. sed aliàs imperatorum.
† *Vide Bu. in l. si diuino. ff. de pœ.*
k *Inter cætera.* i. quia inter cætera hominibus quibus innocentia rationum meorum tēporum, id est nos qui sumus innocentes, lucrari fisco quod nō debemus: & sub. remisi & hoc quoque &c.
l *Quibus.* aliàs quòd: aliàs quibus. Accur.
m *Innocentiā.* aliàs innocentiā: aliàs innocētia. itē aliàs rationes: & aliàs rationem.
† *De istorū differentia vide Crinitū lib. de honesta disci. 22. ca. 5. & Caliū Rhodig. li. lect. antiqua. 27. ca. 15.*
n *Anumittere.* deportatū. i. deportatus nō potest manumittere seruū suū. ad quod. ff. de manumis. l. qui pœnæ. sed alienare videtur posse: vt. ff. de lega. iij. si deportati. in prin. sed dic vt ibi. Ac.
* *vulg. Capitulum*
Eum qui.] CASVS. Quidam amisit ciuitatem ex aliquo delicto. filij eius ea perdunt quę deberent habere mortuo patre, vt bona paterna, & libertos paternos. ea autem quæ aliàs habent à natura, vel à lege, vt succedere inter se, item adgnatis aliis, item tutelas adgnatorum: ista non perdunt. Fran.
o *Et libertos.* supra de iure patro. l. iiij. cōtra. Sol. ibi de æquitate, cum dixit benignissime. respon. contra de rigore iuris. vel. ibi loquitur de libertis proueniētibus à genere. ff. ab auo vel proauo.

hic vero de propriis ipsius damnati. vel ibi loquitur secundū ius naturale: scilicet secundum hoc quòd libertus debet præstare reuerentiam patrono: hic secundum ius artificiale, scilicet de iure successionis. Illud enim recte potest adimere, scilicet vt non succedat libertis. vel verius iura successionis auferre non possunt: quia illa nō possunt ad fiscum transire, sicut nec ad hæredem extraneum: vt. C. de la. liber. tol. l. j. §. sed & si sub eō ditione. vnde apud filios remanent. ad quod est. ff. ad Trebel. quia perinde. §. j. &. l. si patroni filius. vide solu. vt no. C. de bo. liber. l. j. Item eisdem modis solue. ff. de bonis lib. si necem. §. si deportatus. &. C. de obse. l. etiā liberis. &. ff. ad. l. Iul. ma. l. eorum. quæ sunt cōtra. vel hanc vltimam solue vt ibi. Accu.

* *Flo. dicit*

p *Incolumia.* vt sic potius prior parens quàm secūdus inspiciatur. sic supra de seruis expor. Titius. & ff. ne quid in flumi. pub. l. j. §. æstar. &. C. de q̄stio. l. diuo.
q *Et fratres.* filios dānati. & facit. C. de prori. sacro. serini. si quis. lib. xij. & de filiis offi. l. j. & ij. & in auth. de exhibi re. §. optimum. col. v.

Elegati.] CASVS. Relegatus in insulā retinet liberos in potestate, & bona sua retinet: nisi in sententia aliqua bona essent ei adempta. nam tunc illa tantū amittit: cætera retinet. Fran.

* *Hal. hoc fratres*

r *Relegati.* in perpetuum vel ad tempus.
s *Retinent.* instit. quibus modis ius pa. pote. §. relegati.
t *Nō licet.* vt. ff. de pœnis. l. relegati.
u *Retinent.* vt. ff. de iure fisc. l. bona. &. ff. ex quib. cau. maio. l. si qua militi. in fin.
x *Si qua.* id est aliqua.
y *In perpetuum.* secus si ad tempus: vt. j. relegatorum. §. ad tempus. sic &. ff. de pœnis. l. si quis aliquid. §. si quis † instrumentum.

† *Lata fuga quid sit, vide de apud Bo ponit, scilicet pro rele dato in perpetuū. Acc. not. ad. l.*

z *Relegati.* pro eodē

a *Exiliū.* exiliū proprie dicitur deportatio, sed relegatio impropriè: vt. ff. de pu. bli. iu. l. ij. hic ergo impropriè dicitur: quia a liàs est in perpetuū, & tunc ꝑdit ciuitatē: aliàs

de penis. tatus exul trat. loco rep. corruptum. ipse, vel per tus mutat. tum in me dia mitte. a ipsa ciui.

temporalis, & tunc non: vt. ff. si quis cau. sed & si quis. circa prin.
b *Interdictio.* vt staret Bononiæ, vel Mutinæ.
c *Certum locum.* puta vt staret Mutinæ tantum: vt infra eo. l. relegatorum. §. sicut. versi. item in parte.
d *In insulam.* vbi non stat cum hominibus. [a]

Inter

BIU Cujas

ẽ suo text. ost uoi. ad hoc, q̃ ille qui debet relegari: de bet mitti in insulã vbi non sunt ho mines. & adde quòd relegatio aspernatur suspensioni, secundò Spe culo titu. de suspen. §. fin. ver. 1. Bal.

INter pœnas.] CASVS. Inter cæteras pœnas est etiam deportatio insulæ: quæ pœna aufert ciuitatem. & ius deportandi habet præfectus vrbis, non præses prouinciæ: sed cum præses videt aliquem deportandum, potest de hoc ferre sententiam: mittat tamen postea ad principem, qui assignet huic

A

deportati. vel vt ibi.

i *Non amittit.* vt &.ſ. de testa. l. eius. §. pe.

k *Ad tempus.* secus si in perpetuum: vt patet in damnato. l. Iul. de vi pub. vt institu. de pub. iu. §. item lex. & supra eo. l. relegati. & facit. ſ. de pœ. l. capitaliũ. in prin. & infra de iure fis. l. bona. in

damnato insulam, si hæc sententia ei placuerit: & interim faciet damnatum custodiri. Vltimo dicit: decurio ex crimine capitali deportandus est vel relegandus. Item confessus ante quæstionem, in insulam deportandus est. Cæterę. ll. huius ti. sunt planæ.

a *Non est datum.* nisi habeat sub se prouinciam: vt infra. l. proxi. in princip. quæ est contra. vel ibi in relegatione, hic in deportatione. & facit supra de pœnis. l. ij. §. j. & l. diui. & supra ti. tu. j. l. ij. §. j. &. ï. quando ap. sit. l. j. & supra de offic. præfec. vr. l. j. §. relegãdi. Accursius.

*Flo. debet

b *Prouinciæ.* scilicet cuiuslibet. Accursius.

c *Annotare debent.* cõdemnando eum in insulam: vt infra. l. proxi. in prin.

*Flo. nomi natum

d *Nominatum.* id est accusatum.

e *Relegatorum. In eam relegare.* sed deportare non: vt supra de pœnis. l. ij. & supra. l. proxi. cum suis concor. & de iniusto test. l. si quis filio ex. §. eius.

f *Præsunt.* quia extra territorium &c. vt supra de iurisdi. om. iu. l. fi. & facit supra quod quisque iu. l. j. in fine. & supra de bo. au. iu. possess. l. cum vnus. §. penul. & sic iudex huius terræ non potest mittere in possessionem alterius districtꝰ. Item facit infra eo. §. sicut.

g *Quis potest.* quasi diceret, non deportari, nisi in perpetuum: & sic est contra ad hoc subauditum supra de pœnis. l. sine præfinito. Sol. non debet quis deportari ad tẽpus vel damnari ad tempus in metallum: vt hic. Si tamen comprehendatur tempus, tenet sententia nihilo minus: vt ibi: & facit infra ea. l. §. ad tempus. & facit supra de pœnis. l. capitalium. in princi. Accursius.

† *In hãc differentiã pulcre Ouid. libro. 5. de Tristib. ad uxorem, quòd eam quidã exulis uxorem appellasset.* Cic. in orat. pro Cecinna, circa finẽ.

h *Retinet.* imò per- dit: vt supra de capitis de. l. amissione. §. j. versi. sed & hi. Solu. ibi exponitur, id est

sidibus prouincię nõ est datũ,[a] licet præfecto vrbi detur. hoc enim epistola diui Seueri ad Fabium Cilonem præfectum vrbi expressum est. Præsides itaque prouinciæ [b] quotiens aliquem in insulam deportandum putãt, hoc ipsum adnotare debent:[c] nomen verò eius scribendum [est] principi, vt in insulam deportet: sic deinde principi scribere, missa plena opinione, vt princeps æstimet an sequenda sit eorum sententia, deportarique in insulã debeat: medio autem tempore dum scribitur, iubere eum debent* in carcere esse. ¶ Decuriones ciuitatũ propter capitalia crimina deportãdos vel relegandos, diui fratres rescripserunt. Deniq; Priscum in homicidio & incendio nominatum,[d] * ante quæstionem confessum, in insulã deportari iusserunt.

VII. IDEM libro decimo de Officio Proconsulis.

RElegatorũ duo genera sũt. [Sunt] quidam qui in insulam relegãtur: [&] sunt qui simpliciter: vt prouinciis eis interdicatur, non etiam insula adsignetur. In insulam relegare pũsides prouinciarum possunt, sic tamen, vt si quidem insulam sub se habeant, id est ad eius ꝓuinciæ formam pertinentem, quam administrant: & eam specialiter insulam adsignare possint, inq; eam relegare.[e] Sin verò nõ habeant, pronuntient quidem in insulam se relegare: scribant autem imperatori, vt ipse insulam adsignet. Cæterum nõ possunt damnare in eam insulam quam in ea prouincia cui præsunt,[f] nõ habeant. Interim quoad imperator insulam adsignet, militi tradendus est relegatus. ¶ Hæc est differentia † inter deportatos, & relegatos: quòd in insulã relegari & ad tempus, & in perpetuum quis potest.[g] Siue ad tempus, siue in perpetuum quis fuerit relegatus: & ciuitatẽ Romanam retinet,[h] & testamenti factionem nõ amittit.[i] Ad tempus[k] relegatis neque tota bona, neque partem adimi debere,[l]

B

C

D

rescriptis quibusdam manifestatur: reprehensæque sunt sententiæ eorum qui ad tempus relegatis ademerũt partem bonorum, vel bona: sic tamen, vt non infirmarẽtur sententiæ quæ ita [m] sunt prolatæ. ¶ Est quoddã genus quasi in insulam relegationis in ꝓuincia Aegypto, in Ouasin † relegare. ¶ Sicut autem relegare in insulã quisquã quæ non est sub se, non potest: [n] ita ne in prouinciam quidem relegandi ius habet, quæ nõ est sub se. fortè præses Syriæ in Macedoniam nõ relegabit: sed intra* prouinciam suam potest relegare.[o] Item in parte certa prouincię moraturum relegare potest: vt fortè non excedat[p] ciuitatem aliquam, vel regionem aliquam[q] non egrediatur. Sed & in eas partes ꝓuinciæ quæ sunt desertiores, scio prędides solitos relegare. ¶ Interdicere autem quis ea prouincia[r] potest quam regit: alia non potest. & ita diui fratres rescripserũt. Vnde eueniebat, vt qui relegatus esset ab ea prouincia, in qua domiciliũ habuit, morari apud originem suam posset. Sed imperator noster cum diuo patre suo huic rei prouiderunt. Mæcio enim Probo præsidi prouinciæ Hispanię rescripserunt, etiã ea ꝓuincia interdici, vnde quis oriũdus est, ab eo qui regit eã prouinciã vbi quis domicilium habet. Sed & eos qui cum incolæ non essent, in ea prouincia quid admiserint: æquum est ad rescripti[s] auctoritatem pertinere. ¶ Dubitatum est, an interdicere quis alicui possit prouincia in qua oriundus[t] est, cũ ipse ei prouincię prędit quam incolit,[u] dum sua[x] non interdicit: vt solent Italia[y] interdicere, qui patria[z] non interdicunt: vel an per consequentias videatur etiã ea prouincia * interdixisse, cui prædictt. Quod magis erit probandum. Per contrarium autẽ is qui originis ꝓuinciæ præest, non est nactus ius interdicendi ea prouincia quam incolit is qui relegatur. ¶ Si quis eam sententiam[a] admiserit,[b] vt is qui

l *Debere.* nisi lex dicat specialiter: vt. C. de episco. audi. l. nemo. in fin. & C. de postu. l. fi. quæ est contra.

m *Ita.* scilicet cũ ademptione bonorum. & dic prolatæ, scilicet tẽpore huiꝰ legis: sed quę ferentur postea, infirmãtur: vt. C. de legi. & const. l. non dubium. vel quia licet fieri non debeat: factum tamẽ tenet. ad quod. ſ. de pœnis. l. moris. §. istæ. &. j. quando ap. sit. l. j. §. biduum. & supra de condic. indebi. l. eleganter. §. si quis post. & quod me. cau. l. fina.

n *Non potest.* ſ. ea. l. in princi. &. ij. q. ij. nullus potest.

o *Potest relegare.* forte si prius imperator assignasset: & sic potest intelligi. ſ. in prin. huius. l. per hoc quod est ſ. l. inter pœnas.

p *Non excedat.* id est non recedat, vel exeat pœnas. Accursius.

q *Aliquam.* ad quod ſ. eo. exilium.

r *Ea prouincia.* in qua sunt incolæ.

s *Ad rescripti.* [a] vt sci licet possint interdici ea à qua sunt oriundi, ab eo præside qui præest ei prouinciæ in qua sunt incolæ: vt & infra ꝓxi. §. Et sic not. quòd accusatur quis de delicto in ea prouincia vbi habet incolatum, licet alibi deliquerit: vt &. C. vbi de crimi. agi opor. l. j. Et not. hic quem esse incolam, & habere domiciliũ, idé est: vt & infra de verb. sig. l. pupillus. §. incola. quid ergo differt à superiori. §? Respon. ibi deliquit vbi habitabat, hic alibi.

t *Oriundus.* id est ortus.

u *Incolit.* i. habitat.

x *Sua.* i. ea prouincia cui præest.

y *Italia.* in qua est ortus.

z *Patria.* in qua habitat: & in qua est prędes.

a *Si quis eam sententiam.* quam habes. ſ. ea. l. §. interdicere. versi. sed & eos.

† *Oasis locꝰ est in Aegypto, parua & magna Ptolemæo. Eò autẽ relegabãtur sontes, aut pro sontibus habiti. Historia Tripert. lib. 7. cap. 16. & lib. 12. cap. 5. Est autem Oasis & Ouasis idẽ, ou, videlicet pro o seu ω. Oasenæ etiã deportationis mẽtio fit in Cod. Theod. lib. 9. tit. 32. l. 1. & in Cod. Iust. lib. 9. tit. 38. l. 1.*

* *Flo. extra*

a *Hic habetis glos. singu. ad hoc, quòd index originis potest punire subditũ suũ ratione delicti perpetrati extra territorium suũ. de quo per Bar. in l. sepulchri. ſ. de sepul. vio. Bulog.*

* *Flo. etiã prouincia*

b *Admiserit.* id est receperit.

BIU Cujas

in alia prouincia [a] commisit, [b] posit relegari ab eo qui ei prouinciæ [c] præest: eueniet vt relegatus iste tribus prouinciis præter Italiam [d] debeat abstinere: & in qua deliquit, & quam incolit, & originis. & si ex diuersis prouinciis oriri videatur propter conditionem vel suam, vel parentis, patronorúmve: [e] vel pluribus prouinciis consequẽter interdictum ei dicem[r]. Quibusdam tamen præsidibus, vt multis ꝓuinciis interdicere possint, indultum est: vt præsidibus Syriarũ: sed & Daciarum. ¶ Cõstitutum [est,] eum cui patria [f] interdictum est, etiam vrbe [g] abstinere debere. Contrà autẽ si cui vrbe fuerit interdictum, patria sua [h] interdictum non videtur. [i] & ita multis cõstitutionibus cauetur. Si cui planè nõ patria sua, sed aliqua ciuitate interdictum sit: videndum est an etiam patria sua, itemque vrbe interdictũ dicamus. Quod magis est. ¶ His qui relegãtur, dies excedendi [k] à præsidibus dari & potest & solet. Etenim moris est ita pronuntiari: *Illum prouincia illa insulísque eis relego: excedereq; debebit intra illum diem.* Relegatum [l] planè libellũ dare [m] principi posse diui fratres rescripserunt.

Cui interdicitur minus officium, non potest accedere ad maius: sed non habet locum econuerso. Bartolus.

¶ Solet præterea interdici sententia quibusdam ne intra patriæ territorium vel muros morentur: ne excedant [n] patriã, vel in vicis quibusdam morentur. Solet decurionibus ordine interdici, vel ad tempus, vel in ꝓpetuum. Item potest alicui pœna iniungi, ne honores adipiscatur: nec ea res facit vt decurio esse desinat: cum fieri possit, vt quis decurio quidem sit, ad honores [o] autem nõ admittatur. [p] Nam & senator quis esse potest, & tamen honores non repetere. [q] ¶ Potest alicui & vnus honor interdici: sic tamen, vt si cui honore vno interdictum sit, nõ tantùm eum honorem petere non possit: verum ne eos [r] quoque qui eo honore maiores sũt. est enim perquam [s] ridiculum, eum qui minoribus pœnæ causa prohibitus sit, ad maiores adspirare. [t] maioribus tamen prohibitus, minores petere nõ prohibetur. Sed muneribus si quis pœnæ causa fuerit prohibitus, nihil valebit sententia. Neque enim † immunitatem pœna tribuere debet. Ergo & si honoribus [u] quis in pœnam fuerit ꝓhibitus: poterit dici, si honores isti habuerunt mixtam muneris grauem impensam, [eam] infamiam [x] illi ad hoc [y] non profuturam.

VIII. MARCIANVS libro secundo Publicorum iudiciorum.

SEd honore quidem illũ arceri puto: cæterum impendia debere [z] præstare.

IX. VLPIANVS libro decimo de Officio Proconsulis.

POtest præses quendam dãnare ne domo sua ꝓcedat. [a]

DE SENTENTIAM PASsis, & restitutis.

TITVLVS XXIII.

Deportatio, & damnatio in metallum, non extinguit ius patronatus, patrono restituto. h. d.

I. VLPIANVS libro trigesimo octauo ad Edictum.

AD successionem liberti patronus deportat[a] & restitutus admittitur. Sed si in metallum dãnatus restituatur: nũquid seruitus pœnæ [b] extinguat ius patronatus etiã post restitutionem? Et magis est vt non extinguat seruitus [c] ius patronatus.

II. IDEM libro quinto Opinionum.

SI deportatus restitutus dignitatem quidem indulgentia principis recuperauit, in sua autem omnia bona nõ est [d] restitutus: nec à creditorib[a], nec publico nomine conueniri potest. Sed [si] cum ei facultas oblata esset à principe bona quoque sua recuperãdi, maluerit ea derelinquere: actionib[a] exuere

a *In alia prouinciá.* ab ea quam incolit, vel vnde est oriũdus Io. supra de ser. expor. l. cui pacto.
b *Commisit.* id est deliquit.
c *Prouinciæ.* quam incolit.
d *Præter Italiam.* innuit Italiam esse prouinciam. sic supra de ma. vin. l. etiam. §. fin. Accursius.
e *Patronorúmve.* ad qđ infra ad muni. l. assumptio. §. fin. & l. eius qui manumisit.
f *Patria.* scilicet sua propria.
g *Etiam vrbe.* Roma, per excellentiã: vt instit. de iu. na. §. sed ius. quæ & sua patria est, & quidé maior, vnde abstinet ab ea: sed nõ idé in conuerso casu: quia non ideo videntur interdici minora, ꝙ interdicant maiora: vt. j. ad muni. l. Roma. &. ſ. de ser. expor. l. ij. & l. cui pacto. &. j. ea. l. §. potest. &. ſ. de sena. l. q indignus. &. C. si seruus expor. l. fi.
h *Patria sua.* vtpote minori.
i *Non videtur.* tacite. expressim autem interdici debet: quia licet nõ sit maior quo ad alios, sibi tamen videtur esse maior: vt. ſ. de offi. præfec. vr. l. j. §. fin. vel hic patria, ibi ciuitate. vel dic non videtur cõmuni opi. secundum quam est minor: & hoc hic respexit: sed respectu suæ propriæ opinionis, secundũ quã est maior, est interdictum: vt ibi: quæ præualet: & secundum hoc hic non soluit plene.
k *Excedendi.* id est recedendi.
l *Relegatum.* si habes relegatus: legas cũ superioribus. si relegatũ: tunc cum inferioribus. & dic, præses dat libellum continentem modum relegationis ipsi relegato.
m *Dare.* ſ. præsides.
n *Ne excedant.* id est ne accedãt in patriam. sic. ſ. de pœnis. l. relegati. vel pone etiã propriè. & facit. ſ. de pœnis. l. moris.
o *Ad honores.* alios. nam & decurionat[s] honor est: vt. C. de decurio. l. j.
p *Non admittatur.* facit. j. de decur. l. ij. &. j. de variis cogni. l. pen.
q *Non repetere.* aliàs petere. & facit. j. de decu. l. iiij. aliàs repetere. ad quod. C. ad. l. Iu. de ambi. l. j.
r *Nec eos.* ſ. honores.
s *Perquam.* id est valde.
t *Aspirare.* ad quod supra. §. constitutum. cum concor. & infra de reg. iur. l. non debet, cui quod. &. C. si seruus expor. ve. l. fin. &
u *Et si honoribus.* quibus inest sumptus: vt habes infra de mu. & ho. l. honor. in prin.
x *Eam infamiam.* quę infertur ex sentẽtia qua ꝓhibetur honor.
y *Ad hoc.* scilicet vt euitet onera, licet arceatur honore: nisi onera erant grauia. tũc enim esset iniquum, ꝙ careret honore, & tam grandia onera subiret: hoc nisi &c. lex tamen sequens & in grandi onere idem statuit: & secundum hoc facit. C. de sac. san. eccle. l. qui sub prætextu. &. C. de fal. si quis decurio. & de his qui non imple. stipen. l. j. &. j. de reg. iur. l. nemo.
z *Sed honore. Debere.* not. quòd ex eodem facto pœnam & quis ꝓpręmiũ non debet quis pati. sic supra de excep. rei iudi. l. euidenter. & C. de leg. & constitu. quod fauore. & supra de capi. demi. l. ij. §. ne. mo. & l. tutelas. §. iniu. riarum. & de cõtra. bu. l. non putauit. §. si quis. tra. ſ. de his quibus vt indig. l. j. & l. post legatum. in fine. Et hoc not. plenius. ſ. de nego. gest. l. fine hæreditaria.
a *Potest. Procedat.* ſ. de pœnis. l. moris. & supra de iniuriis. l. is qui domum. & de ser. expor. l. viti.

DE SENTENtiam passis, & restitutis.

AD successionem] CASVS. Patronus cuiusdam commisit delictũ propter quod est deportatus, vel est in metallum dãnatus. postea restitutus est. dicitur ꝙ ius patronatus integrũ habet: & sic succedere liberto poterit. Fran.
b *Seruitus pœna.* quæ contingit pro damnatiõe in metallum: vt. ſ. de pœ. l. aut damnũ. §. est pœna.
c *Seruitus.* patrono superueniens. & facit supra de iure patro. l. fin. in principio. & de in ius vocã. l. sed si hac. §. liberos. versi. sed & si per. & de bonis lib. l. iiij. §. si deportatus.

SI deportatus.] CASVS. Qui deportatus est, deinde restitut[s] quo ad dignitatem recuperandam, nõ ad bona: non tenetur creditorib[s] suis antiquis, nec reipu. si aliquid ei prius debebat. si autem princeps iusit bona ei restitui, si vellet ea: & ipse non vult: bene tenebitur creditoribus antiquis ac si haberet bona. Fran.
d *Non est.* nec in quota parte: vt. C. co. l. si debitor.

Furat.

BIU Cujas

a *Fuerat.* ad hoc.C.eodem.l. si deportationis.&.ſ. de actio.& obliga.l.ſeruus.ſed contra.j. de regu.iu.l.inuito.Itē ſupra quod cum eo.l.ij.ſed hic in primum ſtatum reponitur.

IN insulam.] *CASVS.* Deportato in inſulam,pœnam ei princeps remiſit retentis bonis.non tenetur creditoribus antiquis, cum non habeat bona, nec habere poſsit. ſi autē bona recuperat, tenebitur directa act. Franciſcus.

b *Competant.* facit.ſ.l. proxi. & quod ibi notaui.

IN metallum.] *CASVS.* Mulier exiſtēs grauida,damnata eſt in metallum:& nunc edidit,deide reſtituta eſt. dicitur quòd & cognatio quo ad filium eſt ei matri reſtituta.Fran.

c *Conceperat.* ante dānationem:ſecus ſi poſt: quia parit ſeruum : vt ſ. de fideicom.li.l. generaliter.§. ex damnata. niſi cum matre reſtituatur:vt inſtit.de ſerui.cog.in prin.ſed quidam dicūt etiam poſtea conceptum liberum eſſe,arg.ſ. ad Ter.l.j.§. filio qui mortis. quod non placet.Item fa. inſtit.de capi.de.§. quod autem. contra.ſolu.hic reſtitutus:ibi ſimpliciter manumiſſus:vt.d.§. filio qui mortis.ſed cōtra hanc ſolutionē eſt inſtitu. de ſerui.cogn. ſed ibi ſemp ſerui: vnde manumiſſi accipiūt cog.& fa.ſ. de iure patro.l.ſiue.&.ſ.eo.l.j.

d *Reſtituta.* mulieri: & per conſequens filio.Accurſius.

DE CADAVERIBVS punitorum.

Corpora.] *CASVS.* Aliquo decapitato, ſi cognati eius vel alij petant à principe vt eis liceat corpus eius accipere & ſepelire,concedendum eſt eis:nec aliter poſſūt corpora eorum ſepeliri,niſi de principis licentia:& hoc princeps quandoq; non concedit:vt ſi erat damnatus ob crimen læſæ maieſtatis. Itē corpora eorum qui ſunt combuſti,non licet ſepeliri ſine principis parabola : vtputa oſſa quæ remanſerunt,vel cinis collectus. Franciſcus.

e *Cognatis.*& aliis petentibus:vt.j.l.ſi.& Ioſeph petiit à Pilato corpus Chriſti.&.fa.C.de relig.l.obnoxios.

f *Petitum.*à principe:vt.j.l.proxi.

SI quis.] *CASVS.* In inſulam deportatus, aut relegatus,ibidē deceſsit.non poteſt ſepeliri extra illam inſulam,niſi de principis licentia:& ſic pœna etiam poſt mortem durat.Franciſcus.

Corpora.] *CASVS.* Corpora damnatorum ad mortem quibuſlibet petentibus ad ſepeliendum princeps concedit.Frā.

g *Animaduerſorum.* id eſt eorum in quos animaduertitur,& qui damnantur ad mortem:& fa.ſ.l.proxi.in prin.

h *Danda ſunt.*à principe:vt.ſ.l.proxi.Accurſius.

DE APPELLATIONIBVS.

Appellandi.] *CASVS.* Vſus appellandi frequens eſt & neceſſarius.per appellationem enim corrigitur quod male iudicatum erat,ſiue dolo,ſiue imperitia: licet quandoque deterius iudicetur in cauſa appellationis quàm in prima. [*QVAESITVM.*] Si princeps reſpondet alicui iudici de quadam quæſtione, & iudex ſecundum illam reſponſionem iudicat:poteſt appellari à ſententia prædicta.poteſt enim eſſe quòd iudex in conſulendo principem fuit mentitus,& ſic contra reſpōſionem ſiue reſcriptū principis appellari videtur. & dic de hoc vt in glo. domini mei Accurſij, quæ incipit, non dicas appellari &c. [*SI QVIS.*] A ſententia quadam appellaui ad quēdam iudicem, cum deberem ad alium iudicem appellare. quæritur an mihi error meꝰ prędictus noceat:& diſtinguitur. nam ſi appellaui ad minorem iudicem quàm fuerit iudicans:tunc mihi nocet. ſi autem cum deberē appellare ad quēdam qui erat aliquantulum maior iudicante,appellaui ad quendam magis maiorem: non nocet mihi : & de hoc dat exemplum. nā cum iuſſu principis cōſules iudicem delegauerūt in cauſa mea quā habebam cum Titio, deinde à ſententia iſtiꝰ delegati appello ad prīcipem,cū deberem ad conſules appellare: nō nocet mihi:& ipſi conſules de cauſa appella. cognoſcent ac ſi ad eos eſſet appellatum. [*LIBELLI.*] Nunc docet qualiter fiat libellus appellatorius. Secū do dicit,quòd ſi in ipſa die qua lata eſt ſententia,volo appellare: ſufficit ſi dicam,appello. Tertio dicit, quòd in appellatione nō eſt neceſſe declarare contra quem aduerſarium appellet.item ſi in appellatione quoſdam ex aduerſariis nominaui, quoſdam non, vt cum eſſent plures mei tutores quondam, contra quos egi propter malam adminiſtrationem,& ſuccubui : nunc appello, & quoſdam ex eis nomino: ſatis eſt vt contra omnes videar appellaſſe : ſecus ſi ipſi tutores fuerunt condemnati mihi,& quidam eorum appellant,quorum nomina in libello appellationis ſunt poſita: nam non prodeſt aliis,quorum nomina non ſunt appoſita. Item licet in appellatione eſt appoſita cauſa quare appellet:poterit tamen in proceſſu cauſæ aliam cauſam allegare,& aliam omittere, & proſequi appellationē quibuſcūq; modis poterit.& hoc dicit hic.§.cum duabus.ll.ſeq.Franciſcus.

i *Neſciat.* & ideo plenius attingendus : vt ſupra de lib.leg.l. legaui.

k *Iniquitatem.*cum dolo:imperitia,ſine dolo.ad primum eſt.ſ. de mino.l.præfecti.ad ſecundum.C.eo.l.j.ad vtrumque, inſtitu. de iniur.§.j. & vtrobique facit litem ſuam : vt inſtitu.de obli.quæ ex quaſi delic.in princip.ſi autem contra conſtitutiones, ipſo iure non valet,& non eſt opus appellatione:vt infra quæ ſenten.ſine appel.l.j.

l *Corrigat.* vſus appellandi,id eſt appellatio, ſeu appellationis iudex.

m *Pronuntiat.* ſcilicet quandoque.

n *Aduerſus reſcriptum.* quo reſpon. alicui iudici conſulenti ad aliquam

---

ſe,quibus ante ſententiam ſubiectus fuerat,[a] non poterit.

III. PAPINIANVS libro ſextodecimo Reſponſorum.

IN inſulam deportati bona fiſcus pœna remiſſa retinuit. Creditores ex antegeſto nō habere cum eo qui debitor quondā fuit,actiones, cōſtitit. Quòd ſi bona cum dignitatis reſtitutione conceſſa recuperauerit:vtiles actiones neceſſariæ non erunt,cū & directe competant.[b]

IIII. PAVLVS libro ſeptimodecimo Quæſtionum.

IN metallum damnata mulier, eum quem priùs conceperat[c] edidit:deinde à principe reſtituta eſt.Humanius dicetur, etiā cognationis iura huic reſtituta[d] videri.

DE CADAVERIBVS punitorum.

TITVLVS XXIIII.

I. VLPIANVS libro nono de Officio Proconſulis.

CORpora eorū qui capite damnantur, cognatis[e] ipſorum neganda non ſunt. & id ſe obſeruaſſe etiā diuus Auguſtus libro decimo de vita ſua ſcribit. Hodie autem eorum in quos animaduertitur, corpora non aliter ſepeliuntur, quàm ſi fuerit petitum[f] & permiſſum:& nonnunquā nō permittitur,maximè maieſtatis cauſa damnatorum. Eorum quoque corpora qui exurendi dānantur,peti poſſunt: ſcilicet vt oſſa & cineres collecta ſepulturæ tradi poſsint.

II. MARCIANVS libro ſecundo Publicorum.

SI quis in inſulam deportatus vel relegat' fuerit, pœna etiā poſt mortem manet: nec licet eū inde transferre aliubi, & ſepelire inconſulto principe: vt ſæpiſsime Seuerus & Antoninus reſcripſerunt:& multis petētibus hoc ipſum indulſerunt.

III. PAVLVS libro primo Sententiarum.

CORpora animaduerſorū[g] quibuſlibet petentibus ad ſepulturam danda ſunt.[h]

Digeſtorū

ſeu Pandectarum Liber quadrageſimusnonus.

DE APPELLATIONIbus & relationibus.

TITVLVS I.

Iſtud principium diuiditur in duas partes. Primò ponit cauſam inducendæ appellationis. Secundo reſpondet cuidam tacitæ quæſtioni. Secunda ibi,Licet nonnūquā.&.

I. VLPIANVS libro primo de Appellationibus.

APpellandi vſus quàm ſit [vetus,] frequēs, quámque neceſſari[i], nemo eſt qui neſciat:[i] † quippe cum iniquitatem[k] iudicantium vel imperitiam re corrigat:[l] licet nōnunquā bene latas ſententias in peius reformet.neq; enim vtiq; melius pronuntiat[m] qui nouiſſimus ſentētiā latur[n] eſt. Quęſitū eſt, an aduerſus reſcriptū[n] principis ,puocari poſsit: fortè ſi præſes ,puincię,vel quis alius

† *Hoc ſpectat quod de Mileſiorum rep. refert Ariſto. lib.2.Polit. cap.6.*

BIU Cujas

aliquam quæstionem de iure: non dico de facto:vt.ff.de iud.eum quem.§.j.& hoc casu princeps non dat dilationem: vt.C.de dila. l.cum à nobis.

a *Prouocari oportere.* Non dicas appellari à literis in quibus mẽdacia sunt inserta:quia iam sunt approbatæ: vt.j.quando appel. sit.l.fi. quæ est contra. nec à rescripto: licet hoc videatur dicere.

Appellare an liceat à principis sẽtentia.

non enim à sententia principis appellatur:vt j.à qui. appel. nõ licet. l.j.in prin. Sed dic appellari à sentẽtia iudicis quam fert secundũ cõsiliũ principis, quod cõsiliũ fuit secũdũ rela tionẽ:& sic quodãmodo appellatur contra rescriptũ,& contra literas consultationis:& hæc probãtur in Græco quod est hic: Si scripse. &c. & sic intelligi potest.C. de ap.l.ij. & in auth.in med.li.§. super hoc. col. viij. Sed op. quia sicut nõ appellatur à sentẽtia principis, ita nec ab eius iudicis sentẽtia qui iudicat secundũ quod ipse mandat: vt in auth.in medio lit.§.j. col.viij. quæ est cõtra.Sol.ibi à prin. princeps audiuit causam,& rescripsit iudici:si sic ꝓbabitur tibi, ita iudices. sed hic iudex post causam discussam cõsuluit principẽ. vel ibi secũdũ ius cõmune rescripsit: hic contra ius cõmune:vel hic princeps iudicauit.

† *vide Alci.li. disp̃. 4.ca.16.*

b *Ad sententiã nostrã.* vetus lectio, Ab enuntiatione, id est à mẽdacij relatione principi facta:vt hic subiicit.

† *id est.Si quis per epistolã nos consuluerit, simulq; nos illi quidpiã rescripserimus, omnibus qui volent,aduersus rescriptũ prouocãdi copia erit. nam si quæ epistola comprehensa sunt, vel falsa, vel aliter se habere docuerint: nihil per nos præiudicii factum esse putetur, qui ita rescripserimus, quasi scriptis ad nos relata aliter se habuerint.*

c *Non esse appellandũ.* Io.& Azo dicũt ab hac interlocutoria appellãdũ:vt.j. quãdo ap.sit.l. j.in prin.&.C. de relatio.l.j.in fi.quę sunt cõtra. & hic exponũt non esse appellandũ de necessitate: sed potest si vult. Vel secundũ alios in illa.j.quando ap. sit, ideo appellatur,quia iã erat lata sententia: hic ferẽda:& in illa.C.vocat refutatorias prẽces,non appellationem,sed contradictionem quę fit contra consultationem. Et secundum hoc hic nullo modo appellatur: & sic secundum hoc ab interlocutoria non appellatur: quod dic vt.j. de ap.reci.l.ij. Vel tertio cõtra interlocutoriam qua pronuntiat principem cõsulendũ,nõ appellatur:sicut nec ab aliis,vt hic: sed à grauamine,quia inserit mendacia,vel interloquitur inserendo, potest appellari:vt.d.l.C.sic enim hic dicere videtur.

d *Iudicem.* scilicet ad maiorem.

e *Vt minorem.* scilicet minorẽ eo qui iudicauit: vt colligitur.j. ea.l.§.denique &c. vel dic verius forte minorem eo qui iudicaturus est.& fa.ff.de mino.l.minor autem.

f *Ei nocebit.* videtur quòd non:quia in damno vitando etiã iuris error nõ debet obesse:vt.ff.de iur.& fac.igno.l.error.Sed speciale vt hic noceat error facti vel iuris: quia ad rigorẽ iuris cõseruandum hoc statuitur: vt in vsucapione:vt no. eo.titu.l.iuris igno.Item sic est in confessione:vt.ff.de confes.l.non fatetur.

g *Nihil ei oberit.* quia non alium, sed magis plus: vt.ff.quẽadmo. serui.amit.l.fi is cui.in princip.

consuluerit, & ad cõsultationẽ eius fuerit rescriptum. Est enim quæsitum,an appellandi ius supersit. Quid enim si in consulendo mentitus est? De qua re extat rescriptum diui Pij πρὸς τὸ κοινὸν τῶν θρακῶν, quo ostenditur prouocari oportere. a verba rescripti ita se habent: † ἐὰν ἐπισείλῃ τις ἡμῖν, ἅμα δὲ καὶ ἀντιγεγράφαμεν ἡμεῖς ὅτι οὖν, ὑπάρξει τοῖς βουλομένοις ἐπικαλεῖσθαι πρὸς τὰ ἀποφασιν. εἰ γὰρ διδάξαμεν, ἢ φθυλῶς, ἢ οὐχ οὕτως ἔχοντα τὰ ἐπεσαλμένα, οὐδὲν ὑφ' ἡμῶν εἶναι δόξει προδιειγνωσμένον, ὡς ἑτέρως ἐχουσι τοῖς γεγραφεῖσιν ἀντεπεσαλκόσιν † id est. Si scripserit quisquam ad nos,& illi aliquid rescripserim[us]: volentibus ad sententiam nostrã b ꝓuocare permissum erit. Si enim docuerint vel falsa,vel non ita se habere quæ scripta sunt, nihil à nobis videbitur iudicatũ prius quàm contrà scriptum fuerit, quemadmodũ aliter res se habeat quàm nobis insinuatum sit.] Hinc*cõsequẽter videtur rescriptũ,à cõsultatiõe iudicis nõ esse appellãdũ, c si quis fortè interlocutus fuerit, principẽ se cõsulturum, cum possit post rescriptũ ꝓuocare.

Error in appellando iudicem maiorem, vel parem, appellationem non vitiat, secus si minorem appellauerit.h.d. Primo ponit quæstionem.Secundo solutionem.Tertio eã probat per rescriptũ.Secunda ibi, & si quidem.Tertia ibi, denique. Bartolus.

ℱ Si quis in appellatione errauerit: vtputa cum alium appellare deberet, aliũ appellauerit: videndum[est] an error ei nihil officit. Et si quidem cum maiorem iudicem d appellare deberet,ita errauit vt minorem e [iudicem]appellet: error ei nocebit. f si verò maiorem iudicem prouocauit, error ei nihil oberit: g & ita multis cõstitutionibus continetur. Deniq; cum quidã iudicẽ ex rescripto principis à cõsulibus accepisset, & præfectum vrbi appellasset: errori eius subuentum est rescripto diuorũ fratrum: cuius verba hæc sunt: Cum per errorem factum dicas vti à iudice quem ex rescripto nostro h ab amplissimis consulibus acceperas,ad Iunium Rusticum, amicum nostrum, præfectum vrbi, prouocares: consules i amplissimi perinde cognoscant,atque si ad ipsos facta esset prouocatio. k Si quis ergo vel parem l vel maiorem m iudicem appellauerit,alium tamen pro alio:in ea causa est,vt error ei non noceat:sed si minorem, nocebit.

Libellus appellatorius debet cõtinere personam appellantis, personam iudicis à quo appellatur, & sententiam à qua appellatur: personam vero eius cõtra quam appellatur,de necessitate non debet continere:& tempore sententiæ potest quis solo verbo appellare:dicendo,appello.h.d. cum.l.seq. & prin.l.seq. Bartolus.

ℱ Libelli qui dãtur n appellatori, *ita sunt cõcipiẽdi, vt habeãt scriptum & à quo dati sint, hoc est q appellet:&aduersus quẽ: o & à qua sententia. p

II. Macer libro primo de Appellationibus.

Sed si apud acta q quis [ipso die viua voce] appellauerit: satis erit si dicat, *appello.*

h *Ex rescripto nostro.* mandauit enim princeps cõsulibus vt dẽt iudicem:vt.j.quis & à quo.l.fi.

i *Consules.* ad hos fuit appellandum: vt infra quis & à quo.l.fin. & infra eod.l.imperatores.ij. respon. & idem si ad imperatorem appellasset:vt infra eo.imperatores. in princip. Sed nonne consul est maior, quia superilluſtris, & præfectus illustris tantum:vt in authen. vt cũ de appel.§.illud. col. viij. & vt ab illustri. & qui supra eã dig.§.j.col.v. & in authen.cõstitu. quæ de dign.col.vj. Ad hoc dic quòd consul maior est quo ad dignitatem: non quo ad administrationem: quia non habet nisi voluntariam iurisdictionem: vt colligitur supra de offic.consulis.l.j. quod non placet:quia immo habet etiam contentiosam:vt supra de arbi.l.ij. in fin. &.l. seq. Alij dicunt quòd hic dicit de illis consulibus qui dignitatem habent, non administrationem:argu.d.l.de arbi. Vel dic scilicet minorem: scilicet eo qui iudicauit.

k *Prouocatio.* non ergo opus est noua appellatione.

l *Vel parem.* parẽ vel maiorem accipe vt supra dixi. Item facit infra.l.ij.& de appel.recipi. l. ei cuius. & de censi.l.forma.§.fin. sed argu. contra supra de iur. om. iu.l. si per errorem. & de aqua plu. arcen.l.sed hoc.

m *Vel maiorem.* ordinarium tamẽ, vel quasi ordina.vt delegatum à *appellatione prĩcipe. Quid ergo est nisi.Fla. quòd dicitur non debere appellari nisi ad delegantem, nec etiam ad imperatorem:vt infra eod.l. imperatores? Respon. verum est vt ipse cognoscat.

n *Libelli qui dantur.* aliàs appellatorij: & ita planum est: vt subaudias dantur, scilicet iudici. sed in libro Al. est appellationis: & tunc dic scilicet faciendæ: & dic dantur iudici à quo appellatur, si fieri potest: aliàs ei ad quem appellatur: vt quando ap.sit.l.j.§. dies.&.§.si quis.& intra decem dies hodie.

o *Aduersus quem.* s. iudicem.nec enim ei nocet si nõ dicat in libello appellationis aduersus quẽ aduersariũ:vt.j.l.iij. in prin.vel dic,est dicendum, vt hic:non tamen nocet si non dicatur:vt ibi.

p *A qua sententia.* puta quam tulit contra me de tali re.ad quod j.de libel.di.ij.respon.& est addendum, apostolos peto,& instãter,secundum quosdam,vt.j.de libel.di.§.fi.sed forte nõ est opus poni in libello appellationis.

q *Sed si apud acta.* Quid si iudex surrexerat? videtur in scriptis appellandum:argu.ff.de in integ.restit.l.diuus. sed ibi cõtra ius commune volebat admitti. vnde hic potest dici tota ea die, dummodo sit iudex ibidẽ in eadem iudicij figura,posit viua voce appellari.cæterũ sequẽti die in scriptis:vt hic, &.j.l.à sententia.§.fi.& arg.C.eo.l. litigatoribꝰ.sed an cũ appellatur ab interlocutoria,quod est quandoque,sit appellandũ in scriptis die seq? respon.non puto:cum nec sententietur in scriptis ex necessitate:

quod

BIU Cujas

quod secus est in definitiua. C.de senten.ex breuicu.re.l.ij.

a *Scio quæsitum. Præscriptioni.* id est exceptioni.

b *Præscribi.* non ob.ſ.l.j.in fi.vt ibi exposui.

c *Et cum vna.* puta plurium tutorum relinquatur:ergo secus esset si diuersæ causæ sunt:argu.j.proxi.respon.Accursius.

d *Hi soli.* hic est contra.C.si vnus ex pluribus ap.l.j.&.ij.sol. hic videtur soli illi appellare: victoria tamẽ eorũ aliis prodest: vt ibi. vel hic ex diuersa causa:ibi ex vna: vt.j.ſi qui separatim.§.fi.quod est ſ.de ope.no.nun.de pupillo.§.ſi plurium. Alij dicunt quòd hic aliis absentib⁹,ibi aliis præsentibus appellauit:vel hic alij acquieſcũt sententiæ:ibi nõ. quæ duę non placent:quia diuinare est: & fa.j.qui separatim.in prin. & per totam.l.

e *Sunt comprehensa.* vt j.qui separatim. in prĩ.

f *Reddere.* hic not. q̃ aliã proponit, licet primo vnam allegauerit. ad quod insti. de excu. tu.§. qui autẽ. &.ſ. de succeſ.edic.l.j.§.sed videndum. & de bo.li. ſi vero.§.ſi seruo.ver.sed & ſi mortis.&.C. de eden.l.edita.& ſ. de inoffic.test. mater. &.C. de inoffi.testa.l. contra maiores.& de anna.excep.l.fin. sed ar.contra ſ.de adult.l.denunciaſſe.§. quid tamen. &.C. de codi.l. vlti. in prin. &.§. illud. Sed an teneatur dicere causam? hic enim non bene aperit.sed certe satis innuit quòd nõ, cum dicit, quibuscunque modis &c.& patet per formam libelli, vbi de causa nihil dicitur:vt.ſ.l.j.§.fi.Iteꝝ ar.contra.ſ.de iudi.solemus.& quod no.ſ.de adult.l.denunciaſſe.§.quid ergo.Sed arg.contra.j. eo.appellanti.sed in interlocutoriis secundum canones est causa inserenda in appellatione:vt extra de appel.c.vt debitus.Iteꝝ not. in causa appellationis quibuscunque modis posse procedi ad eam prosequendam:ad quod est.C.de tempo.appel.l.per hanc.

Vel.plexa. *Vel.cõprehensa* *Flo. faciendum*

A executore.] *CASVS.* Ab executore sententiæ non appellatur:& dic de hoc vt in glo.sed bene potest appellari ab eo qui male sententiam interpretari dicitur.& de hoc da exemplum vt in glo.hic posita:quę incipit,sed quomodo aliter &c. [*ALIO CONDEMNATO.*] Alio condemnato is cuius interest potest appellare: vt ecce procuratore condemnato potest dominus appellare.Item victo emptore & non appellante,auctor eius potest appellare.Iteꝝ si auctor egit & succubuit, poterit emptor appellare: vt quia forte venditor non est soluendo.Item cum venditor appellauit,poterit emptor in causa appellationis cum venditore adesse:vt si eum habeat suspectum. Item cũ debitor meus obligasset mihi fundum: conuentus ad fundum rei vindi.à quodam qui se dominum dicebat,succubuit in hac causa, & appellauit, & non ex fide agit. potero ego creditor in hac causa adesse. sententia enim contra debitorem meum lata,mihi præsenti prę-iudicat.Item si procurator alicuius succubuit,potest procuratorem ordinare ad appellandum. Item si ego & tu sumus hæredes Titij, & tu agis contra debitorem hæreditariũ,& pateris te succumbere in mei præiudicium : potero ego appellare, quia mihi qualequale præiudicium fecit illa sentẽtia.Item fideiussores Titij Titio condemnato possunt appellare.Item emptore victo fideiussores venditoris possunt appellare.Iteꝝ si scriptus hæres succubuit in querela contra eum mora:legatarij & serui quibus erat in testamento relicta libertas, possunt appellare si dicant collusum fuisse: & si scriptus appellet & transigat, possunt legatarij & serui quibus erat relicta libertas, agere ad legata & libertates si dicant & probent in fraudem eorũ fuisse transactum. Idem & si transegit sine appellatione.Vltimo dicit: ea die qua est data sententia,potest appellari viua voce:& sic sine scriptis.post primam diem si vult appellare, debet libellum appellatorium offerre intra biduum,quãdoque intra triduum:& hoc dicit hic vsque in finem legis cum.l.seq.Fran.

III. VLPIANVS libro primo de Appellationibus.

SCio quæsitũ,si quis non addiderit in libellis cõtra quẽ aduersarium appellet: an præscriptioni [a] subiiciatur. Et puto nihil oportere præscribi.

Sed illud cecidit in quæstionem,si plures habuerit aduersarios, & quorũdam nomina [in] libellis sint comprehẽsa,*quorundam non: an æquè præscribi [b] ei possit ab his quorum nomina[in libellis] complexa*nõ sunt, quasi aduersus [eos] ipsos adquieuerit sententiæ. Et cùm vna [c] causa sit, arbitror nõ esse præscribendum. Certè si plures hi sunt aduersus quos pronuntiatur: & quorũdam nomina in libellis sint comprehensa, quorundam nõ: hi soli [d] appellasse videbuntur, quorũ nomina[in]libellis sunt comprehensa. [e] Quid ergo si causam appellandi certam dixerit? an liceat ei discedere ab hac, & aliã causam allegare? an verò quasi forma quadã obstrictus sit? Puto tamen cùm semel prouocauerit, esse ei facultatem*in agẽdo etiam aliam causam prouocationis reddere, [f] persequiq́ue prouocationem suam quibuscumque modis potuerit.

IIII. MACER libro primo de Appellationibus.

AB executore [g] sententiæ appellare non licet: [h] sed ab eo qui sententiam malè interpretari†dicitur, appellare licet: si tamen is interpretandi potestatẽ habuit, velut præses prouinciæ, [i] aut procurator Cæsaris:ita tamen,vt in causis appellationis reddendis hoc solum quæratur,an iure [k] interpretatũ sit. idque etiam diuus Antoninus rescripsit.

Ab executore nõ appellatur:sed ab iniqua sententiæ interpretatione sic: & tunc soli de iustitia interpretantis quæritur.h.d. Tres partes ex summario colliguntur. secũda ibi,sed ab eo.tertia ibi,ita tamen.Bar.

Alio condemnato non appellante, vel appellationem non prosequente, alius cuius interest poterit appellare:& appellationem interpositam ab alio proseque.Bartolus.

ALio condemnato,is cuius interest,appellare potest: [l] qualis est qui per procuratorem expertus victus est, [m] nec procurator suo [n] nomine appellet. Item si emptor de proprietate victus est,eo cessante auctor eius appellare poterit. [o] aut si auctor egerit,& victus sit: non est deneganda emptori appellãdi facultas. Quid enim si venditor qui appellare noluit, idoneum [p] defendat? Sed & si ipse appellauerit, & desierit prosequi, an emptor prosequatur? Et magis est vt non audiatur: quia & ipse venditor desiit. Sed & si ipse venditor appellauerit, & desierit prosequi, an emptor prosequatur? Et magis est vt non audiatur: quia & ipse venditor desiit.

b *Præscribi.* non ob.ſ.l.j.in fi.vt ibi exposui.

c *Et cum vna.* puta plurium tutorum relinquatur:ergo secus esset si diuersæ causæ sunt:argu.j.proxi.respon.Accursius.

d *Hi soli.* hic est contra.C.si vnus ex pluribus ap.l.j.&.ij.sol. hic videtur soli illi appellare: victoria tamẽ eorũ aliis prodest: vt ibi. vel hic ex diuersa causa:ibi ex vna: vt.j.ſi qui separatim.§.fi.quod est ſ.de ope.no.nun.de pupillo.§.ſi plurium. Alij dicunt quòd hic aliis absentib⁹,ibi aliis præsentibus appellauit:vel hic alij acquieſcũt sententiæ:ibi nõ. quæ duę non placent:quia diuinare est: & fa.j.qui separatim.in prin. & per totam.l.

e *Sunt comprehensa.* vt j.qui separatim. in prĩ.

f *Reddere.* hic not. q̃ aliã proponit, licet primo vnam allegauerit. ad quod insti. de excu. tu.§. qui autẽ. &.ſ. de succeſ.edic.l.j.§.sed videndum. & de bo.li. ſi vero.§.ſi seruo.ver.sed & ſi mortis.&.C. de eden.l.edita.& ſ. de inoffic.test. mater. &.C. de inoffi.testa.l. contra maiores.& de anna.excep.l.fin. sed ar.contra ſ.de adult.l.denunciaſſe.§. quid tamen. &.C. de codi.l. vlti. in prin. &.§. illud. Sed an teneatur dicere causam? hic enim non bene aperit.sed certe satis innuit quòd nõ, cum dicit, quibuscunque modis &c.& patet per formam libelli, vbi de causa nihil dicitur:vt.ſ.l.j.§.fi.Iteꝝ ar.contra.ſ.de iudi.solemus.& quod no.ſ.de adult.l.denunciaſſe.§.quid ergo.Sed arg.contra.j. eo.appellanti.sed in interlocutoriis secundum canones est causa inserenda in appellatione:vt extra de appel.c.vt debitus.Iteꝝ not. in causa appellationis quibuscunque modis posse procedi ad eam prosequendam:ad quod est.C.de tempo.appel.l.per hanc.

g *Ab executore.* id est ab ipsa executione facti: est enim executor &c.vt &.C.de executo.rei iudi.l. executorem. Sed si pronuntiat exequendam, sic:vt.C. de ap.l.& in maiorib⁹.

† *Notiquòd licet iudex suã sententiã definitiuam nõ posit revocare, tamẽ eã declarare & interpretari potest. ad quod cõcor. in.c.olim. & in.c. ex parte.3. de verbo signi.facit.l. in prætoriis. & ibi cor.data p me. ſ. de præto.stipu.*

h *Non licet.* vt.C.eo. l. quoniã iudices. &.j. de ver. signi.ſi qua pœna. vbi dicit de pœna non prouocandum, secundum vnum intellectum. hoc autem verũ est nisi executor excedat modum:quod multis modis fieri potest: vt.C. quorũ appel.l.ab executione.ij.respon.

i *Præses prouinciæ.* qui præses sentẽtiam duorum delegatorũ interpretatur:vt.ſ. de re iudi.l.duo. vel etiã vni⁹.

k *An iure.* Sed quomodo aliter sciet conscientiam interpretantis? Respon.quia forte omnia contra verba sententiæ interpretatus erat: vt cũ dixerat in nouẽ boues: fuit interpretatus in nouũ bouem : à quibus verbis non licet recedere sic omnino : vt.ſ. de lega.iij.l.nõ aliter. & sic coram iudice appellationis approbabitur qualiter de nouem bobus, & qualiter de omnibus probatum fuerat in causa principali: & qualiter sic fuerit sentitum in iudicando.argu.ſ.de excep.rei iudi.l.ſi ex testamento.

l *Appellare potest.* intra triduum,vt in propria causa:vt.j.quando ap.sit.l.ij.§.j.& facit.C.de ap.l.dominus.&.j.de ap.reci.l.j. & quando ap.sit.l.ſi procuratorio.&.ſ.de iure do.l.quamuis.

m *Victus est.* defendendo,vel agendo, vt supra de euic.l. euicta. §.j.& facit supra quarum rerum ac.non da.l.j.§.ij.&.j.l.proxi.in princip.&.§.j.&.ſ.de iniur.l.sed si vnius.§.filio.

n *Suo.* id est domini, vel suo proprio procuratoris.

o *Poterit.* nisi emptor vt cõtumax est damnatus. nam tunc non interest

BIU Cujas

intereſt venditoris:vt.ſ.de euic.l.ſi ideo.&.C.de pigno.l.v.licet quidam contra etiam in hoc caſu. & facit.C.de euic.l.ſi parẽtes.

a *Si ipſe.*ſcilicet emptor.

b *Cauſam defenderet.*ſcilicet auctor.

b *Defenderet.*ſcilicet ſi creditor abſit:aliàs præſens patitur præiudicium:vt ſubiicit:vt ſ. de re iudi.l. ſæpe.§.j. de pigno.l.ſi ſuperatus. &.ſ.de excep. rei iudi. l.ſi mater.§.fi. &.C. de pigno.præſes.

c *Ipſe.*ſcilicet procurator.

d *Litis efficitur.* vt & C. de ꝓcura.l.iij. &.l. nulla. &.l. procuratoribus.&.l.quod quis.& C.eod.l. ſi actor. &.ſ. de procura.l. is cuius. &.ſ.man.l. ſi procuratorem.§.j.& de do.excep. ſi procurator. §.j. & no. quòd etiam dominus litis dicitur qui nunquam fuit in iudicio. ſic.C. eo.l. dominus.& de ſententiis.l.j.

†*Ludo. Ro. in ſuis ſing. fo.18. ſing. 502.iſtum tex.ſing.reputauit ad hoc quòd ꝓcurator etiã ſi non habet poteſtatem ſubſtituẽdi, poteſt ſubſtituere aliũ ad appellãdũ.Bolog.*

c *Sententia. Præiudicium.*ſiue in odium cohæredũ,vt hic fuerit vnus de cohæredibus damnatus: ſiue non in odium : qualequale præiudicium facit aliis: vnde appellat: vt hic : non tamen eſt firmum præiudicium: vt ſubiicit hic, quamuis &c. & in cõtrariis: vt.ſ. de re iu.l.ſæpe. & de except. rei iudica.l. ſi cum vno.&.C.de libe.cau.l. Arrianus. Itẽ quod ſubiicit ſimilem cauſam : ſunt exẽpla.ſ. de peti.hære. ſi quis.in princ. & de Car. edi.l. iij.§.ibidem.& de ven. in poſ. mit.l.antepe. & de Car. edi.l. Titia.itẽ ſimiliter ad qualequale præiudicium ſunt exempla.ſ. de iureiurando.ſi duo. & de interro. act.l. & quia.§. interdum.Sed ar.contra. ſ. de infa.l. Luciꝰ.in fi.

†*Scribentes hic reputãt iſtũ tex.ſin. ad hoc ꝙ quilibet poteſt appellare à ſententia etiam ſi non ſit lata contra ſe: dũmodo eius intereſſit. Bolog.*

f *Pro eo.* aut ꝓ principali appellauit fideiuſ.& habet triduũ.aut ꝓ ſe,quaſi ſibi fiat præiudicium : & habet biduum:vt.j.quando ap. ſit.l.j.§. in propria. & l.ij.§.j.

g *Et venditor.*ſ. de ſepa.l.j.§.ſed ſi quis ſuſpectam.in fi.

h *Acceperunt.*deſtinatione.

i *Permittendum eſt appellare.*præiudicaretur enim eis,cum ius ex ſententia fiat:vt.ſ.de inoffi.teſta.l.Papinianus.in fi.& facit.j.eo. l.ſi proluſorio.in prin.&.ſ.de inoffic.teſta.l.ſi ſuſpecta.in prin.

k *Si quærantur.*id eſt dicant.

l *Ab eo.*inſtituto hærede.

m *Dicerent.*ſcilicet legatarij.

n *Idem dicendum eſt.* niſi in cauſam teſtamenti agãt petentes legata:non dico quòd à tranſact.appelletur. ſic.j.proxi. reſpon.& de inoffic.teſta.l. ſi ſuſpecta.§. quamuis. & facit.ſ. de tranſact.l. iij.in princip.

o *Sufficit.*hoc dic vt.ſ.eo.l.ij.

p *Computandum eſt.* vt.C.eo.l. eos.j.§.pen. ſed hodie decẽ dies: vt in authen.ibi poſita.

neus non eſt? quinetiam ſi auctor appellauerit, deĩde in cauſæ defenſione ſuſpectus ſit viſus,perinde defenſio cauſę emptori committenda eſt,atque ſi ipſe[a] appellaſſet. Idque ita cõſtitutum eſt in perſona creditoris cum debitor victus appellaſſet, nec ex fide cauſam defenderet.[b] Quæ conſtitutio ita accipienda eſt, ſi interueniente creditore debitor de pignore victus prouocauerit. nã abſenti creditori nullũ præiudicium debitor facit. idque ſtatutũ eſt.

Procurator qui litem conteſtatus eſt, ſi vincatur,per procuratorem appellat.Bar.

Si procurator†qui iudicio interfuit, victus ſit:an ipſe[c] quoque per procuratorem appellare poſsit,videamus: quia cõſtat procuratorem alium procuratorem facere nõ poſſe.Sed meminiſſe oportet,quòd procurator lite conteſtata[d] dominus litis efficitur, & ideo & per procuratorem appellare poteſt.

A ſententia inter alios data poteſt appellare is cuius intereſt ratione pleni vel qualisqualis præiudicii: & cauſam appellationis à victo interpoſitæ poteſt proſequi. h.d.cum duobus.§.ſeq.Bartolus.

V. MARCIANVS libro primo de Appellationibus.

A Sententia†inter alios dicta appellari nõ poteſt, niſi ex iuſta cauſa: veluti ſi quis in cohæredum prẽiudicium[e] ſe condẽnari patitur,vel ſimilem huic cauſam: quamuis & ſine appellatione tutus eſt cohæres. Item fideiuſſores pro eo[f] pro quo interuenerunt. Igitur & venditoris fideiuſſor emptore victo appellabit:licet emptor & venditor[g] adquieſcant. Si hæres inſtitutus victus fuerit ab eo qui de inofficioſo teſtamẽto agebat:legatariis, & qui libertatem acceperunt,[h] permittendũ eſt appellare,[i] ſi querãtur[k] per colluſionem pronuntiatum: ſicut diuus Pius reſcripſit. Idem reſcripſit,legatarios cauſam appellationis agere poſſe.Sed & ſi in fraudẽ ſuam tranſactionem factam ab eo[l] qui appellaſſet, dicerent:[m] idem dicendũ eſt.[n]

B Sed & ſine appellatione ſi fuerit tranſactum : ſimiliter reſcriptum eſt. Si quis ipſo die inter acta voce appellauit: hoc ei ſufficit.[o] ſin autem hoc non fecerit: ad libellos appellatorios dandos biduum vel triduũ cõputandum eſt.[p]

Cuilibet licet prouocare ꝓ eo qui ad ſupplicium ducitur,etiam eo inuito.Bartolus.

VI. VLPIANVS libro ſecundo de Appellationibus.

NOn tantùm ei qui ad ſupplicium ducitur,[q] prouocare permittitur: verũ alij quoque nomine eius:non tantùm ſi ille mãdauerit, verum quiſquis

C alius prouocare voluerit. Neq; diſtinguitur vtrum neceſſarius[r] eius ſit,nécne. Credo enim humanitatis ratione[ſ] omnem prouocantem audiri debere: ergo & ſi ipſe adquieſcit ſententiæ.[t] nec quærimus cuius intereſſit. Quid ergo†ſi reſiſtat qui damnatus eſt aduerſus prouocantem,[u] nec velit admitti eius appellationem, perire feſtinans? adhuc putem differẽdum[x] ſupplicium.

VII. MARCIANVS libro primo de Appellationibus.

D CVm†quidam propter violentiam iudicis, non ipſi à quo appellauit,[y] dediſſet libellos, ſed publicè[z] propoſuiſſet: diuus Seuerus veniam ei dedit,

q *Ducitur.*poſt ſententiam.

r *Neceſſarius.*id eſt coniunctus.

ſ *Humanitatis ratione.* qua ratiõe quilibet homo alij debet benefacere:vt.ſ.de ſer.expor. l.ſeruus ea.nam natura conſtituit cognationẽ inter nos:vt.ſ. de iuſti. & iure.l.vt vim.& pro hac cognatione ponitur hic humanitas,aliàs pro ægritudine: quia naturaliter homini cõuenit: vt.ſ.qui. ex cau. ma.l. ſi cui.§. fin. aliàs pro morte:vt inſtit.de do.§.j. item quod ſubiicit,nec quærimus cuius interſit &c. ſcilicet pecuniariter:vel ratione veræ conſanguinitatis:intereſt tamen ratione prædictæ cognationis, quæ eſt inter omnes: vt dictum eſt. & hac ratione,quia auditur quia ſua intereſt, appellabit intra biduũ: vt in ſua cauſa: vt.j. *Aller.* quando ap. ſit.l.ij.§. *quod* &.§.j.&.j.de ap.reci.l. *dicit* j.nec ob. quòd in cauſis criminum nõ audi- *quod* tur ꝓcurator in prin- *tex.* cipali cauſa vel ap. vt *pro eo* j.an per aliũ cauſæ ap. *Bal.* l.j.§.plane.verſi.& ge- *c.* neraliter. quia vt dixi, *vide* hic nõ vt procurator, *de* ſed vt ꝓ ſuo facto ve- *quod* nit.Sed an in principa- *tex.* li poterit ſic defende- *error.* re? Reſpon.non: quia nõ eſt ibi ſic promptũ periculum : vt arg.j.de *quis* ap.reci.l.j.in fi. *quis*

t *Adquieſcit ſententia.* ſcilicet audietur alius appellans : & ſic ei inuito fit bonũ : ad quod eſt .C. de natu. lib.l. quoniam. & .C. eod.l. addictos. & .C. de ſepiſco.aud.l.addictos.& inſtit. quibus mo. tol. obli.in princip.&.ſ.de quæſtio.l.j.§. diuus. & de libe.cau.l.iij.ſed hic contra.C. quorum ap. non re.l.ij. ſed ibi quitur vbi ante ſententiam eſt cõfeſſus:vnde nõ poteſt appellare. ſed hic cũ poſtea, ſecundũ Io.& eodẽ modo ſolue.C.de pœnis.l.qui ſententiã. Itẽ cõtra.j.de verb.ſign.l.ſi qua pœna.in fi.titu. Itẽ contra.j.de re.iu.l. inuito.ſed hoc magis pro ſe : & quia vt dixi,ſua intereſt, vel illa in priui.vt not.ſ.de nego.geſt.l.ſoluendo. Item contra.ſ.de procura.l.Põponius.§.fina.Solu.hic ſpeciale ratione prædicta.Ac.

fi. quod *ſuſpectus* *ſententia.* *ſententiam.* *ſententiã.* *ſententiã.* *ſententiã

& facit. C. de his qui per metum iudi. non appel. l. ij. &. j. de re. iu. l. in omnibus causis profecto.

Illud.] CASVS. Qui appellat: non debet iniuriosa verba dicere iudici à cuius sententia appellat: & si dicat, punietur. Fran.

a *Conuiciari.* scilicet iudici. sed nec iudex appellanti: vt. ff. de iniur. l. iudici. non enim est iniuria iudici: vt. C. eo. l. & in maioribus.

Illud.] CASVS. Respublica vel pupilli dicunt Stichum seruũ suum. lata est sententia pro Sticho, quòd sit liber. nó potest respub. vel pup. resti. petere, sed potest appellare. Franciscus.

b *Pro libertate.* competenti: vt & supra de dolo. l. si dolo. Azo. secus si competitura: vt C. si aduersus liber. l. j.

Si qui.] CASVS. Plures tutores separatim cõdẽnati sunt ex mala gestione vnius eorum. omnes debent appellare: nec sufficit vnum appellasse. Item si actum est contra vnum tutorem pro pluribus speciebus male administratis: & pro vnaquaque specie condemnatus est: & appellauit: & simul coadunatæ ascendunt. xx. lib. au. dicitur quòd princeps de causa appellationis cognoscet. Item si egi cõtra plures quõdam meos tutores pro mala gestione eorum: & cõdemnati sint in. c. sufficit vnũ ex his appellare: & ꝓdest aliis. sed nũquid quilibet eorum exigetur in centũ? & dicitur quòd nó: sed per partes quilibet soluet condemnationem. Vltimo dicit: quod dicitur aliàs, pluribus in communi causa condẽnatis, sufficit si vnus appellet: est ita demũ verũ, si ex vna causa fuerint condemnati. quid enim si vnus fuit condemnatus eo quòd nó gesserat tutelam: alter eo quia male gesserat? vnius appellatio alteri non prodest. Francis.

c *Condemnati.* vt multi tutores ex gestione vnius tutelæ: vt. ff. eo. l. scio. §. cæterum. & argu. j. eo. l. cum in vna.

d *Si quis cum vna.* vt tutelæ.

e *Nõ faciunt.* quia viginti libras excedũt: vt. C. eo. l. in offerẽdis.

f *Et poterit.* id est debebit. sic. C. de peda. iudi. l. ij. Inspicitur ergo quasi coniunctæ sint. ad quod. ff. de pac. si plures. §. ij. &. C. de do. sancimus. §. fi. & sic est contra. ff. de iurisdi. om. iu. l. si idẽ. ibi, vt singulæ. Solu. ibi pluribus actionibus, hic vna, vel ad idẽ tendit, vt potius res, id est iurisdictio valeat, quàm non. vel ibi in causa principali: hic appellationis.

g *Aduersus plures.* tutores puta: vt. j. eo. §. fi. item si vnus cõdemnatus fuit ex diuersis causis, & simpliciter appellat. secus si ab vna: vt. j. eo. l. cum in vna. & ff. de mino. l. etiam. §. ex causa.

h *Nocerent.* & ita sunt omnes condemnati simul.

i *Appellatio.* etiam ab vno ex his facta.

& permisit ei causas appellationis agere.

Appellans non debet iniuriari ei à quo appellat: aliàs punitur. Bartolus.

VIII. VLPIANVS libro quarto de Appellationibus.

1 ILlud sciendum est, eum qui prouocauit, nõ debere conuiciari[a] ei à quo appellauit: † cæterum oportebit eum plecti. & ita diui fratres rescripserunt.

A sententia lata pro libertate, potest appellari; nõ in integrum restitutio peti. Bar. B

IX. MACER libro secundo de Appellationibus.

2 ILlud sciendum est, neq; pupillum, neq; rẽpublicã cum pro libertate [b] iudicatur, in integrum restitui posse: sed appellationem esse necessariam. Idq; ita rescriptum est.

Si plures sunt diuersis sententiis condemnati, pluribus appellationibus opus est: nisi vna probatio esset contra eos conuenienter. hoc dicit istud principiũ cum versiculo, sed cum aduersus. qui cũ isto debet iungi. Bar.

X. VLPIANVS libro octauo Disputationum.

SI qui separatim fuerint condemnati, [c] quãuis ex eadem C causa: pluribus eis appellationibus opus est.

Plures summæ ex diuersis speciebus quæ eadem actione comprehendũtur, debent inspici cumulatæ, non separatæ. Bar.

¶ Si quis cũ vna [d] actione ageretur, quæ plures species in se habebat, pluribus summis sit condemnatus, quarum singulæ notionẽ principis non faciũt, [e] omnes autẽ coniunctæ faciunt: [quid faciat, videndum est. Et] poterit [f] ad principem appellare. Sed cum aduersus plures [g] probatæ essent rationes quę eis nocerent, [h] sufficit eis vna appellatio: [i] quia vno titulo comprobatarum rationũ omnes cõueniebantur. [k] D

Si plures vna sententia condemnantur: quilibet in virili tenetur. Bartolus.

¶ Quotiens autem plures in vnam summam condemnantur: vtrum vna sententia est, & quasi plures in vnã summam rei sint promittendi, vt vnusquisque eorũ in solidũ teneat: [l] an verò scinditur in personas [eorum] sententia, quæritur. Et Papinianus respõdit, scindi sententiam in personas: [m] atque ideo eos qui cõdemnati sint, viriles partes debere. [n] Quod est rescriptum [o] in communi causa, quotiens alter appellat, alter non: alterius victoriã [etiam] ei proficere qui nõ prouocauit: hoc ita demum probãdum est, si vna eademque causa fuit defensionis. cæterum si diuersæ, alia causa est: vt in duobus tutoribus procedit, si alter tutelam gesserat, alter non attigerat: & is qui non gesserat, prouocauit. Iniquum est enim [eum] qui idcirco adgnouerat sentẽtiã, quoniam gessisse se scit: propter appellationem eius qui nõ gesserat, obtinere. [p]

XI. IDEM libro tertio de omnibus tribunalibus.

CVm ex causa iudicati soluta esset pecunia ex necessitate [q] iudicis ab eo qui appellatione interposita meruerit meliorem sentẽtiam, recipere eum pecuniam quam soluit oportet.

Si electio & confirmatio est inualida: appellatio non est necessaria. Bartolus.

XII. IDEM libro secundo Opinionum.

SI constat nullo actu ex lege habito duumuirũ creatum, sed tantum vocibus † populariũ postulatum, eisque tunc proconsulem (quod facere non debuit [r]) consensisse: appellatio in ad condemnationm soluendam: & solui: postea in causa appellationis obtinui. faciet iudex mihi restitui quod solueram. Fran.

k *Cõueniebãtur.* puta quia omnes gesserũt, & male: vel qa nullus.

l *Teneatur.* & ita vna sit necessaria appellatio, vt faciat ad titu.

m *In personas.* & ideo sunt plures appellationes necessariæ.

n *Partes debere.* facit. C. si plures vna sẽtẽtia. l. j. & quod ibi not.

o *Quod est rescriptum.* vt. C. si vnus ex pluribus ap. l. j.

p *Obtinere.* hic distingue an res de qua est quæstio, est corporalis & cõis: & tũc vnius appellato alteri prodest, non restitutio in integrum: vt. C. si vnus ex plu. l. j. & econtra idem si contra vnũ appellatur: vt. ff. eo. l. scio. §. sed & illud. aut est incorporalis: & tunc distinguitur, sit indiuidua seruitus: & vni per alterum non prodest. aliàs sic: vt. ff. si serui. vin. loci. §. si fundus. & quemad. serui. amit. l. si communem. Sunt autem indiuiduæ omnes præter vsumfructum: vt. ff. ad. l. Falci. l. j. §. si vsusfructus. Si autem non est aliquid commune corporale vel incorporale, sed sola causa communis, tunc aut est eadem causa defensionis: aut non: vt hic: & secundum hoc intelligitur. C. si vn[o] ex pluri. l. j. & ff. de excep. rei iud. l. si cum vno. & fa. ff. de manumiss. testamẽ. si ita fuerit. j. §. quęstio. & C. de diuer. re. l. j. & ff. de nego. gest. qui aliena. §. fi. & ff. ea. l. §. si quis. versi. sed cum aduersus. & ff. de mi. l. etiam. §. ex causa. Quid ergo si de vsufru. communi duo cõtra tertiũ litigãt? nõ prodest ap. vnius alij, secũdũ Azo. vt patet ex prædictis. sed certe immo videtur idẽ multo magis q in re corporali: vt. ff. de vsufru. ac. l. j. in fi. licet nõ sic in causa principali: quia nec in re corporali ꝓficeret sententia vnius alteri in causa principali.

q *Ex necessitate.* Not. quia ex necessitate. ad quod. ff. quod metus causa. l. fi. in fi. secus enim si spõte: vt ibidem, & ff. man. si fideiussor j. §. in omnibus. & de condic. inde. l. Iul. verũ. nam soluendo, appellationi videtur renunciasse: vt. C. de re iudi. ad solutionem. Item secundo fit repetitio prætextu falsitatis: vt. C. si ex fal. instru. l. fina. itẽ tertio quia rehabuit victor rem pro qua sibi soluta fuerat litis æstimatio: vt. ff. commo. l. in cõmodato. §. fi. & l. rem mihi. in prin. & de condic. sine cau. l. si fullo. item prætextu restitutionis: vt. ff. de mino. si ex causa. in prin.

Si constat.] CASVS. Quidam est electus in duumuirum extra solennem ordinem: & appellat. frustra appellat, cum suo iure electio non tenuerit.

r *Non debuit.* vt. C. de pœ. l. decurionum.

Cum ex causa.] CASVS. Condẽnat[a] ad centũ appellaui. pẽdẽte appellatione primus iudex coëgit me

† *Cõcor. text. in cano. licet. 8. q. 1. text. in cano. mirabimur. 61. dist. gl. in. c. 2. §. itẽ nec. de elec. in prag. sanc. in verbo, precibus. text. & ibi glo. in. c. Ostius. de elec. extra.*

a *Superuacua fuit.* quia cum non tenuit electio, non fuit appellandum: vt hic, &.C.eo.l nominationes. nec ob.ſ.de re iudi. præſes. quia ibi tenuit ſententia. contra.ſ.rem ra.ha. cum minor.§.fi. quia ibi nec fuit neceſſe domino appellare. & facit.j.e. ſi expreſſim.&.j. quando ap.ſit.l.j.§.ſi quis.&.C.quãdo prouo.nõ eſt neceſſ.l.ſi vt proponis. & l.ſi pater. item facit.C. de filioſami. contra. Accurſius.

re aperta ſuperuacua fuit.[a]

XIII. IDEM libro ſecundo Reſponſorum.

APpellãti nihil obeſſe quòd in libellis à qua parte ſentẽtiæ appellaret, nõ ſignificauit.[b]

Non ſolere improbari appellationem eorum qui vel[c] vnam cauſam appellandi probabilem habuerunt.[d]

Aduerſus ſententiam contra teſtamẽtum legitimè latam permittitur legatariis appellare. Bartolus.

XIIII. IDEM libro quartodecimo ad Edictum.

SI proluſorio* † iudicio actũ ſit aduerſus teſtamẽtum:[e] an ius faciat iudex,[f] videndum [eſt.] Et diuus Pius, cum inter cõiunctas[g] perſonas diceretur per colluſionem in necem legatariorum & libertatum actum, appellare eis pmiſit: & hodie hoc iure vtimur, vt poſſint appellare: ſed & agere cauſam[h] apud ipſum iudicem qui de teſtamẽto cognoſcit, ſi ſuſpicãtur nõ ex fide hæredem cauſam agere.[i]

Sententia lata contra teſtamentum, cõtumacem hæredem nõ facit, niſi contra ipſum hæredem. Bartolus.

Quotiens hærede non reſpõdente, ſecundum aduerſarium ſententia datur: reſcriptum eſt, nihil nocere neq; legatis,[k] neque libertatibus: & hoc diuorum fratrum epiſtola continetur ad Domitium, in hæc verba: Quod abſente poſſeſſore,[l] nec quoquã nomine eius reſpõdente, pronuntiatũ eſt: non habet rei iudicatæ auctoritatem, niſi aduerſus eum ſolũ qui adeſſe neglexerit.[m] Quare his qui teſtamento libertates vel legata vel fideicõmiſſa acceperũt:[n] ſaluę ſunt actiões ſi quas habuerunt, pinde ac ſi nihil eſſet iudicatũ: & ideo aduerſus eum qui vicit,[o] permittimus eis[p] agere.

Dominus vel alius poteſt appellare à cõdemnatione facta de ſeruo, & etiam ipſe ſeruus in ſubſidium. Bartolus.

XV. MARCELLVS libro primo Digeſtorum.

SErui[q] appellare nõ poſſunt: ſed domini eorum ad opem ſeruo ferendam poſſunt vti auxilio appellatiõis[r]: & alius[ſ] domini nomine id facere poteſt.

Sin vero neque domin⁹ neque alius pro domino appellauerit: ipſi ſeruo qui ſentẽtiam* paſſus eſt, triſte[t] auxilium ſibi implorare non denegamus.

In tribus caſibus hic expreſſis non auditur appellans. Bartolus.

XVI. MODESTINVS libro ſexto Differentiarum.

COnſtitutiones quæ de recipiendis nécne* appellationibus loquũtur, vt nihil noui fiat,[u] locum non habent in eorum perſona quos damnatos ſtatim puniri publicè intereſt, vt ſunt inſignes latrones, vel ſeditionum concitatores, vel duces[x] factionum.

Vbi duplex fertur ſententia, ibi duplex appellatio eſt neceſſaria. Bartolus.

XVII. IDEM libro octauo Regularum.

CVm in vna cauſa ſeparatim duplex ſentẽtia diuiſa datur, veluti vna ſortis, alia vſurarum:[y] duplex appellatio neceſſaria eſt: ne alterã agnouiſſe, de altera prouocaſſe intelligatur.

Exceptione tutoris, ſeu appellatione interpoſita, interim datur curator pupillo: & curatoris pupilli auctoritas ad adeundam hæreditatem non ſufficit: ideo ad id ex cauſa ſpecialiter tutor datur. Bartolus.

Tutor pupillo datus[z] ſi prouocet:[a] interim pupillo curator dabit. ſed ſi tutoris auctoritas fuerit neceſſaria, veluti ad adeũ dã hæreditatẽ: tutor ei neceſſariò dabitur: quoniam curatoris auctoritas ad hoc inutilis[b] eſt.

* *Flo. per luſorio*
† *Proludere eſt futurum meditari, quaſi; legitimi certaminis exordiũ auſpicari. hinc proluſorium iudicium. de quo vide hic Budæ. Egid.*

b *Non ſignificauit.* nã in quouis capitulo exercebit, cum & ab vno appellans in alio exercere poteſt: vt.ſ.cod.l. ſcio.§.fi. & facit.C. de anna. exce.l.fi. in fi.

c *Vel.* pro ſaltem.

d *Habuerunt.* non tamen in appellando neceſſe habent dicere: vt not.ſ.l.ſcio.§.vlti.

SI proluſorio.] CASVS. Cũ agitur querela contra ſcriptũ hęredem, & ſententia datur contra ſcriptũ: poſſunt legatarij & ſerui quibus erat in teſtamẽto prędicto libertas relicta, appellare ab illa ſentẽtia ſi colluſũ fuiſſe in prima cauſa dicãt. Itẽ in querela quę mouetur contra ſcriptum, poſſunt legatarij & ſerui prędicti adeſſe in dicta cauſa, ſi ſuſpicantur aliquid mali de hærede ſcripto. Item cum agitur querela contra ſcriptum hæredem, & eo abſente data eſt ſentẽtia contra eum: nõ prędiudicat hæc ſententia libertatibus nec legatis relictis in teſtamento: imò legatarij & ſerui quibus erat libertas relicta, petent legata & libertates ab eo q obtinuit contra ſcriptum hæredem. Franciſcus.

e *Teſtamentum.* per filium exhæredatum agentem querela inoffi. teſt. vt ſupra.e.l.à ſententia.§.ſi hæres.

f *Iudex.* ex tali ſententia.

g *Inter coniunctas.* quo ad iudicium.

h *Agere cauſam.* id eſt defendere cauſam, ſcilicet de inoffi. aliàs præiudicat: vt.ſ.de pig.l.ſi ſuperatus.§.atquin.

i *Cauſam agere.* ſcilicet permiſit diuus Pius. ad quod.ſ.l.à ſentẽtia.§.j.& de inoffic.teſta.l.ſi ſuſpecta.

k *Neque legatis.* ad hoc.ſ.de leg.j.l.ſi ſeruis plurĩũ.§.j.& de excep.rei.iud.l.j.& de inoffi.teſt.qui repudiãtis. in fine. Sed contra in.e.tit.l. Papinianus.§.fi. Solu. hic hæres eſt abſens: vnde nõ facit ius: vt hic, &.d.l.qui repudiantis. in fine. aliàs faceret: vt ibi, & alius caſibus ibi notatis in.l. Papinianus.

l *Poſſeſſore.* id eſt ſcripto hærede.

m *Neglexerit.* per contumaciam. ad hoc.ſ.de iudi.l.ſi prætor. & de re iudi.l.de vnoquoq;. & de pcu.l.qui abſentẽ. &.C. quomodo & quãdo iudex.l.ea quæ. &.C. res inter alios actas.l.j.ij. &.iij.

n *Acceperunt.* ſpe.

o *Qui vicit.* quod dic vt no.ſ.de tranſac.l.iij. in princip. &.l.cõtrouerſia. &.d.l.qui repudiantis. in fine.ſ.de inoffi. teſt.

p *Eis.* legatariis & ſimilibus.

SErui.] CASVS. Seruo meo dãnato poſſum appellare: itẽ quilibet alius meo nomine appellare poteſt: & ſi nullus appellet, ipſe ſeruus appellare poteſt. F.

q *Serui.* dãnati in cauſa capitali.

r *Auxilio app.* qa eorũ intereſt, & ideo eorũ videtur cauſa: vnde quaſi in cauſa ſua appellant: vt.j.eo.l. Lucius.

ſ *Et alius.* puta pro- curator domini: vt.d.l. Lucius. vel dic, eſſe ex- traneus: vt.ſ.de cuſto. reo.l.ij.

t *Triſte.* aliàs triſte: & aliàs triſtẽ. ſ. ſententiã: & ſub.cõtra.&.ſ.ſ.de pœ.l.ſi nõ defẽdani. & ſ.de pu.iudi.l.ſciendũ. Accurſius.

CONſtitutiones.] CASVS. Cõſtit. quæ dicũt nil noui fieri appellatione pẽdente, nõ habẽt locũ in quibuſdã pœnis dãnatis: quæ ſtatim ſi cõdẽnantur, debẽt pati pœnã: & nominat eas in litera. Franu *Nihil noui fiat.* donec deliberetur ſit appellãdum vel nõ. quas cõſtitutiones habes. C. eo.l.iiij. &.j. nil no. ap. pẽ.l.j. in principio. & de ap.re.l.ſciendum. & ar.ſ.de iniu.teſt.l.ſi qs. §.hi autem.

x *Vel duces.* ſi modò ſint cõuicti & cõfeſſi: vt. C. quo. app.l.ij. alij dicũt his caſib⁹ etſi ſint cõuicti tantum. ſunt & alij: vt.j.de ap.re.l.fin.

CVm in vna.] CASVS. Cõdemnat⁹ ſum tibi ad decẽ nomine ſortis: in alia ſentẽtia ſum dãnat⁹ ad quinque nomine vſurarũ p ſtipulatum pmiſſarũ. volo appellare. nõ ſufficit vna appellatio p vtraq; ſentẽtia. Secundo dicit: Tutor datus à pupillo excuſabat ſe. reiecta fuit excuſatio. vult tutor appellare. poteſt interim cũ datur curator, & alius tutor etiã dabitur, ſi nõ ſufficiat curator: vt cum pupillo prędicto delata eſt hæreditas, ad quam adeundam non ſufficit auctoritas curatoris. Franciſcus Accurſius.

y *Vſurarum.* per ſtipulationem promiſſarũ: vt ſupra de eo quod cer.lo.l.centum. ſecus ſi per officium iudicis: vt.C. depoſiti.l.iiij. Sed arg. contra.C. de iudi.l.nulli.

z *Datus.* id eſt dari pronuntiatus.

a *Si prouocet.* de hoc dic vt.j. quando ap.ſit.l.j.§.j.

b *Ad hoc inutilis eſt.* Sed quare? Rñ. quia tutoris iuſſus eſt neceſſarius in adeũda hæreditate: & iubere nõ poteſt niſi dominus: vt in authẽ. vt nulli iudi.§.& hoc.col.ix. & tutor quaſi dñs eſt: vt.ſ. de vſuc.p emptore.l.qui fundũ.§.ſi tutor. & eius poteſtas dicitur violenta:

BIU Cujas

violenta:vt insti.de tute.§.j.vnde prętat auctoritatē:vt hic,&.ſ. de act.& obli.l.obligari.& inſtit.de auct.tu.§.neque.&.ſ.de tuto.& cura.da.ab his.l.impuberi.in prin.&.ſ.de auct.tut.l. curatoré.ſed eſt arg.quòd etiã tutor non poteſt iubere:vt.ſ.de acqui. hære.l.ſi quis mihi bo.§.iuſſum.ſed in eo differunt,vt poſsit etiã ſubſequi:vt ibi dicitur.

curator autem perſonę nõ inſiſtit: ſed patrimonio: vt.C.de nup l. in copulandis. ſecundum Io. Item hoc ſi eſt pupillus. ſi autem eſt adultus:ſufficit curatoris auctoritas:vt.C.de admi.tut.l.cum quidam. Alij diſtinguunt: vt ſi curator ad alia,non poteſt: vt hic. ſi ad hoc, vel generalis,ſic:vt ibi.

Dominus appellationem quam interpoſuit pro ſeruo,poteſt proſequi per procuratorem. Bartolus.

XVIII. IDEM libro ſeptimodecimo Reſponſorum.

LVcius Titius pro ſeruo ſuo qui ad beſtias datus eſt,[a] prouocationẽ interpoſuit.quęro,an huiuſmodi appellationis cauſas per procuratorem reddere poſsit.Modeſtinus reſpõdit poſſe.[b]

Sententia quæ continet expreſſum iuris errorem,eſt nulla:& appellatio ab ea non eſt neceſſaria:& ſi appellatur,& deferatur appellatio,ſententia non confirmatur.h.d. Primo ponit vnum dictum. Secundo illud declarat. Tertio illud infert ad declarationem nouæ quæſtionis. ſecunda ibi,non iure. tertia ibi,vnde ſi quis. Bartolus.

XIX. IDEM libro ſingulari de enucleatis caſibus.

SI expreſsim ſententia cõtra iuris rigorem data fuerit,valere nõ debet:& ideo & ſine appellatione[c] cauſa denuo induci poteſt. Non iure profertur ſententia, ſi ſpecialiter contra leges,vel ſenatuſconſultum, vel conſtitutionẽ fuerit prolata.[d] Vnde ſi quis ex hac ſentẽtia appellauerit,& præſcriptione[e] ſummotus ſit: minimè confirmatur ex hac præſcriptione ſententia:vnde poteſt cauſa ab initio[f] agitari.

XX. IDEM libro ſingulari de præſcriptionibus.

QVi ſuſpectum[g] tutorẽ facit,& qui de non recipiẽda[h] tutela excuſationẽ agit:* alieno nomine[i] agere intelligendus eſt.Is vero qui in rem ſuam procurator datus eſt: intra biduum appellare debet, quia ſuam cauſam agit.[k] ſ Militibus appellandi tempora[l] non remittũtur:& victi ſi non prouocauerint,& ſolẽnia[m] fecerit, poſtea non audiuntur.[n]

Primo loquitur quando fuit appellatum à magiſtratu municipi ad principem, omiſſo præſide in medio. Secũdo quando fuit appellatum à delegato præſidis ad principem. Bartolus.

XXI. PAPIRIVS IVSTVS libro primo de Cõſtitutionibus.

IMperatores Antoninus& Verus reſcripſerunt, appellationes quę rectò[o]* ad principẽ factæ ſunt omiſsis his ad quos debuerũt fieri,[p] ex imo† ordine[q] ad pſides remitti. Iidẽ reſcripſerũt,ab iudice quẽ à pſide puinciæ quis acceperat, non rectè[r] auditur. Item & in hoc auditur ſi petat reſtitutionem ex iuſta cauſa:quod dic vt ſupra de in integ.reſt.l.fin.& hoc etiam modo quidam intelligunt cõtrarium.Alij hoc vetus ius,illud nouum. Alij quòd refert,agat, vt hic:an conueniatur,vt ibi.Alij,quòd ibi erat in caſtris, hic domi.prima placet.

a *Datus eſt.*id eſt dari pronuntiatus.

b *Poſſe.*ſ.de pub.iu.l. pe.§.j.contra.ſolu. hic dñs inſtituit:cui⁹ pecuniariter intereſt: & ſic non eſt criminalis quo ad eũ: vt.ſ. de pu.iudi. l.ſeru⁹. &.ſ.co.l. ſerui.

c *Sine appellatione.* vt.ſ.de re iudi.l.præſes.contra. &.l. cũ prolatis.contra.ſolu.vt ibi.

d *Prolata.*vt pronuntio minorem.xiiij.an. poſſe teſtari: vt.C. quando prouo.non eſt neceſſe.l.ij.

e *Præſcriptione.*anni vel biennij hodie,vt in auth.de his qui ingred.ad ap.col.v.Sed pone de facto appellatũ,& à iudice appellationis cõfirmatam primã ſententiã:an poterit adhuc nulla dici prima?Videtur ꝙ non,quaſi alius ſit effectus ſi confirmetur expreſſè:& alius ſi temporis curſu:vt.ſ.de inſa.furti.§.j.Vel dic verius,nõ confirmari.ad quod.C.de inoffi.teſt.l.eum.Ité eligit appellare errãdo,cum nullam dicere poterat.nõ ergo ſibi præiudicat:vt.ſ.de inoffi.teſt.l.mater.& de pet.hære.l.legitimã.Item videtur contra.ſ.ré ra.ha.l.cũ minor.§.falſus.Sol.ibi valuit iudiciũ inter litigantes,licet nõ in prędiudiciũ dñi:ſed hic nullo modo:& ideo cõfirmari ĩ hoc nõ potuit:vt arg.extra de ap.ca.iter cęteras.

f *Ab initio.*an denuo ab initio fiet lit.cõte. an vero ex eiſdem actis ſententia habitur?& quidẽ videtur ꝙ ab initio:vt hic in fin.& C.de ſententiis.l.j.in fi.maximè ſi alij iudici committũtur: vt.C. quomodo & quãdo iudex.l.ſi vt ꝓponis.ſed econtra videtur ex eiſdem actis:vt.ſ.de iudi.l.mortuo. Ité expreſſum videtur.C. de accuſa.l.iiij.quod puto verũ.& quod dicit hic ab initio, & alibi quaſi re integra,ſcilicet quo ad ſententiã quæ nõ valeret:ar.ſ. de pecu.l.quotiens.§.ij.& ſic vtile per inutile non vitiatur: vt.ſ.de verb.obligatio.l.j.§.ſed & ſi mihi.

g *Qui ſuſpectum.*puta amicus pupilli.nam ipſe pupillus non poteſt:vt inſti.de ſuſpec.tu.§.conſequens.fa.ĩ. quando ap. ſit.l.j.§. penult.& de ap.re.l.intra.

h *Non recipienda.*aliàs de non repudiãda:quia iam cœperat tutelam, quæ dimitti non poteſt, niſi raro:vt no.ſ.de mi.l.verũ.§. ex facto.aliàs non recipienda:quia adhuc nõ erat aſſumptum officiũ tutelæ:quod facile fit: vt de excu.tu.ff. &.C. & inſtit. & dicas quòd egit dictam cauſam excuſationis aliquis pro pupillo contra illũ qui ſe excuſat, ar. ſuperioris reſpõ.Vel dic quòd aliquis pro excuſante: non autem ipſe ſe excuſans alienam cauſam agit: & ſecundum hoc agit defendendo pupillum.ſic.ſ.de eden.l.j.

Flo. agitat

i *Alieno nomine.* ſic intra triduum: vt.C.e. l.eos qui.§.apoſtolos.

k *Agit.*vt & infra quãdo ap. ſit.l.j.§. in propria.

l *Tempora.* bidui, nõ tridui,cum alienã cauſam agere non poſsint: vt.C.de procura.l.militem.

m *Et ſolennia.*in formatione libelli,& nominatione iudicis ad quem appellatur: vt.ſ. l.j.§.pe.& fin. & repete,non.

Vulg.retro

n *Non audiuntur.* in appellando ſcilicet: & ſic non ob.C.de iur. & fac.igno.l.j.quæ eſt cõtra:quia in alio ibi auditur. Item & in hoc

†*vulg. ex vno*

o *Retro.*id eſt ante hanc.l.vel verius,id eſt ordine tranſuerſo.

p *Debuerunt fieri.*quod dic vt.ĩ.quis & à quo.l.j.§.fi.

q *Ex imo ordine.*præmitte præſides qui ſunt de vno ordine,ſcilicet clariſsimorum,cum multi ſint ordines magiſtratuum: vt in authẽ.vt ab illu.§.j.col.v.Vel dic ex vno ordine,quia multi ſunt ordines in diuerſis negotiis,inter quos hic eſt vnus, vt à minore appelletur ad ſuperiorem proximum.Et not.ap.non fieri per alium.ſic & in auth.de defen.ciui.§.& iudicare.col.iij. & ſupra.l. j.§.pe.& in auth.de manda.princip.§.ſi tibi.col.iij.& ſupra de offic.procon.l.ſolent.§. legatus. & in auth. de iudi.§. vetus. in fin. col.vj. Item & no.de ordine vt in auth.de hæredi.& Fal.§.inordinatum.col.j.

a Alciatus li.diſpũc.1. ca.15. rectè legendum putat.

r *Non rectè.*vt ipſe cognoſcat.tenet tamen appellatio:vt.ſ.l.j.§. pe.quæ eſt contra.habes ergo hic ꝙ delegans appellatur. ſic.C. e.l.ꝑcipimus.§.fin.&.j.tit.ij.l.j.in prin.&.l.fi.Sed contra.ĩ.quis &

à quo

BIU Cujas

à quo ap. l. j. §. fi. Sol. hic ordinari[9] est delegatus: ibi delegatus ad vniuersitatem causarum. Item contra extra de app. c. nos in eminenti. vbi distinguitur reseruet sibi aliquid de iurisdictione: & tunc ad eum. an nō: & tunc ad superiorem. Sol. illa in ecclesiasticis: hęc in secularibus causis. Vel ibi quando ante sententiam appellatur. Vel solue vt solui modo aliud contrarium.

a *Vtriusque.* ar. contra ff. de pac. l. si plures. Ité contra. j. ea. l. §. in locum. sed ibi vnus solus erat.

b *Si vterque.* magistratus.

c *Et eum.* præsidem, vel principem: vt. j. si tu. vel cura. vel ma. l. j.

d *Adgniturū.* ad quod ff. de ri. nup. l. si quis tutor. §. quid ergo.

e *Hoc.* scilicet onus.

f *Assumendum.* ff. ea. l. §. si magistratus. cōtra. Sol. vt ibi.

g *Depopularentur.* id est deuastarentur, vel consumerentur.

h *Ab aduersario.* qui condēnatus nihilo minus remanet possessor pendēte appel. vt. ff. qui satisda. cogan. l. sciendum. §. fi. & C. quo. ap. l. ab executione. & per hoc non videbatur sequestrandos fructus.

i *Apud sequestres.* not. propter dissipationem fieri sequestrationē: vt C. quo. ap. l. ab executione. & fa. ff. de priui. cre. l. si magistratus. & de vsu & ha. l. plenū. & qui satisd. cog. l. fideiuss. §. vl. & ff. sol. mat. l. si cum dotem. §. si vero dotē. in fin. §. & C. de capti. & postli. re. l. cū cognatos. & de contra. ta. si emācipatus. & C. de col. auth. quod locum. sed contra. C. de prohi. fe. l. j. Sol. hic speciale, vt & aliàs in multis: vt ibi not. propter causas prædictas. Et eo modo respō. ad. l. j. j. nil no. ap. pend.

eos æstimaturos. Flo.

Flo. populitarentur

imperatorem appellatum esse: ideoque reuerti eum ad præsidem debere. ℣ Si magistratus creatus appellauerit, collegam eius interim vtriusque [a] officiū sustinere debere. Si vterque [b] appellauerit, aliū interim in locum eorum creandum: & cum [c] qui nō iustè appellauerit, damnū adgniturū [d] si quod respublica passa sit. Si vero iusta sit appellatio, & hoc [e] pronuntietur: eum æstimaturum, *cui hoc adscribēdum sit. In locum autem curatoris qui annonam administraturus est, alium interim adsumendum [f] quo adusque appellatio pēdeat. Iidem rescripserunt, quamuis vsitatum non sit, post appellationem fructus agri de quo disceptatio sit, deponi: tamen cum depopularentur [g] *ab aduersario, [h] æquum sibi videri fructus apud sequestres [i] deponi.

Hæc lex legitur duobus modis. Vno modo secundum glo. secundum quam breuiter h. d. Qui reperit se iudicem incompetentem, potest causam ad iudicem competentem remittere: & acta apud se habita circunducere. h. d. Secundo legitur secundum Guliel. de Suza. Iudex qui causam consulendā remisit ad principem: potest remissionem circunducere, & ipse de ea causa cognoscere.

XXII. PAPINIANVS libro secundo Responsorum.

AD principem remissa [k] cognitio, [l] ab eo circūduci potest qui remisit. [m]

AD principem.] CASVS. Quidā iudex cœpit cognoscere de causa appellationis, putans eam ad se spectare. postea vidēs eam ad se nō spectare, sed ad principem, remisit causam ad principem. dicitur quòd potest hic iudex destruere & antequam remittat, & post, acta facta coram eo. Franciscus.

k *Ad principem remissa.* ab eo qui putans ad se pertinere cognitionem, postea comperit quòd non pertinet.

l *Cognitio.* appellationis. Azo.

m *Remisit.* cum non ipse, sed princeps causam debuit cognoscere. & facit. C. eo. l. si quis libellos. & j. eo. l. ad imperatorem. & ff. ad Turpil. l. diuus. & dic antequam remittat, & post.

EX consensu.] CASVS. Præses prouinciæ delegauit nobis iudicem in causa nostra: & promisimus quòd non recusaremus delegatū. dicitur quòd à sententia talis delegati potest appellari. Secundo dicit: procurator Cæsaris cognoscens nō vice præsidis de lite priuatorū, delegauit iudicē in ea causa. nō potuit, & ideo à sententia talis delegati nō appellatur, cum nō valeat ipso iure. Tertio dicit: Pater meus pro quodā fundo peculiari egit, vel alia re peculiari, & succubuit. dicitur quòd possum appellare nomine eius: non aliàs. Vltimo dicit: contumax contra quem est lata sententia, non appellat: & redditur ratio in litera. Franciscus.

n *Citra.* aliàs citra: & aliàs circa. & dic quòd compromiserunt quòd non recusarent eum qui daretur à præside, etsi delegatus fuerit: aliàs contra. C. de arbi. l. j. & facit. C. de iudi. l. fin. & ff. qui satisda. cog. l. arbitro.

o *Nō fungebatur.* quod quādo sit, dic vt. C. de peda. iu. l. j. & ad. l. Faui. de pla. l. non valet. fa. C. qui pro sua iu. l. j.

p *Sententia.* scilicet lata à legatis.

q *Patrem eius.* vt de profectitio vel aduentitio peculio.

r *Non nisi patris.* sed nonne filij interest habere peculium: vt. ff. de mi. l. iij. §. sed vtrū. in fin. ergo appellat: vt ff. eo. l. à sententia. Sed hæc est coniuncta persona: vnde potest ratione patris facile appellare etiam sine mādato: vel propter hoc quia est in potestate. erubescit enim &c. vt in authen. de nup. §. & ita. col. iij.

A iudice delegato ex consensu partium potest appellari. Bartolus.

XXIII. IDEM libro nonodecimo Responsorum.

EX cōsensu litigātiū citra [n] * compromissum à præside prouinciæ iudice dato, victus potest prouocare. ℣ Cum procurator Cæsaris q partib[9] præsidis nō fungebatur, [o] in lite priuatorum ius dandi iudicis non habuisset, frustra prouocatum ab ea sententia [p] constitit, quæ non tenebat.

In profectitiis filius potest tantum nomine patris appellare. Bartolus.

℣ Filiumfamilias, cum aduersus patrem eius [q] de bonis quæ per ipsum poterant adquiri, pronūtiatum esset: respondi, non nisi patris [r] nomine potuisse prouocare.

Verus contumax non appellat.

℣ Eum qui cognouit [f] edictum peremptorium secūdum ordinis [t] causam datum, [u] * placuit non rectè prouocasse: [x] cum in eius potestate fuerit, ante diem præstitutū pro tribunali respōdentem [y] aut defensum edicti denuntiationem rumpere.

f *Eum qui cognouit.* aliàs ipso iure non valeret sententia: nisi edictū in sui notitiā peruenisset, secundū quosdam. Nos contra: vt. j. quæ sententiæ sit ap. l. j. §. pe.

t *Ordinis.* aliàs contra: vt. C. quomodo & quādo iudex. l. ea.

u *Datum.* aliàs dati.

x *Nō recte prouocasse.* si dixit se nolle ire: vbi non est locus cōiecturæ: vt. ff. de verb. obli. l. continuus. §. cum ita. Aliàs quis esset ille fictus contumax qui appellat: vt. ff. de iudi. & post. §. fi. nisi sit ille qui inuentus nihil dixit: ad quem ter est nuntiandū vt præsumatur contumax: vt. ff. de re iu. l. contumacia. §. contumax. Sed dices: ille qui conuenitur, non inuenitur. Sed respon. hic non esse expeditum an sufficiat citari ad domū, vel sic citari, quòd non inuenitur. nam de hoc sub iudice lis est: vt no. d. §. item cum ex edicto. l. j. j. quæ sen. ff. dist. appel. In dubio tamen videtur vere cōtumax inuētus nō venīre: vt. j. de re. iu. l. nemo videtur dolo. vnde non appellat, nisi iudex sedēte pro tribunali veniat: vt. ff. de in integ. resti. l. diuus. vel nisi probet non contumaciā, per hoc quòd aliqua iusta causa nō venit, forte per obliuionē, vel quia non credebat sic iudicem festinare: vel similia: & sic intellige. ff. de iudi. l. & post. §. sciēdū. & C. quomodo & quando iu. l. ab eo. secundum H. si autem esset causa necessaria: tunc dic vt no. ff. de in integ. resti. l. fi. vel dic inuētum semper verum contumacem: vt dices. j. quando ap. fit. l. j. §. fi.

y *Respondentem.* congruenter ponitur. vt enim dico: in mea potestate est me ascendere Capitolium: in tua potestate est te ascēdere: ita cum dico in tertia persona, in ipsius potestate est, ipsum disputantem currere. & aliàs in litera est respondere, & aliàs respondentem.

Negotiorum gestor. Dic casum huius prin. vt dixi. ff. de re iudi. l. fin. vbi est hoc prin. de verbo ad verbum. [CVRATOR.] Curator iuuenis egit contra hæredes tutoris iuuenis, & succubuit: deinde appellauit, & iuuenis compleuit. xxv. an. & cœpit exequi causam appellationis. deinde in militiam iuit. nunc reuersus debet exequi causam appellationis, non contra curatorem suum quondam ob hoc agere. Franciscus.

XXIIII. SCAEVOLA libro quinto Responsorum.

NEgotiorum † gestor, [z] vel tutor, vel curator bona fide [a] condēnati [b] appellauerunt, & diu negotium tractum [c] est. quæsitum est, appellatione eo-

z *Negotiorum gestor.* aliàs gestor: aliàs gestorum: & tunc subaudi actione.

a *Bona fide.* id est iuste. vel determinat verbum, appellauerunt.

b *Condemnati.* nominatiui pluralis numeri.

c *Tractum est.* frustratoriè. nam quāuis bona fide appellauerint, frustratoriè tamen causam differebant. immo aliter: vt not. ff. de re iudi. l.

re iud.l.fi.per quam tollitur cõtra.C.de vsur.rei iu.l.fi.& facit.ſ. de rit.nup.l.ſi quis tutor.§.quid ergo.ſic &.ſ.de vſur.l.tutor.

a *Iudicatum ſit.*de ſorte & vſuris,etiam medij temporis, ſecundum quoſdam.& dicunt etiam hanc eſſe dubitationem : quia iudex ap.non potuerit de eis iudicare: vt.C.de app.l.eos.§.j.&.C. quando prouo. non eſt neceſſ.l.fi.ſed tamen poteſt:vt hic. & ꝓ eis.C. de ſenté. quæ ſine cer. quã.l.j. Sed quare dicit vtilem act.dandam, eũ iam iudicatum ſit? ſed dices dandam corã iudice app. vel verius dic vt no.ſ.de re iu.l.vl. in fin.Item op.C. depo.l. iiij.Sol. hic fuit appellatum:vnde non videtur iudicatum: vt.C.de vſu.l. in bonæ fi. & ad Tur.l.j.in fi.ibi no.

b *Pecuniæ.*quæ debetur ex mora : vt .C. de vſur.l.in bonæ fidei.

c *Iudicio.*tutelæ.

d *Exequi debere.*quaſi non curatorem.& ſic eſt cõtra.j. eo.l. tutor. Sol.hic nõ poterat imputari curatori:qa iuuenis forte habebat inſtrumẽta cauſæ,vel ꝓbationes quas iſte non poterat exhibere : & ideo non erat in culpa. Vel dic quòd & curator teneatur : vt ibi. & j.eo.l.vl.§.fi.vel dic,factus maior cœpit exequi : vt hic innuit : ibi non. Item facit cũ hac l.ſ.de admi.tut.l. tutor pro pupillo. &.C. de arb.l. tutor poſt. Item eodem modo ſol. illas ll. quæ concordant ad illam.l.tutor.

e *Imperator.* in multis libris deeſt hęc lex quæ incipit,imperator Alexander &c. & nullius vtilitatis, nec legenda eſt.

Ad imperatorem.] CASVS. Præſes cauſã appellationis remiſit ad principẽ partibus volentibus.deinde princeps hanc cauſam remittit ad præſidem.poterit præſes cognoſcere.Franciſcus.

f *Cauſam remiſſam.* à præſide.

g *Conſentientibus.* hoc determinat remiſſam, vel illud qđ ſequitur. & fa.ſ. eo.l. ad principem.&.ſ.qui.ex cau.in poſ.c.l. ad cognitionẽ.

h *Audire poteſt.* ſi denuo permittat princeps quaſi mãdato eius:quia à ſe ei⁹ cauſæ abdicauit iuriſdictionẽ:qđ potuit:vt.ſ.de origi.iur.l.ij.§.& cũ placuiſſet.

Vtor.] CASVS. Tutor in cauſa pupilli appellauit,vel curator in cauſa adulti:deinde deceſſit hic tutor vel curator. dicitur quòd hæres eius debet complere cauſam appellationis : & hoc eſt verum niſi ſint redditæ rationes. Franciſcus.

i *Debet.*facit.C.de admi.tu.l.ſi bonã.&.j.ſi tutor vel cu.l.fi.& ſi

rum iniuſtã pronũtiata, an quia tardius iudicatum ſit, [a] vſuræ principalis pecuniæ [b] medij tẽporis debeantur.Reſpondit,ſecundũ ea quæ proponerentur, dandam[eſſe]vtilem actionem.

Iuuenis adoleſcens, factus maior, debet proſequi appellationem interpoſitam à ſuo curatore.Bartolus.

ꝟ Curatoriuuenis aduerſus tutoris hæredes iudicio [c] expertus,appellationem interpoſuit. cum impleſſet autem viceſimũquintum annum ætatis iuuenis, & in militia ageret, exequi appellationem deſiit. Quæro, regreſſus à militia,vtrum ipſe appellationem explicare deberet, an vero curatorem in eam rem conueniri oporteret. Reſpõdit ipſum militem litem ad ſe pertinẽtem exequi debere, [d] ſecũdũ ea quæ proponerentur.

XXV. PAVLVS libro viceſimo Reſponſorum.

Αὐτοκράτωρ Ἀλέξανδρος τῷ κοινῷ τῶν εἰ βιθυνίᾳ Ἑλλήνων. Ἐκκαλεῖσθαι μέν πως ἄρτις κωλύοις ἐστὶ τῶν δικαζόντων, οὐχ ὁρῶ: ὅπότε ἕξεστι τῷ ἑτέρῳ ὁδὸν βεπόμφορ, ταυτὸ ποιεῖν, ἐπὶ δὲ πρός με ἀφικνεῖσθαι. ὕβρει δὲ καὶ βίᾳ χρῆσθαι πρὸς τὸν ἐκκαλεσάμενον, φρονεῖν σφαλερῶτατον πορίζεσθαι, (ἀπλῶς εἰπεῖν) ἀποφεύγειν αὐτοῖς τὸ δίκαιον ἀνοσιορ, ἀπαγορεύομεν τοῖς ἐπὶ πάντων καὶ ὑμῖς ἡγεμόνες τῶν ἐθνῶν. ἐπειθήσουν) ταύτῃ μὲν τῇ περὶ ῥήσει. εἰδότες ὅτι τοσοῦτόν μοι μέλει τῶν ἐπ' ἀρχομένων ἐλευθερίας, ὅσον καὶ τῆς ὑμετέρας αὐτῶν καὶ πειθοῦς.*[id est.

*id eſt,Imperator Alexander vniuerſitati Græcorũ in Bithynia.

Imperator [e] Alexãder vniuerſis Græcis in Bithynia exiſtẽtibus. Prouocare quidẽ qualiter quiſquam ab ius dicentibus prohibeat̃,nõ video:cũ aliã viã capeſſentem idem facere liceat, & ad me celerius deuenire. Iniuria autẽ & vi aduerſus ꝓuocantes vti, & cuſtodiã militarẽ circũimmittere, &(vt ſimpliciter loquar) eis ad nos acceſſum huc prędcludere ꝓhibemus:ſuggerentes ꝓcuratorib⁹ noſtris,& populorũ magiſtratibus,vt quã ꝓtulim⁹,noſtrę huic iuſsiõi obediãt,illudq; ſibi ꝓponãt,nõ minorẽ ſubditorũ ſecuritatis curã nobis eſſe, q̃ eorũ vel beneuolentiæ vel obedientiæ ſit.]

XXVI. HERMOGENIANVS libro ſecundo iuris Epitomarum.

AD imperatorem cauſam remiſſam [f] partibus cõſentiẽtibus: [g] præſes ſi ad eius notionem pertinet,audire poteſt. [h]

XXVII. IDEM libro quinto iuris Epitomarum.

TVtor ſi in negotio pupilli ꝓuocauerit, vel curator in adulti:hæres ei⁹ antequã reddat rationes, appellationis cauſã ꝓſeq; debet. [i] nã poſt redditas ratiões,nec ipſe tutor,nec curator appellatiõis merita ꝓbare cogit̃

Seruus pro domino poteſt appellare. Bar.

XXVIII. SCAEVOLA libro viceſimoquinto Digeſtorum.

CReditor cũ fideiuſſorib⁹ [k] egerat: ſed poſt iudiciũ acceptũ ad agẽdã cauſam ipſe nõ adfuit: [l] & cũ abſoluti eſſent fideiuſſores,ſeruus eius [m] appellauit. quæſitũ eſt, an appellatio quã ſeruus interpoſuit nomine domini, nullius momenti eſſet. Reſpondit, eiuſmodi appellationem non eſſe obſeruandam.

Etiam contumax in non exhibendo auditur appellans.

ꝟ Iuſſus [n] à iudice exhibere, ſecũdũ præceptũ præſidis ꝓuinciæ rationes quas apud ſe eſſe cauerat, [o] inſtrumentorũ gratia data dilatione,nec poſtea exhibuit: ideoq́ue ſecundũ cõſtitutionẽ recitatã, quia per cõtumaciã inſtrumẽta non exhibuerat, cum petitor quãti ſua intereſſet exhiberi,iuraſſet: [p] facta erat cõdemnatio.quęſitum eſt,an poſt iuſiurandum appellationem interponere poſſet.Reſpõdit, nihil proponi cur denegandũ eſſet appellationis auxilium. [q]

Finito officio tutoris ad petitionem eorũ contra quos litigabat,ex cauſa litem exercere cogetur.Bartolus.

pẽ.ap.l.j.§.fi.& ſi qs cau.l.fi.& de ad.tut.tutores q poſt.§. q ſe.& l.ita autẽ.§.fi.&.C.vt cau.poſt pu.ad.tut.l.j.ſed cõtra.ſ.e.l.negotiorũ.§.fi.ſol.vt ibi.In ꝓcuratore dic vt.j.an ꝓ aliũ cauſa ap.l.fi.

Creditor.] CASVS. Creditor egit cõtra fideiuſſores:deinde citatus ad cauſam peragẽdã nõ venit:& ſic abſoluti ſunt fideiuſſores: nũc ſeru⁹ creditoris appellat.dicitur q̃ nõ tenet ap. Secũdo dicit:Iuſſus vt exhibeas inſtrumẽta q̃ fueras cõfeſſus penes te eſſe,non exhibes :& delato mihi ſacramẽto iuraui quãti mea ĩtereſt, & ĩ eo fuiſti cõdenat⁹. dicitur q̃ potes appellare à tali ſẽtẽtia. Tertio dicit: tutore legitimo remoto vt ſuſpecto:dati ſunt alij tutores iuuenibus:q̃ tutores egerunt contra remotũ act.tutelę:& iudex cõdẽnauit eũ in minus q̃ debuit : tutores appellauerũt.interĩ iuuenes facti ſunt adulti. dicit̃ q̃ ipſi adulti poſſunt ꝓſequi cauſã appetiã inuito aduerſario. idẽ ſi curator in cauſa adulti appellauit,deĩde adult⁹ cõpleuit.xxv.an. nã factus ꝓfectę ætatis poterit ꝓſeq; cauſã appellatiõis inceptã à curatore ſuo quõdã. Frã.

k *Cum fideiuſſoribus.* debitoris.

l *Nõ adfuit.* citat⁹ tamẽ fuit legitimè. aliàs ſẽtẽtia nõ valeret ipſo iure : vt.ſ.de re iudi.l. de vnoquoque.

m *Eius.*ſ.creditoris.

n *Iuſſus.*ꝓ interlocutoriã ſẽtẽtiã ante definitiuã, cũ ſit arbitraria actio ad exhi.vt inſt.de ac.§. præterea.& ideo ĩ litẽ iurat:vt ſubiicit,& C.ad exh.nõ ignorabit.

o *Cauerat.*id eſt confeſſus fuerat.

p *Iuraſſet.*ſ.in litẽ. Ac.

q *Appellatiõis auxiliũ.* hoc eſt cõtr.C. de iud. ꝓperãdũ.§. ſin aũt.&.ſ. de iu.l. & poſt.§.fi. ſed ibi in nõ veniẽdo : hic in nõ exhibẽdo fuit cõtumax.& eſt ratio:quia pl⁹ deliquit nõ veniẽs: quia ibi in duobus, hic in vno.Item not.ꝙ hic colligit̃ ſol. quæſtionis quę eſt.C.de iura.calũ. l.ij.§.ꝙ ſi actor.vt.ſ.cõtumax in nõ iurãdo de calũ.appellet. Alij cõtra, quaſi ſit cõfeſſus,pid qđ eſt ibi.&.C.quorum appel.l.ij. Sed nunquid confeſſus & condemnat⁹ appellare poteſt? Reſpon.ſic,niſi in caſibus:vt not.C.quo. appella.l.ij.poteſt enim eſſe ꝙ errauit in facto cõfitẽdo: & ſic vſq; ad ſẽtẽtiã poteſt corrigere:vt.C.de iur.& facti igno.l.error. & ideo appellat, vt corrigat:vt.ſ.ad Turp.l.j.in fi.&.ſ.l.j.in prin. Itẽ in hoc caſu an iudex appellationis faciet iterũ iurare? Rñ.non,ſed cõfirmabit, vel infirmabit primã ſẽtẽtiã:vt.C.de appel.l.eos.Sed quid ſi videtur

aduerſus ꝓuocantes vtantur, cuſtodiaq; militari eos circũſiſtãt, & (vt ſimpliciter dicã) aditum illis ad nos obſtruant, curatoribus principibuſque gentiũ prohibem⁹, obediantq; huic meæ ꝓmulgationi:ſcientes non magis mihi illorũ beneuolẽtiã obediẽtiãq; curæ eſſe, quàm ſubditorum libertatem.

EEE

ff. Nouum.

detur minus esse iuratum? Respon. taxat:vt.ſ.de in lit. iur.l. videamus.§.pe.&.l.in actionibus.

a *Legitimi.*remoti vt suspecti forte.

b *Cum eo.*tutore legitimo.

c *Condemnauit.* tutelæ iudicio, non admittendo ipsum, scilicet iudicium.

d *Quam.*scilicet tutelam:id est tutelæ rationem &c. vel dic quòd cõdénauit aliter quàm &c. puta minus quàm debuit: & tunc est sic C.de iud.properandũ. §.fin.

e *Huius.* appellationis.dicebant enim male appellasse. vel si habeas accusatio, vel executio,planũ est. Azo.

* *Al. excusatio.*

f *Eorum.*id est eius.

g *Contra quos.* id est quem. sic .C. de in ius voc.l.qui in potestate.

h *Dicentium.*id est dicentis prohibendos.sic j.an per aliũ.l. fi. &.C. eo.l. si actor.&.ſ. eo.l. tutor.cum suis cõcor.

A QVIBVS APpellare non licet.

TRactandũ est.] CASVS.Nõ potest appellari a sententia principis: item nec à sententia senatus.Ité cum aliqua pars ante sententiã iudicis dixit se non appellaturam: non poterit amodo appellare.Item cum princeps delegat causam, hoc expresso quòd non possit appellari à sententia delegati: non poterit amodo appellari:& excepto principe ali⁹ iudex non posset hoc vetare.Franciscus.

† *In hũc titulum vide Ale.ab Alexã.lib.6. Geni.dier. cap.20.*

i *Stultum.*id est superuacuum: quia omnes sciunt: sed ab eius rescripto potest: vt.ſ. tit. j.l.j.§.j.&.C. de appel. l.nouum, quod postulas, non est.

k *Prouocatur.*sic ĩ auth. de sanc.epis.§.j. col.ix.

l *A senatu.*sub.etiam.sic &.ſ.de postu.l.j.§.de qua.& de leg. & senatusconsul.non ambigitur.&.ſ.de flu.l.quo minus.

m *Perdidit.*hoc si in iudicio. secus si extra:vt.C. de iur. & fac. igno.cum falsa.nisi extra ius paciscereturcum aduersario: vt.C. de remp.ap.l.fi.in fi.item facit.C.de fide instru.l.si aduersarius.& C.de pac.l.si quis in cõscribẽdo.Ité ar. cõtra.ſ.quorũ lega.l.j.§. quod ait.sed ibi ideo,quia quod sequitur,nõ est legitimũ,scilicet possessionis apprehẽsio.hic sic,scilicet sentẽtia.Ité argu.cõtra.ſ. de acquiren.hęred.l. qui superstitis.& de suc.edi.l.j.§.decretalis.

n *Ab eo prouocare.*& tunc non appellat.secus iure cañ. nam nihilo minus appellat.& est ratio:quia nisi hoc operetur hic, nihil operatur. at ibi cum poterat appellari à quocunque grauamine, operatur illud vt ab aliis non appellet nisi iusta causa: & sic solum friuola remouet,vt ar.ſ.de leg.j.l. siquando. sed quare facilius iure canonum?Respõ.mitius eo modo agitur.Inde est quòd hoc iure punitur temere appellans,non illo:vt.C.quorum app.l. ab executione.§. fi. Item nunquid hoc casu poterit recusari ante lit.contest?Respon.sic: vt.C.ne in vna eademque causa.l.j. & de sententiis.l. fi. & de iudi.l. apertissimi.in eo enim tantum nocet in quo est prohibitum:vt.C.ad Vell.l.iubemus. &.ſ.de suc.ed.l. j.§.quibus.decretalis tamen dicit cõtra extra de ap. super eo.nisi in casu: vt extra de ap.ad aures. In hac igitur.l.no. quatuor casus in quibus non appellatur.Est.v.à præfec.præto.vt.C. de sen. præfe.præto.l.j.Est & sextus ab arbitro:vt.C.de arb.l.j.& est ratio:quia est nulla.Est septimus.ſ.de iniust.test.l. si quis filio ex.§. hi.in fi.Item alius.C.quorum ap.l.j.Et alij qui sunt in eo.tit. Sed non sunt propter iudicem,sed propter causæ naturam.

A

Substituti tutores in locũ legitimi [a] tutoris, experti cũ eo [b] tutelæ iudicio, cum arbiter iniquè condemnauit, [c] [id est aliter]quàm [d] rei æquitas exigebat:à sententia eius prouocauerunt. pendente causa appellationis iuuenes adoleuerũt.quæsitum est,cum omnis executio* huius [e] ad adultos pertineat, & causam ad se pertinentem idoneè tueri possint: an postulatio eorum [f] contra quos [g] appellatum erat, dicentium [h] illos debuisse causas appellationis reddere,qui primi sunt experti,admittenda non sit. Respõdit eos quorum tutela gesta esset,si vellent causam exequi,non prohibendos.Idem & in curatoribus obseruandum est, si interim adultus ad legitimam ætatẽ peruenit.

A QVIBVS APPELLARI non licet.†

TITVLVS II.

A principe vel à senatu non appellatur.Bartolus.

I. VLPIANVS libro primo de Appellationibus.

TRactandum est, à quib⁹ appellare nõ liceat. Et quidem stultum [i] est illud admonere, à principe appellare fas non esse: cum ipse sit qui prouocatur. [k] Sciẽdum est appellari à senatu [l] nõ posse principem.idque oratione diui Hadriani effectũ[est.] Si quis ante sententiam professus fuerit se à iudice non prouocaturum:indubitatè prouocandi auxilium perdidit. [m]

Imperator potest delegare causam appellatione remota,non alius.Bartolus.

Interdum† imperator ita solet iudicem dare,*vt non liceat ab eo prouocare: [n] vt scio sæpissime à diuo Marco iudices datos. An & alius possit ita iudicẽ dare,videbim⁹. Et puto nõ posse.

B

Ad reprobandũ arbitros à delegato potest appellari,& potest ex officio delegationis quod factum est per eos corrigi.Bar.

II. PAVLVS libro singulari de Appellationibus.

QVæsitũ est,in arbitros qui ad fideiussores probandos dãtur, an appellare liceat: [o] quamuis hoc casu & sine appellatione quidã putent [p] ab eo qui eos*dedit,sententiam eius corrigi posse.

QVIS [ET] A QVO appelletur.

TITVLVS III.

A iudice appellatur ad eum qui eũ dedit:vel ad successorem suum.Bartolus.

I. VLPIANVS libro primo de Appellationibus.

C

QVod dicitur, [q] eũ appellari qui dedit iudicem:sic accipiendum est, vt & successor [r] eius possit appellari. Proinde [s] & si præfectus vrbi iudicem dederit,vel [præfectus]prætorio: [t] ipse erit prouocãd⁹ qui [u] eũ dederit iudicẽ.

A delegato non appellatur ad proximũ subdelegantem, sed ad ordinarium.hoc dicit secundum lecturam glo.vel aliter:A vicario non appellatur ad eum qui eum dedit vicariũ,sed ad superiorẽ ipsius dantis.Bar.

Ab eo [x] cui quis mandauit

D

QVæsitum est.] ASVS. Arbiter.i. iudex delegat⁹ ad fideiussores probãdos,si iudicet sup hoc, potest appellari ab eius sententia.quidã tamẽ dicunt q⁹ delegãs sine appellatione posit eam corrigere.Franciscus.

o *Liceat.* respõ.sic vt ſ.qui satisd. co.l. arbitro quamuis &c.sed sic est cõtra.C.de arbi.l.j. Sol.vt.d.l. arbitro. Ité fa.ſ.qui satisda.cog.l.si ab arbitro.

p *Quidã putent.*& bene, secundũ quosdam. immo male, secundum nos:vt.C.sententiã rescin.nõ pos.l.j.& plene dic vt no.ſ. qui satisd. eog.l.arbitro.

QVIS [ET] A quo appelletur.

q *Quod dicitur.* CASVS. Quod dicitur à sententia delegati appellari ad delegantem, adeo est verũ, quòd & si delegãs decesserit,ad eius successorem in eodem officio appellabitur à sententia delegati. In secũda parte ibi, ab eo cui quis &c. pone casum vt in glo. ibi posita.Franciscus.

r *Et successor.* in officio.ad quod.ſ.de offic. procon.l.meminisse.

s *Proinde.*i.igitur.

t *Præfectus prætorio.* quod dic vt in auth. de app. col. viij.§. fina. & de sanc.episc.§.si quis contra aliquem.col.ix.

u *Qui,*vel eius successor.

x *Ab eo.*delegato ad vnam causam. Et pone casum secundũ Io. *Cuja part* præses puiciæ delegauit vniuersitatẽ causarũ Titio quæcũq; cõtingeret moueri in tali castro:qui Titius subdelegauit vnã de dictis causis Seio.si igitur appelletur à Seio, cognoscet præses. dic ergo ab eo.ſ.Seio:cui qs.ſ.Titius:nõ ipse.ſ.Titius &c. posito sic casu nõ ob.C.qui pro sua iur.l.j.in fi.quia ibi fuit princeps prim⁹ delegãs.Ité nõ est cõtr.C.de iudi.l.à iudice. quia simplex delegatus nõ subdelegat:vt ibi,&.ſ.de iurisdi.om.iud.l.more. sed delegatus ad vniuersitatẽ causarũ sic,vnã:vt hic,&.ſ.de iurisd.om.iud.l. solet.& de iud.l.cũ prętor.§.j.nõ autẽ ipsam vniuersitatẽ:vt.ſ.de off.eius cui man. est iu.l.fi. Alij retento prædicto casu dicũt litẽ cõtest.corã primo delegato,ad instar pcõ.vt.C. de pcu.l.neq; qđ stare potest. Tertij,vt Al.dicũt vnũ tãtũ delegatũ à præside, in quo distinguũt:aut mãdata est ei causa cognoscẽda,& tũc delegãs:vt in prin.huius.l.aut iurisdictio:& tũc ille qui appellarei à delegãte:vt hic, quasi delegãs non reseruauerit sibi iurisdictionẽ cuius prætextu poterat ad eũ redire ctiã iure appellationis.quib⁹ ob.ſ.de off.præſi.l.legatus.sed possunt dicere quòd alius modus est ille desinẽdi habere iurisdictionem, quia hoc secundum.l.ibi contra. item obst. quia sic semper ad principem: quod est falsum;

BIU Cujas

sum:vt.ff. de ap.l.imperatores. Quarti vt P.dicunt, retenta prima positione, quòd ad vtrunque appellatur: & quod hic dicit nō ipse,scilicet tantum. Et quod subiicit erit,sub.etiam.non autem ponas in delegato principis qui subdeleget. Et vt omnia cōprehendas:dic cum appellatur ab ordinario, tunc ad maiorem, non paré:vt.C. de appel. præcipimus.§. hæc si. & in auth. de app.§.fina.col. viij.aut à sententia delegati ab ordinario: & tunc ad deleganté tantum:vt in princip. huius.l.cum concor.aut à sententia subdelegati: & tunc si primus fuit princeps,ad eum:vt.C. qui pro sua iurisdi.l.j. in fine.si ab alio (quod potest esse post litem contestatam,vel quando ad vniuersitatē causarū) tūc obtinet quod hic dicitur. quod autē dixi quòd à delegato debēt appellari ad deleganté, fallit cū princeps delegat: quod dic vt.C. de appel. præcipimus.§. huic. & in alio casu: vt eo. titu. eo casu. Item ex prædictis patet solu.contra.ff.tit. ij.l. imperatores. quia possumus hic subdelegari à delegato. Item contra extra de appel. c.nos. solu.vt ibi. Alij dicunt quòd non est hic.§. ab eo &c. & cōtinuant cum præcedētibus, & tenēt tertiam positionem quòd vnus tantum sit delegatus.& dicunt,ipse,quem scilicet præfect[a] dedit iudicē. sed hoc est cōtra.l.prædictā imperatores. qa sic semper ad prīcipē qui facit ordinarios,appellaret &c.

vt.l.legatis

iurisdictionem: non ipse[a] prouocabitur. Nam generaliter is[b] erit prouocādus ab eo[c] cui mādata est iurisdictio, qui[d] prouocaretur ab eo[e] qui mādauit iurisdictionem.

II. VENVLEIVS SATVRNINVS libro secundo de officio proconsulis.

APpellari à legato* proconsul potest: & si multam dixerit, potest de iniquitate eius proconsul cognoscere:& quod optimum putauerit,statuere.[f]

III. MODESTINVS libro octauo Regularum.

DAto iudice à magistratibus populi Romani cuiuscunque ordinis, etiam si ex auctoritate prīcipis, licet nominatim iudicem declarantis, dederint: ipsi tamen magistratus appellabuntur.[g]

QVANDO APPELLANDUM SIT, & intra quæ tempora.

TITVLVS IIII.

Potest appellari cum principi scribitur, & cum secundum eius rescriptum sententiatur. Bartolus.

I. VLPIANVS libro primo de Appellationibus.

AB EO CVI QVIS] *Quis.* delegatus ad vniuersitatem causarum.

a *Non ipse.* delegatus ad vniuersitatem causarum sub. sed primus delegatus.

b *Is.*scilicet primus delegans.

c *Ab eo.*delegato ad vnam causam.

d *Qui.*scilicet primus delegans.

e *Ab eo.*delegato ad vniuersitatem causarum.

APpellari.] *CASVS.* A sententia legati proconsulis potest appellari,& ipse proconsul de appellatione cognoscit. Franciscus.

f *Statuere.*facit.ff.de verbo.signifi.l. si qua pœna. &.ff. de offic. procon.l.solent.§.legatos.&.C.de appel.l.& in multis. & quando prouo.non est ne.l.circa.

DAto iudice.] *CASVS.* Magistratus populi Romani delegauerunt iudicem iussu principis: qui princeps forte mandauit eis certum iudicem dari. dicitur quòd à sententia delegati appellari debet ad ipsos magistratus Romæ.Franciscus.

g *Appellabuntur.*ad hoc in authen.de iudi.§.illo. in fi.&.C. eo. de appel.l.nouum quod.&.l.eos.ij.

QVANDO APPELLANDVM SIT, ET intra quæ tempora.

SI quem.] *CASVS.* Præses iudicauit Titium in insulam deportandum: tandem cum non haberet insulam,rescripsit imperatori vt insulam assignaret. quæritur quando iste possit appellare:an statim,an etiam post responsum principis? Et dicitur quòd vel statim,vel post responsionem principis potest appellare,quo istorum tempore vult.Secundo dicit:præses tenet in carcere decurionem qui deliquerat, non tamen potest eum punire. misit literas ad principem vt cognosceret de hoc, & mandaret ei quam pœnam imponeret: & princeps de hoc rescripsit. dicitur quòd hic decurio potest appellare post hoc rescriptum. Tertio dicit: Tutor datus non appellat: sed excusationes suas allegat: & si reiecta sit excusatio, potest appellare. secus in electo ad aliquod aliud munus,vel ad honorem, cum dicat se velle excusare. nam appellare debet,aliàs non potest se excusare.[SOLENT.] Dic casum vt in gloss. quæ incipit, ordo &c. [BIDVVM.] Duo vel tres dies qui dantur ad appellandum, currere incipiunt ex die sententiæ latæ. Sed quid si est sententia lata sub conditione? certe non debet dari sub condi. & lata nō tenet: & incipiunt dies currere à tempore latæ sententiæ: & quod de diebus qui dātur ad appellandum in sententiis,dicitur:idem intelligas vbicunque appellatur, vt ab electiōe alicuius muneris,vel simili de causa: & isti dies qui dantur ad appellādum, quo ad quid sunt vtiles: & de hoc dat exemplum. Postea dicit, in propria causa datur biduum ad appellandum: in aliena triduum. & quæ dicatur propria causa, declarat, item quæ dicatur aliena causa. Vltimo dicit: si aduersus absentem est lata sententia, dies intra quos potest appellare, incipiunt currere à tempore quo sciuit sic sententiam latam: & hoc est verum, nisi procuratoré haberet in causa:qui procurator si nō appellet, nocet domino.Franciscus.

**Fl. si quidem*

SI quem[h]* in insulam deportādum adnotauerit[i] præses prouinciæ, & imperatori scripserit vt deportetur: videamus quādo sit prouocādum:vtrū cū imperator scripserit, an cum ei scribitur. Et putē tūc esse appellādum,cū recipi eum præses iubet: [k] sententia prolata[l] imperatori scribendum, vt deportetur. Cæterum verendum est ne sero sit vt tūc prouocetur, cum imperator insulam ei adsignauerit. comprobata enim sententia præsidis, tūc solet[m] insulam adsignare. Rursus[n] illud verendum est, si mēdaciis apud principem onerauit eum quem deportandum laborabat:intercludi illi viam prouocandi. Quid ergo est? Rectè dicetur humanitate suggerente, vt & hoc & illo tempore[o] non frustra prouocaretur: quia non aduersus[p] principem, sed aduersus iudicis calliditatem[q] prouocauit. Simili modo & in decurione erit [r] pūdum: quem punire[r] sibi præ-

h *Si quem.*aliàs si quidem:aliàs si quem.

i *Adnotauerit.* id est sententiauerit annotādum: vt & supra de inter.& releg.l.relegatorum.in princip. nam &.ff.hoc dicit,cum prolata sententia &c.

k *Iubet.*scilicet in carcerem, vel in vincula: vt infra simili modo & in &c.& supra de pœnis.l.diui fratres.§.finali. & de interd. & releg.relegatorum.ij.respon.&.l.inter pœnas.vel recipi,id est in exilium trahi,secundum quosdam.

l *Sententia prolata.*scilicet de deportando. & habeas, scribendo imperatori vt deportetur,id est vt insulam assignet.& quod subiicit,cæterum, id est certe ne &c. & sic prosequitur quasi tunc, non autem postea appellaretur.

m *Solet.*imperator.

n *Rursus.* id est contra illum &c. nam si prius non appellauit, durum est quòd postea appellet.alij habent, imperatores: & dicunt,demum lata sententia imperatoris, scilicet qua comprobatur sententia præsidis,appelletur,& non prius: & tunc dic cæterum pro sed.& sic allegat in contrariū.& si habeas, scribendum: dic,id est scribendo, id est notificando, secundum,vtramque lectura:& secundum secundam lect. dicas secundum Azo. quod hic dicitur,naturali ratione probari potest.nam antequam princeps rescribat,non tenet sententia:quod ex eo patet,quia non amittit ideo ciuitatem: quod dic vt supra de iniusto testa.l.si quis filio.§. eius.&.§.sed & si de decurione.& supra de pœ.l.quod adstatum.&.l.qui vltimo.non est ergo necesse appellari ante.Azo. item pro hoc supra de bonis eorum.l.ij.§.j. Sed arg.contra infra ea.l.§. biduum.in fi.tamen iā soluet quòd vtroque tempore appelletur.

o *Illo tempore.* immo videtur tempore quo principi scribitur, non appellari: vt supra de appel.l.j.§.j. solu.vt ibi. item videtur quòd nec hoc tempore cū imperator rescribit:vt.ff.eo.l. fi. solu. illa quærit,sed non definit.vel vt ibi.

p *Non aduersus.* Not.colorem appellationis. & facit.ff.à quibus appel.non licet.l.j.in princip.

q *Aduersus iudicis calliditatem.* potest enim esse quòd mentitus sit principi malis literis,secundum Io.& facit.C.si cōtra ius vel vti.pu.l.& si non cognitio.

r *Punire.*aliqua pœna.*Sibi.*scilicet præsidi de causa cognoscēti.

ad quod.ff.de pœ.l.diui.§.j.vsque in fi.l.& de bo.eorũ.l.ij.§.j.nisi tumultus &c.vt.ff.de fica.l.qui cædem.

a *A quo alio.* id est ab aliquo alio.

b *Fruſtra.* ſupra de app.l.cum in vna.§.tutor.cõtra.ſolue illam ſecũdum iſtam.& eodẽ modo ſol.ff.de ritu nup.l. ſi quis tutor.§. fina. & facit inſtitu. de excu. tuto.§. qui autẽ. &.ff.de excu.tu.l.quinquaginta. &.C. de excu.tut.l.tutores nominatos. &.l. quinquaginta.

c *Interpoſuerint.* vt.C. de appel.l.hi. &.l. ſi ad *Flo.teſtamento* ſcribatum. & hoc intra duos menſes, ſecũdum quoſdam: vt arg. C. de tempo. ap.l.j.ſed illam aliter expone vt ibi.& hic dic biduum: vt.j.ea.l.§. quod in ſententiis. item quod hic dicitur, fallit in quibuſdam: vt.C.quando prouo.non eſt ne.l.veteranis.item in alio caſu:vt.ff.de appel.l.ſi cõſtat.&.C.eo. de appel. l.nominationes.

Caſum ponit. d *Nominatum.* ordo decurionũ ſcripſit preſidi: Gaius eſſet bonus in tali officio. præſes nõ eligit,ſed eis remittit vt eligant,& ſic ordo interponit decretũ electioni,ſcilicet à quo appellatur, vt ſubiicit. à prædicta quidem nominatione ſeu nuntiatione non appellatur: cum grauamen nõ inferat.ad quod.ff.de tut. & cur.da.ab his.l.diuꝰ. & ſic poteſt intelligi.ff. de ap.l. ſi conſtat. licet & aliud impedimẽtum ibi fuerit.quandoq; tamen nominatio pro electione ponitur:vt.C. de decur.l.nominationum.lib.x.

e *Cõſtituiſſe.* ad hoc.C. ſi contra ius vel vtili. pub.l.& ſi nõ cognitio.

f *Appellandus.* aliàs poſtulandus.

g *In ordine.* ſcilicet decurionum.

a Ego addo glo. ſimilem in.l.qꝫ iuſſit.ff.de re iu. in gl. fi. aliã glo. ampliorem in ca.1.§. item placet primo. in verbo ſententiam. in ti.de cau.in prag.eſt bonus tex.cũ gl.in ca.cũ olim. extra de teſt.& in ca.ſi quem. extra de ſẽten. excom.

h *Crearetur.* ad hoc ſupra quod cuiuſq; vni. l.item eorum.

i *Biduum.* biduum in ſua, triduum in aliena: vt.C.eod.de appella.l. eos.§. pe.& fi.&.ff. de ap.l.qui ſuſpectum.hodie ſemper.x.dies:vt in authẽ.de appel.§.j.col. viij.Accurſius.

k *Sententiæ latæ.* definitiuæ. [a] nam cum dico ſententiam ſimpliciter:intellige definitiuam.item hoc in præſente:in abſente ex quo ſcit:vt.j.§.fi.

l *Sub conditione.* ſecundũ conſuetudinem.q.d.non conſueuit dici.ſic & exponitur.ff. de hære.inſti.l.j.j.reſpon. non dicit qꝫ non poſsit dari:& ſic nõ obeſt.C.de leg.& con.l.nõ dubiũ.& hoc ſub condi.extranea.ſed ſub cõdi.quę tãgit negotiũ,ſic,& valet:vt.C. de ſen.l.cum iudex.&.ff. de re iudi.l.à diuo.§. in vẽditione.verſi. quòd ſi nulla.quæ ſunt ar.contra.vel in illa à diuo,dic vt ibi.

m *Statim.* facit.ff.de re iud.l.iiij.§.ſi quis condemnatus.ſed certe ſes [prouinciæ] permittere non debet: ſed recipere eum in carcerem, & principi ſcribere de pœna eius.

Si onus eſt munus publicum auctoritate, ſed vtilitate priuatum:debet excuſari.ſi vero publicum omnino:debet appellari. Bar.

¶ Si quis tutor datus fuerit vel* à teſtatore, vel à quo alio [a] qui ius dãdi habet,nõ oportet eum prouocare: (hoc enim diuus Marcus effecit) ſed intra tẽpora præſtituta excuſationem allegandam habet: & ſi fuerit repulſa, tunc demũ appellare debebit:cæterum antè fruſtra [b] appellatur. Alia cauſa eſt eorum qui ad aliquod munus vel honorem vocantur, cum dicant ſe habere excuſationem.nam non aliter allegare poſſũt cauſas immunitatis ſuæ,quàm ſi appellationem interpoſuerint. [c]

A decreto electionis,non à nominatione appellatur: & ab ordine appellatur ad præſidem,licet ipſe eum nominauerit,vel de collegio fuerit. Bartolus.

¶ Solent plerũque præſides remittere ad ordinẽ nominatũ, [d] [ſcilicet] vt Gaiũ Seium creent magiſtratum, vel alius quis honor vel munus in eum conferatur. Vtrum igitur tunc appellãdum eſt, cum ordo decretũ interpoſuerit:an verò à remiſsione quam præſes fecerit, appellatio ſit interponenda? Et magis eſt, vt tunc ſit appellandũ, cum ordo decreuerit. magis enim conſilium dediſſe præſes videtur quis ſit creandus,quàm ipſe conſtituiſſe. [e] denique ipſe erit appellandus, [f] non ab eo prouocandum. ¶ Sed & ſi præſes in ordine [g] fuerit (vt fieri adſolet) cum ab ordine crearetur [h] quis: ipſe erit ,puocãdus:quaſi ab ordine,nõ ab ipſo fiat appellatio.

Tempus appellationis interponẽda currit à tempore ſententiæ latæ, etiam ſi ſententia fuerit conditionalis. Bartolus.

¶ Biduum [i] vel triduum appellationis, ex die ſententiæ latæ [k] videtur quòd non ſtatim.nam quod nõdum tenet,quomodo reſcindi poteſt? vt.ff. de iniuſt.teſt.l.nam & ſi ſub cõdi.ſed forte dices eam tenere vt puram:& tantũ conditio vitietur. ad quod inſtit.de hære.inſti.§.impoſsibilis.& quod dicitur de ea quæ nubit intra tempus luctus:vt in auth.de reſti.& ea quę pa.§.vnum.col. viij.quod probabiliter dici poteſt. vel dic qꝫ tenet conditio vt ante nõ poſsit agi iudicatii poteſt tamen & debet ante appellari.& ſic vnum pro condemnato, & aliud contra cũ arg. ff.de iureiur.l.eum qui. Nota hic:qđ fieri non debet,tamẽ factum tenet.ſic.ff.quod me.cau. l.fi. in fi. & de iurejũ.l. lut. nam poſtea.§. ſi dãnetur.& de fideiuſ.l.græcè.§. à tutore. &.ff.de re.eo.l. ſi pupillorũ. §. ſi prætor.&.C. de nup. l.& ſi contra.& de iure pa.l.iiij. & de fideicõ. lib.l.ij. &.ff. de ſepul. viol.l.iiij.§. nõ perpetuæ.& de re iudi.l.preſes. & de ſer.l.ij. & de dona.inter vi.& vxo.l. cum hic ſtatus.§. oratio.&.ff.ad Treb.l.ſeruo inuito.§. cum prætor.Sed ar.contra.ff.de inter. & rele.l. relegatorum.§. ad tempus, & ff. de excuſa. tuto.l. qui teſtamento. & de ſer.l.ij.in princip.

*Flprę

n *Supra.* vt in prin.l. §.ſi quis.verſi.alia.&.§. ſolent. & hoc quo ad tempus, ſed non forte quo ad hoc vt in ſcriptis. Sed in tẽpore cõtra.C. de temp. appel. l.j. Sol. expone vt ibi.

ADDITIO. Dic ſecundum Barto. quòd ibi loquitur de tempore appellationis exercendæ.

o *Ad aliquid.* ideo dicit ad aliquid, quia ſi in perſona litigatoris aliquid cõtingit quòd non potuit appellare: currit tempus, ſed reſtituitur : & ſic vtile quo ad quid: continuũ quo ad aliud. ſic ſupra ad legem Iuliã de adulte.l.quinquennium.

p *Copiam.* etiam die feriato: vt.C. de dilat. l.j.& ad idem ſupra de adulter.l.miles.§.ſexaginta.

q *Subueniendum eſt.* in quinquennium:vt non incipiat currere tempus.& no.ſimilia vbi ſtat per iudicem,& nõ nocet.ff. qui.ex cau. ma.l. ſed & ſi per prætorem.§. ait prætor ſicut &c.&.§. ſi feriæ.& de diuer.præſ.l.j.&.ff.de arbi.l.arbiter kalendis.& in auth.vt ſpon.larg.§.hoc quoque.col.ix.Accurſius.

r *Hora.* diei.

ſ *Subtraxiſſe.* vnde biduum ex illa hora cõputabitur, fauore rei iudicatæ:ergo de momento ad momentum:quod eſt not.vt aliàs no.ff.de mino.l.iij.§.minorem.

t *In publico.* id eſt in loco vt publice poſsit videri,& ei loqui.

u *Alicui.* condemnato.

Suburbanam.

BIU Cujas

mum eius nō venerit, quodque in hortos non accesserit, & vlterius quòd ad villam suburbanam? [a] Magisque est vt nō debeat imputari. Quare si in publico eius adeundi facultas non fuit, melius dicetur facultatem non fuisse adeundi. ¶ Siquis ipsius quidem à quo appellauit, [b] adeundi facultatem nō habuit: eius autem quem appellauit, [c] habeat copiam: videndum est an ei præscribi possit, quòd eū nō adierit. Et hoc iure vtimur, vt si alterutrius adeūdi fuit copia: præscriptio [d] locū habeat. ¶ In propria causa biduum accipitur. Propriam causam ab aliena quemadmodum discernimus? Et palam est eam esse propriā causam, cuius emolumentum vel damnū ad aliquem suo nomine [e] pertinet. Quare procurator, [f] nisi in suam rem datus est, tertiū diem habebit. In suā autem rem datus, magis est vt alteram [g] diem obseruet. at si in partē proprio nomine, in partem alieno*litigat: [h] ambigi potest, vtrum biduum an triduum obseruetur. Et magis est, vt suo nomine biduum, alieno triduū obseruetur.

Tutores & defensores videtur esse in iudicio nomine alieno: & ideo in eis constituitur triduum ad appellandum. Bartolus.

¶ Tutores, item defensores rerum publicarum, & curatores adulescentium, vel furiosi, tertium diem habere debēt, idcirco, quia alieno nomine appellant. Ex hoc apparet, tertio die prouocandum defensori: si modò quasi defēsor causam egit, [i] non suo nomine: cum obtentu alieni nominis suam causam [k] agens, tertio die appellare possit. ¶ Si quis suspectum tutorem fa-

ciens, non obtinuerit: appellare eum intra triduum debere [l] Iulianus libro quadragesimo digestorū scripsit, profectò quasi pupilli defensorem. ¶ Si aduersus absentem fuerit pronuntiatum: biduū vel triduum, ex quo quis scit, computandū est: [m] nō ex quo pronūtiatum est. Quod autē dicitur, absentē posse prouocare, ex quo scit: sic accipimus,* si nō in causa per procuratorem defensus est. nam si ille [n] non prouocauit, difficile est vt hic audiatur. [o]

II. MACER libro primo de Appellationibus.

SI procuratorio nomine egeris, & vict[s] appellaueris: deinde iniusta appellatio tua fuerit pronuntiata: potest dubitari num [p] secūdo die appellare debeas, quia cum de tua appellatione iniusta pronuntiatum sit, tua interfuisse [q] videtur. Sed rectius dicetur, tertia die appellare te posse: quia nihilo minus alienam causam defenderis. Sed si alius quàm qui iudicio [r] expert[s] est, appellet, qualis est [is] cuius interest: [s] an etiā tertia die appellare possit, videamus. Sed dicendum est secūda die appellare eū debere: quia verū est [t] eum suam causam defendere. contrariū ei est, si dicat idcirco sibi licere intra triduū appellare, quia videtur quasi alieno nomine appellare: quādò [u] si velit causam suam alienam videri, semetipsū excludit: [x] quia in aliena causa ei qui iudicio expertus nō est, appellare [y] nō liceat. ¶ Si is q ex libertinitate in ingenuitatē se defendebat, vict[s] appellare omiserit: an pater ei[s] appellare possit, maximè si dicat eum in potestate sua esse, quæritur. Sed enim quòd quia iniustam exercuisti appellationē, tenearis actione mandati.

a *Suburbanam.* non accesit.
b *Appellauit.* id est appellare debuit. ad neutrum enim appellauit: aliàs ad quid curreret biduum vel triduum?
c *Ad quem appellauit.* id est vult appellare.
d *Præscriptio.* bidui vel tridui.
e *Suo nomine.* ex hoc apparet quòd non facit cōtra P. in eo quod dicit. C. de iura. calum. l. ij. nam cum intendit procurator, qui est in rem suam, directas: nomine domini, non suo agit. & facit ad hoc. ff. §. biduum. & C. de ap. l. eos. in fi. & de procu. l. qui stipendia. & ff. de appella. l. qui suspectū. & de damno infect. qui bona. §. siue. & supra ad Velleia. l. aliquando. & j. l. proxi. §. sed si alius. Sed arg. contra. ff. si ex nox. cau. agatur. l. si cū vnō. hodie vero in sua & aliena decem dies: vt in authen. de appel. §. j. col. viij. *ADDITIO.* Dic secundum Bart. q̄ ibi ex necessitate litigat: & ideo tota dicitur sua illo respectu. sed quo ad hūc. §. forte habet tertiam diem pro parte socij. nam esse in iudicio alieno nomine dicitur multis modis: vt. ff. de his qui no. infa. l. furti. §. qui alieno.
f *Procurator.* simplex. Accursius.
g *Alteram.* i. biduum.
h *Litigat.* vt cohæres. Accursius.
i *Causam egit.* id est defendit. sic. ff. de edendo. l. j. sed si non habet mandatum, ergo fit in eum executio: vt supra de procurato. l. Plautius. ergo suū damnū: & sic biduum: vt. ff. pxi. §. Solue. etsi damnū: non tamen proficuum. vel dic nec damnum, quia recuperat à domino: vt supra iudicatum solui. l. iam tamen. §. in hac. Item no. quòd defensor quandoque vt defensor, quādoq; suo nomine interuenit: qd̄ esset quādo animo nouandi: vt. ff. de solu. l. solutionem. & sic facit ad id quod no. supra de procura. l. non solum. §. qui alieno.
k *Suam causam.* suam dico lit. cōtest. fit enim dominus procurator lit. contesta. vt. C. de procu. l. procuratoribus. & l. nulla. Acc.
l *Triduum debere.* j. tit. j. l. iij. & de appel. l. qui suspectum.
m *Computandum est.* sed in quo casu intelligendum est quod hic dicitur? nam cum absente ante litem cōtestatā non, cū tunc non possit ferri definitiua, secūdum nos: vt. C. de temp. appel. l. fi. §. illud. Item nec de absente post: quia si fuit defensus, tamē in nullo restituitur: nisi sit absens causa reipublicæ, [a] qui ad appella. tantū restituitur: vt. ff. de in integ. rest. l. fi. & C. quomodo & quādo iudex. l. ab eo. si autem non fuit defensus aut legitime citatus, & sic contumax, vt supra de re iud. l. contumacia. non habet locum appellatio: vt. l. & post. §. fi. ff. de iudi. nisi venerit adhuc sedente iudice pro tribunali: vt supra de in integ. resti. l. diuus. aut non fuit
n *Si ille.* qui defendebat absentem.
o *Audiatur.* [b] nā auditur procuratore non existente soluendo: vt ar. C. de iudi. properādum. §. fi. & alias no. C. eod. de appel. authen. hodie.

SI procuratorio.]CASVS. Procurator meus pro me egit, & succubuit: deinde appellauit, & iterū succubuit. vult nunc appellare: potest intra triduum. Secundo dicit: lata sententia cōtra vnum, alius cuius interest, potest appellare intra biduum: & redditur ratio in litera. Tertio: petebar in libertinitatē: dico me ingenuū: & succubui. pater me[s] intra biduū potest appellare. Item aliquo iusso decapitari, aliquis de suis cōiunctis vult appellare. potest intra biduum. Francis.
p *Num.* id est an.
q *Interfuisse.* videtur
r *Iudicio.* collige ergo quòd qui in iudicio interfuit, appellat etiam si non interfit: vt quia iuste succubuit. Accursius.
s *Interest.* exēpla sunt supra de ap. l. ab executore. §. j. vsq; ad. §. si procurator. & l. à sententia. in prin. & §. j. & sic est arg. q̄ hi non possunt esse testes. quod dic vt not. C. de testi. l. omnibus. in prin.
t *Quia verum est.* bona ratio: vt. ff. l. proxi. §. in propria.
u *Quandò.* id est quia.
x *Excludit.* No. qui dicit contraria, non auditur. sic. C. de fur. l. j. & de codi. l. fi. & de hære. ac. l. vt debitum. & ff. de condi. insti. l. si Titius. & de condi. & demon. l. Titio.
y *Appellare.* nisi de nouo fiat procurator, vel nisi gerat negotium domini: vt. j. tit. j. l. j.

a *Limitabis hāc glo. vt nō procedat in absente causa reipublicæ*

b *Ista glo. est valde nota. ad hoc, quòd reus potest appellare etiam post decem dies quādo eius procurator nō appellauit in tempore debito: & non sit soluēdo. Bolog.*

a *Probatur.* vt possit appellare scilicet. Accursius.
b *Appellare.* suo nomine, non quasi defensor: vt. ff. de appel. l. nō tantum. & ff. l. j. §. in propria. & ff. de libe. cau. l. j.
c *Necessaria.* maxime: vt. l. non tantum. vel secundum quosdam vbi necessaria persona, tunc biduum. vbi nō, tunc triduum: quod non placet.
d *Defendit.* ad quod supra de appel. l. non tantum.

Illud.]*CASVS.* Iudex causæ nostræ cū scribere vellet ad principem tenorem causæ & actorum, & ab eo habere consilium, ostēdit literas partibus in quibus acta & tenor causę continebantur: & partibus hoc placuit: deinde princeps rescripsit. dicitur quòd non potest appellari per aliquam partium ab illis literis. Franciscus.

† *Hic est melior textus de iure, ad hoc q̄ pars videtur consentire actis factis per iudicem, si nō cōtradicat: & in eis actis præsumitur obseruata omnis solennitas. hoc verū in his quæ sunt parui præiudicii: secus si magni. Bo.* † *Et dicit quòd non, quia &c. vt sequitur. Dy. & Ia. de a.* **Fl. ratum habetur.*

e *Editū sit.* quod faciendum est: vt. C. de rela. l. j. & ij.
f *Cōsensisse.* argu. quòd satisdatione iudici prętita nō possit obiici literis. sic. C. de re iudi. l. absolutionem. & ff. de cōtradicat: separa. l. j. §. illud. Sed arg. contra. j. eo. l. fi. & infra de re. iur. l. non videtur.
g *Nec audiendus.* ff. eo. l. j. j. respon. contra. solu. non cōceditur ei appellare à literis, quia eis consensit: vt hic dicitur: sed potest appellare à sententia, quasi mēdaciis referentis, nō literis sibi editis fuerit oneratus. Ioan. vel hic quærendo, non respōdendo loquitur. H. & eodem modo solue. ff. de appel. l. j. §. j. in prin. vel supra eod. loquitur quando post sententiam, hic ante consulitur princeps.

si potest, quod magis probatur: [a] secunda die vt in propria causa appellare [b] debet. Si pro eo qui capite puniri iussus est, necessaria [c] persona appellet: an tertia die audiri possit, Paulus dubitat. sed dicendum est, hanc quoq; personam, vt in propria causa, secunda die appellare debere: quia q̄ sua interesse dicit, propriam causam defendit. [d]

III. IDEM libro secundo de Appellationibus.

ILlud † videamus: si cum imperatori scriberetur, exemplum literarum litigatori editum sit, [e] neque is appellauerit, & postea cōtra eum rescriptum sit: an appellare à literis pridem sibi editis possit: † quia qui tunc non appellauit, vera esse quę scripta sunt, cōsensisse [f] videtur: nec audiendus [g] est, si dicat euentū rescripti sacri se sustinuisse.

DE APPELLATIONIbus recipiendis, vel non.

TITVLVS V.

I. VLPIANVS libro vicesimonono ad Edictum.

NOn solent audiri appellantes, nisi hi quorū interest, [h] vel quibus mādatum est, vel qui negotium alienum gerunt, quod mox [i] ratum reus habeat. [k] Sed & [si] cum

DE APPELLATIONIBVS RECIPIENDIS, vel non.

h *Non solent. Interest.* vel pecuniariter: vt. ff. de app. l. iiij. §. j. vel affectiōe: vt supra de ap. l. nō tātū. & hoc in eis qui nō interfuerūt in lite: aliàs etiā si nō interfit, appellat: vt quia iuste condemnatus est: vt supra titu. j. l. pe. §. sed si alius.
i *Quod mox.* id est intra biduum: vt supra rem ra. ha. l. bonorū. vel aliter vt in eo. tit. l. quo enim. §. j.
k *Habeat.* si enim ratum non habetur, iudicium nullū est, & cōtrouersiæ nullæ: ideoq; appellatio nulla: vt. C. de procura. l. licet.
l *Rem.* id est vtilitatem filij.
m *Euersam.* id est amissam.
n *Curare.* id est exequi pro filio conueniente alium. duo enim videntur huic matri attribui, scilicet quòd appellet: & quòd exequatur appellationem. quòd si filius erat conuentus & damnatus: ibi necesse habes vt dicas eam intercedere, quia necesse habet satisdare iudi. sol. vt insti. de satisd. §. fi. Respon. vere intercedit, sed non habet Velleiani auxilium, quasi non videatur intercedere in causa appellationis. aliud in principali: vt subiungit: vt. ff. ad Velleia. l. ij. §. fin. nisi in casu quando parentes vel liberi morbo aut ætate impediantur: vt. ff. de procur. l. fœminæ.

ANte.]*CASVS.* Iusit iudex seruum torqueri in causa ciuili vel in causa criminali, non ea tamen præcesserant per quæ posset vel deberet torqueri. dicitur quòd ab ista interlocutoria potest appellari. Franciscus.
o *Ante sententiam.* scilicet definitiuam. Accursius.
p *Quæstionem.* seruorum scilicet per tormenta. Io. alij vero exponunt de quæstione principali, quam iudex interlocutoria sententia definit. quod Io. non placet. Item hoc dicunt quidam esse dictum gratia exempli, vnde dicunt idem esse si vellet sententiam executioni mādare ante definitiuam sententiā. Item vbilibet vbi sententia interlocutoria tuetur executionem, id est statim mandatur executioni: vt no. ff. de mino. l. intra. & ff. de præua. l. præuaricationis. & ff. qui satisda. co. l. arbitrio. & sic secūdum eos potest appellari secundū. ll. ff. cut secūdum canones, scilicet quotiens grauatur aliquis cōtra ius litigatoris. nos autem secundum Azo. & H. tantum hoc casu intelligimus hanc. l. regulariter autē contra: vt. C. de ep. au. l. ij. & C. quo. ap. l. ante. & adde quod ibi not. sed tunc ob. ff. qui satisda. cog. l. arbitrio. Solu. hic speciale vt ibi, prout ponis ibi quòd causam principalem commisit, & incidenter de fideiuss. cognouit. Si autem ponas quòd specialiter illa cognitio sola fuerit ibi mandata: tunc non est interlocutoria, sed definitiua eius de quo ille cognouit: vt ibi no. Item op. supra de mino. l. intra. sed dic vt ibi. Item op. supra de præuari. l. iij. sed ibi etsi non pronuntietur, nō tamē dicitur quòd appelletur. Item op. C. de app. l. si quis ꝓuocatione. quòd ideo non appellat, quia interlocutoria, per. l. istam. sed tu dic defi. & alia est ratio, quia cito potest recuperare per petitorium si habet ius is qui succubuit in primo. & facit extra de ap. suggestū. Item cū appellat ab interlocutoria:

Nunc.]*CASVS.* Petij quendam tutorē remoueri vt suspectū, & succubui. possum appellare intra triduum. Francis.
r *Intra triduum.* sic supra tit. j. l. j. §. si quis suspectum.

Eius.]*CASVS.* Quidam appellauit, & differt procedere in causa eo quòd de hoc rescripsit ad principem: & eius responsum expectat. non auditur volēs ob hoc differre: & si appellet ob hoc, non recipitur eius appellatio.
s *Prohibetur.* vt &. C. de appel. l. ex illo. secus quandoque si ob alias causas supplicat lit. pen. vt. C. vt lit. pen. l. ij.
t *Vetatur.* & quia lit. pendē. supplicatur, vt dixi: & quia est interlocutoria, si dicat non expecto te propter hoc: vt no. ff. l. antepe.

Ei cui.

BIU Cujas

Appellatione interposita, siue sit recepta, siue non, debet officium iudicis conquiescere: & attentata reuocantur per superiorem. hoc dicit vsque ad versi. plane. Bartolus.

Primo ponit vnam regulam quòd in his quæ non recipiunt dilationem, non potest appellari. Secundo hanc declarat per tria exempla. Tertio ponit duos casus in quibus non licet appellare, qui non ponuntur in dicta regula. secunda ibi, veluti. tertia ibi, item si ex perpetuo. Bartolus.

Nouum.

DE LIBELLIS DIMISSORIIS, qui apostoli dicuntur.

Post appellationem.] CASVS. Nunc dicit q̃ iudex à cuius sententia appellatur, debet epistolã mãdare iudici cognituro de causa appellationis: & illa epistola vocatur litera dimissoria, siue apostoli. Secũdo dicit quid' debeat continere illa epistola. *Fl. appell. ne vel test.* Tertio dicit: pars quæ appellat, debet petere intra tẽpus ad hoc statutum, quod est. xxx. dierum, à iudice à quo appellauit, istã epistolam fieri & demandari: & sufficit si petiit, licet non sit facta. nam sibi non nocet. Fran.

o *Dicta est.* ideóque à meo iudicio dimitto, & ad vestrum examen dirigo. ad quod. j. de verb. sign. l. dimissorię.

p *Intra tẽpus.* xxx. dierum à die latæ sententię: vt. C. de appel. l. iudicibus. quæ punit iudicem non dantem intra tempus dictum.

q *Contestetur.* intra aliud tempus de quo habes. ff. titu. j. l. si cuius. in fi. & C. de appel. l. si appellationem. & ad hoc. C. de iis qui per me. iu. l. ij. quæ contestatio si fuerit deserta, videtur appellatio deseri: vt. C. de appel. l. quoniam nonnulli. in fi. licet iudex à quo appellat, dare debet etiã non petenti: vt. C. de ap. l. eos. §. apostolos.

r *Accipiẽti.* id est accipere volẽti. ad quod in auth. vt exact. instãte do. §. fi. col. vij.

NIHIL INNOVARI appellatione interposita.

Appellatione.] CASVS. Appellatione interposita, siue est recepta, siue nondum est recepta: nil interim est nouandum quãdiu iudicetur super causa ap. & dat exemplũ de iusso per sententiam relegari, qui appellauit. nam interim non relegabitur. idem de iusso deportari. idem de iusso remoueri ab ordine. qui si appellent, interim non procedetur contra eos. Vltimo dicit: ex pluribus delictis Titius fuit accusatus & condemnatus: & appellauit propter quædam, se iniuste dicens condẽnatũ: propter quædã nõ. quæritur an interim puniatur ꝓpter illa delicta ꝓpter quæ non appellauit? & distinguitur. nã si hæc delicta propter quę nõ appellauit, sunt grauiora aliis: tunc nõ differtur executio. Frã.

Scribens.

EI cuius.] CASVS. Cum appellare vellem à sententia iudicis, obtuli ei libellũ appellationis. iudex non recipit eum. dicitur quòd mea appellatio pro recepta est: & debeo ire ad iudicẽ qui de appellatione cognoscet: & si aliq̃d impedimẽtũ interuenerit q̃ non potuit interim iri ad iudicem appellationis, impedimẽto cessante ibitur. si autẽ cum iudex non recepit appellationem meã, iui ad principem vt cognosceret de appellatione, cũ ad alium iudicem ire debeam: nõ mihi nocet: secus si ad minorem iudicẽ iui quàm esset ille qui de appellatione mea cognoscere deberet: nam nõ mihi prodest. Vltimo dicit: non recepta mea appellatione debeo ire coram iudice causæ appellationis intra tempora ad hoc statuta. q̃d dic vt in glo. Fran.

a *Dicere.* id est probare, vt subiicit. solum enim dicere nõ sufficit. sic. ff. de dolo. l. j. §. j.

b *Principi.* id est ad principem.

c *Quàm.* s. directò.

d *Alium pro alio.* forte minorẽ: vt. ff. de ap. l. j. §. pe. & facit. C. de ap. l. à proconsulibus. in fi. & de his qui per metũ iudi. l. j. & ij. in fi.

e *Intra constituta.* scilicet anni, vel sex vel quatuor mensiũ: vt. C. de appel. l. si appellationem oblatam. Io.

Sciẽdum.] CASVS. Cum appellaui, & iudex nõ recipit appellationem meã: omnia stant in eodẽ statu: nec quicquã mutandũ est, etiã si contra fiscum appellassem: & iudex qui nõ recepit appellationem, debet sentẽtiã manifestare mihi: & causam dicere quare non recepit appellationem: & eius exemplum dare mihi debet. Fran.

f *Nõ recipitur.* aliàs est nõ. & aliàs deest: & tũc debet deesse similiter in medio & in fi. huius l. & facit. C. de ap. l. appellatione. & j. titu. ij. l. j. & quod ibi no. & xxiij. q. j. ca. j.

g *Opinionẽ.* id est sententiam. ad hoc. C. de app. l. eos. §. super. & de rela. l. j. & ij.

h *Manifestare.* iudici ad quem est appellandum.

Stres.] CASVS. Ponit quinque casus in quibus non appellatur: & est ratio in omnibus, quia nõ recipiunt dilationẽ: quod apparet ex litera. Franciscus.

i *Appellare.* supra de appel. l. constitutiones.

k *Aperiatur.* C. quorum ap. non reci. l. quisquis.

l *In annona.* ad hoc supra de re iudi. l. ij. & supra de fer. l. eadem. & C. quo. appel. l. fin.

m *Ex perpetuo edicto.* supra de appel. l. ex consensu. §. fin.

An vendere. ab ipso scilicet venditore, cum nulla sit ibi sententia: vel etiã à sententia, scilicet quã fecit creditor denuntiari ei postquam expectauit biẽnio: vt. C. de iur. domi. impe. l. fi. §. finautem.

DE LIBELLIS DIMISSORIIS, qui apostoli dicuntur.

EI cuius appellatio nõ recipitur, sufficit si possit dicere [a] appellationem suã non esse receptã. quod quãqua ratione doceat, admittetur eius appellatio. Non recepta autẽ appellatione, si quidẽ principem appellari oportuit, principi [b] erit supplicãdũ. Sin verò alius appellabatur quàm [c] princeps: ille erit adeundus. sed & si quid aliud post receptã appellationẽ impedimento factum fuerit: eũ adiri oportet, quẽ appellare quis debet. Planè si appellatione non recepta, nõ ipsum adierit quem debuit, sed principẽ: pro eo habebitur atque si is aditus est, qui adiri debuit: ídque rescriptis imperatoris nostri Antonini declaratur. Planè si aliũ pro alio [d] adiit, nõ principem: nihil ei hic error proderit: licet non videatur cessasse. Intra cõstituta [e] autem appellatoria tempora debet is cuius appellatio non est recepta, vel competentem iudicem, vel principem adire.

In appellatione non recepta nil debet innouari. Item apostoli, etiam refutatorii, debent dari: ita quod partes quid in eis contineatur intelligant. Bartolus.

VI. MACER libro secundo de Appellationibus.

SCiendum est, cum appellatio non recipitur, [f] præcipi sacris cõstitutionibus omnia in eodem statu esse, nec quicquam nouari, etiã si contra fiscum appellatũ sit: eúmque qui appellationẽ non receperit, opinionẽ [g] suam confestim per relationem manifestare: [h] & causam pro qua non recepit appellationem, eiúsq; exẽplum litigatori edere debere, mandatis cauetur.

Appellare. supra de appel. l. constitutiones.

Aperiatur. C. quorum ap. non reci. l. quisquis.

In annona. ad hoc supra de re iudi. l. ij. & supra de fer. l. eadem. & C. quo. appel. l. fin.

Ex perpetuo edicto. supra de appel. l. ex consensu. §. fin.

Nouum. [a] puta executio, vel simile. Sed quid si nõ est facta ap-

DE LIBELLIS DIMISSORIIS, qui apostoli dicuntur.

TITVLVS VI.

MARCIANVS libro secundo de Appellationibus.

POst appellationem interpositam literæ dandæ sunt ab eo à quo appellatũ est, ad eũ qui de appellatione cogniturus est, siue principẽ, siue quem aliũ: quas literas, dimissorias siue apostolos appellant. Sensus autem literarũ talis est: appellasse puta Luciũ Titium à sententia illius, quę inter illos dicta est. [o] Sufficit autẽ petisse intra tẽpus [p] dimissorias instãter & sępius: vt & si nõ accipiat, id ipsum cõtestetur. [q] nã instantiã repetentis dimissorias, cõstitutiones desiderãt. A equũ est igitur, si per eũ steterit qui debebat dare literas, quo minus det, ne hoc accipienti [r] noceat.

NIHIL INNOVARI APPELLATIONE interposita.

TITVLVS VII.

VLPIANVS libro quarto de Appellationibus.

APpellatione interposita, siue ea recepta sit, siue non: medio tẽpore nihil nouari [s] oportet. Si quidem

BIU Cujas

hic dicunt hãc gl.sing. ad hoc ꝓpositũ, quòd iudex non potest exequi sententiã suã intra tẽpus datũ ad appellandum. idem est in causis criminalibus: licet aliud de consuetudine obseruetur. Bolog.

pellatio: an intra biduum possit fieri executio? Respon. non, arg. contra. C. communia de leg. l. fin. §. sin autem.

a *Recepta est.* vt in auth. vt cum de ap. co. in prin. & in auth. vt nulli iu. in princ. & §. illas vero. col. ix. & ſ. de insa. l. furti. §. j. & j. hac. l. sed cõtra in auth. vt spõ. lar. §. aliud. col. ix. ad hoc sol. illud speciale in supplicatione, & aliàs quod dic vt no. C. de appel. l. iiij. & fa. ſ. ad Tur. l. j. in fi. & C. in integ. restit. po. ne quid noui fi. l. j. &. C. de bo. pos. secundũ ta. l. j. & C. quo. app. non reci. l. ab executione. §. à quo. & ſ. qui satisd. cog. sciendum. §. fi. & ſ. de pœ. l. ij. in fi. Itẽ op. quia videtur appellans fieri actor, etsi prius erat reus, quod est verum, secundum P. sed nos contra: vt not. C. eo. de appel. l. hi qui.

b *Fiat.* ei appellationi quoad &c. vt. ſ. ti. ij. l. sciendum. Sed apud quẽ deliberabitur? Respon. apud principem, non apud cũ à quo appellatur: vt. ſ. de iniusto test. l. si quis filio ex. §. hi autẽ omnes. & de admini. tu. l. chirographis. & l. fi. in prin. vel apud eũ qui de appellatione est cognituros: cũ pro eo habeatur ac si sit recepta quo ad cõmodum appellantis: vt. C. de ap. l. à procon sulibus. in fi. & l. si appellationem. sed iudex qui non recipit, in triginta põdo auri, & eius offi. in tantundẽ punitur: vt. C. de app. l. quoniam iudices. Itẽ quid si patenter appareat nõ recipiẽda, quod potest esse frequenter: vt. ſ. ti. ij. l. fin. & ſ. de ap. l. cõstitutiones. &. C. quo. ap. per totum? Respon. non punitur iudex nõ recipiens: immo appellans in quinquaginta lib. argenti, & in corpore, & in fama: vt. C. eo. l. eos. §. super his. & quo. ap. non reci. l. ab executione. §. fi. & C. eo. l. à procõsulibus. & sic poterit statim exequi si talis sit iudex qui aliàs hoc possit. sic ergo hic loquitur cum dubium est sit recipienda, an non. Accursius.

† *Not. cautelã ex isto textu ꝙ differẽda executione in causa criminali: vt scilicet cõdẽnatus de aliquo maleficio, accusetur de alio maiore maleficio. quo casu (secundum eum) retardatur executio mortis eius quousq; pẽdet ac. secunda. not. Bar. in l. 2. §. fi. ſ. de custo reo.*

c *Pronuntiatũ.* sit iusta, vel non. Idẽ tamen & si lapsa sint fatalia: quia tunc est firma sententia prima: vt. C. de tempo. ap. l. fi. §. illud.

d *Si quis.* ponit exempla.

e *Deportatus.* verbo tenus.

f *Deportandi ius est.* vt imperator & præfectus præto. & vrbis, non præses prouin. vt supra de pœ. l. ij. §. j. de iniust. testa. l. si quis filio ex. §. eius. & de leg. iij. l. j. §. hi. & de interdic. & rele. l. inter pœnas. §. j. sed videtur nunquam dubium: quia aut est specialiter inhibita à iure: & sic certum est non posse appellari. aut non: & certum est posse: vt. C. de ap. l. & in maioribus. Respon. negatione fit dubium: vt. C. qui. ad lib. pro. non licet. l. iij. in prin. Vel dic quòd aliquis casus est vbi non est prohibita expresse: tamen est prohibita in eius simili: vt in condic. ex. l. si quis in tantam. C. vnde vi. & in infinitis similibus.

g *Adnotatus.* subaudi appellauit.

h *Non adquieuerat.* nec appellauerat. posset autẽ etiã aliter legi.

i *Participare.* infra de mune. & ho. l. reus. §. eũ. in fi. contra. sed hic habuerat honorẽ, à quo per sententiã deponebatur. vnde ap. pen. remanet in eodem: ibi de nouis honoribus nõ de habitis per fuerit recepta appellatio: quia recepta est. a Si verò non est recepta: ne præiudicium fiat b [ei] quoad deliberetur vtrum recipienda sit appellatio, an nõ sit. ¶ Recepta autem appellatione, tamdiu nihil erit innouandum, quamdiu de appellatione fuerit pronuntiatum. c Si quis d ergo forte relegatus fuerit, & appellauerit, non arcebitur neque in Italia, neq; in prouincia [à] qua relegatus est. Propter eandẽ rationẽ & si quis deportatus e fuerit ab eo cui deportãdi ius est f, vel adnotatus: g neque vincula patietur, neque vllã aliam iniuriam, quam patitur qui sententiæ nõ adquieuerat. h Integer enim status esse videtur prouocatione interposita. Ergo & si abstinere ordine iussus sit, & prouocauerit: eadem ratione potest cœtum participare: i cũ hoc sit constitutum, & sit iuris, ne quid pendẽte appellatione nouetur. ¶ Si quis † ex pluribus facinoribus cõdemnatus, propter quædam appellauit, propter quædã non: vtrũ differenda pœna eius sit, an non, quæritur. Et si quidẽ grauiora sint crimina ob quæ appellatio interposita est, leuius autem id propter quod non appellauit: recipienda est omnimodo appellatio, & differẽda k pœna. Si verò grauiorem sententiam meruit ex ea specie ex qua non est appellatum: omnimodo pœna imponenda est.

QVAE SENTENTIAE sine appellatione rescindantur.

TITVLVS VIII.

1. MACER libro secundo de Appellationibus.

QVAE SENTENTIAE sine appellatione rescindantur.

[Ulud.] CASVS. Quatuor casus ponit in quibus sententia retractatur sine appellatione: quod videas in litera. vltimo dicit: peto à te x. & tu à me petis. x. condemnat me iudex vt tibi dem. x. & nondum te mihi condemnat. dicebatur olim quòd non erat necesse me appellare à tali sententia: quia non cogebar tibi soluere ex tali sententia, cum possem cõpẽsationẽ opponere. sed certe tenet sententia, & appellare possum, si non iuste me cõdemnatum dico. Fran. Accursius.

l *Si quæratur.* cũ forte victor peteret coram præside executioni mãdari: victus dixit non esse iudicatum. & adde hic quod not. C. quando prouoca. non est ne. l. j.

m *Iudicatum.* aliàs autem super iudicato frustra iudicatur: vt. C. de sen. post sententiam. sic & transactio: vt. C. de transact. l. si causa cognita.

n *Rescinditur.* prima sententia. † *Alias aliter*

o *Si.* aliàs etsi. i. quis. *punirentur*

p *Corrigitur.* secus si vt *Paulus* nõ sit expressum: vt. C. *lib. 5. Cons.* de re iudi. l. ij. & facit *tit. 27. vide* C. de iu. fisc. l. ij. Accur. *l. 1. Cod. ad*

q *Quæstionis.* qua petebat corrigi dicta *leg. Iul. maiest.* ronea sententia: vel cũ peteretur executio, excipiebatur in ea erratum.

r *Putauerit.* non tollitur ergo quæstio erroris calculi per primam vel secundam sententiam: & sic est contra. C. de errore cal. l. j. Sol. ibi fuit sententiatum super errore habito extra ius: & in sententia non fuit error expressus. hic autem primus error fuit in sententia, similiter & vtrobique expressus: vel saltem in prima, quod sufficit, secundum quosdam. & sic expressa nocent &c. vt &. ſ. de condi. & demon. l. nonnunquam. cum suis concor. Item no. quòd fatua opi. nil operatur. a arg. supra de fur. l. qui re. putauit enim quod nullo modo esse poterat, scilicet quinquaginta &. xxv. esse centum. & ita nil valet: vt hic, &. ſ. de supel. leg. l. Labeo. & supra de vsufru. leg. l. si alij. sic etiã distinguitur inter expressum & non expressum errorem iuris: vt infra proxi. §.

s *Appellationi.* quia sententia valet.

t *Remittitur.* vt & supra de app. l. si expressim. sed fallit. ſ. de pœnis. l. moris. §. istæ. item. ſ. de interdi. & releg. l. relegatorum. §. ad tempus. item. C. de appel. l. j. quibus dicitur quòd contra præceptũ. l. pronuntiatur, & tamen non est pro nihilo. sed per principem in primo casu, in aliis per ap. sed in omnibus dic quòd non expressim contra le. pronuntiauit: item videtur in alio: vt. ſ. de re iudi. l. præses. sed ibi dicas contra ius litigatoris pronuntiatum, item in alio, vt quãdo putauit causam legibus iuuari. q. d. bo. fid. facit iudex: vt supra de re iudi. l. cũ prolatis. vel dic quòd ibi in. l.

a Aliter tamen
ꝙ dicitur
ꝙ dicitur
re qui cum
dera pars
suũ ad vide-
re affirm. a
cũt causa
c. ad audi-
tũ mittit
ro verb. ci-
tationis. de
arg. iuris.

cum

cum prolatis. respon. tacitæ obiectioni. q. d. quis est iudex ita fatuus qui etiam contra ius litigatoris pronuntiet, & sic tacite cõtra. l. respon. quia putabat causam legibus iuuari &c. Alij dixerũt in omnib⁹ prædictis casibus q̃ putabat causam legibus iuuari. itẽ facit. ſ. prox. §. &. C. quando prouo. non est ne. l. ij. &. l. circa. Ac.

a *De iure.* id est contra ius.

b *Propositum.* soléniter vt debuit. fuit tamẽ interpositum: alioquin sine causa poneret de notitia: illud tamen ad maiorem exaggerationem intelligo positũ, quòd non peruenit in notitiam: secus si soléniter fuit propositum: sed non peruenit in notitiam: vt. C. quomodo & quãdo iudex. ab eo. &. C. si minor ab hẽre. se absti. auth. si omnes. &. C. de iudi. properãdum. §. j. quæ videntur contra. itẽ nec ob. prę dictis. C. de accu. l. absentẽ. quia secus in criminalibus: vt no. ſ. de pœ. l. absentem. Aec.

c *Notitiam.* hoc ponitur, vt dixi, ad maiorẽ & euidẽtiorem iniquitatem sententiæ ostendendam: vt dicenda sit ipso iure nulla. & dic sic, quòd si solenniter fuit propositum: licet non peruenerit in notitiam, tenet sententia: vt supra de dam. infec. l. iiij. §. totiens. & supra quod vi aut clam. aut qui. §. j. &. C. de an. excep. vt perfectius. & est expressum. C. quomodo & quando iud. l. ab eo. Itẽ facit. ſ. de ope. no. nuntia. l. de pupillo. §. nũtiationem. & si quidem erat per cõtumaciã absens, nõ auditur postea, nisi veniat iudice sedente pro tribunali: vt supra de integ. rest. l. pe. & de iudi. l. & post. in fi. &. C. de iudi. l. properãdum. §. cum autẽ. si autem probabili & iusta de causa: serua distinctionẽ quæ fit de absentibus. Alij dicunt esse necesse peruenire in notitiam absentis: vt hic, &. ſ. de ap. l. ex consensu. §. fi. & in auth. de litigio. §. omnẽ. col. iiij. &. ſ. de requi. reis. l. j. & ad idem quod not. d. l. ex consensu. §. fina. & quando appel. sit. l. j. §. fina.

d *Absentis.* quia non fuit propositum.

e *Sine vsuris.* maxime: vt. ſ. de compen. l. cum aliter.

f *Priorem.* id est prius.

g *Me condemnatum.* quàm ego te. & fa. ſ. de iurisdi. om. iudi. l. si idem. §. j. &. C. de compen. l. neque. item. ſ. fami. ercisc. in hoc iudicio. contra. sed ibi in indiuiduis.

h *Iudicatum.* [2] opposita compen. & ideo videbatur nulla sentẽtia, cum ex ea efficaciter agi non possit. non ergo necesse est appellari: sed non est verum: quia ipso iure tenet: immo quia opponitur compensatio agenti, apparet valida.

Aulus.] *CASVS.* Sententia data aduersus Titium qui tempore sententię erat mortuus, non valet ipso iure. Item iudex delegatur contra Titium quem volebat cõuenire: & Titius erat iam mortuus. non tenet delegatio: & sententia à tali delegato lata non tenet. Fran. Accursius.

i *Condemnatum.* No. non valere sententiam in mortuum: vt hic, &. ſ. de re iudi. l. in summa. §. fi. etiam si per viuum defenditur: vt supra de iudi. de qua re. §. cum absentem. sed ecõtra pro eo sic: vt supra de fideicom. li. cum quasi. vel speciale ibi. in priuilegio autem concesso procuratori mortui dic vt. j. de reg. iur. l. Neratius. Item pactũ pro mortuo, vel contra, valet: vt. ſ. de pac. l. tale. §. fin. & facit supra de accu. l. ex iudiciorum.

Aulus.] *CASVS.* Præceptum iudicis impossibile de iure, non tenet: vt si iussit partes quadam die adesse in quadam taberna. & dic de hoc vt in glo. idem si est impossibile de facto: vt si iussit cuidam qui promiserat Titium facere stare iuri, vt eum Titiũ exhibeat in iure: cum Titius iam decesserat. nam hoc præceptum non tenet. & de hoc dic vt in glo. Franci. Accursius.

k *Impossibile.* de iure: vt supra de arb. l. si cum dies. §. antep. & pe. hoc autem euenit quandoque ex repugnantia: vt supra de re iudi. duo. &. C. de fide instru. scripturæ. & supra de condi. & demon. l. Titiæ si non nupserit. Sed arg. contra. de inoffi. test. Pap. §. sed nec impuberis. & facit supra de ac. & obli. l. non solum.

l *Non potuit.* vt supra qui satisd. cog. l. si decesserit. & sic no. equiparari impossibilitatẽ iuris & naturæ: vt supra de condi. instit. filius. &. l. conditiones.

Sed si iudex cõdemnat debitorẽ Stichi in Stichum: eo mortuo post moram an valeat sentẽtia? videtur quòd nõ: vt hic. Econtra quòd sic: quia in stipu. potest venire: vt supra de verbo. obli. l. inter stipulantem. §. fin. & in constituto, vt. ſ. de consti. pe. l. promissor. & ideo dicã valere. Tutius tamen est si in estimationẽ condẽnet: licet æsti. non sit in obli. vt & aliàs. ſ. si cer. pe. l. vinum. cum & pretium loco rei succedat: vt. ſ. de pe. hær. si & rem. & quia sic punitur culpa debentis: quæ aliàs remanet impunita: quod esse non debet: vt &. ſ. ad. l. Aquil. ita vulneratus. item quia pecunia est rerum æstimatio: vt. ſ. de fideiuſ. l. si ita fideiuſ. & quia ideo fuit inuenta, vt subueniret difficultatibus hominum: vt supra de contrahen. empt. l. j. §. j.

Iuris & naturæ impossibilitas æquiparatur.

Si texte. fa. ad id qd volunt glo. in. l. §. lis autem. in verbo, controuersias. de pacti. possess. in prag. sanc.

Glo. constituto

No. gl. ad hoc quod compensa. potest opponi etiã post sententiã latã. adde quòd idem si sententia trãsiuit in rẽ iudicatã, secũdũ Bart. in l. si cum dos. ſ. re. amotarum. Bolo.

AN PER ALIVM CAVSÆ &c.

Dictum est. ſ. de appellationibus, & à quibus & quando sit appellandum: restat videre per quos causæ appellationũ debeant exerceri. Bar.

QVæri solet. Dicitur quòd causę appellationum si sunt pecuniariæ, possunt per alium exerceri. & de hoc extat quoddam rescriptum, cuius verba ponuntur in litera. si autem causa sit capitalis: non potest per procuratorem exerceri. idem si talis sit causa per quã possit imponi pœna maior relegationis. in causa autem pecuniaria ex qua imponitur pœna infamiæ, potest constitui procurator. & hæc habent locum tam ex parte appellantis, quàm ex parte eius contra quem appellatur: & vt generaliter dicam, omnis causa quæ nõ potest per alium exerceri, nec eius appellatio exercebitur per alium. Fran. Accur.

m *Ad eum.* id est contra eum. & sic vterque appellauit. Vel dic appellatione, id est conuentione. sic. C. de procura. l. cum rem.

n *Non licet.* vt supra de publi. iudi. l. pe. §. ad crimen.

o *Relegationem.* descensiue incipiendo à capitali: non ascensiue incipiendo à minima. Accipe etiam inclusiue secundũ quosdam: quod non placet: sed exclusiuè ponitur vsque. si ergo relegationẽ vel

BIU Cujas

vel minorem pœnā relegatione cōtineat,poterit dari ꝓcurator: quia & in relegatiōe,& in minori pœna,vt in remotione ab ordine,damnatur absens,vt in ciuili causa:vt.ff. de pœ.l. absentem: ergo in eadem constituitur procurator:quia hæc duo simul debent residere:vt.ff.de procu.seruum.§.publicè.

a *Ignominia.* in omni causa in qua pœna corporalis nō imponitur, ꝓ procuratorē cuilibet agere licet spōte:nō ex necessitate.Io.sed huic regulę i quatuor derogāt casibus. In primo ratione personarū illustriū.aliæ vero personę si volūt possunt:alię vero personæ quādoq; etiā si volunt, nō possunt:vt in crimine.ff.de suspec.tu. Ité in interdicto de lib.exhi. & in tertio generali: vt.C. de ꝓcu.l.fi. Vel melio ff.de ꝓcu.l.licet.in prī. sed primo casus.ff.de suspe.tut.patitur duas excep.secūdus de interdicto vnā, tertius nullā: quod dic vt.C.de ꝓcu. quicūq;.&.l. fi.&.ff. de procu.nō solū.§.fin.& l.Póponius.j.rñ.In crimibus vero pu. vel priua.per procu.nō agitur,si modo pœna salte relegationem cōtineat: alioquin licebit. Excipitur illustris,qui indistincte super actiōe iniuriarū procuratorē cōstituit: a vt hic &.C. de iniur.l.fi.& sic patet exꝑdictis ꝙ prima pars glo. in pecuniariis,secūda in criminalib9 Ioquitur. Ité ad secundā partē est cōtra.ff.de appel.Lucius.sed ibi dominus nō vt procurator,sed vt in rē suā recipitur,cū eius interſit. ité facit quod no.ff. de ꝓcu. seruū.§. publicè.

a *Concor. tex.in.c. veniēs.extra de acc. Rodeci. 196. inci. quæstiū est in ante.& Speti.de ꝓcu.§.I.ver. sed præcedēs regula.* † *vulg. hi qui*

b *Sequitur.* vt in ꝓ socio & mādati actione.

c *Hoc agi.* vt & supra de iis qui no.infa.l.furti.§.j.Accursius.

d *Et generaliter.* not.in fi.huius.l.optimam regulam quæ in initio poni debet:cui est cōtra.ff.de appel.l.non tantum.Sol. vt ibi.

e *Causa.* scilicet principalis.

SI procurator.]*CASVS.* Procurator meꝰ appellauit:deinde rationem administrationis suæ mihi reddidit: & sic desiit esse procurator.dicitur ꝙ potest procedere ipse idem in causa appellationis.& eo cessante possum ego procedere:secundum quod & de adolescente dicitur.ff.de appel.l.fi.Franciscus Accursius.

f *Si procurator.* simplex ꝓcurator ad causam,victus appellare tenetur,secundū omnes:vt.C. de procu.l.inuitus.sed an exercere, sub iudice lis est:vt ibi no.vbi dicimus quòd nō teneī. & huic.l. rñ.quòd nō simplex ꝓcurator,sed omniū negotiorū domini erat procurator.sic & de causa app.vel dic ꝙ specialiter erat constitutus ad principalem causam, & ad causam ap.vel tertio debet, id est potest.sic.ff.de offi.procon.l.obseruare.§.fi.& secundū primos duos intellectus tenetur domino ac.man.nisi responderit ipse procurator.Accursius.

g *Appellauerit.* fa.ff.de appel.l.fi.§.fin.&.C.de appel.l.si actor.& l.dominus.& in authen.de ap.§.j.col.vij.

h *Reddiderit.* s.domino suæ administrationis. & sic est cōtra.ff. de appel.l.tutor fi.sed ibi in tuto.vel cura.in quo duo cōueniūt, scilicet finiri officiū,& rationē reddi.hic autē vnum tātum,scilicet rationē reddi.vel fidicas hic debet pro potest, nō est cōtra. A aliū causas agi,sed ipsum adesse auditorio debere sciendum est. Planè si pecuniaria causa est,ex qua ignominia a sequitur: b potest & per procuratorem hoc agi c. Idque erit probādum & in ipso accusatore si appellauerit, vel si aduersus eum sit appellatū.Et generaliter d quæ causa e per aliū agi non potest:eius nec appellationem per alium agi oportet.

Licet procurator qui voce appellauit,reddendo rationes domino desinat esse procurator:tamen poterit in causa appellationis pro domino respondere:& procuratore cessante potest dominus respondere.h.d.

II. MACER libro secundo de Appellationibus.

SI procurator f absentis appellauerit, g deinde rationes reddiderit: h nihilo minus ipse respōdere debet.Sed an eo. cessante dominus litis respondere possit exemplo adolescētis, videamus.Magis tamen obseruatur vt audiri debeat in causis appellationis reddēdis is cuius absentis procurator appellauit.

SI TVTOR VEL CVRATOR [vel]magistratus creatus appellauerit.

TITVLVS X.

Qui ad publicū munus vocatus frustratoriam interposuit appellationem: tenetur reipublicæ de damno quod interim acciderit.hoc dicit.

I. VLPIANVS libro tertio de Officio Consulis.

SI qui ad munera publica nominati i appellauerint, B nec causas probauerint: sciāt ad periculū suū pertinere si quid damni per morā appellationis reipublicæ acciderit. Quòd si apparuerit eos necessario prouocasse:cui adscribendum sit id damnum, præses vel princeps æstimabit. k

II. HERMOGENIANVS libro quinto Iuris Epitomarum.

TVtor vel curator retentus l si prouocauerit,& ante causam actā moriatur: propter periculum medij temporis m successores eius causas appellationis necesse habent reddere.

EVM QVI APPELLAuerit,in prouincia defendi.

TITVLVS XI.

I. VLPIANVS libro quarto de Appellationibus.

EVm qui appellauit, oportere in ꝓuincia defendi in aliis suis causis, etiam si appellationis causa peregrinetur,diui fratres Decimio Philoni rescripserunt. n C

II. MARCIANVS libro secundo de Appellationibus.

HOc enim illis præstatur,ne necesse habeant se defendere, o qui reipublicę causa absunt.

APVD EVM A QVO appellatur,aliam causam agere compellendum.

TITVLVS XII.

Iudex propter appellationem ab eo factam non efficitur suspectus in alia causa.Bartolus.

SI qui.]*CASVS.* Electus ad aliquod munꝰ appellauit, & succubuit. omne dānū quod interim accidit reipu. ipse debet emendare.si autē obtinuit:tunc ꝑses vel princeps æstimabit ad quem dānū hoc redundet,forte ad eū qui dolo malo illū elegit.& si interim pendēte appellatione decessit: hæres eius debet ꝓsequi causam appellationis propter periculum medij temporis. & hoc dicit hæc.l.& seq.Fr.Ac.

i *Nominati.* i.electi.

k *Æstimabit.* s.nominato,vel cuius dolo facta est nominatio: vt C.lib.xj. quo quis. or. cō.l.quotiens.&.l.fi.& fa.ff.de ap.imperatores. §.si magistratꝰ. & quādo appel. sit.l.j.§. si qs tutor.versi.alia.Ac.

l *TVtor. Retentus.* i. in tutelā datꝰ.& dic hic vt.ff.quādo ap. sit.l.j.§.si quis tutor.& ista.de excu.tu.§.q aūt.

m *Medii tęporis.* si pateat tutoré per malitiā causam egisse, spectat ad eū periculum. alioquin cōtra:vt.ff. de excu.tu.l. qui testaméto. &.C.de excu.tu.l.quāquā.&.ff.de ritu nup. si qs tutor.§. quid ergo.

EVM QVI APpellauerit, in prouincia defendi.

EVm qui.]*CASVS.* Appellaui à quadam sententia:& ob hoc sum extra prouinciam. interī aliquis vult me cōuenire ad aliquid in prouincia:debeo ibi defendi.secꝰ si sim absens extra prouinciā causa reipub.nā interim nō cogor me in ꝓuincia defendere.h.d. cū lege seq.Fr. Ac. D

n *Rescripserunt.* Romæ enim,vel alibi vbi peregrinetur causa exercendæ ap.non habet necesse respōdere:vt supra de iudi.l.ij. §.legatis.quæ est contra.sed in sua prouincia vbi appellauit,sic: vt hic.& est ratio,quia ibi facilè habet per quem defendatur: aliàs si non defenditur,ibi fit missio & venditio bonorum eius:vt supra qui.ex cau.in pos.ea.l.ad cognitionem.

o *Hoc enim.Defendere.* bona tamen eorum possidebuntur sinó defendātur:nō tamen distrahuntur:vt supra qui.ex cau.in in pos.ea.l.in pos.§.j.& supra qui.ex cau.ma.l.ité ait prætor.§.j. nisi ante absentiam sit negotium motum.nam tunc debet defendi:vt.ff.de legatio.l.eundē.§.j.&.ibi no.& fa.supra de dā.infec.l. eorum.& supra ex qui.cau.ma.sed & si prætorem.§.fi.& supra de arbi.l.non distinguemus.§.item si quis Romæ. Accursius.

APVD EVM A QVO APPELLATVR, aliam causam agere compellendum.

SI quis.]*CASVS.* Appellaui à sententia domini Scacauelli iudicis domini Richardi de villa potestatis Bonnunc cōuenior coram eodem domino Scacauello ab alio.ego dico quòd eum offendi ob hoc quòd appellaui ab eius sententia,vt sic sit suspectus.dicitur ꝙ non audior: imò teneor agere & defendere me in aliis meis causis corā eo.Fr.Accursius.

BIU Cujas

a *Ex alia causa.* ex eadē nullo modo: vt. C. de ap. l. eos. in prin.
b *Agere.* cum habet ibi domiciliū. aliàs cōtra: vt supra de iudi. l. ij. §. ei quoque.
c *Offensum.* nec enim debet reputare se offensum: vt. C. de appel. l. & in maioribus. Accursius.

SI PENDENTE appel. mors interuenerit.

Appellatore.] CASVS. Appellaui à sentētia lata cōtra me. nunc decessi sine hærede. dicit q̄ appellatio est extincta, cuiuscūque generis causa fuerit. i. siue ciuilis siue criminalis. si aūt reliqui hēredē q̄ adiuit hære. meā: si nullius interest causā appel. expediri: tunc nō cogitur hæres me⁹ ꝓsequi causam ap. & ponitur exēplum ifra in litera ibi, nullius auté &c. & est tale. Si sentētia lata cōtra me iudicabat me relegādum, de bonis auté meis nihil dicebat, & ego appellaui, & decess si interim relicto hærede: nō cogitur hæres meus prosequi causam appel. Hoc enim casu nullius interest causam prosequi. si auté interesset alicuius. s. fisci causam appellationis expediri: tūc cogitur hæres meus ꝓsequi. & ponitur exemplum quando interest fisci: vt si in sentētia dictum est me deportādum, vel relegādum bonis adēptis: vel in metallū dādum: & appellaui ab ista sentētia: & interim decessi relicto hærede: hoc casu hæres meus tenetur ꝓsequi causam appellationis: & nō aliter bona mea habebit hæres, nisi prima sentētia retractetur. aliàs haberet fiscus. quādo autem interesset priuati appellationē exerceri, nō habes in litera exemplū: sed ferè omnes causæ appellationū sunt tales, q̄ interest aduersarij ꝓcedi in causa appellationis. [*TVTOR.*] Tutor in causa pupilli appellauit: tandē decessit relicto Titio hærede. hæres prædictus reddidit rationē decessi relicto Titio hærede. hæres prædictus reddidit rationē pupillo de eo quod gesserat tutor. dicitur q̄ cogit reddere causam quare appellauerit tutor in causa pupilli, sed diuus Seuerus dixit q̄ tutor postquā reddidit rationes, nō cogitur causam appellationis reddere: & sic multo magis nec eius hæres cogitur. F. [*APPELLATORE.*] Fuerat ergo damnatus in causa ciuili, vel criminali.

d *Generis.* vel ciuilis, vel criminalis causa.
e *Peragere appellationem.* de hoc statim ponit exemplum. & sub. hic, & tamen habetur pro eo ac si obtinuisset appellator.
f *Necesse habet.* & quatuor habet menses plus quàm defunctus: vt. C. eo. l. fi. & sub. hic, vel statutis acquiescere: vt. C. eo. l. j.
g *Ademptione.* expressa. nam si etiam tacita fuit, nihilo minus extinguitur: vt. C. e. l. fi is. &. ſ. de ser. rusti. præ. l. item. §. qui habet. & fa. C. si reus vel acc. mor. fue. l. fi.
h *Ademptis.* expresse.
i *Successionis.* hæres.
k *In reddendis.* aut interiit res super qua appellatum est: & tūc si est ad aliquem vsum, tenetur exequi: vt supra de cōdic. fur. si seruus. §. boue. & subaudi, si erat in mora. si autem ad nullum vsum, non tenetur nisi propter peculium: vt. C. de libe. cau. l. principaliter. vel propter moram: vt superiori casu: vt. ſ. de verb. obli. inter stipu. §. pe. Si autem litigator interiit: aut causa erat ciuilis, & durat post mortē: vt. C. eo. l. ij. aut criminalis: & tunc nō propter pœnā corporalem quæ iam mortuo appellanti imponi non potest: sed propter bona sic, si expresse in sentētia cōtinebatur. aliàs nec i bonis durat: vt. C. eo. l. iij. vbicūque dixi hæredē appellātis ꝓsequi, sub. vel acquiescat statutis: vt ibi, nō aliter &c. & C. e. l. j. vbi auté à sentētia oneris vel muneris appellatur, dic vt. C. eo. si pater.
l *Detexerit.* quod fecit eo ipso quod aduersarius nō ꝓbat. quòd dic vt. C. de appel. l. ei qui. Accursius.
m *Tutorem.* nec hæredem: vt plene dixi. ſ. de ap. l. tutor.

VLPIANVS libro quarto de Appellationibus.

SI quis ex alia causa[a] appellauerit à iudice, an in alia causa eundem iudicē habere necesse habeat, videamus. Et hodie hoc iure vtimur, vt tametsi appellatio interposita sit, tamen apud eundē iudicem à quo quis ꝓuocauit, B compelletur alias causas (si quas habet) agere: [b] nec vtetur hoc prætextu, quasi apud * offensum[c] iudicē non debeat experiri: cū possit denuo prouocare.

SI PENDENTE APPELlatione mors interuenerit.

TITVLVS XIII.

MACER libro secundo de Appellationibus.

APpellatore defuncto, si quidem sine hærede, cuiuscumque generis[d] appellatio fuerit, euanescit. Quòd si appellatori hæres extiterit: si quidem nullius alterius interest causas appellationis reddi, cogendus nō est peragere appellationem. [e] Si verò fisci, vel alterius contra quē appellatū est, interest: hæres causas appellationis reddere necesse habet. [f] Nulli' autem interest, veluti cū sine ademptione[g] bonorū relegatus est. Nam si adēptis[h] bonis relegatus, vel in insulam deportatus, vel in metallum datus, prouocatione interposita decesserit: imperator noster Alexāder Pletorio militi ita rescripsit: Quāuis pendente appellatione morte rei crimē extinctū sit, data tamen etiā de parte bonorum eius sententia proponitur: aduersus quam non aliter is qui emolumentū successionis[i] habet, obtinere potest, quàm si in reddendis[k] causis appellationis iniquitatem sententiæ detexerit.[l] Tutor quoque in negotio pupilli appellatione interposita si decesserit, hæredē eius causas [interpositæ] appellationis reddere necesse est, etiam si rationes tutelæ hæres reddiderit: quia sufficit mortis tempore ad causas appellationis reddendas obligatum fuisse. Sed diui Seuerus & Antonin⁹ rescripserunt, nō cogendum tutorem[m] post rationes redditas causas appellationum reddere.

DE IVRE FISCI.

TITVLVS XIIII.

Sedecim casus enumerat, in quibus bona deferuntur infiscum.

I. CALLISTRATVS libro primo de iure fisci.

VAriæ causæ sunt ex quibus nūtiatio ad fiscum † fieri solet. aut enim se quis[n] quod tacitè[o] relictum est, profitetur capere non posse: vel ab alio præuentus defertur: vel q̄ mors ab hęredibus nō vindicatur:[p] vel quòd indignus[q] quis hæres nuntiatur: vel quòd princeps hæres institutus [est:] & testamētū siue codicilli subrepti[r] esse nūtiantur: vel quòd dicatur quis thesaurū inuenisse:[s] vel magni pretij[t] rem minoris ex fisco cōparasse: vel prævaricatione[u] dānato coitu: vt in authen. quib. mo. na. ef. sui. §. fi. col. vij. &. C. de incest. nup. si quis. & de natu. li. l. j. & hi vltimi deferēdo se Iucrantur, non primi: verùm in his omnibus locum habet vt fisco possit deferri. Accursius.

Cōtinuatio.

Iura priuatorum dixit: nunc audi fiscalia. vel dixit in lib. superiori de criminibus per quæ bona veniunt ad fiscum: ideo de hoc & aliis imribus fisci dicit: vt. j. eo. l. i.

n *Variæ. Se quis.* si ipse nō capax se defert habet præmiū, siue sit hæres siue sit legatari⁹, siue fideicō. vt. j. eo. senat⁹. §. senatus. Iteé & si nō capax ꝓuenitur ab alio vt ab hęrede capace, vel ab extraneo: & tūc similiter habet prēmiū deferens: vt. C. de his q̄ se de. l. j. & plene no. j. e. l. edicto. §. extat. Sed quis nō est capax? Rū. deportat⁹: vt. C. de hęre. inst. l. j. Iteé hęretici: vt. C. de apost. l. hi q̄ sanctam. & de hæret. l. Manichæos. Item dānati in metallum: vt. ſ. de his quę pro nō scrip. si in metallū. Iteé nati ex

† *Scribit Iulius Capitol. M. Antonino Philosophō Imp. delationes quibus fiscus augeretur, contēpsisse.*

o *Tacite.* vel nō tacite: vt infra eo. l. edicto. §. j.
p *Nō vindicatur.* vt. C. vbi causę fi. l. j. &. C. de his qui. vt indi. l. j.
q *Indignus.* aliis modis quàm superioribus. & est exemplum. ſ. de his qui. vt indi. l. indignum. & aliis multis in eo. titu. nam & superiores modi sunt indignorum.
r *Subrepti.* quo casu si priuatus esset hæres, ipse accusaret, & hæreditatem peteret: vt supra de fal. qui testamentum. nunc quia fiscus est hæres, ipse petit hæreditatem, & accusat.
s *Inuenisse.* scilicet in loco pub. vel fiscali: secus si aliàs, id est in loco priuato: quia cessat delatio: [x] vt institu. de rerum diui. §. thesauros. &. j. eo. l. non intelligitur. §. fi. Accursius.
t *Magni pretii.* si dicas abesse dolū vtriusq;, vel gratiā: dices de deceptione vltra dimidiā iusti ptij: vt. C. de rescin. vend. l. ij. si dicas illa adesse, tunc etiā pro minori deceptiōe: vt. C. eo. si minori. &. l. qui in cōtractibus. & sic iure priuati: vt C. de peti. hære. l. j.
u *Prævaricatione.* quia procurator fisci vel aduocatus prævaricatus est: vt. C. de sen. aduer. fi. la. l. j. lib. x.

a Limitabis hāc glo. per l. vni. cū ibi not. C. de thesau. lib. 10. nisi essent reperta tales thesauri arte magica: quia tūc cōpetūt fisco: vt per glo. in ver. arte. i. præalleg. l. vnica.

BIU Cujas

a *Capitali crimine esset.*ſ.dānatus,& bona expreſſe adempta:vt.ſ. tit.j.l.j.&.C.de bo.proſcrip.l.fi.vel dic eſſet.ſ.poſtulatus.vel deprehēſus,& poſtea ſe occidit timore futurę pœnę:vt.j.e.l.in fraudem.§.ij.&.iij.&.ſ.de bo.eo.l.fi.Accurſius.

b *Reum esse.*quod dic per exempla vt.ſ.de acc.l.ex iudiciorum.

c *Destructam esse.* per vim pub. vel priuatā: vt.ſ.ad.l.Iu.de vi pub. l.hi qui.vel cauſa negotiādi deſtructa fuit: vt ſupra de contrahen. emp.l.ſenatus. & de dāno infec.l.fi.

* *Plo. reſtructam*

d *Receſſum.* & ob id de calū.ſeu tergiuerſatione dānatum eſſe. aliter enim nō deferrent bona in fiſcum:vt.C.vbi cau.fiſcales.l.j. & vt intra certū tempus.l.j. & ſic eſſet vbicūq; viueret criminoſus. nam primo deberet accuſari & cōuinci corā præſide,antequā pcu. Cęſaris ſe intromittat.at vbi deceſſit,vt in præcedentibus caſibus:ſola pecuniaria quæſtio ſupereſt: niſi ſe ſtatim intromitteret pcurator Cęſaris vt iudex,& pcu.fiſci vt actor, vel alius nomine fiſ. nuntians & proſequens:vt not.C.vbi cau.fiſ.l.j.in fi.Accurſius.

† *Ludo.Ro. in ſuis ſing. fo.2. ſing. 301. dicit hic eſſe caſum ſing.de hoc quòd licet cōfeſſio in vno iudicio facta præiudicet in alio: hoc eſt verū in cōfeſſiōe vera: ſecus in ficta. Bolo. * de his quæ vi me. ve. eau geſ. ſunt.*

e *Rem litigioſam.*pone exemplum.C.de litigio.l.fina.Ac.

f *Venundari.*vbi pretium perditur,vel fiſco datur.

g *Contractu priuato.* quia ex officio quod adminiſtrat emit: vt.j. eo.l.aufertur.§.quod à præſide.&.ſ.de contrahen.emp.l.nō licet. &.C.* quod met.cau.l.ſi per impreſsionem.& ſic eſt pœna legalis. Vel dic,quia fiſcus ſucceſsit alicui priuato cui debebatur aliquid nomine pœnæ, vel ſortis etiam:vt.j.eo.fiſcus. & ſic eſt etiā pœna conuentionalis.Ex ſuo autem contractu non eſt veriſimile quòd ignoraret: ſed ex alterius contractu ſic:vt.j.de reg.iur.l. qui in alterius.

h *Aduerſus leges.*ſub.vel pro eo quod &c. & quod ſubiicit aduerſus.ll.factum eſſe , eſt exemplum.C. de aſſeſ.l.conſiliarios. & ad.l.Iul.re.l.j.Item quod ſubiicit,vel cōmiſſum factum eſſe.ſ. in fiſcū.& eſt exemplum.ſ.de publica.l.coté ferro.§.domi[n]ō.&.l.cō miſſa.vel ſecundo nō ſubaudias.ſ.factum eſſe:ſed repete, vel aduerſus cōmiſſum &c.& in idem recidit.Alij non habent ibi,vel aduerſus &c.& tunc eſt vnus tātum caſus.ſ.de commiſſo. & not. quòd ex aliis cauſis fit nuntiatio:vt.C.de ſacroſan. eccle.l. iubemus nullā.in fi.Item ſi quis ſalem vel arma vēdidit hoſtibus:vt.ſ. de pu.l.coté.&.C.quæ res expor.nō de.l.j.&.ij.Itē ſi quis inceſtas nup.contraxerit:vt.C.de inceſt.nup.l.qui contra legū. Item alibi:vt.C.de iis qui à non do.l.fi.Item.C.ad.l.Iul.de vi.l.ij.&.l. ſi quis.in fi.Item ſi quis ſeruos fiſ.occultauerit:vt ſupra de pub.l. fi.§.quotiens.Itē.C.de ſepul.viola.l.ij.ſed hodie in his & ſimilibus bona non auferuntur hæredibus, niſi in crimine maieſta. vt in authen.vt nulli iudi.§.fi.col.ix.

i *An bona.*puta hæreditas vel patrimonium alicuius aliqua ex prædictis cauſis:vel etiā quia ſit inſtitutus fiſcus:vt.j.eo.l.nō poſſunt.&.ſ.de offi.procu.Cæſa.l.ij.fiſco obuenit. Item quod dicit ipſo iure:nūquid ergo ſine aditione erit hæres quādo eſt inſtitutus? Rñ.nō:vt.ſ.de offi.pcu.Cęſa.l.j.in fi.ſed aditione factus erit hæres,ſi bona ſint ſoluendo.aliās nō,etiā ſi adierit.ſi autem diceres ſine aditione eſſe dominū:ſpecialiſsimū eſt.qđ enim in Cæſare dicitur,& in fiſco regulariter eſt dicendū:vt.j.eo.l.fiſc⁹.in fi.

k *Eius.*Labeonis.Accurſius.

l *Quòd.*id eſt quia.aliās quò.Accurſius.

m *Veneunt.*à creditoribus.

n *Nihil adquiri.* hoc ſi certioratus etiam non fuerit præfectus ærarij.aliās etiam ſi ſoluendo eſſent,venirent:vt.ſ. de fideicom. lib.l.iiij.§.ſi bona.

o *Diuus.*detuli bona Titij mortui pertinere ad fiſcum,quæ poſſidet Seius ſine titulo.certe ſi duo interueniant.ſ.quòd vere vacent fiſco,& ſunt nuntiata fiſco:quadriēnio pręſcribitur:vt hic.ſ. ſi nō agnoſcat:aliās cōtra eum nō præſcribitur quadriennio, ſed xx.annis.dic ergo nuntiationem,id eſt petitionem nuntiatorum

fiſcum victum eſſe:vel eum deceſsiſſe,qui in capitali crimine eſſet: [a] vel etiam poſt mortē aliquem reum eſſe: [b] vel domum deſtructam * eſſe: [c] vel ab accuſatione receſſum: [d] vel rem litigioſam [e] venundari: [f] vel pœnā fiſco ex contractu priuato [g] deberi:vel aduerſus leges [h] cōmiſſum factū eſſe. ℣ An bona [i] quæ ſoluendo non ſint, ipſo iure ad fiſcum pertineant, quæſitū eſt. Labeo ſcribit etiam ea quę ſoluendo non ſint,ipſo iure ad fiſcum pertinere.Sed contra ſententiam eius [k] edictum perpetuum ſcriptū eſt,quòd [l] ita bona veneunt, [m] ſi ex his fiſco adquiri [n] nihil poſsit.

Huius.§.& ſeq.glō.ponit caſum.

℣ Diuus [o] Pius † Cœlio Amarā-

A bonorū.ipſa enim nuntiatio ſit vſq; ad.xx.an.vt ſequentib⁹ duob⁹.§.§.& eū hoc ſa.ſ.de diuer.pſcript.l.intra.§.j.&.C. de quadri. præſcrip.l.j.ſi autem bona vacent fiſco,non tamen ſunt nuntiata: tunc poſſeſſor præſcribit.xx.an.à die quo cœperunt vacare propter delictum:vt quia delinquens fugit,& ſic requiritur,& bona annotantur:ſiue alia ex cauſa:vt ſubiicit.& hoc ſi non habet titu. poſſeſſor:aliās enim poſſ. x.vel.xx.an.præſcribitur:vt ſupra de vſucap. l.quāuis.Accurſius.

B to ita reſcripſit,vacantium bonorum nuntiationem quadriēnio finiri: [p] idque temp⁹ ex die quo certum eſſe cœperit neque hæredem [q] neque bonorū poſſeſſorem extare, computari oportere. Præſcriptio autem viginti annorum,quæ etiam circa requirendorum annotatorū bona [r] obſeruatur, ex conſtitutione diui Titi ſolet ex eo numerari,ex quo quid ad fiſcum pertinere potuit. Cauſæ autem [s] quæ ſtatim [t] motę ſunt, [u] & tractæ vltra viceſimum annū:differri poſſunt etiā poſt viceſimū annum. [x] Illæ quoq; cauſæ quæ à priore nūciatore proditę [y] dicantur:etiam poſt tempora [z] * quibus præſcribi diximus, fiſco nuntiari poſſunt.

p *Finiri.*ſ. ſi quis omiſ. cau. teſt.l. quia.§. item ſi.verſi. quod ergo tempus.& quis ordo in bon. poſ.ſer.l.ij.

q *Hæredem.*ſcilicet aliquem.

r *Bona.*primo deſcribūtur.poſtea ſi ſtet fiſcus. xx.an. ęp non repetat,repellitur:vt hic, &.ſ. de requi.re.l.ij.& iij.&.iiij.& quod dicit, etiā:ideo,quia aliās bonis delatis idē eſt:vt.d. titu.l.iij.&.ſ. de diuer. præſcri.l.in omnibus. * *Flo.*

s *Cauſæ autem.*duo dicit.Primò detuli quædam bona cuiuſdā requiſiti pro derelicto fiſco antequam poſſeſſor eorū teneret.xx.an.puta cum iā tenuerat.xix.an. potero etiā vltra.xx.an.proſequi,& ſic interrumpo mihi præſcriptionem,nō autem alij:vt.ſ.de diuer. præſcript.l.intra.ij.rñ. Secundo detuli quædā in fiſcum,& deſtiti corruptus pecunia à poſſeſſore. poſt quā denuntiationem poſſeſſor tenuit quadriennio:& ſic deberet

C eſſe tutus ſi bona eſſent vacātia.certe hoc caſu nō erit tutus.nam alius poterit nuntiare etiā poſt dictum quadriennium dicendo de præuaricatione mea.& corrūpens habetur pro cōfeſſo:vt &.d.l. intra.ij.reſpon.&.j.eo.l.in fiſci.literam autem expone.

t *Statim.*id eſt intra.xx.an.& ſic perpetuat ſibi nuntiationem,nō alij:vt.d.l.intra quatuor.Accurſius.

u *Motæ ſunt.*à nuntiatore,& nuntiationem proſequente. ad qđ infra eo.l.in fiſci.Accurſius.

x *Viceſimum annum.*quidā habent hic,differri poſſunt.alij ſubaudiunt.ſed certe neutrum opus:quia eſt in fin.nuntiare poſſunt: quod ad vtrūque referri poteſt.

y *Prodita.*vt.C.de ſen.aduer.fiſ.l.j.&.ſ.de adul.l.quinquenniū.

z *Poſt tempora.*ſ.xx.an.in primo caſu. Item poſt quadriennium in ſecundo.Sed quid ſi deſtitit nō corruptus,ſed gratia: vnde nō habetur pro confeſſo delatus:vt.j.eo.l.in fiſci? Reſpon. idem qđ hic dicitur. Sed an eo caſu admittitur alius delator poſt.xx.an? Reſpon.non puto.nec enim minus ideo pręſcribit ſic delatus, quàm nullo modo.Alij dicunt etiam vltra.xx.an. alium admitti, cum autem fuit corruptus pretio,planum eſt:vt hic dicitur.

D Ex quibuſdam.] CASVS.Ponit tres caſus in quibus deferens bona in fiſcum,licet non probet,nō infamatur:& dic eos vt in litera habes,& expone literā vt in glo.[DIVVS.]Cum fiſcus haberet cauſam cū Titio:puta fundum petebat fiſcus à Titio rei vindi.& petebat fiſcus à Sempronio exhiberi quędā inſtrumenta quę dicebat ad hāc cauſam ſpectare:qui Sēproni⁹ nō exhibet:dicitur ęp ſumitur Semproni⁹ ſubtraxiſſe ea inſtrumēta quæ ſunt nocitura huic cauſæ fiſci,nō aliis eius cauſis pręſumit nocere.Secūdo dicit in quibus caſibus fiſcus habens cauſam cū vno,poſſit petere ab alio ſibi exhiberi inſtrumenta ſpectātia ad hāc cauſam. [SENATVS.]Deferre cœpi quædā bona poſſeſſa à Titio in fiſcum:tādem iudex fecit me citari vt ꝓcederem in hac cauſa:nec veni corā iudice:& etiam Titius citatus non venit.dicitur quòd ego & mei fideiuſſores tenemur fiſco ad omne damnum quod ex hoc habet.Item Titius debet abſolui ab iſta delatione: & apponi debet cauſa quare abſoluitur.ſ.ob culpam & ceſſationem delatoris.eadem pœna imponitur ei qui mandauerat mihi vt deferrem bona illa in fiſcum:& ob hoc cogor mandatorem nominare.[IMPERATOR.] Prohibetur ſeru⁹ deferre aliquid cōtra dominū ſuum.Item libertus prohibetur mandare aliquid deferendum contra patronum ſuum. [COMPLVRA.] Dic caſum vt in glo.quæ incipit,quidam Titij.&c.Franciſcus Accurſius.

BIU Cujas

II. IDEM libro secundo de iure fisci.

EX quibusdam [a] causis delationes [b] suscipientium fama non læditur: veluti eorũ qui non præmij consequendi, item eorum qui vlciscendi gratia aduersariũ suũ deferunt, vel quòd nomine reipublicæ [c] suæ quis exequitur [d] causas. & hæc ita obseruari, plurifariam [e] principalibus cõstitutionibus præcipitur. ℣ Diuus Hadrian⁹ Flauio Arriano in hæc [f] verba rescripsit: Quin [g] ei qui instrumẽta ad causam fisci pertinentia cũ possit exhibere, non exhibet, nocere debeat, si verum aliter nõ inuenitur, [&] ea subtracta esse credantur, quę nocitura causæ eius fuerint: dubitandum nõ est: sed nec aliàs dubitari oportet quin nõ in aliã rem nocere debeãt, q̃ in eam qua desiderata sunt.

Licet in causis ciuilibus quandoque quis compellatur edere instrumenta, tamen hoc locũ nõ habet in causis criminalibus. Bart.

℣ Item diui fratres ad libellum Cornelij Rufi rescripserunt, totiens edenda esse instrumenta, [h] quotiẽs de iure capiẽdi, [i] vel de iure dominij, vel de aliqua* causa simili re [k] númaria quærat: nõ si de capitali causa agatur. [l]

Primo loquitur quando delator & possessor est contumax. Secundo, quando delator tantum. secunda ibi, quotiens tamen. In prima parte fit absolutio ab instantia iudicii: in secunda, ab impetitione. Bartolus.

℣ Senatus censuit, vt si neq; delator, neque possessor tribus [m] edictis euocati adfuerint: delatoris quidẽ fideiussores teneantur, [n] & ei postea publicam causam deferendi ius adimatur: [o] possessoris autem ius idem sit* quod [foret] si delatus omnino nõ esset. [p] Quotiens tamẽ delator adesse iussus cessat, nec hoc fraude possessoris factũ esse ꝓbabitur: diu⁹ Hadrianus rescripsit secundum possessorem ꝓnuntiari oportere, ita vt sentẽtia comprehendatur etiã delatores edicto id cõprehẽdisse. [q] ℣ Diuus Pius Cæcilio Maximo rescripsit cõstitutionem patris sui, qua compelleretur [r] delator edere mandatorem: ac nisi edidisset, vt in vincula deduceretur: eò pertinere, non vt delator pœna subduceretur, [s] si mãdatorem haberet: sed vt mãdator quoq; perinde atque si ipse detulisset, puniretur. [t] ℣ Imperator noster Seuer⁹ Augustus cõstituit, ne serui delatores dominorum audiantur, sed vt pœna coërceantur: [u] libertos quoque causæ mandatores cõtra patronos, à præsidibus prouinciarũ pœna* plectẽdos. [x] ℣ Cõplura [y] sunt rescripta prĩcipalia, quibus cauetur non obesse errorẽ cuiquam quòd ignarus* iuris sui ipse se detulerit. sed extat eorũdem principum rescriptum, ex quo videtur posse defendi ita demum nõ nocere cuiquam se detulisse, si ea persona [z] sit, quæ

a *Ex quibusdam.* Construe, fama susciptientium delationes non læditur ex quibusdam &c. id est delatores non infamantur. sub. licet non probant. regulariter ergo delator non probãs infamatur: vt hic, & C. de dela. l. ex varia. lib. x. sed hoc fallit quando nõ sperat præmiũ forte à fisco: vt. j. eo. l. edicto. vel à delato vt desistat. Item & fallit in eo qui vlciscendi &c. vt subiicit: quia forte ali⁹ eũ defert. vnde ipse delat⁹ suũ defert delatorẽ ex alia causa. ad qđ. ff. de bo. li. qui cũ. §. si libertus. & C. de meta. l. deuotũ. lib. xij. sed in hoc est ar. contra. ff. ad l. Aquiliam. scientiã. §. pe. sed hic ciuiliter corã iudice, ibi facto volebat se vlciscí.

b *Delationes.* id est qui suscipiunt vt defendãt.

c *Reipublicæ.* pro hæreditate puta decurionum, & similium: vt. C. de hære. decu. per totum. aliàs non: vt. C. de bo. va. l. j. idem in eo q defert causam sibi cum fisco communem: vt. j. eo. deferre. §. itẽ. versi. sed & communem.

d *Exequitur.* non pro præmio. Accursius.

e *Plurifariam.* id est pluribus similibus modis: vt in epistola Pauli, multifariã. & facit. j. eo. fisc⁹ in quęstione. & l. delator. vel dic, plurifariam, id est constitutionibus multis.

f *In hæc.* scilicet quòd ea &c. Accursius.

g *Qui.* pro vt.

h *Esse instrumẽta.* fisco.

i *Capiendi.* id est vsucapiẽdi: vel id est acquirendi: vt quia habes instrumentum quod fiscus emit, vel alio modo dominium acquisiuit, vt per testamẽtũ. & quod dicit, nummaria: puta de mutuo. alij ponunt exemplum per. l. C. ad. l. Iul. pe. l. j.

k *Similis re.* subaudi scilicet. vel abundat re.

l *Agatur.* imò videtur quòd etiam in capitali: vt. C. de eden. l. is apud. quæ est contra. Solu. primus iudex qui tulit sententiã, vel iudex ap. indifferẽter acta publica ciuilia vel criminalia iure cõmuni exhibere cogitur: vt. C. vt lit. pen. l. supplicare. & ita loquitur lex. C. sed alia instrumenta nõ cogitur in causa criminali, sed in ciuili: vt hic, & ff. de eden. ne quisquam. nam nec cogitur ac. ad exhibendum pro instrumentis in criminalibus actionibus: forte nec ac. in fac. quia pecuniariter non interest: vt. ff. ad exhib. si liber. si tamen fisci essent, est certum quòd potest intẽdere rei vin. Vel dic, in causa pecuniaria tantum hoc ipso, quòd quis etiã non interpellatus non exhibet fisco instrumenta ei necessaria, patitur pœnam, quia creditur eum instrumenta ei subtraxisse: & ita furti conuenitur. sed in causa criminali quam fiscus mihi mouet, secus. nam non patior pœnam hoc ipso quòd non exhibeo: possum tamen arctari vt exhibeam: vt ibi. potest & hæc regula intelligi in conuento à fisco: vt in pecuniaria causa sit speciale quòd licet sit reus, exhibet tamen offi. iu. actori instrumenta ad eum pertinentia: vt. ff. de eden. l. ne quisquam. secus in criminali. sed quilibet alius qui nõ est cõuentus, acta ciuilia & criminalia exhibere tenetur: vt ibi. Azo. vel ibi in rationibus: hic in instrumentis. Vel hic quidam tertius habebat, ibi aduersarius. prima & secunda placẽt.

m *Tribus.* qui ter citat⁹ habetur pro confesso: vt infra eo. senatus. §. senatus. & l. Arrianus.

n *Teneantur.* in summam petitam: vt infra eo. senatus. §. senatus. vel ad damnum: vt. C. de lit. contesta. authen. libellum.

o *Adimatur.* sic. C. qui accusa. non pos. l. si ea. & supra de iudi. l. in peremptorio. & C. de procu. l. eum.

p *Omnino non esset.* quia absoluitur: vt. d. §. senatus. & j. proxi.

q *Id comprehendisse.* id est, debet in sententia dici qualiter delatores vocauit per edicta. & construe sic: Sententia, scilicet absolutoria etiam delatores cõprehendisse, id est fecisse, id scilicet vt absolueretur possessor. fecerũt dico edicto, id est per edictum quo fuerunt citati, id est propter cõtumaciam, quę colligitur propter illam citationem ternam: vt. ff. de re iudi. l. cõtumacia. §. j. & not. hic duo arg. primum, quòd etiam actore absente contrahatur eremodiciũ: qđ dic vt. j. eo. l. senatus. §. senatus. Item quòd in sententia continet causa absolutionis: vt non obstet alij except. rei iudi. vt. ff. l. j. in fi. & ad hoc. C. de iudi. l. properandum. §. illo.

r *Compelleretur.* ad hoc supra ad Syl. l. & si certus sit percussor. & l. prius. sed cõtra. ff. de eden. l. si quis. §. rationẽ. vbi non compellitur edere vnum mandatũ. Sed ibi ideo, quia non erat liber rationũ, sed rationis. præterea hic mandatorem edit, ibi mandatum, id est scripturam mãdati non edit. Accursius.

s *Subduceretur.* i. euaderet: quæ pœna est. ff. §. senatus. & infra. e. l. senatus. §. diuus. & facit supra de vi & vi ar. l. j. §. quotiens. & infra eo. l. de eo. & l. nõ tantum. & l. senatus. §. j. & C. de accu. l. non ideo. & supra ad Turpil. l. j. §. incidit. Item hoc fallit. C. de dila. l. ij. sed ibi proc. fisci suppossuit delatorem. Item arg. contra. C. de fur. l. ciuile. & C. de fal. l. maiorem.

t *Puniretur.* vt. j. eo. l. senatus. §. j.

u *Coerceantur.* seueriſsime, etiam si probent: vt. C. de dela. l. fin. lib. x.

x *Plectendos.* scilicet constituit imperator. ad quod. ff. de fal. l. diuus. §. pe. & dic pœna, scilicet metalli: vt. ff. de offi. præ. vr. l. j. §. quod autem. versic. cum patronus. & ad hoc. C. qui accu. nõ pos. l. pe. & l. fi. & ff. de acc. hi tamen. §. j.

y *Complura.* quidam Titij filius ex Berta quam reiecerat vir, & tenebat Seiam pro vxore, institutus ab illo Titio detulit se, errans in facto: quia nesciebat matrem esse vxorem veram. nec ob. quod dicit matris: quia ignorabat factum, & per consequens ius. Vel dic quòd in iure: quia credebat posse reiici vxorem vnã, & accipi aliam: vel desinere esse vxorem eoipso quòd non cohabitabat cum viro: quod non nocet: vt. ff. de do. inter vi. & vxo. l. cum hic status. §. si mulier. licet ergo si vera esset professio, haberet dimidiam tantum: nunc totum habebit: quia est legitimus, & potuit instituí. & facit. j. e. l. edicto. §. fi.

z *Si ea persona.* his personis exceptatis non nocet error facti vel iuris, etiam in hoc vt probet se dignam: vt. ff. de proba. cum de indebito. §. j. sed aliis noceret: vt à contrario sensu hic colligitur. & sic est contra. j. e. l. edicto. §. fi. sed dic illam secundũ istã loqui

in

*Vulg. vel de alia simili re.

*Flo. esset

*Flo. pœna

*Flo. ignotus

BIU Cujas

in personis exceptatis.vel dic etiã in aliis: & nocet ei,vt hic,quo ad onus probandi se dignam.s.error facti: quo probato non nocet:vt ibi.In errore iuris non potest contra probari:vt.ff.de confessis.l.non fatetur. nisi dicas illam habere locum quando in iure & præsente aduersario,qui non fuit hic præsens: vnde & hic potest contra probari. Alij dicunt, facti errorẽ simpliciter nemini nocere, sed iuris sic aliis: sed personis exceptatis non.& sic hic de errore iuris: vt.l.edicto.de errore facti. Accur.

† *aliàs in tex. habetur tertiũ membrũ, scilicet vel propter paupertatẽ: sed quia in nullo exemplariũ scriptorũ, quæ mihi quidẽ videre contigit, legitur: expũgẽ dum putauimus:simul quia nusquã in iure ciuili memini paupertate ignorãtiam excusari.*

a *Posit.* vel etiã propter ætatẽ: vt.j.de reg. iu.l. fere in omnibus. itẽ fa.ff.de adul.l.ff adulterium cum incestu.§. fratres.&.j.ad muni.libertus.§. error. &.ff.de eden.l.j.§.fin. &.C. de iur. & fac. igno.l.ff. & ff.ad Syl.ff quis graui.* §.ff quis ignorãs.&.C. qui admit. ad bo. pos. possunt.l.penul.sed arcõtra.C. de in ius voc. l.ij. Accursius.

ingrauescente.

ignorare propter rusticitatem † vel propter sexum fœmininum ius suum posit. [a]

III. IDEM libro tertio de iure fisci.

NOn intelligitur fraudẽ legi [b] feciſſe, qui rogatus est palam restituere. Sed cum quidam testamẽto suo ita scripsisset: *Vos rogo, vt in eo quod à vobis petij,* [c] *fidem præstetis:pérque deum vt faciatis rogo*: & quæreretur an id palam datum intelligeretur: Iulianus respondit, [d] non quidem apparere quid ab hæredibus ex huiusmodi verbis petitum est: quæri autem solere quando intelligatur quis in fraudem legis fidem suam accõmodare: & fere eò iam decursum, vt fraus legi fieri videatur, quotiens quis neque testamento, neque codicillis rogaretur, [e] sed domestica cautione & chirographo obligaret [f] se ad præstandum ei qui capere non potest: [g] ideóque dici posse ex supradictis [h] verbis non esse legi fraudem factam.

Inspicitur id quod prodest: non id quod nocet. Bartolus.

ℱ Si quis palam rogatus [i] & tacite [k] esset, agitabatur quid magis prævaleret: [&] vtrum idipsum noceret quòd tacite rogatus esset, an prodesset quòd palã petitum esset.& Diuus Hadrianus rescripsit,in eo quod cuiusque fidei palam cõmissum est, non esse existimandum fidem suam in fraudem legis accõmodasse. [l] Quando autem fraus interposita [m] videatur, agendum est [n]: id est vtrũ exitus spectari debeat, an consilium: fortè si tunc cum tacitè fideicommittebatur, non capiebat [o] is cui restitui iubebatur: mortis vero tempore capere poterat:vel contra.Et placuit exitum [p] esse spectãdum. [q]

Non intelligitur.] CASVS. Instituí quendam capacem hæredem: & eum palã rogaui, vt talẽ meum fundum det Titio, qui erat non capax.nõ punitur hic hæres. sed si in eodẽ testamento dixi postea: de eo quod te rogaui,rogo vt cõpleas:Iul. dixit hunc hæredẽ perdere hæreditatem.sed male dixit:& hoc subiicit infra ibi,ideoq; &c.postea dicit quãdo quis dicatur in fraudẽ legis fidem accõmodare, subsequenter dicit:hæres rogatus est tacite dare.c.cuidã non capaci: deinde illud idẽ & eidem palã est rogatus dare.prævalet quod palam dictum est:vt sic nõ videatur contra.l. fidem accommodare. Postea dicit.grauatus est hæres dare.c.cuidã non capaci, qui factus est postea capax tẽpore mortis testatoris, vel ecõtra.dicitur exitum spectandũ: vt si tẽpore mortis testatoris sit capax legatarius,habeat legatum:aliàs non. Quid autẽ sit de pœna imponẽda hæredi,vel nõ:dic vt in glo.hic posita,quæ incipit:si vtroque tẽpore &c. Subsequenter dicit qualiter ostendatur tacitum fideicõmissum.Vltimo dicit: quotiens bona auferũtur hæredi ob hoc ꝙ tacitam fidem accõmodauerat de dando legato cuidã nõ capaci, & sic hęc bona ad fiscũ pertinẽt:fiscus tenetur soluere omnia quę vtiliter in testamẽto sunt relicta. [DIVI FRATRES.] Cũ procurator vendit rem fiscalem,debet eam vendere iusto pretio. & dicit quod sit iustum. [CVM QVINQVENNIVM.] Cõduxisti prædium à fisco vsque ad quinquenniũ: & pro te fideiussi.nunc finito tempore prædicto remanes in eadẽ conduc. dicitur quòd nõ teneor pro futuro tẽpore.Item nec ipse cõductor cogitur reconducere finito tempore. [SI POSTERIORI.] Fiscus successit posteriori creditori Titij.dicitur ꝙ fiscus vti debet eodem iure quo priuatus vteretur si viueret. Secundo dicit: fiscus habet debitorẽ. non potest cõuenire debitorem debitoris, nisi in casibus quos ponit in litera.& eos dic vt in glo. quæ incipit,quia sunt nõ soluendo &c. [DIVVS.] Hæreditate delata ad fiscum,quidam qui dicitur seruus illius hære.petit se in libertatẽ. dicitur quòd in hac causa debent esse præsentes illi qui sunt consueti agere causam fisci. & sententia lata contra fiscum absente fisci aduocato,non tenet. [SI IN LOCIS.] Si in loco fiscali, vel alio in litera numerato, inueniatur thesaurus: medietas fisco debetur.Idẽ si in Cęsaris fundo.& qui inuenit in prædictis casib' thesaurũ,debet deferre: aliàs nõ.si autem qui inuenit thesaurũ in loco fisci,non detulit partẽ fisco, immo celauit totum thesaurum inuentum:cum alio tantundẽ cogitur fisco soluere. Fran. Accur.

b *Legi.* indefinite dicit: vt.ff.de pœ.l. sanctio legum. sunt enim multæ leges quæ prohibẽt relinqui alicui: vt no.ff.eo.l.j. in prin. & quod dicit palam, caute dicit.s. quòd intelligi posit: vt.ff.de testa.l.hæredes.Sed est contra.ff.de proba.l.qui testamentũ.Solu. hic quo ad rogatũ,qui est capax: ibi quo ad nõ capacẽ legatariũ. qui ergo palã rogatur,nõ potest nõ audire:& ita nõ punitur,etiã si forte dicat,bene,faciã.sed si tacite,tunc delinquit,vt subiicit:& punitur vt perdat Falcidiam:& nõ capax perdat dodrantem: siue sit hæreditas:siue res singularis,vel quantitas: & datur fisco:vt.ff. de vsur.l.cum quidam.§.in tacito.& de iis qui. vt indig.l.hæres. &.l.eum qui.&.ff.de pet.hære.l.prædonis.&.C.ad leg. Fal.l.etiã. nisi rogatus erat in potestate rogantis, vt filius: vt.ff.de iis qui. vt indig.in fraudẽ.§.ff. Et idẽ in seruo: vt.ff.ad.l. Falci.ff tacitum. & sic tria excusant rogatum: scilicet quia palam,vel quia filius,vel quia seruus. Itẽ habet locũ prędicta pœna si vtroque tẽpore fuit nõ capax.s. tempore mortis, & tẽpore testamenti. Si autem altero eorum fuit capax:cessat pœna.Sed an valeat relictũ, dices statim.j.§. quæri autẽ. Item hæres aliquando perdit quartã: & tamen fideicõ. habet dodrantem:quia est capax,sed hęres indignus: vt.ff.ad Treb. l. Marcellus. in fine. Accursius.

c *Petii.* in hoc testamento,& ita palã: petierat enim vt daret.x. vel fundũ certum Titio,qui erat non capax. & sic non est contra.j. eo.l. ita fidei. vbi erat scriptus fundus in testamento: & dicit hæc verba quæ hic: quia fundi appellatio est incerta:vt ibi dicitur:& ita potest esse in testamento, & esse certũ vel incertum relictũ.& secundũ hoc male dixit Iul.hic statim: & ideo corrigitur,ideoque &c.Vel dic quòd allegãdo dixit. Quod autem in medio interserit,quæri autẽ &c. interpositio est.sed R. aliter dixit,quod à vobis petij &c. quod est tacitũ.& sic hæredes patiuntur pœnam quã dixi.ff.proxi.respon.& secundum hoc Iul. bene dixit:& id quod dixit, ideoque &c. exponit & supplet, ita, nisi persona cui prædictis verbis prosp iciebat, sit talis vt eius iudicio ex testamento eius prohibeatur accipere.Item ex prędictis not.aliquid posse fieri palam,& non puniri, & non clam scilicet posse fieri:vt.ff.de ritu nup.l.ff.& de admini.tuto.l.non existimo. &.ff.de auctor.tuto.l.pupillus.§.pupillus.

d *Iulianus respondit.* vel dic male,vel allegando:vt modo no.

e *Rogaretur.* aperte & clare.si vero obscurè rogaretur etiam in testamento,contra est,scilicet vt videatur fieri fraus legi:vt.j.eo. l.ita.& ad hoc.ff.de iis qui.vt indig.l.in fraudem.&.j.eo.§.tacita. &.ff.de leg.j.in tacitis.

f *Obligaret.* vel etiam pollicitus est:vt supra de iis qui.vt indig. in fraudem.

g *Non potest.* secus si poterat: vt.C.de dela.l.j.lib.x. vel expone vt ibi,secundum R.

h *Ex supradictis.* id est quæstione facta: vel expone vt dixi secundum R.nisi persona &c. Accursius.

i *Si quis palam rogatus.* scilicet primo.

k *Tacite.* scilicet postea.

l *Accommodasse.* eligendum est bonum,& fugiendum malum: vt in authen.qui.mo.na.eff.sui.in princ. & ad hoc.ff. de condi.& demon.si quis. & de admi.tu.l.ff pupillus.& ad Maced.sed Iul.§. item si duos. &.C.man.l. fin. &.ff.de sena.l.emancipatum. in fin. Sed argu. contra supra nau. cau.l. fin.§. sed & si quis sit nauta.& quibus ex cau. in pos. ea.l. Fulcinius.§. quod ergo. & ad Syllã.ff quis graui.§.fina.

m *Interposita.* & tacite rogato hærede. Accursius.

n *Agendum est.* id est videndum est.

o *Non capiebat.* quo casu palam relictum esset pro non scripto: vt.ff.de iis quæ pro non scrip. haben.l. ff in metallum. &.l.seq.& C.de cadu.tol.l.j.§.ea autem.

p *Exitum.* id est tempus mortis. Accursius.

q *Spectandum.* si vtroque tempore.s. testamenti & mortis fuit non capax,non valeret relictum:& habet locum pœna quã dixit in prin. Item contra si vtroque tempore capax fit:valet relictum, &

BIU Cujas

& cessat pœna. si vero altero sit capax, altero nō: cessat pœna: sed an valeat relictū? & si quidē tēpore testamenti fuit capax: nō peccauit hæres si etiā tacite se astrinxit: nisi in futurū casum fidē accōmodauerit: vt & si legibus capere phiberi poterit, restituat: & tunc remanet apud hæredē: vt. ſ. de iis qui. vt indig. l. in fraudē. §. j. hoc ergo casu inspicitur exitus, vt non debeatur, vt hic dicit: vel econtra: non autem vt pœna habeat locum. si autē econtra tēpore testaméti fuit non capax, sed tēpore mortis capax: hic peccauit hæres: sed tamen de benignitate parcitur ei, inspecto exitu, vt cesset pœna: non autē debeatur relictum: vt inſt. de hære. qua. & diffe. §. in extraneis. & supra de iis qui. vt indig. l. fi. §. j. & sic exitus diuersimode accipit alio & alio casu. Alij dicunt & bene, hoc casu valere relictū. ad quod. ſ. de lega. præſtan. interuenit. & legem inſti. de hære. qua. & diffe. intelligūt in hærede non capace. & facit ad exitum. ſ. de fur. l. ſi quis vxori. §. neque verbo. &. j. de verbo. signifi. sæpe. in fin. &. ſ. quod quisque iur. l. j. §. ait prætor. & §. fi. &. ſ. ne quid in flu. pub. l. j. &. ſ. de iniur. Itē apud Labeonem. §. abduxiſſe. & de fideicō miſ. liber. l. generaliter. §. ſi homini libero. & de mino. l. iij. §. j. & ad Macedo. l. ſi filius. in fi. &. l. ſeq. Accur.

Exitus diuersimode accipitur.

Tacita autem fideicōmiſſa frequenter sic deteguntur, [a] si proferatur chirographum, [b] quo [c] se cauiſſet [is] cuius fides eligitur, quod ad eum ex bonis defuncti peruenerit, restituturū. [d] Sed & ex aliis probationibus [e] manifeſtiſsimis idē fit. [f] ℣ Cum ex causa taciti fideicōmiſsi bona ad fiſcum pertinent: [g] omnia quæ in testamento vtiliter data sunt, valent. & ita diuus Pius reſcripſit. ℣ Diui fratres reſcripſerunt, in venditionibus fiſcalibus fidem & diligentiam à procuratore [h] exigendam, & iuſta pretia nō ex præterita emptione, sed ex præſenti [i] æſtimatione conſtitui. Sicut enim diligenti [k] cultura pretia prædiorum ampliantur: ita ſi negligentius habita sint, minui ea neceſſe eſt.

Finito tempore locationis, ſoluitur contractus ipſius locationis. hoc dicit.

℣ Cum quinquennium in quo quis pro publico conductore ſe obligauit, exceſsit: ſequentis temporis nomine nō tenetur: [l] ídque principalibus reſcriptis exprimitur. Diuus [m] etiam Hadrianus in hæc verba reſcripſit: » Valde inhumanus mos eſt iſte » quo retinentur cōductores ve» ctigalium [n] publicorum & a» grorum, ſi tantidem locari non » poſsint. [o] Nam & facilius inuenientur conductores, ſi sciuerint [p] fore, vt ſi peracto luſtro diſcedere voluerint, non teneantur. ℣ Si poſteriori creditori fiſcus ſucceſſerit: eo iure vtitur quo is vſurus [q] erat cui ſucceſsit.

Tres ponit caſus in quib⁹ fiſcus poteſt cōuenire debitorē ſui debitoris: quos vide per te.

℣ Multa principalia sunt reſcripta, quibus cauetur non aliter fiſcum debitorum ſuorum debitores conuenire, niſi principales debitores defecerint, [r] vel ex ratione fiſci nomina facta liquidò probentur, vel ex contractu fiſcali debitores conueniantur. ℣ Diuus Hadrianus Flauio Proculo reſcripſit, cùm in libertatem proclamat [s] [is] qui ex bonis ad fiſcum pertinentibus eſſe dicitur: iudicium dari præſentibus & agentibus etiam his qui negotiis fiſci ſolent interuenire. Et huiuſmodi liberales cauſæ ſi non interueniente fiſci aduocato deciſæ sint, in integrum reſtituuntur. [t]

Ponit caſus in quibus theſaurus inuentus partim pertinet ad fiſcum, partim ad inuentorem.

℣ Si in locis fiſcalibus vel publicis, religioſiſve, aut in monumētis, theſauri reperti fuerint: diui fratres cōſtituerunt vt dimidia pars ex his fiſco vindicaretur. [u] Item ſi in Cæſaris poſſeſsione repertus fuerit: dimidiam

a *Detegūtur.* id eſt manifeſtantur. Accur.
b *Chirographum.* manu priuati factum.
c *Quo.* ſcilicet chirographo.
d *Reſtituturū.* ſcilicet non capaci: vt. ſ. §. vos rogo. verſi. quæri autem. plene no. Accur.
e *Probationibus.* vt per confeſsionem rogati.
f *Fit.* id eſt manifeſtantur tacita fideicom. Accurſius.
g *Pertinent.* quidam notant hic ℔ ex quacūque cauſa bona debitoris mei veniant ad alium poſſeſſorem, conuenio eū quaſi hęredem per hoc quod eſt hic, &. ſ. ad Syl. l. cum fiſco. ſ. ſo. ma. l. ſi marito publico. &. C. ad. l. Fal. l. ij. &. j. eo. l. dicitur. &. ſ. de iis qui. vt indig. cum quidā. &. l. cū tabulis. &. ſ. ad Treb. l. Marcellus. §. fi. & de fideicom. lib. l. imperator. §. fin. & de leg. j. ſi ſeruus plurium. §. j. & in Lombarda de iis qui à pa. vel à re. l. ſi quacūque. & per alias. ll. quæ alię magis dicunt contra. ſ. ſ. de iure do. l. mulier. & quæ in frau. credi. l. omnes. §. Lucius. & de vſufru. leg. l. fi. & de hære. ven. l. ij. §. fin. & de pecu. lega. l. ſi peculium. §. pen. & ſuperiores in fiſco loquuntur, qui quaſi perſonam hæredis ſibi aſſumit ſuo priuilegio: vt. C. ad leg. Iul. de vi. l. ij.
h *A procuratore.* aliàs negligens in ſimplum, fraudans in duplū: ipſe, non hæres, tenetur: vt hic, & infra de adminiſtra. re. ad ciui. perti. l. fi. §. item reſcripſerunt. Accurſius.
i *Ex præſenti.* ad hoc. C. de reſcin. ven. l. ad reſcindendam. Sed argu. contra ſupra de iniur. l. iniuriarum æſtimatio. Accur.
k *Sicut enim diligenti.* ſic ſupra de orig. iur. l. ij. §. poſt originem.
l *Non tenetur.* ſcilicet fideiuſſor: vt &. C. lo. ſi cum Hermes. nec alterius pignus: vt. ſ. loca. l. item quæritur. §. fin. & facit ſupra eo. titu. l. qui fideiuſſor.
m *Diuus.* aliàs. §. aliàs non.
n *Vectigalium.* ſupra de publica. l. cotem. §. fi. cōtra. ſolu. vt ibi.
o *Non poſsint.* ſcilicet aliis.
p *Si ſciuerint.* i. ſi hoc contingeret, vt ſi &c. vel illi qui ſunt, facilius, id eſt facilioribus pactis & conuentionibus.
q *Is vſurus.* variatio hæredis non variat ius: vt. ſ. de eden. l. quædam. §. j. & de re. eo. l. magis. §. ſi pupillus. &. j. de decur. l. decurio qui. &. ſ. de vſur. cum quidam. §. fiſcus. & de iudi. l. hæres. &. C. cre. euic. pigno. nō de. l. j. &. j. eo. l. fiſcus. Acc.
r *Defecerint.* quia sunt non ſoluendo. tunc enim condictione ex lege, vel illa vtili quam debitor idémque creditor habet, directam exiget: vt. C. quando fiſcus vel priua. l. non prius. & de condic. ex lege. l. j. Item eodé modo agit in proximo caſu, quando ex pecunia fiſci factus fuit hic ſecundus debitor. In tertio dic ℔ agit fiſcus ex cōtractu fiſcali prius. ſ. cōdemnato debitore: & ſic offi. iu. vt. C. quādo fiſcus vel priua. l. ſi debitum. in fine. & hoc in prædictis tribus caſibus ſi fatetur. aliàs dic vt not. C. quādo fiſ. vel priua. l. ij. Itē ad quartū quando eſſet delegatus fiſco: vt. C. de noua. l. j. & ſic apparet ℔ duo primi sunt ſpeciales. Tertius eſt de iure cōmuni. Sed Azo & H. dicunt etiā tertiū ſpecialem: & ſic debitore cōdemnato. ſed ſi ita poſsſet ſemper fiſcus: ad ꝙd prædiceret hoc quando eſſet non ſoluendo, vel quando ex pecunia fiſci &c.
s *Proclamat is.* quis ſit iudex in tali caſu: dic argu. C. vbi cauſa ſtatus. l. penul. Accur.
t *Reſtituuntur.* id eſt ex integro cognoſcitur nil valere quod actum eſt: vt. j. eo. l. ſi fiſcus. & argu. C. in qui. cau. in integ. reſti. non eſt ne. l. pen. & qui ſatiſda. cog. l. de die. §. ſi ſeruus. &. ſ. de adul. l. ſi maritus. §. fi. ſecus vbi prætextu falſi: quia tunc per in integ. reſtit. vt. ſ. de re iudi. l. diuus. Sed an ſit idem in aliis cauſis fiſci? videtur ℔ non, per hoc quod dicit, & huiuſmodi &c. & per. l. illam. j. ſi fiſcus. licet plures aliæ dicant aduocatum eius debere adeſſe: vt. C. de aduo. fiſ. l. fin. & ſi aduerſus fi. l. ij. & de delato. omnes. lib. x. C. non tamen dicūt ſi contra fiat, quòd non valeat ſententia: ſed ſatis puto eſſe idem. ad quid enim exigeretur adeſſe, ſi abſentia nihil noceret? Item per hoc, quia in priuato dicitur ſecus: vt. C. de poſtu. l. velamento. Item hæc vera sunt, ſi contra fiſcum pronuntietur: ſecus ſi pro eo: vt ar. C. de procu. l. non eo. &. ſ. de arbi. l. ſi pupillus. & de re iu. acta. §. fi. & sunt ſimilia vbi pro eo valet. ſed contra non valet: vt. ſ. de inoff. teſt. poſthumus. §. ſi quis ex his. & de adul. denuntiaſſe. §. fi. Quod dixi in aduocato, idem in procuratore: cum & ipſe aduocatus dici poteſt: & econtra.

Procurator aduocatus dici poteſt.

u *Vindicaretur.* in eo quod dicit religioſus, eſt contra. inſtit. de re. diui. §. theſauros. vbi dicit totum inuētori cedere Solu. ibi Hadrianus fuit ſecutus naturalem æquitatem: hic diui fratres ciuilem auctoritatem, & publicam vtilitatem, cuius ratione quandoque derogatur æquitati communi. Vel (quod in idem recidit) hic loquitur de iure ciuili, nam licet ſacra & religioſa ſint in bonis Dei, tamen quodāmodo & in bonis imperatoris per cōſtitutionē hominū ſunt. & hic prędiudicatur iuri naturali per ius ciuile: ſicut & in vſuca. ſecundū Io. vt. ſ. de vſuca. l. j. &. j. de regu. iu. l. iure naturæ. Vel hic de rigore, ibi de æquitate, ꝙ prævalet: vt. C. de iudi. l. placuit. Vel hic data opera, ibi non data: & facit. ſ. de adquiren. re. do.

BIU Cujas

re.do.l.si is.& solu.matri.l.diuortio.§.si fundum. in fi.§.&. C.de thesau.l.j. Ité quod dicit si in loco Cæsaris,q̃ mediũ fisco datur: insti.dicit ipsi Cæsari.& sic est cõtra.sed Cæsar pro fisco accipit: cuius Cæsaris omnia sunt:vt.C.de quadri.præscrip.l.fi.in prin.

a *Vindicari.* scilicet iure dominij.

b *Deferre.* aliàs.§.& aliàs non est.

c *Debeatur.* quod quãdo sit,ſ.proxi.dixi.

d *Totum.* perdit ergo partẽ suã,& iterũ quãtum est totũ:& est mirabilis pœna.ſ. simpli, & dimidiæ simpli. vel verius in triplo, quia in dimidia fisci tãtum deliquit: nec deferre poterit: cum iam in pœnam incidit.

IN fisci.]CASVS. Cũ quandã hæredi. à te possessam in fiscum deferrem: dedisti mihi aliquod pretiũ vt desisterem. dicitur q̃ pro confesso haberis. Fr.

* *Flo. curator*

e *Delatoribus.* vt cessarent. Accursius.

f *Pro confessis.* illi delati.

g *Habẽtur.* & ideo tãtum dant vt cõuicti: vt j. Hadrianus. in fi.& insuper quingentos solidos: vt.j. imperator Seuerus. Accursius.

h *Si modò.* non aliter, secundũ Io.vt.ſ. ad legem Iul. de vi publi.l. qui cœtu.§. qui vacantem.ij.rñ. & secundum hoc intellige.ſ. de diuer. & tẽpo. præscri.l. intra.ij.respõ.&fa.ſ.de insa.l.quoniã.&.l.furti.§. partus. &.j. eo.l. eius qui.&.ſ.de præua. l.fina.

* *Flo. temporis*

i *Vel.* pro saltem.

k *Modicum.* ad hoc.ſ. de ædil.edic.l. si quid. in fi.& de dã. infec.l. si proprietarius.in fi. Ac.

SI procurator.]CASVS. Procurator Cæsaris vendidit quãdã rem: & duplum vel triplum pro euictione promisit. licet euincatur res emptori: fiscus tamen simplum præstabit. Secundo dicit: procurator fisci vendendo rem fiscalem,& tradendo emptori: tunc emptoris sit cum pretium soluerit. Fr.

l *Fiscus.* sed an ꝓcu. teneatur? Rñ. quidã sic: sed Azo, nõ.& est sic.ſ.ad.l.Fal.l.cum emptor.&.C.communia de leg.l.fi.§.fi. & de euic.l.nõ tamẽ. nec ob.ſ.de euic.l.si dictũ.in prĩ.sol.hic speciale.

m *Datum est.* vt procuratori fisci: vt.C.de ven.re.fi.l.j.li.xj.&.j.l. bonorum.&.l.aufertur.§.actores.

n *Fit emptoris.* vt.C.de quadri.præscrip.l.fina.

o *Soluto.* vel aliter satisfacto: vt.ſ.de contrahen.emp.l.quod vẽdidi.& insti.de re.diui.§.venditæ. non autem fide habita de pretio:& est speciale contra.ll.prædictas.& no.pro minoribus[a] & pro eccleſiis. Accursius.

a Ista glo. est not. ad hoc ꝓpositũ, quòd sicut ꝓcurator vẽdens rẽ domini sui,nõ potest habere fidem de pretio: ita idẽ est in ipso minore, & in ecclesia. Bolog.

FIscus]CASVS. Fiscus succedens priuato, pro antiquo tempore iure priuati vtitur: sed postquam successit, vtitur priuilegio suo. & de primo da exemplum vt in glo. quæ incipit: vt.& C.credi.euic.&c. De secundo da exemplum vt.ff.de vsur.cũ quidã.§.si debitores &c. Secundo dicit: fiscus succedit creditori Titij, qui Titius ad vsu. modicas tenebatur. ex tunc incipient deberi fiscales, id est semisses, ex quo fiscus conuenit in iudicio Titiũ debitorem. priuilegiis autem aliis, vt in hypotheca & aliis, ex tũc vtitur fiscus, ex quo nomen Titij receptum est inter nomina debitorum fisci. Vltimo dicit: quæ priuilegia competunt fisco, eadẽ competunt & patrimonio Cæsaris: item Augustæ vxori principis. Franciscus Accursius.

p *Vtitur.* vt &.C.credi.euic.pig.nõ debe.l.j.&.ſ.de vsur.l. cum quidã.§. fiscus.&.ſ.de ser.rusti.prędio.l.via.§.si fundꝰ.& de fisca. vsur.l.ij.& fi.in fi.& de cõdit.& demõ.l. in facto.§.j.& de iudi.l.hæres.in prin.&.ſ.e.l.nõ intelligitur.§. cum ex causa.&.§.si posteriori.

q *Priuilegium.* vt.d.l. cũ quidã.§.si debitores.

r *Pertinere nomen.* qđ est quando succedit.

* *Fl. milgo*

ſ *Conuenit.* extra ius, vel in iure. ad quod est C.de noua.l.iij.Ac.

t *Inter nomina.* quod postea fit ĩ aliquo quaterno.

u *Fiscales.* i. semisses vt.ſ.de vsur.l. cũ quidam.§. si debitores.

x *Conuenit.* in iudicio.

y *Varié.* id est aliter.

z *Priuilegio.* ſ. alio ab vsuris: vt in hypotheca & in priuilegio psonalium actionum: & in aliis de quib⁹ habes in summa de priuile. fisci. Accursius.

a *Solet.* vt.C.de quadri.præscript.l.fin.&.ſ. de leg.& se.con. princeps. & dic contra vt ibi. Accursius.

SI fiscus.]CASVS. Fiscus dicit aliquẽ seruũ suum: ille se liberũ dicit. in hac causa debet adesse aduocatus fisci: & si iudiceretur cõtra fiscũ absente eius aduocato, non tenet. Franciscus Ac.

b *Oportere.* hoc dic vt not.ſ.l. non intelligitur.§. diuus. Ac.

BOnorum.]CASVS. In hæredit. fisco q̃sita, inter cætera quæ ibi sunt, sũt serui castaldiones. prohibet ne ꝓcurator vendat eos: & si fiat contra, dicit non valere. Franciscus.

IN fisci causis pacti cum delatoribus,[e] pro cõfessis[f] habẽtur,[g] si modò[h] pretiũ vel[i] modicum[k] dederunt.

V. IDEM libro sextodecimo ad Edictum.

SI procurator* Cæsaris rem aliquam vẽdiderit: quamuis duplum vel triplũ pro euictione promiserit, tamẽ fiscus[l] simplũ præstabit. Si ab eo cui ius distrahendi res fisci datũ est,[m] fuerit distractum quid fisci: statim fit emptoris,[n] pretio tamen soluto.[o]

VI. IDEM libro sexagesimotertio ad Edictum.

FIscus cum in priuati ius succedit: priuati iure pro anterioribus suę successionis tẽporibus* vtitur. P cęterum postea quàm successit, habebit priuilegium[q] suum. Sed vtrum statim atque cœpit ad eum pertinere nomen:[r] an verò postea quàm conuenit[ſ] debitorem: an postea quàm relatũ est inter nomina[t] debitorum, quæritur. Et quidem vsuras exinde petit fiscales,[u] etsi breuiores debeantur, ex quo conuenit[x] certũ debitorẽ & cõfitentem. At in priuilegio variè[y] rescriptũ est. puto tamen exinde priuilegio[z] esse locum, ex quo inter nomina debitorum relatum nomen est. V Quodcũque priuilegium* fisco competit: hoc idem & Cæsaris ratio & Augustæ habere solet[a].

* *Flo. tempora*

VII. IDEM libro quinquagesimoquarto ad Edictum.

SI fiscus alicui status controuersiam faciat: fisci aduocat' adesse debet. Quare si sine fisci aduocato pronuntiatum sit: diuus Marcus rescripsit nihil esse actũ,& ideo ex integro cognosci oportere.[b]

VIII. MODESTINVS libro quinto Regularum.

BOnorũ fisco vindicatorũ[c] actores[d] venundari à procuratoribus[e] non possunt:& si distrahantur, irritam fieri venditionem rescriptum est.

Post mortem rei qui de crimine aliquo accusatus est: licet sit extinctum, tamen potest adhuc quæri de bonis quæ apud reũ sunt per scelus adquisita: & ea auferri, si probatum fuerit. h. d.

IX. IDEM libro septimodecimo Responsorum.

LVcius Titius fecit hæredes sororem suam ex dodrãte: vxorem Mæuiam & socerũ ex reliquis portionibus. eius testamentum posthumo nato ruptũ est. qui posthumus breui[f] & ipse decessit. atque ita omnis hæreditas ad matrem posthumi deuoluta est.[g] soror testatoris Mæuiam veneficij in Lucium Titium accusauit.[h] cum

c *Vindicatorum.* quia vacantia.

d *Actores.* id est castaldiones seruos. & ad hoc.j.e.l. ne procuratores.&.l.aufertur.§.actores.& fa.ſ.de offi.procu. Cæſa.l.j. in prin. Item sic accipitur actor. C. quod cum eo.l.fi. Item ratio huius.l.in promptu est per.l.ſ.de offi.pręſi.l.fi.

e *Procuratoribus.* fisci. Accursius.

LVcius.]CASVS. Lucius instituit sibi hæredẽ ex dodrãte sororem suã: in reliquo instituit Mæuiã vxorem suã & socerũ suũ. deinde mortuo Lucio natus est posthumus ex Mæuia: & sic ruptũ est testamentũ. qui posthum⁹ intra paucos dies decessit: & sic mater eius, scilicet Mæuia, succedẽs huic puero, habet omnia bona. nunc soror testatoris accusat Męuiã de morte testatoris q̃ venenauit eum. in hac accusatiõe succubuit ista soror testatoris, & appellauit. pẽdente appellatione decessit Męuia. dicitur q̃ appellatio est extincta: fiscus tamen poterit persequi bona quæ scelere sunt quæsita: & hoc probato habebit illa bona. Fran. Acc.

f *Breui.* tempore. post mortem tamen patris: aliàs de æquitate prætoria valet: vt.ſ. de iniust. testa. l. posthumus.

g *Deuoluta est.* olim per Tertul. hodie per authen. defuncto. C. ad Tertullia.

h *Accusauit.* de quo si fuisset cõuicta, perderet etiam primã institutionem filio nõ nato: vt.C.de iis quibus vt indig.l.sororem.

Item

Item hoc potest prosequendo suorum iniuriam: vt. C. qui accu. non pos. l. de crimine.

a *Prouocauit.* intra triduum: vt. ff. quãdo ap. sit. l. j. §. pe. & l. ij. §. fi. & ante. xxx. dies intra quos apostoli dantur: vt. ff. de lib. dimis. l. j.

b *Decessit.* hæc mulier.

c *Inducendam.* s. in iudicio: quod videtur propter hæredi. &c. vel dic inducendã, id est cãcellandã. quod nõ videtur propter hære. &c. Sed Modes. rñ. quòd alia ratione aufertur ei hæreditas, scilicet quia scelere quæsita: nõ autem propter crimen: quia si propter crimẽ aufertur, eodẽ modo alia sua bona vt hęc hęreditas auferentur. & sic patet q̃ non est cõtra. C. si pen. ap. l. iij. &. C. si reus vel acc. mor. fuerit. l. fi. qa ibi fuit condẽnatus accu. vnde distinguitur in bonis expresse vel tacite: hic autem absolute. vnde non distinguitur: imò indistincte dimittũtur bona hæredibus eius. verũ quia hæc hęreditas est cum scelere quæsita: aufertur hæredib⁹. ad quod. ff. de cal. in hæredem. &. ff. quod me. cau. l. quod dixim⁹. §. fi. & de bo. dã. l. fi. §. fi. & sic patet q̃ nõ potest prosequi appellationẽ. Item no. ex hac. l. quòd omnia turpiter quęsita, vel quæ indigne possidentur, confiscantur, apud quẽcunque inueniãtur: siue apud quęrentem, siue apud hæredem, per hanc. l. & per prædictas. & ad idẽ supra de don. inter vi. & vxo. l. cũ hic status. §. fi. & de inoffi. test. Papinianus. §. meminisse. fallit tamẽ hæc regula: vt. C. de lega. l. si legatarius. & ff. de iis qui. vt indig. l. post legatum. §. amittere. & C. de hære. instit. l. si pater. & l. nec apud. Item op. quòd non videtur hæc mulier scelere quæsisse. nam filium à quo habet, non occidit. à viro non habet. sed respondeo, cum posthumus in breui decesserit, creditur Lucium vixisse post mortem posthumi: nisi ab vxore fuisset interfectus: & sic bona nõ haberet mulier. quod ergo habet, est propter scelus. sed & secundum hoc esset secus si diu postea decessisset posthumus. quare da & aliã rationem: quia hæres hæredis &c. vt. C. de hære. instit. l. fi. bona autem quę aliunde obuenissent posthumo: non puto auferenda matri, ar. ff. de vul. sub. si is qui. Item no. quòd hic est vnus de casibus in quibus post mortem criminosi quæritur de crimine, propter bona: vt not. ff. de accu. l. ex iudiciorum.

Vnde laudatur M. Anto. Plautus. impera. quidã cum fi cõpendii iudicans fisco nũquã fuit. Iul. Capit. in eadem.

Criminoso mortuo quã diu de crimine quæratur.

d *Crimine extincto.* & sic appellatione extincta.

e *Non puto delinquere.* Loquitur de his à quorum sententiis vel responsis recedere non licet: vt instit. de iure natu. §. respõsa. & forte est ratio, quia diues est: vt in authen. de nõ alie. §. si minus. col. ij. &. ff. de fun. do. l. ij. & hac ratione non satisfdat: vt. ff. vt le. no. ca. l. j. §. si ad fiscum. econtra in muliere: vt. ff. de iure do. l. in ambiguis. posset etiam intelligi hæc lex in iudice & doctore, qui & ipsi interpretantur: vt supra de le. & sen. con. nã vt ait Pedius. Accursius.

Non possunt.]CASVS. Illa bona dicuntur ad fiscum pertinere cum effectu, quæ supersunt satisfacto creditoribus. Fran.

f *Pertinere.* perseuerant: pertinent tamen ex quo soluẽdo sunt, & fiscus soluit: vt &. j. e. l. dicitur. &. C. ad. l. Iul. de vi. l. tutoris. secus si non sunt soluendo: vt. ff. l. j. §. an bona.

g *Superest.* non est contra. j. l. deferre. §. fi. quia ibi fiscus creditor erat: hic non. & fa. ff. de vsufru. le. l. fi. & de col. bo. l. cum emancipati. §. j. &. j. de verbo. signi. l. subsignatum. §. j. &. ff. de leg. ij. l. si quis seruum. §. fi. & l. seq.

In metallum.]CASVS. Damnatus in metallũ fit seruus: & quod relictum erat ei qui postea damnatur in metallum, nõ vadit ad fiscum: & dicitur seruus pœnæ, non fisci. Franciscus.

non obtinuisset, prouocauit. [a] interea decessit [b] rea: nihilo minus tamẽ apostoli redditi sunt. quæro, an putes extincta rea cognitionem appellationis inducendam [c] propter hæreditatem quæsitam? Modestinus respondit, morte reæ crimine extincto, [d] persecutionem eorũ quæ scelere adquisita probari possunt, fisco competere posse.

X. IDEM libro singulari de præscriptionibus.

NOn puto delinquere [e] eũ qui in dubiis † quæstionib⁹ contra fiscum facilè respõderit.

XI. IAVOLENVS libro nono Epistolarum.

NOn possunt vlla bona ad fiscum pertinere, [f] nisi quę creditorib⁹ superfutura sunt. id enim bonorum cuiusque esse intelligitur, quod æri alieno supereſt. [g]

In metallum damnati nihil possunt fisco quærere: cum omnino sint alicuius rei incapaces. hoc dicit.

XII. CALLISTRATVS libro sexto de Cognitionibus.

IN metallum [h] damnatis libertas adimitur, cum etiam verberibus seruilibus [i] coërceantur. Sanè per huiusmodi personas fisco nihil adquiri diu⁹ Pius rescripsit: & ideo quod legatum erat ei qui postea in metallum [k] damnatus erat, ad fiscũ nõ pertinere [l] rescripsit: magisque ait pœnæ eos quàm fisci [m] seruos esse.

Parcitur sponte confitenti. hoc dicit cũ. § sequen.

XIII. PAVLVS libro septimo ad legem Iuliam & Papiam.

EDicto diui Traiani quod ꝓposui, significatur, vt si quis antequam causa eius ad ærariũ [n] deferatur, [o] professus esset eã rem quam possideret, capere [p] sibi non licere: ex ea partem [q] fisco inferret, partem ipse retineret. Idẽ postea edicto significauit, vt quęcumque [r] professa esset vel palã vel tacitè relictũ sibi quod capere non posset, & probasset [s] iam id ad fiscum pertinere: etiam si id non delictũ: quia tunc secus. quod dic vt in eodẽ. §. penul. & si ille qui sic detulit, decedat autequam hoc legatum vadat ad fiscum: hæredi eius hoc idem præmium dabitur quod defunctus habuisset si vixisset. Sed quid si decesit legatarius nõ capax antequam se deferat? Certe hæres eius deferendo (si quidẽ animum deferẽdi habuisset defunctus, non tamen detulit morte præuentus) illud idẽ cõsequetur quod defunctus esset consecuturus si vixisset & detulisset: secus si non habuit animum deferendi defunctus. nã tunc hæres eius deferendo consequitur vulgare præmium, id est tertiã eius quod detulit. vel aliter expone vt in glo. quæ incipit, tertiæ partis &c. & hoc etiam diui fratres rescripserunt. [CVM ANTE.] Hæres rogatus in testamento tacitum fideicõmissum dare cuidã non capaci, ante apertum testamentum hoc manifestauit fisco. postea aperto testamento legatarius hoc idẽ manifestauit. s. se nõ capacem. quod fecit hæres, non sibi prodest. quod autem legatarius fecit, proderit sibi, scilicet vt dimidiam legati retineat. Secundo dicit: qui se detulit nõ capacem: habet beneficiũ Traiani, id est dimidiam legati retinet. qui autem defert alium non capacem, etiã filium, vel seruum suum cui erat aliquid legatum: non potest deferre, scilicet vt habeat dimidiam legati: sed tertiam habebit. Tertio dicit: qui quasi indigni propter eorum delictũ repelluntur à legato: licet deferant fisco se non esse capaces, nõ habent aliquod præmium. & de his dat exẽpla in litera. Vltimo dicit: legatarius credens se non capacem, detulit hoc legatum fisco. postea scitur quòd est capax. dicitur quòd non præiudicat sibi quod fecit, id est quod detulit. Franciscus Accursius.

h *In metallum.* perpetuum. secus si ad tempus, quia nõ adimitur eis libertas: vt. ff. de pœ. l. capitalium. §. diuus. vel ibi in opus metalli: quod est aliud: vt in eo. titu. l. aut dãnum. §. inter. at metallũ semper est perpetuũ: vt. ff. de fideicom. lib. l. generaliter. §. si seru⁹.

i *Seruilibus.* quia flagellantur.

k *In metallum.* de relicto postea minus dubij est.

l *Non pertinere.* vnde euanescit quasi in causa caduci. ad quod supra de pœnis. l. quidã. & de iis quæ pro non scrip. l. iij.

m *Quàm fisci.* imò fisci: vt. C. de sent. pas. l. frustra. contra. Solu. vt ibi. Item contra. C. de bonis pro. l. ij. Solu. ibi in deportato: hic in dãnato in metallũ. & eodẽ modo sol. ff. mã. l. si mandauero. ij. §. is cui⁹.

Ad ærarium. id est ad præfectum ærarij, id est fisci: vt. ff. de fideicom. lib. l. generaliter. §. si bona. Accursius.

n *Ad ærarium.* id est ad præfectum ærarij, id est fisci: vt. ff. de fideicom. lib. l. generaliter. §. si bona. Accursius.

o *Deferatur.* per alium.

p *Capere.* cũ effectu, vt retinere possit: vt. j. de verb. signi. l. aliud. erat enim non capax iste cui erat legata vel relicta hæc. s. res.

q *Partem.* s. dimidiam: vt. j. e. l. senatus. §. j. &. j. proxi. rñ. & datur sibi electio: vt. C. de his qui se de. l. j. li. x. & fa. in authen. vt litig. iur. §. si quis. col. ix. &. j. de re mili. l. non omnes. §. qui in desertione. &. C. ad legem Iul. ma. l. quisquis. in fi. Accursius.

r *Quæcumque.* scilicet mulier. nam. ff. de mare, nõ de fœmina dicit: vt. j. eo. l. ait diuus.

s *Et probasset.* Quomodo probat contra se? Respon. probat sibi relictum,

BIU Cujas

relictum,& fatetur se non capacem.Sed an infametur si nō probat?Respon.sic:nisi sit de exceptuatis:vt supra.l.ij.in prin.Ac.

a *Possideret.*scilicet fiscus.ad quod supra de publi.l.cōmissa.Vel dic secundum H.id est deferens.Accursius.

b *Præfectis.*id est procuratoribus fisci.

c *Ferat.* & alia mulier deferens. nec ob.C.de iis qui se de. vbi dat tertiam: quia ibi rogato. & datur illi qui prius detulit,non alteri:vt.s. in prin. huius.l. &.j.e. §. id autem. nisi in casu:vt.j.§.cum ante.

d *Quæ causa.*quia incestuosus, vel quocūque modo illegitimus. & restringe dummodo non sit propter suū delictum:vt.s.de iis quibus vt indig.l. post legatum.in fine. & infra eo.l.penūl.

e *Fisci est.* da exemplum in primo respon. huius.l. &.ij. &.j.eo.l. in fraudem.§.eius.

f *Quàm.* aliàs antequam.sed est cancellatum in lib.R.& facit.s. de inoffi.testamē. posthumus.in fi.&.l.seq.

g *Deferre.*siue nō capax,siue fidem accommodans.

h *Cōsequatur.*quod defunctus cōsecuturus erat,quod erat dimidia in eo cui relictum erat, sed in accommodante fidem in tertia: vt.j.e.l. senatus.§.senatus.

i *Deferre.* ar.contra.s. de rebus eo.l.j.§. si defunctus.

k. *Vulg.præ.*tertię partis:etiam si non capacis sit hæres.quæ tertia datur ei cuius fidei erat cōmissum:vt.C. de iis qui se def. l.j.lib.x. & cuilibet deferenti bona in fiscum : vt ex hac l.&.s.l.j. in prin.&.j.e. l.senatus.§.j.cum enim tertiā habeat is qui deliquit,id est cuius fidei erat commissum,multo ergo magis habet qui non deliquit.argu.s.de noxa.l.non solum.Vel dic remunerari pro arbitrio fisci.vel erat certum pretium statutū cuilibet qui deferret.sic &.s.de pecu.l.& ancillarum.j.respon.Vxor autē defuncti consequitur medietatem:vt.C.de iis qui se de.l.j.Si verò non hæres vel extraneus,sed is cui non erat relictum,se deferat: habet dimidiam:vt.j.eo.l.senatus.§.iij.scilicet dodrātis:vt.j.eo.l. cum tacitum.& quis primo admittitur,si ambo nuntiant, habes infra eo.§.cum ante.Accursius.

l *Consecuturum.*nam nec conditionem appositā à defuncto potest implere hæres:vt.s.de condi.& demon.l.à testatore.

m *Quibus.*scilicet defunctis.

n *Se non potuerit.*supra qui.ex cau.ma.non enim. Accursius.

o *Ab his.*rogatis. Accursius.

p *A fideicommissario.*cui erat restituendus,& non erat capax.

q *Professionem.*refert an post apertas tabulas,an ante.si post:qui primo nuntiat,præfertur:vt.s.ea.l.in prin.&.l.j.in principio.siue rogatus,siue non capax,siue extraneus.si autem ante : non nocet incapaci,dummodo postea deferat:vt hic:nec puto infamari,cū per eum non stat,vt supra eo.l.ij. ibi, & hæc ita &c.

r *Eius.*cui erat restituendum. Accursius.

s *Dignam esse.*sic.s.de bo.lib.si filius.§.cū filius.&.C.de iis quib. vt indig.sororem.

t *Præmio.*quod esset tertia:vt.j.eo.l.senatus.§.j.

possideret:[a] ex eo quod redactum esset à præfectis[b] ærario, partē dimidiā ferat.[c] Nihil autē interest quæ causa [d] impediat ius capiendi. Id autem deferri debet, quod latet,non id quod fisci est.[e] ℣ Ad hæredes eius qui se detulerat,nō videbatur præmium trāsire:sed diuus Hadrianus rescripsit,vt licet antè decessisset is q̄ se detulerat,quàm[f] id quod detulerat,fisco addiceretur:hæredi eius præmium daretur. Extat eiusdem Hadriani epistola,vt si is qui se deferre[g] poterat,morte præuētus fuerit: hæres eius si detulerit, præmiū consequatur:[h] si tamen,inquit, liquebit defunctum eius animi fuisse,vt se vellet deferre.[i] si verò idcirco dissimulauerit,dum rem occultari sperat: hæredem eius vltra vulgare præmium[k] nihil consecuturum.[l] Item diui fratres rescripserunt,hæredes eorum quibus[m] tacitum fideicommissum relictum est,ita demum ex beneficio Traiani deferre se posse,si is cui datū fuerat,morte præuēt[n] esset,& ideo per angustias tēporis deferre se non potuerit.[n] ℣ Cū ante apertum testamētum tacitum fideicommissum nuntiatum esset ab his[o] qui fidem tacitam susceperant,deinde post apertas [tabulas]à fideicommissario[p] delatū esset,diuus Antonin[q] recipi ,p-fessionem[q] eius[r] iussit: neque enim dignam esse[s] præmio[t] tā præcipitem festinationem prioris. Et cum quis se nuntiet non capere:potius confiteri de suo iure quàm alium *deferre videtur. ℣ Ad eos beneficium Traiani ptinet,qui ex defuncti voluntate relictum sibi capere nō possunt.[u] Ergo nec illud quod seruo meo relictum est,deferre potero.[x] ℣ Eos qui quasi indigni[y] repelluntur: summouēdos esse ab eiusmodi præmio, id est eos qui de inofficioso egerunt,vel falsum dixerunt testamentum,[z] qui vsque ad finē litis oppugnauerunt[a] testamentum. ℣ Ei qui per errorē se detulit,cum capere solidum posset,non nocere hoc diuus Hadrianus,& diuus Pius,& fratres rescripserunt.[b]

u *Capere non possunt.*non sibi quasi non seruo vel filio: vt subiicit.sic & supra de leg.præ.l.iij.§.hoc solum.& de adi.leg.l. legatum.& de inter.ac.l.si defensor.§.illud.& quod ibi not. sed tanquam extraneus vulgare præmium habeat:vt.s.ea.l.§.extat.

x *Potero.*ad hoc vt habeam dimidiam:sed tertiam habebo.

y *Indigni.*facti suo facto,nec ob.supra.e.l.§. nihil.

z *Testamentum.* idem in similib⁹ indignis:vt supra de iis qui.vt indig.l. post legatum.in fine.

a *Oppugnauerūt.*& succubuerunt.& ad hoc.s. de bo.lib.qui cū.§. antepen.& de inoff.testa. Papinian⁹.§. meminisse.&.C.de iis q. vt indig.l.alia.

b *Rescripserūt.*hic dic vt supra.e.l.ij.in fi.quę est cōtra.& fa.j.ad municip.l. libertus.§. error.

XIIII. GAIVS libro vndecimo ad legem Iuliam & papiam.

DIcitur,[c] ex asse hæreditates ex Silaniano † cū fisc⁹ vindicasset, quòd * nec libertates nec legata tueatur:[d] quod apertè nullā habet rationem:cū ex quibuslibet aliis causis[e] fisco vindicatis hæreditatibus, & libertates & legata maneant.

c *Dicitur.*à quibusdā, † male, vt subiicit.& cōstrue,eum fiscus &c. * *Fla.vt*

d *Tueatur.* fiscus &c. *nec*

e *Causis.* quibus hæreditas aufertur indig. vt &.C.de iis quib⁹ vt indignis.l.hæreditas.in fi.& supra de fideicōmiss.lib.l. imperator.& supra ad Syl.l. cum fisco.& supra si quis alie.pro.l.ij.in fin. & supra ad Treb.l.iij. in fi. & de leg.j.l.quidam.§. quotiens. & supra eo. non intelligitur.§.cum ex causa.

XV. IVNIVS MAVRICIANVS libro tertio ad legem Iuliam & papiam.

SEnat⁹ cēsuit,si delator abolitionem[f] petat, quòd erraſſe[g] se dicat:vt idē iudex cognoscat an iusta causa abolitiōis sit:

Imprudentia.

SEnatus.] CASVS. Bona quæ erant penes Titium,detuli in fiscum.volo desistere à delat.& sic peto aboli.dicitur quòd ex causa est concedenda,si erraueram in deferendo,credens me iuste deferre:aliàs non conceditur.sed si nō prosequor:teneor fisco in tantū quātū haberet si delat.meā probassem. Item qui suppositus fuit delatorem calumnioſe: in tātū tenetur fisco,quantum haberet deferens si probassetː& aliam pœnam patitur,quod dic vt in glos. Item delator qui citatus non venit,perinde punitur ac si persistens in delatione eam non probauit:de qua pœna supra proxime habuisti. Item qui detulit quædam bona in fiscum quæ ipse capere non poterat,partem dimidiam retinet:alia ad fiscum vadunt. si autem bona à Titio possessa defero in fiscum,& non prosequor, Titius absolui debet:& ego in tantum teneor fisco,quantum habuisset si dela.mea probassem. [SENATVS.] Dic casum vt in glo. quæ incipit, si conuersiue &c.ibi,si igitur rationes &c. [SI QVIS.] Hæres institutus cum non esset capax,detulit hæc bona in fiscum : & librum rationum in quo erant multæ falsitates, detulit similiter in fiscum. præfectus ærarij inspiciet an hæres fecit fraudem in illis rationibus, puniendo eum. Franciscus Accursius.

f *Abolitionem.*id est licentiam desistendi impune.quod aliàs nō liceret:vt.j.eo.l.res.§.fina. Accursius.

g *Erasse.* hæc enim & similia inducunt vt detur abolitio:vt C.de abolitio.l.ij.

BIU Cujas

a *Imprudentiæ.* id est ignorantiæ. Accursius.
b *Calumniæ.* scilicet causa detulisse videbitur: ad qđ. ff. ad Turpil. l. j. §. calumniantibus.* & fa. supra de acqui. hær. si seruum. §. amouere.
c *Accusatori perinde.* id est ad damnum accusatoris.
d *Perdidisset.* tunc enim tantum daret, quãtum delat[a] si fuisset victus: vt. j. §. fenat[s]. sic. ff. de accusa. l. fina.
e *Si quis delatorem.* extraneum ergo.
f *Subiecerit.* id est suppoſuerit. nam mandauit alicui vt deferret.
g *In ærarium.* imò pl[s]: quia tantum quãtũ penes fiscum remansurũ foret si probassẽt: vt. j. ea. l. §. senatus. nam mãdator & is cui mandatur, tenentur pariter: vt infra. e. l. ij. §. diuus. sed dic vere tantum, quia plus: & maiori summæ minor inest: vt supra de verbo. obli. l. j. §. stipulanti. & fa. j. l. res. §. fin. Itẽ facit. ff. quod vi aut clam. l. si ego.
h *Præmii.* scilicet tertiæ: quod est vulgare præmium: vt. ff. eo. l. edicto. §. extat. sed certe imò pl[s]: vt modo not.
i *Delator.* subiectus.
k *Si citatus.* scilicet ter: vt infra proxi. §. Ac.
l *Si causam.* quod dic vt infra proximo. §. & facit. j. eo. l. Hadrianus. & de re mili. l. iij. §. si ad diem. & facit. C. de censi. l. iij. lib. xj.
m *Non potuerit.* siue sit hæres non capax, siue legatarius, siue fideicõ. nec ob. quod dixi. ff. eo. l. edicto. §. extat. ſ. hæredem retinere tertiã, p. l. C. de iis qui se def. l. j. lib. x. quia de hærede capace & fidem tacite accõmodante (qđ est maius delictum) ibi dixit: hic non capax est hæres. Item facit. ff. eo. l. edicto. j. & ij. respon.
n *Quòd si tribus.* vel mutat casum, quando aliũ scilicet defert. Vel si dicas quòd se: dic qꝙ fideicõmissarius se defert, & hæres possidet.
o *Pronuntiãdum.* collige hic speciale, vt a-

& si erraſſe videbitur, det ĩprudentiæ[a] veniam. si autem calũniæ,[b] hoc ipsum iudicet: eáque causa accusatori perinde[c] cedat, ac si causam egisset & perdidisset.[d] ✠ Si quis delatorẽ[e] subiecerit:[f] tantum in ærariũ[g] deferat, quantum præmij[h] nomine delator[i] consecuturus fuisset si vicisset. ✠ Diuus Hadrianus rescripsit eandem pœnam † delatorem ferre debere si citatus[k] ad edictum non respõderit, qua teneretur si causam[l] non ꝓbasset. ✠ Senatus Hadriani temporibus censuit, cũ quis se ad ærarium detulerit, qꝙ capere non potuerit:[m] vt totũ in ærariũ colligatur, & ex eo pars dimidia sibi secundum beneficium diui Traiani restituatur. Quòd si tribus[n] edictis à præfecto ærario adesse delator iussus venire noluerit, secundum possessorem sit pronuntiandum:[o] sed ab eo qui ita adesse iussus, respondente possessore nõ adfuerit: tantum exigendum, quãtum apud ærarium ex ea causa quam detulerit,[p] remaneret si professionem eã implesset. ✠ Senatus censuit vt perinde rationes ad ærarium deferat is à quo tota hereditas fisco euicta est,[q] vel vniuersa legata: atq; [r] is deferre deberet, à quo[s] pars hæreditatis vel legati euicta sit.[t] Si quis arguetur falsas ratiões detulisse,[u] de eo[x] præfectus ærarij[y] cognoscat: quantam fraudẽ inuenerit, vt tantã pecuniã[z] in ærarium iubeat inferri.

Hoc verbum (quicunque) masculinum, comprehendit etiam fœminam: quæ poteſt etiam ſe in fiſcum deferre, & alii homines cuiuſcũque ſint ætatis. h. d. Fran. Accur.

XVI. VLPIANVS libro octauodecimo ad legem Iuliam & Papiam.

A It diuus[a] Traianus: *Quicũque† profeſſus fuerit. Quicũque* accipere debemus tam masculum quàm fœminam.[b] Nã fœminis quoque, quamuis delationibus[c] prohibentur, tamen ex beneficio Traiani deferre se permissum est.[d] Neenon illud æquè non intererit, cuius ætatis sit is qui se defert, vtrum iustæ,[e] an pupillaris. Nam pupillis etiam permittitur deferre[f] se ex quibus non capiunt.

XVII. MODESTINVS libro secundo de Pœnis.

IN summa sciendum est omnium fiscalium pœnarum petitionẽ creditorib[s] postponi.[g]

Hic ponit qui poſſint in fiſcum deferre, & qui non. & eſt plana.

XVIII. MARCIANVS libro singulari de Delatoribus.

DEferre non possunt[h] mulieres, propter sexus infirmitatem: & ita sacris constitutionibus cautum est. Item clarissimi viri deferre nõ possunt. Item damnati deferre non possunt: vt diui fratres de eo rescripserunt, qui fustibus cęsus in opus publicum erat datus. Item constitutionibus principũ prohibentur deferre illi qui in metallũ dati sunt. hoc ideo, ne desperati, ad delationẽ[i] facilè possint sine causa confugere: sed eas causas quas ante damnationem cœperũt deferre, posse eos etiã post damnationem exequi, rescriptum est.[k] ✠ Veterani quoque sacris constitutionibus delatores esse prohibentur, propter honorem vtique & merita militiæ. Itẽ milites propter honorem stipendiorum quæ merent, deferre[l] prohibentur. Sed communẽ causam sibi cum fisco quiuis deferre potest, hoc est vindicare:[m] nec per hoc fa-

a *Ait diuus.* vt. ff. eo. l. edicto. j. & ij. respon.
b *Fœminam.* sic. j. de verb. sig. l. j. & ff. de nego. gest. l. iij. §. j.
c *Delationibus.* ſ. extraneorum: vt. j. e. deferre. in prin. nisi de annona: vt. ff. de accu. l. mulierem. & nisi prosequẽdo suam iniuriam: vt. ff. de accu. l. hi tamen.
d *Permissum est.* vt. ff. eo. edicto. ij. respon. & C. de iis qui se de. l. j. lib. x. nam in rem suam agunt, argu. C. de procu. l. quia absente.
e *Iustæ.* id est adultæ. sed arg. contra. ff. de mino. l. j. in fi.
f *Deferre.* sic. ff. de no. ope. nun. l. de pupillo.

IN ſumma.] *CASVS.* Fiscus petendo hæredi. quæ aufertur non capaci: postponitur creditoribus hæreditariis qui petunt sibi satisfieri. Franciscus Ac.

g *Postponi.* vt & C. pœ. fis. credi. præf. l. j. lib. x. & j. e. l. quod placuit. & l. Statius. in fi. & ff. l. j. §. an bona. & l. nõ possunt. Accursius.

DEferre.] *CASVS.* Personas quasdam enumerat quę nõ possunt deferre alium, id est bona ab alio possessa. [*PAPINIANVS.*] Debitor fiscalis cum etiam mihi deberet pecuniam: eam soluit mihi. dicitur qꝙ fiscus potest eã à me repetere: nec distinguitur vt olim. non autem ad vsuras pecuniæ tenetur. ipse autem debitor meus & eius fideiussores, item pignora ab eo mihi data, tenentur mihi perinde ac si nihil vnquam mihi fuisset solutũ. & hoc dicit hic. §. cum tribus. ll. seq. Franciscus.

t *Euicta sit.* vt sit cum parte oneris.
u *Detulisse.* quæ erant in hæreditate quæ ab eo est euicta: vt. ff. pxi.
x *De eo.* quibus continebat aliquos esse debitores qui non sunt.
y *Ærarii.* ſ. Cæsaris: hoc est rationalis: vt C. vbi cau. fi. l. ad fiscũ. & ff. ne quid in loco pu. l. ij. §. hoc interdictum. aliàs fisci: vt. ff. de fideicom. lib. l. iiij. §. si bona. & ff. eo. l. edicto. ij. respon.
z *Pecuniam.* id est ꝓ qualitate delicti pœnã imponit.

† *Colligo ex hac l. poſt Bart. quòd hæc dictio qui, cõprehẽdit maſculũ num & fœminũ. eſt minimũ. eſt tamẽ dictio maſculina. no. ff. l. qui cunq;. C. de ſer. fugi. & in. l. hoc articulo. ff. de hære. inſtit.*

a *Ait diuus.* vt. ff. eo. l. edicto. j. & ij. respon.
b *Fœminam.* sic. j. de verb. sig. l. j. & ff. de nego. gest. l. iij. §. j.
c *Delationibus.* ſ. extraneorum: vt. j. e. deferre. in prin. nisi de annona: vt. ff. de accu. l. mulierem. & nisi prosequẽdo suam iniuriam: vt. ff. de accu. l. hi tamen.
d *Permissum est.* vt. ff. eo. edicto. ij. respon. & C. de iis qui se de. l. j. lib. x. nam in rem suam agunt, argu. C. de procu. l. quia absente.
e *Iustæ.* id est adultæ. sed arg. contra. ff. de mino. l. j. in fi.
f *Deferre.* sic. ff. de no. ope. nun. l. de pupillo.

IN ſumma.] *CASVS.* Fiscus petendo hæredi. quæ aufertur non capaci: postponitur creditoribus hæreditariis qui petunt sibi satisfieri. Franciscus Ac.

g *Postponi.* vt & C. pœ. fis. credi. præf. l. j. lib. x. & j. e. l. quod placuit. & l. Statius. in fi. & ff. l. j. §. an bona. & l. nõ possunt. Accursius.

DEferre.] *CASVS.* Personas quasdam enumerat quę nõ possunt deferre alium, id est bona ab alio possessa. [*PAPINIANVS.*] Debitor fiscalis cum etiam mihi deberet pecuniam: eam soluit mihi. dicitur qꝙ fiscus potest eã à me repetere: nec distinguitur vt olim. non autem ad vsuras pecuniæ tenetur. ipse autem debitor meus & eius fideiussores, item pignora ab eo mihi data, tenentur mihi perinde ac si nihil vnquam mihi fuisset solutũ. & hoc dicit hic. §. cum tribus. ll. seq. Franciscus.

h *Non possunt.* scilicet alios, sed se sic: vt. ff. eo. l. ait. cum suis concord. Et not. hac. l. qui repellantur à deferendo.
i *Ad delationem.* aliàs ad declarationem.
k *Rescriptum est.* ff. de publi. iudi. l. v. in fine.
l *Deferre.* scilicet à supradictis.
m *Vindicare.* aliàs indicare. ad quod est. j. de verbo. signi. l. indicasse. & ff. eo. l. ij. in prin.

BIU Cujas

a *Non obtinuerit.* qui ergo propriam defert: quia propter præmium, infamatur si nō probat: vt &.ĭ.eo.l.fiscus.§.delatoris. &.l. delator.&.ĭ.eo.l.bona.§.j.

b *Rescripserunt.* ad hoc.C.qui ac.non pos.l.pen.& in authen.vt hi qui ob.§.quòd si quis.&.§.vt auten.col.vj.

c *Interrogari.* pertineāt ad dominum bona, an ad fiscū. ad quod s.de procura.l. omniū. &.l.non solum. Et notant hic quidam argumentum q̄ procurator potest esse testis in causa quā procurat. quod non placet: vt.s.de testi.l.fi.& hic non vt testis interrogatur.

*Flo.causa

d *Sed accusare.* scilicet prohibitum esse.

e *Deferre debet.* & sic veniet contra suum factum: vt.s.de adoptio. l.post mortem. erat enim res illa ad fiscum pertinens ob aliquam causam.

f *Pœnam.* dupli vel tripli nomine euictionis ꝓmissio, omissa doli except. vt.s. de euic. l.vindicātem.&.l.seq.

g *Publicam.* id est fisco debitam: vt.s.de eo quod certo loco.l.j. aliter enim non diceretur debitor: vt institut. de actio. in prin. & pręterea re consumpta liberatus esset. Azo.

h *Creditor.* s. posterior.

i *Accepit.* id est solutum est ei.

k *Sed placet.* dolco q̄ contradicit Papi. Ioā.

l *Auferendam.* per hypotheeariam si extat. aliàs condictio. ex lege quæ est extraor. vt.C. de priuile. fisci.l. pecunia. & de condic. ex lege.l.j. nec cōmisit peculatum ille creditor: vt.s. ad leg.Iul. pec.l. antepe. sic & alius priuilegiat⁹ reuocat: vt.s. quod cū eo.l. iij. & de pecu.l.ex facto. in fin. Itē iste reddit cū altero tanto si antequā cōsumat, sciat fisci debitorem: vt.ĭ.eo.l. auferetur.§.j. Accursius.

m *Directam.* s. pristinam, suscitatam. s. creditori primo. i. qui primo erat creditor, nūc desierat per solutionē sibi factā competere in ipsum debitorē & in fideiussorem, & in pignora: vt.ĭ.eodē.l. sed reuocata. &.l. Titius. Sed oppo. q̄ directa non competat quasi sit sublata, & debitor ab eo liberatus: ideo detur vtilis: vt.s.eo.l. sed reuocata. sed dic ibi liberatum quo ad opinionem, vel liberatū quondam. & vtilis, id est efficax. & pro hoc.ĭ.eo.l. Titius. Alij dicunt primā omnino sublatā: sed vtilis modo suscitatur, vel cōdi. ex lege, vel in factū: vt.C. si aduer. transl.j.&.ij.& de euic.l. minor. in prin. & si ex noxa. causa. l.ij. in fin.& quod hic dicit directam, exponunt, fisco in debitorē cui est ablata pecunia per creditorem priuatum. Accursius.

n *Denique. Præstandas.* fisco à debitore, cum primo solutū est.

o *Res.* id est ratione rei quæ peruenit. Accursius.

mosus est, licet in causa sua non obtinuerit. [a] ℣ Item eos qui tutores vel curatores fuerunt, non oportere deferre causam * pupillorum vel adolescentiū suorū, diui Seuer⁹ & Antoninus rescripserūt. [b] quod cōsequēs est obseruari & in eo q̄ quasi ꝓcurator negotia gessit. & ita [hoc] iidem [diui] principes rescripserunt. Iidem decreuerunt, nulla constitutione prohibitum esse procuratorem interrogari, [c] sed accusare [d] eū cuius negotia gessit: & tutorē qui aut detulit, aut mandauit, seueriſsimè puniendum rescripserunt. Sed ne quidem is qui aliquam vendidit rē: eandem deferre debet [e] vel per se, vel per subiectam personam: ne alioquin pœnam [f] patiatur dignam suæ personæ: vt & cōstitutum esse refertur.

Si debitor fisco alis creditoꝝ suo soluit, fiscus potest hanc pecuniam à tali creditore repetere: & sic remanebit debitor obligatus creditori suo, & eius fideiussores & pignora, ac si nihil soluisset. hoc dicit cum tribus.ll. sequen.

℣ Papinianus tam libro sexto quàm vndecimo responsorum scribit, ita demum publicā [g] auferri pecuniam ei qui cum erat creditor, [h] in solutum pecuniā accepit, [i] si aut sciebat cum accipiebat, publicum quoque esse debitorē, aut postea cognouit antequam consumeret pecuniam. Sed placet [k] omnimodo ei pecuniam auferendā [l] esse, etiam si ignorauit cum consumeret. & postea quidā principes directam [m] actionem cōpetere ablata pecunia rescripserunt: vt & Marcellus libro septimo Digestorum scribit.

XIX. PAPINIANVS libro decimo Responsorum.

DEnique non esse præstandas [n] vsuras cum pecunia reuocatur, conuenit: quoniam res, [o] non persona ꝑ conuenitur.

XX. IDEM libro vndecimo Responsorum.

SEd reuocata pecunia, in fideiussorem liberatum [q] vtilis [r] actio dabitur.

XXI. PAVLVS libro tertio Quæstionum.

TItius [s] qui mihi sub pignorib⁹ pecuniam debebat: cū esset fisci debitor, soluit mihi quæ debebat. postea fiscus iure suo vsus, abstulit mihi pecuniam. quærebatur an liberata essent pignora. Marcellus rectè existimabat, si id quod mihi solutum est, fiscus abstulit: non cōpetere pignorum liberationem. Neque differentiam admittendam esse existimo interesse putātium [vtrum] id ipsum quod solutum est, an tantūdem repetatur.

Rem litigiosam non potest procurator fisci vendere, nec alii obligatam: sed sibi obligatam bene. Hoc dicit vsque ad.§.lites. cuius casum dic vt in glossa.

XXII. MARCIANVS libro singulari de Delatoribus.

RES quæ † in controuersia sunt [t], nō debent à procuratore Cæsaris distrahi: sed differenda est earum venditio: vt diuus quoque Seuerus & Antoninus rescripserūt. Et defuncto maiestatis reo, parato hęrede purgare innocentiam mortui, distractionem bonorū suspendi iusserunt: [u] & generaliter prohibuerunt rem distrahi à procuratore, quę esset in controuersia. ℣ Res autē nexas pignori, [x] distrahere procuratores [y] possunt. Sed si antè alij res obligatæ sunt iure pignoris, [z] non debet procurator ius creditorum [a] lædere: sed si quidem superfluū [b] est in re, permittitur ꝓcuratori vēdere ea lege, vt in

p *Non persona.* ex suo contractu scilicet. tunc enim præstaretur vsura. C. de priui. fisci. l. pecunia. &.s. de vsu. l. cum quidā. §. si debitores. & facit.s. de pub. l. imperatores.

q *Sed reuocata. Liberatum.* quo ad opinionem. Accursius.

r *Vtilis.* id est efficax: vt no.s.eo.l. deferre. in fi. licet alij secus: vt ibi dixi. & facit s. de inoffi. testa. l. mater. &.s. l. proxi. &. iij. §. fina.

s *Titius.* facit.s. eo.l. deferre.§.fi.& qđ ibi nō.& superioribus ꝓximis legib⁹ duabus.

Res quæ. CASVS. Controuersia erat de quibusdā rebus, sint fisci, vel alterius. interim nō possunt illæ res distrahi à procuratore Cæsaris. & dat exemplum in litera. rem autem fisco obligatā potest ꝓcurator fisci vel Cæsaris vendere. sed si hę res sint aliis pri⁹ obligatæ: non potest procurator fisci lædere ius æquum. si tamen eas vēdat, & de pretio faciat solui creditoribus, vel ipsemet soluat eis tenet venditio. [LITES.] Dic casum vt in glos. quæ incipit, si quis &c. [SICVT.] Nemo cogitur fisco nuntiare alīū, id est bona ab alio possessa. ex quo tamen denuntiauit, debet persistere: aliàs punitur. & hoc est verum etiam si mandato alterius nuntiauit. si tamen iste qui † mandato alterius nuntiauit, velit abolit. petere, auditur, si mandatorem sibi subtractum queratur, id est si mandator qui secum detulerat, discesit à lite, secus si solus iste denuntiauit: quia tenetur cōplere, licet mādator interim decesit. aliàs si non persistat, punitur. si tamen viuat mandator, & delator non probet: punitur vterque. & hoc dicit hic.§.cū duabus. ll. seq. Fran. Ac.

† forth. hic dicit ipse tex. esse notan. ad hoc propositum. quod ſ. no potest litigare cum qua ſ. in controuersia. quia ad hoc vt alius agere alium conuenire. tatum. &

t *Res quæ in controuersia sunt.* fisci, vel alteri⁹: imò nec interim capiēda: sed apud possessorem consistere: vt.C. eodem. l. fina. & facit.s. de re iu. l. à diuo.§. si super. &.C. de litigio. l. ij. &.C. quando fi. vel pri. l. ij. &. iij. & de sol. l. j. & de bo. auth. iudi. pos. quamuis. Accursius.

u *Iusserunt.* s. de accu. l. ex iudiciorum. & ad leg. Iul. maie. l. fina.

x *Pignori.* fisco, vel ei cuius bona sunt in fiscum delata.

y *Procuratores.* Cęsaris vel fisci.

z *Pignoris.* scilicet specialiter: vt.C. qui po. in pigno. hab. l. eos. nam si generaliter, potior est fiscus, secundum quosdam: vt infra eo.l. si is qui mihi. quæ distinctio non placet: vt.s. qui po. in pig. ha. l. si pignus.

a *Creditorum.* priorum.

b *Superfluum.* id est plus valeant pignora, quàm id quod debetur creditoribus primis.

Acceperit.

a *Acceperit.* scilicet ea lege vt soluat.
b *Soluat ipse.* scilicet fiscus creditoribus aliis. & facit. j. e. l. quod placuit. & C. pœ. fisca. credi. præ. l. j. lib. x. Accursius.
c *Vel simpliciter.* i. vendidit tãtum: nõ autem pecuniam accepit.
d *Lites.* si quis vult fisco cedere ac. non suscipit, vt hic, & ff. de alie. iu. mu. cau. fac. l. pe. & C. ne fi. vel resp. l. ij. & inst. qui. mo. tol. ob. §. pe. & ff. de hære. insti. l. pen. nec etiã recipit pollicitationẽ illius q pollicetur se derelicturum bona sua fisco, vel partẽ. & fa. C. de testa. l. ex iperfecto.
e *Si quis.* scilicet donator. in quib⁹ erat forte, vel non erat lis: & hoc ideo, quia futuræ successionis &c.
f *Non suscipere.* rescripsit diuus Pius.
g *Commento.* scilicet volũtate inspecta: quia per eum non stetit quo minus delinqueret.
h *Durũ.* inspecto exitu, qui non fuit secut⁹: sed dignũ inspecta voluntate: quia non erat atrox delictum.
i *Videbatur.* publico consilio.
k *Statuere.* scilicet dignum fuisse.
l *Nemo cogitur.* vt. C. vt nemo inuitus. & fa. C. de ac. & obli. sicut. & ff. de arbi. l. iij. §. tametsi.
m *Audiendum.* vt non puniatur.
n *Subtractum.* sponte, non coactè: vt ff. e. l. ij. §. diuus. sic & ff. de alie. iudi. l. iij. §. fina. Itẽ hoc casu solus mãdator colludens tenetur.
o *De eo. Mandatoris.* nam tunc fecus est: vt ff. l. proxi. §. fina.
p *Puniendum.* nihilominus. Accursius.
q *Non tantum.* facit ff. eo. l. ij. §. senatus. &. §. diuus. & l. senatus. §. j. & ad Turpil. l. j. §. penul.

Est & decretum.] CASVS. Bona à te possessa defero in fiscum. mihi incumbit onus probandi qualiter ad fiscum pertineant: non autem cogeris ostendere quo iure ea habeas. Franciscus.
r *Quem.* scilicet possessorem conuentum.
s *Quod intendit.* vt. C. de eden. qui accusare. & de petit. hære. l. cogi. & de proba. l. ij. & l. actor. quandoque cõtra: vt. C. de prob. l. siue possidetis. & de dona. inter vi. & vxor. l. etiã. & C. de præscrip. lon. tempo. l. emptor. & l. penulti. & in authen. de testi. §. si vero dicatur. col. vij. & supra si ser. vindi. l. si quis diuturno.

Cum quidam.] CASVS. Accusatus de crimine ex quo damnatus amittet bona: interim pendente causa emancipat filiũ suum qui erat à quodam hæres institutus, qui filius emancipatus adiuit hæreditatẽ. Dicitur q non videtur in fraudem fisci factum. Franciscus.
t *Cum quidam.* cuius bona erant publicanda.
u *Reus.* id est accusatus. Accursius.
x *Hæreditatem.* alicuius sibi relictam. contra hanc. l. j. e. l. in fraudem. in prin. sed hic nondum erant bona fiscalia. nam non erat damnatus. & facit. ff. quę in frau. cred. l. qui autem. & infra de reg. iur. l. qui fraudantur. & infra. e. l. aufertur. §. in reatu. Ac.

primis creditoribus præcedentibus satisfiat, & si quid superfluũ est, fisco inferatur: aut si acceperit [a] totum fiscus, soluat [b] ipse. vel simpliciter [c] si vendidit procurator, iubebit pecuniam quam deberi creditori priuato fuerit probatum, exolui ei. & ita diui Seuerus & Antoninus rescripserunt. ℣ Lites [d] donatas se nõ suscipere diuus Pius rescripsit: [&] licet bona relicturũ se quis [e] profiteatur, vel partẽ bonorum donatam nõ suscipere. [f] & adiecit, & illum dignum fuisse puniri pro tã turpi támq; inuidioso cõmento, [g] & (nisi durum [h] esse videbatur [i]) in vltro venientem pœnam statuere. [k]

Sicut ab initio cuique liberum est deferre in fiscum, vel non: ita post inceptam delationẽ desistere sine pœna quis nõ potest. h. d. ll. sequentes se summant.

℣ Sicut renũtiare causam nemo cogitur: [l] ita liberum arbitrium desistendi ei non datur qui detulit. & ita diui Seuerus & Antoninus rescripserũt: & idem esse licet alieno mandato detulisset. Plane rescripserunt delatorem audiendum [m] volentem à lite desistere, si sibi mandatorẽ subtractum [n] queratur.

XXIII. CALLISTRATVS libro secundo de iure fisci.

De eo delatore qui causam solus agere instituerat, nõ habita mentione mandatoris: [o] si postea desistat prętẽdens mãdatorẽ causæ decessisse, puniẽdum [p] diui fratres rescripserũt.

XXIIII. MARCIANVS libro singulari de Delatoribus.

Non tãtum [q] delator punitur si non probauerit: sed & mandator quẽ [ipse] exhibere debet delator.

XXV. VLPIANVS libro nonodecimo ad Sabinum.

Est & decretum ab imperatore Seuero, & cõstitutum, nullo modo exigendũ quem [r] probare vnde habeat, circa delationes fiscales: sed delatorem probare debere quod intẽdit. [s]

XXVI. IDEM libro trigesimoprimo ad Sabinum.

Cum quidam [t] capitis reus [u] emancipasset filium, vt hæreditatem [x] adiret: rescriptũ est non videri in fraudem fisci factum quod adquisitum nõ est.

XXVII. IDEM libro trigesimoquarto ad Edictum.

Cum mortẽ maritus vxoris necatæ non defendit, [y] diuus Seuerus rescripsit, dotem fisco vindicandam, prout ad maritum pertineat. [z]

Licet priuatus habeat hypothecam generalem anteriorem in tempore: tamen fiscus præfertur in bonis post suam obligationem quæsitis. Bartolus.

XXVIII. IDEM libro tertio Disputationum.

Si [is] qui mihi obligauerat q̃ habet, habiturúsque esset, [a] cum fisco contraxerit: [b] sciendum est, in re postea adquisita fiscum potiorẽ esse debere, Papinianum respõdisse: [c] quod & constitutum est. Præuenit enim causam pignoris fiscus.

Ista lex diuiditur in quatuor partes. Primo ponit vnum dictum. Secundo determinat vnam quæstionem dependentẽ ex dicto. Tertio respondet cuidam tacitæ obiectioni. Quarto responsionem illam determinat, atque declarat. secunda ibi, sed enim. tertia ibi: nec enim. quarta ibi, plane. Bartolus.

XXIX. IDEM libro octauo Disputationum.

y *Non defendit.* id est non vindicat, accusando occisores.
z *Pertineat.* per pactum dotis. ad quod. ff. de iis qui. vt indig. l. * ei qui ei quoque. & C. de iis qui. vt indig. l. j. & ff. ad Treb. l. Marcellus. §. fi. & ff. solu. ma. l. si ab hostibus. §. j. Accur. * ei qui mortem.

Si is qui.] CASVS. Accepi à Titio cẽtum mutuo: eidem obligaui ea quæ habeo, & quæ habiturus sum. tãdem contraxi cũ fisco, & sum ei obligatus: & sic tacitè sunt obligata ei omnia mea bona. in rebus quas amodo acquiro, præfertur fiscus. Franciscus Accursius.
a *Habiturúsque esset.* hoc superfluè fuit dictũ: vt. C. quæ res pig. oblig. poss. l. fin. Ac.
b *Contraxerit.* & sic generaliter fisco tacitè sunt omnia bona obligata: vt. j. e. l. aufertur. §. fiscus.
c *Respondisse.* si priuatus habet generalem prius, & postea fisc⁹ similiter generalẽ: præfertur fiscus in postea quæsitis: vt hic. Sed cõtra. ff. qui pot. in pig. ha. l. fina. j. respon. vbi etiã in postea quæsitis præfertur prior. Solu. ibi prior duplex priuilegium habebat, tutelę & tutoris: hic tẽporis tãtum. Vel illa secundum istam, vt prior prę ferat. tur in postea quæsitis, scilicet vsque ad tempus quo cum fisco cõtractum est: non post. Vel tertio dicas: hic cũ fisco contraxit anteq̃ mecũ. & secundũ hoc quod dicit, in postea quæsitis: subaudi, etiã nã idẽ de ante q̃sitis. sed de postea quæsitis plus dubitabatur. Item cõtra. C. de remiss. pig. l. si ignorante. vbi prior generalis præfertur reipu. sed illa secundum istam, scilicet in quæsitis ante obligationem fisci. Item si tam fiscus quàm priuatus habeat idem speciale pignus, præfertur qui prior est tempore: vt. C. qui pot. in pig. hab. l. si fundum. Sed quid in ante quæsitis? Respon. quidam distinguunt hic an habeat prior specialem, & præfertur fisco: an generalem, & tunc non: vt supra qui po. in pig. l. si pignus. quod non placet: vt ibi no. per. l. prædictam, si ignorante. C. de re. pig. Sic ergo siue specialem, siue generalem habeat priuatus ante fiscum: præfertur. & secundum hoc accipe supra. e. l. res. §. j. multo magis econtra si fiscus sit prior, præfertur: vt. d. l. si fundum. Item quid si duobus priuatis obligo bona mea præsentia & futura: nũquid erit prior potior in postea quęsitis, an simul concurrent? Videtur priorem prę ferendum: vt ff. qui po. in pig. l. qui generaliter. & l. qui balneũ. §. fi. & l. fi. in prin. & hoc in eo. s. quia si est priuilegium fisci vt posterior præferatur, ergo secus in alio: vt infra ad munici. l. j. in fi. Econtra videtur quòd cõcurrant: vt eo. titu. supra qui po. in pig. ha. l. idẽque. in fi. & l. qui generaliter.

Priuatus hypothecã habens an & quando fisco præferatur.

BIU Cujas

neraliter.& in ante quęsitis dicit.Item nec ob.illa,qui balneũ.in fi.vt ibi not.nec finalis in eo tit.quia propter priuilegium tutelę. Item nec hic:quia in hoc est priuilegium, vt præferatur,non vt concurrat:sed totum occupat.Accursius.

Ius.]*CASVS.*Qui corrupit delatorẽ,pro victo habetur.hæc autẽ pœna nõ trãsit aduersus hæredẽ corrũpẽtis,sed tunc cũ de crimine præuari.cõstabit per sententiã super hoc latam: & si de hoc sentẽtiabitur,sententia prima qua erat absolutus corrũpens, retractabitur.[*EVM QVI.*] Ego Franciscus testamentum patris mei in quo erã institutus hæres,accusaui de falso,& succubui:nihilo minus possum adire hæreditatem.tamen bona mihi vt indigno auferũtur:& vadunt ad fiscum etiã act. hæreditarię.Si quid tamen pater meus mihi debebat,& sic per meã adi.cõfusum est ius petẽdi:nõ mihi restituitur ius petẽdi.& adducit simile in litera.Fr.

* *Flo.cateroquin*

* *Hal.oportet constare prius de crimine, & pronuntiare*

EIus qui delatorẽ corrupit, ea cõditio est, vt pro victo habeatur.[a] nam in fiscalibus [b] causis id constitutum est. Sedenim hæc pœna magis est vt aduersus ipsum locum habeat,qui delatorem redemit:cæterum[c] * aduersus hæredẽ eius transire [d] non debet. Nec enim exinde [e] perit causa,ex quo redempta [f] est,vel actio [g] perimitur,vel cõdemnatio facta videtur: verùm oportet constare [h] prius, & de crimine [i] pronuntiare.* Planè si fortè de retractanda causa agat, quę semel iudicata est per delatoris corruptelam:mortuꝰ corruptor non efficiet quo minus agi posit,[k] atq; retractari causa.hîc enim nõ pœnæ,[l] sed causæ restitutio est. ℣Eum qui falsum testamẽtum dixit,[m] posse adire hæreditarem constat: sed denegatis ei actionibus,[n] fisco locus erit:& obligationes quas adeundo confudit, non restituentur.nam & in eo qui post aditam hæreditatem defuncti mortem non defendit, imperator noster cum patre rescripsit obligationes [o] confusas non resuscitari.[p]

a *Pro victo habeatur.* de hoc dic vt.ſ.eo.l. in fiſci.& fa.ſ.de bo.eo.l. ij.&.j.e.l.imperator.

b *In fiscalibus.* in priuatis dic vt.C. de pœ. iudi.l.j.Accursius.

c *Cæterum.*pro sed.

d *Transire.* vt pro victo habeatur hæres:& si velit quis ꝓbare corruptelã.sed videtur cõtra hoc.ſ.de bo.eo.l.ij. solu.vt ibi.

e *Exinde.*vt non audiat hęres postea iure.

f *Redempta est.*& forte absolutus corruptor.

g *Vel actio.*competens corrumpenti, puta non capaci:quam actionem deferebat in fiscum.Accursius.

h *Constare.*tunc ergo prædicta pœna transibit.

i *De crimine.*præuaricationis:vt.ſ. de præua.l. præuaricationis.

k *Agi posit.*facit.ſ. de iureiur.l.eum qui.§. in popularibus. & de po.ac.l.iiij.

l *Non pœnæ.*id est non vt hæres habeatur pro conuicto,vt dictum est:sed vt plene discutiatur causa,ac si nulla corruptela facta fuerit.Alij dicunt:si ago contra hæredem, satis est probare corruptelam defuncti: quia per hoc apparet meam delationem fuisse validam.& quod dicit non pœnæ, est sensus: ideo sufficit probari delictũ defuncti,quia non peto pœnam ab hærede: sed tantum quia prius deferebam.ad quod.C.si pen. ap.l.j. sed certe non potest palliari quin esset pœna si hanc admitto probationẽ, scilicet corruptelã defuncti. quid enim si ius habeat delatus?nõne esset ei pœna si propter corruptelam ei vel hæredi auferatur? vt.j.eo.l.imperator.ideo prima placet.Accursius.

m *Dixit.*& succubuit:vt.C.de iis qui.vt indi.l.alia.& not.quòd nihilo minus hæres est.& ideo si quis habeat actiones contra defunctum:extinctæ sunt,licet ei auferatur hæreditas vt indigno: & actiones hæreditariæ denegantur:& sic nomine,non re,remanet hæres:tamen actiones confusæ non suscitantur:vt hic,&.ſ.de vul.substi.l.ex facto.§.Iul.& de iis qui.vt ind.l. qui Titij.in fine. &.l.hæredem.&.l.eum qui.§.bonis.versi.si quid tamen.

n *Actionibus.*scilicet hæreditariis.

o *Obligationes.*aliàs actiones.& subaudi.& aliàs est.§.

p *Resuscitari.* hæreditate ei vt indigno ablata: vt not.superiori respon.

NE procuratores.]*CASVS.* Hæreditate delata ad fiscum in qua erant serui castaldiones bonorum,procurator Cæsaris non debet eos alienare manumittendo,vel alio modo. si tamen manumittat eos,reuocãtur in seruitutem.Franciscus Accursius.

q *Actores.*seruos.Accursius.

r *Alienent.*manumittẽdo vel alio modo,vt subiicit.& facit.ſ.e. l.bonorum.& quod ibi not.Accursius.

ſ *Si manumissi fuerint.* de facto. & reuocantur quatenus de facto sunt manumissi. sic.ſ.de fer.l.j.§.j.vel si dicas tenere,reuocãtur per in integ.rest.ad quod.ſ.de mino.l. nisi.

XXX. MARCIANVS libro tertio Institutionum.

NE ꝓcuratores Cęsaris bonorum actores [q] quæ ad fiscum deuoluta sunt,alienent, [r] imperatores Seuerus & Antoninus rescripserunt.& si manumissi [ſ] fuerint,reuocãtur ad seruitutem.

XXXI. IDEM libro quarto Institutionum.

DIuus Cõmodus rescripsit obsidum bona,[t] sicuti captiuorum,[u] omnimodo in fiscũ esse cogenda.

XXXII. IDEM libro quartodecimo Institutionum.

SEd si† accepto [x] vsu togæ* Romanæ,vt ciues Romani semper egerint:diui fratres procuratoribus hæreditatũ rescripserũt,sine dubitatione ius eorum [y] ab obsidis conditione separatum esse beneficio principali:ideoque idem ius eis [z] seruandum[esse]quod haberent si à legitimis ciuibꝰ Romanis hæredes instituti fuissent.

XXXIII. VLPIANVS libro primo Responsorum.

EVm qui debitoris fisci adiit hæreditatem: priuilegiis fisci cœpisse esse subiectum [a].

Diuus.]*CASVS.* Bona obsidum cõfiscatur sicuti captiuorum.& qui sint obsides, dic vt in glo.quæ incipit,vt puto &c. Iteꝝ de quibus captiuis loquatur:dic vt in alia glo. quæ incipit,potest intelligi &c.Si autem captiui vel obsides cum essent iuris doctores, impetrauerunt vt togati dicerentur, id est aduocati:bona debent habere propria isti tales,& instituere possũt sibi aliquos hæredes.& hoc dicit hæc.l. & seq. Franciscus.

† *Hic habes*

t *Bona.* vt puto,post mortẽ obsidum debet hæc lex exaudiri,secũdum R.ar.j.l.proxi. secus in aliis de quibꝰ dicitur.j.e.l.in fraudẽ.§. *adde quod* j.Vel dic,quęsita in obsidatu:siue viuant,siue moriantur.nam ea quę domi obsides reliquerunt,in fiscum non coguntur:quia nec captiuorum.& dic,obsides qui commissi erant imperatori ꝓ aliquo facto seruando vel præcepto: vel pro aliquo de hoc capto qui recesit eo dimisso.& hos constat non posse testari:vt.ſ. de testa.l.obsides.nec tamen capite minuti sunt. Alij dicunt q etiam bona quæ antea habebant,amittunt.

Imperatores.]*CASVS.* Quidã deferebat in fiscum quædã bona à te possł.tu eum corrupisti,vel iudicem causæ.de hoc fuisti accusatus, & in quingentos solidos fuisti condemnatus. dicitur quòd recte fuisti condemnatus.Franciscus.

Subdidisti.

u *Captiuorum.*potest intelligi de hostibus qui per virtutem bellicam deuicti,cum agris suis capiuntur.hi enim quãuis fiant serui capientium,& res mobiles quæ cum his captæ sunt: vt supra de acqui. re. do.l.transfugã.& ad.l.Iul.pe.l.pen. quæ sunt contra.prædia tamen eorum non sunt capientium,sed fisci: vt infra de capt.l.si captiuus.§.expulsis.& hæ sunt res quæ limitatæ dicuntur:vt supra de acqui.re.do.l.in agris.vel dic loqui de iis qui ob causam capti & detenti sunt,sola ciuitate non libertate amissa.cum enim hi liberi remaneant,sibi acquirunt:sed eis detentis bona eorum publicantur:vt.C.de bo.proscrip.l.deportati.quod autem subiicit in.l.proxi.potest referri tam ad obsides quàm ad captiuum de quo proxi. exemplum posui:si ponas eos iurisperitos: & ita acceperunt vsum togæ,vt dicerentur togati,id est aduocati:vt.C. de aduo. diuer.iudicio.l.nequis.Aut impetrato ab imperatore vsu cuiusdam vestis quæ toga dicitur.Vnde dicitur Italia Gallia togata.& forte de huiusmodi captiui bonis loquitur Vlpia. supra de bo. possef.l. non est ambigendum.secundum Ro.

x *Sed si accepto.*ab imperatore:quia imperator permisit vt Romana toga vterentur.R.cætera dic vt.ſ.l.proxi.Ac.

y *Eorum.*qui impetrauerunt vsum togæ.

z *Eis.*qui ab ipsis fuerunt hæredes instituti.R.ſ. ab obsidibus. H.ad quod.ſ.de bonorum possł.non est.

EVm qui.]*CASVS.* Qui succesit debitori fisci, vt ad vsuras maiores teneatur,quàm priuato deberentur,& in aliis multis fisci priuilegiis subiicitur.Franciscus.

a *Esse subiectum.*ad hoc.ſ.de vsur.l.cum quidam.§.si debitores.

BIU Cujas

a *Subdidisti.*& pro conuicto debes haberi:vt.ſ.eo.l.eius.&.l.in fisci.&.C.quando prouo.non est necess.l.venales.

Aput Iulianum.] CASVS. Quandam hæredit.à Titio possessam deferebas in fiscum,& ego eam à te petebam,dicens ad me spectare. quæritur an mea quæstio sit differéda propter illam fisci:non auté peti.creditorum hæreditariorum differatur? Et dicitur quòd mea quæstio & petitio creditorum differendæ sunt.Fran.

b *Sustinédæ.*i.differédę.

c *Actiones.* vniuersales.Accursius.

d *Cæterorũ.*scilicet vindicantium hæreditatẽ, & nõ singulorum creditorum,an &c.Acc.

e *Expressum est.* scilicet vt actiones etiã creditorũ differantur, quę non differrentur si inter duos priuatos de hęreditate ageretur:vt in contra.C. de pet. hær. l.fin.& facit.ſ. de exce. rei iud.l.qui cum hęrede.Item contra.ſ.ſi cui plus quàm per.l. Falc. l.ſi hæres.Solu.hic iam erat lis scilicet mota p fisco:ibi non.Acc.

Prædiis.] CASVS. Qui emit prædia tributaria à fisco, etiã ad præteritorũ annorũ tributa tenet.Fran.Ac.

f *Distractis.* cum suo onere.Accursius.

g *Placuit.* facit.ſ. de hære.ven.l.ij.§.ſi quid. &.§.pen.

Qvod placuit.] CASVS. Hęredi.fisco delata,fiscus non potest per priuilegium auferre ius creditorum hæreditariorũ: sed iure communi poterit vti contra eos. & de hoc vltimo dat exemplum:vt.j.eo.l. Statius.in fin.Franciscus.

tributum. Flo.

h *Quod placuit.*ſ.eo.l. in summa. & .l.j.§. an bona. &.l. nõ possunt. &.j.l.Statius.§.fi.&.C. de pœnis fisc.l.j. aliàs est de priuile. fisc.l.j. & infra eo.l.Arrianus.in prin.Accursius.

i *Fisco.*id est ad vtilitatem fisci.aliàs à fisco.

k *Suum.* id est sibi debitum.

l *Ius commune.*quod est vt in sortis pet.prę ferat cæteris:vt.C. de pœnis fisc.l.j.vel verius da exemplum.j.eo.l.Statius.§.fi. item sunt exẽpla.C.de testa.l.ex imperfecto. &.C.ne fiscus rem quam ven.euin.l.j.item.ſ.eo.l.res.§.j.& sic cõmunia iura tenẽt in præmissis.ad quod etiam est.C.de pet.hære.l.j.Accursius.

Fiscus. Dic casum in hoc princ.vt in glos.quæ incipit, quidam delator &c.[DELATORIS.]Legata erant decem fisco in diem.ego cum essem procurator Cæsaris,petij hanc pecuniã nomine fisci,credens diem venisse,non tamen venerat:& sic succubui.non punior pœna delatoris,cum nec delator dicar.Frã.Ac.

m *Fiscus.* quidam delator pro fisco seu pro vtilitate fisci accusabat testamentum de falso.si obtinuerit,habet propositũ.si succubuerit,non habet fiscus:vt.C.de iis qui.vt indi.l.alia. si autem pendet lis,& ex alia causa bona vacant,quæ causa constat,nec est ambigua:veniunt fructus ex die motæ primæ litis.

n *Vacare* ex alia causa:vt quia non sit capax hæres institutus in

Qui corrumpit delatorem pecunia: condemnatur in quingentis solidis. Hoc dicit.

XXXIIII. MACER libro secundo Publicorum.

IMperatores Seuerus & Antoninus Asclepiadi ita rescripserunt: Tu qui defensione omissa redimere tentẽtiã maluisti cum tibi crimen obiiceretur: non immeritò quingentos solidos inferre fisco iussus es.omissa enim ipsius causæ inquisitione, ipse te huic pœnæ subdidisti. a Obtinendum est enim vt hi quib⁹ negotia fiscalia mouẽtur, ad defensiones causæ bona fide veniant: non aduersarios aut iudices redimere tentent.

Priuato & fisco mouentibus causam super vna re, prius tractatur causa fisci.

XXXV. POMPONIVS libro vndecimo Epistolarum.

APud Iulianum scriptũ est: Si priuatus ad se pertinere hæreditatem Lucij Titij dicat, altero eandem hæreditatẽ fisco vindicante: quæritur vtrum ius fisci antè excutiendum sit,& sustinẽdæ b actiones c cæterorũ: d an nihilo minus inhibendæ petitiones creditorum singulorũ, ne publicę causæ prę iudicetur. Idque senatusconsultis expressum est. e

XXXVI. PAPINIANVS libro tertio Responsorum.

PRædiis à fisco distractis, f præteriti temporis tributi* eorundẽ prædiorum onus [ad] emptorem spectare placuit. g

XXXVII. IDEM libro decimo Responsorum.

QVod placuit, h fisco i non esse pœnam petẽdam, nisi creditores suum k recuperauerint: eò pertinet, vt priuilegium in pœna contra creditores non exerceatur, non vt ius commune l priuatorũ fiscus amittat.

XXXVIII. IDEM libro tertiodecimo Responsorum.

FIscus m in quęstione falsi testamenti nõ obtinuit.priusquam autem ea quęstio decideretur, alio nũciante bona postea vacare n constitit. Fructus post primam litem absumi o nõ oportuisse respondi. neque enim p ad senatusconsulti beneficium scriptum hæredem pertinere controuersia mota. q

Delatoris opera non esse functum r respondi,qui fisci pecuniam quam alius tenebat, ad sui temporis administrationẽ pertinere, s quamuis probare non potuisset, contendit: quoniam propriam causam egerat. t

XXXIX. IDEM libro sextodecimo Responsorum.

BOna fisco citra pœnam exilij u perpetuã adiudicari sententia non oportet. Eum qui periculum communis condemnationis diuidi postulauit, x qp participes iudicati soluendo essent, reuocatis alienationibus quas fraudulenter y fecerant:nõ videri causam pecuniæ fisco vindicasse z** respondi.

XL. PAVLVS libro vicesimoprimo Quæstionum.

ITa fidei hæredis commisit: *Rogo,fundum Titio des, de quo te rogaui.* a Si Titius capere non possit, non euitabit hæres pœnam taciti fideicommissi. nõ enim est palam relinquere,quod ex testamento sciri non potest, cum recitatum est:quemadmodũ nec ille palã dat,qui ita scribit: *Rogo vos hæredes [meos] in eo*

A testamento falso.

o *Absumi.*id est consumi ad damnum fisci.

p *Neque enim.* Not.quod dicitur bonæ fidei pos.nõ teneri nisi in quantum locupletior est:vt.ſ.de pet.hær.l.item veniũt.§.cum antequam.non habet locũ post controuersiam motã:vt hic fuit, &.ſ.de peti.hære.l. sed & si lege.§.ſi auté.&.§. consuluit.& de iis quibus vt indig.l.hæredẽ. &.l.eum qui.in prin.

q *Controuersia mota.*in secunda lite.Accur.

r *Non esse functum.* & sic non infamari.

s *Pertinere.* proponẽdo diem soluendæ pecuniæ venisse: & suum tempus, quia legata erat reip.in diem,nõ tamẽ venerat, & erat procurator fisci iste. & fa. j.eo.l.delator.&.ſ. eo. l.deferre. &.l.ij.in prĩ. &.j.eo.l.proxi.§.fi. alij ponũt per.l.C.de dela. l.nulla.lib.x.Accur.

t *Egerat.*nõ pro prẽmio:vt.ſ.l.ij.in prin.

Bona.] CASVS. Bona alicuius damnati, vt relegati, non debent per sententiã auferri ei,& fisco dari:nisi esset in exiliũ perpetuũ datus,id est deportatus,vel in aliam pœnã capitalem damnatus. [EVM QVI.] Dic casum vt in glos. quæ incipit, duo vel plures.

u *Exilii.* id est deportationis, vel alterius capitalis pœnæ, non relegationis:vt supra de publi. iudi.l. ij. & de interdi. & rele.l. relegatorum.§.hæc est differentia. &.§. ad tẽpus.&.l.iiij.&.C.ſi pẽdente appel.l.ſi is.

nuntiasse. Flo.

x *Postulauit.* duo vel plures magistratus erãt condemnati simpliciter: vnde alter eorum petit separari condemnationẽ, quod potest: vt.C.ſi plu.vna sententia.l.j. &.ij. dic quòd iudicati participes sunt soluendo, ſi reuocentur alienata per eos. Accursius.

y *Fraudulenter.*licet non probet quæ sunt in fraudem alienata, non ideo infamatur.Accursius.

z *Vindicasse.*id est detulisse bona in fiscũ,vt ob hoc si non probet,fiat infamis.& facit.ſ.l proxi.§.fina.

Ita fidei.] CASVS. Ego Franciscus habens filium spurium, cui nihil poteram relinquere: hæredem meum rogaui clam vt fundum quendam daret ei. in testamento autem meo palam eum rogaui vt daret fundum. dicitur quòd talis hæres punitur, cum fidem accommodauerit de dando non capaci: sicut si rogassem eum tacitè de certo fundo dando non capaci: & in testamento dixissem: rogo hæredem vt adimpleat quod ei dixi. & maior fraus est in primo casu quàm in secundo. & dic vt in litera. Sed quid si patrono meo relinquo tertiã quã debet habere de bonis meis: & eum tacitè rogo de dando aliquid de portione sua cuidam non capaci? non punitur iste patronus rogatus,cum de suo dare sit rogatus.Franciscus Accursius.

a *Rogaui.*& vere rogauerat,sed nõ dixerat de certo fundo.Ac.

a *Voluit.* legem circumuenit, dum non capiēti aliquid restituere debuit. at legis interpretationem, scilicet circumuenit, dum voluit ne quid certum appareret quod fideicommissarius petat: & plene dic vt.ſ.l.iij.in princip.

b *Eò.* id est ideo.

c *Rerum.* ad quod .ſ. cōmunia prędi.l.ī tradentis. & de iniur.prętor.in princ.&.§.quod ait. Item & generalitas ambiguū parit: [a] vt.ſ. de solu.l. cum Stichus. & no.ſ.de pactis.l. veteribus.

d *Ex portione.* quæ est tertia: vt instit. de succ. li.§. sed nostra. & dic sua.i.sibi debita. Acc.

e *Præstet.* non capaci. in qua nō poterat gratuari etiam capaci: vt.ſ. de lega.ij.l.cum patronus. & si qs omiſ. cau. test.l.qui autem.§. si patronus.& facit.ſ.de inoffi.test.l. Papinianus. §.si quis impuberi. Sed arg. contra.ſ.de fal.l.ſi quis legatū.§.fi. Acc.

a Dic, nimia generalitas est reprobāda. concor.tex. & ibi glo. in.c.ad hæc de rescrip. extra. glosſ. in ca. quia nonnulli. in verb. indeterminate. eo.tit.extra.

Evm qui.]*CASVS.* Qui emit bona vacantia à fisco: actionibus quæ competebant contra defunctum, ipse tenetur. Fran. Accur.

f *Excipere.* id est ſuſcipere: vt &.C. de hę. ven.l.j. Sed contra.C. de quad.præſcri.l.bene à Zenone. Sol. vt.d.l. C.de hær.ven. Item ſecus in eo qui à priuato emit: quia venditor creditori, & emptor vēditori tenetur: vt.d. l.C.de hære.ven.l.ij.§. fi. Item fa.ſ. de pe. hære.l.nec vllam*.§.item si quis à fisco.

** etiā si putauit.*

Arrianus.]*CASVS.* Hæres accommodauit fidem de dando fundo Titio non capaci. iſte hæres cōmiſit delictū propter quod omnia bona eius ſunt obligata. nunc Titius defert hoc fideicōmiſſum fiſco. Dicitur ꝙ habet beneficiū diui Traiani, ſcilicet vt partē fundi retineat: & pars alia ad fiſcum vadat. [*QVIA AVTEM.*] Qui fideicommiſſum ſibi relictum detulit fiſco, dicens ſe non capacem: tandem cum hærede poſſidente hoc fideicōmiſſum tranſigit: & ſic in delat. non procedit: & ter citatus nō venit. dicitur quòd in tantum tenetur, quantum ad fiſcum peruenisſet ſi proceſſum eſſet in delat. & probatum. Item poſſeſſor in tantundem tenetur, ſi fraudem in hoc commiſit. Fran. Ac.

g *Arrianus.* aliàs Hadrianus: aliàs Arrianus. Accurſius.

h *Publicata.* ex aliquo delicto alio: vt.j.eo.l. Statius.§.fi.

i *Relictum.* & habebit præmium: vt no.ſ.eo.l. edicto.§. extat.

k *Diui Traiani.* quod eſt.ſ.eo.l. edicto.§. extat.j.&.ij. reſpon.

l *Tranſigunt.* puta cum hæredibus rogatis: idē tamen & cū alius defert alium: vt.ſ.eo.l.ij.§. ſenatus.&.l. ſenatus. Accurſius.

m *Quod conuictus.* aliàs qui: ſed melius quod. & no. ſimplum exigi ab vtroque. ſed contra.j.eo.l. aufertur.§.fi. vbi quadruplum. Solu. vt ibi. Accurſius.

Imperator.]*CASVS.* Qui accommodat fidem de dando fundo non capaci, dominium iſtius fundi ipſo iure tranſit ad fiſcum: & ſic fiſcus habet act. in rem pro fundo. Franciſcus.

n *Fiſcum.* ſic ergo ipſe qui tacitum fideicommiſſum præſtandū ſuſcepit, propter ſuum delictū ab eius dominio cadit ipſo iure: vt hic, &.ſ. de pub.l.commiſſa.&.ſ.l.j.§. an bona. nec ob.j.eo.l. in fraudem.§. eius. quia & hic conſtat relictum non capaci. Ac.

Delator.]*CASVS.* Ego Franciſcus pono caſum in hac lege vt litera ſtat: & da exemplum vt in glo. Franciſcus.

o *Nuntiat.* quod dic vt.ſ.l. deferre.§. ſed ſi communem.&.l.ij. in princ.&.l. fiſcus.§. fina.&.C. de dela.l. nulla. libr.x.& facit.ſ. de lib.cau.l.qui ex libertate. & de aqua plu. arcen.l.j.§. denique. & de bo.lib. qui cum maior.§. ſi libertus. Accurſius.

In fraudem.]*CASVS.* Debitor fiſci res quaſdam ſuas donauit in fraudē fiſci, vel alio modo alienauit, vel act. ſuas amiſit curſu temporis, non intentando eas. Dicitur quòd fiſcus hæc omnia reuocabit. Secundo dicit: Aliquis in cuſtodia, vel in vinculis, vel in compedibus exiſtēs deceſsit. bona eius vadunt ad hæredem ſuū, ſiue teſtatus ſiue inteſtatus deceſsit. Tertio dicit: Aliquis maleſactor propter delictum quod commiſerat, timens de hoc puniri, ſe ipſum occidit. hoc pbato bona eius ad fiſcū vadunt. ſi autem tædio vitæ, vel impatientia doloris alicuius, vel ſimili de cauſa ſe occidat: hoc caſu bona eius non vadunt ad fiſcum, ſed ad hæredem defuncti. Quarto dicit: à debitore fiſci datæ libertates in fraudem fiſci, reuocātur. debitor autem fiſci poteſt ſeruum emere hoc pacto vt manumittat: & manumittere poterit: & tenet manumiſsio. [*EX HIS.*] Dic caſum vt in glo. quæ incipit, vel quia communia &c. [*NEQVE*] Dic caſum vt in glo. quæ incipit, aliàs edi. &c. ibi cum dicit, quare dic quòd & cętera. [*QVOTIENS.*] Corā procuratore fiſci ago cōtra quendam. lite pendente peto actorū copiam mihi fieri. Dicitur quòd manu commentarienſis, id est notarij huius cauſæ ſunt ſcribenda. & redditur ratio in gloſſ. Secūdo dicit: procurator fiſci exiſtens iudex in cauſa mea, iudicauit contra me. cum eſſem minor, petij reſtitui: & ipſe idem cognoſcit: peto nunc copiam priorum actorum factorū in prima cauſa audior. Tertio dicit: cum eſſem fideiuſſor pro Titio: petij penes fiſcum ſolui debitum pro eo. Dicitur quòd procurator fiſci debet mihi cedere omnia iura quæ habet contra Titium etiam in bonis Titij. [*FISCALIBVS.*] Debitor fiſcalis conuenitur. poteſt petere dilat. ad inueniendam pecuniam: & ſi eſt modicæ ſummæ debitor, vſque ad duos menſes: ſi magnæ ſummæ eſt debitor, vſque ad tres menſes dilatio poteſt dari per iudicem cauſæ: non maior, niſi à principe hoc concederetur. [*SI PRINCIPALIS.*] Titius debebat fiſco. c. & dederat fideiuſſores. cū Titius nō ſolueret, bona eius ſunt à fiſci procuratore occupata. Dicitur quòd liberantur fideiuſſores, niſi illa bona non ſint ſufficientia ad debitum. nam tunc in reſiduum remanent obligati. ſi autem procurator fiſci vendidit hæc bona, & habuit vltra quàm ſit debitum: quod plus habuit, reſtituat Titio. [*CONDVCTOR.*] Qui fundum fiſcalem conduxit: nec cypreſſum nec oliuam non ſubſtitutis aliis vendere poteſt: nec arbores pomiferas cædere. & ſi contra facit: facta æſtimat. eius quod vendidit, in quadruplum tenetur. Vltimo prohibet ne procurator fiſci locet fundum vel vectigalia minoribus. xxv. ann. & redditur ratio in litera. Fran.

p *Alienatæ.* à debitore fiſcali.

q *Non quæratur.* hic eſt contra.ſ.eo.l. cum quidam. Solu. hic nō quærit qui patitur litem moueri, vel liti præſcribi: quia non cōqueritur, id est litē non conteſtatur. ad quod.ſ. quæ in frau. cre.l. vel ei.§.j.& ſecundum hoc non queratur, id eſt non conqueratur. vel ſecūdo quæratur, id eſt acquiratur. & ſic non erit par cōditio fiſci & aliorum creditorum: vt.ſ. quæ in frau. cre. qui autē. in prin. Et ad.l. cōtrariam dic quòd hic iam erat delatum lucrū: puta mortuo iā teſtatore qui debitori fiſcali legauerat, ar.ſ. ad.l. Aquil.l. inde Neratius.§. idem Iulianus. quod legatum debitor fiſci in

quod à vobis petij, fidem præſtetis. Immo in priore ſpecie maiorē fraudē excogitaſſe videtur, qui non tātùm legem circumuenire voluit, [a] ſed etiā interpretationem legis quæ circa tacitum fideicommiſſum habetur. Quāuis enim fundum nominauerit, non tamen [eò [b]] cognoſci poteſt de quo ſit rogatus hæres: cū diuerſitas rerum [c] obſcurum faciat legatum. ℣ Patronus ſi tacitè in fidem ſuam recipiat, vt ex portione [d] ſua præſtet, [e] ceſſare fraudē dicitur: quia de ſuo largitur.

XLI. IDEM libro viceſimoprimo Reſponſorum.

EVm qui bona vacantia à fiſco comparauit, debere actionem quæ contra defunctū competebat, excipere. [f]

XLII. VALENS libro quinto Fideicommiſſorum.

ARrianus [g] Seuer[o] præfectus Aærarij, cum eius qui tacitè rogatus fuerat non capienti fideicommiſſum reddere, bona publicata [h] erant: pronuntiauit nihilo minus ius deferendi ex conſtitutione diui Traiani habere eum cui fideicommiſſum erat relictum. [i] ℣ Quia autē nō nulli ingrati aduerſus beneficiū diui Traiani, [k] poſt profeſsionem quoque de tacito fideicōmiſſo factā, cum poſſeſſoribus tranſigunt, [l] atque tribus edictis euocati non reſpōdent: placuit ſenatui tantum ab eo qui id feciſſet, exigi, quantum apud ærarium ex ea cauſa quam detulerat, remanere oporteret ſi profeſsionem ſuam impleſſet: & ſi poſſeſſoris quoque fraus apud præfectū cōuicta fuiſſet, ab eo quoque quod conuictus [m] inferre debuiſſet, exigi.

B

XLIII. VLPIANVS libro ſexto Fideicommiſſorum.

IMperator noſter reſcripſit fiſcum [n] in rē habere actiones ex tacito fideicommiſſo.

XLIIII. PAVLVS libro primo Sententiarum.

DElator non eſt, qui protegendæ cauſæ ſuæ gratia aliquid ad fiſcum nuntiat. [o]

XLV. IDEM libro quinto Sententiarum.

C

IN fraudem fiſci non ſolū per donationem, ſed quocūque modo res alienatæ [p] reuocātur. Idemque iuris eſt & ſi nō quęratur. [q] Aequè enim in omnibus

D

BIU Cujas

fisci in fraudem fisci repudiat. Vel dic nō quæratur, id est acquiratur: quia ex his rebus quæ fisco sunt delatæ, patitur alios percipere fructus. Vel sol. vt ibi.

a *Punitur.* in hoc vt reuocet, & quandoq; plus: vt. ï. l. aufertur. §. j. & facit. ē. qui & à qui. l. in fraudem. & l. si cum. §. Aristo respō. à debitore.

b *Bona eorum.* & facit. ï. proxi. §.

c *Coguntur.* id est inuaduntur.

d *Admissum.* id est cōmissum.

e *Aeris alieni.* id est pecunię quam debebat dare alij.

f *Impatientia.* nā forte habebat talem infirmitatem quam nō poterat sustinere: vnde se occidit.

g *Non inquietabuntur.* scilicet eius bona.

h *Relinquūtur.* sed hic distingue vt no. C. qui testa. fa. pos. l. ij. Ité facit ē. de bo. eo. l. iij. & C. eo. l. j. & ij. & ï. de remi. l. omne delictum. §. qui se vulnerauit. & ē. de iniust. test. l. si quis filio ex. §. proinde. & §. quod. & C. si reus vel acc. mor. fu. l. defūctis.

i *Placuit.* ē. q & à qui. l. si cum fideicommissa. §. Aristo. & l. in fraudē.

k *Pertinētia.* vel quia cōmunia, vel alio modo tali quo poterāt peti ab eo: hoc est alius potest petere ab ipsius fisci debitore, cuius bona sūt fisco delata: quod multis modis cōtingit: vt not. ē. de eden. l. j. §. editiones. Et qđ subiicit, restitui, dic ad exemplificādum: vel etiā omnino: vt ibidem no. hoc pacto quòd si fisci sunt, vel habet ibi partē: hac cōditione edit, quòd alius non vtetur eis aduersus fiscum: vt. ï. proxi. §. vbi ponit exemplum quomodo acta possunt pertinere ad fiscum & priuatum. & facit. ē. co. l. senatus. §. penulti. & §. fina.

l *Neque acta.* ſ. publica, puta inter te & me facta, cū te de homicidio accusarē: postea ego vel alius defert bona tua tāquā nocētis & dānati in fiscū, & habet illa acta in quibus de innocētia cōtinetur: nō cogetur ea tibi exhibere. vel dic acta. i. sentētias. Azo.

m *Edi.* aliàs edi. ſ. in lib. Bul. & aliàs reddi. Et no. ꝙ quantū est ad instrumenta, est cōtra. C. de eden. l. procurator. & l. iustū. & l. non est nouū. & C. de fide instru. l. illatæ. quibus dicitur ꝙ fiscus edit instrumēta etiā cōtra se: vt etiā per hoc cōtradicāt inferiori respon. Sol. ibi erat controuersia inter fiscū & priuatū: hic inter duos priuatos, quo casu ab alio nullo modo, à fisco non sine cautione. & hoc ideo secūdū P. ne si postea ageret cum fisco, his rationibus vteretur cōtra eum: eo. ſ. casu quo non posit postulare sibi edi. i. cum esset actor. sed si hoc est fisci priuil. ergo aliàs priuatus teneretur edere aliis inter se litigātibus: vt. ï. ad munici. l. j. in fi. Sed dices quòd hic dicit de instrumentis quæ etiam pertinent ad petentem: sed tunc esset iniquum si etiam cōtra fiscum eo non iuuetur vt suo. Quare dic in. j. respon. hic erat causa inter fiscum & priuatum: & non eduntur acta à tertio contra fiscum: quia non cogitur, nec sponte debet: sed in causa priuatorum potest tertius, licet non cogatur. & sic expone non oportet, id est oportet quòd non. In secundo respon. duo priuati litigant maxime apud procuratorem fisci: & fiscus edit si vult: & si non vult, non cogitur: quia nec priuatus. sed si contingat quòd edat procurator fisci, edit cum cautione prædicta. & ex prædictis bus fraus punitur. a ℣ Bona eorū b qui in custodia vel in vinculis vel compedibus decesserunt, hæredibus eorum nō auferuntur: siue testatò siue intestatò decesserunt. ℣ Eius bona qui sibi mortem conscíuit, non antè ad fiscum cogūtur, c quàm prius constiterit cuius criminis gratia manus sibi intulerit. Eius bona qui sibi ob aliquod admissum d flagitium mortem cōsciuit, & man° intulit, fisco vindicantur. Quòd si id tædio vitæ, aut pudore æris alieni, e vel valetudinis alicui° impatiētia f admisit: nō inquietabūtur, g sed suæ successioni relinquuntur. h

Libertates datæ à debitore fisci in fraudem ipsius fisci, reuocantur. potest autem debitor fisci emere seruū, vt eum manumittat. quæ manumissio tenebit. hoc dicit. §. seq. glossa. casum ponit.

℣ A debitore fisci in fraudē datas libertates retrahi placuit. i Sanè ipsum ita ab alio emere mancipium, vt manumittat: nō est prohibitum. ergo tunc & libertatē præstare poterit. * ℣ Ex his bonis quæ ad fiscum delata sunt, instrumenta vel chirographa, acta etiam ad ius priuatorum pertinētia, k restitui postulantibus conuenit. ℣ Neque instrumenta, neque acta l à quoquam aduersus fiscum edi m oportet. Ipse autem fiscus actorum suorum exempla hac conditione edit, vt ne is n cui describendi fit potestas, aduersus se o vel rēpublicam p his actis q vtatur: r de quo cauere compellitur, vt si vsus his s contra interdictū fuerit, causa cadat. ℣ Quotiens apud fiscum t agitur: actorum potestas postulanda est, u vt merito his vti liceat: eaque manu commentariensis x adnotanda sunt. ℣ Quòd si ea aliter z proferantur: is qui ita protulerit, causa cadit. a Quotiēs † iterum apud fiscum b eadem causa tractatur, priorū actorū quorum vsus non fuerat postulatus, c ex officio recitatio iure poscetur.

Soluens fisco pro alio, habet priuilegium fisci de persequendis bonis eius pro quo soluit. h. d. sequen. plana sunt.

℣ Qui pro alio à fisco conuentus, debitū exoluit: non iniquè postulat persecutionē bonorū eius ꝑ quo d soluit: in quo etiā adiuuari per officiū solet. ℣ Fiscalibus debitoribus petētibus ad comparandam e pecuniam, dilationem negari non placuit: cuius rei æstimatio ita arbitrio iudicantis conceditur, vt in maioribus summis nō plus quàm f tres menses, in minoribus verò non plus quàm duo prorogentur: prolixioris autem temporis spatiū ab imperatore postulādum est. g ℣ Si principalis h rei bona ad fiscum deuoluta sint, ditione edit, vt ne is n cui describendi fit potestas, aduersus se o vel rēpublicam p his actis q vtatur: r de quo cauere compellitur, vt si vsus his s contra interdictū fuerit, causa cadat. ℣ Quotiens apud fiscum t agitur: actorum potestas postulanda est, u vt merito his vti liceat: eaque manu commentariensis x adnotanda sunt. ℣ Quòd si ea aliter z proferantur: is qui ita protulerit, causa cadit. a Quotiēs † iterum apud fiscum b eadem causa tractatur, priorū actorū quorum vsus non fuerat postulatus, c ex officio recitatio iure poscetur.

Soluens fisco pro alio, habet priuilegium fisci de persequendis bonis eius pro quo soluit. h. d. sequen. plana sunt.

℣ Qui pro alio à fisco conuentus, debitū exoluit: non iniquè postulat persecutionē bonorū eius ꝑ quo d soluit: in quo etiā adiuuari per officiū solet. ℣ Fiscalibus debitoribus petētibus ad comparandam e pecuniam, dilationem negari non placuit: cuius rei æstimatio ita arbitrio iudicantis conceditur, vt in maioribus summis nō plus quàm f tres menses, in minoribus verò non plus quàm duo prorogentur: prolixioris autem temporis spatiū ab imperatore postulādum est. g ℣ Si principalis h rei bona ad fiscum deuoluta sint,

A etiam patet quòd non est contra. C. eo. l. ij. at econtra sit editio. quod dic vt supra eodem. l. ij. §. finali. Accursius.

n *Ne is.* scilicet cui sit editio.

o *Aduersus se.* scilicet fiscum.

p *Vel rempublicam.* pro eodē ponit fiscū & remp. vt. ï. de verb. signi. l. eū qui vectigal. vel non pro eodē: vt. ï. ad municip. l. simile.

q *His actis.* i. hac editione. nō ita si quandocunq; in aliis articulis.

r *Vtatur.* licet enim probatio plena ex his expensis nō esset, præsumptio tamen contra fiscū esset, si constarent eadem scripta, secundū Azo. & sic non ob. in authen. vt spon. lar. §. j. col. ix. & C. de eden. l. procurator. & de fide instru. l. ij. Vel dic ꝙ hic erant publicata: vt in authen. vt fra. filij. §. illud. col. ix. vel his scilicet originalibus. ad quod. C. de eden. l. ꝓcurator. Accursius.

s *His.* actis. vel is cui fit editio.

t *Quotiēs apud fiscū.* i. apud fisci procuratorē.

u *Postulanda est.* ab iis qui inter se agūt, & de actis illius causæ dic vt. C. vt lite penden. l. supplicare. & C. de edendo. l. is apud. nō autem dicit de actis fisci de quibus dixi. ē. ꝓxi. §. & dic potestas, id est editio: vt posit videre aperta.

x *Commentariensis.* sic dict°, quia ei sunt acta cōmissa. Aliter autē poniť. C. decurio. reo. l. ad commentariensem.

y *Adnotanda sunt.* vt significet quā & in qua parte habeat literā amissam. ad qđ in auth. vt diuinæ iussiones.

z *Aliter.* quàm sint scripta. Accursius.

a *Cadat.* qui falsitatem cōmittit in causa, perdit eam. nec est cōtra. C. de formu. l. j. quia in alio casu dicit. Accursius.

b *Apud fiscū.* ex causa restitutionis: vt. ē. de min. l. præfecti. Azo.

c *Postulatus.* id est denūtiatus per aliquem quòd aliqua ad fiscū pertinētia tenet. vel dic petitus, scilicet vsus actorum. & facit. C. de temp. appel. l. per hanc.

d *Pro quo.* ad quod. ï. de censi. l. cū possessor. in prin. & ē. de fideiuſ. l. fideiussores. & ē. de so. l. stich°. §. pen. & C. de sent. l. cū eorū.

e *Ad comparandam.* quia soluit vsuras pro dilatione, quod est pretium dilationis. immo plane potest legi. & dic comparādam, id est inueniendam.

f *Plus quàm.* minus ergo esse potest: vt. ē. de vsur. l. si bene. & facit. C. de dila. l. j. item facit. ē. de re iudi. l. ij.

g *Postulandum est.* ad hoc. ē. de pœ. l. diui fratres. §. j.

h *Si principalis.* dic bona occupata, quia nō soluebat. si autē succesisset fiscus reo, ipso iure liberati essent fideiussores fisci quos fiscus accipiebat ex cōtractu, etiā si reus non esset soluendo: quia sibi hæredi dicitur soluēdo: vt. ē. ad legem Falc. l. quærebatur. ité habeas. ï. nisi fortè &c. & dic idonei, scilicet rei sint, vel dic rei idonei sint fideiussores. vel dic bona, vt sic verbū idonei sit genitiui casus: hoc est quia pro non idoneo interceſſerunt. Alij dicūt idonei nominatiuū: & supponere, scilicet debitores principales. quod in idē recidit: sed tūc de singulari numero ad pluralē trāsiret. Et quod dicit accesserunt: dic quòd tunc si fisco non satisfit ex bonis, incidunt in obligationem: aliàs non incidūt: vt supra de verb. oblig. l. decē. aliàs non est nisi &c. sed est ibi, & si forte &c.

& tunc

† *Scrib. hic dicūt istum tex. sing. ad hoc quòd editio actorū est facienda de manu notarii, nō aut ē alterius. Adde istud, quòd notarius qui incipit scribere acta: non potest ipse mutare. Bo.*

BIU Cujas

& tunc dices fideiussores datos alicui ab eo cui fiscus extitit hæres. hoc ideo, quia non potest timeri quòd fiscus desinat esse soluendo: licet timeretur de reo: vt. ſ. de fundo do. l. ij. & ponitur liberantur impropriè, id est non incidunt in obligationem. & dic si, id est quanuis: & idonei est genitiuus: vt. ſ. vel propriè. & forte dices idem si idonei.

nam vtrobique liberantur.

a *Fideiussores.* quos fiscus acceperat ex contractu: prout habes nisi: non illi qui intercessissent apud alios creditores: vt. C. de fideiuſſ. l. j. cõtra. vel vt ibi.

b *Distractis.* id est plus vendidit quàm deberet exigere.

c *Restitui.* scilicet illud plus.

d *Postulatur.* à debitore. ad quod. C. de iur. do. imp. l. fin. ſ. fin. aliàs postulãtur, scilicet quę sunt seruata vltra debitum.

e *Materiam.* quid materia, quid lignum, dic vt supra de leg. iij. l. ligni. in prin.

f *Non substitutis.* arboribus.

g *Cædere.* id est incidere.

h *Æstimatione.* scilicet si contra fecerit.

i *Cõuenitur.* facit. ſ. sol. matrimonio. l. diuortio. ſ. si fundũ. & locati. l. si merces. ſ. culpæ.

k *Vtantur.* etiam contra fiscum. ad quod. ſ. de min. l. si ex causa. ſ. pe. & de pub. l. imperatores. &. C. si aduer. fisc. l. j. & ij.

fideiussores [a] liberãtur: nisi fortè minus idonei sint, & in reliquum non exolutæ quantitatis accesserint. ℣ Si plus seruatum est ex bonis debitoris à fisco distractis: [b] iure ac merito restituí [c] postulatur. [d] ℣ Conductor ex fundo fiscali nihil transferre potest, nec cupressi materiã [e] vendere, vel oliuæ, non substitutis [f] aliis, cæteráque arbores pomiferas cędere: [g] & facta eius rei æstimatione, [h] in quadruplum conuenitur. [i] ℣ Minoribus vigintiquinque annis neque fundus, neque vectigalia locãda sunt: ne aduersus ea beneficio ætatis vtantur. [k]

XLVI. HERMOGENIANVS libro sexto Iuris epitomarum.

AVfertur ei quasi indigno [l] succesio, qui cũ hæres institutus esset vt filius: post mortẽ eius qui pater dicebatur, suppositus declaratus est. [m] ℣ Qui aliquid sciens in fraudem fisci suscepit: [n] non solũ rem in qua fraudis ministeriũ suscepit, sed alterum tantũ restituere cogitur. ℣ Quòd à præside [prouinciæ] seu procuratore, [o] vel quolibet alio in ea prouincia in qua administrat, licet per suppositã personam cõparatum est: infirmato contractu vindicatur, [p] & æstimatio eius fisco infertur. nã & nauem [q] in eadem prouincia in qua quis administrat, ædificare [r] prohibetur. ℣ Fiscus semper habet ius pignoris. [s] ℣ Qui cõpensationem opponit fisco: intra duos mẽses [t] debitum sibi docere debet. Vt debitoribus fisci, quod fiscus debet, cõpensetur, sæpe constitutum [u] est, excepta causa tributoria, & stipẽdiorum, item pretio rei à fisco emptæ, & quod ex causa annonaria debetur. ℣ In reatu cõstitutus [x] bona sua administrare potest: eíque debitor rectè bona fide soluit. ℣ Actores [y] qui aliquod officium gerunt: in bonis quæ distrahunt, procuratores [z] venundare incõsultis principibus prohibentur: & si veneant, venditio nullas vires habebit. ℣ Seruus Cæsaris si iussu procuratoris adiit hæreditatẽ, [a] Cęsari volẽti adquirit. ℣ Si multi fisco fraudẽ fecerint: [b] non (vt in actióe furti) singuli solidũ, [c] cum non valeat institutio ipso iure: vt. C. de hæredi. instit. l. nec apud. & de fideicommiſ. l. eam quam. Accursius.

n *Suscepit.* à debitore fisci forte. aliàs contra: vt. ff. ea. l. ſ. fi. & de admi. re. ad ciui. perti. l. fi. ſ. iij. &. ſ. co. l. in fraudem. in prin.

o *Vel procuratore.* fisci, vel Cæsaris. Et dic quòd isti emunt.

p *Vindicatur.* quia priuatus qui vẽdidit vindicat, & officialis de suo dat fisco eiusdem rei æstimationem: sed videtur in quadruplũ vt supra de contrahen. emp. l. non licet. contra. Sol. dic æstimationem, scilicet in quadruplum. vel hic à priuato aliquo de sua iurisdictione emit: ibi ab ipsa repub. quam administrat. vel dic quòd hanc æstimationé præstat venditor: puta pretia pretium quod habuit: vt ar. ſ. de contrahen. empt. l. senatus. & de dam. infec. l. vlt. & secundum hoc nihilominus fiscus habebit quadruplũ. & facit. C. de contra. iudi. l. j. &. j. de re mili. l. milites. & de admi. rerum ad eiui. perti. l. ij. ſ. j. &. C. qđ met. cau. l. si per impreſſionem. hoc autem fallit in esculẽtis: vt. ſ. de offi. procon. l. solent. Item quando paternæ erant: vt not. ſ. de contra. empt. l. qui officij. vel nisi in casu quando confirmatur quinquennio: vt. C. de contra. iudi. l. j. in prin.

q *Et nauem.* facit infra de vac. mu. l. hi qui.

r *Ædificare.* id est facere.

s *Pignoris.* ex suo contractu: vt. C. qui. cau. pi. ta. con. l. ij. non si petat [a] maleficij pœnam: vt. ſ. eo. l. quod placuit. vel priuato succedit: vt. ſ. eo. l. fiscus. sed tunc quãdo inter nomina posuit, habet hypo. vt ibi dicitur. Accursius.

t *Duos menses.* facit. C. de compen. l. vlti. &. j. ſ. proxi.

u *Constitutum est.* vt supra de compen. l. fi. &. l. idem. nisi in casibus qui hic sequuntur: vt. C. de compen. l. j. &. l. in ea. &. l. si ex venditione.

x *In reatu constitutus.* etiam post accu. inchoatam. & dic vt no. ſ. de solu. l. reo. sic ponitur reus, id est accusatus: vt. ſ. de publi. iudic. l. v. &. ſ. eo. l. cum quidam. Accursius.

y *Actores.* instituti à procuratore fisci vel Cæsaris: vt dicitur institu. de cura. ſ. fin. Accursius.

z *Procuratores.* id est castaldiones seruos. ad quod. ſ. eo. l. bonorum. &. l. ne procuratores. Accursius.

a *Adiit hæreditatem.* dic vt supra de adquiren. hæred. l. si quis mihi bona. ſ. si seruus fisci. & de offi. procur. Cæ. l. j. ſ. vlti. &. l. sequen. Accursius.

b *Fecerint.* furripiendo: non ita si alio modo: vt. ſ. eo. l. Arrianus. ſ. qui autem. &. ſ. ea. l. ſ. j. Et sic not. quòd in hoc est deterior causa fisci q̃ priuati, qui pro furto ageret ad duplũ vel quadruplum contra omnes: nec vnus per alium liberatur: vt. C. de condic. fur. l. j. sic & aliàs. ſ. de diuer. præ. l. in omnibus. Præterea dicunt quidam, vt Azo, hanc pœnam habere locum vbi non est alia pœna specialis à lege statuta. Item huic. ſ. est contra. ſ. de Publi. l. hoc edicto. ſ. fin. &. l. si multi. vbi duplicandum dicit: sed ibi in quærendis fuit fraus: vt. C. cod. l. defensionis facultas. lib. x. hic in quæsitis iam fisco: vt. ſ. de his qui ex pu. ra. l. j. &. C. de assess. l consiliarios. Et ar. C. de adquiren. pos. l. vlt. nam in eo quod iam quæsitum est, non sic fit fraus, arg. ſ. eo. l. cum quidam. Item in contrariis priuatus agit in duplum contra publicanum: hic ipse fiscus. Accursius.

c *Solidum.* id est in duplum vel quadruplum.

a *Conueniuntur.* in hoc est sic.ff.de pub.l.si multi.

Moschis.] CASVS. Moschis conduxerat vectigal à fisco: deinde tenebatur fisco ad pensionē aliquorum annorum vel vnius anni: & decessit relictis hæredibus: qui hęredes adita hæreditate quædā prædia hæreditaria vendiderunt pluribus personis. nunc fiscus vult agere contra emptores illos. Dicitur ꝙ primò conueniendi sunt hæredes Moschidis: & in residuū emptores. Secūdo dicit: Aemilius conduxit à fisco quandā possessionē pro centū. tādem Aemilius locauit aliis per partes istam pos. pro c. & xx. Dicitur quòd tantū in centum tenetur fisco. Frā. Accursius.

*Flo. semel

b *Vectigalis.* & ꝓ hoc bona eius fisco tenentur: vt. ff. l. pxi. §. fiscus.

c *Cōueniretur.* extranei possessores hypothecæ pro bonis vel prædiis quondam cōductis, nō dico per hæredem quæsitis: vt. ff. de pign. l. Paulus. in prin. licet hoc quidam dicant. Accursius.

d *Cōueniri.* immo videtur ꝙ hoc emptor allegare non possit: vt infra de censi. l. cū possessor. §. fi. cōtra. Solu. hic in prædio conductricis nō vectigali: ibi in vectigali. & cum eo cōcor. ff. de pub. imperatores. & ff. eod. in. l. prædiis. Ité not. in hoc tacito pignore principales debitores primo debere cōueniri quàm possessores reifiscus in expresso: vt. C. de pig. persecutione. sed hodie idem in expresso: vt in auth. ibi posita. Ité facit. j. de admi. re. ad ciui. perti. l. iij. §. fin. & quod ibi not. Accur.

†De ista diffinit vniuersali, omnes, addo vt ra Bar. hic glo. in. c. i. §. ipsas omnes. de regula. in prag. san.

*Male Cuj. §.

e *Possessorem omnem.* id est quelibet. Alij dicunt collectiue: vt quisque viriliter teneatur: quod hic probari videtur. nam duo dicebant emptores, scilicet hæredes idoneos: & alios esse emptores. & ad vtrumque respon. sed prima verior. nam etiam pro paruo debito tota res, quamuis magna, tenetur: vt. C. de dis. pig. quandiu.

f *Susceperat.* à fisco. Accursius.

g *Cæsaris.* id est fisci: quæ & Cæsaris sunt: vt ff. C. de quadri. præscri. l. vlti.

h *Perciperet.* à suis conductoribus.

i *Videbatur.* quia nemo accederet ad conductionem fiscalium prædiorum: vt. ff. l. iij. §. cum quinquennium. Accursius.

k *Solam.* nam si minoris locasset, non esset fiscus contrariū postulaturus: vt. C. de solu. l. penul. Item quia hic non conuenit: vt supra loca. l. ea lege. j. respon. Item quia sustinet periculum: ergo & lucrum, si intercederet: vt supra commo. l. si is. §. j. Item colonus aliis locare potest: vt. C. loca. l. nemo. & si plus locauerit ꝙ ipse præstat, suum erit: vt supra de act. emp. l. si mercedem. & loca. l. si tibi. ff. & l. qui insulam. Accursius.

Tatius Florus.] Pone casum in hoc princ. prout habes in glos. quæ incipit, Pompeius &c. [CORNELIO.] Filius instituit matrem suam hæredem, & rogauit eam vt post mortem suā mater restituat hanc hæreditatem Flauio: & ista fœmina commisit delictum propter quod omnia bona sua fuerunt confiscata: & sic hæc hæreditas. nunc Flauius petit hæc bona à fisco quasi sed omnes simul* quadrupli pœnam pro virili portione debēt. Sanè pro non idoneis, qui sunt idonei conueniuntur.[a]

Si debitor fisci reliquit hæredes: illi sunt prius conueniendi à fisco, quàm hi qui ab hæredibus bona aliqua emunt: & si hæredes non sufficiunt, tunc peruenitur ad emptores. hoc dicit.

XLVII. PAVLVS libro primo Decretorum.

MOschis quædam fisci debitrix ex cōductione vectigalis,[b] hæredes habuerat: à quibus post aditā hæreditatē Faria Senilla & alij prædia emerāt. cū cōuenirētur[c] propter Moschidis reliqua: & dicebant hæredes Moschidis idoneos esse, & multos alios ex iisdē bonis emisse: æquū putauit imperator prius hæredes cōueniri[d] debere: [deinde] in reliquum possessorem omnem:[e] †& ita pronuntiauit.

Qui conducit à fisco, potest alii plus locare: & soluet tantum quanti à fisco conduxit, non plus. Bartolus.

¶ Aemilius Ptolemęus cōduxerat à fisco possessionē: eāq; paulatim plurib⁹ locauerat maiore quātitate ꝙ ipse susceperat.[f] cō ueniebatur à procuratorib⁹ Cæsaris[g] in eā quātitatem quā ipse perciperet.[h] Hoc iniquū & inutile fisco videbatur,[i] vt tamen suo periculo ipse eos quibus locauerat, cōueniret: ideóq; pronuntiauit in eā solam[k] quātitatem eum conueniri debere, qua ipse conductor extiterat.

Reuocato testamēto non videtur reuocatum fideicommissum tacite iniunctum. Bar.

A sibi debita. Dicitur quòd non auditur interim, cum nondum venerit dies sub qua erant ei relicta: cum & ipse posset prius mori quàm illa fœmina: & sic deficeret prædictum fideicommissum: vel alias res adquirere posset illa fœmina. Fran. Accur.

l *Cautionem.* domesticam: quod dic vt supra. l. iij. §. quæri.

XLVIII. IDEM libro secundo Decretorum.

STatius Florus testamento scripto, hęredis sui Pompeij tacitę fidei commiserat, vt non capienti, fundum, & certam pecuniæ quantitatem daret: & eo nomine cautionem[l] à Pōpeio exigi curauerat, se restituturum ea quæ ei per præceptionem[m] dederat. postea idē Florus facto secundo testamento, & eodem Pompeio & Faustino hæredibus institutis, nullas præceptiones Pompeio dederat. hæc persona, quòd[n] * capere non poterat, se detulerat. consulti imperatores à procuratoribus, rescripserunt, si non probaretur mutatam voluntatem esse, præstandum fideicommissum. atque ita Pompeius cōdemnatus desiderabat[o] id onus esse hęreditatis oportere: [p] quia præceptiones non acceperat.[q] nec posse videri pro parte[r] in prima voluntate testatorē perseueraſſe, sed in vniuerso pronūtiauit:[s] nec testamentū prius extare:[t] nec si dedisset[u] in primo testamento, ex posteriore peti potuisse, nisi repetitum* esset.[x] Placuit,[y] quia non probabat[z] sibi[a] datas ꝑceptiones, ex sola[b] sua cautione solum fideicommissum[c] præstare debere.

Fideicommissum relictū in diem mortis, non cedit ante diem mortis naturalis. Bar.

¶ Cornelio Felici mater scripta hæres[d] rogata erat restituere

m *Per præceptionem.* igitur cohæredem habet, Faustinum scilicet vt subiicit.

n *Quòd.* pro quia.

o *Desiderabat.* apud iudicem appellationis.

p *Oportere.* Pompeius se restituturum quasdam res nō capienti ca uerat: & easdem res per præceptionē à cohærede acceperat: & sic hoc legato totā hæreditatē onerauerat: non solū partem Pōpe. qui dānatus volebat onus legati etiā nūc ad totā hęreditatem pertinere. volebat enim per præceptiones cōsequi à co hærede vt in primo testamento scriptū erat, hac allegatione, quia non potest videri pro parte &c. sed contra eū merito pronūtiatū est: nam cū per secundum testamentum ruptū est primū, & ita ꝑceptiones interciderit: ex postremo peti nequeunt, cū nō sint in eo relictę. vnde quia ipse solus caſuerat, ipse solus soluere oneratur. Si quæras, cum totū sit testamentū ruptū per posterius, cur solū tacitum fideicommissum durat? Respō. hoc supra de proba. l. iij. explicatur.

*Flo. quæ

*Flo. petitio

q *Nō acceperat.* in secundo testamento.

r *Pro parte.* vt ita prę stetur de parte sua tātum: scilicet vt onus sentiat, lucrum non habeat.

s *Pronuntiauit.* iudex appellationis.

t *Extare.* aliàs constare, in lib. R. in B. extare.

u *Dedisset.* id est reliquisset testator, scilicet præceptiones.

x *Repetitum esset.* in secundo testamento.

y *Placuit.* mihi Paulo. & est responsio.

z *Non probabat.* non capiens. Sed contra. ff. de proba. cum tacitum. sed ad aliud hic probat, vt etiam ex testamento agat: ibi non probat vt videatur repetitum: quia præsumitur, nisi hæres contra probet. Item facit. ff. de hære. insti. l. vlti. & ff. de leg. iij. l. si iure testamento. Accursius.

a *Sibi.* scilicet Pompeio.

b *Ex sola.* hoc est contra. ff. de proba. l. iij. in eo quod hic dicit, ex sola cautione. Ité in eo quod dicit hic, scilicet dedit in primo, non videtur repetitum in secundo. Sol. hæc secundum illam: vt videatur repetitum fideicō. tacitum. & quod hic dicit, nec si dedisset, scilicet prælegationes. & quod dicit ex sola cautione, sub. etiam. Vel dic secundo quòd hic fuit interposita cautio animo nouandi act. ex testamento: & sic non potest agi ex fideicō. sed ex sola cautione. & secundum hoc quod hic dicit, nec si dedisset, po test intelligi etiam in fideicom. vt primo dixi. Vel sol. vt ibi.

c *Fideicommissum.* q.d. non præceptiones: quia eas à cohærede percipere non potest ex secundo testamento gratis, vt voluit testator in primo testamento. fideicom. autē præstat: quia de bursa sua voluit testator in primo testamento eum præstare.

d *Hares.* scilicet à filio. Accursius.

Post

a *Post mortem suam.* scilicet matris.
b *Condemnata.* de aliquo crimine.
c *Ante.* i. se esse admittendum antequam fiscus ad pœnam. Acc.
d *Constitutum est.* vt. ff. l. quod placuit. cũ suis concor. sed hæc allegatio nõ videtur bona: cũ non dicatur creditor ille cui sub cõdit. debetur, ante cõdi. vt. ff. de act. & oblig. l. is qui. licet sit argu. contra. j. de verb. sig. l. creditores.
e *Venisset.* adeo vt etiã ad præsens restitui non posset, etiam si vellet: vt supra ad Trebel. l. sed & si ante. nec ob. C. de fideicom. l. post mortem. vt ibi not.
f *Ipse.* felix. & sic deficit fideicom. vt supra de mino. l. in causæ. j. §. Pomponius.
g *A petitione.* Tria not. Primum: quia nõ debet esse quis solicitus de hære. viuẽtis. ad quod. ff. de vulg. substi. l. ij. §. interdũ. Itẽ quia nõ videtur mori, licet condẽnata & deportata. ad quod. ff. de verb. oblig. l. ex ea. §. in insulam. & de lega. j. l. cum pater. §. hæreditatẽ. Itẽ tertio: quia dicit, interim. cum ergo erit naturaliter mortua, petet scilicet à fisco fideicõ. vt. ff. ad Trebel. ex facto. §. ex facto. & ff. e. l. dicitur. Item quia dicit, alias res &c.

Flo. condem. esset à fisco, &om.
Hal. Sed cum
Hal. etiã inre

malè. Aliàs in bona propria ingressus ad hoc Senatusc. l. 17. Titul. & relig. Cujac.

Vm tacitum.] CASVS. Hæres fuit rogatus de restituenda hæreditate Titio non capaci. Titius hoc detulit fisco, dicens se nõ posse capere: & sic debet habere dimidiã ex beneficio diui Traiani. quæritur de quanto debet esse hęc dimidia: an totius hæreditatis: an dodrantis tãtum? Et dicitur quòd dodrãtis. quarta enim quę deberet remanere aliàs penes hæredem, confiscatur. & hoc apparet ex quodam rescripto: cuius verba in litera ponuntur. Fran. Accur.

h *Fideicommissum.* totius hæreditatis. Accursius.
i *Datum.* id est relictum. quod qualiter fiat, & quando hoc inspicitur, dic vt no. supra eod. l. non intelligitur. j. & ij. & iij. respon. Accursius.
k *Dimidiam.* dimidiam enim constat eum habere secũdum edictum Traiani: vt supra eo. l. edicto. in princ. & §. j. & l. senatus. §. senatus. nec ob. C. de his qui se def. l. j. lib. x. quia plene notatur supra eod. l. edicto. §. extat.
l *Transferatur.* vt & ff. ad leg. Fal. l. beneficio. & ad Sylla. l. si sequens. & C. ad leg. Fal. l. etiam si tacitum.
m *Vnde.* colligitur ex supradictis.
n *Semissem.* scilicet relicti.
o *Detulit.* nam tantum erat suum relictum, & non plus.

Valerius.] CASVS. Valerius procurator imperatoris vendidit prædium Flauio Stalticio pro certo pretio, hoc pacto q̃ si alius offerat plus vsque ad annum, posset discedi ab ista venditione. nũc cum alius offert plus pretio antiquo, idem Stalticius inductus fuit in vacuã possessionem prædij. cuius erunt fructus medio tempore percepti, quæritur? Respon. si medio tẽpore inter licitationẽ & sequentẽ adiectionem percepti sunt, ad vẽditorem pertinent. si autẽ intra vindemias vtraque addictio facta est, tunc fructus interim percepti sunt emptoris: nisi hæc prædia colebantur per colonum qui nummis colat, cui locauerat fiscus. nam tunc fructus coloni sunt: & hoc fauore fisci. pensionem tamen debet emptori. si autem fiscus faceret ea prædia coli per suos rusticos, fructus essent emptoris. [TRYPHONINO.] Dic casum vt in glo. quæ incipit, iudicio meo &c. Fran. Accursius.

hæreditatẽ post mortẽ suã. a cũ hęres scripta cõdẽnata b esset, & à fisco* omnia bona mulieris occuparẽtur: dicebat Felix se ante c pœnã esse. Hoc enim cõstitutum est. d Sed si* nõdum dies fideicõmissi venisset: e quia posset prius ipse f mori, vel etiam mater* alias res adquirere, repulsus est interim à petitione. g

Is cui restituta est hæreditas ex tacito fideicommisso: cum esset incapax, se detulit in fiscum. dicitur hic quòd debet habere dimidiam dodrãtis illius hæreditatis pro præmio, quia se detulit.

XLIX. IDEM libro singulari de tacitis fideicommissis.

CVm tacitum fideicommissum h is cui datũ i erat, capere se nihil posse detulisset: in quæstionem venit, dodrantis, an totius assis partem dimidiam k ex beneficio diui Traiani recipere debeat. de qua re extat rescriptum imperatoris Antonini in hæc verba: Imperator Antoninus Iulio Rufo. Qui tacitam fidem accommodauit, vt non capienti restitueret hæreditatem: si deducta parte quarta restituit, nihil retinere debet. quadrans autem qui hæredi imponitur ipsius, eripiatur, & ad fiscũ transferatur. l vnde m dodrantis semissem n solum capit qui se detulit. o

Fructus percepti inter primam & secundam citationem, pertinent ad venditorem: extantes autem ad emptorem, vel pensio locationis fundi venditi.

L. IDEM libro tertio Decretorum.

VAlerius Patroinus procurator imperatoris Flauio Stalticio pdia certo pretio addixerat. p deinde facta licitatione idẽ Stalticius recepta ea licitatione q [prædia] obtinuerat, r & [ita] in vacuã possessionẽ inductus erat. s de fructibus medio tẽpore perceptis quærebatur. Patroinus fisci esse volebat. Planè t si medio tempore inter primã licitationẽ u & sequẽtem adiectionẽ percepti fuissent, ad vẽditorẽ x pertinere: sicut solet dici cum in diem addictio facta est, deinde melior cõditio allata est. y nec moueri debemus, q̃ idem fuisset cui & primo addicta fuerant prædia. Sed cũ vtraque addictio intra tẽpus z vindemiarũ facta fuisset, recessum est ab hoc tractatu. a itaque placebat fructus emptoris esse. Papinianus b & Mesius nouã sententiam c induxerunt: quia d sub colono erãt prædia, iniquũ esse fructus ei e auferri vniuersos: sed colonũ quidem percipere eos debere: emptorẽ verò pensionẽ eius f anni accepturũ: ne g fiscus colono teneretur, q̃ ei frui non licuisset: atque si hoc ipsum in emendo conuenisset. h pronuntiauit tamen secundum illorum opinionem, i quòd [si] quidẽ [à] domino colerentur, vniuersos fructus k haberet: * si verò sub colono, pensionem acciperet. *

Inspicitur dies quo pensio debet præstari: non dies quo fructus percipiuntur. Bar.

P *Addixerat.* id est sub addictione in diẽ vendiderat.
q *Licitatione.* ab alio. Accursius.
r *Obtinuerat.* nam emptori primo licuit addicere: vt supra de in diẽ addictione. l. item quod. §. fi. & l. necesse.
s *Inductus erat.* vel tũc quãdo primo emit, vel tunc cum secundo obtinuit in licitando.
t *Planè.* id est certe. & incipit determinare.
u *Licitationem.* id est emptionem. Accur.
x *Ad venditorem.* nisi prædia erant sub colono: vt in fi. huius. l.
y *Allata est.* cũ enim vendo tibi fundum sub addic. in diem, & alius interim meliorem cõditionem attulerit: fructus interim percepti ad me vẽditorem pertinẽt. Idem etiam si tu ipse meliorem cõdi. ab alio oblatam præstiteris: vt. ff. de in diem addic. l. item quod dictũ. & l. licet. & l. seq.
z *Intra tẽpus.* i. citra: & sic medio tempore non est perceptus fructus: ergo pendẽtes fructus cedũt emptori: vt supra de ac. empt. Iul. §. si fructibus.
a *Ab hoc tractatu.* id est ab hac sentẽtia quæ est vt fructus venditori cedant.
b *Papinianus.* debentur fruct? emptori nulla licitatione facta. ideo si vtraque addictio intra tempus vindemiarum processit. Papianum & Mesius nouam sententiam inducunt, quando non per dominum, sed per colonum cui fiscus locauerat, hæc prædia excoluntur: & hoc propter fisci priuilegium, quasi tacitũ de recipiendo colono pactum inter emptorem & venditorem interuenerit.
c *Sententiam.* cum enim sub colono est prædium locatum: licet venditũ à domino, non debet eum emptor expellere de æquitate: sed pensionem ab eo accipere fauore fisci: ne colono teneatur. sic. C. de ven. re. fi. l. j. §. fi. lib. x. & ff. de bo. auth. iu. posſ. in venditione. §. j. & in decre. Alex. c. querimoniam. de iur. pat.
d *Quia.* hanc scilicet quia &c.
e *Ei.* colono. & applicatur emptori.
f *Eius.* tantum. si ergo colonus esset partiarius: partem tantum acciperet emptor vt verus dominus.
g *Ne.* & hoc ideo, ne &c.
h *Conuenisset.* vt colonus staret vsq; ad tẽpus cõductionis finitũ.
i *Secundum illorum opinionem.* scilicet Papi. & Mesij: licet noua, & contra ius commune: vt. ff. loca. l. si merces. §. j. & C. loca. l. emptorem. sed hoc propter priuilegium fisci, ne teneatur colono: vt hic dicit. sic. ff. eo. l. eum qui.
k *Vniuersos fructus habere.* scilicet emptorem, cum licitatio per emptorem primum non est addicta. vel si facta est antequam fructus percipiantur, res est secundo addicta licitatione ab emptore admissa. alioquin licitatione facta, fructus medio tẽpore percepti ad venditoris spectant compendium.

Flo. habet re.
Fla. ante fare.

Suggerente.

BIU Cujas

a *Suggerente.* id est consulente.
b *De fructibus aridis.* Iudicio meo de aridis fructibus erat maior quæstio. fuerant enim percepti ante tempora addictionis: & propterea videbantur ad venditorem pertinere, ad instar véditionis factæ sub addictione in diē. Sed respon. q̄ nō tempus perceptionis, sed soluēdæ pēsionis dies spectatur. sicut ergo fructus qui post addictionē percipiuntur, ad emptorē pertinent: ita & pensio, cum dies post addictionem venit: licet fructus, pter quos debet solui pensio, ante percepti sunt: quos emptor percipere dicitur, dū eorū nomine pensionē percipit. Sed arg. contra. ff. de vsufruct. l. defuncta. Quod autem in aridis dicitur, & in liquidis per omnia dicas: vt patet ex prædictis. *ADDITIO.* Die secūdum Bar. quòd aliud in vsufructuario, vt ibi, qui non restituit fundum de voluntate sua: aliud in emptore & venditore, vt hic.
c *Fuissent.* aliàs veniſſent.
d *Cum addicta.* i. vendita: & sic nō est pactū addict. in diem. Vel dic q̄ hic fuit aliud pactū: & secundū hoc intellige ab illo. §. Papi. vsq; in fi. scilicet q̄ vel fuerit pactum adiectū in diem, vel non.
e *Eos quoque.* id est pro eis debitā pēsionē: vt declarat litera. loquitur enim de eo colono qui colit nūmis. si vero partiarius esset, & ante percepti essent, vt posuit in casu: sine dubio erant emptoris. & est ratio: quia cedit & venit dies contracta iam emptione. si vero ante veniſſent: essent véditoris. aliud in prædio dotali locato: vt. ff. sol. ma. l. diuortio. Accur.

Flo. præcepti

Tryphonino suggerente[a] quid putaret de aridis fructibus[b] qui antè percepti* in prædiis fuissent: [c] respondit, si nondum dies pensionis veniſſet, cū addicta[d] sunt: eos quoque[e] emptorem accepturum.

DE CAPTIVIS, ET DE postliminio [reuersis,] & redemptis ab hostibus.

TITVLVS XV.

I. MARCELLVS libro vicesimosecundo Digestorum.

QVod seruus eius qui ab hostib⁹ captus est, postea stipulatus est: aut si legatum sit seruo eius postea quàm ille ad hostes peruēnit,[f] hoc habebunt hæredes[g] eius: quia & si captiuitatis tempore decesisset,[h] adquisitum foret hæredi [eius.]

II. IDEM libro trigesimonono Digestorum.

NAuibus[i] longis atque onerariis propter belli vsum postliminium[k] est: non piscatoriis, aut si quas actuarias[l] voluptatis causa parauerūt. Equus item aut equa freni patiens, recipiuntur postliminio. nam sine culpa equitis proripere se potuerunt. Non idem in armis iuris est: quippe quæ non sine flagitio amittuntur. Arma enim postliminio reuerti negantur, quòd[m] turpiter[n] amittantur:

III. POMPONIVS libro trigesimoseptimo ad Quintum Mucium.

ITem vestis.[o]

DE CAPTIVIS, ET DE POSTLIMINIO [reuersis] & redemptis ab hostibus.

QVod seruus.] CASVS. Seruus captus ab hostibus, aliqua adquirit interim ex causa stipulationis, vel ex causa legati. Dicitur quòd licet decedat ibi dominus: tamē hæc adquisita vadunt ad hæredes defuncti. Fran.
f *Peruēnit.* viuit tamen adhuc naturaliter. Accursius.
g *Hæredes.* eo postea ibi moriente. Accursius.
h *Decessisset.* ante stipu. vel legatum. & est bona ratio: quia prima hora captiuitatis videtur decessisse: vt. ff. eo. l. pater. in fi. ff. respon. & facit ad hanc. l. ff. de stipu. ser. l. si seruus communis. ij. §. seruus capto. & infra. l. in bello. §. j. & l. bona. in prin. Accur.

NAuibus.] CASVS. Nauis longa & deputata propter belli vsum, si capiatur ab hostibus, fit hostium. si tamen recuperatur, primo domino redditur. secus in naui piscatoria, vel in scapha. Idem quod in naui magna, est in equo vel equa: dū tamen sint domi: secus in armis: quæ si capiantur ab hostibus, deinde recuperentur, non redduntur primo domino. Idem in veste quod in armis. & hoc dicit hæc. l. cum seq. Fran.
i *Nauibus.* No. quòd in agris aliud est quàm in rebus mobilibus. mobilia enim sunt hostium, & postliminium habent. at agri non fiunt alicuius specialiter: quia nec dicuntur occupari, sed inuadi: & quia potius vniuersi dicuntur inuadere, vel vniuersitas, quàm aliquis: & ideo dicendum est quòd sunt vniuersitatis hostium. Azo. Sed certe & immobilia dicuntur recipi iure postliminij: vt infra eo. l. si captiuus. §. j.
k *Postliminiū.* i. primo domino restituuntur: vt. ff. eo. l. postliminiū est. in prin. & insti. quib. mo. ius pa. po. sol. §. si ab hostibus.
l *Actuarias.* i. agiles ad agendū, id est ducēdum: vt sunt scaphæ.
m *Quòd.* id est quia.
n *Turpiter.* ad quod dicitur infra de re mili. l. iij. §. miles qui in bello. Ac.
o *Item vestis.* s. denegat habere postliminiū: qa turpiter &c.

IIII. MODESTINVS libro tertio Regularum.

EOs qui ab hostibus capiūtur, vel* qui ab hostib⁹ deducuntur: [p] iure postliminij reuerti antiquitus placuit. An qui hostibus deditus, [q] reuersus, [r] nec à nobis receptus [est,] ciuis Romanus sit: inter Brutum & Scæuolam variè tractatum est. Et consequens est vt ciuitatem non adipiscatur.[s]

* Flo. vel hostib. deduntur

V. POMPONIVS libro trigesimoseptimo ad Quintum Mucium.

POstliminij ius competit aut in bello, aut in pace[t]. In bello, cū hi qui nobis hostes sunt, aliquem ex nostris ceperunt,[u] & intra præsidia sua perduxerunt. Nam si eodem bello is reuersus fuerit, postliminium habet, id est perinde omnia restituuntur ei[x] iura, ac si captus ab hostibus non esset. Antequam in præsidia perducatur hostiū, manet ciuis. Tunc autem reuersus intelligitur, si aut ad amicos nostros perueniat, aut intra p̄sidia[y] nostra esse cœpit.[z] In pace[a] quoque postliminiū datum est. Nam si eum gente[b] aliqua neque amicitiam, neque hospitium, [c] neque fœdus amicitiæ causa factū habemus: hi[d] hostes quidem non sunt. [e] quod autem ex nostro ad eos peruenit, illorū fit. & liber homo noster ab eis captus, seruus fit, & eorū. Idémque est si ab illis ad nos aliquid p̄ueniat. Hoc quoque igitur casu postliminiū datum est. Captiuus[f] autem si à

p *Deducūtur.* arte, nō etiam bello. Accur.
q *Hostibus deditus.* vt eorū esset seruus, forte quia legatum hostium pulsasset: vt. ff. de legatio. l. fin. §. pe. Vel pone in trāsfuga: vt. ff. qui. ex cau. ma. l. item ei. Acc.
r *Reuersus.* contra voluntatem hostium qui receperunt eum. alioquin contra: vt. ff. de legationibus. l. fi. in fi.
s *Non adipiscatur.* sed libertatem sic, secundū P. de æquitate. Sed cōtra eum. ff. ad adqui. re. do. l. transfuga. Accur.

Postliminii.] CASVS. I⁹ postliminij quādoque in bello, quandoque in pace competit. & dat exemplum de vnoquoq;. [CAPTIVVS.] Cepimus hostem, puta Cremonensem: deinde manumisimus eū: & reuersus est ad suos. ita demum habet postliminium, si non habet animum reuertendi. & adiungit exemplum de Marco Regulo capto à Carthaginensibus, qui est reuersus Romam, & iurauerat se reuerti Carthaginem. nam non dicitur habere postliminium, nisi habeat animū Romæ standi. Item & aliud exemplum de Menandro adiungit. Franciscus.

t *In pace.* non in bello.
u *Ceperunt.* in bello.
x *Ei.* vel alij. Accursius.
y *Aut intra præsidia.* præmitte, si. Accursius.
z *Cœpit.* facit ad hoc institu. qui. mo. ius pa. po. solui. §. si ab hostibus. & de re. diui. §. item ea quæ.
a *In pace.* id est non in bello. Accursius.
b *Cum gente.* non subdita nobis.
c *Hospitium.* [a] quia nec ipsi apud nos, nec nos apud eos hospitamur: solúmq; differunt ab hostibus, quia nō est indictū bellū: sed tamen guerrā habemus. & sic patet quòd à latrunculis differunt, qui non habent inimicitias patentes, & ideo nō est postliminiū: vt. ff. eo. l. hostes. & l. postliminium. §. ij. quæ videtur contra.
d *Hi.* nec tamen est indictum bellum.
e *Non sunt.* vt infra eo. l. hostes. Accursius.
f *Captiuus.* liber, non seruus alicuius de hostibus: vt infra eo. l. in bello. §. certe apud hostes &c.

[a] *Quid sit hospitiū hoc loco, pulchrè Bud. in annota. poster. hic.*

BIU Cujas

a *Manumissus.* & per consequens dimissus. & sic expone infra eo.in fi.l.

a De hoc Regulo vide apud Cicero. li.offi. 3.& de Menandro apud eundē in oratione pro Cornelio Balbo.

b *Regulo.*[a] qui fuerat Romanus, & captus à Carthaginensibus.

c *Non habuerat.* alioquin contra:vt infra eo.l.nihil.

d *Remanendi.* non ita in seruo,secūdum Io.vt probatur.ĭ.eo.l. in bello.§. manumittendo.

e *Missus est.* forte vt esset eorū seruus: quia legatum hostium pulsasset: vt infra de legatio.l. fin. vel dic id est remissus libere.

f *De illo.* Menandro interprete.Accursius.

g *Desineret.* quia domiciliū sola constituitur & mutatur voluntate:vt.ĭ. ad municip.l. placet. &.l.seq. sed aliud in origine: vt in eo.titu.l. assumptio. & in eo non est lex superuacua. Azo. & facit.ĭ. ad municip.l. eius qui. §.pe.& fi.Accursius.

h *Data.* si perpetuo, perdit libertatem: si ad tēpus, ciuitatem tantū: vt.s̄. de pœ. aut dānū. §.in ministerium.Ac.

i *In causam suā.* id est in pœnam:vt.ĭ.eo.l.in bello.§. si deportatū. Alij dicunt, redit improprie.

**q. d. non dubito quin fœderati & liberi populi, exteraꝝ gentium non minē cē seātur. Bu. hic. E.P.*

k *Recidit.* aliàs redit: aliàs incidit.

l *Cocceio.* redemptori.

m *Ex fisco.* id est à fisco.

n *Reddendum est.* quia negotium fisci vtiliter gessit.

† Fœderati erāt hi cum quibus Po. Ro. amicitiā coierat, societasq; appellabat. Bud. hic.

†Liberi populi erant, qui in prouinciæ formā nō erāt redacti, nec quicquā Romanis pēsitabāt. Bud. hic.

MVlier.]CASVS. Berta dānata est in opus salinarum propter delictū quod cōmiserat. deinde capta est à latrunculis, & vēdita est Cocceio. Dicitur quòd reuerti debet in antiquam pœnam, & pretiū eius dabit fiscus Cocceio.Frā. Accursius.

h *Data.* si perpetuo, perdit libertatem: si ad tēpus, ciuitatem tantū: vt.s̄. de pœ. aut dānū. §.in ministerium.Ac.

i *In causam suā.* id est in pœnam:vt.ĭ.eo.l.in bello.§. si deportatū. Alij dicunt, redit improprie.

NOn dubito.] CASVS. Fœderati homines,id est qui nobiscum fecerunt treugas,vt Mutinēses: item alij liberi homines, vt Florentini,& similes:nobis sunt extranei,& nō habet locū postliminium inter nos & eos:cum & ipsi huc venientes retineant libertatem,& dominium rerum suarum,ac si in suis ciuitatibus essent:& idē nobis eueniat. Postea dicit quòd liber populus dicitur,qui non est subiectus potestati alterius populi:siue est fœderatus cum alio populo,siue nō: & si fœderatus cum alio populo, siue æquali fœdere,siue non:vt Mutiñ. populus nobiscum. & sicut clientes nostri sunt liberi: sic & hi qui maiestatem principis comiter conseruant,vt Bononienses & Mutinenses, liberi dicūtur.& qui sint cliētes:expone vt in glo. Si autē aliquis de ciuitatibus fœderatis nobiscum delinquat:puniam eum.Fran.Accurs.

o *Fœderati.* id est eum quibus fecimus treugas:vt.ĭ.eo.l.postliminium.§.inducię.

p *Et liberi.* scilicet alij hominēs qui nō habent nobiscum treugas,vel habent:vt.ĭ.§.liber.

q *Siue non fœderatus est.* aliàs non habetur in tex. hæc particula, sed intelligitur.

r *Æquo.* id est æquali hinc inde obseruatione ob treugas custodiendas, vel inter se tantum, vel eos & alios vt vtrinque, vel ab altera parte tantum habita consideratione.R.

s *Fœdere.* id est fœderis pacto.Azo.

t *Comiter.* aliàs comiter:aliàs communiter.

u *Clientes.* id est rusticos quibus in causa patrocinamur:vt.C.de iudi.l. rem non nouā. Vel dic, id est seruientes: vt supra de vsu & ha.l.sed & clientes.

x *Neq; auctoritate.* hoc tale est: licet clientes nostri non præsint nobis, id est comparētur, nec subsint nobis vt boni viri: nec per auctoritatem vel dignitatē tamē liberi sint: sic &c. Ro. sed quidam habēt cancellatum, boni viri. Accursius.

† Cic. pro Cornel. Balbo.

** Nil. enim.*

NOn vt à patre.]CASVS. Pater ab hostibus captus si reuertatur, recuperat filium in potestate iure postliminij, velit nolit filius. Sed secus in viro, qui captus ab hostibus & reuersus nō recuperat vxorem: nisi ipsa velit: cū nō esset alij nupta. & cum ipsa nō vult eū accipere, non iusta ex causa, punitur pœnis statutis cōtra eas quæ sine causa repudiant virum: quæ vālā fūt.C.de repu.l.fi. Frā. Accursius.

† id est propter.

** Nec vxorem.*

y *Non vt à patre.* scilicet reuerso. Accur.

z *Filius.* vt instit. qui mo. ius pa. po. solu.§. fi ab hostibus.

a *Amarito.* reuerso.

b *Potest.* vt infra eo.l. cum duæ.in fi.Sed arg. contra.s̄. de rit. nup.l. in eo iure.§. fi. sed ibi in patrono.

c *Constitutū tempus.* scilicet triennij: vt in authen.de nup.§. sed etiā capitur.col.iiij.

d *Pœnis dissidii.* quæ fūt.C. de repu.l.fi. Ac.

APud hostes.] CASVS. Filius susceptus apud hostes,& reuersus, recuperat iure postliminij iura filiationis:vt succedere possit patri,& agnatis suis.

Liber autē populus est is qui nullius alterius populi potestati est subiectus: siue is fœderatus, [siue non fœderatus est:¶] item siue æquo[r] fœdere[s] in amicitiam venit,siue fœdere cōprehensum est vt is populus alterius populi maiestatem comiter[t] †conseruaret. hoc enim adiicitur,vt intelligatur alterū populum superiorem esse, non vt intelligatur alterum non esse liberum. Et quemadmodū clientes[u] †nostros intelligimus liberos esse,etiam si neque auctoritate,[x] neque dignitate, neque iure*omni nobis pares sunt:sic [&]eos qui maiestatem nostrā comiter conseruare debent, liberos esse intelligendum est. At [si]fiunt apud nos rei ex ciuitatibus fœderatis: & in eos dānatos animaduertimus.

† Cic. pro Cornel. Balbo.

VIII. PAVLVS libro tertio ad legem Iuliam & Papiam.

NOn vt à patre[y] filius, [z] ita vxor à marito[a] iure postliminij recuperari potest:[b] sed tunc cum & voluerit*mulier,& adhuc alij post cōstitutū tēpus[c] nupta nō est. Quòd si noluerit, nulla causa ꝓbabili interueniēte:pœnis dissidij[d] tenebitur.

IX. VLPIANVS libro quarto ad legem Iuliam & Papiam.

APud hostes susceptus filius si postliminio redierit, filij iura habet. habere enim eum postliminium,nulla dubitatio[e] est post rescriptū imperatoris Antonini & diui patris eius ad Ouinium Tertullum prę̄sidem prouinciæ Mysiæ inferioris.

X. PAPINIANVS libro vicesimonono Quæstionum.

Franciscus Accursius.

e *Nulla dubitatio.* facit.s̄.ad Tertul.l.j.§.sed & vulgo. versi. sed & si apud hostes.&.C.eo.l.j.&.s̄.ex qui.eau.ma.l. ab hostibus.§. j.&.s̄.de suis & leg.her.l.pe.§.pe.&.s̄.de iniust.test.l.si quis filio. §.siue autem.& dices.ĭ.eo.l.diuus.Accursius.

PAter.]CASVS. Pater filium suum impuberem instituit hæredem,& substituit ei Titium,si cōtingeret eum mori in pupillari ætate.nunc pater captus ab hostibus ibidē decessit in pupillari ætate. Dicitur quòd substitutus habet bona perinde ac si testator prima hora captiuitatis decessisset. Secundo dicit: pater filio instituto vel exhæredato reliquit substitutum, si cōtingeret filium mori in pupillari ætate. nūc filius mortuo patre captus ab hostibus ibidem decessit. Dicitur quòd substitutus habet bona de æquitate, & vtiles actiones in hæreditatem dabūtur substituto: licet de rigore videretur secus: quia hic puer decessit in tali statu quo testari non poterat:& sic substitutio sibi facta quasi testamentum suum nō videbatur valere:sed secus est,vt dixi. Tertio dicit: Pone quòd filius decessit in ciuitate ante captiuitatem patris.

BIU Cujas

patris. amodo substitutus eius nihil potest habere, siue pater reuertatur ab hostibus, siue non. & sic filius nõ erat in potestate patris tempore mortis patris: quod est necesse vt pupillaris substitutio teneat. Sed si ambo sint capti ab hostib⁹, & pater primo decedat, & filius reuersus postea decedat, substitutus admittitur ad bona. & hoc dicit hæc lex & sequẽs. Frã. Accursius.

a *Legitimum.* id est agnatum, & non substitutum.

b *Neque tabulas.* in quib⁹ facta fuit substitutio pupillaris. Acc.

c *Refragatur.* id est cõtradicit. Accursius.

d *Captus est.* vt supra de vsucap. l. pe. §. fi.

e *Tenet.* infra. l. ꝓxi. contra. in princip. Sol. vt ibi. Sed concor. ſ. de vulg. substit. l. lex Cornelia. in prin.

f *Si mortuo.* in ciuitate: secus si eo viuo impubes capitur: vt supra de vulga. substitu. l. lex Cornelia. §. si vero viuo. &. §. quare & si. Accursius.

g *Institutus.* cui pupillariter alius est substitutus: quæ substitutio appellatur secũdæ tab.

h *Vel exhæredatus.* cui etiã potest substitui pupillariter: vt institu. de pupil. substitu. §. non solum.

PAter instituto impuberi filio substituerat: & ab hostibus captus ibi decesisit. postea defuncto impubere, legitimũ [a] admitti quibusdam videbatur, neque tabulas [b] secundas in eius persona locum habere, qui viuo patre sui iuris effect⁹ fuisset. verùm huic sententiæ refragatur [c] iuris ratio: quoniã si pater qui non rediit, iam tunc decessisse intelligitur ex quo captus est: [d] substitutio suas vires necessariò tenet. [e]

Substitutio facta filio impuberi à patre qui postea ab hostibus capitur: nõ euanescit, licet impubes defunctus sit, & apud hostes pater moriatur.

¶ Si mortuo [f] patre capiatur impubes institut⁹, [g] vel exhęredatus, [h] in promptu est dicere legem Corneliã de tabulis secundis nihil locutam [esse: sed] eius dumtaxat personã demonstrasse, qui testamenti factionem [i] habuisset. Planè captiui etiã impuberis legitimam hæreditatem per legem Corneliam deferri: quoniã verum est ne impuberẽ quidem factionẽ [k] testaméti habuisse: & ideo nõ esse alienum, prætorem subsequi [l] non minus patris quàm legis volũtatem, & vtiles actiones in hæreditatem substituto dare.

XI. IDEM libro trigesimoprimo Quæstionum.

QVòd [m] si filius [n] ante moriatur [o] in ciuitate, nihil est quod de secundis tabulis tractari possit: [p] siue quoniã viuo patre filiusfamilias mori [q] intelligitur: siue quoniam non reuerso eo, [r] exinde [s] sui iuris videtur [t] fuisse, ex quo pater hostium potitus † est. [u] Sed si ambo apud hostes, & prior pater decedat: sufficiat lex Cornelia substituto [x] non aliàs, quàm si apud hostes patre defuncto, postea filius in ciuitate decessisset. [y]

i *Testamenti factionem.* quam hic impubes non habuit in actiua significatione: sed in passiua sic: vt institu. de hære. quali. & dif. §. testamenti. qui est contra. Item nec ob. ꝯ. eo. l. bona. in prin. ibi, siue testamenti factionem &c. quia confirmat legitimam, nõ testamentariã: vt hic statim subiicit. vel de æquitate, vt hic statim dicit. Et ex prædictis distingue sic: an pater capiatur filio in ciuitate mortuo, an econtra filius capiatur patre in ciuitate defuncto, an vterque capiatur, ibique ambo decedãt. In primo casu vbi pater capitur: aut primo pater captus moritur, & postea filius non captus: & sic confirmantur primæ & secundæ tabu. vt. ſ. hac lege in prin. &. ſ. de vulga. substi. l. lex Cor. j. respon. aut ecõtra primo moritur filius non captus, & tunc nihil est tractandum de secun. tabu. vt. ꝯ. l. proxi. in prin. In secundo vero casu vbi filius capitur, pater non: aut capitur patre viuo: & nõ est locus. l. Cor. seu secũ. tabu. etiam si ante patrem decedat: sed legitimi succedunt patri: vt. ſ. de vulga. substi. l. lex Corn. §. si vero. &. §. quare. aut capitur mortuo patre: & tunc secun. tab. irritantur capi. de. vt. ſ. de iniust. testa. l. si quis filio. §. irritum. In hoc itaq; casu lex Cor. nihil locuta est: nec confirmantur secundæ tabu. vt hic, sed ex æquitate prætor indulget secũdas tab. vt hic in fi. &. ſ. de iniust. testa. postlumus. &. l. filio. & insti. qui. mo. testa. infir. §. non tamen. Sed videtur quòd etiam per. l. Cor. deferatur substituto: vt. ſ. de vulg. substi. l. lex Cor. §. sed si pater. Sol. defertur ea lege. id est iure prẽto. quod eam legem imitatur. vel ea lege inducta per prætorẽ ad tabu. pupillares: sicut lex Falc. per edictum prætoris inducitur: vt supra ad leg. Falci. l. j. §. ad eos. vel ea. l. non ex verbis, sed per interpretationem iurisc on. Alij dicũt ad substitutos hic, & ibi, scilicet in hæreditate, id est ad legitimos. Et quod ibi dicit, ea lege, sub. scilicet non impediente: quod non placet. In tertio vbi vterque capitur, aut simul vel incontinenti: & neutræ tab. confirmãtur: vt. ſ. de vulg. sub. l. si pater captus. nimirum cum patris hæreditas adita non fuerit. si vero post patris captionem filius ex interuallo capitur, vtræque tab. confirmantur: vt. ꝯ. l. proxi. secundũ Ro. vel secundum Azo. & B. non refert incontinenti, vel ex interuallo: quia nunquam confirmantur nisi filius redeat: vt infra. l. proxi. &. d. l. si pater captus.

k *Factionem.* actiue. Accursius.

l *Subsequi.* de æquitate. & sic intellige. ꝯ. eo. l. bona. & supra de vulga. substi. l. lex Corne. §. sed & si pater. Et no. quòd vbi lex nõ

m Q *Vod.* pro sed. Accursius.

n *Filius.* non captus. Accursius.

o *Moriatur.* quàm pater ab hostibus captus: & sic non est contra. l. proxi. in fi. j. respon. & est ratio: quia hic pendet fictio adhuc: vt statim dicam.

p *Possit.* quantũ ad leg. Cor. & sic substitutus nihil habet. Ac.

q *Mori intelligitur.* patre reuerso: & sic nullæ sunt secundæ tabu. vt supra de vulga. sub. l. si pater filium. in fin. nam nec primæ: vt. C. de cadu. tol. §. pro secundo.

r *Eo.* scilicet patre.

s *Exinde.* & sic non esset in potestate patris tempore mortis patris: quod est necesse vt teneat pupillaris substitutio: vt instit. de pup. sub. in princ. sed certe tunc qua ratione fingitur fili⁹ fuisse sui iuris: extunc eadem ratione & hic pater præmortuus: & sic erat in potestate: & ita videtur valere substitutio: qđ est falsum: quia si valeret, per fictionem legis Corneliæ oporteret quòd valeret: & sic tractaremus de secun. tab. quo ad Cor. quod non est faciendũ: vt hac. l. dicitur. quare dic quòd hic debet esse non: scilicet non videtur fuisse &c. secundum B. & sic non habet locum fictio. l. Cor. hic: quia cum pater moritur naturaliter, iam filius erat mortuus: & sic non potest fingi super eo qui erat mortuus, quòd videatur fuisse vel non fuisse sui iuris tempore captiuitatis patris: sed tunc tantum si viueret filius: vt fuit in superiori. l. in princ. quæ est contra. hic ergo tempore mortis filij pendebat fictio: ibi iam habebat suum effectum. Si vero non habeas non, tũc dic primam rationem positiuam: & hanc secundam remotiuam, hoc modo: si pater redit, non habent locum secundæ tab. quoniam filius &c. si vero non redit: nõ habent locum primæ tab. ea ratione attenta, quoniam &c. quia non est vera hoc casu præmortuo filio quo ad secundas tabu. Et secũdum hoc est arg. contra. supra de suis & legi. l. si pater. in princip. Solu. ibi quo ad hoc vt ab intestato habeat hæredem. Accur.

† *quid, hostium potitus, significet, vide apud Anto. Anguli. lib. 4. cap. 10.*

t *Videtur fuisse.* in lib. B. est non: sed in lib. R. deest.

u *Potitus est.* aliàs potestati hostium subditus est: aliàs hostium potitus est: vt. ꝯ. eo. l. in bello. §. codicillis. in fi.

x *Substituto.* reuerso in ciuitatem filio. Io. vt statim subiicit. & sic non est contra. ſ. de vulga. substi. l. si pater captus.

y *Decessisset.* & sic secundæ tabulæ tenent, & vere etiam sine auxilio. l. Cor. Sed quid si ambo ibi moriantur? Respon. vt not. ſ. l. proxi. Accursius.

IN bello.] CASVS. Captus in bello, si recuperetur in bello, habet postliminium. Idem si recuperetur per pacem, nisi esset hoc casu factum pactum in contrarium: scilicet quòd non haberet postliminium. nam hoc pactum valeret. & redditur ratio in litera. Item si tempore pacis quis iuit ad ciuitatem quondam inimicam, & subito nata est discordia inter eos, & sic est ibi captus: efficitur seruus hostium: & si recuperaretur per bellum vel per pacem, habet postliminium, nisi pactum esset factum in contrarium. [SI QVIS.] Capto patrefamilias ab hostibus, filij interim sunt dubij status. nam patre ibidem mortuo, filij præsumuntur semper sui iuris fuisse: & id quod interim quilibet filiorum acquisiuit, proprium eius dicitur. Si autem pater reuertatur: semper filij eius dicuntur fuisse in eius potestate. serui autem istius patris capti, id est defuncti, quod interim domino eorum capto acquisierunt, ad filios defuncti domini communiter vadit. & quare secus in acquisitis per seruos, quàm in acquisitis per filios, redditur ratio in litera. [FACTAE.] Vsucapiebam aliquam rem: interim captus sum ab hostibus. dicitur quòd vsucapio interrumpitur. Si autem seruus meus qui emit peculiari nomine, vsucapiebat aliquam rem tempore quo

fui

fui captus,vel post cœpit vsucapere,non nocet mea captio,quin in vsucapione procedatur,licet Marcellus dixerit secus:sed male dixit. [*MEDIO TEMPORE.*]Filius capti,vxorem potest ducere:nec pater captus potest consentire,vel dissentire: & puer natus ex hoc matrimonio erit nepos capto reuerso, & suus hæres erit. Vltimo dicit: capto viro soluitur matrimoniũ,etiam si vxor quõdã velit remanere vxor.[*CODICILLI.*] Feci testamentum, in quo cõfirmaui codicillos quos postea faciã. postea captus fui: & in captiuitate existens feci codicillos. nunc reuersus sum ab hostib', & decessi. dicitur q codicilli valent,inspecto q fuerant confirmati in testamento. & hoc de æquitate,perinde ac si nunquã fuissem captus: cum etiam quo *Flo. facto* ad bona mea perinde habear reuersus ab hostibus, ac si nunquam fuissem captus. [*SI QVIS.*]Seruum Titij captum ab hostibus ab eis emi, sciẽs eum alienum. Dicitur q meus fit. si tamen Titius det mihi pretiũ quod pro eo dedi,postliminio dicitur rediisse. aut receptus virtute militari: & sic Titio redditur. si autẽ ignorãs eum captum,credens vendentis,emi eum bona fide, & triennio tenui eum:præscripsi iuri offerendi: vt sic Titius offerens mihi pretiũ, & petens hunc seruum reddi,non audiatur. sed si manumitto eũ, & sic meus esse desinit:an Titio reddatur:an vero sit liber quo ad omnes?& certe si esset manumissus ab hostibus, & postea reuersus esset intra præsidia nostra: Titius iure domini recuperat eũ. Nec distinguitur quo animo redeat:siue animo standi, siue non. licet secus in libero homine capto ab hostibus: qui si reuertatur ab hostibus animo nõ reuertendi ad hostes, dicatur postliminio reuersus:aliàs non. sed hoc non multũ facit ad nostram quæstionem. hostium enim manumissio non debet præiudicare domino serui.sed in nostra quæstione ego manumittens,dominus erã serui.sic ergo dico q si Titius non obtulit mihi pretiũ serui, potui eum manumittere:& fit plene liber quo ad omnes.nã & iure veteri si emi bona fide seruum à te, quem tu sciens alienũ redemisti ab hostibus,& eum vsucepi:possum amodo eum manumittere:& per hoc prior dominus ius dominij perdit. si autẽ sciuissem alienum ante vsucap.nõ possum eum manumittere.[*SI STATV LIBER.*] Seruus cui relicta est libertas sub cõditione,interim captus est ab hostibus: & redemptus est ab aliquo. Dicitur q in sua causa.i.in statuta libertate reuertitur, vt veniente cõditione sit liber.Sed quid si erat ei relicta libertas si.x.daret, & captus est ab hostibus,& ab aliquo redemptus: isti dabit hæc.x. vt sic sit liber? Et dicitur q de eo quod adquisiuit ex opera sua, vel ex rebus redimentis,redimenti quæritur:& de eo dando non fit liber. quod autẽ aliunde adquisiuit,suũ est: & de hoc dando.x.fit liber. [*SI PIGNORI.*] Obligaui seruũ Stichũ Titio:deinde seruus est ab hostibus captus:& à Sempronio redemptus. Dicitur quòd ex quo suus factus erit Sempronio,Titio restituitur actio in seruum.& si hic Titius soluisset de suo redemptori,habebit seruum obligatum pro vtroque debito. Et adducit simile de posteriori creditore, qui priori satisfecit. nam habet pignus obligatum pro vtroque debito:in facto tantum est dissimilitudo: quia in primo casu qui redemit seruum ab hostibus, vltimus est tempore,tamẽ prior iure.sed in casu simili qui prior est tẽpore, prior erat iure. [*SI SERVVS.*] Seruus plurium captus est ab hostibus, & redemptus est.dicitur quòd si soluatur redẽptori nomine omniũ dominorum: reuertitur hic seruus sub dominio omnium dominorum.si autẽ nomine quorundã ex dominis soluatur redemptori:illis tantum restituitur pro partibus eorum:pro partibus aliorum remanet penes redemptorem. [*SI FIDEICOMMISSARIA.*] Per fideicommissum relicta est libertas Sticho. hic Stichus postea fuit ab hostibus captus, & redemptus est. dicitur

XII. TRYPHONINVS libro quarto Disputationum.

IN bello [a] postliminium est:in pace autem his qui bello capti erãt, de quibus [b] nihil in pactis erat cõprehensum. [c] Quod ideo [d] placuisse Seruius scribit, quia spem reuertendi ciuibus in virtute bellica magis quàm in pace, Romani esse voluerunt. verùm in pace qui peruenerunt ad alteros: si bellũ subito exarsisset, [e] eorum serui efficiuntur, [f] apud quos iam hostes suo fato [g] *deprehẽduntur. quibus ius postliminij est tam in bello, [h] quàm in pace: nisi fœdere cautum [i] fuerat, ne esset his ius postliminij.

Qui moritur apud hostes: fingitur mortuus prima hora captiuitatis.h.d.

*Si quis capiatur ab hostib', hi quos in potestate habuit, in certo [k] sunt vtrũ sui iuris facti, an adhuc pro filiisfamiliarũ cõputentur:nã defuncto illo apud hostes: ex quo * captus [l] est, sui iuris fuisse videbũtur: patre vero familiàs [m] reuerso, nunquam nõ [n] in potestate eius fuisse credentur. Ideo & de his quæ medio tẽpore adquirunt stipulatione,traditione,legato(nã hæreditate [o] non possunt) tractatum est vbi non est reuersus, si forte alij vel in totum, his [p] exhæredatis testamento, vel in partem [q] instituti sunt hæredes: vtrũ in hęreditate captiui, [r] quę lege Cornelia inducitur, [s] an ꝓpria ipsorum sint. quod verius est. [t] Diuersũmq; in his quę per seruos adquiruntur: [u] merito: quia hi [x] bonorum fuerunt, & esse perseuerant: illi [y] * sui iuris exinde, sibiq; ideo adquisisse [z] non potest petere libertatem priusquam satisfaciat redemptori. [*SI DEPORTATVM.*] Liber homo deportatus in insulam,captus ab hostibus,tãdem redemptus est.dicitur quòd deportandus est:& sic in priorem statũ reuertitur. intelligas tamen quòd pretium à fisco dabitur redimenti. Secũdo dicit:seruus qui non poterat manumitti vsque ad tempus(de quo dantur exemplaria in litera) captus est ab hostibus. deinde redemptus est. dicitur q non *Flo. mutatur eius conditio: & sic non poterit manumitti; perinde ac si nunquam esset captus. Item damnatus in metallum, deinde captus ab hostibus, & redemptus, in pristinam pœnam reuertitur: nec vt trãsfuga punitur. redimens tamen pretium à fisco recipit.[*SI NATVM.*]Titius legauit mihi partum nascitur̃ ex Pamphila. tandem Pãphila capta est ab hostibus,& eã redemi:& peperit penes me existens. dicitur quòd nõ videor ex causa lucratiua partũ habere: & ideo æstimationem *Falla. partus petere possum ab hęrede Titij,perinde ac si Pamphilam & partum emissem per se. Sed quid si partus natus est apud hostes, & redemi vtrumque? Dicitur quòd æstimationem partus petam ab hærede Titij quantum ex pretio totali partũ contingit. Idem multo magis si alius redemit ancillam, alius partum eius. sed si vnus emit vtrumque separatim, id dandum est redemptori quod pro vtroque dederit. Fran. Accursius.

a *In bello.* id est propter bellum. vel his qui recuperãtur in bello. Accursius.

b *De quibus.* scilicet captis. Accursius.

c *Comprehensum.* contrarium,vt statim sequitur. si ergo tempore pacis sit pactum quòd capti in bello non habeant postliminium,valet pactum.

d *Quod ideo.* in bello recuperatis semper, in pace recuperatis non, cum est pactum in contrarium. quod ideo &c. ergo si est pactum quòd recuperati in bello non habeant postliminium: nõ valet pactum,per hanc.l.

e *Exarsisset.* id est inceptum esset. Accursius.

f *Efficiuntur.* nisi causa legationis ibi erant:vt.ĵ.de le.l.fi.

g *Suo fato.* aliàs facto,quia scilicet iuerunt.

h *In bello.* id est si recuperentur in bello. Accursius.

i *Cautum.* quod pactum valet etiã si in bello recuperetur: quia non fuit in bello captus. Accursius.

k *In incerto.* Hoc dic vt instit.qui.mo.ius pa.po.sol.§. si ab hostibus.& facit supra ad Maced.l.j.§.si pendeat. Accur.

l *Captus est.* scilicet præsumuntur sui iuris.

m *Patrefamilias reuerso.* scilicet fuisse credentur. quod est.ĵ.& facit.ẅ.de suis & le.l.si pater.

n *Nunquam non.* sed semper.

o *Nam hæreditate.* interpositio est vsque illic, tractatum est &c. vbi ad omnia se refert dicens,tractatũ est &c.sed alij habent hic, nam hæreditarem non possunt.quæ est falsa litera. Accur.

p *His.* scilicet filiis.

q *Vel in partem.* subaudi,si in partem &c.

r *Captiui.* scilicet sit quæsitum:& sic diuidat cum hæredibus.

s *Inducitur.* quia nisi per fictionem esset nulla: vt.ĵ.de verbo. signifi.l.ij.in fin.

t *Verius est.* quòd sint eorum propria: vt.ẅ.de stipu.ser.l.si seruus.iij.§.seruus.& infra eo.bona.§.quod filius.&.§.ij. & de vsuc. l.iusto.§.fin.&.ẅ.eo.l.j.

u *Adquiruntur.* nam totum cedit hæredibus.

x *Quia hi.* scilicet serui. Accursius.

y *Illi.* scilicet filij. Accursius.

z *Adquisisse.* aliàs non adquisisse:& tunc dic scilicet capto. aliàs sine non:& tunc dic ipsis,scilicet filiis.

BIU Cujas

intelligũtur. ¶ Facti [a] autem causæ, [b] infectæ * nulla cõstitutione fieri possunt. Ideo eorum quæ vsucapiebat per semetipsum possidens: [c] qui postea captus * est, interrumpitur [d] vsucapio: quia certum est eum possidere desisse. eorum verò quæ per subiectas iuri suo personas possidebat, vsúque capiebat, [e] vel si qua postea [f] peculiari nomine [g] comprehẽduntur: Iulianus [h] scribit hæredi [i] * suo tempore [k] impleri vsucapionem, remanentibus iisdem personis in possessionẽ. Marcellus [l] [scribit] nihil interesse, ipse possedisset, an subiecta ei ꝑsona. [m] sed Iuliani sentẽtia sequenda [n] * est. ¶ Medio tẽpore filius quem habuit in potestate [sua] captiuus, vxorem ducere potest: [o] quãuis consentire nuptiis pater eius nõ posset: [p] nã vtiq; nec dissentire. Susceptus ergo nepos, in reuersi captiui potestate vt redierit erit, [q] suúsque hæres ei quodammodo inuito, [r] cum nuptiis non consenserit. non mirum, quia illius tẽporis conditio necessitásque faciebat, & publica nuptiarũ vtilitas exigebat. Sed captiui vxor tametsi maximè [f] velit, [t] & in domo eius sit, non tamẽ in matrimonio [u] est. ¶ Codicilli, si quos in tempore captiuitatis scripserit, non creduntur iure subtili [x] confirmati testamento quod in ciuitate fecerat. [y] Sed nec fideicommissum ex his peti potest: quia [z] nõ sunt ab eo facti, qui testamenti factionem habuit. Sed quia merum principium [a] eorum [b] in ciuitate constituto captiuo factũ est, id est in testamento confirmatio codicillorũ, & is postea reuersus est, & postliminio ius suũ recepit: humanitatis rationi congruum est, eos codicillos ita suum effectum habere, quasi in medio nulla captiuitas intercessisset. [c] Cætera quæ in iure sunt: [d] postea q̃ postliminio rediit, pro eo habentur ac si nunquam iste hostium potitus [e] fuisset. ¶ Si quis [f] seruum [g] captũ ab hostibus redemerit: [h] protinus est redimentis, quamuis scientis alienum fuisse: sed oblato [i] ei pretio quod dedit, postliminio rediisse aut recept' esse [k] seruus credetur. Et si ignorans captiuum, existimans venterrumpi: sed hæredi proficere, indistincte etiam in causa nõ peculiari: & in eo corrigitur. Accursius.

m *Persona.* vt sic nunquã vel semper in neutro vel vtroq; casu vsucapio procedat. Quid enim Marcellus senserit, ex his verbis colligi nõ potest. Ego autem puto Marcellũ in his casib' sensisse vsucapioné nullatenus currere. Iulianus autẽ (cuius sententia tenẽda est) non inargute distinguit in duobus casibus vsuca. procedere: hoc est cũ quid dominus per seruũ possidebat ante cap. etiam nõ peculiariter: vel si seruus quædã apprehẽdit post captiuitatẽ peculiariter. in aliis duobus nõ procederet: hoc est per se cũ dominus quid possidebat: vel si seruus quid postea apprehẽdit nõ peculiariter.

n *Sequenda est.* scilicet vt hoc verũ sit totum in peculiaribus: vt modo not. indistincte. & adde quod not. in. l. ẽ. de vsuc. l. si is qui. Ac.

o *Potest.* post triennium, vel etiam antea: vt. ẽ. de ritu nup. si nepos. ĩ fi. & l. si filiꝰ. Ac.

p *Non possit.* vtpote seruus hostium cõstitutus. R.

q *Vt redierit, erit.* vt id est postquam redierit &c.

r *Inuito.* sic instit. de adop. §. licet. & supra de contra tab. l. iij. §. si emancipatus.

s *Maximè.* Not. quale maxime sic. C. quod met. cau. l. iij. Azo.

t *Velit.* remanere vxor: sed secus eo deportato: vt supra de bo. dam. l. sed si.

u *In matrimonio.* finitur enim capt. vt hic, & in authẽ. de nup. §. sed etiam captiuitatis. col. iiij. &. ẽ. eo. l. non vt à patre. &. ẽ. solu. ma. si quis sic stipuletur. nisi ad hoc vt alij non nubat: vt. ẽ. de diuor. l. vxores. cõtra. hoc tamen fallit in patrona: vt. ẽ. de rit. nu. l. in eo. §. si ab hostibus. sed hodie non soluitur matrimoniũ capti. vt in authen. de nup. §. sed etiam captiuitatis. in fi. col. iiij. Accur.

x *Iure subtili.* id est de rigore.

y *Fecerat.* ante captiuitatem: in quo comprobauerat si quis codicillos postea fecerat.

z *Quia.* bona ratio: vt. ẽ. de codicil. diuus. §. codicillos.

a *Principium.* id est testamentum, quo dictum est, codicillos quos faciam, confirmo. & no. de principio. sic supra de leg. ij. cum filius. §. hæres.

b *Eorum.* scilicet codicillorum.

c *Intercessisset.* secus in testamento ibi facto, licet redierit: vt institu. quibus non est permissum face. testa. §. fi. Accur.

d *In iure sunt.* id est quorum petitio vel retentio iure sibi competebat ante captiuitatem. & sic puncta in iure sunt. vel sunt in rerum natura: vt sic iure possint peti, vel retineri. ad quod. C. eod. l. ab hostibus.

e *Potitus.* simile supra. quod si filius. Accursius. *ADDITIO.* nam prius legebatur, hostium potestati subditus.

f *Si quis.* nunc de redemptis dicit.

g *Seruum.* alienum.

h *Redemerit.* non tamen quærit ei, nisi ex duabus causis forte: vt infra eod. l. §. statuliberis. Accursius.

i *Oblato.* quandocũque, si fuit sciens. aliàs intra trienniũ tantũ: vt. ĩ. proxi. Sed cũ sit redimentis: quomodo potest dici eidẽ obligatus: vt. ẽ. de leg. j. l. senatus. §. fi? Respõ. tolerat: quia liber redẽptus, est liber, & tamẽ est obligatus iure pignoris: vt. C. e. l. fi. Ac.

k *Receptus esse.* receptos esse dicimus, qui virtute militari sunt liberati: vt. C. eo. l. ab hostibus. Accursius.

a *Facti.* aliàs facti: & aliàs factæ.

b *Causæ.* id est interruptiones possessionum per captiuitatem, quæ sunt causæ desinendi vsucapere: non possunt fieri infectę vlla constitutione postliminij vel alia: vt. ẽ. qui. ex cau. ma. denique. & sunt sic. ẽ. de adquir. pos. l. j. §. si vir. & in authẽ. de æquali. do. §. quæ igitur prius. col. vij. &. j. de regu. iur. l. verum est. Sed arg. cõtra. C. de leg. & con. l. non dubium. Accur.

c *Possidens.* aliàs: possidẽs qui postea captus est. aliàs possidẽs, & ei qui postea nactus est. & distingue secundum H. cum aliquis capitur ab hostibus: aut vsucapit per se, vel per seruũ non nomine peculiari: aut per seruum, & nomine peculij. si per se, vel per seruum nõ nomine peculiari: aut est reuersus, aut ibi decessit. primo casu interrũpitur: nec poterit continuari vsucap. Si vero decesserit: dicunt quidam idem esse, scilicet quia non complebitur vsucap. quasi non plus operetur fictio Corn. quàm postliminiũ. sed H. dicit vsucapionem impleri. & est ratio: quia fingitur ea hora qua captus est, decessisse: quare etiã hæreditas sine possessione vsucap. complet: vt &. ẽ. de vsuca. l. nunquam. §. vacuũ. Si vero per seruum vel filium nomine peculiari: siue reuertatur, siue ibi decedat, completur vsuc. & hoc cum erat inchoata ante capt. si aũt postea filius vel seruus aliquã rem per traditionẽ accipiant: distingue, aut nomine patris vel domini, aut peculiari. primo casu siue reuertatur, siue ibi decedat: non incipit vsuc. ante reuersionem, vel ante aditam hęreditatem: siue succedat suus, siue extraneus: immo videtur q̃ incipiat in suo hærede: vt. ẽ. de vsuc. iusto. §. fi. Si vero nomine peculiari, subdistingue: quia aut est reuersus suus: & intelligitur vsuc. incepta in capti. aut ibi decesit, & tunc aut succesit suus, & tunc intelligitur cœpta in cap. aut extraneus, & tunc adita hæreditate: vt. ẽ. de vsuc. si is qui. &. l. iusto. §. fi. & hic, &. j. eo. bona. §. pe. &. l. pe. secundum H. Accur.

d *Interrumpitur.* supra de vsuc. si is qui. §. j. contra. Solu. hic per se: ibi per subiectam personam ex causa peculiari: vt & hic subiicit, &. ẽ. qui. ex cau. ma. ait prætor. §. j. &. ij. Accur.

e *Vsúq; capiebat.* ex causa peculiari, & erat inchoata vsuca. ante cap. vt differat à seq. respon. Vel dic, etiam ex causa nõ peculiari, cũ ante cap. inceperat, & in cap. decesserat: vt modo not. i distin.

f *Postea.* id est postea quàm captus est.

g *Peculiari nomine.* q. d. in peculiaribus, cum finitur vsucap. domino illic decedente, vtrique hæredi proderit. in his autem quæ per se possidebat, non ita: nec hæredi prodest tempus medium: vt hic, &. ẽ. de vsucap. iusto. §. fi. secundum R.

h *Iulianus scribit.* licet primo dubitauit: vt. ẽ. de vsuca. l. si is.

i *Hæredi.* aliàs credi.

k *Tempore.* id est vt initium sumat vsucapio demum hæreditate adita: vt. ẽ. de vsuca. l. fi. in fi. secundum quosdam. immo dic, tẽpore, id est in re mobili triennio: & immobili. x. vel. xx. an. domino enim apud hostes constituto, inchoatur & finitur vsuc. vt. ẽ. de vsuca. l. iusto. §. fin. &. ĩ. eod. l. pe. secundum R. nam plurimum iuris habet: vt. d. l. denique.

l *Marcellus.* Marcellus in his quæ per se captiuus possidebat, scripsit vsuc. interrumpi: nec hæredi prodesse. & in hoc bene: sed quia hoc extenditur in peculiaribus, refutatur: vt hic, & supra de vsuca. si is qui. &. l. pe. §. fin. R. Vel dicebat Marcellus non in-

detis esse, redemit: an quasi vsucepisse videatur, scilicet ne post legitimum [a] tẽpus offerẽdi pretij priori domino facultas sit, videamus. [b] Nã occurrit, quòd constitutio quæ de redemptis lata est, eum redimentis seruum facit: & quod meũ[est,]iam vsucapere me, intelligi nõ potest. [c] Rursum, cum constitutio non deteriorẽ causam redimẽtium, sed si quo meliorem effecerit: perimi ius bonæ fidei emptoris vetustissimum, & iniquũ, & cõtra mentẽ constitutionis est: ideóq; transacto tẽpore, [d] quãto, nisi constitutio eum propriũ fecisset, vsucapi potuisset: nihil ex cõstitutione domino superesse, rectè [e] dicetur. Manumittẽdo [f] autem vtrũ desinit tantùm dominus esse, & relictus ab eo [g] seruus in ius [h] prioris [i] domini redit: an & liberũ eum [k] facit, ne prẽstatio libertatis, dominij fiat translatio? [l] Certè [m] apud hostes manumissus [n] liberatur: & tamen si eum nactus dominus ipsius [o] vetus intra præsidia [p] nostra fuisset, quamuis non secutum res nostras, sed dum eo cõsilio venisset vt ad illos [q] reuerteretur: seruum retinet [r] * iure postliminij. quod in liberis [s] aliter erat. Non enim postliminio reuertebatur, [t] nisi qui hoc animo ad suos venisset, vt corũ res sequeretur, illósque [u] relinqueret à quibus abisset: quia [x] (vt Sabinus scribit) de sua quaque * ciuitate cuique [y] constituendi facultas libera est, [z] non de dominij [a] iure. Verùm [b] hoc non multum onerat præsentem inspectationẽ: [c] quia in hostiũ iure manumissio obesse ciui no

a *Post legitimum tempus.* scilicet triennium: vt subiicit.
b *Videamus.* & videtur quòd sit ius offerendi: nam &c.
c *Intelligi non potest.* Hic tria no. quia dominus non vsucapit. sic supra de vsuca. sequitur. §. Iana. Secundo, quia non debet deterioris conditionis esse dominus, quàm non dominus: vt supra qui. mo. vsusfruct. amit. l. si vsusfructus. & de iniuriis. sed si vnius. §. si seruus in quo. Sed arg. cõtra supra de dona. l. qui debitori. & de except. rei iudi. l. fin. §. j. Tertio, quòd præscribitur iuri luẽdi. ad quod. C. quod me. cau. l. iij.
d *Tẽpore.* scilicet triẽnio. ad quod est supra de col. bo. l. nonnunquam. in fi. & ad Velle. l. debitrix. §. fi.
e *Rectè.* sic vsucapio dicitur in casu proposito.
f *Manumittendo.* ille qui ignorans redemit: nam sciens non potest: vt in fi. huius. §. dices.
g *Ab eo.* scilicet redemptore.
h *In ius.* domini. in lib. R. est cancel. in ius prioris domini. Vel dic domini, scilicet redimentis, qui est prior, habito respectu ad luẽtem: sed & posterior quãtum ad eundem: vt subiicit.
i *Prioris.* s. veteris.
k *Eum.* scilicet iste redimens, eum manumittendo.
l *Trãslatio.* scilicet de redimente in verũ dominum: vt olim erat in iure accrescendi in seruo cõmuni ab vno ex dominis manumisso: vt insti. de dona. §. fina.
m *Certè.* omissa solutione primę quæstiõis, transit ad aliam similẽ.
n *Manumissus.* ab eis hostibus.
o *Ipsius.* serui.
p *Intra præsidia.* id est territoria.
q *Ad illos.* s. hostes.
r *Retinet.* scilicet dominus verus. infra eo. l. fi. contra. Solu. illa hãc determinat.
s *In liberis.* scilicet hominibus captis.
t *Reuertebatur.* scilicet liber homo captus.
u *Illósque.* scilicet hostes.
x *Quia.* ratio quare aliud in liberis.
y *Cuique.* libero.
z *Facultas libera est.* facit. j. ad munici. l. nihil. &. l. non vtique. &. l. j. &. l. domicilium. &. l. eius. §. pe. &. ff. de condi. & demon. Titio. j. §. j. ibi, libertatem auferri &. C. de testa. l. testandi. &. j. eod. nihil. &. ff. de adquir. hære. l. filium. in fi.
a *Dominii.* quod est alterius, non domini.
b *Verum.* scilicet postquam manumissus ab hostibus recipitur à nobis iure postliminij: quia hostium iure &c.
c *Inspectationem.* id est primam quæstionem: quòd si manumittatur à redimente, quòd redeat in potestatem veteris domini.
d *Ciui nostro.* scilicet domino serui: vt subiicit.
e *Domino.* vero.
f *Ei is.* scilicet redimens.

A

stro, [d] domino [e] serui, non potuit: at is [f] de quo quæritur * lege nostra, [g] quem [h] constitutio [i] fecit ciuem Romanum, dominum habuit: & an ab eo [k] possit libertatem adsequi, tractamus. [l] Quid enim si nunquam ille [m] pretium eius offerat? si nec conueniendi [n] eius [o] sit facultas? [p] liber erit [q] seruus, qui nullo merito suo poterit à domino [r] libertatem consequi? quod est iniquum, [s] & contra institutum à maioribus libertatis fauorem. [t] Certè & veteri iure, si ab hoc [u] qui sciens alienũ esse redemisset, alius bona fide emisset: vsucapere, ad libertatémque [x] perducere potuit: [y] & isto quoque modo prior dominus qui ante captiuitatẽ fuerat, ius suũ amittebat. quare igitur iste [z] non habet ius manumittẽdi? ℣ Si statuliber fuerit antequam ab hostibus caperetur: redemptus pendente conditione, [a] suã causam retinebit. [b] Quid ergo si ita libertatem acceperat, si decẽ milia dederit? quæsitum est vnde dare [ea] debebit: quoniã & si cõcessum est statulibero de peculio dare, hoc tamen quod apud hũc qui redemit habet, nũquid vice illius sit quod apud hostes quęsisset? [c] Vtique, si ex re illius aut ex operis suis quæsitum est. Ex alia autẽ causa parto peculio, potest dare, ita vt cõditioni benignè [d] eũ paruisse credam. ℣ Si pignori seruus datus fuerat ante captiuitatem: [e] post dimissum redemptorem, in veterem [f] obligationem reuertitur: & si creditor obtulerit ei qui redemit, quanto redemptus est, habet obligationem, & in priorẽ *

B

C

D

g *Lege nostra.* in primo.
h *Quem.* scilicet redemptorem.
i *Constitutio.* de redemptis: vt. §. ibi, nam occurrit &c.
k *Ab eo.* scilicet redimente.
l *Tractamus.* & si dicamus quòd non, sequitur absurdum. quid enim &c. Dy.
m *Ille.* scilicet verus dominus.
n *Conueniendi.* extra iudiciũ pro pretio redemptionis.
o *Eius.* scilicet veri domini. Accursius.
p *Facultas.* redẽptori. Accursius.
q *Liber erit.* Respon. certe liber &c. & lege plane. & quod sequitur, qui &c. à domino scilicet veteri. nam nõ potest ei seruire, vt merito suo libertatem adsequatur: quod est iniquũ: & ideo peruenit ad libertatem per manum redimẽtis: vt hic, &. §. de adquiren. hære. si seruum. Alij legunt interrogatiuè: & eodẽ proxi. respon. vsque ad fi. vbi exponũt, iste, scilicet redimens. & respon. certe manumittere potest per. d. l. si seruum. pretium autẽ domino debet restitui vt d. l. si seruum.
r *A domino.* redimẽte.
s *Quod est iniquum.* scilicet eũ non posse consequi libertatẽ per suũ seruitium. Accur.
t *Fauorẽ.* vt supra de condi. & demon. l. Titio. j. §. ij. ibi, ius libertatis auferri. facit &. l. Titio. iij. in fi. eo. ti.
u *Ab hoc.* scilicet redimente.
x *Ad libertatémque.* post vsucapionem tamen.
y *Potuit.* scilicet secundus emptor.
z *Iste.* scilicet qui emit à redimente sciente alienum: scilicet ante vsucap. forte: nec redimens propter scientiam manumittere potest: aliàs posset: vt. §. de adqui. hær. l. si seruum. Alij interrogatiuè legunt: vt dixi.
a *Pendente conditione.* statutæ libertatis.
b *Retinebit.* remanet statuliber etiam reddito pretio serui. ad quod. j. eo. l. postliminium. §. si statuliber. Accur.
c *Quæsisset.* quod esset hostium, & non posset dare pro impleta conditione libertatis. vel si vnà cum seruo haberet id redimens, similiter non posset dare: vt. §. de statulib. non videbitur.
d *Benigne.* eum hoc respiciat primum dominum, in quo est benignitas respon. vt quãquã pleno dominio sit redimentis iste seruus, vt. §. §. si quis seruũ. non tamen quærat nisi ex re vel ex opera. Vel dic adquiri vndecumque redimenti, & sit in hoc benignitas quòd permittitur dare ex alterius peculio, quàm eius qui libertatem reliquit: contra regulam. §. de statulib. l. non videbitur. Acc.
e *Captiuitatem.* sub. & postea fuit captus.
f *In veterem.* sicut proprietas ad dominum, sic pignus ad creditorẽ: ad quod. §. proxi. §. &. §. qui. mo. pig. vel hypo. fol. l. voluntate. & de vi & vi arma. l. si de fundo. & quemadmo. ser. amit. l. si locus per

* *Flo. retineret*
* *Flo. qua*
* *Flo. primum. Hid. primum*

per quem. &.ſ.qui.mo.vſufruct. amit.l.ſi ager cuius.&.ſ.de fide instru.l.iij.Sed arg.contra.ſ.de act.& oblig.l.ſeruus.

a *Causa.* ſcilicet habet in primam & ſecundã cauſam: vt arg.C. qui po.in pig.l.j.&.ſ. de distrac.pig.l.cum ſecundus. &.ſ.qui po. in pig.ha.ſi prior.§.ſciendum.&.C.de pig.l.ſecundus.

b *In hoc.* ſcilicet caſu, cum poſterior offert priori, eſt diuerſa res ad præcedentem alium caſum.Accur.

c *Diuerſa.* aliàs conuerſa: & aliàs diuerſa. & dic q̃ differt in facto: quia altero caſu poſterior offert priori: & altero prior tẽpore, offert poſteriori: prior creditor,redẽptori qui poſtea redemit. vtrobique tamen eſt idẽ iuris: quia ſemper offerens confirmat pignus. & eſt ratio: quia ille q̃ redemit, quãquam poſterior tempore, potior tamen eſt iure. & hoc dicit:poſterior,ſcilicet tempore redimẽs, qui apud nos eſt prior, id eſt potior in iure: niſi fuiſſet ei oblatum à primo: & qui ſcilicet redimẽs efficit ſua redemptione eum ſeruũ vt eſſet apud nos:ab eo qui tẽpore prior fuit, infirmior tũ iure. Acc.

d *Quia.* aliàs qui.

e *Dimittendus eſt.* ſcilicet qui redemit,id eſt neceſſe eſt vt ſibi redimenti ſatisfiat à primo, vt ille primus cõfirmet ſibi pignus.

f *Fuerat.* ſub. & eſt captus ab hoſtibus: & quidam redemit eum.

g *Vel quorundam.* ſcilicet nomine pretium fuerit ſolutum.

h *Obtineant.* id eſt retineant.Accur.

i *Petere.* cum nec ante redemptionem fuerit primi domini: vt.ſ. §.ſi ſeruus. & facit.ſ.§. ſi ſtatuliber.

k *Si deportatum.* liberum.Accurſius.

l *Deportabitur.* ſed redemptor pretiũ à fiſco habet: vt in fi.huius.§.

m *Commiſiſſe eum.* ſeruum. per quod intra decem annos prohibetur manumitti: vt ſupra de manu.l. lege. Fran. Accur.

n *Sine pœna.* nam non eſt pœna ſeruo,non poſſe à domino manumitti:cum & ſi non eſſet hæc pœna, tamen non poſſet manumitti à primo domino,niſi offerat pretium redimenti.Sed an ipſe redimens,credens vendentis fuiſſe, poterit manumittere? Videtur quòd ſic: vt.ſ.eo.§.manumittendo. Sed dico contra: quia in cauſam priſtinam redditur:ar.in princip.huius.§.& ſupra.§.ſi ſtatuliber.Accurſius.

o *Transfuga.* qui grauius coërceturvt.ſ.de pœ.aut damnum.§. inter.Accurſius.

p *Recipiet.* vt & ſupra eod.l. mulier. &.C. pro quibus cau. ſer. pro præ.l.ij.

q *Si natum.* id eſt naſciturum.Accurſius.

debiti cauſam, & in eam ſummam qua eum liberauit: quaſi ea obligatione quadam conſtitutione inducta, vt cum poſterior creditor priori ſatisfaciẽt cõfirmãdi ſui pignoris cauſa: [a] niſi quod in hoc [b] diuerſa [c]* res eſt: & poſterior, qui apud nos eſſet prior: quia [d] eum ſeruum, vt apud nos eſſet, efficit: ab eo qui tempore prior fuit, vt infirmior* dimittendus eſt. [e] ¶Si plurium ſeruus fuerat, [f] & omnium nomine, ei qui redemit, reſtitutum pretium erit: in communionem redibit.ſi vnius tantum,vel quorundam, [g] nec omnium: ad eum eóſve qui ſoluerunt, pertinebit: ita vt in portione ſua priſtinum ius obtineant: [h] & in parte cæterorũ ei qui redemit, ſuccedant. ¶Si fideicommiſſa libertas debita captiuo fuerit, redemptus nondum eam petere [i] poterit, niſi redemptori ſatisfecerit. ¶Si deportatum [k] ab inſula hoſtes ceperunt: redemptus [is] quibus casibus redit,in eam cauſam veniet, in qua futurus eſſet ſi captus non fuiſſet. deportabitur [l] igitur. Sed ſi in captiuo ſeruo talis præceſſerat cauſa,quæ eius vel ad tempus vel in perpetuũ libertatem impediret, nec redemptione ab hoſtibus mutabitur:veluti ſi in legem Fauiam commiſiſſe [m] eum conſtiterat: vel ita venierat, ne manumitteretur.habebit autem interim ſine pœna [n] ſua [eum] qui redemit. Ergo de metallo captus, redemptus, in pœnam ſuam reuertetur: nec tamen vt transfuga [o] metalli puniendus erit: ſed redemptor à fiſco pretium recipiet. [p] quod etiam cõſtitutum eſt ab imperatore noſtro & diuo Seuero. ¶Si natũ [q] ex Pamphila legatum tibi fuerit, túque matrem redemeris, & ea apud te pepererit:non videri te partũ ex cauſa lucratiua [r] habere: ſed officio [ſ] arbitrióque iudicis æſtimandum, conſtituto pretio partus:perinde [t] atque ſi quanto mater eſt empta,ſimul & partus veniſſet. [u] Quòd ſi iam [x] natum apud hoſtes,quod eo tempore [mater] quo capiebatur [in]vtero gerebat, [y] cum matre redimatur ab eodem vno pretio: oblato tanto quantum ex pretio quod pro vtroque vnũ datum eſt, æſtimationem [z] contingere partus: & videtur is [a] poſtliminio reuerſus.multo magis ſi diuerſi emptores vtriuſque extiterint, vel vnius. Sed ſi ſuo quemque [a] pretio redemerit:id offerri pro ſingulis oportebit redemptori, quod hoſti pro quoquo datum eſt:vt ſeparatim quoque poſtliminio reuerti poſsint.

*Transfer. cõfirmat. ſui pig. cauſam.
* Flo. conuerſa
* Flo.infirmiore*

XIII. PAVLVS libro ſecundo ad Sabinum.

SI me tibi adrogandum dediſſem: [b] emancipato [c] me, reuerſum [d] ab hoſtibus filium meum loco nepotis tibi [e] futurum conſtat.

Si reuerſus ab hoſtibus erat filiusfami. ipſe recuperat bona ſua, & pater recuperat eum: ſed vxor non recuperat maritum, niſi matrimonium redintegretur.h.d.

XIIII. POMPONIVS libro tertio ad Sabinum.

CVm duæ ſpecies poſtliminij ſint, vt aut nos reuertamur, aut aliquid recipiamus: cum filius reuertitur, duplicem in eo cauſam eſſe oportet poſtliminij: & quòd pater eum recuperet, & ipſe ius ſuũ. ¶Non vt pater filium, ita vxorem maritus iure poſtliminij recipit:ſed conſenſu redintegratur [f] matrimonium.

r *Lucratiua.* & ideo eum vel eius æſtimationem petes: vt inſtit. de leg.§.ſi res.& de leg.ij.ſi quod ex Pamphila.& facit.ſ.de leg.j. non quocumque.in prin.&.§.fundus.

ſ *Officio.* aliàs arbitrio:aliàs officio. Accurſius.

t *Perinde atque.* nam intuitu partus pluris matrem emit.

u *Veniſſet.* per ſe.

x *Quod ſi iã.* conſtrue ſic: quod ſi iam natum apud hoſtes,redimatur ab eodẽ cũ matre vno pretio.natũ dico,quod gerebatur in vtero eo tempore quo capiebatur: videtur is ſcilicet partus poſtliminio reuerſus:& hoc dico,oblato tanto ex pretio q̃d pro vtroque vnum datum eſt,id eſt datũ nomine venditionis,quãtum contingeret æſtimationem partus.

y *Gerebat.* ſtatuliber.

z *Is.* ſcilicet partus.

a *Quemque.* aliàs quoque:aliàs p̃ quo eorũ.

SI me tibi.]*CASVS.* Permiſi me à te arrogari: tandẽ me emãcipaſti.Dicitur quòd ſi filius meus captus ab hoſtibus reuerſus eſt, nepos tibi erit. Franc. Accurſius.

b *Dediſſem.* qui habebam filium in poteſtate. Accurſius.

c *Emancipato.* filio adoptiuo. Accur.

d *Me reuerſum.* ante captiuitatem filij mei: vel poſt, dum tamen ante ingreſſum. nam ſi poſt: non iure poſtliminij,ſed iure cõmuni.

e *Tibi.* idem ergo fieret ſi nepos ſemper in ciuitate fuiſſet:vt.j.eo. l.retro. quia poſtlimi. fingit eũ ſemper in ciuitate fuiſſe. & ſic facit pro eo quod not.ſupra de adop.l. ſed etiã. Itẽ contra. ſupra de coniungẽ.cum eman.lib.l. penul.Sol.licet nõ cõiungatur ibi patri: non eſt quia non ſit nepos adoptiuus in poteſtate aui:ſed quia non remanet ipſi ſuo patri ex liberis: nec habet vim naturalis nepotis in illa coniunctione. & facit.j.l.proxi.§.fi.Acc.

CVm duæ.]*CASVS.* Duæ ſpecies ſunt poſtliminij. nã reuerſus ab hoſtibus recuperat ſua bona. Item ſi erat filiuſſa. recuperat eum pater ſuus. Secundo dicit:filiuſſa. captus ab hoſtibus,reuerſus reuertitur ſub poteſtatem patriam. Secus in vxore capta ab hoſtibus. nam reuerſa non redintegratur matrimonium, niſi de nouo conſentiat. Fran. Accurſius.

f *Redintegratur.* fuit ergo finitum.ſ. eo.l. non vt à patre. & dic vt not.in.l.in bello.§.medio.

SI patre.]*CASVS.* Patrefami.capto & redempto,& ante luitionem ſui defuncto: filius eius offerendo quantitatem redimenti, qua fuit redẽptus pater ſuus, poterit ſuccedere patri ſuo, ſed verius dicas vt etiam non offerendo aliquid, ſuccedere poſſit. Franciſcus Accurſius.

BIU Cujas

a *Si patre redempto.* à quodam alio redemptore,nõ filio. Accur.
b *Luitionem.* à filio faciendam.
c *Defuncto.* scilicet patre.
d *Offerat.* redemptori.
e *Suum.* scilicet hæredem.
f *Hunc.* s.patrem.
g *Debiti.* dandi redẽptori.Accur.
h *Possit.*aliàs poterit: aliàs possit.
i *Suum.* s.hæredem.
k *Habere.* & non tenetur offerre quantitatem: vt prædixi. & ad hoc.ff. de suis & leg.l. j.§.si filius.&.ff.de proba.l.Procula.

Patre capto ab hostibus, & à quodam redempto: si moritur pater, potest filius offerre pretium redemptori patris, & esse hæres patris,vel etiam nihil offerendo. hoc dicit.Seq.plana sunt.

XV. VLPIANVS libro duodecimo ad Sabinum.

SI patre redempto,[a] & ante luitionem[b] defuncto,[c] filius post mortem eius redemptionis quãtitatem offerat:[d] dicendum est suum[e] ei posse [hæredẽ]existere: nisi fortè quis subtilius dicat, hunc[f] dum moritur, quasi iure pignoris finito nactum [esse]postliminiũ: & sine obligatione debiti[g] obiisse, vt possit[h]* suũ[i] habere.[k] quod non sine ratione dicetur.

XVI. IDEM libro tertiodecimo ad Sabinum.

RETro creditur in ciuitate fuisse, qui ab hostibus aduenit.[l]

XVII. PAVLVS libro secundo ad Sabinum.

POstliminio carent, qui armis[m] victi,hostibus[n] se dediderunt.[o]*

XVIII. VLPIANVS libro trigesimoquinto ad Sabinum.

IN omnib' partib' iuris,is qui reuersus nõ est ab hostibus:[p] quasi tunc decessisse[q] videtur, cum captus est.

XIX. PAVLVS libro sextodecimo ad Sabinum.

POstliminium † est ius amissæ rei recipiendæ ab extraneo,[r] & in statum pristinum restituendæ, inter nos ac liberos [omnes] populos, regésq;, moribus[ac]legibus constitutum.[s] Nã quod bello[t] amisimus, aut etiam citra bellum: hoc si rursus recipiamus, dicimur postliminio recipere. ídque naturali æquitate[u] introductum est: vt qui per iniuriam ab extraneis[x] detinebatur, is vbi[y] in fines suos rediisset, pristinum ius suum reciperet.[z] Induciæ sunt, cum in breue & in præsens tẽpus conuenit, ne inuicem se lacessant.[z] quo tempore non est postliminium.[a] Apiratis aut latronibus capti, liberi permanẽt.[b] Postliminio rediisse videtur [quis,] cum in fines nostros intrauerit: sicuti amittitur vbi[c] fines nostros excesit. Sed & si in ciuitatẽ sociam amiçámve,aut ad regem socium vel amicum venerit,statim postliminio rediisse videtur: quia ibi primùm nomine publico tutus esse incipiat. Trãsfugæ nullum postliminiũ[d] est. Nam qui malo consilio, & proditoris animo patriam reliquit: hostium numero habendus est. Sed hoc in libero transfuga iuris est, siue fœmina, siue masculus sit. Si vero seruus transfugerit ad hostes: quoniam & cum causa[e]* captus est,dominus in eo postliminium habet, rectissimè[f] dicitur etiam ei[g] postliminiũ esse,scilicet vt dominus in eo pristinũ ius recipiat:ne contrariũ[h] ius non tam ipsi iniuriosum sit, qui seruus semper permanet: quàm domino damnosum constituatur. Si statuliber transfuga reuersus sit:[i] existente. conditione postquam rediit, liber efficitur. Diuersum est si conditio extitisset dũ apud hostes est.In eo enim casu neque sibi reuerti potest,vt liber sit:[k] neq; hęredi[l] in eo ius postliminij est: quia non potest queri,[m] cũ nullum damnum patiatur libertate iã obtingente,[n] si nõ impediret

Fl. poterit

Flo.dederunt

† *De hac definitione dissert Cic. in Topicis in loco ab etymologia*

Postliminiũ est.] CASVS. Primò dicit quid sit postliminium. Secũdò dicit quid sint induciæ. Tertio dicit cp capti à piratis aut à latronibus, liberi permanent. Quarto dicit quãdo quis dicat reuersus postliminio.Quinto dicit: transfuga reuersus nõ habet postliminium. & dicit quid sit transfuga. & hæc sunt vera in libero transfuga. si vero seruus meus ad hostes transfugit, & nunc reuersus est: mihi reddendus est.si statuliber transfuga reuersus sit: hic hæredi domini redditur.si amodo existat cõditio sub qua relicta erat ei libertas, liber efficitur.secus si extitit conditio eo existente in captiuitate. nam reuersus non fit liber, neque hæredi domini quondam redditur, cum extiterit conditio sub qua relicta erat ei libertas,sed fisci seruus fiet. Item filiussa. transfuga non potest reuerti postliminio viuo patre.Vltimo dicit quis dicatur trãsfuga.[SI IS QVI.] Emi captum ab hostibus pro.x.pro.xx. cedo ex causa emptionis. Dicitur quòd dando.x. redemptus liberatur. emptor tamen agit contra venditorem actio.ex empto.Vltimo dicit quòd postliminium locum habet in omni persona capta ab hostibus, libera vel serua,si reuertatur ab hostibus.& redditur ratio in litera.Fran.

r *Ab extraneo.* id est hoste.
s *Constitutum.* ipso facto ex vsu nostro & nostrorum subiectorum,& ex vsu populorum qui non sunt nobis subditi:& reges similiter non subditos, scilicet pro se,& suis populis: & sic à toto mundo.nam aut sunt de imperio nostro,aut nõ: & tunc aut subiecti alicui regi,aut non,sed sunt populus liber: vt supra eo.l.nõ dubito.& sic prædictus vsus est ius gentium,vt est bellum:vt hic subiicit, moribus &c. & institu. de iure natu.§.ius autem. vel dic quòd etiam pacto hoc fuit ab initio statutum inter nos & prædictos: & tũc facit.ff. de pac.l. conuentionum. & secundum hoc dic, liberos populos, & reges; scilicet hostes.
t *Bello.* id est in ipso conflictu.
u *Æquitate.* quæ ius gentium induxit: vt & supra de iusti. & iu.l. omnes.§.quod vero.
x *Extraneis.* scilicet hostibus.
y *Vbi.* id est postquã.
z *Lacessant.* id est ad bellum prouocent.sed treugæ in longum, & dicuntur fœdera: vt.ff. eo.l. non dubito. &.j. eo.l.hostes.Accur.
a *Postliminium.* quia nec seruus fit: vt supra l. non dubito. & infra eo.l.hostes.
b *Liberi permanent.* & ideo &c. vt infra.l. hostes. sed contra supra eod. l. postliminij ius.§.in pace.sed dic vt ibi, & infra eod.l. hostes. & facit.j. eod.l. si quis.§.fina.Accur.
c *Vbi.* id est postquã. & facit.ff.eod.l. postliminij ius.in princip.& instit. quib. mo. ius patpo.sol.§.si ab hostibus.
d *Nullum postliminiũ.* nec restituitur in integrum, licet læsus: vt supra quib. ex cau. ma.l. item ei.remanet tamen tutor,quia liber:vt supra de tute.l. si quis tu. & facit infra tit.j.l. nõ omnes.§.antepe. & pe. & fin. & supra de adquir. re. do. transfuga. &.j.eo.l. si quis. in fin. & supra de stipu. ser. quod seruus. &.C. eo. l.si quos.in fi.
e *Causa.* s.seruitutis.
f *Rectissimè.* aliàs iustissimè.
g *Ei.* scilicet seruo ad suum proficuũ:& hoc probat,necessariũ &c.sed contra.ff.de pœnis.l. si quis aliquid.§.j.Solu. vt ibi plene not.& facit.ff.de inter.act.si seruus ab hostibus.Item hoc si sine voluntate domini trãsfugit:vt arg.ff.de publ.l.fi.§.serui qui in fuga.
h *Contrarium.* id est si contrarium statueretur.
i *Reuersus sit.* & sic hæredes habent eum iure postlim. vt supra proxim. &.l. in bello.§. si statuliber. & facit supra de condit. & demon.l.eum qui.
k *Vt liber sit.* quia non est capax tempore existentis cõditionis.
l *Hæredi.* qui rogatus fuit manumittere.
m *Queri.* id est conqueri:scilicet hæres.
n *Obtingente.* id est competente,nisi &c.ergo erit fisci seruus:vt arg.ff. de iure fisci.l.Lucius. quasi non capax tempore existentis condi.quod est opus: vt hic,&.d.l.eum. dic vt dixi.ff. de iure fisc. l.iij.§.quæri.Accursius.

BIU Cujas

a *Amisit.* quo ad patriam potestatem: vt per deportationem: vt insti. quibus mo. ius pa. po. §. cum autem. iure ergo belli eum recipimus: vt. ff. de adqui. re. do. l. transfugam.

b *Patria.* definit ergo esse ciuis: vt supra de capi. de. l. amissione. §. qui deficiunt. & sic est media cap. de. vt eo. titu. l. fi. ergo debet desinere esse tutor: vt institu. qui. mo. tut. fin. §. simili. sed contra supra de tut. l. si quis tutor. Solu. ibi remanet tutor in sui præiudicium, non vere. vel verius ibi nō animo proditorio, hic sic: ideo ibi non desinit esse ciuis, hic sic. vel dic vt ibi.

c *Disciplina.* quæ est vt nullus transfugiat.

d *Charitas.* id est patria potestas, quæ fuit inducta propter affectionem liberorum iure ciuili Romanorū: a vt insti. de pat. po. §. j. prius enim data fuit opera bello: postea iuri: vt insti. in procemio in prin. & facit. ff. de ven. in pos. mit. l. j. §. & generaliter.

e *Inducarum.* hoc expone vt supra ea. l. §. inducię.

f *Amicitia.* hoc dic vt supra eo. l. postliminij ius. §. in pace.

g *Fide.* id est fiducia, vel securitate.

h *Emerat.* id est redemerat pro decem.

i *Cesserit.* id est pro. xx. vendiderit.

k *Quantitatem.* i. xx.

l *Priorem.* qua fuit redemptus. ad quod. C. quę res pign. ob. pos. l. nomen.

m *Debet.* sic ergo emptori vt venditori potest offerri. ad quod. C. quod met. cau. l. si vi. sic in vero seruo: vt. ff. de statulib. l. si statuliberа. §. j. & §. fin. & l. statuliberum medio. §. fin. & §. j. & C. si quis igno. rem mi. l. penulti.

n *Emptor.* qui emit pro viginti.

o *Serui sint.* vt & supra ea. l. §. transfugæ.

p *Pugnare.* vt sunt homines qui vadunt ad bellum.

q *Possint.* nam omnia sunt occasione belli. ad quod. ff. ad. l. Aquil. l. qui occidit. §. in hac. Accursius.

Si captiuus.] *CASVS.* Tempore pacis factæ inter nos & Mutinenses, conuenit quòd omnes captiui redirent. tandem quidam captus noluit reuerti. nō competit amodo ei postliminium. Secundo dicit: hostes occupauerunt nostros agros: nos eos recuperauimus. Dicitur quòd ad priores dominos reuertuntur. si autem occupauimus agrū hostium, publicatur. Vltimo dicit: captus si redimatur: habet facultatem redeundi, nec mutatur ius postliminij. & dic vt in glo. Franciscus.

r *Si captiuus.* captus eo tempore quo erat guerra.

s *Pace.* facta postea.

t *Cautum.* id quod sequitur.

u *Mansit.* ergo seruus mansit sua voluntate: vt & quis manumittit sua voluntate, secundum P. Sed arg. cōtra. C. de test. ma. l. fin. §. j. & facit. ff. de hære. ven. l. ij. §. sed & si. versi. feciſſe. & j. tit. j. l. non omnes. §. qui captus.

x *Redire.* & receptos, non captos dicimus: vt. C. eo. l. ab hostibus. & facit. ff. de rerum diui. l. in tantum.

y *Ager.* immo occupanti: vt. ff. de adquir. re. do. l. transfugam. contra. Sol. vt dixi. ff. de iure fis. l. diuus. Item non ob. j. l. si quis. in princip. quia ibi de mobili, hic de immobili dicit. & facit. ff. de adquir. re. do. l. in agris.

z *Mutat.* habetur ergo perinde ac si esset reuersus sine redemptione: nam & redempta parit ingenuum, & alteri succedit, & alter ei: vt. C. eo. l. præses prouinciæ. & l. commercio. & l. is qui. nec ob. in eo. tit. l. liber captus. statim enim habet postli. prę terquā in vinculo pignoris quo tenetur: & ita vt per omnia pristinum statum recipiat, debet soluere pretium: vt ibi dicitur. Accursius.

Si quis ingenuā.] *CASVS.* Quandā ingenuā ab hostibus captam redemi, & eam mecum tenui: & ex ea habui filios: & eam & filios manumisi. Dicit ꝙ ex hoc ius pignoris remissum videtur: & ipso iure postliminij reuersa dicitur: & sic ingenuā ingenuos peperit filios. & hæc manumissio nihil eis nocuit. si autem captā ab hostibus recuperauimus virtute militū, & eam tenui mecū, & habui ex ea filios: vxor mihi dicitur. Vltimo dicit: inter ciues nata discordia, vt hi qui sunt citra Aposam, habent discordiam cum his qui sunt vltra Aposam: in exitiū, id est in damnum reipublicæ non contenditur. hoc est dicere, licet capiantur aliqui: nō fiunt serui. & capti si manumittantur, frustra fit manumissio: & frustra petent ingenuitatem, cū eam nūquam perdiderint Franciscus.

a *Habuerit.* non tamē præsumitur matrimonium. erat enim quasi serua: vt supra de testa. l. qui testamēto. §. j. nō ergo contraxit matrimonium, nec econtra fuit protestatus quòd esset concubina: & ideo infra dicit mariti: quia sic credebatur, non tamen erat.

b *Naturalis.* scilicet tantum. putabat enim eos esse seruos: non tamen erant, etiam si vinculum pignoris non intelligeretur remissum, vt dixi. ff. l. proxi. in fin.

c *Filii.* aliàs sobolis: aliàs filij.

d *Manumiserit.* scilicet de facto.

e *Mariti.* opinione hominum.

f *Debet.* vt insti. de inge. §. fi. & C. de manu. vin. l. ij.

g *Optauerat.* nō tamen cōtrahendo cum ea matrimoniū: vt dixi. remittitur ergo vinculū pignoris si cum ea contrahat: vt. C. eo. l. si is. & arg. C. de ope. liber. l. libertæ. Item si teneat eam in forma vxoris: vt hic. Item si vt cōcubinam: arg. ff. de ope. liber. l. liberta. nam sufficit qualecumque indicium: vt. C. eo. l. liber captus.

h *Recuperata.* ad hoc. C. eodem. l. ab hostibus.

i *Cum marito.* quia illico ingenua est: nec quasi serua tenetur, & ideo matrimonium cum illa ex sola consuetudine præsumitur: vt supra de ritu nup. l. in liberæ.

k *In ciuilibus dissensionibus.* id est cum ciues inter se cōmittunt, id est præliantur, & alij de aliis capiunt: vt. j. proxi. §.

l *In exitium.* id est damnum.

m *Contenditur.* principaliter.

n *Discedunt.* vel ciues contra ciues, vel vna ciuitas contra aliā. & facit. ff. l. postliminium. §. à piratis. & j. l. hostes. Accur.

quòd transfuga factus est. Filius quoque familias transfuga non potest postliminio reuerti, neque viuo patre: quia pater sic illum amisit, [a] quemadmodū patria: [b] & quia disciplina [c] castrorum antiquior † fuit parentibus Romanis, quàm charitas [d] liberorum. Transfuga autem non is solus accipiendus est, qui aut ad hostes, aut in bello transfugit, sed & qui per induciarum [e] tēpus, aut ad eos cum quibus nulla amicitia [f] est, fide [g] susceptа transfugit. ¶ Si is qui emerat [h] * ab hostibus, pluris alij ius pignoris quod in redempto habet; cesserit: [i] non eam quantitatem, [k] sed priorē [l] redemptus reddere debet: [m] & emptor [n] habet actionem aduersus eum qui vendidit, ex empto. ¶ Postliminium hominibus est cuiuscumque sexus cōditionisve sint: nec interest, liberi an serui sint. [o] Nec enim soli postliminio recipiuntur, qui pugnare [p] possunt: sed omnes homines: quia † eius naturæ sunt, vt vsui esse vel cōsilio vel aliis modis possint. [q]

XX. POMPONIVS libro trigesimosexto ad Sabinum.

SI captiuus, [r] de quo in pace [s] cautum [t] fuerat vt rediret, sua voluntate apud hostes māsit: [u] non est ei postea postliminium. ¶ Verum est, expulsis hostibus ex agris quos ceperint, dominia eorum [agrorum] ad priores dominos redire: [x] nec aut publicari, aut prædæ loco cedere. Publicatur enim ille ager, [y] qui ex hostibus captus sit. ¶ Redemptio facultatem redeundi præbet, non ius postliminij mutat. [z]

XXI VLPIANVS libro quinto Opinionum.

SI quis ingenuam ab hostibus redemptam, eo animo secum habuerit, [a] vt ex ea susciperet liberos: & postea ex se natum sub titulo naturalis [b] filij [c] cum matre manumiserit: [d] ignorantia mariti, [e] eiusdémque patris, neque statui eorum quos manumisisse visus est, officere debet: [f] & exinde intelligi oportet remissum matri pignoris vinculum, ex quo de ea susciperе liberos optauerat: [g] ideóque eam quæ postliminio reuersa, erat libera & ingenua, ingenuū peperisse constat. Quòd si publicè præda virtute militum recuperata, [h] nulli pretium matris pater numerauerit: protinus postliminio reuersa, non cum domino, sed cum marito [i] fuisse declaratur.

In ciuilibus discordiis si aliqui capiuntur ab aliqua partium, non fiunt serui: & ideo frustra fit manumissio, & frustra petunt ingenuitatem à principe. h. d.

¶ In ciuilibus [k] dissensionibus, quāuis sæpe per eas respublica lædatur: nō tamen in exitium [l] reipublicæ contenditur. [m] Qui in alterutras partes discedunt, [n]

BIU Cujas

a *Manumissos.* de facto: vt institu. de inge.§.fin.&.C. de manu. vin.l.ij.

b *Superuacuò.* C.de thesau.l.j.&.C.ar.tu.l.cum interdictæ.Acc.

Bona.] CASVS. Captus ab hostibus ibidem decessit.siue habebat testamenti factionem, vt quia pubes:siue non, vt quia impubes:bona eius habebunt illi qui haberent eo mortuo ante captiuitatem:& ea bona habebunt quæ haberet captus si esset reuersus:& sic etiam quæsita per seruum capti, siue per stipulationem siue ex causa legati, siue institu. habebũt hæredes capti: & si nullus vult succedere, fiscus habebit bona. Sed quod filius capti interim stipulatur:capto in captiuitate mortuo, postea sibi filio quæsitum dicitur. & si interim decessit filiꝰ patre capto, & postea decessit pater post reuersionẽ:ad hæredem patris omnia vadunt,etiam quæsita per filium. Item ea quę seruus capti adquisiuerit, & possidet nomine peculiari: interim in suspenso sunt.nam si dominus captus reuertatur,ei sunt adquisita. si autẽ dominus captus in captiuitate decedat: ad hæredes eius pertinẽt. Vltimo dicit: quidã fecit testamẽtum, in quo † *Quis sit hostium potitus, vide Ant. Aug. lib.4.c.10.* pręteriit vẽtrẽ vxoris suæ. deinde est captus. & interim eo capto existente est venter natus, & intra paucos dies decessit. postea captus in captiuitate decessit.Dicitur quòd testamentũ eius ruptũ est, perinde ac si in ciuitate decessisset priusquã posthumus.Franciscus.

c *Siue nõ.* quia pupilli:vt.ff.l.postli.§.fi.Ac.

d *Ius.* habendi scilicet bona.

e *Cõstituebatur.* i. quærebatur:vel dic cõsti.f. ius aliquod.i.tractabatur. & fa.ff. de tute. l. muto.§.fi.&.ff.de leg.j.

* *Instit.qui. mo. ius pa. po. sol. §. si ab hostibus.* l.j.§.si ab hostibus.*

f *Adierint.* fa.ff. l. in bello.§.j.& de acceptila. species.§.fin. & adde quod not.ff.l.in bello.§.factæ.

g *Legata.* relicta.Ac.

h *Die.* scilicet pure.

i *Decesserit.* scilicet filius.

k *Pertinebit.* immo filij:vt.j.de castren.pecu.l.proponebatur.in fi.quæ est contra. Solu.hic deest non: vel lege interrogatiue. & respon.nõ pertinebit:vt ibi.pro quo est quod sequitur, nam &c. vel dic etsi,id est quamuis.& sic iunge præcedentibus. quod autem sequitur,ad hæredem patris &c.mutat casum,scilicet quòd si pater rediit post mortem filij,& decedit in ciuitate. vel lege plane.vel dic ad hæredem patris,scilicet reuertentis in ciuitatem,& decedẽtis post mortem filij.Item & eodem modo solue.ff. de suis & legi.hære.l.si pater.quæ est contra.

vice hostium non sunt eorum, inter quos iura captiuitatũ aut postliminiorum fuerint:& ideo captos & venundatos, posteáque manumissos,[a] placuit superuacuò [b] repetere à principe ingenuitatẽ, quam nulla captiuitate amiserant.

Mortuo capto apud hostes, omnia restituuntur in eum statum ac si captus non fuisset: & hoc per legem Corneliam. exempla vide in text. B

XXII. IVLIANVS libro sexagesimosecundo Digestorum.

BOna eorum qui in hostium potestatem peruenerint,atque ibi decesserint: siue testamenti factionem habuerint, siue nõ [c] habuerint, ad eos pertinent,ad quos pertinerent,si in potestatem hostium non peruenissent. idémque ius [d] in eadem causa omnium rerum iubetur esse lege Cornelia, quæ futura esset, si hi de quorũ hæreditatibus & tutelis constituebatur, [e] in hostium potestatem non peruenissent. Apparet ergo eadem omnia pertinere ad C hæredem eius,quę ipse qui hostium potitus est,† habiturus esset, si postliminio reuertisset. Porrò quęcũque serui captiuorum stipulantur, vel accipiunt: adquiri dominis intelligunt, cũ postliminio redierint:quare necesse est etiam ad eos pertineãt qui ex lege Cornelia hæreditatem adierint.[f] Quòd si nemo ex lege Cornelia hæres extiterit,bona publica fient: legata [g] quoque seruis eorum præsenti die, [h] vel sub conditione,ad hęredes pertinebunt. Item si seruus ab extero hæres institutus D fuerit:iussu hæredis captiui adire poterit. ℣ Quod filius eius qui in hostium potestate est, accipit aut stipulatur: id, patre priusquam postliminio rediret, mortuo, ipsi adquisitum intelligitur: & si viuo patre decesserit, [i] ad hæredem patris pertinebit. [k] nam status hominum quorum patres in hostium potestate sunt, in pendenti [l] est:* & reuerso quidem patre,existimatur nunquam suæ potestatis fuisse. [m] mortuo [patre], tũc paterfamilias fuisse, cùm pater eius in hostiũ potestatem perueniret. ℣ Quæ peculiari nomine serui captiuorum possident: in suspenso sunt. nam si domini postliminio redierint: eorum facta intelliguntur. [n] si ibi decesserint, per legem Corneliam ad hæredes eorum pertinebunt. [o]

Mortuo hærede ante testatorem,testamẽtum rumpitur.hoc dicit.

℣ Si quis cùm prægnantem vxorem haberet, in hostium potestatem peruenerit: nato deinde filio & mortuo, [p] ibi decesserit: [q] eius testamentum [r] nullum est:quia & eorum qui in ciuitate manserunt, hoc casu [s] testamenta rumpuntur.

XXIII. IDEM libro sexagesimonono Digestorum.

SI quis prægnante vxore relicta, [t] in hostium potestatẽ peruenerit: mox natus filius eius, vxore ducta [u] filiũ vel filiã procreauerit, ac tunc postliminio auus reuersus fuerit: omnia iura nepotis, nomine perinde capiet, ac si is* cum filius nasceretur,in ciuitate [x] fuisset.

Hæc lex diuiditur in quatuor partes: quia primo dicit,qui sunt hostes. Secũdo,qui sunt latrunculi. Tertio, quid iuris sit de captis à latrunculis. Quarto, quid iuris sit de captis ab hostibus. secunda ibi, cæteri. tertia ibi, & ideo. quarta ibi, ab hostibus. Bart.

XXIIII. VLPIANVS libro primo Institutionum D

HOstes [y] sunt,† quibus bellũ publicè populus Romanus decreuit, [z] vel ipsi populo Romano:cęteri [a] [verò] latrunculi vel prædones [b] appellãtur.

l *In pendenti.* hoc dic vt institu. quibus modis ius pa. potesta. sol.§.si ab hostibus.

m *Fuisse.* scilicet æstimatur:& facit.ff.de verbo.obli.si filius.

n *Intelliguntur.* fa.ff.de vsuca.l.si is qui.in prin.§.j.

o *Pertinebunt.* aliàs rediguntur.

p *Et mortuo.* filio eodem.

q *Decesserit.* pater.

r *Testamentum.* quod antea in ciuitate fecerat, & in quo posthumũ prætermerat, & hoc quo ad institutionem. * *Fla.* cętera nãque &c.vt.C. *rom.* de libe.præter.authen. ex causa.

s *Hoc casu.* f.nato filio post mortẽ patris: licet etiã moriatur.Sed quid si viuo patre in ciuitate decedit pater? Respõ. vt dixi.ff.de iniust. test.l. posthumus, & sic differt filius captiui,cum pater videatur mortuus prima hora captiuitatis: vt hic, &.ff. de iniusto test.l.q vxorem.vel dic vt ibi.

SI quis.] CASVS. Titius relicta vxore sua prægnãte,captus est ab hostibus: & eo existẽte in captiuitate, natus est ei filius ex vxore eius: qui filiꝰ eius creuit, & duxit vxorẽ, & habuit inde filium. Titius postea reuersus habet hunc in nepotẽ, ac si in ciuitate semper fuisset Titius. Frã.Ac.

t *Relicta.* in ciuitate.

u *Ducta.* scilicet aliqua:aliàs directa, scilicet vxore capti.

x *In ciuitate.* scilicet existente auo.

y HOstes. scilicet in quibꝰ habet locum postlimi.alijenim etsi sint hostes,hoc ius * *Fla.* tamen locum non habet: vt supra eod.l.si quis ingenuam.§.pen. & l.fin.

z *Decreuit.* etiam subditi: vt supra de capi. demi.l. amissione.§. deficiunt.

a *Cæteri.* sed non omnes, vt statim dices.

b *Vel prædones.* quinque sunt genera gentium. Primũ hostes,de quibꝰ hic dicit:in quibus scilicet postli. locum habet.item alij,cũ quibus non habemus vsum:& in his idem:vt.ff.eo.l. postliminij ius.§.in pace. Tertiũ, populi liberi,qui nec nobis nec alicui sunt subditi:siue sint fœderati,cum prius erant forte hostes,siue non. & in his non est opus postli.vt.ff.eo.l.non dubito. & idẽ dico de his qui non sunt liberi,sed subsunt regibus nõ subditis Romano imperiorũ modo cum eis amicitiã habuimus:vt in.d.l.nõ dubito.& l.postliminiũ. in prin.Quartũ,populus Romanus: vt hic,quod accipe pro toto imperio Romano:vt.j.ad muni.l.Roma. Quintũ,sunt latrunculi:de quibus hic dicit,&.ff.de leg.iij.l.j.& de verb.sig.l.hostes.& ff.de testa.l.qui à latronibꝰ.sub quibꝰ possunt cõprehẽdi si ciuitas de nostris,contra ciuitatẽ aliã de nostris:vel si eiusdẽ ciuitatis ciues inter

BIU Cujas

ues inter se: vt Fauentia, vel Arretium: vel si castrum cum castro de nostris, vel aliquis tyrannus caperet: vt. ff. e. l. postliminium. §. à piratis. & idem si non de nostris similia inter se faciant: vt. ff. si quis ingenuã. §. pe. & fin. idẽ si ciuitas de nostris eum alia ciuitate de non nostris: cũ non sit de licentia publica: vt hic dicitur. quid autem si latro hostium capiat de nostris, & ad hostes deducat? Respõ. seruus sit hostiũ: & habet locum postli. vt. ff. eo. j. respon. & de dolo. l. j. §. non fuit. & j. l. proxi. & l. latrones.

a *Necessarium*. restituitur tamen læsus: vt supra qui. ex cau. ma. l. succurritur.

b *A Germanis*. nomẽ est quarundam gentiũ.

Flo. diuis

Diuus.] *CASVS*. Vir & vxor capti sunt ab hostibus. ibidẽ vxor à viro facta grauida, peperit. & tãdem omnes reuersi sunt ab hostib⁹. Dicitur quòd hic filiꝰ in potestate patris sit, & iustus filiꝰ dicitur. sed si cum matre sola reuertatur filiꝰ: velut spuriꝰ habeẽ, quasi sine iusto patre natus. Franciscus.

c *Reuersus sit*. scilicet filius, quamuis is vere non fuerit captus.

d *Spurius*. [a] Quid si cum patre tantum? dic vt. C. e. l. j. & ff. quibus ex cau. ma. l. ab hostibus. §. non minus. Item not. casum vbi ex matrimonio natus est spurius. nam inter hos remanet matrimoniũ, secundum ius nouum: vt supra eo. l. in bello. §. medio. item facit. ff. ad Tertul. l. j. §. sed & vulgo. versi. sed & si apud. & C. qui. ex cau. ma. l. fina. Accursius.

[a] *Spurius quid, & vnde natio vocabuli, pulchrè Cornutus libro de honesta disciplina. 20. cap. 5.*

Nihil.] *CASVS*. Qualitercũq; reuertatur captiuus, habet locum postliminiũ. & dat exempla in litera. dum tamen non habeat animum reuertẽdi ad hostes. Fran.

Et ideo qui à latronibus captus est, seruus latronum nõ est: nec postliminium illi necessarium [a] est. Ab hostibus autem captus, vtputa à Germanis [b] & Parthis: & seruus est hostium, & postliminio statũ pristinũ recuperat.

XXV. MARCIANVS libro quartodecimo Institutiouum.

DIuus† Seuerus & Antoninꝰ rescripserunt, si vxor cum B marito ab hostibus capta fuerit, & ibidem ex marito enixa sit: si reuersi fuerint, iustos esse & parentes & liberos: & filium in potestate patris: quemadmodũ [si] iure postliminij [inde] reuersus sit. [c] Quòd si cum matre [sua] sola reuertatur: quasi sine marito natus, spurius [d] habebitur.

XXVI. FLORENTINVS libro sexto Institutionum.

NIhil interest quomodo captiuus reuersus est: vtrum dimissus, an vi [e] vel fallacia potestatẽ hostium euaserit: ita tamen, si ea mente venerit vt non illò reuerteretur. [f] Nec enim satis est corpore domum quẽ redisse, [g] si mente alienus est. Sed & qui victis hostibus recuperãtur: postliminio redisse existimantur. [h]

Non purgatur vitium rei subreptæ, eo quòd in potestatem hostium peruenit, & post ab aliquo empta est: & ideo vsucapere eam emptor non potest. h. d.

XXVII. IAVOLENVS libro nono ex Posterioribus Labeonis.

LAtrones tibi seruũ eripuerant: [i] postea is seruus ad Germanos [k] peruenerat: inde in bello victis Germanis, seruꝰ venierat. [l] Negant posse vsucapi eum ab emptore, Labeo, Ofiliꝰ D & Trebatius: quia verum esset eum subreptum esse: nec quòd hostium fuisset, aut postliminio redisset, [m] ei rei impedimento esse.

Primo ponit vnum dictũ. secundo ponit limitationem imiscõsulti circa illud. Bar.

XXVIII. LABEO libro quarto Pithanôn à Paulo epitomatorum.

SI quid bello [n] captum est: in præda est, nõ postliminio redit. Paulus: Imò si in bello captus, pace facta domum rediit, * deinde renouato bello capitur: postliminio redit [o] ad eũ à quo priore bello captus erat: [p] si modò non cõuenerit in pace, [q] vt captiui redderentur. [r]

Captus ab hostibus, per se nihil potest vsucapere: sed per seruum suum sic, si seruus aliquid possidet peculiari nomine. & ponit simile in fi. l. h. d.

XXIX. IDEM libro sexto Pithanôn à Paulo epitomatorum.

SI postliminio redisti: nihil dum in hostiũ potestate fuisti, vsucapere potuisti. [f] Paulus: Imò si quid seruus tuus peculij nomine, dum in eo statu [t] esses, possederit: id eo [u] quoque tẽpore vsucapere [x] poteris: quoniam eas res etiam inscientes [y] vsucapere solemus: & eo modo etiam hæreditas [z] nondum nato posthumo, aut nondum adita, augeri per seruum hæreditarium [a] solet.

Seruus captus ab hostibus, licet intra fines populi Romani venerit, non tamen intelligitur postliminio reuersus: nisi venerit in potestatẽ domini, vel alicui seruiat. h. d.

XXX. IDEM libro octauo Pithanôn à Paulo epitomatorum.

SI id quod nostrũ hostes ceperũt, ciꝰ generis est vt postD liminio redire [b] possit: simul & tunc cum Bononienses essent in exercitu, recuperauit eum aliquis. Dicitur quòd non reddetur mihi Francisco iure postliminij, sed efficitur illiis qui eum recuperauit ab hostibus. sed hoc fallit in casu, si seruum hostium cepi, deinde facta pace reuersus est ad domum: tandem renouata guerra ille idem seruus captus est ab aliquo Bonoñ. mihi reddendus est, nisi tempore pacis conuenisset vt redderentur captiui. Franciscus.

n *Si quid bello*. mobile: vt supra de acquir. re. do. transfugã. & C. eo. l. ab hostibus. & dixi. ff. l. si captiuus. §. j.

o *Redit*. nisi prius alicuius nostrum fuerit. *Flo. demũ*

p *Erat*. ne sit præda *refugis* duorum. & sic not. q̃ firmius occupata prius quàm sua propria seruãtur ei: & ita magis est meũ quod per meã probitatẽ quæro, quàm id quod per antecessores. ad quod supra de inter. & releg. l. iij. Accursius.

q *Pace*. facta de primo bello ante secundum.

r *Redderentur*. fa. supra eo. l. in bello. §. factæ. & de pactis. l. conuentionum. Accursius.

Si postliminio.] *CASVS*. Captus ab hostibus, & reuersus, nihil potuit interim vsucapere, nisi per seruum qui nomine peculiari aliquid possedisset: cum & eo modo, scilicet per seruum etiam ignorans dominus vsucapit. & hæreditas capti capto defuncto, & nondum nato posthumo, per talem seruum potest augeri. Franciscus.

s *Potuisti*. ad hoc. j. de regu. iur. qui in seruitute. & ff. l. in bello. §. factæ.

t *Statu*. id est in captiuitate.

u *Id eo*. aliàs medio.

x *Vsucapere*. vt. ff. de vsucap. l. iusto. §. fina. & ff. l. in bello. §. factę. & quibus ex cau. ma. l. ait prætor. §. hi plane.

y *Inscientes*. id est ignorantes: vt & ff. de vsucap. l. Labeo. & pro emptore. l. ij. §. Celsus. & pro solu. l. ij.

z *Hæreditas*. scilicet capti. & fa. ff. de vsuca. l. iusto. §. nondum. & supra eo. l. bona. §. pen. & l. in bello. §. j.

a *Hæreditarium*. secundum quosdam loquitur de inchoata ante capti. domini. nec ob. supra de vsuca. l. fin. §. fin. contra. quibus ob. in eo. titu. l. iusto. §. fin. vbi dicit inchoari. vnde dic vt not. supra. l. in bello. §. factæ. vel ibi de hæreditate non capti, hic capti. Accursius.

Si id quod.] *CASVS*. Seruꝰ meus captus ab hostibus, inde aufugit. statim cum exiuit manũ hostium, & intra fines nostros venit, dicitur postliminio reuersus. sed Paulus cõtra. si enim seruus meus captus ab hostibus fugit ab eis, & iuit Romam, neque sub potestate mea domini sit, neque vlli seruiat: non dicitur reuersus postliminio. Franciscus.

b *Redire*. nam aliqua sunt quæ non possunt: vt supra. l. iij. & l.

postliminium.§.transfugæ. & aliàs in multis.ll.huius titu. Ac.

a *Potestate sit.* tunc enim esset postliminio reuersus: vt.ff.eo.l.in bello.§.manumittendo.contra. habet ergo postlimi.vt liber: vt C.eo.l.sicut.quæ est contra.sed non tam cito vt liber.Ac.

DE RE MILITARI.

Miles.]*CASVS.* Qui steterat cum principe: habita licentia recedēdi,si non reuertitur,nō dicitur amodo abesse causa reipublicæ.Fran.

b *Agit.* vagando: vt nō obstet.ff.qui.ex cau. ma.l. qui mittuntur.§. j.& fa.l.sicut.§.tamdiu. eo.titu.

Militum.]*CASVS.* Delicta militum aut sunt propria, aut cōmunia:& sic pœna aut propria est, aut communis. & propriū delictum militare est quod quis vti miles facit. Secundo dicit:miles si dat se cui non licet,id est deputat se, vt conducendo agros,vel similia inhibita militibus faciat,grauiter punitur. Tertio dicit: Delictum proprium,id est militare, augetur qualitate personæ: vt magnus miles grauius puniatur,quàm paruus. Accursius.

* *Flo. existimādum.* † *In hunc tractatum Alex. ab Alex.lib.1. Cen. dier. cap.12.*

c *Et persecutio.* id est pœna.& est propria:vt infra hac.l. &.j.l. proxi.per totum.

d *Vti.* pro vt.Ac.

e *Dare.* pone vt.ff. tit. j.l.postliminio carét.& l.postliminium.§. trāsfugæ. vel vt.j. eo. qui cū.§.j.ij. &.iij. vel large,id est deputare.ad quod.C.loca.l.milites.&.l.fi.& de condic. ob cau.l.si militem.& per totum hunc titulum.C.

f *Augetur.*scilicet hoc crimen,vt det se cui non licet. & quod subiicit,vt in cæteris,scilicet militaribus delictis.vel dic delictū militare,siue proprium,augetur qualitate personæ:sicut & communia variantur qualitate personæ.illa tamen minuuntur: vt.ff. de pœn.l.aut facta.§.persona.hæc augentur,vt hic,& argu.C. de epis.& cleri.l.presbyteri.& fa.j.eo.l.non omnes.in prin.

g *Gradu.*nam tyroni parcitur:vt.j.eo.l.iij.§.si plures.

Desertorem.]*CASVS.* Miles desertor accusatus corā præside,remittendus est ad iudicem suum:nisi graue sit delictum. tunc enim ipse præses puniet eum. Secūdo dicit quæ pœnæ possunt imponi. Tertio dicit quis sit emansor, & quis sit desertor. Quarto dicit:qui iuit videre hostes contra prohibitionem,sine dolo tamen,aut qui à fossato recedit:capite punitur. Quinto dicit:qui munus siue officium stationis reliquit: pro modo delicti punitur.& stationis officium habet miles deputatus ad tuendam popularium quietem:qui per ciuitatem discurrit ad sciendum in qua parte ciuitatis sit rixa. Sexto dicit:qui non obedit præcepto præsidis,vel potestatis:pœna desertoris tenetur. [*SI AD DIEM.*] Dic casum vt in glos.quæ incipit,id est die posito &c.Secundo dicit,miles qui certo tempore stetit,emerito,id est stipēdio priuatur. Tertio dicit:si plures milites simul primipilum deseruerint,& postea intra certum tempus reuersi fuerint:dignitate priuati,in diuersa loca mandantur.parcitur autem tyronibus, nisi bis hoc admiserint.[*IS QVI.*] Qui ad hostes confugit, & rediit:ad bestias damnatur,vel ad furcam.& hoc in paganis. Itē qui cœpit fugere ad hostes,si apprehensus fuit in via, capite punitur.si autem aliquis cum iret ad villam suam,captus est ab hostibus:inspicitur si antea erat bonus homo:vt sic non sit verisimile q studiose fecerit se capi,& parcitur ei.& si redeat ab hostibus expleto tempore intra quod erat assumptus ad militiā:vt veteranus dicetur,& priuilegia veteranorū habebit,& emerita accipiet.[*MILES.*]Miles qui in bello arma amisit illicite,vel ea alienauit,capite punitur:& hoc de rigore:sed de æquitate militiā perdit.Item miles furripiens aliena arma,perdit militiam. Item miles qui duci belli non obedit,aut eius mandata non seruat,capite punitur:licet bene ei acciderit.Item miles qui agmen excesserit: vel fustib⁹ cæditur,vel mutat militiam. Item qui vallum transcēdit: aut per murum castra ingreditur: capite punitur. Item qui fossam trāsiliit: perdit militiā. [*QVI SEDITIONEM.*]Dic casum vt in glo.domini mei Accur. quæ incipit,id est milites &c.[*SI INTRA.*] Dic casum vt in glo.quæ incipit,per aliquem militem &c. [*QVI PRAEPOSITVM.*]Qui nō defendit ducem belli,aut qui deseruit eū: eo occiso,capite punitur.Fr.

* *Flo. dicit sitim.*

h *Desertorem.* militē, † *Hic fit*

i *Auditum.* id est accusatum.sic &.ff.de fica.l. inauditum.

k *Ducem.* aliàs iudicē.

l *Elogio.* id est literis designantibus qualiter reliquit: vt.ff.de custo. & exhibi. reo.l.diuus. & hoc est crimen militare. & est ad hoc in authen.vt nulli iudi.§. si vero quis.col.ix.&.ff. de accu.l.si cui.§.fi. idē si cōmune,sed leue: vt innuit statim.&.C.eo. l.fin.in prin.sed si grauius, tunc præses:vt subiicit,&.C. vbi de crimi. agi oportet.l.j. & in authē.qua ī puin.&.ff.de accu.l.fi. & not.C.de iurisdi.om.iu.l.pe.

† *Vide Bal.*

m *Admiserit.* commune crimen tamen cōmittendo. Alij dicūt, si aliter tumultus sedari non potest:vt.ff.de fica.l.qui cædē. quod in leui communi posset dici,non grauis:vt patet ex prædictis.

n *Admissum est.* vt.C.vbi de cri.agi oportet.l.j.& authen. qua in prouin.

o *Pœna militum.* etiam pro communi crimine.

p *Castigatio.* fustium quandoque:vt.j.§.in bello.item verberum quandoque:vt.j.l.qui commeatus.§.fina.

q *Torquentur.* nec alias similes pœnas quæ plebeiis conueniunt: vt.ff.de pœ.l.moris.§.iftæ.&.C.de pœ.l.honor.&.C.de quæstio. l.milites.& ideo hodie de consuetudine non suspenduntur etiam ex delicto ex quo plebeius suspenditur.

r *Per prolixum.* breuius est diu,quàm tempus prolixum, secundum Ioan.vtrūque tamen iudicis arbitrio:vt.ff.de iure delibe.l.j. & ita est maius crimen desertoris:vt.j.l.qui cū vno.§.leuius itaque.Sed nonne & hæc posset esse differentia inter reduci, & redire:vt hic,& in.d.§.edictum.versi.leuius? Respon.non:vt in ea l.§.edicta.

s *Is qui in exploratione.* dic quòd insistētibus hostibus,id est eorum precibus ille quem misimus pro exploratione,stetit,& non cito rediit.vel dic quòd sine fraude ibat videre hostes,cōtra prohibitionem tamen:vt.j.§.in bello.

t *Munus.* de hoc munere habes.ff.de offici.præfec.vrb.l.j.§.fi.

u *Ab executione.* id est præcepto.& est arg.contra subditos qui non obediunt prælatis, vt pœna desertionis teneantur, quæ est infra eo.l.non omnes.§.qui in pace.

* *Lin. bis hic.*

x *Si ad diem commeatus.* id est die posito in commeatu,vt vadat forte ad custodiam alicuius castri vel loci.vel dic,vt redeat domum intra diem statutum à licentiante,vel à lege,scilicet.xx.milium diurnorum:vt supra si quis cau.l.j.& ad hoc infra eo.l. qui commeatus. & supra ex qui. cau.ma.l. si cui.§. fin. Sed ad quid curatur

III. MODESTINVS libro quarto de Pœnis.

DEsertorem h auditum i ad suum ducem k cum elogio l præses mittet:præterquā si quid grauius ille desertor in ea prouincia in qua repertus est, admiserit. m Ibi enim eum plecti pœna debere, vbi facinus admissum est, n diui Seuer⁹ & Antoninus rescripserunt. Pœnæ militum o huiuscemodi sunt:castigatio, p pecuniaria multa,munerū interdictio,* militiæ mutatio,gradus deiectio, ignominiosa missio. Nam in metallum aut in opus metalli non dabuntur:nec torquentur. q Emansor † est,qui diu vagatus ad castra regredit. Desertor est,qui per prolixum r tempus vagatus reducitur. Is qui in exploratione s emanet,† hostibus insistētibus:aut qui à fossato recedit, capite puniendus est. Qui stationis munus t relinquit: plus q̄ emansor est. itaque pro modo delicti aut castigatur,aut gradu militiæ deiicitur. Si præsidis vel cuiusuis præpositi ab executione u* quis desistat: peccatū desertionis subibit. Si ad diem cōmeatus x quis nō veniat:perin-

† *Emansor.* qui non defendit ducem belli,aut qui deseruit eū: eo occiso,capite punitur.Fr.

curatur vadat cito, vel non? Respon. quia interim percipit salaria, quæ perdet si negligat redire: vt. j. proxi. §.

a *Docendi.* aliàs docendi: & aliàs ducendi, id est retinendi se domi. aliàs dicendi. Accursius.

b *Emerito.* id est stipendio: vt. j. l. sed & si. Emerita enim dicuntur commoda veteranorum.

c *Primum.* puta primipilarium: vel aduerbiũ temporis, si habes primò. Accursius.

d *Parcendũ est.* ad hoc infra. l. proxi. in fi. & l. qui commeatus. in fine.

e *Iterato.* ad hoc. C. de epis. aud. l. iij. in fi. & j. eod. l. nõ omnes. §. desertor. & in authen. de san. epis. §. antepen. col. ix. & supra de pœ. l. capitalium. §. solent. & §. grassatores.

f *Quamuis.* q. d. hoc in paganis, secus in militibus: vt supra eo. l. j. §. j. vel aliàs subaudi. s. in aliis criminibus.

g *Volens.* id est volũtarie trãsfu. sic. s. de re. di. l. fin. & sic non ob. s. de pœ. l. cogitationis. vel dic quòd non profugit, sed tamen ad aliquem actum processit: vt & aliàs. s. de sica. l. di uus. & de parrici. l. j. in fi. & de bo. eo. qui mor. sibi consci. l. fi. §. si quis aute. versi. sic aute.

h *Quis.* pro aliquo facto, forte vt naturæ seruiat.

i *Actu.* ad quod. C. de prin. agen. in re. l. penli. xij. & s. de libe. exhi. l. iij. §. Iulianus. & infra eo. l. non omnes. §. à barbaris.

k *Venia.* deliquit enim, quia stulte ibat. & fa. s. de ædil. edic. l. quis sit fugitiuus. §. idem ait.

l *Militiæ.* erat enim assumptus in. x. annis, intra quos fuit captus: & rediit post eos elapsos: aliàs si intra eos, militiæ restituitur: vt infra eo. l. non omnes. §. à barbaris.

m *Restituetur.* scilicet vt habeat priuil. veteranorum & emerita: sed non stipendia medij temporis: vt. j. l. pe. & l. non omnes. §. pe. contra. C. eo. l. j. vel dic vt ibi. Item secus in desertore: vt supra §. qui militiæ.

n *Amisit.* illicite: vt supra titu. j. l. ij. & l. post liminio caret. si autem ad ludum, tunc comprehenditur sub verbo alienauit, de quo verbo dic vt. j. eo. l. qui commeatus. §. fina.

o *Humanè.* id est humanius est vt sic puniatur: & sic proprie dicitur mutare. vel hic de æquitate, sed. s. de rigore. sic ponitur. s. de ap. l. non tantum. & est aduerbium. aliàs humerale: quod est genus armorum: vt. j. l. qui commeatus. §. fi.

p *Cesserit.* aliàs gesserit. magna est virtus obedientiæ: & sic est contra subditos pro prælatis. ad quod in decret. v. q. ij. c. ij. & s. man. si remunerandi. §. si passus. & l. sed Proculus. & ad Mace. l. sed & si. §. ij. & ad. l. Aquil. l. si seruus seruum. §. & si puerum. & C. de neg. gest. l. fi. & s. de condic. ob tur. cau. l. ij. §. pen. & in authẽ. vt defun. seu fu. §. j. col. v. C. de infan. ex. l. ij. & C. si contra ius vel vti. publi. l. & si legibus. & s. de iure do. l. j. & institu. de autho. tu. §. neque. & C. de sacrosan. eccle. authen. qui rem. & s. de ope. nouun. l. prætor. §. interdictum hoc. Sed ar. contra. C. de app. l. quoniam iudices. & s. quod vi aut clam. l. si alius. §. antepen.

q *Castra.* sic. s. de rerum diuisio. l. fina. Accursius.

r *Atrocem militum.* id est milites qui sunt atroces in hostes, seditiose concitauit in aliquem, non in hostem. vel dic, sæuiẽtes in hostes. cõcitauit, id est remouit ab illo ppõsito. vel dic cõcitauit etiã in hostes, sed non ex præcepto ducis belli: vt. s. §. in bello.

s *Mota est.* per aliquem militem facta est seditio, dum quidam alij quoquo modo rixarentur: hic quidem deiicietur militia. ad quod. s. de iniur. l. item apud. §. feciſſe.

t *Conspirent.* accipe auocari &c. & dic vel pro etiam.

u *Si legio.* i. qui præest legioni, deficiat ad maleficiũ puniendũ, & sic per præsidem. ad quod. C. de his qui latro. vel ali. cri. l. ij.

x *Auocari.* aliàs auocare, scilicet præsides.

y *Qui præpositum.* puta ducem belli.

z *Protegere.* i. defẽdere.

a *Capite.* vt. j. eo. l. omne delictũ. in fi. & s. ad Syll. l. ij. §. cũ dominus.

---

de in eum statuendum est, ac si emansisset, vel deseruisset, pro numero tẽporis: facta prius copia docẽdi, [a] num fortè casibus quibusdam detẽtus sit, propter quos venia dignus [esse] videatur. ¶ Qui militię tempus in desertione ĩpleuit: emerito [b] priuatur. ¶ Si plures simul primũ [c] * deseruerint, deinde intra certũ tempus reuersi sint: gradu pulsi, in diuersa loca distribuẽdi sunt. sed tironibus parcendum [d] est: qui si iteratò [e] hoc admiserint, pœna competenti adficiuntur. ¶ Is qui ad hostem confugit, & rediit, torquebitur: ad bestiásq;, vel in furcam damnabitur: quãuis [f] milites nihil eorum patiantur. Et is qui volens [g] transfugere, adprehẽsus est, capite punitur. Sed si ex improuiso, dum iter quis [h] facit, capiatur ab hostibus: inspecto vitæ eius præcedentis actu, [i] venia [k] ei dabitur. & si expleto tempore militiæ [l] redeat: vt veteranus restituetur, [m] & emerita accipiet. ¶ Miles qui in bello arma amisit, [n] vel alienauit, capite punitur: humanè [o] militiam mutat.

Qui aliena arma † subripuit: gradu militię pellẽdus est. ¶ In bello qui rem à duce prohibitam fecit, aut mandata non seruauit: capite punitur, etiam si res bene cesserit. P* Sed qui agmen † excessit: ex causa vel fustibus cæditur, vel mutare militiã solet. Necnon & si vallum quis transcendat, aut per murum castra [q] ingrediatur: capite punitur. Si verò quis fossam transiluit, militia reiicitur. ¶ Qui seditionem atrocem militum [r] cõcitauit, capite punitur. Si intra vociferationem, aut leuem querelã seditio mota est: [s] tunc gradu militiæ deiicitur. Et cũ multi milites in aliquod flagitiũ cõspirẽt, [t] vel si legio [u] deficiat: auocari [x] militia † solẽt. * ¶ Qui prępositum [y] suum protegere [z] noluerunt, vel deseruerunt: occiso eo, capite [a] puniuntur.

Incipit enumerare eos qui militare possunt, vel non.

IIII. ARRIVS MENANDER libro primo de re militari.

QVi cum vno testiculo natus est, quíve amisit: iure militabit, secundum diui Traiani rescriptum. Nam

---

[A] [B] [C] [D]

---

a Imò. vero ꝓprie intelligendum est, cũ interdũ integræ legiones exauctorari solitæ sint. Vide Bud. in annota. poster. hic.

† *Huc spectat quod de furtis militaribus ex Cincio refert Gellius. lib. 16. noct. Att. cap. 4.*

* *Flo. gesserit. 1. exitũ rei felicem sors dederit. E. Per.*

† *aggeretem.*

† *1. exauctorari, militia mitti, & quod vulgò dicitur cassari.*

Si autẽ totꝰ exercitus peccauerat, olim fiebat decimatio: idq; in vna etiã legione quandoque fiebat. Qđ Maximianũ imperatorem in ea Thebanorũ legiõe, cuius diuus Mauricius erat primicerꝰ, fecisse sacra testatur lite ra. E. Per.

* *Flo, solet*

Qui cum vno.] CASVS. Qui tantũ vnũ testiculũ habet, potest esse miles, & extãt exẽpla de Cotta & Sylla: quorũ quilibet habens vnũ testiculum fuit dux. [AD BESTIAS.] Ad bestias datus, deinde profugit, & militiæ se dedit, vel passus est se eligi in militem: quãdocũque inueniatur, capite punitur. Itẽ in insulam deportat [o] si inde fugit, & militiæ se dedit, vel passus est se eligi in militẽ, dissimulãdo deportationẽ: capite punitur. [TEMPORARIVM.] Dic casum vt in glos. quæ incipit, id est dicere si ad temp [s] erat &c. [AD TEMPVS.] Ad tempus relegatus, finito tẽpore relegationis dedit se militię. Dicitur ꝙ est inspicienda causa dãnationis: vt si contineat perpetuã infamiã, repellatur à militia. aliàs non repellatur. [REVS.] Accusatus de crimine capitali, pendente accusati. factus est miles. si probabitur illud crimẽ, punietur capite: nec remittendus est ad iudicem coram quo cœpta fuit accusatio: sed vbi est causa militiæ, auditur: si dicta causa sit, id est verum sit eum primò accusatum. & si à militia reiicitur ignominiosè, ad iudicem suum coram quo fuit cœpta accusatio, remittitur, nec ad militiam amodo admittitur. [ADVLTERII.] Accusatus de adulterio, vel de aliquo iudicio publico, non potest interim effici miles. Item non omnis homo habens litem prohibetur effici miles, sed ille tantum qui eo animo se dedit militiæ, vt præcisiorem se aduersario faceret in lite. nam talis remouetur à militia. parcitur autem ei si transigat in illa lite: & prædicta de causa remotus non fit infamis: & lite finita poterit se militiæ dare. [QVI POST DESERTIONEM.] Miles deserta vna militia, in aliam militiam se contulit. Dicitur quòd militari pœna puniendus est: & grauius delictum est detrectare militiam, quàm nouam illicite appetere. Item miles qui non respondebat præceptis factis à duce belli, in seruitutem olim reducebatur sicut proditor libertatis: & sic fit hodie: & militiam perdit, & pœna capitis cessat hoc casu: nec ad militiam reuertitur, cum alius loco eius in numero militum sit positus. [QVI FILIVM.] Pater subtrahit filium suum militem à militia tempore belli. dandus est iste pater in exilium, & in parte bonorum mulctatur. sed si tempore pacis subtrahit filium à militia, fustibus cæditur: filius autem requisitus, vel à patre postea exhibitus, dandus est in deteriorem militiam. non enim debebat pati se corrumpi à patre. sed si pater debilitauit filiũ suum militem, vt sic sit inhabilis militiæ: deportãdus est talis pater. [EDICTA.] Desertor dicitur miles, qui diu aufugit à militia, vt sic inter emãsores habeat. si autem se offerat postea duci belli, vel si deprehensus offeratur, pœnam desertoris in casibus euitat, quos infra proxime dices. Itẽ crimen emansoris leuius est, vt vitium erronis in seruis: desertoris crimen maius est, vt vitium fugitiui in seruis. Vltimo ponit causas propter quas subuenitur emansori. Franciscus.

Memorantur.

BIU Cujas

& duces Sylla & Cotta memorantur[a] eo habitu fuisse naturæ. ¶ Ad bestias datus si profugerit, & militiæ se dederit: quãdocũque[b] *inuentus, capite puniendus est.[c] Idemque obseruandũ est in eo qui legi se[d] passus est. ¶ In insulam deportatus, si effugiens militię se dedit, lectúsve[e] dissimulauit, capite puniendus est. ¶ Temporarium[f] exilium voluntario militi insulæ relegationem adsignat: dissimulatio perpetuum exilium. ¶ Ad tempus relegatus, si expleto spatio fugæ[g] militiæ* se dedit, causa damnationis quærenda est: vt si contineat infamiam perpetuã,[h] idem obseruetur.[i] si trãsactum de futuro sit:[k] & in ordinẽ redire potest, & honores[l] petere militiæ nõ ꝓhibetur. ¶ Reus[m] capitalis criminis voluntarius[n] miles, secundum diui Traiani rescriptum capite[o] puniendus est: nec remittendus est eò, vbi reus postulatus est,[p] sed vt accedente causa militiæ audiendus, si[q] dicta causa sit,[r] vel requirẽdus[s] adnotatus.[t] ¶ Ignominia missus, ad iudicẽ suum[u] remittendus est: nec recipiendus postea volens militare, licet fuerit absolutus.[x] ¶ Adulterij † vel aliquo iudicio publico damnati, inter milites nõ sunt recipiendi.[y] ¶ Non omnis qui litem habuit, & ideo militauerit, exauctorari iubetur: sed qui eo animo militiæ se dedit, vt sub obtentu militiæ pretiosiorem † se aduersario faceret.[z] Nec tamen facilè indulgendum est[a] extra ordinem[b] iudicationis,[c] qui[d] negotium[e] antè habuit: * sed si in transactione recidit,[f] indulgendum est.[g]

Exauctoratus[h] eo nomine[i], non vtique infamis erit, nec ꝓhibendus lite finita militię eiusdem ordinis se dare: alioquin & si relinquat litem,[k] vel trãsigat, retinendus est.[l] ¶ Qui post desertionẽ[m] in aliam militiam nomen dederũt, legíve[n] [se] passi sunt, imperator noster rescripsit & hos militariter[o] puniendos. Grauius autem delictum est detrectare[p] munus militiæ, quàm adpetere.[q] Nam & qui[r] ad delectum[s] olim non respondebant, † vt[t] proditores libertatis in seruitutem redigebantur: [u] sed mutato statu militiæ, cum ibi capite, hic ignominia? Respõ. hic ex leuiori crimine antea accusatus fuerat: ibi de capitali. ad quod ff. eo.l.iij.§.pen. & l.ij. in fi. & fa.j.eo.l.fi.

a *Memorantur.* passiue. & sic Cotta & Sylla fuerunt duces cum vno teste.[a] vel deponens: & dices quòd fuerunt iurisconsulti qui referunt quosdam duces fuisse carentes altero teste. & quòd subiicit natu, vel naturæ, dic, id est natiuitate.

a *Vide in hunc locum Caliũ Rhodig. lib. lec. antiqua. 4. cap. 7.*

b *Quandocunque.* aliàs quandoque, id est quandocunque.

c *Puniẽdus est.* facit. ff. de pœ. l. capitalium. §. in exulibus. & l. aut dãnum. §. inter.

d *Legi se.* hoc expone vt j. proximis duobus §. §. vbi ponitur lego, pro eligo. vel lectus, ꝑ electus.

† *Flo. quãdoque*

e *Lectus.* id est electꝰ, & dissimulauit deportationem: vel non electus dissimulauit dando se militiæ, vt subiicit. vel dic, vtroque casu sponte fuit miles electus, vel non electus. sed primo dixit qualiter erat deportatꝰ, spõte tamen recepit militiam: altero dissimulauit: vt &. j. proxi. §. & sic expone supra proxi. §.

* *Flo. militem*

f *Temporarium.* id est dicere, si ad tẽpus erat relegatꝰ, & excesit ante præfinitum tempus, & factus est voluntarius miles: dicendo tamen qualiter fuerat relegatꝰ, debebit relegari perpetuo in insulam. si dissimulando passus est se eligi in militem, tũc in perpetuum exilium, id est deportationem. ad quod ff. de pœ. l. capitalium. §. in exulibus. & l. rei capitalis. & l. aut damnũ. §. inter. sed si deportatus fiat miles, tunc capite: vt ff. proxi. §. & est sic de episcopo, qui est indignus, nisi fuerit ordinatus inuitus: vt. C. de episc. & cle. si quenquam. & facit. j. §. reus.

g *Fugæ.* id est relegationis, quæ lata fuga quandoque dicitur: vt ff. de inter. & releg. l. exilium.

h *Perpetuam.* ergo aliqua est temporalis. quod dic vt suprà de pœnis. l. in seruorum. §. fina. & facit. j. de decurio. l. ad tempus.

i *Idem obseruetur.* quod plene dicitur. ff. proxi. §.

k *Sit.* id est esse intelligitur. & dic, de futuro, id est de infamia futuri tẽporis: quod est, si corporalis pro pecuniaria: vt. ff. de his qui not. infa. l. qũid ergo. §. pœna. & ibi no. aliàs de furto: vt quia relegatus fuerat propter furtũ. sed certe non videtur inquiri debere hanc causam: vt. ff. de postu. l. imperator. contra. Sol. vt ibi.

l *Et honores.* veteres statim: alios non statim: vt. j. de decu. l. ij. & j. ad munici. l. ordine. Accursius.

m *Reus.* id est accusatus.

n *Voluntarius.* secus si coactus: & hoc fuit pendente accusatione. Accursius.

o *Capite.* ob hoc ipsum accusatus, quòd passus est fieri vel eligi miles: arg. ff. ea. l. §. ad bestias. vel dic ex crimine probato quo accusatur, quod capitale erat.

p *Postulatus est.* id est accusatus de primo crimine, sed vbi est causa militiæ.

q *Si.* id est quamuis. Accursius.

r *Dicta causa sit.* id est verum sit eum primò accusatum, vel si dicta ex causa, scilicet militiæ, sit ibi: aliàs si abest à loco militiæ, requiritur: vt. ff. de requi. re. l. j. sed contra. ff. de iudi. l. si quis post. Solu. speciale hic in milite armato, ne auocetur propter cõmunem causam militiæ: quod publice prodest. vel hic vocatus, licet sponte acceperit: ibi non vocatus. vel ibi in eadem re vocatus: hic in alia. sed aut succumbit in ista, & non remittitur in prima. aut absoluitur: & tunc remittitur in prima, secundum quosdam. sed prima placet. in casu tamen remittitur etiã in noua: vt. j. proxi. §. Accursius.

s *Requirendus.* scilicet de secundo crimine, secundũ quosdã. Ac.

t *Annotatus.* id est bona sequestrata.

u *Ad iudicem suum.* coram quo ante militiam fuerat accusatus. & coniungitur superiori. §. & in simili casu loquitur. sed quomodo, cum ibi capite, hic ignominia? Respõ. hic ex leuiori crimine antea accusatus fuerat: ibi de capitali. ad quod ff. eo. l. iij. §. pen. & l. ij. in fi. & fa. j. eo. l. fi.

† *Mutato militiæ*

x *Absolutus.* à suo iudice. & sic not. argu. quòd periurus pœnitentiam accipiens, vel infamis, non testificatur: vt not. C. de nupt. imperialis. & facit. C. eodem. l. iij. Accursius.

y *Recipiendi.* ff. de his qui no. infa. l. ij. §. miles. & ff. de adulte. l. miles. Sed quid mirũ, cũ capite puniantur? Sed dico quòd tẽpore huius. l. nõ erat pœna gladij pro adulterio, licet hodie sit: vt. C. de adul. l. quamuis. ij. vel ex alio capitulo. l. fuit dãnatus, cum multa sint: vt ff. de minõ. l. auxiliũ. vt stupro, vbi tantum publicatio bonorũ fit: vt instit. de publi. iudi. §. ij. nisi in casu ibi excepto, & C. si quis eam cuius tu. fu. cor. l. j. & de mul. quæ seruis propriis. l. j.

* *Filiũ*

z *Faceret.* sic. C. qui mili. non pos. l. j.

† *Fidei*

a *Indulgendum est.* scilicet illis qui dicunt se non malo animo militasse. Accursius.

b *Extra ordinem.* duæ partes, id est extra iudicium. vel aliter vt supra de deiecto* l. j. §. cum seruus. q. d. puniẽdi sunt: nec eis parcitur nisi per iudicium. sed quia non animo malo militauerunt, tunc parcitur iure communi: quia absoluitur. idem si transigat. & sic est arg. qꝯ qui trãsigit, vincere videt. de quo dic vt ff. man. l. fi.

* *aliis quibus in vel ejus*

c *Iudicationis.* id est sine cognitione iudicis.

d *Qui.* illi scilicet qui &c.

e *Negocium.* id est litem.

f *Recidit.* scilicet negocium illud.

g *Indulgendum est.* de iure communi.

h *Exauctoratus.* id est à militia depositus.

i *Eo nomine.* id est eadem causa quæ fuit dicta in superiori. §. secus si ex alia: vt supra de his qui not. infa. l. ij. §. ignominiæ. versi. sed & si.

k *Relinquat litem.* paciscendo, vel transigendo, vt subiicit, aduersario desistente. Accursius.

l *Retinendus est.* in prohibitione, quod est iniquum: vt ff. ea. l. §. non omnis.

m *Qui post desertionem.* quis sit desertor, dic vt j. eo. l. edicto.

n *Legíve.* id est eligi.

o *Militariter.* id est pœna militiæ.

p *Detrectare.* sic. ff. de admi. tuto. l. tutores qui primo. §. tutor datus. & j. ad muni. l. fi. j. respon. & C. de condic. ob tur. cau. l. quod euitandi. & C. quod met. cau. l. cum te.

q *Appetere.* etiam illicite. nam licite petere non est delictum: vt ff. §. ad tempus. in fi. vel vbi veterem: nouam autẽ petere, delictũ est: vt ff. ex quibus cau. ma. l. qui data. & ad. l. Iul. ambi. l. j.

r *Et qui.* scilicet milites. Accursius.

s *Ad delectum.* scilicet factum à duce belli.

t *Vt.* id est sicut.

p *Redigebantur.* hodie etiam hoc contingit in causa liberali: vt C. de asser. tol. l. j. §. scientes. sed in aliis vt cõtumax punitur: vt ff. de re iud. l. cõtumacia. in prĩ. & §. j. & de iudic. l. & post. §. sciẽdũ.

Recessum.

BIU Cujas

litiæ, recessum [a] à capitis pœna est: quia plerumque [b] voluntario milite numeri supplentur. ¶ Qui filium suum subtrahit militiæ belli tempore: exilio, & bonorum parte multandus est. Si in pace, fustibus cędi iubetur: & requisitus iuuenis, vel à patre postea exhibitus, in deteriorem militiam dandus est. Qui* enim se * solicitauit ab alio, [c] veniam non meretur. ¶ Eum qui filium debilitauit delectu [d] per bellū [e] indicto, vt inhabilis militię sit: præceptū diui Traiani deportauit. ¶ Edicta Germanici Cæsaris militem desertorem [f] faciebant, qui diu abfuisset: [g] vt is inter emansores [h] haberetur. Sed siue redeat quis, & offerat se, siue deprehensus offeratur: pœnam desertionis euitat: [i] nec interest cui se offerat, vel à quo [k] deprehendatur. Leuius itaque delictum emāsoris* habetur, vt erronis in seruis: desertoris [l] * grauius, vt in fugitiuis. [m] ¶ Examinantur autem causæ semper emansionis, & cur, & vbi fuerit, & quid egerit: & datur venia valetudini, adfectioni parentum, [n] & adfinium, & si seruum fugientem persecutus est, vel si qua huiusmodi causa sit. Sed & ignoráti adhuc disciplinam tyroni ignoscitur. [o]

a *Recessum.* quia hodie redigitur in seruitutem: & sic recessum est à pœna capitali, secundum quosdam, scilicet quando mutauit militiā, vt hic fuit. Vel dic recessum à pœna capitali, scilicet seruitutis: & mutat militiam, id est reiicitur de vtraque: vel ponitur in deteriorem.

b *Quia plerumque.* vnde bene deiicitur, & nō admittitur, quia alius iam impleuit numerū, qui eius loco suppositus est: & secūdum hoc voluntas, quia voluntarie recesit.

c *Solicitauit ab alio.* & se subtrahi à patre passus est. ad quod. ĭ. eo. l. miles. §. pen.

d *Delectu.* aliàs delectum. Delectum, id est electum. sic. ŏ. eo. l. j. §. j. vel dic proprie.

e *Per bellū.* id est propter timorem belli indicti hostibus, vel ab hostibus. & fa. ĭ. ad municip. l. fi. §. antepe.

f *Desertorem.* improprie.

g *Abfuisset.* aliàs abfuisset: aliàs aufugisset.

h *Emansores.* qui nō diu stabant: vt. ĭ. dicit. & supra. l. iij. §. emansor. qui ergo diu emanebat, desertor erat: vt hic dicitur.

i *Euitat.* ex causis, vt statim subiicit. ĭ. examinātur &c. &. ĭ. l. proxi. Accursius.

k *A quo.* non refert à quo: vt. ŏ. de verb. obli. l. cum seruus.

l *Desertoris.* scilicet delictum.

m *Fugitiuis.* sic. ŏ. de ædil. edi. l. quis sit fugitiuus. in princ. &. §. erronem.

n *Parentum.* No. propter consanguinitatem aliquem excusari: sic. ŏ. de excep. l. ij. & de lib. ho. exhi. l. iij. §. si eum.

o *Ignoscitur.* ad hoc. ĭ. l. proxi. in prin. &. l. qui cōmeatus. in fine. &. ŏ. l. j. in fine. Accursius.

forte non male ita legas: Qui q. cum se subtrahit solicitatus ab alio, veniā &c.

Hal. solicitari ab alio passus est, veniam &c.

Flo. emāsionis

Flo. desertionis

Consanguinitas excusat.

[a] Sed & numeri,* si solus, vel cum altero, vel cum plurib⁹ deseruit, aliúdve quod* crimen desertioni [r] adiunxerit. Item temporis quo in desertione fuerit, & eorum quæ postea gesta fuerint. Sed & si fuerit vltro reuersus, non cum necessitudine: non erit eiusdē sortis. [f] ¶ Qui in pace deseruit, eques gradu pellendus est: pedes militiam mutat. In bello idem admissum [t] capite puniendum est. ¶ Qui desertioni aliud crimen adiungit, grauius puniēdus est: & si furtum factum sit, veluti [u] alia desertio habebitur: vel * si plagiū factum [est,] vel adgressura, [seu] abigeatus, vel quid simile accesserit. ¶ Desortor si in vrbe inueniatur, capite [x] puniri solet: alibi adprehensus, ex prima desertione restitui potest: iterum deserendo, [y] capite puniendus [z] est. ¶ Qui in desertione fuit: si se obtulerit, [a] ex indulgentia imperatoris nostri in insulam deportandus* est. ¶ Qui captus, cum poterat redire, non rediit: pro transfuga habetur. [b] Item eum qui in præsidio [c] captus est, in eadem conditione [d] esse certum est. Si tamen ex improuiso, dum iter facit, aut epistolā fert, capiatur quis: veniam meretur. [e] ¶ A barbaris [f] remissos milites, ita restitui [g] oportere Hadrianus rescripsit, si probabunt se captos euasisse, non transfugisse. sed hoc licet liquido constare nō possit, argumētis tamen cognoscendum est. & si bonus miles [h] antea existimatè actæ vitæ.

Flo. mumerus

Flo. quid

Flo. vt §. §. qui in desertione.

Offerenti se spōte parcitur.

Flo. deportatus

p *Similiter.* id est æqualiter.

q *Vitæ.* vt. ĭ. ca. l. §. 3 barbaris.

r *Desertioni.* scilicet furtum vel plagium.

s *Sortis.* id est conditionis. nam tantū in insulam deportatur: vt. ĭ.

t *Admissum.* scilicet delictum desertionis.

u *Veluti.* id est quasi alia à simplici, cum qua nō est admixtum aliud delictum. vel id est secunda, quasi bis deserat qui delinquēdo deserit.

x *Capite.* inspecta sua vita priori: vt. ŏ. in prī. huius. l.

y *Iterum deserendo.* secundo: & sic ex cōsuetudine: vt. ŏ. eo. l. desertorem. §. si plures. & facit. ŏ. de pœ. l. capitalium. §. solent. & in authen. de litig. §. antepe. col. viij. aliàs dicit litera differendo.

z *Puniendus.* aliàs est in litera, quandoque: quod expone vt. ŏ. in prin. huius. l. aliàs deest. Accursius.

a *Si se obtulerit.* sic supra de iure fisci. l. edicto. & supra in princ. huius. l.

b *Pro transfuga habetur.* ŏ. tit. j. l. postliminiū. §. captiuus. &. l. si captiuus. in prin. Ité facit. ŏ. quibus ex cau. ma. l. item hi. §. j. &. l. si cui. §. tamdiu. & de ædil. edi. l. quis sit fugitiuus. §. idem ait. & in decre. xj. q. iij. §. præmisi. &. ij. q. j. c. in primis. &. §. desertoris. & ita qui non facit quod debet cum posit, punitur: vt. ĭ. eod. l. omne. §. fi. & argu. ĭ. de verb. signi. l. alienationis. §. j. Accursius.

c *Qui in præsidio.* id est exploratione,* vel spia: & poterat redire, & debebat, & non rediit. per tales enim habemus præsidium: id est insidias hostium præscimus. sic ponitur supra de lega. iij. l. si chorus. §. j. & de capti. l. in bello. §. manumittendo.

Immo præsidiū est numerus & statio militum ad vrbis vel arcis custodiā destinatorū: Gallicè, garnison. E. P.

d *Conditione.* vt sit pro transfuga: vt. ŏ. proxi. respon.

e *Meretur.* & emerita accipiet: vt. ŏ. eo. l. desertorem. §. is qui. ibi, sed si ex improuiso. &. ĭ. §. qui ab hostibus.

f *A barbaris.* i. hostibus.

g *Restitui.* suæ militiæ. Accursius.

h *Bonus miles.* si bonus fuit, & bonus præsumitur. sic etiam si malus. ad quod facit supra de proba. l. cum tacitum. &. l. eum. & de transact.

v. Idem libro secundo de Re militari.

Non omnes desertores similiter [p] puniendi sunt: sed habetur & ordinis [&] stipēdiorū ratio, [&] gradus militiæ, vel loci [ac] muneris deserti, & an-

Non omnes.] Casvs. In desertorem nō semper eadem pœna imponitur, sed habetur ratio ordinis, & stipēdiorū, & gradus militiæ, & vitæ eius præcedentis. Ité inspicitur si solus recesit, vel cum aliis. Item quāto tempore fuit in desertione. Item si vltro, id est sponte reuertatur, mitius punitur. nam tantum in insulam deportatur. Item qui in pace deseruit militiam: eques gradu repellitur, pedes militiam mutat. sed si tempore belli deserat militiam: capite punitur. & si deserēdo militiam, aliud delictū faciat, veluti furtum, aut plagium, vel simile: grauius punitur. Item desertor militiæ si in vrbe, scilicet Romæ inueniatur: capite punitur. si autem alibi apprehendatur: ex prima desertione potest restitui, ex secunda non: immo penitus capite punitur. Item desertor militiæ si se offerat: ex indulgentia principis in insulam deportari solet. Item captus ab hostibus, si cum posset redire non rediit, pro transfuga habetur. Item cum quis iuisset ad hostes vt spia, ibidem captus est: & cum posset redire, non rediit: pro transfuga habetur. si tamen cum iter Seius dire, non rediit: pro transfuga habetur. si tamen cum iter Seius faceret, vel epistolam ferret, captus est: non committēdo in hoc dolum: deinde reuertatur: veniam meretur, & emerita accipiet. [A BARBARIS.] Cum aliquis miles esset captus ab hostibus, reuertitur. ita demū restituitur suæ militiæ, si probabit se

BIU Cujas

transact.l.cum hi.§.in persona eius.& de testi.l.testium.in princ. &.C.de in integ.resti.mi.l.si minorem.& supra de libe.exhiben. l.iij.§ Iulian⁹ait.& de accu.l.si cui.& in auth.de mona.§. si vero intra.col.j.& qui satisd.cogan.l.de die.§.fin.& de act. emp.l.pen.

a *Credatur*.quãtum ad præsumptionem.probabitur ergo in cõtrariũ: vt.C. de incest. nup.l. qui contra legũ.

b *Si emansor*.ff. eo. l. iij.§.emansor.

c *Suorum*.commilitonum:vel,id est suæ partis.

d *Segnis*. in suis propriis negotiis:quo casu ex fatuitate captus videtur.ad quod.ff.de pœnis.l.j.in fine.

e *Redit*.secus videtur ergo si post paruũ, argumẽ.ff. de arb.l. item. in prin. ibi.§. si multo. & hic est multũ, quinquẽnium:vt.j.eo.l.milites.§.fina.

f *Restituendus*. Si expleto tempore militiæ rediit: vt supra.l.iij.§. is qui ad.versi. sed si ex improuiso. & dic vt ibi.Accursius.

g *Et præmia & emeritum*. aliàs præmium & meritum. aliàs præmium emeritum.

h *Rescripsit*. parcitur sponte cõfitenti.sic.C. ad.l. Iuliam maiesta.l. quisquis. in fine. & .C. de his qui se def.l.j.

i *Ea*. scilicet adprehẽdere latrones,& demonstrare transfugas. & sic not.argu. contra docto. promittẽtes maria & montes, vt nõ sit eis credendum.

Mne delictũ.]*Cavsvs*. Delictum militare appellatur,qđ committitur cõtra disciplinam militarem:vt delictum pigritiæ. Itẽ contumaciæ, vel desiẽtiæ.Item si manum intulit in præpositum, id est in ducem belli, capite punitur:& dignitate præpositi augetur crimen.Item contumacia aduersus ducem vel præsidem commissa, capite punienda est.Itẽ miles qui de prelio primus aufugit,capite punitur.& hoc ideo quia malum exemplum, scilicet fugiendi,dedit aliis militibus. Item exploratores qui secreta nunciant hostibus: tanquam proditores capite puniuntur. Item miles caligatus, id est infirmus & obscurus, qui fingit se infirmum vt sic in exercitum non vadat:capite punitur.Item miles qui commilitonem vulnerat: si cum lapide,militia reiicitur.si cum gladio, caput perdit. [*Qvi se vvlneravit &c*.] Miles qui se vulnerauit, vel aliàs voluit se occidere, si hoc fecit ob impatientiam doloris,aut tædio vitæ, vel simili de causa:cum ignominia remittitur à militia.si autem metu pœnæ criminis commissi prædicta fecit, puniatur capite.si autem per vinũ motus,vt quia ebrius, vel per lasciuiam prædicta fecit:perdit militiam,nec aliam pœnam patitur.Item miles qui præpositum suum,id est ducem belli nõ protexit, id est nõ adiuuit cum posset:punitur eadem pœna qua occisor ducis.si autem resistere non potuit:parcitur ei.Item milites qui deseruerunt præfectum eorum captum à latronibus: capite puniuntur.Item proditor transfuga capite punitur.&.h.d.hic.§. cum.l.seq.Franciscus.

k *Exigit*.de his respondet sub duce belli,vel sub præside:vt.C. eo.l.fina.in principio.

l *Segnitiæ*.id est pigritiæ.

tus * fuit, prope est vt adfirmationi eius credatur. [a] si emansor, [b]*aut negligens suorum, [c] aut segnis, [d] aut extra cõtubernium agens:nõ credetur ei. ℣ Si post multum temporis redit [e] qui ab hostibus captus est,& captum eum,non transfugisse cõstiterit: vt veteranus erit restituendus: [f] & præmia [g] & emeritum capiet. ℣ Qui transfugit, & postea multos latrones adprehendit,& transfugas demõstrauit:posse ei parci diuus Hadrianus rescripsit: [h] ei tamen pollicenti ea, [i] nihil permitti oportere.

VI. Idem libro tertio de Re militari.

Omne delictum† est militis, quod aliter quàm disciplina communis exigit, [k] committitur: veluti segnitiæ [l] crimẽ, vel contumaciæ, vel desidiæ. ℣ Qui manus intulit præposito, [m] capite puniendus est. augetur † autem petulãtiæ crimen dignitate præpositi. [n] ℣ Contumacia [o] omnis[militis]aduersus ducem,vel præsidem, capite puniendã est. ℣ Qui in acie prior fugam fecit spectantibus militibus, propter exemplum [p] capite puniendus est. ℣ Exploratores, [q] qui secreta nuntiauerũt hostibus,proditores [r] sunt,& capitis pœnas luũt. Sed & caligatus [s] qui metu [t] hostium lãguorem simulauit: in pari[cum] eis causa est. ℣ Si quis commilitonẽ vulnerauit: si quidẽ lapide, militia reiicitur: si gladio,caput amittit. [u]*Qui se vulnerauit,vel aliàs mortẽ sibi consciuit: imperator Hadrian⁹ rescripsit (vt modus eius rei statutus [x] sit)vt si impatientia doloris, aut tædio vitæ, aut morbo,aut furore, aut pudore, mori maluit: non animaduertatur in eum, sed ignominia mittatur: [y] si nihil tale prẽtendat, [z] capite puniatur. [a] Per vinum aut lasciuiam lapsis, [b] capitalis pœna remittenda est, & militiæ mutatio irrogãda. ℣ Qui præpositũ suum nõ protexit [c] cum posset: in pari causa factori habendus est. [d] si resistere nõ potuit, parcẽdum[est]ei. Sed & in eos qui præfectum cẽturiæ [e] à latronibus [f] circunuẽtum deseruerũt,animaduerti placuit. [g]

VII. Tarrvntenvs paternvs libro.ij. de Re militari.

Proditores [h] [vel] transfugę plerũque capite puniuntur: & exauctorati torquentur.nam pro hoste,nõ pro milite,habẽtur.

VIII. Vlpianvs libro octauo Disputationum.

Qvi status controuersiã patiuntur: licet re vera liberi sunt,non debent per id tempus nomẽ militiæ dare: maximè [i] lite ordinata: siue ex libertate in seruitutem, siue contrà petãtur:nec hi quidẽ qui ingenui bona fide seruiũt:sed nec qui ab hostibus redempti sunt, priusquam se luant. [k]

m *Præposito*.puta duci belli.

n *Dignitate præpositi*.sic.ff.de pœ.l.aut facta.§.persona.& inst.de iniur.§.atrox.&.ff.l.ij.&.iij.&.j.l.milites.§.missionum.in fine.

o *Contumacia*.scilicet ex animo.& facit.ff.l.iij.§.in bello.Et no. argu.contra clericos contumaces.Accursius.

p *Propter exemplum*. malum, scilicet vt fugiant. sic.ff.de pœnis.l. aut facta.§.fina.&.C.si fer.expor.l.meueor.& *capiat in authen. vt iu. sine admonitione quoquo suffra.§.eos.in *Flo.* fin.col.ij. &.C. ad leg. Iul. repe.l.j. & de bo. eo.qui sub tut.l.quamuis. &.C. dẽ hæreti.l. quicunque.

q *Exploratores*.ff. de pœ.l. si quis aliquid.§. j.&.§. si quis. &.§. instrumenta. & ad.l. Iul. ma.l.j.Accursius.

r *Proditores*.& ideo puniuntur:vt.j.l.proxi.

s *Caligatus*. exponẽ vt in authen. qui. mo.na. effic. legi.§. quisquis. col.vj.

t *Metu*. quia nolebat pugnare: vt Grimaldus.

u *Caput amittit*.sic.C. ad.l.Iul.maie.quisquis. in princip.

x *Statutus*.aliàs statutus:aliàs statuendus.

y *Mittatur*. id est remittatur.

z *Prætendat*.sed metu pœnæ criminis.

a *Puniatur*.facit supra de iure fisc.l. in fraudem.§.eius.& de pœ.l. si quis aliquid.§. fina. &.l. respiciendum.§.ij. & ad legem Pompeiam de parric.l. penulti.& de iniust. test.l. si quis filio.§. quòd si quis & §.quòd si tædio. &.C. qui testa.fa. pos.l.ij.& de bo. eo.l.j.&.ij. &.ff. de fica.l.lege.§.j.& supra de pecu.l. peculiũ. ij.§.si ipse seruus.

b *Lapsis*.culpa præcedens non omnino punitur.

c *Non protexit*.non adiuuit.

d *Factori habendus est*. facit.ff.l.non omnes.§. qui captus. Item facit.ff.ad Syll.l.j.§.occisorum.&.§.si sibi.& supra.l.iij.§. si præsidis. & .§.seq. &.ff.loc.l.item quæritur.§.exercitu. & in decret. xxxvij.distinct.c.ergo si quis.&.lxxxviij.dist.c.culpa.

e *Centuriæ*.id est centurionem.

f *A latronibus*.hoc expone vt.ff.tit.j.l.hostes.

g *Placuit*.capite,vbi præpositus est occisus: vt supra.l.iij.§.fin. sed qui manum intulit, capite punitur, etiam si non occidit.ff. ea.l.§.j.

h *Proditores*. quilibet transfuga est proditor:sed non econtra: vt.ff.titu.j.l.postliminium.§.transfugæ. & supra.l.proxi.§. exploratores.& de pœ.l. si quis aliqđ.§.j.& de his qui no. infa. athletas.§.fi.& not.quòd aliàs est,proditores vel: aliàs deest vel.

Qvi status.]*Cavsvs*. Qui patitur quæstionem seruitutis:licet in veritate sit liber, interim non potest effici miles, siue ex seruit.in libertatem se petat, siue econtra. Item ingenuus qui bona fide seruit, non potest interim fieri miles. Item redemptus ab hostibus,non potest effici miles priusquam soluat. Franciscus.

i *Maximè*. pro etiam : nam tunc magis videbatur quòd posset vt.ff.de lib.causa.l.de libertate.

k *Luant*.ad hoc.ff.titu.j.l.si patre.j.respon.Accursius.

BIU Cujas

Milites.] *CASVS.* Prohibetur miles prædia comparare in ea prouincia in qua militat, præterquam si bona patris eius fiscus venderet. nam tunc emere potest. si autem durante militia emat prædium contra interdictum nostræ legis, confiscatur tale prædium: & fiscus potest illud vindicare, si delatum sit. si autem nõdum delato prædio in fiscum, finita sit militia: nõ potest amodo deferri. Item miles iure successionis potest adquirere prædia in prouincia in qua militat. Franciscus.

a *Si paterna.* prædia. & facit supra de contrahenda emptione. l. qui officij. & de iure fisci. l. aufertur. §. quod à præside. & de inoffic. testa. l. filius. Accursius.

b *Permittuntur.* vt. ſ. eo. l. qui cũ vno. §. exauctoratus. & supra de adult. l. si adulteriũ. §. idem.

c *Fisco.* id est à fisco.

d *Comparatum.* à milite. Accursius.

e *Delatũ.* scilicet prędium illud fisco.

f *Causa.* prædij comparati.

g *Non est locus.* quia peruenit ad eum casum à quo incipere nõ potest: vt supra proxi. l. respon. & j. eo. l. milites. ibi, is etiam.

h *Non prohibẽtur.* quia quod nõ potest per se, potest per alium: vt. j. de decu. l. decurio qui. & supra de acquiren. rerum dominio. l. quędã. & de his qui. vt indig. l. post legatum. §. qui accusauit. & de fal. l. j. §. penul. in fin. & de libe. cau. l. si seruus. & supra qui & à quib. l. si seruo. & C. de petitione hæredi. l. hæreditas. & de lega. iij. l. pater filium. §. quindecim. & de excep. l. inter. & supra quæ res pigno. l. Aristo. sed argu. contra supra de ope. lib. l. cum patronus. §. j.

Qui excubias.] *CASVS.* Custos nocturnus palatij regij si deserat custodiam: capite punitur. Item miles qui deseruit militiam, deinde restitutus est in militiam: non recuperat salaria medij temporis, nisi princeps hoc specialiter indulserit. Franciscus.

i *Qui excubias.* id est nocturnas vigilias ad custodiam palatij principis, vel ducis belli. sic. ſ. de offic. præfect. vrb. l. j.

k *Desertionis.* aliàs despectionis: & aliàs desertionis: vt qa despexit vel deseruit suum præpositum: vt supra eo. l. omne. §. finali. vel militiam deseruit.

l *Accipit.* vt. C. eo. l. j.

m *A bonis.* ad hoc. C. de tabulariis. l. generali. sed contra. C. qui mili. non poss. l. finali. & l. super seruis. libro duodecimo. Solu. hic corrigitur: vel ibi auctoritate principis, nõ aliàs: vt hic. vel ibi electus: hic appetit. H. vel ibi non militat seruus, sed propter domini scientiam fit liber: & sic militat liber, non seruus.

Officium.] *CASVS.* Officium eius qui regit exercitũ, consistit & in danda & in obseruanda disciplina. Item parcissime debet commeatum dare. Item equum militarem extra prouinciam duci non permittat. Item non dimittat militẽ ire piscatum, vel venatum: nec fabrilibus operibus militem immisceat. Item & in aliis consistit officium tribunorum, vel eorum qui exercitui præsunt: quæ declarantur in litera. Franciscus.

n *Disciplina.* quæ est in militibus: vt. ſ. eo. l. iij. §. in bello. & in aliis multis. Accursius.

o *Paternus.* proprium nomen.

p *Armato.* id est armatis, scilicet militibus. & sic singulare pro plurali: vt. j. de verbo. signifi. l. in vsu. vel determinetur armato, à verbo dare, quod est. j. & tunc dic, præesse, scilicit militiæ, vel exercitui.

q *Parcissimè.* sed tẽpore expeditionis nullo modo: vt. C. de cõmea. l. j. lib. xij.

r *Etsi.* id est quamuis. hęc sunt verba Augusti. Accursius.

s *Alienum.* à iure, id est non est contra ius.

t *Tuum fiat.* id est aliquod opus alicuius priuati.

u *Tolerandus.* & ideo non concedam. ad hoc ſ. nau. cau. ſta. l. j. &. ſ. de suspec. tut. l. iij. §. sed si pater.

x *Frumentationibus.* vt abundet frumẽtum, & annona.

y *Frumentum.* sit bonum, vel malum.

z *Modum.* id est militaribus modis.

a *Principiis.* cũ milites assumũtur: vel cum aliqua rixa nascitur: vt supra. l. iij. §. pe. & sic faciat in authen. de nõ alienã. §. si minus. col. ij. Accursius.

b *Inspicere.* vt sic sint licentiandi, vel non: vt C. eod. l. semel. lib. xij.

Milites.] *CASVS.* Milites prohibentur agrum comparare in ea prouincia in qua militant. secus in domo. & redditur ratio in litera. in alia autem prouincia possunt comparare agros. sed in ea prouincia in qua militant, nec nomine alieno agrum debent comparare. alioquin ager confiscatur, si deferatur fisco antequam miles missionem id est licentiam recedendi accepit. postquam enim miles reuersus est de militia, non potest deferri in fiscum. & hoc est verum, si ex honesta causa est reuersus. idem si ex causaria. secus si ex ignominiosa. Vltimo dicit: missionum tres sunt causæ, scilicet honesta, item causaria, item ignominiosa. & dat exempla: & de effectu earum dicit. [*IRREVERENS.*] Miles irreuerens, id est qui non reueretur ducem belli: coërcendus est. & dicit à quibus est castigandus. Item miles qui non patitur se castigari à centurione, eidem resistendo: infamatur. si autem vitem, id est virgam tenet, ita quòd non patitur se verberari: mutat militiam. si autem frangat virgam, vel manum centurioni infert: capite punitur. [*EIVS FVCAM.*] Miles sub custodia vel in carcere existens, inde decessit, siue aufugit. non dicitur desertor militiæ. qui autem carcere effracto fugit: licet ante non fuerit desertor militiæ, capite punitur. Item si filiusfamilias miles deserat militiam: & erat eius conditionis quòd si apprehenderetur, deberet decapitari: & pater eum obtulit duci belli: non decapitabitur hoc casu: ne videatur pater filium ad supplicium obtulisse: sed in duriorem militiam dabitur. Item qui per quinquennium stetit in desertione: si offerat se duci belli: per quinquennium debet deportari. & sic fuit de facto iudicatum à diuo Seuero & Antonino. Franciscus Accursius.

c *Peragunt.* nisi &c. vt supra eo. l. milites. & fa. C. loca. l. milites. & supra de iure fisc. l. aufertur. §. quod à præside. & supra de auct. tut. l. pupillus. & de contrahen. empt. l. non licet. & l. qui officij. Accursius.

IX. MARCIANVS libro tertio Institutionum.

MIlites prohibentur prædia comparare in his prouinciis, in quibus militãt: *præterquam si paterna[a] eorum fiscus distrahat. nam hãc speciem Seuerus & Antoninus remiserunt. sed & stipendiis impletis emere permittuntur. [b] Fisco[c] autem vindicatur prædium illicitè comparatum, [d] si delatum[e] sit. *Sed & si nondũ delata causa[f] stipendia impleta sint, vel missio contigerit: delationi locus[g] non est. ſ Milites si hæredes extiterit, possidere ibi prædia non prohibentur.[h]

X. PAVLVS libro singulari Regularum.

QVi excubias[i] palatij deseruerit, capite punitur. Sed ex causa desertionis[k] restitutus in militiam, nõ aliter medij temporis stipendium & donatiua † accipit,[l] nisi hoc liberalitas principalis ei specialiter indulserit.

XI. MARCIANVS libro secundo Regularum.

AB omni[m] militia serui prohibentur: alioquin capite puniuntur.

XII. MACER libro primo de Re militari.

OFficium regentis exercitum, non tantum in dãda, sed etiam in obseruanda † disciplina[n] consistit.*

Milites non debent exercere officia vilia, siue mechanica, quibus possint à militia distrahi. h. d.

ſ Paternus[o] quoq; scripsit, debere eum qui se meminerit armato[p] præesse, parcissimè[q] cõmeatum dare, equum militarem extra prouinciam duci nõ permittere: ad opus priuatũ, piscatum, venatum, militem nõ mittere. Nam in disciplina Augusti ita cauetur: Etsi[r] scio fabrilibus operib[s] exerceri milites, nõ esse alienũ: [t] vereor tamẽ si quicquã permisero quod in vsum meum aut tuum fiat, [u] ne modus in ea re non adhibeatur qui mihi sit tolerandus. [x] ſ Officium tribunorum † est, vel eorum qui exercitui præsunt, milites in castris cõtinere, ad exercitationẽ producere, claues portarũ susci pere, vigilias interdum circuire, frumentationibus[x] commilitonum interesse, frumentum[y] probare, mensorum fraudem coërcere, delicta secundum suę auctoritatis modum[z] castigare, principiis[a] † frequenter interesse, querelas commilitonum audire, valetudinarios inspicere.[b]

XIII. IDEM libro secundo de Re militari.

MIlites agrum cõparare prohibentur in ea prouincia in qua bellica opera peragũt,[c] scilicet ne studio culturę [à] miliplina[n] consistit.*

Flo. si delatus fuerit.

Flo. militiam

Vide Bu. in. l. munerũ. §. Elæ poria. ad fi. j. de mu. & ho. & Lazium lib. 4. cap. 10.

Principia in castris erat, vbi ius reddebatur, sedentibus ibi ordinum principibus. his dicit hic iure con. debere tribunos sæpe interesse. Egi. Per.

Fl. constitit

Principia

Quam exacte obseruata fuerit à Romanis hæc disciplina, complurimus exemplis docet Valer. Maximi. li. 2. ca. 2.

BIU Cujas

litia sua auocentur:& ideo domum [a] comparare non prohibentur. Sed & agros in alia prouincia comparare possunt:cæterum in ea prouincia in quam propter prælij causam venerũt, ne sub alieno quidem nomine [b] eis agrum comparare licet:alioquin fisco vindicabitur.

Qui miles contra legem emerit agrũ, debet deferri in fiscum. scilicet ante missionem de militia. post vero missionem non defertur. hoc ita, si honestè missus sit: aliàs si ignominiosè, non minus in fiscum defertur ager ille. hoc dicit.

¶ Is autem qui contra disciplinam agrum cõparauerit:si nulla de ea re quæstiõe mota [c] missionem acceperit, inquietari ꝓhibetur. ¶ Illud constat, huius prescriptionis commodum [d] ad eos qui ignominiæ causa missi sunt, non pertinere: quod [e] præmij loco veteranis cõcessum intelligitur:& ideo [f] & ad eũ qui causariè* [g] missus est, potest dici pertinere: cum huic quoque præmium [h] præstatur. ¶ Missionum generales causæ sunt tres: honesta, causaria, ignominiosa. Honesta est, quæ tempore militiæ impleto datur. Causaria, cũ quis vitio animi vel corporis minus idoneus militiæ renuntiatur. [i] Ignominiosa causa est, cum quis propter delictum sacramẽto soluitur. Et is qui ignominia missus est: neque Romæ, neque in sacro comitatu agere potest. [k] [Sed]& si sine ignominiæ mentione missi sunt: nihilo minus ignominia missi intelliguntur. [l] ¶ Irreuerens [m] miles, non tantùm à tribuno vel centurione, sed etiam à principali coërcendus est. nam eũ qui cẽturioni castigare se volenti restiterit, veteres notauerunt. [n] Si vitem* [o] tenuit, militiam mutat.* si ex industria fregit, vel manum centurioni intulit: capite punitur. ¶ Eius fugam, qui cũ sub custodia vel in carcere esset cum. §. qui filium. & l. non omnes. §. qui in desertione.

t *Obtulisse.* non enim est verisimile patrem velle mori filium: vt C. de pa. pote. l. iij. in fine. & ad idem. C. de fideicom. l. cum acutissimi. & supra quod fal. tu. auct. l. falsus. §. Iulianus. & de re. eo. l. si pupillorum. §. si pater. & quod me. cau. l. isti quidem. in fi. & in Lombar. de prohi. nup. l. iij. & C. de episc. & cleri. l. orphanotrophos.

u *Post quinquennium.* supra. l. non omnes. §. à barbaris. in fine. Accursius.

Qui commeatus.] CASVS. Miles habuit commeatum à duce belli vsque ad certum tempus, deinde intra tẽpus non rediit. dicitur quòd emãsor siue desertor dicitur. tamen inspiciendum est per quot dies stetit post, & an fuit impeditus in redeundo propter infirmitatem: vel propter tẽpus: vel propter nauiga. vt in his & similibus ei parcatur: dum tamen inceperat iter tam tempestiuè q potuisset redisse intra tempus statutum, nisi impedimentum euenisset. Secundo imponit pœnã militi alienanti arma, vel partem armorum. parcitur tamen tironi si arma alienet. & punitur quandoque custos armorum, si arma cõmisit militi non suo tẽpore. Franciscus.

x *Emansoris.* differũt: vt supra. l. iij. §. emãsor. & facit. ff. l. iij. §. si ad diem. & l. j. & quibus ex cau. maio. l. si cui. §. fin. & si quis cau. l. ij. §. quod diximus. & §. si quis tamen. & de verbo. obliga. l. cõtinuus. §. cum ita. & l. cum stipulat' sim mihi à Proculo. & de solu. l. ratũ. & de eden. l. si quis ex argentariis. & de arbi. l. j. §. fin. & l. seq.

y *Crauc.* vt supra. l. iij. §. miles. & supra titu. j. l. iij. & l. postliminio carent.

z *Tibiale.* genus armorum ad tibias.

a *Humerale.* aliud genus ad humeros.

b *Cladium.* plus punitur qui maiora arma alienauit. sic. ff. ad Syll. si quis graui*. §. si quis ea. & de abig. l. j. §. abigei. versi. sed & qui porcum.

* *Flo. causaria* * *Vitis gestamen erat centurionũ, quo tardos milites ad aquilas ꝓducerẽt: vel si quid cõmisissent, puniret. moris nãque erat militaris, vt à centurionibus vite cæderentur milites: quæ pœna min' ifama bat, quàm quæ à lictore esset illata. Plin. li. 14. cap. 1. Atque etiã in delictis pœnam ipsam honorat. & Alex. ab Alex. lib. 6. cap. 18.*

* *Sic.* ff. de custo. reo. l. fi. ad princ. & ff. e. l. 3. §. pœna. & §. miles. & l. 4. §. qui post. ibi, mutato statu militiæ. & l. 5. §. qui in pace. Ff. Per.

a *Domum.* quia in ea non exercet culturam. sed aliàs deest hic versus, & ideo non prohibentur. pro quo est. C. de contra. iu. l. j. Accursius.

b *Alieno quidem nomine.* id est, per interpositam personam: vt. d. §. quod à præside. & C. quod metus cau. l. si per impressionem.

c *Quæstione mota.* quæstio ergo ante missionem mota, etiam post missionẽ durabit: quãuis ad eum casum peruenit à quo ĩcipere nõ posset. ad quod. ff. de noxa. l. si alienus. & C. de vsuca. transfor. l. j. & ff. si ta. te. nul. ex. l. j. & qui satisf. cog. l. pe. §. fin. & quod vi aut clam. si alius. §. est & alia. & de dona. l. donationes. in prin. & fa. ff. e. l. milites. ibi, sed si nondũ. & C. de nup. l. & si contra.

d *Commodum.* vt prius non delati, postea non deferantur: vt. ff. proxi. respon. & ff. eodẽ. l. milites.

e *Quòd.* id est quia. & est bona ratio: quia vbi pœna, non præmiũ: vt supra de negoc. gest. l. siue hæreditaria.

f *Ideo.* bene infert. qa qđ habet honestè missus, habet & causariè missus, id est ꝓpter ægritudinem: vt. ff. de testa. tute. l. testaméta. & j. proxi. §.

g *Causariè.* id est cum causa: puta infirmitatis.

h *Præmium.* omne qđ præstatur honestè missis: vt dixi.

i *Renuntiatur.* à medicis: aliàs, renuntiat.

k *Agere potest.* supra de excusa. tuto. sed & milites. §. qui autem. & de infami. l. ij. §. penul. & C. eo. l. iij.

l *Intelliguntur.* imò videtur semper causa inserenda: vt in contrario supra de insa. l. ij. §. ignominiæ. ibi, semper enim &c. Solu. hic exauctorauit: vt ibi sequitur, & hic subiicit. Vel sol. vt ibi. Item quid si neq; exauctorauit, neque causam dixit cur mittat? Respon. vt ibi plene no. ne sit ar. contra. supra de susp. tu. l. hæ. & de pœnis. l. si præses.

m *Irreuerens.* id est qui non reueretur dominum.

n *Notauerũt.* infamia. Accursius.

o *Vitem.* qua castigantur, id est flagellum. & facit. ff. ad. l. Aquil. l. quemadmodum. §. fi. Accursius.

p *Deseruerit.* facit. ff. l. non omnes. §. desertor.

q *Capite.* vt. ff. de pœ. l. si quis aliquid. ij. §. miles. & de effra. l. j. in princi. & ff. de custo. re. l. in eos.

r *Desertorem.* etiam aliàs decapitandum: vt supra eod. l. non omnes. §. desertor.

ſ *Iussit.* non autem capite punitur: ne &c. & facit supra. e. l. qui discesserit, in numero desertorum non computandam Menãder scripsit: quia custodiæ refuga, non militiæ desertor est. Eũ tamen qui carcere effracto fugerit: etiam si ante non deseruerit, [p] capite [q] puniendum Paulus scripsit. ¶ Desertorem, [r] qui à patre suo fuerat oblat', in deteriorem militiã diuus Pius dari iussit: [s] ne videatur (inquit) pater ad supplicium [filium] obtulisse. [t] Itẽ diu' Seuerus & Antoninus eum qui post quinquẽniũ [u] desertionis se obtulit, deportari iusserunt: quod exemplum & in cęteris sequi nos debere Menander scripsit.

XIIII. PAVLVS libro singulari de Pœnis militum.

QVi commeatus spatiũ excessit, emansoris [x] vel desertoris loco habẽdus est. habetur tamen ratio dierum quibus tardius reuersus est: item temporis, nauigationis, vel itineris: & si se probet valetudine impeditum, vel à latronib' detentum, similíve casu morã passum (dum non tardius à loco profectum se probet, quàm vt occurrere posset intra commeatum) restituendus est. ¶ Arma alienasse, graue [y] crimen est: & ea culpa desertioni exęquatur: vtique si tota alienauit. Sed & si partem eorum: nisi quòd interest. nam si tibiale [z] vel humerale [a] alienauit: castigari verberibus debet. si vero loricam, scutum, galeam, gladium: [b] desertori similis est. tironi in hoc crimine facilius parcetur: armorumque custodi plerumque ea culpa imputatur, [c] si arma militi cõmisit non suo tempore. [d]

Glossa bene declarat hanc legem.

XV. PAPINIANVS libro nonodecimo Responsorum.

EX causa desertiõis notatus, ac restitutus, temporis quo in desertione fuerit, stipendiis*

c *Imputatur.* ff. de custo. reo. l. fina. in principio.

d *Tempore.* sic. ff. loca. l. si merces. §. conductor. & l. item quæritur. §. j. & de solu. l. si soluturus. ibi, quid enim.

Ex causa.] CASVS. Miles damnatus ex causa desertionis, deinde restitutus, non recuperat salarium medij temporis quo in desertione fuit. si autem pronuntietur desertorem non fuisse: tunc salaria medij temporis bene recuperat. Fran. Accursius.

Expu-

a *Expungitur.* id est repellitur ab eorum petitione. & expone, id est cancellantur quæ ei debebantur: vt supra.l.iij.§. qui militiæ.&.C.e.l. cum allegatis.lib.xij. sic accipitur.ĭ.de verbo.sig.l. cognoscere.§. j.& supra de diuer.præscri.l.in omnibus.§.j. & de bo.aucto. iudi. possid.l.fin.

b *Redduntur.* hoc dic vt.s̄.l.iij.§.is qui. versi. sed si ex improuiso.

Qui metu.]*CASVS.* Aliquis accusat⁹ de aliquo crimine,metu eius fecit se fieri militē. dicitur q̄ repellitur à militia:& à sacramēto quod in militia dederat,liberatur. Item miles turbator pacis capite punitur. Frā. Accursius.

c *Postulatus.* id est accusatus.

d *Soluendus est.* facit.s̄. de adul.l. si maritus.§. j.&.C. de re.postu.l.j. & de his qui ad ec. cōfu.l.j.

DE CASTRENSI peculio.

Filiifamilias.]*CASVS.* Filiusfamilias miles decessit ab intestato.pater occupat peculium filij.non autē eius hæres dicitur,sed eius hæres dicitur cui successerat ille filius.si autē testamēto facto decessit,tūc pro hæreditate habetur peculium castrēse.&.h.d.hæc lex & seq.Franciscus Ac.

e *Remansit.* remanere dicitur vbicūq; sit, eo ipso quòd intestat⁹ decedit:vt.ĭ.l.proxi.

f *Pater ipsi.* filio : vt plene dices.ĭ.l.proxi.

g *Fiet.* scilicet pater. nam & aliàs hæres hæredis &c.vt.C. de hære.insti.l.fin.& de vsufruct.l. ambiguitatem. & supra de pe. hæ.l.iij. §.j.& quære vt ibi. Itē argu.s̄.de vul.sub.l.qui duos.sed hic nec filius, nec pro eo alius testatus fuit. ibi pater fuit testatus pro filio impubere vltimo moriente.

h *Si filiusfamilias. Nō quasi hæreditas.* vt supra.l.proxi.&.C.e.l. pe.&.s̄. de neg. gest.l. successori.& de mino.l.iij.§. Pomponius.& ad Mace.l.sed Iul.§. quamquam.&.ĭ.eo.l.pater.&.l.proponebatur.&.l. filius.j.respō. sic.s̄.de pet.hæ.l.item veniunt.§.non solum.&.C.de bo.quę lib. l.quæcunque.§.eo videlicet.in fi.& insti.qui.non est permis.fa. testa.§.si vero intestati.sed in duobus casib⁹ habet hæredem etiā

sic conuenitur: vt.ſ.de re iud.l.miles. in princip. &.l.item miles.

a *Castrensibus.* non solum castrensibus: & ita mulieri & cuilibet alij satisfacit ex eo.

b *Si forte. Quid.* id est aliquid.& facit.C. eo.cum allegas.lib.xij. &.ſ.eo.l.miles.cum suis concor.&.j.eo.l.castrense.

c *Non puto.*ſ. de admini.tut.l.quidã. & de pecu. le.l. si peculium. & .C. si quis alteri vel sibi.l. multum. Sed ar. contra.in auth. vt lice. ma.& auiæ. in princip. col.viij.

d *Veritatem.*C.de dedititia lib.tol.l.j. & .ſ. de adi.lega.l.iij.§.conditio.ibi,sed melius. & de offic.præſ.sed licet. & insti.de leg.§.si rem.

e *Spectamus.* scilicet an &c.

f *Vere.* aliàs vero.

Proponebatur.] CASVS. Filiusfamilias miles habens castrense peculium, instituit sibi quendã extraneum hæredem,& decessit relicto patre viuo: qui pater & ipse decesit,hærede instituto à filio deliberante:deinde institutus hæres à filio, repudiat hæreditatem. quæritur,ad quem hoc castrense peculium filiifamilias perueniat? & certe aliàs iure cauetur, quòd si filiusfamilias miles testatur super castrensi peculio, illud pecu. ad institutũ vadit, qui eiusdẽ sit institutus, scilicet pater, vel extraneꝰ. si autẽ ab intestato decedit: tunc penes patrẽ dicitur remanere, quasi ab eo patre nõ separatum. hinc est quòd si pater manumittit seruũ castrẽsis peculij sui: deinde filius viuo patre decedat ab intestato: non impeditur libertas præstita à patre. secus si filiꝰ superuixit patri. vnde si pater decedat post mortem filij, & instituat seruum castrensis peculij filij hæredẽ: hic seruus hæres necessariꝰ erit patri defuncto. Itẽ si pater legauit rem castrensis peculij filij: deinde filiꝰ prædecedat: cõfirmatur legatũ. secꝰ si pater præmorit. His ergo præmissis dicamꝰ in nostra quæstione, quòd ex quo hæres filij nõ adiuit bona patris, dicãtur aucta: & sic ad hæredẽ patris hæc omnia vadãt. nec est nouũ vt ex postfacto aliquis videatur habere successorem. nam hoc & in alio casu euenit. filius capti ab hostibus decessit patre existente in captiuitate. si pater reuertitur, occupat bona filij vt peculium. si autem in captiuitate decedat pater, tunc quia etiam non castrensibus [g] creditoribus ex eo peculio magis est eum cogi respondere.

VIII. IDEM libro quadragesimoquinto ad Edictum.

SI fortè vxor, vel cognatus, vel quis alius non ex castris notus, filiofamilias donauerit quid [b] vel legauerit,& expresserit nominatim vt in castrensi peculio habeat: an possit castrensi peculio adgregari? Et non puto. [c] veritatem [d] enim spectamus, [e] an verè [f] castrensis notitia vel affectio fuit: non qđ quis finxit.

Legem istam rumina per te, & cuius saporis sit, gustabis.

IX. IDEM libro quarto Disputationum.

PRoponebatur [g] filiusfamilias miles testamento facto extraneum hæredem scripsisse, patre deinde superstite decessisse: [h] pater deliberante hærede instituto & ipse diem functus, deinde hæres institutus repudiasse hæreditatẽ [defuncti.] quærebatur, ad quem castrense peculium pertineret. Dicebam, castrẽse peculium filiifamilias, si quidem testatus decessisset, quasi hæreditatem deferri hæredi scripto: siue extraneum scripsit hæredem, siue patrem. Sed cum nihil de peculio decernit [i] filius: non nunc obuenisse patri, sed non esse ab eo [k] profectum [l] creditur. Denique si seruo filij castrensi libertatem pater adscripserit, moxque filius viuo patre defunctus sit, nõ impeditur libertas: cum si filius patri superuixerit, impediatur libertas. [m] Vnde Marcellus putat necessarium quoque hæredem seruum filij peculiarem patri existere posse, si filio pater superuixerit. [n] Idem referebam & si rem peculiarem filij pater legauerit. nam eodem casu quo libertatem competere [o] diximus, legatum quoque vel debebitur, vel impedietur. [p] Quibus ita præmissis,& in proposito dicebam, cum hęres non adiit hæreditatem, retro peculium patris bonis accesisse: vnde posse dici, etiam aucta patris bona per hanc repudiationem. Nec est nouũ, vt ex postfacto aliquis successorẽ habuisse videatur. nam & si filius eius qui ab hostibus captus est, decesserit patre captiuo viuo: si quidẽ pater regrederetur, quasi filiusfamilias peculiũ haberet. enimuero si ibidẽ pater decesserit, quasi paterfamilias legitimum habebit successorem: [q] & retro habuisse credetur eiꝰ successor ea quoque quæ medio tempore filius iste quæsiit: nec hæredi patris, sed ipsi filio quęsita videbuntur.

In castrensibus bonis filii, nullum ius habet pater. Franciscus Accursius.

X. POMPONIVS libro singulari Regularum.

EX nota Marcelli constat, nec patribus aliquid ex castrẽsibus bonis filiorũ deberi. [r]

Hic dicitur quid sit castrense peculium. Franciscus Accursius.

XI. MACER libro secundo de Re militari.

CAstrense peculiũ est, quod à parẽtibus vel cognatis in militia agenti donatum est: vel quod ipse filiusfamilias in militia adquisiuit: [s] quod nisi militaret, adquisiturus non fuisset. [t] nã quod erat & sine militia adquisiturus, id peculium eius castrense non est.

XII. PAPINIANVS libro quartodecimo Quæstionum.

PAter qui dat in adoptionẽ filium militem, peculium [u] ei auferre non potest quod [x] semel iure militiæ filiꝰ tenuit. qua ratione, nec emancipando filiũ, peculium ei aufert, quod nec in familia retento potest auferre.

Filiusfamilias miles institutus hæres ab vxore sua affectione militiæ, potest adire hæreditatem citra iussum patris: & seruos hæreditarios manumittere. Franciscus Ac.

XIII. IDEM libro sextodecimo Quæstionum.

DIuus Hadrianus rescripsit in eo quem militantem vxor hæredem instituerat, filium extitisse hæredem: & ab eo seruos hæreditarios manumissos, proprios eius libertos fieri. [y]

A bona filij etiam quęsita interim patre existente in captiuitate, vadunt ad agnatum proximiorem tanquam ad hæredem. Fran. Ac.

g *Proponebatur.* præmitte, filiusfamilias &c. proponebatur testamento &c.

h *Decessisse.* scilicet proponebatur filius.

i *Decernit.* al. dixerit: aliàs decreuerit. & facit ſ.l.ij.cum concor.

k *Ab eo.* scilicet patre.

l *Profectum.* id est nõ recessit ab eo.

m *Libertas.* quæ non valeret, si domino succederet manumissor. ſ. qui & à quibus.l. si seruo.&.j.eo.l.hæreditate.§.pater.

n *Superuixerit.* j. eo.l. ex castrensi.ij. respon. Accursius.

o *Competere.* vel non competere.

p *Impedietur.* ex postfacto igitur declaratur: vt.j.subiicit. ad qđ.ſ.si certũm pet.l. proinde. & de rebus du.l. quædam.&.ſ. de acqui. rerum dom.l.in eo.Ac.

q *Habebit successorem.* scilicet filius. Sed contra.ſ. de cap. & postli. re.l.bona.§. quod filiꝰ. Solu.vt ibi. Item facit ſ.de su.& leg.l.si pater.

r *EX nota. Deberi.* vt C.de bo.quę libe. l.cum oportet.§. exceptis.&.C.eo.l.iij.&.ſ. eod.l. miles. cum suis concor.

s *Castrense. Adquisiuit.* ab aliis non cognatis. & facit.C.e. l.iiij. &.l.j.& .ſ. eod.l. miles. cum suis cõcor.

t *Non fuisset.* ad hoc ſ.qui.ex cau. maio.l. is qui rei. Accursius.

u *Pater.*] CASVS. Pater filium suum dat alij in adoptionẽ. non potest peculium eius castrense auferre. Item nec emancipando eum, potest ei auferre. Franciscus Accur.

x *Peculium.* castrense. secus in profectitio vel aduẽtitio iure isto: vt.ſ.de dol. excep.l.apud Celsum.§.fin. quæ est contra.

y *Quòd.* id est quia.

Iuus. Fieri. ergo hæreditas castrensis peculij: vt.j. eo.l. dotem.ij. respon. Sed contra.C. eod.l.j. non placet quòd hic erat in militia: quia & ibi. Sed dic quòd hic ad fectione militiæ instituebat eum, ibi non: vt.ſ.l.si forte.&.j.eo.l. hæreditate. in princip. Item hic ex testamento, ibi ab intestato: vnde ibi nulla potest assignari adfectio. Item facit.ſ.l.si militi. in fi. Accursius.

Filiusfamilias.] CASVS. Filiusfamilias miles fecit testamentum in

BIU Cujas

tum in quo aliquos sibi instituit hæredes. tandem captus est ab hostibus,& ibi decessit.bona eius vadunt ad institutos, si volunt bona.si autem nolunt: tunc penes patrem remanet peculium. sed si hæredibus scriptis deliberantibus seruus castrensis peculij aliquid stipulatur,vel aliquid ex alia causa adquirit:si postea hæredes scripti adeunt her-
eis est hoc adquisitum quasi per hæreditariũ seruum. si autem eam nõ adeant, & sic penes patrem peculium stet: hoc quod adquisierunt serui,non vadit ad patrem, cum eo tempore non essent eius. & hoc de rigore.sed de æquitate secus: vt patri hoc quæratur quod serui peculiares quæsierant. [LEGATVM.]Pone casum vt in gloss. quæ incipit,legatũ &c. circa medium glos.ibi, aut non adeunt &c. Franciscus Accursius.

a *Proxima species.*aliàs species, id est quæstio. aliàs specie,id est quæstione.

b *Quod quidem.* hoc totum ponitur pro inquantum.

c *Resederit.* quod est etiam hæreditate non adita:vt supra de stipu. seruo.l. si seruus communis.

d *Post aditam sit hæreditatem.* id est contingit id per quod creditur retro hæreditarius, scilicet per aditionem: quæ si non fiat, nõ fuit hæreditarius: vt.d.l. si seruus communis.&ſ. ad.l.Fal.filius.& de stipu.seruo. si seruus cõmunis.Accursius.

e *Pristino.*id est antiquo,quod est cum hæreditas non aditur.

f *Fiat.* vt &.ſ.de acquir. re. do.l. in eo. & quæritur quãdo vere? Respon.cum cõstat nõ adiri:vt statim dicit.

g *Seruo.*castrensis peculij mortuo filio,& hæredibus deliberantibus:vt &.ſ.proxi.dixit de aliis adquisitionibus.

h *Primùm.*aduerbium.

i *Adquiritur.*legatum.& dic,cum legatur seruo peculij castrensis deliberantibus institutis:aut postea adeunt:& tunc legatũ fuit adquisitum peculio statim cum cesit dies eius:sicut cum legatur cuilibet hæreditario seruo,qui quærit statim hæreditati, & hæreditas postea hæredi cum adit, vt & de leg.ij.debitor. in fin. & insti.de stipu.seruo.in prin.nam & peculium est hæreditas, cum adeunt instituti:vt.ſ.de stipu.ser.l.si communis.& retro fingitur fuisse:vt.ſ.de acqui.re.do.l.in eo. aut non adeunt:& tunc seruus non quærit peculio:nec peculium domino:sed recta via per seruum domino quæritur ex die omissi testamenti vere: vt hic. retro fictitiè:vt.j.hæreditate.§.pater. ibi, quid ergo &c. nisi dicas sic, ius patris hodie non consideratur, quod est considerandum. est autẽ ius patris, vt omnia retro sua fuisse videãtur:vt.ſ.l.proponebatur.in fi.j.respon.& si est seruus legatarius: ergo directo per eum debet quæri:quia sic fieret per seruum peculiarem peculij profectitij: non autem per obliquum. & idem dic de aliis acquisitionibus quæ per eum fierent, quod est in legato dictum: vt ſ.proxi.Ipsum autem peculium cuius interim sit,habes.j.eo.l.hæreditate.§.pater.ibi,quid ergo*&c.

*quid autẽ. a *Ista glo. nõ reperitur in antiquis libris.*

k *Hæreditatis.*a q.d.hæreditas videtur acquisita à die captiuitatis:& per consequens videbatur extunc hæredi quæsitũ. si tamen hæres scriptus eam noluerit,extunc patri quæsita crederẽ.M.F.

XIIII. IDEM libro vicesimo septimo Quæstionum.

FIliusfamilias miles si captus apud hostes vita fungatur, lex Cornelia subueniet scriptis hæredibus: quibus cessantibus, iure pristino peculium pater habebit. Proxima species [a] videtur, vt scriptis hæredibus deliberantibus, quod seruus interim stipulatus est,vel ab alio sibi traditum accepit: quod quidem [b] ad patris personam attinet,si fortè peculium apud eum resederit, [c] nullius momenti videatur: cum in illo tempore nõ fuerit seruus patris.quod autem ad scriptos hæredes, in suspenso fuisse traditio,itemque stipulatio intelligatur.vt enim hæreditari[d] fuisse credatur,post aditam sit hereditatẽ. [d] Sed paterna verecundia nos mouet,quatenus & in illa specie, vbi iure pristino [e] apud patrem peculiũ remanet,etiam adquisitio stipulationis, vel rei traditæ per seruum fiat. [f] Legatum quod ei seruo [g] relictum est:quãuis tunc propter incertum nulli sit adquisitum:omisso testamento,patri tunc primùm [h] per seruũ adquiritur, [i] cum si fuisset exẽplo hæreditatis [k] peculio adquisitũ, ius patris hodie nõ cõsideraret.

XV. IDEM libro trigesimoquinto Quæstionum.

PAter militi filio [familias] reuerso quod donat,castrẽsis peculij [l] nõ facit, sed alterius peculij,perinde ac si filius nunquam militasset. ℣ Si stipulanti filio spondeat: [m] si quidem ex causa peculij castrensis, tenebit stipulatio.cæterum ex qualibet alia causa non tenebit. Si pater à filio stipuletur: eadem distinctio seruabitur. [n]

Quidquid seruus peculii quod ad filiumfamilias pertinet, ab extraneo stipulatur, vel per traditionẽ accipit: hoc filiofamilias adquirit.in ipso filio tamẽ distinguitur: aut stipulatur ex causa peculii sui: & tunc sibi adquiritur.aut ex alia causa:& tunc patri quærit. idem in peculiari seruo si stipuletur à patre:quia tunc etiam filio quærit.h.d.

℣ Si seruus peculij quod ad filium spectat, ab extero [o] stipuletur, aut p traditionẽ accipiat: sine distinctione causarum [p] res ad filium pertinebit.Non enim vt filius duplex ius sustinet, patris, [q] & filiifamilias: [r] ita seruus qui peculij [f] castrensis est, quíque nullo iure quãdiu filius viuit, patri [t] subiectus est, aliquid adquirere simpliciter stipulando vel accipiendo patri potest. quæ ratio suadet vt si ab ipso patre seruus qui ad filiũ pertinet, stipuletur ex quacumque causa,vel traditum accipiat: sic adquiratur filio res & stipulatio, quemadmodum si extero*promisisset: [u] quoniam persona stipulantis & accipientis ea est, vt sine differẽtia causarum,quod† per eum [x] agitur,[ad]emolumẽtum filij spectet. ℣ Si serui pater vsumfructũ amiserit, cuius proprietatem in castrẽsi peculio filius habebat: plenam proprietatem habebit filius. [y]

*Flo. exter

† *Flo.quod verũ agitur*

Pater militi filio [familias] reuerso quod donat,castrẽsis peculij [l] nõ facit, sed alterius peculij,perinde ac si filius nunquam militasset. ℣ Si stipulanti filio spondeat: [m] si quidem ex causa peculij castrensis, tenebit stipulatio.cæterum ex qualibet alia causa non tenebit. Si pater à filio stipuletur: eadem distinctio seruabitur. [n]

Quidquid seruus peculii quod ad filiumfamilias pertinet, ab extraneo stipulatur, vel per traditionẽ accipit: hoc filiofamilias adquirit.in ipso filio tamẽ distinguitur: aut stipulatur ex causa peculii sui: & tunc sibi adquiritur.aut ex alia causa:& tunc patri quærit. idem in peculiari seruo si stipuletur à patre:quia tunc etiam filio quærit.h.d.

℣ Si seruus peculij quod ad filium spectat, ab extero [o] stipuletur, aut p traditionẽ accipiat: sine distinctione causarum [p] res ad filium pertinebit.Non enim vt filius duplex ius sustinet, patris, [q] & filiifamilias: [r] ita seruus qui peculij [f] castrensis est, quíque nullo iure quãdiu filius viuit, patri [t] subiectus est, aliquid adquirere simpliciter stipulando vel accipiendo patri potest. quæ ratio suadet vt si ab ipso patre seruus qui ad filiũ pertinet, stipuletur ex quacumque causa,vel traditum accipiat: sic adquiratur filio res & stipulatio, quemadmodum si extero*promisisset: [u] quoniam persona stipulantis & accipientis ea est, vt sine differẽtia causarum,quod† per eum [x] agitur,[ad]emolumẽtum filij spectet. ℣ Si serui pater vsumfructũ amiserit, cuius proprietatem in castrẽsi peculio filius habebat: plenam proprietatem habebit filius. [y]

*Flo. exter

† *Flo.quod verũ agitur*

Quidquid seruus peculii quod ad filiumfamilias pertinet, ab extraneo stipulatur, vel per traditionẽ accipit: hoc filiofamilias adquirit.in ipso filio tamẽ distinguitur: aut stipulatur ex causa peculii sui: & tunc sibi adquiritur.aut ex alia causa:& tunc patri quærit. idem in peculiari seruo si stipuletur à patre:quia tunc etiam filio quærit.h.d.

℣ Si seruus peculij quod ad filium spectat, ab extero [o] stipuletur, aut p traditionẽ accipiat: sine distinctione causarum [p] res ad filium pertinebit.Non enim vt filius duplex ius sustinet, patris, [q] & filiifamilias: [r] ita seruus qui peculij [f] castrensis est, quíque nullo iure quãdiu filius viuit, patri [t] subiectus est, aliquid adquirere simpliciter stipulando vel accipiendo patri potest. quæ ratio suadet vt si ab ipso patre seruus qui ad filiũ pertinet, stipuletur ex quacumque causa,vel traditum accipiat: sic adquiratur filio res & stipulatio, quemadmodum si extero*promisisset: [u] quoniam persona stipulantis & accipientis ea est, vt sine differẽtia causarum,quod† per eum [x] agitur,[ad]emolumẽtum filij spectet. ℣ Si serui pater vsumfructũ amiserit, cuius proprietatem in castrẽsi peculio filius habebat: plenam proprietatem habebit filius. [y]

*Flo. exter

† *Flo.quod verũ agitur*

Pater militi filio [familias] reuerso quod donat,castrẽsis peculij [l] nõ facit, sed alterius peculij,perinde ac si filius nunquam militasset. ℣ Si stipulanti filio spondeat: [m] si quidem ex causa peculij castrensis, tenebit stipulatio.cæterum ex qualibet alia causa non tenebit. Si pater à filio stipuletur: eadem distinctio seruabitur. [n]

a *Temporibus.* placuit quod est.ĭ.vt.s̄.l.diuus. Et dic contra: vt C.eo.l.j. Et sol.vt.d.l.diuus.

b *Confertur.* à filia fratribus, & fratrum filiis: vt.s̄.de col.do.l.j. §.j.&.§.filiam. quod ergo dicit, onus, scilicet matrimonij. Item quod dicit communibus: scilicet patri & matri mulieris. Et quod dicit, aui: ideo dicit, quia aliqui erant filij filiorū, quibus & à quibus confertur: vt.C. de col.l. si maritus. & secundum hoc verbum cōfertur, diuersimode ponitur. sic.s̄.de offi.p-con.l.ij. Alij dicūt, cōfertur à filio: & hoc cū decessit vxor viuente patre: vt.s̄.pro soc.l.actione.§.fi.&.l.seq. qa cum subiiciātur ei[2] oneri, quia tenentur ad reddēdū: & lucrū eius participare debent cū isto filio. secus autem si non prædecessisset vxor: quia nō conferret hic filius: vt.C.fa.ercisc. l.ij.&.s̄.fa.ercisc.l.si filia.§.j. & .l. si maritus. & hoc si non lucretur vir. Si autem lucretur, quid tunc? Respon. nec tunc confert. tu dic q[ꝙ] hic nō dicit de tali collatione: sed dic confertur, id est ad vsum datur vel subiicitur, vt cætera profectitia vel aduentitia, etiam hodie, quātū ad vsum fru.

XVI. Idem libro nonodecimo Responsorum.

DOtē filiofamilias datā vel promissam, in peculio castrensi non esse respōdi. Nec ea res contraria videbitur ei quòd diui Hadriani temporibus [a] filiumfamilias militem vxori hęredem extitisse placuit, & hereditatem in castrense peculiū habuisse. nā hæreditas aduentitio iure quæritur: dos autem matrimonio cohærēs, oneribus eius, ac liberis cōmunibus qui sunt in aui familia, cōfertur. [b] ℣ Hæreditatē castrensi peculio nō videri quæsitā, respōdi, quā frater patruelis [c] in alia prouincia stipēdia merēs, fratri patrueli, cū quo nūquā militauit, [d] reliquit. Sanguinis enim ratio, non militiæ causa, meritum [e] hæreditatis accipiendæ præbuerat.

XVII. Idem libro secundo Definitionum.

PAter qui castrēse peculium intestati filij retinebit: æs alienū intra modū [f] eius & annum vtilē [g] iure prætorio soluere cogitur. Idem si testamento [h] scriptus hæres extiterit: perpetuo ciuiliter vt hæres conuenietur.

Si filiusfamilias facit testamentum iure militari, patre instituto: & pater omittit hereditatem ex causa institutionis, peculiumq; filii possidet: ipse tenebitur ad legata præstanda non deducta Falcidia. si autem fecerit filius testamentum non iure militari: tunc pater potest detrahere Falcidiam. cætera vide in glo.

℣ Pater à filio milite, vel qui militauit, [i] hæres institutus, testamenti causam omisit, & castrēse peculiū possidet. Legitimi hæredis [k] exemplo cogetur ad finem peculij [l] perpetuo [m] legata præstare. Quòd si filiꝰ post annum quàm militare desierat, iure cōmuni testamento facto vita decessit: ratione Falcidiæ retinebitur [n] quarta. Cæterum si testamenti causam pater omisit, cum peculium creditoribus

A vt.d.l.hęres. Item impediretur nasci, si prima duraret: vt.ĭ.proxi. respō. Ité quomodo durat accessoriū principali extincto? Respō. de æquitate præto. Ité quomodo datur restitutio patri de peculio conuento, hoc primo casu: vt.s̄.de mino.l.iij.§. Pōponius. cū alibi dicitur patré de peculio cōuentū non restitui: vt eo.l.iij.de mino.§. sed vtrū? Respō. hic loco principalis succesit: vnde eius natura vti debet: vt.s̄.si quis cau.l. si eū. §. qui iniur. sed in.§. sed vtrū. non: quia viuente filio cōueniebat. Ité hoc.j. respō. hodie corrigitur cū pater habet vt hæres: vt in auth. de hæred. ab intest. §. si igitur defūct[9]. col.ix. vnde perpetuo tenetur vt hęres: vt.ij. respon. huius.l. in aduētitio autē, cū in eo quo ad proprietatē habeat hodie hæredē: vt d.auth. vnde perpetuo teneī hæres filij vt hæres: vt hic, & act. de pecu.annali: vt hic, sed accessoria hoc casu tollitur: vt d.l. hæres à de. Et poterit secundū Io. restitui pater hæres vt hæres, si ille fuerat minor: & sic potest intelligi. §. Pōponius. in prī. Si autē loquaris de profectitio, vel etiā de aduentitio, iure veteri, secundū quod omnia habēt naturā profectitiā

B

C vt insti. per quas perso. no. adqui. §. j. ibi tenetur pater act. de pecu. annali post mortem filij: vt.s̄.quādo act. de pecu. est anna. l.ij. §. j. & ei potest accedere fideiussor: vt.s̄.de fideiuss. l. hæres. §. seruo. & si eo cōuenitur pater, nō restituitur: vt.d.§. sed vtrum. l.iij. s̄.de mino. sed de obligationibus filij nullæ remanēt reliquiæ: vt s̄.ad Mace. l. creditorem. & ideo eius nomine nō accedit fideiussor: vt ibidē. nō ergo pro lęsione filij videtur posse restitui: cum nec cōuenitur ex eius persona: sicuti nec ex persona serui: vt.d.l. denique. §. fi.&.l.seq. s̄.de mino, Econtra videtur quòd sic possit restitui pater, tali ratione: quia castrense pecu. reputatur vt profectitiū filio intestato: vt.s̄. proponebatur. ij. respō. & sic intelligimus. §. Pōponius. in princ. & pro hoc quòd quilibet successor restituitur: vt.s̄.de in integ. resti. l. non solū. Sed dices q[ꝙ] ibi, scilicet in lege proponebatur, dū cōtraxit, libere poterat contrahere. & illa quæ erat cōtra filiū, alteratur eo mortuo. & sic de peculio: vt.s̄. de iudi. l. tam ex cōtractibus. quod hic non fit, sed prius fit de pecu. vnde nō videtur quòd posset pater restitui: sed hodie cum habeat hæredē, non dico in profectitio: quia id pater potest etiā viuente filio dare cui vult: vt.C. de bo. quæ lib. cū oportet. in prin. & sic multo magis eo mortuo: sed in aliis suis bonis tenebitur hæres etiam ex contractibus huius peculij profectitij. & secundum hoc potest intelligi dictus. §. Pomponius.

D

i *Qui militauit.* sic est veteranus: qui & ipse testatur: sed tamen tunc iure communi: vt insti. de mi. testa. §. j. nec expugnatur querela: vt.C. de inoff. test. l. fi. in fi.

k *Hæredis.* id est sicut quasi adiisset, perpetuo teneret hæres: vt s̄. proxi. respō. esset enim tunc legitimus: vt.ĭ. de verb. sig. l. lege. sic & hic tenetur perpetuo: quia est hæres interpretatione prætoris ex edicto. s̄. si quis omis. cau. testa. l. j. & ad idem. s̄. de testa. mili. l. si certarum. §. si pater. Vel dic, si adiuit perpetuo: sed si non ex testamento: tunc de pec. intra annum: vt.s̄. in. j. respon. Falcidiam autem non deducit, vt hic no. quia non adiuit: vt.s̄. si quis omis. cau. testa. l. duo. §. fi. sed quia militis testamentum, si in militia est factum: aliàs non: vt.C. de test. mili. in testamento. ij. &.l. ne quidam. &.l. ne diu. &. j. proxi. respon.

l *Peculii.* id est nō detracta Falci. nec vltra vires peculij seu hæreditatis tenetur: vt.s̄. ad Trebel. l. j. §. denique.

m *Perpetuo.* hoc si intra annū filius miles decedit. si autem post annum: tunc locum habet infra. §. cæterum.

n *Retinebitur.* à patre hærede existente: vt supra ad.l. Falcid. l. si miles testamento.

BIU Cujas

a *Compendium.* quia non tenetur nisi intra annum: vt supra in prin.l.sed si adiisset,teneret perpetuo:vt ibi. & facit.ſ.de leg.j.l. filio pater.& de inoffi. testa. Papinianus.§. quarta. & de leg.ij.l. cum pater.§.Titio.Et not.quòd dictio compendium,potest esse accusatiui & nominatiui casus.

EX *castrensi.*] *CASVS.* Si pater instituat sibi hæredē seruum castrensis peculij filij sui militis: non tenet statim institutio, scilicet quòd ille sit liber & hæres. sed si filius prædecessit antequam pater,tenet institutio, & erit seruus liber & hæres. si autem pater primo prædecessit:fit filius per se necessarius hæres patri.& vt breuiter de hoc dicam: actus patris facti circa res castrensis peculij filij,si statim præstant aliena.rei castrensis peculij filij: vt quia pater vendat vel donet alicui rem castrēsis peculij filij:nō valent.si autem non statim prēstāt præiudiciū filio, & tūc pendēt,vt quia rem castrensis peculij filij pater vendat sub condi. nam si condi. veniente filius sit præmortuus, valet quod pater fecerat: aliàs non. hinc est quòd pater non potest prouocare ad diuisionem sociū filij sui militis: & alienatio ob hoc facta nō tenet. Itē nec socius filiifamilias militis potest ꝓuocare patrem militis ad diuisionem rerum quas habet communes cum filio eius: sicut nec cui bonis esset interdictū.

*deest negatio.Flo.

*Fl.ea res, hi actus

*Flo.filius eius

*his.Flo.

Item patri filiifamilias militis si remittatur vsusfru.quem habet aliquis in seruo filij, vel in agro filij,vel seruitus remittatur: acquiritur per patrē filio liberatio,sicut & per eum cui esset bonis interdictum. non autem potest pater imponere. Item si filiusfa. miles in peculio castrensi rem alienam habebat:an ipse filius,an eius pater debeat respōdere in rei vind.quæ mouetur à domino rei ꝓ ista re ?& dicitur ꝙ filius debet se defendere. Item nec pater conueniri potest de peculio occasione debiti castrensis à filio contracti.& si pater velit defendere filium,potest: dum tamen in solidum defendat, & hoc permittat. Item nomine prædicti talis filij nō potest agere pater actionibus filio competentibus, nisi satisdet de rato.Fran.Ac.

b *Seruus.* peculij castrensis,institutus à patre,non fit hæres & liber indistincte: sed facit filiū necessarium hæredem aliquando. nam si superuiuit filius,fit necessarius per seruū. si pater superuiuat:erit hæres & liber:& sic ex post facto cōsiderabitur vitietur actus patris,vel nō:quia cōsiderabitur quis superuiuat. At in his in quibus actus patris statim recipiunt effectum:in rebus castrēsibus indistincte statim vitiātur. & hoc ꝓbat,itaq; &c.& facit.ſ. l.proponebatur.§. deniq;.&.§. vnde Marcellus. &.§.idē referebam.&.j.eo.l.hæreditate.§.pater.dic ergo,ex causa &c.

c *Non potest.* vt statim sit hæres & liber:quia actus patris pēdet.

d *Necessarium.* aliquando,scilicet si pater præmoritur. nam aut iubet,& erit per eum hæres.aut non:& erit per se necessarius.Et no.secundum hoc quòd aliquis erit necessarius filio,qui nō poterat esse necessarius instituenti. & sic est contra.ſ. de acquiren. hære. qui in aliena.§.interdū. in fi.§.Sol. ibi loquitur de prorsus extraneo,quem post mortē patris,filius arrogauit: qui siue præmoritur filius, siue superuiuit : non potest esse necessarius instituenti.hic autem potest esse aliquo casu.ſ.si filius præmoriatur.

ff. Nouum.

solucdo nō esset: nihil dolo videbitur feciſſe, quāuis temporis incurrat compendium.a

XVIII. MAECIANVS libro primo Fideicommissorum.

EX castrēsi peculio seruus b à patre hęres institui [nō]* potest: c & filium necessarium d hæredem patri facit. Et in summa, eius rei e*act? patris qui ad præsens f alienationem alicuius iuris de castrensi peculio præstant,impediuntur.Hi verò qui non statim quidem, sed postea efficere solent: g eo tempore animaduertētur, quo habere effectum cōsueuerunt: vt si sit filiusfamilias h †cui auferatur, i nihil agatur. si ante decesserit, k actus patris non impediatur.Itaque negabimus patrem filio saluo l communi diuidundo agentem,proprietatem alienaturum, m exemplo dotalis n prædij. Sed nec si socius vltro cum eo agat,quicquam agetur:veluti o si cū eo ageret cui bonis interdictum p est. ſSeruos ex eo peculio vsufructu, q item prædia tam vsufructu quàm cæteris seruitutibus pater liberare poterit:sed & seruitutes iisdem* adquirere.id enim & eum cui bonis interdictum est, verum est consequi posse. r neque autem seruis ex eo peculio,neque prædiis vsumfructum vel seruitutem imponere pater potest. f ſ Siquādo ex eo peculio filius rem alienam bona fide tenebit: an pater eius in rē vel ad exhibendum actionem pati debeat, vt cęterorum filiorū nomine, t quæritur.Sed verius est,cū hoc peculium à patris bonis separetur, u defensionis necessitatem patri non imponēdam. Sed nec cogendus est pater[propter]æs alienum quod filius peculij nomine quod in castris adquisiit, contraxisse x*dicetur,de peculio y actionem pati.Et si sponte patiatur: vt quilibet defensor, satisdato, filiū in solidum, z nō peculio tenus defendere debebit.* sed & eius filij nomine nō aliter mouere actiones potest, quàm si satisdederit eum ratam rem habiturum.a

Si agnatus alicuius ante militiam instituit agnatum militem hæredem: non efficitur hæreditas castrensis peculii.si autem post militiam instituat: tunc secus.in seruo castrensis peculii non distinguitur, quia semper quærit peculio.hoc dicit.

XIX. TRYPHONINVS libro octauodecimo Disputationum.

HAereditate*ab adgnato cō militone data, Scęuola no ster dubitabat: ꝙ potuit & ante notus, & amicus dare, potuit & nō dare: nisi cōmilitiū† charitatem auxisset. Nobis ita* vi-

a *Habitarum.* ſ. de neg.gest.l.sin autem.

HAereditate.] *CASVS.* Filiusfamilias miles est institutus hęres ab agnato suo commilitone.quæritur an hæc hæreditas sit castrensis peculij,an non ? & distinguitur an ille agnatus fecit testamentum ante militiam: & tunc ex causa parentelæ,nō causa militiæ,videtur istum instituisse.an vero post militiam cœptā fecit testamentū: & tunc ex castrensi causa videtur acquisita hæreditas.si autē seruus peculij castrensis filiisa.militis instituatur hęres ab aliquo(& quicunque instituit,non est vis)& iussu domini adiuit hæreditatē:hæc hæreditas castrēsis peculij dicitur. Secūdo dicit: filiusfa.quondam miles,nunc veteranus fecit testamentum in castrensi peculio,ignorans patrem suum decessisse. decessit & hic filius.quæritur,an videatur pro parte testatus,& pro parte intestatus decessisse?& certe si esset miles,hoc potuisset feciſſe.sed quia veteranus est,hoc nō potuit facere:sicut nec præter solēnitatem iuris testari potuit. dicēdū est ergo, quòd hæres institutus in castrensibus,omnia habebit: & sic bona patris testatoris: sicut cum quis se pauperē credens instituit quendā hæredē,& in veritate diues erat lucratus multa per seruos suos.nam omnia habebit hæres.[*PATER PECVLII.*] Pater in testamento suo seruum castrēsis peculij liberū esse iussit. postea decessit filius ab intestato:deinde pater decessit. quæritur an libertas seruo com-

b *Seruus.* peculij castrensis,institutus à patre,non fit hæres & liber indistincte: sed facit filiū necessarium hæredem aliquando. nam si superuiuit filius,fit necessarius per seruū. si pater superuiuat:erit hæres & liber:& sic ex post facto cōsiderabitur vitietur actus patris,vel nō:quia cōsiderabitur quis superuiuat. At in his in quibus actus patris statim recipiunt effectum:in rebus castrēsibus indistincte statim vitiātur. & hoc ꝓbat,itaq; &c.& facit.ſ. l.proponebatur.§. deniq;.&.§. vnde Marcellus. &.§.idē referebam.&.j.eo.l.hæreditate.§.pater.dic ergo,ex causa &c.

c *Eius rei.* aliàs est rei.& est plana.& aliàs est res,id est effectus. & dictio actus,secundum hoc est genitiui casus.Accursius.

d *Ad præsens.* aliàs ad præsens:aliàs adprehēsus actus &c.vt quia vendidit vel donauit pater rem peculij castrensis:vel etiam prouocat socium filij ad diuisionem:vt infra subiicit,itaque &c.

e *Solent.* parere seu præstare liberationem vel alienationē rei peculiaris : vt vēdere sub conditione,vel legare: vt supra.l.proponebatur.§.idem. & de leg.j. l.seruum. in prin. & in nostro casu.

f *Si sit filiusfamilias.* id est superſit:quia prę moritur pater.

g *Auferatur.* fallit in libertate. vt.j.e.l.hęreditate.§. pater. ibi, nō tamē*&c.in fine legis. *non tam.

h *Decesserit.* scilicet filius.sic ergo pendet, & ex post facto apparet. ad quod.ſ.de testa.tu.l. si hæreditas.§.ij. & de leg.j.l. seruum.§.fin. in princip. *feciſſe.Fl.

i *Saluo.* id est viuo.

k *Alienaturum.* aliàs alienare. per diuisionē enim peruenitur ad alienationem : vt.C. de prædi.mi.l.inter. *Fl.debeat

l *Dotalis.* vt.C.de fūdo do.l.ij.

m *Veluti.* id est sicut.

n *Interdictum.* vt supra de verb. oblig.l. is cui.Accursius.

o *Vsufructu.* sibi patri debito: vt supra eod.l. pater.§.fi.

p *Posse.* quia acquirere potest: vt.d.l. is cui. *Fl.Debared.

q *Potest.* sed promittere quòd constituet,bene potest: quia pendet: vt supra proxi. † cōmilitiū est societas militaris, & cōtubernalis amicitia.videhic Bud. Egi. Per. * Hal. itaque.

r *Filiorum nomine.* vt supra de pecu.l.depositi.

s *Separetur.* supra de separa.l.j.§.si filij.

t *Contraxisse.* aliàs concesisse,id est promisisse.

u *De peculio.* vel de eo peculio,vel alio : vt no.ſ.l.proxi.hoc filio viuo:sed eo mortuo sic:vt.ſ.l.proxi.in prin.

x *In solidum.* ſ. de procura.l.seruum.§.pe.& fi. & insti.de satisd. §.pe.&.ſ.qui satisda.cog.filiusfa.fi.

BIU Cujas

petat? Et videtur quòd non. nam dominium eiusdem rei apud duos in solidum esse non potest. filius enim si viueret, posset manumittere, cum sit dominus eius. ergo pater eius non potuit hoc facere. Item si filius in testamento reliquisset libertatē seruo suo, sicut & pater eius reliquerat: ptæualeret libertas à filio relicta. sed certe prædicta videntur vera, scilicet q̄ nō sit liber ex testamēto patris, tunc quando filius vtitur iure sibi cōcesso, id est testatur & relinquit libertatem seruo: vt tunc non valeat quod pater fecit. si autem filius ab intestato decedit, & sic non vtitur iure suo: videtur quasi iure postliminij patrē antiquo iure habere peculiū, & retro dominium peculij habuisse: & sic manumissionem ab eo factā prędicto modo tenere. secus si vindicta manumitteret. Sed quid si filius decessisset testat[o], & non sit eius hæreditas adita? non sic dicas cōtinuatū dominiū peculij de filio ad patrē, sicut si intestat[o] decessisset fili[o]: & sic medio tēpore, id est deliberātibus scriptis hęredibus, †Fl. habuit dominium peculij non sit patris: sed in pendēti. si autem diceres dominiū esse interim patris: si scripti hæredes à filio adirent, transiret dominium peculij à patre ad hæredes filij: q̄d esset absurdū. dicamus ergo interim dominiū peculij esse in pendenti: vt si hæredes scripti à filio non adeant, patris dicatur retro fuisse dominium peculij. si adeant, sit secus. & sic dicas esse in pendenti dominiū peculij. Quid si seruo peculiari aliquid ab extraneo legatur, ex cuius testamento pater nihil posset capere: an per hunc seruum quæret: cum ad hæredes filij pertineret si adirent? Facilior tamen responsio est, cū ab intestato decessisset filius. dicamus ergo in vtroque casu libertatem à patre relictā seruo peculiari filij tenere. multo magis tenebit libertas si ponas filium testasse, & patrē suum hæredē instituisse: vt libertas quam primo pater reliquerat seruo filij, teneat, quasi ab initio fuerit serui: & sec[o] sit in eo qui seruū alienū manumittit, deinde postea effectus est dominus huius serui. nam non cōfirmatur libertas. & hoc dicit hic. § cum. l. sequenti. Francis. Accursius.

detur, si ante commilitium [a] factum sit testamentum, non esse peculij castrēsis eam hæreditatem: si postea, contra. Sed si seruus peculij castrēsis [b] à quocūque sit hæres scriptus, iussu militis adire debebit hęreditatem: eaq̄e fiet bonorum castrensis peculij.

Miles potest pro parte testatus, & pro parte intestatus decedere: sed paganus nequaquam hoc dicit. B

Filius familias paganus [c] de peculio castrensi fecit testamentū: & dum ignorat patri se suū hæredē extitisse, decessit. Non potest videri pro castrensibus bonis testat[o], pro paternis intestatus decessisse: quamuis id in milite etiam nunc rescriptum sit: quia miles ab initio [d] pro parte testatus, pro parte intestatus potuerat mori: q̄d ius iste [e] non habuit: † [f] non magis quàm sine obseruatione legum facere testamentum. [g] Necessario ergo castrensis peculij hæres scriptus vniuersa bona habebit, [h] perinde ac si pauperrimus [i] facto testamento decessisset, ignorās se locupletatum per seruos alio loco agentes.

Hunc. §. diuide in tres partes, vsque ad finem titu. Primo, quando pater manumisit in testamento seruum filii: & filius intestatus decessit. Secundo, quādo instituit extraneū, qui non adiuit. Tertio, quādo pater fuit institutus. Secūda ibi, nō tamen si vt hæres. Tertia in. l. fi. quæ cōtinuatur cum ista. Bar.

Pater peculij castrēsis filij seruum testamento liberū esse iussit. intestato defuncto [k] filiofamilias, mox patre: quæritur, an libertas seruo competat. [l] occurrebat [m] enim non potuisse* dominium apud duos pro solido [n] fuisse. Denique filium posse manumittere talis peculij seruum, Hadrianus cōstituit. [o] Et si testamēto [p] tam filij quàm patris idē seruus accepisset libertatem, & vtrique pariter decessissent: nō dubitaretur ex testamento filij liberum eum esse. [q] Sed in superiore casu pro libertate à patre data illa dici possunt, [r] nūquid quoad vtatur iure cōcesso filius in castrensi peculio, eousque [s] ius patris cessauerit: quòd si intestatus decesserit filius, postliminij cuiusdā similitudine pater antiquo iure habeat peculium, retroq̄e videatur habuisse rerū dominia: [t] non tamē si vt hæres viuo filio vindictam [u] seruo imposuit, dicatur eum post mortem intestati filij ex illa manumissione liberum factum esse. Quid autem si testamentū fecerit filius, & non sit eius adita hæreditas? Non tam facile [x] est dicere cōtinuatum patri post mortem filij rerum peculij dominiū: cum medium tempus [y] quo deliberant instituti hæredes, imaginē succesionis [z] † præstiterit. alioquin [a] & si adita sit ab instituto hæreditas filij, dicetur à patre ad eum [b] transisse proprietatem: quod absurdum est: nisi* in pendenti, [c] vt in aliis, [d] & in hac specie habeam[o] dominia: vt ex postfacto * retro fuisse aut non fuisse patris credamus. [e] secūdū quod [f] difficile erit expedire, si dum deliberant hæredes, [g] dies cesserit legati seruo istius peculij. Itē hoc de rigore: de equitate īmutatur: vt. j. fi. hui[9] legis.

a Immo vero cōmilitiū est societas militaris, & cōtubernalis amicitia. Budæus in annota. posterio. hic, & Alcia. lib. disiunc. 4. cap. 17.

a *Ante commilitium.* id est commilitonem. [a] aliàs commilitiū.
b *Castrensis.* hoc sine distinctione. Io. contra: nam distinguitur vt supra. l. miles. &. l. si forte. &. l. castrense. &. l. dotem. §. fi. &. C. eo. l. j. &. l. cum allegas. lib. xij.
c *Paganus.* id est veteranus: quia desiit militare: vt ibi dicitur.
d *Ab initio.* sub. etiam: vt insti. de hære. ab intest. §. hæreditas. & no. ff. de testa. mili. l. vj. &. l. si duobus.
e *Iste.* scilicet veteranus.
f *Non habuit.* scilicet priuilegium.
g *Testamentum.* vt &. ff. co. l. pater. §. j.
h *Habebit.* ad hoc supra de hære. instit. l. j. §. si ex fundo.
i *Pauperrimus.* quo ad opinionem.
k *Defuncto filiofamilias.* scilicet postea.
l *Cōpetat.* & respondeo sic de æquitate: sed de rigore non: vt in fine legis.
m *Occurrebat.* id est obstabat nobis volentibus fieri liberū, hoc quod subiicit: nō posse &c. nam si tenet manumissio patris: ergo ipse dominus. Itē si filij, ergo ipse: quia tantū dominus manumittit: vt. C. de his qui à non domino. l. si non proprietatem.
n *Pro solido.* vt. ff. de leg. ij. l. Męuius. §. duorum*. &. ff. commo. l. si vt certo. §. si duobus. & idem in possessione: vt ibidē. &. ff. de acquirē. pos. l. iij. §. ex cōtrario. *duobus.
o *Cōstituit.* vt. ff. de iure pat. l. seruū. &. ff. eo. l. diuus.
p *Et si testamento.* mutat casum.
q *Liberū eū esse.* q. d. ue dicas filiū præmortuum, siue post: idē est. Quis autem præsumatur prior mori: dic vt supra de rebus dub. l. qui duos. §. cū in bello. &. l. cum pubere. & l. si mulier.
r *Dici possum.* ff. vt valeat hoc, nunquid &c.
s *Eousque.* q. d. nō vltra. Et dic, concessos in alienādo, & manumittendo, & testando: quæ omnia vt paterfami. potest.
t *Rerum dominia.* hæc allegatio est bona: vt. ff. eo. l. proponebatur. & l. ex castrensi. & de leg. j. l. seruum. §. fi. & ar. ff. de acquiren. re. do. l. seruus. §. fi. †vulg. fi. cessum
u *Vindictam.* i. libertatem per vindictā: quasi statim habeat effectū: vt. ff. l. ex castrensi. in prin. &. ff. qui & à quibus. l. si seruo. Sed arg. cōtra. ff. de sol. l. q res. §. rem autē. in fi. §. vbi prima alienatio cōfirmat. Sed dic q̄ ibi trahitur retro: vt videatur fuisse patris, non vt ex illa solu. facta oli libereť. Itē hoc de rigore: de equitate īmutatur: vt. j. fi. hui[9] legis. *Fluſſio
x *Non tam facile.* vt & quando decesit intestatus. Accursius.
y *Medium tempus.* præstiterit, quod est. j.
z *Succesioni.* in hoc vt alius ab intestato nō veniat: vt. j. de reg. iur. l. quamdiu. item & ipse deliberans interim aliquid facit quādoque: vt. ff. de iure delibe. l. ait prætor. Accursius.
a *Alioquin.* id est si dicas medio tēpore dominiū esse patris, & si adita sit, scilicet postea: puta anno inter mortem filij, & additionē.
b *Ad eum.* scilicet filium. & sic ambulare.
c *In pendenti.* aliàs nisi. & bene. aliàs si. & tunc dic, absurdū est si sic dicamus: dicimus tamen: quia non possumus aliud.
d *In aliis.* supra de vsufruct. l. sed & si. §. j. & de acquiren. re. domi. l. seruus. §. fi.
e *Credamus.* hoc est verū, q̄ sunt in pendenti: quod patet etiō. ff. eo. l. filiusfamilias. per totum. &. l. proponebatur. & hoc propter spem quę est de futuro. in veritate tamē patris sunt: vt. ff. de stip. seruo. l. si seruus cōmunis. in fi. j. respon. Sed eis adeuntibus fingitur non quæsitum: vt no. ff. de vsufru. l. sed & si quis. §. j.
f *Secundum quod.* id est si dicimus esse in pendenti.
g *Hæredes.* à filio milite instituti.

Bibl.

BIU Cujas

a *Dati.* id est relicti ab aliquo extraneo testante.
b *In testamento eius.* scilicet extranei testantis.
c *Ad ipsum.* scilicet patrem.
d *Pertineat.* id est pertinere potest, si adiret: quia est capax: nulli tamen interim acquireretur: vt supra eo.l.filius.§.fi. Alij dicunt quòd hic omisit solu. sed in fine legis soluitur. & dic quòd sic. Ac.
e *Ratio respõdendi.* scilicet stricta: vt in prin. §.ibi, occurrebat &c.
f *Patris.* quod fuit tã in primo casu, quàm in §.non tamen.
g *Vtroque casu.* tam in eo qui ponitur in prin. §. quàm in eo qui ponitur in §. non tamen &c. & cum primo cõcor. ff. proponebatur. §. denique. & ff. de lega. j. l. seruum. cum suis cõcor. & ff. de cõdi. insti. l. mulier. §. pen. & de optio. leg. l. si cum. Ex quib⁹ collige: quod ab initio non valet, ex postfacto confirmatur. Sed arg. cõtra. ff. qui & à quibus. l. si seruo. Alij dicunt, in vtroque casu, scilicet libertatis primæ, & legati: de quo dixit difficile expediri. sed si dicas valere id legatum: ius patris non consideratur. Et sic est contra. ff. l. filiusfami. in fi. si enim ei legare non potest, nec eius seruo: vt de leg. ij. l. debitor. §. seruo. & de leg. j. l. si mihi & tibi. §. regula.
h *Sed si proponas. Testamento suo.* scilicet patris.
i *Dedisset.* id est reliquisset.
k *Adquisitus est.* quo casu nõ valet: vt & supra qui & à quibus. l. si seruo.
l *Admittere.* id est valere.

DE PRIVILEGIIS veteranorum.

Veteranorum.] CASVS. Veterani habent priuilegium etiam in delictis, vt non patiantur pœnas quæ aliis conueniunt: scilicet vt bestiis dentur, vel fustibus cædantur. Fran. Accursius.
m *Nec fustibus.* vt infra eo.l.iij.
Honestè.] CASVS. Veterano concessa immunitas, tenet etiam in ea ciuitate de qua est incola: nec perdũt priuilegiũ, licet sponte aliquod munus susceperint. Secundo dicit quòd onera vectigalia & patrimonialia omnia debent sustinere. Franciscus Accursius.
n *Immunitas.* in quibus sunt immunes, habes. C. eo. l. j. Accur.
o *Valet.* ex dif. enim loc. &c. vt. C. de tempo. in integ. rest. l. superuacuam. q. d. non solum vbi habet originem: vt. C. de munici. & orig. l. j. lib. x.
p *Labefactatur.* quo minus ipsi & eorum liberi perseuerent immunes in aliis: vt. C. de his qui spon. mu. sub. l. iij. & pro constanti ponas quòd fuerat iam decurio. aliàs non daretur ei honor: vt infra de decu. l. honores. §. is qui. & postea fuit veteranus: vnde accipiendo vnum honorem, in alio non præiudicat. secus si hodie postquam est veteranus, patitur se fieri decur. quia tunc omnibus renuntiare videtur: vt in contrariis. j. l. fi. in fi. &. C. de his qui spon. mu. sub. l. iij. &. j. de decu. l. ij. §. fi. & de iur. immu. l. j. & ar. j. tit. j. l. ij. Item facit. C. de excu. tut. l. voluntarie. Sed ar. contra. ex quib. cau. maio. l. & qui data.

ff. Nouum.

lij dati [a] testamento [b] eius ex quo pater nihil capere potuisset: an id ad ipsum [c] pertineat, [d] eum vtique ad hæredẽ filij pertineret. facilior tamen de libertate serui deliberatio est in specie in qua intestatus filius decessisse proponitur. Nõ est ergo ratio respondendi, [e] competere libertatem eo tempore datã quo non fuit in dominio patris. [f] fauorabilem tamen sentẽtiam contrariam in vtroque casu [g] non negamus.

XX. PAVLVS libro singulari ad Regulam Catonianam.

Sed si ponas filiũ testamentum fecisse, & patrem hæredem instituisse: cum vtique pater testamento suo [h] seruo filij libertatẽ dedisset, [i] qui ad eum ex testamẽto filij pertinere cœperit: videndum est nunquid ei comparari debeat, qui cum manumitteretur, alienus erat, deinde postea adquisitus est. [k] Sed fauorabile est, libertatem à patre relictã admittere. [l] & ab initio patris esse eũ videri, ex hoc qđ postea contigit, ostẽditur.

DE* PRIVILEGIIS VEteranorum.

TITVLVS XVIII.

I. ARRIVS MENANDER libro tertio de Re militari.

VEteranorum priuilegium inter cætera etiam in delictis habet prærogatiuã, vt separentur à cęteris in pœnis. Nec ad bestias itaq; veteranus dat̃, nec fustibus [m] cædit̃.

II. VLPIANVS libro tertio Opinionum.

Honestè sacramento solutis data immunitas, [n] etiam in eis ciuitatibus apud quas incolę sunt, valet: [o] nec labefactatur [p] si quis eorũ voluntate sua honorem aut mun⁹ susceperit. Vectigalia, [q] & patrimoniorũ onera solemnia, omnes sustinere [r] oportet.

III. MARCIANVS libro secundo Regularum.

VEteranis, & liberis [s] veteranorum, idem honor habetur qui & decurionibus. igitur [t] nec in metallum damnabuntur, nec in opus publicum, vel ad bestias: nec fustibus cædentur.

IIII. VLPIANVS libro quarto de officio Proconsulis.

VIæ sternendæ [u] immunitatem veteranos non habere, Iulio Sosiano veterano rescriptũ est. nã nec à contributionibus* quæ[in]possessionib⁹ fiũt, veteranos esse excusatos, palam est. Sed & naues eorũ angariari† posse, Aelio Firmo & Antonino Claro veteranis rescriptũ est.

V. PAVLVS libro singulari de Cognitionibus.

VEteranos diuus magn⁹ Antoninus cum patre suo rescripsit à nauium fabrica excusari. Sed & ab exactione tributorũ habent immunitatem: hoc est, ne exactores [x] tributorum constituantur. Sed veterani qui passi sunt in ordinem [y] legi: [z] muneribus fungi coguntur.

A q *Vectigalia.* contra. C. de vetera. l. j. ibi, nec à vectigalibus &c. lib. xij. Solue vt ibi. Accursius.
r *Sustinere.* vt. C. de mune. pa. l. ij. &. iij. lib. x. & infra eod. l. viæ. & facit infra de mune. & hono. l. rescripto. §. fin. &. l. fin. §. patrimoniorum. ibi, ab huiusmodi.

Veteranis.] CASVS. Idẽ honor debetur veteranis, & filiis eorum, qui & decurionibus. igitur nec in opus publicum, nec ad bestias, vel fustibus dabuntur. Fran. Ac.
s *Veteranis & liberis.* vsque ad primum gradum tantum: vt. C. de quæstio. l. diuo. Et no. aliquod priuilegiũ dari filiis, non tamen aliis hæredib⁹. ff. s. sol. ma. l. maritum. & l. etiam. in prin. Itẽ. ff. de excu. tut. l. dixim⁹. §. si pater.
t *Igitur.* bene infert: vt supra de pœnis. l. moris. §. istæ. & §. liberos.

Viæ] CASVS. Veterani nõ habent immunitatem vię sternendæ: nec à collectis quæ pro possessionib⁹ præstãtur. Item & naues eorum possunt angariari. Franc. Acc.
u *Viæ sternendæ.* facit ad. l. C. de cursu pub. l. nullus penitus. lib. xij. &. C. de fac. sac. ecc. l. ad instructiones. & infra de vaca. mu. l. sunt munera.

Veteranos.] CASVS. Veterani excusantur à nauiũ fabrica. Item nec coguntur esse exactores tributorum. veterani autem qui passi sunt se eligi decuriones, cogũtur suscipere munera. Franc. Accursius.
x *Hoc est ne exactores.* Noluit incidere in cõtrariũ. j. de mu. & ho. l. iij. §. exactionem. quæ est contra.
y *In ordinem.* decurionum. ad quod. C. de excu. tu. l. voluntarię. &. C. de his qui sponte pub. mu. subeunt. l. ij. lib. x. &. j. de va. mu. l. pe. §. fi. & de iur. immu. l. v. §. finali.
z *Legi.* id est eligi.

Fl. ab indributionibus.
†*Angariari quid sit, vide Rhodig. lib. lect. antiqua. 10. cap. & Alcia. in lib. C. 12. de præpos. sac. cubic. l. hac nostræ. & Erasmum in annota. ad 27. Mat. cap.*

AD MVNICIPALEM, ET DE INCOLIS.

Continua sic rubricam: Quatuor sunt genera cognitionum, scilicet de re pecuniaria: aut de æstimatione: aut de crimine capitali: aut de muneribus & honoribus: vt. l. cognitionum. in prin. j. de var. & extraor. cog. & de primis tribus dictum est. ff. sequitur videre de quarta, scilicet de mune. & hono. verum quia prædicta indicuntur ciuibus & incolis: ideo præmittit tit. ad muni. & de incolis. B.

Municipem.] CASVS. Primo dicit municipẽ fieri vno de tribus modis: & nominat eos. Secũdo dicit qui proprie dicantur municipes. Tertio, qui dicantur municipes in larga significatione. Qui ergo ex duobus Campanis natus est, Campanus dicitur. sed si ex patre Campano, & ex matre alterius loci: Campanus est inspecto patre: nisi priuilegium habeat materna origo, vt filij sint eius ciuitatis ciues, vnde est mater: vt Ilienſibus concessum est, item Delphis concessum fuit. Itẽ Ponticis concessum fuit, vt qui ex matre Põtica nascatur, & ex patre qui aliunde sit, Põticus dicatur filius hic. & hoc priuilegium intelligitur in veris filiis, id est in his qui nascũtur ex legitimo matrimonio.

BIU Cujas

Digestorū

seu Pandectarum Liber quinquagesimus.

AD MVNICIPALEM, † & de incolis.

TITVLVS I.

Primo ponit qualiter efficiantur municipes ipso facto. Secundo, qualiter fiant ex dispositione ciuitatis. Tertio, quid importat nomen municipis, largo modo & improprie sumendo. Quarto inducit prædicta ad determinationem vnius quæstionis. Quinto, à determinatione prædicta ponit vnam exceptionē, quā probat per rescripta principū. Sexto, circa prædicta ponit quorūdam falsam opinionem, quam reprobat. Secūda ibi, & proprie. Tertia ibi, sed nunc abusiue. Quarta ibi, qui ex duobus. Quinta ibi, nisi forte. Sexta ibi, quod beneficium. Barto.

I. VLPIANVS libro secundo ad Edictum.

MVnicipē aut natiuitas[a] facit, aut manumissio, [b] aut adoptio. [c] & proprie [d] qdem municipes appellātur muneris participes, recepti in ciuitatem, vt munera nobiscum facerent. Sed nunc abusiue municipes dicimus, suæ cuiusque ciuitatis ciues: [e] vtputa Cāpanos, [f] Puteolanos. Qui ex duobus igitur Campanis parētibus natus est: Campanus est. Sed si ex patre Campano, matre Puteolana: æquè municeps Campan' est: nisi fortè priuilegio [g †] aliquo materna origo censeatur. tūc enim maternæ originis erit municeps: vtputa Iliēsibus cōcessum est, vt qui matre Iliēsi est, sit eorum municeps. Etiam Delphis hoc idem tributum & conseruatum est. Celsus etiam

a *Natiuitas.* propria vel paterna: vt infra eo. l. assumptio. j. respō. & .§. j. &. j. de ver. sig. l. municipes. & .C. eod. l. iij.

b *Manumissio.* vt eius originē sequatur à quo fuit manumissus: vt infra eo. l. eius. non illius qui iusit manumitti: vt C. eo. l. ij.

† *Subaudi, (inquit Budæus in anno. posterio. hic) legem: vt Politianus pridem animaduertit. Aliàs autem legitur sic hæc rubrica, De municipibus, & de incolis. Qui autē dicantur municipes, pulchrè Gellius li. nect. Attic. 16. cap. 13. & Crinitus lib. 7. ca. 6.*

c *Aut adoptio.* dū durat: vt infra eo. l. sed si is. & hic retinet primā: vt. j. eo. l. ordine. §. fi.

d *Proprie.* inspecta significatione vocabuli. sic supra de acqui. pos. l. j. in prin. & secūdum hoc qui nō subeūt munera, licet stent in municipio, non sunt tamē municipes: sed large & illi sunt municipes: vt j. proxi. & no. hic ciuitatem dici municipiū: vt hic, & supra de re. diui. l. antepenul. Item dicitur ciuitas oppidū: vt in procœmio digestorum. §. hæc autem. &. §. illud autem.

Cæterum in hunc tit. vide Alex. ab Alex. li. 4. cap. 10.

e *Ciues.* etiā qui munera non subeunt.

f *Campanos.* est ergo ciuitas Cāpania, sicut & Puteolanum. Sic ponitur. ff. quod me. cau. l. metū. §. sed quod prætor. Est & Puincia: & sic etiā posset hic exponi: licet non sic bene.

g *Priuilegio.* priuilegio ergo municeps fit: vt hic, &. C. de inco. l. priuilegio. lib. x.

h *Non probat.* id est improbat. & ita minus dicit, & plus intelligit.

† *Arg. sumptum per locum à speciali, est validū in iure. concor. text. in. c. præsēti. ver. loca. ibi specialiter de prabē. in. 6.*

i *Habet.* interrogatiue. certe nullā: vt. j. eo. l. eius qui iustum.

k *Parentibus.* scilicet legitimis. sic ergo vulgo quæsitus matrē, legitimus patrem sequitur: vt. ff. de sta. ho. l. cū legitime. Sed quid de legitimato per principem? Respon. patrem etiam sequitur, vt adoptiuus: vt. j. eo. l. ordine. in fi. Item no. hic quòd non debet aliquid sic intelligi vt sit superuacuum, si aliquis intellectus sanus possit ei dari. Item no. & illud, quòd superuacuū est precibus impetrare quod iure cōmuni cōceditur &c. ad quod facit. ff. de cap. postliminiū. §. fi. &. ff. de condi. insti. l. verba hæc. & de vsur. l. si stipulatus. & de leg. j. si quādo quis. &. l. si creditori. & de Carbo. edi. l. quod Labeo. & de mino. in causæ. j. respō. & de verb. obli. doli. &. C. de iur. deli. l. j. & de thesau. l. j. &. C. arbi. tute. l. cū interdictæ. &. ff. de verb. obli. l. si sic stipulatus. &. l. si dari. Sed ar. contra. ff. de au. & ar. lc. pediculis. §. Labeo. &. ff. mand. l. qui mutuā. Accur. *ADDITIO.* Dic secundum Bar. quòd hæc verba possunt ibi operari: vt no. ff. pro soc. l. sed & si adiiciatur.

Qvotiens.] CASVS. Cum filiusfa. sit decurio patris voluntate: pro omnibus muneribus quæ filio vt decurioni iniungūtur, pater tenetur vt fideiussor filij. Secundo dicit qualiter pater dicitur consentire decurionatui filij. & quicquid talis filius in republica gesserit: pater tenetur vt fideiussor filij. & exponit quādo dicatur filius aliquid gerere in republi. Sed quid si filio vt decurioni commissum est dare tutores pupillis, & eos non dat, vel minus idoneos dat, nec satis exegit? ipse quidē filius tenetur: pater autē tenetur pro eo sicut fideiussor: sed fideiussor non tenetur cū ré pupilli sal. fo. promittat. hoc autē casu nō interest

refert Pōticis † ex beneficio Pōpeij magni competere, vt qui Pontica matre natus esset, Ponticus esset. Quod beneficiū ad vulgo quæsitos solos pertinere quidam putant: quorum sentētiam Celsus nō probat: [h] neque enim debuisse caueri, vt vulgo quæsitus matris conditionē sequeretur (quam enim aliā originem hic habet? [i]) sed ad eos qui ex diuersarum ciuitatū parentibus [k] orirentur.*

Pater videtur consentire nominationi filii ad munus, si præsens fuit & non contradixit electioni: ideo pro filio obligatur. postea exponit quadam verba: & ponit in quibus pater tenetur & filius, si minus idonee magistratū gesserit. vsq; ad. §. is qui vltra.

II. IDEM libro primo Disputationum.

QVotiens filiusfamilias [l] voluntate patris decurio creatur: vniuersis [m] muneribus quæ decurioni filio iniūguntur, obstrictus est pater, quasi [n] fideiussor [p] filio. Cōsensisse autē pater decurionatui filij videtur, si præsens nominationi [filij] non contradixit. [o] Proinde quidquid in republica filius gesit: pater vt fideiussor præstabit. Gestū autem in republica accipere debemus, pecuniā publicam [habere, debitam] tractare, siue erogandam decernere. Sed & si curatores operum, vel cuius alterius [negotij [p]] rei publicæ creauit, [q] tenebitur. [r] Sed & si successorē sibi nominauit: [s] patrē obstringet. Sed & si vectigalia publica locauit, pater erit obstrictus. [t] ¶ Sed si filius tutores dare nō curauerit, [u] vel min⁹ idoneos elegerit, nec [pupilli lib⁹. Itē no. hic dist. quia aut sit tutor filius: aut decur. primo casu si in testamento, indist. in cte tenetur pater de peculio tantū, etiam si agnouit: vt. ff. de admi. tu. Lucius. Si aliter: tūc si agnouit, in solidum. aliàs de pecu. vt. ff. de tute. l. si filius. Enimuero si fiat decurio eo conscio: quo ad publicam causam contingit, in solidum: quo ad priuatam, peculio tenus: vt hic, &. ff. de magi. con. l. j. §. fi. & de pecu. l. iij. in fi. &. l seq. Et not. quòd primum membrū est: quando auctoritate publicum, sed vtilitate priuatum munus est: vt insti. de excusa. tut. in prin. In secundo vtroque modo est publicum: ideo facilius & plenius obligatur pater.

l. Quotiēs filiusfamilias. aliud si emancipatus: vt C. de filiisfami. & quē admodum. l. j. lib. x. & facit. j. de mu. l. j. & l. sponte. §. j.

m *Vniuersis.* ergo tutelæ & curæ, ratione consequētiæ: vt. C. qd [illegible] cum eo. l. j.

n *Quasi.* j. eo. l. Lucius. §. idē respō. hæredes. ff. cōtra. So. vt ibi.

o *Nō contradixit.* cōtradicere ergo debet: vt j. tit. j. l. honores. §. fi. & l. spurij. §. pater. & .C. ne filius pro patre. l. si [illegible] filius. & facit ad hoc vt quid [illegible] filio videatur cōsenti. [illegible] re. C. de decur. l. j. &. j. [illegible] de admi. re. ad ciuperti. [illegible] l. filius. &. ff. fa. ercisi. l. si [illegible] filia. §. idē scribit. &. j. [illegible] eo. l. Lucius. §. idem re. [illegible] spon. &. j. de mu. & ho. [illegible] l. sponte. §. j. sed qua a- [illegible] actio. conuenietur? Re- [illegible] spon. ex stipulatu, vel [illegible] quod iussu: cum dicat [illegible] eum quasi fideiuss. tene- [illegible] ri: vt hic, &. ff. de fide- [illegible] iusso. & no. & hære. tu- [illegible] to. l. iiij. §. fi. & sic aliàs [illegible] in multis articulis fin- [illegible] gitur stipulatio vbi nō [illegible] est: vt & supra de ado. [illegible] l. his verbis. &. l. fin. Itē [illegible] no. hic, qui tacet, con- [illegible] sentit.

p pro quo sunt [illegible] prædictæ leges. & ff. [illegible] loc. l. item quæritur. §. [illegible] fi. & de cuic. l. quidam. [illegible] & man. l. qui patitur. [illegible] &. l. qui fide. & so. ma. [illegible] l. ij. §. voluntate. & de extra [illegible] adop. l. in adoptionib⁹. [illegible] & de cu. fu. l. cōsilio. §. [illegible] fi. & de spō. l. in sponsa- [illegible]

q *Creauit.* scilicet iste filius cum erat decurio. & hoc erat sibi concessum. Accursius.

r *Tenebitur.* scilicet si illi quos elegerit, male gerant.

s *Nominauit.* vt succederet in suū officium quod habebat filius: vt &. j. eo. ordine. §. j. Sed contra. j. eo. l. libertus. §. fi. Sol. vt ibi.

t *Obstrictus.* scilicet in solidum.

u *Curauerit.* cum esset sibi commissum.

Acceperit.

BIU Cujas

a *Acceperit.* tutorem vel fideiussorem.
b *Ipse.* scilicet filius.
c *Si & fideiussores.* nisi quòd hic tenetur de pec. vt. ff. de pecu. l. licet. in fi. & sic nō est per omnia bona similitudo. ité secus si ipsemet. s. filius esset tutor: vt. C. quod cum eo. l. j. ité no. quòd hęc est similitudo remouens.
d *Sed non solent.* vt. ff. de magi. cō. l. j. in prin. & j. eo. l. libertus.
e *Nihil.* scilicet principaliter. secūdario sic: vt insti. de his qui sunt sui vel alie. iur. §. fin. & hac ratione in pœna non tenetur: vt. j. l. Lucius. §. Paulus. & ff. de fideiuss. l. fideiussores. & ff. de ad. tu. l. Lucius ij. §. Paulus. Accur.
f *Commeatum.* id est vltra tēpus in quo habet commeatum.
g *Abest.* aliquo personali munere: q̄ multa sunt: vt. j. de mu. & ho. l. munerū. in prin. puta à custodia caltri licentiatus erat ad tēpus, & forte sub forma. s. quòd interim opus aliquod non aggrediatur: certe excedens modū reuocatur ad munus.
h *Ad munera.* nō autem ad honores.

Fl. vocari

P *Lacet.*] CASVS. Filiusfa. potest habere domicilium non tātum vbi pater habet: sed vbicūque filius cōstituit sibi domicilium. & h. d. hæc. l. & sequē. Fran. Accur.
i *Placet.* non solum patrem. Accur.
k *Non vtiq;. Habuit.* scilicet tātum.

†Cōcor tex. in. c. statutum. §. cum vero. iuctis notatis per Philipp. Frā. & q̄ ibi posui in apostil. ad ipsum. nu. 3. in ver. domicilia plura extra de rescrip. lib. 6.

l *Constituit.* animo: vt ff. & ff. de cap. l. v. i fi. & j. e. l. si quis. & l. nihil. facto etiā opus est: vt. j. eo. l. domiciliū. & quid sit: dic vt. C. de inco. l. ciues. in fi. lib. x.

L *Abeo.*] CASVS. Titius in diuersis locis negotiat æqualiter. in nullo loco dicitur domiciliū habere, sed falsum est. nā de omnibus locis incola siue ciuis dicitur. Fran.
m *Ex æquo.* id est non plus in vno loco, quàm in alio.
n *Nusquam.* id est nullo prædictorum locorum.
o *Quod verius est.* vt. j. l. proxi. §. iuris prudentibus. & j. eod. l. si quis. cum concor. & C. de adop. l. in adoptionem. j.

A *Dsumptio.*] CASVS. Si natus Florentiæ dicat se nō esse ibi natum, sed Bo. non potest mutare veritatem. Item ego Frā. dicor ciuis Florentinus: cum ibi pater meus Accur. fuerit natus. non autem sequor domicilium patris mei: vt si staret Muti. non fum per hoc ciuis Mut. Item si domum habeo Mut. & domum Bo. & vtrobique moror diuersis temporibus, dicor ciuis vtrobique esse. Item libertus sequitur originem vel domicilium patroni. idem in descendentibus libertorū. Item manumissus à pluribus dominis, omnium patronorum sequitur originem. & hoc dicit hæc. l. & seq.
p *Naturæ.* sic. ff. de contra tabu. l. non putauit. §. si quis emācipatum. Arg. contra. ff. de postu. l. j. §. bestias. ADDITIO. Dic secūdum Bar. quòd hic est quædā qualitas, propter quā quis obligatur alteri. s. ciuitati suæ ad munera subeunda: ideo mutari nō potest sine ciuitatis consensu. In contrario est quædam qualitas, per quam quis alteri non obligatur: vt bestiam esse ferocem.
q *Non amittitur.* id est perditur.
r *Deponitur.* scilicet veritas originis, id est absconditur.

rē saluā fore] satis exegerit, vel non idoneum acceperit: a ipse b quidē quin sit obstrictus, nulla dubitatio est: pater verò ita demū obligatur, si & fideiussores c solēt hoc nomine obligari. sed non solent. d hoc enim & relatum & rescriptum est: quia fideiussores rempublicam saluā fore promittunt: reipublicæ autem nihil e quod ad rem pecuniariam attinet, interest pupillis tutores dari. ℣ Is qui vltra commeatum f abest, g vel vltra formam commeatui datam: ad munera h reuocari * potest.

III. IDEM libro vicesimoquinto ad Sabinum.

P *Lacet* i etiam filiosfamilias domicilium habere posse:

IIII. IDEM libro trigesimonono ad Edictum.

NOn vtique ibi vbi pater habuit: k sed vbicūq; ipse domicilium constituit. l

Non est à iure dissonum, quem pluribus locis habere domicilium. hoc dicit.

V. PAVLVS libro quadragesimoquinto ad Edictum.

L *Abeo* indicat eum qui pluribus locis ex æquo m negocietur, nusquam n domiciliū habere: quosdam autem dicere refert, pluribus locis eum incolam esse, aut domicilium habere. † quod verius est. o

Propter nostrum affirmare aut negare, nihil mutatur in re. hoc dicit.

VI. VLPIANVS libro secundo Opinionum.

ADsumptio originis quæ nō est, veritatem naturæ p non perimit. Errore enim veritas originis non amittitur: q nec mēdacio dicentis se esse vnde non sit, deponitur: r neque recusando quis patriam ex qua oriundus s est, neque mētiendo de ea quam non habet, veritatē mutare potest. t

Hic habes duo. Primo, quòd filius sequitur originem patris quantum ad ciuitatem. Secundo, quòd filius non sequitur domicilium patris. Bartolus.

℣ Filius ciuitatem ex qua pater eius naturalem originem ducit, non domiciliū sequitur. u ℣ Iuris * prudētibus placuit, duobus locis posse aliquem habere domicilium, si vtrubique ita se instruxit, vt non ideo minus apud alteros x se collocasse videatur. ℣ Libertini originē patronorū vel domicilium y sequuntur: itē qui ex his z nascuntur.

VII. IDEM libro quinto de officio Proconsulis.

SI quis à pluribus a manumissus sit: omnium patronorum originem sequitur.

Decuriones non coguntur frumentum vilius ciuibus vendere, quàm annona exigit. Fran. Accur.

VIII. MARCIANVS libro primo de Iudiciis publicis.

NOn debere cogi decuriones vilius præstare frumētum b ciuibus suis, quàm annona exigit, diui fratres rescripserunt: & aliis quoque constitutionibus principalibus id cautum est. c

Qui non habet iustum patrem: sequitur originem matris. Fran. Accur.

s *Oriundus.* id est ortus. sic. C. de epi. & cle. l. nulli.
t *Mutare potest.* vt vel desinat esse vnde est, vel incipiat esse vnde non est. & ad hoc. C. de incol. l. ij. in fi. & de mu. & orig. l. origine. & l. fi. lib. x. & j. eo. l. ordine. §. ius originis. & ff. de off. præsi. l. legatus. & l. illicitas. §. veritas. & C. de lib. cau. l. nec omissa. & sic non nocet mentiri: quia veritati statur: vt d. ll. & C. de iur. & fa. igno. cū falsa. & ff. qui & à quib. si priuatus. §. j. & ff. de quæsti. l. j. §. si quis vltro. Argu. contra. ff. de rei vin. l. fin. & C. de non nume. pec. authen. cōtra qui propriam. ADDITIO. Dic quòd mendacium nō nocet: quia per hoc non mutatur veritas: vt hic cum concor. sed bene nocet mentienti: quia ipse punietur: vt in contrariis, secundum Bar.

Flo. Viris

u *Non domicilium sequitur.* scilicet patris: vt infra eo. l. libertus. §. patris. cum ipse filius sua volūtate sibi cōstituit vbi vult: vt. ff. l. placet. & l. seq. sic ergo not. q filius suā propriā originē sequitur, quā nec mutare potest: vt. ff. proxi. respō. Item & patris sui: vt hic: & etiā illam nō potest mutare: vt. ff. l. proxi. cū cōcor. quòd accipe in eā quā pater habuit ex se: non ex origine sui patris. alioquin oporteret nos quærere vbi natus fuit Adam, scilicet agrum Damascenum. Sed, pro deo, in quo sequitur originem sui patris, vel suam? Respō. quantum ad honores, & quantū ad tutelas, quas in illis locis habet necesse agnoscere: vt. C. vbi petū. vel cu. l. j. non quātū ad alia munera: vel vt ibi cōueniatur: sicut dicit in municipe trāslato ad dignitatem senatoriam: vt. j. eo. l. municeps. & sic etiam intelligitur supra de sena. l. pe. non ergo patrimonalia munera vel alia personalia ibi subit, nisi alibi habeat domicilium. & eadem possunt dici in eo qui per manumissionem fit municeps: vt non sequatur nisi in præmissis quæ dixi ratione originis. Alij dicūt prædicta vera, nisi in origi. propria: quo casu omnia ibi subit: vt dicunt. & sic intelligitur. ff. de sena. l. pe. Tu dic quòd in omnibus subit munera ratione suæ vel paternæ origi. vel manumissionis: vt hic: nisi habeat alibi domicilium: quia tunc nihil ibi subit oneris vel honoris: vt. C. de mu. & orig. l. filios. lib. x. Nec ob. de senatore: quia in eo est speciale propter dignitatem, vt liberetur à munerib° municipij sui. Sed hoc reprobatur. C. de muni. & orig. l. fi. lib. x. vnde prima placet.
x *Alteros.* id est alios. & facit infra eod. l. si quis. & supra eod. l. Labeo. Accursius.
y *Vel domicilium.* hoc quando patronus ibi habet domicilium vbi est eius origo. alioquin contra: vt. j. eo. l. eius qui. vel verius subaudi, interim. Azo. & facit. j. eo. l. filij. in princ. & l. municeps. & ff. l. j. in princip. & j. l. proxi.
z *Ex his.* scilicet libertinis.
a *SI quis à pluribus.* supra. l. proxi. §. fina.
b *NOn debere. Frumentum.* pro omni blado ponitur: vt infra de ver. sig. l. frugem.
c *Cautum est.* ad hoc supra ad. l. Iuliam de anno. l. fina. & infra

de admini.re.ad ciui.perti.l.decuriones.

a *Ius. Editus est.* supra de sta.ho.l.lex.

b *Similе. In bonis.* tacite obligatis, quæ fiscus habet: vt hic, &.ſ. de iure fiſci.l. aufertur.§. fiſcus. non ciuitas: vt.C. de iure reip.l.ij.lib.xj. Item fiſcus habet perſonale priuilegium: quia primo de bonis ei ſatisfit: vt hic, &.ſ. de priui. cre.quod quis. Nó ciuitas alia, niſi per priuilegium, vel niſi Romana: vt hic ſubiicit, &.ſ. de priui. cre.l.pe. §.j.& niſi Antiochena: vt in eo.tit.l.antepe.& fa.j. de verb.ſig.l. eum qui vectigal. &.ſ. de vſu.l. etiam. & qui po. in pig. habe. ſi pignus. &.j.eod.l.Lucius.&.ſ. ad Mace.l. nihil.&.C. de bo. va. l.j. & dic vt no.C.de debi.ciui.l.ij.

*Flo.eóque die

Imperator.]*CASVS.* In ciuitate Mutinæ ſũt duo poteſtates: quibus in ſolidum eſt cõmiſſum officium poteſtariæ ſimul gerẽdum. ipſi inter ſe diuiſerunt regimen. dicitur quòd officium & periculum eſt commune: hoc tamen ordine, vt ex mala adminiſtratione vnius, alter.ſ. collega teneatur: ſi ille qui male geſſit, non eſt ſoluendo tempore finiti officij, nec fideiuſſores eius, item nec ille qui eum nominauerat, ſiue elegerat. nam aliquo iſtorum exiſtente ſoluendo, collega nõ conuenietur. Itẽ ſi nominator conuentus ſoluat, non aget contra collegam eius pro quo ſoluit. & quod dixi, quando ambo geſſerunt: idẽ eſt ſeruandum & ſi vnus tantũ geſſit, & male. nam primo ipſe conuenitur: ſecundo eius fideiuſſores: tertio nominatores eius: vltimo collega. nec conqueratur nominans, cum ſcire debet, eum quem nominat, indiuiduũ officium & cõmune periculum ſuſcepturum. idem ſeruatur & cum ambo geſſerunt: vt.j.l. imperator. & hoc dicit hæc lex cum duabus ſequen. Fran.

c *Magiſtratuum.* dic quòd ſimul gerendum fuit iniunctum, ſed ipſi ſua auctoritate diuiſerunt.

d *Indiuiduum.* & teneretur in ſolidum, ſed ordine qui ſequitur: vt.j.eo.l.quid ergo.j. reſpon.& dic vt.j.eo.l. magiſtratus.

e *Collegæ.* datiuus caſus.

f *Adſcribatur.* ita vt teneatur vnus ꝓ adminiſtratione alterius.

g *Interuenerunt.* id eſt fideiuſſerũt. ad quod.j.de admi.re.ad ciui. perti.l.ij.&.iiij. in prin.&.§.antepe.&.§.fi.&.C.de conue.fiſ.de.l. quoniam. lib.x.& quo quis or.con.l.iij.

h *Seruari poſſit.* reip. priuatus enim non tenetur: vt.ſ.l. quotiens.§.pe.& de magi.con.l.j. in prin. Accurſius.

i *Honore.* aliàs honore: aliàs onere. & facit.C. de proba.l. ex perſona.&.j.eo.l.ordine.§.j.&.C.de peri.& com.rei ven.l.j.&.ſ. de fideiuſ.l. fideiuſſores. quis autem probet hoc, dic vt ſupra de proba.l. non eſt. & ſupra de magi. con.l.j.§. ſi magiſtratus. & de admi.tut.l. Titium.§. Lucius.

k *Sit idonea.* ſcilicet nunc.

l *Fuit.* perſona magiſtratuum, vel fideiuſſorum.

m *Vnuſquiſque.* magiſtratuum.

n *Nominauit.* Quid eſt ergo quod dicitur. C. de magi. con.l.

ix. NERATIVS libro tertio Membranarum.

EIus qui iuſtum patrem non habet, prima origo à matre, éxq; eo* die quo ex ea editus[a] eſt, numerari debet.

Dona debitoris fiſci, ſunt fiſco tacite obligata: ſecus in debitore cuiuſque ciuitatis: niſi princeps hoc concederet. Fran. Accur.

x. MARCIANVS libro ſingulari de Delatoribus.

SImile priuilegium fiſco nulla ciuitas habet in bonis[b] debitoris: niſi nominatim id à principe datum ſit.

In hac.l. & duabus ſeq. ponit quo ordine ſint conueniendi magiſtratus qui male geſſerunt: aut is qui eos nominauit: aut fideiuſſores. & eſt tex. planus.

xi. PAPINIANVS libro ſecundo Quæſtionum.

IMperator Titus Antoninus Lentulo Vero reſcripſit, magiſtratuũ[c] officiũ indiuiduũ,[d] ac periculum eſſe commune. quod ſic intelligi oportet, vt ita demum collegæ[e] periculũ adſcribatur,[f] ſi neque ab ipſo qui geſſit, neque ab his qui pro eo interuenerunt,[g] res ſeruari poſſit,[h] & ſoluendo non fuit honore[i] depoſito: alioquin ſi perſona[eorum] vel cautio ſit idonea,[k] vel ſoluendo fuit[l] quo tempore conueniri potuit: vnuſquiſque[m] in id quod adminiſtrauit, tenebitur. Quòd ſi forte is qui periculo ſuo nominauit[n] magiſtratum, ſoluendo ſit: vtrum in eum prius actio reddi, quaſi [in] fideiuſſorẽ debeat, an verò non aliàs quàm ſi res à collega ſeruari nõ potuerit? Sed placuit, fideiuſſoris exemplo priorem conueniendũ, qui nominauit: quoniam collega quidem, negligentiæ ac pœnæ cauſa:[o] qui verò nominauit, fidei ratione conuenitur:[p]

xii. IDEM libro primo Reſponſorum.

ET ei cõtra nominati collegam actionem vtilem dari non oportet.[q]

xiii. IDEM libro ſecundo Quæſtionum.

QVid ergo ſi alter ex magiſtratibus toto anno[r] abfuerit: aut fortè præſens, per contumaciam ſiue ignauiam vel ægram valetudinem reipublicæ negotia non geſſerit, & omnia collega ſolus adminiſtrauerit, nec tamen tota res ab eo ſeruari poſſit? Talis ordo dabitur, vt in primis qui reipublicę negotia geſſit, & qui pro eo cauerunt, in ſolidum conueniãtur: mox peractis omnibus[s] periculum adgnoſcat, qui non idoneum nominauit: poſtremo alter ex magiſtratibus[t] qui reipublicæ negotiis ſe nõ immiſcuit. Nec iuſtè qui nominauit, vniuerſum* periculum recuſauit: cùm ſcire deberet, eum qui nominaretur, indiuiduum officium, & commune periculum ſuſcepturũ.[u] Nam & cum duo geſſerunt, & ab altero ſeruari quod debetur, non poteſt: qui collegã[x] nominauerſus, ſcilicet nominantem non teneri antequam bona principalis & fideiuſ. & collegæ excutiantur? Reſpon. aliud forte in tutoribus, vt ibi: & aliud in magiſtratibus, vt hic. vel hic forte expreſſe fuit dictum tempore nominationis, vt poſſent conueniri antequam collega conueniatur: ibi ſimul. Vel verius: hic forte ſeparatim geſſerũt. Sed huic ſolutioni ob. ſupra de ma. con.l. duo. Sed dic quòd ibi erat tutor in lata culpa qꝛ non adminiſtrauerit in totum, cum ſciebat alium tutorem mortuũ. Vt tamen hæc & alia cõtraria ſoluas, diſtingue: quia aut magiſtratus reip. geſſerunt omnes ſimul, aut diuiſim: & tunc aut ab eis facta fuit diuiſio, aut à iudice: aut etiam vnus tantum geſſit. primo caſu quando omnes ſimul, cum & indiuiſim fuit eis iniunctum officium: non prius ad nominatores porrigetur manus, quàm omnes qui geſſerunt, & eorum fideiuſſ. ſolenniter fuerint excuſi: vt.C. quo quis or.cõ.l.ij. in prin. lib.xj. idem in tutoribus: vt.C. de ma. con.l. aduerſus. ſed ſi diuiſim geſſerunt: cum & diuiſim fuit eis iniunctum offic. tunc vnus nõ cõuenitur propter adminiſtrationem alterius, niſi demũ excuſſo nominatore: vt. C. quo quis or. con.l.ij.§.j. & forte demũ cum & collegam debuit ſuſpectũ facere: vt.j. de ad.rerum ad ci. perti.l. pe.§. *verſ.* antepe. & idẽ ſit in his quod in tutoribus: vt arg.ſ. de admi. tut. Lucius.ij.§.pe. Si vero diuiſim geſſerunt, diuiſione facta ab ipſis, nõ à iudice: tunc non conuenitur vnus propter adminiſtrationem alterius, niſi demum nominatore excuſſo: vt hac.l. in princip. ſed aliud eſt in tutoribus tunc: vt.C. de adminiſt. tuto.l.ij. in fin.& ſupra de adminiſt. tuto. Lucius.§.j. ſed ſi vnus geſſit tantum: ſi omnibus fuit iniunctum indiuiſim, idem eſt quod in ſuperiori proxi. caſu: vt infra eo.l.quid ergo. Idem in tutore: vt.ſ. de tut.& ra. diſt.l.j.§. nunc tractemus. Et ſic no. eſſe duos tractatus. vnus quando reſpu. agit contra magiſtratus, & eorum fideiuſſores vel nominatores. & de hoc principaliter dicit hic. alius quando priuatus, ſcilicet pupillus vel adultus agit cõtra tut. & cura. eorum, vel fideiuſſores, vel magiſtratus: de quo principaliter not. C. de diui.tu.l.ij.&.C. de tranſac.l.j.

*Flo.nisi

o *Cauſa.* ſcilicet conuenitur.

p *Conuenitur.* ad quod.ſ. de dolo.l. Sabinus.

q *ET ei. Non oportet.* id eſt, nominator vnius cum prius conuenitur quàm collega, non aget contra alium collegã. ſ. nominati. & ſic iungitur cum.l. ſuperiori. ſed collegæ in collegam datur: vt.ſ. de tut.& ra. diſt.l.j.§. nunc tractemus.

r *Quid ergo. Toto anno.* aliàs tot annis, id eſt multis.

ſ *Peractis omnibus.* de duobus dicit.

t *Ex magiſtratibus.* aliàs ex adminiſtratoribus: aliàs ex magiſtratibus. Et eſt contra. C. quo quis or.con.l.ij.j. reſpon. lib. xj. Sol. ibi ambo adminiſtrabant: vt.ſ.l. imperator.

u *Suſcepturum.* in ſolidum: vt.ſ.l. imperator. in prin.

x *Collegam.* qui non eſt ſoluendo. & ſic eſt idem caſus qui eſt.ſ. imperator.

BIU Cujas

imperator. & fol. contra. C. quo quis ordi. conue. l. ij. vt modo in distin. notaui, in. l. imperator. vel dic, collegam qui est soluendo. Sed tunc qualiter primo nominauit quàm magistratus? Respon. qui soluendo est, in parte sua: non in eo quod à primo non potuit seruari. sic ergo ipse primo exigitur in toto quod potest soluere. & caue: quia nihil hic dicit de ordine cõuentionis, sed solũmodo nominantem in solidũ teneri, licet alterũ tantũ nominauit.

nauit, in vniuerso conuenitur.

XIIII. IDEM libro quintodecimo Quæstionum.

MVnicipes intelligũtur scire, quod sciunt* hi[a] quibus summa reipublicæ commissa est.

Si grauior pœna imposita sit alicui decurioni, non cogitur abstinere ab honoribus tanto tempore, quanto fuit relegatus: secus si non grauior pœna imposita fuit. h. d.

XV. IDEM libro primo Responsorum.

ORdine decurionum ad tẽpus[b] motus, & in ordinẽ regressus, ad honores, [c] exemplo relegati, tanto tempore nõ admittitur, quanto dignitate[d] caruit: sed in vtroque[e] placuit examinari quo crimine[f] dãnati sententiã eiusmodi meruerunt. durioribus etenim pœnis affectos, [g] ignominia, velut transacto negotio, postea [h] liberari: minorib' verò quàm leges permittũt subiectos, [i] nihilo minus inter infames haberi: [k] cũ facti[l] quidem quæstio sit in potestate iudicantium: iuris autem auctoritas non sit. ⁋ In eum[m] qui successorẽ suo periculo nominauit: si finito magistratu successor idoneus fuit, actionẽ dari non oportet. [n] ⁋ In fraudem ciuilium munerum per tacitam[o] fidem prædia trãslata, fisco vindicantur: tantúmque alterũ interdictæ rei minister[p] de suis bonis cogitur soluere.

Adoptio non liberat à muneribus quæ imponuntur ratione originis: immo plus adstringit: vt in litera habetur. quod si emancipetur: non amplius erit ciuis illius ciuitatis ex qua est pater adoptiuus. hoc dicit. cum. l. seq.

⁋ Ius originis in honoribus obeundis, ac muneribus suscipiendis, adoptione non mutatur: [q] sed nouis quoque muneribus filius per adoptiuum patrem adstringitur.

XVI. HERMOGENIANVS libro primo iuris epitomarum.

SEd si[is] emancipatur ab adoptiuo patre: non tantum filius, sed etiam ciuis eius ciuitatis cuius per adoptionem fuerat factus, esse desinit.[r]

a *Vnicipes. Sciunt hi.* vel maior pars: vt. j. e. l. quod maior. & fa. C. de aduo. di. iudicum. l. restituẽdæ. circa prin. ibi, nam vniuersis redditur &c. &. ſ. de condi. & demon. l. municipibus. & quod cuiusque vniuer. nomine. l. item. §. j. & de adqui. pos. l. j. in fin. & l. seq.

ORdine.] CASVS. Remotus ab ordine decurionatus vsq; ad tempus, tandẽ tempore finito reuersus in ordinẽ, ad nouos honores aspirare non potest, nisi tanto tempore nunc stet, quanto steterat remotus à decurionatu, ad exẽplũ relegati. sed in vtroque casu inspiciendum est quod crimen cõmiserat: vt si minor pœna quàm deberet tãto crimini imponi, imposita est: tunc habeat locum quod dictum est. si autem maior pœna sit imposita quàm deberet, tunc liberatur à pœna, & omnia videntur remissa. [IN EVM.] Cum domino Richardo de villa potestati Bon. commissa esset à ciuibus huius terræ electio de potestate sequentis anni eligendo: elegit quendam, qui electus male gessit potestariam: & tempore finiti officij erat soluendo. dicitur quòd dominus Richard. non tenetur pro isto: ex quo soluendo fuit tempore finiti officij. Item si Bon. causa euitandorum munerum fictitiè vendidit prædia sua alicui, dicitur quòd prædia confiscantur. Item venditor pretium sibi solutum fisco cogitur assignare. Item Bo. si patiatur se adoptari ab aliquo Muti. & remanet ciuis de Bon. & efficitur de Mutina ratione patris adoptiui: & cum emancipatur ab adoptante, non durat filius: nec est amodo ciuis de Muti. & h. d. hic. §. & l. seq. Fran.

b *Ad tempus.* puta ad. x. annos.

c *Ad honores.* nouos. sed veteres statim recuperat post reuersionem: vt. C. de his qui in exilium da. vel or. mo. sunt. l. ij. lib. x. non ob. j. tit. j. l. ij. in prin. & l. ad tempus. quia statim hic distinguitur. & hoc etiam modo soluitur. ſ. de fal. l. falsi. §. ordine. qui est contra. vel solu. vt ibi.

d *Dignitate.* quam habebat, vt decu. nam decurionatum statim recuperat, vt prædixi.

e *Sed in vtroque.* scilicet relegato, & ab ordine moto.

f *Quo crimine.* scilicet vtrum crimine tali cui conueniret talis pœna, aut non. nam hic secundo distinguitur: si maior imponatur, & tunc locum habet prin. l. aut minor: & tunc aut causa cognita, & tunc similiter. aut causa non cognita: & tunc cum remanet infamis, non habet locum prin. huius. l. Sed videtur nõ dineret infamis, non habet locum prin. huius. l. Solu. vt ibi. Sed quid si conuenit distinguir vt. ſ. de postu. l. imperator. Solu. vt ibi. Sed quid si conueniens imponitur? Respon. remanet infamis etiam postea. ad quod supra de re mili. l. qui cum vno. §. ad tempus.

g *Affectos.* siue pro pecuniaria corporalis, siue pro corporali alia corporalis maior: nec exquiritur causa cognita, vel nõ. secus autem si pro pecuniaria alia pecuniaria, licet maior: vt de his qui no. infa. l. quid ergo. §. pœna. & ſ. de pœ. l. in seruorum. §. fi.

h *Postea.* finito tẽpore pœnæ. interim ergo est infamis: vt hic. & C. ex qui. cau. infa. irro. l. & si seuerior. & hoc cũ ad tẽpus pœna durat: aliàs si statim imponit & finitur, tũc nõ interim est infamis: vt. d. l. in seruorũ. in fi. & adde quod no. in. d. §. pœna grauior.

i *Subiectos.* sine causæ cognitione: alioquin contra: vt. C. de infa. & si seuerior. quæ est contra. & hoc modo intelligitur. ſ. de iniur. diuus. vt ibi not.

k *Haberi.* & sic nec ad decurionatum, vel ad aliam dignitatem admittitur: vt. C. de digni. l. ij. lib. xij. & j. de decu. l. ad tempus.

l *Cum facti.* q. d. potuit relegare, vel non relegare: sed ex quo relegauit, non potest facere quin sequatur effectus. ad quod fa. ſ. ad Turp. l. j. §. calũniatoribus. vel aliter videre, sit probatũ, vel nõ, potest: sed hoc viso non potest absoluere dãnãdum, vel ecõtra: nisi in certis rationibus: vt. C. de infa. l. & si seuerior. hoc non valet: quia valet sententia, licet cõtra ius litigatoris: vt. ſ. quæ senten. sine appel. l. j. §. j.

m *In eum.* magistratũ succedentis. ad quod. ſ. imperator. in princ. cũ suis concor.

n *Non oportet.* j. eo. l. libertus. §. penul.

o *Per tacitam.* i. clam: vt. C. de rescin. vẽ. l. pe.

p *Minister.* i. emptor, si pretiũ non soluerat. vel. i. venditor, si solutum fuerat. ad quod. ſ. de contrahen. empt. sonatus. & de dam. infec. l. fi. & C. de lit. l. fi. & ſ. de iure fisci. l. aufertur. §. quod si à præside. & infra eo. l. fi. §. antepe. vel dic minister, id est proxeneta. sic ponitur in authen. de instru. cau. & fi. §. si vero omnes. col. vj.

q *Non mutatur.* vt. C. de adop. l. in adop. sed nec voluntate: vt. ſ. assumptio. in prin. & fa. j. tit. j. l. j. & de mune. & hono. l. & qui originem. aliàs contra. C. ne san. bap. iteretur. l. iij. & j. eo. l. municipes. Accursius.

r *Sed si is. Desinit.* sic & supra de adop. l. in omni. & l. seq. & C. de adop. l. pe. §. si vero pater. versi. sed hæc omnia. & sic no. quòd ambulat status. similia sunt. ſ. de admi. tu. l. iiij. & de fur. l. si quis vxori. §. fi. & in auth. de san. epis. §. si seruus. col. ix. & ſ. de sena. l. senatoris. in fi. & j. de iur. immu. l. semper. §. negotiatores. & supra de adul. l. adulter diem. in fi. & ſ. de re. diui. l. in tãtum. & ſ. quemad. ser. amit. l. si locus. & de ope. lib. l. plane. & de in ius voc. sed & si. §. libero. versi. parentes.

Ibertus.] CASVS. Libertus non excusatur à muneribus ciuilibus propter patronũ: licet patrono suo capto luminibus operas vel ministerium præstet. fallit in liberto senatoris: qui si gerat negotia sui patroni, à tutelis aliorũ excusatur. Secundo dicit: pater voluit filium decurionẽ creari: qui filius factus decurio, male gessit. dicitur quòd primo ipse filius est cõueniendus quàm pater. Tertio dicit: cum lege quadam caueatur ꝙ qui habuit officium, ad id officium nõ debet eligi vsque ad quinquennium: hoc est verum in eadem ciuitate: secus in alia. Item nõ debet quis eodem tempore duo officia habere in diuersis ciuitatibus: sed debet recipere in ea vnde est ciuis. Item licet habeam aliqua prædia in ciuitate Mutinæ: non propter hoc cogor ibi suscipere munera personalia, nisi de hoc ciuitas Mutinæ haberet priuilegium. Item reuersus postliminio, debet subire munera in patria sua, licet moretur alibi: & subaudi, non causa constituendi ibi domicilium. Item decuriones possunt eligi ad exigenda tributa, cum non sit sordidũ munus. Item manumissus ex causa fideicõmissi, sequitur originem manumittentis, vt ibi cogatur munera ciuilia subire, nõn originem eius qui libertatem reliquerat. Item natus ex filio adoptiuo, sequitur originẽ aui naturalis, nõ solum adoptiui, quo ad munera subeũda: perinde ac si ipse se in adoptionem dedisset. [ERROR.] Credens me municipem Mutinensem, protestatus sum ibi me velle munera ciuilia subire. dicitur quòd errore cõperto nõ præiudicat mihi. Itẽ si pater meus cœpit habere domicilium Mutinæ: nõ dicor inde ciuis, si nolim esse. Itẽ accusatus de crimine

BIU Cujas

crimine capitali, ad nouos honores interim nõ admittitur: pristinâ tamen dignitatẽ retinet. Itẽ eoipso quòd habeo domũ Mutinę, nõ dicor per hoc domiciliũ habere ibi. [*NOMINATI.*] Si aliquis magistratus nominauit sibi successorẽ qui gessit male: tenetur nominãs, nõ fideiussores nominãtis. Itẽ illi qui fideiubẽt penes rẽpubli. pro aliquo officiali, ꝓmittẽtes rẽpubli. seruari indemnẽ, item nominatores magistratuũ tenẽtur emendare dãnũ ciuitati illatũ per eũ: nõ autẽ ad pœnã tenentẽ. Frã. Ac.

a *Non excusatur.* non autẽ à ciuili munere: vt C. de excu. tut. l. nec senatorũ. in prin. Vel hic diuisim accipe: qa singuli singulariter singulorum gerunt negotia: vt ibi no.

b *Ex persona.* sic est in fideiussore iure nouo: vt in auth. de fideiuss. §. j. col. j. olim contra: vt. C. de fideiuss. l. iure nostro. & facit. ſ. eo. l. quotiens. cũ suis cõcor. & de decur. l. j. & j. de admi. re. ad ci. pti. l. iiij. §. fin. &. ſ. de magist. con. l. j. §. fin. &. ſ. fa. er. ex parte. §. filius. &. C. de murile. l. æternam. lib. xj.

* *Flo. pater*

c *Possideat.* cũ de eo creditoribus satisfacere debet: vt. ſ. de castrẽ. pecu. l. si castrense.

d *Militasset.* quoniam erat decurio.

e *Præscriptio.* i. defensio, vt nõ teneat subire.

f *Data est.* quę est quinquẽnij ad eosdẽ: triẽnij ad alios honores. in legatis bienniũ. C. de ho no. nõ cõti. inter pa. & fi. l. ij. & facit. j. e. l. diu⁹.

g *Apud eosdem.* ſ. qui administrauerũt. ideoq; si pater fratérve fuerit funct⁹ munere: filio patríve debet opitulari ꝑscriptio, nisi pater cũ deberet gerere, per filiũ fuerat functus munere: vt dicitur in legatiõe: tũc quipe vtet vacatiõe: vt. C. de ho. nõ conti. inter patrẽ & filiũ. l. j. in fi. & j. de le. filio. & l. fili⁹. R. vel dic, apud eos. ſ. municipes. q. d. nõ in alia terra: cũ in vna habeat originẽ, in alia domicilium: vt. l. proxi. in fi.

h *In duabus.* hic dic similia quæ not. C. de assess. l. fi.

i *Potior est.* prędualet originale. sic. ſ. titu. j. l. j. & j. de mu. & ho. l. & qui originem. & ſ. eo. l. assumptio. in prin.

k *Muneribus.* personalib⁹. & sic intellige. j. §. sola. & C. de inco. l. cum neq;. & l. priuilegio. li. x. secus in patrimonialib⁹: vt. C. de mulie. & in quo lo. mu. l. j. lib. x. & infra de censi. l. forma. §. si vero. & j. eo. l. filij. in fi.

l *Datum.* alias donatum.

m *Ciuitatis.* de nostris.

n *Consistant.* nõ tamẽ causa domicilij restituẽdi: vt. ſ. de cap. l. in bello. §. manumittẽdo. & l. postliminiũ. §. postliminio. & sic loquitur. C. de inco. l. est verũ. lib. x. *ADDITIO.* Dic secũdũ Bar. hic quòd ibi loquitur in eo qui voluit recuperare ciuitatem Roma. A alias de necessitate recuperaret domicilium ratione originis, qđ mutari non potest: vt. l. assumptio. in prin. ſ. eo. & ibi Barto.

o *Decurionib⁹ quoque.* sed veteranis remittit: vt. ſ. de pri. vete. l. fi.

p *Origi.* vt. C. de mu. & ori. l. ij. lib. x. & dic vt. ſ. e. assũptio. §. fili⁹.

q *Susceptum.* id est natum ex filio in adoptionem dato.

r *Aui quoque.* nõ solũ adoptiui, de cui⁹ est familia. ad qđ facit. ſ. e. l. ordine. §. fi. & ſ. §. ꝑxi.

f *In isto.* nepote.

t *Error.* facit. ſ. de fal. l. antepe. & ſ. de ſterro. ac. de ętate. §. qui iusto. & §. ex causa. & §. fi. & ſ. de iure fiſ. edicto. §. fi. & l. ij. in fi.

u *Nõ excludit.* hoc dic vt. j. de iur. ſimu. l. ij. Ac.

x *Filium.* aliàs filiũ. aliàs filiorũ. ſ. aliquem.

y *Ciuitatis.* vnde neuter ducit orig. vt. j. e. l. ei⁹. & ſ. eo. l. assumptio. §. filius. & quod cuiusque vniuer. plane. & l. ſeq.

z *Tẽporaria.* quia potest mutare qñ vult: vt j. eo. l. si quis. & l. domiciliũ. & ſ. eo. l. nõ vtique. & l. Labeo.

a *Non oportet.* fa. j. de mune. & hon. l. rescripto. §. si qs accusatorẽ. & l. re⁹. & l. iij. §. quòd pater. & C. de procu. l. reũ. & C. de reis po. l. j. & j. e. l. Luci⁹. §. idẽ rñ. Itẽ. ſ. de post. l. j. §. casũ.

b *Non facit.* ad subeũda personalia munera: vt not. ſ. ea. l. §. sola.

* *Hęsla. iussore.*

c *Nominãtis.* si aliquis magistratus nominauit sibi successorẽ, qui successor male administrauit: ipse nominãs tenetur: vt. ſ. e. l. ordine. §. ineũ. nõ fideiussor nominãtis: quia male gesta à se in repu. ꝓmisisse videtur: vt. j. §. ꝑxi. secus in patre, quia hoc casu tenetur: vt in contra. ſ. l. ij. §. gestum. Item facit ad hoc. ſ. l. imperator.

* *Flo. spondens.*

* *vel lumbricus*

d *Rempublicam.* pro aliquo officiali non dico ex contractu.

e *Interuenerunt.* vt. ſ. de admi. tu. l. tutor qui repertoriũ. §. pe. & fa. C. de peri. eo. q ꝓ ma. inter. l. j. & ſ. de fideiuſ. l. fideiussores. & C. de his q ex eſſ. l. j. & ſ. eo. l. ij. circa fi. & j. l. ꝑxi. §. fi.

f *Inuitis.* sensus est, vt inuiti nõ cogant: sed volẽtes admittant ad honores. & q̃ sunt interualla: dic vt no. ſ. l. proxi. §. præscriptio.

g *Continuet.* not. q̃ nemo debet cõtinuare honorem: vt. C. ad. l. Iul. ambi. l. j. & C. de assess. l. nemo. & ſ auth. de defen. ciui. §. interim. col. iij. & C. de ho. non cõti. inter pa. & fi. l. j. & l. fi. sed fallit in quatuor casibus. Primus in defectũ: vt. j. de mu. & ho. honor. §. fi. alius in defen. ciui. qñ volũt omnes: vt in auth. de defen. ci. §. fi. col. iij. quia paru⁹ honor est. Tertius. C. de assess. l. liceat. quia & ille paruus. Quartus. ſ. de offi. procon. l. proconsules.

h *Quod maior. Curiæ.* præsentis. nam duæ partes debent esse præsentes: sed sufficit maiorem partem duarum partium

---

xvii. PAPINIANVS libro primo Responsorum.

LIbertus propter patronũ à ciuilibus muneribus nõ excusatur. [a] nec ad rẽ pertinet, an operas patrono vel ministeriũ capto luminibus exhibeat. Liberti vero senatorum, qui negotia patronorum gerunt, à tutela decreto Patrum excusantẽ. ℣ Filium pater decurionem esse voluit. antè filium ex persona [b] B suа respublica debet cõuenire, quàm patrẽ* ex ꝑsona filij. Nec ad rem pertinebit, an filius castrense peculium tantùm possideat, [c] cum antè militasset, [d] vel postea.

Lege quadam dicitur quòd qui habuit vnum officium, non debet in quinque annis ad illud officium eligi. certe hæc lex habet locum in illa ciuitate vbi gessit officium, nõ in alia. hoc dicit.

℣ Præscriptio [e] temporũ quæ in honoribus repetundis, vel aliis suscipiendis, data est: [f] apud eosdem [g] seruatur, non apud alios. sed eodẽ tẽpore non sunt honores in duabus [h] ciuitatibus ab eodem gerẽdi. Cũ simul igitur vtrubique deferũtur, potior est [i] originis causa. ℣ Sola ratio possessionis ciuilib⁹ possessori muneribus [k] iniungendis, citra priuilegium specialiter ciuitati datum, [l] idonea non est. ℣ Postliminio regressi patriæ muneribus obtemperare cogũtur: quãuis in alienæ ciuitatis [m] finibus consistant. [n] ℣ Exigendi tributi mun⁹ inter sordida munera nõ habetur: & ideo decurionibus [o] quoque mandatur. ℣ Ex causa fideicõmissi manumissus, in muneribus ciuilibus manumissoris originem [p] sequitur, non eius qui libertatem relinquit.

Natus ex filio adoptiuo, sequitur originem aui naturalis, non solum adoptiui, quo ad munera subeũda: ac si ipse se in adoptionem dedisset. h. d.

℣ In adoptiua similia susceptũ, [q] exemplo dati, muneribus ciuilibus apud originẽ aui quoque [r] naturalis respondere, diuo Pio placuit: quãuis in isto [f] fraudis ne suspicio quidem interueniret. ℣ Error [t] eius qui se municipem aut colonũ existimãs, munera ciuilia susceptурum ꝓmisit: defensionem iuris nõ excludit. [u] ℣ Patris domicilium, filium [x] aliorum incolam, ciuilib⁹ muneribus alienæ ciuitatis [y] nõ adstringit: cum in patris quoq; persona domicilij ratio temporaria [z] sit. ℣ In quęstionibus nominatos capitalium criminum, ad nouos honores ante causam finitam admitti non oportet: [a] cæterum pristinam interim dignitatem retinent. ℣ Sola dom⁹ possessio, quæ in aliena ciuitate cõparatur, domicilium non facit. [b] ℣ Nominati successoris periculũ, fideiussorem* nominan- C tis [c] nõ tenet. ℣ Fideiussores qui saluã rempublicã [d] fore spopõderunt,* & qui magistratus suo periculo nominant: pœnalibus actionibus nõ adstringuntur, in quas inciderunt hi pro quibus interuenerunt. [e] eos enim dãnũ reipublicæ præstare satis est: qđ promitti videtur.

* *Hęsla. iussore.*

xviii. PAVLVS libro primo Quæstionum.

DIuus Seuerus rescripsit, interualla temporum in cõtinuandis oneribus,* inuitis, [f] nõ etiã volentibus concessa: dũ ne quis continuet [g] honorem. D

* *vel lumbricus*

xix. SCAEVOLA libro primo Quæstionum.

QVod maior pars curiæ [h] effecit: pro eo habetur, ac si omnes egerint.

DIuus CASVS. Cũ quis habuit honorem aliquem: non admittitur intra certum tempus ad illum vel alium honorem. hoc est verum, inuitus: sponte tamen admitti potest. Franciscus.

f *Inuitis.* sensus est, vt inuiti nõ cogant: sed volẽtes admittant ad honores. & q̃ sunt interualla: dic vt no. ſ. l. proxi. §. præscriptio.

g *Continuet.* not. q̃ nemo debet cõtinuare honorem: vt. C. ad. l. Iul. ambi. l. j. & C. de assess. l. nemo. & ſ auth. de defen. ciui. §. interim. col. iij. & C. de ho. non cõti. inter pa. & fi. l. j. & l. fi. sed fallit in quatuor casibus. Primus in defectũ: vt. j. de mu. & ho. honor. §. fi. alius in defen. ciui. qñ volũt omnes: vt in auth. de defen. ci. §. fi. col. iij. quia paru⁹ honor est. Tertius. C. de assess. l. liceat. quia & ille paruus. Quartus. ſ. de offi. procon. l. proconsules.

h *Quod maior. Curiæ.* præsentis. nam duæ partes debent esse præsentes: sed sufficit maiorem partem duarum partium

BIU Cujas

tium consentire,[a] vt.C.de decu.l.nominationum.lib.x.& supra quod cuiusque vniuer.l.nulli.cum seq.quandoque tamen maior pars non potest præiudicare minori:vt.C.de aucto.præstan.l.fi. &.ff.de aqua plu.ar.si autē.& de ser.ru.præ.per fundum.& de ædil.edi.quod si nolit.§.si plures.& man.l.si præcedente.§.Lucius. &.C. fami. erci.l. cohæredibus. & fa. ad .l. istam.ff.de regu.iu.l. aliud.§.refertur. &.ff. de test.tu.l. si nemo.§.j.& ff.eo.l.municipes. & de ven.inspi.l.j. &.C. qui bo.ced.pos.l. fin.§.j. & supra de bo.au.l.fi.&.ff. de re iud.l. Pōpo.&.l. duo ex tribus.& de arbi.l.diem.§.si plures.

a *Domicilium. Facto.* sub.& animo.nā hæc duo sūt necessaria: vt hic,&.ff.e.l.nō vtiq; cū suis concor.vt.j.e.l. vt.ff.de acqui. pos.l.iij. in prin.& quod dicit, nuda cōtestatione:fa.ff. eo.l.assumptio.j.rū.

b *Contestatione.* id est protestatione.

c *Incolas.* collige ergo q domicilium facit incolas: vt.C. de inco. l.j.&.l.si in patria. &.l. ciues. lib.x. hic enim hactenus fuerāt incolæ per cōstitutionē domicilij:nunc dicebant desiisse per trāslationem, & sic nō teneri ad munera.

Lvcius]*CASVS.* Filiusfa. inuito patre suo constitutus est curator frumento cōparādo:quod officiū noluit subire, & sic eius collegæ gesserūt,& male:& ob hoc cōuenti, non sunt soluendo:nūquid hic filiusfa. factus sui iuris tenebitur ob gestionē collegarū? Et dicitur q sic. [*PAVLVS.*] Dic casum vt in glo. In secūda parte dic casum vt litera stat: & etiā in tertia parte. Iterē qui adoptat decurionem:tenetur q oneribus eius. [*IDEM RESPONDIT, CONSTANTE.*] Dos dicitur in bonis viri cōstante matrimonio.si autē vocetur maritus ad munera municipalia pro modo bonorum:nō cōputatur dos.Item pendente accusatione criminis capitalis,accusatus nō est vocādus interim ad honorē:licet intra primā dilationē à iudice datā nō probasset accusator iusta de causa impedit[e]. [*IMPERATORES.*] Pater consensit q filius suus infans esset decurio,& pro eo se obligauit reipub.dicitur q interim nō potest teneri pro tali filio:cū nec decurio esse possit, cum sit infans. [*IDEM RESPONDIT.*] Ciuitas aliqua vendidit vel locauit quandā rē alicui:nūc cum alius offerat plus:vult ciuitas discedere ab illo contractu.dicitur quòd non potest,nisi de hoc haberet priuilegium. secus in fisco seruatur.Franciscus.

d *Potestate.* Duo hic no.scilicet non gerentem teneri:sed & potest cogi vt gerat:vt infra de mune.& hono.l.si quis magistratus. Item etiam filiumfa. teneri ad offi.pu. ad quod facit.ff.ad Treb. nam quod.&.C.de decurio.l.filios.lib.x.

e *Inuito.* quia contradixit:vt no.supra eo.l.ij.

f *Titius.* filius.

g *Paulus.* dic q qui q officiali intercedit,nō tenetur in vsuris, nec in aliis pœnis quas reipu.deberet occasione officij:vt hic, & ff.e.l.libertus.§.fi.&.C.de peri.eo.qui q ma.interue.l.j.li.xj.&.ff. de fideiuſ.l.fideiussores.&.ff.eo.l.ij.circa fi.&.j.eo.l.cōstitutionibus.Secus si fideiubet q aliquo cōtrahente cū fisco:vt.j.de admi. rerū ad ciui.perti.l.ij.§.fi.Itē aliās an fideiussor teneatur in vsuris,dic vt no.ff.loc.quæro.& secundū eos qui ibi dicūt non teneri,sub.hic maxime ex cōtractu.vel sub.etiā.& in illa de admi.re. ad ciui. perti. dices q interceſsit in cōmunē causam. Sed contra.C. de vsur.pupil.l.ij. &.ff. de admi.tut.tutor q.§. pe.Sol.vt ibi. Itē contra.ff. de mag. con.l. fi. sed & ibi in pupil. est speciale. Vel ibi pupilli:hic reipu. vel vt ibi. Item arg.cōtra.ff.de fideiuſ. si quis pro.§. si nummos.

h *Administraueris.* ali[q].

i *In vsuras.* an ipse prīcipalis,dic vt.j.eo.l.cōstitutionibus.

k *Conueniri non posse.* quāuis pater q alio munus expedierat: vt de mu. & ho.l.iij.§.fi.&.ff. fa.ercis. ex parte.§. filius.&.l. si filia.* §. idē scribit. * *Flo. recentur* * *si nō*

l *Patre.* id est viuo patre. Accursius.

m *Decurio.* Sed nōne faciendo eū decurionē, obligat se omnib[q] muneribus quæ ei iniūgerentur vt decurioni:vt supra.l.ij.in princ.quæ est cōtra? Rñ. verū est, si & viuēte patre accepit munus : vt hic. Vel hic fecit eū decurionē, protestando quòd nolebat pro eo obligari: vt.j.de mu.& hon.l.honores.§.fi.

n *Decurio factus est.* vt supra.l.ij. & facit.ff. de preca.l. si adoptauero. & de adop.l.penul.

o *In bonis.* de iure ciuili:vt &.ff.de col.bo.l. fi.& ad.l.Fal.l.pater.in prin.&.ff. de iure do.l. quāuis.nā iure naturali mulier remanet domina:vt.C.de iure do. l.in reb[q].&.d.l.quāuis.

p *Conuocetur.* maritus.de eo enim fit sermo.

q *Computari.* in bonis scilicet mariti.& facit instit. qui.ali. non li.in prin.&.C.de dona.constante.&.C.ne vxor pro ma.l.fi. Sed an mulier si aliud habeat:vel si nihil aliud habeat?dic de hoc vt no.C.de mul.& in quo lo.mu.&c.l.j.li.x.

r *Capitalium.* supra eo.l.libertus.§.in quæstionibus.

s *Quo minus.* fuit ergo impeditus: & sic dabitur alia dilatio : vt C.de dilatio.l.j. Accursius.

t *Statutum tempus.* à iudice,secundū moderamen fortę locorū. sic.C.vt intra cer.temp.cri.que.l.j.& de ac.l.si ea. Alij dicūt si.i. quāuis.& reū.i.accusatum de Turpil.ad quod.j.titu.j.l.spurij.§. qui iudicij. Vel dic statutū,id est annūtut.j.de mune.& ho.l.re[q].

u *Medio tempore.* id est ante sententiam: vel antequam habeatur pro desistente.ad quod.j.de mune.& hono.l.rescripto.§.penul.

x *In posterum adstrinxeris.* ff.eo.l.ij.

y *Non cogeris.* quia non potest esse infans decurio : vt.j.de mu. & ho.l.ad rem.& de iure immu.l.ij.§.j.

z *Videaris.* aliās hic expresse mādare non potuit:nec ergo tacite:vt.ff.eo.l.ij.& fa.C.de mu.& ho.l.j.&.ff.quę in frau.cre.l.si pater.&.j.de admi.re.ad ciuit.perti.l.curatores.§.fi. Accursius.

a *Legem.* id est priuilegium,quod dicitur priuata lex.

b *Admittendis.* puta si ciuitas locauit q.x.& alius offerat.xv.nō admittit,nisi hoc priuilegiū sit cōcessum ciuitati. Aliud in fisco: vt hic

xx. PAVLVS libro vicesimo quarto Quæstionum.

DOmicilium re & facto[a] trāsfertur,non nuda contestatione,[b] sicut in his exigitur qui negāt se posse ad munera vt incolas[c] vocari.

Filiusfa. potest eligi ad munus inuito patre.quod si non gerat,tenebitur factus sui iuris si quid reip.propter hoc dāni cōtingit.

XXI. IDEM libro primo Responsorum.

LVcius Titius cum esset in patris potestate,[d] à magistratibus inter cæteros frumento comparando inuito[e] patre curator constitutus est: cui rei Lucius Titius[f] neque consensit,neque pecuniam accepit,neque in eam[rem]cauit,aut se cōparationibus cū cęteris miscuit: & post mortē patris in reliqua collegarum interpellari cœpit. quæritur an ex ea causa teneri possit.Paulus[g] respondit, eum qui iniunctum munus à magistratibus suscipere supersedit, posse conueniri eo nomine q propter damnum reipublicę,quāuis eo tempore quo creatus est, in aliena fuerit potestate. Paulus respōdit,eos qui pro aliis nō ex contractu,sed ex officio qđ administrauerint,[h] cōueniunt: in dānū sortis substitui solere, non etiam in vsuras. [i] Idē respondit,hæredes patris propter munera filij quæ post mortem patris suscepit, iure conueniri non posse.[k] Hoc responsum & ad eū pertinet,qui à patre[l] decurio[m] factus,post mortē patris munera suscepit. Idem respondit, eum qui decurionem adoptauit, onera decurionatus eius suscepisse videri, exemplo patris cuius voluntate filius decurio factus est.[n]

Dos non onerat maritum quo ad subeunda munera:licet sit dominus dotis.h.d.

Idem respondit, cōstante matrimonio dotem in bonis[o] mariti esse:sed si ad munera municipalia a certo modo substantiæ conuocetur,[p*] dotem non debere computari.[q] Idem respondit,si per accusatorem criminum capitalium[r] nō stetisset quo minus[s] crimen intra statutum tēpus[t] persequeretur:reū non debuisse medio tempore[u] honorem appetere.

Licet pater velit filium suum infantem esse decurionem:non propter hoc astringitur ad aliqua onera.h.d.§.seq.glo.ponit casum.

Imperatores Seuerus & Antoninus Augusti Septimio Zenoni:Pro infante filio, quē decurionem esse voluisti,quāquā fidem tuam in posterū adstrinxeris,[x] tamen interim onera sustinere non cogeris:[y] cum ad ea quæ mandari possunt,voluntatem dedisse videaris.[z] Idē respondit, si ciuitas nullam propriā legem[a] habet de adiectionibus admittendis,[b] non posse recedi à locatione vel venditione prædiorum publicorū iam perfecta:tempora enim adiectionibus præstituta ad cau-

vt hic,&.ſ.de priuil.cre.l.Antiochenſium.& facit.C. de ven.re. ciui.l.j.&.ij.& de loca.præd.ci. per to.lib.xj. & de fid. inſtru. & iure haſtæ fiſ.ſi tempora.&.ſ.de iure fiſ.l.fin.

a *Pertinere.*q.d.non ad ciuitatem.

Filii.]*CASVS.* In hoc prin.dic caſum vt in glo.quæ incipit, hic duo dicit &c.

Secũdo dicit:vidua retinet domicilium viri primi, donec ſecundo nubat. Tertio dicit: vbi liberti conſtituunt domicilium, inde dicũtur municipes:& nihilo minus ſequũtur originem patroni, & vtrobique munera ſubeũt. Quarto dicit:relegat⁹ ad certum locũ ſequitur interim domicilij loci in quẽ relegat⁹ eſt.Quinto dicit:ſenator remotus à ſenatu ꝓpter turpitudinẽ,nõ recuperat patriã originalẽ, vt in ea admittatur ad honores:niſi hoc ſpecialiter impetrauerit.Sexto dicit quòd ſenatores & eorũ filij, item nepotes eo tẽpore nati quo pater eſt in ſenatu,eximũtur ab originali patria: quod intelligas quo ad onera:nõ quo ad honores. [*SENATORES.*] Senatoribus cõceſſum eſt liberum arbitrium cõmeandi vbi volunt. dicitur quòd adhuc retinent domicilij in vrbe.ſ. Romana. Itẽ qui fœnus exercẽt:licet nõ habeãt poſſ.tenẽtur ad onera patrimonialia. Franciſcus Accurſius.

** vt Liberti, paterni patroni & manumiſſoris &c.*

** Flo.vbi*

** Flo.quoque tẽpore*

b *Paterni.*i.patris,qui eſt libertus.

c *Et.*pro id eſt.

d *Manumiſſoris.*id eſt patroni,qui eſt manumiſſor.

e *Aut originem.* Hic duo dicit.Primũ,ꝙ filij libertorum ſequuntur domicilium patroni manumiſſoris. Idem dicam de filia liberti: vt ſupra.l. aſſumptio.in fi.Secundum, quòd liberi libertorum ſequuntur domicilium patroni manumiſſoris. idem iuris de liberto patroni.& cum ſecundo concor. C.de mu.& orig.l.ij.lib.x.& ſic redduntur ſingula ſingulis.& facit.j.§.ij.&.l.eius.in princip.& dic vt not.ſ.eo.l.aſſumptio.§.fin. Item in quocunque ſequitur,dic vt in ea.l.aſſumptio.§.filius.

f *Domicilium.* vſque adeo vt priui.quod viuo marito habebat, ei reſeruetur:vt.C.de priui.ſcho.l.quotiens.lib.xij.in princip.& facit.C. de inco.l.j.& fin.lib.x.& de nup.l. cum te.& de ſena.l. fœminæ.& in authen.de nup.§.non tantum.col.iiij. & ſupra de iudi.l.exigere.

g *Tulerunt.*id eſt tranſtulerunt.& facit.j.eo.l.de iure.§.fi. & de mu.& ho.l.iij.in prin.&.§.liberti.

h *Muneribus.*de quibus dic vt in prin.huius.l.

i *Relegatus.*relegatus eſt quo ad onera,non quo ad honores:vt ſupra de interdi.& re.l.relegatorum.§.fi.& facit in eo.titu.l.exilium.& ſupra eo.l.ſi quis.§.fi.

k *Motus.*propter turpitudinem.

l *Ad originalem.*aliàs originariam.

m *Non reſtituitur.*quo ad honores.ad quod.C.de digni.l. neq;. lib.xij.&.ſ.de ſena.Caſsius.ſed quo ad onus ſic : vt.ſ.de inter.& rele.l. relegatorum.§.fi.Sed nõne retinet:vt.j.l.proxi?Rñ.Retinet quo ad id tantum quod perdit non propter turpitudinem.

n *Eo tẽpore.*quo pater erat in dignitate ſenatoria:vt.ſ.de ſenat. l.liberos.ſecũdũ Hug.aliàs quoquo tẽpore.Et non habeas.j.ex fi liis.pro quo.ſ.de ſena.l.ſenatoris filiũ.in fi.ſed illã expone vt ibi.

ſas fiſci pertinent.[a]

XXII. IDEM libro primo Sententiarum.

FIlij libertorũ libertarũq;*, liberti paterni[b] & [c] patroni manumiſſoris[d] domiciliũ aut originẽ[e] ſequunt. ℣ Vidua mulier amiſsi mariti domiciliũ[f] retinet exẽplo clariſsimę ꝑſonę ꝑ maritũ factæ. ſed vtrũque aliis interueniẽtib⁹ nuptiis ꝑmutatur. ℣ Municipes ſũt liberti & in eo loco,quò* ipſi domicilium ſua volũtate tulerũt:[g] nec aliquod ex hoc origini patroni faciunt prę̃iudiciũ:& vtrubiq; muneribus[h] adſtringũtur. ℣ Relegat⁹,[i] in eo loco in quẽ relegatus eſt, interim neceſſariũ domiciliũ habet. ℣ Senator ordine motus,[k] ad originalem[l] patriã (niſi hoc ſpecialiter impetrauerit)nõ reſtituitur.[m] ℣ Senatores,& eorũ filij filiæq;,eo tẽpore[n]* nati natę̃ve,itẽq; nepotes [neptes,] ꝓnepotes & proneptes ex filio, origini[o] eximũtur,[p] licet municipalẽ retineãt dignitatẽ. ℣ Senatores qui liberũ cõmeatũ,id eſt vbi velint morandi arbitriũ impetrauerũt:[q] domiciliũ ĩ vrbe[r] retinent. ℣ Qui fœnus exercent: omnib⁹ patrimonij intributionibus fungi debent, etſi poſſeſſionem non habeant.[s]

XXIII. HERMOGENIANVS libro primo Iuris Epitomarum.

MVniceps eſſe deſinit[t] ſenatoriã adeptus dignitatẽ: [hoc autẽ[u]]quantũ ad munera: quãtum verò ad honorẽ retinere[x] creditur originẽ. Denique manumiſſi ab eo,[y] eius municipij efficiunt municipes,vnde originẽ trahit.[z] ℣ Miles ibi domiciliũ habere videt,vbi meret,[a]† ſi nihil in patria poſsideat.[b]

Adminiſtrator cum cõuenitur ad aliqua reddẽda,& ob hoc condemnatur,non debet condemnari in eius pecunia vſuris. & hoc idem ſeruatur in fideiuſſoribus eius.h.d.

XXIIII. SCAEVOLA libro ſecundo Digeſtorum.

COnſtitutionibus principũ cõtinetur,vt pecuniæ quæ ex detrimẽto ſoluitur,vſurę nõ prę̃ſtent.& ita imperatores Antonin⁹ & Verus Auguſti reſcripſerũt,his verbis: Humanũ eſt reliquorũ vſuras neque ab ipſo qui ex adminiſtratione honoris reliquatus eſt,[c]† neque à fideiuſſore ei⁹,& multo min⁹ à magiſtratibus qui cautionẽ acceperint,exigi.cui conſequens eſt vt ne in futurum à forma obſeruata diſcedatur.

Licet duo ſint poteſtates,tamen vicem vnius ſuſtinent.h.d.

XXV. VLPIANVS libro primo ad Edictum Prætoris.

MAgiſtratus[d] municipales cũ vnum magiſtratum adminiſtrent, etiam vnius hominis vicem ſuſtinent:[e] & hoc

o *Originẽ.*aliàs pro origine.vel melius,ex origine. vel,per originem.& quod aliàs habetur in tex.origine ex filiis,intellige antea natis,qui non habent hoc : vt.C.de digni.l.ſi ſenator.lib.xij. Item quod dicit,eximuntur:quo ad munera,non quo ad honores:ª vt ſubiicit.&.j.l.proxi.in prin.aliàs ſequuntur originẽ patris:vt.ſ.l.aſſumptio.§. filius.

ª vide

P *Eximuntur.*i. ſeparantur à filiis primo natis quo ad onera.

q *Impetrauerunt.*ſed ſi nõ impetrauerunt,hoc habent: vt.C.de dig.l. clariſsimis.§.fi. lib.xij. &.ſ.de inco.l.pe.

r *In vrbe.* Roma,per excellentiam:vt inſtit. de iu.na.§.ij.

ſ *Non habeant.*vt.j.de mune.l. munerũ.§.patrimoniorũ.& hoc eſt etiam ſi aliàs non habeant ibi domicilium: vt no.ſ.e.l. libertus.§. ſola. Sed in perſonalibus ſecus:vt ibi.ſed dic diſtinguitur quo ad onera : vt.j. de mune.& ho.l.reſcripto.in fi.Accurſius.

Municeps.]*CASVS.* Dominus Brachalion de Boñ.ſenator Ro. effectus,deſinit eſſe ciuis huius ciuitatis. hoc eſt verum quantũ ad munera tantũ:ſecus quo ad honores. vnde manumiſſus ab eo,ſequitur originẽ ſenatoris:vt inde dicatur ciuis.ſ. de Boñ. Itẽ miles qui nihil in ſua patria poſsidet,dicitur habere domicilium ibi vbi inhæret,id eſt moratur.Franciſcus Ac.

† *Quinquies.*

*Municeps eſſe de.*ſ.e.l. ordine.§.fi. cõtra. Sol. hic ſpeciale ꝓpter dignitatem ſenatoriã.Itẽ in Roma fit municeps: vt.ſ.l.proxi.§.pen.

u *Hoc autem.*ſcilicet quòd deſinit eſſe municeps.nam munus ei imponi non poteſt reſpectu originalis municipij:quia honorem ſuſtinenti,munus imponi non poteſt:vt hic,& infra de mune.& hono.l.honorem.R.

x *Retinere.*vt ſupra de ſenat.l.ſenatores.&.C.de inco.l.licet.& l.pen.lib.x.

y *Ab eo.*ſcilicet ſenatore.

z *Trahit.*manumiſſor.ſed contra.j.eo.l.eius.ij.reſpon. ſed hæc ſecundum illam.& dic vt ibi not.

a *Meret.*aliàs haberet:aliàs inhæret.

b *Poſsideat.*idem ſi non habet ibi vbi meret,maiorem partem fortunarum:vt.C.de inco.l.ciues.lib.x.

c *Conſtitutionibus. Reliquatus eſt.* aliàs relictus eſt.& ſa.C.de priui.fiſ.l.pecunia.&.ſ.de adm.tu.l.maxime.&.C.de vſur. pu.l.eius.&.ſ.pro ſoc.ſi vnus.§.pe.ſed cõtra.ſ.de vſu.cũ quida.§. pe.Sol.hic honor,ibi munus tantum:vt ar.j.de mu.& ho.l.honor.j.rñ.&.§.j.& ſic accipe.ſ.eo.Lucius.§.j.& adde quod ibi no. *ADDITIO.* Solue aliter ſecundum Bart.poſt Iac.de Aret.ꝙ ibi tenetur,quia pecuniam publicam in vſus ſuos conuertit:hic vero per culpam male adminiſtrauit:vt ex tex.colligitur.

Magiſtratus.]*CASVS.* Poteſtates Mutiñ.licet ſunt duo, tamen vicem vnius ſuſtinent,ſi hoc ſic dicatur in.l.municipali.i.in ſtatuto Mutiñ.idẽ eſt ſi de hoc nihil ſit dictum:nã moribus,id eſt conſuetudine hoc idem ſeruatur.Fr.Accurſius.

d *Magiſtratus.*duo,vt ſunt poteſtates Mutinenſes.

e *Suſtinent.*ad hoc quòd plures vicem vnius ſuſtinent,facit.ſ.e. l.imperator.in prin.& de pac.l.ſi plures.&.ſ.ſi fami.fur. feciſ.di.

BIU Cujas

l.j.in prin.& de excu.tut.l.tria onera.Iem an vnius sententia sine altero valeat? Respon.nō, vt in authen.vt iudi.non ex.sa.iuſ.§.j. col.ix.& no.ſ.de arbi.l.ſicuti.

a *Moribus*.i.cōſuetudine.ad quod.j.de polli.l.imperatores.in fine.&.ſ.de iudi.cū prætor.&.j.tit.j.non tātum.§.fi.Item quod nō

Permiſſum dicitur omne quod nō prohibetur.

phibetur, pmittitur: vt ſ. fur. aduer. nau. cau. ſtab.l.j.in fi.&.ſ.qui.ex cau.ma.l.necnon.§.qđ eis.

Aquæ.] CASVS. Magiſtratus municipalis nō poteſt facere ea quę ſunt imperij meri, vel mixti. non ergo poteſt reſtitut.in integrū cōcedere, vel iubere poſsidere bona cauſa rei ſeruandæ, aut dotis, vel legatorū ſeruādorum cauſa. Fran.

b *Iuriſdictionis*. vt qa ſunt de mixto imperio: vt&.ſ.de iuriſ.om.iu.l. imperium.&.l. iubere. ſic ergo nota q defenſor ciuitatis vel municipij, nō habet merum vel mixtū imperiū: vt & in authen. de defen. ciui.§.nullā.coll.iij. in fi.§.&.j. de regu.iur.l. vbicūque.&.ſ.de dam. infe.l.iiij.§. ſi forte. & de iuriſdi.om.iu.l.magiſtratibus.

c *Reſtituere*. eſt ergo mixti imperij. Sed cōtra.C..vbi & apud quē l.fi.in fi.ibi, quod & veteribus &c. vbi etiā iure veteri videtur cōpetere iure magiſtratꝰ eo q poteſt delegari: vt ibi dicitur. Sol. ſpecialiter ſic, vt ibi non generali commiſsione, vt hic. vel ibi pro minoribus reſtituendis, nō p

†*Vide hic Bud.*

Flo. deuerſatur

maioribus, vt hic. ſed hodie cōpetit iure magiſtratus, cum generaliter etiam poſsit delegari: vt.d.l.in fi.& de officeius.l.j.ij.rñ.& in hoc hodie corrigitur hæc lex. Accurſius.

d *Poſsidere*. iſta ſunt mixti imperij: vt.ſ.de iuriſdi.om.iudi.l.iubere. Sed contra.ſ.de dam.infec.l.iiij.§.ſi intra. verſi. duas.&.l.j. Solu.ibi ex primo decre. vel vt ibi. Item contra.ſ.de offi.eius cui man.eſt iur.l.cognitio.§.fi.Sol.cognitio poteſt mandari: ſit danda, vel non, vt ibi: ſed ipſa miſsio non, vt hic:& ibi notatur.

Eius] CASVS. Manumiſſus efficitur municeps eius ciuitatis vnde habet originem ſuus patronus: nō autem domiciliū patroni ſpectatur:& ſub.tātum. vel aliter vt in glo.& ſi patronus ſit municeps duarum ciuitatum, ſic fiet libertus eius earūdem ciuitatum municeps. Item qui in municipio moratur: ibi emit, ibi cōtrahit, ibi dies feſtos celebrat:& in colonia vbi ſunt agri ſui, non moratur niſi raro: dicitur habere domicilium in municipio. Item ſi quis in duabus ciuitatibus ſit inſtructus æqualiter, quia vtrobique habet domum,& maſaratica patriſa. neceſſaria,& vtroque looo moratur æqualiter: dicitur municeps vtriuſque ciuitatis. Poſtea dicit poſſe aliquem eſſe ſine domicilio:& dat exempla in litera. Item relegatus vt ſtet in ciuitate quadā, puta Mutinæ: dicitur Mutinæ habere domicilium. Fran. Accurſius.

e *Non domiciliū*.ſ.tātū.vel ſine eo legi poteſt: vt.ſ.l.aſſūptio.§.fi.

f *Municipem*. niſi in altera ſit municeps ratione dignitatis: vt.ſ. municeps.ij.reſpon.&.fa.ſ.l.Labeo.in fi.&.l.ſi quis à pluribus.& l.filij.§.ij.in fi. Accurſius.

g *Colonia*. id eſt villa[a] vbi agri ſui coluntur. ſic.ſ.loca.l.ſi in lege.§.colonus. Item dic quòd non ſuberat municipio illa villa: aliàs contra.j.eo.l.qui ex vico.

[a] Imò verò colonia hic pro oppido ſumitur, qđ colonia iure vtitur.

h *Si quis*. aliàs lex, ſi quis. aliàs.§. Celſus. Accurſius.

i *Animo*.ſ.de cap.& poſtli.l.v.fi.&.l.nihil.&.C.de ſco.l.ciues.

k *Verum eſt habere*. ſupra eo.l.Labeo.&.l.aſſumptio.§.iuris prudentibus.&.l.ordine.in fin.&.l.ſequen.&.l.filij.§.municeps.&.l. proxi.§.j.

l *Conſiſtat*. aliàs conſtituat.

m *Domicilio*. ſic aliquis eſt ſine domicilio:& ratione originis quis habet domicilium: vt.ſ.l.j.in prin. ergo originem propriam poteſt quis derelinquere. Et ſic eſt contra.ſ.e.l.aſſumptio.in princ.& ſupra de mune.& hono.l.& qui originem. Solu. dicunt quidam q aliud eſt origo,& aliud eſt domicilium: cū primum ex neceſsitate,& deſeri non poteſt: ſecūdum ex voluntate cōſtituitur,& retinetur: vt.ſ.e.l.libertus.§. patris.& ſecundū hoc nō ſequitur: hic habet originem: ergo habet domiciliū: licet ſequatur, ergo eſt municeps: vt.ſ. l.j.& ita hic de domicilio, nō de origine dicit. hoc non placet. nā qui originē habet, ergo & domicilium. vnde etiam infantes ſtatim habent domiciliū: vt.ſ.l.aſſumptio.in fin. &.l.filij.j.reſpon. vnde dic q hęc terra ſuę originis chaſmate periit, vel capta eſt, vt Troia: vt arg.ſ.de relig.l.cum loca. vel paſſa eſt aratrum, vt Carthago: vt ſupra qui.mo. vſusfru. amit.l.ſi vſufructu ciuitati. vel omnes receſſerunt:& ſic eſt inhabitabilis: vt arg.ſ. de col. illi.l.iij.in prin. vel etiā per priuilegium deſinit. ſupra eo.l.filij.§.ſenator.

Eſt.l.aliàs & incipit, ſi quis

Flo. exſtinatione, pro deſtinatione

Flo. conſtituat

Poteſt quis duobus locis habere domiciliū, ſed vagabundus nullibi habet domicilium. h.d.ll.ſequen.ſe ſummant.

ℱ Celſus * libro primo Digeſtorū tractat, ſi quis[h] inſtructus ſit duobus locis æqualiter, neq; hic quàm illic minus frequēter commoretur: vbi domicilium habeat, exiſtimatiōe * animi eſſe accipiendum. Ego dubito, ſi vtrubiq; deſtinato ſit animo,[i] an poſsit quis duobus locis domicilium habere. Et verum eſt habere,[k] licet difficile eſt: quēadmodum difficile eſt ſine domicilio eſſe quenquam. Puto autem & hoc procedere poſſe, ſi quis domicilio relicto nauiget vel iter faciat quærens quò ſe conferat, atque vbi conſiſtat.[l] *nam hunc puto ſine domicilio[m] eſſe. ℱ Domiciliū autem habere poteſt & relegatus eo loci vnde arcetur:[n] vt Marcellus ſcribit.

n *Vnde arcetur*. id eſt in quo.ad quod.ſ.l. fi. lij.§.relegatus.& ſi quidem perpetuo, planum eſt: aliàs non, niſi maiorem partem fortunarum habeat: vt.C.de inco.l.ciues.lib.x. vel niſi.x.an.ibi ſteterit: vt in eo.titu.l.nec tēpore. ſed an in priſtino domicilio poteſt conueniri? Reſpon. ſic, ſi illud habet ex origine:& procuratorem habere poteſt: vt ſupra de mi.l.Papinianus lib.ij.reſpon.ait, exuli. ſed ſi domicilium tantum, tunc non, cum illud ſit mutatum voluntate: vt ſupra in princi. huius.l.not. &.ſ.l.libertus.§.patris.

XXVII. VLPIANVS libro ſecundo ad Edictum.

EIus qui manumiſit, municeps eſt manumiſſus: nō domicilium[c] eius, ſed patriam ſecutus:& ſi patronū habeat duarum ciuitatum municipē,[f] per manumiſsionem earūdem ciuitatum erit municeps. ℱ Si quis negotia ſua non in colonia,[g]† ſed in municipio ſemper agit: in illo vendit, emit, contrahit: eo in foro, balineo, ſpectaculis vtitur: ibi feſtos dies celebrat, omnibus denique municipij commodis, nullis coloniarum fruitur: ibi magis habere domicilium, quàm vbi colendi cauſa diuerſatur.*

XXVI. PAVLVS libro primo ad Edictum.

EA quæ magis imperij ſunt quàm iuriſdictionis,[b] magiſtratus municipalis facere nō poteſt. ℱ Magiſtratibus municipalibus non permittitur in integrum reſtituere,[c] aut bona rei ſeruandæ cauſa iubere poſsidere,[d] aut dotis ſeruandæ cauſa, vel legatorum ſeruādorū cauſa.

XXVIII. PAVLVS libro primo ad Edictum.

INter cōueniētes & de re maiori[o] apud magiſtratus municipales agetur.

XXIX. GAIVS libro primo ad Edictum prouinciale.

INcola[p] & his magiſtratibus parēre debet apud quos in-

o *Maiori*. quàm ei liceat ratione ſuæ iuriſdictionis. quid autem ei liceat, id eſt ſuæ iuriſdictioni, dic vt in authen. de defen. ciuita.§.audient.&.§.iudicare.col.iij. Sed ſecundum hoc nunquid poteſt vnus in eum conſentire de cauſis meri imperij? Reſpon. non: cum tales cauſæ maximæ maximos exigant iudices: vt ſupra de arbi.l.non diſtinguemus.§.Iulianus.&.C.vbi cauſæ fiſ.l.j. Idem puto in cauſis mixti imperij: vt ſupra eo.l.ea quæ. quia & illæ maximos iudices exigunt: vt.d.l.non diſtinguemus.§. de liberali.&.C.de peda.iudi.l.ij.in fine. De cauſis ergo pecuniariis debet intelligi: in quibus tantum vſque ad centum aureos poterat olim cognoſcere: vt.C.de defen.ciuita.l.j.& adde quod not. ſupra de iudi.l.j. Item facit ſupra de iuriſdi.om.iudi.l. ſi idem.§. j. prout habes ibi in litera, maiorem.& de iudi.l.de qua re.§.j.& l.ij.§.ſed ſi iudex Accurſius.

p *Incola*. conſtitutione domicilij, aliunde veniens: vt infra de verbo.ſignifi.l.pupillus.§.incola.&.C.de inco.l.ciues.lib.x.

Incola.] CASVS. Natus Mutinæ, in hac terra venit ad habitandum. dicitur quòd munera ſubire debet vtrobique. Franciſcus Accurſius.

Ciuis

BIU Cujas

a *Ciuis est.* origine.
b *Iurisdictioni.* vt possit ibi conueniri.
c *Fungi debet.* C.eo.de inco.l.j.in fin.

Qui ex vico.] CASVS. Natus in terra Butrij, dicitur ciuis huius terræ, cum villa Butrij sub hac ciuitate sit. Fran. Acc.

d *Qui ex vico.* vt Virgilius Mantuanus, licet ex vico cius, scilicet Plectolæ fuerit ortus.

Plectolæ patria Virgilii.

e *Habere.* scilicet vt ibi habeat domiciliū. & hoc quo ad omnia, secundum quosdam: vt C. de inco.l. est verū. vel in alio casu ibi loquitur: scilicet quia nō habet ibi domicilium. & facit.j. de cēsi.l. forma.§. qui vero agrum. & C. de episcopis & cleri.l. nulli.§. quòd si testator. ibi, q̄ si in vico. & de natu.libe.l.iij. §. j. & in authen. qui. mo. nat. effici. sui.§. si quis igitur ex quolibet. colla. vij. & infra de verbo.signifi.pupillus.§.incola.&.§.territorium.&.ff. de iurisdi. om.iudi.l.fina.& de iudi.l.insulæ.

f *Cui.* aliàs cui: & aliàs cuius. & tunc dic, reip.&c.

† *Vide in hāc.l.Alci. lib. dispun. 2.cap.21.*

g *Nihil. Quòd.* id est quia. & tunc similia.ff.eo.l. magistratus. vel quod, scilicet domicilium. nam quādoque interdicitur: vt infra eodem. l. incola. & facit supra de cap.l. in bello.§. manumittendo. & de condit. & demonstra. l. Titio.§. Titio. & de ope.liber. l.pen.&.ff.e.l.nō vtiq;.

cola est, & illis apud quos ciuis est[a]: nec tantum municipali iurisdictioni [b] in vtroque municipio subiectus est, verumetiam omnibus publicis muneribus fungi debet.[c]

XXX. VLPIANVS libro sexagesimoprimo ad Edictum.

QVi ex vico [d] ortus est: eam patriam intelligitur habere, [e] cui [f] reipublicæ vicus ille respondet.

XXXI. MARCELLVS libro primo Digestorum.

NIhil est impedimento quo minus quis vbi velit habeat domicilium, quod [g] ei interdictum non sit.

XXXII. MODESTINVS libro quarto Differentiarum.

EA quæ desponsa [h] est, ante cōtractas [i] nuptias suum non mutat domicilium.

XXXIII. IDEM libro singulari de Manumissionibus.

ROma, † communis [k] nostra patria est.

XXXIIII. IDEM libro tertio Regularum.

INcola iam muneribus publicis destinatus, [l] nisi perfecto munere incolatui renūtiare nō potest.

XXXV. IDEM libro primo Excusationum.

Ea quæ.] CASVS. Desponsaui quandam Mutinensem per verba de futuro: ante contractas nuptias non sequitur domicilium mei viri. In.l.sequen. dic casum vt litera stat, & expone vt in glo. Franciscus.

h *Ea quæ desponsa.* per verba de futuro.

i *Ante contractas.* secus si postea: vt.ff. de iudi.l. exigere. & de iurisdi.om.iu.l. cum quædam.&.C. de inco.l.fi. & de dig.l. mulieres. lib.xij. &.j.eod.l.fin.§.iij. nisi esset non legitima: vt.j.eo.l.de iure.§.fi. Sed quid ante ductionem, post matrimonium tamen? videtur quòd statim: vt hic. nam & donationes ante impediuntur: vt.ff. de donat. inter vi.& vxo.l.pen.in prin.

k *Roma communis.* vnde quilibet potest ibi cōueniri, nisi speciale prætendatur priuilegium: vt legationis, vel simile: vt.ff. ex qui. cau. ma.l.necnon.§. si cum. & de iudi.l.ij.§. legatis. Item philosophantes ibi, excusantur à tutelis ac si in sua patria hoc facerent: vt supra de excusa.tuto.l.sed & reprobari.§.fina.

INcola.] CASVS. Ciuis Bononien. ex iure domicilij cum esset ei aliquod munus nuntiatum, vt illud subeat, puta vt collectam soluat: vult nunc desinere ciuis esse, & Mutinam se transferre. dicitur quòd non potest renuntiare domicilio quod hic habet, nisi munere ei iuncto prius completo. Fran.

l *Destinatus.* per impositionem. nam & ante est destinatus: tamen potest discedere quādo vult: vt no.ff.l.nihil. sed hic est quasi præuentus: vnde non renuntiat: vt.ff. de iudi.l.si quis postea.& de iurisdi.om. iudi.l.pen. Item quid si erat destinatus per hoc quòd fecerat æstimum? videtur idem: vt arg.C.de censi. & censito.& exæquato.l.fin.in prin.lib.xj. Sed quid si non erat cōtractum debitum, vel iam denuntiatū consulibus illius terræ? Respō. in primo debet soluere vbi accepit parte suam rerū: vt.ff. de col.illi.l.j. in fi. sic & onus. Idē in secūdo: quia & ipsi imposita videtur: vt.ff. de condi.& demon.l.municipibus.&.ff.eo.l.municeps. Itē quid si A fiat conuersus? Respon. non idem: quia homo & res intereunt: [a] vt.ff. pro soc.l. verum.§. fi. Arg. contra quòd sic, & possit conueniri reuocatoria: vt.ff. quæ in frau. credi.l. omnes.§. Lucius.

[a] Cicer. pro Cæcin. in ca. quis. 17. & 4. & tenet.

Εἰδέναι.] CASVS. Qui in agro siue domicilio moratur, non vt ibi habeat domicilium, vt scutifer vel castaldus: non dicitur ibi habere domicilium: & dic de hoc vt in glo. Fran. Accur.

[m] *Permanet.* nō vt ibi teneat domicilium habeat: vt cū in auth. C. de inco.l. est verū. de prædict. lib.x.

Εἰδέναι χρὴ ὅτι ὁ ἐν ἀγρῷ καταμένων, ἐγκόλας ὁ νομίζεται: ὁ δὲ ἐκείνης τῆς πόλεως ἐξαιρέτοις μὴ χρώμενος, οὗτος οὐ νομίζεται εἶναι ἐγκόλας. [id est, Scire oportet quoniam qui in agro permanet, [m] incola esse non existimatur. qui enim illius ciuitatis [n] præcipuis non vtitur, non existimatur esse incola.]

B *Qui exerceat actum alteri mandatum sub certo salario: salarium petere potest. Bart.*

XXXVI. IDEM libro primo Responsorum.

TItio, cum esset Romæ studiorū gratia, epistola missa est [o] à magistratibus patriæ suæ, vt porrigeret imperatori decretum eiusdem ciuitatis, quod erat cū ipsa epistola missum. Is [p] autem qui suscepisset literas restituendas: [q] collusione [r] facta dedit Lucio Titio, [s] qui & ipse Romæ morabatur suę rei gratia. Sublato Titij nomine, cui erat decretum missum vti per ipsum daretur, suum nomen [t] scripsit: [u] & sic imperatori decretum secundum mandata [x] reipublicæ dedit. [y] quæro quis viaticum * ab eo [z] petere potuerit? & quid [a] commisisse videtur is qui non restituit literas ei cui restituere mandatum

n *Ciuitatis.* vel vici, sicut in scholarib⁹ est: & qui veniūt ad tēpus vt stent, & post tempus recedant: quia ad offi. vel ad alia pub. nō admittūtur: quia nō causa constituendi domicilium veniunt.

Titio.] CASVS. Titio Boñ. Romæ existenti causa studiorum, misit potestas Bonoñ. nomine huius ciuitatis quandam epistolam, in qua continebatur quòd hic Titius quoddam decretū ostēderet principi: qđ decretum in epistola erat subiectum. Item viaticū datum erat nūtio vt Titio daret pro suo labore. nuntius autem dedit hanc epistolam Lucio Titio Bonoñ. quē inuenit Romæ, & non Titio &c. & ibi est collusio facta cum eo vt nomen Lucij Titij poneretur in epistola, sublato Titij nomine: qui Lucius decretum obtulit principi, secundum mandata reipub. quæritur an Lucius possit petere viaticum à nuntio: an vero Titius? Item quid commiserit Titius? Et ad primam respondet, scilicet quòd Lucius petet viaticum, & non Titius. Ad secundam respondetur vt in glo. quæ incipit, repete & quæro &c. [TITIVS.] Titius cum esset potestas Bononiæ, pecuniam publicam huius ciuitatis mutuauit alicui, accepto pignore, puta fundo: pacto facto cum debitore, vt si debitor non soluat debitum, creditor possit vēdere pignus, non promittendo de euictione. sequentes potestates post Titium illud nomen & pignus approbant, vsque ad Mæuium: qui & potestas fuit, & vendidit istum fundum, in maiore quantitate ostendens eum quàm esset in veritate: & sic ciuitas bene habuit ex illo pretio debitum suum: sed cum postea apparuit minus esse fundum obligatum quàm ostensus esset, reddidit potestas de pretio emptori: & sic non remanet penes ciuitatem tantum pretij, quantum erat debitum. dicitur quòd hic Mæuius tenetur ciuitati emendare hoc damnum: cum ipse vltimo approbauerit hoc pignus quasi bonum esset. Franciscus.

† *Vide in hunc locum Pla. Ang. Bar. in repub. quæritur an Lucius legitimus possit petere viaticum.*

o *Missa est.* & viaticum erat missum Titio per eundem nuntiū pro suo labore quem haberet in porrigendo principi.
p *Is.* scilicet nuntius.
q *Restituendas.* id est dandas. sic.j. de verbo. signifi.l. verbum reddendi.
r *Collusione.* cum Lucio.
s *Lucio Titio.* alij quàm ei cui iusserat dare.
t *Suum nomen.* Lucij.
u *Scripsit.* idem Lucius. sic enim dixit, collusione.
x *Mandata.* facta Titio.
y *Dedit.* scilicet Lucius.
z *Ab eo.* nuntio.
a *Et quid.* repete, & quæro quid &c. & dic is, scilicet nuntius qui non restituit, id est non dedit Titio. & dic q̄ multum commisit,

BIU Cujas

misit, id est deliquit: quia crimen falsi: vt.ſ.de fal.l.j.§.qui in rationibus.& l.qui nomine. licet hic non dicatur. Vel dic, is, scilicet Titius qui non restituit, id est non dedit literas principi: & tunc dic quòd nihil deliquit.

a *Et is.* item repete, & quod cõmisit is Lucius qui sublato &c.

b *Indidisset.* aliàs incidisset: & aliàs indidisset.& not. hic argu. ad quæstionem si tutor fecit sibi relinqui quod testator pupillo volebat relinquere: vt non teneatur reddere pupillo. Ioan. Item not. quòd aliquis ex dolo suo lucratur. ad quod facit.ſ. de origi. iur.l. ij.§. postea cũ Appius. &.ſ. de doli except.l.ſi curator.& de noua.l. doli. in fin. & de nego. gest.l. at qui natura.§. cum me.&.ſ.ne quis eũ qui in ius voca.l.ſi per alium.§.j.Sed arg.contra. C. de fur. & ser. cor.l.ſi quis seruo. Itẽ fa.ſ. de fur.l. Sempronia. Sed nunquid hic Lucius tenetur Titio? Respon.sic actio.in factum: vt.ſ.de fal.l. qui nomine. & sic non lucrabitur ex dolo. Nec etiam in aliis concor. quas modo dixi: vt in qualibet earũ no. Nec ob. quod hic dicit nõ posse: quia verum est mandati, vel neg.gest. quasi ex acceptiõe, sed quasi ex falso sic: vt dictum est.

c *Sine vlla repromissione.* de euic. vel de indẽnitate. quod & si nõ diceret, tamen promittere non tenetur: vt.C. credi. euic. pi. non de. l.j. & hoc si habes, ex promissione. aliàs est demonstratione. i. denuntiatione. hoc est q nõ tenetur denuntiare plus: quod.ſ.pactũ valet: vt.ſ.de euic.l.Herennius.in princ. Vel demonstratione: quia non demonstrabat ementi. aliàs remissione: quia nil se de pretio remissurum emptoribus cum debitore conuenit.

d *Gradus.* id est magistratus succedentes.

e *Propter repromissionem.* aliàs demonstratiõe: & dicunt à magistratu, scilicet Titio fuit facta demonstratio vẽdentibus: id est sequentibus magistratibus qui vendiderunt: & sic vendentibus, est datiui casus: & non erat bonum pignus. aliàs est, in remissionem: & tunc vendentibus. i. ementibus: vt.ſ. de actio. empti.l. veteres. & quòd dicit, à magistratu.ſ. qui vendebat. & quod dicit de modo: id est propter fundum maiorem demonstratum plus fuit venditus quàm valeret, ita quòd reip. poterat satisfieri: sed remissione postea facta non: vt hic &.j. subiicit. aliàs repromisionem: quia promisit magistratus qui vendidit emptoribus, quòd tot iugera erant, quod non erat verum: & ideo fuit coactus reddere.

f *Restituere.* promittendo.

g *Eum igitur.* Titius qui fuit nouissimus, id est primus. Sic & ibi: & erunt primi nouissimi, & nouissimi primi. & sic corrigit quod dixit Herennius Modest. Vel dic eum. i. Mæuium, qui vere nouissimus magistratus est qui nomẽ approbauit. & facit ad hoc quod verius est.j. de admi. rerum ad ciui. perti. l. iiij.§. prædiũ. qui ergo vltimus probauit, tenetur reipub. siue vendiderit, siue non. nam potuit non vendere, nec approbare: vt si recipit nomen in suam rationem, non tamen approbando: sed saluo iure reipu. cõtra eum. ad quod facit.ſ. de admini.& peri. tuto. l. cum quæritur.

susceperat: & is[a] qui sublato alieno nomine, inscriptóq; suo, quasi ipse iussus à patria, decretum imperatori porrexit? Herennius Modestinus respondit, Titium quidem viaticum petere non posse, sed eum qui nomen indidisset.[b]*

Si sequentes officiales approbent nomen contractus habiti ab officialibus præcedentibus, præcedentes à periculo liberantur: secus si non approbent. hoc dicit.

¶ Titius pro pecunia publica quam ipse credidit, pignus accepit, pacto facto cum debitore, vt non soluto debito, sine vlla repromissione[c] distrahatur pignus. succedentes gradus[d]* in locum Titij, nomen & pignus probauerunt vsq; ad Mæuium. ex venditione pignoris propter repromissionẽ[e]* à magistratu vendentibus factam, de modo fundi demonstrato satis debito factum non est. quærebatur quis reipublicæ teneretur. Herennius Modestinus [respondit,] Titium, cum successores eius periculum nominis agnouerint, eo nomine obstrictum nõ esse:* sed nec post magistratus, qui vendidisse proponuntur: cũ videlicet pluris vendiderint propter mensuræ agri demõstrationem: & hoc, quia* pluris vendiderunt, restituere[f] minore modo deprehenso iussi sunt. eum igitur[g] qui nouissimus nomen probauit, indemnitati reipublicæ satisfacere debere, si nomen ad successorem idoneum transmisisse nõ doceatur.

Istud principium legitur duobus modis. vno modo secundum Dyn. alio modo secundum Iac. de Are. & Odofre. secundum Dy. diuiditur sic: Primo loquitur quando ciuitas vindicabat aliquem in suum ciuem. intelligas aliquem singularem, vel vniuersalem alterius villæ. Secundo, quando aliquis negat se esse ciuem vel incolam alicuius ciuitatis. Secunda ibi, eum tamen. sed secũdum Iac. de Are. primo loquitur quando est cõtentio inter duas ciuitates quæ subsunt diuersis præsidibus: quia vterque præses simul cognoscit. Secundo loquitur quando est cõtentio inter priuatum & rempub. & hoc secundum Iac. de Are. & Odofredum. Bar.

XXXVII. CALLISTRATVS libro primo de Cognitionibus.

DE iure omnium incolarum quod* quæque ciuitates sibi vindicant,[h] præsidum prouinciarum cognitio est. Cum tamen se quis negat incolam esse: apud eum præsidem prouinciæ[i] agere debet, sub cuius cura est ea ciuitas à qua vocatur ad munera:[k] non apud eam ex qua ipse se dicit oriundum esse. Idque diuus Hadrianus rescripsit mulieri quæ aliunde orta, alibi nupta est.[l] ¶ Libertos eo loco munus facere debere, vnde patrona [orta] erit, & vbi ipsi domicilium habebunt, placet.[m] ¶ Mulieres quæ in matrimonium se dederint non legitimum:[n] non ibi muneribus* fungi cogendas vnde

Flo. incidisse

Hal. gradu

vulg. repromissionem

Flo. esse respondi

Flo. quæ

DE iure.] CASVS. Si vna ciuitas cum alia ciuitate eiusdem prouinciæ litigat pro quodam ciue, quem quælibet ciuitas dicit suum, & nõ alterius ciuitatis: de hoc cognoscet præses prouinciæ earum. si autem hæ ciuitates sunt de diuersis prouinciis: tunc cognoscet præses sub qua est ciuitas quæ cõuenitur. & hoc etiam diuus Hadri. rescripsit in quadam fœmina nupta viro alteri[o] ciuitatis quàm ipsa esset: vt cõuenta nunc respõdeat in foro viri. secus si nõ legitimo viro esset cõiuncta: quia non sequitur forũ viri: vt hic in fine.l. habes. Itẽ libertus subit munera vbi patrona nata fuit. Item vbi habet domicilium libertus. Frã. h *Vindicant.* adiecta causa de iure ciuitatũ. quod dic vt.ſ. de rei vin.l.j.§.j.& sic si Boñ. cum Imola. de hoc litigat, coram communi præside agitur: vt hic. sed in sequẽti alius est præses vnius, alius alterius: hic tamen dicit large vindicat, agendo vel defendendo.

i *Prouinciæ.* hoc est ideo forte, quia cõmodum non pertinet ad iudicẽ: & ideo in propria causa non videtur ferre sententiam. sed si commodum ad eũ pertinet, quia decimam est habiturus, contradici potest: vt.ſ. quando appel. sit. l.j.§. in propria. *Flo. quos*

k *Ad munera.* erat enim ciuitas in quasi possessione: & ita ille agẽs sequitur forum rei: vt C. de iurisdi. om. iudi. l. iuris ordinem. & sic proprie ponit agere. & facit supra de euict. l. venditor. Sed quid si non erat in quasi possessione, sed fuerat? Videtur idem: vt hic, &.j. titit. j. l. j. Itẽ quid si negat se fuisse incolam? Respon. cognoscetur hic summatim sub iudice sub quo nunc est, an aliquando fuerit incola petentis: & sic remittetur: vt. C. vbi cau. sta. l. j. Alij dicunt statim remittendum ad litigandum sub præside petentis. Et sic nota quòd ratione dubitationis aliquid conceditur, quod aliàs non concederetur. sic supra de iudi. l. si quis ex. &. l. ij.§. sed si dubitetur. &. C. de vsu. l. si ea. &.ſ. de quæstio. l. hæreditariis. & ad legem Aquil. l. itẽ Mela.§. j. in fin. Item nonne hic potest mutare suam voluntatem: vt.ſ. eo. l. nihil est? Respon. non mutabat, sed maiorem partẽ fortunarum vbi vindicabat, habet. vnde facto non mutabat, quod est opus: vt.ſ. eod. l. domicilium. *Flo. muneribus fun gãdas vnde*

l *Nupta est.* vt respondeat in foro viri vbi lis fuerat primo cœpta: vt.ſ. de iurisdi. om. iudi. l. pe. vel dic vt vir eam ibi petat per interdictum, vel offi. iudi. Sed si contra patrẽ interdiceret, in foro patris ageret: vt.ſ. de libe. exhib. l. immo. Item facit ad primam expositionem.ſ. de iudi. l. exigere. in fine. &.ſ. eod. l. ea quæ. &. C. de digni. l. mulieres. lib. xij. Accur.

m *Placet.* & sic in duobus locis.ſ. eod. l. filij.§. ij.

n *Non legitimum.* aliàs si legitimum, contra: vt.ſ. proxi.§. idque. &.j. l. proxi.§. item. Quo ad aliquid tamen nõ legitimum pro legitimo habetur: vt quia adulterium committitur: vt.ſ. de adulte. l. si vxor.§. si quis plane. Item patri ius occidendi datur: vt eod. titu. l. marito.§. fina.

IMperatores.] CASVS. Aliquis iurauit quòd nunquam erit decurio, id est de consilio. postea eligitur in duumuirum, qui habet

BIU Cujas

habet necesse administrare in consilio.remittitur ei sacramentū. Itē colonus fisci debet fungi muneribꝰ in sua patria,si hoc fit sine fisci damno.quod inspiciet præses cum procuratore fisci. Itē ad officium magistratuum spectat exigere ea quæ sunt legata ciuitatibus.& si non exigant:ipsi magistratus & eorum hæredes tenentur.Item Mutinensis fœmina hic nupta, sequitur hoc domicilium viri,nec interim cogitur munera subire in ciuitate Mutinæ. Item si pater fraudulenter emancipat filium electū in magistratum,ne pro eo teneatur:tenet quasi fideiussor.Item cū quæritur,an quis sit municeps huius ciuitatis:inspicitur an hic habeat domum & similia.non sufficit quòd Bononinus vocatur. Item magistratus siue sponte siue coactus fungatur magistratu, debet cauere de indēnitate reipublicæ.Fran.Acc.

a *Ordini.*decurionū.

b *Creatus esset.* si quis ergo non interest cōsilio, qui iurauit non esse de consilio:& eligit consul iustitiæ,qui habet necesse interesse consilio vt consul: indulgetur ei: vt hic,& C. ad legem Iul.maie. l.ij.& qui satisda.cog.l. fina.& supra de re mili.l.qui cum vno.§. qui post. Vel dic quòd hic primo decurio fuit electus: aliàs duūuir esse non potest:vt.j.tit.j. l.honores.§.ij.Ac.

c *Muneribus.* municipalibus.

mariti earum sunt,sciēdum est: sed vnde ipsæ ortæ sunt:idque diui fratres rescripserunt.

XXXVIII. PAPIRIVS IVSTVS libro secundo de Constitutionibus.

IMperatores Antoninꝰ & Verꝰ rescripserūt, gratiā se facere iurisiurandi ei qui iurauerat se ordini[a] non interfuturum, & postea duumuir creatus esset.[b] ℣ Itē rescripserūt,colonos prædiorum fisci,muneribus[c] fungi sine damno fisci oportere: idq; excutere[d] præsidem adhibito procuratore[e] debere. ℣ Imperatores Antoninus & Verus rescripserunt,ad magistratus[f] officium pertinere exactionē pecuniæ legatorum:[g] & si cessauerint,ipsos[h] vel hæredes conueniri:aut si soluendo non sint,[i] fideiussores eorum qui pro his cauerunt. ℣ Item rescripserunt mulierem quādiu nupta est,incolam eiusdem ciuitatis videri,cuius maritꝰ eius est:& ibi vnde originem trahit,nō cogi muneribus[k] fungi. ℣ Itē rescripserunt,patris qui consultò[l] filium emācip auerat,ne pro magistratu eius caueret:[m] perinde bona teneri,atque si fideiussor pro eo extitisset. ℣ Itē rescripserunt, cū quæritur an municeps quis sit: ex ipsis etiam rebus[n] probationes sumi oportere. Nam solam nominis[o] similitudinem ad cōfirmandam cuiusque originem satis nō esse. ℣ Imperatores Antoninus & Verus rescripserunt, non minus eos qui cōpulsi magistratu funguntur, cauere debere,[p] quàm qui sponte officiū adgnouerunt.[q]

B

DE DECVRIONIBVS, & filiis eorum.

TITVLVS II.

Decuriones debent manere in ciuitatibus suis:aliàs reuocabuntur de locis vbi habitant,in suas ciuitates.h.d.

I. VLPIANVS libro secundo Opinionum.

DEcuriōes quos sedibus ciuitatis ad quā pertinent,relictis,in alia loca trāsmigrasse probabitur:præses prouinciæ in patrium solum reuocare,[r] & muneribus congruentibus fungi curet.

C

II. IDEM libro primo Disputationum.

QVi ad tēpus relegat'[s] est:si decurio sit,desinit esse decurio.[t] Reuersus planè

d *Excutere.*posit fieri sine damno,vel non.

e *Procuratore.* fisci,quia eius interest,& sic vocandus: vt supra de mino.l.in causæ.j.§.causa.& concor.j.de iure immu.l.semper. §. conductores.&.§.coloni. Sed contra.C. de excu.tuto.l.coloni.Sol.vt ibi.

f *Magistratus.*genitiui casus.

g *Legatorum.*reipu.relictorum.

h *Ipsos.*scilicet magistratus:vt &.C.vt in posses.leg.l.fina.

i *Non sint.*non ergo prius.Et sic contra.C.de fideiuss.l.iure nostro.Solu.sub.hic maxime,hodie constat hoc esse verum : vt in authē.de fideiuss.§.j.col.j.& supra eo.l.libertus.§.j.*ADDITIO.* Vel dic aliter,secundum Bar.hic,quòd hic specialiter:vt.l.iij.§.fi. & ibi not.j.de admi.re.ad ciui.perti.

k *Muneribus.* nisi pro possessione quam ibi habet:vt.C.de mulic. & in quo loco mu. sexui.l.j.lib.x. & facit.s.l.proxi.§.fin. & §.penul.& supra de iudi.l.exigere.&.C.de inco.l.fina.lib.x.& de digni.l.mulieres.lib.xij.& de iurisdi.omni.iudi.l.penult.

l *Consultò.*id est malitiose.ad quod infra de vac.mu.l.j.§. qui in fraudem.& supra de sur.l.si seruus nauem.§.interdum.& supra si quis omis.cau.testa.l.j.in prin.& supra eodē.l.ordine.§.in fraudem.& de re mili.l.qui cum vno.§.eum qui.secus si non malitiose:vt.C.de filiofamil.& quemadmodum.l.j.lib.x.

m *Caueret.*expresse,vel tacite:vt.s.l.ij.

n *Ex ipsis rebus.*supra eo.l.domicilium.

o *Nam solam nominis.*quia vocetur Bonogneus:non ideo Bononiensis est.aliquid tamen operatur,vt nomina sint consonantia rebus:vt institu.de donatio.§.est & aliud.

p *Debere.*de indemnitate reipub.vt.s.l.ij.in fi.

q *Adgnouerunt.*supra famil.erciscun.l.qui erat.cōtra.Solu. hoc potest facere:vt in cautionem non incidat,puta bene regens.

DE DECVRIONIBVS, ET EORVM FILIIS.

Qui sunt decuriones,dic vt infra de verbo. signifi.l. pupillus.§. decuriones.& continuā.Dixit de membris:nunc de capite. *ADDITIO. Vel continua aliter secundum Bar.hoc modo.s.dictum est de municipibus : sequitur videre de his qui regunt municipia.Bartolus.*

Decuriones.]CASVS. Decurio huius ciuitatis,cū in hac ciuitate deberet stare,& tractare facta huius ciuitatis: recessit de hac terra,& alibi iuit.dicitur quòd præses prouinciæ reuocabit eum,vt in hac terra subeat munera. Franciscus.

r *Reuocare.* ad instar seruorum glebæ,vt in authen.de man. princi. §. sed neque. col.iij. & hoc nisi steterint.xxx. an. in seruitio alterius curiæ: quoniā & si velint recedere,non possunt.secus si per se stāt: quia tūc nec per.xl.an. præscribunt se:vt.C.de præscrip.xxx.an.l.præscriptionem. &.C.de fundis rei.l.eum.lib.xj. aliàs cuilibet licet mutare domicilium : vt.s. tit.j.l.nihil.sed qua act. & corā quo iudice petetur,dic vt.C.vbi quis decu. vel cohor.l.j.& fa.ad hoc quod hic dicitur, supra titu.j.l. de iure.in prin.

QVi ad tēpus.]CASVS. Decurio relegatus ad tēpus,desinit esse decurio:& finito tēpore relega.non recuperat locum suum: poterit tamen de nouo eligi in decurionem:in suo tamen loco poterit eligi alius.secus est in eo qui ad tempus remouetur ab ordine decurionatus. nam finito tempore decurio est ipso iure: tempore autē nōdum finito potest alius eligi loco eius : & cum tempus finitum est, si non inuenit loca aliqua vacua,expectat donec locus vacet. Item finito tempore si inuenit locum vacuum,& sic in decurionatum reuertitur,recuperat statum quem prius habebat inter decuriones.secus in decurione relegato ad tempus,qui finito tempore eligitur in decurionem. nam velut nouus in ordinem venit. [*IN FILIIS.*] Filij decurionis dicuntur,qui sunt concepti & nati ex decurione. Item & prius nati,scilicet ante decurionatum patris,dicuntur filij decurionum quo ad quædam,scilicet vt pœnas plebeiorum non subeant: quas in litera subiicit. [*IN AVO.*] Dic casum vt in glo. quæ incipit,vt factus

D

senator &c. Item natus ex eo qui est remotus à decurionatu:si quidem ante conceptionem istius pater erat remotus, dicitur iste filius plebeij. si autem primo fuit conceptus, dicetur decurionis filius. idem dicendum est si pater eius fuit relegatus: vt si post relegationē patris,filius sit natus:dicatur filius plebeij. si prius sit natus : dicatur filius senatoris.Idem si Titius decurio sit remotus ad tempus ab ordine,& interim conceptus ei filius est, & editus : dicitur decurionis filius : licet pater decedat antequam in ordinem reuertatur. Item si conceptus sit à plebeio, & antequam nascatur, pater eius fuit decurio,& desiit esse : dicitur decurionis filius. [*NVLLVM.*] Ex delicto patris non imponitur pœna filio : nec ad decurionatum vel ad cæteros honores prohibetur filius aggredi propter delictum paternum : & dic de hoc vt in glo. Item maior quinquaginta & quinque annis, non cogitur honorem decurionatus suscipere, sed sponte suscipere potest:& si suscipit sponte, munera ciuilia non cogitur suscipere:etiam si esset maior septuaginta annis,ad quæ decuriones alij vocari consueuerunt. honores autem gerere debet.Franciscus.

s *Relegatus est.*puta ad decem annos.

t *Esse decurio.*durante pœna.

BIU Cujas

locum suum quidem non obtinebit: [a] sed non semper prohibebitur decurio fieri. [b] deniq; in locum suum nō restituetur. [c] nam & sublegi [d] in locū eius poteſt. [e] & si numerus ordinis plenus sit: expectare eum oportet donec alius [f] [locus] vacet. Alia causa est eius qui ad tempus [g] ordine remouetur. hic enim ipleto tempore decurio est. [h] Sed & in huius locum sublegi poterit. Sed & si plenū locum inuenerit, expectet donec locus vacet. Restitutus [i] tamen in ordinem, vtrum eum ordinē teneat quē primùm habuit, an verò quem nunc nactus est, quæri potest, si fortè de ordine sententiarum dicendarum agatur: [k] arbitror tamen eundem ordinē tenere, quem pridem habuit. Nō idem erit in eo qui relegatus ad tempus [l] est. nam hic velut nouus in ordinem venit. [m]

Natus ante decurionatum, est filius decurionis quo ad quædam: scilicet vt pœnas plebeiorū euitet. h. d. §. seq. glo. ponit casum.

℣ In filiis [n] decurionum quæstio est, vtrum is solus decurionis filius esse videatur, qui cōceptus & natus est ex decurione: an verò & is qui antè nat⁹ est † quàm pater decurio fieret. Et quidem quantum pertinet [o] ne fustibus castigetur, & ne in metallū detur: non nocet plebeio patre esse natum, si postea honor decurionis patri eorum accesserit. In auo quoq; Papinian⁹ idem respondit, [p] ne [qua] patris nota filius macularet. Sed si pater ipsius ordine motus sit: si quidem non vacat, & non recuperat relegatus, vel ab ordine motus. si vero vacat: relegatus per nouam electionem ab ordine motus ipso iure recuperat: vt hic. & hoc si prius fuerat decurio. alias non sine permissu principis: vt infra eo. l. imperatores.

† Adde q̄ ista quæstio est multūm dubia, & in qua doctores diuersimode sentiūt: de qua plene & diffuse tractatum in apostil. ad l. 1. Rebuffi in l. primi legio. nu. 1. C. de decu. li. 10. de qua vide quod not. Fran. decre. sing. 500. d. incl. vide pulchrā disputationē. & iij. q. apost. remissiones ad saturitatem.

n *In filiis.* legitimis, non autem spuriis: vt. C. de suis & legitimis. l. ex libera.

o *Pertinet.* nam quo ad alia non prodest eis dignitas patris. post dignitatem enim demum susceptus, dignitate patris gloriatur: vt in filio senatoris dicitur: vt. C. de digni. l. senator. lib. xij. R. Vel dic vt not. supra de sena. l. senatoris filium. non ergo his pœnis plectuntur decuriones, vel eorum filij: vt hic, & supra de pœ. l. moris. §. istæ. &. C. de insa. l. decuriones. &. C. co. l. omnes iudices. lib. x.

p *Idem respondit.* vt factus senator post natiuitatem nepotis, dicatur nihilo min⁹ nepos decurionis: quod potest prodesse: quia posito quòd pater eius fuerit & ipse decurio, sed desiit ante conceptionem huius nepotis: nota illa patris filio nō nocet: quia etsi non filius, erit tamen nepos decurionis: vt supra de sena. l.

ante conceptionē eius moueatur, [q] arbitror eum quasi plebeij filium in honoribus spectari. Quòd si post cōceptionem pater ipsius dignitatē amiserit: dicendum erit benignè, vt decurionis [r] filium intuendū. Proinde hic quoque qui post patris relegationem natus sit: si quidē antè conceptus est, similis senatoris filio habebitur: si postea, nocebit illi relegatio. Si ad tem p⁹ ordine moto patre fuerit natus, medióque tempore conceptus & editus: an quasi decurionis filius nascatur, licet pater ei⁹ antè obierit, quàm in ordinē venerit? [f] Quod benignè erit admittendum. Præterea si conceptus sit à plebeio: mox ante editionem pater eius decurionatū adeptus, ante editionem amiserit: nō infauorabiliter quis medium tempus illi prodesse [t] veluti iā nato respondebit. ℣ Nullum patris delictum [u] innocenti filio pœnæ est: ideoque nec ordine decurionū, aut cæteris honoribus propter eiusmodi causam prohibetur. ℣ Maiores annis quīquagintaquinque ad decurionatus honorem inuiti vocari constitutionibus [x] prohibentur. Sed si ei rei cōsenserint, & si maiores ānis septuaginta [y] sint: munera quidē ciuilia [z] obire non coguntur: honores autem gerere debent.

Qui, minorem sententiam patitur quàm delictum exposcit, retinet bona sua: nec ad decurionatum admittitur finito tempore cōdemnationis. hoc dicit.

III. IDEM libro tertio de Officio Proconsulis.

Generaliter.] CASVS. Quidam relegatus ad tempus, cum grauius deberet condemnari, bona sua retinet: nec ad decurionatum admittitur finito tempore. & intelligas quòd sine causæ cognitione fuit minuta. si autem causa cognita fuit minuta pœna, vt quia ob delictum falsi, vel aliud simile ad tempus sit ordine decurionum motus, cum grauius deberet damnari: finito tempore in ordinem reuertitur: quod intelligas si locum vacantem inuenit. & hoc etiam dixit quidam imperator, qui dixit q̄ motus ab ordine ad tēpus, vel ille cui est interdictū officiū aduocationis, vel aliquod aliud vsq; ad tēpus: q̄ finito tempore poterit fungi honore vel officio. [SPVRIOS.] Dicit spurios posse eligi in ordinem decurionum. sed si alij legitimi filij extāt qui in ordinem volunt venire: spurij hoc casu non admittuntur. tunc ergo demum spurij admittūtur ad decurionatū, cum alij legitimi desunt. Item Iudæi possunt vocari ad honores. Fran.

a *Non obtinebit.* ipso iure, etiam si inuenerit locum vacuum. Accursius.

b *Fieri.* id est de nouo eligi.

c *Non restituetur.* scilicet ipso iure.

d *Nam & sublegi.* bene dico non semper eum posse eligi.

e *Potest.* scilicet alius: dū ille nō est in pœna.

f *Alius.* aliàs alius: & aliàs alicuius. & deficit locus, & tunc dic, scilicet ordo: & facit in authen. vt clerici qui recedunt, aliis pro. §. j. col. v. Sed iure canonū nemo potest poni in loco viuentis: vt. vij. q. j. c. j. &. ij.

g *Qui ad tempus.* vt in primo casu huius legis.

h *Decurio est.* ipso iure, scilicet si inuenit locum vacuum.

i *Restitutus.* scilicet ipso iure.

k *Agatur.* infra tit. j. l. j. in fine.

l *Ad tempus.* vt in primo casu huius legis.

m *Venit.* ex crimine damnatus: aut perpetuā subiit infamiā: vt quādo conueniens pœna, vel minor, sed nō causa cognita: aut temporalem, vt quando aucta vel etiam minuta, sed cum causa cognita: vt no. §. tit. j. l. ordine. In primo casu ad nullum honorem aspirat: vt. C. de dig. l. ij. Nec ob. j. l. proxi. ij. &. iij. respon. quia ibi fuit pœna minuta ex causa: & sic infamia tēporalis. Et eodem modo respon. ad l. §. de fal. l. falsi. §. ordine. nam in vtraque fuit damnatus ex tali crimine quod perpetuū irrogat infamiam. sed minuta fuit cum causa: vt dixi. Si vero temporalē, durante infamia nō aspirat: sed & tempore finito ad nouū nō aspirat, nisi tanto tempore stet, quanto dignitate caruit: vt supra tit. j. ordine. in prin. &. j. e. ad tempus. si vero veterem velit recuperare: aut

n *In filiis.* legitimis, non autem spuriis: vt. C. de suis & legitimis. l. ex libera.

o *Pertinet.* nam quo ad alia non prodest eis dignitas patris. post dignitatem enim demum susceptus, dignitate patris gloriatur: vt in filio senatoris dicitur: vt. C. de digni. l. senator. lib. xij. R. Vel dic vt not. supra de sena. l. senatoris filium. non ergo his pœnis plectuntur decuriones, vel eorum filij: vt hic, & supra de pœ. l. moris. §. istæ. &. C. de insa. l. decuriones. &. C. co. l. omnes iudices. lib. x.

p *Idem respondit.* vt factus senator post natiuitatem nepotis, dicatur nihilo min⁹ nepos decurionis: quod potest prodesse: quia posito quòd pater eius fuerit & ipse decurio, sed desiit ante conceptionem huius nepotis: nota illa patris filio nō nocet: quia etsi non filius, erit tamen nepos decurionis: vt supra de sena. l. penul. &. §. de sena. l. senatores. &. l. emancipatum. per totum.

q *Moueatur.* id est remoueatur.

r *Vt decurionis.* ad omnia hæc facit supra de pœnis. l. moris. §. penul. &. §. de sena. l. senatores. &. l. emancipatum. per totum.

s *Venerit.* i. redierit.

t *Illi prodesse.* argu. instu. de inge.

u *Nullum patris delictum.* concor. §. de pœ. l. crimen. &. C. de pœ. l. sancimus. &. §. de bo. dam. l. fin. in prin. &. j. ti. ij. l. & qui originē. §. quod pater. &. C. de inof. test. l. si quis in suo. §. fin. & de bo. liber. l. in seruitutem. §. si patroni. &. §. de sena. l. emancipatum. in fi. &. l. filiam. & de ritu nup. l. generali. in fi. &. §. ca. l. §. in auo. &. j. co. l. spurij. in prin. & de in ius vo. l. adoptiuum. in fin. &. C. de lib. & eo. libe. l. j. &. §. de his quib. vt indig. l. post legatū. §. si pater. Sed fallit in casibus, vt in crimine læsæ maiestatis, & in aliis: vt not. j. de inoff. testa. l. si quis in suo. in fi. &. §. solu. matri. l. Mæuia. §. fi. &. C. de q̄stio. l. diuo. &. C. de cohor. l. antepenul. lib. xij. &. C. de nup. l. imperialis. §. illud hic. quæ sunt argu. contra.

x *Constitutionibus.* C. qui æta. se excu. l. j. lib. x. & sic in omni personali munere, nisi in tutela vel cura, vbi ad lxx. annos: vt institu. de excusa. tuto. §. item maior. &. C. qui æta. lib. x.

y *Annis septuaginta.* nedum. lv. & fa. C. eo. l. iij. non vltra. Sed arg. contra. C. de excu. tut. l. voluntariæ. & infra de va. mu. l. pen. §. fin. *ADDITIO.* Tu dic secundum Bart. quòd hic consensit decurionatui, qui est actus vniuersalis adiiciens honores omnes: ibi consensit cuidam officio particulari.

z *Ciuilia.* ad quæ eligunt aliqui ex decurionibus. & fa. ad hoc infra titu. ij. l. sponte. &. l. cui muneris.

BIU Cujas

GEneraliter id erit defendẽdum, vt qui clementiorẽ [a] sententiam passus est, ob hoc quòd ad tempus relegatur, boni [b] consulere † debeat humanitatis sententiæ: nec decurionatum [c] recipiat. Sed si quis ob falsi * causam, vel aliam de grauioribus, non ad tempus sit relegatus, sed ad tempus ordine motus: in ea est causa, vt possit in ordinem redire. [d] Imperator enim Antoninus edicto proposito statuit, vt cuicũque, aut quacumque causa ad tẽpus ordine, vel aduocationibus, vel quo alio officio fuisset interdictum: completo tempore nihilo minus fungi honore vel officio posit: & hoc rectè: neque enim exaggeranda fuit sententia, quæ modum interdictioni fecerat.

Spurii tunc demum eligi possunt in ordinem decurionũ, cum alis legitimi desunt. hoc dicit.

¶ Spurios posse in ordinem allegi, [e] nulla dubitatio est. Sed si habeant competitorem legitimè [f] quæsitum: præferri eum oportere [g] diui fratres Lolliano Auito Bithyniæ præsidi rescripserunt. Cessantibus vero his, [h] etiam spurij ad decurionatũ & re & vita honesta recipientur. [i] quod vtique non sordi erit ordini: cũ ex vtilitate eius sit, semper ordinem plenum [k] habere.

¶ Eis † qui Iudaicam superstitionem sequuntur, diui Seuerus & Antoninus honores adipisci permiserunt: [l] sed & necessitatem * eis [m] imposuerunt, qua * superstitionẽ [n] eorũ nõ lęderẽt.

IIII. MARCIANVS libro primo de Iudiciis publicis.

DEcurio qui prohibetur [o] conducere quædam: si iure successerit [p] in conductione, remanet [q] in ea: quod & in omnibus similibus seruandum est.

V. PAPINIANVS libro secundo Quæstionum.

AD tempus ordine motos [r] ex crimine quod ignominiam importat: in perpetuũ moueri placuit. ad tẽpus autẽ exulare iussos ex crimine leuiore, velut transacto negotio, nõ esse inter infames habendos.

VI. IDEM libro primo Responsorum.

SPurij decuriões [s] fiũt: & ideo fieri poterit [t] ex ĩcesto quoque natus. Nõ enim impediẽda tur ex crimine quod infamiam importat: etiam finito tẽpore remouetur à decurionatu. si autem quis relegetur ad tẽpus ex crimine leuiori, & sic aucta est pœna: non habetur inter infames: & ad honores admittitur. Franciscus.

r *Motos.* dic motum lata sententia vt debuit: vel fuit minuta sine causa, & ppetuò durat infamia. & sic in ppetuum remouetur: vt C. de dig. l.ij. & supra de re mili. l. qui cum vno. §. ad tempus. & supra titu. j. l. ordine. ij. respõ. & quod dicit crimen quod ignominiã importat, dic quòd est omne publicum. Item & priuatũ, si modo ciuilis competẽs pro eodem priuato infamet: vt supra de pub. iudi. l. infamé. Item quod subiicit, ad tempus &c. dic relegatum ex cri. leui, sed non famosũ: vt dẽ iniur. vel cõcussionis: vel termini moti secũdũ quosdam. quod non placet: quia non bene diceret ff. de infamib. transacto. dic ergo q̃ fuit aucta pœna, & sic remittitur iuſamia post causam finitam: vt hic, & §. pœna grauior. l. quid ergo. & C. ex qui. cau. infa. irro. si Posidonium. non ergo intendit hic facere differẽtiã inter relegatũ & ab ordine motum, sed inter eum in quo minuta, & eum in quo aucta est pœna: & sic non obst. ff. de postu. l. imperator. & adde hic q̃d not. in. §. pœna grauior. Item nec ob. ad primum respon. huius. l. ff. de fal. l. falsi. §. ordine. quia ibi causa cognita fuit minuta. & eodem modo respon. ff. l. proxi. ij. & iij. rũ. Alij distinguunt. aut in publico crimine ordinario augetur vel aliàs deminuitur pœna, & non remittitur infamia. aut extraor. & tunc aut per sententiam, aut ex genere pœnę. si ex genere pœnæ aucta: remittit. idem si deminuta, sed certis rationibus: vt. C. de infa. l. & si seuerior. si autem per sententiam aucta, minuit: vt §. pœna grauior. minuta autem non minuit: vt supra de iniur. l. diuus. quæ distinctio in prima parte est contra. §. pœna grauior. in eo quod dicit, vltro le. &c. vt supra de pœ. l. in seruorum. in fi. Item dicunt quidam vbi ex genere pœnæ vna est infamia: & sic finita pœna, finitur. vbi duratura est pœna per sentẽtiam latam, duæ sunt infamiæ. Prima, ex sententia: secunda, ex pœna: vnde finitur tempus, & sic finitur vna. alia tamen remanere potest, secũdum prædictas distinctiones.

Spurii.] CASVS. Spurij, item incestuosi possunt fieri decuriones: & redditur ratio in litera. Item si minor. xxv. ann. sit factus decurio ex causa, debet habere salarium quod decurioni datur: interim tamen non subeunt ea quæ alij de ordine. Item decurio prohibetur vectigalia etiam suæ ciuitatis conducere. Item qui accusauit aliquem de crimine publico, & destitit sine abolitione, non potest in decurionem eligi: sicut nec damnati calumniæ causa iudicio publico. [PATER.] Filio in decurionem electo, pater eius appellauit nomine filij. licet sit exclusus eo quia tarde appellauit, & si filius subiuit decurionatum inuito patre: non tenebitur pater pro filio. Item cum decuriones debent aliquam sententiam ferre, primam vocem habent qui decorati sunt pluribus honoribus iure decurionis. Item & illi qui plures habent liberos in ordine decurionum. Franciscus Accursius.

a *Clementiorem.* id est minorem quàm debebat.

b *Boni.* aliàs bonis: quia bona non perdit: vt. ff. de inter. & releg. l. relegatorum. §. ad tempus. aliàs boni, id est consolationem bonam, propter bona quæ non amittit: vt dixi. sic supra de iure do. l. si res. §. j.

c *Decurionatum.* si dicas sine causæ cognitione minutam: planũ est. si cum causæ, dices quòd non accepit decurionatum. s. non vacantem: vel etiam vacantem, nisi per nouam electionem: vt not. ff. eo. l. ij. & cum hac secunda expositione melius continuatur, sed si &c.

† *i. bonum iudicare. i. existimare clemẽter secũ à iudicibus actũ esse ṽ animad uersione criminis. vide Bud. hic.*

d *Redire.* vt supra de fal. l. falsi. §. ordine. & dic quòd causa cognita fuit minuta: & sic rediit ipso iure ad vacãtem: quod est in relegato secus, quia per nouã electionem: vt. ff. proxi. respon. eodem modo intellige quod sequitur, imperator &c. nec ob. ff. de postul. l. imperator. vbi non fit differentia inter relegatũ, & ab ordine motum: quia illa secundũ hoc intelliguntur: vt ibi not. & fa. ff. titu. j. l. ordine. & j. eo. l. ad tẽpus. & quod not. ff. l. j. Alij dicunt eum damnatũ ex crimine quod non irrogat infamiam. & quod dicit falsi. s. nõ publici: & grauioribꝰ, id est grauibus. sic. ff. loca. l. si merces. §. qui columnam. & quod dicit, non relegatus, sub. taliter vt fuit. ff. scilicet ex crimine quod importat infamiam. & sic intelligunt inferiorem. §. imperator.

* *Flo. falsam*

e *Allegi.* id est legi.

f *Legitimè.* id est hunc filium legitimum qui petat decurionatũ.

g *Oportere.* No. inter aliquos, alios eorum præferri. sic. C. de hęret. auth. idé est. & C. de loc. præ. fi. l. j. §. j. & ff. q̃ in frau. cre. l. j. & de hære. insti. l. qui soluendo. & de pac. l. maiorẽ. & depositi. l. bona fides. & de adul. l. ij. in fine. & l. seq. & de leg. iij. l. re cõiuncti.

h *His.* scilicet filiis legitimis.

i *Recipientur.* necessitas non habet legem: vt supra de offic. procon. l. j. & ff. de fun. dot. l. j. & j. eo. l. spurij. & ff. de acquir. re. do. l. quædam. & C. e. titu. cos. & in auth. quomodo opor. epi. §. quantã. li. x. col. j.

k *Plenum.* supra solu. matri. l. j.

l *Permiserunt.* C. de Iudæ. l. fina. contra. solu. hic & ibi prohibẽtur. sed hic ea demum permittuntur, quæ ad eorum spectant superstitionem. R. vel dic quod ibi. & facit. C. eo. l. omnes. lib. x.

m *Eis.* Iudæis. ad quod est. j. titu. ij. l. si quis magistratus.

n *Qua superstitionem.* sub. modo. nam si læderentur, non cogũtur id agere.

Decurio.] CASVS. Licet prohibeatur à lege, ne decurio cõducat agros & similia: si tamen successit conductori agrorũ, remanet in conductione. Franciscus Accursius.

o *Prohibetur.* vt. C. loca. curialis. & C. e. l. si quis procurationẽ. lib. x. & j. e. l. spurij. §. decurio.

p *Successerit.* tit. vniuersali.

q *Remanet.* in ea. ratio est: quia meli⁹ est remanere, quàm ad interesse iure hæreditario teneri. & facit supra de iure fis. l. iij. §. si post. & de fal. l. j. §. penul. & de re mi. l. milites. in fine. & de vsu. l. cum quidam. §. fiscus. & de re. eo. l. magis. §. si pupillus. & ff. de acquiren. rerum do. l. quædam. & C. de fisca. vsur. l. ij. lib. x.

AD tempus.] CASVS. Cum minor pœna quàm debeat de iure, imponitur decurioni, vt quia ad tempus ordine remouetur.

s *Spurii decuriones.* in defectum: vt supra. l. generaliter. §. spurios.

t *Poterit.* decurio.

BIU Cujas

a *Admisit.* i. deliquit. sic enim vitium est &c. vt. C. de leg. here. l. lege. xij. tab. Sed arg. contra. C. de natu. li. l. legem. &. l. fin. & extra de fil. presby. c. j. &. iij. & in Lombar. de fil. presby.

b *Facti.* ex causa, vt. j. eo. l. non tantum. §. j.

c *Non possunt.* contra. ſ. de re iudi. l. quidā. Sed ibi à principe, & inter certas personas: hic generaliter. Iteē ibi ex cōsilio assessoris: vt in auth. de iudi. in prī. col. vj. hic ipsemet debet consulere: vt. j. de verbo. signi. l. pupillus. §. decuriones. & facit. j. titu. ij. l. ad rem.

d *Etiam suæ.* ſ. eod. l. decurio. cū suis cōcor.

e *Exercere.* id est cōducere. Accursius.

f *Decurionum.* vt. j. eo. l. Herennius Mode.

g *Ignominia.* vt. C. ad Turpil. l. ij.

h *Veluti.* id est sicuti.

i *Iudicio publico.* quos cōstat esse infames: vt supra de infa. l. j. §. qui in iudicio. non autem dicit q̄ accusatio Turpil. sit publica. Sed de hoc dic vt. ſ. de pu. iudi. l. j. no. & facit. ſ. ti. j. l. libertus. §. in quæstionibus. &. l. Lucī. §. antepenul.

k *Creato.* patre absēte.

l *Præscriptione.* bidui vel triduī: vt &. ſ. quādo ap. l. j. §. quod in sententiis.

m *Ratum.* Sed nonne appellando ratificat: vt C. de filiisfa. & quemadmo. l. cum appellasse. li. x? Respon. hic etiā contradicit, secundum R. vel ibi nomine suo: hic filij nomine appellatur secundū H. & facit ad hoc. C. eo. filios. lib. x. &. ſ. tit. j. l. ij. &. j. l. proxi. §. fina.

n *Pro filio.* id enim tātum pro patre sufficit, si contrariam protestatus sit voluntatem.

o *Cæteris.* ex priuilegio ergo potest dari prima vox: vt &. ſ. titu. j. l. j. Vel da exemplum de tacito priuilegio. j. titu. j. l. ij.

p *Ferendis.* i. vel magis creditur: vel illi habent primam vocem.

q *Decurionis.* aliàs decuriones: & tunc sub. constituti. Ac.

r *Decorati sunt.* hoc expone vt. j. titu. j. l. j. Accursius.

s *In suo collegio.* id est familia. Accursius.

t *Rogatur.* aliàs rogatur. & sub. dicere. aliàs rogatus. & tunc sub. dicit, cæterosq̄ &c. Sed si non habeas que, non sub. dicit. & fa. C. de decu. l. in albo. libro. x.

Honores.]CASVS. Nō inspicitur qui primo fuerit decurio, vt per hoc prius ad honores admittatur. Iteē surdus qui nūquā audit: item mutus qui in totum non loquitur, ab honoribus ciuilibus nō etiā à muneribus patrimonialibus excusantur. Item hic honor ad qui non est decurio, non potest eligi duumuir, cum hic honor ad decuriones spectet, non ad plebeios. Item pater non dicitur cōsentire decurionatui filij, quando ostendit contrariam voluntatem, vel apud acta præsidis, vel apud ordinem, vel alio modo, & sic pro filio non tenetur hoc casu. Franciscus.

u *Honores.* adiuncti oneri.

x *Non ordinationi sed po.* aliàs ordinationi: aliàs ordinatis ominibus. & est sensus, id est non secundū ordinem: vt qui primo fuit decurio, primo ad honorem aliquem admittatur. sic in auth. de mona. §. ordinationem. col. j. &. C. eo. l. ad subeunda. lib. x. & de potio. ad mu. vo. l. j. Sed arg. contra. C. de offi. præ. vr. l. primiceriu. b Item non ob. j. de mu. & hono. l. vt gradatim. in prin. Solu. ibi de ordine honoris: hic oneris. *ADDITIO.* Ista solu. glo. non est bona, secundum Barto. ideo dic aliter, secundum eundē,

est dignitas eius qui nihil admisit.a ℣ Minores vigintiquinque annorū decuriones facti b ſportulas † decurionū accipiunt: sed interim suffragiū inter cæteros ferre non possunt.c ℣ Decurio etiam suæ d ciuitatis vectigalia exercere e prohibetur. ℣ Qui iudicij publici quæstionem citra veniā abolitionis deseruerunt, decurionum f honore decorari non possunt: cum ex Turpilliano senatusc̄osulto notētur ignominia, g veluti h calumniæ causa iudicio publico i damnati. ℣ Pater qui filio decurione creato k prouocauit: etsi præscriptione l tēporis exclusus fuerit, si quod gestum est, nō habuit ratum: m muneribus ciuilibus pro filio n non tenebitur. Priuilegiis cēssantibus cæteris, o eorum causa potior habetur in sententiis ferendis, p qui pluribus eodē tēpore suffragiis iure decurionis q decorati sunt. r Sed & q̄ plures liberos habet: in suo collegio s primus sententiā rogatur, t cæterosq; honoris ordine p̄cellit.

VII. PAVLVS libro primo Sententiarum.

HOnores u & munera non ordinationi, †x sed potioribus quibusque iniungenda sunt. ℣ Surdus & mutus si in totum y non audiant, aut nō loquantur: ab honoribus ciuilib⁹, non etiam à muneribus z excusantur. ℣ Is qui non sit decurio, duumuiratu vel aliis honoribus fungi non potest: quia decurionum honoribus plebeij a fungi prohibentur. ℣ Ad decurionatum filij ita demum pater non consentit, si contrariam b volūtatē vel apud acta præsidis, vel apud ipsum ordinem, vel quo alio modo contestatus sit.

VIII. HERMOGENIANVS libro primo Epitomarum.

DEcurionibus facultatibus lapsis alimenta decerni c p̄missum est: maxime si ob munificentiam d in patriam, patrimonium exhauserint.

IX. PAVLVS libro primo Decretorum.

SEuerus Augustus dixit: Etsi probaretur Titius in seruitute patris sui natus: tamen cum ex libera muliere sit procreat⁹, non prohibetur e decurio fieri in sua ciuitate. ℣ Non esse dubitandum, quin nauicularij f non debeant decuriones ſ creari.

X. MODESTINVS libro primo Responsorum.

HEremius † Modestinus respondit, sola salarij h perceptione* minime decurionem factum, qui secundum legē decurio creatus non sit.i

Si in totum. aliàs secus: vt. C. qui morbo. l. j. contra. li. x. & de excu. tu. l. frater. & insti. qui. nō est permiſ. face. te. §. item surdus.

z *Non etiam à muneribus.* ſ. patrimonialib⁹: sed à personalib⁹ bene excusantur: vt. C. q̄ mor. l. j. lib. x.

a *Plebeii.* hoc quære vt. j. de ua. mu. l. à decurionatu.

b *Si contrariam.* ſ. tit. j. l. quotiens. &. ſ. solu. mat. l. ij. §. voluntate. & C. de filiisfa. & quēadmo. l. ij. libro. x. & quādo prouo. non est ne. ſi pater. &. ſ. ad Mace. l. ſi filius. §. j. Item facit. j. titu. ij. l. ſponte.

Ecurionibus.]CASVS. Si decurio perdat bona sua, maxime quia multa dona cō tulerat in alios: danda sunt ei alimenta de publico. Franciscus Accursius.

c *Decerni.* de publico. sic ergo no. q̄ qui de suo non potest ali, quādoque de alieno est alendus: vt &. ſ. vt in poſſ. leg. l. pen. & de tute. &ra. distra. l. j. §. ſi pupillus. & de lib. agno. l. v. §. ſolent. &. C. de or. cog. l. fi. &. ſ. de inoffi. testa. l. ſi instituta. §. penulti.

d *Ob munificentiam.* ſ. conferendo munera & dona in alios. vel, id est occasione muneris sui. ad quod. j. titu. ij. l. honor. in prin. &. §. j.

Euerus.]CASVS. Natus ex seruo & ex matre libera, potest fieri decurio. Item nauicularij non possunt fieri decuriones. Fran. Accursius.

e *Non prohibetur.* plane si eius pater tunc sit effectus decurio: vt decurionis filius priui. sibi non vindicabit: diuersum est in legitimo: vt supra. e. l. ij. &. C. de suis & leg. l. ex libera. Rog.

f *Nauicularii.* His enim ea immunitas est danda quæ decurionibus effectis non esset largienda, secundum. M. Sed quamuis decuriones non debeant fieri: tamen creati muneribus compellentur fungi: vt infra de iur. immu. l. v. §. fina. Accursius.

g *Decuriones.* quia vtrūque of. gerere non possunt: vt infra de iur. immu. l. semper. §. fina.

Herennius.]CASVS. Licet quis habuit salarium vt decurio: hō propter hoc est effectus decurio, cū secundū. l. non erat factus decurio. Franciscus.

h *Salarii.* aliàs albi: & aliàs salarij: vt quia diu percepit salariū, vel diu steterit scriptus in albo. Et est argu. contra eos qui non recte in ecclesiis sunt constituti. ad quod. ſ. de admi. tu. l. antepe. & C. de rei vindi. l. ſolennibus. & supra. l. ſpurij. §. minores. &. C. de præscrip. xxx. ann. competit. & de reli. locum. Sed ar. contra. ſ. de ritu nup. l. qui in prouincia. §. diuus. & de offic. præto. l. Barbarius.

i *Non sit.* vt quia minor, vel aliàs inhabilis: vt. j. l. proxi. §. j.

On tantum.]CASVS. Qui sunt teneræ ætatis, vt minores xxv. ann. item qui sunt grandis ætatis, non debent eligi decuriones: & grandem ætatem intelligas ætatem quinquaginta & quinque an. nam abinde infra debent suscipere decurionatum, vt sic iuniores non ita grauentur. Item minor. xxv. an. potest eligi decurio ex causa, puta in defectum aliorum. Item consuetudo est spectanda in talibus: & hoc etiam principes dixerunt. Franciscus.

† *Sportula quid sit, pul libre Bu. ſ. si mulier. de don. inter virū & uxorem.*

† *ordinare, est ad honorē & magistratus promouere, quasi ad ordines adducere. E. P.*

Vide Bu. in annota. poſter. hic.

b Dic quòd ibi loquitur de electis & nominatis qualiter ordinetur: hic de eligēdis, & nominādis: secundū Barto. hic.

A quòd ibi loquitur de ordine honorum in eadem persona: hic in diuersis.

B

C

D

Ali de alio no quādoq; quis potest.

† *Barto. hic dicit quòd hæc. l. est in ar. quòd licet quis aliquem plura instrumēta fecisse, & tanquā notarium solutione recepisse probet & exegisse: propter hoc non ꝓbatur notarius.*

* *Flo. sola albi prescriptione. vide Bu. hic ꝙ an nota. poſter.*

BIU Cujas

a *Aetatis.*vt minores.xxv.ann.vt.j.l.proxi.
b *Grandes.*aliàs graues.
c *Natu.*maiores.lv.an.vt.j.proxi.§.&.ſ.l.ij.§.fin.
d *Seniores.*ſcilicet excuſantur,niſi.lv.habeant an.ne &c.& dic, non aliàs,id eſt non ſine cauſa. Accurſius.
e *Munera publica.* perſonalia. nam patrimonialia ſubeunt minores:vt.C.de mu.pa.l.etiam.li.xj.
f *Ex cauſa.* propter inopiã aliorum: vt.C. qui & aduer. quos.l.j.&.ſ.e.li.ij.§.fi.&.C.qui ætate ſe excu.l.ij.li.xj.&.C.quãdo prouo.nõ eſt ne.l.ſi pater.&.j. de mu.& ho.l.ad rem.
g *Conſuetudo.*No.cõſuetudinẽ in electione ſeruari: vt.C. de ædi.pri.l.iij.&.ſ. de admini.tut.l.ſi ſine hærede.§.Lucius.&.j. de polli. l.imperatores.§.fi.&.ſ. de teſti.l.teſtiũ.in fi.& ſ.cõmunia prædi.l.vẽditor.§.ſi conſtat.& de aqua plu.arcen.l.j.in fine. Accurſius.

† *No.iuncta gl.quòd pſona quæ aliàs eſt ineligibilis: p cõſuetudinẽ efficitur eligibilis.concor.text.ibi & gl.in cano.nos conſuetudinẽ. 12.diſt.*

Eos qui.]*CASVS.* Qui eſculẽta & poculẽta vẽdũt,vt Petricolus Baillardi,& Guidoctus de Vignola, licet ſub ędilib[9] cęſi ſint, id eſt ſub aſcariis: tamẽ poſſunt eligi in decuriones.ſi tamẽ cæſi ſint ab aſcariis,id eſt fuſtigati,vt quia malũ forũ faciebant de vino, ita demũ poſſunt eligi in decuriões,quãdo aliàs honeſti homines non inueniunt ad decurionatũ.Fran.Accurſius.
h *Vtenſilia.* eſculẽta, & poculenta,& forenſes epulas.P.
i *Petere.*id eſt habere. nec enim honores peti debent,ſed offerri:vt.j. de var.cog.l.j.§.j. & de cri.ſacrile.l.fi. vel forte in caſu loquitur,vt patriæ neceſsitas hoc exigeret:ſecundum Io. vel dic,licet iã electo: vt &.ſ.de of.præſi.l. fi. in prin.nondum electo non licet:vt.ſ.ad.l.Iul. amb.l.j.Vel dic vt dixi in.l.Barbarius.
k *Infames.*vt &.C.de infa.l. nullam. & ſupra de infa.l.ictus.ſi ergo eſſent infames:ab honoribus,nõ oneribus repelluntur:vt.C.de infa.l.j.Accurſius.
l *Arcentur.*id eſt non habebunt honores.
m *Iure.* id eſt iuriſdictione ſua.& ſic non videtur illis eſſe dedecus.
n *Paucitas.*infra titu.ij.l.vt gradatim.§.& ſi lege.& ſupra eo.l. ij.in fine.
o *Facultates.*C.e.l.ad ſubeunda.li.x.

Imperatores.]*CASVS.* Plebeius relegatus ad tempus,finito tẽpore reuerſus non poteſt eligi in ordinem decurionatus ſine permiſſu principis.Item relegatus ad tẽpus,qui prius fuerat decurio:finito tẽpore poteſt eligi in decurionẽ, ſi erat minor. xxv. an.tẽpore dãnationis.ſi autẽ erat maior, nõ admittitur ad decurionatum,niſi tantũ tẽpus labatur nũc quãtum fuit tẽpus relegabeant,neceſſariò *etiam hos ad dignitatem municipalem,ſi facultates [o] habeant,inuitat.

XI. CALLISTRATVS libro primo Cognitionum.

NOn tantum qui teneræ ætatis,[a] ſed etiam qui grandes [b] natu [c] ſunt,decuriões fieri prohibẽtur.illi quaſi inhabiles rempublicã tueri,ad tẽpus excuſantur: hi verò in perpetuũ amouentur:nõ aliàs ſeniores: [d] ne ſeniorũ excuſatione iuniores onerentur,ad omnia munera publica [e] ſuſcipienda ſoli relicti. Neque enim minores viginti quinque annis decuriones allegi niſi ex cauſa [f] poſſunt: neque hi qui annũ quinquageſimum & quintum exceſſerunt. Nonnũquam etiam longa conſuetudo [g] † in ea re obſeruata reſpicienda erit:quod etiam cuſtodiendũ principes noſtri cõſulti de allegendis in ordinem Nicomedenſiũ huius ætatis hominibus reſcripſerunt.

Qui caſtigati ſunt flagellis ab ædilibus curulibus,eo quòd mala victualia vendebant: admittuntur ad decurionatum, ſi alii honeſtiores non reperiuntur.h.d.

XII. IDEM libro ſexto Cognitionum.

EOs qui vtenſilia [h] negotiãtur & vẽdunt:licet ab ędilibus cęduntur,nõ oportet quaſi viles perſonas negligi. deniq; non ſunt prohibiti huiuſmodi homines decurionatum vel aliquem honorem in ſua patria petere. [i] nec enim infames [k] ſũt. Sed ne quidem arcentur [l] honoribus,qui ab ædilibus flagellis cęſi ſunt. Quanquã iure [m] ſuo ita ædiles officio iſto fungãtur, inhoneſtũ tamen puto eſſe huiuſmodi perſonas flagellorum ictibus ſubiectas in ordinẽ recipi:& maximè in eis ciuitatib[9] quæ copiã virorum honeſtorũ habeant.nam paucitas [n] eorum qui munerib[9] publicis fungi de-

A Item natus ex patre relegato,poteſt eligi decurio.Itẽ ex quo quis eſt factus decurio:ſi aliquis nunc veniat,& velit dicere q̃ nõ recte ſit factus:nõ auditur.à principio enim debebat venire.Fran.

p *Relegatos.* plebeios;ſ.aliàs ſine permiſſu principis redirent, ſecundum diſtinctionem quæ eſt ſupra eo.l.ij.Vel dic q̃ hic non fuerat prius decurio: ibi ſic.

q *In ordinem.*decurionum.

r *Relegatos.*ſ.nõ plebeios.Vel dic,id eſt eos qui prius fuerant decuriones:& quod dicit,eligi,ſcilicet ſtatim. eſt ergo ſẽſus:vt ſi erat minor,ſtatim poſsit eligi in nouum,cum & infamia finita ſit. ſi maior; non niſi tanto tempore ſteterit,quanto fuerit primo in relegatione:vt.ſ.titu.j.l. ordine. in princi.Accurſius.

ſ *Aetatis.*tempore dãnationis.

t *Creari.*id eſt minores:vt.ſ.eo.l.ſpurij.§.j. nã tunc ſtatim,per nouam electionem tamẽ.

u *Dignitas.*aliàs dignitas certam ſpem,id eſt dignitas [z] conferenda poſt reditũ,facit principi certam ſpem ſi ille bene ageret:vt ita principeps probabiliter indulgeat.

x *Deburit.*vt.ſ.de adul.l.ſi vxor.§.fin.&.l.ſi marit[9].§.ſcriptiones. &.C.de procu.itaque. &.ſ.de aqua pluuia arcẽ.l.Labeo.& de mor. infe.l.ſi propius.in pri. &.§.j.& infra de decr. ab or.fa.l.pen.& ſupra de ma. vin.l.iuſta.§.j. & de iure fiſ.l. de eo. Accurſius.

DE albo ſcribendo.

Cuius corrupter vindicatur egregiè:vt ſupra de iur.omn. iud.l.ſi quis id quod iuriſdictionis cauſa.

Decuriones.]*CASVS.* Nomina decurionum ſcribenda ſunt in albo eo ordine quem conſuetudo requirit.ſi non eſt conſuetudo,inſpicientur dignitates eorum:vt qui in maiori dignitate eſt,eius nomen primo ſcribatur:& ſic de ſingulis:& ſpecificat in litera.& ſimilis ordo inſpicietur cum ſententiam aliquam debent dare decuriones.Item nomina eorum qui dignitatem aliquam habuerunt à principe:in albo ſcribẽdo præferũtur illis qui municipalibus honoribus functi ſunt.& hoc docet hæc lex & ſeq.Franciſcus.

b *Lege.* id eſt conſuetudine:vt ſupra titu.j.l. non tantum. cum concor.

C DE decurione damnato nõ debere quęſtionẽ haberi, diuus Pius reſcripſit. [y] vnde etiã ſi deſierit decurio [z] eſſe,deinde damnetur:nõ eſſe torquẽdum in memoriam prioris dignitatis [a] placet.

DE ALBO †SCRIBENDO.

TITVLVS III.

I. VLPIANVS libro tertio de Officio Proconſulis.

DEcuriones † in albo ita ſcriptos eſſe oportet, vt lege [b] municipali præcipitur. Sed ſi lex ceſſat,tunc dignitates erunt ſpectãdæ:vt ſcribantur eo ordine, quo quiſque eorum maximo honore in municipio functꝰ eſt: [vt] puta, qui duumuiratum geſſerunt, ſi

D

BIU Cujas

a *Qui eorum.* aliàs deest, eorum.
b *Venit.* id est electus est.
c *In sententiis.* id est vt primo sententiam de electione vel decreto aliquo, seu consilium suum dent: vt. ff. titu. j. l. ij. §. j. ver. restitutus tamen. & l. spurij. §. fin.
d *Diximus.* facit. ff. de offi. præ. vrb. l. fin. & de consu. l. j. & j. tit. j. l. rescripto. in prin. & l. vt gradatim. in prin. & C. de mu. pa. l. j. & de mateſta. l. fin. & j. de lega. l. sciẽdum. §. ordine. & supra titu. j. l. spurij. §. finali. & ff. de va. mu. l. pen. §. fin. cum concor. Sed cõtra. ff. titu. j. l. honores. in prin. cum cõcor. & C. qui bo. ced. posſ. l. fina. & ff. de le. & senatusconsul. l. nõ est nouum.
e *In albo. Cõsecuti sunt.* Maius enim est bonum & efficacius, à maiori datum. ad quod. C. de aduo. di. iudicum. l. restituendæ. in fin. & in auth. vt iud. sine quo suf. §. eos autẽ. col. ij. & ff. de re iudi. l. quidam. & ff. tit. j. l. spurij. §. fi. in princi.

DE MVNERIBVS & honoribus.

Dixit de municipibus & eorum primatibus: nũc de honoribus & oneribus eis imponendis.

MVnerum.] CASVS. Primo ponit diuisionem, qua dicitur ꝙ munerum quædã sunt ꝑsonalia: quædam patrimonialia: & dat exẽpla de patrimonialib⁹ primo, & postea de ꝑsonalibus & vt breuiter dicam, patrimoniale munus respicit onus ꝑsonæ: & dat alia exempla de personalibus per totam hãc legem. & ea expone vt in gloſſ. Fr. Accurſius.
f *Personarum.* sub. alia mixta: vt infra. l. fina. in principio.
g *Vehicularis.* scilicet præbẽs vehiculum ad onus portãdũ. ad quod supra loca. l. cũ in plures. §. vehiculum. Sed contra infra. l. fina. §. personæ munus. sed plana est solu.
h *Naucularis.* hic idem de naui, quod. ff. de vehiculo.
i *Decẽprimatus.* i. cuiusdam qui præerat decem. Idem dicitur decaprotos: vt infra. l. iij. §. decaprotos. & est patrimoniale, propter periculum quod subit si non bene exigit. Est tamen personæ labor: vnde & mixtum: vt. j. l. fina. §. mixta.
k *Ab istis.* scilicet decemprimatibus.
l *Ipsorum.* decemprimatuum.
m *Solennium.* functionum.
n *Accipiendos.* omnia accipe cum eorum sumptũ.
o *Scribatur.* quod dic vt. C. de bo. proscrip. l. si quis post. cum concor.
p *Annonæ.* deferendæ forte exercitui.
q *Publicorum.* locandorum: vt. C. de lo. prædi. l. j. libro duodecimo.
r *Comparandi.* exercitui pub. & facit infra. l. fin. §. j. contra. solu.

hic honor ꝑcellat: & inter duũuirales antiquissimus quisque: prior is: deinde hi qui [eorũ a] secundo post duũuiratum honore in republica functi sunt: post eos qui tertio: & deinceps: mox hi qui nullo honore functi sunt: prout quisque eorũ in ordinem venit. b In sententiis c quoque dicendis idẽ ordo spectandus est, quem in albo scribendo diximus. d

II. IDEM libro secundo Opinionum.

IN albo † decurionum in municipio nomina antè scribi oportet eorũ qui dignitates principis iudicio consecuti sunt: * postea eorũ qui tantũ municipalibus honoribus functi sunt.

DE MVNERIBVS ET honoribus.

TITVLVS IIII.

Primo loquitur de muneribus personalibus, publicis auctoritate & vtilitate. Secũdo de muneribus publicis auctoritate, & vtilitate priuatis. secunda ibi, aquè personale. Bartolus.

I. HERMOGENIANVS libro primo Epitomarum.

MVnerum ciuilium quædã sunt patrimonij, alia ꝑsonarum. f Patrimonij sunt munera rei vehicularis, g item nauicularis, h decẽprimatus. i Ab istis k enim periculo ipsorũ l exactiones solenniũ m celebrantur. Personalia ciuilia sunt munera, defensio ciuitatis, id est vt syndicus fiat: legatio ad census accipiẽdos, n vel * vt patrimoniũ scribat: o καμηλασία †, annonæ p ac similium cura, prædiorũque publicorum, q frumẽti comparandi, r aquæductus: f equorũ circẽsiũ spectacula, publicæ viæ munitiones, arcæ frumentarię, t calefactiones thermarũ, u annonæ diuisio, & quæcũq; aliæ curæ istis sunt similes. Ex his enim quæ retulimus, cætera etiã per leges cuiusq; ciuitatis, x [&] ex consuetudine longa intelligi poterunt. Illud tenẽdũ est generaliter: personale quidẽ munus esse, quod corporibus, labore, cũ sollicitudine animi, ac vigilantia solẽniter existit. y Patrimonij verò, in quo sumptus maximè postulatur. Aequè personale munus z est, tutela, cura adulti furiosíve, item prodigi, muti, & * ventris etiam: ad exhibendum a cibũ, potũ, tectũ, & similia: sed & in bonis b cuius officio vsucapiones c interpellantur, ac ne debitores liberentur, d prouidetur. e Itẽ ex Carboniano edicto bonorum possessione petita, si satis non detur: f custodiendis bonis curator datus, personali fungitur munere. His similes g sunt bonis dati curatores, quæ fuerunt eius qui ab hostibus captus est, & reuerti speratur. h Itẽ custodiẽdis ab eo relictis, cui necdum quisquam ciuili vel honorario iure successit, curatores constituti. i

II. VLPIANVS libro vicesimo primo ad Sabinum.

QVod ad honores pertinet, creditur in potestate filiũ habere etiam is qui in patris potestate est. k

Enumerat personas quæ debent & possunt vocari ad honores & munera. h. d.

III. IDEM libro secundo Opinionum.

ET qui originẽ ab vrbe Roma habẽt: si alio loco domi- personali fungantur munere.

h *Speratur.* de quo habes. ff. qui. ex cau. in posſ. ea. l. in posſ. & ff. qui. ex cau. maio. l. ab hostibus. & interrumpit iste præscrip. vt. ff. de cura. bo. dan. l. fin.
i *Constituti.* scilicet similes sunt prædictis, vt personali munere fungãtur. & fa. ff. quib. ex cau. in posſ. ea. l. si diu. & de col. bo. l. j. §. si cum duobus.

QVod ad honores.] CASVS. Qui in potestate alteri⁹ est: si habet filium, dicitur eũ habere in sua potestate quo ad honores. s. vt quasi fideiussor teneat ꝑ filio in magistratu assũpto. Frã.
k *In patris potestate est.* vt videatur fideiubere ꝑ eo: vt. ff. ad mu. l. ij. vel dic, vt prosit ei ad excusationem: vt infra titu. j. l. ij. §. ij. vel vt prosit ei ad ho. vt supra de mi. vigintiquinque an. l. ij. & facit supra de his qui sunt sui vel alie. iu. l. filius.

ET qui.] CASVS. Natus Romæ, licet in ꝑuincia habeat domiciliũ: tamẽ munera subire debet Romę. Itẽ donec miles morat in castris, id est in exercitu: nõ debet subire onera in ciuitate

A hic omnia de suo faciebat: ibi de publico.
f *Aquæductus.* scilicet cura.
t *Frumentariæ.* scilicet custodiendæ.
u *Thermarum.* id est balneorum.
x *Ciuitatis.* No. legem ciuitatis, eius consuetudinem. ad quod supra, quod cuiusque vni. l. nulli. & l. item. §. sed si ita. versi. sed hodie. & C. de ædi. pri. l. an in totum. & ff. de aqua pluuia arcen. l. si prius. §. j. & ff. de legib. & senatusconsul. l. si de interpretatione.
y *Existit.* aliàs extitit, id est est: vt infra. l. fin. in prin.
z *Munus.* hęc sunt auctoritate publica tantum: sed superiora etiã vtilitate: omnia tamen personalia: ad quod institu. de exeu. tuto. in principio.
a *Ad exhibendum.* vẽtris dico ad exhibendum & c. vt & supra de vent. in possessionem mitt. l. j. §. quotiens. & l. curator.
b *Bonis.* scilicet absentis.
c *Vsucapiones.* corporalium.
d *Liberentur.* à personalibus.
e *Prouidetur.* scilicet per procu. officiũ & c. vt & supra de neg. gest. l. j. sed quidam dicunt hic loqui de curatore dato bonis mortui, vel capti ab hostib⁹. quod non placet: quia de eo statim dicet. habent tamen & illi idem offic. circa act. & ad hoc supra de priui. cre. l. idẽ. §. j. & not. in hac. l. multa genera curatorũ. Est & alius, quando bonis etiam ꝑsentis: vt. C. de bo. quæ libe. l. fin. §. j. & in auth. vt lic. ma. & auiæ. §. j. col. viij.
f *Satis non detur.* vt. ff. de Car. l. sed si is. §. quotiens.
g *His similes.* vt per-

annota. posteri. ad. l. vlt. huius titu.

* Flo. etiã ventri, etiã ad exhib.

† Dignior est pferẽdus inferiori. ad hoc concor. in. c. solita. de ma. & obe. glo. est in præmio prag. sanc. §. quibus attente. in verbo, co mittib⁹. Ad do vltra cꝑ illa gl. fa cit, videlicet quia dignitatũ ordines sunt seruandi. nisi est expressa. C. vt dig. ordo seruẽ. li. 12. & secundũ dignitatem suã est honorandus aliquis in sede. glo. in. c. cũ olim. de cõsue. extra. & adde vt sup impedimẽto prælationis posſit iudex adiri, & eius officiũ implorari. vide lo. Fab. & Ang. in §. aliã rem. in gl. sup verbo, altiori. de bo. pos. Insti. * Flo. vel patrimoniũ, scribatus. Forte legendũ, scribatus, vt sit munus scribe, de quo infra eo. l. finali. §. personalia. circa finem vers. iudicãdi quoq;. & in. l. 4. Cod. de appellationibus † καμηλασίαι. camelorum agitatio exhibitioq;. Porrò vide in hunc locum Alc. lib. 1. per. 2. hoc ipso. tit. & in li. C. lo. vt nemini liceat. & Budæum in

sua. Alij autē homines, licet cognati militū sint, onera subire debent in sua ciuitate. Item damnatus in metallum si in integrum restitutus est: munera subire debet in sua patria, & honores suscipere, perinde ac si nunquam extitisset damnatus. Ité munera corporalia, vt honores, & munera personalia fœminis sunt interdicta. Item nō potest pater cōtradicere quo minus filius eligatur ad honores, cum nullā excusationem iustam filius haberet: & pro honore quem habet filius patre non consentiente, licet filius male gerat, pater non tenetur: filius autē officium sibi iniunctum gerere debet, & tenetur si male gerat. Item maior. lxx. annis. habens. v. filios, cum excusetur à muneribus ciuilibus: filij tamen eius munera eis iniūcta subire debent. Item vitricus non tenetur pro oneribus priuigni. Item liberti debent subire munera in ea ciuitate vnde sunt patroni: si habēt patrimonium ad hoc sufficiens. non enim bona patronorum ad hoc tenentur. Item licet pater cōmiserit aliquod delictum: non nocet filiis eius quo minus ad honores vocentur. Ité minor. xxv. annis potest eligi in decaprotū: & ideo sic dicitur: quia præest .x. & dic vt in glo. domini mei Acc. Item exactio tributorum, id est si ab aliquo exigitur tributū: onus est patrimonij. Ité cura frumenti comparādi est munus personale: & ab hoc excusatur maior. lxx. an. Item si habet. v. filios. Ité homines qni debent præstare hospitia in ciuitate militibus superuenientibus: debent præstare ea per vices, id est quidam vna die: quidam alia die: & onus tale est patrimonij. Item præses prouinciæ prouideat munera & honores in ciuitatibus æqualiter distribui inter homines. Item si pater habet duos filios: non compellitur subire munera pro eis. Ité si sponte subiuit munera pro vno: deinde cum alter filius eligeretur ad honores, pater decessit: & hic filius gessit officium, & male: nunquam de communibus bonis hoc male gestū resarcitur, nisi pater hoc dixisset. Franciscus.

*Flo. Filio si nullam

*Flo. præstat defensionem, non ciuem

ciliū constituerunt, munera eius sustinere debent. [a] ¶ His qui castris [b] operam per militiam dāt, nullū municipale [c] munus [d] iniungi potest. Cæteri autem priuati, quamuis militum cognati sunt, legibus patriæ suæ & prouinciæ [e] obedire debent. ¶ Si in metallum datus, in integrum restitutus sit: perinde ac si nec dānatus fuisset, ad munera vel honores vocatur: nec opponet fortunā & casus tristiores suos ad hoc solū, ne patriæ idoneus ciuis esse videatur. ¶ Corporalia munera fœminis ipse sexus denegat, quo minus honores aut munera iniunguntur. [f] Si filius* nullam habet excusationē: intercedere [g] pater, in cuius potestate est, ius non habet. [h]

Ille non est laudandus, qui se vel alios subtrahit vtilitatibus patriæ. h. d.

¶ Quòd pater [i] nō cōsensit honoribus siue muneribus filij, ne illius [k] patrimonium oneri subiiciatur,* [non] præstat defensionem. [l] nam ciuem [m] patrię vtilitatibus, quatenus potest, [n] aufert. [o]

Excusatio patris non tribuit immunitatem filio à muneribus.

¶ Quamuis maior annis septuaginta, [p] & quinque liberorum [q] incolumium pater sit, ideoque à muneribus [r] ciuilib⁹ excusetur: filij tamen eius suo nomine cōpetētia munera adgnoscere debent. ideo enim proprium præmiū immunitatis propter filios patribus datum est, [s] q⁹ illi subibūt. ¶ Vitricus onera munerū [t] ciuiliū nomine priuigni sui suscipere nulla iuris ratione cogitur. ¶ Liberti muneribus fungi [u] debēt apud originem patronorum: sed si sua [x] patrimonia habent suffectura oneribus. Res [y] enim patronorum, [z] muneribus libertinorum subiecta non est. ¶ Quòd pater in reatu criminis alicuius est: filiis impedimēto [a] ad honores esse nō debet. ¶ Decaprotos [b] etiam minores annis vigintiquinque fieri, non militantes tamē, pridē placuit: quia patrimonij magis [c] on⁹ videtur esse. ¶ Exactionem tributorum onus patrimonij esse constat. [d] ¶ Cura frumenti comparandi, mun⁹ est: [e] & ab eo ętas septuaginta annorū, vel numer⁹ quinque incolumiū liberorum excusat. [f] ¶ Eos milites quibus superuenientibus hospitia pręberi in ciuitate oportet: per vices ab omnibus quos [g] id munus cōtingit, suscipi oportet. Mun⁹ hospitis [h] in domo recipiēdi, nō pſonæ, sed patrimonij onus est.

a Debent. scilicet Romæ: quasi nil profit translatio domicilij: sicut aliàs: vt. ſ. ad mu. l. incola autem. & de iu. omn. iud. l. cū quædam. sed certe ibi erat præuentus. Item pro eis. ſ. titu. ij. l. j. sed ibi erat inoffi. dic ergo hic eius scilicet loci. vnde versus. Terræ ad quam pergis, cape mores quos ibi cernis. nihilo minus tamen & Romæ: vt. C. de mu. & orig. l. fin. prout not. ſ. ad mu. l. assumptio. §. filius. Accursius.

b *His qui castris.* id est exercitui.

c *Municipale.* id est de illo municipio vnde est.

d *Munus.* scilicet personale.

e *Et prouinciæ.* facit. ſ. ad mu. l. ij. §. fi. &. j. ea. l. §. decaprotos. & infra. l. proxi. §. fina.

f *Aut munera iniunguntur.* personalia: sed patrimonialia subit vbi habet possessionē: vt. C. de mu. pa. l. patrimoniorum. lib. x. & de mu. & in quo loco mu. l. j. sed & personalia quandoque subeunt: vt not. j. de regu. iur. l. ij.

g *Intercedere.* id est rogare.

h *Non habet.* quo minus filius eligatur: vt. j. e. l. hoñor. §. de honoribus. & sic intercedere, id est supplicare. & sic repellitur: vt

A C. de preci. impe. offe. l. nec damnosa. Alij habent vllam: & tunc dic, non habet ius, id est non est opus. vel dic intercedere. i. fideiubere. & dic, ius non habet. i. ius non imponit ei necessitatem.

i *Quòd pater.* in lib. R. §. in li. B. non. & facit. ſ. ad mu. l. ij.

k *Illius.* scilicet patris. [a]

l *Defensionem.* patri.

m *Ciuem.* id est filium.

n *Potest.* scilicet filiꝰ.

o *Aufert.* scilicet pater. ad quod. ſ. de ven. ſ poſſ. mit. l. j. §. si pater. versi. & generaliter.

B p *An. lxx.* sic de facto erant. nam soli. lv. sufficiunt: vt supra tit. ij. l. ij. in fin. nisi in tut. & cura. vbi. lxx. vt infra titu. ij. l. maiores.

q *Quinque liberorum.* vt. C. de his qui nu. li. l. eos. lib. x. &. j. e. l. §. cura. & sic geminam habet excusationem.

r *A muneribus.* personalibus. aliud in honoribus: vt. C. de his qui nu. lib. l. j. li. x. & ſ. titu. ij. l. ij. in fi. & j. ti. j. l. in honoribus. Item aliud in patrimonialibus: vt C. de mu. pa. l. neque. lib. x.

C s *Datum est.* quid ergo si sunt min⁹ idonei? Respon. adhuc patrem per eos iuuari: vt. C. de his qui mil. l. fina.

t *Munerum.* personaliū, vel patrimonialiū.

u *Fungi.* aliàs iungi: & aliàs fungi. & dic, etiam si aliàs domiciliū transtulerunt. nam vtrobique muneribus astringūtur: vt. ſ. ad mu. l. filij. §. municipes. &. l. de iure. §. libertos.

x *Sed si sua.* ſ. ita demū est hoc verū. ad qđ. ſ. tit. ij. l. eos. in fi. & dic, habeant. ſ. ibi. nā si alibi tantum: forte secus: vt not. ſ. ad munici. l. assumptio. §. filius.

y *Res.* id est substantia.

z *Patronorum.* quamuis ex causa fideicommissi manumittentiū: vt. C. de mu. & orig. l. ij. &. ſ. ad mu. libertus. §. ex causa.

a *Impedimento.* vt. ſ. titu. ij. l. ij. §. nullum.

b *Decaprotos.* decaprotos Græcè, Latinè dicitur decemprimꝰ: vt protocollum & protomartyr Stephanus: id est primꝰ martyr: inde dicitur decemprimatus: vt supra. l. j. in principio. & quia est patrimonij: vt hic & ibi dicit, & C. c. de mu. patrimo. l. nec protostasiæ. libro. x. ideo non excusatur minor à personali: vt hic, &. C. de mu. pa. l. etiā. qui excusatur à personali: vt. C. qui ætate se ex. l. cū filios. Vel dicitur decaprotos munus colligendi decimas: à protos, primū: & deca, decem: quia prima mensura de. x. colligitur.

D c *Magis.* comparatiuè: nam est mixtum: vel. j. l. fin. §. mixta. & sic intellige. C. de mu. patrimo. l. nec protostasiæ. ſ. quod est tantum patrimoniale, in hoc scilicet vt eius naturam habeat vt omnibus imponatur: mixtum tamen est.

d *Constat.* si ab aliquo exigatur. aliàs cōtra: vt. ſ. l. j. &. C. de priuile. vetera. l. fi. contra.

e *Munus est.* personale: vt. ſ. l. j. §. j. &. ij.

f *Excusat.* imò nō excusat: vt. C. de qui. mu. vel præ. ne. li. sc excu. l. fi. li. x. contra. Sol. vt ibi. Item ad idem contra. C. vt ne. li. in emp. spe. l. j. libro. x. Solu. vt ibi.

g *Quos.* nam non omnes contingit: vt infra. l. fi. §. pe. &. §. fin. & dic quòd illustri militi, medietas domus: non illustri, tertia: vt. C. de meta. l. ij. lib. xij. & nil plus etiam à volentibus petitur: vt C. de salga. ho. non præ. l. ij. li. xij. & facit. j. tit. j. l. sunt munera. & C. de epiſ. & cler. l. j. & de mu. pa. l. iij. &. j. proxi. §.

h *Hospitis.* facit. ſ. proxi. §.

a *Imò vero ad filiū refertur hoc sensu, quod pater qui filium suum quatiū potest patria commodis auget, facere non præsumitur quo minus filius patrimoniū adeūtium aut cassisse honorū administrationi, munerūque fugiendi obstringatur. Bu. hic.*

*Vide Bu. hic. alias est hic, præstat defensionem, non ciuem patriæ & cætera.

b Decaprotos, qui dicantur, pulchre Alciatus de muneribus patrimoniorum. lib. C. 10.

BIU Cujas

a *Statuti.*ff.de albo scribendo.l.j.
b *Discrimine.*id est indistincte.& facit.ff.eo.l.honor.§.gerendorum.& fa.ff.titu.j.l.j.§.penult.&.C.quemadmo.ci. mu.indic.lib. x.l.finali.&.l.cum te.&.ff.titu.ij.l.honores.§.is qui.
c *Destituantur.*aliàs destruantur.
d *Non compellitur.*sed pro vno cogitur,secũdũ quosdam, ar. huius literæ:quod nõ placet: vt.ff.ea.l.§.quod pater. &.ff.tit.ij.l.spurij.§.pater. &.l. honores.§. fi. & quod dicit hic, eodẽ tempore, subaudi,maxime:nam nec diuerso.
e *Iniungentur.* dic, de nouo post mortem patris: licet electi in vita: vt.ff.eo.l. & si filiũ. vel etiam eo viuente sed non consentiente:vt.ff. fami.erci.l. ex parte.§. filius. &.l.si filia*.§.ma ritus. & .ff. ad muni.l. Lucius.§. idem respõdit, hæredes. & sic est arg. ad sumptus quos vnus fratrum fecit pro vxore ducẽda, vel pro sua militia exercenda.

*si vni.

Cvra.] *CASVS.* Cura extruẽdi vel reficiẽdi operis publici,munus publicũ personale est:à quo munere excusatur qui habet quinque filios. & licet compulsus hoc officiũ gesserit, non præiudicat sibi ad alia munera subeunda. Item excusatio paupertatis, propter quam quis excusatur à muneribus vel ab honoribus, nõ est perpetua. durat enim donec pauper est: sed factus dives cogitur ea subire. & onera patrimonialia subire quis non cogitur propter paupertatẽ: personalia autem cogitur subire. Itẽ qui tenebatur munera subire: si causa eorum euitandorum dedit se militiæ, non præiudicauit ciuitati quin adhuc munera subire cogatur. Franciscus.

† *Vide in hunc locum Arist.li.4. Polit.cap. 13.*

f *Operis.*publici.
g *Munus.* personale: vt.ff.l.j.§.j.
h *A quo.*munece.
i *Excusatur.*C.de his qui nu.lib.l. fin.li.x. & ff.l.proxi.§.quamuis.& C.de sump.re.l.j.lib.x.
k *Auferet.*quinimmo & si sponte, nisi sit decurionat*: vt.C.de his qui spon.mu.sub.l.j.& ij.libro decimo. & no. ff.de priui.vete.l.fin.&.l.ij.
l *Si ex voto.*quilibet anhelat ad lucrum : vt hic,&.C.arbi.tut.l. si defunctus.
m *Aestimabitur.*ff.de vaca.mu.l.his oneribus.§.pen.& infra tit. ij.l.semper.§.negociatores.
n *Corpori.*aliàs corpora indicta.& idem est sensus.& facit.C.de his qui nu.lib.l.fina.libro decimo.item facit.ff.de pœ.l.j.§.j.

ff. Nouum.

Præses prouinciæ prouideat munera & honores in ciuitatibus æqualiter per vices secundũ ætates, & dignitates, vt gradus munerũ honorumque qui antiquitus statuti[a] sunt, iniungi: ne sine discrimine,[b] & frequenter iisdem oppressis,simul viris & viribus respublicæ destituantur.[c] Si duo filij in patris potestate sint, eodem tẽpore munera eorũ pater sustinere non compellitur.[d] Si is qui duos filios relinquebat,nihil de expediẽdis muneribus alterius filij ex cõmuni patrimonio supremis suis cauit: propriis sumptibus is & munera & honores quæ ei iniungentur,[e] suscipere debet: quamuis pro altero viuus pater eiusmodi onera expedierit.

IIII. IDEM libro tertio Opinionum.

CVra extruendi vel reficiẽdi operis[f] in ciuitate, munus[g] publicũ est: à quo[h] quinque liberorum incolumium pater excusatur:[i] nec si per vim extortum munus fuerit, excusationem quã habet ab aliis muneribus, auferet.[k] Deficientium facultatibus,† ad munera vel honores qui indicuntur,excusatio non perpetua, sed temporalis est. nam si ex voto[l] honestis rationibus patrimonium incrementũ acceperit:suo tempore an idoneus sit aliquis ad ea quæ creatus fuerit,æstimabitur.[m] Inopes onera patrimonij,ipsa non habendi necessitate, non sustinent: corpori[n] autem indicta obsequia soluunt. Qui obnoxius muneribus suę ciuitatis, nomen militiæ defugiendi oneris municipalis gratia dedit: deteriorẽ causam reipublicæ facere non potuit.[o]

V. SCAEVOLA libro primo Regularum.

NAuicularij, & mercatores olearij, qui magnam partem patrimonij ei rei contulerunt:intra quinquẽnium[p] muneris publici[q] vacationem habent.

Quodam rescripto cauetur, quòd postquam quis est decurio, debet subire magistratus. hoc debet intelligi, si aliàs est idoneus facultatibus. deinde ponit alios qui eligi non possunt ad munera & honores: quos vide. textus satis planus est. Francis. Accursius.

VI. VLPIANVS libro quarto de officio Proconsulis.

B REscripto diuorum fratrum ad Rutilium Luppum ita declaratur: Constitutio[r] qua cautum est, prout[f] quisque decurio creatus est, vt ita & magistratum adipiscatur:† totiẽs seruari debet, quotiens idoneos & sufficientes omnes [esse] contingit. Cæterum si ita quidam tenues & exhausti sunt, vt non modo publicis honoribus[t] pares non sint, sed & vix de suo victum sustinere[u] possint: & minus vtile,[x] & nequaquam honestum est,talibus mandari magistratum : præsertim[y] cum sint C qui conuenienter ei & suę fortunæ & splendori publico possint creari. Sciant igitur locupletiores, non debere se hoc prætextu legis vti,& de tempore quo quisque in curiam allectus[z] † sit,inter eos demum esse quærendum,qui pro substantia sua capiãt honoris dignitatem. Debitores rerumpublicarũ, ad honores inuitari non posse certũ est:[a] nisi prius in id quod debetur reipublicæ, satisfecerint. Sed eos demum debitores rerumpublicarum accipere debemus,qui ex administratione reipublicæ reliquãtur.[b] Cæterum si non ex administratione sint debitores, sed mutuam pecuniam à republica acceperint:non sunt in ea causa vt honoribus arceantur. Planè vice solutionis sufficit vt quis aut pignorib[c] aut fideiussoribus idoneis caueat.[c] & ita diui fratres Aufidio Herenniano rescripserũt.Sed & si ex pollicitatiõe de-

A o *Non potuit.* Arg.contra habes de:pœnitentia vt hic:& in Lõbar.de episc.& cleri. de liberis ho.& de his qui se in possa.l.j.& ij.&.iij.&.C.qui mili.nõ possl.l.j.lib.xij.&.C.de col.l.j. & de his qui ad ecc.confu.l.j.&.ff.de infa.l.ij.§. est & quartum.&.ff.tit.j.l. pen.§.pe.&.C. de sacrosanc. eccle.l.qui sub prætextu. & argu.ff. de iu. immu.l. semper. §.diuus.

P *Auicularii. Intra quinquennium.*ff. titu.ij.l. semper.§. negociatores.contra.vbi dicit, dum durat actus. Solu.vt ibi.

q *Publici.* personalis: vt.d.§.negociatores.& facit.C.de mune.& ho no. non contin. inter patrem & filium.l.ij.vbi simile spatium dicit. Item facit.ff.tit.j.l. eos. &.ff.de infa.l.ij.§.est & quartum.

r *Escripto. Constitutio.* quam non habemus, sed eius mẽtem habes hic : &.ff.l.si quis.& facit in auth.de defen.ciui. in prin. tit. col.iij.

† *Flo. apiscatur*

s *Prout.*id est postquã. Accursius.

t *Honoribus.* aliàs oneribus.

u *Sustinere possint.* ergo aliquid plus expendunt occasione dignitatis:vt &.ff.tit.ij.l.decurionibus.

x *Vtile.* quasi & alij subeant hoc onus.

y *Præsertim.* abundat præsertim.nam & aliàs etiam non idonei eliguntur:vt infra eo.l.vt gradatim.§. quotiens. &.ff.titu.ij.l.ij.§. spurios.

z *Allectus.* aliàs alligatus, id est obligatus sit excusabilis per ætatem senilem vel iuuenilem,vel non,inter eos &c. ad quod supra titulo.ij. non tãtum.§. fin.&.§.penul.& fa.C. de decu.l.ad subeunda. libr.x. &.ff.eo.l. & qui originem.§. liberti. & ff.tit.j.l.eos. in fin.&.ff. eodem.l. honor. §. de honoribus. vel dic de tempore : quia vult se excusare præscriptione temporis. quod dic vt.ff. ad muni.l. libertus.§.præscriptio.

a *Allecti quis hoc loco dicatur, pulchrè Buda. in annota. posterio.huc.*

a *Certum est.* facit.C. de debi. ciui.l.j. libro xj.&.ff.tit.j.l.his oneribus.§.j.&.§. fi. & infra de iur. immu.l.semper. §.conductores.& infra de leg.l.iiij.in prin.

b *Reliquantur.*id est debitores ex reliquis fiunt. aliàs relinquãt: & est idem.

c *Idoneis caueat.*sic ergo datis fideiussoribus & pignoribus,cautum vel satisfactum intelligitur:vt.ff.man.l.si mandato.§.fi.& de consti.pecu.l.promissor.§.fi.de col.bo.l.j.§.iubet.&.ff. de verb. signi.l.solutionis.&.l.liberationis.&.ff. de solu.l. satisfacto. &.l. solutionis.&.ff.de cõtrahẽ.ẽpt.l.vt res.&.ff.de pub.l.licitatio*.§. * locatio.

debitores. Sed contra.ff.quib.mo.pig.vel hypo.l.item.§.fi. & de pig.act.l.si rem.j.§.omnis.&.l.fi.

a *Non potest.* vt.j.de pollic.l.j.

b *Conditione.* id est vt non admittantur.

c *Non debet.* quamuis criminosus. secus si accusatur etiam non criminosus: vt.j.l.proxi. cum cõcor. Ité no: hic quòd sine accusatore nemo dãnatur. vnde illud: Mulier, nemo te accusat &c.& ad idem.C. qui accu. non pos.l.iij. sed hoc fallit in casibus not.ff. ad.l. Iul. de adul.l.j.§. si publico. Ité si habet hoc post electionem: vt.ff. tit.ij.l. pe.§.fi. &.j.l. fi. §.patrimoniorum.

d *Quosdam.* id est tertio loco.

e *Intributiones.* aliàs retributiones: aliàs retributione.

f *Talia.* aliàs talia: & bene, & sic comprehẽdit omnia patrimonialia quæ ei proprie cohærent, siue indicantur possessionibus, & sic consistant in retributione: siue personæ pro patrimonio indicãtur: vt hic, &.C. eo.l.v. & j.titu.j.l.j.§.fi. &.l.sunt munera.&.l.his oneribus.in princ.&.j.l.fi.§. patrimoniorum. &.§. sequẽ. Alibi est alia. & tunc innuit quòd patrimonialia vitentur. Alij (quod & verũ est) per priuilegium principis: vt.d.l.sunt munera.

Flo. ixue-re.

g *Possessoribus.* aliàs possessoribus: & aliàs possessionibus.

h *Non sint.* accipe exemplum, intributiones &c. Accursius.

i *Incolis.* vt collectæ quæ imponuntur pro rebus. Accursius.

k *Incolis.* ad hoc referas illud, munera &c. Accursius.

REus.] CASVS. Accusatus nõ admittitur ad honores pẽdente accusatione ante sententiam intra annũ: sed post annum posset admitti, nisi per istum staret quo minus causa compleretur intra annum. Item cum aliquis ad honores esset electus: appellatum est à quodam dicente eum nõ esse idoneum. dicitur quòd si interim pendente appellatione vsurpat, id est accipit honorem, punitur. Item si Titius occasione alicuius delicti per sentẽtiam prohibitus ne ad honores admittatur, à sententia appellet: dicitur quòd interim pendente appellatione non debet admitti ad honores. Franciscus Accursius.

l *Petere.* de hoc dic vt.ff.tit.ij.l.eos.& facit.ff. ad mu.l.libertus.§. in quæstionibus.&.l.Lucius.§.j.&.C.de reis postu.l.j.lib.x.&.ff. l.proxi.§.si quis. Accursius.

m *Sed post annum.* licet causa criminis vsque ad biẽnium duret: vt.C.vt intra certum tempus.l.fi.& de hoc tempore potest loqui supra ad muni.l.Lucius.§.idem respon.si per. Accursius.

n *Appellatum est.* à quocunque,& cũ diceretur electus non idoneus.nã interest reipublicæ &c.vt supra de ope.no.nun.l.nã rei.

o *Honoribus.* futuris.aliàs secus: vt not.ff.nil noua.l.j.§.ij.Acc.

beant, quæ tamen pollicitatio recusari non potest: [a] in ea sunt conditione, [b] vt honoribus arceantur.

Nemo sine accusatore ab honoribus arcetur. hoc dicit.

F Si quis accusatorem non habeat, honoribus prohiberi non debet: [c] quemadmodum nõ debet is cuius accusator destiterit. ita enim imperator noster cum diuo patre suo rescripsit. F Sciẽdum est quædã esse munera aut personæ, aut patrimoniorum: itidem quosdam [d] esse honores. Munera quæ patrimoniis iniũguntur, vel intributiones: [e] talia [f] sunt, vt neque ætas ea excuset, neque numerus liberorũ, nec alia prærogatiua quæ solet à personalibus muneribus excusare. * Sed enim hæc munera quæ patrimoniis indicũtur, duplicia sunt. Nam quædam possessoribus [g] iniungũtur, siue municipes sint, siue nó sint. [h] quædam [verò] non nisi municipibus, vel incolis. [i] Intributiones quæ agris fiũt, vel ædificiis, possessoribus indicuntur: munera vero quæ patrimoniorum habentur, non aliis quàm municipibus vel incolis. [k]

VII. MARCIANVS libro secundo Publicorum.

REus delatus, etiã ante sententiam honores petere [l] principalibus constitutionibus prohibetur. Nec interest, plebei', an decurio fuerit. sed post annum [m] quàm reus delat' est, petere non prohibetur, nisi per ipsum steterit quo minus causa intra annũ expediretur. Eum contra quem propter honores appellatum est, [n] si pendente appellatione honorem vsurpauerit: coërcendum diuus Seuerus rescripsit. Ergo & si is qui honoribus [o] per sentẽtiam [p] vti prohibitus est, appellauerit: abstinere interim [à] petitione honoris debebit.

VIII. VLPIANVS libro vndecimo ad Edictum.

AD rempublicã administrãdam ante vicesimumquintum annum, vel ad munera quę non patrimonij sunt, [q] vel [ad] honores admitti minores non oportet. [Minores] deniq; nec decuriones creantur, nec * creati [r] suffragium in curia ferunt. † Annus autem vicesimusquintus cœptus, pro pleno habetur. hoc enim in honoribus fauoris causa [f] constitutum est, vt pro plenis inchoatos accipiam': sed in iis honoribus, [t] in quib'* reipublicę [causa] quid eis non cõmittitur. [u] Certerum cum damno publico honorem eis * commitii, non est dicendum: etiam cum ipsius pernicie minoris.

IX. IDEM libro tertio de officio consulis.

SI quis magistratus in municipio creatus, munere iniuncto fungi detrectet: per præsidem munus adgnoscere cogẽdus est [x] remediis quibus tutores quoque solent cogi ad munus quod iniũctum est, adgnoscendum. [y]

X. MODESTINVS libro quinto Differentiarum.

HOnorẽ sustinẽti, munus [z] imponi non potest: munus sustinenti, honor deferri potest.

Ascendendum est de gradu in gradum. nam qui nimis festinat, seipsum præcipitat. hoc dicit.

p *Secundum sententiam.* latã occasione alicuius delicti: vt supra de pœ.l.moris.& infra de var.cogni.l.cognitionum.§.j.

Reipublicam.] CASVS. Dicitur minorem.xxv.an. non debere admitti ad magistratum, vel ad munera quæ non patrimonij sunt, vel ad honores, vel ad decurionatum: & minor dicitur qui non tetigit de xxv.an. si enim tangit de.xxv.an. pro maiore habetur, vt ad honores admitti possit.& honores intelligas sine administratione: ne sit dãnosum reipublicæ, vel sibiipsi. Francis. Ac.

q *Non patrimonii sunt.* aliàs contra: vt.C. eo. de mu.patri.lib.x.l.neque. Ité fallit propter liberos: vt.ff.de mi.l.ij. &.C.de in integ.restit. mi.l.ij. Item facit supra de decu.l. non tantum. §.j.&.C. quondo prouo. nõ est ne.l.si pater.

r *Nec creati.* scilicet de facto, vel etiã de iure: vt quia sit inopia aliorum: vt.ff. de decu.l. spurij.§.j. & dic sufficere, scilicet in elect. vel decretis, vel administratis: vt &.ff. quod cuiusque vni.l.illud.

* *Flo. vel* † *sed sunt auscultare tantum. vide hic Bud.*

s *Fauoris causa.* reipu. sic & aliis diuersis rationibus contingit idẽ: vt.d.l. spurij.§.j. & ff. ad Trebel.l. qui filiũ. §.Sabinus. & de vsuca. l.in vsucapionib'. Sed regulariter contra: vt ff.de condit.& demõ.l. non putabam. & j. de iur.immu.l.maiores.& ff.de mino.l.iij.§.minorem.&.j. de ver.sign.l. anniculus. Item quod de honoribus dicit, & de munere videtur idẽ: vt.d.§.Sabinus. cũ determinatione quæ hic sequitur.

* *Hal. Sed & in hono. in quib. rei pub. cura consistit, ei non comittitur. Caeterum cũ dẽ &c.*

* *Flo. ci*

t *Honoribus.* scilicet est verum annum pro pleno haberi.

u *Non committitur.* id est cũ dignitas sine administratione confert.

Si quis.] CASVS. Electꝰ in magistratum debet cogi à præside illum suscipere, remediis quibus tutores coguntur gerere. Franciscus.

x *Cogendus est.* & si non cogitur, tamen tenetur: vt.ff. ad mu.l. Lucius.in princip.

y *Adgnoscendum.* facit.C de suspe.tut.l.iij.& supra de admi.tu. l.j.& insti.de satisd.tut.§.pe.& in auth. de defen.ciui.§. interim. col.iij.&.C.de pig.l.nominatori.

Honorem.] CASVS. Habenti honorem non est imponendũ munus: econtra sic. Franciscus.

z *Munus.* extraordi. vt non sit contra.j.eo.l.fi.§. ab huius. Vel ibi in eo patrimoniali quod rebus imponitur: non in aliis. regulariter secus: vt hic. & sic est ar. hic quòd consules non debent soluere collectam. Item quòd duo onera quis non debet sustinere: vt supra ad le. Rho. de iac.l.nauis.§. quid ergo. sed hic statim est arg. contra, quod dic vt.ff. de offi. præsi.l.diuus. Item pone exemplum.ff. ad municipa.l.municipes.

Vt gradatim.] CASVS. Edicto prætoris exprimitur vt honores gradatim dentur, & vt à minoribus ad maiores perueniatur.

BIU Cujas

niatur. Item quod lege municipali cauetur, quòd quidã homines cuiusdam prolis ad dignitates habendas præferantur aliis: ita est intelligendũ, si idonei homines ad hoc sint. Item si nõ inueniuntur in ciuitate aliqui idonei ad magistratũ: etiã priuilegiati eliguntur ad hoc inuiti, qui aliàs habent excusationem si sunt de eis aliqui idonei. Ité medic[9] semel approbatus reprobari potest, si causa subsit. Ité qui docet alphabetum pueros: nõ habet vacationẽ. Fran.

{Cõcor. text. in. c. legimus, in fin. 93. dist. & per. in. c. si officia. 59. distin. & ibi glo.

a *Edicto* prætoris: & accipe, exprimitur, qđ est .ĭ. & facit. C. eo. l. j. & .ĭ. eo. l. honor. §. gerendorum. & .ŝ. de neg. gest. l. quæ vtiliter. in prin. Sed arg. contra. ŝ. titu. ĭj. l. honores. Solu. vt ibi. Vel ibi non erãt idonei: vt. ĭ. c. l. honor. §. fin. & .ĭ. proxi. §. Acc.

b *Conditionis homines.* puta seniores, vel qui in albo præcedunt. ad quod. ŝ. tit j. l. j. & de fide instru. l. fi. vel aliqua progenies: attamẽ &c. & facit .ĭ. tit. j. l. ij. §. antepe. &. §. penult. & .ŝ. eo. l. rescripto. in prin. & .ĭ. proxi. §. Item arg. contra. ŝ. de publi. l. cotem. §. fi.

† *Ad istum tex. & glo.* in adde glo. in. c. 1. §. ité vt decreto. in verbo, approbat⁹. de col. in prag. sanc. vltra ego addo videndam glo. in cano. dilectissimi 8. q. 2.

c *Infringitur.* vt &. ŝ. eo l. honor. §. fi. & l. æstimationem. §. fi. & .ŝ. tit. ĭj. l. iij. §. spurios. & l. eos. &. C. qui ætate. l. ij. in fi. lib. x. & .ŝ. proxi. §. & in authẽ. quomodo oportet episc. §. quantam. col. j. & ar. ŝ. de publi. l. cotem. §. fin. Sed in casu fallit: vt. ĭ. de iure immu. l. ij. in fi.

d *Reprobari.* si causa reprobandi subsit: vt hic, &. C. de profes. & medi. l. ij. lib. x. & in authẽ. de col. §. iubemus. col. ix. & .ŝ. de excu. tut. sed & reprobari. in pri. aliàs cõtra: vt. ŝ. de neg. gest. l. Pomponius. & dic vt ibi.

e *Qui primis literis.* ſ. a b c. vt. ĭ. tit. ij. in fi.

Cui muneris.] CASVS. Qui habet vacationẽ muneris publici, potest eligi in magistratum, & suscipere cogitur: nõ autem cogitur suscipere officiũ muniendi vias. Item si vacatio conceditur liberis & posteris alicuius, ad eos tantum extenditur qui sunt de familia eius: non ergo filiis eius emancipatis videtur cõcessum. & hoc dicit hæc lex & seq. Franciscus.

f *Cui muneris.* quo ad munera pone exemplum vt. ĭ. tit. j. l. sextũ. §. j. & l. iij. & l. in honoribus. §. qui muneris. sed & idem in tutore pupilli: vt. ŝ. de excu. tut. l. spadonem. §. qui accepit.

g *Ad tempus.* id est pro tempore: vt. ĭ. titu. j. l. hi qui. sed ordinaria sic: vt. ŝ. tit. j. l. penul. §. duo.

h *Vacatio. Familiæ sunt.* ergo non emancipatis: sed large pro omnibus aliis descendentibus ponitur familia: vt & patet infra de iure immu. l. j. & iiij.

Honor.] CASVS. Primo dicit quòd honor municipalis est administratio reipu. cum dignitatis gradu: siue cum sumptu suo, siue sine suo sumptu. Secũdo dicit quòd munus aut pub. est,

XI. IDEM libro vndecimo Pandectarum.

VT gradatim † honores deferãtur, edicto: [a] & vt à minoribus ad maiores perueniatur, epistola diui Pij ad Titianũ exprimitur. ¶ Etsi lege municipali caueatur, vt præferantur in honoribus certæ cõditionis homines: [b] attamen sciendum est hoc esse obseruãdum si idonei sint. & ita rescripto diui Marci continetur.

Necessitas legi præiudicat. h. d.

¶ Quotiens penuria est eorum qui magistratũ suscipiunt, immunitas ad aliquid infrigitur: [c] sicuti diui fratres rescripserunt. ¶ Reprobari [d] † posse medicum à republica, quãuis semel probatus sit, diuus magnus Antoninus cũ patre rescripsit. ¶ Eos qui primis literis [e] pueros imbuunt, *nõ habere vacationem Diuus Magnus Antoninus rescripsit.

Excusatus ab onere, non semper excusatur ab honore. hoc dicit.

XII. IAVOLENVS libro sexto ex Cassio.

CVi muneris [f] publici vacatio datur, non remittitur ei ne magistrat⁹ fiat: quia id ad honorem magis quàm ad munera pertinet. cætera omnia, quæ ad tempus [g] extra ordinem exigũtur, veluti munitio viarum, ab huiusmodi persona exigenda non sunt.

XIII. IDEM libro quintodecimo ex Cassio.

VAcatio, itemq; immunitas quæ liberis & posteris alicuius data est, ad eos dumtaxat pertinet qui eius familię sunt. [h]

XIIII. CALLISTRATVS libro primo de Cognitionibus.

HOnor municipalis est administratio reipublicæ cũ dignitatis gradu, siue cum sumptu, [i] † siue sine erogatione [k] cõtingens.

Hic ponit aliam diuisionem munerum. hoc dicit.

¶ Munus aut publicum, aut priuatum est. Publicum munus dicitur, quod in administrãda republica cum sumptu [l] sine titulo dignitatis subimus. ¶ Viarũ munitiones, prædiorum collationes: [m] nõ personæ, sed locorum munera sunt. ¶ De honoribus [n] siue muneribus gerẽdis cum quæritur: in primis considerãda pſona est eius cui defertur honor, siue muneris administratio: item origo natalium: † facultates quoq; an sufficere iniuncto muneri possint: item lex secũdũ quam muneribus quisque fungi debeat. ¶ Plebeij filiifamilias periculo ei⁹ qui nominauerit, tenebũtur. [o] idq; imperator noster Seuerus Augustus in hæc verba rescripsit: Si in numero plebeiorũ fili⁹ tuus est: quanquam inuitus honores ex persona filij suscipere cogi non debeas: [p] tamen resistere quo minus patriæ obsequatur, periculo eius qui nominauit, iure patriæ potestatis non potes. † ¶ Gerendorũ honorũ non promiscua facultas est, sed ordo certus [q] huic rei adhibitus est. Nam neque prius maiorem magistratũ quisquã, nisi minorẽ susceperit, gerere potest: neque ab omni ætate: neque continuare quisquam honores potest. [r] ¶ Si alij non sint qui honores gerant: eosdẽ compellendos qui gesserint, complurimis cõstitutionibus cauetur. Diuus etiã Hadrianus de iterandis muneribus rescripsit, in hęc verba: Illud consentio, vt si alij nõ erũt idonei qui hoc munere funpte inuito, & sic nõ tenetur pater pro eo, licet male administret ipse filius: dicitur quòd fili⁹ debet suscipere illum honorẽ: & si male gerat, & non sit soluẽdo, tenetur nominans pro eo: & de hoc extãt verba cuiusdam rescripti, quæ ponũtur in litera. Ité non debet ꝑmiscue, siue indistincte quis eligi ad honores. nam nõ debet quis vocari ad maiorem magistratũ, nisi & minorem gesserit. Ité debet inspici ætas. Ité talis debet eligi, qui non cõtinuet honores. si tamen non inueniuntur idonei ad honores gerendos: etiã qui primo gesserunt eos, compelluntur iterum eos gerere: & hoc pluribus cõstitutionibus cauetur, & diuus Hadria. etiã hoc dicit. Franciscus.

† *Flo. supto*

† *Per istum text. volunt gl. in. c. 1. §. item vt decreto. ĭ. verbo, honorũ. quòd cũ doctoratus sit honor & dignitas: ad illius gradũ quis illegitimus aspirare nõ potest. dicit tamẽ quòd cõsuetudo se habet in contrarium. ità etiã Alex. ĭ. apostil. ad Bar. in. l. 1. de digni. li. 12. C.*

† *Vide Arist. otel. 4. Politic. ca. 12. & sequen.*

i *Sumptu.* quia aliquid facit suo sumptu. fũt enim talia & alia quę sine sũptu fiunt: vt habes exemplũ. ŝ. eo. l. j. §. j. & ij. & .ŝ. de interdi. & rele. l. antepe. ĭ. fi. & l. penũ cõsul iustitiæ tenetur habere equum: sed alij iudices non cogũtur: vt subiicit.

k *Sine erogatione.* id est sine sumptu.

l *Cũ sumptu.* vel etiã sine sũptu. nã potest esse lex ĭ ciuitate, vt qlibet faciat ambasiatã suo sũptu: potest & ꝙ publico: & sic de aliis: & ita vel est pſonale, vel patrimoniale: vt. ĭ. l. munerũ. §. legati. de priuato dicit. ĭ. proxi. §.

m *Collationes.* i. cõferre ꝑ prędiis ad tributa. & sic accipit ĭ auth. de col la. col. ix. & fa. ĭ. de ver. sig. pupillus. §. mun⁹. & ĭ. titu. j. l. sunt munera.

n *De honoribus.* Item lex, id est consuetudo. & facit ad. §. ŝ. titu. ij. l. iij. §. pe. & l. honores. §. is qui. & l. cos. &. C. si ser. aut lib. ad de. aspi. l. j. & .ij. lib. x. & .ŝ. titu. ĭj. l. non tantum. §. fin. & quod cuiusque vniuer. l. iij. & iiij. & .ĭ. §. gerendorum.

o *Tenebuntur.* scilicet subire munus: & nisi erũt soluẽdo, reipublicæ tenebitur nominans. & facit. C. de filiisfa. l. fi. lib. x.

p *Non debeas.* id est periculum pro honore: tanquam fideiussor.

q *Certus.* vt & supra eo. l. vt gradatim. &. C. eo. l. j. sed contra. ŝ. de decur. l. honores. in prin.

r *Honores potest.* vt &. C. de adsess. l. nemo de domesticis. &. C. de decur. l. si quis tam. lib. x. & .ĭ. eo. l. æstimationẽ. in fi. & est ratio, ne frequentia honoris &c. vt in authẽ. de defen. ciui. §. fi. col. iij. aliàs cadit in. l. Iul. vt. C. ad leg. Iul. de ambi. l. j. nisi vt. ĭ. proxi. §. & nisi vt in auth. de defen. ciui. §. fi. col. iij.

Creentur.

BIU Cujas

a *Creentur.* ad hoc supra.l.vt gradatim.§.quotiens.cum concor. Sed contra.j.eo.l.sponte.in prin.Accursius.

Etsi filium.] CASVS. Pater voluit filium suum fieri decurionem: & factus est.tandem mortuo patre filius suscepit aliquos honores,& male gessit. dicitur hoc non spectare ad onus cohæredum huius filij. nam ipsi & eorum bona nō tenentur.Fran.

b *Defuncto.*patre scilicet.

c *Cum eidem.* maxime. ad quod supra ad muni.l. Lucius.§.idem respon. & supra famerciscun. l. si filia*.§. Pomponius.& supra.l. iij.§.fi.nec ob.C. de pericu. suc. paren.l.j. lib. x.contra. quia ibi viuente patre accepit filius honores.

† *si vni.§. Neratius.*

Æstimationē.] CASVS. Electus ad honorē, vel munus, offerēs pecuniam ne cogatur illud munus subire:non auditur. Item qui pecuniam promisit pro honore habendo: si soluere eā cœpit, totam cogitur soluere:ad exēplum illius qui est pollicit[e] opus aliquod facere reipu. nam si incepit,debet complere. Item filius nō cogitur fideiubere ,p patre rēpu.saluam fore. Item si semel quis fuerit magistratus:non cogitur illud officium amplius subire: nisi necessitas id faciat: vt si alij non inueniuntur idonei ad illud officium. Itē potest quis sponte sacerdotium reiterare:& est quædam dignitas sacerdotiū. Item qui est immunis ab honoribus & muneribus ciuilibus:si consentiat decurionatui filij sui: tenetur pro filio,si male gerat filius in mune. & hono. sibi delatis.& hoc dicit hęc lex & sequens.Fran.

d *Pro administratione.* habenda,vel omittēda.

e *Audiendi non sunt.* immo & pecuniā promissam dare, honorémque coguntur subire: vt infra de polli. l. in priuatis.j.respon.& facit.C.de excu. mu.l.illud.lib.x.& supra de offic.præ.vrb.l.j.§.item solent. & de tute.l. in eos.

f *Eam cœpit.* immo & si non cœperit: vt.j.de pol.l.j.§.j. contra.Sol.subaudi hic,maxime.vel sol.vt ibi.

g *Inchoati.* ab eodem qui pro honore pecuniam promisit:vt.j. de pol.l.si quis ob honorem. Vel dic quòd ponit alium casum in eo qui opus promisit: qui & ipse inchoando incipit teneri. & sic intellige eisdem duobus modis infra de polli.l.totiens.§.j.

h *Inuitus.* infra de admi.re. ad ciui.perti.l.iiij.§. filium. & facit supra de lib.agno.l.si quis à liberis.§. si vel parens. & supra eo.l. honor.§.plebeij.&.l.& qui originem.§.quod pater. fallit autē in hoc casu:vt.C.de his qui numero libe.l.fi.lib.x.

i *Nemo cogitur.* vt & supra eod.l. honor.§.pe. cum concor. sed sponte potest,vt infra.l.proxi.

gātur:ex his qui iam functi sunt, creentur.[a]

Vnius hæredis mala gestio muneris, non onerat cohæredes: licet pater illius hæredis decurionatui consenserit dum viueret.h.d.

XV. PAPINIANVS libro quinto Responsorum.

ETsi filium pater decurionē esse voluit:tamē[eo]defuncto,[b] honores qui filio decurioni cōgruentes post mortē patris obtigerunt, ad onus cohæredis filij non pertinent:cùm eidem[c] decurioni sufficientes facultates pater reliquerit.

XVI. PAVLVS libro primo Sententiarum.

AEstimationem honoris aut muneris in pecunia pro administratione[d] offerentes, audiendi nō sunt.[e] ℣ Qui pro honore pecuniam promisit: si soluere eā cœpit,[f] totam præstare, operis inchoati[g] exēplo, cogēdus est. ℣ Inuitus[h] filius pro patre rempublicā saluam fore cauere non cogitur. ℣ Defensionē reipublicę amplius quàm semel suscipere nemo cogitur,[i] nisi id fieri necessitas postulet.

XVII. HERMOGENIANVS libro primo Epitomarum.

SPonte prouinciæ sacerdotiū[k] iterare nemo prohibetur. ℣ Immunis ab honoribus & muneribus ciuilibus,si decurioni creato filio quē habet in potestate[l], consentiat:in muneribus & honoribus sumptus subministrare filio compellitur.[m]

XVIII. ARCADIVS CHARISIVS libro singulari de muneribus ciuilibus.

MVnerum ciuilium triplex diuisio est: nam quædam munera personalia sunt, quædā patrimoniorum dicuntur, alia mixta. Personalia sunt,quę animi prouisione,& corporalis laboris intētione, sine aliquo gerentis detrimēto perpetrātur:[n] veluti tutela & cura. Kalendarij[o] quoque curatio,& quæstura[p] in aliqua ciuitate inter honores nō habetur: sed personale munus est. Tironum[q] siue equorū productio,[r] † & si qua alia animalia necessario producenda, vel res peruehendæ siue persequēdæ sunt: vel pecuniæ[s] fiscales, siue annona, vel vestis: personæ munus est. Cursus vehicularis[t] sollicitudo, itē angariarū præbitio,[u] personale munus est:cura quoq; emendi frumenti,[x] olei. Nā harum specierum[y] curatores, quos σιτῶνας & ἐλαιῶνας [Græci] appellāt, creari moris est. Inter personalia munera in quibusdā ciuitatibus numeratur & calefactio publici balinei,[z] si ex reditib[9] alicui[9] ciuitatis curatori pecunia submini-stratur. Sed & cura custodiēdi aquæductus, personalib[9] muneribus adgregatur. Irenarchæ quoque,qui disciplinę publicæ & corrigēdis morib[9] præficiuntur:[a] sed & qui ad reficiēdas * vias eligi solēt, cū nihil de proprio patrimonio in hoc munus conferant. Item episcopi † qui præsunt pani,& cæteris venalibus[b] rebus quæ ciuitatū populis ad quotidianū victū vsui sunt:personalib[9] munerib[9] fungūtur. Qui annonā suscipit,vel exigit, vel erogat, & exactores pecuniæ ,p capitib[9]: personalis muneris sollicitudinē sustinēt. Sed & curatores qui ad colligēdos ciuitatū publicos redit[9] eligi solent,personali muneri subiugantur. Hi quoq; qui custodes[c] ædiū,vel* archeotę,vel logographi,vel tabularij, vel xenoparochi(vtī quibusdā ciuitatib[9]) vel limenarchę,[d] vel curauus.&.C.de irenarchis.l.j.lib.x.

k *Sponte.Sacerdotium.* dignitas est:vt &.C.de na.lib.l.j.nec ob. supra eo.l.honor.§.fin.quia hic speciale:non dico quòd hic alij desinant:quia tunc etiam cogitur:vt supra.l.honor.§.fin. Vel verius.[a] ibi de honore sine sumptu: hic autem cum sumptu. ad quod supra.l.honor.in princip.&.ꝟ.l.proxi.in fin.& j.tit.j.l.ij.& quod ibi no. &.C. de his qui sponte mu.subeunt.l.j.&.ij.lib.x.&.ꝟ. titu.ij.in fin.

a *Ifiam sequitur Bar.*

l *Potestate.* nam si forte emancipatus,cōsentiendo ei pater nō obligaretur: vt.ꝟ. ad muni.l. quotiens. & facit C.de filiifamil.l.j. lib. x.Accursius.

† *id est recensio & cōscriptio centurionis.*

m *Cōpellitur.* supra de lib.agno.l.si quis.§.nō tantum.& supra tit.ij.l. honores.in fi.

vide Bud. hic. Egid. Per.

n *Mvnerum.Perpetrantur.* vt supra eo.l.j.§.j.

o *Kalendarii.* id est qui deputantur nominibus faciendis:vt.ꝟ.de lega.iij.l.qui filium.

p *Quæstura.* vt si quis præest pecunię quærēdæ. aliàs esset honor: vt supra de offi. quæsto.l.j.§.fin.

Ἐλαιῶνας, id est olei emptores, σιτῶνας autem Latinè dicuntur frumentatores. E.P.

q *Tironum.* id est nouorum militum.

r *Productio.* ad hoc supra de infam. l. athletas.Sed contra.C.eo.l. iiij.Sol. ibi à se sumptu suo:hic publico.

s *Pecuniæ.* scilicet ,p uehendæ:vt.j.tit.j.l.ij. §.quem ita.

t *Vehicularis.* supra ti. j.in princ. contra.solu. hic publico, ibi suo sumptu.

Flo. faciendas

† *Videbitur Bud.*

u *Præbitio.* aliàs prohibitio: id est qui prohibet exigi ab his à quibus exigi non debet. Alij habent, angariarum præbitio: & est patrimoniale munus: vt j.tit.j.l.sunt munera.

x *Frumenti.* de pecunia publica. & sic non est contra.ꝟ.l.j.§.j.

y *Harum specierum.* ſ. olei & frumenti.

z *Publici balinei.* & est sordidum: vt.ꝟ. de epis.& cleri.placet.

a *Præficiuntur.* vt milites qui vadūt perquirendo latrones: vt supra de custo. reo.l. di-

b *Custodes ædium, etiam tues intelligo.*

b *Venalibus.* puta carnibus præsunt, vt iusto pretio præbeātur: vt &.ꝟ.de off.præfe.vr.l.j.§.cura.& facit.C.de episcaudi.l.j.Item not.statui pretium his quibus homines communiter indigent,vt sic publica vtilitas præferatur priuatæ: vt &.C.de cadu.tol.l.j.in fi.&.ꝟ.pro soc.l.actione.§. Labeo. cum concor. Et sic non ob.ꝟ. re.amo.l.non enim.nec.C.de iudi.l.nemo.sed videtur obstare.ꝟ. ad legem Iuliam de amb.l.iij. sed dic quòd ibi non erat venale: hic sic:vel hic ad panem faciendum, ibi ad negotiandum: vel ad equos alendos,non homines.

Archeotas eos quibus arcimus cura sumere. Logographi, qui publica munera libere conscribūt. Xenoparochos, qui publice munera hospitibus

c *Hi quoque qui custodes.* b nocturni forte vigiles: & dic quòd hæc sunt nomina personalium munerum. & accipe verbum destinantur,quod est.j.ad omnia sequentia.

d *Limenarchæ.* C.de li.cau.l.non idcirco.ij.

Extrunda.

BIU Cujas

tores ad extruenda [a] vel reficiẽda ædificia publica, siue palatia, [b] siue naualia vel mansiones destinantur, (si tamẽ pecuniam publicam in operis fabricam erogent) & qui faciendis vel reficiendis nauibus, vbi vsus exigit, præponuntur: muneribus personalibus adstringũtur. Camelelasia quoq; similiter ꝑsonale munus est. nã ratione habita & alimentorum & camelorum, certa pecunia camelariis dari debet: vt solo corporis ministerio obligentur. hos ex albi ordine vocari, nec vlla excusatione liberari, nisi sola lęsi & inutilis corporis infirmitate, specialiter sit expressum. [c] Legati quoque, qui ad sacrariũ principis mittũtur: quia viaticũ quod legatiuum [d] dicitur, interdũ solent accipere, sed & nyctostrategi, & pistrinorum curatores, [e] personale munus ineunt. Defensores quoq; [ciuitatũ] quos Græci σωΝίκους appellant, & qui ad certã causam agendã vel defendendam eliguntur: [f] laborẽ personalis muneris adgrediuntur. Iudicandi † quoque necessitas [g] inter munera personalia habetur. Si aliquis fuerit electꝰ vt cõpellat eos qui prope viam publicam [h] possident, sternere viam: personale munus est. Pari modo qui acceptãdis siue suscipiẽdis censualibus professionibus destinantur: ad personalis muneris solicitudinem animũ intendunt. Mastigophori quoque, qui agonothetas in certaminibus comitantur, & scribæ magistratus, personali muneri seruiũt. ⸿ Patrimoniorum sunt munera, quæ sumptibus patrimonij & damnis administrantis expediuntur. Elæmporia & osprionia apud Alexandrinos patrimonij munus existimãtur. Susceptores quoque vini [i] per prouinciã Africam patrimonij munus gerunt. Patrimoniorum autem munera duplicia sunt. nã quædam ex his muneribus, possessionibus siue patrimoniis indicũtur: veluti agminales † equi vel mulæ, [k] & angariæ, atq; veredi. [l] Huiusmodi igitur obsequia & hi qui neq; municipes [m] neque incolæ sunt, adgnoscere coguntur. Sed & eos qui [n] fœnus exercẽt, etsi veterani [o] sint, tributiones* eiusmodi adgnoscere debere, rescriptum est. Ab huiusmodi muneribus [p] neque primipilaris, neque veteranus [q] aut miles, aliúsve [r] qui priuilegio aliquo subnixus [est,] [f] nec pontifex [t] excusatur. Præterea habent quædã ciuitates prærogatiuam, vt hi qui in territorio earũ possident, [u] certũ quid frumenti pro mensura agri per singulos annos præbeant: quod genus collationis, mun⁹ possessionis est. ⸿ Mixta munera [sunt] δεκαπρωτίαι, [x] εἰκοσαπρωτίαι: vt Herennius Modestinus & notando & disputando † bene & optima ratione decreuit. nã decaproti [y] & icosaproti tributa exigentes, & corporale ministerium gerũt, & pro muneribus* defunctorum fiscalia detrimẽta resarciũt: vt merito inter mixta hoc munus numerari debeat. Sed ea quæ supra personalia esse diximus, si hi qui funguntur, ex lege ciuitatis suæ [z] vel more etiã de propriis facultatib⁹ impensas faciant: vel annonã exigẽtes, desertorũ prædiorũ dãna sustineant: mixtorũ definitione cõtinebũtur. ⸿ Hæc omnia munera quæ trifariã diuisimus, vna significatione comprehenduntur. nam personalia, & patrimoniorũ, & mixta, munera ciuilia seu publica appellãtur [a]. ⸿ Siue autem personalium dumtaxat, siue etiam ciuilium munerũ immunitas alicui concedatur: neque ab annona, neque ab angariis, [b] neq; à veredo, neq; ab hospite recipiẽdo, [c] neq; à naue, neq; à capitatiõe [d] (exceptis militibus & veteranis [e]) excusari potest. [f]* ⸿ Magistris qui ciuiliũ munerum vacationem habent, item grãmaticis, & oratoribus, & medicis, [g] & philosophis [h] ne hospitem reciperent, à principibus fuisse immunitatẽ indultam, & diuus Vespasianus, & diuus Hadrianus rescripserunt.

DE VACATIONE [z] & excusatione munerum.

OMnis.] C. A. S. S. Omnis excusatio sua æquitate nititur: & si cuilibet electo ad officiũ vel munus aliquod, alleganti excusationẽ aliquã credatur: iam nó erunt qui munera subeant.

---

a *Extruenda.* aliàs destruenda.
b *Palatia.* ad hoc.ff. de offi. proconsul. l. si in aliquam.
c *Expressum.* ab eis.
d *Legatium.* id est viæ & itineris dispendium: vt. j. de legationibus. l. ij. in fi. & .ff. si cer. pet. l. cum filius. & supra ad mu. l. Titio.
e *Curatores.* semper dic, sumptu publico.
f *Eliguntur.* vt actores. & sic syndicus ad omnes: actor etiam ad vnam: vt hic. & not. ff. quod cuiusque vniuer. l. j. §. j.
g *Iudicãdi quoque necessitas.* sic. C. de aduo. di. iu. l. sancimus. j. & in authen. vt iudi. non ex. sa. iuſ. col. ix. & j. eo. l. pe. §. duo. sed arg. contra. ff. de arbi. l. iij. §. tametsi.
h *Prope viam publicam.* ad quod. ff. quemadmodum ser. amit. l. si locus. Accursius.
i *Susceptores quoq; vini.* susceptores, qui prębẽt vasa vel domũ vbi vinum publicum ponatur sine labore.
k *Agminales equi vel mulæ.* talia præbent ad onera publica portanda. & semper dic, sine labore personæ.
l *Veredi.* aliàs ferendæ: aliàs vehendi.
m *Neq; municipes.* quid sit municeps, habes. ff. ad munici. l. j. quis incola. j. de verb. signi. l. pupillus. §. incola.
n *Eos qui.* ff. ad municip. l. filij. §. fin.
o *Veterani.* subaudi etiam: vt. j. proxi. l. neque veteranus. Accur.
p *Muneribus.* patrimonialibus: vt. ff. eo. l. cura. §. fin. & .j. tit. j. l. ij. §. quæ patrimoniorũ. & l. sunt. §. fi. & l. his oneribus. in prin. sed persuasus celer sonalib⁹ multis ex causis: vt. j. tit. j. per totũ.
q *Veteranus.* supra de priuileg. vetera. l. ij. & l. viæ.
r *Aliúsve.* vt. ff. eo. l. rescripto. §. fi. & .j. tit. j. l. ij. §. quæ patrimoniorum. & C. de mu. pa. l. ij. & .iij. & l. neque. lib. x. Accursius.
s *Subnixus est.* siquidem quisq; munera publica subire cogitur, nisi priuilegio principis relaxetur: vt. j. tit. j. hi qui. & l. sunt munera. & j. de iure immu. l. semper. §. priuilegia. cum ll. multæ contrariæ & obuiantes priuilegiis, tribuentes immunitatẽ munerũ, reperiantur: vt. C. de decu. l. vacuatis. & l. nullus. & l. quinque. & l. curiales. & l. omnes. lib. x. & C. vt nemi. lic. in emp. spe. l. j. lib. x. & C. qui. mu. vel præ. l. ij. & C. de agri. & cen. immunitates. & l. originarios. lib. xj. & C. de murile. l. j. lib. xj.
t *Pontifex.* ergo nec clericus, nec ecclesia: quia vt prædia possideant, à lege humana est. sed ꝙ ecclesia, & pro ea ius decimationis & primitiarum habet, hoc est à lege dei: & ideo proprie principi pro suo episcopo subsit: vt hic, & C. de sacrosan. ec. l. ad instructiones. & l. sacrosancta. & C. de epis. & cle. l. de his. & in auth. de alie. & emphy. §. si vero quis. coll. ix. & de eccle. ti. §. ad hoc. col. ix. & in decre. xj. q. j. c. sicque. & c. cum ergo. & c. si tributum. & c. magnum quidem est.
u *Possident.* prædia. & facit. ff. de vsufru. l. si pẽdentes. §. si quid.
x *Decaprotiæ.* Græcũ.
y *Decaproti.* hoc expone vt. ff. l. iij. §. decaprotos.
z *Ciuitatis suæ.* nã lex dicitur: vt. ff. de leg. & senatusco. l. cũ de cõsuetudine. & l. de qb⁹.
a *Publica appellãtur.* j. tit. j. l. in honoribus. §. qui muneris publici.
b *Ab angariis.* infra tit. j. l. his oneribus. §. angariarum.
c *Recipiẽdo.* dic vt. j. tit. j. l. pe. §. duo.
d *A capitatione.* licet ergo capitatio sit personale: quia pro capite præstatur: & ab aliis personalibus per priuilegium quis excusetur: ab hoc tamen non: quia damnũ esset fisci: vt. C. de preci. l. nec damnosa. & C. si contra ius vel vti. publi. l. fi. & C. de vect. & có. l. quicquid. Accur.
e *Veteranis.* veteranus ergo excusatur à nauiũ fabrica: vt. ff. de priuile. vetera. l. fin. & l. pe. sed nó à sua naue, quin seruiat: nisi cõcedatur immunitas.
f *Potest.* fa. ff. §. ab huiusmodi. contra.
g *Et medicis.* vt. C. de epis. & cleri. l. j.
h *Philosophis.* aliàs ergo tenerentur: vt. j. tit. j. l. in honoribus. §. pe. & de profes. l. pe. & l. fin. & facit. C. de profes. & me. l. medicos. li. x. & ff. de excu. tut. l. si duas. §. j. & C. de mu. pa. l. professio. lib. x.
z *De vacatione & excusatione munerum.*
a *Aliquãdo hoc verbũ vacare ponitur pro intendere, & operam dare: aliquando pro deficere: vt hic: tu habes glo. in c. i. §. & quo. ff. verb. vacare. de collatio. in pragma.*
b *No. quòd disputatio multũ pdest ad studium: & de ipso studio addo glo. pulchrè & elegãter loquentẽ in c. i. §. cui rei. vers. iuuenibus autẽ. de colla. v prag. san. in verb. studio.*
c *Flo. pro omnib⁹ defunctorum exercitꝰ sequuntur, ad cõuehenda impedimẽta. Bu. hic.*
d *Hal. intributionẽ*
e *Flo. posſunt.*

subeant. dicendum est ergo quòd omnis electus ad aliquod munus, si vult se excusare: appellet ab electione, & prosequatur eam intra tẽpus statutum. & si non prosequitur, cogitur suscipere munus. Item electus ad munus aliquod, si appellat & obtinet, & interim eligatur: iterum debet appellare: & quotiens sit electus, debet appellare. Sed quid si per calumniã eligatur tam sæpe, vt expẽsas faciat in appellatione? cogitur eligens de suo resarcire expensas electo. Item si decurio causa euitandorũ munerum transtulit se ad colonos prædiorũ: nõ propter hoc excusatur à muneribus. Itẽ quãuis quis habeat. I. &. v. an. & tres liberos in Italia: idem si in prouincia: non propter hoc excusatur à muneribus ciuilib[9]. & dic de hoc vt in glo. Fran.

a *Iudice.* i. sine causæ cognitione.

b *Obeant.* id est subeant: quod malũ esset: vt supra de ori. iur. l. ij. §. post originem.

c *Incolumium.* infra. l. ij. §. numerus.

d *Debent.* vt. ff. quando appel. sit. l. j. §. alia. & C. de mu. pa. l. non videtur. lib. x. & intra biduum: vt supra quãdo appel. l. j. §. quod in sententiis.

e *Præfinita.* duorum mensium: vt. C. de tẽp. & re. appel. l. j.

f *Præscriptione.* C. de excu. tut. l. testamento.

g *Absoluti sunt.* à prima electione.

h *Appellare.* à secunda electione.

* *Flo. inquietauit*

i *Et sæpius.* C. de epi. audi. l. iij. in fi.

k *Id facere.* scilicet causa vexandi: aliàs vt illum faceret. & dic ꝙ probatur eoipso quòd obtinet modo: vt. C. de decu. l. ij. lib. x. & C. de sump. re. l. j. lib. x. & supra de iudi. l. eũ. & C. de epis. & cle. l. omnes qui. in fin.

* *Flo. munerabantur*

DE VACATIONE ET excusatione munerum.

TITVLVS V.

I. VLPIANVS libro secundo Opinionum.

OMnis excusatio sua æquitate nitit̃. Sed si prętendentibus aliquid sine iudice[a] credatur: aut passim sine tẽporis præfinitione, prout cuiq; libuerit, permissum fuerit se excusare: non erunt qui munera necessaria in rebuspublicis obeant. [b] quare & qui liberorum incolumium[c] iure à muneribus ciuilib[9] sibi vindicãt excusationem, appellationẽ interponere debent: [d] & qui tempora præfinita[e] in ordine eiusmodi appellationum peragendo non seruauerint, meritò præscriptione[f] repelluntur. Qui excusatione aliqua vtuntur, quotienscũque creati fuerint, etsi iam ante absoluti sunt,[g] necesse habent appellare.[h] Sed si per calumniam & sæpius[i] idem aduersarius vexandi gratia eius quem scit perpetua vacatione subnixum, id facere[k] probatus erit: sumptus litis exemplo decretorum principalium[l] præstare iubeatur ei quem sine causa sæpius inquietauerit.*

Ad rus confugiens de ciuitate, ne muneribus maioribus subiiciatur: excusationem non habet. hoc dicit.

℣ Qui in fraudem ordinis[m] in honoribus gerendis, cum inter eos ad primos honores creari possint[n] qui in ciuitate numerabantur,* euitãdorum maiorũ onerũ[o] gratia ad colonos[p] prędiorum se transtulerunt, vt minoribus subiiciãtur: hanc excusationem sibi nõ parauerunt.[q] ℣ Quamuis sexagintaquinque annorum aliquis sit, & tres liberos incolumes habeat:[r] à muneribus tamen ciuilibus[s] propter has causas non liberatur.

II. IDEM libro tertio Opinionum.

B Extumdecimum ætatis annum agentem, ad munus sitoniæ[t] †vocari nõ oportet: sed si nihil proprie in patria seruatur.[u] De minoribus quoq; annis vigintiquinque ad munera siue honores creãdis, iusta ætas seruanda est.[x] ℣ Numerus liberorũ, aut septuaginta [quinque] annorũ,[y] ab honoribus aut muneribus his cohærentibus[z] excusationem non præstat,[a] sed à muneribus tantũ ciuilibus. Adoptiui filij in numerũ non proficiunt[b] eorum liberorum qui excusare parentes solent. Qui ad munera vocantur: viuorũ se C liberorũ numerum habere tẽpore quo propter eos excusari desiderant, probare debent. numerus enim liberorum postea impletus, susceptis antea muneribus non liberat. [c] Quæ patrimoniorũ[d] onera sunt: numero liberorũ non excusantur. Incolumes liberi etiam si in potestate patri suo desierint esse: excusationem à muneribus ciuilibus[e] prẽstant. ℣ Minus audiẽs,[f] immunitatẽ ciuilium munerum nõ habet. ℣ Quẽ ita senio & corporis imbecillitate vexari præses animaduerterit, vt muneri D

A catur ad munera. Item numerus liberorum, aut. lxx. an. ætas, non præstat vacationem ab honoribus vel muneribus cohærentibus honoribus, sed à muneribus tantum ciuilibus. Item filij adoptiui non prosunt adoptanti vt in numerum liberorum eius computentur. Item cum quis vult se excusare à muneribus propter liberos, liberi viui tũc inspiciuntur, non iam mortui. Itẽ liberi postea susceptis, à muneribus susceptis non liberant. Item propter liberos non excusatur quis ab honore patrimonij. Item liberi emancipati prosunt patri ad excusationẽ munerum ciuilium. Item qui non bene audit: nõ excusatur à muneribus ciuilibus. Item grauatus senectute, aut infirmitate corporis, ita †quòd non potest sufficere officio pecuniæ & sub. publicæ perfrendæ: dimitti debet, & alius constitui. Item corporis debilitas non excusat quem à muneribus patrimonij: sed à personalibus sic. Item magistri alphabeti nõ habent immunitatem à ciuilibus munerib[9]. Itẽ præses prouideat ne vltra vires indicatur eis munus patrimonij: siue in ciuitatibus doceãt, siue in vicis. Fran.

† *Sitonæ dicuntur frumentationes, id est frumẽto publicè emendo præpositi. sitonia munus, id est frumentationis. Bud. in l. munerum §. i. tit. i. C. P.*

t *Sitoniæ.* nomen ciuitatis, vel muneris. ad quod. ff. de admi. re. ad ciui. perti. l. fi. §. itẽ rescripserunt sitonas.

u *Seruatur.* id est nisi sit alia consuetudo: vt supra de decur. l. non tantũ. §. fi. nec est opus appellare: vt. C. quando prouo. non est necesse. l. si pater.

x *Seruanda est.* id est expectãda, quę est. xxv. an. vt. ff. tit. j. l. ad rem.

y *Septuagintaquinque annorum.* scilicet numerus.

z *His cohærentibus.* supra tit. j. l. honor.

a *Non præstat.* vbi est patrimonij tantum. nil enim excusat: vt infra. §. quæ patrimoniorum. Idem si honor cũ onere patrimonij: vt hic. & sic potest intelligi. ff. l. in honoribus. in prin. si autem est sine onere patrimonij, tunc. lv. an. vt supra de decu. l. ij. in fi. & l. nõ tantum. §. pe. Vel dicas illas in decurione loqui: secus in aliis honoribus: vt hic, & d. l. in honoribus. & C. de his qui mili. l. j. lib. xij.

b *Non proficiunt.* patri adoptiuo: est tamen arg. contra supra de adop. l. pe. sol. dic vt insti. de excu. tut. in prin. Itẽ numerus est. v. liberorum: vt supra titu. j. l. cura. item not. hic quòd fauor non producitur, sed odium sic: vt supra de bo. damna. l. fi. §. ex bonis. Et sic est arg. contra. ff. de libe. & post hu. l. eum quidam. & facit. ff. de condi. & demon. l. fideicommissum.

c *Non liberat.* vt infra titu. j. l. semper. §. hoc circa. & supra de iudi. l. si quis postea. & de excu. tut. l. excusantur. §. remittit. versi. oportet.

d *Quæ patrimoniorum.* vt & C. de mu. pa. l. neque. lib. xij. & supra eo. §. numerus.

e *Ciuilibus.* sicut & tutela: vt instit. de excu. tut. in prin.

f *Minus audiens.* vt surdaster: vt. ff. de leg. j. l. fi. si autẽ nullo modo: tũc dic vt. ff. tit. iij. l. honores. §. j. & C. qui mor. l. j. & ij. lib. x.

Extumdecimum. CASVS. Habens. xvj. an. ad munus sitoniæ non vocatur, nisi sit consuetudo in contrarium. & est nomen dignitatis sitonia: & dic vt in glo. Item minor. xxv. an. non vo-

Perferenda

BIU Cujas

perferendæ pecuniæ[a] non sufficiat: dimittat,* & alium cõstituat. Corporis debilitas, eorum munerum excusationẽ præstat, quæ tantum corpore implenda sunt. Cæterùm quę cõsilio prudentis viri, vel patrimonio sufficiẽtis[b] in honores[c]* obiri possunt, nisi certis & receptis probabilibus causis non remittuntur. ¶ Qui pueros primas literas docent, immunitatem[d] à ciuilibus muneribus non habent. Sed ne cui eorum[e] id quod supra vires sit indicatur, ad præsidis religionem pertinet: siue in ciuitatibus, siue in vicis primas literas magistri doceant.

III. SCAEVOLA libro tertio Regularum.

HIs qui naues marinas fabricauerũt, & ad annonã[f] populi Romani prę fuerunt, nõ minores[g] quinquaginta miliũ modiorum, aut plures singulas nõ minores decẽ milium modiorum: donec hæ naues nauigant, aut aliæ in earũ locum: muneris publici vacatio prę statur ob naues.[h] Senatores autem hãc vacationem habere non possunt, quòd nec habere illis nauem ex lege Iulia repetundarũ licet.[i]†

IIII. NERATIVS libro primo Membranarum.

TEmpus vacationis[k] quod datur eis qui reipublicæ causa abfuerunt: non ex eo die numerandum est, quo quis abesse desiit, sed cum quodam laxamento itineris. Neque enim minus[l] abesse reipublicæ causa intelligendus est qui adit* negotium, vel ab eo reuertitur. Si quis tamẽ plus iusto temporis* aut itinere, aut in alio loco cõmoratus cõsumpserit: ita ea interpretanda erunt,* vt ex eo tẽpore vacationis dies incipiat ei cedere, quo iter ex cõmodo[m] peragere potuisset.

V. MACER libro secundo de Officio præsidis.

ADecurionatu, quamuis hic quoq; honor est,[n] ad aliũ honorem nullam vacationẽ tribuendam Vlpianus respondit.

VI. PAPINIANVS libro secundo Quæstionum.

HI qui[o] muneris publici vacationem habẽt: ad ea quæ extra ordinem imperantur, cõpelli non solent.

VII. IDEM libro trigesimosexto Quæstionum.

AMuneribus [ciuilibus] quæ non patrimoniis indicuntur, veterani post optimi nostri [imperatoris] Seueri Augusti literas perpetuo excusantur.[p]

VIII. IDEM libro primo Responsorum.

IN honoribus delatis neque maior annis septuaginta, neque pater numero quinq; liberorum excusatur: [q] sed in Asia sacerdotiũ prouinciæ susciperi non coguntur numero liberorum quinq; subnixi. quod optimus maximúsque princeps noster Seuerus Augustus decreuit, ac postea in cæteris prouinciis seruandum esse cõstituit.[r] ¶ Nõ alios fisci vectigalium redemptores à muneribus ciuilibus ac tutelis excusari placuit,[s] quàm eos qui præsentes negotium exercerẽt. ¶ Vacationũ priuilegium nõ spectat[t] ad liberos veteranorũ. ¶ Qui muneris publici vacationẽ habet, per magistratus ex improuiso collationes indictas rectè recusat:[u] eas honor est: vt hic, & supra. & sic satis se excusat: vt & supra de spon. oratio. Item & potest esse qui fuit factus decurio quando non cõpetebat ei excusatio, sed postea incipit cõpetere. licet enim ipse decurionatus non tribuat excusationem, nõ tñ facit perdere quod de nouo cepit: vt. d. l. de decu. l. ij. in fin. & infra eod. l. pe. §. fin. & ad hoc facit quod not. ff. de priui. vete. l. ij.

Flo. deuitat

Flo. homines

Flo. erit

a *Perferendæ pecuniæ.* quod est personale munus: vt. ff. tit. j. l. fi. in prin. & facit instit. de excu. tu. §. item propter aduersam. & ff. de iudi. l. si longius. & j. e. l. pe. in prin. & C. qui mor. per totũ. lib. x.

b *Sufficientis.* viri, repete.

c *In honores.* aliàs in honores. & aliàs homines. Et dic obiri. i. oriri. vel, id est obuenire, vel accidere. H. vel, id est subiri. & fa. ff. de cap. l. postli. §. fi.

d *Immunitatem.* vt supra titu. j. l. vt gradatim. §. fin.

e *Cui eorũ.* scilicet magistrorũ. & facit. ff. titu. ij. l. iij. §. præses. & l. rescripto. in princ. & C. qui mor. l. fi. lib. x.

His qui naues.] CASVS. Qui naues marinas fecerunt non minores. l. miliũ modiorum: aut plures fecerunt singulas nõ minores. x. miliũ modiorum, & ad annonã Roma. popu. præfuerunt: donec illæ naues, aut aliæ loco earum nauigant: vacationem munerum publico. habẽt. senatores hãc vacationem habere non possunt, cum nec naues eis liceat habere. Fran.

f *Annonam.* Hęc duo sunt necessaria & alia: vt infra tit. j. l. semper. §. immunitati. & §. diuus. & §. licet. & not. in §. negotiatores.

g *Non minores.* naues dico non minores &c. & fa. C. de naui. l. j. lib. xj. & j. tit. j. l. semper. §. negotiatores.

h *Ob naues.* infra tit. j. l. j. contra. Solu. vt ibi.

i *Licet.* ff. de iur. fis. l. aufertur. §. qđ à pside.

Tempo vacationis.] CASVS. Qui reipub. causa abfuerũt: habent excusat. anni ad nouas tutelas. Sed quãdo incipiet annus currere? Et certe extũc cũ abesse desiit, cũ aliquo laxamento temporis. si autẽ moratus in itinere, aut alio loco, fecit vt plus temporis consumeret quàm esset iustum: extunc cõputabitur annus, cum potuisset esse reuersus domum commode. Fran.

k *Tempus vacationis.* quod est anni ad nouas tutelas: vt insti. de excu. tu. §. item qui reipublicæ.

l *Neque enim minus.* nõ minus vnus quàm alter qui gerit id negotium: quia est in absentia, vel ab eo &c. & facit. ff. qui. ex cau. ma. l. si cui. §. j. & ff. de re mi. l. j.

m *Ex commodo.* aliàs quoquo modo.

Decurionatu.] CASVS. Quamuis quis sit decurio: potest ad alium honorem vocari, nec habet vacationẽ ob hoc quòd sit decurio. Item qui habet vacationem muneris publici: non cõpellitur ad aliud extraordinarium. Item vterani habent vacat. à muneribus ciuilibus quæ non patrimoniis imponuntur. & hoc dicit hæc. l. cum duabus sequen. Fran.

n *Honor est.* No. honor est: sed non talis quòd impediat alium superuenientem. quod secus in aliis: vt. C. de mune. & ho. non conti. l. fina. Item non dicas quòd honor præcesserit decurionatum: vt. ff. de decu. l. honores. §. ij. sed quomodo? ab honore aliquo

Munera sordida

Ad id. Hal. tempore

Clc. Verr. 7. Noli metuere Horteſij, ne quæram, qui licuerit adificare nauẽ Senatori: antiquæ ſũt iſtæ leges & mortuæ. Vide Liuium ſub finẽ ſecundi libri belli Punici ſecundi.

A caſu excusatur, antequam sit decurio? non: quia nec eligi ad aliquem potest, nisi prius sit decurio: vt. ff. de decu. l. honores. §. is qui. ergo non excusatur: vt instit. de excu. tu. §. pe. rursus postea quàm erit decurio, non: vt hic, & supra de decu. l. ij. in fi. Respon. quòd potest se excusare ab honore, & à decurionatu, qui & ipse

Flo. erit

Hi qui. C. de vacatione publi. mu. lib. x. l. j. & j. eod. in honorib⁹. §. qui muneris. Accursius.

p *Muneribus. Excusantur.* supra de priui. veteranorum l. j. & iij. & supra tit. j. l. fi. §. patrimoniorum. Accursius.

In honoribus.] CASVS. Ab honoribus quis non excusatur propter tẽpus. lxx. an. nec propter liberos. v. fallit in honore sacerdotij, à quo quis excusatur numero liberorum v. & hoc in Asia primo fuit. & idem est seruandum in omni alia prouincia. Item redẽptores vectigaliũ, qui exercent illud negotium, à muneribus ciuilibus & à tutelis excusantur. Item priuilegia veteranorum non vadũt ad filios eorum. Item qui habet vaca. muneris publici: non cogitur subire collationes sibi ex improuiso impositas per magistratus. impositas autem à lege subire cogitur. Item tutela & munera sordida corporalia remittuntur philosophis, non patrimonialia: & redditur ratio in litera. Item qui appellauit in causa sua ad principem Romæ, vel ad alium magnũ magistratum Romæ, & ibi vadit pro hac causa: non cogitur interim honores vel munera subire in sua ciuitate. Franciscus.

q *Excusatur.* hoc dic vt supra eod. l. ij. §. numerus. & pro primo intellectu facit. j. proxi. respon. vbi est patrimoniale munus: vt bene aduersetur, sed &c.

r *Constituit.* scilicet de sacerdotio prouinciæ, quod quidem est eius munus patrimoniale: vt. C. de mu. pa. l. nec protostasię. lib. x.

s *Placuit.* vt. ff. de mune. & ho. l. rescripto. §. debitores. & j. titu. j. l. semper. §. conductores.

t *Non spectat.* sed in honorem veteranorum, filij eorum primi gradus pœna metalli & operis publici non debent affici: vt C. de pœ. l. v. j. respon. & supra de priui. vetera. l. iij. & fa. j. tit. j. l. semper. §. conductores. & §. immunitates. & de reg. iur. l. priuilegia. & j. de leg. l. filio.

u *Recusat.* vt. ff. l. proxi. & dic vt. j. l. pe. §. duo.

BIU Cujas

a *Expediuntur.* hoc de communi iure: vt. C. de mu. pa. l. profes-sio. lib. x. sed speciali beneficio principis hæc eis remittũtur: vt. j. l. sunt munera. in fi. & ſ. tit. j. l. fi. in fin. & C. de profes. & me. l. fi. lib. x. & facit. j. de var. co. l. j. §. an & philosophi. & supra de excu. tut. l. si duas. §. philosophi.

b *Appellauit.* scilicet ad eos. Accursius.

c *Muneribus.* secus in aliis litibus: vt. ſ. eũ qui app. l. j. &. ij. & facit. ſ. de iudi. l. ij. §. legatis.

d *Profitentur.* id est sũt professores literarũ: vt C. de profes. & me. l. medicos. &. j. eo. l. proxi. §. pe.

e *In patria sua.* qui ergo est in patria sua docens, excusatur: vt hic: nisi doceat leges: qui non est immunis, nisi Romæ doceat: vt. ſ. de excu. tut. l. sed reprobari. §. fi. & facit in præcedentibus. §. §.

Leges Romæ docens, non alibi, immunis est.

f *Concessum.* supra ti. j. l. nauicularij.

HIS oneribus.] CASVS. Nullũ priuilegiũ excusat quem à muneribus patrimonij. Itẽ illi qui præsunt mẽsurationi frumenti, siue annonæ vrbis, habent vacationẽ: secus in ꝓuinciis seruatur, Item milites & ꝓfessores liberalium artiũ habent immunitatẽ ab angariis, & à necessitate recipiendi hospites. Item electus ad honorẽ appellauit, dicens se pauperẽ. interim est effect⁹ dies. amodo illa excusatio cessat. Itẽ defensor reipublicæ interim habet vacationẽ ab honoribus & muneribus. Franciscus.

**Flo.* proinde

**Ab his. Flo.*

**Hal. mẽsorum*

**Flo. habẽt*

**Flo. idem*

g *His oneribus.* aliàs honoribus qui: & tunc onere mixtis: vt &. ſ. l. ij. §. numerus.

h *Corpus.* C. de mu. pa. l. neque. lib. x. &. j. eo. l. sunt. &. j. titu. j. l. v. &. ſ. tit. j. l. fi. §. fina.

i *Vacationem.* scilli de corpore: sicut dicitur populus currunt: quia est collectiuũ. aliàs est, habet, & tunc plana: & præsunt mẽsurationi: vt &. ſ. de excusatio. tuto. l. mensores.

k *Angariorum.* cũ inter personalia munera numerentur: vt. ſ. ti. j. l. fi. §. j. non rei propriè cohærent: vt in prin. huius. l. &. j. l. proxi. in prin. vel dic distinguẽdum in militibus. sed professores indistincte sunt immunes ab his & ab aliis muneribus, siue personalia, siue patrimonialia sint: quia specialia habent in omnibus priuilegia: vt. C. de profes. & me. l. fina. &. l. medicos. lib. x. Hug. & no. modo in. l. in honoribus. §. philosophis.

l *Et liberalium artium.* instit. de excu. tut. §. item Romæ. Accur.

m *Non excusantur.* aliqui: vt. ſ. titu. ij. cura. §. j. sed arg. contra. ſ. eo. l. ij. §. qui ad munera.

n *Tempore.* scilicet biennij: vt. j. l. legato. in princip.

SVnt munera.] CASVS. Quædã munera nominat, à quibus nõ excusatur quis propter liberos vel militiã, vel propter ætatẽ: nisi priuilegiũ principis de nouo indultũ hoc cõcederet. Itẽ legat⁹ qui defendit semel negotiũ publicũ: intra biẽniũ ad idẽ officium nõ cõpellitur. Vltimo nominat quosdã, qui habẽt excusationẽ à vero quæ è lege fiunt, recusare non debet. ℣ Philosophis qui se frequẽtes atque vtiles per eandem studiorum sectam contendẽtibus præbent: tutelas, itẽ munera sordida corporalia remitti placuit: non ea quæ sumptibus expediũtur. [a] Etenim verè philosophãtes pecuniã contẽnunt: cuius retinendæ cupidine fictã adseuerationem detegũt. ℣ Qui maximos principes appellauit, [b] & causam propriã acturus Romam profectus est: quoad cognitio finem accipiat, ab honoribus & ciuilibus muneribus [c] apud suos excusatur.

IX. PAVLVS libro primo Responsorum.

EOs qui Romę profitẽtur: [d] perinde * in patria sua excusari [à] muneribus oportere, ac si in patria sua [e] profiterentur. ℣ Paulus respondit, priuilegium frumentariis negotiatoribus concessum, [f] etiam ad honores excusandos pertinere.

X. IDEM libro primo Sententiarum.

HIs* oneribus [g] quæ possessionibus vel patrimonio indicũtur, nulla priuilegia præstant vacationem. ℣ Corpus [h] mensurarum* fruměti iuxta annonam vrbis, habet* vacationem: [i] in prouinciis non item.* ℣ Angariorũ [k] præstatio, & recipiendi hospitis necessitas, & militibus & liberalium artium [l] professorib⁹ inter cætera remissa sũt. ℣ Auctis post appellationem medio tempore facultatibus, paupertatis obtentu nõ excusantur. [m] ℣ Defensores reipublicæ ab honorib⁹ & muneribus eodem tempore [n] vacant.

XI. HERMOGENIANVS libro primo Iuris epitomarum.

SVnt munera quę reipropriè cohærent: de quibus neque liberi, [o] neque ætas, nec merita militię, nec vllum aliud priuilegiũ iure tribuit excusationem: vt est* prædiorum collatio, viæ sternendæ, angariorúmve exhibitio, hospitis suscipiendi munus. Nam nec huius quisquam excusationem, præter eos quibus principali [p] beneficio concessum est, habet: & si qua sunt præterea alia huiusmodi.

XII. PAVLVS libro primo Sententiarum.

LEgato qui publicũ negotiũ tuitus sit: intra tempora vacationi præstituta [q] rursum eiusdem negotij defensio mandari non potest. ℣ Comites præsidũ & procõsulũ, procuratorúmve Cæsaris, à muneribus & honoribus & tutelis vacant. [r]

XIII. VLPIANVS libro vicesimotertio ad Edictum.

PRætor [s] eos quoscũq; intelligit operã dare nõ posse ad iudicãdum, pollicetur se excusaturũ: [t] fortè quòd [u] in perpetuum quis operam dare nõ potest: [x] quòd [y] in eã valetudinem incidit, vt certum sit eum ciuilia officia subire nõ posse: aut si alio morbo laboret, vt suis rebus supereſſe nõ possit: vel si qui sacerdotiũ nacti sint, vt discedere ab eo sine religione [z] nõ possint. nã & hi in perpetuũ excusantur. ℣ Duo genera tribuendæ muneris publici vacationis sunt: vnum plenius, cum & militiæ datur [a]: aliud exiguius, cũ

Flo. si

p *Principali.* de nouo indulto: vt. C. de his q à prin. va. acceperũt. l. j. li. v. vel verius. l. scripta: vt. C. de profes. & me. l. medicos. li. x. &. l. fi. &. ſ. titu. j. l. fi. §. pe. & fi. &. C. de episc. & cle. l. j. & no. in. §. patrimoniorum. ſ. titu. j. l. fin. & supra eo. l. in honoribus. §. philosophis. &. ſ. l. prox. i. §. angariorũ. & no. qꝑ hæc omnia subit ecclesia præter hospitẽ, si modo sit prouincialis: vt. C. de sac. san. eccle. neminem. &. l. ad instructiones. & de episc. & cle. l. j. & l. de his. & in authẽ. de eccl. tit. §. ad hæc. col. ix. & j. de cen. l. fin. &. C. de vec. l. vniuersi. & noua. vec. l. fi.

q *Legato. Præstituta.* biennij: vt. C. de mu. & ho. non conti. l. fi. lib. x. &. j. de le. l. Paulus. §. j. &. ſ. titu. j. l. æstimationem. §. j.

r *Vacant.* C. de excu. mu. l. eos. li. x. &. ſ. qui. ex cau ma. l. abesse.

PRætor.] CASVS. Prętor cõcedit excusationem illi qui nõ potest operam dare ad iudicandum: vt quia ea valetudine sit, vt certũ sit eum non posse perpetuo ciuilia munera subire: aut si ad sacerdotiũ aliquis sit adsumptus. nam isti in perpetuum excu. Secũdo dicit quòd sunt duo genera tribuẽdi vacationem muneris publici: & declarat in litera. Item qui non habet excusationem, inuit⁹ cogitur iudicare. Item si spõte quis suscepit officium iudicandi, & cœpit de causa cognoscere, nunc vult se excusare: an audiatur, quæritur. & si quidẽ ex priuilegio quod prius habebat, vult se excusare: nunc auditur. si autem nunc cœpit habere excusationem, vt quia effectus infirmus sit, nõ debet in aliũ transferri iudicium, si cum damno alicuius partium esset, sed expectabitur donec liberetur. Franciscus.

s *Prætor.* aliàs præter. & continuatur cum. l. præce. sed male. aliàs prætor: & bene. Accursius.

t *Excusaturum.* aliàs enim cogerẽtur: vt. ſ. tit. j. l. fi. §. iudicandi.

u *Quòd.* id est quia.

x *Non potest.* supra de iudi. si longius. & de procu. filiusfa. §. fi. cum legibus seq. &. l. post litem. cum seq. item facit. C. qui morbo. l. iiij. lib. x.

y *Quòd.* id est quia.

z *Religione.* scilicet violata. ad quod. C. de episc. & cle. l. omnes qui. item facit. ſ. de arbi. l. non distinguemus. §. sacerdotio.

a *Datur.* ille impetrat immunitatem, qui excusatur etiam ab honoribus. Accursius.

Acceperint.

BIU Cujas

a *Acceperint.* scilicet aliqui: vel accepit, scilicet aliquis. & no. diligenter hanc distinctionē, quia per hoc intelligitur. ff. tit. j. l. cui. & l. fi. §. pe. & ff. in honoribus. §. qui muneris. & l. hi qui. & C. de vac. mu. publi. l. j. lib. x. Accursius.

b *Cogitur.* hoc dic vt. ff. tit. j. l. fi. §. iudicandi. excusationem autē habet quandoque perpetuam, quādoq; temporalem: vt. ff. in princ. huius. l. & .j. proxi. §. Accursius.

c *Si post causam actam.* id est cœptam. aliàs acceptam. Accursius.

d *Adgnoscendo.* Not. quòd ipso facto renūtiauit, & quòd possunt aliqua fieri re integra, quę postea nō possunt. ad quæ fa. C. de testi. nullū. & ff. de priui. vetera. l. fi. & de ædil. edi. & redhibi. quod si nolit. §. in factum. & ff. de agbi. quid tamē. & l. licet autē. & l. & si qua. & l. nō distinguem[9]. §. compromisso. & §. sacerdotio. & §. item si quis Romæ. & §. sed si nūc. & C. si ex fal. alle. l. ij. & ff. de dam. infec. si finita. §. si quis metu. & ff. eo. l. ij. §. q ad munera. & C. si sæpius in in inte. resti. l. quāquā. *Flo. prosit* & ff. de iureiu. admonendi. & C. de inoffic. test. l. parētibus. & ff. ad Mace. sed & si. §. pe. & *Hal. causas* fi. & .j. tit. ij. vicarius. & ff. rem ra. ha. quo enim. §. Iul. & .j. de ope. pub. l. j. in fin. & ff. de excu. tut. nō solum. §. fi. & l. seq. & ff. de procu. l. qui procuratorē. §. si quis. & ff. de adul. si vxor. §. fi. & de decur. l. imperatores. in fi. & ff. de leg. commiss. si fundus. §. fi. & C. de iur. domi. impe. l. si creditor. & ff. depos. i. l. si hominem. §. fi. & C. de ap. ex illo. & supra de decu. l. ij. in fi. sed arg. contra. supra de priui. vetera. l. ij.

e *Vel ad tempus.* secus si in perpetuum: vt in prin. huius legis.

f *Nouo.* facit supra de iudi. l. de qua re. & l. vbi.

De excusationem.] CASVS. Liberi defuncti non prosunt patri ad excusationem munerum, nisi in bello sint mortui. Ité non debet quis eodem tempore duas curas operis habere. Fran.

g *Amissus.* supra de excu. tuto. l. bello. & l. excusantur. §. remittit. versic. oportet.

h *Non administrabit.* aliàs administrabit, nisi in casu: vt. .j. de ope. pu. l. j. in fi. Accursius.

DE IVRE IMMVNITATIS.

Sed quæ est differentia inter hunc titu. & superiorem? Respon. ibi ad munera, hic ad euitandos honores datur: licet quædam leges diuersis modis in vtroque titu. ponantur. vel ibi de subeundis: hic de euitandis. similis diuersitas ad primam est. C. inter titu. de aduo. diuer. iudiciorum, & de aduo. diuer. iudicum.

Qui ob hoc.] CASVS. Qui in nauibus stant causa nauigandi, nullam habent immunitatē. item immunitas data alicui, non transit ad eius hæredes. ité immunitas data cuidam generi & posteris, nō vadit ad eos qui ex fœminis illa cuidam generi & posteris, nō vadit ad eos qui ex fœminis illius prolis nati sunt. Item illi qui cum non essent adscripti ad alia munera subeunda, vel honores: se adstrinxerunt vt suscipere quædam cogantur, quædam non: seruanda est eis cōuentio. Item impuberes non debēt admitti ad honores, licet penuria esset ibidem hominum. Item maior. lxx. annis habet vacationem à tutela, & à cura, & à muneribus. & maior dicitur, qui compleuit. lxx. an. non autem sufficit si tetigit eum. Item cōcessa immunitas alicui vt & ad posteros eius vadat: in perpetuum ibit ad eius posteros. & hoc dicit hæc. l. cum tribus seq. Franciscus.

i *Agendi.* id est nauigandi. ad quod supra nau. cau. ff. tab. l. j. §. ij. sed argu. supra de bo. pos. ex testamento mi. l. j. §. item nauarchos. Item contra supra tit. j. his qui. sed in prima iuraverat: vnde habet priuilegiū testādi. in secunda de domino dicit, hic de remige. vel hic causa agendi proprij cōmodi principaliter: in illa secūdario, sed principaliter reipu. vt supra quib. ex cau. ma. l. & qui data.

k *Non relinquuntur.* vt &. .j. eo. l. semper. §. immunitati. &. ff. titu. j. in *Fl. si qui* honoribus. §. vacationū. &. .j. de reg. iur. l. priuilegia. & C. de excu. mu. l. sordidorum. li. x. &. .j. de censi. l. iij. &. ff. de verbo. obli. l. si Stichū. §. stipulatio. & C. de his qui numero lib. l. fi. li. x. & supra de mune. & hono. l. vacatio. Accursius.

l *Datæ.* immunitates.

m *Custoditaq;.* scilicet datæ.

n *Non pertinent.* fa. .j. de verb. sign. quisquis. & l. nō est. & ff. de pactale. §. fi. & insti. qui da. tu. pos. §. fi. Sed ar. contra. ff. de leg. j. si ita scriptum. & .j. de verb. sig. l. cognoscere. §. liberorum. sed illud quo ad alia. item facit. .j. eo. l. iiij. item facit. C. de legat. l. in annalibus. & de condi. inser. l. j.

o *Hi qui. Conditioq;.* scilicet seruāda. & fa. ff. ti. ij. l. sponte. & ff. de vac. mu. l. pe. §. fin. & supra de veteranis. l. ij. & fin. &. C. de his qui sponte mu. sub. l. j. lib. x.

p *Passi sunt.* sed ille qui non cogitur munera suscipere, sponte suscipere potest: vt. ff. tit. ij. l. sponte. & hic. sed non præiudicat in aliis: siue hoc pacto assumpsit, siue etiā non: nisi promisit se omnia subiturum: vt hic, &. C. de his qui sponte mu. sub. l. qui conditioni. & arg. ff. de ope. liber. l. operis nō impositis. &. C. de vsur. si creditor. nisi errore lapsus promisit omnia se subiturū: vt. ff. ad muni. l. libertus. §. error. & loca. & cōduc. l. si ignorans. & de epis. & cle. authen. presbyteros.

q *Cogat.* id est videtur propter peritiam eos esse cogendos.

r *Admittendos.* nisi vix ad tribunatum numeri: vt. C. de testa. mi. l. fi. & fa. ff. ad mu. l. Lucius. §. pe.

s *Declaratur.* aliter in adultis: vt. ff. de decu. l. non tantum. §. j. & C. qui ætate. l. cum filio. lib. x.

t *Maiores. Vacant.* vt insti. de excu. tuto. §. item maior. &. C. qui ætate. l. j. &. v.

u *Maior esse.* in honoribus vitandis: secus in honoribus adipiscendis: vt supra de mu. & hono. l. ad rem. quæ est contra. nam sicut ibi fauor, ita hic odium. & fa. ff. de postu. l. j. initium. & instit. de verbo. oblig. §. omnis. in fi. & de ritu nu. l. minorem. & supra de adult. si maritus. §. lex. & de excu. tuto. l. iij. in princip. sed arg. contra. ff. ad Treb. qui filium. §. Sabinus. sed omnia dic vt not. ff. de mino. l. iij. §. minorem.

x *Immunitates. Succedentibus.* masculis: vt. ff. l. j. in fi. & ff. de mu. & ho. l. vacatio. & fa. ff. de pœ. l. moris. §. istæ. &. .j. de cen. l. ętate. in fi. &. ff. de an. leg. l. annuā. &. C. de lega. l. in annalib[9]. Sed argu. contra. C. de vsufru. l. antiquitas. Ité facit contra. C. de pœ. l. iiij.

Semper.] CASVS. Honor debetur senectuti similis qui & magistratibus, & circa munera municipalia subeūda, & circa alia

neribus ciuilibus habent. Personis datę immunitates, hęredibus non relinquuntur: [k] sed & generi posteriscj; datæ, [l] custoditæque, [m] ad eos qui ex fœminis nati sunt, non pertinent. [n]

II. IDEM libro quarto de officio proconsulis.

HI* qui certa cōditione muneribus vel honoribus se adstrinxerūt, cum aliàs cōpelli nō possent inuiti suscipere istū honorem: fides eis seruanda est: conditioque, [o] qua se [siue] ad munera, siue [ad] honores applicare passi sunt. [p] Impuberes, quamuis necessitas penuriæ hominum cogat[q], ad honores non esse admittendos, [r] rescripto ad Benidium Rufum legatum Ciliciæ declaratur. [s]

III. IDEM libro quinto.

MAiores septuaginta annis à tutelis & muneribus personalibus vacant. [t] sed qui ingressus est septuagesimum annum, nondum egressus, hac vacatione nō vtetur: quia non videt maior esse [u] septuaginta annis, qui annū agit septuagesimū.

IIII. MODESTINVS libro sexto Regularum.

IMmunitates generaliter tributæ, eo iure vt ad posteros transmitterentur, in perpetuum succedentibus [x] durant.

DE IVRE IMMVNITATIS.

TITVLVS VI.

I. VLPIANVS libro tertio Opinionum.

QVi ob hoc tātū in nauibus sunt, vt in his agendi [i] causa operentur: nulla cōstitutione immunitatē à mu-

BIU Cujas

alia quæ hic satis clare ponuntur in text. ideo vide per teipsum. Franciscus.

a *In ciuitate.* contra in authen.de appel.§.illo.Accursius.

b *Magistratibus.* sed magistratus non potest vocari in ius:vt supra de in ius voc.l.j.ergo nec senex: vt eo.titu.l.generaliter. sed respon. vt in illa.l. generaliter.& not.senem qui habet.lx. an. vt & supra de decurio.l.non tantum.§.j.

Senex dicitur qui habet.60. annos.

c *Pecuniæ erogationē.* quòd quandoque fit,vt supra tit.j.l. his honoribus . & sic no . quòd hi ex causa admittuntur: vt.l.honor. in fin. supra de mu. & hono. & de decu.l. non tantum.§.pe. & fin.&.l.vt gradatim. §. quotiens. supra de mu. & hono. &.l. eos. de vac. mu. Accursius.

† *Hunc specilat quod elegãter differit Cellius lib. 2. noct. Attic. cap. 15.*

d *Legem quoque.* id est consuetudinem.no.legem loci inspici oportere:sit scripta, vel nō: vt supra de leg. & senatusco n.l.cum de cōsuetudine. &.l.si de interpretatione. & supra de decu.non tantum.§. fin . & quod cuiusque vniuersi.l. item. &.C. de excu.mu.l.negotiātes. lib. x. & continua cum præcedentibus.

Lex loci inspicienda est.

e *Complecteretur* . lex municipalis.

f *Nec abscise.* id est distincte, vel præcise.interpretatio Græci : & dic , non ab omnibus, quia non patrimonialibus : vt supra titu.j.l. sunt.& tit.ij.l.fin.§.patrimoniorum. vers. ab huiusmodi.Accur.

**Fl.Eluii*

g *Sedecim.* sed hic.xvj. aliàs.xij.vt.C.de dec.l. si quis decurio.ij.lib.x. aliàs.v.vt.C.qui nu.li. l.fin. lib.x. Quomodo hoc tam variè? Respō. primis duob⁹ de facto sic erat.v. tamen sufficiebant, sed non indistincte:quia penuria aliorum & loci consuetudo facit fallere: vt supra proxi.§. item & in patrimonialibus potes dicere primis duobus modis excusandum.

† id est, Etsi nō ab omnibus muneribus liberorū numerus patri vacationē præstat: tamen cū sedecim liberos habere libello significauerit: non contrauium rationi fuerit, si te liberorum educationi incūbere potius sinamus, solumq; munerum functione.

h *Nauicularii* . supra titu.j. his qui naues. & C.de excu. tut.l.pe. & C.de naui.l.j.lib.xj.

i *Consequuntur.* nisi in tutelis cōnauiculariorum:vt.C.de excu.tut. l.penul.

k *In huiusmodi.* aliud est in immunitate cautionis dignitatis concessa: vt.C.de excu. mu.l.eā. lib. x. Item facit.ff. ad mu.l. sed si is. & de oper. lib. l. plane. & de procur.l.mutus.§.fi.ibi, quòd si affinitate.&.C. de inoffi. testa.l. fin.§.in his itaque. versi.sed hoc obtinere. &.C.de profes.& me. l.j.lib.x.&.ff.de re.di.l.in tantum.&.j. proxi.§.

l *Hortanda.* aliàs coronanda:& aliàs cohortanda.

m *Liberentur* . à patrimonialibus ergo muneribus liberantur: vt.C.de naui.l.cum nauarchorum.lib.xj.

V. CALLISTRATVS libro primo de Cognitionibus.

SEmper in ciuitate [a] nostra senectus venerabilis fuit. † nāque maiores nostri penè eūdem honorem senibus,quē magistratibus [b] tribuebāt.circa munera quoque municipalia subeunda idē honor senectuti tributus est.sed eū,qui in senectute locuples factus est, & antè nullo publico munere functus est, dicit potest nō eximi ab hoc onere priuilegio ætatis:maximè si non tā corporis habeat vexationem, quàm pecuniæ erogationem [c] indicti muneris administratio : & ex ea fit ciuitate, in qua non facilè sufficientes viri publicis muneribus inueniātur. ℣ Legē quoque [d] respici cuiusque loci oportet, an cū aliquas immunitates nominatim complecteretur, [e] etiam de numero annorum in ea cōmemoretur. ídque etiam colligi potest ex literis diui Pij quas emisit ad Ennium Proculum proconsulem prouinciæ Africæ. ℣ Demonstratur variè nec abscisè [f] numerum liberorum ad excusationem municipalium munerum prodesse, ex rescriptis diui Aelij * Pertinacis . namque Siluio Cādido in hæc verba rescripsit. Εἰ καὶ μὴ πασῶν λειτουργιῶν ἀφίησιν τὸς πατέρας ὁ τῶν τέκνων ἀριθμὸς: ἀλλ' οὖν ἐπειδὴ ἐκκαίδεκα παῖδας ἔχειν δοκᾶς τῶν βιβλίου ἐλήλαφας, οὐκ ἔστιν ἄλογον, ὥστε συγχωρῆσαι σχολάζειν τῇ σοφιστοφίᾳ, καὶ ἀνεῖσθαί σε τῶν λειτουργιῶν. † [id est. Etsi non ab omnibus muneribus dimittit patrem natorū numerus:tamē quia sedecim [g] pueros habere te per libellum notificasti:non est irrationabile,vt cōcedamus filiorū educatione remitti tibi munera.] ℣ Negotiatores qui annonam vrbis adiuuāt, item nauicularij [h] qui annonæ vrbis seruiunt:immunitatem à muneribus publicis consequuntur, [i] quamdiu in eiusmodi [k] actu sunt. nam remuneranda pericula eorum, quinetiā & hortāda [l] præmiis meritò placuit: vt qui peregre muneribus & quidem publicis cum periculo & labore fungentur , à domesticis vexationibus & sumptibus liberentur : [m] cum non sit alienū dicere etiam hos reipublicæ causa,dum annonæ vrbis [n] seruiunt, abesse. ℣ Immunitati quæ nauicularijs præstatur, certa forma data est : quam immunitatem ipsi dumtaxat habent : non etiam [o] liberis [p] aut libertis eorum præstatur. ídque principalibus constitutionibus declaratur. ℣ Diuus Hadrianus rescripsit, immunitatē nauium maritimarum dūtaxat habere,qui annonæ vrbis seruiunt. [q] ℣ Licet in corpore nauiculariorū quis sit , nauem tamen vel naues non habeat, nec omnia ei cōgruāt quę principalibus cōstitutionib⁹ cauta sunt: non poterit priuilegio nauicularijs indulto vti:ídq; & diui fratres rescripserūt in hęc verba:† * Εἰ μὴ ἄλλοι τινες ἐπὶ προφάσει τῶν ναυκλήρων καὶ τὸν σῖτον [τὸν] ἔλαιον ἐμπορευομένων εἰς τὴν ἀγορὰν τῆς Ῥώμης ἢ ἀμαιεῦ ὄντων ἀτελῶν, ἀξιοῦντες τὰς λειτουργίας διασῴζεσθαι, μήτε ἐπιπωλέοντες, μήτε τὸν ὠλέου μέρος τῆς οὐσίας εἰ ταῖς ναυκληρίαις καὶ ταῖς ἐμπορείαις ἔχοντες, [ἀλλὰ] ἀφαιρεθήτω τῶν διούτων ἡ ἀτέλεια. [id est: Fuere & alij [r] quidā sub nauiculariorum prætextu frumentum & oleum mercantium in foro populi Romani, eóque immunitate fruentium , æquum ducentes publicas functiones subterfugere:cum neque nauigent, neque plurimam [f] substantiæ partem in nauicularia & in mercatura habeant.Huiusmodi igitur hominibus immunitas auferatur.] ℣ Hoc circa [t] vacationes dicendum est,vt si antè quis ad munera municipalia vocatus sit, q̄ negotiari inciperet, vel anteq̄ in collegiū adsumeretur, quod immunitatē pariat, vel anteq̄ septuagenarius fieret, vel anteq̄ publicè profiteretur, vel anteq̄ liberos susciperet:cō pellatur ad honorē gerendū. [u]

n *Annonæ vrbis* . hic not. quòd nauicularij vnum corpus habēt,& licitū:vt.j.§.licet. &.§. fin.&.ff.quod cuiusc.vniuersi.l.j. quorū aliqui deseruiūt annonę portandæ Romā. & de his loquitur. C . de naui. per totum. & duo tit. seq. Et hi sunt immunes,dum durant in cōmuni seruitio : vt hic, &.j. §. diuus. est ergo opus q̄ duret gestio,& quòd nauis sit sua.aliàs non:vt.ff.titu.j.his qui. & supra.l.j.in prin. Itē quòd nauis sit magna: vt ibidem. &.j.§.licet. Item q̄ non causa effugiendi muneris fecerit se nauicularij : vt.j.§. diuus quoq;.& isti etiā succedunt sibi adinuicem : vt.C. de naui.l.j. sunt & alij qui nō deseruiūt annonæ vrbis, sed tamen habent maiorem partem substantiæ in negotiatione: vt supra tit.ij.l.nauicularij. vt in græco quod est.j.§. licet. & in isto sunt eadem necessaria quæ supra: excepto q̄ non seruiunt annonæ & vrbis.& isti habent vsque ad quinquennium: vt.d.l.nauicularij.& facit ad hæc intelligenda.j.l.penul.

† *Vide Alcia. li. dis. 3. cap. 19.*

* *Conati sint alij praetextu nauicularii, eorum qui in foro populi Romani frumentum, vel oleum mercantium, aequum ducentes publicis functionibus subterfugere: cum neque nauigent, neque maximam substantiae partem in nauicularia aut mercatura habeant. Huiusmodi igitur hominibus immunitas auferatur.*

o *Nō etiam.* idem est in priuilegiis concessis veteranis : vt supra tit.j.l. in honoribus.§. vacationum.

p *Liberis* . personis enim data immunitas, merito cum personis finitur: vt.j. de censi.l.iij.R.& supra eod.l.j.§.j. & facit.C. de priui.do.l.j.

q *Seruiūt.* vt &.ff.ti.j. his qui. &. C. de sac. sanct.eccl.l.qui sub prætextu.&.ff.ea.l.§.negotiatores. & not.arg. q̄ potest vocari ī ius etiā non impeditur, secundum Io. vt no.ff. de feriis.l.j.

r *Fuere & alii.* interpretatio græci per Alc. lib.dispun.iij.cap.xix.

s *Neque plurimam.* ff. tit.ij.l.nauicularij.

t *Hoc circa.* id est circa ea quæ sequuntur.

u *Gerendum.* supra tit. j.l.ij.§. qui ad munera. & de excusatio. tut. l. ij.§. j.& supra tit.j.his oneribus.§.auctis.& supra qui.ad liberta. proclama.non licet.l.j. in fin.

† *ab hiis.*

BIU Cujas

in fin. & alia similia quæ notantur supra titu. ij.l. penul.§. fin. & supra ad munici.l.incola.

a *Muneribus.* supra tit.ij.l.nauicularij.

b *Non obstringuntur.* à tutelis tamen non excusantur: vt.C. de excusatio. tut. l. coloni. Ir. vel forte speciale est in cõductore vectigalium. quod vltimum reprobatur secũdum Hug. supra de falsis.l.j.§. penul. &.C.ne tutor vel cura. vectigalia con.l.j.vel dic vt not.in.l. illa coloni. & facit.C. de his qui nu. li. se excusa. lib. x.l. j. & supra titu.j.l. in honoribus. §. non alios. &.C.de condu.& procu.l.ij.lib.xj.

c *Subsignatæ.* id est obligatæ. & sic ponitur.C.de admi.tut.l.fi. §.defensionem.

d *Subsisti.* id est dubitari.sic.ſ.de procu.l. seruum. in prin. Acc.

e *Offerant.* & sic ſpecti:vt supra de procu.l. quæ omnia.&.C. qui mil. non poſ.l.cura.lib.xij.

f *Paria.* aliàs principalia: & aliàs paria. nã principalia, siue paria, Hispani & Cathelani dicunt. P.sic.ſ. de manu.l.iiij.§.j. forte fideiussorem dãdo qui debitis eorum satisfaciat, sicut dicitur in debitore fisci, qui vectigalia conducere non potest:vt.ſ.de publ.l.licitatio*.§.debitores. vel dic,id est soluendo: vt not. supra de condic. inde.l. fin.§. Titius. aliàs est hic,patria.

g *Coloni quoque Cæsaris.* non patrimoniales: vt hic colligitur postea. Idem est si patrimonialis est, id est priuata domus imperatoris: vt.C.qui da.tu.poſ.l.fi. licet sit contra: vt.C. de excu. tut. l. coloni. sol.vt ibi.

h *Idoneiores.* apud Boëthium idoneius est prædicatũ quàm subiectum in constituẽda propositione. Accur.

i *Coeundi.* id est collegium faciendi. Acc.

k *Allegi.* id est eligi. Accursius.

l *Imbecillæ ætatis.* hoc accipe vt.ſ. de decu.l. non tantum §.j. Acc.

m *Tenuioribus.* id est vilibus & pauperibus: ad quod supra de col. illi.l. j. in princip. &.l. iiij. in prin.

n *Eos qui.* ſcilicet diuus Pius.

o *Allecti sunt.* id est electi.

*Arg. huius littæ colligit Bar. quod excrescentibus facultatibus ecclesiæ, debet tũc numerus canonicorũ augeri. cõcor. in.c.cũ oës. & in.c. cũ accessisset. de cõsti. extra. Adde tu & melius, text. in c. cum M. Ferr. & ibi per omnes scribentes: quia est materia peculiaris illi cap. præall. tit. de cõsti. in anti.

*Flo. scripta.

*locatio.

†propius, id est verisimilius. Bud. hic.vbi exprimit quid sit paria facere.

†Ad notata hic per Bar. in. 2. not. adde glo. in.c.1. §. itẽ quod ad dictas. ſ. verbo, resident. de col. in pragma. sanctio.

Negotiatio † pro incremento facultatum exercenda est: alioquin si quis maiore pecunię suę parte negotiationẽ exercebit, rursus locuples factus in eadem quantitate negotiationis perseuerauerit, tenebit muneribus: a sicuti locupletes qui modica pecunia comparatis nauibus, muneribus se publicis subtrahere tentant. ídque ita obseruãdum epistola diui Hadriani rescriptum* est. Diuus quoque Pius rescripsit, vt quotiẽs de aliquo nauicolario quæratur: illud excutiatur, an effugiendorum munerum causa imaginẽ nauicularij induat. Cõductores etiam vectigaliũ fisci, necessitate subeundorum municipalium munerum non obstringuntur. b ídque ita obseruandum diui fratres rescripserunt. ex quo principali rescripto intelligi potest, nõ honori cõductorum datum ne cõpellantur ad munera municipalia: sed ne extenuẽtur facultates eorum, quæ subsignatæ c sint fisco. vnde subsisti d poteſt, an prohibendi sint à præside, vel procuratore Cæsaris, etiam si vltro se offerãt e municipalibus muneribꝰ. quod propius † est defendere, nisi si paria f [cum] fisco fecisse dicãtur. Coloni quoq; Cęsaris g à muneribus [ciuilibus vel] municipalibus liberantur, vt idoneiores h prædiis fiscalibus habeantur. Quibusdam † collegiis vel corporibus quibus ius coëundi i lege permissum est, immunitas tribuitur: scilicet eis collegiis vel corporibus in quibus artificij sui causa vnusquisque adsumitur: vt fabrorum corpus est, & siqua eãdem rationẽ originis habent: id est idcirco instituta sunt, vt necessariã operã publicis vtilitatibus exhiberẽt. Nec omnibꝰ promiscuè qui adsumpti sunt in his collegiis, immunitas datur: sed artificibus dũtaxat. nec ab omni ætate allegi k possunt: vt diuo Pio placuit: qui reprobauit prolixę vel imbecillæ l admodum ætatis homines. Sed ne quidem eos qui augeãt facultates, & munera ciuitatũ sustinere possunt: priuilegiis quæ tenuioribꝰ m per collegia distributis concessa sunt, vti posse, plurifariam constitutum est. Eos qui n in corporibus allecti o sunt quæ p immunitatem præbent, [vt] nauiculariorum: si honorem decurionatus adgnouerint, compellendos subire munera publica accepi. ídque etiam cõfirmatum videtur rescripto diui Pertinacis.

A

B

C

D

VI. TARRVNTENVS PATERNVS libro primo Militarium.

QVibusdam aliquam vacationem munerũ grauiorũ conditio tribuit: vt sunt mẽsores, q † optiones, r valetudinarij medici, † capsarij s & artifices, & qui fossam faciunt, veterinarij, t † architecti, u gubernatores, x naupegi, † ballistarij, y speculatorij, fabri, sagittarij, ærarij, z bucularum structores, † carpentarij, scandularij, † gladiatores,* aquilices, tubarij, cornuarij, arcuarij, a plumbarij, b ferrarij, lapidarij, & hi qui calcẽ coquunt, & qui siluam incîdunt,* qui arborem c cædunt ac torrẽt. In eodem numero haberi solẽt lanij, venatores, victimarij, † & optio fabricæ, & qui ægris præsto sunt: librarij quoq;, qui docere possint: & horreorum librarij, & librarij depositorũ, & librarij caducorum, & adiutores cornicularioꝝ, & stratores, & pelliones, & custodes armorum, & præco, d & buccinator. hi igitur omnes inter immunes habentur. e

DE LEGATIONIBVS.

TITVLVS VII.

I. VLPIANVS libro octauo ad Massurium Sabinum.

LEgatus municipalis si deseruerit legationẽ: pœna adficiatur extraordinaria, motus ordine, f vt plerumque solet. g

II. IDEM libro secundo Opinionum.

LEgatus, contra rempublicã cuius legatus est, per alium à principe quid postulare potest. h Vtrũ quis deseruerit legationẽ, an ex necessaria causa moram passus sit, ordini i patriæ suæ probare debet. k Cessatio vnius legati, l ei qui munus vt oportet obiit, m nõ nocet. n

p *Quæ,* scilicet corpora. qui est ergo nauicularius, potest se excusare à decurionatu: vt hic, &.ſ. de decu.l.Seuerus. sed si sponte suscipit, renuntiat excusationi eoipso: vt hic, &. C. de his qui spon.l.j.lib.x. sic supra de priui. vete.l.fina. & de inoffi.testa. Papinia. §. si conditioni. & de decu.l. ij. in fi. itẽ facit supra titu.ij.l.nauicularij. & supra tit.j. his qui. & supra ea.l.§. negotiatores.

q *Quibusdam. Mensores.* de quibus dicitur.ſ. de excuſ. tuto. l. mensores. aliàs est hic, messores.

†*mensores sunt qui loca tentoriis figendis apta metiũtur: quique hospitia in ciuitatibus præstãt. gallicè,* fourriers. *E. P.*

r *Optiones.* id est qui sunt in aliqua optione, id est societate peditũ: vt.C.loc.l.fi. Accur.

†*Optio in re militari dicitur, quem decurio aut cẽturio sibi optat verum priuatarũ ministrum, quo facilius publica obeat officia: olim accẽsus dictus.*

f *Capsarii.* hoc expone vt supra de off.præfect.vr.l.pe.§.fi.

t *Veterinarii.* id est illi qui fodiunt aurum vel argentum. aliàs vitriarij, qui vasa vitrea faciunt.

*Bud. hic.

u *Architecti.* principes tectonum: vt in authẽ. de non alienan.§. qui autem.col.ij. Accur.

† *medici, qui valetudinarios cum curant. Bud. hic.*

x *Gubernatores.* forte nauium. Accur.

† *veterinarii sunt imperitorũ veterinorumq; curatores & medici, qui iidẽ soleas equis affigunt. Bud. hic.*

y *Ballistarij.* qui faciunt ballistas. Accur.

z *Aerarii.* qui faciunt vasa ænea, vel de ære.

a *Arcuarii.* qui faciũt arcus, vel arcas. Acc.

b *Plumbarii.* qui fodiunt hæc.

† *veterinarii sunt imperitorũ veterinorumq; curatores & medici, qui iidẽ soleas equis affigunt. Bud. hic.*

c *Arborem.* id est carbonem.

d *Præco.* vt supra de in ius vo.l.ij.in fi. Ac.

e *Habentur.* vt &.C. de excu.ar.lib.x.l.ij.

DE LEGATIONIBVS.

f EGatus. Ordine. si quo erat.

† *Naupegi, sunt fabricatores nauium. Bud.*

g *Solet.* scilicet fieri. & facit.C.de insa.l.neminem. &.C.eo.l.ij.& j.eo.l.proxi.§.j. Acc.

† *Structores, id est fabri cementarii.*

h LEgatus. *Potest.* nõ per se: vt.j.eo.l. legatus. &.l. Paulus.§. fi.&.l.is qui.& facit.C. de aduo. di. iudicio.l. qui necessario. Accur.

gallicè massons.

† *Scandulariis, id est qui scãdulis hibernategũt.*

i *Ordini.* scilicet decurionum.

sunt scãdulæ tabulæ tenues, tegularum vicẽ præstantes.

k *Probare debet.* supra de re milita. non omnes.§.à barbaris.

l *Legati.* Cũ duo erãt legati.

gall. aiſsis.

m *Obiit.* id est peregit, vel fecit, vel subiit. & facit.C.eo.l.ij. in fi.

† *gladiatores.ſ. gladiatorũ & telorũ artifices.*

n *Non nocet.* sed quòd æqualiter cessatio contutori, exactorisque suo consorti nocere debeat: optime per exempla poterit edoceri.

*Flo. infindũt, qui carbonem cædunt.

† *qui victimas cædebant. Bud.*

BIU Cujas

a *Legatium.* id est salarium, vel viaticum: vt supra ad mu.l.Tatio. aliàs, id est sumptus: vt.j.eo.l.legatus.§.si quis.

b *Ex forma.* scilicet legationis, vel consuetudine loci. sic. C. de offic.præfe.præ. Orien.l.formam.&.ff.de pac.l.rescriptum.& dicrestituitur, id est datur: vt.j.eo.l.legatus.§.si quis. Accursius.

c *Vm. Dari debeat.*

ex aliquo contractu.

d *Vbi quis.* scilicet agere volens.

e *Solueretur.* q.d. vtrúque est opus, nec sufficit alterum. nam ante debitum, licet tũc soluendũ, nõ potest peti: vt.ff.de cõsti. pec. eum qui.§. Iul. ité tunc debitum, sed extra legationem soluendum nõ potest peti: vt hic dicitur.& fa.ff. de actio. & obl.l.contraxisse.& de iudi.l. si quis in legat. &.l.non aliàs.§.j. & de arbi.nõ distinguemus. §.item si quis.

e *Solueretur.* ex aliquo contractu.

f *Sciendũ. Reipublicæ.* sc. Romanorum.

g *Rescripsit.* sed debito soluto posset, arg. eius quod in honore dicitur.ff. de mu. & ho.l. rescripto.§. debitores. Accursius.

h *Missum.* id est dãnatũ: vnde postulare non potest: vt.ff.de postu.l. j.§.item.

i *Missum.* id est trãsmissum.

k *Debitores fisci.* forte principis. aliud est ergo fiscus: aliud respu. vt hic, & in prin.l.

l *Legatione.* sine dãno fisci: vt.ff. titu.j.l.semper.§. conductores. & ad mu.l. fin. in principio.& de mu. & hono. l. rescripto. §. debitores. Accursius.

m *Dicit.* & est verum: vt supra titu. ij.l. j. in princip. & facit infra de verbo. signifi.l.latę. §.amicos. &.C. de inoffi.testa.l.liberi.

n *Non alios.* nisi sint absentes: vt infra eo.l. si absenti.§.penul.

o *Filios.* & sic sine dãno fisci hoc fit: arg. supra ad mu.l.fi.

p *Ordine.* id est per ordinem.

q *Electi sunt.* supra de al.scrib.l.j. & de mu.& ho.l. vt gradatim.

r *De primoribus.* aliàs prioribus.

s *Ternos.* id est sex, vt de leg.j.l. si quis testamento. Vel verius, id est tres: vt in authẽ. de iud.§.ne autem.col.vj.

t *Legato. Prodest.* vt ab eo tempore in antea reipub. causa videatur abesse: & non tantum quando iter incipit arripere: sicut tempus suæ vacationis concessum non statim ex die reuersionis numeratur: sed cum quodam temporis lazamento: vt supra de va.mu.l.tempus. R. & fa.ff.qui. ex cau. ma.l. qui mittuntur.§. sed & si. versi. similiter.

u *Cognoscit.* supra de iud.l.ij.§.sed si dubitetur. & supra ad muni.l. de iure. in prin.& supra eod.l.ij.§.j.&.l.j. Accursius.

x *Filio. Vacatio.* quæ est biennij: vt.C. eodem.l.ij. & de mu.& ho. non con.l.ij.in fin. lib.x.

y *In stipẽdiis.* aliàs impendiis. & dic semper id est laboribus personæ. & fa. C. de mu. & ho. non con. inter pa. & filium.l.j. & fi.lib.x.

z *Filius. Biennii.* sic ergo biennio excusatur: vt infra.l.proxi. &.C.eod.l.iij.& facit supra de mune. & hono. l. & qui.§. quãuis. & infra eod.l. vicarius. & supra eod.l. sciendum. §. legati. & supra.l.proxi.

a *Aulus. Vacationis.* scilicet biénij: vt ff.l.proxi.&.j.l.proxi.

b *Litigetur.* supra de vac.mu. l. legato. &.ff. de mu.& ho.l.æstimationem.§.fina. Accur.

c *Conceditur.* C.eod. l.ij. & de mu. & ho.nõ con.l.ij.in fi.lib.x.

d *Alienis.* si spõte vellet gerere. nã si ex necessitate, puta pupillæ suæ nomine, secus: vt j.l. legatus. &.l. proxi in princip. &.l.legatus creatus. &.l.si absenti. §.j. Accursius.

e *Aulus. Experiri.* quo casu sicut alium conuenit legatus, vt hic, sic respondere debet eidem se conuenire volenti: vt supra de iudi.l. qui non cogitur. & fa. supra.l. proxi.in fin.& infra.l.proxi. in princip. & supra de iudi. l. ij.§. sed & si agant. ibi, non tamen &c. Accursius.

f *Legatus. Agere potest.* vt.j. l. proxi. §. qui. &.l. is qui. &.l. eundem.§. ante. & supra.l. Paulus.ij.§. Paulus. sed certe immo videtur quòd agere possit quandocũque vult: vt supra de iudi.l. ij.§. sed si agant &c. Sol. nõ agunt, vt hic, quin aduersus omnes se defendant, vt ibi: vel non agunt, si damnũ est reip. vt hic. aliàs sic: vt ibi, ad quod supra ad muni.l.fi.ij. respon. In certis casibus tamen agit, & se nõ defendit: vt in ea.l.§. sed si agãt. & hic subiicit, &.j.l.proxi.§.j.&.l.legatus. & supra eod.l. Paulus.

g *Parata sunt.* vt supra eod.l. proxi. &.j.l. proxi.§.j.& supra de iudi.l.ij.§. sed si agant.

Non

[vulg. in arenã miss.]

ff His qui non gratuitam legationem susceperunt, legatiuũ[a] ex forma[b] restituitur.

III. Africanvs libro tertio Quæstionum.

CVm quæritur, an in eũ qui in legatione sit, actio dari debeat: [c] non tam interest vbi quis [d] aut crediderit, aut dari stipulatus sit: quàm illud, an id actum sit vt legationis tempore solueretur. [e]

IIII. Marcianvs libro duodecimo Institutionum.

SCiendum est, debitorẽ reipublicæ [f] legatione fungi nõ posse. & ita diuus Pius Claudio Saturnino & Faustino rescripsit. [g] Sed & eos quibus ius postulandi non est, legatione fungi nõ posse: & ideo [*] harena missum, [h] non iure legatũ esse missum [i] diui Seuerus & Antoninus rescripserunt. Debitores [k] autem fisci nõ prohibentur legatione [l] fungi. ff Si accusatio alicuius publicè instituta sit, nõ est compellendus accusator ad eum legationem suscipere, qui se amicum vel domesticum dicit [m] eius qui accusatur. & ita diui fratres Aemilio Rufo rescripserunt. ff Legati vicarios dare non alios [n] possunt, nisi filios [o] suos. ff Ordine [p] vnusquisque munere legationis fungi cogitur: & non aliàs compellendus est munere legationis fungi, quàm si priores qui in curiã lecti sunt, [q] functi sint. Sed si legatio de primoribus [r] viris desideret personas, & qui ordine vocãtur, inferiores sint: nõ esse obseruandum ordinem diuus Hadrianus ad Clazomenios rescripsit. ff Præcipitur autem edicto diui Vespasiani omnib⁹ ciuitatibus, ne plures quàm ternos [s] legatos mittant.

V. Scaevola libro primo Regularum.

LEgato tempus prodest [t] ex quo legatus creatus est, nõ ex quo Romã venit. Sed si non constat, legatus sit, an non: Romæ prætor de hoc cognoscit. [u]

VI. Vlpianvs libro quarto de Officio proconsulis.

FIlio propter patrẽ legationis vacatio [x] ne concedatur, imperator noster cũ patre Claudio Callisto rescripsit, in hæc verba: Quod desideras, vt propter legationem patris tui à legatione tu vaces: in interuallis honorum qui sumptum habẽt, rectè obseruatur: in stipẽdiis [y] legationũ, quæ solo ministerio obeuntur, diuersa causa est.

VII. Papinianvs libro primo Responsorum.

FIlius decurio pro patre legationis officium suscepit. ea res filium quo minus ordine suo legatus proficiscatur, nõ excusat: pater tamen biennij [z] vacationem vindicare poterit: quia per filium legatione functus videtur.

VIII. Pavlvs libro primo Responsorum.

PAulus respondit, eum qui legatione functus est, intra tempora vacationis [a] præfinita non oportere cõpelli rursus ad defendendum publicum negotium, etiam si de eadem causa litigetur. [b] ff Imperatores Antoninus & Seuerus Augusti Germano Siluano. Legatione functis, biénij vacatio cõceditur: [c] nec interest vtrũ legatio in vrbe, an in prouincia agentibus nobis, mandata sit. ff Paulus respõdit, eum qui legatione fungitur, neque alienis, [d] neq; propriis negotiis se interponere debere: in qua causa non videri eum quoque cõtineri, qui cum amico suo prætore gratis consilium participat.

IX. Idem libro tertio Responsorum.

PAulus respondit, de eo damno quod legationis tẽpore legatus passus est, posse eum etiam legationis tempore experiri. [e]

X. Idem libro primo Sententiarum.

LEgatus antequã officio legationis functus sit, in rem suam nihil agere potest: [f] exceptis his quę ad iniuriã eius vel damnum parata [g] sunt. ff Si quis in munere legationis antequam

BIU Cujas

a *Non restituuntur.* an autem possunt peti: quod videtur: vt in aduocato fisci: vt. C. de aduoc. di. iudi. l. post duos. & de aduo. diuer. iudicum. l. iubemus. §. fin. videtur enim perfunctus defunctus: vt ar. j. de var. cog. l. j. §. diuus. & supra de offi. asses. l. diem. & de statulib. l. cum hæres. §. Stichus. & ad Tertul. l. ij. §. confessi. & de condic. ob cau. l. si pecuniam. j. respon.

b SI *absenti.* supra ad munic. l. Titio.

c *Gratuitā.* id est spōte. aliàs non suscepta quomodo alij dare potest? & est speciale hic, quando absens: & sic intellige. j. eod. l. vicarius. aliàs contra supra eo. sciendum. §. legati. & facit supra eo. l. filio. & l. filius. vel dic gratuitam propriè: vt. ſ. l. ij. in fi. vel si legatiuum habet, non potest delegari alij. Accur.

d *Suum negotium.* quo lucrum capiet. secus si damnum satagit pulsare, iniuriámve repellere: vt supra proxi. l. Paulus.

e *Participem.* vel contutorem.

f *Dicebat.* Necessitas eum excusat. ad quod supra de postu. l. j. §. his igitur. versi. sed est æquissimum. & l. puto. in princip. & l. pen. & fin. & de aduoc. diuer. iudicum. l. iubemus. §. ad hæc. & l. petitiones. §. ad hæc. & supra l. proxi. in prin.

g L*Egatus creatus. Nicopoli.* nomen ciuitatis vnde erat legatus. Et est speciale in domo: quæ est tutissimum cuique refugiū: vt &. ſ. de in ius voc. plerique. In aliis contra. vt hic subiicit.

Bonus cuique tutissimum refugium est.

h *Emit.* ſ. legatus.

i *Obstringi.* vt &. ſ. l. Paulus. §. fin. &. l. legatus. in princ. &. l. si absenti. §. j.

† *Libera legatio est, ciū quis honoris causa, & nihilo tenus legationē obit. vide hic Bud. E. P.*

k *Vicarius.* pone exē plū. ſ. l. absenti. in prin. vel vt. ſ. l. filio. &. l. filius. ne sit contra ſ. l. sciendum. §. legati.

l *Cogetur.* vt. ſ. eo. l. filio propter patrem.

m *Qui libera.* id est liberat⁹. qa est finita: vt supra de iudi. l. ij. §. omnes. versi. plane. & supra quibus ex cau. maio. l. nō videtur.* & de re mili. l. j. & supra tit. ij. l. tempus. vel dic liber abest, & non tanquam legatus: quod in idem recidit.

** non vere dicitur.*

n *Si qui legatione. Libellum.* conuentionalem. sed ob. ſ. l. legatus ante. in prin. Respō. vt hic. Item fallit hoc in casibus: vt ibidem not. Item argu. supra de in ius vocan. l. libertus.

o *Eundem plures.* scilicet perfecta prima, adeo quòd cogatur post biennium: vel etiam vna vice potest cōmitti pro pluribus negotiis ad plura loca vel vnum. Accursius.

ad patriam reuerteretur, decessit: sumptus qui proficiscenti sunt dati, non restituuntur.*

XI. IDEM libro singulari de iure libellorum.

SI absenti[b] iniuncta est legatio, eámque gratuitā[c] suscepit: potest quis & per alium legationem mittere. ¶ Qui legationis officio fungitur, licet suū negotium[d] curare non potest, magnus tamen Antoninus permisit ei pupillæ nomine & instruere & defendere causam, licet legationi quā suscepit, nondum renuntiauerit: præcipuè cū participem[e] officij ipsius absentem esse dicebat.[f]

XII. SCAEVOLA libro primo Digestorum.

LEgatus creatus à patria sua, suscepta legatione in vrbem Romam venit, & nondum perfecta legatione domum quę erat in ipsius ciuitate Nicopoli, ſ emit.[h] quæsitum est, an in senatusconsultum inciderit, quo prohibentur legati ante perfectam legationem negotiis vel priuatis rebus obstringi.[i] Respondit, non videri teneri.

XIII. PAPINIANVS libro primo Responsorum.

VIcarius[k] alieni muneris vo luntate sua datus, ordine suo legationem suscipere non admissa biennij præscriptione cogetur.[l]

XIIII. VLPIANVS libro septuagesimoquarto ad Edictum prætoris.

QVi libera[m] legatione† abest, non videtur reipublicæ causa abesse. hic enim non publici commodi causa, sed sui abest.

XV. MODESTINVS libro septimo Regularum.

IS qui legatione fungitur: libellum[n] sine permissu principis de aliis suis negotiis dare non potest.

XVI. IDEM libro octauo Regularum.

EVndem plures[o] legationes suscipere prohibitum non est: præsertim[p]* si & sumptus[q] & itineris† compendium suadeat.[r] ¶ Ante legationem susceptam si cui negotiū moueatur: etiam absens defendi debet: susceptā[s] [verò] legatione nō nisi iniuncto munere fungatur.[t]

XVII. POMPONIVS libro trigesimoseptimo ad Quintum Mucium.

SI quis legatū hostium pulsasset, contra ius gentium id cōmissum esse existimatur: quia sancti[u] habentur legati. Et ideo si cùm legati apud nos essent gentis alicuius, bellum eis indictum sit: responsum est liberos[x] eos manere: id enim iuri gentium conueniens* esse. Itaque eum qui legatum pulsasset, Quintus Mucius dedi hostibus quorum erant legati,* respondit vtilius esse: quem hostes si non recepissent, quæsitum est an ciuis Roman⁹ maneret: quibusdam existimantibus manere, aliis contra: quia quem semel populus iussisset dedi, ex ciuitate expulisse[y]* videretur: sicut faceret cùm aqua & igni interdiceret:[z] in qua sententia videtur Publius Mucius fuisse. Id autem maximè quæsitum est in Hostilio* Mancino, † quem Numantini[a] sibi deditum non acceperunt: de quo tamen lex postea lata est, vt esset[b] ciuis Romanus:[c] & præturam quoque gessisse dicitur.

p *Præsertim.* scilicet sunt vera prædicta. Accursius.

q *Sumptus.* scilicet sufficiens maxime. nam & gratis suscipere potest: vt supra. l. ij. §. fina.

r *Suadeat.* aliàs subeat.

s *Susceptā.* negotium motum.

t *Fūgatur.* id est functus sit: & isto secundo casu si feratur sententia in eum, vel in aliquo in eum procedatur per quod ius suum lædatur, restituitur: vt not. supra de in integ. restitu. l. fin. in alio denegatur ei restitutio: verū vtroque casu debet se defendere per se vel per alium. & si non sit qui eum defendat, mittitur aduersarius in possessionē: vel restituitur aduersus ipsum legatum: vt supra ex quibus cau. ma. l. item. §. j. & l. sequen. & l. sed & si per præ. §. j. & fin. & fa. ſ. eum qui ap. l. j. &. ij. & quod ibi not. &. ſ. l. proxi. &. ſ. iudi. solui. l. si reus.

** Flo. nō est præterea. si. † id est cum minore dispendio plures simul obiri legationes, quā separatim possint. Bud. hic.*

** Flo. conuenit*

u *Si quis legatum Sancti.* id est inuiolabiles: vt &. ſ. de re. diui. l. sanctum. §. j.

** Flo. legati, solitus est respondere quem*

x *Liberos.* secus si ex alia causa: vt. ſ. de cap. l. in bello. ij. respon.

y *Expulisse.* scilicet perpetuo. ad quod supra de capi. demi. l. amissione. §. qui desiciunt.

** Fl. expulsisse*

z *Interdiceret.* vt institut. de capi. demi. §. minor.

a *Numantini.* erant hostes qui voluerunt Hostilium, quòd offenderat eorum legatos. aliàs est manumissum. & legunt per. l. supra de captiuis & postlimi. reuer. l. v. §. fin. sed prima placet.

** Vide Bud. hic. † Cic. lib. 1. de Orat. & lib. 3. Off. Aul. Gel. li. 10. cap. 20.*

b *Vt esset.* id est remaneret. sic. ſ. de iudi. l. Iulianus.

c *Ciuis Romanus.* quasi insit in deditione ea tacita cōditio, si ab hostib⁹ admittatur. Quædam enim quandoque tacite intelliguntur, vt si erranti possess. tradat, non videtur tradens perdere, cum errans non quærat: vt supra de adquiren. possess. l. si me in vacuam. Item si creditor permisit vendi pignus: ita nocet, si venditio secuta est: vt supra quibus modis pig. vel hypo. sol. l. sicut. §. quæ voluntate. & supra de fideiuss. l. si stipulatus. §. pe.

DE ADMINISTRATIONE rerum ad ciuitates pertinentium.

TITVLVS VIII.

Quod relinquitur ciuitati ad certum vsum expendendum, non debet expendi ad alios vsus. Franciscus.

I. VLPIANVS libro decimo Disputationum.

QVod ad certā speciē ciuitatis relinquitur: in alios vsus conuertere nō licet.[d]

II. IDEM libro tertio Opinionum.

d *Non licet.* a nisi in casibus: vt. j. l. legatā. &. ſ. de vsu & vsufr. leg. l. legatum ciuitati. &. j. de ope. pub. l. pe. & de polli. l. imperatores. in fin. &. C. de expen. ludo. l. j.

a Facit ad id quod voluit gl. in. c. 1. §. qui rei. de coll. in prag. sanc. in ver. pluralitatis. in 7. col.

BIU Cujas

& fa.supra de iur.& fac.igno.l.pe.§.fi. & de vsu & vsufru.lega.l. quidam.& de an.lega.l.liber.§.Lucius.

Non vtiq;.[CASVS.] Aliqua pacta quæ sunt apposita in præteritis locationibus, non spectantur in futuris. Item quod quis prohibetur pro se exercere, nec per alium facere potest: & sic decurio qui per se prædia ad colendū cōducere non potest, nec per alium debet cōducere: & si contra facit, reuocatur quod factū est. Itē qui emit frumētum à repub. si soluit pretium in aliā rationē q̄ frumentariā: adhuc soluere tenetur, & cōtra eum absentem potest de hoc dari sententia. Itē debitor ex frumentaria causa debet soluere cito, & debet cogi ad soluendum per præsidē prouinciæ. Itē pecunia data ad comparationem frumenti, debet restitui ciuitati, non compensari: & si pecunia frumētaria in alios vsus sit cōsumpta, quàm quibus destinata erat: reddi debet ciuitati à procuratore reipublicæ. Item si pecunia frumentaria reddatur ciuitati cum vsuris fiscalibus, satis est: nec vsura vsurarum debetur: & hoc dicit hæc.l. vsq; ad.§.grani.[GRANI.] Die casum vt in glo. Secūdo dicit: procurator reipub. nominauit quendam officialem, qui tunc temporis erat idoneus: postea factus est non idoneus ex aliquo fortuito casu, cui prouidere nequiuit. procurator reip. huius nomine non tenetur. Item si duo magistratus vel collegę habeant administrationem rei ad ciuitatem pertinentis, & vnus male gerat: tenetur & alter ciuitati: & quod vnus soluit ciuitati pro mala gestione alterius, recuperat ab eo pro quo soluit, & ab eius hæredibus. [CONDVCTORE.] Conductor operis publici fraudulenter gessit: & propter hoc punitus fuit in aliqua pœna. fideiussor eius idem opus extruendum alij locauit: nec perfectum est. dicitur quòd hic fideiussor tenetur etiam in vsuras pecuniæ quæ erat soluta pro mercede conductori: tum quia fideiusserat in omnem causam, tum quia secundo locando videtur suum periculum agnoscere. Item qui fideiusit pro conductore vectigalis in vniuersam conductionem, in vsuris quoque videtur fideiubere: & sic in eis tenetur, nisi aliud esset dictum. In vltima autem parte legis dic casum vt in glos. quæ incipit, qui emit &c. Franciscus Accursius.

*al. colat

*Flo. vsurpatam

*Flo. sua causa

*Hal. ideóque

NOn vtique [a] de exemplo posterioris locationis, præteritarum conductionum quæ suam legem habuerunt, rationē iniri oportet. ¶ Quod quis suo nomine exercere prohibetur, id nec per subiectam personam agere debet. [b] Et ideo si decurio subiectis aliorū nominibus prædia publica locat, *quæ decurionibus cōducere nō licet: [c] secūdum legem vsurpata [d] *reuocentur. [e] ¶ Quod de frumētaria ratione in alium vsum [f] cōuersum est, suæ causæ* cum incremento debito [g] restituatur: idque* & si contra absentē pronūtiatum est, inanis [h] est querela: ratio tamen administrationis secundum fidem acceptorum [i] & datorū [k] ponatur. [l] ¶ Frumētariæ pecuniæ suo nomine debitor [m] quamprimum [n] soluat. Necessaria enim omnibus rebuspublicis frumentaria pecunia moram solutionis accipere nō debet: sed debitores quos ex eadē causa habet, [o] ad solutionem per præsidem prouinciæ cōpellantur. ¶ Ad frumenti cōparationem pecunia data,* restitui ciuitati, nō cōpensari [p] in erogata debet. Sin autē frumētaria pecunia [q] in alios vsus q̄ quibus destinata est, conuersa fuerit, veluti in opus balneorū publicorum: licet ex bona fide datum probatur, compensari quidem frumentariæ pecuniæ non oportet: solui [r] autem à curatore reipublicæ iubetur. ¶ Si indemnitas debiti frumentariæ pecuniæ cum suis vsuris [s] sit: [t] *immodicę & illicitæ dispensationis* modus non adhibetur: id est, ne commodorum commoda, & vsuræ vsurarum incrementum faciant. [u] ¶ Grani æstimationem per iniuriam [x] post emptionem ablati, quæ rationibus publicis refertur, curator reipublicæ domino restitui iubeat. [y] ¶ Si eo tēpore quo nominatus est, idoneus, [z] postea lapsus [a] facultatibus, damnum debitis reipublicæ dederit: [b] quia fortuitos casus nullum humanum cōsilium prouidere potest: [c] creator hoc nomine nihil præstare debet.

*Flo. pecuniam datā

*est versus

*Flo. sit.

*Flo. cōparationis

a *Non vtique.* volebat fiscus à primo quod habebat à secundo.

b *Agere debet.* Hic not. quatuor. Primo quod non possum per me, nec per alium: vt hic, &.ff.de tuto. & cura.da.l.scire.§. si mater.&.ff.de contrahen.emptio.l.non licet.&.C.de hęredi.instit.l. neque per se.& de distract.pig.l.& qui sub imagine. & de vsur.l. eos.in fi.&.ff.de aucto.tut.l.pupillus.§.item ipse tutor.versi.sed si per interpositam.&.ff.ad Mace.l.sed Iulianus.in prin.&.l. filiū.& qui & à qui.l.si quis integris.§.fin.&.C. de contractibus iu.l.j.in fi.&.ff.de fal.l.diuus.ij.respon. & de vsuca.l.Labeo.§. sed eum.& de bo.lib.l.quæritur. &.C.de pœ.iudi.l.j. Secundo quod possum per me,& per aliū.ad quod.ff.de leg.j.l.fi mihi.§.regula.& de iniur.l.sed si vnius.§.idem Iul.versi.idem ait & si. Tertio, quod per me non possum, possum tamen per aliū: vt &.ff.de off. præfe.vr.l. fin.& man.l.si mandauero.ij.§. si hi. &.C. de procur.l.quicūque. &.ff.de adquiren.hære l. Antistius.§.fina.&.ff. quæ res pig.obli.l. Aristo.vbi de hoc dixi. Quarto quòd aliqua per me possum, quę non per aliū.ad quod.ff.an per ali. causa appel.l.j.& de pub.iudi. l.pen.§.j.&.C.de his qui ve.æta.impe.l.ij.

c *Non licet.* vt &.C.loca.l.curialis. verū si succedat ei qui habet ea conducta, remanebit in cōductione: vt.ff.de decu.l. decurio.& arg.ff.de re mili.l.milites prohibentur.in fi.& de fal.l.j.§.pen.

d *Vsurpata.* id est in malum vsum ducta.

e *Reuocentur.* vt & supra de iure fis.l.aufertur.§.quod à præside.

f *In alium vsum.* qui emit frumentum à repub. si soluit pretium in aliam rationē quàm frumentariam, reip. adhuc soluet: vt &.C.de compen.l. si ex venditione. & redditur ei quod soluit: vt subiicit. Vel dic verius q̄ fuit pecunia data alicui vt emeret frumentum reipub. qui in aliū vsum reipub. cōuertit: debet reddere statim, si respu. ei restituit quod in alium vsum est conuersum: vt.j.§. ad frumenti.&.§. si autem.

g *Debito.* cum vsuris, dicti.§.ad non cū vsurarū vsuris: *frumenti,* vt.j.§.si indemnitas.

h *Inanis.* id est valet etiā cōtra absentem.& est speciale, regulariter cōtra.ff. de re iudi.l.de vnoquoque. Accur.

i *Acceptorum.* pro frumento emendo.

k *Et datorum.* in aliū vsum.

l *Ponatur.* nisi tantum ei restituatur à repub. quantum in alium vsum posuit, & ipse totam frumentariam pecuniam reddat: vt.j.§.si autem.

m *Debitor.* vel emptor, vel qui acceperit pecuniam ad emēdum: vt.ff. proxi. respon. dixi.

n *Quamprimum.* id est cito. ad quod supra de iure fis.l. in fraudem.§. fiscalibus.

o *Habet.* si habes in litera, habent: dic, respublica, & debitor frumētarius. Si vero habes, habet: dic, respub. vel verius, scilicet debitor frumētariæ pecuniæ: vt.ff. de iure fis.l.iij.§.multa.&.C.quādo fiscus vel priua.l.si debitum non inficiantur.

p *Compensari.* vt &.C.de compen.l.in ea.&.l.fi.& supra de iure fis.l.aufertur.§.qui compensationem.

q *Pecunia.* data ad compensationem frumenti: vt prædixi.

r *Solui.* id est reddi.

s *Vsuris.* scilicet fiscalibus, quæ sunt semisses: vt.ff. de vsu.l.cum quidam.§. si debitores. at si in suum vsum, tunc centesimæ: vt.ff. de nego.gest.l. qui sine.

t *Sit.* vel soluta, vel soluenda.

u *Faciant.* vt &.C. ex qui. cau. infa.ir.l. improbum. &.C. de vsu.l.pen.

x *Per iniuriam.* aliquis emit à repu. frumentum, & pretium soluit vt debuit. sed frumentum fuit emptori à repub. postea ablatū: vel non traditum. certe est reddendū pretium. vel dic q̄ fuit traditum, & per extraneū euictum. nam tenetur fiscus ad pretiū reddendum. sed tunc est contra.ff. de euict.l.si per imprudentiā. quia hic dicit, per iniuriam. & dicit q̄ prima facie videbatur iniuria, sed non erat: nec tamen fiscus tenetur ad interesse: vel vltra æstimationem, etiam si promisit: vt.ff. de iure fis.l. si procurator. vel dic quòd etiam si per iniuriam est euictum, tamen ad pretium tenetur: vt sit speciale contra fiscum: cum aliud sit pro eo: vt.d.l.si procurator. ad quod.C. commu. de lega.l.fi.§.fin.

y *Iubeat.* aliàs iubeatur restituere, scilicet à præside prouinciæ. & fa.ff. de acti.empt.l.si sterilis.§.cum per venditorem.

z *Idoneus.* aliquis officialis à curatore reipublicæ: vt.C. de peri. no.l.j.lib.xj.& facit.ff. de fideiuss.l. fideiussores. & de magi.con.l. j.§.si magistratus. Accursius.

a *Lapsus.* subaudi, est fortuito casu.& hic officialis.

b *Dederit.* patiendo debitores reipub. fieri non soluendo.

c *Potest.* vt supra de admin. tuto.l.si res pupillaris.&.C.de pig. act.l.quæ fortuitis. Accursius.

Pacti.

¶ Ius reipublicæ pacto [a] mutari non potest, quo minus magistratus collegę quoque nomine conueniãtur in his speciebus in quibus id fieri iure permissum est. [b] Actio autem quę propterea in collegam decerni solet: ei qui pro altero depẽdit, ex ęquitate [c] competet. quod depensum *esse per collegam [d] in magistratu probabitur, solui & ab hæredibus eius præses prouinciæ iubet. ¶ Idem ex eodem libro. Cnoductore perficiendi operis punito, [e] fideiussor qui pro eo interuenerat, idem opus extruendum alij locauerat. Nec à secundo redemptore opere perfecto, vsurarum præstationem hæres fideiussoris recusare non debet: cùm & prior causa in bonæ fidei contractu in vniuersum [f] fideiussorem obligauerit, & posterior locatio (quia suum periculũ agnouit) solidæ præstationi reipublicæ eum substituerit. [g] ¶ Qui fideiusserint pro conductore vectigalis: in vniuersam conductionẽ, in vsuras quoque in iure conueniuntur: nisi propriè quid in persona eorum verbis obligationis expressum est. [h] Sed si in locatione fundorum, [i] pro sterilitate temporis, boni viri arbitratu in soluenda pensione cuiusque anni pacto cõprehensum est: explorata lege conductionis, fides [k] bona sequenda est.

*Flo. depẽsum pro collega i mag.

a *Pacto.* inito inter ipsos magistratus: vt supra de pact. l. ius pu. &. ĭ. de regu. iur. l. neque pignus. §. j. &. l. nec ex prætorio. nisi quo ad hoc, quia primo conuenietur ille: vt supra de magi. con. l. j. §. si magistratus.

b *Permissum est.* quod est semper, nisi quãdo à iudice fit diuisio. Sed & tũc si prohibere potuit: vt. j. l. proxi. & l. pen. §. antepe. & no. s̆. ad muni. l. imperatores. Accursius.

c *Ex æquitate.* scilicet vtilis nego. gest. vt s̆. de tu. & ra. distr. l. j. §. nunc tractemus. & de nego. gest. l. soluendo.

d *Collegam.* id est per eum qui erat collega in magistratu.

e *Punito.* in pœna aliqua, cum fraudulenter admiserit: vt. ĭ. l. vlti. §. iiij. nõ autem sortem. i. mercedem, quam acceperat, restituet. & ideo eius infra dicit præstari vsuras. Sed oppo. C. de vsur. l. eos. §. pen. vbi nec occasione pœnæ. Respõ. ratione doli fuit pœna inflicta: at vsura ratione moræ.

f *In vniuersum.* hoc dic vt. ĭ. proxi. respon.

g *Substituerit.* quasi sequelam: vt. s̆. de insti. l. cuicũque. §. item fullonum. cum concor. Ac.

h *Expressum est.* vt. s̆. de fideiu. l. fideiussores §. j. & fac. C. de pact. inter emp. l. in initio. & C. de fideiuss. l. fideiussor. & de verbo. obli. l. si seruum. §. nũc videamus. in fin. &. s̆. loca. l. quæro. & quod ibi no. &. C. quod cum eo. l. si mãdator. &. s̆. ad muni. Lucius. §. j. &. s̆. de fideiuss. l. si quis pro. §. j.

i *Fundorum.* quia timebatur sterilitas, actum fuit vt pensio cuiuslibet anni æstimaretur arbitrio boni viri. sed tunc est contra supra loca. l. si merces. in prin. Respon. hic speciale: vel dic, boni viri, scilicet certi. vel pone secundo quòd tantum deminutio debet fieri arbitrio boni viri cuiusque anni. s. quo contigerit sterilitas. Et sa. s̆. loca. & conduc. l. ex conducto. §. fi. &. l. seq.

k *Fides.* quæ est vt seruetur pactum: vt supra de pact. l. j. in prin cipio. Accursius.

Vratores.] *CASVS.* Quidam erant curatores alicuius officij communis: & in omnibus in solidum certa pecunia publica danda erat, data est cuique pars sua pecuniæ, & sic diuisim. dicitur quòd propter hoc non liberatur vnusquisque ab obliga. in solidum. Vlpia. tamen dicit, gerentem primo conueniendũ, ad similitudinem tutorum. Item si curator reipu. locauit prædiũ vsque ad quinquenniũ, non exacta idonea cautione: deinde conductor remansit in conductione etiam post quinquenniũ: est factus debitor reip. quia approbare videtur, dimittendo ei prædium. nõ idem in vectigalibus erat constitutũ: immo quilibet curator pro suo tẽpore tenetur. Item si curator reip. animo nouandi promisit creditoribus reipu. dicitur ꝙ ex hoc liberatur respu. & ipse tenetur ex officio: secus si constituat se soluturũ. Item patre electo curatore reipub. filius eius non cogitur pro eo fideiubere, etiam si prius esset emancipatus à patre. Item si fideiussor magistratus dedit pignora: tenentur pignora in eum casum, cum solidum à magistratu seruari non possit. hoc dicit cum. l. seq. Fran.

l *Periculo.* scilicet solidi.

m *Vlpianus.* scilicet dicit quod sequitur, vel quod præcedit.

n *Prior tamen.* aliàs incipit lex. & fa. C. si tutor non gest. l. j. &. ij. &. C. de conue. fisc. de. l. iiij. &. s̆. de admi. tuto. l. tutores. §. in eum. &. C. quo quis ordi. con. l. j. & de admini. tuto. l. fin. Sed arg. con-

¶ Vratores communis officij diuisa pecunia quã omnibus in solidum publicè dari placuit: periculo [l] vice mutua non liberantur. Vlpianus: [m] prior* tamen [n] exemplo tutorũ conueniendus est is qui gesit. ¶ Ex eodem libro. Prædium publicũ in quinque annos, idonea cautione non exacta, curator reipublicæ locauit. Cæteris annis [o] colonus si reliqua [p] traxerit, & de fructibus prædij mercedes seruari non potuerint: [q] successor [r] qui locauit, tenebitur. Idem in vectigalibus nõ ita pridem constitutum est: scilicet vt sui temporis [s] singuli [t] periculum præstarent. ¶ In eum [u] qui administrationis [x] tempore creditoribus [y] reipublicæ nouatione facta [z] pecuniam cauit: post depositum officium actionem denegari [a] non oportet. Diuersa causa est eius qui solui constituit. similis etenim videtur [b] ei qui publicè [c] vendidit, aut locauit. ¶ Filium pro patre

*vulgò, lapis caput est Prior &c.

n *Prior tamen.* aliàs incipit lex. & fa. C. si tutor non gest. l. j. &. ij. &. C. de conue. fisc. de. l. iiij. &. s̆. de admi. tuto. l. tutores. §. in eum. &. C. quo quis ordi. con. l. j. & de admini. tuto. l. fin. Sed arg. contra. s̆. de cura. bo. dan. l. ij. §. fina. sed est ibi ratio, vt ibi dixi. Item facit quod not. s̆. ad muni. l. imperator. & facit supra de admini. tuto. l. etiam. & infra. l. vlti. §. penul.

o *Cæteris annis.* vltra quinquennium.

p *Reliqua.* id est debitor fisco esse cœpit.

q *Non potuerint.* scilicet à colono.

r *Successor.* scilicet eius qui &c. id est alius curator. & dic, tenebitur, scilicet reipu. quia approbare videtur dimittendo ei prædium: vt. s̆. ad muni. l. Titio. §. j. sed duo quæro. primo, si ante quinquenniũ finiuit suum officiũ curator qui locauit, cuius sit periculum extunc? Respon. suum, quo ad rempu. vt statim subiicit. non tamen amodo tenebitur: vt. ĭ. proxi. no. Ité quid si durauit offi. vltra quinquenniũ: cuius est periculũ eius tẽporis? Respon. huius locatoris. nam si efficitur periculum alterius per approbationẽ: multo magis remanet huius in offi. durantis.

s *Sui tẽporis.* id est suæ locationis. amodo ergo innuit facturũ idẽ. Sed quid differt locatio à vectigali? Respõ. multũ: quia altero casu transit dominiũ vtile, vel effectus: altero nõ: vt supra si ager vecti. per totum.

t *Singuli.* curatores reipublicæ.

u *In eum.* potestatẽ, vel alium officialem.

x *Administrationis.* scilicet suæ. Accur.

y *Creditoribus.* qui mutuauerunt reipub.

z *Facta.* per hoc rempub. liberauit.

a *Denegari.* creditoribus qui nouauerunt.

b *Videtur.* scilicet is qui nouauit, secundũ Azo. & sic tenetur ex omni alio contractu etiam finito officio, præterquam de constituta. sic in simplici procuratore: vt. s̆. de procu. l. procurator qui pro euic. Sed quæ est ratio in consti. secundũ eum? Respon. forte constituit ad fidẽ debiti protestandã, non animo se obligãdi: vt. s̆. de insti. l. fi. aliàs in consti: videtur idẽ quod in aliis: ar. s̆. de cõsti. pec. l. Titius. sed H. dicit finito officio magistratum nõ teneri ad instar tu. vt. C. quod fal. tu. aucto. l. j. nam hic vt tutor ex necessitate suscipit magistratũ: vt. s̆. de mu. & ho. l. si quis magistratus. & hic exponit. Similis ei videtur is qui constituit &c. & in stipulatione facta animo nouãdi, est ideo, quia eo animo fecerit. ad quod supra quod fal. tu. au. l. v. &. d. l. Titius. de consti. pecu. Vel dic tertio secundum Al. quia refert in administratione ciuitatis, vtrum spõte se obliget, an necessitate. Primo casu obligatur ipse, & non ciuitas: & deposito officio nõ liberatur: vt hic, &. d. l. procurator qui. si autem ex necessitate, tunc obligatur ipse & ciuitas: vt. s̆. si cer. pe. l. ciuitas. & in isto casu siue administrator sit cõuentus, & non sit soluendo, siue ciuitas, non liberatur alter istorũ, etiam si cum altero iudiciũ sit cœptum: sed regressum habet creditor ad alterum, altero existente non soluendo: vt ar. s̆. de his qui deie. l. iiij. & de interr. act. l. qui ex parte. non ob. eo quod dicitur. s̆. de solu. l. solutionem. quia illud est verum, cum iudicium accipiens sit soluendo. & sic intelligit Al. etiam finito offi. sed media probabilior est, & pro ea. s̆. fami. erciscun. l. qui erat. nec ob. s̆. quod iussu. l. pe. quia tenetur durante off. Vel dic etiam postea: quia nõ in vtilitatem ciuitatis iusserat. nam sic esset in tutore: vt no. s̆. de ac. emp. l. Iulianus. §. idem Iulianus.

c *Publicè.* id est reipub. nomine, curator puta.

BIU Cujas

a *Non oportet.* vt &.ſ. de mune. & hono.l. æſtimationem.§. inuitus.&.C.ne filius pro pa.l.patris.& ſic ecõtra nec pater pro filio:vt.ſ.de mune.& ho.l.iij.§.quod pater.&.l.honor.§. plebeij.

b *Conuenitur.* fideiuſſor.ad qđ.ſ.ad muni.l.Lucius.§.imperator.

c *Non potuerit.* ſic.ſ. ad mu.l.libertus.§.j.&.C. de decu.l.j.lib.x. &.ſ. de iure fiſ.l. Moſchis. ſed contra.C. de fideiuſ. l. iure noſtro. ſol.ſpeciale hic & prędictis.ll. quando apud rẽpub. pro officio. ſed in contrario apud priuatũ.Item hic pro magiſtratu: in contrario pro priuato. ſed hodie idem in priuato: vt in authen. de fideiuſ. §.j. &.ij.col.j.

curatore reipublicæ creato cauere cogi nõ oportet.[a] nec mutat quòd in eum pater emancipatum priuſquam curator conſtitueretur, partẽ bonorũ ſuorum donationis cauſa contulit. ℣ Pro magiſtratu fideiuſſor interrogatus, pignora quoq; ſpecialiter dedit. In eum caſum pignora videntur data, quo rectè conuenitur:[b] videlicet poſtquã res ab eo ſeruari nõ potuerit,[c] pro quo interceſſit.

IIII. VALENS libro ſecundo Fideicommiſſorum.

LEgatam municipio pecuniam, in aliã rem quàm defunctus voluit, conuertere citra principis auctoritatem non licet:[d] & ideo ſi vnũ opus fieri iuſſerit, quod Falcidiæ legis interuentu fieri nõ poteſt: permittitur ſummam quæ eo nomine debetur, in id quod maximè neceſſarium reipublicæ videatur, cõuertere. Si verò* plures ſummæ in plura opera legãtur: & legis Falcidiæ interuentu id quod relinquitur, omniũ operum extructioni non ſufficit: permittitur in vnum opus quod ciuitas velit erogari.[e] Sed municipio pecuniam legatã vt ex reditu eius venatio aut ſpectacula edantur, ſenatus in eas cauſas erogari vetuit:[f] & pecuniam eo[nomine] legatam, in id quod maxime neceſſarium municipibus videatur, cõferre permittitur: vt in eo munificentia eius qui legauit, inſcriptione[g] notetur.[h]

* *Flo. conuertere, ſine plu.*

d *Non licet.* vt & ſupra.l.j. niſi in caſibus: vt ibi not. Item qđ hic dicit ſine principis auctoritate: ſub. vel iuris. & ſic bene ſequitur, & ideo &c. quod enim ius permittit, & princeps permittere videtur: vt.C. de vete.iur.enucle.l.j.§.j. merito enim. & adde hic concor. quas dedi.ſ.l.j. Accurſius.

e *Erogari.* fa.ſ. ad Syl.l.iij.§.ſi cum omnes. & de reli.l.fi.&.loca.l.in naue.in fin.

f *Vetuit.* cum forte hoc ibi agere non licebat: vt.ſ. de vſufruct. lega.l.legatum.

g *Inſcriptione.* puta nomen eius cuius pecunia fit.

h *Notetur.* aliàs non teneatur:& aliàs notetur.

DEcuriones.] CASVS. Decuriones non coguntur frumentum vilius vendere quàm annona exigit, niſi in caſu quem ſpecificat in litera. Franciſcus.

i *Decuriones.* ſupra ad munici.l.non debere.

k *Quod.* ſcilicet frumentum.

l *Reficienda ſunt.* infra de ope. pub.l.pecuniam.contra.ſolu. vt ibi. Accurſius.

m *Magiſtratus. Negligentiam.* aliàs culpam, ſcilicet leuem, de qua hæredes non tenentur: vt ſupra de magiſtra. conue. l.non ſimiliter.

n *Filiusfamilias. Patrem.* & eius hæredem: excuſsis tamen prius bonis filij: vt.C. de decu.l.j.lib.x.&.ſ. famil.erciſc.l. ſi vni.§. idem ſcribit.&.§. Neratius. &.ſ. ad mu.l. quotiens. & adde quod

A ibi not. Item fa.ſ. quod iuſſu.l.j.& de pecu.l.licet.§.fi. Accurſius.

o *Abeſſet.* ſcilicet principaliter. nam & quod priuatorum intereſt principaliter, reipub. intereſt ſecundario: vt inſtitu. de his qui ſunt ſui vel alie. iur.§. expedit. & tamen de eo non tenetur pater: vt.d.l.quotiens. Accurſius.

V. PAVLVS libro primo Sententiarum.

DEcuriones[i] pretio viliori frumentum quod[k] annonæ* temporalis eſt, patriæ ſuæ pręſtare nõ ſunt cogendi. ℣ Niſi ad opus nouum pecunia ſpecialiter legata ſit: vetera ex hac reficienda ſunt.[l]

VI. VLPIANVS libro primo ad Edictum prætoris.

B MAgiſtratus reipublicæ nõ dolum ſolummodo, ſed & latam negligentiam,[m] & hoc amplius etiam diligentiam debent.

VII. PAVLVS libro primo ad Edictum prætoris.

FIliusfamilias volente patre magiſtratum ſi geſſerit, Iulianus exiſtimauit in ſolidũ patrem[n] teneri in id quod eius nomine reipublicæ abeſſet.[o]

VIII. MODESTINVS libro octauo Regularum.

CAlculi[p] erroris retractatio etiam poſt decẽnij aut vicennij tempora admittetur.[q] C ſed ſi gratioſè expunctæ[q] dicẽtur, non retractabuntur.[r]

IX. PAPIRIVS IVSTVS libro ſecundo de Conſtitutionibus.

IMperatores[ſ] Antoninus & Verus reſcripſerunt, pecuniæ quę apud curatores remanſit, vſuras[t] exhibẽdas:* eius verò quæ à redemptoribus[u] operum exigi non poteſt, ſortis[x] dumtaxat periculum ad curatores pertinere. Item reſcripſerunt, operum periculum etiam ad hæredes curatorum[y] pertinere. Item reſcripſerunt, agros

* *Flo. exigendas*

P *Calculi. Admittetur.* etiam vſque ad.xxx. annos quando per errorem. ſed quãdo per gratiam quam fecit curator reipub. alicui adminiſtratori: tũc nõ retractatur vltra.x. vel xx. an. vt.ſ. de di. & tẽpo. pręſcrip.l.in omnibus.§.j. non autem audeas dicere, q̃ primo caſu vſque ad.x. vel.xx. annum, ſecundo nullo modo reuocẽtur: quia eſſet cõtra.l.C. de trãſact. præſes. &.j. titu.iij. l.iiij. &.ſ. de pac.l. imperatores. Et facit.C. de erro.cal. in caſu tamen vſq; ad. xv. annũ: vt.C. de ope.pub.l. omnes quibus. Accur.

* *Flo. annona*

q *Expũctæ.* hoc expone vt.j. de verbo. ſigni. l. cognoſcere.§.j. & de re militari.l. ex cauſa.

r *Retractabuntur.* vltra.x. vel.xx. annos.

IMperatores.] CASVS. Pecunia publica quæ remãſit penes curatorẽ reipublicæ, tenetur ad eã & ad eius vſuras: in ea verò ſteri. caſu quę remanſit penes redemptorem operũ, qui redẽptor nõ eſt ſoluẽdo, curator tenetur ad eam tantũ: non ad eius vſurã. Item periculum operũ publicorũ quæ locauit curator reipu. ſpectat etiã ad hæredẽ curatoris. Itẽ curator debet reuocare agros reip. poſſeſſos etiam à bonæ fidei emptorib⁹. Itẽ opera publica non ſunt locanda ſine cautione. Itẽ ſi curator in diſtrahendis rebus publicis male ſe habuit: ſi quidem dolo, in duplũ D tenetur reipub. & non eius hæres. ſi negligentia: in ſimplum tenetur. Item pecuniam ad annonam deſtinatam, diſtractis rebus curator debet exigere. Item ſi tonę qui non ſeguiter ſuum officiũ geſſerunt: indemnes conſeruari debent. & expone vt in glo. Item curator kalẽdarij non debet eauere: cũ à prẽſide ex inquiſi. eligatur. Item vnus curator tenetur pro alio, ſi videns eum male gerere, non petiit eum remoueri. Item curator tenetur reipublicæ, ſi nomina debitorum reipublicæ facta ſunt deteriora tempore curationis ſuę: ſecus ſi prius facta erant deteriora. Item magiſtratus qui tenuit pecuniam publicam penes ſe tempore magiſtratus, & poſt magno tempore: tenetur eã reddere, & eius vſuras. & hoc dicit hæc.l. vſque ad finem tit. Fran. Accur.

ſ *Imperatores.* hæc lex vndecies, ſed.ſ. ad municip.l. fin. ſepties, in.l. fina. de decur. quater habet verbum, reſcripſerunt.

t *Vſuras.* ſemiſſes: vt not.ſ. eo.l.ij.§.ſi indemnitas.

u *A redemptoribus.* quibus curator dederat opera facienda: vt.ſ. de rei vindi.l. redemptores.&.j. titu.iij.l.ij.§.j.

x *Sortis.* quamuis ex contractu cõueniatur: per quod videbatur etiam in vſuris teneri: vt.ſ. ad muni.l. Lucius.§.j. & hoc niſi in ea commiſerit fraudem: vt.ſ. de vſur.l. cum quidam.§. eos qui. Acc.

y *Curatorum.* reipublicæ, qui locauerunt opera facienda.

reipublicæ retrahere [a] curatorē ciuitatis debere, licet à bona fide emptoribus possideantur: cum possint ad auctores suos recurrere. ¶ Idem eodem libro. Imperatores Antoninus & Verus rescripserunt, operum exactionem [b] sine cautione non oportere committi. [c] Item rescripserunt, curatores si negligēter in distrahendis bonis se gesserint, in simplū teneri: si per fraudem, [teneri] in duplum: nec ad hæredes eorum pœnā [d] descendere. Item rescripserunt, pecuniam ad annonam [e] destinatam, distractis rebus [f] curatorē exigere debere. Item rescripserūt, sitonas [g] † indemnes esse oportere, qui nō segniter officio suo functi sunt: secundum literas Hadriani. Item rescripserunt, à curatore kalendarij [h] cautionem exigi non debere, cum à præside [i] ex inquisitione eligatur. Item rescripserunt, curatorem etiam nomine collegæ teneri, si interuenire & prohibere eum potuit. [k] Item rescripserunt, nominum quæ deteriora facta sunt tempore curationis, * periculum ad ipsum pertinere. quæ * verò antequam curator fieret, idonea non erant: æquum videri, periculum ad eum non pertinere. [l] ¶ Idem libro eodē. Imperatores Antoninus & Verus rescripserunt: eum qui pecuniam publicam magistratus sui tempore, & pòst non pauco tēpore detinuerat, vsuras etiam præstare debere: nisi si quid allegare possit qua ex causa tardius intulisset. [m]

DE DECRETIS AB ORdine faciendis.

TITVLVS IX.

1. VLPIANVS libro tertio Opinionum.

MEdicorū intra numerum [n] præfinitum constituēdorum arbitrium nō præsidi prouinciæ [o] cōmissum est, sed ordini & possessoribus ciuitatis: vt certi de probitate morum, & peritia artis, eligant [p] ipsi quibus se liberósque suos in ægritudine corporum committant.

11. MARCIANVS libro primo Publicorum.

ILla decreta quæ nō legitimo numero decurionū coacto [q] facta sunt, non valent.

111. VLPIANVS libro tertio de Appellationibus.

LEge autem municipali cauetur, vt ordo nō aliter habeatur, quàm duabus [r] partibus adhibitis.

1111. IDEM libro singulari de Officio curatoris reipublicę.

AMbitiosa [s] decreta decurionum rescindi [t] debent, siue aliquem debitorem dimiserūt, siue largiti sunt. Proinde (vt solent) siue decreuerint de publico alicui * vel prædia, vel ædes, vel certam quātitatem præstari: nihil valebit huiusmodi decretum. Sed & si salariū alicui decuriones decreuerint, decretū id nonnūquam [u] vllius erit momenti: vtputa si ob liberalē artem fuerit constitutum, vel ob medicinam. ob has enim causas licet constitui salaria. [x]

V. CALLISTRATVS libro secundo de Cognitionibus.

QVod semel ordo decreuit: non oportere id rescindi diuus Hadrianus Nicomedensibus rescripsit, nisi ex causa: id est si ad publicam [y] vtilitatem respiciat rescisio prioris decreti.

VI. SCAEVOLA libro primo Digestorum.

MVnicipali * lege ita cautū erat: † Ἐάν τις ἔξω τῶν συνεδρίου δικάσηται, ἢ τῶν συνεδρίου εἰργέσθω, καὶ πεντακοσιονταπλάσιον τῶν δράχμας χιλίας. † [id est, Si qs extra collegiū iudicio experiri voluerit, ipso collegio prohibeatur, & soluat drachmas mille.] Quæsitum est, an pœnam sustinere debeat, qui ignorans † aduersus decretum fecit. Respondit & huiusmodi pœ-

A riis cog. l. j. §. j. & ij. & l. medicus. Accursius.

q *Illa decreta. Coacto.* id est coadunato. & est legitimus: vt infra proxi. & sic. C. de ap. nominationes. & de sen. l. prolatam. & C. quomodo & quando iu. ab eo. Item sume à contrario: si est legitimus, ergo valet: vt. C. de admi. tu. l. sancimus. & C. de adulte. l. Gracchus

r *Ege. Duabus.* ad minus. cæterum & si duæ partes nō adsunt, potest inter ipsas numerari quam ipsi decreuerint: vt supra qđ cuiusque vniuer. l. nulli. & l. plane. & facit. s. ad muni. l. quod maior. cum concor. & . C. de decu. l. nominatiões. & in authen. de sanc. epi. §. iubemus igitur.

s *Ambitiosa.* [a] qui largitur, ambit honorem: vt. C. si cer. pe. l. quisquis. & fac. s. de mino. l. denique. in prin. & supra de iureiur. l. eum qui. §. in popularibus.

t *Rescindi.* ergo tenent: vt. s. de iniu. testamen. l. nam & si. & sic est argu. contra. s. quæ sen. si. appella. l. j. §. ité cum contra sacras. sol. ibi sententia, hic decretum. immo expresse cō tra ibi, hic vero nō decreuerunt donationem valere: sed donauit. tenet ergo hic: sed potest rescindi: vt. C. de pac. l. pactum cum. & . s. de pact. l. imperatores. & C. de transac. l. præses. Item & ab eo vel eis qui remiserunt, posset extorqueri: vt. C. de anno. & trib. l. ij. lib. x. ité contra. s. titu. j. l. calculi. in fi. sol. vt ibi. ité & arbitrium ambitiosum tenet, licet retractetur: vt. C. de arbi. l. iij. §. tametsi. & C. de arbi. l. arbitrorum.

u *Nonnunquam.* sed multotiens.

x *Salaria.* magistris & medicis: vt &. C. de decu. l. j. lib. x. item & in alio: vt. s. de decu. l. decurionibus.

y *Qvod semel. Ad publicam.* exemplum est. s. de mu. & ho. l. vt gradatim. §. reprobari. cum concor. sed videtur quòd etiā sine causa: vt supra qđ cuiusq. vni. l. item. §. q si actor. qui est contra: vt sit causa sola voluntas: vt & aliàs. s. de pœ. l. iiij. in fi. & de procu. l. is cuius. sed dico speciale ibi. s. in. l. ité. s. quod cuiusq. vni. no. quia nulli [9] interest reuocari actorē ante lit. cōtes. secus si post: vt ea. l. §. ex his. ité pro hoc q̄ sine causa non possit mutari: vt. s. de decu. l. pen. in fi. & C. ne fiscus rem quā ven. l. j. & ij. lib. x. & C. sen. rescin. nō pos. l. j. & C. de sentē. aduer. fiscum. l. j. in interlocutione secus: vt supra de re iudi. l. quod iussit. & de arbi. l. diem. §. fi.

Municipali.

a *Ambitiosa decreta quæ dicantur, pulchrè Bud. s. de vsur. l. si bene collata.*

* *Flo. alicuius*

* *Flo. municipii*
† *Vide Alli. dispū. 2. cap. 18.*
†. *i. Si quis extra ordinē decurionū iudicauerit, & ipso ordine moneatur: & insuper mille drachmas persoluat.*
† *Ad hoc & simili cōcor. quod no. in c. si soli. per archidi. ibi de conces. præbē. li. 6. tex. in c. vt animarum. de consti. in 6.*

a *Retrahere.* id est vindicare rei vindi. nomine ciuitatis: vt. s. qđ cuiusque vniuer. l. fina.

b *Exactionem.* id est locationem operis postea exigendi. vel. i. commissionem operum exigendorum.

c *Committi.* vt & supra. l. curatoris. §. prædium. & C. de fundis pa. l. quicunque. lib. xj. & de lo. prædi. ciui. l. j. lib. xj.

d *Pœnam.* ratiõe pœnæ. sed in simplum tenētur: vt supra ea. l. §. j.

e *Pecuniam ad annonam.* scilicet emendam.

f *Distractis rebus.* suis comparatorib⁹ perpetua possidendi firmitate data: vt. C. de cap. & dis. pig. tribu. l. j. & ij. lib. x.

g *Rescripserunt, sitonas.* Sitonia, munus publicum. vnde sitonæ, qui id munus gerunt. ad quod supra de va. mu. l. sextum. Alij habent, annonas indemnes. & tunc pro præfecto annonæ ponunt. Alij annonæ indem. oportere. sub. præfectis eius rescripserunt imperatores.

h *A cura. kalendarii.* quid sit, dic vt. s. de leg. iij. qui filium. Ac.

i *Cum à præside.* bona ratio: vt institu. de satisda. tu. & sic no. quòd curator reip. eum non eligit, sed præses prouinciæ: quia maius periculum posset inferre circa pecuniam, quàm circa alias res. Ac.

k *Nō potuit.* hoc habet locum etiam diuisa à iudice administratione: aliàs si non esset diuisa, etiam si potuit prohibere, tenetur nomine collegę: vt not. s. ad municip. l. imperator. &. fa. supra. l. ij. §. ius reip. & l. ij. in princi. & supra de admi. tuto. l. etiam. item fa. C. de appel. l. quoniam. & C. de diui. tu. l. ij. §. j. & de vsu. pu. l. ij. Ac.

l *Non pertinere.* nisi ipse nomen probauit: vt supra ad muni. l. Titio. §. j. & facit. s. arbi. tute. l. ij. & de admini. tuto. l. debitoribus. * & si certum pe. l. periculum.

m *Intulisset.* aliàs inutilis esset. i. inutiliter & vacua exiterit apud se. & fac. s. eo. l. ij. in prin. & de vsu. l. cum quidā. §. eos. Accursius.

* *Flo. curatoris*
* *Flo. quia*
* *qui nominibus.*

DE DECRETIS ab ordine faciendis.

n *Medicorum. Numerum.* qui est. v. in minore. vij. in ciuitate maiori: vt supra de excusa. tuto. l. si duas. §. j.

o *Prouinciæ.* arg. cōtra. C. de episco. & cle. l. parabolani. solu. ibi de episcopo in Alexandria ciuitate.

p *Eligant.* & electi poterunt reprobari: vt supra de mune. & hono. l. vt gradatim. §. reprobari. cum concor. & fa. infra de va-

BIU Cujas

a *Municipali. Scientes.* aduersus ignorãtes minime: vt argu. C. de testa. l. iubemus. in fi. & in authẽ. vt fac. no. cõ. in prin. & ẽ. ad Syl. l. si quis in graui. §. si quis. & ẽ. loca. si ignorans. licet fit contra. ẽ. ad leg. Cor. de fal. l. diuus. ij. respon. nisi ei possit imputari cur nesciuit: vt. ẽ. de inst. i. l. sed & si. §. prescribere. & de iur. & fac. igno. l. regula. §. j. & ẽ. de pub. l. fin. §. licet. quæ sunt ar. cõtra. alioquin punitur ignorãs: quippe publice positum [a] ignorare non licet: vt dictis. ff. &. C. de legi. & constit. l. leges. &. C. de iur. & fa. igno. l. constitutiones.

b *Paratas.* aliàs paratas esse: aliàs pariat, scilicet decretum.

DE OPERIBVS publicis.

Curator.] CASVS. Titius electus in curatore operum, cœpit se excusare: & nõ potuit: & decesit postea. dicitur q̃ p̃ tempore quo cessauit in vita sua, tenetur ipse & hæredes eius: sed pro tempore q̃d cucurrit post mortem suam, non tenẽtur eius hæredes. Secundo dicit. quidã in vno munere constitutus electꝰ est ad curam aquæductus: & eam suscepit: & volebat primum munꝰ recusare. dicitur q̃ nõ auditur. secundũ enim munus recusare potuit. Franciscus.

c *Perferenda.* voluit enim se excusare, sed nõ potuit. vnde pro tẽpore quo cessauit, etiã durante causa excusatoria tenetur, & eius hæredes: vt & supra, si tutor vel curator appel. l. j. hic autem quia cessauit post repulsam, multo magis: vt & supra ad muni. l. Lucius. & facit. C. eo. l. j. & l. ad portus. Accursius.

d *Quandò.* id est quia.

e *Oportuisset.* quod est verũ regulariter: vt & supra de vacatione mune. l. fina. §. j.

f *Antè probabilius.* non facit comparationem. nam non conceditur ei modo: vt &. ẽ. de decu. l. penul. §. fina. &. ẽ. de vaca. mune. l. pe. §. fi. & fac. ẽ. de pœ. l. si quis forte.

Vi liberalitate.] CASVS. Quidam concesit fructus agrorum suorum ad opera pub. perficienda: & vult quòd nomẽ suum inscribatur in illo opere quod ipse fecerit fieri. dicitur quòd auditur: & prẽses prouinciæ debet procurare quòd nomen illius non eradatur. & aliud ponatur. & hoc dicit prin. l. cum fi. l. In medio dicit, quòd redemptores operum habent facere cum curatoribus: & curatores habent facere cum republica. Franciscus Accursius.

g *Qui liberalitate.* ad opera publica aliqua.

h *Si qua.* opera. & facit. j. proxi. §.

i *Negotium.* i. contractũ. sic ponitur insti. quod cũ eo. in rubri.

k *Præstituit.* qui. ẽ. appellantur curatores.

l *Ciuium.* aliàs ciuilium, id est curialiũ: aliàs ciuium. & hęc planior. & fa. C. de bo. quæ lib. l. ij. cum concor. Item fa. ẽ. in princ. huius. l. &. j. l. proxi. in fi. & l. fi. in fi.

Opus.] CASVS. In prima & secunda parte legis dic casum vt in glo. quæ incipit, refert &c. in fine dicit q̃ in opere publico nõ debet inscribi nomen alicuius nisi principis, aut nomen eius cuius pecunia illud opus factum sit: non autem nomen præsidis. & hoc dicit hæc. l. & seq. Franciscus

m *Nouum.* refert si facio opus in publico: quia aut mea pecunia: & possum sine auctoritate principis, præterquam &c. vt hic. aut publica pecunia: & tunc non sine auctoritate principis: vt infra. l. proxi. R. sed quomodo licet facere in publico alicui priuato, cum interdicta sint contra: vt supra ne quid in loco pub. l. j. &. ij. & nuntiatio sit: vt. ẽ. de ope. noui. nun. l. j. §. nuntiatio? Respon. ibi vt ius haberet, hic volens donare publico: & erit vtile reipu. vel necessarium opus. Itẽ quid si in meo priuato? Respon. quidã quòd possum, etiam ád æmulationem: quia in suo potest quilibet facere quod vult: vt. C. de ædifi. priua. l. per prouinciam. & de ser. vrb. prę. l. imperatores. &. l. cum eo. &. C. de reli. l. statuas. nisi in alienum aliquid immittatur: vt supra de dã. infe. l. fluminum. in fi. & de aqua plu. ar. l. j. §. iidẽ aiũt. & §. denique. &. §. itẽ sciẽdum. &. ẽ. si ser. vin. sicuti. §. Aristo. Sed potest dici & in priuato non licere: per. l. istam, quã exponas opus nouũ, in pub. scilicet vel priuato. & quia publica vtilitas præferenda est priuatæ: vt supra p̃ socio. l. actione. §. Labeo. & secundum hoc intelligas di. l. per prouinciam. Item si opus necessarium est publico, & facio in eodẽ de meo: cur non licet si ad æmulationẽ pertinet? Respon. imò licet: sed cum auctoritate principis.

n *Amphitheatrum sit.* puta aliqua tumba. & semper dic ad æmulationem.

o *Publico.* forsan sũptu ciuitatis Romanæ: q̃ p̃prie dicit publica: vt. j. de verb. signi. l eũ q̃ vectigal. &. l. bona. si vero sũptu alterius ciuitatis, bene licet. & sic licet vniuersitati facere muros municipij: nõ aũt alicui priuato: vt no. ẽ. de re. diui. l. antep. §. muros.

p *Constitutionibus.* C. eo. l. nemo. & l. intra. &. j. eo. l. de operibus.

q *Non licet.* vt & supra. l. proxi. in fine. & continua legem sequentem.

Si legatum.] CASVS. Legata pecunia ad opus publicum, si nõ soluatur: quæritur ex quo tempore vsuræ currant, & quantæ currant? & si quidẽ dicas, nõ fuit appositũ à testante intra quod statuæ vel imagines ponantur, statuendum est tempus à præside prouinciæ: intra quod si hæredes non fecerint, tenentur ad leues vsuras, scilicet trientes. & hoc intra sex menses: postea currunt semisses. si vero dies sit positus à testatore, & intra diem non fecerunt: ex tunc ad semisses tenentur. Item præses prouinciæ curare debet fines publicos à priuatis separare, & publicos reditus augere: & si qua loca publica inuenerit occupata à priuatis: vel ea recuperet, vel dimittat penes possessorem, & exigat vectigal à possessore. Franciscus Accursius.

r *Ad opus.* quod vsque ad perfectionem intelligitur: vt. j. de verbo. signifi. l. rei appellatio. §. opere.

s *Leuiores.* id est trientes.

t *Semisses.* imò videntur semper leuiores: vt supra de vsu. l. cum quidam

a Ista. glo. est sing. ad hoc no. quòd nõ est tolerabilis ignorãtia illius q̃d publicè notũ est. p̃ quo etiam facit tex. cũ sua glo. ff. l. si tutor. C. de peri. tu. & volens iurare contra, non debet audiri. glos. est no. in. c. nulli. de elect. li. 6. Bolog.

** Flo. vtrisque*

DE OPERIBVS publicis.

TITVLVS X.

I. VLPIANVS libro secundo Opinionum.

CVrator operũ creatus, p̃scriptione motus ab excusatione perferenda, [c] sicuti cessationis nomine in qua quoad viuit moratus est, hæredes suos obligatos reliquit: ita temporis quod post mortem eius cessit, nullo onere eos obstrinxit. Curam operis aquęduct', in alio iam munere constitutus, postea susceperat. præposterè visus est petere exonerari priore munere, vtrique * iam implicitus: quandò [d] si alterũ tantũ sustinere eum oportuisset, [e] antè probabilius [f] impetrasset propter prius munus à sequẽti excusationem.

II. IDEM libro tertio Opinionum.

QVi liberalitate, [g] nõ necessitate debiti, reditus suos interim ad opera finiẽda concesit: munificentiæ suæ fructum de inscriptione nominis sui operibus si qua [h] fecerit, capere per inuidiam nõ prohibẽtur. Curatores operum cũ redemptoribus negotium [i] habent: respublica autem cum his quos efficiendo operi præstituit. [k] quatenus ergo, & quis, & cui obstrict' est, æstimatio prę-

A

B

C

D

sidis ꝓuinciæ est. Ne eius nomine, cuius liberalitate op' extructum est, eraso, aliorum nomina inscribantur, & propterea reuocentur smiles ciuiũ [l] in patrias liberalitates: præses prouinciæ auctoritatem suam interponat.

III. MACER libro secundo de Officio præsidis.

OPus nouum [m] priuato etiã sine principis auctoritate facere licet: præterquã si ad æmulationem alterius ciuitatis p̃tineat, vel materiam seditionis præbeat, vel circum theatrum vel amphitheatrũ fit. [n] Publico [o] verò sumptu opus nouum sine principis auctoritate fieri non licere, constitutionibus [p] declaratur. Inscribi aũtẽ nomẽ operi publico alteri' quàm principis, aut eius cuius pecunia id opus factum sit, non licet. [q]

IIII. MODESTINVS libro vndecimo Pandectarum.

NEc prẽsidis quidem nomẽ licebit superscribere.

V. VLPIANVS libro singulari de Officio curatoris reip.

SI legatum vel fideicommissum fuerit ad opus [r] relictũ: vsuræ quæ & quando incipiant deberi, rescripto diui Pij ita cõtinetur: Siquidem dies non sit ab his qui statuas vel imagines ponẽdas legauerunt, prefinitus: à præside prouinciæ tẽpus statuendum est: & nisi posuerint hæredes, vsuras leuiores [s] intra sex menses: si minus, semisses [t]

quidam.§.fin.sol.hic non posuit præses tempus & dices ita,nisi posuerint hæredes.scum nec testator nec præses posuerunt diem vsuris &c.pro quo est.C.vt in pos.le.l. certa forma. quod non placet:quia sic iam deberentur in primis sex mensibus. quod est contra legem.ff.de vsu.l.liberalitatis.in prin.vnde dic quòd hæc illam determinat hoc modo,nisi posuerit hæredes:scilicet intra diē positum à præside prę-stant leuiores intra sex menses: vt hic,& ibi: sed postea maiores,vt hic,& de hoc nihil ibi. Item facit.j.tit.ij.l.j.in prin.sed contra.ff.de vsu.l. liberalitatis. solu. vt ibi.

a *Datus est.* ab his qui legauerunt.

b *Deponant.* hæredes.

c *Dixerunt.* nec tamē deponunt.

d *Pendant.* cū deposuerint ante diē. & dic protinus .s. die elapso. nec cōsignando & deponendo īpeditur cursus:cū facere,nō soluere debet:vt.C. de mu. & ho.l. æstimationem. aliàs secus: vt.C.de vsur.l.acceptam.

e *Non oportet.* vt.ff.tit. ij.l. imperator .§.ij. & C.de ser.fugi.l.mancipia.& ar.in auth.de ali. & emphy.§. quoniam. Accursius.

f *Æstimare.* id est deliberare. quæ deliberatio est in hoc,vt si publico nocet, destruat. aliàs salariū imponat: vt.ff.ne quid in loc.pu. l.ij.§. si quis nemine.& C.de diuer.præscrip.l. j.lib.xj.

g *Satius sit.* id est melius est.

De operibus.] CASVS. Si præses prouincię aditur ab aliquo priuato occasióe operum quæ in muris vel portis ciuitatis fiūt: de hoc præses cōsulat principem. Franciscus Ac.

h *Vel in reb⁹.* vt in viis pu.& in sanctis religiosisque rebus. nam hæc publica dici possūt: quia ius publicum in sacris cōsistit:vt.ff.de iusti. & iur.l.j.§.ij.Ac.

i *Extruantur.* scilicet de nouo.& semper dic, sumptu publico:vt.ff.e. l. opus. quæ est aliàs contra. Accursius.

k *Debere.* qui æstimabit an locari vel destrui debeant,propter pericula:vt.ff.l.proxi.&.ff.ne quid in loco sa.fiat.l.fina.Ac.

Pecuniam.] CASVS. Pecunia legata in opera noua facienda,potius expendi debet circa opera vetera reficienda,quàm circa noua facienda:si plura opera sint publica,nec adsit pecunia aliunde ad reficiendum.Item si opus ab alio factum aliquis vult adornare marmoribus,& vult q̄ nomē suū in opere inscribatur: dicitur q̄ debet audiri.Ité si priuatus aliquid de suo expendit in opere quod sit de publica pecunia:debet inscribi in opere,qualiter talis tantā pecuniam dedit ad opus illud faciendum.Fran.

l *Quæ sunt.* scilicet inchoanda:quæ & noua dici possunt:& fa. supra titu.ij.l.j.&.l.legatum.&.C.eo.l.fi.& in auth. vt nullus fabri.ora.do.§.j.coll.v.

m *Operum.* ex his verbis colligi potest contrarietatis determinatio.Respon.sic.ff.titu.ij.l.decuriones.§.j.

n *Quoquo modo.* id est aliquo modo.

o *Fecissent.* prius.

) vsuras reipublicæ pendant. Si) vero dies datus est:[a] pecuniam) deponant[b] intra diem. Si autem) nō inuenire se statuas dixerint,[c]) aut[de]loco controuersiam fe-) cerint: semisses protinus pen-) dant.[d] ¶Fines publicos à priuatis detineri nō oportet.[e] curabit igitur præses prouinciæ, si qui publici sunt,à priuatis separare,& publicos potius reditus augere. si qua loca publica vel ædificia in vsus priuatorum inuenerit: æstimare[f] vtrúmne vindicāda in publicum sint,an vectigal eis satius sit[g] imponi:& id quod vtilius esse reipublicæ intellexerit,sequi.

VI. MODESTINVS libro vndecimo Pandectarum.

DE operibus quæ in muris vel portis,vel[in]reb⁹[h] publicis fiunt,aut si muri extruantur:[i] diuus Marcus rescripsit p̄sidem aditum consulere principem debere.[k]

VII. CALLISTRATVS libro secundo de Cognitionibus.

PEcuniā quæ in opera noua legata est,potius in tutelam eorum operum quę sunt,[l] conuertendam,quàm ad inchoandū opus erogandā diuus Pius rescripsit : scilicet si satis operum[m] ciuitas habeat,& non facilè ad reficiēda ea pecunia inueniatur. ¶Si quis opus ab alio factum,adornare marmoribus, vel alio[quoquo]modo[n] ex voluntate populi facturum se pollicitus sit,nominis proprij titulo scribendo, manētibus priorum titulis qui ea opera fecissent,[o] id fieri debere senat⁹ cēsuit. Quòd si priuati in opera quæ publica pecunia fiant,aliquam de suo adiecerint summā: ita titulo inscriptionis vti eos debere iisdem mandatis cauetur,vt quantam summam contulerint in id opus,inscribant.*

DE NVNDINIS.
TITVLVS XI.

I. MODESTINVS libro tertio Regularum.

NVndinis impetratis à principe,[p] nō vtendo qui meruit, decēnij tempore [q] vsum amittit.

II. CALLISTRATVS libro tertio de Cognitionibus.

SI quis[r] ipsos cultores agrorum, vel piscatores deferre vtensilia[f] in ciuitatem iusserit, vt ipsi ea distrahant,[t] destituetur annonæ præbitio,cum auocentur ab opere rustici:qui[u] cōfestim vbi detulerint mercem, tradere[x] eā,& ad opera sua reuerti debeant. Denique summę prudentiæ & auctoritatis apud Græcos Plato, cum institueret quemadmodū ciuitas bene [&] beatè habitari posit,in primis istos negotiatores necessarios duxit.† Sic enim libro secundo πολιτείας ait, Δεῖ γὰρ πλειόναν ἄρα γεωργῶντε καὶ τ' ἄλλα δημιουργῶν, καὶ [δὴ καὶ] τῶν ἄλλαν διακόναν, τῶν γε εἰσαγόντα καὶ ἐξαγόντων ἕκασα. ὅιτοι δὲ εἰσὶν ἔμποροι. κομίσας δὲ ὁ γεωργὸς εἰς τὼ ἀγορά ν, ὧν ποιεῖ, ἢ ὃς ἄλλος τ δημιουργῶν, [ἐὰν] μὴ εἰς ἀὐτὸν χρόνον ἦ ἢ τοῖς δεομένοις τὰ παρ' ἀὐτοῦ ἀνταλλάξασθαι, ἀργήσει ἂν ἀὐτοῦ δημιουργίας καθήμενος α[τὴ]ν ἀγορᾷ; οὐδαμῶς ἦν δ' ὅς, ἀλλ' εἰσὶν οἱ τῶν ὁρῶντες, ἑαυτοὺς ὠδὶ τὼ διακονίαν τάττοντα ταύτην. †[id est, Indiget enim ciuitas pluribus vtique rusticis,& aliis conductoribus, & aliis[y] ministrātib⁹ inuehētib⁹ [z] & euehētibus [a] singula. hi autē sunt negotiatores.[b] afferēs autē

p *A principe.* id est vt liceat habere generale forum in sua possessione,vel villa,vel castro.

q *Tempore.* C. de diuer. re.l. falso. contra. sol.qui impetrat nūdinas,in prejudiciū vniuersorū facit:vnde breuiore tempore priuilegium amittitur:[a] aliud si in præiudiciū singularis personæ priuilegium detur, quia tunc perenne est : vt ibi.vel hic ad faciēdum: ibi ad agendum vel excipiēdū.& est ratio vt prædixi.est enim præiudicium alij,quia per hoc quādam eminentiā & vtilitatē habet:per qđ subtrahitur aliis.& hac ratione nullum conuenit de venientibus illuc:vt.C.eo.l.j.

r *Si quis.* scilicet magistratus.

f *Vtensilia.* i.frumentum,& gallinas,& pisces,& similia quib⁹ homines vtunt.sed alij dicūt instrumēta:vt aratrum:cū ex causa sit eis inhibitū:vt ar.ff.de pœnis.l.moris.§. sunt autē.prima placet.Ac.

t *Distrahant.* ad qđ vtique compellendi non sunt.satis est enim si in vrbem ferant.P.

u *Qui.* rustici scilicet.

x *Tradere.* aliàs tradere,scilicet alicui officiali ad hoc quòd remaneat venditurus:vt in Græco postea dicitur.aliàs distrahere, scilicet totum simul.& sic non cogitur minutatim vendere. sed contra seruatur Bono.in Tricolis circa fructus,vt vsque ad certam horam non emant,& sic per consequens rustici vendant minutatim.

y *Et aliis.* vt cerdonibus,& pelliparijs,& fabris.P.

z *Inuehentibus.* ad vrbem.

a *Euehentibus.* ab vrbe.

b *Negotiatores.* scilicet quibus eget vrbs.

DE NVNDINIS.

Nvndinis.] CASVS. Titius impetrauit à principe vt liceat sibi facere nundinas in suis possessionib⁹.per decēniū stetit q̄ non vtitur isto rescripto. dicitur q̄ amisit istud priuilegiū. Ité magistratus nō debet cogere rusticos vt veniāt ad ciuitatē cum gallinis vel cū piscib⁹ & vendāt ciuibus minutatim:cū per hęc rustici relinquerēt agros incultos,& sic annonæ prębitio destitueretur: sed cōfestim debent venire & vēdere ea summatim:& reuerti ad agros.& h.d.hęc.l.& ff. Franciscus Accursius.

Flo.scribant

† *Vide Al. li.dis.4.c. 8.& Bud. hic.*

a Puta decēnio: vt in hac.l.& in l.fi.& ibi p Barto.ff. de cōsti. princ. & aliqnid in auth. vt nō fiat pig. in prin.col. la.5.

† *i.Plurib⁹ sanè,nō agricolis tan tū,sed etiā opificibus opus est:adhoc aliis quoque ministris, tum qui imporcēt singula, tum qui exportent. Hi vero mercatores sunt. At vero agricola siquid eorum quæ effīgit, aut quis alius opificū in forū defert:nisi eodē tempore adueniat, quo alii eius rei indigētia ducti cū eo cōtrahāt: neglectō nadomi artificio,iners in foro desidebit? Minime,inquit is, sed sunt, qui cū hoc videāt,huic se ministerio submittant.*

BIU Cujas

a *Agricola.* id est non sessurus in foro vt distrahat. P.
b *Permutare.* id est cum venerit, nō statim inueniet emptorem, vel eum cum quo permutet.
c *Vacabit.* id est ociosè sebebit.
d *Nequaquam.* subau. respon.
e *Hæc.* id est vtensilia ab agricola allata qui emant, & postea ociosè vendant: quales sunt Tricoli. vel dic q̄ aliqui officiales erant deputati qui res rusticorum accipiant & ociosè vendant, & rustici ad opera redeāt: qđ est verius, licet nō seruetur. Accursius.

DE POLLICITATIONIBUS.

I pollicitus.] CASVS. Qui pollicitus est opus se facturum reip. vel pecuniam ob hoc dare: si non fuit in mora, non tenetur ad vsuras: aliàs sic. Itē qui pollicetur se certum quid daturū reipubli. ob honorem decretum ei vel decernēdum, vel ob aliam iustam causam: tenetur: aliàs si sine causa promisit, non tenetur: vt si promisit opus se facturum reipub. nō tenetur nisi cœpisset facere: nam postea tenetur: & qualiter cœpisse dicatur, dat exempla in litera. Item facto opere, & assignato reip. si postea aliquo casu destruatur, non tenetur qui fieri fecerat. Itē qui vouet rem aliquā, obligatur: non autem obligatur res quæ vouetur: & quis obligetur ex voto, dicit. Item qui vouet decimā bonorum, tenetur: non autē decima dicitur exire de bonis eius nisi fuerit separata de bonis eius: & si decesit prius, hæredes eius tenentur ex voto defuncti. postea dicit quid sit pactum, & quid sit pollicitatio. Item qui non ob honorem promiserit reipu. opus se facturum: si cœpit, tenetur adimplere. Item qui ex pollicit. tradidit rem municipibus, non potest eam vindicare: immo & si municipes desinant eam possidere, vindicabunt. & hoc dicit hæc. l. cum duabus seq. Franciscus.

f *Non conuenietur.* cum non sit in mora.
g *Vsuræ accedunt.* etiam sine stipulatione. & sic est contra. C. de vsu. l. ij. solu. hic speciale: vt arg. ff. de vsu. l. etiam. item contra. ff. de vsu. l. liberalitatis. solu. ibi non erat in mora. Item contra. ff. de dona. l. eum. sol. hic speciale in dona. reip. facta. & facit. ff. tit. ij. l. si legatum.
h *Promiserit.* per stipulationem, magistratui puta. vel dic, promiserit, id est pollicitus fuerit: vt statim innuit.
i *Decretum.* id est datum iam ab ordine, vel dandum.
k *Iustam causam.* scilicet similem si qua potest reperiri: vt infra eodem. l. propter. & l. ob causam. & supra de dona. l. hoc iure. in principio. & quod dicit, tenebitur: dic ex stipulatu, si interuenit promissio per stipulationem. aliàs si pollicitatio, id est solius offerentis promissio: tunc in factum actio: vt. j. eo. l. pactum. sed nonne ob honorem promittens incidit in legem Iuliam ambitus? Respon. non: vt no. ff. de offic. præto. l. Barbarius. Item videtur non teneri etiam si incepit soluere: vt supra de mu. & ho. l. æstimationem. §. j. sol. hic causa honoris suæ personæ promisit: ibi causa alieni. sed in opere non distinguitur: vt infra eo. titu. l. toties. §. j. & facit. C. de ratio. pu. l. j. §. quod vero. & de neg. gest. quæ vtiliter. & de admi. tut. l. Lucius. §. j. & in auth. de san. episc. §. pro consuetudinibus. Accursius.

l *Sine causa.* ad hoc. ff. de except. do. l. ij. §. circa. & de condi. sine causa. l. qui sine. & de pecu. l. non solum. & ff. de acquir. re. do. l. nonnūquam. & de dona. l. nuda. & de pac. l. iurisg. §. sed cū nulla. & de leg. j. l. filiusfa. §. diui. & de fideiuss. l. si stipulatus esses. in prin. & istæ sunt constitu. veteres & nouæ de quibus hic dicit. Itē hoc nisi cœperit: vt subiicit.

m *Cœpit.* No. quòd rei principio obligatur. ad quod fa. in auth. de hær. & fal. §. non autē. & de ec. tit. l. si quis autem. & C. de inoff. test. l. parentibus. & de fideiuss. l. j. & supra de iudi. l. fideiuss. in fi. & ad Mace. Iul. in fi. & C. de non nume. pe. l. cum fide. & arg. ff. de mi. l. iij. §. scio. & C. de his qui spon. mu. su. l. j. lib. x. & j. eo. l. totiens. §. j. & j. eo. l. pe. & ff. pro so. l. heres socij. & de hære. tut. l. j. Accursius.

n *Purgauit.* No. mirabiles modos incipiēdi. ad quod supra de ope. no. nun. l. j. §. potest. * Flo. ex stum & potest intelligi ex † Scrib. hic legibus modo allegatis. sed ar. contra. ff. de ope. no. nun. l. stipulatio. §. opus. dicunt ipsum tex. valde no. ad hoc

o *Locus.* in quo debebat fieri opus. ꝓpositū, qꝫ assignato

p *Illi.* qui facere policitus est. operis perfecti facta ab

q *Apparatum.* ad hoc supra de condi. ob cau. l. si pecuniam. ipse condictore, liberat eū à cautē.

r *Cœpit.* s. respu. ad quod ff. de pet. hære. l. sed & si lege. §. qđ autē. Quid autē si ipse de pecunia cœperit soluere? Respon. satis est: vt arg. C. de noua. l. iij. & sic. fortuito superuenit. & debet ista tex. intelligi non nisi pars cœperat, verum etiā si pars. Bal.

s *Tenebitur.* ipse promissor.
t *Non pertinere.* tria hoc faciunt: quia fortuito, item quia assignauit, item quia non erat actum expressè vel tacitè vt esset conductoris periculum. & sic non ob. ff. de verb. obli. l. & ideo. quia non assignauit: nec fortuito, sed operis vitio ruit. Item nō ob. ff. de ser. vrb. præ. l. eum. quia ibi tacitè agitur ex natura seruitutis illius. & de his plene not. ff. loca. l. Martius. Item facit. C. de ope. pub. l. omnibus. in fine.

u *Si quis rem. Vouentis.* vt etiam hæres eius teneatur: vt & infra eo. l. fi. in fine.
x *Non efficitur.* ipso voto, ad quod. ff. de adquir. poss. l. qui absenti. & l. si rem. sed quare non statim transit ab eo dominium: vt. C. de sac. san. ecc. l. fi? Si respondeas, sic: quare ergo persona obligatur, cum res tantum tradi petatur: vt instit. de ac. §. j? respon. hic alterutrius tantum dico verba interuenire, per quæ dominium non mutatur. at ibi erat contractus: vbi hinc inde erat consensus: vnde dominium potuit tribuere: vt. ff. de ac. & obli. l. ex contractibus. In vltima autem voluntate est speciale, vt verbis ex vna parte tantum prolatis & consensu dominium mutetur: vt. d. l. dicitur. Et potest esse ratio, quia actus morientium nō debent pēdere: vt. ff. cōmunia prædi. l. fi. in fi. sed q̄s petet hoc votū? Respō. vt. C. de epis. & cle. l. nulli. & in auth. de ec. ti. §. si quis autē. Item qua actione? Respō. offi. iudi. vel cōdic. ex hac. l. nā pro. l. veteri datur: vt. ff. de adult. l. si postulauerit. §. fina. & l. seq. & adde quod no. C. de fur. l. si nondum. vel dic secundum P. forte iurisconsultus non intellexit vt voueat quis decimam deo. nec enim id exprimit. sed forte intelligit vt voueat reipu. vt. j. eo. l. penul. Accursius.

y *Puberes.* vt. xvj. q. j. c. si quis laicus. & xx. q. j. per totum. & extra de

BIU Cujas

filius enim familias, [a] vel seruus, [b] sine patris dominíve auctoritate voto nõ obligantur. [c] ¶ Si decimam quis bonorum [d] † vouit: decima non prius esse in bonis desinit, quàm fuerit separata: [e] & si fortè qui decimam vouit, decesserit ante sepositionem: [f] hæres ipsius hæreditario nomine decimæ obstrictus est. Voti enim [g] obligationẽ ad hęredem transire constat.

III. IDEM libro quarto Disputationum.

PActum est duorum [h] cõsensus atque conuentio: pollicitatio verò, offerentis [i] solius promissum. & ideo illud est cõstitutum, vt si ob honorẽ pollicitatio fuerit facta: quasi debitum exigatur. sed & cœptũ [k] opus, licet nõ ob honorem promissum [fuerit,] perficere promissor eo cogetur: & est cõstitutum. ¶ Si quis quam ex pollicitatione tradiderat rem municipibus, vindicare velit: repellendus est à petitione. Aequissimũ est enim, huiusmodi voluntates in ciuitates collatas, pœnitentia [l] non reuocari. Sed & si desierint municipes possidere: dicẽdũ erit actionem [m] eis [n] concedendam.

IIII. MARCIANVS libro tertio Institutionum.

PRopter incendium, vel terræmotum, vel aliquam ruinã quæ reipublicæ contingit, si quis promiserit, tenetur. [o]

Hic est duplex litera: vna negatiua, alia affirmatiua. prout habes negatiuam, legitur duobus modis. Secundum primã. h. d. Epistola non obligat aliquem ad munus edendum. Alio modo legitur secundum literam negatiuam sic: Excusatio ab iniũcto munere, non potest fieri per epistolã. h. d. Alia litera est affirmatiua: secundum quã h. d. Per epistolam quis ciuitati obligatur ad implendum quod promisit. Bartolus.

V. VLPIANVS libro primo Responsorum

CHaridemo* respõdit: ex epistola quam muneris † edendi gratia absens quis emisit, compelli eum ad editionem nõ posse. [p]

VI. IDEM libro quinto de officio Proconsulis.

TOtiens [q] locũ habet demi-nutio pollicitationis in psona hæredis, quotiens non est pollicitatio ob honorem facta. Cæterum si ob honorem facta sit, ęris alieni loco habetur, & in hæredum persona non minuitur. ¶ Si quis pecuniam ob honorem [r] promiserit, cœperitq; soluere: eum debere quasi cœpto opere, [s] imperator noster Antoninus rescripsit. ¶ Non tãtum masculos, sed etiam fœminas, si quid ob honorem [t] * pollicitatæ sunt, debere implere sciendũ est: & ita rescripto imperatoris nostri, & diui patris eius continetur. ¶ Si cui respublica necessitatẽ imposuerit statuarum principi [u] ponẽdarum, qui nõ promisit: non esse ei necesse obtemperare, [x] rescriptis imperatoris nostri & diui patris eius continetur.

VII. PAVLVS libro primo de officio proconsulis.

OB casum quem ciuitas passa est, si quis promiserit se quid facturum: etsi non inchoauerit, [y] omnimodo tenetur: vt diuus Seuerus Dioni rescripsit.

---

† *Vide in hunc locum Bud. l. quicunque. ff. de instit. act. & in anno. poste. hoc loco.*

a *Filius enim familias.* & pubes. impubes enim nec patre auctore obligatur: vt. ff. de verb. obli. l. fi. §. j. Item in filio est contra. C. de epi. & cle. l. fi. §. j. & in authẽ. de san. epi. §. interdicimus. in pe. col. sol. ibi de persona: hic de rebus.

b *Seruus.* vt. xvij. q. iiij. c. si quis seruum. Ac.

c *Non obligãtur.* speciale, sic in Macedo. Item in seruo vt etiam naturaliter hoc casu nõ teneatur: vt hic. sic. ff. de fideiuss. l. sed & si seruus. Sed oppo. quomodo tenetur filius homini mortali ciuiliter & naturaliter: vt. ff. de ac. & obl. l. filius fa. & non deo immortali? Respõ. mitius cum deo agitur: vt. ff. de arbi. l. Celsus. Accursius.

d *Si decimam quis boporum.* aliàs suorum: & aliàs deest. Accursius.

e *Separata.* à bonis: vt supra de mino. l. iij. §. sed vtrum. in fin. & de pecu. l. iiij.

f *Sepositionẽ.* aliàs positionem.

g *Voti enim.* quod in dãdo consistit. ad quod ff. de iure do. l. si ego. §. j. & de leg. iij. l. fideicõmiss. §. penult. &. C. de spon. l. si pater. &. ff. de fideicom. li. l. cum vero. in princip. &. C. ad Treb. l. sancimus. in fine. & . ff. qui sine ma. l. eum qui. Quid autem si voueat vt vadat ad sanctum Iacobum? Respon. nõ transit ad hæredẽ: vt. C. de cad. tol. §. ne autem. & supra de verb. obli. l. centesimis. §. si ita. Accursius.

h *Actum est duorum.* vt &. ff. de pac. l. j. &. C. de transac. l. non minorem. & in authẽ. de litig. §. omnem.

i *Offerentis.* & sic non est ibi cõsensus nisi vnius partis: per quod differt à pacto, & ideo nõ valet, nisi in casib⁹: vt subiicit, & ideo &c.

k *Sed cœptum.* id est inceptum.

l *Pœnitentia.* vt &. C. de act. & oblig. l. sicut. & institu. de act. §. aliæ. Accursius.

m *Actionem.* in factum: vt. ff. de rei vin. l. quæ religiosis. vel vtilis in rem: vt. ff. l. proxi. &. C. de sacr. san. ecc. l. sancimus. & fa. ff. de acqui. re. do. l. statuas. & de exce. l. pe. & de priui. cre. l. Furius.

n *Eis.* scilicet municipibus.

Propter incendium.] CASVS. Cum ciuitas Romana sustinuit damnũ occasione incendij, vel ruinæ, vel terræmotus: si quis aliquid promisit ob hoc reipu. dicitur quòd tenetur. Francis.

o *Tenetur.* quasi sufficiens causa sit incendium. aliàs non valeret. ff. l. j. §. si vero. & facit. ff. de dona. inter virum & vxorem. l. quid si vir. & valet hoc casu etiam vltra legitimam summam: vt C. de dona. l. pe. §. j. & fa. j. eodem. l. ob casum.

p *Haridemo. Non posse.* si habeas, non posse: die muneris, id est doni edendi & faciendi, vt opus. & sunt tunc similia. ff. de adop. l. post mortem. §. finali. & insti. de inuti. stip. §. item verborum. & supra de excu. tut. l. excusare. &. C. de prædi. mi. l. minorum. & supra de offic. procon. l. nec quicquam. §. vbi. sed sunt ar. contra. ff. de pac. l. ij. &. C. de dona. l. si aliquid. & de fideicommiss. lib. l. & in epistola. &. j. eod. l. ex pollicitatione. §. pe. &. ff. de ma. vin. l. etiam. §. absens. Si vero habeas sine non: tunc hæc sunt similia. sed superiora sunt arg. contra. Vel dic casum, quòd absens qui à munere personali poterat se excusare, inter absentes non posit, sed inter præsentes ipso facto: vt supra de iure immu. l. ij. & sic dices edendi, id est subeundi.

Otiens.] CASVS. Qui pollicit⁹ fuit se aliquid daturum, puta. c. reipu. & effectus sit non soluendo: deminuenda est pollicitatio. hoc fallit quando ob honoré facta sit pollicitatio. Secundo dicit, qui ob honorem alienum promittit aliquid reipu. si incipit soluere, tenetur soluere residuum, quasi cœpto opere. Tertio dicit, siue masculus siue fœmina pollicetur aliquid reipu. ob honorem: tenetur soluere. Quarto dicit, respub. præcepit mihi vt statuas de meo ponam ad honorem principis, cũ eas ponere non promiseram. dicitur quòd nõ teneor obedire tali præcepto. Fran. Accur.

* *In Pand. Flo. hoc caput incipit. Ex epistola quã &c. Inscriptio autem capitis est, Vlpianus libro primo Responsorum Charidemo respondit.* † *id est spectaculi populo edẽdi.*

q *Totiens.* casum dic vt infra eodẽ. l. ex pollicitatione.

* *Flo. honores*

r *Ob honorem.* alienũ. aliàs non esset opus inchoare: vt &. ff. l. j. §. j. & sic etiam intelligitur. ff. de muneri. & ho. l. æstimationem. §. j. & subau. maxime.

s *Cœpto opere.* ab eo qui pecuniam promisit vt. j. l. siquis ob honorem. in fine.

t *Ob honorem.* si quidem suum, planum est. & tunc dic vt. C. de muli. & in quo loco mu. l. j. lib. x. si dicas, alienum: & tunc oportet vt incipiat, ad hoc vt teneatur: vt dixi. ff. proxi. §.

u *Principi.* id est ad honorem principis.

x *Obtemperare.* resistitur ergo magistratui in illicitis. ad quod C. de iure fis. l. prohibitum. lib. x. & nota. de hoc. C. de appel. l. quoniam iudices.

OB casum.] CASVS. Ob damnum quod ciuitas Boñ. passa est occasione incendij, vel ruinæ, vel de clusa Rheni, si promitto me aliquid facturum ei ciuitati: dicitur quòd teneor, etsi nondum inchoaueram. Francis. Accursius.

y *Inchoauerit.* quia est cum causa: vt supra. l. j. §. j. & facit supra eo. l. propter. Accursius.

De pollicitationibus.] CASVS. Iudices debent cognoscere vt pollicitationes factæ ciuitatibus adimpleantur. & de hoc extat rescriptum: cuius sensus est talis: Gabin⁹ promisit se facturum quoddam opus cuidam ciuitati: & illud opus incepit: postea in triennium relegari iussus est occasione alicuius delicti. dicitur quòd opus quod inceperat, debet complere per se, vel saltem per alium cum vadit in relegationẽ: & hoc iudex loci fieri procuret. & si Gabinus non vult facere, actor ordinatus à ciuitate aget contra Gabinũ: & iudex causæ cognoscet de hoc antequam

Gabinus

BIU Cujas

Gabinus in exilium vadat: & si videat Gabinum teneri ad opus perficiendũ, iubeat iudex quòd Gabinus hoc faciat: & si nolit facere, iubeat fundum Gabini non distrahi à Gabino. Fran. Acc.

a *Proscenii.* id est in tali loco. vel genus operis.

b *Relegatus esset.* per sententiam: non tamen adhuc iuit. Accur.

c *Muneris.* id est doni.

*aliàs Idẽ

d *Et absens.* non solum antequam absit.

e *Per amicum.* fit ergo opus per alium. & sic sunt argu. cõtra: vt supra de statuli. l. Stichũ. §. finali. & de sol. inter artifices. sed necessitas suæ absentiæ hoc facit: vt supra de offi. ei⁹ cui man. est iurisd. l. j. §. j. & facit. ff. de admi. tuto. l. ita autem. §. gessisse.

f *Detrectat.* id est nolit facere. Accursius.

g *Legitimè.* vt supra quod cuiusque vniuersitatis no. l. j. §. quibus. Accursius.

†Isthæc text. est valde not. ad hoc q̃ promittens facere opus, poterit illud per alium explicare, si subsit & immineat vrgẽs causa. ipsum text. dixit no. ad hoc Roma. in suis singu. fo. 4. singu. 74.

h *Pro ciuitate.* Gabinorũ, quibus fuit promissum. Accursius.

i *Proficiscatur.* ad cuius profectionem consueuit poni terminus: vt supra de interdic. & releg. l. relegatorum. §. is qui.

k *Fundum.* Not. prohibitionẽ ad instar missionis bonorum.

EX pollicitatiõe.] CASVS. Si promitto reipubl. c. me daturum ob honorem habitum, vel habendum: teneor in solidum, & mei hæredes in solidum tenẽtur. si autem sine causa pollicitus sum reip. me quoddam opus facturum: & cœpi opus: & factus sum non soluẽdo: vsque ad quintam partem mei patrimonij teneor perficere opus. Item & hæres meus si est extraneus, in quintam partẽ patrimonij tenetur. si est de liberis meis, in decimã tenetur. Franciscus.

l *Promissione.* in pecunia: ne obsit. ff. l. penult. secũdum quosdam. vel verius dic, secundum Ot. vt ibi. Accursius.

m *In solidum.* non ergo deducitur æs alienum.

n *Cœptum est.* à pollicẽte, quia sine causa fit pollicitatio: vt. ff. l. j. §. j. idem si cum causa, quo ad hæredem: vt infra. l. penulti.

o *In quintam partem.* mirabiliter hæredes, & etiã ipse obligatur: sed quare non vt suus ipse, sed vt extraneus obligatus permanet? Respon. quia cõtra factum directius vult venire quàm hæres eius. Item no. alio modo teneri hæredes, quàm defunctũ. ad quod. C. de primipil. l. finali. & C. de rei vxo. act. l. j. §. & hoc ex rei. & ff. l. penul. & finali.

VIII. VLPIANVS †libro tertio de officio Consulis.

DE pollicitationibus in ciuitatẽ factis, iudicũ cognitionem esse diui fratres Flauio Celso in hæc verba rescripserunt: Probè faciet Statius Rufinus, si opus proscenij [a] quod se Gabinis exstructurũ promisit, quod tandem adgressus fuerat, perficiat. nã etsi aduersa fortuna vsus, in triẽnium à præfecto vrbis relegatus esset: [b] tamẽ gratiam muneris, [c] quod spõte obtulit, minuere nõ debet: cum & absens [d] †per amicum [e] perficere opus istud possit. quod si detrectat: [f] actores constituti qui legitimè [g] pro ciuitate [h] agere possint, nomine publico adire aduersus eum iudices poterunt. qui cũ primũ potuerint, priusquam in exiliũ proficiscatur, [i] cognoscẽt: & si opus perfici ab eo debere constituerint, obedire eum reipublicæ ob hanc causam iubebunt: aut prohibebunt distrahi fundum [k] quem in territorio Gabiniorum habet.

IX. MODESTINVS libro quarto Differentiarum.

EX pollicitatione quã quis ob honorem apud rempublicã fecit, ipsum quidem omnimodo in solidum teneri: hæredẽ vero eius ob honorẽ quidem facta promissione, [l] in solidum [m] [teneri:] ob id verò quòd opus promissum cœptũ est, [n] si bona liberalitati soluendo non fuerint, extraneum hæredem in quintam partem [o] patrimonij defũcti, liberos in decimã teneri, diui Seuerus & Antoninus rescripserunt. Sed & ipsum donatorem pauperem factũ, ex promissione operis cœpti quintam partem patrimonij sui debere diuus Pius cõstituit.

X. IDEM libro primo Responsorum.

SEptitia certamen patriæ suæ pollicendo, sub hac conditione pollicita est, vti sors apud eam remaneat, & ipsa vsuras semissales ad præmia certantiũ resoluat: *in hæc verba, [p] †φιλοτιμοῦμαι καὶ καθιερῶ ἀγῶνα τετραετηρικὸν ἀπὸ μυριάδων τριῶν τῷ * τ̃ κεφαλαίου, αὐτὴ κατέχουσα ἀργύριον, καὶ ἀσφαλιζομένη παρὰ τοῖς λεναπρώτοις ἀξιόχρεως ὠδὶ τῷ δ τελεῖν με τὴν ἐξ ἐτους τριῶν μυριάδων τόκον: ἀγωνοθετοῦντος καὶ πέμπειν δεομένου τ̃ ἀνδρός μου, ἐπαύθις δὲ τῶν ἐξ ἐμοῦ γενησομένων τέκνων. χωρήσῃ δὲ ὁ τόκος εἰς τὰ ἆθλα τῶν θυμελικῶν, καθὼς ἂν ἐφ' ἑκάστου ἀθλήματος ἡ βουλὴ ὁρίσῃ. *[id est, Ex liberalitate mea quadriẽnale certamen dedico triginta milium sortis: vt pecunia penes me retenta, idoneè apud Decemprimos caueam me soluturam quę solent præstari, triginta milium vsuras, Agonotheta [q] & præfecto ipsi certamini marito meo, deincepsque filiis qui ex me gignẽtur: cedetque id fœnoris in Thymelicorum [r] præmia, sicut in vnoquoque certamine senatus decernet.] Quæro an possint iniuriam pati filij Septitiæ, quo minus ipsi præsiderent in his, [s] *secundum verba conditionemque pollicitationis? Herennius Modestinus respondit, quo casu certaminis editio licita est, [t] formam [u] pollicitationi datam seruandam esse.

XI. IDEM libro nono Pandectarum.

SI quis ob honorem vel sacerdotium [x] † pecuniã promiserit, & antequam honorem vel magistratum ineat, decedat: non oportere hæredes eius cõueniri in pecuniam quam is ob honorem † vel magistratũ promiserat, † principalibus constitutionibus cauetur: nisi fortè ab eo, vel ab ipsa republica eo viuo opus [y] fuerit inchoatum.

XII. IDEM libro vndecimo Pandectarum.

IN priuatis operibus, [z] inuitis his qui fecerunt, statuas aliis [a] ponere nõ possumus: vt rescripto diui Seueri cõtinetur. ff. Cũ quidam [b] ne honoribus fungeliorum honorem. sed nec ipse qui opus facit inconsulto principe: vt. C. de statuis & imagi. l. j. & facit. C. de operi. pu. l. ij. in fin. & l. fin. §. fin. Accursius.

b *Cum quidam.* habilis: secus si inhabilis esset: vt. C. de condic. ob tur.

Septitia.] CASVS. Quædam fœminа pollicendo reipub. certamen, pollicita est reipub. c. hac forma, vt pecunia penes eam remaneat, semisses illius pecuniæ dabit ad præmia certatiũ. quæritur an hoc & in hæredibus eius sit seruãdum? & dicitur quòd si certamen illud licitum erat: forma pollicitationi data seruabitur; & ad hæredes extendetur. Fran. Acc.

* Hal. ex-

p *In hac verba.* hoc est Græcum quod incipit, Honoris gratia &c.

† Vide Alciat. disp. 3. cap. 1. & Bud. hic.

q *Agonotheta.* id est agonis principe.

r *Thymelicorum.* de his fit mentio. ff. de infami. l. athletas.

* Flo. τὸ τῆς

s *In his.* aliàs in his. s. tribus milibus sortis: aliàs certamina: & tunc habeas posiderent: vel posiderent, id est præsiderent expone. Acc.

*id est. Ex liberalitate ac munificentia dedi. co quadriẽnale certamen de triginta milibus sortis ita quidem, vt pecunia apud me re tenta, quæ solent præstari, triginta milium vsuras ideò tenta, quod Decemprimos de præsidẽtia cãdidatis instituti triginta millium vsuris idoneè cauet. hæredes eius perficere tenentur. Franciscus. designatur ac præsidẽtia maritus meus & deinceps qui ex me nascentur, liberis. Credẽt autẽ hæredes vsuras in præmia illa melicorum, prout vna pecuniam quoque in certamine senatus decernet. finierit.

t *Licita est.* alioquin non: vt. j. imperatores. & ff. de vsufru. leg. l. legatum. & ff. de admini. rerum ad ciui. perti. l. legatum. §. fina.

u *Formã.* sic. ff. de iure immu. l. ij. j. respon.

SI quis.] CASVS. Titius ob honoré vel sacerdotium habendũ pollicitus est. c. & decessit priusquã habeat honoré. dicitur quòd eius hæredes non tenẽtur ad illa. c. nisi Titius de illa pecunia incepit opus facere. nã hæredes eius perficere tenentur. Franciscus.

x *Sacerdotium.* C. de epiſc. & cler. l. si quenquam. cõtra. sol. hic nõ non suscepit honorem: ibi sic. vel dic vt not. ff. l. Barbarius. de offic. præto.

y *Opus.* aliquod publicum: & dic inchoatum ab eo. & ideo nõ quòd ipse opus promisit, sed pecuniam ad honoré. & sic intelligitur. ff. de mu. & ho. l. æstimationem. §. j. Item quod dicit, ad rempub. habes idem. ff. l. j. §. sed si non ipse. Accursius.

* Flo. præsẽtes

IN priuatis.] CASVS. † In opere meo priuato aliius non potest statuas ponere me inuito. Item quidã habilis honores suscipere, & opus promissum facere: opus se facturum promisit causa cuitandi honores. dicitur quòd honores cogitur suscipere, & opus promissum facere. Fran. Accur.

† Dic quòd Modestinus non loquitur hic de sacerdotio orthodoxæ religionis, cuius erat omnino expers. E. P. † vltro animo nicipibus delatum.

z *Operibus.* aliàs operis: aliàs operib⁹. & tũc deficit. j. operas. Ac.

*id est vltro pollicitũ ipsi.

a *Aliis.* id est ad alios.

BIU Cujas

ob tur.cau.l.quod euitandi.& quod me.cau.l.cum te.& de decu. l.non tantum. in princip. & facit supra de mune.& hon.l. æstimationem.

a *Honores.*sub.tam,si non habes in tex.vt innuit sequens quàm. punitur ergo quia voluit detrectare munus ad honoré: quod est graue delictum:vt.ſ.de re militari.l. qui cum vno. §. qui post desertionem.

Imperatores.] *CAIVS.* Qui pollicetur reipubli.opus se facturum propter honorem habendum: cogitur illud opus implere, non pecunias pro eo cogitur soluere. Item in donatione facta reipub. conditio apposita seruanda est, si sit vtilis reipub.secus si damnosa:vt si testator legat.c. reipub. & voluit quòd respubli. non exigeret vectigal quod consueta erat exigere,nó seruatur hæc prohibitio legantis.Fran.Acc.

b *Cogi.* ad quod.ſ.de mu. & hono.l.æstimationem. in princip. & de lega.iij.l. fideicom. §.fina.Item.ſ.si certum petatur.l.ij. §.j. ibi, aliud pro alio &c.

c *Si vtilitatis.* est autem vtilitas eo ipso, q̃ non est damnum : vt.ſ. eo.l.Septitia. & de sol. l.in pupillo. & facit.ſ. de decre.ab or.fa.l.penult.Accursius.

d *Non debere.*sicut & quæ prorsus sunt illicita,non sunt ab initio obseruãda. & ideo pecunia legata in alium vsum reipubl. est conuertenda:vt.ſ.de admi.re.ad ci.perti.l.legatum. & de vsufru. leg.l.legatum.R.

e *Legata.*reipu.alicuius ciuitatis.

f *Exerceri.*quod ex consuetudine exercebatur pro ciuitate,vel patria:vt.C.noua vec.l.j.& sic legitimum:vt.ſ.de publi.l.licitatio.§.eorum. multo minus si ipsi reipub.Romanorum. ergo non omnis voluntas defuncti est seruanda : vt.ſ.de leg.j.l. nemo potest.&.l.si quis iniqui.§.fi.& facit.ſ.de reli.l. at si quis.§.æquum. &.C.de testa.l.testandi.& tamen legatum hic valet:vt.C.de leg. l.ab administratione.& de vsufru.leg.l.quidam.

Defuncti voluntas non semper seruatur.

g *Consuetudo.*sic.ſ.de decu.l.non tantũ.§.fi.& ad muni.l. magistratus.&.C. noua vec.l.fi.

Si quis sui.] *CAIVS.* Titius promisit cuidam ciuitati opus se facturum ob honoré habendum pro se vel pro Cicerone. & honorem habuit.tenetur Titius & eius hæres illud opus perficere.sed si incepit Titius opus facere,& honorem nó habuit:& antequam perficiat opus,decesit Titius:hæres eius tenetur perficere. debet autem quintam partem bonorum defuncti dare ciuitati cui opus debebat perfici.si autem ex numero liberorum sit is qui hæres extiterit, decimam bonorum Titij dare debet ciuitati.Franciscus Accursius.

h *Promiserit.*& honorem receperit. aliàs nó haberet locũ quod de hærede dicitur, si dicas opus non inchoatum à pollicente: vt supra.l.si quis ob. Et not.quòd quo ad opus nõ refert vtrum ob suum vel alienũ honoré promittat: quia vtrobique est inchoandum.vel dic,ad perficiendum tenetur. at vbi pecunia, tunc forte distinguitur:vt no.supra eod.l.j.& facit.C.de ratio. operum pu. l.j.§.qui vero.

i *Perficiendum.*& etiam inchoandum. vel dic ad perficiendum, id est faciendum.

k *Obligatus est.* videtur in primo casu hæres teneri in solidum, quando opus non fuit cœptum.in secundo non in solidum,quãdo fuit cœptum. Sed dices quòd in primo tenetur non in solido fuit cœptum. Sed dices quòd in primo accepit honorem,in satur,secundum H.vnde dic quòd in primo accepit honorem,in secundo non. sed & sic etiam intelligitur lex.ſ. eodem.l.ex pol-

retur, opus ꝓmisisset:[tam]honores [a] subire cogẽdum, quàm operis instructionẽ, diuus Antoninus rescripsit.

XIII. PAPIRIVS IVSTVS libro secundo de Constitutionibus.

IMperatores Antonin' & Verus Augusti rescripserunt, opera extruere debere eos qui ꝓ honore polliciti sunt: nó pecunias pro his inferre cogi. [b] Item rescripserunt, conditiones donationibus adpositas,quę in rẽ publicam fiunt, ita demum ratas esse, si vtilitatis [c] publicæ interest. quòd si dãnosæ sint, obseruari non debere: [d] &ideo nõ obseruandum, quòd defunctus certa summa legata [e] vetuit vectigal exerceri: [f] esse enim tolerabilia, quæ vetus consuetudo [g] comprobat.

XIIII. POMPONIVS libro sexto Epistolarum & variarũ lectionum.

SI quis sui alieníve honoris causa opus facturum se in aliqua ciuitate promiserit: [h] ad perficiendum [i] tam ipse, quàm hæres eius,ex constitutione diui Traiani obligatus est. [k] Sed si quis ob honorem [l] opus facturum se[in]ciuitate aliqua ꝓmiserit, atque inchoauerit, [m] & priusquam perficeret, decesserit: * hæres eius extraneus quidem necesse habet aut perficere id, aut partem quintam patrimonij [n] relicti sibi ab eo qui id opus facere instituerat, (si ita mallet) ciuitati in qua id opus fieri cœptum est, dare.is autem qui ex numero liberorum est,si hæres extitit, non quintæ partis, sed decimæ cõcedendæ necessitate adficitur. & hæc diuus Antoninus constituit.

XV. VLPIANVS libro singulari de officio curatoris reipublicæ.

INter liberos [o] nepotem quoque ex filia contineri, diuus Pius rescripsit.

DE [VARIIS ET] EXtraordinariis cognitionibus:& si iudex litem suam fecisse dicetur.

TITVLVS XIII.

A licitatione.ij.&.iij.respon.

l *Ob honorem.* idem & si sine causa: quia ex tunc tenetur ex quo cœptum est:vt supra eodem.l.j.§.j.&.l.ex pollicitatione.

m *Inchoauerit.* non tamen honorem suscepit. aliàs hæres tenetur in solidum : vt supra eo.l.ex pollici.ij.respon. & sic non obstat: vt.ſ. eod.l. si quis ob. quia ibi inceperat: vnde hæres complere tenetur : vt argu. supra pro soc.l.hæres socij. & de hære. tut.l.j. vel dic quòd ibi pecunia ob honorem, hic opus tantum erat promissum.Accursius.

n *Patrimonii.* si bona liberalitati soluẽdæ nó sunt : vt supra eo.l. ex pollicitatione.Accur. *Fl.discessit*

o *Inter liberos.*facit supra qui satisda.cog. l.ij.§.j.& de verb. sign. l.cognoscere.§.ij. & .l. iusta. & .l. liberorum. sed arg.contra.ſ.de iure immu.l.j.in fi.

DE VARIIS ET extraordinariis cognitionibus &c.

Præses prouinciæ] *CAIVS.* Hic intendit dicere de quibus factis possit præsidis officiũ implorari, vt sic ipse præses extra ordinem possit cognoscere : & dicit quòd præses prouinciæ solet extra ordinem cognoscere de mercedibus constituẽdis & dandis præceptoribus studiorum liberalium : & quæ sint liberalia studia, specificat. Itẽ cognoscere debet de mercede dãda obstetrici.Item de mercede constituenda & danda etiam medico,qui peritiam habet sanandi aliquam certam partem corporis: vt auriculæ,vel fistulæ,vel dentium: non ei qui incantat aliquod malum, siue imprecatus est. Item non dicet ius philosophis qui petunt salarium constitui à discipulis suis. & redditur ratio in litera. si tamen discipuli velint aliquid sponte dare doctori suo : doctor potest recipere . Item nec doctoribus legum ius reddent , qui petunt à discipulis suis salarium constitui & solui. & redditur ratio in litera.si tamen discipuli velint aliquid sponte dare doctori suo:doctor potest recipere. Item præses cognoscet de mercede restituenda & danda à discipulis magistris ludi literarij: & qui sint hi,dic vt in glo.quæ incipit,ꝓ cõstituẽda &c.non autem cognoscet extra ordinem de mercede constituenda librariis,& notariis,& calculatoribus, & similibus qui in litera nominantur.Item si assessores petant salarium:de hoc cognoscet præses extra ordinem.Item si aliquid dicitur contra aliquem prædictorum : de hoc potest præses cognoscere extra ordinem. Item qui iudices cognoscere possint aduersus aduocatos,diui fratres rescripserunt:scilicet in Græco: & de hoc habes exemplum supra de pœnis.l. moris. in princip. Item de salario constituendo aduocato , debet cognoscere præses extra ordinem: & constituet salarium pro modo litis , & pro facundia aduocati.& alia sunt inspicienda,quæ in litera continentur:& specificat quis dicatur aduocatus. Item si aduocatus fecit pactum cum clientulo de quota parte litis:non valet.si autem causa finita factum fuit pactum prædictum : valet vsque ad probabilem quantitatem. Item si nomine victoriæ aliquid sibi dari pacisciatur aduocatus , valet: vt tamen computetur in hoc quod primo fuerat datum:vt tamen non excedat licitam quantitatem: & quæ sit licita,specificat.Item si pendente causa decedit aduocatus,salarium quod erat ei præstitum pro tota causa, non repetitur. Item præses prouinciæ vel prætor cognoscet ex officio de nutriciis dandis nutricibus, id est de mercede constituenda & danda nutrientibus pueros qui sint infantes: non si maiores infantibus nutriant.& omnes isti qui conueniuntur coram præside : ex eius scilicet præsidis officio, & coram eodem præside poterunt reconuenìri à conuentis.Franciscus.

BIU Cujas

I. VLPIANVS libro octauo de omnibus tribunalibus.

PRæses puinciæ de mercedibus ius dicere [a] solet, sed p̃ceptoribus tantùm studiorum liberalium. [b] Liberalia autẽ studia accipimus, quæ Græci ἐλευθέρια appellãt. Rhetores continebuntur, [c] grãmatici, geometræ. Medicorũ quoque eadem causa est, quę[&], p̃fessorum: [d] nisi quòd iustior: [e] cum hi salutis hominũ, illi studiorum curam agãt: & ideo his quoque extra ordinem ius dici debet. Sed & obstetrices [f] audiant: [g] quæ vtique medicinam exhibere videtur. Medicos fortasis quis accipiet etiã eos, qui alicuius partis corporis, vel certi doloris sanitatem pollicẽtur: vtputa si auricularum [h], *si fistulæ, vel dentium. [i] Non tamen si incantauit, si imprecatus est, & (vt vulgari verbo impostorum vtar) si exorcizauit: nõ sũt ista [k] medicinæ genera, tametsi [l] sint qui hos sibi profuisse cum prędicatione [m] adfirment. An & philosophi professorum numero sint? Et non putem: non quia nõ religiosa res est: sed quia hoc primum profiteri eos oportet, mercenariam [n] se operam spernere. Proinde ne iuris quidem ciuilis professorib' ius dicet. [o]* Est† quidem res sanctissima [p] ciuilis sapientia, sed quæ pretio numario non sit æstimanda, [q] nec dehonestanda, dum in iudicio honor [r] petitur, [f] qui [t] in ingressu sacramenti [u] offerri debuit. Quædam enim tametsi honestè accipiantur, inhonestè tamen petuntur. [x] ℣ Ludi [y] quoque literarij magistris, licet nõ sint professores, tamen vsurpatum est [z] vt his quoque ius dicatur [a]. Iam & librariis, [b] & notariis, [c] & calculatoribus [d] siue tabulariis, [e] & cæterarum artium opificibus siue artificibus, quæ [f] sunt extra literas vel notas positæ, nequaquam extra ordinem ius dicere præses debebit. ℣ Sed & si comites [g] salarium petant: idẽ iuris est quod in professoribus [h] placet. Sed & aduersus ipsos [i] omnes cognoscere præses debet.* Quòd autem & aduersus aduocatos adeatur, [k] diui fratres rescripserunt. ℣ In honorariis aduocatorum ita versari iudex debet, vt pro modo litis, [l] próque aduocati facundia, & fori consuetudine,† & iudicij in quo erat acturus, æstimationẽ adhibeat: dummodo licitum honorariũ quantitas non egrediatur. ita enim rescripto imperatoris nostri & patris eius continetur. verba rescripti ita se habent: Si Iulius Maternus, quem patronum causæ tuæ esse voluisti, fidem susceptam exhibere paratus est: [m] eam dũtaxat pecuniam quæ modum legitimũ egressa est, [n] repetere debes. [o] ℣ Aduocatos accipere debem' omnes omnino, qui causis agẽtiã euangeliorum: vt. C. de iudi. l. rem non nouam. vel calumniæ quod fit à partibus: vt. C. de iur. cal. l. ij. antequã ergo iuretur, debet solui. vel dic, sacramenti, id est studij: ideo sic dicti, quia doctor iurabat fideliter docere. vel ideo quia studium res sacra est: cum leges in quibus studetur, sint sacratissimæ: vt. C. de le. & cõ. l. leges sacratissimæ. & secundum hoc in prin. studij sunt offerẽda dona. & p̃ hac expositione optime facit quod sequitur, quædã enim &c. Sed an pro donis quæ hodie fiunt, possit agere doctor, cum ipse non loquitur cum promittitur? Respõ. sic: qa cõsentit: quod sufficit: vt. C. de do. l. si quis argentũ. §. si autem. & de act. & obl. l. in quibuscũque. & l. obligationum. in fi.

a *Dicere.* extraordi. offi. iudi. implorato: vt infra proxi. §. medicorum. & in ipsa rubrica, & supra de decr. ab ordi. fa. l. ambitiosa. §. fi. petitur ergo constitui & solui, licet à principio non fuerit constituta merces, vt dictis legibus. & ad idem. C. de profes. & me. l. medicos. libro. x.

b *Liberalium.* artium, quæ sunt grammatica &c. & sub. & quibusdã aliis, vt hac. l. habetur. Accursius.

c *Continebuntur.* sub studio liberali. nã sunt viij. quarum hæc est vna. Accursius.

d *Professorum.* hos supra vocauit præceptores.

e *Iustior.* scilicet videtur causa medicorũ, cum hi &c. vt supra de decre. ab or. fa. l. j.

f *Sed & obstetrices.* quę procurãt mulierem in partu: vt supra ad legẽ Aquil. l. Neratius. §. itẽ si obstetrix. & medicinas dant: vt ibi, & hic.

g *Audiant.* scilicet p̃sides petentes constitui & dari salarium. itẽ fa. infra eo. §. ad nutricia.

h *Auricularum.* aliàs auricularius. & dicitur is qui aures ægras curat. aliàs articularis, vt arthetridem intelligas. hoc sensu, vt is etiam medicus sit, qui articularis morbi sanitatem pollicetur, vel aurium doloris.

* *Flo. auricularius*

i *Vel dentium.* scilicet sanitatem pollicetur.

k *Non sunt ista.* vel hoc, vel superius non, abundat. sic. ff. de dam. infec. l. fluminũ. in prĩcipio.

l *Tametsi.* id est quãuis.

m *Prædicatione.* scilicet laudis. Accursius.

* *Flo. dicent*

† *Vide glo. in proœmio prag. sanc. I. §. quibus ad plenum. in verbo, specie.*

n *Mercenariam.* id est mercedem ex opere capere: vt supra de vac. mu. l. in honoribus. §. philosophis. & . C. de mu. pa. l. possessor. & idem videtur de poëta: vt. C. de profes. l. penul. Accursius.

o *Dicet.* scilicet præses. nõ ergo doctor extra ordinẽ petit constitui salarium: vt hic. Sed contra. C. de profes. & me. l. medicos. in fine. Solu. ibi erat promissum: & sic potest peti: vt ibi. Item in aduocato secus: vt. j. §. in honorariis.

p *Sanctissima.* quo ad animam: quia eius præcepta concordant cũ diuinis: vt supra de iusti. & iu. l. iustitia. §. iuris præcepta. Item est firmissima quo ad mundum: vt instit. de re. diui. §. sanctæ. & per hoc videbatur debere reddi ius. sed quæ pretio, &c. vt subiicit.

q *Æstimanda.* potest ergo scientia donari, non vendi: vt hic & supra de donat. l. Aquilius. sic. C. de epis. & cler. l. si quẽquã. Sed arg. contra. j. de regulis iur. l. cuius.

r *Honor.* id est salarium: ideo sic dictum, quia honor est donanti, & cui datur. sic supra man. l. si remunerandi. qui debet dari p̃ facultate & dignitate donantis: vt supra de admi. tut. l. cum plures. §. in primis. & etiam eius cui donatur: vt. C. de epis. audi. l. tam dementis.

f *Petitur.* scilicet à scholari per doctorem.

t *Qui.* scilicet honor.

u *Ingressu sacramenti.* quod sacramentũ fit à iudice per præsentia

h *Professoribus.* scilicet aliis quàm iuris ciuilis: vt supra. §. medicorum. & §. proinde.

i *Ipsos omnes.* si aliquid contra eos dicatur: vt infra ea. l. in fi. vel etiam si principaliter conueniantur. Accursius.

k *Adeatur.* scilicet præses, vel iudex: vt. ff. ea. l. §. proinde ius dicent. Aliàs legitur: Qui autem aduer. aduo. ad. di. fra. rescripserunt. in Greco scilicet. & dic etiam qui, scilicet iudex. & da exẽplum. ff. de pœ. l. moris. in prin. & de off. præfec. vib. l. j. in fi. & de offi. procon. nec quicquam. §. de plano. & de postu. l. j. §. accepit. & . C. de iu. properandum. §. illo. & de postu. l. prouidendum. vel dic rescripserunt, quod dicitur in seq. §.

l *Pro modo litis.* id est pro quantitate causæ. & sic. ff. de transac. l. cum hi. §. modus. & de reli. l. si quis sepulchrum. §. sumptus. sic & supra de vsu & ha. l. plenum. §. j. &. C. commu. de le. auth. res. & C. de admi. tu. l. si curatores.

m *Paratus est.* quod esse debet. ad quod. C. de iudi. l. properandum. §. illo. & loca. l. qui operas. in princ. &. §. j. &. C. de condic. ob causam. l. aduocati.

n *Egressa est.* aliàs est in textu, non: & tunc habeas debet, scilicet aduocatus. Accursius.

o *Repetere debes.* id est repetere qd̃ plus soluisses. vel petere vt absoluaris si non soluisti: vt. C. de postu. l. iij.

Quæst.

BIU Cujas

a *Quoquo*.plus est opus, scilicet quòd quinquennio leges audierit:vt.C.de aduo.diuer.iu.l.iubemus pro tempore.§.ne decætero.Item q̃ doctor iuret peritia iuris eum instructum: vt.C.de aduo.diuer.iudi.l.nemini.per quæ remouet illiteratos qui quandoque expertos negotiorum postulant,quod possunt:vt ar.C. de iudi.l.pe.nisi sint liberti:vt.C.de postu.l.ij.Item per hoc remoueo ꝓcuratores,tutores, actores,& similes,q̃ licet causis operẽtur aliquo studio, non tamen sunt aduocati,vt redda tur eis ius ꝓ salario cõstituẽdo.quod ergo dicit, quoquo studio, id est siue in allegationibus tantũ debet adesse, siue vsq; ad lit.cõtesta. tantũ:vel in causa principali tãtum:vel appel. vel vtraq;: vel in certo loco:vel quolibet.quot autẽ modis petitur salarium aduocati,dic vt not.C.de sus.l.j.

b *Pro tractu*. puta vt dilationem vnam acquirat.aliàs pro cõtractu:aliàs ꝓ tractatu.i. pro consilio.

c *Si cui cautum est*. id est promissum.

d *Honorarium*. id est salarium.

e *More*.de quota litis.

f *Suspensa lite*.id est lite pendente qui iã cœperat esse aduocat⁹,paciscatur de quota parte litis: vt sic sit quædam societas,nõ valet:dupli ci ratione. Prima,quia lite pendente: vt.C.de postu.l.quisquis.§.præterea. & arg.j.l. medicos. Alia,quia de quota:quæ & antea impediret:vt & hic intelligi potest,quasi suspensiue lucrum inspiciat: quod potest esse,& non esse: vt probatur.C.de procu.litem.& man.l.si cõtra licitũ.&.ſ.de pac.l. sumptus.& mãdati.l. si remunerãdi.§.Maurus. & adde quod no.C.de postu.l.si quis.&.l.quisquis.§. præterea.

g *Summa*.puta etiam de quota:vt hic videtur velle.nec lex aliqua prohiber:arg.ſ.de pac.do.l.licet.

h *Nomine palmarii*.i.victoriæ.nã palma victoriam significat.

i *Cautum*.subaudi,poterit peti quod promissum est.

k *Aureos*.scilicet ad plus[a].nam minus quandoque datur: quod videndũ pro modo causæ & aduocati:vt.ſ.ea.l.§.in honorariis.

l *Repeti*.dic si stat per aduocatum viuentem,nõ petit salarium: imò solutum reddit:vt.C.de cõdic.ob cau.l.fi.si vero per casum mortis in sua persona contingentem,tunc obtinet quod hic dicitur,&.C.de aduoc.di.iudi.l.post duos.§.j.&.ſ.de leg.l. legatus & autem.§.fi.nec ob.C.de aduo.di.iudi.l.petitionem.vt ibi no.& idem si est infirmus:vt.ſ.de statulib.l.cum hæres.§.Stichus.adeo vt si nihil fecerit,adhuc obtinet quod hic dicitur:licet quidã in actore distinguant:fuerat in mora contestandi,vel procedendi, & tunc obtinet quod hic dicitur.aliàs de æquitate reddit. in reo indistincte dicũt reddi,si nihil erat factũ.& hoc de æquitate dicunt. & pro eis.ſ.de condic.ob cau.l.si pecunia.& quod hic dicunt. & pro eis.ſ.de condic.ob cau.l.si pecuniam.ibi,& cũ per te &c: &.ſ. de stat. lib.l.cum hæres.§. Stichus.&.ſ. de legatio.l. legatus.§. fin. nec potest dici q̃ alium substituat:quia inter artifices &c.vt.ſ. de solu.l. inter artifices. Itẽ quid in quolibet alio qui operas suas locat? Rñ.vt plene not.ſ.loca.l.fi.v. no.§.cum quidã. & de condic.ob cau.l.si pecuniam.& facit.ſ.de assess.l.diem. & loc.l. sed addes.§.fi. & de actio. emp.l. creditor.§. pen. Itẽ no.hic quòd mors tua,vel vitium personæ tuæ:nõ tibi,sed alij nocet:vt supra de le.j. sed & si res. &.l. filius.§. si quid seruo. & de operis lib.l.libertus.§. qui opus.

m *Nutrices*.petunt aduocati salaria:doctores liberalium artium mercedes: nutrices nutricia: [c]proxenetæ philotrophia.

n *Debetur*.si debetur, ergo act.petitur.respõ. debetur ex bono & æquo:non quòd sit ciuilis,id est naturalis obligatio,nisi ad antidora.Accursius.

o *Hæc omnia*.scilicet habent locum.Accursius.

p *Admitti*.vt &.ſ.§.sed & aduersus.&.C.de senten.l.cum Papi. & in auth.consequenter.Accursius.

Ex usu.] CASVS. Numerat tria capitula de quibus præses debet cognoscere,id est de nouis riuis in ciuitate factis. itẽ de equabus à non domino possessis.Item de damno dato per immissos homines in prædium alienum.Franciscus.

q *Aquæ*.sub.id est de riuis &c.

r *De equis*.vel equabus.sic.ſ.de vsur.l.equis.

s *Debuerunt*. puta in aliquo exercitu,vel curia, puta hastiludium.Accursius.

t. *Eius*.scientis sic fieri: vt supra de auth. tuto.l.j. in fin.&.l. fin.Accursius.

Medicus.] CASVS.Medicus oculorum malam medicinam dedit infirmo, vt scilicet ab eo extorqueret agros suos ꝓ emptionem:& extorsit.dicitur quòd præses prouinciæ iubebit hoc retractari:puniet etiam medicum.Franciscus.

u *Medicus*.facit.C. quod me.cau.l.si per impressionem. & de profes.l.antepe.& de of.præsi.l.illicitas.&.ſ. quod me. causa.l.fi. §.j.vsque in fi.l.& quod no.in.l.nec timore.

x *Iuus.Studiosos*.id est aduocatos,vel assessores.& tunc constitutum,vel non constitutũ:vt supra.l.j.§.in honorariis. &.§.

---

* *Flo.tractatus*

* *Flo. neutrumque*

† *Iste.§. facit p aduocatis.& vide glo.in cano. magnã pietas. de pœni.di.i. est fama.in gl. circa fi.*

d *Vide in hunc locum Alcia.lib. disputa.3. ca.9.*

A supra de rei vindi.l.vtique.§.non etiam.Ex prædictis not. argumen.quòd salarium in prin.est præstandum:pro quo est.C.de iudi.l.properandum.§.in honorariis.&.C.de condic.ob cau.l.fi.& loca.l.qui operas.§.j.ſ.eo.l.proinde. sed quid si aduocatus deserit causam vt desperatam? Respon.aut ex causa quam præuidere potuerat:& imputetur ei quòd imperite vidit. aut ex aliqua causa repentina:puta fecit cliẽtulus prauam cõfes.& tunc nihilo minus habeat:vt.ſ. de vac.mu.l. pe.§.fi.cum suis cõcor.

Item quid in potestate mortuo, vel assessore, vel in doctore,vel magistro mortuo,an reddant salariũ? [b]Respõ. non:imò petet,ex quo per eum nõ stat:vt hic, &.d.l.qui operas. &.d. l.si pecuniam.ibi,& cũ per te &c: &.ſ. de stat. lib.l.cum hæres.§. Stichus.&.ſ. de legatio.l. legatus.§. fin. nec potest dici q̃ alium substituat:quia inter artifices &c.vt.ſ. de solu.l. inter artifices. Itẽ quid in quolibet alio qui operas suas locat? Rñ.vt plene not.ſ.loca.l.fi.v. no.§.cum quidã. & de condic.ob cau.l.si pecuniam.& facit.ſ.de assess.l.diem. & loc.l. sed addes.§.fi. & de actio. emp.l. creditor.§. pen. Itẽ no.hic quòd mors tua,vel vitium personæ tuæ:nõ tibi,sed alij nocet:vt supra de le.j. sed & si res. &.l. filius.§. si quid seruo. & de operis lib.l.libertus.§. qui opus.

† *Ista lex est sing.& notabi.secundum Bar. hic.*

b *Concludet vt per glos. & plenius ꝓ Bart. post glo. in l.fi. vno.§. item cũ quidã.in glo. mag.ſ. loca.& in l.1.§.diuus. & l.2. col. fi.vers.quaro, aliquis est conduct⁹ ad legẽdũ. ſ.de variis & extraor. cog.*

* *Fl.Si medicus*

† *Ista lex etiã reputatur sing.per Bar.hic.*

c *Nutricia pluraliter, nutricũ sũt mercedes: quæ Græcè trophia dicũtur.Bud. tit.de offi. præfe. præto.ſ.*

Licet aduocatus nõ possit adimplere aduocationem,propter casum fortuitũ in eius personam contingentem:tamen totum salarium debet consequi.Bartolus.

IIII. PAVLVS libro quarto ad Plautium.

DIuus Antonin⁹ Pius rescripsit,iuris studiosos[x] qui salaria petebãt,hęc exigere posse.

---

r *Lũ potest & Florentin, Bardus.*

Hale Ciuar. ad Lapum lib.4. resp. in l.4. de offic. assess.

BIU Cujas

&.§. sed & si comites. vel dic, id est doctores legum. & tunc dic demum cõstitutum: vt.ff.l.j.§.proinde. item non ob.ff.man.l.qui munera.§.salarium. quia ibi cõstitutum incertum petebatur, hic autem vt constituatur petitur.

Cognitionum.] CASVS. Numerus cognitionum cum ex variis causis descendat, non potest facile diuidi in genera: sed cũ difficultate sic diuiditur: nã in quatuor genera diuidit. aut enim de honoribus siue muneribus gerendis tractatur: aut de pecuniaria re disceptatur: aut de existimatiõe alicui[o] cognoscitur: aut de capitali crimine quæritur. Secundo dicit, quid sit existimatio. Tertio dicit quòd existimatio quandoque minuitur: quãdoque cõsumitur. & dat exẽpla de vtroque separatim. Fran.

Fl. qui, scilicet status.

a *Non potest.* sed cum difficultate sic: vt subiicit, sicut & mora: vt ff.de vsur.l.mora.& ar. j. de reg. iur.l. omnis definitio.& not. quòd aliqua causa est quæ sub duobus mẽbris ponitur: vt suspecti tutoris: vt.ff.de procur.l.nõ solum.§.fi. Accursius.

b *Existimatio est.* id est fama, siue opinio. nam hæc tria idem significant: vt mucro, ensis, spatha, gladius. vnde dicitur, infamia: id est famæ priuatio.

Flo. perpetuo infamiæ causa nume.

c *Dignitatis.* id est potentiæ à natura tributæ cuilibet quia homo est. homo enim est dignior omni creatura: vt supra de ædil. edi.l. iustissime. cum omnis creatura ei seruiat: sed & angelica natura. nã & angelus ei seruit. vel aliter ponitur dignitas: vt.C.de dig. Item per hoc quod dicit illæsæ, id est in nullo deminutæ.

Hominis natura angelica deseruit.

d *Quæ.* scilicet existimatio, seu fama. Accursius.

e *Circa statum.* perseuerantem.

f *Cum plebeius.* honestior enim non subiiceretur: vt.ff.de pœnis. l.capitalium.§.non omnes. Accursius.

g *Fustibus.* supra de infa.l.ictus. contra. Sol. verum est quòd infamis est dum pœnam patitur: sed ea pœna finita, & restituto eo desinit esse infamis. Vel aliter cum crimẽ præcedẽs tale sit quod per sententiam irrogat infamiam, tunc is qui cæsus vel damnatus est, infamis est perpetuo. Accursius.

h *Datur.* dic in opus pub. datur, scilicet ad tempus. & sic non amittit ciuitatem: vt.ff. de pœ.l. capitalium. circa prin. aliud si in perpetuum: vt.ff.de pœ.l. quidam. secundum Io. &.C.de pœ.l.j. Sed & si perpetuo, adhuc differt à damnato in metallum, cum ille seruus pœnæ efficitur, hic ciuitatem tantum perdit: vt.ff.de pœ.l. capitalium. in prin. at relegatus etiam in perpetuum remanet ciuis: vt supra de interdic.& releg.l.relegatorum.§. siue autem.

i *Perpetuo.* id est generali: vt instit. de satisda. tuto.§.j. quod edictum habes.ff.de insa.l.j. Accursius.

k *Consumitur.* scilicet existimatio. Accursius.

l *Veluti.* innuit quòd ille cui interdicitur aqua & igni, in cuius locum succesit hodie deportatio, vt hic subiicit, &.ff.ad.l. Iul. pec.l.iij. efficitur seruus. & sic est contra institu. de capi. demi.§. minor. Sol. hic magna ponitur pro media tantum. & quòd dicit libertas: non ponitur pro ea quæ est cõtraria seruituti: sed id est possibilitas faciendi quod vult: quod non potest facere damnatus aqua & igni: vt ecce non potest testari: vt.ff. de iniust. test. l.si quis ex.§. eius. etsi hic nihil de maxima dicitur. Vel dic quòd magna comprehendat maximam & mediam: vt aliàs.ff.de vsufru. leg.l.j. in fine. & ad Tert.l.j.§.proinde. & quod dicit libertas: est exemplum de maxima. Item quod dicit veluti: exemplum de media: interposito puncto loco copulæ. Sed quidam habent, vel: & tunc planior est hæc secunda lec. & facit de verb. signifi.l.capitalis. Sed quis est effectus minutionis, vel cõsumptionis? Respõ. †venit de primo patet per exempla hic posita. de alio cõstat quòd ad nullum actum ciuilem admittitur cuius fama est cõsumpta: vt.ff. de pœ. l.quidam.&.C.de dig. l.ij. Accursius.

m *Nec diuersa.* qualitate: sed quantitate sic: vt.ff.de pœnis.l.aut dãnum.§.inter eos.& hic subiicit.

n *Operis.* scilicet metalli.

o *Metalli.* scilicet simpliciter.

A

B

C

D

v. CALLISTRATVS libro primo de Cognitionibus.

COgnitionum numerus cũ ex variis causis descendat: in genera diuidi facilè non potest, [s] nisi summatim diuidatur. Numerus ergo cognitionum in quatuor fere genera diuidi potest. Aut enim de honoribus siue muneribus gerẽdis agitatur: aut de re pecuniaria disceptatur: aut de existimatione alicuius cognoscitur: aut de capitali crimine quęritur. Existimatio est [b] dignitatis [c] illæsæ status, legibus ac moribus cõprobatus: quæ [d] * ex delicto nostro auctoritate legum aut minuitur, aut cõsumitur. Minuitur existimatio, quotiens manente libertate, circa statum [e] dignitatis pœna plectimur: sicuti cum relegatur quis, vel cũ ordine mouetur, vel cum prohibetur honoribus publicis fungi: vel cum plebeius [f] fustibus [g] cæditur, vel in opus publicũ datur: [h] vel cũ in eam causam quis incidit, quę [ex]edicto perpetuo [i] * inter infamiæ causas annumeratur. Cõsumitur [k] verò, quotiens magna capitis minutio interuenit, id est cum libertas adimitur: veluti [l] cùm aqua & igni interdicitur: quæ in persona deportatorum euenit: † vel cũ plebeius in opus metalli vel in metallũ datur. nihil enim refert, nec diuersa [m] pœna est operis [n] & metalli: [o] nisi quòd refugæ operis, non morti, sed pœnæ metalli subiiciuntur.

vi. GAIVS libro tertio rerum cottidianarum siue aureorum.

SI iudex litem suam fecerit, [p] non proprie ex maleficio obligatus videtur: sed quia neque ex contractu obligatus est, & vtique peccasse aliquid intelligitur, licet per imprudentiã: [q] ideo videtur quasi ex maleficio teneri in factum actione: & in quantum de ea re [r] æquum religioni iudicantis visum fuerit, pœnam sustinebit.

DE PROXENETICIS. TITVLVS XIIII.

i. VLPIANVS libro quadragesimosecundo ad Sabinum.

PRoxenetica [s] iure licito petuntur. [t]

ii. IDEM libro trigesimoprimo ad Edictum.

SI proxeneta interuenerit faciendi nominis [causa,] vt multi solent: videamus an possit quasi mandator teneri. Et nõ puto teneri: quia hic monstrat magis nomẽ, q̃ mãdat: tametsi [u] * §.fi.& de offi.præsi.illicitas.§.sicuti. & de neg.gest.l. nam & seruui.§.fi.H.

p *Si iudex litem suam fecerit.* quando contra æquitatem. sed si contra ius: tunc aut errore expresso, & non valet, & sic non facit litem suam. aut non, & valet: & sic facit litem suam, secundum quosdã. Ac.

q *Per imprudentiam.* not. teneri aliquem ex imprudentia. sic.ff. loc. l. si quis fundũ.§. Celsus.&.l. item quæritur. §. si gemma. & ad.l. Aquil.l. idem Iulianus.

r *De ea re.* & ita non in solidum damnantur: & sic bene facit ad tit. sed vbi dolo, tunc in solidum, & fieret infamis: vt insti. de ob. ex quasi delic. in princip.&.C.de pœ. iu.l.fi.& hoc siue ordi. siue deleg. siue etiam arbiter * & compromissarius sit. sic &.C.de pac. l.si quis in conscribendo. in fi. nisi in casu quando sine pœna, sed cum iuramento: quia tunc nihil est ei, scilicet arbitro præter sacramentum: vt in auh. de iudi.§.& quoniam. Item siue paterfa. sit, siue etiam filiusfa. de quo filio dic vt supra de iudi.l.si filius.& facit.ff. de ac.& ob.l. ex vna.§.si iudex.

* derivem hic dicunt ipsi glo. sim. ad hoc quid sicut iudex male iudicans sic cũ lite sua, vt in præsen tit. & in l. si filius.ff. de iud. ita etiã arbiter facit cũ lite sua mõrecte iudicãdo. Bo.

DE PROXENETICIS.

Proxeneta est, qui inquirit voluntates aliquorum, vel ad munera, vel ad contractus, vel ad amicitias faciendas, vel similia: & constituitur ei salarium extraordinarium. Accursius.

s *Proxenetica.* id est salaria quæ præstantur proxenetis, quæ & philotrophia dicuntur: vt.j.l.ij.

t *Petuntur.* extra ordi. vt.j.l.fi. in princ. non act. loc. vt.j.l. proxi. sed hodie bibliopolæ nostri temporis non expectãt petere pecuniam: sed libros retinent vsque dum eis satisfiat.

Si proxeneta.] CASVS. Proxeneta iuit ad Bozolum vsurariũ: & quæsiuit an vellet mutuare Titio. c. laudato Titio: & sic mutauit. Titio facto non soluendo, non tenetur proxeneta Bozolo: etiam si mercedem ob hoc officium susceperit: nec ac. locati, nec mandati: nisi dolum in hoc commiserit, circunueniendo creditorem vt mutuet. Franciscus.

u *Tametsi.* id est quamuis. & facit.ff.man.l.si vero non remunerandi.§.cum quidam, & de ædil.edi.l.sciendum. & in authen. de col.§.iubemus.&.ff.de iis qui not. infami.l.ad hoc.&.ff. de negot.gest.l.si serui mei. Sed cõtra.ff.de ser.cor.l.j.§.fi. Sol. ibi de dolo: vt.l.dolo.

BIU Cujas

vt.l.dolo.eod.titu.nam & hic de dolo tenetur: vt in fi.huius.l.sic nec nũcius tenetur: vt.C.si quis alteri vel sibi.l.fi. &.ſ.quod cum eo.l.si ex contractu. Accurſius.

†Philãthropia, humanitatẽ & liberalitatem ſignificat. vnde Philanthropiæ nomine aliquid accipere, eſt munuſculũ accipere, vel mercedulam, quæ benignitatis magis eſt quam obligationis. vnde hic Bud. Egi. P.

*Fla. quod & ſordidũ

*id eſt interpretis honorarium.

a *Idem dico.* ſcilicet quòd non tenearur, nec &c. ſic in menſore, vt licet interueniat merces, non tamen agatur locati: vt.ſ. ſi menſor falſum mo. dixe.l.j. §.j. Accurſius.

b *Philanthropiæ.* id eſt ſalarij.

c *Actione.* cum locatio non ſit. Itẽ nec mãdati: quia non gratis. Item non de ſolo dolo tenetur, ſed de lata eulpa, ad inſtar menſoris: vt ſupra ſi menſor fal. mo. di.l.j.§. hæc actio.

d *Tenebitur.* vt & ſupra de dolo.l.& elegãter.§.fi.&.l. quod ſi cũ ſcires. & argu. ſupra de fur.l.ſi quis vxori.§. cũ Titio. & .l. falſus.§. ſi quis nihil.&.l.ſi is qui.§.ſi tu Titium. & ſupra man.l.idemq;.§. ſi quis ea lege. & ſi menſor fal. mo. di.l.j.&.C. de magi. conue.l. fi. & ſupra de magi. conue. l.j. §. diuus.

De proxenetico.]*CASVS.* Cũ proxeneta petit proxeneticum, id eſt ſalarium ſibi conſtitui & præſtari: præſes prouinciæ de hoc cognoſcet, & conſtituet ſalarium ſecundum qualitatem negotij & laboris. & proxenetæ ſunt, qui intromittunt ſe circa amicitias faciẽdas inter aliquos, & circa matrimonia, & circa aſſeſſorem inueniẽdũ, & circa emptiones & venditiones, & alios contractus: & eorum officiũ eſt valde vtile. Fran.

e *Sordidum.* ſordidum dicitur, quia debet offerri, nõ expectare peti: vt.ſ.tit.j.l.j.§. proinde. vel etiã ſordidum, cum petitur vltra modum, qui debet eſtimari: vt hic ſubiicit. ad quod.ſ. titu.j.l.j.§. in honorariis. vel dic ſordidum, id eſt vile officium: vt.j. innuitur, operula, & qualequale, & officinæ. & ſic ſalarium ſordidum, ſicut munus dicitur ſordidum: vt.C.de ſac.ſanc. eccle.l.placet.

laudet nomen. Idem dico[a] & ſi aliquid philanthropię[b] †nomine acceperit: nec ex locato, [nec ex]cõducto erit actio. Plane ſi dolo & calliditate creditorem circumuenerit, de dolo actione[c] tenebitur.[d]

III. IDEM libro octauo de omnibus tribunalibus.

DE proxenetico, quanquã* eſt ſordidum,[e] ſolent præſides cognoſcere: ſic tamen, vt & in his modus eſſe debeat & quantitatis, & negotij, in quo operula iſta defuncti ſunt, & miniſterium qualequale accõmodauerunt. Facilius quod Græci ἑρμηνευτικὸν[f]* appellant, peti apud eos poterit: ſi quis forte cõditionis,[g] vel amicitiæ,[h] vel adſeſſurę,[i] vel cuius alterius huiuſcemodi ,pxeneta fuerit. Sunt enim huiuſmodi hominum, vt in tam magna ciuitate, officinæ.[k] Eſt enim ,pxenetarũ modus, qui[l] emptionibus, vẽditionibus, commerciis, cõtractibus licitis,[m] vtiles non adeo[n] improbabili more ſe exhibent.

DE CENSIBVS.

TITVLVS XV.

I. VLPIANVS libro primo de Cenſibus.

SCiendum eſt eſſe quaſdam colonias iuris Italici:[o] vt eſt in Syria Phœnice ſplendidiſsima Tyriorum colonia[p] (vnde mihi[q] origo eſt) nobilis[r] regionibus,[s] ſerie ſeculorum antiquiſsima, armipotens, fœderiſque[t] quod cũ Romanis percuſsit,[u] tenaciſsima. huic enim diuus Seuerus & Imperator noſter ob egregiam in rempublicã, imperiumque Romanũ inſignem fidem, ius Italicum dedit. Sed & Berytenſis colonia [eſt] in eadem prouincia, Auguſti beneficiis gratioſa:[x] & vt diuus Hadrianus in quadam oratione ait, Auguſtana colonia,[y] quæ ius Italicum habet.[z] Eſt & Heliopolitana, quæ à diuo Seuero per belli ciuilis occaſionẽ[a] Italicæ coloniæ rempublicam[b] accepit. Eſt & Loadicena colonia in Syria Cœle: cui diuus Seuer⁹ ius Italicũ ob belli ciuilis merita cõceſsit. Ptolemenſium enim colonia, quæ inter Phœnicen & Palæſtinam ſita eſt, nihil præter nomen coloniæ[c] habet. Sed & Emiſenę* ciuitati Phœnices imperator noſter ius coloniæ dedit, iuriſq; Italici eam fecit. Eſt & Palmyrena[d] ciuitas in prouincia Phœnice, prope barbaras gentes & nationes collocata. In Paleſtina duæ fuerunt coloniæ: Cæſarienſis, & Aelia Capitolina: ſed neutra ius Italicũ habet. Diuus quoque Seuerus in Sebaſtenam ciuitatem coloniã deduxit.[e] Indicia quoque Zernenſiũ colonia à diuo Traiano deducta,[f] iuris Italici eſt. Zarmizegethuſa quoque eiuſdem iuris eſt: item Napocenſis colonia, & Apulenſis, & Patauicenſiũ vicus,[g] qui à diuo Seuero ius coloniæ impetrauit. Eſt & in Bithynia colonia Apamena, & in Ponto Sinopẽſis.[h] eſt & in Cilicia Selinûs, & Traianopolis.[i]

II. IDEM libro viceſimooctauo ad Sabinum.

VItia priorum cenſuum,[k] editis[l] nouis profeſsionibus euaneſcunt.[m]

III. IDEM libro ſecundo de Cenſibus.

Ciendum.]*CASVS.* Cũ Italici tributa nõ præſtent, ſed tantũ prouinciales: nominat Vlpi. hac.l. quaſdã prouincias quibus ius Italicum tributũ eſt, vt non præſtent tributũ, ſicut nec Italici: & eas prouincias numerat in litera. Frã.

o *Italici.* vt ſicut Italici tributa non præſtant: ita nec iſtæ prouinciæ: vt.C. de epiſc. & cle.l. de his. &.j.eo. l.fi. Accurſius.

p *Colonia.* id eſt terra: vel comitat⁹ quidã: vel villa: vt.ſ.ad muni. l. eius.§. ſi qs negocia.

q *Mihi.* Vlpiano.

r *Nobilis.* ſcilicet villa.

ſ *Regionibus.* id eſt inter regiones Syriæ.

t *Fœderiſq;.* id eſt pacti: vt.ſ.de cap. nõ dubito. Accurſius.

u *Percuſsit.* id eſt pactum fecit. nam dicitur à percuſsione palmarũ: vt nota.ſ. de pac.l.j. in prin. firmiter enĩ ſeruauit fœd⁹ cũ Romanis.

x *Gratioſa.* ſub. eſt.

y *Colonia.* ſ. dicitur.

z *Habet.* & eſt metropolitana beneficio pricipis: vt.C.de metropo.lib.xj. Accurſius.

*Apud Plinium tamẽ Amiſmum & Amiſeni

a *Occaſionẽ.* venit forte ſedare ciuile bellũ.

b *Rempublicam.* id eſt à repub. accepit. ſubau. ius Italicæ coloniæ.

c *Coloniæ.* eſt ergo iuris Italici nomine, ſed non re. aliàs aliquis habet dignitatẽ ſine adminiſtratione: vt.ſ. de iudi.l.j. aliàs fi.& fac.j. eo.l.fi.§. diuus Seuerus.

d *Palmyrena.* quę ſcilicet ius Italicũ habet.

e *Coloniam deduxit.* id eſt ius Italicum: de hoc enim quæritur. Acc.

f *Deductæ.* ad ius Italicum.

g *Vicus.* dictio vicus, ad omnes præcedentes genitiuos refertur. & ſubaudi ſemper, ius Italicũ habet: qui.ſ. vicus à diuo Seue. &c. & ſic eſt maſculini generis: vt &.C.de na. libe.l. ſi quis ſe.

h *Sinopẽſis.* ſ. colonia.

i *Traianopolis.* ſ. colonia. & ſubaudi, quæ oẽs habent ius Italicũ. Ac.

Vitia.] *CASVS.* Cum poſſeſsio ſit ablata cenſuali per alluuionem, & ſic cenſus ſunt vitiati, nouis cenſibus impoſitis ſoluentur per eum cui accreuit. Franciſ.

k *Cenſuum.* id. eſt priores cenſus vitiati per hoc quòd poſ. per alluuionem eſt ablata cenſuali. Accurſius.

l *Editis.* id eſt poſitis.

m *Euaneſcunt.* cum ille cui accreſcit, ſuſcipiat: vt hic, &.C. de alluuio. & palu.l.ij.&.iij. Accurſius.

Etatem.]*CASVS.* Illo qui facit ſcripturam cẽſualẽ, debet etiam dicere ætatem ſuam: quia quibuſdam non imponuntur tributa propter ætatem. nam in Syria à.xiiij. an. ſupra maſculi, fœminæ à.xij. ſupra vſq; ad.lxv. an. præſtant tributa. & ſic ætas inſpicitur tempore cenſitionis. item conceſſa immunitas aliquibus rebus, vt tributa ex his rebus nõ præſtentur, auferri per reſcriptum principis non debet: & nunquam extinguitur illud priuilegium. ſi autem concedatur perſonis, vt non præſtent tributa:

priuilegium cum persona extinguitur. Franciscus.

a *Significare.* id est, ille qui facit scripturã cẽsualẽ: vt. j. l. pxi. dices in prin. debet etiã suã ætatẽ dicere, propter hoc qđ hic dicit.

b *In Syriis.* regulariter non tribuit: vt. C. de mu. patri. l. neque.

c *Extinguitur.* adeo vt etiam si ad diuinam domum, vel aliã dignitare prædità deueniat, soluet tributa, aliàs deueniat .s. prædiũ in illã ciuitatẽ cui solui debet: vt. C. de exac. tribu. l. si diutina. Accursius.

FOrma.] CASVS. In scriptura censuali qua quis cõfitetur se talem agrum habere &c. debet plura alia dicere quæ numerantur in litera. Itẽ censitor, id est
Fl. habere ille qui censui colligẽdo præest, debet quãdoq; releuare eum qui tributa præstat: vt si pars fundi periit chasmate. itẽ si vites aliquę mortuę sint. secus si eas excidit. nã etiã pro incisis tenebitur præstare tributũ: nisi causam incisionis probauerit possessor censitori. Itẽ in ea ciuitate debet possessor profiteri pro agro, vbi ager est. Item priuilegia cõcessa personis de non exigendis tributis, cũ persona finiuntur. secus si populo, vt ciuitati vel villę: quia illa semper durãt.
Fl. oliua Item si possideo fundũ alienũ, & professus sum pro eo: licet verus dominus nõ sit professus: nõ perdit propter hoc actio. in rem. Itẽ cum defero seruos, debeo dicere nationes eorũ. & alia quæ declarantur in litera. Item & lacus quos quis habet, itẽ salinas, item inquilinos vel colonos quos quis in prædiis habet, debet deferre. Itẽ postquam quis incepit profiteri: antequam finiatur professio, si aliqua interim sunt ei nata, aut in prędiis quæsita: profiteri quis debet. Item si quis post professionẽ perfectã petiit veniã à principe, vt possit eã emendare: postea videtur qꝑ nõ indiget emenda, & sic nõ vult emendare: non nocet ei petitio quam fecit. Franciscus.

d *In censum.* id est in scripturã quãdã qua cõtinetur, cõfiteor me talẽ agrũ habere. & dicat signa quæ hic sequũtur. & ꝑ eo debeo tantũ nomine tributi: & hanc debet facere possessor statim cum incipit possidere vel emptione, vel alio modo: vt & C. si. cen. vel re. l. si. hoc autem ideo, vt sciatur quid ei auferendum est tributo non soluto: vt in auth. vt nulli iudi. §. si vero aliquando. Accur.

a Clo. in. l. finalibus. ff. si. regãdorũ. & in. l. census. ff. de proba. quib. adde gl. in. c. si papa. in verbata. extra de priui. & in. c. cũ in iure. de offi. dele.

e *Pago.* id est villa.

f *Vicinos* Not. ad hoc. ff. de rei vin. l. si in rem. §. fi. & de cõtrahẽ. empt. l. quod sæpe. §. fi. & C. de bo. proscri. l. si qs. in fi. & de ædil. edic. l. j. §. j. & l. quod si nolit. §. qui mancipia. & faciunt hæc ad formationem libelli, vt sic sufficiat dici duos confines. Item si erretur in confinibus, a si tamen constat de re, valet iudicium: vt. ff. de leg. iij. l. patronus. §. j. & ij.

g *Cæduæ.* quæ sint, habes. j. tit. j. l. silua. in prin.

h *Æstimet.* id est consideret, vt recte hæc dicat.

i *Censitor.* id est ille qui præest censui colligendo.

A Etatem in cẽsendo significare a necesse est: quia quibusdam ætas tribuit ne tributo onerẽtur: veluti i Syriis b à quatuordecĩ annis masculi, à duodecim fœminæ vsque ad sexagesimumquintũ annum tributo capitis obligantur. Aetas autem spectatur censendi tempore. ℣ Rebus concessam immunitatem non debere *intercidere, rescripto imperatoris nostri ad Pelignianum rectè expressum est: quippe personis quidẽ data immunitas, cũ persona extinguitur: rebus, nunquam extinguitur. c

IIII. IDEM libro tertio de Censibus.

FOrma censuali cauetur, vt agri sic in censum d referantur: nomẽ fundi cuiusque, & in qua ciuitate, & [in] quo pago e sit: & quos duos vicinos f proximos habeat: & id aruum quod in decem annos proximos satũ erit, quot iugerũ sit: vinea quot vites habeat: oliua* quot iugerũm, & quot arbores habeat: pratum [quoque] quod intra decem annos proximos sectum erit, quot iugerũm: pascua, quot iugerũ esse videantur: itẽ siluæ cæduæ: g omniá [que] ipse qui defert, æstimet. h ℣ Illam æquitatẽ debet admittere censitor, i vt officio eius congruat, releuari eum qui in publicis tabulis delato k modo frui certis ex causis non possit. Quare & si agri portio chasmate perierit: debebit per censitorem l releuari.

Si vites mortuæ sint, vel arbores aruerint: iniquum [est] eum numerũ inseri censui. m Quòd si exciderit n arbores, o vel vites: nihilo minus eũ numerum p profiteri iubetur, qui fuit census tempore: nisi causam excidendi censitori probauerit. q ℣ Is vero qui agrum in alia ciuitate habet: in ea ciuitate profiteri debet, r in qua ager est. Agri enim tributum in ea ciuitate debet leuari, s in cuius territorio possidetur. ℣ Quanquam in quibusdam immunitatis beneficia personis data, cum personis extinguantur: t tamen cũ generaliter † locis aut cum ciuitatibus, immunitas sic data videtur, vt ad posteros transmittatur. u ℣ Si cum ego fundũ possiderem, professus sim, petitor x autem eius non fuerit professus: actionem illi manere placet. y ℣ In seruis deferendis obseruãdum est, vt & nationes z eorum, & ætates, [& res,] & officia & artificia specialiter deferantur. ℣ Lacus a quoq; piscatorios, & portus, in censum dominus debet deferre. Salinæ si quę sunt in prædiis, [æquè] & ipsę in cẽsum deferendæ sunt. ℣ Si quis inquilinum vel colonum b non fuerit professus, vinculis cẽsualibus tenetur. c Quæ post † cẽsum edictum nata, aut postea quæsita d sint: intra finem operis e cõsummati professionibus edi possunt. ℣ Si quis veniã petierit vt censum sibi emendare permittatur: deinde post hoc impetratum cognouerit se non debuisse hoc petere, quia res emendationem nõ desiderabat: nullum ei * præiudicium ex eo

A k *Delato modo.* id est tanta quantitate vt detulit.

l *Per cẽsitorẽ.* nõ autẽ sua auctoritate minuet: vt. C. de col. do. li. x. l. j. & fa. C. de pollici. l. ij. & de anno. l. fi. &. ff. loc. l. si vno. Sed cõtra. C. de iure emphy. l. j. Solu. speciale in tributis: vt & ibi no.

m *Censui.* pro illis vitibus. Accursius.

n *Exciderit.* s. possessor.

o *Arbores.* fructũ ferentes.

p *Eũ numerũ.* s. pecuniæ quã debet nomine cẽsus. H. vel dic, numerũ arborũ, cũ forte pro qualibet certũ tributũ dabatur: vt & ff. ea. l. & fa. ff. de iniur. l. iniuriarũ. & de le. j. l. quid ergo. §. si hæres. & C. eo. l. ij. lib. xj.

q *Probauerit.* s. possessor: quia pro copia & recuperãdis agrorũ fructibus, nõ vt sterilitate vel inopia censum eui- taret: vt. C. eo. l. ij. R.

r *Profiteri debet.* vt potius res ipsa quàm possessor conueniatur.

Valg. tamen generaliter locis aut ciui.

s *Leuari.* i. alleuiari: vt C. quib. loc. mu. & c. l. j. lib. x. simile leuare habes. ff. de pœ. l. si diutino. à simili ergo secũdũ H. qui fundũ in aliquo loco habet, & ibi cõueniri debet. ad qđ ff. de bonis aucto. iudi. post. l. cũ vnus. in fin. & de cur. bo. dan. l. ij. in prin. & C. qui pro sua iurisd. l. j. & ff. de excu. tut. l. propter litis. §. fi. & de inter. & releg. l. relegatorũ. in prin. qđ in reali ꝑ eo fundo expeditũ est: vt. C. vbi in rem ac. l. fi. in personali falsum est: vt. ff. ad mu nici. l. libertus. §. fola. sed ĩtelligebat forte ꝑsonali ꝑ hoc tributo: quod dici potest per. l. istã: saltẽ ratione contractus: quia ibi profitetur: vt. ff. de iudi. l. omnẽ. Itẽ hoc intellige secundũ R. si ex permissione principis hoc fiat, non pro sua auctoritate hoc sibi faciat ciuitas, vt hoc habeat per

† *Vide ad §. huius in. telligentiã, Pius Anto. minus in antiquis notationibus addit. in nouis lectionibus interpretationibus.*

*Fla. cus

prærogatiuam: vt. ff. de mune. & hono. l. munerum. §. præterea.

t *Cum personis extinguãtur.* si hoc agitur à cõcedẽte: vt. ff. l. proxi. in fi. cũ cõcor. ibi positis. & habeas hic. §. quãquã &c. & est plana.

u *Transmittatur.* nam semper videtur idem populus: vt. ff. de iudi. l. proponebatur. sed forte extinguitur, si ciuitas destruatur: vt ff. quib. mo. vsusfru. amit. l. si vsu.

x *Petitor.* qui à me vindicabat.

y *Placet.* vt. C. de rei vin. l. solẽnib'. & de acq. re. do. q qq;. Ac.

z *Nationes.* ff. de ædil. edic. l. quod si nolit. §. si mancipium.

a *Lacus.* quid sit, habes. ff. vt in flu. pub. l. j. §. lacus.

b *Colonum.* qui erat in fundo censuali.

c *Tenetur.* quia res cõmittetur in fiscum: vt. C. de vecti. l. iij. & ff. de publica. l. commissa. vel aliud tantum quantum fuerit subtractũ, ex propriis facultatibus fisco dabit: vt. C. de bo. proscrip. l. si quis posthac. in fi.

d *Quæsita.* in prædiis.

e *Operis.* aliàs tẽporis. aliàs opis: & est sensus, quia antequam compleatur scriptura professionis, hæc quæruntur: inde in charta possunt & debent poni. & hoc dicit profes. id est charta professionis.

BIU Cujas

fessionis. Sed quid si post consummatam professionem? videtur idem ad instar inuentarij: vt. C. de cura. fu. l. pe. §. tali.

a *Rescriptum est.* ff. de bo. li. l. si vero. in prin. & de don. l. si patronus. in prin. Sed arg. contra. ff. de interro. act. l. de ætate. §. ex causa. & ff. ad mu. l. libertus. §. error. & de iure fis. l. edicto. §. fi. & de mino. l. si iudex.

Cvm possessor.] CASVS. Prædia quædam habebam cõmunia cum pluribus. solui tributa pro me, & pro consortibus. debet fisc⁹ mihi cedere act. cõtra socios meos ꝑ quibus solui. [*QVI NON HABITA.*] Dic casum vt in glos. domini mei Acc. quæ incipit, pone casum &c. [*PRO PECVNIA.*] Item ꝑ prædio legato si tributum non sit solutum fisco suo tempore: fiscus potest illud vẽdere non obstante quòd legatarius vult cauere de soluendo, item non obstante ꝙ hæres pro præteritis tributis sit soluendo. Fran.

b *Cõueniretur.* sed quomodo vnus cẽsualis ꝑ alio potuit conueniri: cum statim hic dicat, pro modo tributorũ? Respon. cõuentus fuit extra ius, & sponte soluit. vel in iure, & exceptione facti vti noluit. vel dic quòd ipse possidebat omnia prædia, vnde merito debuit conueniri: vt ff. de publicanis. l. imperatores. & facit ꝑ vtroque intellectu. ff. de iure fisci. in fraudẽ. §. qui pro alio. vel dic quòd hæc prædia sibi cum aliis erãt communia: & ipse soluit ꝑ se & cõsortibus, cum possideret cum eis pro indiuiso.

c *Tametsi.* si habes, tã: planum est. Si vero habes nam: tunc supplesic: nam etsi fiscus peniam suã recuperauerit: tamen actiones cedere potest & debet, quia &c. & facit supra man. Papi. & de fideius. l. is qui. & de tu. & ra. distrahen. l. cum pupillus. & de sol. l. Modestinus. & no. quòd dicit, pro modo prædiorum: quia est argumẽtum quòd pro parte tantum fiat cessio vni reorum soluenti: vt no. dicta. l. Modestinus.

d *Qui non habita.* pone casum quòd legatarius qui rogatus erat alij restituere, soluit pro præterito tẽpore: vnde repetit ab hærede: nõ à fideicõmissario: vt ff. de leg. j. l. apud Iulianũ. §. hæres. secundum Azo. vel dic vnum legatariũ tantum, qui soluit tributa præterita. & secundũ hoc dic quòd ille nominatiuus qui, scilicet hæredes, non habet verbũ: quia verbũ habent, quod est infra, habet suum nominatiuum, scilicet ficeicõmissarij. & est sic: In contuertẽdo dominus captiuitatẽ Sion. & secundũ hos duos casus habet locum actio ex testamento: quam hoc casu dicit dandã diuus Pius: non quòd ipse inuenerit eam, sed coaptauit huic casui. vel dic tertio, ꝙ hæres cũ traderet rem legatario, fideiusit pro eo, vtpote nõ idoneo: vt in auth. de mãda. prin. §. & nõ permittas. & postea fuit hæres exactus tributa futura pro quibus fideiusserat.

quòd petiit vt censum emendaret, fore, sæpissime rescriptũ est.[a]

V. PAPINIANVS libro nonodecimo Responsorum

CVm possessor vnus expediendi negotij causa tributorum iure conueniretur,[b] aduersus cæteros quorum æquè prædia tenentur, ei qui conuẽtus est, actiones à fisco præstantur: scilicet vt omnes pro modo prædiorũ pecuniã tributi cõferãt. nec inutiliter actiones præstantur, tametsi[c] fiscus pecuniã suã recuperauerit: quia nominum venditorũ pretium acceptum videtur. ℣ Qui non habita[d] ratione tributorum, ex causa fideicommissi prædia restituunt, actionem ex diui Pij Antonini literis habent: quã legato quoque soluto locum habere voluit.[e] ℣ Pro pecunia[f] tributi quod sua die nõ est redditum, quo minus prædiũ iure pignoris distrahatur, oblata[g] moratoria cautio non admittitur: nec audietur legatarius[h] contradicens ob tributa præteriti temporis, quòd hæres[i] soluẽdo sit, & is qui tributis recipiẽdis prępositus fuerat.

Hæc lex cum sequẽti numerat quasdam prouincias immunes à tributis. Fran.

VI. CELSVS libro vicesimo quinto *Digestorum.

COlonia Philippensis, iuris Italici est.

VII. GAIVS libro sexto ad legem Iuliam & Papiam.

IVris Italici sũt τρωάς, βήρυτος, Συρράχιον.

VIII. PAVLVS libro secundo de Censibus.

IN Lusitania Pacenses, sed & Emeretẽses iuris Italici sunt.

Idẽ ius Valentini & Licitani habent. Barcinonenses quoq; ibidem immunes sunt. Lugdunenses Galli, itẽ Viennẽses & †Narbonenses iuris Italici sunt. In Germania inferiore Agrippinenses iuris Italici sunt. Laodicea in Syria, & Berytos in Phœnice, iuris Italici sunt, & solum earum.[k] Eiusdem iuris & Tyriorum ciuitas à diuis Seuero & Antonino facta est. Diuus Antoninus Antiochẽses colonos[l] fecit saluis tributis. Imperator noster Antoninus ciuitatem Emisenorum coloniam & iuris Italici[m] fecit. Diu⁹ Vespasianus Cæsarienses colonos fecit,[n] nõ adiecto vt & iuris Italici essent: sed tributum his remisit capitis. sed diuus Titus etiam solũ immune factum[o] interpretat⁹ est. Similes eis Capitulenses esse videntur. In prouincia Macedonia Dyrracheni, Cassadrenses, *Philippenses, Dienses, Stouenses, iuris Italici sunt. In prouincia Asie duæ sũt iuris Italici, Troas & Pariũ. In Pisidia eiusdem iuris est colonia Antiochensium. In Africa Carthago, Vtica, Leptis magna, à diuis Seuero & Antonino iuris Italici factæ sunt.

DE VERBORVM † SIgnificatione.

TITVLVS XVI.

I. VLPIANVS libro primo ad Edictum.

VErbum ꝑ † hoc si quis, tam masculos quàm fœminas cõplectitur.

II. PAVLVS libro primo ad Edictum.

hoc enim casu si cauit sibi à legatario de indemnitate, aget ex ea cautione: vt. ff. de pac. l. epistola. §. pactũ. & l. inter. aut nõ cauit: & tunc cõdictione ex lege diui Pij, vt hic. & secundũ hanc positionẽ non obstat dictus. §. hæres. quia licet hæres hic soluat futura, soluit vt fideiussor. & licet repetat, repetit futura: non præterita: & facit. ff. de pub. l. imperatores. Accursius.

e *Voluit.* ff. diuus Pius.

f *Pro pecunia.* quidam habent hic. §. & alij. j. quo minus &c.

g *Oblata.* scilicet fisco à legatario, de soluendo tributo. Accursius.

h *Legatarius.* cui prædium tributariũ est legatum.

i *Hæres.* qui debet ea soluere pro præterito tẽpore: vt. ff. de le. j. l. apud Iulianũ. §. hæres. sed videtur primo principalẽ ꝙ pignoris possessoré cõueniri: vt. ff. de iure fis. l. Moschis. contra. & C. de conue. fisci debi. l. j. sed certe hic hæres nõ est principalis fisco, sed possessor: vel saltẽ æque possessor vt hæres, ea ratione quia possidet: vt ff. de publ. l. iperatores.

k *IN Lusitania. Et sollum earum.* sic. j. l. diuus Vespasianus.

l *Colonos.* sic. ff. eo. l. j. §. Ptolemaidensium.

m *Italici.* scilicet nomine & re.

n *Fecit.* scilicet nomine solum, & non re.

o *Immune factũ.* sic. ff. ea. l. §. in Germania.

DE VERBORVM & rerũ significatione.

Omne ius quo vimur, vel ad personas, vel ad res, vel ad actiones: vt inst. de iure natu. §. fi. de quibus est dictũ in hoc volumine Pãdectarũ. sed quia in his vertũtur multæ dubitationes circa verborũ & rerũ expositiones & interpretationes, ideo † de hoc ponit: & dic quòd hoc enim verbum, aliàs stricte est pars orationis: sed hic largissime sumitur pro qualibet parte orationis. sic & in. 6. & de verbum, quod sequitur in rubrica, est generale: vt supra si cer. pet. l. 1. in fi. & caue tibi: quia verba significant actiue, sed res significantur. Et est significare, demonstrare rem de qua quæritur, proprio nomine ei attributo. sed hic largius sumitur, vt etiam si non proprium nomen interueniat, sed quocũque modo designetur res: vt supra si cer. peta. l. certum. Accursius.

PVerbum. Pone exemplum supra de nego. gesto. l. iij. in prin. & §. j. Item no. hic quòd masculinum, vt dignius, concipit fœmininum. quod accipe quantum ad mentem legislatoris, non quantum ad verba: vt infra eod. l. pronunciatio. in princip. & l. hominis. & l. seruus duos. & l. liberti. & supra de leg. iij. l. qui duos. & l. seruis lega. & de iure fisci. l. ait diuus. & de consti. pecu. l. j. & de pactis. l. tres fratres. & hoc nisi alia fuerit mens loquentis: vt supra de leg. iij. l. Lucius. §. quæsitum. vel nisi sit odiũ: vt supra de ven. in pos. mit. l. j. §. quæritur, si ita exhæredatio. Sed econtra fœmininum non concipit masculinum: vt supra de leg. ij. l. si ita scriptum. sed & pro fœminino quandoque ponitur prorsus masculinum: vt supra de vsur. l. equis.

*aliàs, quindecimo

*Flo. Vienenses in Narbonẽs.

*Flo. Cassadrenses. Plinio tamen lib. 2. cap. 60. & lib. 4. ca. 10. Cassadria oppi dũ in Macedonia.

*Vulg. de verborũ & rerũ sign.

†Adde cõ. de hoc ponit: & dic quòd cor. text. cũ verbum, aliàs stricte est gl. in ca. generali. in ge sumitur pro qualibet prĩ. de elec. parte orationis. sic & rei in. 6. & de verbum, quod sequitur in materia irubrica, est generale: vt supra si cer. pet. l. 1. in fi. & caue tibi: quia verba significant actiue, sed res significantur. Et est significare, demonstrare rem de qua quæritur, proprio nomine ei attributo. sed hic largius sumitur, vt etiam si non proprium nomen interueniat, sed quocũque modo designetur res: vt supra si cer. peta. l. certum. Accursius. Benedi. de Vadis. in addi. ad eũ. in. c. cũ apud. extra de sponsa.

BIU Cujas

VRbis[a] appellatio, muris:[b] Romæ[c] autem, cõtinentibus[d] † ædificiis finitur: quod[e] latius patet. [f] Cuiusque† diei[g] maior pars est horarum[h] septẽ primarum[i] diei, non supremarum.[k]

III. VLPIANVS libro secundo ad Edictum.

ITinere[l] faciendo viginti milia[m] passuũ[n] in dies singulos peragẽda, sic sunt accipiẽda,[o] vt si post hãc dinumerationẽ[p] minus quàm viginti milia supersint, integrum diem occupent:[q] velut†[si] viginti vnum milia passuum sunt, biduum eis attribuetur. quæ dinumeratio ita demum facienda erit, si de die[r] non conueniat. Eius qui apud hostes decesit, dici hæreditas non potest,[f] quia seruus decesit.[t]

† *Vide hic Crinitũ lib. 4.c.9.*

† *De dimisione diei Macrobius lib.1.Saturnal.cap.3. Gell.lib.3. not.Attic. cap.2.*

† *Fl. veluti vig.vnum milia sunt passus: biduum.*

a *Vrbis.* Pone exemplum:si lego tibi omnia quæ habeo in vrbe,vel Romæ:quæ videantur legari:vt.ſ.de leg.iij.l. cuique.de pen.leg.l. nã quod.§. si ita.Sed quid si dicam vtrunque in vrbe Romana? Respon.ac si dixisset, Romæ:vt.ſ.§.si ita. vel refert,secundum Azo.quod præponatur:vt si dicat in vrbe Romana,finiat muris.secus e cõtra.ar.ſ.de stip. ser.l. si cõmunis seruus. prima placet.Itẽ pone exemplũ.j.eo qui in cõtinentibus. &.l. ædificia. &.l. vt Alphenus. & est ratio de vrbe: qa dicitur ab vruo, quod est curuatura aratri,qđ in cõdẽda ciuitate solet adhiberi: vt.j.eo.l. pupillus.§.vrbs.Ac,

b *Muris.* scilicet finit.

c *Romæ.* scilicet appellatio.

d *Continẽtibus.* vt suburbia contineantur. & facit.ſ.de ꝓcura.l.ꝓsens.&.l.seq. &.j. eo.l. collegarum.§.j.

e *Quod.* scilicet nomen Roma.

f *Patet.* scilicet quàm vrbs.Azo.

g *Cuiusque diei.* artificialis, de quo dicitur, Qui mane iunctũ vesperi. in hymno beati Ambrosij. Est & naturalis, qui. xxiiij. horas habet:& continet diem & noctem:de quo dicitur.ſ.ad legem Aquil.ita vulneratus.Accursius.

h *Maior pars est horarum.* est ergo maior diei pars prima:licet sit minor.est ergo maior pars diei dico,nõ spatio, sed vsu & vtilitate, & laboribus hominum competentior: vt supra de annuis leg.l.iij.in fine.Et arg.in authẽ.de fide instru.§.j. & est ratio, secundum M. quia difficilius ascendit sol in mane,quàm descendit post meridiem,iuxta illud: Ardua prima via est.sed ignis facilius ascendit:cuius natura est ascendere in altum. Azo. Sed nunquid habet dies artificialis.xiiij. horas? Respondetur,non: immo.xij. tantum in hyeme & in æstate:vt patet supra de manu.l.j.& quod hic dicit,sic intellige:si accipias septẽ horas primas alicuius diei, maior pars est diei: non sic si accipias.vij. vltimas. nam.vij.vltimæ non sunt maior pars ad.v. præcedentes, sed.vij. primæ bene sunt maior pars ad.v.sequentes.& sic crescunt & decrescunt horæ quantitate,non numero.Si diceres quòd accrescerent numero, vt quidam philosophi dixere : dici potest & hoc in artificiali hora.naturales autem horas plures habet dies, etiam numero, in æstate,quàm nox. econtra nox habet plures in hyeme.Accur.

i *Primarum.* scilicet ad.v.sequentes.

k *Non supremarum.* scilicet pars horarũ.vij. est maior pars ad.v. præcedentes.

l *ITinere.* Pone exemplum in tutore qui est vltra centesimum lapidem,& se excusat:vt insti.de excu.tut.§. qui autem.Item pone.ſ.si qs cau.l.j.&.ſ.quis or.in bo.pos.ser.l.ij.§. si præsens. & hæc in iudiciis. In contractibus autem inspicitur arbitrium boni viri,secundum possibilitatem itinerantis,id est iter agentis: vt ſ.de verb.oblig.l.continuus.§.cum ita.quæ est contra.

m *Milia.* mille passus à cõtinentibus ædificiis vrbis Romæ,miliarium faciunt:vt.j.eo.l.mille passus.

n *Passuum.* & est passus,quinque pedum.

o *Accipienda.* id est computanda.

p *Dinumerationem.* scilicet.xx.milium passuum.

q *Occupent.* id est habeant ad veniendum.

r *De die.* vt si conueniat vt vna tantum die perficiat.xx. milia passuum & vnum:tunc enim non habebit nisi diem.vel dic,si nõ cõuenit de certo numero miliariorum per singulos dies: vt &.ſ. qui satisda.cog.l.de die.

f *Non potest.* iure stricto:vt &.C.communia de suc.l.seruus. sed de æquitate,quia lex Corne.fingit eum decessisse prima hora captiuitatis:dicitur hæreditas:& habet hæredem:vt &.ſ.de testa.l. lege Corne. & de vulg. ſub.l.lex Cornelia.&.C. de suis & legi. hære.l.apud hostes.&.ſ.solu.ma. si quidem.quæ sunt cõtra.Item in quibusdam casibus specialibus fallit hoc:vt no.d.l.seruus.

t *Deceſit.* in captiuitate hostium.

u *PEcuniæ. Rem significari.* scilicet omnem quæ sit vel esse possit in patrimonio:vt.j.l.proxi.&.j.eo.pecuniæ.& est exemplum.ſ.de calum.l.j.§.fin.&.l. seq. & plene dixi.ſ. de consti. pecu.l.ij.circa finem.

IIII. PAVLVS libro primo ad Edictum.

PEcuniæ * appellatione rem significari[u] Proculus ait.

V. IDEM libro secundo ad Edictum.

REi[x] appellatio latior[y] est quàm pecuniæ: [z] quia * etiã eą quæ extra cõputationem patrimonij nostri sunt, continet:[a] cum pecuniæ significatio ad ea[b] referatur quæ in patrimonio[c] [nostro] sunt. Opere[d] locato conducto, his verbis Labeo significari ait id opus quod Græci ἀποτέλεσμα vocãt, non ἔργον, id est ex opere facto corpus aliquod perfectum.

VI. VLPIANVS libro tertio ad Edictum.

NOminis[e] & rei appellatio, ad omnẽ cõtractũ & obligationẽ pertinet. Verbum,[f] Quarti ponunt in actionibus & obli. quasi hæ nõ contineantur appellatione pecuniæ, sed rei:vt arg.j.eo.l.rei app.&.l.pecuniæ. prima placet, aliæ non, cum possint conuerti in pecuniam.C.de consti.pe.l.ij.§.penulti.

x *REi.* continua cũ lege præceden.

y *Latior.* id est largior,vel generalior.

z *Pecuniæ.* subaudi appellatio.

a *Continet.* scilicet appellatio rei : & est exemplum in re sacra religiosa facta, & libero homine : quæ nec sunt nec esse possunt in ipso patrimonio:vt insti.de re.di.in prin.&.§. nullius.& de inuti. stip.in prin.& de lega.j.l.apud Iul.§.fi. alij ponunt in his quæ licet non sunt, tamen possunt esse in nostro patrimonio: vt in hæreditate iacente: vt.ſ.de re.di.l.j.§.j.ibi, potest autem &c. & in his quæ cõcedũtur occupanti: vt.ſ.de rerum diui.l.item lapilli.Tertij ponunt in seruitutibus personalib[9] & realibus,quæ nec in patrimonio sunt, nec extra: vt.ſ. de vsufru. leg.l.j.

* *Nominis. Fla.*

* *Fla. quæ etiam*

b *Ad ea.* scilicet tantum. Accursius.

c *Patrimonio.* sunt vel esse possunt,vt modo dixi:& sunt in[a] patrimonio,de quibus habemus actionem & exceptionem : vt.ſ.de acqui.rerum domi.l. rem in bonis. & dic vt ibi.& facit.ſ. de re. cre.l.j.in fi. Sed ar.contra.ſ.de rei vin.l.si in rem. sed illa quo ad illum tractatum intelligitur.

a *Net. in præsenti gl. quid patrimonii appellẽtur ea quæ cõtinẽtur bonorũ appella. & ista sunt cõtrubilia patrimonio. & bene ista gloſ. ad hoc ponderant & singulis cit Bald. in sua marg. in verb. patrimonio.*

d *Opere.* Si testator grauauit hæredem vt faciat opus, puta domum municipibus : vel locauit aliquis mihi operas vt opus faciat:& sic locaui ei opus:sic demum liberatur,si perficiat: vt hic, &.j.eo.l.ædificia.§.perfeciſſe.&.ſ. ad legẽ Falc.l.si is.§.quædam. &.ſ.de verb.obl.ſtipulatiões nõ.ij.respõ.Sed arg.cõtra.ſ.de aur. & argen.lega.l.& si non sint.§. quid ergo. sed ibi est fauor vltimæ voluntatis,vt legando argentũ factũ,comprehendatur etiam inchoatum.& hic similiter est fauor, vt legando opus fieri, debeat perfici:sed quidam habent hic,locato.Accursius.

e *Nominis.* plerunque dicitur in legibus,vẽdo nomen: vt patet.ſ.de hæredi. ven.l.si nomen. &.C. de hæredi. ven.l. postquam.in fi.item obligo nomen:vt.C.quæ res pig.obli.pos.l. nomen.&.ſ.de pig.ac.si conuenerit. & de pig.l.grege.§.ij. Item do in solutum nomen:vt.C.de act.& oblig.l.si in solutum. & in pluribus aliis:& certe quicquid debetur,continet.Item cum dicitur,res mihi debetur,intelligitur similiter ex quocunque contractu,vel obligatione:vt hic,&.ſ.si cer.pe.l.j. & etiam persecutionem continet.Alij coniungunt,& dicunt, vt si testator dicat, nomina & res lego.& facit.j.eo.Labeo.Accursius.

f *Verbum.* id est appellatione legis, continentur verba legis: & ipsa legis sententia tenetur cessantibus verbis.Item exemplum.ſ. si quadru.pau.fec.di.l.j.in prin. &.l.pe. & pone exemplum ex.l. Aelia sentia quæ prohibet relinqui seruo libertatem in frau. credi.sed instituere eum permittit hæredem,& liberum etiam in fraudem credi.vt insti.qui.ali.lic. in princ.&.§.licet. Sed quid si aliũ instituat,& seruo restitui iubet? Respõ.idẽ ex sententia legis ac si eũ instituisset:vt.ſ.ad Treb.facta.§. fi. Itẽ pone exemplũ.ſ. de iurisdom. iu.si quis id.§.quod si dum proponitur.Itẽ instit.de leg.patrono.tu.& econtra æqualiter punitur faciens contra sententiam,& contra verba & sententiã:vt.C.de leg.& consti.l.nõ dubiũ.si autẽ verba tantũ offendat : dic vt.ſ.de leg.& senatusco. l.contra legẽ. &.l.fraus.dic ergo verbum ex lege,siue dicas,hæc actio est ex lege: siue hoc facit secundum legem, siue contra legẽ: vel simili colore loquatur:semper intelligitur vt hic dicitur.

Legibus.

BIU Cujas

a *Legibus.* subaudi quid fieri. Accursius.
b *Quàm ex verbis.* vnà cum sententia. Accursius.
c *Sponsio. Spōs.* id est illius hominis cui aliqua desponsatur: vt ff. de spon. per totum ti. vel sponsum intellige neutraliter. & sic ponitur. ff. de ædil. edi. sciendum. §. j. q. d. non solum spōsio est quæ fit per interrogationem, sed etiam si fiat sine vlla interrogatione. & facit institu. de verb. obli. §. in hac re. & ff. de pollici. l. pactū. Accursius.
d *Verbō.* Verbi gratia: promittis mihi quidquid te dare facere oportebit. & sic futurum significat. siue continet præsens, vt hic: & præteritum, vt. j. eo. l. verbū erit. & præsens præteritum: vt ibidem. §. quemadmodū. & præteritum futurū: vt. ff. de leg. j. quod in rerum. in prin. & l. talis. in princi. & in fi. & omnia sunt ex mēte legislatoris, non verbis. sed secus in stipulatione dolum malum abfuturum: quia tēpus post stipulationem tantum continet, & non præsens, vel præteritum: vt ff. iudica. sol. l. nouissima. vel ibi qa erat prēsens, scilicet abesse: nō oportebat claudi per futurū. hic ecōtra præsens non cōtinet futurum, vt si dicā: promittis quicquid te dare facere oportet: vt. ff. de verb. obli. si stipulatus fuerim. §. cum stipulamur. & l. si à colono. Accursius.
e *Actionis.* vt si legas mihi actioné, nō videris legare exceptionē.
f *Non continetur.* id est non significatur. nā aliud est actio, aliud exceptio: aliud replicatio, aliud duplicatio: vt insti. de replica. actione enim prosequimur: sed non exceptione. sed in onere probādi sunt pares qui agit, & qui excipit: vt. ff. de except. l. j. quæ est contra. Item actio quandoque pro replicatione ponitur: vt. ff. de in rem verso. l. si pro patre. §. versum.
g *Arcellus. Notat.* id est notabiliter dicit.
h *Rapuisse.* duplex est hic litera. Prima, & scissum & fractum cōtineri & vi raptum: qua colligitur quòd per verbum rapio, intelligtur scisio: scilicet per medium: & fractum, id est conquassatum, & per vim eripere: vt sic competat vi bo. rap. pro his tribus: quod intellige in primis duobus, si hominibus coactis vel turba scissum & fractum fuerit: vt. ff. vi bo. rap. l. ij. in prin. & l. prætor. in princ. & sic verbum, corrupisse, continet scissum & fractum: vt. ff. ad leg. Aquil. l. si seruus seruum. §. inquit lex. alia littera dicit: & seipsum fractum. q. d. verbum rapere, vel rapinæ, tria necessario continet. rapiētem, & rapinam, & rem raptam: nec est rapina nisi hæc tria ibi sint. & secundum hoc expone seipsum, id est ipsam rem quæ rapitur: & hoc non mutatam: & fractum, id est eum cui rapitur. & vi raptum, id est eum qui rapit. Alij exponūt hæc duo vltima contra. Accursius.
i *Creditores. Actione.* in personam, vel in rem. sed persecutio est extraordinaria, vt subiicit. & j. eo. l. pecuniæ. §. actionis. sic ergo qui habet rei vin. est creditor: & qui possidet, debitor: & sic est contra instit. de act. §. j. vbi dicit nullo iure teneri qui in rem act. conuenitur. sed ibi stricte pro personali ponitur: sicut & ff. de act. & oblig. l. actio in personam. hic largius ponitur creditor: vt. d. l. pecuniæ. §. actionis. & insti. de act. §. actionis.
k *Ciuili.* vt stipulatione: vt insti. de act. §. de cōstituta. vel gētiū, vt vēditione, locatione & similibus: vt. ff. de iusti. & iur. l. ex hoc. sed istæ cōprehendūtur sub ciuilibus, cū omnes quę nō sunt prætoriæ, sint ciuiles: vt. ff. de iusti. & iur. l. ius autē ciuile. de honorario vero da exemplū de actio. de peculio, & similibus quę oriuntur ex contractibus, vel quasi: & quod dicit sine excep. not. vt. ff.

ff. Nouum.

ex legibus, a sic accipiendum est: tam ex legum sententia, quàm ex verbis. b

VII. PAVLVS libro secundo ad Edictum.

SPonsio appellatur non solum quæ per sponsi** interrogationē fit: sed omnis stipulatio promissioque.

VIII. IDEM libro tertio ad Edictum.

VErbum, d *oportebit,* tā præ- B sens quàm futurū tempus significat. ℣ Actionis e verbo non continetur f exceptio.

IX. VLPIANVS libro quinto ad Edictum.

MArcellus apud Iulianum notat, g verbo *rapuisse,* h** & scissum & fractum contineri, & vi raptum.

X. IDEM libro sexto ad Edictum.

CReditores accipiēdos esse constat eos quibus debetur ex quacūque actione, i vel persecutione, vel iure ciuili, k sine vlla exceptionis perpetuæ remotione, vel honorario, [vel C ordinario l,] vel extraordinario: *siue pure, siue in diem, siue sub conditione. m quod si natura n [tantùm] debeatur: o non sunt loco creditorum. Sed si non sit mutua pecunia, sed contractus: p creditores accipiūtur.

XI. GAIVS libro primo ad Edictum prouinciale.

CReditorū appellatione nō hi tantum accipiuntur, qui pecuniam q crediderunt: r sed omnes quibus ex qualibet causa s debetur.

XII. VLPIANVS libro sexto ad Edictum.

SI* cui ex empto, vel ex locato, vel ex alio vllo [contractu] debetur, t sed & si ex delicto debeatur: mihi videtur posse creditoris loco accipi. quòd si ex populari causa, ante litis contestationem rectè dicetur, creditoris loco nō esse, u postea esse. ℣ Minus soluit, qui tardius x soluit: nam & tēpore minus soluitur. y

XIII. IDEM libro septimo ad Edictum.

MVlieris z appellatione etiā virgo viripotens cōtinetur. ℣ Res abesse a videntur (vt

Flo. sponsus
Fl. perisse.
Fl. ex ordinario
Actio quandoque p replicatione ponitur.
Flo. Vt si

A de act. & obli. l. is cui. & de dol. l. & eleganter. §. seruus pactionis. ibi, ego moueor &c. &. j. eo. l. debitor. Accursius.
l *Vel ordinario.* vt cum iure actionis agitur. Extraordinario, cū offic. iudi. imploratur: vt in restitutione minorum: vt. ff. de mino. quod si minor. §. fi. & ff. tit. iij. l. j. Accursius.
m *Sub cōditione.* scerta. nā si sub incerta, nequaquā: vt. ff. de verbo. obl. l. decē. & de cōdic. inde. quod si. Ot. & H. immo idē si sub incerta: vt. ff. de actio. & obl. is cui. in prin. & qui & à q. l. q in fraudē. & qđ dicit in illa. l. decē. intellige quando postea deficit cōditio. nā fingimus quòd nec fuerit obligatus pēdēte ea. tamē & ille debet, & hic creditor est. Accur.
n *Natura.* in eo q ad antidora præstanda tenetur: vt. ff. de peti. hær. l. sed & si lege. §. cōsuluit. & est ratio hoc casu: quia nec ratio vlla datur. idē potest dici in quolibet naturali debito: vt. j. eo. l. debitor. licet solutū non repetatur: vt. ff. de don. l. hoc iure. §. si qs seruo. abusiue tamē dicitur debitor: vt. ff. de sol. si is cui. §. Flauius. & per cōsequēs alius creditor: & quod debetur, dicit debitū: vt. ff. de fideiuss. l. fideiussor. §. fideiussor. Accursius.
o *Debeatur.* s. tātū: qa est iefficax: vt. ff. de act. & obl. l. naturales. Ac.
p *Sed contractus.* quilibet alius. sic large ponitur in authen. de fideiuss. §. absolute. aliàs stricte: vt. C. si aduersus credi. l. j. &. ij. & continua duas sequentes. ll. cum ista.
q *Creditorum. Pecuniam.* large: vt. ff. eo. l. pecuniæ. vel etiā stricte, si vis.
r *Crediderint.* & sic contrahendo: vt. ff. si cer. pet. l. j.
s *Ex aliqua causa.* etiam ex delicto quod non comprehenderat præcedens. l. sed tantum extra delictum: & in hoc addit hæc. l. illi legi. per. l. autem seq. causæ plenius enumerantur.
t *Si cui. Debetur.* adde quod. j. sequitur, mihi videtur posse creditoris loco accipi. sed & si ex de. & c. mihi & c. vt &. ff. pxi.
u *Loco non esse.* & ideo nec fideiussor accedit: vt. ff. de fideiuss. l. si quis. in fi. nec est locupletior qui eā habet. arg. ff. de popu. ac. l. pe. nā qua ratione esset aliquis creditor, eadē & quilibet de populo: quod esset absurdū: vt & de manumisso ab vniuersitate dicitur, qui omniū in vniuerso est libertus, sed nō singulorū: & ideo D singulos ī ius vocat: vt. ff. de re. diui. l. ī tātū. §. j. &. ff. de in ius voc. sed si hac. §. q manumittit. & hoc nisi cōpetat actio popularis, p priuato dāno: qa tūc est creditor, & pcuratorē constituit etiam ante lit. cōte. vt. ff. de pcu. l. licet. ī pri. & fa. ff. de iniur. l. iniuriarū.
x *Tardius.* item & ille qui nihil soluit: vt infra eo. l. minus. Ac.
y *Soluitur.* & etiam plus: vt insti. de fideiuss. §. item si ille pure. & de ac. §. plus autem. quid ergo erit debitori, quia tardius soluit? Respon. tenebitur etiam in accessoriis, secundum quod no. ff. de vsur. l. mora. in dist. de mora.
z *Mvlieris.* a tribus modis dicitur. Primo, pro omni persona fœminini sexus, etiā infantili: vt. ff. de aur. & argē. le. l. argumento. §. mulieri. Secundo, pro viripotente quæ habet. xij. an. vt insti. quibus mo. tu. fi. in prin. & insti. de nup. in prin. siue corrupta, siue virgine: vt hic. Tertio, pro corrupta tantum: vt supra de contrahen. empt. l. alioquin. §. quod si ego. & de act. empt. ex empto. §. si quis virginem. & de manu. test. si collactaneus. in fi. & de ædil. edic. l. quæritur. §. mulierem. Accursius.
a *Res abesse.* pone exemplum in ac. ad exhi. quia non videtur exhiberi res per actio. ad exhi. si rei forma est mutata: vt supra ad exhi. l. Iulianus. §. sed si quis. & sic abest petitori exhibitio. Item

a Istaglo. licet ample loquatur de isto termino, mulieri addo Bart. in l. seruis legatis. ff. de lega. 3. addo etiam glo. in can. mulier. 32. q. 2.

BIU Cujas

pone in act.commodati, vel depositi: vt supra commo.l.iij.§. si reddita.& depositi.l.j.§.si res.&.j.l.proxi.Item pone exemplū.ff. de solu.qui sibi.§.fi.Item pone supra de auro & argen.leg.l.Seia. §.fi. & facit supra de pign.act.l. eleganter.§. qui reprobos. & de ali.iudi.l.ex hoc.in princip.

a *Mutata est.*de materia in speciem: vel econtra:vel de specie in speciem:vel prima species deteriorata,vel destructa est.

b *Transfiguratæ.* in aliam speciem.

c *Abesse.* petitori, etiam si eas tales habeat, & sic petat adhuc,& habet:vt no.ff.de dol.l. & eleganter.§.non solū.

† *Vide Eras. chil. cent.9.pro. 53.*

d *Plus est.* id est plus constat specificatio, q̄ valet materia: vt in tabula picta: vt instit. de rerum diui.§. si quis in aliena. vnde Ouidius: Materiam superabat opus &c. Quandoque minus : vt in literis.& ideo dicit hic, plerunque: vt instit. de rerū diuisio.§. literæ. patet ex prædictis, quòd si mutata redditur : nec videtur reddi,vel dari: quod est planum,si deterior sit. sed si melior: quare nō videtur reddi,vel dari?Respō.forte hoc non expedit petitori:vt insti.de actio. §.huic. ibi, quinetiam &c. vel vult expensas, quas habere non debet si sciens alienam rem fecit : vt.d.§. si quis in aliena.

e *Desinere abesse.* i. in potestatē nostrā dicitur redisse res furtiua:vt vitium eius purgatum sit &c.& sic si iterum subripiatur ab eodem,vel ab alio, nascitur actio furti:vt supra de fur.l.inter omnes.§.fi.per quem pone casum.

f *Potestatem.*scilicet nostram.

g *Possimus.*vt & supra de vsuca.sequitur.§.tunc in potestatē.& argumen.de acquiren.poss.l.non videtur.Sed quo modo posset à domino auelli? Respon. in vi possessa planum est, scilicet si eam abstulit per vim alij:vt.d.l.sequitur.§. si dominus. in furtiua dic eodem modo quòd dominus abstulit alij cui fur dederat : vnde tenetur triticaria ad pos. vt.ff.de condic. triti.l.j.in fine. &.l.seq. Dic ergo, hoc est necesse quod hic dicit,vt desinat esse vitiosa. Item quòd quando rediit in potestatem meam, sciuerim subtractam : vt supra pro empt.l. qui fundum.§.penulti. Item quòd vt mea sit reuersa:vt.d.§.tunc in potestatē.&.j.l.proxi. Item quarto quòd sciuerim reuersam:vt.ff.de fur.l.si ad dominum.

h *Abest & ea.*q.d. non solū prædictis duobus modis abest res: sed hoc tertio:vt & supra de peti.hære.l. deperditū. & supra pro soc.l.verum.§.societas.

i *Abeo.Vestimentum.* commodatum,vel depositum:vt not.ff.l. proxi.§.j.

k *Vel res.*alia. Accursius.

l *Collisi.*id est rasi.

m *Non in substantia.*s.tantum:sed in arte:quod aliàs dicitur manus pretium:vt no.supra.l.proxi.§.j.

n *Ignorans.* & sic non vt sua, sed vt aliena venit in potestatem suam:vt no.ff.l.proxi.§.desinere.nec tamē tenet emptio: sed pretium repetitur:vt.ff.de contrahen.empt.l.quæ rei.

o *Pretium abest.*No.ergo quòd pretium loco rei succedit.sic & in actio.quod metus causa:vt.ff. quod me.cau.l.si ipsa. & in peti. hære.vt.ff.de peti.hære.l.si & rem.in fi.sic & in hæreditatis restitutione:vt.ff.de leg.ij. imperator.§.fi. &.l.seq. sic & in re data in dotem:vt supra de iure do.l.res in dotem datæ.H.sic in re legata empta:vt instit.de leg.§.si res. & supra de leg.j.plane.§. quòd si Sabinus ait, & Pedius probat) etiā hæ quarum corpus manet, forma mutata est. [a] & ideo si corruptæ redditæ sint, vel trāsfiguratæ, [b] videri abesse: [c] quoniam plerūque plus est [d] in manus pretio,† quàm in re ℣ Desinere autem abesse [e] res tunc videtur,cum sic rediit in potestatem, [f] ne amittere ei[o] possessionē possimus [g] ob hoc quòd furto pridem subtracta est. Abest & ea [h] res, quæ in rebus humanis non est.

XIIII. PAVLVS libro septimo ad Edictum.

LAbeo & Sabinus existimāt, si vestimentū [i] scissum reddatur, vel res [k] corrupta reddita sit,veluti scyphi collisi,[l] aut tabula rasa pictura : videri rē abesse : quoniam earū rerum pretium non in substantia, [m] sed in arte sit positum. Item si dominus rem quæ furto sibi aberat, ignorans [n] emerit: rectè dicitur res abesse, etiam si postea id ita esse,scierit:q.a videtur res ei abesse,cui pretiū abest. [o] ℣ Rem amisisse videtur, qui aduersus nullum eius persequēdæ actionem [p] habet. [q]

XV. VLPIANVS libro decimo ad Edictum.

BOna ciuitatis [r] abusiuè [s] publica dicta sunt. Sola enim ea [propriè] publica sunt, quæ populi Romani sunt.

XVI. GAIVS libro tertio ad Edictum prouinciale.

EVm qui vectigal [t] populi Romani cōductum habet, publicanum [u] appellamus. nam publici †* appellatio in cōpluribus [x] causis ad populum Romanum [y] respicit. Ciuitates [z] enim priuatorū loco habētur. [a]

XVII. VLPIANVS libro decimo ad Edictum.

INter publica [b] habemus non sacra, nec religiosa, [c] nec quæ publicis vsibus destinata [d] sunt: sed si qua sunt ciuitatum, velut bona seu peculia seruorum ciuitatum, proculdubio publica habentur. [e] ℣ Publica vectigalia intelligere debemus,ex quibus vectigal fiscus capit, quale est vectigal portus, vel venalium [f] rerum,item salinarum, & metallorum, [g] & piscariarum.*

XVIII. PAVLVS libro nono ad Edictum.

q *Habet.* quia annul[o] cecidit sibi in mare.

r *Bona ciuitatis.* alterius q̄ Romæ.

s *Abusiuè.*quare ergo prohibētur vsucapi: vt ff. de vsuc.l. vsucapionem?Respond.non est quæstio: qa multa quæ non sunt publica, sunt inusucapibilia . & adiunge huic.l.seq.& quę ibi dicemus.

t *Evm qui vectigal.*id est pedagium qđ soluitur ex eo quod vehitur : quod est octaua eius rei ex qua præstatur: vt.C. de vec.l. ex præstatione. & .l. à legatis.

*Fl.publica

†Nat.ex.insta.l.cū qua glo.in ver.

u *Publicanū.* vt Matthæum:vt.ff. de publ.l. j.§.hic titulus.

Romanū. & vnā cū l.præcedēti, vbi, sola e.

x *In compluribus.*quādoque enim contra: vt C. de ser.fu.l.v.&.ff.de offic. procon. si in aliquā.&.C. de sacrosan. eccle. vt inter diuinū. & .ff.de pub.l.sed & hi. in. §. præterea. & .j. l. proxi.sed impropriè dicitur respu. in dictis legibus.

nim.quod propriè vsq. publi. dicitur ipsius ciuitatis Ro. mane.vide glo. in c.n. §. item nec. de elect. in pragm.san. in verb.rei pub. adhi. gl. in auth. de hære. &

y *Romanum.* scilicet tantum,non alium.

z *Ciuitates.* scilicet aliæ.

a *Habentur.*vt &.ff.ad Mace. l. nihil interest.

Ful.in prin. Bart. in rub. de iur. fisci.lib.x.

b *Inter publica.*hęc lex strictè accipit publicas res vniuersitatis, quæ non sunt in publico vsu:quod est impropriè dictum,cū nec ipsæ ciuitates dicantur respu.nisi impropriè similiter:vt no. ff.l.proxi.

*Flo.pica.

c *Nec religiosa.*ista duo genera in bonis nullius sunt: vt instit. de rerum diui.§.nullius.

d *Destinata.*vt theatra,stadia, & similia : vt.ff.de re.di.l. intantū.§. vniuersitatis.ibi, & siqua &c.& sic strictissimè hic publica dicūtur, quæ in patrimonio ciuitatis alicuius sunt : vt molēdina communis Bono.quę non sunt in publico vsu:sed sunt sicut molendina priuatorum. sed in alia significatione magis talia quæ in publico habētur,sunt publica:quàm quæ sunt in patrimonio ciuitatis:vnde nō possunt alienari:vt.ff.de cōtrahē.emp.l.sed Celsus.nec vsucapi:vt.ff.de vsu.l. vsucapionē.nec legari:vt.ff.de le.j. apud Iul.sed R.hic dixit,publicis vsib[o] destinata.f.vt sint in reip. vel fisci patrimonio, quasi ea dicantur hic publica. & secundum hoc theatra & similia appellabātur hic publica. quod nō placet.

e *Publica habentur.*id est communia ciuitatum,nō publica omnium hominum,vel publicis vsibus destinata: vt instit. de rerum di.§. vniuersitatis. Sed quid habent iuris publici istæ res vniuersitatis? Respon. quia ciuitas in quibusdam casibus habet ius reipub. Ro.in talibus rebus:vt no.ff.l.proxi.

f *Venalium.*de quibus præstatur octaua:vt.C.de vecti.l.ex præstatione.&.ll.allegatis.

g *Et metallorum.* de quibus decima fisco datur:vt.C.de metal. l.cuncti.lib.xj.

a *Vnus. Donum.* est tamen differentia inter munus, & donum: vt infra eod.l.inter donum.

b *Onus.* sine honore: vt tutela & cura: vt supra de mune. & ho.l. honor.§.j. sic accipitur infra eod.l.munus.

c *Remittitur.* quod fit ex variis causis, quas habes supra de va. mu. per totum.

d *Militiæ.* id est talis muneris sine honore.

e *Officium.* cũ honore: & sic magis dicitur honor, siue habeat onus annexum, siue nõ: vt.d.l.honor.in prin.

f *Militaria.* scilicet in armata militia. vocant enim rustici ad munera vel collectas, vt soluãtur militib⁹ stipẽdia.

g *Munifices.* i. quibus aliquod officiũ est impositum.

h *Munera.* i. officia.

i *Capiant.* id est habeãt. aliter accipitur. ff. ad mu.l.j.§.j. &.j. eo.l. municipes.

k *Labeo.* inter tria verba differentiã facit Labeo.

l *Agantur.* id est agi dicantur: & sic de sequentibus.

m *Actum.* aliàs stricte accipitur: vt supra de neg.gest.l.eum actum.

n *Vltro citroque.* id est hincinde sui natura. nã quãdoque etiam in his non contrahitur obligatio, nisi ex vna parte: vt.ff.de actio.emp.l. Iul.§. si quis à pupillo. & mandati.l. potest. Et no. quòd contractus aliàs largius accipitur: vt instit. de obli.§.fin. aliàs largissime, etiã pro delictis: vt.ff.de iudi.l.omnem. quæ sunt contra. sed in illis impropriè, hic propriè & regulariter.

o *Factam.* vt scribere & fodere. & licet inter gesta & facta videatur quædã subtilis differentia, tamen nulla est: vt hic, &.j.ea.l. licet. no. q⁹ gestum aliàs largius sumitur: vt.ff.de mi.l.ait prætor. quæ est cõtra. sed ibi ex interpretatione: & iũge sequentẽ cũ ista.

p *Verba. Non pertinent.* scilicet propriè, impropriè enim sic: vt instit. de testa.§. sed neque. quæ est contra. immo ibi est agi. Item nõ ob. C. de testa.l. testamentum. non ideo quia ibi dictio contractus, non refertur ad testamentum. Item no. q⁹ hæc.l. aperte facit contra Ir. in eo quod notauimus. C. de sen.pas.l.fin. sed ipse hic subaudiuit, simul accepta. sed si solum gessisse, esset positum: pertineret ad testandum, secundum eum. Accur.

q *Principes bona concedendo.* Deportatum restituebat princeps concedendo ei bona. dicit quòd etiam obligationes intelligitur concedere, scilicet vt teneatur creditoribus, & debitores sui quondam teneantur ei: vt hic, &. C. de sen.pas.l.si deportationis. &.l.fin.in fin. &.ff.de sen.pas.l.iij. & est ratio: quia & actiones continentur bonorum appellatione: vt.j.eo.bonorum.in fi. &.ff. de iure fisc.l.eum qui. & ad Syl. cum fisco. & quia obligationes passiue restituuntur in eum appellatione bonorum: patet quòd aliter accipitur nomen bona, quàm.j.eo.l.subsignatum.§. bona. & supra de iure do.l.mulier. Item vt hic in priuilegio vel beneficio sumitur nomen bona: sic etiam accipitur in testamẽtis: vt.ff. ad Treb.l.nanque.§.fi. &.l.cogi.in prin. & est ratio: quia in contractibus plene: vt. C. vt act. ab hære.l.j. In vltimis voluntatibus plenius: vt supra tit.j.l.in testamẽtis. In beneficiis plenissime interpretamur: vt hic & supra de consti.prin.l.beneficium. &. C. de bo.vac.l. siquando.lib.x. Accursius.

r *Plus.* Differẽt iam facit inter restituere, & exhibere. & quòd dicit præsentiam corporis præbere: dic scilicet videndi & tangendi: vt.ff.de ta. exhi.l.loca.§. hoc interdictum. & de li.ho. exhi.l.quod & lex.§.ait prætor. &.ff.ad exhi.l.ij.

s *In restitutione.* scilicet rei.

Flo. munifices. † *Munifices sunt, qui nõ vacant, sed munus principi faciũt. Cõtrà, beneficiarii sũt, qui muneris officio vacant. vide Bud. E.P.*

* *Flo. siue verbis siue re quid agatur, vt in stipulatione vel munera tione. Contractũ &c.* † *Vide Alcia. li. præter. 2. hoc ipso titu.*

MVnus tribus modis dicitur: vno donum: a & inde munera dici dari, mittíve. altero, onus: b quod cũ remittitur, c vacationem militiæ d munerísque præstat: inde immunitatem appellari. Tertio officiũ: e vnde munera militaria: f & quosdam milites munifices*† vocari. Igitur municipes g dici, quòd munera h ciuilia capiant. i

Assignat differentiam inter tria vocabula: agere, gerere, & contrahere.

XIX. VLPIANVS libro vndecimo ad Edictum.

LAbeo k libro primo prætoris vrbani definit, quòd quædam agantur, l quædam gerantur, quædam contrahantur. Et actũ m quidem generale verbum esse: siue verbis* quid agatur, vt in stipulatione: siue re, vt in numeratione [pecuniæ.] Cõtractum autem vltro citróque n obligationẽ [esse,] quod Græci † σωάλλαγμα vocant: veluti emptionem, vẽditionem, locationem, conductionem, societatem. ſ Gestum, rem significare sine verbis factam. o

XX. IDEM libro duodecimo ad Edictum.

VErba, *contraxerunt, gesserunt:* nõ pertinẽt p ad testãdi ius.

XXI. PAVLVS libro vndecimo ad Edictum.

PRinceps bona concedendo, q videtur etiam obligationes concedere.

XXII. GAIVS libro quarto ad Edictum prouinciale.

PLus r est in restitutione, s q̃ in exhibitione. Nam exhibere † est præsentiam corporis præbere: restituere est etiã possessorẽ t facere, fructúsque reddere. pleraque præterea u restitutionis verbo continentur.

XXIII. VLPIANVS libro quartodecimo ad Edictum.

REi appellatione, & causæ x & iura y continentur. z

XXIIII. GAIVS libro sexto ad Edictum prouinciale.

NIhil a est aliud hæreditas, q̃ successio b in vniuersum ius quod defunctus habuit.

XXV. PAVLVS libro vicesimo primo ad Edictum.

REctè dicimus c eum fundũ totum nostrum esse, etiam cuius* vsusfructus alienus est: quia vsusfructus non dominij pars, sed seruitutis d sit, vt e via, & iter. Nec falso dici, totum

t *Possessorem facere.* scilicet petitorem, & reddere fructus: vt & supra de vsur.l. videamus.§. in Fauiana.

u *Præterea.* id est præter rem & fructus. Sed quid aliud? Respõ. causa vsucapionis, & omnis vtilitas: vt.j.e.l. restituere. &.l.fi.§.fi. Vel aliter præter hanc significationem quã habet verbum restituere, habet & aliam. ſ. cũ imperator restituit aliquẽ: nam tunc significat vt ordini & dignitati restituatur: vt. C. de sen. pas.l.j. casus, & famę: vt.ff.de postu.l.j.§. de qua. in fi. Item libertatis restitutionem quandoque significat: vt.ff.de nata. resti. quæris. in fin.l. Aliud est in verbo ĩdulgere: vt. C. de genera. aboli.l. indulgentia. Alij distinguũt, an dicat imperator: restituo te in integ. aut, restituo te ad omnia: vt arg. inst. quibus mo. ius pa. po. sol. §. cum autem. quod nõ placet: vt.d.l. C. de sen. pas.l.j.

† *Quid sit exhibere, vide text. in cap. accepimus. in c. contingit. extra de fide instru.*

x *Rei. Et causæ.* ſ. rei: vt fructus.

y *Et iura.* id est seruitutes debitæ ipsi rei.

z *Continentur.* a puta sic generaliter cõcepto libello, de omnibus rebus ad me pertinentibus. verbum enim res, & ad corporalia, & ad eorum causas. i. omnes vtilitates: & incorporalia (quę sunt iura) præditur: vt instit. de reb⁹ cor. & incor. Et arg. ff. de excep. rei iudi. l. si mater. §. eandẽ. Si vero dico, peto rẽ talẽ, puta Stichum, vel fundum: nõ ideo credo venire seruitutẽ ei debitam: vt.ff. de excep.l. fundũ. nisi quo ad interruptionẽ: vt. C. de anna. exceptio. l. fi. Azo. & facit. ff. eo. l. rei. & quod ibi dixi. Accur.

a *Istaglo. est notanda ad hoc positũ, quòd vbicũq; quis petit in libello simpliciter fundũ: videtur etiã petere seruitutem eidem fundo debitam. Bolo.*

a *Nihil.* q.d. res hæreditariæ non sunt hæreditas: sed successio &c. quod passiue accipe: quia in ea succeditur. Sed op. de tribus. Primo omnis definitio cõuertitur cum suo definito: ergo omnis successio in vniuersum est hæreditas: ergo omnis successor in vniuersum est hæres: ergo bo. pos. quod falsum est: vt instit. de bo. pos.§. quos autẽ. sed supple hic. ſ. de iure ciuili: at bonorũ possessio est de prætorio iure. Secundo de fideicom. qui non est hæres: cum institutus sit hæres in solidum: vnde alius esse nõ potest: vt.j.tit.j.l. quod contra.§. vni. sed respon. hic directo. Similiter posset dici, nõ sequitur: habet hæreditatẽ, ergo est hæres. Tertio op. de duobus instititutis. nam quilibet est hæres in vniuersum ius. Econtra si vnus est in totũ, alius esse non potest. Respõ. aliud est in vniuersum, & aliud in totũ ius. nã in vniuersum. i. aliquod quod est vniuersum. & eadem q̃ habes hic, habes. j. ti. j. hæreditas.

b *Successio.* scilicet iuris ciuilis. Accursius.

c *Rectè dicimus.* vt & supra ad Syl. l.j.§.j. & instit. de hære. instit. in princip.

d *Seruitutis sit.* ſ. pars. i. species: nam seruitus alia est vsusfru. alia via, alia iter: & omnis species vt pars quantũ ad suũ totũ habere se videt. est pars dico, vt. i. sicut via &c. habes ergo hic q⁹ vsusfr. nõ est pars dominij: & idem insti. de lc.§. si cui. sed alibi habes q⁹ sic: vt.ff.de vsufr.l.iiij. quę est cõtra. Sol. Ro. dixit q⁹ hic de vsufr. seruitutis, ibi de causa vtendi fruendi dicit, secundũ H. vel hic de causali: ibi de formali. Placẽ. vero sic q⁹ vsusfr. est pars dominij, & non est pars dominij: vtrũque verum secũdum dialecticos. est pars dominij legalis: non est pars dominij prædicatiua siue subiectiua: vt posita specie ponatur genus: vt homo: ergo animal. nã non sequitur: est fructus, ergo dominium. ſ. plenum. sed est legalis. i. integralis: quia simul iuncta proprietas & fructus faciunt dominium. ſ. plenum. vel dic tertio vt no. in. d.l. de vsufr.l.iiij.

e *Vt.* id est sicut.

BIU Cujas

a *Vlla pars.* sed & si pars pro indiuiso alterius sit, meum dicere possum: vt infra eo.l.pupillus.§.fin.
b *Rem pro indiuiso.* s.dimidiam: vt.j.eo.l.nomen.§.portionis.
c *Sed totum esse.* sic.j.e.l.locus.in fi.arg.cõtra.j.e.l.littus.§.pdia.
d *Seruius.* corrigendo quod Quintus Mucius dixit.
e *Vtrũque.* hoc sic intelligo, cũ ex vtraque parte vnum tãtum voluerint constituere agrũ, retinẽdo quilibet dominium suæ partis. alioquin duo essent: vt supra de leg.j.l. quod in rerum.§. si quis.&.l. plane.§.fi. & de leg.ij. l.Gaius.§.fi. &.ff. communia prædi. l. si quis duas.§. si quis. &.ff. de rebus eo.l.magis.§.fi.
e *Vtrumque.* portionem diuisam, & indiuisam.
f *Partũ.* ancillę furtiuæ. si conceperit & pepererit ancilla apud bo.fid.possessorẽ, vel etiam hæredẽ furis ignorantẽ: nõ est pars: & sic potest vsucapi. aliter si ancilla prægnãs surrepta fuerit, vel si apud furem conceperit: vt hic, & supra de vsucap.l.si aliena.ij.respõ. & supra de fur.qui vas. §. si ancilla. Sed contra.ff. de ven. inspi. l.j. §.ex hoc rescripto. vbi dicitur esse partem. sed ibi antequã nascereturhic post. vel est portio: vt sicut ꝑ iure mulieris nõ datur interdictũ de lib.ho. exhi. sic nec ꝑ partu. sed portio nõ est quo ad vsucapionẽ impediendam. Accur.
g *Acer est locus.* vacuus. Accur.
h *Villa.* id est domo: & hoc in rure. & plene de eis dic vt infra eod.l.fundi. & l.quæstio est.
i *Stipendium à stipe.* quod est modicum æs: vt subiicit: vt soluant.xxvj.denarios rustici nuntio principis.
k *Idem.* quod sic minutatim colligitur.
l *A contributione.* sic & tributoria à contributione dicitur: vt supra de tribu.l.procurationis.§.per hanc.
m *Militibus.* vt &.C.de procu.l.qui stipendia.
n *Alienationis. Etiam vsucapionem.* Pone exẽplum. prohibita est alienatio fundi dotalis: ergo vsuca. vt supra de fun.do. si fundum. &.C.de fun. do.l.j.in fin. idem in re pupilli: vt supra de adquir. re. do.l. bonæ fidei.§. veluti si pupilli. sed fallit quod hic dicit: quia res litigiosa nõ potest alienari: vt.C.de litig.l.lite. potest tamẽ vsucapi: vt supra de rei vin.l.si post acceptum. &.C. de præscrip.long.temp.l.j.& est ratio, quia vitium litigiosi non afficit rem: vt no.C.de adquir.pos.l.vitia.
o *Vix est.* vix fit, quod nũquam fit. sic ponitur.ff.ad Velleia.l.tutor.in prin.sed aliter.ff.de iudi.l.vix.
p *Non videatur alienare.* quia bene alienat.
q *Non vtendo.* omittit enim facere quod facere debet, scilicet vti: vt & supra quæ in fraudem credi.l.in fraudem. sic & si imponat: vt.C.de re.alie.non alie.l.fin.
r *Amisit.* aliàs abutendo. nam & tunc perditur: vt supra quemadmo.ser.amit.l.si sic.
s *Adquirendi.* id est qui potest adquirere, & non adquirit.
t *Non intelligitur.* pone exemplum.ff.quæ in frau.cre.l. quæ autem. Item supra de do.inter vi.& vxo.l.si sponsus.§. si maritus.& facit.ff.de col.bo.l.j.§. confertur. & si in frau. pa.l.j.§. verum. & supra de iure do.l. profectitia.§.si pater. & de ali. iudi. mu. cau. fa.l.item.§. potest.& infra titu.j.l.non alienat. Sed fallit hæc regula.ff.de peti. hære. sed & si lege.§. perinde. & supra de hæred. ven.l.ij.§.non tantum.& supra solu.matri.l.si vero.§.dabit.
u *Non amplectitur.* id est non eligit.
x *Neque coniunctionem.* coniunctio, per &, que, & similia: disiunctio, per vel: vt Lucius Gaius hæres esto: item peto codicem, decémque: oratio dicitur soluta: vt.j.eo.l.sæpe. vbi plene habes de illis orationib⁹. & hoc quidẽ iudicatur ex mẽte loquentis: vt hic. qđ intellige in iudiciis: vt supra de iudi.l. si quis intẽtione. Item in vltimis voluntatibus: vt.j. e.l.triplici. secus in cõtractibus, vbi contra proferentem fit interpretatio: vt supra de cõtrahen.empt. Labeo.& de pac.l.veteribus. vbi plene dixi. Sed quid si mens hic non apparet? Respõ. præsumitur cõiuncta: vt.j.eo.l.tripliciꝰ.§.videamus.& adiũge.l.sequentem.
y *Coniunctionẽ.* bene dico hoc in illa quæ neutrum istorum habet: quia hoc etiam in ea est quę cõiunctionem habet.
z *Labeo.* vt infra eo.l. sæpe.& econtra disiũcta pro cõiuncta: vt.d. l.sæpe. &.C. eo.l. cum quidam. & de epis. & cle.l. si quis in hoc. & in authen. sed nouo.
a *Hæredique meo.* dare vel facere spõdes? nam sufficit vni ª dari vel fieri, nisi factũ vtriusque intelligant cõtrahentes: vt in illa stipulatione, habere licere: vt supra de verb. obli. stipulatio ista. in prin. &.§.j. & in illa, per te & hæredem tuum non fieri vim: vt supra de verb.obli.si sic stipulatus sim.
b *Silua cædua est.* vt cæderetur. id est, est habilis ad cædendum. in hac significatione accipitur.ff. de vsufru.l. ex silua. & solu. matri.l. diuortio.§. quod in anno. & supra de contrahen. empt. cum manu.§.silua.& arbores cæduæ dicũtur in hoc sensu: vt.d.l. diuortio.§.si fundum.
c *Eam esse.* sub.etiam.& in hac significatione dicitur glans caduca, quæ cecidit: vt.j.eo.§.glans. Accursius.
d *Stipula illecta.* id est non lecta.& pone casum vt supra de cõtrahen.empt.l.qui fundum.§.fundi.
e *Spicæ.* sub.cum spicæ &c.& subau.sunt.aliàs nil subaudi.
f *In messe.* id est ex messe deiectæ.
g *Quas.* spicas.
h *Vacauerint.* hic sub.cum, si non habes in textu.
i *Noualis.* id est nouiter aptata ad colendum, vt pratum quod colitur ad seminandum de frumento.
k *Præcisa.* ad colendum.
l *Cessat.* aliàs cessat, scilicet antequam aretur, vt proinde melius fructificet.& aliàs cæsa sit, id est apta.& hoc etiam dicit præcisa, vt scilicet in eo anno impinguetur ster quilinio, vt probat sequẽs clausula, integra autem &c. aliàs accipitur nouale, terra ex silua extracta: vt supra de ter.mo.l.fin.in fi.& de peti. hære.l. vtilis.& hic etiam posset sic accipi.
m *Integra.* id est arata: quia hæ impinguationes fiunt demum cùm ea est arata.
n *Pascendi.* & impinguandi.
o *Ex arbore cecidit.* vt pro tali detur interdictum de glande legenda: vt supra de glan.leg.l.j. cuius appellatione omnes fructus continentur: vt ibi,&.j.eo.l.qui venenum.§.glandis.

Flo. diuiso

Fl. ab intributione

meum esse, cuius non potest vlla[a] pars dici alterius esse. hoc & Iulianus[ait]& est verius.

Quod pro indiuiso cum alio possideo: eius partem possidere dicor. hoc dicit.

¶ Quintus Mucius ait, partis appellatione rem pro indiuiso[b] significari. nam quod pro indiuiso * nostrum sit: id non partem, sed totum esse.[c] Seruius[d] non ineleganter partis appellatione vtrumque[e] significari. B

XXVI. VLPIANVS libro sexto-decimo ad Edictum.

PArtum[f] non esse partem rei furtiuæ, Scæuola libro vndecimo quæstionum scribit.

XXVII. IDEM libro septimodecimo ad Edictum.

AGer est locus[g] qui sine villa[h] est. ¶ Stipendium[i] à stipe appellatum est, quòd per stipes, id est modica æra colligatur. Idem[k] hoc etiam tributum appellari Pomponius ait. & sanè appellatur à cõtributione[l]* tributum, vel ex eo quòd militibus[m] tribuatur.

XXVIII. PAVLVS libro vicesimoprimo ad Edictum. C

ALienationis verbum etiam vsucapionẽ[n] cõtinet. vix[o] est enim vt nõ videatur alienare, ꝑ qui patitur vsucapi. Eum quoq; alienare dicimus, qui nõ vtẽdo[q] amisit[r] seruitutẽ. ¶ Qui occasione adquirendi[f] non vtitur; non intelligitur[t] alienare: veluti qui hęreditatem omittit, aut optionem intra certũ tempus datam non amplectitur.[u]

Quandoque oratio in qua est cõiunctio, ponitur pro disiuncta: vt si promittis dare decem mihi hæredique meo. nam intelligitur, vel hæredi: ita vt mihi dando, nõ tenearis hæredi. Hoc dicit cum.l.seq.

¶ Oratio quæ neq; coniunctionem[x] neq; disiunctionẽ habet, ex mẽte pronuntiantis vel disiuncta vel coniuncta accipitur:

XXIX. IDEM libro sexagesimosexto ad Edictum.

COniunctionem[y] enim nõnunquam pro disiunctione accipi Labeo[z] ait: vt in illa stipulatione, *Mihi hæredíq; meo.*[a] *te hæredémque tuum.*

XXX. GAIVS libro septimo ad Edictum prouinciale.

SIlua cædua est (vt quidam putant) quę in hoc habetur, vt cæderetur.[b] Seruius eam esse,[c] quæ succisa, rursus ex stirpibus aut radicibus renascitur. ¶ Stipula illecta[d] est spicæ[e] in messe[f] deiectæ, necdum lectæ: quas[g] rustici cum vacauerint,[h] colligunt. ¶ Noualis[i] † est terra præcisa[k] quæ anno cessat:[l] † quam Græci νέαιτρ* vocant. Integra[m] autem est, in quam nõdum dominus pascendi[n] gratia pecus immisit. ¶ Glans caduca est, quæ ex arbore cecidit.[o]

BIU Cujas

a *Pascua silua.* aliàs cædua: vt supra in princ.& aliàs pascua: vt hic,&.C.de pascuis pu.vel pri.l.j.&.l.fi.in fi.& iunge seq.l.

b *Ratum.* de hoc fit mentio.ff. de act. emp.l. si in qualitate. & in hoc non licet pascere:vt.C.de pas.pu.l.fi.Accur.

c *Capiendum.* scilicet sine semine.

d *Minus.* Pone exẽplum supra de tribu.l. illud.§. minus. facit.ff.eo.l.verbũ amplius. in fi. Item pone exemplum.ff. de fideiuss. l.amissi.in prin. Itẽ pone exemplum.ff.eo.l. si ita à te stipulatus. & facit quod dixi.ff.eod.l.si cui.§.minus.

e *Alã.* subau. fieri.

f *Corã pluribus.* repete fieri.hoc in cõtractibus, & ꝓprie:& pone exẽplũ.ff. de instito. sed & si.§.proscribere. item &.ff. de iure fisc.l. nõ intelligitur. &.ff. de testa.l.hæredes.aliàs aliter, & impropriè: vt ff. de ri.nup.l. palã.item no.plurib⁹.nã etiã corã vno:vt.ff.eo.l.corã.

g *Actionis.* Si lex alicui actionem indulget, & persecutionem: vt.ff.eo.l. creditores.

h *Etiam persecutio.* scilicet extra ordinem: vt per offic.iudi. vt supra de mino. l. quod si minor.§.fin. &.ff.eo.l.pecuniæ.§. actionis verbo. vel dic ꝓsecutio.s. in rẽ: vt plene habes.ff. e.pecuniæ.§.actionis.

i *Restituere.* Pone in rei vin. vt.ff. de rei vin.l. præterea. item in actione personali: vt.ff.si certũ peta. l.cum fundus. in prin. & de vsur. l.ij. &.l. videamus.§.in Fauiana.& in pe.hære.si est prædo possessor:vt.ff.de pe.hære.l.illud.& facit.ff.eo.l.plus est.&.ff.eo.l.fin.&.l.cum prætor.Accursius.

k *Intelligitur.* scilicet possessor condemnatus restituere.

l *Causam.* causa rei est, omne quod actor habuisset si tempore litis cõtestatæ restituta res fuisset: vt hic & dicta.l.præterea.&.l. cum fundus.&.ff.ad exhi.l.Iul.§.fina.

m *Accepti.* id est tempore lit.contestatæ.Accursius.

n *Vsucapionis.* veluti si possessor lit.contestata compleuit vsucap.nã restituet nihilo minus,& cauebit de dolo:vt.ff. de rei vin. si post acceptum.& pro empt.l.ij.§.j.

o *Fructuum.* vt &.ff.tit.j.l.in condemnatione.§.j.

p *Litis.* Pone exemplum.ff. de testi.l.j.Azo.

q *Actionem.* intentatam, vel intentandam, hoc est ante litem,& post:vt diximus.C.de transac.l.causas.& per illam pone hic exemplum.Accursius.

r *In personam.* siue mixta sit, siue officium iudicis locum habeat.Azo.

s *Verbum oportere.* Pone exemplum quòd stipulor à te quicquid te dare oportet. non enim videor stipulatus quod iudex in sententia expresit: sed quod pure & in rei veritate nunc debetur:vt supra de verb.obl.si à colono.&.l.si stipulatus.§.cum stipulamur. licet arbitraria actione mihi tenebaris. vnde condemnatio poterat crescere:vt supra de in lit.iu.l.j. Alij sic: verbum, oportere, necessitatem imponit: a vt supra de transac.l.cum hi.§.arbitratu.& de rebus eo.l.magis.§.ne tamen. secus in verbo poteſt:vt supra de offic.præsi.l.sæpe.& quod subiicit, non ad facultatem, qui potest &c. mutat casum.q.d. nõ sicut potest pluris vel minoris condemnare, ita potest in prædictis ipse cognoscere, vel alij delegare.potest autem pluris vel minoris cõdemnare: vt in prædictis arbitrariis.Item potest facere & omittere: vt.C. quomodo & quando iu.l.ij.& supra de iudi.l.nõ quicquid. Item potest & plus quàm sit petitum damnare, si plus inueniat deberi: secundum quosdam:vt arg.supra de iud.l.solemus. &.C. de ap.l. fi.in fi.& instit.de act.§. si minus. quod non placet:vt.C.si à non compe.iudi.l.j. &.ff.de iudi.l.nõ potest.& no. in.d.§.si minus.

a *Concor. tex.in.c. nõ oportet. extra de libel. obla. & in c. cõsidimus 21. q. 1. & in cle. 1.§. 2.cũ glo. de supplen.negli. prala. ad quod fa cit.l.cum oportet. in prin.C. de bo. quæ lib.*

Verbum *oportere,* s non ad facultatem iudicis pertinet, qui potest vel pluris vel minoris condemnare: sed ad veritatem t refertur.

XXXVIII. VLPIANVS libro vicesimoquinto ad Edictum.

Ostentum u Labeo definit, omne cõtra naturã cuiusque x rei genitum factúmque. y Duo genera autẽ sunt ostẽtorũ. vnũ, quotiẽs quid cõtra naturã nascitur, z tribus manibus fortè, aut pedibus, aut qua alia parte a corporis, b quæ naturæ cõtraria c est. Alterũ, cũ quid prodigiosum videtur, d quæ Græci e φαντάσματα † vocant.

XXXIX. PAVLVS libro quinquagesimotertio ad Edictum.

Subsignatum f dicitur, quod ab aliquo subscriptum est. nam veteres subsignationis verbo pro adscriptione g vti solebant. Bona intelliguntur h cuiusque, quę deducto ære alieno supersunt. Detestari i est absenti denũtiare. Incertus k possessor est, quem ignoramus.

XL. VLPIANVS libro quinquagesimosexto.*

Detestatio est l denuntiatio facta cũ testatione. m Serui n appellatio etiam ad ancillã refertur. Familiæ o appellatione, liberi quoque continentur.

t *Ad veritatem.* id est quod vere tunc debetur, siue ad verum rei pretium.

u *Ostentum.* id est partum.

x *Cuiusq; rei.* ergo etiã in brutis locum habet.

y *Factúmque.* i. editũ, cũ generale sit nomẽ: vt.ff.eo.l.licet.

z *Nascitur.* pro parte alia.

a *Parte.* & hi sunt liberi, id est filij: vt supra de sta.ho.l.non sunt.in fin.Accursius.

b *Corporis.* vt cũ duobus capitibus. † *id est, visiones quodammodo prodigiosas.*

c *Cõtraria est.* & sic retinet formã hominis.

d *Videtur.* quod omnino discrepat ab homine: vt vitulus.

e *Quæ Græci phãtasmata.* & hi nõ sunt liberi. i. filij: vt.d.l. non sunt.in princ. nec tenetur pater instituere: vt.C.de postu.hære.institu.vel exhæ.l.quod certatim. in fi. quandoque contra:vt.ff.eo.l.quæret.

f *Vbsignatum.* tribus modis dicitur subsignare. Primo vt hic, &.C.de admi.tu.l.si nõ subscripsit. Secundo in testamento, id est sigillare: vt supra de testa.l. ad testiũ.§.si quis. Tertio, id est obligare: vt supra de iure immu.l.semper.§.conductores. *Subsignare tribus modis dicitur.*

g *Pro adscriptione.* aliàs subscriptione.

h *Bona intelliguntur.* in naturali significatione, non ciuili: vt.ff. eo.l. bonorum appellatione. & pone exemplum in filio emancipato qui omnia bona cõfert: quod intellige deducto ære alieno: vt supra de colla.bo.l. cum emancipati.§.illud. Item pone supra de iur.do.mulier.& supra de lega.j.nõ amplius. in prin. &.ff.eo.l. veniſſe. sed hoc fallit in bono.pos. quæ cum commodo & incõmodo transit: vt supra de bo.pos.l.iij. & in hæreditate:vt.ff.eo.l. hæreditatis.& fideicõmiss.restitutione: vt supra ad Treb.l.cogi. in prin.&.l.præcedenti in fi.&.l.in beneficiis.vt supra eo.l.princeps.& facit.ff.eo.l.bonorum appellatione.

i *Detestari.* aliàs attestari: aliàs protestari. & pone exemplũ.C. de non nu.pecu.l.in contractibus.§.fin. vbi excep.non nu. pecu. op.absente eo cui opponitur. Item pone.C. de anna. excep.l. vt perfecti.in fi.Item pone supra ad Macedo.l.si filiusfa. absente. & facit.ff.eo.l.proxima in prin.&.ff.eo.l.plebs.§.j.Accur.

k *Incertus.* nobis, subau.& da exẽplum supra de rei vin.l. is quĩ se. nam sibi nemo incertus esse potest quam partem possideat: quia incertam partem nemo possidere potest, licet ad incertam partem detur rei vin.vel pet.hære. vt supra de rei vind.l. quæ de tota.§.j.&.ff.si pars hæredi.peta.l.j.in fin.

l *Detestatio est.* facit.ff.l.proxi.§.pe.& quod ibi dixi.

m *Testatione.* id est coram testibus.

n *Serui.* pone:lego seruos: & ancillas videor legasse:vt.ff.eod.l. inter stuprum.§.fi.& supra de lega.iij.seruus. & facit.l. qui duos. in eo.titu.&.ff.eo.titu.l.patroni.&.ff.eo.l.j.

o *Familiæ.* pone exemplum.ff. de pub.l.j.in princ.&.§. familiæ. Item.ff.vi bonorum rap.l.ij.§.familiæ. Item.ff. de vi & vi arma.l. j.§.familiæ.& facit.ff.eo.l.pronuntiatio.§.familiæ.Accur.

BIU Cujas

a *Non continetur.* sicut nec turbam facit vel rixam vnus: vt supra vi bono.rap.l.prętor.§.turbam.nec vniuersitatē:vt.j.eo.Neratius.& da exemplum in familia publicani: vt superiori.§.Sed contra supra de vi & vi ar.l.j.§. familiæ. Sed illud quo ad illud interdictum in odium violentiæ.

b *Faciūt.*sed forte retinent: vt arg.ff. quod cuiusc.vni.l. sicut.§. fin. item tres forte faciunt: vt.j.eo.l. Neratius.

c ARmorum.*Non vtique.*s. tātum: & pone exemplū in.l.Iul. de vi pu.quæ habet locū quādo armis est illata vis:vt instit.de interdi.§. qui autē.& de pu.iudi. itē lex Iulia.& ff.de vi & vi ar.l.iij. in prin.item facit institu. de publi.iudi.§.telū. & ff.de furtis.si pignori.§. qui furē.

† *Vide Vallen.lib. elegā.6. capi.* 44.

d PRobrū.Pone exēplū.C.de postu. l.quisquis.

e *Turpe est.*quia contra ius naturale,siue legem Dei:vt, Non furtum facies.nō mœchaberis.&.ff.de fur.l.j.ſi fi.

* *Flo.probrum*

f *Ciuitatis.*iure positiuo:vt institu.de pœna te.li.§.pen.

g VErbo victus. Puta lego tibi victum, vel educationē: vt habes exemplum.ff. de ali.& ci.le.l.fin.&.j. l.quos nos.§. verbum viuere.Item pone exēplum.ff.de re iu.l. si victum.& fa.in eo.tit. de adi. leg.l. legatis. Sed arg.cōtra.ff.de transac. l.cum hi.§.qui trāsigit. Sed ibi in amittendo, hic autē in acquirēdo. vel ibi in verbo alimēti:hic in verbo victus. & iunge legē sequētē.

† *Vide Valla ibidem ca.56.*

* *Flo. Et cætera quibus*

h *Esui.*id est ad escā, siue cibum.Ac.

* *In strato* † *Vallē.ibidē.ca.46.*

i CAetera.*Ea appellatione.*s.victū: & iunge.l.seq.

k IN stratum.id est in appellatione stratus,vel strata[a] omne &c. stratum ergo,siue stragula,dicitur vestimētum quod sternitur ad cubādū, vt supra id quis iaceat:vt culcitra,tapeta & similia:quæ apud quosdam dicuntur lodices:non autē aliud quo induantur:& da exemplum ex.l.ff.de re iu.l.ſi victum vel stratum.

[a] *Tu dic aliud esse strata:quæ quid sit & i quo à via publica differat: vide no.i.l. 1.§.fi.ff. de ser.rusti. p̄di.vbi dicit quòd strata ita demū desinit, quādo intratur in plateam.*

l *Initiatur.*in terra vel plano:vt culcitra,& similia.

m *Stragula.*idem est stragula,quod stratum : forte à sternendo dicta:& de ea habes.ff.de auro & arg.leg.l.vestis.

n *Omne pallium.*id est omnis generis,vel de lana,vel de serico, vel de lino,vel de simili materia.

o *In victum ergo.*i.appellatiōe victus:vt &.ff.eo.l.verbo victus.

p *Accipiemus.*qua quis induitur:quia sine ea esse non potest.

q *Non stragulam.*quia sine ea aliquis esse potest:argu.ff.de re iudi.l.ſi stratū.sed contra.j.eo.l.quos nos.§.verbum.Solu.vt ibi.

r *In stratum.*id est appellatione stratus.

ſ *Stragulam vestem.*non alias.vestis ergo genus est:vt hic,&.j.e. l.vestis.&.ff.de auro & argen.lega.l.vestis.

t PRonuntiatum & *statutum,idem potest.*id est significat,si nō habes in textu,idem dici potest.& habes primum verbum.C. de sen.l.ex stipulatione.secundum.j.e.titu.l.post sentētiam & de execu.rei iu.l.ſi vt proponis.sed propriùs statui dicitur quòd in cōmuni generaliter decernitur:vt. C. de epi.& cle.l.cū clericis. §.statuimus. pronuntiari,in sententiis quæ inter partes feruntur: vt.d.l. ex stipulatione.& supra de re iud.l.j. quandoque ille

Vnicus seruus,familiæ appellatione non cōtinetur:[a] ne duo quidem familiam faciunt.[b]

XLI. GAIVS libro vicesimoprimo ad Edictum Prouinciale.

ARmorū appellatio non vtique[c] scuta[tantum,]& gladios & galeas significat: sed & fustes,& lapides.

XLII. VLPIANVS libro quinquagesimoseptimo ad Edictum.

PRobrum[d] † & opprobriū idem est. Probra quædā natura turpia sunt,quędam ciuiliter,& quasi more ciuitatis: vt puta furtum,adulterium, natura turpe est.[e] Enimuero tutelæ damnari,hoc nō natura turpe* est,sed more ciuitatis.[f] Nec enim natura probrum est,quod potest etiam in hominem idoneum incidere.

XLIII. IDEM libro quinquagesimooctauo ad Edictum.

VErbo victus[g] † continētur quæ esui[h] potuique cultuique corporis,quæque ad viuēdū homini necessaria sunt. Vestem quoque victus habere vicem Labeo ait.

XLIIII. GAIVS libro vicesimosecundo ad Edictum Prouinciale.

CAetera* [quoque] quibus tuendi curandíve corporis nostri gratia vtimur:ea appellatione[i] significantur.

XLV. VLPIANVS libro quinquagesimooctauo ad Edictum.

IN stratum*† [k] omne vestimētum contineri quod iniiciatur,[l] Labeo ait.neque enim dubium est quin stragula[m] vestis sit omne[pallium,][n] quod Grę-ci] περίστρωμα [vocant.] In victum[o] ergo vestē accipiemus[p] non stragulam:[q] in stratū,[r] omnem stragulam vestem.[ſ]

XLVI. IDEM libro quinquagesimonono ad Edictum.

PRonūtiatum,& statutum,[t] idem potest.[u] promiscuè enim & pronuntiasse & statuisse solemus dicere eos[x] qui ius habent cognoscendi. ¶ Matrem familias accipere debemus eam,quæ non inhonestè vixit. Matrem enim familias à cæteris fœminis mores discernunt atq; separāt.proinde nihil intererit, nupta sit,an vidua:ingenua sit, an libertina.[y] nam neq; nuptię, neque natales matrēfamilias faciunt,sed boni mores.[z]

XLVIII. PAVLVS libro quinquagesimosexto ad Edictum.

LIberationis verbū eandem vim[a] habet quā solutionis.

XLVII. GAIVS libro ad edictum prætoris vrbani,titulo Qui neque[b] sequantur, neque ducantur.

SOlutum non intelligimus eum,qui licet vinculis leuatus[c] sit,manibus tamen tenetur. ac ne eum quidem intelligimus solutū,qui in publico sine vinculis seruatur.[d]

XLIX. VLPIANVS libro quinquagesimonono ad Edictum.

BOnorū appellatio aut naturalis,aut ciuilis[e] est. Naturabium est quin stragula[m] vestis sit omne[pallium,][n] quod Grę-ci] περίστρωμα [vocant.] In victum[o] ergo vestē accipiemus[p] non stragulam:[q] in stratū,[r] omnem stragulam vestem.[ſ]

XLVI. IDEM libro quinquagesimonono ad Edictum.

PRonūtiatum,& statutum,[t] idem potest.[u] promiscuè enim & pronuntiasse & statuisse solemus dicere eos[x] qui ius habent cognoscendi. ¶ Matrem familias accipere debemus eam,quæ non inhonestè vixit. Matrem enim familias à cæteris fœminis mores discernunt atq; separāt.proinde nihil intererit, nupta sit,an vidua:ingenua sit, an libertina.[y] nam neq; nuptię, neque natales matrēfamilias faciunt,sed boni mores.[z]

XLVIII. PAVLVS libro quinquagesimosexto ad Edictum.

LIberationis verbū eandem vim[a] habet quā solutionis.

XLVII. GAIVS libro ad edictum prætoris vrbani,titulo Qui neque[b] sequantur, neque ducantur.

SOlutum non intelligimus eum,qui licet vinculis leuatus[c] sit,manibus tamen tenetur. ac ne eum quidem intelligimus solutū,qui in publico sine vinculis seruatur.[d]

XLIX. VLPIANVS libro quinquagesimonono ad Edictum.

BOnorū appellatio aut naturalis,aut ciuilis[e] est. Natura-

u *Potest.*id est eundem habet effectum.

x *Eos.*scilicet iudices.

y *Libertina.*dummodo honestè viuat.

z *Boni mores.* vt &.ff. de tut. & cura. da. ab his.l.scire.§.cum reliquis. Et not.quòd tribus modis dicitur materfamilias. Primo largè, pro magnis & paruis:vt hic:& da exemplum.C.de adul.l.quæ adulterium. Secundo strictè,pro fœmina notæ auctoritatis: vt supra de libe.homi.exhi. l.deinde. in fi. Tertio largissimè,p̄ omni fœmina quæ sit sui iuris: vt supra de iis qui sunt sui vel alie. iur.l. nam ciuium. &.j. eo.l. pronuntiatio.§.j.

a LIberationis. *Eandem vim.* hoc verum,si referas te ad p̄sonam.nam qui est liberatus, est absolutus: & econtra : vt & infra eo.l. solutionis verbo. Item hoc verum quo ad substantiam obligationis tollendam.nam sic tollitur solutione, sicut alia liberatione: vt supra de solu.l.solutionis verbum. secus si referas te ad qualitatem liberandi. nam alio modo potest quis liberari quàm solutione:vt supra de re iudi. l.iiij.§.penul. & instit. quibus modis tol.obli. per totum.

b *Qui neque.* hoc totum,q̄ neq; sequantur, neque ducantur,dicūt quidam fuisse ru. quādā in li.Caij. quod vero sequitur,dicūt fuisse de textu,scilicet solutum &c. vel qui neque &c.id est:qui non debēt de iure vocari ad præcepta alicuius potestatis:vt quia certū est eos esse alterius iurisdictionis,nō deducantur ad eū p̄ vim: vt.C.de iurisdi.om.iu.l.in criminali.vel tertio,qui est in domo cū citatur,neque sequitur apparitoré extra domū:non ducatur inuitus.i.nō extrahat inuitus de domo:vt.ff.de in ius vo.l.pleriq;.

c *Vinculis leuatus.*aliàs leuatus sit:aliàs ligatus non sit.Accur.

d *Seruatur.*id est custoditur,à nunciis forte.ille ergo demū est solutus,cui libera datur recedendi facultas:vt.ff.de libe.ho.exhi. l.ij.& de acqui.re.do.l.iij.in fi.& l.v.in prin.& fa.j.eo.l.verū est eū qui in car.&.l.vinculorū.&.ff.ex qui.cau ma.l.succurritur.& l.in eadē.quod ergo interim promittit quasi in carcere sit,nō tenet:vt.ff.quod me.cau.l.qui in carcere.per quā potes hic ponere exemplum.Item de hac so.habes.ff.depoſi.l.ſi hominem.

e BOnorum.*Ciuilis est.* iuris fictione:vt cum significantur ea quę bo.ſi. possidemus ex empto vel simili causa,etiam si aliena sint,secundum Azo.naturalis,cum ea possidemus quę nostri dominij sunt:vt infra.§.in bonis.vel dic ciuilis,cum significat hæreditatem,bonorúmve possessionem:vt supra vt in posſes.lega. l.is cui.§.bonorū.vel ipsa bona in vniuerso:vt infra eo.l. bonorum.quæ omnia commodum & incommodum habent: vt &.ff. de bo.pos.l.j.&.iij.in prin.&.j.e.l. hæreditatis appellatione.sed naturalis,quando afferunt commodum:vel si afferunt incommodum,eo deducto quod supereſt,continetur ap.bonorum: vt.ff.e. l.subſignatum.§.bona.& dē iure do.l.mulier.&.j.eo.l.proprie.

BIU Cujas

liter bona ex eo dicuntur quòd beant, hoc est, beatos faciunt. beare, est prodesse.[a] In bonis autem nostris computari sciendum est non solum quæ dominij[b] nostri sunt: sed & si bona fide[c] à nobis possideantur, vel superficiaria sint. Aequè bonis[d] adnumerabitur etiã si quid est in actionibus, petitionibus, persecutionibus. nam hæc omnia in bonis esse videntur.[e]

L. IDEM libro sexagesimoprimo ad Edictum.

NVrus[f] appellatio etiam ad pronurum, & vltra porrigenda est.

LI. GAIVS libro vicesimotertio ad Edictum Prouinciale.

APpellatione[g] parentis non tantum pater, sed etiã auus, & proauus, & deinceps omnes superiores continentur: sed & mater, & auia, & proauia.

LII. VLPIANVS libro sexagesimoprimo ad Edictum.

PAtroni appellatione & patrona continetur.[h]

Oratio coniuncta ponitur pro disiuncta: nisi iuris dispositio aliàs repugnet. disiuncta vero posita inter genus & speciem, ponitur pro coniuncta. soluta vero in illam resoluitur ad quam facti qualitas & iuris dispositio adaptatur. Bartolus.

a *Prodesse.* & quod prodest, beat: sed ciuiliter etiam si non beat, tamen bona dicuntur, vt modo dixi.

b *Dominii.* hæc naturalis est appellatio: vel dic, etiam ciuilis, si cum incommodo sunt, vel non afferunt commodum. & fa. ſ. de acqui. re. do. l. rem in bonis.

c *Bona fide.* hæc ciuilis. vel dic etiã naturalis, quatenus prosunt.

d *Aequè bonis.* i. ciuili appellatione bonorũ. Azo. vel etiam naturaliter in eo quòd beant. & facit. ſ. de actio. & obliga. l. actio in personam.

e *Videntur.* ſubaudi ciuiliter.

f *NVrus.* Pone exẽplum: legata nõ debentur nurui rupto testamento per contra tab. nec ergo ꝓnurui: vt. ſ. de leg. præstan. l. virilis. §. nurus. Itẽ pone. ſ. de postu. l. j. §. fin. & l. cui. §. affinitates. & fa. j. eo. l. generi. & l. soceri. Item pone exemplum. ſ. de do. inter virum & vxo. l. iij. §. ab vxoris. &. §. socrui.

g *APpellatione.* Non vocatur parens in ius sine venia: quod nomẽ parens, comprehendit superiores vtriusque sexus in infinitum: vt hic, &. ſ. de in ius vo. l. quisque. §. prætor. &. §. parẽtes. & hoc ex interpretatione: secus ex vocabuli significatione: vt. ſ. de gradi. l. iuris cõsultus. §. parentes. quæ est contra. at appellatione patris, nõ continet auus: vt. ſ. de ritu nup. l. in lege. in prin. &. §. nõ aũt obest. sed est arg. cõtra. j. e. l. iusta ĩterpretatio.

h *PAtroni. Continetur.* hoc ex eo, quòd masculinum cõcipit fœminiñ: vt. ſ. e. l. detestatio. §. serui. &. j. e. l. liberti. &. l. pronuntiatio. in prin. sed contra. ſ. de ope. li. l. si cũ patronus. vbi dicitur ꝙ patronus consentiendo libertæ vt nubat, amittit petit. operarũ. non sic in patrona. sed ibi speciale: & redditur ibi ratio in fi. quia non indecore præstantur patronæ.

i *SAepe ita comparatum.* aliàs computatum: & aliàs compertũ: id est recitatum, & dictum. & not. ꝙ tria dicit: & exemplificat per ordinem.

k *Soluta.* Solutæ orationes sunt, in quibus coniunctio est copulatiua, vel disiunctiua, vel alia: & quidem quandoque pro separatis, id est disiunctis accipiuntur: vt. j. ibi, cum vero dicimus. quandoque pro coniunctis, licet hoc non dicatur hic: vt. j. cum vero. dixit P. quod si appareat, ex mente proferentis accipitur: vt supra eodem. l. alienationis. §. oratio.

l *Nam cum dicitur.* exemplum primi. & dic, gentilium, id est cognatorum. sic ponitur. ſ. de proba. l. j. & supple hic sic. hæreditas defuncti agnatorum gentiliúmque. ponitur hic, que, pro separatione, id est disiuncta. non enim agnati cum cognatis admittuntur: sed post suos admittuntur agnati: & tertiò cognati: vt. ſ. si tabesteſt. nul. ex. l. j. & quis ordo in bo. pos. ser. l. j. sunt & alia exempla vbi coniuncta pro disiunctis accipiuntur: vt. ſ. eo. l. coniunctio-nem. bene dico cõiunctã pro disiuncta poni: non tamen semper, sed proprie ponitur pluries: & hoc subiicit, at cũ dicitur &c.

m *Apud veteres.* scilicet leges veteres. de iure enim nouo sublata est differentia agnationis & cognationis: vt in authen. de hæred. ab intest. §. ex his.

n *Adgnatorum.* ista verba materialiter ponuntur.

o *Super pecunia.* & hoc materialiter.

p *Tuteláve.* supple liceat alicui condere testamentum: tunc talis oratio accipienda est proprie. ſ. pro coniuncta: quia tutor

A nõ datur nisi in testamẽto, vel codic. test. cõfirmatis: vt. ſ. de test. tu. l. iij. oportet igitur hæredẽ instituì. & ita de pecunia, id est de bonis (cum appellatione pecuniæ, & res cõtineãtur: vt. C. de cõsti. pe. l. ij. in fi.) testari oportet vt teneat datio tutoris. sed contra testamentum bene teneret sine tutela: vt institu. de leg. ag. tu. §. j.

LIII. PAVLVS libro quinquagesimonono ad Edictum.

SAepe ita comparatum[i] † est, vt coniuncta pro disiunctis accipiantur, & disiuncta pro cõiunctis: interdum soluta[k] pro separatis. nam cũ dicitur[l] apud veteres,[m] *Adgnatorum*[n] *gentiliúmque*: † pro separatione accipitur. at cum dicitur: *Super pecunia*[o] *tuteláve*[p] *sua*: * q tutor[r] separatim sine pecunia dari nõ potest. & cum dicimus: [s] *Quod dedi aut donaui*: vtraque continemus. [t] cum verò dicimus,[u] *Quod eum dare facere oportet*: quoduis eorum sufficit[x] probare. cũ verò dicit prætor: *Si donum, munus,*[y] *operas*[z] *redemerit:*[a] si omnia[b] imposita sunt, certum est omnia redimenda esse.[c] Ex re[d] ergo pro coniunctis habentur. Si quædam[e] imposita sunt: cætera non desiderabuntur.[f] Item dubitatum [est,] illa verba, *Ope consilio,*[g] quẽadmodũ accipienda sunt: vtrum ex sententia * h coniungentium,[i] an * separantium.[k] Sed verius est (quod & Labeo ait) separatim accipienda: quia aliud factum est eius qui ope, aliud eius qui consilio furtum[l] facit. sic enim alij cõdici potest:[m] alij nõ potest.

† *i. cõstitutum, & loquendi consuetudine receptũ. E. Per.*

† *Adgnati & gentiles qui sint, vide hic ex Budæo. E. Per.*

* *Flo. pecuniæ tuteláve sua*

* *Flo. accipien. sunt: sententiæ coiung.*

* *Flo. aut*

vel ideo dicit pecunia tuteláve: quia non potest dari tutor, quin detur personæ & rebus: personæ tamen principaliter: vt insti. qui da. tu. pos. §. certe. & de excu. tu. §. datus. &. ſ. de testa. tu. l. certarum. & l. seq.

q *Sua.* ſ. pupilli. pasiue: vel dic sua. ſ. testandi, actiue: quia eam dat.

r *Quia tutor.* nunc respondet.

s *Et cum dicimus.* hoc est exemplum secundi.

t *Continemus.* id est ex causa donationis dedi. & ita disiuncta pro cõiuncta ponitur. sic. ſ. de au. & ar. le. l. Quint⁹. §. fi. &. C. de instit. & substi. l. generaliter. in prí. & de epi. & cle. authẽ. sed nouo. signata super l. si quis in hoc.

u *Cum vero dicimus.* exemplũ tertij, vbi soluta ponitur pro disiũcta. & dic, quod eũ dare facere oportet: ꝙ iudex sic in sententia dixerit: condemno Titium in id quod eũ dare facere oportet, cum tamen certa sit quantitas vel factum, & in aliqua parte gestorum cõprehensa: aliàs non teneret hæc sententia: vt. C. de sen. quæ sine cer. quãti. l. hæc sententia. vel pone in contractu: vt supra de verbo. obli. l. si à colono. & l. si stipulatus. §. cum stipulamur.

x *Quoduis eorum sufficit.* siue aliquid debuit dari, aut fieri. ac si diceret, ꝓmittis quicquid aut dari aut fieri &c. & ita soluta ꝓ disiũcta ponit. sic. ſ. de le. & se. l. legis. & ecõtra quãdoque ꝓ cõiũcta: vt hic subiicit, cum verò dicit. sic. ſ. de au. & ar. leg. l. si quis ita.

y *Donum, munus.* in quo hæc discrepant, habes. j. e. l. inter donũ.

z *Operas.* scilicet diurnas.

a *Redemerit.* scilicet libertus à patrono, remoueatur patronus à contra tabu. vt. ſ. de bo. liber. l. Iulianus.

b *Si omnia.* & sic pro coniuncta.

c *Esse.* vt à contra tabu. remoueatur.

d *Ex re.* vel dic, aliàs ex re, id est impositione rei vel facti. aliàs ex re, id est à patrono. vel dic ex re. i. veritate.

e *Si quædam.* vt munus tantum.

f *Non desiderabuntur.* scilicet quæ non sunt imposita: vt scilicet redimantur. sed sufficit redimi quæ sunt imposita: vt à contra tabu. remoueantur.

g *Illa verba, ope consilio.* forte talia erant verba in libris antiquis: ope & consilio alicuius furtum factum puniatur in duplũ vel quadruplum: & hoc materialiter. Azo.

h *Ex sententia.* alias sententiæ. & supple an sint accipiendæ sententiæ coniungentium, id est eorum qui coniunctim dicebant orationem poni, aut contra &c.

i *Coniungentium.* & sic coniungenda.

k *Separantium.* & sic separanda.

l *Furtum facit.* scilicet per alium.

m *Condici potest.* pura ei qui tulit opẽ, potest cõdici: ei qui cõsiliũ præbuit, nõ: vt insti. de ob. ex deli. §. ope. &. ſ. de fur. l. qui seruo. sed videtur etiã qui tulit opẽ, nõ teneri cõdictione furtiua: vt ſ. de cõdi. fur. l. proinde. quæ est contra. Sol. appellatur hic cõdictio. ſ. certi generalis. Ibi cõdictionẽ furtiuã negat cõpetere. vel dic

BIU Cujas

dic dari condic.id est personalem actionem.ſ.furti:sicut ponitur instit.de act.§.sic itaq;.vbi denegat condic.furti. vel tertio,hic quoquo modo deuenit res ad eum qui tulit opẽ,ibi non.& potes hic breuiter dicere,generale est vt quis de consilio nõ teneatur: vt.ſ. manda.l.ij.§.fi.nisi aliàs non erat ille facturus:vt in eo.tit.l. si remunerandi.§.si tibi man.in fi.§.& hoc si nõ est fraudulentum.tunc enim est obligatorium: vt.j.tit.j.l.consilij.&.ſ. de do.quod si cum scires. Sed ac.fur.licet sit fraudulentum,locũ nõ habet:vt in prin. huius glo.nisi aliàs non erat ille facturus furtum.ar. ſ.de iniu.l.non solũ.§. si mandato.&.ſ.de fur. l.si quis vxori.§.neque. quãdoque tamen ex solo consilio tenet quis:[a] licet ille aliàs erat facturus,vt in cõsilio dato seruo:vt.C.de fur.si quis.&.ſ.de ser.cor.l.j. §.persuadere.si autẽ opẽ & consilium simul adhibuit furto,tunc tenetur,licet ille aliàs erat facturus:& licet cõsiliũ nõ habuerit principaliter,dum tamẽ secũdario:vt &.ſ.de fur. l.si pignore.§.pe.& instit.de obli.ex deli.§.ope.&.ſ.de fur.l.in furti actione.§.ope.&.§.recte. Accursius.

*Flo.noceat

a Quod est verũ secuto furto: aliàs nõ: vt notaui in.l.qui seruo. in apostil.ſ. verbo,ex solo consilio. Supgl. in verbo admittit.ſ. de fur.

a *Et sanè.* nunc contradicit prædictis.

b *Nec consiliũ.* ad hoc vt teneatur.

c *Et factum.* scilicet furtum.

*Flo.fœminini sexꝰ

d *Secutum.* vel ab eo, vel alio : vt.ſ.de fur. si is qui.§.si tu Titium.& l.qui seruo. cum ergo hic finis cõtradicat Labeoni:aut dicam Labeonem male dixisse: aut,quod melius est, vtrũque admittam:cum vnum alij non sit contrarium. vtrunque enim interuenire oportet vt sit furtum,& agatur furti: & secundũ hoc coniunctim ponũtur:vt hic in fi.sed cum diuersa sint dare cõsilium,& ferre opẽ:separatim secundum Labeonẽ sunt accipienda:vtpote cum alterum sine altero esse possit:imò nũquã simul sunt,cum semper præcedat cõsilium,& sequatur opera.& secundũ hoc Labeo soluit significationem verborum,dicens eam separatã & diuisam.veteres vero effectum agendi consideraueruntː& sic vtrũque est opus:& sic coniunctim intellexerunt. patet ergo ex prædictis,quòd coniuncta ponitur pro disiuncta. Itẽ proprie.Item disiuncta pro coniuncta.Item soluta pro disiuncta. Item etiam pro coniũcta.Item soluta quo ad quid,pro coniuncta:quos casus.vij.hic lege per ordinem.

Et sanè [z] post veterum auctoritatẽ eò peruentum est,vt nemo ope[furtum]videatur fecisse,nisi & consilium malignum habuerit:nec consilium [b] habuisse nocendi,*nisi & factum [c] secutum [d] fuerit.

LIIII. VLPIANVS libro sexagesimosecundo ad Edictum.

CONditionales creditores [e] dicuntur & hi quibus nondum competit actio,est autem competitura: [f] vel qui spem habent vt competat.

LV. PAVLVS libro sextodecimo breuis Edicti.

CReditor autem is est, qui exceptione [g] perpetua [h] sum moueri non potest. [i] Qui autẽ tẽporalẽ exceptionẽ timet, [i] similis [k] est cõditionali creditori.

LVI. VLPIANVS libro sexagesimosecundo ad Edictum.

COgnoscere [l] instrumenta, est relegere,& recognoscere. Dispungere,est conferre [m] accepta & data. ℣Liberorum [n] appellatione continentur non tantum qui sunt in potestate, [o] sed omnes [p] qui sui iuris sunt:siue virilis, sine fœminini sexus sunt,éxve fœminino sexu* descendentes. [q]

LVII. PAVLVS libro quinquagesimonono ad Edictum.

n *Liberorum.* Pone exemplum.ſ.de polli.l.pe.vbi dicit extraneũ hæredem inchoantis opus teneri in quintam patrimonij, si nolit perficere opus inchoatum.sed eum qui est ex numero liberorũ, teneri in decimam,si non vult complere opus.

o *In potestate.* scilicet parentum.

p *Sed omnes.* etiam naturales.ſ.ad Treb.l.ex facto.§.si quis.& fa.j.e. l.liberorũ. & supra de in ius vo.l.sed si hac le. §.liberos. Sed ar. contra.ſ.de iu.immu.l.j.§. personis. *Flo.Cũ

q *Destendentes.* vt nepotes ex filia : vt.C. de condi.inser.l.j.&.ſ.qui satisfda.cog.l.ij.§. prætor. sed appellatio filiorũ magis stricta est: vt instit.qui da.tu pos. §.fin. licet sit contra.j. eo.l.filij.sed ibi solues.

r *Qui vibus.Cæteri.* discipuli.

Qvibus* præcipua cura rerum incumbit, & qui magis quàm cæteri [r] diligentiam & solicitudinem rebus quibus præsunt debent,hi magistri [f] appellantur: [t] quinetiam ipsi magistratus per deriuationem à magistris cognominantur. [u] vnde etiam cuiuslibet disciplinæ præceptores,magistros B appellamus, [x] à monẽdo vel mõstrando. ℣Persequi [y] videtur & qui satis accipit. [z]

f *Magistri.* id est magis quàm discipuli astricti. [b]

b *Adde quæ dicãtur ma giſtri societatum: vt.ſ. giſtri: & in de pact.l. item magiſtri.& etiam legum: vt re differãt supra de arbi.l.qualẽ.§. fi.Item liberalium ſtudiorũ:vt.C. de profeſſ. & medi.l.magiſtros.Item cuiuslibet mechanicæ artis:vt ſtatim dices ibi,vnde cuiuslibet &c.& not.hic,exigi in docẽte ſolertiam. Exigitur etiam fides & ſciẽtia:vt inſtit. in proœmio .§. quorum omnium. quo à doctis gl. & Cur. in cle.1.de magiſt. Hoſtie.in ſum. eo.§.1. Ioan.de Anag.*

t *Appellantur.* vt magistri societatum: vt.ſ. de pact.l. item magistri.& etiam legum: vt supra de arbi.l.qualẽ.§. fi.Item liberalium studiorũ:vt.C. de profes. & medi.l.magistros.Item cuiuslibet mechanicæ artis:vt statim dices ibi,vnde cuiuslibet &c.& not.hic,exigi in docẽte solertiam. Exigitur etiam fides & sciẽtia:vt instit. in proœmio .§. quorum omnium.

u *Cognominantur.* quia ad ipsos pertinet solicitudo reipubli.magis quàm aliis:vt hic,&.ſ. ex qui.cau.ma.l. & qui

Qvibus* præcipua cura rerum incumbit, & qui magis quàm cæteri [r] diligentiam & solicitudinem rebus quibus præsunt debent,hi magistri [f] appellantur: [t] quinetiam ipsi magistratus per deriuationem à magistris cognominantur. [u] vnde etiam cuiuslibet disciplinæ præceptores,magistros B appellamus, [x] à monẽdo vel mõstrando. ℣Persequi [y] videtur & qui satis accipit. [z]

LVIII. GAIVS libro vicesimoquarto ad Edictum Prouinciale.

LIcet inter gesta & facta videatur [a] quædam esse subtilis differentia: attamen κατάχρησιν nihil iter factũ & gestum interest. ℣Paternos [b] libertos rectè videmur dicere nostros libertos:liberorũ [nostrorum [c]] libertos, non rectè nostros libertos dicimus.

LIX. VLPIANVS libro sexagesimooctauo ad Edictum.

C POrtus appellatus est cõclusus [d] locus quò importantur merces,& inde exportãtur: eáque nihilo minus statio est cõclusa,atque munita. [e] inde angiportum [f] dictum est.

LX. IDEM libro sexagesimonono ad Edictum.

data.in fin.&.l.sequen.

x *Appellamus.* & sic Bonoñ.dicunt.

y *Persequi.* id est consequi quod suum est,vel sibi debitũ. & pone exemplum.ſ.de pig. act.l.ſi rem.§.omnis. & qui.mo.pig.vel hypo. sol.l.item liberatur.§.j. renuit glossa Goebea D.t.l. in corr. ad l.t.

z *Satis accipit.* fideiussorem puta,vel pignus. vel dic,persequi, quo ad hoc vt conuentus sit in mora:vt supra de peti.hæredi.l. diuus.§.diuus.

a *Licet.Videatur.* Sed quæ?Respon.facere, plura continet.nam iudicare:vt infra eo.l.verbum facere.Item non facere: vt D infra eo.l.facere oportere.aliàs incipit,facere non oportere. Itẽ etiam verbis contrahere:vt supra de cura. bo.dan.l. de curatore. circa princ. quæ non continet gerere: cum gerere sit aliquid facere etiam sine verbis: vt infra eo.l.Labeo. in fi. quod ergo hic dicit,nihil interest,stricte accipitur facere:vt infra eo.l. faciendi verbo. Facere,& gerere,diſſunt.

b *Paternos.* pone exemplum vt.ſ.de repu.l.nullum.item &.ſ.de in ius voc.l.sed & ſi.§.sin autem.Idem de maternis:vt.ſ. de excu. tut.l.libertum.

c *Liberorum nostrorum.* scilicet libertos(si non habes in textu) non dicimus nostros : vt hic,& supra de iure pa.l.seruum à filio. quod accipe,cum ex peculio castrensi seruum manumiserit:aliàs non:vt.ſ.qui & à quib.l.ſi quis hac.l.§.j.& sic soluta est quæstio quare.vel est ratio quia etiam viuo patre est filij:vt supra de libe. & posthu.l.in suis.item nec libertum liberti,nostrum dicimus: vt.j.eo.l.Modestinus.

d *Portus. Conclusus.* id est locus vbi rates morantur & stant. Azo.

e *Munita.* id est nõ minus quàm si in statione essent:vt.ſ.de flu. l.j.§.stationem.Azo.

f *Angiportum.* i.strictus portus.vel.i.parua porta ciuitatis,quæ portula

BIU Cujas

portula dicitur in vulgari:& fit mentio portus, vt sic expositione egeamus.ff. de rerum diui.l.nemo.

a *Locus est, non fundus.* totus & integer.quãdoque dicitur locus etiam fundus:vt.ff.eo.l.fundi.§.locus.

b *Fundi.* vrbani,vel rustici:vt.ff.§.loci.& supra de aqua plu. arcen.l.j.§.apud. non rei mobilis:vt supra de relig.l.is qui.§.j.

c *Plerumque.* quia etiam cum villa:vt.ff.eo.l.fundi.in princ. & est villa,vilis domus.

† Flo. pleráque sine villa locum accip.

d *Constituerimus.* No. ergo quòd arbitrio fit fundus & locus:vt hic, & .ff. de lega.j.l. quod in rerum.§. si quis.& l. plane.§.fi.&.ff.commu. prædi.l.si quis.§.plane.

* Flo. etiã

e *Si eum.* locum. Ac.

f *Fines.* certos & limitatos.

g *Satisdationis.* Pone exemplum in satisdatione iudicatum solui: vt.ff.iudi. solui.l.v. §.nunc videamus.& facit supra de præto. stipula.l.j.& de pig. actio. l. si rem.§. omnis.&.ff. eo.l.habere.§. cautum. & supra q satisda. cog. l.j. &.C. de verbo. significa.l.sancimus.

h *Quæ.* s. repromissione. Accursius.

i *Tigni.* Pone exemplum.ff. ad exhibend. gemma.§. aliter.&.l. tigni.Item supra de tigno iniun.l.j.& instit. de re.diui.§.cũ in suo. & de rei vin.l. in rem. §.tigni.& fac.ff.e.l.ferri.§.fabros.

k *Penes. Amplius.* i. firmius.

l *Apud te.* vnde dicitur, depono apud te:vt supra depositi.l. si hominem.Itẽ apud te est, quod petere potes: vt infra eo.l.id apud.

m *Possidetur.* vel ciuiliter,vel naturaliter. sed secundum hoc econtra debuit dicere.s.q̃ plus contineat apud, quàm penes: cũ omne quod continet penes, contineat apud: sed non econtra.sed expone hic amplius,id est plus attribuit alicui,vel maius commodum significat: non quòd largius sit, vel plura contineat.

† Vide hic Vallã lib. elegã. 6. ca. §4.

n *Intestatus.* i. dicitur decedere intestatus.da exemplum in concordantiis istis.ff. de contra tab.l.filiũ.§.quod si hi.& de testa.tut.l.si nemo. & de suis & legi.hære.l.j.& instit.de hære.ab intesta.in prin.vbi etiã notquòd sex modis decedit quis intestatus.

o *Non fecit.* vllo modo.

p *Hæredis.* Puta promittis per te & hæredẽ tuũ: vt.ff.e. conIunctioné.& cõcordant.ff.eo.l.sciendũ.in prin.&.l.hæredis appellatione.&.C.de hære.insti.l.fi.&.ff. de petit. hære.l.iij. & de acqui.hære.si qs.§.fi.&.ff.de iure immu.l.iiij.&.C. de lega. l.in annalib⁹.sed fallit in casib⁹:vt no.ff.tit.j.l.qui p successioné.

q *Mercis.* Da exemplum.ff. de tribu.l.j.in prin.

r *Mr Pertinet.* nec ad omnes illas: quia non ad seruos: vt

LOcus est,non fundus,[a] sed portio aliqua fundi.[b] Fundus autem integrũ aliquid est. & plerumque[c] † fundũ sine villa accipimus. Cęterum adeò opinio nostra & constitutio locũ à fundo separat, vt & modicus locus possit fundus dici,si fundi animo eum habuerimus.Nõ enim * magnitudo locũ à fundo separat, sed nostra affectio: & quælibet portio fundi poterit fundus dici,si iam hoc constituerimus.[d] Necnon & fundus locus constitui potest. nam si eum[e] alij adiunxerimus fundo, locus fundi efficiet.Loci appellationem non solùm ad rustica, verùm ad vrbana quoque prædia pertinere Labeo scribit:sed fundus quidem suos habet fines:[f] locus verò latere potest quatenus determinetur & definiatur.

Vocabulo satisdationis continetur aliquando repromissio quæ fit sine fideiussore. & glos. ponit exemplum in satisdatione iudicatum solui.

LXI. PAVLVS libro sexagesimoquinto ad Edictum.

SAtisdationis[g] appellatione interdum etiam repromissio continebitur,qua[h] cõtẽtus fuit is cui satisdatio debebatur.

LXII. GAIVS libro vicesimosexto ad Edictum Prouinciale.

TIgni[i] appellatione in lege duodecim tabularum omne genus materiæ ex qua ædificia constant,significatur.

LXIII. VLPIANVS libro septuagesimoprimo ad Edictum.

PEnes te, † quàm *apud te*, amplius[k] est.nam apud te[l] est, q̃d qualiterqualiter à te teneatur: penes te est,quod quodãmodo[à te]possidetur.[m]

Qui testamentum fecit,& eius hæreditas non est adita:dicitur intestatus decedere, sicut qui testamentum non fecit.

LXIIII. PAVLVS libro sexagesimoseptimo ad Edictum.

A supra de tribu.l.j.§.j.& infra eo.l.mercis.quæ est contra.

f *Alienatum.* Pone exẽplũ in iure emphyteutico: vt.C.de iure emphiteu.l.j.Itẽ.C.de fun.do.l.j.Item facit.ff.si cer.pet.l.si socius.& p socio.l.nemo.&.ff.eo.l.alienationis.Sed arg.cõtra.ff. de statuli.l.statuliber à cęteris.§.Quintus Mucius.vbi verbo vẽditionis cõtinetur omnis alienatio.sed magis cõcordat ad id q̃d dicit,vẽditũ tamẽ &c. Item facit.ff.de alie.iu.l. ex hoc.§.alienare.

t *Venditum.* etiã ante translatum dominium.

u *Dicetur.* ac p hoc periculo est emptoris: vt ff.de contrahen. emp.l. quod sæpe.§.si res.

x *Donationis.* donatio genus:vt instit. de donatio. in rubri. circa princ.&.ff. de dona.l.j. cõtinens etiã legatũ:vt inst.de le.§.legatũ.Sed cõtra.ff.de don.l.filiusfami.§.pen.vbi pmittẽdo pater filio donare, nõ videtur causa mortis pmittere.So.refert, lex loquaẽ pmittendo vel ꝓhibendo:quo casu omne cõprehẽditur: vt hic.an priuat⁹:& tũc nõ:vt ibi. Vel dic,omnis donatio cõprehenditur:uisi illa quæ exigit specialẽ cõcessioné. nã quæ specialẽ exigit cõcessioné:nõ cõtinet generali dicto,ar.ff. de procu.l. Põponius. & de mi.l.illud.§.si talis.

y *Illa verba. Arbitratu.* Da exẽplũ vt.ff. pro socio.l. si societatem.§. fi.&.l.sequen.

z *Ius significant.* i. q̃ de iure arbitriũ fieri debeat:hoc est à ꝑsona q̃ posit arbitrari:& q̃ dicat vt bonus vir: aliàs reformatur:vt.d.l.si societatem. &.ff. de ope. liber.l.si libertus.

a *Et in seruũ.* bene sequitur si ius significat, q̃ seruus nõ posit esse arbitrator:vt.ff.de verbo.ob.l.stipulatio ista.§.hi.& instit. de stipu. ser.§.sed cũ factũ.Item quia serui secundũ ius ꝑ nullis habẽtur : vt.ff. tit.j.l. quod attinet. similiter nec verus arbiter esse potest : vt.ff.de arbi.l. Pedi⁹.§.j. quidã tamẽ & istã intelligũt in vero arbitro,qui ad similitudinem iudicis ꝓcedit.& facit.ff. de cur.fur.l.cõsilio.in fi.

Seruus arbiter esse non potest.

b *Hæc verba. Abfuerit.* aliàs adfuerit.& sub.tãtum dabis. vel sub.illam rem tantũ tibi tradam.aliàs abfuerit:& tũc.s.nõ dabis.& pone exẽplum in stipulatione iudicatum solui: quæ tria cõtinet:cui quãdoque specialiter subiicitur dolũ malum abesse, abfuturúmque esse.& si cui rei dolus malus abfuerit,decem dabit.nam dolum cuiuslibet cõprehendit etiã extranei:vt hic,&.ff. iudi.sol.l.nouissima.Item pone exemplum.ff.de verbo. obliga.l. stipulatio ista.§.si quis dolum.& facit.ff. de ser. vrba.prædio.l. si seruitus.& de verbo.obliga.l.inter stipulantem.§.j.

c *Sciendum est. Successiones.* id est gradus:vt hæres hæredis. sic ponitur.C.de in li.iur.l.is qui rationes.& da exemplũ.C.de hære-

INtestatus[n] est non tãtum qui testamentum non fecit:[o] sed etiã [is]cuius ex testamento hæreditas adita non est.

LXV. VLPIANVS libro septuagesimosecundo ad Edictum.

HAeredis[p] appellatio nõ solum ad proximum hęredẽ, sed & ad vlteriores[hęredes]refertur.nam & hæredis hæres,& deinceps,hæredis appellatione continentur.

LXVI. IDEM libro septuagesimoquarto ad Edictum.

MErcis[q] appellatio ad res mobiles tãtum pertinet.[r]

LXVII. IDEM libro septuagesimosexto ad Edictum.

ALienatum[f] non propriè dicitur,quod adhuc in dominio venditoris manet:venditũ[t] tamen rectè dicetur.[u] ſDonationis[x] verbum simpliciter loquendo omnem donationem comprehendisse videtur: siue mortis causa, siue non mortis causa fuerit.

LXVIII. IDEM libro septuagesimoseptimo ad Edictum.

ILla verba, *Arbitratu*[y] *Lucij Tityj fieri*:ius significant,[z] & in seruum[a] non cadunt.

LXIX. IDEM libro septuagesimooctauo ad Edictum.

HAec verba,*Cui rei dolus malus abfuerit*,[b] *aberit*: generaliter comprehendunt omnẽ dolum quicumque in hanc rẽ admissus est,de qua stipulatio est interposita.

Appellatione hæredis cõtinentur & hæredis hæredes,hoc tamen fallit in tribus casibus. Primo in substitutione pupillari. Secundo,in lege Aelia Sentia. Tertio,in promissione operarum facta à liberto patrono: quia extenditur ad filios patroni, si per se extiterunt hæredes patrono:non si per aliũ: vt quia hæredis hæredes.

LXX. PAVLVS libro septuagesimotertio ad Edictum.

SCiendum est, hæredem etiã per multas successiones[c]

BIU Cujas

hære.insti.l.fi.& quod dixi.ff.eo.l.hæredis. & dic hic quod quæ- A
siui.ff.de pe.hæ.l.iij.§.sed & Titio.

a *Speciebus.* id est casibus.

b *Proximum.* id est primum,scilicet tantum: est ergo regula,vt omnes contineat.sed fallit in casibus tribus, qui sequuntur : & in aliis quos not.j. tit.j.l. qui per successionem.

c *Impuberis.* facta his verbis, quisquis &c.& da exemplum supra de vulga. substi. l. qui liberis.§.fi. &.l.patri. & instit.de pup.substit.§. qui substituitur.

d *Filio.* ipuberi meo.

e *Vbi.* id est in qua substitutione, vel verbis.Azo.

f *Non continetur.* scilicet primus.

g *Item in lege.* da exẽplum.C. de li. & eorũ lib.l.pe. Sed contra.ff. de bo. lib.l. si filius.§. Paulus.Sol. ibi contra.hæredi hæredis: hic accusationẽ ingrati denegat. sic in eo qui ex necessitate manumittit. nam habet contra tab.vt.C.de bo.pos.cõtra tab.liber.l.j. sed nõ accusat ingratũ: vt.C. de oper.liber.l.ij.

h *Idem dicitur.* da exẽplum supra de oper. liber.l. cum patronus.§. cum libertus. sed contra in eo.ti. si operarũ. vbi dicit transire iudicium operæ ad filiũ etiam non hæredẽ. sed primo loquitur in opera certa : illa,si operarũ,in incerta: vt plene no.ff. de condic. inde.si non sortem.§.libertus.

i *Verba hæc,is.* pollicetur prætor iudicium redhibitorium emptori,& his ad quos ea res pertinet : vt.ff. de ædil. edi. l.j.§. quòd si mancipium. quod exponitur.i.is qui in ius vniuersum succedit:nõ in re vlla tãtum:vt hic, &.ff.de ædil.edic.l.sciendũ.§.deinde. sed quandoque etiã successoré rei continet,vt cũ dicitur:nõ datur actio post iuramẽtũ,neque in iuranté,neq; in eũ ad quẽ ea res pertinet:vt.ff.de iureiur.l. ait ptor, eius rei &c.quod etiã singularẽ continet successoré,siue in rem illã:vt in eo.tit.l. etiam si in rem. Item fallit secũdo quod dicit hic.ff.de adop.l.his verbis.sed in illis.ll.improprie ponitur.

k *Dominium.* id est vniuersalis successor.

l *Contineatur.* scilicet his verbis.

m *Aliud est capere.* Da exemplum:quia hæres institutus & rogatus de parte restituenda non capaci, id quod cõfiscandum est,non capit : quod apud se mansurum est, fic : vt supra de vulga.substi.l.ex facto.§. Iulianus. & facit.j.titu.j.l. non videtur quisquam.vbi plene dicẽs.sed contra.j.eo.l.cœpisse.Solu. vt ibi. Item contra.ff.de fideiuss.tuto.& cu.l.j.Sol.ibi improprie.

n *Sicut peruenisse.* pone exemplum vt in preciis quæ peruenerũt ex venditione rerum hæreditariarum ad bonæ fidei possess.hæreditatis:vt.ff.de peti.hæred.l.item veniunt.§.item placere.quod intelligitur si locupletior est:vt hic,&.j.eo.tit.l.vtrum. Item pone exemplum.ff.de le.iij.l.qui concubinam.§.ij. & fa.j. eo.l. nomen filiarum.§.fi.Sed contra.j.eo.l.peruenisse.sed ibi improprie:sicut in multis aliis locis ponitur improprie : vt supra ad Treb.l. cogi.§.sed si quis rogatus.& de hære.ven.l.ij.§. peruenisse. & supra quod me.cau.l.videamus.&.l.si ipsa.

o *Rectè.* id est arbitrio boni viri:vt.j.l.hæc verba.

accipi.nã[in]paucis speciebus[a] hęredis appellatio proximum[b] continet: veluti in substitutione impuberis,[c] *quisquis mihi hæres erit, idem filio*[d] [meo] *hæres esto.* vbi[e] hæredis hæres non continetur,[f] quia incertus est. Itẽ in lege[g] Aelia Sentia filius hæres proximus potest libertũ paternum vt ingratum accusare:non etiam si hæredi hæres extiterit. Idem dicitur[h] in operarũ exactione, vt filius hæres exigere possit, non ex successione effectus. ⁋ Verba hæc,*Is*[i] *ad quem ea res pertinet*:sic intelligũtur,vt qui in vniuersum dominium[k] vel iure ciuili vel iure prætorio succedit,contineatur.[l]

LXXI. VLPIANVS libro septuagesimonono ad Edictum.

ALiud est capere:[m] aliud accipere. capere,cũ effectu accipitur:accipere,etiam si quis nõ[sic]accepit vt habeat. ideóque non videtur quis capere quod erit restituturus:sicut peruenisse[n] propriè illud dicitur, quod est remansurum. ⁋ Hæc verba, *His rebus rectè*[o] *præstari:*[p] hoc significant, ne quod periculum[q] vel damnum[r] ex ea re stipulator sentiret.

LXXII. PAVLVS libro septuagesimosexto ad Edictum.

APpellatione[s] rei, pars etiam continetur.

LXXIII. VLPIANVS libro octogesimo ad Edictum.

p *Præstari.* scilicet indemnitatem his rebus.sub. prõ. & da exẽplum in condemnato in rei vindi. cui cauetur à petitore his verbis : vt & supra de rei vindi.l. ipsi quoque. idem pone in agente redhibitoria,cui similiter his verbis cauetur, si cõuenitur ex maleficio serui ab extraneo : vt supra de ædil. edic. l. redhibere.§. idem Pomponius.

q *Periculum.* personæ:vt ar.C.de transac. l.interpositas.

r *Damnũ.* scilicet pecunię:vt supra de dam. infec. l. iij. & ar.C. de ædil.act.l.j.

s *Appellatione.* Absolutus à totare, à parte absoluitur: vt supra de exceptio. rei iudi.l. si quis cum totum . Item facit supra de euic.l.j.& de lega.j. l.plane.§. fina. & supra eo.l.locus.

t *Hæc verba.* Da exempla & cõcordantias vt dixi supra eo.l.restituere.

u *Rectè enim.* & sic exposui.ff.l.aliud.§.hęc verba.

x *Ignatorius.* Legaui tibi ornamẽta muliebria. alij anuli cõtinentur, non signatorius: vt hic,& supra de aur.& argẽ.lega.l.argumento.§. ornamenta . & est signatorius, cum quo sigillatur : vt supra de testi.l. ad testium.§.si ab ipso. &.§. signum . & facit supra de bon.damna.l.diuus. *vide de lam elegan. 4.c.25.*

y *Restituere.* Hoc dic vt diximus supra eo.l.restituere.

z *Edisse.* Pone q̃ emi liberũ qui sciebat se liberum. tenetur mihi ad duplum ei[o] quod dedi, vel permutaui,vel compensaui pro eo,quando proclamat in libertatem: quia totum videor dedisse : vt.ff. de libe.causa.l.in tantum. &.l.seq. Item pone exemplum in permutatione: vt supra de iure do.l. si ei nuptura. Item in cõpensatione.ff.solu. matri.l.si filio.Item & qui accepto tulit, dedisse videtur : vt.ff.de condic. ob cau.l. si mulier. Item fac. supra de verbo. obli.l. vbi autem non.in fi.l.

HAec verba[t] in stipulatione posita, *Eam rem rectè restitui* : fructus continent. *rectè* enim[u] verbum, pro viri boni arbitrio est.

LXXIIII. PAVLVS libro secundo ad Edictum ædilium curulium.

SIgnatorius[x] anulus, ornamenti appellatione non cõtinetur.

LXXV. IDEM libro quinquagesimo ad Edictum. B

REstituere[y] is videtur, qui id restituit quod habiturus esset actor si controuersia ei facta non esset.

LXXVI. IDEM libro quinquagesimoprimo ad Edictum.

DEdisse[z] intelligendus est etiam is, qui permutauit, vel compensauit.

LXXVII. IDEM libro quadragesimonono ad Edictum.

FRugem† pro reditu appellari,[a] nõ solùm quod[ex]frumentis aut leguminibus,verum & quod ex vino, [vel ex] siluis cæduis, cretifodinis, lapidicinis capitur. Iulianus scribit,[b] C fruges omnes esse quibus homo vescatur,[c] falsum esse : non enim carnem, aut aues, feráve, aut poma fruges dici. Frumentum[d] autem id esse,quod arista [in]se teneat,[e] rectè Gallũ definisse.[f] Lupinum verò & fabã fruges potius dici :[g] quia non arista, sed siliqua[h] continentur: quæ Seruius apud Alfenum in frumento contineri putat.

a *Frugem. Appellari.* scilicet ait Paulus. Et no. q̃ nomen reditus,genus est ad fructus : cum omnis fructus sit reditus : sed non econtra:quia partus est reditus,nõ tamen est fructus:vt.ff.de vsur.l.Paulus.§. hæres. &.§.Neratius. & ad Treb.l. deducta.§.si hæreditatem. &.ff.de vsu.l.in pecudum.§.partus. & reditui parificat Paulus frugem: sicque continet omnia quibus homo vescitur,secundum eum:in quo corrigit eum Iul.statim. D

b *Iulianus scribit.* & male addendo:immo corrigendo.

c *Vescatur.* quod intellexerat Paulus à fruendo dictas.Accur.

d *Frumentum.* dixit frugis vocabulum, nunc frumenti.j.eod.l. qui fundum.dicit de pomo.

e *Teneat.* id est spica.ergo hordeum,& spelta & auena.

f *Definisse.* dicit Iulianus.

g *Potius dici.* quàm frumentum:sed hoc in fi.l.corrigit.

h *Siliqua.* id est pelle quadam qua retinentur fabæ : aliàs aliter accipitur:vt.C.de epi.& cleri.l.cũ clericis.auth. sed hodie. quæ, scilicet lupinũ & fabam & similia legumina putat &c. & sic corrigit quod supra dixit. est ergo hic generaliter eius significatio: specialiter vero vulgari sermone dicimus id tantùm granũ frumentum,quod præ sui bonitate cætera excellit.

Interdum.

BIU Cujas

a *Interdum. Significat.* id est dicere, verbū possessionis significat verbū proprietatis. i. id quod designatur per verbū proprietatis. & da exēplum. ſ. de iudi. l. ſi de vi. Item. C. de fideiuſ. mi. l. fi. & . C. de cōtrahē. emp. l. cū res. & de do. inter vi. & vxo. l. ſi quidē. & econtra dominiū pro possessione: vt. C. de rei vin. l. quotiens.

b *Possessiones.* exponit ergo. i. res possessas.

c *Impensæ. Peritura.* omnino. Accur.

d *Futura.* ideoq; repetendæ sunt: vt ar. ſ. ad. l. Rho. de iac. l. ij. §. æquiſimū. Azo. & da exēplū. C. de rei vxo. ac. l. j. §. ſed nec ob impensas.

e *Pastinationes.* id est plātationes arbusti, id est arboris, ne ruat terra in futuris annis. vel etiā pastinationes vineæ: vt accipitur. ſ. qđ vi aut clā. l. ſemper. §. j.

ſ *Fuerat.* alioquin diceret necessaria impensa.

g *Puerorum.* id est seruorum: vt &. ſ. de rei vin. ſin autem. §. fi.

h *Carere.* vt &. ſ. de impensis. l. vtiliū. & de pigno. actio. l. ſi seruus.

i *In his.* id est in vtilibus impēsis. & ita est cōtra. ſ. de impēsis. l. j. §. pe. vbi dicitur quòd pistrini & horrei impēsa est necessaria. Sol. ſi fiat in reficiendo, obtinet quod ibi. ſi in faciendo, obtinet quod hic: argu. ſ. de iti. actúque priua. l. iij. §. pen. vel dic ſecundum qualitatem rerū quandoq; necessaria, quandoque vtilis dicitur impensa horrei & pistrini.

k *Voluptariæ.* aliàs voluntariæ, id est voluntatis causa factæ. aliàs voluptariæ: id est voluptatis vel delectationis causa factæ.

l *Incrustationes.* quandoque subtilis crusta marmoris extra murū ponitur, vt totus marmoreus videatur. Loricatio est cælatura in modū loricæ facta: vt picturæ militum armatorum: vt in palatio cōmunis Boñ. & quod ſubiicit picturæ. ſ. alias imagines vel figuras continentes, vel nullas. & ſa. ad hanc. l. ſ. de rei vin. l. in fundo. & quod ibi no. &. C. de rei vxo. ac. §. ſed nec ob impensas. & quod ibi no. & ſa. ſ. de impensis. l. quod dicitur. &. l. ſeq. & de peti. hære. l. vtiles. Accur.

m *In generali repetitione.* Pone quòd testator in substituēdo reperiit legata quæ ab intestato reliquerat: vt ſupra de lega. iij. l. cum in ſubſtitutione. Sed & hoc non dico intelligi repetitū, niſi contraria colligatur voluntas: vt. ſ. de leg. j. l. licet. Itē pone vt. ſ. de fun. instru. l. Sciæ. in prin. & facit. j. eo. l. verbis.

n *Cum prætor.* Prætor dicit: opus vi aut clam à te factum restituas: vt. ſ. quod vi aut clam. l. j. in prin. quod exponitur hic, non ſolū opus restituitur. i. destruitur, & in pristinū ſtatū res reponitur: ſed etiā omne dānū actori emēdatur: vt. ſ. quod vi aut clam. l. ſemper. §. in hoc interdicto. Item cū debeat arbitrio boni viri destrui: vt. ſ. de ope. no. nū. l. antep. §. ſi quis autē. & arbitriū est etiā in omni dāno: vt. ſ. eo. l. hæc verba. ergo omne dānū venit: vt hic dicitur. in alio ſenſu ponitur restituere. ſ. e. l. restituere.

o *Verbum amplius.* Cauet legatarius de reddendo ſi quid ei ſoluatur quod per. l. Fal. ei non debetur. committitur quidem ſtipulatio etſi nihil ei debeatur: quia tota hæreditas consumebatur ære alieno: vt hic, & . ſ. ſi cui plus quàm per. l. Falc. l. j. §. hæc verba. & hoc non ex propria significatione verbi amplius. cōparatiuū enim est, & prie plerūq; ponit: vt. ſ. de leg. iij. ſi ſic.

p *Ex contrario.* da exemplum vt dixi. ſ. eo. l. minus. Accurſius.

LXXVIII. PAVLVS libro tertio ad Plautium.

INterdum proprietatē quoq; verbum possessionis significat: [a] ſicut in eo qui possessiones [b] ſuas legasſet, respōſum est.

LXXIX. IDEM libro ſexto ad Plautium.

IMpensæ necessariæ ſunt, quæ ſi factæ non ſint, res aut peritura, [c] aut deterior futura [d] ſit. Vtiles impensas esse Fulcinius ait, quæ melioré dotem faciant, non deteriorē esse nō ſinant: ex quibus reditus mulieri adquiratur: ſicuti arbuſti paſtinationes [e] *vltra q̄ necesse ſuerat, [f] itē doctrinā puerorum. [g] quarum* nomine onerari mulierē ignorantem vel inditā non oportet, ne cogatur fundo aut mancipiis carere. [h] In his [i] impenſis & piſtrinum, & horreū inſulę dotali adiectum, plerumque dicemus. Voluptariæ [k] ſunt, quæ ſpeciem dūtaxat ornant, non etiā fructū augent: vt ſunt viridaria, & * aquæ ſalientes, incruſtationes, [l] loricationes, † picturæ.

Teſtator repetendo legata à ſubſtituto, videtur repetere & libertates. hoc dicit.

LXXX. IDEM libro nono ad Plautium.

IN generali repetitione [m] legatorum, etiam datæ libertates continentur ex mente legis duodecim tabularum.

Pone caſum huius. l. & ſequē. vt in gloſ.

LXXXI. IDEM libro decimo ad Plautium.

CVm prætor [n] dicat, vt opus factū restituatur: etiā dānū datum actor cōſequi debet. Nā verbo restitutionis, omnis vtilitas actoris continetur.

LXXXII. IDEM libro quarto decimo ad Plautium.

VErbum *amplius*, [o] ad eum quoque pertinet, cui nihil debetur: ſicuti ex cōtrario [p] minus ſolutum videtur, etiā ſi nihil esſet exactum.

LXXXIII. IAVOLENVS libro quinto ex Plautio.

PRopriè bona dici non poſſunt, [q] quæ plus incommodi quàm commodi habent.

Pone caſum vt in glo. & etiam in. l. ſeq.

LXXXIIII. PAVLVS libro ſecundo ad Vitellium.

FIlij [r] appellatione omnes [ſ] liberos intelligimus.

LXXXV. MARCELLVS libro primo Digeſtorum.

NEratius [t] Priſcus tres [u] facere exiſtimat collegium. & hoc magis ſequendum est.

LXXXVI. CELSVS libro quinto Digeſtorum.

QVid aliud ſunt iura prædiorū, quàm prædia qualiter [x] ſe habētia: vt bonitas, ſalubritas, amplitudo?

LXXXVII. MARCELLVS libro duodecimo Digeſtorum.

VT Alfenus [y] ait, vrbs est Roma † quà * muro cingeretur. Roma est etiam, quà continentia * ædificia [z] essent. nam Romam non muro tenus exiſtimari, ex conſuetudine quotidiana posse intelligi: cū diceremus Romam [a] nos ire, etiam ſi extra vrbem habitaremus. [b]

Ponit quendam vſitatū modum loquendi. dicitur enim in vulgari: ille habet centum in bonis. nam vere loquitur & ſi ille habet in prædiis, vel aliis rebus, valorem centum librarum. ſecus autem est ſi quis legat fundum alienum qui valet cētum: quia non videtur legare centum. hoc dicit.

q *Propriè bona dici non possunt.* in naturali significatiōe verborum: vt. ſ. e. l. bonorum. vbi plene dixi.

r *Filii.* Pone exemplum. pater dedit tutores filio. ſi plures habet: omnib⁹ videtur dediſſe. ſ. quiſunt in primo gradu: vt. ſ. de teſta. tu. l. ſi quis ita. §. j. & hoc quia fauor est: ſecus ſi odiū esſet: vt exhæredo filiū meū, cum plures habeā. nā nemo est exhæredatus: vt. ſ. de lib. & poſthu. l. ij. & pro hoc est in eo. tit. l. cū quidam. & ſecūdum hunc caſum non est cōtra. quod ſignatur inſt. qui da. tu. poſ. §. fin. vbi dicit non cōtineri nepotes filij appellatione. Vel dic ſecundo caſu, in pupilla prohibita tutori vel eius filio iūgi, vt etiam nepoti iūgi non poſsit: vt. ſ. de ritu nup. l. ſenatuſconſul. & eſt ratio, quia rationem reddere debet: vt. ſ. eo. tit. l. ſi quis tutor. §. fi. &. l. libertū. §. ſenatuſcon. aliàs non: vt. d. §. inſti. qui da. tu. poſ. Vel dic tertio, loqui in quodā alio ſpeciali caſu: vt & omnes omnino cōprehendat: vt lego tibi prædium cū villico & cōtubernalib⁹ eius, & filiis ei⁹. nam tūc nepotes ex filio legati videtur: & ſic appellatione filij nepotes continentur: vt. j. e. l. liberorū. §. ſed & Papirius. & hoc, quia nō debēt nepotes ſeparari à patribus: vt. C. communia vtriuſque iud. l. poſſeſsionum. aliàs regulariter contra: vt inſtit. qui da. tu. poſ. §. fin. & facit. ſ. eo. l. cognoſcere. §. fi.

† *Facit nōnihil ad hanc rem Petrus Cuni. li. de honeſt. diſci. 4. c. 9.*

* *Flo. quæ.*

* *Flo. continenti.*

ſ *Omnes.* maſculos & fœminas.

t *Neratius.* Pluribus locis collegij habetur mentio: quod ex quot fiat hominibus, dicit. tres ergo, ſcilicet homines ad minus [z] ſub. faciunt collegium, ſed per vnum retinetur: vt ſupra quod cuiuſque vniuerſi. l. ſicut. §. finali. Idem de familia: vt ſupra eo. l. deteſtatio. in fi. vbi de hoc dixi.

u *Tres.* perſonas.

x *Quid aliud. Prædia qualiter.* id est qualitatiuè. vel ſecundum eam qualitatem ſe habentia, id est ſicut bonitas &c. ſicut enim bonitas prædij. i. fertilitas bonorum multorū, vel ſalubritas. ſ. herbarum multarum: vel amplitudo finium, est qualitas ipſius prædij: ita iura. i. libertas, vel ſeruitus: vt inſt. it. de re. cor. & incor. in fine. quę est qualitas eius: rectéque quæritur qualis est fundus, cum de ſeruitute vel de libertate certificari volumus: vt & ſupra de euict. l. penulti.

y *Vt Alfenus.* aliàs incipit, Alfenus.

z *Ædificia.* etiam vltra muros.

a *Romam.* nos qui ſumus Bonoñ.

b *Habitaremus.* in ſuburbiis tamē. & de hoc plene dixi. ſ. eo. l. ij.

Propemodum.

a *Concor. tex. in. c. cū oēs. cū gloſ. & ibi not. extra de cōſti. & in. c. cū dilecta. extra de reſcrip.*

BIU Cujas

a *Propemodum.* aliàs propemodum: aliàs prope. & exponit quẽdam consuetum colorem loquendi.

b *Tantum.* quod valeat centum aureos.

c *Legato.* vt dicatur tantum pecuniæ reliquisse, quãtum fundus ille alienus valet. pecunia enim æstimat merces, non merces pecuniam: vt hic, &.ſ. de fideiuſſ.l.ſi ita fideiuſſorem. & ad Trebel.l. deducta .§. nummis. ibi, diuerſa eſt cauſa &c. & facit.ĵ.eo.l.hæc enuntiatio.

† *Flo. tantũ quiſq;*

d *Boues magis.* electiue: vt ecce, ſi vẽditor iumenti dicat vitia: non cõtinetur bos, id eſt non ſequitur ꝙ venditor bouis debet dicere vitia: vt.ſ.de ædil.edic.l.ędiles. in prĩ. &.§. iumentorum. Itẽ ſi lego armentum, continentur boues: vt.ſ.de leg.iij.l.ſeruis.§. armẽto. ſed ſi lego iumenta, boues non cõtinentur: vt.e.titu.l.legatis.§. iumentis.

* *Flo. parari*

e *Iumentorum.* nã iumenta faciunt equitiũ.

* *Flo. generis*

f *Appellantur.* ex genere.

g *Hoc ſermone.* Dedi centum pro Berta nomine dotis viro eiº: & ſtipulatº ſũ mihi reddi. ſi ab eo diuertat poſtea, & alij nubat, repetam: ꝙa dum nupta eſſet primo viro, videor dediſſe: vt.hic &.ſ.de iu.do. l.ſtipulatus de dote. & facit.l. dotem. &.l. ſtipulationẽ. &.l. licet. & idem ſi promiſi tãtum Titio, cui ſperabã eam nubere. nam ſi alij primo nubat, & diuertat, & tũc Titio nubat, nõ teneor: vt.ſ.de iure do. l.dotis promiſſio.§. qđ enim vulgatũ. Item pone, minor viginti ann. poteſt manumittere ancillã, vt ei nubat. intellige primo quàm alicui alij: vt.ſ. qui & à qui.l. matrimonij. Item pone.ſ.de cõdi.& demon.l.hæc cõditio. ſed quãdoque etiã ſecũdæ ſignificãtur: vt ibi dixi in.l. hæc conditio.&.ſ. de lega.iij.l. cum pater.§.pater.&.C.de rei vxo. act. auth. ſed quamuis dos.&.ſ.de lib.& poſthu.l.placet.&.l.ſequen. quæ ſunt arg. cõtra. Itẽ arg. cõtra.ſ.l.hęc conditio.&.ſ.de fideiuſſ.l.ſi ita ſtipulatº fuero à Seio.

† *Flo. reddi*

h *Significantur.* dum tamen legitimæ ſint: vt in.l. dotis.&.d.l. hæc conditio.

i *Non ſoluat.* nam ſufficit quòd copiam deſcribendi faciat, qui edere debet: vt.ſ.de eden.l.j.§.edere.&.§. rationes. ſed reddere rationes duo continet, ſcilicet computare, & reddere reliqua: vt ſupra de condi.& demon.l.cum ſeruus.

k *Qui vti.* aut dixi, vt optimus & maximus: & tunc liberum dare debeo: vt hic, &.ſ.de euic.l.pe.&.ĵ.e.l. ſi cum fundum.&.l.non tantum. alioquin ad omne intereſſe: vt ſupra de act emp.l.Iul.§.quod autem diximus. aut econtra dixi: nec optimus, nec maximus: & tunc dabo talem qualis eſt: vt.ſ.de contrahen.emp.l.cum venderes fundum. aut tacui: & tũc teneor quanto minoris emiſſet: vt.ſ.de ædil.edic.l.quotiens.

l *Illis.* ab ædibus vicinis.

m *Eorum.* Inſtitui hęredẽ, & rogaui vt bona mea Titio reſtituat. actiones cõtinẽtur: vt.ſ.ad Treb.l.ſi legatus.§. ſi quis bona.&.l.nã qđ. in fi.&.l.ſeq.&.l.cogi. in princ.& de verbo

LXXXVIII. CELSVS libro octauodecimo Digeſtorum.

PRopemodũ [a] †tantum quiſque pecunię relinquit, quãtum ex bonis eius refici poteſt. ſic[enim] dicimus, cẽties aureorum habere, qui tãtum [b] in prædiis cæteriſque ſimilibus rebus habeat. Non idem eſt in fundo alieno legato, [c] quãquam is [fũdus] hæreditaria pecunia cõparari* poteſt: neque quiſquam eum qui pecuniam numeratam habet, habere dicit quidquid ex ea parari poteſt.

Glo. ponit caſum.

LXXXIX. POMPONIVS libro ſexto ad Sabinum.

BOues magis [d] armentorum quàm iumentorum [e] nomine* appellantur. [f] Hoc ſermone, [g] *Dum nupta erit*: primæ nuptię ſignificãtur. [h] Inter edere & reddere † rationes, multũ intereſt: nec is qui edere iuſſus ſit, reliquum reddere debet. nam & argentarius edere rationem videtur, etiam ſi quod reliquũ ſit apud eum, non ſoluat. [i]

XC. VLPIANVS libro viceſimoſeptimo ad Sabinum.

QVi vti [k] optimæ maximęq; ſunt, ædes tradit: non hoc dicit, ſeruitutẽ illis [l] deberi: ſed illud ſolũ, ipſas ędes liberas eſſe: hoc eſt, nulli ſeruire.

XCI. PAVLVS libro ſecundo fideicommiſſorum.

MEorum [m] & tuorũ appellatione actiones quoque contineri dicendum eſt.

XCII. IDEM libro ſeptimo Quæſtionum.

A ſuorum, & per conſequens tuorũ, habes.ſ.de leg.iij.l.ſeruos autẽ.

n *Proximus eſt.* Proximo agnato hęreditas defertur: vt.ſ.de ſuis & le.l.poſt conſanguineos.§. hæreditas. proximus eſt ergo &c. vt hic. & ſupple, ſi nemo etiã ſit poſt eum: quãquam impropriè: vt.ſ.vnde cog.l.j.§. proximus vero. &.ĵ.e.l. proximi.&.l. in vulgari.ij.rñ. ſuprem[o] vero eſt &c. cui nõ datur ius ſuccedendi dũ alij antecedunt. & facit quod ex ſupremis tabulis datur ſecundũ tabu. quas accipe vt hic, &.ſ. de bo. poſſ. ſecundum tab.l.j.§. nõ auté. etiam ſi ſolæ ſunt: vt.ĵ. eo.l. illa verba.ij. reſpon.

PRoximus eſt, [n] quem nemo antecedit. ſupremus eſt, quẽ nemo ſequitur.

XCIII. CELSVS libro nonodecimo Digeſtorum.

MOuentium, [o] item mobiliũ appellatione idẽ ſignificamus: ſi tamen apparet defunctum animalia dũtaxat quæ ſe ipſa mouerent, mouentia vocaſſe. [p] quod verum eſt.

B *Verbum reddendi licet habeat ſignificationem retrodandi: tamen aliquando ſignificat dare. h.d glo. ponit exempla.*

XCIIII. IDEM libro viceſimo Digeſtorum.

VErbũ reddẽdi quamquam ſignificatum habet retrodandi: [q] recipit tamen & per ſe dandi ſignificationem. [r]

XCV. MARCELLVS libro quartodecimo Digeſtorum.

POteſt [ſ] reliquorum appellatio & vniuerſos ſignificare.

XCVI. CELSVS libro viceſimoquinto Digeſtorum.

LIttus [t] eſt, † quouſque maximus fluctus [hybernus [u]] à mari peruenit. idque Marcum C Tullium aiunt, cũ arbiter eſſet, primum conſtituiſſe. Prædia dicimus aliquorum [x] eſſe, nõ vtique communiter habentium ea, [y] ſed vel alio aliud habẽte. [z]

XCVII. IDEM libro trigeſimoſecundo Digeſtorum.

CVm ſtipulamur, [a] *Quanta pecunia ex hæreditate [Lucij] Titij ad te peruenerit*: res ipſas quæ peruenerunt, non pretia earum ſpectare videmur.

Gloſ. bene declarat legem iſtam.

XCVIII. IDEM libro trigeſimonono Digeſtorum.

o *Mouentium.* Mobilia & mouẽtia idem ſunt, niſi aliud appareat ex mente loquẽtis: vt hic, & da exẽplũ.ſ. de re iu.l.à diuo. §. in vẽditiõe. ſ.vt ĩ his fiat primo miſsio. Item da exẽplũ ꝙ aliquis legauit omnia mobilia ſua: vt hic ſubiicit. vel mouẽtia. ſed an nomina ſint immobilia, vel nõ? dicam immobilia. primo, quia nõ poſſunt moueri, cũ ſint incorporalia: vt.ſ. de acquir. re.do.l.ſeruꝰ.§. incorporales. Secũdo, qa in eis fit executio etiam poſt immobilia: vt.ſ.de † *Cic. in* re iu.l.à diuo.§. in ven- *Top. in lo-* ditione. in fi.§. & facit *co a defini-* ſ.de le.iij.l.ſi chorꝰ.§.j. *tione per* licet poſsit dici ꝙ ſint *tranſlatio-* mobilia. arg.C. quãdo *nem verbi.* & qui. quarta pars debetur. l. ij. ibi, mobilis autem &c.

p *Vocaſſe.* appellatione mouentiũ: ſed videtur deeſſe ſed, in litera. vnde dic ꝙ p. ſed. ſed verũ eſt animalia dũtaxat ſignificari: ſi tamẽ appareat defunctũ vocaſſe mouentia illa quę per ſe mouentur.

q *Verbum reddendi. Retrodãdi.* & hęc eſt ꝓpria ſignificatio. & eſt exemplum.ſ.de-

poſiti.l.j.§. eleganter. [a] in fi.§.& de leg.ij.l.cum pater.§. rogo. [a] *Meliuſ in l. qui nauem.§. de aur. arg. & leg. & in l. cũ quidã. in fi. ſupra de lega.ij.*

r *Significationem.* ex interpretatione. & eſt exemplũ.ſ. de le.ij.l. D cũ quidã. vbi vir reddiderat dotẽ, & tamẽ præcepit ei reddi quadraginta nomine dotis. nã accipitur pro dari, cũ iã erat reſtituta.

ſ *Poteſt.* Pone exemplum vt.ĵ.e.l. cæterorum. quandoque etiam continet nihil, ſi nihil eſt reliquum: vt in arg. contra.ſ. de hær.inſti.l.item quod Sabinus.§. ſed ſi aſſe.

t *Littus* ſcilicet maris. dicitur inſti. de re.diui.§. & quidem. ꝙ littora maris ſunt cõmunia. nũc quatenus protendatur, exponit. nec eſt definitio littoris iſta. & dicitur littus: quia fluctus eluderet, vel elideret ~~vt in fi. libri Peri herme. Ariſto.~~

u *Hybernus.* id eſt hybernalis: quia tunc plus vento mare concitatur: vt inſtit. de re. diui.§. flumina. ibi, eſt autem &c. aliàs non habetur in textu, ſed intelligitur. At ripa fluminis per inundationem non mutatur nec deſtruitur: vt ſupra de flu.l.j.§. ripa. & l.pen.&.ĵ.e.l. littus.

x *Aliquorum.* puta filiorum Titij, qui ſunt tres.

y *Ea.* ſ. tantum. & dixi de hoc.ſ.e.l. rectè dicimus.§. Quintus.

z *Habente.* id eſt ſi ſint diuiſa inter eos.

a *Cum ſtipulamur.* Emptor hæreditatis ſtipulatur à venditore quãta pecunia ad eũ occaſione hæreditatis peruenerit, ꝙ ei det. hæc quidem ſtipulatio continet etiam alias res: vt hic, &.ſ. de le.

BIU Cujas

de le.iij.l.quisquis.& de pœ.l.si creditor.in prin.& de hæ. ven.l. véditorem.& est ratio:quia pecuniæ verbum est generale:vt.j.e. l.pecuniæ.in principio.

*Vm bisextus. Not.q̃ annus diuidit̃ in.xij.mẽses.mensis aũt quilibet denominat̃ per kalendas,nonas,& idus. cuius denominationis ratione intellige. Debes enim scire quòd antiquitus Romę omni mense fiebat forum:& illud forum quolibet mẽse durabat per.viij. dies: & quantum ad hoc erat cõformitas inter mẽses:& propter hoc denominantur menses p nonas,id est per nũdinas:quia nundinæ fiebant in quolibet mense.sed in hoc erat discõuenientia:quia in Maio, Octobri, Iulio, & Martio incipiebãt nũdinæ.vij.die intrãte illo mense:& ꝓpter hoc isti menses dicũtur habere sex nonas.vnde versus,Sex Maius nonas, October, Iulius, & Mars:Quatuor at reliqui:tenet idus quilibet octo.Vnde si isti quatuor menses habent sex nonas,& kalendæ in quolibet mense sunt prima dies mensis:constat quòd in illis mensibus incipiebãt nonæ siue nundinæ.vij.die.In illis aliis mensibus qui habẽt quatuor nonas,incipiebat forum intra mensem per.v.dies.quod patet:quia kalen.quæ sunt prima dies mensis,cõiunctis.iiij. diebus, faciunt quinque.Item debes scire vt bene intelligas,q̃ kalendæ (sicut dictum est)sunt prima dies mensis,& dicuntur kalendæ à colo:quia antiqui colebãt primã diem mensis.vnde dicuntur kalendæ,quasi colendæ.vel à kalo Græcè,quod Latinè dicitur voco.& est ratio:quia Romani habebant præcones,& semper quãdo erat prima dies mensis,ipsi mittebant præcones per terram:& præco ꝓconizabat per terrã,vocat vos senator ad nonas siue ad nundi.præparate vos.Secunda die adhuc ibat præco per terrã,& clamabat, quarto nonas,vel sexto nonas(quasi diceret vsque ad quatuor dies,vel ad sex)inchoabunt nundinæ.& sic omni die faciebat annuntiãdo quot dies erant vsque ad nundinas. die autem nonarum siue nundinarũ dicebat,nonas:quasi diceret,modo inchoantur nonæ siue nundinę.Item postquam erant nundinæ inchoatę,ibat præco per terrã,& dicebat.viij.idus.nã idus idem est qđ diuisio:quasi diceret,emite & vendite:quia vsque ad.viij.dies diuidentur nonæ siue nundinæ:& post in alio die dicebat, septimo:quia ad septem dies diuidentur nundinæ. postea dicebat.vj. post.v.vsq; ad idus.& postea dicebat,idus:quasi diceret,diuisum est tempus fori.recedatis.& his factis præco omni die ꝓconizabat de numero dierum qui erant vsq; ad kalen.mensis sequentis. Si quis verba ista intelligit,bene potest textũ exponere atq; glo.

*Cum bisextus.In quinque partes diuiditur lex.Sed quomodo est in kalendis bisextus:imò circa finem mensis: vt.j.e.l.Rñ.in kalẽdis,id est in ea parte mensis quæ denominatur à kalen.seq. mẽsis. nã tres partes habet mensis.s.idus,nonas,& kalendas:in qua tertia tantum est bisextus. Vel dic,in kalen. id est cum dies bisexti computatur in principio mensis [a] puta Febr.inter alios dies mẽsis eiusdem dicendo:hic mensis habet.xxix.dies.nec enim hebdomadæ tantum,sed toti mensi attribuuntur illi dies.nam in princ. cuiuslibet mensis dicitur quot dies sit habiturus.& dicuntur kalendę principium mensis,quasi colendæ:quia in magna veneratione erant.vel à kalo,id est voco:quia præco ascendebat pulpitum,& conuocabat homines ad nundinas.

b *Kalendas est.supple est computatus vel numeratus: quod est omni quarto anno,ratione sex horarum quæ sunt in anno vltra ccclxv.dies.

c *Sextus.scilicet dies.& supple ante kalen.vt tamen ante,inclusiuè intelligas:& intellige hoc,quòd toto eo anno amodo dicetur natus.vj.kalend.& hoc placet.Vel dic q̃ à sequentibus annis dicetur cõpleuisse annum,vel annos,in eodem mense.vj.kalend.

d *Intercalatur.id est non computatur pro die: & hoc quantum ad ætates.ff.de mino.l.iij.§.minorem.& anni terminum,& iudicia:non quo ad contractus:vt supra de diuer.& temp.præ.l.ij. in fin.Item nec quantum ad cursum solis,vel lunæ.nam sic currit illa die vt aliis,& proceditur in computatione lunæ.Posset exponi econtra,intercalatur,id est pro die computatur:non prior:& sic seruant Vltramontani in festiuitate beati Mathiæ: sed Italici quidam præcedenti die obseruant.

e *Intercalatum non est.id est,non est bisextus.Accursius.

f *Natus.scilicet dicitur.& potes dicere quòd dicit de ipso anno quo natus est,vel de sequentibus,vt ad eundem diem non referamus:& dicamus eum anniculum vel biennalem in.vj.kalen. vt.j. anniculus. at cum venerit alius bisextus, in prima die dicitur cõpleuisse annum : vt hic subiicit. & hoc placet.

g *Kalendas est.dicitur tunc bisextus esse kalẽ.quãdo sex horæ quę sunt vltra.ccclxv. dies qui sunt in anno, congregantur. quod fit in omni quarto anno: qđ patet:quia cum dies habeat.xxiiij.horas: constat q̃ in omni quarto anno superãt.xxiiij. horæ:quia in quolibet anno sex horæ,quæ simul iunctæ faciunt vnum diem:& ille dies additur Februario, qui habet.xxviij.dies,sed tunc habet.xxix.& tunc duobus diebus morantur cõputistę super vna litera:& propter hoc,illud biduũ pro vno die habeẽ:vt dicitur in litera.Et quia dies beati Mathiæ est famosus:ideo illo die ponitur iste dies bisextilis. Vnde versus.

Bissextum sextę martis tenuere kalendæ.
Posteriore die celebrantur festa Mathiæ.

h *Cato.Cato & Quintus duo stulta dixerunt.nã Cato.cxx. annorum mensem intercalarem dicebat,in singulis quaternis annis vnã diẽ vt superfluam colligendo.& sic ille annus habebat. xiij.menses, & dies eius.s.mensis obseruabat,id est colligebat,vel congregabat pro momento temporis,id est ex momentis temporum.

i *Additiuum.& sic tertiumdecimum.

k *Quintus Mucius.& malẽ:vt in prin.huius.l. & ecclesia sic seruat:vt est in prin.huius.l.vt.vj.kal.Mar.ponatur.

l *Vigintinouem.aliàs Feb.habet tantum.xxviij.vnde versus.

Iunius,Aprilis,septemq; nouemq; tricenos.
Plus vno reliqui:sed Februus octonicenos.

Sed quare attribuitur Febr?Rñ.quia minor erat. Vltimo no.q̃ bisextus dictus est, quia bis dicitur sexto kalendas Mar.vel veri? quia ex besibus momentorũ colligitur.Quippe sol in vnoquoque signo morã facit per.xxx.dies.&.xxx.trientes horarũ.&.xxx. besses mo.porro duodecies.xxx.trientes horarũ faciunt.ccclxv. dies. Item duodecies.xxx.trien. horarum,faciunt.cxxx.horas,ex quibus colliguntur.v.dies.nam.xxx.trien. horarum,faciũt.x.horas.Item.xxx.besses momentorum,faciunt.xx.momenta.xx. autẽ momenta faciunt duo puncta:cum decem momen.faciant punctum. & duo puncta faciunt dimidiam horam. ergo duodecies xxx.besses momentorum,facunt.xij.dimidias horas,& sic sex integras.& sic colligitur bisextus.Sed quid ad nos de bisexto? Rñ. quia necesse habemus scire de ætate,propter in integ.resti.Itẽ propter tutelas & curas.Item propter legata,quæ quandoque in certam ætatem relinquuntur. Item & propter vsucap. & præscrip.& alia plura:vt plene dixi supra de mino.l.iij.§. minorem. Accursius.

m *Notionem. Pone exemplũ.ff. de re iu.l.ait prætor.vbi dicit: cõdemnatus ab eo qui notionem habet,soluat.quod exponit hic pro eo qui habet iurisdictionem,scilicet ordinariam, & cognitionem,id est iurisdictionem delegatã.Sed op.ergo delegatus habet iurisdictionẽ.& sic est contra.ff. de offi.ius cui mã. l.j.in fi.sed illud accipe:non habet propriam,quin facile possit reuocari.vel non habet ordinariam.& facit.ff. de iu.om.iu.l.cui. & l.solet.Vel dic secundo,iurisdictionem.s.ordinariam vel delegatam:& cognitionem, quam habent.s.arbitri compromissarij. sed op.tunc,quomodo cogetur soluere ab arbitro damnatus,cũ ex eius senteptia non detur actio:vt.C.de arbi.l.j.nec est sententia:vt.ff. de iis qui no.infa.l.quid ergo.§.ex cõpromisso? Rñ. hoc verum est de iure veteri:hodie est sententia:& actio ex ea datur quandoque:vt.C.de arb.l.pen.& ad illam forte respexerunt cõditores huius legis.Accursius.

n *Continentes.pone exemplum ex.l.C.de dila.l.j.§.si vero ex.vbi dicit dandam dilationem sex mensium pro testibus qui sunt in continenti prouincia,ad locum iudicij.Ibi tamen de vna continente se:alij hic de continentibus se Italię.Accursius.

o *Modico freto.id est brachio maris.

*Flo.bisextum calendis

*Flo.sextum

*bisextum Kalendis

†Vide in hunc locum Bud.in annota,poster. hic,&.ff. de minorib?.l. 3.§.minorẽ.

*Kalendæ vnde dicuntur.

*Flo.vigintiocto

*Adde ad materiã de qua in hac gl.s. de bisexto.gl.in fi.e.t.§.eo excellẽtissimũ. in ver. tertiã.de reli.& vene. sanc.& in l.3.§.minorẽ.ff. de mi.

⌜Instrumentorũ[a] appellatione quæ cõprehendantur, perquam difficile erit separare.[b] Quæ enim[c] propriè sint instrumenta, propter quæ dilatio danda sit: inde dinoscemus, si in præsentiã[d] personæ quæ instruere possit, dilatio petat: puta [eius] qui actũ gessit, licet in seruitute, vel qui actor fuit constitutus, putẽ videri instrumentorũ causa peti dilationem.

C. IDEM libro secundo de Officio consulis.

SPecioſas personas accipere debem' clarissimas psonas vtriusq; sexus: itẽ eorũ[e] quę ornamentis senatoriis vtuntur.

CI. MODESTINVS libro nono Differentiarum.

INter stuprum[f] & adulteriũ hoc interesse quidã putant,[g] quòd adulterium in nuptã, stuprũ in viduam[h] cõmittitur. Sed lex Iulia de adulteriis, hoc verbo[i] indifferenter vtitur. ⌜Diuortium[k] inter virum & vxorẽ fieri dicitur: [l] repudium vero sponsæ remitti videtur: quod[m] & in vxoris personam non absurdè cadit. [n] ⌜Verũ est morbum esse temporalem[o] corporis imbecillitatem: vitium vero, perpetuum corporis impedimẽtum:* veluti si luscus[p] sit. nam & luscus vtique* vitiosus est. ⌜Seruis[q] legatis, etiam ancillas deberi quidam putant: [r] quasi commune nomen[s] vtrumque sexum contineat.

CII. IDEM libro septimo Regularum.

DErogatur[t] legi, aut abrogatur. derogatur legi, cum pars detrahitur: abrogatur legi, cum prorsus tollitur.

CIII. IDEM libro octauo Regularum.

LIcet capitalis[u] latinè loquẽtibus omnis causa existimationis videatur:[x] tamẽ appellatio capitalis,[y] mortis[z] vel amissiõis ciuitatis ītelligẽda est.

CIIII. IDEM libro secundo Excusationum.

Ἡ τῶν τέκνων προσηγορία καὶ ἐπὶ τοὺς ἐγγόνους ἐκτείνεται. †[id est, natorum[a] appellatio & ad nepotes extenditur.]

CV. IDEM libro vndecimo Responsorum.

MOdestin' respondit,[b] his verbis, *Libertis libertabúsque meis*: libertum libertæ testatoris non contineri.

CVI. IDEM libro singulari de Præscriptionibus.

DImissoriæ[c] literę dicuntur, quę vulgò apostoli[d] dicũtur. Dimissorię autẽ dictæ [sũt] quòd [per eas] causa ad eum qui appellatus est dimittitur.

CVII. IDEM libro tertio Pandectarum.

ADsignare[e] libertũ hoc est, testificari cuius[f] ex liberis libertum eum esse voluit.

CVIII. IDEM libro quarto Pandectarum.

DEbitor intelligit is, à quo inuito exigi[g] pecunia potest.

---

a *Instrumentorum*. pone exemplum ex l. C. de dila. l. j. in prin. vbi dicit gratia ĩstrumẽtorũ dãdã dilationẽ. Itẽ ex rub. ff. de fid. instr.

b *Separare*. q. d. quædã propriè & verè sunt instrumẽta: vt chartæ in quibus redigitur aliquid in scriptis. & sic accipitur in auth. de fi. instru. in rub. quædã nõ vere, sed ex interpretatione appellatione instrumentorũ cõtinentur: vtputa testes. Isti ergo qui ex interpretatione instrumẽta appellãtur, difficilè, id est nullo modo separari possunt ab instrumentis: vt hic, & ff. de fi. instru. l. j. quia sicut instrumẽti gratia debet dari dilatio, ita & causa testiũ: vt hic subiicit, & d. l. C. de dila. j. Tertio dicitur instrumentũ, apparatus fundi: vt supra de fun. instru. & instru. leg. l. quæstum. in prin. Accursius.

c *Quæ enim*. planius diceret, quæ tamẽ &c. & est sensus, si vis scire pro quibus instrumentis, id est testib' danda est dilatio: inde cognoscas, quia si petitur præsentia talis psonæ quæ possit instruere, detur, aliàs nõ: cum causa cognita debeat dari: vt C. de dila. l. j. §. fi. & ponit de hoc exemplum: puta si petitur dilatio ad præsentiã eius personæ, quę &c. putẽ videri &c. supple, & ideo dandã. & dic ꝙ actum gerere, & esse actorem, pro eodem ponit. vel actum in alienis rebus: actor, id est castald' in dominicis. vel primo administrauit, secundo non. Vltimo no. hic ar. expressum, quòd seruus de eo quod in seruitute vidit, potest ferre testimonium liber fact'. Item pro hoc quod nõ prohibetur, vt supra de testi. l. j. §. j. sic & de pupillo not. ff. de testi. l. iij. §. lege. & hoc nisi vbi lex ad substantiã negocij exegerit certum numerum testium: vt in testamentis, vbi tempore testamenti exigitur idoneus. Alij dicunt hic cum tormentis vt seruum meũ audiri, & non aliter. Sed ar. cõtra. ff. de Carbo. edi. l. iij. §. duæ. ibi, propter temporis &c. vbi dicit quòd propter temporis interuallum mutatur fides testis: sed hic de malo in statum bonum: ibi contra. ſ. de homine bonæ famæ in infamem. Accursius.

* *Flo. veluti si talũ excussit. nãq; luscus* — *itaque*

d *In præsentia*. id est propter dilationem non dandam.

e *Speciosas. Eorum*. scilicet personæ. & quia dicit sexus, collige quòd filia senatoris est clarissima: sed eius filij sequuntur virum: vt supra de sena. l. liberos. Accursius.

f *Inter stuprum*. Pone exemplum vt. ff. ad leg. Iul. de adul. l. inter liberas. §. lex. vbi habes idem.

g *Putant*. & bene.

h *Viduam*. vel virginem, vel puerum: vt. ff. de adul. l. stuprum. §. j. nam & pœnæ eorum differunt. pœna enim adulterij est vt. C. de adul. l. quãuis. in fi. & auth. ibi posita. Stupri pœna est insti. de pub. iudi. §. sed eadẽ lege. nisi in casu: vt ibi in prin. §. incesti pœna est. ff. de adul. l. si adulterium. §. nõnũquam. & §. incestum. in eo quod dicit coërcitionem. nam multimodè ibi distin. de vidua intellige, nisi sit meretrix: vt. C. de adul. l. si ea. vel licita concubina: vt. ff. de concubi. l. pe. Accursius.

i *Hoc verbo*. id est his verbis indifferenter vtitur. Accursius.

k *Diuortium*. exemplum accipe ex toto tit. ff. de diuor. & repud. quæ exponit hic. & habes idem. j. eo. l. inter diuortium.

l *Dicitur*. propriè.

m *Quod*. repudium.

n *Cadit*. in larga significatione. & sic vxor dicit repudiari quãdoq; impropriè: vt & ff. de ritu nupt. l. si qua. in prin. & ecõtra diuortiũ, vbi nõ est matrimoniũ: vt. ff. de condic. ob cau. l. quod Seruius.

o *Temporalem*. vt febrẽ. sed Sabi. etiã perpetuo ponebat: vt. ff. de ædil. edi. l. j. §. sciẽdũ. Ac.

p *Luscus*. aliàs si luscioſus. tunc dic qui lumine adhibito nihil videt: vt. ff. de ædil. edi. l. idẽ Ofili'. §. luscitionẽ. & aliàs, si talũ excussit: vt q talũ habeat ruptũ.

q *Seruis*. idẽ habes. ff. de leg. iij. l. seruis. & fac. it. ff. e. l. detestatio. §. j. & quod dixi. ff. e. l. j.

r *Putant*. & bene.

s *Commune nomen*. significatione, nõ voce, vel figura verborũ: vt. j. e. l. quisquis mihi. Ac.

† *Vide hic Alcia. lib. disiunc. 4. cap. 10.*

t *Derogatur*. Da exemplũ. ff. de pac. dot. l. Bebius. in fi. & de abrogare dic vt. ff. de legi. & senatuscõ. l. de quibus. in fi. Accursius.

u *Licet capitalis*. scilicet pœna. Ac.

x *Videatur*. & sic accipitur largè & impropriè. ff. de accu. l. hos accusare. §. omnib'. & argu. ff. de var. cog. l. cognitionũ. §. existimatio

y *Capitalis*. ſ. pœnæ. Accursius.

z *Mortis*. ſ. pœna. & sic propriè accipitur. ff. de publi. iud. l. j. & de pœ. l. ij. & l. capitaliũ. in prin. & ff. si qs cau. l. sed & si quis. §. rei. & ff. de bono. pos. l. edicto. §. rei. & de iur. pa. l. cum patronũ. §. Labeo. Ac.

a *Atorum*. expositio Græci.

b *Modestinus respondit*. Pone exemplum supra de ali. leg. l. alimenta. vbi legatis alimentis libertis, non cõtinentur isti. Item pone exemplum supra de leg. iij. l. pater. §. duobus. vbi rogauit testator ne fundus libertis relictus, exeat de nomine suorum: vbi dicitur quòd isti tales non admittuntur ad vindicationem vt liberti. Item no. hic argu. quòd vasallus vasalli non est primi vasallus. sic. ff. pro socio. l. nam socij. & facit. ff. eo. l. licet. §. patronus. Accursius.

Vasallus vasalli, non est primi vasallus.

c *Dimissoriæ*. Appellatione interposita scribit primus iudex ad iudicem appellationis in hunc modum: Notum sit vobis, quòd talis à sententia mea qua condemnatus erat, ad vos appellauit: vnde ad vos eum remitto. istæ literæ sic appellantur vt hic dicit, & supra de libel. dimiſ. l. j. Accursius.

d *Apostoli*. quasi missi &c. Accursius.

e *Dsignare*. exemplum accipe ex ipsis rubricis. ff. de assignandis lib. & institu. eo. & dic quòd hæc assignatio fit vel testamento, vel nutu, vel codicillis, vel inter viuos: vt supra de assi. lib. l. j. §. assignare.

f *Cuius*. & eius erit, ac si ab eo solo esset manumissus: vt. ff. de assig. lib. l. j. §. j.

g *Debitor. Exigi*. hoc propriè est exigere, scilicet ab inuito extorquere: vt hic, & ff. de lega. iij. l. fideicom. §. si rẽ suã. nam verba &c. vt. ff. ne quis eũ qui in ius voca. l. pen. §. edocere. & strictè dicitur hic debitor, aliàs largius: vt. ff. de condi. inde. l. in

BIU Cujas

l.in diem.aliàs largissimè pro cõditionali:vt.ff.de act.& obli.l.is cui.in prin.& etiã pro naturali:vt.ff.de fideiusso.l.fideiussor.§.fideiussor.sed quo ad quędã,nõ quo ad omnia tales sunt creditores.& facit.ff.eo.l.creditores.&.ff.de fun.do.l.iij.in fi.Ac.

a *Onæ fidei..Alienam esse.*sed vendentis eã credidit esse. & habes exemplũ insti.de rerum di.§.si quis à non domino. &.ff. ꝑ emp.l.si quis cum sciret.& supra de cõtrah. emp.l.q à quolibet. & hoc semper præsumitur:vt.ff.de proba.l.verius.&.C. qui mili. nõ pos.l.super seruis.

b *Procuratorem.* pone exemplum.ff.pro emp. l.fi.in fi.de tutore pone exẽplũ de publi.l.quæcunque. in fi. & dic vt ibi.At cõtra malę fidei est,qui contra legis interdictũ emit:vt.C. de agri.& cen.l.quẽadmodum.in fi.Itẽ & qui domino cõtradicente: vt & de rei vin.l.si fundũ. Item & qui dolo inducens venditorẽ: vt.C. de rescin.ven.l.si dolo. &.l.dolus.Itẽ qui emit ab eo quem sciuit vendere non posse, vt à pupillo:vt.d.l. qui à quolibet.in fi.& facit.C.de iis qui.vt indi.l.j.

Flo.semel

c *Equester.* hoc idẽ exẽplum habes.ff. depositi.l.licet.in princ. &.l.propriè.Ac.

d *Occurrenti.*i. subuenienti eis.R. Sed quæ actio in eũ datur? Dic depositi sequestraria:vt ff.depositi.l.ei apud quẽ. §.j.licet quidã dent ꝑscrip.verb.ar.ff. de prę scrip.verb.l.si rem.§.fi. Item an possessio in eũ trãseat:dic vt.ff.de acq. poss.l.interesse.Ac.

†*Vide Crinitũ li.25. c.10.& Gellium libro 20. cap.1.*

c *Ensere.*da exemplum .ff. de pet. hære.l.item veniunt.§. eum aũt.in fi.Itẽ da exẽplũ.ff.de acqui. re.do.l. ergo.§.alluuio.Ac.

†*Vide Lauren.Val.lib. elegã.4.c. 55.& libr. 6.c.41.*

f *Censoris.*qui colligit censum:vt.ff.de ori.iur.l.ij.§.post deinde.nã ipse iudicat & disponit super tributis adæquandis: vt.ff.de censi.l.forma.§.illam.Ac.

g *Ittus.*de hoc.ff.eo.l.ittus.

h *In lacu.*vt eatenus porrigatur,vt publicum dicatur,& in eo liceat nauigare:vt.ff.vt in flu.pub.na.l.j.in prin.

i *Priuatus est.*f.lacus:quod esse potest:vt lacꝰ Sabatañ.angulariꝰ: vt.ff.de cõtrahẽ.emp.l.Rutilia.nec in eo licet extraneo nauigare:vt.ff.vt in flu.pub.l.j.§.si priuata.nec piscari:vt supra de iniur. l.iniuriarum.§.fina.

k *Morbus sonticus.*da exemplum vt.ff.l.si quis cau.l.ij.§. si quis in iudicio.& de re iudi.l.quæsitum.vbi dicitur morbum sonticum differre iudicium.& quod dicit,cuique rei agendæ,vt quia sit continuus:& sic nocet cuique rei agendæ: vt.ff.de ædil. edi.l.fin.§.fi.&.l.ob quæ.§.illud.aliàs incipit.§.illico.

l *Soluendo.*Da exẽplum insti.de ob.ex de.§.fulloni.&.ff.de fur. l.itaque.quibus dicitur ꝙ datur actio fur.fulloni,si est soluendo.Item no.ꝙ nõ videtur aliquid esse,nisi perfectũ sit: vt.ff. de edẽ.l.j.§.edere nõ videtur.&.C.de his qui.vt indig.l.cũ Syllanianũ.in fi.Sed arg.cõtra.ff.de rit.nup.l.id.Item cõtra.j.ti.j.l.nemo dubitat.sed hæc secũdum illã.f.per se,vel per alium.Accur.

m *Quæstio est.* Proprietates quatuor vocabulorum denotat hæc lex,plerũque tamen vnum pro alio ponitur.Ac.

CIX. IDEM libro quinto Pandectarum.

BOnę fidei emptor esse videtur,qui [aut] ignorauit eam rem alienam esse: [a] aut putauit eum qui vendidit,ius vendẽdi habere:puta procuratorẽ [b] aut tutorem esse.

CX. IDEM libro sexto Pandectarum.

SEquester [c] dicitur, apud quem plures eandem rem de B qua controuersia est, deposuerunt:dictus ab eo,quòd occurrenti [d] aut quasi sequẽti eos qui contendunt,committitur.

CI. IAVOLENVS libro sexto ex Cassio.

CEnsere [e] est constituere & præcipere.vnde etiam dicere solemus: censeo[vt] hoc facias. & senatum* aliquid censuisse.inde censoris [f] nomen videtur esse tractum.

CXII. IDEM libro vndecimo ex Cassio.

LIttus [g] publicum est eatenꝰ, quà maximè fluctus exęstuat: idemq; iuris est in lacu, [h] nisi is totus priuatus [i] est.

CXIII. IDEM libro quartodecimo ex Cassio.

MOrbus sonticus [k] † est,qui cuique rei nocet.

CXIIII. IDEM libro quintodecimo ex Cassio.

SOluendo [l] esse nemo intelligitur,nisi qui solidũ potest soluere.

CXV. IDEM libro quarto Epistolarum.

QVæstio [m] † est,fundꝰ à possessione vel agro vel prædio quid distet. Fundus est omne quidquid [n] solo tenetur.Ager est* species fundi quæ ad vsum hominis comparatur. [o] Possessio ab agro [p] iuris ꝓprietate [q] distat.quidquid enim adprehendimus,cuius proprietas ad nos non pertinet, aut nec potest pertinere: [r] hoc possessionem appellamus. Possessio ergo,vsus: [s] ager, ꝓprietas [t] loci est:prædium, vtriusque suprascriptæ [u] generale nomẽ est. nam & ager,& possessio, huius appellationis [x] species sunt. [y]

CXVI. IDEM libro septimo Epistolarum.

QVisquis [z] mihi alius filius, filiúve hæres [a] sit. Labeo [ait] non videri filiã contineri:Proculus cõtra. Mihi Labeo videtur verborum figuram sequi,Proculus [b] mentẽ testãtis. Respõdit, Non dubito quin [c] Labeonis sententia vera nõ sit.

Quia glossa non declarat: dic casum. Promiseras mihi soluere.ix. Carthagine.in soluendo fuisti in mora:& sic teneris mihi ad interesse. si soluis sortem, & ego accipio ſponte,liberaris ab interesse: & minus non diceris soluisse,cum contra te in plus actio non competat.h.d.

CXVII. IDEM libro nono Epistolarum.

NOn potest [d] videri minus soluisse is, in quem amplioris summæ actio non competit. [e]

CXVIII. POMPONIVS libro secundo ad Quintum Mucium.

HOstes [f] hi sunt,qui nobis, aut quibꝰ nos publicè bellum decreuimus: cæteri latrones [g] aut prædones sunt.

Flo.semel

Flo. Ager est,si species fundi ad vsum ho.

n *Omne quidquid.*nimis largè ponitur: sed intellige,id est tam prædium rusticum,quàm vrbanum:vt.ff.e.l.fundi.

o *Comparatur.*vt colatur & seminetur:& sic ꝑdium rusticũ tm̃: vt.ff.e.l.fundi.§.in rure.sic ergo fundus,genꝰ est:ager,species est.

p *Ab agro.*à fundo debuit dicere,vt ex principio colligit:sed in notãda differẽtia à possessioe,nõ refert inter agrum & fundum. Ac.

q *Iuris proprietate.*clarius diceret ecõtra,iure proprietatis.nã in altero est ꝓprietas,in altero non. & hoc probat,quicquid enim &c.

r *Nec potest pertmere.* vt homo liber, quem quãdoque possidemus.

s *Vsus.*aliàs ius.sed certe imò nulla possessio, quæ sit vsus: & nullus vsus, qui sit possessio: vtpote cum nõ sequit: vtitur,ergo possidet:& si possidet,ergo vtitur. sed sic expone: possessio est vsus,id est dicit in his rebus quæ possideri possunt gratia vsus,nõ gratia proprietatis.& sic strictè accipitur hic possessio.s.sine ꝓprietate:plerũque tamen & cum ea est.& sic est magis subtilis q̃ vtilis hæc differentia. vel dic pos. est vsus,id est similis vsui.nã sicut nõ est dominus qui vsum solũ habet: sic nec qui solam pos.habet.

t *Proprietas.*cum emdico me habere agrum: ꝓprietatem me habere significo. sed si dico me habere possessioné, cum habeo ꝓprietatẽ: impropriè loquor: vt ff.e.l.interdũ.sed si diceré, habeo ꝓprietatẽ & poss.cũ vtrũque habeã,ꝓpriè loquor.Ac.

u *Suprascriptæ.*scilicet significationis.Ac.

x *Appellationis.* scilicet prædij. Accursius.

y *Species sunt.*sed omnia ista in alia significatiõe sępe accipiũtur: vt.ff.e.l.interdum.&.j.eo.l.fundi.

z *Quisquis.*Instituit filios & extraneos:& vni filiorũ substituit pupillariter his verbis:quisquis &c.ad hoc facit.ff.de vulg.sub.l.qui liberis.§.fi.Vel etiam dic quòd de directa institutione loquatur.

a *Hæres sit.*vel sint.

b *Proculus.* pro Labeone.j.e.Seruius pro Proculo: vt.ff.e.l.inter stuprum.§.fi.

c *Quin.*id est quòd:vt non [a] sint duæ negationes:quia iam affirmarent:vt.j.eo.l.duobus.quod non vult facere,imò negare:vt &.ff.de testa.tut.l.si quis ita.

a De vsu negationis pulchrè Budæ.ff.de rinup.l. in eo ire.

d *Non potest.*Pone exemplum per.l.ff.de eo quod cer.lo.l.fin. in fi.Item per.l.C.depositi.l.iij.Accursius.

e *Actio non competit.*vel retentio:alioquin contra: vt.C. etiam ob chirogra.pe.l.j.secundum Azo.melius inducitur.C.de vsur. l.per retentionem.

f *Hostes.*ea quæ ex hostibus capimus,nostra sunt: vt instit.de re.di.§.item ea.nunc qui sint hostes,dicit. & no. decreuimus:alioquin licet nõ sint amici,nõ tamen sunt hostes: vt.ff.de cap.l.v.& fa.l.hostes.in eo.titu.&.j.eo.l.quos nos.Accursius.

g *Latrones.*à latendo in siluis,vel alibi:publicè tamen postmodum rapiunt:& sic latrones & prędones ponit pro eodem.

BIU Cujas

a *Hereditatis. Etiam damnosam.* vt & supra de hæred.instit.l. ex facto.§.cum hoc ita.sic & peculium:vt & supra de pecu.l. peculium.§.penultimo.

b *Iuris est.* vt.j.eo.l.pecuniæ.§.hæreditas.Accursius.

c *Sicuti bonorum.* sic etiam est damnosa: & iuris est nomen: vt.ff. de bon. pos.l.iij.in prī. &.§. bonorum. sic videtur in appellatione bonorum: vt infra.e.l. bonorum. Sed in hoc est argu. contra.ff.e.l. subsignatū.§. bona. & l.proprie bona.sed hoc no.ff.e.l.bonorum.Accursius.

d *Verbis.* xij. tabu. quæ referuntur institu. ad leg. Fal. in prin.

e *Videtur.* etiam vltra dodrantem. & non in legatis tantum, sed & in aliis.

f *Coangustatum.* dictū ius.Accursius.

g *Legum.* veluti le. Fal.vt.ff.ad.l. Fal.l.j. & institu.ad.l.Falci.circa prin.vel Aeliæ Sentiæ circa libertates: vt insti.qui ma.non poss. in prin.&.§. eadem. Item inspicitur an habeat factionē testamenti qui relinquit,vel cui relinquitur ex legibus iurisconsultorum: vt institit. de hær.qua. & diffe.§. in extraneis. Accur.

h *Sura. Non est.* id est non semper vbi venit vnum, ibi venit reliquum:vt in malæ fid.pos. hæreditatis, qui de percipiēdis fructibus tenetur:vt supra de pet.hæ.l.sed & si lege.§.quod autē ait. sed de vsura pecuniæ non, si eam non attingat:vt supra de pe. hære.l. si possessor.in prin.sed tamen plerūque vbi venit vnum,& reliquum: vt argu.supra de vsu.l. vsuræ.

i *Alia causa.* extrinseca.nā est accessio ciuilis,sed fructus naturalis: vt supra de rei vin.l.si nauis.

k *Seruius.* aliàs Seruius:& aliàs Herennius.

l *Hosce.* syllabica adiectio est: vt & aliàs.ff. de aqua pluuia arcenda.l.vicinus.

m *Quem.* sexum.

n *Positus.* numerus.& sic no.q; si posuisset singularē tātum,licet in masculino,cōprehēderet omnes.Item si in plurali,similiter cō prehenderet omnes:vt.ff.de testa.tu.l.si quis ita.sed vbi vtrūque simul:quia bis ponit masculinū,nō cōprehēdunt fœminæ:vt hic.

o *Non iuris.* quia ius est expeditum:vt dixi.ff.s.quòd fœminę nō continentur.

p *De filio.* scilicet tantum,non de filiabus.Accursius.

q *Videtur.* vt.ff.e.l.quisquis.& arg.ff.de le. iij.l.si plures gradus. Accursius.

r *Verbum. Confirmati.* ante testamentū facti.nō aliter olim valebant,nisi per subsequens testamentum confirmarentur: vt supra de iur.co.l.ante testamenti.&.C.de codicil.l.siue.sed hodie contra:vt insti.de codi.§.non tantum.

s *Scriptum erit.* sup.confirmo,vel do,vel lego.

t *Interpretandum est.* s.q; præteritos cōfirmet.& habes hunc casum.ff.de iur.cod.l.Plotiana.sic aliàs erat in domo tépore mortis, id est solitus erat esse: vt.ff.de auro & arg.leg. l.si vxori.§. cum ita. & de his no.ff.e.l.verbum oportebit.

u *Solutus.* i.liberatus.

x *Alligatus.* aliàs obligatus.

y *Sed ad præteritū.* sic dicimus,amat⁹ sum vel fui.sum enim verbum præteriti temporis nō est:sed vice præteriti tē poris fungitur.

z *Hæc verba.* licet dicat hęc verba,nō tamē est quæstio nisi de cōiunctione aut: & qđ subiicit, ille aut ille, &c. sup. decesit testatus vel intestatus.

a *Sunt.* & primo de disiūctiua vsq; illuc,ita simili &c.postea de subdisiūctiua vsq; in fi.qñq; etiā ponitur p cōiuncta:vt.j.e.l.sæpe.

b *Ita.* q.d.sicut verbū aut,potest esse disiūctiuū:sic & subdisiūctiuū. hic tamen subdiuidit. Dic ergo verbū.s.aut.

c *Subdisiunctiuorū.* subdisiunctiuorū duo sunt genera. in primo non potest vtraque pars in eodē tépore eidem inesse.Iteē potest vtraque pars eidem abesse.in alio genere ecōuerso.s. est necessarium q; vna debeat abesse:vel vtraque debeat inesse.Ac.

d *Finibus.* fines appellat extremitates, scilicet sedet & ambulat: sed stare est medium.

e *Vt pięsit.* q.d. nō est ita verum vt possit esse vtrūq; , sicuti verū est q; possit esse neutrum.

f *Ambulat.* hæc quidē vera est:quia non profertur ob hoc vt denotet alterum illorum ex necessitate esse oportere:sed vt significet vnū cum altero nō posse esse simul. Azo.

g *Accumbit.* i.iacet.similē casum notauit hic Ir.vbi est neutrū:dicēs qui ambiguè loquitur, nō vtrūque significat:sed id quod vult.sed si aliud dicit quàm qđ vult,nō id dicit quod vox significat:quia non vult:neq; id quod vult,quia id nō loquit:veluti aliquis volebat alium scribere hæredē,& aliū scripsit qué noluit.veluti frater meus patron⁹ meus hęres esto.nā ille qui scriptus est,nō est hæres:quia de eo noluit. Item ille qué voluit,nō erit:quia eum nō scripsit:& sic aliud loquitur,& aliud vult:vt.ff.de hære.instit.l.quotiens.Ir.& supra de re.du.l.in ambigua.H.sed hæc glo.nō ponit de disiuncta vel subdisiuncta. Item & alium casum ponit H. quando neutrum est: veluti cum haberet quis duos filios,& vnum exhæredare volens ita dixit:filius meus exhæres esto. Vel cum voluit Titium esse tutorem filij sui,dixit, Titius tutor esto: cum duo essent.nam nullus

CXIX. IDEM libro tertio ad Quintum Mucium.

HAereditatis appellatio sine dubio cōtinet etiam damnosam[a] hæreditatē.iuris[b] enim nomen est,sicuti bonorū[c] possessio.

CXX. IDEM libro quinto ad Quintum Mucium.

VErbis[d] legis duodecim tabularum his,*Vti legassit, suæ rei ita ius esto*: latissima potestas tributa videtur[e] & hæredes instituendi,& legata & libertates dandi, tutelas quoque constituēdi:sed id interpretatione coangustatum[f] est vel legū,[g] vel auctoritate iura constituentiū.

CXXI. IDEM libro sexto ad Quintum Mucium.

VSura pecuniæ quam percipimus, in fructu non est:[h] quia non ex ipso corpore,sed ex alia causa[i] est: id est[ex] noua obligatione.

Si quis dixit, filio filiisq; meis tutorem do:etiam filiabus dedisse videtur.b.d.

CXXII. IDEM libro octauo ad Quintum Mucium.

SEruius[k] ait,si ita scriptū sit, *Filio filiisque meis hosce*[l] *tutores do*:masculis dūtaxat tutores datos: quoniam [à] singulari casu hoc, filio, ad pluralem videtur transisse,cōtinentem eundē sexū,quem[m] singularis [casus] prior posit⁹[n] habuisset.Sed hoc facti non iuris[o] habet quæstionē.potest enim fieri,vt [in] singulari casu de filio[p] senserit:deinde plenius omnibus liberis prospexisse in tutore dādo voluerit. quod magis rationabile esse videtur.[q]

Hoc verbū erit,significat quādoque præteritum tempus:vt si in testamēto dico: quod in codicillis scriptum erit,confirmo:& prius eos feceram, confirmari dicuntur codicilli illi.Item hoc verbum est, non semper præsens tempus significat. & vide exempla in textu.

CXXIII. IDEM libro vicesimosexto ad Quintum Mucium.

VErbum† *erit*,interdum etiā præteritum,nec solum futurum tēpus demonstrat: quod est nobis necessariū scire,& cū codicilli ita confirmati[r] testamento fuerint, *Quod in codicillis scriptum erit*:[s] vtrúmne futuri tēporis demonstratio fiat,an etiā præteriti,si antè scriptos codicillos quis relinquat. Quod q; dem ex voluntate scribētis interpretandum est[t]. Quēadmodum autem hoc verbum *est*,nō solum præsens,sed & præteritū tempus significat:ita & hoc verbum *erit*,non solum futurū,sed interdum etiam præteritum tēpus demonstrat.nā cum dicim⁹, *Lucius Titius solutus*[u] *est ab obligatione*: & præteritum & præsens [tempus]significam⁹:sicut hic,* *Lucius Titius alligatus*[x] *est*.Et idē fit cum ita loquimur,*Troia capta est*.non enim ad præsentis facti demōstrationem refertur is sermo,sed ad præteritum.[y]

Vide bene glos. huius legis, & habebis casum eius.

CXXIIII. PROCVLVS libro secundo Epistolarum.

HAec verba,[z] *Ille aut ille*,nō solùm disiunctiuæ,*sed etiam subdisiunctiuæ orationis sunt.[a] Disiunctiuum est veluti cum dicimus, *Aut dies, aut nox est*:quorum posito altero necesse est tolli alterū: item sublato altero poni alterum.Ita[b] simili figuratione verbū [*aut*] potest esse subdisiunctiuū. Subdisiūctiuorum[c]* autem genera sunt duo:vnum, cum ex propositis finibus[d] ita non potest vtrumque* esse,vt possit[e] neutrum* esse:veluti cum dicimus, *Aut sedet, aut ambulat*.[f] nam vt nemo potest vtrumque simul facere, ita aliquis potest neutrum:veluti is qui accumbit.[g] Alterius generis est,cum ex pro-

† *Aliquando vnū tempus pro alio ponitur.* con.ff.e.l. si Paulus. 32.q.5. tex. in cano.in Christo.de cōse. dist.2. est glo. cum tex.& ibi Panor. in fi.

* *Flo.disiū ctiua*

* *Flo.subdisiunctiua*

* *Flo.vera que*

* *Flo.necessitate*

nullus erit tutor: vt. ſ. de lib. & poſthu. l. ij. & de teſta. tut. l. duo. ſed nec hoc placet, cum in eo non ſit diſiuncta vel coniuncta.

a *Ita non poteſt.* q. d. non eſt ita verum, vt poſsit eſſe neutrum: ſicut hoc quòd poteſt eſſe vtrũque. Accurſius.

b *Aut facit.* hoc poteſt intelligi de actione quæ in iudicio proponit: vel excep. & ſecundũ hoc reſtringeretur ad hominẽ. vel etiã de coitu dicas: & ſecundum hoc dic, omne animal, id eſt omnis generis animal. nec enim omne coit: eũ quẽdã ex terra naſcãtur: vt no. ſ. de iuſt. & iur. l. j. §. pe.

c *Nullũ eſt enim.* hęc fuit vera ꝓpoſitio: quia nõ profertur vt denotet ſicut. ſ. alterum cũ altero eſſe non poſſe: ſed quia nullum eſt animal qđ aliquod eorum ſaltem non faciat. Ac.

d *Simul.* ſcilicet ſecundum ſui naturã: nõ tamen eodem tempore.

e *Et facere.* vt in duplicibus iudiciis ſecundum primum caſum: veluti lepus, q agit & patitur, ſecundum alium.

f *Nepos Proculo.* duo dicit. & qđ eſt primum vſq; illuc, qd ſi ita &c. ſoluit in fi. quæ interpretatio &c. & pone exemplũ p. l. ſ. de iur. do. l. au⁹. §. j. Ac.

g *Salutem.* & ſequentem quæſtionem.

h *Ab eo.* titulo.

i *Doti erunt.* ſ. an ſtatĩ cõtractis nuptiis debẽtur. & hæc eſt ſecunda pars: vſque illuc, interpret. &c.

k *Vim habeat.* id eſt efficax ſit ei. Azo.

l *Poſterior.* cum dixit: cum potuero.

m *Obligatio.* i. poſterior verborũ ꝓlatio.

n *Poſsit verbũ.* vel potero: nã vnũ eſt verbũ.

o *Senſit.* duo ergo neceſſaria ſunt. ſ. ꝙ hoc ſenſerit, & ꝙ ex ſenſu verborum ille ſenſus colligaẽ: vt hic &. ſ. de ſup. le. l. Labeo. §. fi. Sẽſus aũt verborũ quãdoq; expreſſe colligitur: quãdoq; ꝙ prędẽtia & ſequẽtia: vt. ſ. de lega. ij. l. vnũ ex. §. ſi omiſſa. Apparet ergo ꝙ etiã ſi duplex eſt ſenſus verborũ, ille aſſumetur de quo ſentit ꝓmiſſor qui eſt ambiguè locutus. & ſic eſt contra. ſ. de pac. l. veteribus. &. j. tit. j. l. in ambiguis orationibus. Sol. hic reſtringitur ſtatim. ſ. ad certum ſenſum verborum, cuius contrarius eſſet turpis, & ſic impoſsibilis: vt. ſ. de condi. inſti. l. filius. Ac.

p *Alieno potero.* ſed hoc non ſufficit. vnde ſtatim ſupple poteſt &c. id eſt debet: vt. ſ. qui po. in pig. ha. l. creditor qui prior. in fi. j. rũ. nã poteſt eſſe ꝙ etiam ſoluto ære alieno non poteſt commode ſoluere ſua ſalua dignitate. quod idem eſt: quia non eſt protinus cogendus ad diſtractionem ſuarum rerum: vt. ſ. de ne. geſt. l. diuortio. & de noxa. l. ſi ſeruus depoſitus. §. j. Accurſius.

q *Dignitate.* id eſt commodo. nam ſi miles eſt, relinquenda ſunt ei arma, & ſcholaribus libri. Accurſius.

r *Magis.* id eſt promptius: eſt tamen idem vtrobique: ſiue dicat, cum potero: ſiue, cum commodum erit. ſimile verbum habes. ſ. de mino. l. quod ſi minor. §. reſtitutio. vbi dicit, parcius. eſt tamen idem vtrobique. Accurſius.

ſ *Meo.* ſic. ſ. de ſol. l. Paulus. hoc verum, ſi adiiciantur hæc verba, cum commode potero. ſecus ſi ſimpliciter: vt ſupra de verb. oblig. l. quicquid.

* *Flo. neutr.*

† *Clo. eſt hic in verb. dignitate. quæ vult quòd quẽadmodum arma ſunt ꝓpitia & neceſſaria militibus: ita libri ſcholaribꝰ: & æquiparantur. quã gl. dicit ſingu. 1a. in. §. fin. de acti. inſti. in. 2. colũ. vltra eũ pro deciſione iſtius gl. adduco ea quæ ponit gloſ. in c. 1. §. & quotiẽs. in ver. liberi⁹. ibi, & libri dati &c. de col. i. pragma.*

† *No. quòd illud dici-*

CXXV. IDEM libro quinto Epiſtolarum.

NEpos Proculo [f] ſuo ſalutem. [g] Ab eo [h] qui ita dotẽ promiſit: *Cum commodum erit, dotis filiæ meæ tibi erunt aurei centum*: putáſne protinus nuptiis factis dotem peti poſſe? Quid ſi ita promiſiſſet: *Cum potuero, doti erunt* [i] [*tibi centum*?] Quòd ſi aliquam vim habeat [k] poſterior [l] obligatio, [m] *poſsit* verbũ [n] quomodo interpretaris? vtrum ære alieno deducto, an extãte? Proculus. Cum dotem quis ita ꝓmiſit: *Cum potuero, doti tibi erunt centum*: exiſtimo ad id quod actũ eſt, interpretationem redigendã eſſe. Nam qui ambiguè loquitur, id loquitur quod ex his quę ſignificãtur, ſenſit. [o] propius eſt tamen, vt hoc eum ſenſiſſe exiſtimẽ, [quod] deducto ære alieno potero. [p] Poteſt etiã illa accipi ſignificatio, cum ſalua dignitate † [q] mea potero. quę interpretatio eo magis [r] accipienda eſt, ſi ita ꝓmiſſum eſt, *Cum commodum erit*: hoc eſt, cum ſine incommodo † meo [ſ] potero.

CXXVI. IDEM libro ſexto Epiſtolarum.

SI cum fundum tibi darem, [t] legem [u] ita dixi, *Vti optimus maximúsque eſſet*: & adieci, ius fũdi deterius factum non eſſe per dominum, [x] præſtabitur: [y] ampli⁹ eo [z] pręſtabitur nihil: etiã [a] ſi prior pars qua ſcriptum eſt, *Vti optimus maximúſque ſit*, liberũ eſſe ſignificat: [b] eóque [c] ſi poſterior pars adiecta non eſſet, liberum præſtare deberẽ: tamen inferiore [d] parte ſatis me liberatũ puto, quod ad iura [e] attinet, ne quid aliud ꝑſtare debeã, quàm ius fundi per dominum deterius factum non eſſe.

CXXVII. CALLISTRATVS libro quarto de Cognitionibus.

VEſtis appellatione, [f] tã virilis [g] quàm muliebris, & ſcenica [h] (etiam ſi tragica [i] aut citharœdica [k] ſit) continetur.

CXXVIII. VLPIANVS libro primo ad legem Iuliam & Papiam.

SPadonum [l] generalis appellatio eſt: quo nomine tam hi qui natura [m] ſpadones ſunt, q̃ * thlibiæ, [n] [&] thlaſiæ, [o] † ſed & ſi quod aliud genus ſpadonũ eſt, continentur.

CXXIX. PAVLVS libro primo ad legem Iuliam & Papiam.

QVi mortui [p] naſcuntur: neque nati, neq; procreati videntur: [q] quia nũquã liberi appellari potuerunt.

CXXX. VLPIANVS libro ſecundo ad legem Iuliam & Papiam.

LEge [r] obuenire hæreditatẽ non improprie quis dixerit

t *Si cum fundum. Darem.* ex quacunque cauſa.

u *Legem.* id eſt pactum.

x *Per dominum.* id eſt per me, qui ſum dominus. Accurſius.

y *Præſtabitur.* hoc quod ꝓmiſſum eſt. qd aũt ſit, ſtatim dicit. Ac.

z *Eo.* id eſt propter eã adiectionem. q. d. non pręſtabitur aliud, quàm præſtaretur etiã hoc non adiecto: imò minus: vt in fine dicã.

a *Etiam ſi.* i. quãuis.

b *Significat.* non autẽ vt ſeruitus debeatur: vt ſupra de euic. l. pen. & ſ. eo. l. qui vti. & hoc nullo alio adiecto.

c *Eóque.* i. ꝓpterea, ꝓpter prima verba. Ac.

d *Inferiore.* i. propter inferiorem partem. ſic ergo ſequentia reſtringunt præcedẽtia. ſic & ſupra de acqui. poſ. l. ſi is qui animo. & de penu leg. l. nã quod. §. fi. & de aur. & arg. leg. l. Plautius. & de leg. j. l. ſi ſeruus pluriũ. §. fi. & cõtra præcedentia reſtringunt ſequentia: vt d. l. ſi ſeruus plurium. §. fin. &. C. fa. erciſ. quotiẽs. quãdoq; ampliãt: vt. ſ. de leg. j. l. ſiquãdo. & de vſur. l. ſi ſtipulatus. quæ eſt ar. contra. Item ar. cõtra. ſ. de reſcin. ven. l. fi. §. fi.

e *Ad iura.* id eſt ſeruitutes, etiã ſi ibi ſint: liberatũ dico, ne quid &c. ſi ergo ſeruitus ab alio. ſ. à veteri domino à quo dominiũ in me tranſit, fuerit interpoſita, non teneor. Ac.

f *Veſtis appellatione.* indiſtinctè ꝓlatę.

g *Virilis.* quia talem veſtem legauit. & habes exẽpla de his. ſ. de aur. & arg. lega. l. veſtis. in prin. &. §. veſtimenta. & l. argumento. §. muliebri.

h *Scenica.* qua vtũtur in ſcena.

i *Etiã ſi tragica.* qua vtuntur Tragœdi.

k *Citharœdica.* qua vtuntur citharizantes. Azo. & facit ſupra. e. l. verbo victus. & l. in ſtratum. Accurſius.

l *Spadonum.* redhibetur ſpadatus: vt ſupra de ædil. edi. l. ſi autem quis. hic exponit qui ſint: ſed aliud in alio animali: vt ſupra de ædil edic. l. ædiles. §. Cælius. Item an poſsit accipere vxorem: diſtinguitur. ſ. de iur. do. l. ſi ſerua. §. ſi ſpadoni. vel adoptare: vt inſti. de adop. §. illud. vel inſtituere poſthumum: vt ſupra de lib. & poſthu. l. ſed eſt quæſitum. §. j. Accurſius.

m *Natura.* qui dicuntur caſtrati, id eſt caſte nati.

n *Thlibiæ.* qui ſint iſti, neſcio. vel thlibiæ dicuntur quibus inciduntur virilia cum tali genere ferramenti: vt ſupra ad leg. Cornel. de ſic. l. hi. Vel tertio thlibię dicuntur, quibus ſupponuntur fiſtulæ vt poſsint mingere, dempta virga cum teſtibus.

o *Thlaſiæ.* id eſt qui ſecata virga ſtillant & mingunt. Ac.

p *Qui mortui.* natiuitate poſthumi rũpitur teſtamẽtum. ſed hi nõ dicuntur nati: vt hic, &. C. de poſthu. hære. l. j. ij. &. iij.

q *Videntur.* ex poſtfacto, niſi in libertate, ſecundum Ioan. vt. j. eo. l. quæret aliquis. ſed illa non loquitur in mortuo, ſed in mõſtroſo partu. & facit. j. co. l. anniculus. §. falſum. Accurſius.

r *Lege.* da exemplum. C. de inoffi. teſt. l. in arenam. vbi nõ dãnato in arenam, ſed ſua propria ſponte ibi exiſtenti, ſeruat legitimas hæreditates. ſed in caſu ſolæ quæ ab inteſtato veniũt, continentur: vt. ſ. pro ſocio. l. iij. §. pe.

* *Flo. item* † *Vide Budæum hic.*

mur poſſe, quod cõmodè & cõuenienter poſſumus cõcor. tex. in can. aliud. 11. q. 1. tex. in ca no. faciat. 22. q. 2. tex. & l. c. 1. §. volens itaque. verſi. nõ tamẽ. de coll. i prag. ſan. & ibi glo. i verbo, conuenienti.

BIU Cujas

a *Defertur.* quandoque ctiã lex defert, vt agnatis. quãdoque delatã per testamentum cõfirmat: vt.ſ.e.l. verbis legis. & de testibus. l.iij.§. ciuſdé. ſic ergo q cõfirmat, dat. ſic in auth. de defen. ciui. §. interim. &.ſ. de hære. inſti. l. aſſe. & facit pro confirmationibus priuilegiorum. Sed arg. contra. ſ. de teſta. l. hæredes palam. §. quod vero. & facit. ſ. de peti. hęre. l.j. &. iij. §. ab inteſtato.

& eam quæ ex teſtamento defertur: [a] quia lege duodecim itabularum teſtamentarię hæreditates confirmantur.

CXXXI. IDEM libro tertio ad legem Iuliam & Papiam.

ALiud [b] fraus eſt, aliud pœna. [c] Fraus [d] enim ſine pœna eſſe poteſt: [e] pœna ſine fraude eſſe non poteſt. [f] Pœna eſt noxæ vindicta: fraus & ipſa noxa [g] dicitur, & quaſi pœnæ quędam præparatio. ℣ Inter multam [h] autem & pœnam multũ intereſt: cum pœna generale ſit nomen, [&] omniũ delictorum coërcitio: [i] multa, ſpecialis peccati: [k] cuius animaduerſio hodie pecuniaria eſt. Pœna autẽ non tãtum pecuniaria, verũ [&] capitis & exiſtimationis [l] irrogari ſolet. [m] Et multa quidem ex arbitrio eius venit, qui multam [n] dicit: pœna nõ irrogatur, niſi quæ quaque lege, vel quo alio iure ſpecialiter huic delicto impoſita eſt: quinimmo multa ibi dicitur, vbi ſpecialis pœna non eſt impoſita. [o] Itẽ multam is dicere poteſt, cui iudicatio [p] data eſt. Magiſtratus [enim] ſolos & prę ſides prouinciarum poſſe multam dicere, mãdatis permiſſum eſt: pœnã autem vnuſquiſq; irrogare poteſt, cui hui⁹ criminis ſiue delicti executio cõpetit. [q]

CXXXII. PAVLVS libro tertio ad legem Iuliam & Papiam.

ANnicul⁹ amittitur, [r] qui extremo anni die moritur: & conſuetudo [ſ] loquendi † id ita eſſe declarat, *Ante diem* [t] *decimum kalendarum: poſt diem* [u] *decimum kalendarum.* [x] neutro* enim ſermone vndecim dies ſignificant. ℣ Falſum eſt [y] eã peperiſſe, cui mortuæ filius exſectus [z] eſt.

CXXXIII. VLPIANVS libro quarto ad legem Iuliam & Papiam.

SI quis ſic dixerit, vt intra diẽ mortis eius [a] aliquid fiat: ipſe quoque dies quo quis mortuus eſt, numeratur. [b]

CXXXIIII. PAVLVS libro ſecundo ad legem Iuliam & Papiam.

ANniculus nõ ſtatim vt natus eſt, [c] ſed trecenteſimo ſexageſimoquinto [d] die dicitur, incipiente [e] plane, non exacto [f] die: quia annum ciuiliter [g] non ad momenta temporum, ſed ad dies numeramus.

Si legatum ſit mulieri aliquid ſi pariat, habebit legatũ: licet aliquid monſtroſum pariat. & ratio redditur in litera ibi, nec enim. hoc dicit.

CXXXV. VLPIANVS libro quarto ad legem Iuliam & Papiam.

QVæret aliquis, ſi portentoſum, [h] vel mõſtroſum, vel debilem mulier ediderit, vel qualẽqualem [i] * viſu vel aliàs ſecus: vt. C. de cadu. tol. §. ne autem. Accurſius.

b *Liud.* Pone exẽplum. ſ. de ædil. edic. l.j. §. itẽ ſi qđ mãcipiũ. vbi dicit q̃ vẽditor ſerui debet dicere ſi fraudem capitalẽ admiſit: quod hic exponit. & in eo. titu. l. cum autem. §. excipitur. Ac.

c *Pœna.* ſ. delicti.

d *Fraus.* i. delictum.

e *Eſſe poteſt.* quia impunitum ſit delictum, quod plerũque fit: vel quia ignoratur, vel qa non probatur: vt. ſ. de pœ. l. abſentem. Ac.

f *Non poteſt.* id eſt nõ debet eſſe, vel non poteſt de iure: vt. C. de pœ. l. ſancimus.

g *Noxa.* id eſt delictum: vt inſti. de noxa. §.j. ſed quandoque veteres fraudem pro pœna ponunt: vt. d. l. cum autem. §. excipitur. in fin. Accurſius.

h *Inter multam.* quia plerũque de illis vocabulis fit mentio: exponit aſſignando differẽtias.

i *Coercitio.* pecuniaria & corporalis.

k *Peccati.* ſ. coercitio eſt: ſed non omnis delicti, ſed eius tantũ ſpecialiter, cuius eſt pœna hodie pecuniaria: licet olim eſſet ſecus: vt ſubiicit. ſed hoc fallit in caſu vbi etiam corporalis imponitur: vt. C. de ſportulis. l. ij. in fin. & hæc eſt prima differentia.

l *Exiſtimationis.* id eſt famæ.

m *Solet.* aliquando.

n *Qui multam dicit.* hęc ſecũda differẽtia eſt: vt.j. e. l. ſi qua. in fi.

o *Impoſita.* ſed oppo. ex. l. C. de epiſ. audi. l. ij. & ne liceat poten. l. ij. vbi multa etiam certa dicitur. ſed improprie illis legibus dicitur multa.

p *Aliudicatio.* ordinaria: vt ſtatim ſubiicit: [a] vt. ſ. de iud. l. ij. in fi. &. ſ. ſi quis ius di. l.j. &. C. de modo mul. l. fi. in prin. niſi in caſu: vt. C. de ſpor. l. ij. vbi etiam delegati imponunt.

q *Competit.* etiam per delegationem. Tres ergo ſunt differentię. eſt & quarta: quia à pœna non appellatur, à multa ſic: vt.j. eo. l. ſi qua. in prin. Item quinta, quia ſi multa imponitur vltra modũ. l. conceſſum, non tenet: vt. C. quando prouo. non eſt ne. l. certa ratione. ſed pœna ſic, vt pro furto non manifeſto in quadruplũ. ſ. de iis qui not. infa. l. quid ergo. §. pœna. Itẽ & multa datur fiſco: vt. C. de modo mul. l. multãrũ. ſed pœna actori plerũque. Item multa non infamat: vt. C. de modo mul. l. j. ſed pœna plerũq; ſic: vt colligitur. ſ. de iis qui no. infa. l. j. §. qui furti. Accurſius.

r *Anniculus amittitur.* id eſt moritur, vt ſubiicit. facit infra. e. l. anniculus. & dic vt ibi. Accurſius.

ſ *Conſuetudo.* no. ſic ſupra de fun. inſtru. & inſtru. leg. l. cum de lanionis. §. aſinam. Accurſius.

t *Ante diem.* vt iſtam malam literã intelligas: dic quòd quilibet dies menſis dicitur dies kalendarum: vt prima dies kalendarum, ſecunda dies kalendarũ: & ſic de cæteris. ſi igitur promiſi tibi ante. x. diem kalendarum, vel poſt diem. x. kalendarum. ſ. inchoatũ: paria ſunt. vel quia. xj. dies nõ cõtinetur. ſ. vt ſit arbitrio ſoluẽtis: ſed bene conuenietur. xj. die. vel quia idẽ tẽpus, & tantũ: nã ſemper intelligit de primis. x. diebus méſis, de quo ſuperſunt. xx. dies.

u *Poſt diem.* x. quidam libri habent. xij. &. j. habent, vtroq; enim &c. & tunc plana eſt: quia ſiue promittam ante diem. xij. ſcilicet inchoatã: ſiue poſt. x. dié: teneor in. xj. die. ſed in hoc intereſt ſecundũ hũc caſum: quia primo caſu demũ poſtea finita. xj. potero agere, in ſecundo ſtatim poſt. x. & ſic in ipſo die xj. Alij habent. x. & tũc dic. ſ. finitum. &.j. habes vtroq;. & pro hac eſt. ſ. de verbo. obli. l. qui ante. ſed ſi habes. j. neutro enim &c. tunc eſt mirum, q̃ ſi promittam poſt. x. dies, q̃ non videar promittere die xj. ſed dicas. ſ. inchoatũ. & facit. C. de poſthu. hære. inſti. l. fina.

x *Kalendarum.* id eſt menſis: & ſup. hæc duo paria ſunt.

y *Falſum eſt.* lego. x. ſi pariat, ei. ſ. vel alij: vt.j. eo. l. quæret. filium tamẽ habuiſſe dicitur tẽpore mortis: vt.j. e. l. e. tiã. & fa. ſ. de inoffi. teſta. l. poſthum⁹. Sed arcõtra. C. de inoffi. teſt. l. iij. vbi habetur p inſtituto, ſi alij fuerũt inſtituti, non ſi extranei.

z *Exſectus eſt.* aliàs extractus eſt. Ac.

a *SI quis. Eius.* ſ. teſtatoris, vel hæredis.

b *Numeratur.* ſi ergo moritur hora tertia, poteſt fieri quod promiſſum eſt, etiã hora nona: vt non cõmittatur pœna ſi promiſſa eſt. & hoc ſi tale eſt factum quod p aliũ poſſit fieri: vt. ſ. de ſtat. ho. l. Arethuſa. in fin. & l. ſeq.

c *Anniculus. Natus eſt.* ſcilicet dicitur anniculus. Accurſius.

d *Trecenteſimo ſexageſimoquinto.* nã tot dies habet annus: vt &. ſ. de ſta. lib. l. cum hæres. §. Stichus. & intellige hoc de die naturali: qui. ſ. annus etiam. vj. horas habet plus: vt. ſ. eo. l. cum biſſextus. quæ tamen non curantur hic in vuo: & ſi currat biſſextus, quilibet numeratur pro die: vt hic dicit. Accurſius.

e *Incipiente.* No. ſufficit tangi de vltimo die. ſic in vſucapione: vt. ſ. de vſuca. l. ideoq;. & de diuer. & tẽp. præ. l. in vſucapione. in prin. Itẽ ſic. ſ. de aur. & arg. le. l. & ſi nõ ſint. §. quid ergo. in prin. Itẽ ſic ſupra. e. l. anniculus. Quandoq; etiã annus inchoatus habetur pro perfecto: vt in auth. de tempore nõ ſol. pec. ſuper do. §. generaliter. col. iij. ibi, nouimus enim &c. quæ eſt huic. l. contra. in eo q̃ nõ dicitur hic anniculus, qui annum inchoauit: ſed dicitur ibi habere. xv. an. qui ſolũmodo inchoauit eũ, & pfecit. xiiij. quantũ ad matrimoniũ contrahẽdum: cũ extunc poſſit cõtrahere matrimoniũ: vt inſti. de nup. in prin. quæ eſt cõtra. Quãdoque quærimus de momento ad momentũ: vt in pſcrip. xxx. ann. vt. ſ. de act. & ob. l. in omnibus. & de reſti. in integ. vt. ſ. de mino. l. denique. §. minorem. quæ ſunt contra. ſed ibi plene dixi in glo. quæ incipit, quædam iura dicunt &c. Accurſius.

f *Non exacto.* id eſt completo.

g *Ciuiliter.* id eſt ſecundum cõſuetudinem ciuium & loquelam: vt ſupra eo. l. anniculus.

h *QVæret. Portentoſum.* ſcilicet partum, quod eſt.j. & ſunt hæc nomina conuenientia iis qui contra formam humani generis ſunt nati. Accurſius.

i *Qualemqualem.* accipe nouum. nouum dico viſu, qui habet oculos retro: vel vagitu, quia mugit vt bos vel ſucculus.

a Cõcor. cũ hac gl. iũc. ſuo tex. ibi, adiudicatio. text. ſ. c. præſentatũ. extra de teſti. lib. 6. & qui ſunt qui multare poſſunt: no. Raph. Paulus de Caſ. & Ale. in l. 1. ſ. ſi quis ius di. non obtem. & Spec. in tit. de contu. §. 4. ver. 1. & in tit. de ſentẽ. §. 1. verſ. ſed nũquid.

† ibi, ſi ſuetudo loquẽdi. no. quod eſt recurrendũ ad vulgarẽ interpretationẽ. *concor. text. in. c. ex lite. vis. de ſpon. extra. glo. in proœmio prag. ſan. in verbo, Francorũ.*

* *Flo. neq; vro. Alcia. legit, vtraque ferta monẽdecima dies ſignificatur*

* *Flo. vel qualem vi*

BIU Cujas

a *Animalis.* id est qui melius assimilatur filio alterius animalis.
b *Obtemperauerunt.* sic supra de condi. instit. l. quæ sub conditione. §. mortuo.
c *Fataliter.* vt. ff. pro socio. l. cum duobus. §. dãna. secus ergo si ex delicto mulieris esset: vt quia habuisset rem cum aliquo animali irrationali. sed accidit forte ei in hac. l. quia quando cum homine ageret, cogitauit de aliquo animali. propter talia enim hæc accidunt. Accursius.
d *Generi. Proneptis.* scilicet maritos: quod est. j. sic in nuru: vt supra eo. l. nurus. vbi dedi exempla. sic & in socero: vt. j. eod. soceri. Accursius.
e *Ter enixa.* Pone casum vt insti. ad Tertul. §. sed nos. vbi ingenua ter pariens admittebatur ad hæreditatem filij naturalis, nó aliàs: quod hodie ibidé corrigitur. & qđ subiicit tergeminos, id est tres simul: vt & supra de re. dub. l. vtrũ ita. ij. respon. & supra si pars hære. pet. l. antiqui. §. sed & tres. Item pono exemplũ supra de sta. ho. l. Arethusa. Acc.
f *Hæreditatis. Continetur.* vt si reliqui legata ab hæredibus, omnes teneantur: sed improprie: & eodé modo improprie bo. pos. dicitur hæres: vt infra. l. hæredis appellatione. proprie autem hic, non sic vt insti. de bo. pos. §. quos autem.
g *Ædificia.* Statuerunt Romani, qui ædificium habebat Romę, Romanus sit. & est ratio huius. l. quia Roma sic comprehendit: vt. ff. eo. l. qui in cõtinentibus. & supra eo. l. vt Alphenus. & l. ij. vbi plene dixi.
h *Esse possit.* scilicet ad quem paratur. nam omne ædificium potest esse ad aliquem vsum etiam imperfectum: licet aliquæ picturæ vel ornatus ei desint. & est exemplum. j. ad. l. Falc. l. si is. §. qui ita. vbi hæres ita demum videtur perfeciſſe opus municipibus, si sic perficit. & fa. ff. eo. l. v. §. opere. & quod ibi not. Sed ar. cõtra. ff. de orig. iur. l. j. vbi dicit quòd principium est potissima pars. Item arg. contra. ff. de auro & arg. leg. & si non sint. §. quid ergo. Accursius.
i *Episse.* Pone exemplum vt. j. eo. l. peruenisse. vbi filius vel seruus dicitur capere, licet alij acquirat etiam quo mométo apud eum non sit: vt. ff. de acquir. hære. l. placet. Sed contra. ff. eo. l. aliud est capere. vbi non videtur capere quod est alij restituturus. Solu. refert vtrum te accipiente alij acquiratur: an cum ita accipio, vt alij restituatur. hoc enim non est capere.
k *Etiam. Posit.* & poterit agere de inoffi. test. extraneis institutis: vt supra de inoffic. test. l. posthumus. non tamen perisse videtur: vt supra eo. l. anniculus. §. falsum. & facit infra eo. l. intelligendum. Accursius.
l *Triplici. Coniunctio.* inter hæredes, vel legatarios proprietatis vel vsusfruct. Accursius.
m *Re.* tantum. Accursius.
n *Per se.* id est ita quòd nó verbis. & est exemplum quãdo duo

ff. Nouum.

vagitu nouum, non humanæ figuræ, sed alterius magis animalis[a] quàm hominis partum: an quia enixa est, prodesse ei debeat? Et magis est vt hæc quoque parentibus prosint. Nec enim est qđ eis imputetur, quæ qualiter potuerunt, statutis obtemperauerũt:[b] neque id quod fataliter[c] accesit, matri damnũ iniungere debet.

CXXXVI. IDEM libro quinto ad legem Iuliam & Papiam.

Generi appellatione, & neptis & proneptis[d] tã ex filio quàm ex filia editarum, cæterarumque maritos contineri manifestum est.

CXXXVII. PAVLVS libro secundo ad legem Iuliam & Papiam.

Ter enixa[e] videtur etiã quæ trigeminos† pepererit.

† tergeminos

CXXXVIII. IDEM libro quarto ad legem Iuliam & Papiam.

Hæreditatis appellatione, bonorum quoque possessio continetur.[f]

CXXXIX. VLPIANVS libro septimo ad legem Iuliam & Papiam.

Ædificia[g] Romæ fieri etiã ea videntur, quæ in continentibus Romæ ædificiis fiant. Perfeciſſe ædificium is videtur, qui ita cõsummauit, vt iam in vsu esse possit.[h]

CXL. PAVLVS libro sexto ad legem Iuliam & Papiam.

Episse[i] quis intelligitur, quamuis alij adquisiuit.

CXLI. VLPIANVS libro octauo ad legem Iuliam & Papiam.

Etiam ea mulier cum moreretur creditur filium habere, quæ exciso vtero edere possit:[k] necnon etiam alio casu mulier potest habere filiũ, quẽ mortis tempore non habuit: vt puta eum qui ab hostibus remeauit.

CXLII. PAVLVS libro sexto ad legem Iuliam & Papiam.

Triplici modo coniunctio[l] intelligitur. aut enim re[m] per se[n] coniunctio contingit: aut re & verbis; aut verbis tantum. nec dubium est quin coniuncti sint, quos & nominum & rei complexus iungit: veluti, *Titius & Mæuius ex parte dimidia hæredes sunto.* vel ita, *Titius Mæuiusq; hæredes sunto.* vel *Titius cum Mæuio ex parte dimidia hæredes sunto.* Videamus autem ne etiam si hos articulos[q] detrahas, &, *que, cum*, interdum tamen coniũctos[r] accipi oporteat: veluti, *Lucius Titius Publius Mæuius ex parte dimidia hæredes sunto.* vel ita:[s] *Publius Mæuius Lucius Titius hæredes sunto:*[t] *Sempronius ex parte dimidia hæres esto.*[u] vt Titius & Mæuius veniant in partem dimidiam, & re & verbis coniuncti videantur.[x] *Lucius Titius*[y] *ex parte dimidia hæres esto: Seius ex parte qua Lucium Titium hæredem instituit, hæres esto: Sẽpronius ex parte dimidia hæres esto:* Iulianus dubitari posse [ait,] tres semisses[z] facti sint, an Titius in eundem semissem cum Gaio Seio institutus sit. Sed eo[a] quòd Sempronius quoque ex parte[b] dimidia script' est, verisimilius esse in eundem semissem duos[c] coactos, & coniunctim hæredes scriptos esse.

CXLIII. VLPIANVS libro nono ad legem Iuliam & Papiam.

A instituuntur separatim in eadem hæreditate: vt supra de leg. iij. l. re coniuncti. j. respon. & j. eo. hac. l. in fi. verbis ita, quòd non re: vt instituo Titium & Seium pro æquis partibus: vt. ff. de leg. iij. l. re coniuncti. ij. respon. re & verbis, quando vtraque coniunctio interuenit, verborũ scilicet & rei. & hoc subiicit, nec dubiũ &c. nam mediũ casum reassumit.

B

C

D

o *Veluti.* iũgit nominum complexus, veluti &c. nam hic ponit de coniunctis verbis tantũ: vt probant illa verba, ex parte dimidia: vt ff. de leg. iij. l. re coniũcti. ij. respõ. Azo. quasi de alia dimidia vn', de alia alius sit institutus. & sic etiã exponit tertium respon. j. vel Titius cum Mæuio &c. at mediũ de coniuncto re & verbis habes necesse intelligere. tu dicere potes vt de coniunctis re & verbis hæc tria dicta dicãt, siue per &, siue per que, siue per cũ. & intelligas de dimidia, scilicet eadé tã in primo, quàm in. iij. respõ. & j. §. pe. ibi, vel ita, Publi' Mæui' &c. vt supra de le. ij. l. Mæuio. in prin. Accursius.
p *Sunto.* isti re & verbis sunt coniuncti.
q *Articulos.* id est cõiunctiones. Accursius.
r *Coniunctos.* re & verbis: vel verbis tantum. nã tria exempla ponit vbi detrahitur coniũctio vsque in fi. primũ veluti &c. in quo est coniunctio re, nó verbis: cum dicat dimidiã, secũdum Azo. Vel dic, re & verbis cõiunctos: & dimidia dic eadẽ, vt modo dixi. Et no. quòd hoc primum nõ soluit, sed dic cũ sit soluta oratio, quòd accipitur, p coniuncta: vt supra eo. l. sæpe. §. cum vero dicit. P. Accursius.
s *Vel ita.* secundũ rñ.
t *Sunto.* aliàs esto. isti re tantum.
u *Esto.* repete videamus an oporteat eos accipi cõiũctos re & verbis: scilicet, vt Titius &c. sic non soluitur quæstio: solues tamen vt & superiorem proximam. vel dic secundo hæres esto. & R. vtique videntur cõiuncti: vt Titius &c. & sic est solu. hic.
x *Videantur.* Sẽpronius vero sit ab eis disiũct' re & verbis. Ac.
y *Lucius Titius.* tertium responsum, vbi detrahitur coniunctio.
z *Tres semisses.* in hoc vltimo casu: & erat causa dubitationis, quia si illud qua, faceret relationem simplicem, fierent tres semisses, sed facit personalem. sic ergo videtur inter eos diuidere, quémadmodũ si dixisset, Lucio Titio fundum, & hoc amplius Seio. x. vt supra de leg. iij. l. si sic. Accursius.
a *Sed eo.* responsio.
b *Ex parte.* scilicet separatim re & verbis.
c *Duos.* scilicet primos: tertius vero nullo modo eis coniunctus est: vt. ff. de hære. insti. l. Julian' quoq; nec enim re vel verbo cõiungunt hũc tertium: vt &. ff. de lega. ij. l. Proculo. in fi. licet in eo. tit. l. Mæuio. in prin. videatur contra. sed expone eam vt ibi no. Et arg. ff. de vsufru. ac. l. pe. Et ex prædictis not. quòd alij sunt cõiuncti re & verbis, qui in solidum venientes, faciunt sibi partes concursu: vt. ff. de leg. iij. l. re coniuncti. Alij tantum re: & alij tã-

BIU Cujas

tum verbis. sed in.C.de cadu.tol.per totam.l. soli primi dicũtur coniuncti,non secundi vel tertij.Item not.quòd quidã dixerunt, verbis tantum coniunctos non habere ius accrescẽdi: quia in illo tit.de vsufru.ac.non dicitur nisi de re coniunctis: sed male:vt ff.de leg.j.l.si duobus.§.fina.& de leg.ij.l. Mæuio.in prin.secundũ Azo.Et plenius no. hanc materiam.ff.de vsufru.ac.l.j.in fi.

a *Id apud. Habetur enim.*i.haberi videtur:vt &.j. titu.j.l. qui autem. & hoc secundũ vnã significationẽ verbi habere, id est domiiniũ habere:vt.j.eo. tit. l.habere. &.ff. de verb. obli.l. stipulatio ista.§. habere.&.ff. de acquir. re. do.l. rem in bonis. sed verbum penes, strictius ponitur: vt supra eo.l.penes. Accursius.

† *Habemus hic tex. val de no.ad p-bãdũ qualiter aliqua sit cõcubina alicuius. Bolog.*

† *Vide Lauren. Val. lib. elegan. 6.c.48.*

b *Asurius.* aliàs Masuri:& aliàs,Libro memorialiũ incipit lex ista.

c *Honestiore.*s.nomine quàm pellicem,& propriere quàm amicã: cũ amica non sit ex inhoneста causa:vt hic, &.j. l.latæ.§.amicos.

d *Appellari.* scilicet scribit Masurius.

e *Vxor.*s.alia mulier, non pellex.

f *Quosdã.* scilicet vocare ait,scilicet Granio inter quos erat Masurius in princ. huius legis. Accursius.

g *In domo sit.* scilicet alicuius,qui nullam habet vxorem.

h *Pallacen.*i. concubinam. & sic cõcordat cum Masurio.

i *Virilis.*scilicet partis. da exemplũ: Si duo sunt instituti in viriles partes,quorũ vnus decesserat,vel post decessit ante aditã hæreditatem:totum habebit superstes. sic &.C. de hære. instit.l.ij. Sed proprie virilis,id est ęqualis:vt.ff.de leg.præstan.l. virilis. in princ. Accursius.

k *Soceri.* Prohibẽtur nuptię inter tales. exponit ergo q sũt: vt ff.de ri.nup.l. adoptiu°. §. videamus. Item prohibentur quidam tertio edicto postulare pro his personis: excipitur:vt.ff.de postu.l.j.§.ait prætor.&.§.fi. &.l.cui.§. item Pomponius.& facit.ff.eo.l.nurus.&.l.gener. Accursius.

l *Qui in continẽtibus.* facit.ff.eo.l.collegarũ.§.j.&.ff.eo. vt Alphenus.&.l.ædificia.&.l.ij.& quod ibi no. Accursius.

m *Non est sine.* Pone exemplum.C. de condi.inser.l.j. vbi instituit te hæredem:& rogaui te vt reddas Titio si decesseris sine liberis.sufficit filia,& etiam neptis vna:vt hic,& ibi.& facit.ff.de lega.ij.l.cum pater.§.rogo.

n *Enunciatio.*id est,id quod per enunciationem significare volumus:siue vnus,siue plures sunt liberi.

o *Profertur.*scilicet si iste habet liberos. Accursius.

p *Pugillares.*vt supra commo.l.in commodato.§.sicut.

q *Codicilli.* quandoque hoc fallit in codicillis:quia in singulari numero proferũtur:vt in ar.cõtra.C.de sac.san.eccle.l.generali.

ID apud se quis habere videtur, de quo habet actionem. Habetur enim [a] quod peti potest.

CXLIIII. PAVLVS libro decimo ad legem Iuliam & Papiam.

MAsuri[b] scribit†libro memorialiũ,pellicem † apud antiquos eam habitã, quæ cùm vxor nõ esset, cum aliquo tamẽ viuebat: quam nunc vero nomine amicam, paulo honestiore[c] concubinã appellari.[d] Granius Flaccus in libro de iure Papiriano scribit, pellicem nunc vulgo vocari, quæ cum eo cui vxor[e] sit,corpus miscеat:quosdam[f] eam, quæ vxoris loco sine nuptiis in domo[g] sit: quam παλλακὴν[h] Græci vocant.

CXLV. VLPIANVS libro decimo ad legem Iuliam & Papiam.

VIrilis[i] appellatione interdum etiam totam hæreditatem contineri dicendum est.

CXLVI. TERENTIVS CLEMENS libro secundo ad legem Iuliam & Papiam.

SOceri[k] [&] socrus appellatione, auum quoque & auiã vxoris vel mariti contineri respondetur.

CXLVII. IDEM libro tertio ad legem Iuliam & Papiam.

QVi in continentibus[l] vrbis nati sunt, Romæ nati intelligantur.

CXLVIII. GAIVS libro octauo ad legem Iuliam & Papiam.

NOn est sine[m] liberis, cui vel vnus filius, vnáve filia est.hæc enim enunciatio[n] *habet liberos: non habet liberos*: semper pluratiuo numero ꝓfertur,[o] sicut & pugillares,[p] & codicilli:[q]

CXLIX. IDEM libro decimo ad legem Iuliam & Papiam.

NAm quem sine liberis esse dicere nõ possumus:[r] hũc necesse est dicamus liberos habere.

Minus recipit etiã qui nihil recipit. Bar.

CL. IDEM libro nono ad legem Iuliam & Papiam.

SI ita à te stipulatus fuero: *quanto minus à Titio consecutus fuero,tantum dare spondes?* nõ solet dubitari,[s] quin si nihil à Titio fuero consecutus,totum debeas quod Titius debuerit.

CLI. TERENTIVS CLEMENS libro quinto ad legem Iuliam & Papiam.

DElata[t] hæreditas intelligitur, quam quis possit adeundo consequi.[u]

CLII. GAIVS libro decimo ad legem Iuliam & Papiam.

HOminis[x] appellatione † tã fœminã quàm masculum contineri non dubitatur.

CLIII. TERENTIVS CLEMENS libro vndecimo ad legem Iuliam & Papiam.

INtelligendus est mortis tempore fuisse,[y] qui in vtero relictus est.

CLIIII. MACER libro primo ad legem viceſimam.

MIlle passus[z] nõ à miliario† vrbis,sed à cõtinentibus[a] ædificiis numerandi sunt.

CLV. LICINNIVS RVFINVS libro septimo Regularum.

PRoximi[b] appellatione etiã ille cõtinetur,qui solus est.

CLVI. IDEM libro decimo Regularum.

MAiore parte[c] anni posse-disse quis intelligitur, etiã si duobus mensibus possederit, si modò aduersarius eius aut paucioribus diebus, aut nullis possederit.

CLVII. AELIVS GALLVS libro primo de verborum,quæ ad ius pertinent,significatione.

PAries est, siue murus[d] siue maceria est.Item via est,siue

A & iũge.l.sequẽ.cũ ista.ecõtra quãdoq; singularis oratio plura significat:vt.j.e.l.ĩ vsu.& fa.ff.de li.& posth.l. Titi° ĩ prĩ.

r *Am. Non possumus.* vt quia habet vnum filium. Accursius.

s *Ita.* Dubitat.quia pluribus legibus colligitur:vt.ff.de sol.l. si decem.& de verb.obli.l.decẽ.& si cer.pe.l.fi. Item & quia verbũ minus continet etiã vbi nõ est:vt.ff.eo. l.verbũ,amplius.in fi.

t *Delata.* Vt si pure delata sit.

u *Consequi.* per se vel per alium.per filiũ, vel seruũ. Et da exemplũ vt.ff.de acqui. hære.l.is qui hæres. vbi demum delata potest adiri, & repudiari:vnde conditionalis tantũ non dicitur delata, vt ibidem dicitur, ar.ff. de leg.ij. l.si ita re.§. sub conditione.Bo. possessio dicitur delata,cũ decreta est:vt.ff.de suc.edi.l.j.§. decretalis.

x *Hominis.* Pone exemplũ vt.ff.vi bono.rap.l.ij.in prin. vbi dicitur hominibus coactis. & est verũ quod † *Appellatione hic dicitur figura vocis & significatione:* vt *mis,cõtinetur masculus & fœmina.* ff.eo.l. quisquis mihi.vnde min° bene inducuntur cõcordãtiæ quæ dicunt masculum cõcipere fœmi.vt.j. eo.l. §. *deinde ei* pronunciatio. &.ff. eo. *gãt. ĩ verb.* l.j. Accursius. *virũ prag.*

y *Intelligendus. Fuisse. san.in contrarium est* num est: vt.ff.eo.l. etiã ea. si pater, & tunc idẽ cum de suo commodo quæritur: vt.j.eo.l. qđ si quis. dixi mus. & .ff. de statu homi.l.qui in vtero. *text.in ca. hæc imago. ff.e.g.§. in.c. si quis. aut mulier.*

z *Mille passus.* Pone exemplũ in prę fecto vrbis, qui habet iurisdictionẽ vsq; ad.c. miliaria. ex quo loco incipiũt numerari, hic exponit: vt.ff. de offic. præfect.vr.l.j.§. cũ vrbẽ. & dic q mille passus faciunt miliare: vt colligitur.ff. si qs cau. l.j.Accursius. *vi.Cõtra tamẽ est re vrbis, vt hic, bus. in glo. alle. & ad praditles tex. in cõtrariũ allegatus.vide quid sit quæstio.q.*

a *Continentibus.* Roma enim cõtinentibus ædificiis finitur, seu terminatur: vt.ff.eo.l.ij.& l.vt Alphenus. &.l. ædificia.&.l.qui in continentibus. *maiores expressimus di.i clemẽ. l.quæst.16. debami. & quæstio.q.*

b *Proximi.* da exemplum vt.ff.eo.l.proximus.&.j.eo.in vulgari.ij.respõ.& idem in verbo optimus,& verbo maximus:vt infra eo.l.illa verba.idẽ in verbo supremus:vt.j.eo.l. in vulgari.

† *Quid sit miliarium, vide apud Ant. Aug. lib.4.c.7.*

c *Maiore parte.* Pone exemplum, olim in interdicto vtrobi: vt.ff.vtrobi.l.j.in princip.& insti.de interdi.§. vtrobi. Et no.de maiori parte anni, hodie sufficit si tempore litis contestatæ possideat:vt ibidem.

Quantum ad iuris. hic erat rubrica antiqua,de iis quæ pertinent ad iuris significationem. Accur. *ADDITIO.* Prius incipiebat hæc lex, Quantum ad iuris pertinet significationem,Paries.quod innuit glossema.

d *Murus.*cũ cæmẽto:maceria sine cęmẽto.sic accipitur.ff.cõmunia prædio.l.si precario. Et erit exemplum vbi dicitur q medio pariete vna domus fiũt duæ: vt.ff.cõmunia prædio.l.si quis duas.

Semita.

BIU Cujas

semita [a] siue iter est. [b]

Sæpe numero singulari vimur pro plurali: vt Liuius, Militem Romanum apud Cānas Hānibal cecidit, id est milites Romanos. h. d. Alia exempla sunt in textu.

CLVIII. CELSVS libro vicesimoquinto Digestorum.

IN vsu iuris [c] frequenter vti nos Cascelli' ait singulari appellatione, cū plura generis eiusdem significare vellemus. nā multum hominem veniſſe Romam, & piscem vilem esse dicimus. Item in stipulando satis habemus hæredem* cauere, *si ea res secundum me hæredémve meum iudicata erit.* & rursus, *quod ob eam rem te hæredémve tuum.* [d] nempe [e] æque si plures hæredes sint, cōtinentur stipulatione.

CLIX. VLPIANVS libro primo ad Sabinum.

ETiam [f] aure os nummos æs dicimus.

Appellatione cæterorū, & reliquorum, etiam omnes continentur. Exempla sunt in litera. Bartolus.

CLX. IDEM libro secundo ad Sabinum.

CAeterorum & reliquorum appellatione etiam omnes continentur: vt Marcellus dixit circa eum cui optio serui legata est, cæteri [g] Sempronio. nā tentat, [h] si non optet, omnes ad Sēpronium pertinere.

CLXI. IDEM libro septimo ad Sabinum.

NOn est pupillus [i], qui in vtero est. [k]

CLXII. POMPONIVS libro secundo ad Sabinum.

IN vulgari [l] substitutione qua ei qui supremus morietur, hæres substituitur: rectè substitutus etiam vnico intelligitur, exemplo [legis] duodecim tabularū, ex quibus proximus [m] adgnatus & solus [n] habetur. ℣ Si qs ita in testamento scripserit: *Si quid filio meo acciderit, Damas seruus meus liber esto.* mortuo filio Damas liber erit. licet enim accidat* & viuis, [o] attamen vulgari [p] sermone etiam mors significatur.

Glossa ponit casum.

CLXIII. PAVLVS libro secundo ad Sabinum.

ILla verba, [q] *optimus maximusq;* vel in eū cadere possunt, qui solus est. Sic & circa edictum prætoris supremæ [r] tabulæ habentur & solæ. ℣ Pueri appellatione etiā puella significatur. [f] nam & fœminas puerperas [t] appellāt recētes ex partu: & Græcè παιδίον cōmuniter appellat. [u]

CLXIIII. VLPIANVS libro quintodecimo ad Sabinum.

NOmen filiarum & in posthumam cadere, quæstionis non est: [x] quamuis posthumæ [y] non cadere in eam [z] quæ iam in rebus humanis sit, certum sit. ℣ Portionis [a]*† nomen nō semper dimidiū significat: sed ꝑut est adiectum. potest enim iubere* aliquis & maximā [partē] [b] partiri, potest* & vicesimam, & tertiam, & prout libuerit. [c] sed si non fuerit portio adiecta, [d] dimidia pars debet. ℣ Habere, [e] sicut peruenire, cum effectu accipiendum est.

CLXV. POMPONIVS libro quinto ad Sabinum.

VEniſſe f* ad hæredem nihil intelligitur, nisi deducto ære alieno.

CLXVI. IDEM libro sexto ad Sabinum.

VRbana [g] familia, & rustica, non loco, [h] sed genere

a *Concor. tex. in ca. is cui. §. si vero. cum ibi no. de præben. lib. 6. & ad id qđ sequitur in glo. concor. tex. C. c. plurales. cū gl. & no. eo. li. de reg. iur.*

* *de hærede Flo.*

b *Iter est.* Id ergo quod est iter, dicitur via, vt hic, & supra de ser. rusti. præd. l. certo. §. si totus. in fi. & de ser. l. si tam angusti. & hoc improprie. proprie autem differunt: vt insti. de serui. §. j. ij. & iij. quæ sunt contra.

c *In vsu iuris.* stricti. q. d. dum iura legimus, plerunque singularem numerum inuenimus pro plurali: [a] vt in exemplis huius. l. & ecōtra pluralé pro singulari: vt. ſ. eo. l. nō est. Et not. ſ. de pe. hære. l. diuus. in fi. Accursius.

d *Tum.* dare oportebit, promittis.

e *Nempe.* id est certe.

f *Etiam.* Dicit quòd appellatione æris cōtinetur & aurum: vt cū dicimus æs alienū: vt. j. eo. l. cedere. §. æs. & ſ. eo. l. subsignatū. §. bona. & C. de bo. quæ lib. l. vbi autē. Quandoque ponitur stricte pro eo quod est simile auro: vt. ſ. de pig. act. l. j. & de contrahen. emp. l. in venditionibus. §. inde quæritur.

g *Cæterorū. Cæteri.* vel reliqui: vt. ſ. de opt. leg. l. cū optio. & fa. C. de hære. insti. l. ij. & ſ. eo. l. post reliquorū. & quod ibi no.

h *Nam tentat.* scilicet dicere Marcell⁹. Azo.

i *NOn est pupill⁹.* sed esse sperat. Ac.

k *In vtero est.* existimatur enim viscerum pars: vt. ſ. de ven. inspic. l. j. §. ex hoc rescripto. nec ob. ſ. de vsuca. l. si aliena. §. Scæuola. quia ibi in nato, qui nō est portio matris: hic in nascituro. vel dic vt ibi. Item arg. contra. j. eo. l. quod dicimus. & ſ. de iniust. test. l. iij. §. sed cum. Tutor etiam ei datus non tenetur vt tutor: nisi nascatur, & tunc gerat: vt. ſ. de neg. gest. l. cum pater. Acc.

l *IN vulgari.* id est in pupillari, quę ratione substituti dicit vulgaris, eo quòd quilibet substitui potest. ratione vero eius cui substituit, est pupillaris. & da exemplum. ſ. de reb. du. l. qui duos. §. nā & qui vnicum. vbi dicitur, etiam qui vnicum filium habet pupillum, potest ei substituere his verbis: Titium substituo ei filio qui supremus moriatur. & sic supremus non ponitur respectiue: vt. j. l. illa verba. Sed in propria significatione non dicitur nisi quando plures sunt: & ius legitimarum hæreditatum inter eos vult seruari: vt supra de vul. subst. l. vel singulis. & insti. de pupil. sub. §. singulis. sed ne fatuum putes per omnia fuisse testatorem, pone quòd cum iam nato substituit nascturum, qui tamen postea natus non esset. Ac.

m *Proximus.* scilicet filio.

n *Solus.* vt. ſ. eo. l. proxi. & l. proximus. & quod ibi not.

o *Viuis.* dicitur accidere viuis, quādo aliquod infortunium eis aduenit: tamen & morientibus similiter accidit: hic tamen sola mors, vt dicit. & probatur hoc idem quòd sola mors cōtineatur, eum dicitur acciderit: vt. ſ. depo. l. publia. in prin. & insti. de dona. §. j. & supra de leg. iij. l. vxore. §. Seia. Accursius.

p *Vulgari sermone.* aliàs vulgi opi. & aliàs vulgi sermone. sic. ſ. eo. l. annicul⁹. & de fun. instru. & instr. le. l. cū de lanionis. §. asinā.

q *ILla verba.* Pone lego vel promitto tibi fundū meū optimum maximūq;: vt. j. eo. l. non tantū. nā licet vnū tantū habeat, valet legatū: & hoc improprie: cū sit superlatiuum & respectiuū. & facit. ſ. eod. l. proxi. & quod ibi dixi.

r *Supremæ.* ex quibus permittitur bo. pos. secundū tab. vt. ſ. de bo. pos. secundū tab. l. j. §. j. & hoc improprie, cum sit superlatiuū & relatiuum & respectiuum: vt. ſ. eo. l. proxi.

f *Significatur.* quia masculinum &c. vt not. ſ. eo. l. j.

t *Puerperas.* Sed quæ est probatio hæc? Rñ. bona & mirabilis. eū enim dicatur puerpera, licet puellā recēter peperit: patet ꝙ puer in illo nomine puerpera puellam significat: quo tēpore nec ad iudiciū ire tenetur: vt. ſ. si quis cau. l. ij. §. fi nō ꝓpter.

u *Appellatur.* tā masculus quàm fœmina.

x *NOmen. Non est.* vt si lego filiabus: & posthumis filiabus videor legare: vt. ſ. de leg. j. l. qui filiabus. in prin. Item si do tutorē filio meo: vt insti. qui da. tu. pos. §. fi. sed non est ecōtra, ꝙ appellatione posthumæ cōtineatur nata: vt subiicit. & sic est econtra insti. qui da. tu. pos. §. fi. ibi, plane si posthumi. Sol. ibi intelligūtur appellatione posthumorum cæteri liberi, scilicet nepotes posthumi, non autem nati. Alij dicūt ibi speciale in tutore, vt appellatione posthumi contineantur nati. prima placet.

* *Flo. partitionis*

† *Appellatione portionis simplicis ter, venit pars dimidia.*

* *Flo. iubere*

* *Flo. posse*

y *Posthumæ.* ſ. nomē.

* *Hal. peruenisse.*

z *In eam.* ſ. filiam.

a *Portionis.* aliàs partitionis.

b *Partem.* aliàs maximā partem, scilicet iubere præstari & posse &c. aliàs maximā partiri: & tunc sub. parte. q. d. potest iubere diuidi & præstari posse vicesi. &c. scilicet iubere diuidi & præstari posse. vel dic maximam posse &c. scilicet in paruam: & sic subaudies semper.

c *Et prout libuerit.* scilicet proferenti.

d *Adiecta.* habes exemplū. C. de iure emphy. l. j. & instit. loc. §. adeo. item. ſ. de vsufru. l. etiam.

e *Habere.* pone exemplū in stipulatione, licere habere: vt. ſ. de verb. obl. l. stipulatio ista. in prin. &. §. habere. &. j. eo. l. habere. & fa. ad verbum, peruenire. ſ. eo. l. aliud est. ij. rñ. & qđ ibi no. Ac.

f *VEntisse.* quātū ad legata, nō quo ad æs alienū: vt. ſ. ad Treb. l. j. §. is qui quadringenta. &. C. de iur. deli. l. scimus. §. j. & fa. cit. ſ. c. l. aliud est. &. ſ. quod cū eo. l. si filio⁹. §. fi. &. ſ. eo. l. subsignatum. §. bona. & supra ne quis eum qui in ius voc. l. pe. §. docere.

g *VRbana.* pone exemplum: si testator legauerit familiam vrbanam vel rusticam: qui contineantur in qualibet familia: vt. ſ. de leg. iij. l. seruis vrbanis.

h *Nō loco.* aliàs nō genere, sed loco. & aliàs nō loco, sed genere, scilicet

scilicet ministerij:& hæc vera.nã licet in prędiis rusticis sit,si tamen opera rustica non faciat,de vrbana familia est: vt.d.l.seruis. sic & prædiũ rusticum discernitur ab vrbano,non loco, sed qualitate:vt.j.eod.l.vrbana prædia.&.C.de prædi.mino.l.si prædiũ.

a *Aliquis.* scilicet seruorũ vrbanorũ hactenus, nunc dispẽsator seruorũ, scilicet rusticorũ. non esse numero vrbanorũ, scilicet deinceps:veluti &c.

b *A villico.* quantum ad habitationẽ: sed in dispẽsando distat. nam villicus non dispensat, sed fructus congregat: vt supra de instr.l.si cũ villico.

c *Insularius.* qui insulas custodit.

d *Ex numero familiæ.* scilicet videamus quẽ in qua familia numerauit & tenuit: vt &.d. l.seruis.§.j.ij.&.iij.

e *Ex vicariis.* vt si seruo vrbano rusticũ pro vicario assignauit:& is vicarius vrbanus videatur. Azo. & facit infra eo.l.is qui natus.

f *Pernoctare.* pone exẽplum ex lege supra de off.presi.l.illud.& pernox dicitur, qui tota nocte vigilat.Accur.

g *Per.* sic aliàs de: vt supra depositi. l. j. in prin.Accursius.

h *Carbonum. Materiam.* scilicet carbonum: vt astellæ, siue ligna.nõ sunt ergo carbones: sed nec sunt ligna ad coquendum vel calefaciendũ, quæ proprie sunt ligna: sed ad carbones sunt materia. sic probatur supra de leg.iij.l.ligni.in princ. &.§. si lignum. sic ergo appellatione materiati non continetur materia: vt hic. vnde appellatione libri non continentur chartæ:vt supra de leg.iij.l.librorum.§.quod tamẽ.Nec ecõtra appellatione materiæ continetur materiatum: vt de leg.iij. l.seruis.R.

i *Sed an lignorum.* s.appellatione continetur materia carbonum.

k *Proprium genus.* scilicet titionum. Accur.

l *Sulphurata.* scilicet ligna,vt melius ardeãt: & in hostium castra iaciantur.Accursius.

m *Definitionem.* vt habeant proprium genus.vel dic ecõtra,id est ad lignum trahantur:quod verius est secundum Azo.

n *Parata.* scilicet ligna, vt lumen ministrent discumbentibus: vt sit in montanis,& etiam in Prouincia.Accursius.

o *Voluntas.* testantis, vel aliàs contrahentis.

p *Nuclei sunt.* in his idem est, vt lignorum appellatione non cõtineantur,quia non indifferenter cum aliis lignis habentur: immo ob aliquod speciale, puta medicinalem ignem, vel suffumigationem,non ob coquinam.Accursius.

q *Strobili.* nuces sunt pineæ,à quibus nuclei sunt extracti:& indifferenter vtimur eis pro lignis.& habes hoc de verbo ad verbũ supra de leg.iij.ligni.§.sed si.vsque in fin.

distinguitur.potest enĩ aliquis[a] dispensator non esse seruorum vrbanorũ numero:veluti is qui rusticarũ rerum rationes dispẽset,ibique habitet, non multum abest à villico.[b] Insularius[c] autem vrbanorũ numero est. Videndum tamẽ est,ipse dñs quorũ loco quemq; habuerit:quod ex numero familię[d] & vicariis[e] apparebit. ℣ Pernoctare[f] extra vrbẽ intelligendus est, qui nulla parte noctis in vrbe est. *per*[g] enim totam noctem significat.

CLXVII. VLPIANVS libro vicesimoquinto ad Sabinum.

CArbonũ appellatione materiam[h] non contineri. sed an lignorum?[i] Et fortasis quis dicet,nec lignorum. non enim lignorũ gratia [testator] habuit Sed & titiones, & alia ligna cocta ne fumum faciant,vtrum ligno, an carboni, an suo generi annumerabimus? Et magis est vt proprium genus[k] habeatur. Sulphurata[l]* quoque de ligno, æque eandem habebunt definitionem.[m] Ad faces quoque parata,[n] nõ erunt lignorum appellatione cõprehensa:nisi hæc fuit voluntas.[o] Idem & de nucleis oliuarum, sed & de balanis† est: vel si qui alij nuclei [sunt.][p] De pinu autem integri strobili,[q]† ligni appellatione continebuntur.

CLXVIII. PAVLVS libro quarto ad Sabinum.

PAli[r] & perticæ in numerum materiæ redigendi sunt: & ideo lignorum appellatione nõ continentur.

CLXIX. IDEM libro quinto ad Sabinum.

NOn tantũ in traditionibus, sed & in emptionib' & stipulationibus & testamẽtis adiectio hæc, *Vti optimus maximúsque est:* hoc significat, vt liberũ præstetur prædium, non vt etiam[f] seruitutes ei debeantur.[t]

CLXX. VLPIANVS libro trigesimotertio ad Sabinum.

HAeredis appellatione omnes[u] significari successores credendum est, etsi verbis non sint expressi.

CLXXI. POMPONIVS libro sextodecimo ad Sabinum.

PErueniſſe ad te rectè dicit, quod per te ad aliũ peruenerit:vt in hæreditate à liberto[x] p patronũ filiũfamilias patri ei' [y] adoptiuo adquisita respõsũ est.

CLXXII. VLPIANVS libro trigesimooctauo ad Sabinum.

LIberti[z] appellatione etiam libertam contineri placuit.

CLXXIII. IDEM libro trigesimonono ad Sabinum.

COllegarũ appellatione hi continentur, qui sunt eiusdem[a] potestatis.[b] ℣ Qui extra[c] continentia vrbis est, abest: cæterùm vsque ad continentia nõ abesse videbitur.

CLXXIIII. IDEM libro quadragesimosecundo ad Sabinum.

ALiud est[d] promittere furẽ non esse: aliud furto noxáque solutum. Qui enim dicit furem nõ esse, de hominis proposito loquitur: qui furto noxáque solutum,nemini esse furti obligatum promittit.

CLXXV. POMPONIVS libro vicesimosecundo ad Sabinum.

FAciendi[e] verbo, reddendi etiam causa continetur.

CLXXVI. VLPIANVS libro quadragesimoquinto ad Sabinum.

SOlutionis[f] verbo satisfactionem[g] quoque omnem accipiendam placet. Soluere dicimus eum, qui[id]fecit quod facere promisit.

CLXXVII. IDEM libro quadragesimoseptimo ad Sabinum.

r *Pali.* idem supra de leg.iij.l.pali.& de fundo instructo.l.instrumenta.Accursius.

s *Non tantum. Non vt etiam.* ad hoc.ẽ.de leg.j.l.seruo legato.§. si fundus.& de euic.l.pe.&.ẽ.eo.l.qui vti.vbi plene dixi.

t *Debeantur.* à fundis vicinis.Accursius.

u *Haeredis. Omnes.* primos & vlteriores: vt.ẽ.eo.l.hæredes.& de leg.iij.l.si plures gradus. &.C.de vsufruc.l.antiquitas. Itẽ iuris ciuilis & prætorij: vt.ẽ.eo.l.hæreditatis. sed improprie hic vltimus:vt ibi dixi.

x *Peruenisse. Alibert.* defuncto.

y *Patri eius.* scilicet patroni adoptati.sic.ẽ.e.l.cepisse.& qđ ibi dixi: licet nec momento steterit penes te: vt.ẽ. de adqui. hær.l.placet. de adoptiuo dic.i.de arrogato:quia cũ erat sui iuris, eũ manumisit.Alij dicunt,patri eius,scilicet liberti.nam sic ponunt q̃ filiusfam.miles seruum manumisit: hic libertus à patre eiusdẽ militis postea est adoptatus. Sed quomodo potuit tenere adoptio: vt supra de sta. ho.l.fi. & de adop.l.si pater.in fi. & de in ius vo.l. sed & si.§.ij? Respõ.tenuit per principem: vt supra de sta.ho.l.ij.

z *Liberti.* Prædio legato libertis, liberti & libertæ continentur:vt.ẽ.de leg.ij.l. cũ pater.§. cũ inter. & facit.ẽ.eo.l.patroni. & quod not.ẽ.eo.l.j.Acc.

a *Collegarũ. Eiusdẽ.* id est qui habẽt similem potestatem.

b *Potestatis.* vt duo cõsules: vt supra de offic. proconsu.l.j.§.j. & supra de manu. vin.l.apud filium.§.apud collegam.Item & duo tutores.nam & ipsi potestatem habent. insti.de tu.§. tutela est. quãdoque tamen ponitur pro familiari socio: vt in Topicis Aristotelis.

c *Qui extra.* pone exẽplum supra de procu.l. & qui in foro. vbi videtur procurator absentis. Item facit supra eo.l.qui in continentibus. Et no.quòd multis modis dicitur absens:vt no.j.eo.l.absentem.Accursius.

d *Aliud est.* qui seruum vendit, debet promittere non esse furem sui,vel alterius rei. Item no.solutum esse: vt supra de act.empt.l.ex empto.§.& si ignorantis.Item si hæc adsunt,debet prædicere:vt.ẽ.de ædil.edic.l.quis sit fugitiuus.§.quod aiunt. &.l.si furtum.& de euic.l.Lucius.§.fin.

e *Faciendi.* quod me. causa factum erit &c. vt supra quod me. cau.l.j.in prin.exponit factũ & solutũ vel redditũ: vt in eo.tit.l.extat.&.j.eo.l.verbum facere. & not.vt dixi.ẽ.eo.l.licet.

f *Solutionis.* habes idem supra de sol.l.solutionis verbum.& dic vt not.supra eo.l.liberationis.

g *Satisfactionem.* in alia re ad voluntatem creditoris.Accur.

BIU Cujas

NAtura. *Mutationes.* terminorum dissimiliter acceptorum: vt ecce res diuinæ sunt in bonis nullius. sed quod in bonis nullius est, conceditur occupanti: ergos res diuinæ cõeduntur occupanti: quod est falsum. & terminus, nullius, dissimiliter in positione & assumptione ponitur. nam primo censura, secundo secũdum naturam. & plene de his no. j. ti. j. l. ea est.

b *Pecuniæ.* hic dic vt not. ff. eo. l. pecuniæ. & l. rei. Accur.

c *Iuris.* vendita hæreditate ipsum ius, non autem res de hereditate videtur vendi: vnde non præstatur euictio eis euictis: vt supra de hære. ven. l. ij. in prin. res ergo ipsæ non sunt hæreditas: vt hic, & supra de bo. pos. l. iij. §. hæreditas. & supra eo. l. hæreditatis appellatione. & de peti. hære. l. hæreditas.

† *De hac dictione vide Alexã. ab Alexã. lib. 4. cap. 15.*

d *Quod.* nomen.

e *Et decessionem.* id est deminutionẽ: sicut & peculium: vt supra de pecul. l. peculium nascitur.

f *Vel.* pro saltem.

g *Maximè fructib⁹.* vt supra de peti. hæred. l. item veniunt. §. fructus autem. & l. illud. §. prędo. & C. de peti. hære. l. si post motam. in fin. Maxime autem ideo dicit: quia ex aliis augetur: vt. ff. de peti. hęre. l. sed & si lege. §. augetur. & l. quod si oues. & l. ancillarũ. & l. post senatusc. & l. sequen.

h *Generale est.* id est quandoq; stricte, quãdoque large ponitur. Accursius.

i *Sit petitio.* & hoc modo accipitur supra de act. & oblig. l. actionũ genera. & C. de hære. vendi. l. fin.

k *Personales.* & sic stricte accipitur. ff. de actio. & obli. l. actio in personam. Accur.

l *Fideicõmissorũ.* quæ olim officio, non act. petebantur: vt insti. de fideicom. hęre. in prin. sed hodie etiam per actionem: vt. C. cõmunia. de leg. ij. Accur.

* *Flo. rusticæ magis custodiæ cõn.*

m *Aliæ sunt.* vt petitiones satisdationum, legatorum, & fideicommissorum, & dam. infect. sed hæc largissimo modo continẽtur actionis nomine: vt. ff. de actio. & obl. l. actionis verbo.

n *Debuit.* vel debere, vel debitorẽ esse, idem est. pone ergo exẽplum. ff. de fideius. l. fideiussor. §. fideiussor. & facit. ff. eo. l. creditores. & l. si cui. & quod ibi not. Accursius.

o *Sine ciuilis.* vt rei vindicatio.

p *Sine honoraria.* vt Publiciana. Accursius.

q *Persecutio.* de hac supra proxi. Accursius.

r *Inter hæc verba. Paret.* aliàs paret: & aliàs apparet. & da exemplum. ff. ad l. Aquil. si seruus seruum. §. tertio capite. & insti. de le. Aquil. in prin. Item aliud. ff. vi bo. ra. l. prætor ait, cuius dolo malo. §. hæc autem actio. Item aliud. ff. de dol. l. arbitrio. in prin. Item aliud. ff. si quis ius di. non obt. l. j. §. fi. Itẽ aliud. ff. qui satisda. cog. l. ij. §. fi. Item aliud. ff. de dam. infec. l. iiij. §. deinde. Accursius.

NAtura cauillationis (quam Græci σοφιστικὴν appellauerunt) hęc est, vt ab euidẽter veris per breuissimas mutationes[a] disputatio ad ea quæ euidenter falsa sunt perducatur.

CLXXVIII. IDEM libro quadragesimonono ad Sabinum.

PEcuniæ[b] †verbum non solùm numeratam pecuniam complectitur, verùm omnem omnino pecuniam: hoc est, omnia corpora. Nã corpora quoque pecuniæ appellatione contineri, nemo est qui ambigat. ¶ Hæreditas, iuris[c] nomen est, quod[d] & accessionem & decessionem[e] in se recipit. Hęreditas autem vel[f] maximè fructibus[g] augetur. ¶ Actionis verbum & generale est,[h] & speciale. Nam omnis actio dicitur (siue in personam, siue in rem sit) petitio.[i] Sed plerũque actiones personales[k] solemus dicere. Petitionis autem verbo, in rem actiones significari videntur. Persecutionis verbo extraordinarias persecutiones puto cõtineri: vt puta fideicõmissorũ,[l] & si quæ aliæ[m] sunt quæ non habent iuris ordinarij executionẽ. ¶ Hoc verbum, *debuit*,[n] omnem omnino actionem comprehendere intelligitur: siue ciuilis,[o] siue honoraria,[p] siue fideicommissi fuerit persecutio.[q]

CLXXIX. IDEM libro quinquagesimoprimo ad Sabinum.

INter hæc verba, *Quanti ea res erit*: vel, *Quanti eam rem esse paret*:[r] nihil interest. in vtraque enim clausula placet veram rei æstimationem fieri.

CLXXX. POMPONIVS libro trigesimo ad Sabinum.

TVgurij appellatione omne ædificiũ quod rusticæ * rei magis custodiendæ conuenit, quàm vrbanis[s] ædibus, significatur. Ofilius ait tugurium à tecto tanquã tegulariũ esse dictũ: vt toga, quòd ea tegamur.[t]

CLXXXI. IDEM libro trigesimoquinto ad Sabinum.

VErbum † illud *pertinere*, latissimè patet. nam & eis rebus petendis[u] aptũ est quæ dominij[x] nostri sint: & eis quas iure aliquo[y] possideamus, quãuis non sint nostri dominij. Pertinere ad nos etiam ea dicimus, quæ in nulla eorum causa sint, sed esse possint.[z]

CLXXXII. VLPIANVS libro vicesimoseptimo ad Edictum.

PAterfamilias liber peculiũ non potest[a] habere, quemadmodum nec seruus bona.[b]

CLXXXIII. IDEM libro vicesimooctauo ad Edictum.

TAbernę[c] appellatio declarat omne vtile ad habitandum ædificium: nempe * ex eo quòd tabulis claudatur.[d] *

CLXXXIIII. PAVLVS libro trigesimo ad Edictum.

INde tabernacula & cõtubernales[e] dicti sunt.

CLXXXV. VLPIANVS libro vicesimooctauo ad Edictum.

INstructam autem tabernam sic accipiemus, quæ & rebus & hominibus ad negotiationẽ paratis constat.[f]

CLXXXVI. IDEM libro trigesimo ad Edictum.

COmmendare[g] †nihil aliud est quàm deponere.

CLXXXVII. IDEM libro trigesimosecundo ad Edictum.

VErbum *exactæ pecuniæ*, non solùm ad solutionem referendum est, verum etiam ad delegationem.[h]

CLXXXVIII. PAVLVS libro trigesimotertio ad Edictum.

A s *Tvgurii. Vrbanis.* repete, conuenit.

t *Tegamur.* aliàs tegamur: & aliàs tegatur. & no. deriuationem & interpretationẽ cuiuslibet nominis in causis. sic enim argumentamur: tutor est, ergo tueri debet. vel, tuetur: ergo est tutor. Item testamentũ est testatio mentis. Aristoteles vocat hãc argumẽtationẽ ex denominatione: vel ex vi nominis, quam etymologiã dicimus. sed arg. contra infra eod. l. tabernæ.

u *Verbum illud. Petendis.* cum non possidemus. Accur.

x *Dominii.* vel quasi dominij.

y *Iure aliquo.* id est ti. vel ex causa pignoris: vel etiam si nullum habemus ius quantum est contra non dominum: vt. C. de rei vin. l. res alienas. & sic recte legitur. vel dic quòd hæc dictio quamuis, non refertur ad proximum dictum: sed superius: hoc modo: petentis inquam à nobis non possidẽtibus, quamuis &c. vt quia Publicianam vel hypothecariã habemus.

z *Possint.* vt quæ ex aliquo contractu nobis debentur. & fa. ad hanc. l. supra de eden. l. prætor. §. hoc edicto. &. §. pertinere. & supra quemadmo. testa. ape. l. ij. §. ad causam.

a *Paterfamilias. Nõ potest.* Intellige prout accipitur peculium supra de peculio. Et da exemplum. C. de inoffi. test. l. fin. in fin. si autẽ aliter accipias, potest habere: vt supra ad Trebel. l. cogi. in princip. & supra de le. iij. si chorus. §. j. quæ sunt arg. contra. quot modis dicitur: no. supra de peculio, in rubrica. Accursius.

b *Nec seruus bona.* de hoc da exemplum. ff. ex qui. cau. ma. l. recte.

c *Tabernæ.* da exẽplum. ff. de fundo instru. & instru. le. l. tabernam. vbi fuit legata taberna. Accur.

d *Claudatur.* dicitur taberna omne ædificium: sed extrà sumpta significatione.

e *Inde tabernacula & contubernales.* seruus & ancilla contubernio iuncti: vt. j. eod. l. libertorum. §. sed Papirius. vel socij in exercitu & in eodem tentorio: vt. ff. commo. l. rem mihi. §. j.

f *Instructam. Constat.* fa. ff. de fun. instr. l. tabernam.

g *Commendare.* Pone exemplum supra depositi. l. Lucius. & hoc in rebus. in hominibus autem ponitur pro laudare: vt supra man. l. si vero non remunerandi. §. cum quidam. Accur.

h *Verbum. Ad delegationẽ.* soluit enim qui delegat: vt supra ad Velle. l. quamuis. §. interdum. Azo. & per consequens creditor videtur exegisse, cum debitor sit liberatus: vt supra de tu. & cu. da. si probatum. & supra de fideius. qui debitorem. &. l. qui satisdare. in fi. & supra man. l. inter causas. §. abesse. Sed arg. cõtra. ff. so. ma. si cum dotem. in prin. sed ibi speciale fauore dotis. vel fuit ibi mulier decepta dolo delegantis.

† *Adde glo. in. c. inter dilectos. de fide instru. & in. c. ad sedẽ. extra de rest. spo. & in. c. cũ ecclesia Sutrina. de causa pos. & proprie. & quid importet, nota ni in apost. ad Guillel. de Cung. in l. domum. nu. 1. in ver. si. pertinere sit generale. C. de rei vin. & ad Iac. Rebuf. in l. omnes. nu. 2. de col. fun. patri. lib. II.*

* *In Tusco cedice, non ex eo. quod repugnat interpretationi Sexti Põpeii & omnium ferè grammaticorum.*

* *Flo. cludit.*

† *Concor. tex. in l. Publia. ff. deposi. text. in cano. ne quis. 22. q. 5. text. in. c. 1. deposi. extra. text. in l. cum hæreditas. depos. C. & ibi Barto. & Pau. & Fran. cur. ad Pau. Addo ego text. in ca. nemo dein. ceps. de elec. in. 6. Soluere dicitur qui delegat.*

BIU Cujas

HAbere, duobus modis dicitur: altero, iure dominij: altero, obtinere sine interpellatione id quod quis emerit.[a] ℣ Cautum intelligitur, siue personis,[b] siue rebus[c] cautum sit.

CLXXXIX. IDEM libro trigesimoquarto ad Edictum.

FAcere[d] oportere & hanc significationem habet, vt abstineat quis ab eo facto quod cõtra conuentionem fieret: & curaret ne fiat.

CXC. VLPIANVS libro trigesimoquarto ad Edictum.

PRouinciales eos accipere debemus, qui in prouincia domicilium[e] habent: non eos[f] qui ex prouincia oriundi sunt.

CXCI. PAVLVS libro trigesimoquinto ad Edictum.

INter diuortiũ & repudiũ hoc interest, quòd repudiari etiã futurum[g] matrimoniũ potest: non rectè autem sponsa diuortisse dicitur. quod diuortiũ ex eo dictum est, quòd in diuersas partes eunt[h] qui discedunt.

CXCII. VLPIANVS libro trigesimoseptimo ad Edictum.

HAec adiectio, *Pluríve*,[i] nõ infinitam pecuniam continet, sed modicam[k*] dũtaxat. Adiectio hæc, *Solidorum*[l] *decem pluríve*: ad minusculam summam refertur.

CXCIII. IDEM libro trigesimooctauo ad Edictum.

HAec verba,[m] *quanti eam rem paret*[n] esse: non ad [id] quod interest, sed ad rei æstimationem referuntur.[o]

CXCIIII. VLPIANVS libro quadragesimotertio ad Edictum.

INter donum † & munus hoc interest, quod inter genus & speciem. nam genus esse donum Labeo [ait], à donando dictum: munus speciẽ. nam munus esse donum cum causa:[p] vtputa natalitium, nuptalitium.

CXCV. IDEM libro quadragesimosexto ad Edictum.

PRonuntiatio[q] sermonis in sexu masculino,[r] ad vtrũq; sexum[s] plerũque[t] porrigitur.

Ab hinc vsque ad finem legis cum.l.seq. ponit multimodam significationẽ istius vocabuli, familia. vide per partes text. cum glo. & habebis casum. Bart.

℣ *Familiæ* appellatio qualiter accipiatur, videamus. Et quidẽ variè accepta est.[u] nã & in res & in personas diducitur.[x] In res, vtputa in lege duodecim tabularum his verbis: *Adgnatus proximus familiam*[y] *habeto*. Ad personas[z] autẽ refertur familiæ significatio, ita, cùm de patrono & liberto loquitur lex [familiæ:] [a]*Ex ea*[b] *familia*, (inquit[c]) *in eam familiam*.[d] & hic de singularibus[e] personis legẽ loqui cõstat. Familiæ[f] appellatio refertur & ad corporis[g] cuiusdã significationẽ: quod aut iure proprio ipsorũ, aut cõmuni vniuersæ cognationis continetur. Iure [enim] proprio familiã dicimus plures personas quæ sunt sub vni' potestate, aut natura[h] aut iure subiectæ: vtputa patremfamilias, matrẽfamilias, filiũfamilias, filiãfamilias, quíq; deinceps vicẽ eorũ sequũtur: vtputa[i] nepotes, & neptes, & deinceps. Pater autẽ familias appellatur, qui in domo dominiũ habet. rectéque hoc nomine appellatur, quãuis filiũ nõ habeat. nõ enim solam personã[k] eius, sed & ius demonstramus. Deniq; & pupillũ patrẽfamilias appellamus. Et cũ paterfamilias moritur: quotquot capita ei subiecta fuerũt, singulas familias incipiunt habere. Singuli enim patrumfamiliarũ nomẽ subeunt. Idẽq; eueniet & in eo qui emancipatus est: nã & hic sui iuris effectus, propriã familiam[l] habet. Cõmuni iure[m] vt insti. de iure personarum. Sed ad hanc non bene conueniunt exempla sequẽtia: vtputa &c. sed ad primam bene. hoc ergo modo vulgariter dicitur familia: &, iste est dominus familiæ: &, hic est de familia talis episcopi vel prælati alicuius. Accur.

---

a *Habere. Emerit.* vel ex alia causa habeat: siue possideat, siue non: vt supra de verb. obli. stipulatio ista. §. habere. & dixi de hoc supra eod. l. id apud se. Accursius.

b *Siue personis.* id est sideiussoribus.

c *Siue rebus.* id est pignoribus. nam nomen rei generale est, ad omnẽ causam pertinẽs, vt hic: &. ff. de præto. stipu. l. j. §. communes. si tamẽ testator vel lex præcipiat caueri sine fideiuss. vel pignore: intelligitur vt. C. e. l. iij. cũ in generibus sit electio debitoris: vt insti. de act. §. præterea. Ac.

d *Facere.* aliàs facere oportere: puta dolum abesse, vel licere mihi habere. aliàs facere nõ oportere. scilicet dolum adesse, vel aliquid per quod mihi habere nõ liceat: & sic da exemplũ supra de verbo. obli. inter stipulãtem. §. & qui spondet. & facit insti. de nup. §. si vxor tua. & supra de lega. ij. l. cum pater. §. rogo. &. j. eod. l. verbũ facere. & dixi. ff. eod. l. licet. in fine. Accur.

e *Prouinciales. Domicilium.* vt ibi habitent: & sic Romani: vt. ff. de statu homi. l. in vrbe. Accur.

f *Non eos.* scilicet dũtaxat. vel dic secundo, non eos, sed omnes. & secũdum hoc aliud est in ciuitate in qua natus est. nihilo minus enim eius ciuitatis dicitur, licet alibi habeat domicilium: vt. C. de adop. l. in adoptionem. &. ff. ad municipa. l. assumptio. in prin. &. §. j.

g *Inter diuortium. Futurum.* & sic inter spõsos: & plene dixi. ff. eo. l. inter stuprũ. §. diuortium. Accur.

h *Eunt.* vt. ff. de diuor. & repu. l. ij. hoc autem inter sponsos non est.

i *Hæc adiectio. Pluríve.* da exẽplũ vt supra de in lit. iurã. l. cum furti. Accur.

k *Modicã.* id est duos aureos: vt supra de dolo. l. idem. secundum quosdam. alij vsque ad quartã eius quod principaliter dicitur, id est de quo agitur: arg. C. de inoffi. testa. l. si quis in suo. vbi quartam appellat minusculam. tu dic arbitrio iudicis: vt supra de iure delibe. l. j. §. ait prætor. Itẽ facit supra ex qui. cau. ma. l. ab hostibus. §. sed quod simplici. & supra si quis cau. l. & si post tres. & quod ibi in hoc dixi. & infra proxi. §. hæc adiectio &c.

l *Solidorum.* hæc est quasi expositio principij legis &c.

m *Hæc verba.* hic da exemplum & dic plene vt dixi supra eod. l. inter hæc verba.

n *Paret.* aliàs apparet.

o *Referuntur.* quia non ex affectu pretia rerum constituuntur: sed communiter statuuntur: vt. ff. ad. l. Falci. l. pretia.

o *Referuntur.* singulariter: vel ad affectionem.

p *Inter donum. Cum causa.* stricte hic accipe munus: vt infra eo. l. munus. in fi. alias aliter: vt in ea. l. in prin. &. ff. eo. l. munus. & est exemplum supra de bo. lib. l. Iuli. sed xenium his non connumeratur: vt supra de offi. procon. solent. §. fi.

q *Pronuntiatio.* pone exemplum vt dixi supra eod. l. j.

r *Masculino.* f. facta.

s *Sexum.* f. masculinũ & fœmininum.

t *Plerumque.* plerumque dicit propter id quod est. ff. de ven. in possmit. l. j. §. quæritur. & de leg. iij. l. Lucius. §. quæsitum.

u *Accepta est.* scilicet appellatio familiæ, sex f. modis: vt. j. vsque in fi. &. C. e. l. fi. Accur.

x *Diducitur.* aliàs reducitur: & aliàs separatã.

y *Familiã.* id est substantiam. sic accipitur C. eo. l. fin. in fi. &. ff. ad Trebel. nam quod adius. §. fi. cũ dicimus familiæ erciscundæ. i. hæreditatis diuidendæ.

z *Ad personas.* ecce secunda significatio.

a *Lex familiæ.* quæ sic dicebatur, quia de familia tractabat. Azo.

b *Ex ea.* hęc sunt verba legis. & dic ex ea, scilicet familia liberti.

c *Inquit.* scilicet lex.

d *In eam familiam.* f. patroni. & supple bona veniãt. & sic accipitur insti. de bo. pos. §. quinto. &. §. cumque antea.

e *De singularibus.* scilicet patrono, & eius filio, vel filiis. Azo. vel etiã adgnatis patroni: vt. d. §. insti. de bo. pos.

f *Familia.* ecce tertia significatio. Accur.

g *Et ad corporis.* &, pro etiam. q.d. non solum ad singulares vel ad speciales personas.

h *Aut natura.* id est naturali coniunctione interueniẽte. nõ enim sunt in potestate nostra filij nostri iure naturali: immo iure ciuili: vt insti. de pa. po. qđ subiicit, aut iure, scilicet ciuili: vt in adop. alij dicũt natura, id est iuregen. vt cum quis capitur ab hostib⁹. vel iure ciuili: vt cum quis patitur se venũdari ad pretium participandũ:

i *Vtputa.* hæc exempla sunt & eorum qui sunt in potestate, & eorum qui exierunt. & denominatur ab hac adiectione, familias.

k *Solam personam.* f. quod est sui iuris: sed etiam ius. i. dominium quod habet in domo: vel potestate quã habet in filios si quos habet. & hoc tertio modo fumitur. ff. de his qui sui vel ali. iu. sunt. l. nam ciuium. & vbicũque dicimus paterfamilias & filiusfamilias,

l *Propriam familiam.* i. existentiã sui iuris, & dominiũ domus.

m *Communi iure.* ecce quarta significatio pro adgnatitia cognatione.

* *Flo. modicũ: vt taxatio hæc solidos decem pluríve, ad minutulam summã referatur.*

† *Vide in hãc. l. Alc. lib. disput. 3. ca. 13. & Vallam lib. eleg. 6. cap. 39.*

BIU Cujas

familiam dicimus omnium adgnatorum. Nam etsi [a] patrefamilias mortuo, singuli singulas familias habẽt: [b] tamen omnes qui sub vnius potestate fuerunt, rectè eiusdẽ familiæ appellabuntur, qui ex eadẽ domo & gẽte [c] proditi sunt. Seruientiũ [d]* quoque solemus appellare familias: vt in edicto prætoris ostendimus sub titulo de furtis, [e] vbi p̃tor loquitur de familia publicanorum. sed ibi nõ omnes serui, sed corpus quoddã seruorum [f] demõstratur huius rei causa paratum, hoc est vectigalis causa. Alia autem parte edicti [g] omnes serui cõtinentur: vt de hominibus coactis: [h] & vi bonorum raptorum. Itẽ redhibitoria, [i] si deterior res reddatur emptoris opera, aut familiæ eius: & [in]interdicto [k] vnde vi, familię appellatio omnes seruos cõprehendit: sed & filij cõtinentur. [l] Item appellatur [m] familia pluriũ personarum, quæ ab eiusdẽ vltimi genitoris sanguine proficiscuntur: sicuti dicimus familiã Iuliã: quasi à fonte quodam memoriæ. [n] Mulier [o] autẽ familiæ suæ & caput & finis est. [p]

CXCVI. GAIVS libro sextodecimo ad Edictum prouinciale.

FAmiliæ [q] appellatione & ipse princeps familiæ continetur. Fœminarũ liberos in familia [r] earum nõ esse, palam est: quia qui nascuntur, patris, non matris familiam sequuntur.

CXCVII. VLPIANVS libro quinquagesimo ad Edictum.

INdicasse [s] est detulisse: arguisse, [t] accusasse, & conuicisse.

CXCVIII. IDEM libro secundo de omnibus tribunalibus.

VRbana prædia omnia ædificia accipim⁹, [u] nõ solũ ea q̃ sunt in oppidis, sed & si fortè stabula [x] sunt, vel alia meritoria [y] in villis, & in vicis, vel si p̃toria [z] voluptati tantũ deseruiẽtia: [a] quia vrbanũ prædium non loc⁹ [b] facit, sed materia. Proinde hortos quoq; si qui sunt in ędificiis cõstituti, dicẽdum sit vrbanorum appellatione contineri. Planè si plurimũ horti in reditu sũt, vinearij fortè, vel etiã olitorij: [c] magis hæc nõ sunt vrbana.

CXCIX. IDEM libro octauo de omnibus tribunalibus.

ABsentẽ [d] accipere debemus eum, qui non est eo loci in quo loco petitur: nõ enim trãs mare absentẽ desideramus: & si fortè extra cõtinẽtia vrbis sit, abest: cæterum vsq; ad cõtinentia, non abesse videbitur, si non latitet. [e] Abesse nõ videtur qui ab hostibus captus est, [f] sed qui à latronibus detinetur. [g]

Non potest noxa solutus esse, qui crimen capitale commisit. Bart.

CC. IVLIANVS libro secundo Digestorum.

HAec stipulatio, *Noxis solutum* [h] *præstari?* nõ existimatur ad eas noxas pertinere quæ publicã executionẽ [i]* & coërcitionem capitalem habent. [k]

CCI. IDEM libro octogesimo primo Digestorum.

IVsta interpretatione recipiẽdum est, vt appellatione filij sicuti filiamfamilias cõtineri sępe respõdimus: [l] ita & nepos [m] videatur comprehendi: & patris nomine auus [n] quoque demonstrari intelligatur.

a *Nam etsi.* bene dico vnam familiam censeri omnium adgnatorum iure communi. nam iure proprio quisque de cognatione habet propriam. & hic dic, nam etsi, id est quamuis.

b *Familias habent.* scilicet in eã significationem quã ſ. prox. §. dixi.

c *Et gente.* id est cõsanguinitate, siue adgnatione.

d *Seruientiũ.* aliàs seruitutum: & aliàs seruientium, id est seruorum. & est quinta significatio.

* *Flo. Seruitutium*

e *De furtis.* id est de publicanis, vbi de furtis loquitur: vt. ſ. de pub. l. j. in princip. et. §. familiæ. Azo.

f *Seruorũ.* vel liberorum, qui tamen seruiũt publicano in eo ministerio. s. vectigalis: vt hic subiicit. & supra de pub. l. j. §. familiæ.

g *Edicti.* i. alio edicto de quo habemus. ſ. vi bo. rap. l. ij. in princ. licet ibi expresse mẽtionem familiæ nõ faciat. sed fit in ea. l. §. hæc actio. &. §. familię. & accipitur sic eodẽ modo vt & superiori prox. §.

h *Coactis.* id est cõgregatis: & sic cõprehendũtur tantũ illi qui ministrant in ea violentia, siue liberi siue serui sint: vt. d. §. familiæ.

i *Item redhibitoria.* & hic accipitur eodẽ modo: vt. ſ. & habes hoc exemplum. ſ. de ędil. edic. l. j. §. si quod mãcipium. &. l. ędiles etiã. §. familiæ.

k *Interdicto.* & hic dic eodẽ modo vt. ſ. & est exẽplũ. ſ. de vi & vi arma. l. j. §. familiæ. Ace.

l *Continentur.* appellatione scilicet familiæ.

m *Item appellatur.* ecce. vj. modus.

n *Memoriæ.* quia fit in memoriam.

o *Mulier.* hic accipit vt. ſ. §. cõmuni iure.

p *Caput & finis est.* caput: quia à filiis eius incipit patria potestas, secundum R. & finis: quia in ea finitur patria potestas, & adgnatio: & incipit cognatio: vt insti. de leg. adg. tu. §. j. &. j. l. proxi. §. fœminarum.

q FAmiliæ. apta ad tertium & ad quartum & ad sextum modũ superioris. l. & est sic in principe & commilitonibus suis: vt supra de test. mili. l. j. §. j.

r *In familia.* id est potestate vel adgnatione: vt inst. de leg. adg. tu. §. j. &. ſ. l. proxi. in fin. sed videtur quòd filij sequantur matrem vt supra de sta. ho. l. cum legitimæ. & ad muni. l. j. in fin. qui sunt contra. sed illud quo ad originem. Item op. C. de lib. cau. l. fin. sed ibi quo ad statum.

s INdicasse. da exemplum. ſ. ad Syl. l. si quis graui. §. si ex stipulatu. &. §. vtrum. vbi dicitur quòd seruus qui indicauit occisores domini, efficitur liber. item pone exẽplum. ſ. de iniuriis. l. lex Cor. in fi. vbi remuneratur qui indicauit eum qui famosum libellum composuit. dic ergo detulisse. s. in publicam notionem.

t *Arguisse.* id est argute & plene probasse, & per testes accusasse: hoc solum sufficit: & conuicisse puta per confessionem. si hæc A vel horum aliquid facit, habet prædicta præmia. & facit supra de iure fisc. l. senatus. §. si quis. &. l. deferre. &. l. j.

u VRbana. *Accipimus.* in ciuitate vel in villa sint: vt supra cõ. prę. l. j. &. j. e. l. fundi. ij. respõ. & insti. de serui. §. prædiorũ.

x *Stabula.* hic est contra supra qui. cau. pi. ta. contra. l. eo iure. §. stabula. Solu. ibi non sunt coniuncta ædificiis: hic sic. Vel hic gratia habitandi fuerũt facta: ibi non. vel solue vt ibi.

y *Meritoria.* id est habitationes ex quibus meretur mercedem.

z *Prætoria.* prætoria dicũtur loca in quibus paterfa. resistere solet. sic ponitur. ſ. de vſu & ha. l. plenum.

a *Deseruiẽtia.* sub. idẽ erit.

b *Non locus.* sic. C. de præ. mi. l. si prædium. &. ſ. eo. l. vrbana.

c *Olitorii.* ab olere vel oliuis.

d ABsentẽ. pone exẽplum in procu. instituẽdo: vt supra de procu. l. præsens. &. l. seq. & seq. sic ergo vno modo dicitur absens [a] qui est extra cõtinentia vrbis: vt hic, & supra eo. l. collegarum. §. qui extra. secundo cum tractatur de præscrip. long. tẽp. vt. C. de præscript. long. temp. l. fin. tertio cum tractatur de stipu. quæ inter absentes contrahi non potest, id est inter eos qui mutuo exaudire non posſunt: vt ſ. de verb. oblig. l. j. quarto dicitur absens, qui non est in iudicio: vt in auth. de testi. §. pe. & supra de damno infec. l. iiij. §. abesse.

a *Absens multis modis quis dicitur. Adde glos. in. l. si ideo. §. fi. in ver. ad sit. ſ. de euic. & in. l. hæres absens. ſ. de iudi.*

e *Si non latitet.* tunc enim etiam si est in foro, & latitet inter columnas, dicitur abesse quo ad hoc vt fiat missio & vẽditio: vt supra qui. ex cau. in pos. ea. l. Fulcinius. §. illud.

f *Captus est.* quia pro mortuo habetur, cum sit seruus hostium: vt insti. de iure perſo. §. seruitus. vnde procu. habere potest: vt supra ex qui. cau. ma. l. ab hostibus. in prin.

g *Detinetur.* scilicet est absens, & restituitur: vt supra ex qui. cau. ma. l. succurritur. &. l. in eadem. Accursius.

h HAec *stipulatio, Solutum.* scilicet seruum. quam stipulationẽ facit emptor: vt. ſ. de ac. empt. l. ex empto. §. etiam.

i *Executionem.* aliàs excusationem.

k *Habent.* sed quæ ad pecuniarias noxias pertinẽt ex quib⁹ agitur noxali actione: vt. ſ. de ædil. edic. l. quis sit fugitiuus. §. quod autem. & supra de euic. l. Lucius. §. fin. vel dic tantum: vt infra eo. l. plebs. §. fin. quod non placet.

l IVsta. *Respondimus.* vt & supra de sta. ho. l. si quis ita. 16.

m *Et nepos.* hoc est cõtra insti. qui dari tu. pos. §. fi. vbi appellatione filij non continetur nepos. solu. speciale est in dationẽ tutoris. vel dic vt plene dixi. ſ. l. filij. vbi idem habes quod hic.

n *Auus.* vbicũque ergo in corpore iuris fit mentio patris, idem iuris in auo dicas, nisi in casu: vt arg. contra. ſ. de ri. nup. l. lege. in princip. &. §. non autem obest.

Cum

a *Cvm in testamento. Aut in monumento.* scilicet faciendo &c.

b *Non licet.* id est licitum est. sed cõtra supra mand.l. diligenter. in princip. & de pe. hære.l.hæreditas.§. si defuncto. & de neg.gest.l.qui aliena.§.libertos. quibus dicitur nõ licere plus expendere. Solu. hic fuit eius voluntatis testator, vt etiã plus impendi voluerit, quàm dixerit: sed in fauorem hæredis taxauit. q. d. nolo eos amplius grauare &c. sic supra de dona. inter vir. & vxorem. si sponsus.§. si quis rogat⁹. vel solue vt ibi in.d.l. qui aliena.§. libertos.

Qui plus expendit quàm testator iussit. non videtur contra testamentum fecisse: sed bene qui minus. Bartolus.

CCII. ALFENVS VARVS libro secundo Digestorum.

CVm in testamento scriptũ esset, vt hæres in funere aut in monumento [a] dumtaxat aureos centum consumeret: nõ licet [b] minus consumere. si amplius vellet, licet: neque ob eam rem contra testamentum facere videtur.

CCIII. IDEM libro septimo Digestorum.

IN lege censoria [c] † portus Siciliæ ita scriptum erat: *Seruos quos domum quis ducet suo vsu, pro his portoriũ [d] ne dato.* quærebatur si quis à Sicilia seruos Romam mitteret fundi instruendi causa: vtrum pro his hominibus* portoriũ dare deberet, nécne. Respõdit duas esse in hac scriptura quæstiones. primam, quid esset *domum ducere.* alteram, quid esset *suo vsu* ducere. Igitur quęri solere vtrũ vbi quisque habitaret, siue in prouincia, siue in Italia, an dumtaxat in sua cuiusque patria domus esse rectè diceretur. Sed de ea re constitutum esse, eam domum vnicuique nostrum debere existimari, vbi quisque sedes & tabulas † haberet, suarũq; rerum cõstitutionẽ fecisset. [e] Quid autẽ [f] esset, *vsu suo*, magnã habuisse dubitationem. Et magis placet quod victus sui causa paratum est, tantum contineri. [g] Itemq; de seruis eadem ratione quæri, qui eorum vsus sui causa parati essent, vtrum dispensatores, insularij, villici, atrienses, [h] textores, operarij quoque rustici qui agrorum colendorum causa haberẽtur, ex quibus agris pa terfamilias fructus caperet, quibus se toleraret: [i] † omnes denique serui* quos quisq; emisset, vt ipse haberet, atque eis ad aliquam rem vteretur, neque ideo emisset vt venderet. Et sibi [k] videri eos demum vsus sui causa patrem familias habere, qui ad eius corpus tuẽdum, atq; ipsius cultum præpositi destinatiq́ [l] essent: quo in genere vectores, [m] * cubicularij, coci, ministratores, atque alij qui ad eiusmodi vsum parati essent, numerarentur.

CCIIII. PAVLVS libro secundo Epitomarum Alfeni.

PVeri appellatio tres significationes habet: vnam, cum omnes seruos [n] pueros appellaremus: alteram, cũ puerum contrario nomine puellæ [o] diceremus: tertiam, cum ętatem puerilem demonstraremus. [p]

CCV. IDEM libro quarto Epitomarum Alfeni.

QVi fundum vendidit, pomũ recepit. [q] Nuces & ficos, & vuas dũtaxat duracinas [r] † & purpureas, [f] & quæ eius generis essent, quas nõ vini causa haberemus, quas Græci τρωξίμους † appellarẽt, recepta [t] videri. [u]

CCVI. IVLIANVS libro sexto ex Minicio.

VInaria [x] vasa propriè vasa torcularia [y] esse placet: dolia autem & serias [z] tamdiu in ea causa esse, quamdiu vinum haberent: cum sine vino esse desinerent, in eo numero non esse: quoniã ad alium vsum trãsferri possent: [a] velut si frumentum in his abdatur. [b] * eãdẽ causam amphorarum esse, vt cum vinũ habeãt, tum in vasis vinariis: cum inanes [c] sint, tum extra numerũ vinariorũ sint, quia aliud in his abdi [d] * possit.

CCVII. AFRICANVS libro tertio Quæstionum.

MErcis [e] appellatione homines [f] non contineri, Mela ait: & ob eã rem mangones, [g] nõ mercatores, sed venalitiarios appellari ait: & recte.

CCVIII. IDEM libro quarto Quæstionum.

BOnorum appellatio, [h] sicut hæreditatis, vniuersitatem quandam ac ius successionis, & non singulas res demonstrat.

CCIX. FLORENTINVS libro decimo Institutionum.

COram [i] Titio † aliquid facere iussus, nõ videtur prędicto instituto: vt.ſ.ad Treb.l.nã quod.§.fi. & hoc in ciuili appellatione bonorũ. secus in naturali: vt.ſ.eo.l. bonorum.&.l.prope. quæ sunt arg. contra.

a *Censoria.* sic dicta, quorũ erat munus portoria & vectigalia locare. *Bud. hic.* *Fl. homi-nis*

b *Portorium.* quod vectigal dicitur.

c *Fecisset.* vt &.C. de incolis.l.ciues.& supra de lib. agno.l.j.§. domum. Accursius.

d *Quid autem.* scilicet aliàs: non dico modo in seruis.

e *Contineri.* vt & supra de aur.& argẽ. leg. l.cũ in testamento. hoc est id sine quo viuere quis non potest: vt.ſ. eo.l.verbo victus.

f *Atrienses.* id est atrium custodientes.

g *Toleraret.* id est sustentaret.

h *Et sibi.* nũc soluit.

i *Destinatique.* nõ ergo qui gratia culturæ sunt: vt supra quæsierat: sed qui circa se sũt, vt hic: & supra de leg. iij.l.quæritur.§.seruus. sed videtur quòd nec isti eximãtur quin portorium pro his soluatur: vt supra de publica.& ve.iterdũ.§. quotiens. Solu. ibi appellat vsualia, quæ ad agrorũ vsum sunt deputata, nõ ad vsum personæ domini.

† *Tabulæ sunt, quas olim quisq; de domestica ratione faciebat. Bud. hic.*

k *Veri. Omnes seruos.* etiã seragenarios. & de hoc da exemplũ ſ.de leg.iij.vxoré.§.testamento. & sic vocant Bononienses.

† *Tolerare, est modice & summa parsimonia viuere. Bu.* *seruos. Fl.*

l *Puellæ.* ex interpretatione tamen appellatione puerorum etiam puellæ continentur: vt ſ.de leg.iij l. seruis legatis.§. sed pueris.

m *Demõstraremus.* quæ est ad.xiiij.an. in maribus: & ad.xij. in fœminis: nisi in casu: vt cũ legantur eis alimenta: nã fœminæ ad.xiiij. annũ, mari ad.xviij. videtur legatũ: vt supra de alimẽ.leg.l.Mela.

n *Qvi fundum. Recepit.* id est excepit.

o *Duracinas.* aliàs duracinas: quas dicunt Bononienses pergulas. aliàs duratinas: quia durant & seruãtur ad comedẽdũ.

p *Purpureas.* id est purpurei coloris.

q *Recepta.* id est excepta.

r *Videri.* est ergo pomum generale nomen. vnde Adam vuam dicitur comedisse secundum quosdam. & pro his est quod dicitur: Patres comederũt vuam acerbam: & dẽtes &c. Alij theologi dicunt de pomo. Alij de ficu, propter folia quib⁹ se cooperuerũt. & facit. ſ.eo.l.frugem. Accursius.

Flores. Et alibi actores.

s *Vinaria.* dic sensum, quòd torcularia habẽtur inter vinaria vasa: & est exemplũ vt vino legato cũ vasis, de vinariis intelligatur: non de aliis: vt ſ.de vi.tri. & oleo leg. l. pe. propter hoc fuit opus scire quæ essent vinaria, & quæ nõ. Iterum & aliàs de his habetur mentio. ſ.de leg. iij. l. vxorem.§. testamento.

t *Torcularia.* ex parte suppositi.

u *Serias.* genus vasis.

† *Aduersatur actorũ. E.P.*

x *Possent.* & solent. & sic tutor est, quãdiu bene administrat: aliàs non: vt.ſ.pro empt. qui fundum.§. si tutor. Sed arg. contra. ſ. quod vi aut clã. l. prohibere.§. illud.&.ſ. de act. empt. fundi.§. fi. & l. granaria. Accursius.

† *id est ciues, ęsca-rias, cibarias, comestibiles. Vide de Angelũ Polit. lib. 7. epistolarum illustrium virorum, epistola. 35.*

y *Abdatur.* id est ponatur.

z *Cum inanes.* id est sine vino. Accursius.

a *Abdi.* aliàs claudi: & aliàs abdi. & dic possit & solet. & facit. ſ.de fun. instru. & instrumento lega. l. quæsitũ. §. si quis eodem.

Fl. addatur

b *Mercis.* pone exemplũ. ſ.de tribu. l.j.§. licet. Accur.

Flo. addi

c *Homines.* scilicet seruos. nã in liberis non est dubium. Accursius.

d *Mangones.* i. seruorũ cõparatores, nõ dicũtur mercatores: quia sic à mercibus dicerẽtur: sed proprio nomine venalitiarij appellãtur: vt hic &. ſ. man. l. si mandatũ. sed videtur seruos esse loco mercis: vt.ſ.de leg.iij.l.seruos.§. eũ. quæ est contra. solu. aliud esse loco mercis, vt ibi: q̃ esse mercẽ: quod hic vetat. & fa. ſ.eo.l.mercis.

† *Not. cur.* *aliquo fieri*

e *Bonorum appellatio.* da exemplum: testator iussit bona sua Titio restitui ab hærede instituto: vt.ſ.ad Treb.l.nã quod.§.fi. & hoc in ciuili appellatione bonorũ. secus in naturali: vt.ſ.eo.l. bonorum.&.l.proprie. quæ sunt arg. contra.

quod fit eo sciente & intelligẽte, licet nõ cõsentiente. cõ cur. gl. in c. vt circa, de elec. in 6.

f *Coram.* pone exemplum quòd testator iussit aliquid fieri coram

BIU Cujas

ram Titio. Item pone secundo exemplum. j. eo. l. fi. j. respō. Item & supra de arb. l. diem. §. coram. &. l. sed interpellatur. in prin. Itē pone supra de auctor. tut. l. j. in fi. & in his omnibus fallit regula quam habes. j. tit. j. l. qui potest. vbi plene dices.

a *Is qui. Vrbanis.* id est numero vrbanorū. & habes hūc casum. ff. de leg. iij. l. seruis vrbanis leg. §. eum. & fa. ff. eo. l. vrbana familia. & de leg. iij. l. si fundus.

b *Vndi. Continetur.* Est ergo genus, vt ff. eo. l. quæstio est. & facit. ff. eo. l. locus. Acc.

c *Aedes.* s. dicuntur.

d *Rustica.* scilicet ædificia. Azo.

e *Villæ dicuntur.* & sic accipitur. ff. de fun. instru. si ita. §. fi. & de leg. iij. si fundum sub conditione. §. qui fundum.

f *Area.* scilicet dicitur. Accursius.

† *Vide Lauren. Val. e leg. lib. 6. cap. 41.*

g *Cum.* id est iuxta.

h *Præuaricatores.* Accipe exemplum. ff. de præuaricato. l. j. & supra de his qui no. infa. l. athletas. §. præuaricatores.

† *Adde qđ no. in. l. inter fructuariū. in apostil. ver. & opus & solū & pariē continet. super gl. in ver. desiderare. & ibi quid sit dis criminis inter ædes & domū. ff. de dā. infecto. *ruri.*

i *Cædere. Incipere deberi.* Quandoque aliter, scilicet quātum ad transmissionē: vt. C. de cad. tol. §. cum igitur.

k *Et cesit.* vt &. j. tit. j. in omnibus. Nisi res ipsa capiat dilationem: vt. ff. de verbo. obli. interdum. vel nisi venerit cum sacco paratus: vt. ff. de solutionibus. l. quod dicimus.

l *Nōdum venit.* nisi in casu: vt supra de verbo. obl. l. liber homo. §. decem. sed videtur semper venisse: vt supra de verb. obli. l. eū qui kalendis. quæ est contra. Sol. debetur: vt ibi. nō tamen cum effectu potest exigi: vt hic. Ac.

m *Sub conditione.* scilicet stipulatus fuit.

n *Pendente.* quæ conditio est de futuro: vt ff. si cer. pet. l. itaque. & quoniam non est certum extituram: tunc enim habetur ac si esset pura: vt. ff. de noua. l. si pupillus. §. qui sub cōditione. Accursius.

† *Vide Lauren. Val. li. elegan. 6. ca. 39. & Alci. lib. dis. 3. ca. 13.*

o *Aes alienum.* quod detrahitur de bonis: vt supra eod. l. subsignatum. §. bona.

p *Lata.* pone exemplum vt. ff. de instito. l. sed & si pupillus. §. proscribere.

q *Omnes.* vel maior pars. quod plene dic vt infra eod. l. latæ. Accursius.

r *Mvnus. Obimus.* siue de personali, siue de patrimoniali dicas, bene est: vt supra de mune. & hono. l. j. §. illud.

s *Lege.* coniunctim accipitur hæc oratio: vt. ff. eo. l. triplici. §. videamus. est ergo lex necessaria: vt. C. de episc. & cle. l. de his. item consuetudo: vt. C. noua vecti. per totū. Item imperium: quia non nisi à principe peti potest, vel nunciis eius. Sic in patrimoniali.

sente eo feciſſe, niſi is intelligat. Itaque ſi furioſus aut infans ſit, aut dormiat: nō videtur coram eo feciſſe. Scire autem, non etiā velle is debet. nam & inuito eo rectè fit quod iuſſum eſt.

CCX. MARCIANVS libro ſeptimo Inſtitutionum.

IS qui natus eſt ex mancipiis vrbanis, & miſſus eſt in villā nutriendus: in vrbanis [a] ſeruis conſtituetur.

CCXI. FLORENTINVS libro octauo Inſtitutionum.

FVndi † appellatione omne ædificiū, & omnis ager continetur. [b] ſed in vſu, vrbana ædificia, † ædes: [c] ruſtica, [d] villæ [e] dicuntur. Locus vero ſine ædificio, in vrbe area: [f] rure* autē, ager appellatur: idemque ager cum [g] ædificio, fundus dicitur.

CCXII. VLPIANVS libro primo de Adulteriis.

PRæuaricatores [h] eos appellamus, qui cauſam aduerſariis ſuis donāt, & ex parte actoris in partē rei concedunt. à varicādo enim præuaricatores dicti ſunt.

CCXIII. IDEM libro primo Regularum.

CEdere diem, ſignificat incipere deberi [i] pecuniam. venire diē, ſignificat eū diē veniſſe, quo pecunia peti poſſit. Vbi purè quis ſtipulatus fuerit: & ceſſit [k] & venit dies. Vbi in diem: ceſſit dies, ſed nondū venit. [l] Vbi ſub conditione: [m] neque ceſſit, neque venit dies, pēdente [n] adhuc cōditione. ℣ Aes alienum [o] eſt, quod nos aliis debemus. Aes ſuum eſt, quod alij nobis debent. ℣ Lata [p] culpa eſt nimia negligentia, id eſt nō intelligere qđ omnes [q] intelligūt.

CCXIIII. MARCIANVS libro primo Publicorum iudiciorum.

MVnus † propriè eſt, quod neceſſario obim[r] ℣ lege, [s] A In perſonali ſimiliter: vt in tutela. nam lex. xij. tabularum defert agnatis tutelam, & mores: nam & ipſa lex. xij. tabularum ex moribus eſt. & imperium maioris interponitur, ſi opus eſt aliis modis: vt. ff. eo. l. munus. &. j. eo. ti. l. pupillus. §. munus. Accurſius.

t *Sponte.* vt. j. tit. j. l. donari.

more, imperióve eius qui iubēdi habet poteſtatem. Dona autē propriè ſunt, quę nulla neceſsitate iuris, officij, ſed ſpōte [t] præſtantur: quæ ſi non præſtentur, nulla reprehenſio eſt: & ſi præſtentur, plerūque laus ineſt. Sed in ſumma in hoc ventum eſt, vt non quodcūque [u] munus, id & donum accipiatur: at quod donum fuerit, id munus rectè dicatur. B

CCXV. PAVLVS libro ſingulari ad legem Fuſiam Caniniam.

POteſtatis verbo plura [x] ſignificantur: in perſona magiſtratuum, imperium: [y] in perſona liberorum, patria poteſtas: [z] ī ꝑſona ſerui, dominiū. [a] At cum agimus de noxæ deditione cum eo qui ſeruū nō defendit: preſentis corporis copiā facultatēq; ſignificamus. [b] In lege Atinia in poteſtatē domini rem furtiuā veniſſe videri & ſi eius vindicandæ poteſtatem habuerit, [c] Sabinus & Caſsius aiunt. C

CCXVI. VLPIANVS libro primo ad legem Aeliam Sentiam.

VErum eſt, eū qui in carcere clauſus* eſt, non videri neque vinctum, neq; in vinculis [d] eſſe: niſi corpori eius vincula ſint adhibita.

CCXVII. IAVOLENVS libro primo ex poſterioribus Labeonis.

INter illam conditionem, *cum fari potuerit*: & *poſtquam fari potuerit*: multum intereſt. nam poſteriorem ſcripturā vberiorē [e] eſſe conſtat: at *cum fari potuerit*, artiorem: & id tantummodo tēpus ſignificari, quo primùm fari poſsit. [f] ℣ Itē ita data [g] cōditione, *illud facito in diebus*: ſi nihil præterea fuiſſet adiectū, in biduo [h] † conditionem impleri oportet. D

CCXVIII. PAPINIANVS libro viceſimoſeptimo Quæſtionum.

u *Non quodcumque.* large accepto iſto nomine munus, & aliter quàm in princip. l. quia hoc munus eſt cum cauſa, & ſine cauſa: donū ſemper ſine cauſa. ſed e contra donum eſt genus: munus ſpecies. ff. eo. l. inter donū. & ſic ibi ſtricte ponitur.

x *Poteſtatis. Plura.* qa quinque.

y *Imperium.* vt ſupra de iuriſ. om. iu. l. imperium.

z *Patria poteſtas.* vt inſti. de pa. po. in prin.

a *Dominium.* vt ſupra de pecu. l. j.

b *Significamus.* vt. ff. de noxa. l. quotiens.

c *Habuerit.* & dimittere voluerit, accipiēdo litis æſtimationem: vt ſupra de vſucap. ſequitur. §. ſed ſi vindicauero. vel ſub. & apprehendendi. & de hac. l. habes. ff. de vſuc. l. ſequitur. §. quod autem.

d *Verum eſt. In vinculis eſſe.* Pone exemplum. ff. de pœ. l. aut damnum. §. ſolent. vbi dicitur quòd prēſes nō debet in vinculis ponere eum qui in carcere detinetur. Item not. hic non eſſe in vinculis incarceratum. hoc eſt verum proprie: ſed in larga ſignificatione ſic: vt. ff. ex quibus cauſa. l. ſuccurritur. &. l. in eadem. &. ff. eo. l. qui neque. §. ſolutum. & facit infra eo. l. vinculorum. *Flo. cluſas

e *Inter illā. Vberiorem.* ad opus debitoris, id eſt longiorem facit petitionē. & pone exemplum in promiſsione inter viuos, vel in vltima voluntate. Acc. †No. quòd pluralis locutio duos numero cōprehendit. concor. tex. in can. hoc quoque. de cō. diſ. 1. gl. eſt in. c. ſtatutū. §. inſuper. de reſcriptis. in 6. Adde qđ notaui in. l. in vſu. in apoſtil. in ver. inueniēmus pro pluvali. ſuper gl. 1. ff. eo.

f *Fari poſsit.* difficulter poteſt colligi hæc differentia: ſed alio exemplo euidentius: vt ſi dicat teſtator. Anno duodecimo liber eſto: vel poſt annum duodecimum. nam primo caſu ſtatim inchoato duodecimo anno erit liber: ſed in ſecundo, demum eo perfecto: vt ſupra de manu. teſta. l. ſi ita fuerit libertas relicta. & facit ſupra de cōtrahē. emp. l. qui fundum.

g *Ita data.* id eſt appoſita. Accurſius.

h *Biduo.* ſicut in diebus, vt hic, ſic in annis: vt poſt annos liber eſto. de biennio enim intelligitur: vt ſupra de manu. teſta. l. libertas. §. fi. & ſic in perſonis, vbi duo teſtes ſufficiunt: vt ſupra de teſti. l. vbi. ſed huic eſt arg. contra. ff. de verb. obli. l. ita ſtipulatus. in princip. ſed hic non fuit omiſſus dies, immo appoſitus: ibi omiſſus per errorem.

BIU Cujas

a *Verbum facere.* plene dic vt.ſ.eo.l.licet. & facit.ſ.eod.l.faciendi verbo.&.l.facere oportet. Accurſius.

b *In conuentionibus.* maxime bonæ fi. Azo.

c *Placuit.* nota magis ſenſum &c.& ſic eſt.ſ.de adimẽ.leg. l.iij.§.cõditio.&.C.q̃ res pign.obli.poſ.l.fi.& de lib. præte.l.iij.

d *Ad hæredem.* quod fieri poteſt.vt &.ſ.ſi ager vectig.l.j.in prin.

e *Potuit.* vt ſi conductor ſuũ ius legauerit. obtinet ergo vicé hæredis hoc caſu legatarius:vt hic.ſic in acceſſione temporis: vt.ſ.de vſuc.l.id tempus.§.fi.

f *Liberorum. Comprehendit.* dicens primã cauſam in ſuc.liberorum: vt inſti.de hęr. ab inteſta.in prin.ſic & præter large vtitur: vt ſ.ſi ta.teſt.l.j. in princ. ſic & iuriſconſulti: vt ſupra de in ius vo. ſed ſi hac.§.liberos.&.ſ.de ſenat.l.liberos.&.ſ.eo. l.cognoſcere.§.liberorum. & ſupra ſolu.ma. l.ſi dotali. Accur.

g *Neceſſarium.* aliàs neceſſarium : & aliàs neceſſariam. & ſemper dic,id eſt neceſſario.& dic in cognatione, id eſt in cognatis : & da exemplum.C. de quæſtio.l. diuo. vbi liberi decurionum non poſſunt ſubiici beſtiis, vſque ad pronepotes. Ité eſt exemplum.C.de ſecun.nu.l.j.§.his etiam. vbi ea quæ auferuntur ſecundo nubenti, dantur decé perſonis. Ité eſt exẽplum.C. de inceſt. nup. ſi quis inceſti. vbi qui contrahunt inceſtas nu.non teſtantur in lineam inferiorem niſi vſque ad pronepotes.

*Flo. ſuorũ

*Flo.ducũt cognationẽ ſing. Hal.cognationum ſingularum

h *Contineri.* hoc ideo, quia commode ſeparari non poſſunt : vt.C. cõmunia vtriuſque iu. l.poſſeſſionũ. aliàs autem contra : vt inſtitu. qui da.tut.poſ.§.fi.&.ſ. de teſta. tute.l. quid ſi nepotes.

i *Placere.* vt.ſ.eo.l.filij appellatione.

k *Reliquit.* ſupra eo.l. non eſt.

l *Nos quoque.* loquitur in perſona cuiuſcunque deſcendentis: quia dicit nos, ſcilicet filios vel nepotes.

m *Parentes pios.* repete docet: vt hæc ſoluta ſit pro coniuncta:& lege ſuſpenſiue vſque illuc : filiorum. & ibi reaſſume,nos dico docet.

n *Quàm filii.* ſcilicet nomine. Et not.hic quòd plus diligit filiũ pater quàm filius patrem. Sed quare hoc eſt? Reſpon. eſt ratio in filio.nã cum quælibet res conſeruationé ſui deſideret, & videat pater ſuã naturam in filio conſeruari,vt hic,& non econtra:ideo plus eum diligit:vt hic,&.ſ.de inof.teſta.l.nam & ſi.&.ſ.vnde liberi.l.ſcripto.in fi.& ſupra quod me.cau.l.iſti quidem.in fi.

VErbum *facere*, [a] omne omnino faciẽdi cauſam complectitur,dandi,ſoluẽdi, numerandi,iudicandi,ambulandi.

CCXIX. IDEM libro ſecundo Reſponſorum.

IN conuẽtionibus, [b] contrahẽtium voluntatẽ potius quàm verba ſpectari placuit. [c] cũ igitur ea lege fundũ vectigalẽ municipes locauerint, vt ad hæredem [d] eius qui ſuſcepit,pertineret: ius hæredum ad legatarium quoque tranſferri potuit. [e]

Appellatio liberorum, omnes comprehẽdit:niſi per proferentem aliter limitetur. appellatio vero filiorum,ad vlteriores non extenditur:niſi de dura ſeparatione tractetur. Item qui vnicum nepotem relinquit,non videtur ſine liberis deceſſiſſe.h.d. & primo ponit qui comprehendantur appellatione liberorum. ſecũdo dicit ad quid fuit inuenta denominatio filiorum & nepotum. tertio oſtendit per auctoritatem Papirii, nepotes quandoque contineri appellatione filiorum. quarto oſtendit idem ex alluſione vel deriuatione vocabuli. Prima durat vſque ad ver. totiens. ſecunda vſque ad ver. ſed Papirius. tertia vſque ad ver. prater hæc. quarta vſque in fin. Bart.

CCXX. CALLISTRATVS libro ſecundo Quæſtionum.

LIberorũ appellatione nepotes & pronepotes, cæteríque qui ex his deſcendunt,cõtinentur. hos enim omnes liberorum * appellatione lex duodecim tabularum comprehendit. [f] Totiens enim leges neceſſarium [g] ducunt* in cognatione ſingulorũ nominibus vti,veluti *filij,nepotes,pronepotes*,cęterorúmve qui ex his deſcendunt: quotiens nõ omnibus qui poſt eos ſunt, præſtitum voluerint, ſed ſolis his ſuccurrent quos nominatim enumerẽt. At vbi nõ perſonis certis,nõ quibuſdam gradibus præſtatur,ſed omnib⁹ qui ex eodem genere orti ſunt: liberorum appellatione cõprehẽduntur. Sed & Papirius Fronto libro tertio reſponſorũ ait,prędio cum villico & contubernali eius & filiis legato, nepotes quoque ex filiis contineri: [h] niſi volũtas teſtatoris aliter habeat. filij enim appellatione ſæpe & nepotes accipi, multifariã placere. [i] Diuus quoq; Marcus reſcripſit, non videri ſine liberis defunctum, qui nepotem ſuum hæredem reliquit. [k] Præter hæc omnia,natura nos quoque [l] docet,parẽtes pios, [m] qui liberorũ procreandorum animo & voto vxores ducunt,filiorum appellatione omnes qui ex nobis deſcẽdũt,cõtinere. Nec enim dulciore nomine poſſumus nepotes noſtros, quàm filij, [n] appellare. etenim idcirco filios filiáſve cõcipimus atque edimus, vt ex prole eorum earúmve diuturnitatis nobis memoriam in æuum relinquamus.

CCXXI. PAVLVS libro decimo Reſponſorum.

PAulus reſpõdit, [o] falſum tutorem eum verè dici, qui tutor non eſt: [p] ſiue habenti tutor datus eſt, [q] ſiue non : [r] ſicut falſum[eſt]teſtamentum,quod teſtamentum non eſt: [s] & modius iniquus, [t] qui modius nõ eſt. [u]

CCXXII. HERMOGENIANVS libro ſecundo Iuris Epitomarum.

PEcuniæ [x] nomine non ſolum numerata pecunia : ſed omnes res, tam ſoli, quàm mobiles,& tam corpora,quàm iura continentur. [y]

CCXXIII. PAVLVS libro ſecundo Sententiarum.

LAtæ culpæ [z] finis eſt,nõ intelligere id quod omnes intelligũt. [a] Amicos [b] appellare debemus, nõ leui notitia [c] cõiunctos:ſed quib⁹ fuerint iura [d] cũ patrefamilias honeſtis familiaritatis quæſita rationibus. [e]

CCXXIIII. VENVLEIVS libro ſeptimo Stipulationum.

VInculorum [f] appellatione, vel priuata vel publica vincula ſignificãtur:*cuſtodię [g] verò tantum publica [h] cuſtodia.

CCXXV. TRYPHONINVS libro primo Diſputationum.

a *Paulus reſpondit.* exponit rubricam,quod fal.tu.auct.

p *Non eſt.* vt &.ſ. quod fal.tut.auct.l.j.§.j.

q *Datus eſt.* ſic non tenet datio:vt inſtit. de curato.§.interdum.

r *Siue non.* ſcilicet eſt datus:ſed dic quòd datio non tenet.

s *Non eſt.* ſcilicet vere:abuſiue tamen dicitur teſtamentum : vt ſupra quẽadmo. teſta. ape.l.ij.§.j. Accur.

t *Iniquus.* id eſt falſus.

u *Qui modius non eſt.* ſic falſus emptor non eſt emptor: vt ſupra de in diem ad. vbi auté.§. eum dicitur. ſed malæ fidei ſic:vt.ſ.pro empt. l.ij.§.ſeparata.

x *Pecuniæ.* facit.ſ.e. l. cũ ſtipulamur. & ad Treb.l. balliſta. &.l.ſcribit.& diri plene ſupra eo.l.pecuniæ. &.l.rei.

y *Continentur.* quia omnes res poſſunt in pecuniam cõuerti. Ac.

z *Latæ culpæ.* quæ dolo cõparatur: vt.ſ. depoſiti.l. quod Nerua.

a *Intelligunt.* da exẽplum vt ſupra de inſti. l.ſed & ſi pupillus.§. ſcribere. Et ſubaudi hic, vel maior pars: vt.ſ.ad mu.l.quod maior.&.j.tit.j.l. aliud.§. j.& facit ſupra de iuris & fac.igno.l.regula.§. ſed facti. & ſupra eod. l.cedere.§.fi. Accur.

b *Amicos.* ſume exẽplum in teſte vt.ſ. de teſti.l. iij.§.j. Ité pone in legato:vt.ſ.de leg.l. ſciendum.§. ſi alicuius accuſatio.

c *Notitia.* ſcilicet ex vna ſalutatione,vel colloquio.

d *Iura.* ſcilicet familiaritatis quęſita honeſtis rat.vel dic honeſtis ratione familiaritatis: vt quia ſocius in hoſpitio, vel in ſcholis: non inhoneſtis: vt.ſ.e. l.libro me. aliàs incipit,Maſurius. in eo qđ ibi dicit, honeſtiore & propriore nomine dicitur concubina,quàm amica:ſed certe melius ibi innuitur quòd ex inhoneſta etiam cauſa fit amicitia.

e *Rationib⁹.* vnde Tullius: Amicitia eſt idem velle in licitis & honeſtis. vnde non eſt amicitia inter latrones & fraudatores : ſed inter iſtos eſt fraus & dol⁹.& ideo rei turpis &c.vt.ſ. pro ſocio.l.cũ duobus.in fi.& dicitur amicus quaſi animi cuſtos.

*Amicitia quid ſit.

*Flo.ſignificant cuſtodia verè tũ publicã cuſtodiam.

f *Inculorum.* accipe exemplum.ſ.ex qui.cau.l.j.§.j.nam ibi dicit eum reſtitui qui fuit in vinculis : quod exponit hic,& ſupra in dicto tit.l. ſuccurritur. &.l. in eadem. & ſupra eod.l.qui neque.§.ſolutum.&.l.verum eſt.

g *Cuſtodiæ.* ſcilicet appellatione.

h *Tantum publica.* vt.d.l.ſuccurritur. in fin. & ſic inſtit. de iure natu.§.ſed quotiens.&.C.de carceri.inhi.l.j.

BIU Cujas

a *Fugitiuus.* Da exemplum vt.ff.de ædil.edic.l.j.§.j. vbi venditor debet dicere, quis fugitiuus &c. quod exponit hic, & in eo.titu.l.quis sit fugitiuus.in prin.&.§.apud Cælium.

b *Dicere quis possit.* scilicet aliquis: videlicet quàtum ad pœnam infernalem: vt ibi, Qui viderit mulierem ad cõcu.eam, iam mœchat° est in corde suo.

c *Oportere.* quantum ad pœnam iuris ciuilis: vt supra de pœnis.l. cogitationis: nisi in casu vbi sola cogitatio forte punitur: vt.C.ad legem Iul.maie.l.quisquis. Accursius.

Cogitatio sola quãdoq; punitur.

d *Crimina.* ſ. adulterium & furtum.

e *Cũ aliquo actu.* aliàs facto. & habes idem quòd factum exigatur in delictis.ff. ad legem Aquil. l. si quis testamẽtum deleuerit.in fi. &.ff. eod.l.sæpe. in fin. &.ff.de fur.l.j.§.sola cogitatione. &.ff.de ædil. edic.l. quis sit fugitiuus.§. apud Cælium.& in eo.titu.l.bouem.§.j. nec attenditur, peruenìat aliquid ad effectũ, an non: vt.C.si quacũque prædi.po.l.j.& supra de extraordina.cri. l.j.&.C.de fur.l.si quis. quod intellige si per eũ non remansit: vt supra de parri.l.j.in fin. secus si pœnituit: vt supra ad.l. Cornel. de fal.l. qui falsam. & de hoc dixi supra de fur.l. qui ea mente.

FVgitiuus[a] est, non is qui solum consiliũ fugiendi à domino suscepit, licet id se facturum iactauerit: sed qui ipso facto fugæ initium mẽte deduxerit. nam & furem, & adulterum, & aleatorem, quanquam aliqua significatione ex animi propositione cuiusque sola quis dicere possit, [b] vt etiam is qui nunquam alienam rem inuito domino subtraxerit, nunquã alienam matremfamilias corruperit, si modò eius mẽtis sit, vt occasione data id cõmissurus sit: tamẽ oportere[c] eadem hæc crimina[d] adsumpto actu intelligi: & ideo fugitiuũ quoque & erronem, non secundum propositionem solam, sed cum aliquo actu[e] intelligi constat.

CCXXVI. PAVLVS libro primo Manualium.

MAgna[f] negligentia culpa est: magna culpa dol° est.

CCXXVII. IDEM libro secundo Manualium.

EX illa[h] parte edicti, *Tũ quẽ ei hæredẽ esse oportet*: hæredis hæredibus bonorum possessio non defertur. Item in substitutione[i] his verbis, *Quisquis mihi hæres erit*: proximus hæres tãtùm significatur: immo nõ tantùm[k] proximus hæres, sed etiã scriptus.

f *Magna.* pone exẽplum vt dixi.ff. eo.l.cedere.§.fin.& supra eo.l.latæ.

g *Dolus est.* id est cõparatur: vt.ff. depos.l. quod Nerua. &.ff. mãda.l. si fideiussor. circa prin.&.ff. si mensor fal. mo.l.j.§. hæc actio. & supra si quis testa.liber esse iussus.l.j.§.non autem. &.ff. de actio. & obliga.l.j.§.is quoque. sed quandoque cõtra: vt.ff. ad leg. Corne. de sica.l.in lege.§.is quoque.& instit.de suspec. tuto.§.suspectus. Idem in qualibet fere criminali actione, & ciuili etiam actione quæ dolum tantum punit: vt furti, & etiam iniuriæ.

h *Ex illa.* puta si non sint filij vel inferiores qui succedãt: & tunc succedunt adgnati: non eorum hæredes: vt hic, &.ff. vnde legi.l.j.in prin. & supra vt ex leg.& sena.con.bo.pos.de.l.j.

i *Item in substitutione.* hoc dic vt.ff.eo.l.sciendum.in prin.

k *Non tantùm.* id est non omnis proximus: sed demum scriptus, si quis sit scriptus.

CCXXVIII. IDEM libro singulari de Cognitionibus.

MVnicipes intelligẽdi sunt & qui in eodem municipio nati sunt.[l]

l *Vnicipes. Nati sunt.* sic ergo natiuitas facit municipem: vt hic, &.ff. ad munic.l.j.in prin.& alia plura: vt ibi plene notaui.& facit.ff.eo.l.munus.in fi.

CCXXIX. IDEM libro singulari de Tacitis fideicommissis.

TRansacta[m] finitáve intelligere debemus non solùm [de] quibus controuersia fuit, sed etiam quæ sine controuersia sunt possessa:

m *Transacta.* Pone exemplum.ff.ad Tertul.l.j.§.fin. vbi mater succedit filio, nisi sit exclusa scilicet mater sentẽtia vel transact.vel nisi sit finita scilicet præscriptione: quia sit contra eã

CCXXX. IDEM libro singulari ad senatusconsultum Orficianum.

VT sunt iudicio terminata, transactione cõposita, longa præscriptum.x.vel.xx.vel.xxx.annis. sed in transac. videtur contra, quasi non possit esse nisi sit lis: vt.C.de transactio.l.causas. & supra de transac.l.j. sed tunc lege coniunctim, transactione finita.

n *Vt sunt. Longioris.* id est longi.

gioris[n] temporis silentio finita.

CCXXXI. IDEM libro singulari ad senatusconsultum Tertyllianum.

QVod dicimus eum qui nasci speratur, pro superstite[o] esse: tũc verum est, cùm de ipsius iure quæritur. aliis autem non prodest[p] nisi natus.

CCXXXII. GAIVS libro primo de verborum obligationibus.

HAec enuntiatio, [q] *Quæ sunt pluris aureorum triginta*, simul & quantitatis & æstimationis significatiua est.

CCXXXIII. IDEM libro primo ad legem duodecim tabularum.

SI calumnietur, [r] ** & moretur, & frustretur.* inde & calumniatores appellati sunt, qui per fraudem & frustrationem alios vexarent litibus. [s] inde & cauillatio[t] dicta est. ⸸Post kalendas Ianuarias die tertio pro salute principis vota[u] suscipiuntur. ⸸Telum[x] vulgò quidem id appellatur, quod ab arcu mittitur: sed nunc omne significatur qđ mittitur manu. Ita sequitur, vt & lapis, & lignum, & ferrum hoc nomine cõtineatur. dictũque ab eo quòd in lõginquum mittitur, Græca voce figuratũ ἀπὸ τῦ τηλοῦ. & hãc significationem inuenire possumus & in Græco nomine. nam quod nos telũ appellamus, illi βέλος appellant. eóque nomine vulgo quidẽ id significatur, quod ab arcu mittitur: sed nõ minus omne significatur quod mittitur manu, ἀπὸ τῦ βάλλειν. Admonet nos Xenophon. †nã ita scribit: Ἐπὶ τὰ βέλη δόσε ἐφέρετο, λόγχαι, τοξεύματα, σφενδόναι, πλεῖστοι δὲ καὶ λίθοι. & id quod ab arcu mittitur, apud Græcos quidẽ proprio noĩe τόξευμα† vocatur: apud nos autẽ cõmuni nomine telũ appellat.

CCXXXIIII. IDEM libro secundo ad legem duodecim tabularum.

o *Quod dicim°. Pro superstite.* non tamen est pupillus: vt in arg. cõtra. ff. eo.l. nõ est pupillus. & da exemplum supra de sta. homi. l. qui in vtero. sed oponitur, quid si ita sit hæres institutus, si natus erit intra decem dies? sed hoc facit voluntas tẽstatoris.

p *Non prodest.* vt adquirant: sed aliàs quandoque prodest: vt supra de pœn.l. prægnãtis. & supra quãdo dies lega.ce.l. is autem cui. & quo ad alimenta matris: vt supra de ventre in possess. mitten.l.j. in princ. & no. in.d.l.qui in vtero. & facit supra eo.l.intelligendum.

*calitur, Pan. Flor. Hal. cauilletur

q *Hæc enuntiatio.* sic quandoq; loquimur: substantia Titij valet plus aureorum xxx. & comprehendit simul quantitates & æstimationes specierum quæ sunt in bonis Titij: vt hic, &.ff.e.l. propemodum.

r *Si calumnietur.* quidam dicunt fuisse hanc quandam rubricam, quæ ita dicebat. vel pone, calumnietur, pro calumniatur: vt sit sensus: si moretur & frustretur, quia nõ venit ad iudiciũ, calũniatur, id est calumniator præsumitur: vt.C. qui accusa. non pos.l.si ea. &.C. vt intra cer.tempus cri. quæstio ter.l.j. Azo. & supra de appel. recipien.l. eius qui.

s *Litibus.* nã calũniari, est falsa crimina sciẽter intendere: vt supra ad Turpil.l.j.in princ. Azo.

†*lib.5. ἀνατer βάσεως. id est, & tela simul ferebantur, hasta, sagittæ, fundæ, tum plurimi lapides.*

t *Cauillatio.* à caluo, caluis, id est decipio, decipis.

u *Vota.* ieiuniorum. Sed quare hic? Respõ. quia hic tractat etiam de rerum significatione. Ieiunium enim tale significat votum & deuotionem hominum ad Deum pro principis salute: & facit secundum hoc.C. de feriis.l. omnes dies. ibi, diem nostri ortus &c. vel si promisisti die votorum: hac die dabis. sed quãdoque etiam propter alias causas indicitur ieiunium: puta ob ægritudinem, vel quia in hostes proficiscitur. vel dic secundo, secundum R. vota, id est sacramenta à consulibus qui die kalendarũ Ianuarij intrãt magistratum: vt.ff. de condit. & demõstra.l. Publius. & sic iurant: & in eo iuramento habetur mentio principis: vt in authen. iusiuran. quod præst.

†*sagitta, seu sagittatio.*

x *Telum.* Pone exemplum ex.l.ff. de furtis.l. si pignore.§. furtũ. item instit. de pub. iudi.§. item lex Corne. cætera sunt plana.

BIU Cujas

a *Vos nos.* moderni.
b *Hostes.* qui sint isti, habes.ſ.eo.l.hostes.
c *Perduelles.* Not. crimen perduellionis, id est læsæ.maiestatis cõtra principem, vel rempublicam, quasi hostile & abominabile: vt.ſ.ad.l. Iul.maie.l.fin.& de leg.ij.l.cum filius. in fin. & insti.de hæred. quæ ab intestato.§.per contrarium. Accursius.
d *Adiectionem.* id est prepositionem, scilicet per.sic &.ſ.l.vrbana.§. pernoctare. sic ergo per, ponitur pro contra: vt & perfidus.
e *Locuples.* da exemplum.ſ. qui satisd.cog. l.ij.in princ.&.ſ.in ius vocati vt eant.l.j. Acc.
f *Putant.* & male.
g *Cibum.* ſ.tantum.
h *Stramenta.* id est lectum.
i *Neminem posse.* ergo verbo viuere, vel verbo victus, continentur hæc quæ hic dicuntur: vt.ſ.e.l. verbo victus. Sed contra.ſ. eod.l. in stratum. vbi dicit, appellatione victus non cõtineri stragula: quod est idem quod stratum vel stramentum, vt in ead.l.dicitur. Solu. diuersa sunt genera stragularum: quædam sine quibus viuere non possumus: vt lecti: vt hic. alia sine quib⁹ stare possumus: vt tapeta: vt colligitur supra de auro & argen. lega. l.vestis.§. virilia. &.§. familiaria. &.l. argumento.§.stragulas.
k *Erri.* accipe exẽplum ex composito.ſ.infero, vt illata: vt.ſ.quib.cau.pig.taci. con.l.eo iure. Accur.
l *Agi.* i.duci: vt.ſ.de ser.vrb.præd.l.j.
m *Fabros.* nã & tigni appellatio est generalis: vt.ſ.eo.l.tigni.
n *Qui venenũ.* pone exẽplum. ſ. de contrahẽ. emp.l.quod sæpe.§.veneni. Item.ſ.ad.l.Cornelii. Item.ſ.ad.l.Cornelii. de sica.l.eiusdem.in princ.&.§.j. &.ij.itẽ.ſ. fami.ercisc.l. cedere.§. mala.
o *Medicamenta.* salubria. Accursius.
p *Mutat.* dicitur ergo à vi vehementi immutandi naturam eius cui adhibetur. Accursius.
q *Nominis.* boni & mali.
r *Eos.* scilicet Græcos.
s *Glandis.* da exemplum & dic vt.ſ.de glan.legen.l.j.
t *Vobus negatiuis.* q.d. duæ negationes faciunt vnam affirmationem. & da exemplum supra de adop.l.nonnunquam. & supra de bo.liber.l.si filius qui. & supra de fun.instru.lega.l.quæsitum.in prin.&.ſ.de quæstio.l.j.§.si quis vltro. sed hoc quandoque fallit: vt.C.de ser.fugi.l.j.&.ſ.de damno infec.l.fluminũ.circa prin.ibi, nemine nihil &c. & sic hæc dictio magis, cõparatiue ponitur. nam plerumque affirmatiue. Accursius.
u *Plebs.* plebiscitum fit à plebe. ideoque dicit quid sit, instit.de iure natu.§ plebiscitum.

Crimẽ perduellionis quod sit, & contra quos possit committi.

† *tigna.*

* *Flo.cum.* * *Alcia.li. 2. hoc ipso titu. & Budæus in anno.posteri.hic.*

* *Flo.adiectione alterius, nominue distin.*

† *Budæ⁹ sic vertit, Tyndaris hæc habuit summo Ione nata venena, Quæ Polydãna dedit cõiux Aegyptia Thonis, Cõmoda, cõsul tè medica cõposita sub arte: Multa legẽs Pharia solers tellure venena, Noxia permixtim carpẽs quoque cõmoda multa.*

* *Alia versio seq. versus. Plura venena quidem bona sunt, sed plurima amara.*

QVos nos[a] hostes[b] appellamus, eos veteres perduelles[c] appellabãt, per eam adiectionem[d] indicãtes cũ quibus bellum esset. ℣ Locuples[e] est qui satis[&]idoneè habet ℘ magnitudine rei quam actor restituẽdam esse petit. ℣ Verbum *viuere*, quidã putant[f] ad cibum[g] pertinere: sed Ofilius ad Atticũ ait his verbis & vestimenta & stramenta[h] contineri. sine his enim viuere neminem posse.[i]

CCXXXV. IDEM libro tertio ad legem duodecim tabularum.

FErri[k] propriè dicimus, quæ quis suo corpore baiulat: portari, ea quæ quis iumẽto secum ducit: agi[l] ea quæ animalia sunt. ℣ Fabros[m] tignarios dicimus nõ eos dũtaxat qui ligna† dolãt, sed omnes qui ædificant.

CCXXXVI. IDEM libro quarto ad legem duodecim tabularum.

QVi veneni[n] dicit: adiicere debet vtrũ malum[sit,]an bonũ. nã & medicamenta[o] venena sunt: quia eo nomine omne cõtinetur quod adhibitum naturam eius cui adhibitũ esset, mutat.[p] quin* id quod nos venenum appellamus, Græci φάρμακον* dicunt. apud illos quoq; tam medicamenta, quàm quę nocẽt, hoc nomine cõtinẽtur. vnde adiectione* alterius nominis[q] distinctio fit. admonet nos summus apud eos[r] poëtarum Homerus. nam sic ait.†

[Τοῖα † Διὸς θυγάτηρ ἔχε φάρμακα μιλτόεντα,
Ἐσθλά, τὰ οἱ Πολύδαμνα πόρε Θῶνος παρὰκοιτις,
Αἰγυπτίη, τῇ πλεῖστα φέρβῃ ζείδωρος ἄρουρα*]
Φάρμακα, πολλὰ μὲν ἐσθλὰ μεμιγμένα, πολλὰ δὲ λυγρά.

℣ Glandis[s] appellatione, omnis fructus cõtinetur: vt Iauolenus ait: exemplo Græci sermonis, apud quos omnes arborum species ἀκρόδρυα* appellantur.

Duæ negationes faciunt vnam affirmationem. Bartolus.

CCXXXVII. IDEM libro quinto ad legem duodecim tabularum.

DVobus negatiuis[t] verbis quasi permittit lex magis quàm prohibeat.* ídque etiam Seruius animaduertit.

CCXXXVIII. IDEM libro sexto ad legem duodecim tabularum.

PLebs[u] est cæteri ciues sine senatoribus. ℣ Detestatum[x] est [cum] testatione denuntiatũ. ℣ Pignus appellatum [est] à pugno: quia res quæ pignori dantur, manu tradũtur. vnde etiam videri potest verũ esse [quod] quidam putãt, pignus propriè[y] rei mobilis constitui. ℣ Noxiæ appellatione omne delictum[z] continetur.

CCXXXIX. POMPONIVS libro singulari Enchiridij.

PVpillus[a] est, qui cum impũbes est, desiit in patris potestate esse aut morte,[b] aut emancipatione. ℣ Seruorum[c] appellatio ex eo fluxit, quòd imperatores nostri captiuos vendere, ac per hoc seruare, nec occidere solent. ℣ Incola est, qui* in aliquã[d] regionẽ domiciliũ suum contulit:[e] quẽ Græci πάροικον† appellãt. Nec tantũ hi qui in opido morãtur, incolæ sunt: sed etiã qui in alicuius opidi finibus ita agrum habẽt,[f] vt in eum[g] se quasi in aliquã sedem recipiãt. ℣ Munus publicũ[h] est officium priuati hoïs,[i] ex quo cõmodũ ad singulos vniuersósq; ciues, rẽq;[k] eorũ imperio[l] magistratus extraordinarius[m] *peruenit. ℣ Aduena est quẽ Græci ἄποικον† appellãt.[n] ℣ Decuriones[o] qui-

A x *Detestatum.* da exemplum & dic vt dixi supra eod.l. subsignatum.§. detestari.
y *Pignus propriè.* improprie vel abusiue etiam immobilis: dummodo detur creditori. quod vero non transit, dicitur hypotheca: vt instit.de ac.§. item Seruiana. in fi.§.&.ſ.de pig.actio.l.si rem.§. proprie. Sed quantũ ad hypothecariam actionem non est dare differentiam: vt.d.§.insti. in princi.&.ſ.de pig.l. res hypothecæ.§. inter pignus.
z *Omne delictum.* priuatum: vt.ſ.de noxa.l.j. in prin.& insti. de noxa.§. noxa. non publicum: vt dixi supra eo.l. hæc stipulatio noxalis.

* *id est fructus arboris qui è summis arboribus demantur. Vide Budæum hic.*

* *Flo. quæ est argumentum hibuit contra.*

a *Pvpillus.* datur tutor pupillo. dic ergo quis sit. sed quandoque etiã filius in potestate dicitur pupill⁹? sed improprie: vt supra de verbo. obliga.l.fin. §. pupillus. &.C.de iure deli.l.si infanti.§. pe. quandoque etiam pro seruo impubere: vt supra de pœ.l.quam Tuberonis.§. pupillus. sed improprie dicitur. & facit instit. quibus modis tu.fi.in prin.
b *Morte.* ciuili vel nãturali: vt instit. quibus modis ius patriæ pot. sol. in prin.
c *Seruorum.* da exemplum insti.de iure perso.§. serui. & supra de sta.homi.l.iiij.§. seruitus. sed tabellio dicitur seruus publicus, à seruiendo, & non à seruãdo: vt supra de adop. l. non aliter.
d *Aliquam.* aliã ab ea ex qua duxit originẽ.
e *Contulit.* vt &.C.de lati.liber.tol.l.j. in pri.
& est idem quod aduena secũdum quosdam: vt.j.§. aduena. & idem quod accola. vnde Iacob accola fuit in terra Chã. sed tu dic differentiã inter municipẽ, & ciuẽ, & incolã, & aduenã, & accolã, vt plene no.ſ.ad muni.l.j.
f *Habent.* i.colunt.
g *Eum.* scilicet agrũ, id est villam.

* *Flo. qui aliqua regione.*

† *Vide Alc. lib. per. 2. hic, & Bu. in annota. posteri. hic.*

* *Flo. extra ordinarium.*

† *id est colonum, qui priores fedes deseruerunt.*

h *Munus publicum.* pro officio ponitur hic munus: vt &.ſ.eod.l. munus tribus. in fi. vel ponitur pro personali munere: vt tutela: vt insti.de excusa.tu.&.ſ.eo.l. munus tribus. ij. respon.
i *Hominis.* vt quia sit iudex.
k *Rẽque.* id est ad vtilitatem eorum. Azo.
l *Imperio.* scilicet iniunctum: vt.ſ.eo.l. munus proprie. in prin.
m *Extraordinario.* aliàs extra ordinẽ: & aliàs extraordinario. nã nõ iure actionis compellitur: sed ex officio: & sic extra ordinem.
n *Appellant.* ſ. idem quod incola, secundum quosdã: vt &.ſ.e.§. incola. vel forte is dicitur qui ad tẽpus moraturus venit. vnde de Loth, Ingressus es tanquã aduena: an vt iudices? & dic vt no.ſ.ad muni.l.j. in prin. vel dic aduena, quasi aliunde veniens.
o *Decuriones.* exponit rub. supra de decur. & vbicunque in legibus inuenitur hoc nomẽ. & dic deducerẽtur, scilicet sub ditione

BIU Cujas

ne Romanorum: vt prouincia Hispania, quia capta. quod dic vt. C. de lati. liber. tol. in princip.

a *Aiunt.* & bene.

b *Decima.* id est decem ex illis probiores. plures enim decimæ erant. nam decies decem eligebantur: vt ex his decem meliores optarentur vel eligerentur à prudentibus. vel dic vt plene dicit litera.

c *Vrbs.* multis locis habetur mentio vrbis: vt. ff. eod. l. ij. & insti. de iure natu. §. sed quotiés. nũc vnde dicitur. & dic ab vrbo: aliàs ab vruo. Accursius.

† *Vide ad hunc locum Cæliũ Rhodig. lib. le. antiquarũ 14. ca. 5.*

d *Quod.* scilicet arabitrum. sed in destruẽdo dicitur pati arutrũ: vt supra qui. mo. vsusfru. amit. l. si vsusfructus.

e *Opidũ ab ope.* id est auxilio. & habetur mẽtio in multis locis, maxime. ff. proxi. §. incola.

f *Eius rei.* i. auxilij.

† *Terentius Varro li. de lingua Lana. 4. à terendo dictũ putat. idem & Sypontinus.*

g *Sint constituta.* vt sint in auxilium habitantibus.

h *Territorium.* da exẽplum supra de iurisdi. omniũ iudi. l. fin. & C. de episco. & clericis. l. nulli. §. quòd si in vico vel territorio.

i *Summouendi.* quod fit ex causis vel toto loco, vel parte loci: vt supra de pœnis. l. moris. & in Lombarda de famosis, aliàs de seditiosis. l. j.

k *Verbum, suum.* licet dicat in verbo, suo: idẽ in verbo, meo: & verbo, tuo. & da exemplũ vt dicit in delatione iuramenti: cum iuro rem à me petitam non esse suam, scilicet aduersarij: vel non esse suam iurat aliquis: vt seruum quem non vult defendere in causa noxali: vt supra de noxa. l. quotiens. §. prætor.

* *id est finitionum.* a *Hoc quod hic dicitur, est de iure ciuili: quia de iure canonico hodie matrimoniũ sola morte naturali soluitur: vt in. c. 2. de trãsla. præla. no. Panor. i. c. i. præsentia. & ibi posui in apostil. ad eum, in ver. sola enĩ morte. extra de spõsa. & no. etiã Alex. in. l. si cum dotem. §. si maritus. in fi. ff. so. mat.*

l *Ambiguum est.* id est dubium: quia habet duplicem significationem.

m *Commune esse.* causa tollendæ dubitationis. idem est tamen & si non adiiciat: vt supra de excep. rei iudi. l. si quis cum totum. j. respon. Azo. Vltimo nota hic: quod commune est, nó est meum. sic supra de auro & argen. lega. l. Quintus. & de ritu nup. l. illud. j. respon. Arg. contra supra de leg. j. l. serui electione. §. j. & ij. & l. Stichus. & supra si ex noxa. cau. l. pe. & supra de ri. nup. l. illud. in fi. & de leg. iij. l. si quis suos. & de condi. instit. l. ij. & de in ius vo. l. si communis libertus. & supra de neg. gest. l. si pupilli. §. si quis ita. ibi, nam & si &c. & hoc prout exposui. Accur.

n *Cum quærebatur.* Da exemplum. ff. solu. ma. l. si quis. sic & tota die concipitur huiusmodi stipulatio.

o *Putabant.* & bene.

p *Contra videbatur.* & male.

q *Et secundum hoc.* in li. R. secundum hoc. in li. Al. ob hoc.

r *Nullo casu.* siue morte siue diuortio a soluatur matrimonium: plus etiam si non contrahatur: vt. ff. de condic. ob cau. l. si extraneus. & sic est contra. ff. so. ma. l. si cum dotem. in prin. Sol. vt dixi in. d. l. si extraneus.

s *In rutis.* pone exemplum vt supra de ac. emp. l. fundi. §. si ruta. & de contrahen. emptio. l. in vendendo. §. fina. quibus dicitur quòd venditor hæc non dat emptori. nunc quæ sint. & facit supra ad exhibendum. l. Celsus. §. idem Iulianus.

t *Rutis cæsis.* in venditione exceptis. b

u *Structili.* id est structo in alium.

x *Malum.* Pone exemplum in vendita vel legata naue: vt supra de fundo instru. l. fina. Item pone: si euincatur, an agatur ex stipulatu: quod est si non est pars: aliàs ex empto tantum: vt supra de euic. l. naue. & l. scapham. & dic malum esse arborem nauis, & fixum, qui nunquam remouetur, nisi quãdo paratur. Artemonem dicas qui retro ponitur ad eam gubernandam. sed in eo est contra supra de euic. l. scapham. in fin. vbi dicitur gubernacula esse membra nauis, & sic partes nauis. sohic dicit antequam apponantur: ibi post: vt arg. ff. de ac. emp. l. granaria. vel hic de eo sine quo nauis esse possit: ibi sine quo non poterat esse: vel ibi de aliis gubernaculis.

y *Inutiles.* ad nauigãdum. sed hæc ratio est sufficiens, non necessaria: quia quandoque vna res potest alterius esse pars, licet vtrumque sine altero esse possit. nam & stipulatio sine diei adiectione est valida: tamen dies eius est pars: vt. ff. de eden. l. j. §. diem.

z *Pars nauis.* sicut cũ seruo fundo accedit vel rastrum: non tamen seruus vel instrumentum partes fundi sunt: nisi esset seruus glebæ: vt. ff. de diuer. & tẽpo. præscri. l. longæ.

a *Inter proiectum.* Pone exemplum vt supra vti pos. l. si duo. §. item videamus. &. §. Labeo. nam primo casu non agitur vti pos. secundo sic. Item pone supra ad leg. Aquiliam. l. quemadmodum. §. j. vbi primo casu non licet incidere: secundo sic, & sua auctoritate.

b *Quòd.* id est quia.

c *Meniana.* vt supra ne quid in lo. pub. l. ij. §. cum quidam. &. C. de ædi. pri. l. Meniana. Accursius.

d *Suggrundia.* aliàs suggrundæ. & tunc plana. & dic, id est summitates ædificiorum. aliàs suggrundia: & dicunt quòd est locus, vel ciuitas.

e *Immitterentur.* in alienum parietem, vel solum.

f *Pro tegulis.* id est in coniunctione tegularũ. Vel dic quòd pro tegulis, siue loco tegularum cooperiebatur domus: vt sunt ecclesiæ Venetianæ, & etiam aliæ domus: & da exemplum vt in vendita domo hoc sequatur: vt supra de actio. emp. l. fundi. §. quæ tabulæ. quod autem subiicit, hypæthrij, quid sit nescio.

g *Viduam.* quædam specialia in viduis seruantur: vt. C. quando imperator inter pupil. & viduam. ideo quæ sit exponit: licet in vulgari strictius ponatur.

h *Fuisset.* hoc modo stricte.

i *Habuisset.* vllo tempore.

k *Appellari.* in larga significatione.

l *Qui sine corde.* scilicet vecors. & dicendus est &c. & sic reddit singula singulis.

m *Duitate.* id est societate duorum.

n *Structuram.* id est clausuram contra ventum.

b De rutis cæsis pulchre Bud. ff. de act. empti. l. fundi. §. si ruta.

** Flo. adiectamente*

** Flo. suggrundæ*

† quid sit hypæthrũ, pulchre Bud. ff. de vsufru. l. ex sylua cædua.

† aliud etymon huius vocis vide apud Macrob. libro Saturnaliũ 6. cap. 15.

** Fl. Straturam.*

** Flo. factis*

CCXLII. IAVOLENVS libro secundo ex posterioribus Labeonis.

IN rutis f cæsis t ea sunt quę terra non tenentur, quæque opere structili u tectorióve non continentur.

CCXLII. PAVLVS ex libris sex libro primo imperialium sententiarum in cognitionibus prolatarum.

CVm quærebatur n an verbum, *soluto matrimonio dotem reddi*: non tantum diuortium, sed & mortem cõtineret: hoc est, an de hoc quoque casu contrahentes sentiant: & multi putabant o hoc sensisse, & quibusdam aliis cõtra videbatur: p secundum hoc q motus imperator pronuntiauit, id actum eo pacto, vt nullo casu r remaneret dos apud maritum.

CCXLI. QVINTVS MVCIVS SCAEVOLA libro singulari ὁρῶν.*

MAlum, x nauis esse partem, Artemonem autem nõ esse Labeo ait: quia pleræque naues sine malo inutiles y essent, ideóq; pars nauis z habetur: artemo autem magis additamentum * quàm pars nauis est. In proiectũ a & immissum hoc interesse ait Labeo, quòd b proiectum esset id quod ita proueheretur, vt nusquam requiesceret: qualia meniana c & suggrũdia d † essent. Immissum autem, quod ita fieret, vt aliquo loco requiesceret: veluti tigna, trabes, quę immitterentur. e Plũbũ quod [pro] tegulis f poneret, ædificij esse ait Labeo: sed id quod hypæthrij † tegendi causa poneretur, contra esse. Viduam g † nó solùm eam quæ aliquando nupta fuisset: h sed eam quoque mulierem quæ virum nõ habuisset, i appellari k ait Labeo: quia vidua sic dicta est, quasi vecors, vesanus, qui sine corde l aut sanitate esset. similiter viduã dictã esse, [quasi] sine duitate. m Structurã n * loci alicuius ex tabulis factam, * quæ ęstate tollerentur, & hyeme ponerentur, ædium esse ait Labeo: quoniã perpetui vsus [causa] paratæ essent: neq; ad rẽ pertinere

a *Interim.* id est quandoque, puta in ætate.
b *Tollerentur.* quia ea quæ ædificio detracta sunt vt in ædificio reponantur, ædificij sunt: vt supra de act. emp. & vendi.l.fundi.§. fin.& facit supra de pig.l.debitor.& quod ibi dixi.
c *Cæuola.* aliàs incipit lex, semper.

Sed *Acceptum est.* à sapientibus.& dic cassum cp testator etiã eũ libertum assignare potest, quẽ eodẽ testamẽto manumittit, quo assignat: vt.ſ.de assi.li.l. j.in prin.Et licet generaliter assignet libertos vni filiorum in prima parte testamenti: tamen etiã illi videntur cõtineri, quibus postea in eodem testamẽto libertas relinquitur: vt supra de lega.j.l. talis. in prin.& in fi.

* *Flo. peteretur*

e *Vel.* pro etiam.
† *Concor. text. in.c. quia nos. de app. extra.*
f *Is à quo.* id est nisi alij filij probent quòd testator noluit assignare quos adhuc nõ honorauerat libertate.
g *Peteretur.* scilicet libertas dari. Accur.
h *Si qua pœna est.* & male. hoc est dicere, differentia nõ est inter multam & pœnã: quod corrigit Paulus: quia neutrum est alterum: vt subiicit.
i *Paulus.* ſ.dicit.
k *Rerum.* scilicet pœnæ & multæ. Accur.
l *Quoq;.* nõ solũ enim est hæc differentia, sed etiam & aliæ plures: vt hac. l. notaui. & supra eo.l.aliud.§.inter.
m *De pœna.* immò cõtra: vt supra de his qui no.infa.l.furti.&.C.de re iu.l. iij. sed respon. cp hic in publicis non priuatis delictis dicit, & eorũ pœnis. sed tũc iterum est contra supra de ap.l. non tantum. &.C.de ap.l.litigatoribus.sed tunc respõ.quòd non appellatur ex quo est imposita: sed ante sic, quando sola sentẽtia est lata. At in multa etiam postquam imposita est, appellatur: dum tamen fiat intra tempus legitimum.& hoc secundũ Azo.sed non videtur probabilis hæc opinio: nam etiam in priuato delicto non appellatur post executionem. Item fatuum videtur dicere non appellari in publicis post executionem: maxime si vitã pœna adimit. Item statim hic dicit, debetur.nõ ergo erat imposita. Alij ergo dicunt cp ab executione pœnæ non appellatur: sed ab executione multæ sic: vt sic tollantur dicta contraria. sed lex generaliter resistit dicens, ab executione non posse appellari: vt.C. quorum appel.non recipi.l.ab executione. Tu dic tertio, de pœna non appellatur etiam statim lata sententia, puta si fateatur fecisse furtum manifestum: & dicat se nimium damnatum, quia in quadruplum sit damnatus: & sic de aliis priua. vel publicis: quia sic magis de iniquitate legis quàm iudicantis conquereretur. at in multa si ideo appellat, quia nimis arbitratus est iudex, vel nimis exercuit officium suũ, potest: sicut & aliàs ad arbitriũ boni viri reducitur quod enormiter fit: vt.ſ. pro socio.l.si societatem.in fi.& de oper.lib.l. si libertus. Ité pro hoc facit quod est.j. ex hoc quoque &c. & supra quis & à quo.l. ij.& secundum hoc nihil obstat.

a *Pro isto est gl. in.c. super his. de accu. extra vbi pauca. adde glo.c.* 1.§.*quẽ terminum. in verbo, prorogetur. ad medium. in prag.sanc.*

n *Prouocatio est.* id est appellatio: vt &.C. de appel.l.& in multis. Accursius.
o *Debetur.* scilicet multa.
p *Dixit.* scilicet iudex.
q *Dicere.* iure ordinario.at de pœna etiam delegatus iudicat.& sic est in secunda differentia: vt.ſ.eo.l.aliud.§.inter.in fine.

quòd interim[a] tollerentur.[b]

CCXLIII. SCAEVOLA libro octauodecimo Digestorum.

SCæuola[c] respondit: Semper acceptum est,[d] vt libertorum appellatione etiam hi contineri intelligantur, qui eodem testamento vel[e] posteriore loco manumitterentur: nisi manifestè is à quo[f] peteretur,[g]* contra defuncti voluntatem doceret peti.

CCXLIIII. LABEO libro quarto pithanon à Paulo Epitomatorum.

SI qua† pœna est,[h] multa est: si qua multa est, pœna est. Paulus.[i] vtrũque eorum falsum est. nãque harum rerum[k] dissimilitudo ex hoc quoque[l] appareret, quòd de pœna[m] prouocatio non est. Simul atque enim victus quis est: eius maleficij cuius pœna est statuta, statim ea debetur: at multæ prouocatio est:[n] nec antè debetur,[o] quàm aut non est prouocatũ, aut prouocator victus est: nec aliter, q̃ si is dixit,[p] cui dicere[q] licet. Ex hoc quoque[r] earũ rerum dissimilitudo apparere poterit, quia pœnæ certæ singulorum peccatorum sunt,[s] multę contra: quia eius, iudicis potestas est, quantam dicat: nisi quum lege est cõstitutum, quantam dicat.[t]

CCXLV. POMPONIVS libro decimo Epistolarum.

Ar *Quoque.* tertiam ponit differentiam: vt supra eo.l.aliud.§. inter.ibi,& multa quidem &c.
s *Sunt.* per leges scilicet constitutæ, quas potestas iudicis non potest minuere vel augere: vt supra ad Turpil. l.j.§.j. in fin. sed secus in multis: vt subiicit.

STatuę adfixę basibus[u] structilibus, † aut tabulæ religatę catenis, aut erga parietem adfixæ, aut si similiter cohærent lychni: non sunt ædium. Ornatus enim ædium causa parantur, non quòd ædes perficiantur. Idem Labeo ait: Prothyrum[x] † quod in ædibus interdum* fieri solet, ædium est.

CCXLVI. IDEM libro sextodecimo Epistolarum.

APud Labeonem [libris] περὶ διαθηκῶν† ita scriptũ est:[y] Exhibet, qui præstat eius[z] de quo agitur, præsentiã.[a] Nam etiã qui sistit, præstat eius de quo agitur, præsentiã, nec tamen eum exhibet.[b] & qui mutum, aut furiosum, aut infantem exhibet, non potest videri eius præstare præsentiã. nemo enim ex eo genere præsens satis aptè[c] appellari potest. Restituit nõ tantũ qui solum corpus,[d] sed etiã qui omnẽ rem[e] conditionémque[f] reddita causa præstat: & tota restitutio, iuris est interpretatio.

t *Dicat,* quandoq; lex certam ponit pœnam, & eam vocat multam: vt.ſ.de præua.l.præuaricationis.in fi.&.C.de epi.audi.l.ij.&.C.quorum ap.nõ recipi.l.abstinẽdum. & de iudi.l. properandum.§. fin autem vtraque.& istę improprie dicuntur multæ. quãdoque statuitur vt vltra non procedatur:& tunc quia minus potest dicere, quãtum vult, proprie dicitur multa: vt.C. de modo mul.l.fi. & de spor.l.ij. quandoque nullo modo ponitur quantitas: vt.ſ. de custo. reorũ.l. si quis reũ.& tunc proprie dicitur multa: vt hic,&.ſ.eod.l.aliud.§.inter.Accur.

† *Ponitur quantitas. hic.* † *Vide Bu. hic.* * *Flo. ita vtam qui.* † *id est verè similiter.*

u *Tatuæ. Basibus.* Basęs sunt lapides lati sub ostio, qui vltra ostium quandoque extenduntur: & ibi statuę superponũtur: vt in foribꝰ ecclesiæ beati Petri sunt leones. si ergo non sunt de substantia domus, non continentur vẽdita domo: aliàs secus: vt hic,& supra de act.emp.l.fundi.§. quæ tabulæ. Sed arg. contra supra de aur. & argen. leg.l.in argento.§.j.

† *Basęs structiles sunt veluti sedimenta columnarum ap.nõ recipi.l.abstinẽdum. & de iudi.l. nõ solida. properandum.§. fin aut pide cęsa, sed opere cementitio la* *quibus copulantes.Bu.*

x *Prothyrum.* b aliàs prothyrum: & aliàs interdũ. & nescitur quid sit dicere. vel dic quòd est illud quod proculb *Prothyrũ restibulũ dicitur in declinatione morum iuris.Turnebus. de Bud. in anno. poste.* trahitur, vel aqua, vel aliquid aliud, vt in domo nostra Cirella. Accursius.

y *Apud. Scriptum est.* sed male. & accipe exemplum ex.l.ſ.de in ius vo.l. eum pro quo. vbi dicitur: qui promisit exhibere aliquem in iudicio, tenetur exhibere. quod qualiter intelligitur, hic exponit. Accursius.
z *Eius.* serui vel corporis. Accursius.
a *Præsentiã.* sed hoc falsum est. nã &c. reprobatur ergo illa definitio vt insufficiẽs, & tanquã non cõuertibilis cũ suo definito.
b *Exhibet.* quid ergo erit hoc casu? Respondeo: aut non tenet promissio ad hoc vt tales debeant sisti iuri: aut si postea inciderint in tales casus, habebit exceptionẽ promissor: vt supra si quis cau.l.ij.§.si quis.&.§.idem est.
c *Aptè.* vt & supra eo.l.coram.& de iure codi.l.ij.§.fin.& facit supra eo.l.ij.& supra eo.l.plus est.
d *Corpus.* scilicet petitum: cum nihil est restituẽdum.& da exẽplum vt supra de rei vin.l.præterea.
e *Rem.* propter fructus qui quasi pars rei sunt.
f *Conditionémque.* hoc dicit propter vsucapionem:& hoc etiam subiicit, & tota &c. id est omnis restitutio consistit in interpretatione iuris: vt sic fiat vt ius interpretatur: quod habes.ſ.eod.l. restituere. Accursius.

DE DIVERSIS REGVLIS IVRIS ANTIQVI.

*Dictum est supra de omni iure prætorio & ciuili specialiter per titulos diuersos, quod ius super personis & rebus consistit: vt supra de statu hominum.l.*1. *nunc generales definitiones siue traditiones dicere vult. nec enim est nouum vt quibusdam enumeratis quædam generalis subiiciatur clausula quæ omnia comprehendat &c. vt supra ad leg. Aquil.l.ſi seruus seruum.§. inquit lex.*

DE DIVERSIS REGVLIS IVRIS ANTIQVI.

TITVLVS XVII.

Quia non est nouum vt quibusdã declaratis & enumeratis generalis clausula ponatur: vt.l.ſi seruus seruum.§. inquit.ſ.ad.l. Aquil. ideo hic iuriscõsultus, quia supra posuit de iure ciuili & prætorio: nunc subiicit regulas illorũ iurium. Et diuiditur in quatuor partes: vt patet in textu. Bartolus.

Regulæ

BIU Cujas

a *Regula est.* Quatuor no. ex hac.l. Primo quid sit regula à prin. illuc vsque, non vt ex regula &c. & ibi reassumit, per regulam igitur &c. Secundo quæ sit eius potestas: vt ibi, non vt ex regula. Tertio quod sit eius officium: vt ibi, & vt ait Sabinus &c. Quarto quòd leuiter vitietur: vt.ĭ.ibi, quæ simul &c. Super primo dic, regula est quæ rem quę est: id est de qua fit in regula sermo, breuiter enarrat, id est recitat: non statuit scilicet de nouo: vt subiicit in secundo dicto, per regulam igitur &c. quasi dicat: regula est pluriũ rerum cõpendiosa narratione facta traditio. vt patet per exempla.ĭ. eo. per totũ. Sed quaeritur regula? Respõdetur, vniuersali signo denotãte vniuersalem affirmationem vel negationẽ: siue id fiat per nomina, siue per aduerbia. Exemplum de nomine vniuersali affirmatiuo.ĭ.eo.l.omnia quæcumque. De negatiuo.ĭ.eod.l.nemo ex his.& aliis pluribus. De aduerbio affirmatiuo.ĭ.eod.l. semper in stipulationibus. De negatiuo.ĭ.eod.l.nihil tam. sed, nihil, non est aduerbium: immo nomen. vnde melius est exemplum.ĭ.eod.l. nunquam actiones. sed & si indefinite tradita sit regula, pro vniuersali tamen eam accipimus, sicut probatur.ŝ.de leg. præstan.l. j.§.generaliter.&.C.de hære.vẽdi.l.fi.&.ŝ.de offi.præfe.vr.l.j.§. cum vrbem. aliàs. §. in initio. Si quæras qualiter traditur indefinite? Respon. quando vniuersale substantiuum, vel eius loco ponitur aliquid in regulæ traditione sine vniuersali signo. Est autem vniuersale substantiuum, terminus pluribus naturaliter secundum eandem significationem conueniens, vt homo, fœmina, seruus, & multa similia. Propria vero nomina non dicuntur pluribus conuenire secundũ eandem significationem: vt Titius. Loco autem vniuersalis substãtiui dico poni quis vel qui, cum suis obliquis: & is, ea, id, & æquipollentia, vbicũque fit demonstratio vel relatio ad hominem vel ad rem: vt.ĭ.eo.l.quæ legata.&.l.eius est nolle. Super secundo q̃ regula non facit ius, sed ex iure quod est.s.aliàs cõstitutum.s.generale plurium & commune, fiat regula: dic q̃ nõ facit ius in exceptis: quia sic genus speciei derogaret, quod esse non debet: sed ecõtra species generi: vt.ĭ.eo.l.in toto. vbi ergo nulla est exceptio, facit ius generale: vbi autẽ habet exceptionem, facit ius speciale præterquam in exceptis. vel dic secundo q̃ etiam in non exceptis non facit ius, cũ tantum intẽdat narrare & coniungere iura: vt proxime.ŝ. &.ĭ.ibi, vt ait Sabinus &c. Tu dic tertio q̃ non facit ius in exceptis: vt dixi modo. Item nec in casibus statutis iam in.l.cum ibi iam sit factum: vt & modo dixi: sed super casibus in quibus eadem est æquitas, nec tamen sunt in iure positi, bene facit ius. Super tertio vbi dicitur quòd regula est causæ coniunctio, dic secundum Io. causæ, id est rationis: vt ex duabus.ll. colligitur.ŝ.de condit.& demõ.l. cum tale.§. falsam causam.& insti.de le.§.longe. coniungit ergo regula causam, id est rationẽ redditam in vno, pluribus aliis in quibus vertitur eadem æquitas, attribuit: puta primo statutum fuit in piscibus, [a] vt occupanti concederentur ea ratione, quia in nullius bonis erant. hęc autem ratio, & in leonibus, & aliis feris animalibus locũ habet, scilicet quia in nullius bonis sunt. Vnde bene sequitur traditio generalis: vt quod in nullius bonis est, occupanti cõcedatur. Sed P. sic: regula est coniunctio causæ. i. plures causæ simul iunctæ regulam constituunt: puta statutum est in piscibus vt occupãti cõcedantur. idem est in feris bestiis, & volucribus, quæ in nullius bonis sunt. Collige ergo regulã, quod in bonis &c. & sic non comprehendit nisi statuta, vt ea coniungat. Quod autem hic dicit, quasi causæ coniunctio: est expressiuum veritatis. Fallit autẽ dicta regula in libero homine, & non adita hæreditate, & in re sacra vel religiosa. Super vltimo dicit P. omnes exceptiones esse de regula, & cũ ea cõtineri. sed opponitur: ergo nulla vitiari posset. Sed respõdebat posse vitiari si idem ius in exceptionibus intelligeret, q̃ regula breuiter in quibusdã casibus primo statuit: & sic hic intellexit. Secundum eum ergo omnes veræ sunt, licet habeant exceptionem. Io. dixit exceptionem non esse de regula: immo extra regulam: arg.ŝ.de pœnis.l.sanctio legũ. & quia extra regulam sunt, perdunt officium suum: & sic omnes falsæ sunt quę habent aliquam exceptionem: cum omnia debeant coniungere, & in nullo fallere: ar.ŝ.de regu.Catoniana.l.j. & quod hic dicitur. Est tamen ar. contra in authen. de non alie.§. vt autem. vbi innuit firmari regulam per ea quæ excipiuntur. Sed dic firmatur, id est declaratur: vt in non exceptis locum habeat non tanquam regula, sed tanquam sic cõstitutum. Quæ autem sunt quæ patiuntur exceptionem, & quæ non, habes.ĭ.eo.l.omnis definitio. Acc.

vulg. causa cõuicto. † *Hæc erat breuis explicatio causæ ac veluti summa comprehensio, quam actor iudicio faciebat antequã ad aduocatos & ampliorem disceptationem deueniretur.*

a Pisces, leones, & animalia fera cuius sunt, & an occupantis.

1. PAVLVS libro sextodecimo ad Plautium.

REgula est, [a] quæ rẽ quæ est, breuiter enarrat: non [vt] [b] ex regula [c] ius sumatur: sed ex iure [d] quod est, regula fiat. Per regulam igitur breuis rerum narratio traditur: & (vt ait [e] Sabinus) quasi causæ* coniectio† est: quæ [f] simul [g] cum in aliquo vitiata est, perdit officium suum.

II. VLPIANVS libro primo ad Sabinum.

FOeminæ [h] ab omnibus officiis ciuilib' vel publicis remotæ sunt: & ideo nec iudices esse possunt: nec magistratũ gerere: nec postulare: nec pro alio interuenire: [i] nec procuratrices [k] ** existere. Item impubes [l] [ab] omnibus officiis ciuilibus debet abstinere.

III. IDEM libro tertio ad Sabinum.

EIus [m] est *non nolle, qui

b *Non vt.* quæ sit eius potestas.
c *Ex regula.* quæ est materiatum.
d *Ex iure.* quod est materia.
e *Vt ait.* quod sit eius officium.
f *Quæ.* s. regula.
g *Simul.* id est statim. & hoc quàm leuiter vitiatur.
h *Fœminæ.* Officium aliud ciuile, id est personale & publicum auctoritate & vtilitate, vt consulatus, prætura, iudicatura, & similia: vt.ŝ.de iudi.l.cũ prætor.§.fi.&.ŝ. de capi.demi.l.amissione.§.fin. &.l.seq. & aliud publicum.s.auctoritate, sed vtilitate priuatũ: vt est tutela & cura: quod & ipsum est ciuile, id est personale: vt insti.de excu. tuto.in prin.&.ŝ.titu.ĭ.l.pupillus.§.munus.&.ŝ.de excu.tuto.l.athletæ.§. tutela.& ab omnibus fœminæ remotę sunt. Est tamen argu. contra.ad hoc vltimum.ŝ.de procura.l. licet.§. ad actionem. vbi innuit censeri priuatum, licet aliquid publici habeat iuris: sed alio casu loquitur. Primum autem probat tribus exemplis. primo de iudicio: quod probatur.ŝ.de iudi.l.cum prætor.§.fin. Secundum de magistratu, probatur.ŝ.de mune. & hon.l. & qui originem.§. corporalia. Tertium.ŝ.de postu.l.j.§.sexum. sequentia duo exempla.s.de fideiusione & procuratione, vt.ŝ.ad Velle.l.j. & supra de procura.l. neque. gratia similitudinis ponuntur: non quòd sint publica, immo priuata officia. Quis enim ignorat non pertinere ad publicam vtilitatem si pro Titio fideiussero? & sic illa ratio ideo, ad prima tria refertur: non ad duo sequentia. sic &.ŝ.ad.l. Fal.l.j.§.fi vsusfructus. versi. sed operis. & fami. erciscun.l.ij.§.fi quarta. Sed licet nõ possint habere dignitates fœminæ regulariter, quandoque tamen habent.s.sine administratione, à principe: vt.C.de nup.l.imperialis.§.fi miles. sed & cum administratione, si dicat, nõ obstante.l.aliqua.vt arg.in authen.de testa.imperfe.§. & si quidẽ.col.viij. Item habent dignitatẽ per alium, vti per virũ. coruscant enim &c. vt in authen.de cõsuli.§.fin autem.&.§.fi vero.&.C.de digni.l.mulieres. Item per patrem: vt.ŝ.de sena.l.fœminę. Quod autẽ dicit, ne postulẽt: fallit in casibus: vt.ŝ.de postu. l.j.§.fi. Item pro se postulabunt, cum nõ prohibeantur. Quod de fideiusione dicit, fallit in casibus: vt no.ŝ.ad Velle.l.j. Item quod de procuratione, fallit.ŝ.de procu.l.fœminas. Item extra iudicia potest procurare aliena negotia: vt.ŝ.de nego.gest.l.iij.§.j. sed in patrimonialibus non excusantur mulieres: vt.C.de mune.patri.l. pen.lib.x. &.C. de mulieribus, in quo lo.mu.se.congruentia.l.j. &.ŝ.de mune.& ho.l.rescripto.§.fina. Item à corporalibus excusantur: vt.ŝ.de mune.& ho.l.& qui originem.§. corporalia. & fa. ad.l.istam supra de sta.ho.l. in multis.& quod ibi no. & fa. supra de iure fis.l.deferre. in princ.& de eden.l.fœminæ.& de iniu.l.ij.

Flo. procuratores. Hal. curatores

vulg. Eius est nolle

A B C D

Accursius.

i *Interuenire.* id est fideiubere. Accursius.
k *Nec procuratrices.* exempla de officiis priuatis.
l *Item impubes.* etiam si penuria sit aliorum: vt supra de iure immu.l.ij.§.impuberes. sed adultus potest ex causa, non aliàs, anteꝛxv. annos: vt supra de decu.l.non tantum. arg. contra.C.de testa.mil.l.fina. Accursius.
m *Eius.* Casus huius.l. potest poni in eo qui est institutus sub conditione. Item in eo cui est legatum relictum sub conditione. nam interim non potest velle vt habeat: nec interim potest nolle etiã repudiando vt perdat: vt.ŝ.de adquir.hære.l. is qui hæres.in princ. &.§.si quis.&.l.is potest.&.ŝ.de leg.ij.l. si ita.§.si sub conditione. Potest etiam poni in cõtractibus.s. vt qui habet potestatem vt contrahat, habet ne contrahat. nã qui potest velle contrahere, idem potest & nolle: vt.C.de act.& obliga.l.sicut in initio. Furiosus autẽ velle contrahere non potest: & idcirco nec nolle videtur. Hæc autẽ regula locũ habet ante contractũ initũ, non postea: vt.d.l.sicut. Item etiã post cõtractum initum locum habet in mandatis & iussis, quæ reuocari possunt re integra. sententia vero reuocari nõ potest: vt.ŝ.de re iudi.l. quod iussit.in fi. Nec potest poni casus in seruo hærede instituto qui adiit hæreditatem

ditatem iussu domini: vt nō dicatur velle: vt sic posit nolle: cum inuitus cogatur adire: & sic velle cogitur: vt.ſ.ſi quis omiſ.cau. teſt.l.j.§.j. Cōsensus enim serui necessarius est: vt supra ad Treb. l.seruo inuito. circa prin. potest enim iubente domino nolle adire: vt.C.de hære.insti.l.cum proponas. in fin. Fallit autem regula.ſ. de bon. poſ.l. tutor. vbi dicitur quòd bon. poſ. potest tutor pupillo petere: nō autem potest repudiare. sed illud est ratione officij. Accursius.

a *Potest velle*. subaudi, & contra.

b *VElle nō creditur.* Pater iussit filio vt aliquid faceret quod atrocitatem non continebat. filius non creditur velle quo ad suā pœnam. nāque parêre debuit: ideoq; sibi ignoſcitur: vt.j.eo.l.ad ea. Sed arg. contra.ſ. qđ me.cau.ſi mulier.§. fi.&.ſ. de ri.nup.l.ſi patre cogēte.&.C.de hęre.inſt.cum proponas. quibus dicitur q̄ coacta volūtas, a volūtas est: sed hoc quod dicit, est quo ad hoc vt non puniatur: est tamen voluntas: vt ibi. Accur.

a Coacta voluntas, voluntas est. in cōtrariū videtur tex.ſ.c. veniens. 2. extra de ſpon. dū dicit: matrimonium metu cōtractū est nullum.

poteſt velle. a

IIII. IDEM libro ſexto ad Sabinum.

VElle b non creditur, qui obſequitur imperio patris, vel domini.

V. PAVLVS libro ſecundo ad Sabinum.

IN negotiis c contrahendis d alia cauſa habita est furioſorum: e alia eorum f qui fari poſſunt, quamuis actum g rei non intelligerent. h nā furioſus nullum negotium contrahere poteſt: i pupillus omnia [negotia] tutore auctore agere poteſt.

VI. VLPIANVS libro ſeptimo ad Sabinum.

NOn vult k hæres eſſe, qui ad alium tranſferre voluit hæreditatem.

VII. POMPONIVS libro tertio ad Sabinum.

c *IN negotiis.* Quædam sunt negotia quę exigunt expreſſam volūtatem: vt.ſ.de procu.l.filius.§.inuitus.&.ſ.de ſer.vr. prædi. l.inuitum. & in his obtinet hæc.l. vt.ſ.de iure codi.l.ij.§.pe.ſ.vt habeatur loco diſſentientis. Item aliquando ſufficit tacitus conſensus: & in his idem: vt.ſ.lo.& condu.l.qui ad certū. niſi in caſu: vt.ſ.ſol.ma.l.ij.§.fi. vbi est ſpeciale propter patrem. Sed Azo dicebat in tacito conſenſu videri ſemper conſentire furioſum, per illam.l.ſolu.ma. quod non placet per.l.illam, qui ad certum. Aliquando etiam nec tacitus conſenſus est neceſſarius: ſed ſufficit ſi ceſſet prohibitio: vt.ſ.de neg.geſt.l.ſi ex duob⁹. & in his habetur furioſus loco conſentientis: vt.ſ. de neg.geſt.l.iij.§. curatori. pupillus autē ſi perfecte intelligat, cuilibet obligari poteſt tu.auct. etiam ſi ſemiplenū intellectum habeat. ſecus ſi nullum: vt insti.de auct.tut.in prin. & de inuti.ſtip.§.furioſus. &.ſ.de adqui.poſ.l. quamuis.§.infans.&.ſ.rem pup.ſal.fo.l.ſi pupillus.&.l.ſeruum.& de adquir.poſſ.l.j.§.ſi furioſus.&.ſ.de verbo.obli.l.mulier. Acc.

d *Contrahendis.* id est contractibus celebrandis.

e *Furioſorum.* i. eorū qui ex mentis alienatione carēt intellectu.

f *Eorum.* ſcilicet pupillorum.

g *Actum.* id est quod agunt.

h *Intelligerent.* ſcilicet plenè iſti pupilli.

i *Poteſt.* etiam curatore auctore. Accurſius.

k *NOn vult.* Caſus iſte commodiſsime poni poteſt in libero homine, qui ab aliquo bona fide poſsidetur, qui est inſtitutus cōtemplatione poſſeſſoris: & ſciens ſuam conditionē adiit, volens ei adquirere. nam ei quærit: vt.ff.de adquir.re.do.l. homo liber. circa prin. Sed & poteſt poni in eo qui est inſtitutus, & rogatus alij reſtituere hæreditatem. nam ſi vult ſponte adire, & totam hæreditatem reſtituere, non erit hæres quantum ad cōmodum vel incommodum: vt insti.de fideicom. hæredi.§. reſtituta. Item ſi non vult, cogitur adire. nā tunc onere & emoluméto carebit: vt in eo.tit.§. ſed ſi recuſet. Sed his est arg. contra.ſ. de mino.l. ait prætor.§. ſed quod Papinianus. ſed ibi nomine durat, hic non durat. Vel non vult ibi eſſe hæres re. ſi antem ſponte adiret, & quartam retineret, remanet hæres etiam re pro quarta in onere & emolumento: vt inſtitu.de fideicommiſ.hæredi.§. reſtituta. & ſequen.§. ſed quia. Vel pone exemplum vt ſupra de iure do.l. profectitia.§. ſi pater. vbi dicitur, ſi pater repudiat hæreditatem vt ad generum ſubſtitutū tranſeat cauſa conſtituendæ dotis, non est dos profectitia: & ſic non erit pater hæres. Item pone.ſ. de dona.inter vi.& vxo.l.ſi ſponſus.§.ſi maritus.

l *IVs noſtrum.* Hęc regula vera est inter paganos. ſecus inter milites: vt inſtitu.de hære.insti.§. non autē.&.§.fin.&.ſ.de teſta. mili.l.ſi miles fundo.&.l.miles.§. & quia. Itē in paganis est vera ab initio. Ex poſtfacto autē & ipſi pro parte quandoque inteſtati decedunt: vt & ſupra de inoffi.teſta.l.circa. Sed oppo. Io. mulier A virum cui nupſit intra tēpus luctus, non poteſt inſtituere hæredē vltra quàm in tertia: vt.C.de ſecun.nup.l.j.in prin. Pone ergo q̄ in ſolidum hæredem eū inſtituat: an erit in ſolidum hæres? videtur q̄ non, per illam.l. Si dicas in tertia: tunc est contra iſtam. ſi dicas in nihilum: est iniquum. nam inutile non debet vitiare vtile: vt.ſ.de iure do.l.ſiue generalis. circa principium. ſed dic in ſolidum eum hæredem. Sed id quod habet vltra tertiam partem, reſtituit vt indignus: vt arg. ſupra de vulga. ſubſtitu. l. ex facto.§. vlti.

IVs noſtrū l nō patitur eundē in paganis m & teſtato & inteſtato deceſsiſſe: earūq; rerū n naturaliter inter ſe pugna est, [vt] teſtatus & inteſtatus [quis ſit.]

VIII. IDEM libro quarto ad Sabinum.

IVra o ſanguinis p nullo iure ciuili dirimi poſſunt.

IX. VLPIANVS libro quintodecimo ad Sabinum.

B SEmper † in obſcuris q quod minimum r est ſequimur.

X. PAVLVS libro tertio ad Sabinum.

SEcundum s naturā est, cōmoda cuiuſque rei eum ſequi, quem ſequuntur incommoda.

XI. POMPONIVS libro quinto ad Sabinum.

ID quod noſtrum t est: ſine facto noſtro ad alium tranſferri non poteſt.

m *In paganis.* quęſitis in domo, & in pago, non in militia.

n *Rerum.* teſtati & inteſtati.

o *IVra.* Per capitis deminu. mediā & maximam tollitur ius ſuccedendi tanquā cognatio. Item per omnē capi. demi. tollitur ius ſuccedendi tanquā adgnatio: vt inſtit.de leg. tut.§. fin. ſed ipſa conſanguinitas nullo delicto tolli poteſt: vt hic dicitur. Item non tollitur ius quo prohibentur nup. inter adgnatos & cognatos, ergo ſi omnis capi. demi. accidat in cuiuſquam perſonam. nam etiam in perſonis ſeruorum ius est prohibendarum nuptiarum: vt.ſ.de ritu nup.l.adoptiuus.§. ſeruiles. Pacto autem ius ſuccedendi tanquam adgnatus vel cognatus, non poteſt tolli: vt ſupra de pact.l. ius adgnationis. Item pone exemplum. C.de patria po.l.abdicatio. ſecundum ſecundam poſitionem caſus.

† Tex. in cō no. Nerua. 42. diſtin.

p *Sanguinis.* id est ius conſanguinitatis.

q *SEmper in obſcuris.* Pone caſum.ſ.de leg.iij.l.nūmis. Item.ſ. de verb.obl.l.ſi ita ſtipulatus fuero.x.&.l.inter ſtipu.§.ſi ſtipulante. In primo est obſcuritas, & æquiuocatio, propter nummorum diuerſitatem: vt.ſ.de iure fiſci.l.ita fidei. &.ſ.de re.du.l. vbi. Secundo propter alternationē: vt.ſ.de iniu.l.prætor.§. quod ait prætor. Item poteſt poni.ſ.de arbi.l.diem.§.ſi plures. ibi, inde quęritur &c. Itē facit.ſ.de pœ.l.ſi præſes. in fi. Sed op.j.e.l. in obſcuris. vbi dicit inſpici quod veriſimilius est. Solu. hęc ſecundum illam: vt illud primo inſpiciatur: vt.j.e.l.ſemper. Secundo obiicitur.ſ.de iure do.l.cū poſt.§.gener. vbi promiſsio fundi nō valet, neque legatū. Sed ibi ideo, quia ſi quod est minimū, inſpiceretur: ad nihil rediret: cū & palmus terræ ſit fundus: vt.ſ.de leg.j.l.quod in rerū.§.ſi quis. Tertio ob.ſ.de au.& arg.lega.l.qui lancē. ſed ibi dicendo minorē, non dixit obſcurē, ſecundum naturā cōparatiui: vt insti.de libertinis.§. fin.& de cap.de.§.j.&.ij. Quarto obſtat.ſ. de ver.obl.l.inter ſtipulantem.§.ſi Stichum. &.ſ.de iudi.l.ſi quis intētione. ſed ille in iudiciis: & est ratio vt in dicta.l. inter ſtipu. quia iudicium redditur in inuitum. ſed & in contractibus ſi ſit in alio obſcuritas, quàm in re ſuper qua cōtrahitur: accipitur quod C nocet proferēti: vt.ſ.de pac.l. veteribus.& adde etiam diſtin. circa prin. quam habes.ſ.de verbo.obli.l.quotiens.

r *Minimum.* id est vilius. Accurſius.

ſ *SEcundum.* Pone caſum.ſ.de insti.l.j.& inſt.de cōtrahen.em. §. cum autem.& insti.de le.pa.tu.&.ſ.ſol.ma.l.inſulā.§. vſuras.& de leg.j.ſi ex toto.j. reſpon.& ſupra de vulga. ſub.l.& ſi cōtra. in quibus etiam colligitur q̄ contrariorum eadem est diſciplina.& ad idē. C.de cadu.tol.l.vnica.§. pro ſecundo.& de fur.l. manifeſtū.§. ſed cum in ſecunda. Sed fallit insti.de le.pa.tu. in eo quod dicit plerūque: ſed illud propter ſexum. Item fallit ſupra de neg.geſt.l.ſi negotia ab.& ſupra cōmuni diui.l.ſi quis putans.§.j. & pro ſoc.l. ſed & ſocius.§. ſi abſenti. ſed in his gerens & ſocius fuerunt in culpa, vt teneantur,& non agant: vt ibi dicitur.

t *ID quod noſtrum.* Procurator meus ad aliqua negotia conſtitutus, fundum meum me ignorante vendidit. huius fundi dominium non amiſi ſine facto meo, id est niſi mandauerim, vel ratum habuerim: vt.C.mād.l.cum mādati.& facit.ſ.de pac.l.ſi. Sed op.de eo quod est commune: nam & ipſum meum dicitur: b vt.ſ. de ri.nup.l.illud. &.ſ.de lega.iij.l. ſi quis ſuos. & tamen alienari poteſt ſaltē q̄ parte: vt.C.de cō.rerū alie.l.falſo. Reſpō. hæc lex

b Adde q hoc eſt ipſa

præcipiendo loquitur

BIU Cujas

*Bal.in.l.1. in princ.C. qui test. fa. poss.& in.l. illud.de vi. nu.aliquid p Cardi.in cle.1.§.terra.n.5.q. de pœniten. & notani in apostil. ad Gemi.in ca.illis.§. si vero. ī ver. sit meū. de pben.li.6. *Flo.interpretantur*

loquitur in eo quod est totum nostrum.sed commune est nostrū non totum sed pro parte.Vel verius & ibi habet locum hæc regula etiam in mea parte:nec dicitur res communis mea, veritate inspecta,sed fictione,propter fauorem vltimæ voluntatis,vel similem causam.Secundo op.de creditore qui vendidit,& dominium transfert etiā cōtra voluntatem debitoris:vt.C.debi. vend. pi.impe.non pos.l.j. & ij.Nec dicat quis,& ibi factum domini interuenit,qui dedit potestatem alienandi: nam & si non dederit,alienat tamen:vt.C.de iur. do.impe.l.fi.§.fin autē? Respon. & ibi videtur facere debitor nō soluendo:vt ar.j.e.qui nó facit. Tertio oppo.de tutore qui rem pu.alienat sine facto pupilli:vt.C.de admi.tu.lex quæ.in fi.&.l.fi. in fi?Respon. speciale, ne vtilitas pupilli impediatur:vel sub.hic,facto nostro,vel alterius qui loco domini sit:vt supra de fur.l.interdum.§.qui tutelā. Quarto op.de eo cui' res vsucapitur:qui & nihil facit,imò quia nihil facit,id est tacet,& vsucapionem non interpellat: amittit dominium directum per vsuca.vel quasi dominium, vt per præscriptionem?Respon.& qui tacet,aliquid facere fingitur.s. alienare:vt supra tit.j.l.alienationis.Quinto oppo.de executore:cuius facto amitto dominium:vel si non sum dominus, teneor de euictione:vt instit.de offi.iudi.§.fi.& supra de euic.l. si pignora. &.C.de euic.l.si ob causam?Respon.factum executoris interpretatur meum:quod patet:quia sic teneor de euic.ac si ego vendidissem.Sexto opp.de re sub condi.legata, quæ pendente conditione est hæredis:& statim existente conditione transit in legatarium etiam sine facto hæredis:vt.C. communia de leg.l.fin.§. fin autem sub condi.&.§.sed in his.& supra de lega.j.l.si fundum sub conditione?Respon.& ibi factum hæredis interuenit. Adiit nāque hæreditatem:sine qua aditione legatum esset inutile. Septimo oppo.de imperatore Augusto & fisco: vt.C. de vendi.re. fis.cum priuatis cō.l.j.lib.x.&.C. de cōmunium re.alie.l.multū. &.C.de quadr.præscr.l.omnes.&.l.bene ? Respon. hæc esse specialia,secundum Azo.& eodem modo respon.ad.l.s. de acqui.re. do.l.ergo.§.alluuio.&.l.adeo.§.insula.Accursius.

a *In testamentis.* Plenius in testamentis quàm in cōtractibus interpretamur in dubiis:vt patet:quia si lego vina,& vasa videor legare,sine quibus vina stare non possunt:vt supra de tritico legato.l.si cui.§.si vinum.& de penu leg.l. qui penum.§.fi. & l.nāque.in prin.secus si vendam vinum:vt supra de peri.& commo.rei ven.l.j.§.licet.Item dominium rei legatæ transit sine traditione:vt.C.communia de leg.l.j.sed venditæ non: vt.C.de rei vin.l.seruum.Item si lego tibi fundum quem Romæ habeo,dandum statim post mortem meam,& statim decedam:valet legatū: non ob.quòd sic cito dari non potest:vt.s. de leg.j.l.si mihi & tibi.§.j.Non sic in stip.vt inst.de verb.ob.§.loca. Item hæres tributa præterita legatæ rei soluit:vt.s.de leg.j.l.apud Iul.§.hæres. non sic venditor:vt.C.sine cen.vel re.l.omnes.Item si lego tibi seruum quem verè elegerit Titius,non perditur legatum licet Titius non eligat:sed in legatarium conuertitur electio:vt.C.de contrahen.em.& vendi.l.vlti.Item stipulari non possum fundū hostium:vt supra de verb.oblig.l.liber homo.sed legare sic:vt.s. de leg.j.l.ab omnibus.§.etiam.Item in contractibus non potest conferri obligatio in arbitrium alterius contrahentium:vt.C.de contrahen.emp.l.in ementis.sed relicta possunt committi arbitrio hæredis : vt supra de lega.iij.l.fideicom.§.si sic. In rescriptis autem plenissimè:vt.C.de bo. vacan.l. siquando. lib.x. &.s. de consti. princi.l.fin.& adde hic dist.quam ibi no. Item facit.s. de vsu & habi.l.plenum.§.sed & si pecoris. & de inoffi. testa.l.si pars.&C.de fideic.liber.l.cum inter.Item & quod dicitur præsumi institutum qui non est:vt.C.de inoffic.test.l.si mater. Item & conditionem extitisse quæ defecit: vt.C.de institu. & substi. l.j.Accursius.

b *Non videtur.* Si legata sunt relicta in testamento, & testator consulto scripturam deleuit vel induxit:non videtur cepisse legatarius legatum.nam cepisse id dicor,cuius nomine actio mihi datur,exceptione non elidenda : cum ipsum apud me sit remansurum,non alij restituendum:vt supra de verb. sig.l. aliud. & supra de his quæ in testa. delen.l.j.& infra eo.l. non videtur cepisse. Similiter potest poni si alio modo adimatur expressè vel tacitè legatum relictum : vt supra de adimen. leg.l. iij. in fi. & l.cum seruus.& .l.ex parte. Sed potest poni in hære-

XII. Pavlvs libro tertio ad Sabinum.

IN testamentis [a] plenius volūtates testātiū interpretamur.*

XIII. Vlpianvs libro nonodecimo ad Sabinum.

NOn videtur [b] cepisse,qui per exceptionē [c] remouetur.

XIIII. Pomponivs libro quinto ad Sabinum.

IN omnibus [d] obligationibus in quibus dies non ponitur: præsenti die debetur. [e]

XV. Pavlvs libro quarto ad Sabinnm.

QVi *actionē [f] habet ad rē recuperandam,ipsam rem habere videtur.

A de instituto,& rogato hæreditatē restituere,quam adire est coactus. nam nil cepisse videtur,cum necesse habeat alij restituere totum : & exceptione,si agat contra debitores,remouetur : vt supra ad Trebel.l.quia poterat.&.l.j.§.quāquam. Vel verius pone in filio exhæredato cui fuit ademptum legatum:& ignorans petiit,& exceptione est repulsus. nam aget q̄rela : vt supra de inoffi. test.l. nihil.§. si cum filius. Fallit autem hæc regula in casibus. ecce enim si testator filio ita substituit:quisquis mihi hæres erit,sit hæres filio meo. cum duo hæredes fuerunt,sed vnus partem suā mota querela inoffi.testa. amiserit,& ita exceptiōe re- *Flo.Is qui*

B moueatur.nam videtur nihilo minus cepisse,vt ex pupillari substitutione admittatur:vt supra de vulg. sub.l.in pupillari. Idem est & in eo qui partis suæ partem amiserit,ideo quòd in fraudem legum fidem accommodauit, vt non capaci restitueret : licet exceptione repellatur à parte : videtur tamen in solidum cepisse, vt ex causa pupillari succedat substitutione facta : vt in superiori casu.& supra de pu.sub.l.ex facto.§.Iulianus.Item fallit in libertate fideicommiss. cum suus hæres abstinuit. nam licet summoueatur exceptione agendo contra hæreditarios debitores, tamen videtur cepisse hæreditatem, vt libertati subueniatur : vt supra de fideicommissa. liber .l. cum quasi .§. sed & si quis.

c *A petitione.* id est ab eo quod petit. & aliàs non habetur in tex.

d *In omnibus.* Pone in contractibus, vt supra de verb. ob.l. eum qui.§.quotiens. & in testamentis,vt supra de condit. & demon.l.j. in princ. & de le.ij.l. omnia. sed licet præsentialiter debeatur, quando dies non est apposita,inest tamen dies quandoque certa : vt in constitu. pecu. vt supra de constitut. pecu.l.promissor. quandoque incerta,vt si legetur seruo legatum cum libertate. nam legatum differtur in diem in quo erit liber : vt supra ad.l. Falcid.l.j.§. ad eos. sed & aliàs non debet venire creditor cum sacco paratus,sed modicum expectare: vt supra de solu.l. quod dicimus. & institu. de inuti. stipula.§.fi. Quod potest dici.x.dierum ad instar constituti. Et distingue: aut in obligatione apponitur dies certa,aut incerta,aut conditio, aut nullum horum. si dies certa, vt hinc ad Pascha:tunc cessit statim dies, sed non venit : vt supra titu.j.l.cedere.Si incerta : vt partum Arethusæ, vel fructus fundi,vel operam incertam à liberto : tunc nec cessit nec venit dies antequam nascatur partus vel fructus, vel operæ indicantur.Et sunt prædicta exempla & aliàs vbi est dies incertus tacitè : vt supra de condit. & demon.l.j.§.fin.& de verb.obli.l.interdum. in princ. &.§.j.&.ij. &.l. continuus.§. cum ita. &.§. item qui insulam.& §.illud. & de eo quod cer. lo.l.ij.§. si quis stipulatur. idem si exprimatur dies incertus, vt quando morieris : vt supra de condi. & demon.l.j.§.j. cum enim dies incertus & conditio æquiparentur : vt supra de lega.j.l. talis.§. sed si sub condi. & de condi. & demon.l.dies. & in condi. nec cessit nec venit dies ante euentum conditionis : ergo nec hic:vt supra titu.j.l.ce-

D dere. Quid autem si dies fuerit apposita hoc modo,promittis hoc anno? Tunc dic vt no.C.quando di.leg.ce.l.j.Quandoque tamen appositus dies habetur pro non die : vt promittis hodie.x.vt supra de verb. obli.l. liber homo.§.decem. Si autem conditio apponatur, tunc nec cessit nec venit ante conditionem : vt dicta.l.cedere. nisi quando est certum eam extituram : vt promittis si digito cœlum non tetigeris : vt supra de noua.l. si fundum.§. qui sub conditione. & de verbo. obliga. l. in illa.

e *Præsenti die debetur.* id est purè.

f *Qvi actionem.* Contra te possidentem rem meam habeo rei vindi. videor habere rem : vt supra de acquir. re. do.l. rem in bonis. nam etiam fructus naturales vindico : vt supra de vsuf.l.fructus. & etiam industriales,si es malæ fi.possessor,vt institu. de re. di.§.si quis à non domino. vnde perinde omnia habeo,ac si haberem rem. Item pone in possessore. nam si haberem interdictum vnde vi,possessionē habere videor : vt supra de acquir. poss.l. si quis vi. quo etiam fructus veniunt: vt.C. vnde vi.l.si de possessione. sed prima non placet Io. Qui enim habet rei vin. rem vere habet,id est rei dominium : vt supra titu.j.l. bonorum.§. in bonis. &.l.ha-

BIU Cujas

bere,non fictitiè: vt hic dicit. Ponit exemplum in metum passo,qui tradidit dominium:vt supra quod me.cau.l.mulier.§.pen. fingit tamen lex remansisse penes metum passum: vt supra quod me.cau.l.metum.§.licet.cum enim inferens metum non videatur adeptus quod retinere nó potest:vt.ſ.de acqui.poſ.l.nó videtur.& de leg.iij.qui cócubinam.§.cum hæres. ita ergo nec metú passus videtur amisisse: vt supra de in integ. resti. l. nemo videtur. Item potest poni in personali actione. cũ enim debitori videatur abesse qui est obligatus: vt.ſ. de neg.ge.l. si quis mãdato.ergo creditori adesse. ergo cum habeat actionem personalem, ré habere videtur.nulli tamen venit in dubiũ maius commodum esse possidere quàm petere: vt supra de rei vin.l. is qui.& infra.e.l.minus. & secundum hoc intelliguntur contraria.ſ.q satisd.cog.l. sciendum. §. diuersa. & supra de pec.l.peculium.§.si ære.& insti. de lega.§.si res aliena. Item sume bonum exemplum in personali,vt.ſ.solu.ma.l.si filiofamilias.ij.respon.

† *Imaginaria venditio erat in eo testamento, quod per æs & libram dicebatur. Interponebatur enim tãtũ nũ æs, siue numꝰ, qui pretiũ verũ nõ constituit.*

XVI. VLPIANVS libro vicesimoprimo ad Sabinum.

IMaginaria[a] †vẽditio non est precio accedente.

XVII. IDEM libro vicesimotertio ad Sabinum.

CVm tempus[b] in testameto adiicitur,credendũ est pro hærede[c] adiectũ,nisi alia mens fuerit testatoris: sicuti in stipulationib' promissoris gratia tẽpus adiicitur.[d]

XVIII. POMPONIVS libro sexto ad Sabinum.

QVæ legata[e] mortuis nobis[f] ad hæredem nostrum transeunt:[g] eorũ cõmodum per nos[h] his quorum in potestate sumus, eodem casu adquirimus:aliter atq; quod stipulati sumus. nam & sub cõditione stipulantes,[i] omnimodo eis adquirimus,etiam si liberatis nobis potestate domini, conditio existat.

SI* filiusfamilias sub conditione stipulatus, emancipatus fuerit:deinde extiterit conditio:patri actio competit: quia in stipulationibus id tẽpus spectatur,quo contrahimus.]

XIX. VLPIANVS libro vicesimoquarto ad Sabinum.

QVi cum alio[k] contrahit: vel est,vel debet esse non ignarꝰ cõditionis eius:[l] hæredi autem [eius]hoc impu-

*al.hæc lex tota desi.

*Flo.Sit an

*Paul.uisus.

*con.disjunctiua ex cap. supra de hære. institũ. ver.ſi. in al. l. quidam cum filium. verborum in fin.ibi,sicut dari pla obligat.

sui iuris soluit: & nihilo minus agit contra me mandati.Sed respon. eodem modo vt superiori. Tertio oppo. supra de verb. obli.l.quidam cum filium.§.fin.& de fideiuſ.l.ſi debitori.§.fin.in quibus dicitur quòd si filius mutuaturus stipulatur à debitore futuro,vel fideiussore,& emancipatus inuentus numeret: ipse agit non pater inspecto tempore quo numerat. Sed respon. vt supra. Quarto oppo.supra de hære.institu.l quidam cum filium.in primo casu, vbi filius fecit amicum suum instituere restituturum sibi hæreditatem: & factus sui iuris agit mandati vtili. Sed hoc ideo, quia testator instituere volebat filiumfamilias:quæ voluntas non debet omnino perire. arg.C. communia de lega. l. finali.

a *Imaginaria.*pone.ſ.de contrahen.emp. & ven.l. si quis donationis.vbi dicitur quòd si minori pretio vendo : est venditio.secus si nullo.dic ergo hic accedente pretio:licet minori.vel pone vt.C.de contrahen. emp. & venditio.l.empti. vbi dicit,si vendo pretio certo,licet non soluas,tamen valet venditio. & secundum hoc dices hic,accedente,id est cõuento,licet non soluto. Vel tertio pone vt.ſ.de dona.inter vi. & vox.l. si sponsus.§. circa.vbi dicit,remitto pretium constitutum.quia nihilo minus est venditio.vnde dices hic,accedente conuento,licet remisso. est autem imaginaria:vt cũ fingo vendere,nec vendo:vt.ſ.de cõtrahen.emp.l.nuda.& de ac.& ob.l.cõtractus.quo casu est quandoque donatio,vel alius contractus,prout hic agitur:vt.C.de actio.& ob.l.si quidem bona.Sed opp.ſ.de manu.l.iij.§.si ab ignoto.vbi dicitur imaginaria venditio etiam illa in qua fuit pretium constitutum & solutum.So.æquiuocatio est.nã ibi dicitur imaginaria:quia statim qui seruum nummis ẽmit,debet manumittere:& sic quia parum stat apud emptorem dominiũ,hęc est ficta.

b *Vm tempus.In testamento.*pone per.l.ſ.de act.& obli.l. cum quis.vbi testator damnauit hæredem soluere hoc anno.nã quolibet anni die potest soluere si vult:sed non compellitur : & hoc si non fuit alia mens testatoris,scilicet vt ante soluendo non liberetur.tunc enim si ante soluit,donare videtur:ideoque necesse habet iterum soluere.In promissore pone per.l.supra de verb. obli.l.eum qui.§.fi.vbi dicit idem:& sic potest soluere promissor quandocũque vult intra tempus:sed non cogitur:vt supra de sol. quod in diem.& de verb.obli.l.qui hoc anno.Vel aliter in vtroque casu,cum promiseris vel legaueris mihi fundum ab hærede tuo post certum tempus præstandum:credendum est tempus adiectum gratia debentis : vt si interim fructus capiat,sui sint,nec teneatur dare:nisi alia mens testantis fuerit vel contrahẽtium, vt etiam fructus medio tempore perceptos mihi præstaret : vt.ſ.de leg.ij.l.ſi ita.§.pegasus.& de vsur.l.in fideicom.§.cum Pollidius.

c *Pro hærede.*id est ad vtilitatem hæredis.

d *Adiicitur.*à testatore.

e *Qvæ legata.*Pone casum ex eo quod est supra quando dies le.ce.l.post diem.in prin.&.§.fi.& supra de verb.obli.l.si filius.nam in.l.si post diem.in princ.dicit,si purum est legatum, vel in certum diem relictum,cedit à morte testatoris, vt legatarius transmittat ex tunc ad suum hæredem.Si est conditionale,vel in diem incertum:tunc ex diei lapsu,vel euentu conditionis.Et idem dicitur.C. de cadu.tol.l.vnica.§.cum igitur. & §.fin autem.At in.§.j.illius.l.si post diem.dicit quòd hæc legata quæ transmitti possunt,quòd ex quo casu cesit dies,acquiruntur his quorum sunt in potestate legatarij:etiam si efficiantur sui iuris antequam traditio fiat rei legatæ. Si autem non possunt transmitti,quia pendet conditio legati:tunc si existente conditione sui iuris legatarius inuenitur,sibi quæritur:non ei in cuius fuerat potestate:vt.C.de condi.inser.l.sivxor.& supra quãdo dile.ce.l.si vsusfruct.§.fin.& supra de pig.l.si legati.& sic inspicitur dies quo cesit.Et in hoc casu differt à stipulatione.nam si sub cõditione stipulatur filius vel seruus patri vel domino:quæritur etiam si sui iuris inuenitur tempore conditionis existẽtis:vt supra de verb.obli.l.si filius.& de stipu.seruo.l.ſi.& hoc dicit hæc lex cum lege sequenti,si filius.quam quidam non habent.Sed huic quod de stipu.dicit,opp.Primo supra manda.l.si vero nó remunerandi.§. si filio.vbi mandaui filiosa. vt solueret pro me: & emãcipatus soluit,& agit inspecto tẽpore quo soluit, non quo recepit mãdatum, *habuisse videtur*: sed ibi tale quid fecit, *debuisse*, scilicet soluẽdo, quòd *in Pand.* ei daret ac. scilicet nego.gest.si non recepisset mandatum,& solu- *Paul.* uisset pro eo. Secundo oppo. ex eo quod est supra de hære. institũ. ver.ſi. in al. l. quidam cum filium. verborum in fin.ibi,sicut dari pla obligat. cuisset &c. vbi mandaui filiofami. vt fideiubeat pro me : & factus sui iuris soluit : & nihilo minus agit contra me mandati.Sed respon. eodem modo vt superiori. Tertio oppo. supra de verb. obli.l.quidam cum filium.§.fin.& de fideiuſ.l.ſi debitori.§.fin.in quibus dicitur quòd si filius mutuaturus stipulatur à debitore futuro,vel fideiussore,& emancipatus inuentus numeret: ipse agit non pater inspecto tempore quo numerat. Sed respon. vt supra. Quarto oppo.supra de hære.institu.l quidam cum filium.in primo casu, vbi filius fecit amicum suum instituere restituturum sibi hæreditatem : & factus sui iuris agit mandati vtili. Sed hoc ideo, quia testator instituere volebat filiumfamilias:quæ voluntas non debet omnino perire. arg.C. communia de lega. l. finali.

f *Nobis.*legatariis.

g *Transeunt.*puta in diem certam.

h *Per nos.*filios vel seruos.& ita facit transitum de persona domini vel patris ad filios vel seruos.

i *Stipulantes.*& idem in filio emancipato, per.l si filius.quam habes supra de verb.obliga.l.si filius.quam quidam habent hic.

k *Qvi cum alio.* Pone casum secundum Bul. Si à pupillo mutuam pecuniam accepero, & ei sine auctoritate tutoris soluero:ideo non liberabor,quia aut sciui eum esse pupillum, aut ignoraui. Si sciui:aut putaui mihi licere soluere sine tutoris auctoritate: & tunc potest mihi imputari iuris ignorantia:in qua mihi non subuenitur:sicut si emo ab eo credens licere sibi vendere : vt supra pro emp.l.ij.§. si à pupillo. licet enim de damno meo contendere videar, tamen cum damno pupilli desidero mihi subueniri. vnde cum vterque contendat de damno : potentior est pupillus,quem ætas excusat:vt ar.supra de rei vin.l.quod infans. cum ego in culpa fuerim, qui taliter solui:vt insti. qui. alie.li.§.sed econtrario. Si autem ignoraui eum esse pupillum : non debui soluere, nisi certus essem de eius conditione,id est an esset pupillus,vel non:& hoc quando amisit pecuniam sibi solutam. aliàs si esset locupletior, liberor per exceptionem : vt supra de except. doli.l. apud.§. si quis pupillo.

l *Eius.* scilicet contrahentis , id est legantis,& sic præbentis causam:quasi contractus qui fit inter hæredem & legatarios, non imputetur si soluerit , dummodo sine dolo soluerit,scilicet nesciens esse pupillum,qui non sponte soluit supple: nec inuitus contrahit cum legatariis:licet quasi contrahat:vt in contrariis supra ex qui.cau.in poſ.eatur.l.apud Iul. in fi.&.l. seq. & institu.de obli. ex quasi contractu.§. hæres. Quæ autem dicta sunt in persona pupilli , dicenda sunt in furiosis, & prodigis, non enim liberatur debitor nisi pecunia in eorum pu. fu. prodi. vtilitatem conuertatur:vt supra de solu.l. Stichum.§. vsumfruc.nam pupillo comparatur prodigus:vt supra si cer.pet.l.certi condictio.§.item quæri. sed si ita ponatur casus:op.supra de exerc.l.j. in princ.vbi parcitur contrahentibus cum magistris nauium,licet de eorum conditione non inquiratur. Respon. hic sponte : ibi ex necessitate festinatur ad contrahendum: sed ibi

BIU Cujas

ibi debent aliquid inquirere, scilicet an in eam causam sint propositi, in quam contrahant: aliàs non habet locum execitoria: vt ea. l. §. non autem. Item opp. supra ad Macedo. l. si quis patrem. sed ibi error communis fuit: quia sic agebat, sic contrahebat: qui error communis excusat: arg. supra de offi. præt. l. Barbarius. Item quod scripsit Bul. de legato, vt hæres soluendo pupillo sine dolo, liberetur: oppo. supra de sol. l. si seruus. x. sed ibi nō hęres, sed seruus, vel alius causa implendæ conditionis soluit pupillo. Item opp. supra de le. j. l. si seruus le. §. j. vbi hęres soluendo seruo legatarij non liberatur. sed quid miri? quia nō soluit cui debuit. seru⁹ enim non potest facere conditionem domini deteriorem: vt. C. de pac. l. seruus. Potest poni etiam primum legis respon. in eo qui accepit fideiussorem minus idoneum facultatibus, qui sibi debet imputare si non inquirat de facultatibus eius: vt supra de fideiuss. l. iij. in fin. In casu tamen inquirere non potest: vt si testator præcepit vni ex hæredibus pro legatario vsusfru. satisdare cohæredibus. vt supra de vsufruct. ea. re. quæ vsu con. l. tribus. Item potest poni in eo qui cum pupillo contraxit. nam si non defendatur pupillus: fit missio in eius bona, non venditio: vt supra qui. ex cau. in pos. ea. l. apud Iulia. Item non obligatur pupillus: vt institu. de auct. tu. Potest etiā elegantissimè poni ita: tibi debeo decē: pactū feci sti de non petendo. sed postea sciens me nō teneri, promisi. teneor quidem, quia sciens indebitè promisi: vt. C. ad. l. Falcid. l. fin. sed hæredi qui satisdat ex necessitate pro legato sol. aduenient conditione, hoc non potest imputari. nam non tenetur si conditio non extat: vt supra vt leg. no. ca. l. j. §. si quis sub conditione. Item potest poni in eo qui rem sibi seruientem redemit, & creditam accepit. confusa est enim seruitus: & si postea vendiderit, liberè traduntur, & debent tradi: vt supra de ser. vr. præ. l. si quis ædes. Secus in hærede à quo fundus testatoris qui sibi seruiebat, legatus est sub conditione: vt supra de serui. l. Papinianus. Item potest poni primum respon. ś. qui satisda. cog. l. si fideiuss. in princi. vbi inquiritur an fideiussor iudicio sisti habeat priuilegium. Itē no. parem esse culpam, scire, & debere scire. Sic supra si cer. peta. l. quod te. Accursius.

Scire, & debere scire, par culpa est.

a *Non solet.* Testator legauit liberationem sub conditione purè debeati. hęres interim vult petere. dic quòd potest: vt supra de do. excep. l. purè. in prin. nam dum pendet conditio, non obstat ei voluntas. Vel pone. C. de iure do. l. ij. vbi mater permisit animo donandi filiam Pollam stipulari mediam dotem quæ debatur pro matre vitrico, id est ei cui nubebat mater: & post instituit Pollam in minorem quàm dimidiam. non per hoc petet minus de dote: nisi expresse voluit mater contra. Item pone. C. de hære. act. l. si adulta. nam non extinguitur actio quam habet vnus de heredibus contra testatorem: nisi pro parte pro qua hæres est: nisi hoc voluerit testator: vt. C. de hęre. instit. l. si compensandi. Itē pone supra de excep. doli. l. apud. §. præterea. &. C. de his quibus vt indig. l. hæreditas. quibus dicitur, si testator noluit habere hæredem quod ei reliquerat, quòd except. doli repellitur. aliàs petit & habet. Sed primæ positioni casus opp. supra si cer. pe. l. pecuniam. vbi purè mihi debentem iussi alij sub cōditione promittere: & tamen interim non possum petere. Sed hoc ideo, quia non esset cautum debitori in euentum conditionis. Sed legatario cauetur de legato soluendo aduenient conditione: ar. supra de rei vin. l. sin autem. §. fin. Accursius.

b *Votiens.* Casus ponitur. C. de fideicommissa. liber. l. cum inter veteres. vbi reliquit testator libertatem seruo qui erat in ventre: & plures nascuntur. nam omnibus videtur libertas relicta. Item pone per. l. si quis in testamento. in. e. titu. & supra de fideicom. liber. l. si seruus. & supra de manumiss. test. l. si ita scriptum fuerat. & l. si ita fuerat libertas relicta. &. ś. de testa. tute. l. si hæreditas. §. fi. & infinita dari possunt exempla. & fa. j. c. l. libertas.

c *On debet.* Cum alicui permissum sit testari à lege, vt in peculio castrensi filiosa. multo magis potest donare causa mortis: vt supra de dona. cau. mor. l. Marcellus. & de dona. l. filiusfa. in fi. Sed non econtra: vt de dona. cau. mor. l. tam is. Item pone per. l. j. eo. in eo quod plus. fallit regula in præside, qui habet ius gladij: vt supra de offic. præsi. l. illicitas. §. qui vniuersas. Sed non deportat: quod est minus: vt supra de leg. iij. l. j. §. j. & de iniusto test. l. si quis filio exhæredato. §. eius qui deportatur. Sed illud propter insulam, in quam non deportat, licet releget: vt. ś. de interdict. & relega. l. relegatorum. in prin. Item fallit regula. C. de prædiis curia. l. fin. vbi curialis potest donare immobilia, sed nō vendere: cum magis vendere deberet esse permissum: vt ar. C. de cōtra. iudi. l. j. Sed forte ideo, quia non sic est verisimile quòd donet, cum nemo iactet sua: vt supra de proba. l. cū de indebito. §. j. Item fallit. ś. de peri. & commo. rei vēdi. l. j. §. licet. vbi vēditori vini effundere totum permittitur: sed non partē permittitur effundere, vel male custodire. sed ideo fit, vt vasa vacua habeat: quod non haberet per effusionem partis, vel per malam custodiam. Item fallit. ś. de re. eo. l. si pupillorum. §. si prætor. vbi si decretum est vt vendat, non potest obligare. sed hoc ideo, quia super hæc nō fuerat habita causæ cognitio. Item fallit supra de procu. l. in causæ. vbi totam procurationem reuocat dominus, sed non partem: & hoc ideo, quia non debet eundem approbare & improbare. & eodem modo respon. ś. de admi. tu. l. cum quæritur. & supra de vsur. l. Caius. vbi pupillus vel ciuitas debet vel omnia probare nomina, vel omnia improbare. Item fallit. C. de iur. delibe. cum quidam. vbi quis institutiones à se factas debet probare, vel omnes improbare. sed hoc vt non decedat testatus, vel intestatus: vt. ś. co. l. ius nostrum. Item fallit. C. de agrico. & censi. l. quemadmodum. vbi cum solo potest ascriptitios vendere, sed non separatim: sed hoc quia pars eius est inseparabilis: vt. ś. de diuer. præscri. l. longæ. Accursius.

Vinum tam, & nō partē effundere permittitur.

d *In personam.* Pone in ciuili obligatione, quæ oritur ex contractu, vel quasi, non naturali: vt no. ś. de act. & obli. l. serui. & supra de peculio. l. nec seruus. sed fallit in casibus: vt. C. an seruus ex facto suo. l. promissæ. vbi promisit pecuniam pro libertate. Item. C. de peti. hære. l. fin. in fi. sed ibi aliud pro eo, vt sit liber etiam ex falso testamento. Ideo hoc contra eum, vt teneatur reddere rationem de gestis in seruitute. Ex maleficiis autem tenetur ciuiliter: vt dicta. l. serui. & idem in quasi delictis: licet per omnia quasi delicta equiparentur delictis: vt supra de his qui deiec. vel effu. l. j. §. cum seruus. Sed nonne seruus quandoque actionem habet: vt. C. si per vim vel alio modo. l. j. &. C. vbi causa fi. l. fin. si actionem, ergo obligationem? Respon. illa obligatio non est sibi quæsita: sed actionem non suo, sed alterius nomine exercet.

e *Generaliter.* Si opus tibi nouum faciendum locaui certa mercede constituta si meo arbitrio feceris, vel mei procuratoris: si iniquè arbitratus sum ego vel procurator meus, nihilo minus merces debebitur: quia mihi vel procuratori meo tanquam bono viro est commissa approbatio: vt supra loca. l. si in lege. Idem in venditione, si vendam seruum si mihi reddiderit rationes arbitrio meo: vt supra de contrahen. empt. l. hæc venditio. Et distinguè plenius: quia aut commercium apponitur voluntati alterius contrahentium, & non tenet: vt. C. de contrahen. empt. l. in ementis. Aut pretium vel merces, & tunc idem: vt supra de contrahen. emp. l. quod sæpe. §. j. Si autem conferatur approbatio rei quæ venditur, valet: vt institu. de contrahen. empt. §. emptio. Vel ea ratione valet, quia velata est voluntas: vt Placen. dicit. quod non placet. Vel quia in arbitrium boni viri collata videtur, secundum alios. Vel quia pure est contracta: sed sub conditione soluitur, secundum Io. vt supra de contrahen. empt. l. iij. Si autem in arbitrium extranei conferatur pretium: aut innominatim, & non valet: vt supra loca. l. si merces. nisi in casu: vt supra de pig. l. si fundus. in fi. aut nominatim, & valet si fuerit arbitrat⁹ bene. aliàs recurritur ad arbitrium boni viri: vt. C. de contrahē. emp. l. fi. & supra pro soc. l. si coita. &. l. si societatē. sed si non arbitretur, non valet: nec recurritur ad arbitrium boni viri: vt supra de contrahen. emp. l. fi. Accidentale autem siue arbitrio alterius contrahen. siue extranei conferatur: sicut in societate, ita in vēditione ad boni viri arbitrium recurritur: siue arbitretur, siue nō: vt. ś. de cōtrah. emp. l. hæc vēditio. & pro socio. l. si coita. &. l. si so-

BIU Cujas

si societatem. Quæ dixi in venditione, & in locatione serua: vt A
insti.de contrahen.emp.§.ij.& hoc in bonæ fidei. In stricti vero
iuris aut in arbitrio promittentis confertur tacitè, & valet: vt si
ascenderis capitolium: vt.ſ.de condi.& demon.l.nonnunquam.
Si expressè,vt si vis,vel voles, vel volueris, non valet: sed si cum
voles,vel volueris:valet:vt.ſ.de verb.obli.l.
centesimis.§. si ita.&.l.
à Titio.§.fi.&.l.si quis
stipulatus. & de act. &
oblig.l.sub hac. Si ve-
ro in alterius arbitriũ
apponitur, non recur-
ritur ad arbitrium al-
terius: vt.ſ. de verb.
obli.l.si quis arbitratu.
&.l.j. Quod potest di-
ci,si non arbitretur. a-
liàs sic: vt supra de o-
per.lib.l.si libert⁹. Ac.

a *Contractus.* Dolum tantum recipiunt depositum,& precariũ: vt supra deposi.l.quod Nerua. & de precario. l.quæsitum.§. illud. tamen hoc non excludit latam culpam: vt dictis legibus: quæ dolo cõparatur: vt.ſ. si mẽsor fal.mo.di.l.j.§.ideo autem. sed excludit leuẽ, & leuissimam.Plane & in his exactissima diligentia præstatur interdũ,scilicet si depositarius vel qui accepit precario, in suis est diligentissimus.Item si in suis est negligentissimus,non erit impunita eius negligentia:diligens enim debet esse ad eum modũ quẽ hominum natura desiderat: vt.ſ.deposi.l.quod Nerua. in precario quidem post lit.contest. etiam leuis culpa præstatur propter moram:vt.ſ.de preca.l.quęsitum.§.ex hoc.&.§.si seruitutem.Sed quæritur,qualiter precarium à commodato dinoscatur ? Dicunt quidam per verba.nam si dicas,cõmodo:est cõmodatum. si precario do,est precarium.Sed absurdum videtur, vt verborum solennitas quæ hodie recessit ab aula,in istis cõractibus spectetur, & propter sola verba in contractibus tam diuersa iura statuãtur. Quare Io.dicit tunc esse commodatum,quando ad certum vsum res conceditur:& hoc per multas leges potest notari: vt.ſ.commo.l.in commodato.§.sicut.&.C.commo.l.ij. Precarium autem datur sine certi vsus præfinitione:& ideo pasim reuocatur:vt supra de preca.l.cum precario.& inde hoc euenire credo, quòd in precario dolus tantum præstatur,in commodato autem(quia nõ licet quandocunque reuocare) & culpa præstatur. Quod autem subiicit de mandato:est exemplum.ſ.manda.l.antepe.§.fi. de cõmodato.ſ.cõmo.l. si vt certo.§. nunc videndum. De vendito.ſ. de fur.l.eum qui.in princip.Et de pig.insti.qui.mo. re contrahi. obl.§.fi.De locato.C.loca.l.i initio. Et de dote.ſ.so.ma.l.etiã.§. licet.De tutela.C.arbitrio tut.l.qquid.& de gestore.C.de neg. gest.l.tutori.&de societate,inst.ꝑ soc.§.fi.De re cõmuni siue societate.C.cõmuni diui.l.si maior.& qđ subiicit i his,de his octo intellige quæ.ſ.ꝑxi.posita sunt, & de duob⁹ quæ sequũtur.Et sic in his decẽ præstatur diligẽtia: sed in quibusdã exacta, & in quibusdã exactissima:vt in cõmodato & in mãdato:sed in cõmodato distinguitur:quia aut gratia accipiẽtis tãtũ cõmodatur: & tũc exactissima.aut dãtis tantũ:& sic dolus tantũ.aut vtriusq; : & tũc leuis præstatur culpa:vt.ſ.cõmo.l.in rebus.in prin.&.§.hoc ita. &.l.si vt certo.§. interdũ.Hãc eãdẽ distinctionẽ M.in ꝑcur.adhibebat.sed R. sine distinctione omnẽ culpã præstandã dicit: vt C.man.l.à procuratore. Quod autẽ dicit, sed hoc ita &c.nõ refertur ad id quod de dote dictũ est:nã ibi pactum vt tantũ dolus præstaretur,nõ valet:vt.ſ.de pac.do.l.Põponins.Itẽ quod dicit, in initio:dic secus si postea.tunc enim nõ prosunt ad agendũ,sed ad excipiendũ:vt.ſ.de cõtrahen.emp.l.pacta.&.ſ. de pac.l. iurisgentiũ.§.quinimmo.Itẽ quod subiicit,cõtractus:id est pactio in cõtractu apposita dedit.Itẽ quod dicit, nõ posse cõueniri ne dolus præstetur:verũ est expressim.nã tacitè potest: vt.ſ.de pac.l.si vnus.§.illũ.sed licet dixerim in deposito solũ dolũ prẽstari:secus est quandoq;: quia venit etiã leuissima culpa: vt si se obtulit deposito:vt.ſ.depo.l.j.§.sæpe. & si accepit mercedẽ: vt.ſ.cõmo.l.si vt certo.§.nũc videndũ.Porro casus fortuitus nõ præstatur:vt.j.

XXIII. IDEM libro vicesimo-nono ad Sabinum.

CONtractus [a] quidam dolũ malum dumtaxat recipiũt: quidã & dolum & culpã. Dolum tantum: depositum,& precarium.dolum & culpam,mandatum,commodatum,venditũ, pignori acceptum, locatum, itẽ dotis datio ,tutelæ,negotia gesta.In his quidam & diligentiã. Societas & rerum communio, B
& dolum & culpam recipit. sed hoc ita, nisi si quid nominatim conuẽnit, vel plus vel minus in singulis contractibus. nam hoc seruabitur, quod initio conuenit(legem enim contractui*dedit) excepto eo quod Celsus putat, non valere si conuenerit ne dolus præstetur. hoc enim bonæ fidei iudicio contrarium est.& ita vtimur. Animaliũ vero casus morteſq;† quæ sine culpa accidunt,fugæ seruorum qui custodiri non solẽt, rapinæ, tumultus,incendia, aquarum magnitudines,impetus prædonũ,à nullo præstantur.

*Flo. contractus

XXIIII. PAVLVS libro quinto ad Sabinum.

QVatenus [b] cuiusque [c] *intersit:in facto, non in iure consistit.

XXV. POMPONIVS libro vndecimo ad Sabinum.

PLus cautionis [d] in re est, quàm in persona.

XXVI. VLPIANVS libro trigesimo ad Sabinum.

QVi potest [e] inuitis [aliquibus] alienare:multo magis & ignorantibus & absentibus potest.

XXVII. POMPONIVS libro sextodecimo ad Sabinum.

subiicit:&.C.de pig.ac.l.quæ fortuitis.&.ſ. de admi. re. ad ciui. perti.l.ij.§.si eo.nisi culpa præcessit:vt.ſ.cõmo.l.si vt certo.§.qđ vero.&.§.interdũ.& initi.qui.mo.re contra.ob.§.item is.Itẽ nisi mora intercessit:vt.ſ.deposi.l.si in Asia.§.fi.Quę nos sine distinctione vbiq; diximus,alij distinguũt:aut erat eodẽ modo pericura penes actorẽ:vel nõ. Arg.ſ. deposi.l. si plures.§.siue.Itẽ nisi pactũ interuenit: vt.ſ.de pac. l.iurisgentiũ.§.itẽ si qs pactus. hoc tamẽ ita,si singuli casus sunt expressi,secundũ Io.vt.ſ. si quis cau.l.sed& si qs. §.quęsitũ. Alij vt Azo, excipiũt etiã generalẽ conuentionẽ: vt arg.ſ. de pact.l.iurisgentiũ.§. sed & si qs paciscatur. B.dixit quoslã exprimi sufficere : vt no.d.l.sed & si.§. quæsitum. Item quod subiicit, qui custodiri nõ solent: quia erant integræ opinionis:vt.ſ. de rei vin.l.si à bonæ fidei.Accur.

*Flo. mortes,quoq;

*Flo. cuius

b *Vatenus.* Interesse cuiusq; secundũ terminorum varietatem vel maius vel minus inuenitur.Ecce enim si rem mihi venditam tradere volueris,teneris ad interesse: quod est quandoque secundum rei communẽ æstimationem:quandoq; in plus:vel ratione vicinitatis:quia confinia prædia habeo illi prædio quod mihi vendidisti. Vel ratione pœnæ quam promisi:vt si rem quam mihi vẽdidisti,alij sub pœna promisi.non autẽ in iure consistit interesse:vt vsque ad certam quãtitatem ius interesse cuiusq; definiat. & pro his.ſ.de act. emp.l.j. in prin.Fallit tamen hæc regula interdũ. Lex enim interesse alicuius maius æstimat q̃ sit:vt euenit in interdicto de tab. exhi. nã si experiatur hæres,fit condẽnatio ad æstimationem hæreditatis. Itẽ si is cui sub conditione legatum est,experiatur,ad æstimationem legati refertur æstimatio:vt.ſ.de tabu.exhi.l.locum.§. condemnatio.& ex quibus cau.in poss.ea.l.pe.& quandoq; interesse alicuius licet maiorem æstimationem contineat,ad minorem tamen æstimationẽ quandoque restringitur. singulare enim interesse non debet excedere duplum interesse cõmunis:vt.C.de sen. quæ pro eo.l.j.Item potest poni.ſ.de iudi.l.non à iudice.dic ergo quatenus,id est quantũ.Alibi ponitur pro quia:vt.ſ.de verb. obli.l.cum filius.

c *Cuius.* id est alicuius.

d *PLus cautionis.* Si mihi personaliter cauet,hæc obligatio personæ cohæret:vt alius eius nomine cõueniri nõ possit.sed si res pignori obligatur:quicũq; possideat,hypothecaria cõueniri potest:vt.ſ.de act.& obli.l.actionũ genera.& insti. de act.§.j. & huic regulæ æquipollet quod dicitur inst.de obl.ex deli.§.furti.Dic ergo cautionis.i.satisdationis: cũ interueniat hypotheca. D
Sic ponitur cautio.C.de ꝑcu.l.j.per.l.ſ.de ꝑcu.l.Põponi⁹.§.rati.aliàs propriè pro nuda cautione:vt.C.de verb.sig.l.sancimus. Vel dic cautionis.i.cautelæ,qđ in idẽ recidit. Et quod subiicit, in re,id est actione hypothecaria, quę est in rem: q̃ in persona, id est quàm in actione personali pro debito competenti.Acc.

e *Qui potest.* Cum creditor debitore inuito possit alienare, multo magis eo ignorante:vt.C.debitorem ven.pig.impe.non poss.l.j.&.ij.Itẽ tutor potest vendere ea quæ nõ possunt seruari, inuito pupillo:ergo multo magis eo ignorante: vt.C.de admi. tuto.l.fi.§.fi. Itẽ facit si possum delegare iudicem inuitum: vt.C. de aduo. diuer. iudi.l. sancimus. ergo ignorantem : vt supra de iudi.l. cum furiosus. Item potest seruus petere bona causa seruandarum libertatum aliis seruis inuitis:ergo magis ignorantibus : vt supra de fideicom. liber.l.iiij.§. illud. Hæc autem regula fallit, supra de re iudi.l.duo ex tribus. vbi dicitur quòd duo inuito tertio possunt iudicare, sed non eo ignorante. Sed ibi est ratio:quia tertius traxisset eos forte in suam sententiã: vt supra de arbi.l.sicut.&.l.præcedenti in fi. Itẽ fallit.ſ. de verb. sig.l.coram.vbi dicitur, si testator iusit fieri aliquid coram me: sufficit si sum præsens etiam inuitus, sed me ignorante factum non

BIU Cujas

non valet:sed illud est ex testatoris voluntate. Item fallit in emphyteuta,qui potest vendere domino inuito,dūmodo ei denunciet:sed non eo ignorāte:vt.C.de iure emph.l.fi. Item filia emācipata non debet nubere patre ignorante:[a] potest tamen eo inuito : & sic alium eligere,quàm pater ei elegerat:vt.C.de nup.l. viduæ.sed ecótra quædam facio te ignorāte, quæ nō te inuito:vt filius matrimonium, vel filia patre capto vel absente per triennium: vt supra de rit.nup.l. si filius.&.l.si ita. Accur.

[a] *Filia patre inuito nō eo ignorante nubere potest. Adde not. per glo. & doct. in authen. sed si post. C. de inoffic. test. & l. Iul. eū qui. aliàs est. l. Paulus. ff. de statu ho. & in c. tuæ. de spon. & no. in c. cū cōtingat. de iureiur.*

a *Nec ex prætorio.* Iure prætorio datur actio furti manifesti:vt instit.de perpe. & temp. act.§. furti. & iniur. & vi bo. rap. vt instit.de noxa.§. fūt autem.Item solenni iure, id est ciuili,quod cum solēnitate proponitur: vt ff. de ori. iur.l. ij. §. deīde his. Oritur actio furti non manifesti ex l.xij. tab. & actio dāni dati:quæ est ex.l. Aql. vt instit.de noxa.§. sunt autem. Si ergo paciscar ne agam pro furto quod mihi facies, vel iniuria,vel rapina,vel dolo, vel lege Aquil.nō valet pactū: nam inuitarentur homines ad delinquendum : vt hic,&.ff.de pac.do. l.conuenire.&.ff.de pac.l. si vnus.§.illud. Et pœnas ob maleficia imponi magna ratio suadet &c. vt.ff. de fideiusso.l. si à reo.§. id quod. nec enim pub. ius,priuatorum pactis immutatur: vt supra de pac.l.ius publicum.&.j.eo.l.neque pignus.§.priuatorum. Priuatorum dico duorum,vel trium. secus si vniuersitas aliqua statuat aliquid contra ius publicum : quia quantum ad eam villam vel ciuitatem valet:vt de consuetudine no.ff.de leg.& senatusco. l.de quibus. per.l.ff. communia prædio.l. venditor.§. si constat. Cæterum admisso delicto,sic:quia obligatione naturæ,id est ipso maleficio: vt.ff.de act. & obli.l.ex maleficiis.possumus pacisci ne agamus. Et pacto tolluntur quædam obligationes ipso iure: vt iniuriarum,furti,& similes ex delictis: vt supra de pact.l. si tibi.§.quædam.&.l.si vnus.§.sed si pactum.& supra de iniur.l.non solum.§.j. Aliæ vt ex contractibus re tollūtur per exceptionem: vt instit.de excep.§.præterea si debitor. Et hoc hic dicit, quamuis obligationum, scilicet contractarum, non contrahendarum, prout te refers ad obligationem ex delicto.Sed prout ad eas quæ ex contractibus oriuntur, & in ea contrahenda , & in contractu potest pacto aliquid statui,vt in plus vel minus agatur:vt.ff.eo.l. contractus.§.sed hoc ita.Et quod subiicit,possunt immutari &c. aliàs possint.& tunc est plana:& aliàs posse.& tunc supple, scilicet certum sit.& quod subiicit ipso iure,referas te ad delicta. sed etiam ex contractu tollitur ipso iure quandoque,vt per acceptilationem:vt instit.quib.mo.tol.obli.§.j. Et quod subiicit , & per pacti &c.ad contractus te referas.& quod dicit,vel.l.scilicet.xij. tab.vel Aquil.nam da exemplum vt.ff.Et priuatorum, dic duorū vel trium:vt subiicit.Item quod subiicit inchoatur,scilicet delictum,vel obligatio ex delicto,id est cum inchoata est:pacto cōuenit,id est pacto cōuenerunt:& hoc prout ad maleficium te refers.sic &.C.de episc.& cle.l.nulli.§. sin autē persona. sed prout ad cōtractus:tunc ante sicut & postea potest pacto minui vel augeri:vt.ff.dixit.& secundū hoc,inchoatur , propriè & impropriè ponitur.sic.ff.de offic.proc.l.ij.& verbum,pacto,cum præcedentibus legetur.Potest & aliter poni casus.ecce enim si quis cauerit in testamento suo,ne leges siue iura in eo testamento locum habeāt:nihilo min' peti poterit secundū tab.Itē intētari interdictū de tab.exhi.quæ viæ sunt prætoriæ.Itē petūtur legata, & detrahitur Falc.quę sunt ciuiles viæ:vt.ff.de leg.j.l.nemo potest.Si autem debitor meus sis ex aliquo contractu,& paciscar ne mihi tenearis:valebit.Accursius.

b *Duus.* Donator in quantum facere potest,conuenitur.& sic da exemplum.ff.de iure do.l.si extraneus. & quidem is solus deducto ære alieno:vt.ff.de re iu.l.inter eos.§.is quoq;. & est ratio,ne ex liberalitate sua inops fieri.i.factus periclitetur &c.vt ff.de re iu.l.ne ex libera. & inter eos quibus ex simili causa debetur,occupantis melior est cōditio. Nec enim aliis donatariis debitum detrahere potest donator: vt supra de dona.l.qui ex donatione. Hæc vera sunt,si is qui donauit, certi condictione conueniatur ex stipulatu.Sed & si conueniatur alia actione,idem est:vt de constituta:vt supra de dona.l.qui id.in princip.quia hodie & si nō intercessisset stipulatio, cōuenietur donator cōdictione ex l.vt.C.de do.l.si quis argentum.§. sin autem hoc minime. Si autem alius conueniatur,non donator, sed hæres eius:non habebit hoc priuilegium : cum sit personale : vt supra de re iudi.l. & si fideiussor.§.si maritus.&.l. sciēdum. Item hoc verū est,si ego q donaui, cōuenior ab eo cui donaui.secus si ab alio:vt supra de re iudi.l.Nesennius.in principio.

c *Rescripsit.* & bene.

d *Eos.* donatores.

e *Condemnandos.* & nō in solidum.

f *Quod ab initio.* Pone exemplū supra de verbo. obli.l. inter stipulantē. §. sacram. vbi stipulatio liberi hominis non valet, etiā si postea efficiatur seruus: & idem in similibus in quibus *pactum. ab initio stipulatio nō valet:vt ibidem dicitur.Item pone.C.de fal.l.sicut.vbi testamēt tum falsum vel codicillus non confirmatur tractu tēporis. Item supra qui & à quibus.l.si seruo.vbi libertas data seruo alieno,nō valet,etiam si postea efficiatur manumissoris.Itē supra de leg.j.l. cætera.vbi nō valet legatum marmoris domui innexi, licet post testamentum separetur.Item pone instit. quibus non est permiss. face. test.§.præterea.vbi testamentum impuberis vel furiosi nō confirmatur licet efficiatur pubes, vel sanæ mentis. Item pone instit.de leg.§.an seruo.& supra de regula Cato.l.j.in princip.vbi nō valet legatum seruo hæredis relictum,licet alienetur vel manumittatur.ad hoc facit.ff.eo.l.pe.& exempla ibi posita.Fallit autem hæc regula.C.de contractibus iudi.l.j. vbi donatio in officialem inutiliter facta confirmatur.sed dic quòd non confirmatur tractu temporis solo, sed voluntate expressa vel tacita. & eo modo signatur contra.& respondetur.C. si maior fa.ra.ha.l.j. & ij.&.C.de nup.l.si contra mandata.Item eodē modo solue quod est supra de ritu nu.l.si qs in senatorio.&.l. si quis tutor.§. quid ergo si adoptiuus. Itē fallit supra de leg.iij.l.j.§. sed & si filiusfa. Item supra de hære.instit.l. qui soluendo. Item fallit supra de regula Ca.l.j.§.j.&.§.ij.&.l.fi.Item fallit.ff.de condi.institu.l. mulier.§.j Item fallit supra de fideicom. hære.l. generaliter.§. si libero. Item supra de leg.j.l. quod in rerum.§.j. quæ omnia sunt arg.contra.sed specialia sunt.

g *Vitiosum est.* & non tenet de iure.

h *Tractu temporis.* id est ex postfacto.

i *Nuptias.* Pone exemplum supra de cōdi.& demon.l.cui fuerit.vbi relictum est sub conditione si nupserit.nam impletur etiam sine concubitu.Itē pone.ff.de do.inter vi.& vxo.l.cum hic status.§.si mulier.vbi durat matrimonium,licet nō simul cohabitent.non ergo exigitur concubitus vt fiat matrimonium.est enim matrimonium & sine eo:vt dictum est.Et econtra sæpe est concubitus,licet non sit matrimonium.Consensus autem exigitur in matrimonio:non vt perficiat matrimonium consensus:sed quia sine eo esse non potest.An autem inter absentes possit contrahi:dic quòd sic, [b] ex quo consentiunt:vt hic: & expressum est ff.de ri.nupt.l.mulierem. &.l. denique. Item an in diem, vel sub condit.quod videtur:quia consensu:vt instit. de contrah. emp.§. emptor.& de ob.ex consensu. Econtra quòd non. nam est actus legitimus,iure cano.introductus:vt.j.eo.l.actus.Item pro hoc.ff. de adop.l.neque absentes. Sponsalia constat fieri inter absentes: vt.ff.de spon.l.sufficit.

[b] *Concor. tex. in c. fi. de procu. li. 6. & in c. accedēs. per ar. à simili. de præben. & no. do. de rota dec. 367. incip. fuit dubitatū. in nouis interpreta.*

k *Verum est.* Vendebas mihi seruum: & pacto vel stipulatione conueniisti furē non esse.nō per hoc est minus fur: quia est impossibile vt quod est , non sit. & sic pacto non potest hoc fieri:nec vtilis actio per hoc datur. teneris tamen mihi ad interesse:vt.ff.de euic.l.si ita quis stipulanti. Sed si promisisti Stichum qui decesserit:aut eras in mora:& ad interesse teneris:vt.ff. de ver. obli.l.inter stipulantem.§.pe.aut non:& non teneris etiam ad interesse:vt instit.de inuti.stipu.in princip. Nec enim promisisti hominem viuere: sed hominem dare. vt non obstet prædictis. Die ergo,verum est neque pacta, vel stipu.supple, nec etiam legem:

vt supra

BIU Cujas

vt supra de acqui.poss.l.j.§.si vir. licet quãdoque reputet lex pro non facto:vt.ff.de cap.l.in bello.§.factæ. An autem vltima volũtas? Respon.nec ipsa potest hoc facere:licet impossibilitas quandoque pro nõ apposita habeatur:vt instit.de hære.instit.§.impossibilis. & quod subiicit, quod enim impossibile est &c. scilicet factum pro infecto haberi: vel quod est, non esse: vt præ.§. si vir. & præ.§.fratrem.& in authen.de æquali.do.circa prin. & quod subiicit,comprehendi,scilicet vt tollatur qđ est, vel sit quod nõ est: nec per hoc actio vtilis datur:& hoc subiicit.

†*Idem Aristot. lib.1. Polit.ca.8.*

a *Quod attinet.* Pone exẽplum supra de testa.l. qui testamento.§. seruus.vbi non potest testis esse seruus in testamento.Item & supra.l. in personam.& de cõdic. inde.l. si id quod. vbi ciuiliter non obligatur. Item supra de verb.signifi.l. illa verba. vbi arbiter vel arbitrator esse non potest. & secundum hoc loquitur.j. eo.l. seruitutem. Ité supra de appel.l.serui. & l. creditor.in prin.vbi non potest appellare. & facit ff.de capi. de.l. liberos. in fi.Sed fallit hæc regula in casibus quibus agit vt liber:vt supra de iudi.l.vix. & vt.ff.ad.l.Corne.de fal.l.nullo.Ité supra de accu. l.hos accusare.§.si seruus.vbi potest accusari si corporalis sequitur pœna.Item si stipulor mihi, aut Sticho seruo Titij: potest ei solui vt libero: vt supra de solu.l. Stichum aut Pamphilum.§.vsumfru. Item cum factum est in stipulatione:vt instit. de stipulatione seruorum.§.sed cum factum.Item legatum ad alimenta potest ei relinqui : vt supra de alimen.le.l.seruos. & de his quæ pro non scrip.l.iij.Item fallit.C. de hæred.instit.l. cum proponas. in fi.&.ff.ad Trebel.l.seruo inuito.vbi in hæreditate & bo.pos. per seruum quærenda,consensus eius est necessarius.de iure vero naturali pro aliquibus habentur. ecce enim quæ naturæ sunt, faciunt sicut & cæteri qui de iure ciuili caput habent, scilicet bibunt & comedunt,audiunt, loquuntur, intelligunt, moriuntur, crescunt,& decrescunt:vt supra de pecu.l.peculium.

Flo. lucri facitur° est.

Concor.in c. intelligẽtia. de verbo. sig. extra gl. est in c.2. de elec. in prag. sanc. versi. cupiẽs hæc. super verbo, mens.

b *In eo.* Casum huius.l.ponit Bul. in duobus quibus est res donata,vt potior sit causa possidẽtis.& ponit vel,pro &: quem casum Io.reprobat: quia potior debet esse causa prioris : siue ab eodem domino, siue ab eodem non domino donata est : sicut in venditione:vt.C.de rei vin.l.quotiẽs.& supra de pub.l.vt si quidem.& supra de act.emp.l.si ea res.§.fin. Vnde potest poni in eo qui rem alienã possidet:à quo alius volens eam rem lucrari, petit:vt.C.de rei vin.l.res.nec ponam vel,pro &:sed propriè. si enim duo vel,ponerentur pro &:impossibile esset quod dicit,scilicet quòd vterque lucrifacturus esset. Sed hoc semper verũ est: quia vel hic vel ille lucrifacturus est.

c *Semper.* Si stipulatus sum.x.vel vendo pro.x. cũ dicas te sensisse de Veronensibus,ego de imperialibus:primo quid actũ sit spectabimus.Si non appareat, tunc mos regionis spectabitur. nã si mos regionis a erat talis vt quis intelligeretur ab omnibus loqui de imperialibus, cum de nummis indistinctè loquebatur: de imperialibus conueniſſe videatur.& sic de cæteris monetis.Si vero in regione frequentatur ita vna moneta vt alia,minor moneta spectabitur:vt hic,&.j.eo.l.in obscuris.Dic ergo quòd semper in stipu.&c.& quod dicit, in cæteris contractibus,innuit stipu.esse contractum.Sic.C.quod me.cau.l.si donationis. sed impropriè:vt.ff.tit.j.l.Labeo. Ité quod dicit inspici quod est actũ, scilicet expressè,& per verba conuenientia & apta.aliàs secus:vt supra de supel.leg.l.Labeo.& de lega.j.l.iiij.§.si quis.Item actum intellige etiam tacitè, ratione rei quæ venditur : quia secundum opinionem omnium valet.x. libras imperiales. nam non est audiendus qui de Veronensibus (licet supinè) dicit se sensisse,cum non est verisimile:vt infra eo.l.in obscuris.Item tacitè agitur ratione personæ : vtputa amicissimo promisit quis decem solidos, vel scholaris Bonon. doctori. Item ratione consuetudinis voquentis: quia semper de imperialibus loquendo sentiebat : vt.ff. de leg.j.l.si seruus plurium.§.fina.ideo inspicitur cõsuetudo. Ad quod facit supra de aqua plu.arcẽ.l.si prius.§.j.&.C.loca.l. circa locationes. & supra de euic.l. si fundum. & de legi. & senatusco.l.de quibus.in fi.Item contra.j.eo.l.non debet.§. in re.Solu.vt ibi.Ac.

a No.quòd mos regiõis in qua fit cõtractus, debet attendi. cõcor. text. in.c. cũ venissẽt. de eo qui mit. in pos. extra. glo.est in.c. 1.§. item qꝫ ad dictas. ℣ verbo mouã. de coll. ℣ prag.sanct.

xxxii. Idem libro quadragesimotertio ad Sabinum.

Quod attinet a ad ius ciuile,†serui pro nullis habentur : non tamen & iure naturali:quia quod ad ius naturale attinet, omnes homines æquales sunt.

xxxiii. Pomponius libro vicesimosecundo ad Sabinum.

In eo b quod vel is qui petit, vel is à quo petitur, lucri petiturus*est: durior causa est petitoris.

xxxiiii. Vlpianus libro quadragesimoquinto ad Sabinum.

Semper c †in stipulationibus & in cæteris contractibus id sequimur quod actum est:aut si non pareat quid actum est, erit consequens vt id sequamur,qđ in regione in qua actum est, frequentatur. Quid ergo si neque regionis mos appareat,quia varius fuit? ad id quod minimum est,redigenda summa est.

xxxv. Idem libro quadragesimooctauo ad Sabinum.

Nihil tã naturale est, quàm eo genere quodque* dissoluere,quo colligatũ est : ideo verborum obligatio, verbis d tollitur:nudi consensus obligatio, contrario consensu dissoluitur.

Flo.quid. verbis. i. acceptilatiõe que

d *Nihil tam. Verbũ obligatio verbis.*

xxxvi. Pomponius libro vicesimoseptimo ad Sabinum.

Vlpa e est, immiscere se rei ad se non pertinenti.

xxxvii. Vlpianus libro quinquagesimoprimo ad Sabinum.

Nemo f qui condẽnare nõ* potest,absoluere potest.

Flo.cõdẽnare potest, absoluere non potest

xxxviii. Pomponius libro vicesimonono ad Sabinum.

Sicuti g pœna ex delicto defuncti hæres teneri non debeat:ita nec lucrũ facere,si quid ex ea re ad eum peruenisset.

Appellans pro damnato inuito,rem suam facere dicitur.

e *Vlpa.* pone casum vt.C.vnde vi.l.cum quærebatur.vbi punitur vt inuasor,qui ingreditur poss.licet vacãtem:cũ proprietas sit aliena.item pone.ff.ad.l. A quil.l.si putator. vbi imputatur culpæ illius qui transit per iter insolitũ, si ramus cadat super caput eius. item pone supra de condic.inde.l.si in area. ité.ff. de condic. fur.l.ex argẽto. Sed op.ergo nemo debet accedere ad gerenda negotia aliena:quod falsum est : immo inuitatur quis vt gerat:vt supra de neg.gest.l.ij.Sed respon.cum officiũ homo homini debeat:vt supra de ser.expor.l. seruus. eo magis suum officium dicitur implere,quàm culpabiliter rei alienę se immiscere. nam & appellans pro damnato inuito, dicitur facere rem suam: quia sua interfit:& sic habet biduum,vt in sua causa: non triduũ, vt in aliena:vt supra de appel.l.non tantum.& supra quando appel.sit.l.ij.§.j.

f *Nemo.* hæc regula nunquam fallit, si intelligatur in genere:ita scilicet quicunque nunquam & nullum potest in aliqua re condemnare,quia nõ habet iurisdictionem ordi.vel delegatam,nullum potest absoluere. Cæterum si aliquos cõdemnare & absoluere possum:contingit casus vbi absoluere possum, & non condemnare:vt.C.vbi se.vel cla.l.ij.§.adeo.Idem in clerico de crimine coram ciuili iudice accusato : quia potest absoluere: sed non condemnare, nisi prius ab episcopo degradetur, si visis actis ab episcopo videatur cõdemnandus:aliàs si dubitat episcopus,remittet ad principem:vt in auth.vt cle.apud pro.epis.§. si tamen.& de san.epi.§. si vero crimen.& fa.j.eo.l. qui vetante.§. eius.&.ff.de re iud.l.iij.& quod ibi notaui.

g *Sicuti.* si mihi feceris iniuriam, vel rapinam : pœnaliter mihi agenti,ciuiliter teneris:hæredes autem tui non tenẽtur: nisi contra te fuerit lis contestata:vt instit.de perpe. actio.§. non autem.&.§.pœnalis.&.C.ex deli.de.l.j.Si tamẽ quid turpiter quæsitum peruenit ad hæredem,ei aufertur:vt.ff.de calumnia.l.in hæredem. Et not. quòd sufficit semel ad hæredem peruenisse: vt.ff. quod

quod me.cau.l.quod dixit.§.fi.&.l.videamus. huic regulæ videtur derogari.ſ.ad.l.Iul.repe.l.ij. nam ibi datur in hæredem pœnalis intra annum:quod quidã intelligunt, cum non peruenit ad hæredem aliquid:& ſic eſt exceptio huius regulæ. nam ſi peruenisſet,perpetuo daretur actio:vt.ſ.de calum.l.in hæredem. & de dolo.l. in hæredẽ. &.l. itaq;.Sed Io.dixit in.d. l.ſ.ad leg. Iul. repe. q etiam ſi peruenerit, nõ teneatur vltra annum: ſicut nec ipſe qui deceſſit. eſt enim eo caſu actio annalis:ſicut & aliæ multæ annales ſunt. & de materia huius.l. dic plenius vt.C.ex delic.defun.Item no.bonam huius.l.ſimilitudinem. ſic ſupra eo.l. ſecundum naturam.Item facit infra eo.l. totiẽs. & ſupra de vi & vi arma.l.iij.in prin. & ſupra de eo per quem fa. erit.l.j.§.fi.

*Fl. in quo per aliũ non ræſit quo mi.

a *In omnibus.*ſi fui cõdẽnatus:& per metum iudicis vel aduerſarij non appellaui: & hoc fui ꝓteſtatus: perinde eſt ac ſi appellaſſem:[a] vt.C. de his qui per me.iudi.l.fi.& ſupra de ap.l.cum quidam.Item timui te prohibere facientem opus in meo:perinde eſt ac ſi prohibuiſſem : vt tenearis quod vi aut clam : vt ſupra quod vi aut clam.l.j.§.ſed Ariſto.Item promiſi ſtare iuri ſub pœna: & prohibitus fui à iudice:perinde eſt ac ſi ſtetiſſem: vt ſupra ſi quis cau.l.ij.§. ſimili modo. Idem ſi ab aduerſario. Secus ſi ab extraneo:vt ſupra de eo per quem fa.er.l.j.§. ſi rem. Item fa.ſupra de ſol.l.qui decem.in prin.hæc auté regula fallit.ſ.de condit. & demon.l.quibus diebus.in princ.nam ſi tibi relictus fundus à teſtatore fuerit,ſi intra decem dies aſcenderis Capitolium: cũ te prohibeat hæres,vel extraneus: non videris impleuiſſe cõditionem: licet hi dies quibus fuiſti prohibitus,non computentur.item fallit.C.de condit.inſer.l. fina. licet enim.x. dare per alium iuſſus, fuerit prohibitus: non tamen impleuit condi. id eſt non videtur dediſſe:ſed adhuc dare tenetur,vt ſtatim ſit liber:vt ibi dicit.

*Infero quòd proteſtatio appellationi æquipollet. ad quod cõcor.glo.in c.cumana. extra de elect.& in c.cũ M. & ibi no. extra de cõſti.

b *Furioſi.*de furioſo conſtat,quia eſt loco abſentis : vt ſupra de iu.co.l.ij.§.fi.de interdicto dic, ſcilicet cui eſt interdictum bonis à lege:vt in crimine læſæ maieſtatis.nam poſtquam id crimen commiſit:nec alienare,nec alienanti conſentire,nec debitores ei ſoluere poſſunt: vt.C.ad.l.Iul.maieſt.l.fi.huiꝰ ergo volũtas nulla eſt in prædictis: ſicut nec furioſi. Idem ſi interdicatur à iudice,quia ſit prodigus : vt ſupra de curato.furio.l.j.in prin. licet ibi videatur dicere quòd lex interdicit.Sed dic,id eſt præbet auctoritatem iudici interdicenti. Item per iudicem videtur interdici,quando aliquem condẽnat de publico crimine. ante ſententiam enim aliqua eſt eius voluntas:poſtea non:vt.ſ.de dona.l. poſt contractum. & hoc ſi tractatur de alienando. At acquirere poſſet:& ſic videtur aliqua eſſe eius voluntas:vt.ſ.de verb.obl.l. cui.nam pupillo comparatur : vt.ſ. ſi cer.pe.l.certi condictio.§. ſed ſi ei numerauero. Ité cõparatur furioſo:quia furioſus alienare non poteſt : nec etiã acquirere poteſt. cui Azo nõ conſentit. Porro in quo caſu ſufficeret alicui non contradictio, in eodem caſu voluntas furioſi tacite interuenire creditur: vt.ſ.ſolu. ma.l. ij.§.voluntatem.nam & ei quæritur vt alij ignoranti:vt inſtit. de hære.ab inteſta.§.ſui.Vbi voluntas expreſſa eſt neceſſaria:furioſus inuitus dicitur.Sed quod dixi, ſecundum Azo. furioſum videri tacite conſentire,vbi tacita ſufficit voluntas:dici poteſt cõtra regulãriter:vt.ſ.loca.l.qui ad certum. nec obſtat.§. voluntatem. quia ſpeciale propter patrem cui videtur conſentire. & facit.C.de in integ.reſt.mi.l.ſi curatorem. Accurſius.

c *On debet.* Si actori petenti datur dilatio propter teſtes, ergo & reo:vt hic.Sed hæc regula fallit.nam cum reus plures habeat iudices ordinarios,non poteſt actor vnum eligere, & ſic alium recuſare per conſequens:vt.C.de epi. & cle.l. cum clericis.in princ.quòd reo non licet recuſare ordinarium: vt no.C. de iuriſ.om.iu.l. nemo. Item fallit quando actor poteſt auferre reo ſuum iudicem, per reſcriptum ad extraordinarium iudicem: vt.C.de dila.l. ſiquãdo.quod reo nõ licet:vt in auth.qua in prouincia. ſed ſpecialia ſunt. Sed ecõtra non omne quod licet reo,

XXXIX. IDEM libro trigeſimoſecundo ad Sabinum.

IN omnibus[a] cauſis pro facto accipitur id, in quo[f] quis aliũ perhorreſcit quo minus fiat.

XL. IDEM libro trigeſimoquarto ad Sabinum.

FVrioſi,[b] vel eiꝰ cui bonis interdictũ ſit,nulla volũtas eſt.

XLI. VLPIANVS libro vicesimoſexto ad edictum.

NOn debet[c] actori licere, B quod reo nõ permittitur. ℣ In re[d] obſcura melius eſt fauere repetitioni, quàm aduentitio lucro.

XLII. GAIVS libro nono ad Edictum prouinciale.

QVi in alterius[e] locum ſuccedunt:[f] iuſtã habent cauſam ignorantiæ, an id quod peteretur,deberetur. Fideiuſſores quoque non minus quàm hæredes iuſtã ignorantiam poſſunt allegare. Hæc ita de hæredibus dicta ſunt, ſi cum eo agetur: nõ etiam ſi agat. nam planè qui agit,certus eſſe debet:cum ſit in poteſtate eius quando velit experiri:& ante debet rem diligẽter explorare, & tunc ad agendum procedere.

XLIII. VLPIANVS libro vicesimooctauo ad Edictum.

NEmo[g] ex his qui negant ſe debere:[h] prohibetur etiã alia defenſione vti, niſi lex impediat. ℣ Quotiens[i] cõcurrunt

A licet actori:vt in numero dilationum:vt.ſ.de fer.l.fi.Item in dilatione non danda actori, ſed reo: vt.C.de dila.l. ſiquando.& in auth.quod fieri. &. C.de temp.in integ.reſti.l.petẽdæ.Item huius.l.arg.dixit Io. poſſe reum in ſe onus probationis transferre: vt & ipſe poſsit probare.Alij negãt,niſi in caſu:vt ſupra de proba.l.circa.

d *In re.* pone caſum vt.C.de condic.inde.l. fi.Ité vt.C.de iur. deli. l.fi.§. ſi vero creditores. Item pone.ſ. de eo quod certo loco.l.ij.§. proinde inquit.Sed ar. contra.ſ. de dona. inter vi.&vxo.l.cum hic ſtatus.§.præſentiam.in fi.&.§. ſed ſi ambo. vbi in dubio fauet donationi. So. ſpeciale ibi: quia non amarè ſunt tractandæ, nec tanquã inter infeſtos,ſed inter ſolam inopiam timentes:vt infra eo.l.ſi id.§. ſi quis. Item contra.ſ. eo.l.in eo. ſed hic non lucratur cui fauetur, ſed damnum euitat. Ité contra.j. eod.l. quod à quoquam. ſed ibi non erat obſcuritas. Ité facit ſupra de rei vin.l.Iulianus ſi in area.ibi,niſi quis &c.Accur.

e *Qui in alterius.* Stichum tibi promiſi, vel decem tibi debui ex contractu bonæ fidei.licet interpellatur hæres meus & ceſſat,cum ignorat me fuiſſe obligatum:non tenetur de interitu primo caſu:vt ſupra ſi cer.pet.l.quod te.nec ad vſuras ex mora in ſecũdo:vt.j.eo.l.nõ poteſt videri improbus. Hoc idem eſt in fideiuſſore. nam ſi promiſiſti mihi te ſoluturum quicquid Titius debet:& conueniam te pro decẽ quæ mihi Titius ex vẽditione debet:cum id ignoras,non præſtabis vſuras.nõ enim eſt improbus &c. vt.j. eo.l. non poteſt.Hæc autem vera ſunt in his qui conueniuntur.Agentes enim omnino certi eſſe debent.vnde ſi pœnam promiſeris ſi me euntem impedieris : vel à me peteres quoddam debitum:hæres tuus impediens,vel etiam debitum petens etiam ignorans,committit in ſtip. niſi pupillus ſit: vt ſupra de verb.oblig.l.cum filius.§.in hac ſtipulatione.Porro licet cõmittatur ſtipulatio pœnalis: puto cum reſtitui ex clauſula generali.nam in alieni facti ignorantia tolerabilis eſt error: vt ſupra pro ſuo.l.fi.in fi.Item poteſt poni caſus in primo.ſ. depoſi.l.j. in fi.&.l.iij.In ſecundo,ſcilicet de fideiuſſore.ſ.mãda.l.ſi fideiuſſor. in princip. Ad tertiam partem facit.C. de temp. in integ. reſt.l. petendæ.& de excep.do.l.pure. in fi. &.C.de dila.l. ſiquando.in fi.Item ad prin.& fi.facit ſupra re.amo.l.Marcellus.§.j.in fi. Ac.

f *Succedunt.*vt hæres & bonorum poſſeſſores.Accurſius.

g *Nemo.* Si te in iudicio conuenero , & vnam minus vtilem exceptionem propoſueris, vt pacti,quæ tibi non competebat:aliam vtilem proponere poteris:vt ſupra de excep.l.is qui. &.l.nemo eſt. Sed quid ſi non excep.iuris oppoſuiſti , ſed facti, negans te ipſo iure teneri: vel quia nunquam debuiſti : vel quia ſoluiſti?Reſpon.dicam idem eſſe.& hoc dicitur hic.Præterea exceptio facti,exceptio eſt:vt ſupra de excep.l.ij.& ſic de facto obtinui.Hæc autem vera ſunt,niſi lex impediat.impedit enim quãdoque. ecce enim ſi is qui conuenitur noxaliter , negauerit ſeruum ſe habere in poteſtate · conuictus de mendacio, in ſolidum tenetur.nec enim poteſt pœnitere : vt ſupra de noxa.l.quotiens. §.prætor.&.l.ſi ſeruus deportatus.§.ſi negauerit.Idem ſi negauerit de pauperie conuentus: vt ſupra ſi quadru.paupe.feciſ.di.l.j. §.interdum. Item fallit ſupra de rei vin.l.fi. Item fallit in auth. de trien.& ſemiſ.§.ſtudiũ.&.§.illud.quę ſunt cõtra.&.C.de non nu.pec.auth.contra qui propriam.&.C. qui po.in pig.ha.l.item ſi poſſeſſor.Ité fallit.C.de compen.l.fi. vbi primo negaſti te debere:& poſt conuictus per teſtes, (non dico per cõfeſionem) vis opponere excep.compenſa. Item fallit inſti. de fideicomiſ. hæredi.§.fi.ſecundum quod Io.ponit ibi caſum.Item fallit in eo qui ſe negat ſocium: nam amittit priuilegium vt damnetur in quantum facere poteſt:vt.ſ.de re iudi.l.ſed hoc ita.§.j. Ité fallit ſupra de proba.l.cum de indebito.in prin.Accurſius.

p Molin. Loisy in d. l. Ka.

h *Debere.*ab initio.

i *Quotiens.* hæredi inſtituto datur interdictum quorum legatorum contra legatarios ſua auctoritate legata occupantes. Item poteſt

BIU Cujas

potest habere petitio. hæredi.cõtra eum qui pro hærede vel p possessore possidet.item rei vindi.contra eum qui tit. possidet. Qui autem [a] incertus est,possideat quis pro legato,vel pro hærede,vel cum tit.poterit plures proponere:vt tamen protestetur se velle vna experiri,id est vnius actionis cõmodum quodcũque illud sit consequi: vt.ŝ. quorum le.l.j.§. quod autẽ.& secundum hoc loquitur hæc lex in p cessucause,seu sine.Sed dicas q etiam in cõte. lit.loquitur vt tunc eligat:vt ecce vtrum intendat directã ex testamento,vel vtilẽ ex eadem scriptura:vt.C.de cõd.l.fi.itẽ vtrum negest.vel certi cõdi.generalẽ:vt.ŝ.de iureiur. l. duobus.§. exceptio. Hodie etiã tẽpore dati libelli:vt.C. quomodo & quando iudex.auth. qui semel. licet olim vsque ad lit. cõte. posset mutare: vt.C.de eredẽ.l.edita.quæ est huic cõtra.sed ad prima dicta duo tẽpora non est cõtra. Ad tertium.ſ.dati libelli, dic q corrigitur per dictam auth. quod autem dictum est vna debere experiri.q.d.alia nõ poterit postea agere ad idem: ad aliud bene poterit si qd plus est in altera : vt.ŝ. de ac.& obli.l.qui seruum.§.fin.nisi tales sint quæ electione tollãtur etiã in id quod plus est,vt cõtrariæ:vt.C de fur.l.j.§.& aliæ.&.ŝ. de tribu.l.quod in hæredẽ.§.eligere. Itẽ quod dixi,ad idem non posse agi alia acti.verũ est ex persona sua: sed ex alterius potest: vt.ŝ.de ac.emp.l.nõ est nouũ.&.ŝ.de ac.& obli.l.si is. & insti. de leg.§.si in aliena.&.ŝ.de verb.obli.l. inter stipulantem.§. si rem quã.Sed hic videtur nõ idem.Item quod dicit vnã eligi, fallit in personali & hypothecaria:vt in auth.de fideius.§.sed neque.ibi, contra principales &c.sed illę nõ ad idem.Item dic quòd actor eligit:vt in.d.§.eligere.nisi in casu vbi lex pro eo eligit:vt supra de inoffi.test.l.Papinianus.§.si quis impubes.

a Scriben. hic dicunt hanc glos. sing.ad hoc quod actio ţsonalis & realis poterãt omnino simul cum Lari in eodẽ libello, cum protestatione tamẽ ex parte agentis:vt diceret se velle vti vna quam eligebat postea vltis contest. sed hodie debet fieri electio tẽpore libelli per rectũ authẽ. qui semel. C. quomodo & quando iudex. Bolog.

† Flo. quoquo

plures actiones [a] eiusdẽ rei nomine:vna[tantum] quis experiri debet.

XLIIII. IDEM libro vicesimo nono ad Edictum.

TOtiens [b] in hęredem damus [actionem] de eo quod ad eum peruenit,quotiens ex dolo defuncti conuenitur,non quotiens ex suo.

XLV. IDEM libro trigesimo ad Edictum.

NEque pignus, [c] neque depositum, neque precariũ, neque emptio,neq; locatio rei suæ consistere potest. ⸿ Priuatorum [d] conuentio,iuri publico non derogat.

XLVI. GAIVS libro decimo ad Edictum Prouinciale.

QVod à quoquã [e] †pœnę nomine exactum est: id eidem [f] restituere nemo cogitur.

XLVII. VLPIANVS libro trigesimo ad Edictum.

CONsilij [g] non fraudulenti nulla obligatio est. Cæteriã in id quod plus est,vt cõtrariæ:vt.C de fur.l.j.§.& aliæ.&.ŝ. de tribu.l.quod in hæredẽ.§.eligere. Itẽ quod dixi,ad idem non posse agi alia acti.verũ est ex persona sua: sed ex alterius potest: vt.ŝ.de ac.emp.l.nõ est nouũ.&.ŝ.de ac.& obli.l.si is. & insti. de leg.§.si in aliena.&.ŝ.de verb.obli.l. inter stipulantem.§. si rem quã.Sed hic videtur nõ idem.Item quod dicit vnã eligi, fallit in personali & hypothecaria:vt in auth.de fideius.§.sed neque.ibi, contra principales &c.sed illę nõ ad idem.Item dic quòd actor eligit:vt in.d.§.eligere.nisi in casu vbi lex pro eo eligit:vt supra de inoffi.test.l.Papinianus.§.si quis impubes.

a *Plures actiones.* per secutoriæ rei.

b *TOtiens.* Pone casum vt.ŝ.de trib.l.quod in hęredem.§.si seruo. Azo. Habet autem locum hæc regula in prima parte extra contractum dolo commisso à defuncto.aliàs semper tenetur:vt supra de ac.& obli.l.ex contractibus.& facit supra depositi.l.si hominem.§.datur.

c *NEque pignus.* De pignore habes.ŝ. de pig.act.l. si rem. Sed fallit.ŝ.ad Trebel.l.debitor.in prin.&.ŝ.de excep. rei iudi.l.pe.in fi.De secundo habes supra depositi.l.bona fides.in fi.De tertio.ſ.precario habes.ŝ.de preca.l.certe.§.fi.hoc autẽ valet ratione poss.vt eo.§.&.ŝ.de pign.act.l.cum & sortis.§.fi. De quarto,scilicet emptione,habes.C.de cõtrahen.emp.l.cũ res.hoc tamen fallit in casibus ibi notatis. Quintum habes.C.loca.l.qui rẽ propriam.Et adde quia nec clã suam rẽ quis potest habere : vt.ŝ. de acqui.possess.l.si de eo.§.fina.nec stipulari sibi dari nisi sub cõditione:sed restitui vel tradi sic: vt.ŝ.de verb.oblig.l. nemo rem suam.&.ŝ.de leg.j.l.cætera.§.sed si sub conditione.

d *Priuatorum.* Pone exemplum.ŝ.de pac.l.iurisgen.§.si paciscar. vbi pepigi de nõ prosequenda nũtiatione no.ope.quod fiebat in publico.& alia quæ no.ŝ.de pac.l.ius publicum. Et dic q contra id ius publicum quod est publicum auctoritate & vtilitate:vt dictis exemplis. Sed quid si cõtra id quod est publicum auctoritate,sed vtilitate priuatum? Rñ.valet:vt.C. de temp. & re.appel.l. vlti.in fi.& insti.de excu.tu.§.item si propter.& propter generalem regulã. C.de pac.l.pe.quæ tamen fallit in casibus ibi no. Itẽ quid si nõ priuati duo vel tres,sed vniuersitas statuit aliquid cõtra ius publicum? Rñ. Azo q valet:quod est verũ inter se:sed nõ in publicũ præiudi.nã & priuati possent hoc modo:vt.ŝ. de pac. l.epistola.§.pactũ.Itẽ quod dicit cõuentione,scilicet expressa.tacita enim quandoque valet:vt.ŝ.de procu.l.filiusfamilias.§.milites.&.ŝ.de pactis.l.si vnus.§.illud.& argu.ŝ.de condit.& demon. l.nũquam.& facit:ŝ.eo.l.nec ex prætorio. *Conuentio tacita quãdoq; valet.*

e *QVod à quoquã.* Pone exemplũ.ŝ.de pig.ac.l.si pignore.ibi, sed quod ipse debitor &c. Itẽ.ŝ.de fol.l.id quod. Item ŝ.de tab.exhib.l.iij.§.cõdẽnatio. his exemplis nõ reddit qui accepit. Itẽ nec alius reddit:vt.ŝ.de procu.l.qui proprio.§. pœnã.& ppter hoc dicit hic,nemo cogitur. Sed prima pars fallit, vt.ŝ. de ædil. edic.l. cũ † *ista l.* autem.§.fi.vbi vẽditor morbosi animalis,si pstitit pœnã emptori pter morã suam, eã recuperat si postea emptor agat redhibitoria. *bo. libere.* Itẽ secũda pars fallit.ŝ. pro soc.l. cũ duobus.§. fina.&.l.si igitur. & de noxa.l.si ex duobus. *cit ad id quod voluit. glo.in.c.l. §.ad tollendam in verba libere. ad finẽ.de pact. electo. in prag.san. * Flo. igno*

f *Eidem.* àquo est exlore actum.

g *CONsilii.* Si tibi cõsului vt pecuniã tuã potius in emptiões pdiorũ colloces quàm fœneres,nõ teneor: vt insti.manda.§.tua gratia.nisi aliàs factur nõ eras:vt.ŝ.mãda.l. si remunerandi.§.si tibi. at P.hic distinguebat.aut mãdaui vt fœneres,nõ adiecta persona cui,& tunc non teneor:etiã si aliàs facturus non eras, aut mãdaui persona adiecta cui:& tunc teneor etiã si aliàs facturus nõ eras, quæ distinctio reprobatur.ŝ.de nego.gest.l.iij.§.fi.&.l.iiij.& hæc vera, cũ dolo carui:aliàs teneor:siue aliàs eras facturus,siue nõ:nisi dolus cadat in nomẽ maleficij:vt furti,vel serui corrupti.tũc enim furti & serui corrupti experiet:vt.ŝ.de seruo corru.l.j.§. psuadere. & de fur.l.qui seruo.§.sed & si alius.& de dolo.l.qã si cũ scires.Ac.

h *Socii.* hic casus ponitur.ŝ.p soc.l.qui admittitur.&.l.seq.Ac.

i *QVidquid.* Hoc idem est.ŝ.de diuor.l.diuortiũ. Et no.q hic *Iracundia* iracũdia minuit culpã:nã culpa est diuertere: vt.ŝ.de mi. *plures esse* l.si ex causa.§.si mulier.quãdoq; rescindit cõtractũ:vt.ŝ. *ctus.* de publ.l.licitatio.quãdoq; minuit delictũ:vt.C.de adul.l.Gracchus.& de aboli.l.j.Sed contra.C.de iniur.l.si non conuicij.Sed ibi fuit perseuerantia.

k *Ratum.* id est firmum.

l *Videtur.* sed calore iracundiæ potius factum.

m *Alterius.* si procurator tuus vel tutor vel curator tuus gerẽdo tuũ negotium alium circũuenit vendẽdo,vel aliàs cõtrahẽdo:nõ quærit tibi actionem cũ effectu:quia exceptione doli repelleris:vt.ŝ.de excep.do.l.apud Celsum.§.quæritum.&.§.illa.&.§.quæ in tutore.Item & ecõtra nec liberationem acquirit alterius circumuentione:vt.ŝ.de eo per quem fac.e.l.fi.in vlti.rñ. Et arg.C.de pac.l.debitorum. Et no.q ex hac.l.videtur q dol mediatoris dans causam contractui,ipso iure facit nullum contractum:vt & supra de dolo.l.& eleganter.in prin. Sed Io.aliter illam intelligit:vt ibi no.

n *Circumuentio.* id est dolus. Accursius.

o *CVlpa caret.* Casus ponitur vt.ŝ.de noxa.l.in omnibus.&.l. in delictis.in prin.aliàs si prohibere potest,non tãtum nõ caret culpa,sed & ipse feciſſe videtur:vt.ŝ.de his qui no. infa.l. quid ergo.§.j.Sed quid si possum prohibere Titium iniuriari Sępronio,an debeam iuuare? Respon.secundum cano.sic,verbis interponẽdo me honesto modo:vt in.c.negligere.Sed secundũ.ll. non,nisi in his quos habeo corrigere:vt in permissis.ſ.seruis & filiis,& in similibus:quia serui dominũ debent iuuare,si sunt sub eodem tecto:vt.C.de his qui.vt indig.l.fi.

p *Scit.* subaudi ille dominus. Accursius.

q *Prohibere.* scilicet seruum suum delinquentem.

r *NOn videtur.* Hic casus positus est vt supra eo.l.non videtur cepisse.secundum Azo. Tu dic pon i per.l.ŝ.de inoffi.test. l.si

BIU Cujas

l.si pars.§.fi.Item supra de leg.ij.l.cum ea.& sic concordat.ſ. tit. j.l.aliud.Accursius.

a *Non defendere videtur.* hoc locum habet in his qui satisdederunt vt alios defenderét:secundū Azo.Sed secundū hoc debet dicere defendere,& nó defendi.quare pone in principali vt sic fiat missio, vt.ſ. qui.ex cau.in pos. ea.l. ij.in prin.& facit.j.eo. titu.l.hoc autem.§.fin. & de iudi.l.recte.

b *Cius per errorem.* Pone casum vt supra de condi. inde.l. j.Item vt.ſ.pro emp.l. qui fundum.§. seruus meus.in fi.§. Et distingue:quia cū quis soluit indebitum ignorās:aut est indebitum vtroque iure.s. ciuili & naturali: aut naturali tantum: aut ciuili tantū:aut debitum est vtroq; iure. Sed obst.excep.si indebitū est vtroq; iure:vel naturali tātū:per quācunq; ignorantiā solutum repetitur: vt.C.de cōdic.inde.l.cū & soluta.& de nō nume.pec.l.si quasi.& de pac.l.creditori.&.ſ.de so. l.Stichum.§.naturalis.nó enim iuris ignorātia nocet in dāno vitando:vt.ſ.de iur.& fac.ig.l.error.multo ergo minus facti ignorātia.si indebitum iure ciuili,sed debitum iure naturali,vt ex testamento nó solenni solutū per ignorantiā iuris, nó repetitur. si vero per facti igno.probabilé,& tunc repetitur:aut nó probabilem,& tunc nó repetitur:vt.ſ.de iur.& fac.ig.l.regula.§.sed facti ignorātia.&.§.si quis ignorās.&.C.ad.l.Fale.l.error.Si vero debitū est vtroq; modo,sed ob.excep.aut perpetua,aut tēporalis. si tēporalis,solutū ante nó repetitur:vt.ſ.de cōdi.inde.l.in diē. nisi forte p ignorantiā ꝓbabilé facti,secundū Io. Si perpetua,aut fauorabilis,& tūc repetitur:aut odiosa, vel ad iuris rigorem cōseruādum introducta:& tunc nó repetitur:nisi facti ignorātia ꝓbabilis fuerit.sed si detur exceptio:si tamé incertū sit ꝑpetua sit an tēporalis,repetitur:vt.ſ.de cōdic.inde.q. ex.&.l.sufficit.&.l. Iul. &.C.de cōdic.inde.l.j.&.ſ.ad Mace.l.fi.ciuilis tamen est obligatio vbi spe futuræ numerationis me obligaui:vt instit.de lit. ob. Iteé vbicunq; ciuilis & naturalis simul est obligatio,si fiat pactū de nó petendo,sola ciuilis remanet,naturali sublata:vt.ſ.de sol.l. Stichum.§.naturalis.naturalis tantum per pactum nudū. Item si hæres fuit grauatus in legatis vltra dodrātem:quod est vltra dodrātem relictum,iure naturali debitum est,ciuili est indebitum. Sed qui sciens soluit debitū iure naturali,qualiter donare dicitur:cum ad id esset obligat⁹:vt.ſ.de don.l.hoc iure.§.pe. in fine? Respon.hæc datio videtur donatio,id est irreuocabilis datio.sic supra ad.l.Aqui.l.si seruus seruum.§.Iulianus scribit. Accursius.

c *Nemo plus.* Si mihi fundū vendideris & tradideris:quod iuris habes,in me transfers.vnde si tu dominus eras: & ego dominus ero.& si non dominus eras:nec ego, sed possess. adipiscor.Itē si à te poterit auocari per hypothecariā:& à me poterit. si nomine fundi tenebaris soluere tributa:& ego.si hic fund⁹ seruitutem debebat:& ego seruitutem debebo:vt.ſ.de acqui.re.do. l.traditio.& de act.empt.l.ex empto.in prin.&.C.de distra.pig. l.si debitor.&.C.sine cen.vel reli.l.ij.& fi.&d.l.traditio.ibi,& si seruū &c.Hæc autem regula in tu.& cu.fallit:vt.C.de admi.tu.l. fi.&.l.lex.in fi.Item in ꝑcuratore:vt insti.de re.di.§.nihil. Item in iudice:vt insti.de off.iudi.§.fi.Item in executore:vt.ſ. de euic. l.si pignora.qui transferunt plus quàm habent. Quod quare accidat:dic vt no.ſ.e.l.id quod nostrū.Item in creditore fallit: vt insti.qui.alie.licet vel nó.§.j.Iteé in vsufr.formali: vt.ſ.de vsufr. l.quod nostrū.Item qui propter malā fidē vsucapere impeditur: si vendat alij bona fide accipienti:plus iuris transfert quàm habeat:vt instit.de vsuca.§.quod autem.Sed respōderi potest,quòd emptor non à venditore,sed à se ius vsucapiendi habet.Item fallit in censitoribus & fluminibus: vt.ſ.de acqui.re. domi.l. ergo. §.alluuio.Item fallit in datione libertatis:quod dic vt institu.de lib.§.fin. Accursius.

d *Vllus.* Consanguineus reatum sui consanguinei corrigere potest:vt.C.de emen.propin.l.j.quod cum facit,non videtur dolo facere:sed ratione pietatis.vel pone vt.ſ.pro socio.l. merito.vel pone vt supra de aqua plu.ar.l.ij.§.fin.vel vt supra de pecu.l.eo tempore.j.respon.& dic,iure suo:vel quod vere est suum,vel quod putet esse suū:vt.j.eod.l.qui in ius.§.nemo.Sed op. nónne qui alienat in fraudem creditorū,iure suo vtitur? Respon. vtique,nā transfert dominium:vt.ſ.de contrahen.emp.l.si sciens. & tamen dolo malo videtur alienare,cum sciat se habere creditores:vt.ſ.quæ in frau. credi.l. omnes.§. Luci⁹.Item op.si primo rē meā tibi vēdidero,deinde alij,& tradidi:iure id facio.nam transfero dominium: vt.C. de rei vin.l. quotiens. præterea eū possum rē alienā vendere:vt.ſ.de contrahen. emp.l. rem alienā.ergo multo magis meam.& licet id iure meo faciam, incido in Corneliam: vt.ſ.de fal.l. qui duobus.& sic punior.ergo dolum cō misi.nā aliter Cornelia nó punirer:vt.C.de fal.l.nec exemplū.&.ſ. de fal.l.impuberem. in princ. Respondeat qui potest.Azo. sed potest responderi:nisi noceat alij cui tenetur iure cōtractus.Vel dic ꝙ eoipso ꝙ pœna imponitur,videtur ꝓhiberi:sumpto arg.ab effectu:vt.C.de sum.tri.l. iij.§.igitur si clericus &c.& sic non iure suo,cum sit ꝓhibitū:vt C.de reli.l.statuas.Iteé contra.huic regulæ.ſ.de leg.præstan.l.virilis.§.si adierit.vbi pater institutus adiit:& sic vtitur iure suo:& tamen tenetur filio præterito actione de dolo, ꝓpter dānum qđ habet filius in dimidia in libertatibus quæ valent.Sed dic, magis videtur hic adire vt filio noceat,quàm suo iure velit vti:cū filius offerebat patri virilem,quā erat habitur⁹ ea adita.Arg.ſ.de aqua plu.ar.l.j.§.deniq;.hic autem principaliter vt sibi prosit.Ac.

e *Semper.* Pone casum vt.ſ.ꝓ soc.l.merito.vt etiā in superiori.nā caute iusta causa ponitur. Item pone vt.C. qui bo.ce. poss.l.fi.Iteé huic regulæ ob.illud generale,dolum præsumi.quod colligitur.ſ.man.si procur.§.dolo.Vel pone casum vt alij per.l. ſ.de dōn.inter vi.& vxo.l.Quintus.Item.ſ.de his qui sunt sui vel alie.iur.l.filium.ibi,non tamen ferendum &c.& facit.j.eod.l.ea quæ.§.in re.&.ſ. de re.dub.l.cum in testamento.Accursius.

f *Bona fides.* Si testator legauit mihi aliquid sub conditione, & egi interdicto de tab.exhi.cōtra hæredem:& æstimationē cōsecutus sum legati,quia per contumaciā tab.noluit exhibere: licet non debeā cauere de reddendo in defectum condit. tamen adueniente cōditione non petā denuo legatum ab eodem à quo habui æstimationem:quia bona fides &c.Sed si contra alium egi eo interdicto,& habui æstimationem:adueniente cōditione petā legatum ab hærede:& ita à diuersis:vt.ſ.de tab.exhi.l.iij.§.cōdemnatio.Sic à diuersis cōsequar idē:vt inst.de lega.§.si res aliena.Item nō solum ab eodem nō possum,sed nec ab alio qui causam ab eo habet:vt.C.de euic.l.emptor.Vel qui haberet contra primum regressum:vt.C.de vsu.rei iudi.l.fi.§.fi.Item facit.C.de pœnis.l.omnes.Accursius.

g *Ex pœnalibus.* id est delictis.Si filiꝰ fecit furtū,pater nó tenetur de peculio,nisi in quātū locupletatus esset:quod est generale in filio & seruo in quolibet delicto:vt.ſ.de pecu.l.iij.§.idē scribit.&.§.ex causa furtiua.&.ſ.de his qui deiec.vel effu.l.j.§. cū seruus.& de vi & vi ar.l.j.§.si filius.&.§.fi.Item nec noxaliter tenetur patet:vt insti.de noxa.§.fi.Sed ipse filius cōuenitur: & eo dānato tenetur pater de pec.vel actione in factum:vt.ſ.de noxa. l.noxalis.&.l.seq.&.l.fi.&.ſ.de iudi.l.tā ex contractibus. idē ergo in monachis si possessionem inuadant.Accursius.

h *Hæredem.* est enim vna persona fictione iuris:vt in auth.de iureiur.à mo.§.j quādoque tamen plus iuris habet hæres: vt si promisisti mihi post mortem meā:quia actio incipit ab hærede:vt.C.vt ac.ab hære.l.j.sæpe enim plenior competit obligatio hæredi quàm defuncto:vt.ſ.de euic.l.si per imprudentiam.§. non mirum.& ad.l.Fal.l.repetitur.&.ſ.rerum amo.l.iij.§.j.Ecōtra quandoque minus:vt in priui.personalibus:vt.j.eo.l.in omnibus. Item in vsufru.qui non transmittitur ad hæredem: vt institu.de vsufru.§.finitur. Item in omnibus personalibus pac. vt supra de pac.l.idem.§.personale.Idemque in omnibus personalibus actionibus,quę hæredibus non dantur:vt.ſ.de iniur.l.iniuriarū actio.& de in ius vocan.l.in eum.& de calum.l.hæc actio.

Item

Non defendere videtur nō tantū qui latitat, sed & is q̄ præsens negat se defendere, aut non vult suscipere actionem.

LIII. Paulus libro quadragesimosecundo ad Edictum.

Cius per errorem dati repetitio est:eius cōsulto dati donatio est.

LIIII. Vlpianus libro quadragesimosexto ad Edictum.

Nemo plus iuris ad alium trāsferre potest,quàm ipse haberet.

LV. Gaius libro secundo de testamentis ad Edictum vrbicum.

Vllus videtur dolo facere,qui suo iure vtitur.

LVI. Idem libro tertio de legatis ad Edictum vrbicum.

Semper in dubiis benigniora præferenda sunt.

LVII. Idem libro octauodecimo ad Edictum Prouinciale.

Bona fides nō patitur vt bis idem exigatur.

LVIII. Vlpianus libro secundo Disputationum.

Ex pœnalibus causis nō solet in patrem de peculio actio dari.

LIX. Idem libro tertio Disputationum.

Hæredem eiusdem potestatis iurisq; esse,cuius fuit defunctus,constat.

BIU Cujas

Item in alio casu: vt.C.de metal.l.fi. Sed in omnibus actionibus quæ non dantur in hæredes, plus habent hæredes: vt in pœnalibus: vt institu.de perpe.act.§.non omnes. Accursius.

a *Semper*. Si pro te præsente fideiubeo, & non contradicente, mandare videris: & ideo mandati experior: vt.ff.manda.l.qui fidem.&.l. qui patitur. &.C.mãda.l. si fideiuss. & hic est primus casus huius.l. Si vero ꝑ absente, tũc neg. gest. experior: vt.ff.manda.l.ex mandato.§.j. nec enim mandati ago, cum mãdatum non fuerit: vt.ff. de neg.gest.l.Pomponius.in fi. Qualiter ergo hic datur actio mãdati in secũdo casu huius.l.cum mandatũ nõ fuerit, immo neg. gest. deberet dari: vt.ff. de neg.gest.l. si pupilli.§. idem ait. quæ est contra? Sol. ibi ratum fuit habitum ab absente factũ: hic à præsente. Vel secundum Bul. hic fuit mandatum, sed tũc non susceptum: quia dominus cum indignatione recessit: mãdatari[9] mãdatum sponte adimpleuit: & dominus postea ratum habuit. Vel dic, speciale in fideiussore, vt ratihabitio mandati actionem inducat. Vel forte hoc verum est cum pro aliquo iudicio sisti fideiusit: & ita erat speciale in iudiciis, vt alia multa, secundum Io.quæ patent.ff.si quis cau. per totum titu. & maxime in.l.ij.Accursius.

† Vetustum exẽplar habemus ỹ quo legitur, Domum suam vnicuiq; reficere licet inuito altero, dum non officiat alterius ædificio in quo ius non habet.

LX. IDEM libro decimo Disputationum.

SEmper [2] qui non prohibet pro se interuenire, mandare creditur. Sed & si quis ratum habuerit quod gestũ est, obstringitur mandati actione.

LXI. IDEM libro tertio Opinionum.

DOmum [b] suam reficere vnicuique licet: dum nõ officiat inuito alteri, in quo [c] ius non habet. [d]†

LXII. IVLIANVS libro sexto Digestorum.

HAereditas [e] nihil aliud est, quàm successio in vniuersum ius quod defunctus habuerit [tempore mortis.]

LXIII. IDEM libro septimodecimo Digestorum.

QVi sine [f] dolo malo ad iudicium prouocat, [g] nõ videtur moram facere.

b *Domum*. Domus mea debet seruitutem Titio altius nõ tollendi vltra certam mensuram, vel altius non tollendi nisi cum lapidibus, non cum lignis. possum eam quidem reficere, dũmodo non noceam ei inuito: quod esset si facerem contra debitam seruituté: in quo ius non habeo, sed eo volente possum. & ad hoc.ff. de excep.rei iudi.l. egi. Vel dic secũdo: domus mea seruitutem non debet vicino. licet ergo mihi altius tollere: vt.C. de serui.l.altius. dũmodo non noceam vicino inuito, in quo ius non habeo nocendi: quia non immitto fragmẽta in suo. hoc enim nõ licet: vt.ff.si ser.vin.l.sicuti.§.Aristo.&.§.idemque. Si tamẽ nihil in alienum immitto, alteri tamen officiam: si quidem dolo, teneor: aliàs non: vt supra de aqua plu.ar.l.j.§. denique. Plane interdum quis reficit coactus: vt supra de offic.præfe.vrb.l.præses. &.C.de ædi.pri.l.si vt proponis.

c *In quo*. id est in quantum. Accursius.

d *Non habet*. scilicet officiendi. H.

e *Hereditas*. hic dic vt supra titu.j.l.nihil Accursius.

f *Qui sine*. Ex venditione.x. mihi debes. si solutionem differas, dum ignoras me vendidisse ei cui successisti, nõ teneris ad vsuras. aliàs si scires, secus: vt hic, & supra si cer.pe. l.quod te. & de vsur.l.si quis soluerit. & de condic.fur.l.fi. P.

g *Prouocat*. se defendendo. Accursius.

LXIIII. IDEM libro vicesimonono Digestorum.

EA quæ † raro [h] accidunt, nõ temere in agendis negotiis computantur.

LXV. IDEM libro quinquagesimoquarto Digestorum.

EA est natura [i] cauillationis, [k] quam Græci σοφίσματα† appellant, vt ab euidenter veris per breuissimas mutationes disputatio ad ea quæ euidẽter falsa sunt perducatur.

LXVI. IDEM libro sexagesimo Digestorum.

MArcellus [l] [ait:] definit debitor esse is qui nactus est exceptionem iustam, nec ab æquitate naturali abhorrentẽ. [m]

LXVII. IDEM libro octagesimoseptimo Digestorum.

QVotiens [n] idẽ sermo duas sententias exprimit: ea potissimũ accipiatur, * quę rei gerendæ † aptior est.

h *Ea quæ raro*. Si quis hærede instituto decesserit, & adita hæreditate mortuus resuscitetur (vt de Lazaro accidit) non sunt iura prodita an iure postliminij possit bona recuperare ab hæredibus. Hæc enim raro accidunt: & ea quæ raro accidũt, nõ temere in negotiis, id est legibus quæ de agendis negotiis loquũtur, computantur. & dic temere, id est temerariũ esse si tales causæ in legib[9] cõnumerẽtur. & ad idẽ.ff. de le. & senatusco.l.ea. &.l. nam ad ea. Aliquando tamen ad ea quæ raro accidunt, iura aptãtur: vt supra si pars hære.pe.l.antiqui. &.C.de legi.hære.l. si maior. &.ff. de sta.ho.l.nõ sunt. Vel aliter pone casum, si rem tibi pignori dedi, eaq; casu fortuito sit amissa: nõ teneris: vt.C. de pig. act.l.quæ fortuitis. nã ea quæ raro, id est fortuito accidunt casu (ideo enim casus dicuntur fortuiti) nõ cõputantur temere, id est facile in negotiis gerendis, id est in contractibus qui iure inter aliquos celebrantur. ideo autem dixi, facile: quia cõputãtur quãdoque sic vt præstẽtur, scilicet vbi pactum, culpa, & mora intercesserit: vt dixi supra eo.l.contractus. Accursius.

Cauillatio quid sit.

i *Ea est natura*. Cauillatio dicitur quasi deceptoria argumẽtatio: scilicet cum ab eo quod verũ est, venitur ad id quod est euidenter falsum: vt.ff.tit.j.l. natura cauillationis. hoc autem fit per breuissimas mutationes terminorũ dissimiliter acceptorũ: vt in hoc exẽplo, Res diuinę in bonis nulli[9] sunt. at quod in bonis nullius est, occupanti conceditur: ergo res diuinæ occupanti cõcedũtur. quod falsum est: immo interdicta proponũtur contra occupãtes res sacras & religiosas: vt.ff. de interdic. l.ij.§. interdicta. ne qd in loco sa.fi.l.j. & de sepul. vio. l. prætor. In hoc autẽ iterdicto medius terminus, scilicet dictio nullius, dissimiliter accipiẽ: cũ in propositione verbum nullius, ad hominẽ referatur: in assumptione, ad hominem pariter & ad deũ. Res autẽ diuinę in bonis nulli[9] scilicet hominis sunt: in bonis tamen dei sunt: hominũ scilicet cõstitutione, & ad eius honorẽ speciliter designatæ. At feræ bestiæ neque in bonis hominis sunt, neque in bonis dei designatæ hominũ constitutione. & hoc secũdũ Bul. Vel aliter pone: fructus rei est, pignori dare licere: vt.j. eod. l. fructus. ff. de vsur.l.fi. sed omnis fructus rei pertinet ad fructuariũ: vt ff. de vsufr.l.vij. ergo licere dare pignori, pertinet ad eũ: quod est falsum: vt.C.de vsufr.l.interest. Itẽ & hic est deceptio: quia verbũ fructus, in propositione ꝑ vtilitate quadã ponitur: in assumptione vero ponitur pro cõmodo ex ipsa re ꝑueniente: vt.ff. de vsufru.lega.l.itẽ si fundi. Vel aliter: id demũ potest seruo alieno legari, quod posset si ipse liber esset. sed si liber esset, nõ posset ei legari quãdiu seruiat: ergo nec cum seruus est, sic ei legari potest. sed hæc argumentatio fit secundum quid & qualiter: & ideo calumniose: vt supra de leg.ij.l.debitor.§. seruo alieno. sic enim fit cauillatio: vt.ff. de reg.Ca.l.j. Azo.

† Determinat tamen & de illis quãdoq; in visc. sulus: vt de Laz. resurgente, an recuperet bona: vt per gl. in l. ex hic. ff. de legi. & in. C. fran. ibi an vem. vbi taui in appel. ad Pi. nor. ff. versi. recuperet v. non. numer. 22. extra de frigi. & ma. le.

k *Cauillationis*. apud nos cauillatio: apud dilectos fallacia.

l *Marcellus*. In exceptione pacti promptum est exemplũ, quę vinculo naturalis æquitatis sustentatur: vt.ff. de pac.l.in prin. & de sol.l.Stichũ.§.naturalis. sed si in ea ponitur, nõ video ad quid dicitur debitor: cũ nec petitio nec retẽtio detur: nisi dicas quòd in nudo pacto facto de petendo, potest prima actio adiuuari: quod non posset si in nullo debitor esset: vt.ff. de pac.l. si vnus.§. pactus. Vel nisi dicas pactum de nõ petẽdo factũ per metum, vel dolũ: sed dices, tunc abhorret à naturali æquitate. sed dicam illud propter accidens, non propter ipsius naturã pacti. Vel dic secundo, quòd mutuaui filiofa. exceptionem Mace. habenti. Item si quis impetrauit ne vsq; ad certũ tẽpus teneatur soluere, tenet rescriptum: vt.C.de preci.imper.offe.l.quotiens. vel etiam in perpetuũ, secundum Azo. si dicat, non obstante aliqua lege, & maxime si propter aliquam publicam vtilitatẽ fiat. Item per hoc quia non abhorret, id est non discrepat vel discordat à naturali æquitate, cum lege diuina & humana statutũ principis est tenendum: vt ibi, Omnis anima subsit principi tanquã præcellenti, & ducibus ab eo missis. Itẽ dicit ꝑpheta, quòd hoc ius regis est &c. vt in prin. cõstitutionis. ff. no. Item cum cõtineatur in lege diuina, vt dictum est: ergo est ius naturale: quia ius naturale est quod in lege & in euangelio continetur: vt in decre.c. ius naturale. & possunt dici debitores, eo quòd si soluunt, non repetunt: vt.ff. de condic. inde.l.qui exceptionẽ. &.ff. quod quisque iu.l.iij.§.fi. Item quod dicit, debitorem: sub. etiam propter prædictos effectus: tamen improprie: vt supra tit.j.l. debitorem.

† Id est actionale fillugismum.

† Flo. excipiatur † Cõcer. tenu. cũ gl. & ibi not. in. c. cũ tibi. in fi. extra de it. sta. & in. c. capitulũ in fi. in glo. in ver. relaxatis. extra de reſcri.

m *Abhorrentem*. id est discrepantem. Accursius.

n *Quotiens*. Filij naturales quandoque dicuntur ad differentiã adoptiuorum: quandoq; ad differentiam legitimi: vt bastardi. cum ergo dicitur, filij naturales sunt in potestate patris, vel parentũ: vt insti. de adop. in prin. intelligẽdũ est de naturalibus & legitimis. si enim intelligeretur de naturalibus tantũ, falsum esset, & cõtrariũ iuri: vt insti. de nup.§.fi. Item cum reperitur

BIU Cujas

peritur cp naturalibus filiis pater nō potest relinquere nisi vsque ad certum modū: intelligendum est de naturalibus tantum: vt. C. de natu. lib. l. ij. nam legitimi & naturales in vniuersum possunt instituí. Dic ergo sententias, id est duarum rerū significationem. & hoc siue sit in legibus, vt casum posuit. ſ. de leg. & senatusco. l. in ambigua. siue in stipulationibus: & sic etiā potest poni casus per. l. ſ. de verb. obli. l. quotiens. siue in testamentis: & sic etiā potest poni. ſ. de re. du. l. quotiēs. & hæc dicitur aptior expositio, vt res valeat potius, quàm pereat: & non sit contraria iuri.

a *In omnibus.* & patronus, & parēs, & similes personę, in quātum facere possunt cōdemnātur: hæredes tamen eorū hoc beneficium non habent: vt. ſ. de re iudi. l. patronus. &. l. inter. &. l. ſi fideiuſſor. §. ſi maritus. &. l. ſciendū. nisi in casu: vt supra ſo. ma. l. etiā. in prin. Item priuilegiū quod habet mulier vt præferatur aliis creditoribus, non datur hæredi: vt. C. de priui. credi. l. ſcire. nisi filiis: vt. C. qui po. in pig. l. fi. Item beneficium vt pupillus præferatur aliis creditoribus: vt. ſ. de priui. credi. l. dabimus. §. ſiquis. non habet hæres pupilli illud beneficiū: vt supra de admi. tu. l. ex pluribus. Iteē ad hoc. ſ. de dolo. l. hæredibus. Vbi autem genus actionis priuilegium in ſe continet: vt ſi agat quis pro expensis in funere factis: vt. ſ. de relig. l. pe. vel quia in refectione tradita est pecunia: vt. ſ. qui po. in pig. l. interdū. priui. hæredi datur: vt hic, &. j. e. l. priuilegiū. & supra de relig. l. ſi filius. §. hæc actio. & ad hoc. ſ. de aqua quoti. & æſti. l. j. §. permittitur. & de cen. l. forma. §. quāquam. & de consti. pe. l. j. §. fi. Priuilegiū actionis etiam dici potest: quia ex mora generat vsuras: sicut euenit in omnib⁹ bonæ fidei iudiciis: vt. ſ. de vſur. l. mora. §. in bonę fi. Fallit autē hęc regula in prima parte, in restitutione in integrum: vt supra de in integ. rest. l. non solū. & beneficio Vell. vt. C. ad Vell. l. in hæredes. Apparet ex præmiſſis cp vbi dicitur genus actionis: ſubaudi, vel causa propter quā datur actio: vt in. d. l. interdum. Et quod dicit, desiderat, illud scilicet beneficium: vel quia præfertur aliis, vel quia vſuras generat ex sola mora.

b *Inuito.* Hæc regula vera est in omni priuilegio fauore alicuius indulto: vt. C. de pac. l. ſi quis in cōſcribendo. Item pone vt. ſ. de mino. l. ſi iudex. vbi minor inuitus nō vtitur beneficio restitutionis. Idem dices in beneficio cp non sit priuilegiū: vt. ſ. de don. l. hoc iure. §. nō potest. beneficium enim affert gaudium capienti: & inuitus nemo gaudebit: vt in constitutione feudorū ti. qui. ex cau. feudum. Hæc autem regula fallit: vt. ſ. de li. cau. l. ij. &. iij. &. iiij. &. ſ. de app. l. non tantum. Item per medium confertur beneficium, nō dico priuilegium: vt supra de nego. gest. l. ſoluendo. & de solu. l. ſi debitor tuus. Accurſius.

c *Nemo potest.* Potestas gladij, est animaduertendi in facinoroſos homines, id est in animata corpora. & sic infertur pœna corporalis. Et quod ſubiicit, alterius coërcitionis, scilicet quæ adimat libertatē vel ciuitatem: quæ omnia dicūtur capitalia: vt. ſ. de pu. iudi. l. ij. & dicūtur cōſistere in mero imperio: vt. ſ. de iuriſ. om. iu. l. iij. & sunt exępla dictarum pœnarū, vt. ſ. de pœ. l. ſi quis forte. §. fi. Est quoddā tertium: vt scilicet coërcitio modica, quæ ineſt iuriſdictioni. Prima duo nō demandantur: vt hic, &. ſ. de of. eius cui man. est iuriſ. l. j. in prin. Tertium sic cū iuriſdictione: vt. ſ. de offi. eius cui man. est iuriſ. l. fi. Et qđ dixi. ſ. duo prima nō delegari, fallit quando cōtingit abeſſe eum qui habet cognitionem: quia tunc demandat quo ad cognitionē: vt. ſ. de off. eius cui man. l. j. §. huius. Iteē fallit in legato procōſulis, qui cognoſcit etiā præſente proconſule: ſed non pronuntiat: vt. ſ. de offic. proconſul. l. ſolent. in prin. & est in eo ſpeciale vt ibi dicit, qui etiam cognoſcit & pronuntiat de crimine ſuſpecti: vt supra de offi. eius cui man. l. cognitio. & insti. de ſuſpe. tuto. §. datum.

d *Coercitionis.* magnæ. Accurſius.

e *Omnia.* Si vis omnia habere plana: dic per libellū, id est per ſententiā latā partibus abſentibus, & ad eos velut epiſtolā miſſam. hoc enim fieri nō potest: vt. ſ. de re iudi. l. de vnoquoque. Sed interlocutoria potest ferri quandoque abſente parte: vt. ſ. de arbi. l. diē proferre. in prin. & ſecundū hoc expone, causæ cognitionem planā: quod est vbicūque danda est ſententia definitiua: vt. C. de iudi. l. iudices. Alij dicūt, per libellum datū iudici: vbi. ſ. nō debet dari libellus: & erit exēplū in transactione alimentorū, & in alienationibus omniū rerum minorū, & ſimilibus: ar. C. de præ. mi. l. minorū. Hanc reproba. nā excuſatio à tutela non datur nisi causa cognita: & tamē libellus dari debet: vt. ſ. de excu. tut. l. ſcire oportet. §. oportet. Et quod dicitur in eo. ti. l. excuſare, est verum de abſente: vt abſens per epiſtolā & libellū non posſit ſe excuſare, præſens vero sic. Tertij dicunt, per libellū ab ordinario alicui delegato: in quo contineatur causę delegatio. hęc est cōmunis positio. Op. ergo de in integ. rest. quę datur causa cognita: vt. ſ. de in integ. rest. l. omnes. & tamē demā datur: vt. C. vbi & apud quē in integ. rest. l. fi. in fi. ſed in ea ſpeciale. Iteē op. de his quæ cognoſcūtur cū causæ cognitione ſummaria: vt. ſ. de offi. eius cui man. l. cognitio. §. vt poſ. & de ven. in poſ. mit. l. j. §. ſi ea. & de ſimilibus, quæ dices. ſ. ad exhi. l. iij. §. ibidem. Reſpō. locum habere regulā in his quæ plenā nō ſemiplenam causæ cognitionem deſiderāt. Op. de cognitione ſingularū causarū ciuilium, quę ſunt pleniſimę: vt. C. de iudi. l. iudices. & tamē demandātur: vt. C. qui pro ſua iur. l. j. Reſpō. hic loquitur in his quę magis off. iud. q̄ actionis iure expediuntur: vt est in transactione elimentorum, & bonorū poſſ. dandis: vt. ſ. de transac. l. cū hi. §. ſi prętor. &. §. ſed nec. Iteē in dilationibus indulgēdis: vt. C. de dila. l. à procedēte. Iteē op. C. de offi. eius qui vi. alte. l. ſuggerente. Reſpō. hi qui in locū decedentium ſubſtituuntur, non habētur pro dele. cum ord. iur. à lege cōſequātur: vt. ſ. de tut. & cura. da. l. j. Quarto ponunt quidā casum, cp non posſit delegare, vt vnus ſcilicet ſcribat ſentētiam: & alij iudici committat legendam: vt. C. de ſen. ex breui. reci. l. ij. vel reſeruata ſentētia ſibi, cætera committat: quod non potest, niſi audiat: vt. C. de iud. authen. ad hæc. Accur.

f *Cognitionem.* id est plenam decreti interpoſitionem.

g *Fructus.* Inter alias vtilitates quas ex rebus homines conſequūtur, curſus naturæ in hac tenaciſsima Iouis ętate (in qua vtilitas pignorū irrepſit: vt. ſ. de cōſti. pe. l. qui autē. §. ſi quis.) hoc cōmodum præcipue ſcholaribus deputauit, vt liceat eis pignori dare atq; obligare, & pecuniā aceipere: quatenus ſtudiū cōtinuetur. hoc est quod ait regula. Vel, pro ſaltē. Vel dic fructus, id est vtilitas. nā inter cæteras vtilitates quas habemus ex reb⁹ noſtris, hæc est vna, vt poſsimus obligare. nā aliàs creditor nō crederet: vt. ſ. de consti. pe. l. qui autē. §. ſiquis. & inſtit. qui. mo. re cō. ob. §. vlt. Sed ſi rem meā poſsides quā euinco cum fructibus percipiēdis: quia poſsides ſine ti. & mala fide: vt. ſ. de rei vin. l. ſi nauis. an & hoc debeat æſtimari, qđ potui obligare ſi habuiſſem: per quod damnū forte habui? Reſpō. ſic, per hāc. l. &. ſ. de vſu. l. fructus. Iteē an hæc computantur in fructu quāti locare potui? Reſpō. ſic, per hanc. l. vt. ſ. de vſur. l. videamus. §. præterea Gallus. nā res vel ad hoc locatur vt liceat eā obligare: vt. ſ. de prę. ver. rogaſti. §. j. &. ſ. cōmo. l. ſi vt certo. §. nunc videndū. æſtimabitur ergo hoc in fructu: vt hic, &. d. l. ſupra de vſur. l. fi. Item op. ſi hic est fructus rei: ergo pertinet ad fructuariū: ergo obligat. quod est falſum: vt. C. de vſufru. l. intereſt. ſed dic fructus, id est vtilitas, non fructus ex ipſa re proueniens: vt not. ſupra eo. l. ea est natura. Accur.

Studii ratione ꝓmittitur, quod aliàs non.

h *Qvò tutela.* Si quis ad tutelam alicuius vocatur vt proximior, vocari ſimiliter debet ad ſucceſsionem: vt hic, & in auth. de hæ. ab inteſt. §. ex his. & inſtit. de leg. pa. tu. §. fin. & supra eo. l. ſecundum naturam. cuius. l. hæc est filia. Excipitur autem mulier, niſi mater sit: & auia: vt hic, &. d. §. ex his. Iteē excipitur & minor: vt. C. de le. tu. l. fin. Quod ergo dicit, quò, id est ad quem locum. & quod dicit, redit: melius dixiſſet econtra redit, id est peruenit. &. j. peruenit, id est redit. ſed ideo quod erat vnius, alteri attribuit, vt oſtenderet alterum ſine altero alicui non debere contingere. Item hæc lex locum habet quando iure adgnationis vel etiam cognationis hodie deferuntur. Quid autem ſi teſtamento detur tutor, vel à iudice: cum alius eſſet cognatus cui deferebatur tutela? Reſpon. ſi cognatus ratione ætatis non admittatur: certum est. idem ſi quam excuſationem habet.

Excuſatio à tutela nō datur niſi cauſa cognita: & illa libellus excuſare ferri debet.

LXVIII. PAVLVS libro ſingulari de dotis Repetitione.

IN omnibus[a] cauſis id obſeruatur, vt vbi perſonæ conditio locū facit beneficio: ibi deficiente ea, beneficium quoque deficiat: vbi vero genus actionis id deſiderat, ibi, ad quemuis perſecutio eius deuenerit, non deficiat ratio auxilij.

LXIX. IDEM libro ſingulari de adſignatione libertorum.

INuito[b] beneficiū non datur.

LXX. VLPIANVS libro primo de officio Proconſulis.

NEmo poteſt[c] gladij poteſtatem ſibi datam, vel cuius alterius coërcitionis, [d] ad alium tranſferre.

LXXI. IDEM libro ſecundo de officio Proconſulis.

OMnia[e] quæcumque cauſæ cognitionem[f] deſiderant, per libellum expediri non poſſunt.

LXXII. IAVOLENVS libro tertio ex poſterioribus Labeonis.

FRuctus[g] rei est, vel pignori dare licere.

LXXIII. QVINTVS MVCIVS SCAEVOLA libro ſingulari ὁρῶν.

QVò tutela[h] redit: eò [&] hę reditas peruenit, niſi cum fœminę hęredes inter-

bet.at si nullam:tunc videtur habere locum hæc regula, vt excludatur agnatus,& testamentarius vel datiuus tutor vocetur ad hæreditatem.sed contra puto secundum Azo.ar.C. de codi.l. fi. §.si quis vero.at si nullus sit cognatus:datiuus vel testamentarius admittitur ex hac regula.

a *Nemo.* pone casum vt institu. qui da.tuto. posſ.§. permissum. &.§. cum autem. si ergo emancipato detur tutor: nō tenet datio, sed cōfirmatur: vt co. titu.§. vlti.sicut in matre quæ filium instituit,& ei tutorē dedit:vt.C. de testa.tut.l.mater. Idē dic in suis hæredibus, id est inter suos hæredes. & qui sint, dic vt insti. de hære. qua. & dif.§. sui.& insti.de hære. ab intest.§.ita autem.Sunt ergo filij & inferiores, si nemo eos præcedat: & quandoque etiam si alius præcedat:si modo in potestatē non sit recasurus : quod contingit in duobus casibus: vt inst.qui.mo. ius pat. pote.sol.§.hi.Item dic nemo,etiam miles: vt supra de testa.tute. l.ij.&.iij.Accursius.

cedunt. ℣ Nemo [a] potest tutorem dare cuiquam nisi ei quem in suis hæredibus cum moritur habuit, habiturúsve esset si vixisset. ℣ Vi factum [b] id videtur esse, qua de re quis cum prohiberetur,fecit. Clam,quod quisque cum controuersiam haberet,habiturúmve se putaret, fecit. ℣ Quæ in testamento [c] ita sunt scripta, vt intelligi nō possint : perinde sunt, ac si scripta non essent. ℣ Nec paciscēdo, [d] nec legem dicendo, nec stipulando quisquam alteri cauere [e] potest.

LXXIIII. PAPINIANVS libro primo Quæstionum.

b *Vi factum.* si te facientem aliquid in meo, prohibuero (quod fit tribus modis:vt supra de ope.no.nun.l.de pupillo.§.meminisse.)& tu facis contra:videris facere vi: vt.ſ. quod vi aut clā.l.j.§. quid sit vi.Hæc tamen nuntiatio quandoque licite potest sperni: vt.ſ.de ope.no.nun.de pupillo.§.si quis riuos.& de cloacis.l.j.§. si quis purganti.Si vero non prohibui aliquo de tribus modis:tu vero credebas futuram tibi controuersiam si scissem, aut credere debebas:clam videris fecisse:vt.ſ.quod vi aut clam.l.iij.§.fi. &.l. seruus.Item no.quòd hæc nūciatio remittitur tribus modis: scilicet si est satisdatum. Item si stet per nunciantem quo minus satisdetur.Itē quando remittitur expresse: vt.ſ.de remiſ.l.j.& de ope.no.nun.l.quia in re.§.si is cui nunciatum est.in.l.de pupillo.

c *Quæ in testamento.* Si testator aliquid tibi legauit, & ante cōsummationē testamētū sit deletū, vt legi non possit,siue cōsulte, siue incōsulte:non valet legatum.si autem post perfectum:tunc si consulte, repelleris exceptione. aliàs non: vt.ſ.de his quæ in testa.l.j.§.sed & si legi.&.§.sed hoc ita.&.§.sed cōsulto. sed vt cōpetat secundum tab.oportet extare tab.tempore mortis. Vnde si ante deletæ sunt,etiam inconsulte,nocet instituto:vt supra de secun. tabu.l.j.§. semel. Vel dic secundo ad literam: quia legi potest, sed non intelligi, quia nullum sensum sustinere vllo modo potest.

d *Nec paciscendo.* Tria dicit. nam siue nudo pacto tātum interueniente,siue contractu aliquo, & incontinenti adhibito pacto, seu lege,siue etiam stipulatione alteri cauere volui: & nō potui: vt hic,& insti.de inuti. stipu.§.alteri. Fallit autem hæc regula in multis casibus:vt supra de pac.l.si tibi.§.vl.&.l.seq.vsque ad.l. si vnus.& supra si cer.pet.l. certi condictio.§. si nummos. & supra de verbo.obli.l.liber homo.§.fi. &.l. quodcunque.§. si ita. & in aliis quos no.insti.de inuti.stip.§.si quis alij.Accursius.

e *Cauere.*id est acquirere.Accursius.

f *Non debet.* Pone vt.C.de acqui.posſ.l.fi.§.sin autem necdum. &.C.de transac.l.transactione matris.& de pac.l. seruus. &.l.filius.& supra de alie.iudi. mutā. causa fa.l.j. & supra de diuor.l.si filia.& de aqua plu.ar.l.j.§.de eo opere. Et not.quòd iustitia est cōstans & perpetua &c. & ab ea veluti à matre descēdit ius,quod tria nobis dat præcepta:scilicet honestè viuere , alterū non lædere,& ius suum vnicuiq; tribuere:vt insti.de iusti.& iur. in prin.&.§.iuris.De medio præcepto hic tantum dicit, quo dicitur alium iniuste vel iniquenon affligi per alterū.sed iuste plerunque affligitur:vt ecce à iudice: vt.ſ.quod me.cau.l.iij. Item à priuato ad sui defensionem:vt.ſ.ad.l.Aquil.l.scientiā.§. qui cum aliter.Itē à priuato ad vindictā:vt.C.quādo liceat vnicuique sine iudi.l.j.Quid ergo erit si vnus alium iniuste affligat?Respon. quādoque habetur pro infecto: vt.ſ.de repu.l.si filia.quandoque pecuniariter punitur:vt.ſ.de alie.iudi.l.j. quandoque criminaliter secūdum varietatem delictorum:vt.ſ.de pœ.l. si quis forte.§. vlti.&.l.seq.

g *Nemo potest.* Si negocia tua bene gessi, & expendi: & tu me postea prohibeas,vt per hoc nō tenearis ad præteritas expensas:non prejudicas mihi:vt.C.de neg.gest.l.fi.Item procurator meus accepit possessionem pro me:& postea dereliquit vt alius accipiat.non præiudicat mihi:vt.C.de acquir.posſ.l.fi. quod expone vt ibi. Vel tertio pone in hērede,qui volēs prius adire ex testamēto,postea in fraudē legatariorū voluit adire ab intestato:vt.ſ. si quis omiſ. causa test. per totū ti.Item potest poni.ſ. de trāsact.l.iij. Sed contra.huic regulę.ſ.de col.bo.nunquā. vbi filius emancipatus voluit cauere de collatione: & sic tota hæreditas remanebat fratri instituto. nā potest pœnitere. Sol.ibi non dicitur frater habere dānū:sed magis dicitur non lucrari: inter quæ est differentia: vt.C.de codi.l.fi.§.nō enim. nā damnum à deminutione patrimonij dicitur: vt supra de dam.infect. l.iij.Item contra.supra de sol.l.cum quis.§.si debitorem.vbi mā. daui debitori meo vt solueret Titio : postea eo ignorante vetui Titium accipere.nam videtur quòd possim petere:& ita non liberatur debitor soluens postea Titio , sicut si non pœnituissem. sed certe immo liberatur si est ignorās reuocati mādati, vel ipso iure,vel per exceptionem:vt ibi dicitur: & sic non habet damnū: nam hic iniuriam pro dāno accipimus:vt & supra ad leg. Aquil. l.sed & si quemcunque.§. item iniuriam. Accursius.

NOn debet [f] alteri per alterū iniqua conditio inferri.

LXXV. IDEM libro tertio Quæstionum.

NEmo [g] potest [g] mutare cōsilium suum in alterius iniuriam.

LXXVI. IDEM libro vicesimoquarto Quæstionum.

IN totum [h] omnia quæ animi destinatione agenda sunt: nō nisi vera & certa scientia perfici possunt.

LXXVII. IDEM libro vicesimo octauo Quæstionum.

ACtus [i] legitimi [i] qui [non] recipiunt diem vel conditionem, veluti emancipatio* acceptilatio, hæreditatis aditio,

h *In totum.* id est totaliter. pone in delictis:vt.C.ad.l. Corne.de sica.l.j.Sed fallit:quia quandoque delinquitur sine voluntate & certa scientia:vt supra ad.l.Aquil.l.scientiā.§.pe. Item in cōtractibus:nam & ibi præuenit animus contrahendi: vt supra cōmo.l.in commodato.§.sicut.& C.de don.l.nec ignorās.Sed fallit in pupillo , qui sine affectu ānimi & certa scientia acquirit ex contractu:vt.C.de acqui.posſ.l.donatarū.& supra rem pu.sal.fo. l.ij.Item potest poni in testamentis,nam vere de statu suo debet certus esse testator: aliàs non valeret testamentum : vt supra de testa.l.de statu.&de leg.iij.l.j.in prin.& de acqui.hær.l.eum qui duob⁹.Sed fallit de lega.j.l.qui quartā. Itē potest poni in aditione hæreditatis,quæ fit animo:ergo à sciente & intelligente: non ergo à pupillo sine tutore:vt supra de acqui.hęre.l.pupillus si fari.& insti.de auct.tut.§.neque autem.& supra de iur.& fac.igno. l.fi.Quod ergo dicit in totum,dic,id est omnino.q.d.hæc regula non fallit:vel raro fallit.Accursius.

i *Actus legitimi.* Legitimus actus est,à quacūque parte iuris sit inuentus: qui sunt.vj. vt supra de iusti. & iur.l. ius ciuile. Horum autem actuum quidam recipiunt diem vel cōditionem: & de his hic nō dicit. Alij non recipiunt:qui enumerātur hic racite:tamen quādoque inest dies vel conditio:vt in accep.hic dicit.Idē in datione tutoris à iudice facta, quæ non recipit expressam,vt hic dicitur,sed tacitam:vt insti.de Atil.tut.§. sed & si in testamento.&.§.idem si pure.Sed datio quæ fit in testamēto,expressam vel tacitam recipit conditionem: vt insti.qui da.tu.posſ.§.ad certū.Nec ob.ſ.de tute.l.muto.§.pe.vbi à iudice datur sub conditione,id est si fatisdederit:quia pura est.& dic si, id est quia fatisdabit:vt ibi dicitur.At emācipatio,& serui optio,& hæredi. aditio , neque expressam neque tacitam conditionem recipiunt. & de aditione hęreditatis habes.ſ.de acqui.hære.l.eum qui.in fi. Itē de optio.serui habes insti.de leg.§.optionis. Quod ergo hic subiicit,actus supradicti:dic duo tātū:scilicet acceptilatio,& tutoris datio.Item est & alius qui non recipit diem,vt adoptio: vt supra de adop.l.si tibi.Item institutio hæredis non recipit diem, licet conditioné sic:vt insti.de hęre.insti.§.hæreditas.Item quid in sponsalibus & in matrimonio?Respon. forte recipiūt diem & conditionem,cum fiant consensu:vt supra de spon.l.iij.Item tutoris auctoritas non recipit diem vel conditionem: vt supra de auct.præstan.l.& si conditionalis. Alij autem ciuiles actus recipiunt:vt insti.de verb.obl.§.omnes. & contractus emphyteusis: vt.C.de iu. emphy.l.j. in princip.Item institutio hæredis conditionem recipit:vt dixi.& constituta pecu. vt.ſ.de cōsti.l.pe.id quod.

*Cæcer.tract. in can. præmū.22.q.2. ibi dū dicit, quia nullus &c.

*Cæcer.tract. 6a.allud.de regu. iuris. in.6.glo.in c.3. de elec. in.6.

*Fl. mācin. patio. Quid sit actū mā cipato, vide Vlpianū in titulis,ti. de dominis & adquisitionibus rer. vū. & Bue. tilium in cā mētario ad Tosi. Cur. & Bul. in annotat.ad l.2.ff. de orig.iuris.

BIU Cujas

quod.& emptio, & cæteri contractus, nisi inueniantur excepti. Item no.hic quòd inutilis adiectio vitiatur, & non vitiat. Item expressa nocent:vt.ĩ.eo.expressa.& supra de hære.instit.l.illa institutio. &.l.talé. &.l.si quis Semproniũ.vnde Cato: Nil tacuisse nocet:nocuit tamen esse locutum.& econtra in multis expressa prosunt: vt curiosus lector poterit inuenire. Accursius.

a *Datio tutoris.* à iudice.

b *Suprascripti.* scilicet acceptilatio, & tutoris datio.

c *Ei.* scilicet debitori. Accursius.

d *Generaliter.* Si qs mala fide emit à debitore in fraudé creditoris alienante:tenetur creditoribus etiam ad percipiẽdos fructus, id est quos actor percepisset, nisi fraus prædicta interessisset: vt supra quę in frau.cre.l. ait prætor.§. per hanc. Idé obseruatur in quolibet malæ fidei pos. vt supra de rei vin.l.& nauis.§. fi. & quod vi aut clã.l.semper.§. hoc interdicto. & vti pos.l. si duo.§.fin. & si vsusfru. pet.l. vsufructuario. §. fi. nisi habeat tit.vt.C. de rei vin.l. si fundum. Accursius.

e *De fraude.* doloſi vel fraudantis.

f *Actor.* scilicet fraudatus.

g *Nõ potuerit.* fraudatus. Accursius.

† *Idem Cic. lib.2.de inuent. Rhetorica, dum de cõtrariis legibus disserit.*

h *Fraudis.* Hac.l.vult interpretari, id est aperte exponere verbũ fraudis. aliàs ponitur pro corrigere, hoc verbum interpretari:vt.ŝ.ad Tertul.l.j.§. qui operas. & dic duo fore necessaria: cõsilium,& euentum.& est exemplũ in libertatibus relictis in testaméto in fraudem credi.directo:vt.C. qui ma. non pos.l.j.sed in fideicó. sufficeret euentus:vt eo.tit.l.fi. Itẽ pone exemplũ in alienatis in fraudé cre. vbi etiã hæc duo sunt necessaria:vt supra quæ in frau.cre.l.ait prætor.§.ita autẽ. Idem in liberto alienante inter viuos:vt supra de proba.l.patronus.secus in vltima volũtate:vt supra si quid in frau.pat.l.j.§.j. Sed nonne solus euẽtus punitur sine fraude:vt supra ad.l. Cor.de sic.l.lege. §.cum quidam.&.l.in lege.Item.ŝ. de custo.reo.carceri. Item.ŝ. ad.l.Aquil.l.in lege & infinitis aliis quæ videtur cõtra? sed certe hic non dicit non puniri euentum quandoque:sed dicit fraudem non esse sine dolo.Item contra.ŝ.de pac.l.iurisgen.§. dolo. & §. sed si fraudandi.nam ibi dixerat de dolo.& dicit non esse dictum de fraude:ergo fraus est sine dolo. [a] sed ibi impropriè dicit fraudem,scilicet pro exceptione quæ solo euentu prouenit. Accur.

a *Adde prædictis quod no. in Clc. 1. per glo. & doc. extra de vsu.& ĩ Clc. 1.§.fi.de cõcess.præben. & in.c. sedes. extra de dinor. in anti.*

i *In toto.* Pone vt supra de le.iij.l.vxorẽ.§. codicillos.&.l.seruis Ivrbanis.§.fi.&.ŝ.de pœ.l.sanctio legũ.& no.contra P.qui dixit.ŝ.eo.l.j. exceptionem esse de regula. nam quomodo ei derogaret?& die vt supra eo.l.j.

k *Iure.* ciuili. Accursius.

l *Quæ dubitationis.* Pone casum in contractibus.ŝ. man.l. qui mutuã.in prin.licet sit ar.cõtra supra de pac.do.l.inter.§. cum inter.&.ŝ.sol.mat.si cum doté.in prin. Itẽ idé potest dici in testamẽtis:vt.C.de te.l.testaméta.&.ŝ.de aur. & ar.leg.l.pediculis.§.Labeo.Idé potest dici in statutis iuris:quod dic vt.C.de repu.l.cõsensu.§.quod si præter hoc. vbi accusatur mulier propter matrimonium,quod tamen nullũ est.& in auth.de rest.& ea quæ pa.§.vnũ.& fa.C.de interdi.ma.l.cũ pponas. Hæc autem regula patitur multas exceptiones,quas dices.ĩ.eo.l.expressa. Accur.

m *Onari.* Naturaliter obligatus si soluat,non videtur donare:vt.ŝ.de don.hoc iure.§.pe.&de fideiuss.l.fideiussor obligari.§.j.& de sol.Stichũ.§.aditio. & hoc quãdo naturaliter ex vi pacti.secus autem si ideo quia tibi bene feci:vnde tu teneris mihi naturaliter ad antidora:vt.ŝ.de pet.hęr,sed & si lege.§.consuluit. nam soluendo donas,secũdũ Bul.& Io. Itẽ in casibus donat quis inuit⁹:vt.ŝ.loca.& cõduc.l.ex cõducto.§.si ius.&.l.seq.§.sed si verbo.si nõ est lex ibi,cum vno.nã in illa.l.cum vno,est ille.§.sed si totissimum habetur,quod ad speciem directum est. *Inuit⁹ quis inuit⁹ quandoque donat.*

LXXXI. Idem libro tertio Responsorum.

QVæ dubitationis [l] tollẽdæ causa contractibus inseruntur: ius cõmune nõ lædunt.

LXXXII. Idem libro nono Responsorum.

B DOnari [m] videtur, qđ nullo iure cogente conceditur.

LXXXIII. Idem libro secundo Definitionum.

NOn videtur† rẽ [n] amittere, cuius propria non fuit.

LXXXIIII. Paulvs libro tertio Quæstionum.

CVm amplius [o] solutum est quàm debebatur: cui⁹ pars nõ inuenitur quæ repeti possit, totum esse indebitum intelligitur, manẽte pristina obligatione. ℣ Is natura [p] debet, quem iure gentium dare oportet, cuius fidem secuti sumus.

LXXXV. Idem libro sexto Quæstionum.

C IN ambiguis, [q] pro dotibus respondere melius [r] est. ℣ Nõ est nouum, [s] vt quæ semel vtiliter constituta sunt, durent: liberatiuis.

m *Onari.* Naturaliter obligatus si soluat,non videtur donare:vt.ŝ.de don.hoc iure.§.pe.&de fideiuss.l.fideiussor obligari.§.j.& de sol.Stichũ.§.aditio. & hoc quãdo naturaliter ex vi pacti.secus autem si ideo quia tibi bene feci:vnde tu teneris mihi propriè in eis dicitur donatio, cum illa sit proprie,quæ nullo iure vel naturali vel ciuili vel prætorio cõceditur eo animo,vt fiat accipiẽtis:vt hic,&.C. de dona.l.nec ignorans.&.ŝ. de do.l.in ædibus.in fi. Item quid si tantum ciuiliter debitor soluit? Respon. donat, cum si per errorem soluat,repetitur:vt supra de cõdic.indeb. si non sorté. §.indebitũ. &.§. adeo. Accursius.

n † *On videtur rẽ.* Pone.ŝ.qui.mo. vsusfru.amit.l.j.§.sed ita demũ.Itẽ.ŝ.quẽad. serui.amit.si patrem.§.fin. quandoque tamen impropriè dicitur quis amittere,quod nõ quæsiuit:vt.C.de admi.tut. l.pupillorum.&.ŝ.ad.l. Aquil.l.si seruum meũ. in fin.& instit. ad.l. Aquil.§.illud.Item similiter impropriè.ŝ. cõmo.l. in cõmodato. in fi.& de euic.l.fin. Item amittit quis decre. bo. possess. tempore,quam non habuit: vt supra de suc.edi.l.j. §. decretalis. & facit instit. de capi. demin. §. seruus. Accursius. † *Flo. Non videtur rẽ amit. quibꝰ*

o *Cvm amplius.* Pone casum vt supra de condic. inde.l. si non sortem.§. si centum. Item pone quòd debeo iter: soluo viam.repeto totam:quia est indiuidua:vt supra ad.l. Falci.l.j.§. fi vsusfructus.aliud est si id quod est solutum,est diuiduum : vt pecunia vel oleum:vt supra de condic.inde.l.si non sortem.§.idem Marcellus. In primo ergo casu est ratio, ne inuitus incidat in communionem.in secundo, impossibilitas: quia non potest diuidi.Item potest poni supra de vsufru. sed & si quis stipuletur.§. quid ergo si amisso.in fi.

p *Is natura.* id est naturaliter iure gen. obligatur quis ciuiliter & naturaliter in ominbus fere contractibus: vt supra de iusti. & iur.l.ex hoc.& ita hic intelligitur. Naturaliter autem quis tenetur de iure gentium nudo pacto : vt supra de pact.l.j.in princip. At ciuiliter tantum per scripturam : vt instit. de lite. obliga. D Accursius.

q *In ambiguis.* id est dubiis. Si pater promisit pro filia dotem, & ambiguum sit an de suis vel filiæ bonis promiserit, præsumitur de suis:vt.C.de dot.pro.l.fin.Item poni potest.ŝ.de iur.do.si ego.§.si res.Item secundum Io.in fœmina intercedente pro dote,an habeat Velleia.vel non:dicitur quòd non:vt.C.ad Velle.l. fi.& supra de iur.do.l.promittendo.in princip. Item potest poni ŝ.de pac.do.l.si conuenerit.

r *Melius.* quàm contra dotes. Accursius.

s *Non est nouum.* Si id quod testator mihi in diem debebat, vel sub conditione,legauerit mihi pure:valet legatum:licet viuo testatore dies vel conditio extiterit:& ita peruenit ad eum casum à quo incipere non potest:vt instit. de lega.§.quod si in diẽ. Item si qua mulier à me repudiata nupserit Seio, quem ego postea arrogaui:nihilo minus inter hũc filium meum adoptiuum & vxorem eius remanet matrimonium:vt supra de rit.nup.l.si qua.licet peruenerit in eũ casum à quo incipere nõ potest.filius enim adoptiuus,etiã emãcipatus, nõ potest accipere vxorẽ quondã patris adoptiui:vt.ŝ.de rit.nup.l.adoptiuus. in prin.Itẽ potest poni per hanc.l.ŝ.de ver.obl.l.pluribus.§.& si placeat.&.l.existimo. & de serui.l.pro parte.Sed arg.contra.ŝ.de his quæ pro non scri.l.si in

BIU Cujas

metallum.§.item si seruo. Et not.contra hanc regulã,quia quandoque aliquid vitiatur, licet peruenerit in eum casum à quo incipere potest:vt ecce filio emancipato assignare libertũ possum: vt supra de assignã.liber.l.vtrum.si tamen filio in potestate constituto assignauerim,eũque postea emancipauerim: finitur assignatio: vt insti. de assig. lib.§.vnde quærebatur. sed secundũ Vber. aliter potest fieri relatio in.l. vtrũ. Item no. quòd ad hanc potest adaptari illud generale,quòd multa impediunt ordinandum, quæ non impediũt ordinatum: quod dic vt supra de his q̃ sunt sui vel alie.iu.l. patre. Ac.

Flo.equitate.

a *Extiterit.* scilicet nunc.Accursius.

b *Quotiens.*Si tibi ꝓmisero partum ancillæ Arethusæ:si me conuenias antequã pariat: licet æquum sit tuũ desiderium, quia pure fuisti stipulatus:tamẽ quia nõ potest solui adhuc, decretũ iustum interponetur vt differas: vt ff.de verbo. obli.l. interdum.& dices.j.eo.l. nihil peti.Itẽ hæres institutus si cõuenit ꝓ legatis,& dubitat de Fal. licet æquum sit legata solui:non tamẽ præstabuntur nisi præstita satisda. quanto plus acceperit: vt & ff. si cui plus q̃ per.l. Falc. per totũ. Sed dicet quis:hic non est dubitatio iuris,sed facti.Respõ. etiam in iure potest errare hæres.Quid enim si ignoret quædam imputari in Falc.quæ non imputantur: vtputa naturale debitum quod pup. ei debet,vel econtra:& quia dubitat,petat sibi caueri: vt supra de sol.l.Stichum.§.aditio.& ad.l.Falci.si pupillus. Item quid si dubitat de quibusdam legatis valeant vel non?Accur.

c *Non solet.* Melior fit conditio,quia perpetuatur actio in.xl. annos:vt.C.de præscri.xxx.an.l.fi.nisi in actione de dolo: vt.C.de do.l.fi.& de in integ.rest.vt.C.de temp.in inte.resti.l.fi. Aliud est in vtili rest.vt ibi no.licet quidam contra.Item fit melior:quia fit transitoria hæredibus,& in hæredes:etiam si aliàs nõ transibat:vt insti.de perpe.& temp.ac.§.pœnales.&.j.eo. pœnalia.&.ff.de ac.& obli.omnis.&.l.sciendum. Sed hoc fallit in stip. operarum,quæ non vadit ad hæredes:vt.ff.de ope.li.l.si operarũ. Item in actione de dote:vt.C.de rei vxo.actio.§.videamus. & in alio:vt.ff.ne de statu defun.l.j.§. sed interdum.& in act.in factũ, quæ datur patrono & patri:vt.ff.de in ius vo.l.pe. sed in hac puto secus.Item fit melior in fructibus & in vsuris si ante non fuerat in mora bona fi. vt.ff. de vsur.l. videamus.§. si actio.&.C. vt lit.pen.l.ij.Item fit melior:quia conuentus noxaliter exinde non potest cedendo suam partem liberari:vt.ff.de noxa.l.si seruus cõmunis furtum. Item exemplum: vt.ff.de leg.j. si pluribus eadem res.in fi.& de so.si quis stipulatus fuerit.x.in melle.in prin.&.§.j. & de ver.obli.si Titius & Seius.& de cõpen.l.in ré.Item in casu fit deterior conditio.& sic fallit regula ista: vt.ff. de verb. obli.si quis stip.nam postea non variat. & continua.l.seq.cum ista. Ac.

d *Eorum.*actorum.

e *Nulla.*Pone in pupillo qui promisit sine tutoris auctoritate:vt.ff.de ver.obli.si pupillus.Sed contra.C.de pac.l.si pacto.& de contrahen.sti.l.nuda.in quibus nudo pacto aliquid cõuenisti:alioquin pœnam:& incidis in pœnã propter morã pacti. Sed respon. immo propter conditionem quæ extitit. sic &.ff. de ver.obl.si Titius.dic ergo nulla,scilicet nec cõmunis,nec specialis:quæ quid sit,& eius effectus,dic vt.ff.de vsu.l.mora. Itẽ quod dicit ibi,id est in sol.ipsius rei,id est pro qua re. Item nulla petitio,quia naturalis obligatio tantum: vel quia naturalis & ciuilis, sed exceptione repellitur:vt supra si cer.pet.l.lecta.§.sed cũ sortis.per quam etiam potest poni hic casus.

f *Quamdiu.*hoc idẽ habes.ff.de acqui.hær.l.quamdiu.&.C.de secun.tab.l.j.& communia de succes.l. antequam.Sed cõtra.ff.de bo.auct.iudi.pos.l.si seruus.sed ibi non videtur postea valere testamentum:vt ibi,&.j.eo.l.si nemo.Item contra.ff.de hære.insti. l.si quis ita hæres instituatur, si legitimus. sed illud propter expressam voluntatẽ testatoris.vel melius,ibi non venit legitimus ab intestato, sed ex testamẽto:vt ar.ff.de vul. sub.l. q duos. sed illud arg. capiat qui potest. Azo. Item cõtra argu. supra de Car. edic.l. scriptus.§.fi.

g *Legitimus.* ab intestato veniens.Accur.

h *In omnibus.* in professionibus cũctis, scilicet grãmatica,dialectica,& cæteris,æquitas est spectãda: & maxime est spectãda in iure,id est in arte boni & æqui, cuius iuris merito quis nos sacerdotes appellet:vt supra de iusti.& iu.l.j.in prin. vel aliàs secundum Io. in omnib⁹ scilicet pactis, cõtractibus, & vltimis voluntatibus est æquitas seruanda, præcipue tamẽ in iure, id est in iudicio: vt &.C. de iudi.l.placuit.& supra de eo quod certo lo.l.q̃ si Ephesi.§. in summa. & C.de test.l.præposteri. Accursius.

Fl. appio

i *Quotiens.*suo hæredi, puta filio, defertur hæreditas iure veteri per.l.xij.tab. vt insti. de hære.ab intest.in prin.Item iure nouo id est prætorio pervnde liberi:vt insti.de bo.pos.§.& cum de testamentis.Si ergo repudiat bo. pos. adhuc admittitur de iure veteri:vt.C.de iur.deli.l.suum hæredẽ.est enim prætoriũ nouũ:vt.ff. de iusti.& iur.l.ius ciuile.§.ius præto. Quod ergo dicit, ante defertur: dic scilicet q̃ cæteris in remotioribus gradibus cõstitutis: vt.ff. quis ordo in bo.pos.ser.l.j.aliàs male diceret:qa ĩ eodẽ tẽpore defertur vtroq;iure.vel etiã postea cœpit deferri nouo iure. Vel secũdo pone casũ in legitimo hærede ĩstituto,q̃ repudiat ex testamẽto,adire potest ab intestato:vt.ff.de acqui.hær.l.nec is.§.hæres.& secũdũ hoc testamẽtũ est ius nouũ. Ab ĩtestato.ff.per.l.xij.tab.est vet⁹,quę tñ cõfirmat testamẽtarios:vt.ff.de ver.sig.l.legitimos.& qđ dicit ãte,bene dicit:vt.ff.ꝓx.l.quãdiu.& fa.ff.de le.ij.si duob⁹.

k *Quod.*scilicet testamentarium.

l *Vetus.*xij.tabularum.Accursius.

m *Si librarius.*i.scriptor librorũ:vt.C.de vet.iur. enu.l.fi.§. antepe.Vel.i.notarius,apud quẽ fiebat testamẽtũ per æs & librã:de quo testamento est insti.de testa.in prin.Si ergo errauit in stipulatione,præponẽdo responsionẽ,cũ econtra scribere debuit:vt instit.de verb.obli.in prin.vel vocando eã transactionẽ: nihil nocet:vt hic.Idẽ in cæteris contractibus intelligas.nã plus valet quod agitur,q̃ quod scribitur:vt.C.plus vale. qđ agitur.l. j.nisi in casibus vbi prævalet scriptura:vt.ff.de vsufr. leg.l. si alij. Idem in libello supplicatorio,quod in stipu.dixi.C.de er. aduo. l.ij.& de Fal.l.nec exemplũ.Itẽ in naturalibus:vt.ff.de sta.ho. imperator.Itẽ in testamentis,siue in legando:vt.ff.de le.j. qui quartam.siue in parte institutionis:vt supra de hære insti.l.quotiens. §.j.siue in omittendo:vt.C.de testa.l.errore.Accursius.

a Nota. ad hoc, q error notarii non vitiat instrumẽtum, sed actum inter partes celebratũ. Bal.

n *Filiusfamilias.*secundum has.ll.quicquid filiusfa.quærebat,vt domino seruus,ita patri quærebat,præter castrẽsia: vt insti. per quas perso.§.j.vt nec momento penes filium consisterent: vt supra de acquir. hære.l.placet.vnde idem in possessione, vt hic: etiam si ab alio possideatur filius, vt supra de acqui. pos.l. quicquid.dummodo sit verus filius:vt supra de vsucap.l. iusto. hodie aduentitiorum omnium bonorum dominium & possessio quæritur filio:vt.C.de bo.quæ lib.l.cum oportet.Accursius.

o *Peculiaris.*peculij profectitij.Accursius.

p *Non solent.* Pone vt supra de vsu.l. vsuras.&.l.placuit. Item & supra de aur.& arg.leg.l.pediculis.§.Labeo.Item.C.de don.l.

BIU Cujas

don.l.sancimus.in princ.Item.C.de testa.l.testamentum.Sed ar. cõtra.ff.eo.l.actus.& insti.qui da.tu.pos.§.propriis.& illud generale: Vtile per inutile non vitiatur.

a *Nemo dubitat.* Si Titius mihi centum debet ex causa fideiussionis cum aliis,& nihil habet: Seius tamen eum defendit cum fideiussione iudicatũ solui: videtur Titius soluendo quo ad me: quia à defẽsore vel fideiussore sum exacturus: & ideo opponet beneficium epistolæ diui Hadriani: vt instit. de fideiuss.§.si plures.& facit supra titu.j.l.soluẽdo. Accursius.

*Cõcor.tex. in.c. intelligẽtia. extra de ver. sig.

b *In ambiguis.* Hęc regula obtinet in rescriptis: vt.ff.eo. Neratius. Item in testamentis: vt supra de leg.iij.l. non aliter. Item in legibus cõdendis: vt.C. de legi. & consti.l. fin. Item in prætoriis stip. vt supra de prẽto.stip. l.in prætoriis. Itẽ secũdum Azo.in sententiis iudicum: vt supra de re iudi.l. acta. at in contractibus non: quia aut constat eos dissensisse: & non valet cõtractus: vt supra de verb.obl.l. inter stipu.§.j. aut dubitatur:& tũc fit interpretatio contra proferentẽ: vt supra de pact. l. veteribus. Quod autem hic dixit, maxime, iunge cum præcedẽtibus.q.d. maxime in ambiguis: quia & in non ambiguis receditur à verbis:& præualet sententia:vt.d.l. non aliter. vel lege cum inferioribus.q.d. etiam aliud inspicitur quàm sentẽtia,si ea non liqueat.nã statur tunc verbis, si non liqueat:vt supra de reb. du.l.qui habebat. Accursius.

XCV. IDEM libro sexto Fideicommissorum.

NEmo dubitat [a] soluẽdo videri eum qui defenditur.

XCVI. MAECIANVS libro duodecimo Fideicommissorum.

IN ambiguis [b] † orationibus maximè sententia spectanda est eius qui eas protulisset.

XCVII. HERMOGENIANVS libro tertio Iuris epitomarum.

EA sola [c] deportationis sententia aufert, quæ ad fiscum perueniunt.

XCVIII. IDEM libro quarto Iuris Epitomarum.

QVotiens [d] vtriusque causa lucri ratio vertitur: is præferendus est, cuius in lucrum causa tempore præcedit.

XCIX. VENVLEIVS libro duodecimo Stipulationum.

NOn potest [e] improbus videri, qui ignorat quantum soluere debeat.

C. GAIVS libro primo Regularum.

OMnia [f] quę iure contrahũtur, contrario iure pereũt.

CI. PAVLVS libro singulari de Cognitionibus.

VBi lex [g] duorum mensium fecit mentionem: & qui sexagesimo & primo [h] die venerit, audiendus est: ita enim & imperator Antoninus cum diuo patre suo rescripsit.

c *A sola.* Hoc verbũ sola, potest esse adiectiuum illius verbi sententia.q.d.sola sentẽtia deportationis aufert bona fisco: non autem relegationis,nisi expresse fiat bonorum ademptio: vt C.de pœ.l.deportatorum. Item potest esse adiectiuum illius dictionis subauditæ, scilicet bona.q.d.ea sola bona aufert sententia,quę fiscus vult agnoscere. Quid ergo erit de aliis? Rñ.hæredibus deportati: quasi ipse sit mortuus: vt supra pro soc.l. actione. §.publicatione.non ipsi deportato: quia male meritus debet egere: vt supra depo.l. bona fides. sed videtur quòd etiam deportatus: vt.C.de bo.prosc.l.deportati. Quis autem possit deportare: dic vt.ff.de leg.iij.l.j.§.deportatos.&.§.item à præfecto. Itẽ nonne ipso iure fisco quæruntur? Respon.non quando nõ constat ea esse soluendo: vt.ff.de iu.fisc.l.j.§.an bona. Item hæc hodie cessant,nisi in crimine maiestatis: vt in authen. vt nulli iudi.§.fi.

d *Qvotiens.* Si.xx.in bonis habeas, & mihi.xx. ex causa donationis promittas, & Titio.xx. præfertur qui primo litem contestatus est: vel melius qui primo ad sententiã peruenerit: vt supra de pecu.l. si vero. Vel pone vt.C. de rei vin.l. quotiens. in fi. vel vt supra de leg.j.si pluribus.in fi.sed in vltimis voluntatibus seruatur vltimum. vnde distingue. aut pendet ex voluntate vnius tantum: & vltimum præualet: vt in vltima voluntate: vt supra de leg.j.si mihi.§.in legatis.& de iniusto test.l.j. Item in legibus: vt supra de legi.& senatusconsul.non est nouum. & in rescriptis. Si vero pendeat ex voluntate plurium, vt in contractibus omnibus, tunc vltimum derogat primo, si omnes consentiant: vt.C.de pac.l.pacta.& not.supra de acqui. pos. si quis à me.aliàs nõ derogatur primo: vt in pignore: vt.C.qui po.in pig. ha.si fundus.&.d.l.de rei vin.l.quotiens. Accursius.

ff. Nouum.

A e *Non potest.* Pone vt.C. de distra.pig. si residuum. Item supra de condi.& demon.l.in testamento.in fi. Item vt supra de vsur.l.si quis solutioni.& facit infra eod.l. qui in ius.§. nemo. Accursius.

f *Omnia.* Pone vt not.ff.eo.l.nihil tam.

CII. VLPIANVS libro primo ad Edictum.

QVi vetante [i] prætore fecit: hic aduersus edictum fecisse propriè dicitur.

Eius [k] est actionem [l] denegare, qui possit & dare. [m]

CIII. PAVLVS libro primo ad Edictum.

NEmo de domo sua extrahi debet. [n]

B CIIII. VLPIANVS libro secundo ad Edictum.

SI in duabus [o] actionibus alibi summa maior, alibi infamia est: præponenda est causa existimationis. Vbi autẽ æquiparantur * famosa iudicia: etsi summam imparem habent, pro paribus[tamen] accipiẽda sunt.

CV. PAVLVS libro primo ad Edictum.

VBicumque [p] causę cognitio est: ibi prætor desideratur.

CVI. IDEM libro secundo ad Edictum.

LIbertas, [q] inæstimabilis res est.

C CVII. GAIVS libro primo ad Edictum prouinciale.

CVm seruo [r] nulla actio est.

CVIII. PAVLVS libro quarto ad Edictum.

FEre [s] in omnibus pœnalibus iudiciis & ætati & imprudẽtiæ succurritur.

g *Vbi lex.* Pone vt supra de ædil. edic.l. si vẽditor de his. Item.C.de temp.& re. l.j. Item.C.de fideiuss.l. pe. Item caute dixit, lex: quia secus in testamentis & cõtractibus. Itẽ hoc ex benignitate.

h *Et primo.* nedũ sexagesimo.

i *Qvi vetante.* Pone de albo corrupto. nam facit contra edictum, quandoque ex edicto, quandoque ex sententia: vt supra de iurisd. om.iu.l. si quis id.in prin.&.§.si dum. Item vt supra de in ius vo.l.quique.§.patronum.

*Florẽ. æquiparant

k *Eius est.* qui potest dare actionem actori, condemnando reum: is potest absoluẽdo eam auferre. ad quod.ff. eo. l.nemo qui cum. & facit.ff.eo.l.omnia.

l *Actionem.* per sententiam.s. absolutoriã.

m *Et dare.* scilicet per sentẽtiã condẽnatoriã.

n *Nemo. Debet.* vt supra de in ius vocã.l.plerique.& hoc in ciuilibus. secus in criminalib⁹: vt in auth. vt nulli iudi.§.quoniã.

o *Si in duabus.* Pone vt.ff.de sol.l. his.§. imperator.&.l.si quid. &.l. cum ex pluribus. Item facit.ff. de pœnis. l.in seruorum.&.C. de incest.nup.l.humilem.&.ff.de iureiur.l.nam postea.ibi,nec multum. Accursius.

p *Vbicumque.* Pone vt.ff.eo.l.omnia.& fa.ff.de dam.infec.l.iiij. §.j.&.ij.& ad municip.l.ea quæ.

q *Libertas.* Dic vt.j.eo.l.nõ est.§. infinita. Item ad hoc supra si qua.pau.fec.dic.l.ex hac.& de verb. obli.l. liber homo. sic res sacra non recipit æstimationem: vt supra de rerum di.l. sacra.§.fin. In casu fallit vbi liber homo venditur certo pretio: vt instit.de iure perso.§.pe.alia omnia æstimantur pecunia: vt.C. de constitu.pec.l.pe.§.& neminem. sed non econtra pecunia per res: vt supra de fideiusso.l. si ita fideiussorem accepero. vnde dicitur: Omnia sunt venalia Romæ. Item hæc æstimatio est triplex. nam est communis, & conuenta, & singularis: vt supra de act.emp.l.j. Accursius.

*Liber homo quandoque recipit æstimationem. a Senex lex uius quã iuuenis punitur: & ideo inter plures criminosos incipitur tortura & quæstio à iniori. p quo facit.l.i. in princ. & l. ex libero. §. 1. ff. de quæstio. secundũ Oldra.ẽ tract. de quæstio. q.3.

r *Vm seruo.* Pone vt.C.de noxa.l.si tibi.& die vt supra eod.l. quod attinet. naturaliter tamen tenetur vt liber: vt insti.de fideiuss.§.j.

s *Fere.* De ætate pone exempium in minore delinquente per culpam: vt.C.si aduersus deli.l.j. Item in sene, qui leuius punitur quàm iuuenis: [a] vt.ff. de ter.mo.l.ij. Item de imprudentia pone in eo maiore qui corrupit album: vt supra de iu.om.iudi,si quis id. Prædictis quidem succurritur, vel ipso iure, vel per restitutionem: vt patet hac distinctione: cum minor delinquit: aut infans,& ipso iure non tenetur: vt supra de rei vin.l. quod infans. aut maior infante: & tunc aut per culpam: & tũc succurritur per rest.in inte. vt in nihilũ teneat: vt.C.si aduer.de.l.j. in fi. aut dolo: & tũc si ciuiliter agitur,nõ iuuatur: vt supra de mi.si ex causa.§.si in commissum. nisi vt pro confesso vel trãsacto habeatur: vt ea.l.§.nunc videndum. Si criminaliter: aut est atrox tantum,& nõ subuenitur nisi quaten⁹ miseratio ætatis perduxerit iudicem

BIU Cujas

ad mitiorem pœnam.aut atrociſsima: vt in capitulis.l. Iuliæ de adul.& tunc ad nihilum: vt ſupra de mino.l.auxilium.§. in delictis. in duobus tamen caſibus etiam ſi dolo deliquerint, non tenentur.primus:vt.C.ſi aduer.delic.l.ſi ſeruus.&.C.de iis qui no. infa.l.pe.maiores enim tãtũ tenent ea delicta.Ité in tertio:vt.C. de fal.mo.l.j. in fi.& de imprudentia, quæ etiã maiores excuſat: pone in eo qui rapuit rẽ ſuã credens ſibi licere.nam excuſatur à pœna furti,& vi bo.rap.licet nõ à pœna conſtitutionis ſi quis in tantã:vt inſti. vi bo. ra.§. quia tamẽ. Ité poteſt poni in omni actione qua quis nõ tenetur, niſi commiſerit dolũ, vt in albo dixi. Item poteſt poni in contractu dotis imperite facto: vt.C. de rei vxo.ac.§.& vt plenius. Item poteſt poni in lege Cor.de ſic.qua quis non tenetur ſine dolo:vt.C.ad.l.Cor.de ſic.l.j.& ſupra ad.l.Cor. de ſic.l.in lege.&.l.infans.&.l.diuus.Item in adulterio: vt ſupra de adul.l.pe.In caſu etiam in crimine propter culpam delinquẽtes non excuſantur:vt ſupra de cuſto.& exhi.re.l. carceri. &.l.fi. in princip.Accurſius.

Dolo delinquens non ſemper punitur.

Furtũ faciẽs nõ ſemper furti tenetur.

CIX. IDEM libro quinto ad Edictum.

NVllum [a] crimen patitur is qui non prohibet,cũ prohibere non poteſt.

CX. IDEM libro ſexto ad Edictum.

IN eo [b] quod plus ſit, ſemper ineſt & minus. ℣ Nemo alienæ [c] rei expromiſſor idoneus videtur, niſi ſi cum ſatiſdatione. ℣ Pupillus [d] pati poſſe nõ intelligitur. ℣ Vbi [e] verba cõiũcta non ſunt, ſufficit alterutrũ eſſe factum. ℣ Mulieribus [f] tunc ſuccurrendum eſt, cum defendantur:* non vt facilius calũniẽtur.

CXI. GAIVS libro ſecundo ad Edictum prouinciale.

PVpillum [g] qui proximus pubertati ſit:capacem eſſe & furandi,& iniuriæ faciendæ [cõſtat.] ℣ In hæredẽ [h] non ſolent actiones tranſire, quæ pœnales ſunt ex maleficio:veluti furti, damni iniuriæ, vi bonorum raptorum,iniuriarum.

CXII. PAVLVS libro octauo ad Edictum.

a *Vllum.* Si patiatur dominus ſeruum delinquere, cum prohibere non poſsit: non patitur,ſcilicet crimen committi. vel non patitur crimẽ,id eſt criminis pœnam.& hoc niſi in culpa fuerit dominus quòd prohibere nõ poſsit: ſicut & aliàs tenetur quis de caſu,ſi culpa præceſsit caſum: vt inſti.qui.mo.re cõtra.obl.§.item is.& dixi ſupra eo.l.contractus.

b *In eo.* Si ſtipulatus ſum à te.xx. tu reſpondeas.x. vel econtra: valet in.x.ſi placeat mihi reſponſionis diuerſitas:vt.ſ.de ver. obl.l.j.§. cũ adiicit. Si vero diuerſitas in ſtipulatione ſpecierum eſt,tunc aut vnũ ſtipulor,& tu reſpondes aliud: & non valet.aut plures,ſcilicet ſpecies ſtipulor:& tunc aut copulatiue, aut diſiũctiue:quod dic vt inſti.de inuti.ſtip.§.præterea. Item pone, locaui pro.x.tu ſentis de.xx.valet in.x.vt ſupra loca.l. ſi tibi.x. Ité pone vt ſupra de conſti.pe.l.ſed ſi in diem.§.ſed ſi quis.xx. Item poteſt poni, quando conceditur alicui quod maius eſt: & quod minus eſt,conceſſum videtur:ſicque conſonabit regulæ ſuperiori.l.non debet.cui quod plus eſt licet: non debet quod minus eſt non licere.& dic vt ibi. Item pone in tribus arbitris: vt ſupra de arbi.l.diem.§.ſi plures. Item hoc idem poteſt aſsignari in ſeruitute. nam plus eſt habere actum quàm iter. qui ergo concedit actum,& iter cõcedere videtur quo ad commoditatem:vt inſti. de ſerui.§.actus.

c *Nemo alienæ.* Si quis obtulit ſe defẽſioni alienæ rei,id eſt cauſæ,debet ſatiſdare cũ fideiuſſoribus:vt.ſ.iud.ſol.l. ſi ad defenſionẽ.in fi.&.ſ.q ſatiſ.co.l.j.eſt &ſatiſdatio iud.ſol.vt inſti.de ſatiſ. §.fi.quæ tria cõtinet:vt.ſ.iud.ſol.l.iudicatum ſolui.Dicitur ergo hic defenſor expromiſſor: quia ipſe promittit principaliter,reo non obligante ſe:vt.ſ.de dolo.l.& eleganter.§. ſeruus pactionis. Item bene dicit alienæ:quia ſecus in ſua:vt inſtitu. de ſatiſ.§. ſed hodie.Item hoc in ciuili, in criminali non admittitur defenſor: vt ſupra de pu.iudi.l.pe.§.ad crimen.niſi ad allegãdas cauſas abſentiæ:& tunc non ſatiſdat:vt ſupra de procu.ſeruum.§.publice. Sed an dare volens [a] pignora auditur? Videtur ℘ ſic: quia eſt æquipollens:vt inſti.de rerũ diui.§.venditæ. Ecõtra videtur quòd non:vt ſupra de præto.ſtipu.prætoriæ. nam periculum eſt in cuſtodia pignorum.Item hæc regula fallit in veris tutoribus:vt.C. de admi.tu.l.vl.§.defenſionem.Ité in quaſi tutoribus, vt orphanotrophis:vt.C.de epiſc.& cle.l.orphanotrophos.& in authen.de eccl.tit.§.ſi.quandoque ſatiſdatio pro nuda repromiſsione ponitur,qua contentus actor ſit:vt ſupra tit.j.l.ſatiſdationis.

d *Pupillus.* pone vt ſupra de trib.l.iij.§.ſi ipſius.vbi pupilli ſciẽtia non inducit tributoriam.Item pone.C.de fal.mo.l.j.§.impuberes.Ité pone,ſi patitur fieri opus per quod aqua pluuia ei noceat:nõ præiudicat ſibi:ſecus in maiore: vt ſupra de aqua plu.ar. l.Labeo.Ité vbicũque patientia alicui præiudicet,non præiudicat pupillo: vt ſi quis rem eius obliget eo præſente. nam maiori præiudicat:vt.C.ad Velle.l.ſi ſine.& in toto illo generali patiẽtia pro conſenſu habetur quantum ad ſui commodum:vt ſi agat, pati credatur: vt ſupra de iniur.l.illud relatum. Item hoc niſi ſit pubertati proxi.aliàs poteſt delinquere: & tenetur: vt.j.eo.l.pupillum.&.l.pupillus.

e *Vbi.* Inſtituo te hæredem,ſi feceris illud & illud:vtrũque fieri debet.ſi vero ita,ſi illud aut illud,alterum:vt ſupra de condit.inſti.l.ſi hæredi plures.Item pone eodem modo in ſtip.vt ſupra de iu.do.plerũque.in fi.Quid ergo ſi non eſt ibi neq; coniuncta neque diſiuncta? Reſpon. intelligitur ex mẽte proferentis: vt.ſ. de verb. ſign.l.alienationis.§.fi. Sed quid ſi mẽs non appareat? Reſpon. ſufficit alterum factum. & hic eſt caſus huius.l.maxime quia in obſcuris quod minimum eſt ſequimur:vt.ſ.eo.l.ſemper.ſcias etiã quòd frequenter coniuncta pro diſiuncta & econtra pronuntur: vt.ſ. de verb. ſig.l.coniũctionẽ. &.l. ſæpe.&.C.de verb.ſig. l.pe. Ité facit ad hãc.l. ſ.de ma. teſta.l. quod vulgo.& de re. du. ſi is qui.§.cum ita.& de diuor.& rep.l.fi.§.ait lex.in prin. & de cõdi. & demon.l.cum pupillus.§.fi.

** Hal. cum defraudantur.*

f *Mulieribus.* Pone in muliere intercedente:cui ſubuenitur, niſi decipiat:vt.ſ.ad Velle.l.ij.§. verba. Iuuatur ergo cũ defenditur, ſcilicet à damno,dolo earum non interueniente. aliàs non: quia ſic facilius calumniarentur,id eſt ad deceptiones peruenirent. & ſic,calumniarentur, largius ponitur quàm.ſ.ad Turpil.l.j.§. calumniari.Item no.auferri occaſionem delinquendi.ſic.C.de lati. lib.tol.l.j.§.ſed nec furandi.Item poteſt poni in muliere inutiliter ſibi dotem ſtipulante:vt.C.de rei vxo.ac.l.j.§.j.Item ſi rationes aduerſario non ediderint:vt ſupra de eden.l.j.§.fi.Item ſi acceperint fideiuſſorem minus idoneum iudicio ſiſti: vt ſupra qui ſatiſd.cog.l.de die.§.minori. Item quando inceſtum iuris ciuilis ignorantia commiſerint:vt ſupra de adul.ſi adulterium.§.j.ibi,nã ſi ſola &c.&.§.fratres.ibi,nam & mulieres &c.Ité viduis ſubuenitur, in quarum domibus ob earum negligentiam falſa moneta eſt fabricata: vt.C.de fal.mo.l.j.§. viduas. Item ſubuenitur, vt non cabant in Turpil. licet deſiſtant: vt ſupra ad Turpil.l.j.§. actionem.in fi.§.Item ſi aliquem in fiſcum detulerint:vt ſupra de iure fiſci.l.ij.in fi.Accurſius.

g *Pvpillum.* Aliquando dicitur pupillus proximus infantiæ: vt inſti.de inuti.ſtip.§.furioſus.aliquando proxi.pubertati: vt hic.accipio ergo medium, vt à decimo anno & dimidio ſupra maſculus dicatur proxi.pubertati: & hic talis delinquere poteſt: vt hic,&.ſ.de fur.l. impuberem.& ad.l.Aqui.l.ſed & ſi quencũque.§.ſed & ſi infans. excipe adulterium: vt ſupra de adulte.l. ſi minor.Accurſius.

h *In hæredẽ.* Actio furti eſt mere pœnalis hincinde:vt ſupra de fur.l.ſi pignore.§.cum furti.& ſic in hæredem non datur:vt hic, & inſti.de perpe.& temp.ac.§.non autem.Item ac.leg. Aquil.eſt pœnalis ratione inficiationis & repetitionis: vt inſtitu. ad.l.Aquil.§.his autem verbis.& ideo in hæredem non datur, niſi in id quod ad eum peruenit:vt.ſ.ad.l.Aquil.inde Neratius.§. hanc actionẽ.Item actio vi bo.ra. in prin. eſt pœnalis ratione triplici: vt inſti.vi bo.rap.& ideo non datur in hæredem: vt.ſ.vi bo.rap. l.ij.§.fi.Item actio iniuriarũ eſt pœnalis: quia nihil actori abeſt, & nihil adeſt reo:& ideo in hæredem non datur,vt inſti.de perpe.ac.§.non autem.Sed nunquid dabitur his caſibus in hæredem de eo quod peruenit ad ſecundum? P. reſpon. ſic. ſed non poteſt ſtare niſi in Aquil. nam in furti actione, cum mera pœna ſit,nil de ea peruenit ad hæredem.Item de act.vi bo.rap.planũ eſt,quia etiam in id quod peruenit,non datur:vt.ſ.vi bo.rap.l.ij.§.fi.Item in act.iniuriarum non poteſt aliquid peruenire. Item hęc regula tenet,niſi lis ſit conteſta.vt.ſ.eo.l.non ſolet.&.l.ſeq.Item nonne condic.furti eſt pœnalis quandoque: vt ſupra de condic. furti.ſi condicatur.& tamen datur hæredi:vt inſtitu.de obli.quæ ex delic.§.fi? Sed reſpon. hæc regula loquitur quando actio quæ eſt pœnalis,oritur ex maleficio. At condictio furtiua ex variis cauſarum figuris:vt no.ſupra de condic.furti. ſi pro fure.§.fin. Item prædicta ſunt vera,ſiue ſit pœnalis hincinde, vt in exemplis huius.l.ſiue ex parte rei tantum : quia tunc non datur in hæredem, niſi in id tantum quod peruenit ad eum:vt.ſ.de eo per quem fecerit.l.j.§.ſi plures.&.§.fi.ſiue actoris tãtũ,vt quia accepiſti à Titio pecuniam vt mihi negotium per calumniam faceres:quo caſu teneris mihi:& licet non abſit mihi aliquid,tibi tamen abeſt,

& in eo

a Iſta gloſ. ſingu. ad hoc quòd licet aliàs ille qui tenetur ſatiſdare, poſsit dare pignora & ſe liberare: tamen hoc non poteſt fieri creditore inuito:quoniam eſt periculũ in cuſtodiẽdis pignoribus, per iſtã gloſ. Bolo.

BIU Cujas

& in eo non est tibi pœna: vt supra de calum. l. & generaliter. §. fi. sic in hæredem non datur nisi in id quod peruenit: vt supra de calum. l. in hæredem. Accursius.

a *Nihil.* quo ad effectum. & pone vt supra de dol. l. & eleganter. §. seruus pactionis. sed fallit: quia si habes exceptionem pacti, & paciscamur vt liceat petere, valet: qđ non valeret si ipso iure fuisset liberatus per pactum primum: vt. ſ. de pac. l. si vnus. §. pactus ne. &. §. sed & si pactũ.

b *In toto.* Si sum absolutus à petitione toti⁹ fundi, videor absolutus à qualibet parte: quia pars est in toto: vt. ſ. de excep. rei iudi. l. si quis cum totum. & repete quod not. ſ. eo. l. in eo quod. Accur.

c *In obscuris.* Si rem aliquam pro. x. libris tibi vendidi: nec apparet de qua moneta egerimus: & vnus dicat de Veronensibus, alter de imperialibus actũ, primo inspicitur qđ verisimile est. si enim res digna erat. x. libris imperialibus, vel multo maiori pretio: non est verisimile eos egisse de vili moneta. si autẽ non potest apparere, quia valet minus. x. li. impe. & plus. x. lib. Veronẽ. tunc inspiciã quod plerũq; fieri solet. si enim est cõsuetudo in ciuitate, vt qui loquuntur de nummis, de Veronẽ. intelligant: tunc videtur de eis conuenisse. & sic de cæteris obscuris: sicut diximus. ſ. eo. l. semper. Item facit institu. qui ma. non pos. §. idem iuris. Accursius.

*Fl. qui ac

d *Si quis obligatione.* Pone exẽplũ vt. ſ. de calũ. quinetiã. Itẽ pone: Si testator legauerit creditori meo. x. quę debeo, mei cõtẽplatione, vt à te liberer: videor ego capere totũ: vt. ſ. de leg. iij. l. fideicõmissa. §. interdũ. etiã si parum vel nihil habeam: vt. ſ. de do. cau. mor. l. mortis causa. §. j. Item pone. ſ. ad. l. Falc. quærebatur. &. l. Nesennius. §. fi. Sed si fiat a hæc liberatio causa donationis an exigitur donationis insinuatio, si est vltra quingentos aureos, vel solidos? quidam quòd non: arg. ſ. de don. l. Modestinus. sed certe ibi non erat præsens debitum, sed per tempora: arg. C. de vsur. l. vsuræ. & facit. ſ. quæ in frau. credi. l. j. in fi. Accursius.

a *Scribent. hic dicunt hanc gl. ad hoc sing. q̃ licet insinuatio debeat interuenire vbiq̃ aliquid remittitur, quia remissio est donatio: tamen hoc est verum si fit per modum donationis: secus si fiat per modum transactionis. Bolo.*

e *Non potest.* Si dolo vel metu me induxisti ad promittendũ tibi: nil videris accepisse, id est acquisisse: cum habeam excep. doli vel metus: vt. ſ. l. proxi. nihil. Sed op. si tibi inferẽti metũ nõ quęritur: ergo nec ego perdo: ergo non habeo excep. quod me. cau. quæ damnũ exigit: vt. ſ. quod me. cau. l. sed & si partus. §. Iulian⁹. quod est falsum: immo habeo actionem & exceptionem: vt. j. eo. tit. l. meorũ. §. sed quod prætor? Respõ. si beneficium edicti quod me. cau. mihi non subueniat, damnum patior: quia solidum solue. re cogor: sed quia beneficium mihi datur, dicitur quòd damnum pati non videor. Hæc eadem quæstio fit in damno iniuria dato. Item in eo qui temporali ac. tenebatur ei cuius negotia gessit: & dum gereret, à se non exegit: vt. ſ. de nego. gest. l. diuortio. & eadem respon. adhibetur, secundum Azo.

f *Nihil consensui.* emptio, locatio, & similes sunt bo. fi. & habẽt suum esse & vestimentũ ex cõsensu: vt insti. de ac. §. actionum. & de ob. ex consensu. si ergo fiunt per metum: rescinduntur per excep. & per ac. quod me. cau. vt. ſ. quod me. causa. l. metum. §. sed quod prætor. ergo metus est contrarius consensui: cũ vnum conseruet, alterũ destruat. Sed op. in metu est consensus, licet coactus, & si sit hæres coactus adire: vt. ſ. quod me. causa. l. si mulier. & transfert dominium: vt. C. quod me. causa. l. si vi. & datur actio, licet detur exceptio: vt dixi: & probatur. C. de inuti. stip. l. dolo. ergo consensus est contrarius consensui. Sed respõ. coactus consensus, est contrarius spontaneo, non simpliciter. Itẽ op. non consentire, est magis contrarium. sed dic quòd hyperbolicè loquitur. sic. ſ. de iurisd. om. iu. l. si per errorẽ. Vel dic spontaneo cõsensui nil plus contradicit quàm coactus. Itẽ op. si dolus dat causam contractui, ipso iure est nullus: vt. ſ. de dolo. l. & eleganter. circa prin. sed in metu inest dolus: vt. ſ. quod me. causa. l. si cũ ex. §. cum. Respon. illud quod dicitur in. l. & eleganter. est de dolo simplici, cui metus nõ est mixt⁹. Itẽ no. quod dicit vis, & met⁹, secũdum antiquos: sed hodie idẽ est vis, scilicet cõpulsiua, de qua hic dicit quod metus: vt. ſ. quod me. causa. l. j. & sic pone &, pro id est.

Consensus consensui quãdoq; cõtrarius est.

ff. Nouum.

Nihil a interest, ipso iure qs actionem non habeat, an per exceptionem infirmetur.

CXIII. GAIVS libro tertio ad Edictum prouinciale.

In toto b & pars continetur.

CXIIII. PAVLVS libro nono ad Edictum.

In obscuris c inspici solere qđ verisimilius est, aut quod plerumq; fieri solet.

CXV. IDEM libro decimo ad Edictum.

Si quis d obligatione liberatus sit, potest videri cepisse. ℣ Non potest e videri accepisse, qui stipulatus potest exceptione summoueri.

CXVI. VLPIANVS libro vndecimo ad Edictum.

Nihil consensui f tam cõtrariũ est (qui & * bonæ fidei iudicia sustinet) quàm vis atque metus: quem comprobare, cõtra bonos mores est. ℣ Non capitur, g qui ius publicum sequitur. ℣ Non videtur h qui errant consentire.

CXVII. PAVLVS libro vndecimo ad Edictum.

g *Nõ capitur.* id est decipitur. & pone in minore qui emit seruum necessarium qui postea decessit: vt. C. de in integ. rest. mi. l. non videtur. & . ſ. de mino. l. verũ. §. item non restituetur. Accursius.

h *Non videntur.* Pone vt. ſ. de iurisd. om. iu. l. si per errorẽ. & de iudi. l. ij. in prin. &. C. loca. l. ad ꝓbationẽ. & dic de errore facti: secus si iuris, qui nocet: vt. ſ. de confes. l. nõ fatetur. Itẽ hoc nisi sit cõmunis error facti: quia tunc facit ius: vt. ſ. de offi. preto. l. Barbarius. & de sup. lega. l. ij. in fi. Item arg. contra. huic. l. ſ. ad l. Falc. l. j. §. si legatari⁹.

Prætor i bonorum possessorem hæredis loco in omni causa habet.

Hactenus series præcedentium legum conuenit cum editione Florent. verùm qui sequitur ordo, inuersus est ob trãspositionem quaternionis vltimi per incuriã compactoris quõdam Pandectarũ Floren. manu scriptarum factam. qui error dimanauit ferè per omnia quotquot extant exemplaria, quem primus Lælius Taurellus animaduertit, atque restituit. Itaque vt rectum ordinẽ haberes, visum est ad latus singularum legum ordinis numerũ, qui habetur in impressis Pãd. Floren. adponere.

CXVIII. GAIVS libro vicesimosexto ad Edictum prouinciale. 158

Creditor k qui permittit rẽ venire, pignus dimittit.

CXIX. PAVLVS libro septuagesimo ad Edictum. 159

Non vt ex pluribus l causis deberi nobis idem potest, ita ex pluribus causis idem possit nostrum esse.

CXX. VLPIANVS libro septuagesimosexto ad Edictum. 160

i *Prætor.* quãtũ ad effectũ eiusdẽ iuris est bonorum possessor cuius est hæres. nã vbicũque hæres de iure ciuili habet directam actionem, & bo. pos. vtilem. in casibus tamen deterioris conditionis est hæres, quàm bonorum possessor: vt supra de contra tab. l. si ex duobus. & de leg. præstand. l. si duo. Accursius.

k *Creditor.* Si consentiat creditor debitori simpliciter pignus alienari: perit pignus alienatione secuta, nisi dicat: cõsentio saluo meo iure: vt. C. de remis. pig. l. cũ te. &. ſ. q. mo. pig. vel hypo. sol. si debitor. §. fi. &. l. sicut. §. si voluntate. si autẽ nõ cõsentiat expressim, eo tamen sciente alienetur, cũ putet ius suum vbique durare, sibi non præiudicatur: vt. d. l. sicut. §. non videtur. Ac.

l *Non vt ex pluribus.* Eadem res potest mihi deberi ex pluribus causis: vt si res aliena mihi legata fuerit, eãque postea emã: debebitur mihi ex causa legati, & ex causa emptionis: & vtrãque potero intendere actionem: vt insti. de le. §. si res aliena. dominiũ autem rei non nisi ex vna causa potest acquiri: vt. ſ. de acqui. pos. l. iij. §. ex pluribus. & ad le. Fal. l. fundo. ſ. vel vsucapione, vel traditione: vt. C. de pac. l. traditionib⁹. & in legato sola hæredis adiectione: vt. ſ. de le. j. l. si tibi homo. §. cũ seruus. & aliis modis qui dicũtur insti. de re. di. §. singulorũ. vsq; in fi. & ex hac ratiõe si ago rei vin. ꝓ aliqua re, & succũbã: repellar postea agẽs: qa cũ nõ erã dominus nisi ex vna causa, illã videor in iudiciũ deduxisse. nõ sic si egi personali: quia ex multis causis potest deberi: vt. ſ. de excep. rei iudi. l. si mater. §. eãdẽ. &. l. & an eadẽ quæstio. §. actiones. sed videt posse ꝓbari dominiũ queri ex plurib⁹ causis. cũ enĩ vsucapiat dominij acquisitio: vt. ſ. de vsuc. l. vsucapio. cõtingit ex pluribus causis: vt. ſ. de acqui. pos. l. iij. §. ex pluribus. Vsucapio autẽ ex pos. procedit: vt in definitione vsucapionis cõtinetur. nã dicitur per cõtinuationẽ pos. sine pos. enim vsucapio nõ ꝓcedit: vt. ſ. de vsuc. l. sine pos. & iã cœpta desinit si interrũpit pos. vt eo. ti. l. naturaliter. sicut ergo pos. cõtigit ex plurib⁹ causis, ita & vsucapio: ergo & dominiũ. Rn. qđ dicit tãtũ ex vna causa queri dominiũ: verũ est si accipias causam ꝓximã. ſ. vsucapionẽ: cui⁹ vsuc. multę sunt causæ, & tituli possidẽdi, q sũt causa remota ad dominiũ. sic & aliàs ex causa ꝓxi. & remota: vt ecce superbia ĩflat: charitas aũt ædificat. hęc est vera: quia superbia est ꝓxima causa inflationis. at si dicas: sciẽtia inflat: falsa est: qa sciẽtia est causa remota. nã sciẽtia superbiã, & superbia inflationẽ generat. Itẽ ad hoc. ſ. de exce. rei iudi. l. cũ de hoc. & de cõdi. ob tur. cau. l. si ob turpẽ causã. Ac.

Dominium an ex pluribus causis queri possit.

BIU Cujas

a *Aliud.* Si vendam tibi rem aliquam,& euincatur: teneor de euic.etiam si non promisi:vt.C.de euic.l.non dubitatur. si autem vendenti consentiam:non teneor de euic.nisi pretium accipiam:vt.ſ.de euic.l.quidã.licet si pretium non accipiam, circa ius meum mihi præiudicatur:vt.C.de remiſ.pig.l.ij.Accurſius.

b *Referitur.* Si publice populus vocetur, ſcilicet per tubã vel cãpanã, vel voce præconia: licet nó omnes veniãt, videntur omnes facere quod faciunt qui venerunt:ſi modo duæ partes veniant, & maior pars illarú duarú partium conſenſit:vt.ſ.qđ cuiuſq; vni.l.nulli. Ité ſi faciat maior pars eorum qui præſunt vniuerſitati,& deputati loco totiꝰ ciuitatis,vt decuriones: vt.d.l. nulli. & ſupra ad muni.l.municeps. &.l. quod maior.& habet locũ in electione, & in contractibus, & etiã in commiſſione pœnæ, ſi veniant contra cõtractũ pœnalẽ,vel etiã vadãt, vel aliàs delinquãt: vt C.de ſac.ſan.ec.l.iubemus nullã. ideo autem ſic fingit hæc lex: quia nó poſſunt omnes cõſentire facile: vt.ſ. de li. vniuer.l.j. & de acqui. poſ.l.j.in fin. licet cum difficultate ſic: vt ſupra de offic. quæſto. l.j. & quod met. cau.l. metũ.§.animaduertendum.Item huic legi eſt arg.contra.ſupra de aqua plu.arcen.l.ſi autem.Accurſius.

Fl.nõ impleri, fiat quo minus &c.

†*Cõcor.tex. cum glo. in cle.i. de re. eccle.nõ alie.& in.c. quanto.de conſue. in antiq.*

c *Abſurdum.* Pone vt.j.eo.l.quod ipſis.& facit.j.eo.l. in his.§.j. Sed opponitur: Teſtator ſciens rem alienã non vſucapit,nec hęres:ſed legatarius ſic:vt.ſ.de diuer.& temp. præſcri.l. an vitium. quæ eſt contra.&.l. cum hæres. ſed non habet plus iuris nunc cũ incipit habere:habebit tamen poſtea per vſucapionem.Accur.

d *In iure ciuili.* Regulã præmittit:cui dat quatuor exempla. Primum,de libertate: vt ſi teſtator leget libertatem Sticho ſi.x. det hæredi, vel ſi ei ſeruierit per annum, & per hæredẽ ſtet quo minus impleatur cõditio:vt.C.de condi.inſer.l.fi.&.ſ.de ſtatuli. l.iij.in prin.&.§.fi.Secundum,in legato:vt lego tibi fundum ſi.x. hæredi des:vt.ſ.quando dies leg.ce.l.v.§.item ſi qua.& de cõdit. & demon.l.cum pupillus.Etiam de inſti. dic: inſtituo te hæredẽ ſi.x.Titio dederis. qui Titius aliàs erat futurus legitimus ab inteſtato:vt ſupra de condit.inſti.l.iij. De ſtip. vt ſi promiſeris mihi.x.ſi aſcendam hodie capitolium, & me impedias:vt.ſ.de cõdi. & de.l.iure ciuili.vbi eſt hæc lex de verbo ad verbũ.Sed quid ſi promiſeris mihi.x.ſi te vicero:& poſtea reſiſtis quo minꝰ te vincã? Reſpon.non habetur pro impleta:quia tacitè fuit actum vt poſſis reſiſtere:& ſic habetur pro expreſſo:vt.ſ.ſi cer.pe.l.cum quid. Item quid ſi impedior per alium? Reſpon.nó habetur pro impleta: vt.ſ.de condi. & de.l.quibus diebus.niſi in libertate: vt.C.de condi.inſer.l.fi.Item quid ſi per caſum? Reſpon.plene hoc & ſuperiori caſu vt no.C.de inſti.& ſub.l.j. Ité quod dicit, cuius intereſt:dic ſecundum Azo.ſ.principaliter: puta, quia conditione exiſtente incidit in obligationem: vel quod ſuum eſt,vel erit, ab eo recedit.ar.opp.ſupra de pac.l.fideiuſſ.in dãno enim ſpectatur intereſſe,nó in lucro,niſi vbi lex exprimit:vt ſupra de act.emp.l. ſi ſterilis.§.cum per venditorem. niſi dicas hodie correctũ, per.l C.de ſen.quæ pro eo.l.vnica. Ité nó inſpicitur ratione affectionis:vt ſupra de ope.ſer.l.vl.& ad leg.Aquil.l.ſi ſeruũ meum. niſi vbi lex diceret: vt ſupra de tu. & ra. diſtra.l.j.§. ſi nonnullos.& ſupra man.l.cum ſeruus.Accurſius.

Rei ſacræ alienatio quandoque permittitur.

e *Quæ propter.* Pro captiuis redimendis ex neceſsitate rei ſacræ alienatio permittitur:vi.C.de ſac.ſan.eccle.l. antepe. hoc non trahitur vt indiſtinctè alienatio permittatur: vt.j.eo.quod contra. niſi eadem aut maior ratio eſſet, vt pro eis

ALiud[a] eſt vẽdere: aliud vẽdenti conſentire. ¶ Refertur[b] ad vniuerſos, quod publicè fit per maioré partem. ¶ Abſurdũ[c] eſt plus iuris habere eũ cui legatus ſit fundus,q̃ hęredẽ, aut ipſum teſtatorem ſi viueret.

CXXI. IDEM libro ſeptuageſimo ſeptimo ad Edictum. 161.

IN iure ciuili[d] receptum eſt, quotiens per eũ cuius intereſt conditionem* impleri, non fiat quò minus impleatur, perinde haberi ac ſi impleta conditio fuiſſet. quod ad libertatẽ & legata, & ad hæredũ inſtitutiones perducitur: quibꝰ exemplis ſtipulationes quoque committuntur: cum per promiſſoré factum eſſet quò minus ſtipulator conditioni parêret.

CXXII. PAVLVS libro ſeptuageſimo ad Edictum. 162.

QVæ propter[e] neceſsitatem recepta ſunt, non debẽt in argumentum trahi.†

CXXIII. VLPIANVS libro quinquageſimoquinto ad Edictũ. 163.

CVi ius eſt donandi: eidem & vendendi & concedendi[f] ius eſt.

CXXIIII. PAVLVS libro quinquageſimoprimo ad Edictum. 164.

POenalia[g] iudicia ſemel accepta, in hæredes tranſmitti poſſunt.

CXXV. VLPIANVS libro quinquageſimotertio ad Edictum. 165.

CVm quis[h] poſsit alienare, poterit & conſentire alienationi. Cui autem donare non conceditur: probãdum erit,nec ſi[in] donationis cauſa conſenſerit, ratam eius volũtatem habendam.

CXXVI. PAVLVS libro quadrageſimooctauo ad Edictum. 166.

QVi rem[i] alienam defendit:nunquam locuples habetur.

CXXVII IDEM libro quadrageſimonono ad Edictum. 167.

NOn videntur[k] data, quæ eo tempore quo dãtur,accipientis nõ fiunt. ¶ Qui iuſſu[l] iudicis aliquid facit, non videtur dolo malo facere: quia* parêre neceſſe habet.

CXXVIII. IDEM libro primo ad Plautium. 168.

A

B

C

D

alendis.ar.ſupra de le.& ſenatuſcon.nó poſſunt.& ſupra de cloa. l.fi.Item pone vt ſupra communi diui.l.quamuis.§.j.Accurſius.

f *Vi ius.Et concedẽdi.* puta in emphyteuſim. & dic quòd hæc regula fallit:quia aliqui poſſunt vendere,& non donare:vt tutor,curator,præſes,& ſimiles:vt.ſ.de fur.l.interdum.§. qui tutelam.&.ſ.de pac.l.cõtra iuris.§.ſi curator.& C.de pac.l.pactum curatoris.& de tranſac.l. præſes. Ité filius & ſeruus habentes liberã: vt ſ.de pac.l.contra iuris. §.ſi filius. Item & ecõtra quandoque permittitur donatio, nó venditio: vt.C. de prædiis eur.l. fi. Item emphyteuſis permittitur vbi non venditio: vt.C.de ſac.ſan.eccle.auth.perpetua.

g *Pœnalia.* vt furti, & ſimiles:vt inſti. de perpe.& tem. act.§. pœnales. & facit.j.eo. l.omnes.&.ſ. eo.l. pupillus.& quod no.ſ.eo. l. non ſolet.&.l.ſeq. & ſ.de act. & obli.l. omnes.§.fi.Accurſius.

h *Cvm quis.* Aliud eſt alienare,& aliud conſentire: vt ſupra.l. ꝓxi.aliud.& qui poteſt primum,ſcilicet alienare, vt creditor pignus ex pacto: poteſt & ſecundũ,ſcilicet cõſentire debitori alienanti: & per id tollitur pignus: vt.ſ.quib.mo. pig. vel hypo. ſol.l. ſicut.§.ſi voluntate.Hoc fallit quando non venit dies ſoluendi: quia non poteſt vendere, ſed poteſt conſentire vendenti. Item fallit vbi minor.xxv.an.nó poteſt ſeruum manumittere: tamen poteſt conſentire debitori manumittere volenti ſibi obligatum: vt ſupra de manu. vin.l. ſi pater.§.fi. Item fallit.C.de pact.l.fin. Secundo dicitur quòd qui non poteſt donare, nec donanti conſentire:vt filius & ſeruus,etiam ſi liberam habeant adminiſtrationem: vt ſupra de pac.l. contra iuris.§. ſi filius. Item vir vxori nec donat, nec alij donanti conſentit:vt ſupra de dona.inter vi.& vxo.l.iij.§.non tantum.Accurſius.

* *Flo. quij pro cui, vt ſæpe alibi.*

i *Qui rem.* Qui alium defendit ſine mandato, non eſt locuples, vt euitet ſatiſda. iudi.ſolui: vt ſupra de procu.l. minor.§.is qui.&.l.& ſi conſularis.&.l.non videtur.& ſupra eo.l.in eo quod.§.j. ſed ſi cum mandato dominus pro eo ſatiſdat:vt ſupra iudi.ſol.l.ſi ad defendendum. Accurſius.

k *Non videntur.* Promiſiſti mihi rem alienam dare. non liberaris tradendo:quia non facis meam,cum non ſit tua: vt ſupra de verbo.oblig.l. vbi autem non.§.fi.& inſtit. de act.§. ſic itaque. niſi ex natura cõtractus præambuli ponatur pro tradere:vt ſi rem emptam ſtipulatus ſum dari.nã tantum videtur promittere,quantum iudicio empti præſtare cogitur:vt ſupra de vſucap.l. ſi ſtipulatus. Iudicio autem emp.non cogitur venditor facere rem accipientis:vt ſupra de ac.emp.l.ex empto.Item quãdoque dicitur dari quo ad opinionem, quod non datur quo ad veritatem:vt ſupra de iure do. ſi ſerua. Item quandoque ponitur pro tradere, ex natura contractus qui ſit:vt do tibi rem ex cauſa commoda.vel inſpiciendam:vt ſupra commo.l.eum.§. ſi rem.ſic & ſupra loca.l.ſi vno.§.ſed & ſi verbo donationis.

l *Qui iuſſu.* pone caſum vt ſupra ad Syl.l. ſi quis quaſi. Item in executoribus,& apparitoribus, & exequentibus ſententias iuſte latas præcepto iudicis. Sed quid ſi non iuſte? Dicunt quidam ei non parendum:& qui paruerit, tenetur.tu dic: aut præcepit aliquid exercendo ſuum officium, aut ſicut quilibet priuatus. Primo caſu qui paret,nec in dolo, nec in culpa eſt: vt in domo diruenda,& ſimilibus:quamuis iniuſtum ſit præceptum iudicis: & hoc propter rerum iudicatarum auctoritatem:vt ſupra ad Treb. l.ſeruo inuito.§.cum prætor.& propter pub.vti. quæ eſt vt maleficia

BIU Cujas

leficia puniantur: vt.ſ.ad.l.Aquil.l.ita vulneratus. in quibus puniendis ſubiecti præſtare debent ſuum auxilium: vt.C. de his qui latro. vel ali.cri.l.ij.&.C.de epiſc.& cleri.l. ſi quis in hoc. & quia preſumendum eſt iuſte latam, ſicut iurauit: vt.C.ad.l.Iul.re.l.fi.§. & licet.cæterum ſi dicatur non eſſe parendum, quia ſit iniuſtum decretum: ergo & vbi eſt iuſtũ, differtur pœnæ impoſitio: quia fieri contradictiones in ſingulis cauſis poterunt: quod eſt abſurdum, & euitabile: vt ſupra de Carbo.edic.l.j.§.ſed & ſi quis non. & ſupra de tranſac. l. cum hi.§. ſi cum lis. Si vero[a] non exequatur officiũ ſuũ, dico nullatenus parendum: etiam ſi ius præcipiat: niſi in reuerentiæ exhibitione: vt ſupra de in ius vol.l. generaliter. Nec ob. q̃ iurant ſubiecti parêre omnib⁹ præceptis: quia reſtringitur ad ea de quibus veriſimiliter eſt actum. Arg.ſ.de pign. l.obligatione. In caſibus non ſolũ non obedire, ſed etiam debent reſiſtere officiales ſui: vt.C. de appel.l. quoniam iu.&.C.qui mili. non poſ.l. his quidem. Azo. licet auté parcatur obedienti quando exequendo ſuum officium præcepit: ipſe tamen iudex tenetur vel finito magiſtratu, ſi de maioribus eſt: vel etiã eo durante, ſi de minoribus eſt: vt.ſ.de iniur.l.nec magiſtratibus.& ad.l.Aquil.l.quemadmodum.§.magiſtratus. Predicta diſtinctio in atrocibus poteſt intelligi. at in his in quibus non eſt dolus, etiam extra officium parens excuſatur: vt not. ſupra ad legem Aquil.l.liber homo.& facit.j.eo.l.ad ea.

*Flo. rapienda

a Ista gl. eſt valde nota. ad hoc quòd iura metum ſimpliciter præſtitũ ſuperiori per ſubiectũ de obediẽdo ei, intelligitur ſemper in licitis & honeſtis, & in veriſimilibus, & in his quæ ſpectãt ad eius officium. aliàs autem non. Bolog.

a *Apienda.* Pone vt ſupra de pœn.l.ſi præſes. Item ſupra de re iudi.l.inter pares. Item ſupra de arbi.l.diem.§. ſi plures. Item ſupra de condi.inde.l. dominus teſtamento. & facit ſupra eo.l.ſemper in dubiis. Accurſius.

b *Quod factum.* Rem alienam legaui: & dubium eſt fui ſciens, vel ignorans. certe ex affectione quam habeo ad legatarium, quia ſit coniuncta perſona, habeor pro ſciente quantum ad ſubſtantiam legati: licet ignoraui: vt.C.de lega.l.cum alienam. Item pone.C.de inoffi.teſta.l.iij. Item pone.C.de inſti. & ſubſti.l. generaliter.§.cum autem.

c *Is damnum.* Pater vel dominus aliquid nimis atrox iubentes filiis vel ſeruis facere, præcipiens tenetur, obediens excuſatur: vt.ſ.de act.& obliga.l.ſeruus. Quid autem ſi præcipiens nullum ius imperandi habuit? Io. vterque tenetur. Azo. Alij diſtinguunt, vt ſupra ad legem Aquil.l. liber homo. & facit ſupra de iniu.l.non ſolum.in prin. &.j.eo.l. hoc iure.§.j. & ſupra de vi & vi arma.l.j.§.quotiens.&.j.eo.l.ad ea.& ſupra proxi.l. non videtur.§.qui iuſſu. Accurſius.

d *Quod pendet.* Pone in conditionali obligatione quæ pendet, nec habetur perinde ac ſi conditio extitiſſet, cum nec ceſſit, nec venit dies: vt inſtitu.de verbo.oblig.§. ex conditionali. & ſupra de verbo. ſignifi.l. cedere. Item pone ſupra ad Macedo.l.j.§. ſi pendeat. Sed argu. contra ſupra in ius vo. vt eant. l. ij. ſed illud bene pertinet ad eum. Accurſius.

e *Factum.* Pone vt ſupra de iuriſdi. om. iudi.l. fin. Item pone ſupra de fer.l.j.§.ſi vero. Item.C. qui pro ſua iu.l.j. Sed arg. contra ſupra in ius vo. vt eant. l. ij. ſed illud bene pertinet ad eum. Accurſius.

f *Nemo ideo.* Promiſit mihi Titius vt ſi quid pro eo ſuis creditoribus ſoluerim: id mihi reſtitueret. nõ ideo teneor creditoribus eius. Idem & ſi non eſſem ſtipulatus: nam repeterem ſi ſoluerim, & tamen teneor. Item pone ſupra de aqua plu. arcen. l. ſupra.§. apud Ferocem. Fallit autem hęc regula in procura. & geſtore qui mihi tenentur eo quòd pecuniam meam mutuauerint, vt ſalté mihi cedant act. Item fallit in duobus ſociis communem ſeruum habentibus. nam quilibet in ſolidũ de peculio poteſt cõueniri: quia repetitur à ſocio quod præſtiterit: vt.ſ.de pec.l.& ancillarum.§. ſi quis cum ſeruo. Item fallit.ſ.ad.l.Fal.qui fundum.§. ſi tu ex parte. ſed non aperit ibi teneri inſtitutum in quartam, vel vltra quartam pendente conditione hæredis. Accurſius.

g *In contrahenda.* Pone vt ſupra de contrahen. emp.l. cum in lege. Sed contra in eo.tit.l.ſi in emp. in prin. Sol. ibi in acceſſorio, hic in principali. vel ibi ſic ab emptore fuit dictum: & ſic contra eum intelligẽdum. Item contra ſupra de iudi. l. ſi quis in rem. Solu. aliud in iudiciis. Item contra ſupra loca.l. in lege. Solu. ibi ideo pro locatore, vt nihil operentur quædã verba in pacto appoſita. Cætera dic vt no.ſ. de pac.l. veteribus. & facit ſupra de cõtrahẽ. emptio.l.Labeo. Si autem ambiguitas eſt talis, vt ſecundum intellectum loquẽtis poſsit valere, ſecũdũ alterius non: vt ſi rem vẽditam conueniſti mihi dare Boñ. hodie, intelligimus de hac Bononia: vt non pereat conuentio, licet ꝑ me: vt.ſ.de verb.obli.l.quotiens.

h *In condemnatione.* Quidã intelligunt hanc.l.in filiis & parẽtibus, & patronis, & cæteris quibus aliméta cogimur præſtare: vt illi debitores nobis ſic condemnentur: alij qui damnantur in quantum facere poſſunt, in ſolidum damnentur. ſic enim dicitur, in quantum facere poſſunt: vt inſti.de act.§.pe. ſed Io. generaliter in omnib⁹. & quod in.d.l. dicitur, in quãtum facere poſſunt: ſubaudi commode & honeſte, nec enim videtur fieri poſſe quod non poteſt fieri honeſte: vt.ſ. tit.j.l.nepos Proculo. Vel dic, in quantum &c. id eſt nõ deducto ære alieno: vt.ſ.de re iud.l.ſunt. Contra eos eſt etiã in donatore: in quo expreſſe dicitur deducendum ne egeat: & tamen non inuenitur ꝙ debeat alere donatarium: vt.ſ.de re iu.l.cum ex cauſa. Item ſecundũ eos quid differrent cæteri debitores ab his, ſi & hi ſic tenerentur in ſolidum? ſed reſpondent quia hi non tenentur poſt quadrimeſtre tempus ad vſuras centeſimas: ſed cæteri ſic.

i *Cum verbum.* Pone vt ſupra titu.j.l. hæc verba. Item ſupra de vſu.l. videamus.§. in Fauiana. & facit ſupra titu.j.l. plus eſt. &.l. reſtituere.

k *Vnicuique.* ſi fideiuſſor eſt in mora: non nocet reo quo minus interitu ſpeciei liberetur: ſed ipſi ſoli. ſecus econtra: vt.ſ.de verb. obli.l.cum filius. &.l. mora. Item ſi duo rei ſunt debendi: altero interpellato alter liberatur interitu rei: ſed ipſe tenetur: vt ſupra de vſur.l.mora. in fi. niſi ſint ſocij. tũc enim vnius mora alteri nocet: vt ſupra de duo.reis.l.pen. quæ eſt contra. *Mora ſocii ſocio nocet.*

l *Dolo.* Pone in viro qui ſoluto matrimonio petit dotem à patre mulieris. hoc ſi ei à quo petit, eſt reſtituturus: ſecus ſi alij: vt ſupra ſolu.matri.l.ſocer.§.Lucius. Item habet locum hæc regula in petitoriis: ſecus in poſſeſſoriis: vt ſupra quorum lega.l.j.§.j. ſed dicas idem in poſſeſſoriis ſi incõtinenti velit de ſuo iure docere: vt ſupra de Carbo.edic.l.iij.§. cauſæ. ſed fallit in authen. de trien.& ſemiſ.§.illud. & adde quod not.j.eo.l. inuitus.§.j. & ſupra de excep.doli.l.dolo.

m *Qui poteſt.* Pone vt ſupra de contrahen. emptio.l. Labeo ſcribit, ſi mihi bibliothecam. Item pone vt ſupra de leg. ij.l.ſi quis ſeruo. vbi ſeruo libertas per fideicom. &.x. relicta ſunt. nam hæres tenetur ad vſuras de illis. x. cum poterat manumittendo aperire viam petendi. x.& ſic non poteſt ſe excuſare quaſi exiſtenti ſeruo dare non debuerit vel non potuerit, cum nihil proprium habere poſsit. Item pone ſupra de condi.& demonſtra.l.ſi cui legatum.§.ſi cui recte. Item pone ſupra qui.ad liber.procla.non licet.l.Lucius.§.ſed & is qui adhuc. Sed in eadem.l. fallit hæc regula in eo cui relicta eſt libertas ſub cõditione quæ erat in ipſius poteſtate. nam & ſi patiatur ſe venundari, non denegabitur ei libertatis proclamatio, quaſi non poſsit imputari quòd in libertatem non proclamauit: & quia non poterat. nec enim adhuc extitit conditio: ſed tamen ipſe poterat fa-

BIU Cujas

cere & adimplere cõditionem, vt posit proclamare: nec hoc sibi imputabitur. Item facit supra de adqui. hære.l. is qui. vbi dicit: is demum potest repudiare qui potest adquirere. sed institutus sub cõditione potestatiua potest facere vt posit adquirere: ergo potest repudiare: quod falsum est: vt supra de adquir. hære.l. is qui hæres. Item ponere potes vt supra si quis omisi. causa test.l.j.§.quę sub conditione. & facit.ſ.qui.ex cau. maio. l.ei quoque.&.l.seq.

a *Quod quis.* Pone in legato sub condi. relicto: vt supra de lega.ij. l.si ita scriptum.§.si sub conditione. Item pone in hærede sub conditione instituto: vt supra de adquir.hære.l.j.§.qui hæres. sed pactũ valet: vt.ſ. de pac.l.& hęredi.§.filia.& de mi. l.iij.§.si quid minori.& C.de pact.l.j.& est ratio, quia pactum nititur auctoritate duorũ: vnde maioris est firmitatis. sed secũdum hoc si potest petere, ergo & repudiare potest. Sed cõtra in decre.bo.pos. quæ peti potest, nõ tamen repudiari: vt supra de succes. edicto.l.j.§. decretalis. sed ibi non potest per se, sed per iudicem.

b *IN his.* Hæc vera sunt, nisi totius populi error interueniat: vt supra de offi.prætl. Barbarius. & instit. de testi.§.testes. seruus ergo iudex esse non potest: vt supra de iudi.l. cum prætor.§.moribus. Nec testis: vt.C.de testibus.l.quoniam liberi. Nec arbiter: vt supra de arbi.l.parui.§.in seruum. Nec tutor: vt insti.qui da.tu.pos.§.seruus autem alienus.

c *Non debeo.* Pone supra ad Velle.l.fi.§.j.ibi, sed si creditor &c. Item pone supra de adquir. poss.l. Pomponius.§.j.quando scilicet vult vti accessione sui auctoris, nõ potest nisi cum suis vitiis. Item sicut auctori meo poterat auocari per hypothe.sic & mihi: vt.ſ.de contrahen. emp.l.alienatio. Item vitium rei mihi nocet vt meo auctori: vt instit.de vsuca.§.furtiuæ. &.§.quod autem dictum est. sed fallit.ſ.de diuer.præ.l.an vitium. & instit. de vsuca. §.furtiuæ.&.§.quod autem. vbi ego vsucapio, licet auctor meus impediatur propter scientiam rei alienæ, si volo vti sua accessione. hoc tamen est in aliquo contractu: vt in authẽ. vt spon. lar.§. rursus. Item licet doli exceptio posit obiici auctori meo, non tamen mihi obiicietur: vt.ſ.de exce.do.l.apud Celsum.§.de auctoris.&.§.sed cum. Item fallit.C.de hæ.tu.l.j.& fa.ſ.eo.l.aliud.§.fi. &.j.eo.l.quod ipsis.&.l.nemo plus.&.l.qui in ius.

d *NOn est.* Si rem tuam posideo: non debes eam auferre tua auctoritate, licet hoc idem posit facere iudex per suos executores. si enim hoc concederetur, plerũque ad arma & rixam peruenirentur: quod prætor debet compescere: vt.ſ.de vsufru.l.si cuius.§.sed & si inter duos.&.C.de Iudæ.l.nullus.

e *Infinita.* de libertate pone exemplum.ſ.rem ra.ha.l. procurator.§.fi.& facit supra eo.l.libertas. Item necessitudo dicitur cognatio: vt supra de iustit.& iur.l.vlti. in casu tamen æstimatur filius propter famem: vt.C.de pa.qui fi.dis. Sed dic ibi speciale: vel non alienatur cognatio, quæ est inseparabilis: vt.C.de pa.po.l. abdicatio.& supra de adop.l.quæsitum.

f *QVi in ius.* Successor iuris est hęres: vt.ſ.de hær.insti.l.quotiens.§.hæredes. quod ergo defunctus propter scientiã rei alienę nõ vsucapit, nec hæres vsucapiet: licet bo.fi. habeat: vt.ſ.de diuer. & temp.præscrip.l. cũ hæres. & no.ſ. de publi.l.si ego.§.partus.& facit supra de eden.l.quædam.§.j. Sed fallit hæc regula, supra de proba.l.Procula. Item vbicũque donatio confirmatur morte: cum defunctus potuerit pœnitere, nõ autem posse videtur. ¶ Quod quis, a si velit, habere nõ potest: id repudiare non potest.

CXXXV. IDEM libro vndecimo ad Plautium. 175

IN his b* officiis quæ fieri per liberas personas leges desiderant: seruus interuenire nõ potest. ¶ Non debeo c melioris cõditionis esse, quàm auctor meus à quo ius in me transit.

CXXXVI. IDEM libro tertiodecimo ad Plautium. 176

NOn est d singulis concedẽdum, quod per magistratũ publicè posit fieri: ne occasio sit maioris tumultus faciendi. ¶ Infinita e æstimatio est libertatis & necessitudinis.

CXXXVII. IDEM libro quartodecimo ad Plautium. 177

QVi in ius f dominiúmve alterius succedit: iure eius vti debet. ¶ Nemo videtur g dolo exequi, q ignorat causam cur non debeat petere.

CXXXVIII. IDEM libro quintodecimo ad Plautium. 178

CVm principalis h causa nõ consistit: plerumque nec ea quidem quæ sequuntur, locum habent.

*Flo. in his quæ officiũ per liberas fieri psonas

A hæres: vt supra de dona. inter vi.& vxo.l.cum hic.§.oratio.&.C. fami.ercis.cun.l.filiæ. Item in dominio de quo subiicit. & dic vt supra.l.proxi.in omnibus.§.non debeo. Sed fallit supra de euic.l. vindicantem.& facit supra de iudi.l.mortuo.

g *Nemo videtur.* si peto quod defunctus remisit, nõ repellor exceptione doli, nisi postquã sciuero: vt.ſ.de excep. do.l.ij.§. itẽ quæritur. &.§. generaliter. sic ecõtra debitor ignorãs non est improbus: vt.ſ. eo.l.non potest.

h *CVm principalis.* Pone exemplũ regulæ huius in testamẽtis: vt instit.de pup. sub.§.liberis. Itẽ in legatis: vt.ſ.de penu lega.l.ij. Item in contractibus: vt. C. de le. & consti.l.non dubiũ. Itẽ in dote: vt.C.de cõdi. ob cau.l.j. plerũque autem dicit, quia quãdoque fallit: vt.C.de prędiis mi.l. & si is. Item in. C. de luitio. pig.l. intelligere.& facit.j.e. l.nihil.§.j. Et not. quia quandoque tenet principale & accessoriũ: a vt quando secundũ leges. Itẽ quandoq; neutrum: vt quando cõtra leges: vt.d.l.nõ dubiũ. quãdoque accessorium tantum: vt quãdo præter leges: vt.ſ.de verb. obli.l. stipulatio ista.§. alteri. Accur.

*aliàs quæ si ipse sol. misset.

a *Tu dic de hoc vt net. plene in regula, accessorium.* lib.6.

CXXXIX. IDEM libro sextodecimo ad Plautium. 179

IN obscura i voluntate manumittentis, fauendum est libertati.

CXL. IDEM libro septimodecimo ad Plautium. 180

QVod iussu k alterius soluitur: pro eo est quasi ipsi solutum esset.*

CXLI. IDEM libro primo ad Vitellium. 181

SI nemo l subiit hęreditatem: omnis vis testamenti soluit.

CXLII. IDEM libro tertio ad Vitellium. 182

QVod nullius m esse potest: id vt alicuius fieret, nulla obligatio valet efficere.

CXLIII. MARCELLVS libro tertio Digestorum. 183

ETsi nihil n facilè mutandũ est ex solennibus: tamen vbi ęquitas euidens poscit, subueniendum est.

CXLIIII. CELSVS libro septimo Digestorum. 184

VAni timoris o iusta excusatio non est.

CXLV. IDEM libro octauo Digestorum. 185

IMposibilium p nulla obligatio est.

i *IN obscura.* Pone vt supra de manumis. testa.l.si peculium.§.fi. &.l. si ita. sed fallit supra de manu. testa.l.cũ ex pluribus. & de re.dub.l. si fuerit.§.item si ex pluribus. licet finis eiusdem.l.sit pro hac regula. bene dico quòd fallit. nam secus in aliis relictis: vt supra de adimen. lega. l.iij.§.si duobus. si habes ibi, vtrique. & facit supra eo.l.quotiens dubia. Accur.

k *QVod iussu.* Pone vt supra de adquiren. possess.l.j.§. si iusserim. sed fallit supra de solu.l. si fugitiuus. &.C. de iure emphyteu.l.vltima.

l *SI nemo.* Hanc regulã habes.ſ. de his quæ in testamẽ. delen.l. proximè. sed fallit in casibus not.C. de fideicõ.l. eam quã.& no. caute dicit nemo. nam si vnus ex pluribus adeat: omnia valẽt ab illo gradu relicta: vt.ſ.de leg.præstan.l. sed si pro dote.§.non omnia.&.ſ.de testamẽ.tut.l.si nemo. Itẽ & quod dicit, subiit: dic vel iure ciuili, vel prætorio per secundũ tabulas. nã vtroque casu omnibus præstãtur legata. quod dic vt.ſ.de leg.præstan.l. nõnũquam.& de cõtra tabu.l.si ex duobus.§.sed & illa. Itẽ quod dicit soluitur, id est nõ incipit. sic liberor, id est in obligationẽ nõ incido: vt.ſ.de verb.obli.l.decẽ. Sed quidã dicũt legati diẽ quãtum ad obligationem cedere à morte testatoris, per hanc.l. quod non placet.& facit.ſ. de contra tabu.l.filium.§. sed cum exhæredatio.

m *QVod nullius.* Si promittis mihi hippocentaurum vel hominem mortuum dare, nulla est obligatio: vt instit.de inuti.stipu.in princ. nisi eras in mora ante mortem: vt supra de verbo.obli.l.inter stipulantem.§.fin. & de consti. pec.l. promissor.& facit.j.eod.l.impossibilium.

n *ETsi nihil.* Pone casum vt supra de in integrum resti.l. vlti. & quod dicit, solennibus, id est sentẽtia solenniter lata, vel decreto, vel simili: non autem de solennibus verbis: quia illa remota sunt: vt.C.de formu.l.j.&.ij. Itẽ, facile, ideo dicit, quia quãdoque immutatur: vt hic subiicit. Et not. in definitione: vt supra de in integrum restitu.l. vlti.

o *VAni timoris.* Promisisti mihi decem per metum, vt nõ dicerem malum de te. non ages quod metus causa: vt supra quod me. cau.l.metum. Item pone supra de re iudi.l. si quis ab alio. in prin. Item vt.C. quod metus cau.l.j.&.ij.

p *IMposibilium.* Si mihi liberum hominem, vel rem sacram, vel religiosam,

BIU Cujas

religiosam,vel lunã promiseris dare, nulla est obligatio: vt.ff.de verb.obli.l.inter stipu.§.sacrã.& insti.de inuti-stipu.in prin. Idẽ si stipuler sororem meã mihi in vxorẽ, quod de iure est impossibile:vt.ff.de verb.oblig.l.si stipuler. Idem si stipulatio est possibilis,sed conditio impossibilis,vt in faciendo:vt supra de verbo. oblig.l.impossibilis.& de act.& obliga.l.non solũ. & facit supra eo. l. verum est. &.l.quod alicuius. &.j. eod.l. ea quæ.Accursius.

a *Nihil peti.* Si ꝑmiseris mihi partum Arethusæ,vel fructus fundi: inest tẽpus ante quod non potest agi: vt supra de verbo. obli.l.interdum. nisi feceris quo minus postea dare possis:vt quia poculum abortionis dedisti: vt argu. supra de statulib. l.iij.§.fi.Secũdo dicit ꝙ si promisisti decem in pascha: ante non possum agere: vt institu.de verb.obli.§. in diẽ. secus si promiseris mihi hodie:vt supra de verbo.obli.l.liber homo.§.decem.

*Flo. iuberetur

b *Si quis prægnantem.* Institui te hæredem: & si decedas sine liberis,rogaui vt hereditatem restituas.si prægnantem vxorem relinquas,non videtur conditio defeciſſe: sed certe nec extitisse: quia si mortui nascantur,pro non conceptis & non natis habentur: vt supra de verbo. signi.l.qui mortui.nisi in casu:vt in eo.tit.l. quæret aliquis. Item quid si tu institutus non vxorem, sed concubinam prægnantem reliquisti? Respon. idem:vt.ff.ad Treb.l. ex facto.§. si quis rogatus.& de lega.ij.l.cum pater.§.volo.&.l.Lucius.§.vlti.

c *Vbi pugnantia.* Fecit quis duo testamenta: & vtrumque fuit originale, forte quia vnum volebat secum ferre, & aliud domi relinquere:& in vno inuenitur Titio relicta domus: in alio inuenitur eadem domus relicta Mæuio.neutrum valet: vt hic secundum Bu.& Azo. vt.C.de fide instru.l. scripturæ. hæc positio non placet:quia hic de vna scriptura dicit.Item eadem ratione non valet si dicas quòd inueniuntur duo testamenta, in vno quorum Titius hæres, in alio Mæuius inuenitur: nec appareat quod prius & quod posterius sit factum. Item nec hoc valet si dicas quod dixit,do lego:& postea:nõ do,non lego: quia tunc primum non potest impugnare,cum corrigatur à secundo dicto: vt supra de vulga.substi.l.si quis eum quem.Item nec valet si ponas ꝙ legauit mihi fundum,& in eodem testamento vsumfru. eiusdẽ fundi.valet quidem,quia legatarius vult: vt supra de vsufru.lega. l.si fundus Titio.Tu ergo pone vt supra de condit.insti.l.si Titius.repugnantia enim impossibilia sunt.Item potest poni vt supra de vulga. substitu.l.vlti.§.j. Item potest poni in quibuslibet perplexis: vt supra de vsu & habi.l. per seruum.§. denique si tibi. & de serui.l.viæ.& de rebus dubiis.l.si fuerit.

d *Quæ rerum.* si promiseris vt doceas me volare,vel cœlum tacturum,vel seruum non moriturũ:nulla lege confirmata est obligatio, immo infirmata: vt supra eod. l.impossibilium. &.C. de contrahen.stipu.l.non moriturum.

e *Ꝑpillus.* Non dicitur velle in sui præiudicium contrahendo:vt supra de actio.emp.l.Iulianus.§.si quis à pupillo. vel hæreditatem adeundo: vt institu. de auct. tuto.§.neque. sed ad sui commodum sic: vt.§.si quis à pupillo. Item econtra nec nolle,vt actionem remittere:vt.C.de auct.præstan.l.fin.&.l.neque actiones.vel hæreditatem repudiare:vt.C.de repu.hære.l.pupillorum.nam qui non potest solus adire, nec solus potest repudiare:vt supra de adquiren.hære.l.iiij. Sed quantum ad sui commodum potest nolle:vt.ff.de ser.vrba.prædio.l.inuitũ. prædicta autem vera de eo qui non est proximus pubertati, & doli capax nõ est: aliàs etiam in sui præiudicium potest velle, si sit in dolo: vt supra depositi.l.j.§.an in pupillũ.& institu. de obli. ex delicto.§. fina.& supra de dolo.l.hæredibus.§.item in causæ.Item quod dicit,in ea ætate,scilicet pupillari: & tunc sic fit relatio ad intellectum.Et quia sæpe quæritur quando naturaliter tenetur, & non ciuiliter,& quando vtroq; modo,& quando neutro obligetur: a dic si contrahat cum auctoritate tutorum, ciuiliter & naturaliter obligatur:vt supra de aucto.tuto.l.impuberes.si vero sine auctoritate tutorum:tunc aut est infans,& tunc neutro: vt supra de actio.& obli.l.pupillus.& de condi. instit.l. quod pupillus. idem dicas de proximo infantię:vt institu.de inuti. stipu.§. furiosus. si autem est proximus pubertati,aut est locupletior: & tenetur vtroque modo: vt supra de aucto. tuto.l. pupillus. & de condic. inde.l.naturaliter.§. item. & de nego.gest.l.iij.§. pupilus. & commo.l. iij. in princip.aut non est locupletior: & tunc aut cum tutore contraxit: & tunc neutro modo, nisi alterius tutoris auctoritas iterueniat: vel nisi factus sit locupletior:vt supra de aucto. tuto.l. pupillus. aut cũ extraneo,& tunc naturaliter tantum, habeat vel non habeat tut. ex quo contrahit sine eo: vt supra quando di.le. ce. l. cum illud.§. hæres. & ad Trebel. l. si eius pupilli. j. respon. & de noua.l.j.§. illud. licet quidam distinguunt, vt si habet tutorem, & contrahat sine eo,nec naturaliter teneatur: sed vbi non habet, tunc naturaliter tenetur.ar.C.de in integ.resti.mi.l.si curatorem.prędicta omnia quæ dixi in pupillo, seruentur & in adulto, si habeat curatorem. aliàs si non habet, tenetur vtroque modo: sed potest restitui: vt supra de act.& oblig.l.obligari.&.C.de in integ.resti.mi.l.si curatorem.in iudiciis dic quòd sine tuto.vel cu.litigantes nõ præiudicãt sibi ipso iure:sed pro se sententiæ latæ tenẽt: vt.C.de auct. præstan.l.clarum.& supra de re iudi.l.acta.§.cõtra. &.C.de procur.l.non eo minus. & facit ad id quod dicit animi iudicio, ff.de act.& obliga.l.furiosus.

a *Pupillus an & quãdo obligetur: tu dic quòd pupillus doli capax, sine tutore naturaliter & ciuiliter obligatur.l.i.§. an in pupillũ. ff.depo. glo.& doc. in.§. pupillus.instit.de inuti. stipu. & notaui in.l.illud.ff. de na.*

f *Quod euincitur.* Si res quam emi,euincatur mihi per rei vindicationẽ est in bonis meis. secus si per hypo. quod fieri potest: vt.ff.de euic.l.si mancipium.§. si communi.&.§.duplæ. &.l.euictus.Sed contra.ff.tit.j.l.bonorum.§. in bonis. dum enim causa euictionis agitur:bo.fi.posideo:ergo est in bonis meis.sed dic strictius hic accipi in bonis,quàm ibi.vel dic,euincitur,id est euictum est.sic inchoatur,id est inchoata est:vt supra eo.l.nec ex precario.demum enim re euicta definit esse in bonis meis,vt nec dominus,nec bonæ fidei possessor sim.Accursius.

g *Neratius.* Procurator ignarus mortis domini impetrauit priuilegiũ pro domino.certe non valet procuratori:quia non hoc agebatur.item nec defuncto:quia à solo Deo potest habere priuilegium.nec hæredi:nisi hoc princeps voluerit: de quo si dubitetur,ad eum recurritur.ad quod.C.de le.& con.l.cum de nouo.&.l.vlti.&.ff.de vulga.substi.l.ex facto.in princip. &.C.de sac.san.eccle.l.omni.&.ff.eo.l.in ambiguis.& sicut non valet priuilegium pro defuncto impetratum:sic nec iudiciũ pro eo susceptum: vt.ff.de iudi.l.de qua re.§.fi. secus in sententiis iudicum: vt ecce,pronuntiauit iudex hæredem abesse ex iusta causa,& libertatem deberi.proderit hæredi quasi de hærede sit pronuntiatum: vt si habeat ius patronatus: sicut econtra amitteretur ius patronatus,si aliquis iuuenis à quo debetur fideicom.libertas,pronuntietur ex iniusta causa abesse:vt supra de fideicom.lib.l. cũ quasi. in prin.&.l.cum vero.§.subiectum. vsque in fi.&.l. si eum.§.eorum.& hoc cum sententia fertur pro defuncto.secus si cõtra eum: vt supra quæ senten.sine appel.l.penul. Item quod dicit, defuncto:ablatiuus est absolutus.

Priuilegiũ ꝑ defuncto impetratũ non valet.

h *Aquæ.* cum omnes seruitutes sint indiuiduæ præter vsumfru.vt supra ad.l.Fal.l.j.§.fi vsusfructus.si aliquis mihi promiserit aliqua,hæredes promissoris tenentur in solidum, & ecõtra meis hæredibus debetur in solidum: vt.ff.fami.ercisc.l. hæredes.§.an autem.&.§.contra. Idem si promisit aliquid quod consistat in faciendo,vel nõ faciendo:vt.ff.de verb.obli.l.stipulationes non diuiduntur.§.idem puto.&.l.ij.§.item si in facto. licet in opere

BIU Cujas

operę videatur contra, vt supra de ope.li.I. siquando. vbi libertus qui duobus promisit operas, tenetur pro partibus. sed ibi ad æstimationem fiebat condemnatio. sic &.ſ. si ſer.vindi.l.loci.§.si fundus.&.§.sed si duorum.& hoc quando omnino diuidi nō potest. Si autem potest, licet non commode, vt bos & homo: vt insti.de offi.iudi.§. quòd si commodum. & tunc aut est in genere promissio, vt homo: vel alternatiue,& tunc pro parte petitur: sed solui nisi totum non potest: vt.ſ. de verbo. obli.l. ij.circa prin.&.l.in executionibus.§. pro parte. aut est simplex, vt Stichus: & tunc & petitio & solutio facienda est pro partibus: vt supra de solu.l.si stipulatus.§.vlti.&.C.de hære.act.l.ij. nisi in casibus: vt supra commo.l. iij.§.hæres.&.l.in cōmodato.§.si ex facto.

a *In re.* Pone casum vt.ſ.de his quę in testa. delen.l.proximè. Iteꝝ.ſ. de re.du.l.si fuerit.§.fi. & fac.i.eo.l. factū.§.fi. &.l. quotiens. & supra eo.l.in obscura.&.l.capienda. &.l. in ambiguis.&.l.quotiens idē. &.l.semper in dubiis. Accursius.

hæredibus debentur. ⁋ In re * dubia benigniorem interpretationem sequi non minus iustius est, quàm tutius.

CLIII. CELSVS libro trigesimo octauo Digestorum. 193

OMnia ferè [b] iura hæredum perinde habentur, ac si cōtinuo sub tempus mortis hæredes extitissent.

CLIIII. MODESTINVS libro sexto Differentiarum. 194

QVi per successionē [c] quāis longissimam defuncto hęredes extiterint, *nō minus hæredes intelliguntur, q̄ qui principaliter hæredes extiterunt.*

CLV. IDEM libro septimo Differentiarum. 195

EXpressa [d] nocent: non expressa non nocent.

CLVI. IDEM libro octauo Regularum. 196

PRiuilegia [e] quædam causæ sunt, quædam personæ: & ideo quidem * ad hæredē transmittunt, q̄ causæ sunt: quæ personę sunt, ad hęredē nō trāseūt.

CLVII. IDEM libro singulari de ritu nuptiarum. 197

SEmper [f] in coniunctionibus non solum quid liceat, considerandum est: sed & quid honestum sit.

CLVIII. IAVOLENVS libro tertiodecimo ex Cassio. 198

NEque [g] in interdicto, neq; in cęteris causis pupillo nocere oportet dolum tutoris: siue soluendo est, siue non est.

CLIX. IDEM libro sexto Epistolarum. 199

NOn potest [h] dolo carere, qui imperio magistrat⁹ nō paruit.

CLX. VLPIANVS libro duodecimo ad Edictum. 118

QVi in seruitute [i] est, vsucapere non potest. nam cum possideatur, possidere non videtur.

* *Flo. cōstiterunt*

* *Flo. existunt*

b *Omnia fere.* Cum hæres adit hæreditatem post aliquod tempus post mortem testatoris, perinde est ac si statim post mortem adiisset: vt ecce quo ad vsucapionem perficiendam: vt supra de vsucap.l.nunquam.§.vacuum. &.l. iusto.§.nondum. Item quo ad stipulationes per seruos hæreditarios factas: vt institu.de stipu.ser.in prin.& supra de stipu.ser.l.si ex re.§.fina. Item quia possunt institui tales serui: vt supra de hære.insti.l.non minus.&.l.seruus hæreditarius. Fere autem dicit, propter vsumfru. quem non potest stipulari talis seruus: vt supra de stipu.ser.l.vsusfruct⁹. Item proter aditionem quam seruus hæreditarius facere non potest, licet possit institui: vt supra de acquiren.rerum domi.l.hæreditas in multis. Item & ideo, quia rei hæreditariæ non fit furtum: vt supra de fur.l.hęreditariæ.& ideo in subsidium datur crimen expila.hære.vt supra de crimi. expi. hæredi.l.ij.§.apparet. sed hoc exemplum reprobat Io. quia nec post aditam ante apprehensam possessionem furti agretur: vt in d.§.apparet. quæ non videtur apprehendi, nisi corporaliter apprehendatur: vt supra de acquiren.posses.l.cum hæres. Commodius autem dicas, propter libertatem relictam ancillæ per fideicommis. quæ parit ante aditam hęreditatem: vnde traditur partus patri ad manumittendum: licet si esset adita, nasceretur ingenu⁹: vt supra de fideicom.liber.l.si quis rogatus. Item propter actionem iniuriarū: vt.ſ. de iniur.l.j.§. Labeo. Item propter actio. de peculio, quæ etiam contra seruum substitutum datur: vt supra de pecu.l.licet. in prin. Item propter vsucap. inchoandam: vt supra de vsuca.l.fina. Item propter crimen expi.hære. quod non haberet locum si statim adiisset: vt patet ex præmissis. In præmissis ergo exemplis non est idem cum tarde aditur, quod esset si statim testatore mortuo adiretur.

c *Qui per successionem.* Pone. C. de lega.l. in annalibus. Item vbicunque fit mentio hæredis: vt supra tit.j.l.hæredis.& C.de hære.institit.l.fi. idem in bono.pos. vt supra de verbo.signi.l.ex illa parte. sed hæc fallunt in substitutione impuberis: vt supra de vulga.substi.l.qui liberis.§.fina.& in operis: vt.ſ. de ope.liber.l.cum patronus.§.j. quos duos & alium tertium habes supra titu.j.l.sciendū. Item quartò fallit in vsufructu: vt.C. de vsufruc.l.cum antiquitas. Item in alio: vt supra de suis & legi. hære.l.si plures. Accursius.

d *Expressa.* Pone vt supra de condi. & demon.l. nunquam. & supra de pac.l.si vnus.§.illud.& supra de verbo.obli.l.eum qui cum.§.cum pure.&.l.scire debemus.&.C.de vsu.l. aduersus. in fin. econtra quandoque prodest exprimere: vt.C. de noua.l. fina.&.C.de duobus reis.authen.hoc ita.&.ſ. pro socio.l.coiri.& supra de iniur.l.item apud.§.hoc edicto.& quandoque æquipollent exprimere,& non expimere: vt.C. quæ res pig.l.spem.& supra si certum peta.l. cum quid.&.ſ.de pact.l. imperatores. Ac.

e *Priuilegia.* Pone vt supra eo.l.in omnibus causis. Itē quod dicit, quæ personæ sunt, non transire ad hæredem: dic nisi in casu: vt supra solu. matri.l. marito. &.l. etiā. * *Flo. quædam* in princi. Item dic nec ad alios: vt.C. de legi. & consti.l.ij.& facit ad legem.ſ. de re iudi.l. tempus. & supra eo.l. Neratius. Accursius.

f *Semper.* Sponsa filij mei non est mihi nurus: & sic licet mihi cum ea contrahere matrimonium: sed non est honestū: quod præualet. Idem econtra in sponsa patris. idem in filia vxoris meæ, quam habuit post diuortium à me factum: vt supra de ritu nup.l. si qua.§. j.&.ij. sed domin⁹ B. ponebat in senatore, cui licet de iure naturæ cōtrahere matrimonium cum qualibet: non tamen est honestum tāto viro cum liberta cōtrahere, quod præualet: vt.ſ. de ritu nup.l. lege. sic & aliàs dicitur licere contrahentibus se decipere: vt supra loca.l.itē.§. quēadmodum. non tamen conuenit bono viro.& facit supra de ritu nup.l.semper.

g *Neque.* Si tutor aliquem de fundo deiecit, vel aliàs delinquat, vel contrahat non gerendo negotium pupilli, non tenetur pupillus: vt hic. si autem gerendo negotium pupilli, aut bona fide,& tenetur pupillus etiā si non est locupletior, nec tutor est soluendo: vt supra de euic.l.illud. si autem mala fide: aut est locupletior,& tenetur: vt supra de dolo.l.sed si ex dolo. si vero non est locupletior, adhuc non tenetur si tutor est soluendo, à quo recuperet: vt.ſ. ne vis fiat ei.l.j.§. hoc edicto. & de pecu.l. summa.§.si dolo. quod est intelligendum vt cedat act. vt arg.ſ. de admini.tuto.l.fi.& de tribu.l.iij.§.idem Iulianus.& secundū hoc potest intelligi quod hic dicit,&.ſ. de tabu.exhi.l.pen.&.ſ. de act. emp.l.Iulianus.§.idem Iulianus. vbi dicit non teneri pupillum: subaudi, cum effectu: quia liberatur cedendo.

h *Non potest.* Pone in officiali, vel in priuato litigāte, qui tamē obedire tenētur: quia de sua iurisdictione sunt: vt.ſ. de re iudi.l. cōtumacia. in fi.& de iurisdi.om.iudi.l.fi. Prædicta autē cōtumacia punitur aliquādo dāno litis: vt.ſ. de re iudi.l. contumacia. in prin. quādoq; remotionis ab officio: vt.ſ. de spor.l.ij. quādoque denegatur iurisdictio: vt.ſ. ex quib. cau. ma.l. sed & si per prætorē.§. sed & si cū decreto prætoris. quādoque alio pœnali iudicio: vt.ſ. si quis ius dicen. nō ob.l.j. quādoq; nō tenetur obedire: quod dic vt.ſ. e.l. nō videtur.§.j. sed si est in dolo, cōtumax ergo, licet sit minor, nō restituitur: vt.ſ. de minō.l. si ex causa.§. nunc videndū. Sed cōtra in eo.ti.l.minor. sed hic est quasi, vnde nō fuit vere cōtumax: quia causam habuit nō veniendi: licet non iustā. secus autem si nullā: quia aduersus dolum expressum nō restituitur: vt in præallegata.l.si ex causa.§. nunc videndum. aduersus dolum præsumptū bene restituitur: vt ea.l.§. in cōmissum. & supra de pub.l. imperatores. Item quid si citetur syndicus, vel actor vniuersitatis: an vniuersitas videtur esse in dolo? videtur q̄ non: vt.ſ. de dolo.l.si ex dolo.§.j. Econtra quòd sic per syndicū: vt.ſ. de aequi. pos.l.j. in fi.&.l.seq. Sed potest dici, q̄ ea quæ expediunt, possunt fieri per eū: nō quæ nocent. nā nec cōfessio eius in iure præiudicat: vt.ſ. de confes.l.certum.§. sed an ipsos. Vt ergo [a] vniuersitas vel eccesia sit contumax, citetur in capitulo vel arengo: vt argu. C.de sacrosan. eccle.l.iubemus. aliàs nec in expensis vel aliis grauaminibus quibus grauantur contumaces, possunt grauari vel ipso iure, vel saltē per restitutionem in integrū.

i *Qui in seruitute.* Pone in vera ser. vt ecce captus ab hostibus desinit possidere, cum ab hostibus possideatur. ergo & vsu-

[a] *Ista gl. est mentis tenenda, ad hoc quod vniuersitas debet citari in concilio vel capitulo. Bolo.*

BIU Cujas

& vsucapere desinit, nisi per filios & seruos in causa peculiari: vt supra de cap.l.in bello.§.factæ.& de vsuca.l.neque per seruũ. & l.si is qui.&.ſ.ex qui.cau.ma.l.ait prætor.§. hi plane. vel dic in seruitute.ſ.de facto.nã nec tunc possidet:& sic nõ vsucapit:vt.ſ. de acquiren.re.do.l.homo liber.§.quicquid.Accursius.

a *Nemo plus.* Die vt.ſ.eo.l.hæredem.Accursius.

b *Qui nõ facit.* Debitor q in frau. credi.nõ vtitur seruitutibus, videtur facere quod nõ debet: vt.ſ. quæ in frau. credi.l.in fraudem. Itẽ qui iussus est à testatore viã concedere: si ea quæ ad refectionẽ necessaria sunt, apportari non patitur:non videtur adimplere iussũ testatoris: vt.ſ. de itine. actúque priua. veteres. & no.ex hac.l.qui non facit.sic.ſ.titu.j.l. alienationis.in prin.&.l.facere oportere.& instit. de nup.§. si vxor. Item operæ dicuntur aliæ in faciendo, aliæ in nõ faciendo: vt.ſ. quibus ex causis ma.l. ait prætor. §.deinde.in princ.& de verbo. obli.l.ij.§. item in facto.&.l.vbi autem non apparet.§. qui id quod.Item facit ad.l.ſ. de iudi.l. nõ quicquid. §.iudex.& ad Syl.l.j.§. penul.&.l. cum dominus.

CLXI. IDEM libro tertiodecimo ad Edictum. 119

NOn alienat, qui dumtaxat omittit possessionem.

CLXII. PAVLVS libro duodecimo ad Edictum. 120

NEmo plus[a] commodi hæredi suo relíquit, quàm ipse habuit.

CLXIII. IDEM libro tertiodecimo ad Edictum. 121

QVi non facit[b] quod facere debet, videtur facere aduersus ea quæ* non facit:& qui facit quod facere non debet, non videtur facere id qđ facere iussus est.

CLXIIII. GAIVS libro quinto ad Edictum Prouinciale. 122

LIbertas[c] omnibus rebus fauorabilior est.

CLXV. VLPIANVS libro quartodecimo ad Edictum. 123

NEmo alieno[d] nomine lege agere potest. ℣ Temporaria[e] permutatio ius prouinciæ non innouat.

CLXVI. PAVLVS libro sextodecimo ad Edictum. 124

VBi non voce,[f] sed præsentia opus est: mutus si intellectum habet, potest videri respõdere. Idem [&] in surdo† hic quidem respõderi potest. ℣ Furiosus[g] absentis loco est:& ita Pomponius libro primo epistolarum scribit.

CLXVII. GAIVS libro quinto ad Edictum Prouinciale. 125

FAuorabiliores[h] rei † potius quàm actores habentur.†

CLXVIII. VLPIANVS libro quintodecimo ad Edictum. 126

NEmo prædo[i] est, qui pretium numerauit. ℣ Locupletior non est factus, qui liberum** [k] adquisierit. ℣ Cum de lucro[l] duorum quęritur, melior est causa possidentis.

CLXIX. PAVLVS libro vicesimo ad Edictum. 127

CVm prætor[m] in hæredem dat actionem, quatenus ad eum peruenit: sufficit si vel momento ad eum peruenit ex dolo defuncti.

c *Libertas.* Pone vt.ſ.de manu.test.l.si ita scriptum fuerit. Item vt eo.ti.l.si ita fuerit libertas. Itẽ vt.ſ.de re iudi.l.inter pares. Item in seruo dotali, qui potest manumitti: vt.C.de ser.pign. da.ma.l.j. licet aliæ res dotales non possint alienari. Sed fallit hęc regula: quia licet per vniuersalem fideicómissarium potest hęres cogi adire, non tamen propter libertatem: vt.ſ. ad Treb.l. si patroni.§.sed & si sine. Item fallit supra de lega.j.l.si seruo legato. §.si seruus legatus. Item fallit supra de manumiſſ.testa.l. cum ex pluribus.& de lega.j.l.si quis à filio.§.si quis plures. Item fallit.ſ. de manumiſ.testa.l.libertas. in prin.&.C.de hære.instituì.l.extraneum.& facit.ſ.eo.l.quotiens dubia.

d *Nemo alieno.* Nullus in rebꝰ alienis administrãdis, vel causis agendis ex.l.accipit potestatem, nisi domini consensus accesserit: vt.ſ.de nego.gest.l.si pupilli.§.fi.&.C. de dona.l.si filius.& de procu.l.exigendi. Fallit in causa liberali, vbi pro inuito alius litigat: vt supra de libera.cau.l.j.ij.&.iij. Item fallit supra de appellatio.l.non tantum. Item fallit in tu. & cu.legitimis, qui tenentur etiam se immiscere: vt.ſ. de legiti.tu.l. legitimos. & de admi.tu.l.j.in prin.&.l.quidam.§.ex quo. idem potest dici in dato à iudice: vt.C.in qui.cau.tu.ha.l.licet. Item in patre: vt.C.de bo.ma.l.j.

e *Temporaria.* cum consuetudo sit prouinciæ, vt proconsul ingrediatur per certam partem: licet semel aut bis non seruetur, nõ ideo mutatur: vt supra de offic.procon.l.obseruare.§. hoc etiam. idem in qualibet alia consuetudine, vt non tollatur, licet semel in contrarium populus vtatur:& hoc si iam corroborata est: nisi contraria consuetudo præscribatur, vel inducatur: vt insti.de iure natu.§.penulti. interim tamen ante præscriptam potest interrumpi: etiam si semel in contrarium populus vtatur ex certa scientia.

f *VBi non voce.* Pone in venditione, & similibus: vt supra de act.& obliga.l.in quibuscunque.in stipulatione secus: cum ibi verba sint necessaria: vt supra de verbo.obliga.l.j.in prin. sed hic casus non placet Io.quia in contractibus talibus nõ est opus præsentia, vt supra de actio. & obliga.l.consensu.& supra de cõtrahen.emp.l.j.§.fin.pone ergo secundũ eum in tutore cuius prętrahen.emp.l.j.§.fin.pone ergo secundũ eum in tutore cuius prętentia opus est vt pupillus obligetur: vt instìtu. de auct.tuto.§. pen. non tamen exigitur vt loquatur tutor. ergo mutus cum intellectum habeat, potest esse tutor: licet enim inuitus non possit esse tutor: vt supra de tutelis.l.j.§. mutus. verum est vt de nouo incipiat esse tutor: sed antè tutor non desinit propter morbum superuenientem. nam multa impediunt facienda, quæ non impediunt iam facta: vt supra de his qui sui vel alie.iu.l. patre. & de postu.l.j.§. quamuis autem. Eadem in surdo dicas, vt subiicit: qui etiam potest loqui, nisi surdꝰ à natura sit: quia tũc etiam mutus est frequẽter per consequens: vt C.qui testamẽ. fa. pos. l.discretis.§.sin autem.

g *Furiosus.* Si codicillos velit facere furiosus, non potest: quia absentis & quiescentis loco est: vt supra de iure codi.l.ij.§.penul. Item vbicunque exigitur alicuius præsentia: vt in stipu. & testamẽ. Sed contra supra de procura.l.ij. vbi non habeì loco absentis. Sed dic vt possit ratam habere procuratione vt alius absens. & sic apparet quòd nec præsens est habẽdus, vt faciat quæ prẽsentes possunt facere: nec absens, vt possit facere ea quæ potest facere absens.

h *Fauorabiliores.* Pone vt instit. de interdic.§. commodum. & supra de actio.& obliga.l.Arrianus. vbi in dubio absoluitur reus. Item pone.C. de condic. ob tur. cau.l. cum te. &.l.mercalem. vbi in pari causa turpitudinis absoluitur reus. Item pone in dilationibus quæ quandoque reo dantur, non actori: vt.C. de dila.l. siquando.& de tempo. in integ. resti.l. petendæ. Item pone vt supra de fer.l.fin. vbi plures dantur dilationes reo. Item pone supra de re iudi.l.inter pares. vbi discordantibus ordinariis valet pro reo: licet secus in delegatis: vbi neutrum tenet, donec delegatus confirmet alterum: vt supra de re iudi.l.duo iudices. Item pone vt supra de Carbo.edic.l.iij. §.quod si ille.

i *Nemo prædo.* Regulariter ille tenetur peti. hæredit. directa, qui possidet pro hærede, vel pro possessore, id est prædo: vt supra de peti. hære.l.regulariter. Pone ergo quòd emi sciens alienam hæreditatem. nunquid sum prædo, vt teneat directa? Respond. non: quia tit. habeo: licet teneat vtili: vt supra de peti. hæred.l. etiam.§. si quis sciens: hoc verum est, nisi mea auctoritate inuadam: vt supra de acquir.poss.l.si ex stipulatione. vel nisi sit res mobilis, in qua committatur furtum: vt instìtu. de vsuca.§.vnde vi. Item non sum prædo vt teneat de percipiendis fructibus, sed de perceptis sic: vt.C.de rei vin.l. si fundum. at sum prædo quo ad vsuca.vt.ſ.de vsuca.l.non solum.§.j.

k *Liberum.* aliàs est libertum.& tunc pone.conueni tecũ, vt seruum tuum filium meum naturalem manumitteres: ego filium tuum seruum meum manumiſi. tunc non ago prẽscript.verb.ad interesse, nec deducitur aliquid per hoc quòd habeo libertum: vt supra de præscript.verb.l.naturalis.in princip.&.§.fina. Sed contra.ſ.de act. emp.l.idémque.in fin.vbi libertus computatur pro interesse. Solu.ibi manumiſi, vt tuæ propriæ satisfacerem voluntati: hic vt meæ & tuæ propriæ. aliàs est liberum:& tunc dic, quòd non est quis locupletior per filios, sed sola pecunia: cũ non sint in bonis nostris liberi nostri legitimi vel naturales: vt supra de rei vin.l.j.§.j.

l *Cum de lucro.* Pone vt.ſ.eo.l.nemo.& facit.j.eo.l.in pari.&.l. cum par.in prin.&.ſ.eo.l.fauorabiliores. Accursius.

m *Cum prætor.* Pone vt supra quod me.cau.l.quod diximus.§. fi.&.l.videamus. Sed fallit in omnibus in quibus quis tenetur ita demum si locupletior est tempore litis contesta.vt.ſ.de peti.hære.l.si à patre.§.quo tempore.&.ſ.de solu.l. in pupillo.& de dona.inter virum & vxo.l.si sponsus.§.fi.&.l. seq. Item facit supra de dolo.l.in hæredem.

In

* *Flo. quia*

** *Flo. libertum*

† *Flo. Idem in surdõ. hic quidem & respondere po.*

† *Adde gl. in.c.i. vt ec clef. benefi. & in.l. qui accusare.C. de eodem. Quod ego amplio, vt procedat tam in ciuilibus quàm i criminalibus: vt per alle. glo.in.d.l. qui accusare.& iuribus in ea alleg.*

† *Idem Aristot. in Proble. sectione particula. 18. de his quæ ad ius ciuile pertinẽt.*

BIU Cujas

a *In pari causa.* Pone casum vt.ſ.de verbo.obliga.l.ſi ſeruũ Stichum.§.ſequitur. Item vt not.ſ.eo.l.fauorabiliores.&.l.nemo.Item vt.ſ.de Publicia.l.ſiue.§.ſi duobus.

b *Hi qui.* pone vt ſupra eo.l.prætor. & facit ſupra de condic. fur.l. ſi pro fure.§.fin. Accurſius.

c *Nihil dolo creditor.*

CLXX. IDEM libro nonodecimo ad Edictum. 128

IN pari cauſa [a] poſſeſſor potior haberi debet. ℣ Hi qui [b] in vniuerſum ius ſuccedũt, hæredis loco habentur.

CLXXI. IDEM libro viceſimoprimo ad Edictum. 129

NIhil dolo creditor [c] facit, qui ſuũ recipit. ℣ Cũ principalis [d] cauſa non conſiſtit: ne ea quidem quæ ſequuntur, locum habent.

CLXXII. VLPIANVS libro octauodecimo ad Edictum. 130

NVmquã [e] actiones, præſertim pœnales, de eadem re cõcurrentes, alia aliã cõſumit.

CLXXIII. PAVLVS libro viceſimoſecundo ad Edictum. 131

QVi dolo [f] deſierit poſſidere, pro poſſidente damnatur: quia pro poſſeſſione dolus eſt.

CLXXIIII. GAIVS libro ſeptimo ad Edictum Prouinciale. 132

IMperitia [g] culpę adnumeratur.

CLXXV. IDEM libro octauo ad Edictum Prouinciale. 133

MElior [h] cõditio noſtra per ſeruos fieri poteſt: deterior fieri non poteſt.

Pœnalis actio an vna aliã tollat.

Qui ſibi debitũ exigit à debitore ſoluẽte in fraudẽ aliorũ creditorum, nõ tenet Pauliana. nec emi dolo malo facere videtur, qui vigilat ad ſuũ ius cõſequẽdum. hoc autẽ verũ eſt, cum exigit antequã bona poſſideãtur à creditoribus. ſecus ſi poſtea: vt.ſ.quę in frau. credi.l. qui autem.§.apud. &.§.ſciendum.&.l.pupillus. Accurſius.

d *Cũ principalis.* dic vt ſ. eo.l. cũ principalis. Sed arg. contra. C. de prædi. min. l. & ſi is.

e *Vnquam.* Si aliquis teneat canẽ vel vrſum ea parte qua vulgo iter fit, & alicui dãnũ detur: in duplum tenetur ex edicto ædiliũ. Item tenetur vtili de pauperie. vna ergo aliã non tollit quo ad natiuitatẽ, nec quo ad vitã: quia ambæ viuunt & cõpetũt: vt hic, & inſtit. ſi qua. paupe. fe. dica.§.pe.&.§.fi. ſed per exceptionẽ vna p aliam tollitur, niſi in id quod excedit, cum ſint ex eodẽ facto: vt.ſ.de act.& ob.l.qui ſeruũ. in prin. ſecus ſi ex diuerſis factis: quia tũc vna nõ tollit aliã: vt.ſ.de pri.deli.l.nunquã.& diſtingue pleni, quia quãdo cõpetunt plures pœnales: aut ex vno facto: & tũc vna aliã tollit: niſi in id quod excedit. aut ex diuerſis: & tunc nullo modo vna aliã tollit: vt dictũ eſt. ſi autẽ ambæ rei pſecutorię: & tunc vna aliã tollit: vt &.ſ.loc.l.ſi merces.§.culpę. ſed vbi vna pſecutoria, altera pœnalis: nõ tollitur vna per alteram: vt.ſ.de fur.l.ſi pignore.§.cum furti. niſi in caſu: vt.ſ.nau.cau. ſtab.l.idẽ.§.fi. ſed ibi vna de iure cõmuni, & altera extraordinaria: vt ibi no. Ol. & in alio forte: vt.ſ.de fur.l.ſi is cui. ſi vero ab initio nõ eſt pœnalis, tunc vna p alterã tollitur: vt.ſ.qđ me.cau. l.metũ.§.licet.&.l.ſi cũ exceptione. vbicũque dixi vnã per aliam tolli, intellige perceptione, nõ natiuitate & cõteſtatione: vt.ſ. de cõſti.pec.l.itẽ illo.§.vet. & de his qui deie. vel effu.l. perceptione. niſi in caſibus in quibus licet natiuitate cõcurrant, tamen ſola electione tolluntur: vt.ſ.de tribu.l.quod in hæredem.§. eligere.&.C.de fur.l.j.& facit.ſ.de act.& obli.l.nunquam. Accurſius.

f *Qui dolo.* Pone in cõuento rei vin. vt.ſ.de rei vindi.l. ſin autẽ.§.ſed & is. Itẽ in pet.hær. vt.ſ.de pe.hære.l.ſed & ſi.§. perinde inquit. Itẽ in noxalibus: vt.ſ. de noxa. ſi bonæ fidei. Itẽ.ſ.ne quid in loco pub.l.ij.§.hoc interdictũ locũ habet aduerſus &c.& dicas his caſibus dari vtilem, non directã: vt.ſ.de noxa.l.electio.§.ſi is quem. dolus enim deſinẽtis poſſidere, alteri non debet nocere: vt dicta.l.electio.§.fin.& facit.ĩ.eo.l. parem.

g *Imperitia.* Pone in medico: vt inſti.ad.l.Aquil.§. imperitia. & ſ.de offi.prę ſi.l.illicitas.§.ſicuti. Item in iudice: vt.ſ.de variis cog.l.ſi iudex. Item in quolibet artifice: vt.ſ.lo.l. ſi quis fundũ.§. Celſus.&.l.item quæritur.§.ſi gemma. excepto menſore: vt ſupra ſi men.fal.mo.di.l.j.§.hæc actio.

h *Melior.* ſtipulatione quærit domino ſeruus etiã inuito: vt.ſ. de verbo.ob.l.ſeruus vetãte. nõ autem pacto remittit: vt C.de pac.l.ſeruus. Item nec mandando ſe vendi: vt.ſ.mãda.l.ſeruus meus. Item nec vendendo aliquid: vt.ſ.de pol.l.ſi quis rem.§. voto. nec ſeipſum hodie niſi domino ſciente: vt.C.de epi.& cle. l.iubemus.§.ſeruos.& in auth.ſi ſeruus. Sed fallit in cõtractu: vbi etiã inuitum dominum obligat de peculio: vt.ſ.de pecu.l.ſi quis ſeruum.§.etiã. Itẽ delinquendo grauat dominũ, ſaltẽ in noxa: vt ſupra de vi & vi ar.l.j.§.quod igitur adiicitur. Item fallit in quẽrendis: vt.C.de acquir.poſſ.l.ſi.& de hære.inſti.l.iij.in fin.

i *Non fraudantur.* Pone vt.ſ.quæ in frau.credi.l. qui autẽ. Itẽ vt.ſ.pro ſoc.l.nemo. in caſibus tamen tenetur & qui non quærit: vt.ſ. ſolu. ma.l. ſeruus dotalis.&.l.ſi vero.§.quod adiicitur. & ſ.de peti.hære.l. ſed & ſi lege.§. pinde inquit. & de hær.ven.l.ij.§.nõ tantũ.&.ſ.ſi quis omiſ. cau.teſta.l.j.§.pen.

CLXXVI. VLPIANVS libro viceſimoprimo ad Edictum. 134

NOn fraudandur [i] creditores, cum quid non adquiritur à debitore: ſed cũ quid de bonis deminuitur. Nemo [k] ex ſuo delicto meliorem ſuam cõditionem facere poteſt.

CLXXVII. IDEM libro viceſimotertio ad Edictum. 135

EA quæ [l] dari impoſsibilia ſunt, vel quæ in rerum natura non ſunt, pro non adiectis habentur.

CLXXVIII. PAVLVS libro octauodecimo ad Edictum. 136

BOna [m] fides tantumdẽ poſſidenti pręſtat, quantum veritas, quotiens lex impedimento non eſt.

CLXXIX. VLPIANVS libro viceſimoquinto ad Edictum. 137

QVi auctore [n] iudice comparauit, bonę fidei poſſeſſor eſt.

CLXXX. PAVLVS libro viceſimoſeptimo ad Edictum. 138

OMnis hęreditas [o] quamuis poſtea adeatur: tamen cũ tempore mortis continuatur. ℣ Nũquã [p] creſcit ex poſtfacto præteriti delicti æſtimatio.

Nemo. pone vt.ſ.de don.inter vi. & vxo.l. iij.§.j. vbi nõ eſt melioris cõditionis qui donat illicitę vxori, q̃ ille qui donat licitę. Itẽ pone. C.de tranſac.l.tranſactione. Itẽ. C. de ſer. pig.da.manu.l.ſi creditoribus. Item qui fecit furtũ, non agit furti: vt ſ.depoſiti.l.ſi prędo.& de fur.l. eũ qui.§.j. Itẽ delinquẽtes cõſtat deteriorare conditionem ſuã, quia patiũtur pœnas corporũ & rerum. Itẽ pone.ſ.qui. ex cau. ma.l. ſed & p ſi ptorẽ. §.actio ex empto. Item ſ.de dolo.l.j. in princ. Itẽ pone vt.ſ. de fideiuſ.l.ſi Titius & Seia.

l *Ea quæ.* Dic vt.ſ. eo.l.impoſsibiliũ. &.l. vbi repugnãtia.§. qui rerũ.& quod ſubiicit, nõ ſunt, ſub. nec eſſe poſſunt: vt hippocẽtaurus: vt inſti. de iuſti.ſtipu. in prin. ſecus ſi eſſe poſsint: vt ſupra de verbo.obliga.l.interdum. in princip.

m *Bona.* Si fundũ alienũ bona fide poſſideo: fructus etiã ex alieno ſemine à me perceptos meos facio propter bonã fidem, ac ſi in veritate eſſem domin: vt.ſ.de vſur.l.qui ſcit.§.j. niſi lex reſiſtat: vt quia eſſent naturales: vt eo.ti.de vſur.l.fructus. Vel pone, ſoluiſti mihi Stichũ qui erat alienus, cũ ego putarẽ eſſe tuũ, & mihi à te debitũ. ita vſucapiã, ac ſi in veritate deberes: vt.ſ.pro ſoc.l.ſi exiſtimans.& pro ſuo.l.hominem. niſi lex reſiſtat, puta actioni, quia ſit furtiuus: vt inſtitu. de vſucap.§.furtiuæ.

n *Qui auctore.* Si auctore prætore emã rem legatã quæ vẽditur cauſa funeris, bona fide videor emere: & dominus efficior, etiã ſi ſciam legatã: vt.ſ.de relig.l. at ſi quis.§. ſi colonus. Itẽ ſi deceptus eſſem à falſo tutore auctoritate iudicis, bona fide videor emiſſe, & valet cõtractus: vt.ſ.quod fal.tuto.l.j. §.idem Põponius. & facit, quia vſucapiã etiã ſciens ſeruum alienũ quem duxi iuſſu prætoris: vt.ſ.de noxa.l. & generaliter. in ſi. nã iuſte poſſidet &c. vt.ſ.de acquiren. poſſeſſ.l.iuſte. & facit.ſ.de mino.l.minor vigintiquinque annis, ex aſpectu. & ſupra eo.l. nõ videtur.§.qui iuſſu.

o *Omnis hæreditas.* Hæc regula expoſita eſt.ſ.eo.l.omnia.

p *Numquam ex poſtfacto creſcit.* Si ſeruũ meum nõ mortifere vulneraſti, & poſtea per meã negligentiã deceſſerit, nõ teneris de occiſo: vt.ſ.ad leg.Aquil.l.qui occidit.§.fi. Itẽ.ſ. de fur. l.ei qui. & ſic nõ creſcit æſtimatio delicti. in caſibus tamẽ creſcit: vt ſi dãnatus in opus publicum ad tẽpus, refugit: duplicatur pœna delicti: vt.ſ.de pœ.l.aut dãnum.§.quiſquis autem. Itẽ qui pretium accepit vt pſuaderet ſtuprum cũ alio cõmittendum: delinquit, & huius delicti pœna creſcit pfecto flagitio: vt.ſ.de extraordi.cri.l.j.§.fi. Itẽ ſi aſſcripſi legatũ filio meo capto ab hoſtibus: eo reuerſo incido in pœnã ſenatuſcõ. Liboniani: vt.ſ.de fal.l.impuberẽ.§.j. Item qui nõ malo animo dedit medicamentũ ad cõcipiendũ: ex poſtfacto, ſi ea quę acceperit, deceſſit, acriter punitur. relegatur enim: vt.ſ.ad le. Corne. de ſica.l.eiuſdem.§.ſenatus. Itẽ fallit hæc regula.ſ.de dã.infe.l.ſi finita.§.fi.&.l.ſeq. ſed hic delictum erat conſummatum. Item fallit ſupra de fur.l.inficiando.

ſed

BIU Cujas

sed ibi sequentis delicti fit æstimatio, non præteriti. Accursius.

a *Mnes actiones.* Dic vt.ſ.eo.l.non solet.&.l.pœnalia. & facit.ſ.de actio.& obli.l.omnes.

b *Non videtur.* res sub condi.legata, non est perfectè heredis:& sic non alienat etiam pendente condi.vt.C.cómunia de lega.l.fi. §.sed quia. Item pone: si tibi per metũ rẽ abstuli, & alij vendo: fit mea, & sic emptoris:vt ſ.quod me.cau.l.ſi mulier.§.ſi metũ.nó tamẽ perfectè fit emptoris, cum posit ei auferri p actio.quod met.cau.& ideo nó vsucapit: vt.ſ. qđ met.cau.l. ſi vi vel metu. sic &.ſ. de cap.l. in bello.§. ſi quis seruum. Item pone vt.ſ. de solu.l.cũ quis.§.qui hominem.& facit.j.eo. l.plerunque.

† *Adde Limitabis hãc l. p ea quæ nataui in.l. 1.§.tutores in apoſt. in verſi. abſẽs cauſa reipu. ſuper glo. in verbo. tam diu.ſ.quãdo appel.ſit, & intra quæ tempora.*

c *Absentia.* Tã absens cótra præsentẽ, quàm præsens cõtra absentem, restituũtur: vt hic, &.ſ. ex qui. cau. ma.l.j. & .l. videlicet.

d *Vod contra.* Si quid mihi facere vel dare debes, possum delegare, vt alij loco meo facias, vel des. sed hoc fallit ſi debeas mihi hæreditatem per fideicõ. vt.ſ.de iur.do.l.ſi mulier.§.ex asse. quod non debet trahi ad consequentiã, aliàs non valet delegatio. Item licet succurratur mulieri fideiubenti per Vel. nó ideo iuuãtur omnes qui pro alio fideiubent: vt.ſ.eo.l.quę propter.& dic vt.ſ.de leg. & senatuscõ. l.quod vero.&.l.his.

e *Vni duo.* duo hæredes instituti succedũt in vniuersum ius patri: vt.ſ.eo.l.hæreditas. non tamen pro solido: vt nec duo possunt esse domini in solidum: vt.ſ.de castren. pec.l. hæreditate.§. pater. sed nóne institutus qui restituit per Treb. remanet hæres:& ille cui restituitur, est loco hæredis effectu:& sic ambo in solidũ: vt instit.de fideicõ.hære.§.restituta? Respon.directo & cũ effectu non possunt. institutus enim non est cum effectu, fideicom. non est directo. Item op.cum hæres hæredis testatoris est hæres: vt.C.de vsur.l.antiquitas. ergo vnus etiã infinitos habet hæredes? Respon. diuersis temporibus, non vno esse incipiunt.

f *Vi tacet.* Tacere quidem medium est inter expressam voluntatem, & contradictionem expressam, vt non sit idem ius quod in alterutro est eorum:& pone exemplum in tributoria. nam ſi contrahat seruus domino contradicente, tenetur de peculio tantum:& deducitur quicquid domino debetur: vt.ſ.de pecu.l.ſi quis seruum.§.etiam. econtra ſi eo expresim volente, tenetur in solidum quod iussu: vt.ſ.quod iussu.l.j. vbi autem scit & tacet: tenetur tribu. vt hic, &.ſ. de tribu.l.j.§.scientiã. & de exerci.l.j.§.ſi is. Sed fallit hæc regula: quia quandoque tacere est pro expressa contradictione: vt in procu. vt.ſ.de procu. l.filius.§.inuitus.& in serui.vt.ſ.de serui. vrb. prædi.l. inuitum. Item in furto est: vt.ſ.de fur.l.per quas.§. quę ex voluntate. Item in patrono: vt.ſ.de rit.nupt.l.in eo iure.§.demum. Item in institutione hæredum: quia expresse debet testator dicere nomen hęredis: vt.C.de testa.l.iubemus. Item in interrogationibus in iure: vt.ſ.de interro.ac.l.de ætate.§.qui tacuit. Et sic fallit secunda pars huius.l.& econtra tacere habetur pro consensu expresso quandoque:& sic fallit prima: vt.ſ.ſol.mat.l.ij.§. voluntate.&.ſ. de lib.ag.l.j.§.pœna.&.ſ.loca.l. item quæritur.§.qui impleto. Itẽ vbicũque tacitum pactum à.l. inducitur: vt ſupra de pact.l.qui in futurum.& ad hoc concurrunt duo generalia: patientia habetur pro consensu: a item econtra. Itẽ facit ſupra de excep.l.nó vtiq;.

a *Adde qđ no. in.l.2. in apoſt.ſ. ver. qui tacet. posita ſuper glo. in ver. nõ cõtradixit.ſ. ad municip.*

g *Vod ipsis.* Quod nõ potuit vsucapere defunctus, quia erat furtiua res quam emit: nec successor eius poterit vniuersalis, vel singularis: vt.C.de acqui.poſ.l.vltia.& vt plene videas, dic vitia alia vere realia, vt furtiua,& vi possessa violentia ablatiua: vt insti.de vsuc.§.furtiuæ. non compulsiua: vt.C. quod met.cau.l.ſi vi. Item res data iudici seu præsidi contra.l. Iul.repe. vt ſupra ad.l.Iul.repe.l.pe. alia quaſi realia: vt liber homo: vt instit.de vsuca.§.sed aliquando. Item fiscalis: vt ſupra de vsuc.l.vbi.§.interdum. Item pupillaris: vt ſupra de acqui. rerum do.l.bonæ fidei. alia personalia: vt dolus dans causam negotio,

CLXXXI. GAIVS libro ad Edictum prætoris vrbani. 139

OMnes actiões [a] quę morte aut tẽpore pereũt: semel incluſę iudicio, saluę permanẽt. ⁋ Non videtur [b] perfectè cuiusque id esse, quod ex casu auferri potest.

CLXXXII. VLPIANVS libro quinquagesimoſexto ad Edictũ. 140

ABsentia [c] eius qui reipublicæ causa † abest: neque ei neque alij damnosa esse debet.

CLXXXIII. PAVLVS libro quinquagesimoquarto ad Edictum. 141

QVod contra [d] rationẽ iuris receptũ est, nõ est producendum ad consequẽtia. ⁋ Vni duo [e] pro solido hæredes esse non possunt.

A vel incidens ex proposito. Item mala fides, quando credidit vẽditorem non habere ius vendendi: vt.C.de præscrip.long.temp. l.ſi fraude. Item scientia rei alienæ: vt in commodatario, depositario,& creditore. Quid autem de precaria & clandestina? Rñ. dicit vitia rei.& pro eo.ſ.de acqui.poſſ.l.Pomponius.§.cũ quis.

CLXXXIIII. IDEM libro quinquagesimoſexto ad Edictum. 142

QVi tacet, [f] non vtique fatetur: † sed tamen verũ est eum non negare.

CLXXXV. VLPIANVS libro sexagesimoſecundo ad Edictum. 143

QVod ipſis [g] qui contraxerunt, obstat: & successoribus eorum obstabit.

CLXXXVI. PAVLVS libro sexagesimoſecundo ad Edictum. 144

B NOn omne [h] quod licet, honestum est. † ⁋ In ſtipulationibus [i] id tempus spectatur, quo contrahimus.

CLXXXVII. VLPIANVS libro sexagesimoſexto ad Edictum. 145

NEmo videtur [k] fraudare eos qui sciũt,& cõsentiũt.

quod non placet: quia precaria iusta possessio est: quia cũ domini voluntate: vt.ſ.communi diui.l. communi diuidundo.§.inter prædones. Item subtiliter respiciẽti, licet possessio dicatur clandestina, nõ tamen dicitur clandestina res: vt.ſ.de acqui. poſ.l.clam. de litigiosa constat q̃ non est vitiosa: vt.C.de præscri. lon.temp.l.j. Item successorum alij in ius vniuersum, vt hæredes, & similes: vt.ſ.de hęre. instit.l.quotiens.§. hæredes. Alij in rẽ: vt emptor,& similes: vt.ſ.de excep.rei iudi.l.ſi.&.ſ. quo.leg.l.j.§.illud. His peroratis, dic quòd vitia realia durãt in persona vniuersalis successoris, vt hic:& singularis: vt instit.de vsuca.§.furtiuæ.& hoc quo ad vsuca. non quo ad fructus: vt.ſ.de acquire.do.l. bonæ fidei.§. pen. sed in vitiis personalibus distinguitur singularis successor ab vniuersali. nã ſi est singularis, non impeditur præscribere iure veteri incipiendo à se: vt supra de diuer.& temp.præ.l.an vitiũ. in prin. hodie secus: vt in auth. vt spõsa. larg.§.rursus. porro quãtum ad agẽdum impeditur: quia de dolo defuncti excipitur, ſi est causa lucratiua, vt in donato & legato:& quaſi lucratiua, vt in seruo noxæ dedito. Item secundũ Io. in eo cui res magni pretij modico distracta est: vt.ſ.de excep. do.l.apud.§.ſi quis autem.&.§. de auctoris.& de excep.l.ſi rem legatam. aliàs ſi nó est lucratiua, non excipitur, nisi vtatur accessione sui auctoris: vt.d.l. apud.§. de auctoris. vel nisi sit res reuersura ad dolosum, puta mulier dolo induxit aliquem ad promittendam dotem viro. ſi maritus petat ab eo, repellitur eo quòd res ad dolosam mulierem reuerteretur: vt.d.l.apud.§.Iulianus.&.l.purè.§.pe.& ad idẽ.l.apud Celsum.§.ſi quis autem. in fi. Sin autẽ est vniuersalis successor: ſi quidem est extraneus, nocet ei mala fides defuncti, nisi velit ex se incipere, secundum M. vt.C. de præscript. lon. temp. l.j. sed Io. & Azo dicunt indistinctè nocere: vt.C. communia de succeſ.l.fi.& supra de diuer.& temp.præscri.l.cum hæres. & hoc in extraneo hęrede. in suo constat (secundum omnes) quòd nocet, cũ sit eadẽ persona: vt.ſ.de libe.& poſt.l.in suis.& facit.ſ.eo.l.in his.

† *Vnde Cic. in Catilinã, Quid expectas, inquit, loquentium auctoritatẽ, quorũ voluntatẽ tacitorũ ſpicis?*

† *Iuxta hoc eſt illud Ciceronis pro Corn. Balbo. Eſt enim aliquo quid quod nõ oporteat etiam ſi licet. quid-quid verò nõ licet, certe nõ oportet.*

h *Non omne.* Dic vt.ſ.e.l.ſemper in conuentionibus.

C Ni *In ſtipulationibus.* quantum ad acquisitionem obtinet quod hic dicitur: vt supra de verbo.obli.l.ſi filius.& supra de stipu.ſer.l.vſusfructus. nisi in casibus: vt supra de verbo.obli.l. quidam cum.§.fi.& supra manda.l.ſi vero non remunerandi.§. ſi filioſa.& supra de hære.instit.l.quidam. non quantum ad hoc vt valeat vel non. nam rem meam ſtipulor sub condit. ſi mea esſe deſierit:& valet non inſpecto principio: vt ſupra de verbo. obli. l.ſi rem meam. nisi in sacra & religioſa,& libero homine: vbi nó valet, ſi sub conditione ſi sacra esſe deſierit, ſtipuler: vt ſupra de verbo.obliga.l.inter ſtipulantem.§.sed hæc diſsimilia sunt. Sed quid in legatis? Respon. econtra quantum ad aequisitionem: vt non dies quo legatur, sed quo dies legati cedit, ſpectetur: vt supra quando dies leg.ce.l.ſi vſusfru.§.ſinali.& ſupra eodem.l.quæ legata. Item quantum ad valetudinem econtra: vt præsens tempus aditæ hæreditatis ſpectetur: vt.ſ.communia prædio.l. receptum est. in fine ibi, idemque &c. nisi in casibus: vt.ſ.de lega.j.l. cætera.§.ſi sub conditione. Accurſius.

k *Nemo videtur.* Pone quòd emi à debitore alienante in fraudẽ credi. sed eis consentientibus. non teneor Pauliana: vt supra quæ in frau. credi.l. qui autem.§. præterea. Item pone ſupra de act.emp.l.j. in fin. & de ædil. edic.l.j.§. ſi intelligatur. &.l. ſi tam.§.ei. &.§. in ædilitiis.&.C.de transac.l.de fideicommiſſo. &.l. cum donationis. & de reſcin. ven.l. venditor. & supra depoſi.l.j.§.eleganter.& supra quod fal.tu.auct.l.j. §.fina. Item quod dicit sciuit, ſcilicet tempore contractus: secus ſi tunc

BIU Cujas

si tunc ignorauit, & postea sciuit: quia non decrescit obligatio: vt supra de ædil.edic.l.iustissimè.§.fin.

Seruo libero facto, an possit contractus tempore seruitutis factus.

a *Quod quis.* Si seruus contraxit tempore seruitutis: non prodest ei facto libero: vt hic. Sed fallit in tribus casibus: vt supra de excep.rei iudi.l.j.§.si seruus. & supra de pac.l. iurisgentium.§.sed & si quis.&.§.retulimus. & supra de iure do.l.si seruus seruo.& ecôtra non nocet: vt.C. an ser. ex suo facto.l.ij.Sed fallit in multis. Primo quia quandoque tenetur de dolo: vt supra de dolo.l.& eleganter.§.seruus pactionis. Secundo.ff. de fideicom. l. si purè. Tertio.ff. de lib. leg.l. Aurelius. §. Sticho. Quarto. C. an seruus ex suo fac. l. promisse. Quinto supra de nego. gest.l. eum actũ. &.l.fin.§. Scæuola. scilicet quando est connexa administratio. Itẽ sexto.ff. depositi.l.si apud filium. sed ibi ex posteriore detẽtione. Septimo in maleficiis: vt instit. de noxa.§. omnes. Octauo supra de do. prælegat.l.ij.§.per cõtrarium.

b *Semper.* Pone vt not.ff. eo.l. in toto. & facit pro P. quòd exceptiones sunt de regula. tu contra. ff. eo.l.j.

c *Vius effectus.* Emolumentum fundi pecuniarium, & cæterarum rerum prodest ei qui in fundo dominium habet. Si igitur ipse decesserit pluribus hæredibus relictis: partes eius emolumenti pertinent ad vniuersos hæredes, id est ad singulos pro ea parte qua sunt hæredes. & ita secundum B. q.d. vtilitas fundi, quæ est effectus dominij, prodest omnibus hæredibus. ergo & dominium pertinet ad omnes. loco sumpto ab effectu. sic. C. de sum. tri. l. iij. ibi, igitur si clericus &c. & secundum hoc cuius, & eius, ad fundi dominium referuntur. aliter, secundum Io. si absentes defenduntur, vel eorum negotia administrentur, quis est effectus? vtique hic, quia indefensi non condemnabuntur: actores in pos. non mittentur: & alij casus similes: vt supra de nego. gest. l.j. effectus ergo iste prodest omnibus, id est ad publicam vtilitatem: vt supra de procu. l. seruum.§.publicè. & partes eius effectus, scilicet si aliquorum negotium geratur singulariter, vtputa Titij & Sempronij, pertinent etiam ad vniuersos, id est vniuersorum vtilitatem spectare videtur. vel pone vt instit. de his qui sunt sui vel alieni iuris.§. pe. quia expedit omnibus, id est reipub. ne quis re sua male vtatur. & hoc principaliter. secundario autem hoc expedit singulis. Accursius.

d *Ex qua.* Pone in institore: vt supra de insti.l.j. in princ. Item supra si quis omis. cau. test. l. si non solus. in princ. item. ff. de aqua plu. ar. l. si tertius. §. fin. Sed fallit: quia quandoque ex alicuius persona habemus lucrum, non damnum: vt. ff. de neg. gest. l. si negotia absentis. Item si vnus solus ex sociis admisit socium: alij qui non admiserunt, sentiunt lucrum ex persona illius qui est admissus per eum qui admisit: non tamen ipsi cum assumpto communicant suum lucrum: vt. ff. pro soc. l. & quicquid.

e *Parem.* Dic vt. ff. eo. l. qui dolo.

f *Nemo damnum.* Pone in magistratu qui dedit damnum alicui contumaci: non tenetur: vt. ff. de iniur. l. iniuriarum. §. is qui. &.§. se. & supra ad. l. Aquil. l. quemadmodum. §. si quid tamen. Item pone, si quis dedit damnum cum aliter se tueri nõ posset: non videtur dare damnum: vt. ff. ad. l. Aquil. l. scientiam. §. qui cum aliter. vere tamen damnum dat, quia damnum à deminutione dicitur: vt. ff. de dam. infe. l. iij. Item pone. C. ad. l. Iul. de adul. l. Gracchus. &. ff. de verbo. ob. l. qui seruum.

g *Hoc iure.* Vis alia publica, vt cum armis: alia priuata, vt sine armis. de prima est pœna deportatio, & omnium bonorum amissio: de secunda, relegatio cum amissione tertiæ partis omnium bonorum: vt inst. de interdi.§. qui ante. & de pub. iud.§. item lex Iulia.

h *Deiicit.* pone vt supra de vi & vi ar. l.j.§. deiecisse. &.§. quotiens. &.§. sed cum quis. quod autem dicitur de ratihabitione, intellige ita dictum esse, si meo nomine deiecerat: non aliàs: vt supra de neg. gest. l. si pupilli.§. sed & si ego. & de preca. l. si seruus. sed an idem in cæteris delictis meo nomine cõmissis, vt possim ratum habere, & tenear? quidam nõ: & in hoc speciale: qa possessio violenta ad me peruenit. sed dicas idem in omnibus: quia lex generaliter dicit: vt supra de vi & vi ar. l.j.§. sed & si quis. in fin. ergo generaliter intelligẽda est: vt supra de leg. præs. contra tabu. bo. pos. l. j. §. generaliter. quæ modo per alium possunt fieri. in adulterio autem secus. Itẽ quod dicit, comparari mandato: non tamen vt agatur mand. vt no. supra eo. l. semper. nisi in casu: vt supra quod iussu. l.j.§. si ratum. vbi inducitur quod iussu. Itẽ quod dicit, ratihabitio &c. fallit in casibus: vt not. supra de his qui no. infa. l. quid ergo. in princ. & facit supra de iniur. l. non solum. in princip. & supra eo. l. is damnum. &. C. ad Mace. l. fin.

† *Concor. tex. in regu la, ratiha. bitionem. ti. lib. 6. & im. e. post eos sionem. per glo. cum ibi no. extra de cita.*

i *In contractibus.* In contractibus debet abesse dolus, & bona fides adesse: vt. C. de actio. & oblig. l. bonam fidem. sed & hoc modo nõ sufficit: immo venit culpa quandoque lata, quandoque leuis, quandoque leuissima: vt supra eo. l. contractus. si ergo defunctus fecerit contrà in aliquo de prædictis, tenetur hæres, vt ipse defunctus tenebatur, etiam ex dolo defuncti, ex quo est commissus in contractu: licet secus sit extra contractum, quando non tenetur nisi in quantum ad eum peruenit: vt supra depos. l. si hominé.§. datur. & supra de actio. & obli. l. ex deposito. sed licet hæres teneatur regulariter vt defunctus, fallit tamen in casibus: vt cum dolus testatoris dedit causam contractui, & ad hęredem dolosi non peruenit: vt instit. de perpe. & temp. ac.§. aliquando. Item fallit in actione in factum, quæ datur contra mensorem: vt supra si men. fal. mo. di. l. iij.§. pe. in fin. Item in actione trib. vt. ff. de trib. l. illud.§. penul. in fine. Item in ac. ex stip. competente pro iudicio sisti, pro eo quòd quis conueniebatur in iure: vt supra si quis cau. l. si eum.§. qui iniuriarum. Item fallit si interueniat confusio: vt quia creditor debitori successit: vt. C. de hære. ac. l.j. Item fallit supra quod fal. tuto. auct. l. huius actionis.§.j. Item in actione in factũ de calum. quę & ipsa ex contractu nascitur, si dedi vt negotium mihi non fiat: vt supra de calum. l. in hæredem. Item fallit supra depos. l. ex pollicitatione. item supra de precario. l. quæsitum.§. fin. Item fallit supra de polli. l.j.§.j. vbi aliter tenetur hæres quàm defunctus. Sed quid in quasi contractibus? Respõ. ibi diuersimode tenetur hæres quàm defunctus: quia defunctus tenetur de dolo, lata culpa, & leui: vt. C. ar. tu. l. quicquid. at hæres non nisi ex dolo vel lata culpa defuncti, nisi fuisset lis contestata contra defunctum: vt. C. de hære. tu. l.j. item in hæredibus magistratus, qui non idoneè curauerunt caueri pupillo: vt. C. de magistra. con. l. in hæredem. & supra de magistra. conue. l. non similiter. & fa. infra eo. l. ad ea.§. fina.

Hæres an & qualiter ex defuncti cõtractibus teneatur.

k *Ereè.* ex contractu quatuor modis obligamur, scilicet re, verbis, literis, & consensu. sic & quatuor modis contrariis actis liberamur, scilicet reddendo rem depositam, acceptilatione, item literis in contrarium emissis ab eo in quem priores expositæ fuerint: item contrario consensu ab emptione re integra receditur: vt supra de solu. l. prout quisque. Sed quare dicit, fere? Respon. quia & delinquendo quis obligatur: non tamen contrario delicto liberatur. vel quia quandoque quis alio modo obligatur

NEmo damnum f facit, nisi qui id fecit quod facere ius non habet.

CXCIIII. VLPIANVS libro sexagesimonono ad Edictum. 152

HOc iure g vtimur, vt quicquid omnino per vim fiat: aut in vis publicæ, aut in vis priuatæ crimen incidat. ¶ Deiicit h & qui mandat. ¶ In maleficio ratihabitio mandato comparatur. † ¶ In cõtractibus i quibus doli præstatio vel bona fides inest, hæres in solidum tenetur.

CXCV. PAVLVS libro sexagesimoquinto ad Edictum. 153

FEreè k quibuscumque modis obligamur, iisdem in contrarium actis liberamur: quum quibus modis adquirimus, iisdem in contrarium actis amittimus. Vt igitur nulla possessio adquiri nisi animo & corpore potest: ita nulla amittitur, nisi in qua vtrumque in contrarium actum [est].

CLXXXVIII. PAVLVS libro sexagesimosecundo ad Edictum. 146

QVod quis a dum seruus esset egit, proficere libero facto non potest.

CLXXXIX. GAIVS libro vicesimoquarto ad Edictũ proninciale. 147

SEmper b specialia generalibus insunt.

CXC. PAVLVS libro sextodecimo breuis Edicti. 148

CVius effectus c omnib' p- B
dest: eius & partes ad omnes pertinent.

CXCI. VLPIANVS libro sexagesimoseptimo ad Edictum. 149

EX qua d persona quis lucrum capit, eius factũ præstare debet.

CXCII. IDEM libro sexagesimo octauo ad Edictum. 150

PAREè e esse conditionẽ oportet eius qui quid possideat vel habeat: atque eius cuius dolo malo factum sit quo minus possideret vel haberet.

CXCIII. PAVLVS libro sexagesimoquarto ad Edictum. 151

BIU Cujas

gatur,vt stipulatione:& alio modo liberatur, vt solutione. Item hoc primũ de obligationibus personalibus probat,in instar corporalium:quæ vt adquiruntur animo & corpore, ita per contrarium amittuntur:vt.ſ.de adquir.poſ.l. quemadmodum. quod est verum vt duo sint necessaria in amittendo, si incipias à corpore: secus si ab animo: vt.ſ. de adquir.poſ.l.iij.§.in amittenda.sic.C.de iure delibe.potuit.& supra de rei vin.l.sin autem.§.j. & facit.j.eo.l. ad ea.§.vlt.& supra eo. l.nihil.

CXCVI. VLPIANVS libro septuagesimo ad Edictum. 154

CVm par delictũ [a] est duorum, semper oneratur petitor, & melior habetur possessoris causa: sicut fit cũ de dolo excipitur petitoris.neque enim datur talis replicatio petitori, *Aut si rei quoque in ea re dolo actũ sit.* Illi [b] debet permitti pœnã petere,qui in ipsam nõ incidit.

CXCVII. PAVLVS libro sexagesimoquinto ad Edictum. 155

FActum [c] cuique suum, non aduersario [suo] nocere debet. ℣ Non videtur [d] vim facere, qui iure suo vtitur, & ordinaria actione experit. ℣ In pœnalibus [e] causis benignius interpretandum est.

CXCVIII. VLPIANVS libro septuagesimo ad Edictum. 156

INuitus [f] nemo rẽ cogitur defendere. ℣ Cui damus [g] actionem: eidẽ & exceptionẽ cõpetere multo magis quis dixerit. Cũ quis [h] in alicui*locũ succesſerit:nõ est æquũ ei nocere hoc quod aduersus eũ[non] nocuit, ne fuerit euicta, & manu militari ablata, nam & hoc potest fieri: vt.ſ.de rei vind.l.qui restituere? Respon.non poterit prætendere venditor iniuriam emptori factam quo minus de euictione teneatur:iuste enim euictus est: vt hic. vel pone in eo qui promisit se non facturum vim alicui.nam si rei vindi.intẽdat,& manu militari auferat: nõ videtur vim facere vt ob hoc ex stipulatione teneatur: vt hic.Item potest opponi in creditore:vt.C.de pig.l.iij.

a *Vm par delictum.* Promisisti mihi pœnam, si iudicio tali die nõ sisteres.ego impediui te,& tu me.si agam ad pœnam, excipies ℣ ego dolosẽ te exemi.nec ego possum sic replicare:immo recte ago, siue nullũ dolum commisi, aut si rei vel cõuenti dolo similiter sit factum.nam hæc sunt verba replicationis: vt supra de eo per quem fa.e.l.fin.§.sed si stipulator.Vel pone quòd libertus vocauit patronum in ius sine venia,& patronus fuit exemptus: sicque amisit actionem suam.si agit libertus contra eximentem, ille excipiet de dolo vocantis,nec vocãs poterit replicare:vt.ſ.de eo per quem factum er.l.j.&.l.fi. & ne quis eum qui in ius vo.l.j.in fin.&.l.ij.nec ob.in eo.tit.l.sed eximendi.§.item si quis.&.l.si per alium.§.in eum.quia ibi deliquit calumniando,hic vocãdo. Item pone.ſ. de contrahen. emp.l.domum. item.ſ. de condic. ob tur. cau.l.si ob turpem.sicut ergo dolus dolo compensatur, sic culpa culpa: vt.ſ.de cõpen.l.si ambo.Nõ autem dolus cum culpa: quia dolus prægrauat:vt.ſ.ad.l.Aquil.l.itẽ si obstetrix.§.fin.&.l.si putator.Item si vnus in lata culpa,alius in leui:præponderat lata,cũ æquiparetur dolo:vt.ſ.si men.fal.mo.di.l.j.§.lata plane.Sed quid si vnus fuerit in leui,alius in leuissima? Respon. cum vterque nõ sit in pari causa:is qui minus deliquit, est in causa meliori: vt supra de verb.obl.l.si seruum.§.sequitur. & de dolo.l. si duo.& de excep.doli.l.apud.§.Marcellus.& facit supra eo.l.nemo prędo.§. fin.&.ſ.ne quid in loco pu.l.ij.§.j.& so.ma.l.viro.

b *Illi.* si rem mihi surripias,eáque postea tibi surripiatur: tu nõ agis furti,sed ego ago contra vtrũque:nec exacto vno alter liberatur,cũ ex diuersis factis teneamini: vt supra de fur.l. qui re sibi cõmodata.Hæc autem regula fallit in eo qui sibi locatum vestimentum poliendum, alij contra domini voluntatem commodauit.nam si commodatarius per furtum amiserit: fullo qui cõmodauit,aget furti:licet in furti pœnam commodando inciderit: vt supra de fur.l.qui vas.§.si ego.secus in inuasore,qui agit interdicto,licet teneatur : vt supra de vi & vi ar.l.j.§. qui vi à me. & est ratio:quia non nisi ad poſ.egit:hic vellet agere ad pœnam. Item pone in contractu:vtputa locaui tibi fundum in quinquennium, & promisi tibi pœnam si te ante deiicerem.tu quoque mihi pœnam,si pensionem non solueris.si te non soluentem deiiciam, nõ cado in pœnã,quia tu incideras: vt.ſ.loca.l.quæro.§.inter. Item regulæ huic est contra.ſ. de eo per quem fa.e.l.fin.§.j. sed ibi diuersæ personæ sunt quæ conueniuntur ad pœnam.

c *Factum.* Si causa mutandi iudicij rem quam possidebas,alienaueris: tibi,non alij, hoc factum nocet. Nam ille in cuius fraudem alienatio facta est, te propter dolum tuũ conuenire poterit:sicque nocet tibi dolus tuus:vt supra de ali.iudi.l.j.& te cõuẽto & exacto,nihilo minus tenetur qui possidet:vt supra de pet. hære.l.nec vllam.§.fin. Item si socius omnium bonorum callidè in hoc renuntiauerit societati, scilicet propter lucrum aliquod quod sibi soli cupiebat habere,factum suũ sibi nocet:quia si alter socius cui renuntiatum est,aliquid quæsierit:renuntianti non cõmunicabitur.renuntians autem, lucrum propter quod renuntiauerit,communicare tenebitur:vt institu.pro so.§.manet.& supra pro soc.l. actione.§.diximus. Item potest poni casus supra de eo per quẽ fa.er.l.j.§.si rem dolo.si opponatur de tutore,qui transigere potest:vt supra de fur.l.interdum.§.qui tutelam. sicque nocet pupillo: Respon.hoc euenit, quia quasi dominus est : vt.ſ.de admi.tut.l.tutor qui tutelam.

d *Non videtur.* Si emptor de possessione fundi quem emit,fuerit expulsus:non ideo de euic.agit:vt.C.de ac.emp.l.fi.quia iniuria facta emptori,non contingit venditorem: vt supra de eui.l.si per imprudentiam. Quid igitur si eum proposita rei vindicatione fuerit euicta, & manu militari ablata, nam & hoc potest fieri: vt.ſ.de rei vind.l.qui restituere? Respon.non poterit prætendere venditor iniuriam emptori factam quo minus de euictione teneatur:iuste enim euictus est: vt hic. vel pone in eo qui promisit se non facturum vim alicui.nam si rei vindi.intẽdat,& manu militari auferat: nõ videtur vim facere vt ob hoc ex stipulatione teneatur: vt hic.Item potest opponi in creditore:vt.C.de pig.l.iij.

e *In pœnalibus.* in delictis pro quibus pœna corporalis vel pecuniaria solet imponi: interpretamur in dubio non delictum:vt.ſ. pro soc.l.merito. Item si is cui furtum est factum, deduxit furẽ ad præfectum vigilum: in dubio videtur pœnam furti remisisse: vt supra de fur.l. interdũ.§. qui furem. Item qui adulterum nocte occidit,minus punitur: quia nox & dolus minus interpretantur delinquere : vt.C.de adul.l. Gracchus. Item si duo iudices ordinarij,vnus de puniendo,alter de absoluẽdo tulit sententiam:interpretamur absolutoriam magis valere:vt supra de re iudi.l.inter pares.Item si vnus iudex cõdemnauit accusatum lege Iul.de vi,quia dixit, vim feciſti : de priuata intelligitur : quia in pœnis mitiores esse debemus:vt.ſ.de pœ.l.si præses.&.l.pe.Item si tutor accusatur de suspecto : si remoueatur, præsumitur in dubio propter culpam non propter dolum remotus:vt supra de suspe.tu.l.hæc enim.§.j.& sic nõ est infamis:vt instit.de suspe. tu.§. suspecti.& facit.ſ.eo.l.ea quæ.§.in rem.

Flo. alii

f *Nuitus.* Pone vt.C.de procu.l.inuitus. & distinguè,cum quæritur an quis teneatur defendere aliũ:vel ad aliquid,quia non defendit:distingue:quia aut interuenit mandatum,aut non. si nõ interuenit mãdatũ : aut præstita est cautio de defensione,aut nõ. si est præstita:aut de defensione rei:quod est cũ promittitur iudi. sol. aut de defensione actoris. si de defensione rei ab ipso defensore,non cogitur præcisè,sed stipulatio cõmittitur: vt.ſ.de procu.l.inuitus.§.fi.&.l.seq.in prin. &.§.Sabinus.nisi iusta causa interuenerit:vt ibi dicitur.Si autem præstita est ab ipso reo:aut volente defensore,vel non ignorante:& cogitur præcisè. aut nolẽte vel ignorante:& non cogitur,sed stipulatio committitur:vt.ſ. de procu.l.si defunctus. sin autem à procuratore actoris est satisdatum de defendẽdo præcisè,cogitur:vt.ſ.de proc.l. sed & hæ.§. defendere.sin autem nulla est prẽstita ab aliquo cautio,nemo cogitur defendere:vt hic,&.C.de proc.l.inuitus.in fi.&.ſ. de proc. l.filiussa.§.inuitus.&.l.inuitus. in fin. si vero mandatum interuenit:eadem distinctio adhibẽda est quæ.ſ.dicta est:hoc addito, vt etiam si non fuerit satisdatio præstita, teneatur domino qui eum dedit:qui videtur mandasse de satisdãdo:vt.ſ.de procu.l. ad rem. &.l.ad legatum.vbicũque autem dixi quem teneri ad defensionẽ, vel propter defensionem : ibidem iusta causa interueniente ad neutrum tenetur,scilicet nec defendere, nec stipulatio committitur,eo saluo,vt si res sit tempore peritura,teneatur vsque ad lit. conteſt.vt.ſ.de procu.l.sed etiam.

Defendere alium, an quis teneatur.

g *Cui damus.* ei qui ad non modicum tempus conduxit solum alienum vt superficiem imponat,datur vtilis rei vind.etiam contra dominum: multo magis ergo habet excep. si à domino cõueniatur:vt.ſ.de superfi.l.j.§.quod ait prætor.Sed op.qui emit à nõ domino:nonne habet ac.pu. contra omnes præterquã contra dominum.nec tamen habet exce.cõtra dominum: vt.ſ.de pu.l.pen. & fi?Respon.hic dicit quando contra aliquẽ habet ac. multo magis cõtra eundem habet exce.sed pu.nõ habet contra dominũ,& sic nec excep.Hæc autem regula fallit.C.loca.l.si quis cõductionis.& in auth.de tri.& semiſ.§. illud quoq;. Item in omnibus iudiciis possessoriis:vt.ſ.quo.leg.l.j.in prin.vel distinguitur vtrum ille qui conuenitur,in promptu habeat probationes sui iuris,siue de possessione,siue de proprietate : & tũc nõ teneatur restituere. an non,& tunc tenetur restituere:arg.ſ.ad exhi.l.iij.§.ibidẽ.&.ſ. ad Treb.l.ille à quo.§.si de testaméto.& vt in poſ.le.l.si is à quo. &.C.de compen.l.fi.&.ſ.de Car.edict.l.iij.§.cauſæ.quæ in possessorio loquitur.Hoc autem fallit in quodam possessorio, vbi etiã si velit incontinenti probare de suo iure,non auditur: vt in auth. de trien.& semiſ.§.illud.

h *Cum quis.* Pone vt supra de itine. actúque priua.l.iij.§.si quis

BIU Cujas

ab auctore. Item vt supra pro empt.l.ij.§.si defunctus. Item vt.ſ. quæ in frau.credi.l.qui à debitore. & plene no.ſ.e.l.quod ipsis.

a *Plerumque.* Hæc regula est exposita supra eodem.l.nemo plus iuris.sed & potest poni supra pro emp.l.ij.§.emptori. Plerũque autem ideo dicit,quia si emptor habeat malã fidem,non vsucapit:licet auctor bonam fidem habuerit: vt supra pro emp.l.ij.§.si eã rem. Ité quod dicit defendẽdum,dic vt.C.de euic.l.emptori. & fa.ſ. de acquir.rerum domi.l.traditio.

b *Quod cuique.* Dic vt supra eodem.l. inuito. Sed op.priuilegiũ sportularum minorum datur etiam clericis inuitis,cũ præcipiatur executoribus vt non accipiant:& sic suo priuilegio non possunt renuntiare:vt.C.de epis. & cle.l. omnes qui.§. executoribus. &.C. de spor.l.omnibus.sed dicas quòd dare possunt, sed illi non accipere.& sic honestè datur, non honestè accipitur.ecõtra est i meretrice, quæ honestè accipit,ex quo est meretrix,sed turpiter datur: vt supra de condic.ob tur.cau.l. idẽ est.§. sed quod meretrici. Accursius.

c *Dea.* Si seruꝰ domino iubẽte delinquat:si quidem in atrocibus ei paruerit:licet non excusetur, minus tamen punitur:vt.C. ad.l. Iul. de vi.l.seruos.sin autem in non atrocibus,nullum est serui delictum:& sic non tenetur: vt supra de act.& oblig.l.seruus.& hoc etiã dicitur de his in Apostolo:Serui estote subditi dominis vestris,non tantum bonis & modestis:sed etiam dyscolis,id est discordantibus à fide catholica.Sed quæ sunt atrociora?videtur quòd illa quæ descendunt à lege.xij.tabu.vt.ſ.de noxa.l.ij.§.j.sed illud per Iul.postea ibi corrigitur.vnde dic,modicę rei furtum,item modicum damnum dicuntur non atrociora.at magnæ rei furtum,siue damnum,item homicidia,adulteria,& omnia capitalia crimina dicuntur atrociora:vt.ſ.de incen.rui.nau.l.Pedius.§.j.Azo. Pone etiam exemplum de non atroci:vt.ſ.de his qui no. infa.l. liberorum.§.fin.& fa.ſ.e.l.is damnum.&.ſ.re.amo.l.si mulier.§.si seruus. Accursius.

d *Semper.* dic vt.ſ.e.l.qui dolo.&.l.parem. Sed ar.cõtra.ſ.si quis omiſ.causa test.l.iij.in fi.item quod dicit,habendus &c. sed non omnino:quia alter directa,alter vtili tenetur:vt supra de noxa.l. electio.§.si is quem.

e *In contractibus.* Pone vt supra eo.l. hoc iure.§.fin. Sed contra insti.de perpe.& tempo.ac.§.aliquando.vbi non tenetur hæres ex dolo defuncti.sed ibi dedit causam contractui: hic fuit incidẽs. Item quod dicit,hæredes teneri pro hæreditaria parte:fallit quandoque. Primo,si habet vnus hæredum facultatem totius rei restituendæ:vt supra commo.l.iij.§.hæres. Secundo,cum agitur ex pollicitatione: vt supra de pollicita.l.ex pollicitatione. Tertio,pro funeris impensa:vt.C.de relig.l.veluti. Quarto,in alimẽtis:vt supra de ali.le.l.iij. Quinto,quando ab vno hæredum maritus legauit vxori animo compensandi quæ in dotem ab ea habebat:si ipsa non legatum,sed dotem vult:ille solus conuenietur: vt supra de leg.j.l.cum ab vno. Sexto,in illis casibus in quibꝰ tenẽtur hęredes in solidum:vt supra deposi.l.si duo.& de verb.ob. l.ij.§.j. Accursius.

f *Conueniatur.* aliàs condemnetur:aliàs partiatur.

g *Votiens.* Sine captione,id est iniquirate. & pone si impuberi moueatur quæstio status,malum est præcipitari,& sic sine firmo consilio constitutum in alienam seruitutem redigi.& econtra malum est eum mitti in bonorum possessionem:& aliqua forte aliena apparebunt:sed hoc est minus malum,& sic eligendum: vt supra de Car.edi.l.iij.§. duæ autem.& C.de Car.edi.l.ij.& hoc fiet ex Carbo. si fiat quæstio status & bonorum.sed si status tantum,tunc ex constitutionibus:vt supra in cuius locum successit. ⁋ Plerũque [a] emptoris eadem causa esse debet circa petendũ ac defendendum,quæ fuit auctoris. ⁋ Quod cuique [b] pro eo prętatur:inuito non tribuitur.

CXCIX. IDEM libro septuagesimoprimo ad Edictum. 157

AD ea [c] quæ nõ habent atrocitatem facinoris vel sceleris, ignoscitur seruis, sivel dominis, vel his qui vice dominorum sunt (veluti tutoribus & curatoribus) obtemperauerint. ⁋ Sæper [d] q dolo fecit quo minus haberet, pro eo habendus est ac si haberet. ⁋ In cõtractibus [e] successores ex dolo eorũ quibus successerunt,non tãtum in id quod [ad eos] peruenit,verumetiam in solidum tenentur:hoc est,[vt] vnusquisq; pro ea parte qua hæres est, [cõueniatur. [f]]

CC. IAVOLENVS libro septimo Epistolarum.

QVotiens [g] † nihil sine captione inuestigari potest: eligendũ est quod minimum habeat iniquitatis.

CCI. IDEM libro decimo Epistolarum.

OMnia [h] quę ex testamento proficiscuntur: ita statum euentus capiũt,si initium quoque sine vitio ceperint.

CCII. IDEM libro vndecimo Epistolarum. B

OMnis definitio [i] in iure ciuili periculosa est. Parum est enim vt nõ subuerti possit.

CCIII. POMPONIVS libro octauo ad Quintum Mucium.

QVod quis [k] ex culpa sua dã num sentit:non* intelligitur damnum sentire.

CCIIII. IDEM libro vicesimo octauo ad Quintum Mucium.

MInus [l] est actionem habere,quàm rem.

CCV. IDEM libro trigesimo nono ad Quintum Mucium.

† *No. quòd in obscuris semper est interpretatio ſienda vt nulli ſit ea- proſa & o- neroſa.con- cor.in.c.cũ dilect⁹. ex- tra de con- ſue.in.c.cũ elim.eo.tit.*

de Carb.edi.l.iij.§.j. Vel pone:mãdasti mihi vt tibi emerem Stichum,quem ignorabas furem. hic fecit mihi furtum.iniquum est teneri te vltra quàm seruus valeat,vt instit. de noxa.§. summa. econtra iniquius est officium meum mihi esse damnosum:ideoq; mihi in solidum teneris:vt supra de fur.l.si seruus.§. quod vero ad mandati. sed & potest poni vbicunq; dicitur quòd aliquid est æquius æquo, vel iniquius iniquo: vt supra deposi.l.bona fides. & C.de proc.l. exigendi. & de pac.conuen.l.hãc generali.&.ſ. de vulg. substi.l.filius qui patri. & de do.excep.l.si curator.& de offi.pro- consul.l. obseruare.§. hi.&.l. nec quicquã.§. sane.& facit in auth.q; mo. na. effi. sui. circa princip.

h *Omnia.* Si pater in testamẽto p- teriit filium in potestate constitutum,inutiliter testabitur: adeo vt si viuo patre moritur, non ideo valet: vt instit. de exhære.lib. principio. Item pone in eo qui legauit mihi rem meã.non enim valet,licet postea alienẽ vt supra de le.j.cætera. §.j. nec ob.ſ. de reg. Cat.l.j.§.finali.vbi cõfirmatur:quia ibi viuo testatore alienauit: hic post mortem. Item pone instit. de leg.§.an seruo.cætera dic vt supra eo.l.quod in initio. C

i *Omnis definitio.* Est oratio substantiã cuiusq; rei significans, secundũ Boethiũ.sed hic dicitur pluriũ rerũ breuiter siue summatim sub regula facta traditio. Huiusmodi aũt definitiones sunt periculosæ:quia patiũtur exceptionẽ:& verecundiã plerũq; faciũt alleganti regulã:sed stet firmus regulæ,veluti Bononiensis Carocio,licet aliqui capiãtur de eius custodibus,& licet aliqui casus à regulis subtrahant,& respõdeat speciale: & sic regula erit firma in aliis:vt in auth.de nõ alienan.§.vt autẽ.licet videant esse falsa:vt.ſ.de reg.Cat.l.j.&.ſ.eo.l.j.sed illud verũ est in exceptatis. Ité ideo dicit parũ,quia quædã sunt quæ exceptiones nõ patiũtur:primo,quia liber homo non vsucapitur:vt.ſ.de vsuca.l.vsucapio.& inst.de vsuc.§.sed aliquãdo. Ité mulier quæ in rem suã intercedit,nõ iuuatur Velle.vt.ſ.ad Vell.l.aliquãdo. Item si decipiat:vt.ſ.ad Vell.l.si decipiendi. Item bo.pos.contra tabu.nõ habet locum ad testamenta mulierum:vt supra de contra tabu.l.illud.§.ad testamenta. Item minor.xiiij.ann.non potest testari: vt C.quando prouo.non est necess.l.ij. Item stipulatio liberi hominis vel rei sacræ vt detur,nõ valet:vt insti.de inuti.stip.in prin. &.§.j Item sepulchrũ vindicare iure dominij nullus potest, nec in alium dominium transferre:vt.C.de reli.l.si sepulchrum.&.l. ij.in fin. Item nemo potest plus grauari nomine legati,quàm sibi relinquitur:vt supra ad Treb.l.j.§.fi.& multa alia sunt quæ non patiuntur exceptionem. sed hæc regula tantũ intelligitur de his regulis seu definitionibus quæ super hoc titu.positæ sunt. D

Definitio quid ſit.

k *Vod quis.* Si duo sunt socij omnium bonorũ:& vnus cum abesset,fuit dãnatus à iudice ex contractu pro socio,qui erat absoluendus si veniſſet: vel etiam pro suo delicto, furto scilicet vel alio fuit dãnatus: nõ recuperat de cõmuni: vt supra pro soc.l.cum duobus.§.fi.&.l.seq. Vel pone in eo qui transiuit per locũ quà non erat publicum iter vel priuatum,& ramus cecidit super eum:non agit Aquil.vt supra ad leg.Aquil.l.si putator. Item pone supra fami.erci.l. inter cohæredes.§.quod ex facto. item supra de insti.l.sed & si quis.in fi. Item.C. de fideicõ. lib.l.si quis in testamento. item.ſ.quod quisque iur.l.iij.§.si is.

l *Minus.* Licet(quantum ad iuris intellectum) qui actionem habet,rem habere videatur: vt.ſ.eo.qui actionem tamen quantum ad executiones factorum sæpe est aliter. nam euentus executionis & sententiæ est incertus,& consideranda est mora quæ datur iudicatis. Item sumptus in petẽdo facièdi:vt supra de pecul.

BIU Cujas

pœ.l.quod debetur. Item & quantum ad satisdationem de iudicio sisti nō videtur habere rem, qui habet actionem: vt supra qui satisd.cog.l.sciendum.§.fundum.&.§.diuersa.

a PLerumque. Si quid fisco obligaui sub hac condi. vt si pecunia nō sit soluta certa die: liceat ei vēdere: licet possit abire res à me, pecunia nō soluta, quia fiscus vendet: interim tamen est mea, & vindicare, & alienare, & seruitutem imponere possum. Quod ergo dicit, plerunq;: ideo dicit, quia quādoq; videmur non habere qđ sic habemus vt à nobis possit auelli: vt supra de lega.j.l. non quocunque. & supra de solu.l.etiam. & C. cōmunia de leg.l.fi.§.sed qa. Iteē quod subiicit, etiā &c.q.d. nō solū ea quę purè posſidemus: vt in d.§.sed quia. Iteē quod dicit, vindicare: dic etiā & condicere cōdictione furtiua, si interim surripiatur: vt supra de condic.fur.l. si seruus. item & furti agere: vt supra de fur.l.si quis vxori.§. fin. & ad idem supra de rei vin.l.non ideo. Item quod dicit interdum: ideo dicit, quia quandoque non vindicamus, nec alienamus: sed fortè fiscus iam legitimè alienauit, & sic dominium transtulit: vt insti. qui.alie.licet.§.j. Item quod dicit alienare, scilicet cum sua causa: vt. C. de distract.pig.l.si debitor. Item quod de seruitute dicit.ſ. quemadmodum serui.amit.l.is cui.§.hæres. Et id quod hac l.dicitur, est quandocunque rem mihi debeas ex contractu aliquo, & antequam tradas, possis hoc facere: ar.ſ. de cōtrahen. emptione.l.si sciens. Sed quid dices in legatis sub conditione relictis? nunquid conditione pendente poterunt alienari? Respon. vtique: vt supra de fideiſom.lib.l. generaliter.§. quotiens. & de leg.j.l.seruo.§.j. & ad Trebel.l.Marcellus.§.res quæ. nisi in casu: vt supra qui & à qui.l.generaliter.§.j. & ideo illud, quia libertas difficilius reuocatur: & ideo difficilius datur. hodie tamen videtur contra, scilicet vt nunquam possit alienari res legata sub cōditione: quod dic vt. C. communia de leg.l.fi.§.fin autem.

b *Vre naturæ.* Si pupillus mutuam acceperit pecuniam, & locupletior ex ea factus soluat, non repetet: nec enim æquum est eum locupletari cum alterius damno: vt.ſ. de condic.inde.l. nam natura.§.pen. & l.seq. Item pone vt. C. de vsuc.pro emptore.l.fi. &. C. de epiſ. & cle.l.si quis presbyter. Item pone vt supra de peti.hære.l.plane. Hæc autem regula fallit in vsucap. & præscript. quæ auferunt præscribendi commodum cum alterius damno. Item in expensis in alienā re factis: vt supra de do.excep.l.Paulus. Item. C. de non nume.pec.l.in contractibus. sed prædictis & similibus oppositionibus respondeas: quia licet fiat cum aliena iactura, tamen non fit cum aliena iniuria, cum fiat legū auctoritate.

c *Res iudicata.* Habetur pro veritate, inter litigantes, vt act. & excep. pariat, non quòd faciat ius: vt supra de cōdic.indebi.l.Iulianus. Item quo ad quosdam patientes, de quibus habes quatuor exempla: vt supra de re iudi.l.sæpe. Item quādoque quo ad omnes: vt quando sententia facit ius: quod est in casibus: vt supra de ſta.ho.l.ingenuum. & de lib.ag.l.j.in fi. &.l.seq. Item pone in querela inofficiosi testamēti: vt supra de inoff.testa.l.Papinianus.§.vlti. Item prædicta vera quando potest retractari, vel quia nulla est: vt. C. quando prouo. non est necesſ.l.j. &.ij. vel aliquo modo rescindi. quod dic per exempla: vt supra de iureiur.l. admonendi. & .C. si ex fal. instru. per totum. & supra de dolo.l.cū à te. &. C. de proc.l.licet. & de aduo.diuer.iu.l.j. & supra de iure fisci.l.si fiscus. &.l.iij.§.diuus. &. C. de iur. & fac. igno.l.j. & per totū & ſ. de re iu.l.imperatores. & supra de quæſt.l.j.§.fin. & de pœnis.l. diui fratres.§.j. Prædictis autem casibus non habetur pro veritate etiam quo ad effectum, ex quo erat recisa. Illud autem erat quæstionis, an dicatur res iudicata, quando adhuc potest appellari. [a] dicunt quidam quòd non: vt ar.ſ. de condic.indebi.l.eleganter.§.si quis. Sed die contra, per eandem l. & per.l.C. de appella.l. litigatoribus. Non tamen habetur pro veritate, nisi transeat in rem iudicatā. Item iusiurandum habetur pro veritate: vt supra de iureiuran.l.sed & si possessori.§. si iurauero. Accursius.

a Adde ad hāc quæst. Ant.Corſ. in ſin.ſuis, in verb.appellatio.2. inci.idē opera tur. & quod not.in l.post cōtractū.in apoſt. in versi.cōdēnatio ſecuta.ſ. de dona.

d *Non potest.* Pone vt supra de suis & legi.l.nulla. Itē pone quòd Titio legaui vsumfruc.serui. & cum ad eum desineret pertinere, legaui ei libertatem. si Titius non habuerit, vel quia prædecessit, vel quia non est capax: nō erit liber: nec videtur desinere vsufru. vt quia nec cœperat: vt supra de cond. & demō.l.Titio. Inde est quòd creditor nō potest experiri Pauliana, q̄ habere desierit debitor quod non acquisiuit: vt supra, quæ in frau.credi.l.quod autem. in principio. Item nec maritus contra vxorem: vt supra de don.inter virum & vxorem.l. si sponsus.§.si maritus. &.§. si quis rogatus. Impropriè tamen quādoque dicitur quid desinere, quod non cœpit: vt supra vsufruc.quemadmo. caueat.l.ij.§.desinere. & de euic.l.qui alienam. sicut & finitur aliquid quod non cœpit: vt supra de condic.ob cau.l. si extraneus. Sed & desinere & amittere videtur libertus qui obtinere noluit: vt supra si quid in frau.pa.l.j.§. vtrum. in fin. Item Dauid dicit: Liberasti animam meam de inferno inferiori domine. & tamen nunquam fuit in inferno: aliter nulla esset redemptio. Item amittitur quod non habetur: vt.ſ. de euic.l.fina. & facit.ſ.eo.l.non videtur rem amittere. & dic vt ibi. Accursius.

** Flo. ex postfacto cō unleſce.*

e *Seruitutem.* Si quis fiat seruus, pro mortuo habetur: nā testamentum facere non potest, nec esse testis, vel iudex, vel arbiter: vt supra de testa.l.si filius. &.l. qui testamento.§. seruus. & C. de testa.l.quoniam. & supra de arbi.l.parui.§.si in seruum. & de iudi.l.cum prætor. Item matrimonium soluitur: vt in auth. de nup.§.sed etiam captiuitatis. Fere autem ideo dicit, quia si fiat seruus hostium, & redeat: nec captus videtur. vel forte propter ea quæ diximus.ſ.eo.l.quod attinet. Item facit.ſ. de condi. & demō. l. inter diem. in fin. & de dona. inter virum & vxorem.l.cū hic.§. si donator. Accursius.

f *Quæ ab intio.* Si impubes vel furiosus testetur, non valet: licet pubes vel sanę mentis postea factus fuerit: vt instit. qui testa.face.poſſ.§. præterea. Sed contra.ſ. de hære. instit.l.qui soluendo. sed ibi fauore libertatis. Item contra.ſ. de testa.mili.l.neque. aliàs. iij. sed ibi militiæ fauore, & eodem modo ad alias in eo.tit.l.tribunus.§.j. &.l.si filiusfa.§.j. Item contra supra de lega.iij.l.j.§.j. Solu.ibi in fideicom. hic in' institutione. Item contra supra de acquiren.hæred.l.si seruus eius qui. sed ibi quando per alium quis sit hæres, hic quando per se. Item facit.ſ. de actio. & oblig.l.obligationū fere.§.placet. Sed arg.cōtra.ſ. de ritu nu.l.si quis in senatorio. cętera dic vt.ſ. e.l.qđ in initio. Ac.

g *Seruus.* Si quis seruū in iudicio sisti promiserit sub pœna: iisdem exceptionibus vtitur, quibus si pro libero fideiusſiſſet, vteretur: præterquam si dicatur abfuiſſe causa reipubli. quia seruus reipubli. causa abesse non potest: vt.ſ. si quis cau.l. si quis seruum. &.l.si is. Qui autem dicantur causa reipubli. abeſſe: habes supra ex quib. cau.l. qui mittuntur. & pluribus aliis in eo.titu. & supra de iure immu.l.semper.§. negotiatores. Ab hac.l. excipe si cōmunis error interueniat: vt supra de offi.pto.l. Barbarius. Ac.

PLerumque * fit, vt etiam ea quæ [à] nobis abire possint, perinde * in eo statu sint, atque si nō essent eius conditionis, vt abire posſēt. & ideo quòd fisco obligamus, & vindicare interdum, & alienare, & seruitutē in prædio imponere possumus.

** Flo. proinde*

CCVI. IDEM libro nono ex variis lectionibus.

IVre naturæ [b] æquum est, neminem cum alterius detrimēto & iniuria fieri locupletiorē.

CCVII. VLPIANVS libro primo ad legem Iuliam & Papiam.

† *Concor. tex.in.c. cū inter. extra de re iudi.*

REs † iudicata, [c] pro veritate accipitur.

CCVIII. PAVLVS libro tertio ad legem Iuliam & Papiam.

NOn potest [d] videri desisse habere, qui nūquā habuit.

CCIX. VLPIANVS libro quarto ad legem Iuliam & Papiam.

SEruitutem [e] mortalitati fere comparamus.

CCX. LICINNIVS RVFINVS libro secundo Regularum.

QVæ ab intio [f] inutilis fuit institutio: * tēporis tractu cōualescere nō potest.

** Flo. ex postfacto cō unleſce.*

CCXI. PAVLVS libro sexagesimonono ad Edictum.

SEru', [g] reipublicæ causa abesse non potest.

DIGESTORVM SEV PANDECTARVM IVRIS Ciuilis librorū quinquaginta, ex fide antiquorū codicum, & potiſſimū Pandectarum Florentinarū (quo adeius fieri potuit) reſtitutorū, finis.

FINIS.

LVTETIAE PARISIORVM

Ex officina typographica Gulielmi Desboys, ſub Sole aureo in via Iacobea, Anno domini M. D. LIX.

BIU Cujas

BIU Cujas

BIU Cujas

187
III